HIERONYMI

CAPIVACCEI PATAVINI.

Olim Medici præclarisſimi,

OPERA OMNIA.

QVINQVE SECTIONIBVS COMPREHENSA:

Quorum

Prima, *Physiologica*. Secunda, *Pathologica*. Tertia, *Therapeutica*. Quarta, *Mista*. Quinta, *Extranea*.

HAC SEXTA, ET NOVISSIMA EDITIONE EIVSDEM AVCTORIS CONSILIA IAM DIV DESIDERATA.

AC ALIA PLVRIMA, TYPIS HACTENVS NONDVM in lucem edita: nunc autem castigatiſſima in publicum, ad omnium studiosorum vtilitatem, prolata.

CVM PRIVILEGIIS.



VENETIIS, MDCXVII.

Apud Seſſas.

EXCELLENTISSIMO
VIRO
D. BELISARIO GADALDINO
Medico, ac Philoſopho præſtantiſsimo.

Ioan. Bernardus Seſſa. S. P.

CVM ſuperioribus annis Hieronymi Capiuaccæ, viri nobiliſsimi, ac in vtraque artis medicæ palæſtra Medici primarij, opera omnia, quæ extarent, in vnum collegiſſem; tuoq́; celeberrimo nomini nuncupaſſem; factum eſt, vt ſub tuis auſpicijs Liber euolaſſe potiùs, quam excurriſſe per manus eruditorum virorum videretur. Adeò placuit eius doctrina, imò adeò profuit omnibus, vt quilibet non modo medicus, verum etiam vel tantillum politioribus literis delibutus, Capiuaccam in manibus habere voluerit. Is ſtylo vtitur ad docendum maximè accomodato: res tam ſubtiliter ſpeculatur, vt nullum ſpeculatoribus, venatoribuſq; naturæ ſpeculandi locum relinquat. Omnia explicat: omnia enucleat: omnia ob oculos ponit: Lapis omnino ſit, qui ſuis ſcriptis legendis Aeſculapius non euadat. Eo delectatus Pompeius Limpius idem tuus, & idem noſter, ſponte ſua in ijſdem operibus & digerendis, & emendandis plurimum ſtudij poſuerat. Quod mihi cogitanti denuo Reip. gratia eà ipſa opera foras dare, præſertim cum nuper ad manus peruenerint eius auctoris Conſilia, Epiſtolæ, nonnullaque doctiſsima monumenta, nondum in lucem edita, gratiſsimum (mihi inquam) fuit; ac

facillimum ab eo, qui nefas esse arbitratur, quidquam me rogantem à se non impetrare, in quo suam agnosco humanitatem, vt huic perficiendo negotio, quantum in se erat, impertiretur. Prodeunt ergo in publicum nunc de integro opera Capiuaccæ concinniora, castigatiora, lucupletiora sub tuis ijsdem auspicijs: idque multis de causis. Primum, quia singularis ille amor, qui parentes nostros inter se iam coniunxerat, nobisq; iure quodam hæreditario relictus, quique vt à me omnibus illustrior fieret, cunctisque pateret, me ad tibi dicandum laborem illum impulerit: ille idem amor tuis in me præclaris meritis auctior, & cumulatior factus, suadet, vt hoc ipsum opus, cui non mediocris accessio facta est, non nisi tibi dicarem: neque verò me decebat duos (vt aiunt) parietes de eadem fidelia dealbare. Dein si huic libro (vt alia plura omittam) patronus more maiorum dandus est, quisnam te vegetior, & acrior doctrinæ Capiuaceę propugnator existit? Tu eximio ingenio, perspicaci prudentia, eruditione latina, atque etiam græca, quàm qui maximè ornatus, præsagitionibus penè diuinis, curationibusque sapientissimè adhibitis, non solum ægrotos tibi in perpetuum addixisti; sed medicos ferè omnes ad maximam tui admirationem facilè traduxisti, atque adeo nunc eò prouectus es, vt qui periculosissimè ægrotet, necesse est, tua opera vti velit. Tu, cui primas in medendo cuncti sine inuidia concedunt, hoc medicinæ opus, ab ætatis nostræ medicorum iam principe editum, sub alterius patrocinio iterum ex meo bibliopolio prodire æquo animo paterere? Næ tu, qui cæteris medicis palmam è manibus eripuisti, omninò contenderes, tecum iniquè actum fuisse, ni per me eiusdem operis defensor esses designatus. Tibi igitur hoc ipsum opus do, dico; meque, mihique, qui me tibi totum dicaui, foue, faue.

INDEX CAPITVM
Singularum Sectionum, QVAE IN HOC TOTO OPERE HIERONYMI CAPIVACCAE CONTINENTVR.

SECTIO PRIMA,

qua est

Phisiologica, complectens tractatum.

I. Capita libri de FOETVS FORMATIONE.

II. Tractatus de NOTIS VIRGINITATIS & masculi, & femellæ probabilibus: vbi floris virginei corruptionem non posse certis semper indicijs deprehendi, docetur. pag.11

III. Commentarij de Anatomica Methodo capita.

SECTIO ALTERA:

nimirum

PATHOLOGICA;

agit

I. Tractatus de Rebus præter naturam, capita.

II. Tractatus de Pulsibus capita.

III. Capita tractatus de Vrinis.

De

SECTIO TERTIA:

videlicet

THERAPEVTICA:

continet

I. Capita Methodi medendi.

INDEX.

Compendij eiusdem Methodi medendi capita.

II. Summa capita Artis componendi Medicamenta, & Composita dijudicandi.

III. Tractatus de Cauterijs capita.

SECTIO QVARTA, nempe MISTA: comprehendit.

I. Capita Commentariorum in primam Sectionem Aphorismorum Hippocratis.

In præfatione agitur.

Primo aphorismo, docetur.

Iudicium

INDEX.

Quomodo

INDEX.

LIBRI SECUNDI.

De Medii ventris, id est, Thoracis, Pulmonum, & Cordis affectibus, capita.

LIBRI TERTII,

De partium Imo ventre contentarum affectibus, capita.

I. Oesophagi affectus.

II. Ventriculi affectus.

III. In-

INDEX

LIBRI QVARTI,

III. Inteſtinorum affectus.

IV. Hepatis affectus.

V. Lienis affectus.

VI. Renum affectus.

VII. Veſicæ affectus.

VIII. Partium genitalium affectus.

De Matricis affectibus, capita.

I. Menſium purgationem concernentes affectus.

II. Spectantes conceptum.

III. Parturitionem attinentes.

IIII. Symptoma vteri quatenus hic conſideratur, vt pars ſeruiens indiuiduo, non ſpeciei.

LIBRI QVINTI.

De Arthritide, & Lue venerea, capita.

PARTIS PRIORIS

PARTIS POSTERIORIS.

illa

LIBRI SEXTI,

De Febribus, capita.

LIBRI SEPTIMI.

De Venenis, capita.

III. Tractatus de MEDICA CONSVLTANDI RATIONE, capita.

Res

INDEX.

IIII. Index CONSILIORVM CONSVLTATIONVM, ET EPISTOLARVM.

Ali-

INDEX.

SECTIO QVINTA;

quæ est

EXTRANEA, nimirum LOGICA;

continet Opusculum de Methodis, seu Differentiis doctrinarum, cuius capita.

FINIS.

SEDES MATERIARVM ET VERBORVM MEMORIA

Dignorum in operibus Capiuaccei contentorum.

A

B

C

INDEX.

INDEX.

INDEX.

Experi-

I

Pro-

Q

R

Rha-

INDEX.

Vocis

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCI:

OPERVM,

Sectio Prima.

Quæ est.

PHYSIOLOGICA:

ET COMPLECTITVR TRACTATVM

I. De Fœtus formatione.
II. De Signis virginitatis, tam masculi, quam fœminæ.
III. De Methodo anatomica.

A HIERO-

HIERONYMI CAPIVACCI.

DE FOETVS FORMATIONE, LIBER.

CAPVT PRIMVM.

De fœtus humani definitione. Et primum de Membranis fœtum inuoluentibus.

DOCTRINAM *de fœtus formatione*, quam peculiari libro Galenus explicauit, sūmo & difficilem esse & vtilem, idem quarto eius libri capite innuit. Quare vt tam philosophis, quam medicis hac in parte inseruiamus: diligenter totum hoc negotiū expedire lubet.

Definitio.

Versabimur autem circa formationem humani fœtus. & quidem fetus perfecti, omnibusq; suis numeris absoluti. Quem sane hoc modo definiendum statuimus: quod nimirum sit *homo, tunicis obuolutus, e semine & sanguine genitus ab homine, gratia conseruationis speciei humanæ.*

Hominem quidem dicimus: vt a brutis fetum nostrum secludemus. *Tunicis* vero *obuolutum*: quibus ab homine extra vterum discernatur.

Jnuolucra fetus tria.

Sed ad pleniorem intelligētiam, de *tunicis* quedā in mediū sunt adferenda. Tres autem cum sint fetū claudentes tunicæ; χόριον nimirum, seu secundina ἀλλαντοειδὴς, & ἄμνιος seu ἀμνίον; singularū trademus & materiam e qua, & compositionem, & vsum.

Secundina.

Secundinam ergo quod attinet; hanc Galenus c.4. & 5. lib. 15. de vsu partium, membrana & vasis, ceu materia e qua, constare dicit. Et cap. vlt. lib. de dissectione vteri, ait; chorion multarum venarum & arteriarum contextum quendam esse, ac interualla membranis obducta habere. Capite item secundo libri de format. fetus, scribit, chorion vasa obtinere satis angusta, quibus iungatur extremitatibus vasorum vteri. Desinunt autem chorij vasa in duas venas, & totidem arterias, inque vmbilicum fetus perducuntur. Vt autem vasis hisce robur paretur; propterea chorio substantia glandulosa obtigit: nam glandulæ ad vasorum custodiam genitæ sunt, quod nostro de partibus similaribus opere, suo loco, planum faciemus.

Quoad compositinem chorij; tenue hoc est, instar telarum aranearum, & satis angustum: cap. 5. lib. 15. de vsu part. crassius enim, ponderosum extitisset, nec in partu (quod summe est necessarium) facile rumpi potuisset. Licet autem tenue sit choriū: duplicatum tamen, pro vasis excipiendis, fuit effectum: hinc fit, vt & crassum appareat, licet reuera crassum sit minime. Situm quod concernit: secundina fetum in orbem circumdat, instar circulorum dolia ambientium: cap. 4. lib. 15. de vsu part. At vero non vndequaq; fetum cingit, sed a mucronata tantum sterni cartilagine, ad elatissimam ossis ilium sedem. Secundum externam superficiem, subijcitur vteri partibus, ad quas pertinent orificia vasorum, vnde purgationes menstruæ erumpunt, vnde etiam vteri vasorum origo est, vocanturque acetabula: de quibus in vteri anatomia agendum. Gal. cap. 4. li. 15. de vsu part. & cap. 10. l. de dissect. vteri. Interna superficie chorion pertinaciter secundo inuolucro adhæret.

Vsus chorij est, custodire vterum, fetumq;. Matricem quippe oblinit, ne ab excrementis ipsius fetus lædatur, cap. 4. lib. 15. vs. p. Fetum etiam continet per suam substantiam membranosam: & fetum matrici per vasa alligat, & sanguinem fetui impertitur c. 2. l. de form. fetus. Hæc de chorio.

Allantoides.

Alterum inuolucrum, vocatur *allantoides*, seu intestinalis tunica: quæ componitur e membranis, & vasis, acceptis a chorio. c. 7. & 10. l. 1. de sem. c. vlt. l. de diss. vteri. c. 5. lib. 15. vs. p.

Est autem hæc membrana tenuis & angusta: sed longa, & versus vesicam perforata. Incumbit amnio, seu tertio inuolucro. Exoritur ea parte, qua vrinaculum est dilatatum: vt per medium vrinaculum hoc inuolucrum cum vesica fetus iungatur. Sed præterea hæc tunica obducit fetum, secundum caput, nates, & pubem: ad differentiam primi inuolucri. Ea secundum superficiem internam connascitur amnio, tantum interuentu vasorum vmbilicalium; secundum externam superficiem, chorio connascitur, & vterum contingit, vt appendatur vtrique cornu vteri.

Huius autem est vsus, caussa seminis, caussa chorij, & caussa excrementi serosi. Caussa seminis: nam allantoides primis diebus totū semen ambit. Caussa chorij: pro vt chorij generatio adiuuatur. Caussa excrementi: pro vt hæc tunica suscipit excrementum serosum.

Amnios.

Amnios, seu miculum, habet substantiam membranosam, vasis implicitam, instar allantoidis: & similis

similis est formæ; sed densior: cum qua tamen desita te adest tenuitas, c. vlt. de diss. vteri: & amplior euadit iam proposita tunica, nam copiosius cōtinet excrementum. Secundum superficiem externam vnitur allantoidi: secundum internam, toti fętui: vt inter fętum & amnion sit sudor.

Huius tunicæ vtilitas est, vt detineat fœtus excrementa: & propterea Galenus c.7.l.1. de sympt. caussis, dicit, fętus excrementa reponi in duplici tunica, id est, in allantoide, & amnio: & dum detinet sudorem, est in caussa, vt fętus veluti innatet, & innatando non sit ita ponderosius vtero; præterea, vt tempore partus facilius egrediatur per collum matricis, nā huius ceruix sudore magis fit lubrica.

Galenus cap.5.l.15.vs.p. quatuor membranas proponit ipsius fętus; quia chorion accipit, vt duplicatum.

Indusium. Sed Vesalius addit inuolucrū quartum, quod vult esse genitum e substantia lutosa: (quam ipse non explicat, quænam sit.) vulgo vocat *indusium*: in masculo vocatur galea, in fęmina vitta; interdum conspicitur, interdum non; quia non semper cum secundinis egreditur. Dicendum, pro Galeni defensione: Galenum proponere membranas, quæ sunt ante generationem fętus in prima generatione, quæ tantum tres sunt: hoc enim indusium procedit a fętu postquam est genitus. Generatur enim e crasso excremento tertiæ coctionis fętus, quod substantia lutosa dici potest. Vsus est, vt cutis fętus a sudore non lædatur. Hæc de inuolucris fętus.

CAPVT II.

De Virili semine.

Semen. SEquitur in definitione: *Fętum generari e semine, et sanguine.* Quoad semen: loquemur de semine eiaculato, tum maris, tum fęminæ.

Semen constat serosa humiditate, & spiritu. Per semen maris, non intelligimus quodlibet semen, sed fęcundum: quod componitur *e serosa humiditate, & spiritu.* c.7.com. aduersus Lyc. cap.3.l.14.vs.p. Cæterum, seminis portio humorosa, plus obtinet & ignis & aeris: ad differentiam sanguinis, qui sane est minus igneus, & minus aereus semine. cap. 2.l.1. de tuen. san. Portio spiritalis, est tantum spiritus vitalis: semen enim plenum est spiritu vitali: qua de caussa spumæ assimilari potest c.5.l.1. de sem. cap.9. lib.14.vs.p. Et Aristoteles cap.2.l.2. de gen. animaliū dicit, semen compositum esse e spiritu & aqua: vt semen ratione spiritus sit calidum, ratione aquæ, humidum. Ex his patet, quid per semen sit intelligendum: & quod componatur e spiritu & humore.

Semen secūdum partem spiritale procedit a toto. Iam dicendum de origine & spiritus & humoris. *Spiritalis portio* generatur in corde, & per arterias potiss. in totum corpus diffunditur: vt semen secundum portionem spiritalem procedit a toto, quia spiritus vitalis a corde toti corpori impertitur. Hinc Hipp. lib.4. de morb. dicit; semen procedere ab omnibus viri & fęminę partibus. Et l. de genit. idē Hipp. dicit, semen secerni a solidis partibus, & a mollibus partibus, id est, a spermaticis, & carnosis seu sanguineis: & præterea secerni ab omni humido, id est, a sanguine arterioso, & venoso. Vnde l. de aere, aq. & loc. dixit, a sanis parentibus fieri fętum sanum, a morbosis morbosum.

Quomodo semen a toto decidatur. Sed intelligendum, *quomodo semen procedat a toto?* Hippoc. l. de gen. ait; semen prouenire ab omni humido, vt quod secernitur, sit robustissimum; vnde vis in coitu redditur imbecilis. His verbis significatur, semen prodire ab omni sanguine, vt portio excreta, quamuis sit exigua, sit tamen robustiss. quare est spiritus vitalis, qui a toto procedit. Vnde subdit Hippoc. cum in coitu pudendum teritur, & homo mouetur, humidum in corpore incalescens diffunditur, & a motu conquassatur, atque spumescit. Cum ergo spuma fiat ex humore, spirituque, concurrente vel calore, vel motu, vel vtroque: sanguis habet rationem humoris, spiritus vitalis habet rationem vaporis: & cum in coitu accedat calor, & motus: fit vt a sanguine spumescente, ob caussas propositas, in coitu secernatur spiritus vitalis. Sed notādum a sanguine non simpliciter secerni spiritum, vt in corde gignitur, sed vt sit vehiculum facultatis generatricis, quæ a qualibet parte, & potissimū principalibus, emanat. Hinc Hippoc. loc. cit. ait: si venæ iuxta aures secentur, genitura emittitur, sed infęcunda; nam plurima genitura procedit a capite in spinalem medullam, & per vasa, pertinentia ad spinalem medullam, perducitur in testes: ob cicatricem enim consolidatur trucitus seu meatus.

Aristoteles quoque similiter semen maris a toto procedere cognouit. Nam c.9.l.4.gen.an. inquit: si semen non procederet ex omni parte animalis, similitudinis caussa esset falsissima.

Sed notandum; cum semen a toto procedit, ratione spiritus vitalis, a toto procedentis; *differentiam esse inter spiritum vitalē; vt procedit a corde, & vt procedit a toto.* Nam vt procedit a toto, vim generatricem suscipit a reliquis corporis partibus, quæ formare potest in fętu partes similes parentibus: vt enim spiritus vitalis procedit a corde, suscipit vim generatricem, per quam potest generare omnes partes, non dico similes, sed omnes. Hinc Hippoc. l. de gen. ait: e mutilatis parentibus generari integros filios, quia parens mutilatus habet omnia, quæ habet corpus sanum, scil. in virtute cordis, a quo primum omnia pendent.

Cum ergo semen sit constitutum e spiritu vitali: propterea Philosophus cap.3.l.2. gen. an. dicit, in semine esse calorē, seu spiritum, in quo sit natura, quæ proportione respondet elemento stellarum, id est, cęlo: & hunc spiritum esse causam, vt fęcunda sint semina: porro hic spiritus nec ignis est, nec a prædominio igneus, quomodo non conseruaret ad similitudinem cęli, sed potius corrumperet, proinde, cum hinc spiritus in semine existens, sit genitus e sanguine (sicut in sermone de spiritibus docuimus) & ob id e 4. elemētis; dominatur aer, nō ignis: spiritus ergo a prædominio non est igneus, sed aereus potius. Hæc de seminis portione spiritali.

Humorosa seminis portio e sanguine generatur. Circa *humorosæ portionis* originem, cōsiderandū primo e qua materia gignatur: secundo a quo agente seminis formam suscipiat. Quoad primum, Galenus cap.12.l.1. de sem. & cap.4.l.2. de sem. alimenti semen generari *e sanguine.* Et philosophus cap.18. l.1. gen. an. dicit; semen esse excrementum vetri vltimi id est, alimenti sanguinei, quod vltimum est, quod in membra digeritur. Et secundum hanc rationem procedit a toto, quia etiam sanguis a toto procedit.

Semen in testib. perficitur. Quoad secundum; si capiatur semen ratione caussæ perficientis, perficitur *in testibus*: etiam secundum Aristotelem, vt suo loco probauimus. Hinc Galenus c. penult. l.1. de sem. dicit, dum facultas testium viget, totum corpus mutari.

Aetas florēs veneri apta. Quoniam ergo opus est calore insigni, semen perficiente, e cap.2.l.2.d. tuen. san. sit *vt coitus pertineat ad ætatem florentem*, in qua viget calor: nam in ætatibus præcedentibus, corpus nimirum augetur, vnde materia deficit: in ætate subsequente, calor est debilis, vt non possit semen admodum perfectum, & fœcundum, generari. c.4.l.14.vs. part. Hinc Plato in dialogo de Repub. præcipit, vt vir venere vtatur a 30. vsq. ad quinquagesimū quintū: mulier a 20. vsq. ad 40. cum hæc lex non obseruatur, ideo nō mirandum, fetus imbecilles gigni. Addit Aristoteles c. 14. l.5. hist. anim. semen incipere generari circa 14. annū, sed

prolificum produci, circa 21. & masculum generare vsque ad 70. fœminam ad 50. sed raro: nam vt plurimum marem gignere ad 65. feminam ad 45. sed quandoque in natura monstra occurrunt, vt mares etiam vltra hanc ætatem gignant. Plato loco cit. respicit ad generationem filiorum robustorum: Aristoteles autem magis communiter loquitur.

Semen, vt nõ a toto.

Cæterum, semen quatenus habet vltimam perfectionem in testibus, non procedit a toto. Et ad hoc semen respiciens Aristot. cap. 18. lib. 1. de gener. ani. ait, semen non procedere a toto. Hæc de seminis origine.

Semen secundũ agit per spiritum,

Iam loquemur *de vi & potentia seminis*: dicentes de facultate portionis primum spiritalis, deinde humorosæ. Quoad *portionem spiritalem*, differentia est, inter semen & sanguinem, c. 2. lib. 1. tuen. san. nam semen habet rationem opificis, seu agentis: sanguis habet rationem materiæ opifici obedientis. Hic enim Galenus loquitur de semine fœcundo, eiaculato in vterum, quod potiss. est agens per spiritum: vnde c. 3. lib. 14. vsu partium dicit, cum semen sit mistum ex humore & spiritu, spiritum esse motus principium. Et cap. 8. lib. 1. sem. dicit, in semine esse spiritum, qui est animalis principium per se mobile, vt non instar vaporis dissoluatur, sed in profundum subeat, & seipsum conseruet. Sic etiam Philosophus c. 3. l. 2. gen. an. dicit; semen esse fœcundum per spiritum, qui in semine cõtinetur; nam in semine est facultas, elemẽto stellarum proportione respondens: sicuti enim cœlum generat, ita etiam in semine est vis prolifica: vnde etiam secundum Aristotelem non egreditur, sicut nugatur Galenus, dũ Aristoteli aduersatur. Et propterea Philosophus cap. 4. lib. 2. gen. anim. ait, semen euadere simile coagulo: sicuti enim coaguli est lac, continens calorem vitalem: ita semen per spiritum vitalem, membra & reliquas partes vnire potest, & generare, seu constituere. Propterea spiritus vitalis est præcipuum generationis organum: seu, est præcipuum organum facultatis generantis, ante generationem calidi innati: nam post generationem calidi innati, spiritus vitalis est quidem organum facultatis generantis, sed simul cum calido innato. Hoc ergo loco notandum, spiritum vitalem, vna cum semine eiaculatum, conseruari beneficio spiritus vitalis feminæ. A femina enim in coitu spiritus vitalis eiaculatur, & tempore gestationis vteri, a corde matris, spiritus vitalis suppeditatur, & deinde conseruatur beneficio spiritus vitalis, seu ipsius fœtus, non semper, sed postquam in fœtu cor est formatum.

De portione seminis humorosa. Semen viri, in vterum cõiectum, non egreditur & male Galenus Aristoteli adscribit.

Quoad vim *portionis humorosæ* in semine masculo; concurrit, primum vt efficiens; secundo, vt subiectum facultatis generatricis; tertio, vt materia e qua aliquid generatur.

Quę, vt intelligantur, probare oportet *semen viri eiaculatum in vterum non egredi*, etiam secundum Aristotelem: Galenus enim hunc reprehendit. Dicit ergo Philosophus cap. 7. lib. 7. histor. ani. semen maris in vterum eiaculatum, insinuari in vterum, & contineri, & conuectum membranis obduci. Et cap. 4. li. 2. gen. ani. dicit, vteri partes purissimum semen continere. Et c. 3. lib. 7. histor. an. dicit; feminam non concipere, si semen effluat; ideoq; si in 7. diem intus permaneat, certissimum esse signum, factam esse conceptionem seminis. Ergo secundum Aristotelem semen detinetur. Sed dubitatur, quia Philosophus c. 4. lib. 2. gen. ani. dicit, semen instar coaguli similes partes vnire, vt coactis partibus vnitis, corpulentia humoris discernatur. Videtur ergo distribui & egredi corpulentia, idest, portio humorosa seminis? Resp. Aristoteles non vult, semen egredi vterum, sed corpulentum humorem, seu portionem crassiorem, extra partes intimas & vnitas collocari, vt scil. degeneret in membranam. Verum igitur est, portionem illã crassiorem, secerni a tenuioribus, & ab intimioribus, vt sic dicam: sed propterea non egreditur, verum degenerat in membranam fœtum obuoluẽtem. Vnde, cum Philosophus dicit, corpulentum seminis humorem secerni; subdit, parte terrena siccescente circumobduci membranam: quare hæc separatio degenerat in membranam. Galenus cap. 3. lib. 1. de sem. scribit Aristotelem sensisse, genituram esse separabilem; & portionem humorosam, cum sit aquea, a natura dissolui, & in flatum dissipari. Ergo semen non remanet, quia dissoluitur. Responsio. Semen in vtero manet, secundum Aristotelem, cap. 3. l. 2. gen. an. dum autem addit, semen in spiritum difflari, insinuat generationem calidi innati, seu spiritus insiti, non flatus.

Enarratur locus Aristotelis conuersus.

Galenus ergo noluit Aristotelem intelligere. Proponit fere verba formalia Aristotelis, e cap. 3. lib. 2. gen. an. quod caput est intelligendum. Ego de eo libere dicam quod sentio, & Deum testor, me nullum expositorẽ vidisse: iudicabitis vos an sit bona expositio. Quęrit ibi Philosophus, si e semine non constituitur conceptus, si semen eiaculatũ non est materia, e qua fiat fœtus; quonam vertitur corpulentia seminis, cum semen sua facultate agat? nec enim semen est pars constituendi conceptus, nec tamen in nihil resolui potest? Respondet Philosophus; *semen eiaculatum a fœtu constituendo partim esse separabile, partim inseparabile*. Hæc responsio vt intelligatur, sciendum, semen obtinere spiritum & humorem. Spiritum Aristoteles vocat calorem, qui est sedes cuiuslibet potentiæ seu virtutis; ideoq; merito est diuinioris naturæ, quam sint elementa: at pro statu animæ est differentia, verbi gratia, in homine spiritus vitalis est perfectior, quam in brutis: vbique autem scil. in homine & brutis, perfectior est elementis; vt semẽ secundum partem spiritalem sit animatum. Sed dubitatur: anima enim est actus corporis organici: at semen non est organicum? Responsio. Aristoteles definiuit animam, vt est forma corporis animati, vt corpus animatum potest operari, verbi gratia, equus est animatus, quia potest currere; & obire omnia munia, quæ pertinent ad equum: At equi semen, potest tantum e materia determinata fœtum equinum generare, non potest currere, nec obire operationes equi. Propterea Aristoteles tradidit definitionem animæ in communi, ita tamen, vt competat ea omni animato, quod potest operationes illius animati corporis exercere, sicut equus, & alia corpora animata, quæ sunt organica. Hinc dicit Philosophus, animam esse actum corporis organici, quod potest operari, seu obire operationes, spectantes ad corpus organicum. Hac ergo ratione semen non est animatum, quia nõ est organicum; & proinde, licet semen animatum statuatur, non tamen est subiectum morbi, vel sanitatis, quia non potest obire operationes organicas.

Semen quatenus separabile, & inseparabile Aristoteli.

Sed ad rem. Semen secundum spiritum est sedes facultatis generationis, estq; separabile, e cap. 3. l. 2. gen. an. a corpore fabricando seu fœtu, qui debet fabricari, secundũ partẽ spiritalem: nã vis generatrix, semini a parte tributa, post fœtum formatum euanescit, ac dissoluitur, vel separatur. Quare, secundum Aristotelem, *semen est separabile ratione partis spiritalis*. Pars seminis humorosa, Aristoteli dicitur corpus genituræ, vel seminis, idest, pars materialis, quæ a fœtu fabricando est inseparabilis, nec tamen est pars conceptus: de hac ergo quæritur, quonam vertatur? Respondet Aristoteles dissolui, & in spiritum euanescere. Non est sentiendum, vt dicit profugus Galenus (pace eius dixerim) Aristotelem voluisse, euanescere spiritum, ita vt prorsus dissipetur: nam hac ratione, quomodo esset inseparabilis? Semen ergo secundũ partẽ humorosam vertitur in spiritum, seu calidum innatum; ideoq; semen, quod antea oculis intueri poteramus, non amplius cernere possumus, dũ cõuersum est in calidum innatum. Recte ergo dixit

Aristo-

Aristoteles, ita mutari, vt euanescat. Cæterum, semē, mutatum in calidum innatum, est inseparabile a corpore generando, & producitur ad mortem hominis vsque: hoc enim calidum innatum, est nexus animæ cum corpore, ideoque est inseparabile, nec tamen est pars constituti corporis, non caro, non pars similaris, nec dissimilaris; sicut etiam statuitur de succo, e quo lac coagulatur. Sic patet, semen in vtero detineri.

Spiritus seminis, cōcurrit ad actionem vt quo, humor purior, vt quod.

Iam dicendum, *quomodo concurrat*. Primum ergo concurrit vt efficiens: hinc Aristot. c.7.lib.2.part.an. dicit, semen esse generationis nostræ principium: & c.2.l.1. gen.an.dicit, marem esse animal, quod in alio gignit: & c.18.l.1.gen.an.ait, semen vim habere generandi, & esse primam caussam: iure enim Philosophus primam caussam effectricem statuit, ad differētiam seminis feminæ. Gal.c.6.l.1.sem.ait, semen attrahere, retinere, concoquere, expellere. Et propterea rationabiliter Plato in Timæo dicit, semen esse animatum. Sed notandum: cum semen sit principium effectiuum, & secundum spiritum, & secundum humorem: spiritum cōcurrere vt quo, humorem, vt quod, sed secundum partem puriorem humoralem; nam pars humorosa impurior, degenerat in membranas, vt scribitur c.6.l.1.de sem.

Facultas seminis generatrix.

Porro, cum semen cōtineat in se facultatem generatricem, *quid sit facultas generatrix* explicandum. Gal.cap.5.& 6.l.1. fac. natural. dicit, facultatem generatricem obtinere potentiam alteratricem, & formatricem.

1. Alteratrix.

Alteratrix potentia, dupliciter intelligi potest, c.4.l.3. simpliciter. Proprie quidem accipitur, vbi potentia alteratrix ita per primas qualitates agit, vt quod alteratur de specie in speciē mutari possit. Verbi gratia, quando alteratrix ita agit in materiam, vt eam mutet in substantiam ossis, sic enim fit mutatio de specie in speciem. Alteratrix autem improprie accipitur, quando fit contusio seu contractio, verbi gratia, dum ensis secat aliquod corpus. Nos in præsentia, per alteratricem potentiam, propriam intelligimus.

2. Formatrix.

Quoad *formatricem*, Gal. c. vlt. de form. fętus, de hac dubius est: & addit, in ea summam esse sapientiam; cęterum, ait, semper se dubitasse, animę substantiam definire. Et cap. vlt. l.2. de tempore, dicit, de hac facultate formatrice dubitasse Aristotelem, num sit diuinioris originis, & quid diuersum a primis qualitatibus, cal. frig. &c. nec enim formatrix solis qualitatibus (quæ tantum sunt organa, vt & crasis) definiri potest, sed est quid excellentius, & primus opifex, ratione sc. temperamenti, quod est instrumentum formatricis. Hinc ergo colligitur, formatricem in homine, esse facultatem formę humanæ; formatricem in equo, esse facultatem formę equinæ: vt, sicuti ad animæ sensitiuæ facultates pertinet indicare, ita ad facultatem generatricem (quæ & ipsa est facultas formæ, vt etiam facultas sensitiua, nam omnes facultates sunt vnius formæ) pertinet alterare, formare, sicut ad sensitiuam, videre, audire, &c. Sępe igitur de quibusdam dubitamus, de quibus tamē nō est ita dubitandum. Cæterum, notandum, hanc formæ facultatem generatricem, operari vna cum sole: nam sol & homo generant hominem. Ideoque mirum non est, hanc generatricem esse sapientem, cum sociū habeat cęlum. Vnde, vt refert Gal. c. vlt. de form. fętus, Platonicus quidam dixit, animam per mundū diffusam formare; nam Deus vbiq; residet, & mediante sole, astrisque, id est, motu & lumine, vim tribuit ipsi semini, vt possit generare. Hunc respiciēs Gal. c. vlt. l.2. de sem. ait, naturam dedisse naturalium instrumentis facultatis insitas, vt sine docente possint operari: & propterea hac ratione, formatrix etiam in brutis est sapiens, id est, format & operatur. Et sic patet, generatricem esse alteratricem, & formatricem.

Subiectum facultatis generatricis parentum. 1. Ante seminis eiaculationem.

Iam dicendum *de generatricis facultatis subiecto*. Et cum generatrix pertineat ad parentes, & ad fętū: primum explicandum, quodnam sit *subiectum generatricis parentum*, non fętus; idque primum ante seminis eiaculationem; secundo, tempore eiaculationis seminis; tertio, post eiaculationem. *Ante eiaculationem* quodnam sit eius subiectum, proponitur aliqua e parte a Gal. cap.7. l.6. plac. vbi ait, cum origo facultatis generatricis non sit ex vtero: ergo a patre. Quare vis generatrix ante eiaculationem residet in parte viuente ipsius patris, & præsertim in corde: vnde a parente mutilato fit filius integer. Subiectum ergo generatricis est pars similaris, vt similaris potest alterare, & vt pars similaris est pars instrumenti, potest esse subiectum sedesque formatricis.

2. eiaculationis tempore.

Quoad subiectum *tempore eiaculationis*, generatricis subiectum est calidum innatum, & spiritus vitalis, vt hæc duo sunt dispersa per totum corpus: quare, tempore eiaculationis hæc sunt primum subiectū facultatis generatricis: dico primum subiectum, ad differentiam seminis, quod in testibus genitum eiaculādo emittitur. Fūdamētum est: nam facultas sine subiecto nequit consistere; cum quo hec facultas resideat in parente, id est, in partibus viuētibus maris; ab his partibus facultas communicatur semini, quod in testibus generatur: & in hoc transitu seu itinere, tempore eiaculationis, a partibus viuentibus, & præsertim principalibus, ad testes, facultas generatrix pro subiecto habet calidum innatum, & spiritum vitalem, vt organa accommodata facultatis generatricis: dum deinde facultas generatrix a masculo est impertita semini, genita in testibus, & est impertita per medium calidum innatum, & spiritum vitalem, hærens semini, pleno spiritu vitali, in vterum defertur.

Deniq; *post eiaculationem*, generatricis subiectū, est semen eiaculatum, calidum innatū, & aliquo modo vterus. Primum enim semē est subiectū generatricis: post vero dū semē degenerat in calidum innatū, subiectum non est amplius semen, sed est calidū innatum, quia semen est mutatū in calidū innatum. Vnde Gal. c.7. com. aduersus Lycum, dicit, post conceptū gigni primum calidū innatū, deinde partes viuētes: quare si calidum generatur post conceptionem: ergo generatur a generatrice, residente in semine. Et propterea Gal. c.6. l.6. de plac. dicit originem facultatum generantiū fętum nō esse ex vtero, sed e semine. Et ideo c.3. l.2. fac. natur. dicit, maris semē habere in se facultatē sanguinis attrahendi. Et c.11. ac 13. l.1. de sem. dicit, facultatē formatricē pertinere ad semē, vt cū Philosopho c.10. l.2. de gen. ani. semē sit animatū.

3. Post eiaculationem.

Sed amplius & ratione, & auctoritate probari potest, calidū innatū esse subiectū facultatis generatricis. Ratione quidem: nam semen non potest diu durare, ideoq; non potest esse subiectū: nec pars viuens fętus, potest esse subiectū, quia nulla adhuc est genita, siquidem facultas nō est in genito, sed in generante: quare necesse est, vt facultas generatrix sibi fabricet organū, quod nil aliud est, quā calidum innatum, quod propterea genitū, euadit subiectū facultatis generationis. Confirmatur idem *auctoritate* Hippocratis, qui in l. de natura pueri, ait, fętū formari a spiritu, sc. insito, seu calore innato: hic ergo est subiectū generatricis. Hinc Gal. c.3. l.2. fac. nat. ait, generatricem facultatem esse extēsam per omnes partes, nō sane alio modo, quā quod residet in calido innato, quod omnes partes attingit. Et ob id philosophus c.10. l.2. gen. an. dicit, membra fętus nō fieri ab agente extrinseco; nam agens externū non tangit, omnis autē actio fit per tactū: quare partes fętus, cum Philosopho generantur ab eo agēte, quod est intus, quod nil aliud esse potest, quam semen eiaculatum, sed cōuersum in calidū innatum. Notandum autē hoc calidū insitū esse extra cōstitutionem partium, non esse temperiē, non cōpositionem, neq; nō vnitatem, nil enim seipsum gignit, quare quod generat, non est pars viuens, alias idem seipsum generaret: quare est calidum innatum.

Vterus etiam aliquo modo, post eiaculationē, est generatricis subiectum. Vnde Galenus c.13.l.1.sem. dicit, in prima generatione e semine, duplicem esse vim generatricem, alia enim est fabricatrix seminis vt semen sit subiectum, alia vero fabricatrix pertinet ad veteri conceptacula, quibus semen adhæsit eiaculatum. Hic vero Galenus loquitur, nō de generatione fetus seu de generatione partium, fetum constituentium, sed de prima generatione, id est, de generatione vasorum, quæ generantur ante alias partes, vt suo loco docebimus. Hæc ergo vasa gignuntur a duplici facultate, quarum altera pro subiecto habet calidum innatum, de quo dictum: reliqua pro subiecto habet vteri receptacula, non totum vterum: at hæc facultas concurrit tantum, ad productionem vasorum, non fetus. Et hæc de facultatibus ante generationem fetus.

Subiectum facultatis generatricis ipsius fetus.

Quoad *subiectum facultatis fœtus ipsius*, cū nil seipsum generet, e cap.10.l.2. de gen. anim.in fetu non erit facultas, quæ sit caussa suæ generationis: secus autem statuendum est de facultate in fetu, quæ potest debito tempore similem fetum generare; sed ratione propriæ generationis, fetus est subiectum aliarum facultatum nō generatricis, nihil enim seipsum generat. Vnde Galenus cap.5.l.de form.fetus, dicit, verisimile esse, formatas partes proprias functiones exercere, vt alterius auxilio non egeant: hæ autem functiones fetui tribuuntur e semine, vt vult Gale. cap.6.l.6. plac. & hæ facultates non sunt generatrices, sed est facultas altrix, & auctrix. ca.9.l.1.de tuen. sanit.cap.8.l.1.de sem. com.73.sect.7.l.5.epid.cap.7.l.1.de symp. causs. Hoc etiam cognoscens Philosophus cap.10.l.2. de gen.an. dicit, sicuti fetus seipsum non generat, ita seipsum auget. Ceterum, cum fetus moueatur, vt testatur Hippocrates, l. de natura pueri, & cō.37.sect.1.l.6.epid. & Philosophus c.3.l.7.hist. an. mas mouetur circa 40. diem, femina tardius: vt propterea fetus sit subiectum, & facultatis altricis, atq; etiam motricis, non generatricis. Dubitatur, quod Galenus cap.13.l.1.de sem. dicit, facultatē validissimam esse in venis perfectis, vt præbeant semē, & vis illa possit fabricare venas. Ergo idem seipsum potest generare? Responsio. Ad venam, partesq; viuentes, non pertinet fabricare venam nouam, hoc enim est impossibile, sed tamen nouam portionem deperditam possunt restaurare. Præterea dubitatur: quod post partum dentes nascuntur. cap.4.l.2.hist. an.cap.4.l.2.gen.an.& apud Galenum in l. an omnes animalis partes simul fiant. Responsio. Formatrix residet in radice dentium, quæ radix est pars dentis, & genita est in vtero: vnde Galenus c.5.l.2.sem. ait: in his qui recens nati sunt, dentium radices in gingiuis latere. Hactenus docuimus quomodo concurrat semen, vt agens.

Semen, quomodo cōcurrat vt materia e qua.

Iam explicādum, *quomodo concurrat, semen, vt materia e qua*. Proinde semen maris eiaculatum, concurrit in ratione materiæ e qua, ratione membranæ, ratione vasum, & ratione calidi innati: non ergo ita in fumum dissoluitur.

Quoad *membranas*, Galenus cap.7.l.1. sem.dicit, semen vuluam attingere, & mutari in chorion; nam hæc membrana est vicina vtero. Sed etiam amnios fit e semine, c.10.l.sem. & propterea Philosophus c.4.l.2.gen. ani. dicit, seminis portionē terrenam siccescere, & circumduci membrana, vt sc. degenerat in membranam, cum huius beneficio gignatur membrana, qua postea fetus continetur.

Quoad *vasa*: semen etiam horum est materia; vnde Galenus cap.2. & 4.l.de form. fetus. dicit, e semine eiaculato, quod vuluæ vasis adhæsit, vasa generari: quod etiam c.13.l.1.sem. testatur.

Quoad *calidum innatum*, ad hoc respiciens Galen. cap.3.l.14. de vs.p. ait seminis portionem humorosam esse materiam idoneā, ad generationem fetus: nam vt per spiritum trahit humiditatem, reddit humiditatē attractam similem portioni humorosæ seminis: vnde cum Galeno loco citato, sanguinis nec prima, nec propria est generandi animalis materia: ratio prima, nam calidum innatum est, quod quamprimum e semine generatur: non propria, nam sanguis mutatur in semen.

Calidum innatum quid.

Ex his colligere licet, calidum innatum esse *mistū, genitum e semine & sanguine*: primum enim gignitur e semine maris, & tenui humiditate, quę est proxima vasis; per quam tenuem humiditatem vasis proximam, nihil aliud intelligas, quam sanguinem dealbatum, qui mutatur in semē. Deinde vero calidum innatum generatur e semine, præcedente tempore, & sanguine menstruo, vt hic mutatur in semen, & hoc postea in calidum innatum: quare Galenus cap.3.l.14.vsu p. loquitur de calido innato, quod illico fit, id est, post conceptionem. At aph.14.sect.1. & c.2.& 7. com. aduersus Lycum, loquitur de calido innato, quod postea fit, non illico post conceptionem, & propterea fit etiam e sanguine menstruo. Sed semper, vtcunq; accipiamus calidum innatum, sanguis mutatur in semen, si debet generari calidum innatum.

Semen est principium effectiuum & materiale.

Ad rem. Sic secundum Galenum maris semen est materia e qua calidi innati, quod etiam Aristoteles voluit, sic referente Galeno, c.3.l.1.de sem. vbi habet, secundum mentem Philosophi, maris semen dissolui in spiritum, id est, calidum innatum, vt voluit Aristoteles c.3.l.2.gen.an. quamuis Galenus non vult intelligere Aristotelem. Sed notandum, quod Galenus c.1.l.1.sem. dicit, Aristotelē aduersus Hippocratem voluisse, semen esse principium tantum effectiuum, cum tamen sit principium materiale, & materiale etiam cum Aristotele, ratione calidi innati. Animaduertendum igitur, Hippocratem recte statuisse, semen esse principium & effectiuum, & materiale, quia respexit ad omnia, quæ generantur post conceptionem. Quare cum post conceptionem generetur calidum innatum, generentur inuolucra; dubio procul semen potest statui principium etiam materiale. At Aristoteles solum ad fetum respexit, non ad inuolucra, non ad calidum innatum organum generatricis, vt intelligitur e c.20.l.1.gen. an & hoc modo semen nequaquam potest esse materiale principium.

CAPVT III.

De semine Muliebri.

Aristotelis de semine mulierbi sententia.

CEterum, præter semen virile, concurrit etiam *semen fœmineum*, (loquimur enim de semine a femina eiaculato.) Hoc semen proponitur ab Hippocrate, l. de genitura. Idem quoq; concedit Aristoteles, licet Galenus eum redarguat. Nam c.19.l.1.gen. an. non negat feminam semen emittere, sed saltem dicit, illud non esse tale, quale a mare emittitur, id est, non esse ita crassum, lentum, calidum, coctum & spiritu vitali plenum; quod etiam medici concedunt. Præterea Philosophus addit, ex amborum mistione non generari fetum: si Aristoteles admittit amborum seminum misturam, quomodo negat feminæ esse semen? Recte autem dicit Aristoteles, fetum non gigni ex amborum mistura: nam fetus generatur e sanguine menstruo: mistum vero ex vtroq; semine, est calidum innatum. Vnde cap.20.l.1.gen. anim. dicit Philosophus, mulierem semen non gignere, propter frigiditatem, vt propter hanc producatur menstruum, quod est semen non purum, id est, non ita perfectum, vt semen, quod a mare generatur. Ex hoc facile colligere licet ob seminis impuritatem & frigiditatem, fieri quandoque posse, vt a femina eiaculetur sine voluptate. Quare ex his patet, etiam secundum Aristotelem feminam generare semen: vnde cap.3.l.2.gen. anim. dicit, excrementum

crementum feminæ habere in potentia partes, quibus differt fœmina a mare: & hoc excrementum vocat semen non purum.

Seminis vtriusq; necessitas.

Vtrumque autem semen esse necessarium patet, e cap. 4. l. 2. de sem. nam si tantum esset semen viri, non posset omnes vteri partes oblinire, quare non fieret conceptus: opus ergo etiam fuit fœmineo semine: attamen si solum fœminæ fuisset semen, ob sui imperfectionem non fieret conceptus.

Fœminæ semé frigidius.

Caussa autem generationis diuersi seminis fuit: nam mas est calidior fœmina: vnde Aristoteles problemate 26. sect. 4. dicit, fœminas tempore æstatis esse magis efficaces in Veneris vsu, nam fœminæ, vt frigidæ, per aeris caliditatem corroborantur, mas autem calidus per æstatem resoluitur. Nec sine ratione fœmina genita est frigidior: nam vt scribit Galenus cap. 6. l. 14. vsu partium, opus fuit sanguine menstruo, qui generatur a calore debili, non dissoluente.

Semen fœminæ concurrit actiue & passiue.

Cæterum semen fœminæ concurrit vt agens, & vt materia, e c. 1. l. 2. sem. vbi Galenus ait, mistũ e semine maris & fœminæ, esse perfectũ semen, & in vtrasque sexu speciem humanam vtroq; semine egere, vt differentia sit in actionibus, secundum magis & minus. Vnde Aristoteles c. 18. l. 1. ge. anim. ait, quę e mare & fœmina oriuntur, e contrarijs oriri. Cum ergo contraria sint in eodem genere: ergo vtrumq; semen etiam secundum Philosophũ, est in genere agentis: At contrarietas est, vt semen maris agat, semen fœminæ patiatur: e qua tamen fœmina & agente, & patiente procedit mistum, particeps actiuitatis vtriusq; seminis. Sed dubitatur: nam Aristoteles c. 2. l. 1. gener. anim. assimilat marem cœlo, idest, agenti; fœminam autem materiæ, vt vtriusq; secũdum Philosophum, facultas sit diuersa: quare alterum actiue, alterũ passiue concurrere videtur? Responsio, Aristoteles loquitur de generatione fętus, post conceptionem fętus, post eiaculationem, vt producitur calidum innatum post conceptum, vt ad fetus generationem calidum innatum sit agens, quatenus potiss. dependet a mare, sanguis autem menstruus pendet solum a fęmina, calidum innatum a semine maris potiss. sed aliqua ex parte a semine fęminæ: propterea Aristoteles marem assimulauit cęlo, fęminã terrę: & propterea subdit, vtriusq; facultatem esse diuersam, quoniam vnum habet rationem agentis, alterum materię. Et propterea ibidem etiam subdit, fęminam illud, e quo fit animal, in se generare: quare loquitur de materia e qua. Et idem insinuauit c. 20. l. 1. gen. ana. c. 4. l. 1. de gen. animal. dicit enim masculum formam & principium præbere, fęminam corpus & materiam, ratione sc. generationis fętus, non calidi innati (in hoc enim omnis solutio quæstionis versatur) quia in generatione fętus, cum gignatur e sanguine mẽstruo fęmina est illa, quæ subministrat materiam, idest, sanguinem mẽstruum: & dum semen fęminæ est impurum (non loquor de menstruo) & permiscetur cum semine maris, pro generatione calidi innati, in permistione, vt perficitur a semine maris, habet rationẽ passi; at, vt prodit a fęmina, suscipit vim generatricem a fęmina, & hoc modo, habet rationem agentis. Cæterum, inquit Aristoteles, c. 1. l. 4. ge. ana. mas est, quod primum mouet, vt concoquat, vt generet; fęmina autem id non potest, sed recipit, hoc est, mas mouet principaliter nõ omnibus modis, vt necessarium sit, fęminam recipere semen maris. Vnde Hippocrates in l. de natura infantis, sic referente Galeno c. 1. l. 2. sem. dicit, e genitura maris & fęminæ fętum generari, quoniam ex vtriusque mistione fit verum semen, & perfectum. Patet igitur, quoniam semen fęminæ etiam vt agens concurrat.

Porro, semen fęminæ, vt concurrit in ratione materiæ, dicimus concurrere, tum gratia seminis maris, tum gratia inuolucrorum, seu membranarum. Gratia quidem seminis maris concurrere, ostendit Galenus, c. 7. l. 1. de sem. vbi ait, semen fęminæ esse alimentum seminis virilis, & sic esse materiam, ideoque si vtrumque semen probum generaretur, fieri calidum innatum optimum & robustum, & homines vltra 100. annos viuerent, ob probum hunc nexum animæ cum corpore. Præterea semen fęminæ concurrit, vt materia membranarum (loco citato) nam dum semen fęminæ proprios facit progressus, membranæ formantur; vnde Galenus cap. 10. lib. 1. de sem. ait, intestinalem tunicam vna cum chorio, e semine serosiore, idest fęminæ, generari. Hæc de semine.

CAPVT IIII.

De Menstruo sanguine: altero generationis primordio.

Menstruus sanguis.

Iam etiam *de sanguine* agemus, e quo fętum generari in diuisione diximus. Est autem sanguis menstruus, *excrementum sanguineum, genitum a calore fęminæ, propter speciei conseruationem.*

Dicitur excrementum: ad differentiam sanguinis, quo fęmina nutritur. Dicitur excrementum sanguineum: ad differentiam excrementi seminalis.

Efficiens.

Huius efficiens est calor debilis: vnde Galenus c. 6. l. 2. de sem. ait, fęminam redundare excremẽto sanguineo, quia est debilior, & quia calor debilis non resoluit, sed generat, c. 6. l. 14. vsu partium.

Vsus menstrui.

Vtilis autem hic sanguis est propter speciem: nam ratione fęminæ, & quantitate, & qualitate est inutilis, c. 8. l. de atrabile. Huius menstrui sanguinis, secundum Auicennam, triplex est portio: purior, fętum nutriens: minus pura in mammas fertur; impurissima, ad tempus partus in vtero moratur. Sic Gal. c. 9. l. 1. de tuen. san. dicit, quod optimum est in sanguine absumi in fętum, dũmodo prægnans non sit morbosa; nam in morbosa, fętus maior etiam aliquid impuri habet, quia pars pura in tali admodũ est paucus, c. 7. l. 1. de Sym. caus. Porro purior illa pars sanguinis, constat omnibus humoribus, idest, sanguine, pituita, bile & melancholia, c. 2. l. 2. de elem. com. 27. & 39. l. 1. de natura hum. & c. 4. l. 8. de plac.

Cęterum hic sanguis menstruus, est alterum generationis principium. com. Aphorism. 14. sect. 1. & est materia, seu principium materiale, ad differentiam seminis, c. 2. l. 1. de tuen. san. Dicitur quasi materia, c. 4. l. 8. plac. quia non est materia proxima, nam sanguis menstruus mutatur, antequam fiat materia proxima. Sed menstruus sanguis, secundum Galenum, non tantum est principium materiale, sed etiam effectiuum: vnde cap. 2. l. 2. de sem. ait, animal generari e materia & facultate, sanguinemque & semen esse effectiua, quamuis semẽ magis effectiuum, minus materiale, sanguis minus effectiuum, magis materiale. Sanguis ergo est principium effectiuum, secundum spiritum vitalem, vt dictum est de semine: est autem principium materiale; quatenus e sanguine fętus generatur, nutritur, augetur, vt docetur cap. 8. lib. de atra bile.

Sanguis est materia generationis.

Quare explicandum, quod sanguis menstruus sit materia generationis, & nutritionis. Quoad *generationem*: partes fętus sanguineæ generantur e matris sanguine, cap. 2. l. 2. de elem. com. 27. & 39. l. 1. de nat. hum. c. 4. l. 8. de plac. Et hinc Galenus irridet Aristotelem, c. 1. 2. l. 1. de sem. qui statuerit eodẽ loco, omnia membra fieri e semine, & omnia e sanguine. Sed recte Aristoteles scripsit: omnia enim fiũt e semine, tanquam a caussa efficiente: (non tanquam e materia, vt male interpretatur Galenus, cum tamen Philosophus aperte dicat, semen non esse partem fetus) e sanguine, vt e materia, ex qua. Cum autem omnes fętus partes fiant e sanguine menstruo: sciendum, sanguinem hunc non in omnibus membris eandem naturam

turam seruare, c.10. & 16. l.1. de sem. c.7. aduersus Lycum, vbi Galenus ait, solam carnē generari e sanguine, sed quatenus mutatur in semen, nec seruat priorem naturam. Hic autem per carnem Galenus intelligit proprie ita dictam, quæ est vere sanguinea, qualis musculorum. Dum ergo c. vlt. l.10. meth. Galenus in omni similari parte proponit substantiam fibrosam, mēbranosam, & carnosam: ea non est caro proprie dicta, sed seminalis producta e semine tenuiori, et proinde semine minus elaborato, quę satis ad carnem accedit, & deperdita reparari potest, ad differētiam portionis membranosæ & fibrosæ: ideoque hęc portio carnosa sanguinea vocari potest: Et hæc notanda, propter doctrinam febrium hecticarum.

Sanguis est materia nutritionis.

Sanguis etiam est materia *nutritionis, & augmēti*, est enim alimentum calidi innati, alimentum fœtus, vna cum inuolucris. Alimentum esse calidi innati, dicitur com. Aphoris. 14. sect. 1. & com. aduersus Lycū, c.2. & 7. vbi dicitur calidum innatum fieri e sanguine & semine: quare his nutriri & conseruari debet. Hic sanguis est halituosus. Et est alimentum fœtus, c.3. l.2. de natural. facult. natura fętus trahit, quod dulcissimum est in sanguine, Hippocrate teste, l. de natura pueri, & Galeno teste, c.6. l. de V.S. aduersus Erasistr. com. Aphorism. 45. sect. 5. Fœtus etiam nutritur sanguine quatenus mutatur in lac, com. Aphorism. 52. sect. 5. quod fit mensibus vltimis, primis enim lac nō generatur, ideoq; vltimis mensib. fœtus lacte alitur.

CAPVT V.

De causa Efficiente, & Finali.

Homo generat hominē.

POstremo, in fętus humani definitione diximus, cum pręter solem generari ab homine. Secundū Aristotelem c.1. l.2. de gen. animal. c.1. l.1. de par. animal. per hominem enim intelligimus virum & mulierem, cuius vtriusq; coniunctio est necessaria. Et hęc generatio fit *gratia conseruationis speciei humanæ*: quod per se est apertissimum.

CAPVT VI.

Quo tempore partes fœtus generentur.

Non omnes partes simul absoluūtur.

GAlenus libro an omnes partes simul fiant, dicit, solum Creatorem nouisse, quæ pars primo gignatur; ait tamen probabile esse, non omnes partes simul cōsistere. Sicut enim artifex in opere conficiendo, primum facit fundamenta: ita & natura, seu generatrix facultas. Cum ergo generatio procedat ab imperfecto ad perfectū; necesse est, initium fieri ab aliqua parte, quæ prius fiat: non ergo omnes simul consistunt. Præterea in prægnatione nuper incipiente, videmus partes alias formatas, alias nondum, & post ipsum quoque partum, dentes, cornuaque producuntur. Nec præter rationem, natura hoc modo progreditur: ducta enim intelligentia non errante, respicit ad vtilitatem, quę vario tempore requiritur: & proinde, vt vario tempore partium requiritur vtilitas, ita vario tempore partes producuntur. Quare determinandum, quæ partes prius, & posterius generentur.

Calidum innatū primo generatur.

Meo iudicio, primum omnium, post cōceptionē, generatur *calidum innatum*, ceu ratio organum facultatis generatricis, sine quo fabricare non potest, nec enim calidum innatum genitum est ante conceptum; quia calidum innatum nō tribuitur vtero, sed tantum semen ante conceptionem consistit: neq; calidum innatum generatur in tempore conceptionis: quia vterus non generat calidum innatum, sed tantum de potētia in actum deducit vim generatricem in semine existentem: Ergo necessarium fuit, hoc instrumentum, calidum sc. ingenitum, post conceptio-

Auctoritas.

A nem generari. Et hoc Galenus sentit c.7. com. aduersus Lycum, vbi habet calidum innatum generari ante partes similares, & has ante dissimilares. Et c.3. l.3. de fac. natural. dicit; semen primum trahere sanguinem, vt iustam magnitudinem acquirat, quā acquirere debeat, vt fiat calidum innatum, organum facultatis. Et c.9. l.1. de sem. dicitur, primum tempus generationis fœtus esse, dum seminis species adhuc apparet, & Hippocrates l. de genitura, hoc primum tempus in fętu dicit genituram, quasi tunc nondum generentur partes similares, sed sit tantum genitura, semen & sanguis, & proinde calidum innatum. Philosophus etiam hoc approbat, dum cap. 3. l.2. de gen. animal. vult semen eiaculatum, secūdum partem humorosam esse inseparabile, vt degeneret & mutetur in spiritum insitum, seu calidum innatum.

Inuolucra fœtus.

Post calidum innatum proxime generantur *membranæ fœtum inuoluentes*: his enim opus est, vt fętus B partes detineri queant, quæ tamen nondum tūc sunt genitæ: de vtilitate autem & necessitate inuolucrorum, suo loco diximus. Auctoritas Galeni hoc confirmare potest: ait enim amnion generari primis diebus. c.10. l.1. de sem. & in semine esse vim fabricatricē, quæ sibi primum generet membranas, c.3. l.2. de fac. naturalib. Primum dicit Galenus, quia loquitur de formatrice facultate (ad differentiam alteratricis) quæ primum generat membranas, ante reliquas partes fętus: Sed alteratrix, etiam ante membranas generat calidum innatum.

Vasa mēbranarum.

Vasa etiam *inuolucrorum*, nimirum venæ & arteriæ gignuntur ante partes fętus. Ratio: nam opus est sanguine & spiritu, pro generatione partium fętus, quæ per vasa subministrantur: ideoq; vasa ante partes generantur. Sic Galenus c.13. l.1. de sem. ait; in principio generari vasa; vt adiuuet etiā fabricatrix, quæ pertineat ad orificia vasorum vteri: idem ait c. C 4. l.15. de vsu par. Sed oritur dubium: nam c.6. l.6. de placit. dicitur venam iecoris esse originem venarū chorii & inuolucrorum, item arteriam cordis originem arteriarum chorij: proinde vena hepatis prius generari videtur, &c. Responsio. Si vasa hæc considerantur, vt sunt ductus, seu meatus sanguinis & spiritus; oriuntur ab orificijs vasorum vteri, c.5. l.15. vsu par. & proinde ita acceptum generantur ante partes fœtus. At si considerentur, quatenus suscipiunt vim influentem a corde, a iecore, a partibus principalibus, potest dici ortum e iecore trahere, & hoc modo accepit Galenus loco citato, vnde subdit, si comprimantur arteriæ circa vmbilicum fœtus, eas quę in chorio sunt carere pulsu; respicit ergo ad vim influentem à corde fœtus. Hæc de calido innato, cum fœtus inuolucris, horumque vasis.

Tempus generationis partium fœtus prout incipiunt.

Quoad *generationis tempus*, hoc dupliciter consideratur: primo, vt partes fœtus incipiunt generari; D secundo, vt perfecta est & absoluta partium generatio. Incipiunt autem partes generari, e c.9. l.1. de sem. post primum tempus, idest, post tēpus generationis calidi innati, & inuolucrum. Præter hoc primum tempus sunt alia tria tempora. Iccirco secundum tēpus est, dum genitura sanguine repleta, cerebri, cordis, & hepatis præ se fert magnitudinem quandam: sed informia adhuc hæc viscera sunt; ita vt fętus hoc etiam secundo tempore, nō vocetur genitura, sed potius fœtus: apparet autem horum viscerum aliqua magnitudo, quam hęc sunt tria principia instrumentoru, quibus reliquæ partes egent. c.6. l.15. de vsu par. Et hoc secundo tempore hæc viscera ita sunt vicina, vt se tangant inuicem, postea vero locis secluduntur. c.8. l.1. de sem. In tertio tempore tria hæc principia, cor, hepar, cerebrum, exquisite cernuntur: reliquarū autem partium quædam apparet delineatio, c.9. l.1. de sem. Et hoc tempore quoque fętus appellatur id quod vtero continetur. Quartum tempus est, cum artus distincte cernuntur, & Hippocrates hoc tempore

vocat

vocat animal. (Galenus cap. 2. l. de formatione fœtus ait, cutim primum esse genitam; non quod cutis ante viscera gignatur, quod falsum est; sed quod sit prima genita, id est, extima, seu prima sensibus exposita.) Hæc de tempore generationis.

Absoluta partium generationis tēpus.

Tempus *perfectionis* quadruplex est, c. 3. l. de formatione fœtus: primum, in quo hepar; secundum, in quo cor; tertium, in quo cerebrum; quartum, in quo generantur membra, motui voluntario inseruientia. Fundamentum sumi potest a c. 6. l. 15. de vsu part. Iecur enim primo perficitur, quia fœtus cum modo plātæ viuit, & talem habet dispositionem; vt eo tempore non egeat arterijs, ergo neque corde. Cor secundo perficitur, vt pulset, & fœtus viuat non solum vt planta, sed etiam vt animal. At dubitatur, quomodo fetus habeat rationem animalis, virtute cordis: cum animal sit animal per sensum & motū, quę pertinent ad cerebrum, non ad cor? Sciendum igitur e c. 9. l. 1. de sem. fętum viuere vita animalis per cor & cerebrum, & euadere animal, quatenus ab vtero absolutus est, vt de loco in locum moueatur; quod fieri non posset, si fœtus vel esset frigidus, vt planta, vel instrumentis ingressorijs caruisset: quare, sicut propter instrumēta motus opus fuit cerebro; ita propter caliditatem necessariū fuit cor, & propterea cor hoc secundo tempore fuit formatum, vt fœtus vita animalis etiam viueret. Cerebrū tertio perficitur. Hinc Aristoteles c. 3. l. 2. de gen. animal. dicit, animal, primo viuere vita vegetante, deinde vita sensitiua; post vita rationali. Quare si recte interpretemur Philosophum, etiam ipsius sententia primo perficitur iecur, cuius vi fœtus habet rationem plantæ; secundo cor, cuius virtute fœtus rationem habet animalis; tertio cerebrum, cuius gratia homo est rationabilis. Sed dubitatur, quia c. 4. l. 2. de gen animal. clare asseritur, in animalibus sanguineis primum cor generari, & vltimo etiam mori: quod repetitur a Galeno de sentētia Peripateticorū, c. 4. l. de form. fœtus. Sed dicendum, Aristotelem respexisse ad membrum, a quo primum procedit animalis facultas, quæ generica est in corde, & impertitur alijs partibus, ibique determinata euadit ac propria. Quare vnicus est fons, videlicet cor; quod omnium primo viuit per se, & vltimo moritur. Nec tamē negat Philosophus iecur ante cor esse conformatum: ea ratione, quatenus iecur vitam habet non a corde, sed a matre, seu muliere, quæ vtero gerit, in virtute calidi innati, & menstrui sanguinis: posteaquā vero iecur genitum est, & deinde cor formatum, iecoris vita pendet a corde fœtus. Quartum denique tempus est, in quo perficiuntur & corroborantur organa motus voluntarij, tertio tempore formata. Hæc ergo 4. sunt tempora fœtus perfecti.

Gestationis tēpus quantum sit.

Plerumque autem fœtus perficitur spatio nouem mēsium c. 3. l. 3. fac. natural. sed differentia est, quam proponit Aristoteles c. 4. lib. 7. de hist. animal. vbi habet, mulierem modo spatio nouem mensium, modo alio tempore fœtum absoluere; bruta vero eodem tēpore: ratio est, quia bruta vtuntur simili victu, mulieres diuerso, ideoque a septimo mense, vsque ad vndecimum fœtum perficiunt. Vnde fœtus ante septimum non est vitalis: in octauo autem quandoque est vitalis, vbi mulieres sunt admodū fertiles; hæ enim admodum robustos habent fœtus. Præterea etiam discrimen est inter masculum & fœminam, vt fœtus masculus citius perficiatur: nam calidior existens, efficacius attrahit alimentum; præditusque est calore innato robustiore, c. 4. l. 7. de hist. animal. Et quamuis masculus sit robustior, & citius perficiatur; magis tamen in lus producitur, quia solus masculus in vtero magis agitatur c. 6. li. 4. de generat. animal. Præterea accidit: vt mas & fœmina gemelli minus seruentur, quam si vterque gemellorum eiusdē sint sexus, s. vel mares, vel feminæ: ratio est, quia mas citius perficitur, fœmina tardius; quæ tēporis inæqualitas noxia.

Mulier nō habet statutum pariendi tēpus.

Aristoteles c. 2. lib. 6. de hist. animal. statuit equas vel per annum, vel decem menses in vtero gerere: & oppositum statuit cap. 4. lib. 7. de hist. animal. Vbi notandum, eandem equam semper eodem tempore parere: at mulier eadem statutum pariendi tempus non habet.

Octimestris partus, quare non sit vitalis.

Quæritur hic de octimestri partu, quare non sit vitalis? Ego cū Hippocrate libro de septimestri partu dicerem, tria esse quadragenaria periculosa in quibus fœtus facile mori potest. Primum quadragenarium est in primo mense, in quo fit generatio ipsius fœtus: secūdum est in octauo: tertium est, postquam fœtus in lucem est editus. Quia ergo periculum est in secundo quadragenario: propterea si fœtus octauo mense exeat, non viuit, nisi mulier sit maxime fertilis, monente Philosopho, quæ ita robustum efficiat fœtum, vt noxas quadragenarij secundi & tertij perferre queat. Primum quadragenarium est periculosum, quia natura maxime laborat & secundum alteratricē, & formatricem. In tertio quadragenario fœtus subit mutationem ambientis, & alimenti; vnde & hoc periculosum. In secundo quadragenario roboratur fœtus: & hoc in fœtu septimestri est mensis sextus: at in fętu, qui debet in lucem produci nono mense, est octauus mensis: quod si decimo mense partus sit futurus, secundum quadragenarium est in mense nono, &c. At rarissime accidit, vt fętus sexto mense perficiatur: vnde etiam fetus septimestris vt plurimū est imbecillis, secundum Philosophum cap. 4. lib. 7. de hist. animal. ob inopiam alimenti.

Temporum fœtus quantitas.

Hinc ergo patet, quot sint tempora fœtus: quæ ita se habent, vt tria non excedant 42. dies; quandoque non excedant 30. Vnde Hippocrates libr. de natura pueri dicit, masculum perfici 30. diebus, fœminam spatio 42. dierum; nam semen masculinum est calidius, vt etiam masculus incipiat moueri mense tertio, fœmina vero quarto mense: Et hoc notari potest ad prædicendum, num sit masculus, an fęmina, quod vtero geritur.

CAPVT VII.

Cur modo vnus modo plures gignantur fętus.

Numerus fętuum.

DE *numero* fœtuum Aristoteles c. 4. lib. 7. de hist. animal. dicit, mulieres parere quandoq; duos, tres, quatuor, quinque, eodem tempore conceptus. Caussa est, vt dicit Philosophus, cap. 4. libr. 4. de gen. animal. quia discissa, seu fissa materia in conceptione diuiditur: quod idem voluit Hippocrates lib. de natura pueri.

CAPVT VIII.

De similitudine Speciei, Sexus, & Effigiei.

Speciei similitudo.

QVoad *speciem*; caussa similitudinis in ea, est sanguis menstruus, vt est determinata materia, c. 2. & 5. libro 2. de sem. nam generans generat non e qualibet, sed e determinata materia; verbi gratia, e cane masculo, & vulpe fœmina, generātur vulpes, quia fœmina est vulpis: species enim sequitur materiam, seu sanguinem menstruum.

Caussa similitudinis secundum *sexum*, proponitur c. 5. l. 2. de sem. quod sit sanguinis & seminis temperatura: masculus enim e calidiore semine oritur. Idem sentit Hippocrates, lib. de genit. & l. 1. de diæta. & Aristoteles c. 3. li. 4. de gen. animal. Cum ergo mas fiat e semine calidiore, & pars dextra sit calidior: propterea mas generatur, si dexter testiculus sit crassior, cap. 5. li. 2. de sem. &, si testiculus sinister adstringatur, conducit ad generationem masculi, teste Hippocrate, in l. de superfœt.

Effigiei similitudo.

Quoad similitudinem *effigiei*, hæc multis modis perpendi

perpendi potest: cap. 4. libro 2. de sem. Primo enim quæri potest, cur infans interdum magis similis sit patri, interdum matri: secundo, cur secundum aliquas partes magis similis sit patri, secũdum aliquas matri: tertio, cur similis sit auis: quarto, cur nec patri, nec matri sit similis? Dicit ergo Hippocrates, lib. de aere aquis & loc. a sanis parentibus sanos gigni liberos, a morbosis morbosos, a distortis distortos, quia semen a toto procedit. Similitudo ergo a seminis vi procedere videtur. Vnde Hippocrates l. de genit. ait: quacunque corporis viri parte plus prodierit genituræ, quam mulieris, partus erit magis similis patri: si contra, matri: vt fere impossibile sit, fœtum per omnia & e toto similem esse, vel patri, vel matri. Vnde Galenus cap. 5. l. 2. de sem. dixit, semen maris & fœminæ esse caussam similitudinis, secũdum effigiem, per spiritus nimirum, non per portionem humorosam; quibus spiritibus præditum est semen fœminæ, semenq; maris; quibus etiam spiritibus fouetur menstruus sanguis, vt testatur Galenus c. 2. lib. 2. de sem.

Questionum propositarũ explicatio.

Hoc ergo posito fundamento; quoad primũ quæsitum, e c. 2. l. 2. de sem. quamuis propria ratione vis seminis vincit in patre, attamen quandoque vincitur. Vincit quidem vis patris, dum semen procedit a patre robusto, quare fœtus patri similis est: vincitur, dum vis seminis fœminæ est robustior, quæ etiam robustior & efficacior redditur propter sanguinẽ menstruum, vnde matri quam patri fœtus est similior, præsertim si sanguis menstruus sit calidus, & plenus spiritu: nam cum semen fœminæ semen viri superet, saltem post conceptum, fieri potest vt fœtus sit similis matri. Vnde etiam Aristot. c. 19. lib. 1. de gen. animal. dicit, filios esse similes parentibus: nam quod accedit ad partes fœtus genitas, sed non formatas, est simile partibus parentum, vnde discessit: nam quale id actu est, quod in parente remanet, tale est semen potentia, seu facultate, quam in se continet: loquitur ergo Philosophus de maris semine. Quod si solus mas concurreret, omnis similitudo esset a patre, fœtusque patri essent similes: quod est falsum. Et propterea Aristoteles non dicit, menstruum sanguinem esse prorsus expertem formationis, quia imo, cap. 3. lib. 1. de gen. animal. dicit, menstruum habere omnes partes potentia, quæ in parente sunt actu: ideoque, vt ait Philosophus, si maris excrementum, id est, semen, superatur, fœtus matri similis fit. Quid clarius? Si maris semen superet, patri fœtus est similis; si contra, matri. c. 3. lib. 4. de gen. animal.

A Sed dubitatio est de filia, quare aliquando patri sit similis: nam, cum fœmina fiat, quia maris semen superatur: ergo omnis similitudo a matre. Dicendum fœminam, seu filiam interdum patri similem esse, quia patris testes generant semen debile, quare fit fœmina; at quia reliquæ patris partes sunt robustæ, ideo ab illarum spiritibus talis efficacia procedit, vt fœtus sit quidem fœmina, sed patri similis, secundum partes illas patris robustas. Hæc de primo quæsito.

Secundo quæritur, cur partus secundum aliquas partes similis sit patri, secũdum aliquas matri? Caussa e dictis patet, & colligitur ex Hippoc. lib. de genit. quia scil. est victoria, secundum partes patris, vel matris: vnde Aristot. cap. 3. lib. 4. de gen. animal. dicit; si non superetur menstruum a semine maris, fœtus secundum illam partem erit similis matri.

B Tertio quæritur, cur fœtus nonnunquam auis sit similis? Caussa est, quia fieri potest, vt auorum semen non vsque adeo sit robustum, & vim accipiat in liberis seu progenitoribus; & cum in his hanc vim habeat, fit vt ex his prognati, auorum similitudinem retineant.

Postremo quæritur, cur liberi interdum non sint similes parentibus? Caussa est, seminis maris tum imbecillitas, tum robur. Quoad imbecillitatem, Arist. cap. 3. lib. 4. de gen. animal. dicit; si motus agentis, idest, seminis maris ad extremum superetur, & materia non superetur, remanet animal, idest, menstruum vitale, & parentibus dissimile. Quoad robur, procedit vel simpliciter a semine, vel a semine vt a capite deducitur. Si simpliciter a semine procedat; si est æquale robur seminis maris & fœminæ, vt victoria sit nulla e parte, est fœtus dissimilis. Si vero, vt suscipit vim a capite; pro varia imaginatione parentum, fœtus varij producuntur: vnde auctor

C lib. de ther. ad Pis. cap. 11. & Hipp. lib. de aere, aq. & loc. capit. 7. dicunt, in Asia multiformes generari partus, quia ibi dominatur voluptas, & vbi voluptas, maxime afficitur imaginatio. Sed notandum, vim hanc impertiri per spiritum vitalem, quia defertur in vterum, vel cum semine, vel cum sanguine menstruo; Quare & in coitu, & post coitum, dum mulieres vtero gerunt. Ergo & vterus aliqua e parte concurrit, quia Hippocrates lib. de gen. ait, qua vterus plagas accipit, ea puer mutilatur. Et hæc de Formatione fœtus.

F I N I S.

HIERONYMI CAPIVACCI,

TRACTATVS DE SIGNIS VIRGINITATIS,

Tam Masculi, quam Fœminæ: quo docetur, in humano genere virginitatem non posse certis & indubijs notis adstrui.

PROBABILIA signa virginitatis in *mare* sumuntur e mutatione odoris & vocis: in *fœmina*, ex hymene, & venarum congerie, quibus os ceruicis vteri affici consueuit.

Odoris mutatio.

Quoad *odorem*; ante coitum putant similem seruari: at post deflorationem, eum mutari ad insuauem & hircinum. Verum nos statuimus in pubertate hanc odoris mutationem accidere, quod semen eo tempore gignatur. *Caussa 1.* Dum enim semen procreatur, spiritus vitales largius quam antea in testes diffunduntur, reliquum autem corpus eos pauciores habet, ideoque natura, spirituum copiosorum ope destituta, humores & excrementa non ita superat, vt antea; vnde necessario odoris mutatio fit. *Caussa 2.* Deinde vis seminis generatrix, ante seminis generationem quasi sopita, eo tempore quo semen producitur, ita excitatur, vt semen gignat, & vim suam, idest, qualitatem quandam realem toti corpori impertiatur: vnde humores, & excrementa corporis, a pristina odoris bonitate desciscunt, caroque vniuersa similem affectionem contrahit. Hinc castratorum animalium carnes iucundiores; non castratorum insuaues, siue Venerem exerceant, siue non; quamuis euidentior sit in ijs mutatio, quæ Venere vtuntur. Quia igitur odoris mutatio fit, quoniam semen gignitur: ab ea non potest vllum signum certum virginitatis vel deflorationis sumi.

Vocis mutatio.

Vocis mutatio duplex est: vel enim vox pura, seu sonora, in impuram, seu raucam mutatur; vel acuta in grauem. In pubertate igitur, non e coitu, sed ob seminis generationem, vocis puritas non retinetur. Cum enim vox sit sonus aeris efflati, dependens a glottide mota: fit vt vox sonora fiat, dum aer efflatus a pura glottide percutitur. At in seminis generatione vtrumq; desideratur: vnde vox impuritatis fit particeps; quia spiritus deficiunt; & vis illa seminalis toti, & proinde etiam laryngi impertitur. Acutæ vocis caussa immediata est aer velociter impulsus: tarde agitatus aer, est caussa grauis vocis. Quare in pubertate vox fit grauior, non e coitu necessario, sed constitutione laryngis, & generatione seminis. E constitutione laryngis, quia instrumenti angustia, vt in pueris, est caussa vocis acutæ, eo quod aer velociter impellitur: at in pubertate instrumenta fiunt ampliora, vnde aer iam velociter moueri nequit. E seminis generatione; quia spiritus vitales in testes decumbunt, minoreque copia ad reliquas corporis partes deferuntur, vnde aer minori impetu agitatur. Quare e vocis mutatione, non sumitur certum indicium virginitatis, aut deflorationis.

Hymen. Vide Columbum, & Pareum. c. 96 li. 10.

Quoad *fœminas*, & primum quoad *Hymenem*; huius caussa efficiens est facultas generatrix, quæ cum semine parentum in vterum deducitur. Materia e qua, sunt portiones fibrosæ, & mēbranosę, pertinentes vt plurimum ad os ceruicis: (nam secundum Aetium in quibusdam fęminis in ipsius pudendi labijs solet hæc membrana generari; in quibusdam etiam circa vteri osculum,) quæ ita extenduntur, luxuriante facultate generatrice, vt membrana hæc producatur. Finalis caussa huius membranæ nulla est, quia eius generatio non est necessaria; cum aliquando generetur, aliquando non, vt omnes anatomici fatentur. Et Aetius hanc membranulam inter morbos recenset; tantum abest, vt vtilem eam existimet. Præterea, cum, fętu in lucem edito, natura etiam materias seminales gignat (vt patet in tumoribus folliculis donatis, pterygio & sebel:) non mirum est, si tempore formationis fętus pars aliqua etiam non necessario procreetur. Ergo absentia hymenis, non arguit mulierem esse defloratam; nec pręsentia certum est virginitatis indicium: nam si foramē sit amplius, seminis ingressus non impeditur, maxime si virile pudendum non admodum vastum, muliebre autem peramplum sit.

Venarū congeries.

Quoad *venarum congeriem attinet*, non negamus fieri posse, vt circa os ceruicis venulæ nonnihil extendantur. Cum enim hoc fiat in vitio, quod Arabes sebel vocant: (in quo venosa substantia ita extenditur, venulæq; inuicem ita inseruntur, vt ex ijs veluti panniculum quoddā efformari videatur) non mirandum, si in generatione fętus, facultas illa generatrix luxurians, e venulis ad os ceruicis attinentibus, formet contextum quendam venarum, quibus disruptis sanguis effluat. Sed neque harum venarum generatio est perpetua: vnde nec latentibus his venulis, necessario violata est virginitas; nec apparentibus, necessario est integra: potest enim euenire, vt hæ venulæ in congressu sanguinem non emittant, si scilicet venarum cumulus sit exiguus, pudendum fęminæ vastum, virile paruulum.

Quamobrem defloratio, vel natura tegi, vel arte ita occultari potest, vt interdum etiam periti medici, & obstetrices fallantur.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCI DE ANATOMICA METHODO COMMENTARIVS.

CAPVT PRIMVM.

De auctoris Instituto: deque methodi anatomicæ appellatione.

Anatomes necessitas.

MEDICVS dogmaticus vitia humanum corpus obsidentia, nequit expugnare, nisi ope indicationum, desumatarum tum ab essentia & affectus; & loci affecti, tum ab essentiam consequētibus. Quandoquidem vero hæc, ceu abdita, in apertum anatome profert, teste Galeno c.1.lib.1. de loc. aff.& c.10.lib.3.loc.aff. patet cognitionem anatomiæ summe vtilem esse medico & necessariam. Hippocrates etiam, libro de flatibus, morbos specie caussaque conuenire, solis autem locis differre affectis, adserit: vnde locorum seu partium corporis humani cognitionem ex anatomia petendam esse medicinam facturo, planum est. Eodem Plato tendit, dum libr. 4. de legibus, medico naturam morbi mature ac initio perquirendam esse, ait: natura vero morbi determinata, hoc est, recessus a naturali statu, cognitionem requirit naturalis status partium corporis. Vtile ergo & necessarium nostrum est propositum.

Institutum auctoris.

Porro quattuor nobis in methodo hac anatomica explicanda erunt. Primo Nomen; quid nimirum per methodum anatomicam sit intelligendum. Deinde, Essentia & definitio huius methodi. Tertio, Ordo, cui insistendum erit in omnibus corporis partibus enarrandis. Quarto, Applicatio huius ordinis ad partes tum similares, tum dissimilares.

Nomine methodi anatomicæ non sola partiū sectio intelligitur, sed etiā notitia vsus & actionū.

Sed ad primum explicandum accedamus. erat autem explicare, quid per methodum anatomicam intelligere oporteat. Capitur autem, vt a medico perpenditur, non a philosopho. Itaque sciendum ex Gal. lib. de instrumento odoratus cap.1. dissectionem membrorum græce ἀνατομὴν nuncupari: nam Anatome, seu anatomia est vox Græca, & apud Latinos sonat dissectio, seu consectio: secūdum quem significatum nequaquam accipimus methodum anatomicam, cum ad anatomicum pertineat (ad differentiam lanii,) non modo circa dissectionem versari, verum etiā circa actiones, & vsus. Quare de methodo anatomica idem ad portionem dicendum, quod significauit Gal. dum quatuordecim illos libros inscripsit de methodo medendi: nil aliud intelligens, quam artem curatricem, ad differentiam artis de tuenda sanitate: vt per methodum non intelligat instrumenta, sed habitum principalem, hoc est artem curatricem. A simili igitur nos per methodum anatomicam intelligimus habitum in mente hominis, quem applicans huic & illi humano membro, illius membri naturam, alioqui abditam, dignoscit. Hæc autem methodus ita accepta Galen. auctore libro 2. de anatomicis administrationibus cap.2. duplicem partem obtinere potest: alteram, quam vtilem vocat: reliquam, quam superabundantem nominat. Quæ quidem vtilis dicitur, illa est, quæ ad vsum conducit: verbi gratia, dum cognoscimus, vbi aut neruus, aut præcipuus musculus situs sit, vbi arteria, aut vena magna. Nam vbi medicus hæc ignorarit, & aliquid ex particula præcidere voluerit: interdum mortis magis, quam salutis erit auctor, interdum vero mancos efficiet. Quæ vero anatomes pars superabundans dicitur, supra vsum artis conducit: veluti est, scire circa linguæ musculos, cur tot & tales fuere, cuius rei caussa particula sit facta, cur talis, tantave, cur etiam vena, vel arteria, vel neruus, talem & talem habeant situm. Quæ sane cognitio artis vsum excedit, cum ad medendum sat sit, scire partis situm, nec ad vsum conferat situs caussam prenoscere. Cum itaque Method. has duas partes obtineat; dicit Gal. se esse coactum etiam circa superabundantem partem versari, propter Sophistas, quibus non satis est naturæ artificium in vtilibus tantum didicisse, sed passim quærunt rerum caussas, quibus etiam ignoratis mederi licet, materia chirurgica. Quare nos, Gal. imitantes, vt omnibus morem geramus, & proinde vt absoluta sit huius meth. doctrina; circa methodum anatomicam versabimur, vt duas propositas partes in se claudit: & potissimum quia & secunda pars, quamuis non conducat ad vsum artis, ratione sectionis faciendæ a chirurgo, attamen conducit artifici, vt dignoscat locos affectos, & sciat ex rei natura cognita inuenire iuuantia, & eo modo loquitur Galen. in lib. de anat. administrationibus, vbi respicit partes ad chirurgos pertinentes. Hæc de primo.

CAPVT II.

De anatomicæ methodi Essentia, ac definitione: & primum de eius subiecto.

Quid methodus anatomica.

QVod ad secundum attinet, (erat autem huius methodi definitionem proponere, & explicare) Methodi, seu artis Anatomicæ hæc sit definitio: *Ars Anatomica est ars naturæ hominis, sectione, actione, & vsu comparata, gratia indicationis vitalis*. Verum si licet breuiorem, & absolutam tradere definitionem facultatis Anatomicæ, hæc erit definitio: *quod sit scientia hominis, donati motu voluntario rationali, gratia indicationis vitalis.*

Explicatio definitionis methodi anatomicæ.

Hæc definitio, quoniam est omnium dicendorum fundamentum, primum breuiter, mox prolixius & diligentius explicanda.

Quantum ad breuem expositionem, sciendum, hanc traditam esse per formam, subiectū, & finem: Omittitur autem caussa efficiens, quoniam ex necessitate supponitur, vt, si proponatur, superuacanea videatur, quoniam non est in caussa, vt hoc definitum a quocunque alio magis distinguatur, quam ex particulis propositis. Declaro. Loco formæ & proinde generis dictum fuit, esse *Scientiam*, vt distingueretur a peritia, quæ pertinet ad incisores, ad manuales. Loco autem subiecti, & proinde differentiæ, dictū fuit, *Hominis*, ad differentiam Anatomiæ versantis circa bruta. Tum huius subiecti addita est ratio formalis: fuit autem *motus voluntarius rationalis*: vt per hanc particulam distingueretur Anatomia vt pars Physiologiæ, ab alia parte Physiologiæ: siquidem Physiologia medicinæ pars versatur circa cognitionē elementorum, & humorum, & temperamentorum, adhæc & membrorum similarium, ac dissimilarium. Anatomia autem, vt Physiologiæ pars quædam, versatur circa membra, vt similaria dirigantur in instrumentalia, & vt instrumentalia sunt instrumenta hominis motu voluntario rationali donati. Vt propterea per hanc particulam distinguatur Anatomia ab ea physiologiæ parte, quæ versatur circa elementa, temperamenta, & humores: præsertim cum elementa & temperamenta dirigantur etiam ad simplicia medicamenta. Tandem loco finis dictum fuit, *gratia indicationis vitalis*: vt per hanc particulam distingueretur facultas hæc anatomica ac medica a philosophia. Siquidem & philosophus versatur circa corpus humanum, tum multifariam acceptum, tum vt est præditum motu voluntario rationali: at nequaquam a philosopho consideratur gratia indicationis vitalis. Cum igitur ex propositis omnibus numeris distinguatur hoc definitum à quocunque alio; superuacaneum esset aliam particulam addere. Et propterea a nobis est omissa caussa efficiens: siquidem neminem latere debet, sicut philosophiæ inuentio pertinet ad philosophum: ita huius facultatis Medicæ inuentionem spectare ad medicum: quippe qui sectione, actione, & vsu hanc cognitionem & acquirit, & acquisitam edocet.

Prolixior definitio.

Quod si quis, clarioris doctrinæ gratia, definitionem prolixiorem exoptet, dicere licet: *Anatomia est scientia hominis, motu voluntario rationali præditi, a medico, sectione, actione, & vsu inuenta, gratia indicationis vitalis.*

Genus definitionis, sciētia, seu cognitio.

Et cum nō sit ab re, circa hanc (vt polliciti sumus) prolixius versari: ideo sigillatim quamlibet particulam perpendamus. Primum igitur dictum fuit, *Methodus anatomica est cognitio*. Per quam intelligere oportet duplicem habitum, hoc est, non modo sensu, sed etiam ratione comparatum. Nec ab re. Nam cum facultas anatomica sit pars medicinæ, & medicina sit cognitio ratione cōparata: huiusmodi etiam erit facultas anatomica. Vnde huius veritatis non ignarus Plato in Gorgia ait: sicut coquinaria est pe-

A ritia, ita medicinam esse artem; nam cum coquinaria conspiciat voluptatem, nec voluptatis naturam considerat, nec caussam, sed vsu quodam, & experientia, & memoria eius, quod accidere cōsueuit, solum freta, voluptates studiose parat: at medicina illius, quod curat, naturam expendit, & simul caussam eorum, quæ agit, perpendit, & horum cuiusque rationem reddere potest. Et propterea vt a peritis nudis seiungamur, circa facultatem hanc anatomicam versandam: Siquidem corporis humani naturam diligenter expendimus, non quidem merito sectionis, sed actionis, & vsus. Quod sit verum: dum cognoscimus lienem conferre ad iecinoris sanguificationem, proinde deducimur in cognitionem naturæ iecinoris, per lienis actionem, cum lienis actio pertineat potius ad rationem, quam ad sensum. Quod esse verum confirmat Gal. 9. de anatomicis administrationibus. 1. cum ait, anatomen quandoque ad functionis inuentionem ratiocinationes exhibere. Ob id B huius caussæ cognitio, & habitus ille, non erit peritia, sed scientia. Vt methodus anatomica sit ars, hoc est, habitus intellectus, effectiuus, comparatus non tantum ratione, sed etiam experientia. Experientia autem, & proinde peritia, potissimum pendet a dissectione, a qua etiam nomen accipit. Vnde ad hanc veritatem respiciens Galenus, tertio de compositione medicamentorum secundum genera ca. 2. voluit, sectionem conferre ad cognitionem experientiæ partium. Ecce vocat cognitionem experientiæ, hoc est, cognitionem experimento comparatam: quæ cum sit peritia, ob id 2. ad Glauconem primo ait, ad dignoscendas internas inflammationes, opus esse peritia naturæ membrorum. Ecce proponit peritiam, nō artem: vt præsertim sit peritia anatomica secundum illam partem, quæ confert ad visum, nec hunc transcendit.

Substantia, seu differentia, in definitione anatomicæ methodi nimirum natura partium.

C Deinde dictū fuit (*natura hominis, membri humani.*) Quæ, vt continent materiam circa quam versatur methodus, ars, cognitio anatomica, ita omni cū diligentia sunt explicanda. Primo igitur quantum attinet ad naturam: hanc proposuit Gal. 2. ad Glauconem primo, dum ait: ad dignoscendas internas inflammationes opus esse peritia, hoc est cognitione naturæ membri. Et fundamentum fuit, quoniam natura membri, seu particulæ, est indicans vitale, & signum præcipuum indicantis cuiuslibet, hoc est, vitalis præseruatorij, & curatorij, quemadmodum in methodo medendi docuimus. Ita vt hoc loco diligenter sit explicandum, quidnā per naturam membri, seu partis intelligere oporteat. Dico ergo opus esse intelligere substantiam, temperiem, quæ consequuntur, & quæ accidunt.

Ex quibus cum constituatur non leuis pars huius methodi: ideo tria præstabimus: primo quidem sigillatim circa vnumquodque locum cum Galen. D discurremus: secūdo horum necessitatem per caussam seu rationem proponemus: tertio dubia, & proponemus, & dissoluemus.

1. Subiectum partium docet anatomia.

Quantum attinet ad primū: dictum fuit, per membri naturam opus esse intelligere substantiam, vt hæc ab anatomico sit cognoscēda. Hæc veritas comprobatur Gal. auctoritate 9. de anat. administrationibus cap. 1. dum ait: in cadauere anatomen, hoc est, sectionem celebratam, nos cuiusque particulæ edocere non modo compositionem, sed etiam substantiæ proprietatem. Vt per substantiæ proprietatem intelligere oporteat illam materiam, illam membri partem, quæ oculis conspicitur: siquidem dum cadaueris, vel etiam corporis viuentis fit dissectio, conspicimus ossa obtinere osseam vocatam substantiam, quæ alia est a carnea, a membranea, & reliquis. Quo loco animaduertendum, hanc propriam substantiam esse domicilium facultatis determinatæ: siquidem substantia visceris propria ea est affecta proportione, vt

ne, vt ita contrahat facultatem, vt id efficiat, quod alias facultas efficere nequit; verbi gratia, in iecinoris substantia ea est proportio, quia ita contrahitur naturæ facultas, vt possit sãguificare: quam sane functionem vnicum iecur potest obire, vt sanguificatio fiat ab alteratrice iecinoris determinata a proportione illius propriæ substantiæ, cuius temperatura, vt organo, vtitur sanguificatrix. Sed ad rem. Gal. hanc propriam substantiam proposuit loco iam citato. Sed vt res fiat exploratior, liceat etiam alias addere auctoritates. Gal. ergo 4. de vsu par. 12. nõ modo hanc propriam substantiam admittit, verum etiam addit, instrumenti particulam, cui in corpore alia non sit similis, esse auctorẽ propriæ actionis totius instrumenti, cuiusmodi est in oculo crystallinus. Tertia auctoritas est Gal. 6. de Pla. 8. dum inquit: vnumquodque animalis membrum, cum sit compositum ex alijs simplicioribus partibus, proprium quiddam in substantia ita adeptum esse, vt nihil aliud in vniuerso animantis corpore reperiatur, siue ventriculum; siue lienem, siue alia viscera conspiciamus. Quarta auctoritas est, primo de facultatibus naturalibus 6. dum ait: vnumquodque organum particularim suam obtinere substantiam, vt tam ambæ vesicæ (tam ea, quæ vrinam, quam quæ flauam excipit bilem,) non tantum a cæteris omnibus, sed etiam inter se, differant; tum meatus, qui a bilis vesica oriuntur, & in iecur inseruntur, omnino nec arterijs, nec venis, nec neruis sint similes: vt, quemadmodum vnumquodque organum particularim suam obtinet substantiã, ita actiones proprias cuique membratim particulæ necesse est esse, quemadmodũ & vsus: vt inferat, non in qualibet particula propria esse actionem, (nisi intelligamus propriam nutritionẽ) sed voluit inferre, vnumquodque membrum secundũ propriam substãtiam, si habet actionem, hanc esse propriam; si vsum, hunc esse proprium: vt si pars sit destituta & operatione & vsu, sit superflua, quod natura non patitur. Quinta auctoritas sit 1. de loc. aff. 1. dum ait: anatomiam tum alia docere, tum cuiuslibet partis substantiæ proprietatem: quam per exemplum exprimens, proponit tracheæ substantiam propriam, & proinde a qualibet alia diuersam. Sexta auctoritas sit, dum 3. de symp. caussis 1. ait, caussam mutationis ciborum in ventriculo esse certam quandam temperiem, quæ etiam efficit proprietatem corporis ventriculi. Vnde per proprietatem corporis ventriculi nil aliud intelligit, quam propriam ventriculi substantiam, quæ est domicilium facultatis chylificatricis: & cum hæc propria substantia sit facta a temperie, si oboriatur intemperies, tunc afficiatur propria illa substantia intemperie: & ideo ibi appellat noxas in substantia, hoc est, in subiecto facultatis: nam propria illa substantia est subiectũ facultatis. Quare non intelligit substantiam, nec essentiam facultatis: quia facultas non potest lædi: sed per substantiam intelligit subiectum, quod est propria ventriculi substantia; ad differentiam magnitudinis, figuræ, & reliquorum, quæ pertinent ad compositionem. Constitutum ergo sit, per substantiam opus esse intelligere, quod passim Galenus vocat proprietatem substantiæ.

Cæterum notandum Galenum 7. de Plac. 5. aliam etiam præter hãc proponere proprietatem, dum ait: natura ita comparatum est, vt substantiarum proprietates, facultatum etiam sibi conuenientium proprietates secum habeant. Quibus verbis Galenus duas proponit proprietates, inuicem correspondentes: nempe proprietatem substantiæ, & proprietatem facultatis. Vnde, non recedentes a veritate proposita, dicimus, Gal. per proprietatem substantiæ intelligere propriam substantiam, quæ ita reperitur in vno membro, vt non in alio: quæ sane propria membri substantia talis dignoscitur a sensibus externis, & potissimum a visu, vt donata est tali, vel duritie, vel mollitie, vel odore, colore, saporeque, & proinde ab his, quæ necessario consequuntur operationem: vt inspiciatur substantia, & cognoscatur temperatura: vnde cum Gal. 3. de elem. 2. pars neruosa est pituitosa, alba, mollis, viscida, quare frigida. Quo vero ad proprietatem facultatis, per hanc intelligit limitatam, & propriam redditam facultatem: vt animalis facultas in oculo limitata propria euadit, & vocatur visiua: euadit autem propria, & proinde visiua, quoniam limitatur a proportione & temperatura illius propriæ substantiæ. Vt rationabiliter sit conuenientia inter substantiam & facultatem: vt, sicut determinata est quædam substantia, ita sit determinata quædam propria facultas. Cæterum, quamuis detur proprietas tum facultatis, tum substantiæ: in præsentia sermo sit principaliter de proprietate substantiæ, de propria substantia, quæ ita reperitur in vno membro, vt non in alio; veluti substantia crystallini solum in oculo.

Sed occurrit dubitatio. Nam Gal. 3. de facultatibus naturalibus 8. ait, ventriculum obtinere tunicam, quæ qualis in ipso est, talis etiam est persistens vsque ad ipsum os. Sed nota: quia forte hæc non est propria substantia, cum propria substantia sit tunica peculiaris, vt propterea tunica, de qua hic fit sermo, perueniat etiam ad tracheam arteriam. Qua de re agetur in sermone de ventriculo. At si verum est, quod in quolibet instrumento sit reperire partem peculiarem, quæ in alio non reperitur; quomodo particula similis substantiæ reperitur in ventriculo, gula, & ore? Dico: quandoque membrum propriam habere operationẽ: cuius præcipua caussa est particula, quæ substantiam habet, qualis in nullo alio instrumento reperitur: at si accidat, vt duo, & tria, & plura sint membra, quæ eandem habeant operationem; oportet, vt quemadmodum instrumenta conueniunt in operatione, ita etiam conueniant in proprietate substantiæ, quemadmodum apparet in vtroque oculo, in vtroque rene, in musculis: hi namque cum conueniant, vt motu voluntario membra moueant, ob id in omnibus est similis substantia: alia tamen a substantia membrorum, quæ motu voluntario non mouentur. A simili ergo, cũ non modo ad ventriculum, sed etiam ad os pertineat, cibos mutare: ob id hæ partes in proprietate substantiæ conueniunt: neque obstat quod cibus maiorem mutationem acquirat in ventriculo: id enim non fit, quia alia sit substantiæ proprietas, sed quia ventriculi temperamentum alia habet adnexa, quæ in ore desiderantur, vt membra adiacentia, & calorem innatum, & influentem, quæ in ore partim desiderantur, partim minus efficacia sunt. Huius autem dubitationis dissolutio colligitur ex Gal. 6. de plac. 8. dum ait: quemadmodum ex propria specie, hoc est, proprietate substantiæ, propria produt functio: ita ex communi specie, hoc est, communi proprietate substantiæ, communem prodire functionem: verbi gratia, proprietas communis inest venis, arterijs, neruis, ossibus, cartilagini, membranis, ligamentis, adipi, imò etiam (addamus nos) musculis; quæ sine partes, communis vtilitatis gratia instrumentis inditæ sunt: neq; enim fieri potest, vt ex corporis locis varijs partium propositarum functiones minuantur: cum arteria vbique, siue in calce, siue in capite pulsat. Quo autem ad proprietatem determinatam: hæc ita in vno membro reperitur, vt in nullo alio: quoniam non communem, sed priuatam respicit functionem.

Hactenus ergo constitutum sit, per substantiam opus esse intelligere propriam substantiam, siue hæc substantiæ proprietas sit determinata, siue communis. Hæc de substantia.

Quo vero ad temperaturam: hanc proposuit Gal. 1. de vsu part. 9. vbi etiam voluit partem mẽbri præcipuam per hanc operari. Vnde hic notandum hanc esse

2. Temperamẽtum partium anatomia docet.

esse certam quandam, & peculiarem temperaturam: sicut & præcipuæ partis substantia propria est, ad differentiã temperaturæ partis non principalis, dum & ipsa pars non principalis concurrit, sed non vt caussa operationis, sed potius vt conseruans partem principalem: & hoc est, quod significauit Gal. 1. de vsu part. XIII. vbi voluit digitorum carnem esse propugnaculum, & proinde partem cõseruantem, quia calida est & humida. Ecce per temperiem concurrit, at non propriam, sed calidam & humidam. Temperamentum etiam proposuit Gal. 1. de naturalibus facultatibus 2. dum ait: singulas partes hoc vel illo modo agere, ob certam quandam temperiem, quam ex quatuor qualitatibus sunt nactæ. Vnde & 2. de facultatibus naturalibus cap. 8. ait, propter certam quandam temperiem particula quæque certam habet functionem. Dixit etiam 7. Meth. 3. vnamquamque animalis particulam propriam edere actionem, quæ tãtum ab aliarum actionibus differt, quantum ipsa particula ab aliis est diuersa: differt autem particula ab aliis per temperiem; vt, qui tueri vult earum actionem, & temperamentum custodiat, oportet. Ecce ergo quam insignis sit necessitas cognoscendi tẽperaturam; cum ab hac capiatur indicatio vtilis: siquidem huius custodia, est actionis custodia.

3. Cõsequentia temperaturã, in anatomia proponuntur.

Cæterum cum temperies ad actionem conferat, simul etiam cum temperiem necessario consequentibus: ideo etiam hæc sunt cognoscenda. Per consequentia intelligo cum Gal. 1. de facultatibus naturalibus, 6. & 1. de vsu part. 9. in primis qualitates tangibiles, veluti sunt durities, mollities, lentor, friabilitas, leuitas, grauitas, densitas, raritas, asperitas, lenitas, crassitudo, & tenuitas: quas sequuntur, quæ gustus, odoratus, & visus sunt propriæ, nempe sapores, odores, & colores: quæ omnes vocãtur secundæ qualitates, quoniam sequuntur primas; vt secundæ qualitates determinatæ sequuntur temperiem determinatam. Nec ab re hæ secundæ qualitates sunt pernoscendæ: siquidem præter alias vtilitates, cum eodem Gal. loc. citato, quandoque simul cum temperatura sunt in caussa principalis operationis, vt ad visionem edendam crystallini color. Vnde colligitur colorem non esse præcipuam caussam visionis; sed crystallini colorem cum eius temperie: vt temperies, & necessarium & præcipuum locum obtineat. Hæc de temperatura cum suis consequentibus.

4. Accidentia parti organicæ in anatomia docẽtur.

Quantum deniq; attinet ad ea, quæ accidunt, hæc proposuit Galenus passim, vt pote 1. de vsu part. 9. Per hæc autem intelligere oportet, quæ spectant ad constitutionem membri, vt est dissimilare; ad differentiam similaris: nam pertinent etiam ad partem similarẽ; at non, vt similaris, sed vt est pars instrumenti. Siquidem si capiatur pars, vt similaris, vt pote caro, in hac cognoscere oportet temperiem, & quæ necessario consequuntur: si autem accipiatur, vt pars instrumenti, in hac oportet perpendere, quę accidũt.

Compositio partis instrumentariæ.

Hæc autem nil aliud sunt quam compositio, hoc est, conformatio, magnitudo, numerus, situs: & determinata compositio, quæ ex his determinatis prodit. Per conformationem autem intelligere oportet superficiem, figuram, meatus, & cauitates. Per magnitudinem, quantitatem continuam. Per numerum, discretam. Per situm autẽ, tum sedem partis, tum connexum cum aliis partibus. Per determinatam autem compositionem intelligere oportet propriam compositionem: vt sicut in parte similari datur proprietas substãtiæ, ita in dissimilari detur proprietas compositionis: quæ tamen ita se habent, vt consequentia sint illa, quæ nos manuducunt in cognitionem propriæ substantiæ, vt hinc colligamus, quæ nam sit partis temperies: hæc enim est partis constitutio, scilicet similaris, sicut compositio dissimilaris, & vnitas vtriusque, vt ab his sumuntur indicationes. Sed nota, forte Galenum proposuisse tantum colores, sapores, odores, duritiem, & mollitiam, quoniam sequuntur temperiem, vt organũ alteratricis: reliquæ autem, vt grauitas, lenitas, densitas, raritas, asperitas, leuitas, crassitudo, & tenuitas, sequuntur temperiem, vt organum formatricis, vt verbi gratia, os est leue, quia rarum, quia cauum, rarum autẽ & cauum, fit a formatrice, quamuis per mediam tẽperaturam. Vnde & Philosophus secundo de partib. animalium primo dicit, Primas qualitates consequi grauitatem, leuitatem, densitatem, raritatem, asperitatem, lenitatem, & reliquas id genus affectiones: & similiter, vt dictum fuit, oportet intelligere Aristotelẽ. At sciendum: cum temperatura sit organum & alteratricis, & formatricis: vt est organum alteratricis, quæ consequuntur, ita inter consequentia debent recenseri, vt nequaquam pertineant ad id, quod accidit, veluti odor, color, durities, mollities: si autem capiatur, vt est organum formatricis, tunc formatricis effectus, vel consequuntur temperiem, vel non consequuntur: si consequuntur, indifferenter se habent, & ad consequentia, & ad id quod accidit, veluti asperitas, lenitas, densitas, raritas, grauitas, leuitas. Siquidem, vt sequuntur organum formatricis, quod est temperies, inter consequentia recenseri possunt: vt autem sunt opera formatricis, ad differentiam alteratricis, numerantur inter ea quæ accidunt. Notandum autem, dum sunt effectus formatricis, & proinde recensentur inter ea, quæ accidunt, bifariam accipi posse: vno modo, vt prima; reliquo, vt secunda. Declaro: rarum & densum sunt prima, leue, & graue sunt secunda, vt prima sequuntur: siquidem, cæteris paribus, rarũ est leuius, densum est grauius. Quo fit, vt si in partibus sit vitium secundum prima accidentia, sit morbus: vt propterea Gal. in libro de morborum differẽtiis, inter morbos in mala compositione recenseat asperitatem, lenitatem, densitatem, raritatem, nõ autem grauitatem, & leuitatem. Si denique capiatur temperatura, vt organum facultatis formatricis, vt formatricis effectus non consequuntur temperaturam: hęc solum recensentur inter ea quæ accidunt, cuiusmodi est figura, cauitas, magnitudo, numerus, & positio: vt merito si in his sit vitiũ, morbus oboriatur in mala compositione. Vnde concludendum, asperitatem, lenitatem, densitatem, raritatem: grauitatem: leuitatem, & reliquas id genus affectiones, recenseri posse inter consequentia temperaturam, vt est formatricis organum, non absolute, sed, vt ad hoc consequuntur: quod mediocris eruditionis homo citra explicationem potest facile assequi. Hæc autem omnia ea ratione sunt pernoscenda, quoniam ad membri actionem conferunt: vt compositionem seruare nil aliud sit, quam actionem seruare: verbi gratia, si manus compositio sit vitiosa, etiam vitiosa erit apprehensio.

Hæc autem, vt necessario pernoscenda, in anatomia, fuisse proposita a Gal. non modo 1. de vsu partium, nono, sed etiam alibi, ostendo. Vnde prima auctoritas sit primo de vsu partiũ decimoseptimo, circa finem: cum loquens de tendinibus manuum, tanquã de partibus concurrentibus ad apprehẽsionem, proponit multitudinem, magnitudinẽ, positionem, diuisionem, & applicationẽ; vbi per multitudinem, intelligit numerum: per positionem, sedem, regionẽ, quam occupat tendo: per diuisionem, & applicationem, connexum. Vocauit autem applicationem, respiciens ad connexum tendinis, vt inseritur: vocauit autem diuisionem, respiciens ad connexũ ratione originis. Secunda auctoritas sit 4. de vsu part. 14. dum ait: dicendum de positione, numero, magnitudine, complexione, cõformatione, coitione, & omni inter se communione. Quo in loco complexionem, hoc est complexum, coitionem, & omnem inter se communionem, referre oportet ad situm: vt per positionem intelligat sedem membri: per complexionem, seu complexũ, quomodo se habeant ad partes adiacen-

adiacentes: per coitionem partium insertionem: per communionem, vt per partes vel susceptas vel transmissas membra inuicem communicent, verbi gratia, cor, cerebrum, & hepar inuicem communicant, per venas, arterias, & neruos: hepar, vt mittit venas, arterias, & neruos suscipit; cor, vt mittit arterias, venas, & neruos admittit; cerebrum, vt impartitur neruos, venas & arterias recipit. Vnde, partium communionem explicans, dicit, secundo de anatomicis administrationibus vltimo, partes vario modo inuicem connecti, & inseri: nam aliæ instar claui inseruntur, vt dẽtes, in suis maxillis: aliæ sese inuicem ingredientium modo componuntur, vt capitis ossa per suturas: aliæ tanquam glutine connectuntur, vt partes, quæ cartilaginis interuentu coeunt: aliæ ceu luto coeunt, vt quæ carne connectuntur: aliæ quasi fune, vt quæ ligamento iunguntur. Tertia auctoritas sit nono de anatomicis administrationibus capit. 1. vbi exponit in cadauere, anatomia celebrata, cuiusque particulæ situm, numerum, magnitudinem, figuram, & compositionem: per compositionem insinuans, quod reliquum esse potest totius compositionis, hoc est, cõformationem, quæ præter figuram, superficiẽ, meatus, & cauitates admittit. Quarta auctoritas sit nono de Placitis octauo: dum ait, in musculis obseruari magnitudinem, situm, numerum, figurã, tota in denum compositionem, & formationem. Hæc de compositione.

Proprietas cõpositionis.

Quantum ad proprietatem compositionis: hanc etiam fuisse propositam a Gal. ostendo. Primum dũ sexto de Placitis octauo, ait: porro qualis est pulmonis substantia, talem nullam aliam inuenies: cerebri item corpus, idest, quale nullũ aliud: & idem de corde, renibus, & liene asserit: concluditque in singulis, ex substantiæ proprietate, propriam quandã functionem consequi, vt nimirum cor propriam habeat functionem ab alijs visceribus. Gal. autem per proprietatem substantiæ intelligere proprietatem totius substantiæ, hoc est, vniuersi membri, & proinde proprietatem compositionis, inde demonstro: quoniam statim subdit aliam proprietatem, nempe partis similaris. Quod sit verũ, subdũtur formalia verba. Singulorum quoque horum, scilicet instrumentorum caro, præter alias omnes, scilicet carnes, præcipuã quandam nacta est proprietatẽ. Ecce prius proposuit proprietatem totius instrumẽti: nunc proponit proprietatem solius carnis, & proinde partis similaris. Vnde etiam proponens exemplum de oculo, non proponit totum oculũ, sed crystallinum: proponens exemplum de iecore, eius carnẽ proponit: quare proponit proprietatem partis similaris. Postea autem proponens proprietatem compositionis, quæ est proprietas totius instrumenti, loquens, gratia exempli, de corde non proponit cordis carnem, sed corpus, hoc est, totum cor. Constitutum igitur sit, præter proprietatem partis similaris, dari etiam proprietatem totius instrumenti, quæ proprietas compositionis dici potest. Neque vero inutiles sunt hæ proprietates, imo summę necessitatis. Siquidem membrum harum proprietatum ope proprias obit functiones. Differentia autem est harum proprietatum. Nam proprietas substantiæ partis similaris, est functionis propriæ caussa præcipua: vt, membri facultas, tanquam organo vtitur tẽperatura, qua propria hæc substantia est donata: proprietas autem totius instrumenti, hoc est, compositionis, est functionis propriæ caussa perfecta; vt, membri facultas tãquam organo vtitur hac propria compositione, verbi gratia, in oculo crystallinus est præcipua caussa visionis, per suam temperiem: totus autem oculus est caussa perfecta visionis, per suam compositionem. Ad eundem modum, caro iecoris per suam temperiem est caussa præcipua sanguificationis: totum autem iecur per propriam compositionem est caussa perfectæ sanguificationis. Ecce ergo, quemadmodum præter proprietatem partis similaris, datur etiam proprietas totius instrumenti. Hæc veritas adhuc Galeni auctoritate confirmatur, dum quinto meth. quinto ait: nos vti aliquando instrumẽtis, pro partis proprietate, vt pote (ait Galen.) ad crassa intestina vtimur clystere, ad vesicam perforatis directe fistulis. Ecce hic proponit partis proprietatem: exemplumque tradit de crassis intestinis, & vesica, nequaquam respiciens ad horum partem similarem, sed ad vniuersa membra, vt eam obtinent compositionem, vt instrumentis illis accommodatis vti liceat.

Hactenus cõstitutum sit, quemadmodum per naturam intelligere oportet substantiam propriam partis similaris, temperiem, cum consequẽtibus, & quæ accidunt. Hæc de primo.

Naturã membri contineri quatuor supra propositis.

Accedamus ad secundum, quod erat per caussam horum quatuor necessitatem patefacere, vt inde pateat, non plura, nec pauciora esse per membri naturam intelligenda. Hæc veritas vt facilius elucescat, cur primum proponatur substantia partis propria, cũ temperatura, & sequentibus, deinde vero quæ accidunt, vt etiam nota euadat differentia inter consequentia, & illa quæ accidunt (nam, & quæ accidunt, consequi videntur) sciendum, non recedendo a Gal. 1. de facultatibus naturalibus 6. cum versemur circa corpus humanum vt operatur, & proinde vt productum est in sui productione, quod nõ sat fuit simplex naturæ actio, sed opus fuit actione mixta ex alteratione & formatione. Vnde primo, quoad alterationem attinet; natura in prima animalis generatione vtitur generatrice, alteratriceq; potentia, particulatim vero excalfactoria, refrigeratoria, humectatoria, & siccatoria, tum præsertim his potentijs, quæ ex harũ mixtura fiunt, veluti ossifica, neruifica, membranifica, (claritatis namq; gratia his nominibus vti liceat) vt in omni animali tot sint mẽbra alteratricis facultatis, quot habet in se elementares, hoc est similares particulas, vt hinc similaris partis prodeat propria tum substantia, tum tẽperies, & hanc necessario consequentia. Quod vero attinet ad formationem, hæc operatio est alterius virtutis, quam formatricem vocant, & artificiosam, siquidem omnia alicuius gratia ita molitur, vt nihil aut otiosum sit, aut denique ita se habens, vt possit aliter melius se habere, vt totũ opus ad formationem spectans, nõ sequatur temperamentum, quia non procedit ab alteratrice, verum accidat, & adnectatur temperamento, sed necessario, vt nisi formatrix suo munere fungatur, membrum genitũ necessario detrimentum patiatur. Hoc autem formatricis opus nil aliud est, quam compositio.

His ergo hunc in modum habentibus facile est propositorum naturam pernoscere. Nam cum naturæ institutum fuerit; membrum producere animatum, & proinde ad agendum accommodatum, cum actio primum quidem fiat a membro, vt partem habet similarem, donatam peculiari substantia, temperamento, & consequentibus; perfecte autem & absolute fiat actio a membro, vt est compositione praeditum, ideo necessium fuit, vt membrum a vi alteratrice primum propriam substantiam, temperamentũ, & consequentia susceperit; mox vero a formatrice necessario compositio superaddita fuerit. Non fit autem mentio de vnitate, nam dum membrum beneficio alteratricis & formatricis hæc decenter assequitur, necessario etiam membrum probam vnitatem adipiscitur: vt vnio in parte similari sit opus alteratricis & in toto organo formatricis. Hæc de caussa necessitatis, & proinde hæc de secundo.

Dubiorum quorundam solutio.

Tertio loco instituimus dubia proponere, & diluere. Dubium itaq; oritur, quoniam dictum est, ad anatomicum pertinere cognoscere naturam membri, & per naturam intelligere oportet similaris partis propriam substantiam, temperamentum, consequentia

tempe-

temperamentum, & compositionem, sequitur actionem & cetera omnia excludi, & actionem non cognosci, sed potius esse caussam cognitionis propositorum. At Galenus aliam opinionem amplecti videtur. Etenim secundo de Placitis quarto, sex circa cor explicanda proponit, nimirum situm, quantitatem, nexum, formationem, dispositionem, & motum. Ecce proponit motum cognoscendum, attamen motus ad nullum prius propositorum refertur. Adhęc Gal. 9. de anatomicis administrationib. primo, ait: in viuo consectio interdum functionem ipsam manifeste ostendit, interdum ad functionis inuentionem ratiocinationes exhibet. Amplius 1. de locis affect. primo, sed magis versus finem capitis, ait, per artem secandi corpora opus esse exacte cognoscere qualis sit cuiuslibet partis essentia, deinde qualis actio & compositio. Ecce actionem recenset inter ea, quæ cognoscuntur ab anatomico, actio tamen nec ad substantiam, nec ad temperamentum, nec ad consequentia, nec ad ea quæ accidunt, refertur.

Pro resolutione dicimus, ad anatomicum pertinere cognoscere, non solum naturam partis, hoc est, substantiam, temperiem, cum consequentibus, & his quæ accidunt, verũ quædam alia præter hæc, vtpote motum, & actiones alias, & vsum, vt passim colligitur ex Galeno. Verum differentia est inter cognitionem naturæ membri, & reliquorum, nam membri natura principaliter cognoscitur, vt ab hac indicationes hauriantur; reliqua autem cognoscuntur, vt cognita sint media, per quæ rei naturam abditam dignoscamus. Quod sit verum, passim dicit Galenus, nisi membri operationem prius noscamus, non licet circa membri anatomen versari, vt eius naturã pernoscamus, vt operatio sit medium, quod debet esse cognitum, vt per hoc notum deducamur in cognitionem naturæ reconditæ membri. Vnde secundo de facultatibus naturalibus 9. ait: quænam sit cuiusque instrumenti functio, id nullum adhuc pręstat ad medendum vsum, & recte dicit *adhuc*. nam vlterius scire oportet, quæ sit caussa illius actionis, verbi gratia, si sit caliditas, hanc esse reuocandam, si perierit. Cæterum quia quandoque contingit, vt actiones & vsus non pateant, ob id hæc primũ cognoscere oportet. Et propterea dicit Gal. primo de locis affectis, inter initia; cum corporis partium aliquæ in imo corpore lateant, vt vna cum suorum affectuum idea innotescant, exercitatum ratione virum desiderant, tum in partium & actionibus & vtilitatibus, tum in dissectionibus. Ecce ergo quemadmodum opus est exercitatione, vt cognoscamus actiones, & vsus, vt sciamus etiam dissecare, vt hinc loci affecti naturam cognoscamus, vt quidquid est præter naturam membri cognoscatur, vt sit medium idoneum, quo natura membri dignoscatur. Quare omnis ruit ambiguitas. Hactenus ergo constat, cum Methodus anatomica sit cognitio naturæ, quidnam per naturam intelligere oporteat.

Quid per hominis, seu membri humani naturam, intelligendum.

Iam pergendo in definitionis explicatione, cũ hęc methodus sit cognitio naturæ hominis, seu membri humani, & hominem intelligamus, vt constat ex partibus viuentibus, & similaribus, & dissimilaribus, explicabimus, quid intelligendum sit non modo per membrum, sed etiam per partem, seu particulam, instrumentum, & locum: tum quia omne membrum est pars, & membrum aliquod est instrumentum: tũ præterea, vt, cum in hac doctrina anatomica sæpenumero his vocibus sit vtendum, quilibet mentem nostram explicatam habeat.

Pars corporis quæ, & quot modis, dicatur.

Et primum cum omne membrum sit pars, & omnis locus sit pars, & omne instrumentum sit pars; non autem e contra: ob id primo de parte dicẽdum, seu de particula: nam hæc verba sunt synonyma. Vnde primo method. 5. dicit, nihil refert si quis oculum totius vel partem, vel particulam vocet, nam pars & particula est totius integri pars, siue particula. Primo itaque sciendum cum pars dicatur alicuius totius pars, vt pars in homine totius hominis pars; si capiatur in suo cõmunissimo significatu, prædicari de qualibet parte, hoc est, & viuente & nõ viuente: secundum quem modum accipit Aristot. secũdo de partibus 2. vbi inter partes recenset, non solum os, carnem, neruum, & reliqua id genus vita donata, verum etiam sanguinẽ, saniem, &c. quæ dubio procul non viuunt: vt secundum hanc rationem & vngues, & pilos, inter partes recensere liceat. Si autem pars non capiatur ad summum generice, capitur pro corporis parte viuente: vt secundum hanc rationem sãguis extra sedem partium collocetur: secundum quẽ modum accipiens Aristot. partem 2. de partibus decimo, ait, sanguinem non esse sensu præditum, quippe qui nulla pars sit animalium. Vnde & Galenus huc in modũ partem accipiens, decimosexto de vsu partium primo, ait: sicut vocamus totum animal & vnũ, propterea quod apparet per quandam circumscriptionem propriam nulla ex parte alijs coniunctum: ita oculum, linguam, & similia, particulam vnam nominamus, quoniam propriam habent circumscriptionem: sed ad differentiam totius, hæc circumscriptio non est omnino distincta, sed quadantenus proximis coniuncta: vt denuo corpus illud vocetur particula, dum nec vndequaq; habet circumscriptionẽ propriam, nec vndequaq; cum alijs coniungitur, veluti portio carnis cum alia portione carnis: vt propterea plures sint animalis particulæ, aliæ maiores, aliæ minores, & aliæ omnino in aliam speciem indiuisibiles, veluti caro & quælibet pars similaris. Vnde patet partem capi posse, vel magis, vel minus generice. Si magis generice capiatur: esse genitam gratia alicuius vtilitatis, cum natura otiosum non admittat. Notandum vero cum Galeno 1. de vsu part. 3. quod quamuis particulæ sint vtiles animæ, non ob id tamen sint in caussa perfectionis animæ: vt fuit deceptus Anaxagoras, inquiens: quia homo manus habuit, propterea animal fuit sapientissimum: contra enim potius cum Philosopho statuendum, quia homo sapiens est, ideo manus habuit, quib. tanquam artium organis vnicus homo vteretur. Si autem capiatur pars minus generice, hoc est, pro parte viuente: cum vita nequaquam sit sine actione, idcirco pars viuens genita est gratia actionis, vt nulla sit pars vita prædita, quæ agere nequeat, & cum vita conseruetur per nutritionem, quæ est primaria actio, hoc est, partis propter ipsam partem, idcirco statuere licet, viuentem partem genitam esse gratia primariæ actionis. Hæc de parte.

Membrũ corporis quid.

Quantum autem attinet ad membrum: hoc, si in communi capiatur, accipitur pro parte viuente. Et sicut pars viuens est vel similaris, vel dissimilaris: ita membrum est vel similare, vel dissimilare. Hęc veritas confirmatur: nam præter id, quod Auicenna diuidit membra in similaria & dissimilaria, Aristoteles quoque secundo de partibus primo, ait, constare animalia ex vtroque membrorum genere, hoc est genere similarium & dissimilarium: vt propterea concludat animaliũ membra esse vel similaria, uel dissimilaria. Et cum accipiat membra, ut possunt operari: subdit, partes etiam similares obtinere uires ad actiones accommodatas. Quod si uerum est de partibus similaribus, adhuc uerius de dissimilaribus: cum ibi afferat Aristot. similaria dissimilarium gratia haberi: ut propterea partes dissimilares plures uires, & cõpositas obtineãt. Verbi gratia, uis alia ad premendũ, alia ad mittendũ est commoda. Vnde hanc veritatẽ sigillans philosophus, dicit primo de generatione anim. 19. membrum non esse membrum nisi æquiuoce, sine anima, aut alia facultate, hoc est sine anima, aut natura operante. Vnde a Philosopho non recedens Galen. 2. de medẽdi 11. dicit, omnes partes quatuor facul-

facultatibus gubernari: vbi per partes intelligit omnes similares, ex quibus cum fiant dissimilares, hæ etiã vitam obtinent. Membrum ergo, si communiter capiatur, idem significat, quod pars viuens, & proinde in se claudit partes & similares, & dissimilares: vt in hoc conueniant, quod actionem respiciunt. At, si membrum pressius capiatur, vt scilicet significat partem, sed non simplicem, at compositam: tunc sumitur pro parte instrumentali, secundum quem modũ capiens Aristoteles primo de histor. animalium 1. & 2. de partibus primo & vltimo, dicit, portiones animaliũ similares dici partes; at quæ dissimilares sunt, nõ modo dici partes, sed etiam mẽbra, & ob id dicit, membra appellari, nasum, oculum, quæ etiam possunt vocari partes.

Instrumentũ humanum. Vnde membrum ita acceptum, hoc est, a similaribus distinctum, vocatur instrumentum. Quod sit verum, dicit Gal. 8. de decretis 4. corpora vocari similaria, eo quod omnes partes similes sunt: sed & simplicia & prima nuncupantur, quoniam sunt ex quibus alia constituuntur; instrumentaria autem appellamus, quę ex similaribus sunt composita. Vnde & Arist. 2. de partibus primo, dissimilares partes vocat instrumentarias. Quo loco animaduertendum, Philosophum diuidere partes in sensorias, & instrumentales; nõ quia omnes partes similares sint sensorię, sed quia respexit ad partes, vt sunt animalis partes, vt cum animal sit animal per sensum & motum, ob id partes obtinet & sensorias, & motiuas, quas vocat instrumentales, quoniam ad differentiã partium sensoriarum sunt dissimilares. Quod sit verum, subdit, quod similare est, capax est sensibilium; quod dissimilare, mouens, & agens. Sed ad rem. Dissimilares partes nomine instrumenti donantur, ad differentiam partium similarium. Quod etiam pernoscens Galen. 1. Methodi 6. distinguens instrumentum a parte, voluit instrumentum dici posse partem, non econtra, vt verbi gratia oculum liceat vocare & partem & instrumentum: corneam tunicam partem, nõ instrumentum. Cuius veritatis vt ratio pateat, instrumenti humani proponenda est, & explicanda definitio.

Eius definitio. Itaque instrumentum humanum *est membrum, genitum ex determinatis partibus, a propria generatrice, gratia actionis propriæ & perfectæ humanæ.*

Declaro. Dictum fuit, esse *membrum*, & proinde corpus viuens: ad differentiam non viuentis: vt cadaueris oculus sit æquiuoce oculus.

Deinde dictum fuit, *genitum ex partibus determinatis*. Hanc particulam proposuit Arist. 1. de partibus animalium vltimo. nam dum vult omne instrumentum esse genitum alicuius rei gratia: vt finis est determinatus, ita & partes instrumentum constituẽtes, debent esse determinatæ. Partes autem hę determinatæ bifariam intelligi possunt: vt differant a partibus aliorum instrumentorum, vel per se, vel per accidens: per se, dum, verbi gratia, (vt ait Gal. 6. de decretis octauo) vnumquodq; membrum instrumẽtarium animalis compositũ est ex alijs partibus, sed simplicioribus, & proprium quiddã in substantia ita ademptum est, vt nil aliud animalis corpore simile reperiatur: per accidens autem, dum vnũ instrumentum fit ex venis, & arterijs, & neruis, sicut & reliquũ, sed differentia est accidentalis, vt in vno instrumento hæc organa sint vel duriora, uel maiora, vel plura, vel etiam diuersam habent originem. Cæterum notandum, cum instrumentum ex determinatis partibus componatur, has partes esse toto instrumento quidem simpliciores, seu minus compositas, at quandoque esse similares, quandoque dissimilares: quod explicans Galen. lib. de morborum differen. 4. voluit, cum instrumenta ex particulis componuntur, differentiam esse inter instrumenta, vt primum instrumẽtum sit, quod est compositum ex partibus similaribus, vt musculus: secundum instrumentum, quod est constatum ex primis instrumentis, vt digitus, compositus scilicet ex musculis. Tertium instrumentum, quod est compositum ex secundis instrumentis, vt pes ex digitis. Quartum, quod est compositum ex tertijs, vt crus ex pede, tibia, & femore. Hactenus ergo patet, quemadmodum instrumentũ est compositum ex determinatis partibus.

Dictum deinde fuit (*a propria generatrice.*) Nam, verbi gratia, vitalis spiritus procedens ab oculo, secum tempore coitus ducit in vterum vim oculi generatricem.

Post fuit dictum (*gratia actionis*) ad differentiam instrumenti artificum. Vnde hanc veritatem noscẽs Arist. 2. de partibus 1. dicit, partes instrumentarias esse dissimilares, & per has administrari actiones; vt sectio non est facta caussa serræ, sed contra sectionis gratia. Scribebat etiam secundo de partibus 10. vbi paucæ actiones, ibi paucorum instrumentorum vsus requiritur. Ecce instrumenta respiciunt actiones: Vnde, sibi ipsi concors, quarto de generatione animalium 18. dicit, partes inuicẽ distingui, vel affectib. vel facultate: affectibus quidem, vt similares, quæ duritie, mollitie, & reliquis eiusmodi affectionibus ab alteratrice prodeuntibus, distinguuntur, cum alię sint magis, aliæ minus duræ, vel molles: facultate autem distinguuntur dissimilares, vtpote aliquid efficere possunt, vt lingua, & manus.

Postea dictum fuit (*propria*) ad differentiam actionis communis. Hanc particulam licet colligere ex Galen. lib. de differen. morbor. 6. nam uoluit, instrumentum esse quod proprium exequitur officium. Vnde hic notandum, partes similares uiuentes obire functiones, sed non proprias: nam quælibet pars similaris attrahit, retinet, coquit, & expellit. At instrumentum habet proprium officium: ut manus apprehensionem, oculus uisionem, & sic de reliquis. Et ob id etiam 6. de decretis 8. scribit, instrumentum præcipuam quandam functionem adipisci.

Deinde dictum fuit (*perfecta*) ad differentiam propriæ operationis, sed imperfectæ, cuius caussa est pars instrumenti præcipua, ut crystallinus in oculo. Vnde 6. de decretis 8. dicit esse partem nulli in corpore similem, beneficio cuius instrumenta præcipuam quandam functionem adipiscuntur. At quamuis hęc præcipua operatio prodeat tum a parte præcipua, tũ a toto organo: differentia tamen est, quoniam originem habeat a parte præcipua, ut a toto perficitur instrumento. Et propterea dicit 1. Methodi 6. instrumentum uoco animalis partem, quæ perfectam edere actionem potest: per perfectã autem actionem intelligere oportet, propriam; nam pars similaris perfectam obit functionem, sed non propriã, at communem. Et propterea ibi dicit Gal. corneam tunicã esse particulam, non instrumentum. nam quamuis ut uiuit, perfecte nutriatur, uacat tamen propria functione. Sed occurrit dubitatio, nam loco præcitato cum dicit Gale. instrumẽtum uoco animalis partem, quæ perfectam edere actionem possit; dans exemplum per oculum, & linguam; proponit neruum, uenam, & arteriam, & proinde organa communia: cum tamen hæc præter nutritionem uideantur esse solum ad usum, ut sint ueluti canales quidam & ductus; & propterea dicit Galẽ. 2. Methodi 6. si iecinoris uena afficiatur obstructione, erit morbus potius iecinoris, ex accidenti autem uenarum; si autem uena afficiatur intemperie, erit morbus primum uenę, ex accidenti autem hepatis: quare uena ut similaris, est sedes morbi, non autem ut instrumentalis: ergo ut similaris, tantum agit: ut instrumentaria est, tãtum ad usum. Dicendum: communia dicta organa bifariam accipi posse: primo modo ut reperiuntur in aliquo uiscere, & proinde, ut sunt partes illius uisceris, ut sunt partes totius instrumenti: secundum qu rõnem

non

non sunt subiectum morbi, nisi, vt habeant communem functionem, vt sunt similares partes: nam vt instrumentales, sunt tamen ad usum, cum propria instrumenti actio primum quidem fiat a sola parte præcipua, & a toto instrumento perficiatur. Secũdo modo autem hæc organa cõmunia capi possunt, vt sunt extra viscera: secundum quam rationem destinata sunt distributioni: nam neruus præest distributioni radiorum spiritus animalis, arteria distributioni sanguinis tenuioris, vena distributioni sanguinis crassioris: neq; uero hæc organa distributioni sunt destinata solũ, vt ductus, sed ut agunt, quæ actio nil aliud est, quam transmissio, quæ sane ad expultricem refertur. Et tandem ita comprobatum sit, instrumentum genitum esse gratia actionis, quæ propria est & perfecta. Cæterum hoc loco notandum, cum detur perfecta operatio, quæ est vel communis, vel propria: inter has esse discrimen, vt functiones communes sint primariæ, propriæ autem secundariæ. Hoc persciscens Galenus libro curatiuo per sanguinis missionem capite quarto dicit, a similiaribus perfici primarias operationes, ab instrumentarijs secundarias: vt, cum pars similaris sit causa communis operationis, instrumentalis propriæ, dubio procul communis functio sit primaria, propria autem secundaria. Quo loco intelligere conuenit per primarias actiones, quæ fiunt a parte propter se, per secundarias autem, quæ fiunt propter aliud, hoc est, ad totius corporis vtilitatem. Propterea Galen. 1. de facultatibus naturalibus 3. respiciens ad primariam actionem cuiuslibet particulæ, ait, nisi a natura facultas quædam naturalis vnicuique instrumento statim ab initio esset tributa, durare animalia non possent, non modo annorum, sed nec etiam paucissimorum dierum numerum. Respiciens autem tum ad primarias, tum ad secundarias, 9. de medicamentis secundum locos 2. dicit; corporis particulas ita se habere, vt omnes familiaria attrahant, assimilent, & aliena expellant, idque gratia suæ conseruationis efficiant: Aliquæ autem (ait Gal.) per accidens obtineant, vt per suas actiones totũ iuuent. Vnde exemplum accipiens à liene, eius functionem & primariam & secundariam patefaciens, ait, lienem esse viscus, quippe quod, vt conueniens attrahit alimẽtum, suam firmitatem custodit: at secundario per hanc actionem vniuerso corpori ad humorum bonitatem confert. Vbi nota, hanc actionem, vt est attractio conuenientis alimenti, esse primariam: vt autem est attractio crassi excrementi iecinoris, esse secundariam. Patet ergo, cur in definitione dictum fuit, instrumentum esse gratia actionis propriæ & perfectæ, quæ tamen est secundaria operatio.

Tandem dictum fuit (*humanę*) tum vt distingueretur instrumentum hominis, ab instrumento brutorum: tum quoque, vt quodlibet comprehenderetur instrumentum, pertinens ad hominem, siue capiatur, vt homo, siue vt animal, cum nequeat esse homo, quin sit animal. Hæc de instrumento.

Locus in corpore humano, pro parte instrumentaria.

Quantum denique attinet ad locum: per hanc vocem potissimum intelligere oportet instrumentum. Vnde Galen. statim inter initia primi de locis affectis ait: locos nominant corporis particulas, non solum recentiores, sed veterum medicorum quoque non pauci: vt, cum in illis libris institutum sit loqui de cognitione affectorum instrumentorum, per locos nil aliud intelligere possit, quam instrumentales partes.

Galeni locus de anatomes parte præcipua.

Tandem duo circa partes cum Gal. sunt animaduertenda. Primum, dixisse Galen. 2. de antomicis administrationibus, cap. 3. esse anatomes partẽ, quę ab omnibus præcipua, vtilissima, maximeque necessaria existimatur: quæ nimirum uersatur circa musculos, neruos, arterias, & venas, non cordis, aut alicuius visceris, verum quæ in cruribus manibusque, ac thoracis exteriore regione, iuxtà spinam, aut pectus, aut costas, aut scapulas, aut abdomen, aut collum, aut caput sunt conspicuæ. Vt per hæc verba insinuaret, hanc partem esse præcipuam, ac necessariam chirurgicis, vtpote peritis, qui manu medentur. Quod sit verum, subdit, huius partis ignaros quotidie in rebus securis timidos, in ijs quæ metum postulabant securos extitisse. Vnde etiam subdit: adhortor iuuenes, vt relictis in præsentia cerebri, cordis, linguæ, pulmonis, iecinoris, lienis, renum, stomachi, laryngis, fętus, vteri confectionibus, prius ediscant, quali connexu brachium, scapulæ, & cubitus deligentur, quomodo rursus alia artuum membra singula, quinam musculi ea moueant, qui nerui, quæ arteriæ & venæ quamque particulam intercurrãt. Ecce, dicit in præsentia: quia in hoc libro versatur circa dissectionem, potissimũ propter chirurgos, propter peritos, quibus vt partium cognitio per dissectionem fiat facilior, voluit tanquam a notioribus inchoare; a particulis, a vasis partium externarum: neque propterea tamen despicit dissectionem vasorum ad viscera pertinentium: & ob id in præsentia, vasis relictis partium internarum, ediscere docet particulas artuum partium externarum. Ecce, non absolute relinquuntur, sed in præsentia: nec exteriora vasa tantum secantur, aut tantum ediscuntur, sed prius, ante vasa viscerum: vt quælibet tamen sint pernoscenda.

Differentiæ partium instrumenti.

Secundum animaduersione dignum est: cum instrumentum sit compositum ex parte præcipua, & partibus quæ aliæ sunt a præcipua; sciendum cum Gal. in lib. de dissectione vulnerum c. 4. has partes esse vel non tangentes, vel tangentes: Tangentes autem vel solum tangere, vel etiam committi. Eas vero, quæ committuntur vel simpliciter annecti, vel etiam vniri: Quæ autem vniuntur, vel simpliciter vniri, vel etiam contexere: & quæ contexunt, vel solum contexere, vel etiam alere. Quæ autem sint omnes hæ partes, explicat loco citato Gal. methodum applicans vuluæ, quod & nos suo loco explicabimus.

Verum cum instrumentum plures admittat particulas: an ad efformandum instrumentum eodem modo vel diuerso concurrant, præsciendum. Gal. ergo hanc veritatem proponens 1. de vsu partium 8. voluit totius instrumenti partes quadruplicis esse classis. Primæ quidem classis sunt, per quas actio obitur, vtpote quę principaliter ad actionem concurrunt. Secundæ classis, quæ concurrunt sine quib. nõ. Tertiæ, quæ sunt in causa vt actio melius fiat. Quartæ, quæ ad omnium conseruationem conferunt. Cuius numeri (ni decipior) hęc est necessitas: nam membri particulæ ad actionem concurrunt vel principaliter, vel secundario. Si principaliter; est pars præcipua. Si secundario: pars dirigitur vel simpliciter ad actionem, vel ad actionem vt perseuerare debet. Si simpliciter ad actionem: respicit vel necessitatẽ, vel perfectionem. Si necessitatem, sunt partes quæ concurrunt sine quibus non. Si perfectionem, sunt partes quæ concurrunt, vt actio melius fiat. Si denique respiciant actionem, vt perseuerare debet, sunt partes quartæ classis, quæ nimirum ad omnium conseruationem cõferunt, siquidem præstat, organum actu secundo in operatione versari. Hæc de anatome, vt est cognitio naturæ membri.

Homo, qua anatomicæ subiectum.

Deinde in definitione dictum fuit, (*Humani*) vt pateat, propositum esse membrum humanum, ad differentiam membri aliorum animalium. Vnde Galen. 2. methodi 5. ait, venam, arteriam, & neruũ, esse veluti elemẽta eius Physiologię, quæ est de homine: & hinc etiam liquet anatomicum versari circa corpus humanum. Sed hactenus nondũ constat, secundum quam rationem anatomico peculiaris sit artis anatomicæ statuenda substantia. Neque enim sat est asserere, capiendum esse hominem gratia sanitatis, nam secundum hanc rationem, quæ communis est,

perpenditur a Medico non solum in parte anatomica, verum etiam in qualibet alia. Itaque sciendum & 1. cum Arist. 2. de partib. hominum genus esse, quod non solum viuendi, sed etiam bene viuendi rationem obtinuit, quippe, quod aut vnum ex animalibus nobis cognitis diuinitatis particeps sit, aut omnium maxime. Dicit autem maxime, quoniã sol cũ planta plantam gignit. Vt rationabiliter homo sit subiectũ anatomiæ, vt bene viuendi rationem obtinet: nam ita magis a reliquis discrepat. Præterea dixit Galen. 1. de vsu par. 2. partes hominis diuersas esse a partib. brutorum, propter animarum diuersitates: nam partes sunt vtiles animæ, quoniam corpus est organum animæ, vt non ab re natura brutis timidis nudum & inerme corpus effecerit, contra ferocibus arma donarit, vtpote tauro cornua, apro dentes: vni autem homini, quia rationis particeps, tribuit manus, instrumentum sane ad omnes artes necessarium, & paci & bello idoneum. Ex quibus verbis colligitur anatomiæ subiectum esse hominem, vt est rationis particeps, per quam vtatur manibus, vt instrumentis, ad artes necessarijs. Confirmatur hæc veritas: nam 6. de decretis 2. secundum Platonem admittit in homine tres esse animæ species, seu partes: nempe rationem, iracundiam & cupiditatem: & rationem homini cõparat. Amplius Gal. 13. de vsu part. ait; vt homo animam habet rationalem, ita etiam corpus solum inter ea, quæ sunt supra terram, habuit diuinum atq; optime ad animæ facultatem comparatum: vt cum corpus referatur in animam rationalẽ, quæ in sui actione vtitur homine, & potissimum manibus, hęc actio nil aliud sit, quam motus voluntarius rationalis, hoc est duce ratione celebratus.

Anatomiæ ergo subiectum nil aliud est, quam corpus humanum, vt duce ratione motum edit artificiosum. Vnde 7. de vsu part. vltimo ait: hominem exponere nobis iam est propositum. Hæc veritas adhuc magis firmatur Galeni auctoritate: & primum quoniam 3. de vsu partium 3. voluit, omnium animalium solum hominem & stare, & sedere, gratia illius, per quod cæteris distat: est autem operatio arte facta, quam per manus obit homo: vt cum omnes manuum in opificijs actiones requirant hominem vel rectum, vel sedentem: (siquidem nemo aut pronus, aut supinus quicquam molitur) merito vnicus homo & rectus stat, & sedet. Ecce, si homo a brutis distat pe compositionem, quæ est necessaria ad operationem, ad motum arte factũ; ideo subiectum huius artis erit homo, vt artificiose, & proinde beneficio rationis, operatur. Amplius Gal. 14. de vsu partiũ 6. ait, soli homini manum esse donatam quemadmodum & rationem, qua diuinius nihil mortali inest, quæ sane est vsura manu. Ecce, si homo rationis particeps, qua manu vtitur: ratio, vt manu vtitur, dubio procul motum edit artificiosum. Quare anatomici subiectum aliud esse non potest, quam corpus humanum, vt duce ratione motum edit artificiosum, seu rationalem. Et si contingat hominem esse bene secundum partes, & potissimum præcipuas, constitutum, vt omnes vni obediant rationi, non modo fiet motus artificiosus, verum etiam ita proportionatus, vt, hoc mediante, homo iustitiam, pulchitudinem, & felicitatem assequatur. Quam veritatem insinuauit Gal. 7. de Placitis. 1. dum voluit iustitiam esse quartam totius animæ virtutem, quæ ex mutua triũ virtutum inter se habitudine & proportione emanat. Hæ autem tres virtutes sunt, quæ germinant ex tribus animæ partibus, seu facultatibus, sedibus seiunctis: vt puer (de quorundam sententia) viuat potius vita animalis, quam hominis: vt nimirum ex rationali, residente in cerebro, virtus prodeat, quæ vocatur prudentia, vel sapientia, vel scientia: ex irascibili, collocata in corde, fortitudo: ex concupiscibili, sedem habente in iecore, temperantia. Vt propterea, cum anatomici subiectum sint membra hominis, vt actionem obit artificiosam, cuius medio iustitiam, & felicitatem assequi potest. & potissimum dum tres illas virtutes assequitur, tribus illis visceribus bene cõstitutis: idcirco anatomicus principaliter circa tria hæc viscera versari dẽt, & propter hęc circa reliqua.

At non sit ab re propositam doctrinam antiquorũ testimonio stabilire. Primum itaq; sciendum, dixisse Hippocr. lib. de veteri medicina, necessariũ esse medico cognoscere facultatum humorum vires, & figuras, quæ in ipso homine sunt. Vbi per facultates humorum intelligit, quæ sit vis humoris dulcis, & aliorum: per figuram autem intelligit hominis compositionem. Quibus verbis nil aliud insinuat quam duplicem partem Physiologiæ: vt alia versetur circa humores: reliqua circa compositionem hominis, nẽpe anatomica vocata, vt propterea pro subiecto habeat hominem. Qui sane quamuis vt animal sit particeps sensus, & motus, &, vt homo, sit particeps rationis, & vt rationi famulatur, sensus, & per rationem tum alia munia obeat, tum motum voluntariũ: spectat tamen ad anatomicum, potius respicere ad motum, quam ad sensum: nam sensus respicit hominis prudentiam, vt propterea homo sit omnium animalium prudẽtissimus, quia tactum obtinet exquisitiorem: motus autem pertinere videtur ad hominis robur. Quod sit verum, dicit Plato in Theæteto, corporis habitum ocio & torpore corrumpi, exercitatione autem & motu plurium cõseruari. Cum ergo sensus pertineat ad prudentiam, motus autem ad robur, anatomicus, vt medicus, iure pro subiecto sibi arripuit hominem, vt duce ratione motum obit voluntarium. Vnde Plato in Cratylo, respiciens ad hominem, vt a philosopho perpenditur, non autem a medico, ait: Solus ex animantibus homo nuncupatus est ἄνθρωπος quoniam homo & videt simul, & contẽplatur animaduertitq; quod videt: quasi ἀναθρῶν, contemplans, ἃ ὄπωπε, quæ vidit. Sed, vt dixi, hunc in modum homo accipitur a philosopho: sicut in ratione motus voluntarij rationalis a medico. Hactenus ergo explicauimus quomodo Methodus anatomica sit cognitio naturæ membri humani. Hæc de subiecto.

CAPVT III.

De Efficiente methodi anatomicæ caussa.

Quoad effectricem caussam, in definitione dictũ fuit *sectione, actione, & vsu comparata*. Hanc particulam veluti ad verbum proposuit Galen. 2. ad Glauconem 1. dum putat ad dignoscendas internas inflammationes opus esse peritia naturæ membrorum, quæ ex sectione simul, & exquisita scientia operum, atque vsuum comparatur. Dicit etiam Galenus 6. method. 4. ex dissectionis ratione partium naturam addisci. Cæterum, si hæc tria, nempe sectio, actio, & vsus, inuicem conferantur, non quidem secundum dignitatem, sed tempus: sectio reliqua præcedit. Hanc veritatem proposuit Galen. primo de locis affect. 1. dum ait, vt partes in superficie constitutæ patent, ita quæ in imo corpore sunt, latent, vt virum desiderent exercitatum, tum in actionibus & vtilitaribus partium, tum vel maxime in corporis dissectionibus, quæ eas, hoc est actiones, & vtilitates precedunt. Nec immerito cũ multo difficilius sit actionum, & vtilitatum exquisitam scientiam consequi, quã sectionis peritiã adipisci. Expedit autẽ a notioribus inchoare. Accedit ex Gal. 9. de anatomicis administrationib. 1. sectionem in viuo partim functionem ostendere, partim ad functionis inuentionem ratiocinationes exhibere. Dictum autem fuit quod sectio præcedat actionem & vsum secundum tempus, non autem dignitatem, vt sectio reliquis ratione dignita-

Efficiẽs caussa.

tis

tis sit postponenda. Nam, ut ait Hippocr. in lib. de A statibus, quęcunque manuum operam exigunt, ad ea consuetudine perueniendum est: est enim consuetudo manuum exercitator & magister. Vt ex his colligere liceat, partem pertinentem ad sectionem, & ad chirurgum, esse puram peritiam: cum solo usu, seu consuetudine comparetur.

Natura mēbri humani tribus cognoscitur.

Cum igitur hæc tria sint, per quæ, ut per media cognita, deducimur in cognitionem naturę membri humani, ob id circa hæc tria aliquantisper digredi non erit ab re: & primo circa sectionem, secundo circa actionem, tertio circa vsum.

Sectio aperit naturam corporis.

Quantum ergo attinet ad sectionē, breuiter sciendum cum Gal. 3. de compositione medicamentorū, secundum genera 2. in definitione proposita, per sectionem non esse quamlibet intelligendam: ut excludatur sectio fortuita, quam etiam speculationem vulnerariam nominant: nam ad cognoscendam partis naturam, opus est & frequenti sectione, & ut B sit, cum diligentia partes inspiciamus: quod in uulneraria anatome fieri non potest: nam quamuis in bello ob frequentia uulnera fiant frequentes sectiones, attamen nemo, dum sauciatum cito curare studet, contemplari potest ubi uulneratis partibus uenæ, arteriæ & nerui subiaceant. Per sectionem igitur intelligere oportet, & frequentem, & quæ fit in cadauere & brutorum, & potissimum humano, & in bruto uiuēte, uiuentem enim hominem impium est dissecare, nisi anatomicus uicem carnificis sibi arripere uelit. Quomodo autem, & quibus instrumentis sectio sit administranda, hoc loco explicare non licet. Hic autem tantum duo admonere liceat, & utrumque cum Gal. 9. de anatomicis administrationib. cap. 1. Primum: nulli obscurum esse oportere, ut mortui animantis confectio eam præcedat, quæ in uiuo administratur, nam a notioribus est inchoandum. Secundum: cum duplex sit sectio, uel partis a C toto ablatæ, uel toti adiacentis; prius celebrandam esse sectionem partis a toto ablatæ, nam hoc negocium facilius est, quam secare partem toti adiacentem. Hæc de sectione.

Actio & vsus, ad cognitionem corporis plurimum faciunt.

Quantum ad actionem, & usum: de his maiori diligentia agendum. Siquidem Galen. 1. de Placitis 8. vna cum Aristotel. uoluit non deduci in essentiam cuiuslibet instrumenti, non ex fabrica, sed ex operatione & vsu instrumenti. Nam si de oculi essentia interrogemur: non licet dicere eam esse, secundum quam oculus ex tot & talibus humoribus, & membranis ac musculis, certo quodam modo compositis, est constitutus: sed oculum visiuum esse instrumentum, respondebimus. Vnde si instrumentum est visiuum, est oculus: etiam si diuerso modo & homo, & cancer constitutum habeant oculum. Quemadmodum etiam si instrumentum est ingressiuum, est crus: siue sit elephantis, siue bouis, siue D hominis.

Sed occurrit dubitatio, primo quia Galenus videtur fabricam, & proinde compositionem, & sectionem destruere: secundo quia per membri essentiam videtur accipere potentiam & facultatem membri, non autem propriam substantiam, temperiem, quæ consequuntur, & quæ accidunt, vt superius in explicatione definitionis accepimus: Præsertim cum dicit 2. ad Glauconem 1. membri naturam comparari non modo ex actionibus & vsibus, sed etiam sectione: vt etiam voluit 1. de loc. affect. 1. Itaque sciendū, membri naturam seu essentiam bifariam capi posse: altero modo pro præcipuo agente illius membri, alio modo pro organo principalis agentis. Si primo modo: dubio procul nil aliud est quam membri potentia seu facultas, quam cum Galen. 1. de Placit. 8. non ex fabrica, non ex sectione, sed ex operatione & vsu solum comprobamus: secūdum quem modum, medicus non debet accipere membri essentiam, nisi induat habitum Philosophi, propterea quod hæc essentia non patitur, nisi ex accidente, ad passionem sui organi. Vnde & ibi loquitur secundum mentem etiam Aristotelis, quia scilicet non vt medicus, sed vt Philosophus loquitur. Si autem capiatur natura membri pro instrumento principalis agentis: per naturam intelligere oportet propriam substantiā, temperiem, quod consequitur, & quod accidit. Secundum quem modum accipit, 2. ad Glauconem 1. & 1. de loc. affect. 1. Et hæc natura ita a medico accipitur, quia hæc illa est, quæ patitur, ad cuius læsionem ex accidente patitur facultas: & hæc comparatur non modo actione, & vsu, sed etiam sectione, quamuis actio & vsus præcipuum locum obtineant, cum pertineant ad artificem; sectio autem ad peritum, quare omnis ruit ambiguitas.

Sed dubitatio oritur: nam Gal. 2. de facultatibus naturalibus 1. ait: nouisse, quęnam sit cuiusque instrumenti functio, id nullum adhuc præstat ad medendum vsum. Sciant iuuenes Galen. recte dixisse (adhuc) nam solum cognoscere instrumenti functionem, non confert ad vsum medendi, sed oportet vlterius progredi, vt nimirum ex cognita actione dignoscamus instrumenti naturam: vt, si lædatur instrumenti actio, sciamus naturam illam vitiosam redditam naturalem statum reuocare: & idem est dicendum de vsu.

Cum ergo vtriusque, hoc est, actionis, & vsus, insignis sit necessitas: ne fiat confusio, primum de actione dicemus, & ea cum diligentia, vt & breuiter & facile, quid statuendum sit de vsu, quilibet intelligere possit.

Actionis nomen.

Quātum ergo attinet ad actionem, & primo quo ad nomen: Galen. 1. de naturalibus facultatibus 2. ait; quædam esse, quæ vocari possunt opera, non actiones; vt caro, naturæ est opus, non actio: quædam autem vtroq; modo vocari possunt, hoc est, & opus, & actio, veluti concoctio, digestio, &, si ita loqui licet, sanguificatio. Et secundum hunc modum nos accipimus. Vocamus autem euitandæ confusionis gratia potius actionem, quam opus, cum præcipuus sermo esse debeat non de operatione, sed de actione, quamuis ex cognitione operationis appareat etiam notitia operis. siquidem ex Galen. 1. de facultatibus naturalibus 3. per actionem intelligimus id cuius caussa est potentia, vt cum ad actionem sequatur opus, ex notitia actionis appareat etiam notitia operis.

Vocabuli actionis distinctio.

Cæterum adhuc circa uocem aduertendum, (vt appareat, quidnam definiatur) dixisse Gal. 6. de Placitis 1. operationem & actionem bifariam accipi posse. Nam quantum attinet ad actionem, primo capitur, vt est motio effectiua, hoc est, quæ ex se proficiscitur, vt ira ratione iracundiæ, vt pulsus ratione cordis. Hæ enim sunt motiones, quę ex corde prodeūt, non autem ex alio in cor. Secundo modo capitur operatio, vt non modo est motio effectiua, hoc est, ex se, verum etiā sit secundum naturam, hoc est, vt prima ratione fiat a natura, veluti rationalis, veluti pulsus moderatus, siquidē in his functionibus cor agit, non afficitur. Quo autem attinet ad affectionem, hęc bifariam & ipsa capitur. Primo modo, vt est motio ex alio in aliud, veluti ira ratione concupiscibilis, & totius manus motio, & crurum ingressus, nam ira ratione concupiscibilis, est motio quæ prodit ex alio in aliud, hoc est, ex iracundia in concupiscentiam; a simili manus motio proficiscitur a cerebro in manum, subiectum autem est manus in motione manus, crus in ingressu. Vt necesse sit, frequenter operationem & affectionem in vno eodemque subiecto conuenire, & ratione tantum differre, verbi gratia, incisæ rei diuisio est vnica & eadem res, vt relata ad incidens dicitur operatio, ad rem incisam affectio; at diuisio est tantum in re diuisa, in passo. Dixit autē frequēter,

quoniam quandoq; contingere potest, vt motio, vt operatio & affectio subiecto non conueniant, verbi gratia, si membrum moueatur a musculo, erit actio ratione musculi, affectio ratione membri, quod mouetur: at motio pro subiecto habet & musculum motorem & membrũ motum. Sed ad rem: affectio primo modo accepta, est motio non ex se, sed ex alio in aliud. Secundo modo capitur affectio, vt est quid prẹ ter naturam, siue sit motio effectiua, vt pulsus immoderatus, siue sit motio ex alio in aliud, vt immoderata ira ratione concupiscibilis, & potissimum rationis, & totius etiam corporis, dum ab immodica ira ad actiones noxias fit impulsio. Huius classis est etiam crurum ingressus vitiosus.

Quibus sic positis, dicimus, nos per actionem non intelligere actionem vitiosam, sed secundum naturam: vt propterea affectio secundo modo accepta excludatur: cum autem motio & secundum naturam dicatur operatio, quæ potest esse vel effectiua, hoc est, ex se, vel ex alio in aliud, nos in præsenti operationem intelligimus proprie acceptam, hoc est, vt distinguitur ab affectione quocunque modo accepta, siue capiatur vt motio ex alio in aliud, siue vt motio præter naturam. Siquidem ex recta cognitione operationis hoc modo acceptæ, patebit, & quid sit affectio, vt ex alio in aliud, & quid operatio præter naturam hominis.

Actionis definitio.

Operatio igitur seu actio hũc in modum accepta, est *motus hominis effectiuus mediante spiritu, & constitutione, gratia voluptatis.*

Sed forte non sit ab re, breuiorem, exactam tamẽ proponere definitionẽ, vt si dicamus: humana actio, est motus hominis, dependens ab anima, gratia voluptatis. Hæc sane definitio absoluta censeri potest, quoniam, cum sit accidentis secundum naturam, traditur per formam, subiectum, efficiens, & finẽ. Quæ etiam in se habent, vt dum per hæc hoc definitum a quocunq; alio distinguitur, aliquam necessitatẽ præ se ferant. Forma igitur est *motus*: vt actio distinguatur ab omni & substantia & accidente, quòd est in facto. Subiectum est homo: per quod subiectum distinguitur actio humana a qualibet actione, & brutorum, & inanimatorũ. Efficiens est anima: per quã distinguitur motus, vt actiuus, a passiuo: nam dum actio dependet ab anima, non autem ab obiecto, est actio, est motus actiuus, non affectio, non passio, v.g. in visione, speciei visibilis receptio est oculi non actio, sed passio, quia dependet hæc receptio, hæc motio in oculum, in sensum, non ab anima, sed ab obiecto, vt iudicium circa speciẽ visibilem est actio, quia dependet ab anima. Finis deniq; est voluptas, per quam distinguitur actio secũdum naturam ab actione præter naturam: nam actio secundum naturã desinit in bonum, in pulchrum, & proinde in voluptatem: contra actio preter naturam.

Actio est motus.

Hæc autem omnia & vera, & necessaria esse diligenter explicare polliceor, & omnia Gal. dictis stabilire. Primum ergo dictum est, *actio est motus*: nam, vt cessare ab actione est quiescere, pertinetque ad quietem: contra agere, operari, versari in actu secundo, concernit motum. Vnde hanc veritatem cognoscens Gal. 1. de loc. affec. 1. ait, actio est motus. Quam particulam etiam proposuit, 17. de vsu par. 1. sextoq; de Placitis 1. motionem proponit: Synonyma autem sunt motus, & motio. Hinc colligitur cum Galeno 2. methodi 3. motum esse in fieri, non in actu. Colligitur etiam, vt actio est motus, vt motus perpendatur in substantia, qualitate, quantitate, & vbi: Si motio sit in substantia, respicit conseruationẽ vel speciei, vt est generatio, cuius species sunt alteratio, & formatio: vel indiuidui, & est nutritio. Omitto autem corruptionem, quia sermo fit de actione secundum naturam, & vtili. Si autem motio sit in quantitate, respicit magnitudinem, & est auctio. Prætereo autem diminutionem: quoniam est potius ad malũ. Si autem motio sit in qualitate, est vel alteratio, vel alterationis dignotio: quæ esse potest vel externa, vel interna, vt pertinent ad facultates, vel externas, vel internas, de quibus suo loco. Vel etiam dicamus, si motio sit in qualitate, est alteratio vel materialis, vel spiritalis; seu, vel extra animam, vel in anima. Si consideratur vbi, est motio secundum locum, in qua id quod patitur, vel quiescit, vel mouetur: si quiescit, est actio, quæ vocatur retentio, in qua sane est motus ex parte retentricis, quies autem ex parte retenti. Si autem id quod patitur, mouetur, fit motio vel naturalis, vel voluntaria, si naturalis, id quod mouetur, cum ex se non moueatur, sed ab alio, vt motio fit tractu, fit attractio, & pulsu, expulsio: si autem voluntaria, est motus voluntarius nuncupatus.

Deinde dictum fuit *Hominis*. Qua particula proponitur actionis subiectum: nam actio, vt accidens, postulat subiectum, vt id, quod operatur sit subiectum actionis. Verbi gratia: oculus videt parietem coloratum, visio autem ut actio est, in oculo; ut autem affectio, in pariete: nã quod iudicat, est oculus; quod iudicatur, est paries coloratus. At loco subiecti propositus est homo, per quem intelligimus corpus humanum, ad differentiam aliorum corporum operantium: Siquidem hominis actio est illa, qua anatomicus deducitur in cognitionem naturæ membri humani. Vnde & Gal. pernoscens actionis subiectum esse corpus, dicit 1. de loc. affect. 1. actio est motus partium.

Actio est motus hominis.

Cum ergo homo sit actionis subiectum, sciẽdum per hominem opus esse intelligere & totum hominem, & hominis partem. Quantum ad totum hominem: huius actio, ut pertineat ad anatomicum, est potissimum motus uoluntarius: & hoc est, quod insinuauit Galenus 12. de usu par. 4. dum ait, corpus uniuersum per neruos procedentes a spinali medulla, tanquam a trunco sumere quidem primum & maximum motum, & post motum autẽ sensum. Ecce præcipuum locum obtinet motus uoluntarius, artificiosus autem, ad differentiam motus uoluntarij brutorum, ut ex Galen. 13. de usu par. 6. colligere licet. Cæterum motus hic artificiosus seu rationalis, multiplex esse potest: quod noscens Galen. 1. de usu par. 8. ostendens differentiam inter animalis partes paruas, & magnas: dicit minores factas esse ad totius organi actionem; uerbi gratia, cornea rhagois refertur in totius oculi uisionem: maiores autem, ut sunt manus, pedes, oculi, lingua, caussa actionum totius animantis procreatas esse. Ecce proponit actionis plures motus: uerbi gratia, totius operatio est texere, digladiari, quæ sane & consimiles operationes, & manus, & pedes, & oculos postulant. Verum, quamuis plures sint motus, omnes tamen tanquam ad communem functionem referuntur in motum uoluntarium artificiosum.

Actio totius hominis est motus artificiosus.

Cæterum hoc loco admoneantur iuuenes, sententiam fuisse Galeni lib. de utilitate respirationis cap. 1. dari actionem tum propriam, tum communem: propria est uisio, ambulatio, ut propria est oculorũ, & crurum: communis autem est quæ competit omnibus partibus: & hæc communis actio est uita, hoc est, animæ operatio, ut hac deficiente, illico animal pereat, vt cum vita sit communis operatio & proinde totius hominis, & similiter motus artificiosus, in genere potest dici communis, vt sit a toto homine. Propterea sciant iuuenes, differentiam esse inter has duas communes actiones, nam uita est actio communis, & homini, & brutis: motus autem artificiosus pertinet tantum ad hominem. Vnde cum medici subiectum non sit brutum, sed homo: ob id præcipua totius hominis operatio erit motus artificiosus: non despicienda tamen alia communis functio, nempe uita, ut hæc conseruanda est, propter motum artifi-

artific iosum caussa melioris vitæ. Hæc de actionibus totius hominis.

Actiones partium hominis.

Quo vero ad actiones partium, sciendũ hominis partes esse, vel communes, vel non communes: & si non communes, vel principales, vel non principales.

1. Communium.

Quantum ad communes Gal.6.de plac.8.ait, in communi membro communem esse functionem: communia autem membra sunt nerui, arteriæ, venæ, os, cartilago, membrana, ligamentum, adeps. Quo fit, vt ex varijs corporis locis horum membrorum actiones mutentur: verbi gratia, arteria siue in cerebro sit, siue in calce, continuo communem arteriarum functionem obseruabimus, idem de reliquis communibus membris dicendum. Quæ autem sint harum partium functiones, in applicatione methodi fiet apertum: siquidem ex Gal.1.de vsu part.16. venarum, arteriarum, neruorum, musculorum, & eorum actiones sunt ignotæ, vt propterea sermone indigeant longiore.

2. Principalium.

Quo vero ad actiones partium principalium, primum scire oportet, per partem principalem, cum Gal.6.de plac.6. opus esse intelligere illud membrũ, quod ijs quæ ex se oriuntur, vel vim, vel materiã saltem suppeditat, v.g. cor, est membrum præcipuum, quia & vim pulsificam tribuit arterijs, & sanguinem arteriosum suppeditat. Et hinc colligendum, partes præcipuas non modo operari, sed primarias etiam functiones obire, id est, principales, quæ non sunt actiones secundariæ, at sunt propter aliud.

3. Non principalium.

Quantum denique ad actiones partium non principalium, ad has respiciens Gal. dicit.6. de plac.8. queadmodum iecur ex ventre alimoniam attraxit, ita quæ post iecur constituta sunt membra, per alias venas in se eandem alimoniam exsugunt, tum deinceps ex his alia, atque hoc tantisper, vsque dum in omnia animalis membra alimentum digeratur. Ecce ergo quomodo membra non principalia trahunt sanguinem, mutãt in propriam substantiam, & quæ coquuntur subsequentibus membris, ad differentiam membri præcipui, hoc est, iecinoris, non generantur.

Constitutum ergo sit, actionem esse motum hominis, & secundum totum, & secundum partem: & communem, & determinatum, & hanc tum præcipuam, tum non præcipuam, vt hæc omnia, hoc est, totum, & partes sint motus, & proinde actionis subiectum, vt actio, tanquam motus, est accidens, cum accidentis sit inesse subiecto.

Actio hominis depẽdet ab anima.

Deinde in definitione dictum fuit, *dependens ab anima* & vere dependens; cum actio sit motus, & proinde in fieri. Vt per animam dicere liceat fieri actionem, ab homine effectiuo, hoc est, vt est particeps animæ, & animæ organorum.

Actio est motus effectiuus.

Effectiuus autem motus est actio, quod proposuit Gal.1.de lo. aff.1. dum ait, actio est motus partium factiuarum. dum etiam libro de differentijs sym.1. ait, actionem esse motum agentis. Vnde & Plato in Gorgia ait, quale agens agit, tale quiddam pati patiens. Per quam particulam distinguitur actio, ab affectione, cum affectio sit motus corporis patientis, & proinde sit motus passiuus: contra actio sit motus effectiuus, sit motus actiuus. Et ob id dicit Gal.6.de Placitis 1. actionem esse motionem effectiuam. Dicit quoque secundo methodi 3. atque etiam 17. de vsu part.1. actionem esse motum actiuum, qua est motus corporis factiui.

Quare explicare oportet quid intelligendum sit, per hominem, per corpus, per partem factiuam.

Effectiuum corpus, agit facultate, quæ caussa est principalis actionis.

Dicimus ergo per corpus effectiuum opus esse intelligere corpus quod potest agere, vt secundum aliquas actiones etiam semper sit in actione, in actu secundo. Vnde primo de præsagijs ex pulsibus quarto dicit cordis corpus facere pulsum, est corpus præditum anima, & proinde facultate, quæ nil aliud est quam potentia, qua corpus agit: vt corpus ad actionem concurrat, vt quod, iuxta illud, non pupilla videt, non visus, sed oculus totus. Vnde dicit Plato in Sophista, facultas effectrix est vis quædã, quæ caussa est, vt sint postea, quæ antea non fuerant. Anima autem, & proinde eius facultas, concurrat vt quo, iuxta illud, anima est, qua viuimus, sapimus & intelligimus, vt actionis caussa præcipua, qua membrũ agit, sit anima. Quod noscens Plato dicit in Cratylo: dum anima est in corpore, est cũ corpore vt viuat, vt operetur, vt corpus sit veluti claustrum seu carcer, seu sepulchrum animę. Vnde etiam addebat in Epinomide, animam a corpore differre, quoniam anima mentem habeat, non autem corpus; anima dominetur, corpus subijciatur: anima sit caussa omnium passionum, nequaquam corpus. Vnde denuo actionis præcipua caussa sit anima, seu animæ facultas. Quamuis Gal.6. de plac.3. dicat id, quod in singulis viscerib. reperitur, quod scilicet est precipua operationis caussa, rectius nominari animæ substantiam, quam subiectum, quam facultatem: cuiusmodi est in cerebro rationalis, in corde irascibilis, in iecore concupiscibilis. Dicebat autem Gal.1. de caussis pulsuum secundo, facultatem nominari a facultate faciẽdi, cuius habet facultatem, alicuius enim est facultas: vt eius notio sit relatio, non substantia. Sed Gal. parum de vocibus curans 6. Epid.5.ait, partem tertiã animæ, quam Plato vocat iracundam, siue facultatem, siue vtrumque nominare velis. Vnde idem Gal.9.meth.10.dicit, tres esse diuersi generis facultates toti corpori ex suo veluti fonte distributas, quas Plato animas vocat. Ecce Gal. vocat facultates, Plato animas. Sed vtcunque vocetur, facultas est vis, qua corpus agit. Et ob id Gal. 6. de loc. aff. vltimo voluit partem operantem prædi tam esse facultate, qua pars citra docentẽ operatur. Quod etiam in brutis obseruatur, v. g. Boues primo folia deuorant, mox ruminant, & omnia operantur citra docentem, ope scilicet facultatis.

Facultas naturæ & animæ.

Cæterum aduertendum cum Gal.1.simpl.1.cum facultas sit caussa quædam effectrix, esse posse vel actu, vel in futuro tempore. Vnde quantum attinet ad facultatem naturæ, est in actu naturæ, vt ignis continuo calfaciat, ita naturæ organũ est semper in actu secundo. At quantum spectat ad facultatem animæ, hæc quandoque actu est, quandoqne potentia: vt facultas visiua quandoque videt, quandoque non, musculus quandoque mouet, quandoque cessat a motu.

Facultas, & anima non sunt temperatura.

Facultatem autem aliam esse a qualitate noscens Gal. dicit nono de simplici primo, absurdum esse asserere eandem esse ignis & aeris tum qualitatem, tũ facultatem. Ecce distinguit qualitatem a facultate, qualitas enim est organum, facultas auctor. Hinc cum eadem sit ratio simplicium & mixtorum, errant, qui dicunt, facultatem esse temperaturam. Quemadmodum pariter falluntur, qui non distinguunt animam a temperatura. Qua ignoratione cũ non obrueretur Hippoc. primo de decretis, ait, animam hominis, ignis & aquæ temperamentum habere, insinuans animam habere organum, hoc est, temperamentum, constitutum ex igne, & aqua, hoc est, ex calido & sicco, & frigido, & humido & proinde ex omnimode contrarijs, vt ex horum mutua actione medium quoddam prodeat temperamẽtũ, quod tamen non est anima, sed animę organum. Et propterea subdit Hipp. anima semper similis est, & in maiori, & in minori, non enim alteratur, neque per naturam, neque per necessitatem, hoc est, vt corpus autẽ, hoc est, animæ subiectũ, nunquã idem in vllo aliquo est. Ecce si anima semper similis, & corpus nunquã idem, quia eius temperatura mutat: ergo anima cũ Hip. non est temperatura. Et ab Hippocrate nequaquam recedens Plato in Phedone, ait, esse in corpore nostro cõplexionem quandam ex calido, frigido, humido, & sicco, cæterisque talibus, & horum temperantiam cõsonantiamque animam esse videlicet,

resultantem in corpore, postquam hæc ipsa bene moderateque inuicem temperata sunt: vt quotiescunq; horum natura in corpore, propter morbos, vel alia mala, immoderate vel remittitur, vel intenditur, necesse est, animam subito interire, hoc est corpore dissolui. Ecce, quod intenditur, & remittitur est corporum: nam hoc est temperies, non anima, quare anima differt a temperie.

Hactenus ergo constitutum sit, hominem esse effectiuum per animam, & proinde per animę potentiā, seu facultatem.

Facultatum diuisio.

Cęterum cum homo productus sit effectiuus, hoc est, ad operandum idoneus, non autem ad vnicam, sed plures obeundas functiones, ideo plures obtinuit facultates: quarum aliquæ sunt Principales, aliquæ, vt a principalibus emanantes, non principales, vt de omnibus sit dicendum, vt dum cuilibet membro methodus applicabitur, eius actio a propria facultate prodiens leni negocio fit conspicua. Quantum igitur attinet ad principales, hęc sunt in duplici differētia. vt referuntur vel in Vitam, Vel Meliorem vitam. Quantum ad principales caussā vitę, sunt illæ facultates, ad quarum actiones sequitur opus, quo vita seu omnis animæ operatio conseruatur. Vnde vt hęc operatio in tribus pręcipuis visceribus perficitur, ita sunt tres principes facultates, nempe ratione sanguinis, sanguificatrix vocata, in iecore, ratione spiritus seu caloris vitalis, vitalis vocata, in corde: ratione spiritus animalis autem, vt in cerebro gignitur, vt nomen non habet, ita vel generatrix spiritus animalis, vel alteratrix animalis, ad differentiam naturalis, & vitalis dici potest. Quo vero ad facultates principales caussa melioris vitæ, sunt quę proponuntur a Gal. 6. de plac. 2. dum ait, tres esse facultates, rationalem, cōcupiscibilem, & irascibilem, quæ ita se habent, vt concupiscibilis so. a reperiatur in stirpibus, rationalis in Dijs: irascibilis sola nequaquam reperitur, quæ sane etiam ex Peripateticorum sententia sedem habet in corde, vt ratio aduersus concupiscentiam irascibilem adiutricem haberet, vt nunc homo non brutorum vita, sed multo meliori frueretur.

Platonis & Aristotelis comparatio in doctrina de facultatibus.

Cæterum pro exacta harum facultatum intelligētia notandum cum Gal. 6. de plac. 2. circa has facultates differentiam esse inter Platonem & Arist. (vt alij breuitatis caussa omittantur.) Vnde quantum attinet ad Platonem, vt voluit sedibus esse separatas, & naturis longe inter se discrepantibus ita has, vocat, & partes, & species, quibus anima nostra est donata. Nam id vocatur pars, quod ad totum aliquod constituendum concurrit: species autem, quæ habet naturam quandam ab alia re discrepantem. Quo fit, vt, auctore Platone in Cratil., species possit appellari pars, non econtra pars vocari species: nam possunt esse plures eiusdem naturæ. Quare cum ratio, iracundia & cupiditas, totam animam constituant, ideo dicuntur partes: cum etiam inuice naturis longe discrepant, dicuntur species. Hanc autem variam naturam exprimens Plato, rationem assimilabat homini, irascibilem leoni, cupiditatem variæ cuidam multorum capitum beltuæ. At Arist. hæc tria voluit esse potentias, seu facultates vnius naturæ, seu substantię, ex corde proficiscentis. Quas Platonis & Arist. opiniones ponderans Gal. voluit Platonem recte fuisse philosophatum: Aristot. autem errasse.

Concordia Platonis & Aristotelis.

Cæterum si nemini via ad philosophandū est pręclusa, mihi, quamuis omnium minimo, dicere liceat, tantos Philosophos verbis potius, quam re ab inuicem dissentire. Hanc autem cōcordiam ostendit nobis rei natura. Nam cum obseruemus hominem munia obire ad rationem, iracundiam, & cupiditatem spectantia: homo autem sit vnum propter formam, propter animam, quæ necessario vnica esse debet: hæc enim informat, & dat esse vnico indiuiduo, vt hæc anima sit quædam substantia incorporea, inuisibilis, & proinde simplex, vt nequaquam proprie ex pluribus partibus componi possit: ob id cum Aristot. est vnica substantia ex corde proficiscens, & radicem habens in corde. Cæterum quamuis animæ substantia sit vnica, simplicissima: nihilominus plures, ac fere innumeras obire potest functiones, nō immediate tamen, sed per medias facultates: quæ pro determinata ac priuata partium corporis constitutione, ita determinantur, ita contrahuntur, vt quæ communes sunt facultates propriæ euadant. Vnde & a Gal. passim proprietatum facultates vocantur, verbi gratia, carnifica in carne, ossifica in osse: quæ ita habent, vt ossifica proprietas seu facultas sedem habeat in osse, carnifica in carne, chylificatrix in ventriculo, & sic de reliquis: quęlibet tamen primam originem nanciscitur a facultate, a potentia, vt est facultas vnius substantiæ, a corde proficiscentis.

Facultas animæ communissima, in alias facultates diuidua.

Qua veritate hunc in modum habita, dicimus, cū anima vnica sit, facultatem & potentiam quandam communem obtinere, quę plurimum diuisioni subijcitur. Hæc autem diuisio triplex esse potest; nempe facultatis generalissimæ, in minus generales: & minus generalium, in adhuc minus generales: & tertio minus generalium, in specificas, quæ in alias diuidi nequeunt. Primo ergo si communissima illa facultas diuidatur, in genericas diuiditur: in tres nempe, cerebri, cordis, & iecinoris facultatem: vt cerebri facultas, quæ animalis vocari potest, a digniori eius facultate vocetur ratiocinatrix: cordis facultas quæ cordialis, seu vitalis dicitur, a digniori nuncupetur iracundia; iecinoris denique facultas, cōcupiscibilis. Quæ sane facultates a corde tanquam ab arce, a sede animæ emanant: vt animæ facultas, restricta & determinata seu effecta animalis, resideat in cerebro: effecta vitalis seu irascibilis, in corde: effecta naturalis, seu concupiscibilis, in iecore. Hæ facultates cum secundum operationes inter se plurimum discrepēt, possunt vocari species; & ob id Plato respiciens potius ad facultatum operationem, quam essentiā, vocauit species. Quod sit verum, rationalem comparat homini, irascibilem leoni, concupiscibilē bestiæ multorum capitum. Vt autem hæ facultates in vnā referuntur, quæ est animæ facultas integra, & perfecta, vt si vna defecerit animæ facultas, esset manca, secundum quandam similitudinem possunt hæ tres facultates vocari partes, ex quibus animæ facultas integra constituitur. Quo vero ad secundam diuisionem, genericæ illę, emanantes ad generalissima, subdiuiduntur, animalis nempe, vitalis, & naturalis, vt animalis subdiuidatur in dignoscitiuam, & motiuā, dignoscitiua autem in internam, & externam. Vitalis autem facultas in vitalem, irascibilem, & pulsificam. Naturalis in appetitricem, & altricem. Quantum denique ad tertiam diuisionem, illæ minus generales diuiduntur in specificas, quæ amplius diuisionē non sustinent, vt dignoscitiua interior in ratiocinatricem, imaginatricem, & memoratricem, exterior in quinque sensus. Motiua in apprehensiuam, egressiuā, & reliquas huius classis facultates, quæ in vnam motricem referuntur. Cordis autem facultas diuiditur, vt vitalis sit generatrix vel calidi innati, vel spiritus vitalis, vel sanguinis arteriosi, & proinde caloris influentis caussa melioris vitæ, irascibilis productrix variorum affectuum: pulsifica sit hæc & illa pulsifica, vt est huius vel illius arteriæ. Naturalis etiam facultas subdiuiditur, vt concupiscibilis sit ratione conseruationis indiuidui, cibi & potus, ratione conseruationis speciei, libidinis. Alteratrix autem in sanguificatricem, chylificatricem, & reliquas id genus specificas facultates, quæ tot sunt, prout sunt determinatæ partes.

Facultatum sedes, seu domicilia.

Quæ sane facultates ratione sui domicilij ita se habent, vt generalissima sedem habeat in corde. Minus generalis in cerebro, corde, & hepate, nempe animalis

malis in cerebro, vitalis in corde, naturalis in iecore, specifica autem in determinatis partibus, verbi gratia, ratiocinatrix in medio cerebro, visiua in oculo, apprehensiua in manu, chylificatrix in ventriculo, appetens cibum & potum in ore vētriculi, venerem in testibus, & sic de reliquis, de quibus potius dicendum vbi methodus huic & illi membro applicatur. Ecce ergo quemadmodum datur generalissima facultas, cuius fons & origo est in corde: dantur etiam generales facultates, quæ prodeūt omnes a corde: dātur etiam, quæ ab his prodeunt, vt aliquæ immediate prodeunt a corde, scilicet vitales: aliquæ a cerebro, vt animales, aliquæ a iecore, vt naturales. Vt, si hæc veritas hunc in modum intelligatur, nulla sit inter Platonem & Arist. discordia, dummodo velint esse concordes. Hactenus ergo constat quemadmodum facultates principales sint, & caussa vitę, & caussa melioris vitæ.

Non principales facultates.

Quo vero ad non principales, duas habent conditiones, altera est, vt deriuentur ab vna ex genericis, reliqua alteri inseruiat, verbi gratia, ratiocinatrix, quamuis deriuetur ab animali, inter principes tamen recensetur, quia non famulatur alijs: contra, sensus exterior inter non principes recensetur, quoniam & emanat ab animali, & facultatibus internis dignoscitiuis famulatur. Ad eundem modum inter facultates naturales, nutrici reliquæ famulantur, vt illæ potissimum inter non principales recenseantur, quæ absolute alijs inseruiunt, vt retētrix ratione concoctricis, vt sensus externus ratione facultatum internarum, ad differentiam imaginatricis & memoriæ, quæ principales dicuntur ratione sensus exterioris, non exquisite autem principales, quoniam inseruiunt ratiocinatrici.

Facultatis diuisio alia.

Cæterum quamuis tot sint facultates, nihilominus cum Gal. lib. de differentijs symp. 3. colligere licet, genere duplicem tantum esse facultatem: aliam liberam, aliam non liberam. Per liberam intelligo, cum eodem Gal. 2. de motu musculorum, quinto, cum facultatis actio pendet a voluntate nostra, verbi gratia, motus voluntarius est quem, quando volumus, vel sedamus, vel citius, & tardius, vel crebrius ac rarius efficimus: cuiusmodi est visio, discursus, & omnis denique actio prodiens a facultate cerebri animali, cuius facultates aliæ non sunt quam tres illæ principes, sensus internus, cum reliquis externis, & motus voluntarius dictus. Alia vēro ex parte, per non liberam intelligo, quæ assidue cogitur esse in actu secundo, & naturalis vocatur. Vt merito Galenus præcitato loco, hoc est, de differentijs symp. 3. dicat, actionum duas primas esse differentias, alteram animæ, reliquam naturæ.

Discrimē facultatū animæ & naturæ.

Nota: vbi naturalis cessat ab actione, non amplius agit; vt auctrix, dum cessat ab actione, non amplius auget, similiter dum formatrix cessat ab actione, nō amplius agit, cessat autem dum opus est perfectum, & auctrix dum celebratū est debitum augmentum. Animalis vero dum cessat, iterum agit, vt oculus modo non videt, modo redit ad videndum. Quare est differentia inter facultates animæ, & naturæ.

Naturalis facultas quadruplex.

Cæterum sicut facultas animæ alia præter propositas dari non potest: ita, quantum attinet ad naturæ facultatem, non est nisi quadruplex: nempe alteratrix, attractrix, retentrix, & concoctrix. Quod sit verum, ait Gal. primo aph. 12. naturam vniuscuiusq; particulæ vti quatuor potentijs, attractrice proprij alimenti, eiusdem retentiua, ad hæc concoctiua, & quarta, quæ humores discernit, & aliena expellit, vt discretiua referatur ad expulsiuam. Vnde harū munia explicans Gal. dicit lib. curatiuo per venæ sect. 8. & 6. Epid. 6. tertio, partem quamlibet possidere familiarem attractricem, vt attractrix attrahat, quod parti familiare est. Alteratrix ita agit in attractum, vt opus suum, hoc est, alimentum perficiat, & ex toto vincat. Retentrix autem agit, dum clausus permanet meatus, & contenta a continente nequaquā expellitur, (vt ait Gal. 6. de lo. aff. 6.) sed contra per contractionem, comprehenditur & retinetur. Quantum denique ad expultricem, vt ait Gal. lib. curatiuo per venæ sectionem octauo, hæc expellit alienū & quantitate, & qualitate: vt hinc mirandum non sit, si iecur, si ventriculus, materias expellant nequaquam qualitate peccantes, nam ratione copiæ alienæ sunt. Cæterum cum eadem Gal. 6. de loc. affe. 6. excretio secundum naturam sit, aperto fluxionis meatu, ac reliquo cōceptaculi spatio, & contractio, & ad apertum etiam meatum impellente, quidquid in continente spatio continetur.

Constitutum ergo sit naturales facultates esse tantum quatuor, vt quotquot a Gal. recensentur inter naturales, aliæ non sint præter has quatuor. Quæ veritas, vt pateat, liceat propter iuuenes quosdam Galeni locos in medium adferre, & dum obscure offerunt, illustrare. Primum ergo Galenus 1. de sanitate tuenda quinto, inter naturalis facultatis actiones recenset auctionem, concoctionem, distributionem & nutritionem. Quibus verbis, per distributionem insinuat expultricis functionem, per reliquas autem alteratricis functionem. Nā vt alteratrix agit in cibum, ipsum mutando in sanguinem, in humiditatem alimentalem, eius functio dicitur concoctio: vt autem ita alterat, vt mutet in propriam partium substantiam, eius actio vocatur nutritio: vt demum mutat in propriam substantiam alimenti maiorem portionem quam fuerit resoluta, vocatur auctio. Ecce quomodo concoctrix, nutrix, & auctrix, nil aliud sunt quam facultates alteratrices. Secunda auctoritas sit tertio de sympt. caussis secūdo, vbi inter facultatis naturalis actiones proponit nutritionem, concoctionem, & assimilationem: sed omnes redigit ad alteratricem. Quod sit verum, ait, naturalium actionum prima ac propemodum omniū maximè necessaria est nutritio, quæ alteratricis quædā est species. Addit autē, similiter & concoctio, quæ est in ventre, & venis, & qualibet particula, est alteratio. Quarta, quam assimilationem vocant, nomine quidem a nutritione dissidet, re autem non dissidet, quare erit alteratio. Tertia auctoritas sit primo de facultatib. naturalibus a quinto, vsque ad nonum, vbi voluit, naturales facultates tres esse, nempe generatricem, auctricem, & nutricem, quæ ita habent, vt generatrix agat, dum in vtero gestatur & fingitur animal, quo tempore primas sedes obtinet formatrix, & alteratrix, siquidem generatricis vis actio est quidem naturæ non simplex, sed ex alteratione, & formatione composita, alteratrici autem & formatrici famulantur auctrix, & nutrix: siquidem dum fœtus in vtero gestatur, vt eius partes augeantur, famulatur auctrix, vt autem nutriatur, nutrix. Cæterum quantum attinet ad auctricem, hæc illa est qua corpus, quod continuitatem suam hæc speciem seruat, in omnem dimensionem attollitur. Hæc autem dominatur ab eo tempore, quo animal perfectam magnitudinem est adeptum, vsque ad ætatis vigorem. Quæ autē auctrici facultati famulātur, sunt alteratrix & nutrix. Quo autem ad nutricem, huius generalis actio est alteratio, quæ tamē differt ab alteratione genitricis. Nam in genitrice per alterationem quod os non erat, factum est os, vt merito hæc alteratio generatio nominetur; in nutritione autem id quod affluit, efficitur simile ei, quod factum, quod genitum est, vt merito nutricis alteratio assimilatio nuncupetur. Vt finis generatricis sit esse illud, quod gignitur, cum generatio sit mutatio de non esse ad esse, finis autem augmentatricis, sit geniti perfectio, nutricis denique finis, vt genitum, vt perfectum plurimo tempore duret. Vt quælibet facultas, vt naturæ facultas, semper sit in actu secundo, semper agat, donec suum finem

est

est assecuta, vt generatrix agat, quousque animal est genitum,& formatum; auctrix quousque animal ad magnitudinem debitam est perductum: nutrix denique toto vitæ tempore animalis. Vt ex hoc discursu pateat, cũ hæ tres facultates sint alteratrices, præter quatuor propositas potentias naturales, aliam nõ esse imaginandam.

Sed difficultatem facit vis formatrix, cum generatricis actio sit mixta ex alteratione, & formatione, vt generatrix facultas sit alteratrix,& formatrix. Quare formatrix alia ab alteratrice, non potest referri in alteratricem. Dicendum: hanc esse excipiendam, vt sit facultas quædam diuina, & super naturam, vt eius opus non naturale, non vniforme; sed artefactum, & plane diuinum appareat, propterea quod corpori a genitrice per alterationem producto optimam tribuit compositionem, quę merito nec est de essentia geniti, nec necessario essentiam consequitur, sed (vt ait Gal. 1. de vsu par. 9.) necessario accidit. Vt naturæ facultates concurrentes ad indiuidui & generationem,& incrementum,& conseruationem, sint tantum quatuor, nempe alteratrix, attractrix, retentrix,& expultrix: quibus, tanquam quid diuinum & extremum, additur formatrix. Vel rectius dici potest, quod facultates sint vel animæ, vel Naturæ. Si animæ: vel Dignoscitiuę, vel Non. Si dignoscitiuę: vel Interioris, vel Exterioris. Si interioris, vel Principalis, vel Non principalis. Principalis: vel Simpliciter, vt ratiocinatrix, vel secundum quid, vt imaginatrix,& memoratrix. Si nõ principalis, vt sensus communis. Si exterioris, vt quinque sensus. Si autem dignoscitiuę, vt quæ pertinent ad motũ voluntarium. Quæ omnes statuuntur animales functiones, propterea quod modo agunt, modo non agunt: modo magis, modo minus agunt: v.g. homo ambulat, cessat, modo velocius, modo tardius ambulat, vt si etiam nullum sit impedimentum, possit non ambulare. At quæ naturæ sunt facultates, dũ pręsens est obiectum, non possunt non agere, vt sit quandoque cessent ab operatione, id fiat, quia deficit obiectum: v.g. dum fœtus est formatus, cessat formatrix, quia non habet in quod agat, vt si lædatur compositio rursus agit, sicut etiam auctrix. Vnde naturæ facultates considerantur ratione vel illius quod generatur, vel ratione geniti. Si ratione illius, quod generatur, siue sit totum, siue sit pars, locum habet formatrix, cui famulatur alteratrix, siquidem formatrix tribuit compositionem, quę est principale organum propriæ & perfectæ operationis: vt formatrix vigeat, & in formatione fetus, & post formatum fœtum: at in formatione fętus pro domicilio habet semen, post autem partem viuentem, seu calidum innatum saltem pro alterius generatione. Si autem naturæ facultates considerantur ratione geniti, respicimus vel ad meliorem vitam, vt sunt vel irascibilis, vel concupiscibilis: vel ad vitam, vt sunt quatuor naturales potentiæ vocatæ, quæ sane tantum quatuor sunt, caussa vitæ rei genitæ. Vt nulla sit in Gal. dictis ambiguitas.

Quarta auctoritas sit Gale. 1. de facultatibus naturalibus 11. dum ait, propter nutritionem opus esse agglutinatione, & propter agglutinationem appositione: namque cum nutritio sit assimilatio eius quod nutrit, ad id quod nutritur, vt hæc fiat assimilatio, oportet vt præcedat agglutinatio, seu adhærẽtia, nam si alimentum desluit, non posset assimilari, & ob id alimentum, alioqui fluidũ, ope naturalis caloris lentitiam glutinisque consistentiam adipiscitur, vt agglutinatio pertineat ad alteratricem, cui famulatur retentrix. Quod sit verum, tertio de facultatibus naturalibus primo ait, retentricem vim conferre ad agglutinationem,& assimilationem, quoniam, nisi succus attractus & appositus, in particula quiescet, nec agglutinari, nec assimilari posset. Ecce agglutinatio non pertinet ad retentricem, sed ad alteratricem: quæ primo agglutinat, mox assimilat. Addit deinde Gale. loco præcitato, hoc est 1. de facultatibus naturalibus 11. propter agglutinationem opus esse appositione: nam fieri nequit vt alimentum adhereat, nisi primum apponatur. Dicebat autem tertio de facultatibus naturalibus 1. positionem, vel adiunctionem esse finem actionis, quæ vi attractrice proficiscitur, siquidem, & nutrimenti ex venis in singulis particulis adductio, adhuc attrahentis virtutis est opus, vt appositio pertineat ad attractricem; vt autem alimentum appositum, appositum permaneat, ad retentricem, vt tandem concludere liceat, postquam succus, qui omnem animalis particulam nutriturus est, a vasis excidit, primum in totam particulam dispergitur, mox adiungitur seu apponitur, deinde appositus agglutinatur, demum assimilatur, & quæ succi portio non assimilatur, expellitur. Vt rationabiliter Gal. 1. de facultatibus naturalibus secundo, concludat, etiam secundum mentem Hipp. naturam omnia artificiose & iuste agere, vt est facultatibus prædita, siquidem his facultatibus singulæ particulæ conuenientem succum ad se trahunt,& apponunt, beneficio attractricis, ope autem retentricis appositum, retinent, quousque agglutinetur,& assimiletur; partes autem agglutinant & assimilant, virtute retentricis, demum quod interim non permisceri, nec cum nutriendo similitudinem recipere potuit, vi secretoria reijciunt.

[Caussę actionis instrumẽtales, spiritus,& constitutio.] Hactenus ergo constat quemadmodum actio est motus hominis, sed effectiui, vt scilicet vel agit, vel agere potest, vt corpus effectiuum est, hoc est, vt facultate præditum. Deinde in definitione dictũ fuit. *Mediante spiritu*, vt hinc colligeretur, spiritum non esse auctorem seu primam causam efficientem operationis, sed concurrere vt medium, vt organum facultatis.

[Spiritũ corporis humani natura.] Quomodo autem concurrat spiritus, vt pateat, cognoscenda est spiritus natura. In cuius inuestigatione, vt æquiuocationes ob vocis ignorationem fugiamus, primum scire oportet, quid per spiritum significare velimus. Itaque sciendum, nos per spiritum intelligere hominis substantiam, non solidam, non humorosam, sed quam Hipp. distinguens a solidis,& humoribus vocabat impetentem, seu impetum facientem. [Quid spiritus.] Quæ sane spirituosa substantia nil aliud est, quam *mixtum per se mobile, genitum ex sanguine, & vapore gratia conseruationis facultatis humanæ*. Hæc definitio explicatur, vt explicatione absoluta oculis conspiciatis, quomodo facultas ad operandum concurrat, mediante spiritu.

[Spiritus est mixtum.] Primum ergo dictũ fuit *spiritus est mixtum*, quæ particula colligitur ex Galeno, dum sexto & quinto cap. dicit caloris ingeniti moderationem, hoc est, qualitatem, seruari respiratione: corporeæ autem substantiæ quod absumptum est, per cibos resarciri. Ecce vocat corpoream substantiam, nos autem mixtum, quoniam est genus magis proximum. Adhæc cum quilibet spiritus fiat ex sanguine,& ex hoc conseruetur, propterea quilibet spiritus s. hominis, est substantia corporea, est mixtum.

[Per se mobile.] Deinde additum fuit *per se mobile*, ad differẽtiam humorum, qui ad similitudinem spirituum, inter solidas partes non recensentur, sed ad differentiam spirituum, humores non sunt per se mobiles, non ex se, sed ad tempus,& ab alio mouentur, siue impulsi, siue attracti. At spiritus per se mouentur, vt quilibet spiritus semper moueatur, nempe spiritus insitus, spiritus vitalis,& spiritus animalis. Vt hinc etiam Galenus dicat tertio de facultatibus naturalibus vltimo, sanguinem esse tenuem, vaporem tenuiorem, spiritum autem tenuissimum, quæ sane tenuitas maxime ad motum confert.

Quamlibet autem spirituum substantiam esse per se mobilem, licet dictis Gal. stabilire, & præsertim

spiritum

spiritum insitum, nam vt dicimus spiritum insitum, dicimus substantiam, quæ locum non mutat, & proinde potius quiescit. Itaque sciendum, & primum quantum attinet ad spiritum insitum, per hunc intelligimus calidum innatũ. Siquidem, & Gal. 5. symp. nono ait, nos calidum innatum vocare etiã animantium natiuum spiritum: vt etiam asserat calidum innatum esse halituosum & calidum spiritum. Nuncupauit etiam hoc calidum innatum, spiritum, septimo de placitis septimo: dum inquit, oculorum spiritum lucidum effici, dum factus est particeps animalis spiritus a cerebro prodeuntis. Ex quo etiam colligere licet, spiritus insiti, seu calidi innati substantiam esse minus tenuem substantia spiritus animalis: vt sicut ex Gal. loc. cit. animalis spiritus est corpus fulgidũ, ac quasi æthereum, hic fulgor, hic splendor desidet in calido innato, in spiritu insito, saltem secundum oculum, gratia scilicet visionis. Huius ergo spiritus seu caloris insiti motum exprimens Gal. lib. de rigore c. 6. dicit, calorem insitum esse substantiam, per se & semper mobilem, & sua sponte, & proinde ex se, non ab alio. Hic autẽ motus est foras & intus: vt alter motus semper alterum excipiat: neque animalis generatio posterior est, sed prima. Obtinet autem hunc duplicem motum, quoniam hoc calidum innatum est temperatum ex calido & frigido: ex calido quidem, vt huius beneficio prima ratione, hoc est, primũ sua sponte, per se sursum & foras moueatur, atque coloris innati substantia calido potissimum ad actiones indiget: ex frigido autem, vt hoc retineat, impediatque nimium motus sursum vehementiam: siquidẽ periculum est, ne calor innatus, præ leuitate & impetu sursum a corporibus discedat, & hinc dissipetur. Vnde dicit Arist. prima particula probl. 33. hyeme calorem intus se contrahere, æstate extra euadere, vt propterea non sit quilibet calor, sed proprius, vt ait 3. problem. 25. qui sane corrumpitur, aut marcore, aut extinctu: marcore quidem, hoc est, vel indigentia alimenti, vel ab alieno calore, vt ignis in sole, & lucerna apud ignem. Extinguitur autem contrarijs, hoc est, frigido, & humido, in copiosiori vel vitioso alimento. Vt tandem calor innatus corrumpatur marcore, quia deorsum non potest moueri: extinctu autem, vt motus sursum adimitur. Ecce ergo, quemadmodum ex Galeni sententia calor innatus, seu spiritus insitus, substantia est per se mobilis.

Quod si spiritus innatus, si calor innatus, est per se mobilis: id multo magis de spiritu vitali, & animali est asserendum. Sed calor innatus, semper sui substantiam, partem nõ deserit: calor enim innatus, verbi gratia, oculi, oculum non deserit, cordis, cor non relinquit: & sic de reliquarum partium calido innato est statuendum. At secus dicendum de vitali, & animali spiritu. Hi enim spiritus præter motũ sursum, & deorsum, seu foras, & intus, & proinde præter motum communem his spiritibus, & calido innato, etiam alio motu afficiuntur, in quo propriũ fontem deserunt. Nam vitalis spiritus mouetur a corde extra cor: vt hinc etiam semen, quod eiaculat, sit vitali spiritu plenum. Animalis etiam spiritus mouetur a cerebro extra: vt hoc oculus non exigue sit visurus. At notandum differẽtiam esse inter hos motus: nam motus, qui fit in parte, competit spiritui, vt per se est mobile: qui autem est a parte extra partem, adscribitur spiritui, vt ab alio mouetur, & potissimum ab impellente, a facultate transmittente.

Spiritus naturalis an detur.

Vnde Galenus, respiciens ad substantiam spirituosam, vt mouetur ab vna parte ad aliam partem, 12. method. 5. fatetur, dari spiritum animalem, & vitalem: sed dubitat de spiritu naturali, inquiens: quod si naturalis quoque aliquis spiritus est, vtique hic quoque in iecinore, & venis continebitur, sicut vitalis in corde, & arterijs. Ecce dubitat: quia per spiritum naturalem, non intelligit spiritum insitum, seu calidum natiuum: quia de hoc, an detur, nunquam dubitarit: sed intelligit substantiam quandam spirituosam, quæ mouetur a parte ad partem quæ sit alia a spiritu animali, & vitali: quia dubio procul si daretur, in tertio ex membris principibus, nempe iecinore, detineretur. At statuendum potius non dari, cum hoc non egeat naturalis facultas, ad differentiam vitalis, & animalis, vt patebit dum de spiritus vtilitate loquemur.

Calidum innatum non est temperamentum.

Cæterum cum constitutum sit omnem spiritum, & proinde etiam spiritum insitum, seu calidum innatum, mixtum esse per se mobile: necessario colligitur calorem innatum esse quid aliud a temperatura. Vnde hãc veritatem pernoscẽs Hippo. 6. Epid. 5. ait: hominis anima semper producitur vsque ad mortem: si autem anima ignescat, tunc anima simul cum morbo corpus, depascitur. Ibi namque per animam significat primum eius instrumentum, quod est calidum innatum: hoc enim ad mortem vsque producitur: hoc autem dum ignescit, depascitur corpus, simul cum morbo: per morbum autem nil aliud intelligit, quam corporis temperiem redditam calidiorem, redditam morbosam. Quare calor innatus est quid diuersum a temperatura: nec ab re, cum calidum innatum sit substantia, sit corpus, quod etiam antiqui ingenitum spiritu vocabant. Hactenus ergo patet quemadmodum spiritus est mixtum semper & per se mobile.

Materia spiritus. Spiritus insiti in materia.

Deinde definitione dictum fuit, *genitum ex vapore*. Qua particula proponitur materia, ex qua generatur spiritus. Hanc autem esse sanguinem & vaporem, comprobamus Gale. testimonio. Et primo, quo ad spiritum insitum, dicit Gale. 1. aph. 14. substantiã calidi innati esse aeream, & aqueam: quoniam hæc duo generationis principia, ex quibus fit, ita se habent: siquidem alterum, nempe semẽ, paucam omnino substantiam terrenam participat, plurimum autem aeris calidi humidique in se continet: reliquum vero nempe sanguis menstruus, natura humidus est: vt cum calidum innatum ex his duobus sit constitutum, & eius substantia sit bene temperata, & ex his igneum genitum sit; ex sanguine, quia ex sanguine menstruo, ex vapore, quia ex semine, vt scilicet semen & sanguis mutetur in vaporem, vapor in calidum innatum vapore tenuem, & proinde in substantiam inuisibilem. Confirmatur hæc veritas ex Gal. in lib. aduersus Lycum cap. 7. nam ait, calidum innatũ primo genitum nil aliud esse quam sanguinem, & semen, hoc est, corpus quoddam confectum ex sanguine menstruo & semine. Vt cum semen constet ex serosa humiditate, & spiritu, recte dictũ fuit genitum esse ex sanguine & vapore. At hic notandum cum Arist. 3. de generatione animalium nono, calidum innatum hominis differre a calido brutorum, vt fiat ex semine maris: cum dicit, solum in homine esse semen separabile a corpore, hoc est, a fœtu: sed de his diligẽter in sermone de formatione fœtus. Amplius lib. ad Thrasybulum 19. ait, calidum innatum esse substantiam humidam, & calidam, hoc est, sanguineam, & seminalẽ: vt pro sui reparatione his etiam egeat. Adhæc, respiciens ad sanguinem ex quo gignitur calidum innatum, ait 5. simp. 9. calidum innatum contineri in omnibus animantis partibus, sed instar sanguinis non esse vndequaque simile, & in spatijs inanibus non parum eius inesse substantiæ, imo potius veluti materiam quandam, quæ leuiculam expofcit mutationem, vt perfecte in spiritum innatũ mutetur. Tandem dicit Gal. 8. de Plac. 7. caloris insiti generationem non esse ex attractione spirituum, qui sunt in arterijs, sicut in lapidibus, & lignis fieri cernimus: cum huius substantia sit sanguis, & semen: vt etiam eius complexio sit temperata: vt iam calor innatus duo in se contineat, nempe substãtiam, & temperiem. Galen. 1. de semine, quinto dicit, Aristotelis sententiam fuisse, vel insitum calorem, vel spiritum innatum,

innatum, vel bonā temperaturam, roboris membrorum caussam esse: per insitum calorem insinuās temperiem: per spiritum autē substantiam. Quod etiam cum Aristotele neque Hippocrates ignorauit: siquidem lib. de alimento ait, facultatem alimenti peruenire ad ossa; & ad omnes partes, non modo viuētes, sed etiam non viuentes, & proinde ad sanguinem, pituitam, & medullam: & præterea addit, in caliditatem spirituum, & humiditatem. Quæ verba, si recte intelligantur, patebit apud Hippocratem dari calidum innatum. Itaque sciendum, ita esse intelligendum Hipp. vt per facultatem alimenti intelligat vim cibi, beneficio cuius & continentia & contenta conseruantur, vt propterea conseruentur ossa, & omnes partes viuentes & non viuentes: quamuis differenter: siquidem partes viuentes conseruantur, & concurrente cibo vere aluntur: reliquæ autem partes nō viuentes, siue sint solidæ, vt vngues, siue etiam fluxiles, reparantur, & regenerantur: vt vis cibi perducatur ad sanguinem, ad pituitam, quæ potest in sanguinem conuerti, ad medullam, ex qua ossa aluntur. Sed præterea addit caliditatem spirituum, & humiditatem: insinuans, quæ communia sunt cuilibet parti viuenti: vt per caliditatem intelligat calorem a corde influentem: per spiritum, calidum insitum: per humiditatem, propriam viuentis partis humiditatem, ex qua viuens pars alitur; siquidem, vt pars viuens alatur, opus est præter cōstitutionem partis, hoc est, temperiem, cōpositionem, & vnitatem, vt adsit proprium alimentum, in quod agat spiritus insitus, sed in virtute caloris a corde influentis, vt proprium alimentum, vt propria humiditas in substantiam partis viuentis mutetur. Ecce ergo quomodo secundum Hipp. datur spiritus insitus, & proinde calidum innatum: siquidem spiritus insitus, vt differt a vitali, & animali, est potissimum calor insitus: vt autē differt a temperatura, & calore influēte, est spiritus insitus, est substantia. Vt ex his colligere liceat, calidum insitum esse corpus, cuius calor est elementalis, cū fiat ex sanguine, & semine: vt, si recte intelligatur Hipp. huic veritati non refragetur. Itaque sciendum Hip. lib. de carnibus dixisse, quod calidum vocamus, immortale est, & cuncta intelligit, & videt, & audit, & scit omnia, tum præsentia, tum futura. Quæ verba sunt ita intelligenda, vt per calidum intelligat calidum elementale. Quod sit verum, subdit: huius calidi plurimam partem, cum turbata essent omnia, in supernam circumferentiam secessisse, & veteres nominant æthera, ignem. Vnde hic obiter colligendū, Hipp. nouisse mundi originem, cum dicit, cum turbata essent omnia, hoc est, ante mundum, vbi turbatio, confusio, chaos adhuc esset, mundi origo fuit, dū calidum in supernam circumferentiam secessit, & creatus est ignis. Sed ad rem: calidi elementalis plurima portione ascendente, factus est ignis: altera autem pars huius calidi secessit in infernam partem, quæ pars terra appellatur, nempe frigida, & sicca. Et in hac sane multum calidi inest: tertia autem pars aeris medium locum occupauit, calidum quidem, & humidum existens: quarta autem pars cœpit terræ proximum locum humidissimum, hoc est, aquam. Patet ergo quemadmodum per calidum intelligit elementale. Hoc autē arripit, vt medium, per quod Deus Opt. Max. mundum hunc creauit, & cōseruat: & propterea respiciens potius ad primū motorem, quam ad medium, & per hoc medium insinuans nobis vires primi motoris, ait, esse immortale, quasi insinuans hoc calidum pendere a primo omniū rerum auctore, qui immortalis est, & cuncta intelligit, & scit omnia, tum præsentia, tum futura. Vnde ad supremam illam diuinitatem respiciens, nec de olfactu, nec de tactu, nec de nutritione, & alijs consimilibus inferioris classis functionibus loquitur: vt pateat per calidum non intelligere calidum innatum hominis: tametsi calor ille elementalis possit mutari in calidum innatum hominis, sed tunc & vna cum homine perit, & organum est functionum hominis. Hæc de insiti caloris substantia, ex qua gignitur.

2. Vitalis materia.

Quod autem ad spiritum vitalem: ex Galen. 7. de Plac. 3. huius materia sumitur ex inspiratione, & proinde ex aere, & humorum exhalatione, hoc est, tenuiore ac puriore sanguinis parte: vt rationabiliter gigni ex sanguine arterioso statui possit: vt etiam dicit 12. meth. 5. vt propterea fiat ex elementis, & hinc ex igne. Vnde dum philosophus secundo de generatione tertio, ait, nec esse ignem, nec ex igne fieri: intelligit a prædominio, cum spiritus a prædominio sit aereus, & ob id secundo de generatione animalium quarto, ait, spiritum esse calidum, & humidum.

3. Animalis materia.

Quantum denique attinet ad animalem, Gal. 12. meth. 5. & li. de vtilitate respirationis vltimo, ait, necessarium esse, spiritum animalē nutriri, hoc est, conseruari per reparationem substantiæ loco illius, quæ dissipatur: est autem aer, & sanguis vapores. Ab aere quidem conseruatur, & ex inspiratione potissimum alimenti pars per nares animali spiritui accidit: vt cerebrum valde non egeat aere a corde allato: cuius signum est, quod si arteriæ circa collū laqueis adstringantur, nihil patiatur animal, sed per totam diem, & respirare, & moueri possit. Cæterum conseruatur etiam ex sanguinis euaporatione prodeūte a corde ad plexum retiformem, & ab hoc in cerebrū. Cæterum notandum cum Gal. lib. de vsu pulf. 5. quamuis animalis spiritus beneficio aeris nutriatur, & vaporis sanguinei, qui in arterijs plexum formātibus præparatur: magis tamen propriam vtilitatem tribuere arterias, vaporem sanguineum præparantes. Nec ab re: siquidem & spiritus animalis genitus ex sanguine & aere, potissimum per portionem sanguineā spiritus animalis constituitur. Vnde 7. de Plac. 3. ait, spiritum vitalem perfectius coctum in animalē mutari, quippe cum oporteat animalem spiritum exquisitissimā omnium mutationem adipisci: quare spiritus animalis, & citius & maiori ex parte conseruatur ope aeris, magis tamē proprie beneficio vaporis sanguinis, & præsertim prodeuntis ex plexu retiformi, ad differentiam euaporationis sanguinis e venis. Vnde idem Gal. 3. de Plac. 7. ait, animalem spiritum parua ex parte alimentū suscipere ex venis ad cerebri ventriculos pertinentibus, maximum autem ac præcipuum ortum habere ex arterijs a corde ortum habentibus, & plexum retiformem efformantibus. Vt tandem colligere liceat, animalem spiritum seruari maiori ex parte beneficio aeris & potissimum per nares attracti: minori ope vaporis sanguinis arteriosi: adhuc minori ope vaporis sanguinis venosi: magis tamen proprie virtute sanguinis arteriosi.

Hactenus ergo patet, quemadmodum spiritus est mixtum per se mobile, genitum e vapore, qui in calido innato est seminalis, & sanguineus; in reliquis aereus & sanguineus: quamuis ratione spiritus animalis sit etiam spiritosus, vt gignitur ex spiritu vitali: & rationabiliter calidum innatum est seminale & sanguineum.

Caussa efficiēs spiritus.

Deinde dictum fuit *a natura*. Qua particula proponitur caussa efficiens, quæ est natura, ad differentiam animæ: vt productio spiritus non sit actio animæ, sed naturæ. Quæ veritas, vt aperta reddatur, non erit ab re circa vnumquemque spiritum digredi. Primo ergo quantum ad spiritum innatum: cum

1. Innati spiritus caussa.

producatur etiam antequam in vtero gignatur fœtus: & post fœtus generationem conseruetur: sciendum, ante fœtus generationem produci ex semine, & facultate naturali generatrice, a vi seminis mediante spiritu vitali immutato, & adiuuante calore vteri: dum vero fœtus est genitus produci & conseruari a facultate naturali fœtus, secūdum omnes eius viuētes partes. Vt cum procreetur a qualibet corporis

ris parte. statuendum sit, non ab anima, sed a natura produci: propterea quod anima suas obit functiones tantum in cerebro, & partibus sensum & motũ a cerebro suscipientibus. Propterea hoc cognoscens Gal. dicit sexto epid. quinto, calidum innatum reperiri in toto corpore, in iecore, & corde. Neque obstat, quãuis ibi Gal. de cerebro loquens proponat spiritum animalẽ, non autem calidum innatum: nã ob id nec voluit nec debuit insinuare calidum innatum non reperiri in cerebro, nam si reperitur in toto, igitur etiam & in cerebro. Vnde ita est locutus Gal. respiciens ad præcipuas actiones animæ, vt est & anima & natura: præcipua autẽ functio, ratione totius iecinoris & cordis, est functio naturalis; ratione autẽ cerebri, animalis: vt cum ad edẽdam functionem naturæ primum locũ teneat calor insitus, ad obeundam autem functionem animę, spiritus animalis; ob id loquens & de toto & de iecore, & corde, proposuit calidum innatũ; loquens autem de cerebro proposuit spiritum animalem. Præterea ita etiam est locutus. quoniam cerebri organum est calidũ innatũ, quod permixtum habet spiritum animalem, propter operationes principes, quæ in cerebro obeuntur.

Constitutum sit igitur, cum natura agat in toto corpore, & potissimum in iecore, & corde: ob id calidũ innatum gigni a natura, tum totius, hoc est, a facultate alteratrice, tum singularum partium, tum potissimum iecinoris, & cordis. Hinc fit vt calor innatus varius producatur, vt corporis partes inuicem dissideant. Et ob id dicit ibi Gal. iecinoris calorem esse remissiorem, vt sola egeat transpiratione, cordis autem calorem esse intensiorem, vt egeat etiam respiratione: vt merito etiam calor iecinoris fiat ab agente minus calido, cordis autem calor magis ab agente calido. Idem de reliquis corporis partibus statuendum: vt calidum innatum cerebri a remissa potius quam intensa caliditate producatur. Cęterum vtcunque agentia differant, perpetuo sunt agentia, vt organa naturalia, non autem animalia. Hinc sequitur, vt cum calor insitus sit efficacior, sit calidior, productus in corde, quam in reliquis corporis partibus: propterea dixisse Gal. 9. meth. 10. caloris insiti cor esse fontem: per calorem insitum nõ intelligendo omnem calorem: quia calor insitus in qualibet parte gignitur, nec eam deserit: quare per calorem insitum intelligit efficaciorem & calidiorem, vt eius non substantia, sed qualitas a corde tanquam a fonte deducatur in totum corpus, quæ sane qualitas calor influens, scilicet a corde nuncupatur. Vnde ad idem respiciens Gal. lib. de vtilitate respirationis vltimo, ait, cor esse principium naturalis caliditatis, ibi per naturalem caliditatem intelligens quidem calidum innatum, at non absolute, sed vt ab hoc emanat calor influens, vitam conseruans omnibus corporis partibus: vt merito etiam cor vitæ principium statuatur. Comprobatum ergo sit, calidum innatum esse naturæ opus.

2. Vitalis efficiens. Quo vero ad spiritum vitalem, & hic est naturæ opus, vt propterea assidua sit huius generatio. Ex Gal. autem 7. de Plac. 3. cum reperiatur in arterijs, & corde, potissimum gignitur a facultate cordis alteratrice, quæ vitalis nuncupatur: quare a natura non ab anima.

3. Animalis caussa. Quo vero ad animalem spiritum, hic sane reperitur in cerebro. Vnde dicit Gal. lib. de vsu part. secundo, cerebri ventriculos animali spiritu plenos esse. Neque solum animalis spiritus reperitur in eius ventriculis, sed etiam (vt asserit lib. de vtilitate respirationis, cap. vltimo,) in cerebri substantia: vt huius caussa efficiens nil aliud sit quam naturalis cerebri facultas, quæ suis organis efficaciter agat in sanguineum vaporem: cum ex Galen. 7. de Plac. 3. oporteat animalem spiritum exquisitissimam omnium mutationem adipisci, vt hinc tempore aliquo egeat, cum in instanti tanta mutatio, vtpote spiritus vitalis in animalem, fieri nequeat. Vltimam autem (ait Gal.) perfectionem acquirit in cerebri ventriculis: quod intelligendum est de spiritu animali, qui est organum sensus & motus: nam, quia organum est principum facultatum, & continetur in cerebro, ita in cerebro postremam consequitur perfectionem. Ceterum vbicunque gignatur, semper est opus non animæ, sed naturæ. Vt propterea cerebrum producat spiritum animalem in virtute caloris sui innati, non autem spiritus animalis prius geniti. Quoniam, vt cito patebit, solus animalis spiritus est organum animæ, quamuis cum insito permixtus: reliqui autem spiritus, hoc est vitalis, & insitus, sunt organa naturæ.

Finalis caussa spiritus. Postremo definitionis particula fuit *gratia conseruationis facultatis humanæ*. In hac particula clauditur caussa finalis spiritus. Hic autem proponitur facultas humana, quia sermo est de actione, de operatione hominis. Dictum autem fuit *gratia conseruationis*, vt spiritus tanquam animæ seu facultatis organum distingueretur a membri constitutione, hoc est, temperie, & compositione: quandoquidem & constitutio est facultatis, & proinde animæ organum. Vnde pro huius veritatis intelligentia sciendum, facultatis organum bifariam accipi posse: altero modo, vt principaliter conseruat facultatem, secundario autẽ vt ad facultatis operationes obeundas confert: reliquo autem modo, vt principaliter cõducit ad facultatis operationes edendas, secundario autem ad facultatis conseruationem: vt, si respiciamus ad facultatis conseruationem, primas partes obtineat spiritus: si ad facultatem operantem, constitutio temperaturæ. Quod cognoscens Gal. 3. de sympto. caussis primo, ait, ciborum mutationem in chylum fieri a ventriculi temperatura, sed adiuuante calido. Ecce, ratione facultatis operantis, principale organum est temperatura: adiuuans calidum innatum.

1. Spiritus innati vtilitates. Cæterum, vt hæc veritas magis elucescat, & omnis cuiuslibet spiritus vtilitas pateat, liceat sigillatim circa vnumquemque spiritum digredi. Itaque quãtum ad spiritum innatum: (vt omnia Gal. dictis comprobentur) dicit Gal. 2. ad Glauconem secũdo: natiuus calor fortassis, (vt nonnulli arbitrantur philosophi, ac medici summi) substantia virtutum existit: etsi non hoc, saltem primum ac maxime necessarium ipsarum instrumẽtum. Ecce, nil aliud insinuat, nisi calorem natiuum, ita seruare virtutes scilicet naturales, vt vel sit essentia, vel saltem necessarium & primum organum, sine quo virtus nequaquam consistere potest. Amplius Galen. 6. epid. quinto, ait, multis in locis dixisse Hippo. calorem naturalem operationum naturalium esse auctorem. Ecce proponit calorem naturalem auctorem, principale agens, quod tamen est falsum: nã principale agens, est anima, est facultas: sed vocauit auctorem, vt significaret, conseruari ab hoc facultatem. Vnde ibidem habet Galenus Hippocratem significare animæ substantiã esse calorem naturalem: nam quamprimum desinit calor, pars animę orbatur. Et propterea philosophus decimoquarto problem. nono, dicit mortem esse refrigerationem caloris interioris: vt calidum innatum sit nexus animæ cum corpore. Cęterum hoc loco notandum, natiuum spiritum conseruare facultatẽ naturæ, vt propterea etiam conferat ad operationes naturæ, non autem animæ, nisi adnexum habeat subiectum, beneficio cuius euadat etiã animæ instrumentum. Quod pernoscens Aristoteles quinto de generatione animalium secundo, ait: vt spiritus natiuus, in alijs locis pulsum facit, in alijs inspirationem, ita in meatu auditorio facit auditum, scilicet per permixtionem substantiæ aereæ cum calido innato: vt etiam in oculo calidum innatum spiritus insitus, sit caussa visionis: vt etiam in cerebro, vt permixtum habet

habet animalium spiritum, sit caussa principum functionum: vt animalis functionis organum non sit insitus calor naturalis, sed vt mixtum quoddam ex calore naturali, & spiritu animali, vel alia substantia. Quod sane additum est propter oculorum spiritum scilicet insitum, qui ex Gal. 7. de placitis septimo, lucidus efficitur, dum factus est particeps animalis spiritus a cerebro prodeuntis: vt spiritus insitus, seu calor insitus crystallini concurrat ad visionem, & proinde ad animæ operationem, non solus, sed necessario coniunctus cum spiritu animali: vt visionis, vt actionis animalis præcipua caussa sit spiritus animalis, non autem naturalis calor, si quidem concurrit ad visionem, vt illustrans, vt perfectus redditus ab animali.

Galenus de vsu calidi innati.

Cum ergo natiuus spiritus primum quidem naturalem facultatem conseruet, deinde etiam vt adiuuans concurrat ad operationes obeundas ipsius naturæ: mirum esse non debet, si Gal. plerisque in locis hanc veritatem proposuit: simul etiam proponens plerasque naturæ operationes, quæ concurrente etiã natiuo colore obeuntur. Primo ergo Gal. 6. Epid. 5. ait, caloris natiui primum officium esse corpus nostrum alere, sanguinem primũ creare, & hominem ad iram excitare. Quibus verbis primum proponit calorem innatum cuiuslibet corporis partis, vt quælibet pars pro sui conseruatione eget nutritione: secundo proponit calorem innatum iecinoris ope cuius fit sanguificatio, cuius opus est sanguis, necessarius caussa nutritionis totius corporis: tertio proponit calorẽ insitum cordis, cuius caussa homo ad iram excitatur, quod etiam dicit 6. de Plac. vlt. Secunda Galen. auctoritas sit 4. aph. 2. dum ait, calore natiuo debilitato ex profluuio sanguinis, nec cibos bene concoqui, neque in sanguinem transmutari, multoque etiam minus distribui, vt calor innatus vt instrumentum facultatis, & vẽtriculi, & iecinoris. Admoneantur autem studiosi, quamuis dicat Gal. calore natiuo debilitato multo minus sanguinem distribui: nõ esse dictum, vt significaret calorem innatum esse magis necessarium organum expultricis, quam concoctricis, sed vt insinuaret quod dum ob caloris imbecillitatem non coquitur alimentum, expultrix ita fit debilis, vt nequeat expellere, & præsertim quia sanguis male concoctus non cedit facultati transmittẽti. Tertia auctoritas sit 6. epid. 4. 25. vbi ait, ab insito calido ex operante optimas fieri in ventriculo coctiones. Addit autem, hoc essentiam habere repositam in sanguine & sanguineis visceribus: in sanguine quidem, cum ex hoc reficiatur, vt scilicet mutetur in semen: in sanguineis visceribus, hoc est animatis, nam nisi membrum sit animatum & sanguineũ, hoc est, particeps huius calidi, calidum nequaquam reparari poterit: vt secundum hanc rationem membrum sanguineum sit non modo caro, sed & os, & membrana, & quodlibet aliud membrum vita præditum: nam vbi vita, ibi calor insitus: & vbi calor insitus, ibi vita. Quarta auctoritas 6. epid. 3. 18. dum ait, vitalis potentiæ essentiam esse ingenitum calorem, qui ex corde habet originẽ. Ex quibus duo colligere licet. Primum, ingenitum calorem esse essentiam vitalis potentiæ, prout scilicet vitalis potentia ope huius conseruantur: secundum autem, dixisse Gal. eũ calorem esse essentiam vitalis potentiæ, qui ex corde habet originem, ad differentiam scilicet alterius caloris, qui ex alia parte habet originẽ. Vt propterea per calidum ingenitum non intelligat spiritũ vitalem, sed insitum cum vitali permixtum: qui, vt cõseruat vim sanguificatricẽ, est calor iecinoris: & sic de reliquis: vt hinc quilibet calor ad operationẽ peculiaris partis instrumentum præstet. Quinta auctoritas sit 5. simpl. 9. dum habet, calidum innatum omnes naturales actiones adaugere, & eo magis, quo eius substantia est copiosior, cuiusmodi est in ijs qui crescũt. Ex quibus duo potissimum colligere licet: primum, naturales actiones adaugere, vt propterea calidũ innatum sit adiuuans, ad differentiam temperaturæ, quæ ad agendum primum concurrit: vt etiam licet colligere ex 3. de symp. caussis 1. dum ait, cibi mutationem fieri a ventriculo adiuuante calido. Secundum autem conferre ad augendas actiones naturales, non aliquas, sed omnes: vt significaret, nullam esse partem vita præditam, quæ hoc calido non egeat: vt si calidum innatum non est animæ essentia, est saltem eius primum instrumentum, scilicet conseruans. Sexta auctoritas sit secundo de facultatibus naturalibus 4. dum ait, a calore innato fieri nutritionem, concoctionem, omnem succi generationẽ, & in excrementis etiam qualitates. Postrema auctoritas sit 8. de Placit. 7. vbi (cum dicit calorem innatum etiam secundum Hippocratis sententiam omnium naturalium operationum auctorem esse, atque arteriarũ motũ produci ab insito calore) subdit, quinimo etiam esse in caussa motus & neruorum, & musculorum, cuius signum est, quod si vel frigore, vel veneno frigefactum fuerit corpus, nulla alia re in corpore alterationem patiente, statim quidem arteriarum motus, nec neruorum item, & musculorum, cessant: vt his verbis inferat, conferre calidum innatum ad functiones obeundas, non modo naturæ, sed etiam animæ: siquidem neruorum & musculorum motus animæ sunt actiones. Et ob id notandum, calidum innatum non eodem modo se habere ratione naturæ, & animæ. Nam ratione naturæ, primũ naturalem facultatem conseruat, vt propterea naturalium operationũ auctor vocetur: deinde vero adiuuat facultatem ad operandum, vt quo maior est portio calidi innati, eo melior fiat naturalis operatio, a naturali facultate, mediante partis temperatura. At ratione animæ, primum calidum innatum non cõseruat animalem potentiam, nam (vt suo loco patebit) conseruatur ab animali spiritu: neque etiam multum confert ad animæ functionem, cum motus voluntarius valentior fiat potius a calido sicco, quam a calido humido: cuius signum, pueros, calido innato maxime refertos, non edere motus admodum robustos: vt calor innatus potissimum sit in caussa motus voluntarij, vt est in caussa, vt vis animalis influens suscipiatur a parte: vt dum vi caussæ refrigerãtis afficitur calor natiuus, vim animalem non admittat, hincque motus cesset. Vt id concludendum sit, calidum innatum & potentiam naturalem conseruare, & omnes eius actiones augere, non nihil etiam ad animæ functiones celebrandas conducere.

Calidi innati vsus, ex Platone.

Quod si volumus cum Platone etiam calidi innati vtilitatem pernoscere: primum scire oportet, Platonem in Timęo scripsisse, omnia animalis membra vitam possidere in igne, & spiritu, quæ sane animal assidue resoluunt, & exhauriunt, vt proinde alimento sit opus. Quibus verbis colligitur, caloris & spiritus natiui beneficium, & maleficium. Beneficiũ quidem, quoniam animalia viuunt per ignem & spiritum: maleficium vero, quoniam ab his animal absumitur. Vnde per ignem intelligere oportet calorem cordis: per spiritum autem calidum innatum, essentiam membrorũ, sine quibus nequaquam membrũ viuere potest. Ad hæc idem Pla. in Gorgia, & in Phędro ait, mortem nil aliud esse quam animæ & corporis inuicem dissolutionem: vt hinc colligere liceat, vitam esse vnionem animę cum corpore, vt sane hęc duo inuicem ligantur, vt vniuntur beneficio calidi innati: vt hoc deficiente deficiat vnio animæ cũ corpore: & hinc succedat mors.

Calidi innati vtilitas ex Aristotele.

Aristoteles quoque vtilitatum calidi innati non ignarus, dicit 5. de generatione animalium 6. vnumquodque membrum suum calorem habere. Ad hæc 2. de partibus animalium 3. cibum concoqui, & mutari, non nisi per caloris vim: vt propter alimenti

conco-

concoctionem nō modo animalia, sed etiam stirpes, calorem naturalem obtineāt. Et cum Aristotele hic calor pluribus partibus est accommodatus quemadmodum cibi administrationes sunt accommodatæ, vt, verbi gratia, conficiatur cibus in ventriculo, & iecore, ijs partibus est accommodatus calor, qui aptus sit ad cibum concoquendum, vt nimirum per calorem ventriculi panis fiat chylus, per calorem iecinoris chylus fiat sanguis. Quinimo etiā (vt ait tertio de generatione animalium vltimo) in animalibus generantibus continetur calor, qui secernendo ex cibo indigesto, & concoquendo, facit excrementū, quod cōceptus est principium, hoc est, semen. Adhæc, cum eodem Arist. tertio de partibus 6. calor est id, quod vim obtinet agendi: sanguinis autem copia caloris est indicium; nam vt sanguis est copiosior, gignitur a validiori calido. Et tandem respiciens ad plures calidi innati vtilitates, 5. de generatione animalium vlt. scribebat, consentaneum esse naturam magna ex parte vti spiritu, vt instrumento; nā vt nonnulla artium instrumenta vtilia sunt ad plura, qualis in excisoria malleolus, & incus; sic in rebus natura institutis spiritus varium exhibet vsum, per spiritum autem intelligit calorem innatum, & propterea in eodem c. paulo superius dicit, calorem vim agendi obtinere. Notandum autem, dixisse Philosophum, naturā magna ex parte vti spiritu: non quia aliquando spiritu seu calore non vtatur: sed dicit magna ex parte, hoc est, ad plures vsus. Quod sit verum, spiritum cōparat vt instrumentum, ad artis instrumenta, vt sunt ad plures vsus. Ita autem est locutus, quoniam loquitur de calore gignente dentes, & proinde de simplici calido innato, ad differentiam calidi innati non simplicis: nam vt simplex calidum innatum est instrumentum, quo natura vtitur ad plures vsus; contra calidum mixtum est instrumentum, quo natura vel anima vtitur, ad vnicum tantū & priuatum vsum: nam si misceatur cum spiritu animali, est organum principum facultatum, & visus: si cum spiritu vitali, est instrumentum facultatis vitalis cordis: si cum naturali, sanguificatricis iecinoris: si cum aere, auditus tantum: si cum vapore, olfactus: si cum humore, gustus: in reliquis autem functionibus, natura hoc calido insito citra permistionem vtitur, & proinde vt instrumento, ad plures vsus. Hæc de vtilitate calidi innati.

2. Vitalis vsus.

Quoad spiritum vitalem: huius finis non est, vt sit vehiculum vis pulsificæ: siquidem ex 7. de Placit. 5. arteriæ pulsant, non propter spiritum a corde immissum, sed quia tunicas adnexas habent cum corpore cordis, ab eoque vim influentem assidue suscipiunt; Sed neque ad ventris concoctionem plurimum confert. Quod sit verum, ait Gal. 2. de naturalibus facultatibus 8. quemadmodum spiritus vitalis in quibusdam animalibus plurimum valet ad concoctionem, quæ fit in ventre: contra in hominibus vel nihil, vel omnino leue aliquid & exiguum confert: & caussa forte fuit, quoniam vescitur cibarijs facilioris coctionis, vt a spiritu vitali potius consumerentur, asserenturque, quam concoquerentur. Quare alium vsum spiritui vitali tribuere licet. Et (ni fallor) multiplex esse potest: nempe & in corde, & extra cor.

In corde.

In corde quidem, vt permixtus cum calido innato euadat organum functionum cordis: ad hæc vt vim irascibilē viuificet, & cōseruet. Quæ veritas colligitur ex Gal. 6. de Plac. 8. dum ait: ex eo quod habemus cor esse principium feruentis & spirituosi sanguinis hoc est, sanguinis vitali spiritu pleni, etiam cognoscimus iracundiæ sedem in corde collocatam esse, quæ consequentia nulla esset, nisi iracundia ad suam edendam functionem vitali spiritu egeat. Atque huius veritatis ratio esse potest: quoniam vitalis spiritus, vt feruidus, cor vehementer calidum cōseruat: nam ex Gal. 6. de Plac. vlt. quo cor est calidius, eo vis irascibilis

Extra cor.

A est validior. Spiritus autem vitalis extra cor vsus duplex esse potest. Alter qui colligitur ex Galen. 6. de Plac. 8. vt sit subiectum deferens calorem influentē a corde, in totum corpus. Nam cum huius caloris influentis præsentia assidua sit, maxime necessaria ad partium vitam conseruandam: cum calor influēs sit qualitas, multo promptius a corde toti cōmunicatur beneficio spiritus vitalis, quam si per partē post partem impertiretur. Et hoc est, quod significauit Auicennas dum febrem definiens dicit esse calorem extraneum procedentem a corde in totum corpus mediante spiritu, & sanguine, per spiritum nil aliud, quam vitalem, intelligens. Reliquus autem vsus est cum Gal. 7. de Placit. 3. vt sit animalis spiritus materia. Adhæc in semine vnitur tantum calidi insiti, vt sit organum generatricis; vt voluit Aristot. 2. de generatione animalium 3. dum voluit in semine esse spiritum, qui facit, vt semina sint fœcunda & 3. de generatione animalium vlt. ait, in semine recipi spiritum animalem, & per hunc esse principium conceptus: vbi per spiritum animalem intelligit spiritum animalis, ad differentiam spiritus stirpium: quoniam tum spiritum animalem constat esse vitalem, cum semen eiaculatum sit plenum spiritu vitali. Hæc de spiritu vitali.

3. Animalis finis.

Quantum denique ad animalem spectat: de hoc loquens Gal. 6. Epid. 5. dicit, spiritum in cerebri cauis positum primarium esse animæ instrumentum: per primarium caussa non operationis, sed conseruationis & viuificationis facultatis, intelligens. Vnde hanc veritatem insinuans: addit: satis est artem medicam ratione tractantibus nosse, si contentus in cerebri finibus spiritus, aut prorsus corruptus sit, aut a naturali temperie vna cum temperie cerebri longissime discesserit, mortem necessario sequi. Vt ex his colligere liceat, cerebri animam seruari a substantia & C qualitate spiritus, nec non & a temperatura cerebri: ita tamen vt vitium in substantia solum sufficiat ad animalis mortem: vitium autem secundum qualitatem, & insigne esse debeat, & coniunctum habere debeat vitium in temperatura cerebri. Vt hinc colligere liceat & temperaturam esse quid aliud ab anima: & caussa conseruationis animæ primum locum obtinere spiritum, secundum temperaturam; sicut ratione operationis primum obtinet temperatura, secundum spiritus. At hic admoneantur studiosi, dixisse Gal. mortem necessario sequi, vbi animalis spiritus est prorsus corruptus, & loqui de spiritu, vt per miscetur cum calido insito. Vnde non proponit spiritum, vt corrumpitur, sed vt corruptus est: nā dum corrumpitur, potest resarciri, vt homo non pereat. Præterea Gal. non proponit spiritum corruptum, secundum aliquam tantum sui portionem, sed secundum omnem sui portionem: cum proponat spiritū D prorsus corruptum: Etenim si corruptus sit spiritus secundum aliquam sui partem, fieri quidem potest, vt nō sit idoneum animæ organū, & propterea mors non succedit, quia cum possit regenerari, ad eam perducetur copiam, vt euadat accommodatum animæ organum: si autem contra prorsus sit corruptus, ob caussam siue resoluentem, siue suffocātem, ita cessat a suo munere vis animalis, vt cor ita patiatur, vt mors subsequatur. Siquidem ex Gal. 9. meth. 10. ex tribus facultatibus nempe naturali, vitali, & animali, qualibet earum amissa, necesse est reliquas perire. Hoc autem ea ratione admonere voluit, propterea quod nisi animalis spiritus prorsus secundum substantiam sit corruptus, non moritur animal. Quod sit verum, Gal. 7. de Plac. 3. vt probaret animalem spiritum esse primum animæ instrumentū, ait, spiritum animalem neque esse animam, neque animæ domicilium: nam animalis spiritus exinanitio animal vita non priuat, sed sensu & motu erepto, tantisper stupidum reddit, quoad rursus collectus restituatur: vt

si spi-

si spiritus animæ substantia esset, fieri nullo modo posset, quin simul atque operatio cesset, continuo quoque anima interiret. Ecce, est inanitus: & tamen homo non moritur. Quare per inanitum intelligere oportet non prorsus inanitum: quia tunc dubio procul sequeretur mors, cum amplius reparari nequeat. Sed hic quispiam obijciat, si ibi Gal. non intelligeret integram inanitionem spiritus animalis, ratio ipsius nihil valeret, cum ita arguat: dum spiritus inanitur, non sequitur mors, sed actionis amissio: ergo non est anima, sed animę instrumentum: nam quis statim diceret posset, non sequi mortem, quia totus non vacuatur: nam vt remanet portio spiritus, si est anima, remanet etiā anima. Sed, hæc instantia nihil valet: nam secundum hunc modum non ratiocinatur Galenus, sed ad hoc respexit, vt si spiritus animalis est anima, dum vacuatur, vt cesset operatio, ita etiam mors subsequi debet: si autem est organum, quamuis ad eius vacuationem cesset operatio, non tamen sequitur mors. Vnde cum ad spiritus inanitionem amittatur operatio, non tamē necessario sequatur mors: igitur non anima, sed animæ organum est. Sed propterea non negaret Galenus integram vacuationem sequi mortem: quemadmodū confessus est 6. epid. 5. 6. vbi proponit spiritum prorsus corruptum: & lib. de vtilitate respirationis, vlt. dū ait, duas esse caussas repentinæ corruptionis, nēpe immoderatam caliditatem, & vacuationem totius substantiæ. Ecce proponit vacuationem totius substantiæ, non partis: vt si spiritus animalis afficiatur secundum qualitatem, nequaquam esse possit in caussa mortis, nisi vna cū spiritu etiam lædatur constitutio. Quod sit verum, ait: siue constitutio cerebri offendatur, siue simul circa cerebrum spiritus, siue caliditas sola, mors ex necessitate animali contingit. Ecce ad vitā magis necessaria est tum constitutio, tum caliditas innata, quā animalis spiritus: nam vt sola læsio secundum qualitatem vel constitutionis, vel calidi innati, est caussa mortis; ita sola læsio spiritus secundum eius qualitatem non potest esse caussa mortis, sed solum si vna cum spiritu etiam constitutio lædatur: vt etiam oporteat (vt ait Gal. 6. epid. 5. 5.) vt spiritus qualitas vna cū constitutionis qualitate maxime a natura discedat. Huius autem veritatis ratio esse potest: nam spiritus est organum animæ, non naturæ: constitutio autem, & calidum innatum, sunt quidem organa animæ, sed potissimum naturæ: vita autem magis pendet a facultate naturali, quam animali. Ad hæc cerebri constitutio, & calor innatus, organa sunt, quorum ope natura animalem spiritum producit. Sed etiam dicendum, si inaniatur spiritus animalis, secretus a calido innato, non sequi mortem: si autem vacuetur spiritus animalis, permixtus cum calido innato cerebri, vt est organum facultatum principum, & generatricis spiritus animalis, necessario sequitur mors: & hoc est pulcherrimum. Hactenus ergo constitutum sit, spiritus animalis hunc esse vsum, vt animalē facultatem conseruet, & ad eius etiam munia obeunda cōferat: quamuis præcipuus vsus sit facultatis conseruatio. Quod sit verum, dum manus apprehendit, operatur manus: constitutio magis concurrit, quam spiritus: cum illa sit peculiaris manus constitutio, spiritus autem non perueniat ad manum.

Vsus spiritus animalis in facultatibus principibus.

Cæterum cum animalis facultas operetur, & in cerebro, vt princeps vocata, & extra cerebrum, vt sensus externus, vt volūtarie motrix: explicare oportet, quidnam præstet animalis spiritus gratia harum facultatum. Itaque sciendum, quantum attinet ad principes facultates, harum caussa natura procreauit animalē spiritū cum calido insito permixtum, qui in cerebri poris residet, vt animalis spiritus non modo resideat in cerebro, secundum eius ventriculos, sed etiam secundum poros, vt secundum poros pertineat ad principem facultatem, secundū ventriculos autem ad non principem, ad sensum & motum: Spiritum autē animalem residere in cerebri substantia, colligitur ex Gal. 7. de Placit. 7. dum ait, animalē spiritum esse corpus frigidum, et quasi ęthereum, quod per totum cerebrum est diffusum. Ecce animalis spiritus diffunditur per totum cerebrū. Hæc eadem veritas colligitur ex Galen. lib. de vtilitate respirationis vlt. dum ait, spiritum qui in ventriculis cerebri continetur, necessario esse, vel animæ substantiā, vel primum eius organum. Et si est primum organum, non autem animæ substantia, necessarium est cerebrum in seipso animæ substantiam habere: quæ erit vel insita caliditas, vel spiritus, vel tota constitutionis species, aut si qua alia præter constitutionē incorporea facultas existit. Ecce, præter spiritum existentem in ventriculis cerebri, proponit alium spiritum, & hūc diuersum a constitutione, & calido innato, ergo nil aliud esse potest quam animalis spiritus, sed contentus in cerebri poris. Cuius sane munus est, cum Gal. eodem loco, vt conferat ad principes functiones edendas. Quod sit verum, ait: cum cōueniat spiritum animalem omnium purissimum esse & optimum, si contingat, vt sanguis in vitiosos vapores soluatur, si sanguis fuerit melancholicus, delirium fieri melancholicum; si autē biliosus, deliriū fiat phreneticum. Ecce, si animalis spiritus vitiosus est in caussa, vt principes facultates lædantur, ob id, si purus procreetur, & talis seruetur, erit in caussa vt principes functiones optime obeantur. Ecce ergo quomodo animalis spiritus est organum principum facultatum, & conseruans, & ad operationem etiam conducens, sed intelligamus, vt est permixtus cū calido insito cerebri.

Vsus animalis spiritus in facultatibus non principibus.

Quod autem attinet ad animales facultates non principales, harum etiam gratia genitus fuit animalis spiritus, quod sæpius testatum reliquit Gal. potissimum autem li. de vtilitate respirationis vlt. dū ait, animalem spiritum esse vel animam, vel primum organum scilicet sensus, & motus, vt si cerebri vētriculis vulnerentur, homines statim sensus expertes, & immobiles euadāt. Vt his verbis significet summam huius spiritus vtilitatem, & esse spiritum qui pertineat ad cerebri ventriculos. Hāc veritatē euidentius expressit, 3. de locis affe. 7. dum ait, animæ, in cerebri corpore residentis, primum instrumentum in sensibilibus actionibus, & motiuis esse animalē spiritum, qui continetur in cerebri ventriculis. Cæterum animalis spiritus est organum potius conseruans facultatem, quam conducens ad operationem, cum apprehensio fiat a manu, in qua animalis spiritus non residet. Quod cognoscens Gal. dicit 7. de Plac. 7. animam vti animali spiritu tanquam principali vehiculo, insinuans per animalem spiritum vim animalem impertiri partibus, in quib. sensationes, & motiones voluntariæ celebrantur. Dicit etiam 4. de loc. affe. 2. spiritum animalem esse primum animæ instrumentum, ad transmittendos in vniuersas corporis partes sensum & motū. Ecce spiritus animalis trāsmittit sensum & motum, vt ad partes nō perueniat cum facultate, sed solum transmittat. Ea autem vi ac efficacia transmittit, vt (quemadmodū fatetur Gal. 2. de Plac. 5.) voluntas etiam digitum longissime distantem statim moueat, vt nullum prorsus temporis spatium reperiatur inter volendi digitum mouere, & ipsum mouendi actum, vt nequaquam sit, spiritum secundum sui substantiam à cerebri ventriculis ad manum confluere, nam substantia corporea tam cito moueri nequit. Sed id pro veritate determinandum, vt per neruos visorios secundum eorum substantiam spiritus perueniat ad oculos, secundum reliquos autem neruos spiritus sit animalis facultatis vehiculum, & vt postquam spiritus secundum sui substantiam ad certum quendam terminum est productus, mittat temporis momento instar solis radios per vniuersam neruorum substantiam, vt huiusmodi radij sint etiam

vt

vehiculum facultatis animalis, vt cõfertim partibus impertitur, vt cum Gal. 7. de Placit. 4. in fine, producitur per neruum ad principium spinalis medullæ, vt vim infert facultati, vt partes efficacius alterentur, seu facultatem suspiciant: dum autem per operationes producitur ad oculum, vt instar solis per radios vniatur cum ambiente, vt ad sui naturæ proprietatẽ immutetur. Cæterum spiritus secundum substantiam non consluunt per omnes neruos: quia, cum cerebrum egrediuntur, necessario dissipantur, vt reparatione egeant. Quod sit verum, dicit Galenus libro de vsu pulsuum 2. spiritum animalem in motu voluntario consumi.

Negatur spiritus naturalis.

Ex quibus colligere licet, spiritum naturalem non dari: quoniam facultas naturalis est insita, ad differentiam vitalis, & naturalis: vt dubitaret Galen. 12. Meth. 5. vt si detur, reperiatur in iecore & venis vt organum sanguificatricis, vt permisceatur cum calido innato iecinoris, quod calidum innatum, vt in reliquis partibus est seminale, & sanguineum: sed primũ habet permixtum spiritum naturalem, qui fit ex vapore sanguinis, vt in iecore calidum innatum sit magis sanguineum, quam in reliquis partibus, quia est organum sanguificatricis.

Ex his ergo patet, quemadmodũ spiritus est mixtum per se mobile, genitum ex vapore, siue vapor sit sanguinis, siue seminis, siue etiam aeris, a natura, gratia conseruationis facultatis humanæ. Apertum etiã est, cur in definitione actionis dictum sit, esse motũ hominis effectiui, mediante spiritu.

Constitutio partis agentis, est etiam instrumentũ facultatis.

Deinde additum est in definitione, *& constitutione*. Quæ sane particula exprimit actionem fieri a facultate per organum, quod vnicum non est: non solũ spiritus, sed etiam partis agentis constitutio. Vnde pro huius particulæ explicatione, declarandum proponitur, qua ratione constitutio ad agendum concurrat.

Constitutio quid.

Quod vt rationabiliter explanetur, in primis scire oportet, quid per constitutionem intelligere oporteat. Dicimus ergo per cõstitutionem opus esse intelligere *partis viuentis constitutionem, & eam secundum naturam*: quam dum pars obtinet, sanitatem etiam possidet, vt pars sana dicatur; contra autem ægra, si cõstitutio reddita sit præter naturam. Vt huiusmodi naturalis partis viuentis cõstitutio nil aliud sit, quam affectus secundum naturam corporis viuentis, quem immediate sequitur actio bona.

Constitutio bona est affectus secundum naturã.

Declaro hanc definitionem: ex cuius explicatione ita apparebit quid sit sanitas, & quid morbus, vt nullus in mentibus nostris remaneat ambiguitatis locus: quinimo facile deprehendemus, quam inutiliter & confuse plerique scripserint. Primum ergo dictũ fuit *constitutio bona est affectus*. Hæc particula colligitur ex Galeno 1. meth. 7. dum ait, actionis caussam esse affectum: per affectum autem nil aliud intelligit, quam constitutionem, vt se ipsum explicat, ca. 9. eiusdem libri. Quæ sane constitutio, vt est affectus, est quid in facto esse, non in fieri. Hic autem affectus est secundum naturam, ad differentiam affectus præter naturam: & ob id Gal. lib. curatiuo per venæ sectionem c. 4. constitutionem naturalem appellabat. Vt cum constitutio sit affectus secundum naturam, nil aliud sit, quam caussa contentiua sanitatis, vt satis seorsum caussa contentiua est affectio partis dependens a bona constitutione, qua posita ponitur sanitas, & remota remouetur. Quemadmodum mala constitutio, vt affectus præter naturã, est caussa contentiua morbi: vt morbus seorsum a caussa contentiua est læsio facultatis partis, dependens a mala constitutione, siquidẽ posita mala constitutione ponitur, læsio facultatis, & remota remouetur. Nec ab re; cũ & sanitas, & morbus, seorsum a constitutione sint affectiones, sint in fieri. Deinde dictum est *corporis viuentis* siquidem ex Gal. 1. meth. 7. si particula sit demortua, tantum abest vt operetur, vt potius sit oneri neque enim oculis nostra caussa egemus, sed vt uideamus. Tandem additum est, *quam immediate sequitur bona actio*. Hanc particulam tetigit Galenus libro curatiuo per venã sectam; dum ait, omnes corporis partium functiones bonas sequi naturalem constitutionem, vt primariæ actiones proficiscantur à similaribus, secundariæ autem ab instrumenta lib. Vbi per primarias non oportet intelligere principales: nam sanguificatio est actio principalis; attamen fit a iecore, & secundum partem similarem, hoc est, propriã eius cutem, & a toto iecore vt est instrumentum: quare per primarias intelligere oportet, vt sunt propter membrum quod agit: per secundarias, vt per aliud: verbi gratia, nutritio est actio primaria, sanguificatio secundaria, quia confert etiam alijs partibus quã iecinori. Aduertendum autem Gal. proponere quidem bonas functiones, vt sequuntur constitutionem, non absolute, sed bonam: nam si mala sit constitutio, tunc corpus erit male affectum, & hinc male producuntur actiones. Vnde Gal. 1. metho. 8. ait: corpus esse, quod actiones præcedit, vt. s. ad operandum concurrit: oportet autem (inquit Gal.) vt corpus non sit præter naturam affectum, si bonas actiones obire debet: siquidem bona actio esse nequit sine corporis naturali affectu: nec vitiosa nisi corpus sit affectum; vt per hæc verba insinuarit, naturalem affectum, hoc est, corporis constitutionem esse necessarium instrumentum, quo vtitur corpus seu corporis facultas. Sed hoc loco obiter admoneantur studiosi: vt intelligant quid voluerit Galenus, dum dicit, non posse esse vitiosam actionem, nisi cum corpus est affectum, hoc est morbo correptum; nam si recte intelligitur, sibimet contradiceret, dum dicit 3. de symp. caus. 1. actionem lædi quandoque ob errorem externum. Quare hunc in modum Galenum intelligere oportet; vt cum profiteatur methodum curatiuam, ob id versatur circa corpus ægrum, vt functio læsa, vi cuius ægrotat homo, necessario fiat a morbo, non autem ab errore externo. Secus autem dicendum in arte præsentiendi: nam fieri potest vt actio lędatur, & sensibiliter; propter errorem externum: quia nondũ est morbus, sed imminet. Sed ad rem, ad bonam constitutionem, vt est affectus secũdum naturam corporis viuentis, sequitur bona functio. Vnde etiam lib. ad Thrasybulum 15. & lib. de differẽ. symp. 1. voluit, actionis caussam esse sanitatem, & ad actionẽ sequi pulchritudinem. Sanitas autem nil aliud est quã constitutio hæc: ergo est actionis immediate caussa. Cæterum hoc loco aduertendum, cum constitutio sit caussa immediata actionis, & similiter facultas caussa sit immediata actionis, differentiã esse inter facultatem & cõstitutionem: nam facultas est caussa principalis immediata: cõstitutio autem est caussa instrumentalis immediata. Vnde Gal. 1. meth. 9. respiciens ad constitutionem, vt ad agendum concurrit, vt instrumentum, ait, cõstitutionem prẽstare vicem caussæ ad actionem. Quam veritatem si ex modernis aliqui cognouissent, libros adeo vastos imprimendos nõ curassent: siquidẽ hac veritate proposita facile est intelligere morbum esse læsionem facultatis; quam immediate sequitur actio læsa; nec non & morbum esse constitutionem prẽter naturã; quam immediate sequitur actio læsa. Nam si sermo fiat de actione vt procedit a caussa principali, immediate procedit a facultate: si autem sermo fiat de actione, vt procedit ab instrumento, procedit a constitutione.

Constitutionis diuisio.

Cęterum cum bona cõstitutio sit instrumentum, quo mediante facultas agit, quod explicandum relinquitur, est quotuplex sit partis viuentis & agentis cõstitutio. Dicimus ergo hanc duplicem esse: nempe propriam & communem. Declaro. Cum corporis pars sit vel similaris, vel instrumentalis, illa propria statuitur cõstitutio, quia ita donatur pars similaris, vt non instrumentalis: vel ita donatur pars instrumentalis,

talis, vt non similaris. Communis autem intelligitur constitutio, qua vtraq; pars, hoc est, & similaris, & instrumentalis, prædita esse potest. Quantum ergo attinet ad propriam: Galenus primo de sanitate tuenda quinto, hanc in genere duplicem proposuit, quẽadmodum & duplicis generis est pars: nempe similarem & instrumentalem: ait enim in naturali corporis nostri cõstitutione ea maxime seruanda sunt, quorum beneficio functiones obeamus: addit autẽ, functionum caussis esse similarium bonam temperiem, & instrumentalium formam, positum, numerum, & magnitudinem, & proinde compositionem. Ecce quomodo functionum caussa est constitutio, hoc est, temperatura, & compositio.

Propria.

Crasis est primum organum facultatis, in partes similari.

Sed ad vberiorem doctrinam, vtrumq; euidentius non erit alienum explicare. Primum ergo quantum attinet ad temperaturam, hęc illa est, beneficio cuius (vt ait Gal. lib. quod animi mores corporis temperaturam sequuntur) c. 2. a similarib, actiones primo proueniunt, hoc est, vel primariæ, ad differentiã compositionis, quæ est caussa secundaria operationis: vel & primo, non autem perfecte, nã totius membri operatio, vt perfecta, accepta refertur toti membro, secundum autẽ sui initium parti similari præcipuæ illius membri, & ob id dicit Gal. 7. meth. 2. partibus similaribus animantis, actiones primum acceptas referri. Ecce dicit primum. Quamuis si sermo fiat de operatione, quæ non pertineat ad totum membrũ, hæc & primũ & perfecte, fit a parte similari, & proinde mediante temperie, & præcipuo & immediato instrumento. Quæ veritas confirmatur Gal. auctoritate 2. de naturalibus facultatib. vlt. dum ait, iecur, venas, arterias, cor, ventriculum, & omnem deniq; particulam, quæ aliqua fungitur actione, necessario hoc obtinere, propter certam, hoc est, determinatã ex quatuor elementis temperiẽ. Adhæc lib. de vtilitate respirationis c. vlt. inter prima cerebri organa proponit nõ modo spiritũ animalẽ, caliditatemq; innatam, verum ẽt totam constitutionis speciẽ, hoc est (vt explicat Gal.) calidi, frigidi, humidi, & sicci temperaturam. Ecce temperatura est primum organum, vt si cum spiritu animali, & caliditate innata conferatur, sit principalissimum organum; nã animalis spiritus est organum viuificans vim animalẽ, & aliquo modo ẽt conducens ad functiones calor innatus conseruat vim animalem, & naturalem; & adiuuat potissimum sui caliditate vim naturalẽ: temperatura autẽ vtramq; facultatem cõseruat vt hac dissipata pareat animal; & est præcipua caussa instrumentalis facultatis animalis principalis, & naturalis, vt operetur. Atq; hæc est illa temperatura, beneficio cuius natura in quolibet membro propriam generat substãtiam: de qua loquens Gal. 7. de anatomicis administrationibus c. 8. inquit, similares partes obtinere substãtiam non ad amussim eandem, sed singulis inesse quandã proprietatis substantiam, quandam peculiarem substantiam, quam verbis quidem queas describere, euidenter autem manifestare nequaquam: quæ enim visu tantũ aut tactu manifeste discernuntur, ea verbis docere accurate impossibile est: ducere vero aliquẽ ad exquisitiorem eorum inspectionem est possibile: nam similarium caro eandem ideam omnino nõ habet, nam musculorũ caro rubicundior est & mollior carne, quæ in ventriculo, vulua, & intestinis habetur; cordis autem substantia durior: hinc fit vt si quis musculum, & cor pariter cocta gustare voluerit, gustu non mediocrem eorum differentiam obseruabit. De hac ergo propria substantia loquens, ait, omnes peritos naturæ interpretes tum Philosophos, tum Medicos fateri omnes actiones substantiæ proprietatem imitari. Quæ verba recte sunt intelligenda, ne forte quis credat proprietatem substantiæ esse caussam actionis; nam ibi per proprietatem substantiæ intelligit (vt audiuistis) propriam partium substantiam, vt propterea intelligat materiam a qua non fit actio, vt hæc materia, & secunda materia sit facultatis agentis domicilium, non autẽ agens, nisi vt quod. Quod Galenum & Philosophos ita intelligere oportet, vt actiones imitentur proprietatis substantiam, vt proprietas substantiæ significat determinatã facultatem, vt præcipuum agens, & determinatam temperaturam, vt præcipuum instrumentũ: nam vt alia est substantia cordis, alia musculorum, ita alia est facultas cordis, alia musculorum: alia temperatura cordis, alia musculorum, quare & alia actio. v. g. cordis motus est naturalis, musculorum voluntarius. Itaq; substantiæ proprietatem proponit vt signum temperaturæ, & merito, cũ ex Gal. 3. de sympto. caus. 1. a temperatura proprietas substantiæ efficiatur. Vnde idem Gal. 7. meth. 3. dicit, vnamquamq; animalis particulam propriam edere actionem, quæ tantum ab alijs actionibus differt, quantum ipsa particula ab alijs distat; differt autẽ particula a particula per temperiem, siue simplicem, siue compositam. Ecce quomodo similaris particula per suam temperiẽ, vt per propriũ & necessarium instrumentum, actiones obit. Quinimo Galenus vt ostenderet temperiem esse organum præcipuum, non modo partis vt agit, vt quod, sed etiã facultatis, qua fit actio: ait. 5. de loc. aff. vlt. actionis caussam esse facultatem, ea tamen ratione, vt omnium facultatũ essentia consistat in peculiaribus partium temperantijs. His verbis significans, necessariũ ac præcipuum facultatis organum, ac prout vni parti tributa est propria temperatura, ita illa pars donata sit propria facultate, vt propriæ facultates tot sint, quot etiam sunt partium propriæ substantiæ, & propriæ tẽperaturæ: ita tamen vt propria substantia sit facultatis domiciliũ, propria autẽ temperies præcipuum instrumentum. Vocabat autem Gal. propriã facultatem, ad differentiam communis, quæ scilicet communis est omnib. corporis partibus, vtpote attractrix, retentrix, expultrix, & concoctrix, quæ in iecore specifica euadit, & vocatur sanguifica: Huius autẽ præcipuum instrumentum est iecinoris determinata temperatura, vt huius etiam tãta sit necessitas, vt Gal. 1. de præsagio expulsibus quarto dicat, facultatis essentiam singularium partium positam esse in commodo singularũ illarum partium temperamento. Sed ob id non licet intelligere, facultatem formaliter esse temperamentũ, sed effectiue, vt scilicet dum temperamentum efficit propriam substantiã, a qua limitatur, contrahitur facultas, vt propria euadat, vt hinc facultatis vis ita pendeat a temperie, tanquã a necessario organo, vt necessario pro cõditione organi agat: vt, quemadmodum ait Gal. 9. si facultas sit temperatissima, strenue agat: intelligitur autem temperatissima, dum residet in membro temperatissimo. Nam facultas hoc optimo organo vtẽs, optime etiam operatur. Vt cum temperatura sit facultatis organũ, ob id tẽperatura non sit facultas: tametsi Gal. sæpenumero per temperiem significauit, & facultatem, & formam: propterea quod temperamentũ est maxime proprium & necessarium organum facultatis agentis. Cæterum & Hip. summam vtilitatẽ temperamenti pernoscens etiã caussa melioris vitę, primo de dieta ait: quod humidissimum est in igne, & siccissimum in aqua, si in corpore temperamentum acceperint, sapientissima sunt. Quibus verbis nil aliud significat, nisi quod si aqua cum igne, & contra ignis cũ aqua tẽperamentũ accipiat, fiet optima temperies: quæ id erit animæ organum, vt animal sit sapientissimum. Quod sit verũ; subdit, nam cum ignis habeat humiditatem ab aqua, e aqua autem siccitatẽ ab igne: vterque sufficientissimus est, vt neq; ignis alimenti indigentior multo procedat, neque aqua indiga motus multũ lenis reddatur: sic itaq; vtraq; c. per se sufficiẽtissima sũt, & inter se permixta, quod eorum minime vicinis indiget, hoc maxime præstatibus

tibus obtemperat. Ex his igitur anima temperata sapientissima est, & ualentissima memoria prædita. Si autem ignis sit paulo inferior, ac defectuosior, quã aqua: sapientes sunt, verum defectuosior, quam in priori temperamento. Nam ignis ab aqua superatus, tardiorem motum faciens, segnius sensibus allabitur. Constantes autem cum mansuetudine sunt huiusmodi naturæ, ad quamcunque rem animũ applicuerint. Et si amplius ignis ab aqua superetur, fiunt attoniti, & stupidi. Si autem aqua vim defectuosiorem accipiat, quam ignis, homines sunt sapientes, & talis anima cito percipit illabentia, hoc est, sensibilia, & ideo sæpe ab una re ad aliam transit, vt natura talis sit bonæ animæ. Si autem amplius aqua ab igne superetur, anima erit auctior, sed minus constans priore. Et si adhuc amplius aqua superetur ab igne, talis anima est valde acuta, & homines vocantur subfuriosi, vt demũ pro vario dominio vel ignis, vel aquæ, tẽperamentum prodeat, vt hoc temperamentum caussa sit sapientis & desipientis animę. Vt hic obiter colligere liceat, cum dicit Hip. temperamentum esse caussam animæ sapientis, & desipientis: temperamentum esse quid aliud ab anima. Hæc de temperatura vt est propria constitutio partis similaris.

Compositio est præcipuũ instrumentũ operationis quæ fit a toto organo.

Quo vero ad compositionem, vt est constitutio propria partis instrumentalis: huius necessitatem insinuauit Galen. 2. meth. 6. dum habet: quoniam actiones omnes a corporibus similaribus fiunt, reliquæ vero instrumentorum particulæ vsum aliquem præbent: hoc morbi genus duplex erit, alterum in similaribus, alterum in totius organis. Quæ dicta (vt puto) ita intelligenda sunt: cum actiones fiunt a partibus, & a toto membro: vt fiunt a partibus, fiunt ab his, vt similares, vt harũ temperies, & ideo vnũ erit morbi genus in intemperie: vt autem fiunt operationes a toto morbo, est alterũ morbi genus in toto organo, hoc est, morbus in compositione: vnde nequaquam hic morbus oborietur, nisi totum membrum ageret, vt cum agat mediante bona compositione, cum morbus sit constitutio præter naturam lædens operationes, hæc constitutio, præter naturam, nil aliud est, quam mala compositio. Ecce ergo quomodo totum instrumentum operatur mediante sua constitutione, quæ propria est totius instrumenti: quæ non est temperies, sed compositio. Et ob id 1. de caussis pulsuum 4. ait, omnem facultatem, quæ alterius caussa agit, instrumentum quærere ad opus appositum: verbi gratia, instrumẽtum quod spissis tunicis, & cauum esset intus, cuiusmodi est arteria, instrumentum sane accommodatum est facultatis pulsificæ. Ecce ergo quomodo facultatis instrumentum est compositio. Vnde etiam 1. de sanitate tuen. 5. ait, positum esse in caussa bonarum functionum. Sed dubitatio oritur ex Gal. 6. de loc. affect. vlt. dum ait: actiones ex propria partium essentia prouenire, non autem ex positu: nam siue cor, siue iecur, in alia quapiam parte poneretur, nihilominus actionem suam obtineret. Dicendum hoc loco Galenum per positũ non intelligere totam compositionem, sed tantum situm: & hunc non ratione partium membri, ex quo prodit totius membri compositio, sed ratione totius membri, ex quo situ non prodit compositio membri, sed compositio totius corporis. Vnde si, verbi gratia, iecur etiam in parte sinistra esset situm, sanguificaret, quoniam nec illi deest propria carnis essentia, quæ est præcipua caussa actionis, nec deest compositio, quæ prodit ex suis particulis: sed solum est in parte sinistra, & proinde situm habet ex quo potius prodit totius corporis, quam iecinoris compositio. Hæc de propria.

Vnitas partis est organum facultatis secundariũ.

Quo vero ad communem: hanc euidenter insinuauit Gal. 2. meth. 6. & alibi, dum dicit, solutã vnitatem esse morbũ communem similarium, & dissimilariũ. Nam si soluta vnitas est morbus, ideo est constitutio præter naturã immediate lædens operationes. Quare eius contrariũ, nempe sanitas erit constitutio secundum naturam, bonarũ operationum caussa: constitutio autem secundum naturam contraria solutæ vnitati, nil aliud esse potest, quam vnitas, seu continuitas, ut hac mediante bona fiat actio. Est autẽ hæc constitutio communis similaribus, & instrumentalibus: quoniam & soluta vnitas est morbus partiũ, & similarium & dissimilarium. Cæterum si conferatur vnitas, siue cum temperie: siue cum cõpositione: semper in rõne instrumẽti facultatis primas partes obtinet, in similari tẽperatura, in instrumentali cõpositio.

Quid unitas & morb. in soluta unitate.

Verum cum omnibus nõ pateat, quidnam sit vnitas partium, & similarium, & dissimilarium: ob id liceat hoc explicare, & præsertim, vt liceat etiam intelligere naturam morbi in soluta vnitate. Hanc ergo doctrinã licet colligere ex Galeno, libro de morborum differentijs 11. ibi namque voluit dari ægritudinis genus, quod est soluta vnitas: qui morbus obsidere potest partes tum similares, tũ dissimilares, vt si detineatur pars similaris, soluatur vnitas partis similaris: si autem detineatur totum instrumentum, soluatur vnitas totius instrumenti. Addit autem morbum hunc, hanc solutam vnitatem tripliciter parti occurrere: primo modo, vt sit morbus per se partis similaris, ex accidenti autem totius membri, vt pote si ligamentum soluatur, secundum partem, nam ligamenti unitas vitiatur, vt sit propria patientis, particulæ ægritudo: ex accidenti autem totius membri, quoniam accidit, vt aliqua eius particula patiatur: vt vnitas ligamenti, quatenus est unitas partis similaris, nil aliud sit quã partis continuitas, quæ sane est effectus optimæ mixtionis: ut mixtionis effectus præcipuus sit tẽperatura, non præcipuus autem unitas: quamuis utrumq; partis similaris agentis sit organum. Secundo autem modo occurrit soluta unitas, ut sit morbus, proprius, seu per se, totius membri: ex accidenti autem partium similarium, ueluti sunt apospasmata, id est, conuulsiones, quæ soluta unitas fit, dum instrumẽti partes inter se unitæ auelluntur. Vnde differentia est inter situm partiũ, & unionem: nam per situm intelligimus talẽ situm, & totius mẽbri, & singularum etiam particularum, ex quo particularum situ prodit totius membri compositio: per unionem autẽ intelligimus, dum partes præter sitũ illum, inuicem ita sunt coniunctæ, ut quamuis sint re uera contiguæ, ad sensum tamen continuæ esse uidentur: ut ex hac partiũ cõiunctione prodeat totius membri unitas, qua mediante, membrum, ut instrumentale, agit: ut si dissoluatur, lædatur actio totius instrumenti: vt per se sit morbus totius membri, ex accidenti autẽ singularũ partium, ut accidit, ut sint partes instrumenti. Vnde notandum Galenum proponere apospasmata in plurali: nam apospasma in singulari, ut scilicet competit uni tantum parti, hoc est ligamento, est soluta unitas per se ligamenti, ut colligitur ex Gal. 4. meth. 1. ubi solutam unitatem in ligamẽto uocat Apospasma. Tertio oboritur soluta unitas ut sit morbus per se, & partis, & totius instrumenti: ut si ligamentũ ex toto soluatur, est quidem morbus partis, quoniam ligamẽtum nõ est amplius unitũ, sed in duas diuisum partes: est autẽ morbus totius instrumenti, quoniã partes non amplius cohærẽt, neque uniuntur, ut totius unitas fiat ex unione, & adhærentia partium. Nec obstat quamuis afficiatur unica tantum pars: quoniam afficitur, ut pars instrumenti, ut soluta unitas ligamenti, partis scilicet similaris, ut una esse debet, sit morbus partis similaris. Soluta autẽ unitas ligamẽti, ut partis instrumenti, ut cõcurrit ad unitatem totius membri, sit morbus totius instrumenti. Ex quo Galeni discursu cum colligatur dari solutã unitatẽ, quę est morbus, & partis, & totius instrumenti, ut soluta unitas sit caussa læsionis functionis, & partis, & totius, propterea unitatem

Vnitas differt a positione partium.

tatem esse organum, & parti, & toti mẽbri commune, quo mediante facultas operatur: id cum in definitione operationis dictum sit, esse motum hominis effectiuum, mediante spiritu, & constitutione: per constitutionem opus est intelligere temperiem, compositionem, & vnitatem, ut temperies sit organum partis operantis, compositio totius membri, unitas utriusque.

Omnis morbus ad vnũ e tribus vulgatis generibus reuocari potest.

Quibus ex rei natura ita constitutis, unum obiter colligere liceat: nequaquam dari morbum, qui non ad unum horum trium generum referatur, nempe vel ad intemperiem, uel malam compositionem uel solutam unitatẽ, cum in morbo necessariũ sit, ut id, quod est immediatum organum facultatis, patiatur, & ita patiatur, ut re ipsa aliquam mutationem experiatur. Quæ duo sane locum habent in temperatura, compositione, & unitate: siquidem stante uita, nec anima, nec animę facultas patitur, ut mutationem accipiat, sed mortis tempore ad organi destructionem obeunt. Vt in errore sint qui imaginantur, dari morbum præter tria illa genera, quem uocant, uel a tota forma, uel a proprietate occulta.

Vitium proportionis.

Sed quia dubitatio esse potest de proportione partis similaris: ideo sciendum, neq; huius caussa morbum, præter tria genera esse somniandum. Nam per proportionem nil aliud intelligere oportet, quã determinatam quandam proportionẽ propriæ substantiæ partis similaris, utpote carnis iecinoris: quæ sane proportio prodit ex mixtione quatuor corporum elementorum, quę sane proportio dum a generante per alterationem est producta, nec mutationem aliquã admittit stante uita, neq; est facultatis organum, sed solum est ut facultas communis limitetur, contrahatur, & euadat propria, ut propria hæc facultas pro domicilio habeat propriam substãtiam, tali non modo temperie, sed etiam substantiarũ proportione donatam, cuiusmodi est facultas alteratrix, sanguifica reddita, quæ pro domicilio iecinoris substantiam est adepta. Cæterum propria illa facultas, agens mediante organo immediato, agit per propriam temperiẽ, non autem per proportionem, ut cum proportio ad differẽtiam temperaturæ, compositionis & unitatis, nec mutationem admittat, nec sit facultatis organũ, sed solum domicilium, asserendum morbum in proportione non dari. Ex quibus colligendum, differentiam esse inter proportionem partis similaris, & instrumentalis: nam proportio partis similaris (ut diximus) nec mutatur, nec facultatis est organũ: in instrumentali autem proportio & mutatur, & est facultatis organum: siquidem nil aliud est, quam determinata & peculiaris compositio. Neq; obstat, quamuis a facultate partis similaris prodeant actiones supra uires temperamenti, id enim fit quoniam illa proportio est in caussa, ut ita limitetur facultas, ut sit apta ad illas priuatas functiones obeundas, ut organo tantum concurrente, non proportione, sed determinata temperatura. Hinc sequitur si a generante, per alterationem uitiosa producatur proportio, u. g. in renibus, ut huius renum alteratricem ita limitari, ut aptissima sit ad gignẽdos calculos: gignit autem mediante organo per temperiem suam, non autem per proportionem, ut cum calculi generatio sit corrupta actio, hæc nequaquam referatur in morbum, cum in constitutione non sit noxa, sed in errorẽ externum, qui tam caussa est externa, nempe uitiosa proportio, sicut etiam quandoq; læditur sanguificatio ob uitiosum chylum. Quamuis differentia sit inter chylum, & proportionẽ; quia chylus est materia, in quã agit facultas sanguifica: proportio autem est contrahens facultatem. Cæterum aduertendum quamuis partis similaris proportio non concurrat ut organum facultatis, nihilominus cum inter proportionem detur similitudo, & dissimilitudo, adhæc uis contrahendi facultatem uel uehementiorem, uel imbecilliorem, sequitur vt virtute harum proportionum facultas ita limitetur, ut ad agendum euadat ratione similitudinis validior, ratione dissimilitudinis imbecillior, vt quandoque etiam ex toto actus secundus adimatur, prout dissimilis proportio erit idonea ad limitandam facultatem magis vel minus efficacem, perpetuo tamen vt facultas agit, ut organo vtitur temperatura, vt autem eius actio vel minuitur, vel etiam aufertur, quoniã facultatis imminuitur vel etiam adimitur aptitudo, ad vtendum temperatura vt suo instrumento, vt læditur actio ob errorem externum, cuius proportio est ita dissimilis & efficax, vt alterius facultas otiari cogatur: verbi gratia, dum magnes fricatur adamante, adimitur magnetis actio, dum allio fricatur, reuocatur adamantis actio. Ecce magnes nihil patitur, neq; adamas, vt scilicet aliqua fiat mutatio vel in temperie, vel proportione, & tamen aufertur actio: quare ob externum errorem. Vt merito statuendum sit, cum facultatis organum immediatũ nil aliud sit quam temperatura, compositio, & vnitas, & in his vim esse morbi: & cũ hæc nil aliud sint, quam constitutio, recte in definitione actionis dictũ esse mediante constitutione.

Finis actionis est voluptas.

Tandem in definitione actionis dictum fuit *gratia voluptatis*. Qua in particula continetur actionis finis: qui sane in operatione secundum naturam habet rationem boni, & boni dilectabilis, vt propterea nil aliud sit, quam voluptas, siquidem agens agit, vt ex actione aliquid iucundum consequatur: verbi gratia, homo oculis non videt vt videat, sed vt ex visione aliquam vtilitatem consequatur. Et propterea dicit Galen. 7. de Plac. 6. non satis esse ad voluptatis laborisque creationem, vt vel lenis, vel aspera in corpore motio fiat, sed necesse esse, vt vtriusque agitationibus sensus quisquam accedat. Ecce quemadmodum ad sensum pertinet creare voluptatem, vt sensationis secundum naturam finis sit voluptas.

Platonis & Aristotelis sẽtẽtia, de caussa actionum finali.

Sed nota, quia tertio de anima septimo, ait, quod in sensu est voluptas, & dolor, in intellectu bonum, & malum, vt cum perfectio prædicetur de voluptate, & bono; forte in definitionem melius erit dicere, caussa perfectionis. Sed liceat cum Platone circa hãc operationis finalẽ caussam digredi, vt veritas magis elucescat. Itaq; sciendum, dixisse Platonem in Gorgia, omnium actionum finem esse bonũ, & boni gratia omnia esse facienda, non autem ipsum bonũ gratia reliquorum. Vnde ex his verbis opus esset statuere finem actionis esse bonum: cum tamen dicat Aristot. tertio de anima septimo, quod in sensu est voluptas, & dolor: in intellectu bonum, & malum: vt sensationis finis sit voluptas, intellectionis autem bonũ. Propterea sciendum bonum, & uoluptatẽ bifariam capi posse. Declaro: & primo bonum, uel est uere bonum, uel apparẽs bonum. Quod uere est bonum, aduersatur malo, & de hoc intelligit Aristot. tertio de anima, ut propterea sicut distinguit uoluptatem a dolore, ita secernit bonum a malo. Quod autem est apparens bonum, non aduersatur malo: quia quamuis bonum esse uideatur, est tamẽ malum, & hoc modo intelligendus Plato, dum in Gorgia ait, omniũ actionum finem esse bonum, quod etiam in dialogo de pulcro, pulcrum appellauit, dum ait, potentiam esse pulcrum, impotentiam turpe, & oculi statuantur pulcri, non qui impotentes uidendi, sed qui apti & utiles ad uidendum. Quo autem attinet ad uoluptatem: accipitur uel generica, uel specifica: si generica, pertinet ad omnes facultates, ut omnis operationis finis sit uoluptas: si autem specifica, potissimum solet capi pro uoluptate pertinente ad sensus exteriores, & potissimum ad gustum, & tactũ. Vnde ad sensuũ uoluptatem respiciens Aristot. 3. illo de anima septimo dicit, quod in sensu est uoluptas, & dolor; in intellectu est bonũ, & malũ. At Plato respiciẽs ad uoluptates in genere, in Phędro proponit uoluptates & cor-

corporis, & animi, quæ scilicet in discendo percipiuntur. Vnde etiam in dialogo de iusto ait, vt tres sunt animæ partes, siquidē vna est qua homo discurrit, alia qua irascitur, & tertia qua concupiscit: vt, inquam, tres sunt animæ partes, tres quoq; voluptates esse videntur, sua cuiusq; partis propria. At addit in dialogo de Republ. cū tres voluptates sint; voluptas partis eius qua discimus, erit vtiq; suauissima, eiusque dulcissima vita, in quo hæc pars dominatur. At quanta sit in contemplatione veritatis suauitas, solus Philosophus sentit: vt hæc sit vera voluptas, & sincera: (ait Plato) reliquæ omnes vmbratiles & inanes. Addit etiam in dialogo de iusto, cum tria sint hominum prima genera, nempe Philosophus, contentiosus, auarus, esse quoq; voluptatum species tres, hisce subiectas. At voluptates ita se habent, vt ait in Protagora: quædam iucūda sunt bona, quædā mala: per iucunda autem intelligit, quæ vel voluptatis principia sunt, vel efficiunt voluptatem. Vt tandē si voluptas in genere capiatur, cū sit cōmunis cuilibet animæ, cuiuslibet etiā actionis finis esse potest: secus autem statuēdum, si capiatur specifica voluptas, hoc est, ad solos sensus pertinens, sicut accepit Philosophus 3. de anima 7. Cuius veritatis etiā non fuit ignarus Plato. Quod sit verum, in Philebo ait, sapientiā neque inesse in vita voluptatis, neq; voluptatem in vita sapientiæ, vt neq; voluptas sit omne bonum, neque dolor omne malum. Vnde ad eandem sensuum voluptatem respiciens Plato in Conuiuio, ait, voluptates omnes amore esse imbecilliores, vt illis dominetur amor: siquidem amor, quoniam libidinibus, & voluptatibus dominatur, mirum in modum temperatus est.

Comprobatum ergo sit, voluptatem in genere acceptam esse finem actionis humanæ in genere, ratione & corporis geniti, & generandi, vtpote generatio seminis, cuius vtilitas, cuius finis est propter fœtum generandum.

Sed & respiciēs ad sensuum voluptatem Gal. 1. de caussis Sympt. 6. ait, in omni sensu esse dolorem, & voluptatem, ut sane voluptas bonæ sensationis sit finis, sit vtilitas: ad quā respiciens Gal. 17. de vsu par. 1. ait, animalib. duplicem vtilitatem accidere: primam ab actionibus, secundā a partibus, vt agant: nā pars, scilicet viuens, superuacanea esset, si actione esset orbata. Ecce hic duplicem proponit vtilitatem, aliam actionis, aliā partis: at voluit actionis vtilitatem esse primam ac præstantiorem: nam partis vtilitas est actio, actionis autem voluptas. Rationabiliter autem dicit Gal. si reperiretur aliqua pars actione orbata, esset abscindēda, vtpote cuius nullus esset vsus, nulla esset utilitas, qua homo frueretur, hoc est, nec partis, nec actionis. Vnde hoc loco admoneantur iuuenes, dixisse Gal. omnem partem conferre ad usum, per actionem, per usum intelligens illum, qui non præcedit scilicet tempore, sed sequitur actionem, ut dum proponuntur partes, quæ tantum sunt ad usum destinatæ, sermo sit de usu, qui actionem tempore præcedit, ut hoc usu præditæ, per hunc usum conferant ad actionem totius membri: ob id tamen non sequitur, ut pars propriam nō habeat actionem, cuius finis est utilitas propria, actione posterior tempore, sed dignitate prior, quæ utilitas uoluptas nuncupari potest. Vnde ad hanc utilitatem respiciens 11. de usu partium 13. ait partis actionem constructione & generatione esse priorem utilitate, contra dignitate utilitatem esse priorē actione, ut primus scopus constructionis omnium partium sit utilitas. Ecce proponit utilitatem, quæ consequitur actionem, quæ est eius finis: quæ utilitas nil aliud est, quam uoluptas, & proinde quid dignius actione: quod nequaquam statuendum de usu, qui tempore actionē præcedit, nam actioni quodammodo famulatur. Cuiusmodi est ille usus, de quo loquens Gal. 17. de usu par. primo, ait, nil aliud esse quam aptitudinem quādam ad agendum, ad quem etiam respiciens, dicit, primo de locis aff. 1. vt actio est motus partiū, ita vsus inest omnibus partibus etiam nihil agentibus: igitur non sequitur actionem: vt ob id etiam partes non viuentes hūc vsum obtineant, cuiusmodi, v.g. sunt pili, qui dubio procul carent vsu, qui est finis actionis, qui voluptas nuncupari potest, ad differentiam vsus actionem precedentis. Vnde etiam notandum, hūc vsum, qui est finis actionis, esse quid aliud a securitate: de qua loquebatur Gal. 12. de vsu partiū 10. dum dicit, actionem dignitate anteponi securitati, ad sanitatis vero diuturnitatem postponi securitati: & merito: quoniam securitas magis cōfert ad sanitatis diuturnitatem, quam actio: at contra actio securitate est dignior, propterea quod dignius est quod cōsequimur beneficio actionis, quam sit sanitatis diuturnitas: nā quod cōsequimur ope actionis est voluptas, propter quam diuturnam optamus sanitatem, vt etiam sanitas sine voluptate emortua sit.

Constitutum ergo sit, actionis humanę finem esse voluptatem. Ad quam respiciens Gal. 11. de vsu part. 3. dicit: cum tria sint actio, vtilitas, & pulchritudo: ratione dignitatis priorem locum obtinere vtilitatē, secundum actionem, tertium naturalem pulchritudinem: siquidem primus scopus constructionis omnium par. est vtilitas, vt merito & actione & pulchritudine naturali sit dignior. Actionem autem esse pulchritudine digniorem ibidem colligitur, cum dicit: ea quæ natura semper imitatur, esse illa, quæ ad actiones & vtilitates pertinent, vt natura pulchritudinem respiciat, non vt primū scopū, sed veluti operationis additamentum: siquidem pulchritudo ad vtilitatis successum & bonitatem refertur: vt propterea actio non sit gratia pulchritudinis, sed vtilitatis.

Sed quid est vtilitas? cum Gale. oculorum utilitas est admirabilis, vt cum sit quid aliud ab actione, & dignius, ideo erit finis visionis, & proinde voluptas, qua ope probæ visionis fruimur.

Voluptatis diuisio.

Cum igitur humanæ actionis finis sit voluptas: quotuplex sit voluptas, merito explicare expedit. Dicimus ergo voluptatem bifariam accipi posse: altero modo, vt est finis simpliciter actionis: reliquo, vt est finis, in quem respicit agens actionem producēs. Sed primo modo in genere duplex est voluptas: nam vt duæ sunt primę actionum differentię, vt nimirum actio est vel naturæ, vel animæ, ita etiam emanat voluptas vel naturæ, vel animæ: quamuis euidentior & præstantior sit animæ, quam naturæ voluptas: & eo etiam prestantior, quo erit facultatis animę dignioris voluptas: vt omnium voluptatum prestantissima sit, quæ probæ intellectionis est finis, vt sit veluti diuinæ bonitatis fruitio. Sed hæc limites artis anatomicæ transcendunt. Quod si liceat in præsentia proponere voluptatem omnium præstantissimam, quæ sit finis actionis, seu operationis hominis, vt ad artificem anatomicum pertinet: statuendum sit, esse uoluptatem non naturæ, sed animæ: quæ sane voluptas finis est motus uoluntarij artificialis, ad differentiam motus uoluntarij brutorum, ueluti proba locutio.

Si autem alio modo capitur uoluptas, ut est finis, in quem respicit actionis auctor, ut agens respicit uel uitam, uel meliorem uitam: ita & duplex erit uoluptas, alia uitæ, alia melioris uitæ, hoc est, quæ consequuntur uel uitam, uel meliorem uitam: ut nec uita, nec melior uita sit finis, cum utrumque sit actio; siquidem uita & melior uita, est animæ actio: uita quidem, est animæ actio, qua præsente homo uiuit: melior autem uita est animæ actio, qua præsente homo non simpliciter uiuit, sed bene uiuit: ut propterea melioris uitę finis sit uoluptas multo excellentior fine uitæ simpliciter acceptæ. Hinc sequitur, in præcipuis uisceribus operationes obiri gratia & uitæ, & melioris uitæ: causa uitę, generatio spiritus animalis in

cerebro, vitalis, in corde, sanguinis in iecore; secundum quam rationem cor reliquis est anteponendũ: nam quamuis animalis spiritus sit dignior vitali, hoc intelligere oportet: causa melioris vitæ: nam causa vitæ, spiritus animalis gignitur causa respirationis, & hęc propter vitam, propter cor. Causa autem melioris vitæ, operatio est ratio, ira, concupiscentia, generatio etiam animalis spiritus, vt sit animæ organum, non quidem ad edendam respirationem, sed ad obeundas principes functiones, & motus etiam artificiosos, veluti est texere, pila ludere, oratio uocalis, & similis artificialis motus; secundum quam rationem cerebrum obtinet principatum. Itaque vt agens respicit uel ad vitam, vel ad meliorem vitam; ita datur finis, seu voluptas, vel vitæ, uel melioris uitæ, qui tamen finis ita se habet, ut cum uita referatur in meliorem uitam, etiam finis uitæ referatur in finem melioris uitæ.

Cæterum uterq; finis multiplex esse solet: prout & uitæ, & melioris uitæ actiones sunt multiplices. Vnde ad hæc arcana respiciens Gal. quatuordecimo de usu par. 1. naturam ad construendas animales partes ad tres scopos respexisse dicit, nimirum ut partes crearet gratia uel uitæ, uel cõmodioris uitæ, uel instaurationis generis, ut u. g. partes uitæ causa creatæ, sunt cerebrum, cor, & iecur: causa autem melioris uitæ, oculi, nares, aures, manus, causa instaurationis generationis, testes, matrices. Quo loco notandum, quamuis Gal. proponat tres scopos, ad quos natura respicit in creandis animalis partibus, non propterea tamen finium genera esse multiplicanda, ut finis tantum actionis naturæ, uel animæ, item uitæ, uel melioris uitæ, nam cum uita seruetur secundum indiuiduum, uel speciem, ob id utroque modo finis erit uitæ. Ad eundem modum, quicquid consequimur causa melioris uitæ, quamuis multiplex esse possit, quodlibet tamen est ad finem, ad uoluptatem melioris uitæ. u. g. si homo meliorem uitam obseruans, operetur secundum prudentiam seu sapientiam, uel scientiam, nec non secundum fortitudinem, temperantiam, & iustitiam: semper cuiuslibet operationis finis erit uoluptas, quæ meliorem uitam sequitur. Nam ex Galen. 7. de placitis primo, prudentia, nec non sapientia, & scientia, prodeunt ex facultate rationali, fortitudo ex irascibili, temperantia ex concupiscibili, iustitia denique ex trium uirtutum inter se habitudine, & conuenientia emergit; ut si homo secundum iustitiam operetur, eam obeat functionem, cuius finis est optima uoluptas, & proinde non naturæ, sed animæ; nec uitæ, sed melioris, imo optimæ uitæ.

Hactenus ergo explicata est operationis definitio; quæ fuit: *humana actio est motus hominis effectiui mediante spiritu, & constitutione, gratia voluptatis*. Ex cuius definitionis explicatione ita etiam patet, quid sit usus, & quotuplex: ut in huius declaratione non sit tempus conterendum. Vt hinc etiam pateat cur definiendo methodum anatomicam dictum fuit, methodus anatomica est ars naturæ membri humani, sectione, actione, & usu comparata: siquidem ex ignoratione actionis, & usus, necessario impedimur, quominus habitum anatomicum cõsequi possimus. Quod sit uerum, Gal. lib. de dissectione uuluæ cap. 3. ait plerosque in absurda fuisse delapsos, in uteri anatome, quoniam neq; usum, neque functionem corporum sciebat, explicare.

CAPVT IV.

De artis anatomicæ causa finali.

Finis anatomiæ.

POstremo in definitione methodi anatomicæ, ut finis non desideraretur, dictum fuit *causa inuentionis indicationis vitalis* in hac particula duplex finis, & uterq; externus proponitur. Voco finem externum, ad differentiam inartificiosi: qui nihil aliud est, quam cognitio artificialis naturæ membri humani. Finis autem externus duplex proponitur: alter proprius, alter communis. Proprius, vt hæc pars artis medicæ reliquis partib. medicinæ distingueretur: communis autem, vt anatomia medica a philosophica distingueretur.

Cognitio naturæ mẽbri, propter indicationẽ vitalem.

Itaq; quantũ attinet ad proprium finem: pro huius intelligentia altius exordientes, dicimus, in arte medica, ut est vnus finis communis, nempe sanitas, sunt diuersi particulares fines, quorum quinque sunt interni, quinq; autem externi. Nec ab re cum ars medica in quinq; partes distribui possit, quarũ duas, & pręcipuas Auicenas practicas nuncupauit, tres autẽ, quæ in duas illas referuntur, theoricas. Vnde quantum attinet ad practicas; cum alia sit ars tuendæ sanitatis, reliqua ars curatrix: quantũ attinet ad artem tuendæ sanitatis, eius proprius finis internus est inuentio seu cognitio indicationis vitalis, & præseruatoriæ: finis autem externus est præsens sanitas, vt vel conseruetur, vel firmior reddatur. Quo vero ad curatricem: eius finis internus est inuentio indicationis vitalis, præseruatoriæ, & curatoriæ: finis autem externus, vt sanitas deperdita reparetur. Quod vero spectat ad partes theoricas: cũ sint physiologica, pathologica, & semiotica: Quantum ad semioticam, huius finis internus est cognitio omniũ consequentium & sanitatem, & ægritudinẽ: & ob id, dicit Auicennas in prima primi capit. 1. de subiectis medic. debemus in medicina scire accidentia, quæ in sanitate accidunt & ægritudine. Finis autem externus, sunt signa manifestantia quælibet indicantia. Quo vero ad pathologicam: huius finis internus est cognitio rerum præter naturam, hoc est, morborum, causarũ, & symptomatum; externus autem, vt inueniatur indicatio præseruatoria, & curatoria; vt pathologica non inueniat indicationes, nam practicus inuenit, ex cognitione naturæ indicantium, sed vt inueniuntur a practico: & ob id pars theorica refertur in practicam. Quantum denique ad physiologicam: huius finis internus est cognitio rerum naturalium omniũ, ad hominem pertinentium, siue sint humores, siue spiritus, siue membra: anatomæ autem, tanquam partis physiologicæ, finis internus est cognitio naturæ membri: finis autem externus & præcipuus, vt inueniatur indicatio vitalis: siquidem a parte secundum naturam constituta, indicatio sumitur vitalis: vt si pars conferat ad inuentionem remedij curatorij, concurrat non vt indicans remedium, sed vt signum lapsus morbi, & proinde vt signum indicantis curatorij: quemadmodum exacte in methodo medendi explicamus; & declarat etiam Gal. lib. de constitutione artis medicæ c. 17. Hæc de fine proprio.

Natura humanæ cognitio propter sanitatem.

Quoad communem, fuit sanitas; circa quam non est aliqua difficultas nec opus est longiori explicatione, cum pateat medicæ artis finem esse sanitatem, in qua cum cõferantur omnes medicinæ partes, cõstat etiam partem hanc, anatomicam, vocatam in eandẽ referri: vt per hunc finem medicus a philosopho distinguatur. Siquidem ex Gal. secundo de anatomicis administrationib. secundo, physicis anatomica speculatio subseruit, vel solius speculationis gratia, vel vt doceat artificium naturæ, in qualibet particula probe expressum; at medico vtilis est, ad affectus noscendos, sanandos, & ad illorum præsagia. Quælibet autem vtilitas in vnam sanitatem refertur, vt scilicet vel præsens conseruetur, vel deperdita reparetur.

CAPVT V.

De Diuisione anatomiæ.

Diuisiones anatomiæ.

HAec de definitiõe methodi anatomicę: fuit aũt methodus anatomica est cognitio naturę mẽbri humani, sectione, actione, & vsu cõparata, gratia indica-

dicationis uitalis, propter sanitatẽ. Ex qua definitione licet colligere anatomiæ diuisionem in suas partes; & potissimum a forma, subiecto, & efficiente: cum hæc diuisionem patiantur.

§. 1 forma.

A forma quidem; ut cognitio est habitus cõparatus uel experimento, uel ratione: si experimento, est anatomæ pars, quæ peritia uocatur; quam Gal. 2. de anatomicis administrationib. utilem uocauit: si autẽ cõparetur ratione, scientia uocari potest, sed ratione finis, effectiue, qua scilicet finis est sanitas: ut methodus anatomica sit ars comparata ratione, & experimento. Hanc autem partem, quæ ratione cõparatur, uoluit conducere supra usum artis, ut & superabundantem, & superfluam uocet, quamuis nec sit super usum artis, nec superflua. At ita locutus est Gal. quoniam accepit anatomicam speculationem, ut comparatur uel solius speculationis gratia, uel ut homo per hunc habitum scientificum comparatum doceat naturæ artificiũ in qualibet parte, quæ cognitio pertinet ad philosophos, & ideo est supra usum artis, nec superflua. Vt si capiatur cognitio anatomica, ut ratione comparatur, ut in uirtute huius habitus dogmatice sanitatem præsentem conseruare, & deperditam reparare sciamus, secũdum hanc rationem erit, & non erit, supra usum artis: erit supra usum artis, empyrice; non erit autem supra usum artis, dogmatice. Vt tandem ex his colligere liceat, cognitionis anatomicæ duplicem esse partem: aliam experimentalem, seu historicam, quæ peritia etiam dici potest: aliam autem scientificam, quæ alia est portio, secundum quam ars dici potest.

§. 2 a subiecto.

Quo uero attinet ad subiectum: hoc est uel ossiũ, uel carnium. Per ossium subiectum intelligo omnia ossa, vt reliquarum partium fundamenta: per carnium subiectum intelligere oportet, non modo proprie dictam carnem, sed carnem etiam membraneã, uenosam, & omnem denique substantiam aliam ab osse, quod reliquorum est fundamentum. Vt cum membrum diuidatur, vt est uel osseum, vel carneũ: hinc duæ anatomicæ methodi partes deriuentur, quarum vna dicitur Osteologia, reliqua Sarcologia: siquidem Osteologia cum Galeno primo de anat. administ. cap. 2. est ossium humanorum cognitio: cuius subiectum est ὁ σκελετὸς, cadauer assiccatum. Sarcologia autem est cognitio reliquarum partium humanarum: cuius subiectum est cadauer integrum, vel etiam corpus humanum, vita præditum.

§. 3. ab efficiẽte.

Quantum denique spectat ad efficiens, ad mediũ, quo hæc methodus comparatur, cũ triplex fuerit, nẽpe sectio, actio, & vsus: hinc etiã tres huius methodi partes prodeunt: alia sit sectionis cognitio, de qua Gal. in lib. de dissectione uuluæ venarum, & potissimũ in libro de anatomicis administrationibus: alia sit cognitio actionis, de qua in libro de motu musculorum, de facultatibus naturalibus, & potissimum in libro de Placitis Hippoc. & Platonis: alia denique sit cognitio vsus, de qua in libris de vsu partium.

CAPVT VI.

De ordine legendi libros anatomicos: de constructione operis Galenici, partium corporis vtilitatem explanantis: tandemque de consecandi cadaueris ratione ac ordine.

CVm multæ sint partes integram anatomen constituentes: nõ ab re fore arbitramur, si deinceps proponatur ordo, primo inter libros anatomicos: secundo inter libros de vsu partium: tertio inter partes dissecandas.

I. Ordo librorũ anatomicorum in genere.

Quantum ergo ad primum attinet: erat autem ordinem inter libros anatomicos, & proinde anatomiæ partes in medium adferre: omnia ergo cum Galeno proponentes, sciendũ, dixisse, eũ primo libro de anatomicis administrationibus cap. secundo, primũ esse versandum circa osteologiam, hoc est, ossium interpretationẽ: quoniam ossibus aliarum partium natura respondet: nã si ossa parua, & musculi parui; si cranium rotundum, & cerebrum rotundum: vt hinc colligere liceat, primum legendos esse libros de ossibus. Sed præterea adhuc magis hunc ordinem explicans, dixit secundo de vsu part. septimo, ad vsum particularum pernoscẽdum duo necessaria esse: alterum est, constructionem totam membri callere: reliquum operationẽ totius membri pernoscere: vt qui exacte constructionem nouerit, ab ipsa doctus natura particularũ vtilitatẽ nullo negocio inueniet: vt inferre liceat, post libros de ossibus legendos esse lib. de anatomicis administrationibus: siquidem per dissectionẽ constructionẽ assequimur, & potissimũ dũ in parte Sarcologica versamur. Deinde vero cum merito vsuum noscendorũ, actiones totius mẽbri, imo & partium callere expediat; ante libros de vsu partium, legendi sunt libri, in quib. partium actiones docentur; cuiusmodi potissimũ sunt libri de Placitis, de motu musculorum, de vsu respirationis, pulsuum, de facultatib. naturalibus, & si qui alij sunt, in quibus partiũ functiones explicentur. Eandẽ sententiam proposuit 6. de vsu part. 12. dum ait, doctrinam de vsu part. præcedere doctrinam de actionibus: & hanc præire doctrinam de dissectione, quæ est inter anatomicos, & quæ de anatomicis administrationibus tractat: per dissectionem autem inter anatomicos intelligere oportet dissectionem, spectantem non ad actiones, vel vsus, sed ad structurã, vtpote quid statuendum sit de numero vẽtriculorum cordis, in qua re (ait Galenus) philosophorum & medicorum plerique sunt allucinati. Ex quo colligendum, quod dissectio non circa structuram, sed circa actiones, in libris de actionibus sic discutienda. Amplius libro 2. de anatomicis administrationibus cap. 2. ait: oportet medicum inprimis esse exercitatum in dissectionibus, hoc est in visione partiũ, hoc est in cognitione structuræ: mox in carneorum viscerum functionibus: deinde oportet vsus singulorum viscerum cognoscere, siquidem hi vsus ad affectuum dinotionem maxime conducunt. Vt hinc colligere liceat, non modo primo esse versandum circa dissectionem, deinde circa actiones, & postremo circa vsus: verum etiam doctrinam historicam tempore scientificam præcedere. Vt hac de causa etiam primo de locis affec. primo, sectionẽ actioni & vsui anteponat: in arte autem medicinali, vltimo, actionem anteponat vsui: atque hinc præcipiat primum legendos esse libros de Placitis, & de semine, mox de vsu partium. Et, si etiam obiter licet ponere ordinem inter libros de actionibus, expediat primum legere l. 3. de facultatibus naturalibus, mox de placitis. Siquidem Galen. sexto, de Placitis sexto, ait: quæ hic dicuntur de ciborum mutatione, si quis intelligere cupit, oportet, vt prius sit exercitatus in naturalium facultatum rationibus, de quibus alibi peculiari tractatu agemus. Et dubio procul nil aliud est, quam tractatus de naturalibus facultatibus inscriptus.

In dispositione operum Galeni vulgatam.

Quæ a nobis de ordine inter partes anatomicas, & hinc etiã inter libros anatomicos proposita, si vera sunt, facile est cognoscere Galeni libros in prima classe, in qua potissimum circa anatomen versatur, ita circa ordinem esse dispositos, vt maior confusio mente concipi non possit, quemadmodum ex modo traditis etiam puer facillime intelligere poterit, vt nobis non liceat hanc euidentem confusionem clarius exprimere. Hæc de primo.

II. Ordo librorũ de vsu partium.

Quo autem ad secundum: erat autẽ ordinẽ explicare inter lib. de vsu partium, siquidem hi sunt libri, in quos reliqui referuntur: nam ad horũ dignitatem respiciens Gal. 3. de vsu partium decimo, horum librorum sermonẽ sacrum vocat. Itaq; hunc ordinem

Ratio ordinis librorum de usu partium.

proponens Gal. primo, de usu par. ult. inquit, in primo & secundo libro sermonem haberi de manu; in tertio, de cruribus; in quarto & quinto, de organis nutritionis; in sexto & septimo, de corde, & pulmone, ita tamen ut in sexto agat de corde, in septimo, de pulmone; in octauo & nono, de his, quę ad caput pertinent, & potissimum de cerebro; in decimo, de oculis; in undecimo, de organis ad faciem attinentibus; in duodecimo & tertiodecimo, de his, quæ ad spiritũ pertinent; quartodecimo & quintodecimo, de partibus generationi deseruientibus & de his, quæ ad coxa uertebra attinent: in sextodecimo, de communibus organis, hoc est uenis, arterijs, & neruis; in ultimo monstrat totius operis utilitatem. Hæc igitur Gal. omnia declarat, & hac serie disponit.

Institutum operis de usu partium.

Cæterum ut constat his uerbis a Galeno duo proposita; nempe quot sint declaranda, & quo ordine disponenda: ita quæ sit eorum causa, a quo fuerit enucleatum, partium ego ignoro. Nostrũ ergo propositũ est hæc arcana (ut exile ingenium nostrũ potest,) uobis patefacere. Quod ut firmius & euidẽtius assequi possim, primum nonnihil circa institutum lib. de usu part. digredi oportet. Itaq; sciendum ex Gal. primo de usu partiũ 16. ut etiam libri inscriptio manifestat, propositum esse dicere, non de actionib. sed de utilitate particularum. Neq; obstat, quãuis dicat Gal. 6. de usu par. secundo propositum est non actiones demonstrare, sed instrumentorum constructionem explicare: nam per hæc uerba nil aliud insinuauit, nisi in lib. de usu par. propositum nõ esse actiones demõstrare, sed ex demonstratis instrumentorum constructionem, non historice, sed scientifice, hoc est, in uirtute usuum explicare: quod nihil aliud est, quã agere de usu par. Et ob id sibi consentiens, quarto de anatomicis administrationibus primo, ait, in opere de particularum usu institutum fuisse, ut omnium corporis humani part. structuram, quanto artificio constant, exponere. Ecce non simpliciter docet structuram: sicut in lib. de anatomicis administ. sed structuræ artificium: quòd cum pendeat ex usu, ob id structuræ artificium docere, nil aliud est, quam circa particularum usum uersari.

Opus de usu par. li. 16. membrorum corporis usum docet: li. 17. utilitatẽ huius doctrinæ proponit.

Hoc ergo horum librorum de usu part. instit. ita supposito, accedentes ad principale nostrũ propositum, quod erat doctrinam, & necessitatem, & ordinẽ cũ causa patefacere: dicimus, cum Galeni institutum esset de usibus omnium partium corporis humani dicere, duo facit: primum in omnibus, libro ult. excepto, hos omnes usus, ut pollicitus est, explicat: deinde, quod ult. libro proponit summam ac pene diuinam huius doctrinæ utilitatẽ exponit. Quod hoc sit uerum, Gal. in ult. lib. c. 2. proponit cõmoda, quæ opere de usu par. consequi possimus: atq; inquit, unum ac maximum commodum nobis occurrere, nõ tanquã medicis, sed tanquã præstantioribus, hoc est, scire aliquid cupiẽtibus de ui ipsius utilitatis: & propterea in c. 1. dicit, opus de partiũ utilitate non solũ medico esse utile, sed multo magis medico philosopho, qui totius naturæ scientiã sibi studeat comparare, unde cũ oportet his sacris initiari, siquidem si quis in tanta carniũ & succorum colluuie mentem habitare conspicatus fuerit, mentis excellentiã quæ in cęlo est, intelligat: hincque opus de partium utilitate, quod prius exiguum sibi uidebatur, perfectissimæ ætiologiæ uerum principium constituetur, quæ sane ætiologia multo maior atque præstantior tota medicina. Secundum deinde commodum est, cognitio affectuum partium profundarum: quam ad rem actionis cognitio magnum habet momentum; v. g. qui nouit uentriculi actionem esse ciborum coctionem: si lædatur coctio, uentriculum esse affectum cognoscet. Sed præter actionem, utilitatis eandem cognitionem præbent: ut si in cruribus aliquod os fuerit fractum, aut sit articulo dimotum, cognoscemus animal lędi, quoniam scimus, quod per ossa cruribus innitamur: ut ad cognoscendum quęnam pars sit affecta, non minus conferat utilitatis, quam actionum cognitio. Tertium commodum, quod similiter se habet, est futurorum prænotio, quod tamẽ commodũ secundum esse voluit Gal. quia tum cognitio partis affectæ, tum futurorum prænotio, pertinet ad artem signorum. Sed ad rem. Cognitio actionum & usuũ conferunt ad futurorum prænotionẽ: nam si in cruribus fuerit luxatio cum vlcere; significatur ambulationis noxa in futurum tẽpus incurabilis: quod si coxendicum luxatio etiam fuerit sine vlcere, futuram claudicationem significabit. His addit quartum cõmodum, quod tertium vocat; quia ad partem curatricem spectare videtur: est autem quæ respicit materias tum medicinales, tum chirurgicas: medicinales quidem, nam dum ex anatome scimus naturam prouidentiam habere, vt in morbis fiat a natura crisis, nos naturam imitantes medicamentis vtimur: chirurgicas vero, nam dum partium vtilitatem probe callemus, scimus etiam circa part. incisionem, quę audacter secari debent, & contra quę timide, & caute incidenda.

Quo loco admoneantur iuuenes, ne forte credant materias tum medicinales, tum chirugicas esse materias remedij, indicati vel ab actione, vel ab vsu, vel saltem a mẽbri natura, ope vel actionis, vel vsus cognita: nam nullum horum verum est; sed statuendũ, horum beneficio cognosci naturam, & proinde virtutem an permittat, vel potius prohibeat materias remedij, indicati a re præter naturam: v. g. materia morbifica indicat purgans, cuius materia est rhabarbarum, si tempus sit crisis, & natura nihil agat, virtus est, quæ permittit medicamentum. Ad eundẽ modum sectio est materia remedij, indicati a causa morbifica, beneficio autem vel actionis, vel vsus cognoscimus, in parte esse virtutem, vel permittentem, vel prohibentem.

Sed ad rem. Patet quemadmodum Gal. in vlt. lib. anatomiæ proponit vtilitates. Sed hic aliquis diceret, verum quidem esse Gal. in reliquis libris versari circa vsum part. in vlt. autem proponere operis vtilitatem, at nondum huius ordinis causam paterer. Itaq; huic quæsito satisfaciens Gal. cap. vlt. ait, causam fuisse, vt hic vltimus liber sit veluti quidã bonus *ἐπῳδός*, hoc est, vt stantes ante deorum aras hymnis Deos celebrabant, ita hic liber, dum huius operis tot commoda explicat, insinuauit etiam, naturam, tantæ fabricæ auctorem, mirifice esse celebrandum. Et hoc est, quod significauit tertio de vsu par. decimo, dum ait, doctrinam hanc de vsu partium esse sacram, vt conditori nostro hymnum componat. Iure ergo in fine operis epodum, seu cantilenam ex innumeris vtilitatibus colligit.

Sed dubitabit aliquis: Nam Gal. in libro de ossib. inter initia statim habet; ex ossibus singula per se qualia sint, tum quam inuicem structuram habent, nota medico esse debent, si recte ea cum vel frangantur, uel sua sede dimouentur, curaturus est. Ex quo colligitur, Galenum huius libri utilitatem in principio proponere: cur ergo in libro de usu partium in fine? Dicendum, huius discriminis causam fuisse, nam dũ primo proponitur utilitas, fit gratia addiscentium, ut ad addiscendum inflammentur: dum autem postremo loco, ut qui ex doctrina cognoscit tot sequi utilitates, non addiscat, quia iam didicit, sed Deo gratias agat. Vnde cum ex inscriptione libri, dum inscribitur, liber de ossibus ad tyrones, non ita accendantur addiscentes, quemadmodum ex inscriptione libri de usu partium corporis humani: rationabiliter Gal. commoda in libro de ossibus inter initia proposuit: in opere autem de utilitate partium in fine, ut in hoc laus conditori decantetur. Et presertim cum utilitatem, & summum conditoris artificium colligat,

inuicem

inuicem conferens omnes corporis partes, vt ex his admirabile & pene diuinum opus efficitur. Et hoc est, quod insinuauit Gal. v. de vsu part. vlt. dum ait, in fine operis se dicturum de magnitudine, & potentia totius manus, cum alijs vniuersis membris: nam cũ illa inuicem conferuntur, magnitudo moderata, & constructio bene constituta ostenditur, vt hinc emergat vtilitas, hincque conditoris laus. Hæc de ordine inter lib. vltimum, & reliquos.

Methodus in opere de vsu partium obseruata.

Cæterum quoad reliquos inter se: dicimus, cum propositum esset Galeni loqui de vsu particularum corporis humani, duplicem ob causam, primum de manu, & summa cum diligentia, hoc est, in primo & secundo libris fuisse locutum: prima causa fuit, vt a notioribus initium sumeret: loquens autẽ de manu, initium sumit a notiori, quoniam notissima est manuum operatio, nempe apprehensio: hæc autem cognitio necessaria est, quoniam non licet circa partiũ vsum versari, nisi earum operatio sit nota. Reliqua autem causa fuit, quoniam corpus humanum, vt anatomiæ subiectum, ab alijs animalibus potissimum distinguitur per manum, & propterea manus sit organum ante organa, hincque organũ ad quaslibet artes exercendas accommodatum. Hæc veritas confirmatur multiplici Galeni auctoritate. Et primo: dum secundo de vsu part. primo ait, se narrationem a manu incepisse propterea, quod pars hæc homini sit maxime propria, non autem quia vt dignior: siquidem ex sexto de vsu partium septimo, cordis pars etiam ignobilior, præstantior omnibus, quæ sunt & in cruribus, & in manibus: vt primo loquatur de manu, nõ vt de parte præstante, sed vt de hominis propria. Cõfirmatur hæc veritas cum eodem Gal. 2. de anat. administrationibus c. 3. dum voluit, primum esse versandũ circa manum, tum in libris de vsu part. quoniam est propria hominis particula, tum in lib. de anat. administrationib. quoniam vt pars externa vsui est maxime necessaria, ne in dissecando partes affectus error aliquis committatur. Dicit etiam quarto de anat. administrationib. primo, a manibus non temere sumpsisse exordium, quoniam has partes in solis hominib. videre licet. Constitutum igitur sit, Gal. in 1. & 2. de vsu partium, & proinde ante alias partes, locutum esse de manu, vt de parte omnium maxime propria ipsi homini.

1. & 2. lib.

3. lib.

Quo vero ad tertium librum, in hoc agit de cruribus & pedibus pariter: respiciens ad id, quod totius est, & hominis proprium. Hũc autem sermonem esse de notiori insinuauit Gal. secundo de vsu partium vltimo, dum ait, post sermonem de manu se velle loqui de cruribus, propter similitudinem constructionis. Ecce a notiore procedit. Sed & similitudo constructionis significat pedes esse partes homini proprias: quamuis manus sint magis propriæ: siquidem corpus humanum ab alijs distinguitur per manus & pedes, sed magis per manus, quam per pedes. Vnde ad hanc ordinis causam respiciens idem Gal. quarto de anatomicis administrationibus primo, dicit, non fuisse absurdum statim post sermonem de manu, de cruribus nonnulla commentari: quandoquidem & in his homo præter omne aliud animantium genus proprium quiddam sibi vendicat, vt nimirum solus ad amussim rectus crurum beneficio incedat. Apparet ergo cur in primo, & secundo de vsu part. dicitur de manu: in tertio de pedibus. Neq; obstat, quamuis dicat Gal. 2. de vsu part. c. vltimo, quo ad musculos mouentes humerum, se de his dicturum in lib. 13. ubi perfecte de humero, & omoplatis loquitur: nam ille est locus (vt cito noscetis) in quo sermo habetur de his, quæ procedunt a cerebro.

Expeditis igitur partibus, per quas homo ab alijs distinguitur: pernoscens diuinus Gal. non satisfuisse naturæ, vt partes crearerit, per quas homo ab alijs animalibus distinguitur, sed etiam optimum fuisse, vt generentur partes, beneficio quarum homo conseruaretur: ideo, vt hæ partes sunt a natura conditæ, ita etiam de his a Galeno dicendum. Has autẽ hac serie disposuit: vt cum partes hominis conseruationi destinatæ essent in duplici differentia; siquidem aliæ cõseruant, aliæ sunt partes cõmunes conseruantibus inseruientes: rationi consonum fuit, vt primum de conseruantibus loqueretur, mox vero de his, quæ communiter conseruantib. famulantur. Vt merito in penultimo lib. hoc est in 16. sermonem habeat de venis, & arterijs, & neruis. Vnde hunc ordinem insinuans 3. de vsu part. 9. ait: venarum, arteriarũ & neruorum enarrationem esse facturum procedente omni sermone, quoniam hæc sunt communia totius corporis instrumenta, siquidem eis commissæ sunt communes vtilitates: nam membra per arterias refrigerantur, per venas nutriuntur, per neruos animalem vitam suscipiunt. Cæterum quantũ attinet ad partes conseruantes, cũ sint in duplici differentia, nimirum vt conseruant vel indiuiduum, vel speciem: rationabile fuit versari primum circa partes conseruantes indiuiduum, mox vero circa conseruantes speciem. Quare in lib. ante penultimo, hoc est in 14. & 15. de partibus genitalibus loquitur: in prioribus autem de conseruantibus indiuiduum. Verum quantũ ad conseruantes indiuiduum: cum conseruetur beneficio partium ad tres ventres pertinentium, nempe abdomen, thoracem, & caput, & proinde vẽtrem inferiorem, medium, & supremum: 1. agit de partibus ventris inferni, secundo medij, & tertio superni. Cuius ordinis duplex fuit ratio. Altera quidem & prima: quoniã cum conseruetur indiuiduum beneficio sanguinis, spiritus vitalis, & animalis, qui ita se habent, vt animalis gignatur ex vitali, vitalis ex sanguine: rationi consonum fuit, primũ versari circa partes concurrentes ad generationem sanguinis; secundo cõferentes ad generationem spiritus vitalis; tertio circa conducentes ad productionem spiritus animalis. Secunda ratio fuit: cum ex Gal. 8. de vsu par. 6. actionũ aliquæ respiciant vitã, vt respiratio, & superflua excretio, aliquæ autẽ cõmodiorem vitam, vt olfactus: rationabile est, primum versari circa partes, quæ operantur causa vitæ, mox circa illas, quæ operantur causa commodioris vitæ. Vnde ab hac veritate non recedens Gal. 14. de vsu partium 1. ait, naturam ad construendas animalis partes ad tres scopos respexisse: nimirum, vt partes crearet gratia vel vitæ, vel commodioris vitæ, vel instaurationis generis: vt subdat, cum de partibus genitis causa & vitæ, & commodioris vitæ dictum sit, modo dicendum de partibus causa instaurationis. Ecce primum proponit partes caussa vitæ, deinde caussa cõmodioris vitæ. Neq; obstat, quamuis primum sit locutus de manibus, & pedibus, quæ partes sunt vitæ cõmodiori attributæ: siquidem de his non loquitur vt conferuntur cum partibus caussa vitæ procreatis; sed de his (vt scitis) est sermo, vt sunt partes hominis propriæ, & proinde distinctæ ab alijs, quibus cõter animalia sunt donata.

16. lib.

14. & 15.

His ergo rationibus adductus Gal. in 4. & 5. lib. agit de organis nutritionis, & proinde de partibus spectantibus ad ventrem inferiorem, in quo sanguis generatur, in 6. & 7. de corde, & pulmone, hincq; de partibus spectantib. ad ventrẽ medium, in quo spiritus vitalis producitur: cuius caussa in 7. lib. loquetur de mãmillis, de quibus tamẽ & diligẽtius agit in sermone de partibus generationi destinatis; quod monuit Gal. dum 7. de vsu par. ait, dicendũ de mãmillis diligenter, quando de partibus genitalibus dicimus: nunc vero hoc est in septimo, cũ sermo fiat de organis spiritus, ob id & mãmillarũ meminimus, vt quæ situm habent in thorace. Duobus autem in locis de mammillis dicit, quoniã pertinent modo ad organa spiritus, vt hic: modo ad organa generationis, vt circa postremos libros. Sed ad rẽ. In 6. & 7. sermo habetur

4. & 5. lib.

6. & 7. lib.

8. & 9. lib.

tur de medio ventre. Deinde vero in 8. & 9. loquitur de cerebro, hincque de partibus spectantibus ad ventrem supremum, in quo gignitur animalis spiritus, organum sane accommodatum, & ad vitam caussa respirationis, & ad accommodiorem vitam caussa aliarum functionũ: vt cerebri caussa quatuor libros scribat, nempe decimum vndecimum, duodecimũ, & decimumtertium, in quibus hunc ordinẽ seruat, vt primum, hoc est, in 10. agat de oculis, vt de organo, non modo cerebro proximo & prestantissimo reliquorum sensuum, verum etiam de illo, cuius actio est euidentissima: in 11. autem agit de his, quæ pertinent ad faciem cum partes sint reliquis proximiores cerebro; tandem in 12. & 13. de his quæ pertinent ad spinam, sunt enim organa, quib. vtitur cerebrum magis distantia, quam faciei partes.

10. lib. 11. lib. 12. & 13. li.

Sed aduersus hunc ordinem occurrit dubitatio. A Nam Gal. in lib. 15. loquitur de musculis ischium, id est, coxendicis articulum mouentibus, in quo tamen libro sermo sit de organis generationis. Et augetur difficultas, quoniam Gal. 15. de vsu par. vltimo ait, se velle sermonẽ habere hoc loco de musculis ischij, ea tamen conditione, vt quod soli articulo ischij est peculiare, hoc loco sit commemorandũ. Dicendum idem quod dictum est de mammillis, de his sermonem fieri in tractatu, & de corde, & membris genitalibus, quoniam omnibus cõferunt, vt a simili caussa coxendicis musculi conferant ad coitum per modum articulationis coxendicis, ob id illico post absolutum sermonem de partibus genitalibus, de his musculis tanquam de inseruientibus sit locutus.

Hæc de ratione ordinis librorum Galeni inscriptorum de partium vtilitate. Quæ tibi omnia, Lector, subiecta tabella ἐν τύπῳ exhibet.

In opere de vsu partiũ traduntur
- *1. Partes*
  - *1. Propria hominis:*
    - *Manus: lib. 1. & 2.*
    - *Crura & pedes: lib. 3.*
  - *2. Communes homini & brutis: vt sunt organa*
    - *Specialia quæ pertinent ad*
      - *Indiuiduũ: vt est venter*
        - *Inferior: organa nutritionis: lib. 4. & 5.*
        - *Medius: cor, & pulmo: lib. 6. & 7.*
        - *Supremus:*
          - *Caput, cerebrum: lib. 8. & 9.*
          - *Oculi: lib. 10.*
          - *Pertinentia ad faciẽ: lib. 11.*
          - *Pertinentia ad spinalẽ medullam, a cerebro dependentem: lib. 12. & 13.*
      - *Speciem: organa genitalia: lib. 14. & 15.*
    - *Communia: venæ, arteriæ, nerui, lib. 16.*
- *2. Operis vtilitas: lib. 17.*

Ordo in dissectione obseruandus.

Quo vero ad tertiũ circa ordinem explicandum, erat autem ordo seruandus in partibus dissecandis. Paucis ergo dicimus cum Gal. 9. de anato. administ. c. 2. a notioribus exordientes, opus esse in primis secare cadauera, mox ventrem, præterea primum exercere sectionem in parte a toto ablata; deinde in parte toti adiacenti. Nam cum oporteat cum Gal. 4. de anat. administ. primo singulas partes dissectas accurate conspicere, & efficacius in cadauere cernetur, & præsertim si pars a toto sit ablata. At hæc cum cadauer diuidatur in artus, & ventres, admonet Galen. 3. de anat. administr. primo, opus esse vt iuuenes primo exerceantur in horum natura pernoscenda: nam præter id quod hæc sectio est facilior, est etiã magis necessaria ad vsum chirurgi incidẽtis, & medici dogmatici, vt pateat curationis ratio circa luxationes, & cum vlcere, & citra, circa fracturas ossium, circa excisionem materiæ putridæ, circa etiam tibiæ vel spiculi exsectionem. Vnde eundem ordinem proponẽs 4. de anato. administr. primo, inquit, se primo locutum esse de dissectione artuum, deinde versarũ esse circa totam musculorum confectionem, deinde conuersum esse ad ordinem, quem in contrario de vsu partium seruauit. Ratio autem similis ordinis fuit, quoniam (vt ait Gal.) propositum est docere, qualẽ naturam singula organa obtineant, cuiusmodi etiam est propositum in opere de vsu partium: vt differentia sit, quia in lib. de vsu partium organorũ naturam consequimur per vsus, hic autem per sectionem.

Cæterum aduertendum hunc ordinem esse seruandum, dum sermo fit de dissectione: & ob id ait Gal. se esse locutum, & ita loquitur, & in hoc sermone seruat ordinem, quem etiam in opere de vsu partium seruauit. At si capiatur sectio, vt fit: aliter statuendum. Vt in sectione administranda duplex sit ordo: alter dum cadauerum copia suppetit: reliquus si cadauerum copia desideratur. Primum ergo si copia sit cadauerum, cum Gal. 1. de anat. administ. secũdo, hic exercitij ordo est seruandus: vt opus sit per- C discere primum ossium naturam: deinde ad musculorum incisionem properãdum: nam ossa, & musculi reliquis omnibus velut fundamẽta subiecta sunt: deinde licebit quoduis discere primum, siue arterias siue venas, siue neruos, atque in horum confectionibus versari: viscerum natura, adhæc intestinorum, adipis, glandularumque natura facilius innotescet. Ac si cadauerum non sit copia, alius seruandus ordo, quibus temporibus in scholis seruatur: quem proponens Gal. 5. de Anato. administr. cap. 6. ait, se quamprimum simia fuerat strangulata, omnes abdominis musculos incidisse, mox intestina, ventriculum, iecur, lienem, renes, vesicam, &, si fœmina erat, etiam vuluam & hæc prima die amicis consecuisse, ne diutius asseruata computrescerent. Deinde Galenus sequenti die ad alia transgressus, incidebat eo ordine, qui in huius operis initio conscriptus est.

CAPVT VII.

D

Qua methodo in partibus similaribus & dissimilaribus progredi debeat anatomicus: vt membri operatione & natura cognita, vitalem indicationem inueniat.

Quid in singulis partibus cõsectari perpendẽdum.

HAec de secundo principaliter proposito quod fuit versari circa essentiam Methodi Anatomicæ, Modo quo ad tertium attinet, fuit autem docere viam quandam ordinatam, quæ applicabilis sit cuilibet membro corporis humani. Quod sane est callere quot & qua serie sint perpendenda in quolibet membro, vt eius natura exacte pateat. Vt tanta sit huius methodi vtilitas, imo necessitas, vt cũ Gal. 1. de vsu par. 9. quisquis sine methodo recte partium vtilitatem assequi se posse putat, allucinetur. Vnde cap. 3. eiusdem lib. gloriatur inquiens, neminem ante ipsum omnes organorum functionem explicasse. Præterea, siqui etiam alicuius membri actionem expresse, attamen ex ignoratione methodi in

multis

multis particularibus fuerunt decepti. Et quod maius fuit, etiam Hip. vt (ait Galen.) obscure nonnulla scripsit, quædam omnino prætermisit. Notandum autem Hip. hæc omisisse actu, non virtute, siquidem sit Gale. quędam se adiecturum, non tamen proprio marte, sed per methodos ab Hip. traditas.

Cum ergo huius methodi tanta sit necessitas, ne deficiamus, duo præstabimus, alterum erit proponere quot sint perpendenda: reliquum, qua serie, hoc est, e pluribus, quodnam primo perpendēdum, quod secundo, quod tertio, & sic deinceps.

Quot consideranda sint ab anatomico, in singulis partibus.

Quantum ergo attinet ad primum: cum ex Gale. sententia 1. de vsu part. ad dignoscendos quosque vsus partium totius membri necessarium sit cognoscere quæ sit totius membri actio, propterea quod omnes membri particulæ in vnam conspirant totius membri actionem, v. g. oculi partes in visionem, manus partes in apprehensionem, idcirco necessarium est duo perpendere, quorum alterum est actio, reliquum autem membrum ad actionem concurrens. Quantum ad actionem, quamuis in membro plures obeantur actiones, nos tamen vnicam, ac determinatam, & præcipuam illius membri intelligimus, veluti est visio in oculo. Quo vero ad membrum: non recedentes a Gal. 1. de vsu partium 8. 9. & 10. capitibus, dicimus opus esse intelligere tum singulas particulas totum membrum constituentes, tū etiam totum membrum compositum. Quātum attinet ad partes: perpendi possunt, vt vel non viuunt, vt vitreus in oculo, vel vt viuunt: itemq; perpenduntur penes modum essendi, vel concurrendi ad totius membri operationem. Si primo modo capiuntur partes, vt sunt magis, vel minus simplices, verbi gratia, in oculo cornea est magis simplex, in manu musculus minus simplex. Si autem secundo modo: sumantur partes vt sunt vel præcipuæ caussæ actionis, vel caussæ sine quibus non fieri potest actio, vel caussæ quarum ope actio melius fit: vel deniq; sunt partes, quæ pro omnium custodia sunt creatæ. Quare in exercitatione anatomicæ methodi versari oportet circa partes his modis acceptas, vt totum membrum explicetur: tū quidnam & in singulis partibus & in toto membro perpendere & noscere oporteat, vt inde operationis legitima caussa pateat, hincque membri natura ita elucescat, vt deinde in parte practica liqueat, quomodo concurrat, & vt indicans auxilium, & vt signum etiam indicantis, siue in arte de tuenda sanitate, siue in curatrice.

Partes nō viuētes, vtiles sunt, nō per crasin nec p id quod cōsequitur, nec p id quod accidit, nec per operationē, sed per totā substātiam: proinde hæc cōsideranda.

Quantum ergo attinet ad partes, & primo quoad non viuentes: hoc peculiare obtinent, vt sit perpendenda tota substantia, vt vitreus, vt vertitur in alimentum crystallini. Hoc loco notandum circa partes instrumenti non viuentes, has etiam in methodo anatomica esse includendas: fundamentum, & demonstratio, quoniam in sermone de manu Gale. summa cum diligentia loquitur de vnguibus, quæ tamen nō viuunt: & rationabiliter, cum sint partes, quæ ad differentiam sanguinis, sunt totius instrumenti particulæ similares quidem, sed quæ manent. Ad hæc dum in oculo perpēditur albugineus, perpēditur particula non viuens: & sicut in vngue, ita etiam in albugineo ponderamus cum consequentia, tum quæ accidunt: quare & vitreus, quamuis non viuat, a methodo non est excludendus. Cæterum cum vitreus id priuatim obtineat, vt eius substantia vertatur in alimentum crystallini: hoc nequaquam erat non admonendum. Sed animaduertendum, vitreum aliquam similitudinem obtinere cum corpore pingui: vt sicut aliqua eius pars manet, sicut vnguis, caro, & reliquæ partes similares: aliqua autem pars non manet, sed est alimentum, & corporis pinguis, & calidi innati: ita & vitrei partem esse permanentem, & partē verti in crystallinum, & in vitreum. Sed discrimen est: nam portio pinguis dum mutatur in corpus pingue, A mutatur in partem viuentem: dum autem portio vitrei mutatur in substantiam vitrei, & est portio impurior, cum purior vertitur in substantiam crystallini, mutatur in partē non viuentem: vt vitrei eadem sit generatio & conseruatio, quæ vnguiū ac pilorum, & proinde partium permanentium, sed non viuentium. Et propterea Galen. in meth. respiciens ad instrumenti particulas, & viuentes & non viuentes, sed permanentes, non proposuit mutationem totius substantiæ: non tamen est ab re in applicatione methodi hoc admonere, si contingat vt instrumentalis aliqua reperiatur particula, quæ secundum aliquam partem non maneat, cuiusmodi est corpus pingue, & vitreum.

In partib. viuentib. quæ consideranda differentia.

Quo autem ad viuentes: & primo quo ad simpliciores, cum possint esse vel principales, vel nō principales: si principales, sunt in duplici differentia: etenim sunt, vel passiuæ, vel actiuæ. Passiuæ sunt veluti B lingula in gutture. Gal. autem in methodo passiuas non proposuit, quoniam cōcurrunt, sine quibus non v. g. sine lingula non fieret vox. Hoc autem monuisse volui propter Galenum, qui septimo de vsu par. 11. & 13. ait, lingulam obtinere substantiam, vt similis alia in corpore non reperiatur, neque esse principalissimum vocis instrumentum: intelligatis passiuum: cōcurrit autem per temperiem passiuam, hoc est humiditatem, adhæc & per consequens, & id quod accidit. Nota quia forte lingula concurrit vt actiua, vt mouet, vt percutit aerem: sed hæc percussio pendet a motu musculorum, vt non sit simpliciter actiua.

Porro secundum partem instrumenti principalē esse actiuam vel simpliciter, vel secūdum quid. Pars actiua simpliciter est, quæ agit, & ab alia particula instrumenti non patitur: verbi gratia, caro iecinoris agit, vt non patiatur ab alia iecinoris parte: similiter crystallinus in oculo agit, vt non patiatur ab alia ocu C li particula: & huiusmodi principales particulæ necessario agunt per temperaturam. Pars autem actiua secundum quid, est, quæ est caussa operationis vt patitur, & propterea etiam passiua dicitur, vt nisi ab alia instrumenti particula patiatur, nequaquam sit actionis caussa: verbi gratia, lingula in larynge: nam nisi patiatur a musculis laryngis, nequaquā fiet vox, quia non poterit aerem percutere. Et huiusmodi particula siue actiua, siue passiua appelletur (nam vtroque modo dici potest) nequaquam cōcurrit per temperiem: quoniam eius actio non est alteratio, sed motio ac percussio. Vnde, sicut in motu alterationis actio fit per temperiem, cōtra in motu locali fit actio per secundas qualitates, & proinde per id quod consequitur, sunt autem durum, & molle, grauitas, & leuitas: siquidem alio modo fit motio, dum quod percutitur est vel molle, vel durum; dum quod mouetur D est vel graue, vel leue; pariter dum quod percutit, est vel durum vel molle. Vt cum lingula nequaquā concurrat per temperiem, sed per determinatam duritiem; non propterea sit asserendum Gal. fuisse diminutum, quia dum dicit, partem præcipuam concurrere per temperaturam, & quandoque etiam per id quod consequitur, respexit ad particulam simpliciter actiuam, ex hoc inferens, si fuerit pars secundum quid actiua, vt patiatur, concurrere saltem per id quod consequitur. Quo autē ad partes actiuas principales vt est crystallinus in oculo, in his ex necessitate concurrit temperamentum, quod proprium significatur, per propriam carni substantiam. Dico autem ex necessitate concurrere temperamentum, nā quandoque præcipua pars concurrit simul & cum temperie, & cum aliquo ex consequentibus, quemadmodum in oculo crystallinus, qui sane vt præcipua visionis caussa concurrit per suum temperamentum, vna cum colore. Si autem simpliciores partes considerentur, vt non sunt præcipuæ caussæ actionis, sed conferunt vt vel sine ipsis non fiat, vel vt melius fiat operatio,

ratio, vel ad custodiam, in his raro temperies perpenditur, vt semper duo in genere sint perpendeda, quorum alterum est necessario consequens temperamentum, vtpote color, odor, sapor, durities, mollities, veluti os propter duritiem, reliquum autem est, quod necessario accidit, nempe positio, magnitudo, numerus, conformatio, & proinde compositio.

Circa quæ, propter iuuenes, tria notanda, primum quidem circa partem præcipuam opus esse perpendere (vt dictum fuit) temperaturam vt plurimum, quandoque autem temperaturam cum aliquo ex consequentibus, si videlicet sermo fiat de parte, vt est præcipua caussa actionis: at si eadem pars capiatur, vt alia ratione ad operationem concurrit, secundum hanc rationem oportet considerare, & quę consequuntur, & quæ accidunt, v. g. dum in crystallino speculamur situm, figuram, & alia id genus, quæ accidunt, accipimus crystallinum nó sub ea ratione, vt est præcipua caussa visionis, sed potius vt est caussa vt melius fiat visio, vt in parte ea ratione qua est præcipua caussa actionis, oporteat speculari necessario temperiem, & quandoque cum temperie aliquot ex consequentibus, vt autem non est præcipua actionis caussa, dignoscere liceat & consequentia, & quæ necessario accidunt.

Secundo notandum est, partes non principaliter concurrentes, quæ custodiæ gratia genitæ sunt, quid peculiare requirere, vt videlicet non solum sicut in reliquis perpédere expediat & quod necessario non sequitur, & quod necessario accidit, verum etiā temperamentum: vt videlicet perpendere oporteat an pars sit donata temperaméto, ope cuius reliquæ partes conseruentur: hoc autem temperamentum differt a temperamento partis præcipuæ, nam huius debet temperamentum esse peculiare, vt in alia parte non reperiatur, & ideo potest & supra, & infra temperamentum: & temperamentum partis conseruantis debet esse moderate calidum & humidum. Quæ veritas fuit proposita a Galen. 1. de vsu par. 13. dum habet ex sententia etiam Platonis in Timæo, carnem esse propugnaculum ac tegmen aduersus æstus, & frigora, quoniam eius temperatura est humida, & moderate calida, vt instar balnei æstate resudans, & humectans extrinsecus refrigerium toti corpori proprium familiareque effundat: hyeme autem contra suo calore extrinsecus illatam & nos circumdantem frigiditatem arceat. Ecce ergo quemadmodum in parte conseruante præter consequentia & accidentia etiam temperiem considerari oportet: vt si humida sit, & moderate calida, ad custodiam conferat.

Tertio notandum est, dixisse Gal. in arte medicinali octauo, corporibus secundum essentiæ rationem inesse, vt similaria sunt, temperiem, vt instrumétalia compositionem. Si ergo compositio est de essentia instrumenti, quomodo Gal. 1. illo de vsu partium nono, compositioné recenset inter ea quæ accidunt necessario, ad differentiā temperaturæ, quæ inest secundum essentiæ rationem. Et augetur difficultas quoniam c. 9. loquens de totis organis, interea quæ accidunt compositionem recenset. Dicendum: quod necessario accidit bifariam capi posse; altero modo, vt sit quid accidentale, non autem de essentia: secundū quem modum cópositio cópetit parti similari, nam parti similari secundum suæ essentiæ rationem competit temperies, accidit autem compositio; reliquo modo aūt capitur quod necessario accidit, vt scilicet fit a virtute, quæ necessario priori virtuti succedit, vt compositio, quæ fit a virtute formatrice, quæ necessario coniungitur cum alteratrice, vt alia potentia generatricis, secundum quam rationem hic effectus, qui ratione formatricis dicitur necessario accidens ratione partis similaris, non est de eius essentia, sed ratione partis dissimilaris, est de eius essentia: quare omnis ruit ambiguitas. Hæc de partibus simplicibus.

In partibus magis cópositis, perpendéda est operatio.

Quo vero ad minus simplices, Galen. 1. de vsu partium nono, voluit esse parte, quæ sit minus simplex, quam similaris, vt in manu musculus, ad differentiam nerui. In qua sane parte perpédere oportet operationem. Et hoc est, quod significauit, dū ait: distinguendum, an pars propter actionem sit vtilis, verbi gratia, musculus in manu, dum flectit digitum, confert ad apprehensionem, vt musculi oculi ad visicam per motum. Hæc de partibus.

In toto membro perpendenda compositio: & operatio.

Quo autem ad totum membrum: in hoc perpendere oportet, tum id, quod necessario accidit, tum actionem. Quātum ad id quod necessario accidit, hoc euidenter proposuit Galen. primo de vsu partium nono, dum ait: considerare oportet, quæ accidunt, & organorū particulis, & totis organis: per id quod accidit, nil aliud intelligens, quam compositionem, vt ipse seipsum explicat. Quo vero ad actionem, si perpenditur in parte minus simplici totius organi, multo magis in toto organo est consideranda, siquidem ex Gal. in arte medicinali octauo, operationes sequuntur & temperiem, & compositionem. Et ob id Gal. secundo, de placitis quarto, circa cor & proinde circa totum membrum, quinque explicanda proponit, nimirum situm, quantitatem, nexum, formationem, dispositionem, & motum: per hæc nil aliud intelligens, quam id quod accidit, & actionem; nam id quod accidit, est tota compositio, quæ & proprietas compositionis, & dispositio vocatur, quæ constat ex quantitate, hoc est, magnitudine ac numero, situ, (in quo et clauditur connexus,) & conformatione: Motus auté est cordis actio. Ecce ergo quemadmodum in toto & compositionem, & actionem perpendere oportet. Cæterum hoc loco notandum, hæc in toto membro considerata, nó solum referri in actionem propriam totius membri, verum etiam in actionem alterius mēbri; verbi gratia, manus duplex confert ad apprehensionem: ventriculus per attractionem, retentionem, & expulsionem, ad chylificationem; per chylificationem, ad sanguificationem, quare ad functionem iecinoris. Vnde cum membri dissimilaris sit perpendenda propria functio, vt in ventriculo chylificatio; facultas ventriculi naturalis, seu chylificatrix est præcipuum agens, a quo chylificatio procedit: vt cum egeat organo, hoc ipsum est vel adæquatum, vel non adæquatum: non adæquatum autem vel principale vel secundarium: principale quidem pars membri præcipua, vt ventriculi tunica interna: secundarium, reliquæ vétriculi partes: adæquatum, totus ventriculus. Quæ sane omnia concurrunt vt quod tunica nimirum interna, vt quod principale: externa, vt quod secundarium: totus ventriculus, vt quod adæquatum. Hinc sequitur requiri a facultate organum, quod concurrat: vt quod: sed quo mediāte agat: quod sane nihil aliud esse potest, quam constitutio illius, quod concurrit vt quod: siquidem constitutio est affectus, a quo tanquam ab organo prodit operatio; constitutio autem nil aliud est, quam temperies, compositio, & vnitas. Quæ sane constitutiones inuicē ita se habent, vt temperies sit propria similarium, compositio propria dissimilarium, vnitas vtrique communis. Hinc sequitur, vt, sicuti vitiata vnitate est morbus in instrumento, modo vt partis similaris, modo vt totius; prout vnitas, vel similaris, vel dissimilaris partis est læsa: ita dum vitiatur temperies, est morbus organi similaris: si autem vitietur compositio, est morbus totius instrumenti. Vt quamuis partis similaris vitietur, verbi gratia, magnitudo, sit morbus totius instrumenti: quoniam dum magnitudo in parte perpenditur, capitur magnitudo partis, non vt similaris, sed vt est pars totius: vt partis magnitudo concurrit ad magnitudinem totius; vt compositio partium concurrit ad totius

tius compositionem: Vt hinc necessario sit colligendum, temperiem esse organum præcipuum partis similaris: compositionem præcipuum organum totius membri. Vt hinc chylificatio sui initium habeat a propria substantia, vt agit per temperiem: vltimam autem perfectionem assequatur a toto ventriculo, vt agit per compositionem, & non modo per compositionem, sed determinatam, & propriam compositionem: nam tamen vt vtroque organo facultas chylificatrix, tanquam præcipuum agēs, seu (si in animam referatur,) vt cōcaussa vtatur: vt siue noxa sit in temperie, siue in compositione, facultas, vt destituta præcipuo organo, agere nequeat. ita vt facultas non lædatur, (quia lædi nequit,) sed lædatur tātum eius instrumentum. Quod sit verum, dum Galen. tertio, de sympt. caussis ait, facultatē frustrari, vel ob errorem externum, vel quia læditur: addit, lædi, aut culpa suæ substantiæ, aut malæ compositionis. Ecce læditur facultas, quia læditur vel substantia ipsius, vel ob malam compositionem: vbi per substantiam non oportet intelligere facultatem esse substantiam: sed substantiam esse domicilium facultatis: quod merito vocat propriam substātiam, quia est propria sedes, proprium domicilium facultatis: Vnde dum subdit, in temperamēti vitijs propriam facultatis substantiam labefactari, in morbis in mala compositione duntaxat impediri: non oportet intelligere facultatem vel labefactari, vel impediri, sed vtrumque est referendum in proprium domicilium facultatis: vt cum hoc domicilium sit similare, & similare sit per tēperiem: propterea per temperiē labefactatur. Sed quia hoc domicilium, quod concurrit vt quod, non potest ad finem vsque obire chylificationem, nisi adiuuetur a bona compositione: si vitium in compositione occurrat, hoc domicilium, quia similare non labefactatur, sed solum impeditur, quominus suum opus perficere valeat. Quare quod labefactatur, & impeditur, non est facultas, sed propria eius substantia, hoc est proprium eius domicilium.

Constitutum ergo sit præcipuum organum partis similaris esse temperiem: præcipuum autem totius, propriam compositionem. Vt in Anatome caussa totius inquirere liceat id quod accidit, & operationem.

Sed hoc loco quod discutiendum desideratur, est: cum merito partis opus sit perpēdere quomodo concurrat, an scilicet, vt præcipua, vel vt secundaria: & si vt secundaria, an vt sine qua non, an vt melius fiat operatio, an ad tunicam, quidnā sit de toto statuendum? Dicendum, totum membrum per compositionis partes concurrere, vt secundum, hoc est, vt fieri sine ipso nequeat operatio propria, vt fiat melius, & ad tunicam: vt modo vno modo, modo alio modo concurrat: & idem est statuendum de toto vt concurrat per operationem, vt siue concurrat per partes compositionis, siue per operationem, nequaquā sit caussa præcipua actionis. At si membrum concurrat per totam compositionem, seu determinatam cōpositionem, quam vocare licet proprietatem compositionis: dicimus esse caussam actionis præcipuam. Ceterum cum asserere, totum esse caussam præcipuam actionis, sit totum cum aliquo alio facultatis organo conferre: sicut cum conferimus partem præcipuam cum reliquis partibus, vt concurrat secundario: ob id necessarium est, vt totum cum aliquo alio conferatur: hoc autem non potest esse totum, quia idem cum seipso compararetur. Quare debet cōferri cum suis partibus, ex quibus componitur. Cum autem partium vna sit præcipua, reliquæ secundariæ, necessum est, vt cum omnibus conferatur: quare & cum præcipua, nam quod habet rationem primi, est in caussa, vt reliqua omnia secundum locum obtineāt: vt dicendum sit vel totum non habere primum locum, vel si habet, arduum esse intelligere, quomodo duo primum locum ratione eiusdem operationis, obtineant. At primum nequaquam dicendum: nam si quælibet pars, & proinde etiam præcipua, est genita caussa totius, & totum est id quod operatur, siquidem non pupilla videt, non visus, sed oculus totus: vt cum necessarium sit statuere totum obtinere primum locum, nec hunc alicui parti, quæ ob id præcipua dicitur, esse denegādum, dicendum sit, propriam operationem, quæ in Anatome cuiuslibet visceris est supponenda, duobus modis accipi posse: altero modo, vt fit: reliquo, vt vltimam perfectionem acquirit. Si primo modo: primum locum habet vnica tantum pars, cui similis nulla in reliquo corpore conspicitur, vt siue conferatur cum reliquis partibus, siue etiam cum toto membro, vt concurrit vel per compositionis partes, vel per operationem, semper præcipuum locum possideat. At si capiatur operatio secundo modo, hoc est, vt vltimam perfectionē assequitur: dico, totum etiam collatum cum parte præcipua constituta, prima sede donari, vt quamuis pars præcipua per temperiem assidue agat, donec perfectissimus fiat chylus: nihilominus totum per propriam compositionem est illud, quod est præcipua caussa integræ operationis, & absoluti etiam operis. Quare omnis ruit ambiguitas.

Nota hic circa methodum reperiri aliquam partem, quæ concurrit secundum totam substantiam, vt vitreus, vt est alimentum crystallini: quam totam substantiā non proposuit Galenus, quia respicit tantum ad particulas viuentes, vitreus autem non viuit. Quare hoc adde methodo.

His ergo ita sehabentibus, patet dū methodus applicatur, opus esse totius membri actionem cognoscere, & huius gratia in parte, vt præcipua, perpendere temperiem, scilicet per propriam substantiam, hoc est, obiecta sensus, hoc est, & consequentia: in parte autem vt non præcipua, si simplex, opus est perpendere, quæ necessario & consequuntur, & accidunt, etiam si sit ad custodiam, etiam temperamentum: si huius simplex, etiam actionem; in totum autem, & id quod accidit & actionem examinare oportet. Hæc de primo, quod fuit, proponere quot sint perpendenda.

Quo autem ad secundum: quod erat, ordinem seu seriem inter hæc edocere: paucis dicimus cum Gal. primo de vsu partium octauo, primum opus esse, vt membri, cuius Anatomen profitemur, pateat operatio: verbi gratia, in oculo visio: siquidem vtilitatem partium inueniri non licet, nisi membri actione ad vnguem cognita: idem ca. 9. affirmauit, primo etiam de vsu partium sexto, atque secundo de vsu partium 16. Cognita autem actione, cura Galeno primo de vsu partium nono, oportet versari circa particulam totius membri præcipuam: & circa hanc perpendere duo, primum quomodo concurrat vt præcipua actionis caussa, an per temperiem tantum: an per temperiem, & simul per aliquod necessario consequens temperaturam: alterum, an etiam concurrat, vt non principalis, perpendendo primum operationem vt notiorem, si adest; secundo, quæ necessario consequuntur: tertio, quæ accidunt. Hinc ad alias partes perscrutandas accidere oportet, & dignoscere an cōcurrant sine quibus non, vel ad melius, vel ad tutelam: in his examinando primo operationem, secundo quæ consequuntur, deinde quæ accidunt. Excipitur pars ad custodiam creata, in qua cum etiā locum habeat temperatura: hanc primum proponere oportebit, secundo consequentia, tertio quæ accidunt. Quibus circa partes explicatis, postremo circa totum versari oportet: & in hoc compositionis rationem cognoscere, nec non actiones. Inter hæc autem, hoc est, inter compositionē & actionem totius membri, hic ordo seruandus, vt si respiciamus ad præcipuam actionem totius membri, siue alterius membri, id præcedat quod totius est.

Quid primo secundo & tertio in singulis partib. perpendendum.

Cæte-

Cæterum hoc loco duo notanda, alterũ circa partes non principales: reliquum circa ea quæ accidunt. Circa partes quidem non principales, cum sint sine quibus non ad melius, & ad custodiam, inter has nõ esse necessarium ordinem seruandũ, sed prout incisori cõmodius erit, licet primo circa vnam quandoque, & quandoque circa alteram versari. Quo autẽ ad ea quæ accidunt, cum sint conformatio, magnitudo, numerus, & situs, & tota compositio: inter hæc non est necessarius ordo, vt licet quãdoque primum circa vnũ, quandoq; circa alterum versari, quamuis non sit ab re primum perpendere quæ magis externa sunt; veluti situs, magnitudo, numerus, figura, superficies: magis tamen recondita sunt meatus, & cauitates, sed (vt dixi) inter hæc non est necessarius ordo: vt pro commodo incisoris prius modo vnum, modo alterum perpendere oporteat. Quamuis non sit ab re vnum ordinem sibi seruandum proponere: v.g. versari primum circa situm, per quem etiam connexum intelligere oportet, deinde circa magnitudinem, numerum, figuram, superficiem, meatus, & cauitates. Hæc de tertio principaliter proposito.

CAPVT VIII.

De Applicatione methodi Anatomicæ ad partes corporis: & primum de Ossium Physiologia.

QVartum, principaliter primo capite propositum, erat, hanc methodum circa singulas corporis partes exercere. In hoc autem præstando, duo faciemus: 1. loquemur de illis partibus quæ ferme ad compositionem cuiuslibet membri concurrunt: secundo autem de illis partibus, quæ ex primo explicandis fere omnibus componuntur. Partes autem simpliciores sunt ossa, cartilago, ligamenta, tendines, membranæ, glandulæ, pinguedo, fibræ, venæ, arteriæ, nerui, cutis, cuticula, & musculi. Vnde ferme omnes tangens Gal. 2. de Ana. 1. dicit, actiuam naturam constare ex ossibus, ligamentis, musculis: per os insinuans etiam tendines, & membranas, & cõmuni omnium velamento hoc est cute, insinuans etiam subiectam pinguedinem. Partes vero magis compositæ sunt, vt manus, oculus, iecur, cor, & reliquæ corporis partes compositæ. Huius autem ordinis hæc est ratio; nam dum de compositis loquemur, cum sint compositæ ex ossibus, cartilaginibus, ligamentis, tendinibus, venis, arterijs, neruis, & reliquis simplicibus partibus, & plures etiam ex musculis: si harum natura nobis erit cognita, leui negotio, qua ratione quodlibet membrum ex his sit cõpositum, & breuiter, explicabimus. Nam Aristoteles secundo de partibus primo ait: partes similares sunt priores generatione, & sunt gratia dissimilarium, vt dissimilares ex similaribus componantur.

De ossibus primum agẽdum.

Quantum igitur attinet ad simpliciores partes: primum agemus de ossibus, mox de reliquis: deinde rursus ad ossa redibimus, & demum de partib. compositis loquemur. Bis autem de ossibus loquemur, primum quidem in genere, sicut etiam faciemus in reliquis. Secunda vice autem sigillatim circa quælibet ossa discurremus, ex toto partem ostealogicam absoluentes, vt hac absoluta, deinde Sarcologicam ex toto perficiamus. Neque vero ab re primum de ossibus sermo est institutus, siquidem etiam Gal. dicit primo de Anato. administrationibus secundo, opus esse perdiscere primo omnium ossium naturam, quoniam reliquarum partium sunt, veluti fundamẽtum, subiecta.

Nomen.

Quo igitur ad nomen attinet: per ossa intelligimus omnes illas hominis particulas, quæ (vt ait Gal. libro de ossibus capitulo primo & vltimo) dum inuicem adherescunt, compaginem quandam efficiũt, quæ Sceletos appellatur.

Ossis definitio.

Est autem os *membrum similare, genitum ex semine, a vi ossifica, gratia fundamenti cæterarum partium hominis*.

1. Forma.

Declaro hanc definitionem. Primo dictũ fuit, esse *membrum*. Hæc particula fuit posita, vt os distingueretur a spiritibus, & humoribus. Siquidem Hipp. sexto epid. septimo, hominem diuidit in continentia, hoc est, membra; contenta, id est, humores; & impetum molientia, hoc est, spiritus. Vnde cum humor & membrum in hoc conueniant, vt vtrumque sit corpus; quamuis humor gignatur ex ciborum commixtione, membrum autem ex humorum commixtione; cum ergo vtrumque sit corpus, corpus de humore & membro prędicatur: membrum autem sub corpore contentum, de neruo, ligamẽto, osse, & reliquis membris: vt membrũ sit genus proximum ossis, per quod os distinguitur, & ab humore, & a spiritu. Et ob id Auicennas prima primi, capite de membris statuit, os esse membrum.

Deinde dictum fuit *similare* ad differentiam mẽbri dissimilaris. Hoc loco liceat breuiter explicare, quid per partem similarem intelligere oporteat, præsertim cum in doctrina Anatom. sæpius habenda sit mentio de partibus, & similaribus & dissimilaribus. Itaque sciendum, vt maiori ex parte colligere licet ex Arist. 1. de generatione animalium decimooctauo, partem similarem tribus modis accipi posse, primo modo, vt quælibet portio eandem habet naturam cum toto, secundum quem modum etiam sanguis dicitur similaris, quia quælibet pars sanguinis est sanguis. Secundo modo, dicitur pars similaris, quæ pręter positam conditionem, vt ingreditur compositionem totius, suam seruat naturam, secundum quam rationem sanguis non est pars similaris, sed vnguis: nam sanguis, verbi gratia, ad fabricam digiti suam naturã non seruat, sed mutatur, vnguis autem remanet vnguis. Tertio modo dicitur pars similaris, quæ præter duas allatas conditiones, ita ad fabricam concurrit instrumenti seu partis dissimilaris, vt sit particeps vitæ, veluti dum membrum (vt ait Arist.) componitur ex neruo ac carne. Vnde si quæ similaris particula has tres obtinet conditiones, germana est, & proprijssime dicta pars similaris, quæ etiã nomine similaris membri nõ est indigna. Vt his ita explicatis pateat, os esse vere partem similarem, & viuit, & dum dissimilaris cõpositionem ingreditur, suam seruat naturam, atque vt quælibet ossis pars & nomen & definitionem ossis cõtineat. Vt cum os sit simplicissimum membrum, & proinde destitutum venis, arterijs, & neruis, dentibus exceptis a Galeno lib. artis medicin. nono, os statuatur corporis pars, quæ nec aliorum gubernationi præest, nec ab alijs, sed a seipso gubernatur, nec aliunde potentias emanantes habet. Hoc autem loco notandum, per hæc organa opus esse intelligere euidentiam, nam, vt ait Galen. 16. de vsu partium vltimo, natura tribuit quidem ossibus venas, sed adeo exiguas, vt etiam in magno animali non appareant, vt primum tangant ossa, sed non penetrent: & hoc vt in pluribus intelligere oportet, nam cranium habet venas, & arterias.

2. Materia ossis.

Deinde dictum fuit *genitum ex semine* ad differentiam membri similaris non seminalis, sed geniti ex sanguine. Vnde hãc ossis materiam, (vt ita dixerim) seminalem cognoscens Hip. dicit sexto Aphoris. decimonono: cum discissum fuerit os, neque augetur, neque coalescit: cuius dicti alia ratio esse nequit, nisi quia os genitum ex semine, tanquam ex materia ex qua, vt cum nequeat semen ea copia generari, vt satis sit ad reparandum: propterea discussum nec augeri possit, neque coalescere. Vnde hanc materiam ex qua magis exprimens Gal. 1. de semine decimo, ait, ossa genita esse ex seminis portione crassiori, & terrestri, & minus ad destruendum idonea. Vt cum ossa gignantur e semine etiam semine nutriantur: siquidem

Ossium alimentum.

quidem ex quibus sumus, iisdem alimur. Et ob id Gal. 1. de semine 13. voluit seminales partes, vt genitæ sunt ex semine, ita etiam semine nutriri: quo fit vt dum sanguinem vertunt in sui alimentum, sanguinem mutent in semen. Cæterum quamuis seminales partes semen gignant, gignunt tamen ea tantum copia, vt possint & conseruari, & vsque ad certum terminum augeri: si tamen contingat, vt pars seminalis abscindatur, vix fieri potest, vt reparetur: vt id quandoque in vena contigerit, nequaquam in neruo: vel arterijs. Cuius veritatis ratio est: nam ad reparandum partem seminalem deperditam, opus est copioso semine, & virtute valida. Vnde quòd ad copiosum semen, ita copiosum esse debet, vt ab increscente carne os vasis obstrui non permittatur, quod sane in vena raro contingit, quoniam simplicem & tenuem habet tunicam, quæ proinde non ita copioso egit semine: contra nequaquam in arterijs id euenire potest, cum arteria, vt est sextuplo crassior vena, ita multo copiosiori egeat semine: vt mirum non sit, vt sicut a vi arteriæ gignitur semen, ita carne increscente supprimatur, vt nequaquam ea possit colligi copia, quæ ad arteriæ generationem sit idonea. Quo vero ad facultatis seminis effectricem, hæc quidem inest partibus seminalibus, at nequaquã ita valida, veluti dum in vtero geritur animal: nam in vtero, vt vniuersus humor est collectus, ita duplex fabricatrix vis inest, nempe, & seminis, & cõceptaculorum, quibus semẽ proiectum adhæserat, vt in vasis discissis in exulcerationibus deficit creatrix vis, quæ per totã materiam transeat ac permeet, sed solum in vasis seminalibus residet vis seminis fabricatrix, quæ materiam extrinsecus tangit. Ex his ergo constat, in partibus spermaticis vim esse producendi ex sanguine semen, quod fit quidem pro nutritione, non autem, nisi rarissime, pro deperditæ partis reparatione: vtpote in vene, nequaquam in arteria, & multominus in osse. Cæterum cum ossa alantur semine, quia semen gignunt ex sanguine: propterea Gal. 9. de Placi. 8. ait, ad ossa singula pertingere venas, quæ alimentum deferunt: quare sanguinem: qui ita deinde coquitur a facultate ossium, vt e Gal. 6. methodi vlt. mutetur in nutrimentum & crassius & magis terreum, quam aliud quoduis nutrimentum in toto animali fuerit: nec ab re: siquidem os, vt dictum est, genitum est ex seminis portione crassiore, & magis terrea. Vnde eandem veritatem confirmans lib. de inæquali intemperie 2. ait, os esse partem similarẽ, quæ in suis spatijs multum in se continet humoris crassi & albi, ad id comparati, vt ossa nutriat. Vnde hunc vocat 8. aphoris. 19. similem naturę ossium. Vbeat autem ibidem hunc humorem superfluum, at non ratione ossium, sed rationẽ reliquarum partium, a quibus sanguis in hunc humorem conuersus deriuauit.

Medulla.

Atque hoc ossium alimentum naturę ossium simile, nuncupauit Gal. 3. de facultatib. naturalibus vltimo, medullam: dum ait, ossa nutriri medullæ: quæ sane, dum parua sunt ossa, sinusque expertia, cauernulis earum est inspersa; in magnis autẽ ossibus, & quibus sinus non desunt, in sinibus medulla est collecta. Sed aduertendum cum Galeno primo de motu musculorum primo, hanc medullam ossium alimentum esse diuersum a medulla spinæ: siquidem medulla, ossium alimẽtum, humida & propemodum fluxilis est, vt pinguedini assimilari possit, vt ab hac nullus prodeat neruus, nec cerebri & spinalis medullæ tegumentis operiatur, nec præterea venis & arterijs intexatur. Vt hinc colligere liceat, hanc medullam esse inanimatam: contra autem spinalem medullam animatam esse, ad similitudinem & cerebri, & nerui.

Aristotelis sẽtentia de ossis materia.

Verum hæc opinio non ita fuit Galeni, quin prius fuerit Aristotelis. Siquidem & secundum Arist. ossa gignuntur ex semine, & aluntur semine: ita tamen vt sanguis mutetur in medullam, & hæc in semen, ex quo deinde alitur os. Hæc autem veritas quamuis non ita facile colligitur ex Aristotele, secundo de generatione animalium quarto, vbi inter reliqua circa ossa duo proponit, nempe materiam ex qua generantur ossa, & alimentum. Itaque quo ad materiam ex qua: inquit, naturam imitari patrẽfamilias prudentem, quippe qui in cura rei familiaris omnia iuste dispensat, vt cibus optimus detur liberis, deterior seruis, vilissimus brutis animalibus: sic igitur natura in ortu, in fabrica fœtus, ex materia sincerissima carnem conficit, ex excrementis autem ossa, neruos, pilos, singulas, & reliqua generis eiusdem, scilicet vitæ expertia, constituit: vt propterea hæc vltima efficiantur, cum iam naturæ excrementum suppetit: vt tandem concludat, ossa in prima partiũ constitutione gigni ex seminali excremento. Vnde hoc loco admoneantur lectores, cur Philosophus inter partes viuentes numerat tantum ossa, & neruos, non cartilagines, nec ligamenta: caussa ergo fuit, quoniã per ossa insinuat etiam cartilagines, cum ab ossibus solum secundum magis & minus differant; vt secundo de partibus nono testatum reliquit,) vt progressu temporis etiam degenerent in ossa, vt suo loco explicabitur: neruos autem intelligit ligamenta, quę vt ossibus prodeunt, similem generationem cum ossibus vindicare videntur. Sed ad rem. Ossa gignuntur ex seminali excremento: ad quod respiciens etiam dicit 33. probl. vlt. os consistere ex materia vacante, idest, superflua, & proinde excrementitia. At non omnibus modis excrementitia. Vnde quamuis dicat, ossa, pilos & vngues gigni ex excremẽtis: subdit tamen, ossa constitui ex excremento quidem, sed seminali, & nutritiuo: vngues autem, pilos, & reliqua id genus vita destituta, ex cibo gigni adnentitio, & actiuo, quem tum a fœmina scilicet in vtero, tum deforis sibi acquirat: vt nimirum gignantur, non ex semine, sed proprie accepto excremento.

Quo autem attinet ad ossium alimentum, cuius beneficio & conseruantur, & augentur: inquit Aristot. loco citato, secundo de generatione animal. 4. cum animal augetur, ossa incrementũ capiunt ex alimento naturali, quo partes principales augentur, ita tamen vt ossium alimẽtum sit reliquia, & excrementum alimenti partium principalium. Ecce vocat reliquiam & excrementum, reliquium quidem, quia est portio sanguinis menstrui, quæ relinquitur in nutritione partium carnosarum, partiũ principalium: siquidem partes osseæ carnosis famulantur. Vocat autem excrementum: quoniã hæc portio, quæ relinquitur, non est in pura, vt materiæ portio qua caro alitur: vt propterea ossa ad differentiã pilorũ, & vnguium, vt non gignuntur ex puro excremẽto, ita nec aluntur puro excremento. Hæc veritas magis confirmatur, vt patebit Aristotelis testimonio, secundo de partibus sexto; dum ait, ossium alimentũ esse sanguineum: vt scilicet ossium tepor, quem facit ossium complexio, sanguinẽ concoquit, & proinde dealbat, vt alimentum sanguineum, quod in ossa distribuitur, medulla fit, & concoctum excrementũ. Ex quib. dictis nequaquam colligendum, aduersus Galenũ medullam ita esse excrementum, vt non sit alimentum ossium. Nam etiam cum Aristot. loco citato colligi potest, medullam esse ossium alimentum. Quod sit verum ait, sanguinis per se concoctio seuum, & adeps: dixit autem prius medullam esse similem pinguedini, seu axungiæ, & seuo: prout animalia prædita sunt vel axungia, vel seuo. Et addit ex animalibus esse, quæ in ossibus nullam effatu dignam medullam habent, videlicet ea quibus ossa robusta sunt, & solida, vt leoni: nam alimentum in ossa absumitur. Ecce ergo si leonum ossa carent medulla, quoniam alimentum in ossa absumitur, ergo medulla est alimentum: nam si medulla esset excrementum, cum leonis ossa copioso egeant alimento, oporteret vt copiosum

sum sanguinem concoquant, at vbi copiosum est alimentum, ibi etiam copiosum esse debet excrementum: at in leonibus, cum nō adsit medulla, igitur non est excrementum, sed alimentum: at quo aluntur leonis ossa, est quidem medulla, sed non apparet, quia tota vertitur in substantiam ossium: secus autem dicendum de ossibus, in quibus copiosa cōspicitur medulla: hæc enim nondum est conuersa in ossis substantiam, vt sit alimenti sanguinei contentum & concoctum excrementum, hoc est, superabundans, non tamen vt non possit verti in substantiam ossium. Vt propterea concludendum sit, ossium alimentum esse semen, in quod mutatur medulla, quæ fit ex superabundante sanguine. Hactenus ergo explicatum sit quomodo os est membrum seu pars similaris, genita ex semine.

3. Caussa efficiens ossis.

Deinde in definitione dictum fuit *(a vi ossifica)* in qua particula continetur caussa efficiens, per quam distinguitur os, vt membrum similare spermaticum a reliquis similaribus spermaticis, vtpote a neruo, & reliquis, nam nerui effectrix caussa est neruifica; ossis autem est facultas ossifica. Cuius vim exprimens Galenus primo de semine decimo, ait: ossium caussa agens fuit caloris facultas, qua torreret ossa, ac prorsus arefaceret: siquidem per vim caloris, quæcunque inerat pars pinguis, quasi spuma quædam efferuescens effundi & exprimi poterat, vt pinguissima quaque parte successu extracta, ossa terrestria ac arida, & pinguedine prorsus carentia redderent.

Cæterum cum hæc facultas ossifica, seu ossium generatrix, instar reliquarum generantium reliqua membra, duplicem habeat potentiam, nempe alteratricem, & formatricem: per alteratricem ossi tribuit & temperiem, & quæ consequuntur temperiem, vt os pars est similaris: per formatricem autem compositionem, vt os similare est pars membri dissimilaris, & proinde totius instrumenti. Idcirco in præsentia effectus vtriusque potentiæ explicare oportet.

Crasis ossiū.

Primo ergo quo ad effectus alteratricis, cum fuerit temperies, cum consequentibus temperiem: quantum ad Temperiem, ex Galeno libro de ossibus inter initia colligere licet, ossium temperiem esse frigidam & siccam. Nec ab re: nam Plat. in Timæo, os natura ita composuit, terram atterens puram, limumque miscuit madefecitque medulla, id postea in ignē iecit, deinde in aquam mersit, rursum in ignem, & iterum in aquam, atque ita sæpe transferens, ita reddidit, vt a neutro liquefieri possit, vt merito ossa inter animantium partes sint aridissima, & maxime terrestria. Vnde, & primo Prognosticorum septimo, & nono simpl. capitulo de terræ differentijs, ait; ossa, substantiam terrestrem obtinere. Vt cum talis sit ossium temperies, dictum fuerit ab Hippoc. 5. aphorism. 18. frigidum ossibus esse inimicum, calidum vero amicum; potius ratione calidi innati ossium, quam temperaturæ: nam simile simili gaudet; sed quia in osse, vt natura frigidiore calor innatus est exiguus, a frigido tanquam a contrario facile offenditur: a calido autem, tanquam ab amico, iuuatur. Hæc de temperatura.

Durities ossium.

Quo autem ad consequentiam cum Gal. libro, de inæquali intemperie secundo, obtinet substantiam duram, quæ tamen, vt ait Aristot. secundo de partibus nono, est durior in maribus. Eius caussam efficientem proponens Gal. primo de semine 10. ait, a vi caloris, extrahi humiditatem, vt ossa terrestria ac arida euaserint, quoniam dura esse debeant. Vbi per vim caloris, intelligere oportet remissum calorem: sed quia ob diuturnam moram vehementer agit, vt ita extrahatur humiditas, seu pinguedo, vt ossa arida permaneant, hinc fit, ossa longiori tempore gigni cæteris partibus: quod ea ratione dictum est, quoniam cum simile a simili gignatur, & os sit frigidum, non potest ab intensiore calore gigni, sed moderato, qui tum etiam longiori tempore agens, ossis substātiam duram efficit. Quemadmodum etiā in corpore non gignuntur calculi a calore intensiori; sed ob temporis diuturnitatem vim suam ostendit calor moderatus. Et ob id dicit Aristot. secundo, de partibus sexto, ossium teporem, quem facit ossium complexio, sanguinem concoquere. Sed ad rem. Inter reliqua ossis temperamentum frigidum & siccum consequentia, fuit durities. Huius autem duritiei vsus est (vt colligere licet ex Galen. libro de ossibus inter initia) vt strenue superpositas partes sustinere possent. Dicebat etiam 11. de vsu partium 18. ossa esse dura, caussa propriæ securitatis. Aduertendum autem cum Gal. primo de semine 10. os minus aridū, & proinde minus durum ea in parte esse creatum, qua carnes superinduxit, antequam inuolucris membraneis operiretur; ad differentiam aliarum partium, quibus & ligamenta adnectit, & membranas superinducit, quibus deinde carnes aggregantur ea ratione, nam ossis pars minus arida, promptius carnem admittit; magis autem arida, & ligamenta, & mēbranas. Hæc de ijs, quæ pertinent ad ossa, vt fiunt a facultate ossifica per alterationem.

Compositio ossium.

Quo autem ad ea quæ pertinēt ad formationem: est autem compositio; quæ esse potest in parte similari, vt est pars totius instrumenti. Vnde quantum attinet ad compositionem, in genere cum Galeno libro primo, de anatom. administrationibus capitulo secundo, vis formatrix ossibus eam tribuit compositionem, ad cuius imitationem cætera in animali affingi debeant; cuius compositionis ratio fuit, quoniam ossa debebant esse fundamenta reliquarū partium, quæ varia compositione varias functiones obire debebant, vt propterea reliquæ partes dignitate ossa præcedant: verbi gratia, si caluaria est rotunda, & cerebrum talem figuram consequitur: si maxillæ paruæ, & illarum musculi sunt parui: & sic de reliquis; ita tamen, vt cerebrum sit dignius cranio, & musculus suo osse, nam os est ad vsum, gratia operationis, & cerebri, & musculorum. Quo fit vt in præsentia non sit reddenda caussa huius & illius determinatæ compositionis, huius & illius ossis: hæc enim est explicanda, dum ad membra instrumentalia determinata descendimus; circa illa Methodum anatomicam exercentes, hoc loco sufficiant quædā generalia explanare.

Figura ossiū.

Itaque cum compositio compleatur ex conformatione, magnitudine, numero & situ: & conformatio in se claudat figuram, superficiem, meatus, & cauitates: quoad figuram; patet, ossa eam consequi, pro ratione contentorum, vt qualis est figura caluariæ, talis sit cerebri.

Superficies.

Quo autem ad superficiem, cum Galen. 11. de vsu partium 18. ossa capitis squamosa a natura genita sunt, vt per hæc simplicia ossa laxa ac cauernosa, temporum ossibus densis ac duris coniungerentur: siquidem densum cum raro, & luxum cum duro, societatem nisi per medium habere non possunt: hoc autem medium est os squamosum, & proinde inæquale.

Meatus & cauitates.

Quo vero ad meatus & cauitates: ossa ita sunt conformata, vt quælibet habeant meatus; hoc est, poros, seu cauernulas, quędam etiam cauitates. Horum autem meatuum & cauitatum vsus fuit cum Galen. 11. de vsu partium 18. vt in his ossium alimentum, detineretur: quod sane in cauitatibus est medulla, in cauernulis autem succus quidam tenuior. Cæterum cum ossium quędam præter cauernulas habeant cauitatem, quædam non habeant: cum Gal. loco citato, & secundo de vsu part. 16. & libro de ossibus primo, os magnum cauitate est donatum, & cauernulas et habet maiores, vt propterea sit rarum: os autē paruum cauernulas duntaxat obtinet, & eas exiles, atque angustas, vt hinc os paruum sit densius magno,

Cuius

Cuius discriminis duplex fuit caussa: altera, vt cũ os magnũ copiosiori egeat alimento, ob id & cauernulis, & cauitatibus eguit, vt in his copiosum detineatur alimentũ: contra ossi paruo sat fuere cauernulæ: reliqua autem caussa fuit, vt ossa securitatem obtinerent, & motui nõ essent impedimento, nam cum ad securitatem conducat densitas, ad motum autem leuitas; in paruis ossibus opus fuit densitate, nam si os paruum cauũ extitisset, imbecillum omnino fuisset; contra in magnis ossibus opus fuit raritate, nam si os magnum & densum, & cauitate destitutum fuisset creatum, graue fuisset, & gestatu difficile: vt merito in imbecillioribus animalibus, ossa sint magis laxa, & caua, & proinde rariora, & leuiora; contra in fortioribus minus laxa, & pleniora, & proinde dẽsiora, & grauiora. Ex quibus colligendum densitatẽ & raritatem, grauitatem & leuitatem esse quidem secundas qualitates, & proinde effectus prodeuntes a temperamento, tanquam a præcipuo instrumento agentis: agens tamen principale non esse facultatem alteratricem, sed formatricem: nam dum formatrix os creat cũ cauernulis exilibus, & sine cauitate os creat densum, & hinc graue, & proinde non ita promptũ ad patiẽdum, dum non producit cum cauernulis amplioribus, & cauitatibus, os efficit rarum, & cauum, & hinc leue. Vt cum grauitas & leuitas sint secundę qualitates, ad differentiam duritiei & mollitiei, quæ sequuntur formatricem: propterea Galenus primo de vsu part. nono, potissimum proposuit interea, quę necessario consequuntur temperiem, duritiem, & mollitiem, & præsertim quia competunt parti vt similaris, leuitas autem & grauitas parti vt est pars instrumenti. Hæc de conformatione.

Colligitur grauitas & leuitas effectus formatricis.

Magnitudo. Quo autem attinet ad magnitudinem: modo maiora, modo minora efficiuntur, prout fundamentum sunt partis vel maioris, vel minoris. Vnde ex primo de anato. administrationibus secundo, si maxillæ paruæ, & musculi parui.

Numerus. Quo vero ad numerum: natura plura produxit ossa, vt in homine, cum Galeno nono de Placitis octauo, sint plura quam trecenta: & ratio fuit, quoniam sunt fundamentum musculorum, a quibus nequaquam plures motiones obiri possent, nisi rarissima essent ossa. Accedit etiam, numerum ad securitatem conducere.

Situs. Quo denique ad situm: hoc loco sat sit loqui de situ, vt in se claudit ossium cõnexum: nam de hac & illa positione seu sede ossis, dicendum, vbi de hoc & illo osse fiet sermo. Per connexum autem intelligere oportet, tum ossis cum alijs partibus, tum potissimũ ossis cum osse: nam cũ plura sint ossa, necessaria fuit ossium inter se coniunctio.

Connexus ossium cum alijs partib. Quantum ad primum attinet: cum Galeno nono de Placitis octauo, ad ossa singula pertingunt venæ, quæ alimentum deferunt. Ad ossa autem non pertingunt nerui, præterquam ad dentes. Cur autem inter ossa soli dentes cum neruis adnectantur, & proinde sentiant, dicemus in sermone de dẽtibus. Cur autem ossa non connectantur cum neruis, caussa fuit, quia non expedit ossa sentire: quoniam cum sint fundamenta reliquarum partium, & proinde etiam illarũ quæ mouentur, frequẽtissimi fuissent dolores. Neq; obstat, quamuis dolor quãdoque ad ossa pertingere videatur: nam cum Galeno secundo de locis affectis septimo, sũt membranarum dolores, quamuis ossiũ veluti dolentium inducant imaginem.

Sed occurrit dubitatio ex Galen. libro de Placitis quarto, dum ait: sensu carere videntur ossa nonnulla, in ossibus quoque nonnulli quandoq; grauitatis sensum percipiunt, qui tamen admodum est obscurus. Ecce hic in aliquibus admittit sensum, in aliquibus non. Neque est vt quis dicat, sensum hunc referendum esse in membranam, in periostium: nã dum membrana afficitur, dolor oboritur non obscu- A rus, nec grauatiuus, sed insignis, vt pungitiuus. Dicimus ergo, Galenum respicere ad sensum animæ, vt fiat in virtute neruorum, sed per membranam. At duo notanda: primum membranam esse vel exigui, vel multi sensus: si exigui, huius caussa partium sensum grauitatis non percipere: si autem multi sensus, sentire, prout membrana ad os pertingit vel exigui, vel multi sensus, ita os grauitatis sensum vel experiri, vel non. Secundo aduertendum: appendices non habere periostium, nec ossa in cauitatibus aurium. Notandum aũt membranam ossa ambientem bifariã affici posse: altero modo quia eius soluatur vnitas, quod fit, dum caussa morbifica hæret, & principaliter agit in membranam, & fiunt dolores quandoque vehementiores, sicut contingit in morbi victoria, vt quandoque in vigoribus quartanarum: alio vero modo membrana afficitur citra solutam vnitatem, dum materia morbifica copiosa hæret in ossibus, & ponderosa, & grauis redditur membranæ, vt fiat tristis B sensus, qui potius grauitas, quam dolor sit dicendus. Et ideo dicebat, nonnulla ossa quandoque grauitatis sensum percipere, qui tamen admodũ obscurus sit. Vnde etiam subdit, sensum ponderis, qui in visceribus exoritur, referendum potius in membranam viscera obuoluentem, quam in ipsa viscera. Hęc de connexu ossium cum reliquis partibus.

Connexus ossium cum ossibus. Quo vero ad connexum ossis cum osse: hunc proponens Phylosophus tertio de historia animalium septimo, & secundo de partibus nono, dicit, similem esse naturam ossibus, ac venis, vt sicut vena ex vno principio orta continua est, ita os ortum ducens a spina dorsi, quæ compacta ex vertebris a capite ad coxas porrigitur; os, inquam, ortum ducens a spina, continuum est, vt neque os vllum seorsum per se habeatur. Cuius positionis continuæ caussa fuit: nam si os ossis continuum non esset (vt ait Aristot.) nec flectendi, nec dirigendi caussam vllam præberet: cum C tamen corpus inflecti per animalis motum necesse sit. Cæterum cum ossium connexio non sit vnica: ob id admonebat Aristot. tertio de histor. anim. 5. ossa vel foris vicissim tangi, vel alterum alteri inseri, vt propterea neruis ligentur, vt circa quæuis ossa neruorum copia dicatur, excepto capite: id enim non neruis, sed suturis ipsorum ossium continetur. Quo loco admoneantur Iuuenes, Aristotelem per neruos intelligere ligamenta: non enim erat bonum, vt ossa inuicem connecterentur per neruos proprie acceptos, nam sæpenumero essent oborti dolores. Vnde dum secundo de partibus nono dicit, ossa deligari per neruos: per hos insinuauit ligamenta. Vnde etiam Arist. nullum constituit caput de ligamentis. Sed ad rem.

Hactenus patet, cum Philosopho ossa inuicem vario modo connecti. Quæ veritas, vt magis pateat, D Galeno etiam duce est intelligenda. Itaque sciẽdum cum Galeno, in proœmio libri de ossibus, dupliciter ossa connecti nempe vel per Arthrosim, vel per Symphysim. Declaro. Per Arthrosin intelligimus articulum in genere, vt est compositio naturalis ossium. Quamuis Hippocrates (ait Galen.) per articulum quid aliud intelligat: siquidem primo de fracturis primo, & tertio de fracturis 52. per articulum intelligit ossium quæ inter se committuntur, non cauum, quo proximi ossis caput recipitur, sed ipsum caput, hoc est ossis partem orbiculatam. In præsentia ergo cum Galeno per arthrosim intelligimus naturalem ossium compositionem. In cuius fabrica, vt ait Galen. tertio de fracturis 55. duplex fuit consilium: alterum, vt articulus permittat membrum sine impedimẽto suos vsus præstare: quod sane euenit, & quia caua in summo existunt, & quia ligamenta sunt laxa: reliquum autem, vt articulus prohibet, ne ossa suo loco moueantur, quoniam stabilitatem præstat articulus per caua admodum sita, & altioris oras ha-

ἄρθρωσις.

 bentia,

bentia, per ligamenta robustiora, & breuiora, & per robustas cordas, validius commissuram a parte exteriori cogentes.

Per symphysim autem (ait Galenus) intelligere oportet vnionem naturalem ossium. Vnde hoc loco quis quæret, cur plurium ossium inuicem coniunctio genere sit tantum duplex: nempe Arthrosis, & Symphysis? Dicendum, non aliam esse caussam, nisi quia dum vis generatrix per vim formatricem agit, & nititur in pluribus ossibus constitutionem moliri, quæ non est temperies, quia pertinet ad ossa, vt similaria: erit igitur compositio, & vnitas: cum constitutio sit tantum triplex, nempe temperies propria similarium, compositio propria instrumentalium, & vnitas vtriusque communis. Itaque Galenus respiciens ad compositionem, proposuit arthrosim & ob id voluit esse ossium naturalem compositionem: respiciens autem ad vnitatem, proposuit symphysim, & ob id hanc voluit ossium esse naturalem vnionem, vt si cōtingat vitium esse in arthrosi, morbus sit in mala cōpositione, nempe in situ; si autem in symphysi, morbus sit in soluta vnitate.

Cum ergo ossium coniūctio sit duplex: nempe Arthrosis, & Symphysis: quantum attinet ad Arthrosim, hæc diuiditur in Diarthrosim, & Synarthrosim. Quantum ad Diarthrosim, quę dearticulatio dici potest; hæc cum Galen. 12. de vsu part. primo, est compositio ossium per motum voluntarium comparata. Quinimo, cum motus esse possit vel euidens, vel obscurus, cum Gal. in proœmio de ossibus, Dearticulatio est structura, est cōpositio ossium, quorū motus est euidens. Subdiuiditur autem Diarthrosis penes discrimen vel compositionis, vel motus. Penes discrimen quidem compositionis, triplex est, species: nēpe Enarthrosis, Arthrodia, & Ginglymus. Declaro. Enarthrosis est, cum cauum excipiens altum admodū est, caputque quod in id inseritur oblongum. Hæc veritas colligitur ex Gal. secundo de vsu par. vndecimo, primo de motu musculorum nono, vbi ait; dum ossa inuicem coeunt vt articulus fiat, alterum quidē ipsorum ossium est quod mouetur, alterum vero, veluti sedes quædam ei quod mouetur, est subfirmatū eo modo, vt se habent ostiorum cardines. Vnde ossi manēti, necessaria est cauitas: ei vero quod mouetur deuexitas, quę etiam ossis caput vocatur. Quo fit, necessum esse, vt tanta sit cauitatis profunditas, quanta est capitis ossis longitudo. Vt merito in enarthrosi, cum cauum sit admodum altum, caput etiam quod inseritur, sit oblongum, vt femoris cum coxendice, & humeri cum scapula. Quo autem ad Arthrodiā, est quę cauum habet, & caput, vt enarthrosis, sed ad eius differentiam cauum non est altum, sed cauum similiter, & in superficie; & hinc etiam caput non oblongū, sed depressum: veluti prima ceruicis vertebra cū secunda, & dens secundæ cum prima. Cæterum propter Iuuenes notandum, cū mentio habita sit de osse, quod habet caput; & de osse, quod habet cauum: quod ad caput attinet; (ait Gal.) oblongum & depressum caput voco, vtrumque referens ad ceruices quibus connectitur: per ceruices autem intelligere oportet tenues ossium processus, quarum ceruicum externum, quod crassius & orbiculatum est, caput nominatur: cum vero in mucronem processus desinit, non ceruix, sed κορώνη nuncupatur. Quo vero ad cauum, si altius descendat, κοτύλη seu acetabulum dicitur: si autem in superficie situm sit, ab ocularis sinus similitudine γλήνη appellatur. Vt merito in enarthrosi cauum dici possit cotyle, in arthrodia glene. Quo vero ad Ginglymum, ea est, qua ossa sese inuicem ingredientia coniunguntur: quemadmodum vertebræ inter se, ac humerus cubitusque alligantur, quamquam in his quędam est differentia: nam in vertebris media in vtramque supra infraq; appositam subit, humeri vero ac cubiti mutuus ingressus est. Hæc de differentijs diarthrosis, penes modum compositionis.

Quo vero ad synarthrosim: hæc cum Galeno, loco toties citato, nempe proœmio libri de ossibus coarticulatio dici potest. Hæc sane duplex est, prout a diarthrosi seu dearticulatione differt, vel secundum magis & minus, vel specie: Primo quidem modo synarthrosim accepit Gal. dum ait, esse scilicet diarthrosis & synarthrosis pro motus quantitate discrimen. Declarans autem quomodo pro motus quantitate discrimen recipiant, subdit: nam diarthrosis est structura ossium, quorum motus euidens est: synarthrosis autem ossium, quæ neque validum neque manifestum, sed obscurum difficilemq; habent motum. Ecce diarthrosis & synarthrosis est idem finis, cū vtraque sit caussa motus: differentia autem solum est pro quātitate motus, hoc est, secundum magis & minus. Vnde ad has differentias respiciens Galen. vt scilicet discrimē est secundum magis & minus, 2. de vsu partium 17. ait, dearticulationem esse vel magis, vel minus validam, vt validior ad validiores etiam obeundas functiones conducat, minus autem valida ad minus validas: verbi gratia, validior est dearticulatio, tum carpi, tum gibbi cubiti, minus valida humeri: si quidem per carpi, & gibbi cubitorum articulos validissimæ & plures obeuntur actiones; contra autem per humeri dearticulationem; nam frequenter vel quiescit, vel similiter & citra violentiam mouetur. Vt cum dearticulationum alię sint magis, alię minus validæ, opus etiam fuit, vt validiores etiam essent robustiores: quod sane robur beneficio ligamentorum consequuntur, & compositionis ossium inuicem: beneficio quidem ligamentorum, vt valida sint in caussa robustæ dearticulationis, cuiusmodi sunt magna, seu crassa, dura, & rotunda. Ex quibus colligendum in præsentia, articulationem conferre ad efficiendū articulum robustiorem: non autem ad vnienda ossa, sicut in symphysi, de qua suo loco dicemus. Quod si Vesalius & reliqui intellexissent, Galenum non redarguissent.

Robur etiam assequuntur articuli beneficio compositionis, dum ossa in connexu minimum distant, quemadmodum in carpo, in quo articulus est valde adstructus: Dum præterea in magnitudine ossa quæ ingrediuntur, habent eminentias æquales cauitatibus ossium suscipientium, quæ etiam, vt ossa suscepta detinent, labra quædam ac veluti supercilia obtinent. Contra autem res se habet in articulatione infirma: nam tenuia sunt ligamenta, & laxa ossium immissio.

Ex his ergo constitutum sit, articulos inuicem differre secundum magis & minus, vt scilicet discrimen recipiunt pro quantitate motus, vt dearticulatio sit efficacior coarticulatione, quia dearticulatio est in caussa motus validioris, & euidentis, coarticulatio autem imbecillioris & obscuri. Vt cum differentia sit inter dearticulationem, & coarticulationem secundum hanc rationem secundum magis & minus: proinde non differant specie.

Idcirco sicut triplex est species dearticulationis, ita triplex est species coarticulationis: Enarthrosis, Arthrodia, & Ginglymus, vt differentia sit tantum secundum magis & minus. Enarthrosis est in tali osse cum osse, cymbam referente: Arthrodia, in primæ costæ cartilagine, cum primo osse pectoris: Ginglymus, in singulis vertebris, præter primam ceruicis, & duodecimam thoracis. Hæc de synarthrosi, vt a diarthrosi differt secundum magis, & minus.

Si autem alio modo capiatur synarthrosis, hoc est, vt fine, & proinde specie differt: esse non potest alia dearticulatio, quam quę est gratia non motus, sed securitatis: vt huius nullus prorsus sit motus: quia si aliquis esset motus; non specie, sed differentia, esset secundum magis, & minus. Hanc autem proposuit in proœ-

Marginalia: 2. σύμφυσις. — 1. διάρθρωσις — ἐν άρθρωσις. — ἀρθρωδία. — γίγγλυμος. — 2. συνάρθρωσις. — Synarthroseos primum genus. — Synarthroseos alterum genus. — A — B — C — D

proœmio de ossibus, dum ait: Synarthrosios quoque triplex est species; vt inferat Synarthrosim non modo differre a diarthrosi, pro motus quantitate, scilicet secũdum magis & minus, sed etiam specie, vt huius etiam sint tres diuersæ species: non potest autem specie differre nisi secundum alium finem: est autem non motus, sed securitas: eius gratia ossa inuicem sunt coniuncta, ita tamen, vt non sit opus motu.

1. Sutura. Atque huius Synarthrosis tres sunt species, nempe: Sutura, Harmonia, & Gomphosis. Declaro, Sutura compositio quædam est, ad consuturę veram similitudinem, vt in capitis ossibus, seu, ad similitudinem duarum serrarum sese mutuo recipientium, vel instar vnguium, cum gibbæ videlicet partes, ad vnguium figuram structę, subeant in sinus, quibus apte excipi possunt.

2. Harmonia. 3. Gõphosis. Harmonia autem est ossium coarticulatio per simplicem lineam: sunt autem nonnulla maxillæ superioris ossa, & quædam etiam capitis ossa ad hunc modum constructa. Gomphosis est, cũ instar claui os ossis infigitur: veluti dentes in mandibularum fossulis. Cęterum cum Galẽ. gomphosis prope ad symphysim accedit, vt scilicet videatur pertinere potius ad vnitatem, quam ad compositionem. At reuera pertinet potius ad compositionem: siquidem dentes suis alueolis non adnascuntur, cum vel eruantur, vel sua sponte decidant: quod nequaquam fieret, si gomphosis esset vnio, non autem compositio.

Hęc de coniunctione ossium per compositionẽ, & proinde per arthrosim: siue sit diarthrosis, siue synarthrosis: & si synarthrosis, siue secundum magis & minus, siue specie differat a diarthrosi.

Symphysis. Quo vero ad ossium coniunctionem per vnitatẽ, quę dicitur Symphysis: hæc duplex est, vt ossa inuicem connascuntur, vel inter se, vel aliorum interuentu. Quæ etenim ossa fungosiora, molilioraque sunt, mutuo inter se coalescunt; quæ autem sicciora, egent corpore, quo mediante vniantur. Si ergo primo modo fiat coalitus, fiat vnio, vt apparet in ossibus maxillæ inferioris: tunc hæc vnio detinet nomẽ generis, & vocatur Symphysis. Si autẽ fiat coalitus, mediante corpore alio ab osse: hoc est vel cartilago, vel ligamentum, vel caro. Si cartilago, erit Symphysis, quæ vocatur Synchondrosis; si ligamentũ, (quod vocabant antiqui etiã nèruum) erit Symphysis, quæ dicitur synneurosis: si caro, nuncupatur Syssarcosis. Horum autem exempla esse possunt: primo Symphysis, vt detinet nomen generis, vt ossa maxillæ inferioris: Synchondrosis, vt ossa pubis, & ossa puerorum cum suis appendicibus: Synneurosis autem, vt radius cum vlna; Syssarcosis denique vt ossa hyoidis cum ossibus pectoris, mandibula inferiori, ac scapula.

Hęc de connexu ossis cum osse, siue per compositionem, siue per vnitatem. Quibus hunc in modum habitis, (vt puto) vsque adeo patet Galeni sententiam ita esse veram, vt non deceat aliorum vel sententias, vel in Galenum redargutiones in medium adferre: siquidem ex veritate proposita sponte corruunt.

Quare cum hactenus pateat os esse membrum similare, genitũ ex semine, a vi ossifica; & alteratrice, tribuente temperiem, & vnitatem ossi, vt est pars similaris; & formatrice, addente & cõpositionem, & vnitatem ossi, vt est pars totius instrumenti: modo sequitur vt ossis finalis caussa explicetur.

4 Finalis caussa ossiũ. Itaque in definitione dictum fuit *gratia fundamenti cæterarum partium hominis*. Hæc ergo particula non modo claudit caussam finalem, sed per hanc etiam distinguit os ab osse, hoc est, ab osse monstroso morbifico, brutorum, nec non & cadaueris humani: siquidem cadaueris ossa sunt æquiuoce ossa: at si hęc contemplemur, id fit propter hominis ossa, quorum proprie est finis propositus, nimirum vt sint cæterarum partium fundamentum. Nec præter rationem: nam cũ homo, vt paruus mundus, ad portionem respondeat magno mundo, quemadmodum in magno mũdo fundamentum est terra, in paruo etiam, & proinde in homine, aliquod debet esse fundamentum terræ proportione respondens: nil aliud autem esse potest, quam os, quoniam inter omnes corporis partes maxime illud est terrestre. Hanc vtilitatem noscens Aristot. secundo de partibus nono, ait, ossium genus haberi ob carnis consistentiam: vt omnibus partibus carnosis ossa subiaceant, aut flectendi gratia, si caro moueatur; aut cõseruandi, si pars carnosa sit immobilis. Vnde capitulo octauo etiam inquit, ossa genita esse gratia sensus tactus: natura enim ossium adhibita est, vt sua duritei sequaret rem mollẽ, hoc est, carnem, hoc est, instrumentũ tactus. Ad hęc, tertio de partibus quarto, ait, cor esse destitutũ osse, excepto corde equi, & cuiusdam generis boum, quibus præ magnitudine os quasi adminiculum subditum est, quomodo etiam totum corpus (ait Aristot.) ossibus sustentatur, & continetur. Vnde & Plato libro de ossium natura ait, ossa corpori stabilitatem, rectitudinem ac speciem, id est, figuram exhibere, vt si os deficiat, pars propriam figuram non seruet. Et ob id Auicennas cap. de membris ait, os esse corporis fundamentum, & sustentaculum motuum. Potuit autem accepisse a Galeno, ex libro de ossibus cap. primo, dum ait: ossium vsus est, vt sint fundamenta subiecta ad vniuersam corporis substantiam substentandam, vt propterea omnia ossibus adnascantur, & stabiliantur. Ecce ergo quemadmodum ossium vsus est, vt sint fundamentũ reliquarum partium; vt secundum hanc rationem ossa concurrant, vt partes sine quibus non, cum sine fundamento ędificium construi nequeat.

Quo loco admoneantur Iuniores, hunc esse ossium vsum, ita tamen vt ossa pręter communem hũc vsum, alios etiam obtineant. Neque hoc est absurdum: siquidem ex Gal. 11. de vsu partium 18. & 2. de vsu partium 11. millies demonstratum est, naturam omnibus, quę gratia alicuius parata fuerant, ad aliũ quoq; vsum probe vti, & vnius partis multiplex etiã possit esse vsus, quamuis vnus sit communis, reliqui proprij; verbi gratia, natura efficit ossa, vt essent cęterarum partium fundamenta, sed præterea quoque ossibus ad alios vsus vtitur. Vnde, Auicennas, cognoscens propositum finem esse communem, in sermone de ossibus ait, omnia ossa corporis sustentaculum sunt, & erectio; vt si conferant propter motum, etiam conferant vt sustentaculum, non e contra: & per articulos, vt ait Plato in Timeo, partes mouentur, hoc est, flectuntur, & proinde etiã instaurantur. Sed non modo cõferunt ad motum, sed etiam alios præstant vsus: vtpote cũ Gal. tertio de locis affectis, decimo, ossa quæ ethmoidea, id est, colatoria vocantur, habent foramina, per quæ vapores ad cerebrum feruntur. Ecce hæc ossa alium habent vsum, quam motum; sunt tamen partium, quæ adnascuntur, fundamentum. Præterea plures ossium vtilitates proponens Galenus vndecimo de vsu partiũ decimooctauo, ait, ossa a natura constructa esse, gratia aut motus, vt in omnibus dearticulationibus; aut perspiratus; aut transitus cuiusdam, vt capitis suturæ; aut partium discriminis, vt ossa squamosa; aut securitatis, ac patiẽdi difficultatis, vt ossa capitis, & manuũ, quæ ex multis ossibus constantur. Ecce ossium sunt plures vsus, de quibus tamen non hic, sed proprijs locis dicẽdum, nimirum dum de hoc & illo osse loquemur. Sat sit in præsentia scire, ex omnibus vsibus duos reliquis esse magis communes, ad quos respiciens Galenus decimosexto de vsu partium secũdo dicit; ossa per suam substantiam, scilicet terrestrem, & proinde durã, duas vtilitates præstare: altera fuit, vt sint multis locis veluti stabilimẽtũ, ac sedes alijs partib. sub-

iecta: secunda, vt sint veluti propugnaculum quoddam ac murus. Vt cum hæ sint communes ossium vtilitates, iure ossa neruos non suscipiunt, vtpote quibus vanum erat aut sensum aut motum volūtarium tribuere. Ceterum quamuis duæ sint ossium communes vtilitates, magis tamen communis est, ut sint reliquarum fundamentum: uerbi gratia, cranium confert cerebro propugnaculum, sed præterea est sedes partium adherentium, ut per petuo cum reliquis vsibus locum habeat, & sit fundamentum. Neque obstat quamuis dicat Galenus alteram utilitatē esse, ut sint multis in locis ueluti stabilimentum, ac sedes, ut per hæc uerba inferre liceat, si ossa sunt sedes in multis locis, ergo non omnibus, ergo ut sint sedes, non est communis usus. Etenim dicimus, quodlibet os esse fundamentum reliquarum partium, sed non omnium, sed vicinarum & adhærentium: uerbi gratia, costæ sunt sedes musculorum, non cordis, ut per multos locos non intelligere liceat locos in quibus reperiuntur ossa: nam ubicunque reperitur os, semper est sedes, est fundamentum: sed per multos locos intelligere licet, uel alias partes, uel aliarum partium locos, ut significaret, os ita esse sedem, ut sit sedes multarum partium. Quare nulla est difficultas.

Atque iam patet, quemadmodum os nil aliud est, quam membrum similare, genitum ex semine, a ui ossifica, gratia fundamenti cæterarum partium.

Generalem porro sermonem de ossibus quod attinet: nil aliud explicandum relinquatur nisi ut breuiter digrediamur circa quasdam uoces, quibus frequenter cum Gal. in sermone specifico de ossibus uti cogemur. Sunt autem appendix, processus, acetabulum, glene, bathmoides.

Appendix quid.

Primo ergo quantum attinet ad Appendicē, hanc Græci ἐπίφυσιν uocāt, hoc est, additamentum seu adnascentiam quandam. Voluit autem Gal. libro de ossibus primo, esse appendicem, ubi os cum osse ad unionem coit: ut appendix sit os alteri ossi adnatum, peculiarem obtinens circumscriptionem, ut non sit ulla portio ossis, cui committitur: Et potissimum conspicitur in iunioribus, in senioribus autem uix coniunctionis terminus conspicitur, ut uera sui ossis portio esse uideatur: cuius discriminis ratio est, nam in infantibus inter os & appendicem conspicitur cartilaginis portio, quæ appendicem ossi glutinis modo adnectit, quæ deinde procedente ætate in os conuertitur. Vt hinc colligere liceat, hanc inter appendicem & os suum coniunctionem, esse potius per symphysim, quam per arthrosin: per compositionem, et per symphysim, quæ uocatur synchondrosis, quia fit interuentu cartilaginis, quamuis procedente ætate, cum cartilago in os degenerarit, uideatur symphysis per se, hoc est, unio circa medium aliquod corpus facta.

Galenus a Vesalio reprehensus.

Circa cuius usum Gal. reprehenditur a Vesal. primo libro capitulo septimo, propterea quod Gal. 11. de usu partium 18. uoluerit, appendicem esse operculum sinuum ossium, medullam excipientium. Siquidem (ait Vesal.) & appendices habent cauernulas medulla repletas. Adhæc quamplurima repeririuntur ossa, non modo parua, sed etiam ampla, quę & sinibus carent, & tantum appendicem habent, cuiusmodi sunt scapulæ, & alia ossa, de quibus suo loco.

Defēditur. Pro Gal.

Ego sane epiphysis vsum apud Gal. triplicem reperio: Duos siquidem proposuit vndecimo de vsu partium 18. & tertium minus precipuum secūdo de vsu partium vndecimo. Declaro. Gal. vndecimo de vsu partium 18. ait: artuum capita, quæ vtique epiphysis, & condylos appellant, extiterunt gratia discriminis partium: nam cum homo sit vnus, expedit etiam partes diuersas vnire. Vnde si contingat os simul esse cauum, & laxum, vt egeat osse denso & duro; per mediam cartilaginem os densum & durum, cum cauo & laxo coniungitur: quemadmodum cū temporum ossibus duris ac densis, per media squamosa, syncipitis ossa laxa ac cauernosa coniunguntur. Hinc fit, vt si os sit simul cauum & laxum, egeat epiphysi: siquidem epiphysis est os, nec cauum, & durius osse cui coniungitur, saltem secundum partem, qua inde articulationem desinit, vt dicit Gal. vbi os medullam habet, appendicem instari operculi, vt plurimū videas adnasci: dicit autem (vt plurimū) quia, vt plurimum os, quod medullam habet, & proinde est cauum, est etiam laxum; vt, si eueniat quādoque os habere medullam, & simul esse cauum & durum, non egeat appendice, cuiusmodi est maxilla inferior, nam est quidem os cauum, sed durum, & eius cauitas est exigua. Sed cur os cauū & rarum eget epiphysi? Inquit Galenus ob duplicem caussam: Altera, quia os cauum, & proinde medulla repletum, eget operculo, præsertim si sit rarum; nam os densum per se medullā sine externa epiphysi sibi claudet: secus autem si sit rarū, nā potissimū vi motus medulla effluere ac dissipari posset, nisi ab epiphysi, tanquam ab operculo, clauderetur. Reliqua autem caussa fuit, quoniam quę de articulantur ossa dura postulant, vt quæ assidue erāt mouenda, atq; inter sese atterenda. Vt appendix per suam duritiem & densitatem conserat, & vt operculum medullam conseruans, & vt in motū non ita facile patiatur. Quibus addit tertiam vtilitatem 2. de vsu partium 11. dum ait, naturam vti epiphysios eminentij, seu gibbositatibus, tanquam muro quodam valido, aut turri, muniens capita tendinum digitos mouentium, quæ sane capita inter medias harū eminentiarum concauitates dimisit.

His hunc in modum propositis, secundum Galen. mentem, de epiphysios vtilitatibus, facile est Vesalij obiectionibus satisfacere. Nam primo, dum ait Vesalius: appendices habent cauernulas medulla repletas, ergo non sunt operculum alterius ossis: non valet hæc consequentia: nam epiphysis habet cauernulas, non cauitates: quia ipsi sat est illa medulla in cauernulis contenta, & ideo non est opus alio operculo. Dum autem addit; reperiri ossa & parua & ampla, quæ sinibus carent, & tamen habent appendicē: dico, in his appendicis vsum non esse caussa medullæ, cum non adsit cauitas, sed caussa motus, & vt non fiat passio, & quandoque pro custodia capitum tendinum.

Galenus contra Columbū adseritur.

Sed neque Columbi obiectiones difficile est dissipare. Nam primum, dum ait, appendices non esse ossibus duriores, quia (vt scitis) dicit Gal. esse saltem duriores secundum partem, qua appendices cum ossibus committuntur. Ob id subdit Columbus, se non posse tueri Gal. appendices frequenti assiduoq; motu articulorum nō agere propter suam duritiem, sed id fieri beneficio cartilaginis, quæ sua (vt ita dicam) vnctuositate articulationem non modo magis lubricam, & ad motum promptiorem facit, verumetiā cōseruat: quo fit, vt non omnia ossa habeāt epiphysim, crustam tamen hanc cartilagineam præ se ferant. Dicimus, articulationem lubricam seruari ope cartilaginis; conseruari autem propter ossiū duritiem: ossa autem quædam seruari sine appendice, quoniam ita dura sunt, vt appendice non egeant.

Cæterum bonus Columbus, alas sibi esse credens, & audacter ad sydera vsque euolare sibi persuadens, ait; appendicis vsum nemini adhuc cognitum, sed scitu dignum & pernecessarium esse, vt ex cōiunctione appendicum cum ossibus, ligamenta prodirent, quæ in articulis compositionē stabiliunt: ve si sint ossa in quibus non fiat coarticulatio, vt ossa illi & scapularum, vt nonnulli vertebrarū processus, ex horū ossium coniunctione cum epiphysi oriuntur ligamēta, quæ ad musculorum constitutionem necessario concurrunt. Atque deniq; pro suæ sententiæ confirmatione, ostendit, ligamentorum necessitatē caussa &

sa & musculorum, & articuli. Sed satius erat ut ostenderet ligamentorum non necessitatem, sed quomodo beneficio epiphysis oriantur: nam patet id quod oriuntur, etiam dum non adest appendix. Accedit; si os formatum esset ut appendix non esset coniuncta, sed esset pars totius ossis, nihilominus etiam citra hanc coniunctionem orta essent ligamenta. Hæc de epiphysi.

Processus quid.

Quo autem ad processum, quem Græci uocant Apophysim: cũ Gal. libro de ossibus primo, est totius ossis pars, quæ instar tuberculi prominet. Vt processus reperiatur etiam in epiphysi, & quãdoque etiam appendices hæreant aliorum ossium processibus.

Processus autem seu apophyses ut figura differũt, uarijs uocibus donantur, ut uocent styloidem processum illum, qui acuti styli formã refert: nuncupant autem coronæ processum, si similem habeat formã cum cornu cerui: unde est processus acutus, sed non ita tenuis, ut styloides, cuiusmodi sunt processus in inferiori maxilla. Nominant etiam ancyroidem processum, qui anchoræ formam præ se fert, cuiusmodi sunt processus interiores scapularum. Adhæc uocant processuum capita, & sunt processus, qui desinunt in ossis caput, & quidam habet illud caput depressum, quidam oblongum & prominens, in aliquibus etiã est rotundum. Depressum quidem, vt postbrachialis, dum iungitur cum brachiali, oblongum vt femoris caput superius, quo cum osse coxendicis articulatur. Cæterum si accidat, vt caput depressum vix percipiatur an sit eminens, vel cauum, dicitur condylos, Latini vocant nodos, vt femoris inferiora iuxta quæ depressa capita. Rotundum autem, quale est humeri cum scapula. Adhæc tenuior pars processus dicitur ceruix, & ab osse vsque ad caput pertinet.

Horum autem processuum vsus multiplex est: primum enim conducunt ad commodum ossium connexum, adhæc ad exortum, & insertionem partium, & harum etiam tutelam: sicut dictum est de epiphysi. Quæ cum Galeno secundo de vsu partium vndecimo, confert instar muri ad tutelam capitum tendinum, secundum suas eminentias, hoc est processus. Vt cum hic vsus competat appendici, non vt appendix, sed vt habet processum, & habet eminentiam: propterea vndecimo, de vsu part. 18. proponens vsus appendicis, vt appendix, duos tãtum proposuit. Hęc de processu seu apophysi.

Acetabulum quid.

Quo vero ad acetabulum, quod Gręci cotylem, & cotyledona vocant, est sinus profundus, qui excipit caput ossis: obseruatur autem in coxa, vbi femoris caput admittitur. Hic autem profundus sinus augeri solet, a processibus quibusdam circularibus: qui vt sunt positi in superficie, ita hos processus labra seu supercilia vocamus: & sunt in caussa, vt ossa non ita prompte luxentur. De his loquendum in sermone de processibus.

Processus supercilia seu labra.

Glene.

Quo autem ad Glenem, est sinus leuiter cauatus, qui refert formam sinus ocularis, cuiusmodi reperitur in tarsi ossibus, vt glene, vt sinus superficietenus cauatus respondeat capiti depresso, quod condylos seu nodus vocatur.

Bathmoides.

Quantum denique ad Bathmoides, sunt ossium sinus, qui basis ritu os mouere non sinunt vltra quam animanti sit ex vsu: cuiusmodi reperiuntur in sede anteriori & posteriori humeri, vt singulos vlnæ processus excipiant. Hæc de ossibus in genere.

CAPVT IX.

De Cartilaginibus.

Definitio.

QVantum attinet ad cartilaginem, per hanc intelligimus substantiam quandam albam, mediã inter ossa & ligamenta. Auctor finitionum hanc ossis imaginem nuncupauit. Cuius hæc potest tradi definitio: *Cartilago est membrum similare, ex semine genitum, a facultate cartilaginifica, gratia custodiæ partium motui destinatum.*

Declaro hanc definitionem, sed eo breuius, quo maiori ex parte patere potest ex traditis in doctrina de ossibus. Primũ ergo dictum fuit, esse *partem*, esse *membrum similare*. Siquidem quęlibet pars cartilaginis est cartilago. Et ob id Galenus primo de elemẽtis septimo, & primo de natura primo, cartilaginem inter partes similares recenset. Nec ab re: nã, quamuis cartilago non sit simplex substantia, sed mixtum quoddam ex pluribus: nihilominus eam habet compositionem, quæ competit parti mixtæ similari, ad differentiam & instrumenti, & totius corporis. Declaro. Cum Galeno libro de differentijs morborum tertio, in homine triplex est compositio: una totius, vt prodit ex coniunctione partium instrumentaliũ, vt totus homo compositus est ex artubus, & visceribus: alia est compositio, quæ procedit ex coniunctione partium similarium, vt cor, quod componitur ex carne, membranis, venis, arterijs, & id genus similaribus particulis: tertia autem, sed in genere omnium prima, est compositio similarium, cuiusmodi est cartilago, vt componitur ex quatuor elementis; vt ex his fiunt humores. Constitutum ergo sit, cartilaginem esse partem similarem: quæ tamen vt instrumenti pars instar carnis & reliquarum partium similarium, præter temperiem, decentem requirit compositionem, quam per formationẽ, & magnitudinẽ ibi insinuauit Galenus. Vt cum cartilago sit pars similaris, & proinde destituta venis, neruis, & arterijs, siquidem horum nullum per cartilaginis substantiã disseminatur; vt sit pars quæ viuit, quæ proinde insitas habet a natura potentias, iure a Galeno capite artis medicin. nono, numeretur inter partes, quæ a se ipsis gubernantur, neque aliarum gubernationibus præsunt.

Materia.

Deinde dictum fuit *genitum ex semine*. Est enim pars seminalis, vt plurimę corporis partes. Cæterum aduertendum cum Galeno, secundo de temperamentis secundo: quamuis fiant ex semine arteriæ, venæ, nerui, & membranę ex vna parte; ex alia vero, etiam ossa, & cartilagines: nihilominus differentia est: quoniam vis generatrix per alteratricem in generatione membranæ, arteriarum, venarum, & neruorum, ita agit in semen, vt tendatur; in osse autem, & cartilagine, vt etiam concrescat. Hinc fit, vt cum opus sit vt intensiori alteratricis in concretione, quã in intensione; vt ossa & cartilagines vltimo perficiantur. Et cum ex simili materia fiant ossa & cartilagines: ob id dixit Aristoteles tertio de historia animalium octauo, & secundo de partibus nono, cartilaginem eadem constare materia, qua ossa. Vt trigesimo tertio prob. v't. etiam dicit, cartilaginem non nisi os esse: & differentiã esse secundum magis & minus, vt propterea & cartilago fiat ex semine; & rupta nunquam reparetur. Vnde cum cartilago gignatur ex semine, hoc etiam alitur. Huic autem proxima est materia, quam Gal. 3. de facultatibus naturalibus vltimo, voluit esse substantiam mucosam, quæ cartilaginibus circumfunditur.

Deinde fuit dictum *a vi cartilaginifica*. Nam sicut propriam ossis facultatem uocamus ossifica, ita cartilaginis, cartilaginificam nuncupare licet. Hæc autem cum agat per ium & alteratricem, & formatricem: quantum attinet ad alteratricem, per hanc, ut colligere licet ex Galeno 1. de elementis septimo, cartilagini tribuit temperiem frigidam & siccam. Notandum autem, cum Galeno primo de temperamen. sexto, & secundo eiusdem operis tertio, cartilaginem quidem esse siccam, non quidem absolute, sed ut mixtum, in quo siccum excedit humidum, ut idem etiam de frigido sit statuendum. Vt propterea cartilago sit cõstituenda frigida & sicca, ut mixtum,

Crasis.

tum, in quo elementum frigidum & siccum dominatur: ea tamen lege, vt si (cum Galen. eodem lib. c. vl.) conferantur cartilago cum osse, cartilago sit minus sicca, vt frigidissimus & siccissimus sit pilus inter ea, quæ in corpore reperiuntur, siue animata, siue inanimata sint: inter animata autem omnium frigidissimum & siccissimũ sit os: cui succedit cartilago. Vnde hanc temperiem necessario consequens proponẽs Gal. 7. de vsu partium tertio, ait, cartilaginem obtinere substãtiam omnium partium durissimam, vt solo osse sit mollior, seu minus dura.

Solidus, & connexus.

Quo vero attinet ad formatricem: ab hac ita fuit formata, vt cum Aristot. tertio de historia octauo, & secundo de partibus nono, ad differentiam ossium, non sit perforata, vt propterea nec medullam contineat. Quod non est intelligendum de cartilaginibus, quæ insunt animalibus loco ossium: nam in his cartilagines sunt perforatę, vt contineant humorem in medullæ speciẽ. Adhuc, cartilago cum neruis connexum, cum Gal. 16. de vsu part. secundo, nõ est adepta: quoniam cum Gal. 1. de elementis secundo, est sensus expers. Et ratio fuit, quoniam cartilaginis est vsus, vt sensus in causa fuisset detrimenti.

Vsus.

Vsus autem est qui in definitione est propositus, dum dictum fuit *gratia custodię partium motui destinatarum*. Hunc vsum proponens Galenus duodecimo de vsu partium decimoquinto, ait, demonstratum esse, cartilaginis substantiam ad subiecta instrumenta tegenda & defendenda maxime esse idoneam, vt quę neque comminui, neque rumpi, quemadmodum dura atque friabilia, neque incidi, neque contundi, quemadmodum mollia, & carnosa queat. Vt colligere liceat cartilagines esse recensendas inter partes, quæ ad custodiam potissimum fuere creatæ. Neque obstat, quamuis a Galeno alij cartilaginis vsus proponantur: nam vel ad hunc, hoc est, custodiam referuntur, vel non sunt ita præcipui vsus, vel huius cartilaginis proprij, vt non illius. Declaro. Galen. vndecimo de vsu partiũ decimo octauo, inquit, cartilaginem instar glutinis cuiuſdã coniungere densa & dura ossa cum laxis & raris: siquidem cauernulas ossis laxi resarcit, & asperitates leuigat. Cæterum cartilago vt coniungit, ita etiam per coniunctionem custodit: quare præcipuus finis est custodia. Præterea Galen. duodecimo de vsu partium tertio, ait, cartilaginem vnctionis vsum præstare articulis, solam tamen ad motum non sufficere, quoniam motorijs instrumentis adnexa, superfluum pondus instar lapidis præbet. Ex quibus colligendum, cum cartilago sit adnexa motorijs instrumentis; merito, vt in definitione dictum est, eius vtilitatem respicere partes motui destinatas; dum autem ait, præstare vnctionis vsum, per vnctionem, & motus fit melior, & partes etiam custodiuntur. Addit etiam Gal. decimo sexto de vsu partium secundo, cartilaginis duplicem esse vsum, vt alter sit in articulis, vt per leuem ac politam substantiam partes subungat: ecce conferunt ad motus, vt melius fiant: reliquus autem (ait Gal.) vt sint corpora mediocriter cedentia, & proinde ad partium subiectarum tutelam. Ecce ergo quemadmodum cartilaginum finis, est custodia. At notandũ, dixisse Aristot. tertio de historia animal. secundo, quod vice fungitur ossis, esse cartilaginẽ. At hoc intelligendum esse de cartilagine, quæ reperitur in animalibus ossibus destitutis: & ob id ait, quod vice fungitur ossis, est vt spina, & cartilago, hoc est, in animalibus, quæ loco ossis obtinent, vel spinam, vel cartilaginem. At in homine, qui obtinet ossa, cartilago adnexa alium habet ab osse vsum. Vnde secundo de partibus 9. addit, cartilaginosæ partes inseruntur flexuris, hoc est, articulis, veluti lectisternium, ne attritu mutuo lædantur. Hæc de cartilaginibus in genere dicta sufficiant.

CAPVT X.

De Ligamentis.

QVantum ad ligamentum: & primo quoad nomen: Gal. lib. de ossibus in procemio ait, apud anatomicos tria fuisse neruorum genera, vt neruum qui oritur ex cerebro, nominarent neruum voluntarium; qui oritur ex musculis, tendinem; qui ex ossibus, ligamentalem. At subdit Gal. ne æquiuoca nomina obscuritatis aliquid adferant, quod ex ossibus oritur, vocabimus non neruum, sed ligamentum. Græci vocant Syndesmum, Latini etiam vinculum, copulam.

Definitio.

Huius autem a Vesalio hæc proponitur definitio: *Ligamentum est corpus similare, ex osse aut cartilagine, aut quauis duriore membrana principium ducens, sensus expers, durum, sed cartilagine mollius, album, varioſq; in colligendo, continendo, obtegendo, & musculis constituendis, homini vsus præstans.* Quam definitionem breuitatis, & proinde vtilitatis vestræ gratia nec approbare, nec improbare volo: nam alia proposita, & explicata, quilibet facile, quantum ponderet definitio Vesalij proposita, pernoscet. Hæc igitur a nobis traditur ligamenti definitio: *Ligamentum est membrum similare, genitum ex semine, a vi ligamentifica gratia custodię continentionis partium.*

Genus.

Declaro. Primo dictum est, esse *membrum similare*. Hæc particula colligitur ex Galeno primo de elementis octauo: vbi voluit hominem constare ex primis, hisque sensibilibus elementis, quæ similaria appellantur, cuiusmodi sunt fibræ, membranæ, caro, adeps, neruus, medulla, os, cartilago, ligamentum, & id genus alia, quorum vniuersæ particulæ eandem cum toto formam retinent. Quæ sane similares particulæ, & ipsæ gignuntur ex alijs sibi proximis elementis, hoc est, humoribus inuicem permixtis; sicut humores generantur ex cibis, & potionibus; & hæc ex quatuor elementis, quæ ex nullo amplius corpore generantur, sed ex materia, & qualitatibus. Ecce ergo quemadmodum ligamentum est hominis pars similaris, quemadmodum etiam primo de natura humana a principio, & lib. de morborum differentijs cap. 3. explicauit. Cæterum ex Galen. lib. de æquali intemperie secundo colligimus, ligamentum non modo esse partem similarem, sed vere, & maxime similarem. Siquidem ait: digitorũ particulæ, sunt ossa, cartilago, ligamentum, arteria, vena, membrana, caro, tendo, vnguis, adeps: quas particulas non licet diuidere in aliam speciem, sed sunt similares, ac primę, exceptis tamen arterijs, & venis: hæ nãque ex fibris, & membranis sunt conditæ. Ecce non excludit ligamentum. Erit ergo pars similaris, & maxime similaris, hoc est, magis similaris, quam vena, & arteria. Vnde merito idẽ Gal. lib. artis medicin. ligamentũ recensuit inter illas partes, quæ a seipsis gubernantur, nec potentias aliunde habent emanãtes, vt hinc sit pars viuens, sed quæ arterijs, venis, & neruis non egeat. Et ob id dicit Gal. decimosexto de vsu partiũ 2. ligamenta neruos non suscipere & iure affirmauit primo de Placit. ligamentum sensu omni carere. At inquit Vesalius in sermone proprio de ligamento, cõmune esse ligamentis, vt obtuso admodum sensu participent: nollem enim, ait, dicere nullo. Nullam autem huius dicti probationem confert: forte autem fuit adductus Galeni auctoritate, dum tertio de facultatibus naturalibus vltimo ait, ligamenta confici ex multis fibris, quæ & similares particulæ sũt, & vere sensibiles. Sed fuit deceptus: nã per fibras sensibiles nõ intelligit sensitiuas, hoc est, sensu prædita, sed sẽsibiles, hoc est, quæ posſũt esse sensus exterioris obiectum, hoc est, quæ tangi, & conspici queunt. Quẽadmodum etiam (si licet Gal. per Gal. interpretari)

Ligamẽtum non sentit.

primo

primo de elementis octauo, intellexit, dum ait, hominem constare, ex carne, adipe, osse, cartilagine, tanquam ex primis & sensibilibus elementis. Ecce vocat elementa sensibilia, hoc est, non quæ sentiunt, sed sentiuntur. Neque obstat duodecimo de vsu partiũ tertio, tendinem minus sentire neruo, magis autem ligamento, vt inde sit inferendum, ligamentum sentire? Nam cum originem non ducat a cerebro, non potest sentire: sed talis fuit modus loquendi, vt neruus magis sentiat, tendo minus, ligamentum adhuc minus, quia nihil.

Sed quomodo ligamentum nutrietur si nõ habet venas? Dico venas deferre alimentum, non facultatem, quia insita est.

Materia.

Deinde in definitione dictum fuit *Genitum ex semine*. Hanc materiam ex qua noscens Gal. libro de constitutione artis med. septimo, ait, ligamentum ortum habere ex semine, vt si excidatur, resarciri nequeat. Quam veritatem magis explicans primo de semine decimo, ait, ligaméta gigni ex ea seminis portione lenta, quam extrahit calor in ossium generatione ex semine, vt portio terrestrior mutetur in os minus terrestrius, & viscida in ligamentum: ita vt cum eodem Gal. primo de decretis nono, in fibras rectas resoluantur, ligamentis tamen admodum duris exceptis, quippe quæ in fibras resolui non admodum possunt: quinimo & plura ligamenta in membranæ speciem dilatantur. Vt cum ligamentum gigantur ex lẽta seminis portione, iure cum Gal. 3. de facultatibus naturalibus vlt. ligamenta alantur lento humore, qui ipsis inspersus visitur: hunc vero suxerunt ex sanguine venarum, electo inde, quoad potuere, quam similimo: assimilant autem sensim ac sensim, atque in suam naturam mutant: quem scopum vt assequãtur, succus ille, vt diutius detineatur, & per moram alteretur, inspergitur in spacijs medijs fibrarum, ex quibus & plurimis ligamenta conficiuntur: cõficiuntur ex plurimis fibris. Vt significaret, cum partes similares constent ex substantia carnosa, fibrosa, & membranosa, hæc fibrosa plurima est, & necessario, quia procedit ex semine, in quod agit calor in ossium generatione, vt portionem lentam mutet in ligamenta.

Temperamẽtum, & consequentia, vt albedo, durities insensibilitas.

Deinde dictum fuit *a vi ligamentifica*. Per hanc intelligimus generatricem propriam ligamenti: quæ sane cum agat per alteratricem, & formatricẽ; quantum attinet ad alteratricem, per hanc tribuit ligamento temperiem frigidam & siccam. Verum addit Gal. 3. de symp. caussis 3. eam conditionem, vt ligamenta quanto sunt sicciora, tanto valentiora, si tamen sint intra illum siccitatis excessum, vt propter duritiem, scil. a siccitate prodeuntẽ, non flectantur, & propter siccitatem, veluti friabilia euadãt, quippe ita conuulsionibus tentantur. Ligamenta ergo sicca esse debent, sed vsque ad certum siccitatis terminũ: ita tamen, vt ligamentorum substãtia cum Galen. 6. aphoris. 49. sit durior & densior substantia carnis. Quinimo cum eodẽ Gal. duodecimo de vsu partiũ secundo, ligamentum obtinet substantiam mediam inter cartilaginem & neruum; at vt non sit molle, vt neruus; propterea quod in vehementioribus motibus abrumperetur: neque durum, vt cartilago, vt ossibus a musculis tractis obsequatur. Dicit enim primo de Placitis 9. & primo de vsu partiũ 17. respiciẽs ad consequentia temperaturam, ligamẽtum esse substantiam quandam albam, & exanguem, & multo crassiorem ac duriorem neruo, tendine, & mẽbranis. & discrimen esse inter ligamenta, pro intensiore scilicet & remissiore siccitate, vt etiam testatus est primo de temperamentis vltimo. Vt ligamentum interdum ad tantam duritiem producatur, vt substãtiam quandam cartilagineam consequatur, vt ad differentiam ligamenti minus vocetur ligamentum cartilagineum. Huiusmodi sunt ligamenta, non quæ articulis exterius obtenduntur, sed quæ inter ossa latitãt, vtpote ligamenta quæ vertebrarum corpora intercedunt. Hoc autem loco admoneantur iuuenes, ne forte credant ligamentum cartilagineum gigni a duplici facultate, nempe a ligamentifica, & cartilaginifica: siquidem producitur solum a ligamentifica, sed quæ ita agit in seminis portionem accommodatam, vt ita siccet, vt semen substantiam consequatur adeo duram, vt sit in confinio cartilaginis: quemadmodum etiam contingit cartilagini, vt quodammodo ossea euadat.

Tandem vis generatrix per alteratricem ligamentis eam tribuit temperiem, vt sit sensus expers: siquidem partis temperies est in caussa, vt membrum vel sentiat, vel non sentiat. Hæc veritas colligitur ex Gal. libro de constitutione artis medic. 9. vbi ait, partem vel non sentire, vel sentire, & quidem vel magis vel minus, esse proprietatis temperamenti, hoc est, accidentia propria sequi propriam corporis temperaturam: siquidem ait, innumeras esse elementorum alterationes & temperaturas, vt inde mox innumeræ particularium corporum oriantur proprietates, vt hinc aliqua corpora euadant sensus expertia, alia vero sensus capacia: atque horum nonnulla magis, nõnulla minus. Vt cum ligamenta non sentiant; merito obtineant temperaturam, quæ sensus organum esse nequit. Sed forte quis ambiget. Si sensus fit, quoniam partes neruos suscipiunt; quomodo sensus refertur in partis temperiem? Dico: ad sensum efficiendum opus esse, vt vis sensitiua influat, & hunc egemus neruis: sed præterea expedit, vt influxa ingrediatur membrum, cuius temperies sit organum ad sentium accommodatum.

Hic autem obiter admoneantur iuuenes, a Gal. 1. de vsu partium nono, inter consequentia temperaturam non proponi sensum: quoniam non tantum pendet a temperie, vt durities, & mollities, odor, sapor, & color: sed etiam a neruis, quos oculis conspicimus.

Sed ad rem: vis generatrix ligamentis eam tribuit temperiem frigidam & siccam, vt ligamenta euaderent alba, dura, & addamus etiam sensus expertia.

Ortus ligamentorum.

Quo vero attinet ad formatricem: hæc (vt colligitur ex Galen. libro de cibis boni & mali succi c. 4.) cum ligamento tribuit exortum, vt hunc ab ossibus mutuetur; quod etiam affirmauit 12. de vsu partium tertio. Cæterum notandum, ligamentorum ortu vt plurimum ab osse, quandoque autem a cartilagine: dum autem oritur ab osse, quandoque desinit in os, vt ligamenta articulorum humeri, & genu; quandoque autem desinit in cartilaginem, vt ligamenta, quæ costarum cartilagines pectoris ossi committunt. Dum autem oritur a cartilagine, desinit in cartilaginem, vt ligamenta laryngis cartilagines mutuo amplexantia. Neque huic veritati aduersatur Galen. quamuis dicat primo de motu musculorum primo, ligamentum ex osse omnino ortum habere; ita namque est locutus, quoniam dum perducitur ad cartilaginem, exortus est ab osse. Excipiuntur autem ab hoc sermone ligamenta, quæ ortum ducunt à cartilagine: quoniam hoc loco Galen. loquitur de ligamentis, vt concurrunt ad fabricam musculi.

Magnitudo.

Ad hæc, formatrix preter exortum ligamentoru m alia format magna, alia parua: vt cum Gal. primo de Plac. 9. quantum ad conformationem, alia sint lata, alia teretia.

Figura.

Et quanquam omnia densam habeant substantiã, vt foraminibus, hoc est, poris carere uideantur, nihilominus cum hac densa substantia pleraque non sunt perforata, quædam autem perforata. Verbi gratia, quoad lata, cum sint uel tenuia, uel crassa: lata & tenuia sunt, ut ligamentum, quod secundum cubiti lõgitudinem inter ulnam & radium producitur: lata autem & crassa, ut articulo humeri peculiarium

culiarium ligamentorum gratia: teretia autem, vt ligamentum ex dente secundæ vertebræ ceruicis, in occipitis os procedens. Quæ non habent foramina, sunt iam proposita, & lata, & teretia. Quæ denique habent foramina, sunt vt ligamenta ad instar annuli tendinis, & alia etiam corpora trāsmittentia, & ligamentum membraneum inter tibiæ os & fibulam consistens. Hæc de facultate ligamentifica.

Caussa finalis.

Tandem dictum fuit *gratia custodiæ coniunctionis partium*. Hunc finem exprimens Galenus primo de Placitis nono, ait ligamentum exhibere illum usum, quem nomine præ se fert, hoc est, vt vocatur ligamentum, ita ligat partes inter se, vt sicut sunt a natura coniunctæ, ita etiam custodiantur. Vnde ad hunc vsum respiciens Galen. lib. de morborum differentijs decimo, ait: si ligamentum aliquod aut relaxatum, aut intensum fuerit, aut disruptum, in ea parte dearticulationis motus offenditur, non sane aliam ob caussam, nisi quia partes debitam coniūctionem non seruant. Et propterea (vt subdit Gal.) si ligamentum male habeat, fit morbus in non naturali copulatione partium, cum vicinis partibus: per copulationem, seu coniunctionem intelligere oportet partium situ, & vnitatem.

Neque huic veritati aduersatur Galenus, quamuis 5. aphoris. primo, proponens corpora a quibus secundum electionem motus perficiuntur, recenseat non solum neruos, tendines, & musculos, sed etiam ligamenta. Nam ita intelligere oportet Galen. vt ligamenta conferant ad perficiēdum motū, vt ligent, & ligando vt partes coniunctas custodiant, ita est in caussa vt motus perficiatur: siquidem quamprimum naturalis coniunctio vitiatur, illico & motus oblæditur. Adhæc, eundem vsum proponens Galen. primo de motu musculorum primo, ait, per ligamētum musculos colligari ossibus: significans cum natura coniungat musculos ossibus, hanc coniunctionem seruari beneficio ligamenti.

Sed dubitatio est: quia ibidem ait Galen. per ligamentum musculos ossibus coalescere: ergo ligamentum est in caussa coalitus, est in caussa coniunctionis, vt non tantum custodiat partes coniunctas, verum etiam coniungat. Dicimus, finem communem ligamentorum esse custodiam partium coniunctarum: fieri autem posse, vt quædam ligamenta peculiares quosdam fines obtineant: verbi gratia, ligamentum, cum concurrit, vt materia ex qua tendinis musculum constituentis, potest esse in caussa vt musculus cum osse coalescat, vt cum osse coalescit ligamentum, ex quo fit tendo, musculi non contemnenda portio.

Cæterum hunc communem vsum est assecutū ligamētum (vt ait Gal. 12. de vsu partium secundo) ob suam substantiam duram: per hanc enim valide ossa simul colligat, ac continet, vt quamuis per duritiem non impediat motum motorum, tamen instrumentum non est, quemadmodum neruus: nam neruus oritur ex principio animal mouente, non autem ligamentum. Vt cum ligamentum non sit instrumentum motorium, conferat autem ad perficiēdum motum, id præstet quoniam partes coniunctas seruat. Vnde etiam dicit decimosexto de vsu partium secundo, ligamentorum vsum esse, vt instar funiculi aliarum partium quasdam cū ossibus, & ossa cum alijs ossibus colligent: veluti si (vt ait Plato in Timæo) dum ligamentis, quę vocat neruos, membra vinciuntur, vt intensis, & remissis circa cardines ipsos, corpus ad flexionem & extensionem promptum & agile reddatur.

Quare sigillantes ligamentorum finalem caussam dicimus cum Gal. primo de anat. administr. decimo, finem communem esse, vt partes contineant, siue sint ossa, siue musculi: cum Arist. & quinto de generatione animaliū septimo, dicat, ossa requirere naturam neruorum, idest, ligamentorum, vt scilicet ossa custodiantur. Fieri autem potest, vt ligamentorum etiam sint alij vsus, sed non communes: sed qui præstentur ab vno ligamento, non ab omni: & si ab omni, non sit tamen precipuus vsus; cuiusmodi proponitur a Gal. loco citato, dum ait, ligamenta munimenta esse corporibus subditis. Addit etiam tertiū vsum præstare: est autem, dum vt indumenta extrinsecus tendinibus circundantur. Quartum autem vsum nō proponit, quia reducitur ad primum: nam vt in primo ligamenta detinent ossa cum ossibus, ita in quarto musculos cū ossibus, vt merito quartū hunc vsum a primo non esse alium genere asserat. Cęterum his vsibus si alij addantur, erunt spectantes ad peculiaria ligamenta; vtpote si habeant foramina, vt tendines transmittāt, vt annulus habenarum. Adhæc, vt aliquod ligamentum per suum situm inter os & tendinem, prohibeat instar strati, quominus tendo ab ossis duritie offendatur. Adhęc, vt augeat acetabulorum & ossis sinuum cauitatem: cuiusmodi est ligamētum cartilagineum, quod oritur ad supercilium sinus coxendicis. Amplius ligamentum tribuit musculis firmamentum, sine quo musculorum internorum & externorum non æque valida esset functio. Hunc autem vsum præstat ligamentum, dum inter musculos instar septi & interstitij intercedit, & musculis durum ossis modo tenorem præbet, cuiusmodi est illud ligamentum, quod porrectum inter vlnam & radium secundum cubiti longitudinem, cubiti musculos interiores ab exterioribus interdiuidit. Et tandem, vt materia ex qua, ligamētum, non omne, sed aliquod, concurrit ad musculi constitutionem, ut ex eo fit tendo. Qui sane usus ut respiciunt peculiaria ligamenta, ad differentiam primi & communis: ita in sermone proprio de hoc & illo ligamento fusius explicabuntur.

Aristoteles per neruos intelligit ligamenta.

Cæterum, ut ligamentorum doctrina reddatur firmior, & dissoluantur difficultates, quæ inter Philosophos, & Medicos perpetuæ esse uidentur, circa neruos; liceat aliquantisper cum Aristot. digredi circa ligamenta. Quæ quoniam uocat neruos, ob id plerique, credentes Aristotelem per neruos intelligere unum ex tribus organis communibus, mirum in modum fuere decepti. Itaque sciēdum cum Arist. 3. de historia animalium 5. per neruos intelligenda ligamenta, ubi uoluit neruos, hoc est, ligamenta, ut aluntur ex humore, qui similis est humori albido & glutinoso, ita ex hoc generari: ut cū ille humor sit seminalis: propterea idē est, ac si dixisset, gigni ex semine albido & uiscido, mucori simili: ut propterea (ut ait Aristot.) neruus incisus solidari nequeat. Huic autem secundo de partibus secundo tribuit temperiem siccam. Vnde etiam secundo de generatione animaliū quarto, inter corpora sicca recensebat non modo os, sed etiam neruum; quamuis cum neruus sit minus siccus; sequatur ut os sit fragile, neruus autem, hoc est, ligamentum sit ductile. Addebat autem loco pręcipue citato, hoc est, tertio de historia animal. 5. neruí originem esse in corde. Nam cum opus fuerit cor custodiri præ cæteris partibus, ideo neruorum, hoc est, ligamētorum origo est in corde, ut quamuis principaliter inseruiat cordi, ut parti præcipue, nihilominus per se etiam resident in alijs partibus, absque eo quod habent connexum continuum cum corde. Quod sit uerum, ait: naturam neruorum non more uenarum continuam ab eodem initio procedere, ut nerui sint deducti distractique, & passim ad artus & flexus ossium applicentur. Quod nequaquā dicendū de neruo, qui ex tribus communibus organis est unum, hoc est, aliud a uena & arteria; siquidē neruus pro communi organo acceptus, quacunque in parte reperiatur, ita continuitatem habet cum cerebro, ut abolita continuitate statim pars per continuitatis defectum sensu & motu priuetur. Ecce ergo apertissimum

num esse Arist. per neruos intelligere ligamenta. Quemadmodum etiam accepit tertio de partibus quarto, dum ait: copia neruorum in corde est, idque recta ratione; hinc enim oriuntur motus, qui intendendo, remittendoque efficiuntur, itaq; cor ministerio tali eget, & robore: ministerio quidem, hoc est, motu, qui intelligendus est non voluntarius, sed naturalis, vt nimirum cor intenditur, hoc est, comprimitur, & remittitur, hoc est, dilatatur; & hic est ille motus, qui originem habet in corde: neque hoc negant medici. Sed præter id quod cor eget tali ministerio, scilicet motu naturali, & illo assiduo eget etiam robore: nam citra robur assiduo illo motu agitari non posset. At robur assequitur ope neruorum, hoc est, ligamentorũ, Neque obstat, quamuis Arist. loco principaliter citato, nempe tertio de historia animalium quinto, dicat; si pars neruo careat, partẽ stupore non tentari: nam ita audire oportet Aristot. vt cum dicit, neruos continere membrum ad saliendum accommodatum, significat neruos, hoc est, ligamenta tributa esse parti, vt in motu custodiantur, vt si pars careat neruo, hoc est, ligamento, sit pars expers motus localis; quare & stuporis, hoc est, motus localis imminuti: nam vbi non est motus, nec est motus imminutus. Vnde dum etiam secundo de partibus octauo, ait, neruos esse causam sensus tactus; cum per neruos intelligat ligamẽta: idem statuit de neruis, quod de ossibus, quæ fatebatur esse propter tactum, quia sustentant carnem, organum tactus, vt pariter ligamenta sint propter tactum, quia custodiunt ossa, quę munita ligamentis, apprime seruant carnem, & proinde organum tactus. Vt tandem, cum ad ligamenta pertineat custodire partes coniunctas, ne inuicem dispertiantur: merito dicit tertio de historia animalium secundo, locum communitatis secundum obtinere neruos, ad differentiam scilicet sanguinis, & venarum, quæ locum communitatis primum obtinẽt. Nam venæ respiciunt nutritionem nerui, hoc est, ligamenta respiciunt partium coniunctarum custodiam. Hæc ergo dicta sint de ligamentis.

CAPVT XI.

De Tendinibus.

Nomen.

QVantum ad Tendines: & primo quo ad nomẽ, Gal. secundo de locis affectis septimo, ait: tendines nominantur a nonnullis nerui, eo quod neruosa sunt corpora. Adhæc libro de ossibus in prooemio, & 3. de alimentis quarto, ait: quæ in partibus ex carnibus neruosa sunt corpora, ad similitudinem neruorum nominantur nerui: sunt autem ossium ligamenta, sensus expertia, & tendines. Ceterum ex Galeno primo de motu musculorum a principio, recentiores ad differentiam ligamentorum tendines vocant Aponeuroses, quasi eneruationes musculorum: quoniam vident musculos in eos finiri: sed iuniores vocant etiam chordas.

Definitio.

Tendinis autẽ seu tendonis hæc proponitur definitio: *Tendo est membrum similare, genitum ex fibris nerui & ligamenti in musculo mixtis, a facultate tendifica, caussa motus voluntarij vehementis.*

Gelenus.

Declaro. Primo dictũ est, esse *membrum similare*. Nam quælibet pars tendinis est tendo: & ob id Gal. lib. de inæquali intemperie secundo, tendines recenset inter partes similares: imo voluit esse magis similares, quam sint venæ, & arteriæ. Cæterum tendo ita est similaris pars, vt instar cartilaginis, ossis, & ligamenti, insitas habeat a natura potentias. Differt autem, quoniam tendo etiã aliunde habet: etenim tendo non modo nutritur, sed etiam, vt ait Gal. primo de motu musculorum primo, propter neruũ sentit: quamuis minus sentiat, quam neruus propter permixtionem ligamenti: nam vt est particeps naturæ ligamenti, ita hebetatur sensus acrimonia.

Definitio. Tend. Membrũ similare. Tẽdo sentit.

Deinde in definitione dictum fuit, *Genitum ex fibris nerui & ligamenti in musculo mixtis*. Qua in particula continetur materia ex qua. Hæc autem colligitur ex Gal. 12. de vsu partium tertio, dum ait, tendinem fieri ex nerui & ligamenti fibris inuicem permixtis. Huiusmodi autem fibræ producuntur in corpore musculi, vt tum ligamentum, tum neruus, non extra musculum, sed in musculo, in fibras dissoluatur. Vt secundum hanc rationem tendo oriatur a musculo, vt (sicut ait Galenus) musculus ad constituendum tendinem fuerit comparatus. Quod dictum recte intelligendum: non enim his verbis voluit significare musculum principaliter esse organum gratia tendinis: nam alius est musculi vsus, & magis præcipuus, vt in sermone de musculo explicabimus: sed ita est locutus, vt pateret tendinis ortus, vt scilicet ortum ducit a musculo. Vt merito musculus præter alias vtilitates, hanc etiam præbeat, vt sit tendinis origo, prout scilicet ex fibris in musculo permixtis generatur. Vnde hanc veritatem explanans & confirmans, dicit primo de motu musculorum primo, tendinem nasci ex musculi fine, vbi sunt fibræ, nerui & ligamenti, vt hæc duo primo inseruntur in caput musculi, deinde in totum musculum dissoluta in fibras resoluuntur, ex quibus deinde producitur tendo. Vt cum non producatur ex fibris tantum nerui, verum etiam ligamenti: tendo nascatur multo maior neruo, vt sæpe & sextupla & decupla crassitudine tendo neruum excedat. Vnde idem Galen. respiciens ad fibras duplicis classis, primo de vsu partium 17. dicit, tendinem esse partem progenitam ex neruis & ligamentis in musculos dispersis, rursusque inuicem coeuntibus. Idem etiam replicauit secundo de vsu partium 7. necnon & primo de Placitis 9. atque primo de semine 10. Vt cum tendo gignatur ex fibris tum nerui, tum ligamenti, cum eodem Galeno primo de motu musculorum & primo, & secundo, tendinis natura mixta sit & media inter ligamentum & neruum. Quod etiam insinuauit dum 6. methodi quarto, ait, tendines compositam habere substantiam ex neruo & ligamento. Vt satis temere Galenus a Vesalio libro secundo cap. 2. redarguatur: siquidem adscribit Galeno, quod dicat, musculum inter neruum & ligamentum esse natura medium, & generari ex æquali portione nerui & ligamenti: cum tamen nullum horum somniarit Galen. Nam primum, dum ait, esse corpus natura medium inter neruum & ligamentum: non intelligit musculum, sed tendinem, vt quilibet facile intelligere potest. Præterea, cum sermo fiat de tendine, quamuis habeat naturam mediam inter neruum & ligamentum: non oportet tamen intelligere medium exquisite, sed medium, hoc est, recedentem naturam a natura ligamenti, propter mixtionem nerui, & recedentem a natura nerui, propter mixtionem ligamenti: ita tamen, vt cum hac media natura tendo produci possit ex maiori portione ligamenti, quam nerui, vt idem Gal. euidentẽr fatetur, cum dicit, tendinem quandoque decupla crassitudine excedere neruum.

Materia tendinis.

Galenus contra Vesalium defenditur.

Deinde in definitione dictum fuit *a facultate tendifica*. Hæc igitur propria facultas, ad differentiam osificæ, & reliquarum, tendinem generat per potentiam alteratricem, & formatricem, hunc in modum. Et primum, quantum ad alteratricem: per hanc generatrix tribuit tendini, cum Galen. primo de temperamentis vltimo, complexionem frigidam & siccam. Et, cum eodem Galen. de sympt. caussis tertio, quo sunt sicciores tendines, eo sunt validiores, dummodo siccitas non excedat limites complexionis sanitatis. Vt tendinis temperies eam habeat latitudinem, vt sit minus frigidus & siccus tendo ligamento, magis autem quam membrana. Vt rationabiliter cum Gal. secũdo de temperamentis secundo, tendo sit

Temperamẽtum tẽdinis.

sit ligamentis mollior, seu minus durus. Et ob id dicit primo de Plac. 9. tendinem esse molliorem ligamento, neruo autem duriorem: atque ideo album, & exanguem. Hæc enim sunt, quæ temperiem frigidam & siccam consequuntur.

Exortus.

Quod vero attinet ad formatricem: per hanc generatrix tendini talem elargita est connexũ, vt, quoad ortum, cum Gal. tertio de medio secundum genera, c. secundo, & libro de ossibus in proemio, tendo oriatur ex musculo, vt ligamẽtum ex osse: & merito, cum gignatur ex fibris in musculo productis ex neruo & ligamento. Cum vero ex musculo ortum ducat tendo, vt plurimum oritur ex fine: & ob id loco citato dicit Gal. plurimos musculos desinere in tẽdines, vt cum eodem Gal. primo de motu musculorum a principio, vnus musculus quandoque desinat in plures tendines. Dixit etiam libro de cibis boni & mali succi c. quarto, sub extremum musculi tendines oriri. Hunc autem exortum vt plurimum obtinent tendines. Dico autem, vt plurimum: nam quandoque, sed raro, in medio musculi tendo habet exortum: veluti in musculo quarto maxillam inferiorem arripiente; & in quarto musculo, a quo hyoides deorsum trahitur. Sed dum de musculis in specie fiet sermo, exactè tẽdinũ apparebit ortus, siue a fine, siue a medio, siue etiam a capite. Cæterũ vtcunque tendo assequatur ortum, cum Gal. primo de motu musculorum 2. inseritur vt plurimum omnis tendo in ossis terminum cartilagine illitum: ita autẽ se habet, vt dilatatus inuoluatur circa partem superiorẽ ossis, quod caput vocatur, &, vt ait Gal. primo de vsu part. 17. in caput secundi ossis, hoc est, mouendi, quomodo simulacra funiculis solent moueri, vt tendo non inseratur in syntaxin ossium, neque in fine prælocari, sed vt dictum est, in caput secundi ossis, scilicet mouendi. Sic enim cum tendo trahitur a musculo, erat contracturus os subiectum, sibi connatum: & ob id musculus vinculo valido cum osse mouẽdo, & ob id ligamẽto eguit quemadmodum neruo, vt vim motoriã susciperet. Hæc de connexu, quẽ formatrix tribuit tẽdini.

Magnitudo.

Quo vero ad magnitudinem: cum Galeno primo de motu musculorum secundo, tendo multo maior fuit formatus, quam neruus.

Numerus.

Quoad numerum, vnus musculus modo vnum habet tendinem, modo duos, modo tres, modo quatuor, modo plures, vt longissimus dorsi musculus.

Figura.

Quoad figuram, cum Gal. 1. de Plac. 9. tendo alius teres, & breuis; alius latus, & hic est modo longus, modo breuis.

Quoad meatus; tendo obtinet quidem dẽsam substantiam, vt aliquod habeat foramen, & modo vnicum, modo plura, vt in sermone de musculis in specie patebit.

Vsus tendinum, ad ossa efficaciter mouenda.

Tandem in definitione dictum fuit *gratia motus voluntarij vehementis*. Hac particula clauditur caussa finalis tendinis, vt tendinis communis & proprius vsus sit motus vehemens. Per motum autem vehementem intelligimus & intensiue, vt est dum ossa mouentur, & extensiue, dum etiam ossa non mouentur, sed motus diu perseuerat, vt est oculorum motus, cum tempore vigiliarũ oculi ferme semper moueantur. Dictum autem fuit, hunc vsum esse communem, hoc est, competere cuilibet tendini; & proprium hoc est soli: ad differentiam aliorum vsuum, quibus etiam membra similaria, nempe nerui, & ligamenta, sunt donata. Hi autem vsus sunt, sentire, & coniunctas partes custodire. Vnde ad has vtilitates tendinis, nequaquam proprias, respiciens dicit Gal. primo de motu musculorum secundo, tendinem exhibere vsum nerui, & ligamenti: ligamenti quidem, quoniam alligat musculum subiectis ossibus, in quæ inseritur, vt hac ratione nihil differat ligamento: nerui autem, vt sentit, & mouetur. Vt tendo hos vsus obtineat, per suam substantiam, vt est mixta ex nerIuea & ligamentali. Vt cum eodem Galen. 13. de vsu partium 3. per substãtiam nerueam, & proinde mollem, sentiat: per duriorem autem, coniunctas partes custodiat: per quam duritiem etiam ita est roboris particeps, vt differat a neruo. Eandem veritatẽ proposuit Gal. primo de vsu partium 17. vbi ait, tẽdines colligari per ligamenta: sentire & moueri per substantiam nerueam. Vnde notandum, cur dicit, colligari, sentire, & moueri: non autem mouere. Et, vt puto, non alia fuit caussa, nisi quia ligari & sentire, non pertinent ad musculum sicut motus: vt musculus sit qui moueatur, reliqua, quæ mouentur. Vnde Galenus primo de locis affectis penultimo, ait, ad partes mouendas aliquando musculos peruenire, aliquando per medios tendines: vt tendo sit instrumentum, quo vtitur musculus ad partes mouendas: vtitur autem, vt musculus mouet tendinem, qui tendo motus a musculo, trahit, mouet reliquas partes, & potissimum ossa, cum quibus annectitur. Cęterum quãuis dum musculus ossa mouet, hæc moueat per medios tendines, etiam moueantur: nihilominus differentia est inter ossa & tendines: nam tendines mouentur a musculis, vt moueant ossa cum reliquis partibus mouendis: ossa autem tantum mouentur. Vnde ad hoc discrimen respiciens Gale. secundo de sanitate tuenda 11. dicit, actiones voluntarias proprias esse musculorum, neruorum, ac tendinum: vt si motus fiat maiori vi & celeritate, primum quidem & maxime hæ partes exerceantur, ex accidenti vero etiam arteriæ: vt cum prædictis ossa, venæ, carnes, ligamenta, & cæteræ omnes animalis partes vna moueantur. Verum quamuis tendo conferat ad motum, vt musculi organum, ad edendũ motum, scilicet validum, attamen (vt ait lib. de cibis boni & mali succi, quarto) musculus non est auctor motus voluntarij, per neruum: nam paruus est neruus, sed propter eũ tendinem, qui colligat musculum cum osse mouendo: vt hic non sit quilibet motus, sed vehemens, in quo etiam ossa mouentur. Vt propterea ex lege naturæ (vt scribit Galen. primo, de motu musculorum tertio,) omnis tendo in os omnino inseratur, non tamen omnis musculus in tendinem desinat: verbi gratia, in nullo musculorum linguam mouentium nascitur tendo, quoniam lingua nullum os erat motura. Ecce ergo quomodo tendo refertur in ossis motum & proinde efficacem.

Tendo nō est omni musculo.

Cæterum tendinem a natura esse productũ caussa motus voluntarij validioris, expresse colligitur a Galeno primo de musculis tertio: nam ait, musculorum alios mouere seipsos, alios alia corpora. Qui quidem musculi aliquid aliud a seipsis mouent, vel mouent os, vel quippiam aliud ab osse. Qui quidem os mouent, in tendines omnino vel maiores, vel minores terminãtur: quia scilicet ad os mouendũ opus est vi intensiori: vt cum in maiori quanto sit maior virtus, iure dicit primo de motu musculorum secundo, tendinem maiorem factam esse neruo, quoniam erat os moturus. Qui vero mouent quippiam aliud ab osse: vel mouent vnam, vel aliam corporis partẽ, quæ neque est os, neque cutis, veluti musculi oculorum, linguæ, testium, & penis, pharyngis, & maxime laryngis. Qui musculi ita se habent, vt aliqui habeant tendines, aliqui careant. Qui quidem mouent partes facilius mobiles, non habent tendines: vtpote quorum musculorum motus, non est admodum vehemens: verbi gratia, musculi linguæ, penis, testium, veluti etiam aliqui musculi in pharynge, & larynge, nam quibusdam obscure quidam sunt tendines, aliquibus omnino non sunt. Musculi autem habent tendines, veluti oculorum musculi, hi namque membraneis quidem, sed validis tendinibus in duram & neruosam tunicam adiacentem rhagoidi perueniunt, quia scilicet, oculus frequenter mouetur, robusto eget motore.

Cæterum

Quomodo tendo ad motum voluntarium concurrat.

Cæterum, vt constat tendinem conferre ad motum: ita, qua ratione conferat, non est ita euidens. Dubitatio autem oritur ex dictis Gal. nam primum 12. de vsu partium 3. ait, tendinem primum esse motus instrumentum: cum tamen musculus ex primo de motu musculorũ primo, sit propriũ motus instrumentum. Præterea idem Gal. lib. de Plac. 5. ait, fieri a se ipso ob plenitudinẽ quod nos mouet, aut neruus, aut tendo, aut musculus, aut quidquid sit illud quod nos mouet. Ad hæc 5. aphoris. 1. ait; corpora, a quibus motus secundum electionem proferuntur, esse neruos, ligamenta, musculos, & tendines. Cum ergo ad motum voluntarium edendum corpora concurrentia sint nerui, ligamenta, musculi; & tendines: quomodo tendines concurrant, explicandum. Et augetur difficultas: quoniam, si tendo est primum motus instrumentum, ergo erit præcipua pars. At ex Gal. 1. de vsu part. 17. tendo videtur concurrere, & vt pars sine qua non, & vt melius fiat motus: vt pars sine qua non, cum inter initia capitis dicit; quia erat impossibile ossibus sic terrestrib. & lapideis motum voluntarium tribuere, natura prouidit, vt per aliud ossa moueret, atque ob id ex musculis tendines produxit. Ecce si impossibile erat, vt ossa sine tendinibus mouerentur, ergo tendines concurrunt, vt sine quibus non. Tendinem etiam concurrere, vt melius fiat motus, colligitur ex eodem Galeno eadem in caussa, sed in fine dum ait: ita igitur multitudo, magnitudo, potentia vniuscuiusque tendinis, melioris gratia facta sunt.

Dicendum pro resolutione, tendinem bifariam accipi posse: altero modo vt est pars musculi, reliquo vt est quid procedens a musculo. Si capiatur vt particula musculi, ad differentiam carnis, venarum, & aliarum partium, vt nil aliud est, quam fibræ, nerui, & ligamenti inuicem permixtio: secundum hanc rationem statui potest primum motus instrumentum, nam est præcipua pars musculi, sed vt ex tendine & carne est confectum vnum mixtum similare, scilicet ad sensum, vt crystallini sinus in oculo. Neque obstat, quãquam inter prima motus organa recenseantur nerui, & musculi. Nam cum musculus quãdoq; habeat tendinem, quandoque sit expers, vt suo loco explicabitur: si musculus non habeat tendinem, tunc neruus, nec fibræ neruosæ habent rationem partis principalis, & tunc neruus recte statuitur primũ motus organum; musculus autẽ statuitur primum motus organum, hoc est, primum adæquatum, vt oculus totus visionis. Constat ergo quomodo inter prima motus organa recensere liceat neruum, musculum, & tendinem: a qua classe excluditur ligamentum, quod, si concurrat ad perficiendum motum, nequaquam concurrit vt organum, vt illa tria, sed solum vt custodit partium coniunctionem, & est materia proxima ex qua fit tendo. Si autem tendo capiatur, vt musculũ egreditur, vel vt actu fibræ tum nerui tum ligamẽti, ita sunt permixtę, vt cum tendo sit procreatus: in hoc tendine perpendimus vel id quod consequitur tẽperiem, vel id quod accidit; si id quod consequitur, secundum hanc rationem intelligimus duritiem, secundum quam ita se habet ad motum ossium, vt habeat rationem caussæ sine qua non: & ita est intelligẽdus Galenus 1. de vsu part. 17. initio capitis. Si autem perpendamus quod necessario accidit, concurrit ad melius: & hoc modo est intelligendus in fine eiusdem capitis: quod sit verum, ibi circa tendinem proponit numerum, magnitudinem, & positionem. Sublata igitur hoc modo omnis est ambiguitas.

CAPVT XII.

De Membranis.

Nomen.

QVantum ad membranam: & primo quoad nomen, propter iuuenes notandum, Galen. 2. de temperamentis, secundo, bis proponere membranas, & tunicas: vt colligere licet aliud corpus esse intelligendum per membranam, aliud per tunicam. Itaque sciendum, Gal. 6. de Anat. administr. 1. dixisse, anatomicos vasorum, & instrumentorũ corpora tunicas appellare, membranam autẽ illud corpus, quod extrinsecus ambit: v. g. duas ventriculi interioris tunicas vocant, exteriorem autem membranam. At Galen. 6. de Anat. administ. 7. subdit, hos nõ admodum proprie voce vti, cum potius operimentum, aut tegumentum tunicæ vocabulo significetur, vt tunica refera sit tertia ventriculi tunica. Et ob id Gal. 2. de temperament. secundo, proponit & tunicas, & membranas: vt comprehenderet & corpora instrumenta constituentia, & etiã ambientia. Quanquam cum eodem Galeno nõ plurimum de vocibus debemus esse soliciti: siquidem 14. de vsu partium 9. loquens de peritonæo, ait, peritonæi talẽ esse vsum, siue tunicam, siue membranam, siue operimentum, siue quouis alio modo voluerit nominare aliquis eorum, qui consumunt totam vitam in nominum contentione, sicut etiam de nomine membranæ litigãt: antiqui indifferenter tunicas & membranas vocant, quos nos quoq; (ait Gal.) sequemur, & potissimũ, quia, vt inquit 7. de anato. administ. 2. nos solemus membrum aliquod a substantia nominare membranam, quia scilicet substantiam habet membraneam, ab vsu autem tunicam. Quare & nos modo tunicã, modo membranam nominabimus: Semper tamen intelligentes eam corporis partem, quæ membrum non constituit, sed tegit: cuiusmodi sunt membranæ propositæ a Gal. 7. de anat. administ. 2. vbi ait, exacte membranam esse peritonæum, pleuram, tenuem cerebri membranam, periostia seu quæ ossa ambiunt, & musculorum ipsorum peculiares, & cordis inuolucrum. Quibus etiam addere licet, membranam carnosam vocatam, & denique omnem membranam, quæ corpus aliquod tegit:

Definitio.

Tunicæ igitur seu membranæ hæc est definitio: ***Membrana est membrum similare, ex semine genitum, a vi membranifica, gratia custodię superficiei partium.***

Declaro. Primum dictum est, esse *membrum similare*, Et primo, esse membrum, hoc est, partem vita præditam, colligitur ex Galeno, qui libro artis medicinalis nono, membranam recenset inter partes, quæ habent insitas potentias. Vnde etiam secundo methodi sexto, voluit, omnes oculi membranulas præditas esse omnibus naturalib. facultatibus, vt hinc etiã nutriantur.

Deinde vero membranam esse membrum similare, desumitur ab eodem Galeno, qui passim, & potissimum libro de differentijs morborum tertio, primo de elementis 6. & octauo, membranam inter partes similares. s. quo ad sensum, recenset: quemadmodum etiã & primo de natura humana in principio, & octauo de decretis quarto. Vnde s. primo de anat. administr. 2. dicit, membranam esse sibi ex toto similem. Addebat etiam quinto de vsu part. 1. tunicas instrumentis circumiectas esse prorsus simplices & omnino membranosas, vt differant ab internis tunicis, vtpote a prima, & secunda ventriculi: de quibus in præsentia non loquemur: nam eæ sunt quæ corpora particularum constituunt, quæ fibras obtinent, quibus carent tunicæ instrumentis circumiectæ, de quibus nunc loquimur. Hoc autem loco circa fibras notandum, fibras bifariam accipi posse: alio modo vt sunt particulæ aliæ a substantia partis, vt fibræ quæ reperiuntur (verbi gratia) in interna tunica ventriculi: vt

fibra

fibra quid aliud sit a propria substantia tunicæ: quarum etiam munus aliud est a munere propriæ substantiæ tunicæ ventriculi: vt suo loco explicabitur: secundum quem modum acceptæ fibræ, locum non habent in membrana, de qua loquimur. Et de his intelligebat Gal. 5. de vsu par. 11. Similiter accipiebat sexto de Anat. administr. septimo, dũ ait, peritoneum nullas obtinere fibras, sicut nec alia quæuis membrana, vt membranæ corpus sit totum simplex. Alio & secundo modo potest accipi fibra, vt nihil aliud sit quam primum fibrarum permixtio, ex quibus cõstituatur totum membrum, vt mẽbrum illud nil aliud sit, quam fibrarum aceruus: secundum quẽ modum fibras acceptas non licet excludere a mẽbrana, cum membrana nil aliud sit, quam fibræ inuicem coniunctæ. Secundum quem modum fibras accipiens Gal. 3. de facult. naturalibus vltimo, ait, ligamenta, neruum, & membranas ex multis confici fibris, quæ & similares particulæ sunt, & vere sensibiles. Sed nota circa hanc particulam *sensibiles* quia Auicen. in c. de membris ait: fieri particulam ex fibris non sensu perceptis: vbi dicendum, esse quidem sensibiles cum Galeno; cum Auicen. autem nõ ita sensibiles; quemadmodum fibræ destinatæ motui, vel voluntario, vel etiam naturali, gratia communis vsus: vt declarabimus in sermone de fibris. Constitutum ergo sit membranam esse corpus similare, ea tamen ratione, vt quemadmodum ait Gal. 1. meth. 6. cuiusque tunicæ propria substantia in similes diuidatur partes.

Recte autem dictum est a Galeno, secundum propriam substantiam, vt si venas admittat, venæ nõ pertineant ad membranam, quoniam membrana exsanguis copioso sanguine non egeat. Vnde dum Gal. 5. meth. 4. proponit cerebri membranarum hemorrhagias, hoc est, sanguinis fluxum immoderatum, vt non nisi ex venis satis amplis egrediatur, per venas intelligere oportet, quæ ad membranas pertingunt, vt non sunt ad vsum membranæ, sed potius aliarum partium, vt suo loco explicabimus.

Membranæ sentiunt.

Cæterum, quãuis membrana sit similaris, differt tamen ab osse, cartilagine, ligamento, & reliquis similaribus, quæ non sentiunt, propterea quod membrana, quæ vera est membrana, sentit. Hæc veritas confirmatur Galeni auctoritate. Nam primum, secundo de locis affect. 7. ait membranam cuti subiectam & membranas profundiores, quæ scilicet sunt in media carne, & membranas, quæ ossibus adiacẽt, scilicet periostia vocata, doloribus affici. Ad hæc 6. aphoris. 5. ait, inflãmata tunica circum iecur ducta, dolorem fieri acutũ. Amplius libro curatiuo per sanguinis missionem, in fine, loquens de membranis in genere, statuit eas dolore affici pungente infixo in vna parte, tanquam in centro loci affecti; tensiuo autem, in omni musculo circumcirca ad centrum. Vt si membrana dolet, igitur & sentiat. Cum autem sensus fiat per neruum, ob id Galenus secundo de loc. affe. 5. ait, in viscerum circumambiente membrana esse sensum, quoniam per hanc neruus dispergitur: vt non pulset, quia non habet arterias. Vnde etiam 16. de vsu partium secundo, ait, mẽbranam per neruum non moueri, sed duntaxat sentire. Modum autem secũdum quem neruus distribuitur in membranam explicans Galenus, primo de semine decimo, loquens de membranis, quas vocat inuolucra membranea, quæ ossa operiunt: asserit, ab his prodire tenuia quædam teguméta, quæ carnes, & proinde musculos teguntur: ita tamen vt in vnamquamque huiusmodi membranam neruus prius dispergatur, sed in fibras talis araneis subtiliores diuisus: vt denuo membrana sentiat per neruum, quem tamen non conspicimus, quia in tenuissimas fibras est dissolutus. Vt hinc etiam quoad sensum membrana pars similaris statuatur.

Sed oritur dubitatio: nam Gal. lib. artis medic. 9. recenset membranam inter eas partes, quæ potẽtias non habent aliunde emanantes. At cum membrana sentiat, & per neruum, igitur habet sensum aliunde emanantem. Dicendum, ibi Gal. proponere partes (vt ipse seipsum explicat) quæ destitutæ sunt neruis, arterijs & venis. Sed cum membrana, quæ legitima est, per neruos sentiat, vt passim testatus est Gal. notandum quod interdum numeret membranam inter partes, quæ aliunde non habent potentias emanantes: vbi intelligit corpus illud, quod ad sensum summam habet cum membrana similitudinem, & vocatur membrana: quæ, quia producitur ab osse, ideo post ligamentum statim numerat mẽbranam, quasi insinuans membranam, quæ est partus ossis. Vnde de hac loquens Gal. 7. de anat. administr. 1. prę ter legitimas membranas proponit quædam corpora membranosa, quæ ex ossibus, instar substantiæ ligamentorum, procedunt. Vt mirum non sit, si huiusmodi membranæ ad similitudinem ligamentorum non sentiant, nec aliunde emanantes potentias habeant. At hæ non sunt veræ membranæ, sed potius ligamenta membranea, quæ scilicet in substantiam similem membranæ degenerarunt.

Materia immediate semen est.

Deinde in definitione dictum est, *genitum ex semine*. Hæc particula colligitur ex Gal. 1. de semine 11. in fine: nam ait, quæ membranæ sunt, ex semine fuere producte. Neque obstat, quamuis Galen. dicat secundo de facultatibus naturalibus tertio, membranam ad similitudinem ossis, cartilaginis, arteriæ, & plerarunque partium esse quidem exanguem, ex sanguine tamen factam. Nam ita (vt puto) intelligere oportet: vt membrana fiat ex sanguine, vt primũ sanguis vertitur in semen, & deinde ex semine membrana, vt membrum seminale producatur. Quod significauit Gal. dum primo de semine 41. ait, facillimum esse sanguini, vt caro efficiatur, membranæ vero & tunicæ difficillimum: nil aliud inferens, nisi quod caro, vt genita est ex sanguine, sanguine etiam alitur, at mẽbrana, vt genita ex semine, semine ali debet; & si sanguine deberet ali, id fieret difficulter, quia oporteret vt in semen primum sanguis mutetur: quæ enim partes ex semine sunt genitæ, pro vltimo alimento nil aliud habent, quam semen. Cæterum cum membranæ instar ossium gignantur ex semine, Gal. admonet, inter hæc corpora seminalia esse discrimẽ: idem (vt secundo de temper. secundo voluit) tunicæ & membranæ formantur ante ossa, quoniam fiunt ex seminis substantia tensa, ossa autem ex concreta seu coagulata. Vnde cum membrana sit genita ex semine, iure (vt ait Gal. 3. de facultat. naturalibus vltimo,) membranæ aluntur lento humore, qui in ipsis inspersus visitur, hunc traxerunt ex sanguine venarum, electo inde quoad poterere sibi quã simillimo, assimilant autem sensim, atque in suam naturã mutant; quem scopum vt assequantur, succus ille, vt diutius detineatur, & per modum alteretur, inspergitur in medijs spatijs fibrarum, ex quibus membrana conficitur.

Vera mẽbrana distat a neruosa, & ligamentali.

Cum ergo membrana eo modo, quo dictum fuit gignatur e semine: sequitur membranas distingui a quibusdam corporibus quæ ad sensum similia esse videntur membranis, exacte tamen non sunt membranæ. Siquidem Galen. 7. de anat. administ. 2. dum inter exactas membranas recensuit peritonęum, pleuram, tenuem cerebri membranã periostia, musculorum inuolucra, & cordis inuolucrum: mox ab his exactis membranis distinguit quædam corpora mẽbranosa, quæ plerisque in locis citra hæc inuolucra existunt, quorum aliqua ex neruosa musculorum exilitate, tendinis modo, generantur, cuiusmodi est membrana, quæ cum Galeno tertio de comp. medic. secundum genera, circundat tendines, qui per brachiale procedunt: quædam vero ex ossibus, instar substantiæ ligamentorum, procedunt: vt priora nominare liceat

locat membranas neruosas, posteriora, membranas ligamentales. Vnde etiam cũ eodem Gal. primo de decretis 6. pleraque ligamenta dilatantur in membranæ speciem: & recte dicit, in speciẽ, seu formam; vt sint saltem quoad sensum membranæ, vt aliquid similem membranis, non autem veræ mẽbranæ: nã eam obtinent duritiẽ & crassitiem, quæ nequaquam competit exactis membranis. Constitutum ergo sit, legitimam membranã fieri ex semine, & potissimũ quæ principalis est, vtpote peritonæum, quod sane fit ex semine: ex peritonæo autẽ reliquæ fiunt membranæ, quæ ventris inferioris viscera obuoluunt, vt proprio loco explicabimus: quemadmodum etiam cum Gal. 1. de semine decimo, ex periostio prodeunt tegumenta, quæ musculos vestiunt.

Efficiẽs causa. Deinde in definitione dictum est *a facultate membranifica*. Hæc particula proponitur a Gal. 1. de naturalibus facult. 6. dum ait, membranam ad similitudinem reliquarum partium similarium produci a facultate generatrice: cuius cum duplex sit potentia; nempe alteratrix, & formatrix: quantum ad alteratricem, ait ab hac produci membranæ substantiam: vt ea sit membranæ substantia, quæ alia sit a substantia alterius partis similaris, propterea quod fit a potentia alteratrice determinata, quæ alia est ab alteratrice, a qua producitur substantia, vel ossis, vel nerui; vt cartilaginis, vel alterius partis similaris: quam claritatis gratia (ait Gal.) liceat nominare membranificam, quippe quæ, vt determinata est facultas, ita proprio vtitur & determinato temperamento, tanquam præcipuo organo. Quo autem attinet ad formatricem, quæ ad differentiam alteratricis vocari potest formatrix membranifica: hæc illa est quæ membranæ, vt est instrumenti pars, formam, connexum, & reliqua ad compositionem spectantia effingit.

Crasis membranæ. Vnde, hanc doctrinam magis applicantes membranæ, dicimus: & primo quoad alteratricem, dubitandum non est ab hac tribui membranæ frigidam temperiem: & hoc est quod significauit Galen. dum secundo de loc. aff. septimo, ait, mẽbranæ essentiam esse frigidam & exanguem: vt, dum proponit frigidam, intelligat temperiem frigidam: dum proponit exanguẽm, significat calidum innatum exiguum. Est autem cum Galeno primo de tẽper. vltimo, magis quidem sicca membrana, quam vena, & arteria, & potissimum siccior neruis etiam duris, sed minus sicca non modo ligamento, sed etiam tendine. Sermo autem fit de vera membrana, scilicet custodiente: nam si fiat sermo de tunica, quæ est propria membri, cum Gal. 2. de temperamentis tertio, tunica scilicet venarum, arteriarum, intestinorum, ventriculi, vteri, & vtriusque vesicæ, & hæ tunicæ habent fibris contextam, propriam carnem. hæc caro est cute calidior: præterea vt pars similaris cum habeat portionem carneam, hæc calida est: sed cum portio membranea sit copiosior, iure statui potest frigida, & sicca.

Mollities. Tenuitas. Vt cum talis sit membranæ temperies, propterea Gal. 1. de decretis 7. & 9. ait: mẽbrana omnis tenuis est ac mollis: vt membranæ, quamuis duritie inter se differant, longe tamen a ligamento distent, & nunquam in tantam duritiem veniant, vt ligamentum. Vnde idem Gal. hanc tenuitatem magis exprimens, septimo de anat. administ. secundo, ait membranarum substantiam esse prætenuem araneæ modo. Cęterum cum eodem Galen. 5. de vsu part. 11. discrimen inter membranas est, vt aliæ obtineant substantiam magis, aliæ minus robustam: verbi gratia, tunica vesicæ operimentum, est minus tenuis, est robustior, iecinoris minus robusta: vt alia sit tenuior, alia minus tenuis, vt potissimum tenuioris sint similes aranearum telis, contra aliquæ sint crassiores, pro determinati instrumenti commodo, cuiusmodi est vesicæ membrana, cuiusmodi etiam est membranæ carnosæ substantia; quæ etiam æqualem substantiã in omni corporis parte conseruat, nam interdũ per carnosas fibras ita crassa redditur, vt carnosa vocetur, cuiusmodi est in collo, fronte, & in reliqua propemodum facie. Sed nota: quia forte crassum refertur ad magnitudinem, tenue ad paruitatem, scilicet secundum profunditatem, quare pertinebit ad formatricem, non autem ad alteratricem. Sed præterea huic membranę ea parte, qua musculorum proprias tangit membranas, lentor mucosus obducitur, ita namque non impedit, sed potius præsidio est musculorum motui.

Situs mẽbranarum. Quo autem attinet ad formatricẽ: & primo quoad situm, & proinde etiam connexum: formatrix hunc varium tribuit membranis, prout varius est situs corporum, quæ tegumento egent. Hinc factum est, vt cum Galeno primo de semine decimo, natura ad productionem ligamentorum in semen egerit, circa capita ossium, ad productionem autem periostij in succum extractum, vt secundum longitudinem vndique ossa inuoluerentur. Ad eundem modum formatrix membranæ carnosæ vocatæ, eum situm tribuit, vt sit iure per vniuersum sparsa corpus.

Connexus. Et cum hoc situ eum connexum est elargita, vt cum subiectis musculis quidem coniungeretur, sed firmius cum cute; nam contumax connexus musculis motorijs impedimẽto esse potuissent. Hinc membrana musculis fibris quibusdam varijs adheret: cuti autem committitur per quamplurimas venas paucissimasque & tenuissimas arterias, & neruorũ propagines, quæ vt membranam pertranseunt, & pertingunt ad cutim, ita cutim cum membrana coniungunt, ad hæc accedit proxima fibrarum membranearum series, cuius beneficio membrana validissime cum adnectitur. Cæterum cum hoc connexu membrana tantum distat a cute; quanta adipis est crassitudo inter cutem & membranam. Hæc de situ, & connexu.

Aequalitas. Quo autem ad conformationem attinet ex Galeno secundo de locis aff. septimo membranarum corpus vniuersum æquale est, ita tamen, vt cum eodem Galeno sexto de anato. administrationibus septimo; & quinto, de vsu part. vndecimo, omnis tunica, figura sit similis telis aranearum, nimirum obtinens substantiam instar telæ araneæ contextam.

Densitas. Tandem formatrix cum Galeno sexto, aph. trigesimotertio, membranæ tribuit substantiam (ad differentiam substantiæ pulmonis) densam, hoc est amplis meatibus destitutam, vt non ita prompte, ac pulmo succos fluentes suscipiat.

Finis. Tandem in definitione dictum fuit, *gratia custodię superficiei partium*. Hunc sane finem colligimus ex Galen. primum, dum sexto de anat. administr. septimo ait, operimentum proprie tunicæ vocabulo significari. Ecce confert ad tegendum. Præterea septimo de anatom. administrat. secundo, ait, membrum nominari tunicam ab vsu: vsus autem est, vt sit indumentum partium, & proinde vt sit pars, quæ confert ad custodiam: vt scilicet, vt ait Auicennas, summum, hoc est, summitatem, seu superficiem partium, in sua figura & factura custodiat. Atque hic vsus communis est cuilibet membranæ, siue (vt monet Galen. 6. de decretis octauo,) in hac, siue in illa corporis parte reperiatur. Non obstat quin aliqua membrana aliquem peculiarem vsum obtineat, vt suo loco parebit, (verbi gratia, cum Galen. 14. de vsu partium vltimo,) quæ membrana exterius matricibus est circumdata, vtrasque matrices in idem coniungit, tegitque, & cum vicinis corporibus colligat: quæ tegit pulmones, confert ad sensum. At communis vsus est operire, & citra instrumenti grauitatem: vt merito & tenuis sit facta, vt non esset ponderosa: densa, vt esset robusta, extensibilis, & circumambiens,

ambiens, vt totum tangeret, & proinde custodiret secundum superficiem instrumenti.

Filamentorum mébraneorũ vsus.

Notandum autem hunc vsum esse membranę, vt permanet membrana: nam si capiatur substantia membranea, vt in tenues portiones diuiditur, & disseminatur per substantiam partium similarium, videtur esse ad custodiá ac tutelam fibrarum, vt validius firment carnem. Hæc veritas colligitur ex Galen. 10. methodi vlt. dũ ait, in singulis simplicium ac primarum, hoc est similarium partium, substantiæ portionem triplicem esse, nempe veluti fibrosam, membranosam, & carnosam, vt hæ tres substantiæ in vnica etiam venæ tunica reperientur: quæ tamen ita habent, vt propria venæ substãtia, hoc est, carnosa, adnascatur vtrisque hoc est, substantiæ fibrosæ, & mébranosę: adnascitur autem caro nõ modo fibris simpliciter, siue sint veræ fibræ, siue veluti fibræ, sed etiam fibris membraneis, vt dum fibræ membraneæ opercula fiunt fibris, ab his immediate & principaliter custodiatur caro, ne dissoluatur, vt cum fibrarum substãtia sit terrestrior carne, calor febrilis post partium humiditaté, qua partes nutriuntur, primum depascat carnosum genus, quod circa tum fibrosas, tum membranosas partes hæret, deinde ipsas solidas populatur, hoc est, seminales partes. Vt ex his colligere liceat, membranam, vt est membrana, custodire partes & viscera secundum superficiem: vt autem degenerat in filamenta membranea, custodire fibras, & has adiuuare ad firmandam propriam partis substantiam.

Aristotiles quid de mébranis prodiderit.

At hæc omnia potuit accepisse Gal. ab Arist. 3. de historia animalium secũdo, 13. & tertio de partibus vndecimo: siquidem voluit mẽbranam carne vacare, proinde esse similarem, vt vaporem nec trahat, nec habeat: nam hoc vapore contenta læderetur. Ad hæc, ait, præcisam non coire: vt propterea fiat ex semine. Voluit etiam esse similem cuti densæ ac tenui: nam vt densa, noxia a contentis arcere potest, vt tenuis, non poterat. Ambit autem & ossa & viscera, vt sit animalium pars communis; vt quæ ambit, tegat, & proinde illæsa seruet; vt ossa suis spolientur membranis, syderentur: & hinc fit, vt prout partes principaliores sunt, robustiores obtineant membranas, cuiusmodi est cerebrũ, & cor, quippe quæ principatum maxime vitæ obtinent. Hæc habuit Arist. Hæc de membranis.

CAPVT XIII.

De Glandulis, & Corporibus glandulosis.

Nomen & distinctio.

QVantum ad adenes, seu glandulas: per has intelligimus quodlibet membrum, siue sit confectum ex solis glandulis, siue ex substantia permixta cum alia substantia. Cæterum ne committatur confusio, primo agemus de membro glanduloso simpliciori, mox de cõposito, & potissimum, quia cum Galeno secundo de semine vndecimo, si inuicem conferantur omnes glandulæ, duplicem habent vsum: non quidem, vt omnes duplicé habeant vsum: sed loquens disiunctim, ait, quædam vnum, quædam alium: vt cum vsu differãt, seorsum de hac & illa dicendum. Vnde idem Galen. 19. de vsu partium secundo, duas proponit glandularum species; hoc est, duo membra specie diuersa: veluti, verbi gratia, vena & arteria, quæ sunt duo vasa specie, & proinde etiam vsu diuersa. Vnde inter has glandulas ponens differentiam 14. methodi vndecimo, dicebat, aliquas simpliciores nominari glandulas, reliquas autem corpora glandulosa. Vnde & secundo de semine vltimo, glandularum duplex genus proponit: nempe glandularum, & corporum glandulosorum.

Glandula quid.

Itaque, quantum ad primum genus, quod vocamus Adenem, seu glãdulam, huius talis statui potest definitio: vt glandula sit *membrum similare, ex semine genitum, a vi glandulifica, gratia custodię instrumentorum communium*.

Genus.

Declaro & breuiter hanc definitionem. Primum dictum est, esse *membrum similare:* siquidem Galen. lib. artis medic. nono, glandulas recenset inter partes, quæ insitas quidem habét potentias, non autem aliunde emanantes; sunt autem partes viuentes, quę carent venis, neruis, & arterijs. Vt hac ratione glandula distinguatur a corpore glanduloso, hoc enim (vt suo loco ostendemus) hic est donatum instrumẽtis: quibus caret glandula, de qua hic loquimur, & loco iam citato est locutus Galenus. Vnde sibimet concors Galenus, ad has respiciens glandulas, lib. de Plac. quarto, ait, quasdam glandulas sensu carere, quia scilicet non habent neruos. Atque secundo de locis aff. quarto, inquit, adenibus nullas esse arterias. Neque obstat, quamuis Gale. nono de vsu part. 13. dicat, a neruo qui ex cęcis foraminibus excidit, fieri quasdam propagines ad glãdulas, quæ sunt circa aures: nam quamuis communia instrumenta deferantur ad glandulas, deferũtur tamen non propter glandulas, vel vt glandulæ sunt, sed vel vt tales glandulæ, quippiam peculiare obtinentes; vel si ad glandulas, vt glandulæ deferuntur, non propter glandulas, sed propter alias corporis partes: vt glandulæ sint ad vsum & commodum instrumentorum, non e contra, vt patebit quando de fine loquemur.

Materia.

Deinde in definitione dictum est: *Genitum ex semine*, Neque hanc veritatem turbat Galen. dum secundo de facultatibus naturalibus tertio, ait, glandulam, ad similitudinem venæ, & arteriæ, & plærarumq; partium, esse exanguem, ex sanguine tamen factam. Nam (vt etiam in sermone de mẽbranis dictum & repetemus cum Auicenna in cap. de membris,) cum omnia præter adipem & carnem gignantur ex semine; dum membra seminalia dicũtur fieri ex sanguine, ita intelligere oportet, vt etiam in vtero alantur sanguine menstruo, cuius aliqua portio, nempe benignior, vertitur in semen, & est illa portio, quæ coagulatur, & hac aluntur membra seminalia. Nam quæ benigni sanguinis portio non coagulatur, & non conuertitur in semen, carnis & adipis euadit alimentum.

Efficiẽs causa. Crasis.

Deinde in definitione dictum fuit *a vi glandulifica* per quam de more intelligimus facultatem determinatã, & aliam ab ossifica, neruifica, & reliquis membra generantibus. Hæc autem, per vim alteratricem (cum glandula ex Gal. 2. de facultat. natural. lib. tertio. sit exanguis) tribuit frigidam temperaturam: siquidem ex Galen. 5. aphorism. 46. omne exangue est frigidum. Cæterum glandula ita est adepta frigidam temperiem, vt sit admodum remissa. Vnde cum Hipp. lib. de glandulis, glandularum natura est pinguis, & alitur sanguine albo, qui est veluti pituita, vt cum remisso calore sit coniuncta humiditas, vt mollem substantiã consequentem obtinuerit, quem admodum decimosexto de vsu partium decimo, testatus est Galen.

Molicies. Forma.

Quo autem ad formatricem: per hanc, glandula est assecuta formam rotundam, & oblõgam, & cũ Hipp. lib. de glandulis, raram; Præterea cum Gal. 13. methodi quinto, & præsertim secundo de differentijs febr. vlt. raram, ad similitudinem spongiæ: nam ibi loquitur potius de glandulis, quam de corporibus glandulosis, siquidem loquitur de glandulis sub alis, quæ non sunt procreatæ, ad succum aliqué creandum, sicut glandulosa corpora, vt suo loco docebimus. Atque huius conformationis beneficio glandulæ sunt aptæ ad suscipiendas fluxiones a partibus nobilioribus, vt non modo sub alis exurgant tumores, bubones vocati, sed etiam in medio brachij: vnde in eodem loco effatu digna adeo sit constituta. Omnis

ergo

ergo glandula rara,& spongiosa est. Differentia autem est secundum magis & minus. Nam ex Galeno decimoquarto methodi vndecimo, corpora glandulosa,ad differentiam glandularum,non paulo rariora sunt,& magis spongiosa,& ratio fuit,quoniã cum essent corpora illa destinata ad generationem alicuius succi, vt detineretur, & copiosus, opus fuit substantia magis rara,& spongiosa. Vt cum inter glandulas, & corpora glandulosa sit discrimen non exiguum,penes substantiam rarã, & spongiosam: idem Galen.2. de semine vltimo,statuit, glãdulas esse densas,& siccas,hoc est,minus raras, & repletas; ad differentiam corporis glandulosi, quod sine dubio rarius est,& magis humidum,hoc est,magis repletum. Cæterum sicut glandula secundum magis & minus penes substantiam raram & spõgiosam differt a corpore glanduloso: ita & inter ipsas glandulas est differentia secundum magis & minus: prout scilicet non modo sunt destinatæ ad communem ac præcipuum suum vsum,verum etiam ad admittendas fluxiones,prout scilicet sedem obtinẽt, in quam promptè a robustis partibus excrementa mittãtur, vt semper gratia superfluitatis suæ transmissæ ad quamlibet glandulam,siue genitæ a corpore glanduloso pro ratione superfluitatis partis, istæ genitæ sunt magis & minus raræ; & ob id Galenus septimo de vsu par. 17.dicit, glandulas laryngi adiacentes esse laxiores, & fungosiores, vt partes omnes, quæ tum ad laryngem,tum ad pharyngem pertinent, humore perfunderentur.

Finis.

Sed iam de vsu loquamur. Cuius caussa in definitione dictum fuit *gratia custodiæ instrumentorũ communium*. Hoc loco per instrumenta communia intelligo cum Galeno primo de vsu partium vltimo communia totius animalis organa,sunt autem venæ, arteriæ,& nerui. Hinc fit,vbi sunt glandulæ, ibi etiam esse horum organorum copiam. Sed quæ est horum organorum custodia. Galenus secundo de semine vltimo, ait, ex sententia Marini, quem præstantissimum vocat,glandularũ vsum duplicem esse:vt cum alter sit glandularum,reliquus autem corporis glandulosi, quantum attinet ad vsum glandularum, de quibus nunc est sermo, inquit hunc esse, vt firmentur vasa, hoc est, communia instrumenta suspensa, quæ cum diffusa sint,periculum subeant,ne in vehementioribus agitationibus diuellantur, cuiusmodi sunt glandulæ,quæ densæ sunt,& siccæ, hoc est, minus raræ & repletæ: siquidẽ ad custodiẽdũ opus est densa substantia: ad admittendas & detinẽdas superfluitates rara. Adhæc eundem vsum proponens 16. de vsu partium secundo, inquit,glandulas esse veluti stabilimentum diuisionis vasorum. Ecce proponit stabilimentum,custodiam vasorum,& proinde communium instrumentorum. Dicebat etiam tertio de aliment. sexto,naturam comparasse aliquas glandulas ad firmandas vasorum diuisiones. Vnde cum hæ glandulæ hunc vsum præstent, vt spatia inter vasa repleant:ob id dicit Galenus octauo de vsu partium primo, glandulas vasorum diuisiones replere: atque etiam 6.de vsu partium 4. addit id naturæ esse perpetuum, vt quoties vas sublime diuidit, ibi mediam glandulam diuisionem oppleturã,interponat; siquidem,vt ait Galenus 14.methodi 11.glandulæ, quæ, quod in medio vasorũ in diuersas partes deductorũ, implent, deductionis vasorum pro firmamẽto sunt. Addebat Hippo. libro de glandulis, cõferre, vt quod in corporis partes plus iusto influit, suscipiant, vt sic nimia in corpore humectatio non insit;& conferant ad custodiam corporis. Neque glandulæ propterea noxam experiuntur, quoniam materia fluens est alimentum ipsis glandulis coalescens, dum tamen fluxio sit bonæ materiæ. At potissimum, cum glandula conferat ad custodiam vasorum, quæ per diuisiones euadunt imbecillia,& promptissime paterentur, nisi A adesset glandula,quæ spatia inania repleret, & vtrinque vasa tangeret:ob id summo artificio a natura factum est, vt glandula esset mollis, quia duritie vasa offenderet. Ad hæc,vt pro magnitudine spatij & vasorum, maior esset arteria. Vnde glandulam hunc vsum præstare per magnitudinem & mollitiem significans Galenus,dicit 16.de vsu partium decimo: arteriæ,quæ sursum ad iugulum adscendunt, maximã & mollissimam glandulam, instar strati cuiusdam mollis,naturam substrauisse. Ecce arteria erat magna:quare & magna glandula. Ad eundem modum & caussa magnæ venæ, opus fuit magna glandula. Quod sit verum: Galenus sexto de vsu partium quarto ait,naturam condidisse glandulam quandam,quã thymum vocant, quæ sane maxima simul & mollissima est,quæ superioribus partibus medij pectoris ossis subijcitur, siquidem est in caussa,ne pectoris os, venam cauam attingens, sui duritie oblędat, & omnia cauę germina,quæ ibi plurima sunt,stabiliantur. B Vt denuo ex his pateat glandulam esse partem, quæ est reliquarum custodia,& potissimum per mollitiẽ, magnitudinem,& situm. Hæc de glandulis.

De Corporibus glandulosis.

Definitio.

QVantum ad corpora glandulosa: de his eo breuius dicendum, quia plura ac nota sint supponenda, ex traditis de glandulis. Itaque sciendum, quod corpus glandulosum est *membrum dissimilare, ex semine genitum, a facultate glandinifica, gratia generationis excrementi vtilis.*

Genus.

Declaro. Primo dictum,esse *membrum dissimilare*: quoniam est corpus, non modo confectum ex substantia glandulosa, verum etiam ex alia, & potissimum venosa,& arteriosa,& neruea. Quod sit verũ, dicit Gal.decimosexto de vsu partium secundo, esse C glandularum speciem, quæ sane vt venas & arterias obtinet,ita etiam neruos communi ratione omnium partium habuit: quod etiam decimoquarto methodi vndecimo replicauit.

Crassis.

Deinde additum est, *genitum ex semine* quod ex dictis de glandulis patet. Deinde dictum fuit *a vi glandinifica*. Quæ sane per vim alteratricem etiam corporibus glandulosis tribuit frigidũ temperamentum. Vnde & exanguia sunt. Et hinc etiam vbera,vt corpora glandulosa,frigida sunt. At remissior est frigiditas,vt hinc gignant lentum succum. Intensior autem est humiditas,vt cum Galeno secundo de semine 6.sit glandulosum corpus instar spongiæ humiditate imbutum. Et ratio fuit: nam humiditas confert ad productionem humidi excremẽti, siccitas autem ad robur vasorum. Et ob id ibi ait Galen. glandulas esse corpus siccum,ad differentiam corporis glandulosi.

Forma.

D Quo vero attinet ad formatricem: hæc ita se gessit,vt quemadmodum ait Galen.decimoquarto methodi 11.& secundo de semine vltimo, corpora hæc neruosa obtinuerint substantiam magis raram, & spongiosam, quam glandulę. Quinimo etiam cum Galen.10.de vsu partium 11. quædam glandulę, vt pote oculorum, meatus non obscuros possident. Vt si denique glandulosum corpus intueamur, tale esse cum Galen.3.de alimen.6. deprehendimus,vt, quãtum lingua a carnis substantia distat, tantum glandulæ a linguæ substantia recedant: quamuis aliquæ magis, aliquæ minus; vt quæ linguæ adiacent, sint quadantenus similes: & quæ in mammis habentur, eo tempore saltem,quo non sunt lacte refertæ.

Vsus glandulosi corporis.

[Denum dictum fuit *gratia generationis excrementi vtilis*. Quem vsum Gal.14.methodi 11.non modo proposuit, verum etiam multo esse præstantiorem vsu glandularum,est testatus. Siquidem ait:glandularum,vt sunt pro firmamento vasorum,non magnũ esse vsum animantibus, sed ex abundantiori prouidentia

dentia sic has quoque glandulas naturam fabricasse. At illarum glandularum, quas vocamus corpora glandulosa, quæ saliuam, lac, genitale semen, vel etiã pituitosum quendam humorem in mesenterio, vel faucibus, vel larynge generant, maiorem esse vsum. Ecce ergo quomodo hęc corpora glandulosa gignũt excrementum, sed vtile. Vnde hæc corpora, vt hoc gignunt excrementum, non parum conferunt: quod expressit Gal. dum 16. de vsu partium 2. asserit, esse glandularum speciem, quæ ad succos animanti vtiles generandos fuerũt comparatæ. Neque absonum est asserere, id quod a corporibus glandulosis gignitur esse vtile, & etiam superfluum. Nam, vt ait Gal. 5. aph. 39. commune est omnibus animalis partibus, quæ aptæ sint humores aliquos vtiles generare caussa alterius, vt humor ille sit quædam veluti superfluitas partis ipsum generantis.

Cæterum cum glandulosum corpus genitum sit vt succos superfluos, sed vtiles, gignat: prout diuersi gignuntur succi, ita etiam corpora glandulosa per hanc actionem, per hanc succi generationem, in varios vsus referuntur. Hæc autem vtilitas pertinet vel ad alias partes, vt ait Gal. loco iam citato, vel ad generis propagationem, vel ad conceptus nutritionem. Declaro. Vtilitas pertinet ad alias partes; veluti dum cum Gal. 2. de semine vltimo, glandulæ gignũt humorem quendam lentum, & proinde quasi pituitosum, qui idoneus est ad membra irriganda, ne facile siccentur, & inde ad motum inepta reddantur: cuiusmodi, verbi gratia, cum Gal. decimo de vsu partiũ 11. & 11. de vsu partium 10. sunt duæ glandulæ in vtroque oculo, quæ meatibus non obscuris humiditatem in oculos effundunt, ad motum facilitatem: cuiusmodi etiam sunt glandulæ laryngis, & linguæ, hæ siquidem, vt ait 3. de alim. 6. saliuam gignunt. Vtilitas deinde pertinet ad generis propagationem: vtpote dum a glandulis circa testes gignitur semen. Tandem vtilitas spectat ad conceptus nutritionem: dum a glandulis mammarum gignitur lac.

His, hunc in modũ habentibus patet, corpus glandulosum per suam temperiem gignere succum vtilem, & per suam compositionem retinere, & transmittere: ita tamen vt per suam actionem, hoc est, succi superflui vtilis generationem, vtilitatem præbeat; quæ varia est, vt varia est vis succi geniti. Hęc de glandulis, & corporibus glandulosis.

CAPVT XIV.

De Pinguedine, & Adipe.

Nomen

MOdo dicẽdum de pinguedine, & adipe. Per pinguedinem autem intelligimus molliorem substantiam, quam etiam axungiam, & laridum vocãt: per adipem autem crassiorem, quam vocant seuum. At Arist. 3. de historia animalium 17. & secundo de partibus quinto, per adipem intelligit pinguedinẽ; & quod Gal. vocat adipem, Arist. nominat seuum. Sed parũ de vocibus solicitus Gal. 11. simpl. c. de pinguedine ait: si voles, oleosam & pinguem in animalibus substantiam omnem adipem appellato: sed & pinguedinem appellare totũ hoc genus licet. Vt mirandum non sit, si sæpe Galenus & adipem pro pinguedine, & pinguedinem pro adipe quandoque accepit, & quandoque vnum pro vtroque. Liceat autem nobis, ad euitandam omnem confusionem, hoc genus, quod in se continet pinguedinem & adipem, corpus oleosum appellare: præsertim cum Gal. 3. de facultatibus alim. 11. pinguedinem & adipem voluerit esse quod oleosum. Sed & Arist. 3. de partibus nono, vtrique substantiæ tribuens nomen commune, vocat corpus pingue: at cum corpus pingue accipi possit, & pro excremento pingui quod generatur, & pro parte viuente, quæ generat pingue excrementũ; in præsentia accipimus pro generante.

Definitio.

Vt si hoc corpus definiatur, dicendum sit: *corpus oleosum seu pingue, est membrum similare, ex sanguine genitum, a vi oleonifica, gratia generationis excrementi pinguis, propter totius custodiam caloris naturalis.*

Genus.

Declaro: primo dictum est, esse *membrum*: vt cum membrum sit sanitatis & morbi subiectum, significaremus, corpus hoc pingue esse partem viuentem. Quæ veritas probatur Galeni auctoritate, libro artis medic. nono, vbi inter partes, quæ insitas a natura habent potentias, recenset adipem. Neque dicendum, ibi per adipem intelligi quid diuersum a pinguedine: nam dum illico proponit partes, quarũ non est regimen, numerat capillos, & vngues, non autem pinguedinem, propterea quod per adipem intellexit quodlibet corpus pingue, siue sit adeps, siue pinguedo. Hæc veritas adhuc firmatur: nam Galenus lib. de differentijs morb. octauo, ait, auferri partium numerum, si arteriæ, venæ, nerui, cutis, membrana, caro, & adeps auferantur. Ecce adipem proponit inter partes viuentes.

Corpus oleosum qua ratione sit animatum.

Sed difficultas est, quid accipere oporteat per hoc corpus vita præditum: an simpliciter corpus oleosum, an vero simul cum membranis coniunctum? Atque ferme omnes statuunt, opus esse intelligere aggregatum ex corpore pingui, & membrana: præsertim cum dicit Gal. primo de temperamentis vltimo, adipem concrescere: vbi cum frigidis & exanguibus particulis coniungitur: vt seorsum nequaquam viuat, sed sit potius contentum: cuius signum, quoniam & coquatur, & tempore inediæ in alimentum vertatur: quod nequaquam de parte viuente dicendum. Cæterum huic sententiæ aduersatur Galenus dum libro de inæquali intemperie secundo ait, digitorum particulas esse ossa, cartilaginem, ligamẽtum, arteriam, venam, membranam, carnem, tendinem, vnguem, cutim, & adipem: atque addit, has partes esse similares, exceptis venis, & arterijs, quæ ex fibris & membranis sunt conditæ. Ecce, si excipit venas & arterias, quia sunt conditæ ex membranis: igitur si adipem intelligit vna cum mẽbrana, debebat etiam adipem excipere.

Pinguedo nutrit.

Quare dicerem ego, corpus hoc pingue esse animatum, potissimum secundum partem, quæ ad eius centrum pertinet: vt hinc fiat, vt etiam in tabe consumptis nonnihil appareat. Neque obstat, quamuis sequitur: siquidem & caro viuit, & liquatur. Quod sit verum 3. epid. 3. 72. ait Gal. non esse æque malum, carnem colliquescere, ac adipem; nam calor est feruentissimus, qui carnem fundit; moderatior qui pinguedinem. Vnde Arist. 5. probl. 4. dicit pingue per laborem, per motum cõcalfactum, liquescere, non carnẽ: non negaret tamen a calore feruentissimo etiam carnem aliqua ex parte colliquescere.

Neque etiam obstat, quamuis in cibi penuria animal adipe alatur: siquidem cum Gal. quarto de vsu partium 12. omenti pinguedo per inediam calori innato suggerit alimentum. Etenim non alitur pars viuens, nec calor innatus alitur portione viuente, sed non viuente, & potissimum illa, quæ debet in adipem mutari: vt cum adeps proprio alimento destituatur, imminuatur, & hinc corpora emacientur: non ita tamen vt aliqua portio viuentis adipis non supersit.

Quomodo Aristoteli adeps sit excrementum.

Verum Arist. oppositũ sustinere videtur. Etenim primo de generatione animalium 18. loquens de semine, vt est vtile excrementum vltimi alimenti, hoc est, sanguinis: voluit esse corpus pingue, esse excrementum, quãtis bonitate substantiæ salubre. Præterea c. 19. ait, pinguedinem esse excrementum, vt semen. Vnde 5. probl. 14. ait, pingue non esse rem propriam naturæ, sed aduentitiam: nec ita esse necessarium, vt adhæreat, sicut caro. Patet ergo corpus pin-

gue,

gue, vt prędicatur de adipe & pinguedine, non esse corpus viuens, sed excrementum, secundum Arist. secũdum Galenum autem esse membrum similare, & proinde vita præditum. Pro resolutione dicendum, vt etiam prius dictum fuit, corpus pingue esse mixtum quoddam ex substantia excrementitia, & viuente: ita tamen vt pars excrementitia superet. Vnde Arist. respiciens ad superabundans, dicit esse excrementum; est autem id corporis pinguis portio magis ad superficiem pertinens, & est corpus pingue, simplex, hoc est, citra membranas. At portio viuens, ad quam respexit Gal. vt colligeret esse morbi sedem, spectare magis videtur ad centrum, nec prorsus membranis est destituta. At hoc loco notandum, membranas bifariam capi posse. Vno modo vt ita se habent, vt sunt in caussa, vt corpus, membranis donatum, sit dissimilare, vtpote cum membranę totum corpus ambiunt: secundum quem modum accepit Galenus lib. de inęquali intemperie cap. 2. vbi asserit, venas & arterias non esse similares, quoniam obtinẽt membranas: per has intelligens membranas, quę vasorum corpus ambiunt, & sunt etiam in caussa, vt vasa per illas membranas sentiant: vt cum his membranis sit destituta caro & pingue corpus, propterea ibi Galenus inter partes similares numerat carnem, & adipem, ad differentiam venarum, & arteriarum. Secundo autem modo accipi possunt membranæ, vt necessario sunt partes partis similaris: secũdum quem modum accepit Gal. 10. methodi vltimo, dum ait, partem omnẽ similarem genitam esse ex triplici substantia, nempe carnosa, fibrosa, & membranosa; quæ sane portio membranosa non ambit partem similarem, sed est permixta per totam substantiam partis similaris: vt portio carnosa firmam sedem habeat beneficio portionis fibrosæ, & præsertim vt portio fibrosa a membrana custodiatur: vt secundum hunc modum accepta membrana non reddat partem dissimilarem, sed remaneat similaris & propterea Gal. in libro illo de inęquali intemperie secundo, statuit, carnem, ad differentiam venarum & arteriarum esse similarẽ, quoniam non constituitur ex membranis, vt aliqua vasa: nõ negaret tamen carnem obtinere membranas, cũ omnis pars similaris obtineat membranas. Vnde cũ corpus pingue sit pars viuẽs: præter propriam substantiam pinguem possidet fibras, quæ sunt propria substantia duriores, quæ a membranis custodiuntur. Vnde si quis in cadauerum dissectione diligẽter pinguedinem vel adipem in minutas partes diuidat, obseruabit aliquas pingues corporis particulas vsque adeo esse obductas membranulis, vt separari nequeant, quin diuellatur & incidatur pinguedo. Ecce ergo quemadmodum corpus pingue secundum aliquam partem est excremẽtum, secundum aliquam vita præditum.

Cur pinguedo partim animata, partim excremẽtitia.

Sed forte quis quæret, cur natura in generatione corporis pinguis totum corpus non constituit vita vel orbatum, vel præditum? Dicerem ego caussam fuisse, quoniã cum opus fuerit, vt natura produceret excrementum, quod vtile esset ad conseruationem speciei & indiuidui: vt caussa speciei produxit semẽ, ita gratia conseruationis indiuidui genuit corpus pingue. Hoc enim est quod conseruat calidũ insitum, & proinde animæ cum corpore nexum. Cum autẽ corpus pingue calidum innatum custodiat, tum alijs modis suo loco dicendis, tum etiam vt vertitur in substantiam calidi innati; nec fieri possit vt pars viuens mutetur in substantiam alterius: ideo necessum fuit, vt hoc corpus pingue esset excrementum.

Pingue corpus a quo gignatur.

Cæterum, cum nihil seipsum gignat, ideo necessum fuit, vt esset aliquod generans, & hoc vita præditum. Vnde cum semen, excrementum vtile caussa speciei, gignatur secundum portionem spiritalem a corde, vt scilicet gignit spiritum vitalem, secundum autem portionem corpoream & humorosam a testibus: ita necessum fuit vt in corpore corporis pinguis esset auctor, ita vt vltimam tribueret perfectionem sanguini, vt in corpus pingue mutaretur: quod, meo iudicio, nil aliud est, quam corporis pinguis portio vita prædita: vt, sicut testes sanguinem in verum semen mutant, ita corpus viuens, pingue nuncupatum, sanguinem in pingue excrementum vertit, & illo etiam nutritur, sicut & testes semine aluntur.

Constitutum igitur sit corpus pingue esse membrum, & proinde viuens, secundum scilicet intimam partem, vt fibris atque membranis munitam.

Aristoteles plenius explicatur.

Vt hoc loco etiam addere liceat, cum ad corpus pingue, vt viuens, pertineat generare excrementum pingue, sicut ad testes seminale: Aristotelem respexisse ad id quod generatur, quod dubio procul instar seminis est excrementum: supponens, tanquam manifestum, aliquod esse debere membrum viuens, quod hoc gignat, & hoc etiam esse membrũ aliqua ex parte simile excremento, quod gignitur. At Galen. lib. artis medicinalis 9. respiciens ad id quod generat, recenset inter partes viuentes: vt iam omnis sit deleta ambiguitas.

Adeps pars est similaris.

Deinde dictum est *similare*, siquidem cum quælibet pinguedinis pars sit pinguedo: idem Galen. primo de natura humana 1. & 1. de elementis 6. & 8. adipem & pinguedinem recenset inter partes similares: vt etiam, (cum sit pars similaris, quæ aliunde non habeat insitas potentias) cum eodem Gal. lib. de constitutione artis medicæ 7. axungia minime doleat, quia sensu vacat: quare & membrana, (scilicet circundante) & neruis caret, vt prorsus sit similaris.

Materia est sanguis.

Deinde dictum est *genitum ex sanguine* quam materiam ex qua proposuit, cum ait, adipem esse exanguem, sed tamen factũ ex sanguine. Vnde 1. de semine 11. addit, si adeps excidatur, alius adeps generatur. Cæterum cum corpus hoc pingue gignatur ex sanguine: Gal. 2. de tẽperamentis 3. & 16. de vsu partium 2. addit, gigni ex sanguinis portione oleosa seu pingui, & fluxili, per tenues venas effusa: vt, cum effundatur per tenues venas, sit etiam sanguinis portio tenuis. Vnde ad tenuitatem respiciẽs Auicennas cap. de membris, asserit, adipem gigni ex sanguinis aquositate, & vnctuositate. Ecce proponit portionẽ aquosam, hoc est, tenuem: quæ tamen non est serosa, sed vnctuosa, hoc est, alimentalis: ad differentiã portionis tenuis ichorosæ, quæ tenuis quidem est, sed nequaquam vnctuosa, vel alimentalis, sed excrementitia & præter naturam. Vt cum adeps gignatur ex alimẽto sanguineo tenui, differat a carne: quæ sane (vt ait Auicẽ.) generatur ex sanguine spisso siue crasso. At fortasse Gal. accepit a Philosopho, corpus hoc gigni ex sanguine: nam quamuis loquatur de excremento pingui, nihilominus patet, si excrementũ hoc fiat ex sanguine, corpus pingue viuens hoc ipsum producere, vt eo alatur; et si eo alitur, ex eo ẽt esse genitũ. Corpus autem hoc pingue, sed excremẽtitium, gigni ex sanguina, habetur ab Arist. Etenim 3. de partibus 9. ait, finem probæ concoctionis sanguineæ esse adipem & seuum, vt non modo corpus pingue gignatur ex sanguine: sed eo probe cõcocto, & proinde puro. Vnde tertio de historia animalium 19. ait, adipẽ fieri ex sanguine, vt sanguinis sit ex sanie, hoc est, tenuiori portione chyli & sanguinis. Vnde ad hãc sanguinis tenuitatem respiciens secundo de generatione animalium 2. dicit, pingue nec terræ esse, nec aquæ, scilicet a prædominio, sed spiritus, hoc est aeris: quo fit vt per summa aquæ fluitet; aer enim cõtẽtus veluti in vase effert, per summaque sustinet, & caussam leuitatis præbet. Neque solum tenuis est hic sanguis, sed purus & optime cõcoctus, vt rationabiliter dicit Philosophus 13. problem. 4. pingue fędum odorem non reddere, quoniam non est crudum, sed concoctum.

coctum. Hoc autem statuendum est de corpore pingui, siue sit adeps, siue pinguedo, siue seuum. Quod sit verum: dicit 2. de partibus 5. adipem & seuum generari ex eo, quod in animalis pulpam, hoc est, carnẽ non absumitur: & proinde cum caro fiat ex sanguine, etiam adeps & seuum fiũt ex sanguine: & vtrumque est sanguis cōcoctus; vt etiam cap. 6. est testatus. At quamuis vtrumq; fiat ex sanguine, nihilominus, vt ait Arist. 2. de partibus 5. differentia est inter seuũ & adipem; quoniam seuum fit ex sanguine corpulẽtiori, vt propterea seuum sit terreum, & modo fibrosi sanguinis cogatur: at adeps fit ex sanguine minus crasso, vt non cogatur, nec siccitate aliqua frangatur, quoniam eius natura minus terrena est. Verum vtriusque corporis pinguis (vt ait Aristot. 1. de generatione animalium 19.) sanguis, sicut etiam in generatione seminis, est superuacuus, & concoctus. Quãuis alio modo coquatur sanguis in generatione seminis, alio modo in generatione corporis pinguis: siquidem alia est facultas in testibus vel vasis seminarijs, seminis productrix, & alio vtitur organo, hoc est, temperamento; & alia est vis in corpore pingui, & alio vtitur temperamento, vt producatur pingue excrementum.

Pinguedo semini derogat.

Vt cum vtrumque excrementum, hoc est, seminale, & pingue, fiat ex sanguine (vt ibidem ait Aristot.) pinguia animalia minus seminis gignãt, quoniam, vt sanguis absumitur in excrementum pingue, ita deficit genitura: vt merito cum eodem Philosopho c. 18. viri & mulieres fecunditatis sunt minus participes, dum sunt præpingues.

Exanguia carent adipe.

Præterea cum ex traditis statutum sit, corpus pingue fieri ex sanguine, & hoc superfluo: cum fiat ex sanguine, merito cum Arist. secũdo de partibus quinto animalia sanguine destituta & semine & adipe & seuo, sunt destituta: nã sanguis deest, ex quo adeps, & seuum fiunt.

Membra pinguibus vicina, parũ habent sanguinis.

Vt autem pingue corpus producitur ex sanguine superfluo; euenit, vt ait Arist. 3. de historia animalium 19. vt propinqua sanguinem quidem obtineãt purum, sed paucum, quia scilicet vertitur in pinguedinem.

Valde pinguia non sentiunt.

Quinimmo, vt addebat secundo de partibus 5. si corpus pingue modum excedat, sensus tactus impeditur, propterea quod carni, hoc est, tactus organo, deficit alimentum, cum in pinguedinem mutetur: hoc autem ex ratione sequitur, quoniam (vt ait Arist.) tũ pingue corpus, tum caro, fiunt ex sanguine: differentia autem est, quoniam ad productionem carnis ita elaboratur sanguis, vt vertatur in partem, quæ vim obtinet sentiẽdi; at in generatione corporis pinguis, sanguis mutatur in partem, quæ nullum sensum habere potest: vt hinc fiat, vt hoc corpus mediocriter in animalium membris habeatur, vtile esse; si autẽ modum excedat obesse atq; interimere. Nam dum pingue corpus mediocriter se habet, non impedit sensum, quoniam caro, sensorium tactus, seruatur, beneficio scilicet sanguinis, cum plus iusto pingue non absumatur. At si pingue corpus modum excedat, ita nocet, vt quandoque etiam interimat. Nam si sanguis totus transeat in adipem & seuum, animal perit ea parte, qua sensum habet, nã tunc exigua relinquitur sanguinis copia, gratia carnis: vt valde pinguia celerius crescant & pereant: cum interitus sit sanguinis inopia: siquidem vbi est sanguis exiguus, corpus facile & a frigore & a calore affici potest.

Constat igitur, quemadmodum etiam cum Arist. pingue corpus gignatur ex sanguine.

Efficiẽs causa adipis.

Deinde dictum fuit, *a vi oleaginifica*. Hanc etiam licet vocare vel pinguificam, vel adipificam, ad differẽtiam scilicet carnificę. Hæc autem quamuis agat secundum vim & alteratricem, & formatricem: potissimum tamen agit per alteratricem, vt hinc corpus hoc veluti informe sit procreatum. Quantum ergo attinet ad alteratricem: notandum, hanc duplicem esse: alteram & præcipuam, quæ dat huic corpori esse per se: reliquam minus præcipuam, quę esse accidentale tribuit. Declaro. Quæ tribuit esse per se, est illa, qua huic corpori elargitur formam, temperiem, & quæ consequuntur illam temperiem; vt dum amittit hoc esse, nequaquam amplius sit adeps, nec in adipem reuerti possit. Quæ autem tribuit esse accidentale, illa est, quæ dat adipi consistentiam, qua ablata, adeps adhuc remanet adeps, nec non & illa consistentia separari potest.

Crasis, & calor adipis.

Quantum ergo attinet ad primam & præcipuam alteratricem: hæc in vtero in generatione fœtus residens in semine, seu calido innato; in fœtu autem perfecto in pingui corpore; & temperamentum & album colorem, & proinde quæ consequuntur temperamentum, tribuit. Vt quemadmodum os, vt alimentum conuertit in ossis substantiam, illa alimento tribuit & temperiem frigidam, & siccam, & albedinem, qualis etiam est in osse generante: siquidem simile a simili gignitur: ad eundem modum corpus hoc pingue, siue sit pinguedo, siue adeps, in sanguinem tenuem ac pinguem ita agit, vt cum sanguinem in corpus pingue commutet, hincque illi sanguini, tanquam proprio alimento, eam tribuit temperaturam, & calorem, quibus ipsum corpus pingue est donatum. Vt, quidquid dicat Vesalius, cum corpus pingue sit calidum & humidum, & album: similiter sanguis ille, vt in pinguedinem vel adipem mutatur, & temperamẽtum calidum & humidum & colorẽ album assequitur. Tale autem esse huius corporis temperamentum colligitur ex Gal. & primo, & quarto de vsu partium 9. dum ait, pinguedinem calidam esse; vt si pinguedine vice olei vtamur, facile in flammam transmutetur, tanquam ad flammæ naturam proxime accedat: nihil enim frigidum prompte cõburitur, vt scilicet in combustione flamma erumpat. Hoc autem sequitur; quoniam adeps in flammam facile mutatur, propter similitudinem, quæ non est crassa vel tenuitatis, vt in palea; vel siccitatis, vt in lignis aridis; quia pinguedo nec tenuis est, nec sicca: quare solum ratione caliditatis, cum ignis sit substantia sicca, tenuis, & calida. Et hoc est pulcherrimum & demonstratiuum. Vnde Hippocr. lib. de carnibus ait; pingue sedem & metropolin esse calidũ: quod etiam calescit primum omnium cum diffunditur; pinguescit. Adhæc Galen. primo de elementis sexto ait, per exsuperantiam adipem esse calidum & humidum, sicut os est frigidum & siccum. Amplius Galen. 11. simpl. cap. de adipe ait: quamuis pro animalium temperatura differentia sit inter pinguedinem: attamen omnis pinguedinis facultas est calefactoria & humectatoria humani corporis. At suis inter animantia quadrupedia pinguedinem habet minus calidam, & magis humidam: vt hominem quidem largius humectare possit, sed non æque calefacere. Nam pinguedinis suum talis est caliditas, qualis in nobis. Quare hominis pinguedo calida est, & humida; sed magis humida, quam calida. Vnde primo de temperamentis vltimo dicit, adipem esse cerebro humidiorem. Atque secundo de temperamentis tertio, addebat, commode dictum veteribus esse adipem esse humidissimum. Vnde rationabiliter primo de temperamẽtis 6. adipem recensent inter ea, in quibus humidum præualet sicco. Vt cum homo instar suis pinguedinem obtineat calidam & humidã, sed magis humidam, quam calidã; rectè intelligere oporteat Gal. dum ait primo de medicamentis secũdum genera, in iunioribus animalibus seuum seu adipem esse humidiorem minusque calidum, quam in perfectis: insinuans, & in iunioribus, & in perfectis caliditatem separari ab humiditate: sed magis in iunioribus, quam in perfectis: quia iuniores sunt humi-

humidiores. Vnde Gal. ad hanc veritatem respiciẽs, A nimirum adipem esse minus calidũ, & magis humidum: secundo de temperamentis quarto ait, in homine calorem esse vel temperatum, vel a temperato recedentem: si ergo calor sit temperatus, nec siccitas sit adnexa, quia corpus fieret gracile, sed humiditas sit aucta, maior copia generabitur carnis, minor adipis: si autem calor recedat a temperamento, & moderatio sit in humido & sicco, calor a temperato recedens erit vel remissior, vel intensior: si remissior, maior erit copia adipis, quam carnis: si autem intensior, maior erit copia carnis quam adipis.

Ex quibus colligere licet, adipem semper fieri ab agente humido, cum quo est coniũcta in actiuis vel temperies, vel calor, siue remissius, siue etiam immoderatus: quamuis modo in maiori, modo in minori copia colligatur, pro ratione calidi temperamenti: siquidem in calidiori temperamento dissipatur, in minus calido seruatur & colligitur. Vnde ad remissum calorem respiciens Aristot. dicit tertio de historia animalium 18. omnia ætate prouecta potius quã nouella pinguescere: & præcipue cum iam fuæ longitudinis & latitudinis modum adepta, augeri in profundum incipiunt. Nam in prouecta ætate & calor est debilior, nec cessante augmento sanguis absumitur, vt vertatur in pinguedinem. Vt etiam cum Philosopho 3. de partibus 3. omne pingue sit calidum & humidum.

Quomodo adeps exsiccare dicatur.

Sed dubitatio oritur ex Gal. passim, & potissimũ 7. de medicamentis secundum genera cap. 1 nam asserit adipem emolliens esse medicamentum: & tamen dicit, animalium scciorum adipem euidenter siccare. Addit, autem suillum adipem esse mollissimum & humidissimum, & proinde aliorũ imbecillimum, vt teneris corporibus conueniat: sed si conuenit teneris corporibus ad emolliendum, conuenit vt siccat, quamuis minus. Sed si humidissimus est, quomodo siccat? Dicimus, adipis temperaturam esse humidam: & siccare tamen, vt habet vim attenuandi seu digerendi. Nam vbi caliditas est coniuncta cum tenuitate partium, vim habet digerendi, & proinde vacuandi & siccandi: vt illi adipes magis digerant, & proinde magis siccent, qui sunt tenuiorum partium: vnde ibi subdit: hi ergo omnes adipes tenuiorum partium substãtiam inter quadrupedia animantia obtinent. Vt hinc omnis tollatur ambiguitas.

Hactenus ergo patet, quemadmodũ corpus hoc pingue calidum sit & humidum, & tenuium partiũ: & rationabiliter, cum fiat ab agente calido & humido, ex sanguinis portione tenuiori: vt si crassum hoc corpus sese offerat, id consequatur ope alteratricis, quæ esse accidentale tribuit, vt suo loco constabit. Hæc de alteratrice, quæ præcipua est, & legitimum esse tribuit huic corpori pingui.

Coagulatio adipis.

Quo autem ad alteratricem, quæ tribuit esse accidentale: hæc nil aliud est, quam frigidum temperamentum, beneficio cuius corpus illud pingue concrescit, ac veluti congelatur. Hæc veritas sæpe fuit proposita a Galeno, & primũ 4. de anat. administ. 6. dum ait, pinguedinẽ, scilicet genitam, a calore liquefieri, a frigiditate conseruari: vt merito in neruosis partibus consistat, & abundet in ijs, qui otiosam vitã degunt: ratio est, nã partes neruosæ sunt frigidæ, & per otiosam vitam frigidum euadit corpus. Eadem veritas colligitur ex primo de temp. vltimo, & 2. de temperamentis tertio, dum ait, adipi concretionem contingere, vbi in frigidum venit locum, & proinde vbi adiacet membranis, quæ frigidæ sunt. Vnde & rationabiliter inquit, concretionem contingere adipi: inferens adipem iam suam habere essentiam, sed concretionem tanquam quid accidentale ipsi addi a frigido. Vt rationabiliter adeps calefactus liquescat, nec circa aliquam particulam præcalidam, vtpote circa cor, vel iecur, coire nequeat. Quod si adeps gigneretur a frigido, calfactus non liquesceret: at non generatur, sed genitus a frigido concretionem acquirit. Hanc veritatem etiam pernoscens Auicennas capite de membris ait, adipẽ gigni ex sanguinis vnctuositate, quam frigiditas coagulat: vt agens coagulans sit quidem frigiditas, ad differentiam agentis coagulantis sanguinem, ex quo fit caro, quod est caliditas, & siccitas: cum tamen caliditas & siccitas nõ sit auctor carnis, nam caro calida est & humida, & ob id fit a calido & humido. Sed ad rem. Adeps concrescit ope frigiditatis. Quã veritatem si cognouisset bonus Vesalius, non ita esset locutus de caussa albedinis adipis. Quid autem dicat, ne fiat temporis iactura, a me nõ proponitur: nam sermo noster omnes diluit ambiguitates. Quod sit verum: dum Gal. secundo de temperamen. 4. ait, adipem ex habitu frigidiori semper nasci; intelligere oportet de caussa B coagulante & conseruante adipem. Nam quamuis adeps gignatur a calido, a calido etiam dissipatur: contra autem concrescit & conseruatur a frigido: vt quamuis in corpore calido copiosius gignatur, non appareat tamen; quia dissipatur. Et ob id loco citato cum dicit Gal. adipem ex habitus frigiditate tantum semper nasci, subdit, vt fœminæ viris sint pinguiores, eo quod fœmina mare est frigidior, & plurimum domi versatur. Ecce ergo quemadmodum non respicit ad generationem adipis, sed ad adipis geniti conseruationem: siquidem conseruatur in fœmina, non ita dissipatur, propter frigiditatem corporis, & vitam otiosam. Vnde hanc veritatem magis stabiliens ibidem subdit: si corpora sint æque referta pinguedine, & carne, vt corpus supra temperiem est frigidum, ita est humidum: at quibus plus est adipis quam carnis, a temperie est magis recessus per frigidum quam per humidum: quia scilicet concretio fit C a frigido, non ab humido.

Hactenus ergo constitutum sit, facultatem generatricem per caliditatem gignere pinguedinem, per frigiditatem illam genitam coagulari: vt cum Galeno secundo simpl. secundo quidam dixerint, pinguedinem esse calidam: nam in sanis & bene curatis copiosa gignitur, hęc autem cum fiat robusta a natura, quæ calida res est, ideo pinguedo vt fit a calido, est calida. Alij vero dixerunt frigidam, quoniam in frigidis corporibus magis gignitur. Hoc autem loco circa pinguedinis temperiem non improbat antiquos, sed circa prauam rationem inueniendi medicamentorum facultates. Patet igitur adipem calidũ esse, & humidum, & talem gigni a calido, concrescere autem a frigido.

Adipis & pinguedinis discrimen.

Cæterum hoc loco notandum, differentiam esse inter pinguedinem & adipem. Siquidem ex Galeno D vndecimo simpl. cap. de pinguedine: pinguedo est substantia minus crassa, & minus dura, vt celeriter in ignem posita liquescat, nec facile vbi liquata sit, rursum cõcrescat, & potissimum gignitur in naturis humidioribus: contra autem adeps crassior est, & durior, vt nec facile liquescat, & liquata celerrime conglacietur, cuiusmodi conspicitur in animantibus terrestriorem naturam habentibus: vt hinc pinguedo vigeat in suibus, in bobus adeps. Vt hinc, non quod ad concretionem, sed quod ad generationem, adeps fiat ab agente magis calido, quã pinguedo: vt corpus illud pingue, quod circa præcordia residet, de quo proprio loco dicemus, sit potius adeps, quã pinguedo. Sed præterea idem Gal. discrimen patefaciens inter pinguedinem, & adipem, tertio de alimen. 11. dicebat, inter hæc duo esse differentiã penes humiditatem, & siccitatem: vt adeps sit pinguedine multo siccior. Quib. ex verbis nequaquã colligendũ, vtramq; substantiam esse siccam, & sicciorem adipem, cum vtraque substantia sit potius humida: quare hunc in modum Galenum intelligere oportet, vt substantiã

Adeps vt dicatur siccus.

magis concretam & compactam, vocet ficciorem; minus autem concretam, minus siccam, vel etiã humidam. Quod sit verum, loquẽs de pinguedine; ait: pinguedo humida quæpiam res est. Declarans autem quomodo intelligenda sit humida, subdit, esse longa vetustate oleo incrassato assimilem. Ecce, non loquitur de humiditate, vt significat temperiem humidam, sed substantiam modice concretam, ad similitudinem olei præ nimia vetustate incrassati. Et ob id, dum ait, adipem esse multo sicciorem pinguedine: subdit; ideoque si calefactum adipẽ fundas, coit facile, ac concrescit. Ecce respicit ad substantiam, vt est vel magis vel minus cõcreta, quam vocat vel magis vel minus siccam. Hanc autem differẽtiam, sicut & reliqua prædicta, consequitur corpus pingue beneficio alteratricis, siue generantis, siue genitum coagulantis.

Aristoteles de differẽtia adipis & pinguedinis.

Adipis densitas, & situs.

Hanc veritatem etiam cognoscens Arist. ait 5. de historia animalium 17. seuum esse fragile, & cum refrixit, concrescere: adipem autẽ liquidum, minimeq; aptum durari; vt ex seuo fiant candelæ, non autem ex adipe: per adipem autem intelligit Arist. quod vocat Gal. pinguedinem.

Quod attinet ad formatricem: quamuis non multum laborarit in fabrica huius corporis pinguis, vt informe esse videatur, & satis accedere videatur ad naturam contenti: nihilominus fuit in caussa, vt corpus hoc (cum Philosopho Probl. 21.) esset densum; præterea vt determinatum & decentem situm assequeretur: siquidem cum Gal. 16. de vsu partium 2. natura, & proinde formatrix, partibus animãtis mẽbranosis ac neruosis corpus hoc coniunxit. Vnde addebat 4. de anat. administr. 2. adipem membranis, ligamentis, tendinibus, & vt semel expediam, omnibus sanguine vacuis frigidisque corporibus obduci solere, vt etiã instar cuticulæ, cutis, & membranæ carnosæ, pinguedo media inter membranam & cutem, totum corpus ambiat. Natura autẽ hunc situ huic corpori tribuit, (vt ait Gal. 6. de anat. administr. 6.) vt ab harum partium frigiditate cõcresceret, & cõcretum cõseruaretur. Addebat autem Arist. 3. de historia animalium 17. adipem consistere inter carnẽ & cutim, seuum in fine carnis semper esse; vt sedẽ magis intimam obtineat seuum, & a calore minus remisso fiat.

Vsus adipis.

Postremo in definitione dictum fuit *gratia generationis excrementi pinguis, & hinc caussa custodiæ caloris naturalis*. Nam cum dictum sit ex mente Arist. 1. de generatione animalium 18. & 19. corpus pingue esse excremẽtum, sicut & semen: ideo necessario insinuauit necessarium esse, vt sit in corpore aliquod membrum, quod gignat excrementum hoc pingue: quod dubio procul nil aliud esse potest, quam corpus pingue vita præditum; quod vt genitum est ex excremento pingui, ita simili excremento debet ali: at non potest ali, nisi sanguis a membro pingui in corpus pingue mutetur, sicut sanguis a carne vertitur in carnem.

Ceterum hoc loco notandum, idem dicendum de membro pingui, quod dicitur de testibus nimirum vt testes gignunt semen, primo caussa sui, secundario caussa conseruationis speciei: ita membrũ pingue pinguem humorem gignit, primo caussa sui, secundario gratia conseruationis calidi innati. Et propterea in definitione proposuimus potius generationem excrementi pinguis, quã humoris pinguis: nã vt materia hæc pinguis vertitur in alimentum membri pinguis; non habet rationem excrementi, sed potius alimenti: ita vt materia hæc pinguis respicit calidum innatum, est materia ratione membri pinguis superflua, excrementitia, sed vtilis; propterea quod pinguis hęc materia superuacanea destinata est custodię totius caloris naturalis. Pro cuius veritatis particulæ intelligentia sciendum, hunc esse vsum communem cuilibet pinguedini, & adipi, qui præcipuus ac veluti peculiaris est huius corporis pinguis: quod dictũ est ad differentiam vtilitatis communis quidem huius corporis, sed quam etiam præstat caro. Siquidem ex Auicenna cap. de membris, caro & adeps coagulata sunt ad implenda loca vacua primorum membrorũ, hoc est seminalium. Ecce est finis cõmunis, & adipi, & carni. Vnde quoad finem, qui adscribi potest omni adipi, & pinguedini, & his potissimum, alius is nõ est, quam custodia totius caloris naturalis. Dictum autem fuit totius ad differentiam arteriarũ, quæ (vt suo loco dicetur,) custodiunt calorem, sed non cordis, & solum secundum qualitatem.

Tria, quæ calido innato insunt, nimirum substantia, qualitas, & motus, beneficio corporis piguis conseruãtur.

Qua autem ratione corpus hoc pingue calorẽ naturalem custodiat, declarantes boni moderni, nil aliud dicũt, & præsertim Vesalius & Columbus, nisi quod calorem natiuum nõ secus, ac viscus detineat. Ego autem dicerem, cum in calore naturali tria sint potissimum cõseruanda, nempe substantia, qualitas, & motus: (vt in methodo medendi euidenter comprobatur) corpus hoc pingue tria illa custodire: & primum quidem substãtiam, vt in medijs, in defectu alimenti, dum in substantiam calidi innati mutatur, vel saltem (vt ait Gal. 16. de vsu partium secundo) pinguedo effusa siccis & tenuibus corporibus, sua pingui substantia humectat corpora, quæ celeriter in diuturnis inedijs, ac vehementibus exercitationib. & caloribus immodicis siccantur atq; indurescunt; siquidem in ijs caloris naturalis substãtia dubio procul imminuitur; vt cum huiusmodi actio sit naturæ, non animæ actio, (vt ait Gal.) pinguedo merito neruos non desideret. Vnde hoc loco notandum, corpus hoc nequaquam verti in alimentum seu substantiam partium, sed solum calidi innati: nam ex Gal. 3. de alimen. 11. adeps & pinguedo pauci sunt nutrimenti, vt potius carnium nos alentium sint condimenta, quam alimenta: si ergo hæc substantia oleosa per os assumpta, exigui est nutrimenti; fat est vt in medijs caloris innati sit conseruatio. Vnde nec animalia hyberno tempore latitantia aluntur pinguedine; nam pinguia permanent: sed pituita alimentali, quæ in sanguinem, & proinde in alimentum, mutatur. Hæc de substantia.

Quo autem ad qualitatem: cum caloris innati qualitas sit caliditas: ideo a pinguedine, vt calida, conseruatur.

Quantum deniq; ad motum, cum seruetur, dum plus iusto non dispergitur, vt hac ratione indicet vniens calorem; hanc vnionem seruat ope pinguedinis, vt concretam obtinet substantiam.

Quare caloris naturalis custodia est vsus, qui potissimum competit corpori pingui, & omni, & propterea dicit Gal. 6. de decretis 8. pinguedinem eundem vsum præstare, siue in hac, siue in illa parte reperiatur.

Aristotelis de vsu pinguedinis sententia.

Sed nec Arist. pinguis excremẽti vsum ignorauit. Primum enim 2. de partibus 5. ait: si adeps & seuum mediocriter in animalium membris habentur; ad sanitatem, & vires opitulari; opitulantur quidem ad sanitatem, cum sanitas sit proba constitutio, ad quã sequuntur bonæ operationes, dum est præsentia corporis pinguis, modum non excedentis, omnes animæ functiones bonæ erunt, dum corpus hoc pingue non permittat, vt particulæ afficiantur a caussa vel siccante, vel refrigerante: opitulantur autẽ virib. hoc est, organo custodienti vires; est autem calidum innatũ. Præterea tertio de partibus 9. scribit; renes obtinere corpus pingue, salutis caussa, vt renum natura calida sit: nam cũ renes vltimo loco positi sint, teporẽ desiderant ampliorem: & cum lumbi, nempe sedes renũ, sint ex carne, renes vice carnis adipe muniuntur, vt ẽt melius cõcoquant sua pinguedine, vt .s. pinguedo calida est, nam calor concoquit. Ecce ergo quomodo pinguedo est ad custodiam caloris, concoquẽtis, & proinde calidi innati, sed per suam caliditatem.

tem. Hoc etiam insinuatum ab eodem fuisse colligitur, dum 10. problem. 23. ait: suis calidissimus est omniũ quadrupedũ, & proinde calidior cane, & boue: quippe cum necesse sit, vt animal pingue tale sit, hoc est, calidissimũ. Quo loco notandũ, per calidissimum intelligi animal præditum calidi natiui substantia copiosiore: nam, si non penes calidum natiuum, sed penes temperaturam cõferatur sus cum cane, canis est calidior: si autem penes calidum natiuum, sus est calidior: necesse autẽ est, vt animal pingue sit tale, hoc est donatum plurimo calido natiuo: vbi enim pinguedo, scilicet non excedens, ibi plurimus calor natiuus, quoniam pinguedine conseruatur. Vt corpus pingue cum Philosopho conferat per calorem: sed præterea & per densitatem, quæ non permittit calidum innatum dissolui: vt rationabiliter expediat cũ Philosopho, decimo proble. 21. pingue vnumquodque densum esse. Vt etiam dicit primo de generatione animalium decimooctauo, pingue esse excrementum bonitate substantiæ salubre.

Alij vsus pinguedinis.

Cæterum non obstat, quin præter præcipuam vtilitatem propositam, & adeps & pinguedo alias vtilitates præbere valeant, verbi gratia, adeps toti corpori circumfusus instar tegumenti tuetur partes intra adipem existentes, ab immodico tum calore, tum frigore. Adhæc in clunibus vicem subit puluinaris. Tandem addit etiam Gal. 10. de vsu partium 11. nullius alterius gratia naturam pinguedinem oculis comparasse, & satis etiam duram; nisi vt huius ope oculi nõ facile colliquentur: siquidem vt vnctuosa, & pinguis perpetuo madefacere potest, vt ad motuum oculorum facilitatem pinguedo fuerit comparata. Hæc de corpore pingui, & proinde de pinguedine, & adipe dicta sint.

CAPVT XV.

De Fibris.

Nomen.

QVo aũt spectat ad fibras, quas etiam villos dicunt: quoad nomen, primum sciendum, fuisse Aristotelis sententiam (ita referente Galen. lib. quod animi mores corporis temperaturam sequũtur c. 7.) in aliquo sanguine reperiri quidem fibras, siquidem 3. de histor. animalium 6. ait, duplex esse genus fibrarum, vt primum genus sit fibrarum, quæ inter neruũ & venam suam habent naturam; secundum autem genus fibrarum sit illarum, quæ continentur in sanguine; quamquam non in sanguine cuiusque animalis, vt ijs præsentibus (vt etiam ait c. 19.) sanguis spissetur: vt propterea ceruorum & leporum sanguis, fibris destitutus, non spissetur, & si spissatur, non coitu firmiori, vt fit in animalibus fibroso sanguine donatis, sed fluido, quale lac est quod sine coagulo sponte coiuerit: in caussa autem coitionis firmioris est fibra; quoniam, vt ait 2. de partibus 4. fibræ reddunt sanguinem terrenum, vt fibræ solidæ sunt & terrenæ. Cum ergo fibrarum sit duplex genus: de his, quæ pertinent ad secundum genus, non erit sermo noster: nam quamuis sint quædam sanguinis portiones terrestres, ope quarum sanguis cogitur, cum spectent ad contentum, non autem ad partem continentem seu viuentem: ideo nos per fibras, non sanguinis, sed viuentium partium, intelligimus.

Fibra quid.

Fibræ autem ita acceptæ hæc est definitio: *Fibra est membrum similare, genitum ex semine, a vi fibrifica, gratia custodiæ carnis.*

Genus.

Declaro. Primo fuit dictum, *esse membrum similare*, cum Galen. qui euidenter 1. de elementis 8. fibras numerat inter partes similares.

Deinde dictum fuit, *genitum ex semine*. Hæc veritas colligitur ex Galen. passim, & potissimum 1. de semine 10. ex quo loco colligitur fibras omnes fieri ex semine; sed quasdam mediate, quasdã immediate. Mediate siquidem ait musculorum fibras fieri ex neruis, & ligamentis: quæ immediate fiunt ex semine. Immediate autem, dum subdit: ventris autem, intestinorum, vtriusque vesicæ, vteri, & cordis fibras, e semine ortum habere. Eandem sentẽtiam proposuit 1. de iuncturis 12. & præsertim secundo de temp. 3, dum ait, in corde esse fibras, quales in musculis cernimus: cęterum non esse idem fibrarum genus: nam quæ in musculis habentur, neruorum & ligamentorum esse particulas; cordis autem fibrarum propriã quandam esse speciem, æque scilicet, vt tunica venarum, arteriarum, intestinorum ventriculi, vteri & vesicæ vtriusque. Vt cum fibra membrum sit spermaticum, iure dictum est a Gal. 10. methodi vltimo, sicut caro, (scilicet musculorum) perire & regigni potest; hoc nequaquam de fibrosa portione statuendum, vt hinc etiam in febribus malignis, nõ liquentur fibræ, vt carnes, quoniam, iam animal prius moriatur, antequam fibræ prorsus siccentur.

Efficiẽs caussa.

Deinde in definitione dictum fuit *a vi fibrifica*. Hęc sane cum agat per alteratricem, & formatricẽ: quantum ad alteratricem: hæc, si fides est adhibenda Galeno, fibris tribuit temperamentum frigidum & siccum: vt hinc fibra terrestrem substantiam sit adepta. Quod sit verum: ait Galen. 2. de temperamentis 3. carnes tunicarum, venarum, arteriarum, intestinorum, ventriculi, vteri, & vesicæ vtriusque, esse quidem calidiores cute: at quo ad fibras attinet, partim similes esse omnino substantiæ cutis, partim paulo magis, partim paulo minus, tum frigidas, tum siccas: Ecce ergo, quemadmodum fibrarum temperies ad frigidum & siccum vergit. Vt cum Aristot. tertio de historia animalium sexto, fibra suam habeat naturam inter venam & neruum, vt fibra sit frigidior, vena minus frigida forsitan neruo.

Situs fibrarum, & hinc triplex earũ genus.

Quo ad formatricem spectat, vt colligere licet ex Galeno, tertio de facul. naturalibus octauo, & vndecimo, & sexto de vsu partium 8. vt formatrix fibris tribuit situm determinatum, ita pro vario situ variæ fibræ oriuntur, quæ etiam suis vocibus donantur, vt cum triplex sit situs, tres etiam sint fibrarum differentiæ. Etenim fibræ situm obtineant secundum longitudinem, rectæ vocantur: si autem secundum latitudinem, nominantur transuersæ, quæ etiam circulares dicuntur: si denique situm obtineant, nec secundum longitudinem, nec secundum latitudinem, appellantur obliquę; si denique fibrarum situs sit indifferens, vocantur simpliciter fibræ, cuiusmodi sunt ligamentorum, neruorum; & membranarum fibræ. Cęterum quo ad fibras, per quas editur motus naturalis, sed euidens; ita in membris fibrę collocantur, cum Galeno, tertio de facult. naturalibus vndecimo, si instrumentum vnicam tantum habeat tunicam, ut ambæ uesicę, uterus, & uena, in hac omnes sunt collocatę; si autem instrumentum duas habeat tunicas, fibrę rectę, & obliquę collocantur in tunica interna, transuersę, in externa; ut in uentriculo: excipiuntur autem intestina, nam quamuis duplicem obtineant tunicam, attamen in utraque sunt transuersę; & ratio est, nam uentriculus est organum coctionis; intestina distributionis; sed de his proprijs locis.

Tandem dictum fuit *gratia custodiæ carnis*, pro cuius particulę intelligentia sciendum, nos per carnem intelligere cum Galeno 10. methodi ultimo, tum in musculo, quę sane proprie caro uocatur; tum etiam in alijs partibus, quę carnosa substantia dicitur, uerbi gratia, in uena alia est portio neruosa, alia fibrosa, alia carnosa. Dicebat etiam lib. de cibis boni & mali succi quarto, in corde reperiri fibras, & carnosã substantiam. Quinimo decimo methodi ult. in addit. in singulis simplicibus & primis uocatis partibus, pręter substantiam membranosam & fibrosam, reperiri

etiam carnosam. Dum ergo in definitione dictum fuit, fibras procreatas esse propter custodiam carnis, per carnem, & musculorum carnem, & cuiuslibet partis carnosam substantiam intelligimus. Huius autem gratia factas esse fibras ostendo Galeni auctoritate, & ea multiplici, cum hunc vsum moderni etiam diligentiores ignorarint. Primo ergo dicit Galenus decimo methodi vltimo, carnem herere circa solidorum corporum partes, tum neruosas, tum fibrosas; differentiã autem assignari potest inter partes tum neruosas, tum fibrosas, vt portio neruosa, seu membranosa, custodiat fibriosam portionem, secundum superficiem; fibrosa autẽ carnem, secundum omnes partes. Sed ad rem: cum caro hæreat circa fibras, ergo fibrarum vsus est custodia carnis, nec ab re; nam cum fibra sit substantia magis terrestris, quam caro; ideo non caro fibræ, sed fibra carnis debet esse fundamentum. Adhæc ait Galenus lib. de cibis boni & mali succi quarto, & secundo de temperam. tertio, cordis fibræ visuntur solidæ, multæ, longæ, quemadmodum in musculis, circa quas carnosa substantia concreuit. Ecce circa fibras concrescit, firmatur, custoditur carnosa substantia. Quod noscens Gal. sexto de vsu partium octauo, inquit, cordis fibras multum ab alijs differre, nempe duritie, contentione, toto denique robore, ac patiendi difficultate, quoniam cum nullum sit instrumentum, cuius tanta sit ad actiones constantia, ac robur, quemadmodum in corde; consentaneum fuit cordis substantiam ad robur simul & patiendi difficultatem comparari. Ecce si propter actionis constantiam opus est substantia robusta, & difficili ad patiendum; & talis euadit beneficio fibrarum: ergo fibrarum vsus, est custodia substantiæ carnosæ cuiuslibet membri. Amplius Gal. 1. de fracturis duodecimo, ait, musculum obtinere fibras, quibus caro simplex vndique concrescit. Adhæc quinto de semine decimo, ait, fibris totum cordis corpus quibusdam quasi crinib. circundari. Ecce cordis caro circundatur, custoditur fibris; quare fibrarum finis est custodia carnis.

Vsus fibrarũ communis.

Hũc autem finem esse cõmunem, inde colligitur. Nam si finis communis esset motus, siue voluntarius, siue naturalis; fibræ aliquæ vsu essent orbatæ; vtpote quæ proponuntur a Gal. 3. de facult. naturalibus vltimo; nempe ligamenti, nerui, & membranæ fibræ: siquidem hæc corpora nequaquam motu locali, vel volũtario, vel naturali mouentur: hæc enim corpora solum propter se, non autem quia communemunus corpori præbeant, vel attrahunt, vel retinent, vel expellunt: vt propterea non dicat Auicennis, omnem villum conferre ad motum; sed nullum motum fieri, nisi per villum. Vt statuendum sit fibras omnes hoc commodum præbere, vt carnem custodiant. Vnde tertio de articulis 81. ait, dum fibræ melius aluntur, caro fit firmior.

Alij fibrarũ speciales fines.

Cæterum præter hunc cõmunem vsum, alios minus communes præstant: sunt autem motus animę, & naturæ. Ad quod respiciens Auic. cum dicit nullum motum fieri, nisi per villos, subdit; motus autem est vel voluntarius, & fit a villis in musculis: vel naturalis, & fit a villis matricis, & venarum. Accepit autem hanc veritatem a Galeno; siquidem, quantum attinet ad motum voluntarium, dicit octauo de anat. administ. quinto, si fibras omnes transuersas amputaueris, totos musculos statim motu priuabis. Dicebat etiam tertio de facultatibus naturalibus octauo: in musculis dum fibra quæque intenditur, atque ad principium retrahitur, motus musculorum obitur: fit autẽ, cũ instrumentorum corpora pro fibrarũ positura motus habeant, vt si fibræ per suum situm non simpliciter conferant ad motũ, sed ad determinatum motum, hoc est, magis ad hanc, quam ad illã partem. Quo autem attinet ad motum naturæ: respiciens Galenus ad hunc, & determinatum, vt fit non a voluntate, sed a natura per fibras, & potissimum per determinatum situm: inquit quinto de vsu partium vndecimo: si villorum rectorum solorum (hoc est; qui situm habent secundum longitudinem tunicę) longitudo imminuitur, fit attractio; si autem tendantur soli transuersi, fit expulsio: per hos autem villos, ita instrumenti corpus, vtpote vesicæ, mouetur, vt si soli transuersi tendantur, latitudo cõtrahatur, vt fiat expulsio: si soli recti, longitudo minuatur, vt fiat attractio: si autẽ omnes tendantur, hoc est, recti, transuersi, & obliqui, tota contrahitur particula, quemadmodum etiam si omnes extendantur, tota extenditur particula, vt sicut per tensionem fit inanitio, ita per extensionem fit repletio. Cæterum omnes hi motus fiunt a natura, hoc est; vel attractrice, vel retentrice, vel expultrice: tametsi materia sui copia possit extendere, vtpote dum plus iusto vesica repletur, vt a natura fiat fibrarum tensio, a materia extensio: vt per fibras consequamur attractionem, retentionem, expulsionem. Vnde dicit Gal. 14. de vsu partium vlt. singula instrumenta, dum agunt fibris rectis, attrahunt: dum transuersis, excernunt; dum omnibus simul agunt, retinent: vt fiat quidem retentio per obliquas fibras, sed dum cum his & reliquæ tenduntur. Vnde tertio de facultatibus naturalibus 11. etiam voluit per fibras rectas minui membrum, & hunc fieri attractionem; per transuersas, & obliquas membrũ constringi, vt fiat retentio; si videlicet magis agat retentrix, quam expultrix; vt, si magis agit expultrix; fiat potius expulsio, & hinc fibræ etiam obliquæ cõpositio fieret, quidquid dicat Falloppius in suis obseruationibus pag. 170. vt si natura agat per solas transuersas (vt eodem libr. 13. ait Gal.) fiat expulsio.

Sed suis locis, dum de instrumentis corporis loquemur, quomodo in quolibet instrumento sese habeãt fibræ, explicabimus. In præsentia id scire in hac doctrina generali sufficiat: vsum fibris omnibus communem, esse custodiam carnis, & musculorum, & reliquorum corporum, cum hoc tamen communi vsu quasdam fibras conferre ad motum voluntarium, quasdam ad naturalem, caussa quidem attractionis, retentionis & expulsionis. Hæc de fibris.

CAPVT XVI.

De Venis.

QVantum ad venas: de his in genere quidem, sed summa cũ diligentia dicendum. Siquidẽ Gal. 2. methodi 5. ait, Herophilum statuere venam, arteriam, & neruũ principia continere, & veluti elementa esse eius Physiologiæ, quæ de homine cõstituitur. Esto, inquit, hæc prima esse, quamuis prima nõ sint: insinuans, principaliora esse hepar, cor, & cerebrum: secundum locum obtinere, venam, arteriam, & neruum. Itaque cũ vena sit veluti elementum Physiologiæ, quæ de partibus hominis constituitur, hoc est, artis anatomicæ, merito diligenter de vena dicendum.

Nomen.

Itaque quoad nomen attinet: ex Gal. 6. de decr. 8. lib. de caussis morborum 3. cum duo sint vasa, quorũ vtrumque antiquiores venas vocabant: quidam fuere, qui vas pulsu donatum, arteriam vocarent, quod autẽ pulsu caret, venam. Quos etiam nos imitantes, per venam ad differentiam arteriæ vas illud intelligimus, quod pulsu est destitutum.

Definitio.

Venæ igitur hunc in modum acceptę, hæc est definitio: *Vena est membrum similare, genitum ex substantia carnosa, fibrosa, & membranosa, a iecinore fica gratia distributionis sanguinis crassioris.*

Genus.

Declaro: dictum est *membrum*, hoc est, pars viuẽs. Quod sit verum Gal. 2. de sanitate tuenda 11. ait, motus naturales, ad differentiam motus voluntarij, esse actiones venarum: siquidem omnes venæ quatuor naturalibus facultatibus gubernantur.

Deinde

Venæ vt similares dicãtur.

Deinde dictum est *similare*. Hanc particulam etiã cognouit Galenus: siquidem lib. de morborũ differentijs 4. venas recenset inter partes similares. Oportet autem intelligere venam esse similarem, quoad sensum: at si exquisite perpendatur, posset etiam statui pars instrumentaria. Et ob id Gal. lib. de inæqu. intemp. 2. dum recenset partes similares, & numerat ossa, cartilaginem, ligamentum, membranam, venam, & arteriam, & reliquas partes similares; subdit, exceptis venis, & arterijs; nam ex fibris, & membranis sunt conditæ, vt vena sit similaris quoad sensum, non exquisite tamen, vt os: vt si conferatur cum osse possit etiam statui instrumentalis; si cum musculo, similaris. Sed nota venam esse similarem, si capiatur citra membranam circumdantem, & fibras illas euidentes.

Materia venæ.

Deinde dictum est *genitam ex substantia carnosa, fibrosa, & membranosa*. Hęc particula colligitur ex Gal. 10. methodi vlt. dum ait, in venę tunica etiã tenuj inueniri fibras multas, quæ fibrosæ, & neruosæ, sint araneosis quibusdam interstitis contextæ, quibus adnascitur propria venæ substantia, quæ & carnosa substantia (ait Gal.) & particulæ quędã caro dici pot. Ecce venæ tunica constat ex carnosa substantia, seu propria carne, & fibris, & membranis. Asserit etiam 2, de temp. 3. venarũ tunicam esse confectam ex substantia fibrosa, & carne suis fibris circumnata. Addebat autem Auicennas, venam non modo esse confectam ex substantia fibrosa, verumetiam ex qualibet, hoc est, ex triplici fibrarũ specie, hoc est, rectis, transuersis, & obliquis, quæ quandoq; inuicem vsq; adeo complicantur, vt efforment cellulas illas, de quarum inuentione, quidam mirifice gloriantur. Materia ergo, ex qua immediate procreatur vena, est carnosa & fibrosa substantia. Dico autem immediate: nam vena mediate fit ex semine, & adhuc magis mediate ex sanguine. Vtrumque comprobatur cum Galeno.

Mediatæ venarum materiæ, semẽ & sanguis.

Namque inquit 2. de facultatibus naturalibus 3. venam quidem esse exanguem, esse tamen ex sanguine factam. Addit autem 1. de semine 11. cum quælibet pars primum e sanguine proprium succum trahat, difficulter deinde vertitur in substantiam venæ, quia oportet vt primum in semen mutetur. Vt vena, cum eodem Gal. 2. de semine 10. & lib. de fętuũ formatione quarto, ex seminis substantia primo omnium generetur. Vt, cum vena sit seminale membrum, cum eodem Gal. 1. de sem. 3. raro visum sit, venam renasci. Quinimo 14. methodi 16. addit, se vidisse quandoque venas sensibiliter regeneratas esse: verum has non tamen similes ijs, quæ prius perierant: quemadmodum conspicitur in cauis vlceribus renasci carnem.

Venæ quatenus spermaticæ partes.

At nota, venam esse seminalem, ratione portionis fibrosę & membranosæ, non autem carnosæ. Vnde 10. method. vlt. ait, venarum & singularum particularum substantię molem ex tali esse materia, quæ & perire, & regigni possit: contra autem statuendum esse de portione fibrosa, & membranosa: vt vena sit genita ex sanguine secundum portionem carnosam, secundum reliquas ex semine.

Membranosa portio alia tegit fibras venarũ, alia totã venam.

At notandum, substantiam mẽbranosam semper tegere fibras, quandoque autem venæ corpus ex triplici substantia compositum. Sed nota etiam, portionem carneam esse seminalem, sed tenuem, vt possit reparari: ac de hoc alibi. Hęc veritas comprobatur ex Galen. 5. de vsu partium secundo, dum ait, venas protegi a membranis. Præterea 16. de vsu partiũ penultimo, ait, plurimis arterijs et venis inesse, vt per membranas coniungantur. Adhæc libro de inæq. in temp. 2. venas separat a partib. similaribus: eo quod pręter propriam carnem, ex fibris, et membranis sint conditæ. Neque huius veritatis inscius Auic. in cap. de membris, capiens a Gal. 7. de anat. admin. 5. ait, venas medij vẽtris suscipere membranas a pleura, ventris autem inferioris a peritonæo. Cæterum cum venæ tunica tegatur a membrana, nõ autem cuiuslibet venæ tunica: Gal. 7. de anat. administr. 5. explicans, quęnam vena exteriori mẽbrana egeat, inquit, eam esse, quæ aut colligari, aut fulciri, aut contegi desiderat. Quam sententiam euidenter enarrans Vesalius ait, aliquas venas obtinere membranas, aliquas his carere. Quæ quidem venę obtinent mẽbranas, sunt, quę aut longo tramite ducuntur, aut duriori corpori incumbunt, aut alicubi suspenduntur. Sunt autem venæ, quæ extra villos aut musculum eminent, vt ex conterminis membranis quædam tenuis vena obuoluatur. Quæ autem venæ non obtinent membranas, sunt quæ corporibus sunt insertæ, & in illis propagatæ: nam venę in illis corporibus formantur, vt non egeãt membrana; imo si adesset, impedimento esset, quominus prompte sanguis e venis sudaret, & succus in venis collectus ita facile elaberetur, siquidem vis visceris promptius agit in sanguinem, dum vena caret membrana.

Quęnam venæ sentiant.

Inquirendum vero, cur quandoque dicat Gal. venam sentire, quandoque sensus esse expertem. Quod sit verum, 5. de vsu partium 2. & 16. de vsu partium 2. vbi loquitur de sensu, qui fit per neruos, venas sentire euidenter testatur. Adhæc lib. de plenitudine 4. ait: cum vena aut arteria nimis distenditur, aut disrumpitur, affectus pertinet ad continentia vasa, quia scilicet vasorum soluitur vnitas: cum autem vas grauatur, pertinet ad sensitricem facultatem: quam ibi a facultatibus distinguit, vt, dum subdit, arterias, & venas sensum retinere: necessarium sit intelligere sensum animæ. Neque obstat, quamuis ibi dicit venas & arterias retinere sensum alium, nam per aliũ sensum non intelligit sensum naturæ, sed alium a ventriculi sensu, quippe qui admodum exquisitus est, at venarum arteriarum remissus. Quod sit verum; subdit, si maxima fuerit plenitudo, sensum retinet exiguum; nullum, cum plenitudo non multa fuerit.

At appositum asserere videtur decimosexto de vsu partium duodecimo: siquidem ait, arterias & venas cuiusque partis sensus omnino esse expertes, vt siue frangantur, siue incidantur, siue vrantur, nihil sentiant.

Cuius sane discriminis alia non est ratio, nisi quia cum venarum aliquæ habeant membranas, ope harum venas sentire: cum autem aliquæ membranis careant, ideo hæc sunt prorsus sensus expertes, sunt autem potissimum venę, vt ait Galenus cuiusque partis, hoc est musculorum, & viscerum. Quare omnis ruit ambiguitas.

Efficiens venarũ Crasis.

Deinde dictum fuit *a vi venifica* quę cũ agat per vim alteratricem, & formatricem: quantum attinet ad alteratricem, ab hac vena eam accipit temperiẽ, quam proponit Galen. primo de temperam. vltimo, inquiens, venam esse exanguem, & frigidam natura, contactu autem sanguinis calfieri, atque ad medium temperamenti statum venire, in passiuis autẽ esse siccam, ita tamen, vt sit minus sicca pilo, osse, cartilagine, ligamento, tendine; magis sicca quam neruus, vt æqualem siccitatem cum membrana & arteria obtineat, &, si aliquod est discrimen, vt ait quinto methodi septimo, vena sit minus sicca quam arteria. Cæterum cum in venæ tunica sit duplex substantia: nempe fibrosa & carnosa, cum Galeno secundo de temperamentis tertio, venæ caro est calidior cute, fibrosa autem substantia cute modo magis, modo minus frigida & sicca, vt demum ex temperie carnis seminalis & fibrarum, resultet venarum temperamentum potius frigidum & siccum, quam secus.

Hanc autem temperiem consequitur substantiæ potius tenuitas, quam crassitudo, vt ex Galeno 6. de vsu partium 10. & 11. venæ tunica non modo sit tenuis, sed multo tenuior quam arteriæ tunica, excipi-

tur autem vena arteriosa, quæ densior est arteria venosa. Sed forte tenuitas, & crassities pertinent ad magnitudinem, & hinc ad formatricem. Sed de his in sermone de pulmone. Hæc de alteratrice.

Quo vero attinet ad formatricem, primum sciendum cum Gal. 2. de semine 5. huius organum non esse frigidum & humidum, sed calidum & siccũ, hoc est enim organum illius agentis, quod genituræ formam seruat, & ob id dicit, vt arteriæ & venæ citius fistulentur, & cetera demũ omnia membra formentur, caussam esse instrumentalem, calidum & siccũ.

Cõformatio venarum. Cæterum cum formatrix partib. tribuat cõformationem, magnitudinem, numerum, & situm: quantum ad conformationem, oculis patet, & proponit Auicennas cap. de membris, venam similitudine arteriæ in longum extendi, & formari instar fistulæ concauam. Quæ autem fuerit huius conformationis caussa, quinimo totius compositionis, apparebit, vbi de vsu loquemur.

Magnitudo. Quo autem attinet ad magnitudinem: formatrix hanc inæqualem tribuit: verum cum Galeno 16. de usu partium primo, nec citra iustitiam, nec citra artificium: non quidem citra iustitiam, dum respexit ad partis suscipientis dignitatem; nec citra artificium, dum mentem ad instrumentorum securitatem direxit. Proinde vt hos scopos assequeretur natura, quẽadmodum in aquis potabilibus distribuendis, mechanici fonti maxime aquę ductum applicant, ita natura cuilibet principio, nempe cerebro, cordi, & iecinori, vnicum, & maximum instrumentum, veluti stipitem produxit, a quo deinde rami in partes propinquas, & iuste & artificiose dispertiuntur.

Magnitudo ratione excrementi. Addebat etiam Galen. 16. de vsu partium vltimo, venas penes magnitudinem distribui partibus, vt partes alimento egent, vt quæ copiosiori egent alimento, maiores venas, quæ minus copioso, minores venas recipiant. Vnde nisi partes alimento egerent, ac nihil difflueret, sed partium habitus idem perpetuo maneret, venis dubio procul non egerent. Cæterum cum partes egeant alimẽto, nec eodem modo, siquidem aliæ copiosiori, aliæ minus copioso: sciendum, partes esse generis eiusdem, vel diuersi. Eiusdem, vt si partes carnosæ cum carnosis conferantur, osseæ cum osseis: diuersæ, vt si conferatur pulmo cum ossibus. Si ergo partes fuerint eiusdem generis, pro solo generis discrimine, vel maioribus, vel minorib. venis egent, vt nimirũ, quæ sunt maiores, copiosiori egeant alimẽto; quæ minores, minori. Si autem partes fuerint diuersi generis, perpendere oportet, quod temperiem consequitur & motum. Vnde quo ad temperiem; a membro calido magis effluit, quã a frigido. Quoad id quod consequitur: a membro molli magis effluit, quam a duro. Quoad motum seu actionem, magis effluit a membro quod assidue & vehementer mouetur, quam a membro quod modo raras obit functiones. Hinc sequitur, cum pulmo sit membrum calidissimum, mollissimum, & quod motu agitatur perpetuo: vt ad hoc copiosa substantia effluit, ita requirere copiosum alimentum, & proinde venas magnas obtinere. Contra se habent ossa: nam cum frigida sint, dura, bonamq; totius vitæ partem quiescant, sint corpora, a quib. quod effluit est exiguum, vt exiguo egeant alimento, vt hinc adepta sint venas adeo exiguas, vt ne clare quidem appareant, etiam si animal magnum fuerit. Medium autem locũ obtinent aliquę partes, verbi gratia, cor est calidũ, & in perpetuo motu, sed durum: cerebrum molle & in perpetuo motu, sed frigidum. Cæterum cũ maior fiat effluxus a corde puro, quia calidum; quam a cerebro molli, quia frigidum, rationabiliter cor maiores obtinet venas, quam cerebrum.

Verum cũ venæ contineant non modo alimentũ, sed etiam excrementum; vt caussa copiosioris alimenti venę maiores sint conditę: ad eundem modũ, A gratia copiosioris excrementi, opus fuit maioribus venis: verbis gratia cum Gal. 16. de vsu partium vltimo, ad renes producuntur venæ magnæ, non quod multo egeant alimento, sed vt renibus in trahendis serosis excrementis inseruiant.

Venæ maiores arterijs. Aristo. autem addebat primo de historia animalium 17. Hominis venas esse crassas, proportione humani corporis, ita tamen vt aliæ sint ampliores, aliæ minores, vt quæ prodeunt ab amplioribus, & tandẽ in minimas degenerent: vt colligitur ab eodem Philosopho tertio de partibus quinto. Hoc autem intelligendum est de magnitudine naturali: nam si aduẽtitiam spectemus, dicendum cum Aristot. 3. de historia animalium 17. quibus multũ est carnis, ijs venæ arctiores, & sanguis rubentior, & venter ac viscera parua: quibus autem parum carnis, ijs venæ ampliores, sanguis atrior, viscera magna, & venter auctior. Caussa esse potest, quoniam dum copiosa est caro, B sanguis absumitur, vt venæ concidant, & euadant arctiores, quoniam a copioso sanguine non extenduntur: sanguis autẽ est rubentior: hic enim carnis optimum alimentum: venter autem, & viscera sunt parua, quoniam sanguine vt augetur caro, viscera augeri nequeunt. Contra autem quibus parum est carnis, venæ sunt amplæ, quia in carnem non absumitur sanguis: & sanguis atrior, nam si rubicundus, in carnẽ mutaretur: & cum caro non augeatur, fit vt venter & viscera augeantur, nam fruuntur alimento, quo caro destituitur.

Numerus venarum. Verum venæ secundum magnitudinem inter se non modo differunt, verum etiam ab arterijs, ea tamen seruata lege, cum Galeno 16. de vsu partiũ duodecimo, vt venę in partibus insertæ, mole arterias excedant. Ratio autem fuit: quoniam partes omnes alimento indigent, siue calidæ sint, siue frigidæ, siue molles, siue duræ, alimentum autem per venas de- C fertur: vt autem ope arteriarum caloris natiui modus ad vnguem seruetur, non amplius similiter omnes postulant, nam partes, quę naturali temperamento sunt frigidæ, etiamsi ad alterum aliquando deuenerint, frigiditates sustinent tamen, & vincunt, & rursus sine molestia calefiunt.

Vnde ob eandem caussam factum est, quoad numerum attinet, vt venæ sint arterijs numerosiores, atque propterea (vt testatur cap. 13.) inueniri venas quasdam sine arterijs, nullam autem arteriam sine coniuge sua vena. Intelligere autem oportet per arteriam coniugem, nõ eam quæ tangitur, aut quæ per membranas venę est cõiuncta, sed eam quę propter eundem vsum extiterit, verba gratia, quemadmodũ arteria, quæ ex sinistro cordis ventriculo oritur, est truncus arteriarum, quæ in toto sunt animanti, a simili vena caua est truncus, a quo omnes venæ prodeunt. Ad hæc, arterijs prodeuntibus a corde ad pul- D mones, proportione respondent venæ, quæ a iecore impertiuntur ventriculo, lieni, & mesenterio. Adhęc, vt arteria sursum & deorsum fertur, itidem & vena. Vt denique arteria nunquam sit sine coniuge vena, vena autem, quia numero excedat, sine coniuge arteria sit procreata.

Cæterum si numerum etiam perpendamus, circa vasorum tunicas, cum Gal. sexto de vsu partium 11. vena ad differentiam arteriæ vnicam numero tunicam obtinet.

Situs venarũ. Quo autem ad situm, & primum secundo originem, Gal. in arte medicinali nono, venas recenset inter partes, quæ oriuntur ab hepate. Vt non ab re, cum eodem Gal. sexto, de decretis quinto, & octauo de decretis primo, omnes venæ sint continuatæ cum iecore. Neque obstat; vt ait Gal. 6. de vsu partium 11. quamuis vena caua pertingat ad cor, vbi dexter est ventriculus, propter pulmones, nam vbi non est pulmo, etiam dexter ventriculus perit.

Venarum. At notandum circa venarũ originẽ propter dicta Aristotelis.

actio secundum Aristotelem.

Aristotelis. Nam secundo de partibus nono, & tertio de partibus 4. euidenter fatetur, venarum principium esse cor: vt cum venæ in omnes corporis partes deferantur, vnum tantum habeant initium, quod est cor, vt vena orta ita sit ex corde, vt vena cum vena continua sit, vt si quæ vena sit separata, nec sui origine continua, tendat semper & procedat, sanguinem in se contentum seruare non possit. Ex quibus dictis dubio procul colligendum, cor esse venarum principium.

Secundū medicos.

Sed non propterea asserendum, hoc dictum omnibus numeris aduersari Medicis, statuentibus venarum principium est hepar. Nam in venis duplex principium mente concipere licet: alterum a quo est prima origo venæ, vt vena est tale corpus similare, quod inseruit iecinori, & secundum hanc rationem cum Galeno venarum origo est a iecore, in quod deferunt sanguinis rudimentum, & a quo assumentes sanguinem, hunc toti corpori impertiuntur: quemadmodum etiam a iecore, vt a principio assumunt vim, per quam, si qua portio chyli in perfectum sanguinē non est mutata, in ipsis venis perficiatur, quantum scilicet sanguinis venosi natura requirit. At cum nō sufficiat, vt sanguis gignatur, sed operæ pretium sit, vt genitus conseruetur, propterea opus fuit alio principio, cuius beneficio sanguis in venis contentus ab omni labe immunis seruaretur. Tale autem principium est cor, & hoc est, quod statutum fuit a Philosopho. Quod sit verum, ait, nisi vena sui origine continuitatem haberet cum corde, suum seruare sanguinem non posset, calor enim profluens ab origine hoc est, a corde, facit, ne sanguis compleatur, & ne putrescat. Ecce respicit sanguinis geniti conseruationem, nam conseruatur, dum vel non concrescit, vel non putrescit. Sanguinem autem conseruari beneficio caloris cordis, inde etiam colligitur, cum sanguis extra venas solum seruetur in corde. Vt ex his colligendum sit, generationis sanguinis principium esse iecur, conseruationis autem principium esse cor. Sed notandum ad conseruationem sanguinis in venis existentis, non ita concurrere cordis calorem, vt etiam non concurrat propria venarum temperies, cuius signum, in cadauere, sanguinem in venis contentum fluidum seruari, tametsi cordis calor iam cessarit, vt, si post mortem venarum temperies sanguinem seruat fluidum, multo magis id præstet dum animal viuit, quamuis post mortem sanguis ille in venis fluidus non sit impuritatis omnis & putredinis expers.

Situs venarū maiorum ad centrum.

Deinde vero, quo ad situm secundum magnitudinem, cum Gale. 16. de vsu partium 11. magna vasa in nulla parte per summam superficiem apparent, sed intus in profundo abdita feruntur: & magis arteriæ, quam venæ, cum maioris sint momenti arteriæ, periculumque maius ex sanguinis profluuio, si sectæ fuerint afferant.

Venarum cū arterijs cōnexus.

Quo autem ad situm secundum connexum venarum cum arterijs, ex Gal. 7. de vsu partium 17. inter venas & arterias est connexus, per anastomosim, id est, orificiorum apertionem, vt ob id, & sanguis, & spiritus in venis & arterijs contineatur. Quo etiam fit, vt respirationis & pulsus vtilitas non cordi soli atque arterijs, sed venis etiam distribuatur. Cæterum notandum, cum Galen. in lib. de venarum & arteriarum dissectione vltimo, neque omnes coniungi cum arterijs venas, neque omnes arterias cum venis. Et hinc aliud esse dicere, venam esse sine coniuge arteria, & dicere venam esse coniunctam cum arteria; siquidem datur arteria, quæ non est coniuncta cum vena, & non datur arteria, sine coniuge vena, vt superius diximus.

Ductus.

Quantum denique ad situm secundum ductum, ex Gale. lib. iam citato capit. 1. licet etiam secundum Hippocratis sententiam venas arbori assimilare, nam quemadmodum arbor obtinet truncum, qui parte inferiore in multas radices, superiore in numerosam ramorum sobolem tendit, ita venæ, quæ in intestina & ventrem deferuntur, proportione radicibus respondent, quæ vero in totū corpus sparguntur, sunt rami cauæ, quæ trunco assimilatur.

Portæ ductus.

Quis autem sit venarum absolutus ductus, Gal. 2. epid. 4. in principio diligenter explicat, vt quilibet facile intelligere potest. Vt sufficiat in præsentia pauca quædam circa ductum & portæ & cauæ in medium adferre. Itaque quantum attinet ad portam; hæc (vt ait Gale. sexto de Placit. quinto,) a nonnullis porta iecinoris vocatur, ab alijs ianitrix, vt portam vocet totam illam partem, quæ primum in concauo iecinoris extare cernitur, quæ etiam omnium latissima est, & nequaquam cordi continuata cōspicitur, sed mittit (cum Galeno, 8. de Placit. primo) veluti radices, venas in ventriculum, iecur, & reliqua intestina, lienem, & omentum. Vt, cum eodem Gal. libro de venarum & arteriarum dissect. cap. primo & septimo, venæ ex vno prodeant principio, caua nimirum iecinoris parte, quam portas vocant. Nam hinc exorta quędam magna vena porrigitur oblique tum ad inferiores, tum ad alias animantis partes, iuxta medium duodeni intestini. Portæ autem septem venæ ita habent, vt vnus ramus sit exiguus, sex reliqui ampli. Igitur quoad ramum exiguum, huius venæ sunt, vt primum sit breuis quædam vena, quæ in nonnullis sola apparet, vt plurimum autem venis alijs comitata capillorum instar tenuibus, quæ sane tendunt tum ad duodenum, tum ad pancreas. Sed præterea quædam est parua vena ad pylorum assurgens, quæ distribuitur ventriculo, & circa, & ante ipsum.

Quo vero ad ramos portæ insigni amplitudine percurrentes, sex numero recensentur: vt primus nascatur prope pylorum, cuius situs est ad dextram prope iecur, hic autem ramus fertur ad concauum ventriculi. Secūdus ramus fertur ad lienem, quamuis in aliquibus simijs non sint duo rami, sed vnus tantum, qui statim ab exortu bifariam scinditur, vt secundum vnam partem, ventriculum; secundum aliam lienem adeat. Cæterum sit secundus ramus, seu secūda vena, quæ lienē adit, vena est satis parua, quæ multas in itinere venas, pilorū modo graciles, in pancreas edit, cumque iam prope lienem peruenerit, notabile magnitudine ramum ad concaua ventriculi mittit: quæ autem venæ pars lieni insidet, maxime circa lienis medium positionem habet, deinde inibi in ramos scissa, toti lieni, qua est concauus, elatior expanditur, multis in ipsum velum radicibus insita. Nec vero hic tota in ramos exhauritur, sed satis notabili magnitudine fiunt ipsius vtraque extrema, vt alterum extremum alienis capite ad gibba ventriculi subeat, reliquum ex imo lienis ad partem sinistram omenti. Hæc vt plurimum fiunt. Quandoque vero, sed rarius, priusquam vena ad caput splenis pertingat, magna vena ad ventris gibba attollitur, ramos ex se tum ad reliquum splenem, tum ad concaua ventriculi vsque ad eius os, emittens. Tertia deinde vena, & magna, exorta, cōplectitur externum mesenterium ad partem sinistram magnorum intestinorum vsque ad sedem. Quarta a dextris prope pylorum enata, ad gibbum ventriculi adscendit, a quo subeuntes propagines ad omenti dextram partem prodeunt. Quinta exorta ex latere dextro magnæ venæ, descendit in mesenterium, & inibi pertinet ad colum intestinum. Sexta & vltima ad medium duorum dictorum mesenteriorum peruenit, atque præterea plurimas propagines habet, & in iecur primo, deinde in omne tenue intestinum, postremo in cæcum intestinum, & quandam exiguam coli partem, qua colum cæco adnectitur. Hæc de ductu portæ.

Quæ

Cauæ dictus.

Quo autem ad venam cauam dictam: Galen. decimosexto de vsu partium secundo, ait, venam cauam ex gibbis hepatis procedere sursum, ac deorsum, trũco cuidam bifido assimilem: quoniam & corporis nostri pars alta est hepate eminentior, alia humilior. Cæterum cauæ situm magis explicans, libro de ven. & arteriæ dissectione cap. secundo, statuit, venas prodeuntes a caua, quæ ita vocatur, quia maxime est, esse duplicis classis, vt alterius classis venæ per gibbã iecinoris partem dispergantur, vt succum confectum assumant: reliquæ classis venæ sanguinẽ in omnem corporis partem vertant: & hæ in duas præcipue diuiduntur: nam alia portio sursum attollitur ad cor, reliqua deorsum in spinam dorsi deflectitur.

Ascendens caua vena.

Quantum attinet ad priorem: ad cor quidem attollitur per septum transuersum, ita tamen (vt admonet Galenus sexto de decretis quinto,) vt nequaquam in corde ortum habere videatur, & huius prima coniugatio fertur ad septum transuersum: deinde vero permultæ venæ, capillorum modo tenues, deferuntur in membranam, thoracem intercipientem, & pericardium: post quas alia vena satis notabili magnitudine in dextram cordis aurem fertur, mox ab aure in sinum eius dextrum, atque inde alia nacta eãdem cum arterijs tunicam, in pulmones producitur: adhæc alia vena perquam exigua, per exteriorem cordis superficiem, in totum visceris corpus spargitur. Atque eodem modo in plurimis animantium, vena ad sinistras thoracis partes fertur. Cæterum cum vena caua cor præterierit, ad iugulum festinans, eam promit venam, cuius modo mentionẽ fecimus (forte autem intelligit illam venam, quæ in simijs paulo supra aurem cordis dextrã sita est,) quæ per spinam delata in omnes thoracis partes diffunditur; præterquam inter prima duo, & quandoque tria interualla costarum præter hanc venã supra cor caua alias promit venulas tenues, instar filorum araneæ, quas mittit ad membranas thoracem intercipientes, & in glandulam thymum vocatam. Cæterum dũ caua prope iugulum peruenerit, in duas deducitur partes, atque ita in latus oblique vtraque pars inclinata, a media regione paullulum diuertit: ex quibus, dum singula ad sibi vicinam clauiculam adscendit, in medio ductu venarum ad anteriora thoracis procedentium radices sparguntur: præter has coniugatio magnarum venarum, se in ramos scindentium, adit spatia intercostalia superioris thoracis, ad hæc loca, quæ sunt circa scapulas, nonnullos etiam ex interioribus colli musculos. Atque ab his venis illæ etiam nascuntur, quæ vbi ad sextam colli vertebram peruenerint, in ipsa foramina se insinuantes, ad caput vsque efferuntur. Quod autem de his superest, id totũ ad axillas porrigitur, vt vtrinque vna vena axillaris vocata procreetur. Vtraque autem axillaris vena quattuor parit propagines, prima quidem, & ea parua, distribuitur musculis, qui a medio ossis pectoris ad humerum feruntur: secunda propago, & ipsa perexigua, in axillarum glandulosa membranosaque corpora spargitur; tertia autem, crassitudine notatu digna prædita, deorsum iter habet: vtraq; autem per ipsum thoracis latus deorsum versus, tenui neruo, sub cute porrecta, ad subcartilaginea vsque delabitur: quarta denique post has vena, ab ea, quæ per axillam in manum fertur, exoritur, in musculos dispensatur: tum illos, qui cauam scapularum partem substernunt, tum eum qui inter axillæ cauitatem constituentes est maximus. Hæc de cauæ portione, quæ sursum fertur.

Descendens cauæ ramus.

Quo autem ad portionem, quæ deorsum tendit: ex Galeno, libro de dissectione venarum & arteriarum, cap. 8. vena est, quæ vbi e iecore primum se exprompsit, priusquam in lumbos considat, clarior adhuc existens; secundum partem dextram, in dextri renis tunicam, & circumiecta corpora ramulos mittit, secundum autem sinistram, venam mittit notabili magnitudine donatam, quæ in ramos scissa corporibus inibi existentibus distribuitur. Adhæc a caua prodeunt, quæ omnium facile amplissimæ in renes inseruntur. Deinceps post has ad testes deferuntur venæ, quæ ita habent, vt ab ea, quæ ad sinistrum perfertur renem, mittatur ramus, qui ad sinistrum testem tendit, atque hic ab illa sola, quæ ad renem perfertur, proficiscitur: interdum autem & ramulum, qui cum ipso coit, a caua assumit. Quæ vero in dextra parte vena est, ad dextrum testem contendens, ab ipso producitur caua: quãquam hæc quoque mihi semel obseruata est duo principia habere, sicut persæpe habet, quæ in sinistrum testem perducitur. Præterea secundum eas venas a singulis vertebris mittuntur venæ, quarum extrema mittuntur ad abdominis musculos. Tandem in vltimis lumborum vertebris, vbi non amplius est videre arteriam venæ subiectam: (nam contra arteria elatior, supra venam prouehitur, vena autem per ipsas vertebras:) hac igitur parte sese contingit vtrũque vas, & in duo membra diuaricatur, efficiturque illorum figura Λ græcorum elemento persimilis: vtraque autem cohærentium vasorum pars obliquior ad sibi subiectum os descendit. In hoc autem ductu, primum vtriusque venæ ramus distribuitur ad carnes in lumborũ longitudinem exporrectas, ψόας græci vocant. Præterea aliæ pilis similes obscuræ quandoque perferuntur ad eam peritonæi partem, quæ est ad lumbos. Post has uero deinceps ad crura tendentes propagines, tum ad imas, tum ad anteriores partes, primum ad musculos lati ossis tendentes, deinde ad vteri partes inferiores venæ progrediuntur paulo supra, quam colli primus exortus: Hæ autem venæ in ceruicem disseminãtur, & ad vterum coeuntes quadam sui parte testiculos amplexantur, altera vero parte ad vteri fundum pertinent. Ex ijs autem, quæ ad interiora vteri feruntur, venæ propagantur vesicam subeuntes. Deinde aliud est coniugium venarũ, quæ prodeuntes mutuo se contingunt, & progignunt venas vtrinque vnam, quæ per pubis ossis foramen ad exteriora cum eius loci neruo porrigitur. Atque ita vas hoc, vt etiam neruus, ad inferiora ossis, quod ad pubem est distribuitur. Post hanc est alia coniugatio venarum, quæ per rectos musculos adscendunt, deinde extremis coniunguntur venarum, quas per thoracem descendere ad subcartilaginea prius dictum est. Quinetiam ab eadem radice venulæ vtrinque singulæ perferuntur in vterum, per quas venas mammis cum vtero maxima est communicatio. Insuper aliud est coniugium earum, quæ ad pudenda pertinent, & vtrinque ad commissuram duorum ossium pubis descendunt. Deinde statim est alia vena vtrinque quæ ad crura procedit ad interiores femoris musculos. Sequitur alia post has coniugatio venarum, sub cutim in superficie extantium, quæ de inguinibus primum orientes per illam regionem adscendit. Hinc reliqua magna vena in crus diuiditur, primum iuxta inguina emittens propaginem, quæ cum parua arteria in anteriores musculos spargitur. Secundam deinde producit propaginem, quæ ex internis partibus ad genu vsque subter cutim dissipatur, ac alias non paucas ad profundiorum femorum partes distribuit. Cæterum paulo altius, quam femur, cum tibia articulo iungitur, in tres partes diuiditur, quarũ media & maxima per femur deorsum ad poplitem fertur, atque inde per profundum partis posterioris tibiæ, hoc est, suræ procedens, non modicam ramorum sobolẽ in eius musculos spargit: altera autem parte, quæ in superficie eminet, per exteriorem partem fibulæ ad pedis articulum pertingit: tertia vero, quæ est interior, ad interiorem tibiæ partem, hoc est, ad ocream procedit, ac inde ad malleolum peruenit, ad ipsum tibiæ extremũ: quæ sane ad sangui-

sanguinem mittendum commodissima est. Ceterũ a maxima, hoc est, media iam proposita, quę per profundum musculis distribuitur, duo fiunt cum arteria extrema, quorũ alterum maius, a tibia fertur ad inferiora: reliquum per mediam regionem duorum ossium tibiæ ad interiora pedis producitur, ac immiscetur propagini alterius venæ, quæ ab exterioribus tibiæ partibus per fibulam descendit, vt denuo quatuor sint venæ, quæ ad pedes descendunt: vna quidem omnia extima, per gibbosum fibulæ extremũ: altera per partes interiores fibulæ: tertia per interiorem tibiæ regionem: quarta, quæ ex interioribus partibus exuberantes ossium tibiæ processus est complexa: vt denuo harum quatuor duæ expositæ sint fibulæ, reliquæ duæ tibiæ. Hæc de venarum ductu, & præsertum vt ad sermonem generalem spectare potest.

Finalis caussa.

Tandẽ in definitione dictum fuit *gratia distributionis sanguinis crassioris*. Pro cuius caussæ finalis intelligentia sciendum, nos de more intelligere venarum finem, qui & omnibus & solis venis competit. Non negamus tamen alias veritates, & plures, venas præstare. Verum si competũt omnibus venis: locum etiam habent in alijs partibus: & si solis venis, non tamen omnibus. Vt non sit ab re, ad exactam venarum doctrinam omnes venarum vtilitates patefacere, siue sit vtilitas, quæ omnibus & solis venis sit attribuenda, siue omnibus venis, sed non solis: siue aliquibus tantum venis. Itaque quantum attinet ad vtilitatem, quæ omnium & solarum est venarum: fuit in definitione proposita, & nil aliud est, quam distributio sanguinis, ad differentiam aliarum materiarum; & crassioris, ad differentiam sanguinis [illegible] ris, qui per arterias defertur, vt etiam tenuior arterialis vocetur, crassior autem venis. Quem sane finem pernoscens Auicennas cap. de membr[illegible] ait, venas esse creatas ad hoc vt sanguis corporis membris distribuatur. Vnde etiam hepatis latorem vocat. Per sanguinem autem opus esse crassum intelligere, colligitur ex Galeno 6. de vsu part. 10. dum ait in vena concludi sanguinem crassum. Vnde & facile circumfusis partibus distribueretur: vena ad differentiam arteriæ tunicam tenuem & raram obtinuit. Hunc autem finem, nempe sanguinis distributionem, propositum ab Auicẽna, insinuauit etiam Galenus, dum tertio de vsu part. nono ait, venarum communem esse vtilitatem, hoc est, totius corporis, vt membra nutriantur. Cum autem sanguine nutriantur, ita ope venarum sanguis distribuitur. Et ob id idem Galenus quarto de vs. par. decimoseptimo, venas dicebat esse organum distributionis. Hunc vsum etiam insinuauit nono de vs. par. sexto: dum ait, nutritionem esse propriam ac præcipuam venarum omnium actionem. Quod sano modo audiendum. Non enim partium nutritio, est actio venarum, sed ipsarum partium, quæ nutriuntur, verbi gratia, venæ cerebri non nutriunt cerebrum, sed cerebrum vi sua seipsum nutrit: vt venæ præbeant vsum, vt solum deferant sanguinem, sine quo pars nutriri non posset. Vnde ad eandem veritatem respiciens 16. de vsu part. 12. ait, partes ope venarum nutriri, & rationabiliter etiam primo de sem. 5. dicit, omnia membra, a venis tanquam a communi instrumento gubernari. Amplius secundo de locis affect. vltimo ait: quoniam instrumenta nutrimento egent, ideo opus fuit venis, quare venarum vsus est, vt præbeant alimentum. Eundem finem significauit, dum secundo methodi sexto, ait, quanquam caussa crystallini maxime sint factæ omnes oculi partes, singulæ tamen earũ aliquam seorsum actionem sunt nactæ, & vena quidem, arteria, & neruus, toti animanti communem.

Vsus solius & omnis venæ.

Hanc veritatem insinuauit Arist. tertio de historia animalium secundo; dum ait, partes similares (largo has modo accipiens,) esse communes sanguineis animalibus, ita tamen, vt locum communitatis primum obtineat tum sanguis, tum vena; locum autem communitatis secundum obtineant reliquæ similares partes. Vt his verbis significaret, sanguinis & venarum vtilitatem esse magis communem vtilitate reliquarum partium: quoniam sanguis, & venæ pertinent ad nutritionem, quæ est communissima actio, vt quamuis caro principatum obtineat in animali, non est tamen ita communis eius vtilitas, nam cum sit organum tactus, tactus non est ita communis, vt nutritio.

Venarum actio communissima est alimenti.

Cæterum cum venæ actio toti animanti sit communis, & proinde vtilis: alia esse nequit quam alimenti distributio. Per alimentum autem (vt in definitione dictum fuit) intelligere oportet sanguinem: nam secus vtilitas esset venarum non propria, siquidem Galen. 2. de sanitate tuenda 11. alimenti dispensationem non tãtum venis, sed alijs etiam instrumentis tribuit. At sanguinem crassum dispensare, ad solas venas pertinet.

Cum ergo venarum finis sit distributio sanguinis crassioris, propter partium nutritionem: circa hunc finem duo explicanda: alterum, pertinere hunc finem ad omnes venas; reliquum, quomodo venæ concurrant, an scilicet per temperamentum, per ea quæ consequuntur, per ea quæ accidunt per actionem.

Portæ vsus.

Quantum attinet ad primum, cum venarum aliæ sint extra iecur, aliæ in iecore, & quæ extra iecur aliæ sint portæ, aliæ cauæ venæ: & quæ in iecore, aliæ partis simæ, aliæ gibbæ, omnes sanguinem distribuere, est comprobandum. Quantum ergo attinet ad venas extra iecur: sunt vel porta, vel caua. Quoad venas portæ, ex Galen. quarto de vsu partium secundo, venæ mesaraicę alimentũ deferunt ad iecur per portas, vbi per alimentum non tantum oportet intelligere chylum, sed chylum aliqua ex parte in sanguinem mutatum, cum dicit, mesaraicas alimentum in ventriculo elaboratum non simpliciter deferre in hepar, sed in ipsis præparatum, distribuere in hepar. Vnde, dum Galenus ait, libro uenarũ & arteriarum dissect. primo, per uenas, quæ tum ad ventriculum, tum ad intestina descendunt, cibum adscendere ad portas, hincque per venas pertinentes ad iecur, in totum iecur permanare, per cibum intelligere oportet chylum præparatum, & proinde in sanguinem (quamuis non perfecte) mutatum. Atque hæc veritas confirmatur ex Galeno, cum secundo de Placit. quinto, dicat, in venis a iecinore in ventriculum, pertinentibus primum sanguinem gigni. Hæc de venis portæ.

Cauæ vsus.

Quo autem ad venas extra iecur, sed pertinentes ad cauam, huius etiam vsum esse sanguinem distribuere, colligitur ex Gal. secundo de Placit. quinto, cum dicit, a vena caua cor & reliqua mẽbra alimentum recipere. Ad hæc libro de venarum & arteriarum dissectio. secundo, ait, a caua propagari venas, quæ in omnes corporis partes sanguinem ferunt. Præterea secundo de ratione victus decimo, ait, venam cauam ex gibbo hepatis sursum ad dextrã cordis aurem sanguinem ferens, partibus interiacentibus exiguum distribuit, cordi plurimum elargitur: ecce vsus est sanguinis distributio. Neque obstat, quamuis dicat Gale. sexto de vsu partium vltimo, cauæ venas pertingentes ad renes, deferre excrementum seorsum, nam cum hoc excremento etiam sanguinem deferunt. Hæc de venis extra iecur.

Venarum in sima hepatis parte gibbaque, vtilitas.

Quo autem ad venas intra iecur; resident in iecinoris parte vel sima, vel gibba; si in sima, cum Galen. lib. de venarum & arteriarum dissect. cap. 1. alimentum ascẽdit ad portas iecinoris, & hinc in totũ iecur permanet. Ecce sanguis nõ permanet in venis portæ, sed distribuitur in partem gibbam. Si autem venæ

resident

resident in parte gibba, de his loquens Gal. eodem lib. c. 2. ait, harum venarum officium esse succum in simis confectum assumere, ceterum, vt assumunt, nõ totum retinent, sed eius maior portio per totũ corpus diffunditur. Quare hæ venæ sunt viæ, per quas sanguis a simis iecinoris distribuitur in totũ corpus. Vt secundum eundem sensum accipere liceat Gale. verba, dum quarto de vsu partium quinto ait, iecur secundum gibbam partem donatum esse vena, quæ chymum iam purum, & ab excremẽto tum bilioso, tum melancholico defecatum, suscipit, aut vt suscepit, non retinet, vt per totum corpus distribuatur.

Quomodo venæ cõcurrant ad sanguinis distributionem.

Hactenus ergo comprobatum sit ad omnes venas, & solas, pertinere sanguinis crassioris distributionem. Quare explicandum succedit, per quid venæ hunc vsum præstent. Dicimus ergo, hunc vsum venas præstare per ea, quæ consequuntur temperaturam, quæ accidunt, & per actionem. Declaro. Primum, quoad ea, quæ temperaturam sequuntur, est venarum tenuitas, ad quam respiciens Galen. 6. de vsu partium 10. ait, quamuis sanguis sit crassus, facile tamen circunfusis partibus distribui, propter venarum tenuitatem. Sed forte tenuitas pertinet ad magnitudinem, vt tenue sit paruum, crassum sit magnum, quare ad ea, quæ accidunt.

Quo autem ad ea quæ accidunt, hæc tetigit Galenus, dum loco iam citato dicit, sanguinem etiã crassiorem distribui propter venarum raritatem. Præterea dum lib. de morborum differentijs 7. voluit, ad venam spectare optimum sanguinem distribuere, vt fistulosa est, ac habet meatum, quo fit, vt prout amplior est meatus, copiosioris sanguinis fiat distributio, vt merito, cum Gal. 16. de vsu part. vltimo, venæ sint modo maiores, modo minores, prout maiorem vel minorem copiam deferunt alimenti, vt si meatus occludatur, distributio impediatur. Cæterum Arist. quoq; vtilitatem non ignorans venarum, vt concurrunt per id quod accidit, & præcipue per conformationem, & positionem, primum quo ad cõformationem, ait 3. de hist. animalium 19. venas esse vasa & cõceptacula, sanguinis, vt, corde excepto, nullibi sanguis reperiatur, quam in venis. Vnde secundo de partib. tertio, venas quasi sanguinis vasa vocat. Idem etiam tertio de partibus quarto est testatus, atque secundo de generatione animalium quarto. Vnde tertio de partib. 5. ait, cũ quisque humor desideret conceptaculum, venarum autem genus sit conceptaculum & vas, propterea sanguis in venis vt in vase continetur, vt propterea vena per conformationem similem vasi sanguinem contineat. Vt hinc, cum vena sanguinem contineat, dicat 2. de partib. 8. venas haberi gratia sensus tactus, quia scilicet continent sanguinem, qui vertitur in carnem, quæ est organum tactus. Quo autem attinet ad positionem, hanc proponens Philosophus 3. de partib. 5. dicit, caussa, vt venæ in omnes corporis partes digerantur, est, vt sanguis in venis contentus in omnes corporis partes dispensetur.

Cæterum & venas per actionem concurrere ad sanguinis distributionem, proposuit Philosophus, dum 3. de partib. 5. ait, procedunt ex amplioribus venæ minores, quousq; arctiores reddantur, quã vt sanguinem transmittere possint. Ecce concurrunt per transmissionem, quare per actionem. Vnde, a Philosopho accipiens, actionem insinuauit Gal. dum 2. de ratione victus 10. ait, per venas sanguinem ferri, & distribui. Distributio autem, ad differentiam lationis, fit per actionem, hoc est per attractionem a vicinis venis, & transmissionem ad alias. Hinc factum est, vt venæ obtinuerint fibras rectas quidem, per quas trahunt; transuersas, per quas transmittunt; obliquas autem, per quas fit aliqua retentio, ne maiori cum impetu, quã decedat, fiat distributio. Neq; enim venæ egebant fibris adeo robustis, caussa propriæ nutritionis. Cæterum admoneantur studiosi, quamuis venæ ad sanguinis distributionem concurrant per attractionẽ, & transmissionem, nihilominus etiam concurrere partes nutriendas, vt scilicet proprium trahant alimentũ, vt cum Galeno tertio de sympt. caussis secundo alimenti distributio perficiatur a singulis particulis, conueniens sibi alimentum attrahentibus. Et recte dicit, distributionem perfici: vt insinuaret, non solum particulam alendam concurrere, sed etiam venas.

Hactenus ergo patet, sanguinis crassioris distributionem pertinere ad omnes & solas venas, per consequentia temperiem, quæ accidunt, & actionem.

Vsus omniũ sed non solarum venarũ.

Quo autem ad vsum, qui competit omnibus venis, sed non solis: hanc vtilitatem proposuit Gal. 6. de Placitis octauo, dum ait fieri non posse, vt ex corporis locis venæ functio immutetur: nã vena vbique propriam substantiæ speciem seruat, ex qua propria prodit functio. Quibus sane verbis significat, mutationem alimenti in propriam substãtiam, vt ipsamet vena nutriatur, & proinde conseruetur: quæ functio competit quidẽ omni venæ, sed etiam omnibus partibus, vt pro sui nutritione alimentum in propriam substantiam per proprium temperamentum immutent. Vt sanguinis distributio sit propter totum corpus, immutatio autem in propriam substantiam propter seipsas. Ecce est vtilitas, quæ competit omni venæ, sed non soli. Sed nota: cum Galen. proponat propriam venarum functionem, non esse nutritionem, quia nutritio est actio communis: quare per propriã oportet intelligere distributionem, quæ competit omnib. venis, siue sint in vna corporis parte, siue in alia. Cuius classis est etiã sanguificatio: siquidem ait Gal. 4. de vsu part. 17. coqui in omnibus venis sanguinem: vt quamuis natura venis distributionis organa effecerit, ipsis tamen etiam facultatem sanguinis generatricem indiderit, ne dum alimentum per venas fertur, ipsi alimento tempus frustra periret. Ecce sanguificatio pertinet ad venas, sed minus quam distributio: vt sanguificatio potissimum spectet ad iecur: de quo suo loco: sat sit intelligere, hoc munus sanguificandi pertinere ad omnes venas, non autem solas. Eadem veritas colligitur ex Galeno, dum inquit, tertio de temperam. 2. venas, ventriculum, & iecur, esse organa coquendi: vt cum coctio sit vel cibi, vel chyli, cibus coquatur a ventriculo: chylus autem a venis & hepate, & ab his fit sanguificatio. Hinc etiã dicit Gal. quinto de tuenda san. vltimo, carnes non recte coquere, si acceperint a venis, quæ male coxerunt, ergo venæ coquunt propter carnes: quæ cum alantur sanguine, ideo venæ sanguificant. Dicebat etiam libro de morborum differentijs septimo, venam optimum sanguinem generare. Dicebat etiam sexto epid. quinto, primo: iecinoris & venarum facultatem esse cibos cõcoctos mutare in sanguinem. Adhæc primo de vsu partium 16. ait, venas factas esse gratia generandi sanguinis, & simul in omnes partes ferendi.

Cæterum aduertendum, sanguificationem pertinere quidem ad omnes venas, sed non eodem modo: siquidem ad mesaraicas pertinet præparatio aliqua chyli in sanguinem mutandi: & id ob dicit 4. de vsu partium secundo, venas mesaraicas alimentum in ventriculo elaboratum attrahere, & præparare. Dicebat etiam secundo de Placitis vltimo, primum alimenti organum esse os, gulam, ventrem, secundum venas e iecinore in ventriculum pertinentes, in quibus sanguis primum gignitur: mesaraicę ergo sanguificant, vt præparant, & rudem quendam sanguinem gignunt: venæ autẽ, quæ sunt in simo iecinoris, vna cum carne, iecinoris sanguificant, & perfectum sanguinem efficiunt, venæ autẽ reliquę sanguificant, vt & perfectum sanguinem conseruent, & portionẽ imperfectam, si qua est, reddant perfectiorem.

Neque

Neque obstat Vesalij obiectio in Galenum: dum ait, cum venę sint albæ, vim sanguificandi non obtinere. Nam vena per propriam vim, & sibi insitam, succum gignit album: per vim autem quam suscipit à iecore, sanguificat. Quæ resolutio traditur a Gal. 6. de Placit. 8. dum ait, illos esse damnandos, qui venarum tunicis, secundum naturam ipsarum, sanguinis creandi munus deferunt: recte autem dicit, secundum naturam: nam in venis gignitur sanguis, non secundum naturam venarum, sed secundum vim venis a iecinore cómunicatam. Sed & omni venę competit sanguificatio, nó soli: quod proponitur ab Hippoc. lib. de alimento, dum ait: ex venis & arterijs abeunt in omnia sanguis & spiritus, & calor per hæc meat. Hæc de vtilitate cuiuslibet venæ, sed non solius.

Vsus solarũ venarũ, sed non omniũ.

Quæ autem vtilitas sit solius venæ, sed non omnis: colligi potest a Galen. in arte medic. 9. est autem, deferre vim naturalem. Quod sit verum, inquit, aliquas esse partes, quæ insitas habent a natura potentias, aliquas vero quæ insitas simul & emanantes, cuiusmodi sunt quæ neruis, arterijs, & venis egent. Si ergo sunt, quæ venis egent, ergo per venas defertur vis naturalis, vt sicut vis animalis solũ defertur per neruos, ita naturalis soli defertur per venas, at non per omnes, siquidem tamen ad ossa pertingunt venæ, quamuis exiguæ, ossa que a Galeno recensentur inter partes, quæ natura insitas, nequaquam aliunde habent emanátes facultates. Vt hinc colligere liceat differentiam inter facultatem naturalem & animalem, vt animalis solum influat, naturalis & insita sit, & influat, vt quandoque sufficiat solum insita, vt in osse, quoniam vix dissipatur, quandoque opus sit & insita, & influente, vt in musculis, & reliquis partibus, quarũ substantia, vt prompte dissoluuntur, prompte etiam & copiose refici debet, vt opus sit robusta facultate, & proinde insita, quæ robur etiam acquirat ab influente. Sed ad rem, delatio naturalis facultatis pertinet ad solas venas, sed non omnes.

Vsus non solarum, nec omnium venarum.

Tandem vtilitas venarum nec omnium, nec solarum, proponitur a Galeno, decimosexto de vsu partium vltimo, dũ ait, venas latas deduci in renes, non quidem, quia multo egent alimento, sed vt attrahãt valde, & ita attrahentes renibus inseruiant, ad attrahenda serosa excrementa. Ecce venæ sunt nó omnes, sed pertinentes ad renes, quæ attrahunt vna cũ renibus excrementa serosa, & illa etiam deferunt, vna cum arterijs, quare vtilitas, nec solius, nec cuiuslibet venæ. Cuiusmodi etiam est vtilitas, quæ adscribitur cauæ, dum Galenus quarto de vsu partium quinto, ait, venam cauam suscipere sanguinem, qui multa humiditate tenui & aquosa est plenus, vt conducat tanquam nutrimenti vehiculum, siquidem quamuis ex hac serositate nulla particula nutriri queat, distribuit tamen alimẽtum in corpus, sine hac non poterat. Tandem vtilitas nec solius, nec cuiuslibet venæ est, quæ proponitur a Galeno libro de vsu pulsuum secundo, dum voluit, venarum vsum esse, vt calorem a corde toti impertiantur, propter illum continuum transitum, qui est de arteria in venam, vt ob id ligatis arterijs partes non prorsus orbentur cordis calore; quia per venas caloris aliquid in omnem particulã defertur. Addebat insuper capite tertio, si post vulnus vinculo excipiantur, tũ venæ, tum arteriæ, partes citius reddentur frigidiores: si autem ligentur solæ arteriæ, serius: nam aliquis confluit calor per venas: si autem solæ venæ ligentur, partes frigidæ non redduntur; nam sufficit calor per arterias confluens. Est ergo caloris distributio vtilitas, non solius venæ, cum pertineat, & magis ad arterias: nec omnis venæ, sed illius tantum, quæ arteriam habeat continuam, quoniam per continuum transitum de arteria in venam fit hæc distributio, vt potissimum fiat per id, quod accidit, hoc est, per situm venæ proximum arteriæ, & per orificia seu per poros ipsius venæ. Hæc de venis.

CAPVT XVII.

De Arterijs.

Nomen.

QVantum ad arterias: primum quo ad nomen: notandum ex Galeno sexto de Placit. vltimo, & secundo epid. quinto, circa finé, & alibi quoque, Hippocratem & Platonem vasa sanguinem continentia nominasse venas: posteriores autem, vas, sanguinem continés destitutum motu, vocarunt venas, præditum autem motu, arteriam. Cæterum, cum (eodem teste Galeno 7. de composit. medicamen. secũdum locos, cap. 1. & 7. de anat. administ. primo) duplex sit genus arteriæ: aliud a sinistro cordis ventriculo in totum propagatum; aliud quod ex larynge in pulmonem descendit: nos in præsentia circa illud arteriæ genus versabimur, quod a corde exoritur. Et sicut illud genus, quod in pulmones descendit, nominatur arteria aspera: ita hoc, de quo loquemur, potest vocari arteria leuis.

Definitio.

Leuis igitur arteriæ hæc definitio tradi potest: *Arteria leuis est membrum similare, genitum ex substantia carnosa & fibrosa & membranosa, a vi arterifica gratia distributionis sanguinis spirituosi.*

Genus.

Declaro. Primo dictum fuit, arteria est *membrũ*: scilicet vita præditum, quod necessario habet facultates, siquidem ex Galen. lib. 4. de vsu part. 7. quodlibet instrumentum contrarias inter se sibi insitas facultates habet, nempe attractricem, & expultricem, præterea retentricem, & alteratricem. Et ob id lib. artis medic. nono, arterias recenset inter corporis partes viuentes, ad differentiam scilicet pilorum.

Materia.

Deinde dictum fuit *similare*, siquidem Gal. lib. de morborum differentijs tertio, arterias collocat inter partes similares, quamuis non sint ita similares, vt ossa, cartilagines, & ligamenta: quemadmodum testatur libro de inæquali intemperie secundo, vbi venas & arterias separat a partibus magis similaribus, sicut in sermone de venis explicauimus.

Deinde in definitione dictum fuit, *genitum ex substantia carnosa, & fibrosa, & membranosa*, ex decimo methodi vltimo, vt dictum fuit de venis, vt ex hac particula colligeremus, quamuis arteria fiat mediate ex semine, & magis mediate ex sanguine (vt ait Galen. secundo de facultat. naturalibus tertio) nihilominus, vt sanguis mutatur in semen, & semen ad procreationem arteriæ in carnosam substantiam & fibras: hæ duæ substantiæ sunt materia ex qua immediate fit arteria.

Vnde quoad substantiam carnosam, hanc Auicennas vocauit ligamentalem, & Galenus lib. de inæquali intemperie secundo, membranosam, quoniam tunicæ caro, instar ligamenti & membranæ extenditur, est tamen determinata & propria caro arteriæ, distincta a qualibet alia carne, etiam seminali.

Quod autem attinet ad substantiam fibrosam, ex hac etiam arterias fieri locis citatis, dicit Galenus. Quinimo etiam addit, secundo de temperamentis tertio, hanc substantiam fibrosam, ad differentiam fibrarum in musculis, non esse factam ex ligamentis & neruis, vt insinuaret genitam esse ex primato semine. Neque etiam fibræ citra artificium arteriam constituunt, siquidem, cum arteria (vt suo loco ostendemus) duas habeat tunicas, cum Galeno. sexto de vsu partium, interna fibras obtinuit transuersas, addebat autem Vesalius, sed a Gale. accipiens, septimo de anatomicis administrationibus quinto) tunicam interiorem esse intertextam duntaxat transuersis fibris, exteriorem autem rectis, & quibusdam mediocriter obliquis, transuersis nullis, vt si fibræ inuicem conferantur, plurimæ sint transuersę, paucissimę

obliquę

Codex Auicennæ corrigitur.

obliquę, rectæ pauciores transuersis, plures obliquis. Et ratio fuit, quoniam arteria, vt suo loco explicabitur, magis eget destinata transmissione, minus attractione, & adhuc minus retentione, fibræ autē transuersę inseruiunt transmissioni, rectæ attractioni, & obliquæ retentioni. Neque huic veritati aduersatur Auicennas, quamuis dicat, vbi membra habent duas tunicas, in interna semper fibras esse rectas & obliquas, in externa transuersas. Dicimus, non opus esse legere semper, sed sæpe, vt scilicet excipiantur arteriæ, vtpote quæ magis sunt destinatæ distributioni, quam retentioni: ad differentiam ventriculi, vteri, & similium partium. Quod sit verum: Auicennas, cum dicit, melius est, vt villi attrahendi & retinendi sint: simul addit, nisi in intestinis, nam magis egent attractione & expulsione, quam retentione. Constitutum ergo sit, arteriarum materiam ex qua, esse substātiam carnosam, & fibrosam; & proinde mēbrum esse spermaticum: vt deperditum reparari nequeat, quamuis ad differentiam ossis agglutiationem admittat, vt testatum reliquit Galenus quinto methodi septimo: siquidem eam duritiem non obtinet, quam os, & cartilago: vt aliud sit partem deperditam refici, aliud diuisam agglutinari.

Arteria non reparari, sed tamen agglutinari potest.

Quædam arterię mēbranā reguntur.

Cæterum notandum, dum dictum fuit, arteriam esse genitam ex carne, & fibris, (vt dictum est de venis) opus esse intelligere de quacunque arteria. Siquidem quædam reperitur arteria, quæ præter proprias tunicas, communem etiam, hoc est, mēbranam assequitur. Quod sit verum: Galenus quinto de vsu partium secundo, ait: arterias instar venarum distribui, vt membranæ, quibus venæ proteguntur, & vicinis partibus colligantur, protinus arterijs quoque sunt vsui. Ecce arteriæ membranis teguntur. Adhæc idem Galenus, septimo de anatomic. admini. quinto, dum proposuit tunicas peculiares arteriæ, ita habet: quarta vero peculiaris tunica nulla est, sed veluti quibusdam venarum, ita arterijs alicubi adhærescit & circuntenditur membrana tenuis, integens, aut firmans, aut connectens arterias vicinis particulis: atque id maxime venis & arterijs accidit, secundum septum, in ima regione a peritonæo, in superiori intra thoracem a membrana subcingente costas. Vt demum, cum membrana aliquam arteriam quādoque inuestiat, cum Galen. passim, & potissimum libro de pleuritide quarto, aliqua arteria sentiat.

Arteriarum sanguis.

Constitutum ergo sit, arterias immediate productas esse ex substantia carnosa, & fibrosa, vt hæ substantiæ fiunt ex semine: vt semen fit ex sanguine, qui sane sanguis cum Galeno tertio de facultatibus naturalibus vltimo, esse potest tum arteriosus, tum venalis. Quod sit verum: quantum ad arteriosum, hoc est, a corde emanantem, ait, quod sanguinis in cauitatem arteriarum, cum dilatantur, est translatum, id ceu maxime sibi conueniens, maximeque nutrire valens tunicæ vasorum, scilicet arteriarum, trahunt. Quo vero ad sanguinem venosum, hunc proponēs, ait: quod autem ex venis in arterias transferatur aliquid sanguinis, præter sanguinē scilicet arteriosum, euidenti argumento est: Si enim multis amplisque arterijs præcisis iugulare per eas animal velis, inuenies animalis venas atque arterias vacuatas, quod sane nunquam fieret, nisi vena & arteria inter se haberent altera in alteram ora reclusa. Cum ergo sanguis ex venis in arterias influat, nisi arteriæ ex hoc nutrirentur, frustra sanguis in arterias confluere. Quare arteriæ aluntur sanguine & arterioso, & venoso: vt ab arterijs in semen mutatur. Excipitur autem magna arteria prope cor: vnde Hippocrates libro de corde ait: magnam arteriam non nutriri sanguine apparente, & quem videmus, quod ex eo sit manifestum, mactato enim animali, & sinistro ventriculo dissecto, tota arteria dissoluta apparet, modico seroso humore excepto, flauaque bili, conspicitur autem (vt puto) serosus humor, quia fuit sanguinis vehiculum: apparet autem flaua bilis, quoniam, cum sanguis pro alimento arteriarum egeat insigni elaboratione, aliquid flauæ bilis in hac insigni coctione secernitur.

Efficiēs causa.

Crasis.

Deinde dictum est *a vi arterifica*. Per hanc de more intelligimus generatricem arteriarum, per propriam alteratricem, & formatricem. Vnde quātum ad alteratricem: hæc arterijs tribuit illam temperiem, quam proponit Galenus primo de temp. vltimo, dum ait: arteriarum tunicam exanguem esse, & natura frigidam, contactu autem sanguinis calefieri, atque ad medium temperamenti statum venire, in passiuis autem voluit esse siccam, sed minus tendine, & magis neruis, atque etiam (vt ait quinto methodi septimo) sicciorem vena. Addit autem secundo de temperamentis tertio, arteriarum carnem esse calidiorem cute, fibras autem partim similes, partim paulo magis, partim paulo minus, tum frigidas, tum siccas.

Durities, & crassities.

Vt cum hæc sit arteriarum temperatura, hanc sequatur potius durities maior, quam in venis: & quo ad formatricem, crassities. Vnde dicit Galenus quarto de dignoscendis pulsibus vltimo, arteriam tam crassa tunica esse munitam, vt peritonæi sit sextupla. Dicit etiam sexto de vsu part. decimo, venas & arterias non habere tunicas æque crassas, siquidem arteria sextuplo est spissior, quam vena. Excipitur autem arteria venosa, de qua in sermone de pulmone loquemur, quemadmodum etiam de vena arteriosa. Sed ad rem. Arteria obtinet substantiam crassiorem venis, & præterea cum Galen. quinto methodi septimo, etiam duram: quamuis arteria sit longe mollior, & magis carnosa, quam os & cartilago. Alteratrix itaque arterijs hanc tribuit temperiem, & proinde hæc temperiem consequentia. Cur autem: apparebit, dum circa vtilitates arteriarum versabimur. Hæc de vi alteratrice.

Cōformatio.

Quantum ad formatricem: cum hæc tribuat conformationem, magnitudinem, numerum, & situm: quantum ad conformationem, respiciens ad hanc Gal. 1. de differentijs pulsuum 3. ait: arteriæ corpus non modo esse lōgum, sed præterea teres, & cauum. Dicebat etiam primo de caussis pulsuum 4. arteriam instrumentum esse, quod spissis est tunicis, & cauum intus. Vt cum eodem Gal. lib. de morborum differentijs, arteriæ euidentes obtineant meatus. At præter hos euidentes meatus pertinentes ad cauitatem arteriarum, sunt etiam alij meatus, seu pori, quorum aliqui spectant ad tunicas, aliqui ad extremitates arteriarum. De quibus omnibus agens cum diligentia Galenus, dicit libr. de vsu pulf. 5. arterias numerosas obtinere meatus, per quos materia extra arterias transmittitur, & in arterias attrahitur. Siquidem in primis arteriæ communia habent cum venis oscula, quamuis adeo exigua, vt sensum nostrum fugiant: quo fit vt si magnæ simulque multæ arteriæ vulnerentur, vniuersus animalis sanguis per eas exhauriatur. Arteriæ præterea, ait Gale. possident ora, quæ in cutem finiuntur, per quæ & aer circundans recipitur, & halituosum excremētum excernitur. Amplius arteriæ secundum suas tunicas habent tenues quosdam meatus veluti spiramenta, per quos ex circumpositis spatijs vicissim trahunt & expellunt. Adhæc arteriæ osculorum specie meatus habent, qui in intestina & ventriculum terminātur, per quos ex ventre & intestinis tum attrahunt, tum rursus expellūt. Hæc de conformatione.

Magnitudo.

Quantum ad magnitudinē, cum Gal. 3. de facult. naturalibus vltimo, arteria est vas satis vastū, a quo quæ sunt in corpore omnes arteriæ ortum habent. Magnitudinis autem caussa fuit, quoniam arteria non modo spiritum a pulmone accipit, verum etiam ex dextro sinu, per vias communes hoc est, septi foramen,

tamen, sanguinem suscipit. Cæterum, quamuis arteria vas sit magnum, nihilominus æqualem magnitudinem non seruat: vt arteriæ aliqua portio sit maior, alia minor. Veluti cum Gal. sexto de vsu partium quinto, & 16. de vsu partium secundo, dum arteria ex corde enascitur, protinus imparibus sectionibus bifariam diuiditur, nam maior est portio, quæ fertur deorsum: quoniam totius animantis partes cordis substantia sunt plures, & maiores superioribus. Hic adesse crassitiē, & tenuitatem, in respectu ad venas.

Numerus arteriarum.

Quantum deinde attinet ad numerum; si primū arteriæ conferantur cum venis (vt dictum fuit in sermone de venis ex Gal. 16. de vsu partium 11.) arteriæ in partibus insertæ sunt pauciores venis: & ibi ratio fuit explanata.

Tunicæ.

Si autem perpēdatur numerus in ipsis arterijs: potissimum perpendere licet tunicarum numerum. Dicebat autem Galen. 7. de anatomicis administrationibus quinto, arterias possidere tunicas peculiares duas, nempe exteriorem & interiorem, exterior est sane tenuis, qualis est venæ tunica, & rectis fibris, & quibusdam mediocriter obliquis, transuersis nullis contexta, interior vero, & durior est, & quincuplo crassior, in trāsuersas fibras dissoluitur. Hæc præterea interna tunica, secundum internam superficiem ceu quandam cutem obtinet, telæ aranearum manifesto persimilem, in magnis quidem arterijs perspicuam, quam nonnulli tertiam arteriæ tunicam statuunt. Præter has nulla alia est peculiaris: sed in aliqua arteria, vt suo loco dictum fuit, quædam membrana contegens. Sed ad rem. Hic est tunicarū numerus: vt peculiares sint duæ: exterior, & interior, cum sua cute, in superficie interna. Hanc eandem veritatem proposuit, dum sexto de vsu partium vndecimo ait: arteriam duas obtinere tunicas, quarū interna crassa est admodum densa, ac dura, exterior tenuis, ac mollis, cuiusmodi est venæ tunica. Dicebat etiam quarto de differentijs pulsuum secundo, arteriam esse vas assimile venæ, nisi quatenus duplicem tunicam, & longe robustiorem habet. Hæc de numero.

Arteria ortus.

Quo autem attinet ad situm: & primo penes ortum: Gal. lib. artis medic. 6. ait, arterias originem ducere a corde, hoc est, vt ait Gal. 6. de vsu partiū quinto, a sinistro cordis ventriculo, quemadmodū etiam primo de Placi. c. 7. affirmauit, & replicauit tertio facul. nat. vlt.

Ductus arteriarum tutus est.

Quo autem attinet ad situm, sed penes ductum: primum id scire expedit, formatricem hunc securū tribuisse arterijs, vt, cum Gal. primo de præsagio ex pulsibus tertio, rarum sit, vt arteria de sua sede migret. Hinc factum est cum Galen. 16. de vsu part. 10. vt quanto arteria ad vitam est principalior, tanto ductum seu sedem tutiorem habuerit. Hinc etiam formatrix cum eodem Galen. 3. de anatomicis adminis. octauo, in imo retinet arterias, vt nusquam particulam ipsarum manifeste in cutem emittat: emittit autem & venas, & neruos. Vt arteriarum situs sit vsque adeo profundus, vt cum Galen. tertio de anatomicis administrationibus vltimo, in carnosis arteriarum pulsus non appareat. Statutum ergo sit, arterias, secundum ductum, sedem admodum tutam obtinere: nam vbi læduntur arteriæ, summum vitæ imminet discrimen.

Arteriæ venis sunt vicinæ.

Cæterum arteriæ præter tutā sedem cum Gal. nono de vsu partium quinto, etiam eam sunt adeptæ, vt venis sint propinquæ: vt hæc vasa mutuo sese contingant, & semper arterijs venæ insideant, vt, teste Galeno quinto de vsu partium secundo, sit conspiratio quædam, & materiarum communio.

Arteriarum ductus & propago.

Cæterū vt in hoc sermone generali aliqua ex parte arteriarum ductus appareat: sciendum ex Gal. libro de venarum arteriarumque dissect. cap. nono: & primo de placitis septimo, & 16. de vsu partium secundo: sexto de vsu partium quinto, libro de pulsibus ad tyrones quinto, quemadmodum dictum est de venis, ita dicendum de arterijs a corde prodeuntibus; vt quæ ramorum serie pulmones petant, radicum imaginem ostendant: quæ autem arcta, seu magna vocatur arteria, caudicis in arbore proportionem subeat.

Cæterū ex hac magna arteria, quæ trunco respondet, & maxima est, distribuuntur rami tum ad reliquum corpus. Quæ sane distribuitur in cor: est, quæ cor ambit seu coronat: vnde dicitur ἐπιστεφανοῦσα, quasi circumcoronans: vt cor in ambitum duas habeat circumfusas arterias, alteram quidem maiorē, quæ maximam cordis partem amplectitur: reliquā ea maxime regione distributam, vbi tertium ventriculum esse existimauit Arist. at iacet in latiori cordis parte, quæ est particula dexterioris ventriculi, non autem tertius ventriculus.

Minor arteriæ portio ascendens.

Ad reliquum autem corpus magna arteria mittēs ramos, hunc ductum seruat, vt minor pars sursum feratur: maior autem ad spinam deflectatur. Vnde, quantum attinet ad minorem: hæc dum sursum fertur, confestim in sectiones inæquales finditur: nempe in maiorem & minorem. Quantum ad maiorem minoris: hæc ad iugulum tēdens, oblique de sinistra ad dextram thoracis partem porrigitur. Hæc autem vbi prope glandium, hoc est, thymum peruenerit, primum mittit ramum ad sinistram iugularem, post illum alterum ad dextram: deinde quidquid ipsius restat, ad pectoris os, non aliter ac vena porrigitur, tum alios producens ramos, tum eum qui mammas subit. Quæ vero portio ad primas thoracis costas diuiditur, extraque thoracem emergit, vt vena, ad spinales musculos distribuitur, quæque per foramina sex vertebrarum colli deducta, vna cum vena, ad spinalis medullæ meningas descēdit, & diuiditur, vt ad summum humerum, scapulam, & axillam dextram, vna cū venis distribuatur: sicuti & arteriæ carotides dictæ singulæ cum singulis iugularijs venis internis adscendunt. Omne autem quod ex carotidibus reliquum est, sursum recta procedens, penetrat in caluā, inibique plexum illum, ad retis imaginem complicatum, efformat. Deinde rursus in duas coiens arterias, subdit ad cerebrum. Quo autem ad minorem, oppositum maiori habet situm: nam attollitur & ipsa obliquior ad sinistram scapulam, & axillam, & propagines mittit ad pectoris os, primas etiam thoracis costas, ad sex colli vertebras, atque ad claviculæ loca vicina summo humero: cum autem has omnes ediderit, reliquum eius in scapulam & manum diuiditur. Hæc de arteria, vt sursum.

Minor portio arteriæ descendens.

Quo vero ad eam quæ ad spinam deflectitur, quæ maior est: hæc vt a corde se promit, & ad spinam deflectitur, quintam thoracis vertebram adscendit, & inde per totam spinam vsque ad latum os descendit: atque primum propaginem quandam emittit tenuem, quæ in eas diuiditur thoracis partes, quibus pulmones adiacent. Huius autem propaginis extrema ad arterias vsque adscendunt; deinde per singulas vertebras rami, tum in spatia intercostalia, tū ad spinalem medullam exoriuntur. Cæterum magna arteria deorsum procedens, simulatque thoracem egressa est, præterea duas in septem transuersum mittit arterias, deinde in abdominis viscera, nempe ventriculū, iecur, lienem, mesenterium, intestina, renes, vesicam, & testes. Dū vero magnæ arteriæ pars extrema, ad lumborum latera peruenerit: superpositam venam transcendit, atque bipartita in vtrumque crus mittitur. At dum hæ portiones ita feruntur, præterea ad vtramque ipsarum conspiciuntur propagati ramuli, qui conceptibus per vmbilicum inseruntur, atque similiter etiam in iam perfectis animantibus arteriæ aliquæ propagatæ, vna cū venis, ad os latum & vicinos musculos excurrunt. Atq; tandē cruris vtriusque arteria per crus descendens ad pe-

des defertur. Hæc de arteriarum situ in genere: & proinde de compositione, quæ arterijs a formatrice fuit tributa.

Finis.

Tandem in definitione dictum fuit, *gratia distributionis sanguinis spirituosi*. Hac particula exprimitur vtilitas, quæ & omni, & soli arteriæ attribuitur. Qua vtilitate explicata, (vt in sermone de venis) reliquas arteriarum vtilitates explanabimus, siue competant omnibus, at non solis: siue solis, sed non omnibus: siue nec solis, nec omnibus. Quantum ergo attinet ad vtilitatem, qua & sola & omnis arteria est donata, & proinde in definitione est proposita: dictum fuit, esse distributionem sanguinis spirituosi. Vnde primum sciendum, dixisse Hipp. lib. de ossium natura, venas, id est, arterias, pulsatiles venas per corpus diffusas, spiritum, & fluxum, & motum exhibere: spiritum, idest, vitalem: fluxum, id est, sanguinem spiritalem: & motum, idest, vim pertinentem ad arterias, vt pulsent. Sed præterea sciendum, dixisse lib. de carnibus, arteriam plus habere calidi, quam venam, & spiritum condere, & conseruare. Adhuc sciẽdum, cum Gal. 6. de Placit. 8. per sanguinem spirituosum opus esse intelligere sanguinem, qui est permixtus cum copioso spiritu vitali. Vnde dicit loco citato Galenus, arterias deuehere in totũ corpus sanguinem, sed non crassiorem instar venarum: verum feruentem & spirituosum, & qui cum vehementia fluit. Dicit etiam primo de semine sexto, ex arterijs influere spiritum, vna cum subtili admodum, & pauco, & calido sanguine. Vt, cum sanguis spirituosus sit cordis opus, propterea cum Auicẽna arteria sit lator, inseruiens cordi: quod accepisse potuit a Gal. lib. artis medic. nono.

Vsus soli & omni arteriæ conueniens.

Quomodo sanguis in arterijs detineatur.

Cæterum quia arteria distribuit sanguinem spirituosum, & quia detinet, & quia transmittit; vt nisi sanguis a corde in arterias effluxus in arterijs detineretur, & nisi arteriæ transmitterẽt, non fieret hæc distributio: idcirco duo explicanda occurrunt: alterum quomodo arteriæ detineant sanguinem: reliquum quomodo transmittant ad hanc distributionem.

Distributio sanguinis spirituosi.

Quãtum ad primum: ex Galeno sexto, de vsu partium decimoseptimo, arteriæ sanguinem tenuem detinent per suam substantiam crassam, & hinc per duplicatam tunicam, & proinde per ea quæ consequuntur. Sed forte per ea quæ accidunt: nam crassities pertinet ad magnitudinem. Patet autem, per sanguinem tenuem opus esse intelligere sanguinem spiritu refertum. Vnde Galenus libro de tumoribus præter naturam vndecimo, voluit, arterias detinere sanguinem tenuem multo spiritu refertum. Vt huius caussa etiam cum Auicenna arteria duplici tunica fuerit donata, & interna etiam satis crassa, ne a sanguine calido contento scindatur, & ne spiritus contentus præ nimia sua raritate resoluatur.

Quo autem ad secundum: dicimus arterias conducere ad distributionem per sui actionem, hoc est, per pulsum: de quo infra suo loco dicimus. Sed præterea, & magis, per expulsionem, & proinde per fibras, quæ ob id in tunica interna sunt tantum transuersæ, & plures. Cõstat ergo quemadmodum & omnis & solius arteriæ vtilitas est distributio sanguinis spirituosi per vniuersum corpus. Quæ sane vtilitas non exigui est momenti: siquidẽ virtute huius transmissionis, præter id, quod aluntur arteriæ, vt superius diximus, accidit & animalem spiritum nutriri, & calorem vitalem per totum corpus, mediante sanguine & spiritu dispensari. Vtrumque Gal. auctoritate comprobatur. Et primum quantum ad animalis spiritus nutritionem: dicit Galen. 6. de vsu part. 17. in arterijs purum sanguinem & tenuem detineri, nempe qui spiritui animali nutrimentum erat suppeditaturus. Quo vero ad calorem vitalem: dicebat Gal. lib. de vsu pulsuum secundo, calorem toti a corde communicari per arterias, quamuis non modo per cauitatem, hoc est, per spirituosum sanguinem in cauitate detentum, sed etiam per arteriarum tunicas: vt quamuis arteriæ vinculo constringantur, subiectis tamen partibus non adimatur calor: quoniam per tunicas nonnihil confluit. Vt arteria sit caloris influentis ductus, seu subiectum, & per continuatam tunicam, & per meatum, hoc est, sanguinem spirituosum contentum in meatu. Vt tandem concludere liceat, omni & soli arteriæ competere, vt distribuat sanguinem spirituosum toti corpori; vt huius distributionis beneficio non modo alantur arteriæ, verũetiam nutriantur spiritus animales, & calor a corde in totum influat. Vt si seorsum hos fines spectemus, nutritio animalis pertineat solum ad arterias, quæ caput petunt: distributio autem caloris influentis, ad omnes arterias, non tamen ad solas, cum etiam, (vt dictum fuit in sermone de venis,) aliqua fiat per venas distributio. Quinimo vt ait lib. de vsu puls. 3. cordis calor influit ad partes, non modo per venas, & arterias, verumetiam per alias omnes particulas: vtilitas autem & omnis & solius arteriæ, sit sanguinis spirituosi distributio per totum corpus.

Eiusdem classis, vt puto, ferme est qualitatis caloris naturalis custodia: vt cum arteriæ conferant toti, & distribuendo calorem influentem, & per tunicas; & per cauitates, & conseruando caloris insiti qualitatem: rationabiliter arterias Galenus 1. de semine quinto, & alibi, recenset inter prima maximeq; communia in animalibus instrumenta, a quibus omnia membra gubernantur. Dictum autem fuit, ferme: propterea quod distributio sanguinis competit soli & omni arteriæ: commoderatio autem caloris, omni quidem arteriæ, sed non soli: si quidem ex Galeno lib. de vsu respirationis vltimo, moderata respiratio contingit per arterias toti, hoc est, omnibus membris, præterquã cordi, & cerebro; quia scilicet cordi accidit per pulmones, cerebro autem per nares: vt caloris custodia non solum pertineat ad arterias, verumetiam ad asperam arteriam, & pulmones, atque ad nares. Vnde hic notandum, hoc loco Galenum accipere respirationem pro motu ex inspiratione, & expiratione: quomodo accipiebat Hipp. 6. epidemiorum 6. primo. Vnde ait: demonstratum est, impossibile esse caliditatem esse saluam citra respirationem: inspirans namque & expirans est totum corpus. Vt per respirationem accipiat motum, non modo voluntarium, qui fit a musculis, qui proprie dicitur respiratio; verumetiam naturalem, qui fit ab arterijs, & vocatur pulsus: qui, vt ait Galen. lib. de vsu puls. 2. est veluti quædam respiratio. Sed ad rem. Qualitatem temperiem caloris seruati, cum pertineat & ad nares, & ad pulmones, & ad arterias: rationabiliter hæc vtilitas est quidem omnis arteriæ, sed nõ solius. Et quod hoc sit verum, adhuc confirmatur Galeni testimonio, libro de vsu puls. 2. dum ait: cordis calorem seruari sola respiratione: aliarum autẽ partium, & pulsu, & calore, a corde effluente. Vnde dum ait Auicennas, cap. de membris, arterias esse creatas, vt cor euentetur: est praua lectio, & legere oportet, vt calor euentetur. Et hæc veritas colligitur etiam ex Galen. 16. de caussis morborum 3. & 4. de præsag. ex pulsibus 22. dum ait, calorem seruari a motu caloris, & arteriarum.

Conseruatio qualitatis caloris natiui: quæ omni, sed non soli arteriæ conuenit.

Cæterum hoc loco admoneãtur studiosi, dictum esse, ad arterias pertinere, conseruare calorem naturalem, secundum eius qualitatem: non quidem calefaciendo, vt pertinet ad pinguedinem: sed potius attemperando. Et hoc est, quod significauit Gal. dum primo de vsu partium 16. ait: arterias custodire naturalem caliditatem. Siquidẽ (licet Galen. per Gal. interpretari) tertio de vsu partium nono, in fine ait, membra per arterias refrigerari. Dicebat etiam 16. de vsu part. duodecimo, in corporis partibus misceri arterias, vt caloris symmetria conseruetur. Dicebat etiam

Quomodo arteriæ cõseruent caloris natiui qualitatem.

etiam libro de vsu pulsuum vltimo, ope arteriarum calorem insitum refrigerari: quod etiam octauo, de Placitis octauo, replicauit: nec non primo de differẽt. feb. 4. secundo, de locis affectis vltimo.

Constitutum ergo sit, vtilitatem cuiuslibet arteriæ, sed non solius, esse caloris naturalis omnium partium, præterquam cordis, custodiam, seu commoderationem secundum qualitatem: vt hæc caloris custodia differat a custodia caloris pinguedinis seu adipis: siquidem ope corporis pingui, & omnib. modis custoditur calor, & custoditur etiam cordis calor.

Quomodo arteriæ custodiant calorẽ omnium partium.

Vnde in præsentia explicandum succedit, qua ratione ad hunc vsum præstandum concurrant arteriæ. Dicimus ergo concurrere cum Gal. 3. epid. 31. per actionem, per motum: de quo loquens Galen. 2. de tuenda, vndecimo, & primo de differentijs pulsuum 3. dicit arteriarum motum nunquam intermittere. Dicebat etiam sexto, de locis affectis sexto, arteriarum motum perpetuum esse, eo quod necessaria sit nobis arteriarum actio: vt cum hic motus sit perpetuus, cum Gal. 6. de vsu part. decimoseptimo, arteriæ, & crassam substantiam, & duplicatam tunicam fuerint consecutæ, vt arteriarum corpus esset robustum, & proinde ad perpetuum motum perferendũ idoneum. Hic autem motus passim a Galeno, & potissimum primo de differentijs pulsuum tertio, pulsus vocatur.

Pulsus arteriarum.

Vnde cum arteriæ per motum perpetuũ, pulsum vocatum, conferant ad commoderationem caloris insiti: ne in tanto negotio deficiamus, primum explicare oportet, quæ sit forma huius motus: secundo, quod agens, an sc. animæ, vel naturæ; & vnde prodeat, hoc est, an sit insitum arterijs, an aliunde influat: tertio quomodo hic motus vtilitatem propositam præstet.

Forma pulsus.

Quantum ad primum: dicimus cum Gal. 1. de differentijs pulſ. 3. hunc motum geminatum, esse ex cõtrarijs constitutum partib. hoc est, contractione, & distensione: vt cum Galeno libro de vsu pulsuum sexto, vtraq; pars sit actio: siquidem pro vi magis & minus robusta, intenditur & remittitur, tum distensio, tum contractio, seu diastole, & systole: cuiusmodi etiam reperitur in corde. Ad quam similitudinem respiciens Gal. dicit libro de vsu pulsuum 1. arterias eũdem motum cum corde custodire: vt hinc arteriæ & cor eadem motus incommoda sentiãt: vt si homo plus iusto calefiat, vt respiratio euadit celerior, frequentior, & maior; ad eundem modũ & pulsus mutatur. Vt cum respiratio & pulsus ab eisdem caussis mutentur: omnes ferme tum Philosophi, tum medici, in hãc opinionem deuenerint, quod respirationis & pulsus idem sit vsus: nempe caloris innati conseruatio, & spiritus animalis nutritio. Quamuis dum pereunt, eandem noxam non afferant: siquidem abolita respiratione, homo perit: pulsu autem sublato, minime. Vnde Gal. respiciens ad similitudinem inter motum cordis & arteriarum, dicit, septimo, de anat. administr. 5. omnes arterias eodem rhythmo cũ corde pulsare. Dicebat etiam lib. de pulsib. ad tyrones primo, omnes inter se arterias & cor eandem habere pulsandi rationem. Vt cum Galeno tertio de præsagio ex pulsibus tertio, motuum & cordis & arteriarum exordia in idem incidant tempus: discrimẽ autem, sit, quoniã cor singulis arterijs maiorem, celeriorẽ, vehementioreq; pulsum habet. Hęc de primo.

Pulsus caussa efficiens.

Quo ad secundum, quod erat pulsus caussam effectricem proponere: dicimus cum Galeno secundo de tuenda vndecimo, arteriarum motum fieri non a voluntate, sed a natura, vt pertinet ad omnes corporis partes, vt omnes quatuor facultatib. naturalib. gubernantur. Cæterum cum motus naturalis, ex Galeno lib. de tremore secundo, sit vel sensib. non apparens, cuiusmodi locum habet in venis; vel euides: in præsentia intelligimus motum naturalem euidentem, qui & vitalis dici potest: vt rationabiliter fiat a facultate vitali. Sed oritur difficultas: cum arteriarũ motus fiat a facultate vitali, nõ esse naturalem. Nam Gal. quarto, de præsagio ex pulsibus duodecimo ait: facultatem vitalem non esse eandem cum naturali, seu nutrice vocata: nam vitalis gignit pulsum, naturalis familiare attrahit, alienum reijcit, retinet, atq; alterat familiare alimentum: vt vitalis nec in stirpibus nec animalib. frigidiorib. inueniatur, cuius generis sunt ostrea, in quibus tantum vis reperitur naturalis. Dicimus, & vitalem vocatam, & naturalem dictam, vtramq; esse naturalem, ad differentiam animalis: discrimen autem esse, quoniam naturalis vel agit sine motu euidenti; vel si cum euidenti, non est motus perpetuus, vt dum a ventriculo fit vomitus, ab vtero fœtus excretio: at vitalis agit cum motu euidenti, & illo perpetuo. Vt cum facultas hæc pulsifica sit naturalis, nequaquam sit quid præter illas quatuor, nempe attractricem, retẽtricem, alteratricem, & expultricem. Est attractrix, & expultrix: vt per motum dilatationis sit attractio, per motum autem contractionis expulsio.

An insita, an influens facultas pulsifica.

Cæterum cum arteriarum motus fiat a facultate vitali: inquirendum, an arterijs sit insita, an potius aliunde influat. Dicimus cum Galen. 3. de presagio ex pulsib. 2. 3. de ratione victus 47. lib. de vsu pulsuũ 6. & vltimo, & alibi, pulsum esse motum arteriarũ, vt præditæ sunt facultate vitali, ipsius a corde tributa. Et secundo de ratione victus 47. Galen. dicit: sicut vna est in neruis facultas, quæ principium habet cerebrũ; altera in venis, quæ oritur ab hepate; ita quædam est in arterijs, cuius principium est cor. Vnde sui non immemor Gal. 1. de caussis pul. 4. dicit: arteriarũ motum fieri a facultate, ad differentiam instrumentorum artificum vt arterijs a corde sit indita facultas, quæ per eas totas permanat. Quomodo autem influat ac permeet, explicans libro de vsu pulſ. cap. 4. & 5. & 7. de plac. 5. ait: arterias pulsare, non propter spiritum a corde immissum, sed quia tunicas connexas habẽt cum corpore cordis. Cæterum quãuis pulsus effectrix caussa sit facultas vitalis a corde effluens: hæc tamen non sine calore insito arteriarũ agit. Quod sit verum: Gal. 8. de Placitis 7. inquit, arteriarum motum produci ab insito arteriarum calore. Hæc de secundo.

Quomodo pulsus calorem natiuũ conseruet.

Quo autem ad tertium: erat autẽ explicare, quomodo arteriæ per suum motum sint vtiles, & potissimum calorem naturalem moderentur, & tueãtur. Gal. primo de caussis pulsuum 4. de vsu pulſ. 3. & 4. & vlt. 8. de Plac. 8. & alibi, sæpe asserit, cum arteriæ contrahantur, & dilatentur; per contractionẽ quicquid in ipsis fuliginosum fumosumque creatum est, id exprimendo elidere, quo fit vt caloris insiti suffocatio inhibeatur: per dilatationem autem, exteriorem aerem in corpus attrahere, vt hinc caloris dissolutio prohibeatur, siquidem calor innatus refrigeratur, vnitur. Vt colligere liceat insitum calorem conseruari ab arterijs & secundum qualitatem, & secundum motum.

Quomodo fiat attractio arteriarum.

Cæterum notandum, circa attractionem, quæ fit per dilatationem arteriarum: cum Gal. 3. de facult. natural. vlt. duo esse tractionis genera: aliud quod fit qualitatis conuenientis, veluti dum ferrum trahitur a magnete. Hęc autem attractio fit cominus, hoc est, a propinquis, pertinetque ad instrumenta, non vt caua, sed vt instrumenta sunt, quæ nutriri postulant: quo fit vt cum trahatur, quod cognatum est attrahenti: si accidat grauius esse cognatum, hoc trahi, non autẽ leue: & huius attractionis auctor est attractrix, quæ sine motu euidẽte agit: at de hoc attractionis genere in præsentia nõ fit sermo. Aliud autem est tractionis genus, quod successione ad id, quod vacuatur, contingit: veluti dum aer attrahitur in follibus: secundum quam attractionem, vt partes eminus, seu

a longe trahere possunt, ita prius trahunt, quod leuius est. Hæc autem tractio pertinet ad illa instrumēta, quę caua & dilatabilia sunt, cuiusmodi est cor, & arteria: excipitur autem vena: nam quamuis caua sit, non est tamen dilatabilis, hoc est, non mouetur, non dilatatur & comprimitur, sicut arteria. Et in præsentia hoc tractionis genus intelligimus: vt arteria per suum motum, scilicet dilatationis, conferat ad attractionem illius quod attrahitur, successione illius quod vacuatur.

Quid trahāt arteriæ.

Attrahunt autem arteriæ, dum dilatantur, quod tenuius ac leuius est, siue sit salutare, siue morbosum, siue extra corpus, siue in corpore.

1. Quod sit verum; quo ad id quod extra corpus, dicit Gal. 1. simpl. 12. demonstratum est, arterias, vbi se dilatant, vndequaque & per omnes meatus attrahere, non aerem modo halitumque, sed quidquid etiā trahi facile, ac ob tenuitatem expedire consequi ad impetum spiritalis seu vaporosæ substantiæ, possit: vt si piper ad exactissimum pollinem sit redactū, simul cum ambiente aere ab arterijs attrahatur. Vt cum eodē Galeno tertio simpl. decimooctauo, arteriarū attractio, dum dilatantur, vt caussa primaria vicinū omne attrahat: vt secundaria, essentiæ tenuitas. Sed ad rem. Arterię externum aerem attrahunt, sicut etiā primo de differentijs feb. 4. testatus fuit. Sunt autem cum Galeno tertio de facultatibus naturalibus decimoquarto, arteriæ, quæ ad cutem finiuntur: nam ipsis vicinus est aer, atq; maxime leuis, & huius beneficio attemperatur calor innatus.

2. Quantum autem attinet ad id, quod est intra corpus cum Galeno tertio de facultatibus naturalibus decimoquarto, attrahitur substantia in corpore existens, quæ leuis ac tenuis est: vt trahunt arteriæ spiritum, halitum, & sanguinem tenuem; succus autem, qui in ventre & intestinis reperitur, aut nihil, aut omnino peregrinum. Declaro, cum eodē Galeno c. 14. Quæ arteriæ sunt cordi propinquæ, a corde trahūt, dum scilicet dilatantur: vt quamuis, dum subsident, reddant materiam cordi, nihilominus cum Gal. libro de vsu puls. quinto, a corde plus accipiant, & reddūt minus, propter membranas, quæ in superna arteriarum parte nascuntur: etenim membranæ os quidem magnæ arteriæ obstruunt, vt non reddant cordi sicut accipiunt: at non ita ad vnguem obstruunt, vt nihil prorsus ex arteria redeat in cor: vt demum per id quod accidit, arteriæ plus accipiant, quam reddant: siquidem arteriæ magis egent corde, quam cor arterijs. Ad rem: ex Gal. arteriæ cordi vicinæ trahunt a corde: rationi autem consonum est, vt leuia trahant: quare spiritum vitalem, halitum, seu sanguinis vaporem, & sanguinem tenuem. Nec citra vtilitatem. Nam quātum ad spiritum vitalem attinet: vt simpliciter distribuitur, sit caloris influentis vehiculum: vt distribuitur in cerebrum, confert ad nutritionem spiritus animalis. Quo autem ad sanguinis vaporem: vt simpliciter distribuitur, est veluti pabulum spiritus vitalis: vt defertur in cerebrum, in animalem spiritū mutari potest. Et hoc est quod docuit Gal. dum li. de vsu puls. 3. ait, spiritum animalem nutriri aere, per respirationem; per pulsum autem, nutriri sanguinis arterialis vapore in plexu retiformi elaborato. Quantum denique ad sanguinem arteriosum: vt simpliciter defertur, & subiectum est calorem influētem deferens, & arteriarum alimentum esse potest: vt autē distribuitur in cerebrum, in plexu retiformi in spiritum animalem mutari potest.

Quæ denique arteriæ tum a corde, tum a cute absunt: sese aperiunt vel ad venas, vel ad ventriculum.

3. Si ad venas: quod in venis est leuissimum ad se trahunt; id autem est, vel portio sanguinis tenuior, vel serum. Vnde quod ad sanguinem attinet: hūc proposuit etiam quinto de vsu par. 2. dum ait: arterias instar venarum distribui, vt vasis ipsis sit conspiratio A quædam, & materiarum communio, hoc est, sanguinis tum venosi, tum arteriosi communio: siquidem dum arteriæ contrahuntur, sanguis arteriosus impertitur venis: contra, dum dilatantur, sanguis venalis communicatur arterijs. Vt dum hic sanguis venalis simpliciter defertur per arterias, vna cum arteriali, possit arteriarum esse alimentum: dum autem petit cerebrum, elaboratus, vt decet, animalis spiritus substantiam possit augere. Quod autem attinet ad serū: hoc tetigit Galenus primo de tuenda sanitate 12. nā voluit, in arterijs contineri non solum sanguinem, sed etiam serosum excrementum, quod transmittendi alimenti est vehiculum: quod vbi est officio suo functum, ex arterijs in vesicam defluit. Vt hinc colligere liceat sanguinem arteriosum esse quidem tenuem, at non ita vt non egeat vehiculo: nec ab re: cum ex Galeno, libro de atra bile secundo, sanguis effluens ex arteria concrescat. Sed ad rem: arteria B venæ proxima dum dilatatur, serum, vt proximum & tenue, trahit: vt sit in caussa facilioris distributionis sanguinis arteriosi.

Si denique arteriæ aperiantur ad ventriculū: aut nihil, aut omnino exiguum trahunt: quantum scilicet (ait Galen. 3. de facult. naturalib. 14) exquisitissime est confectum, quod sane, vel in alimentum mutatur, vel si quid id non admutat, cum sanguis non sit, saltem sui humiditate non permittit arterias a perpetuo motu siccari.

Vt deniq; cum arteriæ per suum motum corpori vtilitates præbeant, iure dictum fuerit a Galeno secundo methodi 6. & 7. meth. vltimo, arteriam esse nactam actionem toti corpori communem.

Quare vtilitas omnis & solius arteriæ est distributio sanguinis spirituosi: omnis autem, sed non solius commoderatio caloris natiui, siquidem est munus et organorum, quæ sunt respirationi destinata: Deniq; C nec omnis, nec solius arteriæ vtilitas est multiplex, vtpote, est nutritio animalis spiritus, attractio sanguinis venosi, seri & chyli. Etenim nutritio animalis spiritus pertinet ad respirationis organa, ad aliquas venas, ad arterias solum ad caput pertinentes. Attractio autem sanguinis venosi, & seri, pertinet ad venas, & solum ad arterias venis proximas. Tandem chyli attractio pertinet ad nutritionis organa, & solum ad arterias ventriculo proximas. Nihil autem dico de arteria venosa: de hac enim suo loco dicendum, nempe in sermone de corde, & pulmone. Hęc ergo dicta sint de arterijs in genere.

CAPVT XVIII.

De Neruis.

QVātum ad neruos: & primo quo ad nomen: cū ex Galeno primo de motu musculorū primo, idem corpus vocent siue tonum siue neruū, nos etiā D vocabimus modo tonum, modo & potissimum neruum. Cæterum notandum cum Galen. 6. epid. primo, secundo: quemadmodum aliqui neruum & tonum vocant id, quod vere est neruus, quod scilicet ex cerebro vel dorsi medulla prodit: aliqui vero quādoq; neruum appellant non secūdum propriam neruorum potentiam, sed accipientes similitudinem secundum corpoream substantiam, veluti dum colis corpus cauernosum neruum vocamus, cuius caussa, & totum colem neruosum dicunt: nos in præsentia cum Galeno 15. de vsu partium primo, neruum accipimus secundum propriam substantiam, vt scilicet a cerebro vel dorsali medulla procedit.

Nomen.

Neruum ita acceptum hūc in modū definimus: Neruus est *membrum similare, genitum ex substantia medullari fibrosa, & membranea, a vi neruifica, gratia distributionis facultatis animalis.* Declaro. Dictum est esse *membrum:* siquidem (vt patet) est pars corporis, & viuens: vt colligere licet ex Gal. passim, & præcipue lib. artis medic. 9.

Definitio.

Genus.

Deinde

Deinde dictum est *similare* scilicet quoad sensum: secundum quam rationem Galenus 12. de vsu par. secundo: primo de elementis octauo, & lib. de morborum differẽtijs tertio, neruum inter corpora simplicia, & proinde similaria, recenset.

Materia.

Deinde dictum fuit *genitum ex substantia medullari, fibrosa, & membranea.* Hanc autem materiam ex qua esse triplicem, colligitur ex Gal. Nam primum quantum ad substantiam medullarem, quæ est propria caro nerui: hanc insinuans tertio de anat. administr. vndecimo, ait: quod ex aliquo nascitur, ceu ipsius quædam propago, substantiæ eiusdem speciei cũ sua origine esse oportet: vt cum nerui propagentur ex cerebro & spinali medulla, & vtriusque substantia dici possit medullaris: iure dictum fuit, neruũ ex substantia medullari fuisse genitum. Cõfirmatur adhuc ex Galeno septimo de Placit. vltimo, dum ait: si præcidas nerui medullam, continuo membrum, cui neruus inseritur, stupidum omnino & immobile reddideris. Quare neruus fit ex substantia medullari. Vnde addebat primo de motu musculorum primo: neruum ita fieri ex substantia cerebri, vt neruus videatur cerebri substantia stipata, & densata, ideoque duriuscula facta. Amplius dicit septimo de Placitis 3. neruum in medio sui, in centro, obtinere quandam substãtiam intimam, arborum medullæ quam simillimam, quæ a cerebro ortum habet.

Quo autem ad substantiam fibrosam: hanc tetigit tertio de facultatibus naturalibus vltimo: siquidem ait, neruos confici ex multis fibris: vt cum Gal. primo de decretis nono, etiam desinat in musculis in fibras rectas: sed hæ sunt compositæ ex tota nerui substantia: nerui autem ex semine gignuntur, seu ex fibris cerebri, vel spinalis medullæ: vt differentia sit inter fibras, ex quibus generatur neruus, & in quas resoluitur.

Quantum denique ad substantiam membraneã: hanc proposuit tertio cap. septimo de Placitis; siquidem ait: vnumquemque neruum, per intimam substantiam, scilicet medullarem: obtinere duplicem substantiam exteriorem: vt prima, hoc est, proxima medullæ, prodeat ex tenui cerebri membrana: altera autem a dura. Vt tandem concludere liceat neruum esse genitum ex substantia medullari, quæ firmatur a fibris, & regitur a membranis.

Vt colligere liceat, neruum esse membrum seminale: & ob id dictum fuisse a Galeno, primo de semine decimo, neruum a vegetabili principio esse genitum ex semine: quamuis mediate, instar omniũ partium, cum eodem Galeno, secundo de facult. naturalibus tertio, mediate ex sanguine: vt scilicet sanguis vertitur in semen. Vt merito dicat Hippocrates sexto aphorism. decimono, cum discissum fuerit os, aut cartilago, aut neruus (non proponit autem alias partes similares, quia illarum caro fit ex sanguine) neque augetur, neque coalescit: non augetur quidem, quoniam (vt in commento ait Gal.) augeri vocat talem generari substantiam, qualis est abscissa, sicut in cutis vlceribus videtur caro germinare, & ratio est quia caro fit ex sanguine, neruus autem ex semine: neque coalescit, nam per coalescere intelligere oportet, quando abscissa corporis labra agglutinantur, quæ sane agglutinatio nequaquam obitur, & præsertim secundum omnes partes. Quod sit verum; si quis inspiciat ossa prius fracta, mox agglutinata, fracturæ profundum videbit non agglutinatũ, nam præter partiũ naturam labra vulneris non sunt parum distantia. Notandum autem, dixisse Hippocratem, cum neruus fuerit discissus, non autem diuisus: nam quæ discissa sunt, diuisionem habent vsque ad finem peruenientem, & fieri etiam potest, vt aliqua substantiæ portio sit adempta: quæ autem diuisa sunt, nec patiuntur solutã vnitatem ex toto, nec portio aliqua amputatur, vt diuisa agglutinari queant, non discissa. Constitutum ergo sit, neruum genitum esse ex substantia medullari, fibrosa & membranea, & proinde ex semine: & eo potius frigido, & pituitoso, quam bilioso. Vt ob id cum Galeno, secundo aphor. vigesimosexto, nutriantur nerui frigidis & glutinosis humoribus: vt etiam tertio de facultatibus naturalibus vltimo, neruorum alimentũ lentum humorem vocauit. Vt cum Galen. 2. de tempe. 3: cum omne exangue sit frigidius sanguine prædito, hinc nerui, per calidum, a cutis natura tantum absint, quantum consentiens est, exangue corpus a sanguine prædito abesse.

Efficiẽs Crasis.

Deinde dictum est *a vi neruifica.* Hæc itaque per vim alteratricem neruis tribuit temperiem: vt cum Gal. 1. de temperamentis vltimo, neruus omnis exanguis sit & frigidus: Hipp. autem libro de locis in homine ait: neruos nutriri maxima ex parte ab ossibus, sed nutriri etiam a carnibus: vt scilicet neruorũ substantia medullaris capiat alimentum a medulla: ossium substantia autem exterior & membranosa a carne, vt in se continet suarum membranarũ alimentum. Quod autem attinet ad passiuas qualitates: nerui duri sunt sicci, etiam cum Hipp. lib. de locis in homine, sed minus quam vena, & arteria: molles autem nerui in humiditate & siccitate mediam naturam, sicut cutis, obtinere.

Sed circa passiuas qualitates occurrũt duo dubia. Primum: quod Galenus secundo de temperamentis tertio, ait: proxima cuti est mollium neruorum natura: duriores autem in humido & sicco secundum cutis naturam se habent. Ecce 1. de temp. vlt. dicit: molles nerui in humiditate & siccitate mediam habent naturam, vt cutis: hanc autem temperiem adscribit potius duris 2. de temp. 3. Dicendum: veram esse sententiam prolatam a Gal. 1. de temperamẽtis vltimo: vt molles nerui sint in passiuis temperati, vt cutis: falsum autem esse dictum in secundo de temperamentis tertio. Nec ob id redarguendus est Gal. nam hæc lectio non reperitur in codice græco antiquo: siquidẽ in veteri codice adest particula *non* negatiua, quæ in non antiquo desideratur: vt si etiam dum proponit neruos duros, legamus molles; & dum proponit molles, legamus duros, etiam citra particulam negatiuam legere liceat. Statuendum ergo pro veritate; duros esse paulo sicciores cute: molles autẽ esse temperatos instar cutis.

Codex Galeni emẽdatur

Secundum dubium: quando Galenus secundo ad Glauc. secundo, ait: neruosas partes esse magis siccãdas arteriosis: vt cum pars quo est siccior, indicet remedium siccius: propterea neruosas partes, esse sicciores arterijs. Oppositum autem prius est determinatum. Dicimus: per neruosas partes non opus esse intelligere neruos, sed partes, quæ neruosæ vocantur, propter similitudinem secundum corporeã substantiam: cuiusmodi sunt non modo ligamenta, sed etiam membranæ. Siquidem ex Gal. primo de temperamentis vltimo, membrana siccior est neruo, etiã duro. Quare omnis ruit ambiguitas, patetq; neruũ durum a mediocritate parum per siccum excedere, mollem esse temperatum.

Liceat autem solum visorios neruos excipere: siquidem ex Galeno 8. de vsu partium sexto, nerui cũ cerebro eandem obtinent substantiam, siccitate autem ab ipso dissident: excipiantur tamen optici, vtpote qui constati esse videntur ex substantia cerebri veluti concreta, atque adstricta, non tamen exsiccata. Hæc de temperie.

Opticorum temperies.

Quo autem ad ea, quę temperiem consequuntur: primum cum Gal. 12. de vsu partium secundo, natura neruum creauit molliorem ligamento, compactiorem autem substantia cerebri: ne (vt ait Galenus septimo de Placitis quinto) facile a quolibet pateretur. Dicit autem Hippoc. libro de locis in homine, neruos robur & colorem medium habere inter ossa

Mollities.

& carnem: vt molliores sint ossibus, & duriores carnibus.

Diuisio neruorum ab eo quod crasin sequitur.

Cæterum quamuis omnes nerui sint molliores ligamentis, vt cum Galeno, lib. primo de Placitis nono, longo interuallo a copularum duritie distent: nihilominus cum eodem Galeno passim, & potissimũ loco modo citato, nec non septimo de Placitis quinto, libro de instrumento odoratus cap. secundo, & octauo de vsu partium quinto, si nerui inuicem conferantur, aliqui sunt molliores, aliqui duriores: vt molliores sint spectantes ad organa sensuum, hæc enim patiuntur: duriores autem pertinentes ad motus instrumenta, hæc etenim agunt. Vnde etiam addebat 9. de vsu partium 14. neruorum alios esse molles, alios duros, alios medios, æquissimo interuallo ab extremis distantes. Molles autem, & duri subdiuiduntur: nam tales sunt vel in summo, vel non in summo. Si in summo: est neruus vel mollissimus, vel durissimus. Si non in summo: sunt nerui medij inter medium exquisite distinctum ab extremis, & extremũ: & dicuntur vel molles, vel duri: molles quidem, qui medij sunt inter durissimum & mediũ: duri autem, qui medij sunt inter durissimum & medium.

Huius autem discriminis secundum molliriem & duritiem ratio desumi potest a materia ex qua, a ductu, & vsu. A materia ex qua: molliores propagantur a cerebro, duriores a spinali medulla, quoniam spinalis medulla est durior cerebro. A ductu autem: in hoc perpendimus longitudinem, & breuitatem: rectitudinem, & obliquitatem: & spatium, an durũ, necne. Declaro. Quoad longitudinem, & breuitatẽ: dicit Gal. 16. de vsu partium quinto, vbi natura ductura est lõgo itinere neruum, & præsertim exiguũ, donauit neruo in reliquis substantiam similem, sed crassiorem, tutelæ gratia. Quo ad rectitudinem & obliquitatem: si via sit anfractuosa, durior producitur. Quod spatium: si in via perueniat ad membrum durum, propter contactum corporis durioris, durior progignitur. Tãdem quo ad vsum: gratia sensus mollior efficitur: durior autem caussa motus: & vt motus est vehementior, eo etiam durior producitur. Et hoc est, quod significauit Gal. 16. de vsu part. 1. dum ait: dũ natura ductura est neruum motui vehementi musculi ministraturum, duriorem efficit: vt mirãdũ non sit, si sæpius neruorum substantia crassescat, vel vti in collo circa laryngem, secundo, cum in thoracem incidunt ad radices costarum progrediẽtes; tertio, quoniam primo thorace exeunt, vt sexies nerui substantia crassescat, tot quidem in dextra, & totidem in sinistra. Hæc de alteratrice.

Figura.

Quo autem ad formatricem: & primo, quoad conformationem; neruus habet teretem figurã, omniũ minime ad patiendum idoneam: primo, de Placit. 9. Præterea cum Galeno vndecimo de vsu partium primo: & primo de symptomatum caussis quinto: &

Densitas.

octauo de vsu partiũ 6. neruus factus est cerebro densior, vt nullam habeat perspicuam cauitatem, vt etiã ait Hipp. libro de locis in homine. Quo fit vt colis corpus illud neruosum, non sit neruus, sed substantia ligamentalis: vt suo loco explicabitur. Excipiuntur tamen nerui optici, hi namque donati sunt euidenti meatu. Quamuis plerique hoc negent: sicut & plerique testantur se vidisse. Huius autem conformationis caussa fuit, quoniam & venæ, & arteriæ, eguerunt cauitate, ut substantiam corpoream deferrent: contra neruus his fuit destitutus, cum nequaquam substantiam deferat corpoream, exceptis opticis, per quos animales spiritus in oculo deuehuntur. Vt cauitas, si adest, non sit propter sanguinem, sed propter spiritum. Et ob id Galen. secundo de facult. natur. 6. ait: nerui cauitatem esse plenam non sanguine, sed animali spiritu.

Magnitudo.

Quod autem attinet ad magnitudinem: primum sciendum cum Galen. 3. de anat. administr. 5. per magnum neruum nõ oportet intelligere secundum longitudinem, sed secundum circumferentiam: vt maximus sit neruus, qui maximam habet circumferentiam. Itaque quo ad magnitudinem attinet, cõstat, non æqualiter fuisse formatos, vt cum Galeno quinto de vsu partium 9. pro mole organorum, in quæ inseruntur, pro actionum dignitate, intersione, & vsus assiduitate, nerui maiores & minores producti fuerint: hincque (cum eodem Galeno libro de instrumento odoratus secundo) natura tribuerit oculis neruos non modo molliores, sed etiam maiores, quam reliquis sensorijs: post quos sunt nerui pertinentes ad auditum, deinde ad gustum: & demum ad tactum: vt, cum vis tangẽs sit valde hebes in sensiliũ dignorione, & in vniuerso corpore distributa, (ad differentiam aliarum facultatum sensitiuarum) neruos sibi famulantes habeat non modo duros, sed etiã minores, a spinali medulla maxima ex parte ortum habentes.

Numerus.

Quo autem ad numerum: dicit Galen. libro de neruorum dissect. capitulo quinto: neruos omnes prodeuntes siue a cerebro, siue a spinali medulla, coniugatos esse, vt alter a dextra, alter a sinistra oriantur, & vterque magnitudine exquisite æqualis: vt excipiatur tantum neruus vltimus, qui a medulla enascitur, nam ille solus sine coniugio est, propterea quod dorsalis medulla iam in neruos absumpta fuerit.

Ortus neruorum.

Quantum denique attinet ad situm; & primo penes ortum: dicere licet cum Galen. libro de neruorum dissect. cap. primo: neruorum originem esse cerebrum, nam vel oriuntur ex cerebro, vel ex dorsali medulla, cuius principium est cerebrum. Vnde dicit etiam decimosexto de vsu partium secundo, a cerebro produci spinalem medullam, a qua, tanquã a trunco, partibus quæ sunt sub capite, nerui immittuntur. Id quoque dicit Gal. primo de Placitis nono, neruos oriri a cerebro vel immediate, vel per mediam spinalem medullam. Ita autem se habent cum Gal. nono de vsu partium 14. vt molles omnes oriantur a cerebro, ea tamen ratione, vt mollissimi oriantur a medijs anteriorum partium cerebri; duri autem omnes ortum ducant a spinali medulla, ita tamen, vt durissimi ab ora inferiori eius originem ducant: qui autem medij exacte sunt, oriantur ab ea sede, qua cerebrum & spinalis medulla coniunguntur. Vt cum molles (vt suo loco probabitur) magis respiciant sensum, duri motum: dicat Galenus libro medicam. 11. a spinali medulla oriri neruos motiuos, a posteriori cerebro paucos sensitiuos, plures motiuos: contra ab anteriori paucos motiuos, plures sensitiuos. Vt cum Galeno octauo de vsu partiũ sexto, molles prodeant a cerebro anteriori, secundum partem intimam; duri secundum partem extimam, nam interior pars est mollior. Hæc de situ penes ortum.

Ductus & distributio neruorum.

Quod autem attinet ad situm penes ductum: præter id, quod nerui & dextræ & sinistræ partis eadem prorsus serie distribuuntur, vt eundem situm obtineant: accidit tutelæ neruorum gratia (vt testatur Gal. secundo de locis affectis septimo) venas semper priores in superficie esse: deinde arterias, quibus postea nerui subduntur. Accedit cum eodem Gale. cap. sexto, libro octauo de vsu partium, nullum neruum neq; ad curuaturam cubiti, quoniam est excarnis, inuenias expositum, neque ad genu & tibiam anteriorem: sed vbiq; in profundo inter propugnacula aut ossium, aut cartilaginum, aut ligamentorũ, aut carnium: nam secundum hunc modum iter tutum assequuntur.

Nerui motorij.

Cæterum cum Galeno, septimo de vsu partium 14. & 16. eiusdem operis 6. nerui motori; hunc particularem situm obtinent, vt ea lege in omnes musculos intigantur, vt inserantur in musculi vel caput, vel prope

prope caput, aut non infra medium, nequaquam autem ad finem. Hinc fit, vt cum nerui septi transuersi ad medium musculi corpus ferantur, per totum musculi corpus disseminati, fibras omnes trahant ad medium, vt hoc medium caput musculi euadat.

Sensitiui nerui.

Quo autem ad sensitiuos: dicit 16. de vsu partium secundo, distribui in cutem, membranas, arterias, venas, intestina, vterum, vesicam, ventriculum, viscera omnia, & glãdularum speciem alteram, hoc est, quæ succos animali vtiles generant.

Neruorũ cerebri. συζυγίαι.

Verum cum plures sint neruorum coniugationes, quæ varios obtinent situs penes ortum, progressum, & insertionem, non fit ab re, memoriæ gratia, breuiter has secernere: & omnes cum Galeno lib. de neruorum dissect. ad tyrones.

Prima

Itaq; quo ad primam coniugationem neruorũ cerebri: dicebat Gal. c. secundo, prodire ab vtraq; ventriculorũ anteriorum parte. Hi autem nerui notabilem obtinent crassitudinem, reliquis molliores, & in oculos inseruntur. Vnde extra caluariam permeant, per foramen æque latum, vt est nerui crassitudo: collocatum autem est hoc foramen, qua prima oculorũ regio oriri incipit, vt nerui veluti oculorum radios esse videantur. Vterq; autem dum intra oculum immergitur, in latum sese extendit, ac vitreum humorem sphæræ modo in orbem circumit, nihilque adhuc a cerebri natura inibi differens.

Secunda.

Quo autem ad secundam coniugationem ait, cap. 3. huius neruos prioribus esse minores, sed duriores: qui foras e caluaria excidunt prope foramen primæ coniugationis, atq; musculis oculos mouentibus distribuuntur.

Tertia.

Quo ad tertiam coniugationem, inquit cap. quarto, huius nerui si diligenter inspiciantur, in prima statim radice, plures esse videntur: si autem negligentius, omnes vnus esse apparebit. Adiacent autem neruis secundæ coniugationis, non sane in primo exortu, sed dum per caluariam progrediuntur. Cæterum huius coniugationis nerui ita multifariam descendunt, vt commune habeant foramen cum carotide seu soporaria arteria, per quod arteria adscendit, & nerui descendunt. Cæterum cum multifariam hæc coniugatio descendat: prima particula in inferiorem capitis partem tendit, hincq; nerui per collũ & thoracem ad partes infra septum distribuuntur. Alia autem particula, & ea portio exigua, cũ e caluaria excidit, secundam coniugationem attingit, non tamen ei miscetur, sed varie scinditur. Confestim igitur excidit particula ipsius apud maxillæ dearticulationẽ, & in priorem aurium partem producitur, permista neruis, a quinta coniugatione prouenientibus. Alia præterea est pars veluti truncus, & in duas scinditur partes, quæ deinde in multas secantur particulas, vt alia distribuatur tum in musculos tẽporales, & mansorios, tum in omnes etiam alios, qui a superiori maxilla exoriũtur. Adhæc per hos neruos gingiuis, dentibus, ac cuti quæ circa faciem est, sensus impertitur. Reliqua vero pars tum ad dentiũ, qui inferiore sunt maxilla, radices scinditur, tum gingiuis, ac labris inferioribus propagines mittit. Plurima etiã eius pars in linguæ tunicam dissipatur: vt hanc neruorum coniugationem gustatoriam nuncupent. Dicit etiam nono de vsu partium decimoquinto, a tertia coniugatione neruos suscipere gingiuas, & dentes omnes, totam cutem faciei, tunicam narium internam, omnes ferme partes ad maxillam inferiorem pertinentes; ad hæc motus palpebrarum, quæ circa supercilia, vt & frontem totam. Addebat autem cap. 10. ab hac tertia coniugatione peruenire neruos in iecur, lienem, renes, in totum ventrem, & omnia viscera.

Quarta.

Quo vero ad quartam cõiugationem: inquit cap. quinto, huius neruos commisceri statim cum tertia, simulque prætergredi, primum quidem crassam membranam, postea capitis os, deinde ad oris palatum secedere: vt recte inuenit Marinus.

Quantum deinde ad quintam: inquit cap. 6. huius distributionem manifeste duplicem esse: quamuis hæ distributiones sint sibi mutuo vicinę, & vnam esse, propter Marinum concedere liceat. Ex altera ergo distributione, seu radice in priori parte, exoritur neruus, qui auditorius vocatur, qui vna cum dura cerebri membrana in auditus foramen incidit: cum qua in latitudine scilicet sese explicans, meatũ sublinit. Ex reliqua radice alter prodit neruus, qui incidit in aliud lapidosi ossis foramen, quod cęcum appellatur. Statim vero & hic neruus illi tertiæ coniugationis neruo, qui foras excidere apud maxillæ dearticulationem dictus est, permiscetur: vt ex vtrisque permixtis maxima pars, vel vt melius dicam, totum fere scindatur in latum musculum, quem dilationem appellamus, qui cuti subnascens buccam siue maxillam mouet.

Quinta.

Quantum deinde ad sextam coniugationem: septimo c. ait, hanc vno vti foramine, quod prope suturæ lambdoidis situm est. Cæterum cum primũ ex cerebro exoritur, principium habet trium neruorũ, qui cum extra caluariam excidũt, varie tum inter ipsos, tum cum adiacentibus miscentur. Verum, vt ait cap. 10. primorum distributio mittit propagines in musculos gutturis: reliquorum autem duorum, alter tum in faucium musculos, tum in linguæ radicem, alter tum in scapulæ musculum illum latum, tum in alios quosdam, qui inibi sunt, peruenit. Verum enim vero huius sextæ coniugationis nerui secundum plurimam portionem inseruntur in os ventriculi, antequã autem inserantur, propagines in collum & thoracem habent. Ex medio autem thorace nonnullæ portiones ad quosdam musculos gutturi veniunt, vt si lædantur, animalis vox deficiat. Ad hæc pulmo & cor ab hac sexta coniugatione quandam neruorũ portionem in collo suscipiunt. Varia præterea est horum neruorum commixtio, tum cum intercostaliũ neruis, tum ijs fere omnibus, qui ad lumbos parui feruntur, tum postremo cum reliquijs eorum neruorũ qui ad ventriculi os veniunt. Varia deniq; est & intra peritonæi regionem distributio, vt perreptent nerui ad iecur, lienem, & renes, ad totum ventrem, atque omnia viscera.

Sexta.

Quo denique ad septimam coniugationem, cum Gal. cap. septimo, hæc maxima sui parte in linguæ musculos distribuitur, parua autem sui portione producitur semper in eos musculos, qui tum scutiformi laryngis cartilagini, tum humilibus lamboidis ossis lateribus sunt communes, in alios autem quosdam non semper. Cæterum addit capit. 9. neruos infra caput tendentes, ita misceri, vt nerui 3. 6. & 7. coniugationis inuicem misceantur, cum quibus etiam multam commixtionem faciunt nerui primæ & secundę coniugationis dorsalis medullæ, vt hæc mixtio anatomicis confusionem pepererit. Hæc de neruis a cerebro prodeuntibus.

Septima.

Quo autem ad neruos ortum trahentes a spinali medulla: horum prima coniugatio cum Galen. capit. 11. oritur a duobus primis vertebrę foraminibus, medullam tangentibus. Hæc autem coniugatio vnã radicem apud medullam habet, mox scinditur in duas portiones, vt altera retro, altera ad latus feratur: vt hæc cõiugatio parua sit in animalibus, paruis vertebris donatis: contra magna, si magnæ sint vertebræ. Hinc autem prima coniugatio in eos distribuitur musculos, qui circa capitis dearticulationem sunt.

Neruorum coniugationes spinalis medullæ. Prima.

Quantum deinde ad secundam coniugationem: hæc emergit ad similitudinem primæ a posteriori parte, nõ tamen vt prima per foramina. Nã in vtraq; spinæ parte est locus ossibus nudatus, in medio primæ & secundæ vertebræ, per quem exoriuntur nerui. Hi autem aliquandiu per latera ad priora ferun-

Secunda.

tur, complicati primæ & tertiæ coniugationibus neruorum cerebri: vt plurima eorum portio posterioribus colli musculis distribuatur: simul etiam quippiam latis musculis buccas mouentibus impertitur. Quidquid vero iam reliquum est ipsum, ad caput adscendit, posteriorem ipsius totam regionem protexens: quemadmodum & quod antrorsum fertur, propemodum in totam priorem capitis partem dissem minatur.

Tertia.

Quo vero ad tertiam coniugationem, capitulo decimotertio, hanc exoriri ex transuersis partibus, vbi colli secunda & tertia vertebra inter se mutuo congredientes commune ac rotundum efficiunt foramen, quod nerui crassitudini latitudine est æquale. Hæc autem coniugatio statim scinditur in duas partes. Vnde, quoad alteram partem, quæ retrorsum fertur; distributiones quasdam per profundum musculorum, qui inibi sunt, exhibet: deinde ad spinæ apicem exsurgit, indeque rursus neruus hic obliquus in priora tendit, in musculum post aurem disseminatus. Quo vero ad reliquam partem, quæ in priora fertur; hæc vicinis exortibus permiscetur, ac distributiones quasdam, tum alijs quæ illic sunt corporibus, tum latis musculis, tum ijs, quæ sunt ante aurem, mittit.

Cæterum cum dictum sit de prima, secũda, & tertia coniugatione, sciendum cum Gal. in cap. decimo quarto, communia reliquas cõiugationes omnes habere; primum quidem, vt per foramen duabus vertebris cõmune nerui exscindant. Secundo, vt nerui statim in exortu scindantur in duplicem partẽ, nempe minorem, & maiorem: minor autẽ ad priora, maior ad profundum feratur, & primo in spinę apicem, deinde vero, in priora per latum musculum, qui buccas vna cum labijs ad latera abducit, circa hoc quod maxillæ inferioris os mouet. Tertio commune est, vt post primum statim exortum breuem quandam neruorum distributionem in musculos spinales exhibeant. Quarto commune est vt nerui ad spinam retrorsum ferantur, propaginesque quasdam musculis colli & capitis communibus, impertiantur.

Quarta.

Quo vero ad reliquas colli vertebras: cuiusq; quid peculiare proponens Galenus cap. decimoquinto, inquit: Quantum ad quartam quæ inter tertiam, & quartam vertebram enascitur, ab hoc oritur breuis admodum neruulus, qui ad quintam peruenit coniugationem, cui, quamprimum excidit, permiscetur; qui sane neruulus in simijs conspicitur, non frequenter autem in cæteris animalibus.

Quinta.

Quoad quintam coniugationem: huius duplex est portio, vna quidem parua portiuncula decliuis fertur, quæ vbi paruas quasdam, a succedentibus coniugationibus portiones assumpserit, sepu transuersi neruus euadit; reliqua autem maior particula ad summum scapulæ adscendit.

Reliquæ colli syzygiæ.

Quo vero ad reliquas, hoc est, sextam, septimam, & octauam; vt excidunt foraminibus, sexta quidem coniugatio oritur, post quintam vertebram, septima post sextam, octaua post septimam, postea sibi mutuo permiscentur, atque ad scapulæ simum, & ad brachium per axillam tendunt. Hæc de coniugationibus colli.

Thoracis vertebrarum cõiugationes.

Quantum deinde ad coniugationes vertebrarum thoracis; inquit cap. decimosexto, primam coniugationem exoriri inter primam & secunadm thoracis vertebram, & plurimam sui partem permisceri cum iam dictis coniugationibus. Cæterum hæc prima coniugatio secundum eius portionem non exiguam in primum intercostale descendit, ac ad spinales musculos retro peruenit: secundum vero reliquã totam portionem, super primam costam extensam, neruo, qui est post septimam colli vertebram, copulatur: deinde omnes hæ partes inter sese complicatæ, per axillam in scapularum sima, & brachium, feruntur,

A vt magna neruorum pars in brachij & cubiti musculos distribuatur, quod vero reliquum est in summam manum disseminetur.

Quo vero ad reliquas coniugationes vertebrarum thoracis: neruos pariunt eodem modo se habentes, excepto neruo qui est in secundo intercostali, hic enim neruus idẽ manifeste excidens ad brachij cutem accedit. At reliquæ omnes coniugationes, statim cum oriuntur, neruorum portionem quandam, sed minorem, tribuunt spinalibus musculis, alijsque qui in dorso sunt, veluti tum scapulas mouentibus, tum ad humeri dearticulationem adscendentibus: secũdum autem reliquam portionem vniuersam ac maximam mittunt neruos per intercostalia ad os vsque pectoris progredientes, quibus donantur musculi tum intercostales, tum qui extrinsecus thoraci impositi sunt.

Ad nothas costas nerui.

B Quantum deinde ad coniugationes, quæ a dorsali medulla ad nothas costas accedunt: neruorum minorem portionem singulæ intercostali sibi respondenti distribuunt, quoniam nothæ costæ os pectoris non perueniunt: reliquam vero totam, & proinde maiorem portionem mittunt ad hypocondrium, vt nerui in os distribuunt musculos, & qui primi instrati sunt, extrinsece nimirum, & oblique, super neque ex thorace delati, & qui recta descendunt carnosique sunt.

Coniugatio lumborum.

Quantum deinde ad coniugationes vertebrarum lumbi: capite vltimo ait, commune esse harum omnibus neruis, vt ad spinales musculos, & abdomen, & psoas vadant. Cæterum id peculiare habent, vt primarum vertebrarum post diaphragma ab vnaquaq; neruus quidem paruus permisceatur ijs neruis, qui superne deorsum descendunt a cerebro: vltimarum autem lumborum, scilicet vertebrarum, duæ sunt coniugationes neruorum ad crura tendentium, quarum C coniugationum nerui permiscentur neruis coniugationum duarum ossis sacri.

Ossis sacri nerui.

Denique quantum attinet ad coniugationes ossis sacri: cap. vltimo dicit; has primum neruos mittere primis musculis dearticulationem coxendicis mouentibus: reliquam autem totam neruorum partem ad crura tendere, in vnumquemq; musculum vsque ad crurum finem, sicut & in manuũ musculis factũ est. Qui vero nerui per reliqua lati ossis interna externaq; foramina explanationes habent in os coccyga terminantes, disseminantur musculis sedis, vesicę, pudendi, immo & ipsi pudendo, adhęc musculis, qui ab osse sacro, & ab interna ossis pubis parte exoriuntur, omnibusque etiam corporibus extrinsecus iuxta sacrum os incumbentibus. Hæc de situ neruorum, quantum in genere licuit.

Vtilitas neruorum.

Tandem in definitione dictum fuit *gratia distributionis facultatis animalis*, per hanc intelligendo, quæ D potest distribui, quæ scilicet principalis non est. Et ob id dicit Galen. neruorum vtilitatem esse, facultatem sensus & motus a cerebro in partes deducere. Eandem sententiam habuit septimo de vsu partium 14. Vt cum Galen. libro de neruorum dissect. primo nulla animalis particula sine neruo vel sensus, vel motus voluntarij particeps esse possit. Eandem sententiam habuit septimo de Placitis 3. & septimo de Placitis quinto. Vt cum vel sensus, vel motus, vel quandoque etiam vtrunque pertineat ad corporis membratiure a Gal. primo de semine quinto, & secundo meth. sexto, neruus positus sit inter prima, maximeque communia instrumenta, a quibus omnia membra gubernantur. Vnde respiciens ad motũ Hipp. lib. de ossium natura ait neruos exhibere flexionem, & distensionem. Vnde & Plato in Phædone ait, neruos esse qui intendunt, & remittunt commode, faciũtq; vt flectendi membra homo habeat facultatem. Cæterum cum nerui inuicem ita se habeant, vt alij constituantur molles, alij duri; cum Galen. septimo de

anatom.

nat om. administrationibus cap. octauo, quãuis omnes nerui vtramque habeant facultatem, hoc est, sensitiuam, & motiuam, siue sint molles, siue duri; molles tamen ad sensum aptiores sunt, duri autẽ ad motum. Notandum autem hoc loco cum Galen. primo de placitis nono, excipi neruos insigniter molles: siquidem ait: neruorum quorundam ea est substantia, vt sint admodum molles, qui ad sensum tantũ modo sunt idonei; qui autem duri, & ad sensum, & ad motum. Vt neruorum non sit exigua, sed insignis vtilitas: quam proponens Gal. 5. de vsu partium nono, dicit: quemadmodum sunt in corpore organa, nempe sensus, motus, & nutritionis; ita neruorum triplex est vsus: primus quidem, caussa organorum sensus, siquidem per neruos sentiunt, verbi gratia oculus videt per neruos: secũdus, caussa organorũ motus, hoc est, musculorum, vt propterea musculus per neruos moueat: tertius, caussa organorum nutritionis, verbi gratia, renes per neruos noxia sentientes, ea a se propellunt. Addebat autem Auicennas libro primo, fen prima, doctrina quinta, c. primo, neruorum vtilitatem esse vel per se, vel per accidens: per se, vt deferant sensum, & motum, quamuis primo propter organa sensus & motus, secundo propter organa nutritionis: per accidens autem, vt caro corroboretur, etiã corpus fortius fiat, significans, dum neruus in musculis degenerat in fibras, hæ namque carnem musculorum roborant, firmant, vt hinc corpus robustius ad motum euadat.

Vsus neruorũ quatenus sunt ductus.

Cæterum, vt conferant ad sensum & motum, notandum bifariam concurrere: alio modo vt via, vt ductus facultatis: reliquo vt etiam habent actionẽ, nõ vsum tantũ. Vtrunque declaro: & primo vt sunt ductus, seu via facultatis: dicit Gal. 7. de anat. admin. octauo, omnes neruos, vtramque habere facultatẽ, hoc est, sensitiuam, & motiuam, hoc est, deferre vtrãque facultatem, siquidem quilibet neruus potest esse via vtriusque facultatis: vt Auicennas neruum latorem nominarit. Vnde dicebat Gal. primo de motu musculorum primo, in neruis magnam esse vim supperne, a magno principio affluentem, non autem ipsis cõnatam: vt in morem venarum a cerebro, ceu ex quodam fonte, deducant vires musculis, & proinde membris siue motiuis, siue sensitiuis. Caussa fuit (cũ Galeno septimo de placitis quinto) differentia in substantia: nam si neruus talis, quale est cerebrum, prorsus remansisset, nulla eius ope indiguisset. Respiciens etiam Gal. ad neruos, vt sunt via facultatis animalis: ait, primo de sympt. caussis quinto, si nerui prorsus angustentur, primo torpent, postea omnino sensus & motus expertes sunt. Ecce proponit angustiã, quare morborum in via, statuit etiam libro de constitutione artis medic. 4. neruum esse veluti viam facultatis, a cerebro prodeuntis.

Quomodo neruus conferat ad distributionẽ facultatis.

Vt cum neruus sit via facultatis, conferat ad hanc distributionem per sui temperiem seu substantiam, per id quod consequitur, & per id quod accidit: vt scilicet hæc pertinent ad intimam neruorum substantiam. Per substãtiam quidem seu temperiem: cũ nulla alia substantia, neruea excepta, quamuis mollis & peruia, sit apta ad deferendam facultatem. Per id autem quod consequitur, per mollitiem assequatur, vt promptius distribuatur. Per id quod accidit hoc est per poros: vt si occludantur: inhibeatur transitus. Hinc sequitur, tametsi nerui statuantur vel molles, vel duri, omnes tamen similem obtinere temperiem, quod consequitur, quod accidit: vt differentia sit solum secundum magis & minus: vt merito quilibet neruus aptus sit ad deferendum animalem facultatem, siue sit sensitiua, siue motiua.

At notandum cum Galeno primo de symptomatum caussis octauo, per neruos vim sentiendi partibus trãsmitti, vt modo magis, modo minus influat: vt quanto somnus est profundior, tanto minus influat. Quod sano modo est intelligendum: nam vis animalis spiritalis, nec suscipit magis & minus: vt si modo robustior sit, modo imbecillior, id contingat caussa spirituum animalium, vt suos radios mittut: vt cum tempore somni fiat concentratio spirituum, & hinc radiorum, minus influat virtutis, hoc est, minus robustæ, minus munitæ a radijs. Vnde ad hanc veritatem respiciens Gal. libro de instrumento odoratus secundo, voluit, neruos tum molliores, tum maiores ad sensationem acutiorem præstandam conferre: contra duriores & minores ad hebetiorem. Quorum dictorum non est alia ratio, nisi quia quo nerui sunt & maiores & molliores, eo promptius & in maiori copia suscipiunt spiritus animalis radios, vt ait octauo de vsu partium sexto, & ab obiectis promptius & magis alterãtur. Vt sẽsus exquisiti caussa sit neruorum mollities: quæ cum habeat coniunctam raritatem, hinc fit, vt humida & densantia sensum haberent. Et hoc est pulcherrimum.

Vsus neruorum, quatenus habent actionem.

Quo autem ad actionem: hac etiam donatos esse neruos comprobatur. Et primo ex Galeno, primo de decretis 9. nam ait, tria esse instrumenta, quæ corporis forma similia sunt, operationibus autem & vsibus non parum distant: sunt autem copula, tendo & neruus. Quare neruus habet actionem: neque hæc actio est nutritio, quia & hæc reliquis competit. Confirmatur magis ex Galeno, dum septimo de Placit. quinto ait: neruos inuicem differre: nam qui mittuntur ad sensuum instrumenta sunt molliores ijs, qui mouent membra: caussa autem fuit (ait Galenus) quoniam sensus fieri nõ potest, nisi neruus ab obiecto aliquo modo afficiatur: Ecce si neruus afficitur ab obiecto: ergo non est tantum via facultatis, verum etiam sentit. Vt cum neruus eo magis afficiatur, quo est mollior, motorij nerui omnes sint capaces sensus tactus: quoniam (vt ait Galenus) huius sensibile est crassius: vt scilicet neruus motorius, quamuis durior, possit tamẽ affici ab obiecto tactus, nequaquam ab obiecto aliorum sensuum. Sed ad rem: cum neruus afficiatur a sensibili obiecto, ideo non modo est via facultatis, sed etiam sentit, vt afficitur. Et hinc fit, vt cum Galeno adhuc hãc veritatem stabilire liceat: cum septimo de anatomicis administrationibus octauo dicat: molles esse ad sensum aptiores, duros autem ad motum. Quod nequaquã dixisset, si nerui facultatis essent solum latores. Nota, neruum non sentire, nisi vt recipit: nam iudicium pertinet ad quid intus, & de hoc dictum est diligenter in sermone de manu. Et tandem cum Galeno hæc veritas firmatur: nam nono de vsu partium decimoquarto voluit, neruos inuicem differre, vt molles sint apti ad sensum, inepti autem ad motum, contra duri sint apti ad motum; ineptissimi autem ad sẽsum: vt nisi neruus mollis maneat, qualis a cerebro est enatus, nequaquam ad motum conferre: eiusmodi sunt nerui qui ad ventriculum feruntur: vt si neruus mollis euadere debeat motorius, necessariũ sit, vt exporrectus siccior & durior seipso euadat. Ex quibus euidenter colligitur, neruum per sui mollitiem conferre ad sensum: per duritiem autem ad motum, vt duritics sit in caussa hebetis sensus, mollities autem cum Galeno, etiam decimoquinto de vsu partium primo, tensione motui sit impedimento. Quæ veritas cum hunc in modum se habeat: neruus non est tantum via facultatis, quia neruus sui mollitie non impedit transitum facultatis motricis, verum etiam concurrit ad agendum, nempe ad sentiendum per mollitiem, ad mouendum per duritiem, vt neruus quo durior, eo magis conferat ad motum.

Facultas defertur in opticis p substantiam.

Hactenus ergo constitutum sit, quemadmodum nerui omnes & soli, animalem facultatem deferant: mollissimi autem sentiant tantum: reliqui, & sentiant, sed sensu tactus, & moueant.

Spiritus in reliquis per radios.

Cæterum cum nerui omnes hoc obtineant, vt deferant animalem facultatem: sciendum differentiam esse inter opticos & reliquos omnes: vt cum Galeno septimo de Placitis quarto, non deferatur facultas per spiritus, nisi per opticos ad oculos: vt cum hoc præstent per foramen internum, hoc solum etiam in opticis fuerit procreatum. At in reliquis neruis, facultas defertur per neruorum substantiam, quæ tamen quamuis nó habeat foramen vnum a principio vsque ad finé, nihilominus opus est vt sit rara & poris referta: nam secus facultatis non esset capax: quo fit vt hi pori occludantur, & hinc neruorum substãtia densetur, facultatis transitum inhibens.

Cur nó omnes nerui perforati.

Sed loco citato quærit Galenus, cur neruis omnibus non sit tributum foramen? Inquit Galen. si nerui omnes foramen haberent, opus erat circumiectum tenue illi meatui corpus quoddam araneorum telis tenuius, quod facile disrepi potuisset, & meatus singulis pene momentis obturari potuisset: at cum opticus sit satis amplus, hoc periculum non ita imminet. His ergo de caussis ait Galenus non omnibus neruis meatus est datus. Sed nobis etiã liceat addere aliam caussam, cur non omnibus neruis sit concessus meatus: quia opus esset insigni copia spirituum, qui per illos meatus animalem facultatem deferrent. Adhęc facultas, vt qualitas quædam spiritalis, non eget vehiculo corporeo, quale est spiritus. Vt spiritus in oculum confluat vna cum facultate, non quidé primum, vt deferat facultatem, sed vt misceatur cum cahido innato crystallini, & extra oculum radios mittat. [illegible] veritas colligitur ex Galeno, loco citato: nam quæsito, si vnus neruus potest vim deferre sine foramine; cur in exortu spinalis medullæ formatus est meatus, nec non & in opticis? Respondens Galenus ait: hæc foramina [illegible], vt reciperent [illegible] in substantiam, hoc est, animalem spiritum: quippe qui [illegible] producitur ad principium spinalis medullæ, quo [illegible] facultatis vt efficacior [illegible] suscipiatur, dum non peruenerit ad oculum. imitar solis per radios, cum ambiente vtitur, ad ambientem [illegible] proprietatem [illegible].

Præcipua nerui pars est medulla.

Hæc de neruorum [illegible]ibus. Quos omnes vsus accepto referri oportet neruis [illegible] internam portionem, scilicet medullarem. Nam quantum attinet ad exteriores partes, a membranis progerminantes: cum Galeno, septimo de Placitis tertio, hæc idem officium neruis exhibent, quod membranę cerebro præstant, nempe operiunt, & tuentur. Hęc de neruis.

CAPVT XIX.

De Cute.

Nomen.

QVod attinet ad cutem: ex Galeno secundo de vsu partium sexto, quod Latini vocant cutem seu [illegible], Græci vocant δέρμα, quoniam excoriari potest, quod de maiori parte cutis intelligere oportet; siquidem aliquarum partium cutem non est possibile excoriari, propter tendines, & musculos insertos: vt suis locis declarabimus. Per cutem autem intelligere oportet, cum Galeno, tertio de aliment. 33. eam corporis partem, quæ totum corpus ceu vestimentum quoddam natiuum ambit. Cum auté corporis pars, instar indumenti totum corpus ambiens, sit cutis, non modo secundum portionem intimioré, sed etiam superficiariam, ob id nos per cuté vtramq; partem intelligimus: quamuis intima pars, cutis dicatur; exterior autem, cuticula seu ἐπιδερμίς. Vnde Galenus quinto aph. 77. ait, cutis superficiem nominari ἐπιδερμίδα, hoc est, superiorem pelliculã. At cũ cuticula sit pars cutis: nos per cutem vtramq; partẽ intelligimus. Secundum quem modum etiam quandoque accepit Galenus. Quod sit verum: 3. methodi 4. ait, siue summę cuticulę, quam epidermida vocat, siue totius cutis sit soluta vnitas. Ecce totam cutem capit & pro cute, & pro cuticula: siquidem tota cutis non afficitur vulnere, nisi sit affecta cuticula vocata. Eodem modo etiã accipitur decimoquarto methodi secundo. Vt cum ita capiatur cutis: eodem sermone liceat & de cute & de cuticula verba facere.

Definitio.

Quare cutis hunc in modum acceptæ hæc proponitur definitio: Cutis *est membrum similare, genitum ex substantia sanguinea & seminali, a ui cutifica, gratia custodiæ omnium partium.*

Genus.

Declaro. dictum est, esse *membrum*: siquidem cũ membrum sit morbi & sanitatis subiectum, & proinde pars viuens, cum cutis viuat, iure inter membra recensetur. Neque obstat, quamuis Galenus explicite nó proponat in arte medicinali cap. 9. cutem: nã implicite proponit, & ea arte, vt sit necessarium fateri cutem vita esse præditam. Ibi namque voluit illas partes esse vita orbatas: quarum tantum est generatio, & nullum est regimen, cuiusmodi sunt capilli, & vngues. At cutis non tantum est generatio, sed etiam regimen: immo duplex regimen, vt nimirum cutis & a se ipsa nutritur, & ab alijs regitur, nempe vt neruos, venas, & arterias admittit. Vnde non licet inferre: Gal. non proponit cutem, ergo cutis non viuit. Nam proponit capillos, qui tamen nó viuũt. Adhęc vero proponit musculum, oculum, linguã, & similes alias partes, & tamen viuunt. Quæ sane omnia mébra insinuat, dum ait: reliquæ vero partes, vt vnum ex se ipsis habent regimen, hoc est, insitas habent potentias, insimul etiam & emanantes habent. Constitutum sit ergo, cutem esse mébrum, quod & insitas & aliunde emanantes habet potentias.

Deinde in definitione dictum fuit *similare.* Nam quælibet pars & particula cutis est cutis. Vnde etiam Gal. lib. de inæquali intemp. 2. cutem inter similares partes annumerat.

Materia cutis primũ sãguinea.

Deinde fuit dictum *genitum ex substantia & sanguinea & seminali.* Quantum attinet ad sanguineã: ad hanc respiciens Arist. 2. de generatione animaliũ quarto, dicit: cutem fieri carne senescente. Et cum caro sit terrena: 5. de generatione animalium tertio, dicit, omnino cutis naturam terrenam esse. Ex hac gignitur tum cutis, tum cuticula: discrimen auté est: quoniam cutis generatur ex substantia sanguinea exacte permixta cum seminali; cuticula autem ex sola sanguinea: vt cum a natura inuicem misceatur sanguis & semen, vt copiosior est sanguis, veluti efflorescit, hincq; in summitate cutis, epidermis seu cuticula enascitur. Et propterea dicit Gal. tertio meth. quinto, si cutis prorsus perierit, hoc est, non modo secundum superficiem, sed etiam secundum partem profundam, non amplius regeneratur: at si sola cuticula amittatur, resurgit. Cuius euentus alia non est ratio, nisi quia cuticula fit ex sanguine, & proinde eius substantia sanguinea est, sed cum seminali nequaquam permixta: ad differentiam reliquæ portionis cutis. Cæterum etiam cutem fieri ex sanguine, sed cum semine permixto, euidenter colligitur ex Galeno, primo de temperamentis vltimo, dum ait: cutis est veluti neruus sanguine præditus. Ecce sanguinem proponit.

Materia seminalis præcipua, quasi neruea.

Quod vero ad substantiam seminalem: ad hanc respiciens Arist. tertio de historia animalium 11. ait: cuté vulneratam non coire, vt conspicitur in cute sine carne, vt in genu, bucca, præputio & palpebra. Cęterum cum cutis fiat ex seminali substantia, hæc multiplex est; principalis quidem veluti neruea: nó principalis vero neruea, arteriosa, & venalis. Declaro: & eo libentius, quia hæc veritas non omnibus patet. Et primo, quod ad substantiam veluti nerueã: hãc tetigit

Gal.

Gal. 1. de temp. vlt. dum ait: cutis substantiam esse veluti sanguine præditum neruum: qui sane veluti sanguine præditus neruus sit inter neruũ & carnem plane medius: ac si ex mixtis vtrisque cõstitueretur. Ecce, inquit, ac si cutis substantia ex mixtis vtrisque, hoc est carne & neruo, cõstitueretur: vt significaret, cum non constitui ex mixtione carnis & nerui, sed habere mediã illã naturã, ac si ex illis constitueretur, vt ex hoc inferat, cutẽ constitui ex quadam substantia admodum simili neruo, vt eam etiam obtineat tẽperiem, quam obtinet neruus. Vnde in maximo versantur errore, qui credunt cutem confici ex carne exacte commixta cum legitimo neruo. Nam præter auctoritatem propositam, est euidens ratio: cũ enim cutis media esse videatur inter neruum & carnem, & secundum temperiem, & secundum duritiem, & mollitiem, vt neruus magis concurrat ad duritiem promouẽdam, caro autem ad mollitiem: dubio procul, vbi neruus esset copiosior, ibi durior esset cutis: quod tamen est falsum: siquidem cutis manus interna plurimas neruorum fibras admittit, cutis autem verticis paucissimas, cutis tamen cutis verticis sit durior: est autem durior, non propter neruos, quia non est sensus exquisiti veluti cum manus: propterea concludendum, cutem fieri ex semine, vt mutatur in fibras membranosas, admodum similes neruosis, ita tamen vt fibræ illæ, veluti neruosæ exacte cum substantia sanguinea seu cum carne misceantur. Vnde primo de sem. 10. ait, gigni cutem ex substantia membranosa, & carnosa. Vt ex vtrisque optime mixtis gignatur cutis: & hinc fiat, vt cutis vincente portione veluti neruea, euadat durior; superante autem carnea, euadat mollior; magis autem vel minus sentiat, pro ratione substantiæ vere nerueæ. Vnde dum Gal. 3. de locis aff. 7. ait. cutem neruosam esse: intelligere oportet, confectam ex substantia admodum simili, non secundum potentiam, sed secũdum corpoream substantiam, neruo. Hæc de materia seminali principali.

Materia cutis non principalis neruus.

Quo autem ad non principalem: cum sit neruosa, arterialis: & venosa: quantum ad neruosam inquit Gal. 9. de vsu partium 15. cutem omnem sensus gratia neruorum propagines paucas, tenues, raras, ægre conspicuas instar filorum araneæ, ex omnibus subiectis partibus recipere. Excipitur autem frontis cutis: vtpote quæ, cum motus voluntarij sit particeps, merito fibras neruorum conspicuas est adepta. Ex quibus colligendum, neruos nõ esse partem præcipuam, ex qua cutis constituitur: cum concurrat solum gratia sensus, vel motus, non autem caussa principalioris vsus, de quo suo loco. Et hinc factum est, cum Galen. 16. de vsu part. 2. cutem non suscipere proprium aliquem neruum, sicut musculi; sed ex partibus subiectis admittere fibras neruosas, quæ simul cum subiectis partibus cutem connectunt, sicut etiam ei sensum suppeditant. Quo autem ad reliquas substantias, hoc est, venosam & arteriosam; vt colligere licet ex dictis in sermone de neruis, arterijs, & venis; neruorum, arteriarum, & venarum tenuissimæ partes deducuntur in cutem, vt scilicet cutis, instar aliarum partium, sit particeps vtilitatis, quæ ab his tribus communibus vocatis instrumentis impertitur; non autem, vt ex his tanquam ex principali substantia efformetur cutis: nam præcipua substantia est tum caro, tum similis neruo substantia. Constitutum ergo sit, cutem generari ex sanguine, & semine, & proinde ex carne, & cuticula, scilicet vt ex sanguine, vt autem ex semine, ex substantia veluti neruea, arteriali & venali. Hoc autem intelligere oportet de cute in genere: nam datur aliqua cutis, quæ præter has substantias admittit etiam carnem musculosam, cuiusmodi est labiorũ cutis. Hæc enim cum Gal. 11. de vsu part. 15. est illa cutis, cum qua musculi per totum commiscentur. Recte autem dictum est; musculos per totum misceri: nam dum musculi per totum miscentur, habent rationem materiæ, ex qua pars, & proinde cutis constituitur: dum solum coniunguntur, hoc potius pertinet ad cutis situm, cuiusmodi, verbi gratia est cutis frontis: de qua loquens Gal. nono de vsu partium decimoquinto, ait, ei subesse musculosam quandam substantiam tenuem, multas neruorum fibras recipientem, vt cutis frontis cum hac substantia musculosa coalescat, ad differentiam cutis reliqui corporis, vt vtriusque sit motus vnus, est autem supercilia attollere. Ecce substantia musculosa modo commiscetur, vt in cute labiorum: modo solũ coalescat, quare pertinet ad situm, non autem ad materiam ex qua.

Nutritio cutis.

Cutis materia ex qua constituta, patet cutem nutriri sanguine, & semine, & optimo sanguine, non autem pituitoso. Vnde dum Galenus ait, secundo prognosticor. tertio, cutem nutriri sanguine pituitoso: hoc non est secundum naturam, sed præter naturam, vt euenit in hydrope. Quod sit verum: ait, vniuersa cutis vtpote quæ sanguine pituitoso alitur, intumescit, vt si digito premas, statim appareat caua. Ecce loquitur de cute corporis hydropici. Quoniam autem alitur sanguine, non fit ex carne, nam dum Galenus tertio methodi quinto, ait, cutem creari ex subiecta carne: loquitur de cute deperdita vi caussæ morbificæ, quę generantur dum caro magis siccatur & coquitur, vt mutetur in cutem, quæ tamen non est vera cutis, cum cutis deperdita regenerari nequeat.

Efficiens.

Deinde in definitione dictum fuit *a vi cutifica*. Hæc, quantum attinet ad alteratricem, cum Galeno, primo de temperamentis vltimo: & secundo de temperamentis primo: & quinto simplicium quarto, tribuit cuti temperiem mediam inter calidum, frigidum, humidum, & siccum: & potissimum illi cuti, quæ est in manu interna hominis temperati. Vnde dum quarto de ratione victus in acutis 102. ait, cutem esse frigidiorem carne: insinuat temperiem cutis: nam cum caro per calidum excedat, ita cutis est frigidior, vt recedit ab illa caliditate, efficitur temperata. Similiter dum Galenus tertio method. quinto ait, cutem esse sicciorem carne: non significat cutem excedere per siccum, cum sit temperata: sed esse siccam in respectu ad carnem, quę per humidum excedit, vt cutis temperata, tamen ad carnem humidam possit dici minus humida, seu siccior. Huius autem temperiei ratio colligi potest ex Galen. primo de temper. vltimo: nam cum cutis sit composita ex carne excedente per calidum & humidum, & substantia simili neruo, frigida & sicca: ex his contrarijs resultat media quædam tẽperiẽs, inter calidum, frigidum, humidum, & siccum. Vt hic obiter confirmare liceat veritatem a nobis prius propositam circa materiam ex qua cutis. Nam si fieret cutis ex legitimo neruo, cum sit neruus potius sensitiuus, quam motiuus: cum Galeno, loco citato, neruus sensitiuus in humiditate & siccitate mediam naturam obtinet, vt, si cutis fieret ex carne calida, & humida, & neruo temperato: cutis complexio media inter extremas non esset.

Crasis cutis.

Consequens crasin.

Hæc cum sit cutis temperies, nempe media inter extremas: cum Galeno loco citato rationabiliter in duritie & mollitie medium statum obtinet.

Conformatio.

Quantum autem attinet ad formatricẽ: cum Philosopho tertio de hist. animalium vndecimo, cutis hominis proportione magnitudinis tenuissima est. Adhoc continua est, præterquam vbi naturales meatus sunt, & in ore, & vnguibus. Vnde etiam cum Galeno, primo simpl. 12. natura cutem omnem efficit in primo statim ortu continuam, ac temporis spatio perforatam aliquibus in locis, cum Galeno, tertio de locis affectis septimo, vt secundum se totam plurima nanciscatur spiramenta, instar cribrorum. Vnde etiam primo de tuenda 12. ait. cutem totam pore

eie

esse refertam. Prestat autem cum Galeno eodem lib. cap. decimo, vt in raritate & densitate mediocritatem seruet: siquidem densior ab internis, rarior ab externis facile tentatur. Cæterum notandum hoc potissimum esse intelligendum, de cute secundū pro profundiorem partem: siquidem ex Galeno sexto epid. secundo, tertio, cutis pellicula, hoc est, epidermis creata est densior, vt non habeat meatus, vt cutis: quo fit vt materiæ ab intimis detrusæ potius cuticulæ, quam cuti inhæreant. Verum vt cutis est rarior cuticula; ita cum Galeno tertio, methodi quinto, est densior carne. Neque obstat, quamuis dicat Galenus 11. de vsu part. 15. cutem frontis laxam esse, nam ibi per laxam, non intelligit raram, sed potius vt est soluta ab ossibus, & moueri possit, vt hæc laxitas potius pertineat ad situm, quam ad conformationem.

Situs.

Quare iam de situ loquamur. Primum ergo cum Galeno, secundo de vsu partium sexto, cutis ambit totum corpus. Vt cum ex Galeno libro de caussis morborum sexto, omnium aliarum partium extima sit collocata, non absque ratione totius corporis excipiat excrementa. Vnde hoc loco notandum: cutem per hunc situm non esse imbecillem, sed per hunc situm excipere excrementa. Siquidem ex Galeno, loco citato, cutis recipit superfluitates ob duplicem caussam; quarum altera est situs iam propositus: reliqua imbecillitas. Vt Galenus nequaquam proponat situm, vt sit caussa imbecillitatis. Sed dubitatio occurrit, quomodo cutis sit natura omnibus partibus imbecillior, cum sit temperata, & præsertim cum ratione situs non mutet temperiem: cuius signū, quod & alitur, & tangibilia exacte percipit. Dicerem ego, in præsentia perpendendam esse imbecillitatem & robur, non penes alterartricem facultatem, sed expultricem. Quod sit verum: dicit Galenus, a partibus robustis fieri expulsionem, vt cum in reliquis partibus expultrix sit robustior, in cute infirmior, propterea cutis a Galeno imbecillis est constituta. Robur autem & imbecillitatem expultricis inde haurire oportet, vt cum materia ad cutem propellatur a venis maioribus ad minores, & a minoribus ad minimas, & ab his ad cutem: id fit, quoniam, vt in maioribus venis, & cordi ac iecinori proximis virtus est robustior, & quia sunt magis participes caloris influentis, & quia habent fibras transuersas maiores, & proinde robustiores: ad eundem modum, si conferantur venæ etiam minimæ cum cute, ad expellendum sunt robustiores, & ratione caloris influentis, & ratione fibrarum transuersarum, siquidem cutis nec influentis caloris est ita particeps, nec fibrarum expulsioni destinatarum. Sed ad rem: cutis sedem omnium partium extimam fuit consecuta.

Connexus.

Cæterum si situm spectemus merito connexus: eundem nequaquam seruat, sed alium, & alium. Verbi gratia cum Galeno libro de dissect. musculorum capitulo quarto, cuti frontis vnitur musculosa quædam natura, vt tota cutis circa frontem moueatur, quamuis immobilis seruetur maxilla. Ex quo colligas cutem non fieri ex illa substantia musculosa, sed cum illa esse coniūctam. Addebat autem vndecimo de vsu partium decimoquinto; cutem frontis solum substantiæ musculosæ esse vnitam; cutem autem manuum internarum, & plantarum pedis, cum tendine coalescere: quemadmodum tertia est cutis differentia in toto animali, quę cum subiecta musculosa substantia est appensa, non autem coaluit. Cæterum cutis frontis quamuis sit vnita cum parte musculosa: verum tamen a subiectis ossibus ita est soluta, vt moueri possit. Vt demum cutis cum reliquis partibus ita coniungatur, vt modo possit, modo non possit excoriari: sicut proprijs locis explicabimus.

Finalis caussa.

Tandem in definitione dictum fuit *gratia custodię omnium partium*. Hæc particula colligitur ex Galeno, octauo de vsu partium primo, dum ait: spinali medullæ munimento sunt circumpositi spondyli: vasorum vero diuisiones glandulæ replent: membranæ item ac ligamenta quædam muniunt simul prædicta & colligant, commune vero omnibus operimentum est cutis. Vt etiam cum Galeno, primo de semine decimo, fetum dum vtero geritur, custodiat, ne lædatur a sudore, qui inter carnem & cutem continetur. Adhæc tertio de anatomicis administrationibus primo ait: artuum natura constat ossibus, ligamentis, musculis, arterijs, adhæc communi omnium velamento, cui nomen est, cutis. Dixit etiam decimoquarto methodi secundo, cutem esse omnium partium commune tegumentum. Admonebat autem Philosophus tertio de historia animalium vndecimo, cutem omnia habere, quibus est sanguis, vt insinuaret, cum ex sanguine fiat caro, cutem esse potissimum propter custodiam carnis.

Per quid conferat cutis.

Hanc autem vtilitatem præstat per duritiem, & densitatem. Siquidem ex Galeno, tertio de tuenda san. tertio, tutissimum est aduersus noxas externas imminentes, vt homo cutem habeat duram & densam, vt merito etiam cuticula sit densior, quoniam extrinseca caussa huic primum occurrit, vt cuticula cutem etiam tueatur. Neque vero, opinior, statuendum cuticulam cutem custodire, vt vasorum pertingentium ad cutem oscula occludat, siquidē non sunt ita reclusa, vt sanguis exeat; vt, si abrasa cuticula egrediatur sanguis, id fiat, quia simul etiam aliqua cutis portio soluitur. Quod sit verum: dum excitatis vesicis cuticula adimitur, sanguis nec venalis, immo nec arteriosus effluit. Constitutum ergo sit omnes corporis partes custodiri a cute per eius duritiem & densitatem, ne ab externis occurrentibus lædantur. Iure autem proponuntur extrinsecus occurrentia: nam quantum ad interna offensa, hæc magis lędunt, quo cutis est durior ac densior. Verum per eius raritatem (quæ tamen exigua esse debet, propter materias externas) & proinde per tenuia foramina facit ad exitum excrementorum tenuium, & pilorum generationem. Cur autē cutis vario modo sese habeat ad pilorum productionem, suis locis explicabimus: nimirum dum de cute vel capitis: vel frontis, vel etiam aliarum partium loquemur. At silentio obuoluere non liceat, quod proponitur a Philosopho, secūdo de generatione animalium quarto, & quinto, de generatione animalium tertio & quarto: siquidē ait, vngues, cornua, & pilos, & similia, gigni ex cute, non autem ex carne, vt pili crassi ex crassa cute oriantur, tenues ex tenui, vt tenuiores exeant propter meatuum angustiam, vt etiam cutis colorem æmulentur, in brutis quidem, at non in homine, præterquam quod in vitiligine humani pili fiunt albi. Quamuis autem per ætatem albescant, vt in canitie; illa tamen albedo non sequitur colorem cutis, sed inopiam potius & exilitatem caloris. Et ratio est: nam pili ea ratione oriuntur ex cute, vt fiant ex excrementis ad cutem pertinentibus, vt cum brutorum cutis sit densior, excrementa ita detineantur, vt cutis colorem nanciscantur: secus autem statuendum de cute humana, cum sit rarior, vt excrementa exeant, antequam colorem cutis acquirant: hinc fit, cum cutis vitiligine afficitur, densior reddatur, diutiusque hæreant excrementa, & merito in pilos degenerent. Hactenus ergo patet, quemadmodum vsus omnis & solius cutis est omnium partium intimarum custodia.

Cutis quanā actio.

Cæterum hoc loco inquirendum, an cutis per vsum propositum aliquam habeat actionem. Ex Galeno autem lib. de caussis morborum sexto, aliquis colligere posset, cutem esse tantum ad vsum destinatam, nequaquam ad actionem: cum dicit, cutem esse quoddam veluti velamentum animali cognatum, vt neque coctionem, neque alimēti digestionem. neq;

sanguinis generationem, neque pulsum, neque respirationem, neque voluntarium motum, neque omnino operationem aliquam afferat animali. At hæc verba recte sunt intelligenda. Nam cutis, præter id quod est totius corporis indumẽtum, & proinde ad vsum destinata, non prorsus actione est destituta: licet enim cuticula sit tãtum ad vsum, & omni careat actione, (nam neque nutritur, neque sentit.) cutis tamen ipsa secundum partem profundiorem & nutritur, & proinde coquit, & alterat alimentum. Adhæc etiam in sensu tactus afficitur, vt cum Aristot. hac de caussa fuerit admodum tenuis, vt scilicet ait tertio de hist. animalium 11. Dicendum ergo, Gal. per operationem intelligere operationem, quæ conferat toti animali. Quod sit verum: ait, neque omnino operationem aliquam affert animali. Vnde dum ait, cutem non habere actionem: non intelligit coctionem proprij alimenti, sed quæ a parte perficitur caussa totius corporis, veluti est chylificatio. Quo vero attinet ad sensum tactus; in præsentia supponendũ, non ita sentire vt cutis sensus sit actio, sit iudicium; nam solum afficitur, solum est medium; quod, quoniam exactissime explicabitur in sermone de manu, ideo in præsentia nihil dicendum.

CAPVT XX.

De Musculis.

Nomen. QVantum ad musculos, seu lacertos, siue vox sit desumpta a similitudine muris, vel lacerti, vel pisciculi: constat, quid per musculum anatomici accipiant.

Quid musculus. Quare musculus est *membrum dissimilare, genitum ex neruis, ligamentis, carne, venis & membranis, a vi musculifica, gratia motus voluntarij.*

Declaro. Primum dictum est, esse *membrum*, hoc est, partem viuentem. Et hoc ita apertum est, vt nulla egeat probatione.

Genus. Deinde dictum est *dissimilare* scilicet ad differentiam similaris. Hæc particula colligitur ex Gal. lib. de morborum differentijs 4. dum ait: musculum, venam, & arteriam inter prima instrumenta connumerari, vtpote quæ ex simplicibus, idest, similaribus corporibus vnius operationis gratia componuntur: ad differentiam secundorum instrumentorum, quæ cõponuntur ex primis instrumentis, verbi gratia, digitus componitur ex musculis. Cæterum notandum, differentiam esse inter musculum, & vasa, hoc est, venas & arterias. Nam musculus semper inter partes instrumentales recensetur; vasa autem modo inter partes instrumentales, vtpote dum præter proprias tunicas obtinent etiam membranam: vt monuit Gal. lib. de inæquali intemperie 2. modo inter partes similares, dum membrana circumdante sunt destituta, tunc enim non conficiuntur ex pluribus partibus similaribus, sed ex vnica, quæ est propria tunica, siue sit simplex, vt in vena; siue duplex, vt in arteria: quamuis hæc tunica, cum Gal. 10. meth. vlt. constet ex substantia carnosa, fibrosa, & membranosa. At musculus quicunque est instrumentalis; quoniã semper conficitur ex pluribus similaribus. Merito autem recensetur inter prima instrumenta, quoniam non conficitur ex dissimilaribus: siquidem vt conficitur ex vena & arteria, hæc vasa similaria sunt: quia in musculo, vt testatus est Gal. 7. de anatomicis admin. 5. vasa circundantibus membranis sunt destituta. Recte ergo dictum fuit, musculum esse membrum instrumentale, seu dissimilare.

Materia musculorum. Deinde fuit dictum *genitum ex neruis, ligamentis, carne, venis, arterijs, & membranis*. Quæ veritas & testimonio visus comprobatur, & Galeni dictis passim, præsertim autem secundo de locis affect. primo de motu musculorum primo. Explicãdum vero est, A qua ratione hæ partes ad musculum constituendum concurrant. Sigillatim ergo circa singulas discurrentes, primum, quantum attinet ad neruos, ex Galeno primo de facult. natur. 2. neruus perueniens ad musculum in prima quidem insertione in pauciores distribuuntur portiones, illis rursus in alias scissis, hisque iterum sectis in alias, eo vsque tandem scissura procedit, vt in membranas, & valde tenues fibras, desinat. Rursus hæ particulæ inuicem coeunt, ac producunt neruos prioribus maiores, sed numero pauciores, qui tandem nerui in fine musculi & numero & magnitudine euadunt pares ijs, qui initio primo in musculo locantur. Vnde dicit Gal. 1. de vsu partium 18. musculũ generari, dum per carnes fit neruorum disseminatio. Dixit etiam primo de semine 10. musculum produci ex neruorum fibris. Dicebat etiam primo de motu musculorum primo, neruos ita progredi, vt dum primum musculos attingunt, scindantur B multipliciter in aliam subinde atque aliam sectionem: atque tandem in tenues & membraneas fibras resoluti, totum sic musculi corpus contexant. Dicit etiam 2. de locis affectis 2. musculum componi ex neruis, vt in tenuissimas quasdam veluti fibras resoluuntur. Vnde & 6. de Plac. 8. dicit ad musculos produci neruos. Hæc de neruis.

2. Ligamen. Quo autem ad ligamenta: dicit primo de motu musculorum primo, musculum confici ex quibusdam propaginibus in carnem missis a ligamentis. Dicit quoque primo de semine 10. musculum produci ex ligamentorum fibris, vt hæ carne superinducta in vnum coniunguntur. Ad hæc secundo de locis affectis. 2. asserit, musculum esse confectum ex ligamentis, vt in tenuissimas quasdam veluti fibras resoluuntur. Vt ex his colligere liceat, musculum donatum esse fibris, quæ prodeant non modo a neruo, sed etiam a ligamẽto. Vt rationabiliter dicat Gal. lib. de C cibis boni & mali succi 4. in musculis reperiri fibras solidas multas & longas, circa quas carnosas substantia concreuit, vt musculus sit confectus ex neruis & ligamentis, vt hæc corpora in fibras resoluuntur. Cæterum cum musculus fiat ex neruis & ligamentis: non credendum (quemadmodum falso Vesalius tribuit Galeno) musculum fieri ex æquali portione nerui & ligamenti: quemadmodum in sermone pro salute Gale. in sermone de tendine explicatum fuit, vt in præsentia non liceat repetere. Hæc de neruis, & ligamentis.

3. Caro. Quantum ad carnem: dicebat Gal. 2. de vsu partium 16. carnem esse partem musculi. Vnde dicit 10. methodi vltimo: vocatur caro tantum ea, quæ in musculis est, reliquarum nullam homines carnem vocant, præterquam admodum pauci. Quæ autem carnes in visceribus visuntur, vtpote in iecore, renibus, liene, & pulmone, παρεγχύματα quasi affusiones D vocant: quæ in intestinis, ventriculo, stomacho, & vtero, sine nomine relinquunt. Ob id dicit Aristo. 3. de historia animalium 16. in genere sanguineo dari carnem, & quid simile carni: nam vt se habet spina ad os, ita carnis æmulum illud ad carnem. At dicimus cum Gal. 11. symp. primo, carnẽ proprie dictam esse, quæ visitur in musculis. Adhæc 2. de temperamentis 3. ait: cum carnis plures sint species: prima species est, quæ caro proprie appellatur, quæ nusquã in corpore per se inuenitur, sed est perpetuo musculi pars. Vnde cap. 5. ait: omnis musculus carnosus est. Vt cum Galen. 3. de facul. alim. 5. musculi carnes sunt exactæ, & potissimum ipsorum partes mediæ, nam quidam musculi capita habent neruosa, quidã etiam maximos tendines secundum finem generant. Vt non ab re dicat Galen. secundo de locis affectis secundo, musculos ita fieri ex carne, vt (sicut testatur cap. 7.) carnes numerentur inter musculorum partes. Cæterum carnes ita se habent, cum eodem Galeno, secundo de locis affectis secundo, vt tenuissimas

veluti

veluti fibras neruorum & ligamentorum admittant. vt ex his per carnem dispersis musculorum essentia pendeat. Vnde etiam in arte medicinali capitulo quinto dicit: propriam musculorum substantiã duobus constare, nempe carnibus, & fibris, quibus enascuntur carnes. Recte autem statuit carnẽ fibrosam esse propriam musculorum substantiam: tum, quia hæc caro in solis reperitur musculis: tum, quia est præcipua organi pars. Sed de hoc suo loco.

Caro simplex, & fibrosa.

Vnde notandum, differentiam esse inter simplicem carnem, & fibrosam: nam simplex caro intelligitur seorsum a fibris, & præsertim nerueis, & ligamentalibus, ad differẽtiam fibrarum sanguinearum, quemadmodum capiebatur a Galen. in arte medicinali nono, vbi inter partes similares etiam cum Arist. secundo de partibus primo, simplicem carnẽ proponit. Non simplex autem caro est fibrosa: nam constat ex duabus partibus similaribus. Quod sit verum: Gal. primo de natura humana primo, ait: cum caro adhæreat fibris musculorum, & carnem esse similarem, & fibras. Quare caro non vt caro: sed quoniam per carnem (vt ait Gal. 1. de vsu partium decimooctauo) disseminantur nerui, caro fit musculus.

Sed occurrit dubitatio: quomodo Galen. lib. artis medicinalis nono per carnem simplicem intelligit carnem seorsum fibris: cum dicat decimo methodi vndecimo, omnem partem similarem constare ex substantia carnosa, fibrosa, & membranosa. Quare simplex caro, vt similaris, intelligi debet vna cum fibris? Dicimus in omni parte carnosa esse fibras: verum ex substantia carnosa, & fibrosa quãdoque fieri vnam partem similarem, quandoque duas: fit quidem vna pars similaris, quotiescunque fibra permixta cum carne, immediate fit ex semine, vt in tunica venæ; similiter dum caro acquirit fibras ex fibris sanguinis. Fiunt autem partes similares, quotiescunque caro permiscetur cum fibra, quæ non fit immediate ex semine, sed ex aliqua parte similari seminali, vt fibræ carnis musculi, siquidem fiunt ex neruis & ligamentis. Vt si caro nanciscatur fibras, quæ immediate fiunt ex partibus similaribus, non egeat fibris, quæ immediata fiunt ex semine.

Carnis temperies.

Et hinc fit, vt caro simplex vocata, ad differẽtiam fibrosæ seruet suam temperiem, quæ alia est a temperatura fibrarum. Vnde ad simplicem carnem respiciens Galenus, libro de inæquali intemperie sexto, non recedens a Philosopho, secundo de partibus secundo & 34. problem. tertio, ait: carnem calidam particulam esse. Dicebat etiam primo de temperamentis 6. carnem secundum exuperantiam esse humidam. Addebat cap. vlt. carnem calidiorem & humidiorem esse cute; siquidem caro est multi sanguinis, & calida: est autem (vt ait 2. de temperamẽtis 3.) minus humida adipe, vt in homine, secundo de partibus 16. fit mollissima.

Materia carnis spermatica, quoad fibras: sanguinea, quo ad ipsam carnẽ.

Hinc cum Hippoc. lib. de carnibus: caro genita est ex frigido, vt glutinosa portio in foramina transiegit, in foraminibus autem humidum est, veluti in venis magnis. His verbis significat, carnem secundum portionem fibrosam & membraneam genitam esse ex frigido, hoc est, glutinoso semine: sed præterea secundum portionem carneam caro generatur ex humido, hoc est, ex sanguine qui in venis magnis continetur, cum Galen. tertio methodi quinto. Et tertio simpl. 25. idem Galenus dicit: a carne trahi sanguinem, vt ab agente; nimirum cum eodem Galen. cap. nono, a facultate carnis sanæ. Quemadmodum autem per facultatem intelligimus facultatem carnis sanæ: ita per materiam ex qua, per sanguinem, intelligimus sanguinem inculpatum. Vnde dicebat Arist. secundo de generatione animalium quarto: naturam conficere ex materia sincerissima carnem, vt rationabiliter sit vita prædita, & ob id nequaquam mutetur in alias partes. Vnde, dum ait Arist. tertio de histor. anima. 16. quoties animal extenuatur, caro aboletur, & in venas fibrasque transit: non intelligit carnis substantiam mutari in fibras, & venas: sed vbi minuitur caro membri, conspici & venas, & fibras. Sed ad rem: caro & viuit, & gignitur ex pura materia. Siquidem si gignatur ex vitioso sanguine: tantum abest, vt sit calida, vt potius sit frigida. Quod insinuauit Galen. dum tertio de sympt. caussis 2. ait neque enim idem est, esse carnem, & esse carnem pituitosam: nam caro est caro per formam: est autem pituitosa, per temperiem frigidam & humidam: talis autem euadit, vt nutritur sanguine pituitoso.

Caro quatenus reparetur.

Constitutum ergo sit, probã carnem esse calidam & humidam: & fieri ex sanguine, non autem ex semine. Vt rationabiliter dicat Gal. lib. de constitutione artis med. septimo: si male affectam carnem resecueris, facile aliam poteris reficere. Quod sane dictum intelligendũ est de carne seorsum a fibris: nam fibræ, quia seminales, deperditæ reparari nequeunt: quo fit, vt si abscindatur caro, cum habeat fibras permixtas, fieri non potest, vt dum amputatur caro, simul etiam non abscindantur fibræ, vt cum regeneretur tantum caro, non fibræ; locus vacuus repleatur sola carne: quæ cum non sit fibrosa, musculus ad functionem euadat imbecillior, vt quo copiosior caro abscinditur, eo etiam infirmior euadat musculus, quia fibrarum maior copia desideratur. Hinc fit, vt caro fibris destituta inepta sit, nõ modo ad motum, sed etiam ad sensum, siquidem nequaquam affici potest a qualitate tangibili, dum neruis est priuata. Neque obstat, quamuis in carnis excrescentia homines sentiant: & si ferro candente caro etiam fibris destituta tangatur, dolor oboriatur insignis: nam sensus fit in carne fibrosa, per mediam carnem non fibrosam; sicut & cutis sentit per mediam cuticulam; sensus autem dolorificus exsurgit, quoniã caliditas illa ignea producitur vsque ad fibrosam carnem, vt eius soluatur vnitas.

Cõformatio carnis.

Cæterum caro sine fibris, vt sanguine alitur, ita a natura sine cauernulis fuit efformata. Siquidem ex Gal. 3. de facult. naturalibus vltimo, partes vario modo sunt formatæ, vt quædam habeant sinus, vel cauernulas, vel aliquid, quod cauernulis proportione respondeat; quędam autem his non egeant, vt partes succum quo nutriuntur, vel magis vel minus alteratum desiderant. Siquidem partes, quæ non ex postulant succum admodum alteratum, his sinibus & cauernulis non egent; veluti carnes tum viscerum omnium, tum musculorum: namque nutriuntur sanguine exiguam alterationem consecuto. Neque obstat, quamuis cor habeat sinus; quoniam ad alios vsus; quam ad cordis nutritionem, sunt destinati. Quæ autem partes desiderant alimentũ maxime alteratum, hos habent sinus, vel cauernulas: vt succus vsq; adeo detineatur, quousque quantum decet alteretur: cuiusmodi sunt ossa; quæ vt alantur, opus habent numerosa mutatione: siquidem qualis carnibus est sanguis, talis est ossibus medulla, vt antequam sanguis mutetur in medullã, opus sit multiplici alteratione.

Sextus carnis.

Carnis autem positio fuit, vt ait Arist. 7. de partibus 9. vt consistat circa ossa, vinculis modo fibrarum tenuibus adhærens, nam per hunc connexum conseruatur, vt hæc positio sit ad tutelam. Hæc de carne, vt est materia ex qua fit musculus; nam de carnis vsu suo loco dicemus.

4. & 5. Venæ & arteriæ.

Quo vero ad vasa, hoc est, vt venas, & arterias; ex his etiam confici musculum comprobatur ex Galen. siquidem nono de Placit. 8. ait: ad musculos perduci non solum venas, sed etiam arterias. Eandem sententiam habuit primo de motu musculorũ primo: nec non & 2. de locis affectis 2. & lib. de formatione fœtus capitulo vltimo.

6. Membranæ.

Quantum denique attinet ad membranas: dicit Galenus primo de motu musculorum primo, musculi

sculi partem esse membranam a ligamento prodeuntem. Addebat autem 2. de locis affectis 7. membranas esse in media carne: sunt enim plurimæ membranæ, & inæqualiter insitæ, & carnem etiam circundantes. Sunt quidem insitæ: nam si quælibet pars similaris ex Galen. 10. methodi 11. constat ex substantia veluti fibrosa, carnosa, & membranosa, etiam in carne hæc tria esse debent: quare & membrana. Sunt etiam membranæ circundantes; vt cum Galen. lib. de cibis boni & mali succi capit. 4. musculus propria circumscriptione separatus esse videatur ab alijs musculis.

Constitutum ergo sit, musculum cõpositum esse ex neruis, ligamentis, & proinde ex horum fibris, ex carne, venis, arterijs, & membranis, vt ex horum corporum similarium miscella, cum Galen. 1. de facult. naturalibus 2. musculus quodammodo constitui possit corpus, quod habet principium, hoc est, caput; medium, hoc est, ventrem, & finem: ea tamen lege compositum, vt secundum caput sit magis neruosum, & adhuc magis secundum finem; secũdum ventrem autẽ magis carnosum. Hæc de materia ex qua musculus generatur.

Efficiens. Temperamẽtum.

Deinde in definitione dictum fuit *a vi musculifica*. Hæc ergo per vim alteratricem tribuit temperiem variam, vt variæ sunt partes musculum constituentes: verbi gratia, nerui temperies est frigida, carnis autem humida: quo fit, vt, cum portio carnea reliquas mole excedat, musculus sit calidus & humidus, quia carnosus: est autem hæc secunda complexio: nam prima pertinet ad partes similares: secũda, ex partibus similaribus prodiens, ad totum dissimilare, vt ex Auicenna prima primi Fen. capitulo de cõplexione medicinarum, patet: sed de his alias. At si capiatur musculus secundum partes fibrosas, & seminales: secus statui potest, vt quo plures fuerint & maiores portiones seminales, eo siccior euadat, & hunc etiã robustior. Quam veritatem insinuauit Galenus, dum 3. de sympt. caussis 3. ait neruos, ligamenta, tendines, & musculos, quo sunt licciora, tanto esse valentiora: si tamen plus iusto non sit excessus, ne inflexibilia ac friabilia euadant.

Figura.

Quo vero attinet ad formatricem: cum hæc tribuat compositionem: quantum attinet ad conformationem, & primo quo ad figuram; multiplex tribuitur musculis: nam alij similem habent figuram cum mure, alij diuersam. Adhæc alij habẽt figuram triangularem, vt habent tres angulos, alij quadrangularem, vt habent quatuor angulos, alij aliam, vt habent quinque, vel etiam plures angulos: sicut explicabimus, dum circa singulos musculos discurremus. Hoc loco id vnum notandum cum Galen. secundo de motu musculorum, vlt. musculos inuicem differre penes figuram, vt modo agunt, modo quiescunt, vt musculi costarum & ventris differant a ceteris fere omnibus musculis, qui alias partes mouent. Nam costarum & ventres musculi deuexi, perpetuo sunt assimilati subiectorum instrumentorum figuris: ita vt dum quiescunt deuexitatem seruent: cum autem agunt, minus curui fiant: contra reliqui musculi, dum quiescunt, recti; dum vero agunt, curui fiant. Cuius diuersitatis caussa est: nam cum quibusdam subiectum sit amplum quoddam spatium cedens, quibusdam autem musculis subiecta sit substantia dura & renitens: iure fit, vt, qui mollem habent sedem, dum tenduntur versus principium, ijs mollior sedis cedat, hincque maior corporis musculi pars occultetur, & proinde minus curui fiant; quod sane accidit musculis ventris, & thoracis, in locis inter ossa medijs: siquidem quantum ad ventris musculos, nisi venter sit repletus, vt in hydropicis, & vterum gerentibus, hi musculi priusquam agant sunt curui, vt subiecta sunt instrumenta: nam ad illorum curuitates extenduntur: cum vero agunt intro cedunt, nam facile premunt subiectas cauitates. Similiter quantum ad musculos thoracis, in locis inter ossa medijs residentes: priusquam agant, figuram similem totis costis habent, curui quidem extrinsecus, caui autem intrinsecus: cum autem agunt; prementes primum quidem & maxime membranam ipsis subiectam, nempe succingentem nuncupatam, per ipsam vero & pulmonẽ, qui mollis est & laxus, tantum introcedunt, quantum substantiam subiectorum instrumentorum cedentem habent, vt propterea hi musculi, dum agunt, minus curui fiant. Quo vero ad musculos reliquos, qui ossibus incumbunt: dum agunt, curui fiunt; dum quiescunt, recti: nam dum contrahuntur, tantum in profunditatem & latitudinem augescentes, quantum de longitudine deperditur, eminentiorem omnẽ corporis molem habent, & proinde figuram curuam acquirunt: dum non laxantur, & proinde quiescunt, vt moles illa eminentior euanescit, ita rectam figuram acquirunt. Sed in figura immorari amplius non licet.

Cauitas.

Quo vero attinet ad cauitatem: Gal. sexto aph. 29. ait: in musculis cauitates sola ratione cõtemplamur, nec ab re: nam cauitates essent in caussa, vt musculi ad motum non essent ita robusti. Non negamus tamen aliquos esse perforatos, vt septo transuerso bina obtigerint foramina, quibus venam cauam, stomachumque transmittit. Sed de his in proprijs locis.

Magnitudo.

Quo autem attinet ad magnitudinem: cum Gal. 1. de motu musculorum nono, vt musculus erat moturus os, vel minus, ita musculos factos esse modo maiores, modo minores: siquidem natura musculorum magnitudinem creauit proportionem parem moli mouendorum ossium. Addebat etiam tertio de vsu partium vlt. cum duo sint musculi genu flectentes, & duo extendentes: cum maior sit dignitas in extensione; ideo musculi extensioni destinati maiores fuere creati.

Numerus.

Quo autem attinet ad numerum: si hunc spectemus ratione totius corporis, cum Gale. 9. de Placit. 8. musculorum numerus excedit ossium numerum, vt cum ossa sint plura quam trecenta, adhuc plures erunt musculi. Et ob id, libro de formatione fœtus vltim. ait, in animalis corpore musculos plures esse, quam trecentos. Si autem spectemus numerum ratione partis, quæ mouetur: cum Galen. 3. de vsu part. vlt. 10. de vsu partium nono: duodecimo de vsu par. 8. & primo de motu musculorum octauo, nulla particula, quæ mouetur, vnico vtitur musculo. nam partes omnes motu voluntario prædıtæ, duobus vt minimum indigent musculis oppositis, altero scilicet extendente, & altero flectente: potissimum autem duobus musculis est opus: quoniam vnus musculus vtrosque motus efficere nequit: tum, quia partem quam moturus est, omnino trahit ad seipsum; tum etiam quia vnicus est situs, cum vnicus sit musculus. Vnde nisi pars musculum contrarij motus auctorẽ obtineret, motus claudicaret, aut funditus aboleretur. Siquidem oportet, vt particula, quæ mouetur, vicissim alterum habeat musculum contractum, alium laxatum, vt contractus trahat ad se, laxatus autem ab alio trahatur cum particula: quo fit, vt dum perit vnus motus, etiam alter obeat.

Motuum circa conuulsionem.

Vnde hoc loco obiter admoneantur studiosi, qua ratione fiat, vt in conuulsione pars non cesset a motu. Itaque sciendum, conuulsionem esse spuriam, vel legitimam. Si spuria fuerit, pars contrahitur, quia expultrix irritatur, & insurgit ad expulsionem, vt cerebrum in epilepsia: vnde vt expultrix est in caussa contractionis partis, ita vis motrix per musculos illæsos, contractos ab expultrice, laxat, atque ita motus perseuerat, vt vicissim agit expultrix, & motrix, vt si accidat expultricem maxime vigere, vt nõ cedant motrici musculum contractum laxanti, pars immota permanet. Si autem sit conuulsio legitima: tunc fit

cum-

cõtractio a musculo contracto, a neruo breuiori reddito; quoniam autem non quilibet neruus est affectus, vis animalis influens ad musculos, musculum præter naturam contractum nititur extendere, & cum nonnihil extendat, extensioni succedat retractio, quæ fit a caussa morbifica. Vt cum magis possit caussa morbifica quam vis animalis, vehementior sit contractio musculi affecti: quam eius relaxatio a musculo sano. Hinc fit in tetano, in quo sunt affecti omnes musculi caput mouentes, & ad anteriora, & ad posteriora, caput immotum videri: contra autem in emprosthotono, & opisthotono, in quibus non omnes musculi læduntur, vt ruat omnis ambiguitas. Hæc de numero.

Situs fibrarum.

Quantum deniq; attinet ad situm: hic perdiscendus ratione & fibrarum, & totius musculi. Quantum ad fibras: Gal. septimo de anatomicis administr. octauo, ait: musculos obtinere fibras positura simplices, vt cum eodem Galeno sexto de vsu partiũ octauo, musculi obtineant fibras, aut solum rectas secundum longitudinem, aut solum transuersas secũdum latitudinem, nequaquam autem simul vtrumque genus. Nam singuli musculi, singulos habent & simplices motus. Cæterum, vt admonet Galenus duodecimo de vsu partium octauo, musculi fibras habent, vt plurimum secundum suam longitudinem porrectas, raro autem transuersas, aut obliquas.

Ortus & insertio musculorum.

Quo vero ad situm totius musculi: & primo penes ortum & insertionem, ita se habent musculi, vt ortus pertineat ad partem quiescentem, insertio autem ad partem, quæ debet moueri: propterea ait Galenus primo de motu musculorum nono, naturam ita musculos produxisse, vt ex superiacentibus ossibus, quæ debent quiescere, inseruerit in subiacentia ossium capita, quæ debent moueri, vt per intensos, seu contractos musculos, ossium capitibus sursum tractis, simul cum eis totum mẽbrum sursum trahe-retur. Vt musculorum exortus, fit ex superiacentibus ossibus: verum modo ex eorum capitibus, aut condylis, dum scilicet maiores debent esse musculi: modo paulo inferius, iuxta cotylem; aut glenem, dũ non debent esse ita magni, quamuis non multo inferius oriantur a capitibus, quoniam nerui parui fuissent. Cæterum cum musculi perueniant ad partes mouendas: cum esse possint, & ossa, & aliæ partes (vt proprijs locis dicetur) cum Galeno primo de locis affectis 6. ad partes mouendas aliquando musculi ipsi perueniunt, aliquando vero per medios tendines.

Ductus musculorum.

Quo ad situm penes ductum: addebat Galenus in arte medic. 5. musculos ambire omnia ossa. Addebat etiam, primo de motu musculorum quinto, musculorum alios occupare sedem internam, vt qui membrum flectunt; alios externam, vt qui extendunt. Adhæc, cũ Galeno, tertio de vsu part. 10. aliqui oblique producuntur, vt qui ad motus obliquos conducunt: aliqui recti perreptant secundum longitudinem, vtpote qui ad exactam flexionem aut extensionem conferant. Tandem quarto de anatomicis administrationibus nono, ait: de omnibus musculis hoc communiter intelligendum esse, eas, qui rectam posituram obtinẽt, simplici præesse motui, qui vero non rectam habent posituram, composito; ita tamen vt non sit duplex motus, quia ab vnico musculo vnus tantum producitur motus.

Finalis caussa.

Postremo in definitione dictum fuit *gratia motus voluntarij*. Hanc particulam tetigit Galenus primo de motu musculorum primo: nam voluit & motum voluntarium non fieri sine musculis, & motum voluntarium ad solos pertinere musculos, & rationabiliter musculus motus voluntarij proprium instrumentum statuatur. Vnde & libro de cibis boni & mali succi quarto, ait: musculum obire motum voluntarium. Dicit etiam primo de locis affect. sexto, omnem voluntarium motum ad musculorum officium pertinere: siquidem nullus neruus per se, sine musculo, sed per musculos, voluntarium motum perficit. Vnde dicit duodecimo de vsu partium secundo, os moueri, musculum autem mouere.

Motus voluntarius est actio musculorũ propria, & cõmunis.

At propter iuniores notandum, motum voluntarium ita pertinere ad musculum, vt sit musculi actio & communis, & propria: adhæc vt prodeat a musculo vt ab agẽte & præcipuo, & adæquato. Hęc quatuor cum Galeno declaro. Et primum, esse propriã, & communem actionem, explicabat Galenus primo de fracturis primo, dum ait; musculorum in seipsos contractionem, & proinde motum voluntarium, esse & proprium, & communem; proprium si musculi referantur ad reliquas corporis partes, communem si inuicem conferantur musculi: & ob id quinto de vsu partium decimoquarto, ait, omnium musculorum opus commune esse, vt tensis fibris in se ipsos residéant.

Musculus est organũ motus voluntarij, adæquatũ, & præcipuum.

Deinde vero hũc motum procreari a musculo, vt ab agente, & præcipuo, & adæquato, colligitur ex Galeno. Et primum musculum esse instrumentum adæquatum, insinuauit secundo de menda 11. dum ait: quæcumque voluntate suscipiuntur actiones, ex musculorum, neruorum, & tendinum propriæ sunt. Ex his nil aliud inferens: nisi musculum, ad differentiam nerui, & tendinis, esse organum quidem proprium motus, sed adæquatum; vt concurrat ad contractionem, vt totus oculus ad visionem. Musculum autem esse quoque voluntarij motus organum non adæquatum, sed præcipuum, euidenter colligitur ex Galeno, libro de constitutione artis med. 5. dum ait: incessus, & proinde motus voluntarius, est actio totius cruris: cui tamẽ ex partibus omnibus, ex quibus constat crus, musculorum præest genus; vt musculus sit præcipua pars cruris, vt per suum motum confert ad incessum: non autem per temperiem, nam hæc pertinet ad partem similarem, cũ Gal. primo de vsu part. 9. musculus autem est pars instrumentalis.

Musculi motus proprius & accidentalis.

Cæterum musculus, cum sit auctor motus volũtarij, siue adæquatus, siue præcipuus, auctor est illius motus, in quo musculus a facultate animali trahitur ad proprium principium, (vt fatebatur Gal. primo de motu musculorum octauo) nõ autem vt laxatur. Quod sit verum: tum cap. 9. tum quarto eiusdem libri, ait: vnius musculi per se vnicam esse actionem, & proinde vnicum motum: est autem hic motus, quãdo musculus operatur, trahens ad seipsum particulam, quæ mouetur. Dum vero idem musculus contractus laxatur, & proinde fit contractione contrarius motus: hic ad musculum pertinet, non per se, sed per accidens, quoniam musculus a se ipso contrahitur, a se ipso non laxatur: sed ab alio musculo abducitur. Vt eiusdem musculi contractio, & relaxatio ita se habeant, vt contractio sit actio ipsius musculi: relaxatio autem passio eiusdem musculi, actio autẽ alterius, qui dum se ipsum contrahit, partem contrahens, contractum musculum relaxat, vt nisi musculus, a se ipso contractus, ab alio relaxetur, densus semper maneat.

Motus quatuor.

Vt hinc concludere liceat, motus ad musculos pertinentes, ex Galeno primo de motu musculorum septimo, & octauo, quatuor esse: duos per se, & duos per accidens. Quantum ad motus per se: sunt illi motus, qui fiunt a musculo qui mouetur, non autem ab alio musculo. Horũ alter est, qui fit a musculo, vt est voluntatis organum, & fit per tensionem musculi, siue per tensionem erigatur membrum, siue etiam reclinet, siquidem reclinari fit voluntarie. Reliquus autem motus per se est, dum musculus agit, quamuis moueri non videatur; fit autem dum, verbi gratia, manus sursum tensa permanet: quod sane assequitur manus ope musculorum manum eleuantiũ per suã tensionem, quæ sane actionis species siue tonica,

siue

siue aliter appelletur (ait Galenus) nihil refert; id verum est in hac actione tonica musculos non otiari, sed voluntate impetante agere, dum manus sursum est tensa.

Quo autem ad motus per accidens: alter est qui primo per se opponitur, dum musculus ab opposito extenditur, qui sane motus musculo, qui extenditur, competit, vt musculo & vita & sanitate prædito; nam si pereat musculus, vel scirrho afficiatur, ab opposito musculo non mouebitur, & proinde non extendetur. Reliquus autem motus per accidens, qui quodammodo secundo per se opponitur, est, qui inest musculo, vt inanimato, & penitus ex se ipso immobili, vtpote dum membrum nō reclinat, sed decidit, vt musculus, ferietur, & in grauitatem vergat.

Cæterum notandum circa motus per se: quamuis duo proponantur, cum pertineant ad vnicum musculum, ad vnicum motum referri, hoc est, ad musculi contractionem, per quam musculus vel erigitur, vel reclinatur, vel tensus manet.

Musculus etiam somni tempore mouet.

Hoc musculi munus ad ipsum pertinet, nō modo tempore vigiliarum, sed etiam tēpore somni. Quod sit verum: ait Gal. 2. de motu musculorum quarto, quinto, & sexto, musculos in somno tonice agere, hoc est, tensos permanere, quinimo aliquos loqui, aliquos ambulare. Hoc autem fit, quoniam dormientium anima non prorsus quiescit: sed solum in vigore somni fit quasi intermissio quædam. Vt dormientes non sint penitus sensus expertes; sed difficulter sentientes, vt vocari subaudiant, tangentes sentiant, & lumine importato exsurgant. Neque est vt quis dicat (ait Gal.) has non esse animæ actiones, quoniā non assequimur mente eas fieri: nam neque cū oras, aut disputas, omnium partium motibus mentem adhibet. Id autem fatendum est, in somnis aliter quam in vigilijs concurrere: siquidem in somnis obscure agit, vt obscure etiam fiunt imaginationes, neque stabiles, vt obliuiscatur, ac si eas actiones nō egisset: nam sicut memoria insignes impressiones rerum in imaginationibus seruat, quod est memoria tenere; contra si obscuras & superficiarias impressiones accipiat, non conseruat, & hoc est obliuisci: quemadmodum sane cōtingit in phrenitide, ebrietate, timoribus, curis, & omnino in vehementibus animi affectibus, & proinde etiam tempore somni.

Cæterum cum hactenus constet, musculum creatum esse vt sit motus voluntarij organum: duo adhuc explicanda desiderātur: primum quidem, quidnam vtilitatis & commodi consequamur gratia motus voluntarij: secundum, per quid musculus concurrat ad motum voluntarium obeundum, & præsertim cum plures sint musculi particulæ, quomodo inuicem differant ad voluntarium motum præstandum.

Musculi plurimos variosque præstant vsus.

Quantum attinet ad primum: ex Galeno, primo de motu musculorum, primo, musculus per motum voluntarium confert ad plures vsus, verbi gratia, septum ad respirationem, musculi oculi ad meliorem visionem. Vnde dicit etiam tertio de sanitate tuenda secundo; tensis in thorace vniuersis musculis, & remissis seu relaxatis, qui in septo & abdomine, deorsum feruntur excrementa. Ecce musculi motus confert ad descensum excrementorum. Addebat autem sexto de locis affectis quarto: si musculi, qui fluores cohibere solent, quiescant ab opere, & abdominis musculi maxime medij suo munere fungantur, fit excrementorum vacuatio. Vt si alui excrementa duriora euadant, cum eodem Galeno tertio de sympt. caussis 2. musculorum & abdominis & thoracis valenti actione sit opus. Vt tandem cum musculi per motum voluntarium conferant ad naturæ operam, quamuis primaria ratione sint organa animæ, possunt tamen & inter naturæ instrumenta, quamuis non primaria, recenseri. Quam veritatem explicans Galenus, sexto de anatomicis administrationibus cap. vltimo, inquit: esse musculos, qui tertiam constituant differentiam instrumentorum cibi. Sunt autem musculi abdominis, sedis, & vesicæ. Abdominis quidem: hi siquidem non modo ad efflationes, & voces edendas, non parum adferunt virtutis; verum etiam ad excrementa egerenda conferunt: siquidem eo tempore, quo animal aluum exonerat, octo abdominis musculi pariter cum septo, pro communi omnium musculorum functione tenduntur. Sedis autem musculi ad stringendum claudendumque meatus extremum sunt accommodati; vt musculus orbicularis, seu sphincter dictus, solo eo tempore relaxetur, quo animal aluum exonerat, reliquo autem omni tempore sedis os clauditur. Vesicæ denique musculi, vt claudant solum sunt appositi. Hæc de primo.

Quomodo singulæ musculi partes cōcurrāt ad motum voluntarium.

Quantum ad secundum: erat autem explicare per quidnam musculus concurrat ad motum voluntarium, ad tensionem, hoc est, secundum eius particulas, vt appareat, qua ratione quælibet pars concurrat: ex quo etiam patebit, quæ sit motus voluntarij præcipua pars, quæ concurrat sine qua non, quæ ad melius, & quæ ad tutelam. Itaque cum musculi partes sint nerui, ligamenta, fibræ, caro, vena, arteria, & membrana: quantum attinet ad neruum:

1. Nerui.

Gal. primo de motu musculorum primo, ait: musculum esse animale instrumentum per neruos: nam horum ope fit sensus, & motus: differentia autem est inter sensum, & motum: quoniam sensus munere suo fungitur, non modo in musculo, verum etiam in omnibus reliquis particulis, neruis donatis, vt neruus sit veluti riuus ortum ducens vel a cerebro, vel a spinali medulla cuius beneficio musculus non planta, sed quiddam prestātius planta redditur, assumpto scilicet sēsu, & motu voluntario, quibus animal a non animali differt. Vnde dicit Galenus duodecimo de vsu partium tertio, nerui vsum esse, vt missum a ratione imperium perferat, motusque principium præbeat, vt neruus a Galeno inter motoria instrumenta recenseatur. Hinc fit (quemadmodum testatur Galenus octauo de anatomicis administrationibus quinto) commune omnibus musculis esse, vt si nerui lædantur, totus musculus statim motu priuetur. Vt ex his facile colligere liceat, neruum in ratione nerui esse musculi partem, quæ concurrit, vt sine qua non. Dico autem, in ratione nerui: nam si capiatur, vt resoluitur in fibras, aliud est statuendum, vt suo locō patebit. Hæc de neruis.

2. Ligamēta.

Quo autem ad ligamēta: dicit Gal. 12. de vsu part. 2. ad edendum motum voluntarium opus esse ligamento: quod tamen (vt ait c. 3.) instrumentum non est, cum nec ex cerebro, nec ex spinali medulla procedat. Vt cum ligamentum non sit ad motus generationem necessarium: non concurrat vt pars sine qua non, sed caussa melioris motus vt sane confert ad recte mouendum: siquidem sine ligamentis ossā modo huc, modo illuc a suo situ deflectentia, sua sede dimouerentur. Hoc autem intelligere oportet (vt dictum fuit de neruis) de ligamentis, vt ligamenta permanent, vt pertingunt in musculum, nōdum autem in fibras sunt dissoluta. Hæc de ligamentis.

Fibræ.

Quo vero attinet ad fibras: per fias, vt ait Galen. 12. de vsu partium 3. intelligere oportet illas fibras, in quas nerui ac ligamenta dissoluuntur: siquidem, vbi membrum motui voluntario est destinatum, vtroque est opus, hoc est, ligamento, & neruo. Harum itaque fibrarum duplex est vsus, alius principalis, alius secundarius: seu, alius proprius, alius communis omnibus fibris; siquidem (vt alias diximus) ex mente Galeni, natura eādem particulam pluribus vsibus donauit. Est sane communis, vt ait Galen. 2. de locis affectis 2. & 12. de vsu partium tertio, firmare carnem, ne a propria sede dimoueatur. At quantum attinet ad præcipuum vsum, cōcurrit vt pars præcipua

musculi

musculi ad motum voluntarium. Hæc veritas comprobatur multiplici Gal. auctoritate. Nam primum lib. artis medicinalis 5. ait, propriam musculorū substantiam constare ex fibris; quibus innascuntur carnes. Vnde sicut humor crystallinus, vt propria oculi substantia, est præcipua caussa visionis; ita & substantia fibrosa, vt propria musculi substātia, est præcipua caussa motus: per fibras autem intelligit quibus enascuntur carnes, hoc est, permixtas cum carnibus; ad differentiam nerui, & tendinis, vt concurrunt sine quibus non. Vnde dum ait Gal. 2. de tuenda 11. quascunque voluntarias actiones, musculorum, neruorum, & tendinum proprias esse; per proprias oportet intelligere præcipuas, sed his tantum competentes, quamuis non eodem modo concurrant: nam neruus, & tendo concurrunt: vt sine quibus non; musculus totus, vt organum adæquatum; huius autem fibræ; vt præcipuum organum. Secundo confirmatur veritas proposita ex Gal. 12. de vsu part. tertio, in fine, dum ait: musculis commune ac vniuersale esse, vt membra moueant multis ac minimis tēdinibus: per hos nil aliud intelligens, quam fibras confectas ex neruis, & ligamentis: sicut etiam componuntur magni tendines: sed magnus tendo non habet locum in quolibet musculo, cum Gal. 2. de motu musculorum tertio, sicut tendo multus ac minimus, hoc est, fibrarum cumulus. Vnde dum ait Galenus 10. de vsu partium nono, musculos mouere partes per quosdam tendines: intelligere oportet, vt per partes, sine quibus vehemens motus fieri non potest. Tertio eadem veritas comprobatur ex Galeno, primo de Placi. vltim. dum ait, instrumentum, quo animalis membra mouentur, robur requirere, cuiusmodi nequaquam est neruus, sed musculus, vt si musculus referatur ad neruum vectis cuiusdā vim habere videatur, quemadmodum enim pondera, quæ manibus mouere nō possumus, vectibus adhibitis mouere consueuimus: sic corporis membra, cum neruis mouere non valeamus, ad ea mouenda musculos sumus consecuti. At musculos sumus consecuti, vt neruus in vnoquoque musculo, in fibras dissolutus, cū fibris copulatus commiscetur & implicatur. Vt cum musculus habeat rationē vectis per has fibras, iure statuere liceat has fibras præcipuam esse musculi partem. Quarto eadem veritas stabilitur ex Galeno, de anatomicis administrationibus 7. nam ait: ex sectione costarum, spinalis medullæ, neruorum, & fibrarum, motum musculorum aboleri: abolетur autem hic motus, per sectionem costarum, quoniā adimitur fundamentum: per sectionem spinalis medullæ, vt euanescit animalis facultas: per sectionem nerui, vt deficit ductus animalis potentiæ. Quare per sectionem fibrarum pars præcipua desideratur. Et ob id eodem libro cap. quinto, ait: commune omnibus musculis esse, siue nerui lædantur, siue omnes fibræ transuersæ amputentur, totos musculos statim motu priuari. Expedit autem non solum neruorum principium, sed etiam fibrarum situm pernoscere: siquidem nonnullæ superne deorsum versus procurrunt, quemadmodum fibræ anteriorum mediorumque thoracis musculorum: quædam in latus inclinant, sicut posteriorum: aliquæ rursus toti musculorum longitudini proportionantur, veluti fibræ aliorum omnium, & intercostalium. Vt instrumentorum corpora motus consequantur, non modo simpliciter per fibras, verum etiam (vt ait Gal. tertio de facultatibus naturalibus octauo) pro fibrarum positura: nam in musculis, dum fibra quæque intenditur, atque ad principium retrahitur, motus musculorum obitur. Vt fibrarum situs non simpliciter conferat ad motum, sed ad motum determinatum, vt musculi substantia fibrosa sit præcipua caussa motus; positio autem talis & talis motus, per positionem autem intelligere oportet determinatam, vt scilicet situm obtineant vel in longitudinem, vel transuersum; ad differentiam situs indeterminati, vt scilicet fibræ in qualibet musculi parte reperiantur, secundum quem modum in præsentia intelligimus, vt nimirum præcipua actionis caussa sit fibra, vt per totum musculum est dispersa. Neque obstat, quamuis dicat Gal. 8. de anatomicis administrationibus octauo, si musculus vnico capite constat, facillimum esse illius sectione motu musculum priuare: si autem musculus pluribus donatus sit capitibus, omnia incidenda esse, vt ex his qui forte colligat, fibras esse præcipuam motus caussam, vt residet tantum in musculi capitibus. Dicimus. Gal. non respicere ad fibras, sed ad neruos, vt in caput musculi inseruntur, vt neruis discissis necessum sit vt musculi motus aboleatur, quoniam concurrunt vt caussa sine qua non.

Constitutum ergo sit, musculi præcipuam partem esse substantiam fibrosam; quæ potest primum concurrere per suam tēperiem siccam; cum ex Galeno tertio de symptomatum caussis tertio, motus voluntarij organa, quo sunt licciora, tanto sint valentiora. Sed substantia hæc fibrosa potest etiam concurrere per id quod consequitur temperiem, nempe per duritiem: nam fibra neruosa est mollior, ligamentosa est durior, vt ex vtrisque fiat substantia ita dura, vt ad motum sit idonea. Hæc de fibris.

4 Caro. 1.

Quo vero ad carnem: hæc, vt caro, concurrit vt pars custodiens, vt autem caro fibrosa, concurrit vt pars quæ est præcipua actionis caussa. Vtrūque probo: & primo concurrere ad custodiam reliquarum, colligitur ex Galeno 12. de vsu partium tertio, dum ait carnis musculum constituentis vsum esse, vt æstus, frigora, & reliquas iniurias propulsaret, vt esset fibrarum scilicet euidentium operimentum, venarum & arteriarum sustentaculum. At cum alias dictum sit, carnem muniri a fibris, hic autem asseramus fibras muniri a carnibus, ob id sciendum, non esse absurdum, imò summe artificiosum, vt vicissim vna pars alteram custodiat, vt fibræ custodiant carnem ne dissoluatur, caro autem custodiat fibras, ne contundantur & rumpantur. Vnde addit Hippoc. lib. de ossium natura: carnes exhibere & cutis & omnium colligationem & constrictionem. Neque carnis vsus prorsus ignarus, Plato in Timæo scribat, carnem esse tegmen aduersus frigus & calorem, vt fuerit referta calido humore, vt æstate roscida & madida extrinsecus toti corpori domesticum præbeat refrigerium, hyeme vero rursus proprio igne exteriorem glaciem moderate repellat; & multus fuit, vt leuiter corporibus cederet, & proinde esset ad varios casus munimentum. At respiciens ad carnis copiam, dicit; naturam simul non admittere in aliquo membro carnem multam simul & sensum auctum; quod ita intelligendum: nam vbi in parte est copiosa caro, est etiam copiosus vapor, qui sensui & prudentiæ officio.

Cæterum caro hos vsus præstat, vt colligere licet ex Galeno, primo de vsu partium 13. & per temperiem, & per id quod temperiem consequitur, nempe per mollitiem. Etenim quo ad temperiem attinet, nempe calidam, & humidā: iuuat instar balnei, quod sui caliditate ortam ex gelu frigiditatem sanat, humiditate autem siccitatem natam ex caliditate irrigat. Vt denique caro, quemadmodum omnis calida moderate humiditas, vtriusque immoderantijs, scilicet frigoris, & æstus, æqualiter prosit. Quo autem ad mollitiem: per hanc corporibus occurrentibus molliter leniterque cedit, instar rerum lana piloque coagmentatarum. Hinc factum est, cum Galeno loco citato, si natura copiosam produxerit carnem in partibus inter articulos medijs, vt circa detrimentum motus partes illæ muniantur. Dico autem, citra detrimentum motus: nā nisi circa articulos perpauca esset caro, sui copia esset grauis, internum etiam articuli

aliis spatium concluderet, & proinde motum turbaret, præsertim cum caro flexioni nullam commoditatem præstet. Patet ergo quemadmodum musculi caro, vt caro, sit pars ad custodiam destinata.

Quo autem ad carnem, vt est fibrosa: hác esse præcipuam actionis caussam, cóprobatur ex Galeno, in arte medicinali cap. quinto, dum ait: propriam musculorum substantiam duobus constare, nempe carnibus, & fibris, quibus innascuntur carnes, vt nō proponat simpliciter fibras, quibus innascuntur carnes. Vnde etiam primo de fracturis duodecimo, ait: proprium musculorum corpus sunt fibræ, quæ simplici carne cinguntur. Vnde & Arist. tertio de historia animalium secundo ait: carnem esse præcipuū corpus, quod animalibus inest, vt significaret, carnem esse præcipuam partem cuiuslibet instrumenti, vt sit præcipua actionis caussa: nil aliud significans, quā mixtum quoddam ex carne & fibris, hoc est, carnem fibrosam; ibiq; proponens alias musculi partes, ait, illas non complere musculorum substantiam, sed subministrare. Ecce ergo quomodo propria musculi substantia, est caro fibrosa. At primo de vsu partium nono, & alibi frequēter, dictum est, propriam partis seu instrumenti substantiam, cuiusmodi alia in reliquis instrumentis non reperitur, esse actionis præcipuam caussam, vt cum caro fibrosa in solis musculis reperiatur, sit propria musculorum ratio, vt sit præcipua actionis musculi caussa, instar aliarum partium, per temperiē, quæ nec ita calida est & humida, sicut caro simplex, nec ita frigida & sicca, vt fibra seorsum a carne. Eadem veritas etiam confirmatur: nam si in quolibet alio instrumento pars præcipua est caro, vtpote in vētriculo, iecore, liene, pulmone, & reliquis: cur etiam non erit in musculo? Constitutum ergo sit, carnem fibrosam esse musculi præcipuam partē, & hinc præcipuam motus voluntarij caussam. Hæc de carne.

367. Vasa & membranæ.

Quantum denique attinet ad venas, arterias, & membranas: proprijs locis dictum fuit, has esse partes, quæ eundem vsum in qualibet parte præbent, vt nimirum sint ad custodiam: & ob id cum Galeno in arte medic. quinto, venæ, & arteriæ, sunt veluti riui quidem, qui sunt in caussa, vt musculi in vita permaneant. Vt horum gratia ab eodem Galeno primo, de motu musculorum primo, musculus naturæ instrumentum statuatur: siquidem vena defert sanguinem frigidum & crassum, arteria autem tenuem & calidum, vt proprio capite de vena & arteria dictum fuit. Idem etiam statuendum de membrana, quod nimirum sit ad custodiam totius musculi, ac si esset cutis musculi.

Sed nota, musculi partes, & præcipue carnem fibrosam, requirere calidum natiuum robustum: quo fit vt homines in ambulando defatigentur, & cogantur quiescere: quoniam, quamuis influat facultas, & nulla fiat mutatio in temperatura, & reliqua constitutione; quia tamē dissipatur calidum innatum, hinc coguntur quiescere, & eo citius, quo calidum natiuū musculi est imbecillius. Hinc pueri semper mouentur, quia eorum calidum natiuum est copiosum. Hęc de musculis in genere.

CAPVT XXI.

De Ossibus in specie: nimirum de Capitis ossibus.

Transitio.

HActenus in genere de Similaribus egimus partibus: sequitur, vt Dissimilares, seu e similaribus compositas, aggrediamur. Sunt autem dissimiles Osseæ, vel Carneæ: illarum doctrina Osteologia; istarum Sarcologia dicitur.

Osteologia hic in specie quælibet corporis humani ossa considerat. Cum autem ea plura sint, varijsq; sedibus distincta: primum loquemur de ossibus Capitis, seu supremæ partis: deinde & Inferioris corporis ossa expediemus.

De ossibus quæ explicāda.

Verum vt hæc de ossibus doctrina, quantum fieri potest breuissime absoluatur, supponentes quæ in genere de ossibus tradita sunt, circa duo tantum versabimur, nempe circa formatricis opera, & vsum, vt omnium ossium determinata pateat compositio, & vsus: verbi gratia, quæ ossium capitis determinata sit conformatio, quæ magnitudo, quis numerus, quis situs, quæ denique vtilitas. Et si quid circa reliqua, vtpote vel temperiem, vel id genus, notatu dignum occurret, non omittemus.

Nomen.

Cæterum antequam de formatricis effectibus loquamur: aduertendum, nos primum & in præsentia versari circa ossa capitis ad cranium seu caluariam componendam occurrentia: quemadmodū accepit Gal. lib. de ossibus cap. primo. Vt in præsentia sermo fiat, nec de capite, nec de ossib. totius capitis: sed de ossibus summi capitis, hoc est, de caluaria. Nam primo caput est quid aliud a caluaria: siquidem per integrum caput cum Galeno tertio de placitis octauo, accipere licet totam supremā corporis partem vsq; ad collum, vt maxilla etiam in capite includatur. Vt per caput intelligere oporteat, non solum partem toto corpore eminentiorem, verum etiam illius partis portionem eminentiorem, quæ scil. vocatur cranium seu caluaria: quemadmodum accepit Galen. vndecimo de vsu partium decimooctauo, vbi distinguit ossa capitis ab ossibus maxillæ: vnde & cap 19. mentionem habens de cranio, ossa vocat nō capitis, sed summi capitis. In præsentia ergo sermo fit de ossibus, non totius capitis, sed summi capitis: quæ ossa inuicem coniuncta vnum efficiūt os, quod cranium, seu caluariam vocamus.

Figura cranij, an sequatur cerebri figuram.

De cranio igitur loquentes, quo ad conformationem, & primo quo ad figuram: circa hanc quod primum explicandum occurrit, est, cum cranium & cerebrum simili figura donētur, quodnam sit in caussa alterius: an nimirum cranij figura sequatur figuram cerebri, an contra. Hoc autem intelligere apud Gale. est satis difficile: nam a seipso dissentire videtur. Siquidem ex altera parte ait octauo de vsu par. duodecimo; quia cranio cerebrum aiunt conformari, non videntur animaduertisse, quod cerebrum dura meninge est scutum, vt neq; dura meninge cranio adhæreat. Adhæc libro de fœtuum formatione cap. 3. inquit capitis os post omnia alia ossa concreuisse. Vnde circa synciput est adeo tenue in nuper natis, vt cerebri agitatio & tactu & etiam visu percipiatur. Si ergo cranium post omnia ossa concrescit, & proinde post cerebrum perficitur: igitur cerebrū a cranio nō formatur. At ex reliqua parte idem Galen. primo de anatom. administrationibus secundo, ait naturam ad ossis imitationem cætera in animanti effingere, vt si animali caluaria sit rotunda, necessario cerebrum tale fuerit; si longa, longum. Ecce ergo quomodo cerebri figura pendet a cranij figura.

Dicendum pro veritate, nec cerebrum formari a cranio, nec cranium a cerebro, sed omnium figurā, & vniuersam compositionem produci a vi formatrice. Quod sit verum: ait, naturam ad ossis imitationem cætera in animanti effingere. Ecce natura effingit, non os. Vnde dum etiam Gal. 6. epid. 3. 18. ait: vt cerebrum producitur magnum, ita & caput, quēadmodum paruo existente cerebro, & caput paruum efficitur: non est dicendum, capitis magnitudinem & paruitatem produci a cerebro, sed a vi formatrice, quæ scilicet ad similitudinem ossium reliqua format, vt pro indigentia contenti etiam continens procreetur: verbi gratia, cum magni pulmonis amplum thoracem format, merito magni cerebri magnam caluariam.

Figura bona cranij.

Sed iam hac difficultate amota, de caluariæ figura loquamur. Cū Gal. ergo lib. artis medic. 11. propria

caditis figura est, veluti si excogitares sphæram exquisite rotundam, ex cera confectam, leuiter vtrinq; depressam, vt posteriores prioresque partes magis gibbæ fiant, quam sphæræ coueniat: quæ vero vtrinque consistunt, magis rectæ. Vnde idem Gal. 6. epid. primo 37. ait, optimam capitis figuram oblongo orbi vtrinque compresso similem esse: quod etiã libro de ossibus primo replicauit: & non de vsu part. 17.

Minus bona cranij figura

Cæterum, cum hęc constituatur cranij proba figurã, ad differentiam vitiosæ: non erit ab re vitiosam, quæ tamen sit intra latitudinem sanitatis, explicare. Hæc ergo proponitur a Galeno, nono de vsu partiũ decimoseptimo; & sexto epid. primo 37. ex quibus locis colligitur, tres esse tantum culpatas figuras, vt nimirum, vel vtraque eminentia perit, veluti in capite quasi perfecte sphærico; vel vnica eminentia tantum perit, hæcque vel anterior, vel posterior, vt caput mucronatum, seu acutum euadat. At minus vitiosa est figura, vbi posterior est maior anteriore, quam vbi minor: ibi namque & nobilissimus cerebri sinus, & dorsi medullæ exortus collocati sunt. Cæterum notandum, cranium præter has quatuor figuras, duas alias obtinere posse. Altera est, & prima, & proposita a Galeno, sexto epid. 1. 37. dum vtraque habet eminentias productiores. Sed hoc pertinet potius ad magnitudinem auctam, quam ad figuram, vt si cum hac productione, seu magnitudine eminentiarum seruetur figura; sit magnum caput, ex copiosa materia, a formatrice robusta fabricatum. Reliqua figura proponitur a Galen. nono de vsu partium decimoseptimo, in qua caput secundum latera est maius, vt longitudo in latitudinem sit transmutata: sed hæc non est amplius acuminati capitis figura, sed monstrosi: nec, vt ait ibi Galen. 9. possunt viuere: nam cum retro sit cerebellum, ante autem apophyses ad nares & oculos sint positæ, fieri nequaquam potest, vt ea quæ est ad aurem dimensio, superet eam, quæ est secundum longitudinem. Constat ergo quemadmodum quadruplex tãtum potest esse figura cranij secundum naturam constituti. Cur autem tali fuerit donatũ figura, patebit, dum de cerebro loquemur; siquidem cranium propter cerebrum est progenitum. Hæc de figura.

Superficies.

Quo autem attinet ad superficiem: cranium interius & exterius superficiem habet lenem: nam si aspera fuisset, secundum exteriorem partem pericranium lęderet, secundum interiorem duram meningem.

Pori.

Quo autem ad meatus & poros: dicebat Galenus de vsu partium primo, cranium factum esse cauernosum, & præsertim secundum partem mediam inter internam & externam: nam si cranium æqualiter fuisset formatum rarum & spongiosum, non fuisset efficax ad externas iniurias a cerebro arcendas: si autem æqualiter densum, sui pondere molestasset, nec vapores (vt par est) transpirassent. Vt colligere liceat, cranium secundum partem externam & internam vnicum esse: quamuis Medici partem externã vocent primam tabulam, internam secundam: inter quas tabulas est cranij pars media multo rarior, in qua etiam medulla & proinde cranij alimentum detinetur. Ad rem: cranium non est æqualiter vel densum, vel rarum, sed inæqualiter (vt dictum est) secundum partem internam, externam, & mediam; & secundum varia ossa, ex quibus conficitur, vt suo loco declarabimus, vbi & cauitates, & meatus, vt priuatim huic & illi ossi cranij competunt, patefaciemus. Hæc de conformatione.

Magnitudo.

Quantum ad magnitudinem, vt colligere licet ex Galeno, sexto epid. tertio, decimooctauo, formatrix recte operans, eam tribuit cranio magnitudinem, quæ pro cerebri magnitudine requiritur.

Numerus ossium capitis.

Quo autem attinet ad numerum: cum Galeno libro de ossibus cap. primo, caluaria est os, constatum ex sex ossibus, excepto sphenoide. Vnde hoc claudens inter caluariæ ossa, vndecimo de vsu partium decimooctauo, ait septem esse capitis ossa. Hæc autem enumerans vndecimo de vsu partium vltimo: & libro de ossibus primo, voluit duo esse syncipitis, vnum frontis, vnum occipitis, vtrinque vnum ad suam aurem, & sphenoides.

Declaro, & primo quo ad duo syncipitis ossa, quæ etiam bregmatis ossa vocantur, cum Galeno vndecimo de vsu partium vltimo, & decimonono, sunt rara & cauernosa, reliqua autem duriora & densiora: caussa autem fuit tum superfluitatum vacuatio, tum difficultas patiendi. Vt cum ossa spectantia ad verticem, nempe syncipitis, sint, per quæ fit vacuatio, nec iniurijs ita obnoxia: ob id fiant laxa & cauernosa: contra reliqua, cum per ea non fiat vacuatio, & plagis ac reliquis noxis sint exposita, substantiam obtinuere duram & densam, cuiusmodi sunt ossa, quæ pertinent ad frontem, ad occipitium, & aures: quamuis occiput sit densissimum & firmissimum: medium inter hæc os frontis habet: Septimum autem os quod dicitur sphenoides, seu cuneiforme, seu polymorphon, quia scilicet est multiforme, quod etiam 9. de vsu partium primo, & 11. de vsu partium 9. palati os vocat: hoc sane durum est, & densum: nam si laxum fuisset, ab excrementis, quæ a locis superioribus promanant, breui computruisset. Cæterum quamuis sit ita densum, nihilominus (ait Gal.) continet in sese foramina meatuum cerebrum purgantium: per hæc foramina intelligens (vt explicat octauo de vsu partium sexto) duos canales, qui per palatum in os totius cerebri excrementa crassa eructant. At os sphenoides præter hęc duo foramina, & satis ampla, vt ait nono de vsu partium 1. tenuibus foraminibus quasi cauernulis quibusdam est donatum, vt cap. 3. ex hoc, palati os seu sphenoides cerebro comparauerit.

Vesalius & Columbus Galenũ impugnant.

At Vesalius, quem etiam secutus est Columbus, ait os cuneiforme cribri aut spongiæ modo non esse perforatum, vt cerebri pituitam transmittat: sed potius continuum & solidum vndique in superficie conspici: at obtinere sinum, in quo detinetur glandula pituitæ defluxum excipiens. Cæterum, vt pituita egrediatur, ab illo sinu, vtrinque quosdam meatus deduci, per quos pituita defertur: nam impossibile esset pituitam per illa foramina ferri, si sphenoides instar spongiæ exiguis illis foraminibus esset donatum. Hæc habuit Vesalius contra Gal.

Galenus defenditur.

At nos pro Galen. dicimus, os cuneiforme donatum fuisse, & duobus euidentibus foraminibus, & præterea exigua quædam foramina instar cribi aut spongiæ obtinuisse. Vnde quantum ad duo illa euidentia foramina, ait Galenus octauo de vsu partium sexto, duos esse canales, qui per palatum in os totius cerebri excrementa scilicet crassa eructant: qui duo soli purgando cerebro sufficiunt. Ex quo colligas contra Vesal. si soli sufficiunt, igitur non fit expurgatio per exigua illa foramina sphenoeidis. Et confirmatur hęc veritas: nam Galenus, nono de vsu partium primo, ait, naturam propter tenuia excremẽta, foramina quædam tenuia effecisse; propter crassa autem cerebri excrementa, meatus effecisse non modo decliues, sed etiam amplos, vt qui multorum, & eorundem crassorum horum veluti riui quidam & canales erant futuri, cuiusmodi sunt, qui per palatum in os crassa eructant excrementa. Ecce ergo quemadmodum Galenus cognouit crassa excrementa expurgari per amplos meatus, non autem exiguos & instar spongiæ effectos. Vnde quantum attinet ad hęc exigua foramina, quibus sphenoides instar cribri seu spongiæ donatur: hæc nequaquam reperiuntur in superficie ad palatum pertinente, neque hoc dicit Galenus. Imo 11. de vsu partium nono, voluit, os hoc esse durum & densum: nam si laxum fuisset, vi decumbentium

bērum excrementorum facile computruisset, vt hęc foramina non penetrent per totam sphenoidis substantiam, sed solum huius substantia non nihil spongiosa percipiatur secundum internam partem. Neque vero credidit Gal. (vt falso ipsi adscribit Vesalius) per cribrosam hanc substantiam crassa cerebri excrementa in os descendere: non enim fuit ita stupidus, vt non cognouerit hoc esse impossibile, & suis dictis etiam aduersari, cum voluit crassa excremēta deferri per amplos meatus, tenuia autē per exiguos. Quod sit verum: dum Gal. loquitur de amplis meatibus 11. de vsu partium nono, ait: sphenoides obtinere meatuum foramina cerebrum expurgantia; dū autem loquitur de eiusdem exiguis foraminibus, nono de vsu partium tertio, ait: os cribro cuidam simile in palatum desinens excipere glandulam. Ecce os, vt cribrosum, non est via per quam excrementa deferātur, sed solum excipit glandulam. Sed cur vt cribrosum excipit glandulam? Ait ibi Gal. satius esse cerebri excrementa transcolari, non autem protinus excidere: siquidem cogeremur assidue exspuere; quare ne cogeremur perpetuo exspuere, & os apertum detinere, creatū est os sphenoides spongiosum, vt glandulam exciperet, & aliquo tempore excrementum seruaret. Quare maxime fuit allucinatus Vesalius, & cum eo Columbus:

Os ethmoides.

Hactenus ergo patet, si sermo fiat de numero ossiū capitis, hoc est, cranij, seu caluariæ, esse necessario 7. At Vesalius & Colūbus addunt octauum: quodāmodo Galenum imminutum redarguentes. Hoc autē os ethmoides dicitur, sed Gal. hoc quidem os nouit, sed nono de vsu partium tertio, & alibi, recenset inter ossa nasi; quare de hoc suo loco loquemur. Hæc de numero.

Situs. Syncipu.

Quo ad situm: cum caluariæ 7. ossa fuerint proposita, nempe duo syncipitis, vnū occipitis, vnum frontis, duo temporalia, & sphenoides: quantum attinet ad syncipitis ossa, Galenus vndecimo de vsu partium vltimo, ait; bregmatis ossa esse desuper incumbentia, & circundata parte posteriori ab osse occipitij; anteriori ab osse frontis; vtrinque ab ossibus temporum. Vt cum Galeno sexto epid. tertio, primo, vtrumque syncipitis os quatuor lineis sit circumscriptum: vna est quidem, quæ per suturam in longum porrigitur vtrique ossi communis; secunda, quæ posterius porrigitur lambdoidis suturæ lateribus, anterius vero coronali vocatæ: tertia & quarta lineæ sunt, quæ vtraque parte squamosis commissuris porriguntur.

Occiput.

Quo vero ad occipitis os, hoc sane intus leue est, & minime asperum, pariter & extra, secundum eius regionem excarnem, sede autem subiecta, & vbi capitis os nō minimam capitis basis portionem efficit, asperum & inæquale sese offert, propter ligamentorum & musculorum ortum & insertionem. Adhæc, cum Gal. lib. de ossibus primo, occiput inter ossa capitis maximū omnium foramen iuxta primam vertebram habet. Adhæc essatu dignum obtinet crassitudinem, at inæqualiter: nam crassissimum apparet ea regione, qua iunguntur duo maximi duræ mēbranæ sinus, sanguinem, spiritum vitalem, venarum, arteriarumque modo continentes, vt hæc occipitis sedes sit crassissima: similiter & tota excarnis occipitis pars quæ intus habet cauernulas valida squama obductas. At reliqua occipitij sedes, circa posteriorem colli regionem, vbi & oriuntur & inseruntur musculi, est quidem densa: sed quamquam tenuis, & cauernulis destituta, est tamē cerebelli domicilium: quod ne ob tenuitatem iusto esset imbecillius, in eius medio oblōgum eminet tuberculum, ossis robori plurimū fauens. Vnde cum hoc tuberculum in internam caluariæ amplitudinem vergat, duos quasi sinus efformat, in quibus cerebellum detinetur. Atq; hoc tuberculum, cum tenui illa occipitis portione producitur ad regionem vsque foraminis dorsali medullæ parati. Adhæc, occiput in externa sede ad latera dicti foraminis duo habet capitula, quę primæ ceruici vertebræ articulantur, vt caput proprio motu flectatur, & extendatur. Hæc capituli in puerilis sunt donata appendicibus, quæ progrediente ætate delitescunt. Quinimmo in puerilis occiput ex tribus saltē confectum esse videtur ossibus, quæ lineis tribus cartilagine oppletis dirimuntur, vt in occipite duo sint occipitis ossa, & vnum in basi capitis sphenoidi commissum: in adultis autem vnicum euadit, propterea quod cartilago in os degenerat.

Occipitis situs.

Cæterum cum Gale. libro de ossibus primo, occiput lambdoide sutura cum suis additamentis, atque etiam ea sutura, qua hæc additamenta iunguntur, terminatur. Quem situm magis explicans Vesalius ait, occiput eum situm obtinere, vt quinque quodāmodo lateribus constare videatur: duobus quidem a sutura lambdoide formatis; duobus ab eiusdem suturę additamentis: ac demum quinto a linea quæ occipiti ac cuneiformi communis habetur. Cum autem hęc quinque latera euidenter colligantur ex dictis Galeni: satis imprudenter & impudenter redarguitur Galenus a Columbo, adscribente Galeno quod voluerit, occiput non quinque, sed tribus lateribus esse donatum. Fuit autem deceptus (vt puto) quoniam Gal. libro de ossibus primo ait: sunt autem syncipitis ossa quadrilatera; quæ modo diximus, trium laterum sunt: intelligit Columbus per *modo dicta* occiput; quod est falsum; nam per modo dicta Galenus intelligit temporis ossa. Quod sit verum: statim subdit: quintum os capitis, quod occiput est, & huic ossi tribuit quinque latera, vt facile est intelligere. Vnde Vesalius fuit magis prudens, qui occipiti tribuit quinque latera, nec Galenum redarguit. Hæc de occipite dicta sint.

Os frontis.

Quo vero attinet ad os frontis: hoc quodammodo orbiculare est, nullibi tenuius, quam vbi superiorem oculorum sedis regionem constituit, & vbi cum ethmoide committitur, & supra supercilia, vbi veluti in duas partes deducitur, vt sinum amplum efficiat, quem (ait Columbus) ignorauit Galenus. Et in rei veritate huius non meminit Galenus. Hunc autē proposuit Vesalius: & voluit duplicē esse, vt vnus sit in dextra, reliquus in sinistra parte. Et hi sinus aere sunt repleti: vt forte os ita cauum sic efformatum, esset leuius; an vero conferat ad alios vsus, vbi sermo fit de cerebro, declarabitur, quādo cranium propter cerebrum, docebitur esse genitum. Adhæc os frontis paullo super supercilia, & reliquam sedem excarnē nullam cauitatem ostendit notabilem, & multo crassius est, quam ossa syncipitis: qua tamen his committitur, & sagittalis sutura in coronalem incidit, frontis os est tenuius, quam in ipsa fronte. Hoc autem vnicum est, exceptis caluarijs quibus sagittalis sutura vsq; ad summum nasi producitur, quod tamen raro euenit. Hoc autem os, cum Gal. lib. de ossibus primo, coronali sutura distinguitur, nec non ea, quæ capiti cum maxilla superiori communis est. Quem sitū magis explicans Vesalius dicit, frontis os circumscribi coronali sutura, & illa qua terminatur ethmoides, & illa, quæ incipit a cauo temporum, ac per mediū oculorum sedium ducta, ad superciliorum vsq; congressum fertur, ac frontis os a maxillæ superioris ossibus separat. Hæc de osse frontis.

Ossa temporum.

Quo vero ad ossa temporalia, quæ scilicet vtrinq; ad aures sunt posita; hæc cum Galeno lib. de ossibus primo, multifariam se habent: vt horum sit pars quę lithoides, seu petrosa nominatur, quia petræ speciē refert, & protensis finibus suturæ lambdoidis terminatur, atque obtinet processum, qui a similitudine columnæ vocatur στυλοειδής, a similitudine acus βελονοειδής, a styli scriptorij similitudine γραφοειδής, a similitudine calcaris galli πλῆκτρον vocat, in quo auditus

meatus continetur. At Vesalius de hoc processu styloide loquens; ait: esse quidem solidum, sed ita tenuem, & prominentem, vt leui occasione post mortem abrũpatur, vt in caluarijs e terra effosis raro occurrat. Neque Vesalius ait, in hoc auditus meatum contineri, sed ad hoc porrigi musculos ad os hyoidis, ad linguam, & inferiorem maxillam. Cæterum cum Vesalius in hoc non redarguat Galen. forte ita est intelligendus Galenus, vt dum dicit in eodem auditus meatum contineri, non intelligat in eodem processu, sed in eodem osse temporali: vt merito hoc os interius obtineat cauitatem, quæ detinet ea, quæ ad auditum conferunt.

Addit deinde Gal. alteram esse partem scilicet petrosæ proximam, iuxta duos alios exortus, seu processus: quorum alter mamillaris dicitur, alter est ossis iugalis. Declaro: quãtum attinet ad mamillarem, qui etiam μαστοειδής vocatur, hic est styloidi satis vicinus, & intus vacuus, ac diuersus, veluti speluncis excauatus; vt non solum conferat insertioni musculorum caput mouentiũ, quia a pectoris osse, & clauiculis principium ducunt; verum etiam vt constitueretur sedes ampla auditus organo; quod cauitate eget.

Quo autẽ ad processũ ossis iugalis, seu ζυγώματος; hic sane processus est, qui mediam ossis iugalis partem efformat. Hic incipit, cum Columbo, ab auris meatu, & desinit in primum maxillæ superioris os, cum quo per obliquum sutura coniungitur, & formam constituit quodammodo pontis superequitantis caua temporũ. Adhęc, circa ortum eiusdem processus, iuxta meatum auditorium, sinus est altus, cartilagine obuolutus, in quem alter maxillæ inferioris processus, seu capitulum articulatur, quod longius: quo loco est auditorij meatus initium satis crassum, quod sutura, exigua & obscura discernitur a temporis osse, & potissimum secũdum sedem, tum anteriorem, tum inferiorem.

Tandem addebat Galenus, esse temporalium ossium partem, quæ temporibus occupatur: est autem pars os verticis spectans, ampla & tenuis admodum, sed solida, & cauernulis destituta. Cæterum notandum circa processus, Columbum, præter styloidem, mamillarem, & ossis iugalis, addere quartum, quem tertium vocat; vt hic processus iuxta styloidem sit in longum protuberans interiore caluariæ parte, in quo effingitur labyrinthus reflectendis aeris ictibus quã aptissime auditorium sinum excipiẽs. Sed de hoc in sermone de ossibus aurium dicendum.

Cæterum quo ad horum ossium temporalium situm attinet, vt connexum habent cum alijs ossibus, cum Galen. l. de ossibus 1. secundum superiorem partem, qua vergunt ad suturam sagittalem, connectuntur suturis squamæ similibus: ita autem vocantur suturæ, seu agglutinationes λεπιδοειδεῖς seu squamosę, cum Galen. 9. de vsu part. vlt. quoniam vtrumque os, quod applicatur, paullatim in angustam quandam squamam extenuatur; non ita tamẽ, vt in suturis hęc ossa mutuo sese ingrediantur, sed quod superne descendit, subiecto, parte interna, incumbit, eo autem quod inferne adscendit extrinsecus. Huius autẽ coniunctionis caussa fuit, vt temporum ossa duriora & densiora, cum reliquis raris ac cauernosis tuto coniungerentur. Vt merito ossis superioris, vt minus duri, finis intus conderetur, citra crassæ meningis læsionem, quæ dubio procul potuisset lædi, si temporum, si inferiorum ossium, quæ duriora sunt, finis adscendisset, vt cum adscendentis extra emergat, nec membrana lædatur, & sit validum propugnaculum. Sed ad rem. Temporũ ossa in superiori parte per suturas squamæ similes circunscribuntur: in posteriori lateribus lambdoidis additamentis; in anteriori sutura, quæ capiti, hoc est, occipiti cum sphenoide communis est, & distinguitur a maxilla superiori in inferiori eadem sutura, quæ infimam ossium temporum regionem cum sphenoide coniungit, vt trium sint laterum, quamuis circularia potius esse voluerit Vesal. nisi circulus a processu turbaretur. Hæc de temporum turbatione.

Os sphenoeides. Quantum denique attinet ad sphenoides seu cuneiforme, seu polymorphum, seu basilare: sæpe etiã a Gal. palati os nominatur. Hoc cum Gal. lib. de ossibus 1. alij numerant inter ossa capitis, alij inter ossa maxillæ superioris, quia medium est inter maxillam superiorem, & caput. Hoc sane quomodo obtineat duo foramina, vt in parte interna sit spongiosum, superius aduersus Vesal. demõstrauimus: vt in præsentia breuiter quędam admonere liceat, circa eius sitũ, cum suis processibus. Ex Gal. ergo 11. de vsu par. 19. ad basim totius capitis subiacet, quemadmodum & ipsius pars ossi occipitij est continua. Adhæc ex Gal. lib. de ossibus 1. hoc os obtinet apophyses, seu processus, quos ab alarum similitudine πτερυγοειδεῖς vocãt. Hos autẽ cuneiforme os in externa sede ad caluariæ basim quatuor obtinet; vtrinque binos: in quorum medio conspicitur cauitas, a qua validus enascitur musculus: qui in ore delitescens, maxillam inferiorẽ sursum trahit, vt os claudat, vt musculus ope horum processuum non modo oriatur, sed etiam secundum suum principium custodiatur.

Cranij suturæ. Hæc de septem cranij ossibus dicta sint, penes eorum situm, qui vt euidentior reddatur, dicendum de cranij ossium coniunctione, ope cuius, cranij ossa situm suum conseruant. Itaque sciendum: cum coniũgantur ossa, vel per articulum seu compositionẽ, vel per symphysim seu vnionem, cranij ossa potissimũ per articulum vniri. Cum autem coniunctio per articulum esse possit per dearticulationem, & coarticulationem: dicimus, vtroque modo coniungi, hoc est, per diarthrosim, & synarthrosim. Et cum synarthrosis capiatur, vt a diarthrosi differt, vel secundum magis & minus, vel speciem: dicimus, in cranio locum habere synarthrosim, vt potius specie differt, siquidem vnio, seu cõiunctio potissimum fit per suturas.

Ossa capitis sutura coniũgi. Vtrũque declaro. Et primo, quo ad coniunctionẽ per suturam, vtpote quæ magis respicit omnia caluariæ ossa, quam dearticulatio. Et 1. coniunctionem esse per suturam, & proinde per coarticulationem, vt specie distinguitur a dearticulatione; colligere licet ex Gal. dum 13. de vsu. part. 8. ait, cerebrum cõtineri ab osse immobili: si ergo cranium est immobile, ideo vnũ os cum alio per suturam, nequaquam per dearticulationem, coniungitur.

Sed occurrit difficultas ex Galen. 13. meth. 22. dũ ait: in sutura coronali inter mandendum commissionis ossium manifestum conspici motum, quoniã est laxa ossium compositio: si ergo conspicitur motus manifestus, ergo vel illa coniunctio non est per suturam, vel in sutura dabitur motus, & proinde etiam sutura erit coarticulatio, differens a dearticulatione secundum magis & minus, non specie: quod tamen est falsum. *Solutio.* Dicendum: Galen. non fateri, conspici hunc motum in qualibet sutura coronali. Nam ait, plurimam esse suturæ coronalis diuersitatem in hominibus: quæ etiam ante dissectionem manifeste apparet, vt in quibusdã, quibus rasum fuerit caput, inter mandendum euidens conspiciatur motus, vtpote quibus laxa est ossium compositio. Motus ergo non apparet in omni sutura, sed solum in coronali; neque in coronali cuiuslibet hominis, sed illius tantum, cui accidit vt sit laxa nimis ac veluti monstruosa ossium compositio. Vt liceat asserere cranij ossa inuicem coniungi per coarticulationem, vt specie differt a dearticulatione; hoc est, per coartieulationem, in qua nullus conspicitur motus.

Quot suturę. At iam explicandum succedit, quotuplex sit sutura, & quis suturarum vsus. Quantum attinet ad primum: dicimus, suturas capi posse, vel proprie, vel improprie. Proprie quidem, dum ossa ad duarum

serrarum

ferratum similitudinem sese mutuo recipiũt:improprie vero, dum per simplicem lineam ossa committuntur, vt hæc coarticulatio potius dicenda sit harmonia, quam sutura. Propterea Gal. lib. de ossibus 1. dum ait, in capite esse septem suturas; suturas intelligit, & proprias, & improprias. Quamuis cum Gal. lib. de ossibus 3. in superficie videantur committi per harmoniam: si autem frangantur in imo, compositio pertinere magis videatur ad suturam, quàm ad harmoniam. Vt propriæ illæ sint suturæ, quæ & intus & extra suturæ apparent. Adhæc suturæ ita se habent, vt aliquæ pertineant tantum ad ossa cranij, aliquę & ad cranium, & ad alia ossa, vt cum cranio coniungũtur. Dum Gal. loco citato septem proponit suturas: & peculiares, & communes intelligit, quarum tamen quinque sunt peculiares, duæ communes: tres legitimæ, & quatuor nothæ, vt legitimæ, & peculiares, sint λαμβδοειδὴς, sagittales, & coronales: nothæ, & peculiares, duæ squamosæ: nothę, & communes, duæ spectantes ad maxillam superiorem, & os cuneiforme, seu sphenoides vocatum.

Legitimæ suturæ.

Quantum attinet ad legitimas suturas, quæ etiam peculiares sunt, respiciens ad has Galenus, nono de vsu partium decimoseptimo, asserit, cranium tres obtinere suturas: ea tamen lege vt vario modo sese habeant, pro varia capitis figura.

Declaro, cum Galeno loco citato: cum caput obtinere possit duplicem figuram, probam aliam, reliquam improbam, quæ tamen in monstrosę figurę latitudine non continetur: quãtum attinet ad probam figuram, cum sit instar sphærę oblongæ, vt caput sit ad vtramq; aurem depressum, duas autẽ habeat eminentias, alteram frontis, reliquam occipitis: secundũ hanc figuram caput obtinet tres suturas, instar literæ H. nempe rectam sagitalẽ, coronalem, & lambdoidem. Sagittalis quidem est, quæ quodammodo parẽ caluarię dextram a sinistra seiũgit, vt os syncipitis dextrũ a sinistro dirimat, & rarissime ad nasum pertingat. Coronalis autem est, quæ ambit anteriorem frontem, in modum circuli, & dirimit ossa syncipitis ab osse frontis. Lambdoeides deniq; formam literæ Λ obtinens, in parte residet posteriori, & distinguit ossa syncipitis & temporum, ab osse occipitis.

Quo vero ad improbam figuram, qua caput acuminatum formatur: cum huius sit triplex figura, prout vel vtraque perit eminentia, vel vna; hæcque vel anterior, vel posterior: si eueniat vtramque perire eminentiam, duæ tantum sunt suturæ, ad similitudinem literæ X, vt altera extendatur ab vna aure ad aliam, reliqua vero per medium verticem ad frontẽ: si autem deficiat vnica tantum eminentia; si desideretur posterior, perit λαμβδοειδὴς; si autem pereat anterior, perit coronalis: semper autem recta, seu sagittalis manet, vt siue cum lambdoide, siue cum coronali coniungatur, coniunctio fiat ad similitudinem literæ T.

Galenus cõtra Columbum defenditur.

Hæc verba vt apud Galenum legit Vesalius, ita etiam refert. At diligentior Columbus Galenũ redarguit, inquit enim se sexcenta millia capitum inspexisse, & manibus attrectasse, attamen ne vnũ quidem cranium cernere potuisse, quod vel figura non naturali constaret, aut cui ex tribus suturis vna deesset. At dicerem ego, & primo quo ad figuram non naturalem, quamuis hanc non viderit Columbus, non ob id asserendum, fieri non posse, vt a natura nõ formetur, quoniam & monstra quandoque formentur. Quo autem ad suturas, dicere possemus, nunquam Columbum aliquam deficientem obseruasse, quoniam ipsi non accidit, vt acuminata capita inspexerit.

Suturæ in adultis obliterantur.

Cæterum vt veritas magis pateat assero tres suturas in omni cranio reperiri, quæ ita se habent, vt modo sint conspicuæ, veluti in iunioribus; modo vsque adeo obscuræ, vt deperditæ videantur, veluti in senioribus: nam vt temporis longitudine cartilagines degenerant in ossa, appẽdices in portionem ossium, quibus erant adnatæ: ita & capitis ossa sic vniuntur, vt sutura non conspiciatur. Non est ergo negandum in cranio non monstroso esse tres suturas.

Huius numeri ternarij ratio a Gale. tertio de vsu partium 17. redditur, dum ait: cum caput sit ita formatum, vt sit longius quam latius: ob id, gratia partium dextrarum & sinistrarum, sat fuit vnica sutura; nam vt recta secundum capitis longitudinem extenditur, ita pars dextra a sinistra diuiditur. At caussa partium anteriorum & posteriorum, cum minus vastæ sint partes, vnica non sat fuit, sed duplici caput eguit; vt cranij portio media inter suturas æqualis esset portioni vtriusq; partis, hoc est, anterioris, & posterioris. At si non contingat, vt vel altera capitis deficiat eminentia, vel vtraque, cum caput non sit multo longius, quam latius: non eget tot suturis, hoc est, ita formatis, vt coronalis, vel lambdoidis formam referat: non negandum tamen, cum cranij ossa, & syncipitis, & frontis, & occipitis, inuicem dirimantur, tres esse diuisiones, quæ potius duarum suturarum, quã triũ, imaginem probent: vt in rotundo capite vtraque sit recta, in capite autem, in quo deficit vnica tantum eminentia, duæ appareant, nempe semper sagittalis, quandoque autem coronalis, quandoque lambdoides: At sane rarissimum est, vel caput esse exacte rotundum, vel etiam prorsus alteram eminentiam deficere, vt suturæ raro a sua figura degenerẽt. Hæc de suturis legitimis, & proprijs.

Suturæ spuriæ propriæ.

His succedunt nothæ: sed propriæ, quæ duæ sunt, & a Galeno libro de ossibus primo, squamosæ nuncupantur: eo quod ossa, vt terminantur in squamas, per has inuicem coniunguntur. Duæ autem proponuntur, quarum vna est in parte dextra, alia in sinistra: & vt quælibet sutura dirimit ossa syncipitis ab ossibus temporum, ita secundũ extrema tangit lambdoidem in parte posteriori, in anteriori autem coronalem.

Suturæ spuriæ communes.

Tandem sunt duæ suturæ, & nothę, & cõmunes, quæ, (vt ait Gal. libro de ossibus primo) communes sunt superiori maxillæ, atque sphenoidi. Vnde notandum, si capiatur sphenoides, vt os caluariæ, suturam propriam statui posse: at si capiatur vt os maxillę, vel medium inter cranium & maxillam, suturam communem dici posse. Sed vtcunque vocentur, sunt duæ suturæ, superiori maxillæ & sphenoidi communes. Altera quidem est, dum extrema lãbdoidis ab vtroque latere inferiora ad basim vsque capitis protenduntur, & per medium lapidosorum ossium, & qua occiput primæ vertebræ dearticulatur, deorsum feruntur, ibique exigua quadam linea transuersa iunguntur: vt hæc sutura sit cõmunis capiti & sphenoidi, vt sursum vtrinque ad caua temporum tẽdit, quo etiam coronalis suturæ extrema perueniunt: inde etiam rursus deorsum versa, & ad postremos dentes delata, ad palatum vsque procedat, sphenoidis vndique terminatum comprehendens. Vt huius suturæ quidquid sursum fertur ad fines coronalis, sit cõe cũ osse capitis: quod vero ex vtroque latere ad palatum tendit, superiorem maxillam a sphenoide discernit. Reliqua autem & ipsa notha, & communis capitis sutura est, quæ caput a superiori maxilla diuidit. Hec principium sumit ex cauis tẽporum, qua scilicet sutura capiti & sphenoidi communis, cum suturæ coronalis finibus in idem conuenit, atq; inde ad oculorum sedes procedit, & per eos medios tendens iuxta medium superciliorum sibi ipsi iungitur.

Octaua sutura Columbi.

Quibus septem suturis Columbus addit octauam, quam septimã in ordine collocat, & voluit esse propriam, eo quod os frontis ab octauo caluarię osse distinguitur: At huius non meminit Gal. quoniam os illud octauum, scilicet ethmoides, non numerat inter ossa cranij, sed inter ossa capitis, vt est, vel os nasi, vel

medium inter oſſa caluariæ & naſi:& de hoc ſuo loco dicemus. Conſtitutum ergo ſit, tres eſſe cranij ſuturas,& legitimas, & proprias, duas nothas, & proprias, duas denique & nothas & communes. Hęc de ſuturarum numero.

Suturarum vſus.

Quo vero ad vſum: hic ſane multiplex proponitur a Galeno, nono de vſu partium decimoſeptimo. 1. Prima quidem vtilitas eſſe poteſt, vt per has fuliginoſa excrementa tranſpirent: qua ſane expurgatione (vt ait Galenus nono de vſu partiũ primo.) cerebrũ duplici de cauſſa eſſet: altera quidem, & communi omnibus particulis, cum expediat excrementa excerni: reliqua autem, & priuata, quæ capitur a ſitu, nam caput vt tectum calidæ domui ſuperpoſitum, vt a ſubiectis partibus fuliginoſa, & vaporoſa excremẽta excipit, ita longiori eget vacuatione, vt non ſufficiat ad horum vacuationem cranij ſubſtantia foraminulenta, & cauernoſa, propterea quod, vt ſuo loco dictum fuit, neceſſum fuit cauernulas vtrinque in leuẽ & dẽſam oſſis ſquamam deſinere, vt nequaquam ea 2. larga fieri poſſit vacuatio, qua cerebrum eget. Secunda vtilitas a Galen. loco citato, hoc eſt, 9. de vſu partium 7. propoſita fuit: vt beneficio ſuturarũ craſ- 3. ſa meninx oſſi capitis alligaretur. Tertia, vt vaſorum 4. alia quidem intra, alia extra exciderent. Quarta pericranij generationem præbet, ſiquidem ex Galeno, octauo de vſu partium nono, pericranium fit ex mẽbranis, quæ per capitis ſuturas egrediuntur. Vnde 5. addebat, nono de vſu partium quinto, lamboidem ſuturam conferre ad exitum craſſæ meningis, ſecundum eius partem craſſiorem, & vbi duplicantur. Quinta vtilitas fuit, vt per ſuturas cranium ex multis oſſibus componeretur, ita namq; dum rumpitur, ruptura per totum cranium non extenditur, ſed ad ſuturas 6. deſinit. Quibus licet addere ſextam, & præſertim coronalis peculiarem, cum Galeno, decimotertio methodi vigeſimoſecundo, dum ait: cranij oſſa eſſe coniuncta per ſuturas, & minus per coronalem, vt applicati medicamẽti non modo qualitas, ſed etiam tenuis ſubſtantia intra cranium ingrediatur. Hæc de capitis ſitu per ſuturas, ſiue legitimas, ſiue nothas, & proinde per harmoniam, vt ſunt ſpecies coarticulationis, vt hæc ſpecie differt a dearticulatione.

Coniunctio cranij & vertebrarũ per diarthroſin.

Quo vero ad ſitum per dearticulationem: hanc tetigit Galenus duodecimo de vſu partium ſeptimo, dum ait: primam vertebram cum capite dearticulari, ſecundam cum prima, non autem cum capite: (quomodo autem explicabimus, dum de vertebris loquemur) vt occipitium coniugatur cum prima vertebra, vt occipitij capitula detineantur in cauitate primi ſpondyli. Quomodo autem hic articulus tutiſſimus ſit, beneficio & craſſiorum ligamẽtorum, & multitudine muſculorum, & exacta oſſium compoſitione: explicabimus in parte ſarcologica, nec non in ſermone de vertebris. Hæc de cranij compoſitione, vt preducitur a formatrice.

Caluariæ vſus.

Quo vero ad caluariæ vſum: cum Gal. ſeptimo de vſu partium vigeſimoprimo, & octauo de vſu par. nono, cranium eſt os, quod eſt tegumentũ duræ meningis, & proinde inſtar galeę, ad tutelam cerebri, vt tueatur cerebrum per duritiem, & detineat ſecundũ magnitudinem & figurã. Vnde hoc loco admoneantur ſtudioſi, ne, vt Columbus, cæcutiant, aliud eſſe, loqui de cranio, aliud de capite, hoc eſt, de parte corporis eminentiori. Nam ſi ſermo fiat de cranio, formatum eſt (vt dictum fuit) gratia cerebri. At ſi ſermo fiat de capite, vt de parte eminentiori: nequaquam eſt conditum propter cerebrum; vt Galenus octauo de vſu partium ſecundo, illos improbet, qui voluere, caput eſſe factum propter cerebrum: ſiquidem, vt addit cap. quarto cerebrum in quibuſdam animantibus ad pectoris oſſa eſt collocatum, vt propterea capite careant, vel ſi rudem quandam capitis delineationem habent, non ibi tamen, ſed in pectore reſideat cerebrum. Vt hinc capite quinto ſtatuerit, caput genitum eſſe propter oculorum actionem & tutelã: propter actionem quidem primum, quia oculorum actio locum editum poſtulat, vt merito animalia capitis expertia oculos ſuper ceruices prælongas obtineant. Deinde vero, quia oculorum viſio fit per neruos molles, qui cum a parte proxima procedere debeant, (nam in longo itinere paterentur) propterea caput obtinuit cerebrum, vt ab hoc, tanquam a parte vicina, nerui molliores in oculos perducerentur. Vt merito quamuis cerebrum non ſit genitum cauſſa oculorum, eſt tamẽ locatum in capite, hoc eſt, in parte ſuprema, propter oculos. Deinde vero caput propter oculorum tutelam fuit productum, nam cũ homo ob corporis ſubſtãtiam oculos molles habeat, & proinde iniurijs obnoxios: inuenit natura, qua arte faceret oculis particulam, quæ alta ſimul eſſet, & eos tueri ſatis poſſet: ſupra quidem ſupercilia conſtruẽs: infra vero, quas malas appellamus attollens: internis præterea partibus naſum apponens: externis, proceſſum oſſis iugalis. E quibus Galeni dictis manifeſtum eſt; ipſum, dum adſerit caput oculorum gratia factum eſſe; per caput non intelligere cranium, ſed partem corporis eminẽtiorem, quę non tantum cranio cõſtat, ſed etiam ſupercilijs, & reliquis partibus. Quia igitur hoc loco de cranio, ſeu caluaria tãquam de capitis oſſe, loquimur: merito vſum eius in cerebrum dirigimus. Hæc de cranio.

Os iugale.

Sequitur iugale os τὸ ζύγωμα, quod ſatis durũ ac denſum eſt: quamuis, ſi frangatur, intus cauernoſum appareat, & proinde alimentum proprium cõtineat. Exteriori parte gibbum, intus cauum eſt: & ſecundum Galenum cap. 12. & 3. l. de oſſibus, in medio ſuturam habet obliquam: ſiquidem effectum eſt e duobus proceſſibus, quorum alter proceſſus eſt oſſium temporum & eſt ſecũda pars oſſium temporũ, quæ auditorio foramini ſuperpoſita eſt, (nam hæc temporum pars duos habet proceſſus: tum mamillarem, tum qui iugalis oſſis portio exiſtit.) Alter eſt proceſſus, qui efficit oſſis iugalis partem anteriorẽ, emergens a maxilla ſuperiore, ſub paruo oculi angulo, vt hoc os caput cum malis coniungat per oſſa temporum: vt duo oſſa, temporum ſcilicet & maxillæ ſint veluti iugo ſubiecta.

Situm autem eſt iugale os medio loco inter duos maxillæ ſuperioris proceſſus: & longiore proceſſu, ſeu capite, quod roſtrum refert, eſt humilius: breuiore autem ſublimius, vt teſtatur Galenus cap. 5. lib. 2. de articulis.

Diſtinguitur os iugale ab oſſe maximæ maxillæ ſuperioris, per ſuturam, quæ exoritur ſub oſſe iugali: vt ait Galenus cap. 3. de oſſibus: cuius ſuturæ pars poſterius tendens, ſub oſſis iugalis concauo deſinit, ibique cum ſphenoeidis ſutura communi committitur.

Vſus oſſis iugalis.

Os hoc, temporis muſculo præpoſitum, hunc tuetur. Quamuis etiam ab hoc oſſe manſorius muſculus principium ducat.

Oſſicula auditus.

Quoniam vero temporum oſſa conficiunt auditorium meatum, in quo quædam continentur oſſicula: ideo, antequam de oſſibus Maxillæ ſuperioris agamus, prius de his oſſiculis loquemur. Tria autem ſunt: quorum nullibi Galenus mentionem facit. Sed Iacobus Carpenſis duo inuenit: tertium Ingraſſias. Reſident prope in media regione illius cauernulæ, quam timpanum vocant. Primum vocatur Malleus. caudamque ſeu finem habet inſitum in interna mẽbranæ facie: caput ſurſum verſus anteriora attolitur. Huic capiti inſidet ſecundum os, quod Incus; ſeu Dens vocatur: & inſidet malleo dens parte ſua latiore, cauitate quædã malleoli caput excipiens. Crura denti gemina ſunt: quorum breuiore, craſſiore, & elatiore, timpani adhęret parieti, ea parte, qua aquę-

ductus

ductus labitur: altero longiore, graciliore, & decliui, coniungitur cum apice tertij officuli, quod Stapes vocatur: Stapes autem sua basi alteram, siue superiorem tympani fenestram claudit. Ossa hæc duplici articulo coniunguntur: primo, malleus & incus: altero, incus & stapes. Extrema autem horum ossium, vt pertinent ad articulum, cartilagine (instar reliquorũ articulorum) incrustata sunt: nec non mollibus quibusdam mẽbranulis ligamenti vice colligantur. Quia autem coniuncta sunt per articulum, necessario mouentur a portionibus quibusdam carneis, exiguis, ibidem residentibus; quæ, ceu musculi, actores sunt exigui motus illorum officulorum.

Vsus trium officulorũ.

Vsus horum ossium obscurus est; de quo varie auctores ariolantur. Nos de eo c.27. in doctrina sarcologica de auditus organo, diligenter agemus. Sufficit hic monere, ope actionis horum musculorum, speciem soni suscipi & ad interiora permeare, tum vero excremẽtis aurium locum patefieri. Stapes enim sua basi superiorem tympani fenestram claudit: nam aeris ictus, delatus in mollem substantiã delitescit: contra, per solidam & osseam substantiam, quodammodo robur & puritatem adquirit. Iam vero, dum malleus incudem mouet, & incus stapedem; superior illa fenestra nonnihil aperitur: quæ apertio facit, vt & excrementa descendant, (sic enim & abdominis musculi ad feces expellendum intestinorum expultrici opem ferunt) vt species audibilis ingrediatur. Allucinantur ergo, qui ossa isthæc ita moueri credunt, vt inuicem percussa strepitum edant: nam internus ille strepitus, externum sonum confunderet: & præterea motus articulorum omnes, etiam vehementes reliqui corporis, sine tamen strepitu, obeuntur. Hæcq; de auditus officulis.

AD LECTOREM.

E Capitis ossibus, ea quæ Caluariam cõstituunt, hactenus explicauit auctor. Restant vero maxillæ, dentes, osque hyoeides: preterea dorsi spina, scapulę, brachia, manus, thoracis costæ, clauiculæ, & sternum: tãdem coxæ, femora, tibiæ, pedesq; extremi. Quæ omnia, præcedentiũ imitatione, si diligẽs Capiuaccianorum lector fueris, attexere haud difficulter conaberis. Quin eadem ratione deinceps quoque Sarcologiæ defectum industria sarcies, opusque hoc anatomicum complebis. Vale.

CAPVT XXII.

De Partibus Dissimilaribus carneis: & primum de Cerebro.

Quæ in qualibet parte dissimulari consideranda.

AGrẽdiemur nunc Sarcologicen dissimilarium, seu partium non ossearum corporis humani: ijsq; methodum anatomicam applicabimus. In omni autem parte dissimilari, primum cognoscenda est propria functio: vt hac cognita, methodoque applicata, pateat, quidnam sit, quod habet rationem partis principalis, partis adiuuantis, partis sine qua non, & partis ad custodiam, siue tutelam.

De Cerebro.

Nomen.

In cerebro igitur primũ cognoscere oportet, quæ sit operatio cerebri. Accipimus autem cerebrum, vt est gratia vitæ, & gratia melioris vitæ, c.1. lib. 14. de vsu part. Hinc trademus definitionem, quatenus cerebrum respicit vitam: sed in explicatione definitionis, quomodo concurrat ad vitam meliorem, explanabimus.

Definitio.

Proinde cerebrum est *membrum dissimilare, genitum e propria carne, membrana, glandulis, venis & arterijs, a propria generatrice, gratia generationis spiritus animalis.*

Dissimilare vocatur, c.3. lib. de diff. morb. Partes autem similares e quibus componitur, sunt, propria caro, membranę, &c. quarum explicationem in caussa efficiente trademus: nam vt caussa efficiens diuersimode se habet circa similares partes, ita etiam apparet natura partium similarium.

Efficiens.

Ista igitur efficiens, est vis propria, quæ cerebrifica dici potest, de qua explicandum, quomodo se habeat in generatione omnium partium, e quibus cerebrũ est compositum.

1. Caro cerebro.

Caro igitur, a qua cerebrum conficitur, vocatur cerebri caro, idest, caro propria, cui similis in corpore non reperitur, c.4. lib.8. de vsu par. Hinc carni, facultas alteratrix tribuit temperiem, & id quod consequitur temperiem.

Crasis.

Temperies carnis cerebri (cum e c.8. lib.1. de sem. contineatur e solo semine) est frigida & humida, c.vlt. lib.2. de temper. vnde alimẽtum præbet pituitosum, frigidum, humidum, c.8. lib.3. de fac. alim. Frigidius & humidius cerebrum est cute: calidius autem & humidius spinæ medulla, c.3. lib.2. de temp. Hæc quidẽ de cerebri substantia intelligenda sunt, co. aphor. 2. sect.6. At vero calidum cerebri innatum, idest, spiritus insitus, est calidus: vnde frigidum cerebro inimicum, calidum amicum dicitur: quia calidum innatũ a simili conseruatur, com. aph. 18. sect.5. Si respiciamus ad spiritus in cerebro existentes, tum animales, tum vitales, qui animalium sunt materia; caliditatẽ cerebro tribuere possumus, sed adscititiam: & huc respiciens Gal. c.2. li.8. de vsu par. ait, cerebrum calidius esse quocunq; aere æstiuo. Quod sano modo intelligendum de propria temperie: cerebrum enim per se frigidius est cute, aer autem æstiuus calidior cute, minus tamen calidus cerebro. Humidum quoq; esse cerebrum traditur aph.1. & 3. sect.3. l.6. epid. com. aph. 2. sect.6. Hæc humiditas, si immoderata, est præter naturam: & si naturalis, tamen insalubris est; quia leui occasione catarrhi inuadunt.

Mollities.

Consequens crasin, est mollities: cerebri enim substantia mollior est neruo, cap.6. lib.8. de vsu par. quin etiam mollior est spinæ medulla, c.1. lib.2. de tẽper. Anterior cerebri pars mollior est parte posteriore, id est, cerebello, c.6. l.8. de vsu par. Vesalius statuit cerebrum anterius, præsertim secundum basin, satis esse durum, ita vt recte cum cerebello comparari queat, estque in parte anteriori quædam portio satis dura, nimirum corpus callosum, quod cognouit Gal. Ita ergo accipiendum Galeni dictũ, cerebrum anterius esse mollius posteriori, non absolute, sed secundum maiorem partem. Nec debuit Vesalius ita facile redarguere Galenum.

Figura cerebri.

Formatrix cerebro & cerebello tribuit figuram, similem gyris, seu spinis intestinorum, c.13. l.8. de vsu par. Plexus in cerebello sunt plures, at maiores & pauciores in cerebro.

Anterius cerebrum quibus cõstituatur.

Porro cum cerebrum diuidatur in partem Anteriorem & Posteriorem: pars anterior hæc in se continet, carnem ventriculorum, corpus callosum, seu septum, fornicem, testes, nates. Horum saltem structuram (idest, quid est) hoc in loco proponemus: caussas (idest, propter quid) alibi.

Caro ventri culorum.

Caro ventriculorum, est propria substantia, nec enim solæ cauitates ad ventriculos pertinent. Hinc Galenus ait, cerebrum affici intemperie interdum secundum ventriculos, interdum secundum corpus: si ventriculi afficiuntur dyscrasia, hæc sane non potest pertingere ad cauitates, id est, ad qualitatem, sed ad propriam carnem. c. 8. l. 3. de loc. aff.

Corpus callosum.

Corpus callosum succedit, satis durum, vnde & nomen habet: quidam a figura arcus vocant fornicem, sed improprie: oritur ex interna cerebri substantia: & residet in medio cerebri: Posterior pars corporis callosi, magis est vicina sedi anteriori cerebri. Secundum dextram & sinistram partem suam, vnit cerebri ventriculos: secundum interiorem & inferiorem superficiem, desinit in ventriculos anteriores: secundum medium, desinit in quoddam tuberculũ, quod dicitur Septum: huius septi substantia est valde tenuis, & *diaphanis*, vt videatur ob tenuitatẽ quasi membrana, & speculum, vnde quidã ob diaphaneitatem speculum vocant: oritur e medio corporis callosi (vnde patet esse portionem cerebri, quia corpus callosum est substantia cerebri; non autem membranam, vt Columbus putat) & committitur supra cerebri portionem, quæ fornix vocatur.

Septum.

Fornix.

Fornicem Galenus vocat cameram, c. 11. l. 8. de vsu par. alij arcum, seu pontem, a similitudine, posteriori enim parte duobus cruribus, & anteriori parte vno crure, se pro substernitur.

Nates.

Nates, glutia, clunes, vel testes, sunt portiones cerebri tenues, oblongæ & eminentes (vnde testes dicuntur) deducunt meatum e tertio in quartum ventriculum: sedem habet inter cerebrum & cerebellũ. c. vlt. 8. de vsu part. Quidam, minus diligentes, aliam portionem proponit, quam vuluam appellant.

Cerebellum

Cerebellum (id est, posterior cerebri pars) vndecuplo minus cerebro est: attamen quantitatem habet effatu dignam: magis latum est, quam lõgum, & profundum. Residet in parte posteriori: & secundũ orbiculos sedem habet versus spinæ medullam: & desinit in duos processus, qui cum sint similes breuibus vermib. vocãtur vermiformes. Extenditur secundum totum meatum, qui anterius cerebrum cum posteriori coniungit c. vlt. l. 8. de vsu part. Hæc de carne cerebri. Sequitur de membranis cerebri. Membranæ crasis est frigida, sicca, vt in generali doctrina diximus: hinc cerebri membranæ sicciores cute dicuntur, c. 3. l. 2. de tuen. san. Vnde & eam habet duritiem, quæ sequitur crasin frig. & siccam.

2. Membranæ cerebri.

Pia mater.

Formatrix, membranam duplicem formauit: quarũ altera tenuis, altera dura, c. 3. l. 6. de Plac. Tenuis tangit cerebri carnem secundum superficiem, penetrat etiam ad profunda, vt & cerebrum & cerebellũ tangat, vsque ad internam ventriculorum capacitatem, solo excepto corpore calloso, quod ob duritiem non munitur vel tegitur a tenui meninge, c. 8. & 12. de vsu part. Vesalius contra Galenum negauit, cerebri ventriculos obduci pia matre, id solum præstare ventriculis cerebri ait, vt deducat vasa: At vero hæc membrana tangit parietes ventriculorum, quamuis non affigatur: deinde adeo est tenuis, vt nisi summa diligentia, & ilico post mortem cadauer dissecetur, omnino flaccescat, medicosq; decipiat, vt & Vesalium. Degenerat etiam tenuis meninx in infundibulum: posteaquam enim succinxit cerebrum ad latera illius orificij, quod constituitur a duob. meatib. purgationi destinatis, orbicularem quendam processum a se producit; qui ab initio amplo & orbiculari, sensim ad similitudinem infundibuli angustetur, vnde in longam desinit fistulam, & hinc per foramina duræ meningis desinit ad glandulam, quam cerebri pituitam recipit. c. 3. l. 9. de vsu part.

Infundibulũ

Dura mater.

Dura meninx caussa est, & dura, idq; magis quã vlla membrana, maxime circa plexum retiformem, c. 16. l. 9. de vsu par. Committitur infra cerebrum, ita vt in hac parte magis crassescat, præsertim circa regionem cerebelli. Positio hæc est: licet vnica sit membrana, portio tamen posterior duplicata conspicitur, cap. 6. l. 9. de vsu part. Cranium attingit: nam secundum suturas lambdoeidem & sagittalem valide cranio annectitur; minus valide secundum suturam coronalem. Pars eius inferior, substernitur plexui, vt tantum sit interstitium inter cerebrum, & os cuneiforme, quanta est latitudo glandulę extra cerebrum existentis, c. 12. l. 8. de vsu par. c. 16. l. 9. de vsu part. Degenerat dura mater in ligamenta, qui soboles adest arteriarum soporalium supra, ad latera, & ad partes anteriores, vt sunt nares, palatum &c. 16. l. 9. de vsu p. ibi autem oriuntur hæ portiones ligamentales, vbi duplicata est hæc membrana. c. 5. l. 9. de vsu part. At Vesalius vel non intellexit, vel, quod magis credo, noluit intelligere Galenum, ait enim hæc ligamenta non esse, quia nõ oriantur ex ossibus. Respondeo, Galenum hic non loqui de veris ligamentis, quæ & vsu & re talia sunt, id est: quæ & vim habent cõnectendi, & ex ossibus oriuntur, sensuque carent: loquitur autem de ligamentis, quæ vsu saltem talia sunt, non re & secundum substantiam, id est, quæ partes connectunt, nõ autem ex ossibus, sed membrana ortum ducunt.

3. Glandulæ Cõtrarium.

Glandulæ cerebri duæ sunt: altera est intra durã meningem, altera extra eam. Quæ est intra duram, a similitudine coni vocatur conarium, & pinealis: quidam penem, seu colem vocant. Substantia eius est glandulosa, c. vlt. l. 8. de vsu part. Alteratrix eam produxit satis duram: obuoluitur tenui membrana. Formatrix eam reposuit extra vẽtriculos paulo post initium meatus, qui a tertio ventriculo in quartum procedit. Et hæc glandula incumbit testibus vocatis, & reponit sub initio vasis venosi quod procedit e quarto sinu duræ meningis, in tertio ventriculo. Vnde Galenus ait, c. 7. l. 9. de vsu part. cerebrum obtinere adenem in medio venarum. Glandula extra duram matrem, dicitur *χώνη* similitudine sphera amplæ, cap. 3. l. 9. de vsu part. Positio est, inter os palati, & duram membranam: & adhæret soporalium arteriarum propaginibus, quæ sunt satis insignes.

4. Vasa.

Vasa, id est, venæ & arteriæ sunt in locis oppositis: nam arteriæ a corde sursum feruntur ad caput, petunt eam regionem, vbi est plexus retiformis: at venæ petunt verticem capitis, c. 11. l. 9. de vsu part. Porro venæ permeãt per foramina duræ matris, sursum ad cranium & pericranium, deorsum ad tenuem meningem: coniunguntur venæ vt deducant sanguinẽ in torcular, & hinc plurimi riuuli emanant, & petunt cerebrum nutritionis gratia. Vesalius reprehendit Galenũ, quasi voluerit torculare esse corpus membranosum, cum tamen sanguis in venis, ceu loco proprio, conseruari debeat. Verum Galenus per cauitatem intelligit eam, quæ fit substantia venosa, non membranosa, ait enim ex hoc sinu prodire riuos, qui nihil aliud sunt, quam venæ, quare & cauitas illa constituta est e substantia venosa: Dum non ignorauit Galenus, proprium sanguinis locum esse venas. Arteriæ, dum adscendunt, permeant cranium, & inter cranium, duramque membranam ita distribuuntur, & ita coeunt, vt efficiant plexum retiformem, qui complectitur glandulam extra cerebrum: & ex arteriarum coalitu, nascitur alia coniugatio, quæ per foramina duræ meningis ingreditur cerebrum. Hęc de partibus Cerebri.

Totius cerebri consideratio.

Iam explicandum, quomodo generatrix se gesserit ratione totius cerebri. Alteratrix igitur, aliquo saltem modo, (hoc dico, quia nollem redargui a modernis) concurrit: nam temperamentum ab alteratrice productum, proprie pertinet ad partes similares, non ad totum, nisi per viam consecutionis, quam Auicennas vocant secundam complexionem.

Tem-

Crasis.

Temperamentum igitur totius cerebri, est potius calidum, ratione spirituum, non carnis: in passiuis potius humidum est, quia portio carnis propriæ, maxime excedit membranas & vasa, quæ ad siccum vergunt. Quoad consequens: cerebrum est molle.

Compositio cerebri.

Formatrix fecit superficiem læuem: figuram rotundam & longam. Cauitates ad quatuor redigi possunt, qui dicuntur ventriculi, duo sunt anteriores, vnus posterior, & vnus medius, præsertim circa sui dimidium. Anteriores sunt anfractuosi, oblongi, & coarctantur instar corni, qua pertinent ad nares, c.2. lib. de ven. dissect. cap.10. lib.8. de vs.p. Numero duo sunt: eam assecuti positionem, vt secundum partem anteriorem deducantur ad nasi principium, & distinguantur per septum: in parte posteriori desinunt in communem cauitatem, qua constituitur medius seu tertius ventriculus. Hic autem est meatus satis magnus, qui producitur a duobus ventriculis anterioribus, ad posteriorem seu quartum, capit.11. libr.8. de vs.p. Hic postremus, qui & tertius, & quartus vocatur magnus satis est, quamuis reliquis sit minor, cap.10. & 12. lib.8. de vs. p. situs est inter cerebellum & spinalem medullam, vbi exiguum foramen est a tertio ad hunc postremum. Meatus cerebri duo sunt, cap.3. lib.9. de vs.p. Vnus satis amplus, qui producitur e fundo medij ventriculi: alter angustus, qui non facile obseruatur; & forte male habent corpora hoc meatu destituta; producitur e meatu, qui cerebrum cerebello connectit, & producitur ad postremū meatum, vt ex ambobus fiat vnum orificium, quod recipitur ab infundibulo, in glādulam externam immissso, quæ ab osse cunei formi excipitur. Vesalius addit duos alios meatus; nec mirandum, Galenum non omnia vidisse. Voluit scilicet Vesalius duos alios esse meatus, ad latitudinem callosi corporis, secūdum eius longitudinem. Quoad magnitudinem: in homine cerebrum formatum est maximum: cerebri autem magnitudo sequitur magnitudinem capitis, cap.18. sect.3. lib.6. epid. Numero vnicum est cerebrum, non duo. Videtur tamen duplex proponi cap.6. lib.8. de vs.p. at vnicum saltem est, sed diuiditur: ea enim quę duplicia a natura formantur, similiter se habent, vt quod in vno reperitur, etiam sit in altero; sic quod in vno est oculo, etiam in altero est &c. & inter cerebrum anterius & posterius maxima est differentia. Cerebri positio est inter os. cap.13. lib.1. de tuen. san. nam eo repletur caluaria, quamuis minus in senibus, in quibus succescit. cap.1. sect.3. li.6. epid. Connectitur per arterias & venas cum corde, cap.11. lib.2. de caus. puls.

Vsus cerebri.

Finis, ob quem natura factum est cerebrum, est generatio spiritus animalis. Cum autem cerebrum sit organum multarum actionum, scire oportet, cur in definitione cerebri tantum mentio sit facta generationis spiritus animalis.

1. Organum nutritionis.

Cerebrum ergo duobus modis sumi potest: primum quatenus nutritur, & conuenit cum alijs instrumentis corporis, & sic est organum nutritionis id est, attrahit nutrimentum, retinet, alterat, & superflua expellit. Altero modo sumitur vt est instrumentum, ab alijs instrumentis corporis distinctum: & hoc modo sumptum, consideratur, vel vt est fabricatum gratia melioris vitæ, vel vt est formatum gratia vitæ.

2. Sedes facultatū principum.

Cerebrum igitur, quatenus meliorem vitam respicit, munus habet & per se, & per aliud; capit.3. lib.7. de Plac. Per se enim imaginatur, recordatur, intelligit, cogitat: per aliud vero mouet partes motus voluntario, idest, habet functiones, quæ inseruiunt alijs partibus. Hinc Galenus, con.6. lib.2. progn. præcipua cerebri ministeria esse ait, memoria ac cogitare; subseruientia idest, non præcipua, sensum & motum: principes enim functiones sunt propter cerebrum, reliquæ propter aliud. Hinc etiam cerebrum A dicitur organum actionum animalium, cap.1. lib. de vs.p. & organum principalissimum, cap.1. lib. de vs. respir. quia nimirum est sensorium sensoriorum, ca.8 lib.1. de symp. causs. cap.6. lib.8. de vs.p. excipiuntur extremitates anteriorum ventriculorum, secundum quas cerebrum non est sensoriū sensoriorum, sed organum olfactus, cap.4. lib.1. de symp. caus.

Quoniam autem cerebrum est organum facultatum principum, & non principum, de his pauca dicenda. Principum facultatum sedes & domicilium est cerebrum, nimirum rationis, actionis voluntariæ & sensitiuæ, cap.10. lib.9. meth. ca.13. lib.1. tuen. val. cap.7. lib.2. de plac. cap.4. & 5. lib.3. de loc. aff. cap.4. lib.9. de vs.p. Vnde cerebrum totius corporis gubernator dicitur. cap.7. lib. de tot. morb. temporibus. Et Pelops, Galeni præceptor, (qui iniuste reprehenditur a Galeno) voluit, cerebrum non tantum neruorum, sed etiam venarum & arteriarum esse principium, non quidem caussa originis, sed quatenus ab B vna ratione vniuersum corpus gubernatur. cap.5. lib.6. de plac.

Principiū facultatum nō principum.

Cerebrum etiam est principium facultatum non principum, cap. vlt. lib.7. de placit. per neruos enim molles, sensum tribuit, per duros sensum & motum voluntarium. Ipsum quidem cerebrum motu naturali mouetur, non voluntario, vim tamen motricem partibus tribuit. Sentit etiam noxia, non per se, sed per membranas quibus inuoluitur, ad sui custodiam, caussa vitæ, non melioris vitæ, cap.4. lib. de pleurit. At alijs partibus sensus & motus tribuuntur gratia melioris vitę maxima e parte: dicimus maxima e parte, quia sensus quidam, & motus etiam nōnullus excipitur: Sensus enim tactus (& gustus quatenus est tactus) respicit & vitam quatenus per eum partes sentiunt noxia, eaque expellunt, gratia vitæ: & respicit meliorem vitam, quatenus obiecta tactilia C sensui interiori offert, cum nihil possit esse in intellectu, quin prius sit in sensu: Tactus sensus, gratia vitæ, residet in omnibus corporis partibus, quæ neruos suscipiunt; at tactus, gratia melioris vitæ, potissimum pertinet ad manum, quæ organum est, non solum apprehensionis, sed etiam tactus, quatenus tactus accipitur gratia melioris vitæ. Sic quidam motus voluntarius, vt respiratio (quæ fit a cerebro) vitā respicit, c.6. lib. de vs.p. cap.7. lib.4. de loc. aff. gratia enim respirationis cor refrigeratur, & proinde vita conseruatur. Et hoc modo intelligendus Aristoteles, inquiens, cerebrum gratia vitæ esse genitum, propter refrigerationem cordis; nō quod a cerebro per partem post partem cordi communicetur frigiditas (vt satis inepte Galenus Aristotelem redarguit, quod pace ipsius dixerim) sed quod cerebrum caussa sit respirationis. Hoc ipsum etiam Galenus cognoscēs, D cap. vlt. lib.7. meth. ait, cerebrum par habere momentum ad vitam cum corde, gratia respirationis scilicet, non gratia craseos: nam dempta respiratione homo moritur; at crasis cerebri non est ita necessaria ad vitam, quemadmodum cordis; nam ob intemperiem cordis (quod vitæ est principium, in quo generatur calidum innatum animæ vinculum) citius moritur homo, non ita cito ob cerebri intemperiem, multo tardius ob intemperiem iecoris, t.47. lib.2. de ratione vict. t.2. & 5. lib.1. prorhet.

Sēsus & motus interdū non tantum meliorem vitam, sed etiā vitam, respiciunt.

3.

Gratia vitæ, cerebrum obit quattor functiones naturales, attractionem, retentionem, concoctionem, expulsionem.

Hactenus cerebrum tripliciter considerauimus, primum vt est organum nutritionis: secundo, vt respicit meliorem vitam: tertio vt respicit vitam. Quæ omnia iam plenius & distinctius persequemur.

1. Actiones cerebri, quatenus est organum nutritionis.

Cerebrum ergo quatenus est organum nutritionis, vt quodlibet membrum viuens, attrahit, retinet, expellit superuacua, tenuia quidem per suturas, crassa vel pituitosa præcipue per os: alterat etiā alimentum,

tum, & in suam substantiam conuertit. Quia autem cerebrum est organum magnum, copioso eget alimento: at Aristoteles cap.7.lib.2.de part.animal.ait, in cerebrum non produci sanguinem copiosum, sed exiguum, tenuem, sincerum, id est, sine bile, non calidum: vnde huic sanguini cerebri, ca.10.lib.2.de part. an. proponit sanguinem calidiorem. Aristoteles fuit diligētissimus, & fortassis diligentior Galeno: vt impossibile sit, callere anatomiam sine Aristotele: nec tamen hoc in loco pugnat cum Galeno: nam Galenus respicit ad sanguinem copiosum, a iecore in caput (viscus magnum) delatum; quod pituitosum existens, maiori e parte degenerat in excrementum crassum, pituitosum; minori autem e parte mutatur in sanguinem tenuem, temperatum, e quo cerebrum alitur. Aristoteles vero respicit ad alimentū purum, virtute alteratricis e copioso illo sanguine confectū, & productum; vnde & cap.10.lib.3.de partibus animal.ait, e venulis extremis produci vaporem sanguineum: e quo concrescente, nutriatur & augeatur cerebrum: non autem respicit ad illud alimentū, quod a iecore in caput defertur.

II. *Actiones cerebri, quatenus respicit meliorem vitam.*

Secundo, cerebrum caussa melioris vitæ, duplex obit munus, vnum per se, alterum per aliud, cap.3. lib.7.de Plac. Munus per se, vocatur, quod cerebrum in seipso obit, non extra, vt imaginatio, memoria, intellectio: Per aliud, quod fit quidem cerebri virtute, sed extra cerebrum, vt sensus & motus voluntarius. Hinc cerebrum, caussa melioris vitæ, est organū animale, non naturale, cap.1. lib. de vtilit.puls. & quidem organum animale principalissimum, ca.vlt.lib. de vs.respir. & sensorium sensoriorum, cap.8.lib.1.de sympt.caus.

Quomodo cerebrum sit principiū sensus: scilicet ratione iudicij, sed nō vt medium recipiens.

Porro cerebrum secundum philosophos & medicos esse organū facultatum principum, ac non principum, facile probari potest. Nam Galenus ca.6.lib. 8.de vs.part. ait, animal nō sentire, nisi alteratio, quæ fit in quolibet sensorio, producatur in cerebrum. Secundū Aristotelem & sensatio pertinet ad cerebrum licet caussa sensationis, id est, ipsa receptio ad cerebrum non pertineat. Sic verbi gratia, cerebrum non est medium tactus (hoc enim est caro, cutis, partes neruosæ) quia cerebrum contrectatum non sentit, cap.7.lib.2. de part. Quomodo autem cerebrum sensus sit expers, declaratur, ca.10. lib.2. de partib. quod scilicet cerebrum non contineat caussam sensus, id est, receptionem (ad sensionem requirūtur receptio & iudicium: receptionem vocat philosophus caussam sensionis sine qua non, quæ iudicium præcedit) sed sit sensus expers, vt excrementum, quod nihil sentit, quomodocunque afficiatur. Cerebrum ergo licet non sit remedium recipiens, non tamen omnibus modis sensus expers statuendum. Hinc manifestius philosophus, cap.10.lib.2.de part. ait: cerebrum

Cerebrū est, quo sentimus.

parte capitis priore cōtineri, quomodo sit illud principium quo animal sentit, quomodo sensus a corde proueniat, quod priori parte sit commissum. His verbis caussam reddit philosophus, cur in priori parte locetur cerebrum hoc modo. Illud principiū, quod est in parte priori, est quo animal sentit: cerebrum est in parte priori: ergo cerebrum est quo animal sentit. Propositio probatur, quia sensus a corde prouenit, quod parte priori collocatur: vnde colligendum quod etiam a cerebro procedat sensus, quia in anteriore parte collocatur; alias vana esset ratio Aristotelis. Sensus ergo prodit a corde, & a cerebro: a corde,

Sensus prodit & a corde & a cerebro.

quatenus ab hoc facultas communissima procedit, quæ in sensitiuā postea degenerare potest: a cerebro etiam [illegible] prodit, quatenus ab hoc procedit facultas minus communis, reddita animalis, quæ postea in determinatis sensorijs determinata euadit. Fieri
›› potest, vt hæc mea explicatio non sit bona, attamen
›› non prorsus erit inutilis, quia alij excitabuntur: te-
›› stor enim Deum, me neminem vidisse, neque habere

A Aristotelis explicatorem. In hunc plane sensum ibidem Aristoteles addit: partes sanguineas sentire, id est, partes anteriores, quæ venas habent, & in quibus cerebrum residet, non autem occiput, quod venis est vacuum. Et cap.10.lib.4.de part. ita scribit: naturam sensus quosdam in cerebro collocasse, quoniam sanguis cerebri temperatus sit, & idoneus ad cerebrum tepefaciendum, & ad sensuum tranquillitatem & integritatem. Quorum verborum hæc est vis: cor non esse idoneum ad sensationem, quoniam in eo generatur spiritus vitalis, feruens: cerebrum autem idoneum esse ad sensationem, quoniam in eo generatur spiritus animalis, frigidus, vnde natura sensus nonnullos in cerebro locauit, quia sanguis eius temperatus est. Per hos vero sensus in capite positos Aristoteles potissimum intelligit visum & auditum: nam ca. 10.li.2.de part. ait, tactum & gustum aperte e corde dependere, olfactum medio modo se habere, auditum & visum maxime in capite positos esse. Respicit hic philosophus ad iudicium, ad sensorium iudicans; (nam ad sensationem opus est receptione & iudicio) quod in visu & auditu est externum, nimirum oculi & aures; in olfactu non est ita extimum, nimirum carūculæ mammillares, in tactu autem est intimum: ideoque olfactum medio se habere modo philosophus dixit.

Quomodo Aristoteles dicat, naturā sensus quosdam in cerebro collocasse.

B

Dubium.

Dubitatur autem, cur Aristoteles dixerit saltē de gustu & tactu, quod a corde pēdeant, cum tamen ex ipsius sententia omnia a corde oriantur, tanquam a sede facultatis communissimæ? Responsio. Cor, prout est domicilium facultatis cōmunissimæ, est origo omnium sensuum: si vero respiciamus & facultatem minus communem, id est, ad sensum communē pertinentem ad cerebrum, differentia est inter tactum & alios sensus, primum enim tactus sensorium iudicans, non est extra, sed intra cerebrum; at reliquorū sensuum sensorium & recipiens & iudicans, est extra cerebrum; deinde calidum innatum, quo vtitur sensorium tactus, nō generatur in capite; at calidum innatum, quo sensoria reliquorum sensuum vtuntur, gignitur in capite: hinc tactum a corde, reliquos sensus a cerebro pendere statuit Aristoteles. Declarandum id est, quomodo calidum innatum reliquorum sensuum generetur in capite. v.g. quoad visum, eius calidum innatum, permistum habet spiritum animalem, qui generatur in capite: auditus sensorium permistum habet aerem, cuius perfectio fit in capite, vt infra demonstrabimus: olfactus calidum innatum, habet permistum vaporem, qui ex aere in capite generatur: gustus (quatenus propria ratione consideratur, non vt quidam tactus) gustus, inquam calidum innatum permistam habet humiditatem aquosam, saliualem, quæ in capite generatur in corporibus glandulosis ad linguam pertinentibus. At tactus organum suum habet calidum innatum, quod non generatur in capite, id etiam quod permiscetur cum calido innato: tactus non generatur in capite, sed in corde, nihilque aliud est, quam calor cordis, ad organum tactus influens. Hic Aristoteles, in lib. de sensu & sens. ait sensorium tactus esse in corde, quia facultas tangendi sit terræ: i. quia organum tactus recipiens sit terreum, (non enim loquitur de vltimo organo iudicante, sed de recipiente, de carne.) Non dixit tactus sensorium esse cor, sed in corde: instrumentum enim sine quo non potest fieri receptio, non est cor ipsum, sed calor e corde fluens, quia cerebro frigido tribui non potest: vnde Aristoteles addit, cor cerebro opponi, vt calidissimum.

Differentia inter tactum & reliquos sensus.

C

D

Cutis, caro, &c. non est instrumētū, sed medium tactus.

Hic vero & illud obseruādum est, sensum tactus, secundum iudicium, nequaquam fieri in cute, carne, neruis, parte neruosa, vt quidam statuunt. Sensus enim tactus est quædam functio propria, pertinens ad vnicam tantum partem; sicut visio tantum pertinet ad oculum, auditio ad aures. Et propterea

Aristoteles

Aristoteles cap. 10. lib. 2. de anima, dicit, tactum non fieri per medium externum, vel aerem, vel aquam, vt alij sensus, sed per medium, quod est in corpore. Vnde colligitur cutim, carnem & similes partes, non esse sensorium tactus iudicans, sed habere rationem medij. In hanc sententiam, cap. 2. lib. 3. de anima, inquit; carnem nõ esse vltimum instrumentum sensus, nam vltimum est illud quod iudicat. Ratio demonstratiua est: quia sensibile, positum supra instrumentum, non sentitur; at caro contrectata sentit: ergo non est instrumentum tactus, i. non indicat.

Obiectio.

Contra hæc dubitatur problem. 18. sect. 3. in quo Aristoteles dicit, tactum imitari visionem, sicut enim visio fit per oculum, ita & manus ad tactum concurrit. Respon. tactum non omnibus modis imitari visionem, sed tantum quoad receptionem: nam ca. 10. libro 2. de part. animal. euidenter statuitur, nequaquam in partibus extimis fieri iudicium.

Alia obiectio.

In Galeni etiam scriptis dubia quædã occurrunt. Nam cap. 16. lib. 7. de plac. scribit. Galen. tactus instrumentum esse terrestre, visionis igneum; & hæc instrumenta, quatenus alterationem percipiunt, neruos participare, quibus verbis statui videtur, iudicium pertinere ad partes neruosas, cutim, &c. maxime, quia subdit Galenus alterationem non esse sensum, sed dignotionem alterationis, quæ fiat in parte, quatenus neruo prædita est. Resp. Galenus tanquam medicus, seu artifex sensatus, dignotionem obiecti tactilis, ascribit medio, nimirum parti neruosæ: idque prout medicus, non sine ratione; quia in curatione medicamenta, caussa doloris, applicantur medio: vnde medium vocatur sentiẽs, quia per suam receptionem & alterationem in caussa est, vt statim facta alteratione, fiat etiã iudicium, sed in parte intima. Medium vero tactus neruos obtinere necessariũ est: nã quia hoc mediũ terrestre est, beneficio neruorum ita alteratur, vt sit accommodatum membrũ, per quod alteratio percipitur: membrum contra, quod nerui particeps non est, non est idoneum, vt afficiatur ab inuasione corporis terrestris, sicut Galenus capit. 6. lib. 7. de pla. ait, e quo loco manifestissimum est, ipsum non ad iudicium: sed ad receptionem respicere, quæ tamen est caussa, sine qua iudicium fieri nequit. Quod si quis asserere velit, iudicium fieri in cute, parte neruosa, &c. nescio sane, quomodo is tueri possit Gal. cap. penul. lib. de diff. morb. vbi ait, cutim tantum esse destinatam ad vsum, nec habere operationem propriam.

Medicorũ authoritates. Cerebrũ esse sedem facultatum principum.

Hactenus ex Aristotele, philosophorum principe, demonstratum est, cerebrum esse organum, per se principum facultatum, & per aliud non principum: Iam idem e medicis astruemus. Quantum enim ad facultates principes, ait Galenus cap. 10. lib. 9. meth. cerebrum esse domicilium facultatis ratiocinatricis: quod etiam fatetur cap. 4. & 5. lib. 3. de loc. aff. ca. 4. lib. 9. de vs. p. item cerebrum præsidere sensui, & motui voluntario, cap. 10. lib. 9. meth. prætereа cerebrum esse principium facultatis gubernantis, quatenus scilicet corpus a cerebro gubernatur caussa melioris vitæ, nam caussa vitæ, gubernatur a corde, cap. 7. lib. de tot. morm. temp. Sic Hippocrates lib. de sacr. morb. ait, e cerebro nos sapere, intelligere, videre, audire, cognoscere turpia, pulchra, honesta, &c. item insanire, delirare, timere, angi: iudicium enim non ad cor pertinet, sed ad cerebrum; quia sapientia, & intellectio, requirit organum tẽperatum, quale est cerebrum, non calidius, quale cor & spiritus vitalis; si enim aer ingrediatur cerebrum, non calefit, sed retinet vigorem suum: at, si aer per inspirationem cor petit, transeundo per pulmones alteratur, vnde vires suas seruare nequit, & hinc fit, vt non cor, sed cerebrum, optimum sit intellectionis organum. Attamen Hippocrates lib. de corde, ait, mentem hominis in sinistro cordis ventriculo sitam esse, similiterque rationem & memoriam. Quod dictum eo modo intelligendum, quo Aristotelis verba supra explicauimus: ad cor enim pertinet facultas communissima, quæ a digniori potest mens vocari: facultas vero determinata, quæ operatur, necessario pertinet ad cerebrum, quod non ita calidũ est, vt cor, sed particeps spiritus animalis temperati.

Cerebrũ esse organum facultatum nõ principum.

Porro cerebrum etiam organum est facultatum non principum: nam per neruos molliores tribuit sensum, per minus molles, & sensum, & motum voluntarium, cap. vlt. lib. 7. de Plac. Licet autem cerebrum sit origo sensus & motus voluntarij: ipsum tamen cerebrum nec mouetur motu spõtaneo, sed naturali; nec sentit, caussa melioris vitæ, etiamsi caussa vitæ sentiat noxia, qui tamen sensus potius ad membranas cerebri, quam ad cerebrum ipsum pertinet, capit. 4. lib. de plen. Hactenus ergo docuimus, cerebrum, quatenus respicit meliorem vitam, per se obire functiones principes, per aliud vero sensum & motum voluntarium.

3. Actiones cerebri, quatenus respicit vitam.

Postremo, si cerebrum sumatur, quatenus respicit vitam, quatuor obit functiones: nam attrahit, retinet, concoquit, expellit: non autem loquimur iam de his functionibus, quatenus nutritionem ipsius cerebri respiciunt, sed prout cerebrum ab alijs mẽbris distinctũ edit operationes. Attractio & expulsio, nihil aliud sunt, quam motus cerebri euidens, qui cum sit perpetuus, non est voluntatis, sed vitæ, ca. 13. lib. 6. de vs. p. Mouetur enim cerebrum, vt per dilatationem attrahat, recipiat aerem, qui velut inspiratio cerebri est, cap. 5. & cap. vlt. lib. de orig. odoratus. Licet enim cerebrum per se sit frigidum, propter retentionem tamen spiritus vitalis, quem a corde suscipit, calefit, vt aliquo egeat refrigerio, c. 4. lib. de orig. odor. Rursus per motum compressionis, expellitur portio fuliginosa calidior, vltra etiam spiritum animalem in ventriculis contentum, (nam qui in substantia cerebri continetur, est organum facultatũ principum) transmittit, scilicet ad oculos, cap. vlt. lib. 3. de pla. Contrarium videtur statuere Gal. cap. 4. libr. de orig. odo. nam ait per compressionem fieri attractionem, per dilatationem vero expulsionem. Responsio. Hæc a Galeno dicuntur, non ratione ipsius cerebri, sed respectu capitis, siue spatij, quod est inter cranium, & cerebrum: nam dum comprimitur cerebrum, repletur illud interstitium, ne detur vacuum; contra, si cerebrum dilatatur, ex illo spatio aer extenditur. Ex his ergo patet, quomodo motus cerebri, nimirum attractio, & expulsio, referatur in spiritum animalem: nam attrahitur aer, e quo fit animalis spiritus; per expulsionẽ vero expellitur impurus aer, & transmittitur spiritus animalis. Similiter & retentio necessaria est, vt aer in spiritum animalẽ conuertatur. Concoctio denique seu alteratio, nihil aliud est, quam generatio spiritus animalis: quæ præcipua est cerebri actio, in quam reliquæ omnes referuntur. Hinc cerebrum dicitur fons animalis spiritus, cap. 5. lib. 12. meth. quia in ventriculis cerebri, spiritus animalis nascitur, cap. 3. lib. 7. de plac. cap. 8. lib. 7. de vs. p. c. 11. lib. 8. de vsu p.

Attractio, & expulsio.

Retentio. Concoctio.

Quomodo Aristoteles dicat, cor a cerebro refrigerari.

Nec hoc Aristoteles ignorauit: nam cap. 7. lib. 2. de par. animal. inquit, cerebrum genitũ esse ad salutem naturæ, idest, gratia vitæ: cum enim cordis calor sit igneus, ad hunc moderandum, natura cerebrum frigidum est molita, operatio enim potius fit a mediocri calore, cum perfectio in mediocritate consistat. Sic cap. 16. lib. 1. de hist. anim. ait cerebrum datur esse omnibus animalibus sanguineis, quæ calida sunt, & spiritum gignunt feruidum, qui eget cerebro refrigerante, idest, conuertente spiritum vitalem in animalem. Item, cap. 4. lib. 2. de gen. anim. inquit, naturam ob cordis calorem supra constituisse frigidum & humidum cerebrum: innuens, spiritum vitalem sursum ferri ad caput, ibique refrigerari, & in spiritum

tum animalem verti sine quo vita consistere nequit; quamuis spiritus animalis non solum ad vitam, sed etiam ad meliorem vitam conferat, cap.2.l.2. de partibus. Ex his facile constat, sententiam Aristotelis fuisse, generationem spiritus animalis spectare ad cerebrum, gratia vitæ.

Contra Galenu, nō Aristotelis confutationem.

Verum redarguendi cōsuetudo etiam Galeni tempore viguit, hominesque finxere aliud, quam auctores proposuerāt: nam Galenus cap.2.libro 8. de vs.p. contra Aristotelē insurgit, quasi statuerit, cerebrum refrigerare cor remotissimum. At tam imprudens Aristoteles non fuit; sciuit enim omnem actionem fieri per contactum; cerebrum autem cum non tangat cor, non potest id refrigerare. Hoc igitur voluit philosophus, cerebrum frigiditate sua, in cordis calorem igneum agere, dum verū spiritum vitalem, non quidem in corde existentem, sed iam deductum in cerebrum, ita moderatur & attemperat, vt eum in animalem conuertat, actione per contactum. Maxime ergo Galenus aduersus Aristotelem nugatur, dū magnum dicit esse interstitium inter cor & cerebrum: rationesque a Galeno allatæ prorsus nihil valent. Hactenus ergo ex Aristotele & Galeno patet, generationem spiritus animalis, esse præcipuam cerebri actionem.

CAPVT XXIII.

De explicatione methodi anatomicæ ad cerebrum.

Applicatio methodi, ad cerebrum.

DEinceps methodum anatomicam cerebro applicabimus. Hoc autem fieri non potest, nisi constet, quæ sit operatio cerebri; quæ, vt iam demonstrauimus, caussa melioris vitæ est ratiocinatio, caussa vitæ, est generatio spiritus animalis. Quamobrem explicandum restat, quomodo cerebrum, et secundum totum, & secundum partes; ad has functiones obeundum concurrat. Partes sunt, caro, membranæ, glandulæ, venæ, arteriæ: nerui proprie non sunt partes cerebri, vt ea quæ iam proposita sunt: sed saltem secundum Auicennam virgulta sunt a cerebro prodeuntia.

1. Caro, præcipua pars cerebri.

Quantum ergo ad carnem attinet, hæc præcipua est pars cerebri, (supra diximus, inuestigata instrumenti actione, proximum esse vt quæratur, quænam pars sit præcipua) & præcipua caussa operationis, id est, tum ratiocinationis, tum generationis spiritus animalis; nam ea pars dicitur præcipua, cum similis in toto corpore nulla reperitur. Hinc Galenus cap.3. lib.7.de plac.ait, cerebrum esse animæ sedem & organum, non secundum ventriculos, sed secundū corpus seu carnem. Et cap.4.lib.9.de vs.p.ait, ratiocinatricem habitare in cerebro, non in cauitatibus, inque cerebri corpore seu carne, spiritum animalem plurimum cōtineri, qui qualitatis proprietate agat, quam proprietatem per concoctionem sit adeptus. Ex quibus verbis 4. colliguntur. Primum cerebri carnem ,, esse commune domicilium & organum, quia cere- ,, brum est id quod ratiocinatur, ac discurrit. Secun- ,, do, spiritum animalem in carne contentum, esse instrumentum ratiocinatricis; in ventriculis autem cerebri contentum, esse organum sensus & motus. Tertio, spiritum esse organum, per propriam qualitatem & temperiem. Quarto, spiritum concoqui & generari a carne, dum e vitali in animalem mutatur.

Crasis.

Quoniam igitur caro est præcipua pars cerebri, iam oportet videre, per quid concurrat: nimirum per crasin, per id quod consequitur, & per id quod accidit. Quoad temperiem, Galenus ait, cap.13. lib.8. de vs.p. intellectionem non sequi cerebri compositionem, sed bonam carnis cerebri temperiem: nā præcipua functio, fit a tēperie, tanquam ab organo principali, non vt ab agente principali, quod est anima: est autē cerebrum intellectionis organum, vt quod; A nam cerebrum est, quòd intelligit. Præter hanc autem Galeni auctoritatem, ratio addi potest, e c.6.li.8. de vs.p. vbi dicitur, cognitionem non fieri, nisi organa alterentur: animal enim non sentit, nisi alteratio fiat a cerebro in sensum externum, & a sensu in cerebrum; verbi gratia, nihil assequimur ex alteratione crystallini, nisi princeps animæ facultas, sensus externi alterationem sentiat: quia ergo opus est alteratione sequitur temperiem esse necessariam. Porro cū crasis carnis cerebri sit frigida & humida: cerebrum per frigiditatem spiritum vitalem attemperat, insuper caussa est, ne cerebrum ita facile inflammetur, ex assiduo motu, e motibus neruorum & spirituum; e passionibus sensuum. Humiditatis autem beneficio, cerebrum non siccatur, licet assiduo moueatur; præterea per humiditatem bonam figuram assequitur, vt ait Auicennas, nam humidum facile figuram admittit. Sic ergo cerebri caro confert per temperiem.

B

Mollities.

Consequens crasin est mollities, propter quam cerebrum facile mutatur, facile suscipit, & alteratur: connexa autem est aliqua viscidítas, vt nerui e cerebro prodeuntes firmi essent, ac stabiles, cap.6. l.8. de vs.pa.

Spiræ gyri.

Tandem id quod accidit, vel communiter accidit carni cerebri & cerebelli: vel priuatim vnicuique. Communiter ergo concurrit cerebrum & cerebellum, per spiras & circumuolutiones, quæ viæ sunt spiritus animalis, c.3.l.8. de vs.p. Columbus alium vsum addit: ait enim spiras a natura conformatas esse, vt cerebrum esset leuius, & facilius moueretur: Quod verisimile quidem esset, si motus cerebri esset voluntarius, at est naturalis. Vesalius inquit, per spiras sustineri cerebrum, ne ob mollitiem concidat: Præterea idem ait, beneficio spirarum nutriri tenuē meningem, quæ vasa seu venas habet freqūētes, per quas alimentum distribuitur. At hic vsus non omnino admittitur, quia sanguis facile, etiam sine spiris permeare potest, per raram cerebri substātiam. Ego alium vsum addo, cerebrum per spiras separari, vt sanguis non ita facile fluat, ac elabatur, sed potius detineatur, magisque concoquatur, ac in semen, seu alimentum cerebri mutetur; cerebrū enim vt membrum spermaticum, semine nutritur: Hinc frequentiores spiræ in cerebro sunt, quam in cerebello: quia enim cerebellum crassius est & durius, nutritur e sanguine magis elaborato, quem diutius detineri necesse est, per plures spiras.

C

Corpus callosum.

Priuatim autem in cerebro oportet perpendere, callosum corpus, septum, fornicem, testes, & nates, quæ omnia nihil aliud sunt, quam caro cerebri. Corpus callosum, vtile est per id, quod consequitur, nimirum per duritiem, qua cerebrum sustinet, ne concidat: hinc, si corpus hoc reddatur mollius, cerebrum collabitur, & actiones eius confunduntur: vnde in vitijs cerebri non semper ad vapores cōfugiendum, vt vulgares medici faciunt. Præterea hoc corpus callosum concurrit per situm, quatenus dextram cerebri partem connectit cum sinistra. Denique hoc corpus per situm suum cōcurrit, quatenus per medium septum attollit fornicem, ne vētriculi comprimātur: & propterea maxime confert ad custodiam: vnde si accidat, hoc corpus non recte esse collocatum, idest non proximum esse septo, vt per medium septum nō attollat fornicem; comprimuntur ventriculi, maleq; habet cerebrum.

D

Septum.

Septum concurrit per situm: dum diuidit sinistrum ventriculum a dextro: præterea per eundem situm, dum attollitur a corpore calloso vicino, attollit fornicem.

Fornix.

Fornix per situm infra callosum corpus, instar fornium ædificiorum, incumbens cerebrum sustinet, eideoq;, si figuram suam nō seruet, facile cerebrum collabitur, maleque suas obit functiones, c.11.l.8.de vs.p.

Testes.

Testes seu nates, per duritiem & situm, ita custodiunt meatum, qui est e ter-

tio

do ventriculo in quartum, ne claudatur.

Cerebellum, pcessus vermiformes. Priuatim in cerebello considerantur, cum ipsum cerebellum totum, tum processus vermiformes, in quos desinit. Cerebellum totum, vt Auicennas monet, per crasin suam spiritum animalem perficit: hinc ratione generationis spiritus animalis, idest gratia vitæ caro cerebelli est præstantissima, licet gratia melioris vitæ non sit præstantissima: præterea cerebellum secundum suum situm, sedemque orbicularem, maxime confert gratia spinalis, medullæ c. vlt. l. 8. de vs. p. Processus vermiformes cerebelli, per duritiem concurrunt ad tutelam: per situm vero concurrunt ad transmissionem spiritus animalis, quatenus e medio ventriculo transmittitur in posteriorem. Hæc de carne cerebri.

2. Membranarum cerebri vsus. Tenuis. Membranæ tutelam præstāt: harum duæ sunt. Tenuis tribus modis consideratur, primum, vt membrana: secundo vt degenerat in ligamenta: tertio, vt degenerat in infundibulum. Si primo modo sumatur, concurrit per duritiem, vt instar cutis tegat cerebrum: & præterea, vt instar mesenterij, colligat vasa, c. 8. l. 8. de vs. p. cap. 3. l. 7. de plac. & hic præcipuus est vsus. Secundo quatenus hæc membrana degenerat in ligamenta, ligat processus vermiformes cum partibus, ne in assiduo motu meatus clauderetur, cap. vlt. l. 8. de vs. p. Tertio, quatenus tenuis membrana in infundibulum degenerat, conducit ad tutelam, proût sc. in caussa est, vt crassum & pituitosum cerebri excrementum expurgetur, c. 7. l. 9. de vs. p.

Duræ vsus. Dura meninx est tegumentum cerebri, & per duritiem & per crassitiem suam est propugnaculum, ne a cranio lædatur, vel tenuis meninx, vel ipsa cerebri substantia, c. 9. l. 8. de vs. p. Hinc crassior facta est, vbi opus est maiori tutela, vt circa plexum retiformem, vbi substrata est cerebro copiosiori: sic enim præcauet, ne arteriæ, plexusue retiformis comprimantur, c. 16. l. 9. de vs. p. Est etiam crassior iuxta cerebellum, ad maiorem custodiā: quia cerebellum est pars principalissima. Cōducit quoq; per situm: primum enim quatenus duplicata est, facile venas recipit, ca. 6. l. 8. de vs. p. c. 5. l. 9. de vs. p. deinde per situm seiungit cerebrum cerebello, contractus enim mollis durisque corporis sine medio non est tutus: vnde hęc membrana cerebrum & cerebellum complectitur; & correspondet pleuræ in medio ventre, peritonæo, in inferiori, cap. 3. lib 7. de plac. Sustinet etiam plexum, ne ita compatiatur ab ossibus, c. 16. l. 9. de vs. p. Denique per situm vtilis est, vt pertingit ad suturas, c. 7. li. 9. de vs. p. portio enim ad sagittalem pertinens, prohibet ne meatus vermiformis a cerebro grauetur: portio spectans lambdoeidem, sursum trahit corpus, ne ventriculus posterior concidat: tandem portio coronalem spectās suturam, attollit medium ventriculum, ne a cerebro comprimatur. Per connexum cum cranio dura membrana in caussa est, ne cerebrum collabatur, dum in suo motu deorsum fertur, cap. 16. l. 9. meth.

Glandularū vsus. Quoad glandulas: Conarium intra cerebrum situ ad custodiam, non ad actionem est genitum: stabilit enim vasa, ac replet diuisiones venarum, c. vlt. li. 8. de vs. p. Choanea, quæ intra cranium quidem est, sed extra cerebrum, sub hoc tamen posita, & ipsa ad custodiam facta est: recipit enim excremētum crassum & pituitosum, non repente, sed sensim defluens c. 5. l. 9. de vs. p. Vesalius ait, glandulam hanc trahere excrementum, propter familiaritatem, quam cum eo habet. At hoc falsissimum est: non enim glandula attrahit, sed suscipit. Durities eius facit, vt perferre & sustinere queat excrementum illud pituitosum. Iuuat etiam hæc glandula, ne os ita lædatur ab hoc excremento: dum enim glandula repleta est, effluit hoc excrementum per latera, sc. per foramina existentia in basi caluariæ. Hic priuatus huius glandulæ vsus est: præter quem etiam communem glandularum vsum obtinet, dum diuisionem arteriarum soporalium custodit.

4. Venarum vsus. Venæ conferunt ad nutritionem: & sunt etiam in caussa, vt fiat coniunctio partium cerebri cum dura meninge, cap. 6. lib. 9. de vs. p. Quomodo autem concurrant venæ per duritiem, per conformationem, patet e doctrina de venis.

5. Arteriarū vsus. Arteriæ, præter communem vsum, quem alijs pręstant partibus, id peculiare hic habent, quod formant plexum retiformem, cap. 10. lib. 16. de vs. p. secūdum quam rationem conducunt ad nutritionem, aut si proprie loqui licet, ad generationem spiritus animalis, hic enim alitur, partim ex inspiratione, partim ex eo quod suppeditat plexus retiformis, quod nihil est aliud, quam spiritus vitalis, & sanguis tenuis, ac spirituosus, cap. 5. lib. 12. meth. Hinc plexus ille continet sanguinem purum & tenuem, cap. 17. libr. 6. de vs. p. pro generatione spiritus animalis, cap. 4. lib. 9. de vs. p. Hac de caussa propter tutelā plexus hic (qui est quasi cauernula) abductus est crassa membrana. Sic omnia conspirant in generationem spiritus animalis. Hæc de partibus cerebri.

Totius cerebri vtilitas. Totum cerebrum concurrit ad ratiocinationem, & generationem spiritus animalis, per compositionem & operationem. Nihil dico de crasi, nihil de eo quod crasin sequitur: nam hæc pertinent ad partes similares.

Compositio. Per compositionem, id est, per id quod accidit, cerebrum conducit ad intellectionem: nam cap. 7. li. 3. de loc. aff. ait Gal. si accurate considerentur, quæ per dissectionem apparent, nos cognoscere cerebrum ratiocinari & memorare. In partibus dissectis (de quibus hic loquitur Galenus) non videmus crasin, sed compositionem: hæc ergo respicit meliorem vitam. Compositio autem hæc consideratur dupliciter: primum ratione partium compositionis, quales sunt, superficies, figura, meatus, cauitas, magnitudo, numerus, situs: deinde ratione totius compositionis, quæ ex his omnibus resultat.

Superficies. Per superficiem leuem, vt ait Auicennas, concurrit cerebrum: vt facilius recipiat, vnde melior sit actio: nam vbi melior receptio, etiam melior actio.

Figura. Per figuram circularem, seu sphæricam (quę capacissima) cerebrum redditur capax aeris, spiritus vitalis, sanguinis, vt copiosus ex his generetur spiritus animalis. Præterea per hanc figuram concurrit ad tutelam: hæc enim figura, minimum iniurijs est obnoxia.

Ventriculi. Per cauitates, seu ventriculos, cerebrum perficit materiam spiritus animalis, eamque exacte in spiritum animalem mutat, capit. 8. lib. 7. de vs. p. Concurrunt autem ventriculi ad spiritus animalis generationem, per figuram, numerum, magnitudinē, & situm. Figura orbicularis est, maxime circa mediam regionem: hæc enim figura & difficulter patitur, & est capacissima, cap. 11. lib. 8. de vs. par. Numerus ventriculorum is est, vt perfectissime spiritus animalis elaborari queat: quod enim non fit in vno, id fit in reliquis. Per magnitudinem, concurrunt ventriculi ad retentionem copiosæ materiæ capit. 11. lib. 8. de vs. p. Quoad situm, cerebrum alio modo concurrit per anteriorem, alio per posteriorem, alio per medium. In anteriori enim parte duo sunt ventriculi, per quos fit inspiratio & exspiratio: & præparatio & confectio spiritus animalis; secundum Auicen. & Gal. cap. 10. lib. 8. de vs. p. incipit in his spiritus concoqui, sed non e toto concoquitur. Galen. alium addit vsum, secundum partes ad nares pertinentes, inquit enim esse organa excrementorum, & sensorium olfactus, c. 10. lib. 8. de vs. p. cap. 4. lib. 1. de symp. cauf. Duo enim sunt hi ventriculi ad tutelam, vt vno vulnerato, alter munia obire queat necessaria. Hinc apertissimū, Galenum male refutatum esse a Vesalio. Medius ventriculus vtilis est, primum, quia (ca. 11. lib. 8. de vs. p.)

coniungit

coniungit interiores ventriculos cum posteriori, vt per eum, ceu magnum meatum, spiritus animalis, ex anterioribus ventriculis in posteriorem transumi possit: præterea in hoc ventriculo concoctio spiritus animalis magis perficitur, secundum Auicennam. Postremus ventriculus, spiritum in anteriorib. confectum suscipit, cap. 11. lib. 8. de vs. p. nam sub capite nerui hinc diffunduntur, & hinc spinalis medulla, vt opus sit copioso spiritu. Hinc cap. 13. lib. 8. de vs. p. Galenus ait, in posteriori ventriculo contineri spiritum copiosiorem, & propter se, & propter motum voluntarium; respiciens ad functiones principes & non principes. Auicennas ait spiritum animalem, vltimam perfectionem in hoc ventriculo acquirere. Sufficit autem vnicum esse hunc ventriculum; nam & satis magnus est, & præterea respicit spinalem medullã, quæ etiam vnica est; quin & magis vnitus, melius radios suos mittit, cap. 10. lib. 8. de vs. p.

Quinam ventriculus sit præstantior.

Quæritur autem quinam ventriculus sit præstantior? Galen. cap. 12. lib. 8. de vs. p. ait, quosdam statuisse medium esse principaliorẽ, quosdam postremum: additque, se dubium hoc disoluisse, in l. de plac. Quæstio ergo est non de omnibus ventriculis, sed de medio & postremo, vter sit præstantior. Proinde cum Gal. ait, cap. 7. libr. 3. de loc. affe. in apoplexia imoleri ventriculos principales, necessarium est, vt intelligatur medius & postremus. Determinans autem hanc difficultatem Gal. cap. 3. lib. 7. de plac. ait: primum locum scilicet ratione dignitatis, obtinere postremum ventriculum, secundum medium, tertium anterioros; maxime enim cerebrum læditur, vulnerato postremo ventriculo: præterea in postremo ventriculo continetur materia magis spiritalis & perfecta, cap. 12. lib. 8. & vs. p. Quin & capit. 7. lib. 3. de loc. aff. ait, primum cerebri instrumẽtum in sensu, & motu spontaneo, esse spiritum animalem ventriculi posterioris, quanquam non contemnendus sit medius, anteriores autem his cedere. Sic ergo Galen. decernit, respiciens ad cerebrum gratia vitæ: At Auicennas, respiciens ad cerebrum gratia melioris vitæ, ait ventriculum medium, seu carnem, quæ ad medium ventriculum pertinet, esse præstantiorem, hinc enim locus est ratiocinationis, vt prior ventriculus apprehensionis, posterior discursus: sicut ergo ratiocinatio cæteris præstantior, ita & eius locus.

Tres principes facultates sedibus distinguuntur.

Hinc obiter colligendum, Principes facultates in cerebro sedes obtinere distinctas; licet enim vniuersum cerebrum totum sit vnum; quia tamen & principes illæ facultates, & propriæ earum functiones tres sunt, propriaque functio ad vnicam tantum partem pertinet, non ad plures; necessario statuendum, totum cerebrum per carnem ventriculorum anteriorum imaginari; per carnem postremi ventriculi memorari, per medij carnem discurrere, ratiocinari. Hæc de cerebri ventriculis.

Meatus. Meatus concurrunt ad tutelam, idest, ad excernenda excrementa cerebri. capit. 3. libr. 9. de vsu partium.

Numerus. Quoad numerum, cerebrum est vnicum, diuisum tamen in anterius & posterius.

Magnitudo. Sufficere autem potest vnicum cerebrum, quia satis magnum & amplum est, vt, cæteris paribus in homine maius sit, quam in brutis, propter generationem spiritus animalis, & potissimum propter principes functiones.

Situs. Quoad situm: Cerebrum intra cranium est collocatum, propter tutelam. Præterea, qui in loco superiori situm, in caussa est, vt oculi melius inseruiant cerebro: quamuis autem cerebrum sursum sit locatum propter oculos, perfectius tamẽ est oculis, quia hi cerebro famulantur. Tũ vero propter cerebrum, etiam caput sursum est, cap. 9. libr. 1. de hist. an. Hinc cerebrum dicitur instrumentum principalissimum quia situ respondet parti sublimi ipsius vniuersi, & hoc intelligitur caussa melioris vitæ: nam caussa vitæ, passim Aristot. ait, cor obtinere principatum. Addit etiam Aristoteles loc. cit. locatum esse cerebrum in loco osseo quidẽ, sed raro & suturis donato, non denso, idque ad maiorem tutelam, vt transpirare excrementa possent. Hinc problem. 47. sect. 10. ait Aristoteles, raros dentes vitam indicare breuiorem, quia significent cranij densitatem, & proinde transpirationis difficultatem, vnde corruptiones in cerebro contingant. Insuper cap. 7. lib. 2. de part. an. inquit Arist. cerebrum marium esse maius, quam fœminarum, ideoque transpiratione egere maiori, vnde & cranium maris pluribus refertum suturis. Situm cerebrum est in domicilio non admodum carnoso, ne nimis excalfieret, cum ad generationem spiritus animalis, & ab obeundum functiones principes, non oporteat cerebrum esse calidum. capit. 10. lib. 2. de part. Domicilium etiam cerebri pilosum est, vt a frigore & calore defendatur. c. 14. libr. 2. de part. Situm est cerebrum, a pectore separatum per ceruicem, ne pars nobilissima inficiatur a partibus infernis. Plato in Timæo.

Tota cerebri compositio. Quomodo cerebrũ concurrat per operationem.

Tandem cerebrum per totam suam & determinatam compositionem, quæ e partibus propositis resultat, concurrit ad perfectissimam generationem spiritus animalis, & perfectam intellectionem. Quare si vitietur compositio, certe & in operationibus noxa continget. Hactenus dictum, quomodo totum cerebrum concurrat per compositionem: iam dicendum, quonam modo totum cerebrum concurrat per operationem. Cerebrum enim per motum, idest, operationem non præcipuam, respicit actionem præcipuam, nimirum generationem spiritus animalis: hic enim generari non posset, nisi totum cerebrum assiduo suo motu cõcurreret, idest, & attractione & expulsione. Hæc ergo gratia vitæ intelligenda: Gratia melioris vitæ, concurrit cerebrum ad ratiocinationem, per generationem spiritus animalis. Licet enim hæc generatio, ratione vitæ sit actio præcipua, ratione tamen melioris vitæ ratiocinatio magis est præstans, vnde in hanc ceu præcipuam, generatio spiritus animalis refertur. Et hæc de Cerebro.

CAPVT XXII.

De Oculis.

Transitio.

HVcusque de Cerebro, sensoriorum sensorio: sequitur de ipsis sensorijs, visus, auditus, odoratus, gustatus, tactus. Primum ergo dicendum de visu, sensu & magis euidente, & digniore, cuius instrumentum Oculus.

Oculi definitio.

Accipimus autem oculum vna cum palpebris, & sic definimus: Oculus est *instrumentum, genitum ex humoribus, tunicis, cartilagine, adipe, corporibus glandulosis, carunculis, organis communibus, musculis, & palpebris, a vi propria generatrice, gratia visionis.* Dicitur instrumentum, ad differentiam partis similaris, ca. 6. lib. 1. meth. Materiam e qua, explicabimus in caussa efficiente. Caussa efficiens, est propria generatrix, de qua videndum, quomodo se gesserit in partium oculi generatione.

1. Humores Crystallinus Crasis.

Primum autem occurrũt humores oculi, qui tres sunt, Crystallinus, Vitreus, Albugineus. De crystallino ait Aristot. cap. 4. lib. 2. de gen. animal. eum generari e purissimo cerebri humore, non quidem e substantia cerebri, sed e materia, quæ in cerebro perficitur ac generatur: propterea, sicuti cerebrum est frigidum & humidum, ita etiam hæc portio frigida & humida est, & aquea: vnde ob difficilem materię coctionem, tarde perficiuntur oculi. Si hic humor sit copiosus, ait Arist. oculi fiunt nigri, si exiguus, cæsij. cap. 10. lib. 1. de hist. an. cap. 1. libro 1. de gen. animal.

Hinc

Visus instrumentũ num aqueum, an igneum.

Hinc Aristoteles statuit visus instrumentum esse aqueum, respicit enim partem illam similarem quæ oculis cõspicitur, nimirum humorem crystallinum, qui frigidus, humidus, & aqueus est. At Galenus cum Platone, cap. 6. lib. 7. de Plac. ait, visus organum esse igneum, seu continere ignem, respiciens calidum innatum visus, quo ceu organo crystallini corpus vtitur: hoc calidum est igneũ, luminosum, splendidum, quia permistum habet spiritum, animalẽ æthereum & luminosum, non autem habet ignem comburentem. Ad hoc organum Philosophus etiam respiciens, problem. vlt. sect. 3. ait: visum fieri ex igne. Poro crystallini frigiditas & humiditas non est admodum insignis: necessario tamen humiditas adiungitur, vt facile fieri possit alteratio. Hinc Galenus, cognoscens non multam esse illam humiditatem, ait: crystallinum duritie imitari glaciem, vnde & humor glacialis vocatur, cap. 5. lib. 7. de Plac. vocat etiam mediocriter durum & album, cap. 1. lib. 10. de vs. p. & inquit, eum esse purum, ac perspicuum, cap. 6. l. 8. de vs. part. Hæc de crystallini temperie, & de iis quæ tẽperiem sequuntur. Dicendum nunc de iis, quæ a formatrice tribuuntur. Figura ergo crystallini est orbicularis, cap. 5. lib. 7. de Plac. depressa tamen secundum partem anteriorem, qua respicit humorẽ albugineum; tota figura lenti similis, capit. 6. lib. 10. de vs. par. Situs est & in medio vitrei a. buginei. Hæc de crystallino.

Durities. *Albedo.* *Perspicuitas.* *Figura.* *Situs.*

Vitreus. Vitreus aliqua e parte est humidus, sed non admodum crassus, nam fluxilis est: purus tamen, perspicuus, & satis copiosus, cap. 1. lib. 10. de vs. p. cap. 5. li. 7. de Plac. Figuram habet rotundam. Contingit retiformem. In anteriori parte satis est planus, in medio non nihil concauus. Positus post crystallinum.

Albugineus. Albugineus est satis tenuis, sincerus, crystallino circumfusus, fluidus. cap. 4. lib. 10. de vs. p. Situs est inter crystallinum, & rhagoeidem, c. 2. li. 1. de symp. causs. Hic humor, vna cum spiritu animali, opplet omnem locum pupillæ.

Pupilla. Est autem pupilla diuersum quid a crystallino, & a foramine rhagoeidis: nam cap. 18. libr. 3. de histor. anim. Philosophus ait, omnibus animalibus quæ duros habet oculos, pupillam seuo constare, at crystallinus non est seuosus, alias non frigidus, sed calidus esset. Præterea Arist. lib. 4. de histor. an. pupillam vocat id totum, quod continet crystallinum & albugineum; vnde cap. 1. lib. 6. de gen. animal. crystallinus vocatur humor pupillæ. Quoniam enim pupilla est sedes crystallini, id est, partis oculi principalis, factum est, vt interdum Aristo. dixerit, non pupillam videre, sed totum oculum, per pupillam intelligens contentum præcipuum, quod est crystallinus. Qui locus nonnullos decepit. Foramen etiam rhagoeidis, non e pupilla, capit. 2. lib. 1. de symp. causs. Pupilla ergo est locus continens foramen, minimus videtur oculi circulus. Septem enim sunt circuli ad oculum pertinentes, e quibus constituitur iris, cap. 1. libro 10. de vs. p. Primum circulus constituitur a retiformi, vt propagines mittit ad medium crystallini, quibus crystallinus in anteriorem & posteriorem partem diuiditur, hic circulus est in crystallino maior, reliquorum autem circulorum est minimus. Secundus circulus fit a retiformi superius, vt est ligamentum vitrei & crystallini. Tertius prodit etiam a tunica retiformi. Quartus a chorio. Quintus a dura meninge, quæ in oculum producitur. Sextus fit ab aponeurosi musculorum, id est, a propaginibus tendinum musculorum oculi. Septimus fit a pericranio.

Solus humor crystallinus viuit. Ex humoribus autem solus crystallinus viuit. Vnde etiam Galenus cap. 2. lib. 1. de symp. causs. proponit tantum morbos occupantes crystallinum; quia cæteri humores, & spiritus, vt non viuunt, ita etiam morbo affici non possunt. Albugineus est fluidus, & deperditus reparari potest. Ergo non viuit. Vitreus etiam non seruat figuram suam, vt crystallinus, præterea est alimentum crystallini, & non viuit. Quædam partes vitrei (vt Auicennas ait) vertuntur in substantiam crystallini, quædam vero sunt excremẽtitiæ, vtiles tamen, vt infra demonstrabimus. Addit Auicen. vitreum esse superfluitatem crystallini; vnde sequitur, quod non viuat. Obiici autem posset, e ca. 10. lib. 1. de vs. p. vitreum nutriri per anadosin, id est per transumptionem, addit etiam Galenus, vitreum nutriri a corpore ambiente, quod corpus conflatum est e cerebri portione descendente & dilatata. Vitreus ergo videtur viuere. Responsio. Hæc non est vera nutritio, sed potius regeneratio vitrei, non autem fit hæc regeneratio e substantia ipsius cerebri, sed vna cum portione ac substantia cerebri, descendit tenuis mẽbrana, per cuius vasa defertur sanguis, id est alimentum, e quo generatur vitreus, ac nutritur crystallinus, quatenus videlicet, alterum hoc, in cerebro iam confectum, per anadosin distribuitur. Sic etiam Hippoc. ait in lib. de loc. in hom. tenues venas e cerebro ferri ad oculos, per ambientem membranam. Hoc Aristo. quoque insinuauit, dicens generari oculos e portione cerebri purissima, vt supra diximus. Quamuis ergo omnes humores nutriantur, solus tamen crystallinus vere nutritur, & viuit. Hæc igitur de humoribus oculi sufficiant.

Quanto vi- tur nutria-tur.

Tunicæ. Tunicæ oculorum quatuor sunt, tres, ratione substantiæ, & ratione vsus, nimirum annata, cornea, vuea, vna solum ratione vsus, nimirum retiformis. Annata quidem fit e pericranio, dum in oculos descendit, ac in membranam degenerat; reliquæ fiunt e neruo optico, cornea quidem e parte ipsius externa, vuea e media, retiformis ex intima.

Annata. Annata, seu coniunctiua, dicitur etiam prima oculi tunica, ca. 2. lib. 1. de sym. causs. est alba, ca. 10. lib. 1. prognost. Auicennas addit, eam esse pinguem, at reuera pinguis non est a parte, quæ ad oculum pertinet, sed tantum id dici potest, quatenus pericranium degenerat in membranam palpebrarum. Oritur a pericranio. cap. 2. lib. 4. κ. τόπ. Annata autem est hæc membrana corneæ, c. vlt. lib. de diff. morb. Progressus eius talis est, vbi pericranium abducitur a labiis superciliorum, in longitudinem etiam extenditur, vt palpebra, & annectitur subiectis musculis oculi, & perducitur ad iridem oculi, tandemque in corneam inseritur.

Cornea. Corneam Aristoteles vocat cutim oculi (nõ enim intelligit annatam) dicitque esse albam, leuem, tenuem, non rugosam. lib. de gener. anim. Galenus ait, eam esse albam, duram, splendidam, tenuem, capit. 3. li. 10. de vs. p. Licet autẽ tenuis, est tamen multiplex, non simplex, quod Galenus cognouit, nam cap. vlt. lib. de diff. morb. ait corneã posse corripi vlcere profundo, at quomodo vlcus profundum esse potest, si cornea sit tenuis & simplex. Non ergo hoc Galenus ignorauit, vt quidam autumant. Auicennas quadruplicatam, id est, e quatuor tunicis compositam esse corneam ait. Quamuis autem est multiplex, vnica tamen eius est origo, nimirum ex opticorum externa substantia, ca. 2. lib. 10. de vs. p. Totum ambit oculum, ad differentiam annatæ: posterior autem eius portio, propter duritiem; vocatur Sclerotica. Pars eius ad pupillam pertinens foras, a crystallino obducitur, cap. 4. lib. 10. de vs. p.

Vuea. Vuea dicitur etiam rhagois, cærulea, & chorois, a copia vasorum: secundum Galenum, cap. 2. 4. & 6. libro 2. de vs. part. vasis est referta. Versus crystallinum aliquantisper humida, & mollis est, secundum exteriorem partem minus mollis. Variis est donata coloribus, scilicet nigro, fusco, cæruleo. Ad pupillæ regionem obtinet foramen. Oritur a media optici substantia, id est, a tenui membrana: sub cornea dilatatur, & ad anteriora porrigitur. Non autem ambit totum oculum, vt cornea: vnde quartus oculi circulus producitur. Præterea ad regionem pupillæ aliquo

quo interuallo abscedit, & distat à cornea.

Retiformis. Retiformis, non habet substantiam veræ tunicæ: est enim propria, medullaris, & intima substantia & expansa. Producitur ergo a neruo optico: qui primũ a vitreo suscipitur & amplificatur, vitreumque amplectitur; deinde inseritur in maximum crystallini circulum. Hæc ergo ea est crystallini tunica, de qua Galenus ait, capit. 6. lib. 10. de vsu partium crystallinum obtinere tuniculam propriam, albam, splendentem: & hæc splendida potiss. est secũdum partem anteriorem. Tegitur quidem ab hac membranula crystallinus, secundum partem anteriorem: & posteriorem: at ab anteriore solum parte est transpárens, speculique habet rationem: Et hac ratione videtur Gal. statuere, hanc tunicam saltem esse parte anteriore: quia ad visionem edendã sufficit: vt splendor sit non post, sed ante crystallinum. Diminutus ergo hic fuit Galenus: quod pace eius dixerim.

3. Cartilago. Præter alias vero partes, oculus constare cartilagine. Loquimur autem de cartilagine, spectante ad proprium oculi corpus, non ad palpebras, de quibus suo loco. Huius inuentor est Fallopius: nullam enim eius mentionem facit Galenus. Fallopius trochleam vocat, quia habet canalem, instar rotulæ, per quem admittit tendinẽ quinti musculi oculi. Ligatur cum membrana, quæ ab interno oculi angulo pendet.

4. Adeps. Adipe etiam constat oculus. Vnde Aristot. cap. 18. lib. 3. de hist. anim. ait, oculum durum, vt in quibusdam brutis, seuo constare; adipe non durum. Est autem hic adeps aliquo modo durus, albus, copiosus, intra musculos oculorum. Hinc oculus circumfusam dicitur habere pinguedinem, capit. 11. libro 10. de vs. part.

5. Glandulosa corpora. In vtroque etiam oculo reperiuntur duo corpora glandulosa (non enim sunt veræ glandulæ: quam differentiam supra in doctrina glandularum reperies) quæ per meatum non obscurum, effundunt humiditatem, cap. 11. lib. 10. de vs. p.

6. Caruncula. Caruncula etiam neruosa residet in maiori angulo, vbi est foramen ad nares, cap. 11. lib. 10. de vs. par.

7. Vasa. Nerui. Nerui oculorum alij motorij, alij sensorij. Motorij oriuntur a secundo pari neruorum cerebri, & producuntur ad musculos, de quibus in doctrina musculorum. cap. 4. libro 4. de loc. aff. Nerui sensorij, ab Herophilo dicuntur pori, seu meatus, quia perforati sunt, cap. 2. lib. 1. de sympt. causs. cap. 2. lib. 4. de loc. aff. cap. 2. lib. de neru. dissect. dicuntur etiam optici, seu visorij, quia sunt visus organa. Hi nerui optici intus sunt mollissimi cap. 16. lib. 10. de vs. part. cap. 5. lib. 7. de Placit. Et obtinent duram meningem, quæ in his neruis durior est, quam in alijs. capit. 14. lib. 10. de vs. p. Hi nerui sunt sincera portio cerebri, a cerebro vsque ad viam, quæ fertur ad oculos: dum autẽ extra cranium egrediuntur, hæc substãtia fit durior; & dum deueniunt ad cauitatem superciliorum, euadit rursus mollior, & ibi etiam amplificatur, ac in retiformem tunicam degenerat. cap. 6. libro 8. de vs. partium. De consequentibus hactenus. Formatrix neruos opticos formauit cauos. cap. 3. libr. 16. de vsu partium, soli enim inter neruos sunt perforati, cap. 2. lib. 4. de loc. aff. cap. 6. lib. 8. de vs. part. ca. 4. libro 3. de Plac. vtriusque enim nerui meatus tandem in vnum concurrunt. Foramina autem euidentius conspiciuntur, si animal sit magnum, si statim post mortem dissecetur, si aer existat luminosus. Horum foraminum ratione fit, vt, si alter oculus claudatur, alterius pupilla dilatetur: quod non fieret, nisi nerui essent perforati. Nerui hi sunt maximi, capit. 3. libro 16. de vs. p. maiores neruis oris ventriculi, capit. 3. libr. de org. odorat. Siti sunt hi nerui inter cerebrum & oculum, cap. 5. libr. 7. de Plac. Oriuntur a prima coniugatione neruorum cerebri, ab anteriori nimirum cerebro, sed secundũ basin, at permeant foramina ossis sphenoidis, desinuntque in internam oculi cauitatem, vbi faciunt retiformem, cap. 2. lib. 4. de loc. aff. capit. 3. lib. de vs. p. c. 14. lib. 10. de vs. p.

Venæ. Venæ oculorum satis sunt exiguæ, ita vt visum effugiant, in inflammationibus tamen oculorum apparent, cum replentur sanguine. cap. 12. lib. de tum. præter naturam. Originem habent duplicem: alteram intrinsecam, e vasis membranæ tenuis, capit. 2. libro 4. de loc. affect. alteram extrinsecam a pericranio, quod ad oculi coronam venas mittit, vt Galenus ait, comment. 10. lib. prognost.

8. Musculi. Musculi oculorum minimi sunt, & vnicum habẽt neruum, ne plura fierent foramina; sed cum satis magnum, propter motum oculorum frequentem. ca. 13. lib. 9. de vsu part. Eorum numero sunt septem, cap. 5. lib. de dissect. musc. capit. 8. libr. 10. de vsu part. cap. 2. lib. 4. de loc. affect. Quoad situm, quattuor musculorum positio est recta, duorum obliqua: hi sunt caussa motus obliqui, illi recti. Recti habent quatuor sedes, sursum, deorsum, ad latus sinistrum, ad dextrum. Obliqui in singulis palpebris versus minorem angulum, supra & infra sunt extensi, prodeunt enim a magno oculi angulo, inque paruum angulum producuntur. Fallopius in quinto & sexto musculis, dissentit: ait enim, quintum oriri ab interno angulo, vnde incipit musculus, qui oculum recta ad interna oculi trahit, qui cum peruenerit ad exteriorem marginem interni anguli, vbi prominet caruncula illa lacrymalis, desinit in tendinem gracilem & teretem, qui obuoluitur trochleæ, seu corpori cartilaginoso, & hinc reflectitur ad angulum, versus superiorem oculi regionem, inseriturque inter implantationem duorum musculorum, quomodo alter sursum, alter ad anteriora & recta oculum mouet. Sextum autem idem Fallopius voluit oriri in inferiori parte orbitæ cauitatis illius, & per transuersum ad angulum exteriorem ascendere, & breui tendine inseri in oculum, propter insertionem quincti musculi. Quid autem statuendum sit, infra dicemus. Septimus musculus est satis magnus, & ambit totam oculi radicem, cap. 8. lib. 20. de vsu partium, ita vt pertingat ad basin oculi, cap. 5. lib. de dissect. muscul. complectitur radicem quoque neruorum opticorum. c. 2. lib. 4. de loc. affect.

9. Palpebræ. Oculi etiam habent palpebras, cap. 13. libro 1. de part. ani. Constant e cute, membrana carnosa, pericranio, cartilagine, pilis, cap. 11. et 12. pinguedo autem omittitur; nam inter cutim & membranam carnosam, non est vera pinguedo, sed solum humiditas quædam vnctuosa, quæ propter similitudinem pinguedo vocari potest. Superior palpebra musculos habet: inferior non. Declinant palpebræ ad crasin siccam, quia partes e quibus constituũtur, maiori e parte sunt siccæ. comm. aphorism. 52. sectio. 6. Hinc non molles, quidem sunt palpebræ, nec tamen ita duræ, vt ossa, capite sexto libro 10. de vsu part. Superior palpebra habet foramina tenuia, paullo extra maiorem angulum, quæ ad nares pertingunt. capite 15. lib. 10. de vsu part. Minor est inferior, superior maior: cap. 10. lib. 10. de vsu part. Cutis supposita est: deinde succedit membrana carnosa; præterea est periostion, membrana, quam naturã separat & extendit a supercilijs oculorum, sicut etiam extensa est palpebra. c. 7. lib. 10. de vs. p. Habent etiam palpebræ tarsum, id est, corpus cartilagineum, tenuibus foraminibus pertium, situm eo loco, vbi palpebræ inuicem committuntur, secundum earum extremitates. cap. 7. & 9. libro 10. de vs. p.

Cilia. Huic parti etiam infixi sunt pili, qui e materia glutinosa a colore generantur, secundum Hipp. in libr. de carnibus Aristoteles eos congruentis pilis annumerat, vocatque Cilia, cap. 9. lib. 1. de hist. anim. cap. 10. lib. 3. hist. anim. Eam habent magnitudinem, vt plus iusto non excrescant: defluunt autem ob immodicam venerem. Situs eorum est in extremis palpebrarum,

brarum, cap. 9. l. 1. hist. an. Solus autem homo cilium possidet in vtraq; palpebra, & magis secundum inferiorem, c. 4. l. 2. de partibus: cap. 14. & 15. lib. 11. Non augentur hi pili, sed recti & tarsi eandem seruant magnitudinem, c. 3. l. 10. de vs. p. c. 14. l. 11. de vs. p.

Musculi palpebrarum.

Musculos autem habet saltem superior palpebra: nam inferior est immobilis, c. 9. l. 10. de vs. p. c. 2. l. 4. de loc. aff. Sunt autem duo parui; in medio cutis & periostij membranæ: alter in maiori angulo oritur, & apud nasum obliquũ habet situm, perduciturque ad tarsi partem dimidiam: alter ad minorem angulũ oritur, deduciturque ad reliquam tarsi portionem: Et sic vtriusque musculi finis in tarsum inseritur. Galen. cap. 2. lib. 4. de loc. aff. videtur tres ponere musculos, quorum vnus attollat palpebram, duo detrahant. Responsio. Si sumantur musculi, quatenus totam habent positionem in palpebra, & prout membrana carnosa in musculos degenerat; duo tantum sunt musculi: at si sumantur musculi, quatenus inseruntur in palpebram, & extra habent positionem; vnus musculus extra palpebras situs, duplex statui potest. Sic ergo intelligendum est Gal. cap. 2. lib. 4. de loc. aff. & cap. 10. lib. 10. de vs. p. vbi ait, anatomicos proposuisse musculos ad maiorem angulum, palpebram claudentes, id est quibus ipse vnum non viderit, pollicetur autem se de hoc dicturum in libro de dubijs motibus, qui nobis perijt. Hęc de partib. oculi.

De toto oculo.

Quoad Totum oculum, ipsius superficies est læuis. Figura rotunda: oculi duo sunt, dexter & sinister, secundum situm. Distincti sunt, interuallo euidenti, cap. 8. lib. 10. de vs. p. quod tamen in hominibus est minus, quam in brutis, cap. 15. lib. 1. de hist. anim. Siti autem oculi sunt in capite, loco eminenti, cap. 1. lib. 10. de vs. p. vnde cerebrum in capite situm est propter oculos, cap. 5. lib. 8. de vs. p. Hinc visionis sedes est apud cerebrum, in parte anteriori, vbi ossa formant cauitatem, quam orbitam nuncupant. cap. 10. lib. 2. de Plac. Ita autem sunt collocati oculi, vt supra habeant supercilia, infra malas, secundum maiorem nasi angulum, secundum minorem processum ossis iugalis, cap. 6. lib. 10. de vs. p. cap. 5. lib. 8. de vs. part.

Finis oculorum est visio Et receptio & iudicium pertinet ad oculos.

Postrema iam restat definitionis particula, finem & vsum oculi continens, qui est Visio, respiciunt enim oculi meliorem vitam, cap. 1. lib. 14. de vs. p. Oculorum ergo vsus permagnus est, cap. 12. lib. 6. de tuen. san. licet oculus non sit pars principalis, cap. 13. lib. 1. de tuen. san. Porro ad oculum pertinet, non tantum receptio, sed etiam iudicium & dignotio, quæ ambo visionis nomine complectimur. Hinc Galenus ait, oculos cognoscere colores, vbi sane respicit iudicium, cap. 3. lib. 5. de Placit. Præterea ait, oculum cognoscere splendoris qualitatem, cap. 6. lib. 8. de vsu partium, insuper, oculos iudicare colorem, magnitudinem, situm rei coloratæ, cap. 7. libro 7. de Placit. Videmus quidem per oculum, non per facultatẽ, cap. 6. lib. 7. de Plac. hoc est, non videmus per facultatem communem, sed per oculum, idest, per facultatem determinatam, in oculum influentem.

Modus visionis.

Vt autem hæc recte intelligantur, simulque pateat, quomodo omnia in oculo ad vnam visionem dirigantur; dicendum est De modo visionis, de quo vna est & eadem sententia Hippocratis, Platonis, Aristotelis, & Galeni.

Hippocrates ait in lib. de Carnibus: Visionẽ fieri per diaphanum, vt oculus afficiatur a splendidioribus; oculus enim patitur, obiectum vero agit, vnde splendidius esse oportet.

Plato in Timæo ait, visionem fieri, dum visio fertur ab oculis, & color a corpore colorato: Duo enim ad visionem requiruntur, primum potentia, cuius ratione extra oculum egreditur non quidem facultas visoria; (nec enim ita ignarus fuit Plato) sed radij prodeuntes a spiritu animali, deinde requiritur obie- A ctum, idest, corpus coloratum, a quo species procedunt, & in oculum intromittuntur. Verumetiam medium, ad visionem necessarium, proponit Plato, in dialogo de gustu: vbi ait, opus esse lumine ad visionem, ideoque intimum corporis nostri ignem, non vrentem, sed illuminantem, oculum & medium illuminare, dum per angustam & mediam oculi substantiam euolat. Quibus verbis Philosophus significat, intimum ignem corporis nostri, id est, calorem cordis, spiritum vitalem in caput ascẽdentem, dum mutatur in spiritum animalem, hoc est ignem illum non comburentem, sed illuminantem, & perducitur ad solidam mediamque oculorũ substantiam; caussam esse visionis. Solida autem illa & media oculorum substantia est crystallinus, qui particeps redditur spiritus animalis: sicut etiam supra diximus, calidum innatum crystallini, ad visionem efficiendum, habere permistum animalem.

Color duplex.

B Color autem qui obiectus est visui, dupliciter accipitur, vt fit e varia permistione luminis, & tenebrarum, & hic improprie dicitur color: potestq; crystallinum alterare etiam intra oculum existens: vt de sæpe clausis oculis varios colores homines intuentur: deinde color proprie dicitur, qui e varia fit elementorum permistione, vt aer & aqua habeãt rationem diaphani terra opaci terminati ignis luminosi; & hic color non potest conspici, nisi extra oculum, tunc enim speciem producit, quæ oculum ingreditur.

Visio fit per lineas rectas.

Ingreditur species per lineas rectas, quæ conum constituunt, & circulum respiciunt, harum vna dicitur axis. c. 12. l. 10. de vs. p. Circulus non est in oculo, sed in obiecto, vt oculus sit basis. Axis est omniũ linearum rectarum media, extensa a pupilla ad cẽtrũ circuli in obiecto, vnde Galenus ait, cap. 13. l. 10. de vs. p. axis principium esse opticum, vbi nimirum opticus secernitur, & degenerat in retiformem. Conus C est figura, quæ describitur a lineis rectis circuli: cuius vertex seu summitas est pupilla. Vnde quibus conus est maior, maior et est orbis splẽdoris. c. 4. l. 7. de Plac. quẽmadmodũ apparet in leone, & pardo, etc. in quibus conus est satis magnus, vt tẽpore noctis videre liceat orbem splendoris. Omnis ergo circuli planities, per multas lineas, easque omnes rectas, conspicitur, vnde, si pupilla ad latera deducatur, obiectum apparet maius, quam sit, vel dextrum, vel sinistrum, prout pupilla ad hoc vel illud latus vergit. Quod si vna pupilla inferior fit reliqua, obiectum, quamuis vnicum, duplex tamen apparet, quia conorum axes manent in vno plano, c. 13. l. 10. de vs. p.

Coniunctio luminis externi & interni.

Vt autem visio fiat, secundum Platonem, necesse est lumen diurnum ad aciei effluxum accedere, vt refert Gal. c. 6. lib. 7. non enim acies effluens, id est, radius visorius, prodiens a spiritu animali, in magna copia egreditur, vt ad astra accedat; sed contra lumen D diurnum, id est, externum accedit ad spiritum, vt simile simili, id est, lumen externum cum interno coniungatur, (est enim e c. 5. l. 10. de vs. part. similitudo inter radium visorium, & lumẽ externum) e qua mistione duplicis luminis, aer medius euadit corpus idoneum ad visionem. Non enim potest fieri visio, nisi aer duplici lumine affectus, ita se habeat ad oculum, secundum portionem qua fit vnio vtriusq; luminis, sicut neruus opticus: Quemadmodum enim neruus afficitur a cerebro, vt vis animalis distribuatur; sic etiam aer afficitur a spiritu visorio per radios, & a solis splendore, vt alteratio speciesque diffundatur, non vt vis animalis diffundatur, sicut inepti quidam Galeno affingunt, capit. 5. l. 2. de Plac. Tandem totus aer, ad lineas visuales pertinens, ob similitudinem ita afficitur, vt species admittat, & ad animam effundat.

Intromissio & extramissio.

Ex his ergo patet visionem fieri & intromissione, & extramissione. Intromittitur enim species in oculum: vnde cum Galenus capit. 5. lib. 7. de Placit. ait,

visionem fieri in contactu radij, nō videtur, quatenus radius extra oculum vnitur cum lumine externo, alias enim visio fieret extra oculum; sed quatenus per contactum species intra oculum distribuitur; visio enim est actio spiritualis, quæ fit in instanti. Sic ergo species intromittitur. Egrediuntur vero radij visorij recta, & per rectum quoque reflectuntur: Si enim corpus aliquod sit diaphanum, vt radij nō terminentur in eius specie, sed permeent, non fit visio, vt in nebula, quæ oculis est proxima, capite quinto, libro 7. de Placitis. Ne quis autem obijciat, spiritus egredientes dissipari; is sciat non spiritum egredi, sed radios, cap. 8. lib. 7. de Placit. Hinc Aristoteles problem. 15. sectio. 30. ait, lusciosos scribere literas minutas, quia palpebræ contrahuntur, vt radius non dilatetur. Quamuis autem spiritus animalis non egrediatur, opus tamen est satis copioso spiritu, vt radij conseruentur.

Extra missionem etiam statuit Aristoteles.

Secūdum Aristotelem visio fit, quando color per medium actu perspicuum, sensorium visus mouet. cap. 1. lib. 5. de gen. animal. Vnde color motiuus actu perspicui dicitur, c. 7. li. 2. de anima. Extramissionem videtur negare Aristoteles, in lib. de sens. & sensili; quod intelligendum de extramissione facultatis, quę concedi non potest. Radiorum enim extramissionē etiam Aristoteles statuit, c. 1. lib. 5. de gen. animal. vbi ait pupillam, idest spiritum animalem in pupilla contentum, ad similitudinem candelæ accensæ in lucerna, lumen spargere, seu radios extramittere. Sic problema 1. sect. 30. ait, obiecta gemina videri, si vtriusq; oculi radius ad idem punctum non deuenerit, vnde apparet, secundum Aristotelem necessarium esse, vt radij oculos egrediantur, & ad idem deducātur punctum, quod non potest esse intra, sed extra oculos. Et problem. 15. sect. 30. ait, radios quandoque vniuersos profluere. Item problem. 21. sect. 30. ait, visionem fieri melius vno oculo, quia spiritus animalis ferme totius confluit in oculum apertum, vt radij in idem concidant. Et problem. 26. sect. 30. ait, seniores procul videre, quoniam radios procul emittunt. Item problem. 15. sect. 32. inquit, meliorem fieri visionem, dum contrahuntur palpebræ in angustum, quia sic radij non dilatantur.

Conciliatio Arist. & Platonis.

Proinde, vt omnis tollatur ambiguitas, sciendum visionem dupliciter considerari. I. Simpliciter, extra comparationem, & sic sufficit, vt calor per continuum aerem, lumine externo affectum, moueat crystallinum, vt actu diaphanum, nec necesse est vt aliquid egrediatur. Et sic intelligendus est Aristoteles, dum extramissionem improbat. II. Modo sumitur visio respectiue, cum vna visio alteri comparata melius fieri dicitur, quatenus scilicet radius melius egreditur: melior enim fit visio, si radius sit purior, procedens a puriore spiritu, & copiosior, prodiens a copiosis spiritibus. Hinc Hippocrates, Plato, Galenus, respicientes non simpliciter ad visionem, sed ad omnem visionem, & proinde etiam ad visionem respectiuam meliorem, statuerunt non tantum intromissionem, sed etiam extramissionem. Hæc hactenus.

Vis exquisite cernendi, pertinet ad puritatem crystallini, & tenuitatem, seu perspicuitatem corneæ. At procul videre, spectat ad situm oculi, ne alteratio & motio, quæ fit ab obiecto, dissipetur.

Ratione { iudicij { sensus, seu facultas est agens, obiectum, patiens. receptionis { sensus, patiens. obiectum, agens.

CAPVT XXV.

De applicatione methodi anatomicæ, ad Oculos.

Quid docendum.

PRimo loco discurrēdum est circa partes oculi; secundo circa totum oculum, vt cognoscatis, qua ratione oculus, & secundum partes, & secundum se totum concurrat ad visum.

De partibus oculi, quænā sit principalis.

Quantum igitur attinet ad partes, oportet primū cognoscere, quænam inter oculi partes sint principales, nam cum Galeno c. 6. lib. 1. meth. vnicum instrumentum vnicam tantum habet partem præcipuam, quæ in oculo est crystallinus, qui cum propriā quandam habeat substantiam, cui nulla similis in corpore reperitur, merito pars præcipua statuitur, concurrēs ad propriam oculi functionem, quę est visio, c. 8. lib. 6 de Plac. c. 3. lib. de org. odor. ca. 1. lib. 10. de vsu par. idem statuit in Alcibiade.

1. Nimirum crystallinus.

Notādum autem e cap. 2. lib. de org. odor. duplex esse visionis organū, vnū principale, vt crystallinus; alterum adæquatum, nimirum totus oculus: vnde Gal. c. 6. l. 1. meth. ait, totum oculū perfectū visionē edere. (Sunt qui dicant ratiocinationem esse operationem similarem, non instrumētariam, vt omnis ēt actio fiat a parte similari. At ratiocinatio, instar visionis, pertinet ad duplex instrumētum, nimirum ad principale, quod est propria cerebri caro similaris; & ad totum cerebrum instrumentale: & propterea perfecta ratiocinatio fieri non potest, nisi beneficio totius cerebri; sicut etiam totus oculus non simpliciter visionem, sed perfectam visionem edere potest.) Cōstitutum igitur sit, crystallinum esse præcipuū, quod ad visionem concurrit.

Crystallinus & alteratur, & iudicat.

Cæterum cum ad visionem celebrandam opus sit & alteratione, & alterationis dignotione; explicandum circa crystallinum, an concurrat vel tantum ad alterationem, vel solum ad digniotem, an ad vtramque. Alterationem ergo pertinere ad crystallinum, docuit Gal. c. 4. l. 10. de vsu p. vbi clare asserit, crystallinum, a colore mutari. Dignotiorē spectare ad crystallinum colligitur c. 2. l. 10. de vsu p. vbi dicitur, crystallinum proprium obiectum sentire. Et c. 2. lib. 1. de symp. cau. ait Galenus, quam rationem habet in oculo crystallinus, eandem habet finis meatus auditorij, vbi fit iudicium de sono, seu dignotio sonorum, quare etiam de crystallino statuēdum, quod iudicet. Præterea dicit Galenus loco cit. crystallinum solum mutari a colore; & facultatē sentire, vt a cerebro ad crystallinum producitur. Ecce facultas sentit, vt producitur ad crystallinum: in crystallino ergo fit iudiciū, non sola alteratio seu passio. Constat ergo crystallinum esse præcipuum organum, & in alteratione & dignotione. Vnde Arist. c. 9. l. 1. de hist. anim. ait, humorē oculi esse, quo videmus & iudicamus: quo loco per humorem internum nihil aliud intelligit, quā crystallinum.

Obiectio.

Contra autem ea quæ iam dicta sunt, dubitari posset, neruos visorios esse præcipuam oculi partem; quia Galenus c. 8. l. 9. de vsu p. ait, propter opticos totum oculum creatum esse, quasi in opticis præcipua sit vis visionis. Responsio, nerui non sunt præcipua oculi pars, sed in neruis consistit vis sentiens, quæ ad crystallinum perducitur per solos neruos, non per alias partes: vnde propter neruos, idest, propter facultatem, quæ per neruos distribuitur, totus oculus factus esse dicitur.

Λύσις.

Alia obiec.

Quomodo autem intelligendum id, quod c. 6. li. 1. meth. Gal. ait, oculi mēbranas esse primas oculi particulas? Respondeo, membranæ oculi sunt prima oculi pars, non ratione crystallini, sed ad differentiā faciei, ac totius corporis: oculi enim membranæ sūt particulæ faciei, vt oculus est pars faciei: membranæ oculi, sunt etiam particulæ corporis, vt oculus est pars, non tantum faciei, sed etiam totius corporis.

Præ-

Præterea Galeni illud dictum, non extat, in lib. anat. sed in methodo medendi.

Crasis cryſtallini.

Cæterum, cryſtallinus ad viſionem concurrit per craſin, per id quod ſequitur, & per id quod accidit. Quoad temperiem, ait Gal. c. 6. l. 1. meth. cryſtallinũ, vt quid ſimilare, eſſe primum viſionis organum, vt quod a calore alteratur, cum ſit actu perſpicuũ: omnis enim res, addit Galenus, talis eſt, ideſt, operari poteſt, propter temperamentum. Hic obiter notandum, craſin non eſſe rei formã, ſed eſſe organum principale, per quod determinatæ eduntur operationes: quia enim illud vere eſt, quod operatur, cum manus mortua, quæ operari nequit, non vere ſit, ſed æquiuoce, quia etiam operationis præcipuum organum eſt craſis; propterea Galenus dixit, omne tale eſſe, ideſt, operari poſſe, per temperamentum. Quare cryſtallinus per temperiem, poteſt mutari & alterari ab obiecto colore. Cryſtallinus etiam per temperiem concurrit ad iudicium: vnde Gal. c. 6. l. 7. de Plac. ait, organum duplicem obtinere ſubſtãtiam, alterã per quam alteratur, alteram per quam iudicat: pars autem per quam iudicat, eſt nerui participatio; quæ tamen non ſufficit, ſed requiritur etiam proprium temperamentum cryſtallini; cuius temperamenti proprij ratione, determinata euadat facultas, nimirum viſoria; ad differẽtiam aliarum partium, quę neruos habent, & tamen non vident. Præter nerui ergo participationem, neceſſaria eſt propria craſis: ideoque cryſtallinus per proprium temperamentum, confert & ad alterationem, & ad iudicium.

Durities cryſtallini.

Per id etiam quod temperiem cõſequitur, cõfert ad alterationem: nam per duritiem confert ad ſui tutelam. Per propriam quidem craſin, vt diximus, cryſtallinus eſt pars præcipua, ſed ratione conſequentis, ideſt, per duritiem confert ad tutelam & cuſtodiam ſui, cuius cuſtodiæ ratione fit bona viſio. Per duritiem quoque cryſtallinus ſeruat propriam ſedem: nã ſi eſſet mollior, non ſeruaret naturalem ſedem, deperdita autem ſede, ſi v. g. cryſtallinus magis deſcenderet, obiectum quod vnicum eſt, ſemper geminum appareret.

Perſpicuitas cryſtallini.

Concurrit præterea cryſtallinus per id quod conſequitur, nimirum per perſpicuitatem, nam Gal. cap. 6. lib. 7. de Plac. ait, cryſtallinum ſine hac perſpicuitate non poſſe alterari. Cum ergo ratione iudicij, neceſſaria ſit alteratio; propterea Gal. c. 2. de org. odor. & c. 5. lib. 7. de Plac. ait, viſionis organum lucidum eſſe, vt in rebus lucidis naturam illam lucis cognoſcat: & cum eodem Galeno, dignotio fit, quoniam perſpicui fit alteratio.

Ariſtotelis ſententia.

Sed Ariſtoteles quoque cognouit, humorem cryſtallinum ſecundum temperiem concurrere: Hinc enim c. 1. lib. 5. de gen. anim. inquit, oculum fabricatum eſſe alicuius gratia, ideſt, gratia viſionis, nõ propter colorẽ cęſium, ſed per quid aliud, nimirum per temperaturam. Cõcurrit etiam cryſtallinus per perſpicuitatem, ſecundum Ariſt. in lib. de ſenſu & ſenſil. vbi probat Democriti ſententia, viſionem ad aquam pertinere; addit Ariſt. non fieri viſionem, quod cryſtallinus ſit aquoſus, ſed quod pellucidus & διαφανής, cum autem diaphaneitas ſit communis aeri, & aquę; ait Philoſophus, ſatius eſſe, cryſtallinũ eſſe aquoſum, quam aerium; vt cogi poſſit, & aſſeruari, quod nõ fieret, ſi eſſet aerius. Quare cum Philoſopho cryſtallinus concurrit etiam per perſpicuitatem, quam Gal. c. 9. l. 1. de vſu p. vocat colorem, vt cryſtallinus cõcurrat quidẽ ad viſionem per colorem, per perſpicuitatẽ, ideſt, per id quod conſequitur, ſed ſimul cũ craſi, non autem per ſolum colorem: Gal. enim loco citato proponit colorẽ cum craſi, & Philoſophus c. 1. l. 5. de gẽ. an. ait, viſus partem propriam, i. principalem eſſe aqueam, vt viſio fiat, quatenus hæc aquea ſubſtantia eſt pellucida, ideſt, quatenus habet propriam craſin, coniunctam cũ diaphaneitate. Et propterea notandum diaphaneitatem concurrere alio modo, quam cõcurrit color cæſius: nam ſiue oculus ſit cæſius, ſiue niger, poteſt tamen fieri viſio; niſi autem cryſtallinus ſit διαφανής, viſio fieri nequit. Quare diaphaneitas cõcurrit ſimpliciter ad viſionem, color autem ad determinatam viſionem, cęſius ad vnam determinatã viſionem concurrit, niger ad aliam. In quem ſenſum Ariſtot. ait, cap. 1. lib. 5. de gen. animal. oculum cęſiũ interdiu acute cernere non poſſe, nigrum autem noctu non acute poſſe cernere. Cum enim viſio ſit motus alterationis, non localis cryſtallini; & opus ſit motu mediocri, nõ admodum excedenti, non diminuto: oculus cæſius a luce magis mouetur, quam par eſt, & propterea interdiu ob nimirum motum, non ita facile cernere poteſt: Contra oculus niger, noctu, minus quam par eſt a luce exigua mouetur, vnde propter exiguam alterationem, nõ poteſt exquiſitus fieri intuitus.

Perſpicuitas & color diuerſimode ad viſionem concurrunt.

Empedocles cõtra Ariſtotelem aſſeritur.

Sed obſeruãdum, quod Ariſtoteles loco citato reprehendit Empedoclem, qui voluit, oculum cęſium plus habere ignis, quam aquæ: nigrum plus aquæ, quam ignis: ideoque oculum cæſium interdiu acute non videre ob aquæ inopiam, nigrũ noctu non exacte videre, ob penuriam ignis. Sed Philoſophus vim viſoriam non tribuit igni, vt Empedocles, verum aquæ: ideoque Empedoclem reprehendit. Sed pro Empedocle reſponderi poteſt, quod non dixerit, viſionem tribuendam eſſe igni, non autem aquæ; ſed cauſſam imbecillis viſus eſſe inopiam vel ignis, vel aquæ; quoniam oculus cæſius ob inopiã aquę, interdiu minus mouetur (ſicut etiam Ariſtoteles voluit) niger autem ob ignis paucitatem minus mouetur, quam decet: nam vbi ignis copia eſt, ibi facilius fit motus. Vnde etiam Ariſtoteles voluit, viſionem optimam fieri, ſi oculus cõſtet e mediocritate humoris, ideſt, e moderata aqua, vt inopia & ſuperfluitas ſint in cauſſa non acutæ viſionis. Ariſtoteles ergo tantum reſpexit ad cryſtallini ſubſtantiam, quatenus magis vel minus aquæ eſt particeps: Empedocles autem reſpexit etiam ad calidum innatum cryſtallini, quod permiſtum habet ſpiritum animalem, quem Empedocles ignem vocat. Et tamen ipſe quoque Ariſtoteles hunc ſpiritum animalem admittit, nã problem. 2. ſect. 3. ait, hominem vno oculo exquiſitius cernere, quam duobus: quia duobus oculis plures motus fiũt, quam vno oculo: at paucitas motuum eſt cauſa ſenſus exquiſiti: quia enim oculus ex vnico dependet principio, ſecundum problem. 4. ſectio. 3. ſane ſi facultas ſeu vis, vnum ſaltem mouet oculum, exactior fit viſio: ſed quia facultas non ſuſcipit magis & minus, ideo hic motus non pendet a ſola facultate, ſed a facultate, quatenus cum hac ſpiritus animalis in oculum fertur: Si ergo ſpiritus qui in vtrumque ſolet oculum deferri, in vnũ tantum feratur, eſt in cauſſa, vt facultas melius agat, & magis exacta fiat viſio. Ex his ergo patet, Ariſtotelem quoque admittere ſpiritum animalem, qui defertur in oculos, quem Empedocles ignem vocauit. Et propterea licet auctores ſæpe diſcordes eſſe videantur: non ſunt tamen ſi recte intelligantur.

Ea quæ accidunt cryſtallino.

Figura cryſtallini.

Et huc uſque docuimus, cryſtallinum concurrere per craſin, & per id quod ſequitur: breuiter etiam demonſtrabimus, quod concurrat per id quod accidit, & omiſſis manifeſtis, proponemus tantum figuram & ſitum. Per figuram ſphæricam non tamẽ exacte cryſtallinus concurrit ad ſui tutelam, quia figura orbicularis omnium minime iniurijs eſt obnoxia. Præterea per figurã concurrit, vt melior fiat viſio (nõ propter ſimplicem viſionem) propter hãc enim figuram non exacte rotundam plures lineæ viſuales obiecto communicãtur, quod nõ fieret, ſi exacte rotũda eſſet figura, c. vlt. li. 10. vſu p. Inſuper hæc figura non exacte rotunda, confert etiam ad cuſtodiam: ſedes enim abſolute rotunda, eſt ſatis lubrica; vnde per mo-

tum facile potuisset crystallinus situm mutare, si exacte fuisset rotundus.

Situs.

Per situm confert crystallinus, vt melius fiat visio, & ad custodiam. Confert, vt melius fiat visio: nam c.2.l.1. causs. sympt. si sursum vel deorsum feratur; obiectum vnicum geminatum appareret: ideoque crystallinus vnicus oculi, per similem situm, cum situ crystallini alterius oculi, in caussa est, vt bona fiat visio, nullusq; in ea committatur error. Ad custodiam conducit situs: quia, cum in medio sit inter albugineum & vitreum, satis tutus est, quemadmodum etiam admonuit Auicennas.

2. Vitreus humor.

Humor vitreus, per suam substantiam conducit ad crystallini custodiam, vt est crystallini alimētum, capite primo, libro decimo vsu part. Per albedinem suam ad hoc conducit, vt facile mutetur in crystallinum: praeterea conducit per suam albedinem, vt seruet spiritus animales puros. Per qualitatem & copiam, vitreus conseruat crystallinum. Per figuram, id est, per planitiem ante, & per cauitatem in medio, confert ad custodiam, habet enim planitiem secundum circumferentiam, & cauitatem in medio, vt detineat crystallinum. Per figuram orbicularem confert ad custodiam. Per situm vicinum crystallino, est in caussa, vt crystallinus facilius & melius nutriatur.

3. Albugineus.

Humor Albugineus, per suam humiditatem conseruat humorem crystallinum, & praeterea humiditatem rhagoidis, secundum internam superficiem, c.2.lib.1.de causs.symp.c.6.l.10.de vs. part. Per albedinem autem albugineus Spiritus animales puros, & species puras seruat: ideoque si hac destituatur albedine, nequaquam bona fit visio. Conducit etiam per suum situm, c.4.l.10.vs.p.ne crystallinus a cornea per foramen rhagoidis tangatur, alias enim sine dubio lederetur. Vnde c.2. l.1.de sym.causs.Galenus dicit, albugineum esse instar clypei crystallini. Et haec de humoribus.

Annata tunica.

Quoniam autem opus fuit, vt crystallinus maxime custodiretur, propterea etiam necessarium fuit, vt tunica annata, & per duritiem, & per situm conduceret ad custodiam partium sublatarum. Additque Galenus cap.7.l.10. vs.p. membranam annatam esse duplicatam, & continere vnctuosam quandam substantiam, quae maxime conferat ad motum palpebrarum & totius oculi, sine qua dubio procul, oculi palpebrae arescerent & siccarentur. Per situm annata tunica est copula seu coniunctio omnium mēbranarum oculi, ideoque ad custodiam facit, com. 10.l.1.prognost.firmatque oculum ad ossa.cap.1.lib. 4. de medicamentis localibus.

Cornea.

Cornea per colorem album conducit, nigrum enim est translucidum. cap.1.l.5.de gen.animal.Aristot. Praeterea confert per tenuitatem, vt motus extraneus, qui nimirum prodit ab obiecto, fiat rectus, non obliquus. Conducit per leuitatem, si enim rugosa fiat cornea, motus ab obiecto prodiens recto tramite fieri nequit, cum tamen visio necessario fiat per directum. Ab his non recedens Galenus capite tertio, libro decimo vsu partium ait, corneam per sui duritiem conducere ad tutelam crystallini: Per albedinem autem seu splendorem, instar laternae transmittere radios. Per densitatem concurrit ad custodiam spirituum animalium: ideoque si perforari tunicam corneam accidat, spiritus egrediuntur, & necessario visio laeditur. Praeterea cornea conducit per sui tenuitatem, quatenus huius beneficio egrediuntur radij spiritus animalis, & fit ingressus intra oculū & specierum, & luminis externi. Confert etiam cornea per situm: vt enim quadruplicatur, teste Auicenna, tuetur crystallinum, quem sane nō ita tueretur, nisi portio corneae super aliam portionem esset supposita. Conducit praeterea per situm, vt foras longius deducitur, vt crystallinus non tangatur a cornea.

Rhagoeides.

Cerulea tunica, ῥαγοειδής, cum Galeno cap.3.4.& 6.l.10.de vs.part. per sua vasa corneam nutrit, eique alimētum subministrat, per mollitiem autem quam obtinet intus versus crystallinum, hunc humorem (est ad tutelam) non laedit; sed per mollitiem versus corneam, in parte exteriore, est ad sui tutelam, vt non laedatur a duritie corneae. Conducit per colorem, id est, vt ab albo recedit, vt splēdorem colligat, & ad pupillam transmittat, ne dissipetur. Rhagois ergo hoc colore fouet splendorem crystallini, ne dissipetur a splendore corneae, & a splendore externo: ac proinde huius tunicae beneficio, visus maxime custoditur, cap.2.l.1.de symp.causs. Praeterea rhagois per foramen, per hoc quod accidit, est in caussa vt radij foras transmittantur.

Retiformis.

Tunica retiformis, dupliciter perpenditur in applicatione methodi: primo vt tunica retiformis talis manet per generationem: secundo vt retiformis degenerat in arachnoidem. Si primo modo sumatur, vt manet, conducit cum Galeno, cap. v.l.10. vs.part. quatenus secum ducit tenuem meningem a cerebro, vt propterea conferat ad alimentum vitrei, & hinc ad alimentum & custodiam crystallini. Proinde natura prouida, in fabrica huius tunicae formauit vasa, multo maiora, quam conueniat magnitudini huius tunicae; nam opus erat alimento, & proinde magnis vasis. Vsus igitur huius tunicae est, vt crystallinus sentiat alterationem; quod praestat per suam crasin, quae similis est temperaturae cerebri: nam c.5.l.7. Plac. nō reperitur aliquod obiectum externum, quod sit certius, quam obiectum visus: vt praeterea necessarium fuerit, hāc tunicam similem habere temperaturam, cum temperatura cerebri. Si tunica retiformis capiatur: vt degenerat in arachnoidem, eius vsus est, vt custodiat crystallinum, cap. 6.lib. 10.vs.partium. Et quatenus haec tunica arachnois est fungens instar speculi, est in caussa promptioris & melioris alterationis crystallini: vt si recte perpendatur vtilitas huius tunicae, in parte posteriore sit ad custodiam, & caussa etiam melioris visionis.

Trochlea.

Cartilago, trochlea vocata per duritiem confert, vt quintus musculus efficacius moueat, vt per hunc motum melius etiam fiat visio.

Adeps.

Adeps oculi confert ad custodiam calidi innati oculi: qui communis est vsus omnis adipis, vt in sermone de partibus similaribus diximus: Sed praeterea in oculo hanc etiā praebet vtilitatē, vt oculus melius moueatur, nec ita facile siccetur. c.11.l. 10.vs.p.

Corpora glādulosa.

Corpora glandulosa oculorum, concurrunt per suam operationem (nam supra diximus, partes concurrere per temperaturā, per id quod sequitur, per id quod accidit, & per operationem) quatenus generant humiditatem, genitamq; in oculum effundunt, sine qua nimium aresceret oculus.

Carunculae.

Carunculae, vt pertinent ad maiorem oculi angulum, sunt in caussa, vt oculi foramen claudatur, vt excrementum defluat per oculos: quod maxime conducit ad tutelam oculorum, & ad meliorem etiam visionem. Conferunt autem carunculae per duritiē, & per situm, quem possident ad foramen ossium narium; vt materia excrementitia potius per nares destillet. cap.11.l.10.vs.part.

Optici neruí, quid conferant.

Nerui optici concurrunt, vt sine quibus non fit visio: vnde Galenus dixit, c.2.l.1.de causs. sym. facultatem per neruos ad oculum distribui. Et per hos neruos, adeo copiosus spiritus animalis in oculos fertur, vt copiosior spiritus in oculis sit, quam in ventriculis cerebri, com.28. sect.4.li.6.epid.c.8.l.7.de Plac. quod sane factum non esset a natura, nisi summa esset spirituū vbertas, nisi opus fuisset, vt copiosi radij egrederentur oculos. Facultas autem animalis ad nullam aliam partē per spiritus defertur, nisi ad oculos, cap. 4.lib.7. de Placit. At facultas, quae perducitur ad oculū, non trāsit ad crystallinum, non residet

in

in albugineo, cornea, alijs partibus minus extra oculum. Contra spiritus animalis, etiã pertrãsit vltra cryſtallinum: vt vniuersa illa sedes, quæ est a cornea secundum foramen rhagoidis, vsque ad cryſtallinum, ſit referta spiritu animali. Summus ergo vsus est spiritus in oculo existentis, c.6. lib.10. vsu part. vt enim à sole procedit splendor, ita a spiritu animali emanãt radij, c.4.li.7. Plac. E quibus tria breuiter colligi possunt, primum, spiritum animalem non egredi oculũ: secundo, vt per hosce radios egredientes aer suscipiat speciem visibilem, vt optima fiat visio, non simpliciter visio: tertio, radium non perduci ad obiectum remotum, ad astra.

Optici ergo primum concurrunt per mollitiem, vnde Galenus c.3.li. 16. vsu par. ait, opticos esse mollissimos, quia visus est sensus certissimus, nam quod molle est, promptissime alteratur, c.6.l.8. vsu par. vnde nerui optici, procedentes a cerebro in oculũ, dum oculum ingrediuntur, euadunt molliores, quam sint in itinere; cũ tamẽ alias natura soleat neruos semper minus molles efficere, quo magis distant a cerebro: contrarium in opticis est factum propter exquisitũ sensum. Sed quoniã mollities ad custodiam non conducit: propterea optici intus sunt molliores, propter exquisitum sensum, extra autẽ duriores propter custodiam. ca.5.l.7. Plac. Conferunt per cauitatem, per id quod accidit, vt spiritus influere queat, nisi .n. essent perforati, non influeret spiritus, c.3.l. 16. vsu p.c. 4.l.7. Plac. Et hic fluxus fit per foramen cõe non sine vtilitate: vt dum alter oculus clauditur, totus spiritus ad apertum oculum confluat, vt optima fiat visio. Conducũt etiam per magnitudinem hi nerui, vt sensus fiat magis exquisitus, c.3.l.16. vs.p. facultas.n. ipsa quidem non suscipit magis & minus, attamen magis vel minus operatur pro discrimine organorum: vnde, cum magni sint optici, spiritus copiosi confluunt, & copiosiores existentes sunt in caussa, vt facultas melius operetur. Ratione magnitudinis & crassitiei conducunt ad tutelam: nam cum hi nerui sint perforati, opus est crassitie & magnitudine; si enim parui essent, & tenues, facile possent lædi. capite quinto, libro septimo, Plac. Tandem conferunt per positionem, vt oriuntur a cerebro, & perueniunt ad oculum: nam per hunc situm, & spiritus animalis, & vis animalis, impertiuntur oculo. Similiter conferunt per coniunctionem, idest, per positionem, qua coniunguntur, huius enim coniunctionis beneficio vnum tantum est planum, vt propterea etiam obiectum, quemadmodum decet, saltem vnicum appareat, non duplicatum: quoniam linea visoria incipit quidem a duplici sede, sed æquali, quare ab vno plane & coniuncto. Præterea vtilis est coniunctio, vt si alter oculus claudatur, spiritus ad alium deferatur.

Venæ & arteriæ.

Nõ est, vt de venis & arterijs loquamur; quia quã habent vtilitatem in alijs partibus; eandem etiam in oculo præstant.

Musculi.

Musculi concurrunt, vt melius fiat visio, capite septimo, libro decimo de vsu partium. Nam beneficio musculorum plura obiecta eodem tempore intuemur. Sed præterea etiam ad custodiam sunt musculi, quatenus firmant oculum, ne prolabatur. Conferunt etiam musculi per actionem, vt retrahuntur ad proprium principium: vnde Galenus capite decimotertio, libro nono de vsu partium dixit, musculos oculi esse paruos, sed magnos habere neruos, propter motum scilicet assiduum. Conferunt etiam per numerum: vt enim sunt plures, ita conferunt ad plures motus. Denique per varium situm, conferunt ad varios motus: nam secundum Galenum capite quadragesimoquinto, libro de dissect. musc. capite secundo, libro quarto de loc. affect. sicuti septem sunt musculi ipsius oculi, ita etiam septem sunt motus: primus musculus sursum mouet; secũdus deorsum; tertius ad latera, sed ad angulum maiorem; quartus ad latera, sed ad angulum minorem; reliqui duo musculi oculum circumagunt, per situm suum obliquum; septimus musculus ad radicem oculi, idest, ad opticum pertinens, oculum firmat, vt sursum trahit: vnde secundum Galenum capite primo, libro decimo de vsu partium, hic septimus musculus etiam custodit neruum opticum. Vesalius statuit, firmari etiam oculum, a sexto, & quinto musculo, quatenus hi musculi simul agunt, non seorsim: septimum autem musculum solum tegere neruum opticum, & conducere ad rectum motum. Sed forte decipitur Vesalius: nam septimi musculi fibræ contrahuntur ad interiora; ideoque etiam sensus testimonio patere potest, musculum hunc conferre, ne oculus extuberet. Quare melior Galeni est, quam Vesalij sententia.

Palpebræ.

Palpebræ in genere conducunt ad custodiam oculi in homine, quia homo habet cutem tenuissimam.

Hec duo loca notanda. Primum, quod dixit Philosophus, palpebras moueri instinctu naturæ: non quod alium habeant motum, quam voluntarium, qui fit a musculis, sed quod moueantur sine artificio.

Secundo notandum, palpebras motum obtinere in homine admodum frequentem, vt ab his, quæ extrinsecus occurrunt, non ita lædantur oculi: quoniam homo habet cutim tenuissimam, per quam fit exquisitus tactus, quia tangibilis qualitas magis agere & alterare potest: proinde ratione huius exquisiti tactus, opus fuit maiori custodia; quare & motu frequentiore palpebrarum. Galenus capite primo, libro de orga. odoratus ait, palpebras esse propugnaculum, idest, facere ad custodiã; quia oculi sunt mobiles, & quia molles; vnde, nisi essent palpebræ, propter mollitiem facile læderentur ab his, quæ occurrunt. In hunc sensum Plato in Timeo palpebras vocat tegmen oculorum salubre. Neque obstat, quòd palpebræ dum clauduntur, sunt in caussa, vt homo non cernat: nam melius est, aliquandiu non videre, quam vt oculi lædantur. Verum quando Gal.c.6.lib. 10. de vsu partium ait: palpebras primum esse ad custodiam corneæ, ita intelligit, quod principaliter quidem faciunt ad custodiam crystallini; sed primo, idest, immediate, ad custodiam corneæ.

Notandum autem præterea est circa palpebras, quomodo differant, & quomodo conueniant. Differunt ergo palpebra inferior, & superior; quod inferior secũdum Galenum cap.10. libro 10. de vsu part. minor est superiori, nam si maior esset corrugaretur, & sic non sine detrimento excrementa susciperet: cũ ergo sit minor superiori, ideo non mouetur, & proinde non eget musculis. Contra superior est maior, & propterea mouetur, & quia mouetur, accepit quoq; tum musculos, tum foramina, ad differentiam inferioris. Musculi quidem ipsius admodum vtiles sunt & necessarij, secũdum Galenum cap.9. lib. 10. de vsu partium; & com. 2. sect. 5. lib. 6. epidem. vt horũ motu, oculus modo pateat, modo claudatur: dum enim patet oculus, fit visio; dum latet, non læditur, sicut somni tẽpore. Huius autem superioris palpebræ musculi ad similitudinem reliquorum musculorum cõferunt per operationem: sed præterea etiam per situm, vt testatur Galenus cap.8. lib.10. de vsu partium. nam ita se habent hi musculi, vt musculus minoris anguli deorsum trahat; maioris, sursum: vnde si contingat vtrumq; musculum eodem tempore moueri, fiet palpebræ figura, quam nonnũquam reflexam vocat Hippocrates, in qua figura oculus neque apertus est, neque clausus. Hæc de superioris palpebræ musculis. Quoad foramina: palpebra superior tenue obtinet foramen, paullo extra maiorem angulum, in hunc vsum, ne palpebra exsiccetur vel arescat, & præterea vt facile mouetur. c.11. lib. 10. de vsu par. His ergo palpebræ differant.

Porro, ea, in quibus conueniunt, sunt tarsus, & pili tarsi: nam hæc in vtraque sunt palpebra.

Tarsus est portio cartilaginosa, vtilis, tum per id quod cõsequitur, nimirum per duritiem; tum per id quod accidit, nimirum per foramina. Per duritiem tarsus est vtilis, vt productiones musculorum, quos tarsus recipit, firmiter & cum stabilitate in tarso inserantur, quo exacta & valida fieri posset tũ apertio, tum clausio; capite nono, libro decimo de vsu partium. Præterea tarsus conducit ad tutelam periostij, quod productum ad palpebras in tarso firmatur, & custoditur ob tarsi duritiem; capite secundo libro 10. de vsu partium. Insuper tarsus per sui duritiem pilos seruat, non simpliciter, sed pilos rectos seruat: quare, si contingat tarsum reddi molliorem, pili palpebrarum rectitudinem non seruant, vnde non fit visio, quemadmodum esset conueniens. Tarsus deniq; conducit per foramina, capite septimo, libro decimo de vsu partium, quatenus horum beneficio pili generari & contineri possint; cum alias tarsus ob cartilagineam & duram substantiam, non aptus fuerit ad pilorum productionem.

Quantum ad pilos attinet, hi secũdum Galenum, capite secundo, libro primo methodi capite primo & secundo, libro primo, κ. τοπ. in palpebris vtiles sunt ad pulchritudinem: vnde qui ob luem Veneream his pilis destituuntur, deformes euadunt. Præterea sunt etiam vtiles ad partium sanitatem, vt Galenus ait, loco citato. vnde etiam capite sexto, libro decimo de vsu partium ait, pilos palpebrarum esse ad tutelam & custodiam oculorum. Sed notandum, huiusmodi pilos vtiles esse, per colorem, per figurã, per magnitudinem, & per situm. Per colorem, vt monet Auicennas, quatenus hi pili luminis æqualitatem seruant nigredine seu opacitate sua: licet enim non omnes pili nigri sint omnibus, attamen propter opacitatem, lumini contrariam, splendorem moderantur, & ad æqualitatem redigunt, ne huius ἀμετρίᾳ oculi lædantur. Per figuram etiam conferunt, e capite septimo, libro decimo de vsu partium, quatenus tensi manent, & recta sua figura oculum a puluere arcent. Sed possunt etiam esse in caussa, vt radij oculum egredientes rectitudinem seruent. Præterea per magnitudinem conferunt, eamque moderatam, capite 14. libro vndecimo de vsu partium, si enim minores essent, non prohiberent quæ in oculum possunt incidere: si essent maiores, essent instar carceris, & visionem impedirent. Tandem conferunt etiam per situm; quatenus per interuallum commensuratum, mediocre, proportionatum, tuentur oculos: nam si pili sese contingerent, oculis noctem offunderent.

Totus oculus vt concurrat ad visionem edendam.

Quoad totum oculum; sufficit scire, quod conferat per numerum, positionem, & operationem: nam reliqua sunt facilia. Quoad numerum; oculi duo fuerunt, gratia melioris visionis, vt homo eodem tempore plura obiecta videret, quæ vno oculo simul omnia intueri non posset. capite octauo, libro decimo de vsu partium. Aristoteles capite decimo, libro secundo de part. animal. ait, geminos oculos esse, quia duplex sit corporis pars, dextra & sinistra. Et addit, totum oculum conferre per magnitudinem moderatã, oculus enim quia moderatæ est magnitudinis, optime videt, quod etiam repetitur capite decimo, libro primo de historia animal. nec ratio proponitur, quia patet. Oculus etiam confert per situm, vel sedem, quæ est apud cerebrum, vt oculus conseruetur: ideoque situs facit ad oculi custodiam. Hoc rectius explicat Aristoteles capite decimo, libro secundo de part. animal. Cum enim cerebrum sit frigidum & humidum; visus vero, idest, crystallinus sit aqueus; optimum fuit, vt esset prope cerebrum, quo propter vicinitatem promptius generetur humor crystallinus, & genitus conseruaretur; nutritur enim e portione, quæ a cerebro producitur, vt suo loco diximus. Addit etiam Aristoteles, problem. 17. sectio. decima, in homine oculos minus distare, quã in brutis, tum quia homo est solers, ingeniosus, & motus est ad anteriora, tum quia bruta manibus carent, vt ad latera respiciant. Cæterum, oculi æqualem habent situm problem. 17. sectio. 30. ne per situm inæqualem res vna cernatur gemina. Tandem situs etiã conducit ad optimam visionem, quatenus enim oculi recondiri sunt, non prominentes, cernunt clarissime. capite decimo, libro primo de historia anim. Addit Galenus commen. 44. sectio. secunda, libro sexto epid. oculum dextrum exactius non cernere sinistro: nam, vt colligitur e problem. decimotertio, sect. 31. vis visoria in alteratione consistit. Præterea hic situs conducit ad tutelam, & vt melius etiam fiat visio: quatenus nimirum inuicem distant oculi, & sursum sunt locati. Vnde Galenus, respiciens ad distantiam, capite octauo, libro decimo vsu partium inquit. oculos, vt aliqua e parte inuicem distant, videre plura obiecta, etiamsi caput non moueatur. Et respiciens ad sedem eminẽtem capite primo, libro decimo vsu partium ait, oculos in eminenti loco esse collocatos, vt procul magis aspiciant, & in anteriori parte esse locatos, quia in hanc partem mouemur. Sed notandum circa sedem eminentem, caput non esse factum propter cerebrum, seu, non esse locatum in superiori parte propter cerebrum, sed propter oculos, vnde secundum Galenum capite secundo & quarto, libro octauo vsu partium, cranium est propter cerebrum, caput autem, idest, locus eminens, propter oculos, nimirum propter actionem, & propter custodiam: propter actionem, nam visio locum editum postulat: præterea visio etiam fit per neruos molles, quare hi debent oriri a loco proximo. Propter tutelam vero, nam oculi sunt molles & facile patiuntur, quare capite egent, vt habeant circumposita ossa ad custodiam. Præterea ad latera oculi sunt collocati, inter nasum, & processum ossis iugalis, propter tutelam. Similiter gratia tutelæ, oculus infra habet malas prominentes, supra habet supercilia, quæ per pilos instar muri oculum custodiunt, capite decimoquarto libro decimo de vsu partium. Præterea oculus totus concurrit per totam, eamque determinatam compositionem, ad edendum visionem: vnde si vitium aliquod occurrat secundum compositionem, illico læditur actio. Et tandem concurrit oculus per operationem, idest, per expulsionem ad tutelam, vt colligitur e capite decimotertio, libro primo de tuen. sanit. nam oculus eijcit excrementa per nares, & per palpebras, quæ expulsio est actio, ratione cuius custoditur oculus. Sic ergo patet, omnia quæ proposuimus in vnam visionem dirigi. Hæc de oculis.

CAPVT XXVI.

De Auribus.

Nomen.

PEr Aures cum Galeno intelligimus organum auditus: non tantum aures externas, idest, auriculas, sed etiam vniuersum auditus instrumentum, & extra, & intus: quemadmodum Galenus hãc vocem vsurpat cap. 4. lib. 7. de vsu partium.

Definitio auris.

Auris ergo sic accepta, est *instrumentum, genitum e neruo expanso, aere ingenito; membranis, ossibus, cartilaginibus, ligamentis, cuti, communibus organis, & musculis; a propria generatrice, gratia auditus.* Pro explicatione huius definitionis, sufficit digredi circa caussam efficientem & finalem. Et primum circa effectricem, vt appareat, quando facultas formatrix se gesserit circa materiam, e qua auris producitur. (Hic circa materiam e qua, vnicum tantum notetur, nimirum dum Galenus cap. 3. lib. 5. de Plac. proponit

ponit spiritum auditorium; intelligendum esse calidum innatum, idest, aerem ingenitum; non autem spiritum animalem, quæ plane puerilis esset expositio, vt suo loco explicabimus.

Neruus expansus.

Quantum igitur ad propriam generatricem; & primum, vt produxit neruum expansum, Galenus hunc neruum vocat dilatatum, seu expansum, cap. 2. lib. 1. de symp. causs. Hunc generatrix mollem produxit, capite quinto, libro octauo de vsu partium. Id quod intelligendum est de neruo aurium, intra meatum existente: nam de externis neruis post loquemur, intra organa communia. Sed mollities huius nerui non est admodum insignis: natura enim hunc neruum minus mollem produxit, quam auditioni conueniat, capite octauo, libro octauo de vsu partium. Caussam in methodi applicatione reddemus. Et hoc de consequente nerui expansi. Quantum ad id quod accidit, quod est effectus generatricis, secundum facultatem formatricem; hinc neruus formatus est magnus, non secundum quamlibet dimensionem, sed secundum latitudinem, non secundum profunditatem; vnde etiam latus, seu expansus dicitur. cap. 5. lib. 5. vsu partium. Neruus enim secundum profunditatem magnus esse non potuit, quia meatus auditorij foramen recipiens est exiguum. ca. 3. lib. de org. odorat. Quoad huius positionem, cum Galeno, c. 6. lib. 8. de vsu partium, oritur a quinto pari neruorum cerebri: & in cauitate ossium degenerat in membranam tenuissimam.

Aer ingenitus.

Quoad aerem ingenitum: hic e sententia Galeni cap. 5. libro 7. de Placit. cap. 5. lib. 8. de vsu partium, nihil aliud est, quam sensorium auditus: vnde Galenus dixit, auditus sensorium esse aerium. Et capite 2. libro de org. odorat. ait, auditus organum esse simile aeri. Et capite secundo, libro quarto, de loc. affect. inquit, tangendi organum esse crassissimum; videndi tenuissimum; auditus minus tenue. Hic per sensorium visus, non debet intelligi crystallinus, nam hæc sententia esset falsissima, crystallinum esse tenuiorem organo auditus, quod aerium est, & obtusum oculorum effugit. Quare per visus organum intelligi debet calidum innatum crystallini, quod particeps est spiritus animalis, luminis. Et hoc modo calidum innatum auris est minus tenue, cum sit aeriū; quia aer ingenitus est minus tenuis, quam calidum innatum, particeps non aeris, sed spiritus animalis. Ad rem. Aer ingenitus est organum auditus. Et hoc calidum ingenitum pertinet ad labyrinthum, de quo suo loco. Hoc autem calidum innatum Galenus capite tertio libro quinto de Placit. vocat spiritum auditorium; qui permistum habet aerem externum, eiusque ingressu reficitur. Aer enim hic ingenitus, cum sit mistus e simplici calido natiuo, & simplici aere natiuo: æquum est, vt ex his duobus reparetur. (Aer ingenitus nil aliud est, quam calidum innatum aurium, quod habet permistum aerem: ideoq; non modo reficitur a puro sanguine, sed etiam ex aere externo.) Quare præter sanguinem, est etiam necessarium, vt aer externus ingrediatur. Quod cognoscens Aristoteles, (qui diligentior fuit Galeno) capite decimo, libro secundo de vsu partium dicit, sensorium auditus esse aerium. Et capite primo, libro quinto de generatione animalium ait, hoc sensorium egere corde, vt meatus auditorij tendant in cor: omnes enim sensus oriuntur a corde, quatenus per meatus, idest, per arterias conseruatur eorum calidum innatum: Cæterum, cum calidum auris sit aerium, & proinde necesse habeat, vt conseruetur beneficio aeris; (nam e quibus generamur, ex iisdem conseruamur) hinc scribit capite 11. libro primo de histor. animal. aures esse capitis partes, vt nulla spiratio desideretur: nihil aliud significans, nisi aerem per inspirationem ingredi caput: nam per caput fit inspiratio. Vnde Aristoteles capite secundo, libro 5.

A de generat. animal. inquit, extrema sensorij auditus terminari ad partes spiritales, non alia sane de caussa, nisi vt ingrediatur aer. Et addit hinc fieri, vt oscitantes & respirantes minus audiant: tunc enim eodem tempore motus alterans, qui fit de obiecto auditus, perducitur ad sensorium, & per myringam, & per meatus internos, qui pertingunt ad locos respirationis. Vnde ex huiusmodi situ aliqua e parte sequitur detrimentum in auditu: sed hoc factum est, quia fuit necessarium, vt calidum innatum auris conseruaretur, quod fieri non potuit, nisi aeris externi beneficio. Proinde hi meatus pertingunt ad locos respirationis dicatos.

Membrana.

Fabricam myringæ proponit Galenus capite tertio libro quinto de Placitis, capite sexto, libro octauo de vsu partium, & Hippocrates libro de carnibus, est enim membrana seu pellicula iuxta os: eaque est tenuis & siccissima. Quoad magnitudinē, est medio- B criter densa & crassa. Genita est e semine: non ex alia membrana. Eius situs est, in primo meatu osseo, spectante ad meatum cartilagineum: & extēditur oblique, vt recte respiciat meatum osseum, & oblique respiciat meatum cartilagineum.

Ossa.

Ossa cum Galeno capite sexto, libro octauo vsu partium, & præsertim ossa illa continentia sunt admodum dura, densa, anfractuosa, a formatrice effecta: vnde etiam meatus anfractuosi dicuntur, capite secundo, libro primo de sym. causs. Hi meatus, qua cerebrum spectant, sunt strictiores. Auicennas addit, oriri ab osse petroso, & deduci ad cauitatem, vbi aer nunquam deficit.

Sed hic meatus osseus nō est vniformis: diuiditur enim in cauitates & meatus exiguos. Cauitates potissimum sunt tres. Prima & exterior, est proxima meatui cartilagineo, & vocatur tympanū (nam myringa impropric dicitur tympanum) & hæc cauitas C reliquis duabus maior est, habetque duas fenestras; vna est oualis, ad similitudinem oui, quæ est elatior, & in sui medio, idest, in ipsa cameratione seu cauitate tympani, desinit in secundam cauitatem: altera fenestra est rotunda, & est humilior quam oualis, declinatque ad posteriora, & per os, per meatum osseum penetrat, atque in geminos canales formatur, quorum alter tendit ad secundam cauitatem, alter ad tertiam: & secunda hæc fenestra semper permanet aperta, ad differentiam prioris. Præterea prima hæc cauitas obtinet foramen, in quod desinit canalis, qui suscipit portionem duriorem nerui quinti paris. Habet etiam hæc prima cauitas foramen, quod terminatur in alteram paruam cauitatem, & prope radicem gargareonis inseritur. Hæc de prima cauitate.

Secunda cauitas vocatur Labyrinthus, habetque foramina, quæ via sunt quinti pars nerui, sed mollio- D ris non duri, hęc cauitas residet ad finem primæ cauitatis, sed minor est, & vicinior cerebro, quam prima cauitas. capite tertio, libro de organ. odorat.

Tertia cauitas dicitur Cochlea, & cœca, quia foramen habet simile anfractui cochlearum, capite vn decimo, libro primo histor. animal. omnino minor est reliquis duabus, & foramen habet commune cū prima & secunda cauitate, beneficio cuius habet commercium, & cum tympano, & cum labyrintho; Et oritur hæc tertia cauitas a fenestra circulari tympani, quæ desinit in labyrinthum, & in cochleam.

Tria officula

Sed præterea huic osseo meatui adduntur tria ossicula, quæ in tympano, in prima cauitate collocantur: suntque Malleolus, Incus, & Stapes: quæ tria duobus articulis inuicem coniunguntur. Malleolus autem insertionem habet cum myringæ facie interna: & versus anteriora attollitur huius ossis caput, cui insidet incus, & sui portione caua suscipit, incipit tuberculum malleoli, & incus crure suo

crassiori & elatiori hæret tympano, reliquo crure A coniungitur cum capite tertij ossis, scilicet stapedis: Stapes autem sua basi spectat ad fenestram tympani, id est, oualem, quam hoc ossiculum claudit. De horum vsu post disseremus.

Cartilagines

In aure cartilagines triplices sunt perpendendæ: primum enim auris externa, extra meatum osseum, ex his formatur, & oculis nostris subijcitur. Hinc Galenus capite quarto, libro tertio alim. capite sexto, libro de cibis bon. & mal. succi. capite 12. lib. 11. de vsu partium ait, auris substantiam esse cartilagineam, loquens de externa aure seu meatu externo cartilagineo, qui producitur vsque ad myringam. Secunda cartilago pertinet ad tympanum, quæ osseum annulum vnit cum reliquo osse tympani, quia sine hac cartilagine non potuisset tuta esse coniunctio: ideoque hæc cartilago non est extra. Tertia cartilago spectat ad partes extremas trium ossiculorũ, præsertim vbi malleus cum incude iungitur, & intus B cum stapede.

Ligamenta.

Ligamentum etiam pertinet ad ossicula illa tria, quatenus hæc ligamento quodam molli colligitur.

Cutis.

Cutis spectat ad aurem externam: quam externam partem Aristoteles vocat auriculam, capite vndecimo, libro primo de histor. animal. Huius pars superior dicitur pinna, & constat e carne & cartilagine, inferior dicitur fibra, & constat solum e cuti, sine cartilagine.

Communia instrumenta.

Organa communia, sunt nerui, & vasa. Nerui sine caussa vel tactus, vel motus, & pertinent ad aurem internam, ad tympanum, non omnibus modis, sed ad tympanum pertinent vt ossicula contineant. Nerui autem qui pertinent ad aures externas, oriuntur a secunda coniugatione spinæ, suntq; in homine admodum exigui, quia etiam aures in homine sunt fere immobiles, capite sexto, libro decimosexto vsu C partium. Nerui autem ipsius tympani, sed duri, prodeunt a quinto pari cerebri, & inseruntur in musculum ossiculorum. Quoad vasa: hæc sunt venæ & arteriç perexiguæ. comm. vigesimosecundo, sectio. quinta, lib. 6. epid.

Musculus.

Musculus est exiguus, & oritur a substantia simili ligamento, qua os cuneiforme committitur cum temporali osse, & desinit hic musculus in tendinem gracilem, qui producitur in maiorem apophysin, id est, processum malleoli, & per medium tympanum excurrens, incumbit articulo, quo stapes cum altero crure incudis copulatur. Vnde oculatissimus Fallopius secũdum visum deceptus est; idque factum est, quia vsum ignorauit. Vidit quidem tunc tendinem gracilem, sed credidit esse neruulum; cum tamen sit tendo, nam huius portionis vsus, non ad neruum, sed ad tendinem spectat.

Auris tota.

Quoad totam aurem. Temperamentum ipsius est frigidum & siccum, quia hoc instrumentum D componitur e particulis, maiori e parte frigidis & siccis. Id quod accidit, est compositio, nimirum figura, magnitudo, & situs. Figura orbicularis est, extra deuexa, intus conuexa, vnde rationabiliter meatus cartilagineus flexuosus formatur, capite duodecimo, libro vndecimo de vsu partium. Magnitudo auris ea est, quæ & auditui conuenit, nec impedimento est capiti. Sita est in capite, quia est pars capitis capite vndecimo, libro primo de histor. animal. Et collocatur in capite ad latera, capite quinto, libro octauo de vsu partium, & ita collocatur, vt promineat, capite 12. lib. 11. vsu partium.

Finalis caussa.

Hæc autem omnia a natura creata sunt gratia auditus. Ideoque auditio est propria operatio, destinata huic instrumento, capite vndecimo, libro primo de histor. animal. Hoc etiam Plato in Timeo statuit vbi etiam vult, maxime conferre auditum ad Philosophiam adipiscẽdam cum sermo ad auditum pertineat. Galenus capite secundo, libro de org. odorat. & capite tertio, libro quinto de Placit. ait, aurium actionem, esse cognitionem vocum, & sonorum. Quamobrem est propria aurium functio.

Quo modo fiat auditio.

Quomodo autem fiat auditus, explicat Aristot. libro 2. de anima. Nam ad auditionem efficiendam oportet, vt proprium obiectum agat in sensorium, ita vt sensorium alteretur, & alteratum alterationem dignoscat. Et Galenus capite quinto, lib. 8. de vs. part. ait: vt fiat auditus, oportet vt sensorium afficiatur. Explicandum ergo quodnam sit proprium hoc obiectum, quæ caussa efficiens, & quod subiectum illius obiecti. Obiectum ergo est sonus: cap. 6. lib. 8. de vsu part. At hic sonus fit in aure, sed tamen extra aurem; quandoque etiam intra, sed præter naturam: si extra, & in corpore, & extra corpus, cap. 4. lib. 1. de sympt. caus. At quomodocunque fiat, necesse est, vt efficiatur ictus, & velox percussio, quæ fieri potest in aqua, magis autem in aere, inter duo corpora solida, lenia. Galenus cap. 4. lib. 1. de symptom. caus. ait: sonitum quandoque fieri in aure, cum tamen nihil extra sonet, idque accidere propter motum, circa cerebri membranas. At soni subiectum est aer: ideoq; aer requiritur vnus continuus, agitatus: vnde & aerem internum, intra autem existentem, agitari & commoueri oporteat. Fit ergo auditus, dum sonus, ob aeris ictum excitatur, perducitur per aerem, vsque ad sensorium.

CAPVT XXVII.

De applicatione methodi anatomicę, ad Aures.

Transitio.

IAm cognoscendum est, quomodo & partes auris, & tota auris concurrant ad propriam suam functionem, nimirum ad auditionem. Ideoque cum fiat auditus, ob sonum per aerem ad sensorium productum: facile patet, partem auris præcipuam esse finem meatus, vbi neruus dilatatus contingitur, c. 3. lib. 1. de sympt. caus. Pars enim præcipua est neruus dilatatus ad finem, id est, ad labyrinthum, ad finem secundæ cauitatis. Hoc sensit Galenus cap. 6. lib. 8. vsu part. ait: cerebro ad aures descendere neruum, qui recipit auditus obiectum, sicut crystallinus recipit obiectum visus: vnde recte Auicennas dicit, hunc neruum correspondere humori crystallino in oculo. Galenus cap. 5. libro 8. de vsu par. ait: aures obtinere neruos, quoniam aures affici debent. Et cap. 6. euidẽter asserit, ad hunc neruum pertinere iudiciũ. Concurrit hic neruus per temperaturam suam: cuiuslibet enim instrumenti pars præcipua, per crasin suam determinatam concurrit. Concurrit etiam per consequens nimirum per mediocrem mollitiem, cap. 5. libro 8. vs. par. Est enim hic neruus minus mollis neruo optico: mollis est propter sensum, quia molle facilius patitur, cap. 6. lib. 8. vsu part. at mollities non est insignis, gratia custodiæ, quam natura maxime solet respicere; ideoque maluit eligere mediocrẽ mollitiem, quam vt sensum faceret exquisitissimum, qui non duraret. Cõducit etiam hic neruus per id quod accidit, id est, per magnitudinem; nam aures habent magnos neruos propter sensum. cap. 9. lib. 5. vsu part. hæc autem magnitudo potissimum ad latitudinem pertinet, non alia de caussa, quam vt hic neruus particeps esse possit copiosi aeris ingeniti. Per situm cerebro vicinum confert; nam ob hanc vicinitatem, non tantum facultas prompte ad aures transmittitur, sed etiam obiectum & susceptum & cognitum defertur in cerebrum, in sensorium commune, ca. 6. lib. 8. vs. p. Situs nerui reconditus, facit ad tutelam, ne ita facile lædatur.

Neruus expansus.

Aer ingenitus.

Aer ingenitus, concurrit, vt sine quo non; sine hoc enim nec receptio nec iudicium fieri potest. Nam quoad receptionem, Galenus cap. 2. lib. de org. odor. ait: aures obtinere corpus simile aeri, (id est aerem ingenitum)

ingenitum) ad sonos recipiendos aptum. Et cap. 6. libro 7. de plac. ait, auditus organum (nõ hic loquitur de neruo expanso, sed de eius calido innato) esse aerium, & alterari a vocibus: quare alteratio & receptio pertinet ad aerem ingenitum. Iudicium quoque pertinet ad hoc calidum ingenitum aerium: nam Galenus cap. 6. lib. 7. de plac. ait: auditus organum esse aerium, quo proprias aeris affectiones, id est, sonos & voces dignoscimus, & iudicamus. Et Aristoteles lib. 2. de anima, inquit: aerem insitum exacte sentire, seu iudicare differentias motus aeris, id est, sonorum: quatenus scilicet concurrit, vt sine quo non: nam præcipuum organum est neruus expansus, donatus aere ingenito.

Quomodo conferat ad auditum aer ingenitus.

Concurrit autem aer ingenitus, & per tenuẽ substãtiam, & per situm. Per substantiæ suæ tenuitatem concurrit, secundum philosophum libr. 2. de anima, nam dum externus aer mouetur, etiam internus agitatur. Sed hoc dictum recte, quæso, intelligatur. Aer ingenitus, secundum philosophum, est immobilis, neque per labyrinthum errat, vel de loco ad locum mouetur, sed hæret neruo expanso, & hunc non derelinquit. Mouetur autem aer ingenitus motu alterationis, non locali: & hæc alteratio fit a sono; dum enim a sono alteratur aer externus, fit vt etiam internus alteretur. Valeant ergo interpretes, qui putant Aristotelem loqui de motu locali. Præterea aer ingenitus confert per situm, vt sedem habet in meatu osseo, cui neruus expansus includitur. Sicut ergo calidum innatum, quod habet permistum spiritum animalem, in crystallino residet: ita aer ingenitus residet in neruo expanso.

Membrana.

Myringa concurrit ad custodiam cap. 6. lib. 8. vs. p. operit enim & tuetur neruos: & confert per duritiem, quæ maxime vtilis esse solet ad partium custodiam. Notandum autem concurrere myringam, per mediocritatem quandam inter raritatem & densitatem: vt scilicet custodire posset partem præcipuam, nimirum neruos, citra tamen impedimentum propriæ operationis, videlicet auditionis: nam per hanc mediocritatem inter raritatem & densitatem, tenuitatem & crassitiem, potest sine impedimento sonos suscipere. Sicut ergo mẽbrana, per duritiem respicit custodiam: ita per tenuitatem concurrit, vt melius fiat actio: qua de caussa hominem auditum habere exquisitum, scribit Aristoteles, capit. 2. lib. 5. de gen. anim. Myringa etiam concurrit per id quod accidit, nimirum per situm, qui obliquus est ad meatum cartilagineum, & rectus ad tympanum. Situs obliquus ad meatum cartilagineum, facit ad custodiam: sic enim quæ auri extrinsecus occurrunt, non ita facile possunt lædere. Recta autem ad tympanum est positio, non ratione custodiæ, sed vt melius fiat receptio, quia species promptius recta fertur.

Ossa continentia.

Quantum ad ossa: hęc in auribus duplicia sunt, nimirum. Continentia, & contenta. Continentia, quæ meatum osseum constituunt, per suam duritiem sesipsa custodiunt; & sunt etiam in caussa vt contenta seruentur. Præterea per duritiem sunt in caussa, ne parietes meatus concidant, quod fieret, si meatus hic esset membraneus, vnde species audibiles sine impedimento ingredi non possent. Sed cum cartilagines etiam eam habeant duritiem vt non concidant: nihilominus hic meatus internus potius fuit osseus, quam cartilagineus; vt sic magis faceret ad custodiã. Præterea speciem audibilem ita magis seruat sonoram; qua ratione ossa non tantum ad custodiam concurrunt, sed etiam vt melius fiat actio. Concurrunt etiam ossa per densitatem, cuius beneficio externum aerem, qui pro reparatione aeris ingeniti ingreditur, continent. Per cauitatem concurrunt ossa: cuius beneficio hæc ossa sunt via speciei, & sunt ductus aeris. Concurrunt etiam ossa per conformationem anfractuosam, quæ in caussa est, ne aer incorrectus citra alterationem neruum recta petat: quod fieret, nisi meatus esset anfractuosus. Præterea meatus hic osseus habet plura foramina: quædam sunt viæ neruorum, quædam aeris, nonnullæ excrementi. Foramen ergo quod pertinet ad tympanum, est quod perducitur ad nares & palatum; cuius beneficio aer ingreditur meatum osseum, non per myringam, sed per meatus pertinentes ad nares, ideoque dum aer per nares inspiratur, portio ingreditur meatum osseum auditorium, pro refectione aeris ingeniti; vnde philosophus cap. 2. lib. 5. gen. animal. ait, aures impleri spiritu, quomodo sunt vicinæ origini loci spiritalis, id est, per quem aer attrahitur. Concurrit etiam hic meatus osseus per magnitudinem; magnus enim est, vt plura admittere & continere possit corpora, habet quippe cauitatem triplicem, tympanum, labyrinthum, & cochleam: Vnde etiam mirum non est, si hic meatus per multiplices suas cauitates, est via excrementi, speciei, & receptaculũ aeris. Excrementum (quod pauci sciunt) suscipitur a tympano, per fenestram oualem, quę pertinet ab labyrinthũ, & cum non liceat, vt assiduo excrementa aggrediantur: fit vt fenestra hæc oualis non semper permaneat aperta, sed modo aperta, modo occlusa, quatenus scilicet clauditur a stapede. Species producitur, non per fenestram oualem; quæ non semper est aperta, cum tamen necessarium sit, vt species deferatur per fenestram, quæ perpetuo sit aperta: quare species ingreditur per fenestram tympani circularem, quæ perducitur ad labyrinthum, semperque aperta est: in labyrintho autem fit auditus, quia in eo neruus expansus residet, cum aere ingenito, deinde hæc species a labyrintho producitur in cerebrum, in sensorium commune. Sic ergo tympanum respicit excrementa, secundum fenestram oualem. Tympanum autem secundum fenestram circularem, & labyrinthus, respiciunt ingressum specierum. Tertia cauitas, quæ cochlea dicitur, est aeris receptaculum, nam aer imprimis recipitur a tympano, per fenestram circularem: vt autem aer detineatur, & detentus elaboretur & alteretur, opus est cauitate quadã ossea, quæ sit cęca & occlusa, non ita aperta ne facile aer egrediatur. Postremo concurrunt hæc ossa per situm: quatenus enim meatus hic osseus infra vergit, & ad meatum cartilagineum tendit, vtilis est, vt species suscipiatur. Vt autem hic meatus positionem habet superiorem, versus cerebrum; est in caussa, & vt facultas animalis suscipiatur, & vt communicetur species audibilis ipsi cerebro, seu communi sensorio.

Ossicula.

Quoad ossicula; Fallopius admodum diligens anatomicus, asserit ossicula moueri, vt concussa myringa malleolus commoueatur: at non affert caussam, quare moueantur. Pueriliter nonnulli, hæc ossicula speciem deferre dicunt; nam hęc ossicula pertingunt ad fenestram clausam, species autem debet deferri per fenestram apertam. Neque dici potest, quod hęc ossicula speciem conseruent, quia meatus osseus sufficit ad soni conseruationem. Quare hæc ossicula connumeranda sint inter partes, quæ faciunt ad custodiam, & nerui expansi, & aeris ingeniti: sic enim decet conseruari partem instrumenti præcipuam. Sane in hunc vsque diem horum ossiculorum vsus fuit incognitus. Ego vero statuo, hæc ossicula non esse partes principales, non sine quibus non, neq; conferre vt melius fiat actio, sed facere ad custodiam. Omnes enim cuiusque instrumẽti partes in hac quadruplici sunt differentia. Faciunt autem ad custodiam nerui expansi, & calidi innati huius nerui: quatenus horum ossiculorum beneficio, excrementa expurgantur. Nam sicut hæc retenta, auribus & neruo expanso obesse possunt: ita dum excernuntur, neruus expansus custoditur. In nutritione nerui expansi (sicut in qualibet nutritione) necessario duo excrementa generantur, crassum, & tenue: idque nõ tantum

tum

rum in infantia, sed etiam in ætate prouectiore. Crassum igitur illud excrementum, genitum in labyrintho, secundum neruum expansum, necesse est, vt expurgetur, ne ibi manens præcipuum instrumentum offendat. Non quidem verisimile est excerni per partes superiores; hoc enim excrementum, quia crassum est & terrestre, descendit, non ascendit. Si descendit; duplex tantum est via, & vtraque ad tympanum: vna per fenestram circularem, altera per oualem. Per circularem egredi nequit: per hanc enim ingrediuntur species: quæ hac ratione impuræ fierent, & auditus redderetur obtusus. Quare excrementum hoc descendit in tympanum, per fenestram oualem, quæ aperitur & clauditur, beneficio horum trium ossiculorum: aperitur, dum ossicula mouentur; clauditur, dum quiescunt. Verum, non tantum propria labyrinthi excrementa, per oualem fenestram descendunt; sed etiam cerebri excrementa, si quandoque in labyrinthum deferantur, per eandem descendunt. Nam in tenella infantium ætate, in qua humiditates magis redundant; fit, vt non tantum nerui expansi, sed etiam cerebri excrementa, distillent in labyrinthũ: vnde etiam ipsius cerebri per aures fieri potest euacuatio, quemadmodum testatur Galenus eod. aphoris. 24. sect. 3. & c. vltimo, lib. 7. merg. Hic autem notandum cum Galeno, loco cit. libro 7. method. cerebrum purgari per aures, & hinc per palatum. Innuit enim Galenus excrementum, quod producitur a labyrintho in tympanum, non necessario euacuari per myringam, & hinc per meatum cartilagineum, seu auriculas externas; sed ex auribus perduci ad palatum. Et in hác sententiam Galenus quoque cap. 12. lib. 6. de tuen. san. statuens, aurium magnum esse vsum; subdit, materiam excrementitiam aurium, seu excrementa, quæ perducuntur ad tympanum, non esse excernenda per myringam: sed esse deriuanda ad nares & palatum. Ex his ergo patet, maximam horum ossiculorum esse necessitatem: vt, dum mouentur, & aperitur illa fenestra, materia illa excrementitia eo descendens, postea expurgetur per meatus, ad nares & palatum pertingentes.

Hæc de horum ossiculorum vsu; iam & compositionis rationem reddere conabimur. Et primum, hæc ossicula fuerunt parua, non magna, quoniam collocantur in sede angusta, in tympano: præterea fuere parua, quia ad aperiendum fenestram pro excrementorum purgatione, opus quidem fuit motu, sed debili, qui ossa magna non requirebat. Insuper, quod hæc ossicula, magnitudine sua exigua præstare non potuerunt, numero id ternario supplent. Quoad situm: malleolus spectat ad myringam, quia malleolus habet rationem basis aliorum ossiculorum: stapes spectat ad fenestram, quia illam aperit, & claudit: incus residet in medio, vt hoc os cum vtroque reliquo coniunctum, in caussa sit, vt stapes melius moueatur: prout enim stapes promptius mouetur, pro eo etiam fenestra promptius aperitur, vt melius excrementa descendant.

Cartilagines. Quoad cartilagines, hæ pertinent ad aurem externam, ad tympanum, & ad ossicula. Cartilagines auris externæ, per id quod consequitur, nimirum per duritiem, quæ media est inter duritiem carnis & ossium (cap. 12. lib. 11. de vsu partium,) conferunt, & ad custodiam, & vt melius fiat auditus. Ad custodiã quidem, quia hæc cartilago nec ita facile frangitur, vt ossa; nec ita facile contunditur, vt caro: quod etiam Aristoteles habet, cap. 9. lib. 2. de part. animal. Sic ergo durities immediate facit ad custodiam: mediate autem secundum Auicennam, confert ad auditum, quatenus figuram fornicis seruat apertam, ne concidat, vt specierum soni via sit patens. Præterea hæc cartilago immediate conducit, vt melior fiat auditio, cap. 12. lib. 11. de vsu part. vbi Galenus scribit, hanc cartilaginem per duritiem suam, fundere sonum, vt efficacius agat in sensorium; sonus enim efficacior seruatur beneficio substantiæ cartilagineæ, vt obiectum fiat potentius; & proinde magis strenue agat in sensorium; vnde in caussa est, vt iudicium fiat exactius & melior auditio.

Confert etiam cartilago per id quod accidit, nimirum per compositionem, id est, per superficiem, figuram, meatum, magnitudinem, & sitũ. Iuuat per superficiem: quia meatus cartilagineus (quem auriculas appellat Aristoteles) per superficiem mediam inter pilosam & leuem, est in caussa, vt melius fiat auditus; nam superficies prorsus æqualis, non seruaret motum: nimis autem pilosa superficies impediret motum: media igitur maxime vtilis fuit, cap. 11. lib. 1. de histor. animal. Per figuram cartilago confert ad custodiam, & vt melius fiat actio. Ad custodiã: quia cartilaginis flexuosa figura, facit, vt non tantum aer corrigatur & contemperetur, sed etiam corporum exiguorum impetus ea figura propulsatur, ne recta in aures ferantur, capit. 6. lib. 8. v. s. part. Præterea per hanc flexuositatem cartilaginis, portiones magis cõplicantur, cap. 12. lib. 8. de vsu part. Hæc quoque figura flexuosa, vergit ad aliquam rotunditatem, quæ & ipsa ad tutelam facit. Insuper figura flexuosa est in caussa, vt melius fiat auditio, secundum Auicennam: hac enim flexuositate vox retinetur, nec ita facile dissipatur. Et hoc etiam voluit philosophus, cap. 1. lib. 5. de gener. animal. vbi ait: hominem procul minus audire, quam aliqua bruta; quia homo & minus longas, & minus intricatas seu flexuosas habet auriculas. Per meatum etiam iuuat cartilago: quatenus est via vocis & soni. Confert etiam per magnitudinem, cum Galeno cap. 12. lib. 11. de vsu part. nam pro magnitudine sua magis auget & fundit sonum, quia in maiori quanto maior virtus. Verum talem esse oportuit magnitudinem, quæ non esset impedimento in homine, propter pileos & galeas, quibus homines vti solent. Conducit etiam per situm; nam cartilago sursum extenditur, & ratione soni, & vt meatus reddatur magis flexuosus, vt impediantur quæ extrinsecus auribus incidere possunt, cap. 11. libr. 11. vsu partium. Cartilago tympani est in caussa, vt tympani membrana prope sit ossibus, & his inseratur: æquum enim non erat, ossa myringam sine medio tangere. Ossicula etiam cartilaginem obtinẽt secundum suos articulos, vt melius fiat motus. Et hinc myringa, dum tangitur a malleolo, non patitur: malleolus tangit myringam, sed tangit secundũ partem extimam, quæ est cartilaginea.

Ligamenta. Ligamenta ossiculorum, sunt in caussa roboris articulorum, vt etiam in reliquis articulis.

Cutis. Cutis est ad custodiam auris externæ.

Instrumenta communia. Organa communia, eundem habent vsum, quem in alijs partibus. Notandum tamen circa neruos musculorum, esse neruum musculi in tympano existentis, qui vim motricem defert in musculum. Et hic concurrit, seu vtilis est per suam actionem, quæ est retractio incudis, vnde stapes etiam retrahitur, & hinc fit apertio fenestræ, vt tandem excrementa egrediantur.

Auris tota. Quoad totam aurem: hæc cõfert per situm. Nam secundum Galenum cap. 5. lib. 8. vsu partium, cerebrum est in capite propter oculos: contra, reliqua instrumenta sunt in capite propter cerebrum, nam organa quælibet suscipiunt neruos a cerebro. Oculum propter suam actionem oportuit esse in loco edito, vt optima fieret visio. Vesalius voluit etiam aurem in loco eminenti esse collocatam, cum sonus in sublime feratur. Sed decipitur Vesalius: nec enim in sublime tantum fertur, sed quo a ventis impellitur. Vnde Aristoteles cap. 10. lib. 2. de part. animal. aitaures esse capitis partes, & secare caput in duas partes; quoniam auditus non modo fit, per directum, vt visio, sed etiam vndique. Quatenus autem aures sunt eminen-

eminentes; conferunt, vt promptius deferatur species ad sensorium commune: neque secūdum situm dextrum vel sinistrum plurimum prodest; quia non est differentia inter dextram & sinistram aurē, com. 44.lib.6.epidem.

CAPVT XXVIII.

De Olfactus Organo.

Nomen.

GAlenus c.4.l.1.de sym.caus.ait: nasi finem esse organum odoratus. Vbi per organum olfactus, nō intelligit organum adæquatum. Nos autem in præsentia organum adequatum intelligimus; & propterea non modo finem narium, sed & finem, & totos nares: & liceat hoc organum adæquatum nominare nasum, vel nares.

Definitio.

Quamobrem nasus est *instrumentum genitum e carne propria, spiritu vaporoso, ossibus, cartilagine, membrana, cuti, communibus organis, & musculis, a propria generatrice; gratia olfactus*. In huius definitionis explicatione, saltem circa caussam effectricem & finalem versabimur. Quo igitur ad caussam effectricem; videndum, quomodo se gesserit, circa fabricam omnium particularum, e quibus constitutum est hoc olfactus organum.

Propria caro organi olfactus.

Primū diximus instrumentum hoc genitum esse e propria carne. Per propriam carnem intelligimus eam huius organi particulam, quæ ad proportionem respondet crystallino in oculo: quæ sane particula nihil aliud est, quam quoddam cerebri germen, e quo constituuntur duo processus, pertinentes ad ventriculos anteriores cerebri, qui processus sunt satis similes neruis. Galenus capit.5.lib.7. de plac. hos processus vocat extrema anteriorum ventriculorum cerebri. Vnde cap.10.l.3.loc.aff.ait; olfactus organum esse in fine ventriculorum cerebri: quem locum Galenus vocat processus mammillares, seu papillares.

Alteratrix huic particulæ tribuit temperiem, admodum similem temperamento cerebri, nimirum frigidam & humidam; nam hi processus sunt cerebri germina: nihilominus cerebri substantia aliquantulum magis frigida est & humida, quam hi processus.

Alteratrix etiam dedit id, quod hanc temperiem sequitur, nimirum molliticm & albedinem. Et cum hæc propria caro sit minus frigida & humida, quam cerebrum: hinc factum est; vt fieret minus mollis, quam substantia cerebri; sed mollior substantia neruorum, dum scilicet nerui progrediuntur, & extenduntur. Minus ergo mollis est, & neruo optico, vt degenerat in retiformen, & neruo expanso. Cum igitur hæc caro sit frigida, humida, & mollis; recte dixit Aristoteles cap.9.lib.2. de anima, olfactus organum non esse exactum perfectum; quia organum tale debet esse potentia, quale obiectum est actu; quia obiectum agit in sensorium, & hoc in sui naturam conuertere debet: at obiectum, idest, odor, habet rationem sicci: quare & organū olfactus potentia siccum esse debet, vt actu siccum reddatur ab obiecto odore. Verum, cum hi processus mammillares sint actu frigidi & humidi, & quidem valde humidi: non nisi maxima difficultate ad siccitatē reduci possunt. Propterea, secundum Aristotelem, ratione huius difficultatis homo obtuse & remisse olfacit: & nihil percipit, seu olfacit, absque vel dolore, vel voluptate, quia scilicet oportet, vt obiectum efficaciter agat, propter organi imperfectionem, id est, propter eius humiditatem. Id ergo homini euenit in olfactu, ab organi imperfectione, quod contingit brutis in visione habentibus duros oculos: vnde opus est vt obiectum efficacissime agat. Hic Aristoteles (dicant alij quicquid velint) respicit non tantum ad receptionem, sed etiam ad iudicium: bruta nō tantum melius recipiunt, sed etiam melius iudicant odores, quam homo; ob huius carnis papillaris imperfectionem, & humiditatem: vnde Aristoteles cap.9.lib.2.de anima, & in lib. de sensu & sensi. ait; non ita manifestum esse, quid sit odor, sicuti patet, quid sonus, quid color; ideoque hominem ait a pluribus animalibus superari in olfactu, licet sapores exquisite percipiat, & multo exquisitius quam odores, quia scilicet organum in homine est impurum, ob humidam temperiem. Porro notandum, impuritatem organi in homine esse duplicem, natiuam, & asscititiam. Natiua est, quoniam hoc cerebri germen magis est humidum, quam requirat olfactus, potius enim deberet esse siccum. Accedit impuritas aduentitia, quia cerebrum excrementa & copiosa, & humidiora demittit in organum olfactus, Et propterea dicit Aristoteles, problem.10.sect.33. hominem parum valere olfactu, quia latiora habet foramina, ob quæ promptius superfluitates admittit.

Generatrix autem per formatricem, hanc propriam carnem formauit teretem, & latiorem, quam profundiorem: est enim oblonga, concaua, conuexa, sed fine cauitate, & rara, cap.2. lib. de org. odor. Quoad situm, oritur a ventriculis cerebri anterioribus, & defertur inter cerebrum & os sphenoides, & os frontis, & desinit in ethmoides. Galenus c.6.lib.8. de vsu part. dicit, olfactus organum esse repositum in cranio, secundum illam partem, quæ continet vapores. Eodemque modo cap.5.lib.2.de plac. ait, propriam carnem huius instrumenti habere sedem, vbi cerebri ventriculi anteriores sunt vaporosi.

Spiritus vaporosus.

Recte secundo loco diximus, hoc instrumentum constitutū esse e spiritu vaporoso: quemadmodum euidentissime testatur Galenus cap.6.lib.8. de vs.par. & cap.5.libro 7.de plac. præterea capit.2.& 4. libr.de org. odor. ait, olfactus organum esse simile vapori. Vapor autem secūdum Galenum.c.6.lib.1.de symp. caus. est humor attenuatus: quare hoc olfactus organum est tenuius organo gustus, quia organum gustus est humorosum aqueum. Hinc Galenus cap.2. lib.de org.odor. ait, organum olfactus esse medium inter aerem & humorem, vt sit crassius aere, tenuius humore. Et cap.6.lib.5. de sympt. caus. ait; olfactus organum esse halituosum. Non loquitur de processibus mammillaribus, sed de calido innato organi olfactus. Proinde calidum natiuum in processibus illi, non est simplex, sicuti in organo tactus, sed particeps vaporis. Hinc Galenus cap.6.lib.8.vsu part. dicit olfactus organum esse cerebri ventriculos anteriores, non omnibus modis, sed quatenus hæc caro vaporosum spiritum continet. Et ca.22.lib.4. simplic. Galenus dicit non omne odoratum esse suaue; suaue enim illud esse, quod familiare est spiritui, vapori, calido innato, contento in ventriculis cerebri; insuaue autem quod non est familiare. Hic procul dubio per spiritum Galenus nihil aliud intelligit, quam calidum innatum vaporosum, non spiritum animalem. Galenus hoc videtur accepisse a Philosopho, qui lib.de sensu & sensili ait; odoratus sensorium in capite contineri, & cum halitu spirituoso ferri, vt ad spirantem penetret locum, Quare per spiritum halituosum, Galenus intelligit calidum innatum, particeps halitus, vaporis. Hoc sensu etiam philosophus cap.4.lib.2.de gen. animal. ait; olfactus meatus esse plenos spiritu natiuo: & addit hos meatus contingere aerem externum; vt scilicet ex hoc aere externo, verso seu mutato in vaporem, seruetur calidum & innatum ipsius olfactus.

Ossa.

Præterea generatrix hoc instrumentum formauit ex osse ethmoide, cap.7.libr.8.de vsu partium. Hoc os colum dicitur, propter foramina quibus est præditum: hæc foramina sunt instar foraminum cribri, seu spongiæ, sunt enim etiam tortuosa, ad similitudinem

nem spongię, & quidem plura sunt foramina tortuosa & anfractuosa, quam recta. Habet autem hoc os quatuor partes. Prima est processus superior qui iacet inter processus papillares. Secunda, est ad similitudinem cribri perforata, & subijcitur duræ membranæ. Tertia est processus inferior, qui superiori processui ex aduerso respondet, & partes narium superiores distinguit. Quarta est spongiosa, quę vtramque superiorem narium partem implet, & perficit oculi orbitam. Et hæc de ossibus magis internis.

Externa magis ossa, secundum Galenum, cap. 19. lib. 11. vsu partium, formata sunt minus dura reliquis, id est, ossibus malarum & maxillarum. Et hæc ossa, vna cum septo, tria sunt: duo quidem (cap. 4. lib. de organ. odor.) discernuntur suturis, a medio nasi & superciliorũ, & recta a summis partibus ad imum narium procedunt: tertium os dicitur septũ. & cum Galeno com. 4. sect. 1. lib. 6. epid. diuidit foramen nasi; hoc septum ducit originem ab octauo osse capitis, & desinit super os, quod supra oritur ab osse frontis, & terminatur ad nasi finem, vbi pinnæ narium sunt locatæ. Porro hæc ossa ita sunt collocata, vt efficiant nares foraminibus donatas. Foramina autem e cap. 2. lib. de org. odor. duo sunt: quorum vtrumq; supra media nasi loca, efficit canalem quendam osseum, qui tria habet foramina; vt declarat Galenus cap. 11. libro 10. vsu partium, vnum foramen est pars ossis intima, quod foramen quandoque est via excrementorum cerebri, & est etiam via aeris. Secundum foramen propositi canalis est eminens, vt canalis osseus sursum tendit ad cerebrum, & pertingit ad foramina tortuosa ossis spongoidis. Tertium foramen vergit ad oculos, & pertinet ad radicem oculorum.

Cartilagines.

Cartilagines, e quibus hoc instrumentum constat, vocantur alæ. cap. 12. lib. 11. de vsu partium, & sunt minus duræ reliquis cartilaginibus, ita vt accedant ad substantiam, seu duritiem ligamenti. Sunt etiam satis tenues, cap. quarto, lib. de oss. Hæ cartilagines aliquando tres proponuntur: duæ nominantur pinnæ, seu alæ, quæ pertinent ad latera & annectuntur ossibus: tertia autem præterea est cartilago; quam Aristoteles, cap. 11. libro primo de histor. animal. vocat septum, quæ duas interfecat, & inuicem dirimit: diligentiam tamen adhibens, cognoscet, septum hoc nil aliud esse, quam portiones alarum, quatenus hæ duplicantur. Quare duæ sunt cartilagines, sed duplicatæ: vt propterea Galenus non sit reprehendendus.

Membranæ.

Membranæ in organo odoratus tripliciter sunt perpendendæ: primum, vt tegunt processus mammillares: secundo, vt sunt via speciei odorabilis: tertio, vt pertinent ad nasi meatum. Si primo modo sumuntur, membrana est tenuis meninx, quæ processus mammillares, vtpote cerebri germina tegit. Excipitur extrema portio processuum mammillarium: hæc enim non tegitur a tenui mẽbrana: nam, vt processus mammillaris porrigitur in sinum, custoditur a sinu, vt membrana non egeat; vt hinc etiam species odorabilis promptius permearet, sine aliquo impedimento. Si membrana sumitur secundo modo, vt via speciei: cum Galeno cap. 2. lib. de orig. od. & c. 6. lib. 8. vs. part. hæc membrana pertinet ad olfactus organum, vt est operimentum narium, & est foraminulẽtum. Rara hæc est mẽbrana: & nihil est aliud, quam portio duæ meningis, superposita ossi colatorio, & propterea est minutis foraminibus traiecta. Videtur quodammodo esse operculum illud, ab Aristotele propositum: quam sententiam licet Galenus improbet, nos tamen in applicatione respondemus, etiam esse veram, & Galenum noluisse Aristotelem intelligere. Si denique tertio modo sumatur membrana, vt pertinet ad nasi meatum: hæc est dura, cap. 3. li. de org. odo. & originem ducit a crassa meninge, vt. sit communis ori, gulæ, & tracheiæ arteriæ cap. 16. lib. 9. de vsu partium.

Cutis.

Cutis in homine est sine pilis: homo enim animal est mansuetum, cap. decimoquarto, lib. 11. de vs. part.

Instrumenta communia.

Quoad organa communia: Venæ & arteriæ sunt exiguæ. Non repugnat his, quod copiosus sanguis prodit a naribus: hic enim effluit, non e proprijs narium vasis, quæ sunt exigua, sed e vasis tenuis meningis, qui a cerebro prodeuntia ad nares proueniunt, Nerui pertinent, vel ad tunicam narium, vel ad musculos. Pertinentes ad tunicam, sunt molles, & oriuntur a tertio pari neruorũ cerebri, cap. 5. lib. 8. vsu partium, cap. 3. lib. 10. vsu partium. Addit Galenus ca. 2. lib. de organ. odor. hos neruos esse minores neruis spectantibus ad tunicam linguæ. Nerui autem ad musculos pertinentes, prodeunt a neruis, qui per maxillam superiorem feruntur, & sunt propagines tertij paris, cap. 17. lib. 11. vsu partium.

Musculi.

Nares denique, quatenus mobiles sunt, obtinent musculos, capit. 11. lib. 1. de histor. animal. Hi autem musculi duo sunt, sed exigui, & oriuntur a malis, & in nasi alam, sibi correspondentem desinunt, cap. 17. lib. 10. vs. p. & cap. 3. lib. de musc. dissect. Vesalius addit musculum quẽdam membraneum, satis tenuem, in interna narium amplitudine collocatum, qui interdum obseruatur.

Nasus totus.

Quoad totum nasum: si de totius instrumenti temperatura dicere velimus, quæ secunda temperatura vocari potest; ea est frigida & sicca: quia partes constituentes, in hoc dominantes, sunt frigidæ & siccæ. Sequitur id quod accidit, & præsertim figura, ac situs. Figura narium modo est resima, idest, depressa, quæ humiditatem significat; modo acuta, seu adunca, seu curua, quæ siccitatem indicat, cap. vlt. lib. 2. de tempera. Situs patet.

Finalis causa.

Genitum autem est hoc instrumentum gratia olfactus, cap. 11. lib. 1. de histor. animal. ideoque nares compositæ sunt ad meliorem vitam, cap. 1. lib. 14. de vsu part. Nec tamen ad meliorem solum vitam, sed etiam ad vitam nares conferunt: nimirum ad respirationem, & ad excrementorum purgationem, quæ actiones vitam respiciunt, ca. 6. lib. 1. de sem. Nos autem in definitione tantum præcipuam actionem posuimus; cum olfactus præcedat reliquas actiones, teste Galeno cap. 6. lib. 8. vsu part. vbi inquit, nares primum conditas esse gratia olfactus, secundo gratia respirationis, tertio merito excrementorum expurgandorum. Sed dubium oritur, quomodo Galenus cap. 11. libro 11. de vsu part. dicat, nares esse primum respirandi organum. Responsio, Galenus hoc loco non anteponit respirationem olfactui: sed comparat nasum ori, in respiratione, & naso ea in parte primũ locum tribuit: ideoque etiã philosophus cap. 11. lib. 1. hist. anima. ait, nasum præbere meatum spiritui, id est, aeri. Aristoteles quoque sentit, olfactum non modo meliorem vitam, sed etiam vitam respicere: nam in lib. de sensu & sensili dicit; animalia cibum sentire per odorem, ideoque bruta exquisitissime odorari. Et ait ibidem Aristoteles, dari ciborum genus, quod hominis proprium est, ad hominum salutem est: odor autem cerebrum calefacit: vt in applicatione methodi dicemus.

Quomodo fiat olfactus.

Quoad modum, quo fit propria & præcipua huius instrumenti operatio, nimirum olfactus, sciendum est cum Hippocrate in l. de carnibus, cerebrum humidum olfacere, vt aridorum odorem vna cum aere per corpuscula cartilaginosa trahit; ideoque, vbi nasi cauitas est sicca, exactius fit olfactus: & cerebrum non olfacit aquam (nisi putrida sit) quia aqua humidior est cerebro. Fieri autem olfactum dicit Hippocrates, naribus non repletis, vt scilicet aer trahi queat. E quibus verbis colligitur primum, cerebrum esse illud quod olfacit: secundo, cerebrum, humidum sentire odorabilia arida, idest, cerebrum humidum

midum pati seu affici ab obiecto sicco; & proinde organum siccius, promptius affici: tertio, olfactum non fieri sine attractione aeris, vt etiam fatetur Galenus cap. 3. lib. de org. od. Obiectum ergo olfactus, sũt species odorabiles.

Subiectũ speciei odoris duplex.

Harum subiectum est substãtia vaporosa, quę ambienti permiscetur, & per nares inspirata in cerebrũ defertur, cap. 22. lib. 4. simpl. Cum ergo & aer, & vapor sit subiectum speciei odorabilis; sciendum, aerem magis esse principalem: nam, si corpus odorabile plurimum a naribus distet; tunc aer inspiratus per medium vaporem suscipit speciem, eamque ad nares defert, & ad organum olfactus. Hac de caussa Auicennas ait: medicos accipere a philosophis, odorem residere in aere, tanquam in radice, idest, in subiecto, secundum viam delationis; aer enim speciem defert: & addit, aerem deferentem adiuuari a vapore, prodeunte e corpore odorato. Hinc ergo patet, aerem esse subiectum principale, & vaporem habere rationem adiuuantis.

Physica quadam de olfactu.

Calor est caussa efficiens odorũ.

Sed non erit abs re, altius quædam a philosophis repetere. Cum igitur olfactus fiat, quoniam organum alteratur a proprio obiecto: intelligere oportet, quodnam sit hoc obiectum: & præterea, quomodo sensorium ab hoc obiecto afficiatur. Aristoteles igitur, in lib. de sensu & sensili statuit, olfactus obiectum esse olfactile, quod olfactile habeat facultatem eluendæ & abstergendæ sapidæ siccitatis, vt per calorem substantia sicca detergatur. Cum enim olfactus fiat in aere & aqua, quorum vtrumque est humidum: necesse est, vt odor sit materia natura sapidæ siccitatis, in humido aereo, vel aqueo. Proinde etiam olfactile ita affici oportet, vt a calore sapida qualitas eluatur. Quoniam igitur calor est caussa efficiens odorum, quatenus sapidam qualitatem eluit, hinc euenit, vt inodora sint insipida: odora vero sapida, sicuti mare est odoratum, quia saporem continet, & siccitatem sapidam: præterea euenit, vt refrigerantia, odoris vim deleant & obtundant, calorem consumendo ac hebetando, qui odorum est caussa efficiens.

Duo genera odorum.

I.

His ita positis, notandum, duo esse odorum genera, secundum philosophum loco citato. Vnum genus est ad agendum quod digestum est per saporem, qui ex accidenti suauis & insuauis persentitur. Hoc primum odorum genus est, quod respicit alimentum, quod est digestum per saporem, qui appetẽtibus quidem suauis percipitur, saturis autem animalibus, nec amplius appetentibus, odores non sunt suaues, & id ex accidenti, verbi gratia, si esca brutorum aspergatur floribus, aut moscho, &c. multa reddetur suauitas, nullus obseruabitur suauis odor. Cum ergo hoc primum odoris genus ex accidenti præbeat suauitatem: fit vt eiusmodi odor per se nec suauis, nec insuauis sit, sed tantum per accidens. Et hoc odoris genus etiam ad bruta pertinet: sic enim aper, verbi gratia, per odores cibum exquisite persentit. Aliud est odoris genus, quod non respicit alimentum, vt odor florum, qui non ex accidenti, sed per se suauis aut insuauis est.

II.

Et hoc odoris genus hominis est propriũ, neque brutis competit: ratio est; quia cerebrum hominis est frigidum, humidum & amplum, ideoq; gratia vitæ ac salutis, eget calefactione; quam præstat hoc secundum genus odorum; quod sua natura est calidum. Quare hic odor, secundum philosophum, respicit vitam, facitque ad firmam valetudinem. Ex his intelligitur, odorem non adiuuare alimentum quatenus est odor: nõ enim omnis adiuuat, sed saltem primum genus; secundum autem, quod ad hominem tantum pertinet, non adiuuat, sed confert ad valetudinem, ad calefaciendum cerebrum. Sed hic notandum, hoc secũdum odorum genus per se esse odorem, quia per se spirat suaue & insuaue: primum autem genus per accidẽs esse odorem, quia ex accidenti suaue & insuaue spirat. Deinde notandum est, hoc secundum genus, conferre quidem ad vitam, vt habet vim calefaciendi; sed præterea conducere ad meliorem vitam, quatenus odoris scientia habetur, quia nihil potest esse in intellectu quin prius in sensu fuerit, & propterea ad solum hominem pertinet. Hinc colligitur hominem in sensu olfactus non omnibus modis a brutis superari: nam licet homo superetur a brutis in odore alimentali, attamen in odore qui per se est odor, homo bruta superat, vnde solus homo delectatur floribus odoratis.

Olfactus fit vel cum, vel sine respiratione.

Porro, cum olfactile agat in sensorium, per medium aerem & aquam: si per aquam, olfactus fit sine respiratione; si per aerem, cum respiratione. Hinc Philosophus capit. 10. lib. 2. de part. animal. loquens de olfactu, qui fit per respirationem, ait, nares sentire per respirationem, nec animal in aqua olfacere. Et in lib. de sensu ac sens. ait; in animalibus quæ spirant, olfactum fieri per inspirationem. Et capit. 9. libro 2. de anima ait, non olfacere sine respiratione, esse hominis proprium, idest, omni homini conuenire, non autem soli, quia etiam bruta quædam per inspirationem olfaciunt. Verum alijs in locis Philosophus, respiciens ad olfactum, qui non fit in aere, sed in aqua (non enim vno semper modo Aristoteles loquitur:) inquit, animalia non spirantia, olfacere sine respiratione, capit. 9. lib. 2. de anima. & in libro de sensu & sensil. Sed ne quis duplicem olfactum hinc inferri putet, addit hoc fieri, pro discrimine organorum. Sicut enim animalia, quæ habent oculos molles, obtinent palpebras; quæ duros, non habent palpebras ita in olfactu; quæ animalia non respirant, olfactus organum habent velamine destitutum: quę autem respirant, habent velamen, ad quod aperiendum & remouendum necessaria est respiratio.

Olfactus est inter sensus medius.

Non autem est ignorandum, cum philosopho in lib. de sens. & sensil. olfactum tenere medium locum, inter quinque sensus externos, ratione scilicèt modi, quo fit olfactus. Nam gustus & tactus organa, tanguntur ab obiecto; visus & auditus, fiunt citra obiecti contactum: at olfactus medio se modo habet, moschus enim, verbi gratia, nõ tangit organum, idest, nares necessario, fit tamen per contactum, quatenus substantia quædam vaporosa emanat, que perducitur ad sensorium, præsertim si olfactile sit vicinum, & potissimum in homine, eius sensorium, quoniam non ita perfectum est, vt in quibusdam brutis; necesse est, vt vapor sensorium petat.

CAPVT XXIX.

De applicatione methodi anatomicæ, ad Nares.

Quænam instrumẽti olfactus pars sit præcipua.

PArs præcipua instrumenti odoratus, non sunt nares externæ: quod Galenus cap. 3. libro de organ. od. probat tum a constitutione partis, tum a modo quo fit olfactus. A constitutione quidem partis, quia cum in naribus externis sint ossa, membrana, cartilago, horum nullum dici potest organum præcipuum: non ossa, vel cartilagines, quia non sentiunt: non tunica, quia & substantia repugnat, & neruisubstantia, eo quod odoratus organum nõ potest esse terrestre, qualis est tunica: nerui non respondent: quoniam nerui spectantes ad tunicam sunt minores, quam nerui spectantes ad tunicam linguæ; at olfactus, vt tertius sensus, supra gustum, neruos maiores postulat. Præterea a modo olfactus, odoratus fit per inspirationem, ergo præcipuum organum non est pars narium externa, sed quid magis reconditum. Hoc autem nihil aliud est, quam propria caro, in quam ventriculi anteriores degenerant: ideoque Galen. c. 10. lib. 3. loc. aff. & cap. 6. lib. 8. vsu partium, ait olfactus organum collocatum esse intra cranium in ventriculis anterioribus.

Porro

Processus mamillares. Porro caro hæc propria concurrit ad functionem hanc obeundam, per crasin, per consequens, & per id quod accidit. Per crasin concurrere, insinuat Galen cap. 10.l.3.de loc.aff. vbi ait, olfactum lædi, dum cerebri anteriores ventriculi afficiuntur intemperie: si igitur intemperies est caussa læsionis, sane temperies erit caussa instrumentalis, cuius ratione fit olfactus.

Concurrit etiam per id quod consequitur, id est, per mollitiem, quæ est maior, quam sit in gustu & tactu, minor, quam in auditu & visu: est ergo mediocris mollities, quia sensus olfactus, medium locum obtinet inter sensus externos.

Denique concurrit per id quod accidit, id est, per compositionem. Habet igitur teretem & orbicularem figuram, quæ latior est, quam profundior. Est concauum hoc instrumentum, vt per hanc cauitaté prompte admittat, & sine detrimento excrementa cerebri. Nec tamen hinc Vesalius recte infert, Galenum voluisse, hæc organa esse perforata: nec enim ita negligens fuit Galenus, vt hoc non viderit: cauitatem habent quandam, fateor; non ob id tamé perforata sunt. Præterea concurrunt per raritatem, cuius beneficio hi processus capaces sunt spiritus vaporosi, nam si essent densiores, non ita admitterent calidum illud vaporosum. Concurrunt etiam per sitú: portio enim hæc præcipua, ponitur in parte superiori, vnde fit, vt facultas a cerebro prodiens, facillime suscipiatur, quia via est breuior; & hinc etiam fit, vt species facile deferatur in cerebrum, seu commune sensorium. Quatenus autem hæc pars duræ membranæ proxime adiacet; fit, vt beneficio respirationis species suscipiatur per duram membranam.

Calidũ innatum organi odoratus. Spiritus vaporosus concurrit, vt sine quo non potest fieri olfactus. Hinc Galenus cap.6.l.8.de vsu partium, ait, ventriculos cerebri secundum processus mammillares extremitates spiritum vaporosum continere, vt e proprio sensibili alteretur. Cum enim debeat esse similitudo, inter organum & sensibile, opus fuit olfactus organum esse simile vapori, ideoque necessarium fuit, vt eius calidum innatum, permistum haberet vaporem, cap. 3. l. de org. od. Hic ergo notandum, quoniam pars præcipua obtinet temperaturam & calidum innatum; & in sensatione requiratur dignotio seu iudicium, & receptio: in iudicio primum locum obtinere temperamentum, in alteratione, calidum innatum vaporosum, alteratio enim fit a simili & propterea vapor est id quod afficitur. Et hinc Galenus respiciens ad alterationem, ca.6. l.7.de Plac. ait olfactus organum vaporosum a vapore alterari.

Quoad ossa, hæc sunt dura, ad custodiam. Per conformationem autem sunt via aeris inspirati, & pituitæ, a cerebro defluentis. cap.6. li.2. de sem. præcipuus quidem vsus est caussa olfactus, alter caussa aeris, tertius caussa excrementorum. cap. 6. li.8. de vsu partium. Cum igitur ossa narium concurrant per foramina; sciendum, hæc pertinere vel ad os ethmoides, vel ad amplam cauitatem narium. Foramina ethmoidis, sunt recta & flexuosa: recta sunt in caussa; vt melius fiat actio, id est, olfactus, spiritus enim promptius per recta foramina ingrediuntur, cap. 10. lib. 3. loc. aff. flexuosa concurrunt ad tutelam, non vt melius fiat actio: nam nisi hæc foramina essent aliquantisper flexuosa, aer non refractus repente cerebrum peteret, & sic illud læderet. capit.6.& 7.lib.7.de vsu partium. Neque obstat, quamuis flexuosa hæc foramina sint in caussa, vt non ita prompte cerebrú expurgetur, nec ita facile odoris species ingrediantur, nam magis læderent cerebrum ex aere per recta foramina irruente: vnde natura magis ad cerebri tutelam respexit. Foramina amplæ cauitatis narium, sunt in duplici differentia: pertinent enim vel ad palatum, vel ad oculos. Pertinentia ad palatum, sunt

A ad tutelam; primo, vt vacuatio per os, seu screatum per hæc fiat. cap. 2. l. de organ. odor. deinde, vt (cum spiritus per nares) aer non recta, sed oblique ad tracheiam perueniat, ideoque nec frigidus, nec purulentus pulmonibus noceat, cap. 11. l. 11. vsu partium. Foramina pertinentia ad oculos cum Galeno c. 11. l. 10. vsu partium, duplicem præbent vsum: primum enim sunt via nerui tertij paris, quia in narium tunicam disseminatur, cap. 16. l. 9. vsu partium, deinde, vt oculi excrementa fluant in nares, nam satius est, vt per nares, quam vt per oculos fluant. Conferunt etiá hæc ossa per situm: nam os ethmoides est appositum membranæ perforatæ: foramina enim ethmoidis, beneficio huius situs vtilia sunt, secus non. cap. 16. l. 8. vsu partium. Præterea tenuia sunt narium ossa, ne essent oneri. c. 19. l. 11. de vsu partium. Septum, os est ad tutelam faciens, partes a se distinguens, vt vna læsa, reliqua integra maneat.

B Cartilagines. Cartilagines connumerantur inter partes ad tutelam. Concurrunt per suam duritiem, quæ determinata est, id est, remissior duritie ossium: si enim nares prominentes essent ex ossibus conflatæ, facile frangi potuissent, capit. 9. l. 2. de part. animal. cap. 11. & 12. lib. 1. vsu partium. Adhæc cartilagines per mediocrem duritiem iam propositam, citra articulos mouentur. Et hic motus non est superuacaneus, maxime enim confert ad inspirationem, & expirationem, c. 11. l. 11. vsu part.

Membranæ. Quoad membranas: tenuis facit ad custodiam: os enim tegens, tuetur processus mammillares. Dura membrana accipitur, & quatenus est media inter os ethmoides & processus mammillares, & quatenus obducit cauitatem illam amplam meatus, cap. 6. li. 8. de vsu partium. Dum igitur est media, inter os ethmoides, & processus mamillares, rara est & perforata, & sic viam vapori præstans, conducit ad olfactú,

C conducit ad inspirationem, vt est via aeris ad cerebrum: conducit ad euacuationem, vt est via excrementi. Et sic dura membrana, per raritatem seu foramina, id est, per id quod accidit, summæ est vtilitatis. Notandum autem huius membranæ foramina non habere operimentum ca. 5. l. de organ. odor. vbi etiam Galenus refutat Aristotelem, qui voluit, hæc foramina obtinere operculum, vbi olfactus fit cum respiratione, vt in animalibus quæ respirant. Sed ego puto, Galenum, qui omnia cognouit, noluisse Aristotelem intelligere. Dico ergo pro Aristotele: foramina in aliquo instrumento dupliciter accipi posse: primo modo cum deperditione partis perforatæ, verbi gratia, perforatis ossibus, foramen semper est apertum, nisi habeat operculum, quia foramen factú est, cum ossis deperditione: talia etiam sunt illa orificia in corde, quæ membranis teguntur. Secundo modo accipitur foramen, vt fit sine deperditione substan-

D tiæ, verbi gratia, quando fit foramen in substantia molli, tunc id fieri potest citra ablationem alicuius portionis: & hoc foramen non est peruium, seu reclusum, nisi recludatur impetu materiæ occurrentis: ideoque ipsum habens operculi rationem, non eget alio operculo, aperitur enim a materia cum impetu occurrente. Hoc secundo modo Aristoteles accipiés foramina in l. de sensu & sensil. ait, in animalibus, quæ respirant, spiritus seu aer id abducit, quod est veluti operculum. Non ergo vocat operculum, sed veluti operculum. Et l. 2. de animo inquit, in olfactu operculum abduci e dilatatione foraminis mébranæ, non ossis: nam ossis foramina non possunt dilatari. Et hæc pro Philosopho. Quoad membranam, quæ pertinet ad cauitatem nasi: hæc vtilis est, vt custodit, tegitque; præterea vt fit sensus per neruos, cap. 17. l. 4. vsu part.

Cutis. Cutis est ad custodiam, vt alibi dictum.

Vasa. Vasorum vtilitas, aliunde petatur. Id de neruis notetur, conferre eos per mollitiem: nam nasus eget

tactu

tactu exquisito, propter custodiam cerebri, cap. 3. li. 16. vsu part.

Musculi. Musculi per suam actionem conferunt ad apertionem alarum, gratia inspirationis, vt hinc etiam species odorabilis ingrediatur, ca. 3. lib. de dissectione muscul.

Nares. Quoad totum instrumentum. Nares sursum locatæ sunt, quoniam odor superiora petit. Præterea collocatæ sunt prope os, quoniam esculentorum iudicium pertinet ad nares. Hic ergo situs naribus obtigit, & ad custodiam, & vt melius fiat operatio. Præterea cum Galeno cap. 14. lib. 11. vsu partium, hoc instrumentum per expirationem facit ad custodiam præcipui organi, dum sc. fuliginosa caliditas excernitur. Hæc de instrumento olfactus.

CAPVT XXX.

De Gustatus instrumento.

Nomen. PEr instrumentum gustus, illud intelligimus instrumentum, quod compositum est non simpliciter e lingua, sed e lingua donata musculis.

Definitio. Quare lingua sic affecta, hunc in modum definiri poterit: quod sit *instrumentum, genitum e propria carne, spiritu aqueo, tunica, ligamentis, organis communibus, glandulosis corporibus, & musculis, a propria generatrice, gratia gustatus*. Pro explicatione huius definitionis, versabimur circa caussam efficientem, & finalem.

Propria linguæ caro. Quoad caussam efficientem, primum sciendum quomodo se gesserit circa generationem propriæ carnis. Hæc propria caro, vocatur pars similaris, & distinguitur a tunica linguæ, c. 4. l. 1. de sym. causs. dicitur etiam peculiaris & propria linguæ substantia. c. 5. li. 3. aliment. Quoad crasin: est minus calida, quam caro musculorum, & magis calida quam caro glandulosa, ca. 6. l. 3. alim. Hinc cap. 4. li. 3. de cibis bon. & mal. succi, ait, linguæ naturam esse glandulosam, seu accedere ad temperiē glandulæ. Quoad consequens: hæc caro est mollis, magis quam caro proprie ita dicta, & minus, quam corpus glandulosum. Quoad formatricem facultatem. Formauit hanc carnem spongiosam, com. 14. li. 6. epid. c. 5. li. 3. alim. c. 3. lib. de org. od. & apud Aristotelem 11. l. 1. hist. anim.

Spiritus aqueus. Sed propria hæc caro donata est spiritu aqueo; nō luminoso, vt in oculis, non aereo, vt in auribus, non vaporoso, vt in organo olfactus. Galen. capit. 2. li. 4. loc. aff. ait: tangendi sensorium esse crassius, minus crassum, sensorium gustus, adhuc minus, sensorium olfactus minime crassum organum visus. Hoc in loco, Galenus respicit ad calidum innatum cuiuslibet instrumenti: nam si loqueretur de præcipuis partibus, verbi gratia, in oculis de crystallino, falsum esset organum visus (id est, crystallinum) esse tenuius, aere ingenito auribus, seu instrumento auditus. Cum ergo tactus organum sit terrestre, olfactus organum sit vaporosum: gustus organum sine dubio erit aqueum, nam substantia aquea est minus crassa substantia terrestri, & magis crassa quam substantia vaporosa, & recte quidem, cum gustus sit sensus magis spiritalis, quam tactus, & minus quam olfactus. Huc respiciens Galenus ait, gustum esse naturæ humidæ, id est, aqueæ, cap. 6. li. 1. de sym. causs. Per humidum enim hoc loco non potest aer intelligi, quia hic pertinet ad organum auditus; & præterea Galenus cap. 2. l. de organ. od. cap. 5. & 6. l. 7. de Placit. euidēter scribit, gustus organum esse humidū aqueum. Quapropter hoc organum nihil aliud est, quam calidum innatum, quod habet permistam substantiam aquosam. Huc facit quod Galenus scribit, com. 3. sect. 1. lib. 1. prorhet. linguam habere humiditatem connatam, e vasis & glandulis saliuam fundentibus.

A Ex his verbis colligitur, primum, calidum linguæ innatum participem esse humoris: deinde, cum addit, per vasa, & glandulas communicari hoc calidum innatum linguæ, colligitur, hoc fieri per vasa, quæ deferunt alimentum, vt in alijs partibus, ad conseruationem calidi innati simplicis, quod passim in toto corpore reperitur, & per glandulas, quæ portionem aquosam saliualem gignunt. Quemadmodum enim ventriculi cerebri generant spiritum animalem, quem tribuunt crystallino, pro restauratione calidi innati crystallini: & quemadmodum aer externus mutatur & corrigitur, vt vertatur in aerem ingenitum, pro organo auditus, & vaporem, pro organo olfactus: ita etiam pro restauratione humiditatis aquosæ calidi innati linguæ, opus fuit, vt per corpora glandulosa, generaretur hæc materia aquosa salinalis, ita vt conseruaretur calidum innatum organi gustus. Hinc Galenus com. aphorism. 39. sect. 5.

B dicit: vt sanguis est superfluus in hepate, semen in testibus, ita saliua in lingua. Et sicuti sanguis hepatis, vt est superuacaneus ratione hepatis, est alimentum reliquarum corporis partium: ita corporum glandulosorum saliua, est quidem superuacanea, ratione corporis glandulosi, ac proinde est alimentum faciēs ad conseruationem calidi innati linguæ. Hoc Auicennas non ignorans, ait: linguæ rorem, id est, humiditatem roridam, natiuam, aqueam, a saliua conseruari.

Tunica. Tunica, e qua hoc instrumentū est genitum, communis est ventriculo, palato, gulæ. com. 30. li. 3. prognost. Quatenus autem pertinet ad linguam, ab alteratrice facta est minus dura, quam palati tunica. Aristoteles ait, eam in brutis varie esse *& consequens* coloratam, c. 6. l. 5. de gen. animal. Sed quia est satis tenuis, hic color non ita obseruatur, quemadmodum monet Philosophus, probl. 6. sect. 4. hoc autem acci-

C dit huic tunicæ, quia potest aliquo modo recenseri inter partes externas.

Ligamentū. Ligamentum fuit mediocre in longitudine ca. 10. l. 11. de vsu partium, Vesalius addit, esse reflexum, ita vt sub lingua conspiciatur. Columbus addit, quandoque adhærere dentibus, vt pertineat ad dentes anteriores, & tunc facit, vt lingua nec attolli, nec extra os exseri queat. Vnde merito ligamentum hoc ab obstetricibus dissecatur.

Organa communia. Lingua habet plura & maiora organa communia, quam conueniant magnitudini linguæ, capit. 5. lib. 3. aliment. Obtinet enim duas venas, & totidem arterias capit. 10. l. 11. de vsu partium, & quidem venæ illæ sunt magnæ, com. 14. sect. 5. l. 6. epidem. Sed animaduertendum cum Auicenna, vasa intra linguam esse parua; quæ autem sub lingua, esse magna, & vocātur ab Auicenna, duæ raphenæ. Nerui linguæ alij sensorij, alij motorij, capit. 5. li. 4. de alimen. Sensitiui

D sunt molles. cap. 2. l. 6. vsu partium. Addit Galenus capit. 6. l. 8. de vsu partium, linguæ neruum esse molliorem neruo pertinente ad auditum, quamuis lingua sit quartum in ordine sensorium. Hoc autem contingit: quoniam sedem habet tutam in ore, & præterea, quia sensus gustus est imperfectior auditu, & ratione propriæ substantiæ organi, & ratione calidi innati: nam in auditu, propria substantia est neruus expansus, & calidum innatum est aerium: contra in lingua hæc duo sunt imperfectiora, caro scilicet linguæ crassior, magis terrestris, & calidum innatum aqueum. Præterea hi nerui præter mollitiem, adepti sunt a formatrice crassitudinem, cap. 2. l. de organ. od. quia lingua est acuti admodum sensus. Quoad situm: hi nerui oriuntur a tertio pari cerebri, & permeant per ossa anteriora perforata, ad linguam, in eius tunicā, cap. 2. l. 4. loc. affe. cap. 3. l. 9. vsu partium, cap. 10. & 11. l. 11. vsu partium. Motorij nerui oriuntur a septima pari cerebri, & disseminantur in musculos, capit. 15. l. 9. vsu partium, capit. 2. l. 4. loc. aff.

Lingua

Glandulosa corpus.

Lingua etiam obtinet corpora glandulosa, vnum vtrinque:quæ non debent vocari glandule, si propriè loqui velimus, vt suo loco docuimus, c.10. lib.11. vsu part.c.5.lib.3.alim.

Musculi.

Musculi linguæ carent tendine, quia non mouent os, capit.3.lib.1. de motu musc.. Præterea hi musculi secundum vtramque linguæ partem, & numero & magnitudine sunt æquales, sed diuersum habent ortum; nam alij supra, alij infra, alij ad latera, ortum habent, cap.10.lib.11. vsu partium. Et propterea diligens Falopius, secundum Galeni sententiam cap.4. lib. de dissect. musc. statuit, quatuor esse musculorum paria: primum par oritur ab asperitate menti, in medio scilicet menti, & inseritur fere in medium linguæ inferioris, idest, vergit ad infernam & mediam linguæ partem: ita vt maior horum musculorũ pars, perueniat ad radicem linguæ, minor autem portio versus anteriorem apicem linguæ feratur & aliquæ fibræ hyoidi communicentur. Secundum par, oritur a lateribus hyoidis, & inseritur in radicem & latera linguæ. Tertium par oritur ab extrema calcaris facie, & quasi ad supremum linguæ apicem peruenit. Quartum oritur ab interna facie calcaris, & per tendinem inseritur primæ cartilagini laryngis, & lateribus hyoidis, & extremæ linguæ. Hic notandũ, quando Galenus dicit, musculos linguæ carere tendine, intelligit musculos, qui pertinent tantũ ad linguam: at quartum par non modo deducitur ad linguam, sed etiam ad cartilaginem laryngis, ad latera ossis hyoidis, ideo quia tendinem obtinet.

Lingua tota.

In tota lingua, considerari debent: figura, meatus, magnitudo, numerus & situs. Quoad figuram: lingua a basin est lata, & in acutum seu mucronem desinit, cap.10.lib.11. de vsu partium. Quoad meatus Auicennas duo proponit orificia sub lingua, quæ ad glandulas pertingunt, cap.10.lib.11. de vsu partium, qui duo meatus nec venæ sunt, nec arteriæ, ideoque etiam vsum habent diuersum. Magnitudo ea est, vt lingua totum os possit tangere: cap.10.lib.11. vsu partium, nã nimis magna flecti non potest, nimis autem parua totum os non potest tangere, capit.9. libr. de differ. morb. Vnde Aristoteles cap.11. li.1. de histor. anim. ait, eam linguam esse optimam, quæ media est inter latum & angustum. Quoad numerum, vnica est lingua, sed in dextram & sinistram diuisa, cap.8. lib. 9. vsu partium, cap.10.lib.11. vsu part. Et hinc Aristoteles ait, linguam esse geminatam, vt oculis etiam fissura illa sit conspicua, cap.16.lib.2. de part. animal. Situm lingua habet in ore, capit.5.libr.8. vsu part. Vnde Aristoteles linguam recenset inter partes externas, quamuis in ore sit locata, capit.6. libro 5. de gen. animal.

Finalis causa.

Genitum porro est hoc instrumentum gratia gustus, licet enim plures sint linguæ actiones; harum tamen præcipua est gustatus. Hinc Aristoteles ca.11. lib.1. de hist. anim. inquit, linguam sentire sapores. Et cap.10.lib.2. de part. animal. ait, in lingua esse sensum qualitatis tactoriæ. Et cap.1. lib.1. de hist. animal. dicit, linguam esse creatam ad gustum & sermonem. Præterea capit.11. libr.4. de part. animal. scribit linguam conferre ad manducationem. Plato in Timæo ait, linguam esse molem carneam, gustui dedicatam. Galenus cap.2.lib.4. de loc. aff. dicit, linguam esse organum gustus, tactus, & motus voluntarij. Et idem dicit Galenus cap.4. lib.1. de se. capit.3. libr.1. de mot. musc. cap.5. lib.8. de vsu partium, cap.8. lib.9. de vsu partium, vbi dicit linguam vtilem esse ad iudicandos sapores, ad sermonem, ad masticationẽ, & ad deglutitionem. Idemque affirmat ca.2. lib. de organ. odor. & cap.10.lib.11. de vsu partium, vbi potissimum asserit, linguam sapores discernere. Et cap.6. lib.1. de se. dicit, linguam conferre ventriculo, ad discernendum succos, quos ventriculos desiderat. Insuper comm. 78. sect.2. lib.1. epid. & cap.6. lib.1. meth. inquit, locutionem esse linguæ actionem: & cap.4. libr.2. de placit. ait, linguam esse organum vocis, non simpliciter; sed dearticulatæ, idest, sermonis. Et capit.5. libr.1. vsu partium ait: linguam esse instrumentum instar oculi, idest, gratia actionis totius animalis, vtpote gratia deglutitionis; & ait, esse etiam instrumentum animale, prout confert ad motum voluntarium, & locutionis est instrumentum. Et cap.4. lib.11. vsu partium, ait, conferre ad masticationem; lingua enim instar manus cibos in ore voluit, vt conterantur: offert etiam cibos gulæ, & deprimit ad gulam, vt facilior fiat deglutitio.

Gustus soli linguæ conuenit.

Quamuis autem tot sint linguæ actiones: in definitione tamen solus gustus est propositus, quia hæc est illa actio, quæ soli linguæ competit. Vnde Galenus ca.3. lib.2. meth. ait, linguam solam sapores percipere, Nam lingua non est organum adæquatum locutionis, sed est pars organi. Sicut visio pertinet ad crystallinum, vt est pars totius oculi, ad oculum, vt est organum adæquatum. Ita locutio quidem pertinet ad linguam, non vt ad (hoc enim est os secũdum Auicennam) organum adequatum, sed vt ad partem totius instrumenti. Sed ad gustum lingua concurrit vt organum adæquatum.

Dubium.

Verum Galenus ca.2. lib.16. vsu partium. ait, dentes vna cum lingua sapores dijudicare: non ergo gustus pertinet ad solam linguam. Responsio. In gustu

Solutio.

maxima oritur voluptas deuoratis dulcibus, quia succus dulcis familiaritatẽ & similitudinem habet cum tunica, cap.11. lib.3. de ratione vict. & addit Galenus tunicam linguæ euidentissimum habere sensum dulcedinis, in gutture autem esse sensum voluptatis, qui sensus voluptatis etiam sit in ore ventriculi cum viscus hoc dulcibus delectetur. Ex his verbis colligitur, dulcedinem pertinere ad solam linguam, voluptatem ad labia, ad alias oris partes. Cum ergo voluptas sit finis actionis, vt alias docuimus: in lingua voluptas est finis sensationis dulcedinis: in reliquis autem partibus voluptas est finis non gustus, non sensationis dulcedinis, sed est finis attractionis, cum in illis partibus voluptas sequatur attractionem, non gustum. Et propterea dicit Galenus, viscera gaudere dulcibus, & ob similitudinem ea celerrime attrahere. Manifeste ergo Galenus proponit attractionem: vt lingua percipiat voluptatem, quæ est voluptas animæ, viscerum autem voluptas non animæ, sed naturæ. Sed posset quis instare, hanc solutionem tantum respicere saporem dulcem & familiarem, non autem amarum, cum tamen Galenus loco citato dicat, dentes discernere saporẽ, nõ tantum dulcem, sed etiam amarum. Et cap.11. lib.11. de vsu partium, ait oris tunicam suscipere neruos molles: vnde sicuti linguæ tunica; ita etiam reliquæ oris partes, sapores dijudicant. Solutio facilis non est. Crederem tamen dicendum esse, oris partes & linguam iudicare sapores, sed esse differentiam; nam lingua sola iudicat, reliquæ autem partes iudicant simul cum lingua. Et propterea inquit Galenus, dentes vna cum lingua sapores discernere. Ratio autem quare reliquæ oris partes, non nisi cum lingua sapores discernant, hæc est. Quia ad sensationem efficiendam, opus est alteratione & iudicio: iudicium fit a facultate per neruos, omnes autem oris partes neruorum sunt participes: alteratio autem pertinet ad spiritum aqueum, calorem natiuum aqueum, qui, (ad differentiam neruorum) linguæ est proprius. Quare si dentes linguæ contactu suscipiant salíualem illam humiditatem: fit gustus: Experientia hoc testatur: si quis enim piper, vel quid aliud palato applicet, nec illam partem lingua tangat, non percipiet acrimoniam: sed quamprimum lingua illam partem tangit: illico acrimoniæ sensus oritur. Constitutum igitur sit, gustum esse actionem propriam linguæ, tanquam instrumenti adæquati.

Modus quo fit gustus.

Verum & Modus, quo fit gustus, est explicandus. Obiectum igitur in hac sensatione est sapor, comm. 6.lib.1.de natur. humi. Subiectum saporis est vel cognatum, vel non cognatum. Cognatum est dum offertur sapor dulcis; non cognatum, dum amarus, cap. 6.libro 1. de se. vt hunc sequatur sensatio vel iucundi, vel tristis. At cuiuslibet saporis, idest, & iucundi & iniucundi subiectum est humidum. Et propterea Aristoteles lib.1.de anima dicit, gustabile esse qualitatem tactilem, nam humiditas est tactilis. Gustabile ergo dum tangit linguam, hanc alterat, & actu humidam reddit, quia quid simile obtinet, nimirum calidum innatum, spiritum aqueum seu humidū, vt hinc postea fiat iudicium.

CAPVT XXXI.

De applicatione methodi anatomicae, ad Linguam.

Pars praecipua organi gustus.

GAlenus cap.6.lib.1.de Symp. cau. ait, gustum pertinere ad partem linguae, quae est similaris, ad tunicam, & neruos molles. Cum igitur gustus ad has tres partes pertineat: facile patet, carnem propriam esse partem precipuam, cum hic in reliquo corpore nulla alia pars similis reperiatur: nam tunica communis est aliis oris partibus, vt & nerui. Nec obstat, quod Galenus cap.2.li.4.de loc.affect. dicit, si intemperie afficiatur linguae membrana, gustum vitiari: nā membrana, licet non sit pars praecipua, est tamen caussa sine qua non. Praeterea nec id obstat, quod Galenus cap.2. libro 16. vsu partium, inquit, sicut nerui duri inseruntur in musculos, ita molles inseri in proprium organum, nimirum in membranam linguae. Hinc enim non colligitur, membranam esse praecipuam partem: quia sufficit, vt nerui molles tangant propriam carnem, eique secundum superficiem adhaereant, licet non intimius inserantur: nam ibidem quoque Galenus habet, dentibus tribui neruos molles, non scribit, necessario penetrare. Quare praecipua particula est propria illa linguae caro. Haec autem concurrit per suam temperaturam, quae est minus calida, & magis humida, quam crasis musculorum. Et addit Galenus, vt etiam Aristoteles cap. 15. lib.1.de hist.ani. hanc crasin esse meliorem in homine quam in brutis, cum homo sit tactus & gustus exquisitioris. Concurrit etiam haec propria caro per mollitiem. Vnde Aristoteles cap. 17. libro 2. de par. an. ait, linguam ea ratione que est mollis, vim habere tangendi; & gustum esse quendam tactum. Praeterea cum haec linguae mollities accedat ad glandularum mollitiem secundum hanc rationem caro mollis linguae est ad custodiam venarum magnarum, quibus tamen non eget lingua, sed est ad custodiam, vt haec magna vasa tuto diuidantur, vt in sermone de glandulis explicauimus (obiter hic notandum partem praecipuam instrumenti, posse etiam facere ad custodiam aliarum partium.) Praeterea confert haec praecipua pars ad cōformationē: quatenus enim spongiae similis est, facile conseruat spiritum aqueum copiosum. Secundum Aristotelem, cap.11.lib.1. de histor. an. & c.17.lib.2. de part. caro linguae potiss. vtilis est secundum postremam eius partem.

Spiritus aqueus.

Spiritus aqueus praecipuum locum obtinet, respectu alterationis, ob similitudinem cum subiecto saporis, quod est aqueum. Vnde Galen. cap.6.lib.7.de Plac. ait, gustus organum, vt aqueum, ab humido, idest, a sapore affici.

Tunica.

Tunica est ad custodiam superficiei linguae: concurrit vt caussa sine qua nō fieri potest gustus. Vtilis est per crasin: vnde Galenus c.2.l.4. de loc.aff. ait gustum vitiari, si intemperie afficiatur haec mēbrana: concurrit etiam per situm, quatenus linguam ambit haec tunica, in quam nerui sensitiui distribuuntur, A cap.10.libro vndecimo de vsu partium.

Ligamenta.

Ligamenta per duritiem faciunt ad custodiam. Quatenus autem haec ligamenta non absolute considerantur, sed vt ligamenta linguae, concurrunt per lōgitudinem, cap.10.lib.11.de vsu partium, nam per determinatam longitudinem fit, vt linguae basis sit stabilis, firma, & linguae extremitas facile quoquo versum pertingat, vt nec nimis colligatur & exseratur, & facile intra trahatur: quod sane lingua efficere non posset, nisi ligamenta mediocrem longitudinem essent adepta.

Instrumenta communia.

De organorum communium vsu, alibi dictum. Notandum autem vasa copiosa fuisse, propter alimētum & refectionē spiritus aquosi. Vnde Galenus com.5.sect.1. li.1.prorhet. dicit linguam habere humiditatem connatam, e vasis. Nerui concurrunt, vt sine quibus non: per neruos enim lingua & sentit, & mouetur, cap. 10.li.11. vsu partium, per neruos quidem B molles sentit, per duros consequitur motum voluntarium, cap.13. libri 9.de vsu partium, vnde com. aphorism.32.sect.6.ait, vitiari sermonem ob immoderatam humiditatem neruorum. Quoad situm, quatenus producuntur ad musculos, motum conferunt, sensum vero quatenus ad linguae tunicam, lib. 11.de vsu partium. Et propterea cap. 8.lib.9. vsu partium, dicit Galenus neruos sensorios distribui in linguam & oris partes, & conferre ad gustum, tametsi gustus, e cap.13.libro 9. de vsu partium, pertineat solum ad extremas partes linguae, quae solum a sapore tanguntur.

Corpora glandulosa.

Glandulosa corpora conferunt per actionem, idest, per saliuae generationem, cap.5. libro 3.alim. quę actio vtilitatem praebet, primum motui, quia humectatis lingua & oris partibus horum corporum beneficio (eructant enim humorem) lingua facilius mouetur, c.10.li.11.vsu partium, deinde sensui, quia his C conseruatur humiditas natiua, com.3. sect.1.l.1.prorhet. Vnde & Auicennas ait, proprium rorem beneficio saliuae conseruari.

Musculi.

Musculi conferunt ad motum voluntarium, vt lingua mouetur sursum, deorsum, ad latera, cap.10.lib. 11.vsu partium, item, vt circumfertur, retrocedit, & exseritur, cap.3.li.1.de mot.musc. Conferunt autem musculi ad motus propositos, per consequens, per figuram, numerum, situm, & actionem. Quoad consequens, per mollitiem mediocrē conferunt ad optimam loquelam; mollities enim immodica est caussa balbutiei: com. aphorism. 32.sect 6. Concurrunt etiā per id quod accidit, vt per figuram, vnde blaesi euadunt homines, ob improbam figuram musculorum linguae, com.78.sect.2.lib.epid. Concurrunt quoque per numerum: plures enim musculi sunt creati, propter plures linguae motus, c.10.l.11. de vsu par. Conferunt etiam per situm; nam motus musculorum re- D spondet situi, verbi gratia, primū par linguam exserit per suum situm, & infra etiā reuocatur, hoc enim par duplicem habet originem, interiorem, & posteriorem, c.14.l.de diss. musc. Secūdum par, vt rectam habet positionem, est caussa motus recti. Tertium par, cum oriatur ab extrema calcaris facie, & quasi ad summum apicem pertineat; si agat eodem tempore vterq; musculus, versus interiora sursum lingua trahitur: si autem agat vnus tātum musculus, lingua sursum tantum trahitur ad alterū latus. Quartum par oritur ab interna facie calcaris, & inferius primae cartilagini laryngis, inseritur lateribus hyoidis, & extremitati linguae: quare sursum retrahit linguam, vt etiam tracheiam, & fauces, vnde fauces cōstringuntur. Postremo cōcurrunt musculi per actionem, vt ad suum principium retrahuntur.

Tota lingua.

Tota lingua concurrit per orificia, magnitudinem & situm. Quoad orificia: lingua concurrit per foramina, vt sunt viae, per quas corpora glandulosa

emittunt saliuam, capit. 10. lib. 11. de vsu partium. Per magnitudinem etiam iustam lingua bene agit. Auicennas addit bonam commensurationem in lingua secundum longitudinem, & latitudinem maxime conferre ad locutionẽ: vnde Galenus com. aphoris. 30. sect. 6. ait, linguã breuiorem in caussa esse balbutiei, tales enim non possunt proferre, r, cum hæ literæ requirant linguæ longitudinem. Præterea lingua per latitudinem ad basin, est ad sui custodiã: per angustiam etiam ad sui extremitatem confert ad familiarem motum, cap. 19. lib. 11. vsu partium. Sita est lingua intra os, ad custodiam. Præterea hic situs confert ad iudicium: quia proximus est neruorum principio: confert ad vocem, quia pharyngi proximus: ad masticationem quoque & deglutitionem, quia proximus, oesophago, c. 5. lib. 3. vsu partium. Tandẽ homines ad differentiam brutorum quorundam, habent in lingua partem dextram & sinistram connexas: qui connexus maxime vtilis est ad sermonẽ (vt suo loco) & ad manducationem, cap. 16. lib. 11. vsu partium. Sic ergo linguæ vtilitates patent.

CAPVT XXXII.

De voce, & eius organis.

Transitio. DE tactu, in sermone de manu diligenter loquemur. Iam ad organum voci destinatum nos cõuertimus: voci quidem omni, non sermoni tantum: quod organum est guttur.

Nomen. Intelligimus autem non quodlibet vocis organũ, sed adæquatum, cap. 4. lib. 2. Placit. Galenus cap. 6. lib. 1. de loc. aff. pro hoc instrumento accepit partem, quæ pertinet ad totam laryngem. Vnde cap. 5. lib. 7. de vsu partium, ait, laryngem esse primum vocis instrumentum: dicit, primum, quia larynx primum format vocem, ad differentiam thoracis, qui est primũ instrumentum, quod præbet non formam, sed materiam vocis. Nos autem loqui oportet de illo instrumento, quod format vocem.

Definitio. Sic ergo acceptum, hoc modo definitur: Guttur est *instrumentum, constans e propria carne, cartilagine, tunicis, musculis, corporibus glandulosis, & organis communibus, a propria generatrice gratia vocis.* Pro explicatione, agemus de caussa efficiente & finali. Quoad igitur efficientem: declarare oportet, quomodo propria generatrix se gesserit, circa propositas particulas, e quibus guttur componitur.

Glottis. Primum ergo quoad propriam carnem: dicitur glottis, seu lingula, cui in aliquo corpore similis substantia non reperitur (in quolibet enim instrumento est propria quædam caro, sicut in oculo crystallinus.) Hæc lingula simul est membranosa, adiposa, & humiditatem habet viscidam ac vnctuosam, c. 11. lib. 7. vsu partium. Minus ergo mollis est adipe & glandulis, & est mollior mẽbranis & cartilaginibus. In alijs corporis instrumentis, reperiuntur particulæ solum cartilagineæ, solum membraneæ, solum adiposæ, solum glandulosæ: sed hæc substantia ex his simul confecta est; & hinc consequitur mollitie iam proposita. Ita igitur Galenus propriam hanc & peculiarem substãtiam proponit. Quoad compositionem, seu id quod accidit: hæc lingula habet propriam quandam figuram, cap. 13. lib. 7. vsu part. & refert lingulam fistulæ, cap. 11. lib. 7. vsu part. Quoad meatus & cauitates, foramina sunt in vtraque lingulæ parte, quæ in vnum coincidunt foramen. Secundum partem internam apponitur quædam cauitas, non exigua, & veluti membrana quædam procedit in cauitatem, vt rimula quædam appareat, cap. 13. lib. 7. vsu partium. Magnitudo huius propriæ carnis est mediocris: nam si fuisset maior, via spiritus, id est, aeris, fuisset occlusa: si maior, in caussa fuisset, vt vox læderetur, c. 14. lib. 7. vsu part. Sita est hæc caro propria in spatio laryngis interno, cap. 11. & 13. lib. 7. vsu part.

Cartilagines. Cartilagines, e quibus formatur hoc instrumentũ, id est, guttur, vocantur larynx, vnde tota larynx cartilaginea dicitur, cap. 10. l. 7. vsu part. nam Galenus per laryngem intelligit caput brãchi, seu asperę arteriæ, cap. 12. li. 5. meth. & larynx, si proprie loquamur, distinguitur a pharynge, vt colligitur e cã. 5. li. de dissect. musc. & cap. 3. lib. 1. de mot. muscul. interdum tamẽ Galenus laryngem vocat pharyngem, vt cap. 3. lib. 1. de vsu partium & c. 2. lib. 7. de vsu partium. Ad rem: Larynx constituitur e cartilaginibus: quæ quoad numerum, a Galeno tres numerãtur, si capiatur larynx citra operculum seu epiglottida, vel 4. si simul cum operculo. Cartilagines ergo tres sunt magnæ, cap. 11. 12. libro 7. vsu partium, cap. 6. lib. 1. loc. aff. Prima dicitur scutiformis, quia scuto similis: residet in anteriori parte: & exterius est formata deuexa, interius concaua, & quandoque in aliquibus ita prominet, vt vocent pomum Adami & hæc reliquarum est maxima. Secunda, a Galeno est innominata, a modernis anullaris dicitur: minor est prima, maior tertia: & annectitur in inferiori parte primæ cartilagini. Tertia est aritænois, quia similis est gutturnio, seu vasi quo manibus aquam effundimus: & hæc constat e duabus cartilaginibus, per membranam simul iunctis: annectitur etiam & secundæ, & primæ cartilagini: Et si velimus annexum per articulos perpendere, sicut Galenus capit. 12. libro 7. vsu partium, fit connexus duplici dearticulatione, vt connectitur prima ad secundam; & secunda ad tertiam.

Epiglottis. Operculum, seu epiglottis, substantiam obtinet cartilagineam: proinde temperiem frigidam & siccam: quare duritiem; durius enim est ligamento. Figura est rotunda. Magnitudo paulo maior laryngis orificio. Situm habet contrarium aritænoidi, & vergit ad stomachum, cap. 16. lib. 7. vsu part.

Tunica. Larynx obtinet tunicam internam, cap. 12. lib. 5. methodi, quæ cõmunis est laryngi, tracheię, & œsophago, cap. 11. lib. 7. vsu partium. Hęc humidior reddita, vocem raucam efficit, cap. 6. lib. 4. loc. aff.

Ligamenta. Hoc instrumentum habet etiam ligamenta, quæ sunt membranosa, ac neruosa, quæ prodeunt a prima cartilagine ad secundam, capit. 11 libro 7. de vsu part.

Musculi. Guttur etiam constat e musculis. Vnde Galenus dicit, cap. 11. & 12. lib. 7. de vsu partium, & cap. 4. lib. 16. vsu partium laryngem secundum propriam compositionem moueri a musculis 12. secũdum compositionem autem communem alijs partibus, moueri ab 8. musculis, vt sint 20.

Quoad musculos solius laryngis, quidam sunt communes tribus cartilaginibus, quidam non sunt communes, id est, non competunt omnibus tribus. Quoad communes tribus cartilaginibus, in primis sunt 4. quos Galenus cap. 14. lib. de diss. musc. duos tantum statuit, sed eos bifidos. Hi autem musculi deriuantur e prima cartilagine ad secundam. Et duo sunt exteriores, duo interiores, prorsusque sunt æquales. Hi musculi primam cartilaginem ita applicant secundæ, vt exacte angustent orificium laryngis inferius. Deinde sunt alij 4. musculi a secunda cartilagine in tertiam prodeuntes: quia ita secundam cartilaginem cum tertia coniungunt, vt finem laryngis superioris aperiant. Postea duo sunt musculi, qui 4. iam propositis contrariam habent positionem: qui sane scutiformem cartilaginem arytænoidi perpetuo annectunt; non perpetuo annectunt scutiformem cartilagini secundæ immediatæ. Et hi musculi trahunt ad internam capacitatem primam cartilagi-

cartilaginem ad similitudinem crumenæ, vt os laryngis superne claudatur. Propositi musculi, e cap. 25. lib. 7. vsu partium vehementissimam habēt actionē, & ita claudunt laryngem, vt in spiritus cohibitione a tot musculis thoracem contrahentibus, non superentur.

Quoad musculos peculiares vnius tantum cartilaginis, hi sunt duo, qui resident circa basin tertiæ cartilaginis, & guttur claudunt. Non reperiuntur in animalibus exiguæ vocis, vt in simia c. 11. lib. 7. de vsu partium.

Musculi cōmunes & laryngi & intimis partibus, sunt 8. vt testatur Gal. c. 11. & 12. lib. 7. vsu par. quāuis hi musculi aliquo modo possint vocari proprij, vt inter cartilagines laryngis pertinent tantum ad scutiformem. Horum igitur musculorum duo oriuntur ex inferiori latere hyodis, & ad anteriorem partem scutiformis producuntur, & trahendo abducunt scutiformem a reliquis cartilaginibus, & propterea meatum amplificant. Duo deinde oriuntur musculi a scutiformi & tendunt ad os pectoris: & in animalibus magnæ laryngis miscentur duobus musculis: vnde animalia, possidentia paruam laryngem, duos tantum habent musculos, & recte; quia membrum magnum pluribus eget musculis. Hi autē musculi, partem inferiorem scutiformis contrahunt, & tracheiam leuiter constringunt, cap. 10. lib. de dissect. musc. vbi proponit Galenus duos tantum musculos, quia secat simiam, animal paruæ laryngis: at c. 11. lib. 10. vsu partium proponit quatuor, respiciens ad animalia magnæ laryngis. Tandem sunt duo musculi transuersi, qui oriuntur ex obliqua parte scutiformis, & œsophagum in orbem complectuntur, & simul coeunt: hi trahendo scutiformem, eam secundæ cartilagini applicant, & hinc larynx astringitur.

Glandulosa corpora. Guttur etiam componitur e corporibus glandulosis, quæ sunt laxiora & fungosiora, cap. 17. lib. 7. vsu partium, & sunt magna, cap. 6. lib. 3. alimen. vtrinque laringi verum apponitur corpus glandulosum. cap. 10. lib. 11. vsu partium.

Organa cōmunia. Quoad organa communia. Vasa prodeunt a vicinis partibus. Nerui alij superne deorsum feruntur, alij inferne sursum, cap. 13. lib. 7. vsu partium, c. 4. lib. 16. vsu partium. Musculi 20. laryngis, neruo 14. suscipiūt superne deorsum, 6. musculi inferne sursum. Et sunt principaliores musculi, qui aritænoidem mouent, vt larynx angustetur: & sunt isti musculi bifidi propositi, & proinde illi quatuor, qui e scutiformi producuntur ad secundam cartilaginem, & reliqui duo producuntur a scutiformi ad aritænoidem. Quo ad neruos igitur, qui superne deorsum feruntur, illi a parte superiori distribuuntur, & prodeunt a sexto pari cerebri: excipitur tamen musculus qui attollit scutiformem, hic enim neruos accipit a septimo pari, vt scribit Galenus cap. 8. lib. de dissect. neru. Quo ad musculos, qui inferne sursum feruntur, non obtinent neruos qui dicuntur recurrentes transuersi, & prodeunt a 6. pari cap. 6. lib. 4. loc. aff. hi autem propagantur dum ad thoracem peruenerint. Maximo autem artificio natura est vsa: nam cum musculorum propositorum caput sit infra, finis supra, necessariū fuit, vt nerui immitterentur a parte inferiori, vbi est caput musculi: at non opus fuit vt nerui prodirent, vel a collo, vel a cerebro: non potuerunt oriri a collo, a spinali medulla ceruicis, quia fuissent obliqui: nec potuerunt a cerebro oriri; vel enim oriri debuissent a 6. vel 7. pari: non a 7. quia fuissent obliqui & inutiles: dum autem oriuntur a sexto, recti oriuntur, & sunt vtiles: at si supra inserantur, essent inutiles & noxij, quia musculi caput est in parte inferiori, non in superiori. Natura igitur reciprocum quendā progressum effecit, vt a 6. pari cerebri, nerui recta producerentur, & per collum ac thoracem deducerentur, ita tamē vt in thorace fiat cursus ille reciprocus, vt nerui sursum redeuntes ad laryngem, inserantur in caput musculi: Verum cum pars thoracis, vnde nerui incipiunt reuerti, & sursum ascendere, debeat esse pars rotulæ similis: proinde hæc pars, ad rotulæ similitudinem formata, est firma, stabilis, leuis, non aspera, non inæqualis: Vnde hæc pars non potuit esse clauicula, nec primum os costæ, nam nerui nimiū extimi essent, & proin facillime læderentur. Prudens igitur natura, neruos primum per viam longam deduxit: & hoc potest conferre ad tutelam, nam quo magis neruus a cerebro recedit, eo euadit durior & firmior. Et cum opus fuerit, vt reflexio fieret in thorace, & secundum partem sinistram, & dextrā, quia ad vtramque partem spectant musculi; quoad sinistram, natura neruos obuoluit, circa arteriam maximam, qua hęc primum a corde emergit, inque spinā reflectitur, vt sic neruus, motum seu rotulam, leuem, ęqualem & robustam obtineat: Quoad dextram, natura hos neruos obuoluit circa arteriæ partē, & oblique a corde sursum ad dextram axillam fertur; sed cum flexio esset obliqua, natura correxit hanc obliquitatem multitudine productionum neruorū, & ligamentis robustis, vt hi nerui recurrentes veluti circa rotulam in orbem inuolui videantur: vnde hi nerui per rotulam excurrentes & recurrentes, in 6. laryngis musculos deferūtur, cap. 14. & 15. lib. 7. vsu par. ca. 4. lib. 16. de vsu par. Sed oritur dubitatio, cur dixerimus ab his musculis laryngem angustari: cum tamen Gal. cap. 15. lib. 7. vsu partium dicat, ab his claudi & aperiri laryngem. Responsio. Clauditur larynx secundum partem inferiorem, & secundum aritænoidem: at aperitur secundum orificium superius.

Guttur totū. Postremo, quoad totam laryngem, seu totum guttur: temperamentum huius instrumenti est mediocre cum eius partes quædam calidæ, quædam frigidæ, quædam humide, &c. Proinde etiam mediocrē habet mollitiem. Huius autem compositio optima fuit, vt testatur Gal. c. 11. li. 7. vsu par. vt verbi gratia, inferius orificium fit amplius, ne, si quis contingat error, protinus actio lædatur. Collocatum est hoc instrumentum in collo. c. 6. lib. 13. vsu par.

Finalis causa. Porro larynx vocis gratia condita est, ideoque vocis instrumentum dicitur, c. 9. l. 6. de tuen. san. dicitur etiam primum & principalissimum vocis organum, cap. 4. lib. 2. de plac. cap. 1. lib. 8. vsu par. c. 11. lib. 7. vsu par. quamquam enim ad vocem edendā concurrāt, pulmo, thorax, concurrunt tamen, vt vocis materiā subministrant, at vocis primum organum & propriū est larynx. Sed notandum, laryngem etiam ad alia esse vtilem: est enim via spiritus ad respirationem, c. 11. lib. 7. de vsu par.

Sonus vox, sermo, vt cōueniant, & differant. Verum vt methodum anatomicam gutturi applicare queamus, primum explicandum est, quomodo vox fiat. Sciendum ergo, sonum, vocem, et sermonē, genere conuenire, sunt enim motus: at differre, quia sonus etiam pertinet ad inanimata, vox etiam ad bruta animalia, sermo ad solum hominem. Secūdū Aristotelem l. 2. de anima, c. de auditu. Vnde merito Galenus dixit, si vox pereat, perire etiam sermonem, ca. 5. li. 4. de loc. aff. Et cum vocem principalissimam esse actionem dicis, c. 3. lib. 16. vsu part. non simpliciter vocem intelligit, sed vocem formalem, idest, sermonem, qui est actio principalissima, non omnibus modis, sed in respectu ad sensum & motum, non ad ratiocinationem, quia sermo est mentis nuntius.

Sonus. Cum ergo superiora tria conueniant genere, nim. motu: oportet in his tribus considerare, & mouens, & mobile. Quantum igitur attinet ad sonum, qui precedit vocem, & sermonem; cum Arist. c. 9. li. 4. de hist. animal. Sonus est attritio aeris, existentis inter duo corpora, quæ inuicem percutiuntur: vel e l. 2. de anima; sonus est motus aeris, a motore duro & leui, velociter & vehementer percutiente. Quare mobile, in sono, est aer; efficiens, est durū, leue, velociter &

vehementer percutiēs.(corpus quod percutitur, quatenus percutitur, habet rationē passi: at prout ipsum quoq; percutit aerem, habet rationem agentis.) Cur autem sonus eget efficienter duro, leui, æquali? Primum durities est necessaria: quia molle mouet citra vehementiam, durum contra. Deinde leuitas est necessaria, quia oportet vt aer percussus non diffundatur; & propterea cum leue habeat vnum planum, fit vt aer percussus, non comminuatur, vel diuidatur, ob planitiem. Hinc fit, vt sal igni impositus, strepitum faciat. Prob. 25. sectio. 10. nam violentia ignis, humor in sale existens, vertitur in spiritum seu vaporem, qui cum impetu exsiliens, salem ita rumpit, vt fiat percussio aeris, cum violentia.

Vox.

Cæterum, Vox est sonus aeris efflati, dependens a glottide, mota a musculis laryngis. Hæc accidentis est definitio; quare dicendum de forma, subiecto, & caussa efficiente.

Materia seu subiectū vocis.

Forma est sonus, de quo iam dictum.

Subiectum, seu mobile, nō tantum est aer, vt in sono sed aer efflatus, com. 25. sect. 4. lib. 6. epid. fit enim vox, dū aliquod percutit aliquod, & in aliquo, quod est aer, c. 8. lib. 2. de anima. vnde illa animalia vocem edunt, quæ aerem suscipiunt, non cætera. Quæritur, cur vox superne deorsum melius audiatur, quam inferne sursum: cum tamen aer, qui est vocis materia, sursum moueatur? Respōdet Philosophus prob. 45. sect. 11. primum, quia vox iuncta humori, pōdere humoris deorsum labitur; deinde quia deorsum fit reflectio, nā vox ceu quid aerium, cum sursum fertur, vbi aeri sibi aduerso occurrit, superiorem eum amplitudinem per vim nequit propellere; non est igitur in voce tanta violentia sursum, quam deorsum. Vocis porro materia, non tantum est aer, sed ad efflatus, vnde Philosophus c. 8. l. 2. de anima, dicit vocem generari ex aere per respirationem attracto. Et cum respiratio constet inspiratione & expiratione, aer est vocis materia, vt expiratus, non vt inspiratus, cap. 4. & 5. lib. 2. de plac. c. 5. lib. 7. vsu partium, vbi aer efflatus dicitur propria materia vocis, quia scilicet aer, est communis materia soni & vocis. Oportet autem aerem efflatum hic intelligere, non quocunque modo, sed cum vehementia: vnde Galenus cap. 6. lib. 1. loc. affect. ait: exsufflationem esse motum spiritus, seu aeris emissi, affatim, cum vehementia. Cum ergo ob vehementiam motus fiat strepitus, propterea dixit Philosophus, probl. 41. sect. 11. homines minus audire cum respirant; ratio est, quia in respiratione motus quādoque est adeo vehemens, vt non modo fiat strepitus, sed quandoque etiam laryngis tunica afficiatur, cap. 1. lib. [illegible] & c. 6. lib. 3. loc. affect. Et quamuis hoc modo aer in laryngem agat, eamq; moueat, et quandoque inflammetur tunica: attamē aer habet rationem mobilis & passi, vt percutitur a larynge. Constitutum igitur sit, mobile in voce, esse aerem efflatum.

Efflatio a quo fiat.

Si quis quærat, a quonam fiat efflatio? is sciat cū Galeno cap. 5. lib. 7. vsu partium efflatum fieri a musculis thoracis; qui etiam scripsit cap. 9. lib. 1. loc. aff. sunt autem musculi intercostales, vt asserit cap. 6. l. 4. loc. aff. Vnde recte Galenus cap. 5. lib. 1. de sem. ait, vocem adimi, si lædatur spina ad thoracem; intercostales enim musculi inde neruos suscipiunt. Concurrunt etiam ad efflatum efficiendum abdominis musculi, vt testatur Galenus cap. 3. lib. 2. de plac. cap. 4. lib. 4. vsu par. c. 2. lib. 6. vsu part. (sed notandum, e cap. 8. lib. 2. de anima, hominem per respirationem vti aere, primum ad innatum calorem cordis, quod est necessarium, idest caussa vitæ; deinde, ad vocem, ob bonum, idest, caussa melioris vitæ. Non ergo noua hec est distinctio.) Porro hic aer efflatus, hoc mobile patitur seu mouetur a glottide, quæ immediate aerem mouet, vt illico fiat vox; vnde Philosophus cap. 8. libro secundo anim. dicit, animum esse id quod verberat, & collocari vbi gargareon est; nihil aliud significans, quam glottida, laryngis partem præcipuā. Glottis agit, ratione aeris, quem percutit: patitur autem vt mouetur a musculis: sicut testatur Galenus, cap. 6. lib. 1. loc. affect. inquiens, vocem fieri, dum aer beneficio musculorum intercostalium vehementer egreditur, & epiglottis a musculis moderate aperitur, & clauditur. Hi musculi glottida mouentes, sunt musculi laryngis; & propterea Galenus cap. 6. lib. 4. loc. affect. hos recenset inter organa vocis: & cap. 5. lib. 2. de plac. dicit, vocem formari a voluntate, idest, a musculis qui instrumenta sunt voluntatis: quo sensu ab Arist. probl. 23. sect. 10. vox dicitur aer formatus, scilicet quatenus larynx a musculis mouetur. Hinc cap. 4. lib. 2. plac. Galenus dicit, guttur esse vocis instrumentum, quatenus scil. spiritus ascendens a gutture formatur.

Dubium.

Sed notandum, quod Galenus ca. 5. lib. 7. vsu par. ait, vocem fieri a palato & gargareone: a palato, quatenus refringitur; a gargareone, quatenus hoc aer percutitur, ceu a plectro fides. Et com. 73. sect. 2. li. 1. epid. vocis organa vocat arterias, gulam, fauces. Quare guttur non videtur organum vocis adæquatum. Responsio. Si vox accipitur, vt fit, tantum pertinet ad guttur: si autem sumitur, quatenus facta conseruatur & augetur, pertinet ad palatum, gargareonem. Hinc Gal. c. 5. lib. 10. vsu partium, ait, vocem beneficio palati & gargareonis augeri, non dicit fieri. Similiter ca. 11. lib. 7. vsu partium, & in libro scripto de voce, ait, gargareonem conferre ad magnitudinē vocis; sicut etiam Auicennas voluit.

Larynx, vt a musculis moueatur.

Cum ergo ad efficiendam vocem opus sit, vt aer expiratus percutiatur a larynge, sed beneficio musculorum: cognoscere iam oportet quidnam operentur musculi, dum laryngem mouent. Galenus ergo c. 11. & 15. lib. 7. vsu partium dicit, vocem fieri, dum larynx dilatatur & comprimitur: opus ergo est dilatatione, & expressione: ita tamen, vt secundum superius orificium exacte & aperiatur & claudatur: vt in hoc motu guttur moueatur. vt spiritus ascendens efflatur, habeat transitum angustiorem, qui paulatim ex amplo fit arctior. Hactenus quomodo fiat vox; quod mobile: quis motor.

Transitio.

Sed ad vberiorem vocis cognitionem, dicemus aliquid de caussis primum vocis sonoræ, & raucæ; secundo magnæ & paruæ; tertio grauis & acutæ. His enim recte intellectis, facile cognoscetur, quomodo ad vocem edendam concurrat guttur & larynx.

Caussa vocis claræ, & raucæ.

Quantum igitur ad caussas vocis sonoræ, seu claræ, & raucæ, Galenus cap. 1. lib. 7. κατὰ τόπ. dicit, ob copiosam humiditatem non fieri vocem claram; nā quod percutit aerem, est molle, ratione humiditatis, cum tamen durum requiratur: quare puritas laryngis est caussa vocis sonoræ. A voce sonora seu clara, recedit vox clangosa, ob immodicam siccitatem; & rauca, ob immodicam humiditatem. Requiritur ergo mediocris, & puritas laryngis, com. 3. sect. 1. lib. 1. prorhet. & com. 12. sect. 2. lib. 1. prorhet. & cap. 7. lib. 7. vsu partium. Hinc Aristoteles probl. 12. sect. 11. dicit, raucedinem fieri, post vigilias & cibos; per vigilias enim augent cruditates, quæ fauces nimium humectant, vnde fit raucedo: per cibum etiam agitatur guttur, ideoque incalescens humorem trahit. Addit Galenus com. 78. sect. 2. lib. 1. epid. leuia & æqualia, sonoram vocem edere: quare si organum redditur asperum, fit raucedo: At si asperitas fiat a siccitate, non fit quidem vox sonora, sed nec rauca, verū clangosa, cuiusmodi obseruatur in canibus, ob immoderatā siccitatem. Et propterea cum Gal. com. 27. sect. 1. lib. 6. epid. inter pueritiam & pubertatem vox fit rauca. Et ratio redditur, c. 16. lib. 1. de sem. dum enim vis seminalis vigere incipit in testibus, tunc omnia in corpore existentia turbantur, vt in his etiam animalibus caro non sit ita suauis; vnde & laryngis tunica aliquam contrahit impuritatem, vt vox rauca fiat.

Quoad

Caussa magnæ & paruæ vocis.

Quoad caussas vocis magnæ & paruæ: sciendum e cap. 7. lib. 5. de gen. animal. vocem fieri magnam, dũ copiosus aer mouetur, paruam, dum exiguus. Vnde Aristoteles etiam dicit, probl. 3. sect. 11. magnam vocem fieri, dum multus aer agitatur, vt in calidis naturis. Et Galenus cap. 67. art. med. dicit magnam fieri vocẽ, vbi efflatio est vehemẽtior. Et com. 78. sect. 2. lib. 1. epid. dicit, paruam vocem fieri, ob gutturis angustiam, tunc enim paucus aer mouetur. Id quod etiam contingere solet, dum musculi sunt imbecilles, quia tunc non possunt copiosum aerem mouere.

Caussa grauis & acutæ vocis.

Postremo, quoad caussas acutæ & grauis vocis: sciendum e cap. 7. lib. 5. de gen. animal. acutam vocem fieri, dum aer velociter mouetur, grauis, dum tarde. Quare vox magna, potest esse & grauis, & acuta: item vox parua, potest esse grauis & acuta, vt scil. aer vel copiosus in voce magna, vel exiguus in parua, velociter, vel tarde mouetur. Vnde vituli & vaccæ vocem edunt grauem, quia in vase amplo vituli & vaccæ aer est copiosus, vt vox fit magna, sed quia tarde mouetur, ideo vox est grauis: contingit autem in vitulis: vt non possint copiosum aerem velociter mouere, propter ætatem, quia in prima ætate musculi, qui sunt instrumenta voluntatis, satis sunt imbecilli: in vaccis autem adest imbecillitas, non propter ætatem, sed propter sexum fœmineum, in quo ea est imbecillitas, vt copiosus aer velociter moueri non possit. Contra, tauri reddunt vocẽ acutam; nam aer est copiosus, ob vasis amplitudinem; & velociter mouetur, ob virtutis robur. Cum igitur aer, vt vel tarde, vel velociter mouetur, sit in caussa vocis acutæ, aut grauis: rationabiliter dictum fuit a Philosopho, c. 7. lib. 5. gen. animal. loci caliditatem esse in caussa grauis vocis, loci frigiditatem acutæ: ratio est; nam vbi thorax est calidus, spiritus producitur crassus, quare velociter non mouetur, vnde vox grauis: contra, vbi adest frigiditas, aer est tenuis, iccirco velociter mouetur. Hinc fœminæ vox acuta, maris grauis. Possumus etiam & nos addere, cor maris attrahere aerem copiosum, qui tardius mouetur, & proinde vocem grauem reddit: contra in fœminis aer non ita copiosus attrahitur, ideoque magis velociter mouetur. Probl. 3. sect. 11. Hinc etiam fit, vt vox a longinquio fit acutior, probl. 5. sect. 11. nam quo magis vox continuatur, eo minus aer copiosus agitatur, ideoque eo velocius mouetur, vnde vox acuta. Cęterum, vox redditur parua, quamuis acuta, ob minorem copiam aeris: & hinc probl. 10. sect. 11. aqua frigida, de eodem profluens vase, acutius sonat, quam calida, quia frigida est grauior, vnde velocius mouetur. Hinc etiam, e probl. 14. sect. 11. in puerili ætate vox est acutior, quia ob loci angustiam aer est exiguus, & velociter mouetur, sicut etiam testatur Galenus com. 20. sect. 1. lib. 1. prorhet.

CAPVT XXXIII.

De applicatione methodi anatomicę, ad Laryngem.

Lingua.

PRæcipua particula gutturis, correspondens crystallino in oculo, est lingula. cap. 6. lib. 1. loc. aff. c. 13. lib. 7. vsu part. Glottis ergo concurrit, vt patitur, ratione musculorum, a quibus mouetur: cõcurrit vt agens, quia percutit aerem efflatum. Differt ergo a crystallino, quia crystallinus concurrit actiue, vt possit iudicare, vt crystallini vitium non pendeat ab alia parte oculi: contra, lingulæ actio, vt mouet aerẽ, pendet ab actione alterius partis, totius instrumenti, scilicet gutturis, quia pendet a musculis. Vnde hæc præcipua pars, ad differentiam crystallini, concurrit potius per consequens; at crystallinus potius per temperamentum, quia prorsus actiue concurrit; lingula vero non simpliciter actiue concurrit, sed etiam passiue, quatenus a musculis patitur, & sic concurrit potius per consequens, id est, per mollitiem peculiarem indeterminatam, quæ crasin lingulæ sequitur. Per hanc igitur mollitiem, quæ vergit ad duritiem, glottis aerem concutit, vt fiat strepitus, & vox. Deinde per mollitiem, c. 13. lib. 7. vsu partium concurrit etiã ad sui custodiam, vt nec spiritu repleatur, nec mota a musculis rumpatur. Præterea cum hæc mollities sit particeps visciditatis, fit vt homo citra externam humiditatem loquatur; nisi ob violentiam aliquam hęc particula siccetur, vt in maximis febribus & agitationibus, tunc enim homo loqui non potest, nisi humiditas aliqua accedat. Insuper per mollitiem fit, vt tantum queat angustari & dilatari, quantum sufficit ad percussionem aeris exspirati. Concurrit etiam glottis per id quod accidit. c. 13. lib. 7. vsu part. nimirum, per figuram, cauitatem, meatus, magnitudinẽ & situm, ac proinde per totam compositionem: vnde, si in propositis mutatio aliqua fiat, dubio procul vox vitiatur: nam oportet, vt aer a pulmone ascendat, & petat locum, qui ex amplo paulatim fiat angustus, & rursus ex angusto fiat amplus.

Cartilagines.

Cartilagines huius instrumenti concurrunt per duritiem, vt percutiant aerem: per numerum: vt sine quo non: nam aer percuti non potest sine motu, & cartilagines moueri non possunt, nisi sint plures, nam vna non moueretur, cap. 10. lib. 7. vsu part. Tribus autem tantum opus fuit cartilaginibus: nam opus est tantum dilatione & compressione: ratione dilationis opus fuit dearticulatione primæ cartilaginis ad secundam; ratione compressionis, opus fuit dearticulatione secundæ cartilaginis ad tertiam, c. 12. lib. 7. de vsu partium: ideoque cum larynx tertio motu non egeat, non etiam eguit quarta cartilagine; & sic hæ cartilagines per numerum ternarium concurrunt. Sed præterea cartilago onicnoides concurrit etiam ad custodiã tracheiæ, est enim caussa, vt vomentibus nihil in tracheiam deferatur, deprimitur autem ab his quæ euomuntur, cap. 16. & 17. lib. 7. vsu part. hoc enim præstat hæc cartilago, & per consequens temperamentum, & per compositionem; nã ita formata est, vt vergat in laryngis caput, ad laryngis capacitatem.

Epiglottis.

Epiglottis confert, vt cibus & potus ad pulmones non ferantur, ideoque est ad custodiam: præterea iuuat, vt operit & tegit, cap. 3. lib. 3. de partibus animal. Confert per consequens, & per id quod accidit, cap. 16. lib. 17. vsu part. nam vt epiglottis obtinet duritiem cartilagineam, est in caussa vt respiratio secundum rectum fiat, recta moueatur: præterea est in caussa, vt tempore deglutitionis, nõ euertatur, quod fieret nisi illam haberet duritiem: Addit Auicennas, per duritiem resistere catarrhis, malis sputis, vaporibus fumis, qui redeunt e corde per expirationem: præterea per hanc duritiem resistit aeri, recurrenti caussa vocis; vt non ita lædatur. Concurrit etiam per id quod accidit: nam epiglottidis magnitudo, est paullo maior orificio laryngis; nam si minor esset, non posset claudere; si maior, gulam obrueret, cap. 16. lib. 7. vsu part.

Tunica.

Tunica concurrit & ad tutelam, & vt melius fiat actio seu vox. cap. 7. lib. 7. vsu part. Ad tutelam; nam custodit cartilagines, ne a permeatibus lædantur. Est in caussa, vt melius fiat vox, quia facit vt cartilagines melius sonent. Concurrit autem per temperaturam, densitatem, & tenuitatem. Per temperaturam: quia mediocritas temperamenti est in caussa, vt melior fiat actio: & proinde, cum siccitas sit moderata, vox fit optima, nam sicciora, quæ excedunt, vocem reddunt deteriorem, quã quę moderate sunt sicca. Densitatis beneficio, cartilagines non ita imbuuntur humiditate, ne rauca vox fiat. Per tenuitatem concurrit; nam si esset crassior, occuparet maiorem amplitudinem arteriæ, seu laryngis, sine aliqua vtilitate.

Ligamentum sunt ad tutelam.

Vincula. Musculi. Musculi concurrunt, vt sine quibus vox non fit, c. 11.lib.7. vsu part. quia alias larynx non moueretur. Concurrunt autem per suam operationem, nim, per tensionem, vnde Gal. cap.vlt.lib.2. de motu musc. ait, si tenduntur musculi gutturis vocem fieri.

Organa communia, concurrunt vt in alijs instris.

Glandulosa corpora. Corpora glandulosa, pharyngem & laryngem humiditate perfundunt, cap. 17.lib.7.vsu part. ideoq; sunt fungosa, vt magis largum effundant humorem: cartilagines etiam custodiuntur huius humiditatis beneficio, & melius mouentur, vnde melius fit vox. Hinc si contingat, has glandulas suo munere nõ fungi, siccatur larynx, & vox fit rauca.

Guttur totum. Totum guttur concurrit per superficiem, cauitatem, orificia, magnitudinem, & situm. Per superficiem enim leuem, seu per lenitatem facit ad probã vocem edendum, c.67.art.med. Per cauitatem concurrit, vt fit via aeris. Concurrit etiam per orificia: nam inferius orificium est amplius, vt aer copiosior per exspirationem ingrediatur laryngem, qui magnę vocis est caussa.c.11.li.7.vsu par. Confert per magnitudinem; nam latitudo facit ad vocem magnã, c.67. art.med. Hinc Galenus com.25.sect.4.l.7.epid.ait, vocem magnam fieri, si larynx latius pateat. Addit c.6. art. med. fauces per latitudinem concurrere ad vocẽ grauem, per angustiam ad acutam: & hinc, cum ętatis progressu larynx maior & latior euadat, vox acuta in grauẽ degenerat: ratio est, quia vbi est angustia, aer est exiguus, & velociter mouetur, vnde vox fit acuta (dum homines canunt, & caput deprimũt, vox fit grauior; quia per hanc dispositionem gutturis, seu capitis, non ita velociter aer mouetur.) Concurrit etiam per situm, vt guttur est supra pulmones, quia aerem attrahit, & in exspiratione suscipit a pulmone. Situs autem in collo, facit ad custodiam: vnde Galenus c.1.li.8. vsu part.ait; collum esse propter laryngem, vt hoc vna cum pulmone et larynge pereat. Prętereà concurrit per connexum cum musculis tanciũ, vt vox melius fiat. cap.25.lib.de diss. musc. Pateat etiã quod per totam & determinatam compositionem, ad vocem concurrat: si enim aliquod vitium accidat, vox viciatur.

CAPVT XXXIV.

De Sermone, & eius organis.

Locutio. Oris definitio. HActenus de voce: iã etiam de Sermone agemus cuius organum adæquatum est os.

Quare os hoc modo acceptum, est *instrumentum, genitum e lingua, gargareone, labijs, bucca, gingiuis, ossibus, musculis, membranis, & communibus organis, a propria generatrice, gratia sermonis.*

Pro explicatione huius definitionis, primo cognoscendum, quomodo generatrix se gesserit in fabrica & partium, & totius oris. De fabrica linguæ, iam ante diximus: quomodo autem concurrat ad sermonem, aliter quam ad vocem, in methodi applicatione dicemus.

Vua. Gargareon, dicitur columna, seu columella, c.11. li.11.vsu part.c.3.li.6.κατὰ τόπ. Est pars oris: vnde Galenus c.8. li.de diff. morb. ait, columellæ ablationem esse morbum palati, palatum autem est pars oris, vt testatur Galenus cum.32. sect.1.l.6.epid. Porro, vua ita accepta; vt oris particula, adepta est substantiam carneam & proinde temperamentum, quod vergit ad calidum & humidum cap.3.li.6.κατὰ τόπ. hinc sequitur mollities mediocris. Sed notandum, huius partis substantiam non tantum esse carneam (nam si amputetur, non potest reparari) sed e parte quoque spermaticam, quia habet non substantiam fibrosam, & membranosam. Quoad formationem est corpus leue, rotundum, oblungum versus palatum, ita vt ad

A basin epiglottidis pertineat, quia videtur pendere supra supremam partem epiglottidis. Aperto ore facile conspicitur.

Labia. Labia etiam oris sunt partes: vnde Galenus c.6.l.4. loc.aff.ait, gratia sermonis labia ad os pertinere. Composita sunt e substantia multiplici.c.16.li.11.vsu part. c.2.lib.de dissect. musc.cap.15.lib.9. vsu part.cap.4.li. 4. Constat enim e fungosa substantia, e cuti, & terminis lati musculi: & labiorum cutis cum substantia musculosa ita est permista, vt vocetur, vel cutis musculosa, vel musculus cutaceus. Adhæc labia præter organa communia suscipiunt fibras a musculis latis & gracilibus: vnde labia facilime mouentur, c.3. lib.4.de adm.anat. Temperatura autem est calidior & humidior, quam in cute ob permistionem carnis musculosæ cum cute, cap. 11.lib.11.vsu par. Vnde labiorum durities excedit rationabiliter duritiem musculorum, ob permistionem cutis, quæ est durior musculo. Quoad formationem. Superficies labiorum

B est æqualis: figura orbicularis: poros habens instar spongiæ. Duo sunt labia, superius & inferius. Et ita sunt collocata, vt connascantur: & adhæreant ossibus maxillarum.

Bucca. Per buccas intelligimus oris cauitatem interiorẽ, intra malas faciei, a mento ad oculos. Pars buccarum ad oculos spectans est crassior, & magis carnosa; quæ spectat ad labia & mẽtum, est tenuior, magis cutanea & seminalis. Et huc respiciens Galenus cap. 1.lib.3.meth. ait; buccarum partem tenuiorem nõ consolidari. Buccarum alia dextra, alia sinistra. Galenus c.2.lib.4.de adm.anat. per totas buccas intelligit dextram & sinistram.

Gingiuæ. Gingiuæ sunt carnosæ circa dentes: quare calidæ & humidæ, aliqua e parte molles, & positionem habent circa dentes, c.15.lib.9. de vsu part.

Ossa. Sequuntur ossa palati, maxillarum, dentium, cap. C 5.lib.2. de art.c.6.l.4.loc.aff. Ossa palati potiss. fiunt a cuneiformi, quod potest vocari os palati.c.4.li.9.vsu par.& c.9.lib.11.vsu par. & hoc os est satis durum ac densum; si enim esset laxum, propter excrementa putresceret. Obtinet hoc os in palato foramina, seu meatus, per quos cerebrum expurgatur, vt sunt duo canales, qui excrementa per palatum in os emittunt, cap. 6.lib.8.vsu partium. Prætereà hoc os obtinet tenuia foramina, instar cribri c.1.lib.9. vsu part. At Vesalius & Columbus prorsus negant ista foramina: & dicunt, hoc os esse maxime solidum, & obtinere sinũ, in quo detinetur glandula, quæ suscipit excrementũ cerebri. Sed decipiuntur hi. Nam os sphenoidés, primum habet duo foramina euidentia & ampla, ad crassa cerebri excremẽta purgandum, quæ Galenus pro cerebri expurgatione sat esse statuit, cap. 6.lib.8, vsu part. Et propterea male Vesalius Galeno ascribit, quod voluerit per exigua foramina, instar cribri,

D expurgari cerebri excremẽta: nam c.1.l.9.vsu.par.ait, crassa excrementa purgari per meatus ampliores. Deinde os sphenoides obtinet etiam foramina exigua, quæ tamen non reperiuntur in externa superficie, pertinente ad os seu palatum (nam os hoc est durum ac densum; c.9.li.11. vsu par. quare sine foraminibus) sed in superficie interna, quæ scil. suscipit glandulam: satis enim fuit excrementa cerebri percolari, idest, sensim descendere, non autem prorsus excidere, quia cogeremur assidue exspuere, c.3.li.9.vsu par. propterea dum excrementa descendunt in glandulã, aut in cauitate ossis sphenoidis, excrementa aliquantisper detinentur, & non ita repente fluunt, non ita frequenter exspuunt. Cum autem hæc glandula detineatur in cauitate ossis, vt os non esset admodum densum, fuit necessarium, sed potius spongiosum, & minus durum; ne glandula, quæ mollis est, lædatur a contactu ossis durioris.

Quo ad ossa maxillæ & superioris & inferioris: hæc quædam habent communia, quædam propria.

Com-

Communia pertinet ad figuram, magnitudinem, & positionem. Quoad figuram, e c.8.li.10.vsu part. maxilla vtraque emitit processus tenues, quos vocant præsepiola, quæ dentes circumdant. Quoad magnitudinem, c.2.l.1.admi.anato.maxillæ sunt paruæ, vnde & facies rotunda, & musculi pares; vnde c.3. li.4. adm.anat.deinde, homines obtinere maxillas breuissimas, ad differentiam multorum brutorum. Quoad positionem, c.19.li.11.vsu par. maxillæ positionẽ obtinent, secundum suturas admodum obscuras, vt suturæ in ossibus maxillarum nõ ita appareant, nisi diu coquantur. Hæc de communibus. Quoad propria, e c.19.li.11.vsu part. maxilla superior est minus dura; nec durities, quæ est maior in inferiori, impedit vt inferior moueatur, nam inferior est minor superiori. Præterea, quoad id quod accidit, c.18.li.11.vsu part. superior maxilla est sine cauitate, quare etiam sine medulla. Et quamuis sine cauitate sit, non tamẽ propterea grauitate officit: non enim mouetur, & est satis magna. Componitur e pluribus ossibus, & ad summum 15. de quibus alias, c.3.& 4.lib.de ossibus. Hæc sunt propria maxillę superioris. Inferior est durior, nam iniurijs magis est obnoxia, c.18.lib.11. vsu partium. Quoad id quod accidit: cauitatem obtinet exiguam, propter musculos temporales; & est minor superiori. Et e cap.6.li. de oss. huius os non est exacte simplex, vt si coquatur, diuisionẽ assequatur. Vnicã habet diuisionem, non admodum perspicuam, in extremo mento, c.vlt.lib.11.vsu par.

Dentes sunt oris partes: vnde cap. 8. lib. de differ. morb. dicitur, amissionem esse oris ægritudinem. Dentes autem proculdubio sunt ossa: vnde cap.5.lib. de oss. dicitur, dentes obtinere osseam substantiam, quæ mollium neruorum cerebri est particeps, cuius ratione soli dentes inter ossa sentiunt, eo modo, quo alias explicauimus. Cum ergo dentes sint ossei, sunt frigidi & sicci, duri: & Hippocrates l. de Carn. ait, dentes duriores esse reliquis ossibus. Quoad id quod accidit, dentium acutorum, vti sunt canini & sectores, figura est incisoria in parte superiori, in basi enim inferiori sunt lati: maxillares sunt lati, inæquales, & magni, cap. 1.lib.3. par. animal.c.8.lib.11. vsu part. Quoad numerum, sunt 32. incisorij, 4. canini, 2. maxillares vt plurimum 10. c.8. lib.11. vsu partiũ c. 8.lib.de oss. Positio dentium communis, est in concauis ossium. Quoad situm proprium, incisores sunt in parte anteriori: canini vtrinque collocati sunt ad latera: dein quinque maxillares in quolibet latere. Ea autem ratione sunt collocati, vt incisores superiores cum inferioribus possint committi &c. ca.3. & 4. sect.1.l.4.epid.

Musculi.

Musculi alij sunt Labiorum, alij Buccarum, alij Maxillæ inferioris. Labiorum musculi, numerantur inter musculos faciei. ca.13. lib.9. vsu part. Sunt autem, cap.16.lib.11.vsu part.cap.2.lib. de dissect.musc. duo superiores oriuntur a malis oblique descendentes; duo inferiores oriuntur ab extremis maxillæ, vbi est mentum, & obliqui inseruntur in cutim, ita quidem, vt cutis veluti musculosa reddatur. Superiores si ambo tendantur, labrum sursum mouetur: si vnus saltem tendatur, oportet labrum ad eam tantum partem moueri. Si inferiores ambo tendantur, labrum infra mouetur, & si vnus tantum musculus agat, fit motus obliquus: si ambo eodem tempore agant, fit motus rectus.

Buccarum musculi duo sunt, vtrinque vnus, cap. 7.lib.de diss.vẽ.cap.1.lib.de musc.cap.16.lib.11. vsu partium. Oriuntur e regione spinæ ceruicis, cutique ac buccis coalescunt: buccas abducunt ad aures, seu latera. Hi sunt illi musculi, qui potissimum in spasmo canino solent lædi: propterea eorum situs cognoscendus.

Maxillæ inferioris musculi (superior autem non mouetur) mouent sursum, deorsum, vel ad latera. A c.6.li.de diss. musc. Sursum mouentes musculi sunt, duplicis coniugationis: prima coniugatio est temporalium: secunda est musculorum, qui sunt adiutores temporalium. Quoad temporales, possunt vocari masseteres, & masticatorij, c.4.l.11.vsu par. quamuis magis proprie masseteres vocentur, qui mouent maxillam ad latera; sed improprie etiã tẽporales dicuntur. Tẽporales igitur, in homine sunt minus neruosi, & minores: ratio est, quia minor hominis est maxilla, quã brutorum, c.2.l.11. vsu par. Hi sunt reconditi in capitibus ossium, vt portio admodũ exigua extra emineat conspicua: id quod fit ratione custodiæ. Oriuntur a primo osse maxillæ superioris, a fronte, a syncipite, & osse temporali, petroso: occupãt capitis latitudinem ad posteriora, & supra cutis partes; & desinunt in acutos, & validos tẽdines, qui perducuntur in extremitatem coronæ maxillæ inferioris: & inseruntur in maxillam inferiorem ad ceruicis exortum: B qui sane musculi sursum trahunt maxillam inferiorem, & sic os claudunt, c.4.l. de dissect. musc.c.4.l. 11.vsu par. Adiutores temporalium, sunt duo musculi, satis validi & crassi: obtinent fibras rectas: & sunt collocati intra os: & oriuntur ab oris cauitate, pertinente ad os sphenoides, secundum processus pterygoides: & desinunt in validum tendinem, in parte interiore maxillæ inferioris: hi simul cũ temporalibus musculis sursum maxillam trahunt, & propterea os claudunt. cap.6.lib.12. vsu partium, cap.6.lib.de diss. muscul. Musculi deorsum mouentes maxillam, sunt duo musculi satis angusti, prolixi, rotundi: oriuntur a processu styloide, & inseruntur maxillæ inferiori, vsque ad medium mentum; deorsumq; trahendo maxillam, os aperiunt. cap.5.li.11. vsu par. c.6.lib. de diss. musc. Musculi mouentes ad latera, proprie masseteres, masticatorij dicuntur, & sunt triangulares: reuera duo sunt vtrinque (non vnus) quatenus duo C habẽt principia; alterum ad malas, idest, ad primum os maxillæ superioris, reliquum ad os iugale: & terminum habent veluti triangularem in inferiorem maxillam: & acuto processui maxillæ adhærent, vbi cum temporalibus maxime coniunguntur: & hi maxillam ad latera trahunt, & circumagũt. c.6.l.de diss. musc.c.4.l.11.vsu par. Quod si propositi musculi inuicem conferantur; maiores claudunt, minores aperiunt, medio modo se habentes ad latera mouent: nã maior est labor in maxilla attollenda & sustinenda: minimus in descensu maxillæ: mediocris est labor, dum maxilla circumagitur, tunc enim nec fit ascensus, nec descensus. c.6.lib.10. de vsu part.

Membrana.

Oris membrana, producitur e crassa meninge, & producitur in os, per foramina propingua glandulæ infundibuli, c.16.lib.9. de vsu. par.

Organa cõmunia.

Organa communia prodeunt a proximis ramis. Quoad neruos: de linguæ neruis, diximus in sermo- D ne de lingua. Nerui autem buccarum patent ex his, quæ dicuntur de neruis, pertinentibus ad musculos buccarum. Quare de neruis aliarum partium dicemus. Nerui ergo labiorum prodeunt a tertio pari cerebri: & transmittuntur per tenuissima foramina maxillę superioris, ad labrum superius: sicuti qui prodeunt per maxillam inferiorem, deducuntur ad labrum inferius. Gingiuarum autem nerui, e c.15.li.9. vsu par. sunt propagines tertij paris neruorum cerebri. Tunicæ autẽ nerui, similiter oriuntur a 3. pari cerebri, c.11.l.11.vsu par. Nerui dentium sunt molles, non duri, & oriuntur a 3. pari cerebri. cap.15.l.9.vsu par. Nerui ad musculos pertinẽtes, oriuntur a tertio pari, & suscipiuntur a labijs, a musculis masticatorijs & temporalibus, c.2.lib.4. loc.aff. ita autem se habẽt, vt nerui musculorum tẽporalium, quia plures sunt, tres obtineant neruos, duos a 3. pari, vnum a quinto. cap. 15. & 13. lib.9. de vsu partium. Hæc de oris partibus.

Totum os in homine formatũ fuit partiũ, ad differentiam

rentiam brutorum, homo enim non dicitur mordere.c.9.l.11.vsu part.

Caussa finalis. Os autem factum est gratia sermonis. Vnde Plato in Timæo ait: oris naturam compositam esse, e dentibus, lingua, & labijs, gratia necessariorum, & optimorum, id est & vitę caussa, quatenus os alimentum admittit: & gratia melioris vitæ, quatenus verba egrediuntur: (non ergo reprehendendi sunt, qui sic vitam & meliorem vitam distinguunt: cum hęc distinctio etiam Platoni nota fuerit.) Verum multæ sunt oris vtilitates: os enim genitum est gratia alimenti & cibalis & aerij, gratia excrementi, & gratia sermonis.

Ad cibale alimentum os concurrit: primo, vt cibus in ore acquirat aliquam mutationem, beneficio saliuæ, c.7.l.3.fac.nat. secundo, os concurrit per suam carnem, os enim conficit cibum & præparat ventriculo, dum cibus per masticationem comminuitur. c.1.l.3.part anim.c.5.l. de cib. bon. & mal. succi: tertio concurrit os, vt via cibi ad ventriculum, secundum Auicennam.

Quoad alimentum aerium, Galenus, cap.vlt. l.1. de plac. ait; principium alimenti spiritalis esse os, nares, guttur, pulmones: dicuntur principium alimenti spiritalis, ad differentiam cordis, in quo hoc alimentum acquirit tantum vltimam perfectionem, in reliquis autem partibus præparatur; cæterum, si hæc 4. proposita inuicem conferantur, primum locum obtinent nares (vt supra diximus) non os. Os ergo est gratia aeris: vnde & Arist. dicit, os conferre ad respirationem, c.1.l.3.part.anim.

Quoad excrementum, Auicennas ait, os esse viam excrementorum, prodeuntium a ventriculo (in vomitu) & a cerebro.

Denique os respicit sermonem: vnde Galenus c.6. l.4.loc.aff. inter sermonis organa proponit linguam, dentes, labia, palatum, gargareonem; quæ omnia sunt oris partes, ideoque os est adæquatum sermonis instrumentum, vt e propositis partibus constituitur: & recte Auicennas dicit, os esse vas vniuersale, id est, adæquatum locutionis. Nos autem in definitione tantum sermonem proposuimus, quia loquimur de ore humano, quod sermone differt ab ore brutorum; Vnde Auicennas ait, os in brutis, esse organum exsufflationis, in homine locutionis: & Aristoteles c.7.lib.1. de part. animal. ait: os in omni animali esse caussa cibi & respirationis, in homine caussa sermonis. Hinc cap.7.lib.5.de gen.animal. dicit, solum hominem oratione vti. Et iccirco etiā Galenus cap.13. l.16. de vsu part. ait, vocis principalissimum instrumentum esse os: ita vt vox formata, id est, sermo, sit præcipua oris operatio, & merito proinde proposita in definitione.

De sermone. Sed pro recta methodi applicatione, aliquātisper digrediemur circa sermonem. Per sermonem intelligimus perfectum, siue sit affirmatio, seu negatio, siue enuntiatio vera, aut falsa, siue pertineat ad oratorem, vel Poetam, &c. Loquimur ergo de sermone perfecto, id est, composito e nomine & verbo, & proinde composito e literis tum vocalibus, tum consonantibus, quem sermonem Aristoteles in poetica vocat orationem.

Quid sermo? Sermo igitur, seu oratio est vox intelligibilis, composita, significatiua, cuius partes separatæ significant; percussa a lingua, vt animi affectus pateant. Explicatio. Quia sermo dicitur vox, necessario est motus. Dicamus ergo in hoc motu, de mobili, & motore. Sermo dicitur vox, ad differentiam soni, qui non est vox, sed motus.

Dicitur autem vox intelligibilis, ad differentiam vocum aliquarum ferarum: nam ferarum voces habent etiam literas, quæ sunt elementa orationis, vt sint indiuisibiles, sed non intelligibiles; hominis autem vox est indiuisibilis, sed intelligibilis. Vox ergo est genus, quod prædicatur de voce brutorum, quæ est indiuisibilis, sed non intelligibilis, & propterea non potest esse sermonis elementum: prædicatur etiam de hominis voce, quæ potest esse indiuisibilis, sed non intelligibilis, & proinde potest esse sermonis elementum, vt litera, prolata ab homine, non a brutis. Hinc Aristoteles c.17.lib.2.de part.animal. distinguit sermonem ab alijs vocibus brutorum, & inquit, linguam esse conditam ad literarum explanationem, & sermonis expressionem, vt litera sine dubio a sermone distinguatur.

Sequitur in definitione: Composita: ad differentiam literæ: nam litera ab homine prolata, est vox intelligibilis, sed indiuisibilis: sermo autem est vox, non modo intelligibilis, sed etiam composita. Hinc Aristoteles c.9.l.4.hist. animal. dicit, locutionem esse compositionem e consonantibus & vocalibus: quod etiam proponitur c.16.lib.2. part. animal.

Sequitur: Significans: ad differentiam syllabæ, coniunctionis, articuli, quę sunt voces intelligibiles compositæ e literis, sed minime significant: sermo autem significat, vnde Aristoteles cap.8.lib.2. de anima dicit, vocem, scil. humanam, esse sonum significantem.

Sequitur: Cuius partes quædam separatæ aliquid significant, ad differentiam nominis, verbi, & casus; verbi gratia, si quis dicat. Leo ambulat; leo aliquid significat; item ambulat.

Sequitur: Percussa a lingua, vt notetur caussa efficiens, quæ proponitur ab Aristotele cap.9.lib.4. histor. animal. lingua enim percutit vocem, vt mouetur a musculis: est enim motus voluntarius: mouent autem musculi linguam, duce facultate motrice, & præterea duce facultate principali, vnde Aristoteles, c.9.lib.4.histor. animal. dicit, vocem acquiri per naturam, locutionem, per disciplinam, vt surdi ita nati, vocem emittant, non autem locutionem.

Postremo in definitione dicitur, vt animi affectus pateant, vt testatur Aristoteles in principio libri de interpretat. & cap.9.l.4. hist.anim.dicit, locutionem esse propriam hominis.

CAPVT XXXV.

De applicatione methodi anatomicæ, ad organum sermonis.

Lingua. AD sermonē efficiendum, pars præcipua organi adequati, nimirum oris, est lingua, vnde Hippocrat. l.de Carn. vult vocem fieri, dum spiritus attractus per inania foras currit, ita vt vox degeneret in sermonē, dum scilicet vox in lingua articulatur: nisi enim lingua vocem articulauerit, non fit sermo. Hippocrates lib 4. de morb. dicit, vocem articulari a lingua & labijs: vbi intelligit, linguam concurrere vt præcipuam partē, labia autem vt partes adiuuantes. Et iccirco Galenus cap.6 lib.4.loc. aff. ait, caussa sermonis principatum obtinere linguam. Et com.74. sect.3. lib.3. epid. ait, resoluta, id est, analysi affecta lingua, homines clamare, sed loqui non posse, vox enim fit, non sermo. Et com.3.sect.1.lib.1.prorrhet. dicit; si patiatur lingua, fit balbuties, non raucedo; fit enim vitium in sermone, non in voce, quæ ad laryngem pertinet. Et Philosophus cap. 16.lib. 2. partium animal. dicit: linguam non modo percipere sapores, sed etiam formare voces & efficere sermonem, lingua enim est organum adæquatum gustus: sermonis autem est organum principale, non adæquatum.

Sed dubitatur, quia Aristoteles cap.9. lib.4.histor. an. dicit, quibus lingua libera & absoluta non est, nec vox emittitur, nec sermo: quare lingua videtur esse vocis organum. Galenus autem com.74. sect.3. lib.3.epid. dicit, si resoluatur lingua, homo nō loquitur, sed clamat. Responsio. Vox fit tantum a larynge: & lingua

& lingua non concurrit ad efficiendum vocem, concurrit tamen lingua, vt pars a qua vox iam facta amplificatur;& fit intelligibilis: si ergo lingua resoluitur, homo non loquitur, sed solum clamat, qui tamen clamor non est intelligibilis.

Quare præcipua pars totius oris est lingua,& proinde sciendum, quid operetur lingua & per quid operetur. Aristoteles cap.17.lib.2. de part. animal. dicit, linguam conferre ad literarum explanationem, & sermonis expressionem. Vnde Galenus aphor. 32. sect.6.ait,linguam dearticulare vocem: & cap.6. lib. 4.loc.aff.ait,linguam ita dearticulare vocem, vt eam distinguat: vox enim genita in larynge, beneficio linguæ mutatur in literas, & in sermonem. Sed notandum; vocem, vt degenerat in sermonem, necessario percuti a lingua; nec enim locutio fieri, vel literæ coniungi possunt, sine percussione, quæ fit a lingua. Cæterum,literæ sunt vocales,& nō vocales, seu consonantes. Vocales,secundum Aristotelem in poetica, producuntur sine ictu,seu percussione: (producūtur non lingua, sed ab ore & gutture) vocalis enim quatenus est vox,fit a percussione laryngis, dum aer percutitur a gutture, non a lingua: at vocalis, quatenus est litera, excludit linguæ percussionem. Quare ad vocalem literam, lingua concurrit vt pars principalis seu præcipua,prout vox, iam percussa a larynge, beneficio linguæ amplificatur,& redditur intelligibilis. Patet igitur literas vocales,non fieri concurrente lingua percutiente. Porro literæ non vocales, siue sint semiuocales,siue consonantes, producuntur a lingua & labijs.capit.9.lib.4. hist. anim. Litera enim vt vox, percutitur a larynge;sed quatenus est nō vocalis litera, percutitur principaliter a lingua, & labia concurrunt sine quibus non. Cum ergo lingua concurrat & percutiendo,& non percutiendo:merito dixit Philosophus,voces,seu literas, quādoque fieri cum ictu, quandoque sine. Patet igitur quidnam operetur lingua,& circa sermonem,& circa literas.

Iam explicandum, per quid concurrat lingua ad sermonem. Sciendum ergo linguam,instar lingulæ in larynge,concurrere potius vt passiuam, quatenus scilicet percutitur & mouetur a musculis. Quare concurrit ad sermonem,potius per id quod consequitur, & per id quod accidit,quam per crasin:sicuti contra, dum præcipua pars concurrit magis vt actiua,potius per temperiem concurrit. Lingua igitur,quia magis passiua,concurrit per consequens temperiem, & per id quod accidit. Vnde Aristoteles cap.17. libr.2. de partibus animal. ait,linguam concurrere & caussa literarum,& caussa sermonis,vt mollis,vt lata, vt absoluta est. Mollities, est consequens: latitudo & absolutio,accidunt. Vnde etiam Galenus capit.8.lib.de diff. morb. dicit, quendam in conuulsione linguam fecisse,vt propterea minus facile loqui potuerit. Et c. 12.lib.2.de hist. anim. dicit Philosophus, animalia literas proferre,quibus lingua est latior. Et cap.17.libro 2.de part. anat. proponit linguam absolutam, id est,non adhærentem, quare proponit situm linguæ. Ratio autē cur lingua debeat esse mollis,lata, & absoluta;hæc est:quod enim est molle,facilius mouetur: & proinde lingua mollis facile mouetur, vnde facile diuiduntur voces,& proinde fit sermo. Lingua aūt lata omnes literas potest proferre; nā lingua amplior, voces angustas admittit: angusta autē voces amplas capere non potest. Tandem lingua soluta,non adhærens, facile in omnes partes fertur, & propterea potest vocem quamlibet formare. Verum lingua non tantum ad sermonem cōcurrit, sed etiam ad cibum: nam per motum, est in caussa, vt dum cibus teritur & comminuitur,non ita cedat sub dentibus: & propterea Galenus cap.4. lib. 11. vsu partium dicit, linguam ad masticationem conferre. vt quæ instar manus, cibos in ore voluit. Præterea confert lingua ad cibū per suas glandulas,vt scil.subministrat saliuam: & propterea Galenus cap.1.libro 5. περὶ τρο. ait, fabam masticatam reddi magis discussoriā, beneficio saliuæ,quæ a linguæ glandulis tribuitur.

Gargareon est pars, quæ vsum & operationem præstat.cap.8.lib.de diff.morb. sed addit Galenus, velut quibusdam videtur: nam gurgulio, vt distinguatur ab alijs partibus, tātum vsum præstat,non operatur; quod si consideretur vt pars viuens, habet operationem, idest, nutritionem, quæ est communis,de qua non loquimur. Est ergo columella tantum ad vsum, eumque multiplicem. Primum enim est gratia sermonis,& proinde melioris vitæ: vnde Galenus c.14. lib.11.vsu part. ait, gargareonem conducere ad magnitudinem, & elegantiam vocis: nam, cum vox ad laryngem pertingit, augetur a columella, non fit ab ea,cap.7.lib.7.vsu partium. Quare a Galeno,cap.6. lib. 4. loc. aff. gargareon inter locutionis organa recensetur. Confert gargareon per suam mollitiem, eamque potius moderatam: vnde dicit Auicennas; eam obtinere substantiam carnosam, quæ est mediocriter mollis. Præterea facit ad custodiam propositarum partium; est enim propugnaculum laryngis, prohibens, quo minus refrigerentur arteria aspera, & pulmones, quemadmodum est etiam in caussa,vt puluis in laryngem non incidat.c.11.lib.11. vsu.part.

Gargareon.

Labia faciunt ad tuendos dentes.capit.6.lib.2.partium animal. sed potissimum conferunt ad sermonem.cap.9.lib.4.hist.anim. consonantes enim literæ, non modo a lingua fiunt, sed etiam a labijs. Vnde c. 15.lib.2.de part. anim.Philosophus dicit, literam partim lingua produci,partim labijs comprimi. Et propterea cap.6.lib.4.loc.aff.dicit Galenus, labia ad sermonem non parum conferre. Et Aristoteles cap.16. libr.2.partium anim. dicit; hominem labia obtinere carnosa & mollia, vt quæ separari possint, & etiam committi,gratia sermonis.

Labia.

Buccæ vtiles sunt: dum enim mouentur a musculis,sunt in caussa vt melius fiat sermo. cap.16.lib.11. vsu partium.

Buccæ.

Per gingiuas fouentur dentes: & præterea per caliditatem gingiuarum,vbi aliqua e parte (præparantur) mutantur,in ore,cap.7.lib.3.fac.nat.

Gingiuæ.

Ossa Palati, sunt in caussa, vt sermo melius fiat. Hinc capit.6.libr.4. loc. Galenus dicit, palatum non parum conferre ad locutionem: & cap.5. libro 7. vsu partium dicit,vocem,dum ad laryngem peruenerit, augeri a palato. Maxillarum ossa, per duritiem faciunt ad custodiam musculorum. Et per figuram suam,quatenus habent processus, idest, præsepiola, faciunt ad custodiam dentium cap.8.lib. 11. vsu partium. Dentes conferunt ad manducationem & sermonem,c.8.lib.de diff. morb.& proinde dentes non parum opitulantur linguæ.cap.6.lib.4.loc.aff. Respiciens igitur ad masticationem,ait Galenus,capit.7.libro 15.vsu partium, productos esse dentes, ne infans cogatur semper lac sugere,sed vt possit masticare. Et Aristoteles cap.1.lib.3.de part. anim. dicit, homines vti dentibus ad vsum communem, scil. ad masticationem.sed potissimum ad locutionem, nam ad literarum expressionem, plurimum conferunt dentes anteriores acuti. Galenus, respiciens ad masticationem,proponit dētium & figuram,& numerū. Quoad figuram,cap 5.lib.de oss.& cap.8. lib.11. vsu part. dicit, incisores per figuram acutam secare: caninos autem partim latos, partim acutos, per latitudinem atterere,per acutiem secare; maxillares latos, instar molæ cibos incisos & fractos læuigare, & terere. Quoad numerum,capit.9.lib.11.vsu part. ait, hominem vnum tantum habere caninum, quia homo, vt sapiens,non debuit mordere:contra autem bruta.

Ossa.

Musculi labiorum,buccarum,maxillarum, conferunt per actionem ad motum harum partium, caussa masticationis:cap.14.& 16.lib.11.vsu part. capit.4. lib.11.vsu part.cap.6.lib.diff.musc.

Musculi.

Mem-

Membranæ faciunt ad custodiam.

Organa communia, venæ, arteriæ, nerui, vt conferant, alias dictum.

Os totum. Totum os concurrit per compositionem suam, eamque determinatam, quæ pertinet ad vnum hominem. Vnde, si in hac compositione contingat vitium, contingit etiam error vel in masticatione, vel in sermone. Et hæc de sermone.

CAPVT XXXVI.

De Corde.

Quid tractādum. ANatomiam thoracis tractaturi, primum de Partibus, deinde de toto thorace. Inter partes, primum de Corde loquamur, eo quod hoc præcipuum est organum actionis thoracis; vt hepar actionis abdominis, & Cerebrum, actionis capitis.

Nomen. Per Cor igitur humanū, intelligimus viscus caussa vitæ & quidem simpliciter, non caussa vitæ vel commodioris, vel melioris.

Definitio. Est autem cor *instrumentum, genitum e carne, fibris, adipe, membranis, & communibus organis, a facultate cordifica propria gratia generationis caloris naturalis, vitalis.*

Genus. Cor dicitur instrumētum: igitur quid dissimilare. Hinc Aristoteles cap.1.libr.2. de part. animal. dicit, cor esse quidem similare secundum carnem; sed dissimilare, quatenus in partes similares secatur.

Materia. Materia, e qua cor est constitutum, multiplex est: nim. caro, fibræ, adeps, membranæ, organa communia, id est, venæ, arteriæ, nerui.

Efficiens. Caussa efficiens, est vis cordifica, quæ potest generare cor: alias in accidentium, non substantiarum definitione caussa efficiens poni solet; licet autem cor sit substantia, hic tamen facilioris doctrinæ caussa eius caussa efficiens proponitur. Iam igitur explicāda hæc caussa efficiens. Omnis facultas instrumentum generat per potentiam alteratricem, & formatricem. Quare sciendum, quid hæc facultas generatrix per has duas potentias tribuerit, & partibus cordis, & toti cordi.

Caro cordis. Crasis carnis cordis. Quoad partes: & primum quoad carnem: duplex est cordis caro, alia quidem propria, alia vero quæ spectat ad cordis auriculas. Propriæ carni, facultas generatrix per potentiam alteratricem tribuit temperaturam admodum calidam. Hinc, cor dicitur genitum e sanguine calidiore ca.8.lib.1.de sem. Et, cor viscus est, maxime sanguineum & calidum. capit.vlt. lib.1. de temperam. ac, si digitus in sinistrum cordis sinum immittatur, euidens sentitur calor. cap.3. lib.2. de temperam. Huic temperamento calido additur siccum; vnde cordis caro est durior, quo siccior. Cor natura frigidissimum, multo calidius est cerebro calidissimo. cap.28. artis medic. Et cor, secundum propriam substantiam, est calidius & siccius iecinore, secundum propriam carnem. cap.8. libro 6. de placit. insignis autem cordis caliditas, potissimum pendet e Contentis, vt docet Hippocrates in lib. de carnibus, vbi dicit cor calidum esse, propter spiritus & sanguinem.

Calidum innatū cordis. Verum præter hanc temperiem calidā & siccam, quæ est qualitas, cor obtinet calidum innatum, quod est substantia: hinc Galenus cap.5. libro de curat. per vsum, ait; calidum naturale conseruari e sanguine, vt pro discrimine sanguinis modo sit copiosius, modo in minori copia: quibus indicat, calidum innatum esse substantiam. Calidum innatum ad omnem quidem partem viuentem spectat: huius tamen caloris fons & radix est cor, & propterea in corde hic calor naturalis est intensior. Sic Galenus capit.7. libr.6. vsu part. & cap.vlt. lib.6. de plac. ait, cor esse fontem caloris natiui: qua etiam de caussa cor habet venas pulsatiles, idest, arterias, ad differentiam hepatis. Quod

A etiam cordis calor sit intensior, testatur Galenus capit.2. lib. de vsu puls. inquiens, cordis calorem semper feruere. Ab hoc calore ita pendet vitalis potentia, vt Galenus com.15. sectio.3. lib.6. epid. dixerit; calidū esse essentiam vitalis potentię; non quod calidum innatum sit potentia vitalis, sed quod hæc a calido conseruetur, remoto enim calore, actum est de vitali potentia. Cordis ergo caro est calida, sicca.

Durities carnis Cor. Quoad consequentia temperiem, cordis caro est dura. cap.12. lib.3. de fac. alim. capit.8. libr.7. vsu part. cap.7. lib. de admin. anat. & durior est carne musculorum. Est autem caro hæc durior in sinistra parte, potissimum in septo ventriculorum, cap.16. libr.6. de vsu part.

Foueæ sep Deinde generatrix per potentiam formatricem, tribuit id quod accidit. Quo igitur ad ea quæ accidunt, in præsentia tantum loquamur de superficie, & densitate: reliqua enim patebunt, vbi de toto corde loquemur.

B

Densitas. Superficies septi est inæqualis, & obtinet foueas, sed nulla penetrat.

Foramina. Densa satis est cordis caro, vt statuit Hippocrates in lib. de corde, & Aristoteles cap.17. libro 1. de hist. animal. & Galenus cap.17. lib.6. de vsu part. at maior est densitas in sinistra parte, & maxime in septo.

Quod si formam licet addere, septum obtinet foramina, quæ communia sunt ipsorum vasorum, cap. vlt. lib.3. de fac. nat.

Compactio. Quamuis cordis caro vnica esse videatur, quoad numerum, sunt tamen plures carnis particulæ inuicem compactæ, & multo arctius cōpactæ sunt, quam caro cerebri, vt testatur Philosophus capit.4. lib.3. de part. anim. cap.3. lib.4. de part.

Auriculę cordis. Caro auricularum, sunt epiphysis cordis. cap.4. & 15. libr.6. de vsu part. & vocantur auriculæ, quia similes sunt auribus capitis. cap.9. lib.7. de admin. anat.

C Substantia auricularum est satis neruosa, & magis cuticularis, quam cordis corpus. Eius temperies est, vt cutis; durities, vt membranarum. Formatrix has particulas formauit densas, concauas, numero duas, & cordi vtrinque annexas ad basin cordis; annascuntur enim substantiæ tum cordis, tum vasorum, cap.5. lib.7. de admi. an. c.17. lib.6. vsu par.

Fibræ. Fibræ in corde reperiuntur, vt in musculis, capit.3. lib.2. de temperamen. Cæterum, non sunt portiones neruorum & ligamentorum, sicuti in musculis, sed obtinent propriam substantiā, e priuato semine contractam, non e neruis, neque ligamentis. Sunt autem hæ fibræ frigidæ, siccæ, duræ. Formatrix eas fecit densas, numerosas, longas, transuersas, obliquas: & pertinent ad cordis corpus, ad auriculas, & ad membranas tegentes orificia. capit.4. libro de cibis bon. & mal. succi. cap.8. lib.6. de vsu part.

Adeps. Cor opertum est inuolucro pingui. capit.7. lib.1. de

D histor. animal. vera autem pinguedo in corde non reperitur, sed adeps: qui aliquo modo durus est, & ęgre liquatur. Materia e qua, est vapor copiosus sanguineus emanans. Agens est vis adiposa, quæ potest adipem generare: calida, quæ potest vaporem mutare in adipem: Concurrit autem frigiditas membranarum ad concretionem, vt adeps inter cor, & pericardium resideat.

Membranæ. Membranæ sunt triplices: Pericardium, Propria cordis membrana: & Membranæ quæ operiunt vasorum orificia.

Pericardiū. Pericardium habet substātiā membranosam, quæ est frigida & sicca: mollior osse, durior pulmone. cap.7. lib.1. de hist. animal. capit.3. libro 7. de admin. anat. cap.16. lib.6. de vsu part. Formatrix, tribuit formam (vt etiam cordi) pyramidalem, superficiem æqualem, continuam, excepta basi, vt vasis quinque cor egredientibus, via præberetur. Est etiam hæc mēbrana mediocriter crassa. Locum habet medium in thorace, ita tamē, vt mucrone vergat ad sinistram

partem.

partem. Oritur non e corde, sed e quinque vasorum tunicis, a pleura productis. Connectitur pericardium cum membranis intersepientibus, cum partibus neruosis septi transuersi, & cum pleura. Tandem pericardium continet aquosum humorem, idest, serũ, quod fuit vehiculum sanguinis venosi.

Tunica cordis propria. Tunica cordis peculiaris est satis dura, admodum tenuis, & cordis substantiam tangit.

Valuulæ vasorum. Membranæ orificiorum vasorum, sunt duræ, densæ, & sunt maiores in illis vasis, quæ materias in cor ducunt. cap. 9. lib. 7. de admi. anat. capit. 6. lib. 6. de placit. cap. 14. lib. 6. de vsu part. Et, cum quatuor sint orificia vasorum, quodlibet habet tres membranas, excepta arteria venali, quæ duas tantũ habet: & oriuntur omnes a tunicis vasorum orificiorum: vnde quædam intro vergunt, quædam foras.

Venæ cordis. Organa communia sunt venæ, arteriæ, & nerui. Venæ pertinent vel ad cor, vel ad pericardium. Ad cor spectantes, tres sunt. cap. 17. lib. 6. de vsu partium. Vena caua, quę ab hepate procedens, in dextram cordis auriculam perducitur. Vena arterialis, quæ orta a dextro cordis ventriculo, disseminatur in pulmones. Vena coronalis (cap. 14. lib. 6. de vsu part.) quæ oritur a vena caua, antequam hæc in dextrum cordis sinum deducatur, & hæc circundat basin cordis. Venæ pericardij paruæ sunt, & oriuntur a mediastino, & a vena caua: quæ diaphragmati surculos mittit.

Nerui cordis. Arterijs non eguit pericardium, nam calidum eius exiguum satis euentari potest, ob viciniam cordis. Arteriæ autem cordis tres sunt. cap. 19. libro 6. de vsu partium, cap. 10. lib. 7. de admini. anat. Vna est arteria satis dura & densa, & magna: in animalibus maioribus videntur degenerare in os cartilagineum: radix enim aortæ aliquando ita induratur, vt quasi cartilago fiat. Formatrix produxit hãc arteriam admodum amplam, vnde Galenus cap. 7. libr. 6. de vsu partium, ait aortam esse maiorem arteria venali: id quod intelligere oportet de cauitate arteriæ, non de orificio; nam aortæ orificium minus est, orificio venæ cauæ, & arteriæ venalis. Quare in hoc Vesalius male reprehendit Galenum. Oritur autem aorta, secundum Galenum, cap. 5. lib. de form. fœtus, a sinistra cordis parte, at non e corde; nec enim generatur aorta ex illo semine, e quo cor generatur, sed e proprio semine. Altera arteria dicitur venalis; quæ oritur a sinistra cordis parte, & disseminatur in pulmones. Tertia est arteria Coronalis, totum cordis corpus, instar cinguli conuestiens; estque propago arteriæ magnæ. cap. 17. & 18. lib. 6. de vsu partium. Hæc vasa Aristoteles non ignorauit: nam capit. 3. lib. 3. de histor. animal. proponit venam maiorem, idest, cauam, prodeuntem ex amplissimo, nimirum e dextro cordis sinu, Aortam idem oriri dicit, e medio sinu, quem Galenus sinistrum appellat. Et addit Philosophus, corpus aortæ, esse satis neruosum; non quidem vere nerueum, sed crassius, quam sit vena.

Nerui cordis sunt exigui. capit. 8. & 7. libr. 6. de admin. anat. cap. 10. lib. 1. de plac. Et hic oportet intelligere veros neruos. Nam Aristoteles cap. 4. libr. 3. de part. animal. scribit cor habere neruorum copiam: vbi non intelligit proprie neruos, sed fines membranarum & ligamenta, quia cor propter motum assiduum, opus habuit firmamẽtis & ligamentis: & hæc interpretatio Galeni est, cap. 10. li. 1. de vsu partium. Proprij autem cordis nerui, oriuntur a sexto pari neruorum cerebri. cap. 8. libro 7. de adm. anat. sed nerui propositi, non immediate distribuũtur in cor, quemadmodum neque in hepar, neque in renes, neque in lienem; verum in inuolucra, nam pericardium accipit neruorum propagines, quibus diuisis sensibiliter, quædam in cor inseruntur: ideoque viscera non habent ramos peculiares, sed propagines suorum inuolucrorum. cap. 18. lib. 6. de vsu par.

Totum cor. Hactenus de partibus cordis. Quoad totum cor, aliquo modo respicientes ad secundam complexionem, dicimus, totum hoc aggregatum esse calidum & siccum.

Quoad formatricem: superficies extra leuis est, præterquam in basi, vnde vasa prodeunt. Secundum ventriculos cordis superficies inæqualis. cap. 17. lib. 1. de hist. animal. cap. 7. lib. 6. de vsu part.

Figura cordis non omnino est rotunda, nam in extremo in acutum se colligit.

Quoad cauitatem, præter vasorum cauitatem, cum Hippocrate in lib. de corde, & cum Galeno cap. 11. & 16. lib. 6. de vsu partium. & cap. 5. libr. 1. de placit. cor duos habet ventriculos: Sinister ascendit ad summum verticem cordis, dexter, multo inferius cessat: præterea sinister est profundior, vt mediam pene cordis substantiam occupet. cap. 11. libro 7. de admin. anato. At Aristoteles voluit, in maioribus animalibus tres esse sinus cordis, in minoribus duos, in adhuc minoribus vnum, sensibilem scilicet. capit. 3. libro 1. de histor. animal. cap. 3. lib. 3. de histor. animal. cap. 4. lib. 3. de part. animal. Et ait, hos sinus ita se habere, vt dexter sit maior, sinister minor, medius mediocris. Notãdum enim Aristotelem loqui de corde animalium habentium pulmones, vt dexter ventriculus Aristotelis, sit dexter Galeni & medius Aristotelis, sinister Galeni: Sinister autem Aristotelis non reperitur in omnibus animalibus, sed in maximis.

Quoad orificia, bina sunt in vtroque ventriculo. cap. 11. lib. 6. vsu part. in dextro est orificium venæ cauæ, & venæ arterialis, in sinistro, aortæ, & arteriæ venosæ. In dextro ventriculo maius est orificium venæ cauæ, in sinistro maius aortæ, quam arteriæ venosæ. cap. vlt. lib. 3. de fac. animal.

Quoad magnitudinem; cor maximũ est secundũ basin, vbi vasa sunt. cap. 2. lib. 6. vsu part. Aristoteles. cap. 17. lib. 1. de hist. anim. dicit, hominis cor non valde esse magnum.

Quoad numerum: est vnicum instrumentũ, quamuis distinctum per ventriculos, capit. 7. lib. 3. de part. animal.

De situ: cor positum est in medio thorace, sed magis vergit ad superiorem & priorem partem. cap. 17. lib. 1. de hist. animal. cap. 17. lib. 3. de hist. anim. cap. 3. & 4. lib. 3. de part. anim. Et circumdatur a pulmonibus. cap. 2. & 7. lib. 6. de vsu part. & com. 44. sect. 2. libro 6. epid. Et, cordis basis est in medio, vertex ad sinistrum propendet, mucro ad anteriora, basis ad dorsum. cap. 7. lib. 7. de admin. an.

Quoad connexum; cor iungitur tracheiæ per cartilagines & fibrosa vincula. capit. 16. lib. 1. de hist. anima. Per neruos cerebro connectitur, per venas hepati. capit. 12. lib. 2. de caus. puls. Per ligamenta robustissima connectitur cum pleura & thorace. cap. 8. libro 6. de vsu part. Ligamenta autem oriuntur e fibris cordis.

Caussa finalis cordis. Cor conditum est, ad generationem caloris naturalis vitalis. Vt autem hoc recte intelligatur, duo explicanda. 1. quot sint cordis functiones: 2. quomodo inter varias functiones, propria functio sit generatio caloris naturalis vitalis.

Cor est sedes facultatis communissimæ. Quoad primum; Aristoteles, ita referente Galeno, ca. 7. lib. 3. de plac. plures ponit animæ facultates, & has omnes in corde, ceu vnico principio, collocatas; vt enim in magno mũdo vnicum est principium, ita etiam in paruo, idest, in homine, vnicum esse debet, alias homo vere vnus dici non posset: hoc autem principium est anima, quæ cum in corde, ceu in fronte, resideat; ita etiam in corde residet animæ facultas communissima: vnde cor domicilium est, non cuiuslibet facultatis, sed communissimæ, quæ in partibus, priuatis instrumentis contrahitur: verbi gratia, facultas cordis communissima, ita in iecore contrahitur, vt euadat naturalis, verbi gratia: sanguificatrix. Hinc Hippocrates in lib. de morbis virg. dicit; cum

hi

in virginibus sanguis non habet effluxum, & resilit ad cor; cor fieri fatuum, vnde torpor, & delirium. Ecce igitur, quomodo, secundum Hippocratem & medicos, cor affectum, trahat cerebrum in consensum. Cæterum communissima hæc facultas, a corde influit in cerebrum per neruos; in iecur per venas; in totum corpus per arterias. Vis vitalis, quæ a corde toti corpori impertitur, non est vis communissima, sed determinata, sicut etiam animalis, & naturalis; ideoque opus fuit magnis arterijs, vt cor esset origo arteriarum, non tantum ratione virtutis communissimæ, sed etiam determinatæ. At facultas a corde impertita cerebro, est communis, nondum determinata, quia in cerebro demum contrahitur & limitatur; & propterea cor non est principium neruorum, sicut arteriarum, quia per has impertitur determinata facultas, per neruos communis; dum autẽ virtus communis, cerebro impertita, limitatur, vt fiat animalis, postea a cerebro per neruos in corpus demittitur; vnde secundum hanc rationem communem, nõ cor est neruorum principium. Præterea, communissima illa facultas a corde fluit ad iecur, per venas, & mox in hepate euadit determinata, sc. naturalis; quæ postea per venas in totum corpus distribuitur: vnde cor est principium venarum, ratione virtutis communissimæ, hepar autem est principium venarum, ratione facultatis determinatæ, idest, naturalis. Quare cor est sedes, tum facultatis communissimæ; tum facultatis determinatæ vitalis. Et cum Galenus capit. vlt. lib. de vsu respir. cap. 1. lib. de vsu puls. co. 5. sect. 2. libr. 1. prorhet. ait, cor esse principium vitaliũ functionum, respicit ad virtutem determinatam. Arist. cap. 1. & 2. lib. 2. de part. anim. cap. 3. lib. 2. de part. anim. vult, in animalibus sanguineis, cor esse principium vitæ, motus, sensus, & venarum; & in eo esse vim sentientem, mouẽtem, ac nutrientem. His Philosophus vult, cor esse principium facultatis communissimę, cum ab eo omnis vita (quæ est actio, seu operatio animę) vim & simpliciter dicta & cõmodior, & melior, procedat. Quare secundum Philosophum, cor est principium venarum, non omnibus modis, sed quatenus venis tribuit facultatem communem, quæ postea in hepate euadit naturalis. Hinc Arist. dicit, capit. 4. lib. 3. de part. anim. in animalibus sanguineis necessario esse cor, quia sanguis in iecore gignitur a facultate sanguifica, quæ cum determinata sit, originem habet in corde; nam facultas communissima, est determinatarum origo. Et cap. 4. lib. 2. de gen. anim. dicit, cor esse principium part. similarium & dissimilarium: similarium, vt est principium vitæ simpliciter acceptæ, cuius actio est nutritio: dissimilarum, vt est principium vitæ commodioris, & melioris; vitæ commodioris actio, est motus voluntarius; melioris, ratiocinatio. Cor igitur est principium facultatis communissimæ: ideoque dum communissima facultas deficit, reliqui marcescunt: qua de causa recte dixit Philosophus. cap. 4. lib. 3. de part. anim. & Galen. com. 2. lib. 4. epid. cor solum non pati grauem noxam.

Facultates in corde, nutritioni eius deseruiẽtes.

Cæterum, pro explicatione caussæ finalis, in definitione propositæ, cor dupliciter cõsiderandum: primo, vt conuenit cum reliquis partibus viuentibus; secundo, vt ab his differt. Quatenus cor conuenit cum alijs partibus viuentibus, nutritur: iccirco vt reliquæ partes viuentes, ita etiam cor opus habet facultate attractrice, retentrice, alteratrice, & expultrice. Verum ex his nulla est propria. Galen. cap. vlt. libr. 3. fac. natu. ait, cor nutriri e sanguine, extra cor attracto, nimirum e vena coronali. Præterea nutritur cor e sanguine dextri vẽtriculi, sed minori e parte. At dubitatur, num cor nutriatur e sanguine dextri sinus: nam Gal. cap. 17. lib. 6. vs. p. ait; cur per dextrum ventriculum, pulmoni præparare alimentum, non sibi ipsi. Resp. Cor in dextro ventriculo præparat sanguinem gratia pulmonum; contra non præparat eum, gratia corporis proprij cordis, nihilominus ipsum cor alitur e sanguine dextri vẽtriculi, non præparato: Ratio est, quia cordis corpus est densum, quòd pro nutrimẽto opus habet sanguine crasso, venoso. Sed rursus cõtra hanc rationem dubitatur: nam Gal. cap. 8. lib. de sem. ait, iecur genitum esse e sanguine crasso, cor e subtili & calidissimo, quem fœtus trahit per arterias. quòd si ergo cor genitum est e sanguine arterioso, ad differentiam iecinoris; debet etiam ex hoc sanguine ali, quia his nutrimur, e quibus constamus. Resp. In corde reperitur triplex substantia, sc. carnosa; fibrosa, & calidi innati. Substantia carnosa, & fibrosa, genitæ sunt e sanguine crasso, & aluntur alimento crasso ac denso, quod a vena caua procedit. Substantia calidi innati est admodum tenuis, & gignitur e sanguine tenui: ideoque propter cor præparatur sanguis venosus, vt efficiatur arteriosus, & sic conseruetur caliditas in corde: sicuti enim calidum innatũ cordis, permistum habet spiritum animalem; ita calidum innatum cordis permistum habet spiritum vitalem. Hippoc. in lib. de corde, ait: mentem hominis in sinistro cordis ventriculo sitam esse, & reliquæ animæ imperare, siquidem ab anima in homine, & proinde ab eius facultate cõmunissima omnia pendent: & ideo non ait nutriri e cibo vel potu, prodeuntibus e ventriculo, sed e pura & illustri substantia, e sanguinis discretione nata, & hoc est alimentum spiritale calidi innati (quod animæ & corporis vinculum est) plenum scilicet spiritu vitali, & a sanguine secretum.

Irascibilis in corde facultas.

Secundo cor perpendendum vt differt a reliquis partibus. Cor igitur caussa vitæ melioris & commodioris præter 4. facultates naturales propositas, obtinet irascibilem facultatem. cap. 1. lib. 14. de vsu part. Ira est actio cordis. cap. 1. lib. 6. de plac. quæ si moderata est, statuenda operatio; si immoderata, nõ actio, sed affectio est statuẽda facultatis irascibilis. Cor igitur est principium facultatis irascibilis. capit. 7. libr. 2. de plac. capit. vlt. lib. 6. de plac. cap. 18. lib. 6. de vs. part. Facultatem autem irascibilem pertinere ad vitam meliorem & commodiorem, facile colligitur e Gal. qui cap. 5. lib. 1. de plac. ait, cor ad omnem vitam conferre, at non simpliciter, nam cerebrum, (inquit Galenus) cordi imperat, cor obedit. Cor igitur caussa vitæ & melioris & commodioris, concurrit, non per aliud, sed per se, cap. 8. lib. 7. de plac. nam cum anima vindictam sumere cupit de offensis, (vocatur ira) vt respicit animalia, pertinet ad commodiorem vitam; vt autem suffragatur rationi aduersus facultatem irascibilem, pertinet ad vitam meliorem.

Vitalis facultas cordis.

Si cor perpenditur, vt distinguitur a reliquis partibus, sed caussã vitæ: cum Galeno cap. 10. lib. 3. de vsu p. cor totius vitæ est principium: quæ tamen cordis vita, stirpium vitã excedit, cap. 10. lib. 9. meth. med. & hanc facultatẽ appellat Galenus vitalem. Vnde ca. 7. lib. 6. de vsu p. dicit, cor esse viscus præstantissimum, quemadmodum ratione melioris vitæ cerebrum.

Functiones cordis vitales.

Cæterum, cor caussã vitæ plures edit functiones: quæ sunt, Motus, Detentio sanguinis & spiritus, Generatio sanguinis, & spiritus vitalis, Generatio caloris naturalis vitalis. Hæ sunt functiones cordis, vt est principium vitæ simpliciter acceptum: quæ omnes functiones vitali sunt, præter quam functiones illæ naturales, attractio, retentio, alteratio, expulsio.

Motus enim cordis pertinet ad attractionem: generatio sanguinis, spiritus, & calidi innati, spectant ad alterationem. Respirationis enim meminimus: quia non fit a corde, sed propter cor. capit. 7. lib. 2. de plac. dicitur tamen aliquando cor principalissimum respirationis organum, scilicet cuius gratia, c. 1. lib. 7. de adm. ana. Motus cordis ita pertinet ad cor, vt cor sit motus origo, c. 3. li. 6. de plac. & adeo vehemens, vt cor omnium vehementissime moueat, ca. 13. lib. 6. de vsu partiũ. Hic cordis motus est perpetuus. c. 8. lib. 7. de adm. ana. dum enim cessat, est vitæ finis. ca. 8. lib. 5. simp.

simpl.cap.5.lib. de marcore. Et hic motus pertinet ad vtrumque ventriculum, cap.16. lib.6. de vsu part. Estque motus hic operatio, ad differentiam palpitationis, cap.1.lib.6. de plac. Fit autem non a facultate animali ac voluntaria, sed a natura, cap.9.lib.7.de vsu partium, quæ pulsifica dicitur, cap.8. libro 2. de plac. quæ in corde residet, & ab hoc arterijs communicatur, cap.vlt.lib.7.method.comm.3. sect.1. lib.6. epid. Cæterum, hæc facultas naturalis pulsifica non est quid fictitium, sed mista est e potentia attractrice & expultrice. Sicut enim facultas generatrix est quid mistum e potentia alteratrice & formatrice: ita facultas pulsifica agit per potentiam attractricem, & per potentiam expultricem. Hinc Galen.cap.4.lib.de vs.puls.ait, cum cor dilatatur, fieri attractionem; dum autem contrahitur, fieri expulsionem: idemque testatur cap.vlt.lib.3.de plac.& cap.vlt. lib.3. fac. natural. Et cum hæ functiones sint admodum vehementes; ait Galenus, cor vehementius, & attrahere, & expellere, quam hepar, cap.13.libro 3. de fac. natural. imo nihil reperiri in corpore, quod magis attrahat, quam cor cap.15.libr.6.de vsu pulsu. dum enim cor dilatatur, omnium maxime aerem trahit: secundo vt cor est caliditatis principium, instar flammæ maxime trahit: tertio, cum aer refrigerans sit familiaris cordis, instar etiam magnetis cor attrahit: cũ igitur triplex sit attractionis modus, secundum omnes cor valide attrahere patet. Hippocrates in lib. de carnibus statuit, cor calidissimum omnium membrorũ, reliquis partibus motum præbere. Quidam male dicunt, hũc non esse Hippocratis librum. At vero Hippocrates per motum, loco citato, non intelligit voluntarium, hic enim non spectat ad cor; nec tribuitur omnibus partibus, sed musculis: non etiam intelligit pulsum, qui tantum arterijs tribuitur, non reliquis partibus. Quare per motum intelligit actionem: nam actio est motus. Et, cum a corde calidissimo prodeat facultas communissima: propterea omnibus partibus tribuitur motus, idest, actio. Porro non est idem tempus dilatationis & contractionis arteriarum atque cordis: nam Gal.cap.2.lib.de vsu resp. dicit, dum cor contrahitur, spiritum mitti in arterias, & arterias distendi, & contra. Idem tamen seruatur rhytmus: nam quæ proportio est inter dilatationem & contractionem cordis; eadem est inter dilatationem & contractionem arteriarum: vnde Galenus ait, similem esse motum cordis & arteriarum, quoad rhytmũ, non quoad tempus: lib.de puls. ad tyrones, circa principium. Hæc de motu cordis.

Retentio sanguinis & spiritus, proponitur a Gal. cap.16.lib.6.de vsu p. vbi vult, vtrumque cordis ventriculum sanguinem & spiritum continere: licet in dextro sanguis sit copiosior, in sinistro spiritus. Et libro de inæq.intemper.dicit Galenus, ventriculum sinistrum detinere sanguinem tenuem & spirituosum. Arist.cap.19. lib.3. de hist. animal. dicit, sanguinem reperiri in corde, etiam extra venas: in alio loco non nisi in venis (nec in iecore, nec in pulm. est extra vasa) quod etiam affirmatur c.17.lib.1.de hist. animal. & c.lib.3.de part. ratio est, quia cor est sanguinis (sc. spiritalis) origo, & propterea illũ potest conseruare.

Quoad generationem sanguinis & spiritus: Gal. ait, cor generare sanguinem, sed calidiorem, sicciorem, & flauiorem, quam sit sanguis in hepate generatus: vnde hic sanguis in corde genitus, impetu quodam in membra diffunditur, cap.1.libr.3.de plac. c.6. & 8. libro 6. de plac. Generatur autem hic sanguis e sanguine venoso, transmisso a iecore ad dextrum cordis sinũ, & inde ad sinistrum, vbi in spirituosum sanguinem conuertitur. Quare Aristoteles capit. 1. libro 2.de part. animal. dicit, cor primum creare sanguiné: vis enim sanguifica in corde prima est & prior iecore, dupliciter: primum, vt communissima, quæ in iecur fluens limitatur: deinde vis sanguifica etiam determinata prior est in corde, quia cor secundum facultatem alteratricem determinatam, generat sanguinem perfectiorem, quem Galenus calidiorem & sicciorẽ vocat. Hinc Philosophus cap.5.libr.1. ait, cor inesse omnibus animalibus, quibus est sanguis, & septum transuersum: nam per septum transuersum fit respiratio, beneficio cuius ita munitur & roboratur cor, vt sanguinem gignat arteriosum, nec plus iusto accendatur. Cor etiam generat spiritũ vitalem, quem per arterias cor dispensat, cap.6.lib.6.de Plac. Hic autem in corde & arterijs gignitur ex inspiratione & sanguinis exhalatione, cap.3. lib.7. de Placit. Generatur in sinistro ventriculo, qui ob id vocatur spirituosus. cap.7.lib.6.de vs.partium.

Postremo cor generat calorem naturalem, est enim fons calidi innati, capit.8.lib.7. de adm. anatom. non est fons, nisi gignat. Calidum autem naturale gignitur a cordis facultate, quæ potissimum viget in sinistro cordis ventriculo. cap.10.lib. meth. com. 24. sect.4.lib.6.epid. capit.9. lib.7. de vsu partium. Hoc etiam Aristoteles cognouit: qui cap. 7.libr.3.de part. anim.dicit, cor esse necessarium, propter caloris originem: est enim focus, quo primordia ignis natiui continentur & seruantur. Hic autem calor naturalis a nobis vitalis dicitur, prout permistum habet spiritum vitalem.

Generatio caloris natiui vitalis, est præcipua cordis actio.

Cum ergo tot sint cordis functiones: oportet cognoscere, quæ sit præcipua functio, scil. caussa vitæ. Nos dicimus, præcipuam cordis actionem esse generationem caloris natiui vitalis. Hinc Galen.c.7. lib.3. de Plac. ait, (proponens opera caussa vitæ,) cor omnibus membris caliditatem impartiri, & arterijs motũ. Ergo generatio caloris natiui est magis præcipua, quia non tantũ est propter arterias, sicuti motus, sed propter omnia membra. Hinc Arist.c.1.lib.1. de part. an. dicit, ad virtutem vitalem pertinere spiritus conseruare. Et secundum Auicennam, virtus vitalis alteratrix conseruat spiritus, conseruare autem [illegible] calidi innati, seu spiritus, nihil est aliud, quam generare hoc calidum innatum. Vt autem hoc magis reddatur manifestum, reliquas functiones conferemus cum generatione calidi natiui: nim. respirationem, motum cordis, sanguinis & spiritus tum detentionem, tum generationem. Quoad respirationem, hæc citra controuersiam postponenda est generationi calidi natiui, quia famulatur generationi calidi innati: respicit enim actionem vitalem, idest, vitam, quatenus facit, vt calor naturalis refrigeretur, cap.1.libr. de vs. respir. nã animal respirat caussa insitæ caliditatis, quæ duplicem habet motum, sc. deorsum, & sursum; motus deorsum, seruatur per inspirationem, sursum, per expirationem, capit.3.libr.de vs.respir. Quare respirationis præcipuus vsus est, vt calor cordis seruetur. c.9.l.7.de vsu p.c.vlt.l.de vs.respir. Motus cordis, idest, systole, & diastole, etiam respicit conseruationem caloris natiui. c.7.lib.2.de præsag.e puls. Sed dubitatio oritur, eo quod Gal.com.7.li.2.prognost. motum cordis dicit præcipuum esse cordis officium. Responsio. Galenus hoc in loco non simpliciter proponit præcipuas actiones cordis, sed illas quæ possunt esse signa, versatur enim in arte prognostica: ideoque cum pulsus cordis sit euidens, non autem ita euidens generatio calidi natiui, non hanc, sed illum Galenus proponit. Quia autem hic motus famulatur generationi caloris natiui: propterea motus est postponendus generationi caloris natiui. Deniq; sanguinis spiritus vitalis tũ detentio, tum generatio, famulantur generationi caloris natiui: sanguis enim & spiritus sunt calidi natiui & materia e qua, & vehiculũ, nam calidi natiui substantia fit e sanguine & spiritu, e quibus etiam alitur, seu regeneratur. Hæc etiam sunt vehiculum caloris cordis: vt enim calor est copiosus in corde, ita etiam in carnes, idest, in reliqua mẽbra mediante sanguine distribuitur: vt sanguis sit vehiculũ.

com

com.25.sect.4.lib.6.epid.c.vlt.lib.6.de plac. Quare ex his patet caloris naturalis vitalis generationem esse actionem omnibus alijs anteponendam:nam hic calor naturalis euidenter & exacte vitam conseruat, cum sit animæ corporisque vinculum. Ideoque omnia ad cor pertinentia, sunt referéda in hanc vnicam operationem.

CAPVT XXXVII.

De Methodi anatomicæ ad cor applicatione.

Caro cordis propria.

DEclarãdum est, quomodo omnes cordis partes, ipsumq; cor totum, in vnam caloris vitalis generationem referantur. Partes sunt, caro, auriculæ, fibræ, adeps, membranæ, & communia organa.

Caro cordis propria est, cui similis in toto corpore non reperitur, ideoq; est caussa præcipua generationis caloris natiui, vt crystallinus est visionis caussa præcipua. Concurrit autem per temperaturam, per id quod consequitur, per id quod accidit.

Temperies est calida & sicca: & abundat calor naturalis, tum copiosus, tum feruidus. Quæ duo nimirum temperies, & calor naturalis ita vigent in sinistro cordis ventriculo; vt gratia vitæ sint instrumenta, primum facultatis generantis calidum naturale: secundo autem sint organa virtutis motricis, & præparantis sanguinem venosum, & generantis sanguinem spirituosum. Vnde, quo cordis temperatura est calidior, eo opera producuntur calidiora, e quib. tandem generatur calidum innatum admodum feruẽs, cap.8.lib.6.de Plac. Galenus ad motum respiciens, c.8.libr.7.de admin. anat. ait, motum prodire a visceris substantia, id est, a temperatura, quæ iuuatur a tali calore determinato (hinc patet calidum natiuum esse quid diuersum a temperatura.) Cæterum, per temperiem confert cor etiam ad commodam & meliorem vitam: confert enim ad iram, quæ est facultatis irascibilis potentia, & respicit vitam commodam: vnde cap.vlt.libr.6. de Plac. ait, vim irascibilem egere organo calido.

Quoad id quod consequitur: concurrit cor per duritiem, hæc enim in caussa est, vt cor ægre patiatur, & tuto moueatur, & motus robustior efficiatur, cap.8.lib.6.de Plac.cap.7.lib.7.de vsu partium. Quare caro cordis non tantum est præcipua caussa actionis per temperiem, sed etiam per id quod consequitur, concurrit ad custodiam cordis, vt cor tuto moueatur, & ad meliorem operationem, vt motus fiat melior & robustior. Est autem cor durius, secũdum ventriculum sinistrum: vt scilicet cor melius contineat sanguinem spiritalem, item, vt sinister ventriculus validius moueatur dextro, capit.17.lib.1.de vsu part. Tanta autem durities non requiritur in dextro ventriculo: nam hic continet sanguinem crassum & minus mouetur. Præterea hæc durities alium etiam præstat vsum: vt sc. conseruetur æqualitas ponderis: sinistra enim pars, quatenus durior, est grauior; quatenus continet spiritum vitalem, imminuitur grauitas: contra in dextro ventriculo, est crassus & grauis sanguis, ideoque minor durities. Porro hæc durities dicitur esse moderata, nam si excedat, secundum Aristotelem, est in caussa sensus hebetis: respicit enim ad sensum tactus, quem a corde pendere arbitratur, cap.4.lib.3.de part. animal.

Quoad id quod accidit propriæ cordis carni: cor per suam densitatem & crassitiem, facile esse potest moueri, cap.17.l.6. de vsu partium. Addit Aristoteles.c.4.libr.3.de part.an. cordis substantiam per suam densitatem maxime conseruare principiũ caliditatis. At immodica densitas caussa melioris vitæ nocet, (licet prosit caussa vitæ) facit enim sensum hebetẽ, vt inquit philosophus. Porro caro septi per foramina in caussa est, vt sanguis prodeat a dextro ventriculo in sinistrum.c.vlt.lib.3. de fac. natural. Præterea cordis caro per suam figuram, cũ sit orbicularis, confert ad tutelã, cap.7.lib.5.de vsu partium. Et propterea cordis caro minus est orbicularis secundum inferiorem partem, quia illa pars est ignobilior, ideoq; non eget tanta tutela. Deinde cordis caro concurrit per situm: nam caro præstantior supra est posita, minus præstans ad latera, adhuc minus præstans, inferius: cordis enim caro, secundum portiones præstantiores, debet obtinere locum magis securum, cap.7. lib.7. de vsu part. Aristoteles, tanquam philosophus respiciens ad vitam non modo commodiorem, sed etiam meliorem, cap.4.lib.3.de part.an. ait cordis articulationem esse in caussa, vt homo sensu meliore valeat. Vbi per cordis articulationem intelligit cordis partes ita situatas, vt vna pars ab altera secerni nequeat: sic enim multo efficacius a corde impertitur facultas communissima ipsi cerebro, vbi limitata, animalis euadit excellentior.

Auriculæ cordis.

Quoad auriculas cordis; Hippocrates in l.de corde dicit; Cor per auriculas aerem recipere. Auriculæ ergo habent rationem caussæ sine qua non: ideo concurrunt ad tutelam; nam nisi cor aerem recipiat, illico obit calidum innatum. Secundum hanc autem rationem auriculæ non conferunt per temperaturam: nam hoc pertinet ad partes præcipuas, non ad receptionem aeris (hoc tamen esset dicendum, si sermo esset de nutritione auricularum.) Concurrunt autem per id quod consequitur: nim. per duritiem ad tutelam, nisi enim duram obtinerent substantiam, non possent motum illum validum sustinere, cap.4. & 15.lib.6.de vsu part.

Concurrunt etiam per id quod accidit nim. per cauitatem, per numerum, per situm. Cauitas facit ad tutelam orificiorum, nam per eam tuto suscipiuntur materiæ: si enim cauitas non adesset, auriculæ implendo cordi nequaquam sufficerent: imo citra hanc cauitatem auriculæ tensæ a corde dirumperentur. Concurrunt per numerum, e cap.9.lib.7. de adm. an. quia, vt duæ sunt auriculæ, ita sunt in caussa vt duo vasa in cor materiam deducant ignitam. Concurrunt per situm, prout dextra auricula genita est, propter venam sinistram, propter arteriam venosam.

Fibræ cordis.

Quoad fibras: per duritiem cordis concurrunt fibræ, vt cor melius moueatur, & hic melius fiat generatio calidi innati; ad quam actionem omnia tandem diriguntur. Per numerum, vt numerosæ sunt fibræ, concurrunt, vt melior fiat motus præsertim concurrunt fibræ, vt constringatur cor, ac dilatetur; nisi enim hunc situm adeptæ essent fibræ, cor nec contrahi posset, nec dilatari. Quare fibræ per duritiem sunt in caussa, vt melius fiat actio; per situm autẽ sunt nares, sine quibus non.

Adeps cordis.

Quoad adipem: huius finis est custodia caloris. Quare adeps cordis secundum portionem nondum viuentem, reficit substantiam calidi naturalis. Propono autem adipis portionem nondum viuentem: quia ex Galeno & Aristotele suo loco demonstraui, adipem esse partem viuentem, & generari a calore, cõcrescere a frigido: vnde, antequam vapor sanguinis sit e toto conuersus in adipem vita præditum, potest esse alimentum calidi naturalis. Præterea adeps sui temperie moderatur feruorem calidi cordis, & non permittit humiditatem siccari. Adeps etiam mollitie sua, est veluti puluinar totius cordis, ne in motu lædatur. Neque liquescit, quia non est pinguedo, sed adeps, & adhæret membranis. Adeps igitur est pars destinata ad tutelam.

Pericardiũ

Pericardiũ est ad tutelam, estque pars cordis ignobilis, c.6.lib.5.loc.aff. Per sui duritiem sustinet cordis motum, & cor custodit. Sicut enim cor maxime opus habet tutela, ita obtinuit pericardiũ robustissimum. cap.11.lib.1.de part. animal. Per leuem superficiem, non impedit cordis motum, cap.16.lib.6. de vsu partium.

tium. Per figuram pyramidalem exacte ambit cor. Per foramina est vasorum via. Per magnitudinem amplam, amplectitur cor magnum. Et per magnitudinem, cum distet a corde, permittit cor dilatari: & continet excrementum serosum, cuius beneficio cor non exsiccatur, & promptus agitatur. Hinc Hippocrates in lib. de corde, ait, cor habere tunicã, in qua sit humor vrinæ similis: medela existens cordis æstuantis: est autem portio portionis, quam e pulmonibus cor lambit & exsugit. Si enim guttur animalis secetur, quod paullo ante obitum biberit potionem coloratam, conspicitur guttur (ibidem id attestante Hippocrate) eodem colore infectum: nec tamen fit tutus, quia potio sensim iuxta parietes pulmonis, seu gutturis descendit, vt aeris elationem non impediat. Hanc postea veluti vrinam, cor mingit in pericardium: per quas autem vias, alias dicetur.

Tunica cordis.

Tunica cordis propria, vt reliquæ, conducit ad tutelam.

Membranæ orificiorum vasorum.

Sed cordis membranæ, quæ tegunt orificia vasorum, sunt in caussa ne cor in vanum laboret, capit. 13. lib. 6. vs. par. neue attractum egrediatur, vel egressum rursus intro commeet. Sunt ergo in caussa, vt melius fiat actio, id est, retentio & transmissio, cap. 14. & 15. lib. 6. vs. p. & cap. 6. libr. 6. de plac. Concurrunt autem hæ mẽbranæ ad propositas vtilitates, per duritiem, ob quam non cadunt materiæ impetum facienti. Durior igitur membrana est ijs vasis, quæ materias introducunt: quia in attractione maior est impetus, quam in transmissione, cap. 15. lib. 6. de vsu part. Præterea concurrunt per id quod accidit, nimirum per densitatem: vnde membranæ sunt densiores ijs vasis, quæ introducunt materias, ob eandem caussam. Concurrunt etiã per numerum: vnde tres sunt membranæ in quolibet orificio vasorum, vt exacta fiat apertio, & occlusio; quo scil. melius obeatur attractio & transmissio. Excipitur autem arteriæ venosæ orificium, quod duas tantum habet membranas: nã hoc orificium non debuit ita exacte occludi, vt reliqua, quia hoc vas est via fuliginis a corde ad pulmones. Concurrunt etiam per situm: nam quæ membranæ ab internis foras vergunt, non sinunt materias in cor reuerti: quæ autem ab externis intro feruntur, non permittunt vt materia per eandem viam e corde egrediatur, cap. 11. & 20. lib. 6. de vsu part. cap. 6. libr. 6. de plac.

Venæ cordis.

Venarum communes vtilitates aliunde patent. Peculiares explicandæ sunt in vena caua, arteriali, & coronali. Caua per magnitudinem sanguinem copiosum ducit in cor, per situm autem commode sanguinem ab hepate in cor distribuit, cap. 17. libr. 6. de vsu part. Vena arterialis (vt in doctrina Pulmonis dicemus) per crassitiem se tuetur a motibus cordis & pulmonum: per densitatem tribuit vehitque sanguinem tenuem. Coronalis vena, per magnitudinem situmque, tantum sanguinis defert cordi, quantum sufficit pro alimento cordis. cap. 17. lib. 6. vsu part.

Arteriæ cordis.

Arteriæ tres sunt; aorta, venosa & coronalis. Aorta per duritiem sustinet motum assiduum, vt duritie concurrat ad custodiam, est enim veluti stabilimentum cordis, cap. 19. lib. 6. de vsu part. cap. 4. libro 3. de part. anima. Deinde aorta concurrit per magnitudinem, vt recipiat copiosam materiam, cap. 15. lib. 6. de vsu part. ideo aortæ maior est portio deorsum intra cor; quia partes infra cor existentes, sunt maiores & plures, quæ copiosiore materia egent. Per densitatem, continet sanguinem tenuem. Venalis arteria per sui orificium est via fuliginum a corde ad pulmones. capit. 15. libro 6. vsu partium. Et oportuit esse tenuem, quia pulmo plurimo sanguine alitur, & cordi ad trahendum spiritum subsequitur. cap. 8. libro 6. vsu part. Arteria coronalis, calorem seruat moderatum, ca. 17. lib. 6. vsu part.

Nerui cordis.

Nerui concurrunt ad tutelam, sed pauci sunt in A corde, quia cor non est organum animæ: sed naturæ, cap. vlt. lib. 1. de Plac. ca. 18. lib. 6. de Placit. Per neruos autem cor habet conuenientiam cum cerebro: sicuti per venas cum hepate: nam opus fuit consensu, potiss. inter membra præcipua, cap. 3. lib. 16. vsu part.

Totum cor non concurrit per temperiem, nec per id quod consequitur, hæc enim ad partes pertinent: sed concurrit per id quod accidit, & per operationes. Per id quod accidit, totum cor dupliciter concurrit: primo modo, vt pertinet ad partem compositionis; secundo, vt pertinet ad totam compositionem. Quoad partem compositionis: per superficiem leuem cor mouetur citra periculum vicinarum partium.

Deinde per figuram orbicularem promptius & tutius mouetur.

Cur totum vt concurrat ad caloris vitalis generationem.

Quoad cauitates, seu ventriculos Hippoc. in libr. de corde ait, eos esse flumina, beneficio quorum toB tum corpus irrigatur. Dexter ventriculus per situm maxime confert ad generationem calidi innati: continet enim sanguinem venosum, sicut sinister arteriosum. capit. 5. libr. 1. de plac. Dexter ventriculus est propter pulmones; non enim adest, nisi pulmones assint, quamuis nobilior sit pulmonibus, hi enim aluntur a dextro cordis ventriculo, propter custodiam caloris naturalis. cap. 9. & 11. libr. 6. de vsu part. cap. 5. libr. 6. de Plac. Præterea dexter ventriculus concurrit per magnitudinem, est enim maior sinistro, quia suscipit sanguinem, & propter pulmones magnos, & propter ventriculum quoque sinistrum. Et quilibet ventriculus per suam cauitatem mouetur, vt fiat dilatatio & contractio. Sed notandum, Aristotelẽ cum Medicis consentire. Aristot. enim cap. 4. lib. 3. de part. anim. inquit, cor, vt cauum, esse conceptaculum primi sanguinis. Quia ergo proponit primum sanguinem, ideo innuit etiam dari secundum sanguinem: C primus est arteriosus, secundus venosus: nam licet sanguis venosus primum gignatur in hepate, vt ratione originis hic primum locum sibi vindicet, nihilominus ratione dignitatis, ratione principatus, ad quem respexit philosophus, sanguis arteriosus dicitur primus seu magis præcipuus. Et addit Aristoteles, cor, pro mole animalium, obtinere modo tres ventriculos, modo duos, modo vnum, & melius esse, vt tres sint ventriculi, quam vnus, aut duo. Dexter ventriculus continet sanguinem plurimum & calidissimum, & hinc dextra corporis pars est calidior: sinister autem ventriculus continet sanguinem frigidissimum, & in parua quantitate: medius ventriculus continet sanguinem mediocrem; & copia, & calore, sed puriorem, nam principium debet quiescere; quare opus habet sanguine puro, medioc ri copia & calore. Medius Aristotelis ventriculus, est Galeni sinister, quem ait esse calidissimum, cap. 3. lib. 2. de D temperamentis. Caliditas extensiue viget in dextro ventriculo, quia sanguis in eo est copiosior, intensiue in sinistro: at non ita permanet, quia caliditas residet & fundatur in toto subiecto, vnde pars corporis dextra calidior apparet. Galenus ergo duos tantum proposuit ventriculos, respiciens ad cor humanum: at Philosophus, respiciens ad cor omnium animalium, modo tres, modo duos, modo vnum posuit: tres sunt in maximis animalibus, quæ cor maximum obtinent: Sinister autem Aristotelis ventriculus minimus est in ijs animalibus, in quibus reperitur. Ratio horum est: Cum enim in magnis animalibus sit pulmo magnus, vt colligitur ex Hipp. in libr. de corde, hic sane copiosum potum lambit, vnde magno opus fuit ventriculo, in quem reciperetur potio pulmonis. Sinum hunc sinistrum Aristo. dixit continere sanguinem exiguum & frigidissimum, sc. propter serositatem, quæ non in magnis animalibus copiosior esse debet: vt sanguis in his animalibus copiosus transmittatur in cor, beneficio copiosi ventriculi,

triculi, vt aliqua portio præter potum pulmonis dilabi possit per sinistrum Aristotelis ventriculum in pericardium.

Quoad orificia; concurrunt, vt sine quibus non: nam sine vasorum orificijs, materia nec egredi, nec ingredi cor posset.c.11.& 16.lib.6.de vsu par. At maior est vtilitas orificij sinistri: nam vita magis pendet a sinistro Gal.seu medio Arist.sinu,& magis etiã confert ad generationem caloris naturalis.cap.7.lib.6. de vsu part.

Quomodo autem conferat per magnitudinem & situm, patet e traditis de ventriculis; vt colligere licet,e cap.vlt.lib.3.fac.natur.& cap.5.lib.6.v.s.p.

Adhæc totum cor confert per magnitudinem: per eam enim continet orificia magna, materiam copiosam:est focus caliditatis naturalis copiosæ, & proinde efficacissimæ facultatis, cum in maiori quanto sit maior virtus, reliquis paribus.cap.7.lib.6. de vsu part. Arist.cap.4.lib.3.de part.anim. dicit, pauida esse animalia, quibus cor est magnum: audacia, quibus minus,vel mediocre: hic excedens dicitur magnitudo, ratione proportionis cum reliquo corpore, in tali enim corpore spiritus non expanduntur: vt decet,vnde timor.

Quoad situm,totum cor confert ad sui tutelam & custodiam, quia in medio pulmone residet, capit.2. & 7.lib.6.vsu part. Et tandem per situm conducit ad vitam meliorem, secundum Platonem in Timæo: cor enim capiti propinquius est,quam iecur, quia in corde residet anima, quæ debet obedire rationi, vt facultas rationalis, vna cum irascibili,coerceret facultatem concupiscibilem,si forte contingat,vt concupiscibilis rationis iussa respuat.

Quoad connexum: cor per tunicam & ligamenta ita connectitur,vt custodiatur.cap.8.lib.6.vsu part.

Hæc de parte compositionis. Per integram vero compositionem, cor concurrit ad absolutam & exactissimam generationem calidi naturalis vitalis: vt, si aliquod vitium occurrat, illico desideretur optima generatio caloris natiui.

Et tandem cor concurrit per operationem, ad generationem calidi naturalis, vt scil. concurrit per reliquas suas functiones. Vnde cum Galeno cap.8. li.6. plac. per motum conseruatur calidum cordis proportionatum,per detentionem sanguinis & spiritus, & per generationem etiam horum, caliditatem naturalem generat:nec enim sine his functionibus posset generari. Præterea per nutritionem,idest,per actionem, quæ competit alijs etiam partibus conseruat facultatem alteratricem: vt facultas hæc strenuo caliditatem naturalem,vitalem,generet. Hinc patet, quomodo omnia concurrant in vnicam generationem calidi innati.

Plato in Timæo, respiciens meliorem vitam, & statuens,cor esse originem arteriarum, vult per hanc rationem ita facultatem irascibilem exardescere, vt ita ratione imperante facultas irascibilis, in omnibus obediat præstantissimæ rationi. Vnde liquet, quomodo per hanc generationem spiritus vitalis,& transmissionem, respiciat etiam ad meliorem vitam: vt hæc ratio,& reliqua omnia caussa melioris vitæ referantur ad facultatis irascibilis operationem.

CAPVT XXXVIII.

De Pulmone.

Definitio pulmonis.

IAm de Pulmone loquemur, qui propter cor fabricatus est. Pulmo autem est *instrumentum, genitum e carne propria, tracheia, organis communibus, tunica, a vi propria pulmonifica, gratia alterationis aeris*. Instrumentis pulmo annumeratur,cap.3. lib. de diff. morb. Materia e qua patebit, vbi de efficiente caussa loquemur.

A Caussa efficiens est vis propria pulmonifica. Hippocrat. in l.de carnib. dicit; Cor humidum glutinosissimum cito calefacere & exsiccare & quid veluti spumeum generare, id est, pulmonem. Sed falsum est cor generare pulmonem:& hic liber non est Hippocratis. Verum pie sunt interpretandi auctores. Credo igitur ipsum auctorem voluisse insinuare, non pulmonis generatricem residere in calido innato proprio,sed iuuari a calido cordis, ea ratione potissimũ, quia pulmo est cordi vicinus. Inquit enim loco citato Hippocrates, pulmonem iuxta cor natum esse, & ideo ratione vicinitatis cor generat pulmonem, hoc est,sui caliditate est in caussa, vt vis pulmonifica cito generet pulmones.

Efficiens.

Porro intelligendum, quomodo vis pulmonifica se habeat ad pulmonis generationem: primo ad generationem partium pulmonis.

Caro pulmonum.

Caro igitur pulmonum, ita genita est a generatrice, vt sit simplex, non fibrosa, vt cordis caro,ca.3.li.2. B de temperam. Temperatura huius carnis,quoad actiuas qualitates, (de quibus Galenus ne verbum,) est modice calida: secundum Aristotelem in lib. de hist. animal. id quod etiam colligitur e com. aph.39. sect. 5.vbi Galenus ait,pulmonem generare spumam albicantem, id est,veluti pituitam aere plenam:hoc non potest fieri magno calore,sed potius a caussa frigida. Et lib.3.de alim. cap. proprio de pulmon. statuit Galenus, brutorum pulmones præbere alimentum pituitosum. Hippocrates in lib. de corde, ait, pulmonem esse frigidum natura, id est,temperatum. Caro igitur pulmonis est remisse calida. Quoad passiuas, Gal.cap.2.lib.2.de temper. dicit, pulmonem esse humidum,vt adeps est. Auicennas addit, pulmonis humiditatem accedere ad humiditatem mammillarũ, & testium.Sed oritur dubium. Nam Auicennas c. de membris dicit, pulmonem nutriri e calidissimo sanC guine,& bile copiosa admista sanguini; Ergo pulmo non videtur frigidus & humidus. Auicennas huic dubitationi satisfaciens, dicit, pulmones humidos esse, ob superfluam humiditatem, quæ copiosa colligitur e vaporibus ascendentibus, & catarrho descendente; quæ humiditas ob moram pulmonem humectat, vt pulmo etiam humiditate naturali sit minus humidus hepate; at extrinsecus pulmo est magis madefactus. Præterea,pulmonis alimentum est quidem calidum & siccum,quatenus alimentum est remotum: vt autem est proximum alimentum,est moderate calidum & humidum,quemadmodum dicit Gal.com. aph.39.sect.5.vt sit veluti pituita aere plena. Quare sanguis calidus & siccus, permistus cum bile, est alimentum pulmonis,sed remotum & mediatum, quod postea mutatur in minus calidum in pulmone a temperie eius: quemadmodum etiam sanguis calidior in mammillis mutatur in lac, quo mammillæ nutriunD tur: vt etiam spiritus vitalis in animalem ac frigidiorem mutatur.

Quoad consequens,caro pulmonum est mollis,c. 3.l.2.de temperam.c.2.li.7.de vsu p.c.6. li.2. de motu musc.Et secundum Arist.c.1.lib.2.de gen.animal.animalia calidiora obtinent pulmonem magis mollem.

Quoad id quod accidit,cum Galeno,c.7.& 10.l.6. de vsu part.com.aph.53.sect.6.pulmonis caro est admodum rara: & quidem rarior hepate,capit.2.lib.2.ad Glauc. Sed notãdum cum Galeno c.16.lib.15.de vsu partium,differentiam esse in carne pulmonis, quando est in vtero, & quando est extra vterum: nam in vtero est densior & grauior,quam extra vterũ. Quoad situm c.3.lib.2.de temperam.pulmonis caro circa tracheam,& communia organa concrescit.

Aspera arteria.

Tracheam arteriam dicimus illud vas,quod a larynge in pulmones descendit.c.1.l.7.v.t.p. Hæc maiori e parte est cartilaginea,e parte membranea,ca.7. l.7.vsu par.c.3.li.5.loc.aff. Intus obtinet tunicam, qua communis est etiã ori & oesophago.c.3.7.& 11.lib.7.

vsu

vsu part. & praeterea etiam obtinet tunicam externã. Temperatura tracheię est frigida & sicca. Durior est secundum portionem cartilagineam, quam secundũ membraneam, c.4. lib.7. vs.p. Forma eius est rotũda, extra quidem conuexa, intus concaua, cap.7. lib.3. de vs.p. At portiones cartilagineæ perfectum circulum non faciunt. Preterea trachea habet orificium quod pertinet ad pharyngem, c.9. lib.7. vs.p. Praeterea ita est formata trachea, vt rami & orificia eius, quæ in pulmone reperiuntur, excedant magnitudinem venæ arterialis, & arteriæ venalis, c.3. lib.5. loc. affect. Quoad situm portio cartilaginea est extra locata, membranea intus, cap.5. & 7. lib.7. vsu partium. Tota trachea situm obtinet ante gulam, cap.3. lib.3. de part. animal. Et dum trachea cauitatem thoracis ingreditur, iuxta quartam thoracis vertebram diuiditur in duos ramos, dexter disseminatur in pulmonẽ dextrum, sinister in sinistrum, cap.1. lib.7. ... c.8. lib.4. loc. aff. & postrema trachei ę capita committuntur cum imis, seu profundis arteriæ venosæ, c.4. lib. 2. de plac. Trachea autem eum habet situm, vt sit media inter reliqua vasa, nam in parte posteriore habet venam arterialem, in anteriore arteriam venalem. cap.8. lib.7. vsu partium. Tracheiæ autem tunica (media) interna fibras habet rectas, cap. 3. lib.7. vsu partium. Et praeterea est rotunda, densa, satis crassa, sed descendens fit tenuis, vt in pulmone sit tenuissima, cap.1. lib.7. ... Externa autem tunica instar vestimenti tracheiam circundat, cap.3. lib. 7. vsu part.

Vena arterialis, & arteria venalis.

Communia organa sunt vena arterialis, & arteria venalis, c.5. lib.7. de adm. anat. de quibus in sermone de Corde. Vena arterialis est crassa, densa instar arteriæ: arteria venalis est tenuis & rara, instar venæ, c. 4. & 5. lib.7. admin. anatom. Venę arterialis est maior arteria venosa, sed est minor trachea, c. 10. l.6. vsu p. Arterialis vena, oritur a dextro cordis ventriculo, arteria venalis, a sinistro: loco citato. Et cum Galeno c.11. lib.6. vsu partium, vena arterialis oritur e densioribus partibus cordis; arteria venalis, e minus densis, hæc scil. e partibus venosis, illa e partib. arteriosis.

Nerui pulmonis.

Neruos pulmo habet valde paruos, qui prodeunt a sexta syzygia cerebri, ab illis propaginibus, quæ reperiũtur prope oesophagum, cap.10. lib.6. de dissect. neruorum, cap.2. lib.7. vsu partium, cap.5. lib.6. loc. aff. hi nerui dispergũtur per membranam pulmonis, non autem per visceris substantiam. Vnde Galenus com.30. l.3. progn. dicit, pulmonem vel non sentire, vel difficulter. Additq; c.8. lib.4. loc. aff. pulmonem non vehementer dolere. Et c.4. lib. de plen. ait, se dubitare, num sensus tactus pertineat ad tunicam pulmonis, vel ad pulmonem. Et cap.3. li.2. loc. affect. ait, in peripneumonia non esse dolorem pulsatiuum, eo quod pulmo sensum nõ habeat, scilicet exquisitum: nam pulsans dolor fit ab arterijs præter naturam pulsantibus, vt in phlegmone, quæ sanguis arteriæ vehementer pulsantes percutiunt, vt pars percussa ab arterijs dolore afficiatur, dummodo pars illa habeat sensum exquisitum, quia nisi pars habeat sensum exquisitum, non sentitur illa percussio, & proinde non persentitur dolor pulsans.

Membrana pulmonis.

Membrana pulmoni extrinsecus est mollis, leuis, rara, cap.5. lib.4. loc. aff. & tenuis, cap.2. lib.7. vsu partium. Habet autem hæc membrana asperitatem vbi continet pleuram, & cum ea cõnectitur, & ab ea oritur: nã demandatur tunica ad pulmonis vasa, & hinc illorum vasorum tunicæ degenerant in tunicam ambientem pulmones. Hæc de partibus pulmonis.

Pulmonis totius temperamentum.

Quoad totum pulmonem: totus pulmo est minus calidus, magis humidus. Et notetur caliditatem statuendã potissimũ ratione contenti sanguinis; vt pulmo eo sit calidior, quo magis est sanguineus. Vnde Aristoteles c.8. lib.3. de par. animal. dicit, vesicam tributam esse animalibus, quæ pulmonem habent sanguineum; nam ob pulmonis sanguinem & calorem,

A animalia sitiunt, & copiose bibunt; ideoq; egent vesica. Vnde idem Philosophus, c.1. lib. 2. gen. animal. ait, quæ animalia pulmonem habent, calidiora sunt: & inter animalia, habentia pulmones, illa calidiora sunt, quæ habent pulmonem & molliorem, & magis sanguineum: vt caliditas pendeat a sanguine & contento. Pulmo autem in caussa sitis, quia consentit os ventriculi (a quo sitis immediate pendet,) per tracheiam arteriam, cuius tunica interna cõtinua est cũ pulmoni, tum ori & oesophago, & vẽtriculi orificio: si ergo pulmo est calidior, exspiratio est calidior, vt ventriculo caliditas impertiatur, & proinde fiat sitis, quæ principaliter oritur a pulmone, immediate ab ore ventriculi.

Superficies leuis pulmonum.

Quoad id quod accidit, ratione totius pulmonis; ita est fabricatus pulmo, vt superficiem habeat leuẽ, satis madidam, & humore lento obductã. Aspera autem apparet, vbi pulmo cum partibus per fibras connectitur, quarũ beneficio fit hæc asperitas, & pulmo B thoracis lateribus colligatur: in reliquis partibus superficies est leuis. Hoc Arist. respiciens, inquit, hominis pulmonẽ esse inæqualem. c.16. l.1. de hist. animal.

Figura.

Figuram pulmo peculiarem non habet, sed qualem requirit superficies interna partium thoracis: quare pulmonis figura extra est sphærica, intus caua: & cauitatem non habet pulmo, nisi per vasa; nec pulmo est prorsus, nisi per raram substantiam.

Magnitudo.

Magnitudo pulmonis correspondet quantitati asperæ arteriæ, cap.16. lib.13. vsu part. Addit Arist. c.6. lib.3. de part. animal. pulmonem magnum, esse sanguineum, paruum exanguem.

Numerus.

Quoad numerum, pulmo est vnicus, licet bipartitus videatur, cap.7. lib. 2. de part. animal. & in ouiparis videtur duplex. At e lib. 1. de hist. animal. c.16. pulmo simplex est, nec diuisus in duos pulmones, sed in partem dextram & sinistram. quod etiam fatetur Ga- C lenus c.11. lib.7. de adm. anat. Additque Galenus c.4. lib. 6. de vsu part. c. 2. lib.7. de vsu part. dextrum & sinistrũ pulmonis diuidi in lobos duos, vt sint 4. lobi. Addit Galenus cap.4. lib.6. de vsu partium, vnum lobum, caussa dextræ partis pulmonis: qui euadit conspicuus, si quis exacte dissecare voluerit. At anatomici omnes contra Galenum statuũt, quintum lobũ reperiri solum in brutis, & in illis quæ habent longum pectus, non in homine, qui breuem habet thoracem, vbi vena caua statim ab inuolucro sine interuallo septum permeat, ideoque non eguit quinto lobo custodiente. Sed hi plurimum allucinantur. Omnes dicunt, in canibus, simijs, & animalibus quæ habent longum pectus, reperiri quintum lobum, sed hic lobus est conspicuus. Galenus autem non loquitur de quinto lobo conspicuo, nam dicit quintum lobum, reperiri per sectionem diligentem, quia non est ita euidens: quare loquitur de quinto lobo in homi- D ne: quia in brutis, longo thorace donatis, est conspicuus. Qui lobus in pulmone humano ad custodiam venæ cauæ: ideoque est in dextra parte. Vena autem caua bifariam potest custodiri: primum ratione viæ, seu itineris longi, vbi parte custodiente opus. Hac custodia in homine non eget vena caua; sed in brutis, quæ pectus longum habent. Deinde caua vena eget custodia ratione motus perpetui ipsius thoracis: nec enim vena caua perpetuum hunc motum sustinere potuisset, nisi lobo quinto custodita fuisset. Hic autem lobus quintus, non tam numerosis vasis est intextus, vt reliqui quatuor lobi, in quibus sunt multi rami tracheiæ, venæ arterialis, & arteriæ venalis: at quintus lobus maxima parte continet substantiam pulmonis mollem, cum exiguis admodum vasis, vt ratione huius molliciei fit substerniculũ ipsius venæ cauæ. Quintus ergo lobus distinguitur a reliquis potius per substãtię varietatẽ, quã quod vere separetur: ideo vt Galenus monet, opus est diligenti sectione: vt per hanc appareat discrimẽ in substantia.

K Quoad

Situs.

Quoad situm: pulmo collocatus est in ventre supe A riore, idest, supra abdomen, cap. octauo, libro septimo, de admin. an. & circumdat cor, cap. tertio, libro tertio, de part. animal. & cap. octauo, libro primo, de sympton. causs. Vergit autem pulmo ad dorsum; secundum Hippocratem, in lib. de arte. Quoad connexum: per tracheiam, cap. 1. libro 8. de vsu partium, pulmo connectitur cum collo: nam animantia quæ carent pulmone, carent trachea, & propterea etiam collo. Pulmo quoque per tracheiam connectitur cum glandulosis corporibus, quæ pertinent ad latera radicis laryngis, vt viscidus humor in tracheiæ cauum immittatur. Præterea connectitur pulmo per tracheiam dorso. Per vasa pulmo connectitur cordi, item e c. 16. lib. 1. hist. animal. venæ cauæ atque aortæ. Pulmo per arteriam venosam renibus & vesicæ connectitur, ca. 4. lib. 6. loc. affect. per neruos cerebro: per membranam, dorso, qui quam lateribus dorsi pulmo validissime alligatur.

Præcipua pulmonis fũctio.

Hęc omnia ob id facta sunt, vt pulmo aerem inspiratum perficiat. Quare aeris inspirati alteratio est propria & præcipua functio pulmonis. Pulmo enim dupliciter sumi potest: primo, vt conuenit cum alijs partibus viuentibus; secundo, vt differt.

Actiones pulmonis, vt cõueniũt cũ alijs partibus viuentibus.

Si pulmo sumatur primo modo, ad eum pertinent 4. facultates & functiones naturales, caussa proprij alimenti. Quare de alimento breuiter pulmonis dicendum. Hoc aliud est in vtero; aliud extra vterum cap. 6. li. 5. vsu p. In vtero pulmo alitur sanguine vasorum, quæ vnam tantum habent tunicam, vt est vas venosum, quod sanguinem venosum a caua vena suscipit: vnde tunc pulmo rubet, quia eo tempore pulmo tantum eget vt augeatur, ideo satis fuit sanguis venosus. Quare pulmo in vtero non modo est ruber, sed etiam densus & grauis; quia sanguine venoso nutritur. Extra vterum pulmo nutritur sanguine flauiore, admodum subtili, & spirituoso, cap. 17. libro 4. vsu par. & nutritur ex hoc sanguine copioso, c. 10. lib. 6. vsu par. vnde pulmo ex hoc sanguine euadit albus, rarus, & leuis, cap. 6. lib. 15. vsu p. Sanguis autem, quo pulmo extra vterum nutritur, spirituosus euadit, propterea quod attenuatur & in dextro cordis ventriculo, & in pulmone, a motu arteriarum & pulmonis, quo veluti spumosus efficitur. Cum ergo in homine in lucem edito, pulmo non amplius nutriatur sanguine venoso: fit, vt perforatio vasorum quæ sanguinem a vena caua tempore gestationis arripiebant, occludantur & penitus contabescant, supra ingenij humani captum. Sed hoc loco oritur dubitatio, primum circa essentiam sanguinis: nam Galenus cap. quinto, libro quarto, vsu partium, ait, pulmonem nutriri sanguine puro, scilicet extra vterum; Auicennas prima primi, cap. de membris dicit, pulmonem, scilicet extra vterum, nutriri calidissimo sanguine, admisto multæ cholerę, & sic non videtur purus esse. Responsio. Galenus per sanguinem purum intelligit secretum ab excrementis, vt non sit mistus e tenui & crasso, sed vniuersus sanguis sit tenuis, hoc est, vt omnis illa materia alimentalis sit tenuis, idest, sanguis attenuatus a corde, & a pulmonis motu & præterea sit bilis alimentalis, & alimentum tenuissimum. Hinc Galenus dicit, pulmonem nutriri sanguine venoso attenuato, sed additur, flauo, vt insinuetur mistio bilis alimentalis. Auicennas autem dicit, pulmones nutriri sanguine calidissimo, & proinde attenuato, & admisto multæ cholerę, idest, bili alimentali, quæ necessario in hepate generatur. Secundo, aliud oritur dubium circa alimentum pulmonis. Nam Galenus com. aphor. 39. sect. 5. ait, pulmonem nutriri e spumoso humore, qui potius est pituitosus, quam biliosus. Et eodem sensu cap. 12. lib. 3. de aliment. fac. ait, pulmonis esum, creare succum pituitosum. Quomodo igitur pulmo nutritur sanguine, permisto cũ bile alimentali? Responsio. Pulmonis substantia debuit esse tenuissima, sed visciditatis particeps, ob motum assiduum: indiguit ergo alimento tenui & viscido. Quare propter tenuitatem, opus fuit sanguine bilioso & tenui: propter visciditatem substantiæ pulmonis, opus fuit pulmonis caliditate moderata, & insigni humiditate: vnde hæc temperatura moderate calida, agens in sanguinem biliosum, in pastum calidum & siccum, eum attemperat & moderatur, redditq; albicantem, spumosum, & lentum, quo postea pulmo nutritur; sicut etiam cerebrum agit in spiritum vitalem, & nunc refrigerat & temperat. Contra obijci potest, e cap. decimo, libro sexto, vsu partium, pulmonis calorem esse copiosum, vt alimentum attenuet, fundat, & in vaporem conuertat: quomodo igitur diximus, caliditatem esse moderatam? Respõsio: pulmonis calor est copiosus, sed non intensiue: pulmo enim calidum innatũ copiosum habet, quod tamen non est intensum: vnde pulmo alitur sangui- B ne, qui attenuatur aliqua e parte in pulmone, & in dextro ventriculo cordis. Sed occurrit etiam alia dubitatio, circa copiam alimenti: nam Galenus cap. 10. libro 6. vsu partium, ait, pulmonem egere copioso alimento. At cap. sexto, lib. quinto, vsu partium, ait, pulmonem egere sanguine paucissimo. Responsio: sanguis dicitur paucus, si conferatur cum sanguine qui defertur ante partum, & cum aere, quo pulmo eget copiosissimo. Et hęc dicta sint de functionibus pulmonis, vt conuenit cum reliquis partibus viuentibus.

Actiones pulmonis, vt differt ab alijs partibus.

Si secundo modo capiatur pulmo, vt differt a partibus reliquis vita præditis: accipitur vt est destinatus & vsui, & actioni. Quatenus pulmones destinati sunt vsui, non actioni; respicimus vel meliorem vitam, vel vitam. Si respiciamus meliorem vitam, statuendum est, pulmonem esse organum vocis. Si vitam respiciamus, statuere oportet, pulmones esse C organum respirationis, cap. secundo & nono, libro 6 vsu partium: cap. primo, libro septimo, vsu partium. Hinc Aristoteles cap. sexto & septimo, lib. tertio, de part. animal. dicit, pulmones aditum aeri patefacere, prout contrahuntur, & attolluntur. Addit autem philosophus, pulmonis motum oriri a corde, quatenus scilicet facultas communissima a corde in cerebrum procedens, fit animalis, quæ dum influit in musculos thoracis, est in caussa, vt moueatur. Summa ergo pulmonis est necessitas ad respirationem, cap. quarto, lib. secundo, de gen. animal. Hinc Galenus cap. decimotertio, lib. septimo, meth. dicit, pulmonis ministerium, idest, vsum (non dicit, actionem) esse necessarium ad vitam. Et vltimo cap. libro de vtil. resp. inquit; pulmonem esse respirationis organum non primum; nam primum est thorax, a quo pulmo mouetur, cap. 10. lib. 6. vsu partium, cap. tertio, lib. 5. loc. affi. item Hippoc. in lib. de corde. Sed Præterea, D cum Platone in Timeo, pulmo respicit etiam meliorem vitam: vbi dicit; per respirationem beneficio pulmonis, cordis ardorem temperari, vt sedato tumultu rationi facile obsequatur. Sed præterea pulmo est productus gratia vocis, & respirationis, & conseruationis caloris natiui. Gratia vocis & respirationis; Galenus cap. primo, lib. septimo, de adm. an. cap. vlt. lib. de vsu respir. inquit, pulmonem esse principalissimum respirationis organum, scilicet quatenus propter cor fit respiratio; thorax autem est primum respirationis organum, vt habet rationem efficientis, in respectu ad pulmones, vt mouentur: pulmo denique primum dicitur organum respirationis, gratia actionis, non ratione vsus.

Quatenus pulmo destinatus est actioni; cõcurrit, vt seruat aerem inspiratum, vt agit in aerem inspiratum. Pulmo enim prompte aerem alterat, estque aeris promptuarium, cap. 2. libro sexto vsu partium. Et cum pulmo aerem contineat, fit vt diutissime vox continuari queat; & intermissa inspiratione cor

non

non plurimus lædatur, cap. vlt. lib. de vsu respirat.

Si denique capiatur pulmo caussa functionis, propter conseruationem calidi innati vitalis; eo modo refertur pulmo in cor, cuius præcipua actio est generatio calidi innati. Secundum hanc rationem concurrit pulmo, vt agens, non vt patiens. Et hæc actio est aeris iteratio proposita in definitione tradita. Hoc Galenus proposuit cap. octauo, lib. 7. vsu partiũ, vbi habet: quod quemadmodum caro hepatis destinata est coctioni chyli; ita pulmonis caro est destinata coctioni aeris. Hic similitudo est, quod vtrobique caro est caussa & coctionis cibi, & alterationis aeris; non autem quod aer e toto in pulmone perficiatur, sicut hepar prorsus cõcoquit cibum: nam aer inspiratus primum alteratur in pulmone, postea in corde & arterijs, & præcipue in plexu retiformi, & absolutissime in cerebri ventriculis: vnde aer perficitur in capite, caussa spiritus animalis: at caussa calidi vitalis, perficitur in corde, cap. octauo, lib. septimo, vsu partium. Differentia autem est in aere, caussa spiritus, & caussa caloris naturalis cordis: nam aer inspiratus caussa spiritus confert per suam substantiam, propterea quod spiritus conficiuntur & regenerantur ex aeris substantia. Sed caussa calidi naturalis vitalis cordis, confert per qualitatem, quatenus scilicet accipimus calidum innatum cordis sincerũ, id est, citra permistionem spiritus vitalis: nam si accipiatur calidum cordis, vt ad differentiam aliarum partium habet permistum spiritum vitalem, sicut calor crystallini habet permistum spiritum animalem; ratione huius miscellæ aer in pulmone elaboratus confert etiam ratione substantiæ.

Aeris igitur alteratio pertinet ad pulmonem: quæ est præcipua operatio, reliquis anteponenda. Primo etenim si capiatur pulmo, vt conuenit cum alijs partibus: patet secundum hunc sensum pulmoni tribuendas esse actiones communes, non propriam; propria autem est proponenda in definitione. Si capiatur pulmo, vt distinguitur ab alijs partibus: potest perpendi, vel ratione vsus, vel ratione actionis: in definitione satius fuit proponere actionem, quam vsum; vnde nec vocem: nec respirationem in definitione proposuimus, quia respeximus ad actionem, non ad vsum. Actio est aeris retentio, & alteratio. Retentio dirigitur ad alterationem: quare alteratio est præcipua, quam in finitione proposuimus. Hinc Aristoteles, cap. decimo quinto, lib. 2. de hist. animal. ait; propter aerem opus fuisse tracheia & pulmone: tracheia, vt est via; pulmone, vt agit. Quare præcipua actio pulmonis est alteratio aeris inspirati.

CAPVT XXXIX.

De applicatione methodi anatomicæ, ad pulmones.

Partes pulmonis sunt, caro, tracheia, organa communia, & membranæ.

Caro pulmonum.

Caro propria, cui similis in corpore nulla reperitur, est præcipua caussa actionis. Sed dubitatur, quia cap. 8. lib. 7. vsu partium, dicitur, pulmonis propriam particulam esse tracheiam: & substantia ipsius tracheiæ pertinere videtur ad solos pulmones. Responsio. Pulmonis caro est propria, & tracheia est propria: sed est differentia: nam ratione vsus, vt scilicet pulmo est organum vocis & respirationis, propria eius particula est tracheia: at ratione actionis, vt pulmo est organum alterationis aeris, propria particula pulmonis est caro, quia hæc agit, non tracheia.

Sicut autem caro hepatis concurrit per suam crasin calidam & humidam, ad generationem sanguinis: ita etiam caro pulmonis concurrit per suam temperaturam, quæ magis per humidum, quam per calidum excedit, vt calor sit satis remissus: ita calor pulmonis frigida statui possit, cordis respectu, capit. 8. lib. 7. vsu part. Et hoc sensu Hippocrates in l. de corde ait, pulmonem natura esse frigidum, & ob id cordis intemperiem castigare.

A

Præterea pulmonis caro concurrit per mollitiem, ad cordis tutelam: nam cor in pulmone tuto saltare potest, cap. 2. lib. 6. vs. par.

Deinde concurrit per id quod accidit, hoc est, per leuitatem & raritatem: siquidem confert ad motum. Vnde Galenus cap. 17. lib. 6. vs. p. & c. 6. lib. 15. vs. par. dicit, pulmonis motui assiduo destinatum esse pulmonem, vt carnem obtinet leuem.

Præterea concurrit etiam per situm; replet enim quod est inane inter vasa; vnde est vasorum custodia, cap. 8. lib. 5. de vs. par.

Confert etiam pulmo per tracheiam, quæ est pars concurrens, vt sine qua non potest fieri inspiratio & exspiratio, cap. 16. lib. 1. de hist. animal. cap. 3. lib. 3. de part. animal. Et Galenus ait, pulmones beneficio tracheiæ vocem edere, efflare, inspirare, exspirare, c. 8. lib. 7. de vs. par.

Aspera arteria.

B

In tracheia autem oportet perpendere substantiam & tunicas.

Quoad substantiam, concurrit tracheia & per id quod cõsequitur, & per id quod accidit. Per id quod consequitur, hoc est, per duritiem cartilagineam, & per mollitiem membraneam. Per cartilaginem & duritiem concurrit ad vocem: per membranam, & mollitiem concurrit ad motum, vt promptius repleatur & euacuetur, cap. 4. 5. & 6. lib. 7. de vs. par. Quare tracheia per cartilagines est organum vocis; per membranas, est organum respirationis. Galenus de vsu resp. dicit; tracheiam esse vocis organum, & esse viam respirationis: nam tracheia, vt pertinet ad vocem, non modo est via aeris, sed etiam concurrit, vt agẽs, hoc est, vt percutit aerem: quod non est dicendum merito respirationis.

C

Quoad id, quod accidit tracheiæ; ea concurrit per figuram, cauitatem, magnitudinem, & situm. Per figuram rotundam, tracheia est tuta & capax: per rotunditatem ergo concurrit ad custodiam, & vt melius fiat operatio, prout scilicet hæc figura est capax, sic enim copiosior aer inspiratur & exspiratur, c. 7. lib. 7. vs. part.

Concurrit etiam per cauitatem, vt tracheia est via spiritus: & sic est pars sine qua non, lib. de causs. resp. Vnde Hippocrates lib. 4. de morb. dicit, animal vocem non edere, nisi pulmo tracheiæ adhereret.

Deinde concurrit tracheia per magnitudinem: ea enim ipsius magnitudo est, quæ sufficit ad vocem & respirationem, id est, quæ admittit aerem ea quantitate, quæ sufficit pro voce, & respiratione, cap. 16. lib. 13. vs. par.

D

Situm perpendere oportet, & ratione partis tracheiæ, & ratione totius tracheiæ. In parte interiore collocata est portio membranosa, ne lædatur œsophagus; in exteriore portio cartilaginea, ad sui custodiam, c. 7. lib. vs. par. Adhæc harum partium situs confert gratia cibi & potus, vt melius descendant ab ore per œsophagum in ventriculum: nam portio membranea in parte interiori collocata, cedit esculentis & potulentis. Quoad situm totius tracheiæ; & primum vt oritur a larynge, ad reliquorum vasorum differentiam, scilicet arteriæ venalis, & venæ arterialis, quæ a corde oriuntur; per hunc situm, ante scilicet gulam, est via ad pulmones & cor, vt spiratio fiat, tum propter pulmonem, tum propter originem cordi inditam, c. 3. lib. 3. part. animal. quibus verbis Aristoteles insinuauit præcipuam actionem pulmonis & cordis: pulmonis quidem actionem, vt tracheia pulmoni tribuit aerem alterandum: cordis, dum ait, tracheiam esse viam aeris, propter calidum cordis primogenitum. Tracheia etiam per situm concurrit, quatenus ita collocata est, vt in eam primum aer permeet, cap. 18. lib. 3. de diff. resp. Præterea, tra-

cheia habet talem situm, vt media est inter alia vasa, ipsi nimirum arteriã venalẽ, & venam arterialẽ, cordi tribuit aerem, vt nutriatur, cap. 8. lib. 7. vsu par.

Tunica tracheię interna, per siccitatem suam moderatam, & per moderatam duritiem, concurrit ad vocem, cap. 7. lib. 7. vsu part. valde sicca duraque corpora non reddunt vocem; igitur requiritur moderata durities. Deinde per moderatam duritiem tunica potest extendi, est in caussa, vt melius fiat deglutitio. Et per densitatem confert ad tutelam cartilaginis. Densior est supra, quam infra; vt per maiorem densitatem magis custodiatur; per minorem vero infra, circa pulmones, est in caussa vt melius fiat respiratio, vt scilicet aer mittatur a tracheia in arteriam venalẽ; & tracheia quoque ab arteria venali promptius fuligines suscipiat. Per situm autem hæc interna tunica, vt est continua tunicæ œsophagi, portio aliqua potionis defertur in pulmones, ad horum ariditatem temperandum; & sic concurrit ad tutelam in fine, li. 9. de plac. Externa tunica (vt etiam in alijs partibus) concurrit ad tutelam.

Communia instrumenta.

Organa communia concurrunt per densitatem, crassitiem, cap. 4. lib. 7. de adm. an. cap. 10. libro 6. vsu par. nam vena arterialis, confert ad nutritionem pulmonis, qui alitur sanguine subtili. Nec obstat, quod sanguis paucus impertitur, cum tamen copioso pulmo egeat; nõ enim deficit alimẽtum pulmonis, tum ob arteriæ venalis raritatem, & tenuitatem, tum ob venæ magnitudinem. Vena arterialis etiam confert per situm, vt oritur a corde, & per totos pulmones spargitur, ipsique tracheiæ proxima est: hinc alimentum susceptum a corde, & pulmonis substantiæ, & tracheiæ præbetur. Arteria venalis est instrumentum spiritus & sanguinis; spiritus, vt in cor defertur aer in pulmone elaboratus; & vt a corde in pulmones defertur portio fuliginosa, cap. octauo, lib. septimo, vsu partium, cap. decimoquinto, libro sexto, vsu partium. Est etiam sanguinis organum: nam detinet sanguinem purum, tenuem, & copiosum, vnde et vas ipsum & pulmo nutrietur, cap. 8. lib. 7. vsu partium. Confert autem per raritatem, cauitatem, & situm, c. 10. lib. 6. vsu partium. Per raritatem, sanguis tenuis pulmoni impertitur: ac transfertur aer elaboratus, et fuligo. Per cauitatem confert, vt propositas materias admittit, & nonnihil detinet. Per situm, vt melius aer a pulmone in cor distribuatur, cap. 3. lib. 6. de plac. quin etiam situs facit ad tutelam, quia arteria venalis est in parte anteriori tracheiæ: non enim tutũ erat, admodum eam a corde elongatam producere, propter tunicæ imbecillitatem, cap. 8. libro septimo, vsu partium. Nerui idem præstant; quod in alijs partibus.

Membrana pulmonum.

Tunica pulmonis facit ad tutelam: ea per sui mollitiem, & leuitatem, obtemperat motui pulmonis; per raritatem & tenuitatem, admittit transitum materierum, quæ colliguntur quandoque in cauitate thoracis. Hæc de partibus pulmonis.

Pulmo totus vt concurrat ad aeris alterationem.

Totus pulmo, concurrit per idquod accidit, & per operationem. Quoad id quod accidit; pulmo per leuem & lubricam superficiẽ promptius cedit motui thoracis. Per asperitatem confert ad tutelam; huius enim beneficio thoracis lateribus alligatur, & ita custoditur. Per figuram, quæ accidit ad circularem, admittit copiosam materiam, & iniurijs resistit. Per magnitudinem confert ad multiplicandum tracheiæ distributionem, quia præstat tracheiã esse numerosam, c. 6. lib. 13. vsu partium. Præterea, cum pulmo sit sanguineus, obtinet calorem amplum, ad quem attẽperandum copioso eget aere; quare pulmo debuit esse magnus, cap. 6. lib. 7. de part. anim. Deinde pulmo cõfert per numerum loborum, cap. 10. lib. 7. vsu partiũ, nam per lobos pulmo melius amplexatur cor, vt cor melius attrahat, & in motu custodiatur: Per lobos etiam pulmo facilius & tutius dilatatur. Addit Auicenna; pulmonem esse diuisum in dextrum & sinistrum, gratia tutelæ: vt vna parte læsa, reliqua esset immunis. At quintus lobus est solum ad tutelam cauæ venæ, c. 4. lib. 6. vsu partium, cap. 10. lib. 7. vsu partium, & concurrit hic quintus lobus per mollitiem, pulmo enim mollior est in hac parte. Concurrit etiã pulmo per figuram: nam dum cauæ subijcitur, excauatur. Per situm concurrit, vt occupat dextram partem; quia ibi est vena caua. Deinde concurrit totus pulmo per situm, vt est cordi proximus, ita enim facile inseruit cordi, c. 8. lib. 1. de sympt. cau. Cæterum, cum pulmo sit organum respirationis, debet esse mẽbrum satis longum: ob id obtineat tracheiam, per quam pulmo ab ore distat, cap. tertio, lib. tertio, de part. animal. Quoad connexum: pulmo per tracheã connectitur cum collo, glandulis, dorso. Vt connectitur cum collo, confert, vt sine quo non potest fieri vox; ideoq; animalia pulmone carentia, collo carẽt, & voce, cap. primo, lib. octauo, vsu partium. Vt autẽ connectitur cum glandulis, hic connexus confert ad custodiam tracheiæ, & pulmonis: nam ad linguæ radicem est corpus glandulosum, quod generat humorem, beneficio cuius non siccatur tracheia. Vt connectitur cum dorso, est ad custodiam pulmonis, quatenus hic cum parte stabili connectitur. Deinde per venam arterialem, & arteriam venalem, connectitur cum corde: sine hoc enim connexu, materia non posset a corde vel suscipi, vel transmitti. Per membranam etiam connectitur lateribus thoracis, vt non ita facile concidat, vt prompte motum thoracis sequatur: quare & ad custodiam facit, & vt melius moueatur pulmo. Hæc de toto pulmone, vt concurrit per partes compositionis. Quoad totam compositionẽ, concurrit per hanc ad absolutam operationem: nam si aliquod vitium sit in compositione, illico desideratur bona aeris alteratio, bona pulmonis actio.

Tandem concurrit pulmo per operationem, non quidem per motum, (quia pulmo saltem afficitur) sed per retentionem aeris, quem conficit: vt per retentionem concurrat ad aeris elaborationem, (pulmo factus est ad custodiam cordis: & proinde non gratia vitæ, sed caussa melioris & optimæ vitæ.)

CAPVT XI.

De iecore.

Hepar quid.

DE hepate hoc loco agemus, vt sumitur caussa vitæ indiuidui. Est autem iecur *instrumentum, genitum e carne propria, organis communibus, bilis receptaculis, & tunica, a vi hepatica, caussa sanguificationis.*

Dicitur instrumentum, ad differentiam partis dissimilaris.

Materia.

Materia e qua, est caro, organa communia, bilis receptacula, & tunica; cap. 12. libro 4. vsu partium. Vesicam felleam omisimus in definitione, nam est extra hepar.

Efficiens.

Caussa efficiens, est vis hepatica, ab hepate parentum prodiens, inque semine sita.

Iam inquirendum, quidnam vis hæc hepatica tribuat; primũ partibus hepatis, deinde toti hepati.

Caro iecoris.

Propria iecoris caro, est calida, com. aphoris. 40. sect. 5. vnde com. aph. 48. s. eiusd. dicitur, vteri partẽ dextram esse calidiorem propter iecoris vicinitatẽ. Estque hepatis caro calidior & humidior cute, c. 5. li. 2. de temp. At minus calida est corde, & magis humida, c. 8. lib. 5. de plac. Cæterum hæc iecoris caliditas e sanguine pendet: vnde iecoris caro tanto est calidior cute, quo magis sanguine abundat, qui refertus est calore & spiritu, vt testatur Hippocrates in l. de corde. Quoad consequens, iecoris caro genita est minus dura corde & cute. At caro partis simæ, si conferatur cum partis gibbæ carne, est mollior. Est autem

iecoris

iecoris caro, rubra. Quoad id quod accidit, pulmonis caro spongiosa est formata, renum densissima, dein hepatis, vt hepatis caro densior sit quam lienis, cap. 2. lib. 2. ad Glauc.

Venæ.

Quoad organa communia, & primum quoad venas: harũ temperies est frigida & sicca, durities, mediocris: in his consideranda sunt opera formatricis, præsertim penes magnitudinem, numerum, & situm. Quoad magnitudinem; venarum iecoris tunica tenuissima fuit formata; & cum motu, cap. decimotertio, lib. tertio, vsu partium, cap. vndecimo, lib. sexto, de adm. an. cap. secundo, lib. quinto, vsu partium. Factæ sunt venæ numerosæ, ita tamen vt in parte gibba terminentur ad cauam, in caua ad portam. Cæterum iecoris venæ ita progrediuntur, vt venæ portæ & cauæ rami, per oscula inuisibilia communicantur, cap. 17. lib. de const. art. vt intra carnem hepatis producatur quidam plexus, ad eius similitudinem, qui est ante testiculos, & qui in cap. 13. lib. 4. vsu partium. Iecur ergo est radix venarum, cap. vlt. lib. 6. de plac. nam habet rationem radicis secundum venas portæ, cap. 3. lib. sexto, plac. rationem trunci, secundum cauam. Licet autem iecur sit radix venarum, caro tamen iecoris non est materia venarum, quemadmodum scripsit Galenus de arterijs, c. 5. lib. de form. fœtus, nam venarum substantia est satis diuersa a substantia carnis hepatis.

Arteriæ.

Quoad arterias: harum temperatura est frigida & sicca: durities maior, quam venarum. Formatæ autem sunt arteriæ paruæ, & collocatæ tantum sub venis simæ partis, nec enim in gibbis resident, capit. 13. libro 4. vsu partium. Prodeunt ab aorta, quæ dextra sedi inferioris membranæ omenti conferuntur.

Nerui.

Quoad neruos: hi sunt frigidi, in passiuis temperati. Sunt molles, cap. 2. lib. 6. vsu partium. Est autem minimus iecoris neruus; & in tunicam visceris distribuitur, non in totum hepar, cap. 13. lib. 4. vsu partium, cap. decimo, libro 5. vsu partium, lib. 2. de loc. aff. proditque a sexto pari cerebri, cap. 4. lib. 16. de vsu partium.

Meatus fellei.

Quoad meatus folleos, obtinent substantiam similem cysti fellis: quare obtinent etiam similem temperiem, & mollitiem cum cysti fellea, de qua suo loco, cap. 12. lib. 4. vsu partium, cap. 13. lib. 5. vsu part. Vesalius asserit hos meatus felleos, in hepate residentes obtinere substantiã neruosam: sed sensus contrarium respondit: & præterea cystis substantia debet esse talis, cui similis non reperiatur in toto corpore. In his meatibus perpendenda sunt, magnitudo, motus, situs. Quoad magnitudinem; hi meatus ita sunt formati, vt alij magni sint, cap. 12. & 13. lib. 4. vsu part. alij parui, & inuisibiles, c. 6. lib. eiusdem. Numerosi sunt: & quidem minores sunt plures, quã magni. Quoad situm; oriuntur a cysti, & collocantur in hepate, & extra, vt qui proueniunt ad intestina, & præterea qui prorumpunt in vesicam felleam, c. 12. lib. 4. vs. part. Disperguntur autem hi meatus per hepatis partem simam, non per gibbam, cap. 13. lib. 4. vs. par. cap. 5. lib. 5. vs. par. cap. 12. lib. 6. de adm. an.

Hepatis tunica.

Quoad tunicam; eius temperies est frigida & sicca: duritiem obtinet maiorem, quam venæ & arteriæ. Prodit a peritonæo, & ambit totum iecur, cap. 4. lib. 4. vs. part.

Totius iecoris constitutio.

Quoad totum iecur: cũ caro iecoris, quæ reliquis partibus copiosior est, sit calida & humida; statui potest iecoris temperamentum esse calidum & humidum; & iecur esse molle. Quoad conformationem, superficies iecoris extra est leuis, equalis: intra, id est, secundum partem cui subest ventriculus, est inæqualis potius, quam aspera. Figura accedit ad rotunditatem, cap. 18. lib. 1. de hist. animal. quamuis instar cerę figuletur a vicinis partibus. Galenus, loquens de hepate omnium animalium, inquit, hepar quinque lo-

A bis, seu fibris, complecti ventriculum, cap. 8. lib. 4. vsu partium. Quoad meatus, iecur secundum se totũ obtinet duos magnos meatus, portæ scilicet & cauę, cap. 15. lib. 5. simpl. Quoad magnitudinem, formatum est hepar satis magnum: & maius gulosis & humidis, cap. 8. lib. 6. de adm. an. Numero est vnicum. Quoad situm: magnam portionem habet in dextra parte abdominis, cap. 8. lib. 6. de adm. an. nisi cum philosopho, cap. 18. lib. 1. de histor. animal. hoc viscus prodigiose sit dispositum: at semper in abdomine: Vnde cum Hippocrate lib. de arte dicit, iecur esse collocatum in thorace; per thoracem intelligens compositum e pectore, & abdomine. Quoad connexum, cum Gal. cod. 1. lib. 2. progn. per venas copulatur lieni, ventriculo, intestinis. Et cap. 5. lib. de form. fetus, secundum partem simam copulatur cysti fellis: per ligamenta, septo transuerso; vt in aliquibus etiam corporibus nothis costis. Et cap. 14. lib. 4. vs. p. per venam cauam copulatur cordi.

B Iecur hunc in modum generatum fuit gratia sanguificationis, c. 7. lib. 5. loc. aff. eod. vlt. lib. 1. progn. cap. 3. lib. 7. de plac. nam hepatis munus est generatio sanguinis. Vnde cap. 4. lib. 6. de plac. ait, hepar vltimam perfectionem tribuere sanguini: vt propterea sanguis recipiatur a partibus infra septum, itemque a cordis membrana, antequam cor ingrediatur. Ideo Galenus com. 6. lib. 2. progn. ait, præcipua iecoris ministeria esse sanguinis & humorum generationem; dum enim generatur sanguis, generantur etiã humores. Hippocrates in l. de corde, cognoscens generationem absolutam & perfectissimam sanguinis pertinere ad iecur, non ad cor; dixit, magnam arteriam esse plenam sanguine non principali. Vnde colligitur, dari sanguinem principalem, & non principalem: arteriæ non continent sanguinem principalem, seu venosum, quo omnes partes aluntur. Hinc

Sanguificatio est hepatis actio pręcipua, & propria.

C Galenus cap. 6. lib. 6. de plac. dicit, operationem iecoris, id est, sanguificationem, esse magis necessariam, quam sit operatio ventriculi, at minus necessariam, operationem cordis, c. 13. lib. 7. meth.

Sed hoc Aristotelis etiam testimonio est comprobandum: qui cap. 15. lib. 7. de histor. animal. dicit, iecur esse in omnibus, in quibus generatur sanguis: & addit, iecur esse partem præcipuam. Ergo secundum Aristotelem, iecur est auctor præcipuus sanguinis. Præterea cap. 9. lib. 2. de part. animal. dicit, quod cor & iecur necessaria sint animalibus sanguineis, vt cor sit propter caloris originem, iecur gratia cibi concoquendi. est autem secunda vbi concoctio, mutatio chyli in sanguinem. Quare etiam secundum Aristotelem, iecur est caussa præcipua mutationis chyli in sanguinẽ. Et propterea, dum idem philosophus c. 3. & 19. lib. 3. de hist. animal. c. 9. lib. 3. de part. animal. inquit, cor esse principium sanguinis, nõ autẽ iecur;

Aristotelis consensus cũ medicis.

D intelligere oportet, loqui Aristotelem de sanguine arterioso; vocat enim sanguinem palpitantem: non tamen negat, iecur esse principium sanguinis venosi.

Sed cum sanguis fiat e chylo: quæritur, cur Aristoteles cap. 19. lib. 3. de histor. animal. dixerit, sanguinem fieri e sanie. Responsio. Aristoteles in fine cap. citati inquit, saniem esse sanguinem inconcoctũ, aut quia nondum est concoctus, aut quia in serum degenerabit. Et cap. 20. lib. 3. de histor. animal. inquit; lac præter caseũ continere saniem, quã serum vocamus. Et cap. 4. lib. 2. de part. animal. addit, saniem esse partem dilutam sanguinis, vt sit pars vel nondum concocta, vel corrupta. Quare philosophus significauit, saniem & sanguinis partẽ tenuem & aquosam; quia re frigidam, & nondum concoctam; ad differentiam tenuis, biliosi, qui calidus est & concoctus sanguis. Hæc autem portio sanguinis, aquosa adhuc cruda, a calore vel vincitur, vel non. Si vincitur, conuertitur in sanguinem, vt (secundum Philosophum) hæc portio quæ vocatur sanies, dũ vincitur, fit sanguinis

Quomodo sanguis e sanie.

gratia. Si non vincitur a calore, corrumpitur & degenerat in serum, quod non est lotium, est chylificationis tenue excrementum, quod non potest mutari in alimentum; neque est materia corrupta lotium. Quare Aristoteles per serum intelligit calorem morbosum, qui calor non semper generatur, sed dum calor est imbecillis. Quare patet secundum Aristotelē sanguinis generationem pertinere ad iecur.

Venæ sanguificandi facultatem ab hepate obtinent.

Galenus, cap. 17, libro quarto, de vsu partium, ait, iecur esse sanguificationis primum instrumentum, quia venæ non producuntur ab hepate, sed a vi venosa. Iecur autem, tanquam radix & principium venarum, tribuit venis virtutem; cap. 9. libro art. med. Quare euidenter colligere licet, vim naturalem esse & insitam, & influentem: chylus enim albicans, fit rubeus a venis albis, per vim a iecinore influentem. Vnde & Vesalius, & Columbus fuere decepti.

Operationes iecoris non præcipuæ.

Verum vt sanguificatio est præcipua & propria operatio iecoris; ita aliæ etiam sunt iecinoris operationes, vel non præcipuæ, vel præcipuæ, non tamen propriæ. Operationes iecoris non præcipuæ, sunt potentiæ animæ naturalis, nimirum attractix, retentrix, alteratrix, expultrix; quæ diuersæ sunt actiones a sanguificatione, præsertim attractio, retentio, & expulsio. Addit autem Galenus cap. 7. lib. 8. τῶν virtutem principalem esse alteratricem; reliquas, esse non principales.

Et præcipuæ.

Præcipua actio iecoris, est mutatio sanguinis in substantiam iecinoris; nam hæc actio est in caussa nutritionis iecoris; ideoque sanguificatio dirigitur in iecinoris nutritionem; & propterea nutritio non modo est actio principalis, sed etiam magis principalis sanguificatione. Hinc Galenus com. 5. sect. 2. libro 1. prorhet. dicit, iecur esse principium functionū, quæ alimento inseruiunt; quia nouit nutritionem esse magis principalem sanguificatione. Cæterum cum iecinoris nutritio fiat e sanguine: sciendum cum Galeno, cap. decimo, lib. sexto, vsu partium, cap. decimo quinto, lib. quarto, vsu partium, hunc sanguinem, esse sanguinem limosum, crassum, rubicundū. Quamuis autem nutritio sit actio principalior sanguificatione; non est tamen actio propria: non enim iecur tantum, sed etiam omnis pars viuens nutritur. Præcipua igitur, & simul propria actio, & sanguificatio, in definitione proposita.

Concupiscētia quomodo ad hepar spectet.

Oritur dubium, de concupiscentia; cap. 18. lib. 4. vsu partium, cap. vlt. lib. 6. de plac. cap. 4. libro 3. loc. aff. nam iecur est sedes facultatis concupiscibilis, seu apparentis; quia vis concupiscibilis testium, & oris ventriculi, emanat ab hepate: Quare facultas concupiscibilis videtur alia, a quatuor facultatibus naturalibus, & propterea esse operatio hepatis & propria, & præcipua. Sed vt pateat, cur in definitione proposita sit sanguificatio, non autem concupiscentia: sciendum, functiones naturales capi posse caussa vel simpliciter vitæ, vel commodioris vitæ, vel melioris vitæ. Si capiantur caussa vitæ, sunt tātum 4. facultates, & præcipua est alteratrix. Si capiantur caussa commodioris vitæ, & melioris vitæ; licet addere concupiscibilem. Nam quantum attinet ad commodiorē vitam, concurrit concupiscibilis, vt dum magis viget, melius fiat attractio alimenti, cap. 8. lib. 3. fac. natur. Respicit etiam cōcupiscibilis meliorem vitam, ca. 3. lib. 3. de plac. ad iecur enim pertinet iucundorū fruitio; vt, si plus iusto vigeat, oriatur incontinentia, seu intemperantia; si moderate se gerat facultas concupiscibilis, & cedat irascibili ac rationi, homo viuat secundum iustitiam.

Verum, cum hepar, caussa vitæ commodioris & melioris sit sedes facultatis concupiscibilis, vt cor irascibilis, & cerebrum rationalis: quæritur, cur Galenus cap. 3. libro 7. de plac. dixerit, cerebrum & cor minus habere per se, & per aliud; hoc autem nō tribuit hepati? Caussa est, quia Galenus cognouit, rationem pertinere solum ad cerebrum; irascibilem solum ad cor; & nequaquam extrinsecus influere: concupiscibilem autem influere ad ventriculum, ad testes. Quare cum in præsentia perpendatur a nobis hepar caussa vitæ: ob id in definitione proposuimus sanguificationem.

CAPVT XLI.

De applicatione methodi anatomicæ ad iecur.

Caro hepatis.

SAnguificatio est præcipua & propria operatio iecoris: in quam vnam omnia ad iecur pertinentia debét referri, idest, & partes iecoris, & totum iecur.

Quoad partes, & primum quoad carnem, hepatis caro præcipua caussa sanguinis, cap. decimo secundo, libro quarto, vsu partium, cap. octauo, libro sexto, de plac. nec enim similis caro est in vniuerso corpore. Cæterum scire oportet, carnis hepatis facultatem, cum sua forma esse agens principale: vt instrumentum sit carnis temperatura, non forma, non facultas. Et hinc Galenus cap. tertio, libro quinto, loc. aff. dicit, caussam generationis sanguinis esse iecoris propriam facultatem, cuius essentia consistit in peculiari temperatura; nam peculiaris temperatura est præcipuum organum, sine quo facultas non operatur.

Temperatura autem est calida & humida. Vnde Galenus cap. vltimo, libro sexto, de plac. ait, hepar non generare sanguinem calidum, nisi quia est calidum: quod etiam testatur, cap. tertio, lib. quarto, vsu partium. Est autem hepar minus calidum corde, cap. octauo, libro 6. de plac. nam generat opus minus calidum, quam sit opus cordis. Vnde idem Galenus cap. octauo, lib. secundo, facul. natural. respiciens ad temperaturam iecoris calidum, inquit, secundū mentem & Hippocratis, & Aristotelis, sanguinem fieri a mediocri calore, reliquos autem succos, hoc est, biliosos & melācholicos, ab eodem calore hepatis, sed immodico; Si enim calor hepatis sit moderatus, gignit massam sanguineam, optime cōstitutam; sin autem calor sit immoderatus, generatur massa sanguinea, sed vel biliosa, vel melancholica. Hæc de carnis hepatis temperatura.

Cæterum, cum sanguis sit succus calidus, & copiosus; præter carnis temperiem opus fuit calido innato copioso adiuuante. Vnde Galenus, com. 25. sect. 4. lib. 6. epidem. inquit: in iecore & corde copiosum ab initio esse insitum calidum. Attamen in hepate non ita est copiosum, vt toti corpori communicetur, nam calor a solo corde influit. Nec obstat, quamuis Gal. loc. cit. dicat in carnes e sanguine iecinoris profundi calorem, nam hepar carnibus tribuit calorem, vt tribuit probum & copiosum sanguinem, vt, si carnibus impertiatur sanguis vel exiguus, vel frigidus, carnes frigidæ euadant. Quare non impertitur calor, sed sanguis, quia calor a solo corde. Neque etiam obstat, dum Galenus cap. vlt. lib. 6. de plac. dicit, sanguinem promanare e iecore, spiritū e corde, ex vtrisq; calorem. Nam vnus est calor influens, qui prodit a corde, sed hic in totum distribuitur, non modo per arterias, sed etiam per venas, ideoque cum hepar venarum sit origo, secundum hanc rationem calor prodit ab hepate. Constitutum ergo sit, hepatis carnem concurrere ad generationem sanguinis, per temperaturam moderate calidam & humidam, & copiosum calidum innatum.

Quod si respiciamus ad meliorem vitam addendum cum Platone in Timæo, hepar per puram substantiam, idest, per probam temperiem, & hinc per naturam dulcem & amaritudinis expertem, ad diuinationem cōferre, nam cum Deus vidisset, animam talē fore, vt rationi non obtemperet, sed simulachris visisque assidue rapiatur: factū est, vt iecur per puritatem

tatem fuæ materiæ, per probam suam temperiem, instar speculi nitens atque perspicuum, ad imagines excipiendas accommodatum, diuinationis esset auctor.

Sed redeamus ad cõtemplationem iecoris caussa vitę. Sed perpendamus, quod cõsequitur temperiem carnis hepatis, per duritiem minorem duritie cordis, melius fit sanguificatio, nam huius beneficio seruatur calor, potius elixans, quam assans. Vnde sanguis calidior euadit in parte gibba hepatis; nam in ea parte caro est durior.

Quoad id quod accidit, hepatis caro per densitatem maiorem, quam sit densitas in liene, melius conseruat calidum innatum; quare melius fit sanguificatio.

Venæ in pa-ti. Quoad organa communia; & primum quoad venas; conferunt per magnitudinem, numerum, & situm. Per magnitudinem, e cap. 13. lib. 4. vsu partium, venarum tenuitas est in caussa, vt melius fiat sanguificatio, vt succus chylosus melius sanguificetur: adhęc tenuitas confert, vt sanguis iam genitus melius a porta ad cauam perducatur. Nec venarum tenuitas nocet, nam cum venæ resideant in hepate, periculo non sunt expositæ: & quamuis fabricatæ sunt tenuissimæ, non tamen disrumpantur. Adhæc vtraque vena in exordio fuit magna fabricata, propter tutelam ipsarum venarum: nam, vt inquit Galenus, cap. 2. lib. 5. vsu partium venis longum iter facturis, periculum imminebat, si ab initio paruæ fuissent fabricatæ. Adhæc magnitudo confert, vt melius fiat distributio chyli in iecur, & sanguinis distributio extra iecur. Vnde sanguis immoderatus, in hepate non detinetur beneficio distributionis. Adhęc Galenus capite 95. art. med. dicit, venarum amplitudinem cum numero concurrere, vt melior fiat retentio in hepate. Quoad situm; per venarum plexum in hepate alimentum diu moratur, capite 13. libro quarto vsu partium, vnde in sanguinem exacte mutatur: Cæterum, quatenus in plexu venæ portæ & cauæ per orificia se contingunt per anastomosin; ita melior fit distributio. Tandem venæ per operationem concurrunt, vt non modo sanguinem detinent, sed etiam alterant, capite 12. libro quarto vsu partium, vt melius fiat sanguificatio.

Arteriæ in iecoris. Arteriæ præbent vsum communem, nam harum beneficio seruatur commoderatio caloris, capite 12. libro quarto vsu partium. At arteriæ concurrunt ad tutelam calidi insiti hepatis. Concurrunt autem per duritiem, meatum, & actionem, hoc est, per pulsum, vt in doctrina de arterijs diximus. Resident arteriæ in parte sima hepatis, & paruæ sunt: nam hepatis portio gibba non indiguit arterijs, quoniam ob vicinam septi mouetur, & hinc refrigeratur. capite decimotertio, libro quaro vsu partium. Ad sanguificationem quidem, quæ in hepate fit, opus est plurimo calore, qui seruatur beneficio sanguinis in iecore geniti. Sed calidum insitum eget euentatione per motum, & viuificatione per essentiam caloris a corde influentis. Caussa euentationis per motum opus fuit arterijs secundum pertem simam: nã pars gibba per septum mouetur, atque cum calor iecoris sit mitis, ad differentiam caloris cordis, & pręsentia sit sanguinis moderate calidi, & multifariam hepar euacuetur; non opus fuit validiore motu, quare neque magnis arterijs. Caussa autem viuificationis per essentiam calidi a corde influentis: hoc calido eget calor hepatis, secũdum vtramque partem, idest, secundum simam, & gibbam. At non eget admodum copioso. Vnde, cum cordis calor communicetur etiam per venas, ob id pars sima, cum non communicet cum corde per venas, donata fuit arterijs, sed paruis. At portio gibba, cum per venam cauam cum corde maximum habeat consensum, ita per venas a corde suscipit calorẽ, vt nõ fuerit opus arterijs.

Iecoris neruі. Quoad neruos, conferunt vt optima fiat expulsio, capite decimotertio, libro quarto vsu partium. Molles sunt, nam hepar non mouetur, capite secundo, libro 16. vsu partium. Sunt parui & pauci, nam iecur nocentibus non est ita expositum: præsertim, cum expurgetur a cystis, liene, & renibus. Nerui etiam per positionem conferunt ad meliorem vitam. Nam sicuti hepar per arterias copulatur cordi, ita per neruos cerebro, vt ratio, irascibilis, & concupiscibilis facultas se inuicem audiant, & sibi inuicẽ obsequantur, c. 13. lib. 4. vsu partium.

Meatus fellei. Bilis receptacula conferunt, vt excrementum biliosum a bono sanguine separetur, & melior fiat expulsio bilis a iecore, vt hi meatus sint ad tutelam. capite duodecimo, libro quarto vsu partium. Hunc vsum præbent per duritiem, cauitatem, situm, actionem. Per duritiem conferunt, vt promptius contineant bilem: Per cauitatem, vt bilis ad duodenum instar canalis perducatur. Per situm conferunt ad receptionem, & transmissionem bilis. Ad receptionem, vt suscipiunt a iecinore, vt in iecore collocantur, & in parte sima; nam ibi sanguis a bile deputatur. Conferunt ad transmissionem; quatenus meatus inseritur in duodenum intestinum, nõ in reliqua intestina, nec in ventriculum, c. 4. lib. 5. vsu par. Non in reliqua intestina meatus inseritur: nam meatus breuior est: & hinc minus iniurijs obnoxius, propter breuitatem. Adhæc, cum in intestinis congerantur excrementa & illa crassa: optimum fuit, vt meatus perducatur ad primum intestinum, vt omnia intestina fruantur bile. Non inseritur autem in ventriculum: nam os superius afficeretur a bile, & cibi in ventriculo diu morari non possent. Quare optima meatus positio fuit in duodeno. Concurrunt etiam per actionem, vnde Galenus dicit; sanguinem in iecore confectum, expurgari functione receptaculorũ fellis, cap. 4. lib. 6. de Plac. ea autem functio est attractio: ideoque Galenus ait, meatus bilis bilem attrahere. cap. 13. lib. 4. vsu part.

Hepatis tunica. Tunica instar cutis ad tutelam facit: hoc præstat per aliquam duritiem: Per situm, vt ambit iecur, & circundat, & per tactum, capite 12. libro 12. de vsu partium.

Totius iecoris vtilitas. Totum hepar confert per id quod accidit: & per operationem, & sanguificationem. Quoad id quod accidit; & primum penes ea, e quibus prodit determinata compositio: Igitur quoad conformationem; per superficiem & figuram, pręstat potius vtilitatem vicinis partibus, cum ad partium vicinarum figuram terminetur.

Quoad meatus maximos, confert ad sanguificationem, vt melius fiat sanguificatio: nam nisi essent ampli, ægre chylus reciperetur, ægre copiosus detineretur, & ægre transmitteretur.

Quoad magnitudinem hepatis, excedit magnitudinem aliorum animalium, æquè magnorum per quam magnitudinem cõfert, vt melius gignetur sanguis, & copiosior; nam in maiori quanto est maior virtus, & copiosior sanguis detinetur. Cæterum magnitudo immoderata, vt respicit meliorem vitam, nocet: nam gulosis & humidis magnum est hepar; nã viget vis concupiscibilis, & hinc gulositas: vnde patitur vis cordis & cerebri, hominesque euadunt timidi, & secundum rationem segnes, inertes, capite octauo, libro 6. de anat. adm.

Quoad numerum, sat fuit vnicum, quia magnũ.

Quoad positionem, sedem dextram occupat, nam totus lien est in parte sinistra; & hinc corpus genitũ est æquilibre; vt conferat ad actionem totius corporis, & motu voluntarius melius obeatur. Iecur etiam secundum vergentem ad anteriorem ventriculi regionem, confert vt melius fiat chylificatio, & hinc postea sanguificatio: vnde Dominus seruo, idest, iecur ventriculo præbet vtilitatem, cap. 8. lib. 4. vsu partium.

Adhæc per hunc situm infra cor & cerebrum, cōfert ad meliorem vitam: nam procul habitat a consultore, a cerebro, vt Plato in Timæo ait.

Quoad cōnexum, cum sit vel sine medio, vel cum medio: quoad connexum sine medio, secundum partes simas, habet annexam cystim, ad tutelā; hac enim biliosum excrementum purgatur, cap. 5. lib. de form. fetus. Si autem sit connexus cum medio, & primum per venas, vt connectitur hepar ventriculo & intestinis; concurrit, sine quo non fieret distributio chyli in hepar: adhæc, vt citius & melius fiat sāguificatio: natura in venis est facultas sanguificandi, capite 12. lib. 4. vsu partium. Præterea vt per venas connectitur cum mesenterio, hepar cibum allicit, vt melius fiat attractio, quæ fit per venas, in mesenterio tutam sedem habentes, lib. 6. de loc. affect. Per venas vt coniungitur cum liene, expurgatur hepar; quare ad tutelam, com. aph. 21. sect. 4. Postremo per ligamenta, vt connectitur hepar cum septo, & reliquis vicinis partibus, quamuis sit ponderosum, tamen non decidit; vnde confert ad tutelam, c. 14. lib. 4. vsu par.

Tota iecoris compositio, est præcipuum organum perfectæ sanguificationis. Quare vt temperatura carnis hepatis est præcipuum organum ratione initij sanguificationis: ita tota compositio, est præcipuum organum totius hepatis, causa absolutissimę sanguificationis.

Et tandem concurrit per operationem, vt sine qua non: nempe, vt iecur attrahit, vt retinet: Nam vt expellit, est ad tutelam: quia post perfectam sanguificationē, nisi fieret transmissio, iecur insigne detrimentum experiretur.

F I N I S.

HIERO-

HIERONYMI CAPIVACCÆ OPERVM

Sectio Secunda.

NIMIRVM

PATHOLOGICA:

AGENS

HIERO-

HIERONYMI CAPIVACCÆ,

TRACTATVS, DE REBVS PRÆTER NATVRAM.

CAPVT PRIMVM.

De Caussa morbifica.

Secundum naturam.

RES præter naturam plurimum a naturalibus differunt. Nam res secundum naturam emolumentum & iuuamentum adferunt corpori: ideoque iuuant, prout opera fiunt inculpata, quæ proficiscuntur ab actionibus secundum naturam, quæ actiones a sanitate ortum trahunt; quam sanitatem efficiunt & cõseruant caussæ salutares.

Præter naturam.

Oppositum accidit, dum res præter naturam sese habent: quoniam dum corpori occurrunt, nequaquam iuuant, sed manifeste lædunt: vnde opera efficiuntur vitiosa, quæ opera sunt effectus actionum læsarum, quæ a morbo prodeunt: morbus autem a caussa morbifica producitur. Tria igitur tantum sunt præter naturam: Morbus, id quod hunc Præcedit, & quod Sequitur: illud Caussa morbifica, istud Symptoma a medicis dicitur.

Definitio caussæ.

Primum de caussa agemus: quia hæc & morbum, & symptoma præcedit. Est autem caussa alicuius effectus caussa, teste Galeno cap. 1. lib. de diff. sympt. & effectus est alicuius caussæ effectus: quæ caussa effectui perfectionem aliquam tribuit. Consideratur autem effectus dupliciter; vel cum fit, vel cum est factus. Antequam fiat effectus, non est; beneficio igitur caussæ fit, qui modo non erat. Non esse, est imperfectio effectui: esse, perfectio; quam perfectionem a caussa obtinet effectus. Si consideretur effectus, vt est factus: hic effectus duplicem adhuc perfectionem a caussa nancisci potest; quarum vna est suimet conseruatio; altera, vt effectus sit vtilis.

Differentiæ caussarum.

Cum igitur triplex hæc perfectio tribuatur effectui a caussa: fit, vt non vnica, sed multiplex sit caussa. Declaro. Quoad primam perfectionem; Si effectus non productus producitur: hic effectus potest esse substantia, vel Accidens. Si fuerit substantia, duplex ad eius generationem caussa est necessaria; efficiens nimirum, & materialis e qua. Si vero effectus fuerit accidens, sufficit efficiens caussa: accidentia enim non nisi per metaphoram admittunt materiam e qua. Quoad secundam perfectionem, quæ est conseruatio facti effectus; hic effectus similiter vel Substantia est, vel Accidens. Si substantia sit conseruanda, necessaria est caussa formalis, quæ rei dat esse. Si accidens sit conseruandum, præter formam opus est materia in qua: substantia enim per se subsistit, accidentis autem est inesse. Quoad tertiam & vltimam perfectionem: effectus vel naturalis est, vel præter naturam. Naturalis effectus vtilitatem adfert: præter naturam existens, noxius est. Gratia ergo huius vltimæ perfectionis, effectus requirit caussam finalem, quæ caussa a re præter naturam excluditur, cum finis habeat rationem boni.

Caussæ morbificæ quot sint.

His ita constitutis, si consideremus morbum, vt est quidam effectus: non alias certe caussas habebit, nisi efficientem, materialem in qua, & formalem. Materiam enim e qua non admittit, quia accidens est: &, cum sit præter naturam, ab eodem quoque finis excluditur. Hinc in morborum definitionibus medici recte tribus tantũ caussarum generibus vtuntur, de quibus & nos agemus. Loquemur autem hic saltem de caussa efficiente, de formali vero & materiali, de morbo tractaturi verba faciemus.

Morbi caussa efficiens.

Efficiens igitur caussa est, quæ primam perfectionem tribuit effectui, dum scilicet effectum producit, & hic ab ea incrementum suscipit. Quare in efficiente caussa duo sunt necessaria, primo, vt actu agat caussa, deinde, vt existat. Hincque patet, caussarum differentias sumendas esse ab actione, & Esse, seu existentia. Circa actionem caussę efficientis duo consideranda: Modus actionis, & Respectus actionis. Quoad modum actionis, caussa agit vel Propria vi, ac per se, vel Non propria vi. Agens vi propria, est Principalis, vel Adiuuans. Non agens propria ratione, est caussa sine qua non, quæ scilicet nihil agere potest, nisi cum caussa primaria, vi propria agente, coniungatur, verbi gratia, si pars afficiatur inflammatione, effectus est inflammatio, huius caussa principalis est sanguis fluens: caussa adiuuans, tenuitas sanguinis, dolor partis, & caliditas loci qui inflammatur: caussa sine qua non, est viarum apertio. Hæc igitur caussarum sunt differentiæ, procedentes a vario modo actionis.

Differentiæ a modo actionis.

Porro, dum in actione consideramus respectum inter caussam efficientem, & effectum, hic effectus a caussa productus, vel Similis est caussæ, vel Dissimilis, vt, si caussa calida producit effectum calidum; similitudo est; si frigidum; dissimilitudo. Hinc differentiæ oriuntur caussarum per Se, & per Accidens. Sic aqua frigida refrigerat per se: calorem vero introducit per accidens, partes densando. Ita rhabarbarum calefacit per se; dum autem bilem educit, refrigerat per accidens.

Differentiæ a respectu actionis.

Differentiæ caussarum ab actione, sic habent: ab existentia desumptæ sequuntur. τὸ εἶναι ergo caussarum est, Respectiuum, vel Absolutũ. Respectiuum esse, dicitur relatio caussæ ad effectum, qui producitur: & huius ratione caussa est vel Remota, vel Proxima seu coniuncta. Absolutum esse nuncupatur, cum caussa in proprio esse consideratur: & huius ratione caussa efficiens est Externa, vel Interna. Externa, quæ etiam primitiua & procatarctica vocatur, est, quæ forinsecus corpori occurrit. Quia vero hic de caussis agimus morbificis; notandum, res non

Distinctio caussarũ ratione existẽtiæ.

Caussa Externa.

naturales

naturales a medicis dictas, huius loci minime esse: vocantur enim res non naturales, dum nihil agunt: quod si vero agant, non sunt amplius res non naturales, sed statim fiunt vel res naturales, seu secundum naturam, si iuuant; vel præter naturam, si lædunt: hæ caussæ insalubres, illæ salubres nuncupantur. Porro caussæ externæ vel necessario occurrunt, adeo vt ferendæ sint necessario: vel non necessario occurrunt, quas declinare licet. Quælibet harum caussarum quatuor habet fontes: est enim ex adsumendis, adhibendis, vacuandis, vel faciendis. Declaro. Quoad caussas morbificas, vt prodeunt e rebus non naturalibus necessario occurrentibus; inter adsumenda numerantur cibus & potus: inter adhibenda simul & adsumenda, aer, qui & intrinsecus & extrinsecus occurrit: inter vacuanda, inanitio, cui opponitur repletio: facienda tandem vel sunt communia corpori & animo, vt somnus & vigilia: vel propria corporis, vt motus & quies: vel animi propria, vt animi accidentia. Quoad caussas non necessario occurrentes; inter adsumenda, reponuntur medicamenta quæ exhibentur: inter adhibenda, quæ foris applicantur: inter vacuanda immoderati fluxus: inter facienda, immoderati motus, cursus vel agitationes, quos motus, si volumus, vitare possumus.

Interna Caussa.

Quoad caussam internam, in hac consideramus Originem & Fundamentum. Ratione originis, caussa est Natiua, vel Adscititia. Natiua in corporis generatione locum habet, & oritur vel e semine, vel e sanguine menstruo. Adscititia post corporis ortum introducitur. Ratione fundamenti, caussa interna est Continens, vel Contentum. Continentis nomine intelligimus intemperiem alicuius partis, vt dum ventriculus est frigidior, hæc intéperies frigida est caussa efficiens, producens effectum morbosum. Contentum est vapor, vel Minera vaporis: vt vapor sanguinis pro sua minera habet sanguinem. Peccatum autem huius contenti morbifici multiplex est, pro ipsius natura & essentia. Cum enim hoc contentum sit corpus mistum, naturale, productum ab agente morbifico, quatenus corpus est, peccatum est secundum quantitatem, vt est mistum, secundum formam organi, vt naturale, secundum motum, vt productum, vel semper, vel per interualla: vt nocens, vel intense, vel remisse.

CAPVT II.

De Morbo.

Morbus quid?

HAec de caussa dicta sufficiant: sequitur vt de Effectu, id est, morbo ipso agamus. Est autem morbus, cum Galeno libro de differ. morbor. constitutio præter naturam, inmediate lædens operationes naturales.

Cõstitutio.

Dicimus morbum constitutionem præter naturã, quia sanitati opponitur: sanitas enim est, dum bene corpus est constitutum, hoc est, dum bonam obtinet temperiem, bonam compositionem & vnitatem. Cum igitur morbus sanitati opponatur, expedit, vt in genere conueniat cum sanitate, & proinde, vt sit constitutio; sed, ad differentiam sanitatis, præter naturam. Quare morbus acceptus cum sua caussa contentiua, erit intemperies, mala compositio, & soluta vnitas. Hic vero tamquam axioma notetur, in morbis caussam contentiuam esse intemperiem, malam compositionem, & solutam vnitatem. Si morbus seorsum a caussa contentiua capiatur, nequaquam est constitutio, sed affectio, læsiove facultatis, dependens a caussa contentiua, idest, ab intemperie, a mala compositione, & soluta vnitate: vt vero est constitutio, est independens, atque in facto esse. Propterea iure morbus inter affectus, hoc est, inter res permanentes recensetur. Nec tamen quicunque affectus

Omnis constitutio est affectus, non contra.

A præter naturam est constitutio. quod plerique ignorantes innumeras nugas proponunt, dum claram Galeni auctoritatem contemnunt, decimo de vsu partium, vbi inquit Galenus; colorem vitiosum in oculo esse in caussa læsæ visionis; color vitiosus est affectus præter naturam, inmediate lædens operationem, non tamen est morbus, quamuis aliquorum inscientiæ hoc testari sint coacti. Dicere itaque licet constitutionem esse affectum præter naturam at non econtra, neque enim color vitiosus est morbus; nam quamuis sit affectus præter naturam, non tamen est constitutio, quandoquidem hæc est vel intemperies; vel mala compositio, vel soluta vnitas.

Differentia.

Affectus permanens.

Cum autem dictum sit, morbum (vt est constitutio præter naturam) habere permanentiam, sciendum duplicem esse permanẽtiam, alteram logicam, seu rationalem, seu mente contemplabilem, aliam ex vsu artis. Prima quidem est, qualis proponitur a B Galeno, ca. 1. lib. 1. de locis affectis, dum ait, dari morbos adeo solutu faciles, vt quam primum tollatur caussa efficiens, illico euanescant. Sit, gratia exempli, obstructio, hæc certe morbus est, qui est mala compositio, mala conformatio in meatu, hæc mala compositio, seu hæc constitutio præter naturam, & si sit in facto esse, & habeat permanentiam, est tamen hęc maxime momentanea, vt dum remouetur materia, quæ est obstructionis caussa efficiens, illico delitescat obstructio, & propterea non est ex vsu, non indicat vtile, non remedium, vt nil sit agendum. Constitutio vero permanens, quæ ex vsu est, remota caussa efficiente adhuc permanet, ideoque indicat vtile, vt ratione illius vti liceat remedijs. Sit enim introducta calida intemperies, hæc, remota caussa illius efficiente, adhuc indicat ex vsu refrigerans.

Non sufficit autem, vt morbus dicatur constitutio præter naturam, sed necessarium est, vt vi huius con- C stitutionis lædatur operatio. Libro enim de differ. morb. cap. 12. proponens inflammationem Galenus, inquit tumorem hunc, ac tam hanc magnitudinem, & proinde hanc constitutionem præter naturam, interdum esse morbum, si nimirum vi ipsius læditur functio, interdum symptoma, quotiescunque vi huius non læditur functio.

Morbus est partis viuentis.

Ex his colligatur morbum necessario consistere in parte viuente: non enim nisi a parte viuente proficiscuntur actiones. Quæ igitur sint operationes, & a quibus prodeant, scire oportet: vt quomodo se habeat morbus, dum corpus affligit, intelligamus. Duplex primum est operatio, altera communis, quæ omnibus partibus competit, reliqua autem propria, quæ ita producitur ab vna parte vt non ab alia. Cũ autem actiones sint productorum, seu suppositorum, vt determinatum est apud Philosophos: actio communis, D veluti nutritio, primum quidem fit a supposito, quod profecto est pars similaris, vt est caro, neruus, & huiusmodi. Ad actionem propriam tria possunt concurrere supposita, ac præsertim dũ membra admodum sunt composita, quemadmodũ manus, ad cuius propriam actionem primum suppositum, quod concurrit, est pars similaris, vt caro; aliud dissimilare, vt in eadem manu digitus; tertium vero est totum membrum, manus scilicet tota. Propria operatio, in membro maxime composito, potest quidem esse duplex; prima maxime propria, quæ toti organo tribuitur, vt manui apprehensio: alia est operatio propria, non tamen, verbi gratia, totius manus, sed partis illius dissimilaris, nempe digiti, vti est flexio. Ad hanc operationem (ita referente Galeno lib. de const. art. cap. 4. & lib. 2. meth. 6.) pars similaris, concurrit quidem primum, sed imperfecte, pars autem dissimilaris secundario, sed perfecte, vt propterea morbus flexionem lædens, per se sit morbus digitorum; ex accidenti, similaris partis. Dum vero ea læditur operatio, quæ maxime propria est totius membri, vt videlicet manus

manus apprehensio, ad hanc celebrandum primum concurrit caro, quæ est pars ipsius similaris, sed imperfecte, digitus vero secundario, sed adhuc etiam imperfecte, minus tamen quam caro, totum vero membrum secundario quidem, sed perfecte tūc: gratia exempli, mala compositio, quæ lædit apprehensionem, morbus est per se totius manus, ex accidenti partium. Nec minus venæ iecoris obstructio, ratione cuius læditur sanguificatio, (vt ait Galenus) per se est totius iecoris morbus, ex accidente venæ: sanguificatio etenim a toto absoluitur iecore, nequaquā a vena.

Differentiæ morborum essentiales.

Essentiales ac primariæ morborum differentiæ, quæ aliis rebus præter naturam competere non possent, a forma morbi desumuntur, hæc autem corporis est constitutio, quę esse potest, vel Propria tantum partis similaris, vel dissimilaris, vel Communis vtriusque. Constitutio propria partium similarium, vel procedit a disproportione Corporum elementorum, vel Qualitatum ipsorum. A prima constituitur morbus in proprietate nuncupatus, qui nequaquam post ortum corporis introducitur, sed a principio generationis nascitur, cum hæc dispositio fiat a corporibus elementorum: a secunda vero, quę emergit ex mala proportione quatuor primarum qualitatum inuicem agentium & patientium, producitur morbus in intemperie, qui leui negotio subdiuiditur: vincentibus enim magis actiuis qualitatibus, fit morbus calidus, vel frigidus: si superent quæ sunt minoris actiuitatis, oritur morbus humidus, vel siccus, Idem intelligendum est de compositis ex his.

Constitutio autem quæ propria est partis dissimilaris, dum præter naturam redditur, fit morbus, qui a medicis dicitur mala compositio: quæ non aliunde procedit, quam ex vitiosa proportione similiarum, constituentium partem dissimilarem: & similiter ex mala proportione dissimilarium, conformantium totum corpus. Ex hac collatione partium totum constituentium, duo emergunt: Situs, & Quantitas, Si ergo deficit proportio in positione partium prædictarum, fit morbus in situ, qui plures sortitur differētias, pro situs varietate: hic enim spectantur antrorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum, sursum, deorsum. Quantitas porro Discreta est, vel Continua. In discreta fit morbus in numero: atque tunc vel aliquid superadditur, & fit morbus in numero excedente; vel adimitur, & morbus oritur in numero deficiente, Continua quantitas duplex est: Indifferens, vel Determinata; vt colligitur e Galeno, libro de differentijs morborū. Indifferens est morbi quantitas continua, cū indifferenter occupat partes membri internas, vel externas: & tunc morbus fit in magnitudine, eaque vel aucta, si quantitas fiat maior; vel Diminuta, si quantitas imminuitur. Determinata quantitas est, quæ occupat vel Externas tantum, vel internas tantum partes. Externarum partium peccatum est in Superficie, & Figura. In superficie, Leuiore, vel Asperiore. Figuræ autem multiplex est vitium, quia varie admodum figura mutari potest. Internarum partium mala compositio seu vitium, est in Cauitatibus, aut Meatibus: & vel in Excessu, vel Defectu. In excessu est ampliatio, seu immodica apertio. In defectu est angustia, quæ, secūdum Galenum lib. de different. morb. multiplex est, pro varia caussarum diuersitate. Et allucinantur, qui circa angustiam non nisi obstructionem perpendunt. Si enim a caussa comprimente efficiatur angustia, vocatur compressio: si a caussa constipante, dicitur constipatio: si a caussa quæ subsidere faciat, dicitur subsidentia: si a caussa coalitum faciente, coalescentia: si ab obstruente, obstructio. Vitia porro meatuum in specie considerantur, vel secundum Orificia, vbi excessus dicitur apertio, seu reclusio: defectus, angustia, vel secundum Tunicas, vbi excessus dicitur laxitas; siue raritas, defectus, densitas.

Quod si tandē vitietur constitutio quæ communis est partibus similaribus, & dissimilaribus oritur morbus in soluta vnitate. Et hic morbus varia sortitur nomina, pro discrimine caussarum efficientium, & pro locorum diuersitate. Si etenim soluta vnitas producitur ab acri materia, dicitur vlcus: si a caussa incidente, dicitur vulnus. Ratione locorum, vt dicit Galenus cap. 12. libr. de diff. morb. in osse nominatur fractura, in carnosa parte, vlcus & vulnus. Notandum autem vnitatem partis solui dupliciter. Aut enim soluitur vnitas totius partis: & tunc soluta vnitas per se morbus totius organi atque partis. Vel soluitur vnitas, non secundum totum, sed secundum partem, & tunc soluta vnitas dicitur esse morbus totius, per accidens, & partis, primo.

Morborū differentiæ non principales.

1. A forma morbi.

Hactenus de differentijs morbi principalibus. Differentiæ non principales, quæ non morbo saltem, sed etiam alijs rebus præter naturam possunt conuenire, sumuntur ab his quæ accidunt morbo, & hæc accidunt vel Formæ morbi, vel Subiecto, vel Caussæ efficienti. Forma est constitutio præter naturam, quæ duo necessario requirit, primo, vt Actu existat; deinde vt sit Præter naturam. Ratione formæ morbi quatenus actu existit, morbus est Simplex, vt dyscrasia calida; vel Compositus, vt discrasia calida atque humida. Compositus, vel est Complicatus, vbi plures in eadem parte resident morbi; vel Non complicatus. Præter naturam existens constitutio duo flagitat, primum vt sit Violenta, deinde vt Lædat. Violenta id habet, quod non semper sit, sed modo oriatur, modo desinat, ideoque morbi differentiæ hinc surgunt, ab Ortu, & Euentu. Quoad originem, morbus est Nouus, si morbosa constitutio de nouo fiat, vel Antiquus, si multo tempore antea cæperit. Ratione euentus morbus est Salubris, qui facile corrigitur; vel Lethalis, qui vinci nequit. Vterque autem vel Simpliciter talis est, vel secundum quid. Salubris etenim simpliciter est, qui desinit in integram & certam salutem ægrotantis, secundum quid, qui licet ad salutem terminetur, non tamen ad certam integramque deuenit, sed periculum habet recidiuæ. Lethalis contra simpliciter est, qui necessario cum morte ægrotantis desinit, secundum quid, qui, licet mortem non adferat, sed desinat, alium tamen incurabilem relinquit morbum. Hæc de constitutione præter naturam, quatenus est violenta. Porro, si eadem consideretur, vt lædit, occurrit tum Vehementia, tum Resistentia constitutionis lædentis. Vehementia est vis læsionis, seu vis actionis in lædendo, & hic perpenditur vel Actio ipsa, vel Tempus actionis. Gratia actionis morbus est Vehemens, vel Debilis, prout prauæ constitutionis actio est vehemens, vel Leuis. Rursus vterque dicitur talis vel Simpliciter, vel Secundum quid. Simpliciter vehemens morbus explicatur a Galeno, sed intricate, cap. 6. lib. 4. meth. capit. 12. lib. 7. meth. cap. vlt. lib. 8. method. capit. 3. lib. 11. method. Cum autem simplex vehementia prodeat ab essentia morbi, sicut triplex est morbi essentia, ita etiam triplex est vehementia, generica, specifica, & indiuidualis; v. g. generica, febris, specifica, febris ardens, indiuiduālis, essentia febris in sene. Morbus vehemens secundum quid, est vehemens, non secundum propriam essentiam, sed ratione loci; quo locus vel Principalis est, vel principalem in Consensum ducens. Hinc etiam ex oppositorum axiomate iudicandum, de morbo debili simpliciter, & secundum quid. Hæc de ipsa actione. Quoad tempus actionis, hoc interdum Breuissimum est ac momentaneum, interdum non momentaneum, vnde morbus vel Logicus, qui, caussa ablata, illico & ipse aufertur, vt obstructio, vel ex vsu artis, qui post caussæ ablationem adhuc perseuerat, vt febris hectica. Ita est vehementia; sequitur resistentia, quæ est reactio constitutionis

ſtitutionis lædentis, quod enim lædit, lædendo agit repatitur. In reſiſtentia autem perpenditur Gradus & Modus reſiſtentiæ. Gradus eſt, cum morbus magis vel minus reſiſtit, vnde morbus eſt Boni vel Mali moris, prout vel cedit facile, vel maxime reſiſtit. Ratione modi, reſiſtentia conſideratur Simpliciter, vel Secundum quid. vnde morb. Principalis, qui reſiſtit propria ratione & ſimpliciter, vt febris, quæ non fit ab inflammatione: vel Non principalis, qui non propria ratione, ſed ſecundum quid reſiſtit, ſequiturque alium morbum, vel ab alio fouetur, vt febris, quæ fit ab inflammatione. Hæc de differentijs morborum communibus, a forma morbi deſumptis.

2. A morbi ſubiecto.

Quoad differentias a ſubiecto, cōſideramus ſubiectum, vt eſt Sedes morbi, vel in Reſpectu ad morbum. Subiectum, quatenus morbi ſedes, vel eſt Totum corpus, vel Pars corporis. Si totum corpus, dicitur communis morbus, vt febris. Si autem ſedes affecta ſit pars, hæc vel Conſentit cum alia parte, vel Non conſentit. Conſentire hic dicuntur partes, quæ eodem affectu laborare poſſunt: & talis morb. vocatur etiam communis, ſed per indifferentiam, vt inflammatio, nam pars inflammata cum alia parte in hoc conſentit, quod ambæ inflammatione corripi queunt. Contra pars corporis cum alia non conſentire dicitur, quando morbus ita eſt vnius partis, vt ne queat eſſe alterius, & hic morb. nominetur appropriatus, veluti epilepſia, quæ vitium eſt capitis, non aliarum partium. Si porro conſideremus ſubiectum in reſpectu ad morbum, id facimus penes Modum, vel Proportionem. Penes modum: cum dicimus ſubiectum affici a morbo vel per Se, vel per Accidens: exempli gratia, ſi afficiatur particula aliqua, præbens tantum vſum alicui membro, ita vt vſus ſolummodo vitiatur, inde autem lædatur actio totius membri, veluti cum obſtructio venarum hepatis occurrit: per ſe tunc dicimus affectum eſſe totum iecur, ex accidenti venas. Ratione proportionis, dicimus, morbum cum loco affecto vel Proportionatum eſſe, vel Non proportionatum: vt morbus calidus in corpore, aut membro calido proportionatus exiſtit: contra in frigido, ita febris ardens in ſene eſt morbus diſproportionatus, in iuuene proportionatus. Hæc de differentijs communibus a forma & ſubiecto.

3. A cauſſa efficiente.

Quoad cauſſam efficientem, cum cauſſa morbifica non poſſit eſſe, niſi actu agat, & ſit: conſideranda ſane venit cauſſa, vt Agit, & vt Eſt actu. Agit autem non in inſtanti, ſed in tempore, eoque Longo, vel Breui, vnde producitur morbus longus, vel breuis. Si conſideretur cauſſa ſecundum eſſe; notandū, cauſſam morbificam interdum ita eſſe cauſſam morbificam, vt ſimul ſit morbus; interdum ſaltem eſſe cauſſam, hoc eſt, cauſſam vel vnicum tantum, vel etiam poſt alium affectum introducere, vnde morbus dicitur Incipiens, veluti hectica ex ira; vel Non incipiēs, vt hectica e putrida febre orta. Cauſſa porro quæ ſaltem cauſſa eſt, & non morbus, vel Interna eſt, vel Externa. Interna ſiue ſit vapor, ſiue vaporis minera, perpendenda eſt penes Eſſentiā, & Peccatum. Eſſentia eſt Simplex, vel Miſta: hinc morbus eſt legitimus ſeu exquiſitus, a materia pura & ſimplici; vel ſpurius ſeu nothus, a materia alteri permiſta. Peccatum in materia conſiderandum eſt, quatenus hæc eſt Corpus, & Miſtum, & Naturale, & vt producitur ab agente morbifico, & vt Lædit. Ratione corporis, oritur peccatum ſecūdum quātitatem, & hinc morbus dicitur magnus vel paruus. Prout materia eſt corpus miſtum, peccatum exiſtit ratione putredinis: vnde morbus contagioſus, vel non contagioſus. Si perpendatur cauſſa morbifica interna vt naturalis, ad differentiam artificialis, eſt ſubiecta Motui & Quieti, Moueturque vel Extra venas, vel In venis perſiſtit, vnde morbus dicitur vel continuus, vel intermittens: Et, cum in motu ſeruatur ordo, morbus dicitur ordinatus, vel inordinatus. Quod ſi ſumamus materiam vt producitur ab agente: in hac productione conſideratur, Tempus, & Locus. Quoad tempus: producitur cauſſa vel Ante ortum patientis, vel Poſt ortum, vnde morbus natiuus ſeu hæreditarius, vel adſcititius. Quantum ad locum gignitur materia, vel in loco, vbi eſt morbus; & hic dicitur per eſſentiam. vel in loco vbi Non eſt morbus; & nominatur morbus per conſenſum. Exempli gratia, vertigo eſt morbus in via, & anguſtia, quæ fit a materia vaporoſa, hic vapor ſi generatur in capite, recte vocatur vertigo per eſſentiā: ſi in ventriculo, per conſenſum. Notandum tamen eſt hic, aliam eſſe rationē ſyncopes, quæ dicitur fieri per conſenſum a ventriculo, hæc enim non eſt morbus per conſenſum: quia ſyncope, ideſt illa actio læſa non producitur ob morbum, ſed ob errorem externum, nimirum a cauſſa morbifica citra morbum. Ad morbum vero per conſenſum requiritur, non ſatis tam vt materia extra partem gignatur, ſed etiam vt in illa parte ſit morbus, quemadmodum in vertigine anguſtia eſt in cerebro. Si denique accipiamus materiam vt lædit, poteſt hoc eſſe Cum impetu, vel Sine impetu. Cum impetu, vel Adiuncto periculo, vel Sine periculo. Dum igitur hæc materia nocet citra impetum, licet morbus ſit breuis, non poteſt tamen eſſe acutus, ſed inter non acutos numeratur. Si lædat vero cum impetu materiæ: hoc contingit vel Citra periculum, vt in febre tertiana intermittente exquiſita: oritur morbus ad naturam acuti accedens, ſed tamen periculo vacans: vel Cum periculo, vt in febre ardente: qui morbus eſt vere acutus. Verū quemadmodum dantur gradus in impetu, ita variæ acutorum ſurgunt differentiæ: quas diligenter Galenus pluribus in locis perſequitur.

Hucuſque de cauſſis internis. Quoad differentias a cauſſis externis, vel Similes ſunt hæ cauſſæ, vel Diſſimiles. Cauſſæ diſſimiles hic intelliguntur, cum plures patientes ægrotāt ob diuerſas cauſſas, vnde morbi ſporadici, & ſparſi vocantur. Similes cauſſæ vocantur, cum plures ægri ob cauſſam quandam communem ægrotant, & hic morbus ſtatuitur communis. Hæ ſimiles cauſſæ duplices ſunt: vel enim Eundem ſeruant tenorem, cum determinato anni tempore, in ſtatuta regione vigent, & hic morbus endemius ſeu patrius dicitur: vel Non ſeruant eundem tenorem, ſed indifferenter agunt, & dicitur epidemius morbus. Porro epidemius vel affligit ſine periculo, vel cum periculo, & dicitur peſtilens epidemius, vt febris peſtilens.

CAPVT III.

De Symptomatibus.

Symptoma communiter ſumptum.

Morborum explicatis differentijs, proximum eſt, vt Symptomatis naturam ſpecieſque inquiramus. Vox igitur ſymptomatis duobus modis ſumitur, e capit. 1. libri de differ. ſympt. communiter ſcilicet, & proprie. Communiter ſumitur pro omni re præter naturā, ſiue ſit cauſſa, ſiue morbus, ſiue quod morbum ſubſequitur: Huc reſpiciens Galenus loco citato dicit, diſcrimen eſſe inter morbum, & ſymptoma: morbus enim neceſſario eſt independens & in facto eſſe: ſymptoma vero tale nō eſt, niſi quando communiter ſumitur: dum enim ita accipitur, interdum eſt morbus, & ſic eſt in facto eſſe.

Proprie dictum ſymptoma.

Proprie acceptum ſymptoma diſtinguitur a cauſſa, & a morbo: & eſt res præter naturā; quæ ſeorſum a natura conſtitutionis aliquid præter naturam ſequitur. Licet vero morbus cauſſam ſequatur, quam ſimiliter & ſymptoma conſequitur: differentia tamen eſt, ſymptoma enim non e natura conſtitutionis; vt intemperies, mala compoſitio, vel ſoluta vnitas, ſed

vt

vt res præter naturam, seorsum a natura constitutionis, caussam sequitur.

Differentiæ symptomatũ ratione ortus.

Quoniam vero symptoma, ceu consequens, necessario habet præcedens aliquid præter naturam: constat e præcedentis differentijs, etiam consequentis differentias esse eliciendas. Quod præcedit symptoma, potest esse caussa, Morbus, & Symptoma: ideoque hinc triplex symptoma oritur, nimirũ symptoma caussæ, symptoma morbi, & symptoma symptomatis. Symptoma caussæ insinuauit Galenus c. 1. lib. 3. de caussis symptom. vbi ait actio læsa, quę symptoma est, fit dupliciter, vel ob errorem externum, vel læsa facultate, verbi gratia, si coctio ventriculi læditur ob errorem externum, quia homo plus iusto comedit: hic cibus copiosus habet rationem caussæ efficientis; quam consequitur symptoma, nimirum læsa χύλωσις. Morbi Symptoma est, quod sequitur morbum; exempli gratia, si læsa ventriculi coctio, sequatur lęsam facultatem, seu morbum ventriculi, nimirum intemperiem frigidam. Symptoma symptomatis est, quod symptoma sequitur, verbi gratia, dũ læditur chylificatio, producitur pituitosus chylus, qui est symptoma quod non immediate morbũ, sed aliud symptoma sequitur, chylus enim pituitosus, qui excrementum est, immediate sequitur aliud symptoma, scilicet actionem læsam seu chylificationem læsam.

Symptoma primum, & secundum.

Hinc patet symptoma diuidi posse in Primum, & Secundum: primum enim est quod antecedit, secundum, quod sequitur primum: vt docet Galenus ca. 1. lib. de diffe. symptom. Primum symptoma rursus duplex est, vnum ratione operis; alterum ratione similitudinis. Ratione operis, primum symptoma est actio læsa, nam ad actionem læsam sequitur opus præter naturam; verbi gratia, ad concoctionem læsam, sequitur excrementum mutatum. Ratione similitudinis, primum symptoma est sensibile, seu obiectum sensuum externorum. Sic etiam secũdum symptoma duplex est: sequitur enim primum symptoma, vel vt opus, vel vt simile, nimirum sensibile. Differentia autem est inter primum & secundum symptoma: quia primum est permanens, ac independẽs, secundum vero dependet in fieri, v. g. color vitiosus est symptoma primum, quia sensibile, dependens, & independens, at sonitus est obiectum quidem sensuum exteriorum, sed est symptoma secundum, quia est dependens in fieri. Insuper, secundum symptoma operis duplex est: pertinet enim vel ad Contenta, vel ad Continentia. Si referatur ad contenta, est excrementum mutatum, quod est opus consequens primum symptoma; nimirum actionem læsam. Si pertineat ad continentia, est qualitas mutata, sed dependens, vt sonitus. Hinc colligitur, symptoma primum nihil aliud esse, quam vitiosum illum affectum; a caussa morbifica prodeuntẽ: & symptoma primum, operis ratione, nimirum actionem læsam esse symptoma primum simpliciter, quia nullum aliud symptoma consequitur: symptoma autem ratione similitudinis, esse primum secundum quid, velut color, qui est symptoma primum secundum quid, quia primum, vt sensibile, non tamen absolute, quia inter colorem, seu qualitatem mutatam, & morbum, sunt media, & proinde priora symptomata.

Symptomatum diuisio ratione subiecti.

Porro symptomatum genera, e parte viuente functioni destinata, sunt deducenda. In parte viuente tria reperiuntur: Facultas, Contentum, & Continens. Hinc triplex oritur symptoma: actio læsa, ratione facultatis, excrementum mutatum, ratione contenti, & qualitas mutata, ratione continentis.

1. Lęsa actio.

Læsa actio sumitur penes Essentiam, vel Peccatum. Penes essentiam, functio est animæ, vel Naturæ. Animæ vel est Cognitio, vel Motio. Cognitio est Principalis, vel non Principalis triplex; læsa scilicet imaginatrix, & Memoratrix. Non principales sunt quinque actiones, vt etiam quinque sensus; Visio læsa, Auditio, &c. Motionem voluntariam quod attinet, hæc non subdiuiditur, diuersis tamen nominibus donatur, pro partium, quibus exercetur ratione, in ore quippe Locutio dicitur, in thorace Respiratio, in manu Apprehensio, &c. Naturæ actio respicit conseruationem Speciei, vel indiuidui. Speciei conseruatio est actio, quæ dicitur sui similis generatio. Indiuidui conseruatio est Immediata, vel Mediata. Immediata, est motus cordis & arteriarum, qui pulsus dicitur. Mediata est functio Principalis, vel Non Principalis vel in eodem statu conseruat indiuiduũ, vt nutritio, vel auget, vt auctio. Actio non principalis, seu ministra, quadruplex est: sci. attractio, retentio, concoctio, expulsio: Et hæc varia sortitur nomina, pro varietate partium a quibus oritur, in ventriculo enim dicitur chylificatio, in hepate sanguificatio, &c. Hæc de differentijs actionum quoad essentiam.

Peccatum actionis duplex est, aut enim actio Nõ fit, aut Male fit, Si non fit, est functio ablata. Male fit, aut Diminute, vocaturque imminuta functio, aut Deprauate, & functio deprauata dicitur. Et hæc de primo symptomatum genere.

2. Excrementum mutatũ.

Quoad excrementa mutata, hæc ipsa quoque considerantur penes Essentiam, vel Peccatum. Essentia a coctione procedit, quæ triplex est: Prima, Secunda, Tertia. Hanc triplex sequitur excrementum, ceu opus coctionis, est autem Determinatum, vel Indifferens. Determinatum dicitur, quod ita est opus, verbi gratia, primæ concoctionis, vt nõ possit esse secundæ, vel tertiæ, sic primæ coctionis opus est pituita & chylus; secundæ, sanguis cum excremento billioso, melancholico, sero, &c. tertiæ, multiplex est, neruus, caro, sanies, calculus. Opus indifferens seu commune est, quod indifferenter esse potest cuiusque coctionis opus, vt flatus & vapor. Hæc de essentia excrementi.

Cum vero excrementum sit opus quoddam, ab actione seu concoctione genitum, ideoque corpus mistum, naturale, (ad differentiam arte facti) & nocens homini, fit, vt hinc differentiæ excrementi penes peccatum sint hauriendæ. Qua igitur excrementum statuitur esse corpus, peccat in quantitate, eaque vel Deficiente, vel Exundante. Peccatum defectus, non est cuiuslibet excrementi, sed tantum vtilis, v. g. iecore existente frigidiore, generatur bilis in minori copia, quam par sit, vbi peccatum seu defectus statuitur ipsius bilis, non facultatis expultricis. Peccatum exsuperantiæ, est excrementi inutilis. Si capiatur excrementum vt mistum, peccat vel secundum Formam, vel secundum Organum formæ. In forma est peccatum vel Simpliciter, vel Secundum quid: Simpliciter, vt si generatur calculus, qui merito appellatur excrementum toto genere præter naturam: Secundum quid, dum vi putredinis excrementum corrumpitur, sed hoc est per accidens, ad differentiam peccati ipsius calculi. Si peccatum accipiatur secundum organum formæ, organum hoc potest esse duplex, Principale, & adiuuans. Peccatum est in excremento secundum organum principale, dum noxia adest proprietas, aduersaria proprietati corporis nostri, vt excrementum gallicum, quod generatur in lue Venerea; & excrementum pestilens; sed de proprietatibus loquemur in doctrina de venenis. Organum non principale duplex est, prout pertinet ad qualitates vel Primas, vel Secundas. Quare excrementum vel secundum primas, vel secundum secundas qualitates peccabit, vt dum vel humidius, vel siccius, vel frigidius, vel calidius, vel mollius, vel durius euadit: idem de reliquis qualitatibus intelligas, nec minus dum fit ingrati ac iniucundi vel odoris, vel coloris, vel saporis. In excremento vt naturale est, quatenus opponitur mixto artefacto, & subijcitur

tur motui & quieti, consideretur peccatum & secundum Quietem, & secundum Motum. Secundum quietem peccatum contingit, dum id, quod deberet vel consueuisset egredi, detinetur; seu quod deberet fluere, quiescit, vt feces, menses, &c. contra, vitium est in motu, vbi egreditur id, quod deberet detineri, & in hoc motu cum Gal. loc. cit. expedit duo expendere. Tempus in quo fit motus, & spatium per quod excrementum mouetur. Quoad tempus peccatum est, dum intempestiue egreditur, vnde hic fluxus symptomaticus dicitur. Peccatum est in spatio, quoties per locus egreditur insolitos, seu per spatium non consuetum; ad quod respiciens Galenus dicebat, sanguinem fluentem per os esse exiens. e toto genere præter naturam, ratione materiæ, quæ per locum insolitum effluit. Si postremo capiatur excrementum vt lædit, peccatum esse potest in eo vel secundum eius Vim, scilicet quia vehemens, aut debile sit, vel secundum Modum exitus illius, dum videlicet egreditur, vel soluendo continuum, vel non soluendo; & proinde vel cum dolore, vel cum strepitu tantum.

Qualitas mutata.

Quod denique spectat ad qualitatem mutatã, hæc similiter perpendi potest secundum Essentiam; & Peccatum, quod illi contingit. Cum igitur, quod ad eius essentiam pertinet, sit obiectum sensuum exteriorum, nimirum qualitas sensibilis, sicut quinque sunt sensus, quorum ipsa existit obiectum: ita quinque etiam necesse est vt sint huius mutatæ qualitatis species, seu genera subalterna, tangibilis scilicet, visibilis, olfactilis, & gustabilis.

Quoad peccatum, prout qualitas statum naturalem mutat, ita contingit peccatum, verbi gratia, si quis secundum naturã faciem habeat rubicundam, & postea pallescat, erit peccatum in qualitate penes colorem, et sic de reliquis. Et hęc de symptomatibus.

FINIS.

HIERO-

HIERONYMI CAPIVACCÆ,

TRACTATVS, DE PVLSIBVS.

CAPVT PRIMVM.

De vsu, summisque capitibus doctrinæ de pulsibus.

NON paruam demonstrandorum morborum vim obtinent Pulsus, & Vrina, vt dicit Galenus primo ad Glauc. 2. Duo enim voluit maxima indicia esse, ante omnia in morbis cognoscenda: Pulsus nimirum & Vrinas, illi siquidem cordis & arteriarum constitutionem indicant; hæ vero hepatis & venarum dispositionem denuntiant 4. aphor. 77. Quare vtilis & valde necessaria est de Pulsibus & Vrinis consideratio, sine qua neque morborum cognitio, neque prænotio, neque tandem curatio haberi potest. Circa quos tres actus cum medicus potissimũ ac necessario versetur, ob id agemus de pulsibus & vrinis: & primũ de Pulsibus, quia, si ad inuicem comparentur tractationes, hæc longe sane vtilior, difficilior, & obscurior erit de Pulsibus consideratio, quam de vrinis. Vtilior enim hæc est, cognitio, quia per pulsum functiones vitales, an fortes, an debiles sint, cognoscimus, libro de curandi rat. per sang. miss. capite sexto. Præterea variæ morborum differentiæ hinc cognoscuntur. Tandem non paruam futurorum e pulsu præsumimus indicationẽ, 4. de differ. puls. capite quinto. Est etiam pulsuum difficilior & obscurior cognitio: primo de præsag. ex puls. capite secundo, quia infinitæ numero sunt alterationes, quibus contingit pulsum variari. Secundo propter temporis spatiũ, quod exigitur in his mutationibus addiscendis. Tertio propter præclaram memoriam, quæ requiritur in his mutationibus obseruandis. Hinc factum est, vt Herophilus, qui primus arteriarum pulsum miranda arte tradere conatus est, fuerit a discipulis derelictus, propter maximam difficultatem, vt refert Plinius capite 37. lib. 11. natura. histor. Et hinc est ausus dicere Galenus, primo de differ. puls. capite secundo, de præcognitione ad Posthumum 1. 2. 3. de cris. vlt. Hippocratem de pulsibus fere nihil sciuisse, seu digni dixisse, vel propter rei difficultatem, vel quia ignorauit. Nos tamen dicimus cum eodem Galeno, primo de diff. puls. 2. Hippocratem pulsum non ignorasse: sed nihil digni dixisse, vt alij etiam antiqui, vt abunde probat Amatus Lusitanus centuria tertia, & Franciscus Vallesius in suis controuersijs. Ex his colligere poterimus, difficillimam & obscurissimam fore de pulsibus tractationem.

Sphygmologiæ vtilitas, & difficultas.

Hanc tamẽ nos, propter tyrones, reducemus compendiose ad quatuor capita, sectantes Galenum primo de dignosc. puls. capite primo, vbi tractationem de pulsibus, in quatuor partes dissecat, videlicet in Physiologicam, Diagnosticam, Aetiologicam, & Prognosticam. Physiologica est, quæ de differentijs pulsuum; Diagnostica, quæ de cognitione differentiarum; Aetiologica, quæ de caussis; Prognostica, quæ de iudicijs & præsagijs ex pulsibus pertractat.

Sũma doctrinæ de pulsibus capita.

CAPVT II.

De pulsus essentia, & natura in genere.

PRimam partem, nempe Physiologicam, aggredientes, quæ de differentijs tractat, primo agemus de essentia pulsuum, quia differentiæ magis propriæ pulsuum, ab essentialiter inhærentibus desumuntur. Hæc essentialiter inhærentia quia per definitionem habentur, ideo primo tractabimus de definitione.

Cæterum pulsus definitio (4. de diff. pul. capit. 2.) duplex est, vna nominalis, altera essentialis. Nominalis, seu notionalis est, quæ nomen explicat, & aliquid essentiæ declarat. Cum autem primo de differentijs pulsuum primo, multipliciter capi possit pulsus apud Hippocratem, præcipue tamen pulsus idem est quod euidens & conspicuus arteriarum motus, vt digitum euidenter pulset, seu eleuet, quemadmodum lib. quod animi mores corporis temperaturam sequantur ca. 1. circa finem dicit Gal. forte accipiens a Praxagora.

Nomen pulsus.

Definitionem essentialem habet Galenus, quarto de differentijs puls. ca. 2. cum ait. *Pulsus est actio propria, primo cordis, secundario arteriarum, e diastole & systole composita, a vitali facultate procedens, vt caloris naturalis seruetur mediocritas, et spiritus animalis in cerebro generetur*. Quæ definitio merito constat omnibus quatuor caussis: nam naturalia, quæ in fieri sunt, cum pendeant ab omnibus caussis, per omnes caussas debent definiri. Ideo in hac definitione ponitur *actio propria*, seu *motus proprius cordis*, loco formæ, qui motus *compositus est ex diastole, & systole*, scilicet

Definitio pulsus.

scilicet contractione, & distentione. Dicitur deinde, *primo cordis, secundario arteriarum*, loco caussæ materialis, seu instrumentalis. Additur, *a facultate vitali procedens*, loco caussæ efficientis: quę facultas efficiens, temperamentum cordis est. Dicitur postremo, *vt caloris naturalis seruetur mediocritas, et spiritus animalis generetur in cerebro*, loco caussæ finalis. Conseruatur calor naturalis per pulsum: quia omnis flāma gaudet ventilatione, & attemperatione, quam facit aeris qualitas: immo flamma eget expurgatione a cineribus, ne suffocetur, & obruatur: vnde motus pulsus, per diastolem, id est, dilatationem, attrahit aerem frigidum, ventilat calorem, ipsum auget, ac etiam spiritus vitales generat: Per systolem expellit fuligines, quę eleuantur ab ipso calore, agente in humiditates corporis, quæ possunt suffocare ipsum calorem, vt videmus in externis, ignem nempe suffocari a cineribus.

Quæstiones, ad pulsus naturam plenius intelligēdā vtiles.

Circa definitionem hanc quatuor essent examinanda quæsita, pro completa declaratione ipsius. Primum est, quomodo moueatur cor, & arteriæ. Secundum, an hic motus fiat a calore dilatante, & spumificante sanguinem; & an compressio fiat a grauitate arteriæ, an ab ipsa facultate animæ. Tertium est, an dilatato corde dilatentur arteriæ; an e contra. Quartum an facultas cordis sit animalis, an naturalis. Pro quibus exacte intelligendis, recurratis ad secundum librū artis medicinalis, illiusque explanationes, cuius loci hæc tractatio est propria; hic, quoniam compendiosam profitemur doctrinam, non examinabimus ista ad longum, sed tantum aliquid circa illa dicemus.

I. Circa primum notandum est, quod motus triplex solet esse: quidam rectus, quidam circularis, & quidam reflexus, quasi compositus ex his. Motus cordis non est rectus, nec omnino circularis, sed reflexus: etenim cū fiat ab anima, quæ est infima intelligentiarum, hæc quærit assimilari alijs motoribus, & quærit moueri semper æterno motu circulari: at quoniam in materia operatur, non potest hoc ipsum consequi: ob id fit quidam motus medius, qui assimilatur recto, quia finitur; & assimilatur circulari, quia continuo, & semper vno tempore fit, quasi ab eodem in idem. Vnde non potest dici proprie circularis, sed quasi circularis, qui verius reflexus dicitur: de quo videatis Alexandrum Piccolomineum.

II. De secundo quæsito, videre oportet Galenum 4. de præsag. ex puls. 12. vtrumq; nempe motum, hoc est dilatationis & cōstrictionis, a facultate fieri: quæ facultas est virtus naturæ, de genere vegetatiuæ similis, dissimiliter agens diuersos effectus, ad vnum finem, hoc est, ad conseruandum symmetriam caloris naturalis cordis. Ob id asserendum est, motum arteriarum non fieri a calore euaporante, & eleuante arterias, sed a facultate eleuante. Sic neq; depressionē a grauitate arteriæ fieri, sed ab eadē facultate vitali.

III. De tertio expedit videre Galenum, tertio de præsagijs ex pulsib. 3. vbi ait, arterias habere facultatem pulsatilem a corde, quæ vna cum corde arterias distendit, & contrahit, contra Monachum, & Conciliatorem. Quę facultas vna est, ab vnitate substantiæ cordis, & vtitur fibris rectis pro dilatatione, transuersis pro constrictione. Hic tamen motus fit in arterijs, propter influens lumen temperamenti cordis: quod lumen est facultas immaterialis, quæ per tunicas arteriarum diffunditur. Hinc 7. de anatomicis administrationib. 14. & 15. ait Galen. in multis animalibus, aperto thorace, hunc motum videri dilatationis, & constrictionis. Imo experientia aduerti potest, vnum & eundem esse motum cordis & arteriarum, ex Gal. 6. vs. pa. 2. si videlicet manum dextram ponamus in regione cordis & sinistra tangamus arteriam manus dextræ: tunc enim tangens eandem distentionem & contractionem in corde & in arterijs percipiet.

IIII. De quarto sciendum est, quod Gal. 7. de vs. p. 9. de cordis & thoracis motu loquens, inquit, motum cordis a natura fieri, thoracis ab anima idest, a volūtate. Quoniam igitur motus hic sine cognitione fit; ob id naturalis, & a facultate vegetatiua factus dicitur. Vegetatiua autem duplicem habet partem, vnam altioris ordinis, quæ pulsatilis, & spiritifica dicitur, quæ præparat ad vitam; aliam infimi ordinis, quæ proprie naturalis vocatur, vt nutritiua, generatiua, & augmentatiua; vnde hæc virtus dilatando attrahit aerem frigidum, & sanguinem: constringendo, fumos expellit: Per medias quietes, quæ sequuntur diastolem, retinet spiritificando; Per caloris feruorem, concoquit generando spiritus; quia generare spiritus, est species coctionis.

CAPVT III.

De absolutis ac simplicibus pulsuum differentijs.

Differentiæ pulsuum.

Habita definitione: ex hac maxime propriæ erūt sumendæ differentiæ, tanquam ab essentialiter inhærentibus. Ob id primo notandum, quod differentię omnes pulsuum vel sint Absolutæ, vel Respectiuę. Absolutę, quę per se considerantur, sine comparatione ad alias differentias: respectiuæ vero, comparando ad alias. Absolutæ vel sunt Simplices, vel Compositæ.

Simplices differētię quinque.

Simplices differentiæ pulsuum desumuntur a motu, in quo consistit differentia pulsus: a motu, dico, non simpliciter considerato, sed prout est actus mouentis & mobilis, siquidem natura motus non est simplex, sed composita ex pluribus; cōponitur enim essētialiter ex quinque, videlicet ex spatio, per quod mouens mouetur; deinde ex tempore quod consumitur a motore in transitu spatij; tertio ex quiete, quæ est finis motus: quarto, ex motore, qui est auctor motus: quinto ex instrumento quo motus perficitur. Ergo cum quinque sint essentialiter componentia motum, quinque erunt primæ & simplices differentiæ pulsuum. Nam spatio, seu quantitati distentionis arterię, respondet magnitudo & paruitas motus. Tempori consumpto in actione, respondet motus qualitas, quæ est celeritas & tarditas. Quieti motus, seu quantitati quietis temporis, respondet crebritas & raritas. Motori, vehementia & debilitas. Arteriæ qualitati, mollities & durities.

1. A spatio.

Idcirco qualis est mensura spatij pertransiti, talis pullulat differētia, verbi gratia, si spatium, quod pertransit arteria fuerit magnum & grande, secundum omnes dimēsiones, fiet pulsus magnus; si spatium in in magnitudine fuerit paruum, fiet pulsus paruus; si mediocre, fiet pulsus mediocris, ex 1. de diff. pulsuū 4.

2. A tēpore.

Sic etiam ex tempore consumpto a motore in trāseundo spatio, pullulat differentia talis, qualis fuerit temporis mensura. Vt si motor parum temporis consumat in motu, pulsus fiet celer, siue citus seu citatus: si multum consumat temporis, fiet tardus: si mediocre, fiet pulsus moderatus, primo de diff. puls. cap. 7.

3. A quiete.

Quoniam vero motus fit ex motu dilatationis, qui sursum est, & cōstrictionis, qui deorsum: ob id quies media intercedit, a qua surgit differentia. Nam vel arteria parum in quiete immoratur, & fit pulsus creber, vel arteria multum immoratur, & fit pulsus rarus: vel mediocriter quiescit, & fit pulsus mediocris: ex primo de differentijs pulsuum 7.

4. A motore.

Præterea ex motore (qui est facultas vitalis) iuxta robur facultatis, vel debilitatem ipsius, sumuntur differentiæ pulsus. Siquidem si virtus valida & robusta fuerit, fiet pulsus vehemens: Si infirma, & languida fuerit, fiet pulsus languidus: si mediocris, moderatus fiet pulsus, primo de differentijs pulsuum, c. 6.

5. A mobili.

Tandem ex arteria, quæ est instrumētum mobile,

iuxta conditionem & qualitatem ipsius, sumuntur differentiæ. Nam aut dura est, & fit pulsus durus: aut mollis, & fit pulsus mollis: vel mediocris, & fit pulsus moderatus.

Differentiæ pulsuum pro memoria in manu notandæ.

Has differentias poteritis in digitis quinque manus habere: vt vnicuique digito triplex insit differentia, penes excessum, defectum, & moderatum; secundum tres iuncturas repertas in digito quolibet. In pollice collocentur differentiæ pulsus magni: in indice, differentiæ velocis; in medio, differentiæ crebri; in annulari, differentiæ vehementis; in auriculari, differentiæ mollis.

Differentiarum intensio & remissio.

Hæ differentiæ etiam porro diuiduntur e Galeno de præsag. ex pulsib. cap. 1. in positiuam, comparatiuam & superlatiuam: vt magnus, maior, maximus: celer, celerior, celerrimus: creber, crebrior, creberrimus: vehemens, vehementior, vehementissimus: mollis, mollior, mollissimus.

Non esse plures differentijs pulsuū.

Sed dicetis: videtur, quod plures sint dandæ differentiæ pulsus simplices, quam quinque: siquidem Auicen. & alij Antiqui enumerant differentias multas simplices, desumptas ex varijs cōditionibus arteriæ, nimirum a capacitate arteriæ, vel a modo substantiæ, vel ab arteriæ qualitate tangibili. A capacitate desumūtur differentiæ, vt plenus, vacuus, & mediocris. A modo substantiæ, tenuis, crassus, & mediocris. A capacitate grauis, leuis, & mediocris. Respondeo, harum differentiarum alias esse imperceptibiles, alias vero inutiles. Sunt imperceptibiles differentiæ a capacitate arteriæ desumptæ, vt plenus, & vacuus, quia cognoscere plenitudinem, & capacitatem, & vacuitatem arteriæ, est impossibile, siquidē arteria semper stat in motu, & motus impedit cognitionem, & quia cutis superstat grossa ipsi arteriæ, vt impediat cognitionem, nisi plenum velimus vocare magnum, & vacuum paruum. Similiter iudicandū de tenui, & crasso, graui, & leui pulsu: quos non dari, dicit Galenus, secundo & tertio, de differentijs pulsuum. De calido & frigido, dicimus, non esse differentias: nam nō magis dici debet pulsus calidus & frigidus, quam albus & niger, quæ accidentia arteriæ sunt. Quod si Gal. primo de differentijs pulsuum cap. 4. & Auic. ponant hanc differētiam, illam ad intentionem antiquorum proponunt, vel posuerunt, vt declararent, quousque tactus aduertatur, non quod sint differentiæ pulsuum per motum habitæ. Vbi vero dicit Galenus, primo ad Glauconem capite de tertiana, pulsus in tertiana esse magnos, celeres, & calidos, dico, calidos, esse tanquam adiectiuum, vel, positam esse illam particulā, non ad significandum differentiam pulsus, sed arteriæ qualitatem; quæ occurrit inter tangendum. Etenim in febribus, non solum a pulsu & vrina sumuntur indicia, sed etiam a caloris qualitate. 10. met. 4. Nec valet, sicuti molle, & durum sunt arteriæ accidentia, & constituunt differentias pulsuum, ita calidum, & frigidum: non enim est par ratio, quia molle, & durum cognoscuntur per motum; ideo sunt differentiæ pulsus, quatenus concernunt motum, non ita calidum, & frigidum; quæ differentiæ possunt animaduerti sine pulsu, siue sine motu.

CAPVT IIII.

De absolutis, & compositis pulsuum differentijs.

Compositorum pulsuū differentiæ.

Compositorum e simplicibus pulsuū plures sunt differentiæ, quidam sunt Complicati, quidam Compositi. Licet vero omnes nomine pulsus compositi comprehendantur, differentia tamen est inter compositos, & complicatos; nam complicati sunt,

Complicati,

qui variantur & miscentur non ex natura pulsus, seu ex proprietate pulsus, sed casu, & accidentaliter, verbi gratia, ratione indiuidui, vt quando complicatur magnus cum moderato subceleri, cū moderato subcrebro, cum moderato subuehementi, cum moderato submolli; & aliæ plures complicationes. Compositi vero sunt, quorum compositio naturalis est, &

Compositi.

necessaria, & inest, vt pulsus est ex natura sua, verbi grana, quando componitur magnus, velox, celer, creber, & mollis, quia vnusquisque simplex est sita vnitate. Quorum pulsuum compositiones & complicationes variæ possunt effingi, quæ cum confusionem pariant; ob id dimittendæ. Si placet tamen videre Iosephum Struthium potestis & Leonem Roganum.

Verum vt aliquas magis faciles habeatis pulsuum compositiones, notandum, quod prima compositio potest esse omnium differentiarum existentium in summitate quinque digitorum; secunda compositio moderatorum, tertia compositio infimorum in digitis, quarta sit primus in pollice, cum quatuor medijs moderatis; quinta compositio primus in pollice, cum quatuor infimis, & sic de singulis, connectendo, incipiendoque a differentia existente in summitate indicis, vt dictum est de illa existente in pollice, sic de cæteris existentibus in summitate aliorum digitorum, medij, annularis, & auricularis, ex quibus differentijs multæ dantur, multæ non, verbi gratia, magnus cum duro non potest complicari, quia durities resistit magnitudini.

CAPVT V.

De differentijs pulsuum respectiuis, quoad Ordinem, Aequalitatem, & Proportionem.

Differentias respectiuas eas dicimus, quæ ad aliquid reducuntur, & respectiue dicuntur, quia cum alio comparantur. Hę differentię duplices sunt, vel enim habent respectū ad Ordinē, vel ad Naturā.

Relati pulsus.

De ordinatis & inordinatis pulsibus.

Ordinati.

Ratione ordinis, pulsus est Ordinatus, vel Inordinatus: caret medio, Ordinatus est, qui ordinem obseruat certum, siue æqualitatis, siue inæqualitatis. Omnis enim æqualis pulsus semper est ordinatus. Quidam vero inęqualis pulsus ordinatus etiā esse potest; si nimirum obseruet inęqualitatem in omnibus, vel pluribus differentijs, quodam ordine: verbi gratia, si octo pulsationes sint vehementes, vna debilis, & rursus octo vehementes, vna debilis, sicque deinceps, dicetur pulsus ordinatus in vehementia: idemque statuendum de alijs differentijs, id est, de celeritate, crebritate, &c. Inordinatus est, qui non

Inordinati.

obseruat ordinem, sed semper est diuersus: vt si vnus pulsus sit vehemens, alter debilis, tertius, quartusque vehemens.

De æqualibus & inæqualibus pulsibus.

Ratione naturæ pulsus est Aequalis, vel Inæqualis, item Rhythmicus, vel Sine rhythmo, idest, continens proportionem, aut harmoniam, vel non continens; & carent etiam medio: quia sunt contradictorij.

Aequalitas aliū absolute, tum certi alicuius generis.

Aequalis pulsus duplex est; Simpliciter, vel Secundum quid. Simpliciter æqualis est, quando in omnibus differentijs obseruat æqualitatem: verbi gratia, in magnitudine, celeritate, crebritate, vehementia, & mollitie; adeo vt in nulla istarum differentiarum immutetur. Secundum quid vero æqualis est, quando secūdum aliquas differentias nō mutatur, siue in duabus, siue in tribus: vt si dicatur æqualis in vna differentia, & inæqualis in alijs differentijs.

Aequales in vno, vel multiplici pulsu.

Vlterius hæc ęqualitas vel est in vna pulsatione, vt omnes arterię partes æqualiter incedant in motu: vel est æqualitas in Multis pulsationibus, vt singulæ pulsationes sibi correspōdeant in differentijs prædictis,

dictis, id est, in magnitudine, celeritate, crebritate, vehementia, & mollitie.

Inęquales: tũ absolute, tũ certi generis.

Sic inæqualitas pulsus duplex est: vel Simpliciter, vel Secundum quid. Simpliciter, quando in omnibus differentijs obseruat inæqualitatem. Secũdum quid, quando in aliquibus.

Inęquales: tũ vno pulsu, tũ in multitudine.

Adhuc inæqualitas hæc (siue simpliciter, siue secundum quid) vel est Syngularis, vel Collectitia, systematica, siue congestitia. Inæqualitas singularis est, quæ in vna pulsatione obseruatur, vt in vno arteriæ ictu varietur pulsus. Inæqualitas autem collectitia est, quæ reperitur in pluribus pulsationibus: adeo, vt per comparationem vnius ad alterum, aut plurium inter se, dicatur inæqualis. Nominatur autem *systematica*, quod plurium pulsuum habeat differentias: sicut musicorum systema varietatem acutarum & grauium vocum comprehendit.

Singulariter inæquales: tũ eadem arteriæ parte, tũ diuersis partibus.

Singularis inæqualitas duplex rursus est: primo de differentijs pulsuum 19. vel in Vna parte arteriæ, id est, sub vno digito, vel sub Pluribus arteriæ, id est, sub pluribus vel omnibus digitis.

Inæqualitas singularis in vna pulsatione, & in vna parte arteriæ, seu sub vno digito, est, quando tempus dilatationis & constrictionis arteriæ diuiditur in partes diuersę celeritatis: etenim cum tempus non sit admodum breue, poterit partiri in partes sensu perceptibiles: vt vna pars prædicti motus sit celer, altera tarda, & e contra: quamuis idem motus continuus sit, non omnes tamen eius partes habeant æqualem velocitatem.

1. Eadẽ parte nimirum.

Hæc inæqualitas habet sub se tres differentias: vnam, quæ dicitur pulsus Intermittens; secundam, quæ dicitur Impar citatus: tertiam, quæ dicitur Dicrotus, seu bis pulsans.

Intermittẽs.

Intermittens in vno pulsu est, quando motus distensionis arteriæ interrumpitur media quiete, antequam arteria ad externam quietem deueniat, & adeo interrumpitur, vt non maneat in interruptione, seu quiete, sed motum perficiat, donec ad externam naturalem quietem veniat. Et hic potest sub se plures habere differentias, & vtiles, & inutiles.

Impar citatus.

Impar citatus est, quando motus distensionis est continuus, & nulla quiete interruptus, & nihilominus vna distentio constat ex partibus tardis, & partibus celeribus: vt, si motus dilatationis lente incipiat, & celeriter desinat: vel contra velociter incipiat, & tarde desinat: vt sic contineat varietatem in vna dilatatione, & constrictione. Et hic pulsus habet etiam differentias inutiles.

Dicrotus.

Dicrotus, seu bis pulsans, est, quando arteria incipit moueri, & antequam finiat motum inceptum, retrocedit, & inde iterum adsurgit ad perficiendum inceptum motum, vt duplex appareat pulsatio. Hic habet tres differentias. Prima, quando incipit moueri arteria, & inde contrahitur, vt faciat ictum, & tandem perficiat suũ motum, & sentiatur alia pulsatio. Secunda, quando non facta perfecta dilatatione sentitur ictus, & perfecta dilatatione sentitur alius ictus. Tertia, quando post perfectam & completam dilatationem alium facit inopinatum ictum, vt in incude, & malleo solet apparere.

2. Diuersis partibus & vel.

Altera singularis inæqualitas in pluribus partibus arteriæ est, quando sub vnica distensione plures digiti immutantur, vel duo, vel tres, vel quatuor.

Et hi pulsus sunt in duplici differentia: quidam sunt inæquales motu Continuo, quidam sunt inæquales motu Interciso.

Motu continuo.

Inæquales motu continuo sunt, quando duo, vel tres, vel quatuor digiti patiuntur, dummodo sint contigui: verbi gratia, si sentiatur inæqualitas percussionis sub primo, & secundo digito, vel sub primo, secundo, & tertio, vel sub omnibus, vt arteria percutiat alterum digitum magis, alterum minus: veluti, si primum percutiat vt octo, secundum percutiat vt sex, tertium vt quatuor, quartum vt duo. Et hi sunt inæquales Aequaliter, vel Inæqualiter. Inæquales æqualiter, tactum mouent æquali modo: inæquales vero inæqualiter, inæquali modo. Verbi gratia, si motus, vt qui apparet sub vno digito, æqualiter distet a motu secundi digiti, & is a motu tertij, & is a motu quarti, æquali seruata distantia, vt octo, vt sex, vt quatuor, & vt duo: hi pulsus myuri vel decurtati singulares dicuntur. Vti, si pulsus incipiat a magno, seu vehementi, vel celeri, vel crebro, vel molli; & semper minoretur æqualiter, vt deficiat magnitudo, & veniat ad paruitatem; vel deficiat vehementia, & veniat ad languiditatem; vel deficiat velocitas, & veniat ad tarditatem; vel deficiat crebritas, & veniat ad raritatem; vel deficiat mollities, & veniat ad duritiem. Et hic pulsus habet plures differẽtias: etenim vel sentitur sub primo, & secundo digito: vel sub primo, secundo, & tertio: vel sub omnibus quatuor: & fiunt diuersæ differentiæ, quas per otium poteritis apud Doctores videre.

Vel motu interrupto.

Alij sunt pulsus inæquales non motu continuo, sed motu interciso, seu interrupto: & habent quatuor differentias. Prima est, quando primus digitus & tertius motum sentiunt: secundus & quartus non sentiunt. Secunda differentia est, quando motus sentitur sub primo, tertio, & quarto digito: sub secundo digito non sentitur. Tertia differentia est, quando secundus & quartus motum sentiũt: primus & tertius non sentiunt. Quarta differentia est, quando primus & quartus ictum sentiunt: secundus & tertius non sentiunt. Alij addunt quintam differentiam: quam non posuit Galenus.

De pulsibus inæqualibus systematicis.

Collectitię inęquales: tũ inæqualiter.

INæqualitas collectitia, systematica, seu congestitia, quæ in pluribus pulsationibus aduertitur, duplex est, vel est inæqualitas Aequaliter facta, vel inæqualitas Inæqualiter facta.

Pulsus ergo inæqualis æqualiter est, quando vna pulsatio est maior, secunda minor, tertia æqualiter minor, quarta æqualiter minima pari proportione: verbi gratia, vna vt octo, secũda vt sex, tertia vt quatuor, quarta vt duo, adeo vt æqualitas in distantia reperiatur inter hos ictus; & hic pulsus dicitur decurtatus seu myurus collectiuus, cauda muris, seu cauda soricina. Myurus duplex est: vnus quando pulsationes non cessant diminui vsque ad defectionem: & dicitur myurus deficiens, seu cauda muris finitiua. Alius, cum cessant diminui ante defectionem, priusquam videlicet arteria desinat. Et hi vel perseuerant in eadem paruitate, ad quam gradatim deciderunt; & carent nomine: vel non perseuerant in eadem paruitate, in quam inciderunt, sed de nouo augentur; & dicuntur myuri reciproci, seu cauda soricina alternatiua: vt si primus pulsus sit magnus, & gradatim minoretur per plures alios pulsus, inde vero in eandem magnitudinem iterum attollatur, vel paullo minorem aut maiorem. Non solum autem hæ differentiæ in magnitudine consistunt, sed in alijs etiam differentijs, videlicet celeritate, crebritate, vehementia, & mollitie.

2. Inæqualiter: scilicet.

Systematicus pulsus inæqualis inæqualiter, est qui inter pulsationes plurimas non seruat æqualem distantiam, sed inæqualem. Et hi sunt multiplices. Alij enim seruant inæqualitatem in magnitudine & paruitate, alij in celeritate & tarditate, alij in crebritate & raritate, alij in vehementia & debilitate, alij in mollitie & duritie: & ex his alij carent nomine, & anonymi dicuntur; alij habent nomina, & sunt quatuor, videlicet Intermittens in pluribus pulsationib. Intercurrens, Deficiens, & Deficiens reciprocus.

Intermittẽs pluribus ictibus.

Intermittens in pluribus pulsationibus est pulsus inæqualis propter raritatem: quando nimirum inter

plures pulsationes deest vna pulsatio, vel duæ, vel tres, secūdum quod magis vel minus arteria in quiete immoratur, ita vt pulsus cessare videatur; & hinc per defectum illarum pulsationum adeo rarus efficitur, vt intermittens appelletur.

Intercurrēs. Intercurrens præcedenti oppositus, est inæqualis in crebritate: quando videlicet inter duas arteriæ pulsationes alia media præter naturam inopinata apparet pulsatio.

Deficiens. Deficiens est, quando arteria motu destituitur pręnimia paruitate, vt in myuris deficientibus dictum est.

Deficiens reciprocus. Deficiens reciprocus est, in quo iterum agitari & moueri arteria incipit. *Et hic pulsus deficiens* affinis est pulsui intermittenti: differt tamen ab eo, quia intermittens deficit per duas, tres, vel quatuor pulsationes, nonnunquam quinque: inde regreditur, & alias repetit. Deficiens vero longiore tempore sine motu persistit; (sine motu, dico, secundū sensum, non secundum rem,) inde assurgit. Præterea intermittens est inæqualis in raritate, deficiens vero in paruitate. Assimilatur etiam deficiens myuro deficienti: quia ambo desinunt in tantam paruitatem, vt delitescant: at myurus deuenit ad paruitatem per pulsationes æquales; deficiens vero descendit ad paruitatem per pulsationes inæquales.

De inæqualibus compositis pulsibus.

Compositi inæquales. EX his differentijs pulsus inæqualis, componuntur aliæ differentiæ, quæ Compositæ inæquales dicuntur. Componuntur autem seu combinantur ex inæqualitate collectiua cum singulari: vel ex collectiua cum collectiua: vel ex singulari cum singulari. Et hæc composita inæqualitas duplex est: vel in Situ arteriæ, vel in Motu arteriæ. In situ est, quando arteria pulsa sentitur sursum, vel deorsum; antrorsum, vel retrorsum; dextrorsum, vel sinistrorsum; adeo vt vniuersum arteriæ corpus commoueatur. In alijs quidem inæqualitatibus vel sursum vel deorsum mouetur: in hac vero inæqualitate arteria, naturali sede relicta, motu quodam erratico mouetur, & pulsat aliquando secūdum vnam partem, aliquando secundū aliam. Hic pulsus contortus dicitur: & est magnus cum duritie. At dicetis: non datur magnus & durus pulsus, quia durities resistit magnitudini: quomodo hic magnus & durus erit? Dicatis, duritiem nō esse circa omnes partes arteriæ, sed aliquando circa vnā, aliquando circa aliam partem: ob id hæc durities particularis non repugnat magnitudini; sed durities vniuersalis, idest, secundum totam arteriam, repugnat magnitudini.

1. in situ arteriæ, vt cōtorti.

2. in motu arteriæ; quales sunt. Alia est inæqualitas composita secundum motū; & hinc fiunt multæ differentiæ pulsuum; innominatæ; aliquę vero ex his sunt nominatæ, vt pulsus Vndosus, Vermiculans, Formicans, Caprizans, Serrans, Spasmosus, Vibratus, Tremens, Hecticus, & Strepens.

Vndosus. Vndosus & vermiculans sunt pulsus, qui fiunt in diuersis arteriæ partibus, & inæquales penes magnitudinem, paruitatem, celeritatem, & tarditatem. Vndosi partes aliquæ magis eleuantur, quædam minus eleuantur, aliquę tardius, aliquæ celerius mouentur, vndarum modo: sicuti enim vna vnda alteram excipit, durante eleuatione a principio: ita aliæ partes arteriæ fortius, aliæ debilius, aliæ velocius, aliæ tardius feruntur: & pulsus hic altior, ibi humilior sentitur.

Vermiculās. Vermiculans eodem modo fit, sicut vndosus: sed differentia est, quia in vndoso arteria magis eleuatur in magnitudine, imo celeriores & plures habet eleuationes in magnitudine: vermiculans vero minores habet eleuationes in magnitudine, & tardiores; vt in verme annuloso deambulante cernimus, quādo eleuatur & deprimitur. Et hinc facillime vndosus in vermiculantem pulsum transit: vermiculansque in formicantem.

Formicans. Formicans pulsus est prędictis simillimus, cum cōstet ijsdem inęqualitatibus; differt tamen ab eis paruitate, cum constet imbecilli quodam motu; ita vt ignari putent ægris pulsus deficere. Dicitur autem formicans, a formicæ similitudine, ex motu paruo, & tardo, cum sit omnium minimus, & tardissimus quāuis enim creberrimus appareat, non celer, vti etiam videtur formica crebros gradus facere; non tamen mouetur velociter.

Caprizans. Caprizans seu gazellans, est pulsus inæqualis in vna pulsatione, & in vna parte arteriæ, & est qui habet quietem mediam, vt fiat ex inęquali celeritate, & vehementia instar caprarum, seu gazellæ, quæ est species capræ: capre enim gemino motu multoties exiliunt; sese enim modice retrahendo quiescunt, inde fortiter & celeriter cum impetu mouentur: talisque motus est in hoc pulsu.

Serratus. Serrans pulsus est inæqualis in vna pulsatione, & in pluribus arteriæ partibus, motu quodam intercisso: & est, quando arteria quosdam digitos ferit, quosdam non ferit, cum duritie. Inæqualitas autem hæc aliquando in duritie seu tensione, & in mollitie apparet; aliquando vero apparet secūdum situm arterię. Ictus igitur duri cum sint, aliquando sursum, aliquando deorsum, aliquando a dextris, aliquādo a sinistris sentiuntur, ad modum serrantis: etenim ex dentibus serræ sunt quidam ad dextras, quidā ad sinistras partes inclinati: ob id cum sit motus sursum & deorsum a serrante, necesse est, vt fiat tensio, & motus tensiuus sentiatur modo in vna parte, modo in alia, idest, modo sursum, modo deorsum, modo in dextris, modo in sinistris partibus.

Cōuulsiuus. Spasmosus seu conuulsiuus pulsus, est inæqualis ratione situs arteriæ: immutatur enim varijs modis: nā constat ex quadam tensione, & duritie, & apparet arteria remota a propria sede, ac si esset tensus, seu conuulsus, seu contractus neruus carpi: nec enim potest arteria multum distendi propter duritiem.

Vibratus. Vibratus, seu arcuatus apud Arabes, est quasi spasmosus: & constat ex eadem inæqualitate, nempe ex situ arteriæ immutato: differt tamen a spasmoso secūdum magis & minus: vibratus enim facit maiores eminentias, & in altum attollitur versus cutim, modo sursum, modo deorsum, ad modum sagittæ vibratæ, quæ nōn recto motu mouetur, propter aeris resistentiam, sed modo sursum, modo deorsum fertur: In conuulso vero fiunt eædem eleuationes sursum. Tum vibratus habet hoc, quod simul vna pars in altum attruit, eodem tempore, alia deorsum tendit, vt in vna celerius, in alia tardius, in vna vehementius, in alia debilius moueatur: vnde arcus figuram representat, dum eleuatur ad cutim: cōuulsiuus vero eminentiam quādam acuminatam seu rectam repræsentat.

Tremens. Tremens seu palpitans pulsus est, qui inęqualis est in pluribus pulsationibus, in magnitudine, vehementia, crebritate, & fit cum tremore, sicuti cum cor palpitat, & tremit: nō tamen ita clarus & conspicuus est tremor in arteria, vt in corde.

Hecticus. Hecticus pulsus est inæqualis; & semper in vna inæqualitate persistit; nec enim mouetur inęqualiter per nouas differentias, sed eas inæqualitates, quas assumit, easdem semper obseruat; vnde aliquando paruus, celer, creber, debilis fit, & durus; vel oppositus, in omnibus, vel in aliquibus differentijs; ita tamen vt semper sit inæqualis, & inęqualitatem eandē seruet.

Strepens. Strepens pulsus est inæqualis cum sonitu, vel strepitu; constat enim ex inæquali duritie & vehementia, & non semper æqualem sonitum edit.

De pulsibus rhythmicis, & sine rhythmo.

Proportionati pulsus.

HActenus de pulsibus respectiuis ordinatis, & inordinatis; æqualibus, & inæqualibus: sequuntur pulsus rhythmici & sine rhythmo: qui consistũt in qualitatum motus distensionis & contractionis, proportione. Sunt autem qualitates motus, celeritas, tarditas, & inter vtramque mediocritas. Sicut enim proportio est inter dulce & amarum, inter calidum & frigidum: ita etiam dilatationis & constrictionis est proportio, quæ rhythmus appellatur. Hic porro vel est æqualis & par; vel inæqualis & impar. Proportio par, seu rhythmus par est, quando dilatatio celer, constrictio celer: vel quando dilatatio tarda, constrictio tarda: vel quando dilatatio moderata, cõstrictio moderata est. Rhythmus impar, seu inæqualis, sex habet differentias: prima est, quando dilatatio celer, constrictio tarda: secunda, quando dilatatio celer, constrictio moderata est: tertia, quando dilatatio tarda, constrictio celer: quarta, quando dilatatio tarda, constrictio moderata: quinta, quando dilatatio moderata est, & constrictio celer: sexta, quando dilatatio moderata, constrictio tarda.

Eurythmi, & arythmi.

Secundum alios datur etiam pulsus Eurythmus, proportionatus videlicet ætati, sexui, temperamento: & Arythmus, idest, non proportionatus: hicque triplex est. Pararythmus, qui est pulsus obseruans mensuram seu pondus ætatis propinquæ; vt puer habens pulsum iuuenis: alius est Heterorythmus, & est quando pulsus obseruat mensuram seu pondus ætatis distãtis; vt pulsus pueri, qui obseruat mensuram pulsus senis: tertius pulsus dicitur Ecrythmus, qui non seruat pondus seu mensuram vllius ætatis.

CAPVT VI.

Quomodo ad dignoscendum pulsus tum Medicus, tum Æger comparare se debeat.

Diagnosis pulsuũ difficilis.

ITa Sphygmologiæ pars *φυσιολογικὴ* habet: sequitur Diagnostica, de cognoscendis pulsibus. Cognitio hæc difficilior est priore: secundum Galenum primo de dignosc. puls. primo; siquidem differentiæ pulsuũ sensu habent opus vt aduertantur: sed cognoscere pulsuum naturam, & ponere differentiam, altior & difficilior est cognitio, videlicet rationalis. Non est tamen quod deterreamur ab hac tractatione: quia multa docentur a Galeno, & Doctoribus, ad facilem cognitionem differentiarum facientia.

Ad pulsum igitur rite explorandum, requiritur apparatus quidam & medici, et ęgri; tum vero etiam Axiomata quædam huc spectantia cognouisse expedit.

Medici apparatus.

Quoad Medici apparatum: primo requiritur, vt eius manus mollis sit, in cuius mollitie consistit sensus exquisitus; ob id, qui callosam habẽt manum & asperam, carent exquisito sensu, & consequenter non poterunt exquisite cognoscere differentias.

Secunda conditio est, vt non statim medicus tangat ęgrotantis pulsum: etenim multoties accessu medici perturbatur pulsus ægrotantis, iudicium medici expectantis: ob id primo salutando de latere sedeat, ipsumque hilari vultu (dicit Celsus, libro tertio, capite 6.) percontetur, & singula exquirat, quæ faciant ad morborum cognitionem: Primo quotus dies agatur ægrotationis; ac de more symptomatum pręcedentium, & pręsentium interroget; faciem ægrotantis inspiciendo, an plurimum distet a naturali statu, vt docet Hippoc. primo pręnot. 2. & temperiem eius intueatur.

Tertia conditio est, vt sit medicus exquisitus, & expertus in differentijs pulsuum; ipsumque ægrum pluries tangat, non vnica vice: reponendo brachium in bono & decenti situ, vt non sit valde extensum, nec manus prona sit in volam, non contractum, nec sublatum, nec valde depressum, sed sit modice contractum ad thoracem, seu ad iugulum, & reclinatum in latere.

Quarta: tangat pulsum in superna arteria carpi, vel dextra, vel sinistra, quæ pars commodissima est pro tactu: est enim statim obuia manui, muer. cunda, & magis excarnis. Hac parte differentiæ pulsuum magis sentiri poterunt, pręterquam in pueris, in quibus arterię in temporibus conspicuę sunt, & maxime commodę pro tactu. Dicetis; melius est tangere thoracem, seu regionem cordis in pectore, quam arteriam in carpo: quia cum pulsus a corde dimanet, per tactum propinquum certius indicamus, quã per longinquum; maior etenim est distantia a brachio ad cor, quam a pectore ad cor? Respondeo; quod & si sit propinquior tactus, nihilominus motus cordis solet impediri a motu difformi thoracis, qui subest volũtati: imo motus cordis in pectore sentitur reflexus, in arteria vero carpi sentitur rectus, seu linearis, vt non perturbet tactum.

Quinta conditio est; vt tangat quatuor digitis, vt possit animaduertere plures differentias pulsus, & tangat vel comprimendo, vel palpando, seu manu suspensa, vel medio modo. In comprimendo quidem oportet tangere, premendo vehementer arteriam digitis, vt fieri solet in vehementissimis & durissimis pulsibus: tum etiam, vt per hanc compressionem possit cognosci quies interna pulsus. Palpando vero aliquando tangit medicus, idest, manu suspensa leuiter digitos admouendo, non tamen premendo, & hoc pacto solemus cognoscere languidos, seu paruos pulsus, quietemque externam, quæ subsequitur post distentionem, & pulsus longitudinem. Verum licet primo premere arteriam digitis, inde leuiter subleuare, donec tactus ad locũ peruenerit, in quo arteria mouetur: & hoc, vt aduertatur debilitas per suffocationem, aliter apparebit pulsus debilis, cum non ita sit. Tandem medicus tangit manu media inter palpationem, & compressionem; aliter, vt nõ premat vsq; ad profundum, & occultentur aliquæ partes arteriæ.

Aegri apparatus.

In ægro etiam quædam requiruntur, vt certũ fiat medici iudicium. Primo, vt æger sit absque animi & corporis perturbatione, ex qua pulsus variari contingit: ob id tangat pulsus cum ęger a perturbationibus conquieuerit.

Secundo ponat manum in thorace, necesse est, vt supraposito quodam naturali medio, & aliquãdo ad libitum medici ipsam reponat resupinam, aliquando pronam in volam, & teneat digitos nec admodum flexos, nec admodum extensos, sed parum inclinatos secundum naturalem figuram; &, tangente medico, non moueat manum voluntario.

E pulsu temperato reliqui omnes æstimandi.

Vt vero rectius possit artifex cognoscere omnes differentias pulsus, oportebit supponere quædam axiomata & fundamẽta seu principia, quibus iactis, facillime possit manu duci in cognitionem ipsarum: vt secundo de dignos. puls. c. 2. dicit Galenus. Primũ axioma est: non posse medicum cognoscere differentias pulsuum, nisi in relatione ad naturalem pulsum: vt per accessum & recessum ab ipso possit metiri differentias alias: quia rectum est iudex sui & obliqui. Talis autem pulsus naturalis, est corporis temperati, qui est medius inter omnes extremos; cum medium temperatum dicatur, secundo aph. 51. & omnis naturæ substantia in symetria consistat. Potissimum ergo pulsus temperatus erit semper medius. Dicunt tamen aliqui naturalem esse potius vehementem seu fortem pulsum, non debilem, nec mediocrem: quod in forti vigeat virtus; quæ quanto fortior, tanto temperatior. Quod si obijciatur ex Auicenna, pulsum naturalem medium esse inter omnes differentias simplices & medium esse illud, quod inter duo extrema sit, ideoq; naturalem pulsum non esse vehementem,

sed mediocrem: dicunt, id valere de medio materiali, secundum situm, non de medio formali secundum virtutem. Alijs vero ex Galeno pulsus, vel est vehemens, vel vehementissimus: vehemens est temperatus, vehementissimus excellit temperatum; quia non fit a sola facultate, sed ex alijs caussis; nempe cum arteriæ mollitie, & vehementi necessitate euentandi; quæ non reperiuntur in corpore temperato.

Diastole & arteriarũ sẽsibilis est.

Secundum axioma est: medicum nõ solum cognoscere per pulsum ictum arteriæ, vt dicebant antiqui, sed etiam cognoscere distensionem & eleuationem ipsius, idest, longitudinem, latitudinem, & profunditatem: & hoc patet experientia ad sensum, in corporibus macris, in quibus non solum ictus sentitur, sed etiam magnitudo & paruitas pulsus, quæ non possunt cognosci, nisi cognoscatur longitudo, latitudo & profunditas, & per consequens distensio pulsus.

Vt & systole.

Tertium axioma est: in pulsu non solum dilatationem, sed etiam constrictionem reperiri & sentiri, cõtra Empiricos; qui dicebant, non sentiri contractionem, sed solum ictum & distentionem sentiri. Hæc enim sensorium tactus mouent: contractio non mouet, quia fugit a nostro tactu. At vero Galenus lib. 1. de dignos. puls. c. 3. & 4. hoc probat exemplo corporũ, quæ se mutuo tangunt, idq; vel leuiter & superficialiter, vel fortiter, vt durius existens premat & penetret alterum, & mollius prematur ac cedat. Si ergo corpora se fortiter contingant: quomodo fieri potest, vt recessus prementis fiat subito & insensibiliter, cum sit tempus inter primum recessum & finẽ satis perceptibile? Absque dubio igitur constrictio sentiri potest. Quod si corpora se contingant in superficie: vnum potest alteri succedere, & ab eodem recedere, non sentiatur. Sic vtrem, & vesicam plenã aere fortiter prementes, recessum aeris aduertimus; minime vero si leuiter attingamus. Similiter imaginemur, in arteria maxime sentiri cõtractionem. Et hoc potissimũ veritatem habet in pulsu vehementissimo; secundo in duro: tertio in tardo: quarto in magno: vt Galenus ait, primo de dignoscendis puls. c. 6. In vehementi ergo sentitur compressio; quia digitos vehementer premimus, & recessum sentimus: in tardo; propter temporis longitudinem, quæ intercidit; in duro, quia non statim, sed pedetentim arteria recedit; in magno, propter maximam eleuationem, cum maxima fiat etiam depressio, debet sentiri.

Systoles finis, & diastoles initium, sentiri a medico nõ possunt.

Quartum axioma est: non sentiri posse a medico finem constrictionis, & principium distensionis, seu eleuationis: quia si leuiter tangamus pulsum, externã eitum quietem cognoscemus: si fortiter premeamus vniuersum arteriæ motum occultabimus.

Quietes pulsus quare pceptibiles.

Quintum axioma est, quod inter duos contrarios motus semper cadat quies media; cum motus non possint continuari: ergo duplex aderit quies, cum duplex sit motus: vna, quæ dicatur quies interna; altera, quæ dicitur externa. Quies externa sentitur, quando motus non amplius fit, & sentitur leui manus applicatione, idest, palpando: at quies interna nõ sentitur, neque quies vera, quæ est post finem contractionis; neque quietes duæ non veræ, quæ sunt vltima pars contractionis; & prima pars eleuationis: omnes hę quietes occultantur medico.

CAPVT VII.

De cognitione pulsus magni & parui.

Magnitudo & exilitas pulsus duplex.

INter primas differentias, desumptas à quãtitate distensionis motus, erat pulsus magnus, & paruus. At magnitudo, & paruitas duplex est: propria, & impropria. Propria est respectu magnæ distensionis arteriæ: impropria est respectu corporis arterię magni: & cum hac magnitudine impropria stare potest pulsus paruitas, vt in senibus, in quibus pulsus apparent magni, & in se sunt parui: contra paruus pulsus improprie dictus est in pueris, qui paruus apparet, & in se est maximus.

De prima magnitudine hic sermo est; proprie enim dicitur pulsus magnus, (semper facta collatione ad pulsum medium, & naturalem) quãdo magna fit distensio in corpore arteriæ, & arteria magnum spatium pertrãsit: adeo vt nulla laxitas in arteria remaneat, sed tendantur omnes arterię partes, secundũ longum, latum, & profundum. Paruus vero pulsus est, quando partes arteriæ aliquæ laxæ permanent, vt vlterius distendi possint.

Cõtrectatio qualis hic requiratur.

Cognoscitur ergo magnus pulsus manu comprimente: etenim propter magnam distensionem repellit digitos, & arteria foueam facit. Manus autem ægri sit prona, quia in hoc situ liberior fit motus, quia per rectum magis excurrit arteria.

Paruum vero pulsum cognoscemus, facta comparatione ad temperamentum proprium; quod temperamentum multoties habet pulsum paruum, qui in se tamen non est paruus. Cognoscitur manu suspensa, non comprimente: ne totum auferatur spatium, & motus arteriæ occultetur.

Longitudo, latitudo, & profunditas pulsus magni.

At quoniam pulsus magnus cõstat ex longo, lato, & profundo; quia magnitudo consistit in latitudine, longitudine, & profunditate: ob id notandum, cum arteriæ corpus sit magnum, lõgum, latum, & profundum, & sit corpus circulare rotundum; ideo posset triplicem figuram caussare: vnam circularem, secundam angularem, seu acuminatam, tertiã depressam. Circularem figuram facit, quando arteria, cum sit corpus teres, seu rotundum, pulsat, faciens circulum. Deinde facit acuminatam figuram, amissa circulari superficie, vt solet apparere in principijs accessionũ. Tertio facit depressam & planam figuram, ac si esset circulus parum compressus. Manifestat autem Galenus figuras exemplo paruæ pilæ, in aquam iniectæ: quæ aliquando adeo in aqua persistit, vt parum ipsius pilæ videatur, & tunc non facit figuram circularem, sed depressam; aliquãdo adeo in aqua consistit, vt medietas eius appareat, & tunc videtur figuræ circularis. Dat etiam exemplum lunæ: quę cum propinqua est plenitudo, facit figuram circularem: quando est prope coitum, videtur figuræ rectæ, vel depressæ. Sic quando arteria se eleuat in figura circulari secundum omnes partes, tunc sequitur latitudo & profunditas: si vero secundum paruas partes, seu paucas se eleuauerit, faciet humilem & angustum pulsum. Si vero partes non eleuentur, sed depressæ & humiles maneant, tunc sentitur longitudo. Quare ad longitudinem dignoscendum debemus vti manu suspensa, & obseruare, an percutiat arteria sub quatuor digitis, an vero longius excurrere videatur vltra quatuor digitos. Latitudo vero & profunditas in figura sphærica continentur; eget ob id media manus applicatione inter comprimentem, & palpantem: quia etiã sensus fallax potest esse, cum foret necessarium metiri spatium longitudinis & profunditatis, quod per tactum manus non potest obseruari. Ob id latitudo & profunditas poterunt percipi aliqua ratione, vel exemplo. Apte igitur manus ęgri reponatur; nam prona in violam existens longitudinem & latitudinem; supina vero melius altitudinem ostendit.

CAPVT VIII.

De cognitione celeris & tardi pulsus.

Celeritatis ratio in pulsu vnde æstimanda.

CEleritas & tarditas simpliciter cognosci possunt vel ratione & intellectu, secundum earum essentiam, vt faciunt Philosophi: vel cognoscuntur experiẽtia, per sensum, vt Medici faciunt. Hinc duplex est cognitio; vna philosophica, quando cognoscimus cele-

celeritatem facta comparatione ad tempus, quod consumitur in motu alicuius spatij transeundi: adeo, vt celer dicatur, qui pauco tempore fit; tardus vero qui multo tempore fit: quia tempus est mensura motus 4. phys.com. 119. Alia est cognitio medica secundum sensum, & experientiam: quæ primæ repugnat, ex eo, quod si ratio celeritatis esset desumenda a tempore, tunc formica diceretur moueri celeriter, cum passus suos breui tempore emittat, & nihilominus tarde mouetur. Vnde tempus non solum sufficit ad cognitionem celeris & tardi, sed est etiam consideranda magnitudo spatij, per quod fit motus, conferendo id, cum tempore, quod tempus non requiritur de necessitate ad celerem & tardum motum, sed vt refertur ad spatium.

Tota igitur ratio celeritatis in qualitate motus consistit: quando enim concitatus est motus, celer dicitur: quando non concitatus, tardus appellatur. Concitatus autem est, quando maiorem magnitudinem vel æqualem, pertransit mobile minori tempore. Quod si requiratur tempus, id fit a posteriori: vnde Galenus primo de differentijs pulsuum primo, & de pulsibus ad Tyrones, loquitur de celeritate ratione temporis, non secundum mentem propriam, sed antiquorum: vel comparando tempus ad spatium: nam aliud est definire, aliud est docere modum cognitionis. Definitur per tempus, sed modus cognitionis absque tempore percipi potest: vt si vnus equus vno die moueatur, & decem milliaria perficiat, alter vno die moueatur, & viginti milliaria perficiat: qui perficit minori vel æquali tempore maius spatium, ille celeriter mouetur; qui minus spatium, tardius: ob id equus, perficiens viginti milliaria vno die, dicitur moueri velociter; qui decem milliaria perficit, dicitur moueri tarde.

Contrectatio. Tangendus est pulsus celer manu comprimente: tardus vero manu suspensa, seu palpando.

CAPVT IX.

De cognitione pulsus crebri & rari.

Frequentia pulsus quo metienda. CRebritas seu frequentia, & raritas, differentiæ quietis erant: desumuntur enim a quiete vel externa, vel interna. Externa autem quies est, antequã arteria incipiat comprimi: interna vero, quando quiescit pulsus in parte interna, adeo vt dilatari non cœperit. Vnde in quiete externa pulsus parum in motu quiescit: & tunc ille pulsus est creber, qui breui tempore quiescit: ille est rarus, qui multo tempore: mediocris dicetur, qui seruat mediocritatem inter extrema. Vnde datur duplex crebritas, & duplex raritas: vna interna, alia externa: secundum quod quies est.

Modus contrectationis. Cognoscitur hic pulsus nõ comprimendo, sed palpando: eo, quia si comprimamus, auferetur a pulsu tota quies externa, vt videatur arteria semper quiescere. Interna vero quies non sic potest obseruari, vt externa, sed tantum per rationem, & intellectum: itẽ illæ duæ quietes impropriæ & apparentes, videlicet vltima pars contractionis, & prima pars distensionis, impediunt veram & propriam quietem, & nihilominus tamen illæ duæ quietes non sentiuntur. At vera quies aliqua ex parte cognosci potest tactu ab exercitato in tangendo; cognoscetur enim comprimendo digitos, & hoc maxime in pulsu vehementi.

CAPVT X.

De cognitione vehementis, seu fortis; languidi seu debilis pulsus.

Caussæ, loco signorum. HAe differentiæ a facultate, & vitali robore proficiscuntur: etenim facultas fortis & robusta vehementes pulsus facit; debilis vero & languida, languidos & debiles facit: mediocris, mediocrem producit pulsum.

Vehemens ergo est, qui vehementer tactum impellit, & digitos euertit. Languidus vero seu debilis est, qui facillime a tactu vincitur. Mediocris, qui inter hos medius est.

Tangendi ratio. Tangitur autem pulsus vehemens manu comprimente: primo de dignosc. puls. quinto: languidus vero, eget manu suspensa, seu palpante: mediocris pulsus manu media eget. Et hoc pacto tangendo, si ictus & percussio sentitur sub primo digito, & ita sub secundo, & sub tertio, & validior sub quarto, vehementissimus est, & valde resistit pressioni digitorum. Languidus, quamuis sentiatur, non tamen resistit, & facillime vincitur. Et hoc plurimum confert medicis, in dando medicamento: vt si senserint pulsum quoquo modo validum medicamentum dabunt: si languidum, non dabunt.

Similium distinctio. Vlterius in magno pulsu dignoscendo, aduertat medicus, ne confundat plures differentias, quæ habent similitudinem inter se: vt est pulsus vehemens, magnus, celerimus, altus, vibratus, conuulsiuus, & durus: quia hi omnes quasi eandem effigiem repræsentant 4. de dignos. puls. capit. 1. Quas differentias medicus distinguere poterit ex eo, quia vehemens tactum euertit, manui prementi valde resistit: at alij euertunt manum suspensam, & leui facta applicatione; etenim si eos vehementer presseris, tactui non resistunt; si aliter tetigeris, impellunt, & tendunt: at si premamus digitos, cedunt: vehemens solus resistit.

CAPVT XI.

De pulsus mollis & duri cognitione.

Signa duritiei & mollitiei. DIfferentiæ mollis & duri pulsus sumebantur a qualitate arteriarum; quatenus qualitas illa pendet a motu. Hæc autem dupliciter cognosci potest: vno motu ex humiditate arteriæ, vel carnis superiacentis: cum enim hæ molles sint, mollem pulsum repræsentant: Sic ex siccitate eiusdem arteriæ, vel carnis, duri cognoscuntur, ex eo, quia pressionem tactui inter mouendum imprimunt diuersam ab alijs pulsibus: nam pulsus mollis, mollius, durus, pressius seu durius tactum ferit: Sed dicetis: durus pulsus pressius tactum cum feriat, vti & vehemens: ergo ijdem erunt pulsus: cum vehemens etiam tactum pressius feriat? Respondeo, differentiam esse inter vehementem, & durum: quia vehemens tactum euertit, impellendo; durus vero præter id, quod tactum euertit contundendo, tantum euertit pulpas digitorum: etenim omnia dura carnem premunt, & contundunt: at vehementia tantum impellunt: vt venti maximi impetu suo impellunt corpora grauia, lapides vero & quæ dura sunt, euertunt, & contundunt. Et sic sæpe nos fallit durities arteriæ in pleuritide, præseferens vehementiam: & nos, putantes pulsum durum esse vehementem, sanguinem mittimus, & miseros ægrotantes interficimus: quia durus multoties paruus erit, & sua duritie præseferet vehementiam.

Contrectandi modum. Cognoscitur mollis pulsus leui manus applicatione, vel media, quia facillime cedit tactui. Durus vero cognoscitur manu comprimente: quia sua duritie resistit.

Calidi vero & frigidi, pleni & vacui, leuis & grauis pulsus differentiæ, cum non sint veræ differentiæ, non possunt cognosci ex cognitione simplicium differentiarum.

Vos etiam poteritis cognoscere differentias compositas, cognitis simplicibus differentijs.

CAPVT XII.

De cognitione differentiarum pulsus respectiuarum.

1. Ordinati & inordinati pulsus cognitio.

DIfferentiæ respectiuę erant, ordinatus & inordinatus: æqualis & inęqualis, cum rhythmo & sine rhythmo. Ordinatus ergo cognoscitur sola tactus attentione: immorando ad plures pulsationes, videlicet ad centesimam; vel ad minorem, videlicet ad quadragesimam. Quod si eo tempore inter dictas pulsationes vna vel plures aduertātur a reliquis differentes, nullo ordine seruato; pulsus inordinatus dicetur. Quod si aliquis ordo seruetur: ordinatus dicetur. Verbi gratia, si in singulis octo pulsationibus vehementibus nona existat debilis, & sic procedat, ordinatus: si minus, inordinatus dicetur.

2. Aequalis & inequalis.

Aequalis facillime cognosci potest, vt ordinatus: quia omnis æqualis ordinatus est; eget ergo longa manus impositione, vt ad centesimam vsque pulsationem obseruetur. Quod si aliqua pulsatio obseruetur, pulsus inæqualis dicetur. Et eo magis inæqualitas cognosci potest: cum rectum iudex sit sui, & obliqui.

1. At cum inæqualitas duplex sit, singularis in vna pulsatione, & collectiua in pluribus: singularis adhuc duplex, in vna parte arteriæ, & in pluribus partibus arteriæ: hæc difficillimæ, vel impossibilis est cognitionis. Si enim leui manus applicatione tāgamus; solum ictus & externa quies sentientur, non inæqualitas: si manu comprimente tangamus; tunc non poterit obseruari postrema motus pars: si medio modo tangamus; aliquas differentias cognoscemus, aliquas vero non: aliquas dico cognoscemus, vt tertio de dignosc. pul. cap. 2. & 3. in maximis & vehementib. pulsibus etiam manu comprimente quædam inæqualitates possunt cognosci: at in paruis & debilibus pulsibus, vt sunt formicantes, impossibile est, vel admodū difficile cognoscere differentias has in vna parte arteriæ: quia pulsus [illegible] in paruo spatio, in quo nō potest obseruari principium status: ob id non potest obseruari inæqualitas.

2. Sed, vt melius cognoscamus inęqualitatem in vna parte arteriæ in pulsibus maximis & vehementibus varia manus applicatione debemus vti: aliquando comprimente, aliquando suspensa, aliquādo media: sic etiam aliquando omnibus digitis tangere debemus, aliquando tribus, aliquando duobus, aliquando vno: quia vt plurimum sub vnico digito sentitur inęqualitas. Vnde si debilis fuerit pulsus, non poterit sentiri sub quatuor digitis, sed sub vno, vel duobus: si vero fortior fuerit pulsus sub tribus vel quatuor digitis. Ob id in omni pulsu semper tenemur tangere quatuor digitis, inde aliquos auferre, secundum necessitatem, vt manus ægri sit prona, aut supina; quia in hac figura arteria erit liberior ad motum. Et sic cognoscemus inæqualitatem singularem in pluribus partibus arteriæ: idest, sub pluribus digitis: manu ægri prona in volam existente, & leui manus applicatione, seu leui compressione, & pluribus digitis tangendo.

3. cū & sine rhythmo.

Inæqualitas collectiua facillime cognosci potest, sola tactus attentione, propter spatiū temporis, quod interiacet inter plures pulsationes: vt clare patet in pulsu intermittente; quia est, quando inter duas pulsationes venit tertia inopinata, quæ non expectabatur: vbi sentitur pulsus inæqualitas, & sic de alijs.

Sed aduertendum, quod hæc inæqualitas collectiua non ita facile potest in omnibus pulsationibus cognosci, sed tantum in magna & vehementi: ob id myuri pulsus, myuri deficientes, myuri reciproci, & intermittentes pulsus a medico diligenti cognoscuntur: sic a pari vndosum cognoscimus, quando in primo digito maior sentitur pulsatio, in secundo minor, in tertio maior, in quarto minor.

Quomodo pulsus cum rhythmo & sine rhythmo cognoscatur: non est vt loquamur ad mentem antiquorum de ipsis pulsibus: abūde enim loquitur Galenus in libro aduersus Archigenem cap. 4. Galenus enim longe lateque docet cognoscere pulsus hos, ex proportione, nempe dilatationis ad constrictionem, non ex proportione temporis ad tempus, vt antiqui. Desumitur ergo cognitio horum pulsuum a qualitate motus, idest, a proportione celeritatis & tarditatis, quæ est inter diastolem & systolem. Etenim ad celeritatis cognitionem non opus est integram dilatationem & compressionem arteriæ expectare: sed primo arteriæ impetu seu motu apparet celeritas totius dilatationis & constrictionis: adeo, vt si æqualis celeritatis vel tarditatis fuerit distensio arteriæ cum compressione, dicetur pulsus cum rhythmo, idest, proportionatus: si vero inæqualis fuerit dilatatio a compressione, vel celeritate, vel tarditate, pulsus rhythmicus inæqualis dicetur, vel sine rhythmo. Et hæc de cognitione pulsuum.

CAPVT XIII.

De caussis pulsuum primarijs, in genere.

Caussarum pulsus diuisio.

TErtia tractatio, quæ Aetiologica dicebatur, erat de caussis pulsuum. Sunt autem causæ pulsuū in duplici differentia: quædam enim dicuntur Veræ caussæ, quædam autem dicuntur Cōcaussæ; quæ cōmoditatem præstant, & sunt quinque, vt infra dicemus. Porro caussæ veræ adhuc sunt in duplici differētia: quædam sunt caussæ Primariæ, quæ continentes, seu coniunctæ, seu synecticæ apud græcos dicuntur, quę pulsum generant, & simul alterant: quædam vero sunt caussæ Secundariæ, procatarcticę seu externę dictæ, quę non generant pulsum, sed tantum alterāt.

Primariæ caussæ.

Caussę primarię, generantes simul & alterantes, sunt triplices. Facultas vitalis, quę temperamentum dicitur: Instrumentum, idest, arteria: & Vsus, cuius gratia fit pulsus: qui vsus triplex est, primus pro refrigerando calore: secundus pro expellendis cineribus calidis, in corpore genitis; tertius pro generandis spiritibus. Vnde facultas & instrumentum sunt propter vsum: quia semper facultas & instrumentum nituntur vsui satisfacere.

Secundariæ.

Caussæ secundariæ, quæ tantum alterant pulsum, & non generant, sunt triplices: Naturales, Non naturales, & Præter naturam. Caussę naturales sunt tres Aetas, Sexus, & Temperamentum. Non naturales sunt sex, Aer, Cibus & potus; Inanitio, & repletio, Motus & quies: Somnus & vigilia, & Animi accidentia. Caussæ prȩter naturam sunt tres: Caussa morbi, Morbus, & Symptoma.

Discrimen.

Hinc apparet differētia inter caussas primarias generantes, & secundarias tantum alterantes. Prima est quia primariæ caussæ generant pulsum, & insimul alterant: secundariæ vero tantum alterant, & non generant. Secunda est differentia, quia secūdariæ caussæ alterant mediate, idest, in quantum alterant primo caussas primarias: at primarię pulsum alterant immediate, idest non mediante alia caussa.

Primarum caussarum subdiuisio.

Cum autem tres sint caussæ primariæ, immediate alterantes, & generantes pulsum: de his ergo tractabimus: supponētes primo omnem caussam primariā tripliciter diuidi. Virtus enim seu facultas, quæ est caussa primaria pulsus, vel est vehemens, vel moderata, vel debilis: Sic instrumentū, quod etiam caussa est pulsus, vel est molle, vel mediocre, vel durum: Vsus, qui etiam & ipse est caussa primaria, vel est auctus, vel mediocris, vel diminutus.

Pulsus essentiales, & consequentes.

Secūdo supponendum, quod omnibus his caussis primarijs, vis & conditio sit, vt faciant duplices pulsus: vel Proprios, peculiares, essentiales, seu conuertibiles: vel Non proprios, sed familiares. Verum non

omnes

omnes caussæ primariæ habent pulsus proprios, & familiares: sed aliquæ, vt est facultas, & instrumentum habent proprios, & familiares: at vsus, quia varius est & indeterminatus, non habet proprios pulsus, seu conuertibiles; sed tantum familiares, seu consequentes. Sunt autem proprij & essentiales pulsus; qui ab vna dictarum caussarum propriarum proficiscuntur. Familiares vero sunt, qui a pluribus caussis primarijs possunt dependere, vel a duabus, vel ab omnibus tribus.

Facultatis pulsus.

Vnde pulsus essentialis est conuertibilis cum sua caussa essentiali. Et hinc facultas valida habet pulsum proprium & conuertibilem, qui dicetur pulsus validus seu vehemens, adeo, vt possit dici ad conuertentiam; facultas vehemens, ergo pulsus vehemens; pulsus vehemens, ergo facultas vehemens: sic, facultas languida, ergo pulsus languidus; & e contra; sic facultas moderata habet pulsum moderatum, & e contra. Habet etiam facultas non solum pulsus proprios, sed familiares etiam seu consequentes: vt est pulsus magnus, celer, & rarus, qui sequuntur vehementem pulsum. Eadem ratione facultas languida habebit pulsus suos familiares: videlicet paruum, tardum, & crebrum seu frequentem. Ita & moderata facultas moderatos pulsus habebit.

Instrumenti pulsus.

Sic dicendum de instrumento, id est, arteria, quæ habet suos pulsus essentiales, Vt molle instrumentum habet mollem pulsum; durum instrumentum, durum pulsum; mediocre instrumētum, mediocrem pulsum: vt dici possint ad conuertentiam. Habet autem non solum essentiales pulsus, sed etiā familiares: itaque instrumentum molle habebit magnum, celerem, & rarum: Instrumentum durum, habebit familiares, paruum, tardum, & crebrum. Ita instrumentum moderatum, modaratos habebit.

Vsus seu vtilitas pulsationis, quos pulsus hēat familiares.

Vsus tamen, quoniam indeterminatus ac varius est & multiplex; hebebit varios pulsus, familiares tamen, non proprios; nisi vsus complicetur, cum facultate, vel instrumento: ex se vero non habet proprios, sed habebit aliquos familiares magis, quibus commodius satisfacere possit vsui, seu refrigerio caloris. Eget ergo calor cordis refrigerio; quia auctus est; at potest augeri, vel secundum naturam, vel præter naturam: vterque calor facit vsum auctum: vt, si abundet secundum naturam, egeat magna dilatatione, non tamen magna cōtrictione: si autem abundet calor præter naturam, egeat magna dilatatione, & magna constrictione, pro refrigeratione aucti caloris, & pro excernendis cineribus suffocātibus calorem; & tunc pulsus, qui solet satisfacere vsui aucto, erit magnus: &, si vsus erit magis auctus, erit magnus, celer & creber, vt intensius per hos pulsus possit calor auctus refrigerari: id enim quod non potest magnitudine refrigerari, sola supplet celeritas; & quod nō potest celeritas, supplet crebritas; vt minori quiete moueatur arteria. At si calor præter naturam auctus fuerit, & sit putridus: quia tunc dupliciter est auctus, ex propria intensione, secundo ex cinerum calidorum multiplicatione, ob id eget maiori refrigerio: & hinc erit pulsus magnus, celer, & creber, seu frequens, non solum circa dilatationem, sed etiam penes constrictionem: & hoc cum distinctione: nam si vsus fuerit auctus cum virtutis robore, tunc erit magis familiaris pulsus magnus; si vero sit cum virtutis imbecillitate, vt in conualescentibus accidit, tunc celeritas erit magis familiaris. Sic si vsus imminutus sit: habebit contrarios pulsus familiares, vt est paruus, tardus, & rarus. Ita dicatis de vsu mediocri: obtinebit enim pulsus medios inter magnum & paruum, inter celerem & tardum, inter cerebrum & rarum. Et hoc quoad simplices caussas generantes.

Complicatio facultatis cū vsu quos faciat pulsus.

Si tamen hæ primariæ caussæ duæ vel tres complicentur, pulsus facient diuersos. Et primo, si facultas complicetur cum vsu, tales pulsus facit, vel enim facultas est vehemens, & vsus est auctus: & tunc fiunt pulsus vehementes, magni, celeres, & crebri. Quod si vsus in maiori excessu fuerit, vt calor in corde sit valde auctus cum forti virtute; fiunt pulsus vehementiores, maiores, celeriores, & crebriores: vel vehementissimi, maximi, celerrimi, & creberrimi.

A

Si facultas sit languida, & vsus diminutus; fiunt pulsus languidi, parui, tardi, & crebri. At si diminutio vsus fuerit multa: fiunt pulsus languidissimi, minimi, intermittentes, & deficientes.

Si facultas fuerit vehemens, & vsus diminutus: pulsus erunt moderati, & vehementes, tardiores, & rari.

Si facultas fuerit languida, & vsus auctus: erunt pulsus moderati, debiles, seu languidi, & moderate crebri: quia vsus est auctus. Quod si magis imminuatur vsus: erunt pulsus debiles, parui, tardi, & creberrimi.

B

Complicatio instrumenti cū vsu, quos pariat pulsus.

Quod si instrumentum cum vsu complicatur: si quidem instrumentum molle fuerit, & vsus auctus, erunt pulsus molles: quia vsus non habet sibi proprios, sed familiares pulsus: erunt ob id magni, celeres, & crebri. Si facultas simul fuerit moderata, & vsus auctus moderate, erunt moderati pulsus.

Si fuerit instrumētum durum, & vsus diminutus: pulsus erunt duri, parui, tardi, & crebri; si paruus fuerit recessus vsus, instrumenti; at si impar, vel valde remissus vsus, erunt duri, minores, cerebriores, tardiores.

Si instrumentum molle, & vsus sit diminutus: pulsus erunt molles, tardi, & rari. Quod si mollities superet, erunt maiores, seu moderati in magnitudine: quia ex vsu diminuto, & instrumento molli, resultat quædam moderantia: si vero vsus magis diminutus sit, quam facultas, erunt minores.

C

Si instrumentum durum, & vsus auctus pulsus erunt duri, & quia durities resistit distensioni, non erunt ita magni; ideo erunt pulsus minores, celerrimi, creberrimi: quod si vsus magis excedit duritiem, erunt moderati in magnitudine, celeres, & crebri: quia durities non resistit celeritati, & crebritati.

Pulsus complicationis instrumenti cum facultate.

Coniunguntur etiam multoties facultas & instrumentum: si ergo facultas sit robusta vel vehemens, & instrumentum molle: tunc pulsus erunt maiores, tardiores, & rariores.

Si facultas fuerit robusta, & instrumētum durum in excessu modico; pulsus erunt moderati in duritie: quod si durities præualeat; erunt pulsus parui, celeres, & crebri.

Si facultas imbecillis, & instrumentum molle; pulsus erunt moderate molles, in paruo excessu; in magno vero excessu erunt parui, tardi, & crebri.

Si denique imbecillis fuerit facultas, & durum extiterit instrumentum: tunc sane pulsus fient tardi, crebri, parui.

D

Pulsus orti e complicatione facultatis, vsus, & instrumenti.

Aliquando vero omnes caussæ primariæ connectuntur, nempe facultas, cum vsu, & instrumento: quas combinationes secundum rationem poteritis adinuenire. Si minus: videatis Struthium, Rhoganum & alios.

Sed vt melius has differentias calleatis: notandæ erunt aliquæ regulæ, quibus facilime combinationes has poteritis adinuenire. Prima est, quod durities arteriæ resistit magnitudini: eo quia arteria dura distendi non potest: non tamen durities resistit celeritati, & crebritati. Vnde licet arteria sit dura, nihilominus pulsus potest esse celer, & creber, quatenus cito mutat locum.

Secunda regula est, quod tres caussæ primariæ ita firmam habent inter se connexionem, vt vna, aut duabus variatis, varietur tertia: cū hoc tamen, quod si duæ sint affectæ præter naturam, non tamen in excessu, (verbi gratia instrumentum & vsus excedant a naturali statu parum, facultas vero bene se habeat,

id est,

id est, non sit affecta præter naturam) tunc duæ illæ caussæ, instrumentum nempe & vsus, non possunt labefactare illam facultatem: caussarum namque vis magis æstimari debet, quam numerus: non enim sem per pauciores a pluribus vincuntur: sed interdum vna, quæ potens est, magis agit, ac plus potest, quam duæ, quæ imbecilles existunt. Si instrumentum & vsus sint in excessu: de necessitate facultatem labefactant, idest, variant a naturali, vt si v. g. vsus sit auctus, instrumentum molle in excessu; ipsam virtutem variant, quamuis ipsa virtus sit mediocris, & non in excessu; faciunt igitur illæ duæ caussæ, ac si essent in excessu. Ita dicatis de alijs caussis. Aduertendum autem, summos ac maximos excessus, non duas tãtum, sed omnes caussas immutare.

Tertia regula est, quod si pulsus paruus sit de necessitate, huius sane caussam nullam efficaciorem esse arbitrabimur, quam propriam facultatis imbecillitatem: quãuis interdum ob reliquarum caussarum summum recessum minimus contingat pulsus.

Quarta regula est, quod pulsus celer, & creber semper arguunt vsum auctum; imo nunquam fieret crebritas, si vsui seu necessitati satisfaceret magnitudo; Si ergo magnitudo non satisfaciat, insurgit celeritas: quod si non sufficiat celeritas, insurgit crebritas. At si vsus intensissimus sit, pro illius ratione adaugetur in his excessus.

CAPVT XIIII.

De caussis præcipuorum pulsuum simplicium.

DEinceps de nonnullorum præcipuorũ pulsuum, ac primum de simplicium caussis coniunctis, nec non de concaussis agemus.

Pulsuum αἰτία & συναίτια. Pulsuum caussæ coniunctæ seu Synecticæ sunt, facultas, vsus, & instrumentum: quamuis aliquando sit vna istarum, aliquando duæ, aliquando omnes tres, & hoc, quando a mediocritate pulsus recesserit. Habent etiam alias concaussas: quæ quinque sunt: & in idem veniunt cum coniunctis caussis, sed secundario motui aliquid præstant, idest, commoditatem: & sunt Crassitudo corporis, Gracilitas, Locus circa arteriam vacuus, Grauitas superadiacentium corporum, & Formationis proprietas.

Magni igitur pulsus caussæ coniunctæ sunt, fortitudo virtutis, obedientia instrumenti, id est, mollities, & vsus auctus. Fortitudo inquam virtutis, quæ possit dilatare. Arteria mollis quæ consentire: vsus auctus, seu necessitas euentandi, quæ a calore aucto est, quæ possit cogere facultatem & instrumentum. Hinc est, quod eleuatur pulsus magnus secundum omnes dimensiones: & tunc dicitur magnus simpliciter. Quando vero attollitur secundum longitudinem tantum, vel latitudinem, vel profunditatem tantum: dicitur magnus secundum quid. Ad hunc pulsum magnum constituendum, non omnes tres caussæ simul de necessitate concurrunt, sed aliquæ.

Parui. Parui pulsus caussa est debilitas virtutis, inobedientia instrumenti, id est, durities, & vsus diminutus, quia pauco calore est. Verum caussa prima paruitatis est virtutis debilitas: aliquando tamen fit paruitas propter duritiem instrumenti, & vsum diminutum.

Longi. Quod si fuerit pulsus longus, qui videtur excurrere vltra quatuor digitos: caussæ erunt facultas languida, non potens mouere secundum latum & altum, vt motus murium in sacco aliquo stricto, cum non possint secundum latum & altum moueri, mouentur secundum longum. Fit etiam longitudo ob inobedientiam instrumenti, quod nequeat ampliari secundum latum & amplum, sed tantum secundum longum. Præterea ex concaussis erunt corporis gracilitas, vel propria formatio ipsius arteriæ, vt ita apta fit moueri secundum longum. Solet enim excitari ab extrinseco, idest, a macie, vel cutis tensione, & duritie carnis, quæ non sinunt dilatari arteriam secundum latum & amplum, sed tantum secundum longum.

Breuis. Breuis vero pulsus, qui sola breuitate a naturali deficit, caussa est debilitas ipsius virtutis: & concaussa est arteriæ formatio naturalis, qua disponitur arteria, vt motu quodam breui moueatur: vel aliquando contingit propter corporis crassitiem, quæ occultat longitudinem, vt in corpore carnoso.

Lati. Lati pulsus caussæ sunt facultas non maxime languida, sed parum languida: & mollities arteriæ, qua disponitur moueri arteria secundum latum, non secundum longum. Concaussæ sunt locus amplus, & vacuus ipsius arteriæ, vt pars superior arteriæ suo pondere cadat super inferiorem, & faciat ictum secundum latum. Alia caussa est carnositas carpi, grauans, & superstans arteriæ. Sic etiam quando est rugosa, vt in senibus, & in his qui euacuationem plurimam passi sunt; aut quia humore est madefacta, vt in hydropicis.

Stricti. Stricti seu gracilis pulsus sunt caussæ, debilitas facultatis, durities instrumenti. Concaussæ vero gracilitas corporis, siccitas cutis; adeo, vt si omnes istæ caussæ concurrant, fiat pulsus valde gracilis, ad instar cordæ alicuius instrumenti, vel ad instar fili tenuis: cum languida facultas arteriam duram distendere nequeat in altum & latum. Et huic haud dissimilis hecticam febrem patientium pulsus videtur.

Alti. Alti pulsus caussæ sunt, facultas robusta, seu mediocriter robusta, vsus adeo, vt facultas irritata ab vsu aucto moueat ad partem superiorem, non tamen secundum latũ & longum: quia hic motus in altum est ei proprius, & facilior. Concaussa vero est locus strictus arteriæ, secundum latum & longum: nam si non esset locus strictus, ex vsu aucto, & virtute aliqualiter forti, fieret magnus pulsus, quia arteria ob loci commoditatem ad omnes dimensiones moueretur.

Humilis. Profundi seu humilis pulsus caussa est, facultas imbecillis. Concaussa est corporis crassities, quia adeps, & caro profundant arteriam, ipsamque comprimũt, & deprimunt: quæ ob id parum sursum attollitur. Verum debilitas hæc facultatis, vel est per veram resolutionem, & est propter carentiam spirituum; vel est per aggrauationem, vt in principijs accessionum, vbi pulsus profundi & submersi apparent.

Celeris. Celeris, seu velocis, seu concitati pulsus caussæ sunt, virtus mediocriter fortis, vsus auctus, & instrumentum obediens, & tunc fit, quod pulsus, non potens satisfacere necessitati auctæ, per magnam eleuationem, satisfacit per velocitatem. Ita quando non potest velocitas satisfacere necessitati auctæ; quia virtus est languida, supplet pro tunc crebritas, id est, parum quiescit arteria. Quod si facultas debilis fit, & vsus auctus; velocior erit pulsus: vel velocissimus, quatenus enim non potest magnificari, velocitat.

Tardi. Tardi pulsus caussæ sunt, vel languida facultas, vel vsus imminutus, vel instrumentum durum, vel aliquæ simul.

Crebri. Crebri, frequentis, seu spissi pulsus caussæ sunt, vsus auctus, vel cum debilitate virtutis, vel cum duro instrumento. Vnde, ratione debilitatis virtutis, non potest magnificari; ratione duritiei, non potest eleuari. Vnde, quando deficit magnitudo propter debilitatem virtutis, insurgit celeritas. Quod si maior necessitas sit, pulsus durus fiet creber. Vnde debilitas virtutis cum vsu aucto caussa est, quæ non potest magnificare, neque velocitare: & ob id crebricat.

Rari. Rari pulsus caussæ sunt, fortitudo virtutis, cum vsu diminuto, vel cum mollitie arteriæ. Etenim cum non adsit necessitas euentandi; idest, non sit vsus auctus: tunc facultas magnam interponit quietem, inter vnum

unum motum & alium, & ob id fit rarus pulsus. Pro magnitudine enim virtutis, debebat magnificari: & non potest, per accidens: quia vsus non vrget, ob id longam facit quietem; quia necessitas euitandi pauca est. Vnde virtuti difficilius est crebrare, seu frequentare, quam rarescere: quia breuiori tempore moueri, & quiescere, difficilius est, quam raro moueri, idest, longo tempore quiescere.

Vehementis. Vehementis, seu fortis pulsus caussa est robur virtutis, quæ fortiter impellit digitos: siue hæc sit fortis fortitudine naturali, ex bono temperamento, siue fortitudine accidentali, vt in iratis apparet, in quibus fortior & vehementior apparet pulsus. At vehementia vera, & naturalis pulsus, est a robore facultatis naturali.

Languidi. Languidi seu debilis pulsus caussa est, virtutis vitalis, seu caloris naturalis debilitas, siue sit debilitas naturalis, in his qui malo temperaméto præditi sunt, siue accidentalis & morbosa, ab animi accidentibus, resoluentibus virtutem: vt etiam a vigilijs, ieiunijs, exercitijs immodicis, & omnibus alijs caussis, quæ resoluere possunt calorem, & spiritum. Siue enim calor naturalis suffocetur, siue resoluatur, semper apparebit pulsus debilis, & languidus. Sed quando languidus pulsus est per suffocationem, apparenter dicitur languidus: quando vero languidus est per resolutionem, existenter.

Mollis. Mollis pulsus caussæ sunt, mollities arteriæ naturalis, vel accidentalis, quæ excitatur ex cibis humidis, ex ægritudine aliqua humida, vt est hydrops: vel a balneo mollis redditur pulsus.

Duri. Duri pulsus caussæ sunt, durities arteriæ, quæ (primo de diff. feb. 7.) tripliciter euenire potest, vel propter tensionem, ab aliqua inflammatione contrahente, vel ob frigiditatem compensantem, vel ob siccitatem excitatam calore, & humidi deperditione; vt in hecticis, vel ab aliqua caussa conuellente, vel spasmante.

Turgidi. Turgidi postremo pulsus caussæ sunt formatio arteriæ gibbosa, corporis crassities, atque necessitas siue vsus auctus.

CAPVT XV.

De caussis pulsuum relatiuorum & primum ordinati, ac inordinati, æqualis & inæqualis.

CVm inter respectiuas differentias pulsuum ponantur ordinatus & inordinatus: Caussa horum erat caussarum principalium stabilitas, vel instabilitas. Nam si caussæ fuerint fixæ, & stabiles, vt non permutentur, fiet pulsus ordinatus: si vero fuerint instabiles, & mutabiles, seu non fixæ, fiet pulsus inordinatus.

Aequalis pulsus caussa est fortitudo virtutis, obedientia instrumenti, & vsus, seu necessitas moderata. Quod si varietur vsus, vel instrumentum, vel facultas, inæqualis dicetur.

Aequalis & Inæqualis. Aequalis simpliciter caussa est æqualitas seu moderantia caussarum principalium, seu primariarum, idest, facultatis, vsus, & instrumenti.

Aequalis vero secundum quid caussa est æqualitas aliqua, seu moderantia ex illis tribus: virtutis videlicet, vel arteriæ, vel vsus.

Inæqualis simpliciter caussa est inæqualitas, seu diuersitas omnium caussarum principalium.

Inæqualis vero secundum quid caussa est diuersitas & variatio alicuius caussæ, videlicet facultatis, & instrumenti: non tamen variatio ipsius vsus. Ratio ex Galeno 1. de causs. puls. cap. 1. quia inæqualitas, quam facit vsus, si aliquando fiat, non est sensibilis medico: quia vsus non potest ita subito variari, vt sensibilis fiat medico. Quod si dicatis; nonne ab vsu fiunt pulsus naturales, & æquales; ergo & inæquales? Dico, quod fiant inæquales, non tamen sentiantur: vel dicunt aliqui, quod non fiant pulsus inæquales, sed potius diuersi.

CAPVT XVI.

De caussis inæqualitatis singularis in vna parte arteriæ.

QVoniam inæqualitas duplex erat, Singularis, & Collectiua: primo incipiamus a Singulari. Quamuis aliqui a collectiua incipiant, tanquam a notiori non singulari, tanquam a simpliciori. Singularis duplex est: in vna parte arteriæ, seu sub vno digito, & in pluribus partibus arteriæ, seu sub pluribus digitis. Inæqualitas sub vno digito tres habet differentias: intermittentem scilicet in vno pulsu, quando motus quiete media interrũpitur, sin parem citatum, quando motus est continuus, & tamen cóstat ex partibus diuersæ celeritatis & tarditatis tum e contra dicrotum, seu bis pulsantem, quando pulsus fit motu redeunte in vna pulsatione. Hæ differentiæ difficilis sunt cognitionis. Caussæ vero horum pulsuum in genere sunt, facultas vitiata, vel grauata, vel soluta, vel distracta: & instrumentum ineptum ad motum, vel quia plenum, vel obstructum, vel compressum. Quæ eædem caussæ, sunt etiam, caussæ inæqualitatis collectiuæ: quamuis exterior sit inæqualitas singularis, quam collectiua: quia in vnica solum actione plura reperiũtur vitia; in collectiua vero vitia sunt in pluribus pulsationibus: vnde dici solet quod claudicatio assidua deterior sit interpolata: Verum singularis inæqualitas semper habet vsum vrgentem, nisi enim vsus vrgeret, facultas, multitudine humorum onerata, vel obstructione impedita, aut compressione obsessa, aut ex resolutione languida, nunquam conaretur mouere post quietem.

Caussæ pulsus in singulariter inæqualis eadẽ arteriæ parte.

Pulsus ergo intermittentis in vna pulsatione caussæ sunt, debilitas virtutis: libro secundo de caussis pulsuum, capite tertio: quæ virtus, mouens arteriam, cum sit debilis, laxatur & fatigatur: ideo quiescit per tempus, & rursus tentat mouere: vnde inæqualis redditur pulsus in raritate. Caussa etiam est instrumentum ineptum, quoquo modo ineptum reddatur: vel quia plenum, vel quia obstructum, vel quia compressum: nam si est plenum, tentat natura expellere id, quod molestum est: replendo enim molestat, ideo in illa expulsione immoratur longa quiete; & ob id mouet tarde: sed quia maxima est plenitudo, diu moueri non potest: ideoque quiescit, rursusque incipit moueri. Quod si quietes sint longiores, a facultate penitus imbecilla, tunc caussa erit inæquale cordis temperamentum.

Intermittentis pulsus caussæ.

Imparis citati. Imparis citati pulsus, qui in vno motu continuo, quique non eadem velocitate mouetur, (namque aliquando in principio tardus, in fine celer, vel e contra) eædem sunt caussæ, quæ erant pulsus intermittentis, at leuiores caussæ sunt in impare citato, fortiores, & deteriores in intermittentẽ, quia grauius est, interrumpi motus, quam alterari, & diuersimode celerẽ fieri. Vnde impar citatus magis potentem habet virtutem quam intermittentes, & ideo impar citatus pendet de necessitate a facultate debili per aggrauationem: quæ, tentans expellere id, quod molestum est, facit pulsus celeres; & quia in illa expulsione laxatur, facit pulsus in fine tardos; non tamen quiescit. Illa autem celeritas est cum aliquali magnitudine: vnde hæc differentia pulsus cognoscitur in magno pulsu: in paruo enim pulsu iudicari non possunt variæ motus differentiæ. Cum ergo fiat a facultate debili per aggrauationem: maxime aggrauabitur obstructione, seu repletione, & compressione.

Dicroti. Dicroti, seu bis ferientis pulsus, (qui, cum mouetur, in media distensione retrahitur, & rursus iterum mouetur in vnica pulsatione) caussa est cordis intem-

intemperies. Per cordis autem intemperiem intelligo facultatem vitiatam & inæqualem redditam: ab vsu vero facultas reddita vitiata, motum inceptum perficere non potest: sed a contraria caussa vrgente, in medio itinere cogitur cōtrarium motum efficere.

Quomodo eadem pulsatione cor dupliciter moueatur.

Sed vt intelligatur, quomodo intemperies cordis possit facere in vna pulsatione duplicem motum contrarium, notandum, quod cor habeat partes dextras, & sinistras: hinc accidit vt partes dextræ sint calidæ & mundæ, sinistræ vero sint frigidæ & vaporibus malis plenæ: natura ergo sagax facit dilatationem ad refrigerandum partes calidas, postea facit contractionem ad expellendum vapores: ex qua contentione & altercatione, cum arteria dilatatur refrigerationis gratia, interim vrgente necessitate expellendi fuligines retrahitur, vt illis satisfaciat, antequam eleuationem suam naturalem perficiat, inde iterum ex necessitate refrigerandi cogitur facultas ineptam distensionem complere.

Non prætermittendum tamen, quod alijs modis possit cor intemperari: videlicet quando partes aliquæ calidæ, aliquæ frigidæ, & calidæ existunt: tunc enim in eo calidæ faciunt pulsus magnos, celeres, & crebros: frigidæ vero paruos, tardos, & raros, & tunc fit pulsus inæqualis, aliquando in vno pulsu, aliquando in pluribus pulsationibus; & pro vincentis qualitatis ratione pulsus redditur inæqualis: quod si vna pars nō vincat aliam, fiet pulsus inæqualis anonymi, id est, sine nomine.

Aliquando tamen intemperatur cor intemperie calida, & humores in ventriculis cordis sunt frigidi: & tunc fiunt pulsus inæquales, & mites, vt in pestilentialibus hecticis, ex tertio de præsag. ex pulsi. cap. 3. Quod si humores sint calidi, & cor frigidum; tunc potest fieri inæqualitas & singularis, & collectitia.

CAPVT XVII.

De caussis inæqualitatis singularis, in diuersis partibus arteriæ.

Caussæ pulsuum inequaliū motu continuo.

Altera inæqualitas est in diuersis partibus arteriæ. Hæc inequalitas habet diuersas differētias: alia enim inæqualitas est cum motu continuo, vt sentiatur sub duobus, vel tribus, vel quatuor digitis contiguis, & huiusmodi pulsus sunt myuri, qui dicuntur inæquales æqualiter. Horum myurorum pulsuum caussæ sunt, debilitas facultatis vitalis per resolutionem, vnde cum facultas sit languida per essentiam, non potest æqualiter mouere mobile, ideo, cum est prope cor, aliquantulum fortiter & velociter mouet; & quanto magis recedit a corde, eo debilius, & tardius mouet; vt tandem ad immobilitatem perueniat, tunc fit myurus deficiens. Fit etiam aliquando myurus reciprocus: quando non ita languida est facultas, sed potius aggrauate, vt iterum assurgat in maiorem vel æqualem eleuationē. Alia etiam concaussa est: nimirum gracilitas arteriæ, & mollities: vnde dispari eleuatione eleuatur arteria: quia vna pars arteriæ magis mollis, secunda minus, tertia minus, quarta minus: & semper quæ minus mollis est, non ita potest eleuari.

Et interrupto.

Alia denique inæqualitas est cum motu intercisso, & proinde huiusmodi pulsus dicuntur inæquales inæqualiter, facti motu quodam intercisso: qui speciatim eminuli & prominuli dicuntur, vel eminentes & prominentes, quoniam in medio eleuantur in prima parte, & vltima deprimuntur. Caussa horum est facultatis imbecillitas. Et quoniam imbecillitas varia esse potest: ob id etiam diuersi fiunt pulsus eminuli & prominuli. Cum ergo imbecillis sit, non potest mouere omnes arteriæ partes, sed in aliquibus magis mouet, in aliquibus vero, minus dispositis ad motum, non mouet, seu parum mouet. Hoc autem potest prouenire ex tenuitate & leuitate cutis: quando in aliqua parte arteriæ nulla, vel admodum pauca est caro superstans. Alia vero caussa est siccitas, & humiditas arteriæ, in diuersis partibus, vt sit prima & vltima parte sicca, & media humida, in partibus siccis occultatur, in media vero, quia est humida, motus sentitur. Secunda caussa est naturalis situs arteriæ, vt in extremis partibus sit depressa & profundata, in medio sit eleuata.

CAPVT XVIII.

De caussis inæqualitatis collectitiæ.

Caussæ pulsuum collectiuæ inequalium.

Inæqualitatis systematicæ, seu collectiuæ caussæ sunt, ineptitudo instrumenti, & debilitas facultatis non tamen vsus, vt dictum est: quia, etsi vsus immutetur, non facit tamen sensibilem inæqualitatem; ex secundo de caussis pulsuum cap. 1. quod & nos supra diximus, loquentes de inæqualitate singulari. Requiritur ergo pro caussa, instrumentum ineptum, & facultas imbecillis, vel vtrumque simul.

Ineptitudinis instrumēti tres caussæ.

Sed quot modis variari potest instrumentum, vt inæqualitatem hanc pariat? Dico, tripliciter reddi ineptum instrumentum, vel per compressionē, quando sunt duo corpora, quorum vnum premit & adstringit alterum: vel per obstructionem; vel per repletionem. Ratio est ex eo: quia omne quod mouetur, in loco mouetur. Cum autem arteria sit corpus; ergo mouebitur in loco. Quare potest accidere, vt locus, in quo mouetur arteria, sit impeditus ab aliquo comprimente arteriam, vel obstruente, vel replente, vt non bene possit dilatari: & ideo insurgit facultas, vt remoueat illud impedimentum, & facit quosdam ictus fortes: inde laxatur facultas ob laborem factum, & desistit seu quiescit; & postea redit ad faciendos alios ictus; & sic fiunt myuri deficientes, & intermittentes pulsus.

1. cōpressio arteriæ.

Sed quæ est caussa compressionis seu constrictionis arteriæ? Arteria sane comprimitur aliquo tumore præter naturam, siue sit inflammatio, scirrhus, œdema, seu abscessus, vel alia caussa similis inflammationi, vt est plenitudo venarum comprimentium arterias: quæ caussæ non sinūt dilatari ipsam arteriam: &, cum necessaria sit dilatatio, facultas insurgit ad expellendum id, quod molestat, & facit aliquos ictus diuersos, vel quiescit.

2. obstructio arteriæ.

Aliquando impeditur arteria obstructione: cuius caussa est viscidus, & crudus humor arterijs impactus, maxime si orificis arteriæ inhæreat, & eo magis, si arteriæ propinquiores cordi fuerint, vt hinc fiat pugna inter facultatem & caussam vitiantem, quia spiritus non est liber in suis operationibus, & ideo redditur pulsus inæqualis. Vnde, si facultas inde expellat humores per secessum, per cutim, seu per alias partes & vias: tunc pulsus redditur bonus, & æqualis. Quod si facultas languida fuerit, vt non possit expellere & illos humores: tūc pulsus hic erit malus, & cum maximo periculo; vt omnes quasi patientes hunc pulsum moriantur.

3. Repletio arteriæ.

Impeditur quandoque arteria repletione: quæ repletio si fuerit in venis, tunc venæ plenæ arterias comprimunt, & sequitur inæqualitas per compressionem. Existente ergo repletione, siue secundum venas aggrauantes arterias, siue secundum arterias, insurgit facultas ad expellendum, & in expulsione laxatur, & fit inæqualis. Quod si repletio etiam obstruat; (quia non omne obstruens est replēs; ideoque ponitur pro alia caussa:) tunc solent fieri pulsus intermittentes.

Imbecillitatis facultatis tres caussæ.

Non solum autem inæqualitas hæc fit ratione instrumenti inepti, sed ratione facultatis debilis: secundo de caussis pulsuum cap. primo. Facultas tripliciter

tet potest reddi debilis, vel per aggrauationem, vel per distractionem, vel per irritationem: non tamen per viam resolutionis, vt aliqui dixerunt, quia hæc facit pulsus vniformes: nam facultas seu temperamentum non potest tam cito mutari ex se: & facultas per se debilis, non potest inæqualitatem collectiuam facere in pluribus pulsationibus: etenim cum essentialis sit imbecillitas, semper faciet pulsum vniformem, paruum nempe & debilem, ad vniformitatem facultatis.

1. Aggrauatio.

Debilitatur ergo aliquando facultas per aggrauationem; quando nimio onere, verbi gratia plenitudine, vel cacochymiæ copia oneratur, vt non possit ita onerata incedere: sicut patet in portante onus graue; qui, si incedat, inæqualiter incedit: vel in illo, qui alligatus est secundum vtrosque pedes; non potest enim incedere nisi inæqualiter, antea enim solutus, incedebat ordinarijs gradibus: inde ligatus ægre mouetur & inordinate. Tunc autem fit pulsus interceptus: in quo virtus est valida, & robusta, in se; sed apparet debilis, ratione oneris: ideo cum pulsus sint inæquales, nimirum vehementes, vel inter languidos & vehementes, multæ apparent pulsationes inæquales.

2. Distractio.

Interdum debilitas est per viã distractionis: quando scilicet natura vult satisfacere diuersis necessitatibus. Vnde, sicuti (vt dicunt philosophi) pluribus intentus minor est ad singula sensus; minor enim semper redditur ad omnia: ita facultas intenta ad plures necessitates, minoratur & debilitatur. Et hoc accidit, quando cor secundum aliquas partes est calidum, secundum aliquas frigidum: tunc enim pars calida facit pulsum vehementem, celerem & cerebrum: pars frigida facit pulsum languidum, paruum, rarum, & tardum, ideo, quia natura modo distrahitur ad vnã partem, modo ad aliam; redditur debilis; ad cuius debilitatem fit pulsus inæqualis.

3. Irritatio.

Debilitas tandem fit per irritationem ab aliqua caussa mordente, cogente facultatem extra naturæ limites & instituta operari, vt ex vaporibus malignis, vel humoribus mordentibus; Qui non quantitate, sed qualitate, mordendo, debilitant.

Caussæ reliquorum pulsuum, systematico inæqualium.

Ex his, vt calleatis omnes differentias, quæ continentur sub systematica seu collectiua inæqualitate, (cuiusmodi est myurus, intermittens, intercurrens, & deficiens) a quibus scilicet caussis pendeant; notandæ erunt quædam regulæ.

Et prima est: quod pulsuum inæqualium quidam sunt proprij, arguentes caussam propriam & conuertibilem: quidam sunt communes, nõ arguentes caussam propriam & essentialem, sed communem caussam. Declaro. Proprij pulsus caussam propriam & conuertibilem seu essentialem habentes, sunt myuri, seu decurtati, siue sint deficientes, siue reciproci: omnes enim arguunt caussam propriam, a qua sola fiunt; nempe facultatem languidam, secundum magis & minus. Vnde valet dicere: est myurus deficiẽs, & reciprocus, ergo facultas est languida, & resoluta; quamuis deficiens habeat magis resolutam; reciprocus vero non ita resolutam facultatem.

Alij sunt pulsus communes, seu differentiæ communes, quæ non habent propriam caussam; & possunt fieri non tantum a facultate resoluta; sed ab ineptitudine instrumenti, languidam virtutem reddentis, vt sunt intermittentes, intercurrentes, qui non fiunt ab vna tantum caussa essentiali, sed etiam ab alia, id est, ab instrumento pleno, & tunc isti pulsus erunt magni & vehementes. At si fiant a facultate debili, per resolutionem; pulsus erunt parui & languidi. Vnde non valet dicere: intercurrens est, ergo virtus languida, quia facultas in se est robusta, onere tamen pressa.

Secunda regula est, quod quotiescunque istæ caussæ mutuo coniunguntur, verbi gratia, facultas resoluta, & onus, seu grauitas instrumenti, tunc omne genus inæqualitatis potest fieri, vt vitiatum instrumentum semper vitium in facultate faciat. Quamuis enim ipsa facultas sit valida; facit languidam, non absolute, sed in respectu ad caussas. Et ita quocunque modo facultas vitiata sit, semper instrumentum illis redditur ineptum ad motum, non quod ex se ineptũ sit: nam in hac inæqualitate efficienda, semper opus est virtute languida per oppressionem, & instrumẽto inobediente.

Fit etiam inæqualitas hæc collectiua ab animi passionibus, quæ distrahunt facultatem, quatenus subito contrarijs motibus facultas vitalis agitatur. Vnde Galenus libro de præcognit. ad Posthumum capite sexto, ex cognitione huiusmodi pulsus, cognouit mulierẽ Pyladis amore captam: nempe ex animi passionibus, agitantibus cor, & facientibus pulsum inæqualem inæqualitate collectiua.

CAPVT XIX.

De caussis pulsuum inæqualium compositorum seu complicatorum.

Cõtorti pulsus caussa.

Habitis caussis pulsuum inæqualium simplicium; agendum est modo de caussis inæqualium compositorum. Hæc inæqualitas composita, vel est in situ arteriæ, vel in motu. In situ fit pulsus contortus, id est, magnus cũ duritie, modo sursum, modo deorsum delatus. Caussa huius pulsus est, violenta attractio partium vicinarum arteriæ: quæ partes tenduntur & contrahuntur ab inflammationibus, & tumoribus præter naturam, extendentibus tunicas & cartilagines: & hinc per consensum contrahuntur arteriæ, quia cartilaginosæ sunt. Contortum etiam pulsum facit (dicit Galen. 2. de caussis pulsuum 11.) inæqualis intemperies cordis, modo calida, modo frigida. Retrahere præterea vicinas partes valent, squalida siccitas, & frigus immodicum.

Vndosi.

Alij erant pulsus inæquales compositi secundum motum: qui plures erant: inter quos primus vndosus est, quando vna pars eleuatur, altera deprimitur, ad instar vndarum cum quadam magnitudine. Caussa horum pulsuum triplex est. Prima, est facultas languida per aggrauationem, non per solutionem: ob id in se fortis est. Secunda, est humorum plenitudo, quæ virtuti resistit, vt non possit facultas æqualiter mouere arteriam, sed modo eleuat vnam partem, modo aliam; modo deprimit vnam partem, modo aliam. Tertia caussa, est maxima instrumentorũ mollities, vt non possint æqualiter moueri, vt apparet in corrigijs, in corijs; in quibus si vna pars eleuetur, altera deprimitur. Et hinc pulsus in mulieribus ac hydropicis vt plurimum obseruari solet.

Vermiculantis.

Vermiculantis pulsus caussæ sunt quasi eædem: quia facilis est descensus ab vndoso ad vermiculantem; & a vermiculante ad formicantem, caussa autem in vermiculante, est virtutis debilitas per resolutionem, non per aggrauationem: ideo pulsus fiunt parui & languidi: in vndoso vero magni. Possunt etiam aliæ caussæ excitare vermiculantem: verbi gratia, plenitudo humorum, & mollities instrumenti, vt in vndoso dictum est.

Formicantis. Lib. coll. 4.

Ab ijsdem caussis fit formicans; sed in formicante virtus est magis debilis per resolutionem, quam in vermiculante. Vnde non est verum dictum Auerrhois & aliorum, dicentium, quod necessarius sit transitus a vermiculante ad formicantem; &, quod nunquam fiat formicans, nisi præcesserit vermiculans; quia a pari, nec fiet vermiculans, nisi vndoso præcedente; & tamen constat vermiculantem esse sine vndoso; ita & formicans potest esse sine vermiculante; quando debilis redditur virtus per resolutionem, vt in malignis febribus, ex malignitate maxima, resoluente

uente vires, fit ab initio formicans, non tamen ipsum præcedit vermiculans.

Capeizantis. Caprizans pulsus, qui in vna pulsatione & eleuatione bis ferit, celeriter in principio mouetur, tarde in medio, vt quiescat, & vltimo celeriter. Caussa huius pulsus, est facultas valida, per viam grauaminis debilis reddita; quæ primum impetum velocem facit, & in medio tarde mouetur, imo quiescit ex onere, ex aliqua plenitudine; vltimo impetu facto celeriter mouetur.

Serrini. Serrini pulsus, qui inæqualis & durus est, caussæ sunt, facultas valida, cum vsu aucto, & duritie instrumenti. Cum ergo sit valida virtus, irritatur ab vsu aucto; & quoniam instrumentum est durum, non potest ipsum æqualiter mouere; ob id nunc ferit sub aliquo digito, sub aliquo non; quia aliquæ partes in altum attolluntur a virtute forti, & vsu aucto; aliquæ vero comprimuntur, & paruæ fiunt per duritiem arteriæ. Sed quare durum redditur instrumentum? Quia neruosæ partes inflammatæ sunt, & contractæ: ad quarum contractionē per consensum arteriæ contrahuntur & tenduntur: & hoc accidit præcipue in pleuritide, alijsque membranarum affectibus.

Spasmosi. Spasmosi pulsus caussa, est neruosarum partium contractio seu conuulsio. Etenim propter societatem seu colligantiam neruorum cum arterijs, arteriæ quoque tenduntur; ex eo, quia arteriæ accipiunt fibras a neruis; tum quia ramuli neruorum cum ramulis arteriarum quandam mutuam habent coniunctionem: nam cuilibet arteriæ supra, vel infra, vel ad latus, adhærent nerui, vt in conuulsionibus & epilepsijs apparet. Hic pulsus magnus, tardus, & vehemens est, non in excessu.

Vibrati. Vibrati pulsus triplex est caussa: vsus auctus, instrumentum durum, facultas robusta: quæ cum sit robusta, conatur vsui satisfacere; ob id conatur distendere arterias; & arteria, cum dura sit, nec dilatetur quantum necessarium est; ob id hic pulsus eleuatur in altum; inde ob duritiem deprimitur, cum nō apte arteria distendi possit, vt in magnis inflammationibus, obstructionibus, in spasmis etiam. At concurrit (vt concaussa) inæquale cordis temperamentum, quod auget vibrationem; non tamen vibrationem efficit; quia, vbi humidior & calidior est pars arteriæ, tūc mollior & velocior est pulsus; vbi vero frigidior, pulsus erit durior, minor, & tardior.

Palpitantis. Palpitantis pulsus caussa est, flatuosa cordis & arteriarum repletio, exitum quærens. Et hinc notandum est: quod si cor aliquando a flatu palpitet, non est necessarium etiam arterias palpitare. Quia corde immutato & palpitante, arteriæ non immutantur, imo arteriæ aliquando palpitant, & cor non palpitat; quia vbi vapor & flatus est, ibi palpitationē excitat: si fuerit tantum in arterijs, in illis palpitationem excitabit; si fuerit in corde, in corde etiam palpitationem excitabit, non in arterijs: at si in vtrisque, & in corde, & in arterijs; & cordi, & arterijs aderit palpitatio, & maxime si arteriæ fuerint molles; quod solet apparere in expergiscentibus.

Trementis. Trementis pulsus non est propria caussa: quia non datur pulsus proprie tremens; cum tremor sit cum voluntate. At si arterijs aliqualis tremor insit, illud non est ratione sui, quia non sunt voluntarij motus instrumenta. Inest autem & illis tremor, ratione neruorum affectorum, communicantium arterijs, vt apparet in febribus malignis, in quibus tremor excitatur a vapore mordaci.

Hectici. Hectici pulsus caussa, est læsio aliqua fixa in partibus solidis existens, vt virtus debilitetur, vt est marasmus, pulmonis vlcus, empyema, ob id semper sui similis efficitur pulsus, inæqualitatem obseruans.

Strepentis. Strepentis pulsus caussæ, sunt durities arteriæ, facultas valida, & spatium arteriæ aere plenum: ob id fit strepitus, & sonus, hæc enim requiruntur ad sonum faciendum, vt apparet in tympano, necessaria enim est virtus fortis percutientis; necessaria est durities instrumenti percussi, necessarius est aer inclusus, vt est in tympano, pro receptione soni.

CAPVT XX.

De caussis pulsuum cum rhythmo & sine rhythmo.

RHytmus nihil aliud est, nisi comparatio & proportio temporis dilatationis ad tempus constrictionis: quæ proportio est vel in celeritate, vel in tarditate dilatationis & constrictionis. Pulsus autem rhythmicus duplex est: quidam par & æqualis: quidam vero impar & inæqualis.

Caussæ pulsus rhythmici cum paris. Rhytmicus par seu æqualis, reperitur in corporibus temperatis, in quibus celeritas & tarditas in dilatatione & constrictione sunt eiusdem conditionis & æqualitatis, nempe moderatæ, & naturales; quia æqualitas est refrigerationis, & æqualitas transmissionis vaporum. Et quia in corporibus temperatis moderatus est calor; moderata eget dilatatione: & quia moderata est generatio vaporum: ob id constrictio, qua expelluntur vapores, est moderata.

Tū imparis. Rhythmicus impar & inæqualis, obseruat imparem illam proportionem & æqualitatem. Et hoc accidit in corporibus intemperatis, naturaliter, & præter naturam: nam contingit, vt dilatatio sit magis celer, quam constrictio, vel e contra, vel vt alijs modis varientur: quemadmodum in tractatu de differentijs dictum est. Quod si dilatatio magis celer sit, quam constrictio, caussa est maior necessitas euentandi, id est, maior caliditas, quam necessitas expellendi fuligines & vapores adustos, vt in ephemera febre videtur. Si vero magis celer sit constrictio, quam dilatatio: caussa est maior copia vaporum expellendorum, excitantium facultatem ad expellendum, vt in febribus putridis apparet. Si tandem par ratio sit dilatationis & constrictionis, in excessu tamen erit, id est, ex aucto calore, & multiplicatis vaporibus: & fiet tunc pulsus rhythmicus immoderatus in celeritate dilatationis & constrictionis.

Arythmorū pulsuū caussæ. Pulsus non exacte proportionatus: siquidem obseruet proportionem ætatis propinquæ, vt pueritiæ cum iuuentute, dicitur pararythmus: & huius caussa est, variatio parua caussarum primariarum seu synecticarum. Si vero obseruet proportionem distantis ætatis, vt pueritiæ cū senectute, dicitur heterorythmus: & hic iniquius virium arguit, seu maius, in caussis primarijs. Si tandem nullam proportionem seruet pulsus, id est, non habeat proportionem cum aliqua ætate, dicitur ecrythmus: & hic maximum vitium in caussis primarijs arguit.

CAPVT XXI.

De caussis secundarijs naturalibus, pulsum alterantibus & mutantibus, quæ sunt, sexus, ætates, & temperamenta.

CAussæ pulsus secundariæ, alterantes, & non generantes pulsum, erant res non naturales, naturales, & præter naturam. Quoad naturales; hæ petuntur a sexu, ætate, & temperamento.

Sexus qualiter pulsum immutet.

Virorū pulsus maior & vehemētior quam mulierum. PVlsus sexus, vel est Virorum, vel Mulierum. Virorum pulsus semper est maior & vehementior, & moderatior: mulierum vero pulsus celer & creber, cæteris paribus, idest, dummodo in omnibus requisitis obseruetur paritas; verbi gratia, mulier operetur vt mulier, sedendo, & quiescendo; vir operetur vt vir, laborando; non e contra: secundo, sint in eo-

dem

dem regione nati, vel habitantes; tertio, sint eiusdem ætatis, quarto, sint eiusdem temperamenti, verbi gratia, sanguinei, pituitosi, vel melancholici.

Caussa.

Sed quæ est caussa, quod vehementiores & maiores sint pulsus virorum, quam mulierum? Caussa equidem est, quia vir calidior & robustior est muliere. Secundo, quia vir membra & arterias ampliores habet, vt clarior & liberior fiat motus, imo maior fiat eleuatio arteriæ: in fœminis vero, quia angusta spatia arteriarum habent, pituita & adipe occupata, non potest fieri hæc eleuatio. Tertio, quia viri laboribus dediti cum sint, calorem semper augent, mulieres in otio degunt. Quarto, quia viri habent arterias vacuas a superfluitatibus, mulieres non; imo præ abundantia excrementi, & quia corpus magis densum habent; naturalem habent expurgationem singulo quoque mense. Ob id, cum fœminæ habeant appositas caussas cum viris, non possunt habere pulsus magnos, & vehementes, vt viri, sed minores. Cum autem minoribus pulsibus vsui satisfacere non possint, ob id supplet celeritas illum defectum, & crebritas; vnde pulsus mulierum apparet celer & creber.

De pulsibus ætatum.

Pulsus puerorum.

PVerorum pulsus magni sunt, mediocriter vehementes, celerrimi, creberrimi. Ad edendum enim pulsum magnum tria sunt necessaria; vsus auctus, instrumentum molle, & facultas robusta: quæ tria in pueris inueniuntur, ob id pulsus fiunt magni. Sunt tamen simul celerrimi, & creberrimi: quia non sufficit illa magnitudo, & eleuatio arteriæ, ad refrigerandum: quia ipsorum arteria est parua; ob id parum dilatatur, compensant itaque magnitudinem celeritate, & crebritate. In vehementia autem sunt moderati, quia, etsi radicaliter virtus sit vehementissima; tamen quoniam calor obrutus est multo humido; ob id eius est opus moderatū, hinc est, quod pulsus moderati, non vehementes sint.

Senum.

Senum pulsus sunt parui: languidi, tardissimi, & rarissimi a contrarijs caussis: quia debilis est calor: ob id vsus diminutus, facultas imbecilla, & instrumētum durum. At diceris: senum pulsus magni sunt, ex magnitudine arteriæ. Dico: quod, quamuis appareant magni ex magnitudine arteriæ, non tamen dicendi sunt proprie magni: quia non habent magnam distensionem, quæ est ex vehementi & forti facultate.

Iuuenum.

Iuuenum pulsus sunt maximi, vehementes, & celeres: quia robusta est facultas, & vsus auctus, vigente calore innato magis actuato, imo abundant in calore acquisititio.

Aetatis consistentis.

Mediæ ætatis, seu consistentis pulsus medij sunt, quatenus vel accedunt ad iuuentutem, vel ad senectutem; ob id habent pulsum similem ætati vicinæ.

De pulsibus temperamentorum.

Pulsus temperamenti calidi.

PVlsus temperamentorum, pro varietate eorum varij quoque sunt. Calidum enim temperamentum maiores, & celeriores, & crebriores habet pulsus: quia vsus est auctus: & vsui aucto familiares magis sunt magnus, celer, & creber: ob id idem pulsus temperamentum calidum sequuntur. Non tamē habet hoc temperamentum necessario pulsus vehementes: quia immoderata caliditas deijcit seu debilitat virtutem.

Frigidi.

Temperamenti frigidi pulsus, contrarij sunt pulsibus temperamenti calidi.

Sicci.

Temperamenta humida & sicca, facultatem, & instrumentum variant: licet vsum non immutent; ideo siccum temperamentum pulsum maiorem, durum, & rarum, paulo vehementiorem facit, vti maxime in corporibus gracilibus naturaliter, non præter naturam, apparet: præter naturam enim corpora gracilia sunt ex inedia, vel morbo aliquo facta; quæ non habent pulsus maiores: sed corpora gracilia naturaliter maiorem habent pulsum, quia spatia sunt lata, per quæ arteria mouetur, & calor est multus: inde videmus in gracilibus pulsus maiores.

Humidi.

Humida temperamenta contrarias habent caussas: ergo & pulsus.

CAPVT XXII.

De caussis secundarijs non naturalibus, & præter naturam, pulsum mutantibus.

Mutatio pulsus a rebus non naturalib. & præter naturam.

DE pulsibus a rebus non naturalibus petitis, ab aere, anni tempore, regione, cibo & potu, inanitione & repletione, motu & quiete, somno & vigilia, & animi accidentibus: non tractabimus: cum facillimas caussas habeant, & cunctis sint manifestæ.

Neque immorandum est, in recensendis caussis rerum præternaturalium; quia perspicuæ erunt versantibus per omnes morbos, per caussas morbi, & symptomata morbi: & commodius de ipsis in tractatibus particularibus fiet mentio.

CAPVT XXIII.

De præsagijs simplicium & primorum pulsuum.

Dignitas huius partis Prognosticę.

INter quatuor partes huius tractatus, honoratissima, & medicis valde necessaria est hæc tractatio, quæ de præsagijs ex pulsibus pertractat, ob idque Prognostica dicitur: præsagire enim docet præsentia, præterita, & futura, vt primo Prognost. secundo docetur. Et hinc consulo, vt omni studio medici omnes hanc conentur adipisci: quia hæc est inter cæteras honoratissima: & nobilitate, dignitate, ac præstantia: alias tres iam propositas excellit, & medicum diuinum facit.

Quid ex pulsib. præsagire liceat.

Notandum vero ex Galeno, libris de præsag. ex puls. quod per pulsum duo præsagire possumus: vel caussas immediatas differentiarum, simulque & vtilitatem, & damnum, quod apportant singulæ caussæ: vel præsagire possumus, morbum futurum aliquid prædicere, vel præsens exacte perpendere, & alicuius loci affecti cognitionem euidentem habere: primum igitur docere nitemur, nempe quid præsagiant genera pulsuum, quas caussæ ipsorum vtilitates, & quæ damna apportent.

Incipiamus ergo a magno & paruo pulsu. Quos vt cognoscamus, & præsagiamus, semper pulsum comparare tenemur cū pulsu optime temperato, nempe sanorum, qui mediocris est, vt præsagire possimus, quantum accedat, vel recedat a naturali statu, & optime temperato, in magnitudine & paruitate, vt coniectamus, quod malum, quod bonum, quod damnum, quæ vtilitas futura sit; an salus, an mors.

Pulsus magnus quid significet.

Magnus ergo pulsus præsagit facultatem robustam, instrumentum molle, & vsum auctum, seu vrgentem, vel omnes simul has caussas; vel vnam tantum illarum caussarum: siue tantum sit facultas, siue instrumentum tantum, siue sit vsus tantum. Quod ita distinguere poterimus: nam si pulsus erit magnus, & vehemens; a facultate erit illa magnitudo; si magnus, & mollis; ab instrumento molli erit illa magnitudo: si vero careat vehementia, & mollitie; erit magnus ab vsu aucto. Vnde notandum, quod non solum ex vsu aucto possit pulsus magnus excitari; sed ab eo in excessu aucto, concurrente vel instrumento, vel virtute, atque ita vsus in excessu huiusmodi pulsum facere potest, concurrente, (vt dictum est) virtute moderata, vel instrumento moderato. Præter hæc

hæc, vt quid certi præsagiamus ex pulsu magno & paruo, semper recurrendum est ad caussas naturales & præter naturam: ad naturales, nempe ad sexum, ætatem & temperamentum. Vt si vir sit vel iuuenis, temperamenti calidi: & pulsus magnus erit, & caussa illius magnitudinis erit naturalis. Quod si magnus fuerit sine his caussis naturalibus, recurrendum est ad caussas præter naturam: nempe ad vsum plus iusto auctum, vel ad generationem spirituum, qui resoluti sint; vnde in præter naturam dispositis, ex pulsu magno præsagire possumus calorem maximum, vel generationem spirituum, ex defectu ipsorum præcedente. Quæ ita cognoscemus: nam si ex vsu aucto proueniat illa magnitudo præter naturam; cognoscemus ex calore totius corporis, ex siti, exque signis alijs. Quod si præcesserit aliqua caussa resoluens spiritus, vt frequens syncope, & cutis non sit calida, tunc illa magnitudo, quæ apparet, est pro generatione spirituum.

Sed aduertendum, quod interdum pulsus apparet magnus magnitudine impropria & fictitia, non tamen est magnus a facultate forti, neque ab instrumento molli, neque ab vsu aucto; sed a magnitudine arteriæ; vt in gracilibus corporibus, vt in senibus solet apparere.

Paruus quid indicet.

Per pulsum paruum, præsagire possumus facultatem debilem, instrumentum durum, & diminutum vsum. Etenim facultas debilis non potest distendere, & magnificare arteriam; instrumentum durum non potest distendi; ob id redditur pulsus paruus; vsus etiam diminutus reddit pulsum paruum, quia non cogit. Ex omnibus ergo his, vel ab aliqua harum caussarum, pulsus paruus pendet. At cognoscemus, a qua nam caussa fiat pulsus paruus. Etenim si paruus sit & languidus, erit a facultate debili, si paruus & durus, ab instrumento, si non adsit durities, nec languor, erit ab vsu diminuto. Quamuis etiam a naturali statu arteriæ prouenire possit paruitas: quando enim arteria est exilis, paruus sit motus oportet. In ægris tamen paruus pulsus semper a debilitate facultatis prouenit. At erit semper paruus, & creber: siue hæc debilitas sit ex debili calore, siue sit ob penuriam spirituum. Quod si fuerit paruus ex debilitate caloris, cognoscemus ex frigiditate corporis, ex colore subalbido, & ceteris huiusmodi signis. Si autem præcesserint subitæ & maximæ euacuationes, vigiliæ, labores, tunc ex resolutione spirituum paruitas erit.

Hinc quoque aduertendum, an paruitas propria & vera sit, an non vera & fictitia: nam in carnosis corporibus pulsus paruus repræsentatur, & tamen non est vere paruus.

Celer quid denotet.

Celer pulsus a triplici pendet caussa: ob id tria præsagit, facultatem validam: instrumentum obediens, & vsum auctum: fit enim vel ab omnibus, vel a duabus, vel ab vna istarum caussarum. Vnde si celer & vehemens fuerit pulsus, a facultate forti dependet: si celer & mollis, ab instrumento obediente. At ab vsu solo non fit celeritas; sed simul cum facultate, & instrumento. Quod si natura magnitudine posset satisfacere vsui aucto, non egeret celeritate. Verũ quia non potest: ideo insurgit celeritas, ad explendum defectum magnitudinis; & si non possit celeritas, ad defectum ipsius insurgit crebritas. Hinc sanis pulsus celer semper est cum magnitudine: nunquam autem paruus & celer: quod si aliquando paruus & celer appareat, id contingit ab aliqua caussa præter naturam, videlicet, vel animi labore, vel ab alio huiusmodi, vires etiam resoluente, & augente vsum.

Tardus.

Ex tardo præsagiendum, languidam esse facultatem, instrumentum durum, & vsum diminutum.

Creber.

Pulsus creber arguit vsum auctum, facultatem languidam, & instrumentum durum. Quod si vsus solus sit auctus, cognosceris ex eo, quod facultas non sit languida, neque instrumentum durum, nihilominus creber est. Verum, pulsum hunc crebrum semper præcedit magnitudo, & celeritas. Vnde in sanis ostendit immoderatum vsum calidorum, vel vini, vel ciborum, vel medicamentorum calidorum: in ægris vero vsum auctum, ab ingẽte caliditate arguit. Quod si pulsus sit creber & durus; a duritiæ arteriæ proficiscitur. Si creber & debilis; caussa est debilitas facultatis, quod nequeat dilatare, quantum est necessarium; ob id crebritat.

Rarus.

Raritas vero pulsus prædicit robustam facultatẽ, instrumentum molle: & vsum diminutum. Etenim a facultate robusta distenditur arteria, quantum vsus exigit. Ab instrumento molli fit aliquando raritas. Nam si facultas sit mediocris, (quia arteria est mollis, & motui non resistit,) ideo ipsam distendit, quantum vsui est necessarium, & pulsus est rarus: quia celeritate, crebritateque non eget. Vsus tamen diminutus facit raritatem, & in sanis corporibus non arguit malum. At in ægris raritas ab vsu imminuto est valde periculosa & lethalis: & hoc, quando ex propria raritate & naturali, in maiorem transit, vt experimur in quibusdam febribus pestilentialibus, tertio de præsagitione ex puls. cap. 3. lib. 2. de præsag. a puls. capit. 4. Et hinc accidit, vt plurimi subito moriantur, & aliquando moriantur, vigilantes, vti quando cor calidum est, & humores frigidi: aliquando moriantur dormientes, quando cor frigidum, & humores calidi. Cognoscitur tamen hoc: nam si intemperies fuerit frigida; pulsus est summe languidus, & paruus; raritas tamen est naturalis: At si cor calidum, contenta frigida sint; pulsus erit summe rarus, non tamen ita languidus, seu mediocriter valida est facultas.

Num pulsus creber, an rarus, in febribus sit melior.

Hic dubitant Doctores, qui pulsus in febribus melior sit, an creber, an rarus. Respondetur ex Galeno, quod in febribus meliores sint crebri raris, & ratio est: quia fiunt crebri ab vsu aucto, concomitante etiam facultate valida, secundum magis & minus. Raritas autem in ægris, fit a facultate debili, duritie arteriæ, & vsu diminuto, ob id semper peior est.

Vehemens.

Pulsus vehemens arguit robur facultatis, & quo vehementior, eo melior: dummodo non excedat limites naturales, quia tunc non præcedit robur facultatis, sed irritationem potius naturæ.

Languidus.

Languidus semper arguit debilitatem facultatis; & quo languidior est, eo maiorem virium lapsum, defectum, & extinctionem denotat: siue debilitas sit ex euacuatione, labore, animi passionibus immodicis: siue sit ex compressione; & aggrauatione humorum; siue sit per irritationem ab humore aliquo maligno.

Mollis.

Mollis pulsus prædicit arteriæ humiditatem, & mollitiem naturalem in his qui vtuntur immodico potu, vel cibis humectantibus, vel balneo, vel otio. In statu vero præter naturam: si pulsus fuerit mollis, arguit humidum corporis habitum, vt in hydrope: arguit somnum profundũ: arguit peripneumoniam, arguit apostemata phlegmatica, & similia, quæ arterias humectare possunt.

Durus.

Durus vero pulsus tria prædicere potest: primo de diff. feb. capit. 6. vel siccitatem corporis, & arteriarum, factam a febre; vel arguit congelationem a frigore; vel tensionem neruorum, seu partium neruosarum, quomodocunque hæc fiat siue per repletionem in spasmo, siue per inflammationem, vt in pleuritide, & alijs huiusmodi affectibus.

CAPVT XXIIII.

De prognosticis pulsuum ordinatorum & inordinatorũ.

PVlsus in relatione seu respectu est triplex: vel enim respectum ad ordinem habet, & dicitur ordinatus, ac inordinatus; vel ad naturam, & dicitur æqualis,

æqualis, ac inæqualis; cũ rhythmo, & sine rhythmo. Primum igitur de ordinato & inordinato quid præsagiendum sit, videamus.

Ordinati & inordinati pulsus præsagium.

Ordinatus ergo, vel consideratur in statu naturali, vel præter naturam. Si in statu naturali consideretur: semper arguit bonum, id est, æqualitatem, & permanentiam caussarum naturalium, pulsum efficientium, in eodem statu. Inordinatus, arguit caussam aliquam non naturalem.

In morbis ordinatus pulsus melior est inordinato: contra nõnullos.

Quod si ordo pulsus consideretur in morbis: dicitur ex Gal. 2. de causs. pulsc. 14. quod ordinatus minus malus sit, quam inordinatus, quia ordo significat naturæ præualentiam; ergo ordinatus præter naturam indicabit naturæ æqualitatem; seu caussarum æqualitatem, naturam imitantium.

At Struthius, & alij moderniores, & Mercatus, dicunt, quod ordinatus in affectibus præter naturam peior sit inordinato: quod ordinatus arguat caussæ præter naturam firmitatem, & æqualitatem, quæ ægre superari possit, vt quarto aph. 30. dixerit Hippocrates: quæcunque febres eadem hora occupant, difficile iudicium habent, id est, longum, quia caussam arguunt fixam. Præterea dolores colici, determinato & ordinato tempore inuadentes, deteriores sunt inordinatis. Sic pulsus, qui paruus est, verbi gratia, & ordinatus, est magis malus, quam inordinatus, id est, qui modo paruus, modo magnus est. Nos tamen statuimus, quod aliud sit, præsagire longitudinem & breuitatem morborum; & aliud, præsagire salutem & mortem, vt 3. prognos. 39. Ordinatio enim in præter naturam affectibus, etsi arguat lõgitudinem morbi, (quia arguit æqualitatem, & firmitatem caussæ,) tamen non arguit mortem, vt inde dicatur peior inordinatione. Ideo ex ordinatione indicatur salus, quantum est ratione sui: quia ordinatio est a natura, regulante caussas præter naturam, 3. de crisibus decimo. Natura regulans & ordinata est, quæ regulate & ordinate procedit. Inordinatio vero neque indicat salutem, vel mortem: quia materia est mobilis, & fluxibilis: ob id non sumitur indicium salutis, aut mortis; quamuis sumatur indicium longitudinis & breuitatis.

CAPVT XXV.

De præsagijs pulsuum singulariter inæqualium.

Aequalis & inæqualis, quid denotent.

PVlsus æqualis in sanis corporibus semper bonum arguit, nempe sanitatem: inæqualis vero non perfectam sanitatem. In ægris æqualis semper arguit malum fixum, nempe materiam, seu dispositionem, vt in pulsu hectico apparet, vbi obseruatur æqualitas, quamuis pulsus in se sit inæqualis: inæqualis arguit malum. Et quoniam inæqualitas est duplex, singularis, & collectiua, singularis rursus duplex, in vna parte arteriæ, & in pluribus partibus arteriæ: omnes hæ inæquales malum præsagiunt.

Inæqualitas singularis magis periculosa, quam systematica.

Veruntamen singularis inæqualitas, siue in vna parte arteriæ, siue in pluribus, grauior & magis periculosa est, quam sit inæqualitas collectiua: quia grauior est caussa, quæ vnicam pulsationem vitiat, quam quæ aliquas pulsationes vitiat, & non omnes. Vnde Galenus, secundo de præsag. ex puls. 4. inquit, intermittens in vno pulsu deterior est intermittente in pluribus pulsationibus, dummodo sint cum paritate caussæ, id est, si ambæ intermissiones a languida pendeant facultate. Etenim si intermissio fiat in vnica pulsatione a vitio instrumenti, non semper est periculosa: quia & aliquando salubris, vt in pulsu caprizante experimur; qui de genere intermittentis est.

Pulsus igitur ex inæqualitate singulari prodeuntes, (nempe intermittens in vna pulsatione, impar citatus, atque dicrotus) omnes mali & perniciosi in se sunt; & quidem peiores, quam collectiue inæquales: maxime si vitio facultatis facti sunt inæquales: denotant enim aut facultatem extreme debilem, aut vehementer obsessum instrumentum.

Intermittentis vno ictu præsagium.

Semper tamen, vt certum fiat ex his præsagium: consideranda est morbi magnitudo, & caussæ efficacia. Sic intermittens in vno pulsu, malum prædicit, & quidem magis, si a languida facultate pendeat. Quod si motus sequẽs primum motum celerior fuerit & vehementior; bonum est: nam significat naturam esse euasuram: at si fuerit æqualis, vel minor, significat malum. Præterea in hac intermissione considerandum est quietis tempus: quo enim longius id est, eo malum deterius; quo breuius tempus quietis, eo minus malum.

Imparis citati.

Impar citatus minor est discriminis, & diutius perferri potest ab ægrotantibus, quam vno ictu intermittens: minus enim imbecillem arguit facultatem: cum fiat a facultate sane debili, sed aggrauata, ideoque tamen nitente expellere id, quod sibi est molestum.

Dicroti.

Dicrotus seu bis feriens perniciem quoque minatur: significat enim facultatem ita vitiatam, vt in medio cursu cogatur retrahi, & motum efficere contrarium, præterea etiam caussam apprime infensam denotat, vtpote humores impuros, malignos, & putridos, vel vapores fuliginosos ex illis humoribus suscitatos, qui a facultate, iam debili existente, vinci nequeunt.

Myurorũ.

Myuri etiam singulares ex inæqualitate singulari oriuntur: qui designant virtutis imbecillitatem, seu resolutionem, & præterea corporis gracilitatem simul ostendunt.

CAPVT XXVI.

Quid pulsus systematice inæquales indicent.

Pulsus inæquales collectiue.

INæqualitas collectiua vel fit æqualiter, vel inæqualiter. Si fiat æqualiter: ab hac oriuntur pulsus inæquales quidem, sed æqualiter, vt sunt myurus collectiuus tum deficiens, tum reciprocus, & nonnulli nomine carentes. Si fiat inæqualiter, ab hac prodeũt pulsus systematici inæqualiter inæquales: qui scilicet inter pulsationes plurimas non eandem seruant distantiam; & inæqualem etiam præ se ferunt inæqualitatem, in vna, vel altera pulsuum qualitate; magnitudine videlicet aut paruitate, celeritate aut tarditate, crebritate aut raritate, & similibus. Tales sunt anonymi quidam, & præsertim intermittens in pluribus pulsationibus, intercurrens, & deficiens.

Systematice inæqualis pulsus sẽper malus; maxime æqualiter inæqualis.

Porro collectitia hæc inæqualitas semper mala est, siue æqualiter, siue inæqualiter sit facta: arguit enim vitium vel instrumẽti, vel facultatis, vel vtrusque simul. Verum deterior est inæqualitas æqualiter facta, quã inæqualitas inæqualiter facta. Quæ enim fit inæqualiter, arguit instrumenti seu arteriæ ineptitudinem ac impedimentum: at quæ fit æqualiter, arguit facultatis defectum, qui semper deterior est instrumenti defectu.

Inæqualis pulsus ob arteriæ vitium.

Instrumenti seu arteriæ vitia sunt, obstructio, adstrictio seu compressio, & repletio. Quod si ergo hæc vitia maxima seu valde insignia fuerint, maximum periculum minantur: si autem parua fuerint, minus periculum significant.

Arteriæ vitiũ num euidẽs, an obscurũ.

Sed quomodo cognoscam, quando ineptitudo instrumenti, nempe obstructio & plenitudo, sit maxima? Cognoscetur ex eo: si inæqualitas, facta ab his caussis, sit valde perspicua, seu valde sensibilis, & frequenter

quenter facta; arguit maximum impedimentum, nempe maximam obstructionem & plenitudinem: ob id maximum imminet periculum. Si vero inæqualitas non sit ita clara, imo dubia, & quasi insensibilis, & raro fiat; arguit hoc impedimentum non ita magnum ex obstructione vel plenitudine, vel compressione.

Locus vitij arteriæ.

Ratione loci ita possumus præsagire; impedimentum hoc vel est in instrumentis prementibus arterias, aut in arterijs, vel in tunicis arteriarum, (imbibiti videlicet & inhærentes humores,) vel in oscillis cordis. Si in venis & arterijs fuerit impedimentum, minatur periculum non maximum. Si vero in tunicis, maius periculum. Si in oscilis cordis, maximum periculum. Quæ cognoscere possumus ex eo: quia si inæqualitas est haud frequens; arguit esse in venis, vel arterijs: si est frequens, & pluries facta; arguit maximam adesse plenitudinem & obstructionē, in tunicis hærentē: quod si cum inæqualitate adsit syncope; impedimentum, idest, plenitudo vel obstructio erit in oscillis cordis; & hæc inæqualitas arguit mortem.

Qualitates caussarum vitij arteriæ.

Insuper considerandæ sunt qualitates humorum excitantium obstructionem vel plenitudinem. Etenim si sint humores multi, & maxime sanguinei, qui faciunt inæqualitatem, hæc inequalitas erit omnium leuissima, vt non arguat periculum: si tamen cito succurramus: potest enim hæc plenitudo statim auferri, nempe venę sectione. Et hoc cognoscetis ex signis redundantis sanguinis. Quod si inæqualitas fiat ab alijs humoribus a sanguine, erit periculosa: poterit tamen auferri purgatione, quamuis non ita facile, vt prima. Si inæqualitas fiat a vitiosis & grossis humoribus; hæc periculosissima: quia humores sunt rebelles, & egent adeo longa incisione, vt interim fortasse suffocare ipsam virtutem possint.

Pulsus facultatis vitio inæqualis.

Facultas etiam nonnunquam vitiatur, vt inæqualitas systematica inde exsurgat. Fit autem hoc, si vel oneretur multitudine: vel distrahatur inæquali cordis intemperie; vel irritetur a maligna humoris qualitate, aut eiusdem mordacitate.

Inæqualitas orta a facultate grauata, non semper malum portendit. Nam si inæqualis pulsus simul fuerit vehemens & validus, tunc significat naturam pugnantem cum caussa grauante ipsam. Quod si fuerit inæqualis & languidus, seu magis languidus, quā vehemens, magis tardus, quam celer, magis rarus, quam creber, tūc malum expectandum est: est enim signum facultatis debilis, superata a caussa: Considerãda tamen sunt alia signa, nempe vrinæ, & alia symptomata: quia nunquam est fidendum vni signo, sed pluribus, 3. prognost. 37.

Pulsus inæqualitas proueniens a facultate distracta, est periculosissima; quia arguit intemperiem inęqualem cordis: & vix curari potest. Etenim si cures partem calidam cordis, auges frigidam; si frigidam, calidam auges: adeo, vt semper malum stet in augmento.

Tandem inæqualitas producta a facultate irritata, est signum malum, secundum magis & minus; Nam si a venenositate irritetur, maximum malum arguit; imo est mortale signum, vt in febribus quibusdam malignis obseruatur. Quod si non a venenositate, sed a mordacitate: non erit ita periculosa inæqualitas.

Facultas simpliciter debilis, non facit pulsus collectiue inæqualis.

Et hic notandum quod non possit fieri inæqualitas hæc collectiua a virtute simpliciter seu essentialiter debili; verbi gratia, ratione alicuius maximæ vacuationis; quia tunc facultas hæc esset æqualiter debilis, & faceret pulsus paruos, ac languidos. Quod sane docuit Galenus, secundo de præsag. ex pulſ. capite quarto, inquiens:, cum debilitata duntaxat est facultas cordis, non degrauatur tamen ab humoribus; hic omnino pulsus parui sunt & languidi, ex facultatis imbecillitate nulla; vero illis adest inæqualitas, nisi quando corpus cordis inæquali intemperie detinetur. Verum nos de hac inæquali cordis intemperie nuper diximus.

Illud autem denuo addamus: quod inequalitates, quæ fieri dicuntur ex duplici intemperie, communes quidem videntur & alijs affectibus. Vnde qui huius classis anonymi pulsus vocantur; modo ab onerata facultate, modo a vitiato fiunt instrumento. Quare, & in horum caussis inueniendis, vt certum ex his fiat præsagium, omni diligentia vti debemus.

Myuri collectiui præsagia.

Myurus collectiuus facultatis imbecillitatem seu resolutionem denotat. Hic deficiens est, vel reciprocus. Deficiens, maiorem prænuntiat imbecillitatem, vt tandem ad immobilitatem perueniat facultas, dum magis magisque corde secedit. Reciprocus, non ita est perniciosus: & minus quam intermittens: & minus adhuc, quam deficiens alterius classis, qui omnium est periculosissimus: languidam tamen, & ipse facultatem significat; sed quæ, etsi plurimum sit aggrauata, iterum tamen ad arteriæ eleuationem, vel maiorem, vel saltem æqualem insurgit: siue id propria ratione, seu ab intemperie; vel caussa instrumenti contingat.

Intermittēs in pluribus pulsationib. quid præsagiat.

Intermittens in pluribus pulsationibus propter sui raritatem exstat inæqualis: & quia inter plures pulsationes ei vna aut altera deest pulsatio, aut duo, vel tres; vnde rarior quam par sit efficitur, intermittentis ob id nomen est adeptus. Hic, cum fiat a facultate non ita debili, aut aggrauata, vt fit intermittens in vna pulsatione; merito non ita prauus censetur. Non enim (teste Galeno 2. de præsag. ex pulſ. cap. 4.) ita incommoda est inæqualitas, quæ in aceruo consistit; quam quæ vnius pulsus inæqualitas est: In hac etenim, quæ fit in pluribus, obseruatur facultas non ita resolui, aut opprimi, quemadmodum in ea, quæ fit vnica pulsatione: nam hæc per plures pulsus non intermittat: & propterea facultatis aut instrumenti minus vitium arguit: & ideo minus etiam periculi portendit. Imminuitur periculum, dum huiuscemodi pulsus vitio præsertim fiunt instrumenti: tūc enim minus languidi ac parui sunt, nisi noxa sit in oscillis cordis. Languidi tamen ac parui omnes quidem fiūt ab imbecilla facultate; atque tunc, qui non habent tempora excedentia intermissionem vnius pulsus, nō ita sunt periculosi, periculosiores euadunt, qui diutius quiescunt: & qui duorum pulsuum tempora intermittendo pertranseunt, perniciosissimi fiunt, vt ab his vix quisquam liber euadat.

Senes tamen, atque pueri, non adeo intermittentibus pulsibus succumbunt; sicuti e contra ex iuuenibus nullus (quod etiam attestatur Gal. 3. de præsag. ex pulſ. 4.) euadere obseruatur; nisi forte qui sui natura huiusmodi habeat. Huius autem ratio desumitur ex Hippoc. 2. aphor. 34. quandoquidem in morbis minus periclitantur, quorum naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori, magis congruit morbus, quā quibus in nullo istorum conuenit. At senibus, & pueris, ex facili ac leui occasione contingit in actionibus mutatio: non ita porro iuuenibus; quare in his maximum naturę excessum patiuntur iuuenes, & ob id magis periclitantur, quam senes, & pueri.

Intercurrēs.

Intercurrens est ille, quando loco quietis fit alius ictus, vt videatur alius pulsus. Hic est bonus, & securus; quia arguit facultatem validam, aggrauatam, pugnantem cum caussa morbi, eamq; non esse pigram ad pugnādum; vnde victoriam & salutem per crisin futuram prędicit talis pulsus.

Deficiens.

Deficiens porro est, quādo motu destituitur arteria secundū sensum. Et hic est valde periculosus; imo periculosior intermittente; quia addit alium intermittentem. Etenim intermittens est, qui deficit, &

inæqua-

inæqualis est ob raritatem deficiens deficit, & inæqualis est ob paruitatem; semper autem paruitas deterior est raritate.

CAPVT XXVII.

De præsagijs ex pulsibus cum rhythmo, & sine rhythmo.

Rhythmici et sine rhythmo præsagium.

PVlsus cum rhythmo est, quando, verbi gratia, celeritas dilatationis est æqualis celeritati contractionis, vel tarditas dilatationis tarditati cōstrictionis. Et tūc ille pulsus arguit corpus sanum & temperatum in suo genere. Si autem contractio est dilatatione velocior, vel e contra: fit pulsus sine rhythmo, qui, si in sanis corporibus reperiatur; ætatis vel sexus, vel temperaturarum, vel animi passionum est indicium.

Sed vt melius rem hanc declaremus, notandum, quod duplex sit calor in nobis: quidam naturalis, quidam præter naturam. Naturalis, quia est qualitas calida, facit dilationem, attrahendo aerem pro sui refrigeratione, pro sui refrigerio. At calor præter naturam, qui fuliginosus, vt plurimum est, vltra qualitatem calidam habet etiam fuligines, & vapores: propterea facit contractionem, ad expellendum illos vapores. Et hinc est, quod indiget celeriori & velociori contractione, quam dilatatione. Hinc dico, quod dilatatio celer vult refrigerationem caloris natiui: contractio vero celer vult expulsionem vaporum. Et hinc sequitur, quod in febribus putridis est velocior contractio dilatatione: quia multi vapores adsunt expellendi. Et ita apparet in principijs accessionum. Hic dicitur pulsus rhythmicus impar.

In optime vero sanis maior & velocior est dilatatio contractione: quia non adsunt vapores expellendi; sed tantum qualitas caloris, quæ indiget refrigeratione: ob id, si celer dilatatio, & celer erit constrictio, quia calor, agens in humidum, eleuat aliquales vapores: & tunc fit pulsus cum rhythmo. At quando tanta est & maxima imparitas, fiet pulsus sine rhythmo, vt in statu præter naturam: humores etenim crudi egent concoctione a calore: calor vero intendens corrigere, eleuat vapores: quibus eleuatis redditur contractio maior, & plus iusto velocior, vt illos expellat. Vbi vero natura concoxit illos humores rebelles, contractio non est valde celer: sed parum plus quam dilatatio, & tunc est signum, quod humores sunt concocti, & superari a natura. Vnde Galenus (primo ad Glauconem, capitulo secundo) ait; signa coctionis desumi ex pulsibus & vrinis, modo prædicto.

Hac etiam ratione in senibus contractio velocior est dilatatione: quia fuligines a calore debili eleuantur. In iuuenibus vero celerior est dilatatio contractione: quia viget calor, qui eget dilatatione pro refrigerio.

Hinc si pulsus obseruet proportionem propriæ ætatis, arguet temperamentum naturale, & proprium, & bonum. At si obseruet proportionem propinquæ ætatis, malus est. Deterior vero quando seruat proportionem distantis ætatis, quia hi pulsus cum noxa aliqua fiunt maiori, vel minori, vt quanto maior vel minor est recessus; maior, vel minor fit noxa.

CAPVT XXVIII.

De præsagijs pulsuum inæqualium compositorum.

Vndosus pulsus, quid annunciet.

QVoad pulsus inæquales compositos: primo de vndoso agemus; de quo Galenus agit; secundo de præsagitione ex pulsibus nono. Hic aliquando bonus, aliquando malus: bonus est in febribus, apparentibus signis coctionis; quamuis enim nimiam redundantem humiditatem denotet, nihilominus arguit sudores criticos in statu morbi, maxime si vehemens sit simul, & altus pulsus. Aliquando est malus, & ostendit morbos humidos, vt febres quotidianas, hydropes, ascitem, & anasarcam, nisi adsit scirrhus, seu inflammatio in visceribus, vel in partibus propinquis arterijs, quæ solent immutare pulsus: ita vt in angina & pleuritide pulsus non sit vndosus. Fit ergo pulsus vndosus a facultate onere pressa, & grauata.

Vermiculans quid significat.

Quoniam vndosus desinit in vermiculantem: ob id malum affert signum vermiculās; significat enim naturam deijci & debilitari. Fit etiam concurrente arteria molli, vt vndosus; sed a virtute imbecilli; cōtra vndosus a virtute robusta. Obseruatur ergo huiusmodi pulsus vermiculans in his, qui passi sunt immodicas inedias, & euacuationes; & tunc non est ita malus, quando virtus restitui potest vino, & carne, quia defectus est in spiritibus: at quando defectus est in partibus solidis principalibus, vt in phthisi, in empyemate, malum est signum, virtutis enim arguit imbecillitatem, quæ subleuari minime possit.

Formicans quid.

Aliquando vermiculans degenerat in formicantem, & hic pessimus est, & mortem prædicit: quia arguit maximam virtutis imbecillitatem, vt vix recuperari possit: nisi tamen hic pulsus formicans dependeat ab aliquo errore externo, resoluente spiritus: tunc enim emendari potest: quia virtus refici potest carnibus, & vino, roborantibus & regenerantibus spiritus: nam sicuti subito resoluuntur spiritus, ita subito generantur: ob id non est maximi periculi. At hic vnum notandum, quod in febribus acutis nō fiat pulsus formicans: quia in formicante lente mouetur arteria; at in acutis celerrime; quia vsus est auctus a caliditate, & tunc potius facit celeres & crebros, præ debilitate.

Caprizans quid.

Caprizans pulsus bonus est, & sine periculo, cum in principio est tardus, & vltimo celer: arguit enim facultatem validam, & futuram victoriā supra morbum, maxime, si vrina fuerit bona, cum bono sedimento, crisin futuram breui tempore prædicit, dummodo secunda motus pars post contractionem non sit imbecillis, tunc etenim significat pugnam dubiā, & facultatem non admodum præualentem.

Serrinus quid.

Serrinus pulsus malum arguit, quarto de caussis pulsuum septimo & octauo, imo mortem aliquādo: arguit enim maximam internam inflammationem; adeo vt nisi virtus sit fortis, isti non euadant: siquidem tunc cruda cum sit inflammatio, vires autem debiles; eget tempore, vt concoquatur, at vires languidæ perferre & exspectare coctionem illius nequeunt, vt interim succumbant, & mors sequatur. Si igitur virtus fuerit debilis; certum indicium est mortis, vt in pleuritide apparet, vbi sola spes est in virium robore.

Conuulsiuus quid.

Conuulsiuus pulsus quandoque bonus, quandoque malus; bonus, quando in principio morbi apparet; quia tunc prouenit a repletione distendente; malus, quando accidit post morbum, post euacuationes, post nimirum calorem, & nimiam siccitatē, & tunc lethalis est, vt apparet in singultu, & in spasmo ex inanitione proueniente.

Tremulus quid.

Tremulus semper malus est, imo mortem prædicit; quia tunc arteria conuelli incipit; si enim fiat in febribus, ex musculorum tremore, morbi longitudinem significat; si autem fiat, corde & arterijs trementibus, imminentis mortis præludium est; maxime tamen inflammationem cerebri denunciat, cum arterijs communicantem.

Palpitans quid.

Palpitans pulsus non est omnino periculosus: quia caussam parum persistentem habet, vt est flatus. At aliquando palpitans est ex corde & arterijs; aliquando ex corde tantum: si ex corde & arterijs dependeat, maximam aquositatem in capsula cordis congestam arguit; at si ex corde tantum, vt quando palpitatio non est continua; tunc fit ex vaporibus flatuosis, eleuatis ex ventriculo, vel alijs partibus petentibus cor, & tunc est malum; solet enim accidere in pestilentijs.

Strepens quid.

Strepens arguit arteriæ locum vacuum, aere plenum, & duritiem arteriæ; & hic reperitur in magnis febribus senum, vel in his, qui forti spasmo corripiuntur, vel in corporibus emaciatis, quæ nutrimento egent.

Hecticus quid.

Hecticus pulsus affectum diuturnũ arguit; quod si robur adsit virtutis, possunt euadere: alias moriuntur.

Potest tandem pulsus prædicere morbos aliquos, & partes aliquas affectas, videlicet cor, cerebrum, pulmones, thoracem, hepar, ventriculum, &c. Sed de his in morbis particularibus fiet exacta mentio.

FINIS.

HIERO-

HIERONYMI CAPIVACCÆ,

TRACTATVS, DE VRINIS.

CAPVT PRIMVM.

De ordine tradendorum.

Vtilitas & difficultas huius tractationis.

VROMANTIAE *vtilitatem* dũ considero: nihil in re medica hac ipsa vtilius perspicio. Nã, vt testatur Gal. c. 4. lib. 4. de tuen. valet. ope vrinarum possunt affectiones venarum & atteriarũ cognosci: accedit etiam hoc, vt plura alia omittam, nihil esse, quod magis ad prognosticãdum conferat, quam vrinæ cognitio: quandoque enim contingit, vt vult Hippocrates, nos ex sola coctione, in vrina perspecta, posse tũ citã, tum certã salutem polliceri. Verum sicuti hoc negotiũ vtile est; ita etiam maxime est *arduum*: (mihi credite) vt mirum non sit, si ex plurimis qui de vrinis tractarunt, perpauci fuerint veritatem assecuti. Quid enim assecutus fuerit doctissimus Actuarius, qui omnibus numeris vrinarum tractationem voluit absoluere, vos in progressu huius tractatus cognoscetis.

Ordo doctrinæ de vrinæ.

Ad tantum igitur negotium accedentes, vtilitatis vestræ gratia, duo faciemus in hac materia: primo proponemus ordinem, quem in hoc tractatu sumus obseruaturi: deinde, Deo optimo maximo fauente, negotium aggrediemur.

1. Aliorum.

Quantum ad primum attinet: noui, omnes in hac re ita progredi, vt primo de Differentijs vrinarum; secundo de Caussis; tertio de Præsagitione, verba faciant. Quamuis Actuarius materiam de Vrinis quatuor absoluat: primo enim de differentijs; secundo de signis; tertio de Caussis; quarto de prævidentia agit. Nolo ego hunc ordinem improbare: veruntamen hoc scio, si hoc negotium breuiter & non sine vtilitate explicandum est, oportere nos alio ordine progredi. Nam dum prius de differentijs loquimur, & deinde ad caussas accedimus: velimus nolimus, cogimur differentias repetere. Ad eundem modum, dum loquimur de preuidentia; cogimur easdem differentias repetere. Sed hoc est procedere doctrina valde prolixa.

2. Auctoris.

Quo igitur ordine procedemus? E recte philosophantium sententia, rectum solet esse iudex suimet, & obliqui. Proinde non erit præter rationem, si nos primo de sanorum, deinde de ęgrotantium vrinis loquamur. Quem ordinem etiam insinuare videtur Aetius, vir in re medica non contemnendus: dicit.n. quod quicquid est preter naturam, inueniatur ex naturalibus. Idcirco ab his est ordiendum. Nec expectetis, vt in hoc tractatu de conditionibus, ad vrinam attinentibus, loquamur: veluti; de aere & loco, in quibus reponi debeant vrinæ: & similibus. Ea enim solum proponemus, quæ recondita sunt: non prætermittentes ea, quæ a Galeno proponuntur: qui c. 4. lib. 4. de tuenda sanitate præcipit, & optimo iure, vt perpendamus consistentiam, colorem, atque contenta in vrinis.

CAPVT II.

Lotij definitio: & quod ipsum sit hepatis excrementum.

SEd qua ratione hæc erunt consideranda? Si certã capere notitiam vrinarum vultis: oportet, vt a veris fundamentis, atque optimis, huius doctrinæ initium sumamus; nimirum a rei essentia, quæ explicanda erit definitione. Definitionem ergo vrinæ tradamus, eamque omni diligentia explicemus.

Sed aduertatis duplicem posse definitionem assignari: vnam quidem breuiorem: alteram vero longiorem.

Breuior hæc est. *Lotium vel vrina est excrementum aquosum iecoris, per colis meatum egressum.*

Definitio breuior vrinæ.

In hac definitione id vnum est aduertendum, ipsam esse traditam per proximum genus, sicut requirit omnis bona definitio, non autem per remotum: verbi gratia; si quis dicat, hominem esse substantiam, vel corpus; hæc non est hominis definitio. Quænam ergo sunt proxima genera? Ea sunt, quæ, cum per differentias subdiuiduntur, faciunt nos descendere ad definita, vt si diuidatur animal per rationale & irrationale. Excrementum ergo potest esse, vel Vaporosum, vel Corpulentum. Vaporosum quidem, vt quando exeunt flatus. Corpulentum vero, quando exeunt reliqua. Excrementum autem corpulentum, vel est Solidum, vel Liquidum. Solidum, vt vngues, pili, & huiusmodi alia. Liquidum vero est, vel Humorosum, vel Serosum seu aqueum. Vrina igitur est excremẽtum serosum, seu aquosum. Vnde Arist. cap. 7. libro 4. meteor. lotium reposuit inter species aquæ.

Neque ego in hac breui definitione proposuirenes, quod Fernelius facit: qui dicit, lotium esse ex-

crementum serosum, sanguinis vehiculum, renum vi secretum. Supponaris nunc renes nihil prorsus lotio tribuere: vrina enim, vt suo loco audieris, vniuersam suam absolutionem acquirit in iecore, ideo non erat necessaria illa particula, *vi renum, &c.* Quod si distingui debet lotium a sudore: sufficit dicere, excrementum hoc exire per meatum colis.

Definitio lõgior vrinæ.

Trademus etiam definitionem lotij prolixam, & clariorem: hoc modo: *Lotium est excrementum iecoris genitum ex assumpta aquositate, biliosi excrementi nonnihil adepta, & ex alimento coctionem renuente, a sanguificatrice, vt sanguis tum depuretur, tum deuehatur, per meatum colis egressum.*

Vrina est excrementum.

Declaro hanc definitionem. Patet, lotium esse *excrementum,* ex Aristotele, cap. 17. lib. 1. de generatione anim. Competit enim quibuslibet excrementis, vt sint alimenti reliquiæ.

Quare explicare oportet reliquas particulas: quarum vi hoc excrementum a reliquis separatur.

Lotium est hepatis excrementum.

Diximus *iecoris*, ex Galen. lib. 5. de vsu partium 10. vbi dicit, quatuor esse cõstituta instrumenta à natura pro expurgando iecore; lienem scilicet, vesicam felleam & duos renes. Renes autem expurgant iecur a serositate. Hoc colligitur ex Galeno c. 9. lib. 3. de naturalibus facultat. vbi ait, quemadmodum hominum stercus canibus est suauissimũ; ita excrementum iecoris renibus est iucundissimum. Quodnã est hoc excrementum? Est excremẽtum serosum. Vnde non præter rationem Gal. lib. 5. de vsu part. 5. redarguit Lycum Macedonem tanquam amentem, quod imaginabatur lotium esse excremẽtum renum: hoc enim nequaquam est dicendum. Imo addit Gal. li. 1. de natur. facul. c. vltimo, non esse credendum, tantã excrementi serosi copiam posse esse excrementum renum, vt partium, quæ nimis sunt exiguæ. Et ob id ibidem dicit, quod, vt vesica fellea bilem attrahit a iecore, ita renes serosum excrementum. Vnde licet bilis attrahatur a vesica fellea e iecore; nõ tamen est excrementum vesicę felleæ. Ita etiam, licet renes attrahant lotium e iecore; non est tamen lotium excrementum renum, sed iecoris. Hoc autem scire non sufficit: oportet enim scire, quid per iecur sit intelligendum. Per iecur ergo intelligimus tum carnem iecoris, tum ipsius venas, idest, venas in eo existentes. Principaliter tamẽ intelligimus carnem; quia sanguificatio absoluitur in carne iecoris: caro enim primo ad sanguificationem cõcurrit: idcirco vtrumque intelligimus. Vnde Galenus (& hoc scitu pernecessariũ est præsertim, quia ignoro, an aliquis hactenus hoc cognouerit) lib. 3. de sympt. caussis c. 2. dicit, triplex esse iecoris seu venarum excrementum; scilicet, biliosum, melancholicum, & serosum. Si igitur triplex est venarum excrementum, per venas oportet intelligere venas, quæ sunt in hepate, non autem extra hepar: quia omnibus in confesso est, & bilem, & melancholiam generari in hepate.

Quomodo in qualibet coctione duo excremẽta.

Sed occurrit dubitatio: quomodo fieri possit, vt in iecore triplicia excrementa locum habere possint. Nam ex Galeni sententia cap. 3. lib. 3. method. in qualibet coctione duo necessario colliguntur excrementa: quorum vnum tenue est, alterum crassum. Vnde loquens de vlcere, dicit duo colligi excrementa in vlcere: alterum tenue, quod appellat ichorem, alterum crassum, quod vocat sorditiem. Si igitur duo tantum sunt excrementa in qualibet coctione: quomodo tria sunt in venis iecoris? Non dicatis, ita esse intelligendum Galenum, vt voluerit necessario duo tantum esse excrementa: possunt enim esse plura, neque hoc ipse negaret. Nam primum possum dicere, licet sint plura excrementa, horum tamen aliqua posse reduci ad tenuia, aliqua ad crassa; & sic non dicerem falsum. Præterea suspecta redditur curatio vlceris. Nam ratione tenuis excrementi, oritur indicatio siccandi: ratione crassi, indicatio oritur extergendi. Vnde, si posset dari aliud excremẽtum; suspecta redderetur curatio: quia quis ambigeret, an aliud moliri oporteat. Propterea alio modo diluenda est ambiguitas. Sciendũ ergo, cũ sermo sit de concoctione, sermonem esse, vel de concoctione alicuius quod & perficitur, & deputatur: vel de cõcoctione alicuius, quod perficitur tãtum, nec depuratur. Verbi gratia, si sermo fiat de generatione carnis in vlcere; dum generatur caro, caro & generatur, & depuratur ab excremento tum tenui, tum crasso: at si sermo fiat de sanguine, hic concoquitur in iecore, sed tamen exacte non depuratur in eadem parte, in qua perficitur: sanguis enim in sima iecoris parte per se perficitur, & aliqua ex parte depuratur: depuratur enim a bile, & a melancholia, non tamen serositate: nam ab hac depuratur in parte gibba. Et idcirco dicit Gal. cap. 2. lib. 3. de sympt. caussis, quatuor esse concoctiones, quarum prima fit in ventriculo, altera in venis, tertia in singulis partibus, quarta est assimilatio, quæ ex Gal. nihil aliud est, quam nutritio, ad quam aliæ referuntur. Præter igitur nutritionem, voluit Galenus tres esse concoctiones.

Auicennas prima primi, cap. de qualitate generationis humoris, vult quatuor esse concoctiones: primam fieri in ventre, alteram in hepate, tertiam in venis, et quartam in singulo quoque membro. Vnde plerique volunt, Auicennam dissentire a Galeno. Quod tamen non est. Quantum enim ad primam coctionem in ventre: patet nullam esse inter ipsos discrepantiam. Nec quoad secundam. Licet enim dixerit Galenus, secundam concoctionem esse in venis, Auicennas autem in hepate, nulla tamen est discordia: quoniam Galenus per venas intelligit venas existentes in hepate; Auicennas vero intelligit hepar, ad differentiam venarum, quæ sunt extra hepar, & ideo Galenus proponens venas hepatis, intelligit etiã carnem hepatis. Sed difficultas est; quia dicit Auicenas, tertiam concoctionem fieri in venis. Quid enim vult ipse per venas? intelligit (vt dicunt aliqui) venas extra iecur existentes. Quod sit verum, patet: quoniam Auicennas, proponens tertiam concoctionem, vult eadem esse excrementa tertiæ & quartæ concoctionis. Et propterea venarum concoctio Auicennæ est potius præparatio quædam ad quartam concoctionem. Quare non est concoctio distincta. Ideo habet eadem excremẽta. Quod hoc sit verum, videatis Auicennam, qui vult excrementa tertiæ & quartæ concoctionis esse tenuia, crassaque: tenuia vult esse, quæ insensibiliter transpirant: crassa autem, quæ insensibiliter exeunt; quæ dubio procul nõ sunt excrementa tertiæ concoctionis, sed quartæ. Quare nulla est discordia: quia Auicennas tertiam concoctionem non intelligit distinctam cõcoctionem; sed dispositionem ad quartam. Quare quantum attinet ad secundam concoctionem, in qua prodit lotium, constat hanc ipsam fieri in iecore & venis.

Verum adhuc remanet difficultas: quia triplicia enim excrementa iecoris & secundæ coctionis. Possem ego dicere, Galenum cap. 3. lib. 3. method. ita esse intelligendum, vt velit, in qualibet coctione duo tantum esse excrementa, quorum vnum sit tenue, alterũ vero crassum: & proinde tenue in iecore esse biliosum & serosum: crassum vero esse melancholicũ. Sed tamen nolo vt respondeatis. Dico ego intelligendum esse Galenũ de ea coctione, in qua id, quod coquitur, in eadem parte perficitur, & depuratur; veluti apparet in generatione carnis in vlcere, vbi caro & fit & depuratur. Secus est dicendũ de concoctione sãguinis: sanguis enim, qui perficitur in sima parte iecoris, non potest in eadem depurari, propterea quod non possit id, quod est serosum, ascendere. Non potest itaque sanguis & perfici, & depurari in sima iecoris parte, sed perficitur in sima, & depuratur, in gibba. Namq; in sima parte, vt duo colligũtur excre-

excrementa, alterum tenue, alterum crassum: ita etiã in superiori parte, cum sanguis iam perfectus, non tamẽ depuratus, segregatur pariter alterum excrementum tenue, & est liquor, alterum vero crassum, & est contentum. Neque aliquis imaginetur hæc esse fictitia, sanguinem nimirum perfici in sima, & depurari in gibba. Hoc probabo ex Galeno: & hoc faciam, nõ solum pro consummatione veritatis huius rei; sed etiam vt cognoscatis, quidnam assecutus sit in hac re Fernelius. Dicit Gal. c. 4. lib. 5. de vsu part. sanguinẽ in sima parte rubrum purumq; fieri: purum, inquã, ab humore bilioso, & melancholico, a quibus scil. separatur, sanguis vero in sima rubefactus, adscendit in gibbam. Addit ibi vnum, quod est perpendendũ: sanguinem scilicet in ea parte reddi rubicundum. Nã (vt dicit Plato) sanguinis color præ se fert ignis diuini portionem, a quo originem ducit.

Num lotium etiam venarum possit dici excrementum.

Patet igitur lotium esse excrementum iecoris. Sed dicit Galen. c. 11. lib. 1. de tuenda sanitate, aliud esse excrementum iecoris, aliud venarum & arteriarum. Contra cont. 3. com. in li. prorhet. dicit lotium indicare affectum venarum & arteriarum. Vnde ex his videtur colligi, lotium esse exeremẽtum venarum & arteriarum. Pro huius difficultatis solutione sciendũ est, totum lotium acquirere suam perfectionem in gibba iecoris parte: ibi enim nomen, & substantiã, & colorem acquirit. Sed aduertendum, lotium seu serum in iecore perfectum, non attrahi totum a renibus. Portio enim aliqua distribuitur per venas corporis, vt sit vehiculum sanguinis. Hæc autem seri portio, quæ fit vehiculum sanguinis, secundum aliquam sui partem vel insensibiliter transpirat, vel in sudorẽ conuertitur, reliqua autem portio est illa, quam attrahunt renes. Hanc autem attrahunt non a iecore, sed a venis extra iecur existentibus, idest, a venis totius corporis. Idcirco si consideretur lotium, non ratione loci, in quo acquirit suam perfectionem; sed ratione loci, e quo attrahunt renes, hoc modo lotium erit excrementum venarum. Si autem lotium ea ratione consideretur, qua debet considerari, quatenus generatur: secundum hanc considerationem gignitur in iecore. Et ob id diximus in definitione, ipsum esse excrementum iecoris. Sed quatenus lotium attrahitur, modo a iecore, modo a venis, modo ab arterijs: ita ipsum modo iecoris, modo venarum, modo arteriarum potest dici excrementum.

Vrina, quomodo vesicæ excrementũ dicatur.

Sed difficultas occurrit maior: quoniam est Galeni sententia cap. septimo lib. 5. de vsu par. vesicam attrahere excremẽtum serosum, atq; hoc esse propriũ excrementum vesicæ. Si ergo est proprium vesicæ excrementum: quomodo est iecoris? Supponatis in præsentia, vesicam attrahere serositatem, non a renibus, vt ex anatome vidistis, sed a vasis vrinarijs. Atq; hac ratione, (quando Galenus dicit, lotium esse excrementum proprium vesicæ) per proprium intelligit familiare, hoc est, proprietatem quandam similitudinem habens, & maxime affinem cum corpore vesicæ, cuius similitudinis ratione fit hæc attractio. Nam vere excrementum hoc gignitur in iecore. Potest autem dici, lotium esse excrementum etiam renum, hoc sensu: quatenus scil. est renibus familiare. Hæc solutio fuit Gal. c. 10. li. 5. de vsu part. vbi dicit, partes attrahere excrementum, ratione communitatis, quæ est in qualitate, idest, ratione proprietatis.

CAPVT III.

De liquore vrinæ, & eius coloribus: obiter quoque Chromatologica quædam.

Materia lotij duplex: liquor, & contentum.

PRæterea diximus in definitione: *genitũ ex assumpta aquositate, biliosi excrementi nonnihil adepta, & ex alimento concoctionem renuente.* In qua particula nihil aliud continetur, quam materia ex qua producitur lotium, excrementum hoc serosum. Hæc autem materia duplex est: & merito. Sicut enim in generatione sãguinis, atq; eius depuratione aliqua, quę fit in sima iecoris regione (dico aliqua, quoniam ibi sanguis non vndequaq; depuratur) duplex producitur excrementum, quorũ vnũ tenue est & biliosum, alterum crassum & melancholicum: ita etiam rationi cõsonum est, in perfectissima depuratione sanguinis, quæ in gibba iecoris fit, duplicia produci excrementa, quorum vnum sit tenue, alterũ vero crassum. Tenue est liquor vrinæ: crassum vero contentum in vrina. Cum ergo hæc duo sint excrementa, ex quib. constat lotium: idcirco necesse fuit, in definitione ponere materiam, ex qua excrementum tum tenue, tũ crassum gignitur.

Liquor vrinæ materia.

Dicamus prius de materia ex qua fit *liquor*. Diximus ex aquositate assumpta. Quia lotium non tantũ prodit ex potione, verum etiã originem ducit ex parte aquosiore ciborum. Idcirco diximus: ex assumpta aquositate, siue potus, siue cibi. Vnde est sententia Gal. lib. 10. de simpl. med. fac. c. de sudore, eãdem esse materiã sudoris, & vrinæ; nempe, bilis portionem, seu aquositatẽ. Atq; addit Arist. probl. tertio sect. 2. alimẽti partem dulcissimã in corporis substãtiam cõuerti: alienissimã vero partem, quam crudam appellat, vel adscendere, & vocari sudorem; vel descendere, & dici vrinam. Eadem ergo est materia sudoris & vrinæ.

Fit autem lotium ex assumpta aquositate, non simpliciter, sed (ex Galeno, locis citatis) ex aquositate, biliosæ substantiæ nonnihil adepta. Necessarium est enim vt biliosa substantia cum aquositate misceatur. Biliosa autem substantia potest esse, & alimentum, & excrementum, vt alias diximus. In præsentia lotium non habet bilis alimentalis, sed excrementitia. Et hoc sentit Gal. c. 6. libro 5. de vsu par. vbi ait, biliosum excrementum secundum tenuiorem partem cum lotio permisceri.

Bilis cum lotij aquositate miscent.

Sed forte aliquis dicet: cur factum est a natura, vt cum aquositate misceatur biliosum excrementum & potissimum in corpore sano? (loquimur enim de vrina sanorum.) Quando ergo corpus sanum est, & in sanguificatione prodit bilis excrementitia, cur tota hæc bilis non confluit ad vesicam felleam? Quæ est necessitas, ob quam excrementum hoc biliosum iecoris permiscetur aquositati? Cum enim excremẽtum serosum sufficiat ad deferendum sanguinem, idcirco non videtur opus esse permixtione bilis.

Tinctura lotij sanorum quę, & vnde.

Credo ego perdifficile esse reddere huius rationẽ. Dico tamen hoc esse natura factum, vt illud excrementum redderetur familiare naturæ, vt non esset inimicum partibus, a quibus attrahitur. Familiaritas vero hæc fortasse postulabat, vt cum aquositate permixta esset hæc superfluitas biliosa, vt tingatur aquositas. Aquositas ergo suscipit colorem ob hoc biliosum excrementum. Non enim potest calor, citra biliosam materiam, tingere lotium: (dicant alij quidquid velint.) Hoc colligitur e Gal. cap. 12. lib. 1. de crisibus: vbi dicit, per inediam reddi lotium magis coloratum: quoniam per inediam (ait Galenus) calor vlterius agens, quam par sit, partem pinguiorem vertit in amaram bilem, quæ lotium tingit. Sed quomodo tingitur? Dicit ibi Galenus, lotium esse subrufum, vel subflauum (semper autem loquimur de lotio sanorum.) Et quoniam inter subrufum & subflauum colorem, est color rufus medius: idcirco colligatis, etiam lotium secundum naturam, esse vel subrufum, vel subflauum, vel rufum. Hi enim sunt tres illi colores, qui faciunt lotium secundum naturam.

Rufus vrinę color.

Galenus autem (volo vt intelligatis hoc colores eo modo, quo ipsos intelligit Galenus, c. 12. lib. 1. de crisibus) per rufum intelligit colorem, qui est propior albo, quam sit flauus. Et idcirco per rufum non intelligatis rubrũ, quia ruber est propior nigro, quam flauus: sed intelligatis citrinum, qui est proximus albo.

Tincturæ varietas.

Hi colores licet sint secundum naturam: lotium tamen tingunt diuersimode, pro diuersitate bilis. Nam alia est bilis pallida, alia rufa, alia flaua. Inter has autem hæc est differentia: quod pallida fit a calore remissiore: rufa ab intensiore: flaua vero adhuc ab intensiore. Hinc est, quod si debeat fieri lotium secundum naturam, necesse est, vt aliquid bilis cum aquositate misceatur. Si enim nihil permisceatur, lotium non erit secundum naturam. Si autem aliquid permisceatur: vel erit bilis, vel aliud a bile. Si quid aliud permisceatur (vt suo loco dicemus) erit lotium præter naturam. Quod si bilis permisceatur: nisi sit vel pallida, vel rufa, vel flaua; lotium non erit secundum naturam; verbi gratia, si cum lotio misceatur bilis vitellina, vel porracea, vel alia, de quibus suo loco. Debet ergo misceri bilis, vel pallida, vel rufa, vel flaua: non tamen omnibus modis. Nam quãtum attinet ad bilem pallidam, dummodo hæc in debita copia misceatur, fiet lotium subrufum, & proinde secũdum naturã: quod si minima copia misceatur, tunc vrina non erit secundum naturam, sed modo subspicea, modo spicea fiet, non autem subrufa. Debet ergo mediocris materiæ quantitas cum aquositate permisceri. Si vero cum aquositate misceatur bilis rufa: lotium fiet subrufum, & rufum etiam: pro maiori vel minore portione rufæ bilis. Iam si adhuc copiosior rufa bilis misceatur: fiet lotium subflauum absq; splendore. Quod si fiat mixtio flauæ bilis: lotiũ reddetur subflauum & splendens: Nam vt dicit Galenus loco citato, flaua bilis splendens est, igne portionis caussa, quę quidem portio ignea collecta est in flaua bile. Quod si copiosior sit flaua bilis: lotium fiet flauum, non autem subflauum: & tunc erit lotium, quod videbitur excessisse limites lotij secundum naturam.

Sed aduertendum, ne quis vestrum credat, præter bilis mixtionem, necessarium esse aliquid aliud misceri, nempe serosum sanguinem. Nam Galenus loco citato, ait, opus esse, vt cum serositate permisceatur, non modo serosus sanguis, sed etiam aliqua portio rufæ bilis. Dicatis, ad producendũ lotium secundum naturam, non necessarium esse, vt permisceatur ichor sanguinis. Sed quid voluit Galen. his verbis? Cum ibi loquatur de vrinis subrubris, & proinde de vrinis ægrotantium: vult, tales vrinas nõ esse bonas. Propterea quod indicant debilem calorem, qui non potest gignere rufam bilem, nec sanguinem exacte concoquere: et idcirco si lotium debet bonum euadere (dicit Gal.) oportet vt misceatur rufa bilis: non tamen ob hoc inferre voluit, lotio secundum naturã necessarium esse ichorem sanguinis misceri.

Colores lotij vnde.

Verum cum lotium secundum naturam tingatur a bile pallida, rufa, & flaua: color subrufus, rufus, & subflauus arguere videtur materiam vel magis vel minus calidam. Nam si Galeni dicta recte perpendantur, is modo videtur colores referre in temperaturam, modo non. Videatis eum lib. 4. de simplici. med. facul. cap. vlt. qui locus est difficilimus. Ratione huius difficultatis dicit ibi Galenus, colores non sequi temperamentum: propterea, quod in genere alborum & nigrorũ dantur calida, frigida, humida, & sicca: verbi gratia: nix alba est, tamen est frigida: cepa est alba, tamen est calida. Non ergo solet a colore argui temperamentum. Sed ibidem monet Galenus, nos posse a colore arguere temperamentum, in eodem genere seminis, vel succi: & dat exemplum in genere ceparum, quarum albæ minus sunt calidę, rubræ calidiores.

Natura colorum in genere.

Vt hoc recte intelligatis: cognoscendum est, *quomodo producatur color.* Videatis Aristotelem, 1. de generatio. animal. vbi asserere videtur, alba esse calida, & quanto aliquid est magis album, eo esse calidius. Cum autem Aristoteles sit Philosophorũ princeps, non est existimandum, eum sine ratione locutum fuisse. Præterea & Auctor illius libelli de coloribus (qui tribuitur Aristoteli) docet, simplices, id est, veros colores, sequi mixtionem elementorum. Cum ergo concurrant elementa ad producendos colores: explicandum nobis est, quomodo concurrant. Supponere ergo oportet, cum mixtum componatur ex quatuor elementis, nos in elementis posse considerare formas substantiales, materias elementorum, & eorũ qualitates. Hoc (ni fallor) fit euidentissimum, dum consideramus formas elementorum. Nam ex varia mixtione harum formarum, prodeunt variæ proprietates vocatæ; verbi gratia, proprietas educen di bilem in rhababaro prodit ex mixtione formarũ elementorum, quæ concurrunt ad efficiendum rhabarbarum. Quod si consideramus materias, tunc pro ut diuersimode miscentur materiæ; ita etiam variæ germinãt affectiones, verbi gratia, quod mixtum sit liquabile, vel illiquabile, hoc prodit ex mixtione materiarum, non formarum. Quod si in elementis consideramus qualitates tantum: tunc vel in elementis consideramus calidum, frigidum, humidum, & siccum; vel alias qualitates. Si consideramus primas qualitates, prodeunt odores, sapores mixtorũ, mollities, & durities. Color autem nequaquam prodit ex his qualitatibus. Neq; huic veritati aduersatur Galenus, si recte intelligatur: qui lib. 1. de vsu part. cap. 10. dicit, non modo odores, sapores, mollitiem, duritiem sequi temperamentum: sed etiam colores. Ergo e Galeno colores necessario sequuntur temperamentum. Quod si sequuntur temperamentum: ergo necessario ortũ ducunt ex primis qualitatibus: quod est contra ea, quæ sunt proposita. Oportet vt Galen. intelligatis. Ibi enim loquitur de temperamẽto, quatenus connotat formã de prædicamento substantiæ: Hanc formam exprimit (tanquam Medicus, & artifex sensatus) per ipsum temperamentum. Et quoniam hoc est verissimum, accidentia formas insequi, eo, quia agens naturale quantum dat de forma, tantum etiam dat de consequentibus formam: idcirco dicit Galenus colores sequi temperamentum, id est, formam substantialem; propterea, quod omnia, quæ sunt in mixto, formæ ipsi famulantur. Vnde aliud est dicere, hoc fieri ex illo, & aliud dicere, hoc sequi illud. Accidentia sequuntur formam: non tamen fiunt ex forma. Itaq; Galenus per colores in relatione ad temperamentum, intelligit colores insequentes temperaturam, hoc est, formam de prædicamento substantiæ.

Colores ex elementis prodeunt.

Cum igitur colores non fiant ex permixtione formarum, neque ex permixtione materiarum, neque etiam per permixtionẽ qualitatum primarum; prodeant tamen ex elementis: oportet ergo præter hoc considerare in elementis alias qualitates, id est, diaphaneitatem, opacitatem, & lumen. Vnde colores prodeunt ex diaphano terminato, & ex opaco: ex diaphano, inquam, ita mixto cum opaco, vt quod nõ erat antea luminis particeps, fiat nunc particeps luminis, atque secundum eius superficiem summitatemve euadat coloratũ. Vnde Aristoteles lib. de sensu & sensibili considerans hoc lumen euadere in colorem in parte summa superficieve diaphani terminati cum opaco; (Plato autem non respicit ad extremitatem illam, sed potius ad lumen) dixit, colorem esse veluti flammulam quandam, seu fulgorem, ex corporibus emanantem.

Nimirum, e mistura diaphani & opaci.

Sed non sufficit scire hoc. Oportet enim etiam noscere in quo consistat diaphaneitas, & opacitas, & vnde prodeat lumen.

Perspicui, opaci, & luminis caussæ secundum alios.

Quoad Diaphaneitatem & Opacitatem: dixere quidam, diaphaneitatem consistere in puritate elementorum: opacitatem vero in earum impuritate. Alij dixerunt, diaphaneitatem consistere in raritate elementorum: opacitatem in densitate. Sed hi deficiunt.

Et

Confutatio. Et ostendo primum priores deficere. Certum enim est, aurum esse purius argento, & tamen argentum est magis album auro: quod aduersatur primæ opinioni. Hæc enim vult: quod vbi est plus diaphani, ibi etiam color magis ad album vergat: aurum magis recedit ab albo quam argentum, & tamen aurum est purius argento. Præterea si vera esset hæc opinio, vix possemus tueri Gal. qui lib. 1. de cris. c. 12. vult, bilem turbulentam esse rufam: quod si bilis purior euadat, tunc ait eam flauescere. Ecce, bilis flaua est purior rufa: nihilominus bilis rufa est proximior colori albo, quam flaua; & tamen magis viget puritas in flaua quam in rufa. Ergo diaphaneitas non consistit in puritate.

Posteriores & ipsi deficiunt: volunt etiam diaphaneitatem in raritate consistere, opacitatem in densitate. Est autem fumus, qui tenuis est, & rarus: attamen nigricat.

Veræ perspicui ac opaci caussæ. Quare pro huius rei veritate dicendum est, diaphaneitatem consistere in puritate & raritate: non in puritate tantum, vel tantum in raritate; opacitatem vero consistere in impuritate & densitate. Vnde cum in albo colore vigeat diapheneitas; idcirco albus color visum disgregat; contra color niger ob densitatem plus æquo visum vnit, & denique suffocat. Hinc etiam colligendum, nil mirum esse, si aurum sit minus album argento, quamuis aurum sit purius argento: nam quia multo etiam densius est aurum argento: idcirco densitas plus potest, quam puritas. Optime etiam dictum est a Galen. lib. 1. de cris. capit. 12. bilem esse magis flauam, etiamsi sit purior; quoniam (ad similitudinem auri) ipsa est densior; densitas secum fert opacitatem; & opacitas, quæ a densitate prouenit, est in caussa, vt color auri, & flauæ bilis, magis recedat ab albo, quam color argenti, & rufæ bilis.

Constitutum ergo sit diaphaneitatem & opacitatem esse in caussa coloris.

Elemēta diaphana, aer & aqua, opacū terra. Sed quæ sunt diaphana? Ex Aristotele prim. de sensu & sensili, & 2. de anima 68. elementa diaphana sunt, aer & aqua: quæ ambo cum sint humida, idcirco Plato in Timæo, loquens de coloribus, dum vult proponere diaphana, proponit humorem. Vnde vbicunque proponitur humor a Platone, intelligatis elementa diaphana, aerem scilicet & aquam. Sed præterea est elementum opacum, terra, quæ terminat diaphanum.

Ignis: elemētum lumen præstans coloribus. Superest quartum elementum. Hoc autem quid præstat coloribus? Diximus supra, colores non tantum prodire ex diaphaneitate & opacitate, sed etiam ex lumine. Vnicus autem ignis lumen præbet: & idcirco hic luminosus dicitur a Platone. Nec enim sufficit, vt diaphanum misceatur cum opaco: sed etiam oportet, vt concurrat lumen ignis, si fieri debet color. Vnde, ad hoc respiciens Plato, dixit, colorem esse veluti flammulam seu fulgorem ignis. Igitur ea ratione concurrit, quatenus est luminosus. Vnde lumen ignis, quando fit permixtio diaphani cum opaco, degenerat in splendorem, & in colorem. Sed de splendore suo loco. Propter hæc Aristoteles in lib. de coloribus, respiciens ad caussas principales coloris, & proinde nullam faciens mentionem terræ, dixit, caussam præcipuam esse lumen solis, & ignis: aerem vero & aquam proponit tanquam diaphana, quæ, vt intermedia, colores deferunt ad oculos. Per lumen ignis intelligit lumen internum, iam propositum, quod degenerat in colorem. Addit autem lumen solis: quia respicit non modo ad colores, quatenus colores sunt; sed etiam ad colores, quatenus videntur. Sunt autem colores propter lumen internum: videntur autem propter externum, vt solis, lunæ, & candelæ.

Varietas colorum, ob variam admi- His ita constitutis, patet loco corollarij, quod pro varietate ignis, varij etiam fiant colores. Hoc colligitur ex Platone in Timæo, vbi dicit: ex vno igne (notetis quæso hæc verba, quæ sunt aurea) veluti ex coruscatione exiliente, & altero penetrante, & in humore extincto (per humorem intelligit diaphanum terminatum) ex horum mixtione varij fiunt colores. Subdit Plato: ignis autem, genus medium, permiscetur cum humoribus oculorum: non tamen cum humore albugineo, nec cum vitreo; sed cum diaphano ab opaco terminato (diaphanum vero vocat humorem oculorum, propterea, quod secundum sui superficiem euadit obiectum oculorum.) Cum ergo medius ignis permiscetur cum humore oculorum, producit colorem sanguineum: quem Plato rubrum appellat. Et propterea idem, loco citato, sibiipsi constans, dicit alimentum omne euadere rubicundum: & huius caussam reddens, ait, hoc fieri ob portionem ignis in humido existentis, & humidum detergentis. Quod dixit etiam Galenus cap. 4. lib. 4. de vsu partium; vbi, loquens de colore sanguinis, & proinde de colore rubicundo, citat Platonem; & dicit, sanguinis colorem, (vt dixit Plato) præ se ferre ignis portionem, in humido ab eodem deterso: & vocat Galenus ignem hunc diuinum: re vera autem est diuinus, cum lumen præbeat. Constitutum ergo sit, ex diuersitate ignis, diuersos etiam fieri colores. Sed quomodo? Quid sibi vult Plato? Plato (ni fallor) proponens triplicem ignem, nihil aliud proponit, quam ignem clariorem; ignem tenebricosum; & ignem inter hos medium. Quod hoc sit verum, patet ex Platone. Quando enim dicit; ex vno igne, tanquam ex coruscatione exiliente; clare exprimit ignem clariorem. Quando deinde subiungit; ex altero vero permanente, penetranteque, qui in humore, seu in diaphano obruitur; dubio procul nil aliud intelligit, quam tenebricosum ignem. Quando postea subdit, medium ignem; nihil aliud intelligit, quam medium inter clarum & tenebricosum, vt est lumen sanguinis, nec adeo clarum, nec adeo tenebricosum. Et ob id mirum esse non debet, si ex diuersitate ignis, varij etiam fiunt colores. Ex clariori enim igne, fiunt colores albi: ex tenebricoso, nigri: ex medio, medij.

Varietas colorum, e varia mistione perspicui & opaci. Secundo patet etiam e superioribus: quod pro diuersa mixtione diaphani cum opaco, diuersi fiunt colores. Quando enim plus viget diaphanum, colores magis ad album vergunt; quando magis viget opacum, tunc color ad nigrum potius inclinat. Cætera tamen debent esse paria, idest, debet seruari paritas in luminoso igne. Quod dicit etiam Auerroes, 5. coll. 29. vbi vult, ex igne clariori fieri color in album; & addit, ex igne clariori permixto cum diaphano, in quo non sit plurimum opaci: ad faciendum enim colorem album, requiritur non solum claritas ignis; sed etiam, vt diaphanum non sit permixtum cum copioso opaco. Præterea addit Auerroes, colorem nigrum fieri ex igne tenebricoso, permixto cum diaphano non peruio. Ecce proponit diaphanum non peruium, idest, quod habet permixtum copiosum opacum.

Diaphanum caussa albedinis, opacum nigredinis. Quare cæteris paribus, prout magis viget diaphanum, ita etiam color magis tendit ad album; contra, si magis viget opacum, color magis vergit ad nigrū. Ad eundem modum diaphanum peruium, pro vt erit vel aereum, vel aqueum; ita corpora colorata erunt vel candidora, vel frigidiora: si namque vigeat diaphanum aqueum, corpora erunt alba, & frigida: si vigeat diaphanum aereum, corpora erunt calida, & alba: si autem cum parte terrea permisceantur partes aereæ; tunc fiet color albus, & corpus erit vel temperatum, vel moderate calidum: quod si cum partibus terreis, idest, cum opaco, misceantur partes aqueę, idest, diaphanum aqueum; corpus erit album, sed erit frigidum, & humidum. Pro diuersitate ergo diaphani, corpora sunt modo calida, modo frigida.

Quomodo secundũ Aristotelẽ corpora nigra calidiora fiat albis.

Ex his ergo, quæ dicta ſunt a nobis circa colorum A naturam, credo non admodum difficile eſſe intelligere, quid voluerit Galenus, & Ariſtoteles. Vnde quoad Ariſtotelem, dicimus, ipſum 5. de generatio. animal. 6. reſpicere ad corpora alba, quæ tamen alba ſint ob diaphanum aereum. Quod hoc ſit verum, patet: quoniam dicit ibi, aerem cauſſare albedinem. Ariſtoteles ergo loquitur ibi de corporibus albis, propter diaphanum aereum: propterea quod præcipuum eius inſtitutum in eo capite eſt, loqui de colore animantium, vtpote eorum, in quibus adeſt calor mitis & ſuauis. Quod cognouit etiam Auerroes 1. coll. 29. vbi ait: ſi corpora fiant alba, propter mixtionem aeris cum terra: tunc corpora vel ſunt temperata, vel non multum excedunt per calidum. Ecce eſt calor mitis. Ariſtoteles autem comparat alba aerea, non omnibus, ſed nigris tantum corporibus, quæ talia redduntur propter diaphanum aqueum. Et niſi B hoc addatis, non poteſtis recte intelligere Ariſtotelem. Comparat ergo Ariſtoteles alba aerea nigris: propterea dicit, aquam calidam albos facere, frigidam autem nigros: vt ſignificet, ſe loqui de albis aereis, quæ comparantur cum nigris aqueis, & proinde illa ſunt his calidiora. Cur autem neceſſarium fuit hoc admonere? Propterea quod fieri poteſt, vt corpora ſint colorata ob diaphanum aqueum, quę tamen ſint magis alba, quam corpora colorata ob diaphanum aereum. Nam ſi accidat, vt dum viget diaphanum aqueum, opacum ſit exiguũ, & ignis ſit clarus; ex altera parte ſit aereum diaphanum, opacum copioſum, & ignis tenebricoſus; procul dubio magis album erit illud corpus, in quo eſt diaphanũ aqueũ: propterea quod cum diaphano aereo mixta eſt maior copia opaci, & in eodem ignis eſt magis tenebricoſus. Ariſtoteles ergo comparat alba aerea, cum nigris aqueis, non autem cum nigris aereis, propterea C quod nigra aerea poſſunt eſſe calidiora albis: quod facile oſtendo. Nam ad faciendos colores, præter diaphanum, concurrit etiam opacum, atque ignis: quando autem concurrit ignis clarus, non oritur color albus: quando concurrit tenebricoſus ignis, tunc eſt cauſſa coloris nigri. Si igitur inuicem conferatis ignem clarum; & ignem tenebricoſum; dubio procul dicetis, ignem clarum non eſſe adeo inſignem, nec tantum calefacere, quantum calefacit ignis tenebricoſus. Vnde ignis ex palea eſt clarus, & mitis, ſi conferatur cum igne lignorum, qui non eſt ita limpidus, vt ignis paleæ. Hinc fit, quod corpora albicantia non ſint ita calida, vt ſunt corpora nigra: quia in corporibus albicantibus viget ignis mitis, qui non ita exurit, nec calefacit corpora. Contra vero, quando corpora ſunt nigra (ſupponẽdum eſt diaphanum in vtriſque eſſe aerem) ſunt calidiora; quia viget in D his ignis tenebricoſus, qui habet maiorem vim calefaciendi. Hæc ergo ad Ariſtotelis dogmata dicta ſint.

Num color arguat temperamẽtum e Galeno.

Quantum vero ad Galenum attinet: non difficile eſt intelligere, quid ipſe voluerit. Nam quando lib. 6. de ſimpl. med. facult. cap. vlt. dicit, nos ex colore non poſſe arguere temperamentum, quia dantur alba calida, vt cepæ, & alba frigida, vt nix; hoc dicit, quia cognouit, colores prodire quidem ex elementis, ſed tamen non ex primis qualitatibus elementorum, ſed ex diaphaneitate, opacitate, & lumine. Quare ad hoc reſpiciens optime locutus eſt.

Sed cur ibidem dicit: in eodem genere ſucci vel ſeminis nos poſſe ex colore deduci in cognitionem temperaturæ? Hoc dicit, quia comparat corpora colorata, conſtantia ex eodẽ diaphano, id eſt, non comparat aquea cum aereis. Et ſic hoc eſt veriſſimum, ſeruata paucitate diaphani; quæ ſunt in eodem genere, id eſt, quæ frigida ſunt, alba ſunt frigidiora, rubra vero minus. Contra, ſi ſunt in genere calidorum, alba ſunt minus calida, rubra vero ſunt calidiora. Hæc etiam fuit Auicennæ ſententia: expreſſe enim aſſerit, ſi corpora ſunt eiuſdem generis frigida; alba eſſe frigidiora rubris. Oppoſitum autem eſt dicendum de calidis: nimirum quod alba calida minus ſunt calida, rubra vero calidiora. Quænam eſt huius ratio? Non alia pręter hanc, quia in albis eſt minus de igne, & ignis eſt clarior, non tamen ita potens; in rubris vero ignis non eſt ita clarus, eſt tamen potentior, & magis calefaciens. Quod cognoſcẽs Auerroes 5. coll. 29. dicit; quando adeſt color ruber, tunc color hic ſignificat colorem propter ignem. Quare ex Auerroe, imo ex veritate ipſa, manifeſtatur ignis in colore rubro magis, quam in albo. Optime ergo dicit Galenus, in eodem genere alba calida eſſe minus calida; rubra autem calidiora: eo, quia in his ignis eſt potentior, & minus purus. Sed non propterea eſt dicendum: hoc eſt rubrum, ergo calidum. Et hoc colligitur ex Galen. 2. de ſimpl. med. cap. 3. dantur enim ſandali rubri, qui tamen ſunt frigidi. Ratio huius eſt: quoniam ad faciendum colorem, quamuis neceſſario concurrat lumen ignis, non tamen ob id neceſſe eſt, vt tanta concurrat ignis copia, vt mixtum euadat calidum: ſufficit enim vt modicus ignis ingrediatur, non purus tamen, ad faciendum colorẽ rubrum. Quare non valet: eſt rubrum, ergo calidum. Sed licet quidem inferre: in eodem genere, quod eſt frigidum, ſi eſt rubrum, eſt minus frigidum: ſi eſt album, eſt magis frigidum, quia in albo eſt minus de igne. Idem etiam dicendum de calidis: album calidum, eſt minus calidum, quam rubrum, quia in rubro eſt magis de igne. Hoc igitur ſit perpetuum: & hoc voluit Galenus. Propterea milium, cum frigidum & album eſt, magis frigidum eſt, quam nigrum: cepa autem cum ſit calida & alba, eſt minus calida, quam rubra.

Auicennæ ſententia de ortu colorũ.

Sed aduertendum, dixiſſe Auicennam lib. 2. cap. 3. hæc quæ dicta ſunt eſſe vera, vt in coloribus: verbi gratia, cepa alba eſt minus calida, quam rubra, hoc verum eſt, vt in pluribus, dicit Auicennas: quia cognouit, interdum oppoſitum euenire; vt in Hetruria his temporibus reperiũtur cepæ, quæ licet ſint albæ, non tamen poſſunt guſtari, adeo acres calidæque ſunt: rubræ autem in reſpectu ad has albas videntur eſſe dulces, & proinde minus calidæ. Vnde igitur hoc fit? Dicit Auicennas, loco citato mixtionem duplicem eſſe, vnam primam, alteram vero ſecundariam, ſeu complexionalem. Dicit ergo Auicennas, fieri poſſe, vt aliquid reperiatur, quod ratione primæ mixtionis ſit frigidum, ratione vero ſecundariæ ſit calidum, ſeruetur tamen idem color: nam ſi, verbi gratia, illud frigidum, quod erat album, per mixtionem ſecundariam fiat calidum, adhuc tamẽ remanebit album. Ratio huius hæc eſſe poteſt: propterea quod non eſt impoſſibile, vt per ſecundariam mixtionem concurrant calida elementa, quæ non mutent colorem, ſed mutent tantum complexionem, quando nimirum ea, quę miſcentur, ſunt mole exigua, virtute maxima. Dat exemplum Auicennas, accipiamus libram vnam lactis, & miſceamus duos aureos euphorbij cum lacte, atque ea fiat mixtio, vt res vnica videatur: lac ante permixtionem euphorbij erat frigidum album; poſt vero ſecundariam mixtionem cum euphorbio, adhuc mixtum quod remanet, eſt album, non tamen amplius frigidum, imo vero intenſe calidum. Ecce ergo ratione ſecundariæ mixtionis mutatur temperatura, non color. Vnde ſubdit Auicennas quod in lacte fieri conſpicimus, idem etiam fieri a natura. Vnde mirum amplius eſſe non debet, ſi aliquid ſit album, & in genere calidorum, ſit tamen calidius, quam rubrum: ſi dentur cepæ albæ calidiores, quam rubræ: hoc euenit ratione ſecundariæ mixtionis: & ſecundaria hæc mixtio euenire poteſt ratione diuerſi alimenti, quod exſugunt ex terra cepæ, pro diſcrimine regionum.

Hæc

Coloris lotij naturalis.

Hæc autem, quę hactenus dicta sunt de coloribus, *ipsi lotio applicemus*, concludentes hoc modo: Cum lotium fiat vel subrufum, vel rufum, vel subflauum; illud est reliquis calidius, quod est subflauum, minor autem caliditas iudicatur a lotio rufo, adhuc remissior a subrufo: propterea quod, cum subrufus color vergat magis ad album, quam reliqui, idcirco significat non adesse ignem ita tenebricosum, sed calorem remissiorem.

Splẽdor vrinæ.

Ex his etiam colligatis, quod lotium secundum naturam interdum est sine splendore, interdum cum splendore, ex Galeno lib. 1. de cris. capit. 12. quando enim gignitur flaua bilis, redditur lotium splendens, ob ignem, qui viget in flaua bile. Vnde vt sciatis, quid possit lotium splendens, aduertatis, splendorem in corporibus produci a lumine ignis: & ignē esse caussam coloris, atque splendoris. Differentia tamen est; nam si ignis debet degenerare in splendorem, necesse est, vt lumen ignis magis vniatur, quam quando ignis degenerat in colorem. Quam veritatem cognouit etiam Aristoteles, lib. de coloribus, quando dixit, splendorem esse collectionem luminis. Quando igitur lumen non ita colligitur, tunc fit color: quando autem maxime colligitur, tunc fit splendor. Propterea quæ splendent, oportet vt sint densa, & vt habeant opacum parum admixtum, alioquin non fieret collectio luminis. Proinde cum bilis flaua sit densior & purior, ex Galen. loco citato: hinc merito fit, vt lumen ignis, qui in ipsa est, non modo in colorem, sed etiam in splendorem degeneret. Vnde etiam in ea corporum cœlestium parte, quæ densior est, obseruamus collectionem lucis.

Lotium ergo naturale debet habere colorem superius a nobis propositum. Et hæc cognouit etiam Aristoteles 1. probl. 53. vbi dicebat. Lotium rufum significare coctionem.

Num tota vrina, an pars eius aliqua excipienda.

Aduertant autem iuniores, vt semper id obseruēt, quod ibidem præcipit Aristoteles, vt scilicet lotium non totum mingatur, sed per vices, & paullatim pluribus vasis, & exigua quantitate excipiatur: nam sicut figuræ in multo facilius conspiciuntur, ita etiam colores in exiguo facilius cernuntur. Hoc, inquam obseruandum est, ratione coloris tantum: nam si reliqua ad vrinam pertinentia, voluerimus cognoscere, veluti contentum; tunc debemus seruare præceptum Auicennæ, qui iubet, vt fiat mixtio in vnico vase, & vnica vice, & vt vas sit adeo amplum, quod totam vrinam contingat: quo non color tantum, sed etiam contentum in vrina possit obseruari.

CAPVT IIII.

De contento vrinæ.

Contentum in lotio etiā sanorum reperiri.

HActenus de liquore vrinæ, parte nimirum eius tenui: sequitur pars crassior, contentum, quod portio est alimenti. Thriuerus, vir alioqui subtilissimus & doctissimus, in Theorica sua negat, in lotio sanorum esse contenta. Sed decipitur. Hoc enim aduersatur sensui, rationi, & auctoritati. Rationi: quia scitis hoc esse veluti axioma, alimentum esse dissimile actu, simile autem potestate. Non potest autem id, quod actu est dissimile, & potestate simile, actu simile reddi, ni segregentur excrementa. Cum ergo dentur excrementa, quæ alia sunt ab aquositate, & a reliquis, bile, scilicet, & melancholia, necesse est, vt fateamur dari hoc excrementum. Licet autem in sanis quandoque non appareat; hoc idcirco fit, quoniam excrementum hoc cum sanguine distribuitur, & degenerat in sorditiem: Totum tamen esset, vt exiret cum lotio.

Propterea dicit Aetius, in corpore optimi habitus, & optime sano, generari lotium, in quo est contentum album, leue & æquale. Ex hoc etiam dicit Galenus, lib. 1. de cris. cap. 12. ibi enim, iubens vt consideremus lotium sanorum, subdit, in horum lotio adesse sedimentum, interdum copiosum, interdum exiguum. Idem expresse asserit 1. prognost. vlt. sedimentum in lotio, ad differentiam puris, esse vndique secundum naturam, & proinde hoc reperiri debet in sanis. Idem 2. progn. 26. dicit: si corpora sunt sana, vel plus æquo comedunt, vel tenuiter viuunt, vel moderate: si plus æquo comedunt, habent sedimentum in vrina copiosum. Sed statim inquiunt isti: sermo est de corpore sano, quod non committat errores in victu. Hoc nihil est; quoniam Galenus dicit; si non fiat error in victu, apparet sedimentum, exiguum tamen. Ecce sermo est de sanis hominibus, qui non delinquunt in victu: tamen Galenus dicit, in his esse sedimentum, quamuis exiguum. Addit deinde Galenus si autem homo tenuiter viuat, tunc nullum prorsus est sedimentum. Sed propter hoc non debent hi asserere, non esse necessarium, in sanorum lotio contentum esse, quia sermo fit de sanis corporibus, quæ non delinquunt. Propterea licet dicat Galenus in aliquibus non esse sedimentum, non negaret tamen adesse contentum. Quoniam potest esse contentum suspensum, potest esse nebula, quamuis non sit sedimentum, in his qui tenuiter viuunt. Cum ergo in sanis non delinquentibus necessarium sit, apparere contentum: idcirco errant, qui aliter dicunt.

Cōtenti materia.

Sed vnde prodit hoc contentum? Dicit Galen. 1. progn. vlt. contentum esse portionem alimenti, quæ coctionem renuit. Sed quæ est hæc portio? Dicit Gal. 1. de cris. 12. hanc portionem esse inconfectum crudumque humorem. Idem lib. 1. de alim. facult. cap. de tritico, dicit, hunc inconfectum, crudumque humorem esse alimenti portionem, quæ non conficitur a calore, quæ non deducitur in sanguinem, & est portio crassa, frigida, & terrestris. Vnde ibi voluit, huiusmodi succum crudum, non esse pituitam. Nam pituita (ex Galen. loc. citato) est quiddam diuersum a succo illo crudo & inconfecto: pituita enim est quidem frigida, sed tamen humida est & aquosa, potestque in sanguinem verti. (sermo fit de pituita alimentali.) Pituita quoque & ipsa dicitur humor crudus, sed qui tamen potest in sanguinem verti: quod non est dicendum de hoc succo crasso, crudo & frigido, terrestrique, qui prodit ex partibus frigidioribus, terrestribus, crassisque ciborum, & est illud, quod subsidet in vrinis.

Differentia contenti sanorum & ægrotantium.

Sed aduertendum, dixisse Gal. loco citato, in vrinis etiam contentum subsidere, & materiam copiosam, in morbis ex repletione a pituita genitis. Vt ex his facile colligatur, dari contentum in vrina sanorum, quod sit diuersum a contento ægrotantium. Contentum enim sanorum est reliquia alimenti, seu chyli: est illa portio chyli, quæ non potest in sanguinem mutari. At in ægrotantibus contentum non est reliquia alimenti, sed reliquia materiæ morbificæ. Ex hoc colligitur ex Gal. 1. cris. 12. vbi loquens de lotio sanorum, dicit; in tempore, quo concoquitur alimentum & sanguis, tunc copiosum esse id, quod subsidet in vrinis: perfecta vero concoctione alimenti, id quod subsidet, non esse ita copiosum, propterea quod facta coctione, alimenti portio, quæ renuit coctionem, fit in minori copia. Ecce contentum esse reliquiam alimenti. Sed dicet quis. Si in tempore coctionis id quod subsidet, est copiosum: perfecta vero coctione est exiguum: ergo antequam fiat coctio, id quod subsidet, deberet esse copiosissimum, quia tunc portio cruda est copiosissima. Tamen dicit Galen. 4. de tuenda sanit. 4. ante coctionem nihil contenti adesse in lotio. Quare aduertendum, non sufficere, vt sit portio cruda alimenti, sed requiritur etiam, vt talis portio cruda, quæ non potest concoqui, segregetur ab illa parte, quæ coctionem admittit. Vnde in tempore coctionis, illud quod bonum est, coquitur, etiam

& etiam quod bonum est a malo separatur. Sed ante coctionem, quamuis sit porno cruda copiosissima; quoniam tamen fit non segregatio, idcirco nihil potest in lotio apparere.

Constitutum ergo sit, contentũ sanorum esse portionem alimenti, idest, chyli, quæ renuit coctionem. Loquens autem Galenus de contento ægrotantium, 1. de crif. 12. dicit adesse contentum copiosum in febribus pituitosis, in corporibus repletis: contra in febribus biliosis, in morbis, qui originem duxerunt e caloribus, ex inedia etiam, apparere modicum contentum in vrina: quia materiæ illæ morbificæ non sunt ita crassæ, copiosæque, vt in morbis ex repletione. Idem dicit Auicennas. Hoc etiam liceat vnica Hippocratis auctoritate confirmare: qui sensit, 1. epid. 2. 29. aliquos grauissimis detentos morbis fuisse sanitati restitutos, eo, quia cum vrinis reddebant contentum copiosum, album, & leue. Hoc copiosum sedimentum erat ne excrementum materiæ morbificę, an alimenti: Dici non potest ipsum fuisse excrementum alimẽti: nam si sic fuisset, illi obijssent: quia cum grauis est morbus, & homo vtitur copioso alimento, cuius ratione colligitur copiosum contentum; nonne manifestum est hominem illum esse mortuum?

Albedinis cõtentorũ caussa, Galeno falso adscripta.

Porro inuestiganda restat caussa, ob quam contentum sit album: præsertim quia dixerunt quidam, Galenum fuisse in maximo errore, quia voluerit sedimentum reddi album, propter solida corpora, quæ sunt alba: & dicunt, hoc propositum esse a Galeno, 1. progn. vlt. vbi dicit, semen album effici, quia assimilatur solidis corporibus, quæ alba sunt; subdit, & pus similiter album reddi, quoniam corpora solida sunt alba, vt partes membranosæ, neruosæ: subdit deinde eandem esse generationem contenti in lotio, eandem ob caussam esse sedimentum album in lotio. Ecce sicut semen fit album a corporibus albis: ita ex Galeno contentum fit album ex corporibus albis: quod non est dicendum. Et in hoc optime progrediebantur, dum reprehendebant Galenum. Si enim hoc dixisset, reprehensione esset dignus. Nam quamuis sanguificatio fiat a iecore, & venis iecoris; principaliter tamen fit a carne iecoris: cuius proprium est non albificare, sed rubificare. Quare cum lotium sit excrementum iecoris, & principaliter fiat a carne iecoris: non est dicendum; contentum fieri album ab albificantibus corporibus.

Vera caussa.

Pro veritate igitur huius rei dicimus, contentum esse album, non quia acquirit colorem hunc a iecore; (ita enim esset coloris potius rubicundi) sed quoniam confici non potest a iecore. Iam enim diximus, contentum esse crudam portionem chyli inconfectam, quæ non potest verti in sanguinem. At cum sit portio chyli, idcirco est albicans, & remanet albicans, quia renuit coctionem.

Galeni explicatio.

Ad Galenum autem quid dicendum? Hoc nequaquam dixit Galenus, eo in loco. Voluit similitudinem inter pus, & contentum, in hoc consistere: quod sicut pus est quiddam medium, inter substantiam secundum naturam & substantiam præter naturam: quatenus neque est ita secundum naturam, vt semẽ, neque est prorsus præter naturam; sed medio modo se habet, inter rem absolute secundum naturam, & absolute præter naturam: ita sit dicendum de contento. In hoc enim stat similitudo: quod contentum, neque est vndique alimẽtalis humor, nec est aliquid præter naturam, sed est medium inter pus, & humorem alimentalem. Quod sit verum, patet; quia locutus Galenus de contento, dicit: neque est sanguis mutatus. Ecce contentum non est humor alimentalis. Ait deinde: nec est pus, idest, nihil habet præter naturam. Quare loquitur de contento albo: nigrum enim habet aliquid præter naturam. Sed est quiddam medium, quia est excrementum secũdum naturam, non autem humor alimentalis, nec pus. Quare similitudo non est in colore: sed in hoc, vt habeat mediam naturam inter pus, & humorem alimentalem: sicut pus habet naturam mediam inter rem secundum naturam, & rem præter naturam.

Situs contenti triplex.

Hoc autem contentum ex Gal. 4. de tuenda sanit. 4. solet varias liquoris sedes obtinere: modo subsidet, & tunc Sedimentum siue hypostasis dicitur. Quod si fit in loco non ita infimo, sed versus partes superiores: dicitur Suspensum. Quod si reperiatur in supremis partibus: dicitur Nebula: & tunc (ex Gal. loco citato) est ad similitudinem iusculi pinguis refrigerati. Aduertendum tamen, quod, si superficietenus tantum intelligatur Galenus, non recte loquitur: sermo est ibi de lotio sanorum, in quo nunquam obseruabitis istiusmodi apparere in summitate, quẽadmodum apparent in summitate iuris pinguis refrigerati. Hæc enim apparent tantum in lotio ægrotantium: siquidem ibi tantummodo adest nebula, vbi adest pinguedo. Quare Gal. significare voluit, quod, sicut in iuribus pinguibus refrigeratis apparet pingue illud in superficie, ita a pari, contentum non pingue videtur in superiore parte lotij. Propterea in sanis licet non semper conspiciatis in hypostasin: non tamen ob hoc dicatis, contentum non esse necessarium in lotio sanorum. Interdum enim in hoc adest suspensum, interdum hypostasis, interdum nebula.

Cõtenti qualitates tres, albedo, leuitas æqualitas.

Aduertendum autem, tria in his contentis concurrere, vt sint alba, leuia, & æqualia. Nam si non sunt alba: indicatur contentum præter naturam, & indicatur materia morbifica. Leuia sunt, quia in sanis calor est validior. Vnde etiam æqualia sunt: quia calor æqualiter agit, regulat partes, & conficit. Vnde licet hæc portio non possit in sanguinem conuerti, eo quod renuit coctionem; eam tamen acquirit elaborationem, quam potest. Quia ergo calor æqualiter agit in partes illas, idcirco excrementum æqualiter regulatur, quantum excremento conuenit, ideoque contenta sunt æqualia. Nam quando calor viget, eodem modo cibaria conficit & prandij, & cœnæ. Propterea quocunque tempore obseruabitis huiusmodi cõtenta, ipsa erunt æqualia, dummodo non fiat aliquis error, dummodo lotium reddatur, absoluta concoctione.

Nec est, vt quis dicat, suspensum vel nebulam non esse secundum naturam, suspensumque idcirco fieri, quoniam materia suspendatur, nec subsidere possit, ob flatus. Non enim locum habent flatus in quocunque suspenso & nebula, sed tantummodo in ægrotantium lotio. In lotio sanorum licet sit suspensum & nebula, hoc tamen non fit quod adsint flatus suspendentes. Vnde obseruamus contenta leuia, non aspera; sicut obseruamus, dum vigent flatus. Hoc autem fit varietate alimenti, quo vtuntur homines: prout scilicet alimentum vel crassius, vel minus crassum est. Vnde interdum magis subsidet, interdum magis adscendit.

Contentum naturale non occupat plura loca.

Sed dicet aliquis: vnde est, quod in lotio sanorum non obseruamus, esse simul hypostasin, & suspẽsum: Euenire enim potest, vt aliquæ portiones crudæ excrementitiæ sint grauiores, aliæ leuiores: vbi grauiores quidem descendent, & facient hypostasin: leuiores vero adscendent, & facient suspensum, vel nebulam? In corpore optime constituto hoc fieri non potest, quia calor robustius ita agit, vt partes excrementitiæ vniantur ita, vt vel sola hypostasis fiat, vel solum suspensum, vel nebula. Cum autem fit hypostasis, licet fiat vnio partium excrementitiarum, quarum aliæ sint grauiores, aliæ leuiores: a valido tamen calore tanta non potest fieri vnio, quin partes grauiores descendant, & faciant basim hypostasis: partes vero leuiores, licet vniantur cum grauioribus, ita vt nec fiat suspensum, nec nebula; aliquantulum tamen adscendunt. Hinc est, quod fit hypostasis ad formam pyramidis: quæ est optima hypostasis.

CAPVT V.

De caussa instrumentali generationis lotij, tum præcipua, tum adiuuante.

Sanguificatrix est caussa præcipua generationis vrinæ.

COntentum vna cum liquore non fit ab aliquo agente, quod sit præcipuum, præterquam *ab ipsa sanguificatrice*. Postpono nunc formam, dantem esse corpori. Certum enim est hanc esse præcipuam, vt hac destructa omnia corruant: sed cum substantia sit, immediate agere non potest: verum oportet, vt habeat instrumenta varia, pro varietate functionum. Dico ergo lotium & contenta esse producta a sanguificatrice. Supponendum est enim in corpore humano plures esse facultates, destinatas ad varia munia. Et, vt alias nunc omittam, quatuor sunt facultates & potentiæ, quæ naturali & nutritiuæ famulantur: attractrix, retentrix, alteratrix, & expultrix. In præsentia agimus de concoctione, siue alteratrice: non de quacunq; sed de determinata, quæ residet in iecore, & dicitur sanguificatrix, ad differentiam chylificatricis. Sanguificatrix igitur est caussa instrumentalis, sed præcipua, cui alia omnia famulantur. Quænam sunt ista? Omittamus vnionem & compositionē: dicamus de proprietate iecoris, & temperatura: quod iecur, affectum tali proprietate & temperatura, tale sit instrumentum, vt vi huius sanguificatrix possit & sanguinem generare, & sanguinis excrementa producere, & proinde lotium, de quo loquimur. Vnde proprietas est instrumentum adiuuans: facultas est instrumentum principale; complexio iecoris est instrumentum adiuuans. Sed si comparemus proprietatem & complexionem inuicem: proprietas est instrumentum adiuuans præcipuum, complexio vero secundarium. Vnde caloris est, indifferenter agere: at quando adiuncta est proprietas, determinate agit; sed tamen magna est necessitas temperaturæ caloris. Facultas ergo sanguificatrix est caussa instrumentalis, & præcipua generationis lotij; licet concurrat tum proprietas; tum temperatura iecoris; id est, calor iecoris.

Temperatura, seu calor hepatis caussa adiuuans.

Galenus cognoscens hanc facultatem esse vim caloris iecoris, 10. de simpl. med. fac. cap. de sudore, dicit, eandem esse materiam lotij & sudoris, atque talem materiam in corpore calefieri. Concurrit igitur ad generationem lotij, calor. Et aduertatis, calorem nō modo esse in caussa, vt tingatur lotium, quatenus calor generat bilem: verumetiam vt aquositas acquirat decentem substantiam, nec sit plus iusto tenuior, vel crassior, sed mediocriter se habeat. Vnde non sufficit, vt lotium sit bene coloratum ad hoc, vt bonum dicatur: nam lotium potest esse bene coloratum, & tamen crudum. Crudum autem est lotium, quando non acquisiuit conuenientem substantiam, & quando est tenue. Et hoc significauit Auicennas in tractatu de vrinis, dicens, vrinam coloratam & tenuem in morbis acutis maximum indicare periculum, & caloris imbecillitatem. Calor enim (ait Auicennas) non tantum bilem debet producere, vt tingat lotium; sed etiam debet præbere lotio debitam substantiam: imo dicit, multo difficilius esse, vt lotium acquirat bonam substantiam, quam vt acquirat bonum calorem. Calor igitur, tanquam caussa instrumentalis, sed secundaria & adiuuans, concurrit ad generationem lotij vt sit in caussa generationis, non modo coloris, sed etiam substantiæ.

CAPVT VI.

De caussa finali generationis vrinæ.

Vsus generationis lotij.

POstremo diximus in definitione: *vt sanguis tum depuretur, tum deuehatur*. Quæ particula fuit proposita ab Auicenna, capite de generatione humorū. Dicit enim ibi, lotium, seu excrementum aquosum, conducere ad attenuationem, & penetrationem sanguinis, ita vt serum sit vehiculum sanguinis. Et nisi aquositas separetur a sanguine, sanguis esset impurus. Præterea conducit hoc excrementum, tanquam vehiculum. Quomodo? Excrementum serosum, ex Gal. lib. 4. de vsu part. cap. 5. est vehiculum sanguinis, quatenus sanguis defertur a parte sima in gibbam iecoris. Sed tale excrementum est vehiculum sanguinis, non modo ita consideratí, sed etiam prout sanguis defertur per vniuersum corpus: ex Galen. lib. 4. de vsu part. cap. 6. quo in loco addit Galenus, quando secatur vena, nos posse conspicere hoc excrementum aquosum, quod fuit vehiculum sanguinis. Conducit igitur non modo ad depurationem, sed etiam ad distributionem sanguinis.

Ichores differunt ab excremento seroso: &

Propterea ichores non possunt esse ad hunc vsum a natura constituti, vt sint vehiculum sanguinis. Nam si sanguis defertur per vniuersum corpus, beneficio excrementi aquosi, non eget pro sui distributione ichoribus. Sed licet ichores non conducant pro distributione sanguinis: negare tamen non licet ipsos dari. Dantur enim ichores: & sunt diuersi ab excremento seroso. Hoc colligitur ex Galen. primo morb. com. cap. 4. vbi dicit, serum atræ bilis permisceri cum aquoso excremēto, id est, cum lotio. Per serum namque atræ bilis intelligit ichorem atræ bilis.

Nullum habent vsum.

Sciatis igitur dari quidem ichores hos: tamen esse omni vsu destitutos. Cur autem ichores nullum habent vsum? Quia sunt potius ad maleficium, & præter naturam. Vnde in corpore optime constituto non reperiuntur ichores. Reperitur quidem excrementum serosum & est ad vsum: & hoc ait Galen. 2. epid. 2. 17. Vbi Hippocrates loquens de sanguine ichoroso dicit, talem sanguinem esse vel malum, vel bonum. Galenus ibi in comm. ponderans dictionem illam, *bonum*: dicit, omnem sanguinem ichorosum esse malum: sed in consuetudine fuisse apud antiquos, vt ea, quæ sunt minus mala, bona vocarent. Concludit itaque Galenus, omnem sanguinem ichorosum esse malum. Sed tamen in ichoribus dantur gradus. Ichor enim bilis, est peior ichore sanguinis. Quare cum ichor sit præter naturam, nullum habet vsum. Non est igitur vehiculum sanguinis: cum sit præter naturam. Vnde ichores tunc præsertim producuntur, quando calor non est vsque adeo validus, vt succi alimentales puri ac sinceri, id est, sine ichore possint gigni. Hinc sequitur, quando ichores vigent, succos facile putrescere: vt videmus in externis rebus: & vt colligitur ex Gal. 4. de simpl. med. fac. vlt. ibi ait, partem ichorosam, quæ reperitur in succis, nisi absumatur vel ab igne, vel a sole, esse in caussa vt succi corrūpantur. Idcirco in aliquibus regionibus decoquuntur vina, ne putrescant. Per decoctionem enim ichorosa portio absumitur.

Constituitur ergo dari ichores: licet nullum vsum habeant: & excrementum serosum conducere ad purificationem & deductionem sanguinis: & per colem exire ad differentiam sudoris.

CAPVT VII.

De optimis lotij notis, quoad substantiam, colorem, & contenta.

Lotium optimum quale.

HIs ita constitutis, facile est colligere, ex Gal. 1. de cris. 12 lotium illud optimum esse, quod nullum habet defectum, vel in substantia, vel in colore, vel in contento.

Quoad substantiam lotium debet esse mediocre, non crassum, nec tenue.

Ratione autem *coloris* lotium debet esse vel subrufum, vel subflauum; vel magis subrufum, vel magis

gis subflauum. Cur addit magis? Aduertendum ibi Galen. loqui de lotio sanorum corporum, quæ obtinent supremum gradum sanitatis: non intelligatis tamen supremum gradum sanitatis absolute: quia sic non possetis recte assequi, quid sibi voluerit Galenus: per supremum igitur gradum, oportet intelligere corpora tum temperata, tum intemperata; intra latitudinem tamen sanitatis existentia. Ea autem ratione sunt accipienda corpora, vt temperata considerentur, quando obtinent supremum gradum sanitatis suæ: similiter & distemperata considerentur, quando habent supremum gradum suæ sanitatis:non autem absolute. Namque proponit Galenus lotium & subrufum, & subflauum; & magis subrufum,& magis subflauũ: eo quod si corpora sint temperata, lotium est medium inter subrufum, & subflauum,& proinde rufum erit: corpora vero distemperata, sed sana tamen, sunt dyscrasiata, quatenus recedunt ab exquisita temperie: Recedũt autem vel per excessum,vel per defectum. Lotium igitur in his, quæ sunt distemperata per defectum caloris, est subrufum: quoniam calor non est ita validus, vt est in temperatis, in quibus lotium fit rufum. Sed cur addit Galenus magis subrufum. Vult significare, colorem istum subrufum, cum sit color medius inter rufum,& spiceum; dum homo retinet supremum gradum sanitatis,licet sit distemperatus,cum tamen magis accederet ad temperatum: vnde lotium est proximius rufo, quam spiceo. Iure ergo dicit Galenus, lotium esse & rufum,& magis subrufum. Ex altera vero parte, si corpus sit distemperatum, recedatque a temperie per excessum: lotium nõ est rufum, sed magis coloratum, vt subflauum. Non potest lotium esse flauum, quia quando est flauum, non est amplius lotium corporum optime se habentium: est tamen magis subflauum, quoniam in corpore, quod habet caliditatem excedentem cum ad summum peruenit caliditas, lotium non est tantum subflauum, sed maxime subflauum, non tamen debet esse flauum. Respiciens ergo Galenus ad vniuersam latitudinem sanitatis, dicit colorem esse vel subrufum, vel subflauum, vel magis subrufum, vel magis subflauum.

Contentum denique in lotio debet esse album, leue,& æquale: & tunc præcipue optimum est lotium, quando non est contentum copiosum, sed potius exiguum.

CAPVT VIII.

De vrina sanorum, bona quidem, sed ab optima paullulum deflectente.

Lotium ab optimo declinans.

CVm autem sic habeat lotium optimum: colligendum ex Galen. 1. de cris. 12. lotium recedens ab optimo, posse esse & Bonum & Malum. *Bonum* est, quod est maxime simile proposito. *Malum* vero, quod maxime differens ab eodem, & non significat coctionem, sed cruditatem, & perniciem.

Bonum lotium.

Lotium ergo si debet esse *bonum*, oportet vt sit simile penes tria illa superius proposita. Propterea sensit Galenus 2. progn. 30. lotium esse bonum tunc, quãdo nec tenue est, vt aqua; nec crassum, vt lotium iumentorum, quod subiugale dicitur. Debet ergo lotium habere substantiã similem substantiæ sanorum lotiorum. Idẽ dicendum de colore lotij: debet enim habere colorem a subrufo subflauum, similem colori lotij sanorum. Idem est dicendum de lotio penes contentum: debet enim habere contentum album, leue,& æquale. Idcirco dicit Hippo. 2. progn. 26. vrinam esse optimam, quæ habeat sedimentum album, leue, & æquale: & vsque adeo bonam voluit esse vrinam hanc, vt dixerit, eam significare certam & tutam salutem.

Sedimentum aliquãdo bonũ videri potest: & ægri tamẽ moriũtur, id vero sedimentum est materiæ alimentalis, non materiæ morbificæ.

Vt autem locus ille recte intelligatur, aduertendum, Hippoc. loqui de contento, quod gignitur ex morbifica materia: ad differentiam contenti, quod gignitur ex materia alimentali, quodque fit ex portione eius renuente concoctionem. Vnde non debet medicus mirari, si aliquando homines moriantur, licet hi reddant lotium, habens sedimentum album, leue,& æquale. Tale enim sedimentum, non est materiæ morbificę, sed alimentalis. Hoc tamen non sufficit, sed oportet vt addatis, differentiam esse ratione agentis; aliter namque erraretis: siquidem aliud est agens ratione contenti sanorum; aliud ratione contenti ægrotantium. Ratione contenti sanorum, calor est prorsus secundum naturam: at ratione contenti ægrotantium, calor non est prorsus secundum naturam. Est & aliud discrimen, maiori dignum animaduersione: nempe, calorem ratione contenti sanorum, esse calorem iecoris, & venarum iecori proximarum: at calorem ratione contenti ægrotantium, non tantum posse esse calorem iecoris & venarum ipsius, sed etiam reliquarum venarum extra iecur, id est, venarum totius corporis. Huius autem discriminis hęc est ratio; quia excrementum hoc aquosum suam acquirit perfectionem in generatione sanguinis, & in eius depuratione, vbi est genitus; quæ duo fiunt in iecore: at in morbis, materia, quæ concoquitur, non semper est in iecore, sed aliquando in iecore, aliquando in venis extra iecur. Vnde, si materia morbifica reperiatur in iecore, nisi sit pituitosa, non expectandum est contentum album: si vero appareat cõtentum rufum, nigrum, rubrum, debemus polliceri salutem: hoc enim est bonum lotium. Neque hoc meum est inuentum, sed Galeni, qui nunquam sine ratione locutus est. Si sit materia biliosa in iecore, calor iecoris non potest talem materiam dealbare: eius enim munus est rubificare: idcirco flauæ bilis permanet. Hoc cognoscens Gal. 2. prognost. dicit: si materia fuerit pituitosa, cõtentum ad album declinabit; quia pituita est alba: si materia fuerit biliosa, contentum ad croceum verget: imo (addo ego) ad rufum. Et eodem sensu Hippocrates 1. epid. 2. 23. proponit casum cuiusdam ægrotantis, qui quamprimum reddidit lotium cum contento rubro & leui, tum illico restitutus est saluti: quia materia illa morbifica erat sanguinea, & vigebat in iecore. At si materia morbifica reperiatur extra iecur, tunc concurrit calor venarum. Et quia venarum proprium est dealbare, idcirco siue materia sit biliosa, siue pituitosa, contentum tamen semper debet esse album. Huiusmodi autem contensum est optimum: quia agens est calor venarum, quæ dealbant. Et secundum hanc rationem non erit hæreticum, asserere, hoc contentum posse esse excrementum tertiæ coctionis, quatenus fit a venis extra iecur, ratione materiæ morbificæ. Et quod hoc sit verum, ostẽdo. Galenus 1. de cris. 12. loquens de febribus biliosis, ad differentiam pituitosarum, dicit: quamuis non obseruamus sedimentum album, apparet tamen suspensum album: quia cum materia morbifica viget extra iecur, debet cerni albedo. Idcirco, quamuis Hipp. non posuerit sedimentum illud, 2. progn. 26. non tamen debetis ita inferre: non apparet hoc contentum; ergo non possumus prædicere tutam & certam salutem. Hæc consequentia aduersatur experientiæ. Nonne dicit Gal. loco citato, in febribus biliosis non esse expectandum sedimentum: homines enim restituuntur sanitati cum solo, suspenso. Quare si solum suspensum sufficit, ex solo etiam suspenso debetis prædicere certam salutem. Et hoc est illa pars, propter quam medici tanquam Dij suspiciuntur. Ita igitur intelligatis Hippocratem, non de omnibus morbis loquentem, sed de his tantum, qui non possunt solui, nisi appareat sedimentum. Nam & hoc dicit Galen. loco citato: nempe, in morbis ex repletione non expectandam esse salutem, nisi appareat sedimentum.

Et

Et hoc est verum in his morbis; non autem in omnibus. Atque hæc dicta sint de lotio sanorum & de optimo lotio.

CAPVT IX.

De vrina ægrotantium, sanorum vrinæ quoad contentum valde simili: & de diagnosi contentorum materiæ alimentalis ac morbificæ.

Quomodo dignoscendũ sit contentũ materiæ alimentalis, a contento materiæ morbificæ.

IAm transitum facientes ad cõsiderandum lotium *ægrotantium*, ne quis fiat error in prognosticando, operæ pretium est, vt lotium inspicientes cognoscatis, an id, quod in lotio continetur, sit reliquia materiæ morbificæ, an alimenti. Diximus enim aliud esse contentum ratione materiæ alimentalis, & aliud ratione materiæ morbificæ.

1. Si materia morbifica sit in iecore: & æger tenui victu vtatur.

Vt igitur hoc exacte cognoscatis, oportet distincte progredi. Et primum considerandum est, dum sumus apud ægrotantes, (loquimur enim in præsentia de lotio ægrotantium, non multum tamen recedente a lotio sanorum:) an materia morbifica reperiatur in iecore, & proximis ei venis, an in venis extra iecur?

Si coctio alimẽti, & morbi fiat tempore eodem.

Si enim materia morbifica reperiatur *in venis iecoris*, tunc duo sunt aduertenda: an scilicet æger tenuiter viuat, an vero copioso victu vtatur: (ægri enim in cibo & potu non raro delinquunt.) Si *viuat tenuiter*: tunc ex Galeno 2. prognostic. 26. vt supra audiuistis, redditur lotium cum nullo sedimento, sed cum suspenso.

Si diuerso tẽpore.

Vnde hoc ita constituto, aduertendum, an eodem tempore fiat coctio alimenti & materiæ morbificæ; an diuerso tempore. Si fiat eodem tempore, (fieri enim potest, vt natura eodem tempore concoquat cibum, & materiam morbi) tunc ratione materiæ cibalis non adest sedimentum in lotio, sed modicum suspensum: & cum modicum sit suspensum, & eodem tempore excernatur cum contento materiæ morbificæ, ipsum vincitur a contento materiæ morbificæ, & in huius naturam vertitur, ita vt non sit caussa errandi. Potestis ergo prognosticari, quando homines tenuiter viuunt: quoniam exiguum est illud suspensum, & conuertitur in naturam materiæ morbificæ.

Distinctio suspensi morbifici, & alimẽtalis.

Quod si diuerso tempore fiat coctio: fieri potest, vt materia alimentalis vno tempore; materia autem morbifica alio tẽpore concoquatur. Naturalis enim facultas est in assidua operatione: propterea quando morbi sunt in principio, natura concoquit cibum, non autem materiam morbificam. Fieri etiam potest oppositum, vt cibus sit crudus. Et cum sit crudus (hoc potestis experiri in sanis) homines illico reddunt lotium sine contento: ex Gal. 4. de tuend. sanit. 4. quia natura nondum est aggressa concoctionem noui cibi. Tunc autem potest esse concocta materia morbifica, ita vt dum redditur lotium, in ipso insit contentum materiæ non alimentalis, sed morbificæ. Et vos lotium inspicientes, ita esse cognoscatis. Nam si obseruabitis suspensum album, leue, dicatis esse contentum materiæ alimentalis: at si contentum subsideat, dicatis esse contentum materiæ morbificæ. Quando enim homo tenuiter viuit, non potest reddere lotium, quod habeat sedimentum materiæ alimentalis. Si ergo adsit sedimentum, est dubio procul sedimentum materiæ morbificæ.

Sed quoniam euenire potest, vt contentum ratione materiæ morbificæ non subsideat, adsit tamen vel suspensum, vel nebula; quomodo distinguendum illud a materiæ alimentalis suspenso? Non difficulter id cognoscitur; quoniam vel morbus est biliosus, vel melancholicus, vel sanguineus, tuncque si suspensum sit album, dicatis esse suspensum materiæ alimentalis, nec sitis ita audaces in prædicendo salutem. Quod si suspensum sit coloris declinantis ad aureum, vel ad rubrum, vel ad nigrum, dicatis hoc esse suspensum materiæ morbificæ. Et aduertendum, nos in præsentia loqui de materia morbifica, quæ in iecore reperitur. Sed si materia fuerit pituitosa, contentum potest esse album: ideoque distinguendum contentum illud pituitosum, a contento alimentali: vtrumque enim est admodum suspensum, & album. Ita vero distinguetis: quoniam contentum alimentale, præter id, quod est album, non est admodum crassum, non inæquale, non asperum: at contentum materiæ pituitosæ morbificæ crassius conspicitur, nec leue est, aut æquale: propterea, quod in morbis pituitosis, quando adsit suspensum, vel etiam nebula, sunt flatus suspendentes: & præterea progrediente tempore obseruabitis contentum illud magis & magis descendere, ita vt tandem subsideat. Sẽsit enim Gal. 1. de cris. 12. morbos pituitosos, & ex repletione, non posse solui, vel cognosci, nisi lotium habeat sedimentum. Contra obseruabitis, si fuerit contentum materiæ alimentalis, nunquam subsidebit. Ratio huius manifesta: quoniam sermo est de ægroto tenuiter viuente.

Si largius viuat patiens morbi materia in hepate existente.

Quod si æger *copioso vtatur cibo*, & materia morbifica etiam in iecore detineatur; facile modici decipi possunt: tunc enim contentum alimentale solet esse copiosum: vt colligitur e Galeno com. 26. lib. 2. progn. Si ergo morbus sit in initio, & sedimentum album appareat; non propterea existimandum est, morbum in augmento, vel statu esse; hic enim error esset maximus: neque salutem prognosticari possumus; quia enim morbus est inter initia, natura non aggreditur coctionem materiæ morbificæ, sed in copiosum cibum agit, ideoque contentum album apparens est alimentale.

At progrediente morbo aduertere oportet, num morbus prodeat succis tenuibus, idest, biliosis; vel crassis, id est, pituitosis, aut melancholicis. Si prodeat e biliosis, & diuerso tempore fiat excretio istorum contentorum; apparebit sedimentum album alimentale, propter copiosum cibum: potest autem apparere suspensum rufum, citrinum, bilis colorem præ se ferens. (nam in morbis biliosis, in morbis ex inanitione, laboribus, inedia, sufficit obseruare suspensum, ca. 12. lib. 1. de cris.) Vnde si in principio morbi sedimentum album, & satis leue appareat; progressu autem morbi propter sedimentum album, adsit suspensum citrinum: non simpliciter dicendum est, vt quidam faciunt, deteriorem fieri morbum: nam aliquando fit melior, quia fit maturatio materiæ morbificæ. Hoc autem accidit, quoties contentum materiæ morbificæ non vnitur; sed separatur a contento alimentali, licet eodem tempore excernantur: vnde contentum alimentale residet in fundo, contentum materiæ morbificæ eleuatur. Interdum autem horum contentorum fit vnio, & tunc sedimentum apparere solet (non suspensum) quia ob victum copiosum, magis potest copia & quantitas contenti alimentalis. Et quia hoc alimentale contentum subsidens coniunctum habet excrementum biliosum; fit, vt si prius apparuerit sedimentum album, postea sedimentum euadat subcroceum, subrufum, pro maiori vel minori portione excrementi biliosi: id quod optimum est signum. Nec obstat Hipp. sententia, com. 26. lib. 2. prog. sedimentum album esse optimum; ibi enim senex loquitur de sedimento materiæ morbificæ: at in præsentia sedimentum quod prius erat album, tale erat ratione materiæ alimentalis, ideoque non indicabat materiam morbificam maturari, sed dum fit subrufum, indicat eam maturari.

Idem de materia melancholica, & pituitosa dicendum. In materia enim melancholica, melius erit contentum subnigrum, quam album (nam album nil aliud indicat, quam cibũ concoqui: at subnigrum

denotat

denotat materiam morbificam melancholicam con coqui,) si scilicet homo copiose comedat : vnde qui detinentur quartanis, tūc saluti sunt proximi, quando contenta nigrantia obseruantur. Quare diligentes esse debemus in interrogando ægrotos, quonam victu vtantur.

2. Si materia morbifica sit extra iecur, & æger vi uat tenuiter.

Si materia fuerit pituitosa, sedimentum ratione cibi est album: ratione autem pituitæ suspensum apparet, & si apparet, non est malum: quia significat materiam pituitosam concoqui. Si vtrumque contentum coniungatur, sedimentum album apparet, mistum e materia alimentali, & morbifica: id autē hoc modo dignoscitur: nā ante coctionem materiæ morbificæ, sedimentum erat album & leue, non admodum crassum; at ob mistionem alterius contenti, acquirit aliquam asperitatem, nec est vsque adeo albicans, vel leue; quia fieri non potest, vt dum subsidet excrementum pituitæ, statim album, leue & æquale sit sedimentum, sed progressu temporis tale fit, prout natura magis ac magis materiam morbificam seu pituitosam superat. Quamobrem, si prius apparet lotium cum sedimento albo & leui; postea vero hoc contentum aliquo modo inficitur, vt non amplius ita album & leue sit, non propterea timendum est, vt quidam faciunt: nam hoc contentum, quod non ita bonum videtur, significat per mistionem vtriusq; contenti. Quod vero diuersis tēporibus hæc cōtenta excernantur: facillime e traditis cognoscentur. Nam si excernitur alimentalis materia, id fit per aliquot horas, post concoctum cibum, non tantum in ventriculo, sed etiam in iecore, & sedimentum est album. Si excernatur contentum antequam cibus concoquatur; est contentum materiæ morbificæ, adstipulante etiam colore, & alijs signis a nobis propositis.

Si largius vi uat æger.

Si materia morbifica non reperiatur in iecore, sed *extra iecur:* videndum, num æger tenuiter viuat, vel largius. Si *tenuiter*; non potest adesse sedimentum alimentale, sed tantum suspensum alimentale: ideoque si adsit sedimentum, est materiæ morbificæ. Suspensum autem num sit alimentale, an materiæ morbificæ, ita distinguitur: nam, si morbus sit inter initia, & suspensum sit album, contentum est alimentale: si sit alterius coloris, vt in morbis biliosis, melancholicis & sanguineis, suspensum est materiæ morbificæ. Sed notandum fieri posse, vt, etiamsi redundet materia biliosa, suspensum tamen sit album, leue & æquale, vt colligitur e com. 12. lib. 1. de cris. vbi Galenus asserit in morbis biliosis non esse expectandum sedimentum, sed sufficere suspensum album, leue & æquale. Hoc autem intelligēdum est de materia biliosa, quæ reperitur extra iecur, non de ea quæ in iecore reperitur: nam ratione venarum extra iecur, dum bilis maturatur, potest secundum aliquam sui portionem, album colorem acquirere. Porro suspensum album biliosum, distinguitur a suspenso albo alimentali, per coniecturam: nam si sit excrementum materiæ biliosæ morbificæ, præcessit suspensum citrinum, quod sensim postea albicans euasit: si hoc non apparuerit, oppositum est statuendum. Et quod dictum est de biliosa contento: idem de reliquis dicendum est. Si *largius viuat* homo, e traditis facile cognoscetur: potest enim esse sedimentum alimentale, quia homo copioso cibo vtitur, sed id album est: si autem sit contentum materiæ morbificæ, diuersum est a priori pro discrimine materiæ morbificæ, vel pituitosæ, vel biliosæ, vel melancholicæ, vel sanguineæ.

Num suspensum bonum esse queat: cū a flatibus fiat.

Oritur autem dubitatio, cur dictum sit lotium esse optimum, vel (si sit ægrotum) optimo proximum, quod habet suspensum album, leue, & æquale. Nam Galenus com. 83. sect. 3. lib. 3. epid. ait, contenta eleuari propter flatus, & nisi adsint flatus, subsidere. Suspensum ergo videtur fieri ratione flatuum: vbi autem flatus sunt, ibi calor debilis est, ideoque non fiunt optimæ coctiones, & proinde lotium non est optimū. Responsio. Galenus hic loquitur de lotio ægrorum: ideoque ab hac difficultate lotium sanorum excluditur. Præterea etiā in ægris potest esse suspensum optimum, & sine flatibus: ideoque dum Galenus ait, si non adsint flatus, suspensa descendere; non loquitur de quocunque suspenso ægrorum, sed de malo. Hæc solutio colligitur e com. 1. sectio. 2. lib. 1. prorhet. vbi Hippocrates ait, si quippiam in vrina sublime petierit, delirium significare. Galenus hoc ponderans, inquit, id non esse intelligendum de omni contento, quod petat superiores lotij partes, sed tantum de vitioso, quod non propria ratione, sed ex accidenti minatur delirium, propter flatus scilicet qui significant agitationem esse in venis, & humores raptum habere ad partes capitis, com. 30. sect. 1. lib. 3. prorhet. Si autem suspensum vitiosum non fuerit, non est periculum de delirio, sed significant potius securam & citam salutem.

CAPVT X.

De differentijs vrinarum, ab optima plane deficientium: & primum de caussis vrinæ tenuis.

Lotium, ab optimo multū recedens.

HActenus diximus de lotio ægrorum, quod satis simile est lotio sanorum: Iam etiam agendum est de lotio ægrorum, quod *plane dissimile est lotio sanorum.*

Differētiæ vrinarum non naturalium, ratione liquoris.

Hæc ergo dissimilitudo attendenda est penes Liquorem, & penes Contenta. In *liquore* considerare oportet Substantiam, Quantitatem, & Qualitatem. Quoad *substantiam*: bonum lotium obtinet moderatam substantiam: malum, tenuiorem, vel crassiorem. Quoad *quantitatem*: bonum lotium respondet aquosis assumptis: malū est magis exiguum, vel copiosius. Quoad *qualitatem*, hæc Prima est, vel Secunda. Quoad primam, lotium optimum est, cum egrediens, nec calidius est, nec frigidius: malum, vel calidius est, vt ardentibus febribus, vel iusto frigidius. Quoad secundas qualitates: omittemus sapores, & alias similes qualitates, dicentes tantum de odore & lumine. Quoad odorem: bonum lotium neq; admodum grauiter olet, neque odore prorsus est destitutum: malum est, quod vel grauiter olet, vel inodorum est. Postremo quoad lumen in hoc consideratur permistio diaphani cum opaco; diaphanum lumen suscipit, & ab opaco terminatur. In hac autem permistione tria sunt consideranda. Primo in permistione diaphani rari & puri, cum opaco denso & impuro, animaduertendum, vndenam sit victoria; num e parte raritatis & puritatis, an e parte densitatis & impuritatis: pro huius enim permistionis discrimine, lotium fit vel Perspicuum, vel Opacum. Perspicuum est, quando visus facile penetrat: opacum contra. Non enim idem est tenue & perspicuum, crassum & opacum: quia crassa quædam, interim tamen (secundum Auicennam) perspicua sunt, vt albumen oui, vitrum liquefactum, oleum: sic quædam tenuiora sunt opaca, vt fumus, aqua turbida. Hippocrates aph. 72. sect. 4. per vrinas perspicuas intelligit tenues: non tamen inferri potest, ob id, non dari crassam & perspicuam vrinam; cum Galenus in commento dicat, albas esse vrinas, & perspicuas: tenues; innuens, etiam crassas perspicuas dari. Si ergo lotium sit vel Opacum, vel summe perspicuum; a natura recedit. Ideoque de caussis harum vrinarum nobis erit agendum. Secundo considerantur illa permistio non penes victoriam: sed prout est victoria e parte huius vel illius, consideratur varia permistio: tuncque diaphanum corpus terminatum redditur coloratum: propterea de differentijs a colore desumptis, nobis agendum erit. Tertio, consideramus hanc permistionem, quatenus fit e raro & puro, item e denso & impuro, vnde lumen colligitur, & degenerat in splendorem;

Et

Et hac ratione loquendum erit de lotio splendente, vel splendore destituto.

Tenuis lotij caussæ.

Quantum igitur ad substantiam lotij; *tenue* redditur lotium, vel ob Intemperiem, vel propter Obstructionem. Ob intemperiem, vel ipsorum Renum, vel Iecoris. Renum intemperies frigida, in caussa est, vt neq; renes valide attrahant, neq; valide expellãt. Iecoris intemperies, potest esse tum Calida, tũ Frigida.

1. Intẽperies.

Dubitatur autem quomodo lotium possit fieri tenue & a frigido, & a calido? quomodo etiam ab Eis possit crassescere, vt videtur colligi e com. 38. lib. 2. progn. Responsio. Calor alius est naturalis, temperatus; alius non naturalis; & hic vel est diminutus, seu remissus, quem frigoris nomine donamus, vel est intẽsus. Calor diminutus potest esse caussa lotij exacte tenuissimi: præterea, potest lotiũ tenue, minus tenue reddere; non autem potest crassum lotium tenue efficere. Calor intensus non potest efficere lotium exquisite tenuissimum: sed potest lotium tenue magis tenue reddere, potest etiam crassum lotium attenuare, et tenue crasse facere. Declaranda hæc omnia sunt. Calor diminutus, seu languidus, producit lotium, instar aquæ, tenuissimæ, cruditsimum, ca. 12. lib. 1. de crisi. Et huiusmodi lotiũ duplex est: vel enim statim excernitur, vel aliquãtisper detinetur. Celerrime excernitur in diabete: quod prauissimum est lotium significans extinctionem & alteratricis, & retentricis, duarum nimirum potentiarum, non vnius tantum: extinguitur autem in diabete alteratrix iecoris, non ventriculi; quia si homo bibat vinum rubrum, fieri tamen potest vt album reddat lotium, ad similitudinem aquæ; vnde apparet, factam esse aliquam alterationem in ventriculo, non in iecore; ideoque aquosum permanet lotium, non acquirit compagem, nec colorem. Calor intensus, potest etiam cum lotio tenui esse: sed tunc lotium est coloratum, rufum, subflauum, ob permi tam aliquam bilis portionem, non albicans. Nec mirum esse debet, calorem intensum reddere lotium coloratum, sed iusto tenuius, id est, præbere colorem, non etiam veram substantiã: nam maior est difficultas in efficienda substantia, & vniẽdis partibus, quam in prebendo colore. Id quod inde etiam comprobatur: quia vrina sæpe vini & aceti colorem habet, non autem tam exquisite vnitam substantiam: & hinc Auicennas docet, quomodo hi liquores, qui sepe ab impostoribus tentandi gratia medicis offeruntur, ab inuicem sint discernendi: si enim vas non ita sit propinquum, vt odore fieri queat distinctio; hoc modo cognosci poterunt: vinum, vel acetum, quo propinquius est oculis, eo tenuius apparet: lotium contra crassius: caussa est, quia partes vini & aceti maxime vnitæ sunt, & magis quam lotij partes, quia lotium est excrementum; ideoque si lotium proxime diligenter aspiciatur, apparebunt quædam veluti corpuscula, seu portiunculæ, quæ non sunt vsque adeo vnitæ. Obiectio: si calor moderatus, reddit lotium moderatum in substantia: ergo calor immoderatus, faciet vrinam crassiorem? Responsio. Cum viget calor naturalis, & cum adest temperies, lotium acquirit optimam substantiam; non autem quando intemperies adest. Præterea calor intensus potest etiam crassum lotium attenuare; nam calor febrilis attenuat: vnde quoque fit, vt crassiores partes subsideant, & liquor tenuis permaneat, qui prius erat crassus. Insuper calor intensus potest in caussa esse, vt lotium, quod album est productum a diminuto calore adhuc perseueret tenue, non tamen ita tenue vt antea, sed vt iusto sit tenuius.

Vrina, vt a vino & aceto distingui possit.

2. Obstructio

Denique obstructio tenuis lotij caussa est: partes enim tenuiores permeant, crassiores permeare nequeunt.

Perspicua vrinarum sit tenuis, vel crassa.

Auicennas, in vrina perspicua distinguit, num sit tenuis, vel crassa: vtramque enim oculorum acies penetrat. Si tenuis est spuma e vehementi concussione est exigua, bullæ paruæ, quæ celerrime dissoluuntur: si crassa, spuma copiosior, bullæque diutius durant.

CAPVT XI.

De caussis vrinæ crassæ, & non turbidæ, & turbidæ.

Vrinã posse incrassari.

SEquitur de *crassarum* vrinarum caussis. Lotium non crassescere, sed potius coagulari, affirmat Aristoteles, c. 7. lib. 4. meth. vbi philosophus de ambiente externo, in vrinam agente, loquitur: nos autem in præsentia loquimur de caussis internis, id est, de calore, in corpore existente, & de materiebus, quę ita cũ vrina possunt permisceri, vt vrina crassa reddatur.

Crassi lotij differentiæ.

Porro lotium crassum, vel est Turbulentum, vel Non turbulentum. Non turbulentum, vel est Oleaginosum, vel Non oleaginosum.

Non turbulẽtum, oleaceũ.

Oleaginosum, est quod habet consistentiam & colorem oleo similem, vt ait Galenus, com. 72. sect. 3. lib. 3. epidem. Hoc vel Pingue est, de quo in contentis agamus, vel Non pingue, de quo Galenus agit, & nos in præsentia. Tale lotium oleaginosum, non pingue; dicit Galenus se sæpe conspexisse, citra ægrotantium detrimentum, quia non indicat colliquationem, cum non sit pingue. Consequitur autem lotium substantiam oleosam, quoniam adest pituita, quæ non est vsque adeo crassa, sed viscida & aquosa, quæ liquori mista, hunc oleo similem reddit. Huiusmodi liquor interdum est Candidior, interdum Flauescit. Si candidior fuerit, cruditatem significat, non perniciem, nisi aliqua lethalia signa fuerint coniuncta, verbi gratia, si summa adsit febris vehementia. Si sit flauescens, melior est vrina, & citius sequitur salus. Vrinæ ergo oleosæ, non sunt pertimescendæ, dum modo non sint pingues. Hæc de vrina crassa, non turbulenta, & oleosa.

Nec turbulẽtum, nec oleaceum.

Vrina crassa, nec turbulenta, nec oleosa, potest esse pituitosa, sanguinea, melancholica, biliosa. Crassa pituitosa originem ducit e pituitosa materia, quæ crassa est, & non ita aquosa, vt in vrina olacea, sed terrestris potius; non impura tamen, quia impura turbulenta esset. Hæc in libro de Vrinis, ab auctore innominato, dicitur vrina crassa pituitosa. Crassa sanguinea est, cum ob insignem calorem sanguis permiscetur cum liquore, ita vt crassescat. Crassa melancholica est, cum permiscetur humor melancholicus. Crassa biliosa est secundum Auicennam, cum permiscetur bilis vitellina: hanc non proponit innominatus ille auctor, nam loquitur tantum de flaua vrina: at si bilis vitellina permisceri debet cum liquore vrinæ, requiritur insignis calor, qui valde exurat; vnde strenue agens in bilem vitellinam, quę flauissima est, per viteriorem adustionem acquirit colorẽ, qui magis intensus est, quam sit color flauus, id est, qui magis declinet ad atrum: vt colligitur e com. 38. lib. 2. prognost. vbi ait Galenus, bilem crassescere, dum supra modum assatur. Hæ igitur sunt crassæ vrinę, quæ bonæ non sunt, & quanto crassiores, tanto deteriores, com. 32. lib. 2. prognost.

Turbulentũ crassũ lotiũ.

Restat lotium crassum turbulentum. Non autem loquemur de lotio, quod turbulentum redditur ob permistionem puris, vel seminis, vel alterius materiæ: non enim agimus iam de contentis. Sed primo agemus de ijs turbulentis, de quibus Galenus loquitur cap. 4. lib. 4. de tu. san. & cap. 12. lib. 1. de cris. Deinde per viam sequelæ, loquemur de vrinis, quæ turbulentæ redduntur ratione ambientis.

Tres differentiæ turbidarũ vrinarum.

Galenus cap. 12. lib. 1. de cris. ait, tres esse differentias vrinarum turbidarũ: alia turbida mingitur, post clara euadit, alia clara mingitur, & post fit turbida: alia turbida mingitur, & talis permanet. Prima est melior, secunda peior: tertia in medio bonitatis & malitiæ constituta.

Turbidi lotij caussa.

Caussa vrinarũ turbidarum, est flatulẽtus spiritus, lotio

lotio permistas, cap. 12. li. 1. de cris. li. 3. epidem. sect. 1. com. 5. nam in vrinis subiugalibus adsunt flatus, sicut in musto, quod ratione flatuum ebullit: vnde hæ vrinæ prænunciant capitis dolorem; nam si flatus adsunt, sursum ascendunt, & secum ducunt noxios succos, vnde fiunt capitis dolores. Has turbulentas vrinas, Galenus, appellat fermentatas, com. 40. li. 2. prorhet. ratione permistionis flatus cum aquositate, qui permiscet etiam illas materias cum ista aquositate. Do exemplum: dum acetum decidit in terram, fit fermentatio, veluti auctio, nam terra madefit, & ratione aceti suscitatur flatus, qui dum ascendit, secum ducit portionem terræ madefactam ab aceto. Vnde etiã in musto, ratione istorum flatuum, necessarium est, vt dum ebullit, occupet maius spatium. Idem in lotio turbulento & fermentato accidit; quatenus flatus, permisti cum materia & aquositate, efficiunt vrinas turbulentas.

Flatuum materia, & efficiens.

Fiunt autem flatus e materia cruda & crassa, in quam natura, seu calor natiuus agit. Nam in morborum initijs, quando natura nondum aggreditur materiam morbificam, non fiunt vrinæ turbulentæ, sed crudæ sunt instar aquæ; in fine autem principij, cum natura aggreditur coctionem materiæ morbificæ; & progrediente morbo ad statum, cum calor etiam magis agit in materiam morbificam, fiunt lotia turbida. Galenus com. 21. sect. 3. & com. 15. sect. 3. lib. 1. epid. ait, vrinam similem lotio iumẽtorum esse, in qua redundant crudi & crassi humores. Auicennas ait, vrinam turbulentam fieri, propter permistionem flatuum, cum terrestreitate & parte aquosa.

Vrina, quæ clara mingitur, & manet.

His ita positis, constat vrinam pessimã esse, & exquisitam indicare cruditatem, quæ clara redditur, & talis permanet; significat enim naturam nec aggredi coctionem, nec tam cito aggressuram esse.

Si clara mingitur dũ turbatur.

Si clara vrina redditur, deinde turbatur, non est ita mala, vt prior, quia significat quandam perturbationem flatuosi spiritus, quæ significat naturam iam aggressuram esse coctionem. Circa finem enim principij morborum, dum natura nondum quidem concoquit materiam morbificã, sed cito coctionem est aggressura, ita vt adsit vestigium aliquod coctionis; suscitantur flatus, qui non sunt copiosi, quia non est multa actio caloris, ideoque vrina clara redditur: sed postea dum flatus exitum quærunt, ratione huius commotionis conturbatur lotium, & quo citius turbatur, eo melius est indicium, quia significat flatus esse copiosiores, & proinde calorem magis agere in materiam.

Si turbida mingitur.

Dum vero progreditur morbus, calor adhuc magis agit, vnde etiam producuntur copiosissimi flatus, lotiumque turbidum redditur, & vel tale permanet, vel clarescit: melius est, si clarescat; peius, si turbidum permaneat, & ratio est, quoniam turbidum redditur ob copiosos flatus; turbidum autem permanet, quia hi flatus sunt crassiores, & valde permisti cum materia crassa, vt descendere hæc nequeat. Si lotium turbidum redditur, & postea clarescit, hoc fit, quoniam copiosi illi flatus sunt attenuati. Attenuantur autem hi flatus, interdum a calore naturali, interdum a calore præter naturam. Cognoscitur vero e bona, vel mala subsidentia, de qua suo loco. Actius ait, si vrina turbida reddatur & clarescat; significare, quod fermentatio imminuatur & decrescat. Iure igitur Galenus ait, c. 12. lib. 1. de cris. peiorem esse illam vrinam, quæ clara redditur, & postea turbatur, quia saltem adest vestigium coctionis: non ita malam, quæ turbida redditur, talisque permanet, quia natura tunc est aggressa coctionem: adhuc minus malam, quæ redditur turbida, & post clarescit.

Prognosis vrinarũ turbidarum.

Porro lotium turbidum, significat longitudinem morbi, nisi virtus sit debilis, com. aphor. 70. sect. 4. Sed bona est illa vrina, quæ turbida redditur, & post clarescit, bonamque habet subsidentiam, quoniam hæc vrina parum habet inæqualis subsidentiæ. Hæc Galeni verba obscura sunt, quæ ita intelligenda puto. Dum turbulenta vrina redditur, semper insignis, nõ exigua est perturbatio; necessario enim a copiosis flatibus dependet, c. 12. li. 1. cris. c. 4. de tuen. san. Sed perturbatio duplex esse potest, inæqualis, & æqualis; Inæqualis est, quando calor, agens in materiam morbificam, materiam habet difformem, heterogeneã resistentem: at dum calor superat & valide agit, dum materia est attenuata, nec ita resistit; tunc, quia valida est pugna, perturbatio quoque est insignis, at æqualis. Propterea rationabiliter dixit Galenus, illam esse bonam vrinam, quæ turbida redditur, postea vero clarescit. Quare vrinarum turbulentia interdum bonum est signum, interdum malum.

Turbatio lotij, ab ambiẽte aere.

Diximus hactenus de caussis internis vrinarum turbidarum, iam etiam exponemus, quomodo vrinæ reddantur turbidæ, ratione ambientis, non modo in corporibus ægrotantibus, sed etiam in sanis. Primum ergo sciendum, calorem lotij segregare partes heterogeneas, & homogeneas congregare; vnde, dum lotium redditum est, fieri potest, vt ob frigidum aerem calor ipsius lotij hebescat, & debilior euadat; ideoq; languidus ille calor, & ab aere frigido pene extinctus, non amplius potest heterogenea segregare, & homogenea congregare; vnde lotium turbidum redditur. Quod si lotium turbidũ emittatur, & diutius permaneat; nunquam clarescet, licet sæpius igni admoueatur: ratio est, quia calor vrinæ e toto est dissipatus. Sin vero diutius turbidum non permanserit, & igni admoueatur, calor ignis reuocabit lotij calorẽ, qui reuocatus, ac veluti insurgens, homogenea congregabit, & heterogenea separabit.

Cur eiusdem hominis sani lotiũ, modo turbetur, modo non turbetur.

Quæri hic potest, quare in corpore sano, & quidẽ in eodem corpore sano, lotium modo turbetur, modo non turbetur: v. g. Reddat aliquis sanus lotium tenue & album, instar aquæ illico post cibum, quando nondum facta est coctio: præterea idem reddat lotium boni coloris, & cum bono cõtento, post coctionem celebratam: idem insuper adhuc bis reddat vrinam, quæ satis bene sit colorata, & cõtentum habeat. Accidet aliquando, vt vnum lotium ex his turbetur, alterum non turbetur. Primum lotium clarum redditur, & clarum permanebit: idem secundum. Reliqua duo lotia clara reddentur, quia nõ adsunt flatus, vt in corporibus ægrotantibus; sed deinde turbabuntur, vnum quidem prius, alterum posterius: vnum citius, alterum serius. Quæ est caussa huius diuersitatis, in lotio eiusdem corporis sani? Hæc est cã, meo iudicio. Primum lotiũ non turbatur, quia exquisite crudũ est & instar aquæ tenuissimũ, vt ferme partes non reperiantur heterogeneæ, sed vniformes, ideoq; hoc lotium non habet contentum non turbatũ, sed clarũ permanet. Secundum lotium non turbatur, etiamsi habet bonum colorem, decẽtem compagem, probũ contentum: caussa cur non turbetur, est, quia validus & robustus est calor lotij, neq; cedit ambienti, non superatur ab ambiente, sed resistit. In reliquis lotijs eiusdem corporis sani, non est calor ita validus, ideoque non ita potest resistere ambienti, sed potius cedit, & extinguitur: ideoq; lotium conturbatur. Vnũ vero lotium citius, alterũ tardius conturbatur, prout calor magis vel minus est debilis: quo enim debilior est, eo minus resistit ambienti.

In febribus quãdo bona sit lotij turbatio.

Errant igitur ij, qui dum lotium febricitantium, quod prius turbabatur, postea non turbatur, dicunt esse absolute bonum signum. Interdum enim bonũ est, interdum malum. Bonum est, quando lotium ægrotantis, quod primo non turbabatur; postea vero turbatur, non ratione aeris ambientis, (quia esset malum) sed ratione caussæ internæ. i. ratione flatuum, quoniam cum prius non producerentur flatus, mox generari incipiunt: Huiusmodi turbulentæ vrinæ significant quoddam coctionis vestigiũ: prius enim

non

non turbabatur lotium, quia aderat frigiditas & cruditas exacta: post vero cum turbari incipit, signum est coctionem incipere: ideoq; bonum. Quid si lotiũ prius non turbari solitum, turbetur ratione ambientis; non est bonum signum: indicat enim calorem fieri debilem; nec posse resistere aeri ambienti, sicuti prius resistebat. Hinc fit, vt, si ægrotantes debiles fiant, summa etiam diligentia præcaueri nequeat, quin lotia turbentur, ob caloris magnam imbecillitatem, etiam si lotium seruetur in loco calido.

Quomodo autem cognosci potest, turbari, lotiũ, ratione caussæ vel internæ, vel externæ? Primum sic cognoscitur: dum turbatur a causa externa, id potissimum fit in aere frigido, tempore videlicet autumni & hyemis: ideoque lotium a turbulentia præseruatur, dum in loco calido detinetur. Quod si lotium turbetur ab interna caussa, id etiam fiet aere calido existente; quoniam illa conturbatio non dependet ex aere, sed ab interna caussa. Deinde, hoc etiã modo cognoscitur: Si lotium ab ambiente turbatum est, modo ne diutius, quam par est, turbidum permanserit, igni admotum, recalescere potest, reuocato scilicet calore, qui veluti exstinctus erat ab ambiente. At si turbatum sit lotium a caussa interna, igni nunquam clarescit; sicut accidit in febribus pestilentibus, dum excernuntur vrinæ illæ turbidæ, fermentatæ, subiugales, quæ licet per decem horas prope ignem detineantur, non tamen clarescunt.

CAPVT XII.

De caussis lotij exigui, & copiosi.

Differentias vrinarum præter naturam, a substantia desumptas, expediuimus: sequuntur differẽtiæ a quantitate petitæ.

Quantitas lotij.

Quoad copiam igitur vrinarum, diximus bonum esse lotium, quod ea redditur copia, quæ proportione respondeat aquosis assumptis. Quare illud erit dissimile, quod vel Copiosius redditur, vel in minori copia.

Caussa generationis lotij copiosi.

Lotium *copiosius* generatur, quoniam languet vis iecoris, ita vt in lotij substantiam vertatur non tantum potio bibita, sed etiam potio ferme omnis tenuis & aquosa chyli. Languens enim calor, dum nõ potest chylum, vt decet, in sanguinem conuertere, copiosam producit serositatem. Languet autem calor iecoris, vel Propria ratione, vel ex Accidẽti. Propria ratione, quando iecur redditur frigidius, vt in cachexia, in hydrope, plurimum serum gignitur, ob frigidã iecoris dyscrasiam, & gignitur iecore languente propria ratione. Ex accidenti vero hoc vitium potest referri, tum in Iecur, tum in Alias partes. Refertur in iecur, quoties cunque iecur calidius est, & ratione caliditatis in signis iusto citius chylum attrahit, vt cibus debito tempore non permaneat in ventriculo, sed iusto citius ad iecur distribuatur, quod non potest optime suo fungi munere, nec chylum vsq; adeo exacte in bonum sanguinem mutare potest; vnde generatur serositas copiosior, quam calor regulare non potest, idq; nõ propria ratione, sed quia cibus iusto celerius ad iecur peruenit. Hoc etiam fieri potest vitio aliarũ partium, scil. Ventriculi, & renum. Vitio quidem ventriculi, quãdo hic debilis est, vnde chylum aquosum producit, qui ad iecur delatus, non potest exacte elaborari; quia error primæ concoctionis, nõ potest corrigi per secundam concoctionem: ideo excremẽtum hoc aquosum in maiori copia producitur, ratione chyli aquosi. Ratione renum hoc fit, quando hi sunt calidiores, vt accidit in diabete, quia ob vehemẽtem calorem violenta fit attractio, & proinde non detinetur chylus in iecore, quamdiu oportet, vnde plurima serositas peruenit ad renes.

Caussæ generationis & excretionis, seu mictus, differunt.

Hic notandum, aliud esse loqui de generatione copiosi lotij: aliud de mictu copioso lotij. Nam fieri potest, vt lotium copiosum generetur, nec tamen excernatur, sed retineatur, vt accidit in ascite, & in omni hydrope. De generatione lotij copiosi, eiusque caussis, egimus: quod ita genitum, redditur, nisi adsit impedimẽtum, seu affectus aliquis illarum partium; qui huius non sunt loci.

ὑπὲρ χρηστοῦ: quantitate lotij.

Ceterum, lotium copiosum modo bonum est, modo malum, com. 41. sect. 3. libro 3. epidem. Bonum est lotium copiosum, si per crises redditur, vnde caussæ morbificæ expurgantur: & hæc lotium copiosum præcesserunt signa coctionis. Non autem bonum est, si copiosum excernatur lotium, vel quia non possit contineri, vel quia per nimia mordacitate protrudatur.

Caussa vrinæ exiguæ.

Lotium *exiguum* producitur, vel quia adsumpta aquositas non distribuitur e ventriculo in iecur; vel quia distribuitur quidem, sed exiguum tamẽ lotium generatur. Non distribuitur in diarrhoea, fluxu chyli, fluxu alui, & tunc lotium in parua redditur copia, aphor. vlt. sect. 4. vbi alui copiosa deiectio, mictio exigua est. Sed interdum, etiam si aquositas adsumpta distribuatur, lotium tamẽ exiguum est, ob insignem iecoris calorem absumentem, vt accidit in febribus ardentibus. Sic Galenus ait com. 75. sect. 2. li. 1. epid. in febribus ardentibus lotium reddi exiguum, & ad nigrum tendens, & esse malum signum.

CAPVT XIII.

De caussis vrinæ calidæ, frigidæque.

Differentiæ vrinæ a qualitate prima.

Qvoad primam qualitatẽ: lotium vel *Calidius iusto* redditur, cuius caussæ sunt intemperies calida iecoris, intemperies calida renum: vel *Non seruat calorem consuetum*, dum redditur, quando scilicet calor languet, cum viget pituita, cum adest intemperies frigida.

CAPVT XIIII.

De lotij inodori, ac fœtentis caussis.

Differentiæ vrinæ ab odore.

Qvantũ ad secundas qualitates attinet, lotium secundum naturam non est expers odoris; quia excrementum est, nec tamen est odor vsque adeo malus.

Quod si lotium *omnis odoris expers* sit, id fit a debili calore, ab intemperie frigida, & proinde id lotium maxime est crudum: hinc lotium aquæ simile, & inodorum, exquisitam significat cruditatem.

Si *opposito modo* se habuerit, fit ratione caussæ putrefacientis. Hæc autem caussa viget in iecore, vel in Venis totius corporis, vel in Renibus, vel in Vesica. Et hæc caussa duplex esse potest: vel enim est Materia excrementitia in istis partibus, vel etiam Praua affectio est in solidis partibus istorum membrorum. Si fuerit materia, tunc crassæ redduntur vrinæ, & fetentes: & aliquando hæc vrina bonum significat, vt quãdo tempore crisis materia morbifica, verbi gratia, febrifica & putrida, excernitur; sed præcessere coctionis signa. Quod si caussa putrefactiua vigeat in ipsis partibus, lotium erit potius tenue, contenta autem esse poterunt purrilaginosa, (de quibus suo loco) sed liquor erit tenuis: & hæc est mala vrina.

CAPVT XV.

De caussis lotij, perspicui, & opaci.

Sequuntur caussæ differentiarum, quæ desumũtur a solo lumine: circa lumen autem perpendendã sunt, Perspicuitas, Splendor, & Color.

Perspicuitas & opacitas lotij.

Quoad *perspicuitatem*, vrina sanorum moderate perspicua esse debet. Si igitur vrina sit vel opaca, vel plus quam conueniat perspicua, est vrina præter naturam, & dissimilis vrinæ sanorum.

Opaca, seu non perspicua vrina producitur, quoniã cum liquore vrinæ permiscetur materia vel crassa, vel etiam impura: & produci potest, modo a calore intentiore, modo a calore diminuto: distingui autẽ hæc poterunt e differentijs colorũ, de quibus postea.

Vrina *magis perspicua quam par est*, duplex esse potest, Tenuis, vel Crassa. Tenuis alba aquæ similis est, & fit a diminuto admodum calore, & significat exactam cruditatem, capite duodecimo, libro primo cris. Hæc tenuis potest etiam esse colorata, quæ non ita cruda est vt prior, quia acquirit colorem, ratione permistionis bilis, quæ permistio non habet locum in priori vrina. Perspicua crassa vrina fit e pituitosa materia, non crassiore terrestri, non impura, ita enim esset opaca; sed e pituitosa materia aquosa, pura, vnde est etiam illa vrina perspicua, quæ crystallina dici potest, & indicat morbi longitudinem, quia pituitosa est vrina.

CAPVT XVI.

De caussis lotij splendentis, & non splendentis.

Splẽdor lotij

HActenus de perspicuitate & opacitate. Quoad splendorem: potest esse vrina *& splendens*, *& non splendens*, præter naturam. Dum igitur inspicimus lotium alicuius ægrotantis, oportet præscire, an hoc corpus, dum bene haberet, reddiderit lotium splendidum, nec ne; non enim omnia corpora sana reddunt lotiũ splendidum; calidiora corpora splendidum reddunt, frigidiora non ita splendidum. Si ergo patiens, qui sanitatis tempore reddidit lotium splendidum, excernat lotium non splendidum, erit præter naturam; quod si ægri lotium magis sit splendidum, quam sanitatis tempore esse solebat, itidem præter naturam est.

Si *splendor non adest*: hoc fit, quoniam diminuitur calor ægrotantis corporis, nam lotium fit splendidum, quia cum liquore permiscetur flaua bilis, quæ splendens est: cum ob densitatem ipsius lumen colligatur, vniatur, & in splendorem mutetur. Si vrina nõ fit splendens, indicat non generari flauam bilem, sed rufam, vel pallidam, quæ generantur a calore remissiore: ideo hoc lotium indicat calorẽ esse remissum.

Contra, lotium *splendidius* indicat calorem insigniorem reddi; hinc in morbo Gallico lotium splendens apparet, quia virulenta Gallica, præter proprietatem aduersariam proprietati iecoris, durata est caliditate, qua intenditur calor iecoris; & propterea lotium fit splendidius.

Si ægri lotium sanitatis tempore non sit splendẽs, & morbi tempore *splendens* reddatur, est præter naturam; splendens autem producitur, vel a calore, vel a frigore, id est, a diminuto, vel ab intenso calore. A calore enim insigni producitur flaua bilis, quæ lotiũ facit splendidum, cum prius sanitatis tempore, vel rufa, vel pallida bilis produceretur. A calore diminuto fit lotium splendidum, non ratione bilis flauæ, sed ratione pituitæ aquosæ & puræ, cum scilicet apparet vrina illa crystallina, quæ instar crystalli splendet, sed indicat frigiditatem, & proinde cruditatem. Colore igitur splendens lotium dignoscitur; nam si a calore fiat, flauescit; si a frigore, albescit.

CAPVT XVII.

De caussis vrinæ colorum deficientium.

A colore lotij differentiæ.

QVantum ad colorem attinet; Bonum lotiũ est subrufum, rufum, vel subflauum: cap. 12. lib. 1. de crisibus. Malum est, quod habet alios colores.

Color potionis ingestæ.

Porro aquositas lotij acquirit colorem vel In corpore, vel Extra corpus. *Extra corpus*, secundum Auicennam; vt si homo largiter bibens vinum nigrum, nigrum lotium mingit; si flauum flauum; si crassum, crassum, si tenue, tenue. Hoc Auicennas accepit ab Hippocrate & Galeno, com. 15. sect. 5. lib. 6. epidem. vbi Hippocrates dicit, dari vrinam, quæ habet similem potui colorem. Caussa huius rei est Externa, vel Interna. Interna significat exactissimam cruditatem & maximam facultatis alteratricis imbecillitatem. Externa est potus copiosior, vnde Auicennas prohibet vinum inebrians idest copiosum. Quod si potio sit vel mediocris, vel exigua, & tamen vrinæ color potui similis fit, indicat vitium esse internum.

Color lotij in corpore acquisitus.

Color aquositatis, qui *in corpore* acquiritur præter naturam, recedit a coloribus sani lotij, per Defectum, vel per Excessum. Per defectum, qui ad albũ vergit; per excessum, qui ad nigrum. Deficiens color, est Albus, & Spiceus: Excedens est Flauus, Rubeus, Viridis, Liuidus, & Niger. Mediocris est rufus, seu Citrinus.

Hi colores, si exquisite tales sunt, ita appellantur, si non exacte tales sunt, sed remissiores, particula Subaddi solet, vnde vrina subalba, id est, remissè alba dicitur, Galenus cap. 12. lib. 1. de cris. proponit albam vrinam, quæ aquæ similis est, deinde addit, si aliquid bilis gignatur, tunc fieri vrinam vinosam, idest, quæ similis sit vino tenui albo, subiungit, si accidat, adhuc maior bilis portio gignatur & permisceatur fieri vrinam subspiceam, id est, subpaleare. Galenus ergo ponit vrinam mediam inter albam & subspiceam, quæ non est alia, meo iudicio, quam subalba; *nescio, quam recte hoc statuatur, nam subalbum remotius a medio esse debet, quam album.* Datur ergo vrina Alba, Subalba, Subspicea, & Spicea.

1. Alba tenuis.

Alba vrina est Tenuis, vel Crassa. Tenuis fit, quoniam vel non generatur bilis, vel si generatur in alias partes defertur, & non permiscetur cum aquositate. Non generatur; vel quia calor languidus est, vel quia non detinetur aquositas, quandiu detineri deberet. Calor enim debilis, ne rufam quidem bilem generare potest, cap. 12. li. 1. cris. Vnde vrina alba & tenuis, cruditatem significat, & exstinctionem caloris natiui, com. 32. lib. 2. prognost. non tamen talis significatur extinctio caloris natiui, quæ necem homini afferat, quia vrinæ tenues & decolores, id est, albæ, cruditatem significant, & longitudinem morbi, nõ tamen absolute indicant perniciem, com. 42. sect. 3. lib. 1. epidem.

Alba crassa.

Deinde bilis non generatur, quia non detinetur aquositas, quamdiu detineri deberet, vnde si lotium reddatur ante concoctionem, erit instar aquæ, etiam in corporibus sanis, quia iusto citius redditur antequam generetur bilis: cognoscimus hoc inde, quod homines nimis bibunt, & ob immodicam potionem coguntur mingere, antequam cibus concoquatur.

Redditur etiam lotium album, quando bilis gignitur quidem, sed in alias partes defertur. Sic Galenus refert, com. 71. sect. 2. lib. 1. epid. lotia fuisse aquosa, tenuia & alba & fuisse dysenteriam, id est, bilem genitam, non permistam fuisse cum aquositate, sed delatam ad intestina, vbi dysenteriam, seu fluxum excitarit. Hinc colligi potest, cur natura partem excrementi biliosi cum lotio permisceat, si enim vniuersum excrementum biliosum expurgaretur per vesicam felleam, & per intestina, fierent fluxus, & sæpissime euenirent dysenteriæ. Interdum etiam bilis ad caput fertur, vnde lotium album in delirantibus pessimum signum dicitur; aphor. 72. sect. 4. indicatur enim bilem rapi in cerebrum, in phrenitide præcipuum.

Dantur etiam vrinæ albæ crassæ, nam expresse habet Galenus, vrinas crassas & subargales, si non sint albæ,

morbi diuturnitatem indicant.

albæ, sed alterius coloris, esse pessimas, vt in febribus pestilentibus com. 10. lib. 3. prognost. & com. 72. sect. 3. lib. 3. epidem. Caussa harum vrinarum, est humor crassus pituitosus, qui albus est: ideoque Hippocrates in illo aphorismo ait (nim. aphor. 74. sect. 4.) cum periculum est de abscessu circa articulos, si lotium reddatur album crassum, hominem non corripi illo abscessu.

Dubitatio. Si vrina alba crassa fit, ob permistionem crassæ pituitæ: igitur huiusmodi lotium morbum diuturnum indicat, quia morbi pituitosi sunt diuturni: Attamen Hippocrates comm. 77. sect. 3. li. 3. epidem. proponit casum cuiusdam, qui reddebat vrinas albas crassas, et euasit die quarto: Respõsio. Lotium album & crassum longitudinem morbi significat, quotiescunque morbus, quo patiens detinetur, e sola materia pituitosa ortum ducit. Sin morbus non vndiq; sit pituitosus, sed oriatur ex alijs materiebus; fieri potest, vt lotium sit crassum, & cito terminetur, quia hic morbus non est vndique pituitosus, & pituita etiam alba quæ peccat, cum lotio expurgatur. Hoc applicabimus casui, ab Hippocrate proposito. Loquitur eo loci Hippocrates de quodam patiente, qui male habuit secundum lienem, & fluxit sanguis copiosus e nare sinistra; vnde succus melancholicus non tingebat lotium, quia nõ deueniebat ad illas partes, sed deferebatur ad caput, ad venas narium: addit etiam Hippocrates, affuisse sudorem copiosum calidum, vnde apparet, serosa euacuata esse per illas partes, non per vias lotij; pituita autem per lotij meatus expurgabatur. Mirum igitur non est, si ille euasit die quarto, quia morbus non erat maiori e parte pituitosus, sed biliosus. Quod si pituitosus sit morbus, & tale appareat lotium: certe morbi diuturnitatem significat.

Alba multiplex.

Cæterum, pituita quæ cum lotio permiscetur, multiplex esse potest, si enim magis vnita & coacta fuerit pituita, erit vrina alba, sed crystallina: si minus cogatur, seu vniatur, erit vrina alba, crassa, niuea: si adhuc minus, lactea vrina dicetur.

Error quorũdam.

Ex his apparet, maxime eos allucinari, qui dicunt lotij liquorem a nulla materia tingi, præterquam a bile. De sanorum lotio hoc verum est: de ægrorum falsissimum.

2. Subalba.

Hactenus de alba vrina, in qua nõ permiscetur bilis. Sequitur *Subalba*, quam proponit Galenus cap. 12. libro primo de cris. in qua aliquid bilis permiscetur, sed in modica copia: Et hæc vrina tenuis est; assimilatur enim vino albo tenui. Verumtamen, sicut alba vrina est tenuis, vel crassa, ita subalba etiam est Tenuis, vel Crassa. Tenuis fit ob permistionem bilis exiguæ, de qua modo diximus. Subalba crassa, bilem exiguam habet permistam, sed præterea etiam pituitam. Pro discrimine autem pituitæ, varia est subalba, nimirum lactea, qualis solet conspici in pueris: niuea, crystallina, quæ est pellucida, ad similitudinem cornu lucernæ.

3. Subspicea & 4. Spicea.

Subspicea: & spicea seu polearis vrinæ fiunt, quia bilis in maiori copia permiscetur, quam in subalba; in minori autem quam in subrufa. Porro subspicea vrina tingi potest a bile pallida, rufa, & flaua. Si a flaua bile, apparet splendor spicei, vel subspicei coloris: quia bilis flaua in tam parua copia permiscetur, vt lotium non possit euadere subrufum. Si tingitur a pallida, vel rufa bile, non adest splendor.

Spicea & Subspicea, possunt esse tenues, vel Crassæ, sicut de alba & subalba diximus, nec est aliquod discrimen, nisi quod spicea & subspicea non significant tantam cruditatem, nec tantam morbi longitudinem, vt alba & subalba.

CAPVT XXVIII.

De caussis vrinæ colorum excedentium.

1. Flaua.

Haec de coloribus deficientibus, sequuntur excedentes. *Flaua* vrina redditur, ob permistionem bilis rufæ, flauę, & vitellinæ, ca. 2. lib. 1. de cris. libro 10. de simpl. med. cap. de bile, vbi Galenus asserit, bilem flauam, si plus iusto calefiat, crassiorẽ fieri, & colore flauam: bilis igitur vitellina cum crassior sit flaua bile, tamẽ habet flauum colorem, lotiumq; tingit flauedine. Rufa bilis flauum reddit lotium, si copiosissima sit: flaua, in minori copia id facit; vitellina, in copia adhuc minori, quia hæc habet flauum colorem, sed intensissimum. Si lotium flauum est, ob rufam bilem, est crassum satis, quia requiritur copiosa bilis rufa: præterea lotium caret splendore. Si sit flauum, ob flauam bilem, non erit ita crassum, & habebit splendorem. Si fuerit bilis vitellina, lotium erit crassiusculum, & splendor potius imminutus, quia ob insignem calorem fieri incipiunt exustiones, & impuræ [illegible] materiæ, vnde splendor imminuitur.

Hinc iudicandum, sæuius esse malum, dum tingitur lotium a bile vitellina, minus sæuum, si a bile flaua, quia non est calor ita intensus, adhuc minus sæuum, si a rufa bile.

2. Rubea.

Vrina *rubra* propinquior est nigræ, quam flaua, capite 12. libro primo de cris. Fitque ob permistionem flauæ bilis, vel ipsius sanguinis. Dicit enim Galenus loco citato, dari sanguinem rubicundum, & flauum, at bilis intẽse flaua, magis est flaua, quam sanguis flauissimus; & contra datur sanguis, bile rubicundior (nam etiam bilis flaua, si calor vehemens partes tenuiores, rariores, & puriores absumat, magis opaca fit, & rubra redditur: sicut ignis tenebricosior redditus & impurus, non potest debitam claritatem seruare, ratione materiæ.) Porro rubedo sanguinea, fit ob permistionem sanguinis vel non flaui, vel flaui. Si sãguis non sit flauus, vrina erit rubra sine splendore, si sanguis flauescens, aderit splendor, quem tamen superabit rubedo: Si rubra vrina fiat a bile, aderit & tunc splendor, sed is superabit rubedinem; cum Galenus dicat, sanguinem flauissimũ esse minus flauũ flaua bile, & esse rubicundiorem bile rubescente. In hunc sensum etiam Auicennas ait, esse vrinam rubrã sanguineam, quam puluerulentam vocat & obscuram, quia non adest illa splendida claritas; esse etiam vrinam rubram biliosam, clariorem, quæ priore sit deterior.

Quomodo sanguis per vlteriorẽ calefactionem flauescat.

Dubium hic oritur, quomodo sanguis per vlteriorem calefactionem flauescere possit: si enim materia a calore exuratur, necesse est acquiri colorem, qui magis ad nigrum vergat; sicuti bilis super excalfacta rubescit, quia color ruber magis accedit ad nigrum, quam flauus. At sanguis per vlteriorem calefactionem, non deberet flauescere, quia color flauus magis distat a nigro, quam ruber, potius ergo viridis reddi deberet: Responsio. Hoc fit ob diuersitatem materiæ: alia enim est materia bilis, alia sanguinis. Declaro. Dum calor in bilem flauam agit, & hãc plus æquo crassã facit, etiam ipsam magis opacã reddit; vnde acquirit colorem, nigro propinquiorem, nimirum rubrum; nam vbi magis de opaco, ibi magis de nigro. Verum, dum calor agit in sanguinem; si sanguis non euadit melancholicus, sed flauescit; id fit, quia partes tenuiores segregantur a crassioribus, vnde sanguis qui crassior erat & impurior, secũdum partem tenuem segregatam a crassa, redditur rarus, purus, minus opacus, habet plus diaphani: ideoque secundum hanc partem debet acquirere colorem, qui magis a nigro sit remotus, quam ruber: debet igitur flauescere.

Alia etiam est difficultas; nã Galenus comm. 14.

Rubedo intẽ sissima a solo sanguine.

sectione quinta, lib. sexto epidem. ait; fieri non posse, vt corporis pars aliqua rubra reddatur, præterquã a sanguine, at nos diximus, vrinam etiã a bile rubram fieri; cum Galenus capite 12. lib. 1. cris. aperte dicat, dari sanguinem rubicundiorem bile. Galenus lib. 6. epid. hoc significare voluit, fieri non posse, vt pars aliqua fiat rubicunda, ita vt color ruber superet alios colores, præterquam a solo prædominante sanguine, exprimit enim aperte colorem rubrum, prædominantem alijs coloribus.

Permistio sãguinis cum vrinæ.

Porro si vrina rubra fit ob permistionem sanguinis: hæc permistio vel Non est exacta, vel est Exacta; si non exacta, pannus lotio impositus, tingitur; non tingitur, si exacta.

Dum sanguis non exacte permiscetur, dicitur vrina cruenta & sanguinolenta: de qua loquitur Galenus com. 6. sect. 5. libro 1. epid. Hec caussatur ob apertas renum venas a calculo angulati, vel alia caussa, com. 31. sect. 2. li. 1. prorhet. In his vrinis permiscetur sanguis non corruptus: nam si vrinæ sanguineæ fuerint vitio renum & vesicę, sanguis potest esse citra corruptelam: dum autem sanguis corruptus est, et putridus, a toto prodire potest, vt colligitur e com. 42. sect. 2. lib. 1. epid.

Altera e parte, vrinæ rubræ quæ fiunt ob exactam permistionem sanguinis cum liquore lotij, duplices sunt: aliæ concoctæ, quando sanguis solus iusto coquitur & assatur, vt fit in febribus synochis, potiss. pestilentibus; aliæ inconcoctæ & crudæ, quando crudus permanet sanguis, & non perfecte coquitur. Hæc diuisio sumitur e com. 31. sect. 2. lib. 1. epid.

Vrina valde rubra, rubra & subrubra.

Galenus comment. 21. sect. secunda, libro primo prorhet. proponit vrinas intense rubras, alias rubras & intense rubram, ait esse crudam; subrubram esse salubrem, longitudinem tamen morbi indicare; rubram esse mediam, idest, meliorem valde rubra, & peiorẽ subrubra. Subrubra vrina fit, quia calor debilis est, & non potest sanguinem exacte calefacere, vnde generatur sanguis serosus, ichor sanguinis; non enim tantus calor est, qui rufam bilem generare queat, a qua lotium tingatur, proinde lotium tingitur crudo & seroso sanguine, ideoq; fit subrubrum, commen. 27. libro secũdo prognost. capite 12. libro primo de cris. Hinc Hippocrates comment. 27. lib. 2. prognost. ait, hanc vrinam esse salubrem, quia indicat benignitatẽ humoris, scilicet sanguinis, indicare autem morbi lõgitudinem, quia crudus est sanguis, qui concoqui debet. De vrina rubra & intense rubra, non agit Hipp. loc. cit. quia quid de his sit statuendum, facile colligitur ex ijs quæ de subrubra dicta sunt, vt ait Galen. com. 5. sect. 1. lib. 3. epi. quo enim rubicundior fuerit vrina, eo morbum longiorem indicat. E quibus verbis colligitur, vrinam rubram & intense rubram, nõ fieri ob sanguinem magis concoctum, seu minus crudum, quia non possent indicare longitudinem morbi, sed morbum breuiorem, fiunt ergo a sanguine seroso crudo, sicut etiam subrubra vrina. At differentia est, quod subrubra fit a sanguine seroso exiguo, rubra a copiosiore, summe rubra, a sanguine seroso adhuc copiosiore, sicut lotium subspiceum fit a bile pallida exigua: & subflauum, a bile pallida copiosa. Ex his intelligi potest Gal. dictum, com. 21. sect. 2. lib. 1. progno. quia si vrina intense rubra fuerit cocta, multum est perassatus sanguis, & mala vrina: quod si intense rubra fuerit cruda, hæc est peior rubra, & rubra peior subrubra, nam intense rubra fit a sanguine seroso copiosiore, quam reliquæ.

Porro, num vrina rubra sit facta a sanguine superassato, an a crudiore, distingui poterit e signis caloris; si enim sit debilis calor, & vrina magis ad flauũ quã atrum declinet; a seroso sanguine facta est vrina rubra, si signa adsunt caloris vehementis, & lotium ad atrum declinet; a superassato sanguine.

3. Viridis: quæ degener.

Sequitur *Viridis* vrina, idest, herbacea (nam quidam etiam homines pallentes vocant virides. comm. 16. sect. 2. lib. 6. epid.) Viridis color est principium nigri, seu vergit ad nigrum, c. 11. li. 1. cris. est etiam principium liuidi, com. 7. lib. 1. prognost. si est principium nigri; fit a calore exurente; si est principium liuidi, fit a frigore. Dum caussa exsiccans & calefaciens adest, color viridis degenerat in nigrum absque medio liuido: si occurrat caussa refrigerans, & imbecillitas caloris, vt calidum ingenitum resoluatur, tunc color viridis degenerabit in nigrum colorem, per medium liuidum. Ratio est, dum enim calor superassat, resoluit partes tenues, vnde crassiores fiunt impuriores, lotium fit magis opacum, ideoque color niger obscurus: Sic etiam deficiente calore, partes fiunt impuriores, ideo possunt nigricare.

rat in nigrã, vel liuidam.

Diagnosis. Si vrina sit viridis ob calorem exurentem, febres erunt insignes, sitis inexhausta, expiratio calida, poterit in lotio aliquis esse splendor: sin ob caloris defectum, contraria aderunt signa, pulsus necessario erit debilis, & pessima est huiusmodi vrina.

Cognoscendum etiam est; an vrina hæc viridis sit sanguinea, vel biliosa: si sanguinea, præcessit rubra sanguinea; si biliosa, precessit vrina rubra biliosa; hęc autem vrina biliosa, quæ viridis euadit, varios suscipit colores, qui tamen omnes virides sunt, magis, minusve obscuri, prout bilis flaua & vitellina magis vel minus assantur; vnde aliquando est instar brassicæ, aliquando instar foliorum plantaginis, modo color est porraceus, prasinus, isatodes (dicitur azuro chiaro, italice) si maxime superassetur, est color æruginosus (dicitur azuro oscuro.)

4. Liuida.

Liuida vrina proxima nigræ est, & habet colorem plumbi, vnde & plumbea dicitur, destituta omni splendore, fit ob defectum ingeniti caloris. comment. 7. libro primo, prognost. comment. 29. sect. secunda, lib. primo epid. capite 11. libro primo de cris. quibus locis Galenus asserit, colorem liuidum tantum fieri a frigido: vnde apparet commentarios illos de humoribus non esse Galeni, qui ei ascribuntur, e quibus colligi potest, colorem liuidum etiam a calido fieri. Liuidus color vel intense talis est, vel remisse, vnde vrina vel Liuida vel subliuida.

5. Nigra.

Nigrum lotium redditur, non citra materiam, sed ob materiæ permistionem, materia illa est sanguis, bilis, vel melancholia.

Sanguis lotium tingens est impurus & melancholicus. Nam Hipp. com. 82. sect. 3. lib. 3. epid. proponit vrinas nigras, non ratione contenti (quia addit esse tenues) sed quia liquor tingebatur a materia permista, nimirum a sanguine menstruo detento; vnde & mulierem illam superstitem fuisse Galenus affirmat, licet nigram vrinam reddiderit. Vnde etiam Auicennas ait, in mulieribus vtero generantibus, ob detentionem menstrui sanguinis, lotium fieri nigrum, ad similitudinem vini corrupti.

Redditur etiam nigrum lotium a flaua bile: dum hæc non simpliciter exuritur, (nam tunc potius viride fieret lotium,) sed dum assatur, vt in febribus ardentibus lethalibus, & in atram bilem omnium pessimam degenerat. comment. 75. sect. 2. libro 1. epid. Hæc vrina nigra, ob bilem præfatam, est tenuis, vt Galenus ait. Cui sententiæ repugnat ratio, nam calor, materiam assans, partes tenuiores absumit, vnde materia crassescit. Et Galenus commen. 32. lib. 2. prognost. videtur asserere lotium nigrum crassum esse; idem Aetius ait. Quidam dicunt, vrinam hic dici tenuem, quæ contentis careat. Sed ego puto, tenuem dici vrinam, ratione crassioris, nam Galenus comm. 76. cap. 4. aphor. dicit, consueuisse Hippocratem non absolute, sed comparate tenue dicere, id quod minus crassum est.

Denique nigra vrina redditur ratione melancholiæ. com. 20. sect. 3. lib. 1. epid. vbi est historia Hecophon-

ophontis, qui lotium nigrũ & tenue reddidit, quod à bile tingi non potuit, quia hæc per aluum, & intestina fuit excreta, laborauit ante lienis tumore, qui cum intumuit, vrinæ fuerunt rubentes, non ita nigræ; dum autem lien subsedit, nigra fuit vrina, ob susceptum humorem melancholicum. Maximè autem nigrum fit lotium a sero, vel ichore melancholiæ, sanguinis flauæ bilis perassatæ, com. 4. lib. 1. prorhet.

Aetius Galeni imitatione ait, lotium nigrum fieri ab atra bile, & a melancholia: atra bilis fit e sanguine crassiore, vel e flaua bile assata: fit etiam à melancholia nigrum lotium, citra insignem illam assationem, citra exstinctionem caloris naturalis, veluti in febribus quartanis accidit; item in delirijs melancholicis, nec prauæ sunt huiusmodi vrinæ. Dicit etiã Auicennas, vrinam nigram fieri a bile, a sanguine, & a melancholia: si a bile, præcedit flauus color; si a sanguine, præcedit color quidam obscurior quam sit flauus; si a melancholia, præcedit color adhuc obscurior quam vel flauus, vel sanguineus.

Nigrum reddi non potest lotium, citra materiæ permistionem.

Sunt qui dicant, lotium etiam nigrum fieri citra permistionem alicuius materiæ: ideoque probãt Galeni auctoritate, Com. 3. lib. 3. prorhet. cap. 12. lib. 1. de cris. vbi ait, lotium nigrum fieri, vel ob insignem exustionem, vel ob exstinctionem caloris naturalis: proponit ergo simpliciter calorem & frigiditatem; ne verbum quidem faciens de materia. Ait etiam Galenus, se neminem vidisse seruatum eorum, qui lotiũ reddidere nigrum: quod sane intelligendum videtur de lotio nigro citra materiam, nam lotium nigrũ cum materia excernitur citra perniciem. com. 20. sect. 3. lib. 1. epid. com. 73. sect. 3. lib. 3. epid. Veruntamen impossibile est intra corpus nigrum reddi lotium, citra materiæ permistionem: si enim ob solam caloris natiui exstinctionem, citra materiæ nigræ generationem & permistionẽ vrina nigra fieri posset, vt illi e Galeno, cap. 12. lib. 1. de cris. contendunt: certe in morituris, in quibus calor omnis exstinguitur, necessario nigrum semper lotium appareret: cui tamen experientia non suffragatur. Quantum autem ad Galeni locum attinet, c. 12. lib. 1. de crisibus, eum Aetius recte explicat, quod videlicet, vel caliditatis, vel frigiditatis ratione producatur nigra materia, quæ tingat lotium, & signum sit in morbis acutis periculosissimum: si enim calor, vel adeo sit intensus, vel ita remissus, vt gignatur atra bilis (pessimus ille succus) & quidem ea copia, vt cum lotio permisceatur; nutrimento corpus destitui necesse est, ideoque mortem significari patet. Galenus ait, se neminem vidisse seruatum, vbi lotium fuit nigrum: quibus verbis magnum periculum indicatur: nec propterea sequitur, quod, cum Galenus non viderit, propterea prorsus sit impossibile. Sed tamen distinctio hic locum habet: si enim lotium nigrum sit, ob permistionem succi melancholici, non est lethale, sed sæpe cũ iuuamẽto excernitur, vt de Herophonte patet, et com. 73. sect. 3. lib. 3. epid. plures se vidisse Galen. scribit: quod si lotium sit nigrum, ob insignem feruorem, aut ob calorem exstinctum, lotium est prauissimum. Dignoscendum autem est, num lotium fiat nigrum, ratione caliditatis, aut ratione frigiditatis. Si præcedat calor flauus, indicatur caliditas, secundũ Auicennam: quidam dicunt, & communiter, si præcedat color viridis, indicari caliditatem; cum tamen color viridis, & a calido & a frigido fieri queat. Sin liuidus color præcedat, indicatur frigiditas. Est etiam aliud signũ: nam si assit in lotio fœtor, signum est caloris exurentis: si non assit, indicatur caloris exstinctio. Hinc practicorum error patet, dum caussam afferunt aphoris. 81. sect. 4. vbi Hippocrates ait, pus fœtidum prodire e vesica, non ita fœtidum e renibus: illi caussam reddunt, quoniã vesicæ calor sit debilis, renum validior. At secundum Auicennam pus magis fœtens in renibus generatur, quam in vesica; vbi enim maior calor, ibi fœtor maior. Accidit tamen, vt pus e vesica prodiens magis fœteat, quam e renibus proueniens: quia e vesica citius egreditur, & impermistum est: at e renibus prodiens, magis permistum est; ideoque fœtor minuitur, ob permistionem alterius materiæ; tardius etiam egreditur, vt fœtor ita sincerus non appareat. Sic etiam in externis sincera magis fœtent, quam quę permista sunt.

CAPVT XIX.

De differentijs lotij a contento, & primum de praui contenti colore, situ, ac præsagio.

Transitio.

HVcusque de differentijs vrinæ a liquore petitis, diximus: restat vt de differentijs a Contento sumptis verba faciamus. In contentis igitur, non sanorum, sed quæ ab optimis recedunt, considerare oportet, primo Qualitates, nimirum colorem, odorem, & situm: deinde Substantiam, seu species.

Praua contẽta.

Quoad colorem, atque odorem, cõtenta alia sunt Mala, seu praua, alia Pessima. Mala contenta sunt Alba, Citrina, Rubra, & Nigricantia.

1. Album.

Album cõtentum duplex est; aliud Minus album bono contento, aliud Magis album.

Minus albũ.

De eo quod est *minus album*, loquitur Galenus aphorism. 69. sect. 4. Et illud est contentum, quod apparet in initijs morborum, dum vrinæ crassæ sunt, & apparet contentum album, quod subsidet. Vnde noscetis ex Galeno loco citato, contentum subsidere interdum ratione coctionis, & interdum ratione grauitatis materiæ. Si subsideat ratione coctionis, est bonum contentum, de quo non loquimur in præsentia; sin autem subsideat ratione grauitatis materiæ, est malum contentum. Hoc autem distinguetis ex Galeno, loco citato: si ab initio vrinę fuerint tenues, deinde etiam crassescant, & appareat contentum; hoc fit merito coctionis, nam in principio adest cruditas, & progrediente morbo fit coctio. Contra si fiat descensus, ob grauitatem materiæ; apparent prius vrinæ crassiores & exiguæ, quæ postea fiunt copiosiores, & tenuiores: ratio est hæc, quia cum in principio apparet hæc vrina, non fit talis ob coctionem materię, sed quia cum ipsa excernuntur humores, qui ob grauitatem descendunt, & ob crassitudinem materię, nõ potest esse vrina copiosa. Amplius vero cognoscetis hoc ex Auicenna: quia si erit contentum ratione coctionis, non erit asperum, sed leue: contra, si ob grauitatem, non potest esse illa leuitas, & omnimoda similitudo. Tandẽ cognoscetis, quia si fiat contentum album ratione coctionis, primum apparebit nebula, suspensum, & tandem hypostasis; contra vero, si fiat contentum ratione grauitatis materiæ, conspicietis primo contentum in fundo, deinde videbitis ipsum adscendere, & postquam adscenderit progrediente morbo rursus descendet, & dũ descendit, non est contentum malum, sed bonum, quia morbi pituitosi non soluuntur, nisi appareat sedimentum.

Magis albũ.

Datur etiam contentum malum *magis album* bono, de quo locutus est Hippo. 2. progn. 27. vbi proponit mala contenta, & inter alia proponit contentum magis album. Sed quale est hoc contentum? Vnde prodit? Fit ratione pituitę, & ex Gal. in eo comm. ratione pituitæ mixtæ cum flatibus: quo fit, vt hoc contentum sit rarum admodum vt spógia, & aerem suscipiat. Ea autem ratione, quod aerem suscipit, redditur album, & magis album, quam contentum album bonum.

Sed difficultas est, nam quo pacto hoc contentum subsidet? Quia cum fiat ratione pituitæ mixtæ cum flatibus, deberet potius ascendere, nam flatus materiam suspendunt; & Hippocrates loquitur ibi de sedimento. Dicimus Hippocratem loqui de sedimento; quod descendit. Sed aduertendum, cum in hoc

duplex sit materia, alia corpulenta & grauis, alia vaporosa & leuis; cumq; magis possit materia, quę grauis est, sua grauitate, quam leuis sua leuitate; cogitur hoc mixtum ratione prædominantis descendere potius. Sed dicet quis, hoc non est tollere difficultatē, nam ego dicam, quando fit suspensum, & satis crassum, materia illa est grauis; & tamē flatus magis possunt, & sic dominantur, quare ergo & in præsentia istud non apparet? Flatus possunt dupliciter considerari, alio modo, vt non pertinaciter sunt mixti cū materia graui; alio modo, vt sunt pertinaciter mixti. Si accidat flatus non esse mixtos pertinaciter cū materia crassa, tunc fieri potest, vt sint in caussa adscēsus materiæ, atque sic, vt suspendatur. At si flatus exacte sint mixti & pertinaciter cum materia, tunc materia dum descendit, necessario secum ducit flatus, quia sunt exacte mixti. Et hæc veritas colligitur ex Galeno, dum attingit caussam magis albi contenti; dicit hoc fieri ex pituita & flatu; sed addit, pertinaciter mixto. A quo non recedens Auicennas, dicit, hoc contentum fieri, ob vehementem mixtionem flatuum cum pituita. At non est bonum contentum; quia indicat cruditatem, & imbecillitatem caloris.

2. Citrinum.

Contentum *citrinum seu rufum*, vti etiam subrufum, non est ita prauum; prauitatem vero adquirit aliquam, dum intenditur calor, dum scilicet fit subflauum, vel flauum, nam tunc indicat calorem esse copiosiorem.

3. Rubrum.

Contentum *rubrum* fit ex sanguine. Potest autem fieri tum e sanguine seroso, de quo loquitur Hippoc. 2. prognost. 27. cum ex sanguine cocto. Ex cocto sanguine, vel citra assationem, vel superassato. Si fiat ex cocto & superassato, est admodum prauum: nam dum exuritur sanguis, prauæ existunt febres. Si fiat ex cocto, non assato, hoc tantum abest vt sit prauū, vt etiam sit potius bonum: (dicant alij quicquid velint.) Et hoc confirmo ex Galeno, qui dicit sect. 4. aphorism. 71. dum diceret Hippocr. quando apparet quarto die cōtentum subrufum, septimo desinit morbus; Galenus in commen. dicit, hoc esse verum, non modo in subrufo contento, sed etiam in albo: at Hippocratem id proposuisse, vt aliquid notatu dignum proponeret. Vnde inquit, oportet duo considerare circa hoc contentum: alterum, quod [illegible] appareat die iudicatorio: nam signa futuræ crisis præsertim incipiunt apparere die iudicatorio. Secundo notare oportet, non modo propositum esse diem iudicatoriū, sed etiā quartum, ad differentiam aliorum dierū qui sunt indicatorij. Nam differt quartus dies ab alijs: quia si appareant signa coctionis die quarto, salus potest esse septimo, idest, spatio trium dierum: si septimo appareant, vndecimo, decimoquarto; non fit solutio morbi spatio trium dierum; nam si appareant septimo, fiet solutio morbi spatio septem dierū: si vndecimo, fiet solutio morbi decimoseptimo; si decimoquarto, fiet solutio morbi vigesimo die. Ecce, quod maior est vis quarti diei, quam reliquorum. Sed quæ est ratio? Non alia, nisi quia quarto die virtus est validior, quam alijs diebus. Et hoc omnes possunt cognoscere; nā quo magis protrahitur morbus, eo fit debilior virtus; cum igitur sit virtus validior die quarto, idcirco maiori cum impetu potest agere in materiam morbosam: Quare, quod facit 7. 11. decimoquarto, spatio septem dierum; operatur die quarto spatio trium dierum. Quando igitur obseruabitis contentum rubrum, ratione assati sanguinis, quarto die; dicatis esse bonum signum, & salutē posse sperari septimo.

Sed præterea etiam alia auctoritas est, 1. epid. sect. tertia, 23. vbi proponit Hippocr. contentum rubrum, atque hoc apparuisse octauo die, & eo die ægrotantem liberum a morbo euasisse, & licet sexto apparuerit contentum album, ac leue, non tamen morbum illum fuisse ex toto profligatum, nisi octauo die, quo apparuerit contentum rubrum. Et augetur dubitatio, nam loco citato proponit Galenus sententiā Hippoc. 2. prognost. 26. vbi voluit, vrinam cum contento rubro indicare securitatem, sed diuturnitatem morbi. Quæ sententia si vera est; quo pacto ille fuit illico seruatus, mingens vrinam cum cōtento rubro? Colligitur solutio ex Galeno, loco supra adducto: & primum colligitur ex eo loco, non esse impossibile, vt appareat vrina cum contento albo ac leui, & tamen non subsequatur salus: illud enim contentum, quamuis fuerit album & leue, non tamen fuit æquale, hoc est, omni tempore non apparuit, sed alternatim erat cruditates & coctiones. Quare apparuit contentum bonum, album scilicet & leue, & morbus non fuit sublatus, quia supererant materiæ crudę adhuc concoquendę, & ob id non erat æquale contentum: quia omnes humores omni tempore nō concoquebantur, postremo apparuit illud contentum rubrum & leue. Vnde dicebat Auicennas, leuitatem in contento indicare maximam coctionem, ita vt magis possit leuitas, quam rubor: nam leuitas indicat naturam, quæ materiam morbificam æqualiter concoquit. Erat igitur illud contentum rubrum & leue.

At est etiam aliud, quod obseruandū, ne decipiamini. Nam dicit Hippocrates, vrinas fuisse boni coloris. Quare contentum, indicans longitudinē morbi, reperitur in liquore nō bene colorato. Vnde reddens caussam Galenus 2. prognost. 26. longitudinis morbi, caussam esse dicebat, quia non generetur sanguis perfectus, sed serosus, neque generetur bilis, idcirco cum non producatur bilis, proinde liquor citrinus non redditur, sed potius subruber. At Hippoc. cum proponit 1. epid. sedimentum rubrum, ait fuisse vrinas bene coloratas: &, si sunt bene coloratæ, (ad differentiam aliarum vrinarum, quæ præcesserunt) vel sunt subrufæ, vel rufæ, vel subflauæ, & hæ tales fiunt, quia generatur bilis, & dum generatur bilis, non adest sanguis ille crudus, & proinde non potest esse contentum indicans morbi longitudinem. Quare hoc contentum aliud est ab eo, de quo loquitur Hippocrates in prognosticis.

4. Nigricans.

Contentum *nigricans* ex melancholia, proponitur ab Auicenna & Aetio: voluntque hoc apparere in fine febrium quartanarum, & in fine delirij melancholici.

Præsagia contentorum, non tamen pessima.

Auicennas, comparans hæc cōtenta simul, voluit, album esse minus malum rubro: rubrum esse minus malum flauo: flauum vero esse peius albo, & rubro; quia peior est bilis pituita & sanguine.

Iam tempus est, vt loquamur de significato istorū contentorū ratione situs. Sensit Galenus 2. prognost. 36. melius esse si contentum subsideat: non ita bonū quando est suspensum, adhuc minus bonum quando est nebula. Hoc est verum, si fiat sermo de bonis contentis; at si fiat sermo de malis, oppositum est statuendum. Ideo dicebat Galenus 1. de cris. 12. multo peius esse contentum, si descendat: non ita esse malum, quando est suspensum; adhuc esse minus malū, quando est nebula. Loquitur enim ibi de prauis contentis. Ratio est, quia, dū fit sermo de bono contento, quanto calor est validior, & proinde quanto magis agit in materiam morbificam; tanto etiam contentum magis ac magis descendit. Quod si loquamur de prauo contento, hoc fit, quia calor præter naturam est in igneis, & quoniam materia morbifica non cedit calori naturali, sed eum potius vincit, vnde materia descendit: &, si postea incipiat calor naturalis materiā morbificam superare, tunc non ita grauis est materia, nec ita descendit, sed potius adscendit, & quia calor naturalis incipit vincere materiam morbificam, mirū non est, si hæc attenuetur, idcircoque adscendat, & leue contentum obseruetur.

CAPVT XX.

De contento morboso pessimo.

Pessima contenta.

PEssima contenta sunt, Nigra, Virida, Liuida, atque Fœtida. Quæ cum sint praua, indicant cruditatem & perniciem.

1. Nigrum.

Quantum attinet ad *nigra* contenta: hæc (vt ait Galenus) fiunt, vel ob insignem calorem aduretem, vel ob insignem refrigerationem. Nam contentis id euenit, quod cernimus contingere partibus externis nostri corporis: quæ dum morantur sub Sole, ob exustionem nigriores euadunt: & similiter, ob aeris frigiditatem maximam extra occurrentem, nigro colore inficiuntur, quod experiuntur illi, qui per loca frigidissima iter faciunt. Idcirco istud contentum prauum est; indicat enim vel insignem feruorem, vel caloris extinctionem: Vnde Hippocrates 2. progno. 29. dicebat, si alba sit nubecula, bona est; si nigra, B mala. Nec sine artificio locutus est; nam cum dixisset, nubeculam nigram esse malam; proculdubio insinuauit & suspensum nigrum esse malum, & similiter sedimentum. Verum, quia omnis nigra nubecula non est mala: Galenus in comment. cognoscens dari nubeculas nigras bonas, (vt etiam voluit Aetius) idcirco monet, Hippocratem loqui de nigra nubecula, quæ caussetur vel ob insignem feruorem, vel ob extinctionem caloris naturalis.

2. Viride.

Præterea *viridia* etiam contenta mala sunt: nam dicit Gal. 1. de crisin. 12. colorem viridem esse principium coloris nigri.

3. Liuidum.

Color etiam *liuidus* est malus, & est nigri principium. Sunt igitur mala hæc contenta, non ita tamen, ve nigra. Et si comparare liceat viridia contenta cum liuidis; dicatis liuida esse peiora: quia color viridis non solum est nigri principium, sed etiam liuidi ipsius. G

4. Fetidum.

Fœtida etiam contenta mala sunt, quia indicant magnam putredinem. Sed hæc dixisse sufficiat de contentis in genere.

CAPVT XXI.

De contenti morbosi speciebus, seu differentijs quoad substantiam.

Species contenti morbosi. 1. Spumea contenta.

DEinceps contentorum species exsequemur. Hæc sunt Spumosa, Pinguia, Purulenta, Orobacea, Farinacea, Squamea, Furfuracea, Carnosa, Capillaria, Filamenta, Corpuscula, Atoma, Arenosa, Calculosa, atque Spermatica in gonorrhœa.

Quoad *spumam*; de hac primo loquemur, eo quod in suprema vrinæ parte obseruetur. De ea locuti sunt Hippocrates, & Galenus, 2. prognost. 47, vbi Galenus, reddens eius caussam, dicebat, in vrina spu- D mam fieri ex materia vaporosa seu aerea, & ex materia corpulenta humida, concurrente calore, idcirco dicebat Galenus, si accidat, vt pars aerea sit pura, & materia corpulenta sit tenuis, aquosa, non viscida, non crassa; tunc materia aerea non potest diu detineri a materia corpulenta, sed facile exhalat, vt apparet in spuma, quæ fit in mari, hæc enim cito resoluitur. Vnde etiam in vrina, quando obseruabitis spumam facile resolui, dicatis, nec materiam corpulentam esse viscidam & crassam, nec materiam vaporosam esse turbulentam. Contra accidere potest, vt spuma ex aere impuro & turbido, ac materia corpulenta, crassa, & viscida oriatur: tuncque materia vaporosa ita non adscendit, nec corpulenta (cum sit crassa & viscida,) permittit, vt tam facile egrediatur materia vaporosa; quare diutius persistit. Id quod cognoscens Hippocrates. 7. aphorism. 34. videbatur significare spumam, quæ apparet in vrina, indicare morbum frigidum, diuturnum quæ renum. Et ratio

A colligitur ex Galeno: nam dum fiunt flatus a calore debili, siue gignantur in ventriculo vitio ipsius, vel vitio lienis, vel vitio iecoris: tunc materia ista flatuosa, vel demittitur in cauitatem abdominis, fitque tympanites; vel ad intestina descendit, & fit dolor colicus: si propellatur ad ventriculum, fiunt dolores ventriculi; si accidat vt colligantur vel gignantur flatus in renibus, tunc fit spuma vrinæ, eo quod illi flatus misceantur cum materia humida. Cum autem flatus fiant a calore debili, iure dixit Hippocrates, spumam vrinæ non modo indicare vitium renum, sed etiam vitium frigidum, quia languet calor renum; & hoc intelligendum est de spuma, quæ non facile dissipatur. Quod cognouit Galenus loco citato; quamuis enim loquatur ex mente aliorum, non reprobat tamen eorum opinionem: nam fieri potest, vt interdum orificia vasorum, quæ perueniunt ad renes, recludantur, & cum impetu materia flatuosa petat renes, tuncque appareat spuma; & hæc facile resoluitur, & adest in corpore feruor potius quam frigus.

Sed aduertatis, sensisse Gal. lib. 3. prorhet. comm. 20. fieri posse, vt detur vrina spumosa pinguis: de qua non loquebatur Hippoc. sect. 7. aph. nec nos loquimur in præsentia: nam loquimur de spuma, & non de pinguedine. Quare quando videbitis spumam, pinguemque vrinam: non dicatis hanc indicare frigiditatem renum, sed potius caliditatem, quia ratione ardoris fiunt colliquationes & pinguedines.

[Spumeum, & pingue.]

Valeant ergo, qui dicunt, vrinam spumosam indicare vitium capitis, indicat vitium renum.

Sed quid de *pingui* vrina? Hæc duplex est, vt colligitur ex Gal. 3. epid. 3. 72. alia est, quæ absolute pinguis dicitur; alia vero quæ dicitur pinguis & syntectica, de qua in præsentia non loquimur.

2. Pinguia.

Simpliciter pinguis duplex est, alia Oleagina, alia G Non oleagina. Oleagina, similis est oleo, in substantia, & in colore, non solum autem est oleagina, sed etiam pinguis; quia præter substantiam & colorem, oleo similes, habet etiam pinguedinem, & idcirco distinguitur ab illa, de qua supra locuti sumus: nam verba facimus de vrina oleosa, non pingui.

Pinguis vrina non oleosa est, quæ habet tantum pinguedinem supernatantem, sed non habet liquorem substantia & colore similem oleo. At quomodo fit? Ex Gal. 3. epid. 3. com. 72. & 7. aphori. 34. fit ratione caloris exurentis, qui colliquat pinguedinem.

Et hęc pinguedo potest prodire, vel a partibus existentibus supra renes, vel ab ipsis renibus: Hippocrates autem loco citato nos docebat, quomodo possimus distinguere, an prodeat ab hac, vel ab illa parte. Si in tota vrina, idest, si continuatim in vrina appareat pinguedo; signum est colliquationis renum, si pinguedo illa colliquatur, ob caliditatem renum, & D illico miscetur cum vrina. Secus vero dicendum, si non in tota vrina appareat, nam primum communicatur vni parti, deinde alteri, atque ita deuenit sensim ad renes, & cum vrina miscetur. Præterea cognoscetis; quia erunt querelæ, vel de calore renum, vel totius.

Notandum autem, quod dixerit Galenus, pinguedinem hanc, quæ colliquatur, apparere in summitate vrinæ, & non descendere; nam materia hæc pinguis est aerea, idcirco potius adscendit: non ait, dari vrinam pinguem secundum omnem partem, superiorem scilicet, inferiorem, & mediam; vt oleum, quod secundum quamcunque partem pingue conspicitur. Aetius vero affirmat, dari vrinam pinguem, in qua pinguedo appareat in quacunque parte. Quid igitur dicendum? Solutionem huius contradictionis colligere possumus ex Galeno, 3. epidem. sectio. tertia, comm. 72. vbi inquit, fieri colliquationem a calore exurente: & addit, si hic calor est insignis, colliquat tantum adipem; quod si adhuc intensior reddatur,

non

non modo colliquat pinguedinem, sed etiam carnē. Inde hoc est verissimum, dum sola colliquatur pinguedo, contentum est solum in parte superiori: at si fiat carnis etiam colliquatio, tunc potest apparere etiam in parte inferiori, sed nunc non loquimur de contento carneo. Aetius igitur est optime locutus; dum dixit, vrinam pinguem residere secundum partem superiorem, & inferiorem, nam inquit, dum incipit colliquatio, tunc quod pingue est supernatat: dum vero in vigore est colliquatio, & pertinerat calor colliquans, tunc apparet contentum hoc, quod fit ratione colliquationis in parte etiam inferiori, quia tunc non colliquatur solum pinguedo, sed etiam caro.

3. Purulenta. Solet etiam apparere Pus in vrina, de quo locutus est Galenus 2. prognost. 72. & 4. aphoris. 75. Et hoc fit vel ratione abscessus, vel ratione vlceris.

Sed notent iuuenes, scripsisse Galenum, tertio prorrhet. comm. 20. dari vrinam purulentā, quæ vel proprie est purulenta, vel improprie. Propria purulenta est, quæ fit ratione puris, siue prodeat pus ab hac parte, siue ab illa, vt, a vesica, a renibus, vel a partibus supra renes. Improprie vero vrina purulenta est, quando egreditur cum liquore materia pituitosa, crassa.

Hæ distinguendæ, non tantum ex fœtore; quia possibile est, vt pituita etiam fœtida sit, atque excitet tristem sensum, cum diu detinetur in vesica, & præsertim quādo est alba pituita. Vnde debetis animaduertere, quando redditum est lotium, & facta est subsidentia, effundatur liquor, ita vt remaneat contentum vel in fundo vasis, vel in aliquo panno lineo; deinde, obseruetur, an illud contentum facile dissoluatur, an contra sit tenax: Si tenax est, materiam pituitosam indicat, at si facile dissoluatur, est pus.

4. Orobea, seu eruacea. Quantum ad contentum *orobaceum*: de hoc locutus est Galenus, sexto epidem. sect. 1. comm. 6. & comment. 15. sectio 5. eiusdem sexti libri, per quod contentum intelligimus illud, quod est simile orobo, & quoniam aliqui orobum eruum appellant, idcirco Aetius vocauit hoc contentum eruinum, sumpta voce a similitudine. Galenus appellat idem contentum hordeaceum, quia apparent quædam in vrina similia hordeo. Sed aduertendum est, similitudinem non desumi a farina hordei, quia differt contentum hordeaceum a farinaceo, nam farinaceum est simile farinæ hordeaceæ; at contētum hoc, de quo loquimur nunc, est simile granis hordei.

Hoc autem contentum, quomodocunque appelletur, suas habet caussas, ex Galeno, 3. epidem. sect. 3. commen. 72. Fit enim hoc contentum, dum caussa colliquans progreditur. vnde non solum fiunt vrinæ pingues, sed syntecticæ, quæ non simpliciter indicant colliquationem, sed insignem colliquationem, nam dum magis intenditur colliquatio, non solum absumitur adeps, sed etiam caro, quæ cum sit deterior pinguedine, hinc est, quod hoc contentum subsidet.

Aduertendum est præterea circa hoc contentum, cum fiat ex colliquatione carnis; colliquari carnem vel renum, vel iecoris, vel lienis, vel totius corporis. Quæ ita distinguenda e Galeno. Si carnis renum fiat colliquatio, tunc illa contenta carnosa apparent, & habent colorem similem colori vrinæ arenosæ, & erit tunc magnus feruor in regione renum: si fiat colliquatio lienis, tunc contenta erunt nigricantia; si iecoris, erunt contenta rubra, præ se ferentia colorem sandarachæ rubræ, vnde Galenus vocabat hoc contentum sandaracham; si autem fiat colliquatio carnis aliarum partium, erunt (vt dixit Galenus) contenta non albida; quod voluit significare Galenus his verbis: non dixit nigra, quia nigra proueniunt, ex colliquatione iecoris; non dixit alba, quia tunc non esset colliquatio carnis, sed partium solidarum, sed dixit non albida, vt significaret, fieri colliquationem carnis, & apparere contenta granis orobi similia.

5. Similacea. Est etiam contentum *farinaceum*, de quo locutus est Galen. 2. prog. 28. & 1. de crisib. 12. & 7. aphor. 41. Hoc autem contentum appellatur farinaceum, quia est simile farinę crassiori. Vnde dicebat, sicut accidit, vt hordeum, quod reperitur sub mola, non æqualiter elaboretur, & fugiat confectionem molæ, ex quo fit farina quædam crassior, eodem modo est nimio concipiendum euenire, quando fit hoc contentum; quod non modo appellatur farinaceum, sed etiam pultaceum, similaceum, & polentaceum.

Quæ igitur sunt huius caussæ? Ex Galeno, locis citatis, colligimus, in colliquatione hunc esse progressum, vt primum absumatur pinguedo recens, deinde vetusta, post pinguedinem absumatur caro recens, deinde vetusta, & firmior; tandem partes solidæ. Sed quia hoc contentum non modo fit ratione colliquationis, sed etiam feruoris exurentis sanguinem, vt in febribus, hinc est, huiusmodi contentum farinaceum caussari posse, ex crassiori sanguine exusto, præterea ex adipe vetusto, atque ex carne vetustiori. Quæ ita distinguenda: si fiat ratione exustionis sanguinis, tunc illa contenta erunt nigricantia, quia ob exustionem nigrescit sanguis, si fiat ratione colliquationis, ratione caussæ colliquantis, si in saniem degeneret pingue do recens, superstes autem sit vetusta, ad similitudinem farinæ crassioris hordei; cognoscetis quia erit pingue hoc contentum: si fiat colliquatio carnis, non apparebit hæc pinguedo, sed contentum ad aliquam verget rubedinem, erit subrubrum.

Notate autem, Hippocratem dixisse, quod dum appareant hæc contenta, indicant morbum diuturnum. Quod quidem recto sensu debet intelligi, nam secus non possemus tueri Hippocratem. Si morbus non sit lethalis; erit diuturnus, quia corpus non potest cito sanari, quando fiunt colliquationes. Quod si morbus sit lethalis, non dicatis fore longum, imo erit breuis.

Aetius loquens de hoc contento pultaceo, dixit, fieri hoc ex colliquatione partium solidarum: & vocari farinaceum, eo quod habet partes crassiores furfuribus similes. Quare vel Hippocrates fuit diminutus, vel Aetius superfluus. Omnes possunt defendi. Scire igitur oportet Hippocr. 2. progn. 28. dum loquitur de contento farinaceo, squamaceo, furfuraceo, considerare illud contentum farinaceum, quod præcedit squamaceum, & furfuraceum, & nō illud contentum farinaceum, quod est post furfuraceum. Nec absque ratione, quia si consideremus furfuraceum, & conferamus hoc contentum cum contento pultaceo, proposito ab Aetio; est tantum differentia secundum magis & minus. Vtrumque enim, scilicet furfuraceum, & pultaceum, fit, quia colliquantur solidæ partes; sed maior est consumptio in pultaceo, minor in furfuraceo. Et hoc colligitur ex Aetio: qui dixit, pultaceum habere partes crassiores contento furfuraceo. Ergo si maior est cōsumptio in pultaceo, quoniam absumuntur partes solidæ; differentia erit secundum magis & minus, & hoc non est ante furfuraceum, sed post. Quare cum Hippocrates loquatur de contento farinaceo præcedente furfuraceum; dicere minime potuit, hoc fieri ex colliquatione solidorum, sat fuit dicere, hoc fieri ex colliquatione adipis vetusti & carnis vetustæ. Aetius autem, vt Galenum interpretaretur, voluit progredi distinctissime, & quamuis esset differentia tantum secundum magis & minus, quia tamen hoc est simile farinæ crassiori, etsi non præcedat furfuraceum, tamen optime dixit, fieri ex colliquatione solidorum. Et vos ex colore distinguetis, quia hoc contentum farinaceum erit albicans, sicut etiam sunt solida.

6. Laminea seu foliacea. De contento squameo locutus est Gal. 2. prog. 28. & 1. de crisib. 12. Hoc autem vocatur squameum, quia squamis assimilatur: &, quia egreditur ad similitudinem laminarum, & foliorum, vocari solet lamineum, & foliaceum.

Quæ

Quæ sunt huius caussæ?) Ex Galeno, locis adductis, fit quando absumuntur partes solidæ, sed secundum superficiem, vt aliquid egrediatur ad similitudinem laminę. Vnde aduertatis, differentiam esse inter squamas, & furfures. Nam squamea contenta substãtiam habent latiorem, & tenuiorem: contra furfuracea contenta habent substantiam crassiorem, sed angustiorem. Cum igitur lamineum contentum sit latum, & tenue, facile est colligere, quod dum fit colliquatio solidorum, cum absumuntur, nõ penetrat, sed agit in superficie.

Non modo autem fit hoc contentum in venis, sed etiam in vesica, ex 4. Aphor.8. Cognoscitur vero an prodeant hæc contenta ex vesica, quia tunc non est necessarius feruor in toto corpore; & percipitur tristis quædam sensatio in vesica, & ex necessitate id euenit ratione abrasionis. Quod si procedat a toto, non est tristis sensatio in vesica, & necessario est feruor in toto corpore.

7. Furfurea.

Furfuraceum contentum illud est, de quo loquitur Galenus 2. prognost.28. & 1. de crisibus 12. & 4. Apho.77. quod ita appellatur, ob similitudinem, quam habet cum furfuribus, & est crassius squameo, quia magis penetrat caussa absumens.

Quandoque autem ex toto prouenit corpore, quandoque etiam ex vesica. Triplex autem est huiusmodi contentum, vnum est, quod fit vitio vesicæ, quando abraditur corpus vesicæ: aliud est, quod fit ex absumptione partium solidarum totius: tertium est, quod non fit ratione colliquationis totius, sed ratione caussæ exurentis sanguinem. Legatis Galenum 4. Aphoris. 77. Certum est illud contentum, de quo loquitur Hippocrat. 2. prognost. 28. fieri ratione colliquationis, & ignis: at illud, de quo loquitur 4. aphorism.77. potest etiam fieri ratione caloris exurentis sanguinem, & præsertim si fuerit crassus melancholicus.

Vos autem ex traditis facile cognosceris hoc contentum. Nam si fiat ex sanguine exusto, erit ad similitudinem furfuris nigricantis substantiæ: contra albicantis, si fiat ratione colliquationis: Et si fiat ratione colliquationis, cum prodeat a venis totius, & item a vesica, ex Hippoc.4.aphoris.77. vos ita distinguetis, nam vrina vel erit tenuis seu cruda, vel crassa seu cocta. Si sit vrina crassa; dicatis contentum prodire ex vesica, quando enim bona est vrina, non est vitium in venis. Quod si vrina sit tenuis, & proinde indicans cruditatem, & naturam non superare, sed potius superari, erit contenti furfuracei indicium, quod fit ratione totius. Sed præterea addatis dolorem, qui erit in regione vesicæ. Quod si dolor erit in toto corpore citra dolorem vesicæ, dicatis prodire a toto.

Hippocrates lib.2 prognost. com. 28. loquens de contento farinaceo, squameo, & furfuraceo, & hæc simul conferens, dicebat, prauum quidem esse farinaceum, sed peius esse squamaceum, pessimum vero esse furfuraceum. Ratio est clara, nam cum fiat contentum farinaceum ex colliquatione, vel adipis vetusti, vel vetustæ carnis, nondum autem absumantur solidæ partes, vt in contento squamaceo absumuntur, proculdubio hoc erit peius illo: pessimum autem est furfuraceum, quia non solum absumuntur solidæ partes, sed magis absumuntur, quam dum fit contentum squamaceum; crassius enim est furfuraceum squamaceo, nam caussa absumens magis penetrat.

Hæc omnia vera sunt, si hæc contenta accipiantur, sicut accipiuntur ab Hippocrate, quod dico propter contentum farinaceum, & furfuraceum. Nam quo ad farinaceum; si accipimus id, quod ab Aetio proponitur, quod fit quando absumuntur solidæ partes, & magis quam dum fit contentum furfuraceum: cui dubium, hoc contentum farinaceum prius esse? Pultaceum igitur Aetij, quod fit ex absumptione solidorum, peius est. Vnde dicebat Aetius, apparere quædam crassiora, quam sunt furfuracea. Quantum vero attinet ad furfuraceum contentum; si accipiatur eo modo, quo accipitur ab Hippocr. deterrimum est: sed accipiatur, vt accipitur a Galeno aphorism.77. sectio.4. vbi proponit furfuraceum contentum, quod vult quandoque fieri ob exustionem crassioris sanguinis; si accipiatur, quatenus fit ratione exustionis sanguinis crassi, non est deterrimum, nec peius squamaceo, sed squamaceum peius est. in quo absumuntur partes solidæ, in illo autem sanguis exuritur. Quare si reducetis contenta in suas caussas, nulla erit difficultas.

8. Carnosa.

Succedunt alia contenta, & sunt *veluti carunculæ, & veræ carnes* etiam quandoque, de quibus est locutus Galenus 4. aphorism.76. Dicebat autem, se interdum vidisse excretas velut carunculas, nunquam tamen veras carnes, voluitque illam materiam instar carunculæ apparere in febribus ardentibus, dum magnæ fiunt exustiones in renibus; in iecore, in quibus interdum quædam apparent sedimina, orobis similia. Obiter colligatis, Galenum ponere discrimen inter sedimina similia orobis, & illa, quæ sint veluti carunculæ. Fiunt igitur hæc contenta ob insignem exustionem.

Sed addebat Galenus, se non vidisse contenta, quæ sint veræ carnes, ait tamen, casum non esse impossibilem, & nostris temporibus visa fuerunt huiusmodi contenta. Prodeunt autem ex renibus. Nam quando renum vlcera magna sunt, & abraduntur, non est impossibile, vt quædam portiones carneæ cum vrina excernantur.

9. Capillacea.

Sunt præterea contenta *veluti capilli*. Auicennas, vrinam cum his contentis vocabat capillarem, appellant alij capillitium. De hoc contento loquitur Hippocr.4.aphoris.76. vbi voluit, quod dum crassæ sunt vrinæ, si egrediantur, aut carunculæ, aut veluti capilli, iudicium sit, vitium esse in renibus.

Galenus in comment. (qui hoc loco improbatur a Thruerio) loquens de hoc contento capillari, ait, eos omnes esse in errore, qui credunt hoc contentum prodire ex substantia renum: nam qui ita dicunt, ostendunt se renum compagem penitus ignorare; non enim huiusmodi est renum substantia, vt ex ea possint prodire tales materiæ, instar capillorum: nam est substantia densa, est caro densa, nequaquam fibrosa. Quomodo igitur fiunt hæc contenta? Dicit Galenus, hæc produci ex materia pituitosa, tenaci: fierique in renibus, & venis.

Sed præterea idem Galenus 6. de locis affect.2. loquens de hoc contento capillari, inquit, gigni ex materia pituitosa, & probabilius esse, quod gignatur in venis, quam in renibus. Si hæc dicta Galeni vera sunt, quomodo tuebimur Hippocratem, qui ex hoc contento infert renes esse affectos? Opinor ergo nos posse tueri Hippocratem, & Galenum: & illos decipi, qui Galeno contradicunt. Galenus nouit hanc difficultatem, & cum sciret, non esse possibile hanc substantiam capillarem fieri ex renum substantia, idcirco dixit, eam fieri in renibus, & in venis. Hippocrates vero ita debet intelligi; dixit is 4.aphor. 75. quando cum vrina exit vel pus, vel sanguis, aut vesica, aut renes laborant, deinde subdit alium aphorismum.76. in quo ostendit, quando afficiantur renes, ad differentiam vesicæ: in 77. ostendit postea, quando afficiatur vesica, non autem renes. Vnde 76. & 77. aphorismi, pendent ex 75. in quo dicit, si cum vrina egreditur pus, aut sanguis, laborant renes, aut vesica. Quomodo cognoscam renes laborare? Subdit: si cum vrina crassa, (idest, cocta, quę non indicat passionem venarum,) apparuerit vel caro, vel substantia capillaris, tunc renes laborant. Hæc est illatio necessaria, supposito, quod egrediatur, vel sanguis, vel pus: ita vt ob id suspicio sit, vitium vel in renibus,

vel in vesica. Erit vitium in vesica, si egrediantur contenta furfuracea, squamacea: Erit autem in renibus, si exibunt caruncula, aut veluti capilli. Quare licet verum sit, materiam capillarem gigni in venis, & magis probabile sit eam gigni in venis, quam in renibus: possumus tamen inferre; est pus, vel sanguis; ergo indicium est vlceris renum, vel vesicæ, si egrediatur materia capillaris, necessario erunt affecti renes.

Atque fieri potest hæc materia capillaris, quia dũ est vlcus in renibus, viget calor præter naturam, vnde, si accidat materiam pituitosam ad renes deuenire, ratione caloris extranei, ob vlcus, potest hæc materia in longum extendi, & acquirere formam capilli. Et hæc materia interdum est longior, albicans, interdum nigricans, interdum fit in renibus, interdum in venis; si materia viscidior fuerit, longiores fiunt pili; si non fuerit ita viscida, minus longi. Albicantes pili sunt, quando sincera est pituita, cum vero admiscetur materia melancholica, nigri fiunt, ita vt sit suspicio aliqua, ne sint pili pudendorum. Generantur etiam a calore venarum.

10. Filamẽta.

Sunt præterea contenta *veluti filamenta*, quæ solent apparere in vrina post vsum Veneris, & præcipue dũ corpora sunt pituitosa, & semẽ est pituitosum.

11. Atoma corpuscula.

Præterea obseruãtur *corpuscula quædam atomalia*, quæ fiunt ab exustione. Aduertendum tamen, interdum apparere, dum viget exustio, interdum etiam post: quia fieri potest, vt dum viget exustio, interdum non excernantur. Propterea in declinatione febrium etiam ardentium obseruabitis atomos istos. Et huiusmodi corpuscula nigricantia sunt, quia facta sunt ratione exustionis.

12. Spermaticæ resolutiones 13. Arene 14. Calculi.

Egreditur etiã interdum *semen*, vt in gonorrhæa: interdum *materia arenosa & calculosa*.

Cautio vromantis notanda.

Notate tamen ex Hippocrate, secundo prognost. trigesimoseptimo, dum vrinæ conspiciuntur, aduertendum esse, an vitium aliquod sit in vesica, vel in renibus: quia si erit vitium in his partibus, non poterit rectum ferri iudicium de affectibus venarum, quia interturbatur lotium; sin minus, poteritis rectum iudicium ferre.

CAPVT XXII.

Summa capita, ac veluti index hactenus traditorum.

Anacephalæosis vrologiæ.

HAec itaque dicta sint de vrinis Sanorum & Aegrotantium. Nunc autem per modum epilogi dico ex Galeno primo, de cris. duodecimo, vrinas ægrotantium, vel esse coctas, vel crudas, vel medio modo se habere.

Coctæ mediocrem habent substantiam; colorem bonum, inter subrufum & subflauum; contenta etiã habent optima, id est, alba, leuia, & æqualia.

Crudæ vrinæ, vel tantum crudæ sunt, vel crudæ & perniciosæ. Crudæ sunt tenues, albæ, & contentis destitutæ: crudæ sunt etiam turbulentæ, non ita tamen, vt primæ. Deinde sunt crudæ & perniciosæ, quæ fuerunt propositæ a Galeno: sunt autem hæ vel virides, vel liuidæ, vel nigræ, vel fœtidæ; quæque habent contenta, vel pinguia, vel orobacea, vel farinacea, vel squamea, vel furfuracea. Omitto carunculas, veluti capillos, calculos, & alia, quæ potius indicant affectus vesicæ & renum, quam venarum.

Quoad vrinas *medias*, hæ sunt in duplici differentia, ex Galen. 1. de cris. 12. aliæ enim magis accedunt ad coctas, aliæ magis ad crudas. Quæ accedunt ad coctas, sunt bene coloratæ, sed tenues, habentque sedimentum album & leue, sed non æquale. Quæ vero ad crudas accedunt, sunt ex Galeno, loco citato, subrubræ, quæ non fiunt ex sanguine exacte cocto, sed potius ex serositate; & propterea, quamuis sint inter coctas & crudas, tamen magis accedunt ad crudas, quam quæ prius fuere propositæ.

Atque hic esto finis huius tractationis de vrinis; ad laudem Dei omnipotentis.

FINIS.

HIERO-

HIERONYMI CAPIVACCÆ

DE MODO INTERROGANDI ÆGROS, TRACTATVS.

Cognitio rerum præter naturā, suppeditat iuuātia, per indicationes.

DOGMATICI iure optimi statuuntur Medici, qui nimirum ad morbos curandum conferentia per indicationes inquirunt. Modus autem inueniendi per indicationes iuuantia, absque obseruatione, analogismo & ratiocinio; est e comprehensione nocentium, istis enim cognitis, statim & illa e contrariorum lege patent. Quare Medici plurimum in cognitione nocentium laborare debent: ad quam cognitionem cum summe necessaria sit ægros recte & medice interrogandi ratio; nos eam breuiter hoc loco expediemus.

Historia morbi ab ægro referenda.

Laborantibus, quos curandi gratia Medici inuiti sunt, si loqui possint, præcipiendum, vt tum morbi originem ac decursum, tum querelas suas, quam fieri possit diligentissime ipsi exponant: vel ægrotantium loco ab adsistentibus hoc flagitandum.

Quænam interroganda.

Hoc facto, cum Galeno capitulo secundo libro primo de locis affect. ægri interrogandi, non de omnibus, neque de omnibus corporis partibus, neque de his quæ oculis patent: sed de *præteritis* primum, deinde de *præsentibus*, quæ nimirum fugiunt Medicum. Initio autem *res Secundum naturam*, postea quæ *Præter naturam* sunt, citra confusionem, exquirendæ.

Coniecturæ medicæ.

Notandum vero, ea quæ coniecturis artificiosis innotescere possunt, ex ægro minime quærenda, sed prudenter grauiterque a medico ipso proponenda esse: vt arte & experientia clarus ac venerandus, ægro & assidentibus videatur Medicus, hosque in sui rapiat admirationem; qui videlicet Laborantis conditionem, etiam prius quam ab ipso ægro edoceatur, vniuersam pene adamussim teneat. Exempli gratia; si a capite exordiri negotium hoc iubeat, vt pote a parte in supremo corporis loco constituta; si forsitan patiens retulerit, se a principio generationis copiose exspuisse, & quidem materiam insipidam: tunc non rogabit Medicus, num ægro somni sint profundi, necne; sed dicet rationi consentaneum esse somno longo & alto patientem teneri: hoc quippe conijcere licet, e copiosa pituitæ exspuitione, quæ materia frigidum indicat humidumque cerebrum, vnde somnolenti redduntur homines.

Quærendum de actionib. corporis.

Porro si quæ scitu necessaria Medicus coniectura adsequi non potest, interrogandus ordine Laborans est, per actiones corporis instituta progressione: actiorum enim noxæ affectam producunt particulam; cap. 5. lib. 1. de loc. aff. Verbi gratia: Capitis actiones (quas primum lustrare decet) aliæ sunt propriæ, nimirum animales; aliæ communes omni parti viuenti, scilicet naturales. Animales sunt principales, & non principales, nimirum cognoscitiuæ & motiuæ. Circa has omnes, quomodo se habuerit æger, habeatque rogandum.

Naturales actiones.

Naturales actiones omni viuæ parti competentes, non ita conspicuæ sunt vt animales: ideo, vt cognoscatur, num bene, vel male hæ edantur, consideranda sunt ea quæ has naturales functiones consequuntur, nimirum exeuntia, & qualitates mutatæ. Circa caput igitur de exeuntibus quærendum, quomodo ægri se habuerint circa excrementa oculorum, aurium, oris, narium, an fluxerit etiam sanguis, necne. Hinc qualitates seu affectiones considerandæ, nimirum color capitis, itemque eiusdem magnitudo, &c. vt ita in cognitionem status naturalis ipsius capitis deueniatur.

Animales actiones.

Capitis conditione explorata, quomodo Ventriculus ante morbum habuerit, disquirendum: quisnam cibi & potus fuerit appetitus; quæ exeuntia, tum aluo, tum interdum ore; num etiam nausea vel vomitus molestare consueuerit: hinc enim de concoctione, & ventriculi temperatura indicandum.

In Hepatis statu naturali indagando, considerandum, quomodo fiat sanguificatio: id quod ab exeuntibus & affectionibus addiscitur. Excrementa sanguificationis, quæ peragitur in iecinore, sunt melancholia & bilis: ideo interrogandi ægri, num excrementa sint biliosa, seu citrina, & maxime colorata: an vero melancholica, quæ non raro per venas hæmorrhoidales excernuntur. Lotium vero, quamuis excrementum sit venarum & arteriarum; potest tamen & ipsum statum iecoris naturalem significare. Quare de lotio quoque interrogandi ægri, quomodo se habuerint tempore sanitatis. Interim tamen, ex alijs indicijs cognoscere queat medicus, iecur exiuisse, vel esse calidius; non rogandi de vrina ægri, sed simpliciter affirmandum, lotium esse subflauum.

Simili ratione lienis, renum, vesicæ, & reliquarum omnium partium, interrogando conuenit explorare statum. Bene enim se habent, si munere suo probe & citra querelam funguntur.

Vitales actiones.

Tandem interrogandi sunt ægri de functionibus vitalibus, quæ considerantur & in corde, & extra cor in arterijs. Maxime vero cordis constitutionem pulsus aperit. Quia autem nonnunquam pulsus ægrotantis,

rantis, præsertim febre detenti, alienissimus est a naturali: ne error hinc oriatur, docet Medicum considerare morbum, quo patiens laborat: animaduersa enim mutatione, qui cum in pulsu morbus efficere potest, ἀναλόγως de pulsu naturali iudicandum. Vt, si quis, calidioris cordis natura existens, corripiatur febre continua, pulsumque habeat ad modum frequentem & velocem: indicabit ægro medicus, frequentiam & velocitatem etiam sanitatis tempore in pulsu fuisse, sed non ita insignem. Itaque de cordis viribus e pulsu pronunciandum: si enim pulsus calidum cor arguat: merito audax & animosus homo statuitur.

Inquisitio rerum præter naturam. Naturali partium singularum constitutione hoc modo explorata; interrogandum est de rebus præter naturam: & discurrendum circa actiones partis, quæ A pati videtur: verbi gratia, si caput doleat, examinandæ sunt functiones capitis, item excreta, & qualitates mutatæ, vt color, &c. vt æstimare hinc liceat, quanta sit à naturali statu facta singulorum mutatio. Quærendum ergo tunc est de capite, non de alijs partibus: nisi suspicio sit, propositum symptoma capitis, non primum à capite prodire, id est, caput non per essentiam, sed per consensum alterius partis affici; tunc etenim pars primario laborans indaganda, eiusque a natiua conditione recessus diligenter attendendus, accurata omnium, quæ ad hanc rem necessaria sunt, facta inquisitione.

Iuuantium inuentio. Cognitis tandem rebus præter naturam, seu nocentibus, indicationum medicarum doctrina leui negotio iuuantia suppeditabit.

FINIS.

HIERO-

HIERONYMI CAPIVACCÆ,

OPERVM,

Sectio Tertia.

VIDELICET

THERAPEVTICA,

CONTINENS

I. Methodum medendi.
II. Rationem componendi medicamenta.
III. Cauteriorum rectam administrationem.

HIERO-

HIERONYMI CAPIVACCÆ,

METHODVS MEDENDI.

CAPVT PRIMVM.

Quid nomine methodi medendi intelligendum veniat; & quod ab vniuersis ad specialia sit progrediendum; methodo ἀναλυτικῇ, cui diuisio inseruiat: simul de triplici errore, qui in diuisione committi possit.

CVM institutum sit de methodo medendi dicere; dubitandum non est, nos suscipere prouinciam & admodũ vtilem, & sane difficilem.

Necessitas methodi medendi.

Vtilitatem, imo vero necessitatẽ, ex eo colligere licet; quod cum (ex Galeno, primo de tuenda valetudine capite primo) duæ sint præcipuæ partes artis medicæ, inter has enumeretur methodus medendi, siue ars curatrix: propterea, quod reliquæ artis partes in hanc curatricem referantur, nempe Physiologia, & Pathologia, quæ de signis loquitur.

Eiusdem difficultas.

Quo vero ad huius methodi difficultatem: hanc facile haurire licet ex Galeno: quandoquidem huius methodi gratia scripserit libros quatuordecim, quos inscripsit de methodo medendi. Et augetur difficultas: nam licet admodum prolixus fuerit; vsque adeo tamẽ difficiles sententias proposuit, vt fatear me ignorare, quinam hucusque Galenum recte intellexerit.

Sũma huius tractationis capita tria.

In tanto igitur negotio tria præstabimus: Primum quidem versabimur circa nomen methodi; Secundo huius methodi essentiam explicabimus, ex qua patebit quotuplex possit esse methodus medendi: tertio, cum methodi essentia constituatur ab indicatione, diligenter etiam loquemur de indicatione; & fortasse ea cum diligentia, vt omnes Galeni auctoritates, quæ sibi inuicem videntur aduersari, facillimæ nobis reddantur, & perspicue appareat, omnes in vnicam veritatem conspirare. Rem igitur aggrediar.

Methodus Aristotelea, ἀπὸ τῶν καθόλου τὰ καθέκαστα cap. 1. lib. 1. phys.

Quoad nomen ex Gal. cap. 4. lib. 4. metho. per methodum oportet intelligere viam ordinatam vniuersalem, quæ particularium est commonstratiua, hoc est, viam vniuersalem, quæ cuilibet indiuiduo est applicabilis; seu viam vniuersalem, quam, dum eritis apud ægrotantes, scietis applicare. Hinc sequitur, quod via nihil aliud sit, quam transitus ab vno ad aliud. Sed non dicatis more quorundam, opus esse intelligere viam; quam quilibet sibi parat: propterea A quod etiam asinus iter adiens a vico in alium vicum, sibi parat viam, quæ tamen nõ est methodus. Et ideo per viam intelligatis transitum ab vno ad aliud, cum ordine. Et in hoc Medici dogmatici a reliquis distinguuntur.

Hæc veritas fuit proposita a Galeno, primo methodi capite quarto; vbi ait: methodo inuenire non est fortuito inuenire, sed ordine quodam, vt aliquid sit primum, aliquid secundum, aliquid tertium: significans, esse progrediendum a genere generalissimo ad genera subalterna; & a generibus subalternis ad species; verbi gratia, si febricitet Socrates, ita est progrediendum; vt primo perpendamus Socratem febre affectum, esse correptum morbo: ecce genus generalissimum: deinde vero hac via progredimur, dicẽtes, febrem esse morbum calidum: & magis adhuc descendemus, dicentes, esse morbum calidũ vt duo: ecce est via a genere ad species. Quem etiam progressum significat Galenus libro 2. meth. 7. dum ait, B auspicandum esse a primis indicationibus, hoc est, genericis & esse progrediendum ad specificas: & ob id non est qualibet via, sed via ordinata a primo indicante ad secundum, ad tertium, a generico ad specificum.

Vera constituendæ artis methodus ἀναλυτική.

Sed fortasse quæret iunior, quænam hæc via est? Galenus libro 11. meth. cap. 2. statuit, hanc viam esse resolutiuam. In via resolutiua progressus ex necessitate est a fine, ad ea quæ sunt propter finem: cuiusmodi est via in hac methodo, quãdo progredimur ab indicante ad indicatum. Recte intelligatis: quia non omnes intellexerunt hanc veritatem: dum progredimur ab indicante ad indicatũ, est progressus a fine, ad ea, virtute quorum finem consequimur. Do exemplum; dum adest febris, dicimus, est morbus calidus, ergo erit indicatio refrigerandi: morbus calidus est finis indicans; præsidium refrigerans est indicatum, C est illud quod dirigitur in finem, respicit finem, & quod remouet morbum calidum.

Τῇ ἀναλυτικῇ inseruit διαίρεσις; cuius ope indicationes inueniuntur.

Est igitur hæc via, via ordinata, & est via resolutiua: cui tamen famulatur diuisio. Hanc sententiam proposuit Galenus (volo præstare quòd sum pollicitus) lib. 1. ad Glauc. capit. 1. quod caput nescio ego a quo intelligatur: hoc vnum certo scio, fieri non posse, vt qui recte assequitur hoc caput, imaginetur asserere, venæ sectionem indicari a morbo magno, vna cum sanguine, siue plenitudine. Declaro: Galenus loco citato dicit: ille medicus qui scit haurire indicationes omnes per diuisionẽ inuentas, hic solus (quantum humanis permittitur viribus) medendo non errabit. Ecce hoc in loco euidentissime Galenus patefecit

inscit diuisionem famulari methodo medēdi: quia oportet haurire indicationes, quæ inueniuntur per diuisionem. Ecce diuisio famulatur. Et tanti Galenus fecit hanc diuisionem, vt asseruerit, huius gnarū, quantum humanis permittitur viribus, medendo nō errare. Quare qui non callet hanc indicationum per diuisionem inuentionem, dubio procul errat, & infelices ægrotantes manent.

Triplex diuisionis vitiū.

Porro Galenus, loco citato, ne in tanti momenti prouincia deficeret, proponit tres errores, qui ab imprudentibus facile possent committi.

1. Si subsistat in summo genere.

Primus error esse potest, quando medicus diuidēs vt inueniat indicationes, non transit vltra genus: quo fit, vt inueniat tantum per diuisionem indicationem genericam; quæ nobis manifestat indicatum genericum, quod non sufficit pro curatione: & ideo qui ita diuidunt, sunt diminuti.

2. Si in speciebus subalternis hæreat.

Secundus error est, quo diuidentes progrediuntur a genere generalissimo ad subalterna, in quibus persistunt, non vltra progrediuntur: quo fit, vt & isti sint diminuti, quia per diuisionem inueniunt indicationem genericam subalternam, & hinc indicatum genericum subalternum, sed dimittunt specificū: quare in curatione aberrant. Exempli gratia, si homo febricitat, febris vt morbus, indicat remouens vt morbus calidus, frigidum: sed hoc non sufficit, sed oportet descendere ad speciem specificam; vt si, verbi gratia febris est morbus calidus vt duo, indicat remediū specificum, & frigidum, vt duo.

3. Si perperā instituatur.

Tertius error est, quo medicus vitiosam, seu prauam facit diuisionem. Quid oportet intelligere per vitiosam & prauam diuisionem? Diminute locuti fuimus. Galenus loco citato, primo ad Glauc. primo, seipsum non declarauit: quia cognouit hoc pertinere ad logicum. Sed Galenus, omnia ferme cognoscens, applicat veram doctrinam suo proposito, (vt interpretemur Galenum per eundemmet Galenū) dicēs, 9. meth. 14. tria esse, quæ primum curationē indicāt. Sed in præsentia nolo explicare, quid velit Galenus per hæc verba, cum dixit, tria sunt quæ primum curationem indicant: quia, licet hæc verba sint difficilima, vt explicatione egeant; non licet tamen vt in præsentia a nobis explicentur, sed suo loco: sed solū in præsentia ad nos pertinet intelligere id, quod attinet ad diuisionem.) Inquit igitur Galenus, tria sunt quæ primum curationem indicant: morbus, temperatura, & aer. Subdit autem Galenus, morbum diuidi in differentias, sed nō in caussas: temperaturam autem & aerem diuidi nō in differentias, sed in caussas. Ego vellem, vt qui asserunt venæ sectione indicari a magnitudine morbi vna cum sanguine, explicarent hunc locum: quia, vbi intelligerent, nequaquam in absurdum vsque adeo insigne inciderent. Locus iste hunc in modum est interpretandus. Galenus loco citato, hoc est, 9. meth. 14. loquitur de indicatione tantum curatiua, de indicante tantum curatiuo. Quod sit verum, dicit: tria sunt quæ primum curationē indicant. Quod curationem indicat, & vere indicat, est tantum morbus: & hoc nunc supponatis, indicans curationem esse tantum morbum. Hinc fit vt morbus sit diuidendus in differentias seu species, non in caussas: nam licet morbus habeat caussas, hoc tamen loco non potest diuidi in caussas: ratio est, quia hoc loco sermo fit tantū de indicatione curatiua, non de præseruatiua: quia indicatio præseruatiua sumitur a caussa, curatiua a morbo & specie morbi; a morbo, a morbo calido, vt duo; si hic morbus fiat a sanguine, a sanguine sumitur indicatio præseruatiua. Sic quia Galenus loquitur de indicatione curatiua tantū, non potest, nec debet morbum diuidere in caussas, quia confunderentur indicationes curatiuæ cum præseruatiuis. Et ob id dicit Gal. lib. 1. ad Glauc. c. 1. illos errare, qui vitiose diuidunt, hoc est, qui confundunt indicationes curatiuas cum præseruatiuis, qui diuidunt morbum in differentias & in caussas: veluti illi faciunt, qui dicunt, venę sectionem indicari a morbo magno, vna cum sanguine; miscent enim morbū cū caussa, idest, sanguine, qui est caussa morbi. Quare obseruandum est, ne vitiosa instituatur diuisio, & ne indicationes curatiuæ cum præseruatiuis misceantur: hoc est, ne diuisio, quæ respicit morbum, cōplectatur caussas: vel diuisio, quę respicit caussas, cōplectatur morbum: non enim hæc oportet confundere: & suo loco, dum loquemur de methodo, intelligetis, quomodo procedendum sit in quocunque indicante.

Methodus ab vniuersalibus.

Hactenus constitutum sit, vt asserit Gal. 9. metho. cap. vlt. in hac methodo, in hac via, hauriendas esse primum indicationes primas, hoc est, genericas: deinde secundas, idest, subalternas; vltimo specificas. Verbi gratia, si respiciamus ad sanguinem, & proinde ad indicans præseruatorium, sanguis, vt quid morbificum preter naturam, indicat auxilium remouēs: descendamus, si, verbi gratia sanguis peccet, & peccatum sit vehemens; indicat auxilium remouens sanguinem; sed non ita genericum, sed vehemens, quia peccatum est vehemens: &, si, verbi gratia, sanguis peccatum vehemens fuerit secundum motum, indicat remedium adhuc magis determinatum, imo specificum, quod est remedium vehemens, sed reuulsorium. Et hæc dicta sint generice: quia, suo loco diligenter de his loquemur.

Methodus medendi, & ars curandi, idem.

Tandem notandum quoad vocem, nos in præsentia non modo versari circa methodum, verum etiā circa methodum medendi, ad differentiam methodi tuendæ sanitatis: vt hæc vox nimirum methodus medendi, significet artem medendi: vt idem sit, inscribere libros illos Galeni quatuordecim de methodo medendi, & de arte curandi, seu de arte curatrice.

CAPVT II.

De essentia, seu definitione methodi medendi. Obiter etiā summa iuuantium, seu indicatorum genera proponuntur: quæ tamen infra c. 5. plenius tractantur.

Definitio methodi medendi.

PRimum huius tractationis caput, de methodi voce ita expediuimus: alterum sequitur, de essentia methodi, quam definitio exhibet. *Methodus igitur medendi est ars, quæ per indicationes inueniuntur iuuantia, vt deperdita sanitas hominis reparetur.*

Necessarium est, vt cogitetis, an hæc definitio sit bona vel mala: vt ex vobismetipsis citra præceptores sciatis tradere definitiones, & iudicare, an definitiones ab alijs traditæ, sint comprobandæ. Perfecta igitur definitio in se claudere debet formam, subiectū, efficiens, & finem. Quare inquirere oportet, an hæ caussæ, & qua ratione, claudantur in proposita definitione.

1. Forma.

Quātum attinet ad *caussam formalem*: dictum fuit: esse artem. Namque cum medica facultas sit ars & medica facultas, tum alias partes in se contineat, tum potissimum methodum tuendæ sanitatis, & curatricis: necessarium est, vt fateamur, methodum curatiuam esse artem. Cum autem sit ars, non est instrumentum methodus medendi, sed est habitus principalis, potentialis: non scientia quidem, non prudentia, non intellectus, nullus denique habitus potentialis, nisi ars.

2. Subiectū.

Et cum sit ars, & proinde habitus intellectus: dū proponitur hæc forma, patet etiam *subiectum*, quod sit habitus potentialis non corporis, sed animi, seu intellectus.

3. Efficiens.

Caussa efficiens fuit proposita in definitione, quando dictum fuit, *quæ per indicationes*; namque indicatio est caussa efficiens, &, vt suo loco explicabimus, est instrumentum. Methodus medendi non est instru-

instrumentum, sed habitus potentialis effectiuus; id est, ars: seu caussa efficiens huius habitus potentialis, est indicatio; quia indicatio est instrumentum. Instrumentum redducitur ad caussam efficientē, vt omnes sciunt. Et quia omne instrumentum, beneficio cuius comparatur habitus principalis, ex necessitate est instrumentum logicum (vt suo loco demonstrabimus, dum loquemur de indicatione, asserentes indicationem esse instrumentum logicum, instrumentum inuentum a logico) ideo per hanc efficientem caussam methodus medendi distrahitur ab ea curatione, quæ nō pertinet ad dogmaticum, quia non inuenitur per indicationem, non comparatur per indicationem, sed vel per experientiam, vel analogismo, vel alio instrumento diuerso ab indicatione. Vnde Galenus, vt omnia etiam cum Galeno cōfirmemus, cap. 5. lib. 11. meth. dicit, si alteratio in spiritu fiat, vel ab animali venenato, vel a quolibet alio veneno, esse negotium extra methodum medendi. Quare est negotiū extra methodum medendi? quia non potest comparari indicatione, sed alio instrumento. Vnde Galenus primo meth, ca. 4. dicit, institutum suum esse, sermonem habere de remedijs, quæ non empirice, sed methodice per indicationes inueniuntur. Constitutum igitur sit efficientem caussam medendi methodi, esse per indicationem.

4. Finis.

Ratione caussæ finalis, dictum fuit in definitione, *qua per indicationes inueniuntur iuuantia, vt deperdita sanitas hominis reparetur*. Quibus verbis, vt manibus hanc veritatem tangatis, continetur duplex finis: alter potest vocari Internus; alter Externus; licet qui externus vocatur vna ratione, alia ratione possit vocari internus. Declaro. Finis internus est, quando dictum fuit, *inueniuntur iuuantia*, nam inuentio iuuantium est finis internus indicatiuus. Alter finis est, dum dictum fuit, *vt deperdita sanitas hominis reparetur* qui finis potest vocari externus, si respiciamus ad indicationem; potest etiam vocari internus, quotiescunque respicimus totam hanc methodum medendi.

Internus finis methodi curatiuæ: inuentio præsidiorum.

Vtrumque finem magis atque magis explico: & primum, quantum attinet ad finem indicationis, qui erat inuentio iuuantium; hunc finem proposuit Galenus 5. meth. 9. vbi voluit, pertinere ad methodum medendi tradere inuentionem præsidiorum.

Cur in finitione ponatur inuentio iuuantiū, nō indicatorū.

Et hoc loco admoneantur iuniores, cur potius in hac definitione dictum sit, *vt inueniantur iuuantia*, quam, vt inueniantur indicata. Ratio huius fuit; quia indicatum latius patet, cum morbi etiam a signis suis indicentur; cum enim dicimus, est dolor lateris, est tussis, est difficultas anhelitus; ergo inflammatio, pleuritis: nos beneficio istorum signorum deducimur in inuentionem indicati, signati, hoc est, pleuritidis: sed pleuritis non est iuuans, imo nocet: est quidem indicatum, sed nō est indicatum, de quo in præsentia est sermo. Et ob id, vt ab hoc indicato, & ab inuentione huius indicati, distinguetur illud, quod inuenitur per methodum, per indicationes; rationabiliter in definitione dictum est, *inueniuntur iuuantia*.

Iuuans duplex: præsidiū, & vsus materiæ præsidij.

Per iuuantia autem intelligimus omnia quæ inueniuntur per indicationes: vt sunt, tum Præsidia, tum Vsus seu administratio materiæ præsidiorum. Exēplo res fiet manifesta. In febre præsidium est frigidū: si forte febris sit calidum vt duo, præsidium est frigidum vt duo: huius præsidij materia, verbi gratia, est lactuca: circa quam materiam pręsidij frigidi, perpendimus vsum seu rectam administrationem, hoc est, quantitatem lactucę, modum administrandæ lactucæ, tempus quo est administranda lactuca, & locum cui est administranda. Iuuans ergo in se claudit Quid agendum, Quantum, Quando, Quomodo, & Vbi: non plura, neque pauciora.

Confirmatur hæc veritas Galeni dictis: vbi voluit ad methodum pertinere inuenire remedia, & scire etiam inuentis recte vti. Inuentis recte vtimur, quādo nullus fit error, vel in dosi, vel in modo, vel in tēpore, vel etiam in loco. Docet etiam idem Galenus 6. meth. secundo, methodum & auxilia inuenire, & inuenire etiam vsum inuentorum. Præterea, ad confirmationem huius veritatis dixit Galen. primo ad Glauconem primo, methodum medendi perfici & qualitate, & quantitate auxiliorum, tum modo eorum vsus, & temporis occasione. Proposui hanc auctoritatem, quia fui vobis pollicitus declarare omnes fere auctoritates ad methodum medendi spectantes: & profecto quia ego nescio a quo intelligantur.

Id quod a Galeno asseritur.

1. De præsidio.

Hunc locum ita ego explico. Dum dixit Galenus 1. a Glaucon. 1. methodum medendi perfici qualitate & quantitate auxiliorum: per hoc nihil aliud intelligit, nisi Quid agendum, non Rectam administrationem: quia loquitur de quantitate & qualitate præsidiorum, non materiarum remedij. Explicant omnes, per qualitatem oportere intelligere Quid agendum, per quantitatem Quantum agēdum. Hoc est falsissimum: & ratio est, quia loquitur non de materia auxilij, sed de auxilio: exempli gratia, si sermo fiat de febre, loquitur de auxilio refrigerante, non de lactuca, non de materia frigidi. Quid agendū, nihil aliud est quam auxilium: recta administratio respicit materiam auxilij, non auxilium. Galenus hoc loco dicit, methodum perfici & qualitate & quantitate auxiliorum. Do exemplum, propter iuniores: si verbi gratia, ratione febris indicatur auxilium frigidum, tunc inuenta est qualitas Quid agendum, idest, remedium frigidum: hoc remedium frigidum potest esse frigidum, vel in hoc, vel in illo gradu. primo, secundo, tertio, & hoc est Quid agendum specificum, remedium magis determinatum. Et hoc est quod significat Galenus, quando proposuit quantitatem, quia gradum auxilij exprimit per quātitatem: nec ita sollicitus fuit de vocibus. Sæpe vero confundit quantitatem cum qualitate, quemadmodū dicere solemus febris magna, cum tamen sit dictio impropria; quia febris proprie dici debet vehemens potius, quam magna. Ita etiam Galenus per qualitatē intelligit Quid agendum genericum, per quantitatem Quid agendum specificum.

Quod vero attinet ad rectam administrationem: proposuit Galenus, loco citato, modum vsus, intelligens rectam administrationem, hoc est, Quantum, Quomodo, & Vbi: &, quia recta administratio in se claudit etiam Quando agendum, hoc innuit, cum in medium affert temporis occasionem.

2. De vsu.

Et quia fui vobis pollicitus declarare auctoritates; debent iuniores animaduertere, licet Quando agendum pertineat ad rectam administrationē; Galenū tamen per modum vsus non intelligere Quando agendum: distinguit enim non citra artificium Galenus modū vsus, hoc est, quātum, quomodo, & vbi, a quando, seu a tempore agendi, propter difficultatem: nam (vt exprimit Galenus.) nancisci temporis occasionem difficillimum est: & ideo respiciens ad hanc difficultatem, quam etiam proponit, separat Quando agendum a reliquis tribus.

Tempus interdū a Galeno non comprehenditur sub vsu, & quare.

Sed adhuc dubitabit iunior: quia quādoque dixit Galenus, quantitatem nec verbo exprimi, nec scribi posse, nec mente etiam concipi, quare videtur esse maior difficultas circa Quantum agēdum, quam circa Quando agendum. Oportet recte intelligere Galenū: dum loquimur de quātitate, duplex potest esse sermo: quonitas enim dum significat Quid agendū specificum, quod indicatur a gradu determinato indicantis, (exempli gratia, auxilium frigidum vt duo in prima mansione, indicatur a morbo calido vt duo in prima mansione) quem gradum Galenus quandoque quātitatem vocat, & solum Deum posse cognoscere

scere fatetur: & ideo difficultas est in quantitate, vt respicit Quid agendũ. At si alio modo capiatur quantitas vt pertinet ad rectam administrationem; multo difficilius est assequi Quando agendum, quam Quãtum; quia occasio est præceps. Patet igitur quomodo hæc auctoritas sit intelligenda.

Præterea idem Galenus in arte medicinali cap. 89. dicit, ad methodum pertinere; inuenire qualitatem materiæ, hoc est, Quid agẽdum; præterea quantitatem: per hanc significans Quantum agendum, tempus opportunum, & modum vsus, hoc est, quomodo, & vbi: & ex his verbis pariter colligere licet illa duo, hoc est, quid agendum, & rectam administrationem.

Explicatus igitur est finis internus indicationum: qui finis est, inuenire remedia iuuantia, & vsum.

Externus finis reparatio sanitatis.

Finis vero totius methodi medendi, seu totius artis curatricis, est propositus, dum dictum est *vt deperdita hominis sanitas reparetur*. Proposita est sanitas hominis deperdita, ad differentiam brutorum. Dictum autẽ fuit, *vt sanitas deperdita reparetur*, vt hæc methodus distinguatur a methodo tuendæ sanitatis: nam & methodus tuendæ sanitatis est ars, qua per indicationes inueniuntur iuuantia: vt adhuc nullum appareat discrimen inter methodum tuendæ sanitatis, & methodum medendi: quare distinguitur per particulam vltimo loco propositam. Eam particulã proposuit Galenus primo methodi quinto, dicens, propositum esse in methodo medendi morbum remouere, vt sanitas reparetur. Et quinto methodi septimo, dicit, ad methodum medendi spectare inuenire auxilia, quibus æger sanetur. Ecce respicit ad sanitatem deperditam recuperandam, ad differentiam tuendę sanitatis. Præterea idem Galenus nono meth. quinto, ait, sanatio seu curatio est præsentis in corpore vitiosi affectus in naturalem habitum mutatio. Quo loco, quæso, diligenter aduertatis, quænam sit definitio hæc curationis. Per curationem intelligit Gal. artem curatricem, methodum medendi: ista sũt synonyma: vnde idem est ac si dixisset, methodus medendi, ars curatrix est præsentis in corpore vitiosi affectus in naturalem habitum mutatio. Quæ definitio est ista? Est definitio tradita per caussam finalem. Nec redarguenda definitio, cum artes per finem distinguantur; vt cum finis huius artis sit remotio morbi, sit vitiosi affectus in naturalem habitũ mutatio.

Ex his patet, cur dixerimus in definitione, methodum medendi esse artem, qua per indicationes inueniuntur iuuantia, vt sanitas deperdita hominis reparetur.

CAPVT III.

De methodi medendi diuisione, a forma, & fine.

Diuisio methodi. 1. a forma.

EXplicata definitione, facile intelligere licet, quẽadmodũ methodus medendi multiplex esse possit: differentias enim haurire licet a forma, & a fine.

A forma, methodus medendi est habitus vniuersalis, vel habitus specificus. Et hoc colligere licet ex Galeno, 4. meth. cap. quarto, vbi dicit, auspicandum esse semper ab affectu, siue in vniuersali, siue in particulari; siue in genere, siue in specie. Vnde quarto methodi primo dixit tot esse methodi species, quot sunt species morborum. Exempli gratia, in febribus hæc seruatur methodus: est morbus calidus, ideo refrigerandum; morbus calidus vt duo; ideo refrigerandum vt duo. Ad eundem modum in hydrope, est morbus frigidus, quare calefaciendum: est frigidus vt duo, quare calefaciendum vt duo. Merito igitur dixit Galenus tot esse methodi species, quot sint morborum species: semper tamen eadem via, & eodem ordine progredimur ab indicatione generica ad specificam.

Sed dubitabit iunior: quia Gal. 5. meth. 9. dicit, se tradere methodos, quæ præsidiorum genus tantum indicent: si hoc est verum, quomodo hæc meth. vt superius dictũ fuit, progreditur ab indicationib. genericis ad specificas? Equidem dixi, esse necessarium interpretari & explicare Gal. auctoritates: ideo dicerem, per genus præsidiorum intelligi præsidium genericum, hoc est, cõmune & huic & illi materiæ. Declaro: Gal. ibi proponit præsidium, ad differentiam materiæ præsidij: verbi gratia, ratione morbi frigidi indicatur præsidium calidum, cuius materia potest esse multiplex, potest esse petroselinum, potest esse piper, potest esse anisum, vt præsidium calidum, & calidum in tali gradu: licet enim sit præsidium specificum, si conferatur cum præsidio generico; potest tamen vocari pręsidium genericum, si conferatur cum materia præsidij, quia hęc materia, vt audiuistis, multiplex esse potest. Vnde Galenus hoc in loco accipit genus pręsidij, comparãs cũ materia præsidij. Quod sit verum, proponit diaspermaton, nimirũ materias medicinales. Ita igitur debetis illum locum intelligere, secus sibimet cõtradiceret: confert genus pręsidij, ad materias medicinales. Et recte dicit Galenus eo in loco, quinto meth. 9. methodũ inuenire tantũ genus præsidij, nequaquam materias: nam inuẽtio materiarum pertinet ad librum de alimentis, de simplicibus medicamentis ad librum de compositione medicamentorum: illi libri sunt extra hanc methodum. Neque obstat quod Galenus in libro de methodo medendi sæpenumero proponat materias: nam hoc facit & gratia exempli, & præterea vt nos doceat in virtute illorũ exemplorum rectam administrationẽ.

Si capiatur diuisio *a fine*: hanc diuisionem insinuauit Galenus quarto metho. quarto; vbi ait: si caussa morbifica desijt, nec amplius adest, locum habet methodus, de qua in tertio libro methodi medendi: si autem caussa morbifica nondum cessauit, & adhuc perseuerat, oportet vti methodo, de qua in quarto libro. Quare duplex est methodus, duplex est ars curatrix: vna de qua in tertio libro, alia de qua in quarto. Quomodo ergo intelligendus Galenus? Vnica est methodus, & ars curatrix: ratione finis tamen diuisionem aliquam admittit. Quomodo ratione finis? Finis methodi est morbi sublatio: finis methodi quandoq; etiam est caussæ sublatio: in arte curandi, locum habet, ratione morbi, seu ratione sublationis morbi, indicatio curatiua: ratione caussæ efficientis, indicatio præseruatiua: & ratione vtriusque eadem via progrediendum a genere in speciem specialissimam. Et propterea methodus curatiua, ars hæc curatrix, quandoq; est simplex, quandoque composita: simplex, si non adest caussa: composita ex necessitate, si adest caussa: Galenus ergo methodum simplicẽ proposuit in tertio libro, nam ibi proponit methodũ ratione morbi tãtum; methodum vero compositam proposuit in quarto libro, nam ibi versatur non solũ circa remotionem morbi, verum etiam circa remotionem caussæ.

2. a fine.

CAPVT IIII.

De indicationis nomine ac essentia: vbi tres indicationis definitiones, simulque indicantis conditiones, & tandem discrimen indicationis, experientiæ, ac analogismi, proponuntur.

Nomen indicationis.

CVm methodus medendi sit *cognitio iuuantium*, quam cognitionem tanquam per instrumentũ, ac proinde per caussam efficientem consequimur per *indicationem*: idcirco diligenter de indicatione loquemur, & tria exponemus: primo quidem vocẽ, secundo essentiam, tertio diuisionem.

Quoad nomen: ex sentẽtia Galeni, secundo meth. cap. septimo, indicatio nihil aliud significat, quam

ipsam sequentis seu agendi, hoc est, iuuantis insinuationem; vt illud quod inuenitur, quasi in præcedenti aliquo sit designatum, nimirum in indicante, & hac voce nobis significetur id, quod designatum est in indicante seu præcedente.

Galenus triplicem proponit definitionem indicationis. Et ego proponã has tres definitiones, vt sciatis intelligere Galenum. Licet autem diuersæ videantur esse definitiones; cognoscetis tamen vnam essentiam esse, ac vnicam definitionem. Galenus igitur secundo meth. 7. inquit: *Indicatio est inuentio eius, quod sequitur ex rei natura*.

Prima indicationis definitio.

Hic notandum, indicatum id, quod inuenitur per indicationem, non solum esse Quid agendum, sed etiam, Quantum, Quomodo, Quando, & Vbi, Inter quæ hoc est discrimen: quoniam Quid agendum indicatur tantum ab essentia indicantis: reliqua quatuor nequaquam: nam recta administratio, vt suo loco dicemus, idest, Quando, Quantum, Quomodo, & Vbi, licet ipsa quoque sint indicata, non tamen indicantur natura indicantis, non indicantur ab essentia indicantis, sed ab eo, quod consequitur essentiam. Est differentia inter essentiam, & illud quod consequitur essentiam. Quare Galenus, vt dixi, respiciens tantum ad Quid agendum, vere dixit, indicationem esse inuentionem eius, quod sequens est ex rei natura.

Altera definitio.

Secunda definitio proponitur a Galeno, libro ad Thrasybulum, capitulo vndecimo: vbi dicit, *indicatio est comprehensio iuuantis simul cum natura nocentis*. Quo loco respicit ad Quid agendũ, & non ad omne Quid agendum, sed tantum ad Quid agendum, curatorium, & Quid agendum præseruatorium. Declaro: Galenum respicere tantum ad Quid agẽdum, ex eo colligitur; quia proponit naturam indicantis, quæ natura indicat Quid agendum, non autem vsũ seu rectam administrationem. Galenum præterea proponere tantum indicatum curatorium & præseruatorium, ex eo colligimus; quia proponit naturam nocentis: quia inquit, indicatio est comprehensio iuuantis, simul cum natura nocentis: id quod nocet, necessario est præter naturam, siue sit morbus, siue caussa, siue sit symptoma, vt nocens, in ratione morbi, sit indicans curatorium: nocens in ratione caussæ & symptomatis, quatenus symptoma habet rationem caussæ, est indicans præseruatorium. Quare hoc loco Galenus prætermittit indicans vitale, & indicatum vitale, idest, Quid agendum vitale: nam indicatum non est nocens, non est præter naturam, est quid vtile; & , vt suo loco demonstrabimus, nil aliud est quam virtus. Quare hanc definitionem ita intelligatis, vt in se claudat Quid agendum curatorium & præseruatorium.

Postrema definitio.

Tertia definitio ab eodem Gal. proponitur, libro ad Thrasybulum cap. 11. vbi ait, *indicationem esse, quando rebus percipiendis perceptis, simul & quod confert percipitur, citra experientiam, & analogismum*. Et puto ergo hanc definitionem indicationis absolutissimam esse, propterea quod (ad differentiam definitionis primo loco propositæ) in se claudit, non modo Quid agendum, verum etiam Rectam administrationem materiarum iuuantium. Præterea hæc tertia definitio (ad differentiam definitionis secundo loco propositæ) in se continet, non modo indicans curatorium & præseruatorium, verum etiã vitale.

Generalitas tertiæ finitionis.

Est autem vsq; adeo generalis hæc definitio indicationis, vt nisi aliquid addatur, conueniat indicationi & in methodo medendi & in arte tuendæ sanitatis. Quare particula addenda, cuius beneficio indicatio, de qua loquimur, distiguatur ab indicatione, quæ pertinet ad methodum tuendæ sanitatis.

Hæc omnia declaro, vt recte possitis intelligere Galen. Primum igitur, dum ait Gal. indicationem esse, *quando percipiuntur res percipiendæ*, hoc est, quãdo cognoscuntur res cognoscendæ; dum proponit percipienda, non proponit nocentia, quemadmodum in secunda definitione; sed proponit percipienda in genere, non contracte, nimirum, & nocentia, & iuuantia: quare Galen. in hac definitione proponit quęque indicantia, hoc est, curatoria, præseruatoria & vitalia, quæ sunt iuuantia, non nocentia. Dum vero Galenus dicit, indicationem esse, dum iuuans percipitur, dum percipiuntur percipienda, dum cognoscuntur cognoscenda: hanc particulam *cognitis perceptis* proponit, ad differentiam primæ definitionis, quam proposuit 2. meth. 7. proponit cognitionem in genere, in communi, vt respicit & essentiam, & id quod consequitur essentiam. Vnde merito hæc tertia definitio distinguitur a prima: quia in prima, quæ est proposita 2. meth. septimo continetur tantum Quid agendum, quod a nullo alio indicatur, quam a natura, seu essentia indicantis: in hac autem tertia definitione, dum proponit cognitionem in genere, & proinde tum essentiam indicantis, tum id quod consequitur essentiam; facile constat, hanc esse absolutam definitionem; quia tradit essentiam indicationis, virtute cuius inuenimus iuuans, quod non modo est Quid agendum, verum etiam est Recta administratio, est rectus vsus materiarum iuuantium, hoc est, vt alibi intellexistis, Quando, Quomodo, Quantum, & Vbi. Constat igitur quomodo hæc definitio sit distincta a reliquis duabus definitionibus: & quomodo Galenus ad varia respiciens, nũquam fuerit deceptus.

Perfecta & propria indicationis curatiuæ definitio.

Hæc generalis & absoluta definitio, diligenter est, sed breuiter, a nobis explicanda. Quare vt cognoscatis, quænam debeat esse definitio indicationis circa quam versamur, hoc est, quę pertinet ad methodum medendi, ad differentiam methodi tuendæ sanitatis: hunc in modum indicationis definitionem tradere libet. *Indicatio pertinens ad methodum curandi, est comprehensio iuuantis, simul cum comprehensione indicantis, citra experientiam, & analogismum, gratia sanitatis deperditæ reparandæ*.

Definitio indicationis p finem.

Declaro hanc definitionem. Primo autem iuniores hoc loco admoneantur, hanc non esse definitionem formalem. Licet enim a Galeno triplex sit proposita indicationis definitio; nulla tamen fuit formalis; nam indicatio formaliter est instrumentum logicum, imperfectus syllogismus. Vnde, vt instrumentum habet rationem caussæ efficientis, beneficio cuius consequimur cognitionem iuuãtium, consequimur habitum principalem; & cũ instrumenta (quemadmodum etiam artes) potissimum per finem distinguantur, vt finis maxime pertinere videatur ad essentiam instrumentorum; non sine arte Gal. omnes indicationis definitiones per caussam finalem instituit, quemadmodum etiam intellexistis Galenum quandoq; artem curatricem, seu methodum medendi definiuisse per caussam finalem, quando dixit, curatrix est vitiosi affectus in naturalem habitum mutatio; est definitio tradita per caussam finalẽ; ad eundẽ modum, dum inquit Gal. indicatio est comprehensio iuuantis: hæc definitio traditur per caussam finalẽ: vt quemadmodum dicere solemus demonstrationis finem esse scire per caussam, siquidem demonstratio est instrumentum logicum, sed tradens cognitionem per caussam, vt cognitio rei per caussam sit finis demonstrationis: a simili, finis indicationis, idest, huius instrumenti logici, quo vtitur medicus dogmaticus, nihil aliud est, quam comprehensio, & proinde est functio, pertinens nõ ad sensum, sed ad intellectum.

Iuuans quid & quotuplex.

Est igitur indicatio *comprehensio iuuantis, seu conferentis*: siue sit Quid agendũ, siue Vsus, seu Recta administratio. Notetur autem ex sententia Galeni, in libro artis medicinalis c. 89. Galenum per iuuans pręsidium quãdoq; accipere caussam salubrem, vt pręsidium

dium possimus vocare iuuans, conferens, caussam salubrem, remedium, alimētum; hæ omnes voces pertinere possunt ad, Quid agendum; per Vsum autem semper intelligimus illa quatuor, id est, quantum, quando, quomodo & vbi. Finis ergo internus indicationis nihil aliud est quam cognoscere, inuenire, cōprehendere, & Quid agendum & Rectam administrationem materiei.

Differentia præsidij, & materiæ præsidij.

Notandum vero vbi exquisite loquimur, differentiam esse inter *auxilia, & materias auxiliorum*: quemadmodum colligere licet passim, & præsertim 14. meth. 1. vbi ait, se tradere methodum curandarum inflammationum, non autem se tradere methodum inueniendarum materierum, seu auxiliorum. Exempli gratia: si ratione inflammationis indicatur remedium frigidum, cuius materia sit lactuca; versatur Gal. circa inuentionem remedij, non autem circa inuentionem materiæ lactucæ: & si quandoque materias proponit Gal. proponit solum gratia exempli. Verum animaduertatur, eundem Gal. vocibus minime addictum, quandoq; confundere voces, vt quandoque materias nuncupet auxilia; quemadmodum facit 2. meth. 1. Sed dum exquisite loqui est institutum, differentia maxima est inter auxilia, & auxiliorum materias.

Indicans est essentia, & id quod sequitur essentiam.

Cæterum cum indicatio sit comprehensio iuuantis, simul cum cognitione indicantis (per *cognitionem* indicantis, intelligimus cum Galeno, in tertia definitione tradita, & cognitionem Essentiæ, & cognitionem illius, quod Cōsequitur: illud autem quod consequitur, (vt suo loco oculis conspicietis) nihil aliud est, quam actio, passio, præsentia, & subsistentia: & hæc consequuntur essentiam indicantis.

Postremæ partes definitionis.

Dictum autem fuit: *sine obseruatione, sine experientia, & analogismo*: nam indicatio est instrumētum satis diuersum ab experientia, & analogismo.

Ad indicationis definitionem intelligendum, tria cognitu necessaria.

Fuit etiam necessarium addere, *gratia sanitatis deperditæ reparandæ*: vt per hunc indicationis finem, sed externum, distinguatur hæc indicatio ab indicatione, quæ locum habet in methodo tuendæ sanitatis.

1. Res percipiendæ: seu indicantia.

Sed pro exactissima huius definitionis intelligentia, tria sunt explicanda; primum, quid intelligere oporteat per res percipiendas & perceptas: secundo, quid intelligere oporteat per experientiam: tertio (quod pauci cognouerunt) quid intelligere oporteat per analogismum; & quomodo distinguatur analogismus, quo vtuntur dogmatici, ab eo, quo vtuntur methodici.

Quo ad primum: per res percipiendas & perceptas intelligimus primo rei naturam. Quam veritatē proposuit Gal. meth. 2. vbi vocauit etiam quid agendū: quæ rei natura est cognita ac euidens intellectui, & occulta sensui. Deinde per res percipiendas intelligimus id quod consequitur: nimirum illa quatuor, quantum, quando, quomodo, & vbi. Sed aduertendum, quæ præcipiuntur non modo esse res præter naturam, videlicet morbum, & caussam; sed etiam esse res secundum naturam, vt virtutem.

Indicantium quatuor proprietates.

Porro indicans requirit quatuor conditiones: quæ conditiones sunt fundamenta huius doctrinæ, vt mirandum non sit, si doctiores viri, has negligentes conditiones, & in venæ sectione, & in tota methodo fuerint maxime allucinati. Prima conditio est, vt indicans sit notum per intellectum. Secunda, vt vnum non nisi vnum indicet. Tertia conditio, vt indicans ex necessitate sit præsens, non præteritum, non futurum. Quarta vt indicans reperiatur in homine, in corpore.

1. Indicās notum est intellectui.

Ostendo ex Galeno has omnes conditiones. Quo ad *primam*: dicit Galenus primo method. quinto: quoniam omnis morbi curationem inuenire propositum est, necessarium est morbi naturam prius scire. Quomodo deducitur hæc consequentia? Quia propositum est, inuenire cuiuslibet morbi curationem; ideo necessarium est prius scire morbi naturam. Tota ergo curatio pendet ex cognitione naturæ, & proinde essentiæ morbi indicantis. Præterea idem Gal. 2. meth. 6. dicit: tot sunt medendi rationes, quot morborum ideæ: quare ab idea & essentia capitur indicatio. Præterea eodem capite dicit, prima via est cognitio morbi seu naturæ morbi. Ad hæc 4. meth. 4. dicit, opus esse vt qui methodum assequi optat, habeat cognitionem similis & dissimilis, & cognoscat essentiam indicantis. Præterea lib. ad Thrasyb. cap. 8. dicit venena non pertinere ad methodum, nec cognosci per indicationes: nam ad medicum pertinere cognoscere caussas, & cognoscere essentiam; non esse autē notam intellectui essentiam, naturamq; veneni. Similiter cap. 6. lib. 13. meth. ea quæ tota substantia aduersa sunt, a methodo excluduntur, quia eorum essentia non possit intellectui nota esse.

Sed dubitatio oritur ex Galeno, secūdo ad Glauc. quarto, vbi ait: de tumoribus dictum est indicatiue; sed nondū manifeste. Si sermo per indicationes procedit a nota essentia indicantis; cur dixit Galenus, de tumoribus dictum est indicatiue, sed nondum manifeste? quia si indicatiue, si per indicationes, igitur manifeste. Dicendum, per indicationes Galenum respicere ad Quid agendum: dum autem subdit, nōdum manifeste, nō respicit ad Quid agendū, sed ad Vsum materierum, ad rectam administrationem materierum. Quod hoc sit verū: Galenus eo in loco subsidit præsidiorum materias. Constitutum igitur sit, necessarium esse, vt indicantis essentia nota sit intellectui.

2. Vnum non nisi vnum indicat.

Secunda conditio quæ necessaria est in indicante, est, vt vnum indicans non nisi vnum indicet. Vnum enim nequaquam plura potest indicare. Hanc veritatem proposuit Gal. 9. meth. 12. vbi habet, conferentis indicatum semper esse vnū: quoniam vnum vnā habet tantum naturam. Sed moueantur hoc loco iuniores, Galenum statuere, vnum vel esse simplex, vel compositum: verbi gratia, febris est vnum indicans; sed est morbus calidus & siccus: quare duo indicat, quia est affectus compositus; quemadmodum simplex, simplicem indicationem facit. Secundo notetur, vnum obtinere naturam genericam, & naturam specificam; per naturam genericam, genericum indicauit præsidium, per specificam, specificam; vt, licet vt vnum, duo tamen indicet: non per eandem naturam, sed per genericam vnum, per specificam aliud. Sed quælibet natura, vt vna, vnū indicat. Vnde Gal. 1. meth. cap. 13. dicit, vnam semper dari ex quaq; re indicationem. Quod si vnum plura indicet, id fit per plures essentias. Do exemplum: bilis, vt copiosa, indicat auxilium minuens: vt calida, frigidum: & sic de reliquis. Quare vnum indicans, secundum vnicam essentiam, non nisi vnum indicare potest. Vnde idē Galenus in libello ad Thrasybulum cap. 44. dicit, absurdum esse dicere, idem diuersa indicare. Et quia Galenus rationem huius veritatis cognouit: dixit eodem libro ad Thrasybulum ca. 45. vnum tantum ab vno indicari, quoniam vnum vni tantum aduersatur, verbi gratia, calidum indicat tantum frigidum, quia frigidum solum calido aduersatur. Sed dubitatio est dictis Gal. lib. ad Thras. cap. 23. dum inquit, neq; vnum semper idē indicare. Si vnū tantū vnum indicat: ergo semper idē indicat. Quomodo ergo intelligendus Galenus? Dicatis ita esse intelligendum Galenū: quod vnum non semper idem indicet, si considerentur plures essentiæ: quia vnum in genere, per plures essentias plura indicare potest. Declaratur hoc exēplo, proposito a Gale. loco citato: vrinæ suppressio est vnum, sed non semper vnum indicat: quia si fiat a calculo vnum indicabit; si a grumo sanguinis, aliud; si a pituita, aliud. Ita igitur est intelligēdus Galenus, vt vnum nō nisi vnum indicet: vnicum genus indicet vnicum præsidium genericum; vnica species indicet,

indicet, vnicum remedium specificum: quia vnum non est nisi vni contrarium.

Error quorundam.

Hinc fit vt non possim non maxime mirari, quomodo aliqui, solis auctoritatibus addicti, spreta ratione, spreta rei natura, asserant, morbum magnum seu vehementem, esse quid commune ad venę sectionem & pharmacum: nam morbus vehemēs est vnū indicans & est indicans curatorium ad differentiam morbi debilis, quia proponitur morbus magnus: hoc vnum indicans curatorium equidem nescio quomodo possit indicare duo, hoc est venæ sectionē & pharmacum. Præterea in his dictis innumera sunt absurda: quia hæc duo indicata sunt præseruatoria, illud indicans est curatorium: indicans, vnum: indicata duo.

3. indicans omnes est præsens.

Tertia conditio in hoc consistit, vt indicans sit præsens, non præteritum, non futurum. Ratio, & ni fallor, demonstratio hæc est: quia indicatū refertur tantum in indicans. Declaro; in intemperie frigidiori ventriculi remedium calidum, quod est indicatum, refertur in indicans, refertur in intemperiem ventriculi. Vnde Galenus 3. meth. ait, absurdum esse asserere, aliud esse quod indicat, & aliud quod curatur: quod indicat, est illud quod curatur, necessario est præsens, hoc euidēs est. Preterea Galenus 4. meth. 3. dicit, a nullo eorum quæ non permanent, indicatio sumitur remedij ex vsu. Ex quibus Galeni dictis duo colligatis: primū, dari indicans ex vsu, & non ex vsu; secundo indicationem, quæ fit ex vsu tantum sumi a præsenti; & præterea, cum nec præteritum, nec futurum permaneāt, a nullo eorum sumi indicationem. Nam audiuistis, a nullo eorum quæ non permanēt sumi indicationem: præteritum non permanet: futurum quis est ille ignarus qui dicat permanere? Quare cum non permaneat futurum, neque præteritū, a nullo horum sumitur indicatio. Valeant igitur boni illi viri, qui dicunt morbum magnum indicare venę sectionem cum Hippoc. dicēte 4. de ratione vict. 19. (nec enim subterfugiam auctoritates) secandam esse venam si morbus sit vehemens: ergo (vt illi referūt) a morbo vehementi indicatur venæ sectio: Galenus in eo commentario nos admonet, per morbum vehementem opus esse intelligere morbum vehementem non solum præsentem, sed etiam futurum: quia Hippoc. eo in loco intelligit per morbum vehementem, & præsentem, & futurum. Si intelligit morbum vehementem, & pręsentem & futurum: igitur a morbo vehementi, & præsenti, & (vt coguntur infelices homines asserere) a futuro indicabitur venæ sectio. Venæ sectio est materia auxilij ex vsu: & ideo indicatio vtilis capietur etiam a futuro: futurum non permanet, ideo non potest indicare. Statutum igitur sit, necessarium esse vt indicans sit præsens.

Præseruatoria etiam indicatio præsenti caussa sumitur.

Licet autem indicatio semper sumatur a præsenti, euenire tamen potest, vt illud indicans præsens quandoque actu efficiat morbum, quādoque possit efficere: & licet morbus non sit præsens, illa tamen materia, quæ potest morbum efficere, est præsens: quia nisi esset præsens, nequaquam posset indicare: verbi gratia; est aliquis, qui singulis annis solet corripi pleuritide: antequam fiat pleuritis secatur vena, secatur autem vena, vt sit materia remedij indicati a sanguine præsenti, qui tamen sanguis præsens non actu efficit morbum, sed potest efficere. Dubitatio est, quia Galen. 4. meth. 3. inquit: præsentis est curatio, futuri autem est prouidentia, quare indicatio sumitur a futuro. His verbis Galen. in præseruatione respicit ad futurum, a quo tamen non sumitur indicatio, quia, vt diximus, indicatio sumitur a præsenti, sed, vt potest lædere. Quare medicus vt in curatione tanquā ad finem respicit ad morbum præsentem, vt eum remoueat, & indicationem sumit a præsenti: ita in præseruatione respicit ad futurum, vt hominem præseruet a morbo imminenti, sed indicationem sumit a pręsenti, vt potest morbum efficere.

4. indicans in corpore hominis subsistit.

Postremo necessarium est, vt indicans reperiatur in corpore humano: & ratio est, quia materia remediorum seu materia iuuantium administratur corpori. Hanc veritatem proposuit Galenus 4. meth. 3. vbi habet, nullam extrinsecam caussam indicare, non capi indicationem a caussa externa.

Sed aliquis dubitabit: Galenus loco citato inquit, si caussa recessit, ab hac non sumitur indicatio: igitur si non recessit caussa, sed remaneat, ab hac poterit sumi indicatio. Dicimus, nequaquam ex causa externa, quæ consistit extra corpus, esse sumendam indicationem, licet etiam permaneat. Ad Galeni autem auctoritatem dicimus, dum ait; si caussa abijt, ab hac nō sumi indicationem: per hanc caussam ipsum intelligere caussam internam, caussam in corpore existentem. Quod sit verum: videatis locum, ibi enim loquitur de caussa putredinis, de caussa inflammationis.

1. Experientia seu obseruatio.

Sed iunior replicabit: in febri, existente aere calidiore, alteramus aerem aqua rosacea, quæ aqua rosacea respicit aerem, adhibetur aeri, non corpori: quare aqua rosacea videtur esse materia remedij frigidi, indicati ab aere calido: quare ab indicante extra corpus. Apud aliquos, & quidem viros doctos, tanti fuit hæc dubitatio, vt dixerint, ab aere sumi indicationē: quod falsissimum est. In præsētia igitur dicimus, hoc esse verum, in febre, existente aere calidiore, aqua rosacea refrigerari aerem: sed hoc negotium nō pertinet ad methodum medendi, sed est extra methodum: nam dum egemus materia frigida, quę est aer; aer refrigeratus ab aqua rosacea, pertinet ad materiam & materia est extra methodum.

Sequitur vt declaremus, quid intelligere oporteat per *experientiam*: vt pateat, quomodo indicatio distinguatur ab experientia, ex sententia Galeni lib. ad Thrasybulum cap. 11. Experientiæ seu obseruationis cognitio pertinet potius ad sensum, indicatio vero ad intellectum, verbi gratia, comprehendimus cognitione Socratem esse affectum pleuritide, quoniam in Socrate obseruamus symptomata, quæ conspeximus in plerisque alijs vt dolorem pungitiuum, tussim, & reliqua. Quemadmodum etiam ad dentiū stuporem vtimur portulaca; quoniam, vt empirici, obseruauimus, dum homines essent stupore affecti secundum dentes, portulaca eum ademptum. Galenus ad Thrasyb. cap. 11 ait, *experientiam esse comprehensionem eius, quod sæpe & eodē modo visum est*. Vnde facile patent, indicationem maxime distingui ab experientia.

3. Analogismus.

Tertio videndum quidnam sit *Analogismus*: vt pariter pateat, indicationem esse instrumentum diuersum ab Analogismo. Ex Gal. igitur ad Thras. c. 12. *Analogismus est comprehensio iuuantis per similitudinem.* Analogismus non comprehensio iuuantis ex natura indicantis: sed est comprehensio iuuantis per similitudinem. Quare autem hæc comprehensio potius fiat per similitudinem, quam ex natura indicantis, ratio colligitur ex Galeni loco citato; quia nimirū caussa est recondita, quia rei natura latet: ad differentiam indicationis, in qua mentio fit iuuantis, ex cognita natura indicantis. Quando igitur caussa latet, vt non possit locum habere indicatio, neq; experientia seu obseruatio: confugiendum ad analogismum, vt inueniatur iuuans.

Quomodo instituendus analogismus.

Verum Galenus libro de figuratione empirica ca. 11. voluit in Analogismo inueniri iuuans, per transitum de simili ad simile. Quod intelligere oportet per transitū de simili ad simile? Intelligere oportet hāc similitudinē, cū Gale. locis citatis, vel in mēbris, vel in affectib. vel in materijs. Declaro, propter iuniores. In membris, verbi gratia, vt si conferamus manū cum pede: in affectibus, si conferamus fluxum sanguinis

guinis narium, cum fluxu alui: in materijs, si conferamus mespilum cum cydonio. Sed animaduertendum, in præsentia transitum esse faciendum a simili ad simile, vel in membris, vel in affectibus, non autē in materijs: quia materiæ non pertinent ad methodum curatricem, ad iuuantia, ad inuentionem iuuantium, sed ad librum de medicamentis, de alimentis.

Empirici analogismo respiciunt sensata: dogmatici vero naturam rei.

Cæterum cum Analogismus sit instrumentum & Empiricorum, & Dogmaticorum: recte intelligere oportet, quomodo inuicem differant Analogismus Empiricorum & Dogmaticorum, & quomodo Analogismus Dogmaticorum distinguatur ab indicatione. Gal. igitur, cap. 18. libri ad Thras. dicit analogismum esse perceptionem seu cōprehensionem iuuantium per similitudinem: ea tamen conditione seruata ab empiricis, vt confuso quodammodo concursum symptomatum obseruent: namq; empirici nesciunt distinguere vtilia symptomata ab inutilibus. Declaro. Cum Galeno loco citato, datur symptoma caussæ, symptoma loci affecti, symptoma facultatis, symptoma patiētis. Declaro magis: Symptoma caussæ est grauitas, quę est symptoma quod significat caussam esse minerā, non vaporē. Datur symptoma loci, verbi gratia, difficilis spiratio, quæ significat thoracem esse læsum. Datur symptoma facultatis, verbi gratia, animi defectus: & hoc symptoma virtutem, facultatemque debilem significat. Postremo est symptoma patiētis, vt, dum Socrates conuellitur, patitur conulsionem vel æqualiter, vt in tetano, vel inæqualiter, vt in opisthotono, & emprosthotono. Cum igitur sint hæc symptomata, empirici nesciunt distinguere vtilia ab inutilibus. At rationalis scit distinguere, & cognoscit, licet quandoque sit dissimilis cōcursus symptomatum, eandem tamen conuenire curationem: verbi gratia, in tetano, emprosthotono, & opisthotono, sunt diuersa symptomata; est tamen eadem curatio, ac conuenit, quia symptomata patientis sunt inutilia. Contra, quandoq; est similitudo in concursu symptomatum, curatio tamen est diuersa, vt in sputo sanguinis ex fractura, apertione, & erosione, potest esse similis tussis sanguinis, eodem modo se habens: ecce est similis concursus symptomatum: at diuersa est curatio, quia alia est adhibenda cura in fractura, alia in apertione, alia in erosione: & hoc non cognoscunt empirici, sed rationales, qui in analogismo faciunt transitum a simili ad simile, distinguendo inutilia ab vtilibus.

Vtilia symptomata distinguēda ab inutilibus, in analogismo.

Et hoc est necessarium: siquidem ex Galeno, ad Thrasybulum cap. 19. vtilia symptomata manifestāt propositum vtile indicans, hoc est, vtilia symptomata sunt signa, non indicantia, sed signa (dico) manifestantia propositum indicans vtile. Hoc indicans triplex est, materia, locus, & facultas. Nam loco citato, Galenus excludit symptoma patientis: quia symptoma patientis est symptoma, quod non significat indicans, ad differentiā symptomatum vtilium: quæ symptomata sunt symptomata caussæ, loci, & facultatis: hæc sunt symptomata vtilia, quia significant indicans, quod triplex est, caussa, locus, & facultas.

Sed admoneantur iuniores, vt intelligant auctoritates satis difficiles, quas equidē ignoro a quo recte intelligantur. Ergo Galenus, loco citato ad Thrasybul. 19. cum tria sint proposita, hoc est, caussa, locus, & facultas; addit, a caussa indicari auxilij genus, a loco indicari vtendi modum, a facultate mensuram. Quid voluit per hæc Galenus intelligere? Dicā quod sentio; vos postea iudicate; licet hæc veritas a nobis modo proponenda; in progressu huius doctrinę magis atque magis conspicua sit futura. Dico igitur a caussa indicari genus auxilij, hoc est, genericum auxilium, hoc est, Quid agendum, genericum, verbi gratia, si est materia morbifica, indicat præsidium genericum, indicat sui remotionem, a caussa igitur indicatur genericum præsidium. Cum vero addit, a loco indicari vtendi modum, non explicetis Hebraice, vt verba sonant: quia locus non potest indicare modū agendi. Per modum igitur vtendi licet intelligere Quid agendum specificum, vt locus non indicet, sed per viam signi significet determinatum peccatum, a quo determinato peccato postea indicatur Quid agendum specificum. Declaro: bilis indicat auxiliū remouēs bilem, quod est genericum: si bilis verbi gratia, afficiat vesicam, vesicę locus affectus nobis significat bilem lædere vesicam: vnde hæc læsio determinata bilis, hoc peccatum determinatum, indicabit remedium vacuās bilem, sed determinatum, hoc est diureticum, vt clarissime intelligatis, quando loquemur de materia, de caussa indicāte. Locus igitur affectus cum Galeno, hoc in loco, confert ad inuentionem modi vtendi specifici remedij, vt significat determinatum peccatum, caussam determinati peccati ac specifici. Præterea, a facultate indicatur mensura: nō credatis facultatem indicare, Quantum agendū, quia hoc falsum est; sed hoc loco Galenus per facultatem intelligit facultatem vel permittentem, vel prohibentem, vt dum rationalis cognoscit vim facultatis & virtutis, cognoscat etiam mensuram, hoc est, cognoscat quomodo permittat, quomodo prohibeat, quod indicatur a caussa.

Differentia indicationis & analogismi.

Licet vero in analogismo cognoscantur symptomata caussæ, loci, & facultatis, id est, symptomata vtilia; eademque cognoscantur etiam in indicatione: differentia tamen maxima est inter indicationem, & analogismum. Dogmaticus enim ex cognitione caussæ, loci, & facultatis, deuenit in cognitionem iuuantis, & in indicatione, & in analogismo. Discrimen tamen est: quia in indicatione id quod indicat iuuans, est natura notum, citra ratiocinium: in analogismo vero rationalis etiam procedit a caussa & natura rei indicantis, dum transit a simili, quod notum est intellectui secūdum essentiam & naturā, ad simile aliud, a quo postea inuenitur iuuans, quod rationi non est notum secundum essentiam, sed innotescit solum per similitudinem & ratiocinium.

CAPVT V.

De diuisione indicationis: & primum de ea, quæ sumitur a comprehensione seu genere in definitione indicationis propositæ, nim. de indicatione Generali, & Speciali, deq; harum differentia, quoad vtilitatem & artificium.

Hactenus de indicationis essentia: sequitur Diuisio, quæ capi debet a propositis in definitione: nimirum a comprehensione, ab indicato seu iuuante, tandem ab indicante.

Indicatio Generalis, & Specialis.

Quoad primum, vt indicatio est *comprehensio*, est comprehensio vel Generica, vel Specifica. Hæc diuisio colligitur ex Gal. 6. meth. 1. vbi dicit, indicationē communem desumi ab affectibus, seu morbis; a partibus autem, hoc est, a partibus affectis, desumi alias, & alias indicationes. Ecce, proponit communem indicationem, quare genericam: dum proponit alias, & alias indicationes, insinuat determinatas & specificas indicationes. Eadem veritas confirmatur cum Gal. lib. 11. meth. c. 6. & 7. item l. 8. meth. c. 1. vbi proponuntur febriū indicationes genericæ, & specificæ.

Dubitabit fortassis aliquis ex Gal. 10. meth. c. secūdo, vbi dicit: cum inuenti sint generalis indicationū modi, transeundum ad præsidia specifica, & particularia. Galenus igitur (obijciat aliquis) non modo proponit præsidia generica, & specifica, sed etiam indiuidua, particularia: cum tamē particulariū consideratio non sit meth. quæ est habitus potētialis & intellectus; sed pertineat ad exercitationē. Resp. est Galenū proponere præsidia generica seu communia, deinde specifica, postremo particularia; nō quod putat dari indi-

indicationes indiuiduales, sed vt significaret, hæc præsidia generica ac specifica esse applicanda particularibus. Vnde Gal. 3. meth. 2. dicit, opus esse intelligere specificas; quia non liceat desumere infra specificas: modo specifica sint, quæ non admittunt diuisionem, & quorum illico inueniuntur materiæ: verbi gratia; dum cognosco morbum esse calidum vt duo, & descendo ad hoc determinatum, ad hoc specificum; statim habeo, esse inueniendam materiam, verbi gratia, lactucam.

Generalissimæ seu primæ indicatio nes duæ.

Gal. 3. meth. tertio dicit, duas esse indicationes primas, intelligens genericas: quia (vt audistis in methodo) hæc seruāda est via; vt progrediamur ab eo quod est primum, ad secundum, & tertium: primum vero est generale. Quomodo igitur (vt intelligatis auctoritates) dictum est: sunt indicationes duæ primæ? Primæ, sunt generales: vna spectat ad res præter naturā, alia ad res secundum naturam, vt duplicatum sit, quod indicat generica. Galenus tantum versatur circa res secundum naturam, & circa res præter naturā. Recte igitur dixit Galenus, duas esse tantum genericas indicationes: quia desumuntur tantum a rebus præter naturam, & secūdum naturam: nequaquam a non naturalibus. Sed ad rem. Datur indicatio generica, datur etiam specifica.

Indicatio generica, teste Galeno cap. 5. lib. 1. meth. indicat contrarium: specifica, indicat contrarium determinatum. Sed hoc loco admoneantur iuniores, Galen. 2. metho. 12. non proponere contrarietatem, sed potius oppositionem: nam cum Platone medici quandoque abutuntur vocibus: & ideo appellamus oppositionem.

Constitutum igitur sit, dari indicationem genericam, dari specificam; & genericam esse generalissimam, seu primam; vel secundam, seu subalternam.

Indicationū distinctio, ab vtilitate, & artificio.

Differentia vero est inter has indicationes: nam generica neque artificiosa est, neque vtilis: subalterna vtilis esse potest, non tamen ex necessitate, sed non artificiosa, specifica & vtilis est, & artificiosa. Quæ veritas nō ita facile colligi potest ex Galeno, & ideo a nobis explicanda; præsertim quia nescio a quo hactenus hæc veritas fuerit explicata. Primum autem scire oportet, quid modo intelligere expediat per indicationem Vtilem, & Inutilem; Artificiosam & Nō artificiosam.

Indicatio inutilis, et vtilis.

Inutilis indicatio est, quæ indicat præsidium cuius non est materia. Quare vtilis indicatio erit, quæ indicat præsidium, cuius reperitur materia. Declaro exemplo, proposito a Galeno in arte medicinali cap. 94. vbi proponit ægritudinem quæ fit a materia obstruente: obstructio indicat auxilium aperiens, cuius non reperitur materia, & ideo est indicatio inutilis: dum autē fiat a materia; si materia crassa, hæc materia crassa indicat attenuandum, cuius præsidij reperitur materia, verbi gratia, agrimonia, quæ habet vim attenuandi. Constat igitur quid intelligere oporteat per indicationem vtilem, & inutilem. Nam quotiescunque est indicatum, quod non habet permanentiam, nisi momentaneam, cuiusmodi est obstructio; indicatio est inutilis. Quia vero obstructio non est morbus seu affectus in genere generalissimo, sed potius in genere subalterno: ideo indicatio non modo generica, sed etiam subalterna est inutilis. Specifica vero propterea quod semper reperitur materia; vtilis est.

Artificiosa, & inartificiosa indicatio.

Indicatio artificiosa est, quæ non est vulgo cōmunis. Vnde dicit Galenus 6. meth. 2. scire quid fieri oporteat, magna res non est: sed quibus rationibus illud sit efficiendum scire, artificiosum est. Indicatio igitur specifica non modo est vtilis, sed etiam est artificiosa: generica, inutilis & inartificiosa: verbi gratia, febris, vt præter naturam, indicat remouens, cuius nō reperitur materia, quare est inutilis indicatio, est etiam inartificiosa, propterea quod etiam vulgo

A patet. Et ob id idem Gal. 3. meth. 1. dicit, indicationē a morbo acceptam esse tantum principium, vnde medendi methodus proueniat, vt magna ea non sit artis portio.

Quomodo generica indicatio nonnunquam sit artificiosa.

Sed dubitatur: cum generica indicatio contineatur in methodo medendi, quæ instituitur a generica indicatione, ad specificam eam esse partem artis, & contineri in arte, si methodus sit ars: nam in methodo progredi oportet a genere ad speciem, a primo ad secundum; non licet derelinquere: primum ergo pertinet ad artē: ergo indicatio generica artificiosa est, quia clauditur in methodo. Dicendum, indicationem posse accipi dupliciter: vel pro comprehensione, quæ progreditur ab indicāte ad indicatum; & sic quælibet indicatio est artificiosa: vel pro cognitione naturæ indicantis, & hæc cognitio vel communis est vulgo, nimirum generica, quæ ob id inartificiosa; vel non communis, vt specifica, quæ ob id artificiosa, B quia ad præsidium necessaria. Quare indicatio generica vno modo dici potest inartificiosa, alio modo artificiosa.

Subalterna autem quandoque est inutilis, vt obstructio: quādoque vtilis, vt febris, quatenus est morbus calidus, quia indicat frigidum, cuius reperitur materia. Subalterna præterea potest esse inartificiosa, quia eius comprehensio potest esse etiam brutis communis: verbi gratia, bruta, dum sentiunt incendium, sese frigidis immergunt. Est etiam artificiosa, vt est via a subalterna ad specificam.

Tandem specifica vtilis est, quia reperitur materia, verbi gratia, si est febris calida vt vnum, indicat frigidum vt vnum: cuius materia, verbi gratia, est endiuia. Specifica etiam est artificiosa, quia pertinet solum ad artificem. Vnde Galenus 3. meth. 1. ait, soli artifici facultatem esse inueniendi illa, quibus perfici possit, quod a prima, hoc est, generica indicatione C suggeritur: & hoc fieri indicatione ac methodo, hoc est, via a genere ad speciem, a medico logico & dogmatico.

Quare specifica indicatio magis sit artificiosa, quam subalterna: & in quo cōsistat artificium.

Sed difficile est cognoscere, quonam modo specifica indicatio sit magis artificiosa, quam subalterna, quam generica. Conuenit autem omnes indicationes artificiosas esse, quia progredimur ab vna indicatione ad aliam, ad genericam, ad specificam. Cum autem hæc via pertineat ad artem, ad methodum; omnis indicatio, secundum hanc rationem, erit artificiosa. Sed quomodo specifica est magis artificiosa? Dum, verbi gratia, asserimus, febris est quid præter naturam, indicat sui remotionem: dum descēdimus ad subalternam indicationem, & dicimus; febris est morbus calidus, oritur indicatio refrigerandi, oritur indicatio in virtute contrarietatis, quatenus est morbus calidus. Ergo non apparet maior ars, maius artificium in hac indicatione subalterna, quam in generica. Eadem etiam videtur esse ratio, si descendimus D ad specificam; est morbus calidus vt duo, ergo oritur indicatio refrigerandi vt duo, e contrarietate determinata. Quare videtur eadem ars, idem artificium, in generica, in subalterna; & in specifica.

Sed forte aliquis respōdebit, artificium locum habere potius in indicatione, quæ indicat Vsum, quæ ostendit rectam administrationem, quam in indicatione, quæ indicat, Quid agendum. Hec solutio nulla est. Consideremus enim exempli gratia, Quantum agendum: volo scire quæ dosis rhabarbari sit administranda: hoc habeo ex actione materiæ biliosæ; si, verbi gratia, biliosæ materiæ actio sit summa, igitur summa dosis est exhibenda rhabarbari: vnde neq; in hac indicatione est ars. Recte intelligatis; dico non esse artem aut sapientiam in indicatione generica.

Equidem arbitror, dictum fuisse, specificam indicationem esse magis artificiosam, quemadmodum etiam indicatio, quæ indicat, Quid agendum, quæ indicat Rectam administrationē, est magis artificiosa,

sa. Sed hoc artificium non consistit in progressu indicationis ex indicante ad indicatū, nequaquam: quia intellexistis, simile esse artificium in qualibet indicatione, siue sit generica, siue specifica. Artificium ipsum in hoc potissimum est, vt medicus cognoscat naturam indicantis. Cognoscere autem indicans secundum essentiam genericam, facile est, sed, cognoscere secundum essentiam specificam, hoc opus hic labor est. Ad eundem modum cognoscere indicata, rectam administrationem; hoc omne sat difficile est, vt opus sit magno artificio. Vnde medicus dogmaticus, & verus artifex oportet vt sit supra modum versatus in parte physiologica, in Pathologica, in parte de signis. Et merito hæ partes referuntur in methodum medendi, in artem, quæ per indicationes cōparatur.

Hæc dicta sint de diuisione indicationis, quatenus indicatio est comprehensio generalis, vel specialis.

CAPVT VI.

De varietate indicationis, quæ sumitur a differentijs Indicati: nimirum a Præsidio, ab Vsu præsidij.

Indicantium est Præsidiū seu Quid agendum, & Vsus. Præsidiū est Generale, & Speciale.

QVantum ad diuisionem indicati, indicatum duplex est: Quid agendum, & Vsus. Nam in indicante duo perpendimus: essentiam, & id quod consequitur essentiam.

Quid agendum, potest esse genericum, subalternum, & specificum: genericum, verbi gratia, in febri, remouens: subalternum, in febri, frigidum: specificum, in febri, frigidum vt duo. Hanc veritatem proposuit Galenus 3. meth. 3. ibi namque euidenter proponit indicatum genericum, & specificum. Vnde, respiciens eo in loco ad indicatum specificū, inquit; neque dici, neque scribi, neque mente accurate percipi posse. Est autem, vt inquit ibi Galenus, in qualibet re quantitas: subintelligatis, Quid agendum specificum, quod nihil aliud est, quam Quid agendum determinatum, seu gradus determinatus, qui admodum difficilis est inuentu. Vnde dū subdit Galenus, mensuram ex copia & defectu colligi; intelligit, an magis vel minus siccandum. Hinc ergo desideraui, vt isti, qui per quantitatem semper intelligunt Quantum agendum, hanc auctoritatem explicarent. Mensura seu quantitas in hoc consistit, vt siccemus; at magis vel minus siccare, innuit gradum siccitatis, siccitatem magis vel minus intensam; & hoc est Quid agendum, non Quantitas. Declaro propter iuniores: si, verbi gratia, in febri cupio scire, an sit corpus refrigerandum vt vnum, vel vt duo, vel magis, vel minus; hoc est Quid agendum, propterea quod sumitur a gradu caliditatis: dum postea cognosco, opus esse frigido vt duo, & in libro de medicamentis inuenio lactucam; dum in lactuca volo cognoscere dosim & quantitatem, hoc pertinet ad Quantum agendum.

Statuimus igitur sit, indicatum Quid agendum, vt distinguitur ab Vsu, esse vel genericum, vel specificum.

Vsus est quadruplex.

Si consideretur indicatum ratione vsus, seu rectę administrationis, hic vsus est quadruplex: nimirum hoc est, Quantum, Quando, Quomodo, & Vbi. Huius numeri hæc est inuentio, & necessitas; quæ si vobis non placebit, aliā inuenire licet. Verissima namque est, & e Galeno passim colliguntur hæc quatuor. Huius, inquam, numeri ratio pendet, non ex essentia indicantis, sed ab eo quod consequitur essentiam indicantis: & hoc, quod consequitur essentiam indicantis, est quadruplex; igitur & vsus quadruplex: namq; quotuplex est indicans, totuplex etiam est indicatum. Quod igitur consequitur essentiam indicantis, est actio, passio, præsentia & subsistentia. Propter iuniores libet dare exemplum. In bile, si feruidior fuerit bilis; vehemens erit actio: si bilis fuerit crassa, difficilis erit passio: si appareat bilis in corpore, est præsens, quia non præterijt; non est generanda, sed iam est genita: est præsens: si bilis excitet erysipelas in brachio, subsistit in brachio. Ecce igitur quemadmodum quatuor sunt, quæ pertinent ad id, quod consequitur essentiam indicantis.

Ratio quadruplicis partitionis ipsius vsus.

Ratio autem, ob quam illa quatuor indicantis essentiam consequantur, hæc esse potest. Dum enim perpendimus essentiam, hanc conferimus vel cum qualitate, vel cum quantitate: nam hæc absolute non sunt perpendenda, quia id quod agit, siue sit nocens, siue iuuans, non sine medio agere solet: hinc fit, vt si essentia indicantis coniungatur cum qualitate, vim habet agendi, vnde prodit actio; & cum id quod agit, etiam repatiatur; hinc etiam fit, vt locum habeat passio, vt passio consequatur essentiam. Si autem essentia indicantis coniungatur cum quantitate: ad quantitatem pertinet tempus, & locus, seu vbi; ratione temporis, locum habet præsentia: ratione loci, subsistentia. Constat ergo quomodo hæc indicata quatuor requirantur.

Hippocratis, de vsu, & eius partibus.

Sed dubitatur, cur Hippocr. tex. 6. libri de officina med. proponat ægrotantem, assidentes, ministros, machinamenta, lumen, vbi, quando, quomodo, quantum, quibus: repetit quomodo, quando, corpus, instrumenta, tempus, modum & locum. Cur igitur Hippocrates non proponit tantum quatuor, sed multo plura? Facile est huic dubitationi satisfacere: namque Hippocrates plura proponit, quia non solum respicit administrationem materiarum, sed etiam illa, quæ spectant ad ægrotantem, ad medicum, ad ministrum: quo fit vt *Quomodo*, non semel, sed iterum atque iterum proponatur. Nos autem in præsentia versamur circa methodum medendi, ad quam methodum tantum pertinet per indicationes inuenire iuuantia, hoc est, Quid agendum, & Rectam administrationem.

CAPVT VII.

De indicationis diuisione, ratione Indicationis curatorij, præseruatorij, & vitalis.

HActenus de indicationum differentijs, quæ petuntur a comprehensione, & indicato: restat indicantis consideratio, quæ est præcipua pars huius artis; virtute cuius hæc methodus intelligitur, & ex cuius ignoratione viri doctissimi maxime fuere decepti.

Indicans cōmune omne est curatorium.

Indicantis igitur diuisio sumitur ab ipso fine; quia indicans constituitur per finem. Finis autem est duplex: alter communis, alter non communis, sed potius determinatus. Finis communis, vt dictum est in definitione, & dicit etiam Galenus libro ad Thrasybulum cap. 5. est deperditæ sanitatis reparatio: per quem finem distinguitur methodus medendi, ab arte tuendæ sanitatis. Per hunc finem constituitur indicans, quod vocatur curatorium: nam ratione finis communis in methodo medendi, omne indicans est & dicitur curatorium, siue capiatur a morbo, siue a caussa, siue a virtute.

Speciale indicans est curatorium, præseruatorium, & vitale.

Quo vero ad finem determinatum: duplex hic est. Loquor autem nunc de fine in methodo medendi, in qua, sicuti finis communis est reparatio deperditæ sanitatis, & vnicus est is finis; ita finis non communis duplex est, alter est Remotio rerum præter naturam, reliquus autem est Custodia rerum secundum naturam. Hanc veritatem cognoscens Galenus, 1. ad Glauc. 1. asserit, illum optimum esse medicum, &, quantum permittitur humanis viribus, non posse errare, qui omnia, & secundum naturam & præter naturam ad methodum reducit.

Cum igitur sit duplex finis; alter remotio rerum præter naturam, reliquus custodia rerum secundum naturam

naturam

naturam, quantum attinet ad Remotionem rerum præter naturam, hic finis subdiuiditur: quoniam id quod est præter naturam, vel est morbus, vel est caussa; nihil aliud. *Admoneantur iuniores, non negligere symptomata, licet sint præter naturam, quoniam, vt suo loco cognoscetis, symptomata nequaquam indicant, nisi vt habent rationem caussæ.* Cũ igitur id quod est præter naturam sit duplex, morbus, & caussa: hinc oritur duplex finis determinatus; alter est remotio morbi, reliquus remotio caussæ. Quo fit, vt morbus sit indicans curatorium, vt morbus sibi vendicet nomen communis indicantis, vnde dicitur indicans curatorium: caussa autem (ratione cuius indicatur remotio caussæ) caussa, inquam, est indicans præseruatorium: in arte tamen curandi, caussa potest vocari indicans curatorium, ratione finis communis: at ratione finis determinati est indicans præseruatiuum. Est autem aliud indicans ab indicante præseruatorio in tuenda sanitate: quia in arte tuendæ sanitatis, finis est conseruatio sanitatis: Sophistæ autem confundunt finem communem cum determinato.

Ratione rerum secundum naturam, ratione alterius finis, qui est custodia rerum secundum naturam, hic finis non subdiuiditur, quemadmodum remotio rerum præter naturam: sed ratione huius finis constituitur indicans vitale: quod ita etiam nuncupauit Galenus 9. meth. 13.

Concisa est breuisq; medendi methodus: quia tria tantum indicantia.

Propterea, dicant alij quicquid velint, methodus medendi breuissima est: cum contineat tria tantum indicantia, non plura, nec pauciora. Et Gal. 10. meth. 2. similiter voluit tria tantum locum habere in putridis febribus. Quod si tantum tria locum habent in putridis febribus: igitur impossibile est in alijs affectibus, plura quam tria imaginari: quoniam putrida febris non est morbus sine caussa, ad differentiam hecticæ febris; præterea putrida febris vires solet prosternere, ad differentiam Ephemeræ. Hoc sensu dictum est ab eodem Galeno, 10. meth. 1. in putridis febribus indicationes sumi a febribus, a caussa, & vi naturali, vt febris sit indicans curatorium, caussa præseruatorium, vis naturalis vitale.

Sed forte iuuenis dixerit dixisse Galenum 2. methodi in fine, opus esse in corpore ægrotante perpendere affectum, actiones, passiones, quæ sint secundum naturam, quæ præter naturam, & ab omnibus sumendas indicationes. Dicatis: licet hæc sint plura, omnia tamen deduci ad illa tria, ad morbum, ad caussam, & ad virtutem. Vnde fuit Galeni sententia, libro artis medicinalis cap. 89. intemperiem indicare solam alterationem: caussam vero per euacuationem tolli: significat enim ab intemperie, a morbo, sumi tantum indicationem curatiuam: at si intemperies habeat coniunctam materiam, hanc caussam & ipsam indicare curationem, & proinde esse indicans præseruatorium.

CAPVT VIII.

Indicantia saltem tria esse, nec huic aduersari sententiæ, quod Galenus ἐν πλάτει nonnunquam a parte affecta, ægri natura, facultate medicamentorum, temperamento, magnitudine morbi, tempore, ætate, consuetudine, aere, &c. ceu notis vere indicantium, peti indicationes, tam curatiuas, quam prophylacticas, affirmare videatur.

Locus affectus, & facultas medicamentorũ, nõ indicant, sed signa sunt.

SIc demonstratum est tria tantum esse indicantia: curatorium, præseruatorium, & vitale. Videri autem possit cuipiam, Galenum etiam alia indicantia, eaque varia, hinc inde proponere. Nam ca. 3. lib. 3. meth. ait, vlceris & cauitatis curationem perfici eadem methodo, quæ capitur a loco affecto, & a facultate medicamentorum. Si igitur indicatio capitur a loco affecto, & a facultate medicamentorum; non ergo tantum a morbo, caussa, & virtute? respondeatis, indicationem sumi a re præter naturam, & ratione vlceris, & ratione cauitatis: sed perpetuo indicationem præsidij, seu Quid agendum, sumi ab essentia indicantis. Quare dum proponit locum affectum, dum proponit facultatem medicamentorum: non proponit, vt indicantia, sed in ratione signi. Nam, verbi gratia, locus affectus indicat gradum morbi, vt declarabo, cum explicabo Gal. 9. meth. 14. Similiter dum proponit facultatem medicamentorum, proponit vt signa; non vt indicantia, quemadmodum quandoque dixit Hippocrates, morbum indicari a curatione: & ideo curatio, hoc est facultas medicamentorum, nobis ostendit morbum, nobis significat essentiam indicantis.

Aph. 17. sectio. 1.

Natura ægri, propria curatio, & ἰδιοσυγκρασία non indicat.

Præterea Galenus 3. meth. 7. ait: in curatione esse tria perpendenda, ægrotantis naturam, hominis propriam curationem, & naturæ proprietatem ineffabilem. Quare indicatio curatiua ex Galeno, loco citato, videtur desumi a natura ægrotantis, a propria hominis curatione, & a naturæ proprietate ineffabili. Quomodo ergo indicatio curatiua sumitur tantum a morbo; cum morbus tantum sit indicans curatorium? Dicendum, iuuans subalternũ, seu genericum, sumi a natura ægri, seu a natura ægrotantis, vt temperies ægrotantis nobis significet naturam morbi; verbi gratia, in febre, si ægri natura est frigida, est signum vehementis febris; in sene quippe febris ardens est vehementior, febris ardens est cum maiori recessu in corpore frigido, quam calido.

Dum autem Galenus proponit hominis propriam curationem; insinuauit Quid agendum specificum, vt, quia cognoscimus hominem non modo esse calidum, sed esse calidum in primo; ideo hæc caliditas in primo, hæc propria hominis temperatura, nobis significat determinatum gradum, recessum determinatum febris, a quo determinato recessu & gradu, tanquam ab indicante curatorio, indicatur Quid agendum specificum.

Cũ denique Galenus proponit proprietatem ineffabilem; (vellem vt isti interpretarentur has auctoritates Galeni, vt iuniores cognoscerent veritatem) loquitur de indicatione curatiua; & voluit esse desumendam a proprietate ineffabili. Si est proprietas ineffabilis, (obijciat quis) quomodo potest esse indicans curatorium? Ego ita interpretarer Galenum, quod per hæc verba insinuarit Quid agendum specificum; non modo specificum, hoc est, in febri, frigidum in secundo; verumetiam quod insinuarit Quid agendum specificum in tali & tali mansione. Exempli gratia: vbi est febris calida in secundo, & in prima mansione; indicat nobis frigidum in secundo, & in prima mansione. Cum igitur ex Galeni sententia, in opere de medicamentis, reperiantur medicamenta calida in tali gradu, & in tali mansione: necessarium est fateri, hæc medicamenta esse materiam remedij, exempli gratia, calidi, in tali gradu, & in tali mansione. Significat autem mansio gradus temperaturæ, a proprietate ineffabili: nam vix fieri potest, vt gradus in determinata mansione cognoscatur, sed per coniecturam progredi oportet.

Verum dubitatur quoque, cur dixerit Gal. 3. method. 9. primam indicationem sumi a solo affectu: remedia autem inde inueniri non posse, nisi naturale temperamentum totius & partis pernoscatur, vna cum aere. Quare indicatio, ex Galeno loco citato, sumitur ab vlcere, a temperatura, & ab aere. Quomodo igitur a solo morbo?

Aer non indicat.

Sciendum est proponi aerem, non vt habet rationem indicantis, sed vt signum: nam si, verbi gratia, in vlcere aer fuerit humidior, ita disponit vlcus, vt opus sit medicamento magis siccante, quam si aer non esset humidior. Vnde aer non indicat; sed est signum intensioris humiditatis, a qua fit indicatio.

Tempera-

Temperamētum quomodo indicet.

Temperaturam verò Galenus non accipit hoc loco in ratione signi, sed indicantis. Hanc veritatem deberis rectè intelligere: quia Galenus, vt suis locis cognoscetis, accipit temperaturam quandoque in ratione signi, vt 9. meth. 14. quandoque in ratione indicantis vt hoc loco, hoc est, 3. meth. 9. hoc enim loco proponit curationem vlceris: quemadmodum 9. methò. 14. respicit potius ad curationem febris. In curatione vlceris, temperatura naturalis partis, complexio naturalis partis, habet rationem indicantis in febre, temperatura totius habet rationem signi. Declaro. Si, verbi gratia, vlcus est in parte sicciori, oportet magis siccare, quam si pars fuerit minus sicca: & ratio est; quia pars siccior debet talis conseruari, quia complexio secundum naturam, etiamsi a temperie recedat, est conseruanda, indicat sui conseruationem, indicat simile: pars sicciol, vt talis conseruetur, indicat simile siccum. Et ob id rectè dictum est hoc in loco, 3. method. 9. temperaturam habere rationem non signi, sed indicantis. Nunc autem supponatis, temperaturam ita acceptam, in ratione indicantis esse indicans vitale, non curatorium, non præseruatorum. Amplius etiam supponatis; indicans vitale nil aliud esse quam virtutem. Quomodo autem temperatura sit virtus, suo in loco oculis conspicietis.

Temperamētum quando non indicet.

Quod si sermo fiat de febri, vt 9. meth. 14. temperatura habet rationem signi, non indicantis. Verbi gratia, sit febris in corpore calido: cum Galeno loco citato, vtimur frigido: frigidum non potest indicari a cōplexione calida secundum naturam, quia quod est secundum naturam, indicat simile, calidum indicat calidum; at sermo est de frigido, quod indicatur a febre, quæ febris significatur a temperatura calida.

Vnde ex dictis colligaris, & potissimum ex tertio, meth. 9. primam indicationem, hoc est genericam, sumi a solo affectu, id est, morbo: reliqua autem vel habere rationem signi, vel, si sint indicantia, nequaquam esse posse curatoria, quia indicatū curatorium a solo morbo indicatur.

Amplius Galenus loco citato, per remedia intelligit indicata specifica, quæ sane indicantur ab essentia specifica, vt suo loco clarius dicemus.

Præterea ex eodem loco colligere licet, si vlcus fuerit in parte temperata, in medicamentis nil innouandum. Hanc veritatem rectè percipiatis, vt sciatis curare vlcera. Si in parte temperata, dicit Galenus, vlcus erit, in medicamentis nil innoues; si autem locus intemperatus sit, medicamenta mutare oportet, quantum corpus ad naturalē intemperiē est versum. Vt inferat Gal. remedia non indicari a temperatura, sed ab intemperie: intemperies nimirum indicat, nō temperatura: Et sermo est de intemperie naturali, non de morbosa. Quorum dictorum hæc est ratio. Cūm vlcus indicet siccum in primo, & restringatur ab humiditate vlcus: non potest locus temperatus mutari, non potest locus temperatus pati, a medicamento sicco in primo, non potest pars temperata mutari a medicamento sicco in primo. Sed si pars fuerit intemperata, & vtamur ratione vlceris medicamento sicco in primo, restringetur ab humiditate vlceris, vt sicca intemperies non conseruetur, sed immutetur. Cūm autem expediat vt naturalis intemperies conseruetur, imo sit necessarium in curatione vlceris, vt intemperies naturalis conseruetur; (quia si mutabitur, nūquam locus consolidabitur) inquit igitur esse opus siccari medicamento magis sicco, quam indicetur ab vlcere. Ecce igitur quemadmodum temperies non indicat, intemperies indicat, in vlcere.

Primum indicatū quomodo dicatur aliquid indicare.

Dicit etiam Galenus 4. meth. 3. curationis indicationem ab affectu sumi: particulatim autem agenda, ab eo quod prima indicatio dictat, atque præterea a natura partis, ab aere, & cognatis. Galenus hoc in loco proponit indicationem curatiuam, & tamen inter indicantia proponit non modo morbum seu affectum, verum etiam illud quod dictitat prima indicatio. Illud quod dictat prima indicatio, est primum indicatum. Quare cum Galeno a primo indicato sumitur prima indicatio curatiua. Quod patet non diceret; ita tamen loquitur Galenus; proinde proponit partis naturam, aerem, ætatem, consuetudinem, cognata. Dicendum igitur, intelligere Galenum quod indicatio curatiua sumatur ab affectu præter naturam, id est, a morbo, & per curationis indicationē 4. meth. 3. intelligere indicationem genericam: dum vero subdit particulatim agenda, nil aliud intelligit, quam Quid agēdum specificum, quod Quid agendum specificum inueniatur in virtute indicationis genericæ. Verbi gratia, si a febri indicatur frigidum, nunquam est desistendum a frigido: & hoc est quod dictat prima indicatio, quod ostendit indicatio generica, vt verbi gratia, præsidium genericum est frigidum in febri: specificum est frigidum in primo, & in prima mansione: & sic nunquam recedimus a frigido, ab eo quod dictat prima indicatio. Sed non propterea est dicendum, primum indicatum habere rationem indicantis. Reliqua a Galeno ibi proposita habent rationem signi.

Differētia signorum, & indicantium.

Notandum igitur differentiam esse inter signa & indicantia: nam signum nobis significat indicans, indicās autem est illud a quo sumitur indicatio. Quam veritatem vtinam omnes cognouissent; quia nos non ita laboraremus.

Aetas, & consuetudo non indicant.

Verum nonnunquam Galenus vocibus abutitur, quia nominibus non fuit addictus; & indicantia vocat illa, quæ proprie sunt signa. Sic enim cap. 4. lib. 9. method. ait, indicationem specificam sumi ab ætate, a consuetudine, ab aere. Sed quomodo? Respicit ea Galenus, vt mutant temperaturam: sunt indicantia, vt mutant temperaturam, non autem sunt veri indicantia, sed in ratione signi: quia talis aer, talis consuetudo, indicium est talis temperamenti. Vt autem hoc euidenter pateat, legatur Galenus 9. method. 13. vbi ait: noscere oportet temperaturam ex ætate, ante acta vita, & aere. Voluit Galenus ab ætate, aere, capi indicationem: non quia vellet hæc esse indicantia, sed signa. Quod sit verum, ait, cognosci temperaturam ex ætate, aere, &c. quare sunt signa. Similiter cum Gal. dicit 11. method. 1. indicationem sumi ab ætate, a vitæ instituta, a consuetudine, &c. accipit ea vt signa, non vt indicantia. Esset satis imprudens, qui diceret, indicationem sumi ab ætate. Neque obstat, licet dicat Hippocrates 4. de ratione vict. 19. secandam esse venam, quando ætas est florens, vt ætas videatur habere rationem indicantis: quod est falsum; ætas enim non indicat, sed est signum virtutis vel prohibentis, vel permittentis. Præterea, dum Galen. 13. meth. 16. inquit: coindicantia sunt, virtus, natura, ætas, aer, consuetudo, & reliqua: per virtutem intelligit virtutem permittentem: per reliqua omnia intelligit signa. Et ideo quando Galenus ait, indicationem sumi ab ætate & reliquis; accipiatis hæc vt signa. Patet igitur quod indicatio curatiua sumatur tantum a morbo.

Vehementia affectus non indicat, sed signum est indicantis.

Præseruatiua indicatio a caussa morbifica sumitur. Contra vero Gal. 4. meth. 6. videtur quędam verba proponere, quæ difficultatem faciunt: dum ait, morbi magnitudinem primum indicare vel sanguinis detractionem, vel purgationem. Morbi magnitudo, vel morbus vehemens est indicans curatorium: sanguinis vero detractio & purgatio, sunt indicata præseruatoria. Quomodo igitur sanguinis detractio & purgatio, cum Galeno, indicantur a morbo vehementi? Dicendum, Gal. morbum vehementem non accipere in ratione indicantis quia non fuisset Galenus, sed homo imprudentissimus; nam morbus vehemens, vt suo loco cognoscetis, est indicans tantum curatorium, & non potest indicare remedium præseruatorium: Quare accipit morbum vehementem in

in ratione signi. Materia autem morbifica est illa, quæ indicat: & duo sunt indicata, vt Galenus dicit loco citato, nimirum, remedium vacuans sanguinem, & remedium purgans, sunt duo indicata, quia & indicans est duplex: est sanguis, indicans venæ sectionem; & est materia recedens a natura sanguinis, seu est materia alia a natura sanguinis, quæ indicat purgationem. Morbi autem magnitudo habet rationem signi: & hoc signum est morbus vehemens, quod signum potest duo significare. *Licet absurdum sit, asserere, vnum esse indicans, & duo esse indicata, vt suo loco demonstrabimus, non tamen absurdum est dicere, vni cum signum posse referri ad duo significata, vnicum signum posse duo significare.* Ob id Galenus, accipiens morbum vehementem pro signo, non pro indicante, dicit, morbi magnitudinem indicare vel sanguinis detractionem, vel purgationem: est ergo signum quod duo significat, quorum vtrumque est vere indicans præseruatorium, quod nihil aliud esse potest, quam caussa morbifica, hoc est, vel sanguis, vel humor recedens a natura sanguinis: & quia hæc duo indicantia præseruatoria quādoque sunt debilia, quandoque sunt vehementia; morbus vehemens est signum indicantis præseruatorij, sed vehementis, verbi gratia, vbi est febris synocha continens, febris hæc vehemens, est signum sanguinis, affecti peccato vehementi, id est, sanguinis vehementer peccantis: ita febris ardens exquisita, est febris vehemens, & est signum materiæ biliosæ vehementer peccantis, quia ab his materiebus vehementer peccantibus indicatur validum auxilium præseruatorium, siue huius auxilij materia sit venæ sectio, vt in sanguine peccante; siue scammonium, vt quando peccat bilis. Quare Galenus loco citato, dum proponit morbi magnitudinem, non accipit in ratione medicantis, sed in ratione signi, quod signum nobis significat indicans præseruatorium. Nam Gal. ibi ait, missionem sanguinis vel purgationem admittendam esse, propter morbi magnitudinem: ergo sanguinis missio est vnum indicatum, purgatio est vnum indicatum: sed duo respiciunt, sanguinem, & cacochymiam. Indicata sunt præseruatiua, quare etiam indicantia præseruatoria. Quod indicatur, est sanguis & cacochymia, quæ habent rationem signi ipsius morbi vehementiæ. Equidem non capio rationem huius consequentiæ: morbus est vehemens, virtus est valida, ergo secanda vena. Imo fieri potest, vt morbus aliquis sit vehemens, qui non fiat a sanguine, & virtus sit valida, quæ sustineat scammonium, elaterium, antimonium; & tamen non sit secanda vena.

Aliæ indicantium notæ.

A tempore, ab ætate, consuetudine, aere, non sumuntur indicationes; quia non dantur plura indicantia, quam tria: reliqua habent rationem signi.

Tempus non indicat.

Quoad tempus Galenus 4. meth. vlt. proponit, recens vetusque vlcus, hoc est, nouum vel antiquum vlcus nihil indicare. Falluntur igitur, qui credunt, in victu viuendi rationem aliam esse principij, aliam augmenti, aliam status, aliam declinationis. Siquidem ex Gal. 4. meth. 4. Indicatio non sumitur a tempore, & tempus docet dierum numerum, non autem indicat per se, sed ex accidenti, propterea quod consequitur vt signum; quid igitur confert tempus ad agnitionem, ideo habet rationem signi, non tamen indicatio sumitur a tempore. Quid clarius? Tempus igitur habet rationem signi, non indicantis.

Quin etiam Galenus 4. meth. 5. ait, in vlcere diutur no inueniri iuuans, non ex tempore, non ex diuturnitate vlceris, sed ex vitio succi: quare succus indicat, tempus nequaquam.

Præterea Galenus libro ad Thrasybulum cap. 39. dicit, cum morbi sunt in vigore seu statu, victu tenuissimo vti oportet. Hæc fuit Hippocratis sententia. Sed addit loco citato Galenus tempus, idest, morbi statum, non accipi ab Hippocrate vt indicans, sed vt metitur facultatem, vt est signum facultatis ac virtutis: quia alia est virtus in statu, alia in alijs temporibus. Et capit. 48. eiusdem libri dicit: inter initia si quid videtur mouendum moue; initium (hoc tēpus) accipit, vt signum, quod significat, vires inter initia perferre motionem seu euacuationem. Præterea ad Thrasc. 45. inquit Galenus: indicans indicat aut sui custodiam, aut sui ablationem: tempus neque sui custodiam, neque sui ablationem indicat: ergo non potest esse indicans.

Tandem quod dixit Galenus 9. metho. 14. tempus opportunum admouendæ materiæ, capiendum ex quatuor febris temporibus: tempus accipit non vt indicans, sed vt habet rationem signi.

Aetas non indicat.

De ætate idem statuendum, quod nimirum non indicet, sed signi rationem habeat. Recte igitur intelligendus Galenus cap. 2. lib. 10. metho. inquiens, vires robustas vacuationis vsum nihil morari: infirmiores autem pro magnitudine imbecillitatis vacuantiū vsum impedire: accidere autem imbecillitatem, tum ex alijs caussis, tum e senio. Sciendum igitur, ætatem non habere rationem indicantis, & proinde nec prohibentis nec permittentis: quia cum tria tantum sint indicantia, tria tantum sunt permittentia, tria tantum prohibentia. Cum igitur inquit Galenus virtutem robustam non morari auxiliorum vsum; & subdit, virtutem esse debilem, propter senium: per senium non intelligatis ætatem in ratione prohibentis, sed in ratione signi; ætas enim senilis est signum virtutis debilis, quæ est prohibens.

Similiter Gal. 11. meth. 3. dum inquit, indicationē sumi ab ætate non præterita, sed præsenti; accipit ætatem, vt signum, non vt habet rationem indicantis, quia ætas nequaquam indicat. Accipit autem ętatem præsentem, quia est signum præsentis temperaturæ. Fuit admirabilis Galenus: proponit ætatem præsentem, non præteritam, quia ætas præsens est signum præsentis temperaturæ; ætas præterita est signum præteritæ temperaturæ. Aetas præsens est signum præsentis temperaturæ; indicatio sumitur a præsenti, indicatio sumitur a temperatura præsenti (non a præterita) cuius signum est temperatura præsens. Et ob id 11. meth. 13. inquit ad indicantia cognoscenda conferre ætatem, & consuetudinem.

Galenus etiam cap. 15. lib. 11. meth. medendi ait; saluberrimum esse in febribus mittere sanguinem, si nec ætas, nec virtus prohibeant. Dum autem vnicum tantum sit quod prohibet, nempe virtus: dum proposuit Galenus ætatem; non intelligatis autem prohibentem: quia ætas non sit indicans, nec potest esse prohibens. Ideo loco citato per ætatem accipit ætatem non prohibentem, sed ætatem quæ est signum prohibentis, est signum temperaturæ: verbi gratia, puerilis ætas significat nobis temperaturam humidam & calidam, ratione cuius virtus dissoluitur ac dissipatur, vt non possit perferre venæ sectionem; accipit ætatem in ratione signi.

Præterea 9. meth. 16. inquit, ætatem indicare curationem, per intercedentem corporis temperaturam. Igitur est signum ætas, non indicans; est signum intermediæ naturæ, ac temperaturæ; quæ temperatura & ipsa est signum, vt supra diximus. Quare quando Galenus dicit, indicationem sumi ab ætate, intelligatis, in ratione signi, non indicantis. Hæc de ætate.

Consuetudo non indicat.

Quantum ad consuetudinem: dicit Gal. 9. meth. 16. consuetudinem non parum conferre ad remediorum inuentionem. Intelligatis, consuetudinem conferre vt signum, non in ratione indicantis. Et subdit Galenus, consuetudinem summam vim habere in inuentione remediorum, seu maxime conferre ad inuentionem remediorum, quoniam significat corporis naturam, ergo consuetudo concurrit in ratione signi, & confert ad inuentionem remediorum, vt est signum corporis temperaturæ.

Præterea

Præterea Gal. 11. meth. 5. dicit in ægris seruandam esse temperaturam, etiam vitiosam, ea ratione, qua maxima est indicatio, quæ sumitur a consuetudine. A consuetudine non solum sumitur indicatio, sed maxima: tamen consuetudo nequaquam indicat, quia sunt tantum tria indicantia. Quod sit verum, dicit Galenus maximam indicationem sumi a consuetudine: vt temperaturam vel seruat, vel inducit. Quare maxima est indicatio, quæ sumitur a consuetudine, quia consuetudo est signum temperaturæ: quæ temperatura, etiam vitiosa, indicat simile in corpore ægrotante, & est conseruanda, consuetudo habet rationem signi.

Præterea Gal. 9. meth. vlt. & 8. meth. vlt. proponit quædam dicta de ætate & consuetudine simul; quæ dicta non ita facile ab omnibus intelliguntur. Dicit igitur Galenus ex consuetudine esse sumendam indicationem, si multo tempore intemperatæ naturæ victu contrario sint vsæ: ratio est, quia consuetudo, atque etiam ætas, sunt signa temperaturæ: nam temperatura adscititia producitur ab ætate, producitur a consuetudine: siquidem ętas mutat temperaturam, alia est temperies in pueritia, alia in iuuentute; consuetudo & ipsa, si multo tempore perseueret, mutat temperiem. Porro indicatio vitalis capitur a temperatura, vt temperatura est essentia virtutis; non secus: quia indicans vitale nil aliud est, quam virtus; & sola virtutis essentia est indicans vitale. Quare temperatura, vt est essentia virtutis, indicat præsidium vitale; de quo Gal. 8. meth. vlt. Aetas igitur & consuetudo proponuntur a Galeno in ratione signi, non autem quod sint indicantia. Sed consuetudo non quælibet signum est, verum quæ multo tempore perdurat. Ob id loco citato subdit Gal. indicationem sumi ab ætate & natura, hoc est, temperatura, non absolute, sed cum consuetudine antiqua. Magis enim potest consuetudo, quam possit ætas; propterea quod consuetudo, quæ perdurat, mutat temperaturam, quæ producitur ab ætate. Si, verbi gratia, iuuenis, ratione ætatis iuuenilis, calidus sit: ex consuetudine antiqua, quæ longo tempore perduret, ciborum frigidorum, erit iuuenis tandem frigidus. Ideo Galen. dicit, indicationem sumi ab ætate & temperatura, non absolute, sed cum consuetudine: semper tamen ætatem & consuetudinem sumit in ratione signi.

Aer non indicat.

Obiter hic notandum Galenum, libro de assuetudinibus, non respicere adiuuantia, sed ad materias iuuantium, quod negotium non pertinet ad methodum medendi.

Tandem quantum ad aerem spectat: Gal. 3. meth. 8. ait in methodo medendi inspicere conuenit aeris temperaturam, nam vbi aer intemperatus est, sanationem moratur; quare danda opera, vt medicamentis aeris excessui occurramus. Ecce, quemadmodum medicamenta referuntur in aerem. Præterea dicit Gal. & Hippoc. in calidiori aere vtendum frigidioribus; in frigidiori aere, calidioribus. Hanc auctoritatem ita intelligatis: dum aer immoderatus corrigitur, id fit, vt euadat materia remedij: quemadmodũ etiam dum vtimur ptisana, & ptisanæ frigiditatem veremur, eam corrigimus pipere: piper ergo respicit ptisanam, & indicatur a ptisana. Sed hoc non pertinet ad methodum medendi, verum ad compositionem ciborum, est negotium extra methodum. Dum autem Galenus e mente Hippoc. in aere calidiori statuit opus esse frigidioribus in frigidioribus: hæc frigidiora, & hæc calidiora, adhibentur corpori ægrotanti, & ideo pertinent ad methodum, non sunt extra methodum, non adhibentur aeri, sed corpori ægrotanti. Aer vero concurrit vt signum: quia in methodo medendi nullo modo aer potest esse indicans: dicant alij quicquid velint. Et poteritis videre virum doctum, qui scribit de indicatione, & affirmat aerem indicare; sed errat: concurrit enim in ratione signi.

A Declaro: si, verbi gratia, fuerit febris, & aer calidior, oportet vti frigidioribus, propterea quod aer calidior fouet febrem, redditque febrem magis intensam, si aer calidior reddit febrem magis intensam, ergo intensius refrigerare oportet: sed hoc magis frigidum indicatur a febris vehementia, indicatur ab intensitate febris, a gradu febris: quem gradum, vt signum nobis significat aer. Quare aer habet rationem signi.

Quin etiam Gal. 8. meth. vlt. loquens de victu medicinali in febribus ephemeris, statuit, indicationem desumendam esse ab aere: & si aer temperatus sit, similium esse indicationem: si autem intemperatus, contrariorum, verbi gratia, hyeme cibus debet esse calidus & siccus; æstate frigidus & humidus. Licet autem dixerit Galenus aerem temperatum similia indicare, intemperatum contraria: nequaquam tamen aer indicat, nec similia, nec contraria; accipit B igitur Gal. aerem in ratione signi, quod signum significat indicans quandoque contrarium, quandoque vitale. Declaro; dum significat febrem, est signum indicantis curatorij: dum significat temperiem, seu intemperiem naturalem, est signum indicantis vitalis. Si consideretur aer vt signum indicantis curatorij: si temperatus est, non potest esse in caussa alicuius mutationis, vnde id est agendum, quod indicat febris. Si autem aer est intemperatus; vel est dissimilis, vel similis: si est dissimilis febri, habet rationem materiæ, quare non indicat; si autem est similis, significat intensiorem febrem, vnde signum est intensioris febris. Si autem capiatur, vt est signum indicantis vitalis, hoc est, vt signum temperaturæ, (sermo est de febre ephemera, de qua loquitur ibi Gal.) si similis est, non est sine caussa alicuius mutationis: si autem fuerit dissimilis, vt, verbi gratia, aer sit frigidior, corpus sit calidius, vtimur cum Gal. minus frigidis; C & ratio est, quod aer sui frigiditate est contrarius naturali temperamento calido, vt non liceat vti ita frigidis, quemadmodum indicantur a febre, sed minus frigidis. Ecce igitur quemadmodum aer refertur ad temperaturam naturalem; est enim signum temperaturæ. Quare cum dicit Galenus indicationem sumi ab aere, intelligere oportet, in ratione signi, non autem aliter.

Oritur etiam dubium ex 9. metho. 15. vbi ait Galenus: cum aer in nostra manu non sit, ideo ex aere propria indicatio sumitur. Ecce, quemadmodum ex Gal. sententia non modo ab aere sumitur indicatio, sed etiam sumitur propria indicatio: cum tamen ab aere nulla prorsus hauriatur indicatio. Quare per aerem intelligatis, aerem concurrere ratione signi manifestantis, namque aer sui presentia, dum exempli gratia, est similis febri, veluti aer calidus in febre, D ita fouet ac intendit febrem, vt a febre ita intensa & aucta hauriatur propria indicatio.

Præterea, Galenus 9. meth. vlt. inquit: in vacuatione sanguinis, perpendenda natura ab initio, consuetudo, ætas, aer, affectus, ante hunc sane affectum virtus. Ex quibus dictis colligunt, sed non admodum prudentes medici, in vacuatione sanguinis, vt indicantia concurrere, naturam, consuetudinem, ætatem, aerem, affectum, & virtutem; neque suæ opinionis aliam reddunt caussam, quam verba Galen. pessime intellecta. Hunc igitur locum ita intelligatis. Loquitur Galen. de remedio vehementi sanguinem euacuante, cuius materia est venæ sectio. Cum igitur loquitur Galen. de remedio vehementi valido, sanguinem euacuante, hoc indicatur ab affectu. Et ideo Galen. hoc loco proponit affectum in ratione indicantis, et tantum affectum sit indicans, nil aliud, quia vnicum tantum est indicans. Per affectum autem nõ intelligatis morbum, sed intelligatis peccatum, quo sanguis afficitur. Proponit etiam Gal. hoc loco virtutem, & dicit, ante affectum virtus: per hæc signi-

significans, virtutem esse præferendam peccato sanguinis, quotiescunque cætera sunt paria, vt suo loco cognoscetis: nam virtus concurrit in vacuatione sanguinis, quandoque vt permittens, quandoque vt prohibens, vt sit anteponenda peccato sanguinis. Dum autem proponit Galenus naturam, accipit naturam ab initio, hoc est, temperaturam natiuam, ad differentiam adscititiæ: & temperaturam natiuam vocat naturam ab initio. Quam temperaturam non accipit in ratione indicantis, quia solus affectus indicat, & sola virtus in vacuatione sanguinis, vel permittit, vel prohibet, quia valida permittit, debilis prohibet: sed naturam ab initio, seu temperaturam natiuam, accipit in ratione signi manifestantis virtutem debilem, vel robustam. Idem est intelligendum de consuetudine, de ætate, atque de aere. Propter iuniores do exemplum: temperatura natiua frigida & sicca, est signũ virtutis debilis, calida virtutis robustæ: præterea, si aliquis assuetus est perferre venæ sectionem, hæc consuetudo est signum virtutis robustæ: ad eundem modum ætas, verbi gratia, puerilis est signum virtutis debilis, & proinde prohibentis: sic aer impense calidus & siccus, est signum virtutis debilis, prohibentis. Quare hoc est perpetuæ veritatis, vnicum tantum esse indicans, vnicum tantum prohibẽs. Quod si Galenus plura proponit: sunt signa, non sunt indicantia.

Galeni locus obscurior. Postremo locus quidã Galeni difficilis, quem pauci intellexere, restat explicandus. Ait enim Galenus. cap. 14. lib. 9. meth. curatiuam indicationem sumi a morbo, temperatura & aere; & subdit Galenus, hæc tria esse prima, quæ curationem indicent. Quare hic explicandum, primum, quomodo hæc tria concurrant ad indicandum: deinde, qua ratione tria tantum sint: postremo, quomodo hæc tria sint prima.

Morbus vere indicat; crasis & aer sũt signa. Quantum attinet ad primum: scire oportet, Galenũ hoc in loco verba facere de indicatione curatiua, non de præseruatoria, non de vitali: sed de curatiua: & de hac tum generica, tum specifica. Ex tribus ergo propositis, hoc est ex morbo, temperatura & aere, morbus tantum est indicans: temperatura & aer sunt signa, non autem indicantia.

Declaro, Sermo est ibi de febre, quæ indicat frigidum: temperatura non indicat frigidum: temperatura cum possit esse calida, indicat sui conseruationem, id est, simile, nimirum calidum. Quia igitur sermo est de remedio frigido: propterea temperatura est signum gradus seu recessus febris, vt vltra, non sit corpus febrile refrigerandum, vltra scilicet gradum recessus a naturali statu; quia temperatura se tuendam indicat & sui conseruationem requirit. Et ob id Galenus eo loco, cum proponat temperaturam in ratione signi, accipit temperaturam non præsentem ipsius corporis febricitantis, ac intemperati: sed accipit temperaturam, quæ fuit eo tempore, quo homo cepit febricitare.

Aerem quoque & ipsum in ratione signi accipit, vt aer indicat gradum febrilem. Nam, verbi gratia, aer calidior indicat etiam febrem intensiorem, quia febris fouetur ac intenditur ab aere calidiore.

Patet igitur quemadmodum hæc tria conferant ad curationem, ea ratione tamen, vt solus morbus sit indicans, reliqua sint signa.

Quomodo sola illa tria curationem indicent. Secundo docendum, quomodo tria illa tantum curationem indicent. Primum ergo supponendum, sermonem esse de indicatione tantum curatiua. Cum itaque corpus febricitans duplicem possit habere affectum, quorum alter est morbus, alter sanitas, vt necessario corpus vel morbo afficiatur, vel sanitate; ratione necessitatis simpliciter, duo habent locum, morbus & temperatura; merito autem necessitatis secundum quid, habet locum aer. Et ideo dicit Galenus, aerem perpendi, tanquam id, sine quo nec morbus esse potest, nec sanitas. Vnde merito necessitatis simpliciter, sunt duo, morbus, & temperatura; merito necessitatis sine qua non, est aer. Quare tria tantum.

Qua ratione tria illa dicãtur prima. Enarrandum postremo, qua ratione morbus, crasis, & aer, prima sint, quæ curationem indicent. Sciendum proinde, morbum esse primum, vt diuiditur in differentias, seu species: reliqua autem duo, nimirum temperaturam & aerem, habere rationem primi, vt diuiduntur non in species, non in differentias, sed in caussas.

Declaro cum Galeno loco citato. Quoad morbum; ex Galeno morbus non debet diuidi eo in loco in caussas, potest tamen alias in caussas diuidi, vt si dicamus, quod morbus sit ab hac, vel ab illa caussa, a sanguine vel a pituita; sed eo in loco non est ita morbus diuidendus, quia sermo est de indicatione curatoria, quæ non sumitur caussa morbi; sed diuidendus est morbus in species, verbi gratia morbus in intemperie, diuiditur in intemperiem calidam, vel frigidam: & vtraque intemperies indicat remedium curatorium, non præseruatorium. Morbus igitur habet rationem primi, vt est genus, quod in species diuiditur.

Quo vero attinet ad temperaturam, habet rationem primi, vt diuiditur in caussas, non vt diuiditur in species; temperatura tamen alias potest diuidi in species ac differentias, verbi gratia, si dicamus, complexio est moderata, vel immoderata: & immoderata, calida, vel frigida. Ecce quemadmodum temperies potest diuidi in species. Galenus tamen loco citato, inquit, non diuidi temperaturam in species; sed in caussas: quia loquitur de temperatura, non vt est indicans, *nam vt suo loco cognoscetis, quãdo loquemur de indicatione vitali, temperatura indicans est diuidenda in species, quia ita diuisa est indicans vitale.* Hoc in loco, cum capiatur temperatura vt signum, ideo est diuidenda in caussas, vt videlicet temperatura sit vel a principijs generationis, a primo ortu, vel sit ab ætate, vel a consuetudine, vel ab aere. Et tunc temperatura, si confertur cum ætate, & reliquis, habet rationem primi.

Aer etiam diuidi debet in caussas, quatenus prodit a regione, ab anni tempore, a cœli statu seu constitutione. Quod si enim aer confertur cum cœli statu, cum tempore anni: dubio procul habet rationem primi.

CAPVT IX.

De Morbo, seu indicante curatorio. & primum quomodo morbus indicet remedium, tum genericum tum specificum.

Transitio. Cvm statutum sit, tria tantum esse indicantia, nimirum curatorium, præseruatorium, & vitale; expedit, vt in præsentia sigillatim circa hæc tria discurramus.

Indicatũ curatorium duplex. Primum, quod ad *indicans curatorium*; hoc nihil aliud est, quam morbus. Morbus vero indicat Quid agendum, & Vsum, hoc est, rectam administrationem materiæ. Ne fiat igitur confusio, ostendemus primo, quomodo se habeat morbus ad indicandum Quid agendum; secũdo autem loco, ad indicandum vsum.

Morbus indicat remediũ, non alimentum. Quantum attinet ad primũ; morbus indicat Quid agendum, quod communiter potest vocari indicatum iuuans, præsidium, at magis proprie vocatur remedium. Et hoc vobis explico, vt ex vobismetipsis & sciatis loqui, & sciatis intelligere, quando Galenus vel proprie vel improprie loquatur. Per remedium, cum Galeno in lib. ad Trasyb. cap. 43. intelligimus remedium, ad differentiam alimenti: nec præter rationem: quia, vt suo loco cognoscetis, alimentum nequaquam est indicatum curatorium, sed tantum

tum vitale, & a virtute sola indicatur; contra, remedium est Quid agendum, quod indicatur a morbo. Differētiam vero inter remedium & alimentum, colligere licet ex Galeni loco citato; remedium est illa materia, quæ agit in corpus, verbi gratia, febris indicat frigidum, & proinde remedium, quia huius materia, verbi gratia, endiuia, agit in corpus, refrigerat corpus. Contra, alimentum est Quid agendum, cuius materia patitur a corpore, verbi gratiâ, virtus indicat alimentum, cuius materia est caro pulli, quæ caro patitur, vincitur a corpore. In præsentia igitur per Quid agendum non intelligimus alimentum, sed remedium.

Morbus, remedium indicat auferens.

Remedium autem cum duplex sit, aliud Auferēs, aliud Conseruans: in præsentia non intelligimus remedium conseruans, quoniam remedium conseruās indicatur a sola virtute: *in præsentia suppoatis, a virtute seu ab indicante vitali indicari non modo alimentum, sed etiam remedium conseruans*, verum in præsentia per remedium intelligimus remedium auferens.

morbum.

Hoc vero auferens cum & ipsum duplex existat, aliud auferens Morbum, aliud auferens Caussam: nos in præsentia intelligimus remedium auferens morbum, non caussam; quia sermo est de indicato curatiorio, quod sumitur tantum a morbo. Remedium autem auferens caussam, est remedium præseruatorium, quod indicatur tantum a caussa, & de hoc suo loco. Nunc igitur per remedium, intelligimus remedium auferens morbum.

Remediū curatorium a morbi essentia indicatur.

At hoc respiciens Galenus li. ad Thrasybulum ca. 48. dicit, affectum solum morborum expulsionem indicare; & ratio patet; quia, cum proportio esse debeat inter indicans & indicatum, si indicans sit curatorium, etiam indicatum ex necessitate debet esse curatorium.

Temperatura non indicat, sed gradum morbi definit.

Sed dubitatio est, quia Galenus 11. meth. 1. inquit, quæ curationem indicant, sunt duo, morbus, & temperatura. Quare indicans curatorium non modo erit morbus, sed etiam temperatura. Respondeo. Indicans curatorium est tantum morbus. Quare Galenus loco citato temperaturam accipit in ratione signi, vt temperatura significet gradum morbi, a quo gradu sumitur indicatio: non sumitur indicatio a temperatura, sed a gradu morbi, patefacto a temperatura. Et ob id subdit Galenus, laborantis temperaturam, vna cum morbo, contrarietatis mensuram definire. Quid est indicatum? quid est definitum? Est mensura, hoc est; est remedium determinatum, verbi gratia remedium frigidum in secundo gradu: hoc est remedium, hæc est mēsura, quæ proponitur a Galeno. Cum hæc sit mensura, & hoc sit remedium determinatum, verbi gratia, frigidum in secundo: a quo indicatur? Dicit Galenus indicari ac definiri a laborantis temperatura, vna cum morbi contrarietate; proponit laborantis temperiem, & morbi contrarietatem. Si est vnum indicatum, debet esse vnum indicans. Quodnam erit hoc vnum indicans? quis est ille tam ignarus, tam pertinax, qui non videat, indicans esse morbi contrarietatem. Et hoc ostendo propter iuniores, v.g. in febre, in corpore temperaturæ calidæ, indicatum est frigidum: si indicatum est frigidum, ergo a sola febre indicatur, quia febris vt calida indicat frigidum: quod frigidum non potest indicari a temperatura calida.

Affectus in genere, non indicat remediū vtile seu specificum.

Porro remedium morbum auferēs a morbi essentia indicatur. Essentia autem Generica est, vel Specifica. Generica, in genere indicat morborum expulsionem: & inutilis est, vt patet e Galeno libro ad Thrasyb. cap. 9. vbi dicit, ab affectu conferentia non indicari. Per affectum nil aliud intelligit, quam indicans in genere, secundum essentiam genericam, verbi gratia, dum accipimus morbum, febrem, vt est quid præter naturam, indicans secundum essentiam genericā. Per conferentiam autem intelligit indicatum specificum. Est autem notissimum, indicatum specificum non indicari ab indicante generico: quia semper seruatur proportio inter indicans, & indicatum; vnde indicans genericum indicat Quid agendum genericum; indicans specificum indicat Quid agendum specificum. Merito igitur dicit Galenus, ab affectu conferentia non indicari, hoc est, ab indicante generico, non indicari indicata specifica.

Ad quam veritatem respiciens Galenus, dicit eod. lib. ad Thrasc. 23. indicationem non sumi ab affectu. Quod dictum, nisi recte intelligatur, satis dubiū est. Indicatio enim sumitur a morbo, ab affectu. Voluit igitur significare Galenus, indicationem vtilem non sumi ab affectu, ab indicante generico. Imo quandoque neque sumitur indicatio ab indicante subalterno; sed a specifico tantum: exempli gratia, ait Gal. lib. ad Trasi. cap. 23. si fuerit inflammatio, quæ tollitur sanguinis euacuatione; inflammatio non indicat vtile; quia id quod indicat, est materia, est sanguis; indicatio præseruatoria, non curatoria oritur.

Morbi species ima, exhibet determinatū præsidium.

Specifica morbi essentia, vtilem præstat indicationē. Vnde Gal. cap. 10. lib. 10. meth. med. ait, propriam, hoc est, specificam indicationem, indicari a determinato affectu, & subdit discendam ad vnguem cuiusque affectus essentiam; quod ab essentia sumatur indicatio. Similiter idem Gal. 13. meth. 21. dicit, præsidiorum formulam desumi & indicari ex affectus natura, hoc est, ex essentia specifica; siquidem per præsidiorum formulam nihil aliud intelligere potest, quam præsidium seu remedium specificum. Hoc sensu etiam Gal. lib. ad Thras. 48. dicit, ab affectu indicari solum morborum expulsionem: quibus autem expellantur morbi, ab alio sumi. Quæ verba ita sunt intelligenda, quòd morbi expulsio, hoc est Quid agendum genericum, indicetur ab affectu, ab essentia generica: dum vero subdit, *quibus autem fiat expulsio* significat remedium specificū; quod indicatur ab alio, hoc est ab alia essentia, quam ab essentia generica, quia sc. indicatur a specifica.

CAPVT X.

De indicato Vehementi, seu valido, in genere: quomodo scilicet vehementia cuiuslibet indicantis, siue Morbi & Caussæ, siue Virtutis, indicet præsidium vehemēs. Obiter etiam de remedij vehiculo, quod huius doctrina non ad medendi, sed medicamenta componendi artem pertineat.

Essentia morbi vehemēs, & non vehemens.

SIc morbus per essentiam genericam & specificā, remedium generale & speciale indicat. Deinceps considerandum, quomodo morbus per essentiam vehementem & non vehementem, indicet remedium validum & debile.

Doctrina vehemētiæ hic generatim traditur: non de morbo tātum, sed etiā de caussa, & virtute.

Notandum vero præsidium validum ac debile, non tantum esse curatorium, de quo in præsentia est sermo, verum etiam præseruatorium, & vitale. Et hoc in loco licet nostrum principale institutum dirigatur ad præsidium vehemens curatorium; ita tamē loquemur breuitatis gratia, vt appareat etiam quodnam sit remedium vehemens præseruatorium, & vitale: quia omnium est eadem ratio.

Nomē vehementiæ.

Primum igitur, ne contingat deceptio ob nominis ignorationem, sciendum, fuisse Galeni sententiā lib. ad Thrasyb. cap. 34. omnia auxilia esse cum magnitudine, vt quodlibet remedium possit vocari magnū seu vehemens. Verum cum in magnitudine detur latitudo: medici auxilia quæ sunt magis vehementia, vocant vehementia; quæ sunt minus vehementia, solent appellare debilia. Et secundum hanc rationem nos in præsentia accipimus.

Auxilium vehemens, indicatur ab essentia vehementi indicantis: quia semper debet esse proportio inter indicatum & indicans.

Quam

Vehementia indicati respōdet vehementi essentiæ indicātis: in omni autē affectu vehementia, vel debilitas, maior, minorue cōsideratur.

Quam veritatem cognoscens Gal. 4. meth. 6. dicit, in omni morbo spectandum esse scopum magnitudine desumptum: vnde extremis morbis extrema remedia competunt. Sic cum Galeno loco citato, 4. metho. 6. in sanguinis redundantis concursu non necessario secanda vena: nam alijs satisfacit vel balneum, vel frictio, vel aliquid consimile. His verbis, significat Galenus, dum adest sanguinis redundantis concursus, si in sanguine peccatū sit vehemens, opus esse vehementi præsidio, cuius materia est venæ sectio: si autem contra sanguinis peccatum non sit vehemens, opus esse remedio debili, cuius materia, verbi gratia, est frictio, est balneum.

Magnitudo & exiguitas vlceris nō indicat, sed manifestat caussam vehemētiorē vel debiliorem.

Præterea dixit Galen. 2. method. vlt. magna vlcera curari his, quæ valenter siccant, parua autem vlcera curari his, quæ moderate siccant. Quibus verbis nihil aliud insinuat, nisi remedium vehemens indicari ab essentia vehementi; remedium debile, hoc est, moderate siccans, indicari ab essentia debili. Sed notent iuniores, vt recte & non in cortice intelligant Galenum, perpetuo auxilium vehemens indicari ab essentia vehementi: verum non credatis, dum Galenus hoc loco proponit magnum vlcus, & paruum vlcus, hæc esse indicantia. Qui in cortice seu superficie volunt Galenum intelligere, affirmabunt, remedium vehementer siccans indicari a magno vlcere, debiliter siccans a paruo vlcere: sed vtrunque est falsum: nam vlcus siue magnum siue paruum, vlcus, inquam quomodocunque acceptum, est morbus: si morbus, ergo indicans curatorium; quare etiam remedium curatorium: at remedium siccans in vlcere siue intense, siue remisse, non est curatorium, sed præseruatorium, propterea quod remedium siccans respicit excrementum tenue vlceris, excrementum est illud quod indicat, nec est morbus, sed caussa morbifica, est indicans præseruatorium. Quare Galenus dum proponit magnum vlcus, & paruum vlcus, hæc proponit Galenus non vt indicantia, sed vt signa, quæ signa nobis manifestant indicans præseruatorium. Declaro: magnum vlcus significant copiosum excrementum, significat excrementum vehemens, significat excrementum, cuius essentia indicat remedium vehementer siccans: paruum autem vlcus est signum exigui excrementi, & proinde indicantis præseruatorij debilis, quod indicat remedium siccans moderate.

Idem in pterygio monstratur.

Præterea fuit Galeni sententia 14. method. vlt. (& hanc auctoritatem propono, vt quando exercebitis artem chirurgicam, sciatis intelligere Galenum) sanationem pterygij, id est vnguis in oculo, sanationē, inquam, pterygij parui & mollis fieri per detergentia medicamenta; magni & duri per instrumenta chirurgica. Quid voluit quæso significare Galenus? Dū proponit medicamenta detergentia, proponit remedia debilia: dum proponit chirurgiam, remedia vehementia proponit. Quare necessarium est, vt hoc loco reperiatur indicans & debile, & vehemens. Quantum ad indicās debile; hoc significat Galenus, quando proposuit pterygium paruum & molle. At detergentia præsidia non indicantur a paruitate, non indicantur a mollitie; & ideo paruitas & mollities proponuntur a Galeno, vt signa debilis essentiæ, materiæ exturpandæ: namque vbi pterygium est paruum & molle, materiæ essentia est debilis; contra autem vbi pterygium est magnum & durum, opus est vehementi præsidio, opus est ferro ac chirurgia: sed non indicatur a magnitudine & duritie remedium vehemens, sed magnitudo pterygij duritiesque sunt signa vehementis essentiæ.

Gal. etiam 14. metho. 13. dicit: his considerationibus habitis, inuenies quando chirurgia & quando medicamentis vti liceat. Quibus verbis proponit Quid agendum seu remedium vehemens, quod significat per ferrum, & chirurgiam: proponit debile, quod insinuat per medicamenta. Hæc autem desumuntur semper ab essentia: nam essentia vehementior indicat vehementius, debilis debile.

Doctrina de indicantium vehementia difficilis est; quod varius hac in re Galenus videatur.

Quia autem perpetuæ veritatis est, remedium vehemens indicari ab essentia vehementi; non modo vtile, verum etiam necessariū erit cognoscere, quidnam intelligere oporteat per vehementiam & magnitudinem indicantis: sine qua doctrina non est possibile callere methodum medendi. A quo fuerit exposita hæc veritas, testor Deos, me ignorare. Passim loquitur Galenus de vehementia indicantium: & modo vnā sententiam, modo aliam proponere videtur. Nam 4. meth. vlt. dicit, vehementiam esse capiendam ex dignitate, & proprijs substantijs, loquitur in numero plurali lib. 9. meth. lib. 5. dicit vehementiam capi a dignitate, a magnitudine & a propria substantia; non dicit a proprijs substantijs, sed a propria substantia lib. 11. meth. c. 3. dicit, vehementiam capi a dignitate & magnitudine; & explicans, quid intelligere oporteat per dignitatem, subdit, siue vitæ, siue sanitatis: magnitudinem vero ait intelligendam, vel ratione propriæ substantiæ, vel ratione declinationis a naturali habitu.

Vehementia est absoluta, vel relata.

Vt intelligantur hæ auctoritates, & reliquæ omnes a Galeno propositæ, scire oportet, vehementiam indicantis esse vel Absolutam, vel Respectiuam. Per absolutam vehementiam intelligo, quando indicans seorsum consideratur, hoc est, quando non comparatur cum alio indicante. Contra, vehementia respectiua est, quando vehementia vnius indicantis, confertur cum vehementia alterius indicantis.

absoluta, simpliciter, vel secundum quid.

Vehementia absoluta alia est vehementia simpliciter accepta & propria ratione, alia vero secundum quid, hoc est, non propria ratione, sed ratione alterius: Do exemplum. Cancer est affectus simpliciter vehemens; quia secundum propriam essentiam, & in qualibet parte, cancer semper est affectus vehemens: pustula vero est affectus vehemens secundum quid; nam pustula in cute est affectus debilis; at si fuerit in parte nobili, idest, in iecore, in pulmone, pustula est affectus vehemens secundum quid, hoc est, ratione loci affecti. Hinc Galenus quarto methodi septimo, respiciens ad vehementiam secundū quid, proposuit partis præstantiam: quam proposuit etiam septimo methodi duodecimo.

simpliciter absoluta, actiuitatis, vel resistentiæ.

Cæterum vehementia absoluta simpliciter, est Actiuitatis, vel Resistentiæ, verbi gratia, febris ardens est vehemens, & vehementiam obtinet absolutam simpliciter, sed ratione actiuitatis. Ratione resistentiæ vehementiam obtinet vlcus contumax, & materia dura.

Galeni testimonio diuisio alia vehementiæ adstruitur.

Huc respiciens Galenus cap. 6. lib. 4. meth. ait, omnem morbum grauem censeri, aut propter præcellentiam partis, aut propter affectus magnitudinem, aut propter ipsius cacoethiam. Per partis præstantiam, insinuat vehementiam secundum quid, hoc est, ratione partis præstantis. Per affectus magnitudinem, significat vehementiam simpliciter ratione actiuitatis. Per cacoethiam, manifestat vehementiam simpliciter ratione resistentiæ; quæ enim sunt cacoethe, seu mali habitus, sunt difficilis curationis, summæque resistentiæ.

1. Absoluta indicantis vehementia, est essentia eiusdem subalterna, vel specifica; nunquā generica.

Quia igitur a vehementia indicatur Quid agendum: necessarium est, vt vehementia sit essentia. Et cum indicantis essentia sit triplex, generica, subalterna & specifica; vehementia indicantis nequaquam potest esse essentia generica, sed subalterna, & specifica. Declaro. Subalterna duplex esse potest: vel enim est magis proxima genericæ, vel est magis vicina specificę. Vehementia pertinens ad essentiam subalternam, sed proximam genericæ, est vehementia, quam Galen. locis citatis dignitatem vocauit; vehementiam enim desumpsit ex dignitate. Vehementia spectans ad essentiam subalternam, sed proximam speci-

specificæ, est illa, quam nuncupauit propriam essentiam, siquidē vehemētiam accepit a propria essentia. Vehementia tandem pertinens ad essentiam specificam; est illa, quam Galenus locis citatis accipit penes declinationem a naturali habitu. Quare vehementia pertinet semper ad essentiam subalternam, ac specificam.

Exēpla triplicis absolutæ vehementiæ.

Quoniam vero sunt fundamenta huius artis: libet dare exemplum de quolibet indicante; nimirum de morbo, de caussa, de virtute: & quidem exempla proponemus in quolibet genere triplicis absolutæ vehementiæ, subalternæ videlicet tum prioris, tum posterioris, ac tandem specificæ.

1. Morbi exēplum.

Quantum attinet ad morbum: febris, considerata vt morbus, vt quid præter naturam: & proinde secundum essentiam genericam; nō est vehemens, nullam habet vehementiam præter naturam: & propterea recte dictum est, vehementiam non esse essentiā genericam. At si capiatur febris, vt morbus totius corporis, febris est uehemens, sed secundum essentiam subalternam, quæ est proxima genericæ. Et ideo dum accipimus febrim, vt est morbus totius, & vt a morbo totius læduntur omnes actiones naturales; secundum hanc rationem febris est morbus vehemens: sed hæc vehementia vocatur a Galeno dignitas, est vehementia quæ accipitur a dignitate, & pertinet ad essentiam subalternam, magis proximam genericę.

Prima vehementia.

Secunda.

Secundo, si accipimus febrim, vt est febris ardens; hæc est vehementia, quæ pertinet ad essentiam subalternam, sed quæ accedit ad essentiam specificam: & hæc est illa vehementia, quam vocauit Galenus propriam essentiam: propriam, ad differentiam illius subalternæ, quæ magis accedit ad genericam.

Tertia.

Tertio si capiatur febris ardens, sed in corpore senili; hæc est vehementia, quæ spectat ad essentiā specificam: quam significat Galen. per declinationem a naturali habitu. Dum enim est febris ardens in sene, seu corpore frigido, est summus recessus, & propterea est vehementia secundum essentiam specificam, quæ sumitur a declinatione, a naturali habitu.

2. Caussę exēplū. Prima.

Si de caussa, seu indicāte præseruatorio sit sermo, verbi gratia, de sanguine: sanguis, vt præter naturam, non habet in se vehementiam; & ideo recte diximus, vehementiam non pertinere ad essentiam genericā. Si descendendo sanguis perpēdatur vt materia morbifica, ad differentiam materiæ excrementitiæ: secundum hanc essentiam subalternam; quæ est proxima genericæ, locum habet vehementia, quæ accipitur ex dignitate.

Secunda.

Si magis descendamus ad essentiam subalternam, sed magis proximam specificæ, & consideremus, verbi gratia, sanguinem, vt est putridus; vehementia erit ex propria essentia.

Tertia.

Tertio, si descendamus ad essentiam specificam, & consideremus sanguinem, exempli gratia, vt est putridus in summo: (dantur enim gradus in putredine; datur maior, & minor declinatio a naturali statu sanguinis.) erit vehementia secundum essentiam specificam, quam desumpsit Gal. ex declinatione a naturali statu.

3. Virtutis exemplum. Prima.

Indicans vitale, seu virtus, si accipiatur secundum essentiam maxime genericam, vt est quid secundum naturam, & distinguitur a re præter naturam: secundum hanc essentiam non est vehemens, idest, hæc essentia non est vehemens: perpetuo enim generica essentia non indicat auxilium vehemens. Si descendamus ad essentiam subalternam, & consideremus virtutem seu vires secundum naturam, quæ conseruat vitam: secundum hanc essentiam subalternam, virtutis essentia est vehemens: sed hæc vehementia pertinet ad dignitatem.

Secunda.

Si descendamus, & perpendamus virtutem, vt dissipatur, vt est facilis dissipationis, vt v.g. in puerili ætate: hæc est essentia subalterna, quæ vergit ad specificam, & desumitur a propria essentia.

Tertia.

Postremo, si capiatur virtus in puero molliori, (quia datur latitudo in puerili etate) secundum hanc rationem virtutis essentia est essentia specifica, quæ desumitur ex magnitudine declinationis; & hæc est summa declinatio virtutis.

Hactenus de absoluta indicantis vehementia. Respectiua vehementia est, quando vehementia vnius indicantis confertur cum vehementia alterius indicantis. Quare, vbi vnum saltem est indicans, respectiua vehementia locum non habet, sed necessario in pluribus indicantibus. Hinc Galen. c. 10. lib. 10. meth. ait; si vnus in corpore affectus sit, eius curationem, si non ratione, certe experientia haud difficulter inueniri: Notandum tamen, hanc ipsam etiam curationem, si ratione instituti debeat, arduam fore: cum difficile sit, vt alibi Galenus affirmat: gradum cognoscere, a cuius gradus essentia sumitur indicatio. Vbi vero connexi plures sint affectus, & præsertim contrarij, curationem & ratione & experiētia attendere difficilem. Duplex autem est difficultas: Prima, quia difficile est nouisse cuiusq; affectus essentiam, a qua sumitur indicatio. Secunda difficultas est: quia cum Galeno loco citato, cognoscere oportet ex pluribus affectibus, quem primum omnium, aut magis, quem rursus minus, aut secūdo, aut tertio loco curare oporteat. Et in hoc magna difficultas.

Respectiua vehementia intēsior prohibet, remissior permittit.

Quare in mixtis affectibus oportet cognoscere, quæ vis, quæ essentia, quæ vehementia sit intensior, quæ remissior: nam essentia, quæ est intensior, habet rationem prohibentis: quæ vero remissior, habet rationem permittentis.

Πορισμα.

Hoc igitur fundamentum memoriæ est mandandum: idem indicans, idem (inquam) secundum essentiam absolutam, rationem habere indicantis; & idem prorsus, (nec enim sunt multiplicanda indicantia in hac methodo) secundum essentiam respectiuam, secundum essentiam comparatam ad essentiam alterius indicantis, habere rationem vel prohibentis, vel permittentis. Habet rationem prohibentis, si essentia respectiua est intensior: habet rationem permittentis, si essentia respectiua est remissior.

Quare tria tantum dantur indicantia: tria quoque prohibentia: tria tantum permittentia.

Et morbus secundum essentiam absolutam est indicans, secundum respectiuam vehementiorem prohibens, secundum respectiuam remissiorem permittens. Idem prorsus est statuendum de caussa, & de virtute.

In pluribus indicationibus singulorum vehemētia perpendēda.

Comprobantur hæc omnia Galeni auctoritate 8. meth. vlt. qui locus non est vsque adeo facilis: vbi dicit Galenus in contrarijs indicationibus, si quis indicationum potestatem non examinet, eum non posse mensuram victus medicinalis inuenire. Ex quo colligatis; summe esse necessarium, in pluribus affectibus, & contrarijs indicationibus, perpendere omniū potestates.

Quo in loco Gal. quod intelligat per mensuram, nimis ego libenter ab alijs intelligerem: dicam quod sentio. Puto ego, (locus est difficilis, & non potest recte curari febris, nisi bene intellecta illa auctoritate) per mensuram seu gradum victus non intelligi Quātum agendum, sed Quid agēdum, & Quid agendū, quod est mixtum ex vitali indicato, & indicato curatorio. Declaro. Est mixtum ex indicato vitali: quia Gal. accipit indicationem a tēperatura: (& hoc nunc supponatis: in sermone autē de virtute seu de indicāte vitali, ostendam euidenter, quod tēperatura quoq; nihil aliud sit quam essentia virtutis) nam cum indicatio capiatur ab essentia indicantis, Gal. 8. meth. vlt. per mēsuram victus intelligit indicatum vitale, vt indicatur a temperatura. Intelligit etiam per mensurā victus,

victus, indicatum curatorium, vt indicatur ab essentia febris, vt indicatur ab indicante curatorio. Et propterea hoc indicatum est mixtum, non simplex.

Horum autem duorum indicantium essentia est vehementia respectiua, quæ vehementia respectiua dupliciter potest considerari: Prout scilicet hæc duo indicantia, hoc est, vitalia, & curatoria, vel consentiunt, vel discrepant.

Plura indicãtia vel cõsentiunt, vel Discrepant.

Si consentiant hæc duo indicantia, nimirum temperatura hominis febricitantis, & febris: hæc vehementia indicat victum medicinalem intẽsiorem, hoc est, magis intense refrigerantem. Et ideo dicit loco citato Galenus, si febricitantis ætas, temperatura, cõsuetudo, & aer in quo degit, omnia ita fuerint comparata, vt indicent auxilium frigidum, quemadmodum etiam indicatur a febri: tunc oportet exhibere victum magis frigidum: quia est concordia inter febrem, ætatem, consuetudinem, & reliqua.

Si autem sit discrepantia inter indicantia; animaduertendum, quantum attinet ad virtutem, quę est indicans vitale, an adsit temperies, vel intemperies; hoc est, an v. g. Socrates febre detentus, sit vel temperatus, vel distemperatus: sermo autem est de complexione secundum naturam.

Consensus indicãtium, intendit vehementiam indicati.

Si fuerit temperies: virtutis essentia nequaquam est vehemens, proinde virtus negligitur: quia adest temperies, quæ est signum debilis essentiæ virtutis. Hinc dicit Galenus loco citato, in temperatura mediocri, idest, vbi non est intemperies, victum esse exhibẽdum frigidum, vt indicatur a febri. Ecce hæc est mensura victus, hic est gradus victus refrigerantis: vt exhibeatur victus ita frigidus, vt indicatur a febre; quia virtus despicitur, & virtus solum permittit.

Si vero ex parte virtutis fuerit intemperies, ac discrimen indicantium, virtutis nimirum & febris: indicetur victus remissior, seu minus frigidus, quam indicetur a febre. Ratio iam dictorum est: quia vbi sunt indicantia contraria, est necessarium, vt fiat aliqua refractio, aliqua remissio. Si ergo contrariorum indicantium in febre vis est par ac æqualis: indicatur victus medius inter frigidum indicatum a febre, & calidum indicatum a virtute. Si autem vis ac potentia contrariorum indicantium sit impar: indicatur victus medicinalis a medio tantum recedens, quãtũ est maior vel minor vis indicantium.

Contrarietas indicãtium, remittit vehementiam indicati, vel æqualis, vel intensionis.

Si tria indicantia (quia plura non dantur) sint paria in vehementia, hoc est, morbus, caussa, & virtus: virtus superat reliqua, morbũ videlicet & caussam, & magis est consulendum virtuti quam reliquis. Id quod comprobatur Galeni auctoritate 9. metho. 15. vbi ait (respiciens ad indicantia) primam indicationẽ sumi a virtute; proximam primæ sumi ab affectibus quos curare proponimus; postea deinceps reliquas. Quomodo hæc est intelligenda auctoritas? Notate Galenum quatuor proponere: vnum proponit, dum inquit, primum indicatum sumi a virtute: quia virtus (si cætera sint paria) est regina omnium indicãtium. Deinde alia duo proponit, quando ait, proximam indicationem sumi ab affectibus: nam per affectus intelligit duo indicantia, hoc est, morbum, seu indicãs curatorium, & caussam, seu indicans præseruatoriũ. Quod sit verum; subdit: datur affectus qui vacuationem requirit: qui affectus non est morbus; sed ex necessitate caussæ: cum nullus morbus indicet vacuans, sed sola caussa. Recte igitur dicit Galenus proximam indicationem primę peti ab affectibus, hoc est, a morbo & caussa. Quartũ deinde proponit Galenus, dum dicit; *postea deinceps reliquas*. Quid voluit per hoc deinceps? cum sint tria tantum indicantia, hoc est, virtus, morbus, & caussa; & hæc tria proposuerit Galenus? Per hæc quę sunt deinceps, non potest intelligere indicantia sed signa connotantia, nequaquam indicantia: quæ signa sunt indicantium, nimirum virtutis, morbi vel caussæ. Galenus igitur ponens indicantibus sedes; primum locum tribuit virtuti, secundum morbo & caussæ, tertium locum his quę deinceps, hoc est, signis. Et ratio est manifesta: quia virtus (dũ omnia sunt paria) est pręferenda omnib. indicãtibus: secundũ locũ debẽt obtinere morbus, & caussę, quia sunt indicãtia; tertiũ locum reliqua, quia sunt signa. Signa vero hæc, quæ sunt deinceps, vel aduersantur viribus, vel non aduersantur. Si aduersantur, secundi sunt loci, & vires primi. Si non aduersantur, sed cum viribus consentiunt: referunt vtrumque calculũ, hoc est, obtinent primam sedem & secũdam. Declaro. Si cõsentiant cum viribus, hoc est, si sint ex parte viriũ, ætas, temperatura & reliqua: obtinent primum locũ; quia sunt signa virtutis; ad differentiam illorum, quæ sunt signa morbi vel caussæ. Si autem sint signa morbi, vel caussæ, tunc habent secũdum seu posteriorem locum. Ratio in promptu: nam hæc signa habent vtramque sedem; primam quidem vt sunt signa virtutis, secundam vt signa morbi vel caussæ.

Si impar vehemẽtia virtutis, & morbi, & caussæ: intensiori attendendum.

Si imparia quoad vehemẽtiam sint tria indicãtia: virtus modo reliqua superat, modo a reliquis superatur. Quod cognoscetis Gal. 10. meth. 1. inquit: expedit primam caussam, & febrem profligare, si virtus sit robusta. Ecce quemadmodũ primum locũ habet morbus, & caussa; posteriorem virtus, vbi est robusta. Rursus dicit Galenus, primo roborãda est virtus, si est debilis. Præterea Galenus dicit 9. meth. 7. indicationem sumptam a virtute, sæpe esse maxime necessariam, aliquando mediocriter necessariã, quandoq; ita despicit, vt prorsus vtilis non sit. Despicitur autem virtus, quando vehementia seu essentia virtutis respectiua est admodum remissa, contra intensa essentia morbi, vel caussæ: quod fane est, dum morbus est vehemens, dum caussa est vehemens, & virtus est robusta. Quare virtutis essentia dicitur vehemens, dum virtus est debilis: contra vero essentia virtutis dicitur debilis, vbi virtus est robusta: & ob id virtus robusta permittit, debilis prohibet.

Vehementia caussę plerũque maior, quã morbi.

Hactenus patet quid statuendum sit de vehementia trium indicantium, inuicem collatorum. Si vero, neglecta virtute, inuicem conferamus morbum & caussam, ac perpendamus vehementiam tantum rerum præter naturam, hoc est, morbi, & caussæ: cum Galeno decimo meth. primo, plerunq; est vehementior caussa; quandoq; morbus, sed plerunq; caussa: ratio est, quia, verbi gratia, febris, quæ est morbus fouetur a caussa: ergo caussa, quia fouet morbum, habet rationem magis vehementis. Præterea, si febris sit vehemens, est vehemens dum fit a caussa calida: rationi quippe consentaneũ est, caliditatẽ febrilem esse intensiorẽ, si fiat a caussa calida, quam si a frigida: ita, verbi gratia, febris biliosa est vehemẽs febris, pituitosa est remissæ caliditatis. At caussa, hoc est, materia vehemẽs esse potest, siue sit calida siue frigida.

Hæc de vehementia indicantium.

Num partis affectæ profundus situs indicet vehemens remedium.

Videntur autem interdum valida seu vehementia remedia indicari, a situ partium profundo: c. vlt. lib. 4. meth. c. 11. lib. 5. meth. c. 89. artis medicinal. ita vt vehementia remedia non semper videantur indicari a vehemẽtia morbi, caussæ, vel virtutis, sed etiã a profundis partibus. Respondendũ est, hanc quæstionem non pertinere ad methodũ curatiuam, quã in pręsentia profitemur, sed esse extra methodum, et pertinere ad methodum de medicamentis. Declaro: vt sciatis intelligere Galeni auctoritates, & non confundere. Morbus v. g. indicat remedium vt duo in secũdo gradu: si noueritis ex cognitione medicamentorũ, medicamenti vim in transitu remitti ac hebetari, eligetis medicamentũ aliquod intensius, quod non modo sit calidum vt duo, sed vt tria; quia in trãsitu seu itinere potest remitti vnus gradus. Et, si cognoscetis ex doctrina simplicium medicamentorum, in transitu non remitti gradum, sed remitti mansionem: eligetis medicamẽtum in eodẽ gradu, sed in maiori ac ulteriori,

man-

mansione. Quod si nó fuerit copia simplicis talis medicamenti: secundum methodum componendi medicamenta, eligetis medicamentum, quod cum alio permiscebitis, vt surgat tale medicamentum, quod, dum in profundas partes perducitur, ita agat, vt superet morbum. Et ideo illæ auctoritates nostris dictis non aduersantur: quia sunt extra methodum medendi.

Indicatio vehiculi remedij, nó est huius methodi.

Idem statuendum est de vehiculo: de quo loquēs Gal. 4. meth. vlt. dicit: in visceribus pulmonum, & pectoris, & renum, opus esse vehiculo: nam cum ratione vlcerum opus sit medicamentis siccantibus, quæ austera sunt; ne hæc morentur in ventriculo, ideo egemus vehiculo. Hinc Galenus in vlceribus pectoris miscet mel, in renum vlceribus diuretica. Sed hæc pertinent ad methodum medicamentorum.

CAPVT XI.

Qua ratione morbus indicet remediorum administrationem: & primum quod a morbi actione indicetur Quantitas remedij.

Quomodo morbus indicet vsum præsidij quadruplicem.

HVcusque docuimus, quomodo morbus indicet Quid agendum, seu præsidium: restat vt explicemus, quomodo morbus indicet Rectam administrationem præsidij, hoc est, Quantum, Quomodo Quando, & Vbi. Quæ sane cum quatuor sint indicata, & vnum nó nisi ab vno indicetur; necessariũ est, vt in morbo sint quatuor indicantia, quæ essentiam morbi consequũtur: nam a morbi actione indicatur Quantum agendum, a passione Modus, a præsentia Quando, a subsistentia Vbi. Et licet hæc veritas locũ habeat in quodlibet indicante; sat tamen sit in præsentia hæc applicare morbo. Supponere autē oportet (quemadmodum suo loco fuit declaratum) hæc quatuor non pertinere ad morbi essentiam, quia essentia nihil aliud indicat, quam Quid agendum, sed pertinere ad illud quod consequitur, quod quadruplex est, vt suo loco fuit explicatum.

Quãtitas est dosis materię præsidij.

Primum ergo quoad Quantũ agendum, per quãtitatem intelligimus dosin materię remedij, indicati a morbo, verbi gratia, febris indicat frigidum, cuius materia est lactuca; dosis autem lactucæ est Quãtum agendum. Et ideo Quantum agendum respicit materiam remedij, indicati ab essentia indicantis, non autem ipsum indicans. Non ergo confundendum est præsidium, seu Quid agendum cum vsu: verbi gratia, frigidum, vt dixi nó est Quantum agendum, sed Quid agendum specificum, cuius materia exempli gratia, est lactuca: Quantum vero, est ipsa dosis lactucæ.

Quantitas in compositione medicamentorũ cõsiderãda, huius loci non est.

Notandum autem, dicere Galenum 5. meth. 4. in duris corporibus ad hæmorrhagiam plus aloes esse miscendum, in mollioribus corporibus plus thuris. Quod dictum non pertinet ad rem nostram, sed potius ad compositionem medicamentorum. Hoc admonere volui, ne credatis Quantum agendum sumi a duritie, vel mollitie corporum. Ibi igitur proponit quantitatem & aloes, & thuris, non respiciens ad methodum medendi, sed ad methodum componendorum medicamentorum.

Cõtinua hic quãtitas: nó discreta.

Intelligatis igitur per Quantum agendum dosin materiæ, lactucæ, endiuiæ. Et oportet ob id per quantitatem intelligere, quantitatem cõtinuam, nó quantitatem discretam. Ego dico quod sentio: vos iudicabitis. Excluditur quantitas discreta: nam, si, verbi gratia, vti voluerimus lactuca pluribus vicibus, hoc non pertinet ad Quantum agendum; sed ad Quando agendum: in febre; verbi gratia, vti volumus lactuca, ea vtimur pluribus vicibus, nimirum bis, ter, quaterue, quia prima vice non est expugnata febris, sed perseuerat febris præsentia, ob quam præsentiam rursus vtimur lactuca; præsentia vero non indicat Quantum, sed quando agendum: quare per quantitatem oportet intelligere continuam, nó discretam.

Hæc autē dosis est summa, mediocris, & minima: summa dosis indicatur a summa actione morbi, mediocris dosis a mediocri actione morbi, minima dosis indicatur a minima actione indicantis.

Varia quantitas, a varia morbi actione,

Sed animaduertite, si quandoque contingat summam esse actionem morbi, vt propterea indicetur summa dosis: non licere tamen semper medicamentum administrare in summa dosi, quia præter actionem summam indicãtis, requiritur etiam virtus permittens, virtus robusta.

Summã dosin non nisi virtus robusta permittit.

Hanc veritatem explicauit Galenus nono meth. cap. decimoquarto: licet illa auctoritas possit duplicem sensum habere. Dicit Galenus: quantitatem accipere oportet ex conferendo morbum cum naturali habitu, vt quantum febris a naturali habitu recesserit, tantum oporteat refrigerare. Primus sensus, qui mihi non displicet, est, Galenum versari circa Quid agendum specificum seu determinatum, quod indicatur a gradu morbi, qui gradus cognoscitur ex naturali habitu; ideoque significare velle Galenum, opus esse tantum refrigerare, (in secundo gradu, verbi gratia,) prout factus est recessus a naturali statu. Secundus sensus esse potest (si admittamus Galenũ versari circa Quantum agendum seu circa dosin materiæ) ea quantitate materiam esse administrandam, prout indicatur ab actione, hoc est, prout actio est magis vel minus intensa: quam intensionem & remissionem indicat, tanquam signum recessus a naturali statu: nam quanto maior est recessus, tanto hic recessus est signum intensioris & vehementioris actionis.

Idem potest esse indicans & signum alterius indicantis.

Vnde iuniores hoc memoriæ mandent, vnum nõ nisi tantum vnum indicare: sed vnum posse & indicare Quid agendum, & esse signum alterius indicantis, verbi gratia, recessus a naturali statu indicat remedium Quid agendum in tali gradu; idem recessus potest esse signum alterius indicantis, nimirum actionis, quæ indicat Quantum agendum.

CAPVT XII.

Quod a morbi passione Modus vtendi indicetur.

DE morbo diximus, qua ratione concurrat ad indicandum Quantitatem agendi: sequitur ergo, vt sermo fiat pariter de morbo, quatenus indicat Quomodo agendum.

Modus agendi quid.

Modus agendi cum sit pars rectę administrationis, pertinet ad materiam remedij. Multiplex autem potest esse hic modus: nam pertinet vel ad Substantiam, vel ad Qualitatem materiæ. Ad substantiam, vt quando vtimur lactuca vel in substantia solida, vel in substantia fluida; quemadmodum & vtimur quãdoque rhabarbaro in substantia solida, vt pillulis, quandoque in substantia liquida. Qualitas vel est Alteratiua, vel Motiua. Quoad qualitatem alteratiuam, vti possumus lactuca, actu calida, vel frigida: lactuca potentia est frigida, sed actu administrari potest modo calida, modo frigida. Quoad qualitatem motiuam, possum vti lactucæ decocto, vel in modum stillicidij, vel citra stillicidium applicando lactucam. Constat igitur quid intelligere oporteat per modum agendi.

Passio morbi indicat modũ agendi.

Hic modus agendi est indicatum; ergo debet indicari ab aliquo indicante. Hoc indicãs nequaquam potest esse essentia morbi: quia morbi essentia siue generica, siue specifica, quomodocunq; capiatur, nihil aliud indicat, quam Quid agendum: modus agendi nó est Quid agendum, & ob id nó potest indicari ab essentia: indicatur ergo ab eo quod consequitur essentiam morbi: hoc autem non est actio, quia vnũ non nisi vnum indicare potest; actio indicat quantitatem

est ergo morbi passio, a qua indicatur modus agẽdi. Fundamentum huius veritatis est: propterea quod medicamẽtũ vario mõ agit, hoc est, modo magis, modo minus efficaciter agit, prout vario modo administratur, v.g. medicamentum refrigerans efficacius agit, si actu frigidum administratur: ad eundem modũ medicamẽtum calefaciens efficacius calefacit, si actu calidum administratur: & sic de reliquis.

εὐαισθησία non indicãs modum vtẽdi.

Galenus lib. 13. meth. cap. vltimo dicit: si membrũ fuerit exquisiti sensus, vt oculus, indicatur medicamentum lene, non asperum. Qui in superficie legit Galenum, & rei naturam spernit, dicit, medicamentum lene, & nõ asperum indicari ab exquisito sensu. Galenus dicit, si fuerit exquisiti sensus, sicuti oculus, oportet vti medicamento leni. Quare modus agendi nõ indicatur a passione, sed ab exquisito sensu: quod falsissimum est. Quare locus ille ita est intelligendus, vt spectet non ad methodum curatiuam, sed ad methodum componendorum medicamentorum; B oportet vt artifex, qui medicamenta conficit, ita componat, vt non sint aspera, sed optime lenia, gratia exquisiti sensus oculi. Et ideo illa auctoritas sententiã nostram non euertit.

Embrochæ forma oculo non conuenit.

Si desideratis Gal. auctoritatem, in qua respicit ad modum agendi: videatis Gal. 13. meth. vlt. vbi ait: si medicamentum humidum est administrandum, ex alto effunditur, dum est malum cerebri, non oculi. Voluit significare Galenus, si medicamentum actu humidum sit administrãdum, in modum stillicidij, conuenire in malis cerebri, non autem in morbis oculi. Ratio est; quia virtus cerebri permittit, virtus oculi prohibet. Declaro. Medicamentum in modum stillicidij, indicatur & in morbo cerebri, & in morbo oculi, quantum spectat ad passionem indicãtem. Do exemplum, propter iuniores: verbi gratia, si intemperies frigida in habitu, cuius passio sit difficilis: & C hæc intemperies frigida occupet cerebrum, occupet etiam oculum. Ratio demonstrat, vt & ratione intẽperiei frigidæ cerebri, & ratione intemperiei frigidæ oculi, vtamur medicamento calido, in modum stillicidij: quia in vtroq; morbo passio est difficilis. Veruntamen præter indicans requiritur etiã permittẽs. Vis autem cerebri permittit stillicidum: virtus oculi prohibet. Hanc veritatem proponit Gal. loco citato: vbi dicit esse vtendum medicamento, quod ex alto cadit, in morbis cerebri: quia in capite est ossea substantia & sanitas. Vnde qui essent imprudẽtes, & addicti solum verbis Galeni, statim dicerẽt, osseam substantiam cranij, & sanitatem cranij permittere: quod est falsum; quia vnica virtus permittit, vnica virtus prohibet in oculo. Declaro: ossea substantia, est signũ virtutis permittentis; nam dum cerebrum est affectũ intemperie frigida, & stillicidium administratur supra suturam coronalem; virtus (quia adest ossea substantia) permittit. Sanitas etiam a Galeno proposita D est signum virtutis permittentis; vnde sanitas nõ permittit, sed est signum virtutis; namq; cum sanitas sit in parte sana, non lædit, & idcirco hæc sanitas est signum virtutis permittentis. Et propter iuniores declaro. Sit aliquis affectus intẽperie frigida in habitu, secundũ substantiam cerebri; huius passio indicabit stillicidiũ; sed contingit, vt secundũ cutim, pertinentem ad suturã coronalem, sit vlcus; quo poteritis vti stillicidio? propterea quod non adest sanitas, adest ęgritudo, & vlcus, quod vlcus est signum virtutis prohibentis. Quantum attinet ad oculum: dicit Gal. loco citato, non esse vtendum stillicidio in morbis oculorum, quia substantia est mollis; & ideo dicatis, stillicidium non prohiberi a mollitie oculorum, non prohiberi ab ægritudine oculorum, sed dicatis, hæc duo esse signum virtutis prohibentis stillicidiũ: nam stillicidium non indicari ex passione morbi oculorum.

In hepatis de nõ applicãdo actu frigida.

Preterea dicit Gal. 13. meth. 12. si hepar inflammatione laborare incipiat, medicamentum actu frigidum non applicabitis; at si artus, vel crura, vel brachia laborare incipiãt inflammatione, licet applicare medicamentum actu frigidum. Vnde in inflammatione iecinoris non applicabitis actu frigida; applicabitis in inflammatione brachij. Declaro hæc verba. Loquitur hic Gal. de recta administratione, hoc est, de modo, secundum quem debet administrari medicamentum reprimens; qui modus a nullo alio indicatur, quam a passione materiæ reprimendæ. Et licet hic modus sit potius indicatum præseruatorium, quã curatorium; libet tamen, clarioris doctrinæ gratia, hic in loco proponere. Loquitur ergo Gal. de modo secundũ quem in inflammatione debet administrari medicamentum reprimens: qui modus a nullo alio potest indicari, quam a passione materiæ reprimendæ. Et possibile est, vt, quantum attinet ad materiam reprimendam, in hepate cum brachij inflammatione, materia adsit reprimenda, cuius passio sit adeo difficilis, vt indicet reprimens actu frigidum: medicamentum autem reprimens, quo frigidius est (non modo potentia, sed actu) eo valentius reprimit: quare reprimens actu frigidum ita potest indicari a passione materię, in inflammatione hepatis, sicuti etiã a passione materię in inflammatione brachij. Et ob id Galenus, loco citato, respicit non ad indicans, sed ad prohibens, & permittens: vt prohibens locum habeat in inflammatione iecinoris, permittens autem in inflammatione brachij. Declaro. Virtus est, quæ potest prohibere & permittere: virtus hepatis prohibet; quia calor naturalis hepatis non potest sustinere actu frigidum: non prohibet autem virtus brachij; propterea quod in brachio naturalis calor permittit actu frigidum. Statuatis igitur modum agendi indicari tantum a passione morbi, quemadmodum dictum est a Galeno.

CAPVT XIII.

Tempus agendi indicari a morbi præsentia.

Per Quando agendũ quid intelligendũ, in vna materia, & pluribus: vnicaq; vel pluribus affectibus.

QVando agendum, siue tempus opportunum potest accipi, vel ratione Vnius materiæ medicinalis, vel ratione Plurium: &, si ratione plurium, vel in Vnico affectu, vel in Pluribus.

Declaro. Caussa vnius materiæ; vt, quando institutum nostrum est aquam frigidam exhibere. Et hoc Quando agendum Galeno libro ad Thrasybulum cap. 37. duplex est: aliud generale, aliud particulare: per generale intelligit Galenus vnum ex quatuor morbi temporibus, hoc est, principium, incrementum, statum, vel declinationem: per particulare intelligit Galenus horam: dicitque inquirendum esse & quo morbi tempore, & qua hora diei sit exhibendum frigida.

Caussa vero plurium materierum, & primum in vnico affectu, hunc in modum tempus cõsideratur; verbi gratia, est opus endiuia, nymphæa, lactuca; quę sunt materiæ refrigerantes; inuicem tamen discrepant, cum altera sit remissa vt endiuia, altera intensior vt nymphæa; proinde a medico cognoscendum, an primum liceat exhibere endiuiam, an nymphæã.

Postremo caussa plurium materierum, & plurimorum affectuum, hunc in modum Quando agendum intelligere oportet: verbi gratia, si ratione febris sit vtendum aqua frigida, ratione materiæ venæ sectione, caussa virtutis carne vel vino: expedit vt medicus cognoscat ordinem agendorum; vt scilicet cognoscat an primum vti liceat vel frigida, vel venæ sectione, vel carne. Galenus appellat ordinem agendorum; qui nihil aliud est quam Quando agendum.

Tempus agendi indicatur a præ-

Porro ex Galeno li. ad Thrasyb. c. 37. & c. 38. Quãdo agendum, siue sit tempus vniuersale, siue particulare, ab vno tantum indicatur, nimirum a præsentia,

quæ

sentia vehementioris indicantis.

quæ consequitur essentiam vehementioris indicantis. Quam veritatē significat Galenus, dum ait: Quādo agendum indicatur a præsentia indicantis, & absentia prohibentis. Primo intuitu videntur esse duo indicantia: præsentia indicantis, & absentia prohibentis. Sed quia vnum, non nisi ab vno indicatur, & quodlibet indicatum indicatur a præsenti: ideo ita est intelligendus Galenus, vt Quando agendum, indicetur tantum a præsentia indicantis. Sed quæ est hæc præsentia? Est præsentia, quæ confert essentiam vehementioris indicantis: quæ locum habet, quādo nō adest prohibens: nam dum adest prohibens, seu id quod impedit, habet rationem vehementioris indicantis: quia secus non prohiberet. Quare idem prorsus est, dicere, Quando agendum, indicari a presentia indicantis, & absentia prohibentis; ac si diceremus, Quando agendum, indicari a præsentia, quæ cōsequitur essentiam vehementioris indicantis.

Cognitio præsentiæ indicantis ratione tēporum particularium est difficillima.

Hanc præsentiam vehemētioris indicantis cognoscere, ratione temporum vniuersalium, non est adeo difficile: at ratione temporum particularium, est difficillima; nam nec scribi possunt tempora particularia. Et ratio est: namque plurima concurrunt ad hoc, vt cognoscamus, non quo tempore vniuersali, sed qua hora & quo tempore particulari sit vena (verbi gratia) secanda: nam licet possimus venam secare ante cibum; nō tamen semper eadem hora secamus, sed quandoque illico ante cibum, quandoque per horam ante cibum, quandoque per duas horas ante cibum: præterea alij ægrotantes, vt dicit Galenus locis citatis, post venam sectam egent somno, alij non. Quare plurima ac fere innumera sunt perpendēda, vt cognoscamus horam agendi ac tempus particulare.

Proprietas naturalis nō indicat, sed est signū prohibentis vel permittētis.

Dubitatur autem e Galeno c. 6. lib. 7. meth. quomodo dicat, ad inuestigandum tempus agendi opus esse naturarū inspicere proprietates: & subdit Galenus, se nouisse quosdam, qui si noctu vigilare cogantur, non amplius dormiant: ijs, ait, vt noctu bibant consulendum non esse. Ecce, Quando agendum, hoc est, potio an debeat exhiberi tempore nocturno, necne, indicari videtur a proprietatibus naturalibus? Respondeo, Quando agendum, a nullo alio indicari, quam a presentia vehementioris indicantis. Vnde Galenus, dum proponit naturarū proprietates, proponit has proprietates vt signa virtutis prohibentis. Nam si indicans, verbi gratia, requirat, vt Socrati tēpore noctis detur syrupus vel potus; Socratis vero sit illa proprietas, vt dum cogitur vigilare, non possit postea amplius dormire: dubio procul vires hinc arguuntur debiles; ideo hæc proprietas est signum virtutis prohibentis.

Cognitio tēporis agēdi.

Sed vt hæc doctrina recte intelligatur, tria sunt explicanda. Primo, quomodo cognosci debeat Quādo agendum, ratione vnius materiæ: secundo, quomodo fiat manifestum Quando agendum, vt est diuersarum materierum, sed in vnico tantum affectu: tertio, quomodo apertum fiat Quando agendum, ratione diuersarum materierum, & in pluribus affectibus.

1. Ratione vnius materiæ.

Quoad primum, verbi gratia, in febre ardente vtimur frigida circa statum, seu vigorem: ratio est, quia eo tempore febris præsentia magis potest ad indicandum aquam frigidam, quā materiæ cruditas ad prohibendum. Ecce, vtimur circa statum frigida, quia indicans est vehementius prohibēte, & adest presentia indicantis vehementioris. Ita Galenus primo ad Glaucon. 9. dicit: balneo qui admodum delectatur, si bis die lauent, non errauerint, modo in tempore id fiat: si vero etiam coctionis signa adsint, si etiā sæpius lauerint, nō delinquunt. Quibus verbis Galenus proponit. Quando agendum, ratione vnius materiæ, hoc est, ratione balnei, in tertiana intermittente exquisita exacte: nam balneum est materia remedij refrigerātis, humectantis, & vacuātis: indicans, est febris, quæ indicat refrigerans & humectans; est præterea materia, quę indicat vacuās. Quare Quando agendū, hoc in loco indicatur a presentia febris, & a præsentia materiæ, quę duo sunt præsentia, & semper adsunt existente febre. Licet vero vti balneo, cū Galeno, bis in die si homo delectetur. At delectatio seu voluptas hoc in loco nō est indicans, sed signū virtutis, permittentis. Preterea est eligenda hora, qua nec cibus, nec accessionis materia prohibeat, nec cruditas materiæ. At vero Gal. non ita vtitur balneo, c. 10. in cura tertianę nothę; quemadmodum in cura tertianæ exquisitę: propterea quod in tertiana notha, cruditas prohibet, in exquisita non prohibet. Et ob id dicit Galen. si vero etiam coctionis signa adsint, etiam sępius lauare expedit: nam dum sunt signa coctionis, sunt signa quæ indicantur seu manifestantur presentia indicantis; a qua præsentia indicatur Quando agendum.

2. Ratione pluriū materierū in vnico affectu.

Tempus vero agendi ratione plurium materierū, sed in vnico affectu; etiam hoc ipsum desumitur a præsentia vehementioris indicantis. Vnde si contingat indicans esse vehementius, conuenit a validioribus inchoare; si contra, a debilioribus. Hanc veritatem proposuit Galenus 5. meth. vlt. dum habet: in quibus periculum non impendet, inchoandum a lenioribus; quæ nisi proficiunt, ad validiora adscendendum: at vbi ęgroto periculum imminet mortis, non inchoandum a mitioribus, sed a valentioribus, propterea quod adest presentia admodum vehementis indicantis. *Exempli gratia.* Gal. 14. meth. 13. dicit, in columellæ vitio primū an ad naturā reuocari queat tentandū; si non licet, prorsus amputare oportet. Ecce, proponit materias medicinales, tanquam debiliores; & materias chirurgicas, seu amputationē, tanquā validiores. Si ergo cognoscimus columellæ vitium non esse admodum vehemens, licet vti medicamento: sed si cognoscimus columellæ vitiū esse vehementissimum, vt non cedat materię medicinali, quamprimum ad amputationem, & ad chirurgiam debemus confugere.

3. Rōne pluriū materierum, in diuersis affectibus vno tēpore.

Tandem vt cognoscamus Quando agēdum in diuersis materiebus, & diuersis affectibus: sciendum ex Galeno primo methodi 9. contraria indicantia quādoque Vno tempore locum habere, quandoque Diuersis temporibus. Vno tempore: vt in vlcere partis humidioris, vtimur eodem tempore siccis & humidis: siccis, ratione materiæ excrementitiæ, quæ est indicans præseruatorium; humidis vero, ratione partis, quæ pars secundum naturam habet temperiem humidam, quæ temperies humida indicat humidum, quia indicat sui conseruationem. Notandum autem, cum natura seu temperies partis vlceratæ habeat vim indicandi, hanc naturam seu temperiē non esse indicans curatorium; quia curatorium indicat contrarium; natura vero partis similem sui custodiā indicat.

Diuersis temporibus.

Præterea quandoque contrarijs vtendum indicantis, sed diuerso tempore, (cum Galeno loco citato) si hæc quæ inuicem perpenduntur, habent rationem vel caussæ Principalis, vel Sine qua non, vel Vrgentis. Ratio est, quia vbi indicantia non æque possunt, oportet materias administrare diuersis temporibus; secus autem, vbi æque possunt indicantia. Vnde loco citato dicit Galenus; ordinem sanationis, seu tempus, inuenies, si ad illa tria respexeris. Verbi gratia, in vlcere habet rationem caussæ principalis temperies, seu natura; illa enim est quæ carnem generat; caussa sine qua non, cum Galeno loco citato, est sordities, cauitas; nam licet pars vlcerata sit temperata, non sit intemperie affecta morbosa, tamen non potest vlcus remoueri, nisi remoueatur sordities, nisi cauitas repleatur: habet autem rationem vrgētis, verbi gratia, si in vlcere fuerit conuulsio.

Duo autem hic notanda sunt: primo quodnam ex

his tribus magis possit: deinde quomodo hæc tria concurrant ad indicandum Quando agendum.

Vrgēti prius prospiciendū quam caussę, tū principali tum sine qua non.

Quo ad primum vrgens magis potest quam reliqua, & est anteponendum, tum caussæ principali, tum caussæ sine qua non. Ratio est: quia imminet periculum & mors. Vnde necessarium est, vel affectum insanabilem relinquere, verbi gratia, vbi est vlcus cum luxatione, oportet luxationem dimittere: quandoque etiam cogimur, dicit Galenus, nouum affectū insanabilem excitare; verbi gratia, si sanguis immoderate fluat, cogimur vas abscindere, id est, venam, vel arteriam, & ob id nouum affectum insanabilem producere. Patet igitur, id, quod vrget, esse vehementius reliquis.

Caussa principalis potior est caussa sine qua non.

Si vero inuicem comparemus caussam principalem, & caussam sine qua non; primum locum obtinet caussa principalis: vt primo sit occurrendū caussæ principali, mox autem caussæ sine qua non. Sed hoc loco explicādum est, quid velimus per caussam principalem, & caussam sine qua non. Non enim intelligimus caussam, sine qua non potest tolli caussa principalis; quia secundum hanc rationem primo esset occurrendum caussæ sine qua non. Sed dum inuicem comparamus caussam principalem, & caussam sine qua non, vtramque caussam dirigimus ad morbum: &, cum morbus habeat caussam principalem, atque caussam aliam sine qua non; primo dicimus esse occurrendum caussæ principali. Quod si accipiatur caussa sine qua non, vt refertur, non ad morbū, sed ad caussam principalem; primo est occurrēdum caussæ sine qua non: ideo debetis recte distinguere. Exemplo sit vlcus, quod habeat coniunctam inflammationem, sorditiem, & cauitatem: primo studemus remouere inflammationem, vt introducatur temperies, quę habeat rationem caussæ principalis: secundo occurrimus sorditiei, hoc est, caussæ sine qua non: postremo solutæ vnitati.

Caussa prius tollenda deinde morb.

Tandem si conferatur caussa sine qua non, non cū vrgenti, non cum caussa principali, sed cum morbo; dubitandum non est, primū esse caussæ sine qua nō, occurrendum, deinde vero morbo: quia patet, magis posse caussam sine qua nō, quam possit morbus. Hęc de primo explicando.

Præsentia indicantis tempus agendi ostendit.

Reliquum est, vt declaremus, quomodo hæc conferant ad indicandum tempus curationis. Conferūt autem solum per præsentiam; quia Quando agendū a sola præsentia indicatur. Si ergo inuicem conferamus hæc quatuor, hoc est, vrgens, principalem caussam, caussam sine qua nō, & affectum; si hæc, inquā, conferamus penes vehementiam, primum locum obtinet vrgens, id .n. vehementius est: vnde huic primo occurrendum. Quod cognoscens Gal. dicit, 10. meth. c. 1. licet caussa primo sit respicienda, aliquando tamen febris, hoc est, morbus seu affectus perniciem minatur, vt febri primum sit occurrendum. Ecce prius occurrimus febri, quam caussæ: quia febris habet rationem vrgentis. Et cum Quando agendum indicetur a præsentia essentiæ vehementis, & febris quæ perniciem minatur, habeat rationem vrgentis; præsentia etiam febris consequatur essentiam vehementiorem: hac de caussa prius consulendum febri, quā caussæ. Eandē veritatem proposuit Gal. 4. meth. 4. Et ex lib. 7. meth. cap. 12. cum in pluribus affectibus quandoq; tria sint, hoc est, vrgens, principalis caussa, caussa sine qua non: ex Galeno, vrgens indicat quam primum esse agendum, quia imminet periculum: deinde caussa principalis, quoniam habet rationem caussæ efficientis & augentis effectum; quo vero ad caussam sine qua non, dicit Galenus, huius caussa respiciendum esse ad id, quod ordo præscribit. Ordo vero præscribit quid ante quod, quid cum quo, & quid post agendum. Quę omnia pertinent ad meth. vt versatur circa Quando agendum. Hoc dictum non est vsq; adeo facile intellectu; ideo, propter iuniores, est explicanda hæc auctoritas. Sciendū igitur, Galenum per ordinem intelligere ordinē caussarum inter se: v. g. (vt non recedamus ab exemplo proposito a Gal.) pituita potest accipi vt generatur in cerebro; secundo accipitur pituita vt descendit a capite in ventriculum; tertio, capitur pituita, vt iam est impacta in tunicis ventriculi, & efficit seu producit morbum frigidum in ventriculo. Hic ordo præscribit, quid ante quod, in duabus caussis; verbi gratia, primum occurrendum materiæ, vt generatur in capite. Deinde, vt fluit, constituit quid post quod, in plurib. caussis, quam in duabus, vtpote in tribus: verbi gratia, primo occurrimus pituitæ, vt generatur in cerebro: permanent duæ caussæ, pituita quæ fluit, & pituita impacta: quare occurrimus primum pituitæ fluenti, deinde impactæ; quod est perpendere quid post quod.

Ordo nō indicat: sed est loco signi.

Sed interim obseruandum, tempus agendi a sola indicantis præsentia indicari, minime ab ordine; hunc tamen ordinem concurrere in ratione signi: nam, ordo nobis significat vehementiam intensiorē & remissiorem: verbi gratia, primum sanandum cerebrum, secundo vacuandus ventriculus, tertio tunicæ mundandæ, quarto calefaciendus ventriculus refrigeratus. Vnde ordo inter caussas est signum, nobis significans, hanc præsentem caussam esse vel magis vel minus vehementem: & postea ab hac præsentia, (non ab ordine) ab hac, inquam, præsentia indicatur Quando agendum. Perpetuo igitur Quando agendum a præsentia indicatur.

CAPVT XIIII.

Vbi agendum monstrari a subsistentia indicantis.

Locus agendi indicatur a subsistētia.

VBi agendum, indicatur a subsistentia, vt consequitur essentiam indicantis. Verbi gratia, in febre, balneum dulcis aquæ applicatur toti corpori, propterea quod febris habet subsistentiam in toto corpore. Similiter Galen. 12. meth. c. vlt. dicit: si mordax humor subsistat in intestinis, medicamentum oportet inijcere per sedem, quod eleuat mordacem humorem. Ecce ergo, quemadmodum Vbi agēdum indicatur a subsistentia indicantis.

Actio partiū non indicat: sed signum.

Sed notent iuniores, fuisse Galeni sententiam, 13. meth. 21. locum cui applicantur medicamenta, inueniri ex cognitione actionum & vsuum partium. Vnde statim rudiores inferent, Vbi agendum indicari ab actione & ab vsu partium: quia sine dubio Galenus hoc in loco respicit ad Vbi agendum; cum loquatur de medicamento, quod debet loco applicari, & velit inueniri ab actione & ab vsu partium, non ab actione, vt est symptoma, sed ab actione naturali partium. Dicendum vero Galenum hoc in loco actionem & vsum accipere in ratione signi. Quod sit verum, subdit loco citato Galenus, locum affectum reconditum & internum, ad differentiam externi, cognosci ex actione & vsibus. Ecce accipit actionem & vsum in ratione signi: quia vt significant locum affectum, significant subsistentiam indicantis, a qua indicatur Vbi agendum.

Densitas, & raritas nō indicāt locum agēdi: sed signa sunt virtutis permittētis, vel prohibentis.

Quomodo vero dixit Galenus 13. meth. vltimo, si medicamēti vis alte in cerebrum penetrare debeat, id esse applicandum suturæ coronali: cum cranium hoc in loco sit tenuissimum ac rarissimum. Hinc enim forte iunior inferet, a tenuitate ac raritate ossis indicari Vbi agendum. Dicerem igitur, Vbi agendum a sola subsistentia indicari, a nullo alio. Craniū autem hoc in loco concurrere, vt prohibet applicationem medicamenti reprimentis, per crassitiem & densitatem: & vt permittit eandem per tenuitatē & raritatem, vt reprimens sit applicandum suturæ coronali, quia in ea parte nō adest crassities, ac dēsitas, non

non adest prohibens, sed potius raritas ac tenuitas, & proinde permittens. Sed animaduertant iuniores: raritatem ac laxitatem nõ esse permittentia: nec crassitiem & densitatem esse prohibentia: sed hæc esse signa virtutis permittentis, ac virtutis prohibentis.

CAPVT XV.

De caussa morbifica, seu indicãte præseruatorio; tum in genere, tum in specie, siue sit intẽperies siue materia: quomodo hæ caussæ per essentiam suam indicent præsidium prophylacticum. Et, cum intemperiei ratio facile pateat; materiæ morbificæ, vt obscurioris, natura plenius explicatur: eiusque primum definitio proponitur.

Indicans præseruatorum.

QVod dictum est de morbo, idem est de caussa morbifica intelligendum. Ad quam respiciens Galenus 9. meth. 6. dicit, faciendorum indicationem sumi a caussa.

Caussa morbifica hic est efficiens, genita In corpore, vel Extra.

Per caussam hic oportet intelligere caussam efficientem, non formalem, quæ reperitur in corpore ægrotante: siue hæc caussa sit genita Extra corpus, veluti pilea plumbea, quæ per bombardam impellitur, aut venenum extra corpus genitum, sed tamen præsens in corpore; siue caussa illa efficiens sit genita In corpore.

Caussa, Propria ratione, & per Accidens.

Præterea caussa efficiens morbifica hic intelligitur, siue per se sit caussa, siue per Accidens: per se, vt caussa morbifica, existens quid præter naturam, distinctum a morbo & symptomate: per accidens, veluti symptoma, quod ex accidenti habet rationẽ caussæ efficientis morbificæ; & potest, (vt suo loco cognosceris,) esse actio; quæ tamen non accipitur hoc loco, quemadmodum supra c. 11. accipiebatur actio indicans Quantum agendum, quæ non solum præter naturam, sed etiam secundum naturam esse potest, vt infra declarabimus, vbi de virtute indicante loquemur. Primum ergo iam agemus de caussa per se & propria ratione indicante: deinde de symptomate.

Caussa indicat Remediũ & Vsum.

Circa caussam igitur, quæ non est symptoma, duo declarabimus: primum, vt ea indicet Præsidium: deinde, vt indicet vsum, seu rectam administrationem præsidij.

Caussa est indicãs saltem prophylacticum.

Quoad primum: a caussa remedium quod indicatur, est solum præseruatorium: non vitale, nec curatorium. Quo fit, verissimum esse, materiam non esse de essentia morbi: quia si materia esset de morbi essentia, materia indicaret remedium curatorium. Materia autẽ nõ est de morbi essentia; propterea quod morbus non potest esse mixtum ex accidenti & substantia: morbus enim est accidens, non substantia. Et, si contingat, morbũ in intemperie adnexam habere materiam, hæc est extra essentiam, & habet rationẽ caussę efficientis, vt ab hac capiatur indicatio præseruatoria. Ob id Galenus 12. me. primo dicit, a caussis præstari indicationem prouidentiæ. Præterea lib. ad Thrasybulum cap. 25. dicit, a caussa indicari vacuationẽ, seu a caussa sumi indicationẽ, quatenus est, nõ morbus, sed multitudo; hoc est, caussans indicare vacuãs remedium præseruatorium. Præterea 11. meth. 2. dicit, putridas febres præter curationem etiam præseruationem sibi adiungere, hoc est, caussæ sublationem. Addebat Galenus, loco citato, a caussa sumi indicationem præseruatiuam in arte tuendæ sanitatis, si caussa sit in corpore non ægrotante: at si caussa sit in corpore ægrotãte, ab hac sumitur indicatio præseruatiua pertinens ad methodum curatiuam.

Notent iuniores, quandoque Galenum, & præsertim 11. meth. c. 4. caussam morbificã vocare affectũ: quia non ita sollicitus fuit de vocibus.

Essentia caussæ indicat remedium.

Constitutum igitur sit, a caussa efficiente sumi indicationem præseruatiuam: & caussæ morbificæ indicatum esse Quid agendum, seu remedium præseruatorium.

Si ergo caussa indicat remedium præseruatorium, hoc est, Quid agendum: necessarium est, vt hoc indicet per sui essentiam; siquidem Quid agendum a sola essentia indicatur: debet igitur indicari ab essentia caussæ.

Caussæ triplex essentia.

Caussę essentia, (quemadmodum dictum est de morbo, & dicetur suo loco de virtute) est vel Generica, vel Subalterna, vel Specifica.

1. Generalissima.

Quoad genericam: accipitur caussa vt res præter naturam, in corpore ęgrotante, morbi effectrix. Quare secundum hanc essentiam genericam, indicat remedium, ad differentiam alimenti, indicati a virtute: indicat remedium remouens, ad differentiam remedij conseruantis, indicati a virtute; indicat remedium remouens caussam, ad differentiam remedij curatorij, quod indicatur a morbo.

2. & 3. subalterna, ac specifica.

Quoad essentiam subalternam & specificam caussę morbificæ; huius gratia necessarium est caussam morbificam diuidere. Caussa igitur morbifica est vel Intemperies, vel Materia.

Dyscrasia indicat alteras contrarium.

Intemperies, indicat contraria: vt intemperies frigida ventriculi, in febri pituitosa, vt habet rationem caussę generantis pituitam, seu generantis materiam febris, indicat calefaciens. Vnde Gal. 11. meth. 1. dicit, sæpe adscititiam intemperiem ad efficientes caussas reduci, & ob id indicationem illis concedere præseruatiuam.

De materia morbifica plenior tractatio.

Materia vero maiori diligentia est diuidenda, vt pateat essentia & subalterna & specifica: namque intemperies facile potest diuidi. Diligenter igitur tradenda est materię morbificæ diuisio: & præsertim, quia dicat Galenus 10. meth. 1. in febribus caussam habẽtibus, primam indicationem sumi a caussa. Intelligant autem hoc loco iuniores primam indicationem, non ratione dignitatis, quia hæc sumitur a virtute: neque primam, ratione inuentionis indicationum, quia primum locum obtinet morbus; sed intelligant primam, ratione temporis; nam in executione primum est absoluenda indicatio, quæ sumitur a caussa. Sic etiam dicit Galenus, vndecimo, meth. decimo, indicationem sumptam a febre, esse primũ, & vltimum; primum, ratione inuentionis; vltimum, ratione executionis, seu administrationis materierum.

Definitio materiæ morbificæ, seu caussæ efficientis materialis

Cum igitur diligenter sit tradenda diuisio caussæ morbificæ; operæ pretium est primo materię morbificæ definitionem tradere: nisi enim tradatur definitio rei diuidendæ, impossibile est vt diuidendo non committatur error. Est igitur materia morbifica *mistum præter naturam, lædens hominem ægrotantem*.

Declaro hanc definitionem. Cum materia sit *mistum*: ex necessitate est substantia. Est autem mistum *præter naturam*, ad differentiam misti secundũ naturam; vt videlicet est hepar, quod est mistum secũdum naturam: & præterea ad differentiam rei seu mixti non naturalis; vt panis, qui antequam assumatur, non habet rationem caussæ morbificæ, sed rei non naturalis; at vbi est ingestus cibus, & offendit, est mistum præter naturam, & propterea habet rationem caussæ morbificæ. Deinde dictum fuit, *lædens hominem*: ad differentiam materiæ, vt potest lædere bruta. Postremo dictum fuit, *ægrotantem*: ad differentiam illius materiæ, quæ lædit, & est præter naturam, sed in corpore nondum ægrotante. Hinc sequitur, distinguendam esse materiam morbificam, quæ in præsentia a nobis perpenditur in methodo medendi, a materia morbifica, quæ locũ habet in arte tuendæ sanitatis; quia in arte tuendæ sanitatis potest quidem hominem lædere, sed non ægrotantem.

CAPVT XVI.

De differentijs materiæ morbificæ: & primum quatenus est mistum, Vapor nimirum, vel Minera: quomodo ab his indicetur remedium præseruatorium.

Quatuor fontes differentiarum materiæ morbificæ. 1. Materia vt mistū, est Vapor, vel Minera. Vapor indicat vacuans per insensiles meatus.

EX allata materiæ morbificæ definitione, Differentiæ eiusdem sunt desumendæ: primum a materia, vt est mistum: secundo, vt est præter naturam: tertio, vt lædit: quarto, vt lædit hominem ægrotanté.

Primum igitur, materia morbifica, vt est mistum, seu substantia corporea, est vel Vapor, vel Minera.

Vapor, indicat remedium remouēs materiā morbificam, per insensiles meatus, seu remedium vacuans per insensiles meatus: contra autem minera, per sensiles meatus. Nullo enim modo potest minera euacuari, nisi per sensiles meatus. Quod si auté minera conuertatur in vaporem; tunc non indicat amplius vt minera, sed vt vapor. Hanc veritatem cognouit Galenus 13. methodi cap. 16. vbi habet, vacuationem fieri per meatus vel sensiles, vel insensiles. Vnde impropriè loquuntur Medici, quando dicunt, vacuationem esse vel sensilem, vel insensilem: nam vacuatio, quæ fit per sudorem, est vacuatio sensilis, quia sudor cōspicitur: at pori, per quos fit sudor, sunt meatus insensiles: & ob id Galenus recte dicit, vacuationem fieri per meatus vel insensiles, vel sensiles.

Hic vapor indicat remedium vacuans per insensiles meatus. Quod si fortasse vapor fuerit pituitosus: indicabit specificum remedium, nimirum vacuans per insensiles meatus vaporem pituitosum: & sic de reliquis.

Minera per manifestos meatus exigenda.

Minera indicat vacuans per sensiles meatus. Hæc autem minera vel est Animata, vt vermis, caro, monstrum, & similia: vel est Inanimata; & est vel Solida, vt calculus, pila plumbea, feces duriores; vel Liquida: & hæc aut Alimentaria, vt chylus, sanguis; aut Excrementitia, vt humores excrementitij, semen, lotium, sanies, ichores, feces liquidiores, & alia id genus. Hæ omnes mineræ in genere sunt mineræ: & proinde in genere subalterno indicāt remedium vacuans per meatus sensiles. Et quælibet harum indicationum est præseruatiua. Vnde Galenus in arte medicinali cap. 99. dicit, indicationem præseruatiuam præcipue capi ab humore: dixit, *præcipue*, non quod ab alijs mineris non capiatur indicatio præseruatiua, quia a quacunque minera morbifica sumitur indicatio præseruatiua: sed quia frequentius sumuntur indicationes ab humoribus, quia frequentius peccant humores quam calculi, vel reliquæ mineræ.

Minera specifica indicat remediū determinatum.

Materia vero morbifica determinata, indicat remedium determinatum: nam indicatio generica euadit specifica, dum descendimus ad hanc vel illam mineræ speciem: verbi gratia, sanguis indicat vacuans sanguinem; bilis indicat vacuans bilem. Quare Galenus 14. meth. 17. dicit, curationem inueniri ex specie humoris. Vbi notandum per curationem non intelligi indicationem curatiuam; quia indicatio curatiua, ad differentiam præseruatiuæ, non sumitur a specie humoris; nam cū ab humore sumatur indicatio præseruatiua, ergo & a specie humoris; si enim genus est indicans præseruatorium, & species sub illo genere contenta, est indicans præseruatorium. Quare Galenus per curationem intelligit methodum curatiuam, quam in his libris profitetur: vt hæc curatio inueniatur ex specie humoris. Ratione igitur finis communis, potest vocari indicatio curatiua; sed ratione finis proprij, hoc est, ratione remotionis humoris specifici, est indicatio præseruatiua. Addebat Galenus lib. 14. meth. cap. 18. speciem humoris cognosci ex victu: verbi gratia, cognoscimus bilem peccantem, ex victu præcedente bilioso. Et ob id ex specie humoris indicatur specificum remedium. Vnde etiam Galenus ad aphoris. secundum primæ sectionis (cum dicit Hippocrates, si talia purgentur, & reliqua.) in commentarijs ait; si bilis peccat, bilis purganda; si sanguis, sanguis euacuandus: nam determinata mineræ species indicat remedium specificum. Præterea cap. 3. lib. 13. meth. ait, si purum sit erysipelas, bilem purgandam. Amplius cap. 6. lib. 4. meth. dicit, aliquādo sanguinem euacuandum, si sanguis vincat; aliquando pharmaca administranda, si alij succi vincāt. Quare indicatio determinata sumitur a succo determinato: nam sanguis sanguinem vacuans indicat, & bilis bilem euacuans.

Morbi & caussæ magnitudo non indicat, sed est signum.

Sed notandum, cum dicit, dici a Gal. 5. meth. 6. morbi magnitudinem perpendendam esse ad indicandū non modo vacuationem sanguinis, sed etiam purgationem: ibi morbi magnitudinem signum esse peccanti vehementis materiæ, siue sit sanguis, siue alius humor a sanguine.

Videri vero posset alicui, sanguinis missionem nō indicari a sanguinis redundantia, sed a morbi magnitudine, cum virium robore: quia Galenus cap. 6. lib. 4. meth. dicit: si morbus sit valens cum virium robore, nemo est qui sanguinem non mittat. Dicimus, Galenum sermonem habere de sanguine peccante: vt si morbus adsit, qui significat peccatum in sanguine vehemens, & virtus sit robusta, sit secanda vena, licet homo sit expers redundantiæ sanguinis: quia potest esse peccatum in sanguine, non in quantitate, non in redundantia, sed vel in motu, vel in substantia, vt suo loco intelligetis. Quare Galeni auctoritas nobis non aduersatur. Nam idem Galenus decimotertio method. quinto dicit, quod sanguinis missionem indicet copia sanguinis, & succorum vitium indicet purgationem. Et decimo meth. cap. decimo dicit, sectionem venæ non primario, sed ex accidenti, sanare calidam intemperiem: quod primū vacuet sanguinem, & ad sanguinis euacuationem remoueatur intemperies: quemadmodum quandoque per venam sectam iugulatur febris, sanaturq; intemperies. Quare venæ sectio a sanguine indicatur: vt propterea Galenus nono met. vndecimo dicat, venæ sectionem esse adhibendam, eo quod sanguinem vacuet.

Cōstat igitur quid indicet caussa morbifica, vt est mixtum; vapor scilicet, vel minera.

CAPVT XVII.

De differentijs materiæ morbificæ quatenus est mistum præter naturam: seu de vitijs materiæ morbificæ: & primum de peccato in Forma.

2. Materia morbifica, vt mistū præter naturā, peccat in Forma, Quantitate, Qualitate, Motu, & Quiete.

POrro minera, quatenus est *mistum præter naturā*, prædita est Forma, alteratiua Quantitate, Qualitate prima & secunda, Qualitate motiua. Hęc omnia sunt perpendenda. Quodlibet autem peccatum specificum ac determinatum indicat remedium specificum determinatum præseruatorium.

Ad quæ fundamenta respiciens Gal. in arte medicinali cap. 99. dicit; humores neque lentos esse debere, neque crassos, neque aquosus, neque plurimos, neque vehementer calidos, aut frigidos, neque mordaces, neq; putredini obnoxios, quare multo minus putridos aut venenosos. Quibus sane verbis Galenus nihil aliud insinuat, quam multiplex peccatum mineræ, seu materiæ morbificæ, vt est mistum pręter naturam. Declaro. Insinuat quidē Galenus peccatū secundum formam, dum proponit humores putridos. Proponit peccatum secundum quantitatem, dum in medium affert humores plurimos. Significat peccatum in qualitate alteratiua, & quidem prima, dū proponit humores calidos ac frigidos in summo. Proponens mordaces, insinuat peccatum secundum qualitatem secundam. Dum proponit humores len-

tos,

rei, proponit peccatum in motu, de quo suo loco. Idem Gal. a semetipso nequaquam recedens 14. metho. 17. dicit, propriam vlceris curationem desumi ex humorum specie, & quantitate: per speciem intelligens formam, & quæ formam consequuntur, hoc est, qualitates primas, & secundas, alteratiuas, & motiuas. Dicit etiam eodem in loco, ad curationem opus esse, pernoscere humorum copiam, crassitiem, tenuitatem, potẽtiam: vbi per copiam, intelligit peccatum in quantitate; per crassitiẽ, & tenuitatem, peccatum in secunda qualitate: per potentiam intelligit peccatum secundum formam, & quæ formam consequuntur. Tum 2. meth. cap. 13. proponens vitia humorum, dicit referenda ea esse ad prædicamentum quantitatis, & qualitatis.

Ordinate igitur procedentes, primo discurremus circa peccatum secundum Formam, secundo circa Quantitatem, tertio circa Qualitatem, quarto circa Motum, & Quietem.

Vitium formæ quod.

Peccatum in *formæ* est quando materia peccat toto genere præter naturam. Materia autem quæ toto genere est præter naturam, dupliciter intelligitur; vel per Se, vel ex Accidenti; Per se; vt calculus, lumbricus, membrana in effusione, pila plumbea per bombardam transmissa in corpus. Per accidens autem potest esse duplex: est etenim vel Contentum, vt humor putridus: vel Continens, veluti corrupta caro in corpore humano: nam humor, & caro, per se, ac propria ratione non sunt toto genere præter naturam, sed ex accidẽti, quando corrumpuntur, ac putrescunt.

Formæ peccatum indicat in genere Remouẽs: in specie, Eradicãs, vel Transponens.

Hæc materia toto genere præter naturam, in communi seu generali indicat remedium quoddam generatum, quod tamen subalternum est: & cum Galeno 14. method. 17. indicat remedium secundum totum auferens: quia peccat toto genere præter naturam, quod remedium, secundum totum auferens, potest Eradicans nuncupari. Ideo 10. meth. 8. causa materiæ putridæ, & proinde toto genere præter naturam, proponit eradicans. Similiter 14. meth. 13. Et pariter in arte medicinali cap. 94. vbi sermo habetur de calculo, qui peccat toto genere præter naturam. Sed animaduertite, ibi addere Galenum, si calculus eradicari vel extrahi non possit, eum esse trasponendum. Addebat etiam Galenus 14. metho. 13. quorum affectuum locus affectus vna quæpiam naturalium partium est, prima indicatio est, vt affectus sanetur: secunda indicatio, si insanabilis sit affectus, vt vna cum vitio seu affectu pars quoque ipsa amputetur, veluti in cancro: e contrario in suffusionibus, cum non licet extrahere in prima indicatione, transferre oportet suffusionem ad locũ minoris momenti. Quæ verba, vt opinor, intellectu difficilia sunt. At si velimus secundum artem, & ex rei natura, assequi mentem Galeni: Galenus his verbis proponit Quid agendũ, in duplici materia, toto genere præter naturam, id est, in cancro, & in suffusione. Vnde per affectus non intelligit morbum, sed materiam nimirum materiam cancri, & materiam suffusionis: quæ vtraque materia est toto genere præter naturam. Quoad cancrum, in hoc duo, sunt toto genere præter naturam: primum materia quæ cancrum efficit, id est, melancholia vsta; deinde pars affecta, reddita toto genere præter naturam: quare vtrunque indicat amputationem, seu extractionem. At in suffusione, toto genere præter naturam est tantum materia: pars affecta non est toto genere præter naturam: & ideo virtus partis, scilicet oculi, prohibet extractionem, & permittit tantum transpositionem.

Quo modo Eradicans, & transponens ab vno indicari videantur.

Sed cum Galenus, propõnẽs materiam toto genere præter naturã, velit, hanc indicare extractionem, vel (si non liceat extrahere) transpositionem: cumq; hæc duo sint indicata; quæritur quomodo indicentur ab vno indicante? Exempli gratia: calculus in vesica quandoque extrahitur, vnde indicatur extrahens; quandoque transponitur, vt si supprimatur lotium a calculo occludente meatum ceruicis, hic calculus est transponendus. Hic idem calculus est toto genere præter naturam: duo sunt tamen indicata; remedium extrahens & remedium transponens. Neque est vt aliquis fugiat: cum videlicet in suffusione virtus prohibeat extractionem, opus esse transponere, quasi virtus sit illa, quæ indicet. Virtus enim non potest indicare transponens, sed tantum sui conseruationem. Ideo vtrunque videtur indicari ab vno tantum indicante. Dicetem ergo, calculum in hoc generali, seu in hac essentia generica, subalterna tamen, vt est mistum toto genere præter naturam, indicare remedium secundum totum remouens, hoc est, commune. Hoc autem remedium secundum totum remouens, duplex esse potest; vel extrahens, vel transponens. Differentia est inter hæc duo remedia indicata, quod alterum est vehementius reliquo. Oportet autem vehementiam hac ratione perpendere, vt id quod vehementius est, magis possit ad indicãdum remedium eradicans, quam virtus ad prohibendum; & hoc est vehementius indicans, quod magis potest quam virtus. Ac in calculo vesicæ, quia virtus quandoque permittit incisionem, ob id ad extractionem confugimus. Quare materia toto genere præter naturam, si secundum suam essentiam sit vehementior quam essentia virtutis, indicat extrahens; si autem materia toto genere præter naturam sit minus vehemens, quam vehementia virtutis; hæc essentia minus vehemens indicat transponens; vt, in suffusione non licet extrahere membranulam, non licet extrahere materiam suffusionis, propterea quod virtus oculi prohibet, ad differentiam virtutis quandoque in vesica.

Hactenus igitur patet, quomodo peccatum in forma indicet remouens, quod est transponens, vel eradicans.

Locus Galeni difficilis, de venæsectione, non præsentibus signis plethoræ.

Sed occurrit locus Galeni difficilis, cap. 4. lib. 8. methodi: vbi ait, in ephemera e parua obstructione, si protrahatur declinatio, putredinem necessario oriri, nisi vitiosus succus transpiret; quare, vt transpiret; opus esse maiori auxilio; ac si æger fuerit inter ætates medias, hoc est, inter senilem, & puerilem, vbi robur sit virium, secandam venam, etiam si plenitudinis signa non adsint; vt vitiosi succi maiori parte euacuata, ad detergentia atque deobstruentia accedamus. Hinc ergo rudior colligere posset, venæsectionem non indicari a plenitudine, sed a cacochymia, seu succo vitioso. Nos igitur dicimus, Galenum loco citato proponere remedium vehemens, non debile; & vacuans sanguinem, non cacochymiam. Vtrunque facile comprobo. Primum quidem; quia dicit Galenus, cum protrahitur febris ephemeræ declinatio, tum imminere putridam febrem, & opus esse maiori auxilio. Ecce, proponit magnum seu vehemens auxilium. Secundum etiam patet; hoc est, proponit auxilium vacuans sanguinem: quia loco citato dicit Galenus, si puer vel senex sit, sanguinem non detrahes. Ecce, loquitur de vacuatione sanguinis, vt sit detrahendus in medijs ætatibus, non in extremis. Patet igitur, Galenum proponere Quid agendum, quod est auxilium vehemens, sanguinem vacuans. A quo igitur indicatur hoc auxilium? Necessarium est, vt indicetur a sanguine peccante. At peccatum sanguinis potest esse triplex: secundum motum, secundum quantitatem, & secundum formam. Vitium in motu, non habet locum in præsentia: quia non agitur de vitio inflammatorio e fluxione. Neque proponitur peccatum in quãtitate, quia Galenus ait, *etiamsi non adsint signa plenitudinis*. Relinquitur ergo, vt peccatum indicans, sit peccatum secũdum formam, quod Galenus vocat succum vitiosum. Quare peccatum in forma sanguinis, quando scilicet est ineptus ad nutritionem, seu quando imminet putredo, habet

rationem

rationem indicantis: ac ætates mediæ sunt signa virtutis permittentis: nam vnica virtus est quæ permittitur, vnica, quæ prohibet; ætas vero & reliqua sunt signa. Præterea vt maxime iuniores confirmentur: summa diligētia legant Galenum 9. meth. 11. in quo capite proponit euidenter triplex sanguinis peccatum, videlicet secundum formam, quantitatem, & motum. Insinuat peccatum sanguinis secundum formam, dum proponit sanguinem; qui propriam qualitatem non seruat; vt in alimentum verti non possit: non enim proponit hic peccatum secundum qualitatem; quia dum qualitas peccat, qualitas indicat; &, si est caliditas, indicat frigidum, & e contra: quare hic, dum proponit qualitatem, proponit qualitatem tanquam signum peccati secundum formam, vt rationaliter non alterare, sed euacuare sit opus: proponit igitur peccatum secundum formam. Proponit etiam loco citato peccatum secundum quantitatem, dum proponit sanguinem inutilem, quando multitudine crescit, vt aut vires premat, aut vasa distēdat; quibus verbis significat peccatum in quanto, siue sit plenitudo quoad vires, siue sit plenitudo quoad vasa. Tandem insinuat peccatum secundum motum, vbi proponit sanguinis impetum.

CAPVT XVIII.

De vitio materiæ morbificæ secundum Quantitatem: quod est, in contento, Abundantia; in cute, Continuitas; in vasis, tum Amplitudo; tum Continuitas.

EGimus de materia morbifica, vt peccat secūdum formam: modo dicemus de materia morbifica, vt peccat secundum *Quantitatem*. Hæc igitur duplex est: vel enim habet rationem Continentis, vel rationem Contenti. Per contentum intelligo humorem, qui in corpore continetur: per continēs autem intelligo partem solidam, viuentem.

Contenti vitium est exsuperātia: cuius indicatū est vacuans secundū partē, id est, minuens.

Quantum igitur attinet ad contentum: per contētum, seu humorem peccantem in Quanto, intelligimus, dum exuberat: quia dum est defectus, hoc pertinet, vt suo loco intelligetis, potius ad virtutem. Dum igitur materia seu humor abundat, cum Galeno in arte medicinali 94. & 95. indicat Euacuationem, quæ est indicatum satis genericum, quod desumitur a peccato in quanto generico. At indicatum specificum debet indicari ab indicante specifico. Indicans specificum est sanguis, non simpliciter vt peccat in quanto, sed, vt peccat in quanto determinato, verbi gratia, sanguis peccans ad quantitatem vnius libræ: & hoc indicans specificum indicat, Quid agendum specificum, id est, inminuens siue vacuans ad libram.

Minuens per se.

Hoc indicatum locum habet, siue remediū sit minuens per se, siue per accidens: & hoc probo e Galeno. Quoad remedium, cuius materia euacuatur per se, non ex accidenti, Galenus 14. method. 17. dicit, in curatione vlceris communem curationem esse, vt prohibeatur humorum confluxus; propriam autem curationem inueniri ex humorum specie; & quantitate. Ecce proponit quantitatem humoris, peccatū in quanto, a quo sumitur indicatio. Et magis descendens ad indicationem specificam, dicit 11. meth. 14. oportet tantum sanguinis detrahere, quantum supra naturalem statum abundat. Ecce capit indicationem a determinato peccato, seu determinata quantitate. Et Galenus non admodum curans nomina, itidem facit mētionem modi euacuationis: per modum euacuationis non intelligens Quomodo agendum, sed Quantum, nimirum Quid agendum specificum. Præterea dicit Galenus 13. metho. 11. vacuationem non modo inueniri ex redundantia materiæ, sed ex ætate, natura, aere, consuetudine, & ante hæc ex virtute:

A Ecce loquitur hic de remedio minuente, quod a sola redundantia indicatur, nimirum a peccato in quanto: quia vnum non nisi ab vno indicatur. Licet vero Galenus hoc loco plura proponat: non tamen propterea imaginari oportet, hæc omnia esse indicantia: quia fuisset deceptus Galenus, ac sibi ipsi contradiceret: quare indicans est redundantia, seu peccatum in Quanto; permittens est virtus: & ob id vtitur illis verbis, *& ante hæc virtus*, quod virtus sit præferenda omnibus indicatis: reliqua, id est, ætas, consuetudo, temperatura, & aer, signa sunt vtriusque, hoc est & sanguinis redundantis, seu indicantis, & virtutis robustæ, permittentis: verbi gratia, si fuerit tempus veris, est signum copiosi sanguinis, & ob id indicantis, est etiam signum virtutis robustæ, & ideo permittentis. Quare nunquam vltra tria sunt somnianda vel indicantia, vel prohibentia, vel permittentia.

Minuens per accidens.

B Quo vero ad remedium, cuius materia per accidens euacuatur: hoc proposuit Galen. 10. meth. 5. vbi habet: vidistis, me eos qui vel abundantia, vel ex phlegmone laborarēt, sub longa inedia detinuisse, vt ante septimum non cibauerim, viribus valentibus. His Galenus significat, abundantiam & peccatum in Quanto indicare minuens, virtutem autem robustam esse permittentem. Dicit etiam idem Galen. 13. metho. 6. plethoram curari quandoque inedia. Quare inedia, seu victus minuēns, nequaquam indicatur a virtute, sed solum a materia peccante in Quanto: virtus autem concurrit non vt indicans, sed, si robusta est, vt permittens; si debilis, vt prohibens. Insuper Galenus 11. method. 5. dicit: sed & nutrimenti modus hinc tibi est desumendus: quo loco intelligendum, quid velit Gal. per nutrimenti modum; & quid velit per illa verba, *hinc tibi est desumendus*: vt hinc appareat, quid sit indicans, quid sit permittens, &

C quid prohibens. Galenus igitur per nutrimenti modum, intelligit victum minuentem: vnde proponit victum tenuissimum, & ob id maxime minuentem: quare proponit materiam remedij minuentis, quæ materia per accidens euacuat, non per se. Quo vero ad secundum explicandum: indicatur a materia morbifica, permittitur & prohibetur a virtute. Hæc veritas Galeni dictis comprobatur: nam ait: quippe cum vires robustas habent, & morbi summus vigor est breui futurus, victu tenuissimo vtendum. Ecce, vtimur victu tenuissimo, quia futurus est breui status: quod sane nobis significat materiæ peccantis, & vehemens etiam peccatum: vt non simpliciter vti liceat victu minuente, sed maxime minuente, hoc est, tenuissimo. Quare indicatio non desumitur a statu febris, seu a tempore morbi, sed hoc est signum peccati materiæ indicantis: virtus autem cum Galeno proponitur robusta & valens, quia debilis prohibet.

D Hactenus igitur comprobatum sit, peccatum in Quanto indicare vacuans, vel minuens, si sermo fiat de materia peccante in Quanto: vt habet rationem contenti.

Partis viuæ, habentis rationem materiæ morbificæ, vitia.

Continens nihil aliud est, quam pars viuens: seu materia continens peccans in Quanto, est materia viuens. Continens porro vel continet materiam Quiescentem, veluti cutis, caro, quæ sunt partes viuentes; vel Non quiescentem, sed potius fluentem, quæ trāsmittitur, cuiusmodi sunt venæ, ac reliqui ductus seu canales, per quos fluit contentum.

Continuitas cutis & carnis, indicat diuidens.

Quātum igitur spectat ad materiam morbificam, quæ habet rationem continentis materiam quiescentem: hæc potest esse cutis & caro. Per cutem vero & carnem intelligo has partes nō morbosas, sed sanas: quæ partes, etiam sanæ existentes, euadunt causæ morbificæ: nam loquimur hic de indicante præseruatorio, quod nihil aliud est quam caussa morbifica, quare necessarium est, vt cutis & caro euadant caussæ morbificæ; non quidem principales, sed sine quibus non: vt, dum a cute vel carne detinetur pus, vel alia

alia materia morbifica: cutis est sana: quia suppono has partes non esse intemperatas, sed temperatas: attamen quia detinent materiam morbificam, sunt caussa sine qua non, seu, sunt caussa vt materia morbifica non egrediatur. Materia morbifica detenta nocet: & ideo cutis, vt detinet materiá morbificam, nocet: quare & hęc habet rationem caussæ morbificæ sine qua non; & ob id habet rationem indicantis, sed præseruatorij.

Hanc veritatem tetigit Galenus 3. method. vlt. inquiens: si vlcus habet cauitatem altius reconditam sub cute, cutem scindere oportet. In tali casu chirurgus, ductus Galeni auctoritatibus, & auctoritate, quę pendet a rei natura, accipit ferrum, & cutem secat: ferrum est materia remedij scindentis cutem: remedium scindens cutem est indicatum, ideoque necessarium est, vt ab aliquo indicetur: indicatum quippe dirigitur ad indicans; verbi gratia, ventriculi intemperies calida indicat frigidum, quod frigidum dirigitur ad calidum. Ita remedium scindens respicit cutem; diuidimus enim vel scindimus cutem, vt per cutem discissam egrediatur materia. Quare nolimus velimus, fateri cogimur hoc remedium indicari a cute; sed a cute, vt habet rationem caussæ morbificæ.

Præterea 13. meth. 5. dicit Galenus: aliquando propter multitudinem puris, saniei, & corruptarum materierum, exscindimus cutem, quia cutis sana, ex accidenti fit caussa morbifica sine qua non, & habet rationem indicantis præseruatorij, propterea quod impedit materiæ exitum.

Hic quæritur, per quam essentiam cutis concurrat ad indicandum? Nam versamur adhuc circa Quid agendum, quod a sola essentia indicatur, non ab alio. Quæ igitur est essentia in cute? quæ est essentia in carne quæ scinditur, seu aperitur? Hoc vitium seu hæc essentia pertinet ad Quantum: quod peccatum in quanto nihil aliud est, quam continuitas cutis, vel carnis: cuius contrarium (indicans enim præseruatorium oppositum indicat) est diuisio. Quare cutis, quia propter continuitatem detinet materiam morbificam, indicat diuidens remedium: cuius materia est ferrum, quemadmodum etiam cutis in venæ sectione diuiditur.

Meatuũ amplitudo indicat angustãs.

Si consideretur materia morbifica, quatenus habet rationem continentis materiam fluentem, seu transeuntem; hæc materia morbifica est meatus canalis, seu vena. Possunt autem meatus seu ductus bifariam peccare, & proinde habere rationem caussæ morbificæ: altero modo per Amplitudinem, reliquo per Continuitatem. Per amplitudinem: quando materia morbifica fluit, cum alioquin fluere non deberet; vt contingit in immodicis euacuationibus. Licet vero amplitudo sit secũdum naturã, redditur tamen morbifica ex accidẽti, hoc est, ratione materię fluẽtis.

Meatuũ continuitas indicat diuidens.

Et hæc amplitudo indicat contrarium, videlicet remedium angustans: cuius materia, verbi gratia, est ligatura, vel defensiuum vocatum quod paratur ex adstringentibus, seu angustantibus: nam beneficio huius angustationis prohibetur transitus materiæ.

Præterea in ductu perpendimus continuitatem, prout meatus per sui continuitatem impedit, quominus sanguis, vel alia materia, exeat. Hoc quantitatis seu continuitatis peccatum, per suam essentiam indicat diuidens, quemadmodum fit in venæ sectione, vt extrahatur sanguis. Hæc de peccato secundum quantitatem.

CAPVT XIX.

De mineræ peccato in Qualitate alteratiua, tum Prima, tum Secunda.

Qualitatis peccatum, indicat contrariũ alterans.

SIc habet peccatum materiæ morbificæ in forma, & quantitate: sequitur *Qualitatis* vitium: eiusque vel Primæ, vel Secundæ. Quoad primam qualitatem materia calida indicat frigidum; & sic de reliquis: Quo ad secundam qualitatem materia, exempli gratia, viscida & lenta, indicat remedium detersorium; crassa attenuans: & sic de reliquis.

Vnde Galenus 11. metho. 5. dicit si obstructio fuerit, indicatur victus attenuans. Non credatis, victum attenuantem indicari ab obstructione; quemadmodum videtur prima facie asserere Galenus: sed per obstructionem intelligere oportet id indicans, quod est ex vsu: est autem materia crassa, quæ indicat victum attenuantem.

Sic etiam Galenus 14. method. 5. asserebat, duram materiam esse molliendam.

Constat igitur quemadmodum materia morbifica, peccans in Quali, siue sit qualitas prima, siue secunda, indicet suum contrarium: quod semper est præseruatorium. Hæc de peccato in qualitate.

CAPVT XX.

De vitio materiæ morbificæ secundum Motum.

Motus vitia, defectus & intensio.

Defectus, indicat motum adiuuans.

REstat mineræ peccatum in *Motu & Quiete*. Motus vitia sunt Defectus & Exsuperantia.

Si deficiat motus: indicat remedium adiuuans ac intendens illum motum deficientem. Quam veritatem tetigit Galenus 9. method. cap. quinto, inquiens: si tempore mittendi sanguinis menses fluant, si sanguinis quantum sat est, effluat, id est, si sanguinis motus sit sufficiens; naturæ omnia sunt permittenda, & nihil agendum: sanguinis enim motus secundum naturam, quia vitiosus non est, nihil indicat. Si autem sanguis non effluat ea copia, qua deberet, vt motus sit diminutus: oportet tantum addere, vt ex coniunctis ambobus perficias: quod postulat sanguis: nam imminutus motus indicat remedium adiuuans, ac intendens motum illum diminutum.

Exsuperãtia motus, indicat motum inhibens.

Si motus sit excedens: in genere materia morbifica secundum hanc essentiam, hoc est, secundum motum exsuperantem, indicat remedium minuens seu compescens illum motum excedentem: & hoc est remedium satis genericum, quod indicatur a motu excedenti superfluo.

Indicata per motum inhibent a, in specie quinque.

Remedium autem specificum, quod continetur sub hoc generico, est Intercipiens, Reuulsorium, Deriuatorium: quod duplex est, nimirum, Simplex deriuatorium, & deriuatorium Mistum, atque Reprimens seu repercussorium. Hæc igitur sunt indicata specifica, quæ sub illo generico continentur. Et quia hoc negotium est maximi momenti, & satis difficile: ideo hæc indicata specifica a nobis summa diligentia explicanda sunt, vt appareat a qua essentia specifica indicentur.

Demonstratio illorum quinque, e motus physica.

Ratio igitur horum indicantium & indicatorum hæc est. Consideramus in præsentia materiam morbificam, vt peccat secundum motum excedentem; quæ materia ita præter naturam mota, motu excedenti ac vitioso, secundum Philosophos, requirit Spatium, per quod moueatur a Motore extrinseco, vt motus incipiat a termino A quo, & desinat in terminum Ad quem.

Quatenus igitur motus respicit spatium, indicatur remedium compescens hunc motum, quod in specie est intercipiens. Ecce remedium illud genericum, hoc est, compescens motum illum superfluum exuberantem, contrahitur ac euadit specificum, nimirum intercipiens, ratione spatij per quod mouetur materia.

Caussa autem extrinseci motoris, qui mouet a termino a quo, ad terminum ad quem; indicatur remedium auferens violentiam extrinseci motoris violenti, vt materia moueatur potius in aliam partem. Motor autem violentus extrinsecus duplex esse potest.

test. Attrahens, vel Impellens, & propterea indicat remedium contrarium, attrahens nimirum indicat impellens; impellens indicat attrahens.

Sed quia vtrunque est genericum, ideo, vt euadat specificum, oportet indicans magis contrahere. Id autem notissimum est, quod attrahens genericum, indicans contrarium, indicet contrarium efficacius: verbi gratia, si pars attrahit per caliditatem vt duo, indicat calidum vt tria. Similiter est dicendum de impellente.

Attrahens igitur euadẽs magis adhuc specificum, triplex esse potest, prout in motu excedenti materiæ consideramus motorem, vel ratione termini A quo, vel ratione termini Ad quem, vel simul ratione Vtriusque termini. Declaro. Si consideramus materiæ peccatum, vt respicit terminum a quo: indicatur remedium attrahens ad longinqua; quod medici vocant reuulsorium, seu diuersorium. Si consideramus terminum ad quem, indicatur attrahens ad vicina, seu ad latera, quod vocatur deriuatorium simplex, propterea quod indicatur a solo motu, a solo fluxu, ratione termini ad quem. Si tandem perpendimus motum vitiosum excedentem, ratione motoris externi, in relatione simul vtriusque termini, a quo & ad quem: indicatur attrahens, quod vocatur deriuatorium, ad differentiam reuulsorij, & in specie mistum deriuatorium, ad differentiam deriuatorij simplicis.

Impellens indicatur tantum a motu materiæ, ratione termini ad quem: quod medici vocant reprimens, seu repulsorium.

Quare materia, vt præter naturam mouetur, indicat Intercipiens, & Reuulsorium, Deriuatorium simplex, Deriuatorium mistum, & Repellens.

1. Intercipiens est indicatum inutile, non habẽs materiam.

Intercipiens, est remedium, cuius materia non inuenitur. Nam, verbi gratia, dum incipimus materiam, descendentem in catharro a capite ad pulmones vsu diacodeion, vel sacchari rosacei, antiqui cum bolo armena, nõ est putandum, beneficio horum medicamentorum materiam illam fluentẽ vere, ac per se, seu primaria ratione intercipi, ac ita motum ipsius inhiberi, sed intercipitur fluens materia, quia frangitur ac hebetatur illius motus, dum dictis remedijs incrassamus materiam tenuem, quæ ob tenuitatem facile mouetur. Quare materia tenuis indicat crassefaciens, cuius materia medicinalis est diacodeion. Præterea dum intercipimus materiam fluentem, ligando & adstringendo partes, materia remedij est ligatura, ac defensiuum vocatum, quæ materiæ sunt quidem materiæ alicuius remedij, sed non materiæ intercipientis, sed remedij angustantis, & adstringentis, indicati a vasis, ductibusque amplis. Quare impossibile est, vt reperiatur materia remedij intercipientis: ideoque non sunt reprehendendi medici, licet in fluxione materiæ mentionem non faciant remedij intercipientis.

2. Reuulsorium, & 3. deriuatorium simplex.

Reuulsorium vna cum deriuante simplici, proponitur a Galeno 4. method. 6. vbi ait, reuulsionem faciendam esse ad contrarium: deriuationem ad latera, seu ad vicina, & addit ibidem, irruente fluxione, reuellendum esse: innuens, reuulsionem capi a motu, seu fluxione.

Præterea dicit Galenus, 13. method. 11. in his quæ circa caput accidunt, purgare per contrarium oportet. Et 14. method. cap. 8. dicit, in Priapismo opus esse vomitorijs, contra in vitio linguæ esse purgandum, & hoc ex partium situ indicari. Quibus verbis Galen. non intelligit, situm partis habere rationem indicantis, quia hoc est indicatum specificum, quod supponit genericum, videlicet auferens immodicum motum materiæ: situs autem partium non indicat, auferens, nam est quid secundum naturam, ideoque non potest esse indicans præseruatorium. Quare Galenus his verbis proponit Quid agendum, quod est reuulsoriũ, & indicatur a materia mota præter naturam, idest, motu vitioso, cuius moti vitiosi seu indicantis signum est situs partis. Nam remedium reuulsorium indicatur a motu, ratione termini a quo: an vero debeat esse reuulsorium sursum, hoc est, vomitorium, vel reuulsoriũ deorsum, hoc est, deijciens per aluum; hoc indicatur a motu materiæ, vt sursum, vel deorsum mouetur; quem motum significat nobis, vt signum, situs partis. Quæ autem pars vel inferna, vel superna esse debeat, cui materia reuellentis remedij sit applicanda: hoc non indicat motus materiæ: quia hoc pertinet non ad Quid agendum, sed ad Vbi.

Præterea Galenus 5. meth. 3. dicit, reuulsionem & deriuationem esse communia remedia immodicæ euacuationis, ita tamen, vt reuulsio fiat ad contraria, deriuatio ad latera seu vicina, vnde materia fluens per sedem, sursum est reuellenda, deriuanda autem per vterum. Quibus verbis Galenus dubio procul proponit Quid agendum, hoc est, remedium reuellens, & deriuans. Licet vero dixerit, reuulsionem & deriuationem esse communia remedia immoderatæ euacuationis, nemo tamen debet esse ita fatuus, vt asserat, hæc remedia indicari ab immoderata euacuatione, moderata enim euacuatio indicat repletionẽ, reuellens vero & deriuans indicantur a motu. Quare immoderata euacuatio habet rationem signi, non indicantis: nam immoderata euacuatio est signum motus præter naturam. Exempli gratia, si aliquis obseruet immoderatum fluxum sanguinis; nonne cognoscet, immoderatum esse impetum seu motum in sanguine? Et ob id indicatio sumitur a motu, motus autem, tanquam a signo, potest significari ab immodica euacuatione.

4. Deriuatorium mistũ.

Mistum deriuans indicatur a motu, vt simul respicit terminum a quo, & ad quem. Sic in pleuritide venæ sectio ab eodem latere est materia remedij reuellentis, ratione materiæ fluentis: est etiam materia remedij deriuantis, ratione materiæ fluxæ, cuius signum est, quid sit euacuatio ad mutationem sanguinis, quæ mutatio significat, euacuari materiã fluxam. Et hoc remedium vocatur deriuatorium reuellens, seu reuulsorium deriuans; prout magis, vel reuellit, vel deriuat.

Sed obijci posset, dixisse Galenum 4. meth. 6. si fluxio cessauerit, atque membro inhæserit, deriuare oportet. Vnde sequi videtur, remedium deriuans indicari a materia quiescente, non fluente. 2. ad Glau. 2. dicit, deriuationem esse humoris, qui iam membrum occupauerit. Respondendum est, e capite 3. libro 5. meth. remedium deriuans posse accipi caussa immoderatæ vacuationis, vel repletionis. Si caussa immoderatæ euacuationis, veluti in fluxu immoderato mẽsium, remedium deriuans indicatur a materia, vt mouetur, seu fluit & in hoc non est difficultas. Si autem capiatur caussa immoderatę fluxionis, id est, quando materia fluens est caussa inflammationis, seu repletionis magis auctæ, tunc, licet materia quæ indicat remedium deriuans non fluat ab vna parte ad aliam partem; tamen mouetur a vasis illius partis, ad spatia eiusdem partis, vnde appellatur materia fluxa, quia iam fluxit de vno loco ad alium, & est materia mobilis, vt materia a vasis seu ductibus, ad spacia eiusdem partis, & secundum hanc rationem indicat deriuans.

5. Repulsorium.

Reprimens remedium indicatur a motu materiæ, vt respicit terminum ad quem: & agit per impulsionem. Vnde dicit Galenus cap. 5. lib. 11. metho. dum ad affectum locum fit fluxio, reprimere expedit. Ecce, reprimens indicatur a fluxione ad locũ affectum, hoc est, vt respicit terminum ad quem. Præterea 13. methodi 6. dicit: incipiente inflammatione, dũ quod affluit, non est crassum, oportet reprimere. Ecce proponit materiam fluentem, non quiescentem. Et 13. method. 8. dicit, reprimere oportet quod fluit. Con-

stitutum

stitutum igitur sit, etiam reprimens remedium indicari non a materia quiescente, sed a materia peccante secundum motum, vt respicit terminum ad quem.

CAPVT XXI.

De materiæ morbificæ peccato in Quiete.

Quies materiæ morbificæ, indicat vacuans per locum affectũ.

QVoad peccatum materiæ secundum *Quietem*: cum Galeno 13. method. 9. materia morbifica quiescens, indicat commouens, seu vacuãs per partem læsam, vt vapor quiescens, indicat vacuans per partem læsam, quod est digerens, seu euacuans per insensiles meatus: minera vero quiescens, indicat euacuans per partem læsam, sed per sensiles meatus. Vnde dicit Galenus 12. metho. 8. si dolor post reuulsionem & deriuationem perseueret, tunc materia est impacta; quare digerenda. Præterea 13. method. 16. ait, diaphoreticum, id est, digerens, indicari a materia in parte inflammata contenta: quare a peccato secundum quietem. Et, si sermo fiat de euacuatione per sensiles meatus, cum Galeno 13. method. 9. materia quiescens sensiliter est euacuanda, per partem affectam. Hæc dicta sint de peccato materiæ secundum quietem.

CAPVT XXII.

De differentijs materiæ morbificæ e tertio fonte: quatenus scilicet Lędit. Vnde vehemens est, vel debilis materiæ essentia: itemque vehemens, vel debile indicatum præseruatorium.

HVcusque de indicato materiæ morbificæ, quatenus est mistum præter naturam. Eadem materia iam perpendenda est, *vt lædit*.

Læsio materię morbificę vehemẽs, vel debilis.

Materia erga corpus lædens, lædit vel Vehementer, vel Citra vehementiam. Secundum hanc essentiam materia indicat remedium vel vehemens, vel debile, quemadmodum dictum est de morbo. Differentia autem est, quia remedium vehemens indicatum a morbo vehementi, est curatorium, a materia est præseruatorium: vt si sanguis vehementer lædat, indicat remedium vehemens, cuius materia est venæ sectio; si autem debiliter, indicat sanguis debile auxilium, cuius materia, verbi gratia, sunt cucurbitulæ.

Vehemẽtior caussa, indicat vehementius præsidium.

Ad hanc veritatem respiciens Galenus quinto methodi, capite primo, dicit, vlcera egere medicamentis magis siccantibus, quando sunt humidiora. Quibus verbis Galenus proponit remedium vehemens, scilicet vehementer siccans, quod indicatur ab humiditate vehemẽti, cuius vehementiæ signum est copia, non enim indicatur magis siccans a copia materiæ, sed a vehementia materiæ, quam vehementiam, vt signum, nobis significat copia seu quantitas; quia in maiori quanto, est maior virtus; excrementum copiosius magis lædit.

Præterea Gal. 13. meth. 6. & 4. meth. 6. plethoram curari sanguinis missione, balneo, vel frictione; cacochymiam purgatione, si enim febricitet æger, opus esse sanguinis missione: vna cum inedia, vel purgatione: si vero homo non febricitet, alijs opus esse, hoc est, frictione, balneo, &c. id est, lenioribus. Quibus verbis nihil aliud voluit diuinus Galenus significare, quam vehementiam & debilitatem materiæ, seu vehementem vel debilem læsionem, vnde si vehemens sit læsio, vehemẽtibus remedijs vtendum vt sectione venæ, purgatione, vel inedia. Materiæ autem vehementiam significat nobis Galenus per febrem: vnde febris non proponitur hoc loco, vt indicans, nam febris nec missionem sanguinis, nec purgationem, nec inediam indicat, sed est signum vehementis læsionis materiæ. Hic ergo obiter notandum, cum Galenus vere indicantia quandoque accipiat, vt signa; non esse præter rationem, vt quæ nequaquam possunt esse indicantia, etiam accipiat in ratione signi.

Amplius cap. 12. lib. 14. meth. dicit Galenus, in curatione meliceridis, atheromatis, & steatomatis indicationem communem esse, vel digestionem, vel putrefactionem, vel excisionem: differentiam autem esse, quod meliceris tria illa admittat; atheroma duo, nimirum remedium putrefaciens, & remedium excidẽs; steatoma vero indicet solum excisionem. In abscessibus autem profundis, & potissimum in visceribus, addit Galenus probari resoluentia & digerentia, nõ putrefacientia, nec excidentia. Hæc verba ita sunt intelligenda. Galenus, tria illa proponens, respicit materiam principalem in abscessibus contentam; nõ folliculum, continentem illas materias, qui digerentibus minime cedit. Proponit autem remedia vehementia, quæ indicantur a vehementia materiæ, & quandoque prohibentur a virtute. Quantum enim attinet ad indicans, loquitur de abscessibus, in quibus peccat materia toto genere præter naturam, siue sit meliceris, siue atheroma, siue steatoma. Et cum eodẽ Gal. 12. meth. 13. materia in quolibet abscessu ex propositis, cum sit toto genere præter naturam, indicat eradicans, seu secũdum totum euacuans. Hoc autem eradicans minus vehemens est digerens, magis vehemens est putrefaciens, in summo vehemens est excidens. Quare necessarium est, hæc ita a materia indicari; vt a materia minus vehementi indicetur minus vehemens; a materia magis vehementi magis vehemens. Galen. loc. cit. minorem vehementiam significat per substantiæ tenuitatem, hoc enim loco non accipit tenuem substãtiam, vt habet rationem indicantis, quia indicaret crassefaciens; sed accipit in ratione signi. Quare meliceris triplicem curationem admittit, quoniam constat ex tenuiori materia, quam constent reliqui abscessus. Cum ergo tenuitas sit signum virtutis remissioris, crassitudo sit signum virtutis validioris, atq; Gal. accipiat vehementiam penes resistentiam, in steatomate locum habet remedium vehementissimũ, excidens quia peccat materia crassissima, non cedens digerenti, nec putrefacienti: in atheromate autem, cum materia sit minus crassa, nõ cedit digerentibus, sed putrefacientibus: in meliceride vero, cum sit tenuior, potest etiam cedere digerentibus. Ita ergo respicit Gal. materiæ maiorem vel minorem vehemẽtiam. Respicit tandem etiam id quod prohibet; quando dicit postremo loco; si abscessus fuerit in visceribus, nequaquam confugiendum ad putrefacientia, vel excidentia.

CAPVT XXIII.

De differentijs materiæ morbificæ, e quarto fonte: quatenus illa lędit hominem: secundum Determinatam aliquam corporis partem. Vnde indicatum surgit specificum, pro diuersa conformatione partis subiecti ægrotantis.

Materia determinata locã occupans, determinata indicat præsidia.

DE materia morbifica, vt indifferenter lædit hominem ægrotantem, locuti sumus: sermo igitur nunc fiat de materia, *vt lædit magis secundum vnam partem, quam secundum aliam*. Materia ergo hunc in modum accepta, indicat remediũ specificum. Exempli gratia, cum Galenus 5. metho. 11. dicit, pectus & pulmonem expurgari per tussim; ventriculum vacuari sursum per vomitum, deorsum secundum naturã, hæc indicatio desumitur a forma partis, vt pars est instrumentalis. Quæ verba non ita sunt intelligenda, quasi indicatio sumatur a partis instrumentalis forma, vel conformatione, vt videtur prima facie insinuare Galenus. Illis ergo verbis proponit Quid agendum, quod indicatur a materia morbifica,

ca, quatenus secundum hanc rationem formalem, vel secundum hanc essentiam, lædit determinatam partem, quod indicatum est specificum, verbi gratia, vomitorium, deiectorium, diureticum, tussiculare seu per tussim vacuans. Signum autem huius essentiæ indicantis, hoc est, signum materiæ morbificæ lędentis partem determinatam, est conformatio partis. Conformatio, inquam, partis, est signum indicantis, non indicans, sed est signum materiæ, vt lędit partem determinatam. Subdit Galenus, ab vlcere sumi indicationem, ab vlcere quidem ventriculi, quod vomitus sit periculosus; & ab vlcere pulmonum quod remedium tussiculare sit periculosum. Vt ita vomitorium remedium indicetur a pure lædente ventriculū; prohibeatur autem ab vlcere ventriculi vomitorium, vlcere videlicet indicante vniens. Recte hoc intelligendum. Indicat vlcus remedium vniens, remedium vomitorium vnitatem soluit, & ita vlcus augetur, quare quod indicatur a pure, idest, vomitorium, prohibetur ab vlcere. In vlcere pulmonis remedium vacuans per tussim indicatur a pure, vt lædit pectus; vlcus vero intenditur potius, quia tussiculare auget solutam vnitatem. Attamen in praxi, in vlcere ventriculi, non vtimur vomitorijs; in vlcere pulmonum & pectoris, vtimur tussicularibus. Ratio autem diuersitatis sumitur ex fundamentis methodi, quia in vlcere ventriculi magis potest vlcus ad prohibēdum vomitorium, quam pus ad illud ipsum indicandum: contra, in vlcere pectoris, magis potest pus ad indicandum tussiculare, quam vlcus ad prohibendum; in vlcere enim ventriculi, licet non vacuetur materia purulenta per partes supernas, potest tamen euacuari deorsum; at in vlcere pulmonis, sola tussis, non per aliam viam potest fieri puris euacuatio: quæ non est infima caussa, propter quam pectoris & pulmonum vlcera vix possunt remoueri.

Præterea dicit Galenus 11. metho. 9. respiciens ad materiā vt lædit partes determinatas dicit, inquam, in febribus continentibus, in quibus putredo in toto reperitur, expellere oportere per vrinam, aluum, & sudorem: &, si ad os ventriculi materia sponte impetum habeat, etiam per vomitum. Galenus hoc loco proponit Quid agendum, vt indicatur a materia putrida: & proponit Quid agendum specificum, hoc est, diureticum, deiectorium, Sudatorium & quandoque etiam vomitorium, quæ sane indicata specifica desumuntur a materia, vt lædit hominem ægrotantem, secundum totum corpus; quia loquitur de febre putrida continente, in qua putredo est in omnibus ferme vasis. Cum ergo materia putrida lædat totum, indicat quodlibet vacuans, id est, diureticum, sudatorium, deiectorium, & vomitorium: & ob id Galenus indicata illa proponit coniunctim, non diuisim. Porro in febre putrida continente, materia putrida euacuanda est diuretico, quia læduntur partes ad renes spectantes; indicatur etiam sudatorium, quia in febre materia lædit partes ad ambitum totius spectantes: indicatur quoque deiectorium, quia in hac febre peccat materia, quæ lædit has partes: ideo loquitur coniunctim. Sed vomitorium tum indicatur, si materia in febre putrida continenti ad os ventriculi sponte impetum habeat, non secus. Vomitorium enim indicatur a materia, vt lædit os ventriculi, quam læsionem seu quam essentiam indicantis, nobis significat motus materiæ. Vnde hoc loco non sumitur indicatio a motu, vel ab impetu, sed impetus est signū indicantis, hoc est, materiæ ledentis os ventriculi. Quod si in febre putrida continente, materia resideat quidem in ventriculo, sed lædat partem internam; non indicatur vomitorium, sed deiectorium potius: siquidem materia putrida est potius deorsum, quam sursum euacuanda, prohibet enim vacuationem per vomitum, os supernum ventriculi. Ideo nisi lædatur os ventriculi, quod cognoscimus ex impetu materiæ, exque motu hoc spontaneo, ita vocato a Galeno; non indicatur vomitorium.

Constitutum igitur sit, deiectorium, diureticum, sudatorium, vomitorium, tussiculare, & alia id genus remedia, indicari a materia morbifica, vt lædit hominem ægrotantem, non indifferenter, sed secundum partes determinatas.

CAPVT XXIIII.

Quomodo caussa morbifica indicet Rationem vtendi.

DE caussa morbifica acturi, capite 15. huius tractatus explicandum sumpsimus, quomodo ea tum Præsidium indicet, tum Vsum præsidij. Absoluta igitur doctrina de præsidio ipso, iam ***rectam administrationem præsidij*** aggrediemur, & quomodo caussa morbifica ad eam indicandum concurrat, docebimus. Breuiores autem erimus, quia & morbo, & caussæ commune hoc est negocium, nisi quod ille curatorium, ista prophylacticum exhibet indicatum. Ideoque cap. 11. 12. 13. & 14. quantum opus est huc transferantur. *Transitio.*

Quantum igitur agendū, sumitur ab actione caussæ morbificæ, verbi gratia, si bilis sit summa actio, indicatur summa dosis rhabarbari, id est materiæ remedij. Vnde Galenus sectione prima, aphoris. 23. dicit, in vehementissimis febribus, in maximis inflammationibus, in summis doloribus, esse euacuandum vsq; ad animi defectum, & esse moliendam euacuationem vnica vice, propterea, quod illorum malorum vehemētia nobis significat summam actionem materiæ, a qua summa actione, & non ab alio, indicatur Quantum agendum. *Quantū agēdum.*

Modus agendi indicatur a passione caussæ morbificæ. Verbi gratia, si bilis sit crassior, rhabarbarum exhibendum in bolo, quia efficaciter magis agit, & debet etiam agere, quia bilis ob crassitiem difficulter patitur. Sic Galenus 13. meth. 5. dicit: si ratione puris oporteat partem incidere, in incisione longitudo latitudine debet esse maior, ideoque in inguinis vlcere, longitudo per transuersum fieri debet, non per rectum, quippe ita cum membrum inflectimus, naturaliter cutis sibi applicatur. Quibus verbis Galenus proponit modum agendi, & proponit modum circa administrationem ferri indicantis, vt longitudo sit maior latitudine, & vt longitudo sit per transuersum. Hoc loco id quod indicat remedium seu Quid agendum, non potest esse aliud quam cutis, quatenus habet rationem caussæ sine qua non. Modum vero agēdi indicat passio cutis, cutis hæc est passio, vt promptius admittat puris exitum, & promptius vniatur, si incisio fiat per transuersum. *Quomodo.*

Semper autem oportet respicere in indicationibus ad ea, quæ permittunt, nec tantum consideranda indicantia, sed etiam permittentia.

Vnde Galenus primo ad Glauconē 15. dicit, aere calidiore, opus esse vti oxyrhodino actu frigido; frigido aere, tepido oxyrhodino. Quæ dicta videntur parere ambiguitatem, nam in aere frigido egemus medicamento actu magis frigido: quia oxyrhodinum, quod habet vim reprimendi, magis reprimere debet, quando materia reprimenda magis resistit ac magis difficulter patitur, propterea quod modus agendi indicatur a passione. At tempore frigido materia reprimenda minus cedit, patitur ac reprimitur, quam aere calido. Et, cum oxyrhodinum magis efficaciter agat, dum actu frigidum administratur: Igitur tēpore frigido deberet magis actu frigidum administrari. Oppositum autem dicit Galenus. Huc obiectioni satisfacturi, dicimus, modum agendi semper indicari a passione, & a nullo alio. Sed quoad materiam frigidam; in hac materia possumus passionem duobus modis considerare: altero modo, vt passio

sio sequitur essentiam, quę est frigiditas, quæ indicat calidū; reliquo vero, vt est passio quæ sequitur essentiam quæ est materiæ motus seu fluxus, qui fluxus indicat remedium reprimens. Si primo modo capiatur, vt est passio materiæ frigidæ, materia vt magis frigida est, & proinde vt difficulter paritur, indicat medicamentum actu magis calidum, non frigidum, quemadmodum materia calida, vt indicat frigidum, quo calidior fuerit, eo ipsius passio erit magis difficilis, & indicabit medicamentum magis actu frigidum. Si vero capiatur, vt reprimenda materia frigida, indicat reprimens magis actu frigidum, quam materia calida reprimenda, & ratio est, quia materia calida facilius reprimitur, ac facilius paritur, quam frigida. Galenus igitur, considerans materiam omnibus modis, hoc est, & ratione qualitatis primæ, & ratione motus, atque inuicem conferens materiam calidam, & materiam frigidam; statuit, materiam frigidam, ratione remedij reprimentis, indicare magis actu frigidum; tamen ratione passionis frigiditatis, indicare actu calidum; materiam autem calidā, omnibus modis indicare actu frigidum. Et ob id, ad hæc fundamenta respiciens Galenus, recte dicit, ratione materiæ frigidæ esse vtendum oxyrhodino tepido, ratione calidæ actu frigido; quia duplex passio materiæ calidæ indicat actu frigidum; materiæ autem frigidæ, vna passio indicat calidum actu, vna frigidum actu.

Galenus lib. 12. method. 3. dicit: si æstas fuerit, siue æger sit frigidæ siue calidæ potioni assuetus, frigidum oxymel dabis; si autem fuerit hyems, omnibus siue sint assueti frigidis, siue calidis oxymel calidum dabis. Hoc loco proponit modum agēdi, vt sciamus, an oxymel sit exhibendum actu vel calidum, vel frigidum. Et voluit Galenus, consuetudinem ab aere superari, dicit enim; si homo est assuetus calidæ potioni, æstate dabis frigidum; & si frigidæ, dabis hyeme calidum: quare aer superat consuetudinem. Galenus ergo proponit modum agendi, circa oxymel, in febre syncopali ex crudis succis. Vnde indicās hoc locus est succus frigidus & viscidus, proinde modus agendi indicatur a passione huius succi: quare hic succus, vt frigidus, vt crassus, vt viscidus, habet rationem indicandi oxymel actu calidum, quia oxymel administratum actu calidum efficacius agit, vincit succum frigidum, crassum, viscidum. Quid autem est illud, quod habet rationem prohibentis? Est succus pituitosus, non vt frigidus, non vt crassus, non vt viscidus, sed vt liquabilis, nam quatenus potest fundi, habet rationem prohibentis, vbi enim hic succus in febre syncopali loquatur, facile est vt petat viscus principale, & hinc fiat actu syncope. Quare considerāda est caussa, ob quam potest liquari. Potest liquari vi aeris calidi, qui aer calidus habet rationem caussæ morbificæ, colliquantis hunc succum pituitosum, & vt habet rationem caussæ, est etiam signum huius succi, vt est liquabilis, & ideo est signum succi liquabilis prohibentis. Et propterea recte dicit Galenus, consuetudinem superari ab aëre: & ægro, licet sit assuetus calidæ, tempore tamen æstatis, quo possit liquari succus pituitosus, oxymel actu frigidum esse exhibendum, quo minus succus ille liquetur.

Tempus agēdi. Quando agendum indicatur a præsentia materię, vt sequitur essentiam vehementioris indicantis, quemadmodum dictum fuit etiam de morbo.

Galenus 14. meth. 16. vbi loquitur de picatione seu de medicinis quæ conficiuntur ex pice, asserit, neque assidue, neque sæpe vtendum esse picatione, & hyeme bis in die, æstate semel. Hic Galenus proponit Quando agendum, rationem medicamenti ex pice. Medicamentum autem ex pice est materia remedij, indicari a parte frigida, vnde, dum adest præsentia indicantis, nimirum frigiditas partis, licet vti picatione: nisi aliquid prohibeat. Prohibet autem sanguis, a parte attractus per picationem, qui sanguis æstatis tempore calido promptius digeritur ac dissipatur, vt merito picatione vti liceat tempore æstatis semel tantum, hyeme autem bis, propterea quod sanguis attractus non ita dissipatur hyeme.

Dubitari hoc loco potest circa Quando agendum, in venæsectione reuulsoria, num eodem die, an diuersis sit ingeminanda. Galen. enim cap. 3. lib. 5. metho. ait: Cum e naribus sanguis erumpit, vbi paululum e cubili vena detraxeris sanguinis, mox vnam horam intermittēs rursus detrahes. Quare Galenus hoc loco in reuulsione venæsectionē repetit eodem die, non diuersis diebus. Sed libro curatiuo per venæsectionem cap. 21. dicit, in venæsectione, vbi institutum est euacuare, eodem die repetenda est venæsectio, in reuulsione autem diuersis diebus. Galenus ergo sibimet aduersatur? Respondemus, sanguinem indicātem, cum in præsentia accipi possit, vt peccat vel Copia, vel Impetu, quomodocunque peccet, vtrunque peccatum bifariam accipi posse, altero modo, vt homo læditur actu; reliquo vero, vt potestate. Si capiatur primo modo, vt homo actu læditur: siue peccatū sit in Quanto, vt indicatio sit vacuandi; siue in Motu, vt indicatio sit reuellendi; expedit eodem die, non diuersis, venæsectionem repetere. Et hoc modo loquitur Gal. 5. meth. 3. ibi namque verba facit de sanguinis motu, vi cuius homo actu læditur, dum patitur immoderatum sanguinis fluxum. Quare in praxi obseruetis, siue intentio sit vacuandi, siue reuellendi, vt eodē die repetatur venæsectio: ratio est, quia vbi sanguis actu lædit, præsentiam habet, quæ sequitur essentiam admodum vehementem. Si autem alia ex parte sanguis non actu lædat, sed possit lædere, is vel copia peccat, vel impetu: si copia, eodem die; si impetu diuersis diebus phlebotomia iteranda, & propterea in vacuatione eodem die, in reuulsione diuersis diebus. Ratio est, quia copia magis potest, & præterea in peccato secundum quantitatem vires melius perferunt repetitam vacuationem eodem die. Secundum hanc rationem locutus est Gal. lib. illo curatiuo per venā sectam c. 21. nam expresse proponit sanguinis peccatum, non vt actu lædit, sed vt potest lædere.

Vbi agendū. Vbi agendum indicatur a subsistentia materiæ, si quidem id quod agit, agit per contactum, & ideo necessarium est, vt materia remedij accedat & deducatur ad materiam morbificam. Verbi gratia, si materia morbifica in ventriculo habet subsistentiam, exhibemus medicamentum per os.

Licet vero hoc manifestum sit, propter iuniores tamen proponemus Galeni auctoritatem, ex cuius intellectione, non empirice, sed dogmatice, patebit vlcerum curatio. Inquit Galenus tertio methodi, vltimo, si vlcus habet cauitatem profundam, & cauitas sit in parte inferiori, vt sanies detineatur, vel tota cauitas incidenda, vel incidere oportet in fundo tantum. Cognoscimus vero an tota cauitas sit incidenda, an in fundo tantum ex vlceris magnitudine, & loci natura: si enim vlcus sit magnum & locus periculosam sectionem faciat, expedit in fundo tantū aperire; si contra, hoc est, si vlcus nō sit magnum, sed potius paruum, & locus periculosam sectionem non faciat, tota cauitas scindenda. Galenus hoc loco proponit Vbi agendum, caussa materiæ remedij, hoc est, caussa ferri scindentis, vt pateat, an cutis sit scindenda vel in fundo, vel secundum totam cauitatem, hoc est Galeni institutum eo in loco. Cum igitur proponat Vbi agendum ratione materiæ seu ferri, vt incidit cutim, necessarium est, vt quemadmodum cutis habet rationem indicantis Quid agendum, ita subsistentia cutis indicet Vbi agendum. Cutis subsistentia in vlcere proposito est secundum totam cauitatem: & ob id esset scindenda tota cauitas cutis, nisi adesset prohibens. Hoc enim est perpetuæ veritatis, non modo opus esse indicante, sed etiam permut-

permittente. Quid est ergo illud, quod prohibet? Est virtus, quæ non potest sustinere incisionem totius cauitatis. Si enim vlcus sit paruum, & locus affectus nō sit in caussa periculosæ sectionis, hoc est, locus affectus non sit præditus exquisito sensu, neruis magnis, ac vasis; tunc vlcus paruum, & talis locus affectus, sunt signa virtutis permittentis incisionem totius cauitatis: si autem contra vlcus sit magnum, vel locus incidendus sit donatus neruis, aut magnis vasis, est in caussa periculosæ sectionis, & ob id vlcus magnū, & locus propositus, sunt signa virtutis prohibentis; non sunt prohibentia, sed sunt signa virtutis prohibentis.

Præterea Galenus, ad eandem veritatem respiciens, 5. meth. 3. dicit, reuulsionem moliendam in ijs quæ supra sunt, deorsum; in ijs quæ infra, sursum. Quia scilicet respicit ad subsistentiam, vt sequitur essentiam, quæ essentia est motus seu impetus secundum partem supernam vel infernam, dextram vel sinistram, internam vel externam.

Et 13. meth. 11. ait, quæ vena sit secanda, ex parte laborante indicatur. Intelligatis, partem laborantem non indicare Vbi agendum, sed esse signum subsistentiæ sanguinis, verbi gratia, si iecur afficiatur, basilica secanda; quia ita indicat subsistentia, cuius signum est iecur affectum.

Hæc de materia morbifica, indicante & quid agendum, & Vsum, dicta sufficiant.

CAPVT XXV.

De Symptomate, seu caussa morbifica effectrice per accidens, quomodo indicet Præsidium, & huius verum Vsum.

Transitio.

Caussa, per se & propria ratione morbi effectrix, ita indicat Quid agendum, & Vsum. Sequitur, vt de *Symptomate* agamus, quod ex accidenti nonnunquam habet rationem caussæ efficientis morbificæ: vbi explicabimus, quomodo cōcurrat ad Quid agendum, & ad rectam administrationem.

Symptoma non indicat per se, sed vt habet rationem caussæ.

Quoad Quid agendum, Galenus 11. meth. 12. dicit, symptoma primum, id est, per se ac per suam essentiam non indicare. Si ergo Symptoma nō indicat per suam essentiam, prorsus non indicat, quia Quid agendum a sola essentia indicatur. Addit Galen. 12. meth. 1. Symptoma nō indicare, nec mutare seu prohibere. Quandoque tamen illud ex accidenti curationem immutat, hoc est, prohibet, vnde etiam necessario indicat, quia id quod prohibet, necessario etiam potest indicare. Sed indicat ex accidenti, vt habet rationem caussæ vel augentis morbū, vel lædentis vires, ideoque est indicans præseruatorium, hoc enim verissimum est, nullum dari indicans, præter curatorium, præseruatorium, & vitale.

Symptoma indicans, est actio, vel exiens mutatum, nō qualitas.

Cæterum cum Symptomata sint triplicia, nimirū actiones, vel exeuntia, vel qualitates, symptoma, cum Galeno loco citato, quod habet rationem indicantis, est actio læsa, vel excremētum mutatū, nequaquā qualitas mutata, qualitas enim mutata non indicat, propterea quod cū affectu, vnde nascitur, vna cessat. Quæ Galeni dicta mihi satis intellectu difficilia esse videntur. Difficultas autem inde oritur, quia actio læsa est in fieri; qualitas immutata, verbi gratia, color in ictericia, est in facto esse. Si ergo actio est in fieri, & qualitas in facto esse, quomodo actio indicat, qualitas non indicat? Quod enim qualitas cesset vna cum morbo seu affectu, falsum esse videtur: immo actio cessat vna cum morbo, quia pēdet a morbo, nō qualitas. Equidem dicerem, quod actio læsa secundum suam essentiam sit in fieri; at actio læsa, secundum perseuerantiam læsionis, vi cuius patiens affligitur, habet vim indicandi, quia perseuerat, & perseuerando cruciat. Ad hoc autem vt indicet, necessarium est, vt non cesset vna cum affectu: nam si actio cesset & minuatur simul cum affectu, tunc id quod indicat, nō est symptoma, sed est affectus: si enim contingat vno remedio & symptoma & affectum leniri, remedium non indicabitur a symptomate, sed a morbo, verbi gratia, in pleuritide adest dolor, adest inflammatio; si vena aperiatur, per venam sectam minuitur dolor & inflammatio, seu affectus: id autem quod indicat, non est dolor, sed est sanguis, ad cuius imminutionem imminuitur etiam dolor, dolor tamen non indicat, quia imminuitur vna cum affectu. Sed alia e parte, secundum Galenum loco citato, dolor habet rationem indicantis, cum non imminuitur vna cum morbo, sed potius intenditur ad imminutionem affectus. Verbi gratia, in putrida dysenteria cum dolore, si vtamur succo tragi, vel lacte, imminuetur dolor, sed dysenteria magis putrida reddetur; quod si vtamur mumia vel aqua salita, imminuetur putredo, sed intendetur dolor. Datur igitur dolor & symptoma, quod ita perseuerat in læsione, seu quod læsionem habet permanentem & non cessat, nec minuitur simul cum affectu, imo potius intenditur.

Sic etiam excrementum mutatum, seu fluxus immoderatus perseuerat in læsione, & ideo potest habere rationem indicantis: non enim cessat, nec imminuitur vna cum imminutione affectus, ideo contrarium indicat, quemadmodum dictum est de dolore, verbi gratia, sit fluxus immoderatus materiæ prauæ; fluxus indicat adstringens, materia vacuans.

De qualitate vero seu tertio symptomate hoc statui non potest, nam qualitas, licet respectu sui essentiam habeat permanentem, & sit in facto esse, vt vocetur a Galeno affectus; attamen caret alijs conditionibus, nam sui perseuerantia nec virtutem lædit, nec morbum auget, quemadmodum reliqua duo symptomata. Præterea qualitas non potest indicare remedium, quod morbum intendat, quemadmodum actio læsa, & excrementum, nam præsidiorum materiæ, quæ sanant morbum, sanant etiam qualitatem, & ob id Galenus dicit, qualitatem mutatam cum affectu vnde nascitur vna cessare, quia remediū quod sanat affectum, sanat etiam qualitatem. In ictero autem si aliquid supersit post remotam vesicæ felleæ obstructionem, id quod remanet, non ad artem curatricem, sed ad decorationem pertinet.

Quare symptoma in ratione caussæ indicat, & est vel actio, vel excrementum.

Notandum vero, qua ratione Galenus dixerit e 11. lib. 12. method. symptoma ex accidenti curationem mutare, esse tamen per se indicans. Sciendum igitur indicans ex accidēti posse capi dupliciter, primo modo, vt finem per accidens respicit, sic virtus per se est indicans vitale, quia per se respicit vitam: est autem indicans ex accidenti in venæsectione, quia respicit finem ex accidenti, nimirum vacuationem sanguinis, quem finem per se respicit sanguinis peccatum, ideoque virtus, hoc loco accepta vt indicans ex accidenti, non est per se indicans, sed vocatur potius permittens. Secundo modo accipitur indicans ex accidenti, non ratione finis, quod hunc per accidens respiciat, quia non esset per se indicans; sed quia per naturā accidentalem, quæ sibi accidit, indicat; sic symptoma, nō vt symptoma, sed vt caussa, per essentiam caussæ, quæ sibi accidit, indicare potest. Et hoc modo, hoc in loco accipitur, & ob id symptoma per se est indicans, quia respicit per se finem, quem respicit caussa: at hunc finem non respicit vt symptoma, sed vt habet rationem caussæ.

Essentia indicans symptomatis generica, & specifica.

Symptoma autem in genere, vt habet rationē caussæ, indicat sui remotionem, Quid agendum genericum, speciatim, verbi gratia, dolor indicat mitigatorium præsidiū; fluxus immoderatus adstringēs, & sic reliqua. Et hæc de præsidio, a symptomate indicato.

Vsum

Quantum & Quomodo.

Vsum quod attinet: Quantum indicatur ab actione symptomatis: Modus a passione: vt de morbo, c. 11. & 12. diximus.

Quando.

Tempus agendi indicatur a præsentia, vt sequitur essentiam vehementiorem. Nam symptoma quãdoque habet rationem caussæ principalis, quandoque caussæ sine qua non, & quandoque vrgentis. Hinc Galenus 12. meth. 1. comparat symptoma & cum virtute, & cum affectu præter naturam, vt pateat quodnam magis possit. Si enim collabantur vires, non tamen vehementer sint resolutæ, ad symptoma tantũ respiciendum: quia magis potest symptoma, quam virtus debilis, non vehementer tamen dissipata. Si vero vehementer resoluantur vires, oportet & symptomati prospicere, & vires firmare: maxime igitur potest symptoma; ita vt, licet sint admodum resolutæ, sit tamen necessarium occurrere symptomati, verbi gratia, si dolor vrgeat, & vires sint debiles ac resolutæ: oportet occurrere & dolori, & viribus, nam si solis viribus occurramus, dolor vrgens poterit esse caussa mortis. Conferens porro Galenus symptoma cum affectu, dicit, si vtrumque vrgeat, quandoq; magis potest symptoma, quandoque magis affectus; & ita magis potest quandoq; affectus, vt, spreto symptomate, etiam dolorificis sit nonnunquam vtendum. Sed num magis possit symptoma, an affectus; nobis significat virtus; si enim virtus sit robusta, magis potest affectus, & occurrendum affectui: si autem contra vires sint debiles, primo dolor mitigandus, & vires firmandæ, antequam prospiciamus affectui.

Vbi.

Vbi agendum, sumitur a subsistentia: v. g. si dolor est in manu, mitigatoria sunt applicanda manui.

Et hæc de indicante præseruatorio.

CAPVT XXVI.

De virtute, seu indicante vitali: quomodo indicet Quid agendum, & Vsum.

Transitio:

RE stat *indicans vitale*: nimirum *Virtus*: de qua explicabimus, quomodo concurrat ad indicandũ Quid agendum & Vsum.

Virtus est indicans.

Quoad primum: virtutem habere rationem indicantis, euidenter dicit Gal. 9. meth. 6. vbi habet, indicationem sumi a laborantis viribus. Et c. 3. lib. 11. metho. ait: quemadmodum ab effectu præter naturam ad materias præsidiorum deducimur, ita a singulis generibus indicantium, primorum, ad easdem descẽdendum, veluti a virtute. Quare virtus est vnum ex primis generibus indicantium.

Et quidem vitale.

Lib. 9. meth. 13. Galenus vocat virtutem indicans non curatorium, non præseruatorium, sed vitale, dicens: indicatio a virtute, e numero est indicationum vitalium, siue quæ ad vitæ custodiam pertinent: nam neque vt valeamus, neque vt a morbis liberemur, a virtute quicquam primum desumimus, sed vt viuamus. His verbis significat Galenus, virtutem primum, idest, per se, respicere vitam, ex accidenti autem respicere morbum, & caussam, & horum respectu posse esse indicans vel curatorium, vel præseruatorium; at per se, respectu vitæ, esse indicans vitale. Ob id Gal. 9. meth. 13. dicit, virtutem primum indicare sui custodiam, ex accidenti vero relationem habere ad affectum, significans, virtutem propria ratione indicare; sed vt per accidens alios fines respicit, permittere. Et lib. 11. meth. 9. virtutem ait, perpendendam semper esse propter vitam; aliquando ex accidenti, ad morborum sanationem. Item 10. meth. 2. dicit, quod a viribus petitur, in febribus ephemeris exiguum est; in longioribus febribus, maioris momenti. Euidentissime igitur patet, virtutem esse indicans, & per se vitale.

A

Indicat in genere s[illegible] custodiam, simile iuuã[illegible]

Porro virtus, vt indicans vitale, necessario indicat Quid agendum per suam essentiam, & genericam, & subalternam, & specificam, quemadmodum etiã reliqua indicantia. Quoad essentiam genericam, virtus accipitur, vt quid secundum naturam, in quod reliqua omnia secundum naturam referuntur, vt sola virtus sit indicans vitale. Vnde satis pueriliter loquuntur, qui & aerem, & ætatem, & consuetudinem, inter indicantia vitalia recensent. Dicit autem Gal. 11. meth. 3. virtutem indicare sui custodiã, vt duo sint scopi, nimirum indicans essentia virtutis; & indicatum, custodia: nam indicatum procedit ex indicãte, & vterque scopus est genericus. Cæterum secundus scopus, idest, custodia, de Galeni sententia similium exhibitionem indicat. Quod dictum recte intelligendum. Cum enim custodia sit indicatum non potest indicare. Quare ita intelligendus Galenus, quod essentia virtutis indicet custodiam, quæ custodia indicet, idest, significet præsidium simile: sicut in morbis sublatio significat contrarium. Nam vt generica indicatio a morbo desumpta est contrarietas, seu cõtrarium remedium, ita a virtute est custodia, idest, iuuans simile.

B

Virtutis essẽtia cõsistit in spiritibus, carne, solidis, & calido innato.

Essentia virtutis subalterna, siue specifica, indicat simile subalternum, siue specificum: 9. meth. 13. Cum autem indicatio a virtute accepta sit vitæ custodia, & vita sit vel facultatum numerus, vel facultatum essentia, vel facultatum actio: sequitur, quod virtus sit potentia animæ, vitam custodiens. Nam cum Gal. nono meth. 10. cum tres sint facultates, seruare facultates, est vitam seruare. Verum cum facultates non operentur, nisi per subiecta & organa, ob id Galen. vndecimo meth. 1. dicit, virtutis essentiam compleri substantia spirituali, solida, & carnosa, cap. vero 5. libro 12. meth. dicit Galenus, compleri virtutis essentiam substantia spirituosa & solida, vbi prætermittit carnosam; quia loquitur de syncope, quæ non fit ratione carnis, nam virtus minorem locum obtinet in carne, præstantiorem in spiritibus, præstantissimum in solidis.

C

Vitalis igitur indicatio sumitur a Continente, & Impetu faciente, non autem a contento, quia contentum seu humor, etiam secundum naturam, ad actionem non concurrit, nec est organum, sed effectus, opus, vel obiectum. Quare contentum non potest esse indicãs vitale, sed continens, quia cõcurrit ad actionem, vt Quod, & spiritus, quia cõcurrit, vt Cum quo, sed continens præter propriam substantiam obtinet calidum innatum, quod aliud est a spiritu, & aliud a temperie, sursumque & deorsum mouetur. Hoc pro nunc supponatis, quia aliter fortasse loquemur de partibus continentibus.

Virtutis essẽtia subalterna, est Substãtia, Quãtitas, Qualitas, & Motus.

D

Virtus igitur consistit in Spiritibus, Carne, Partibus solidis, seu seminalibus, & Calido innato. In horum singulis tria sunt seruanda, seu custodienda; nimirum Substantia, Quantitas, & Qualitas, verum in spiritibus, calidoq; innato, etiam præter illa tria Motus est conseruandus. Vnde indicantia vitalia subalterna sunt substantia, Quantitas, Qualitas, & Motus, spirituum carnis, partium similarium, & calidi innati. Quæ omnia indicant custodiam, seu præsidium simile, non auferens.

Substãtia virtutis indicat alimentũ primum, seu iuuans substantificum.

Substãtia, siue sit substantia spirituum, siue carnis, siue partium seminalium, siue etiam calidi innati in genere indicat iuuans substantificum, quod medici cum Galeno recte uocant alimentum, ad differentiam remedij. Vnde Gal. 9. meth. 13. dicit, seruari virtutem, si substantia non immutatur, vbi custodia limitatur, & sit custodia substantiæ. Quare iuuans substantificum, seu alimentum, a substantia indicatur. Preterea Gal. 11. meth. 14. ait, ratione febris nutriendum non esse, & solam virtutem nutrimentum indicare, vt quod inanitum est de substantia reparetur. Ecce nutrimentum, seu alimentum, indicatur a substantia

stantia virtutis. Dum igitur Gal. 1. de ratione victus 44. asserit, a virtute solam indicari alimoniam, intelligenda est virtus non omnibus modis, sed secundũ illam essentiam, quæ est substantia virtutis.

Determinatum.

Alimentum vero indicatum satis genericum est, magis determinatum & specificũ proponitur a Galeno. 11. meth. 3. vbi vult, virtutis substantiam indicare alimentum, seu iuuans substantificum, ita tamen vt virtutis substantia varia, etiam varium alimentum indicet. Quoad varietatem substantiæ virtutis, substantia est Tenuis, Crassa, vel Medio modo se habẽs; spiritus quidem substantia tenuissima est, solidorum crassa, carnosi generis media inter tenuẽ & crassam. Quare spiritus substantia indicat alimentum tenuissimum; solidorum substantia alimentum crassius; carnis substantia alimentũ medium inter tenue & crassum. Veruntamen datur in ijs substantijs latitudo, verbi gratia in puerili ætate, solidorum substantia, quę crassa est, est minus crassa, quam in alijs ętatibus. Non tamen propterea ætas est indicans alimentum, sed sola virtutis substantia: ætas vero per mediam temperaturam est signum substantiæ solidæ, magis vel minus crassæ, verbi gratia, in pueritia, temperatura calida & humida, est signum substantiæ solidæ minus crassæ, & mollioris.

Quare a virtute, vt eius essentia est substantia, indicatur solum alimentum, & determinatum alimentum, prout est determinata virtutis substantia.

Quantitas virtutis indicat alimenti mensuram.

Sequitur Quantitas, quæ & ipsa est essentia virtutis teste Galeno, qui cap. 1. lib. 11. metho. medic. ait, in substantia virtutis perpendendam esse quantitatem & qualitatem: & addit, similium indicationẽ, hoc est custodiam, indicari ex quantitate substantiæ partiũ viuentium, & spirituum. Per quantitatem autem intelligit quantitatem continuam, non discretam, numerus enim partium semper manet, verbi gratia, duo oculi, quinque digiti &c. at quantitas continua, idest, magnitudo solidorum seu partium seminaliũ, in ijs corporibus quæ augentur & crescunt, non manet eadem, sed augetur; carnis autem quantitas, aut spiritus, non modo in corporibus quæ augentur, sed etiam in adultis mutatur, & modo augetur, modo minuitur.

Determinatum.

Si ergo solida sint maiora, indicatur alimentum maioris nutrimenti, seu magis nutriens; cuius materia est, verbi gratia, caro caponis, si solida sint minora indicant alimentum minus nutriens, cuius materia est caro pulli. Ideoq; loco citato subdit Galenus similium mensuram ex conseruandæ substãtiæ quãtitate inueniri, nam similium mensura, hoc est, quantitas determinata, seu Quid agendum specificum, indicatur a quantitate, seu magnitudine substantię conseruandæ.

Sed obijci posset ex aphorismo 14. sect. 4. Hippocratis, pueros egere plurimo alimento, licet minores existant adultis. Respondendum est, a quantitate virtutis indicari mensuram alimenti, dummodo seruetur paritas. Quare oportet comparare adultum cũ adulto, virum cum viro, puerum cum puero, non puerum cum viro. Nisi enim cõferamus puerum cũ puero, vel adultum cum adulto, non seruabitur paritas, nam puer eget alimento, vt conseruetur, & vt crescat; vir autem adultus eget alimento, non vt augeatur, quia non amplius augetur, sed vt conseruetur. Quod si duo sint adulti, alter maior, alter minor, rationi consentaneum est, opus esse copiosiori alimento, caussa maioris calidi. Dicit autem Hippocrates loco citato, qui crescunt, plurimum habent calidi innati, & ob id plurimo egent alimẽto, vbi notandum, calidum innatum copiosum esse signũ dissolutionis substantiæ, a qua indicatur alimentum magis vel minus nutriens, prout substantia magis vel minus dissoluitur, seu dissipatur, virtus quippe siue sit debilis, siue robusta, indicat per præsentem quantitatem, nam prout imminuitur, indicat alimentum reficiens substantiam deperditam; & indicat magis vel minus reficiens. Et hoc est Quid agendum specificum, sed æquale in virtute robusta, inæquale in virtute debili, quia oportet debilem virtutem robustam reddere.

Qualitas virtutis indicat simile alimẽtum medicamentorum.

Qualitas virtutis ipsa quoque est essentia virtutis, & proinde indicat, non est signum. Hinc Galenus capite tertio, libro vndecimo metho. dicit, a temperie substantiæ, seu qualitate indicari, an alimentum debeat esse calidum, vel frigidum. Pręterea c. 13. lib. 11. meth. loquens de custodia, non de contrarietate, ait, similium indicationem capi a temperamento laborãtis partis, & omnium reliquarum, quæ sunt principales, & præterea a qualitate substantiæ spiritus. Dum Galenus proponit similium indicationem desumptã a partibus seu continentibus, proponit temperamentum; dum autem affert indicationem a spiritibus, nõ proponit temperamẽtum, sed qualitatem. Ratio est, quoniam temperamentum est constitutio partium viuentium: at cum spiritus non viuant, nec operentur; propterea merito solidorum proposuit temperamentum, hoc est, constitutionem; gratia autem spirituum, qualitatem.

Præterea dicit Galenus 9. meth. 13. seruari virtutẽ, si non alteretur. Et lib. 11. meth. c. 1. dicit, in substantia virtutis perpendendam esse tum quantitatem, tũ qualitatem.

Quia igitur qualitas est essentia virtutis, ob id est indicans vitale, & indicat simile, quod tamen non est alimentum, sed remedium. Quando autem Galenus passim dicit alimentum solum indicari a virtute; intelligit a virtute, cuius essentia est substantia, nam vt e superioribus patet, alimẽtum determinatum indicari potest etiam a quantitate substantiæ virtutis. Medicamẽtum vero seu remedium indicatur quidẽ a virtute, sed vt eius essentia est qualitas. Similiter dicit Galenus 11. meth. 6. qualitatẽ nutrimenti indicari a morbi affectu, vna cum solidorum temperamẽto vbi proponit qualitatem nutrimenti medicinalis, eamq; ait indicari a morbi affectu, & a temperamento solidorum. Quatenus indicatur a morbi affectu, hoc est, a caussa seu materia morbifica, quæ si calida est, indicat frigidum; indicatum est præseruatorium: at quatenus respicit conseruationem temperamenti solidorum, est indicatum vitale. Quare qualitas nutrimenti non est vnum indicatum semper, sed potest esse duplex: præseruatorium, vt indicatur a qualitate materiæ morbificæ: vitale, vt indicatur a tẽperamento solidorum, & hoc cum Gal. 8. meth. vlt. debet esse simile.

Motus virtutis, ratione calidi innati, indicat adstringẽs, seu vniens.

Motus potest etiam esse virtutis essentia, vt motus calidi innati, qui indicat conseruans. Notandum tamen, indicationem a motu non esse ex vsu: quia dum seruatur quantitas & qualitas calidi innati, etiam motus seruatur. Hinc Galenus 11. meth. 13. ait, adstringentia idonea esse, quia roborant affectam partem, ne excrementa suscipiat. Quare adstringens indicatur a parte seu virtute, & indicatum est custodia seu corroboratio partis. Amplius loco citato dicit Galenus, præcipue aũt roborare & adstringere oportet ratione ventriculi & iecinoris; nam hæc viscera in morbis etiam ipsis operantur. Vbi vult, virtutem partis indicare per calorem naturalem, seu calidum innatũ, quod calidum innatum indicat vniens seu adstringens, pro sui custodia, & ne dissipetur, sed conseruetur motus calidi innati. Ob id vndecimo method. 16. in lenis affectibus admiscet adstringentia, vt roboretur & custodiatur viscus, hoc est vt conseruetur calidi innati motus, & propterea 13. meth. 16. ait, partes seu virtutem indicare sui robur, per motum calidi innati. Vnde 10. meth. 10. dicit, balnei partes frigidas vires firmare, balneum enim est materia indicata a virtute, quia roboratur virtus, idest, vnitur calidum innatum.

Hic

Dubij solutio.

Hic vero dubitatio oritur e Galeno, qui lib. 13. meth. 12. cap. dicit, in incipiente inflammatione epatis licet vti oleo adstringente, in inflammatione oculi autem nequaquam. Si ergo improbatur adstringēs in inflammatione oculi, falsum esse videtur, quod partes adstringendo roborandas diximus? Respondendū est, Galenum hoc loco non loqui de remedio seu indicato adstringente, sed de materia remedij, quia proponit oleum. Si enim Galenus in inflammatione improbaret adstringens, non posset excusari. Improbat autem oleum adstringens, quia iecur potest o'eum ferre, oculus nequaquam. Sed hoc cognoscere, non pertinet ad methodum medendi, sed ad doctrinam de medicamentis, in qua doctrina addiscimus, oleum esse materiam, quam non potest oculus sustinere.

Aetas est signum virtutis.

Preterea dicit Galenus 11. met. 14. si puer ante 14. annum laboret synocho cum putredine, sanguis non est mittendus. Quo loco ætas puerilis est signum virtutis prohibentis venæ sectionem, quatenus ætas est signum temperaturæ, vi cuius dissoluitur substantia virtutis. Vnde subdit Galenus; cum pueri calidi & humidi sint, plurimum substantiæ dissolui. Similiter & reliqua, quæ ibi proponuntur a Galeno, vt habitus, consuetudo, &c. omnia sunt signa virtutis, & nullum est indicans.

Virtus vt in febribus ephemeris perpendenda.

Libet autem hic explicare Galeni locum, intellectu admodum difficilem. Dicit Galenus 8. metho. vlt. raro accidere, vt in ephemeris indicatio capiatur a natura virium; in putridis autem febribus & in hecticis, indicationem esse sumendam a virtute. Subdit deinde Galenus, licet indicatio a virtute, tum in omni morbo, tū in ephemeris semper sit adhibenda, nobis tamen, inquit, in præsenti disputatione non est opus indicatione a virtute; quoniam virtus in ephemeris primum non indicat, sed ex accidenti. Quibus verbis significat indicatum a virtute, per se & propria ratione non habere locum in ephemera, sed solum ex accidenti.

Ibidem tamen proponit victum medicinalem, propria ratione indicatum in ephemera a virtute, per se, non ex accidenti, & præterea dicit indicationem a virtute sumptam semper in ephemeris perpēdendam, sicut in omni morbo. Idem habet Galenus 10. meth. 1. vbi vult in ephemeris perpendendam esse indicationem desumptam a viribus.

Quidam, fortasse hanc difficultatem non potentes dissoluere: dixerunt, particulam illam, *vires*, desiderari in codice græco: propterea quod in ephemeris indicatio ex accidenti tantum, non autem propria ratione sumatur a virtute.

Vt ergo recte intelligatur Gal. duo sunt supponenda: Primum; virtutis essentiam esse vel substantiam, vel temperiem: secundum virtutem accipi, vel solam, vt indicat vitale præsidium; vel collatam cum alio indicante, an scilicet magis, vel minus possit. In hac autem comparatione quo robustior est virtus, eo magis despicitur, vnde Gal. 9. meth. 9. ait, virtutē in ephemeris egregiam prouidentiam non requirere, quod omnia valida sit, ideoque parum curanda: contra virtus debilis, quia magis vitæ officit, accurate perpendenda. Verum res præter naturam opposito modo se habent, quo enim sunt robustiores, eo maiorem prouidentiam postulant, quoniam magis nocent vitæ.

His suppositis, si capiatur virtus, vt eius essentia est temperatura; locum habet in ephemeris, siue virtus sola perpendatur, siue etiam conferatur cum alijs indicantibus. Et secundum hanc rationem Galenus 8. meth. vlt. locutus est de victu medicinali, seu de indicato alterante, non modo curatorio, vt indicatur a febre, verum etiam vitali, vt indicatur a temperatura, quatenus temperatura est essentia virtutis.

Si vero sumatur virtus, vt eius essentia est substantia, secundum quam essentiam non indicat alterans, seu victum medicinalem, sed iuuans substantificum, id est, alimentum primum; siquidem sola virtus perpendatur, hoc est, non comparetur cum alijs indicantibus, locum habet in omni morbo, quare etiam in ephemera: & hoc est, quod significat Galen. loco citato, quando dicit, virtutē perpendendam esse in omni morbo, & semper in ephemera. Si autem virtutis substantia secundo modo accipiatur, hoc est, vt comparatur cum alijs indicantibus; indicatio a virtute raro habet locum in ephemera, non semper. Quod cognoscens Gal. loc. citat, licet indicatio semper capiatur a viribus; non est tamen opus indicatione in præsenti disputatione. Quænam est hæc disputatio? Disputatio, quam proponit Gal. lib. 8. meth. cap. vlt. versatur circa vehementiam plurium indicantium, vt cognoscamus quodnam indicans sit vehemētius, cui indicanti sit studendum. Proinde si conferatur virtutis substantia in ephemeris cum reliquis indicantibus, robusta est virtus, ideoque despicitur, & raro habet locum: contra in putridis, & hecticis.

Et hæc de virtute, indicante Quid agendum.

Vsum vt indicet virtus. Quantum.

Quoad *vsum*: Quantum agēdum capitur ab actione, non ab actione læsa, sed ab actione virtutis. Proinde si virtutis actio est maior, exhibemus carnem caponis in maiori copia: nam virtus, cuius actio est vehementior, potest copiosiorem carnem vincere. Hinc dicit Gal. 1. ad Glauc. 9. cibi quantitas sit tanta, quanta cōcoqui potest. Præterea 1. ad Glauc. 3. dicit, loquens de vino; mensuram capi ex virtute. Et licet ibi proponat ætatem, consuetudinem, & alia; hæc tamen proponit, non vt indicantia, sed vt signa indicantis, hoc est, vt figura actionis virtutis.

Quomodo. Tempus.

Modus indicatur a passione virtutis. Si enim difficulter patiatur virtus, licet vti cibo in forma solida; si contra, in forma liquida: iuxta illud; facilius esse impleri potu, quā cibo: aph. 11. sect. 2. Quando agendum, indicatur a præsentia vehementiori virtutis: sicut diximus de morbo, & caussa. Vnde Gal. 11. meth. 5. dicit, tempus nutriendi in febribus, vnam accessionem habētibus, esse illud, quo facilius virtutis morbū tolerat, & quo prius in sanitate cibari sunt assueti. Hæc verba ita sunt intelligenda. Supponere oportet, virtutem semper esse præsentem; & caussam morbificam, & prohibentem nutrimētum, semper esse præsentem. Cum igitur semper sit præsentia virtutis indicantis, & semper sit præsentia materiæ morbificæ prohibentis; propterea quod proponitur febris continens, quæ vnicam habet accessionem, hinc sequitur, esse exhibendum cibum, quando, vtroque præsente, magis possit virtus ad indicandum, quam materia ad prohibendum. Quodnam est hoc tempus? Est tempus, quo virtus facilius sustinet morbum, vt tempore æstatis, hora frigidiori, & præterea hora consuetudinis cibi: consuetudo autem illa est signū, quod nobis manifestat, ea hora virtutis potentiam magis posse, quā possit potētiam materiæ morbificæ.

Locus administrandi.

Vbi agendum, desumitur a subsistentia virtutis. Virtus autem licet vbique subsistentiam habeat; nihilominus, vt relationem habet ad cibum ac nutrimentum, subsistentiam habet in ventriculo: & propterea alimenti materia per os exhibetur.

CAPVT XXVII.

Pars affecta qualiter consideranda in methodo therapeutica: & eam non præstare vllam medendi indicationem.

Transitio.

Hactenus medendi methodum vniuersam, ternario indicātū cōclusam, absoluimus. Sed quoniā a parte etiam affecta indicationes sumere Galenus locis quamplurimis videtur: cōtrouersiam hanc,

appendicis loco, disceptabimus: &, Galeni difficiliora loca interpretantes, parti nullam prorsus esse vim indicandi, planum faciemus.

Ad inventionẽ presidiorũ necessario est partis affectę consideratio, quia pars signũ est, & essentiæ indicãtis, & illius q consequitur essentiam.

Galenus in arte medicinali c. 94. dicit, inventionẽ præsidiorum ad sanitatem spectantium partim sumi ab affectu, plurimum autem a partibus affectis. Quibus verbis significare videtur, indicationem magis esse desumẽdam a parte, quam ab effectu, cum tamẽ potior indicatio, quæ nimirum spectat ad sanationẽ, seu indicatio curativa, sumitur ab affectu. Ita igitur hic locus intelligendus. Galen. ijs verbis insinuat Quid agendum genericum, quod indicatur ab essentia generica, quæ essentia generica potest cognosci citra opem partis. Quid agendum autem specificũ, & usus, seu recta administratio, indicantur ab eo indicante (sive sit essentia specifica, sive id quod consequitur essentiam) quod cognoscitur beneficio partis affectæ, ut pars sit signum, & essentiæ specificæ, & illius quod consequitur essentiam. Quare recte dicit Galen. inventionem præsidiorum minori ex parte sumi ab affectu, hoc est, ab essentia generica; plurimũ autem a parte: quia beneficio partis venatum Quid agendum specificum, itemque beneficio partis consequimur rectam administrationem, non ut pars est indicans, sed ut signum. Hinc Gal. 13. meth. 29. dicit, si quis indicationem sumptam a parte adimat; medicinam sex diebus addiscet. Et recte ita est locutus, propterea quod recte cognoscere, quæ in parte sunt cognoscenda, est admodum arduum, & difficile.

In omni parte affecta generatim considerãda substantia, actio, usus, sensus, raritas, & dẽsitas.

De parte autem corporis tractaturi, primum explicabimus, quid accipere oporteat per partem, deinde, quomodo pars in hac medendi methodo sit consideranda.

Per partem igitur intelligimus partem viventem in corpore ægrotante: sive ægritudo sit secundum totum, sive secundum partem. Pars autem hunc in modum accepta, est vel Similaris, vel Dissimilaris. Et consideranda sunt in partibus, tum Communia similaribus & dissimilaribus; tum Propria.

Communia sunt, quibus pars similaris & dissimilaris conveniunt, nimirum vita, & vitæ Subiectum, nam pars & similaris & dissimilaris, tum animæ est subiectum. Quatenus pars vivit, prædita est actione & usu, patitur etiam, & proinde sentit; unde cadaver excluditur. Quatenus autem huiusmodi partes sunt animæ subiectum, sunt substantia: Generatim ergo in omnibus partibus perpendi debent, ratione vitę, Actio, Usus, & sensus; ratione subiecti, Substantia quæ varia est, pro varietate actionis, usus, & sensus, tum pro diversa raritate ac densitate. Hinc Gale. cap. 10. lib. 13. meth. ait, communia similarium & dissimilarium capi a substantia, & actione, per actionem & usum, & sensum etiam insinuãs. Et, respiciens 10. method. ult. ad substantiam similarem, dicit, substãtiam esse fibrosam, vel membranosam, vel carnosam. Respiciens autem ad substantiam dissimilarem. 6. meth. 4. dicit: dum sumitur indicatio a substantia partis, oportet scire, omentum (v. g.) esse compositum ex membrana tenui, ex arteria, ex venis, quæ vasa sunt orta ex vasis maximis.

Proprium partium similarium, est proprietas temperaturæ, prodiens ex determinata mistione substantiarum elementorum.

Speciatim in parte similari perpẽdẽda est crasis seu proprietas, in dissimilari proprietas compositionis.

Proprium autem partium dissimilarium est proprietas cõpositionis, procedens ex determinata compositione partium similarium, verbi gratia, cum alia sit compositio in manu, alia in pede; hinc alia est proprietas manus, alia proprietas pedis, & sic de reliquis dissimilaribus partibus.

Peculiare igitur partiũ similarium, est proprietas illa, quæ natura quandoque vocatur, & temperamẽtum. Proprium autem dissimilarium, est proprietas compositionis & ipsa compositio. Communia utriusque sunt, substantia, actio, usus, sensus, raritas, & densitas. Unde Galen. 4. meth. ult. & c. 17. lib. de constit. artis med. inquit, partem affectam indicare per naturam, hoc est, per temperaturam, propterea per figuram, & situm, hoc est, per compositionem, amplius per substantiam, hoc est, per naturam, ex qua dissimilaris pars componitur, item per functionem, per quã Galenus etiam insinuat usum, actio enim refertur in usum, tandem per sensum. Hoc autem loco Gal. raritatem & densitatem non proponit, quia non erat necessarium, ut unico in loco omnia proponerentur, & præterea per substantiam potuit insinuare raritatem & densitatem.

Hæc igitur omnia partis nomine intelligẽda sunt.

Partẽ affectã nõ indicare, mõstratur explicatione aliquot ambiguorum.

Explicare nunc aggrediamur: quomodo pars & per propria, & per communia, methodo medẽdi inserviat ac famuletur. Pro cuius intelligentia oportet aliquas Galeni auctoritates proponere, ut veritas pateat, & constet, indicantia esse tantum tria, nimirum morbum, caussam morbificam, & virtutem. Ut autẽ Galeni loca obscuriora recte intelligi possint: primũ inquirendum in singulis locis propositis, num Galenus de indicante agat, an de Indicato: & si de indicato, num de Presidio, an de Usu presidij. Hoc enim patefacto, reliquum negotium omne facilius expedietur: referendo scilicet indicata ad sua indicantia.

Galeni locorum. Indicatio quę videtur sumi a partis temperamẽto, & cõpositione.

Primum igitur dicit Galenus 3. methodi ultimo, in ulceribus partem indicare, & ut similarẽ, & ut dissimilarem, partem quidem ut similarem, indicare simile, veluti partem siccam indicare remediũ siccãs. Quare pars similaris habet rationem indicantis, & cum indicet pars sicca siccum, indicat simile, & proinde pars sicca est indicans vitale, prout id quod indicat est virtus, nihil enim potest esse indicans vitale, nisi virtus partis, cuius virtutis essentia est temperatura sicca. Quare non cogimur propterea indicantia multiplicare.

Si vero capiatur pars, ut dissimilaris; secũdum Galenum verbi gratia, in parte ulcerata, cui effluxus nõ patet, sectio secundum totam cavitatem, vel permittitur, vel prohibetur. Id quod permittit sectionem secundum cavitatem totam, id etiam quod prohibet, est virtus, cuius virtutis signum est materia, ex qua componitur pars dissimilaris: hæc enim materia seu caussa ex qua, non indicat neque prohibet, vel permittit, sed est signum virtutis prohibentis, vel permittentis, verbi gratia, si pars dissimilaris componatur ex substantia arteriosa & nervosa, hæc substantia est signum virtutis prohibentis; si autem pars componatur ex substantia carnosa, hæc substantia est signum virtutis permittentis sectionem secundum totam cavitatem. Quare nulla est difficultas.

A sensu partis exquisito, vel hebetiore.

Præterea Galenus 4. meth. ult. dicit: quę acuti sensus sunt partes, citra dolorem sunt sanandæ: quæ autem contra, si affectus suadeat; indicant valentiora. Licet autem consideretur in parte sensus, ut est acutus, vel obtusus: non tamen sensus indicat, sed affectus præter naturam; qui affectus si sit vehemens, indicat validum remedium. Sensus autem acutus est signum virtutis prohibentis; obtusus permittentis. Notandum vero, licet hoc loco sensus acutus non indicet, sed sit signum virtutis prohibentis: attamẽ sensum acutum quandoque posse esse indicans, & tunc sensum exquisitum indicare sui ablationem, cuius remedij materia quandoque sit opium. Sed tũc sensus acutus, quia non custodiam, sed ablationem indicat, est symptoma, habens rationem caussæ morbificæ, & ob id est indicans preservatorium. Idcirco tria tãtum sunt indicantia.

A præstantia & dignitate partis.

Amplius dicit Galen. 4. meth. ult. opus esse principalium partium robur servare, non principalibus tuto adhiberi posse mitigatoria & relaxantia. Quibus verbis proponit partis dignitatem ac præstantiam, quæ patet per actionem & usum, quo namque actiones & usus sunt præstantiores, eo etiam pars est præstantior,

stantior, quo minus præstantes, eo pars ignobilior. Partis autem dignitas hoc loco non est quid diuersum a tribus indicantibus propositis: nam per dignitatem intelligimus actionem & vsum. Significat autem Galenus, quo pars sit dignior, magis etiam opus esse vt calor eius seruetur, adstringentibus nimirum & vnientibus: dissoluitur enim laxantibus. Præterea, hoc loco proponit Galenus virtutem indicantem, prohibentem, & permittentem. Proponit virtutem indicantem, quia pars dignitate donata, per calidum innatum, quod est virtutis essentia, indicat vniens. Proponit virtutem prohibentem, dum vult, licet affectus præter naturam indicet relaxantia, ab his tamen esse desistendum, propter virtutem seu partis dignitatem. Virtutem denique proponit permittentẽ, dum inquit, si pars sit ignobilis, non prohiberi laxantia, sed permitti. Virtus autem prohibens & permittens, hoc in loco significatur, tanquam a signo, a nobilitate ac præstantia partis. Vnde actio præstans, & proinde partis dignitas, non indicat iuuans, sed est signum virtutis prohibentis; quemadmodum partis ignobilitas, est signum virtutis permittentis.

A situ, & figura.

Præterea Galenus 4. meth. vlt. proponit indicationes, quæ sumuntur a positione, & figura partis, id est, a proprietate dissimilarium. Verbi gratia, cui vlcus est in ventriculo, medicamenta bibenda sunt: cui autem exulcerata est gula, medicamenta nec semel, nec tota simul exhibenda, sed paullatim & assidue: siquidem quando gula est vulnere affecta, ex transitu, non ex adhærentia medicamentorum, remouetur vlcus; quemadmodũ accidit in vlcere ventriculi. Ibidem etiam addit, vlcera gulæ medicamentum crassius & magis lentum, a positu & figura partis, indicare.

Galenus hoc loco, quo ad vlcus ventriculi, proponit indicatum, hoc est, medicamentum siccans, quod in potu exhibetur, & quod non simul totum bibitur, sed sensim. Quare his verbis videtur proponere indicatum, quod pertinet ad rectam administrationem, nimirum ad modum, & ad vbi. Modum proponit, dum confestim simul totum dicit assumendum. Vbi agendum proponit, dum medicamentum in vlcere vẽtriculi per os exhibendum statuit. Modus indicatur a passione, vt sequitur essentiam indicantis Quid agendum: hocq; in loco indicans est passio vlceris ventriculi, cuius vlceris ea est passio, vt patiatur a medicamento, non sensim, sed confertim assumpto; quia ventriculus talem habet formam seu figuram, vt medicamentum non fluat, sed hæreat: quę tamen figura, non est indicans, vt quidam credunt, passionis vlceris, prout cedit medicamento confertim assumpto. Vbi agendum indicatur a subsistentia vlceris ventriculi: quæ indicat medicamentum esse per os exhibendum: subsistentiæ autem signum est situs ventriculi, quare situs nõ indicat, sed est signum indicantis.

Quoad vlcus gulę a Galeno propositum; Galenus duplex indicatum proponit, primo medicamentum, quod nec semel, nec totum simul, sed paullatim est assumendum: deinde medicamentum crassius & magis lentum. Vtrumque hoc indicatum pertinet ad modum agendi, & indicatur a passione vlceris gulæ, quæ passio est, vt non cedat medicamentis, si illico fluant, ac præterlabantur, sed necessarium sit vt hæreant. Quare vt paullatim assumi queat medicamentum, sensim & sensim; conficiendum est vt sit lentũ. Situs ergo seu figura gulæ non indicat medicamentum lentum & crassum: sed hæc positio & figura sũt signum passionis indicantis. Et licet vnicum indicãs non nisi vnum indicet; non tamen est absurdum, duo tanquam signa concurrere ad vnum indicandum; quemadmodum hic concurrunt & figura & situs gulæ, ad vnicam indicandum passionem. De his etiã Galenus 7. meth. vlt. agit.

A situ interno & externo.

Quin etiam cap. vlt. lib. 4. meth. med. Galenus ait, internas partes indicare familiaria; secus autem statuendum esse de partib. externis. V. g. in vlcere, in quo egemus exsiccantibus, si vlcus fuerit in parte interna, pars interna indicat, vtendum balaustio, hypocystide, &c. quæ naturæ familiaria sunt, non autem misy, non ære vsto, &c. quæ non sunt familiaria, quibus tamen vti licet in vlcere partium externarum. Ecce igitur quemadmodum a parte sumi videatur indicatio. Sed hoc loco Galenus neq; proponit Quid agendum, neque Rectam administrationem, quare hic sermo est extra methodum. Proponit autem materias remediorum siccantium, vt remedia siccantia indicẽtur ab vlcere. Quare, cum hic sermo pertineat ad doctrinam de medicamentis, non autem ad methodum medendi; hæc auctoritas nos non cogit, vt multiplicemus indicantia.

A situ, & forma.

Eodem modo intelligendus est Galenus 4. meth. vlt. vbi in vlcere gulæ medicamentis siccantibus admiscet tragacantham, & gummi; sumpta indicatione a situ & forma gulæ. Respicit autem doctrinam medicamentorum, ideoque est extra doctrinam methodi medendi.

Itidem.

Præterea Galenus quarto methodi vltimo, vult gargarismis esse vtendum in malis faucium. Quibus verbis proponit modum agendi, hoc est medicamẽtum in forma gargarismi, qui modus indicatur a passione materiæ indicantis; cuius passionis signum est gulæ situs. Quare situs non indicat modum agendi, sed est signum passionis.

Similiter.

Porro eodem 4. method. vlt. in vlcere tracheiæ iubet, vt dum exhibetur medicamentum, decubitus sit supinus, quo influat paullatim medicamentum. Quibus verbis proponit modum agendi, quia indicatur a passione vlceris: cuius passionis signũ est situs & forma tracheæ. Vnde obiter notandum (licet sit extra methodũ medendi) in destillatione materiæ a capite ad pulmones, decubitum supinum esse improbãdũ: probatur autem vt homo sedeat, vel decumbat capite eleuato: nam si supinus iaceat, materia promptius fluit a capite ad pulmones. Sed hoc obiter dictum sit.

A proprietate compositionis partis organicæ.

Præterea Galenus 5. meth. 5. ait, quæ indicatio a partibus sumitur, ea communibus iam dictis accedit veluti auctarium, dum varijs instrumentis vtimur, pro partis proprietate, vt intestinis per clysteres infundimus medicamentũ, vesicæ per fistulam directo perforatã. Ex quibus quis posset colligere a proprietate partium hæc instrumenta indicari, quod tamen falsum est. Galenus ergo non proponit Quid agendum, nec Vsum, quia clyster, & syringa non possunt pertinere ad rectam administrationem materierum, nisi per additamentum quoddam, & propterea dicit Gal. esse quoddam veluti additamentum, seu quoddam auctarium, referendum ad modum agendi; vt sit modi agendi veluti additamentum. Et hinc patet, in quanam medicinæ parte collocari debeant clysteres & syringæ, &c. diriguntur enim ad modum, & sunt veluti additamentum. Hoc auctarium, quia refertur ad modum, indicatur a passione morbi, vt indicans cedit medicamento, si tali instrumento immittatur, nimirũ vel clystere, vel syringa. Huius passionis signum est proprietas partis, a Galeno proposita: nõ quidem proprietas temperamenti partis similaris, sed proprietas partis instrumentalis, nimirum intestinorum, & vesicæ; quæ est proprietas compositionis.

A crasi, dignitate, figura, situ, & sensu, quæ deinceps ordine explicantur.

Insuper secundum Gal. cap. vlt. l. 7. method. prima indicatio sumitur a laborantis partis temperie: nam mensuram remedij præscribit partis natura seu temperatura. Secunda indicatio sumitur a parte, vt vel eius actio est communis omnibus corporis partibus, vel cõmunem virtute subministrat. Tertia indicatio sumitur a figura partis. Quarta a positu partis. Quinta a vi sentiendi. Quibus verbis prima facie indicatio videtur sumi a parte, cum tamen nihil vim indicandi

habeat, quam morbus, caussa & virtus. Notandum igitur, Galenum versari circa curam intemperiei ventriculi cum materia, vt propterea indicetur duplex remedium; videlicet ratione intemperiei alterans, ratione materiæ vacuans.

1. A temperatura.

His ergo suppositis, tanquam verissimis: quoad intemperiem, si pars calida laboret morbo frigido, liberalius & diutius calefieri postulat: contra, si pars calida calido morbo laboret, refrigerantibus eget remissis, & breui tempore. Quibus verbis Galenus proponit Quid agendum, & Quando agendum. Quid agendum insinuat, dum proponit, a parte calida, morbo frigido affecta, indicari magis calidum; a calida autem, affecta morbo calido, indicari minus frigidū. Ratio est: quia in parte calida, morbo frigido affecta, est maior recessus; & ideo indicatur remedium magis alterans; cuius intensionis gradus, seu recessus a naturali statu, signum est temperaturę partis. Quare id quod indicat, est morbus partis: temperatura autem est signum gradus morbi. Proponit etiam Galenus Quando agendum, dum proponit, in parte calida, si morbo figido afficiatur, longiori tempore esse vtendum medicamento: quod agendi tempus sumitur a præsentia morbi frigidi, qui diutius durat, dum est maior recessus: quam durationem seu perseuerantiam nobis significat temperatura. Quare temperatura non indicat Quando agendum, sed est signum præsentiæ indicantis Quando agendum.

2. A præstantia.

De parte etiam dicit Galenus loco citato, si intemperies sine materia, afficiatur, partem nihil indicare: nam pars & præstans, & ignobilis, alteranda est, vt morbus requirit. In Intemperie autem cum materia, ratione cuius indicatur vacuans, si pars sit ignobilis, audacter vacuare oportet, vt affectus indicat, interim tamen etiam virtuti attentum esse conuenit: si autem pars sit prętans, perpendenda diligenter est virtus, ne magna vacuatione dissoluatur. Ita quidem Galenus sentit.

Auicennas autem contra quarta primi expresse asserit: siue alterare: siue vacuare volueris, respice ad partem.

Dico, Galenum hoc loco proponere, Quantum agendum, idest, an liceat vti alterante vel vacuante in magna dosi: non enim proponit Quid agendum, sed Quantum agendum. Nam quoad medicamentum vacuans, dicit Galenus loco citato, partem non semper vacuandam magna semel vacuatione, hoc est, medicamento in summa dosi, vt confertim fiat euacuatio totius materię: vt si redundet bilis ad libram, libra bilis est tota euacuanda, siue pars sit nobilis, siue ignobilis; differentia tamen est, quia in parte nobili non confertim euacuanda, nec medicamentum exhibendum in summa dosi. Idemque est dicendum de alterante. Patet igitur Galenū versari circa Quantum agendum. Hoc supposito, quoad alterans, dicit Galenus, a parte nulla sumi indicationem merito alterationis: & ratio est, quia pars tum nobilis, tum ignobilis, permittit alterans validum seu vehemens, idest, permittit summam dosin. Quod non est dicendum, si versemur circa Quid agendum: namque alterans validum indicatur a morbo vehementi, at non permittitur a parte præstante; quia pars præstans nō permittit validiora alterantia.

Respiciens autem Auicennas non ad Quantum agendū, ad quod respexit Galenus, sed ad Quid agēdum, dicit: siue vacuare, siue alterare volueris, oportet respicere ad virtutem.

Ideo facile tollitur contradictio: quia Auicennas respicit ad Quid agendum, Galenus ad Quantum. Igitur quo ad Quantum agendum; si actio indicātis sit valida, quæcunque sit pars, permittit summam dosin medicamenti alterantis. Quoad vacuans, si pars sit ignobilis, audacter vacuabis, vt affectus seu materia, vel materiæ actio indicat: quia partis ignobilitas significat virtutem permittētem. Addit tamen Galenus, ratione partis permittentis, etiam in parte ignobili virtuti studendum: vt, si peccet libra puris, tota hæc libra euacuanda; nam pars ignobilis permittit. Dum vero addit, virtuti studendum; per virtutem intelligit, quæ quandoque etiam in parte ignobili potest prohibere, dum virtus partis ignobilis imbecillis adscititie est reddita: namque virtus natiua permittit. Exempli caussa, sit abscessus in brachio, seu in parte ignobili, & brachium sit emaciatum, quæ est imbecillitas adscititia: hic dum institutum est euacuare, perpendere oportet virtutem totius, quæ virtus potest prohibere: nam licet pars affecta sit ignobilis; virtus tamen vel ratione ætatis, vel ratione morbi, vel ratione vigiliarum, & similium, potest prohibere. Pars autem præstans prohibet summam dosin vacuantis medicamenti.

Quare pars, vt præstans, est signum virtutis prohibentis, per actionem, & vsum: quatenus ignobilis, est signum virtutis permittentis.

3. A figura.

A figura partis, inquit Galenus, indicari modum vacuationis: ita ventriculus vomitu & deiectione inanitur: intestina deiectione tantum, sicut & iecoris caua; renes, vesica, & iecoris gibba, si copiosus succus vitiosus fuerit, per deiectiones; si non copiosus, per vrinas; cerebrum per palatū, aures, & nares; pectus & pulmones per tracheam.

His verbis Galenus proponit Quid agendum, nimirum remedium vacuans, quod vocat modum agendi seu vacuandi. Licet autem sit Quid agēdum, non quomodo agendum; appellat tamē modum vacuandi, intelligens vacuans determinatum, nimirū vomitorium, deiectorium, diureticum; quæ sunt remedia vacuantia, sed determinata; quorum remediorum plures reperiuntur materiæ.

Vt autem cognoscatur, quomodo figura partis cōferat ad inueniendum hæc remedia vacuantia determinata; secundum, remedium vacuās determinatū, de quo loquitur Galenus, indicari a materia morbifica, vt lædit partem determinatam, cum tali figura; vt figura non sit indicans, (quia impossibile est) sed signum determinatæ læsionis materiæ.

Notandum hoc loco, renes, vesicam, & iecinoris gibbam, indicare deiectorium, ac diureticum remedium: deiectorium, si succus vitiosus sit copiosus; si vero sit mediocris, diureticum. Equidem existimo, tum deiectorium, tum diureticum, indicari a materia, vt lædit partem determinatam: at diureticū prohiberi a loci angustia: intestina vero, quia sunt ductus ampliores, permittere deiectorium, seu transitū succi vitiosi, etiam copiosi. Quare materiæ copia non est indicans: (quia copiosa materia indicat minuens, nō deiectorium aut diureticum) sed est signum ductus permittentis, vel prohibentis: nam si ductus sit angustus, copia significat, hunc ductum prohibere transitum copiosæ materiæ: si vero ductus sit amplior, copiosa materia est signum ductus permittētis. Ex anatome autem cōstat, qui ductus ampli sint, & qui angusti: sed qui prohibeant, & qui permittant, a copia materiæ manifestatur.

Quoniam vero dictum iam est, & diureticum & deiectorium indicari a materia, vt lædit partem determinatam: ergo hinc sequeretur, duo indicata ab vno indicari: quod aduersatur fundamentis methodi. Dicendum, puto remedium diureticum indicari a materia, vt lædit corpus secundum partes vltra sima iecoris: cum autem prohibetur, prohibetur a viarum angustia, quā angustiam significat copiosa materia. At deiectorium indicatur a materia, vt quiescit. Et quia peccatum materiæ est in quiete, indicat commouens, non impellens, sed attrahens; cuius materia in succo bilioso est rhabarbarum. Rhabarbarum igitur est materia auxilij, indicati a materia quiescente; vltra sima iecoris: & quamuis ea sit copiosa, non prohi-

prohibetur tamen deiectorium, quia ductus sunt latiores.

4. A situ partis determinatæ.

Galenus præterea 7. meth. vlt. capit indicationes a situ partis determinatæ, tum ad solidorum intemperiem, alterandi; tum ad succorum vitium, vacuandi. Nam partes quæ in superficie laborant intemperie; egent medicamentis, quæ intemperies indicat: si autem intemperies fuerit non in superficie; propter interuallum, valentiora, quam indicet temperies, administranda. Galenus hoc loco nec Vsum, nec Quid agendum proponit: nam si in parte profunda fuerit morbus frigidus vt duo, indicat calidum vt duo: quod si vltra calefaciamus, tolletur quidem morbus frigidus, sed introducetur morbus calidus. Quare hæc Galeni dicta sunt extra methodum medendi; & pertinent ad doctrinam de medicamentis, ope cuius doctrinæ medicus scit eligere materiam, quæ vltra secundum gradum calefacit, ratione interualli; quia cognoscit, propter interuallum, materiam medicinalem calidam in secundo, per se morbum superare non posse.

Quoad vacuationes, ad quas quoque nonnihil situs indicat, dum docet societatem laborantis partis cum alijs partibus. Nam quia cauo iecoris subijcitur vētriculus, & ieiunum intestinum, & ieiuno tenue, & huic subijciuntur crassa intestina: ideo potest iecur per vomitū, & aluum purgari: quamuis euacuatio sit per aluum commodior, cum intestina melius perferant excrementa.

At quomodo situs indicet vomitorium, & deiectorium, seu quomodo vnum duo indicet, intelligere difficillimum est. Galenus ergo loco citato versatur in methodo medendi, & proponit Quid agendū, ratione indicantis, ac permittentis: Indicans est vomitorium & deiectorium. Vomitorium indicatur a materia morbifica, quatenus lædit partem determinatam, scilicet iecur, non simpliciter, sed iecur vt habet talem positionem, vt iecinoris cauo subijcitur ventriculus. Quare situs est signum determinatæ læsionis materiæ: & vomitorium est indicatum materiæ lædentis iecur, non simpliciter, sed iecur vt habet talem positionem, vt iecoris cauo subijcitur ventriculus. Deiectorium autem indicatur a materia morbifica, vt lædit iecur talem habens positionem, vt societatem habet cum intestinis, non cum ventriculo. Quare sint duo indicantia, & duo indicata, vomitorium & deiectorium; quæ duo indicata, tanquam a signo, significantur a situ, & a proprietate iecoris.

Permittentia proponit Galenus, dum inquit, commodius fieri euacuationem per aluum; quia virtus intestinorum facilius permittit vitiosorum excrementorum transitum, quam virtus ventriculi.

5. A sensu.

Galenus etiam septimo meth. vlt. dicit, perpendēdam esse indicationem, quæ capitur a sensu: nā pars obtusi sensus, medicamentum etiam mordens admittit: si autem fuerit acuti sensus, vires nimio dolore dissipantur. Facile est intelligere, Galenum voluisse significare, sensum hebetem esse signum virtutis permittentis etiam vehemens remedium, & summam dosin: contra, sensum acutum esse signum virtutis prohibentis, & validius medicamentum, & summam dosin.

A temperamento & virtute partis similaris.

Præterea Galenus 13. meth. 7. ait, indicationem sumi a parte & similari, & dissimilari, Quę capitur a similari, modum alterandi determinat: quæ autem capitur a dissimilari, determinat cum locum, per quem euacuare oportet, tum vacuationis rationem, tum vero in vsu medicamentorum, similium specie, pluris minorisq; modum. Quantum attinet ad partem, vt est similaris, facile est Galenum intelligere: siquidem proponit Quid agendum specificum, alterans in tali gradu: quod indicans potest esse curatorium, & vitale. Si curatorium; indicatur a morbi gradu, cuius signum est temperatura. Si vero capiatur remedium alterans, vt vitale; indicatur a virtute, cuius essentia est partis temperatura. Nam indicatio vitalis, desumpta a parte similari, est desumpta a virtute, cuius est temperatura: vt nunquam cogamur indicantia multiplicare vltra tria.

A compositione partis instrumentariæ.

Quo vero ad partem dissimilarem, Galenus proponit tria; primo, locum per quē euacuare oportet: secundo, euacuationis rationem: tertio, in vsu medicamētorum similis speciei pluris minorisq; modum. Hæc tria declaro.

Quantum ad primum: proponit Quid agendū determinatum, vt vomitorium, quod indicatur a materia, vt lædit partem ita compositam & conformatā: nec enim compositio est indicans, sed est signum materiæ indicantis. Quod si quis per hæc verba a Galeno proposita, intelligere velit, non Quid agendum, sed Vbi agendum; hoc etiam condonemus: & dicamus: hoc Vbi agendū indicari a materiæ subsistētia, cuius signum sit situs compositus partis: vt, si pus est in inguine, inguini materia remedij est applicanda.

Quantum pertinet ad secundum: Galenus inquit, partem instrumentalem determinare vacuandi rationem. Vbi Galenus proponit Quid agēdum, id est, vacuans specificum, vt respicit sanguinem in parte inflammata contentum: remedium scilicet vacuans, deriuans, reprimens, & vacuans quidem per partem inflammatam, per meatus sensibiles siue insensibiles, ob id vos cognoscitis quid intelligat per vacuationis rationem. Quomodo autem pars instrumentalis indicet vacuandi rationem, Galenus explicat, capite nono eiusdem libri, dicens: indicationes inflammationum, sumptas a partis natura, situ, & figura, immutare curationem. Per indicationem mutantem curationem, non intelligit contraria indicantia, veluti calida, frigida: nam proponit indicata, quæ omnia in vnica inflammatione absoluuntur. Verum per mutationem curationis, intelligit vsum plurium præsidiorum, sed diuersis temporibus instituendum: verbi gratia, in inflammatione vtimur modo reprimente, modo deriuante materiam, modo vacuante, aliquando per sensibiles, aliquando per insensibiles meatus. Quare mutatio est in curatione; non quod indicantia sint cōtraria, sed quia nunc vno, nunc alio vtimur. Hanc autem curationis mutationem significat pars affecta, vt est signum materiæ indicantis, verbi gratia, temperatura calida significat materiam attractam; temperatura frigida significat materiam transmissam: &, si pars sit instrumentalis, vt iecur secundum simum, significat virtutem non perferentem sectionem profundam, vt per intestina facienda sit euacuatio.

Tandem, cum dicit Galenus, partem instrumentalem, in vsu medicamenti similis speciei, indicare pluris minorisque modum: proponit Quid agēdum: veluti, cum indicatur remedium calidum vel tenue, opus est scire, an indicetur magis vel minus calidum, magis vel minus tenue. Indicatur autem hoc a parte instrumentali: quemadmodum seipsum explicare videtur Galenus decimo tertio meth. decimo septimo: vbi habet, iecur & lienem similia medicamēta postulare, siue genere, siue specie similia dicas: differentiam autem esse secundum magis & minus: exēpli gratia, scirrhosa materia, vt crassa, indicat attenuans; at lien scirrho affectus, indicat magis tenue, iecur minus tenue: nam quale est iecinori absinthiū, tale est lieni capparis cortex: rursus, quale iecinori eupatorium, tale lieni scolopendrium. Vnde hoc loco id quod indicat, est materia crassa: at lienis materia scirrhosa est crassior: quare indicat magis tenue. Proinde lien tāto valentiora indicat quā iecur, quanto lien crassiori vtitur alimento. Quare lienis actio & conformatio est signum materiei crassioris, a qua materia crassiore indicatur magis tenue, quam indi-

cetur a materia scirrhosa in iecore. Quare semper actio & conformatio, &c. sunt signa, non indicantia: vt non sit necessarium indicantia multiplicare.

A raritate, & densitate.

Galenus item libro decimoquarto methodi, cap. 5. ait: quoniam membrorum scirrho affectoru alia sut rara, alia densa, etiam vacuatio eorum diuersa specie remedia po tulat: vnde tum in tendinibus, tum in ligamentis, cum scirrhosa fuerint, emollientibus incidentia sunt permiscẽda. Difficile est intelligere, quid hoc loco velit Galenus per media specie diuersa. Sciatis, Galenum non intelligere Quid agendum: nã materia scirrhi, siue pars sit rara, siue densa, indicat emolliens & incidens, quæ specie differunt: vnde loco citato Galenus probat acetum, nimirum incidens, in densa & rara parte: quod repetit in fine capitis. Quare dicẽdum, Galenum per remedia specie diuersa, intelligere non remedia, sed materias remediorũ: ait enim, vacuationem postulare diuersa specie remedia, hoc est, vacuandi indicationem perfici diuersis specie materiebus. Dicit autem aceti vsum esse posse in membro & denso raro; at non æque tuto; in neruis enim diuturno aceti vsu substantiam neruorum dissipari: in liene vero & musculis scirrho affectis tutum esse aceti vsum, quod raræ hæ sint partes. Patet ergo quod Galenus proponat materiam remedij, idest, acetum; respiciens ad noxam, quam aliquãdo possit inferre: vt secundum hanc rationem pertineat ad doctrinam de medicamentis, nõ ad methodum medendi. Id tamen methodi huius est, quod ratione aceti proponit Quando agendum; quod in scirrho indicatur a præsentia crassæ materiæ; & prohibetur a duræ præsentia: quia oportet prius emollire: tum si dura nõ prohibeat, & facta sit emollitio, diuturnum aceti vsum prohibet virtus nerui, permittit virtus musculi, virtutis autem signum est raritas ac dẽsitas partiũ.

A temperatura, formatione, situ, & virtute.

Secundo etiam ad Glauc. secundo Galenus ait, a parte quatuor sumi indicationes: a temperatura, formatione, situ, & virtute. Loquitur ibi Galenus de cura inflammationis: & primum ait, temperaturam docere, quousque sit alterandum; vt temperatura sit signũ gradus inflammationis: qui gradus est indicans.

Quoad formam: respicit Galenus ad meatus & cauitates. Dicit enim, quod quædam sint partes, quę habeant cauitates intus tantum, vt venæ & arteriæ in artubus; quædam extrinsecus tantum, vt nerui intra peritonæum; quædam vtrinq;, vt venę & arterię intra peritonæum; quædam neutro modo, vt nerui in extremis partibus; additque, viscera ferme omnia intus & extra magnas habere capacitates. Hinc tandẽ concludit, quod partes, quæ cauitates non habeant, superflua defluxionis recipientes, sint fortiter siccandæ, licet non fuerint natura ficciores, vt nerui in artubus, qui neutra ex parte habent cauitates. (Hoc loco notetur, neruos, & præcipue motorios, inter siccas partes recenseri.) Cum dicit Galenus, neruos non esse natura ficciores; intelligit quandoque fieri posse, vt nerui a principio generationis in aliquo indiuiduo producantur molles: oportere autem etiam istos fortiter siccare, propter conformationem, quia neutra ex parte habeant cauitates. Quare conformatio non est indicans, sed est signum materiæ pertinacis, seu materiæ, quæ magis resistit euacuationi; quoniã pars est destituita cauitate.

Positionem ait Galenus docere, per quã euacuare oporteat, & quomodo. Proponit igitur Quid agendum specificum, & Vbi. Quid agendum specificum vocat Quomodo. Qui modus, seu quod remedium specificum, indicatur a materia, vt lædit partẽ, talem situm obtinentem: verbi gratia, materia, vt lædit renes indicat diureticum: quare læsionis signum est situs, qui tamen non indicat. Vbi, indicatur a subsistentia: cuius signum est situs, vt alibi dictum est.

Quantum ad virtutem: ex Galeno loco citato facile est colligere, virtutem præstantem prohibere, ignobilem permittere.

A crasi, forma, & situ.

Postremo Galenus in arte medicinali c. 89. inquit: in intemperie cum materia, capi indicationem a partis temperamento, & situ, gratia intemperiei; caussa autem materiæ vacuandæ, indicationem capi a forma & situ simul. Nam intemperies quo vehementior fuerit, eo indicat remedium vehementius: quam magnitudinem indicat, vt signum, complexio naturalis partis. Quoad situm vero; si pars fuerit profunda, inuenire oportet remedium, cuius vis in itinere non resoluatur. Sed hoc pertinet ad doctrinã de medicamentis. Quoad vacuationem: ait Galenus, a forma & situ simul indicationem sumi: & tunc animaduertendum, an pars habeat effluxui patentes meatus sensiles, ad aliam partem vergẽtes, an iis careat; &, si habeat hos meatus, an deferantur ad partem nobilem. Quare hoc loco proponit Galenus conformationem & situm, vt signa virtutis vel permittentis, vel prohibentis.

Methodum medendi vniuersam, Præsidio, & eius recto Vsu cõpleri.

Quæ hactenus in hac methodo proposuimus, omnia complectitur Hippocrates, sectione 6. epidem. comment. 2. tex. 33. ita habens: transitus aperire, vt nares, & alia quibus opus est, & vt conuenit, & qualia, vbi, quando, quantum, vt sudores, & alia plane omnia. Si diligenter legantur Galeni in hunc textum cõmentarij, & ponderetur doctrina hactenus a nobis proposita: facile patebit, Hippocratem proponere in vacuatione Quid agendum, Quantum, Quomodo, Quando, & Vbi. Quid agendum proponit illis verbis; *quibus opus est, qualia, & quantũ. Quibus*, insinuat materiæ peccatum, a quo sumitur Quid agendum. *Qualia*, significat peccatum materiæ determinatę, vt materiæ biliosæ vel aquosæ. *Quantum*; denotat Quid agendum specificum, vt exempli gratia, est librabilis: præterea per *Quantum*, potest etiam intelligere Quantum agendum: nam solet Hippocrates breuitate vti. *Vt conuenit*; insinuat modum agendi. *Quando*, & *Vbi* etiam expresse ponuntur. Quamobrem ex his facile colligi potest, Hippocratem nihil aliud proponere, quam Quid agendum, & Vsum; qui complectitur, Quantum, Quomodo, Quando & Vbi: nec præter rationem: siquidẽ methodus medendi nihil aliud nobis potest prębtare, quam hęc duo, nimirum Quid agendum, & Vsum: atque hæc omnia in virtute tantum trium indicantium, vel permittentium, vel prohibentium; quæ sunt curatoria, præseruatoria, & vitalia: ratione morbi, caussæ morbificæ, ac virtutis: in quibus & essentia, & quod hanc consequitur, est perpendendum.

Hæc igitur ad laudem Dei optimi Maximi de *methodo medendi* sint dicta.

FINIS.

COM-

COMPENDIVM METHODI MEDENDI,

HIERONYMI CAPIVACCÆ.

ILLVSTRIS de medendi methodo commentarius, iam non prorsus nullo labore perpolitus ac emendatus, instar clauis cuiusdam, ad lectionem scriptorum Capiuaccæ frugiferam, omnino est necessarius. Huius ergo summa, Lector, capita, vt & sæpius, intentiusque euoluere, & firmius memoriæ mandare queas; en compendium tibi eiusdem, olim ex ore ipsiusmet Auctoris de superiore loco Patauij dictantis exceptum, & cum nonnullis alijs manuscriptis pro veritate collatum, studio, ac diligentia Pompeij Limpij, ita vt dubitationi locus nullus sit relinquendus. Quoniam vero succinctam methodi huius breuitatem plærisque in locis Auctor ipse commendat, vniuersumque hoc negotium vel pagella vnica concludi posse affirmat: nuda etiam methodi, ad epitomes calcem, veluti stamina adijciuntur; detracta, quæ circum ea concreuerat, mole. Laborem æquus hunc accipe, eoque ad libitum benigne Lector fruere. Vale.

CAPVT PRIMVM.

De nomine methodi medendi.

Ab vniuersis ad specialia progrediendum.

PER methodum capit. 4. libro 4. method. oportet intelligere viam vniuersalem, quæ particularium est commonstratiua, seu, quæ indiuiduo est applicabilis. Via autem hæc est transitus ab vno ad aliud: non tamen quilibet transitus, sed qui fit ordine, & non fortuito, cap. 4. lib. 1. meth. Debet enim aliud esse primum & generalissimum, aliud secundum, & subalternum, aliud denique infimum. Vnde cap. 7. lib. 2. meth. Galenus ait, a primis indicationibus ad specificas esse progrediendum.

per methodum ἀναλυτικὸν.

Hæc autem via est resolutiua cap. 2. lib. 11. metho, quoniam progredimur hic ab indicante ad indicatum, id est, a fine ad ea quæ sunt propter finem, seu, quorum virtute finem consequimur. Verbi gratia dum febris adest; dicimus esse morbum calidum; Morbus calidus est finis, & indicans: præsidium frigidum est indicatum, quod respicit indicans, ac finem, seu quod dirigimus in finem.

Ἀναλύσει vero inseruit Διαίρεσις: cuius ope indica- A tiones inueniuntur: vbi nec in summo genere est subsistendum, nec in speciebus subalternis, nec denique praua instituenda est atque vitiosa diuisio: qui tres errores cap. 1. lib. 1. ad Glauc. proponuntur. Exempla horum errorum. Febris, vt morbus, indicat sui remotionem: si quis hic subsistat, primum committit errorem. Febris, vt morbus calidus, indicat frigidum: hic qui cessat, secundo is peccat modo; omittit enim indicatum specificum & imum: si enim febris morbus est calidus, vt duo, frigidum etiam vt duo indicatur. Tertij erroris exemplum est, si quis (indicationes curatiuas quærens) morbum diuidat in suas caussas. Cum enim tria sint, quæ primum curationem indicant, cap. 14. lib. 9. meth. morbus scilicet, temperatura, & aer: sciendum, morbum in differentias & species diuidendum esse, non in caussas: temperamentum vero & aerem, in caussas, & non in differentias. Licet enim morbus suas etiam habeat caussas: hoc ta- B men loco in caussas diuidi non potest, quia sermo tantum est de indicatione curatiua, quæ a solo morbo, eiusque specie sumitur; non autem de preseruatiua, quæ sumitur a caussa. Tertio igitur hoc modo errant, qui indicationes curatiuas cum præseruatiuis confundunt, morbumq; & in differentias, & in caussas diuidunt: sicut illi faciunt, qui dicunt venæsectionem indicari a morbo magno, vna cum sanguine, seu plenitudine: sic enim confunditur indicatio curatiua

cui diuisio famulatur.

Triplex error, qui in diuisione committi potest.

1.
2.
3.

tem, quæ non est nocens, nec præter naturam.

Tertia finitio. Tertia finitio exstat cap. 11. lib. ad Thrasyb. Indicatio est, quando rebus percipiendis perceptis, simul etiam quod confert percipitur citra analogismum, & experientiam. Hæc definitio est absolutissima, & maxime communis: ad differentiam enim primæ finitionis, non modo quid agendum, sed etiam rectam administrationem materierum iuuantium complectitur. Ad differentiam secundæ continet non tantum indicans curatorium & prophylacticum, sed etiam vitale.

In hac igitur definitione, percipienda significant non nocentia tantum, vt in secunda finitione, sed in genere & iuuantia & nocentia. Cognitio quippe in genere proponitur, quæ respicit & essentiam indicantis, & id quod consequitur illam.

Perfecta indicationis finitio. Vt autem definitio hæc omnino perfecta sit, & distinguatur ab indicatione method. tuendæ sanitatis, hunc in modum ea conformari poterit. Indicatio est comprehensio iuuantis, simul cum comprehensione indicantis, citra experientiam & analogismum, gratia sanitatis deperditæ reparandæ.

Comprehensio) idest, functio intellectus, cognitio, inuentio.

Res percipiendæ, sunt Essentia, & Consequentia essentiam, tũ Morbi, & Caussæ morbificæ, tũ Virtutis. Indicantis. proprietates quatuor. Iuuantis) siue id sit Quid agendum, siue Vsus, seu recta administratio.

Indicantis) idest, & essentiæ, & eius quod sequitur essentiam.

Ad hanc definitionem intelligendum, tria notentur: 1. quænam sint res percipiendæ & perceptæ: 2. quid experientia. 3. quid analogismus.

Per res igitur percipiendas & perceptas, intelligimus primum rei seu indicantis naturam, quæ nõ sensu, sed intellectu cognoscitur. cap. 2. lib. 2. metho. Percipiuntur autem non tantum res præter naturam, vt morbus & caussa, sed etiam res secundum naturam, vt Virtus. Deinde intelligimus id quod consequitur naturam: quod nil aliud est, quam actio, passio, præsentia, & subsistentia.

1. Porro vt plenius hæc cognoscantur, notandæ sunt rerum precipiendarum seu indicantium quatuor cõditiones: prima est, vt indicans sit notum per intellectum. secunda, vt vnum non nisi vnum indicet. tertia, vt indicans necessario sit præsens, non præteritum, nec futurum. quarta vt indicans reperiatur in corpore hominis.

Prima conditio colligitur e multis Galeni locis, quibus astruit indicantis naturam & essentiam intellectui notam esse debere, vt cap. 5. lib. 1. method. ad inuentionem curationis necessarium est morbi naturam scire. Et cap. 6. lib. 1. meth. tot sunt medendi rationes, quot morborum ideæ: ab essentia igitur ac idea capitur indicatio.

2. Secunda conditio, vnum indicans simplex non nisi vnum indicat, si idem sit perspectus, c. 12. lib. 9. method. quia vnum, tantum vnam habet naturam. At vnum, secũdum diuersam essentiam, seu respectum, etiam plura indicare potest, cap. 13. lib. 11. method. vt bilis, quatenus copiosa, indicat vacuationẽ; quatenus calida, indicat auxilium refrigerans. Ita etiam vnum compositum, plura indicat, vt febris est quid vnum, at quia est morbus calidus & siccus, indicat frigidum & humidum. Vnum etiam plura potest indicare: quędam nimirum in genere, quædam in specie, vt plethora in genere indicat vacuationem, in specie venæsectionem, &c. Rationem huius rei Galenus reddit cap. 45. ad Thras. vnum tantum potest indicare vnũ, quia vnum vni saltem est contrarium, vt calidum saltem indicat frigidum.

ἐν τῷ ἀναγκῃ. Obiectio e cap. 21. ad Thrasyb. Vnum non semper idem indicat, vt vrinæ suppressio est idem: aliud tamen indicat, si fiat a calculo, aliud si a grumo sanguinis, aliud si a pituita. Resp. vnum genus, vnum tantum genericum indicat remedium: & quælibet species, specificum etiam vnum indicat auxilium.

Error quorũdam. Ex hac conditione patet allucinari eos, qui morbũ magnum communiter indicare dicunt & venæsectionem & purgatorium. Ac præterea hoc etiam in ea sententia est absurdum, quod indicans est curatoriũ; duo vero illa indicata, præseruatoria.

3. Tertia conditio, Indicans præsens est, non præteritum, nec futurum: nam cap. 1. lib. 3. metho. absurdum est, aliud esse quod indicat, & aliud quod curatur: at quod curatur necessario est præsens: ergo etiã quod indicat, præsens est. Præterea cap. 5. lib. 4. metho. indicatio non sumitur ab ijs, quæ non permanent: at præteritum & futurum non permanent: solum autem præsens permanet, ergo &c.

Etiam in prophylaxi a p̃senti, sumitur indicatio. Obiectio. ca. 3. lib. 4. meth. præsentis est curatio, futuri prouidentia. Ergo etiam e futuro sumitur indicatio: Resp. in curatione medicus respicit ad præsentem morbum, & præsentis sublationem, seu finem, sibi proponit; indicationem quoque a præsenti sumit: At in προφυλάξει, medicus ad iminens, seu futurum malum respicit, eiusque absentis præseruationem tanquam finem sibi proponit, indicationem tamen sumit a præsenti caussa, quatenus potest morbũ efficere. Indicans igitur semper est præsens, siue actu morbum efficiat, siue possit aliquando morbum procreare, vt, si quis singulis annis corripi soleat pleuritide, ei, antequam fiat pleuritis, vena secatur: & sic a sanguine præsente sumitur indicatio.

4. Quarta conditio: indicans reperitur in corpore humano: quia materia remediorum administratur corpori: vnde Galenus cap. 3. lib. 4. meth. ait, Nullam externam caussam indicare. Obiectio: in febre aer calidior alteratur aqua rosacea: Ergo ab aere, id est, ab externo sumitur indicatio: nec tunc illa aqua rosacea corpori, sed aeri adhibetur, Resp. hoc negotium extra methodi est limites: materia enim auxiliorum in methodo non consideratur: in febri autem egemus materia frigida, quæ inter alia est aer refrigeratus, At medicamẽtorum materia, quatenus exposcit præparationem & apparatum conuenientem, non dicitur indicare.

ἐμπειρία. Alterum quod supra tractãdum proposuimus, est Experientia, quæ ab indicatione plurimum differt, cap. 10. & 11. lib. ad Thras. dicitur, quod experientia, seu obseruationis cognitio, potissimum ad sensum pertineat: indicatio vero ad intellectum. Vt, Socratem comprehendimus pleuritide laborare, quia conspicimus & symptomata in Socrate, quæ etiam in alijs obseruauimus, vt tussim, dolorem pungentem, &c. Sic in dentium stupore portulaca vtimur, quia empiricos in tali dentium dyscrasia, vsos esse eadem obseruauimus. Hinc experientia merito dicitur esse comprehensio eius, quod sæpe & eodem modo visum est.

Analogismus. Tertium caput tractandum, est Analogismus: hic autem definitur comprehensio iuuantis per similitudinem. Et differt ab indicatione: quod hæc e natura indicantis, non e simili desumatur. cap. 11. lib. ad Thras.

Quomodo analogismus, instituendus quando. Inuenitur autem iuuans in analog. (e cap. 11. lib. de suffiguratione empirica) per transitum de simili ad simile; quæ similitudo vel in membris consideratur, vt si cum manu pedem conferamus; vel in affectibus vt si fluxum sanguinis narium cum alui fluxu compareamus; vel in materijs, vt si mespilem cum cydonio quis conferat, Postrema consideratio, materierum scilicet, ad methodum non spectat, sed tantum quæ priores.

Tunc autem ad analogismum confugere licet, quando iuuans per indicationem, & obseruationem inueniri nequit, propter naturam indicantis latẽtem & reconditam.

CA-

CAPVT V.

De diuisione indicationis, quod est comprehensio.

Diuisiones indicationis sumuntur ex ijs, quæ in eius definitione sunt proposita: nim. primum a comprehensione, deinde ab indicato, seu iuuante: tertio ab indicante.

Indicatio generalis, specialis.

Secundum comprehensionem indicatio est Generica, vel Specifica, vt intelligitur e cap. 11. lib. 6. method. vbi Gal. dicit; indicationem communem desumi ab affectibus; alias vero atque alias, idest speciales indicationes, desumi a partibus aff. Sic capit. 1. libro 8. method. & cap. 6. ver. 7. lib. 11. method. in febribus, generales & particulares proponuntur indicationes.

Duæ primæ generales indicationes.

Generalissimæ indicationes (Galenus primas vocat cap. 3. lib. 3. meth.) duæ sunt: vna sumitur a rebus præter naturam, vt remotio; altera a rebus secundum naturam, vt conseruatio.

Generica indicatio, alia Prima, seu generalissima: alia Secunda seu subalterna.

Vt autem indicatio suprema, subalterna & specifica, a se inuicem discerni queant: duæ indicationis differentiæ, a qualitate desumptæ, sunt obseruandæ: scil. indicatio Vtilis & Inutilis: indicatio Artificiosa, & Non artificiosa. Indicatio logica, seu inutilis est, quæ indicat præsidium, cuius non est materia: vtilis contra est, quæ indicat præsidium, cuius reperitur materia: vt Obstructio a materia indicat auxilium aperiens, cuius nulla reperitur materia, ideoque indicatio est inutilis. Dum autem fit a materia crassa, indicat attenuans, cuius præsidij reperitur materia, v. g. agrimonia: hæc igitur vtilis est indicatio.

Indicatio vtilis, & inutilis.

Indicatio artificiosa, & inartificiosa.

Artificiosa indicatio est, quæ ex arte progreditur, nec plebi vulgoque communis est. cap. 2. lib. 6. meth. Inartificiosa, quæ plebi etiam est nota, ita vt artis portio vel nulla sit, vel certe nec magna, nec propria, cap. 1. lib. 3. method. Exempli gratia. Febris, prout est præter naturam, indicat remouens, cuius nulla materia reperitur, est igitur indicatio inutilis: præterea hoc etiam vulgo patet (indicans enim secundum essentiam genericam facile cognoscitur, secundum specialem, difficilime.) Ergo indicatio inartificiosa.

Hinc ergo patet indicationem generalissimam, nec artificiosam esse, nec vtilem: subalternam, vtilem esse posse, non semper tamen esse vtilem, nec esse artificiosam: specificam & vtilem & artificiosam esse.

CAPVT VI.

De indicati differentijs.

Indicati est Quid agendu, & Vsus.

Indicati diuisio sequitur. Indicatum est duplex, Quid agendum, & Vsus, id est recta materierum administratio. Ratio; Quid agendum dependet ab essentia indicantis; vsus ab eo quod consequitur essentiam: Cum ergo duo in indicante perpendamus, totidem in indicato etiam considerari necesse est.

1. quid agendum.

Quid agẽdum est Genericum, Subalternum, Specificum: genericum, vt remouens: subalternum, in febre frigidum: specificum, in febre. v. g. frigidum in primo. gradus enim determinati, non ad quantum agendum, sed ad quid agendũ specificum pertinent: dosis vero ad quantum agendum est referenda. Exemplum in febre quæritur, num corpus sit refrigerandum, vt vnum, vel vt duo, &c. quæstio est de quid agendum, quia sumitur a gradu caliditatis febrilis. At si cognoui opus esse frigido vt duo, v. g. lactuca, dum quæro de dosi & quantitate lactucæ, quæstio est de Quantum agendum.

2. Vsus.

Vsus, seu recta administratio est quadruplex: Quantum, Quomodo, Quando, Vbi. Id enim quod consequitur indicantis essentiam, quadruplex etiam est: nimirum actio, passio, præsentia, & subsistentia. Ratio: si essentia indicantis coniungatur cum qualitate (nec enim id quod agit, sine medio seu instrumento agit) vim habet agendi, vnde actio prodit. Et cum id quod agit, etiam repatiatur, hinc fit vt passio recenseatur. Quod si essentia coniungatur cum tempore, oritur præsentia; Si cum loco, seu vbi, oritur Subsistentia.

Vsus partes.

Exempla.

Exempla horum quatuor: Bilis, si fuerit feruidior, vehementem habet actionem; si crassa, difficulter patitur: si reperiatur in corpore, præsens est, quia non præterijt, nec generanda demum est, sed iam genita: si eadem in brachio excitet erysipelas, subsistit in brachio.

CAPVT VII.

De diuisione indicantis.

Indicans generale, & speciale.

Indicans diuiditur a fine methodi medendi: Finis autem duplex, communis & specificus. Communis est deperditæ sanitatis reparatio: Cuius ratione indicans quodcumque (siue morbus sit, siue caussa, siue virtus) dicitur Curatorium. Specialis finis duplex est: alter Remotio rerum præter naturam, alter Custodia rerum secundum naturam. Cum autem res præter naturam duæ sint, Morbus & Caussa (symptoma enim licet præter naturam sit, nil tamen indicat, nisi caussæ habeat rationem) duplex etiam finis hinc oritur, morbi remotio, & caussæ remotio: & morbus quidem dicitur indicans curatorium, caussa autem dicitur indicans præseruatorium; quamuis caussa, ratione finis communis, etiam indicans curatorium dici possit.

Tria indicantia.

Ex altero speciali fine, qui erat, custodia rerum secundum naturam, constituitur indicans vitale: quod Galenus etiam ita vocat capit. 14. lib. 9. method. Tria ergo solum sunt indicãtia, morbus, caussa, vires: quæ cap. 2. lib. 10. meth. in febribus putridis etiam proponuntur, &c. 1. lib. 10. method. febris fit indicans curatorium, caussa præseruatorium, vires naturales indicans vitale. In hanc sententiam cap. 89. artis paruæ dicitur, *δυσκρασίαν* solam alterationem indicare, caussam autem per vacuationem tolli. Hic enim indicatur a morbo saltem indicationem curatiuam sumi; quòd si coniunctam habet materiam, seu caussam, ab ea indicationem peti præseruatiuam.

CAPVT VIII.

Signa indicantium, ab ipsis indicantibus esse distinguenda.

Indicantia improprie.

Tria tantum sunt vere indicantia, morbus, caussa morbifica, & virtus. At Galenus de nominibus interdum minime sollicitus, alia etiam, eaque plura indicantia proponere videtur: quæ tamen, si accurate considerentur, indicantia proprie non sunt, sed indicantium ipsorum veluti notæ quædam & signa.

Signi & indicantis differentia.

Proinde signi ac indicantis nouisse distinctionem operæ est pretium. Est autem signum, quod indicans ipsum manifestat, seu significat. Indicans illud est, a quo sumitur indicatio, & e quo inuenitur iuuans.

His notatis, facile Galeni loca obscuriora quædam possunt intelligi. Sic enim locus affectus significat gradum morbi: & facultas medicamentorum morbum ipsum prodit: cap. 3. lib. 3. method. aphorism. 17. sect. 2. Natura ac temperies ægri, morbi naturam, & recessum a statu naturali, manifestat: capit. 7. libro 3. method. Ita aer capit. 9. lib. 3. method. temperamentum cap. 14. lib. 9. method. vehementia morbi cap. 6. lib. 4. method. tempus cap. vlt. lib. 3. meth. ætas cap. 2. lib. 10.

lib. 10. meth. cap. 3. lib. 11. metho. consuetudo cap. 16. lib. 9. meth. cap. 3. lib. 11. meth. & alijs locis alia quædam, a Galeno indicantibus, amplo quodam vocis significatu, annumerantur; non quod vere indicantia hæc sint, sed quod indicantium, nimirum morbi, caussæ, aut virtutis, conditiones nobis aperiant.

Planum vero hoc ipsum faciemus, de tempore, ætate, consuetudine, & aere. Vnde reliqua etiam huius generis omnia æstimari poterunt.

Tempus non est indicat.

Tempus ergo non est indicans, sed signum. Hinc cap. vlt. lib. 3. meth. dicitur, recens & vetus vlcus nihil indicare. Et cap. 4. 5. lib. 4. metho. dicitur, in vlcere diuturno inueniri iuuans, non e tempore, vel diuturnitate vlceris, sed e succi vitio cap. 9. lib. ad Thrasyb. cum Galenus explicat, cur in vigore victu tenuissimo sit vtendum, ait tempus, id est, vigorem morbi, non accipi ab Hippo. vt indicans, sed vt metitur facultatem, id est, quatenus signum est virtutis, quæ alia est in statu, alia in alijs temporibus. Sic cap. 40. libro eiusd. inter initia, si quid videtur mouendum, moue, &c. hic (ita Galen.) initium temporis accipitur vt signum, quod significat, vires ab initio perferre medicationem. Præterea ca. 45. lib. eiusd. ait: indicans indicat aut sui custodiam, aut sui ablationem: Tempus nec sui custodiam, nec sui ablationem indicat: Ergo non est indicans.

Aetas.

Aetas etiam non est indicans, sed signum, significat enim virtutem debilem, aut robustam, ac proinde cap. 13. lib. 11. meth. Galenus ait, ad indicantia cognoscendum, conferre ætatem & consuetudinem.

Cõsuetudo.

Consuetudo quoque, non indicantis, sed signi habet rationem; signum enim est temperaturæ: ac proinde quia temperamentum conseruandum est, vulgo etiam dici solet, consuetudinem non temere mutandam esse, eo quod temperaturam consuetudo indicet, quæ non mutanda, sed conseruanda est, etsi vitiosa quoque existat. cap. 3. lib. 11. meth.

Aer.

Aer vt signum concurrit, non est indicans: febrem enim aer calidior magis reddit intensam: & propterea intensiora etiam refrigerantia indicantur, non quidem ab aere, sed ab intensione febris, quam aer calidor indicat. Quod si quis dicat aeris excessu indicare contraria medicamenta corrigentia: ei respondemus: aerem quidem corrigi, sed tantum vt euadat materia remedij. Sic etiam cum ptisanæ frigiditatem timemus, pipere eam corrigimus: vbi sane a ptisana piper indicatur. Verum hoc negotium non pertinet ad methodum medendi, sed ad compositionem ciborum.

Solus igitur affectus (idest, morbus & caussa morbi.) *indicat; Virtus autem vel permittit*, si sit fortis, *vel prohibet*, si debilis. Vnde patet tria esse indicantia. Curatorium, Præseruatorium, & Vitale: de quibus deinceps singulis agemus.

CAPVT IX.

De morbo seu Indicante Curatorio, quomodo concurrat ad indicandum ipsum remedium.

A morbo indicatur quid agẽdum, id est, remediũ auferẽs morbum.

INdicans curatorium, nil est aliud, quam morbus: hic autem indicat primum quid agendum secundo vsum.

De primo; quomodo sc. morbus indicet quid agendum. Morbus indicat in genere quidem Quid agendum, quod communiter dicitur iuuans, seu præsidium: in specie autem vocatur remedium, ad differentiam alimenti, quod a virtute indicatur, & quidem auferens remedium (non conseruans, quod a virtute indicatur) nec auferens caussam (quod est prophylacticum) sed morbum auferens. Et hoc a nullo alio indicatur, quam a morbi essentia, cap. 4. & lib. ad Thras. cap. 10. lib. 10. method. cap. 21. libro 13. method. A generica quidem morbi essentia, indicatur in genere morborum expulsio: a specifica autem essentia, indicantur remedia specifica, quibus fit expulsio.

CAPVT X.

De indicantium vehementia simplici & relata, itemque de remedij vehiculo.

Auxilium vehemens indicatur ab essẽtia vehementi indicantis.

DEinceps explicandum est, quid statuendum sit, tum de remedio vehementi, tum de remedij vehiculo. Auxilium igitur vehemens indicatur ab essentia vehementi indicantis, capit. 6. lib. 4. method. extremis enim morbis extrema competunt præsidia: vt si in sanguine peccatum sit vehemens, opus est vehemẽti præsidio, cuius materia est venæsectio: si peccatum non sit vehemens, opus est debili remedio, cuius materia, verbi gratia, est frictio, vel balneum. Sic cap. vlt. lib. 3. method. dicitur, magna vlcera curari ijs quæ vehementer siccant, parua ijs, quæ moderate. Notandum autem magnum & paruum vlcus hic non esse indicãtia, sed signa: indicatum enim nimirum siccans, non est curatorium, sed præseruatorium, cum spectet caussam vlceris, nimirum excrementum tenue. Ergo nec indicãs est curatorium, sed præseruatorium, quod ab vlcere magno vel paruo, seu signo, manifestatur. Magnum enim vlcus, significat copiosum excrementum, & proinde vehemens indicat igitur hoc excrementum, præseruatorium quoque vehementer exsiccans. Paruum vlcus, contra. Similiter cap. vlt. lib. 14. meth. pterygion paruum & molle, curatur per detergentia, magnum vero & durum per instrumentum chirurgicum. Hic paruitas non est indicans, sed significat tantum debilem essentiam, materiæ expurgandæ: magnitudo contra.

Vehementiæ distinctio.

Vt autem rectius hæc intelligantur; sciendum est, quod vehementia alia sit Absoluta, cum indicans seorsum, & per se consideratur: alia Respectiua, quãdo vehementia vnius indicantis confertur cum vehementia alterius indicantis. Absoluta vehementia rursus vel Simpliciter talis est, ac propria ratione: vel Secundum quid, & ratione alterius. Exempli gratia, cancer est affectus simpliciter vehemens, id est, secundum propriam essentiam, & in qualibet parte. Pustula vero, in cute est affectus debilis: in pulmone autem, iecore, vel alia parte nobili, est vehemens affectus, non simpliciter, sed secundum quid, nimirum ratione loci affecti: cap. 6. libro 4. method. cap. 7. lib. 12. method. Vehementia absoluta simpliciter, vel est Actiuitatis, vel Resistentiæ: illius exemplum est febris ardens; huius, vlcus contumax, & materia dura.

Vehementia absoluta quomodo indicet.

Hac vehementiæ distinctione animaduersa: iam restat cognoscendum, quomodo ad indicandum quælibet vehementia concurrat, nimirum & absoluta, & respectiua.

Absoluta igitur indicantis vehementia, indicat per essentiam indicantis Subalternã, & Specificam, nũquam per genericam. Subalterna autem essentia, alia Prior est, quæ propior genericæ; alia Posterior specificæ propinquior.

Vehementia essentiæ subalternæ prioris, Galeno est vehementia dignitatis, vt in morbo, verbi gratia, essentia febris quoad est morbus totius, lædens omnes actiones naturales: in caussa, verbi gratia, sanguis, quoad est materia morbifica, ad differentiam materiæ excrementitiæ: in virtute, natura quæ conseruat vitam.

Vehementia essentiæ subalternæ posterioris, Galeno est vehementia propriæ essentiæ, vt, in morbo, verbi gratia, febris ardens: in caussa, verbi gratia, sanguis, vt est putridus: in virtute, si hæc facile possit dissipari, vt in puerili ætate.

Vehementia essentiæ specificæ, Galeno est vehementiæ

mentia declinationis, seu recessus a naturali statu, vt; in morbo, verbi gratia, febris ardens in corpore senili, seu frigido: in caussa, verbi gratia, sanguis, vt est putridus extreme: in virtute, si hæc leuissima de caussa sit dissipabilis, vt in puero molliori.

Respectiua vehementia quomodo indicet.

Ita absoluta indicantis vehementia indicat. Respectiua indicat per essentiam suam, relatam ad essentiam alterius indicantis: & habet rationem vel Prohibentis, si essentia hæc respectiua sit intensior; vel Permittentis, si sit remissior.

Versatur autem respectiua vehementia necessario in pluribus indicantibus: quæ vel Consentiunt, vel Discrepant.

Si consentiant indicantia: intenditur vehementia indicati.

Si discrepent indicantia: remittitur vehementia indicati, vel vtriusque, si vehementia vtrinque par sit: vel intensioris, si impar sit indicantium contrariorum vehementia.

Si enim indicantium par sit vehementia: æqualiter infringitur vtriusque indicati vehementia, vt moderatio quædam surgat. Quod si impar sit vehementia: intensiori tantum derogatur, quantum pollet remissior.

Partes profundæ nũ indicent vehementia remedia.

Sed obijci hic posset, vehementia remedia non tãtum indicari a vehementia morbi; sed a partibus profundis, vt docetur cap. vlt. lib. 4. method. cap. 11. lib. 5. metho. cap. 89. art. paruæ. Respon. hoc non pertinere ad methodum medendi, sed ad doctrinam de medicamentis. Si enim e scientia medicamentorũ cognoscimus, vim alicuius medicamenti in transitu remitti; eligimus medicamentum intensius, quod ad partes veniat profundas, & ita agat, vt superet morbum.

Vehiculum.

De vehiculo idem statuendum est, quod scil. non huc spectet, sed ad medicamenta: cap. vlt. lib. 4. method. ait Galenus, in vlceribus pulmonum & renum, opus esse vehiculo: in vlceribus enim opus est siccantibus, quæ austera sunt, & propterea ne diutius in vehiculo hæreant, in pectoris vlceribus mel miscemus, in vlceribus renum, diuretica.

CAPVT XI.

Quomodo morbus indicet vsum, & primo, quomodo morbi actio indicet Quantitatem auxilij.

Vsus vt a morbo indicetur.

MOrbus indicat vsum, id est, quantum agẽdum, quomodo, quando & vbi. Hæc 4. indicata respondent 4. indicantibus, cum vnum ab vno indicetur semper. A morbi actione indicatur Quantum agendum: a passione Modus; a præsentia Quando: a subsistentia, Vbi.

Quantum agendum, id est, dosis.

Quantum agendum, est dosis materiæ remedij: quantitas nim. continua, non discreta (nam discreta pertinet ad Quando, non ad Quantum. Vt si quis in febre lactuca vtatur pluribus vicibus, quoniam prima vice febris non est expugnata, hic febris præsentia non indicat Quantum, sed Quando agendum) A summa igitur morbi actione, indicatur summa dosis; mediocris a mediocri: minima a minima.

Notandum vero, licet interdum summa indicetur dosis; non semper tamen ea vtendum, nisi virtus robusta id permittat.

CAPVT XII.

Modum vtendi a morbi passione indicari.

Quomodo agendum.

QVomodo agendum, est modus agendi, qui etiam ad materiam auxilij refertur. Modus pertinet ad Substantiam, vel Qualitatem. Ad substãtiam vt quando vtimur rhabarbaro in forma solida, vel liquida. Qualitas est Alteratiua, aut Motiua: alteratiua, vt si vtimur lactuca actu calida, vel frigida: motiua, vt si vtimur decocto lactucæ in modum stillicidij, vel non.

Obiectio: cap. vlt. lib. 5. metho. medicamentum leue, non asperum; indicatur ab exquisito sensu oculi: non igitur a passione? Respon. hoc non pertinere ad method. medendi, sed ad compositionem medicamentorum.

Exemplum.

Exemplum. Laboret quis dyscrasia frigida in habitu, secundum substantiam cerebri, & secundũ substantiam oculi: hic passio difficilis est; indicatur ergo stillicidium calidum: cap. vlt. lib. 13. method. Verum cum præter indicans, requiratur etiam virtus permittens: cerebri virtus permittit stillicidium, oculi virtus prohibet: virtutis autem permittentis signum est substantia ossea, quæ ferre potest medicamentum ex alto cadens.

Aliud exemplum: c. 12. lib. 12. meth. Esto in inflãmatione hepatis, & in inflammatione brachij materia reprimenda, cuius passio adeo sit difficilis, vt indicetur reprimens actu frigidum; hoc enim valentius reprimit. At virtus hepatis hoc prohibet, per calorem naturalem hepatis, qui actu frigidum ferre nequit: Virtus autem brachij permittit, quia calor brachij naturalis actu frigidum ferre potest.

CAPVT XIII.

Præsentiam morbi tempus agendi indicare.

Quando agẽdum.

TEmpus opportunum consideratur, vel ratione vnius materiæ medicinalis: vel ratione pluriũ. Ratione vnius, cum quæritur, quo morbi tempore, & qua diei hora remedium sit exhibendum, cap. 37. lib. ad Thrasyb. Ratione plurium materierum, vel in vnico affectu, vel in Pluribus. In vnico affectu, vt si in febre vtendum sit endiuia & nymphæa, quorum altera intensior, altera remissior; cognoscendum est, quæ ex his primo dari debeat, in pluribus affectibus; vt si vti oporteat frigidis ratione febris; venæ sectione propter materiam sanguineam; carne aut vino, propter virtutem: videndum est quodnam ex his primum vsurpari debeat.

Indicatur autem Quando agendum a præsentia indicantis, & absentia prohibentis. ca. 37. & 38. lib. ad Thrasyb. seu vno verbo, a præsentia indicantis vehementiora: quando enim adest prohibens, tum hoc habet rationem vehementioris indicantis, alias quidem non prohiberet.

1.

Quando agendum ratione vnius materiæ, indicatur a præsentia vehementioris indicantis: vt in causa circa statum vtimur frigida: quia tunc febris præsentia magis indicat frigidam, quam materiæ cruditas eam prohibeat.

2.

Ratione plurium materierum in vnico affectu, etiam indicatur quando agendum a præsentia vehementioris indicantis: si enim indicans sit vehementius, id est, si periculum impendeat, tum a validioribus inchoandum; si cõtra, a debilioribus; c. vlt. lib. 5. meth. Exempli gratia, c. 13. lib. 14. met. in columellæ vitio non admodum vehemente, licet vti medicamentis mitiorib. in vehementissimo autem, quia non cedit mitioribus ad materiam chirurgicam: id est, ad amputationem, tanquam validius præsidium, est confugiendum.

3.

Ratione plurium materierum in diuersis affectibus: sciendum, contraria indicantia vel vno tempore locum habere, si æque possunt; vel diuersis temporibus, si non æque possunt, id est, si alterum habet rationem caussæ principalis, aut sine qua non, aut vrgentis. Sic in vlcere partis humidioris vtimur eodem tempore siccis & humidis: illis ratione materiæ excrementitiæ; his propter partem cuius natiuum temperamentum est humidum. Exemplum partis posterioris; In vlcere, temperies habet rationem caussæ prin-

principalis, hæc enim carnem generat. Caussa sine qua non est sordities, cauitas in vlcere: licet enim pars vlcerata sit temperata; nihilominus non potest vlcus remoueri, nisi cauitas repleatur, remota sorditie. Conuulsio si accidat vlceri habet rationem vrgentis.

Hic autem duo notãda, primum quodnam ex his tribus indicantibus magis possit. Secundum quomodo hæc tria concurrant ad indicandum Quando seu tempus curationis.

De primo (cap. 1. lib. 10. meth.) Vrgens anteponendum est caussæ principali & sine qua nõ, ab eo enim imminet periculum mortis. Et hinc fit, vt interdum cogamus affectum insanabilem relinquere: verbi g. si vlcus est cum luxatione, oportet luxationem dimittere; interdum etiam nouum affectum insanabilẽ excitare; vt si sanguis immodice fluat, cogimur vas abscindere. Secundum locum obtinet caussa principalis: efficit enim, & auget affectum. Tertium, caussa sine qua non tolli potest morbus; hæc enim caussa sine qua non, ad morbũ refertur, non ad caussam principalem: secus enim caussa sine qua non, prius esset tollenda, quam caussa principalis. Vltimum locum obtinet ipse morbus. v. g. sit vlcus, quod habeat coniunctam inflammationem, sorditiem, & cauitate m: tum primo studemus remouere inflammationem, vt introducatur temperies, quæ est causa principalis; secundo occurrimus sorditiei, idest, caussæ sine qua nõ potest vlcus curari: postremo solutæ vnitati.

De secundo; Vrgens caussa principalis, & sine qua non, concurrunt ad Quando indicandum per præsentiam: nam Quando agendum a sola præsentia indicatur.

CAPVT XIIII.

Locum administrandorum præsidiorum, innotescere e subsistentia.

Vbi agendũ. Vbi agendum indicatur a subsistentia. Sin in febre, balneum aquæ dulcis applicatur toti corpori, quia febris habet subsistentiam in toto corpore. Cum autem Galenus cap. 21. lib. 13. method. ait, locum medicamentorum applicandorum inueniri e cognitione actionum & vsu partium: accipit actionem & vsum, vt signa, quæ cum locum affectum significant, etiam significant subsistentiam indicantis, a qua sumitur Vbi agendum.

CAPVT XV.

De caussa morbifica, seu de indicante præseruatorio: siue sit intemperies, siue materia: & primum de materiæ morbificæ definitione.

Caussa morbifica. PEr caussam morbificam hic non intelligimus formalem, sed efficientem, quæ consistit in corpore ægrotantis, siue in eo sit genita, vt sanguis vitiosus, siue extra corpus sit genita, vt pila plumbea, quæ per bombardam impellitur, & venenum extra corpus genitum: itemque siue per se sit caussa, siue per Accidens, vt symptoma, quod ex accidenti rationem habet caussæ efficientis.

Primum igitur de caussa indicante per se agemus: & trademus quomodo hæc tum Remedium, tum Vsum indicet.

Remedium, quod a caussa indicatur, tantum est præseruatorium: nam curatorium remedium indicatur a morbi essentia: at materia, id est caussa efficiens quorundam morborum, non est de morbi essentia, quia morbus non est compositus ex accidente & substantia, sed tantum est accidens. Sic Galenus ait, a caussis sumi indicationes prophylacticas; cap. 1. libro 12. meth. & 15. lib. ad Thras.

Caussæ essentia indicat præsidium, seu quid agendum: Quæ vero consequuntur essentiam, ea indicat Vsum materiæ præsidiorum.

Caussæ essentia, vel est Generica, vel Subalterna, vel Specifica. Caussa generica, est res præter naturam in corpore ægrotante, morbi effectrix.

Caussæ essẽtia est Generica, vel Subalterna & specifica: & hæc vel intẽperies, vel Materia.

Et hæc indicat remedium; *ad differentiam alimenti, indicati a virtute:* remouens, *ad differentiam remedij conseruantis, indicati a virtute:* caussam, *ad differentiam remedij curatorij, indicati a morbo.*

Ratione essentiæ subalternæ & specificæ, caussa morbifica est vel intemperies, vel Materia. Intemperies, vt verbi gratia, dyscrasia frigida ventriculi, in febre pituitosa, quæ habet rationem caussæ generantis pituitam, scilicet materiam febris.

Caussa efficiens materialis, id est, materia morbifica, diligentius est explicanda: intemperies enim per se facile intelligitur.

Materia igitur morbifica est *mistum præter naturam, lædens hominem ægrotantem.*

Materia morbifica quid. *Mistum* dicitur: vt indicetur esse substantiam, non qualitatem. *Præter naturam*) ad differentiam misti secundum naturam: vt hepar est mistum secundum naturam. Et præterea ad differentiam rei non naturalis: vt panis nondum ingestus, non est caussa morbifica, sed res non naturalis; ingestus vero & offendens, est mistum præter naturam. *Lædens ægrotantem*) ad differentiam caussæ morbificæ, quæ locum habet in arte tuendæ sanitatis: illa enim est præter naturam, & lædere potest, sed non ægrotantem.

CAPVT XVI.

De differentijs materiæ morbificæ, quatenus est mistum; vapor vel minera: & quomodo hæc indicent Quid agendum.

Differentiæ morbificę: vt est mistum. DIfferentiæ materiæ morbificæ desumuntur ab ea, primum vt est mistum: secundum vt est præter naturam: tertium vt lædit hominem ęgrotantem. Materia morbifica, quatenus est mistum, seu substantia corporea, est vel Vapor, vel Minera.

Vapor indicat remedium: remouens materiam morbificam per insensibiles meatus: minera contra, per sensibiles. Quando autem minera conuertitur in vaporem, tunc non amplius vt minera, sed vt vapor indicat capit. 16. lib. 13. method. Improprie vero loquuntur medici, cum dicunt vacuationem esse sensibilem, vel insensibilem: omnis enim vacuatio sensibilis est, oculisque percipitur, etiam sudor: sed tamen alia fit per meatus sensibiles, alia per meatus nõ sensibiles.

Minera vel est Animata, vt lumbricus, caro, monstrum: vel Inanimata. Inanimata vel est Solida, vt calculus, pila plumbea, feces duriores; vel Liquida. Liquida vel Alimentalis, vt chylus, sanguis: vel excrementitia, vt humores excrementitij, semen, lotium, sanies, ichores, feces liquidiores, &c.

Minera ergo omnis in genere subalterno indicat vacuans per sensibiles meatus: in specie vero quęuis minera significat determinatum vacuans; vt sanguis indicat phlebotomiam, alij humores indicant purgationem cap. 6. lib. 4. meth.

CAPVT XVII.

De vitijs mineræ: & primum de peccato secundum Formam.

Minerę, quoad est præter naturã vitia. MInera quatenus dicitur mistum præter naturam, prædita est Forma, Quantitate, qualitate tum Alteratiua, nimirum Prima & Secunda, tũ Motiua. Hinc Galen. capit. 99. art. paruæ dicebat, humores non debere esse putridos; respiciens peccatum

secundum

secundum formam: plurimos; secundum quantitatem: calidos & frigidos; secundum qualitatem alteratiuam primam: mordaces: secundum qualitatem secundam: lentos; peccatum in motu.

Peccatum secundum formam.

Materia peccans in forma est, quæ toto genere præter naturam est: idque vel per Se, vt calculus, lumbricus, membrana in suffusione, pila plumbea per bombardam in corpus transmissa, &c. vel per Accidens, vt est tum Contentum, nimirum humor putridus, tum Continens, nim. caro putrida & corrupta, quæ non per se toto genere præter naturam sunt, sed ex accidente, quia putrida.

Indicat eradicans.

Talis minera toto genere præter naturam, indicat medicamentum, secundum totum auferens, quod Eradicans nuncupari potest, cap.17.lib.14. meth.c.8. lib.11.meth.cap.13.lib.14.meth.

CAPVT XVIII.

De peccato mineræ secundum Quantitatem.

Peccatum secundum quantitatem.

MAteria morbifica vt peccat secundum quantitatem, duplex est, Contentum, vel continens.

Contentum est humor qui in corpore continetur. Contenti vitium est exsuperantia (defectus enim potius ad virtutem pertinet,) quæ secundum cap.94. & 95.art.par.indicat euacuationem secundum partē, non secundum totum, id est, imminutionem, non eradicationem.

Exsuperātia humoris Cōtinuitas cutis.

Continens est pars solida viuens: & hæc vel continet materiam Quiescentem, vt cutis, caro: vel materiam fluentem, vt venæ, & reliqua vasa.

Cutis & caro, etiam non morbosæ, euadunt tamen caussæ morbificæ, sine quibus non, idque per accidens, quia detinent pus, aut aliam materiam morbificam, ne egrediatur: proinde habent rationem indicantis præseruatorij, quia impediunt materiæ exitum. Hoc vitium nihil aliud est quam continuitas, pertinetque ad Quantum: & indicat contrariū nim. diuisionem, cuius materia est ferrum. Hinc Galen. vlt.lib.3.meth.& cap.5.lib.13.meth.ait: Si vlcus habeat cauitatem altius sub cute reconditam, cutim hāc scindere oportet.

Vasa dupliciter habent rationem caussæ morbificæ, respectu materiæ contentæ (licet ipsa vasa per se sana sint) primo propter amplitudinem; secundo propter continuitatē. Propter amplitudinem, quando materia fluit, cum alioquin non deberet fluere: sic in immodicis vacuationibus, quamuis amplitudo sit secundum naturam, ex accidente tamen redditur morbosa, ratione scil. materiæ fluentis. Et hæc amplitudo indicat contrarium remedium angustans, cuius materia, verbi gratia, est ligatura, vel aliud defensiuū, quod transitum materiæ prohibet.

Amplitudo vasorum.

Continuitas vasorum.

Propter continuitatem etiam vasa detinent sanguinem, aut aliam materiam, ne exeat. Et hoc peccatum indicat diuidens, vt fit in venæ sectione.

CAPVT XIX.

De peccato mineræ in Qualitate.

Peccatū qualitatis.

MAteriæ morbificæ qualitas, qua peccat, est prima, vel secunda: & vtraque indicat suum contrarium præseruatorium. Sic materia calida, indicat frigidum: caussa, attenuans; viscida, detergens; dura emolliens.

CAPVT XX.

De peccato materiæ morbificæ in Motu.

Peccatum in motu.

SEquitur peccatum in motu. Motus vel Deficit, vel Exsuperat.

Si deficit, indicat remedium adiuuans, & intendens motum deficientem, vt si sanguis non effluat ea copia, qua debet, tantum addere oportet, vt e coniunctis ambobus, perficiatur quod postulat sanguis. cap.5.lib.9.meth.

Si exsuperat motus, indicat remedium compescēs seu minuens illum motum excedentem atque superfluum. Hoc autem est Intercipiens. Reuulsorium, Deriuatorium simplex, Deriuatorium mistum, & Reprimens, seu repellens. Quia (vt e physicis notum est) omnis materia mouetur a motore extrinseco, a termino, per spacium, ad terminum. Hinc tria remediorum genera; intercipiens, tria attrahentia, vnum impellens. Cum enim materia moueatur a motore extrinseco: indicatur remedium, adimens violentiam motoris, vt materia in aliam potius partem moueatur.

Intercipiens.

Intercipiens igitur remedium respicit spatium, per quod materia mouetur. Intercipientis autem materia dari non potest: quia illa interceptio non per se fit, sed ratione alterius, videlicet incrassantis, vel angustantis. Sic in catarrho, materiam ad pulmones descendentem (cum ob tenuitatem moueatur) incrassamus diacodeio, saccaro ros. antiquo, cū bolo Arm. & sic intercipimus. Praeterea ligaturis, & defensiuis dictis præsidijs, partes angustamus; & ita per accidēs materiam fluentem intercipimus.

Reuellens.

Reuulsorium, seu diuertens, est remedium attrahens ad longinqua, & respicit terminum a quo. Hoc vtendum, si fluxio valenter irruat, cap.6.lib.4. metho. fit enim reuulsio ad contraria.

Deriuās simplex.

Deriuatorium simplex est remedium attrahens ad vicina, & respicit terminum ad quem.

Obiectio: Galenus cap.6.lib.4.meth.ait, Deriuationem locum habere si fluxio cessauit: & cap.2.lib.2.ad Gla.inquit, deriuationem esse humoris, qui iam mēbrum occupat. Ergo deriuans a materia quiescente, non a motu indicatur. Resp.e c.3.lib.5.meth.remediū deriuans posse accipi, caussa immoderatæ vel euacuationis, vel repletionis. Caussa euacuationis (vt in immodico mensium fluxu) deriuans indicatur a materia quæ fluit & mouetur. Caussa repletionis, cum materia fluens repletionis est caussa; licet materia indicans deriuanda non fluat ab vna parte ad aliā; fluit tamen a vasis illius partis ad spatia eiusdem partis, & secundum hanc rationem indicat deriuans.

Deriuans reuulsorium.

Deriuatorium mistum est remedium attrahens ad loca nec omnino vicina, nec omnino remota, & respicit vtrumque motus terminum, a quo, & ad quem. Sic in pleuritide venæ sectio ab eodem latere est materia reuellentis præsidij, ratione materiæ fluentis; & est materia deriuantis, ratione materiæ quæ fluxit, cuius signum est, quod fit euacuatio ad mutationem sanguinis, vnde materia influxa vacuari intelligitur.

Reprimens.

Reprimens est remedium, impellendo repellens materiam ad locum affectum fluentem, dum non est crassa, cap.6.lib.13.meth. ac respicit terminum ad quem: cap.5.lib.11.meth.

CAPVT XXI.

De vitio materiæ morbificæ in Quiete.

Peccatum secūdum quietem.

PEccatum secundum quietē, indicat commouens, seu vacuans per partem læsam, siue sensibiliter, siue insensibiliter, cap.9.lib.13.meth.c.16.l.eiusd.

CAPVT XXII.

De differentijs materiæ morbificæ, quatenus lædit.

Materia morbifica.

HActenus de materia dictum est, quatenus est mistum præter naturam. Sequitur vt eam perpendamus,

est vehemēs, vel debilis.

damus quatenus lędit. Lędit autem Vehementer, vel Non. Vnde morbifica materia est Vehemens, vel Debilis: & sic indicat remedium vehemens, vel debile; quale in sanguinis vitio est venæ sectio, & cucurbiculæ.

CAPVT XXIII.

De differentijs materiæ morbificæ quatenus lędit partes determinatas.

Materia morbifica lædit hanc vel illā partem.

QVatenus hominem lædit materia morbifica, lædit partes determinatas: & sic indicat remediū specificum, v. g. vomitorium, deiectorium, diureticum, tussiculare. Signum autem materiæ morbificę, lædentis partem determinatam, est conformatio partis. Sic materia in pectore, indicat tussiculare, cap. 13. lib. 5. meth.

CAPVT XXIIII.

Quomodo caussa morbifica indicet rationem vtendi.

Vsus vt indicatur a caussa morbifica.

QVantum agendum indicatur ab actione materiæ, si enim summa est bilis actio, indicatur summa dosis rhabarbari. Hic facit etiam aph. 23. sect. 1.

Modus indicatur a passione materiæ: si, verbi gratia, bilis fuerit crassior, rhabarbarum exhibendum in bolo, quia efficaciter agit; bilis enim ob illā crassitiem difficulter patitur.

Quando agendum, indicatur a præsentia materię, vt sequitur essentiam vehementioris indicantis.

Vbi agendum indicatur a subsistentia materiæ: cū enim agens per contactum agat, necesse est, vt materia remedij accedat ad materiam morbificam.

CAPVT XXV.

Symptoma, vt concurrat ad indicandum Quid agendum, & ad Vsum.

Symptoma indicat, vt caussa.

SYmptoma non indicat per se, cap. 12. lib. 11. me. nec etiam per se prohibet, c. 1. lib 12. meth. ex accidēte tamen aliquando mutat curationem, id est, prohibet, & indicat, quatenus scilicet rationem caussæ habet. Est ergo indicans præseruatorium.

Symptoma indicans, est actio, & excrementum.

Cum autem triplicia sint symptomata, scilicet actio, exiens, & qualitas: symptoma, quod habet rationem indicantis, est actio læsa, & excrementum mutatum, non qualitas mutata, hæc enim simul cessat cum affectu, vnde oritur; præterea etiam sui perseuerantia nec virtutem lædit, nec morbum auget. De actione tamen notandum, quod non indicet secundum suam essentiam, quatenus est in fieri, sed secundum perseuerantiam læsionis, quatenus non cessat vna cum affectu. Si enim actio cessat cum affectu: tū indicans non est symptoma, sed affectus.

Symptoma in genere, vt habet rationem caussæ, indicat sui remotionem: in specie, dolor indicat mitigatoriū præsidium; fluxus immoderatus astringēs.

quid indicet?

Quoad vsum: Quātum, indicatur ab actione symptomatis: modus, a passione: quando, a presentia (c. 1. lib. 12. meth. vide collationem symptomatis, & cum virtute, & cum affectu præter naturam) vbi indicatur a subsistentia. Vt etiam supra in caussa dictū est.

CAPVT XXVI.

Virtus, vt concurrat ad indicandum Quid agendum, & ad Vsum.

Vires sunt indicās vitale.

VIrtus habet rationem indicantis c. 6. lib. 9. meth. cap. 3. lib. 11. meth. est enim indicans vitale, id est, ad vitæ custodiam pertinens, cap. 13. lib. 9. meth. nec enim a virtute quicquam sumimus vt valeamus, nec vt a morbo liberemur, sed vt viuamus. id est, virtus per se respicit vitam, licet per accidens quoque morbum & caussam respiciat.

Virtus indicat sui cōseruationē.

Virtus, quoniam secundum naturam est, indicat sui custodiam, id est, iuuans simile, cap. 3. l. 11. meth.

Subalterna virtutis essentia, est substantia Quantitas, Qualitas, & Motus.

Qnoniam autem facultates non operantur, nisi per subiecta & organa: ideo Galenus c. 1. lib. 11. met. ait, virtutis essentiam compleri e substantia spirituali, solida, & carnosa, (c. 5. lib. 12. meth. omittitur carnosa; ibi enim de syncope fit sermo, quæ non accidit ratione carnis) indicatio igitur vitalis sumitur ab impetu faciente, & a continente: non a contento: quia humor ad actionem non cōcurrit, nec est organum, sed effectus, opus, vel obiectum. Continens autem præter propriam substantiam obtinet etiam calidum innatum, quod & a spiritu, & a temperie diuersum est. Ideo virtutis essentia consistit in spiritibus, carne, solidis, & calido innato: in quibus quatuor sunt seruanda; substantia, quantitas, qualitas, & motus; in carne tamen & solidis motus excipitur.

Substantia.

Substantia spirituum, carnis, partium seminalium, & calidi innati, in genere indicat iuuans substantificum, quod alimentum vocatur, tex. 44. lib. 1. de ratione vict. Specificum alimentum proponitur c. 3. l. 11. meth. prout enim virtutis substantia est tenuis, crassa, mediocris; pro eo etiam alimentum tenue crassum, mediocre indicatur.

Quantitas.

Quantitas partium viuentium intelligitur continua, id est, magnitudo (numerus enim partium semper manet: magnitudo vero mutatur.) Hinc si solida sint maiora, indicant alimentum maioris nutrimenti, cuius materia, verbi gratia, est caro caponis: si minora, indicant alimentum minus nutriens, cuius materia est caro pulli. Proinde mensura similium, id est, Quid agendum specificum, indicatur a quantitate substantiæ conseruandæ.

Obiectio: Pueri egent plurimo alimento aph. 14. sect. 1. & minores tamen sunt adultis? Respondeo, in collatione seruandam esse æqualitatem, & conferendum puerum cum puero, adultum cum adulto: non puerum cum adulto: quia puer eget alimento, & vt conseruetur, & vt crescat; vir adultus tantum vt conseruetur.

Qualitas.

Qualitas, seu temperamentum partium, indicat similia. Qualitas autem nutrimenti non est vnum indicatum, sed duplex: præseruatorium, quod indicatur a qualitate materiæ morbificæ; & vitale, quod indicatur a temperamento solidorum, c. 5. lib. 11. meth.

Motus calidi innati significat conseruans, id est, vniens, & astringens, ne motus dissipetur: per astrictionem enim vires firmantur, & calidum innatum vnitur, cap. 15. lib. 11. meth.

Vsus, vt a virtute indicetur.

Hæc de Quid agendum: sequitur Vsus. Et primū Quantum agendum, capitur ab actione virtutis, vt si virtutis actio est maior, exhibemus carnem caponis in maiori copia. Modus indicatur a passione virtutis: si enim virtus difficulter patitur, licet vti cibo in forma solida; si contra, in liquida: iuxta illud; facilius est potu quam cibo impleri. Quando agendū, indicatur a præsentia vehementiori virtutis. Vbi desumitur a subsistentia virtutis: licet autem vbique virtus subsistat; attamen relatione ad cibum, subsistentiam habet in ventriculo, & propterea alimenti materia per os exhibetur.

CAPVT XXVI.

Synopsis vniuersæ medendi methodi, thesibus nonnullis breuiter comprehensa.

MEthodus medendi est ars, qua per indicationes, inueniuntur iuuantia, vt deperdita sanitas hominis reparetur.

2. Caussa eius efficiens est Indicatio: instrumentum nimirum logicum, cuius beneficio habitus ille principalis comparatur.

3. Indicatio est comprehensio iuuantis, simul cũ comprehensione indicantis; citra experientiam & analogismum, gratia sanitatis deperditæ reparandæ.

4. Indicans consideratur Absolute, vel Comparate.

5. Indicans absolute consideratum, præsidium seu indicatum analogon subministrat, indicando vel secundum Essentiam, vel secundum Consequentia essentiam.

6. Essentia, est ipsa indicantis (vt ita dicam) quidditas, tum generalissima, tum subalterna, & specialis: quę indicat Præsidium ipsum, seu τὸ Quid agendum generalissimum, subalternum & speciale.

7. Consequentia essentiam sunt adiuncta, quæ Vsum seu administrationem presidij indicant.

8. Suntque Actio, Passio, Presentia, & Subsistentia.

9. Actio indicat Quantum agendum, seu quantitatem præsidij.

10. Passio indicat Quomodo agendum, seu qualitatem.

11. Præsentia indicat Quando agendum, seu tempus administrandi.

12. Subsistentia indicat Vbi agendum, seu locum administrandi.

13. Porro indicans vel est præter naturam, vel Secundum naturam.

14. Præter naturam indicat ablationem sui per Contrarium.

15. Præter naturam est Morbus, vel Caussa Morbifica.

16. Morbus est Similaris, Dissimilaris, vel Communis: quorum & essentia, & adiuncta e pathologicis repetantur.

17. Caussa morbifica alia est per se caussa, alia per Accidens.

18. Caussa per se est Intemperies, vel Materia.

19. Intemperies indicat Alterans contrarium.

20. Materia peccat Forma, Quantitate, Qualitate, Motu, & Quiete.

21. Materia peccans forma toto genere præter naturam est: idque vel per Se, vt Lumbricus; vel per Accidens, ratione corruptionis; siue sit contentum, vt humor putridus; siue continens, vt caro putrida. Et hæc indicat medicamentum Eradicans, seu secundũ totum auferens.

22. Materia quantitate peccans, est Contentum, vel Continens.

23. Contenti vitium in quanto est Exsuperantia, quæ indicat Minuens, seu secundum partem vacuãs. Defectus autem contenti ad virtutem pertinet, & indicat alimentum.

24. Continentis, seu partis vitiosæ vitium, est tum Continuitas cutis, carnis, & vasorum, exitum materiæ morbificæ prohibens; quæ Diuidens indicat: tum Amplitudo vasorum, materiæ detinendæ liberum transitum permittens; quæ indicat Angustans.

25. Qualitatis vitium tam Primæ, quam Secundę, indicat Alterans contrarium.

26. Peccatum in motu, est Defectus, vel Exsuperantia.

27. Deficiens motus, indicat remedium Intendẽs motum.

28. Exsuperans motus indicat remedium Compescens seu minuens motum.

29. In motu exsuperante consideratur Spatium, vel Terminus, tum A quo, tum Ad quem, tum Vterque.

30. Ratione spatij, per quod materia mouetur, indicatur remedium Intercipiens.

31. Ratione termini a quo motus incipit, indicatur Attrahens ad locum contrarium maxime distantem, quod Reuellens dicitur, cuius vsus est, fluxione valenter irruente.

32. Ratione termini ad quem fit motus, indicatur remedium ab illo termino materiam Remouens.

33. Hoc remouens vel attrahit ad vicina, & dicitur, Deriuans, cuius vsus est fluxione cessante.

34. Vel impellit retro, & dicitur Reprimẽs: cuius vsus est fluxionis principio, materia non existente crassa.

35. Ratione vtriusque termini, indicatur remediũ attrahens ad loca nec omnino remota, nec vicina: & dicitur Deriuans reuulsorium.

36. Peccatum in quiete, indicat Commouens, seu vacuans per partem affectam, siue sensibiliter, siue insensibiliter.

37. Caussa per accidens est Symptoma: hocq; vel Actio lęsa, vel Excrementum mutatum. Et indicat vt caussa, quatenus vim habet caussæ.

38. Indicans secundum naturam est Virtus: quæ sui custodiam per Simile indicat.

39. Virtutis essentia consistit in substantia tũ Crassiore, vt carne & solidis; tum Tenuiore, vt spiritibus, & calido innato.

40. Vtraque substantia simile indicat Alimentum quoad substantiam, molem, & crasin: tenuior præter hæc dissipabilis substantię vnionem per Adstringens flagitat.

41. Sic indicans absolute ac per se consideratur: comparate autem, quando vnum indicans cum alio discrepante ratione Vehementiæ confertur.

42. Vehementia est indicantis adiunctum, qua vel vitæ, vel meliori vitæ grauiter incommodat.

43. Vehementia est Simplex, vel Secundum quid.

44. Simplex est, quando indicans secundum propriam essentiam, & in qualibet parte, vehemens est.

45. Simplex vehementia est vel Actiuitatis, vt in febre ardente; vel Resistentiæ, vt in materia dura.

46. Vehementia secundum quid, est, quando indicans ratione subiecti, seu partis affectæ nobilioris, est vehemens.

47. Indicans ergo contrarium si vehementiam habet intensiorem, dicitur Prohibens: si remissiorem, Permittens.

FINIS.

HIE-

HIERONYMI CAPIVACCÆ,

TRACTATVS, DE METHODO ET COMPONENDI MEDICAMENTA, ET COMPOSITA DIIVDICANDI.

Necessitas & difficultas.

DOCTRINA de medicamẽtorum compositione maxime necessaria est & difficilis. Necessaria: quia multi affectus simplicibus tolli medicamentis nequeunt. Difficilis: quia nemo fere rectam componendi rationem sequitur.

Partitio.

Primum autem trademus artem medicamenta componendi: secundo docebimus, quomodo medicamenti compositi dosis inuestigari debeat.

Componẽdi ratio alia medicorum, alia pharmacopeorum.

De arte componendi saltem loquemur, quatenus ad medicos, non quatenus ad pharmacopoeos spectat. Quid enim opus est de trituratione, decoctione, coquinaria, &c. verba facere? Id vero in medicamẽti compositione scire refert, quibus in quantitate maiori, quibus in minori sit vtendum, vt si quis præscribat, Recipe syr. rosʃ. recent. ℥. j. syr. de beton. ℥. ß. quęritur, qua de caussa plus de syr. rosʃ. sumatur; & cur eidem syr. de beto. admisceatur: non, quomodo syrupus rosatus conficiatur.

Caussæ compositionis medicamẽtorũ.

Ad artem vero componendi, necessaria est cognitio scoporum in medicamento; quos Auicennas capitulo secundo libro 5. proponit nude, & sine demonstratione.

Necessitas scoporum dependet a definitione medicamenti compositi: quod est materia remedij, qua medicus id consequitur, & tuto, & cito, & iucunde, quod simplici medicamento assequi nequit.

Partes compositi tres: Basis semper necessaria: adiuuans, & corrigens, non necessaria, nisi a basi requirantur. Basis est præcipua compositi pars, quæ a morbo, caussa, aut virtute indicatur. Hæc simplex est, in affectu simplici: multiplex, in compositis affectibus, vt si iecur calidius est, lien frigidior, basin e calidis & frigidis constitui oportet, vt colligitur e cap. 3. lib. 1. κατὰ γέν.

Tuta curatio.

Verum vt tuto, cito & iucunde curemus: constituta basi, respicere debemus tum ad Affectum, tum ad Corporis dispositionem.

In affectu considerabimus, num præscripta medicamenti basis affectu sit intensior, vel remissior: si intensior, Corrigentia sunt miscẽda; si remissior, Iuuantia. Per medicamentum enim intensius tuta non fit curatio, sed contrarius inducitur affectus, vt si curandus sit affectus frigidus vt primum, medicamento calido, vt tertio, tum calidus introducetur morbus. Per medicamẽtum autem remissius curatio fieri nequit, vt si in vlcere opus sit medicamento exsiccante in secundo, curatio per medicamentum siccum in primo nunquam absoluetur: in vlceribus enim pars affecta habet rationem agentis, ipsa enim carnem generat; & proinde si sicca est in primo, opus etiam est vti medicamento sicco in primo. At in dyscrasijs tollendis alia ratio est; hæ enim medicamentis remissioribus amoueri possunt, sed longiori tempore: sit intemperies frigida vt 2. tolli potest medicamento calido in primo, & ratio est, quia hic pars affecta habet rationem patientis, medicamentum autem calidum rationem agentis.

In corporis dispositione considerandum, quomodo corpus affectum sit, ad basis qualitates tum euidentes, tum reconditas, si enim eas perferre nequit, Corrigentia addenda erunt. Sic dum basis ratione affectus calida & sicca est; corpus autem has qualitates ægre fert, cum pronum sit in vigilias: ad correctionem calidorum & siccorum, frigida permiscẽda erunt, vt auctor theriacæ Andromachus fecit, opium calidis permiscens. Si basis naturæ nostræ sit contraria, & venefica, vt in electiue purgantibus; scammonio, colocynthide, addenda sunt naturæ nostræ amica, vt sunt odorata, quę basin corrigunt, cap. 12. lib. 2. de ratione vict. Et hæc ad curationem tuto instituendam.

Cita curatio.

Vt autem cito etiam curemus, adiuuantia sunt miscenda. In horum autem inuentione, perpendenda est ipsius affectus tum Vis, tum Subsistentia.

Quoad vim: si affectus intensior sit medicamento simplici; iungenda sunt medicamenta facultatis intensioris, vt breuiori tempore curatione absoluatur: cap. 3. lib. 1. κατὰ γέν.

Subsistentia affectus, vel Remota est, vel Proxima. Si remota, facultas basis ob viæ longitudinem resoluitur, ac hebescit: miscenda igitur quæ hoc prohibeant, vt sunt frigida, verbi gratia, opium. Quod si basis per se sola ad locum distantem peruenire nequeat, permiscenda sunt medicamenta, quæ instar sint vehiculi: exempli gratia, in affectibus lienis ceterach.

Si vicina sit subsistentia, euenire potest, vt basis nõ nisi tarde operetur, quoniam transit locum proximum, nec in eo moratur: permiscenda igitur, quæ faciunt vt diutius basis in loco subsistat proximo. Hoc

plerumq; adstringentibus fieri potest, sed si horum vsus quandoque non sit tutus, præstandum idem est interdum attrahentibus; sic enim raphani succus, Auicenna teste, e iecore in ventriculum trahit.

3. Iucunda tio ratio.

Postremo iucunde curandum: cum enim medicamenta quædam insuauitate nauseam excitent, vt Galenus docet cap.5.lib.1. κατὰ γένη: corrigeda, vel potius mitiganda sunt, per ea quæ boni sunt saporis, odoris, & quandoque etiam coloris: vnde Gal.c.15.lib.1. de antidotis theriacam probat nigricantis coloris.

Excipientia & præparantia, vel sunt corrigentia, vel adiuuantia.

E triplici igitur medicamentorum genere, omne compositum constare potest; ad quæ & excipientia medicamenta, & præparantia referuntur, verbi gratia, in roborando ventriculum per carnem cydoniorum, carnē hanc (vt ob frigus sola dari tuto nequeat) melle excipimus, & sic mel est corrigens. In compositione theriacæ præparantur species cum vino ad delectationem, ad penetrationem, & ad correctionē frigiditatis. Hactenus de arte componendi.

Quātitas partiū compositi.

Sequitur vt de Dosi seu quantitate agamus, tum Partium singularum, quę compositum medicamentum constituunt; tum ipsius Compositi.

1. Basios.

Partes, vt supra docuimus, sunt, basis; adiuuantia & corrigentia; tum excipientia & præparantia. Basin igitur constituentia medicamenta, si sunt remissiora, in maiora copia sumi possunt: nam in maiore quāto est maior virtus: si intensiora, in minori. Præterea, si affectus plures coniuncti sunt: basis, quæ intensiorem respicit affectum, maior erit ea, quæ remissiorē respicit.

2. Adiuuantium & corrigentium.

Adiuuantia & corrigentia, quia basin respiciunt, ob id varie permiscentur, prout basis requirit, modo in dosi æquali, modo in minore, vel maiore. Aequalis est, vt si basios sit vncia; & reliquorum pariter vncia. Minor est quantitas, si basis exigua eget correctione, & hæc proportio adiuuantium & corrigentium ad basin, est minoris inæqualitatis, & consistit intra rationem subduplam, & subduodecuplam, vt si basios quantitas sit 12. & reliquorum 6. vel basios quantitas 12. & reliquorum 1. Hos rationum terminos egredi non licet; attamen proportiones intermedias captare medico integrum est, præcipue subtriplam, vt si basios quantitas 12. & reliquorum 4. subquadruplam, vt si basios quantitas 12. & reliquorum 3. subsextuplam, vt si quantitas basios 12. & reliquorum 2. Ad has proportiones respiciens Andromachus, theriacā composuit. Si vero basis iniucundissima, vel violenta, plurima eget correctione; tunc maior requiritur adiuuantium & corrigentium, quam basios quantitas: quæ habet rationem maioris inæqualitatis, & cōsistit intra rationem duplam & duodecuplam, vt si basis sit vncia, & reliquorum vnciæ duæ, vel ab his ad duodecim.

3. Excipientium & præparantium.

Quoad medicamenta quę respiciunt reliqua adiuuantia & corrigentia, quæ sunt vel excipientia totam compositionem; vel præparantia: hæc ita se habere debent, vt excipientia in maiori quantitate, præparantia in minori præscribantur, verbi gratia, si ad excipiendum species theriacæ imponimus mellis ℔.vj. sat est imponere vini pręparantis partem tertiam, nimirum lb. ij. Excipiens autem ratione totius, modo in dupla, modo in tripla ratione esse potest, vt ad succi cichorij ℥. j. licet sumere sacchari ℥. iij.

Exemplum.

Quæ iam dicta sunt, vno & altero exemplo demōstrabimus. Prius hoc esto: Recip. pulueris mastic. ℥. ß. cinamomi ℥. j. ceræ ℥. ij.ß. misce, & fac s. a. ceratū: Basis huius compositi est mastiche: quia scopus noster est, ventriculum roborare. Adiuuans est cinamomum: quia mastiche non est adeo tenuis substantiæ, vt prompte in intimas ventriculi partes deduci queat. Ratione quorundam, qui ab odore mastiches abhorrent, & cinamomi odore delectantur; cinamomum etiam potest esse corrigens. Cera, qua medicamentum excipitur, habet rationem adiuuantis: quia facit, vt vis medicamentorum non dissoluatur, sed diutius persistat in regione ventriculi; vnde fit vt hoc assequimur quod intendimus, quam simplicibus pulueribus, vel inunctione. Cum igitur medicamentum hoc compositum sit e basi, & adiuuante, aliquo etiam modo e corrigente: quæritur, quænam sit proportio inter medicamenta hæc indigentia? Cinamomum, adiuuans hoc loco, ad basin habet rationem inæqualitatis minoris; in aliis tamen casibus etiam maior esse potest inæqualitas, vel etiam æqualitas: quod discrimen ex arte componendi non potest addisci; sed necesse est, vt medicus cognoscat dispositiones corporis patientis, vim affectus & vim simplicium. Quia ergo in præsenti casu ventriculus infirmus est, non tamen admodum refrigeratus, nec etiā humidior, maior ponitur mastiches quantitas, minor cinamomi, quod calidius est ac siccius. Est autem cinamomi ad mastiches pondus ratio subquadrupla. Cera excipiens est: & habet relationem, non modo ad basin, sed etiam ad totum medicamentum ad ℥. ß. & ℥. j. id est ad ℥. v. Quare hoc excipiens ad totum cōpositum habet rationem minoris inęqualitatis, nimirum subduplam: & quia basis non est medicamentū potens & validum; & præterea cera virtutem basis nonnihil obtundit: ideoque in minori quātitate miscetur. Quod si autem medicamentum aliquod sit efficax & violentum; excipiens maiore quantitate imponendum est.

Aliud exemplum.

Consideremus aliud exemplum: Recipe succi cichorij ℥.ß. succi absinthij ℥.ij. pul. agrimoniæ ℥. j. sacchari ℥. Lxx. misceantur. Hic basis gemina est: succus cichorij, atque absinthij: quoniam iecur calidum est & simul obstructum. Calidam igitur intemperiem refrigeramus succo cichorij, vel etiam lactucæ, & endiuiæ: ad obstructionem vero vtimur medicamēto detergente, nimirū absinthio. Et de cichorio plus sumimus quam de absinthio, quoniam in proposito casu maiore opus habemus refrigeratione, quam abstersione. Adiuuans, seu vehiculum, est puluis agrimoniæ: qui ad basin ℥. vj. habent rationem subsextuplam. Saccharum, primo est excipiens: deinde etiam adiuuans: nam a iecinore, vt amicum, facile attrahitur, vnde etiam medicamentum per viam confectionis ad hepar perducitur, vt cito operetur, tandem est corrigens amaritudinem basis, idest, qualitatem, non magnam quidem, sed gustui saltem ingratam. Habet autem saccharum decuplam ad basin proportionem, quia calor iecinoris non est admodum insignis. & patientes delicatiores amara fastidiunt.

Doses compositorum.

Hæc de dosi partium compositi. Ad inuestigandum porro dosin totius medicamenti compositi, oportet nouisse gradum & mansionem medicamentorum simplicium, quæ in composito continentur.

Simplicium gradus, & graduū mansiones.

Medicamentum igitur vel est Temperatum, vel Recedens a temperato: & hoc subsistit in gradu vel Primo, vel Secundo, vel Tertio, vel Quarto, tum quilibet gradus tres continet mansiones, cap.26.lib.1.de simpl.med.fac. & c. vlt. lib.5.de simpl.

Proportio graduum.

In gradibus autem illis seruatur proportio non arithmetica, sed geometrica, vt e theriaca Andromachi patet. Quin & ratio idem flagitat. Si enim in gradibus proportio seruaretur arithmetica, discrimina inter vnum & alterum gradum essent æqualia. Ad hęc magnopere sunt inæqualia: nam primus gradus a temperato leuiter abscedit: a primo alter gradus longius distat: tertius a secundo adhuc magis: maxime deniq; a tertio quartus dissidet: nam calidū, verbi gratia, tertio recessu calefacit, quarto autem comburit. Proportio igitur hæc geometrica est, non arithmetica.

Medicamentum autem tēperatum constitutū est ex æqualib. partib. calidi, frigidi, humidi, & sicci & cuiuslibet

cuiuslibet qualitatis vnam partem continet. In primo gradu, qualitatis excedentis duæ partes, & vna contrariæ qualitatis pars, continentur. Ita deinceps secundum rationem duplam progrediendum; nam in secundo gradu qualitatis excedentis partes quatuor sunt, vna pars contrariæ. In tertio gradu, excedentis octo, vna contrariæ. In quarto, excedentis sexdecim, & vna contrariæ.

His positis, de dosi medicamentorum simplicium, ratione graduum & mansionum, ita statuendum. Minima dosis medicamenti in quarto gradu, (verbi grana, euphorbij) est granorum quatuor, infra enim hanc quantitatem non potest euphorbium, exempli caussa, obire functiones quarti gradus, sed potius operatur vt medicamentum tertij ordinis. Summa autem dosis medicamenti in quarto gradu, & in tertia mansione, sunt grana duodecim: summa dosis in secunda mansione, grana sexdecim: summa in prima mansione, grana viginti.

In tertio gradu, secundum proportionem duplam, minima dosis sunt grana octo: summa dosis in tertia mansione, est scrupulus; nam coincidit cum summa dosi medicamenti in quarto gradu, & prima mansione, propter summam affinitatem finis tertij gradus, & initij gradus quarti. In secunda mansione, scrupullo illi, qui constituit summam dosin medicamenti in tertio gradu & vltima mansione, addenda est minima dosis medicamenti in tertio, nimirum grana octo, vt summa dosis in secunda mansione tertij gradus sit granorum viginti octo. In prima mansione tertij gradus summa dosis sunt scrupuli quinque: nam hæc etiam sub quintupla proportio seruatur inter minima dosin tertiæ, & summam primæ mansionis, in quarto gradu; nimirum inter quatuor, & viginti.

In secundo gradu, minima dosis est dupla minimæ tertij gradus, nimirum grana sexdecim: summa dosis in tertia mansione, scrupuli quinque. In secunda mansione, scrupuli quinque, & grana sexdecim. In prima mansione, vncia vna, & scrupulus vnus.

In primo gradu, minima dosis, sunt grana triginta duo: summa, in tertia mansione, vncia vna, & scrupulus vnus: summa, in secunda mansione, vncia vna, scrupuli duo, grana duodecim: in prima mansione, vnciæ quinque, scrupuli quinque.

Medicamenti temperati minima dosis, sunt grana sexaginta quatuor: summa in tertia mansione, vnciæ quinque, scrupuli quinque; in secunda mansione, vnciæ quinque, scrupuli octo, grana quatuor; in prima mansione, vnciæ vigintisex, scrupulus vnus.

Cõpositorũ doses, e simplicibus deducendæ.

Hæc igitur dosis est medicamentorum simpliciũ, siue sint temperata, siue a temperie recedant. E quibus non difficile est cognoscere dosin medicamenti compositi. Si enim compositum non transcenderit limites temperati, tanta eius dosis erit, quanta simplicis temperati. Si resultarit medicamentum in primo gradu, etiam dosis erit medicamenti in primo.

Inuestigatio graduum cõpositi.

Verum hic necessarium est, ostendere rationẽ cognoscendi gradus medicamenti compositi. Hi vero sciri nequeunt, nisi noti sint simpliciũ gradus, e Dioscoride, Galeno, & alijs. Quod si ergo simplicium notitia huc affertur: in compositis hoc modo procedendum erit. Primo videndum, num simplicia sint permista in dosi Proportionata, vel Disproportionata. Si in proportionata: tum partes qualitatis excedentis, per numerum dosis sunt multiplicandæ, vt si sint duæ doses medicamẽti calidi in primo, quoniam excedens qualitas in primo gradu partes duas obtinet, & contraria vnam, multiplico 2. & 1. per 2. idest, per numerum dosis medicamenti propositi, vnde resultant 4. partes calidi, & 2. frigidi.

1. In mistione proportionata.

2. In mistione disproportionata.

Si simplicia sint permista in dosi disproportionata, idest, infra minimam dosin; tum quæ ratio est dosis minimæ supra assignatæ, ad dosin in medicamento propositam: ea etiam ratio esse debet partium qualitatis excedentis in imminuta dosi, medicamenti præscripti. Vt, minima dosis medicamenti in 4. sunt grad. iiij. at si medicamẽtum componatur e grad. ij. calidi in quarto; video integræ doseos, ad propositam dosin rationem esse duplam: idcirco etiam dupla erit ratio partium integræ doseos, ad partes doseos propositæ: at partes integræ doseos calidi in 4. sunt 16. Ergo doseos propositæ partes erunt 8. Sic enim termini doseon, & partium, vbiq; in ratione dupla sibi respondent: nam vt. 4. ad 2. sic 16. ad 8.

Exemplum plenius.

Præstat vero integrum proponere exemplum: ad cuius imitationem, de alijs etiam ferri queat iudiciũ. Recip. caryophyllorũ ℈ j. stoechadis ℈ ß. mellis ℥. vj. Misce. Caryophylli sunt calidi & sicci in tertio: Ergo habent 8. partes calidi & sicci, vnam frigidi & humidi. Stoechas est cal. in primo, sicca in secundo: habet igitur partes calidi 2. sicci 4. frigidi & humidi vnam. Mel est calidum & siccum in secũdo, proinde partes calidi & sicci 4. habet; frigidi & humidi vnam. Medicamentum igitur hoc compositum, habet partes calidas 14. frigidas 3. ita vt partes calidæ ad frigidas rationem habeant quadruplam, superpartientẽ duas tertias: ac proinde calidum in secundo ordine, & in prima mansione pronuntiatur. Semper enim qualitatis vincentis ad victum, ratio dupla primi gradus est, quadrupla secundi: octupla tertij, sedecupla quarti. Medicamentum præterea hoc partes siccas habet 16. humidas 3. ita vt illarũ ad has proportio sit quintupla superpartiẽs vnam tertiam: proin medicamentum hoc siccum dicitur in vltimo secundæ mansionis, secundi gradus. Et hæc hactenus.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCÆ.

TRACTATVS, DE RECTA CAVTERIORVM ADMINISTRATIONE.

Quatuor circa vsum cauterij obseruãda.

IN cauterio administrãdo quatuor sunt consideranda: tempus nempe quo excitari debet: quantitas differeta; locus, vbi excitandus est: postremo modus, quo nactari oportet. Quibus cognitis, nihil aliud in administratione cauteriorum desiderare oportet.

Finis cauteriorum, seu vtilitas.

Quare ne tempus in his, quæ inutilia sunt, conteramus: dicendum est, cauteria non alia ratione a viris grauissimis fuisse excogitata, quam vt essent instrumenta, quibus materia peccans, quæ paulatim in corpore generatur & colligitur, per loca minus incommoda euacuaretur; ne vel sui copia, vel praua qualitate, partes corporis aut princeps, aut ad vsum vitæ necessarias, perturbaret.

Euacuatio, q̃ fit cauterio, triplex.

Quæ quidem euacuatio tribus modis fieri potest: vel per Reuulsionem, vel per Deriuationem, vel per Interceptionem. Per reuulsionem quidem, vt, si materia, quæ a iecore ad caput defertur, per cauterium in crure dextro excitatum, reuellendo foras educatur. Vel, si materia falsa, quæ in catarrho ad pectus destillat, per cauterium in sutura coronali affixum, reuellendo euacuetur. Per deriuationem vero, vt, si materia, quæ a capite ad pectus destillat, per cauterium in brachio excitatum ad partem ignobilem deriuetur. Per interceptionem denique, vt, si materia, quæ a capite per spinalem medullam ad neruos ossis sacri, vel alterius partis, defluit, per cauterium in occipitio affixum intercipiendo euacuetur.

Præsidiũ, & vsus præsidij ab eodem indicantur.

Cauterium igitur cum sit materia seu instrumentum auxilij quocunq; modo euacuantis materiam excrementitiam, quæ in corpore generatur & congeritur; cuius generis quoque possunt esse setaneum, vesicatoria, masticatoria, & errhina: necessario fit, vt ab eodem, a quo indicatur auxilium, indicetur etiam recta administratio materiæ eiusdem auxilij. Diuersa enim ratione ab vno plura indicari, nihil prohibet.

Cauteriũ respicit materiæ peccatũ in copia, motu, & quiete.

Quare si materiam sui copia seu qualitate peccantem spectemus; indicabit auxilium euacuans: quod multiplex esse potest, prout multipliciter materia peccat. Verum nulla est materia, nullumque instrumentum, quod multiplici generi euacuantium magis & tutius accommodari possit, quam cauterium: nam siue peccet copia, siue motu, siue quiete, ad ipsam euacuandum maxime erit opportunũ cauteriũ.

Præsidiũ indicatur ab essẽtia: vsus præsidij, ab ijs qu sequũtur essentiam.

Illud igitur quod indicatur a materia hoc vel illo modo peccante, dicitur Quid agendum: nam materia vitiosa primo & per se indicat auxilium, hoc vel illo modo euacuans: Ab illis autem quæ materiæ accidunt, & ipsam comitantur, sumitur materiæ administrandæ indicatio. Accidit autem materiæ, vt agat in corpus humanum, atque a medicamentis pati possit: nõ autẽ agere vel pati posset, nisi præsens in corpore esset, & alicubi existeret. Hæc cuilibet indicanti, scopo, seu proposito perpetuo accidere possunt: & totam administrationis materiæ rationẽ præscribũt.

1. Quando: seu tempus inurendi cauterij.

Quare, si materiam vitiosam cõsideremus, vt hoc tempore, & in præsenti generatur: præsentia hæc indicabit, hoc tempore cauterium esse inurendum, modo nihil adsit, quod prohibeat. Verum, quia repleto corpore periculum esset, ne humores in loco peccantes propter dolorem eo confluerent, & proinde inflammatio excitaretur; propterea ad cauteria nõ est accedendum, nisi corpus fuerit optime præparatum.

Quandiu gestandum cauterium.

Non sat autem erit nouisse, quo tempore inurenda sint cauteria, sed scire oportet, quamdiu aperta sint detinenda. Hoc autem docebit præsentia humoris peccantis: nam quamdiu adest peccans, & quamdiu perdurat illius generatio, tamdiu cauterium reclusum seruandum.

2. Vbi: seu locus fonticuli.

Hæc de tempore inurendi cauterij. Dispiciendum quoque erit de loco, quem indicat subsistentia materiæ peccantis. Nam, si materia generetur in iecore, & petat caput, vt fiat reuulsio ad partem ignobiliorem; in dextro crure cauterium excitabitur: quod si crura petat; non in cruribus, sed in brachio dextro erit affigendum. An vero in parte cruris interiori vel exteriori sit inurendum: docebit rectitudo venarũ eius loci, in quo generatur materia, ad locum, in quo excitatur cauterium, talis etenim rectitudo hic seruanda est, qualem etiam in sanguinis missione obseruandam docuit Galenus in libro de natura hominis. At si in parte sini ltra generetur, & sursum in caput rapiatur, in crure sinistro imprimendum, sin ad inferiora, in brachio sinistro excitabitur. Quod si non moueatur, & generetur in ventre inferiore; locus erit in cruribus: si in medio ventre generetur, in brachijs inuretur, modo nihil prohibeat. Quod; si in capite materia generetur, neque moueatur; in occipite brachijsque collocari poterunt, ea potissimum parte, in qua materia residet: & sic erunt materia remedij deriuantis. At si materia in capite genita moueatur: & quidem, si ad pulmones moueatur, in occipite, atque coronali sutura ponentur cauteria: quæ erunt instrumenta auxilij reuellentis, & deriuantis materiam quiescentem. Si vero in cerebro nata materia, confluat in spinalem medullam, inque os sacrum, & ad lumbos: tũc cauterium ad principiũ spinalis

malis medullæ ponendum, quod vim habebit materiæ auxilij intercipientis.

In loco affecto quando excitandus fonticulus.

Hic notādum est, circa cauterij ad locum affectū impositionem plerosque decipi. Nunquam enim in loco affecto excitandum est cauterium, nisi materiā eidem loco impactam euacuare sit propositum. Et tunc præmittenda est totius corporis purgatio, præterea post materiæ illius impactæ euacuationem, claudendum erit cauterium, ac, si opus fuerit, alibi affigendum. Si enim per locum affectum materiam non tantum impactam, sed, hac educta, etiam fluentem euacuare voluerimus: periculum est, ne propter affluxum materiæ, partisque imbecillitatem, inflammatio aliqua suboriatur, quæ in gangrænam tandem degeneret.

Quęnam partes admittāt cauteria.

Hęc de loco cauterij generatim. Si locus quæratur magis particularis: aduertendum est, in capite fieri posse, in sutura coronali, in occipite, in palpebris, in superciliis, & omnibus locis, in quibus pilorum generationem prohibere statuimus; nec non in angulis interioribus oculorum, in naso, vt polypus absumatur; & alijs pluribus in locis, in quibus ignis administratio opportuna videtur. Vt autem suturæ coronalis locus verus innotescat, iubere oportet patientem, vt masticet: tunc enim quandoque in sutura coronali cutis capitis moueri conspicitur. Quod si cutis non moueatur, nec vllum suturæ vestigium appareat, tum radix manus palmæ ipsius patientis summo naso admouenda, sursumque extendenda; quo enim digitus medius pertigerit, ibi suturam esse coronalem existimandum est. Solent etiam excitari in brachijs, thorace, ore ventriculi, hepatis regione, circa splenem, infra vmbilicum, in inguine, in pube, in scroto, præsertim genus illud quod setaceum appellatur, in crure tandem, loco tribus aut quatuor digitis a genu distante, vbi musculi manifesto interstitio distinguuntur: tendines enim seu chordæ prope articulos carne sunt denudatæ. Hæc de loco.

3. Quātitas, seu numerus cauteriorū.

An vero vnum, vel plura sint affigenda cauteria, id nobis præscribet materia, quæ in vna vel pluribus locis generatur, vel ad diuersa loca mouetur. Si enim actio materiæ peccantis fuerit summa & vehemens, plura indicabit affigenda cauteria: si remissa fuerit, vnum sufficiet. Actionem autem vehementē, vel remissam nobis significat, tum materia copiosa quę pluribus in locis generatur; tum quæ ad diuersa loca mouetur. Hæc de quantitate cauteriorum.

4. Modus excitandi & tractandi fonticulum.

Modus denique agendi sumitur a materia, prout facile vel difficulter cedit seu patitur. Quare si materia fuerit copiosa, vt in corpore obeso, vel plurimis scatente excrementis: tum, si nihil adsit quod prohibeat, foramen amplum & profundum erit efficiendum. Prohibere autem potest virtus: quæ, cum in spiritibus, humoribus, & partibus solidis considerari possit: hoc loco virtus quæ ad carnosum genus pertinet, est illa, quæ amplum aut profundum foramen prohibet efficiendum. Sunt enim quædam partes membranosæ & cutaneæ, quæ profundum cauterium sustinere nequeunt: in his itaque vlcuscula quę excitantur, exustiones potius quam fonticuli appellari merentur: quæ autem proprie cauteria dici solent, in occipite, sutura coronali, brachijs & cruribus inuri consueuerunt. Sed in his quoque partibus interdum euenire solet, vt ob virtutis imbecillitatem fonticuli excitari non possint. Patiens enim nonnunquam ita contabescit, & emaciatus est, vt solam carnem, ossa, neruos, & pellem, præ se ferre videatur. Et tunc virtus illa, quæ ad solidas partes, carnosumque genus pertinet, non modo non permittit amplum foramen, sed neque vllum omnino efficiendum concedit.

Quod si nihil prohibeat, & passio materiæ sit summa, id est, si materia difficulter egrediatur; latum foramen, non angustum erit parandum. At si materiæ passio non sit summa, imo facilis sit exitus, minus amplum erit efficiendum.

Dilatantia foramen fonticuli.

Porro foramen amplum vel angustum fieri potest, vel radice aristolochiæ seu asphodelorum summe excalfacta, aut sulphure incenso, aut ligno, aut metallo, aut caustico. Ignita materia omnibus reliquis clementior est aurum: deinde argentum: postremo ferrū & æs. Cæsim, vel pūctim imprimi possunt. Adiguntur, vti diximus, longius, latius, & in orbem circumferuntur. Quæ omnia passio materiæ euacuandæ, vel suapte natura, vel ratione loci nobis præscribit, & hortatur vt hoc potius, quam illo modo fiant.

Quod si caustico medicamento sint imprimenda: locum materiæ circumscribere oportet nucali testa, vel re alia simili, quæ suis constans marginibus, pateat in medio.

Defensiua.

Ne vero ignis seu caustici violentia iusto latius serpat ac diffundatur; partes proximæ cerato rosato, vel vnguento e cerusa, vel infrigidante simplici, vel cerato diapalma, vel alio genere eorum, quę [illegible] vocant, sunt muniendæ.

Mora caustici.

Tam diu autem causticū immorari debet, donec locus nigrescat: id quod pro caustici vehementia, & natura partis dimetiri debemus: siquidem vehementi caustico in parte molliori citius fit impressio, quā in parte dura, & caustico leniori. Hoc ergo totum artificis iudicio permittendum est.

Crustæ detractio.

Eschara siue crusta non statim est detrahenda, sed maturare prius oportet, vt sua veluti maturitate consecuta sponte excidat: alioquin, si vis inferatur, excitari quandoque solet dolor, fluxio, inflammatio, vna cum febri. Tempestiue magis deduci potest, si ad modum crucis incidatur: deinde vel solo butyro, vel suillo adipe sine sale, folijs brassicæ excepto, foueatur.

Pilulæ in fonticulis gestādæ.

Crusta detracta, fiat pilula e sambuci medulla; hęc enim aptissima est, quia mollis, blandaq; existens, quouis modo tractari potest. Cōprimatur vero quoad opus est: & cōpressa in foramine collocetur, ac ita statuatur, vt loco dimoueri non possit: folijs brassicæ, butyro illitis, foueatur: chartaque lusoria, vna cum petia e lino duplicata comprimatur, fasciaque circumligetur. Sic enim ob pilulæ mollitiem & lenitatē nullus excitabitur dolor, & humiditate vtriusq; materię ita imbuetur pilula illa, vt plurimum adaugeatur: quæ, cum ob chartæ lusoriæ compressionem resurgere nequeat, quā citissime vlcusculum cauum efficietur. Quod si chartæ loco sumatur lamina argenti, vel æris: maior fiet compressio.

Vlcere quantum satis est excauato; si foramen in ea latitudine conseruare volueris, in eo continuo gestabis pilulam e succino, vel cera, vel hederæ ligno, vel galerum aut pileum rotundum ex argento, confectum, pluribusque locis perforatum. Quod si latius reddere foramen placuerit: nihil accōmodatius erit, quam pilula e sambuci medulla, aut sorgi seu melicæ. Pilula imposita; folio hederæ vel plātaginis, aut charta sorbili, intra petiam lineam duplicatam, vtendum est: cui puluinus, aut lamina, chartaue lusoria superponi debet, vt fiat compressio. Bis autem in die, tum petiæ, tum folia mutari debent: pilula vero non est toties extrahenda: necesse enim est, vt locum sibi paret, vnde non facile excidat: in dies tamē circumagi debet.

Carnē superfluā in fonticulo excedētia.

Quod si caro, vt sæpe fieri solet, & præsertim in principio, succreuerit, & luxuriauerit, ita vt labra promineant; tum flamenta concepta, aut spongia noua minutim incisa vel combusta, erunt adhibenda, aut puluis aluminis vsti, aut hellebori nigri, aut corallorū rubrorum, aut præcipitati, aut æris vsti loti: quibus, vel similibus, caro superabūdans erit remouēda. Ad validiora non est accedendum, nisi cogat necessitas. Nullum autē magis est præsentaneum auxiliū,

quam carnem ipsam, veluti semimortuam omni diligentia præcidere.

Ariditas fonticuli, ob humores nō cōfluentes.

Si vero per huiusmodi cauteria nihil eruitur, quod non raro solet vsu venire, vt veluti arida videantur; conficienda erit pilula e materiebus, quę vim habent attrahendi, vt e pice nauali, cera, & puluere hellebori nigri, colocynthidis, aut foliorum senæ: pro natura nimirum humoris peccantis, hoc vel illo pulueris genere vtendum. Simul etiam vice foliorum hederę, ceratum sacrum erit adhibendum: aut ceratum e cera & pini resina.

Ad callos fonticuli.

At si cauterio inustum vlcus sit aridum, eoque nihil excernatur, propterea quod callosum sit redditū: tum scarificādum erit, deinde cucurbitula semel aut bis admouenda. Et, si patiens scarificationem nolit admittere, huius loco imponatur puluis sauinæ, vel chalcanthi vsti loti; immo, si his non cedat, accedendum ad misy, & præcipitatum optime præparatum. Eodem tempore partes circumiacentes cerato διὰ χυλῶν cum gummi, vel sine gummi, aut cerato e cera & resina abietina, emollientur.

Ad humorū acriū ad fluxū: vnde excoriationes.

Quandoque contingit, vt succi, qui ad fonticulos confluunt, sint acres, mordaces, ac veluti maligni: vnde partes vicinas exulcerant, & non sine dolore excoriant. Quo loco partes fouendæ erunt spongia, aqua dulci tepida imbuta: deinde illinendæ butyro, aqua maluæ diligenter eloto: aut occurrendum vnguento e cerussa caphurato, ad cerati formam redacto. Easdem præterea excoriationes exsiccabit serū lactis caprini chalybeatum: vel aqua hordei, cui malua incoxerit, aut aqua medicata S. Petri, vel Apponensis vel Montisægrotorum.

Ad inflammationes, ex humorū cōfluentium copia.

Si ob insignē humorum affluxum fiat inflammatio, vnde dolor oboriatur, corpus purgandum erit, & humores reprimendi. Quare, si exigua fuerit inflammatio, ob humores iam fluxos, aut affluentes: sat erit vino austero loca illa fouere. At si inflammatio fuerit satis insignis: tunc vinum erit alterandum rosis, malicorio, mastiche, & modico aluminis. Sed quia non ex æquo omnes humores redundant, sed magis vnus quam alter peccat: propterea non abs re esset, si pilula e cera fieret, cui esset admista aliqua materia, quæ magis hunc, quam illum humorem attraheret: quod supra etiam monuimus.

Ad foetorem sordium fonticuli.

Tandem, quia non saltem cito & tuto, sed etiam iucunde remedia sunt administranda: propterea ad vitandum prauum odorem, qui ex vlcusculis interdum exhalare solet, danda erit opera, vt petię, quibus patiens vtitur, sint odoratæ: quod efficietur, si vna cum moscho, vel gossipio moschato, vel ambra, spica, aut lauendula, aliave materia odorata, in eadem capsula assidue repositæ adseruentur. In hunc etiam finem fonticulus bis in hebdomada abluetur, tempore æstatis, vino albo odorato, vel aqua rosarum, adsperso spicæ oleo, vel simili huius farinæ. Et hæc de cauterijs.

FINIS.

HIERO-

HIERONYMI CAPIVACCÆ, OPERVM,

Sectio Quarta.

NEMPE

MISTA:

QVA COMPREHENDVNTVR.

I. *Commentarij in sectionem primam aphorismorum Hippocratis: partim Prognosi, partim Curationi deseruientes.*

II. *Practica libri VII. de cognitione & curatione affectuum capitis, partium capiti annexarum, thoracis, pulmonum, cordis, œsophagi, ventriculi, intestinorum, iecinoris, splenis, renum, vesicæ, partium genitalium, vteri: item arthridis, luis venereæ, febrium, ac venenorum.*

III. *De medica consultandi ratione seu de arte collegiandi tractatus.*

IIII. *Consilia medica, consultationes, & epistolæ.*

HIERO-

HIERONYMI CAPIVACCÆ,

ENARRATIO SECTIONIS PRIMAE Aphorismorum Hippocratis.

PRÆFATIO.

De Aphorismi natura, definitione, ac differentijs: de connexione aphorismorum Hippocraticorum inter se: tum de interpretandi aphorismos ratione, ab Auctore hisce in scholis instituta.

CONSVEVERVNT omnes fere Hippocratis interpretes locum hunc docendi conscendentes, suarum lectionum initio multa sane præfari, vt medicinæ laudes ad summum efferant: vel susceptum negotium, arte elaboratum, atque vigilijs excultum (non absque ambitionis ostentatione) demonstrent. Nos vero huc conscendentes, vt sinceram, & absolutam quidem, minime tamen fucatam, studiosis doctrinam conferamus: statim ad ipsos Aphorismos interpretandos accedemus. Neque mihi laborandum est, vt vos inflammatos reddam. Video enim vos satis superque ardentes, vt eos vos esse non ignorem, quales ad philosophandum natos Plato in Republica instituebat. Vos enim liberos, moratos, atque maxime idoneos conspicio. Accedit etiam, quod vos incredibili vestra humanitate me ad hanc sedem eleuastis. Et ob id me, vtilitati vestrę paratissimum semper audietis. Quare audacter, ac hilari etiam animo propositam rem aggrediar.

Cæterum cum negotium hoc arduum sit admodum; tum quia paucis medicinam fere vniuersam continet; tum quia Hippocrates secũdum Galenum primo de vsu part. 9. vox Dei dicitur: ideo diuinum est implorandum auxilium, cuius maxima vis existit. Imo Plato eius vim videns in Protagora, vel Sophista dicit, optimos esse illos, quos diligunt Dij. Et quarto de legibus dicit, Deum primum ad Ciuitatis constitutionem vocemus. Oremus igitur & nos, vt diligamur a Deo, vtque sua benignitate nobis vobisque adesse dignetur.

Summa capita Scholarũ in aphorismos.

Vt autem in proposito nostro negotio distincte procedamus, ac superuacanea omittamus: hoc pacto progrediemur. Primum de natura Aphorismi disseremus: Secundo proponemus ordinem Aphorismorum inter se, vt eos sicuti annulos in catena coniunctos quisque videat: Tertio methodum in singulorum aphorismorum declaratione obseruandam ponemus: Quarto Aphorismos exponemus; In quorum expositione necessarium erit discursum conferentem vniuersæ Medicinæ facere.

Qui auctores, & quatenus sequẽdi.

Quo ad primum: moneo, me nemini Auctori fore addictum, nisi verum dicat. Meum tamen institutum est ad duplicis classis viros velle respicere, nempe ad Antiquos, & ad Iuniores. Inter antiquos eligi possunt, vt monet Galenus in suasoria oratione ad artes; Hippocrates, & Plato: Eos enim statuit esse, veluti Dei ministros, & veluti Mercurios. Nos tamen non modo hos, sed & Aristotelem, atque Galenum colemus. Per iuniores vero intelligimus & viuentes & non viuentes: Ideoque non alia de caussa, nisi ob vestram vtilitatem, vt ea, quæ ab eis vere dicta sunt, confirmemus: quæ vero nobis a Iunioribus suspecte dicta videbuntur, ea nos libero animo, & non contradicendi caussa, vt suspecte dicta recensebimus.

1. Natura aphorismi.

Quare ad primum propositum accedentes, quod fuit de aphorismi Natura disserere; dicimus eius vtilitatem, ac necessitatem esse valde insignem: quoniam ignorata natura aphorismi; impossibile est alicuius aphorismi cognitionem habere. Incipiemus autem a definitione, quæ naturam rei proculdubio declarat.

Nomen.

Verum antequam definitionem aphorismi proponam; quædam de eius voce mihi primum sunt dicenda. Hinc autem quamuis multa multi dicant: nos (alijs omissis) dicimus, aphorismum esse nomen verbale, a verbo ἀφορίζω, quod significat idem, ac segrego, seu secerno, & distinguo, adhibito tamen iudicio. Ex quo colligatis, quod non quilibet aphorismos colligere possit; sed qui cum iudicio scit segregare. Vnde, cum Philotheus dicit, quod aphoris-

mus sit sententia, quæ nec habeat commertium cum antecedentibus, nec cum sequentibus; non intelligit segregationem vnius aphorismi ab altero: Nam tunc (secundum eius sententiam) esset impossibile vnum aphorismum cum alio connectere. Quare intelligendum est, (vt supra diximus,) quod aphorismus est sententia separata cum iudicio. Et ad hoc respiciens maximus expositor Galenus, in 1. com. huius primi, voluit, doctrinam aphoristicam esse illam, quæ circumscribit omnes rerum proprietates, quæ non vanæ, sed necessariæ sunt: Ideo cum inscribitur liber aphorismorum: intelligere debemus librum sermonum separatorum a superfluis, & vanis rebus.

Sed antequam ad definitionem veniamus, vnum aliud monere oportet, quod cum aphorismus dicatur sententia, sententia dupliciter capi potest: vno modo pro iudicio, vt cum dicimus hominem bene sentire, & talis sententia est iudicium æqui & boni viri, & de hac locutus fuit Arist. 6. Ethic. 11. Secundo modo accipitur sententia, vt refertur ad enunciationem, & de hac Aristotel. loquitur 2. Rhetor. 22. Et hoc modo sententiam nunc accipimus.

Definitio aphorismi secundum iuniores.

Quoniam vero definitio est maximum fundamentum omnium rerum: ideo non est, vt aliqua ex parte in ea deficiamus. Et primo proponemus definitionem traditam a doctissimis, & clarissimis iunioribus. Quidam iuniores dicunt, aphorismum esse enunciationem verborum inopem, sententiarum diuitem, vel cum ratione, vel sine ratione, vel euidenti, vel obscura, vel præposita, vel postposita sententiæ. Et hanc definitionem sententiæ dicunt esse sumptam ex Peripateticis. Addunt postea esse duplex genus sententiæ. Nam quædam est sententia simplex, sine ratione; quædam composita, id est, cum ratione.

Examē eius, & cōfutatio

His excellentissimis viris ingentes gratias agere debemus, quoniam nemo fuit ante ipsos, qui conatus fuerit haurire definitionem sententiæ, seu aphorismi, ex mente Philosophi. Vnde ego, sæpius considerans, ac videns hanc definitionem, conquieuissem: nisi admonitus fuissem sanctissimi Platonis decreto; libr. de sanctitate, nos non debere omnibus quæ dicuntur assentiri, sed oportere nos considerare, an in se veritatem habeant, nec ne. Vnde cæpi hanc sententiam considerare, an in se verum contineat, & reperi tandem, hanc in se aliquid suspicionis habere. Quoniam huiusmodi definitio videtur in se aliquid diminuti includere, aliquid confusi, & (ni fallor) aliquid falsi. Et (Deus sit mihi testis) nisi hæc contradictio maxime faceret ad vniuersam aphorismorum intelligentiam, ne verbum quidem de ea facerem, ne viderer contradictionis caussa, & non veritatis, isthæc propalare.

Ostendo confusionem, quæ duplex est, & in definito & in definitione. In definito quidem: quia adferunt, hoc dicere Arist. 2. Rhetor. 22. Hoc autem est contra primos tyrannos medicinæ: Nam sententia, de quaibi loquitur Aristot. est de rebus agibilibus, circa quas non versatur medicus, & hoc declarat Arist. 6. Ethic. cap. 4. vbi vult medicinam non esse artem actiuam: nam actio non est effectio, nec e contra, nam habitus actiuus ad prudentiam pertinet, effectiuus ad artem; Et ideo Galenus in lib. ad Thrasyb. cap. 29. dicit, medicinam non esse actiuam, sed effectiuam. Satis igitur confuse dicimus, si asserimus eandem esse sententiam aphoristicam, cum illa, de qua Aristoteles loquitur, 2. Rhetor. Est præterea confusio in definitione, cum dicunt sententiam esse enunciationem, vel sine ratione, vel cum ratione. Modo hæc probo non debere in definitione poni; quia diuidunt vnum aphorismum ab alio: communis autem definitionis est, vt partes definitionis competant cuilibet definito, & non vna pars definitionis alteri definito, altera vero alteri. Vnde non debemus dicere: homo est animal rationale, album, & nigrum: sed sufficit dicere, animal rationale.

Quod autem diminuti fuerint, etiam ostendo: Primo quia dicunt sententiam esse enunciationem, non autem dicunt esse enunciationem vniuersalem. Aristoteles tamen 2. Rhetor. 22. definiens sententiam, dicit, esse enunciationem; sed vniuersalem; merito autem aphorismi debent esse sententiæ vniuersales; quia sunt præcepta artis, quæ debent esse vniuersalia. Diminuti etiam sunt, quia non apparet, cuiusnam rei sit illa enunciatio: nam Arist. dicit, esse enunciationem vniuersalem agibilium: nam enunciatio, alicuius est enunciatio. Verum non est, quod Viri hi, aliqua ex parte hanc veritatem cognoscentes, dicant, quod sententia sit enunciatio earum rerum, quæ vel semper, vel vt plurimum sunt; quæ autem vt plurimum sunt, ita possunt esse agibilia, vt factibilia: At aphorismus agibilium non est; sed factibilium. Diminuti vlterius sunt quia ex definitione non apparet, a quo proponatur hæc sententia, modo Arist. ibi dicit, Esse hominis valde prouecti, & non cuiuslibet, sed maximæ auctoritatis, proponere sententiam.

Postremo & falsitatem ostendo, non in definitione quidem; sed in his, quæ post definitionem dicunt, ex secundo Rhetor. 22. Sententiam duplicem esse, simplicem, & compositam; Quod nequaquam in toto illo cap. asserit Aristot. Imo addimus, quod si Aristoteles id diceret, non posset a falsitate excusari: Nam nō datur sententia composita: Si enim daretur sententia composita, maxime esset ea, quæ est pars enthymematis, quæ habet rationem; vnde si est sententia cum ratione, sunt duæ enunciationes, vna ex parte rationis, altera ex parte sententiæ: sunt, inquam, duæ enunciationes, quæ tamen non faciunt sententiam: nam vna facit sententiam, altera rationē; namque Aristot. dans exemplum de sententia cum ratione, dicit, oportet virum prudentem haudquaquam filios suos ad eximiam sapientiam erudire: enunciatio profecto simplex est, & sententia simplex.

Aphorismi definitio secūdum auctorem.

Hæc cum considerassem, atque suspecta mihi viderentur dicta clarissimi Viri Iunioris: statim cognoui me in ignorantia versari, & ob id, Platonis sententiam sequutus (qui in Alcib. dicebat, qui credit se ignorare, quærit, quærens inuenit: inueniens scit.) primum quæsiui, & quærens adinueni hanc, quam credo veram, definitionem, quod videlicet aphorismus sit enunciatio vniuersalis, de rebus effectibilibus medicis, medico grani proposita, vt ars medica breuiter acquiratur.

Declaro. Primum diximus esse enunciationem, cum Arist. loco citato: nec ab re enunciationem, quia non modo debet aliquid significare, sed aliquid veri, siue per affirmationem, siue per negationē. Et hoc genus aphorismi proponit Galenus 7. aphor. penultimo com. vbi voluit aphorismum esse enunciationem: Diximus (vniuersalis:) quia ex sententia Philosophi enunciatio potest esse vniuersalis, vel particularis; at in præsentia est vniuersalis; quoniam traduntur hic præcepta generalia, quæ sunt principia artis medicæ. Hoc dicit Arist. loco citato. Sequitur in definitione: de rebus effectibilibus; quæ particula necessaria est; nam enunciatio alicuius est enūciatio. Dicebat autem Aristoteles, res esse in duplici differentia: quasdam quarum sint operationes, quasdam quarum non sint operationes. De rebus, quarum non sunt operationes, sed solum est contemplatio, de his inquam, non est sententia, vt cum dicimus, rectum esse obliquo contrarium. Res, quarum sunt operationes, consistunt in duplici differentia: nam vel consistunt in actione, vel in effectione. Si consistunt in actione, harum principium est electio, finis vero est honestum, & post opus nihil relinquitur, & spectant ad prudentiam. Si consistunt in effectione, principium est intellectus, finis vero vtile; & post opus aliquid relin-

relinquitur, & non spectant ad prudentiam, sed ad artem: Et ideo Aristoteles de hac sententia loquens, dixit, esse enunciationem rerum agibilium: nos vero medici dicimus esse sententiam vniuersalem effectibilium. Et quia diffinitio debet distinguere ab alijs rebus, ideo addidimus (medicarum.) Sed quispiam dubitabit, cur sententia non sit de contemplabilibus, quæ præstantiora sunt. Dixi superius, quod illa sit optima diffinitio, ratione cuius tum diffinitum innotescit, tum corruunt dubitationes. Diximus esse enunciationem vniuersalem, & a medico graui propositam, ex loco citato Arist. Ideo non quilibet medicus, sed senex, & qui callet medicinam, vt fuit Hippocr. potest proponere sententiam. Et ideo 7. Aphor. penult. inquit Galenus aphorismos esse enunciationes Hippocraticas. Habemus ex hac particula, quod quoties necessarium est, vt sententia proponatur a medico graui, quod etiam sententia est enunciatio grauis; & si grauis, erit breuis: quia homines graues breuiter loquuntur. Et hæ sunt proprietates, quas colligimus ex rebus propositis in diffinitione. Ex quo patet sententiam non esse speculabilium: quia debet esse senex prudens, qui sententiam profert: Iuuenis autem potest esse Mathematicus, non prudens; ex sententia Aristot. Vltimo diximus (vt ars medica breuiter acquiratur:) sic namq; & Galenus 1. aphor. com. 1. dicit, aphorismos conducere illis, qui volunt artem breuem facere, & addiscere breui temporis interuallo: ex quo colligamus, quod non modo in aphorismis debeamus a vanis abstinere; sed breuiori oratione rem complecti. Occurrit vero hoc loco dubium: quare artis medicinalis principio dixerit Galenus, duplices esse doctrinæ ordines: in proposito autem commen. asserat; formam doctrinæ aphoristicam illis esse vtilem, qui volunt breuiter docere: sciendum ergo est neutiquam ibi diminutum extitisse Galenum; doctrina enim aphoristica modus est docendi, non ordo.

Differentia aphorismi.

Porro ex particulis in definitione positis, scaturientes inde hauriemus differentias. Possunt autem duplici ex particula præcipue hauriri. Ex parte rerum effectibilium, & ex parte medici proferentis sententiam. Idque ex Aristotelis obseruatione, tum 2. Rhetor. 21. tum ex lib. Rhetor. ad Alexandrum regem, depromptum est; ne hoc temere effutire videamur.

1. Differentiæ a rebus effectibilib.

Quod ad factibilium rerum differentias depromendas attinet; scire expedit, quod cum rerum quædam sint, in quibus nihil admirandi ac noui continetur, quædam in quibus noui quippiam habetur: hinc fit, vt differentiæ sententiarum fiant, nempe, vt aliæ cum ratione, aliæ sine ratione sint. Nam, dicebat citatis locis Aristot. credibilium rerum sententias sine ratione proferri: incredibilium cum ratione. Sic etiam dicebat 2. de Crisibus Galenus, quod variæ sint sententiæ, pro rerum discrimine: prout, inquam, res vel euidentes, vel obscuræ sunt. Sed vt has melius cognoscamus, sigillatim procedere oportet: namque sententiæ sine ratione prolatæ in duplici esse serie dicuntur ab Arist. ibidem. Aliquæ sunt, quæ ita euidentes sunt, vt statim, quando sententia proponitur, innotescit ratio; vt cum dicimus, optimum esse bene valere. Quis enim est tam rudis, cui non statim innotescat caussa? Cuius sententiæ si exemplum quæris apud Hippocratem, facile reperies 2. aphoris. 2. cum dicit: vbi somnus delirium sedauerit, bonum. Est insuper aliqua sine ratione prolata sententia, quæ non ita euidens existit, sed paululum consideranti plana fit ratio: vt cum Hippoc. 2. aphoris. 11. dicebat, facilius est potu impleri, quam cibo. Ratio leuiter intuenti est manifesta; quia agens facilius in passum minus resistens agit, quam in id, quod magis resistit.

Aphorismi sine adiecta ratione.

Sed dubitaret quispiam multas esse sententias Hippocratis, sine ratione prolatas, quæ tamen neque mediocriter consideranti patent. Vt cum dicit 2. Aphorism. 21. famem vini potio soluit. Et 6. aphorism. 33. dolores oculorum meri potus sanat. Et 5. aphorism. 39. cum dicit, mulieribus, quæ non pepererunt, nec grauidæ sunt, vbi lac aderit, menses defecerunt. Occultę mehercle sententiæ, & multum etiam considerantibus non adamussim perceptæ earum sunt rationes. Imo Galenus ibi ait, quod ratio admodum longa sit huius sententiæ postremo allatæ, & quod impossibile sit, vt eam aliquis calleat, nisi fuerit multum exercitatus in libris de naturalibus potentijs. Dicimus autem nos varias fieri sententias, pro ratione varietatis tum proferentis, tum audientis. Vnde quo grauiores fuerint proferentis, & acutiores auditores, eo sententiæ difficiliores existunt. Quare secus de sententijs rhetorum statuendum, secus de Hippocratis, qui fuit vir grauissimus; neque ideo ita claras sententias debuit ponere, vt vel modice intuentibus pateant. Quinimo, 4. aphoris. 51. vbi Hippocrates dicebat in febribus abscessus, qui ad primas indicationes non soluuntur, morbi longitudinem indicant: dicit Galenus hanc sententiam adeo claram esse, vt ne Hippocrate quidem digna videatur. Propterea idem, commento 71. eiusdem 4. dicit, quod nemo debet legere, vel interpretari Hippocratis aphorismos, nisi qui optime medicam artem calluerit. Quod si in primo commen. dicere videatur Galenus conducere hunc librum ad primam disciplinam, recte hoc intellectum nullam facit difficultatem, vt suo loco videbimus.

Aphorismi cũ ratione.

Sententiæ cum ratione & ipsæ duplices sunt. Alia enim dicitur pars enthymematis, enthymematica alia. Ea pars enthymematis dicitur, quæ rationem seiunctam habet: siue interdum postposita, siue interdum præposita ratio sit. Nam hæc rationis vel postpositio, vel præpositio nihil ad medicinam conducit, sed solum ad elocutionem. Quæ ergo pars est enthymematis, seiunctam habẽs rationem: vt 2. aph. 51. Multum & repente vacuare, vel replere, vel calefacere &c. vel quomodolibet aliter corpus mouere, periculosum. Ratio autem est, (inquit) quia omne multum naturæ inimicum. Aduertendum autem est, quòd cum Hipp. hanc sententiam, quæ pars enthymematis est, apponit, multifariam etiam rationem adiungere solet: nam aliquando caussam simplicem vnam adnectit: interdum duplici caussa probationem adiungit: interdum signum tantum addit; nonnunquam vero signum, & caussam. Per vnam tantum caussam: vt nuper adducta sententia, (omne nimium naturæ inimicum:) ideo multum vacuare, celerrime, &c. periculosum. Quintus autem huius primi lib. aphorismus per duplicem caussam sententiam probat: vt ibi manifestabimus. Per signum vero vt 3. aphorismo, vbi secundum Galenum, Hippocrates sententiam suam declarat sumpto signo ab habitu exercitatorum. Sic in secundo per caussam & signum simul, vt 15. aphorismo patebit. Enthymematica vero sententia rationem non explicatam, sed implicatam habet, vt, exemplo Aristotelis: mortalis cum sis, non debes habere immortalium curã. Quasi sic fiat cum ratione sententia: Tu es mortalis, quomodo debes habere curã immortalium? Apud Hippocratem autem est primus aph. Vita breuis, ars vero longa, occasio præceps, experientia fallax, &c. Est enim sentẽtiæ implicita ratio: ac si dicamus; ideo vita breuis, ars longa existit, quoniam experientia fallax, occasio præceps, &c. Ex his, quatuor sententiarum differentiæ sunt, quæ ex rebus sumuntur. Quod si quis scire voluerit quomodo hæ sententiæ adinuicẽ proportionentur: is cognoscat, quod quemadmodum duarum sine ratione prima facilior, secunda difficilior erat: sic & duarum, quæ remanent: vnde prima sententia facilis est, secunda difficilis, tertia adhuc magis difficilis, quarta difficillima, quæ Hippocra-

Hippocrates, vt magnitudinem artis indicaret, non sine summo artificio.

1. Differentiæ a persona proferente.

Quantum ad sententias ex parte proferentis attinet; (vt ex Aristotele patet, in Rhetoricis ad Alexandrum:) multæ sunt earum differentiæ. Nos autem eas, quæ ad nostrum negotium faciunt, tangemus. Nam aliæ ad modum prouerbij, nonnullæ ad modum consilij, aliæ ænigmatis, aliæ legis, & decreti, aliæ multis alijs modis proferuntur. Hippocrates vero sub modum decreti ac legis suas has sententias propalari voluit: vt hi aphorismi decreta sint, a quibus medicum non oporteat remoueri. Proferens autem, quantum ad propositum nostrum spectat, vel absolute profert sententias, vel secundum quid. Idque eo potissimum declarare volo: vt ostẽdam, Hippocratem diuinissimum non modo medicum, sed oratorem etiam eximium fuisse. Absolute prolata propria natura vocata est sententia, vt apud Aristotelem exemplum est, cap. 11. Qui rerum imperitus est, vera ratione grauis Imperator esse non potest. Apud Hippocratem vero, Extremis morbis extrema sunt accommodata remedia. Sententia autem secundum quid proferri potest dupliciter: nam alia est ex similitudine dicta: alia ex superlatione sententia vocatur. Ex similitudine quidem: vt, quemadmodum exemplificat Aristoteles: qui pecunias auferunt, his similes sunt, qui ciuitates produnt. Apud Hippocratem est exemplum euidens in secundo aphor. primæ huius particulæ: in purgationibus ventris, &c. si talia purgẽtur, qualia purgari oportet, &c. sic & vasorum inanitiones, &c. loquitur de purgatione, sumpta similitudine a vacuatione naturæ. Ex superlatione vero: vt (veluti Arist. dicebat) grauiora, qui fures sunt, committunt, quam qui latrones: fures ad latrones comparat. Apud Hippocratem vero exemplum est in sectione prima aphor. 13. aphor. cum dicit: senes facillime ieiunium ferunt; non ita facile in ætate consistentiæ constituti, difficilius adolescentes, omnium minime pueri. Hæc est ex superlatione dicta sententia. Nam aliquos magis, aliquos minus dicit ferre ieiunium. Ex quibus patet maximũ artificium Hippo. Imo hoc addam, quod in primis sex aphorismis fuerit vsus his tribus sententiarum generibus.

11. Ordo, seu cõnexio aphorismorum.

Iam quonam ordine de his aphorismis locutus fuerit Hippoc. inuestigare oportet. Quod negotium tam arduum est, vt neminem, (vno excepto Iuniore viro mehercle clarissimo) viderim, qui hoc tetigerit. Nam non est quod dicamus, præcipuum scriptorem Hippocratem sine arte aphorismos conscripsisse. Imo Galenus, qui omnia videtur Hippocratis arcana nouisse, in primo de fracturis comm. 6. quia videbatur Hippocrates peruertisse ordinem doctrinæ, statim ipsum Galenus excusat, inquiens, quod aliquando cogitur Hippocrates ordinem doctrinæ peruertere, cum est aliquid, quod vrgeat: quia itaque aliqua eo in loco dubia contingebant, prius ea de medio tollere, deinde ad propositum deuenire vult Hippocrates. Quare ordinatus maxime est.

Cohærentia aphorismorum, de aliorum sententia.

Iuniores medici nouum quid, & veluti paradoxum, & à nullo alio tactum, asserunt, & quam doctissime. Est autem eorum sententia, in aphoristico opere Hippocratem vti ordine compositiuo. Quam sententiam, vt veram esse probent; aiunt Hippocratis institutum esse in aphorismis de medici officio agere, quod in aphorism. facit: & ideo in ipso libro primo de instrumentis medicis loquitur, & de indicationibus, quibus medicus dirigi potest, vt recte instrumentis vti possit. Hæc autem sunt, Quomodo agendum, Quid, Quando, Quantum, Vbi &c. At vero quoniam cognouit Hippocrates has indicationes medicum ab aliquo errore depromere, qui triplex existit, vel in victu, vel in aere, vel in temperatura; ideo de his erroribus loqui postmodum voluit. Et quantum ad victum attinet: de eo secunda sectione fuit locutus. De secundo errore, in aere, tertio libro, a principio libri vsque ad dimidium. A quo postea vsque ad ca cem libri de tertio errore, in temperatura, verba facit. Nam etsi de ætatibus loquatur, ibidem per ætates temperaturas, vt recte asserunt, intelligere debemus. Considerans postea Hippocrates, errores hos ab aliqua sumi immoderantia, hanc autem immoderantiam duplicẽ esse, vel penes quantitatem, vel penes qualitatem: ac excessui in quantitate conuenire purgationem: ideo in quarto libro, ad hoc respiciens, locutus est de vacuatione: & in fine quarti de signis prognosticis loquitur, spectantibus ad hunc purgandi excessum, qui est in quantitate. Cumque etiam ad excessum qualitatis consequantur (vt dicunt) morbi vel cum fluxione, vel sine fluxione; ideo de hoc excessu quinto locutus fuit libro. Sed cum ad morbos symptomata consequi soleant: de symptomatibus morborum in sexto & septimo libris tractauit. Quare hic est ordo totius operis aphoristici Hippocratis: qui ab officio medici, id est, indicationibus agendi, progreditur in victus errorem, aeris, & temperaturæ: & hinc progreditur ad corrigendos excessus in quantitate, & qualitate: postremo ad symptomata.

Confutatio.

Hanc quidem opinionem ego multum considerans, totis viribus studui, vt mihi ipsi satisfaceret. Et ne viderer maleuoli mores sequi, ei quam libentissime subscripsissem. Sed vidi Galenum: qui primo de dignoscendis pulsibus capite primo dicit, quod quoties ad homines veritatis cupidos verba facimus, nihil mouere nos debet, nisi veritas. Possem sane & ego in maximo esse errore: sed ita infirmus meus est intellectus, vt non possim modo in dicta sententiã acquiescere. Qua de re suspecta hæc mihi videtur opinio: non dico falsa, ne videar temerarij munus subire. Suspicio autem mihi ex optimis nascitur iudicibus: ex legibus ordinis compositiui, & ex Hippocratis verbis. Nec possem meliores iudices desiderare. Ex legibus quidem ordinis compositiui: nam nemo ignorat hoc esse ordinis compositiui proprium; vt a simplicissimis ad composita procedat: vel, vt alij dicunt, a caussis ad caussata. Quod cum sit, non video quomodo procedere ab officio medici ad caussas, sit procedere ordine compositiuo. Nam vbi de officio medici loquimur, nulli dubium est, quod de parte therapeutica loquimur; vbi vero de caussis, & præcipue morbificis, clarum est, quod loquimur de parte medicinæ ætiologica. Vnde ordine compositiuo numquam pars therapeutica præcedet partem ætiologicam. Nam nulli dubium esse potest, quod si accipiamus Galeni libros ordinatos secundum compositiuũ ordinem, & accipiamus ex vna parte libros de caussis, & ex alia libros de officio medici, quod præcedunt libri de caussis. Imo post illos neque immediate, sequuntur libri de officio medici. Ideo ordo hic compositiuus esse non potest. Accedit sententia Hippocratis. Nam si videamus Hippocratem secundo aphorismorum, loquitur ibi de somno, & alijs, sed non sub ratione caussarum, vel vt ad caussas pertinent, sed vt spectant ad artem prognosticam. Nam modo bonum, modo malum hoc vel illud dicit esse: quare ad artem prognosticam hæc spectant. Sic & Galenus tertio de difficultate respirat. capitulo nono dicebat, pleraque in aphorismis ad artem prognosticam spectare. Quare ibi de prognosticis, non de caussis loquitur: vt clarius patebit, cum ordinem resolutiuum proponemus. Quare mihi his de caussis suspecta opinio videtur modo commemorata.

Aphorismorum intẽtio, de propria sententia.

Nostram quod attinet sententiam, licet hoc negotium sit maximi momenti, ac arduum valde: ita vt in explicando non menses tantum, sed etiam annos insumere sit necesse: constanter tamen (suadente Galeno capit. 1. lib. 1. de dign. puls. veritatis inuestigatio

conti-

continuanda. Ego itaque (licet in veritatem adinuenerim certo minime sciam) dico confidenter, Hippocratis artificium totum aphoristicum in hoc consistere, quod primariam habeat intentionem loqui de arte curatiua; secundariam de arte prognosticandi, ita tamen, vt has duas artis partes nullo alio dispo nat ordine, quam resolutiuo.

Vt autem intellectus vester acquiescat, duo faciemus: Primo, propositam veritatem declarabimus: Secundo eandem tum ex verbis Hippocratis, tum ex eius progressu, confirmabimus.

Pro primo autem intelligendo, quod fuit, Hippocratem primario loqui de arte curatiua: sciendum medicæ artis plures esse partes, quarum prima φυσιολογική, in qua sermo de rebus naturalibus hominis, altera dicitur αἰτιολογική, seu παθολογική, seu in qua sermo de caussis, ac affectibus habeatur. Tertia pars ὑγιεινή, vocatur, quæ de tuenda valetudine verba facit. Quarta pars σημειωτική est, in qua de signis disputatur. Postrema pars est θεραπευτική, quæ de curatione, ac eius indicationibus differit. Harum partium, Galenus (primo de tuenda val. capit. Primo, & libro ad Thrasybul. capit. 31. vbi disserit, an ad gymnasticam pars salubris &cæt.) duas constituit præcipuas: alteram, de valetudine tuenda: alteram de methodo medendi, seu de arte curatiua. Et ob id, in libris de medendi methodo, de curatiua loquutus, posthabita ea quæ de valetudine tuenda est: in libro autem de valetudine tuenda, reliquit eam quæ curatiua dicitur.

Ad hunc modum ergo Hippocrates, omittens partem de valetudine tuenda, solum de curatiua loqui voluit: in qua sermo fit de officio medici: de qua etiam Galenus in libro de officio medici, in libris methodi ad Glauconem, & alibi, locutus est: quia est pars maximi momenti, ita vt Galenus in libro de constitutione artis capite decimosexto dixerit, vniuersum sermonem in arte medica esse institutum ob dextrum seu aptum remediorum vsum. Non est itaque mirum si de tam præstanti parte loqui Hippocrates voluit.

Secundum vero eius institutum fuit, de arte prognosticandi verba facere: quæ pars σημειωτική dicitur, id est, de signis indicantibus tum præsentia, tum præterita, ac futura. Hippocratis vero institutum est, non de omnibus signis loqui, sed tantum de his, quæ futura præmonstrant, idest, de parte prognosticandi: neque præter rationem: nam cum sermo sit institutus de arte curatiua, non est aliqua pars medicinæ, quæ sit ei magis affinis, quam prognosticatrix. Nemo enim ad administrationem remediorum accedit, nisi, an morbus curationem admittat, cognouerit. Quare non de curatiua modo, sed præsagatiua etiam parte loqui voluit.

Primo autem curatiuam intendit: secundo præsagatiuam, nec ab re. Nam si has duas partes adinuicem conferamus, præstantior profecto erit curatiua. Namque lib. de constitutione artis, ob curatiuam omnia alia in medicina facta sunt, & ad eam omnia alia relationem habent. Et ideo idem Galen. primo de ratione victus commento tertio, curationem per se expeti, siue exercen a medico dicit, prænotionem autem non ob se, sed ob curationem. Principaliter itaque Hippocrates intendit de curatiua, secundario de prognostica, verba facere.

Modo dicto rum ex Hippocrate com probatio.

Id autem ordine resolutiuo factum fuisse diximus, Nam eo ordine prior est pars, quæ de officio medici tractat. Posterior quæ de prognosticandi facultate. Iam ex Hippo. ipso ostendimus, primo, quod eius primarium institutum sit, de arte curatrice loqui: deinde, quod de arte prognosticandi verba faciat: tandem, quod hæc ordine resolutiuo declaret. Quod ad primum attinet, nemini dubium, quod ars curatiua, in nullo alio consistat, quam in recta administratione medicamentorum, quæ consistit in Quid agendum, Quomodo, Quando, Quantum, & Vbi. Atque hinc obiter aduertendum contra recentiores, qui dicunt ex quinque istis scopis quinque indicationes sumi: hi enim scopi non indicant, sed indicantur: aliud enim est indicans, aliud indicatum, vt suo loco dicemus. Consistit ergo curatiua tota ratio in recta administratione Medicamentorum, præterea in Chirurgia, & Diæta. De quibus tribus instrumentis Hippocratem habere diligentem ac exquisitam tractationem in volumine aphorismorum palam est. Præterea si verba eiusdem Hippoc. inspiciamus in duobus primis aphorismis, id clare videbimus. Nam cum in primo dicat, vitam esse breuem, & artem longam, quia occasio praeceps, experimentum fallax, iudicium difficile: quid aliud, nisi curatiuam artem, tria hæc nobis præmonstrant? In secunda etiam aphorismi parte dicit: nec solum medicum oportet se præstare opportuna facientem, sed & æger, & assidentes, & exteriora omnia sint rite præparata, conuenit; vbi clare de debito auxiliorum vsu verba facit. Neque dicere potest aliquis, de hoc debito auxiliorum vsu loqui Hipp. pro sanitate conseruanda, nam dicit (sed vt æger) & non de sano loquitur. Imo Gal. in 1. aphoris. 3. inquit Hipp. sermonem habere de omnibus in vniuersum, quæ sunt præter naturam: vt nimirum nos ex illis colligere possimus indicationes, quibus cognitis, auxilia recte administrare valeamus. Constat ergo ex his, Hippocratem loqui de arte curatiua: non more empirici, sed vere dogmatici medici: vt ex eius progressu cognoscemus.

Præterea Hippocratem de arte præsagatrice loqui, id facile ex Hippocratis progressu demonstrari potest. Nam ipse a principio secundi, vsque ad finem operis, semper apponit has particulas, bonum, malum, lethale, &c. quæ ad artem prognosticatricem spectant: quod si qui aphorismi a prognostico alieni esse videantur: non tamen ob id putandum est, eos de prognostico verba non facere. Nam, vt suo loco videbimus, aphorismi illi omnes in suum rediguntur ordinem. Nam, nemo est, qui neget, a quarto aphorismo huius primi, vsque ad decimumnonum, verba fieri de victu: etsi autem in 12. de constitutionibus morborum, & non de victu loquatur: tamen nemo est, qui neget de victu ibi verba fieri. Nam ponitur ille aphorismus, vt dirigitur ad victum, vt suo loco. Vnde in tertio libro aphorism. de aere ac temporum mutatione loquitur, ob artem prognosticandi: quod & Galenus quinto aphorism. eiusdem libri expresse testatur. Dicebat enim Hippocrates, Auster auditum hebetat, caliginem visui inducit. &c. Inquit ibi Galenus, esse aduertendum, num id quod accidit, contingat ratione morbi, vel caussæ extrinsecæ: nam ex hoc postea prognosticandi ratio clarior fit. Ecce quod totus ille sermo est in ratione prognosticandi. Sed dicet quis: etsi a secundo ad finem de arte prognosticatiua loquitur: non tamen Hippocratem seruare grauitatem solitam: nam etiam constituit opus proprium de prognosticis. Volo, vt hoc soluat Galenus, primo de crisibus capite septimo, & tertio de difficultate respir. capite nono; quia, multa, inquit, in aphor. dicuntur, quæ pertinent ad prognosticum: &, quia videbat difficultatem, inquit: aduertatis, quod in prognosticis loquitur Hippocrates de solis prognosticis in morbis acutis: in aphorismis de prognosticis in quocũque morbo. Et quoniam cupiebat suam responsionem satisfacere, confirmat eam ex textu Hippocratis, qui in principio & fine illius operis dicit, se velle loqui de prognosticis in morbis acutis.

Quod si quispiam dicet: si in omnibus sex libris aphoris. loquitur de prognosticis Hippocrates, quomodo procedit? Respondeo (& pro nunc hæc sufficiant)

ciant) quod Hippocrates considerauit, artē prognosticandi sumi a rebus naturalibus, non naturalibus, & præter naturam. De prognostico sumpto a rebus non naturalibus omnibus (præterquam de aere) vt de somno, victu, &c. loquitur in secundo. De aere autem in tertio, vsque ad dimidium tertij. In eodem vsque ad finem eiusdē tertij, loquitur Hippocrates de prognostico sumpto a rebus naturalibus: vt ab ætate &c. & per ætatem, vt optime aiunt clarissimi moderni, temperaturam intelligit. Deinde a quarto, vsque in finem totius operis, de arte prognosticandi loquitur, prout sumitur a rebus præter naturam, vt a caussis morbificis, morbis, & symptomatibus. Cur autem in principio quarti quædam de vacuatione intermisceat, suo loco dicemus.

Tandem hæc omnia ordine resolutiuo disponere Hippocratem, facile comprobari potest. Nam si comparemus curatiuam artem prognosticatrici secundum ordinem compositiuum; prima profecto erit prognosticatrix, hæc vero postrema: ergo secundum resolutiuum, primum erit curatiua.

Aphorismorum volumē non esse eisagogicum.

Hinc colligamus, hos libros non esse introductorios, quoniam in his fit sermo de vltimis medicinæ partibus: & ideo optime Galen. in libro aduersus Lycum, reprehendit Lycum, qui ausus fuerit Hippocratis Aphorismos interpretari, cum non calleret totam artem Hippocratis. Sed forte dicet quis, huic sententiæ refragari Galenum, dum in prima particula primi aphorismi doctrinam aphoristicam maxime conducere inquit ad primam disciplinam: ergo non videtur quod sit de postremis medicinæ partibus. Dico id, quod dicit conducere ad primam doctrinam, duobus modis posse intelligi: nimirum vt dicatur prima, id est, de parte priori in arte: & si ita intellexisset Galenus profecto introductorius hic liber esset. Verum hoc modo non intelligitur, sed secundo modo dicitur prima, respectu ad secundam doctrinam, quæ est memoria. Quādo enim addiscimus aliquid, quod prius ignorabamus, prima doctrina dicitur: secunda autem doctrina dicitur, post rememorationem: & hoc modo Galenus intelligendus, quia dicit, modum doctrinæ aphoristicæ ad primam disciplinā conducere, idest, ad intelligenda, quæ prius non cognoueramus, & postea etiam ad retinenda memoriæ, quæ didicimus. Ex his ergo mirum artificium Hippocratis in his Aphorismis tradendis elucescit.

3. Ordo in aphorismorū expositione.

Nunc qua serie in explicandis aphorismis procedere debeamus, breuiter explicabimus. Primo enim ex auctoritate Galeni in comm. lib. epidem. præsertim primo in tertium quarto, intentionem ponemus, ac vnum aphorismum cum alio connectemus. Secundo, si opus diuisione fuerit, diuidemus. Tertio, singula verba ponderabimus. Quarto, cum eodem Galeno examinabimus, an quæ ab Hippocrate dicuntur, recte dicta sint. In his explicandis & breuitatem, & luciditatem seruabimus. Et, vt breuiores simus, imitabimur Galenum, dicentem, quod nunquā sit recedendum a proposito Hippocratis: imo septima particula aphorismo primo eos reprehendebat Galenus, qui commentationes longas in primis tantum aphorismis induxerant, adeo vt postea fastiditi in reliquis aphorismis multa cognitu digna omiserint. Postremo, vt fidem faciamus huic doctrinæ, eā semper rationibus ex probatissimis auctoribus comprobabimus. Nam, vt dicebat Galenus primo de vsu partium capite quarto; Ratio est, quæ artes docuit. Neque negligemus auctoritates magnorum virorum; vt ars hæc Hippocratica potius practice, quam theorice a nobis explicata habeatur; est enim (vt dixi) Hippocratis intentio in hoc libro primo de arte curatiua loqui.

A

APHORISMVS PRIMVS.

Vita breuis, ars longa, occasio praeceps, experimentum periculosum, iudicium difficile. Nec solum se ipsum praestare oportet opportuna facientem, sed & aegrum & assidentes, & exteriora.

Vita breuis, &c. In huius aphorismi interpretatione, eum ordinem seruabimus, quem sumus polliciti. Quantum itaque ad institutum Hippocratis attinet, dicebat Galenus in libello aduersus Iulianum capitulo primo, hunc aphorismum esse procemium totius operis: &, consentiens sibi, in præsenti commento dicit, aphorismum hunc, siue sit vnus, siue plures, esse procemium. Et in hoc consentiunt cōmuniter omnes interpretes: Verū quid per hoc procemium Hippocrates voluerit, maxime difficile esse intelligere asserit Galenus.

Primus hic aphorismus est procemiū totius operis.

B

Hanc difficultatem cum maxime animaduertisset clarissimus Iunior (siquidem sine huius intellectione difficile est postea sequentes aphorismos intelligere) distincte procedens, primo, pro eius intellectione, adducit eas interpretationes, quæ ab expositoribus adducuntur; quas Galenus in commento refert. Quarum expositionum Galenus aliquas reprobat, aliquas negligit, nonnullas aliqua ex parte admittit, aliquas toto admittit. Quos modos sex esse Moderni dicunt. Sed præterea addit hic vir doctissimus (cum sibi non vndequaque satisfaciat modus, qui satisfecit Galeno: & ne videatur semper aliena depascere, & nihil noui facere) septimum modum, Galeni modo fortasse meliorem, & exquisitiorem. In quo consistit modus hic tam admirandus, qui modum Galeni superat? Aduertatis, dicit, Hippocratem proposuisse in hoc procemio magnitudinem & difficultatem artis: nam eius institutum est de tota arte medica in hoc opere sermonem habere. Nam vt Galenus in arte medicin. totam medicam artem tradidit: sic Hippocrates in aphorismis: licet ille diffinitiuo, hic aphoristico ordine. Neque ab re: nam cū multis libris Hippocrates medicinalem artem totam esset cōplexus, nihil mirum si eam nunc totam nobis ante oculos ponere voluit.

Recentioris cuiusdā sententia, de primo aphorismo.

C

Quæ opinio, cum noua sit, nequaquam mihi satisfacere potest: neque enim ego hoc anno nouam opinionem adinuenire volo: intelligo nouam, quæ præter Galenum est: nam ego quæcunque dicam ex Galeno proponam. Quia (vt optime dicebat Plato in ciuili, vel de reg-o) quoties sunt aliqui, qui artem de tuenda sanitate transferunt ad ventos & calores, & frigora, &c. hi medici nominandi non sunt, sed curiosi homines, imo hos extremis supplicijs punire oportet.

Cōfutatio recētioris illius interpretis, itemque Trinerij.

D

Sed videamus modo, an expositio hæc stare possit. Primo falsum est, hic fieri sermonem de tota arte medica. Nam audiuistis de curatiua tantum & præsagatrice parte verba fieri. Sed detur, de tota arte medica verba fieri: quia, qui tractat de parte curatiua, in virtute etiā de tota arte medica tractare videtur: tamen non satisfacit solutio proposita. Nam quæsitū fuit, non cur procemio, sed cur tali procemio, in quo difficultatem & magnitudinem artis apposuit, vsus fuerit Hippocrates. Nam per hæc potius dehortari videtur, quam hortari animos legentium. Præterea si verissima est resolutio a Galeno proposita, cum vnica veritas sit: impossibile est, vt aliqua alia resolutio vera sit. Quod autem verissima sit Galeni solutio, vt aliter dicere impossibile sit, sic ostendetur. Verum vnum vos præmonere oportet, idque non alia de caussa dictum sit, nisi quia doctissimum hunc recentiorem veneramur, quod expositio seu resolutio a nobis adducta, & sic etiam redargutio contrarij, non procedit contra ipsum Modernum; sed potius aduersus

uersus Hieremiam Triuerium, in expositione huius loci, qui istius opinionis auctor fuit, & ideo contra ipsum procedimus, non contra doctissimum Iuniorem.

Enarrationes huius aphorismi aliorũ, improbatæ vel probatæ a Galeno.

Galenus proposuit sex vel septem potius modos respondendi; & quoniam, vt optime dicit Modernus, aliquos negligit, aliquos omnino improbat, aliquos ex parte approbat, aliquos ex toto: nos, breuitatis gratia, eos tantum modos adducemus, quos aliqua ex parte probat: & quos omnino probat. Modi aliqua ex parte probati sunt, primus, tertius, & quartus. Primus modus est, quod ideo Hippocrates proposuerit difficultatem, & magnitudinẽ artis in proœmio, vt homines excitaret ad artem strenue ac sedulo exercendam. Secundus modus est, quod ideo hanc adduxit difficultatem, vt secerneret ignauos a solertibus, atque vt homines solertes magis ac magis inflammaret. Quartus modus, quod ideo hanc difficultatem artis apposuerit, vt pateret nobis caussa, ob quam sibi opus fuerit scribere commentaria. Modus autem ex toto probatus, quintus est, quod ideo hoc a principio apposuerit Hippocrates, vt caussam nobis ostenderet, ob quam commentarios sibi opus fuerit conscribere, non simpliciter, sed aphoristicos.

Quæ in exordio requiruntur, illa omnia expressit Hippocrates.

Sed cur reliquos modos aliqua ex parte probat Galenus, quintum vero ex toto? Quæsitum hoc necessarium cognitu est, & sine huius dissolutione nihil habere potestis. Nos autem cum tanti non simus, vt difficultatem hanc dissoluamus: ad summum ducem Aristotelem confugiemus, vt ex eo habeamus eas omnes leges, quæ ad proœmium constituendum requiruntur. Quantum itaque ad præsens attinet, sciendum, quod exordium, vt dicit Aristoteles in tertio libro Rhetor. bifariam considerari potest, vno modo ex parte sui: reliquo ex parte auditoris. Ex parte sui, proœmium hoc exigere dicit Philosophus, vt proponat finem, in quem dirigi omnia debeant. Non tamen semper proponere hoc proœmium oportet. Nam si sermo de vili aliqua re ac nota fiat, frustra tunc hoc proœmium proponitur. Tunc autem id proœmium proponendum est, cum sermo de magna re aliqua ac noua est faciendum: tunc enim necessarium est proponere rem, de qua tractaturi sumus, dicit Aristoteles, ob hanc caussam, ne auditores suspensi teneantur, sed præscire possint de qua re simus habituri sermonem. Quare in principio exordij proponenda est res de qua sumus habituri sermonem. Et dat exemplum de quodam, qui volebat loqui de bello, quod ex Asia in Europam defluxit: qui tale cœpit exordium; Dic mihi Musa virum: præcipe mihi sermonem alium, vt scilicet possim exacte dicere, quomodo ex Asia in Europam defluxerit bellum. Quantum ad exordium ex parte audientis attinet; eius munus existit, vt auditores beneuoli, dociles, ac attenti reddantur. Attenti redduntur auditores, vbi magna quædam ac noua proponuntur. Beneuoli, vbi res aliqua non sine vtilitate proponitur. Dociles demum, vbi pollicetur auctor ordinate se rem pertractaturum, vel ordinem quo res pertractaturus est.

Pars Proœmij spectans auditorem.

Sed cum omnes has leges exordium habere debeat; videamus, an has omnes Hippocrates obseruauerit; & videbitis profecto eum non modo purum medicum, sed & absolutissimum fuisse Philosophum, & Oratorem. Primum, quãtum attinet ad exordium ex parte auditoris; sciatis, quod per illos tres modos quos ex parte approbat Galenus, Hippocrates reddit attentos auditores, præcipue per primum, & tertium: nam per quartum beneuolos eos magis efficit. Nam cum per primum modum ideo Hippocrates difficultatem artis proposuerit, vt homines ad eam strenue capescẽdam inflammaret: cui dubium, quod in hoc maxime attentos reddat auditores. Cumque per tertium modum difficultatem ob id apponat, vt solertes ab ignauis secernat, ac vt solertes magis excitet: nemo debet ambigere auditores per hoc attentos effici. In quarto autem, cum proponat difficultatem, vt caussam assignet, ob quam fuit opus scribere commentarios: beneuolentiam proculdubio ab auditoribus captat, nam redduntur beneuoli ex eo, quoniam proponit vtilitatem, cum dicat scripsisse commen. Et ob id Galenus in commento modos hos aliqua ex parte approbat: quoniam non habent conditiones omnes, necessario requisitas ad verum proœmium. Aliqua quidem ex parte approbat, quia conditiones habent aliquas: non ex toto, quia non omnes. Et ideo dicit ipse in commen. hi tres modi veri aliquid dicunt, non tamen constituunt proœmium Hippocrate dignum, neque congruens his, quæ scribuntur. Veri aliquid dicunt, cum aliquas proponant conditiones ad exordium requisitas: non tamen faciunt proœmium dignum Hippocrate, id est, proœmium tale, quod omnes conditiones includat, quodque congruat his quæ dicuntur; quia primus modus nullam mentionẽ fecit de commentatione, cur scilicet oportuerit scribere commentaria. At vero si quintum modum considerabimus: profecto inueniemus, omnes leges, quæ ex parte auditoris requiruntur, in eo contineri. Fuit enim quintus modus, quod Hippocrates ideo difficultatem ac magnitudinem artis ostendat, vt nobis caussam manifestet, ob quam sibi opus fuerit scribere commentarios aphoristicos. Quomodo autem ex hoc hæ omnes leges eliciantur, nolo ego manifestare, sed volo, vt id Galenus declaret: inquit enim in commento: idem est id, quod dicit Hippocrates (*Vita breuis, & cæt.*) ac si diceret: quoniam ars medica adeo longa existit, vt ab homine, quantumuis diligenti, non possit inchoari, & ad finem vsque perduci: ideo necessarium est tradere commentationes aphoristicas, beneficio quarum ars medica & breuitate & vtilitate, ac summa etiam perspicuitate acquiratur. Cum hoc itaque Galen. dicat, & ista etiam sit rei veritas: cui dubium, omnes leges obseruari. Primo enim cum proponat commentationem aphoristicam, quæ magna, ac noua est, attentos profecto reddat auditores: cumque hæc etiam vtilis sit, beneuolos etiam eos facit: cumque dicat dilucide, ac breuiter se hoc tractaturum, nemini dubium esse debet, quod dociles eos efficit.

Exordij pars spectãs rem ipsam.

Leges etiam proœmij ex parte sui, hinc eliciuntur. Nam, ex sententia Aristotelis, tunc exordium ex parte sui proponere debemus, cum sermo est de re magna, ac latenti. Hic autem hæc obseruantur: nam loquitur de re magna: si enim auctor operis fuit Hippocrates, qui fieri potest, vt sermo non sit de re non solum magna, sed maxima? Est etiam latens id, de quo verba facit Hippocrates, ideo necessarium fuerat id proponere in proœmio: latens quidem erat; nam qui tam varia sciebat, non poterat in hoc opere suo de vnica modo re loqui, & ideo latens erat, & ob id illud explicare oportebat. Præterea cum partes medicinæ duæ essent præcipuæ: therapeutica altera, reliqua de tuenda valetudine: cumque lateret de qua sermonem facere deberet Hippocrates, ideo necessarium erat, vt tale argumentum constitueret, quod significaret nobis rem hanc latentem: & ideo secundam constituit aphorismi partem, vt declararet de quanam loqueretur medicinæ parte: quæ ibi incipit. *Nec solum præstare se oportet medicum, & cæt.*

Galenũ eiusdem cum auctore esse sententiæ.

His consentit, quod Galenus diligentissimus interpres (qui non ignorauit summum Hippocratis artificium) dicit, Hippocratem in hoc loco constituisse proœmium tum commentario, tum his, quæ scribenda erant: quibus verbis quid aliud dicere voluit Galenus, nisi quod duo fecerit proœmia Hippocrates, alterum ex parte auditoris, alterum ex parte sui.

Propte-

Propterea totũ Philotheus duo prooemia fecisse Hippoc. scribit: sed quomodo id factum fuerit, non declarat. Galenus autem tangit, nam cum dicit(tanquam prooemium fecerit & ipsi commentario)ad auditores id refertur: nam ex commentatione aphoristica sumitur attentio,beneuolentia,& docilitas circa auditores. Cum vero subdit: (Et his, quæ in eo scribenda,&c.)tangit prooemium ex parte sui, quod Hippocrates fecit secunda parte aphorismi, cũ dicit: (Nec solum &c.)in quo cum dicat, quod non satis est medicum suum fecisse officium, sed oportet, vt assidentes, & æger suum faciant, &c. de re curatiua se sermonem habiturum docet,& de methodo medendi. Vnde ex parte rei nullum melius prooemium facere potuit Hippocrates,quam illud. Ex his itaque patet,prooemio duplici vti Hippocratem: & quod Galenus calluerit recte hanc artem,& quod ideo ex toto quintum modum,& non alios approbarit.

Prooemij Hippocratis diuisio.

Hoc prœmium Hippocratis diuiditur in duas sententias: quarum secunda ibi incipit: *Nec solum oportet,&c.* Hæ autem duæ sententiæ partim conueniũt, partim differunt. Differunt:quia prima est enthymematica, idest, cum caussa implicita: secunda est sine ratione,vt recte dicunt Moderni, & Montanus. Est quidem prima enthymematica,nam cum Hippocrates dicat,*Vita breuis, ars longa, occasio praeceps, experimentum periculosum;*idem est,ac si dicat: ideo vita est breuis,& ars longa,quoniam occasio præceps,experientia periculosa,seu fallax,&c. Nam, vt dicit Galenus,sermo non absoluitur his duobus verbis,sed prima pars orationis hoc vnum caput complectitur, *Vita breuis,ars longa.* Secundo differunt hæ sententiæ, quia prima dependet ab Hippocrate vt proferente, secunda vt consultante:nam in secunda sententia, vt videbimus,Hippocrates veluti pactum & consilium facit cum his, qui artem medicam sunt exercitaturi. Conueniunt tamen hæ sententiæ: quia vtraque est sententia vera, & absoluta, & non ex superlatione, neque ex similitudine.

Vita breuis cur dicatur.

Ad verborum aphorismi ponderationem iam deueniamus. Inquit itaque: *Vita breuis, &c.* Quid per vitam intelligat facile declarare possumus. Nam licet vita pluribus modis sumi possit,vt apud Philotheum videre possumus: tamen quantum ad propositum nostrum attinet, non pro alio tempore vita sumitur, quam pro eo tempore, in quo anima corpori coniuncta est: propterea Plato in Phædone dicebat, quod illo tempore, quo animæ dissolutio a corpore fit, vita corpus destituitur. Deinde dicit: breuis. Galenus in commento, & omnes fatentur, dixisse breuem, respectu ad artem longam; nec in hoc laborat Galenus, quia inquit semetipsum interpretatur Hippocrates, cum subdit: Ars longa.

Quæstio extraordinaria, de vita animãtium.

Circa hanc partem solent expositores quærere: vtrum homo sit breuioris vitæ cæteris animantibus. Quam quæstionem a me non expectetis: quia non facit ad propositum,& propterea Galenus diligentissimus interpres de hac materia ne verbum quidem facit, quia Hippocrates non loquitur de breuitate vitæ,respectu ad animalia, vel ad stirpes, vel ad alios homines,sed ad artem medicinalem. Verum ne quis dicat me velle subterfugere labores ,ideo, vtilitatis vestræ gratia solum huius materię resolutionem proponam:nam resolutione habita facile postea poteritis quamlibet dirimere difficultatem.

Mors quid et quomodo fiat.

Pro resolutione autem ad optimos duces, Aristotelem & Platonem est confugiendum. Non autem possibile est hoc scire, nisi quomodo fiat mors, cum Platone in Timæo declaremus:mors,inquam,naturalis; quoniam postea Aristot. in libello de longitudine & breuitate vitæ,illud ad radices vsque explicauit. Dicebat diuinissimus hic Pilosophus Plato,quod cum corpus nostrum continuo in assidua sit resolutione ob actionem:nisi præsto ei esset alimentum,cuius beneficio id,quod deperditum est,restaurari debeat,dubio procul animal interiret. Et hinc fieri diuinissimus hic Philosophus inquit, quod si maior est portio eius quod resoluitur, quam eius quod reponitur, corpus nostrum diminuitur:si vero repositio resolutione maior sit, incrementum corpus suscipit. Tunc autem potissimum, inquit, incrementum corpus sumit, cum corporis structura valida est, ac eius calor natiuus robustus: quippe qui alimenta optime cõminuere,& in substãtiam corporis nutriti vertere potest. Verum progressu temporis cum calor imbecillior redditur: ob continuam pugnam, quam habet aduersus alimentum: fit vt fatigatus non ita valide alimẽta cõcoquere postea possit:& hinc fit, quod partes minui incipiant,& hinc imbecilliores reddãtur. Imbecilliores autem redditæ non possunt continere amplius radicale humidum,quod est nexus animæ cum corpore,& hoc fit tempore senectutis. Postremo,subdit,adeo languidus redditur calor,vt nequaquam possit alimentum admittere: & hinc fit, quod partes postea relaxatæ ac destitutæ,humorem amplius retinere non possunt,& nexum;& inde fit, quod anima clam,& cũ voluptate e corpore euolat. Hoc autem subdit,ad differentiam mortis,quæ non voluptate,sed violentia aliqua fit non per dissolutionem humidi a calido.

Vitæ subiectum.

Hanc veritatem cognoscens Aristoteles facile colligere potuit in lib. de longitudine & breuitate vitæ, vitam in nullo alio consistere,quam in calido & humido: Quia si vita conseruatur ratione caloris administrantis alimentum,& partes ob alimentum humidum radicale continent:ideo vita in calido, & humido consistit. Hinc fit quod senectutem progressum ad frigidum, & siccum vocarit Arist. & dicit etiam, mortem suam sedem habere in frigido & sicco.

Caussæ diuturnioris vitæ.

Quo constituto nemini dubium est, quod eo diutius viuet animal, quo diutius calidum ac humidum durabit, ac quanto magis resistet caussis frigefacientibus & siccantibus. Quantum ergo ad solutionem quæstionis attinet ex parte calidi; quo calor est vegetior ac robustior,eo animal longius viuet. Quo ad humidum autem,tria spectare oportet;substantiam, quantitatem, & qualitatem humidi. Ex parte substantiæ: quanto humidum est substantiæ purioris ac simplicioris, eo magis viuet animal. Quo ad quantitatem: quanto in maiori copia humidum erit, tanto animal erit longioris vitæ. Ex parte qualitatis, cum duplex sit qualitas,prima,& secunda;si ex parte primæ;quanto humidum potius erit temperatum, & coniunctum potius temperato calori, quam excedenti,eo animal vitæ longioris erit. Ex parte secundæ; si humidum non erit fluidum, & aquosum; sed potius permanens,ac viscidum; diuturniorẽ animalis vitam iudicabis. Quibus propositis facile est tollere omnia argumenta; imo facile est intelligere Aristotelem, cum passim de hac materia loquatur; sed modo per viam corrollarij inferamus, Quantũ ad calorem: cum vegetior calor faciat diuturniorem vitæ animal;ideo mirum non est, si Aristoteles loco citato prolixioris vitæ dixerit esse mares, quam fœminas;quia calor in eis vegetior:ac, si etiam dixerit, animalia in locis tepidis habitantia diutius viuere, quam habitantia in locis frigidis: quia in temperatis partibus calor est valentior. Quo ad humidum, ex parte substantiæ,humidum purius longiorẽ facit vitam. Propterea Aristot. 2. de hist. animal. ca. 3. dicit: animalia dentes habentia longioris esse vitæ, quam quæ vel nullos,vel paucos dentes habent: idque non alia caussa,nisi quia habentia dentes probe masticare possunt, ex qua masticatione purius redditur alimẽtum,ac cum paucis superfluitatibus,& ob id longius viuunt:quę vero nullos,vel paucos dẽtes habẽt, impurius habẽt humidum,& ideo breuiorem vitam

S obtinent.

obtinent. Hinc etiam est, quod Aristot. dixerit, mulũ diutius viuere, quam equum: quia mulus non habet humidum seminale ita intermistum excremento, vt equus. Et hinc etiam est, quod homines, qui ordinatam vitam seruant, ob conseruationem puritatis humidi longius viuunt. Si vero humidum quoad quantitatem copiosius fuerit, faciat, vt animal diutius perseueret. Et hinc mirum non esse debet, si Aristoteles dixerit animalia maiora (quoniam maiorem humidi copiam habent) diutius viuere. Imo Aristoteles dicebat, nihil aliud mortem esse, nisi sanguinis inopiã: & propterea illi homines, qui plus æquo laborant, ac diutius exercitantur, breuius viuunt: Nam exercitatio est diminutio humidi. Si autem considerabimus humidum quo ad qualitatem primam: si humidum temperatius fuerit, longius vitam producit, & ideo non debet præter rationem videri, si Aristot. 4. de generat. animal. cap. vlt. dixerit; quod homines diutius viuunt, quam quædam animalia etiam maiora; quia habent humidum magis temperatum. Et hinc etiam dicebat, quod apes diutius viuunt, quam quædam animalia: quia habent alimentum dulce, & magis temperatum. Et hac etiam de caussa dicebat animalia felle carentiã, vt delphinum, & camelum, longius viuere. Si postremo quo ad qualitatem secundam consideratur humidum, viscidum & permanens longioris vitæ caussa est. Hinc idem Philosophus dicebat, terrestria animalia diutius, quam aquatilia viuere: quia in aquatilibus humidum aquosius, in terrestribus magis viscidum existit. Habet etiam in lib. de longitudine & breuitate vitæ, quod stirpes quædam longius, quam nonnulla animalia viuunt, ob humidum viscidius. Et hinc etiã est fortasse, quod homines viuunt longius, quam omnia animalia maiora, excepto elephante: quia in eo humidum est constantius. Ex his facile colligere possumus, quomodo homo sit breuioris, vel longioris vitæ, quam stirpes, quam animalia, & cætera demum omnia; sed, vt diximus, extra nostrum hæc sunt propositum.

Medicina quomodo ars dicatur.

Subdit Hippocrates, *Ars longa.* Nemini dubium esse debet, quod per Artem, intelligit Medicinam. Dixit autem artem, quia propria vti voce voluit. Improprie enim est scientia. Nec hic volo quæstionem hanc examinare vtrum sit ars, vel scientia: quæ penitus logica quæstio est. Quod si volueritis scire, cur modo ars, modo scientia nuncupetur: fortasse non erit præter rationem dicere, doctos viros ideo modo artem, modo scientiam illam appellasse: quia ad Platonem respexerunt, qui in dialogo de summo bono quinque gradus bonitatis constituit: in primo collocat omnium rerum mensuram: in secundo pulchritudinem, commensurationem, ac veritatem: in tertio mentem, ac sapientiam: in quarto scientiam, artem, & opinionem: in quinto temperatam voluptatem. Cum itaque medicina in quarto gradu collocetur: ideo non est mirum, si modo ars, modo scientia nuncupetur. Sed dicet quis: cur proprio vocabulo eam vocat, cum artem dicit? Hoc declarat a priori Arist. 6. Ethic. a principio, vsque ad capitulum quartum: nã ibi habemus plures esse habitus intellectuales; sunt enim scientia, intellectus, sapientia, prudentia, & ars. Cum itaque medicina sit habitus intellectus, facile colligimus ex Arist. quod non sit habitus, vt scientia, nec vt sapientia, nec vt intellectus; quoniam hi tres habitus versantur circa res quæ aliter se se habere non possunt. Tamen differentia est: quia prudentia versatur circa agibilia, ars vero circa effectibilia: & ob id cum medicina circa effectibilia versatur, propria ars erit.

Medicina est ars liberalis.

Sed cum ars sit: est ne ars liberalis, an potius vilis & sordida? Dicebat Galenus in oratione suasoria ad artes, capitulo vltimo; quod non modo sit ars liberalis, sed etiam liberalissima: & maxime mechanica. Nec tamen ob id sequitur, quod sit sordida, & vilis: nam docuit nos Plato in dialogo de recta nominum ratione, quod hęc vox μηχανή, significat excogitationem quandam solertem, ac sublimem machinationem: vt nihil aliud significet, quam altã quandam ac profundam intellectus penetrationem; vnde medicina est ars mechanica, non quia sordida; sed quia in ea sit maxima ac sublimis penetratio, atque requirit hominem præstantis ingenij. Si autem liberalis est ars medicina, maxime est secũdum eam partem, (vt dicebat diuinus Plato,) in qua medicus fit a medico, quod dicebat in dialogo Exhortatorio, Medicus enim medicinam recte callens duo præstare potest munera; alterum vt medicum efficiat, reliquum vt inducat sanitatem. Cum medicus inducit sanitatem, opus efformat: cum vero medicum efficit, doctrinam inducit. At liberalior est habitus doctrinæ, quam operis: & ideo liberalis scientia medicina est, & præcipue secundum eam partem qua medicum effingit.

Medicina est longa.

Hæc autem ars longa est. Verum vt nulla in animis vestris dubitatio relinquatur, primum quomodo longa sit, deinde ex quanam parte, declarare instituimus. Artem igitur nemo longam esse dubitat: quomodo autem longa sit, exprimit Galenus primo de differentijs pulsuum cap. primo, dicens esse longam suapte natura. Quomodo autem sua natura longa sit, dicebat Hippocrates in Lege, quod ad recte acquirendam medicam artem necessarij sunt aliqui duces; nimirum natura, doctrina, institutio a puero, mores, locus studijs deditus, summa industria, & denique tempus. Quod declarat Hippocrates sumpto exemplo a fructibus; vt enim cum fructum quis colligere voluerit, necessarius est ager, sic in disciplinis necessaria est natura addiscentis. Secundo sunt necessaria semina, quæ respectum doctrinæ tenent: & ideo qui recte volunt addiscere, bonos opus est vt habeant præceptores, vt optima doctrina inseri possit. Deinde opus est, vt semina debito tempore in aruum mittantur: & hoc respondet institutioni a puero. Necessarius præterea est aer ambiens commodus, qui correspondet loco studijs dedito. Requiritur agricultura: quæ correspondet industriæ, studio, ac moribus. Et postremo requiritur tempus; quoniam omnia tempus moderatur. Quare cum hæc omnia acquirere ac habere, non nisi maxime longum sit; ideo medicina maxime longa est.

Longitudo medicinæ, num ad habitum, vel vsũ, vel ad vtrũque referenda.

Sed penes quas partes medicina longa est? Nam duas habet partes, vsum, & habitum. Scire oportet has duas partes fuisse ab antiquis etiam propositas: Hippocrates dicebat, quod ille, qui medicam artem callere vult, necessarium est, vt non modo sermone vtatur; sed etiam conuersatione versetur: nam per sermonem habitum intellexit; per conuersationem, vsum. Huius etiam sententiæ Plato extitit in 1. de Repub. dialogo, quod ars medica illa est, quæ non modo vtile inuestigat; sed præbet: inuestigat, ad habitum referens, præbet, ad vsum. Idem Aristoteles (et hoc valet ad difficultates multas remouendas) in 6. Ethic. c. 3. & 4. tangens habitum artis, dixit; artẽ versari circa vniuersalia: & paullo post cap. 7. dicit; artem esse singularium, quo ad vsum. Ideo vana quæstio est: An ars circa vniuersalia, an circa particularia versetur; nam quo ad habitum circa vniuersalia; quo ad vsum circa particularia. Propterea addebat Arist: quod nõ modo sat est scire, quod carnes in vniuersali, cõcoctu faciles, cõducant ad sanitatẽ; sed quænam hæ carnes sint; quia nõ modo habitum; sed etiã vsum scire oportet. A quo suscipiens Galenus 9. metho. cap. 6. dicebat medico necessarium esse habere vtrũque, tum habitum, tum exercitium; vnde habitũ cruri dextro, vsum sinistro comparauit: nam vt carẽs altero crure homo claudicare dicitur, sic medicina claudicat sine altero horum, vel vsu, vel habitu. Sed

dicet

dicet quis, vtrum horum est dignius, & vtilius: num habitus, an potius vsus? Dicendum, quod absque dubio habitus, cum vniuersalium sit, dignitate præcedit vsum, qui est particularium: sed quo ad vtilitatē, oppositum se habet; nā magis vtilis vsus est: propterea dialogo, qui Litigiosus inscribitur, diuus Plato dicebat, nullius vtilitatis esse artem illam, quæ docet modum facilem conuertendi omnia in aurum, imo si omnia conuerterētur in aurum, nihil prodesset nobis, nisi ad quem vsum hoc fiat cognosceremus.

Iunioris cuiusdam opinio.

Cum itaque hæ duæ partes medicinæ sint: Modernus a Montano accipiens contra Galenum tenet, quod impossibile sit artem hic pro habitu accipere, sed debemus eam audire pro vsu. Hanc veritatē comprobat valida ratione, & satis euidenti auctoritate. Ratio fuit: quia ratione habitus nihil aliud considerat medicus, nisi corpus humanum sanabile, principia, eius partes, ac passiones. Hæc autem omnia considerat, vt finita in specie: & propterea ratione huius ars longa esse non potest. Idem probat auctoritate Galeni: quia 9. de placitis Hippocra. cap. 2. inquit, habitum quemcunque artis vno tantum anno haberi posse: vsum vero neq; toto vitæ curriculo. Ergo breuis est ars ratione habitus; sed longa ratione vsus. Et quoniam acutissimus Modernus videbat, quod aliquis dicere poterat pro Galeno, quod habitus potest bifariam considerarī: vno modo, ratione artis medicæ inuentæ; altero modo ratione artis medicæ inueniendæ: si ratione inuentæ consideretur, breui spatio acquiri potest; si ratione inueniendæ, maximus est labor, & maximum tempus: statim dicit Modernus, euasionem nullam esse, primum quia tempore Hippocratis medicina erat inuenta auctoritate Platonis qui dicit medicinam inuentam esse tempore Aesculapij: ergo Hippocrates non potest loqui ratione artis adinueniendæ. Præterea vis videre, quod non loquitur de inuenienda arte, probo id: quia Hippocrates, volens probare artem esse longam, dicit, quia occasio est præceps: modo occasio non potest esse præceps in habitu, sed bene in vsu. Quare de artis longitudine, quo ad vsum, non quo ad habitum, loquitur Hippocrates. Præterea, (& dicunt etiam fuisse sententiam Galeni) Hippocratis institutum nullum aliud est, nisi tradere quasdam regulas, & aphorismos, beneficio quorum medicus possit exercere artem inuentam circa singularia: Ergo non ad habitum, sed ad vsum refertur artis longitudo: cuius contrarium dixit Galenus dixit in commento. Hæc Modernus.

Propria sententia, medicinam esse longam ratione vsus, et ratione habitus artis inueniendæ.

Nos vero considerantes Platonis præceptum in dialogo de Mendacio (vbi dicebat multum esse euidentius inscitiæ argumentum, quam ab opinione sapientium virorum recedere) nequaquam existimauimus bonum esse a Galeni sententia deuiare. Neque enim credimus, Galenum, qui in his exponēdis aphorismis adeo diligens interpres fuerit, fuisse in re, quæ non admodum difficilis est, allucinatum: maxime præcipue, cum 9. de Plac. Hippoc. cap. 2. artis medicæ habitum breui posse comparari tempore dixerit: quod etiam primo de Crisib. cap. 13. & 2. de Crisib. cap. 3. & in lib. de præcognit. ad Posth. cōfirmare visus fuit. Nos itaque dicimus, quod vel est sermo de longitudine artis ratione vsus, vel ratione habitus. Quod longa sit ratione vsus, & ab aduersarijs conceditur, & Hippocrates hoc in aphorismo cōfirmat, cum de occasione, iudicio, ac experimento loquitur. Si vero de habitu loquamur: dicimus, posse habitum bifariam considerari; vel ratione artis medicæ inuentæ, vel ratione inueniendæ. Si de inuenta loquimur: concedimus & nos cum aduersarijs, posse breui hunc habitum comparari spatio: at de habitu respectu medicinæ inueniendæ, tota est controuersia: nos enim huius ratione longam esse artem dicimus.

Vt autem intellectus noster acquiescat, duo comprobabimus; vnum est, quod ante Hippocratis tempora medicina non fuerit inuenta, vel valde imperfecte inuenta: alterum, quod ipse Hippocrates loquitur de longitudine artis, respectu etiam artis inueniendæ.

Primum comprobamus, non discedentes ab his testimonijs, quæ ab aduersarijs sunt adducta. Ipsi enim ex Platone probabant ante Hippocratem medicinam fuisse inuentam. Plato in conuiuio, vel de amore dicit, quod ab Apolline Amoris discipulo, duce amore, & desiderio, fuit inuenta ars medica. Quinimo eodem in conuiuio asserit, vbi de laudibus Eryximachi verba faciat, artem medicā fuisse ab Aesculapio inuentam. Expresse itaque asserit medicinam aliquo tempore fuisse inuentam. Quod, quidem sic (vt puto) intelligere oportet. Ab antiquo artem medicam fuisse adinuentam, non quidem ex toto; sed penes semina. Expositio potest colligi ex Hippocrate, si fas est per Hippocratem, Platonem interpretari. Inquit Hippocrates in lib. de veteri medicina, ab antiquis fuisse inuentā viam & principium medicinæ; & propterea posteros, per ea, quæ ab ipsis inuenta sunt, meliorem posse ac faciliorem habere aditū ad inueniendū. Ideo non ex toto erat inuenta; sed necessarium erat, vt perficeretur. Quod & Galenus confirmat septimo Aphoris. 26. inquiēs, Hippocratem fuisse primum, qui multa adinuenit in arte medica. Quinimo vnum aliud addam, quod etiam recentiores dicunt in multis locis, quæ ab ipsis colligimus, videlicet quod nec Hippocrates ita perfecerit medicinam, vt aliquid in ea non desideratur. Inquit enim Galenus primo de elementis, capite sexto, nemo ex toto artem medicam absoluit. Ac primo de vsu partium capite octauo, ait; omnia quæ Hippocrates dicit de arte medica, vera sunt, & nihil perperam dicit; tamen aliqua confuse, aliqua diminute tradidit: vt propterea coactus ipse Galenus fuerit, (vt ibi dicit) obscure ab eo dicta, distincta reddere, & diminuta complere. Vt si desideratis exemplum: Galenus primo, ad Glauconem in principio gloriatur se primum fuisse, qui exactam doctrinam febrium ephemerarum tradiderit: propterea primo, de dign. pulс. capite secundo, eos reprobat, qui in arte medica insistunt in varijs quæstionibus; quandoquidem ars medica longa est, & requirit hominem maximo præditum ingenio. Imo Galenus primo de ratione victus in acutis 44. dicebat; quod non est vnus homo idoneus, & ad docendam medicinam, & ad eam in singularibus exercendam. Quare non modo vsus, sed habitus longus dicitur. Hoc erat primum declarandum; quod scilicet habitus ratione scientiæ inueniendæ longus nimis est.

Secundum erat, quod in hoc aphorismo loquatur Hippocrates de arte longa, ratione artis inueniendæ. Id per Galenum & Hippocratem confirmari potest. Per Galenum, qui in commento, cum dicat duo esse instrumenta artium inueniendarum, experimentum & iudicium, clare loquitur de inuentione artis. Præterea hoc in eodem commento dicit: nemo enim satis esse potest ad eandem artem inchoandam simul, & absoluendam, sed satis videri debet, si quæ multorum annorum spatio maiores inuenere, posteri accipientes, atque his addentes aliquid, illam aliquando compleant, atque perficiant. Ergo ad inueniendam, nō ad inuentam respexit artem. Ex Hippocrate etiam: nam si Hippocrates regulas quasdā generales, & præcepta generalia, quæ aphorismos vocant, tradit: hæc quid aliud sunt, quam habitus? Bene tamen verum, quod de hoc habitu loquitur, vt ad vsum dirigitur.

Confutatio recentioris medici opinionis.

Sed quid ad argumenta iuniorum? Credo esse facillimum ea tollere: & ad primum, ex auctoritate Platonis, iam constat responsio: nam Plato dicebat medici ab antiquo inuentam, non ex toto, sed penes semina.

Ad illud nono de placitis, dico, quod loquitur de habitu ratione artis inuentæ, qui breui acquiritur. Ad illud de occasione, credo quod sit facile respondere: nam verissimum est hoc, quod hi asserunt, tantum ad vsum facere occasionem, quodque ad inuentionem nihil faciat: neque hoc ignorauit Galenus: nam occasioné in hoc com. ad particularia, & ad vsum refert. Modo non valet hæc consequentia: occasio ad vsum tantum refertur; ergo ars est longa ratione vsus tantum. Valeret quidem si proponeret longitudinem artis ratione occasionis tantum. At, præter occasioné, addit iudicium difficile, experientia fallax. Nam iudicium & experimentum difficile & fallax, conducunt tum ad vsum, tum ad habitum, vt suo loco dicemus. Vnde est longa ars, ratione vsus, tum ob occasionem, tum ob experimentum, tum ob iudicium: est longa ratione habitus, tum ob experimentum, tum ob iudicium, non ob occasionem: ideo non valet ratio. Cum vltimo loco addebant, citra controuersiam ab omnibus concedi, quod Hippocrates hic tradit regulas generales, vt harum beneficio vsum in singularibus habere possimus; licet id sine cõtrouersia dictum esse asseras: dicimus tamen id neque Galenũ, neque alium quempiam affirmare posse: nam tradit hæc præcepta ratione habitus, & vsus, vt scilicet primo horum præceptorum habitum consequamur, & beneficio postea habitus habeamus exercitationem in singularibus. Constat ergo, quod artem dicat esse longam Hippocrates, tum ratione vsus, tum ratione habitus artis inueniendæ.

Medicina quare longa. Occasio medica, quid sit.

Sed quare est longa? Quia hæc quæstio erat dissoluenda; ideo subdit Hippocrates, longa est; quia occasio est præceps, experimentum periculosum, &c.

De occasione primum loquamur, vt distincte procedamus: primum quidem sit occasio: secundo quomodo per occasionem medica ars longa sit, declarare lubet. Quoad primum: Iuniores dicunt ex sententia Hippocratis in lib. qui inscribitur Præceptiones, occasionem nihil aliud esse, quam opportunitatem medicinalem, in propinatione cibi, & medicinarum. Ego autem (si licet mihi dicere quod sentio) nequaquam existimo hanc esse bonam definitionem occasionis: nam concedo bene Hippocratem dicere occasionem esse opportunitatem medicinalem, &c. nõ tamen ob id sequitur: ita dicit Hippocrates; ergo hæc est definitio. Nam si quis auctor (exempli caussa) dixerit, homo est albus: non valet inferre, hic auctor ita dicit; ergo hæc est hominis definitio. Quod autem definitio occasionis hæc non sit; ex definitionis legibus, & ex Hippocrate probamus eo in loco. Ex legibus definitionis: nam definitio ita limitata debet definitum, vt ipsum a quocunque alio seiungat. Modo, cum dicimus occasionem esse opportunitaté, &c. hoc non modo occasioni competit, sed & tempori opportuno: confirmo hoc eo in loco per Hippocratem, vbi dicit: nos medemur aliquãdo occasione, aliquando tempore opportuno. Quare, cum opportunitas medicinalis competat tum occasioni, tum tempori opportuno: ergo hæc non potest esse bona occasionis definitio.

Quare dicendum aliter est, quod scilicet Occasio nihil aliud sit, quam pars temporis opportuna, ac momentanea, qua operationes medicæ mensurantur. Hæc est eius definitio. Declaro ex Hippocrate, loco adducto. Dico occasionem esse partem temporis, vt a toto tempore seiungatur: Nam Hippocrates ibi dicebat, tempus est, in quo est occasio. Occasio vero est, in qua non est multum temporis. Vnde occasio pars temporis est, & est opportuna: nam illud, quod citra opportunitaté animalis fit, non vertit ad vtilitatem animalis, sed ad interitũ potius, vt Hipp. li. de decenti ornatu. Dixi præterea momentaneum, vt distinguatur a quocunque tempore, quod potest habere aliquam latitudinem: & hoc dicit Galenus

A in præsenti commen. & in 12. lib. de vsu partium c. 2. Postremo dixi, *Qua operationes medicæ mensurantur.* Pro qua particula duo scire oportet: vnum, medicas operationes mensurari ab occasione; secundum, quo modo ab ea mensurentur. Quoad primum: operationes medicas mensurari ab occasione, hoc colligere licet ex Hippocrate, in eo de præceptis lib. vbi dicit; occasionem maxime conducere ad operandum. Ecce, quod occasio maxime conducit ad operationes: quod etiam Galenus in com. declarauit. Diximus medicas, vt a quacunque alia actione & occasione id distinguamus. Sed quomodo hæ operationes occasione mésurentur, difficilius est cognoscere: nã mensurantur quatenus hæ operationes sunt motus. Aduertendum tamen, quod licet Aristot. 4. Physic. dicat motum a tempore mensurari; & quod motus inẽ sunt secundum prius & posterius, tempus ipsum bis: operationes tamen medicæ nequaquam hoc modo,

B quo motus a tempore, mensurantur. Nam ea ratione tempus motum mensurat, quatenus in eo prius & posterius existit, quatenus competit enti successiuo habere partes scilicet diminute: nam eius pars præterita dicitur, quæ præcessit; futura, quæ iam ventura est. In occasione autem non est pars præterita, seu prior, neque futura, seu posterior; ergo occasio non mensurat operationes medicas, vt tempus mensurat motum. Quomodo igitur has operationes mensurat? Hunc in modum: Quia ad hoc vt motus a tẽpore mensuretur, necessarium est, vt vniatur prius & posterius per quoddam medium; nam aliter non posset fieri mensura, nisi daretur hæc vnio. Hæc autem vnio, quæ instans est, temporis quodammodo particula existit. Vnde si accidat, quod hoc instans, coniungens præteritum cum futuro, sit instans opportunum, tale instans opportunum dicitur occasio. Et secundum hunc modũ operationes medicæ men-

C surantur ab occasione, vt parte quadam temporis momentanea, coniungente partem priorem & posteriorem in tempore.

Sed dicet quispiam: non videtur Hippocratem debitam seruasse grauitatem, cum de occasione locutus fuit; nam si occasio, est pars temporis momentanea, satis fuerat dicere, occasio, & non debebat addere, præceps: nam etiam rustici sciunt, quod occasio præceps & fugax est, & ob id eam pingunt in anteriori parte capitis capillata fronte, & in parte posteriori capillis nudatam formant, & fugacem, &c. Ad hoc duplicem assignamus responsionem. Altera est, quod Hipp. dicit; præceps, quia medicus est artifex sensatus, qui non considerat rem in puncto, & ideo cõsiderat occasionem cum aliquali latitudine, quæ vel maior, vel minor potest esse: vt autem alluderet Hippocrates ad difficultatem medicinæ, eam tangere voluit

D occasionem, quæ minoré habet latitudinem: & ideo dicit, occasio præceps. Quod etiam ex Gal. colligi potest de tuen. valetud. cap. 3. vbi dicit, occasionem illam, quæ est in morbis, esse magis præcipitem, quã quæ est in tempore sanitatis. Cum autem hic de occasione non in sanis, sed in ægris loqueretur, ideo dicit, occasio præceps. Secunda responsio (iudicio meo melior) quod Hippocrates non dicit, occasiõ præceps; sed tempus acutum & velox. Idque ex idiomate Græco haberi potest vbi dicitur. ὁ δὲ καιρὸς ὀξύς. Et aduertatis ne Fuchsius vos decipiat. Nam licet Græcam linguam fuerit professus, tamen hic in maximo est errore; cum dicat καιρὸν significare aliquod tempus angustum, idest, occasionem. Et motus fuit Fuchsius auctoritate eius, qui constituit dictionarium græcum. Sed si magis licet Hippocratem per Hippocratem interpretari, quam per constituentem dictionarium græcum: dicendum, quod Hippocrates in his aphorismis multis consueuit vocabulis tẽpus vocare. Nam vtitur verbo χρόνος, pro tempore, secundo aphoris. septimo, vtitur & verbo ὥρη tertio aphoris.

aphoris. primo, tertio & quarto aphorismis, pro tempore significãdo: pro tempore etiam καιρὸς dixit, tertio aphoris. octauo, vbi non de occasione, sed de tempore, loquebatur. Et ob id dicit tempus acutum, vt occasionem denotaret. Et hæc expositio mihi magis, quam prima, satisfacit: nam non cogimur facere distinctionem de duplici occasione.

Ars medica quomodo lõga, ex occasione.

Hac existente natura occasionis quæritur quomodo ars medica sit longa ex occasione? Dico quod id prouenit tum ex parte occasionis, tum ex parte corporis. Ex parte quidem sui: nam in puncto consistit occasio, vt dicebat Gal. 12. de vsu partium, cap. 2. Et ideo inquit ipse, quod quoties inducenda est symmetria, vel habet latitudinem, vel non: si habet, nõ est difficile inducere symmetriam: si non habet latitudinem, sed in puncto consistit, vt non liceat vltra progredi; hoc est valde difficile assequi: Et hinc est quod naturam ita progredientem admiramur. Et propterea cum occasio latitudinem non habeat: sequitur ex parte occasionis, quod ars longa sit. Et praterea difficilis occasio ex parte corporis, & ob id ars longa: nã, vt dicebat primo ad Glauconem 1. Gal. vnumquodq; corpus propriam habet occasionem. Præterea: corpus humidum est valde fluxile, vt dicebat Hippocrates in lib. de decenti ornatu, & Plato in conuiuio, vt continua fit mutatio in corpore nostro: quod & 2. sectio. problem. 28. visus fuit confirmare Philosophus. Confirmatur denique hoc ex Gal. qui in hoc comment. dicit, occasionem esse præcipitem ob corpus humidũ fluxile; nam facile, atque cõtinuo alteratur à caussis, non modo externis, sed etiam internis. Ideo optime Philotheus dicebat, quod quoties est occasio exhibendi vel cibi, vel medicamenti, tunc euenit, vt vel accessio instet, vel symptomata alia, quæ impediunt nos, quo minus id faciamus, & ideo tollitur postea occasio, & difficile admodum est ipsam postmodum inuenire: & ideo mirum non est, si, tum ratione sui, tum ratione corpis, occasio præceps est: neque mirum etiam videri debet, cum adeo difficilis sit occasio, vt ars longa sit merito occasionis.

De occasione hactenus, quatenus per compendium fieri potuit, locuti sumus: nunc de secundo, idest, de experimento loquamur. Dicit enim Hippocrates: *experimentum periculosum*. Quid sit experimentum, primo declarare oportet: secundo quare fuerit adinuentum.

Experimentum medicũ quid?

Sed vt aliorum confutem sententias, non opus est, vt a me expectetis; nam proposita veritate, falsitatem aliorũ facile ex vobismetipsis cognoscere poteritis. Ne autem æquiuocatio aliqua contingat, per experimentum ego experimentum medicum intelligo: vt fiat distinctio ab experimentis, quę in alijs artibus, ac scientijs reperiuntur. Huius autem talis assignatur definitio. [Experimentum est simulacrũ fixum in memoria ex multiplici memoria, atque sensatione magis multiplici, ad artis medicæ inuentionem & vsum conducens.]

Experimenti generatio.

Pro cuius definitionis intelligentia, primo quomodo experimentum generetur, declarare oportet: nam hoc declarato facile cognoscetis non modo difficultatem hanc, sed quod passim Gal. dicit, quod duo sũt instrumenta, quæ conducunt ad inuentionem artis, Experimentum, & Iudicium. Sciendum itaque ex Aristotele, tum primo diuin. in principio, tum secundo post. in calce, hunc in modum experimentum fieri. Primum quidem necessarium est, vt fiant sensationes circa indiuidua eiusdem speciei, vt verbi gratia, nos obseruamus, quod hoc rhabarbarũ purgat choleram, & illud, & illud: & has obseruationes appellamus sensationes: neque credatis sensationes has esse experimentum; quia falsum hoc esse ex Aristot. ibi liquet. Deinde ex his sensationibus memoria fit: nam vbi tertio viderimus rhabarbarum euacuare bilem, recordamur secundæ, & primæ obseruationis, & sic fit memoria. Deinde ex multis memorijs fit vnum opus animæ, idest, vnum simulacrum in memoria: & hoc est experimentum. A quo experimento, & animę operatione, intellectus postea construit propositionem vniuersalem; omne rhabarbarum purgat bilẽ: nam intellectus ex simulacro constituit vniuersale, quod est principium in arte. Et ex hoc colligatis, experimentum non esse principium in arte, sed esse instrumentum ad principia artis inueniẽda: vt patet ex Galeno in hoc commento, & 2. meth. 6. & 4. meth. 3. & 5. meth. 1. & multis alijs in locis.

Explicatio definitionis experimenti.

Hac conditione experimenti constituta, facile est modo definitionem intelligere. Diximus primo, experimentum esse simulacrum: per hoc intelligentes animæ opus, per quod tanquam per instrumentum intellectus facit postea propositionem vniuersalem. Deinde diximus, fixum. Est autem necessaria hęc particula: nam si experimentum ea ratione fit, vt beneficio eius intellectus postea constituat principia artis: principia autem semper debent manere, & esse fixa: & ob id ex aliquo fixo debent prodire: cum ergo ex experimento prodeant; experimentum fixum esse debet. Et ideo constat, quod non ex vna tantum, vel altera sensatione constat experimentum. Idemque Galenus 6. de tuend. valet. 14. dicebat, experimentum habere vicem oportet regulæ, vt nihil scribamus, nisi experientia sit confirmatum. Postea in definitione diximus; in memoria. Per memoriam autem facultatem memorandi, quæ singularium receptiua est, intelligimus. Diximus deinde, ex multiplici memoria: per hanc autem non memorandi facultatem intelligimus, sed operationem memorię facultatis, nempe recordationes ipsas; nam ad experimentum faciendum plures memoriæ requiruntur. Et propterea citatis locis dicebat Aristot. quod experimentum est memoria multiplex, seu multæ memoriæ vnum faciunt experimentum; Vbi aduertatis, quod Aristot. dedit definitionem (si definitio dici debet) experimenti, per caussam efficientem: dicit enim experimentum est multiplex memoria, idest, fit ex multiplici memoria: nam, vt ibidem Philosophus dicebat, ad experimentum plures memoriæ, ad vnã memoriam plures sensationes. Vnde si ad experimentum requiruntur plures memoriæ, & ad vnam memoriam plures sensationes: ergo multo plures sensationes, quam memoriæ requiruntur ad experimentum. Et hoc dicebat Galenus in libro ad Thrasyb. de opt. sect. c. 1 inquiens, experientiam esse memoriam eorum, quæ frequenter & eodem modo videmus. Quæ etiam definitio ex efficiente constat: nam experimentum non est memoria, sed fit ex memoria eorum, quæ frequenter eodẽ modo videmus, vt etiam memoria a sensationibus pluribus, eodem modo semper visis, fit.

Postea in definitione est additum; ad artis medicę inuentionem, & vsum conducens. Nam, vt Aristot. locis citatis dicebat, experimentum confert ad inueniendaprincipia in omnibus artibus ac scientijs. Nos hic loquimur non de experimento ad quamcunque artem & scientiam faciente, sed de experimento medico. Diximusque, ad inuentionem, & vsum. Et quo ad inuentionem quidem attinet, facile cognosci potest, quod experimentum conducat: nam ex locis citatis, ex experimento facimus vniuersalia principia: exempli gratia, quod omne rhabarbarum purgat choleram. Quam etiam veritatẽ Hippocrates in lib. de veteri medicina tetigisse videtur; vbi dicit, quod cum obseruassent homines malam esse eandem victus rationem in sanis & ægris, cœperunt obseruare, an eadem vel diuersa vti melius esset: & tandem experientia adinuentum est hoc principium, quod alia victus ratione sani, alia ægri vti debent. Vnde etiam Gal. 1. Prorrhet. sect. tertia, comm. 53. inquit, Hippocratem ex multa experientia, quam ex particularibus sibi fecit, vniuersalia collegisse; quia ex

sensationibus memoriæ, et memorijs experimentum, & ex experimento vniuersale. Hoc etiam Galenus in præsenti commen. dicit. Imo tanti fecit experimentum, vt secundo de tuend. libris simplici. & præsertim lib. nono, vbi de lapidibus & alibi, dicat, esse quędam in arte, quæ solo experimento adinuenta sunt, sine vlla ratione. Idem sentit 3. meth. cap. 1. vbi reprobat eos; qui omnia experientia in arte fieri dicebant, & eos, qui omnia ratione: nam quędam ratione inueniuntur in arte, quędam experimento; Et ob id licet non ita principale sit instrumentum experientia, vt iudicium; tamē est principale secundum quid, quoad illas scilicet partes artis, quæ solo adinueniuntur experimento.

Experimentum cur periculosum.

Conducit etiam experimentum ad vsum: nam vbi cognouerimus, quod omne rhabarbarum purgat choleram, cognoscemus etiam quod in hoc indiuiduo purgat choleram, & ideo exhibemus rhabarbarum.

His habitis facile est intelligere; quid Hippocrates in præsenti loco velit, cum dicit, *Experimentum periculosum*. Nam non intellexit sensationes, sed illud opus animæ, quod ex multis memorijs, ac multo pluribus sensationibus fit: & ideo dicit, esse periculosum; nam ad hoc faciendum experimentum multa requiruntur, vt multæ memoriæ, & multo plures sensationes, quæ sensationes non citra periculum fieri possunt. Caussam, cur hæ sensationes citra periculum fieri non possint, reddit Galenus in commento, inquiens: quod id est propter subiecti nobilitatem. Sed iuniores dicunt; verum esse id, quod dicit Galenus; experimentum esse periculosum propter subiecti nobilitatem, sed & alias etiam caussas esse, cur experimentum sit periculosum, vt experientiæ difficultates, & proprietates occultas: At ego mehercule ignoro, cur hi tam facile voluerint Galeno addere, qui non diminutus, sed bene obscurus fuit. Nam cum addunt ad experimenti periculum, difficultatem experimenti, & proprietatem occultam, dico quod proprietas occulta non est aliud a difficultate experimenti; nam hæc proprietas occulta in caussa est; cur experimentum sit difficile. Præterea statim cum ponitur subiecti nobilitas, statim innotescit & ponitur difficultas experiendi; nam difficile est admodum operari in subiecto adeo nobili; nam posita nobilitate subiecti, omnia ponuntur. Idque declaro magis; nam Galenus de eo loquitur experimento; de quo Hippocrates. Vnde cum medicus suam contemplationem totam faciat de corpore humano: ideo loquendo de experimento, de eo ita loqui debet, vt distinguatur a quocunque alio experimento, quod medicū non est, & id non potest fieri, nisi posita nobilitate subiecti; nam in multis alijs est etiam difficultas operandi, vt dicimus, quod adamas, porphyrites &c. non inciduntur ab arte, sed ab aliqua proprietate occulta alicuius determinati corporis: In arte autem medica proprietas occulta sola non est, per quam experimentum medicum ab alijs distinguatur experimentis, & ideo satis artificiose Galenus posuit subiecti nobilitatem, & satis hoc etiam fuit. Quare dicit experimentum periculosum ob nobilitatem subiecti: Quia non operamur in aliquo animali bruto, sed in homine, in quo vel parum errare non fit citra interitum ægri.

De iudicio Nomen.

Quantum vero ad iudicium attinet: Primo ante difficultatem, ne æquiuocatio contingat, scire oportet, quod non accipimus Iudicium, eo pacto, quo empirici, vt in præsenti commento dicit Galenus; nam Iudicium accipiunt pro iudicatione eorum, quæ facta fuere, exempli caussa, si fuerint ægro multa auxilia adhibita; Iudicium est, iudicare, quodnam eorum ægro profuerit, quod vè obfuerit. Non autem hoc pacto accipitur, vt recte dicit Galenus, nam Hippocrates non fuit empiricus, sed secutus est rei naturam, & dogmaticus, vt etiam 3. aphorism. 11. commen. dicit Galenus. Sed quispiam ambiget, cum iudicium eo modo, quo accipiunt empirici, sit difficile, cur & hoc intelligere non potuit Hippocrates, vt maiorem artis intimaret longitudinem, & difficultatem? Respondet Galenus quarto metho. capitulo tertio; non esse permiscendam empiricam medicinam cum rationali, & multo minus cum dogmatica, & ideo non potuit Iudicium empirico modo acceptum intelligere Hippocrates. Accipitur alio modo iudicium, pro inuentione veritatis, vt Galenus quarto metho. capitulo quarto, dicit, vbi ait, nulla ratione alia iudicium posse fieri pro inuentione veritatis, nisi ratione, & experientia. Nec de tali iudicio intelligimus, quia non de eo loquimur iudicio, quod est veritatis inuentio, sed de eo, quod est instrumentum ad veritatem inueniendam, distinctum ab experimento; Hoc autem iudicium potest etiam accipi ex sententia Galeni; in nono de *Placitis*, capitulo primo, pro iudicio naturali, idest, pro facultate cognoscendi siue vniuersalia, siue particularia, idest, pro facultate sensitiua, & intellectiua. Non accipitur pro facultate sensitiua; nam dicit, iudicium difficile, nam sensitiuam facultatem facile est cognoscere, neque de facultate intellectiua loquitur; nam licet hæc sit, vt tabula rasa, quæ cum difficultate perficiatur, tamen non de ea loquitur Hippocrates, & ratio est; nam cū hic Hippocr. de duplici instrumento loquatur, necesse est, vt vnum alteri proportionetur; si debet in dictis Hippocratis esse proportio: modo, cum primum instrumentum non sit sensus; sed opus sensus, seu sensitiuæ animæ; ergo et alterum instrumentum non debet esse intellectus; sed opus intellectus; vnde vt experimentum proportionatur sensui, & est opus sensus, sic iudicium proportionatur intellectui, & est eius opus. Et propterea recte Galenus in hoc commen. dicebat; nos per iudicium ipsam rationem intelligimus.

Quid autem hoc sit, facile nunc est cognoscere. Iudicium itaque nihil aliud est (hoc modo acceptum) quam discursus, factus ab intellectu discurrente, ad artis medicæ inuentionem, & vsum conducens: Hic quidem discursus a noto ad ignotum factus ab intellectu, quare non a sensu, neque a cogitatiua, sed ab intellectu quidem discurrente; nam datur intellectus, qui quandoq; (vt hi dicunt) intuitiue cognoscit, ac intelligit, & ideo ad huius differentiam, discurrentē proposuimus. Et propterea Gal. 1. de vsu partium, c. 4. dicit, solum hominem inter animantia habere rationem, & intellectum discurrentem, qui quidem (inquit) est veluti ars ante artes. Quinimo 4. de Placitis, c. 4. dicebat Galenus, intellectum discurrentem esse ducem singularium omnium operationum.

Definitio medici iudicij.

Ex quo liquet, quod ad inuentionem artium conducit iudicium, & quod ad vsum. Nam cum dicit, esse artem ante artes, nihil aliud significare vult, nisi quod cōferat ad inuentionem artium, & quod est veluti caussa artium, cum dicit esse ducem omnium singularium operationum, ad vsum id refertur. Sciatis autem, quod habet etiam nullam finalem propositā a Galeno, cum dixit; iudicium esse instrumentum inueniendarum artium, & ad inuentionem etiam remediorum facere; Nam Hippocrates instituit sermonem de arte curatiua, quod etiam tetigit Galen. cum dixit; iudicium est recta eorum ratio, quæ facienda sunt: vbi dicit facienda sunt: nam iudicium est ante administrationem remediorum, nō post, idq; exemplo probo; quod scilicet primo conducat iudicium ad inuenienda principia in arte: nam exempli caussa, volo inuenire iudicio, & ratione, quod victus humidus omnibus febricitantibus conueniat. Sic assero, morbo enim sicco humidus congruit victus; sed febris est morbus siccus: ergo omnibus febricitantibus conuenit victus humidus. Inuentum est hoc principium

non

non experimento, vt illud, omne rhabarbarum purgat choleram; sed ratione, & iudicio.

Pariter confert ratione vsus. Exemplum. volo exhibere lactucam Socrati febricitanti: quomodo deuenio in id, ratione iudicij? Hoc pacto; vbi cognouero, quod humida omnia febricitantibus conueniant, quodque Socrates febriat, & quod lactuca humida sit; statim descendo, beneficio iudicij; vt exhibeam lactucam Socrati.

In quosdam iuniores.

Et hinc facile colligere possumus, an Moderni sint in errore, cum dixerint non esse sermonem hic de iudicio, prout facit ad artis inuentionem; Iam vidimus hoc falsum esse. Neque modo ad inuentioné conducit Iudicium, sed ad rectam rationem operandi circa singularia, idest circa vsum. Hoc asserunt recentiores nouum esse; sed nouum minime est: nam idem est dicere, iudicium ratione vsus; & iudicium esse certam rationem faciédi. Et hoc Galenus in hoc commento confirmauit cum dixerit, iudicium rectam esse rationem eorum, quæ facienda sunt; per hoc enim nihil aliud, nisi iudicium ad vsum conferre, affirmare voluit. Quare Hippocrates iudicium tum ratione inueniendæ artis medicæ, tum ratione vsus hic intelligit.

Iudicium cur difficile.

Declarauimus quid sit iudicium; sequitur, vt declaremus, ob quid iudicium sit difficile, Hoc declaratur a Galeno in præsenti commento, cum asserat, quod si veritas esset inuentu facilis, adeo celeberrimi viri non ita elaborassent pro ea inuenienda, imo asserit tantam in iudicio esse difficultatem, vt vsq; ad hæc tempora ambiguitas permanserit in animis nostris. Vt autem intelligatur, an iudicium sit difficile: supponere oportet id, quod supra diximus, nempe iudicium esse discursum a noto ad ignotum: & ob id iure merito debet habere aliquid ratio ipsa, seu iudicium, quod rationem formæ obtineat; alterú, quod locum materiæ. In iudicio autem est difficultas, tum ex parte formæ, tum ex parte materiæ.

Ex parte quidem formæ, scire oportet, per formá discursum nos intelligere, ac syllogismum tum perfectum, tum imperfectum; imperfectum autem cum demonstratiuum, tum topicum: oratorium autem excludimus, & cauillatorium; excludimus autem syllogismos hos, moti auctoritate Galeni octauo de Placitis primo: vbi dicit, rationes esse in triplici differentia, aliquas procedétes ex necessarijs, & hæ sunt rationes demonstratiuæ, vel sunt proxime accedentes ad necessarias, & sunt rationes probabiles, tertio sunt rationes descriptæ ex his, quæ longe a necessarijs absunt, vt sunt cauillatoriæ, & oratoriæ; & ob id a nostro proposito excluduntur. Vnde dicebat etiam Galenus in libro ad Thrasyb. cap. quarto, cum qui sine logicis rationibus aliquid quærere velit, oleum & operam perdere: & ideo, ratione formæ, iudicio necessaria est logica: quam autem difficile sit eam assequi, nemo est qui ignoret. Quare ex parte formę in iudicio summa est difficultas.

Maior etiam in iudicio difficultas est ex parte materiæ, nam materia in hoc consistit, vt dicebat Galenus sexto de Placitis capite quinto, & primo de natura humana in principio, vt rerum caussas cognoscamus. Quanta autem sit difficultas in cognoscédo caussas, nullus ignorat, imo nil in arte medica ita difficile existit. Et propterea Hippocrates tertio epidem. circa finem, dicebat, iudicium esse magnam partem artis: & Galenus in libro ad Thrasyb. dicebat, ad hoc, vt medicus calleat veram artem medendi, necessarium esse, vt non modo formam calleat, sed etiam materiam, idest, rerum caussas, & ob id operæ precium est, vt qui medicus esse voluerit, naturam sciat, idest, vt sit philosophus. Quare ex parte materiæ insignis est difficultas. Et ob id Hippocrates in libro de decenti ornatu dicebat, veluti Deo æqualem esse medicum bonum, nam cum adeo difficilis ars sit, qui eam perfecte assequitur, valde admirandus est. Et Galenus in locis citatis dicebat, medicum bonum facile veritatem adinuenire posse. Apparet ergo cur iudicium sit difficile.

Ars ampla docetur aphoristice, memoriæ caussa.

Quare, si licet per epilogum concludere sententiam propositi aphorismi, dicendum cum Galeno, ea ratione Hippocratem in principio aphorismorum magnitudinem artis ostendere, vt ex hoc habeat, operæ precium esse, medicam artem tradere doctrina aphoristica, beneficio cuius (dicit Galenus) ars medica per capita tradi queat, vt facile quilibet omnia necessaria memoriæ tradere possit. Conducit etiam ad rectam operationem, idest, ad vsum artis.

Cur medicinæ magnitudinem tribus declararit Hippocrates.

Hæc sententia quidem ita sit exposita: sed vna tantum superest difficultas, quam eo libentius propono, vt magis pateat diuinum Hippocratis artificiú, & quia a nemine est proposita; & nimirum dubitatio est, cur Hippocrates proponens difficultatem artis, tantum tria proposuerit, occasionem præcipitem, experientiam fallacem, & iudicium difficile. Caussa autem dubitationis est, quia in arte medica aliqua reperiuntur, quæ insignem arguunt artis medicæ difficultatem, imo maiorem quam supra dicta, vt est quantitas remediorum, quæ adeo cognitu est difficilis, vt nec verbo exprimi, neque calamo scribi, neque mente concipi possit, et propterea Galenus primo ad Glauc. quantitatem remediorum esse difficillimam dicebat.

Sed quispiam fortasse diceret, ob id non fuisse propositam, quia quantitas remediorum tum sub experimento tum sub iudicio comprehendi possit. Ad experimentum quidem potest reduci, quia vbi quis habet beneficio experimenti, quod rhabarbarum bilem purgat, ex hoc etiam habet, quod tanta dosis rhabarbari tantam potest purgare copiam biliosæ materiæ: quare ad experimentum reduci potest. Ad iudicium etiam, quia beneficio discursus habetur, quod in morbis magnis in maxima quantitate liceat euacuare, vt vsque ad animi defectum, & sic in alijs. Quare satis fuit Hippocrati, ponere iudicium & experimentum, cum quantitas remediorum ad hæc reducatur. Sed hæc solutio non conuenit, nam eadem ratio de occasione esset, quia tum ad experimentum, tum ad iudicium referri potest occasio. Ad experimentum quidem, nam ad hoc vt experimentum citra periculum fiat, opus est habere temporis opportunitatem. Ad rationem etiá, quia non satis est habere, quod victus humidus conueniat febricitantibus per rationem, sed quo etiam tempore id fieri debeat. Quare euasio nulla.

Quid itaque dicédum? Credo ego Hippocratem, (qui potius diuinus, quam humanus fuit,) respexisse ad intimum medici officium, nam (vt nouimus) principale Hippocratis institutum est in opere aphoristico, de arte curandi loqui. Considerans itaque Hippocrates necessarium esse medico, & præcipue Hippocratico, vt morbum profliget, non tamen simpliciter, sed maxima cum arte, tribus seruatis conditionibus, nimirum, vt cito profliget morbum, vt tuto, & vt facile id efficiat; ob id ad hæc tria oculos dirigens Hippocrates, tria tantum proponere voluit in diuino hoc proœmio, nempe occasionem, experientiam, & iudicium. Nam occasionem proponens, illam insinuare voluit conditionem, vt medicus cito profliget morbum; medicus enim per occasionis cognitionem scit cito morbum tollere. Experimentum tangens, secundam insinuauit conditionem, vt medicus tuto extirpet morbos: nam cognoscens medicus experimentum, beneficio experimenti fit, vt tuto, & extra periculum curet. Postremo, ad facilitatem alludens, proposuit iudicium: nam medicus iudiciosus scit per iudicium vniuersalia particularibus adaptare, & sic, summa

cum facilitate vniuersalia particularibus congrue adaptans, ni… rbos nouit detrudere. Quare ad hæc tria respiciens, tria tantum in diuino procemio proponere voluit.

Hippocrates scopus in altera proœmij parte.

Nec solum oportet, &c. In hac secunda aphorismi parte, vt supra tetigimus, scopus Hippocratis est, secundum proponere procemium, quod est procemiũ ex propria ratione. Nam in hoc procemio proponit dicenda, idest, quod intentio sit, tractare de arte curandi, & de methodo medendi. Proponit autem hoc per modum consilij, (vt dicit Galenus) & hoc duplici de caussa: primo, vt moneant, quod si voluerimus obseruare, quæ obseruanda proponuntur ab Hippocrate hic in procemio, ea omnia, quæ scribuntur, vera esse intelligemus. Hæc autem sunt quatuor, medicus, æger, adstantes, & exteriora. Proposuit secundo in modum consilij, vt ita connectatur secunda aphorismi pars primæ, vt maiori nexu connecti non possit: nam cum dixisset in principio primi aphorismi, artem esse longam, ideo in secunda parte aphorismi consulit, omnia eo dirigenda, quo medicus tum occasionem, tum iudicium, & experimentum consequi possit, vt morbum profliget cito, ac facile. Et ob id secunda pars aphorismi necessario priori coniungitur.

Distributio secundi proœmij.

Diuisionem admodum non sortitur præsens pars aphorismi; nam est sententia sine ratione, & ex propria natura prolata. Quod siquis velit in quatuor partes diuidere, prout quatuor proponuntur, nempe medicus, æger, adstantes & exteriora; non repugno; sed hoc non multum refert.

Cur Hippocrates saltem quatuor proponat, medicum, ægrum, adstantes, & externa, de sententia cuiusdam e recentioribus.

Venimus ad expositionem. Modernus, magna ex parte a Montano suscipiens, nititur monstrare, qua ratione Hippocrates summo artificio quatuor tantum præposuerit: medicum, ægrum &c. Et certe quilibet expositor id facere debet, vt ostendat neque plura, neque pauciora ab auctore proponi potuisse. Dicit itaque ipse, ex philosophorum consensu, in omni actione requiri principia tum interna, tum externa. Interna sunt, agens, passum, & instrumenta sine quibus actio fieri nequit: agens autem est natura, & medicus, (dicit Modernus.) passum est æger, instrumenta autem sunt ea sine quibus actio medica fieri nequit. Extrinseca autem principia sunt res externæ. Ad hæc itaque respiciens diuinus Hippocrates; tantum quatuor proposuit; nam neque plura, neque pauciora dari possunt.

Confutatio Junioris, cuius tamen nomen supprimitur.

Ego vero, (si licet dicere quod sentio,) verissima hæc esse dico, quod scilicet in omni actione principia tum interna, tum externa requirantur; quod & mediocriter in philosophia versati sciunt: tamen hoc non esse ad propositum affirmo: idque multifariam ostendo. Primo quia debebat hic reddere caussam, cur Hippocrates de natura ne verbum quidem fecerit, quæ agens est: nam & si ad morbum profligandũ medicus & natura concurrant; principale tamen agens est natura, vt fuit sententia Galeni passim sexto epid. sect. 5. particula prima, vbi (cum dixisset in textu Hippocrates, naturam esse morborum profligatricem) Galenus in commento ait, primam caussam sanitatis esse naturam, imo explicat, quanam serie se habeant reliqua, quæ ad sanitatem concurrũt! Prima (inquit,) est natura: secũda est ars medica, quæ est ministra naturæ: tertius est medicus, qui est minister artis & naturæ: quarto loco est ars pertinens ad ministros medici, vt chirurgia: quinto sunt chirurgi: sexto est ars conficiendi instrumenta, vt clysteres, ferramenta, & id genus reliqua; & ars præparandi materiam, vt coquinaria: Postremo sunt ministri, vt herbarij, coqui, fabri ferrarij &c. Cum ergo principem locum natura obtineat, cur de natura, vt agente, non est locutus Hippocrates? Secundo, resolutio illa stare non potest, nam primo epid. sect. 2. partic. 51. dicebat Hippoc. artem medicam tribus constare, morbo, medico, & ægro: cur itaq; Hippocrates artem curatricem proponens, morbi non meminit? & præcipue cum morbus sit acerrimus hostis medici, et naturæ. Tertio non potest esse ad propositum solutio, quod loquatur de ægro sub ratione passi, falsissimum quippe hoc est; nam de eo loquitur Hippocrates sub ratione agentis: quod sic ostendam, vt nemini relinquam locum dubitandi.

Auctoris sententia.

Audiatis ergo veram resolutionem. Hippocratis itaque talis fuit, & summum artificium. Nam considerabat medici opus esse sanitatem inducere, pro morbo profligando. Ad hoc autem, vt morbus arte tollatur (& notanter sic dico, nam non loquimur de morbo, prout expellitur a natura, sed ab arte, & a medico) necessario concurrit medicus. Vt autem medicus expellere velit morbum cito, tuto, ac facile, necessarium est, vt sit agens a proportione maioris inæqualitatis. Sic autem dico; nam, vt alibi monstrabimus, tenemus nos ex sententia philosophorum & medicorum omnium, non modo a proportione maioris inæqualitatis prouenire actiones, sed æqualitatis, & etiam minoris. Si ergo medicus cito debet expellere morbum; necessarium est, vt sit agens a proportione maioris inæqualitatis. Hoc autem sic facile fiet, si pro ipso ea erunt agentia, quæ indeterminata sunt. Per hæc autem ea intelligo agentia, quæ interdum pro morbo sunt, interdum pro medico: & ideo indeterminata sunt agentia. Hæc vero nihil aliud sunt, nisi æger, assistentes, & exteriora. Et primo, quod æger sic se habeat, ostendo. Etenim (vt omnia cum Galeno dicere videamur) sententia est Galeni sexto epidem. sectio; quarta, commento nono; quod quotiescunque debet profligari morbus a medico, æger duobus se potest habere modis: vno modo ex parte morbi; &, vt sic, facile est, vt medicus succumbat, cum duos habeat aduersos hostes: potest etiam se habere ex parte medici, & sic facile est, vt morbus vincatur, quia sunt duo agentia, & duo inimici aduersus morbum, æger, & medicus. Et propterea ad hoc respiciens Hippocrates, primo epidem. sectione secunda; particula 51. dicebat optime, artem medicam tribus constitui, medico, morbo, & ægro; Nam duo se habent vt inimici, & extreme oppositi, morbus, & medicus, æger vero est differens. Assistentes autem sunt agentia indeterminata, nam si omnia recte fecerint, sunt ex parte medici, sin minus, ex parte morbi. Idem de externis dicemus.

Naturæ & morbi, cur non faciat mentionem Hippocrates.

Quibus sic constitutis, necessarium est, vt hunc discursum Hippocrati applicemus, ne simus in eodem crimine, quo aduersarios reprehendimus. Sciendum itaque primo, quod ea de caussa non fuit de natura locutus Hippocrates, nam cognouit non esse artem in natura, modo sermo Hippocrati erat de illis loqui, in quibus est aliqua ars. Nam natura non est ars, sed supra artem: Quod si Galenus sexto epidem. sectio quinta, commento primo, naturam esse dicebat non sine aliqua ratione intelligendum est, quod id dixerat Galenus, vt alluderet ad admiranda opera naturæ. De morbo etiam noluit Hippocrates mẽtionem habere quia in morbo nulla est ars, sed morbus est agens certum & determinatum, & semper agit in ægrum.

Æger, assidẽtes, & exteriora, cõsiderentur hic vt agentia.

Proposuit itaque medicum, quia in eo est ars, & etiam ægrum, ex parte agentis. Pro cuius veritatis intelligentia sciendum, quod æger bifariam considerari potest, altero modo, vt passum, (nam & hoc nos non negamus,) altero modo, vt agens. Si vt passum, consideratur ea ratione, qua æger est subiectum operis. Nam, vt tertio physicorũ dicebat Philosophus, actio est motus in agente; ea ratione, qua mouens in mobili, vt in passo, ac subiecto. Sic in ægro recipitur operatio sanitatis, & ægritudinis. Nam morbus in ægrum agit, tanquam in passum, ad destructionẽ

vitæ.

ville. Natura autem, & medicus agunt in ægrum, tanquam in passum, ad recuperationem sanitatis. Altero modo potest considerari æger, vt agens: quatenus scilicet in eius arbitrio est, modo ex parte medici esse, modo ex parte morbi, & ad hunc modum in hoc aphorismo accipitur. Quod sit verum, declaro. Nam vt passum consideratum corpus ægrum, consideratur ratione temperaturæ, habitus, ætatis, & cæt. At hic hoc modo non consideratur. Sed quomodo consideratur æger hic? Declarat Galenus in præsenti commen. quod consideratur, vt obedit medico, vel repugnat. Quæro autem modo, considerare ita ægrum, quomodo est eum considerare? profectò est eum considerare, vt agentem. Quare considerat ægrum Hippocrates, vt obedientẽ, nam tunc est agens aduersus morbum, si autem repugnat, est agens aduersus medicum. Itaque diuinissimus Hippocrates, considerans considerãda in arte, & cõsiderans opus medici in arte curatiua esse profligare morbum, proponere voluit agentia indeterminata, quæ sunt æger, assidentes, & exteriora, assistentes enim, & exteriora, pro morbo, & pro medico esse possunt. Ideo oportet exponere, vt Galenus, qui primo de diebus decretorijs vndecimo dicebat, si medicus velit rectè præsagire, & curare, opus esse, vt ea seruet, quæ ab Hippocrate in principio aphorismorum proponuntur. Vnde aduertatis, quod dicit, propositum Hippocratis esse de arte præsagatrice, & curatrice loqui, & non de tota arte medica. Dicit ergo, eum qui has partes medicinæ rectè assequi voluerit, oportere ea seruare, quæ ab Hippocrate in principio aphorismo. dicuntur, & seipsum interpretatur Galenus inquiẽs, quod hæc sint, vt medicus omnia cognoscat, ac sibi congruentia seruet, æger autem in omnibus medico sit obediens, & nullus error in exterioribus contingat. Et propterea dicit, mirum non esse, si sæpe non profligetur morbus, nam pauci sunt medici, qui sua munera rectè expleant: Pauci ægri, qui in omnibus medico obediant, & assistẽtes, qui rectà ratione omnia præparent, ac ministrent, ac rarissime contingat, vt in exterioribus nullus error committatur, & ob id mirum non esse debet, si medicus suum institutum semper non consequatur.

Quid agendum medico, ægro adstantibus. qualisq; externorũ debeat esse cõparatio.

Sequitur iam, vt declaremus, quæ agere debeat medicus, æger, & assidentes, ac vt exteriora manifestemus. Neque expectetis, vt declarem quædam verba Hippocratis, sexto epid. sect. quarta, commento nono, sic dicentis, ingressus, sermones, figura, vestis ægrotantis, tõsura, vngues, odores. Nam facile ex vobismetipsis ibi cum Galeno in commento intelligere potestis. Nostrum est, ea proponere tantum, quæ magis videntur facere ad præsentem aphorismum.

Medici officium est, curare cito, tuto, & facile.

Sciendum ergo, quantum attinet ad medicum, quod si debet se præbere opportuna facientem, necessarium est, vt omni studio nitatur morbum profligare, & cito, & tuto, & facile. Cumque impossibile sit medicum morbum demere cito, tuto, ac facile, nisi optime calleat occasionem, experimentum, ac iudicium, propterea medicus præbebit se opportuna facientem, si hæc tria optime assequutur. Nos ergo quo modo hæc tria assequi medicus possit, declarabimus.

Cito curandum.

Quoad occasionem attinet, diximus in occasione difficultatem esse tum ex parte sui, tum ex parte corporis humani. Sui, quia in temporis momento consistit, & ob id præcipit Galenus in commento, quod si quis nancisci cito occasionem voluerit, necesse est, vt quam maxime se exerceat in arte: nam occasio maxime exercitatum virum requirit. Si ex parte corporis, occasio erat difficilis, quia corpus nostrum est valde fluxile, & mutationibus obnoxium: sic ergo, vt occasionem consequatur citius medicus, ad has varias & varias mutationes animum adhibere debet, nam interdum mutationes magnæ sunt, interdum minores &c. Et ob id medicus has mutationes, vel magnas, vel paruas aduertere debet, nam ex his occasionem cito assequi poterit. Declaro: (neque omnes ponam caussas mutationis, sed aliquas tantum immutare potentes, exempli solius caussa.) nam caussæ immutare possunt corpus nostrum, vel ratione spirituum, vel humorum. Ratione quidem spirituum, facilius medicus potest aduertere imminentes mutationes, quam si immineant ex humoribus. Nam in mutatione ex humoribus varia medicus precognoscere debet. Nam præcognoscere debet, an humor sit corruptus, vel copiosus, vel calidus, vel tenuis. Nam ex hoc præuidere ac iudicare potest medicus mutationes magis imminentes, quam si esset ex contrarijs humoribus, vt non corrupto, pauco, frigido, vel crasso. Si etiam respiciamus ad caussas extrinsecas immutantes corpus, facile quisque medicus colligere poterit mutationes, cito vel magis imminẽtes. Nam si videbit aerem calidum, inæqualem, & c. et eius etiam generis victũ, sciet precognoscere quod mutatio magis imminet, quam si esset ex aere frigido, æquali, & simili etiam victu. Quare ex his medicus considerans magis vel minus imminentes mutationes, sciet cito nancisci occasionem pro dispositione mutationum. Occasionem autem intelligatis (vt rectè monuit Galenus in methodo meden.) in morbis, curationem admittentibus.

Tuto curandum.

Quantum vero ad alterum attinet, vt medicus scilicet non modo cito, sed & tuto curationem facere possit: si hoc medicus consequi vult, necessarium est, vt optimum habeat experimẽtum, & ob id declarare oportet, quomodo consequi possit medicus optimum ac tutum experimentum. Et definitione experimenti suo loco habuistis, experimẽtum nihil aliud esse, nisi simulacrum fixum in memoria, ex multis recordationibus, & multo pluribus sensationibus constans. Quare, si bonum debet esse experimentum, opus est, vt nullus in sensationibus error a medico fiat. At quomodo circa eas medicus procedere debeat, ne decipiatur, declarandum.

Experimenti seu auxilij tuti conditiones.

Cum autem hic de curatiua parte sermo habeatur: ideo circa aliud sermo habendus non est, nisi circa auxilium medicum. Docet vero Galenus (tum in hoc commento, tum in primo de simplic. medic. facult. secũdo, tertio, & decimonono: & secundo eiusdem operis secundo, tertio, nono, & duodecimo, & tertio de temperamentis cap. quinto, & præcipue in toto de simplic. medic. facult. opere,) quoad experimentum consideranda esse medica auxilia, primum, ratione propria; secundo, ratione artificis vtentis auxilio: tertio ratione corporis humani, circa quod medicus experimenta seu auxilia exercet; *Et propterea dicit Galenus tertio de simplic. medic. capite quarto, medicum a philosopho secerni; quia, philosophus considerat simplica, referendo in totam naturam: medicus hæc eadem considerat, non in totam naturam referendo, sed in naturam tantum humanam*: quarto, oportet considerare auxilia medica respectu morbi profligandi.

Quantum ad auxilia ex parte sui, ea quidem considerantur vel penes substantias, vel penes Quantitates, vel penes Qualitates, vel penes Operationes. Penes substantias quidem, debent esse pura impermista hæc auxilia, secundum Galenum locis citatis; quæ enim impura sunt, & mista, fallax potius quam tutum efficiunt experimentum. Merito quantitatis, in debita dosi debent assignari. Ratione qualitatis, debent esse seiuncta ab extrema aliqua qualitate: vt præcepit idem Galenus primo de ratione victus decimotertio. Quoad opera, cum Galeno in adductis locis opus est spectare, tum Numerum, tum Modum operandi. Quoad numerum, videre oportet cum Galeno, tertio de temperamẽtis capite quarto, an auxilium, quo vtimur, vnam tantum, vel plures efficere possit operationes: nam si hoc nõ cognoueritmus

uterimus, decipiemur profectò in sensationibus: ex-A pli caussa, medicamentum, quod nullatenus in substantiam nutriti corporis abire potest, quodque calidum suapte natura existit, id tantum vt faciat habet, quod scilicet qualitatis natiui caloris duntaxat adaugeat; at nutrimentum duo præstare potest munera, nam & qualitatem naturalis caloris, & substantiam augeti imo de lactuca verba ibidem faciens Galenus, dicebat, quod cum in ventriculo ea ipsa coquitur, primo, antequam concoquatur, minuat qualitates caloris natiui; at in nutrimentum versa, & qualitates, & substantiam eius adaugeat, quare duplex opus hoc præstat auxilium. Considerare insuper eisdem locis monet Galenus operandi modum an auxilium per se huiusmodi habeat operationes quas efficit, vel ex accidenti; quomodoque id cognoscere valeamus, declarabat etiam Galenus: nam ibidem afferebat, aduertendum esse, an auxilium eodem semper tenore à principio vsque ad finem operetur; an vero mutet ordinem, si enim idē perseuerat, per se tale efficit opus; si mutatur, ex accidenti id facit.

2. Ratione artificis, qui obseruare debet Modum, & Tempus.

Oportet insuper auxilia ex parte opificis considerare, vbi duo præcipue spectanda sunt; Modus, & Tempus. Quoad modum, Galenus iisdem locis dicebat, si medicus tutum velit experimentum nancisci, opus esse vt auxilia comminuantur, nam piper, verbi gratia, calefaciendi vim exercere non potest, nisi comminuatur, ac, vt ita dicam, minutatim trituretur: similiter de mandragora dicebat, si eius corticem accipiamus non minute incisum, atque applicemus corpori, vel in internis, vel in externis partibus, nullatenus corticem refrigerare. Quare vt tutum experimentum sit, comminuere debemus medicamentum.

Medicamenta, calida & frigida dicuntur potestate, non actu.

Et hic obiter aduertatis, cum hæc comminutio non modo in calido, sed in frigido etiam requiratur medicamento, quod non tantum medicamenta calida, sed & frigida talia sunt potestate, & non actu. Quæ fuit Galeni expressa sententia, tertio de simpli. med. facul. ca. 20. vbi clarissime admodum vult, tum calida, tum frigida medicamenta talia non actu, sed potestate reperiri.

Quomodo deducuntur ad actum.

Ac quomodo talia potestate cum sint, ad actū deducantur: pulchre ac diuine satis declarat; quod nimirum deducuntur ad actum per comminutionem. Nam vt naturam ars imitatur, sic (si licet aliquid à posteriori arguere) natura eodem pacto, quo artifices, operatur. Dicit enim loc. citat. Galenus commune esse medicamento frigido ac calido, ipsum alterari, & quod idem est, ac si dicat, comminutionem ac veluti quandam fieri dissolutionem temperaturæ misti. Per temperaturam autem (ne decipiamini,) non intelligimus formam, resultantem ex quatuor formis elementorum, nam ex his temperatura proprie non fit: cum temperatura proprie qualitas sit; hæc autem sit substantia. Licet Galenus hanc substantiam interdum temperaturam vocarit fusiori vocabulo, seu complexionem: de qua Auicennas prima primæ, quæ ex quatuor qualitatibus elementorum refractis constat. Calor itaque natiuus, agens in medicamenta, verbi gratia, calida, dissoluit hoc vinculum, seu hanc complexionem, & qualitatem; qua dissoluta, per comminutionem & alterationem medicamentum ipsum, cum maiorem sit sortitum partem elementorum calidorum, operari incipit per caliditatem. Idem etiam de medicamentis frigidis iudicium est: non enim actu talia, sed potentia sunt, cum operari non possint, nisi prius aliquid patiantur à corpore passuro, nam calor, agens in hoc medicamentum, pariter comminuit ac vinculum & complexionalem illam qualitatem dissoluit, quæ ipsum tale potentia faciebat: qua dissoluta, cum in eo sit maior copia frigidorum elementorum, statim actu refrigerat. Dicit tamen Galenus (& aduertatis hoc, ne decipiamini), si quis voluerit dicere medicamenta frigida esse actu frigida, dummodo in nomine tantum dissensio sit, in re autem minime, hoc id esse concedendum; in calidis vero aliam esse rationem, medicamēta enim calida & frigida in hoc conuenire, quod vtraque deducantur ad actum beneficio caloris natiui, comminuentis, & quasi tollentis impedimentum, & vinculum; sed differre, quod calor natiuus, agens in medicamenta calida, non modo remoueat vinculum, sed & ipsa calefaciat. Quodque hoc verum sit, dicit ibi Galenus, calida medicamenta à calore natiuo incalescere. Vnde hæc medicamenta dupliciter calefaciunt, primum in virtute propria, quam potentia habebant; nunc autem, comminutione facta, actu consequuntur: præterea calefaciunt virtute caloris natiui; nam cum in ea calor natiuus agat, & calidi sit calefacere, fit, vt & ipsa ratione caloris natiui calefaciant. At frigida medicamenta B eatenus patiuntur, quatenus comminuuntur, non quatenus incalescunt, nam eorum passio à calore est (vt dicit ibi Galenus) non vt incalescant, sed vt accipiant impetum refrigerandi, nam ea non calefacere, sed refrigerare debent. Propterea in praxi (vt capite citato habetur) sæpius experiri potestis, si cum medicamento quopiam frigido calidum admodum medicamentum admisceatur, non augeri profectò vim frigidi medicamenti, sed potius imminui; nam calidum illud vim habet frigidum refrangendi; at si exiguum sit, vim habet dandi impetum: & ob id sæpe cum opium propinamus, miscemus cum eo aliquod calidum, sed moderatum, vt nō minuatur eius virtus ex eo, sed potius comminuatur, ac impetum accipiat. Quare frigida medicamenta tantum comminutionem acquirunt beneficio caloris: calida tum comminutionem, tum caliditatem.

C Post hæc medicus pro tuto experimento faciendo tempus considerare debet: vt, quoties experiri aliquid voluerit, tempus proportionatum sibi in animo constituat, neque transeat de extremo ad extremum.

3. Ratione corporis humani.

Quod vero attinet ad experimentum, vt tutum sit ex parte corporis, opus est vt medicus aduertat temperaturam, habitum, ac proprietates corporis occultas. Temperaturam quidem; nam medicamenta debent prius experiri in temperato, quam in intemperato corpore. Habitum vero; nam si rarius erit vel mollius corpus, velocius faciet operationes medicinæ; si densius, tardius &c. Proprietates etiam occultæ quantum ad medicamenta rectè adhibenda faciant, nemo est qui ignoret.

4. Ratione morbi.

Quantum ad auxilia ex parte morbi, aduertēdum, quod (vt Galenus locis allegatis dicebat) prius debeamus experiri medicamenta in morbo simplici, deinde in morbo composito.

Facile curandum.

D Quantum vero attinet, vt medicus facile operetur, respectu iudicij: dicebamus in iudicio duo reperiri, Materiam, & Formam. Ratione materiæ, necessaria est cognitio caussarum omnium morbi, & adeo necessaria est, vt sine his caussis nihil in curatione habere possitis. Nam in curatione, vt dicebat Galenus sexto method. primo, & secundo, tum remedia inuenire, tum eis rectè vti, medicus debet. Non potest autem hæc inuenire, nisi beneficio indicationum; indicationes autem non sumuntur nisi ex natura, & caussis morbi. Et ob id dicebat diuinissimus Galenus quinto method. decimo, quod medicus ille, qui rectè cognoscit affectiones, facile inuenire remedia possit. Et ob id tota ars non in receptis ponenda est, vt multi ignare admodum faciunt, sed in cognitione caussarum, & morbi.

Aegri officium in curatione.

Hæc de medico satis esse videntur. Aegrum quod attinet, hic debet obedire medico: & propterea Galenus, prima sectio. primi epidem. particula quinquagesimaprima dicebat, quod æger medico ex omni parte

parte debeat eſſe obediens: nam aliter erit acerrimus hoſtis medici: exempli gratia ſi medicus præcipiat, vt à potu frigidæ caueant ægri, ſi ipſi eam potauerint, in maximũ diſcrimen ſe conijcient; imo aliquãdo (vt dicit Hippocrates in libro de flatibus) mortem ſibi adſciſcent. Et hoc etiam fuit præceptum medicorum antiquorum: qui, referente Platone in Dialogo de temperantia, dicebant, quemadmodum nõ poſſumus curare oculos abſque curatione capitis, neque caput abſque curatione totius corporis: ſic non poſſe curari corpus, abſque curatione animæ: nam vt a capite in oculos, & a corpore toto in caput, ſic ab anima in corpus vitia defluunt. Similiter dicebat Galenus primo de diebus decretorijs cap. 11. quod ægri debeant eſſe animo conſtanti, ideſt, temperantes, ac medico obedientes.

Adſtantium officium.

Aſſiſtentes etiam præterea ſuum ſubire munus debent: In quo autem illud conſiſtat, facile ex Galeno in commen. colligere poſſumus.

Exteriorum apparatus.

Quod autem ad exteriora attinet, hæc recte præparata debent eſſe. Nam ſi error in iſtis committitur, (inquit Galenus) plerumque vel prognoſticum, vel curationem, vel vtraque interrumpi contingit. Quod non alia de cauſſa ſcientiſſimus dixit Galenus, niſi quia apprime nouerat, inſtitutum Hippocratis in his libris eſſe, de hac duplici tantum medicinæ parte loqui.

Sed quæ ſunt hæc exteriora? Non credatis Galenum fuiſſe diminutum, vt fortaſſe credunt iuniores, qui inter exteriora apponunt copiam & motum materiæ. Nam hæc non ſe habent ex parte exteriorum: ſed ad fluxibilitatem corporis, ideſt, ad occaſionem reducuntur. Externa autem ſunt (ſicuti Galenus explicat, libro de conſtitutione artis medicæ capite vltimo) quæ ſumuntur, vel ex aſſidentibus, vel ex ægro, vel ex foris exiſtentibus. Ab aſſidentibus: veluti ſi quis ex aſſiſtentibus (inſcio ægro, & medico) ei propinet venenum &c. A patiente, ſi medico obedire nolit, vel de lecto ſurgat, vel alia conſimilia faciat. A foris exiſtentibus, vt ſi quid decidat in caput ægri, vel ſi aliquid non gratum fuerit dictum ægrotanti, vt de morte filij &c. Vacuanda vero non ad exteriora referuntur, ſed potius ad occaſionem.

Epilogus.

Quare vt præſentem aphoriſmum epilogemus: dixit Hippocrates, artem eſſe longam reſpectu vitæ humanæ quæ ſit breuis; quia difficile admodum ac laborioſum exiſtat, vt medicus cito, tuto, ac facile curationem exerceat, ratione occaſionis præcipitis, experimenti periculoſi, fallaciſque, ac iudicij difficilis: & propterea medicum ſe debere præſtare opportuna facientem, vt cito occaſionem aſſequatur, vtque experimentum tutum faciat, & vt iudicium facile habeat: neq; medicum ſolum ſe opportuna facientem oportet præſtare; ſed neceſſarium eſſe, vt æger ſit obtemperans medico, atq; adſtantes & miniſtri ſua munera rite ſubeant, vtque recte externa omnia ſint præparata. Quæ quidem omnia ſi obſeruata fuerint, noſcemus facile, omnia hic ab Hippocrate aſſignata præcepta eſſe veriſſima, & infallibilia, & ſi aliquis error contingat, non medico, neque arti eum adſcribi poſſe, ſed morbo, qui adeo malignus, atque rebellis exiſtat, vt nulla neque vi, neque arte extirpari poſſit.

APHORISMVS II.

In perturbationibus ventris, & vomitibus ſpontaneis, ſi talia purgentur, qualia purgari oportet, confert & leuiter ferunt; ſin minus, contra. Sic & vaſorum inanitio, ſi talis fiat, qualis fieri debet, confert, & bene tolerant; ſin minus, contra. Inſpicere itaque oportet & regionem, & tempus, & ætatem & morbos, in quibus conueniat, aut non.

Scopus huius aphoriſmi.

POſthabitis breuitatis ac vtilitatis gratia aliorum omnium introductionibus, talem dicimus eſſe Hippocratis inſtitutum. Cum proœmium ſuperiori parti [...], & ordinis ratio.

Cum proœmium ſuperiori particula propoſuiſſet, nunc tractationem aggreditur. Cũ vero inſtituiſſet in primo libro de arte curatiua ſermonem habere, & recte nouiſſet diuinus hic ſenex, curationem præcipue conſiſtere in inuentione auxiliorum, ac recta eorum adminiſtratione; ac perfecte etiam ſciuiſſet, tria eſſe auxilia, Pharmaciam nempe, Chirurgiam, & Diætam: cõſtituit quamprimum tria hæc auxilia proponere, vt totam medendi artem cõpleret. Et ideo Galenus in commento aduerſus alios nonnullos interpretes dixit, nõ eſſe Hippocratis mentem, de auxilio quod eſt phlebotomia, atque de auxilio quod eſt diæta, loqui; ſed de qualitate eorum quæ euacuantur, ac de pharmacia.

Et ob id hic duo declaranda ſunt: alterum de qualitate hic ſermonem loqui: reliquum, quod cum de qualitate loquatur, verba etiam habeat de pharmacia, imò quod de qualitate ob pharmaciam ſermonem faciat.

In hoc aphoriſmo agi de vitio humorum in qualitate.

Quoad primum, vt cognoſcatis, quod de qualitate loquatur, ſciendum, humores peccantes (prout nunc noſtro propoſito ſatisfacere videtur) biſariam peccare poſſe, vel in Quantitate, vel in Qualitate.

In qualitate, vel penes Primas qualitates, frigidũ, calidum &c. (& hoc modo non poſſumus intelligere humores peccantes ratione qualitatis, hoc in loco, nam hic ſermo de vacuatione fit: at taliter peccantes humores non vacuatione, ſed ſola indigent alteratione) vel penes Qualitates ſubſtantiales, ideſt, penes ſubſtantiã, & propriam humoris naturam. Quod & Galenus dicit in libro de conſtit. artis capite decimonono: quod nimirum humor ſuperfluus ſit euacuandus, adhibita diſtinctione, an in quanto, vel in quali peccet: vbi per Qualẽ non modo puram qualitatem humoris, ſed & eius ſubſtantiam intellexit, ac naturam; per quantum, abſolutam quantitatem ac ſolam. Eodem modo hic ſumimus, cum dicimus, ſermonem eſſe Hippocratis de qualitate, ideſt, de humore non modo qualitate, ſed & propria natura peccante. Et ob id Galenus dicit, humorem prauum, vt pituitam, expellendum eſſe: pituita enim prauus humor eſt, nam non modo quantitate, ſed qualitate, ac maligna natura peccat. Quod autem de qualitate, non quantitate, ſit ſermo Hippocratis, quoniam multi antiqui oppoſitum ſuſtinuerant, multipliciter probat Galenus: Primo, quia Hippocrates dicit, talia et qualia; non autem tanta & quanta. Secundo dicit purgentur, & non, vacuentur: nam vacuatio ad humores quantitate & qualitate peccantes refertur; purgatio ad humores ſola qualitate peccantes. Tertio, (dicit Galenus) in ſequenti aphoriſmo, Hippocrates agit de humore in quanto peccante; ergo non hic; quia eſſet ſuperfluum. Tandem addit (licet iuniores nolint hanc eſſe quartam cauſſam,) ſermonem Hippocratis eſſe de quali; quia agat de purgatione ea, quæ ſimilis ſit purgationi naturæ; ſed natura in tali vacuatione, & vomitibus ſpontaneis, ac perturbationibus alui, purgat humores qualitate peccantes: ergo & Hippocrates de humoribus in quali peccantibus loquitur. Iuniores vero, credentes diminutum eſſe Galenum, quintam adiungunt cauſſam, quod de quali loquatur Hippocrates: nam (inquiunt) ipſe in fine aphoriſmi proponit quatuor ſcopos, tempus anni, regionem, ætatem, & morbum, a quibus quatuor ſcopis ſumuntur indicationes humoris in quali peccantis. Dicimus nos cauſſam hanc rectam non eſſe, & ideo non fuiſſe propoſitam a Galeno diligentiſſimo: ſtrã ſatis fuiſſe quatuor cauſſas, quas ipſe propoſuit, nam licet illa quatuor vim habeant indicandi cacochymiam, ideſt, humores in quali peccantes; poſſunt tamen etiam indicare plethoram, ideſt, humores quantitate peccantes. Si enim regio calida & humida, tempus vernum, ætas adoleſcentiæ, febris ſynocha, quæ ex putredine, non poteſt niſi vacuatione

ra plethorica corripere, citra dubium, ex his plethorica dispositio indicari poterit. Et ideo hanc caussam non proposuit Galenus.

De qualitate hic agi gratia pharmaciæ.

Secundo probandum erit, quod de qualitate sermonem habeat Hippocrates, nulla alia de caussa, nisi ob pharmaciam. Id ostendo, supponens primum, quod Hippocrates considerauerit, cōsistere rectam methodum curandi in Inuentione trium instrumentorum, ac in Recta eorum administratione, vt propterea necessarium sit confugere ad Quid agendum, Quantum, Quomodo, Quando, & Vbi. Quid autem sit agendum, ex aliquo determinato peccato certum habemus, vt in mala animi constitutione, verbi caussa, (referente Platone in Sophista) multa ignorantia, multo maiorem doctrinā indicabit hauriendam, in mala corporis dispositione, materia, verbi caussa, in quanto peccans, vacuationem indicabit; in quali, purgationem per pharmacum electiue trahens. Qua de re, volens proponere pharmacum, ex determinato peccato illud ostendere voluit, nempe ex humore in quali peccante: nam humor in quali peccans, pharmaco indiget, & ideo ex qualitate pharmaciam colligit. Idque ne figmentum videatur, probetur ex Galeno, qui in commento dicit, Hippocratis sermonem in hoc aphorismo esse, de omnibus rebus præter naturam, idest, de caussis, symptomatibus, & potissimum morbis, & de morbis non modo acutis, sed chronicis, non modo vehementibus, sed debilibus. Sed de rebus præter naturam sermo esse potest, & in parte medicinæ παθολογικῇ, in qua de caussis præter naturam sermo habetur, & in parte θεραπευτικῇ, in qua de affectuum curatione. Quando ergo Galenus hic dicit, de omnibus rebus præter naturam sermonem haberi; nō intelligit, nisi in parte curatiua, quantum ad curationem scilicet spectare potest; quia hic proponit remedia. De remedijs autem bifariam sermonem habere possumus, vel empirice, vel dogmatice. Hippocrates autem de remedijs non egit nisi dogmatice, nam nō modo dogmaticus Hippocrates fuit, sed & dogmaticorum princeps. Remedia igitur proponit, in virtute suarum indicationum: nam indicationes nos manu ducunt in veram inuentionem, & administrationem remediorum. Quam veritatem cognoscens Galenus, expresse eam declarauit in comment. inquiens, sermo est Hippocrati de omnibus rebus præter naturam, non simpliciter, sed quarum nos docet inuentiones, idest, indicationes, & quidem dogmatice: nam ad has respicientes indicationes & inuentiones, facile possumus inuenire qualitatem, non quantitatem &c. Quid clarius potuit dicere Galenus pro pharmacia? nam dicere ipse voluit, quod sermo sit de his rebus præter naturam, vt ducunt nos ad veram inuentionem & administrationem pharmaciæ. Hic est ergo Hippocratis scopus, ac institutum. Proposuit autem id beneficio indicationis Quid agendum; nā hæc indicatio præcedit alias, ac virtute videtur continere alias indicationes. Sed dicet quis, si præter indicationem Quid, est etiam indicatio Quantum, Quando, &c. cur de his non agit Hippocrates? Ergo diminutus fuit? Dicendum cum Galeno: quod, licet hic non agat de illis, tamen in alijs aphorismis de illis loquatur: & ob id se excusat Galenus, de his rebus non longiorem sermonem habendum, ne eadem bis repetantur. Et ideo etiam a me hæc non expectetis, nam de his in proprijs aphorismis dicemus.

Partitio aphorismi.

Sed dicet quis sermonem esse de quantitate, quia Galenus in commen. inquit, si sanguis superabundabit, est euacuandus, quare de humore ex parte quantitatis loquitur? Non est credendum hoc de tanto viro, quod prius proposuerit de sola qualitate loqui, postea sibi aduersans de quantitate omni loquatur. Quare sano modo Galenus est intelligendus, & pro intelligentia sciendum, quod volens Galenus ostendere sermonem Hippocratis esse de pharmacia, ac dogmatice loqui, dat exemplum, nam dicit dogmatice agit: si enim bilis peccat, bilem purgat, quemadmodum & cum sanguis, ipsum euacuat. Quare de sanguine hic non pro euacuatione egit, sed gratia exempli. Vt inueniatur Hippocrates semper dogmatice processisse, nempe ad indicationes respiciendo. Hoc est ergo Hippocratis propositum.

Diuiditur autem hæc pars in duos aphorismos. Secundus incipit ibi: Inspicere namque oportet. Differunt autem inter se duo hi aphorismi, quia primus est sententia, quæ est pars enthymematis, quæ habet probationem seiunctam, & propositam: secundus vero aphorismus est sententia sine ratione. Secundo differunt, quia primus proponitur per modum decreti, & legis; secundus per modum consilij. Et propterea Oribasius deueniens ad expositionem secundi aphorismi, dicit. Hic nos Hippocrates monet: &c. Vltimo differunt, quia primus aphorismus est prolatus per viam similitudinis, sumpta, scilicet, similitudine a natura, secundus est prolatus propria ratione. Et propterea (licet magis dasidere) diuidimus primum aphorismum in duas partes, in probationem, & sententiam; Sententia incipit ibi, sic & vasorum inanitio.

Paraphrasis huius aphorismi.

Vt autem intelligamus præsentem aphorismum, primo paucis concipere mente oportet verum eius sensum; nam ex vero sensu infinitæ ambiguitates tollentur. Hic est ergo sensus. Præcepit Hippocrates, vt quando fit purgatio, talis fiat, quæ conferat, & quam leuiter ferant infirmi, atque talem purgationem consequi medicus possit. cum Hippocrates monet, vt ita procedat, vt quæ molesta sunt, purget, non quæ non peccant, quia & ipsa natura tunc optime vacuat, cum ea quæ molesta sunt, vacuat.

Ex quo sensu aphorismi tria colligatis ab Hippocrate esse proposita. Primum est præceptum, secundum est regula, quam vt consequi possimus, præceptum assignat; tertium est probatio ac confirmatio regulæ. Præceptum in hoc consistit, vt medicus purgationem, quæ conferat, ac quam leuiter infirmi ferant, moliatur. Regula est, vt medicus vacuet vacuanda. Confirmatio regulæ, quia & natura sic procedit.

Sed difficultas est, qua ratione Hippocrates ad probandum aphorismum sumat rationem ab exemplo? Non dicatis sermonem esse de euacuatione naturali, nam hæ sunt nugæ, sed sermo est de pharmacia, sumpto exemplo a vacuatione naturæ. Dicunt Moderni, a Montano suscipiētes, quod Hippocrates hic tradat præcepta, præcepta autē esse per exempla confirmanda. Non nego ego præcepta posse confirmari exemplis, sed dico id non esse necessarium, neq; vbiq; obseruatum. Nam in decimoquinto aphorismo dicit; copiosius alenda esse corpora hyeme ac vere, quā alijs temporibus, & hoc præceptum non exemplo confirmat, sed ratione, quia ventres hyeme & vere sunt natura calidissimi. Propterea ego aliter dicerem cum Platone in Dialogo ciuili, vel de regno. Dicebat enim ibi, quod quoties est sermo de re magna & ardua, nō esset præter rationem vti exemplo. Cum ergo hic proponatur res magna, nēpe pharmacia, (quæ magna est res; dicente Galeno, duo esse maxima auxilia in morbis: 2. aphor. 29. phlebotomiam & pharmaciam,) voluit vti exemplo. Sed cur exemplo a natura est vsus? Dico id maxima arte factū fuisse, vt non modo id simpliciter exhiberet, sed etiam eo nos moneret. Dicit enim in proœmio, artem esse longam, tum ratione occasionis, tum iudicij, tum experimenti: ideo voluit nos monere, vt assiduo dirigeremus oculos in naturam, natura enim non modo supra medicum est, sed etiam supra artem medicam, & ideo hoc exemplo vti voluit.

In expurgatorium.

Dicit ergo Hippocrates. *In perturbationibus, &c.*

Non

Non dicatis, vt illi dicunt, quod per perturbationes intelligat fluxum alui, sed intelligit perturbationem, quæ est in ventriculo, quam sequitur postea fluxus alui. Et ideo in text. Philothei habetur, *in perturbationibus alui*, & excrementis, quæ sequuntur has perturbationes: nam natura non expellit aliena, nisi perturbationem patiatur. Loquitur ergo de fluore alui, qui comitatur perturbationem eius.

Cum perturbatione.

Quod autem dixit, *in perturbationibus*: ratio est, quia cognouit Hippocrates, quod aluus bifariam possit expurgari, vel cum perturbatione, vel sine: si hæc expurgatio fit sine perturbatione, hoc non fit ob humores qualitate peccantes, sed tantum a potentia nostrum corpus regente, & fit tempore sanitatis, vbi vero fluor alui sequitur perturbationem, ibi necessario peccat materia, vel quantitate, vel maligna aliqua qualitate, vel vtraque. Et ideo Galen. primo de ratione vict. 18. dicit, perturbationes ventris fieri ex edulijs mordacib. ac flatuosis &c. Quare Hippocrates voluit ostendere se loqui de fluore alui, qui est cum perturbatione, non de eo, qui sine perturbatione existit.

Ipsius alui.

Ventris. Inquit 4. method. 6. Galen. quod per ventrem possimus intelligere superiorem, & inferiorem. Quarto de ratione vict. 132. inquit, quod per ventrem superiorem veteres aliquando thoracem intellexerint, aliquando ventriculum per ventrem inferiorem in intestina. Hic autem per ventrem non possumus intelligere superiorem, nam hic sermo fit de fluore alui, thorax autem expurgatur per os. Neque possumus intelligere ventriculum, nam licet hic per superiora & per inferiora possit expurgari, tamen eum non possumus audire, quia paullo post, in sequentibus verbis de eo verba faciet. Quare per ventrem audire debemus ventrem inferiorem, nempe ipsa intestina.

Et vomitibus.

Sequitur, *Et vomitibus spontaneis*: Quid intelligere debeamus per vomitum, facile videri potest, nam nihil aliud intelligere debemus, quam motum materiæ exeuntis a ventriculo per œsophagum extra corpus: qui motus dependet ab expultrice ventriculi.

Spontaneis.

Deinde addit, *spontinis*, quæ particula diligenter est explicanda; non enim solum ad vomitum, sed & ad perturbationem ventris dirigitur. Ac si dixisset Hippocrates. In perturbationibus ventris spontinis, & in vomitibus spontinis. Galen. 4. aphorism. secundo dicebat, eam esse spontinam euacuationem, quæ fit citra euidentem caussam, et citra artem. Vnde si quis exempli caussa vomat, ob vomitorum medicamentum, non dicetur vomitus spontinus, sed artefactus. Quare vomitum citra euidentem artem & caussam factum intelligit.

Est autem vacuatio hæc spontina in duplici differentia, nam vel fit a natura, & secundum omnes leges naturæ, veluti quando fit euacuatio a natura corpus nostrum regente, vt sanitas consequatur, vel fit a natura, non tamen secundum omnes leges naturæ, id est, non ex toto secundum naturam. Quamuis vero asserant nonnulli spontinam vacuationem primo modo accipi: nos tamen id impossibile esse fatemur, ac necessarium esse, vt intelligatur spontanea euacuatio citra euidentem caussam, ac citra artem, a natura, non tamen ex toto secundum naturam. Et probatur hæc veritas duplici fundamento: primum, quia Hippocrates in hoc aphorismo loquitur de ea spontina vacuatione, quæ potest obesse, talis autem non fit a natura secundum omnes leges naturæ. Quod autem de ea Hippocrates loquatur, facile ostendi potest, quia ait: *si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert, & leuiter ferunt ægri, sin minus, contra*. Ecce, quod de ea spontina loquitur vacuatione, quæ nocere potest. Secundum fundamentum: quia si considerentur fluxus alui, ac vomitus spontinus, impossibile est, vt fit a natura, secundum omnes leges naturæ: & primum de fluore ventris hic Hippocrates loquitur, non de quocunque fluore alui, sed de eo, qui sequitur ad perturbationem: at fluxus ventris a natura, & secundum naturam, est citra perturbationem ventris. Vomitus vero, & si spontinus a natura fiat, non tamen eam habet necessitatem, quam deiectio secum: & ideo est a natura, non secundum naturam. Comprobatur hæc veritas ex Gal. 5. meth. 11. vbi loquitur de vacuatione ventriculi, sumpta indicatione a ventriculo, quatenus est pars instrumentalis, idest, quatenus potest diuidi in duplicem ordinem, supremum, ac infimum; inquit enim ventriculum sursum purgari per vomitum, deorsum vero secundum naturam. Ecce quod opposuit vomitum deiectioni ventriculi, quæ est secundum naturam, vnde vomitus non est secundum naturam. Quibus sic constitutis, dicimus, quod Hippocrates proponat vacuationem spontinam, quæ distat a vacuatione voluntaria, ab ea quæ fit ex arte, & ab ea quæ fit ex euidenti caussa. Fit autem vacuatio spontina hæc interdum a natura regulariter operante, interdum non regulariter operante, quod Hippocrates in textu expresse fatetur. Nam cum dicit, si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert, & leuiter ferunt ægri, intelligit de vacuatione facta a natura regulariter operante, cum vero ait, sin minus, contra, intelligit de vacuatione facta a natura irregulariter ac symptomatice potius operante. Et hinc patet, quam vanę sint constitutiones de vomitu, recitatæ a Modernis, an vomitus sit naturalis, vel artificialis, vel voluntarius &c. Constat enim, quod, quatenus efficitur vi artis, artificialis sit: si autem fiat, quia expultrix vis imaginatrici obediat, erit voluntarius, non tamen absolute; nam si nulla læsio in ventriculo adfuerit, tunc cum quis voluerit, statim vomere poterit: si vero consideretur quatenus irregulariter operetur natura, erit quodammodo præter naturam; si autem fiat a natura regulariter operante, cum tamen vomitus procedere non possit secundum omnes leges naturæ, tunc erit a natura, & non secundum naturam; non enim potest procedere secundum omnes leges naturæ.

Si talia purgentur, qualia, &c.

Post hæc addit Hippocrates, *si talia purgentur, qualia &c*. Per quæ nihil aliud intelligere voluit, nisi humores peccantes, non secundum quantitatem, sed qualitatem, & sunt illi humores, qui sunt in caussa cacochymiæ. Quodque hoc verum sit, dicit Philotheus in expositione, quod quoties purgantur humores, qui purgandi sunt, tunc æger liberatur a cacochymia. Sed circa hos qualitate peccantes humores, ne multæ contingant dubitationes, est aduertendũ, quod hi humores qualitate peccantes dupliciter se habere possint; nam vel possunt concurrere ad molestiam principaliter, vel secundario possunt esse ad molestiam adiuuantes. Quomodocunque autẽ sint, vel principaliter, vel secundario molestiam inferentes, hic intelliguntur ab Hippocrate, & expurgandi sunt a corpore: exempli caussa, fit podagra ex pituita orta, quæ defluat ad locum affectum, merito bilis: pituita principaliter ad podagram generandum concurrere dicitur; bilis secundario, & vt caussa adiuuans: vterque tamen humor est vacuandus. Propterea Auicennas tertio libro Fen. 22. tract. 2. de podagra: dat in ea sananda pharmacum, tum pituitam, tum bilem purgans: & capite octauo eiusdem libri reddit caussam, cur non modo pituitam, sed bilem purgare velit: quia bilis, inquit, potest facere vt pituita currat alia vice ad membrum. Ex quo colligatis, satis suspectam esse resolutionem Modernorum, qui dicunt in affectibus ex pituita & bile, ideo purgari bilem, quia bilis non sit concoqui pituitam. Suspecta est resolutio, quia Auicennas dat caussam, cur id fiat; ne per bilem rursus materia ducatur ad locum affectum. Præterea imaginari non possum,

quomodo

quomodo bilis cum pituita mista sit in caussa, vt bilis non coquatur: nam concedo, concoctionem fieri a calore naturali: & quãuis in bile calor sit mordax, & quodammodo igneus, propterea non debemus dicere, quod ipsa impediat coctionem pituitæ. Nam ad coctionem huius non modo requiritur, vt deducatur ad bonam formam, quantum est possibile; sed etiam præparatio. Præparatio autem pituitæ debet esse tum ex parte temperamenti eius, tum ex parte modi substantiæ. Ratione quidem temperamẽti, quia cum pituita frigida sit, maxime resistit calori natiuo, & ob id ne ita pertinax sit, debet calefieri: nam per calefactionem postea fit magis præparata, vt coquatur a calore natiuo; & propterea recte faciunt practicantes, qui syrupos præparantes calidiores exhibent; non vt concoquant immediate, nam male facerent; sed vt præparent, vt minus resistat pituita calori concoquenti. Ex modo autem substantiæ: nam pituita crassa est, viscida, ac lenta, ob quas quidẽ conditiones maxime rebellis est: & ob id, vt non ita resistat, vtque calor natiuus in eam vniformiter agere possit, necessarium est, vt attenuetur ratione crassitiei, atque vt abstergatur ratione visciditatis: & hæc est præparatio: nam sic præparata, facilius a calore natiuo postea concoquitur. Propterea optime faciũt practicantes, qui non modo calidiores exhibent syrupos, sed vim abstergendi habentes, & incidentes, non ratione coctionis, sed præparationis, vt facilius postea calor pituitam concoquat. His constitutis, videamus modo an bilis sit in caussa: vt pituita coqui non possit. Bilis calefacit, pituitam attenuat, visciditatem insuper remouet, & ob id Galenus interdum dicebat, caliditatem febris attenuare pituitam, post hæc, ratione acrimoniæ, ac amaritudinis suæ abstergit pituitam. Cum hæc itaque bilis in pituita faciat, eritne in caussa, vt pituita coqui non possit? Potius contrario pacto res se habebit: cum hæc omnia pituitam præparent. Quare suspecta nimis resolutio est. Et ideo Galenus primo ad Glauconem, & libro de differentijs febrium, dans differentiam inter quotidianam exquisitam ac notham, ait, quotidianam puram, cum a sola pendeat pituita, neque bilem permistam habeat, longioris esse durationis: quotidianam vero notham breuiorem, ob bilem admistam, quæ accelerat coctionem materiæ.

Confert.

Subdit Hippocrates postea, *Confert, & leuiter ferunt, &c.* Dicit, confert: quia sicut humores praui molestabant naturam, sic id, quod erit in caussa, vt humores hi molesti tollantur, dicitur conferre. Cum ergo sic se habeat purgatio, merito ergo conferens erit. Confert autem purgatio bifariam: vel quia totum tollit morbum, cum tota materia expurgatur; vel quia minuit morbum, cum pars materiæ vacuatur. Et hoc documentum optime vidit doctissimus Modernus.

Et leuiter ferunt.

Et leuiter ferunt. Non est præter rationem id adiectum, quia possibile est, vt purgatio conferat, quia vacuentur humores praui, tamen non leuiter ferant ægri: sed molesta sit ipsis. Potest autem molesta esse vacuatio artificialis respectu pharmaci, quod correctionem requirit; de qua pharmacorum correctione alias loquemur. Præterea vacuatio naturalis potest esse molesta, ratione materiæ, vbi scilicet materia, quæ per œsophagum, vel intestina traijcitur, fuerit admodum acris ac mordax: nam poterit talis materia exulcerare partes istas, & sic non leuiter ferent ægri. Quare si purgentur purganda modo debito, confert, & leuiter ferunt ægri.

Sin minus, contra.

Sin minus: contra: facile est hoc intelligere: quia si verum est: quod quoties purgantur humores, qui sunt purgandi, confert, & leuiter ferunt ægri: per oppositum, si purgentur, quæ non debent purgari, non confert, & ægri moleste ferunt. Propterea aduertant medici, nam, si peccante pituita dent pharmacum bilem attrahens, fiet apoplexia: si bile peccante purgetur pituita, fiet phrenitis. Propterea cum Galenus & Auicennas loquuntur de ebullitione humorum, vt Galenus quarto de meth. vale. capite quarto, & Auicennas capite de phlebotomia; non intelligunt tantum de sectione venæ, sed de pharmacia etiam: Nam si bilis purgetur, peccãte humore frigido, ille humor magis crudus rebellis, ac frigidus fiet. Sic si alius humor purgetur, peccante bile, magis hæc incalescet, ac rebellis humor fiet.

Sed dicet quis: si grauis auctor est Hippocrates, vt dixisti, cur per vnum oppositorum non intellexit reliquum, sed addidit, *sin minus: contra*? Non sine maxima arte id dicimus esse factum. Nam voluit Hippocrates per hoc, vt nos suum præceptum obseruaremus omni modo, ac in nullo delinqueremus: & ob id proposuit, ac proponere voluit incommoda, quæ sequuntur ex mala purgatione, vt suum præceptum omni, qua decet, solertia obseruaremus.

Sic & vasorum inanitio.

Sic & vasorum inanitio. Hic vnum apponit aphorismum, post probationem ab exemplo sumptam. Per vasa autem (vt adnotauit Philotheus) intelligere debemus venas, arterias, & reliquas capacitates in corpore humano, in quibus possunt esse humores qualitate peccantes.

Inanitio. Galenus per inanitionem non phlebotomiam, nec inediam dicit esse intelligendam, sed purgationem. Nam, vt dicit ipse in libro de atra bile, capite octauo, si peccat humor sola quantitate vacuatione est opus, si quantitate & qualitate, purgatione. Purgationem ergo hic intelligit.

Sed videtur Galenus aduersus hanc expositionem esse: nam 4. aphor. 2. (vbi Hippocrates dicebat, *Si medicamenta purgantia talia euacuent, qualia quæ sponte fluunt, confert, sin minus: contra.*) dicit, vt excuset Hippocratem a nugatione, esse differentiam inter inanitionem de qua in quarto loquitur, & de qua in hoc aphorismo: nam ibi accipi purgationem magis stricte, pro purgatione materiæ per secessum tãtum; at in hoc aphorismo accipi modo cõmuniori, & non modo intelligi vacuationem per secessum, sed per vomitum, per os, per nares, per vesicam, per sectionem venæ. Quare hic non tantum per inanitionem purgationem intelligere debemus, sed sectionem etiam venæ, & communiter vacuationem.

Dicimus, hic purgationem magis communiter accipi, quam quarto aphorismo, quia ibi tantum per secessum: hic per secessum, vomitum, vrinam, &c. intelligit. Quod si dicas; ibi meminit Galenus sectionis venæ: ergo hic per inanitionem sectionem venæ intelligit? Aduertendum, quod, si Galenus per inanitionem intellexisset sectionem venæ, sibi expresse aduersaretur; quoniam dicit hic, non esse sermonem hoc in loco de phlebotomia; sed, inquit, ibi quod ad vberiorem doctrinam non erit præter rationem repetere euacuationem per vomitum, secessum, sectionem venæ, &c. Non tamen propterea dicit Gale. de sectione venæ in hoc secundo aphorismo locutum fuisse Hippocratem; nam sibi aduersaretur; sed bene in prima particula Aphorismorum: Nam in hoc primo lib. loquitur de pharmacia, sectione venæ, ac inedia. Quare multa differentia est dicere de sectione venæ locutum fuisse Hippocr. in primo lib. & dicere eum loqui in hoc secundo aphorismo.

Si talis fiat.

Subdit autem Hippocrates, *Si talis fiat, qualis fieri, &c.* Quę verba declaratione nõ egent, quia satis sunt declarata in declaratione probationis.

Altera pars huius secundi aphorismi.

Posteaquam proposuit Hippocrates, vt a medico talis fiat purgatio, quæ conferat, ac quam leuiter ferant ægri; quoniam præceptum erat hoc maximi momenti; ideo ne aliquis error in eius obseruatione contingeret; propterea in secundo huius partis aphorismo consilium proponit, inquiens. *Inspicere itaque oportet regionem, tempus, &c.* Vt autẽ præsentis aphorismi

tismi scopus intelligatur, seu præsentis consilij, scientium, quod ad purgationem faciendam duo sint necessaria; alterum est materia purganda; reliquum, pharmacũ, quo materia purgari debet. Ex parte quidem materiæ purgandæ, opus est cognoscere materiam peccantem, nam si eam ignorauerimus, facile est, vt vnum pro alio humore vacuemus. Non satis autem est ad pharmacum exhibendum, vt sit materia peccans in quali, quæ expurgari debeat, nam potest esse materia in quali peccans, quæ per pharmacum expurgari non debet: interdum enim materia in quali peccans indiget pharmaco purgante, interdum nõ. Et ob id monet nos vt cognoscamus, quando in quali peccans materia indigeat pharmaco purgante, & quando non.

Humoris peccantis cognitio.

Quod autem hæc duo proponat Hippocrates in præsenti aphorismo, declaro, & primo, quantum ad cognitionem materiæ peccantis attinet, vt optime declarat Galenus in commento, ea de caussa necessaria est cognitio materię peccantis, quia color cutis, (inquit) non est sufficiens indicium ad indicandos humores peccantes, etiam si ipse vt plurimum redundantiam humorum indicare possit, vt si color cutis citrinus fuerit, bilem redundantem indicabit, si ruber, sanguiné, &c. Potest tamen esse, vt color decipiat medicos. Deceptio autem duobus modis contingere potest: altero modo, vt dicit Galenus in commento, quando humores plus æquo, ac quadam cum violentia pelluntur, vel intra, vel extra corpus; vt quarto de tuenda vale. cap. 4. dicebat, vel propter frigiditatem, vel propter calorem, vel timorem, vel verecundiam, &c. ob quas quidem res color deperditur, cum sanguis intro pellatur, vnde potest decipere medicos. Secundo, cum nimio cum impetu ad partes exteriores pelluntur humores. Et quamuis id non declaret Galenus in præsenti com. declarat tamen quarto de tuend. val. quarto: vbi dicit, foras plus æquo spiritus ac sanguinem pelli, ex nimio motu corporis, ex æstu, ex ira immodica, &c. Cum itaque color cutis sufficiens non sit ad indicandos humores peccantes, ob id addere voluit Hippocrates tempus anni, regionem, ætatem, & morbum: cum ex his necessario venire possimus in cognitionem humoris peccantis. Quomodo autem id fiat, declarat Galenus, exemplo sumpto a bile, & pituita, nam ex horum cognitione facile in aliorum cognitionem ex vobismetipsis venire potestis: hic enim nõ intendimus loqui de signis; sed hæc per exemplum adducta sunt. Vnico itaque verbo se expedit Galenus, inquiens; bilem indicari ex tempore anni, quod est æstas; ex regione calida, iuuenili ætate, ac specie morbi, vtpote ex tertiana: pituitam ex oppositis, vt hiemali tempore, frigida regione, senili ætate, & quotidiana febre, &c. Quibus exemplis nos postea ex nobismetipsis possumus facile deuenire in cognitionem cuiusque humoris peccantis: præcipue autem cum hæc quatuor Hippocrates proponat ob significandandas res naturales, non naturales, ac præter naturam.

Præsente noxio humore, quando purgandũ, quãdo non.

Sed quo ad aliud attinet, quod maioris momenti existit, ac diligentissima indiget consideratione, ac declaratione, cum ex eius recta notitia innumeræ dissolui possint difficultates, debemus quærere cum Oribasio, (qui certe in hoc diuinissime processit, beneficio horum quatuor instrumentorum, ab Hippocrate propositorum,) an peccante materia in quali in corpore humano, semper sit purgandum, nec ne: & verum valeat consequentia, morbus est magnus, vires robustæ, ergo purgandum.

Dicimus itaque, quod possit esse materia in corpore, in quali peccans, & tamen non liceat vti pharmaco, cum adsint prohibentia. Quæ autem hæc prohibentia sint, diuinissimus declarat Hippocrates in hoc aphorismo, & dicit, esse tempus anni, regionem, ætatem, & morbum.

Prohibentia purgationẽ.

1. Anni tempus & 2. regio.

Quantum ad anni tempus; supposita materia in quali peccante, æstiuo tempore non licet pharmacum exhibere, quia tempus hoc purgationem prohibet, vnde Hippocrates quarto aphorismorum quinto, sub cane, & ante canem difficiles sunt purgationes. Caussas huius dicunt iuniores esse tres: vnã Galeni, duas proprio suo marte adinuentas. Ego autem has omnes caussas optimas esse dico, sed eas omnes esse Galeni assero, in comment. citati aphorismi, vt quisque videre potest. Prima ratio est; quoniam sub cane, & ante canem, ob æstum, corpora admodum calida sunt: si itaq; ipsis propinetur pharmacum electiue trahens, quod & ipsum calidum est, corpora non tolerabunt hanc tantam caliditatem, & actionem; sed in febres dilabentur. Secunda caussa, quia æstiuo tempore vires corporis dissolutæ sunt, & ideo cum medicamentum corpora etiam dissoluat, non poterunt ipsum ferre. Vltima caussa; quia tempore æstiuo, vi caloris ambientis fit motus caloris natiui a centro ad circumferentiam: pharmacum vero vim habet attrahendi a circumferentia ad centrum, at natura duos contrarios motus tolerare non potest simul, & ideo corpus tempore æstiuo pharmaciam nõ sustinet.

Idem de simili regione dicendum.

Sed de tempore, ac regione frigidis quid dicendũ? Dicimus purgationes etiam esse difficiles: at non eisdem de caussis, nam non est ea caliditas aeris ambientis, non illa virium dissolutio, neq; motus a centro ad circumferẽtiam, imo calor concentratur. Sed difficultas purgationis nascitur, quia tempore hiemis, & præcipue in maximo frigore, necessarium est vt aggregentur multi humores crassi, viscidi, ac lenti, præterea viæ angustentur, & ideo tum ex parte crassitiei ac viscidatis humorum, tum ex parte angustationis viarum, difficiles sunt purgationes hieme. At multo ætate sunt difficiliores.

3. Aetas.

Ætas insuper prohibet pharmacum, nã licet materia peccet in quali, vel in pueritia, vel in extremo senio, non licet tamen pharmacum exhibere: idque ratione virium, quarum maxima est habenda ratio; nam vires in vtraq; ætate sunt valde infirmæ, at diuersa ratione, nam in pueris vires sunt infirmæ potentia, in vltimo senio actu. Non declaro hos terminos, quia sequenti aphorismo declarabimus. Sed forte quis dicet, vires non requiri ad pharmaci exhibitionem, sed in sectione venæ? Dico hoc esse contra rationem, & contra Galeni auctoritatem. Omitto autem breuitatis caussa multa, quæ fere innumeras possem adducere auctoritates. Dico itaque in pharmaco vires robustas requiri, licet non vt in sectione venæ. Idque sic probo. Fundamentum est ab omnibus concessum, nullum esse medicum auxilium, quod ita prosit, vt non etiam aliqua ex parte noceat; idque præcipue apparet in pharmaco electiue ducente, nam tale pharmacum non est sine aliqua malignitate, & maxime aduersatur naturæ humanæ, vt monuit Galenus secundo de ratione victus duodecimo, & ob id licet prosit medicamentum hoc, potest tamen obesse ob malignitatem, & hinc fit, vt nisi vires robustę fuerint, non possimus præbere pharmacum electiue trahens. Si vultis euidentes auctoritates, videte Galenum quarto de tuend. valet. capite quarto, vbi dicit, quod humore alio a sanguine peccante, purgandum sit, sed addit, robore virium constante. Idem Galenus, primo prorrhetic. sectio. secunda commen. 38. habet hæc ad verbum, corpora imbecilles vires habentia purganda non sunt. Quid clarius? Vires ergo debent esse validæ, vt purgationes sustineant, non infirmi.

4. Morbus.

Postea ab Hippocrate morbus proponitur, qui etiam indicare, & prohibere potest pharmaciam, & ideo non valet consequentia: morbus est magnus, ergo secanda vena, nam etiam ad pharmaciam requiritur

xitur magnitudo morbi. Et id confirmo auctoritate, A & ratione. Certum est quod debet esse proportio inter remedia & morbum, quia vbi non est proportio, neq; etiam aliqua potest esse actio. Si enim morbus est debilis, debile etiam remedium indicat, quatenus debilis: si vehemens morbus fuerit, exigit etiam proportionatum auxilium, nempe remedium validum. Cum itaque hic sit sermo de pharmacia, quæ ex Galeno secundo aphorism. 19. vehemens est auxilium: quo enim ibi sunt valida auxilia, sectio venæ, & pharmacia: imo pharmacia est periculosius remedium, cum non sit in potestate medici, vt sistat, quando vult; ideo necessarium est, vt pharmacum indicetur a morbo vehementi. Quare si morbus debilis fuerit, quantumcunque materia in quali peccet, non debemus exhibere pharmacum, nisi morbus fuerit vehemens, vel in præsenti tempore, vel in futuro. Et de hoc videte Galenum quarto libro de tuend. valetud. cap. quarto, & libro quarto methodi B cap. sexto; vbi dicit, purgationem adhiberi, & propter abundantiam alterius cuiuscunque humoris a sanguine, & propter vim morbi. Quare maxima vis morbi requiritur, ad hoc vt exhibeamus medicamenta purgantia. Et hæc summa veritas proposita fuit ab antiquissimis, & optimis; ita referente Platone in Timæo, vbi ex horum sententia ait; medicam purgationem esse vtilem, quando summa cogit necessitas, nec aliter dicunt esse aggrediendam purgationem, & ideo ipse præcipit, ne talem aggrediamur purgationem, nisi summa necessitate cogente: quia, vt optime diuinissimus hic Philosophus dicebat, si morbi non existunt adeo vehementes, corrigendi erunt sola victus ratione, & debilibus quibusdam auxilijs. Ex his videtis, quam diligentissime quatuor hæc proposuerit Hippocrates, quæ purgantia prohibent medicamenta.

Ex hac etiam declaratione innumeræ soluuntur C difficultates, nam per morbum non intelligimus absolute speciem morbi, si enim morbum intelligamus in relatione ad humores peccantes, dubio procul per morbum speciem morbi intelligere deberemus; nam quotidiana pituitam, terttiana bilem indicat, &c. si vero morbus referatur ad pharmaciam, non debemus intelligere speciem morbi. Et propterea vanæ sunt omnes dubitationes, quas nonnulli mouent de febre hectica, pleuritide, &c. Exempli caussa, si sermo fuerit de febre hectica, an pharmaco purganda sit, nec net vana quæstio erit, nam pharmacum semper sumitur ab indicatione, quæ est purgatio, vnde cum in hectica purgatio non conferat, quia non est febris a materia pendens, ergo vanum est quærere, an in ea conueniant pharmacum, in ea enim conuenit alteratio, & refectio tantum.

Cur quatuor tantum proponantur pharmaca prohibentia.

Hippocrates autem quatuor, neque plura, neque pauciora proponit, impedientia pharmacum, D nam per hæc quatuor nihil aliud intelligit, nisi hæc tria; res naturales, non naturales, & præter naturam. Et ne quis error fiat: sciendum, quod hæc quatuor proposita possint diuersimode considerari in respectu ad materiam peccantem, & in relatione ad pharmacum. Declaro. Si consideremus tempus anni, & regionem, ratione materiæ; non modo hæc duo debemus intelligere per ista, sed omnes res non naturales, vt cibum, potum, somnum, vigiliam, &c. Cum vero proponit ætatem, ratione materiæ, debemus etiam intelligere omnes res secundũ naturam, habitum scilicet corporis, vires, temperaturam, consuetudinem, &c. Per morbum vero, in relatione ad materiam, debemus intelligere res præter naturam, vt species morbi, & symptomata morbi. Sed in relatione ad pharmacum; an hæc pharmacum indicent, an prohibeant, an coindicent, diuerso modo statuere debemus. Per tempora anni, & regiones, tum cæli statum, tum cibum & potum; &c. intelligere debemus: nam hæc non habent vim vel indicandi, vel prohibendi pharmacum. Per ætatem non omnes res secundum naturam intelligemus, sed solum ætatem: quia scilicet vltimum senium & pueritia prohibent pharmacum: non ergo intelligemus temperaturam, neque consuetudinem, &c. Per morbum vero nihil aliud intelligere debemus, nisi debilitatem & vehementiam morbi.

Sed dicet adhuc quis: Hippocrates proposuit res naturales, non naturales, & præter naturam, vellem scire; cur ad res non naturales significandas duo adduxerit, nimirum anni tempus, & regionem; ad significandas vero præter naturã, & naturales, vnum tantum? Vtile profecto est dubium hoc, & maxime necessarium cognitu. Dico ergo maxima arte id ab Hippocrate factum fuisse: nam cum sermo ei habeatur de his, quæ indicare vel prohibere possunt pharmaciam; ob id cognoscens diuinissimus Senex, quod ad inhibendum pharmacum sufficiat vna res secundum naturam, & vna etiam præter naturam; non sufficiat autem vna non naturalis, sed omnes requiruntur: ob id duo ex parte harum apponere voluit, vt omnes necessarias esse indicaret res non naturales: vnum in alijs, cum vnum esset sufficiens. Declaro id (ne meum figmentum videatur) cum Galeno, in pluribus locis. Certum est ex parte rerum secundum naturam, quod vbi vires fuerint debiles, licet adsint alia omnia indicantia, pharmacum tamẽ prohiberi: sic in ætate infantili, & vltimo senio omnino prohibetur pharmacum, quamuis omnia alia id requirant. Præterea si solius morbi debilitas fuerit ex parte rerum præter naturam, & alia omnia contrarium indicabunt, prohibetur pharmacum. Sed de tempore anni secus est: quia dicebat Galenus 1. ad Glauconem cap. 14. de sectione venæ loquens, quod quoties tempus anni calidum simul cum regione concurrerit, vt regio etiam calida sit; prohibeatur sanguinis missio. Ecce quod omnia requiruntur, vt prohibeant missionem sanguinis. Deinde subdit, si vero tempus anni calidum sit, regio autem non consentiat, sed frigida sit, non est abstinendum a missione sanguinis, sed ea parcior instituenda est. Quare non prohibet vnum ex non naturalibus, sed minuit. Et ideo idem Gal. 11. metho. 14. asseruit, quod sectio venæ prohibeatur tẽpore anni calido, regione etiam existente calida, ac tali insuper cæli statu: quasi voluerit, quod omnia debeant concurrere. At cum id de sectione venæ dicatur; etiam de pharmaco idem intelligere debemus; Et propterea diuinissimus Hippocrates mouendo præcipit, vt oculos habeamus intentos ad regiones, & tempus anni: nam si in vnum concurrerint, abstinebimus a pharmaco: similiter ob ætatem, & ob morbum, abstinebimus ab eo.

Quia vero Hippocrates secundo hoc aphorismo innuit, pharmaco purgandam esse materiam qualitate peccantem, non sanguineam & quantitate peccantem sola: videri posset Galenum contra statuere in multis locis, pharmaco non solum posse euacuari materiam in quali peccantem, sed & in quãto. Nam 4. metho. 6. dicit, corpus plethoricum sanari tum sectione venæ, tum etiam purgatione: corpus autem plethorium redundat materia in quanto peccante, & non in quali: ergo potest materia in quanto peccans pharmaco vacuari.

Purgationẽ etiam quantitatem respicere secundũ Galenum videri posse.

Secunda auctoritas est eiusdem Galeni quarto de tuend. valet. capit. 4. vbi admittens sectionem venæ quoties est sanguinis abundantia; subdit, quod si aliquis ita timidus fuerit, vt ratione timiditatis non admittat sibi venam secari: tunc aluum largius ducendam, hoc est, vtendum pharmaco. Quare materia sanguinea non modo sectione venæ, sed pharmaco etiam vacuatur.

Vltima auctoritas est eiusdem Galeni, secundo de ratione victus 10. & 11. Vbi cum Hippocrates dixisset, &

ſte, dolore aſcendente eſſe aperiendam venam, deſcendente vtendum pharmaco; ibi ei ſermo fuerat de materia peccante ſanguinea, vt de inflammatione, ac morbo, qui pleuritis vocatur; quem ſanguinem medicamento purgante vacuat, vtpote helleboro. Quoad autem materiam ſanguineam pharmaco vacuet, per eundem Galenum ibidem probo, qui eandẽ materiam in commento cum ſectione venæ vacuat. Quare videtur, eandem materiam poſſe purgari tum ſectione venæ, tum pharmaco: & ob id Hippocratẽ falſum propoſuiſſe, cum dixit ratione materiæ in quali peccantis, oriri indicationem purgandi pharmaco, & non ſectione venæ.

Recentiores falſo ſtatuunt, ſanguinẽ pharmaco vacuari poſſe.

Iuniores, his auctoritatibus coacti, dixerunt, pharmaco ſanguinem poſſe vacuari: quod tamen verum non eſt: nam nunquam fuit cognitum, neque habemus iam pharmacum tale, quod ſanguinem vacuet: nec ſi haberemus, eo vteremur. Quod ſi aliquando id accidit: contingit tamen hoc ratione maximæ copiæ ipſius pharmaci euacuantis, per viam conſequentiæ: nam medicamentum, cum alijs humores non adſint amplius, ſed omnes iam ſint attracti, trahit demum ſanguinem per viam ſequelæ.

Sanguinis, et plethoræ diſtinctio.

Sed pro huius rei intelligentia, diſtinguere oportet ſanguinem: vt Galenum intelligatis, qui nulla ex parte diſcors fuit ab Hippocrate. Sanguis igitur dupliciter conſiderari poteſt: altero modo pro quarto humore ſeparato a reliquis, altero modo pro tota maſſa humorali, includente ſanguinẽ, & cæteros humores alios. Diſtinctio fuit Galeni, ſecundo de differentijs feb. cap. 4. Si ſermo ſit de ſanguine pro quarto humore, pharmaco tunc euacuari non poteſt, nec debet: ſed ſi morbus validus extiterit, ſectione venæ euacuatur: ſi leuis, balneo, frictionibus, &c. Si accipiatur ſanguis pro maſſa humorali, quæ eſt in cauſſa plenitudinis; ſciendum, hanc plenitudinem eſſe duplicem: vt colligitur ex Galeno paſſim, præſertim vero libro de plenitudine. 2. aphoriſm. 17. ſecundo in librum de natura humana primo, libro de curan. rat. per ſang. miſſ. cap. 4. & 4. meth. 6. 9. meth. 5. 13. meth. cap. 6. & 4. de tuend. valetud. c. 4. aliã quidem quo ad Vaſa; aliam vero quo ad Vires. Plenitudo quo ad vaſa eſt illa, quam plethorã vocant, in qua æqualiter augentur humores, æqualiter iuſtitiæ; ita tamen, vt ad tale veniant augmentum, vt ob ingentem plenitudinem, immineat ne vaſa rumpantur, vel fiat ſuffocatio caloris naturalis: de qua Hippocrates tertio aphoriſmo loquitur, vt videbitis. Plenitudo quo ad vires, dicitur cacochymia, (quæ ex ſententia Galeni, locis adductis) eſt, quando ſanguis eſt in copia exigua, cæteri vero humores ſunt copioſi; & non modo ſunt copioſi, ſed inſigniter etiam a natura ſanguinis recedunt. Vnde ſicut prior plenitudo dicitur exquiſita plethora: ita hæc dicitur cacochymia exquiſita. Nam tum plethora, cũ cacochymia, & exquiſita, & notha dici poteſt, & eſt. Et quantum ad plethoram notham attinet, hæc poteſt eſſe duplex, vel cum putredine, vel ſine. Plethora notha cum putredine adhuc duplex poteſt eſſe: primo, quando eſt plethora exquiſita, cui tamen accedit putredo, veluti in febre ſynocha cum putredine; & vocatur plethora notha; quia plethora exquiſita dicitur ſolum peccatum in quanto, ac vbi maſſa humoris peccat in quali: ratione autem putredinis peccat in quali: eſt igitur notha plethora, & non exquiſita. Secundo eſt plethora notha, quando præter dominium ſanguinis adeſt ſubdominium alterius humoris, vt bilis: & præter dominium ſanguinis, & ſubdominium bilis cum ea etiã eſt coniuncta putredo febrilis, & ita etiam multo magis erit notha. Præterea eſt plethora notha, ſed ſine putredine, quoties eſt dominium ſanguinis cum ſubdominio alterius humoris, ſine putredine. Si vultis habere auctoritatem pro his diſtinctionibus, videte Galenum quarto de tuend. valetud. cap. quarto.

Quantum ad cacochymiam: cacochymia notha dicitur, quando cum exigua copia ſanguinis erit aliorum humorum abundantia, non multum recedens a natura ſanguinis.

Quæ plethora, & quæ cacochymia, requirat venæ ſectionẽ, & purgationẽ.

Quibus conſtitutis diſtinctionibus, hanc materiam reſoluentes, ſic dicamus: quod ſi ſermo fuerit de plethora exquiſita, nunquam licet deuenire ad exhibitionem pharmaci: ſed conuenit ſolum ſectio venæ, morbo tamen magno exſtiente, cum reliquis ſcopis. Si eſt cachochymia exquiſita, tantum licet deuenire ad pharmacum, non autem ad ſectionem venæ. Et de hac loquitur Hippocrates in hoc ſecundo aphoriſmo: ſicuti in ſequenti aphoriſmo loquitur de plethora, quæ maxime exquiſita eſt.

Si autem conſiderauerimus plethoram notham: dicebamus eam eſſe duplicem; cum putredine, & ſine: eam, quæ eſt cum putredine, duplicem etiam diximus eſſe. Ergo quantum attinet ad eam plethoram notham, quæ ſumma, ac maxima plethora eſt, ſed cui ea coniungitur febris putrida: dicimus, quod in hac plethora merito plenitudinis competat ſectio venæ; ratione autem putredinis, cuius merito ſanguis ſolet degenerare in naturam huius, vel illius humoris, tempore opportuno conuenit exhibitio pharmaci; quoniam attrahet partem craſſiorem, vel tenuiorem, non attrahendo ſanguinem, niſi putridam illam eius partem, quæ vel in bilem, vel in melancholiam conuerſa eſt. Et ideo mirum non eſt, ſi Galenus nono method. & in arte curatiua, proponit euacuationem tum per alias vias, tum per venæ ſectionem, & pharmacum.

Si vero fuerit plethora notha cum putredine, quia ſit dominium ſanguinis cum ſubdominio bilis, vel alterius humoris: tunc poteſt pharmacum, & ſectio venæ conuenire.

Idem dicendum, ſi fuerit plethora notha citra putredinem: quia humor peccat, & ex parte qualitatis, & ex parte quantitatis.

Poſtremo ſi conſiderabimus cacochymiam illam notham, tunc dico, quod conueniat vtrumque auxilium; pharmacum, & ſectio venæ: nam quarto de tuend. valet. dicebat Galenus cap. 4. quod liceat deuenire ad ſectionem venæ, vel quãdo abundat ſanguis, vel quando cęteri humores non admodum recedunt a natura ſanguinis.

Auctoritates Galeni ſupra allatæ enarrantur.

Galenus interdum per purgans intelligit leniens.

Lib. 14. met. cap. 7.

Lib. artis medic. c. 89. & 99.

His ita habentibus, non erit difficile propoſitas auctoritates explanare. Nam quantum attinet ad eam authoritatem Galeni quarto meth. 6. qua dicebat, *quod corpori plethorico cõueniat ſectio venæ, & purgatio*: quamuis poſuerimus tot diſtinctiones de plethora, tum exquiſita, tum notha; non poſſumus tamẽ reſpondere fugiendo, quod ibi Galenus loquatur de plethora notha; nam clariſſime conſtat, eum loqui de plethora non modo exquiſita, ſed quam maxime etiam exquiſita. Scire igitur oportet, quod Galenus aliquando vſus fuit impropriè, hac voce, *purgatio*. Et ideo per purgationem non ſemper intelligit purgationem per pharmacum. Oſtendo id per Galenum in eo citato, quarto nempe method. 6. vbi dicit, corpus plethoricum ſanari, vel per ſectionem venæ, vel per ſolutionem alui. Proponit itaque Galenus ſectionem venæ, & alui fluxibilitatem, in plethorico corpore: quia proponit valida auxilia, & debilia. Validum auxilium eſt ſectio venæ: proponens poſtea debilia remedia dicit ſolutam aluum, vel purgationem: per ſolutam aluum, intelligit aluum lubricam ſponte. Et ideo quando addit, vel purgationem: per purgationem debetis intelligere id, quod correſpondet ſpontinæ illi euacuationi; & ideo debemus intelligere purgationem, beneficio cuius leniatur aluus. Quare loquitur ibi de lenientibus, veluti ſunt clyſteres molliores. Neque quis veſtrum admiretur plethoricam diſpoſitionem ſolui clyſteribus, & lubricã aluo: quia exercitijs, inedia, & balneo, & reliquis habẽtibus vim abſumendi,

mendi, diminuitur. Quod ibidem expresse testatur Galen. vbi postea (loquens de purgatione vera) dicit: purgatio adhibetur, & propter abundantiam alterius cuiuscunq; succi, & propter vim morbi. Si itaq; vult, purgationem adhiberi propter abundantiam cuiuscumque humoris a sanguine: quomodo itaq; primo dicit purgationem conuenire plethoræ, & vbi sanguis peccat? Quare per purgationem, non veram purgationem intelligit, sed lenientia: aliter sibi expresse in eodem capite in paucis verbis contradiceret: quod de Galeno non est dicendum.

In plethora spuria locū habet venæ sectio, et purgatio.

Quantum ad auctoritatem quarti de mend. valet. cap. 4. dico, quod Galenus ibi mentionem de plethora notha faciat: nam cum proposuit pharmacum in corpore non admittente sectionem venæ; proponit corpus, in quo est dominium sanguinis, & subdominium alicuius alterius humoris a sanguine: & propterea ea est plethora notha, in qua vtroque licet vti auxilio.

In pleuritide requiritur venæ sectio, dolore ascendente; purgatio, descendente. Vid. c. 3. l. 2. practicæ H. Capiuaccæ.

Quantum ad postremam auctoritatem, ex secūdo de ratione vict. 10. & 11. difficile est intelligere verum Hippocratis sensum: & credo, non esse difficiliorem locum in Hippocrate: sed tamen difficultatem hanc tollemus in explicatione aphorismi vigesimi secundi, vbi de minoratione materiæ loquemur. Dico igitur, Hippocratem sermonem habere de cacochymia notha: nam certum est, Hippocratem ibi loqui de inflammatione: inflammatio autem non videtur constituere plethoram notham. Hoc autem verum esset, si ex parte tantum quantitatis sanguinis procederet inflammatio: at vbi est cacochymia notha; massa non dicitur sanguinea tantum, sed vel biliosa, vel pituitosa, vel melancholica a prædominio. Hic autem loquitur Hippocrates de massa sanguinea melancholica; & huius rei signum est; quoniam Hippocrates proponit helleborum, qui habet vim educendi humores adustos, ac melancholicos. Cum ergo de cacochymia notha loquatur, quæ potest expurgari tum sectione venæ, tum pharmaco: ideo non est mirum, si Hippocrates dixerit, vtendum esse pharmaco; ac Galenus in commento asseruerit, nos interdum posse vti sectione venæ: nam Galenus cum Hippocrate conuenit, & nulla est inter eos discrepantia.

Difficultas q̄stionis ex Hippoc. de curāda pleuritide.

Dicit autem Hippocrates, dolore ascendente esse secandam venam; descendente, vtendum pharmaco. Qui sane locus est difficillimus: siue materiam furiosam dicamus, siue non. Nam si dicamus, materiam esse furiosam; primum, hoc est falsum, quoniam materia habet raptum ad locum determinatum: deinde si materia furiosa est, quæ habet raptum deorsum; quare etiam non potest esse materia furiosa, quæ ascendit? Imo debet esse magis furiosa: quia dolor ascendens fit a materia fluxibiliori, & tenuiori; descendens autem a crassiori, & non ita fluxili. Ideo non loquitur de materia furiosa. Remanet etiā difficultas, si dicamus hanc materiam non esse furiosam. Statuunt enim aliqui, vt Truerius, & hi qui aiunt, posse euacuari etiam materiam crudam, gratia reuulsionis, quod Hippocrates materia descendente vtatur pharmaco, ascendente autem, sectione venæ, gratia reuulsionis. Primum quidem, falsissimum est hoc, quod liceat vacuare materiam crudam, ratione reuulsionis: quod clarissime ostendemus ex Galeno, & Hippocrate, ad aphorismum, *Concocta medicari, &c.* Sed admittatur hoc nunc esse verum: difficultas tamen non tollitur. Namque cur dolore ascendente non vtitur pharmaco; ista enim esset propria & vera reuulsio? Imo dolore descendente, si pharmaco vtamur, non est reuulsio: quia vacuatio fit per eam partem, ad quā natura vergit. Quod si hi concedunt, in inflammatione oculorum, & alijs morbis capitis, gratia reuulsionis, in principio nos posse vti pharmaco: cur Hippocrates dolore ascendente non vtitur pharmaco?

A Præterea si quis dicat, vacuari hanc materiam, quia possit esse, vt in toto sit concocta, in parte cruda: hoc quidem potest sustineri, & suo loco a nobis confirmabitur: sed remanet adhuc difficultas, quia æque potest esse concocta dolore ascendente hæc materia in toto, quam descendente: Cur ergo dolore adscendente secandam venam iubet? Ideo maxima difficultas est in hac auctoritate.

Auctoris sententia: loqui Hippocratē de pleuritide a plethorica, vel cacochymica notha; cuius materia possit & venæ sectione & purgatione vacuari.

Audiatis igitur nostram resolutionem. Primum dicimus nos, Hippocratem eo loco sermonem habere de inflammatione ipsius pleuræ, de inflammatione, inquam, quæ pendet non a plethora exquisita, sed a cacochymia, vel plethora notha: & proinde sermonem esse Hippocrati de eo morbo, qui a tali materia pendeat, quæ possit tum sectione venæ, tum pharmaco vacuari; non enim est vel plethora, vel cacochymia exquisita: quia Hippocrates veratrum exhibet, atque Galenus vtitur phlebotomia.

B De hac autem plethora Hippocrates eam ob caussam loquitur: quia docere vult in actu practico, quando cum morbo dolor iunctus est, quomodo procedendum sit: an liceat prius sedare dolorem, antequā fiat vacuatio; an prius sit expurgatio facienda, quam dolores mitigandi. Namque in actu pratico maxima est difficultas: quia Auicennas quarto, primo, ca. primo & tertio de euac. & de phleb. dicit: cum euacuare volueris, prius seda dolorem. At Galenus 1. aphoris. 23. dicit: in maximis doloribus nullum magis præsentaneum inuenitur remedium, quam euacuare vsque ad animi defectum: eadem igitur vacuatio & materiam vacuat, & dolorem sedat.

Hanc igitur difficultatem summam voluit dissoluere Hippocrates præallegato loco: propterea necessarium fuit, vt ageret de dolore pleuræ, qui est cum inflammatione, & pendet a plenitudine notha, non exquisita. Namque vbi plethora exquisita est, nemo C est, qui eam non noscat: & propterea videns Hippocrates, quod hanc medici noscere possint, quodque in ea non sit veniendum ad mitigationem doloris, quia statim euacuatione dolor mitigetur: ideo de ea, loqui non voluit. At si sermo est de plethora, vel cacochymia nothis, & adsint signa vtriusque plenitudinis: certi esse non possumus, an multa sit materia in corpore, necne: & ideo necesse est venire ad curationem tentatiuā. Neque hoc videatur figmentum: quia in principio secundo lib. de rat. vict. dicit Hippocrat. lateris dolorem tentare fomentis dissoluere, non abre esse. Et 6. aphoris. 31. dicit, fomenta in pleuritide esse dignoscitiua signa, quæ faciant, vt veniamus in cognitionem, modicane vel multa sit inflammatio, & an multa vel pauca materia: nam applicato fomento, vel dolor mitigabitur, vel augebitur: si mitigabitur, erit indicium plenitudinis non ingentis; & ideo ad valida auxilia non est veniendum; nam corpus nō D est plenum valde: si enim ingentia auxilia adhiberemus, materia attraheretur, ac sic potius dolor augeretur, quam mitigaretur: si autem ex fomentis dolor augebitur, signum erit, inflammationem dependere a materia affluente ab vniuerso corpore. Quare Hippocrates verba facit de dolore, pendente a plethora vel cacochymia nothis. Quod cum ita sit: hoc ex dictis vlterius haberi potest, quod cum per fomenta dolor non mitigatur, sed augetur; tunc, ratione ingentis doloris, (qui non modo fit ex materia, puta biliosa, sed ex loco affecto, qui est pleura, membrana nimirum exquisitissimi sensus) necesse sit venire ad euacuationem, beneficio cuius & plenitudo vacuetur, ac dolor sedetur. Quid ergo in hoc est obseruandum? Audiatis regulam ab Hippocrate propositam. Dicebat enim, quod quoties volumus euacuare, necessarium sit, vt prius sedemus dolorem; & tunc moliamur euacuationem a parte longinqua; nam cum pars illa non doleat, poterit mitigari dolor partis affectæ. Sed si non possumus mitigare

esse dolorem: tunc eodem auxilio & materiã euacuare, & dolorem sedare debemus; ideoque a loco proximo, non longinquo, euacuare debemus; nam si a loco longinquo vacuaremus, ratione euacuationis quidem fieret actio, sed magis posset fieri attractio ratione doloris ingentis; & ideo plus poterit dolor, quam euacuatio a loco longinquo, & non sedabitur dolor; ob id a loco proximo est euacuandum. Hippocrates igitur, respiciens ad inflammationem, in qua maximus est dolor coniunctus, inquit: dolore ascendente secanda est vena, descendente vtendũ est pharmaco. Nam ascendente dolore maximo, magis proximus locus est secare venam, quam vti pharmaco. Ad quod accedit, quod præter id quod locus est magis propinquus, non modo fit euacuatio totius corporis, sed etiam partis. Et hoc volebat Hippo. cum præcepit, esse euacuandum sanguinem vsque ad mutationem: quia non modo fit vacuatio totius corporis, (dicit Galenus) sed etiam materia e propinquo loco inflammato. Præter hoc accedit aliud: quia quoties dolor ascendit, inflammatio potius pendet a sanguine bilioso: & ideo febrem vehementem habet coniunctam: & ob id pharmacum exhibere non possumus. Sed potissimum respexit Hippocrates ad commoditatem euacuationis.

Vbi autem dolor descendit, vtendum est pharmaco: quia est locus magis vicinus: & natura vacuat materiam, propellendo eam ad partes inferiores pleuræ: & ideo, vbi exhibetur medicamentum, tunc natura auxiliatur pharmaco; quia tum natura, tum pharmacum, ad infernas partes a superioribus vacuant. Potissimum vero ita statuit Hippocrates, quia videbat, quod quoties dolor descendit, dependet morbus a crassiori materia, & sanguine crassiori; & ideo vt plurimum cum eo non est coniuncta febris adeo vehemens. Hinc Galenus in com. (qui nequaquam aduersatur Hipp.) dicit: vbi dolor descendit, febris vel est ingens, vel non: si non est ingens, vtendum pharmaco; non modo helleboro, sed, si opus sit, etiã scammonio: si febris est ingens, melius est vt vtamur sectione venæ; quamuis non tantum auxilij ex sectione venæ, quantum ex pharmaco consequi possimus: quia cum fiat vacuatio a loco remotiori, non ita potest euacuari materia fluxa, & proxima loco læso, & sic non eodem tempore vacuatur materia, & mitigatur dolor. Et ideo Gal. id sentit, quod Hipp.

Propterea concludimus recte cum Hipp. quod dolore ascendente vena secanda est. Quamuis enim sit plethora notha, vel cacochymia notha: tamen quia eodem tempore debemus euacuare materiam, & sedare dolorem; ideo secat venam. Contra, dolore descendente, pharmaco vtendum esse dicit: quia est locus proximus, & non modo totum expurgat corpus, sed etiam materiam, quæ descendit ad locum inflammatum: dummodo non sit febris ingens. Nam in omni morbo & ad indicantia, & prohibentia respicere debemus; vt 16. aphorismo docetur & in tota arte curatiua.

APHORISMVS TERTIVS.

Habitus athletarum, qui ad summum bonitatis attingunt, periculosi, si in extremo constiterint: neq; enim possunt in eodem permanere, neque quiescere: cum vero non quiescant, nec possint proficere in melius, reliquum est igitur, vt recidant in deterius. His de caussis bonum habitum statim soluere expedit, vt rursus nutriri corpus incipiat. Neque compressiones ad extremum ducendæ; (periculosum enim:) sed qualis natura fuerit eius qui debet perferre, ad hoc ducere conuenit. Sic & euacuationes, quæ ad extremum deducunt, periculosæ: & rursus refectiones cum extremæ fuerint, periculosæ.

Habitus athletarum, &c. Hic etiam, posthabitis aliorum introductionibus, dicimus, institutum Hippocratis esse, proponere sectionem venæ. Fundamentum autem, ex quo apparet tum ratio huius instituti, tum connexus præsentis aphorismi cum superiori, tale est. Cum Hippocratis institutum in hoc 1. lib. sit, tradere artem curatiuam, quæ in tribus consistit instrumentis; cum in superiori pharmaciã proposuerit, non immerito hic chirurgiam, idest, venæ sectionem proponit.

Scopus huius aphorismi est, agere de venæ sectione.

Vt autem cognoscatur, hunc fuisse Hippocratis scopum; id cum Galen. sed clarius cum Hippocrate, comprobabo.

Hippocrates enim non modo in hoc aphorismo de sectione venæ loquitur; sed clarius, quam in 4. de ratione victus 19. siue Hippocratis, siue cuiuslibet liber ille sit: dicit enim: si morbus vehemens est, ac ætas floruerit, & robur virium adfuerit, secanda est vena. Quare clare de sectione venæ loquitur auctor ille. Sed vt intelligatur, Hippocr. magis clare proponere sectionem venæ, quam quarto illo de ratione victus: supponenda sunt quædã. Et dicimus: quod sicut quatuor requiruntur ad exhibitionem pharmaci, primũ materia peccans in quali. 2. morbus vehemens, 3. ætas florens, 4. virium robur: ita & hæc quatuor in sectione venæ requiruntur. Declaro magis, vt horum necessitatem cognoscatis. Galenus in lib. de atra bile, c. 9. & in superiori com. dicit, Quid agendum, hoc est, esse euacuandum, sumi a materia peccãte: nam si bilis peccat, oritur indicatio purgandi bilem, & etiam si sanguis, oritur indicatio euacuandi sanguinẽ. Quare materia sanguinea indicat Quid agendum, hoc est, esse euacuandũ. Hæc autem sanguinis euacuatio 4. de tuen. valet. c. 4. & 4. meth. 6. fieri potest, vel debili auxilio, vel valido: debili, vt balneo, frictionibus & cucurbitulis, & similibus sanguinem paullatim educentibus: vbi autẽ morbus vehemens fuerit, vt dicit Galenus 6. aphoris. 47. sectione venæ est vtendum, quæ ualidum existit auxilium. Sed non modo hoc scire sufficit, sed opus est etiam, ut ea cognoscatis, quæ coindicare, uel prohibere possunt; quæ sunt, uires & ętas: nam uires ualidæ coindicant sectionem uenę, debiles prohibent: sic ætates mediæ coindicãt; extremę uero, ut pueritia, seu infantia, & extremum senium, prohibent. Cum itaque quatuor hæc proposita requirantur ad uenæ sectionem; si probauerimus hec omnia proponi in hoc aphorismo ab Hippocrate clarius, quam 4. de ratione uictus: quis negare poterit, de uenæ sectione hic mentionem fieri.

Scopũ hunc esse, ex Hippocrate probatur. quia omnia ad venæ sectionẽ requisita hoc aphorismo proponuntur.

Et primo, quantum ad *materiam peccantem sanguineam:* in 4. illo lib. de ratione uict. 19. de ea ne uerbum quidem facit: unde non pauci sunt decepti, credentes, cum ibi de sanguinea materia non loquatur, quod illud sit generale dictum; quodque ualeat consequentia hæc; morbus est uehemens, ætas florens, & uires robustæ, ergo secanda est uena in quacunque materia. Sed decipiuntur: nam ibi non proponitur materia sanguinea, sed, tanquam notissima, supponitur: sicut dicit clare Gal. 1. aphor. 23. inquiens; in maximis doloribus non est maius remedium, quam euacuare usq; ad animi defectum, si uires ualidæ fuerint: præsupponit autem materiam peccantem; quia dicit, adhibita distinctione modo pharmaco utendum, modo sectione uenæ potius. Et euidenter Gal. 4. de tuen. sanit. 4. ait, quoties ægritudo cedit debilibus auxilijs, nihil aliud agendum; sed si non cedat, cogitandum de ualidioribus: & quidem si sanguis peccet, secandã uenam; si alius humor a natura sanguinis, non uenæ sectione, sed pharmaco utendum. Quare supponit Hippocrates 4. de ratione uictus, materiam peccantem debere esse sanguineam; & ideo eius expresse nõ meminit. At hic Hippocrates non omisit, nec debuit omittere materiam peccantem in quanto: sicuti in superiori aphorismo non omisit materiam peccan-

tem in quali: nam hic artem curatiuā tradit: & ideo debebat meminisse materiæ in quanto peccantis. Quod autem materiam peccantem in quāto hic proponat Hippocrates, facile potest ostendi: nam athleticam proponit dispositionem, quæ absque dubio in quanto peccat: neque clarius exquisitissimam plethoram declarare poterat, quam per athleticam dispositionem, quæ ad extremum vsque bonitatis deuenerit. Quare declarat materiam sanguineam in quanto peccantem.

Supersunt autem tria; vehementia morbi, vires robustæ, & ætas florens: quæ & ipsa clarius hic proponit, quam 4. de ratione victus. Quantum attinet ad *vehementiam morbi*: hunc scopum lib. 4. de rat. victus proponit, sed indistincte nominans morbi vehementiam: Gal. vero in com. eam declarat, inquiens, eam non modo regulam esse veram in morbis acutis, vt etiam ibi auctor dicit, sed & in chronicis: imo lib. de sectione venæ, regulam non modo dicit esse veram in morbo præsenti valido, sed etiam futuro. Sed omnia hic exquisitissime tetigit Hippocrates: Hippocratice tamen, idest, non recedens ab admirabili illa breuitate, ac arte: nam proponens vehementiam mali futuri, dicit esse veniendum ad validum auxilium: si ergo cum non adest morbus, debemus venire ad validum auxilium; quanto magis in vehementia præsentis morbi, siue morbus fuerit chronicus, siue acutus? Si hoc enim in futuro valet, multo magis in præsenti. Quod autem imminens periculum declaret, facile patet: nam modo dicit esse periculosam athleticam dispositionem in præsenti, sed etiam esse necessarium, vt in deterius labatur. Quod autem sit hoc deterius, Gal. exponit in com. inquiens, vel esse subitam mortem, vel disruptionem vasorum, & venarum. Ecce quòd Hipp. omne periculosum includit.

Quantum vero ad *vires* spectat, eas proponit auctor 4. de ratione victus; sed clarius hoc loco; nam proponens athleticam dispositionem, certū est, quod existente huiusmodi habitu, vires adeo sunt robustæ, vt non solum in præsenti, sed in futuro etiam tales sint. Imo cum hic Hippocrates tradat methodum secandæ venæ, non modo proponit vires validas & in præsenti & in futuro: sed etiam vires validas simpliciter; ad differentiam virium validarum secūdum quid. Sed hoc magis infra manifestum fiet. Hippocrates vero proponit vires validas ratione spirituum, ac ratione etiam carnosi totius generis, & partium solidarum: nam dispositio hæc athletica tria hęc optime disposita habet.

Quantum ad *ætatem*, eam etiam proposuit Hippocrates. Nam, vt recte monuit Oribasius, hic habitus ita bene dispositus, non potest esse nisi in florenti ætate.

Quare cum hæc omnia requisita ad sectionem venæ clarius hic proponantur, quam quarto de ratione victus: sequitur ergo necessario, quod clarius hic, quam ibi sit proposita venæ sectio. Et ideo mirum certe esse debet, cur nonnulli dicant, hic Hippocratē non loqui de sectione venæ: cum in quarto de ratione victus in acutis idem, & obscurius dicat; & tamen nemo neget, quod ibi de sectione venæ loquatur. Quod si quis fugiat, inquies, has omnes conditiones requiri in exhibitione pharmaci: dico id esse verum: sed tamen validiores vires requiri in sectione venæ; præterea sectionem venæ requirere materiā in quanto peccantem, pharmacum materiam peccantem in quali, de qua hic nulla fit mentio, sed bene de materia in quanto peccante. Imo addo, quod non modo Hippocrates in hoc aphor. proponat sanguinem vacuandum, sed Quo sit vacuandus, hoc est. sectione venæ, & Quando sit secanda vena, & Quantum etiam sit agendum. Prætermisit vero Modum, & Vbi: quia ex his, quæ dicemus nos, & dicet Hippocrates, haberi satis superque possent & modus, & vbi. Et ostendo, quod proponat Hippocrates Quid agendum, & Quo agendum: nam inquit; *his de caussis bonum habitū soluere expedit*: vbi, Galeno teste, in commento, per *soluere* intelligit venæsectionem esse adhibendam: quod est Quid agendum. Postea dicit, vacuandum esse sanguinem *venæ sectione*: quòd est Quo agēdum: Tāgit etiam tempus, dicens, *statim soluere expedit*. Quantū sit agendum, proponit, inquiens; *quo ad vires ferre poterunt*. Indicata vero hæc ab indicantibus suis ita dependent: nimirum Quid agendum sumitur a plethora exquisita: Quo agendum, a vehementia morbi, ab ætate florente, & a viribus validis: Quando agendū, ab insigni plenitudine & vehementia morbi: Quantum agendum, a quantitate materiæ peccantis, & a virium tolerantia. Quare patet Hippocratis scopum esse, de chirurgia disserere.

Idem scopus huius aphorismi e Galeno ostenditur, sed difficilius.

Confirmatur idem scopus cum Gal. cum quo multo difficilius existit videre hanc veritatem, quam cum Hipp. Dicit enim Gal. in com. *Postquam Hipp. in præsenti aphor. locutus est de qualitate, nunc in hoc aphor. & sequentibus vult loqui de quantitate, initium sumens ab immodica tum repletione, tum euacuatione*. Libenter audirem, qui mihi verba hæc interpretaretur: tamen, aliorum expositiones omittentes, dicimus hanc esse Gal. mentem, Quando; dicit, Hip. esse locutum supra de *qualitate*: intelligit Galen. eum supra locutū fuisse de materia in quali peccante: quia proponit pharmaciam, non empirice, sed dogmatice, in virtute .s. indicationum. Dicit autem postea Gal. *hoc & in sequentib. aphor.* (& in hoc stat tota difficultas: nam, si non addidisset, in sequentib. aphor. non multum laboraremus) *vult agere de quantitate*. Sed quid per quantitatem intelligimus? Non quidem sectionem venæ: nam in sequentibus nō agit de sectione venæ ex proposito, sed incidenter: solum autem hic ex proposito agit de sectione venę. Quare secundū proportionem, sicuti per qualitatem intelligebamus materiā in quali peccantem: ita per quantitatem debemus intelligere materiam peccantem in quanto: nam tum in hoc aphorismo, tum in sequentibus loquitur Hippocrates de materia in quanto peccante. Nam cōsiderauit Gal. quod materia in quanto peccans habeat suam indicationē, quæ est euacuatio: potest autem hæc euacuatio dupliciter fieri, vel valido auxilio, repente & insigniter vacuante, veluti est sectio venæ: potest etiam vacuatio hæc fieri auxilio paullatim minuente quantitatem, veluti est victus minuens vires, siue sit tenuis, siue tenuissimus. Vnde loquens hic de quantitate; loquitur de ea, prout valido debet vacuari auxilio: scilicet sectione venæ, Quod autem sit uerum: addit Gal. *initiū sumens ab immodica tum repletione, tum euacuatione*: Initium sumens, hoc est, loquens in pręsenti aphorismo de euacuatione materiæ peccantis in quāto, sumpta indicatione ab immodica repletione, quæ indicat periculum maximum, & magnitudinē requirit euacuationis, & ualido auxilio, idest, sectione uenæ indiget. In sequentibus autem loquitur de materia, quæ in quanto peccat quę non indiget uacuatione ualida; ut sectione uenæ; sed diæta paullatim diminuente.

Et ex hoc notetis errorem, non solum aliquorum, sed fere omnium interpretum: quoniam cum Hippocrates dicat medicinam esse ablationem & additionem; dicunt, Hipp. in 2. aphor. & pariter in 3. sermonē habere de inanitione, ac ablatione, & alludere ad partem medicinæ, in qua aufertur materia peccans, uel in quali, uel in quanto: postea loqui de uictu, seu de altera parte, idest, de additione. Verissima est ab Hippocrate proposita medicinæ definitio; sed hic nō est ad propositum: quoniam hic nō loquitur de uictu addente, uel replente, sed de uictu spectante ad partem medicinæ, ut est ablatio: quoniam, cum loquatur de diæta, in nullo horum aphorismorum loquitur, nisi de uictu diminuente, præterquam in aphoris. 1. ubi incidenter loquitur de uictu addente.

Hippo.

Hippocrates igitur in præsenti aphorismo proponit sectionem venæ, nimirum Quid agendum, id est sanguinem esse vacuandum, & Quo, nempe sectione venæ, & Quo tempore, & Quantum etiam sit agendũ.

Diuisio aphorismi.

Nunc sequitur, vt ad diuisionem veniamus. Itaque ex sententia Galeni dicimus, hanc sententiam esse partem enthymematis, quæ habet probationem seiunctam, & præpositam, sumptam tamen ab exemplo, vt ab habitu athletarũ: vnde erit sententia ex similitudine. Aphorismus ea incipit parte: *Sic & euacuatio, quæ ad extremum vsque deuenerit, &c.* Exemplum vero a principio ponitur.

Sensus totius aphorismi.

Sed antequam veniam ad ponderationem verborum: primum ad medium adducere decreui sensum totius aphorismi, qui talis est. Vt in habitu athletarum, ac athletica dispositione, sic accidat, vt ad summum bonitatis deueniat; quia tunc maximum adest periculum, ideo necessarium est, venire ad euacuationem sanguinis per sectionem venæ, idque statim facere expedit; vt tamen non fiat extrema vacuatio, sed in tanta, quantam ferre potest athleta, cui vena secatur: cum hoc ergo seruandum sit in corpore athletico; an simili (infert postea Hippocrates) opus est, vt medicus seruet in quocunque simili corpore, idest, in eo, in quo redundat sanguis, vt sanguinem phlebotomia vacuet, idque cito faciat, atque eam sanguinis quantitatem vacuet, quam possint vires infirmi tolerare. Nam vt extremæ repletiones seu refectiones sunt periculosæ; ita & extremæ vacuationes. Hic est integer sensus aphorismi.

Examen singulorũ verborũ aphorismi.

Accedamus ad verba. Dicit Hippocrates: *Habitus athletarum cum ad summum bonitatis, &c.* Vt intelligatis, quid per habitum intelligat Hippocrates confugiatis ad Galenum, libro de optima corporis constitutione, libello de bona habitudine, libello ad Thrasyb. & præsenti com. In quib. omnibus locis dicit Gal. quod medici accipiunt habitũ pro ea re, quæ non ita facile remoueri potest: vt Aristot. in prædicamentis etiam dicit. Potest autem habitus hic vel bonus, vel malus esse. Malus habitus est, in quo non modo materia in quanto peccat, sed in quali; imo magis in quali & dicitur cachexia. Et de hoc habitu non intelligit Hipp. nam potius de bono verba facit. Bonus vero habitus duplex etiam est: vel simpliciter, vel secundum quid, & cum appositione, (vt Gal. dicit.) Bonus habitus simpliciter est, quando corpus optime se habet, tum secundum partes similares, tum dissimilares; secundum quidem similares, quoties corpus secundum partes similares est assecutum optimam tẽperaturam: secundum autem partes dissimilares, quãdo corpus in partibus organicis, & dissimilaribus est assecutum optimam constitutionem, & conformationem, optimam magnitudinem, numerum, ac sitũ. Tale autem corpus optime constitutum, necessario erit visu pulcherrimum. Vnde inferatis, quod pulchritudo adspectus non constituit bonum habitum. Nam bonum habitum tantum duo a nobis dicta faciunt: bonus habitus partium similarium & dissimilarium: Cum enim taliter fuerit constitutum corpus, sequitur necessario, vt sit visu pulcherrimũ, vtq; habeat optimã sanitatem, omnes insuper habeat facultates validas, ac robustas, & vt non ita facile in ægritudines labatur. Et imo Modernus est in maximo errore: qui vult, ad bonum habitũ simpliciter quatuor requiri conditiones: cum reuera duæ tantũ sint, nempe dispositio bona similarium, & dissimilarium: quibus positis, cæteræ conditiones consequuntur. Quod si consecutiuas ponere velimus, non quatuor erunt, sed fortasse plusquam sex, aut octo. Et de hoc habitu bono simpliciter (inquit Galenus) non intelligit Hippocrates hoc in loco: nam hic habitus, vt ad summũ bonitatis deuenerit, periculosus non est: imo est veluti regula Polycleti; & si quæ corpora maxime accedunt ad hunc bonum habitum simpliciter, sunt ægricolæ. Hipp. autem de eo loquitur habitu, qui periculosus est. Habitus vero bonus secundũ quid, dicit locis allegatis Galenus, est ille habitus; qui non habet omnes conditiones necessario requisitas ad bonum simpliciter habitum; sed aliqua deest conditio, atque est aliquod vitium penes partes similares, vel dissimilares. Et quamuis negent aliqui vitium in partibus similaribus: videte tamen Gal. lib. de optima constitutione; vbi, loquens de habitu secundum quid, dicit, eum esse, in quo est aliquod vitium penes partes similares vel dissimilares: penes similares quidem, quia quamuis in hoc habitu gignatur optimus sanguis, tamen in sanguine non seruatur ea symmetria, quæ in optimo habitu requiritur; & ideo dicitur dependere hoc ex aliquo vitio temperaturæ partiũ similarium. Præterea in habitu secundum quid, potest etiam esse vitium penes magnitudinem organicarum partium, quia hoc corpus ad molem quandam corporis deuenit, ad quam non deberet deuenire. Et dicebat Gal. habitum hunc esse illorum, qui nihil aliud faciunt, quam quod student corporis quantitatem augere, vt athletæ. Huc facit quod dicebat Plato, septimo de legibus, quod exercitationum quædam sint liberales, quas homines faciunt gratia sanitatis; & hunc ad modum exercitationibus non vtuntur athletæ: aliæ autẽ sint exercitationes, quas nonnulli faciunt, vt alios deijciant; & hæ sunt exercitationes seruiles, & sunt ipsorum athletarum. Et propterea cum Hippocrates dicit, *habitus exercitatorum*; per exercitata corpora intelligit athletica, non alijs exercitijs exercitata.

Sed dicet quispiam: si habitus hic periculosus est, cur ab Hippocrate bonus vocatur? Inquit enim *habitus exercitatorum, cum ad summum bonitatis deuenerit*; cum potius malum deberet proponere habitum. Sciendum, ex sententia Galeni in oratione suasoria ad bonas artes, quod athleticus habitus potius est quædam affectio, quam vere bonus habitus. Ab Hippocrate autem vocatur bonus habitus, hac de caussa: quia cum Hippocratis institutum sit, agere, de sectione venæ, cum sectio venæ supponat Quid agendum, id est, sanguinem esse vacuandum; hæc indicatio sumitur a materia peccante in quanto, & non in quali, id est, a materia sanguinea, quæ tantum in quanto peccat: si comparetur materia hæc ad materiam, quæ requirit purgationem per pharmacum; hæc non tantum in quanto, sed in quali peccat; quare materia sanguinea, cum tantum in quanto peccet, est bona, respectu aliarum materierum, quę in quanto & quali peccant. Et ob id Hippoc. ad hunc habitum respiciens, dicit, eum esse bonum respectu illius habitus, qui potius purgationem, quam sectionem venæ & euacuationem requirit.

Habitus athleticus is est periculosus, qui plethoricam, tum exquisitissimã, tum in summa & extrema copia.

Dicit porro: *Habitus athletarum, qui ad summum bonitatis attingunt, periculosi, in extremo consistetunt.* Si recte hæc verba consideremus; duo inueniemus requiri ad hoc, vt habitus periculosus sit. Altera conditio necessaria est, vt habitus deueniat ad summum bonitatis: reliqua, vt deueniat ad extremum. Sed dicet quis: in idem videntur coincidere hæc verba; ad summum bonitatis, & ad extremum. Quæ est ergo differentia? Neq; est dicendũ Hippo. vti synonymis: nam nunquã vsus fuit synonymis Hipp. & præcipue in aphorismis. Scio, quod Modernus, accipiens a Trinerio, vt ingeniosus appareat, huius caussam reddẽs, dicat; quemadmodum Hipp. proponens victum, proposuit victum tenuissimum, & extreme tenuissimũ: a pari hic proposuit summam bonitatem, & extremã bonitatem, vt significaret excessum summum. Sed ego nescio videre hanc subtilitatem. Nam si dixisset Hippocrates, habitum athletarum, qui ad extremum deuenerit, esse periculosum; non video quem melius explicare potuisset excessum: quia si sic dixisset, nos non possemus vlterius progredi. Aliud autem est, loqui, de victu tenuissimo, & extreme tenuissimo: vt suo

suo loco dicemus. Quare dicerem, Hipp. hæc duo proposuisse maxima cum arte: nam ad duo respexit: cum enim dicit; *Qui ad summum bonitatis attingunt, &c.* per hoc significare voluit plethoram exquisitissimã, non modo distinctam a cacochymia vera, sed a cacochymia notha, & a plethora etiam notha; quæ ad tantam deuenit bonitatem, vt nullum in ea penitus vitium sit ex parte qualitatis, sed solũ plethora verissima, & exquisitissima sit. Nam, vt, de purgatione loquens, cacochymiã exquisitã apposuit; sic de sectione venę loquens oportebat plethoram exquisitissimã in medium afferre. Cum vero subiunxit; *Si in extremo constiterit*: considerauit Hippocrates, quod plethora exquisitissima possit esse duobus modis; nam vel deuenit ad extremam illam plenitudinem; & repletionem, vt ad maiorem deuenire non possit; vel non ad hanc summam repletionem deuenit: quia potest esse exquisitissima plethora, in qua nullum adsit in qualitate peccatum; tamen non sequitur, vt sit semper in summa illa repletione. Volens ergo proponere Hippocrates, non modo exquisitissimam plethoram, sed illam exquisitissimam plethoram, quæ ad tantam deuenit repletionem, vt maiorem habere non possit, dicit, habitus athletarum, qui ad summum bonitatis, idest, ad exquisitissimam plethoram deuenerit, si ad extremum constiterit, idest, si eam habuerit exquisitissimam plethoram, quæ summam habet repletionem &c. Nec præter rationem id dicit Hippocrates: nam non modo hic proponere vult, Quid, & Quo agendum, sed Quantum etiam, & alia. Nam licet plethora exquisitissima, Quid sit agendum significet, nõ tamen Quo agendum ostendit. Sed si illum excessum insignem addideris, statim id fiet planum; nempe, quod cum periculum maximum insit, sit vena secanda statim. Neque modo Quo agendum, sed Quantũ etiam agendum indicatur ex illa insigni plenitudine: quo enim materia copiosior est in corpore, eo maior fieri vacuatio debet.

Corporis habitus summe plenus, periculosus est, ob metũ rupturæ vasis, aut mortis repentinę e suffocatione caloris natiui.

Sed dicet quispiam; cur habitus hic est periculosus? Respondet Hippo. inquiens: *Neq; enim, possunt in eodem permanere, neq; quiescere*, Galen. in lib. de optima habitudine, & in præsenti comm. declarat, cur habitus hi sint periculosi: ex qua declaratione habetur etiam declaratio verborum Hippocratis: & dicit, quod, cum necessariũ sit, quod hæc corpora nutriantur, ideo accipiant cibum; fit autem cibi cõcoctio facile nimis; quia virtus est valida multum: fit etiam distributio ad iecur, ac in eo fit sanguis, ac distributio ad membra, appositio, & agglutinatio. Sed cum supponamus (inquit Gal.) hæc corpora esse valde repleta, nã loquimur de habitu valde extremo; ideo non linquitur aliquis locus applicandi tale nutrimentum, necessarium autem est, vt fiat talis appositiõ, quia ibi tum materia, tum agens adest: cum itaq; non sit locus vbi hoc fiat, necessarium ergo est, vt vel calor naturalis suffocetur, & repentina fiat mors, vel vt aliquod vas rumpatur. Neque est, vt quis dubitet, quam veritatem possit habere dictum Galeni: quod hæc corpora, cũ nimis repleta sint, possint appetere cibum. Nec exponatis dictum Galeni, vt aliqui, quod appetitus fiat, vel quia venæ a ventriculo alimentum accipiant; vel quod ventriculus a venis alimentum trahat; nam si accipit alimentum a venis, cũ venę repletæ sint, nullus deberet esse appetitus: neque etiam dicendum est, quod venæ a ventriculo accipiant; nã si repletæ sunt, nihil possunt accipere, & ideo non potest fieri appetitus. Quare pro solutione multarum difficultatum dicendum, quod in his corporibus fiat appetitus, & ratione delectationis, & ratione necessitatis. Delectationis quidem; quia adeo hi gulæ sunt dediti, vt etsi nimis repleti sint, tamen propter illam consuetudinem ac delectationem cibum appetant. Ratione autem necessitatis, nempe illius, quam Galenus proponit in commento; quia non student athletæ, nisi vt

A corpus augeant: ob hanc ergo necessitatem corporis augendi, cibum appetunt, ac sumunt. Vnde totus appetitus naturalis non est. Cum ergo hæc corpora admodum repleta sint, ideo necessarium est, vt vel vena aliqua rumpatur, vel mors sequatur repentina. Quomodo mors repentina? Hoc declarare lubet: vt ex vobismetipsis multas difficultates a Modernis motas soluere possitis, & eorum errorem magis noscatis. Dicimus itaque ex Gal. in lib. de vtilitate respirationis c.3. quod mors repentina fit ad destructionem caloris natiui. Calor autem eo modo destruitur, quo flamma, referente Galeno eisdem locis: nam in flamma duplex est motus, sic in calore; alter sursum, reliquus vero deorsum: qui motus ita sese inuicem sequuntur, vt altero destructo, reliquus dissipetur. Declaro magis. Tota flamma sursum mouetur, quia caloris est sursum adscẽdere; & proinde fit, vt cucurbitula flammæ superponatur, cum flamma sursum adscendere

B non possit, extinguatur: habet etiam necessario motum deorsum; quia cum calidum celerrimam habeat corruptionem, indiget etiam celerrima refectione, & ideo necessarium est, vt deorsum feratur, nempe ad suam materiam & humidum, beneficio cuius, quod assidue deperditur, assidue refici possit. Cũ itaq; duo motus sint, duplex est etiam destructio caloris: primo per motum deorsum, quoties ei deficit pabulum, & materia, nempe ipsum humidum: & hæc destructio caloris dicitur destructio per marcorem, quam destructionem proposuit Galenus primo & secundo lib. de temperam. vtrobique cap.2. vbi dicit, defectu humidi calorem marcescere: quod etiam dicit Aristoteles libro de vita & morte. Destruitur etiam motus altero modo, nimirum quia nimis sursum tendat, & dispergatur; vel quia hic motus sursum nimium cohibeatur: primo modo, veluti calor noster natiuus destruitur ab insigni calore solis, vel

C balnei, veluti parua flamma a magna destruitur: magna enim flamma minorem destruit eã ad se alliciendo. Vnde aduertatis, quod hi decipiuntur, qui dicunt, magnam flammam destruere minorem, absumendo humiditatem; & ideo tenent potius destrui per motum deorsum, quam per motum sursum: quia scilicet destruitur pabulum, & humidum. Destruitur postea motus sursum flammæ, quatenus cum violentia propellitur deorsum; vtque Galenus locis citatis dicit, talis destructio fit, vel ratione frigiditatis insignis aeris ambientis, vt dicebat secundo ad Glauconem cap.2. præterea id fieri potest ratione immodicæ ventilationis prohibentis motum. Addebat etiam Galenus motum flammæ sursum impediri ratione multitudinis materiei, vt fuliginis: & propterea dicebat Galenus, quod fuligo destruit calorem, vt aqua destruit ignem: quia vt aqua impedit ignis motum sur-

D sum, ita fuligines destruunt flammã impediendo motum caloris; nõ quia absumatur humidũ: quia quamuis fuligines vim habeant absumendi humidum, non tamen ita destruunt calorem, nam nõ ita possunt absumere humidum, vt sequatur mors repentina. Et ideo dicendum cum Galeno, quod fuligines calorem extinguunt, vt aqua ignem, prohibendo motum sursum ipsius caloris. His constitutis facile est videre, quod voluerit Galenus, cum dicit, quod hic habitus est periculosus, quia repentinam mortem facit, vt dicebat Galenus 11. meth. cap.8. per destructionem motus caloris, non quidem eius motus deorsum est, sed penes motum sursum: quia motus ille cohibetur, & sic sequitur suffocatio caloris natiui: nam, vt dicit ibidem Galenus, suffocatur calor natiuus, vel per prohibitã transpirationem, vel per prohibitam respirationem. Caussa autem duplex affertur a Galeno, tum interna, cum externa; interna multitudo materię fuliginosæ: externa est quæcunque caussa exterior, quæ constipat porositatem corporis, ex qua constipatione, quemadmodum etiam ex fuligine, prohibetur motus

caloris

caloris sursum, & sic sequitur suffocatio caloris.

Permanere, & consistere quid?

Sed dicet quispiam; cur Hippo. dicit; *Permanere & quiescere*: nam videntur in idem coincidere. Respondeo: (& responsio est valde bona, & non est mea, sed Thaddæi:) cum dicit *permanere*: respicit ad habitum corporis & partes etiã corporis, quæ adeo sunt repletæ, vt non possint vlteriorem repletionem admittere: *quiescere* autem dicit, non ad partes respiciens, sed ad facultates. Et hanc expositionem videtur etiam tetigisse Philotheus: qui dicit, facultatem non posse quiescere, quia quies facultatis, eius destructio atque corruptio existit.

Recidere in deterius.

Præterea subdit Hippocrates: *cum ergo non possint in eodem permanere nec in melius proficere, ideo necessarium est, vt in deterius labantur*. Quæ verba satis nota sunt ex expositione iam allegata Galeni: nam necesse, vt vel sequatur mors repentina per suffocationẽ caloris natiui, vel vt rumpantur aliqua vasa.

Plenior habitus statim venæ sectione soluẽdus vt corpus absque periculo nutriri queat.

Addit post hæc Hippocrates: *His de caussis bonum habitum statim soluere expedit*. Exponit Galenus euacuandum esse sanguinem, sectione venæ: vbi, cum dicit, euacuandum esse sanguinem, habemus Quid agendum: cum ait sectione venæ, habemus Quo.

Dicit vero Hippocrates, (hoc est maxime aduertendum.) *Vt rursus nutritio corpus incipiat*. Nam falsum est, ideo euacuationem fieri, vt rursus fiat nutritio: & non hoc voluit Hippocrates: sed quod ideo vacuatio sanguinis sit facienda, vt periculum instans aufugiamus, & ideo dicit, *Vt rursus nutritio fieri incipiat*. Nam in hoc consistebat totum periculum. Cum enim maxime vasa repleta essent, non poterat fieri nutritio absq; vno horum incommodorum: scilicet, vel suffocatione caloris, vel vasorum disruptione. Et ideo inquit Hippocrates: euacuatio est facienda, vt rursus corpus absque periculo nutriri possit: nam cum corpus euacuatum est, potest absque periculo nutriri. Tangit etiam Quando agendum Hippocrates cum dicit, statim esse secandam venam: nam, vt inquit Philotheus, secamus venam ob vehementiam non modo mali præsentis, sed imminentis.

Venæ sectio ne sit largior.

Deinde subdit Hippocrates. *Neque compressiones ad extremum ducenda: periculosum enim, &c.* Per compressiones, vt monet Oribasius, euacuationem intelligit. Et hic Quantum agendum sit, proponit: non enim fiet vacuatio vsque ad extremum, nam hoc est periculosum: quia, dicente Galeno in comm. non minus est periculosa extrema vacuatio, quam extrema repletio, sed æqualiter: & ideo non est, vt fugientes vnum periculum, in aliud æquale incommodum incidamus.

Sed circa hæc verba quædã admonere lubet: quia non pauci in his sunt decepti. Primum est; quia quispiam ambiget: cum cognouerim caussam, ob quam caussam repletio est periculosa, vellem etiam scire caussam, ob quam extrema etiam vacuatio periculum habeat? Modernus, a Montano capiens, dicit, extremam vacuationem esse periculosam, vel ratione sui, vel ratione rei euacuatæ, vel ratione partium solidarum, a quibus fit vacuatio: sed potissimum ratione sui esse periculosam vacuationem, quia refrigerat & siccat. Sed nolo tempus in hac opinione confutanda conterere: nam ex vera resolutione, quam adducam, ex vobismetipsis eius falsitatem cognoscetis. Ego itaque dico, extremam vacuationem esse periculosam, tum ratione sui, tum ratione rei euacuatæ. Ratione quidem sui, non quia refrigerat & exsiccat: nam refrigeratio & exsiccatio sanguinem vacuatum consequuntur: neq; enim fit refrigeratio & exsiccatio, nisi prius sanguis euacuetur: ad sanguinis ergo euacuationem sequitur frigefactio & siccatio. Sed ideo periculosam ratione sui extremam vacuationem esse dico, quia extrema est: omne enim extremum naturę inimicũ: ideoque extrema vacuatio naturæ inimica, ac periculosa hac de caussa existit, quia extrema. Est præterea periculosa, ratione rei euacuatæ, id est, sanguinis: & hoc optime proponit Oribasius: vult enim vitam consistere in calore: cum ergo calor in sanguine consistat, hinc postea fit, quod si extrema fiat vacuatio sanguinis, extrema etiam fit vacuatio caloris: ad quam sequitur refrigeratio & exsiccatio, ac omnium etiam facultatum tum vitalium, tum animalium, & naturalium destructio. Quare omnia nocumenta ad hæc duo tantum sunt referenda: ad rationem vacuationis, & ad rationem rei euacuatæ.

Quæ facultas primo, & quę magis lędatur ab immodica vacuatione.

Sed instaret quispiam: si ad insignem euacuationem sequitur facultatum destructio: vellem scire, cũ tres sint facultates, vitalis nimirum, naturalis, & animalis; quænam ex his facultatibus primo lædatur, seu prius lædi incipiat: deinde, quæ magis ex his facultatibus lædatur? Dubitatio quidem hæc praxi est necessaria: nam cum scuerimus, quæ primo læditur, ei primo succurremus; & quæ magis læditur, ei magis succurremus: nam ei primo in praxi est succurrendum, quod primo læditur; & ei magis, quod magis læditur. Modernus a Montano etiam subripiens, hic dicit: quod si consideremus læsionem ratione originis & manifestationis, primo apparet læsio in vitali facultate, secundo in naturali, tertio in animali: at si maiorem & minorem consideremus læsionem, minor est læsio in animali, maior in naturali, & adhuc insignior in vitali. Ex resolutione, quam ego adducam, volo, vt vnusquisque vestrum confutet hanc responsionem: & ideo nolo impugnare ipsam.

Dico ergo, quod ratione originis ac manifestationis primum apparet læsio in animali, secundo in vitali, tertio in naturali. Si autem sermo est de maiori vel minori afflictione; dico, quod minor est læsio in animali, maior in vitali, maior adhuc in naturali. Quã veritatem dupliciter confirmo: & per viam signi, id est, a posteriori; & per viam caussæ, id est, a priori.

Et primum, quantũ ad viam originis; sensus euidẽs est, quod quoties fit aliqua extrema vacuatio, prius incipit debilitari motus ac sensus, quam quæcunque alia: vnde leipothymiam & syncopen præcedit debilitas in motu, ac obtenebratio circa oculos. Sic etiam videmus, quod antequam lædatur facultas concoctrix, quæ naturalis est, prius apparet læsio in vitali facultate: vnde sæpe videmus vacuationem extremam lædere facultatem animalem, & vitalem, non autem naturalem. Hoc quidem a posteriori. Per caussam vero sic nostra solutio demonstrari poterit. Certum est, quod facultas animalis in spiritibus animalibus consistit, qui sunt tenuissimi, & magis depurati spiritus, quam spiritus vitales; & vitales magis sunt depurati, quam naturales; siue hos spiritus concedamus, (vt luce clarius ostendam, in propria quæstione) siue sanguinem, nam tunc nemo negat sanguinẽ esse crassiorem spiritibus. Si itaque hoc ita se habet, rationi consentaneum maxime existit, vt resolutio prius illis contingat spiritibus, qui magis resolutioni apti sunt; posterius vero his, qui minus. At magis resolutioni sunt apti animales, postea vitales, demum naturales. Ergo primum læsio apparebit in animalibus, secundo in vitalibus, tertio in naturalibus. Et sic ratione originis.

Ratione maioris vel minoris læsionis, id quoque a priori & a posteriori ostendi potest: quod scilicet minor sit læsio in animalibus, maior in vitalibus, maxima in naturalibus. Nam vbi fuerit sola læsio in animalibus spiritibus, solis odoratis occurrere solemus, quibus cerebrum quam maxime oblectatur: vbi uero læsio erit in vitalibus, solemus occurrere vnico tantũ haustu vini maluatici: imo aliquando sufficiunt sola epithemata cordialia applicata cordi: quod si dissipata sit facultas naturalis, non modo procedimus odoratis, sed & vino maluatico, non vna tantum vice, sed sæpius assumpto, & ouis sorbilibus, & contusis, ex

quibus possit facultas naturalis reparari. Sic a posteriori. A priori autem hoc pacto. Certum est, quod quoties fiunt aliquæ actiones, & est idem agens in his actionibus, sola autem diuersitas fuerit ex parte passi; tunc, si introducatur effectus aliquis in his passis, cum sola sit diuersitas ex parte patientis, quod ille effectus erit maioris momenti, qui habuit maiorem resistentiam: nam quanto est maior resistentia, tanto difficilius fit effectus, & est maioris momenti, ac maioris impressionis. Quo sic constituto: cum facultas animalis consistat in tenuissimis spiritibus, nulla fere est resistentia; ideo effectus in his caussatus, non est tanti momenti, ac impressionis, & ideo non multam læsionem facit: vitalis vero facultas habet spiritus magis resistentes, quia non ita tenues, & ideo maior fit impressio in eis, ac læsio: maior adhuc in naturali facultate, quia spiritus adhuc crassiores habet, & quodammodo corpulentiores; proinde effectus & læsio in eis maior est. Hæc quoad has facultates.

Sed iterum ambiget quis: Galenus, loquens de extrema hac vacuatione, dicit eam æque periculosam esse, ad extremam repletionem; quæ verba aliquam habent suspitionem; nam obseruamus sensu ratione repletionis extremæ repente mori homines: quod nō contingit ratione euacuationis extremæ: & ob id multi medici in hanc venere sententiam, extremam repletionem multo esse periculosiorem extrema vacuatione. Celsus vero libro suo secundo capite secundo oppositū voluit, ductus etiam experimento; nempe periculosiorem extremam vacuationem esse: nam maiori cum difficultate videmus corrigi nocumentum extremæ vacuationis, quam extremæ repletionis; quia extrema repletio statim secta vena corrigitur, non ita statim extrema vacuatio.

Extrema, & repletio, & vacuatio, æquè periculosæ, ratione euentus.

Modernus, vt partes Galeni tueatur, dicit, plenitudinem duplicem esse, quandam vasorum, quandā virium: si loquamur de plenitudine virium, æque periculosa est, ac extrema vacuatio; & de hac loquitur Galenus in commento: at, si loquamur de plenitudine quo ad vasa, est hæc periculosior extrema vacuatione. Distinctio bona est: vtinam ita esset ad propositum. Sed potest dupliciter destrui hæc solutio: primo; quia, si hæc plenitudo quo ad vires fuerit ex aliqua materia maligna, imo venefica; nonne poterit subito extinguere calorem natiuum, vt quotidie videmus experientia? Quare & hæc periculosior est vacuatione. Secundo, non potest stare cum Galeno hæc solutio; nam clarū est, quod Galenus verba hæc profert, vt interpretetur Hippocratis exemplum: exemplum autem est de plenitudine quo ad vasa; nam dicit Hippocrates, habitum athletarum esse soluendū, quia est periculosus, non tamen vacuationem extremam esse faciendam, quia est periculosa; & Galen. in commento dicit, quia est æque periculosa; vnde de vacuatione plenitudinis quo ad vasa loquitur Hippocrates, & Galenus, Quare solutio non est ad propositum, & non conuenit cum Galeno.

Equidem alijs responsionibus omissis, quia multæ sunt, sic responderem, quod euacuatio extrema, & repletio extrema, possint penes tria comparari: primo penes correctionem, secundo penes tempus, tertio penes euentum & successum. Primo, inquam, consideramus extremam vacuationem & repletionem penes correctionem, idest, quænam ex his facilius, quæve difficilius corrigi possit; & hoc modo periculosior est vacuatio extrema, quia difficilius corrigitur; & sic intellexit Celsus. Secundo modo possunt considerari penes tempus, idest, quatenus cito vel tarde possunt inducere mortem; & sic dubio procul extrema repletio periculosior est; quia citius, ac velocius potest inducere mortem, nam potest inducere mortem repentinam; quod non facit extrema vacuatio, quia dat inducias. Si denique hæc duo considerauerimus secundum successum, iam certum est, tum extremam vacuationem, tum extremam repletionē posse inducere mortem, licet extrema repletio id possit citius. Ratione ergo euentus, idest, mortis, quæ caussari ab vtraque potest, vtraque æque periculosa est. Et sic intelligit Galenus, cum dicit, æque periculosam esse extremam vacuationem, ac repletionem, nempe ratione euentus. Quod proponit, vt moneat, quemadmodum etiam monet Hippocrates, non debere institui euacuationem extremam ne fugiendo periculum repletionis, incidamus in periculum euacuationis; & ne cupientes euadere mortis periculum ex repletione, in mortis incidamus discrimen ex euacuatione.

Extrema repletio tollēda est extrema vacuatione, sed ea tamen moderata.

Superest modo alia difficultas, quæ talis est. Si, existente plethorica dispositione, quæ est repletio extrema, non licet vti vacuatione extrema: igitur non seruatur vera ratio contrarietatis, quæ est, quod contraria contrarijs semper curari debent. Multi multa dicunt. Nos quam verissimam putamus solutionem proponemus. Pro cuius intelligentia duo adnotanda. Alterum, quod sit maior contrarietas inter immoderatam repletionem, & moderatam vacuationē, quam vacuationem immoderatam. Quare non ita seruatur vera ratio contrarietatis, quando comparamus immoderatam repletionem cum immoderata vacuatione; quam quando immoderatam repletionem cum moderata vacuatione comparamus. Ratio autem est: nam vbi opponimus vacuationem repletioni; hæc proculdubio sunt contraria. At si opponamus moderatum immoderato, vel immoderatū immoderato; maior profecto erit contrarietas inter immoderatum, & moderatum; quam inter immoderatum, & immoderatum. Et ob id magis opponitur moderata vacuatio, repletioni immoderatæ; quam immoderata vacuatio. Secundo notandum, quod hæc moderata vacuatio non consistat in puncto, sed habeat latitudinem: nam & immoderatum latitudinem habet, cum quoddam leue sit immoderatum, quoddam ingens, quoddam extremum, & maximum. Sic etiam moderatum habet latitudinem: nam vel leue potest esse, vel ingens, vel extremum, vt sit in confinio latitudinis: & ita potest esse in confinio latitudinis, vt si quis paulatim procedat ad extrema ex moderato, statim fiat immoderatus. Et propterea dicimus, plenitudinem extremam esse remouendā vacuatione moderata, sed extrema, idest, quæ in confinio sit latitudinis moderatæ. Similiter Galenus lib. artis medicinalis, cap. 94. cum dicit extremam repletionem esse tollendam extrema vacuatione; intelligit extremam, sed moderatam. Atque idcirco, cum Hippocrates ait, *compressiones ad extremum non ducendas*; intelligit, quod vacuationes non debeant esse immoderatæ, sed in extremo moderationis.

Quantitas venæ sectionis vnde sumatur.

Addit postea Hippocrates: *Sed eousque euacuare conuenit, quatenus perferre potest natura eius, cui fit euacuatio, &c.* Dicunt Galenus, & Philotheus concordes, quod Quantum agendum non modo colligatur ex materia peccante in Quanto, ita vt, vbi multa materia, ibi multum euacuādum, nam vbi pauca, parum euacuandum, vt supra dicebat Hippocrates: sed multo magis Quantitas hæc agendi sumatur a viribus ægrotantis. Et ideo Hippocrates nunc præcipit, vt tantum vacuemus, quantum ferre potest natura & vires euacuandi corporis.

Extrema omnia periculosa.

Quæ cum Hippocrates in exemplo assumpto dixerit, infert postea aphorismum: *Sic & vacuationes extremæ periculosæ, & rursus refectiones extremæ periculosæ.* Sensus est aphorismi: sicut in athletica dispositione periculosa est immodica cum repletio, tum euacuatio: ita etiam in quocunque corpore etiamsi athleta non fuerit immoderata tum vacuatio, cum repletio periculosa est. Quo innuit Hippocrates (vt dicit Galenus in commento) esse euitandum quodcunque immoderatum. Vt autem immoderatum

ratum fugiamus, vires infirmi respiciendas esse, nos Galenus monet: nam si vires debiles fuerint, etiamsi in corpore remaneant superfluitates, tamen vlterius continuanda euacuatio non est. Præterea dicit Galenus, esse abstinendum, ne plus æquo repleantur corpora: idque dicit Galenus vt ex hoc occasionem habeat reprehendendi Antiquos, qui videre non poterant, quomodo idem hic & in exemplo dictum non sit.

Sed difficultas est: quia si debet esse proportio in exemplo, & aphorismo: cur in exemplo Quid agendum, Quo, Quando, & Quantum proposuit; in aphorismo autem solum Quantum? Dicendum, vt Philotheus monet: si Hippocrates in exemplo, loquens de summa repletione, voluit hæc quatuor obseruari; idem etiam voluit in quocunque subiecto repleto intelligi: & ideo quatuor, quæ in exemplo posuit, in quocunque subiecto sunt intelligenda. Sed cur Quantum solum in sententia apposuit? Proposuit quidem (quia grauissimus erat auctor) Quantum solum, breuitati studens: idque duplici de caussa. Altera: quia nihil ita difficile est in arte medica, quam noscere veram quantitatem agendi: & ideo eam, vt ita difficilem, proponere voluit; ne, videntes extremam repletionem, decipiamur, ac extreme vacuemus, sed ad vires debeamus respicere. Secunda caussa est quia vltimum præsupponit priora: si ergo vltimum dicto rum quatuor in exemplo propositum fuit, nimirum Quantitas: ergo hanc modo in sententia replicans, omnia summa arte ac breuitate replicauit. Sed instabit quispiam: si vltimum præsupponit priora; cur si in exemplo vltimo loco adducta fuit vacuatio, quæ supponit plenitudinem, hic in sententia non contentus est vacuationem in memoriam reducere, sed & repletionem: inquiẽs, *sic & extremæ refectiones, &c.* Dico, Hippocratem maxima arte proponere repletionem: nam non proponit eam repletionem, quæ ante vacuationem est, sed quæ post vacuationem. Ostendo autem id ex Hippocrate: nam non dicit absolute repletionem, sed refectionem: refectio autem est post vacuationem plenitudo: & Galenus in commento id adnotauit, inquiens, quod ideo in textu Hippocrates dixerit rursus; quia de plenitudine, quæ post euacuationem est, verba facit. Hanc autem repletionem post euacuationem proponere voluit, non alia de caussa, nisi quia talis repletio non modo periculosa est, vt repletio ante vacuationem, sed multo etiam periculosior. Idque Galenus in commento declarat, inquiens, quod post vacuationem vires aliqua ex parte sunt debiliores redditæ, & ob id non possunt ita bene concoquere, ac regulare alimẽtum; & ideo nunc maius imminet periculum suffocationis, quam prius: nam virtus debilis facilius suffocatur, quam validior: vt exemplo de flamma patet, quæ cum magna sit, non ita suffocatur a multitudine olei, ac si parua esset. Quare maximo artificio hanc proponens refectionem, ea, quæ dixit pericula, & alia supponit.

Therepeutica Phlebotomia generalis.

De præsidio venæsectionis; quoad Inuentionẽ & Vsum.

QVibus sic actis, quia clarissime constat Hippocratem de sectione venæ verba facere: ob id, tum vt magis cognoscatis artificium Hippocratis; tum quia materia est vtilissima; tum etiam, vt intelligatis innumeras Galeni auctoritates, & præsertim illius libelli, qui inscribitur de curat. per sanguinis miss. decreui breuiter de sectione venæ verba facere. Vt autem distincte procedam, primo declarabo inuentionem huius auxilij; deinde rectam eius administrationem: quæ duo, non modo in sectione venæ, sed in quocunque alio spe ctanda sunt auxilio: Vnde Galenus passim dicit maximam partem medicinæ curatiuæ consistere in inuentione remediorum, ac in recta eorum administratione. Intelligimus autem per inuentionem huius auxilij, an secanda sit vena, nec ne: per rectam eius administrationem, intelligamus, cognitio, quod sit opus sectione venæ; in qua Quantitate sanguis sit euacuandus, Quomodo, Quo tempore, & per Quas venas corporis sit sanguis mittendus.

Quo ad inuentionem huius auxilij, si dogmatice inuenire debet, opus est, vt inueniatur beneficio suorum indicantium. Dicimus itaque quatuor esse necessaria, pro inuentione huius auxilij, quæ comprobabimus multis auctoritatibus Galeni. Primum est materia sanguinea peccans, ex qua sumitur indicatio euacuandi. Secundo, quoniam materia sanguinea vacuanda, non potest vacuari nisi sectione venæ; sed sectio venæ validissimum est auxilium: ob id necessarius est morbus vehemens, qui indicet vacuationem esse moliendam valido auxilio, id est, sectione venæ. Tertio debent esse vires validæ, permittentes hoc auxilium. Postremo ætas requiritur vel florens, vel media inter extremas ætates.

1. Inuentio. Ad indicandum venæsectionẽ quatuor necessaria sunt indicantia & coindicantia.

Ostendam hæc: & primo quantum ad materiam sanguineam, quod ea requiratur, (quia in hoc est maior difficultas) ostendam ratione demonstratiua, deinde id confirmabo verbis formalibus Galeni, & Auicennæ. Fundamentum est hoc: quod cum necessarium sit in quocunque auxilio, vt antequam habeamus Quo agendũ, prius habere debeamus Quid agendum; (nam Quo agendum præsupponit Quid agendum) ergo sectio venæ, validum auxilium, est instrumentum Quo euacuamus; ergo supponit Quid agendum. Sed quid agendum sectionis venæ nihil aliud est, neque esse potest, quam euacuatio sanguinis: indicatio autem euacuandi sanguinis, vt millies audiuistis, non sumitur nisi a sanguine peccante: Quare sectio venæ præsupponit sanguinem peccantem. Requiritur ergo primo in sectione venæ materia sanguinea.

1. Sanguinis peccatum.

Confirmo idem auctoritatibus Galeni: quarum ex innumeris saltem nouem adducam. Prima est commento 23. primi aphorismorum: vbi dicit: in maximis doloribus non inueni maius remedium, quam euacuare vsque ad animi deliquium. Et loquitur ibi de morbo vehementi, vel de symptomate comitante morbum vehementem: & ideo proponit validum auxilium. Sed subdit, adhibendam tamen distinctionem, an pharmaco vti liceat, an sectione venæ. Idque non alia de caussa dicit, nisi vt cognoscamus, quod in morbis vehementibus indicatio agendi sumatur a materia peccante: si enim materia sanguinea peccat venam secare: si alia, pharmacum adhibere debemus; & ideo dicit, adhibendam distinctionem.

Galeni testimonia.

Secunda auctoritas est quarto de tuend. valet. c. 4. vbi dicit: si lassitudo non cedit debilibus auxilijs, tunc cogitandum est de valentiori remedio, adhibita modo distinctione, vtrum magis conueniat vti pharmaco, vel sectione venæ: & addit etiam; modo vires non dehortentur; nam vires non modo a sectione venæ dehortantur, sed a pharmaco. Sed discernendum esse dicit; nam si peccauerit sanguis, sanguis mittendus: si alius humor, purgatio adhibenda.

Tertia auctoritas est quarto meth. cap. sexto; vbi dicit: quod quando æger propter vehementiam morbi indiget tum sectione venæ, tum pharmaci exhibitione, debemus considerare, num magis sit opus sectione venæ, an magis pharmaco: & declarans se claro, ait, sectione venæ nos debere vti, cum materia peccans fuerit sanguis: pharmaco, cum humor peccans fuerit vel bilis, vel atra bilis, vel pituita.

Quarta auctoritas est 13. meth. capite vltimo: vbi Galenus dicit, quod in fluxionibus humorum ad oculum possimus vti pharmaco, & sectione venæ; pharmaco, vbi humor peccans fuerit acris, id est, peccans in quali; sectione venæ, vbi fluxio erit a plenitudine, id est a sanguine.

Quinto

Quinta & sexta auctoritas est in lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 7. & cap. 8. vbi dicit, in fluxionibus ad oculos esse inspiciendum, an succus peccans sanguis sit, nec ne: quia si sanguis, sectione venæ est educendus: si alius humor, pharmaco.

Septima est quarto de ratione victus vigesimonono: vbi dicit neminem ambigere, quod necessarium sit ad hellebori exhibitionem, vt adsit & magnitudo morbi, & virium robur; & sic in quocunque pharmaco: ergo & in sectione venæ hæc inspicienda.

Octaua auctoritas, est quarto de ratione victus comm. 111. vbi dicit Galenus, in nullo hydrope conuenire sanguinis missionem, præterquam in hyposarca, & eo hydrope, qui fiat ex suppressione sanguinis, vel hæmorrhoidum, vel menstruorum, & cæt. idque non alia de caussa, nisi quia ibi peccat sanguis; non autem quia in hoc hydrope est virium robur. *Nam in hydrope virium robur est; & ideo Auicennas libro tertio, cap. de hydrope dicit, quod ad apertionem abdominis in hydrope veniendum sit, quando vires fuerint valde validæ. Præterea quarto de ratione victus vigesimonono dicit Galenus, quod ad exhibitionem hellebori requiratur virtus valida: sed in hydrope damus elaterium, quod valentissimum est medicamentum, & multo validius quam helleborus, nam non datur scrupulus, sed granis: ergo multo valentiorem requirit virtutem.*

Nona auctoritas est, in libro de constitutione artis medicæ cap. 19. quæ clarissima est. Dicit enim, quod quoties est aliquod superfluum in corpore, illud tale euacuandum est; adhibita tamē distinctione, an quātum, an quale sit. Et seipsum declarat, quid per quantū, vel quale intelligat: nam si fuerit (inquit) sanguis, sectione venæ est euacuandus: si vero vtraque bilis, vel pituita, debemus vti pharmaco.

Quare clarum est ex his, & alijs innumeris Galeni locis, quod quando Galenus proponit sectionem venæ, semper materiam peccantem sanguineam præsupponit.

Auicennæ testificatio.

Quin etiam Auicennas tractatu de febr. capit. de curatione in communi febr. putridarum, dicit, quod in febribus secanda vena sit, quando vires fuerint fortes: neque hoc sufficit, sed requiritur, vt humor peccans sit sanguis; nam aliter pharmaco est vtendum. Vnde vtitur verbis formalibus Galeni quarto methodi cap. sexto. Idem habet Auicennas, quarta primi, cap. de phlebotomia, vbi semper præcipit, in phlebotomia esse considerandam materiam peccantem: nam cum bilis, vel alius humor peccat, non est sanguis mittendus, sed sunt pharmaco educendi hi humores.

Quare ex his patet, quod in sectione venæ requiratur materia sanguinea vincens, & nō alius humor. Deinceps ostendemus reliqua etiam tria esse necessaria: magnitudinem nempe morbi, virium robur, & ætatem florentem. Sed hoc clarum esse potest, tum ex Hippocrate, cū ex Galeno quarto de ratione vict. comm. 19. imo ex toto libro de sectione venæ: vbi hæc tria esse necessaria ad sectionem venę, clarissime affirmant. Quod si caussam huius desideratis, facile est eam habere.

2. Morbi magnitudo.

Quantum igitur ad morbi vehementiam: si debet esse proportio inter morbum, & auxilium morbi; (cum, iuxta Hippocratis sententiam, extremis morbis extrema conueniant remedia) sequitur, quod quoties morbus vehemens extiterit, indicabit etiam vehemens auxilium, puta sectionem venæ. Propterea Galenus sexto epidem. sect. 3. circa finem, reddens caussam, cur Hippocrates ibi in pleuritide sanguinem non mittat; dicit, hoc ideo factum fuisse, quia illa pleuritis, cum in ea esset sanguinis expuitio, erat debilis; & ideo non indigebat vehementi & valido auxilio, vt venæ sectione.

3. Vires validæ.

Requiritur postea robur virium: nam cum quodlibet auxilium, licet prosit, ex aliqua tamen parte noceat; hoc maxime in sectione venæ poterit esse; cum per sanguinis euacuationem plurima spirituum copia vacuetur: & ideo vires validæ debent esse, vt hoc auxilium ferant.

4. Ætas vegeta.

Requiritur postremo florens ætas: nam, vt supra etiam dicebamus, pueri, & in decrepita existentes ætate, non ferunt sectionem venæ.

Quare quatuor pro hoc auxilio requirūtur: Materia peccans sanguinea, morbi magnitudo, virium robur, & ætas florens.

Quatuor ad venæ sectionem requisitorū, dispar est indicandi ratio.

Sed quispiam, qui non historice, sed secundum rationem rem cognoscere voluerit, quæret: cum hæc quatuor requirantur: an eadem ratione, vel diuersa requirantur? Et hoc aduertatis: quia ex hoc soluetis omnes auctoritates, & rationes, quæ aduersus propositam veritatem adduci possent. Dico, quod hæc quatuor diuerso concurrunt modo: Nam materia sanguinea concurrit, vt indicat Quid agendum: morbus vehemens concurrit, non vt indicat Quid agendum, sed Quo agendum: vires validæ concurrit, non vt indicans sectionem venæ; nam indicat sui custodiam, & alimentum; sed vt coindicans sectionem venæ; ætas vero florens est non prohibens, seu coindicans (nam idem est dicere, non prohibens, & coindicans) sectionem venæ; sed, ad differentiam virium, dicimus, quod sit non prohibens secundario: nam ætas florens ad vires refertur: si enim in puero constaret virtus, vel in decrepito, mitteremus etiam his sanguinem sectione venę. Hāc autem veritatem proponit Galenus, libro curatiuo per sang. miss. cap. 13. vbi dicit, quod ad sectionem venæ duo requirantur scopi. Primo morbi magnitudo, quæ indicat secandam venam: deinde virium robur, quod est non prohibens.

Morbi magnitudo, & viriū robur, quomodo indicare venæ sectionem dicantur.

His ita declaratis, non est quod quis ambigat ob Galeni auctoritatem, quarto metho. cap. 6. vbi Galenus expresse dicit, quod ex redundantia sanguinis non sit capienda missio sanguinis, sed a magnitudine morbi, & a virium robore. Et ideo quis statim inferret: ergo, ex sententia Galeni, non debemus materiam sanguineam peccantem considerare; sed sat est, vt morbi magnitudo adsit, & virium robur, licet alia quæcunque materia peccet. Iam patet ex ijs quæ attulimus, quomodo intelligenda sit hæc auctoritas. Si enim consideraumus Quid agendum, id a materia peccante sumitur: si non consideraueriмus Quid agendum; sed Quo agendum, id est, an debili vel valido auxilio agendum sit; tunc procul omni dubio (vt Galenus loco proposito innuit) hoc non sumitur a materia peccante, sed a morbo, & viribus: nam si morbus magnus est, magnum indicat auxilium: si debilis morbus, debile auxilium. Et ideo esse secandam venam, & Quo agendum, hoc est, agendum valido auxilio, quod est sectio venæ, & hoc non sumitur a sanguine, id est, non sumitur a materia peccante sanguinea, quia materia sanguinea peccans non semper indicat sectionem venæ, semper quidem indicat vacuandum sanguinem: sed an sectione venæ, an alio quouis auxilio debeat vacuari, non indicat, quia sanguis peccans non modo potest vacuari sectione venæ, sed inedia, frictionibus, cucurbitulis, & multis huiusmodi. A materia ergo Quid agendum sumitur id est, esse vacuandum, sed Quo sit vacuandum, id est, quod sit vacuandum hoc valido auxilio, quod est sectio venæ, non indicatur a materia; sed a magnitudine morbi, & viribus. Idque clarum est, quia postea Galenus statim eodem capite subiungit; alijs materijs a sanguine peccātibus satisfacere inediam, alijs frictionem, alijs balneum, &c.

Obiectio.

Sed lubet hoc loco cuidam obiectioni, mihi a quodam auditore meo propositæ, satisfacere, quia ex eius dissolutione magis veritas a nobis determinata confirmabitur. Ratio talis est, Omnis morbus magnus, vehemens, & acutus (nam de eo loquuntur

morbo

morbo, qui acutissimus est, & non dat inducias, & celerrimi motus existit) indicat ualidum, ac præsentaneum auxilium. Cum vero duo sint ualida auxilia, sectio, & pharmacum, neque conuenire possit huic morbo a principio pharmacum, egeatque valido auxilio morbus hic, & non sit aliud validum auxilium, nisi venæ sectio, igitur a principio in hoc morbo acuto indicatur venæ sectio. Quod argumentum conceditur, (inquiunt) dummodo cæteri scopi adsint, vt virium robur, &c. sequitur, quod non a materia peccante sumatur vacuatio sanguinis, sed quacunque existente materia peccante in hoc morbo proposito, esset indicatio mittendi sanguinis; dummodo vires, & alij scopi consenserint.

Solutio. Pro responsione ad huius argumenti materiam, vt videatis quantum possit argumentum: suppono casum, (vt omnia concedam argumenti) quod sit morbus magnus, vehemens, acutus non dans inducias: imo plus addo, qui pendeat a cacochymia exquisita. (Nam si cacochymia exquisita non sit, sed notha; vel notha, aut exquisita plethora; concedo, quod in his indicetur mittendum esse sanguinem: nam peccat sanguis, vel humor parum recedens a sanguine) Supposito hoc, dico, quod in casu prædicto tria (quantum ad nostrum propositum attinet,) sunt consideranda: nam aliter si perfecte casus esset tractãdus: plura consideranda essent. Primum est Quid agendum; secundum Quo agendum; tertium Quando agendũ. Quantum ad Quid agendum; vt dicebat Galen. 2. aphor. primæ particulæ, 4. de tuend. ca. 4. & in libro de atra bile capite sexto, & alibi quam sæpissime, id sumitur a materia peccante: nam si sanguis peccat, sanguis est euacuandus; si bilis, bilis, &c. Cum ergo in casu proposito sit cacochymia exquisita: ergo indicatur, quo ad Quid agendum, non esse euacuandum, sed purgandum; sunt enim duæ distinctæ indicationes purgatio, & vacuatio, vt ex locis allegatis clare patet. Quantum ad Quo agendum, an scilicet debili, vel valido auxilio purgatio sit molienda, capitur a morbo. Cum ergo hic morbus sit vehemens; indicat validum auxilium: sed nõ quodcunque, sed validum auxilium quo ad purgationem, & pharmacum, non autem quo ad sectionem venæ. Quo ad Quando agendum, sumitur potissimum ab acumine morbi, & a materia: Ideo hæc duo potissimum consideranda, motus morbi, & materia. Quo ad motum morbi: hic habemus morbum velocissimi motus, & ideo indicat quamprimum esse agendum, nam in acutissimis morbis etiam eodem die est agendum, dicebat Hippocrates: & ideo ratione morbi indicatur eodem etiam die exhibitio pharmaci. Quoniam vero recte operans medicus non vnum tantum inspicere debet, sed omnia, ob id cum in hoc casu materia peccans sit cacochymia, neque materia cocta sit: ideo non debemus pharmacum dare, nisi materia cocta fuerit, eodem attestante Hippocrate, aphorismo 22. sect. 1. Nam supponamus, quod sit materia acutissimũ morbum faciens, & non furiosa: (licet alijs impossibile videatur, quod sit morbus acutus, & tamen materia non sit furiosa.) Vbi alterum trium agere possumus; non dico debemus: (nam id quod debemus, vnum tantũ est.) Primo, vt exhibeamus pharmacum a principio: Secundo, vt secemus venam, vt videtur velle aduersarius: tertio vt differamus purgationem quousque materia concoquatur. Sed quodnam horum in praxi agendum? Dico, illud faciendum esse, quod uires magis perferre possint, ac minus: ac id ex quo maius iuuamentum, quam nocumentum ægri sentire possint. Quo constituto, facile apparet, a principio in casu proposito non accedendum ad exhibitionem pharmaci: namque cum materia cruda sit, per purgationem uel uacuabitur materia bona, uel saltem irritabitur, ac obstructiones maiores fient, & sic corpus undique incalescet, ac febris magis exasperabitur. Sed neque etiam ueniendum est ad sectionem uenæ: id quod tum per uiam caussæ, tum per uiam signi potest monstrari. Per uiam quidem caussæ, & a priori: si Quo agendum supponit Quid agendum, & quid agendum in hoc casu est purgatio, quæ capitur a cacochymia; ubi autem purgatio conuenit, non est hæc molienda sectione uenæ, sed pharmaco: Ergo patet per uiam caussæ, quod in hoc casu nullo pacto sectio uenæ conuenit; nam nullum est quod indicet sectionem uenæ. Neque per uiam signi conueniret sectio uenæ; quia uires non tolerarent sectionem uenæ.

Sed cum asseram non conuenire sectionem uenæ, quia uires non tolerent, statim inferret quis: ergo, secandam esse uenam, & mittẽdum esse sanguinem, a uiribus sumitur? Dico, quod uires, siue ualidæ, siue debiles sint, nunquam se habeant ex parte scopi sectionis uenæ, in casu proposito. Declaro. Si uires essent ut scopus ad sectionem uenæ, tunc se haberet, uel ut non prohibens, seu coindicans, si ualida esset; uel ut prohibens, si debilis, ut Galenus libro de curan. rat. per sang. miss. cap. 13. Sed hic uires non sunt coindicantes: quia coindicans significat esse aliquid, quod indicet: supponit enim coindicans id quod indicat: sic non prohibens, supponit indicans. At ego in casu proposito non uideo aliquid, quod indicet sectionem uenæ: nam si esset cacochymia notha, uel plethora notha, uel exquisita, indicaretur sectio uenæ: at in cacochymia exquisita non est aliquid indicans sectionem uenæ. Quomodo ergo uires possunt esse coindicantes; uel non prohibentes sectionem uenæ, si non est aliquid quod indicet? Idem etiam (ut clarius fiat) ostendo, in morbo pendente a plethora exquisitissima. In hac plethora non indicatur purgatio: & ideo nec pharmacum. Sed cur pharmacũ non exhibetur? Si uultis recte respondere, necessarium est, ut dicatis, quia non conuenit, nec a priori, nec a posteriori: non a priori, quia a nullo indicatur pharmacum: non a posteriori, quia uires non tolerant. Hic uires non sunt prohibentes pharmacum, quia non est aliquid, quod indicet pharmacum, & ideo uires licet robustissimæ sint, tamen non tolerant pharmacum. Sic & in casu proposito, non tolerant sectionem uenæ: non quod sint prohibentes, sed quia nihil adsit quod eam indicet. Et caussa ab Hippocrate assignatur, dum inquit: *si talia purgentur, qualia purgari oportet, conuenit, &c.* at purgatio requirit materiam in quali peccantem: hic autem materia non in quali peccat, (loquor de plethora exquisita,) sed in quanto solum. Sed forte quis quæret, quomodo uires, & quomodo morbus dependens a plethorica affectione, possint concurrere ad purgationem, seu ad pharmacum indicandum, quomodo cacochymia respiciat sectionem uenæ, & plethora respiciat pharmacum. Dicit Hippocrates quarto primæ sectionis aphorismo, quod uictus tenuis non conueniat chronicis. Ex quo colligitur dari in arte medica indicantia, & non indicantia, non dico contra indicantia. Si enim accipiatis acutum morbum, ipse indicat victum tenuem, & est non indicans uictum mediocrem: si uero accipiatis morbum chronicum, est ipse non indicans uictum tenuem, non quia contra indicet; quia neque morbus chronicus indicat uictũ mediocrem. Similiter cacochymia est indicans purgationem, & est non indicans euacuationem, non autem contra indicans, quia euacuatio, & purgatio non sunt contraria: contra uero plethora est indicans euacuationem, & est non indicans purgationem. Habetis ergo quantum ad Quid agendum, esse quædam indicantia, quædam non indicantia. Pari etiam pacto sunt indicantia, & non indicantia Quo agendum: nam si fuerit morbus uehemens a plethora, indicabit sectionem uenæ, & non indicabit pharmacum. Quod si considerabimus uires, ipsæ similem locum habebunt: si enim

si enim fuerit morbus vehemens, pendens a plethora exquisita, morbus indicabit sectionem venæ, & vires validæ coindicabunt, vires debiles prohibebunt. Ratione autem pharmaci hoc pacto concurrunt:nam vt morbus non indicat pharmacum, sic vires sunt simul non indicantes morbum esse per pharmacum purgandum.

Ad propositum itaque redeuntes; cum in nostro casu non possimus nec pharmaco vti, nec sectione venæ, restat ergo, vt id quod possumus, agamus; non enim semper in morbo vehementi a principio debemus vti valido auxilio, sed id verum est, quando fieri potest: & ob id in casu isto debemus attendere, vt materia cruda coquatur, & cito coquatur, & ideo, si opus fuerit, bis in die debemus propinare concoquentia.

Formaliter tandem ad argumentum respondēdo, dico, (cum arguit, morbus vehemens requirit vehementia auxilia, ergo in hoc casu debemus vti validis auxilijs) antecedens verum esse, consequens falsum: nam non modo debemus respicere indicantia, sed coindicantia, & prohibentia, & ideo si accidat, vt aliquis morbus sit magnus, dubio procul, si aliquid non prohibuerit ex coindicantibus, valido deberemus vti auxilio: at hic multa prohibent hoc, quia materia non est concocta, vnde si in genere non debemus vti valido auxilio, multo minus in specie: nam si cui negatur genus, multo minus species admittitur, veluti si non sit animal aliqua res, multo minus erit homo. Et ideo quando addunt, *dummodo alij scopi consenserint, vt vires*, falsum dicunt, quia in hoc casu vires non coindicant, nec prohibent sectionem venæ: nam cum coindicans supponat indicans, quia nihil est, quod indicet sectionem venæ, ergo vires non coindicabunt illam. Et sic (vt mihi videtur) ad plenum rationi propositæ satisfactum fuit.

1 Materia sanguinea indicans quid.

Vt autem quatuor requisitorum ad venæ sectionem natura melius pateat, quædam hic adijciemus. Primum ergo per materiam sectionem venæ indicantem, intelligimus materiam humoralem in venis existentem, quæ vel facit plethoram exquisitam, vel plethoram notham, vel cacochymiam notham. Sed quid hæ voces nunc significent, non est opus manifestare, quoniam suo loco, ex sententia Galeni quarto de tuend. valet. quarto: diligenter eas explicabimus. Hinc colligatis, quando dicit Galenus quarto metho. 6. & libro curatiuo per sang. miss. & alibi, etiā si non adsint signa plenitudinis, esse tamen veniendum ad sectionem venæ, verissimū esse hoc, quia ibi loquitur de ea plenitudine, quæ pendet a multitudine sanguinis, quæque facit plethoram exquisitam: nam non modo in hac, sed in plethora notha, ac cacochymia notha ad hanc venæ sectionem deuenire possumus. Et ex hoc etiam colligatis, quod non modo liceat in febre synocho, quæ est in corporibus sanguineis, sed in ea etiam, quæ est in biliosis, pituitosis, ac melancholicis, secare venam. Neque nobis contradicimus: nam venire semper possumus ad sectionem venæ, cum non adest cacochymia exquisita; sic enim & Galenus quarto de tuenda sanit. cap. quarto dicit, si sint humores non plurimum recedentes a natura sanguinis, posse secari venam, ac etiam purgari: nam mista materia mistum Quid agendum indicat. Sed dicet quispiam: si esset aliquis febricitans humore nimium recedente a natura sanguinis, vt cacochymia exquisita: quid est agendum? Dico, quod in hoc casu non sit secanda vena: nam si venam secaremus, dubio procul ægrum interficeremus. Et hinc elicio, quod non modo in sectione venæ, quæ fit gratia euacuationis, sed in quacunque venæ sectione, vt in ea, quæ fit caussa reuulsionis, vel deriuationis, debeamus requirere plenitudinem sanguinis. Vt, si casus adsit, quod quis laboret dolore coxendico, quodque dolor hic pendeat a materia pituitosa vere, ita vt potius acida, quam dulcis sit pituita, & recedat multum a natura sanguinis: quid est agendum in hoc casu? Dico interdum veniendum esse ad venæ sectionem, interdum minime; debemus quidem venire, quando præter purgationem habet locum vacuatio: non debemus venire ad sectionem venæ, quando locum habet sola purgatio, non autem vacuatio. Sed quando habeat locum vacuatio, & quando non, pro hoc intelligendo, indicationes haurire oportet: quarum vna hoc in loco sumitur a materia faciente dolorem, quæ cum multum a natura sanguinis recedat, indicat purgationem; non sectionem venæ: alia etiam sumitur indicatio a caussa efficiente dolorem, quæ est vacuanda. Nec hic subsistere debemus, sed vlterius est progrediendum: quoniam fuit regula Galeni multis in locis, & aliorum omniū medicorum, non esse purgandam, nec vacuandam partem aliquam, nisi habeatur de toto ratio: & ob id in hoc casu oportet oculos dirigere ad plenitudinem existentem in toto. Nam si corpus refertum fuerit cacochymia exquisita, & humore multum recedente a natura sanguinis, vt erat etiam pars affecta; oritur indicatio purgandi: & ob id nullo modo in hoc casu vena est secanda, nec molienda vacuatio, sed purgatio. At si in toto corpore non fuerit exquisita cacochymia, sed notha; tunc & secare venam, & purgare possumus: & ob id duplex in hoc casu oritur indicatio, tum vacuandi, tum purgandi: eoque præcipue, si morbus fuerit ualidum requirens auxilium.

2. Morbus magnus.

Ad uenæ sectionem quoque requiritur morbus, non quilibet tamen, sed uehemens: siue intelligatis uehementiam hanc ratione actiuitatis, siue ratione resistentiæ, siue ex propria ui morbi, siue ratione symptomatum, uel ratione caussarum; uel denique ex parte loci affecti: etsi ex parte loci affecti, siue locus affectus sit pars aliqua ex principibus, uel sit pars famulans principalibus, uel tandem pars aliqua consentiens cum principalibus. Hæc omnia possumus per morbum uehementē intelligere. Præterea etiam cum Galeno locis citatis, & præsertim libro de sectione uenæ, per morbum non intelligo tantum morbum uehementem præsentem, sed futurum; & hæc omnia, quæ dixi, hancque uehementiam non modo præsentem, sed futuram intelligo. Sic Galenus quarto method. sexto, ubi etiam non peccabat sanguis, ut in illis qui ab alto ceciderant, secat uenam: & hoc, quia imminebat morbus magnus, ut inflammatio. Sed de morbo, ac eius uehementia hæc nunc dixisse sufficiat: nam abunde satis de uehementia hac loquar sexto aphorismo.

3. Vires firmæ, præsentes & futuræ.

Quantum ad Vires attinet: in his tria sunt præcipuè consideranda. Primum est, ut intelligamus uires ualidas non modo in præsenti, sed in futurum etiam: nam licet in principio ualidæ fuerint, tamen uenam secare non debemus, nisi sperauerimus eas in futurum ualere posse. Et hoc ex Galeno colligitur, qui libro primo ad Glauconem cap. 14. præcipiebat, in febre cum fluore alui, etiamsi diminutus sit fluor, abstinendum esse a quacunque uacuatione, & a sectione uenæ: quia licet uires in præsentia ualidæ uideantur, tamen in futurum fient imbecilles: & hoc præcipue fit, quando febris est coniuncta cum uacuatione symptomatica: nam si non symptomatica, sed potius critica uacuatio fuerit, uel quomodocunque aliter a natura, non est timendus uirium lapsus. Et ob id auctoritas Galeni nono method. cap. 5. non est discors ab ea, quam modo adduxi: dicit enim ibi, quod in febre cum fluxu mensium, si menses diminute fluant, secanda uena sit: nam uacuatio illa non est symptomatica, sed a natura fit; & quia eam natura non potest ita ualide facere, ut debet, ideo naturam iuuare debemus uenæ sectione. Verum hæc omnia ad uires, non ad alium scopum, ut multi falso credidere, referenda sunt: utpote non sunt referenda

Vires validæ propriæ & alienæ.

da ad symptoma, quod nullo modo inter scopos referendum venit.

Secundum considerandum circa vires est, vt consideremus vires, tum proprias, tum alienas. Neque ista videantur esse imaginaria; nam hoc facimus, ne cogamur innumeros alios scopos ponere. Ita in muliere vtero gerente vires proprias, intelligo vires mulieris; alienas vero vires, intelligo vires fœtus; quia interdum mulier moritur, & viuit fœtus; interdum contra fit: interdum vterque moritur, aliquando etiam viuit vterque. Sed fœtus vires interdum sunt prohibentes, interdum sunt non prohibentes. Declaro. Quotiescunque fuerit mulier vtero gerens; propositum medici volentis mulierem curare, duplex est: primum, vt vtrumque seruet: & hoc debet eligere, si fieri potest. Alterum est, vt de duobus malis, minus malum eligat: est autem minus malum habere mulierem incolumem, & fœtum mortuum, quam vtrumque perdere. Exempli gratia: cum mulier angina laborat, vel sputo sanguinis, si medicus vult vtrumque seruare; oportet vires ualidas esse, tum proprias, tum alienas. De proprijs uiribus mulieris id clarum est. De alienis etiam constat: nam si uires fœtus debiles fuerint, tunc fiet abortus: & ideo debiles prohibent, ualidæ coindicant. Coindicant quidem uires fœtus, ubi fœtus est paruulus, & parua indiget alimenti copia: cum uero grandior est factus, & indiget multo alimento; tunc uires fœtus sunt inhibentes sectionem uenæ. Si uero medici scopus fuerit seruare tantum mulierem, tunc tantum uires mulieris debet inspicere, ac derelinquere uires fœtus: nam tantum uires mulieris sunt coindicantes, uel prohibentes. Quare si sermo erit de muliere utero gerente, non faciatis, ut hi faciunt, qui multiplicant scopos sine necessitate, proponentes mulierem pro uno scopo, fœtum pro alio.

Vires robustæ, ratione subiecti, nimirum spirituum carnis & solidorũ.

Tertio circa uires considerandum est, ut cognoscamus, in quibus consistant hæ uires, ut inde scire possimus, quænam concurrant, ad coindicandum sectionem uenæ, quæ uero ad prohibendum. Facile autem ex Galeno est colligere, undecimo method. capite I. uires in tribus consistere: in spiritibus, carnosa substantia, & solidis particulis. Quid uero per spiritus sit intelligendum, nunc non declaro: nam inferius suo loco manifestabo, quomodoque a calore naturali differant, adamussim ostendam. Cum itaque uirtus in his tribus consistat, potest ipsa considerari, uel ut est ualida secundum omnes has tres partes; uel ut est debilis secundum omnes has partes; uel ut secundum aliquas partes est ualida, secundum aliquas debilis: & in hoc etiam perpendere oportet, utrum sit ualida secundum plures partes, & debilis secundum pauciores; uel secundum plures debilis, secundum pauciores fortis. Vnde ex his sequitur, quòd interdum habeamus uires ualidas secundum omnes partes, id est simpliciter & absolute, uel debiles simpliciter: uel ualidas secundum quid.

Virtus valida simpliciter.

Vires ualidæ simpliciter, & secundum has omnes tres partes non reperiuntur, nisi in corpore plethorico, ac optime quadrato, quod redundat sanguine, peccante solum ex parte quantitatis, ac plethora exquisita laborat: præterea reperiuntur in corpore constituto in florente ætate: nam in pueris solidæ partes laxæ ac molles nimis sunt, in senibus nimium aridæ. Et ob id reperiuntur hæ uires in eo corpore, quod proponit Galenus nono method. quarto, & Hippocrates in hoc aphorismo. Quod si uires fuerint ualidæ simpliciter, id est, secundum omnes tres partes, tunc ualet consequentia: uires sunt ualidæ simpliciter, & morbus est uehemens; ergo secanda uena: quoniam uires hic concurrunt non modo ut coindicantes sectionem uenæ, sed etiam ut indicantes copiam sanguinis: igitur uires in hoc casu præsupponunt Quid agendum: scilicet, esse euacuandum. Idque clare constat ex Galeno in libro de curat. rat. per sang. miss. capit. 14. ubi dicit, si ualidæ uires fuerint, (simpliciter intelligendo) sufficere duo scopos ad secandum uenam, quia, talibus existentibus uiribus, impossibile est, ut in corpore ea sit cacochymia, quæ inhibeat euacuationem sanguinis. Si hæc itaque caussa est: sequitur ergo, quod Galenus uoluerit cacochymiam indicare aliud a uacuatione, idest, purgationem: & ob id Galenus ibi loquitur de uiribus ualidis simpliciter, quæ non modo coindicant, sed indicant sectionem uenæ.

Quod si uires debiles fuerint secundum has omnes tres partes; tunc nullo modo debemus mittere sanguinem, ut in decrepita ætate.

Virtus valida secundũ quid.

Si uero uires ualidæ fuerint secundum quid: id est, ualidæ ratione duarum partium, debiles uero ratione unius tantum; hoc unum, uel sunt spiritus, uel carnosum genus, uel solidæ particulæ. Si *spiritus* (aduertatis hoc: nam in hoc sumus discordes a multis,) languescant; quoties est corpus quadratum, ac sanguine refertum, & non adest macies, sed florens ætas, solidaque bene se habent, sed spiritus non bene, quia scilicet nimium dissoluti sunt, ac a centro ad circumferentiam tracti: in hoc quidem casu uirtus est prohibens sectionem uenæ. At si ex altera parte imbecilles sint spiritus per uiam concentrationis, quia nimium sint concentrati: tunc considerare oportet, an sanguis existens in hoc corpore sit corruptus, uel simpliciter copiosus sine aliqua corruptione. Si est corruptus; uel est insignis corruptio, uel est leuis. Si insignis fuerit corruptio, adeo ut sit impossibile reducere sanguinem ad benignum: tunc non debemus secare uenam, sed partim nutriendo, partim uacuando frictionibus, clysteribus, & huiusmodi alijs, procedere debemus. Quod si putredo leuis fuerit, possumus deuenire ad sectionem uenæ; quia ad benignum potest reduci sanguis: fiet enim euacuatio beneficio sectionis uenæ. Et de hac constitutione ac sectione loquitur Galenus, secundo aphorismorum decimoseptimo. Si autem sanguis solum copiosus fuerit, multo magis possumus secare uenam.

Ideoque in syncope actu existente, a multitudine sanguinis: uires adeo ualidæ possunt esse: ut indicent sectionem uenæ: id quod probatur multiplici Galeni auctoritate. Prima est 4. de ratione uictus. comm. 23. ubi dicit, quod in obmutescentia periculum sit, ne calor naturalis extinguatur: & obmutescentiam intelligit amissionem uocis, quæ aliud non est, neque esse potest, nisi syncope. Et cap. 24. præcipit Gal. ut in hac obmutescentia, ac in hac syncope aperiatur uena dextri cubiti. Quare in syncope ex Galeni sententia possumus deuenire ad sectionem uenæ. Secunda auctoritas est eiusdem, quarto de ratione uict. 82. ubi auctor ille uult, quod in melancholicis, ubi fiunt interceptiones spirituum ratione repletionis, sit deueniendum ad sectionem uenæ: & Gal. in com. approbans hanc curationẽ, declarat, quid intelligat auctor ille per interceptionem spirituum; & dicit, quod intelligat quando adest carentia pulsus, quæ fit ob materiam replentem: quæ nihil est aliud, nisi sincope, & tamen secat uenam. Tertia auctoritas est eiusdem, libro eodem 4. com. 111. ubi Galen. habet, quemadmodum periculum est, ne ignis a lignis tum humidis, tum multis extinguatur: sic periculum est, ne calor natiuus multitudine materiæ suffocetur: & propterea maxime præsentaneum est remediũ sectio uenæ. Vides ergo, quoties multitudo sanguinis est caussa syncopes: & imminet ex ipso sanguine periculum, uti integra defectio, ac suffocatio caloris natiui; tunc necessarium esse, ut quamprimum remoueatur talis multitudo. Sed meliori, ac ualentiori auxilio non potest remoueri, nisi sectione uenæ. Quare sectio uenæ etiam in syncope fieri potest. Neque est, quod quis

hanc

hanc veritatem suspectam habeat: eo quod Galenus duodecimo meth. ca. 2. & primo ad Glauconem decimoquarto dicat: actu existente syncope, a sectione venæ desistendum, & ab euacuatione, & a quocunque valido auxilio. Nam videre oportet, de qua syncope loquatur his in locis Galenus, non enim loquitur de syncope a multitudine sanguinis, quæ sectione venæ tolli possit, sed de ea multitudine faciente syncopem, quæ non est sine cruditate: quippe duodecimo methodi loquitur Galenus de cura febris syncopalis humorosæ, quæ pendet ab humoribus crudis, crassis, ac maxime tenacibus, & putridis, primo autem ad Glauc. præcipit esse vtendum mulsa, cui incoxerint hyssopus, thymum, vel pulegium, &c. quæ habent vim incidendi. Ergo ibi potius respexit syncopem, quæ fit ex viscositate & cruditate humorum, quam ex multitudine, & ideo sectionem venæ non admittit. Nos vero loquimur de syncope a multitudine sanguinis, quæ alio commodiori auxilio non potest tolli, nisi sectione venæ. Hæc de virtute valida secundum quid, quando imbecillitas est ex parte spirituum.

Si vero virtus fuerit valida secundum quid, eo quod habeat imbecillitatem ratione *carnosi generis* tantum, & robur ratione spirituum ac solidorum: tunc hæc coindicabit sectionem venæ. Vt hoc intelligatis, sciendum, vires esse validas ratione solidorum & spirituum, debiles vero ratione carnosi generis, quoties æger fuerit in media ætate constitutus, inter senilem & puerilem; quia si non esset in hac media ætate æger, non posset habere firmitatem solidorum, robur autem inest huic ætati ratione spirituum, quia spiritus neque plus æquo concentrantur, nec plus æquo disperguntur; imo cum in tali corpore adsit sanguis, ex hoc bono sanguine boni etiam spiritus necessario generantur. Sed debilitas est in carnoso genere, quia est macies. Quæritur autem quomodo possit laborare carnosum genus, bono existente sanguine, ac spiritibus? Respondetur, id tum fieri; cum in corpore non solum boni sanguinis copia generatur, sed malus etiam sanguis aceruatur: veluti cum supprimitur naturalis vacuatio, vt in viris fluxus hemorrhoidum, & in mulieribus menses: in his enim & similibus suppressionibus fit, vt licet ratione iecinoris gignatur optimus sanguis, tamen cum eo commisceatur sanguis malus, & ideo corpus emacietur. Tales autem vires admittunt sectionem venæ; vt patet ex Galeno, sexto epidemior. sectione tertia, commen. vigesimonono, qui in muliere illa emaciata, non ratione inediæ, sed quia menses suppressi fuerant, (cum virtus esset valida tum ratione solidorum, tum spirituum, licet non carnosi generis) secat venam, & in magna copia.

Quod si virtus ratione carnosi generis valida sit, itemque ratione spirituum, ratione vero *solidorum* sit debilis: tunc omnimode prohibetur sectio venæ, etiamsi carnosum genus & spiritus validissimi fuerint. Et hæ sunt vires puerorum: his enim spiritus in maxima copia adsunt, carnosum genus bene se habet, & calor natiuus viget; tamen vires non consentiunt, ratione solidorum.

Virtus debilis secundum quid

Et hæc de viribus secundum quid valentibus. Si autem virtus fuerit debilis secundum quid, id est, ratione duorum debilis, ratione vnius valens: si hæc debilitas erit ratione solidarum particularum, tunc omnimode prohibetur sectio venæ; siue solidum illud genus imbecillum coniungatur cum carnosis particulis imbecillibus, siue cũ spiritibus imbecillibus: si enim solidum genus solum id facere potest, multo magis id faciet, coniunctum vel cum spiritibus, vel cum carnoso genere. Quod si vires validæ tantum erunt ratione solidorum, debiles vero ratione carnosi generis, & spirituum; tunc interdum prohibent, interdum coindicant sectionem venæ. Prohibent eã,

A quoties spiritus defecerint per viam resolutionis; idque vel ob aliquam caussam resoluentem spiritus, vel ob defectum alimenti: nam multoties vidimus homines, qui bene se habuerint secundum has omnes partes; tamen propter magnum ieiunium ac inediam corpus est emaciatum, ac sanguis defecit, & spiritus sunt resoluti. Quare licet solida consistant, tamen virtus prohibet sectionem venæ; nam etsi in præsenti vires tolerent sectionem ratione solidorum, tamen periculum est, ne solida cadant in futurum. Et ob id Galenus quinto method. decimo tertio, in muliere illa Romana, correpta sputo sanguinis, etiamsi morbus esset valentissimus, ac vires quo ad solida validæ, tamen non secat venam; quia per quatriduum ieiunauerat. Interdum vero contingit vt ratione cacochymiæ exquisitæ spiritus non admodum valenter se habeant, & genus carnosum sit emaciatum; vires tamen bene se habeant ratione solidorum; B tunc virtus nec est coindicans, nec prohibens sectionem venæ: quia hic nullo pacto habet locum sectio venæ, nec vacuatio. Aduertendum tamen, quoties est cacochymia exquisita, posse & cibis & medicamentis malos succus ad meliorem statum redigi; beneficio cuius status postea non ita recedant a natura sanguinis: & in hoc casu vires non inhibebunt sectionem venæ. Ob id Galenus quinto method. decimoquarto, in catarrho salso secat venam; quia humor est redactus ad quendam probiorem statum: nam si non esset redactus humor ad meliorem statum, nullo modo nec coindicaretur, nec indicaretur sectio venæ. Si autem alia ex parte vires fuerint imbecilles secundum quid: quia carnosum genus debile fuerit, & spiritus etiam debiles, non per resolutionem, sed per concentrationem; solida autem bene se habuerint: tunc virtus coindicabit sectionem venæ. Vt, si fieret præfocatio vteri in muliere cacochyma, non C exquisite, cuius præfocationis ratione periculum esset mortis præsentaneæ; dum tamen solida bene se habeant, ac spiritus concentrati sint: tunc veniendum est ad validum auxilium, id est, sectionem venæ. Et hoc etiam expertus sum in propria sorore: cui, præfocatione laboranti, adstante etiam alio doctissimo viro, secuimus venam, cuius beneficio statim restituta fuit.

Et hæc de viribus validis absolute, & debilibus absolute; validis secundum quid, & debilibus secundum quid; quando sint prohibentes, & coindicantes sectionem venæ.

4. Aetas florida.

Quantum vero ad ætatem pertinet: per ætatem florentem intelligimus non solum ætatem vigorosã, sed omnes ætates medias inter pueritiam, & extremum senium. Et hoc expresse colligitur ex Galeno: qui in lib. curatiuo per sang. miss. capite sexto & nono, & octauo methodi quarto, dicit, se proposuisse D ætatem florentem, ad differentiam ætatis senilis, & puerilis. Aetas autem florens habet vim coindicandi sectionem venæ, non propria ratione, sed quatenus refertur ad vires. Aduertendum tamen, quod ætas ad vires non referatur immediate, sed mediate: nam ætas refertur ad habitum, qui habitus postea refertur ad virtutem: teste Galeno, quarto de ratione vict. vigesimoquinto, vbi habitum ea ratione considerat, quatenus corpus vel mollis & laxæ est substantiæ, vel duræ; nam si partes molles vel laxæ fuerint, corporis debilem indicabunt virtutem; si duræ & compactæ, firmiorem. Et ob id ætas ad habitum; habitus ad virtutem reducitur: nam in ætate puerili habitus est nimis laxus, ac mollis; & ob id vires sunt debiles, ratione solidorum: in corpore senili habitus est debilis, quia partes sunt nimis aridæ; & ob id virtus in eis est debilis, ratione solidorum, & omnium fere.

Aliorũ coindicantiũ venæ sectionẽ ratio.

Sed quispiam ambiget: cur ætatem solam proposuit Hippocrates: nonne etiam alia habent vim coindicandi

dicandi

dicendi, vt temperatura, consuetudo, tempus anni, &c. Dicendum, non sine maximo artificio Hippocratem proposuisse ætatem, quia cognouit in ætate senili ac puerili vires esse debiles: imo hoc habet ætas, vt ea sola possit prohibere sectionem venæ: nam in ætate puerili, & senio extremo, omnino prohibetur sectio venæ. Alia vero omnia, ex se sola sumpta, non indicant Quid agendum, sed potius Quantum agendum: nam si debent indicare Quid agendum, simul iuncta esse debent. Et ob id primo ad Glauconem 14. & 11. metho. capite decimoquarto dicitur, quod tempus anni non sufficiat ad inhibendum sectionem venæ; sed opus sit: vt coniungatur cum constitutione aeris; ac regione, vtque omnia in vnum concurrant. At secus de ætate; sola enim ipsa sufficiens est ad prohibendum sectionem venæ: & ob id Hippocrates, 4. de ratione victus 19. ætatem potius quam reliqua proponere voluit, licet reliqua etiam conferent. Et hæc de recta inuentione huius auxilij dixisse sit satis.

II. Vsus venæ sectionis, seu administratio.

Nunc vero est opus manifestare: qua ratione inuentum hoc auxilium (nimirum sectio venæ) administrandum sit: vt nullum immineat periculum. Ad administrationem vero rectam auxilij concurrunt scopi illi quatuor: materia sanguinea, morbus, vires, & ætas. Concurrunt autem, secundum Galenum in lib. curatiuo per sang. miss. cap. 9. scopi illi ad venæ sectionem, pro vi sua maiore, vel minore. Quia vero recta administratio in se claudit Quantitatem, Tempus, Modum, & Locum vacuationis sanguinis: proinde singula hæc ordine considerabimus.

1. Quantum sanguinis detrahendum.

Quantitas ergo educendi sanguinis alia Continua est, alia Discreta: Quantitas continua sumitur a prædictis quatuor scopis: quo enim maiorem vim habent hi scopi, eo maior debet fieri sanguinis vacuatio: vt, si maior sanguinis adsit redundantia, si valentiores vires, vehementior morbus, ac ætas magis florens; nulli dubium, quod maior copia sanguinis vacuari debeat.

Ratione materiæ.

Vnde, si considerauimus *materiam*. in plethora exquisita, magna copia sanguinis est vacuanda, & interdum vsque ad syncopem: in plethora notha, non tanta copia: in cacochymia notha, adhuc minor copia. Et ideo Hippocrates in hoc aphorismo proposuit plethoram exquisitissimam, vt summam etiam euacuationem sanguinis ostēderet. Quo ad *morbum*, ne error aliquis contingat notandum, per vehementiam morbi duo posse intelligi: primo vehementiam respectu morbi simpliciter, deinde vehementiā non respectu morbi simpliciter, sed respectu talis morbi. Per vehementem simpliciter, intelligo morbum vehementem, non contrahendo ad hanc vel illam morbi speciem, sed morbum simpliciter; vt vehementissimum dolorem: & tali modo morbus acceptus, indicat euacuationem vsque ad animi defectum: 1. apho. 23. 9. metho. cap. 3. & 4. lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 12. Per morbum vehementem non simpliciter, intelligo, v. g. inflammatorium: qui prout est inflammatorius, indicat euacuationem non vsque ad syncopem, sed vsque ad mutationem sanguinis: nam potest esse sanguinis mutatio, cytra syncopen; & e contra potest fieri syncope, antequam incipiat mutari color. Euacuamus autem vsque ad mutationem coloris, quia nostrum propositum est euacuare sanguinem fluentem, & fluxum. Propterea Hippocrates, secundo de ratione victus decimo, diligentissime in pleuritide mittit sanguinem, vsque ad mutationem: & Galenus in comm. notat, quod euacuet sanguinem tum fluxum, tum fluentem. Ideo practicantes in quauis phlebotomia sanguinis mutationem quærentes, sunt in errore: nam non est expectanda mutatio coloris, quando sanguis est vniformis in toto corpore; sed bene quando est difformis, & alius sanguis est in loco inflammato, atque in alijs locis.

Ratione morbi.

Cum ergo morbus vehemens dupliciter sumatur, vel simpliciter, vel non simpliciter; hoc diligenter aduertens Hippocrates, voluit istud proponere in præsenti aphorismo; & ideo dicit, esse veniendum ad sectionem venæ quoties imminet periculum: vel repentinæ mortis, vel disruptionis vasorum: nam ratione repentinæ mortis, est morbus vehemens simpliciter; ratione disruptionis vasorum, cum periculum sit, ne fiat pleuritis, vel angina, est morbus non simpliciter, sed inflammatorius.

Ratione virtutis.

De *virtute* autem loquens Hippocrates aphorism. sect. 1. ait, eo vsque ducendum, quousque ferat natura illius, cui vena secatur. Ergo pro virium tolerantia est mittendus sanguis: nam interdum vires maiorem copiam sanguinis vacuandi sustinent, interdum non tantam. Proinde, vt ad speciem descendamus; si virtus fuerit debilis secundum quid; non est supra quinque, vel sex vncias vacuandum. Si autem virtus fuerit valida secundum quid; tunc tolerabit maiorem copiam vacuationis, vt vsque ad octo vncias, & decem, & interdum vsque ad libram. Si vero virtus fuerit valida simpliciter, idest, secundum omnes sui partes; si alia consentiant; coindicabit missionem sanguinis vsque ad sexdecim, & 18. vncias, imo vsque ad mutationem sanguinis tolerabit vacuationem, vel de bono in malum, vel de malo in bonum: imo tolerabit vacuationem vsque ad animi defectum, si videlicet morbus id indicabit, & vires coindicabunt. Vnde Hippocrates in hoc aphorismo, proponens vires absolutas, voluit admonere vacuationem esse faciendam vsque ad animi defectum. Errant igitur dicentes, Hippocratem hoc in loco nolle euacuationem vsque ad animi defectum: nam, cum dicat extremas vacuationes non esse molliendas, vtpote periculosas; & vacuatio vsque ad animi defectum sit extrema; molliendam igitur non esse concludunt. Quib. reponimus, quod vsque ad animi defectum vacuatio extrema non sit: nam ea dicitur extrema vacuatio, quæ vltra virium tolerantiam exsistit: euacuatio autem vsque ad animi defectum potest esse cum virium tolerantia; quod etiam Galenus libro curatiuo per sanguinis mission. decimosexto significauit, inquiens: in vehementissimis morbis est euacuandum sectione venæ vsque ad animi defectum, viribus tamen tolerantibus, quæ debent esse validæ absolutè. Præterea Galenus nono methodi tertio, & quarto: vsque ad animi defectum vacuat sanguinem in synochis: quia hæ febres non inuadunt, nisi vires absolute validas habentes, & non corripiunt cacochymos. Aduertendum tamen esse monet Galenus: eodem curatiuo libro per sanguinis missio. cap. 9. & 9. meth. 10. non esse ita temere & facile in hanc tam abundantem emissionem sanguinis prolabendum: periculosa enim est, cum non possimus ita exacte, ac minutatim cognoscere virium terminum. Et ideo mirum non est, si ab hac vacuatione nostri temporis medici prorsus abstinent. Quin & Auicennas ca. de phlebotomia, ait: diminuas in phlebotomia, quantum possibile est: quoniam potius infra modum, quam supra modum vacuare debemus per phlebotomiam. Et ideo ne errorem aliquem committamus, præcipit Galen. lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 12. vt sanguinem euacuantes adspiciamus continue ad mutationem in pulsu: nam cum debilitas aderit, statim debemus sanguinem supprimere: & ideo, ex eius præcepto: manum pulsui semper admouere debemus; præsertim cum in maxima copia extrahimus sanguinem.

Ratione ætatis.

Quod ad *ætatem*: sciendum, quod, quanto ætas magis ab extremis distabit, tanto vehementiorem, ac copiosiorem vacuationem indicabit. Et ob id non tanta copia coindicatur vacuationis primo senio, & in principio adolescentiæ, quam in iuuentute, & vigore.

Quan-

Ratione coindicantiũ, quæ ad vires reducuntur.

Quantum ad *reliqua*, quæ ad vires reducuntur: sciatis, nos per eas intelligere omnes res præter naturam, secundum naturam, & non naturales: de quibus Galen. 1. ad Glauc. 14. verba facit; cuius capitis enarrationem hic obiter habetis. Per *res præter naturam* intelligimus symptomata, vt dolores intensos, &cæt. cum Galen. citato loco: hæc enim symptomata cum vires prosternant, sunt in caussa, vt homines non possint ferre multas ac copiosas euacuationes. Sed Galenus oppositum videtur asserere, 1. aphor. 23. cum dicit: nullum præstantius remedium est in maximis doloribus, quam vacuare vsque ad animi defectum: hic contra dicit, symptomata posse frangere ac minuere vacuationem tam ingentem. Breuiter respondeatur, dolores, & omnia symptomata dupliciter posse considerari: primo, penes propriam vim; secundo, penes tolerantiam patientis. Penes vim symptomatum, requirunt insignem vacuationem: hocque modo intelligebat 23. primi lib. aphor. Galenus. Penes tolerantiam vero patientis, adhuc duobus modis considerari possunt symptomata: altero modo, vt æger sit tam robustus ac validus, vt quam maximos ferat dolores: nam quidam sunt adeo robusti, vt nihil fere a vehementissimis doloribus, quo ad vires prosternantur: altero modo, vt æger ita se habeat, vt ne minimos quidem dolores ferre possit, sed ab eis prosternatur. Si ergo aderit virium tolerantia, poterit ea quantitas sanguinis vacuari, quam indicat symptoma, seu morbus, si non aderit virium tolerantia, non in ea quantitate erit vacuandus sanguis. Et de hoc loquitur Galen. 14. primi ad Glauco. quia ibi loquitur de symptomatibus prosternentibus vires, & ideo dicit, quod distentione neruorum non debeamus multum sanguinem mittere, quoniã vires non tolerarent. Et quod de distentione dico, idem de dolore dicatur lædente vires infirmi: nam non possumus vacuare in tanta copia, quantam indicat dolor.

Si considerabimus *res naturales*, præcipue considerabimus temperaturam, habitum, consuetudinem, & artificium: Quantum ad temperaturam: dicebat Gal. quod temperatura calida & sicca non possit tantam vacuationem ferre, vt alia quæuis temperatura. Sic etiam habitus rarus, mollis, ac laxus corporis, non potest ita validam admittere vacuationem, vt densus ac durus corporis habitus. Quo ad consuetudinem, si quis assuetus fuerit sectioni venæ, hic maximam vacuationem tolerabit, non assuetus autem, vel assuetus, sed difficile ferens istam sectionem, non tantam sustinebit vacuationem. Pariter de artificio, & vitæ genere, si quis balneator fuerit, vel aliquod tale tractauerit exercitium, in quo cótinuis sudoribus & vacuationibus exhauritur; hic non feret tantam vacuationem, vt ille qui otio ac pigritia per quietem semper viuere est assuetus, vt monachi faciunt. Hæc ergo non sectionem venæ coindicant, sed potius determinant quantitatem.

Si vero *res non naturales* cõsiderauerimus; per eas intelligimus aerem & sex res non naturales, vt Gal. 11. metho. & 1. ad Glauc. vtrobique 14. Propterea si aer vel calidior, uel frigidior fuerit, non tanta est sanguinis copia uacuanda, quantam alia indicant, & coindicant. Vbi uero aeris constitutio, & tempus anni, temperata fuerint; dummodo alia consentiant, maxima erit copia uacuanda. Sic etiam si considerauerimus quædam alia: exempli caussa, si fuerit penuria annonæ: ut in prælijs; tunc minori copia uacuabimus, quam alia ostenderent; quod si penuria non fuerit, alijs consentientibus maxima copia uacuabimus: Hæc quo ad quantitatem.

Discreta quãtitas: id est num vna vice sanguis educẽdus, vel pluribus.

Sed an una, uel pluribus uicibus sanguis sit euacuandus, sumendum & a Morbo, & a Viribus. In *morbo*, (quantum ad præsens institutum attinet) considerari potest uehementia morbi, & tempus afflictionis morbi. Quantum ad *vehementiam* attinet, si morbus vehementissimus fuerit, vna uice uacuabimus, ut in febribus synochis: teste Galeno libro curat. per sanguinis mission. cap. duodecimo. Sic etiam in febribus alijs uehementissimis. Si uero non fuerit tanta morbi uehementia: partiri uacuationem poterimus: vnde in morbis diuturnis non semel, sed bis, ac etiam ter, & sæpius, mittere sanguinem poterimus. Quo ad *tempus afflictionis*: considerandum, an actu, vel potestate morbus affligat. Si actu morbus affligat, vnica vice vacuabimus: vt Galen. lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 12. in febribus actu existentibus facit. Quod si morbus non actu affligat, sed immineat, etiam si acutissimus fuerit; partiri vacuationem poterimus. Et hoc figmentum non est, sed est Galeni, libro citato, capite decimotertio. Quantum autem ad vires attinet, dicendum; quod quanto vires validiores fuerint, eo magis coindicant vacuationem vnica vice esse faciendam: quo vero magis ab hoc robore recedent, eo magis indicabunt vacuationem partitam. Et ob id Galenus, libro illo curat. capite decimotertio (considerans adolescentes post quartumdecimum annum non habere vires admodum firmas, quæ possint magnam vacuationem sanguinis admittere) dicebat, quod non semel: sed bis sit sanguis vacuandus, & sæpius: Idem de reliquis, ad vires spectantibus, dicendum.

Tẽpus opportunũ venæ secandæ.

Quod attinet ad *tempus*, quo secare venam oporteat: duo hic consideranda sunt, alterum quo die, reliquum qua hora diei sit vena aperienda. Et hæc cognoscere opus est, per sua indicantia, & coindicantia.

Dies venæsectionis, cum vna vice vena secanda.

Quantum ad *diem* attinet, vel loquimur de die, quo vnica vice est secanda vena, vel de die, quo non semel, sed bis vel sæpius vena est aperienda. Si de die loquamur, quo vnica vice est vacuandum, vt hunc eligamus commodum, opus est respectum habere ad materiam peccantem, ad morbum, & ad vires.

Ratione materiæ peccantis.

Quo ad materiam peccantem attinet: considerare opus est, an sanguis euacuandus solus sit, vel potius cum sanguine adsit cruditas in ventriculo ex cibo introducta, vt nono method. quinto, & vndecimo method. decimoquarto monuit Galenus. Vnde, si sanguis erit in corpore, absque cruditate, quamprimum est euacuandum. Si vero cum sanguine adsit cruditas in ventriculo; tunc duo attendenda: primo, ne sanguine vacuato, post sectionem venæ attrahatur cruditas existens in ventriculo, & sic faciat maximas obstructiones: deinde ne cunctando sanguis suffocet calorem natiuum, neue inculcetur in partem aliquam præcipuam. Sed hæc non habemus ex materia, sed potius ex morbo.

Ratione morbi.

Si ergo morbum considerauerimus; morbus non est prohibens sectionem venæ, (quia prohibens est in caussa, vt non fiat sectio) sed est differens sectionem venæ. Morbus enim bifariam considerari potest, vt indicat Quando agendum; primo vt est quid præter naturam, & vt sic, indicat quamprimum, & primo die agendum, nam medici munus est non modo facile, sed cito, & tuto morbum profligare. Deinde morbus perpenditur penes maiorem vel minorem vehementiam: nam si vehementissimus fuerit, indicat quamprimum agẽdum, & primo die, quamuis sit cruditas in ventriculo: nam magis potest vehementia, quam cruditas. Et ad hoc respiciens Auicennas proposuit quædam perobscura verba, capite de phlebotomia, inquiẽs: in sectione venæ est quoddam tempus coactum, ac necessarium, in quo cogimur sanguinem vacuare, neque est aliqua res prohibens, vult dicere, quod quoties morbus fuerit vehementissimus, cogamur primo die vacuare, etiamsi in ventriculo cruditas adsit, quæ vim alioqui haberet remorandi sectionẽ venæ. Si vero morbus non fuerit ita vehemens, & aderit cruditas in ventriculo; magis poterit cruditas: & proinde prius materiam

præparare

præparare debemus; non quod concoctionem sanguis exigat, sed vt materia illa cruda coquatur. Et ideo ibidem dicebat Auicēnas, esse tempus liberum secandæ venæ, & (vt Galenus nono method. quinto dicit) in quo possimus superfluitates illas concoquere. Ideo in praxi, cum vehementissimus morbus fuerit, non est danda cassia, deinde secanda vena; sed quamprimum debemus secare venam; quia curatio non potest differri: si vero non ita vehemens morbus fuerit, poterit sectio venæ differri.

Ratione virium.

Quod vero ad vires attinet; ipsæ tripliciter possūt concurrere ad secandam venam: primo, vt omnifariam consentiant cum morbo: deinde, quatenus partim consentiunt, partim differunt: tum, vt vndequaque dissident. Neque mira vobis videri debet hæc distinctio: quia est Galeni. Appello vires omnifariam consentientes, cum validissimæ fuerit: partim consentientes, cum cadunt a tanto robore: vires omnifariam dissentientes, cum imbecilliores sunt. Primo, vires validiores dicuntur consentire cum morbo vehementissimo: nam morbus vehementissimus indicat, vt primo die quamprimum mittatur sanguis, vires validissimæ illud coindicant: si morbus etiam fuerit non ita vehemens, vires etiam consentiunt; quia possunt perferre dilationem, siue vehementem, siue non. Vires vero non tam validæ, sunt partim consentientes, partim dissentientes. Consentientes quidem: nam si morbus est vehemens, indicant vt quamprimum primo die mittatur sanguis, & vires consentiunt, vt quamprimum vena aperiatur, quia si velimus differre, possent vires cadere in imbecillitatem. Si morbus fuerit non ita vehemens, vires istę dissentiunt: nam ratione morbi possumus differre sectionem venæ, at non ratione virium, quia vires non possunt in hoc tempore non fieri debiles. Et ideo Galenus decimo methodi secundo præcipit, vt ratione virium quamprimum mittamus sanguinem: dicit enim quod in febribus putridis ardentibus, ac vehementibus debeamus primis diebus secare venam, & affert caussam; quoniam vires in dies imbecilliores fiunt; ita vt tandem non modo non coindicent, sed aliquando omnino prohibeant sectionem. Vires autem omnino dissentientes, (& hic aduertatis; quia Modernus fuit deceptus) quoties multam habuerint imbecillitatem, vel ex se, vel ratione alicuius symptomatis, vt ratione imbecillitatis ventriculi, vel ratione doloris prosternentis vires, vel ratione morsus ventriculi, vel aliquo similium symptomatum, (vt dicebat Galenus primo ad Glauconem 14.) etiamsi morbi vehementia indicaret quamprimum secandam esse venam, tamen hoc faciendum non est, sed est differenda sectio venæ: nam qui secare venam voluerunt, (inquit Galenus) perdurante ventriculi imbecillitate, vel aliquo alio horum symptomatum, vel in mortem, vel in maxima vitæ discrimina inciderunt. Non tamen dicatis, quod hæc imbecillitas sit prohibens sectionem venæ: quia non est prohibens, sed differens: nam dicit ibi Galenus, prius esse prospiciendum ventriculo, vbi vero roboratus ventriculus fuerit, veniendum esse ad sectionem venæ: quare non inhibet sectionem, sed retardat. Similiter, vbi habeus vigilias, prosternentes vires; primo somnum conciliare debetis, deinde ad venæ sectionem accedere.

Compartite sanguis depleudus.

Hæc de die, vbi vna vice sanguis mittendus. Si autem eodem die secāda sit vena, bis, ter, vel amplius: hoc sumitur, tum a Vehementia morbi, tum a Viribus: nam si fuerit repetenda vacuatio, eo quod morbus vehementissimus fuerit, etiam eodem die bis, & ter secari vena potest; quod si non tanta vis morbi fuerit, diuersis temporibus est repetēda venæ sectio. Vires vero ita concurrunt, quod validiores permittere possunt iterationem eodem die: debiliores non eodem die, sed diuersis.

Quantum ad *horam*, qua secanda vena est; dico eā sumi, & a morbo, nec non a dispositione Ventriculi, & Aere ambiente.

Hora venæ sectionis.

Quantum ad *morbum* attinet, in morbo considerantur Vis morbi, vel Motus morbi. Si vim morbi considerauerimus: in vehementissimo morbo qualibet hora secanda est vena, non modo, interdiu, sed & noctu. Et ideo Galenus lib. de cur. rat. per sang. miss. capite duodecimo & vigesimoprimo, reprehēdebat illos, qui non audebant secare, nisi a secunda diei hora, vsque ad quintam, & sextam: nam si vehementissimus, (inquit) morbus fuerit, qualibet hora est vena aperienda: si non fuerit tanta vehementia, erit aperienda a secunda hora diei, vsque ad quartam, & quintam, vt optime etiam præcipit capite de phlebotomia Auicennas: nam eo tempore cibus est concoctus in ventriculo, & æger est expergefactus. Si motum morbi considerauerimus, vel morbus semper mouetur Eodem modo, & vniformiter; vel Diuersimode. Vniformiter, vt vel semper decrescendo, vel semper augendo, vel semper eundem tenorē seruando: & in his casibus quamprimum, & qualibet hora secanda est vena: nam vbi talis morbus fuerit, magna est necessitas. Si vero morbus non fuerit vniformis, sed difformis: tunc vel erit Continuus cum paroxysmis, vel erit Intermittens. Si continuus, cum hic non adsit quies; (attamen maior vel minor exacerbatio) debemus sanguinem mittere hora minoris afflictionis: si vero per interualla morbus affligat, tūc tempore interualli secanda est vena, ut tamen hoc obseruetur, ut per quinque, uel saltem quatuor horas ante inuasionem aperiatur uena; &, si possibile est, per septem, & octo horas: namque ratione sectionis venæ accessiones anticipare solent.

Quo ad *dispositionem ventriculi*: obseruandum tūc esse secandam venam, cum ventriculus vacuus fuerit: & ideo hora opportuna secandæ venæ, est hora ante prandium, vel ante cœnam.

Deinde consideramus *ambientem* seu aerem qui vel est Temperatus, vel Excedens. Si temperatus: ratione eius debemus secare venam, per vnam horam ante prandium, vel ante cœnam; estque (si aër temperatus est) faciendum, vt homines horis solitis prandeant, ac cœnent; nec sunt cogendi ægri, vt vel tardius, vel citius comedant. Si vero ambiens fuerit excedens: excessus erit ad Frigidum, vel ad Calidū. Si ad frigidum; est hora minus frigida eligenda secandæ venæ: si ad calidum, eligatur hora minus calida. Vnde æstate, si comedere soleant decimaquarta, vt communiter fit, hora non est eligenda decimatertia, vt secetur uena; sed præcipiendum est, ut comedant hora decima, vt possimus commode hora nona secare uenam. Hæc de Quando agendum.

3. Modus seu amplitudo vulnusculi venę secandæ.

Quantū ad *modum* secandæ uenæ: capitur hic modus a Materia peccante a Viribus, & a uires Consequentibus. Per modum secandæ uenæ intelligo, an foramen magnum, uel paruum sit faciendum in sectione uenæ. A *materia* quidem, quia refertur ad massam in uena existentem: si massa biliosa fuerit, foramen sit acutum, ac tenue: si pituitosa, uel melancholica, ut non multum materia recedat a natura sanguinis, tunc foramen est faciendum amplum, ut crassior possit uacuari sanguis: quod si materia humoralis fuerit sanguinea, cum in ea nō sit tenuitas bilis, nec crassities pituitæ, foramen non nimis amplum, nec nimis acutum, sed mediocre, fieri debet.

Quantū ad *vires* attinet: uires ualidiores ferūt amplius foramen; debiliores, non ita amplum: nam ubi foramen fuerit amplum, maior fiet dissolutio spirituum, quam possint tolerare uires imbecilles.

Idem de *consequentibus vires* dicēdum: nam si fuerit ætas immediate post decimumquartum annum, non poterit ferre foramen amplum. Idem de temperatura calida dicendum; de habitu non admodū denso, de

ſo, de aere calido: quæ potius exiguum, quam amplũ foramen exigunt.

Delicatis vena tundenda decumbentibus.

Vt autem vires non cadant in ſectione venæ; ſuadendum eſt, vt homines decumbant, vt Auicennas præcipit: quia vbi ſedentes vident ſibi aperiri venam, frequenter ſolent incidere in deliquium animi; vt primo aphoriſmorum vigeſimotertio Galenus eſt teſtatus. Hæc de modo ſecandæ venæ.

4. Locus, ſeu electio venarum aperiendarum: ratione materiæ.

Poſtremo conſiderare debemus *locum*, id eſt, quamnam venam debemus eligere pro ſectione. De ſumitur autem hoc partim a Materia quę euacuari debet, partim a Morbo ratione cuius ſecamus venam, partim ab Ipſamet vena.

Quantum ad *materiam* attinet: conſideramus materiam penes ſuam naturam, copiam, & penes locum in quo ipſa viget. *Naturam* quidem materiæ intelligimus, quoties conſideramus plethoram vel exquiſitam, vel notham, vel cacochymiam notham. Si fuerit plethora exquiſita; ratione eius habemus, vt vacuatio fiat ab eodem latere, vtque fiat per integram diametrum. Si vero notha plethora, vel cacochymia ſpuria fuerit; non ſemper ab eodem, ſed ab oppoſito interdum venam ſecare debemus, ſi non ſit tanta diuerſio. Declaro cum Galeno qui decimotertio method. capite vndecimo dicebat, malo exiſtente in manu, vel brachio, debere inſtitui diuerſionem per crus; ſi in crure, diuerſionem faciendam per brachium. Et ſecundo ad Glauconem ſecundo dicebat, in inflammatione genu, ſcarificandam eſſe venam cubiti eiuſdem lateris: & decimotertio method. quinto, manu laborante crus eſt ſcarificandum, & poſtea ſubdit eodem quinto capite, crure altero laborante, reliquum crus eſſe ſcarificandum. Impoſſibile vero eſt hæc loca intelligere, niſi per ea quæ iam protuli. Dixi igitur, & iterum dico, quoties plethora exquiſita fuerit, ſi malum ſit in parte inferiori diuerſionem per partes ſuperiores eſſe faciendam, & e contra. At ſi plethora notha, vel cacochymia nota fuerit, & malum ſit in parte inferiori, non eſt ſecanda vena partium ſuperiorum, ſed oppoſiti lateris inferioris. Ratio autem huius ſumitur ex optimo fundamento: nam quoties medicus molitur euacuationem, debet cauere, ne fiat talis vacuatio, quæ tranſeat per membrũ aliquod principale, materia peccante in quali: & ob id, dextro crure laborante, brachij venam Galenus ſecabat, quia erat ibi materia in quanto tantum peccans, id eſt, exquiſita plethora: quia ibi Galen. loquebatur de habitu corporis quadrato, tempore veris exiſtente: & ideo, cum materia in quanto tantum peccaret, licuit inferioribus partibus affectis ſecare venam ſuperiorem. Sed ſi materia fuerit in quali peccans, non eſt facienda talis diuerſio: quia periculũ eſſet, ne cor læderetur per diuerſionem materiæ. Hic vero quiſpiam obijciet: ſi in cacochymia notha, crure laborante, reliqui cruris vena eſt ſecanda: cur Galenus de eadem cacochymia loquens, manu laborante, crus ſecat, & non alteram manum? Quia, inquam, Galenus (omnia cognoſcens, ac videns) cognouit eſſe maximum periculum, vbi materia tranſit per membra principalia aſcendens, non autem deſcendens: & ideo non impedit, manu laborante, vt aperiatur vena inferior, quia eſt in deſcenſu: præterea etiam ſecta vena alterius lateris, pertranſit cor.

Quod vero attinet ad *copiam* materiæ: ſciendum, ſi materia non fuerit multa, ſat eſſe vnam venam ſecare; ſi materia fuerit multa, poſſe aperiri duas venas. Et proinde Paulus, Aetius, & alij omnes, hac ratione moti, in inflammatione vteri, ſuppreſſis menſibus, ſecant venas ſuperiores primum, deinde venas inferiores. Nec hoc negaſſet Galenus, cum expreſſe decimotertio method. quinto, in ſimplici diuerſione concedat, poſſe vnam venam ſecari: ergo, in toto corpore multa materia exiſtente, tum in ſuperioribus, tum in inferioribus, non negaſſet Galenus duas venas ſecari poſſe.

Locus tandem, in quo materia viget, multum poteſt; nam ſi ratione aliorum vna vena indicatur, ratione loci ſæpenumero aliam cogimus venam ſecare. Vt, ſit febris putrida cum ſuppreſſione menſium, ratione febris, indicatur miſſio ſanguinis a vena baſilica lateris dextri: at ratione menſium, cogimur venam ſaphenam inferiorem aperire. Pariter, exiſtente febre putrida cum tumore lienis, ratione febris, indicatur miſſio a vena baſilica dextra: at ratione lienis, cogimur a latere ſiniſtro ſanguinem ducere. Similiter etiam in dolore capitis a ſanguine pendente, cum totius corporis plenitudine; ratione doloris capitis, cephalicam aperire debemus: ſed quia materia in toto corpore viget, cogimur aperire communem venam.

Ratione morbi.

Conſideramus poſtea *morbum*; quamuis morbus multipliciter conſiderari poſſit, in præſenti tamen, quo ad iſta, ſolum conſideratur penes differentiam ab Origine, & a Subiecto, quod morbo corripitur, tum penes differentiam a Coniunctis. Ratione quidem *originis*; prout vel imminet vt gignantur; vel ex toto genitus eſt, & factus: vel medio modo ſe habet, partim in fieri, partim in facto eſſe. Si morbus imminet: quamlibet venam poteſtis ſecare. Ideo Galenus in illo libro de curan. ratio. per ſanguinis miſſion. dicit; ſi quis conſueuerit ſingulis annis in morbum aliquem incidere, bonum eſſe vt antè inuaſionem ſecetur vena hæc vel illa, vt ſi quis affligi ſolitus fuerit pleuritide lateris dextri; ſi ante inuaſionem ſecetur vena alterius lateris, vel in inferioribus, vel in ſuperioribus, non fuerit præter rationem. Si vero morbus ex toto fuerit factus: euacuatio facienda eſt per locum læſum, vel quam maxime proximum loco læſo. Hinc ſi fuerit vlcus veſicæ, non debetis vacuare totum corpus per veſicam, ſed veſicam per veſicam; quæ eſt euacuatio a loco læſo, vel a quam maxime proximo loco læſo. Similiter Galenus ſecundo ad Glauconem ſecundo præcipit, in angina aperiendam venam linguæ. Et idem ſentiunt Paulus, & Aetius, ac etiam Galenus quarto de ratione victus 30. & in libro curat. per ſanguinis miſſion. Alexander etiam in phrenitide venam frontis ſecat: quamuis prius ſint aperiendæ venæ remotiores, quæ totum corpus euacuant. Ex quo maxime errant illi, qui in febribus a ſaluatella primum mittunt ſanguinem, deinde a venis communibus: nam oppoſitum faciũt eius, quod debet fieri: cum prius a remotioribus venis, deinde magis proximis debeamus ſanguinem mittere. Et ob id mirum non eſt, ſi Galenus in libro illo cur. per ſanguinis miſſion. hos irrideat. Quod ſi morbus partim ſit in fieri, partim in facto eſſe; vena medio modo ſe habens eligenda eſt; nec tam proxima, nec tam remota.

Sed eſt ne ſecanda vena eiuſdem lateris, vel diuerſi, ſeu oppoſiti? Nam ſi hoc ignorabimus, remedium nullum erit, vt Galenus decimoſexto capite eiuſdem curatiui lib. aſſerit. Hic conſiderandus eſt morbus ratione *ſubiecti*: nam vel eſt morbus Totius, vel Partis. Si totius, vt febris: tunc molienda eſt vacuatio a vena baſilica, ſeu communi, vel etiam e iecoraria, quæ deriuatur a fonte ſanguinis, vt totũ corpus euacuetur, lateris (inquam) dextri, vel etiam ſiniſtri. Sed ſi morbus partem aliquam determinatam obſederit: tunc ſemper eſt ſeruanda rectitudo, vt optime Hippocrates dicit tertio prorrhet. trigeſimotertio, & Galenus paſſim in libro illo curat. Nolo autem hoc loco declarare, an ſemper ſit ſeruanda rectitudo fibrarum: quoniam aphoriſmo 21. ſectionis huius primę declarabo, non eſſe ſemper hanc rectitudinem ſeruandam. Aduertendum tamen eſt, cum Galeno locis allegatis, an detineantur morbo renes, vel potius partes infra renes, vel partes ſupra renes,

Si

Si detineatur renes; cum potius inferiores partes sint, quã superiores: potius inferiores venas secabimus: si vero fuerint partes infra renes, debemus aperire venas inferiores: si supra renes, debemus secare venas superiores: eo tamen seruato, vt si afficiantur partes, quæ sunt vel circa iecur, vel lienem, vel ventriculũ, vel thoracem, sit aperienda vena iecoraria, vel lienaris: si partes capitis laborent, cephalica: si vero tum caput, tum iecur afficiatur, communis est aperienda, quæ respicit tum caput, tum iecur.

Considerandus tertio est morbus penes *coniuncta*: cuius vnum exemplum afferemus. Nam si aliquis, qui habeat inflammationem in inguine, & aliquam intemperiem in hepate: tunc non est secanda vena superior: nam iecur hoc proprium habet, vt materiam transmittat ad inguina; quemadmodum cor ad axillas, vnde si aperiatur vena cubiti, impediemus actionem naturæ, quæ est, transmittere materiam deorsum ad inguina: ideo vena inferior est aperienda, qua non impediemus naturam, sed adiuuabimus: nam natura deorsum trahit, & nos etiam ad inferiora; præsertim vero cum volumus, vt materia ad suppurationem deueniat; interdum enim ad suppurationem deueniendum est, vt corpus expurgetur.

Ratione ipsius. Postremo sumitur venę sectio ab ipsa etiam vena, vt Galenus ait, locis allegatis, nempe ex situ, & apparentia ipsius venæ: si quis enim secare voluerit iecorariam, & hæc non appareat, secanda media est; quod si hæc quoque non appareat, cephalica: &, in summa, secanda est illa vena, quæ magis in promptu existit.

Ex his ergo habetur recta inuentio huius auxilij, quod dicitur sectio venæ, ac recta etiam eius administratio.

APHORISMVS QVARTVS.

Victus tenuis atque exquisitus in morbis quidem longis semper; in acutis vero, in quibus non conuenit, periculosus. Et rursus qui ad extremum deuenit tenuitatis, grauis est. Nam & repletiones, quæ ad extremum deueniunt, graues sunt.

Institutũ huius aphorismi, est de Diæta, seu tertio instrumento medico agere. V*Ictus tenuis & exquisitus &c.* Expositores concordes sunt in introductione præsentis aphorismi: atque inquiunt propositum Hippocratis esse, de ratione victus disserere: quam introductionem facile accipere potuerunt ex Galeno, in pręsenti commen. dicit enim: postquam Hippocr. locutus fuit de qualibet immodica repletione, idest, de repletione quoad vires in 2. aphoris. & de repletione quoad vasa in 3. locutus est de qualibet vacuatione, idest, de vacuatione per pharmaciam in 2. aphor. & de euacuatione per sectionem venæ, in tertio; nunc aggreditur sermonem de ratione victus ægroti: idque non alia de caussa, nisi, vt absolutam faceret tractationem de tribus medicis instrumentis, Pharmacia, Chirurgia, ac Diæta.

Diætetice dignitas: & difficultas. Huius autem Diætetici instrumenti tanta est dignitas, atque necessitas: vt, si volueritis id cum alijs comparare, dubio procul alia instrumenta & dignitate & necessitate superabit. Sententia enim fuit Galeni, principio de facultate alimentorum, nos posse designato aliquo tempore viuere absq; alijs auxilijs, non posse autem viuere absque victu.

Aduertendum autem est, quod, veluti est summæ necessitatis, ita in eius administratione maximum impendeat periculum, ac summa difficultas. Vnde, primo epid. sectione tertia, comm. 29. Galenus, tangens hoc periculum, dicebat, non temere victus rationem esse adhibendam: quoniam si id citra iudicium fecerimus, poterit eger ob rationem victus malã ex paruo morbo in mortem incidere. Summa etiam est difficultas in hoc auxilio administrando, ac assequendo: quia, vt optime dicebat Galen. primo de ratione victus 12. ex sententia Hippocratis non est medicus, qui scit nominare ptisanam, & hoc vel illud genus eduliorum: sed qui callet artem, vt hæc recte administret. Quæ ars profecto ars magna est, & summa: vt optime 11. meth. 15. dicebat Galen. inquiẽs: cum ars medica vniuersa magna sit, non leuis est ea pars, in qua de ratione victus sermo habetur.

Cum hoc itaque auxilium tantæ sit necessitas ac vtilitatis, & in eo tantum immineat periculum, tantaque difficultas: propterea Hippocratis est institutum, in pręsenti aphorismo non modo agere de ratione victus; sed summa cum diligentia, ac admirando cum artificio: præsertim, quia idem Hippocrates fatetur primo de ratione vict. 6. victum esse quiddam magnum, veteres tamen de eo nihil effatu dignum dixisse. Vnde non possum non mirari interpretes, qui sententias has perlegerunt, quo modo tã leuiter Hippocratis summũ artificium in hoc aphorismo pertransierint. Quare ego, quantum potero, conabor Hippocratis sententiam ad artificium maximum enodare. Dico igitur Hippocratis institutum, ac scopum esse de ratione victus sermonem habere: & quidem more Hippocratico, idest, summo cum artificio.

Hippocrates hic agit de diætetices inuentione & vsu, dogmatice. Quoniam vero omnis recta tractatio cuiuscunq; instrumenti in duobus tota consistit; in Inuentione eius, ac in recta ipsius Administratione: ob id Hippocrates, nullatenus diminutus, hæc duo de ratione victus perficere voluit. Primum autem de inuentione agere voluit: quoniam inuentio auxilij præcedit eius rectam administrationem: vt in secundo aphorismo de pharmacia, in tertio de phlebotomia fecit. Sed neque sat hoc erat, ad seruandum integrum Hippocratis artificium: nam non modo debet agere Hippocrates de inuentione huius auxilij, sed dogmatice etiam agere: & ob id proponere debet istius instrumenti inuentionem, in virtute suorum indicantium, & coindicantium. Hoc ordine etiam processit pręcedenti aphorismo: inuenit enim sectionem venæ in virtute indicantium, vt morbi vehementis, qui indicat sectionem venæ; & in virtute coindicantium, vt virtutis validæ existentis in corpore athletico, quæ coindicat ipsam. Similiter in pręsenti aphorismo proponitur inuentio diætetici auxilij dogmatice, in virtute indicantium, & coindicantium.

Tractãda in huius aphorismi enarratione. Quoniam autem veritas est hæc Hippocratica, & maxime a communi vsu remota: ob id operæpretiũ duxi, id vobis manifestum reddere. Vt autem id efficiam, quædam altius repetere cogor: & ob id, ne fiat confusio aliqua, vtque distincte procedam, tria absoluam. Primo enim explicabo, quid per hoc instrumẽtum, quod diæta ac victus ratio dicitur, intelligam: secundo erit exponendum, qua arte talis diæta ac viuendi ratio acquiri possit, in virtute indicantium, & coindicantium: postremo hæc ad propositum applicabo, declarans scopum Hippocratis in hoc aphorismo per suas caussas. In his non est mirum, si aliquantisper immorabor; nam non modo habebitis scopum pręsentis aphorismi ex his, quæ dicemus, sed absolutam huius aphorismi expositionem: imo habebitis, in virtute huius, omnes aphorismos explanatos, in quibus de uictus ratione agitur, qui ab hoc aphorismo usque ad decimumnonum exclusiue protrahuntur.

Diæta quid. Per diætam igitur medici intelligunt uiuendi rationem penes illas sex res non naturales, aerem, cibum, potum, &c. Verum Hippocrates ex his sex pręcipuam partem intelligit, nimirum eam partem quæ consistit in cibis & potionibus. Et propterea etiam nos cum Hippocrate in præsenti aphorismo per diætam intelligemus uiuendi rationem penes cibaria, & potiones, quæ uel Offeruntur, uel Non offeruntur.

Dico non offeruntur: quia inedia, quamuis sit cibi ac potus priuatio, ad genus tamen diætæ reducitur: nam Hippocrates per diætam etiam intelligit (vt suo loco dicemus) inediam puram, quę est, nihil penitus dare; idest, nullo pacto offerre cibaria, neque potiones.

Hæc autem diæta sic accepta (& hoc aduertatis) non vnico modo accipitur, sed pluribus: nam primo accipitur, vt tantum habet rationem alimenti: secundo, vt tantum habet rationem medicamenti: tertio, vt habet rationem tum medicamenti, tum alimenti simul. Sed hæc & declaranda, ac confirmanda sunt verbis Galeni formalibus: cum debeant esse fundamenta, super quæ postea omnia constituemus.

Dięta, vel alimentum, vel medicamentum, vel simul vtrūq;.

Primo itaque sumitur diæta, vt solum habet rationem *alimenti*: & talis non est nisi cibus; neque omnis cibus, sed is, de quo Galenus c. 1. lib. primi de facultatibus alimen. verba fecit: vt dicit, cibum esse, qui medio est temperamento, qui neq; habet vim refrigerandi, nec calefaciendi, sed qui citra manifestā qualitatem solam habet facultatem nutriendi, & augendi, vel saltem considerandi substantiam caloris natiui. Quo fit, vt, si calor naturalis augeatur tanta portione, quanta absumitur; cibus dicatur mediocris, ac conseruans vires, vt caro pulli, &c. Quod si augeatur calor in maiori portione, quam deperditur; tunc erit cibus plenus, & vires augens, vt caro caponis.

Secundo modo accipitur dieta, prout habet rationem solius *medicamenti*: & talis est inedia cum nihil prorsus cibi exhibemus, quæ vim habet medicamenti, non positiue, sed priuatiue; cum non per se, vt pharmacum, sed per accidens euacuet: de qua Gal. 4. meth. 6. locutus fuit: vbi voluit, corpus plethoricum inedia vacuari. Sed quispiam dicet: cur, si tantum medicamētum est, non ponitur in genere pharmaci, sed in genere diætæ? Colligitur resolutio ex Galeno: qui voluit, inediam vacuare, sed per accidens: vnde talis diæta non est nisi priuatio cibi: & licet medicamenti rationem habeat, tamen quoniam in eodem genere opposita collocantur; ideo si cibus ponitur in genere diætæ, etiam eius priuatio, quæ est nihil dare, in genere diætæ reponitur: neque aliquem esse existimo tam rudem, qui inediam in genere medicamentorum ponat.

Tertio diæta sumitur, prout habet rationem *tum alimenti, tum medicamenti*: atque est cibus medicamētalis nuncupatus: qui quidem cibus aliqua ex parte habet vim augendi substantiam caloris natiui, & sic se tenet ex parte alimenti: quatenus vero non refertur ad substantiam caloris natiui, vim habet non alimenti, sed medicamenti. Subit autem rationem tum alimenti, tum medicamenti, duobus modis: vel Positiue, vel Priuatiue. Priuatiue: veluti est victus tenuis, qui habet rationem cibi, quatenus nonnihil auget substantiam caloris natiui: quia tamen non tantum auget, quātum absumitur, hinc est, quod habeat vim minuendi vires, & euacuandi per accidens, non autem custodiendi: & hac ratione vim habet medicamenti priuatiui: & de tali cibo loquutus est Galenus, primo de ratione vict. 44. Idem de victu tenuissimo dicēdum: sed non de tenuissimo in extremo, in quo nihil omnino damus: hic enim nullo pacto rationem alimenti habere potest. Habet autem rationem vtriusque positiue, cum non per accidens, sed per se operatur. Et tunc concurrit duobus modis: vel iuxta Primas qualitates, vel iuxta Secundas. Per primas; veluti cum dicimus cibum refrigerantem, & humectantem, vt lactuca, &c. & de hoc cibo Hippocrates locutus fuit, aphor. 16. sect. 1. Per secundas autem qualitates concurrit cibus, qui habet vim adstringendi, crasse faciendi, attenuandi, abstergendi, &c. veluti prisana, quæ habet vim abstergendi, &c. Et si exempla desideratis, recurrite ad Galenum, primo ad Glauc. cap. de cura tertianæ nothæ, & lib. de attenuante vict. ratione: vbi aduertatis differentiam inter victum tenuem, & attenuantem: nam victus tenuis est, qui vires diminuit; attenuans vero, qui attenuat humores crassos. Et sic cibus medicamentosus, quatenus nutrit, habet rationem alimenti; quatenus alterat, medicamenti positiui. Sic ergo habetis, quid intelligimus per diætam.

Vires et morbus quomodo concurrant ad diætam indicandum, coindicandum, nō indicādum prohibēdū, contraindicandum.

Sed vt innotescat, quomodo se habeant indicantia, & coindicantia, ratione diætæ; declarare oportet, quid intelligamus per indicantia, ac coindicantia: nā his cognitis, cognosceris etiam non indicantia, prohibentia, & contraindicantia. *Indicans* ergo cum Galeno nihil aliud est, nisi illud, ad quod immediate refertur suum indicatum, & propria ratione. *Coindicans* vero est illud; ad quod indicatum non propria ratione, sed potius in ratione alterius refertur. Hæc a Galeno proponuntur allegato com. 44. primi de ratione vict. difficillimis verbis: quę fortasse adeo sunt obscura, vt nemo huc vsq; ausus fuerit, vel pauci, veritatē declarare. Et ob id hanc veritatem declarabo exemplo, sumpto tum a pharmaco, tum a cibo. Pharmacū enim est res indicata ratione morbi, coindicata ratione virium; & morbus est indicans pharmacum, vires sunt ipsum coindicātes. Pharmacum quidem est indicatum: illud enim est indicans, ad quod indicatū proxima ratione immediate refertur: at pharmacum remouet morbum, ac immediate refertur ad ipsum: ad vires autem pharmacum refertur non immediate, sed mediante morbo: quia pharmacum, remouendo morbum, est caussa, vt vires conseruentur; quemadmodum morbus est in caussa vt vires dissipentur. Cum ergo pharmacum immediate ad morbum referatur, mediate ad vires: hinc est, quod ratione morbi est indicatum, & morbus est indicās: ratione virium est coindicatum, & vires sunt coindicantes. Declaro etiam in cibo. Cibus est res indicata ratione virium, coindicata ratione morbi: per fundamentum propositum. Nam illud est indicans, ad quod indicatū propria ratione & immediate refertur: cum ergo cibus immediate referatur ad vires, quia cibus sumitur pro conseruatione virium; vt eodem 44. commento declarat Galenus; hinc est quod cibus ratione virium sit res indicata. Si autem referatur ad morbū, cibus non est res indicata, sed coindicata: quia morbus ad cibum refertur mediantibus viribus; cum cibus conseruando vires sit in caussa, vt vires conseruatæ expellant morbum. Habetis ergo quid sit indicans, & coindicans: indicatum, & coindicatum.

Ex his facile habere potestis non indicantia, prohibentia, & contra indicantia: e com. 41. l. 1. de rat. vict. & c. 13. li. de cur. per ven. Nam *non indicans* est, quod non potest habere rationem coindicantis: vt si coniūctus fuerit morbus duplex, materialis, & immaterialis: materialis quidem vacuationem indicabit, immaterialis alterationem: vnde materialis, indicans vacuationem, erit nō indicans alterationem: sic immaterialis, erit non indicans vacuationem. *Prohibens* est, quod prohibet agere, id quod ab indicante requiritur: veluti si ratione virium opus sit dare victum plenum; morbus, & præcipue acutus, est prohibens: vnde recte Galenus 44. illo comm. appellat morbū prohibentem cibū. *Contraindicans* vero dicitur, quod non modo prohibet id, quod indicat indicans, sed cōtrarium eius indicat: vt morbus acutus tenuem victum indicat: vires vero debiles non modo tenuem victum prohibent, sed contra indicant; quia indicāt victum plenum, tenui contrarium. Quod etiam contingit in morbis contrarijs complicatis: sic enim calidus & frigidus contraria indicant.

Diætam pure alimentalē indicans, & coindicās.

Quibus ita constitutis, si consideremus diætā, quatenus alimenti tantum rationem habet: hæc non est nisi victus mediocris, vel plenus: & indicans eum victum non sunt nisi vires: vt testatur Gal. 1. de ratione vict. 44. & 11. met. 14. vbi dicit, quod sola virtus indicet

alim-o

alimoniam, & solam alimoniam. Et ratio huius ex Arist. colligitur, 2. de partib. c. 3. vbi inquit, virtutem indicare sui custodiam, quæ custodia non nisi ex sanguine habeatur: at sanguis nisi ex alimonia acquiri minime potest: quare virtus sola solam indicabit alimoniam. Et hinc, quanto virtus fuerit validior, eo victū pleniorem indicabit, cū magis absumat: & ob id robustissima seu robusta virtus victum plenum indicabit; quod si non ita robusta fuerit, cum minus absumat minorem copiam alimenti, vt pote victum mediocrem, indicabit. Quare diætæ huius, quæ rationē alimenti tantum habet, vires sunt indicantes. Coindicans vero eiusdem non nisi morbus existere potest: dicebat enim Gal. 7. aph. 67. cibum esse morbi effectiuum. Vnde addebat primo de ratione victus 44. nisi alimonia officeret affectib. morbosis, sic posse nutriri ægros, vt sanos: sed quia maxime officiat, ideo morbosam affectionem esse cibi prohibitionem, & tunc cibum esse dandum, cum morbus permittit. Ex quibus colligimus, morbum interdum coindicare cibum, interdū prohibere. Sed id declarare oportet. Et primum quantum ad victum plenum attinet: hic victus a nullo coindicatur morbo, sed ab omni morbo prohibetur. Victum mediocrem coindicat morbus chronicus, & ex decidentia acutus. At morbus acutus non ex decidentia, & peracutus, non modo plenum, sed mediocrem etiam victum prohibet.

Diætam saltem medicamentosam id est, inediā indicans & coindicans.

Si vero diæta consideretur in medicamenti tantū ratione: quid erit indicans, quidve coindicans? Dico, (& hoc aduertatis: quia fortasse cogimur ab omnib. recedere: omnes enim vno ore dicunt, quod ratio diætandi sumatur a viribus) si consideretur diæta sub rationem medicamenti tātum, priuatiue tamen, quod morbus sit indicans, vires coindicantes. Confirmo ex Gal. in hoc commento: vbi dicit, vires non nisi sui custodiam indicare: imo & hoc idē habemus ex Arist. At diæta, ex eius sententia in hoc commento, quæ pura inedia est, vim insignem minuendi ac dissipandi vires habet: quomodo ergo dicere possumus res meram inediam indicare? Nam ex sententia Gal. 1. de ratione vict. indicans ex indicato iuuari debet. Quare cum virtus inediam non indicet: erit ergo aliquid præter naturam, quod eam indicabit, id quod nil aliud est, nisi morbus: & morbus non quilibet, sed tum materialis, cuius ratione minuimus victum; tū acutissimus, vel acutissimus in extremo: huius enim rationem pura inedia indicatur: sed alij morbi, vt acuti, acuti ex decidentia, & chronici, sunt non indicantes huius diætæ. Et ob id Galenus in commento dicit, integram inediam conuenire, vbi morbus quarto die terminabitur. Sed vires interdum huius diætæ sunt coindicantes, interdum contra indicantes: coindicātes sunt vires robustæ; & ideo Galenus, de ægris loquendo, dicebat, quo vires sint robustiores, eo victum tenuiorem esse instituendum: vires autem debiles sunt contraindicantes.

Hic vnum notate, quo multas repugnantias in authoritatibus tollere poteritis. Nam vel possumus considerare vires vt indicantes, ratione cibi; vel vt coindicantes, ratione minutionis eius. Quoties vires indicant; quanto validiores sunt, tanto victus plenior est exhibendus. Cum vero concurrunt vires vt coindicantes; totum oppositum est: nam quo validiores, eo victum magis tenuem denotant; quo minus validæ, eo victum magis recedentem a tenui.

Diætā simul alimētosam & medicamentosam indicans atque coindicans.

Quod si consideremus diætam in ratione alimenti, vel medicamenti simul, siquidem priuatiue consideremus, ratione alimenti; (quia hic est victus tenuis, & tenuissimus, non tamen in extremo, quia habet aliquam vim nutriendi) dico, quod vires sint indicantes, ex fundamento proprio: quia sola virtus solam indicat alimoniam, vt conseruetur quantum possibile est: ratione vero medicamēti priuatiui, morbus est indicans, vires non indicantes: vnde morbus peracutus est indicans, ratione victus tenuissimi, vel in extremo: ratione victus tenuis, erit acutus, sed citra decidentiam: morbus vero acutus per decidentiam, & chronicus erit non indicans hunc victum; vnde ratione huius victus, quatenus minuit, morbus est, indicans, vires vero interdum coindicantes, si validæ fuerint; si debiles, contraindicantes. Si vero consideremus hanc diætam, vt habet vim medicamenti, & alimenti positiue: ratione alimenti, virtus est indicans; ratione medicamenti, res præter naturam, vt morbus est indicans: & ideo 16. aphor. Hippocrates dicebat, febres indicare victum humidum; quod autem de primis, idem de secundis intelligatur qualitatibus: nam morbus a crassa pendens materia, pharmacum attenuans, & a tenui, crassefaciens requirit, ac indicat.

Ex his, quomodo Vires & Morbus se habeant ratione diætæ, satis constat.

Scopus huius aphorismi est, de victu ægrorū, minuente repletionem.

Primū iam est, vt quæ diximus, aphorismo nostro accommodemus. Quare ex propositis non est difficile cognoscere scopum Hippocratis in præsenti aphorismo. Nam dictum est, scopum eius esse, proponere victum, in virtute suorum indicantium, & coindicantium. Sed vt, qua ratione Hippocrates id fecerit, intelligatis, sciendum, cum diæta multis modis accipiatur, hic non de sanorum, sed ægrotorum Hippocratem loqui victu, vt Galenus in commento adnotauit, non enim instituit in hoc libro pertractare de arte tuendæ sanitatis, sed curatiua. Cumque victus hic ægrorum possit considerari in relatione ad calorem natiuum, tum ratione substantiæ eius, tum qualitatis: ideo de eo agens, primum loquitur de ipso vt ad substantiam caloris refertur; postea vt ad qualitatem. Cum autem victus, qui ad substantiam refertur caloris, sit vel plenus, vel mediocris, vel tenuis: Hippocrates principaliter sermonē habere vult de victu minuente substantiam caloris natiui: & ratio est, quia hic est victus præcipue morbis conueniens. Ac de eo agens, non modo de eo agit, vt refertur ad substantiam caloris, sed vt est quoddam instrumentum medicum, quod refertur ad corporis repletionem amouendum: nam de repletionis remotione, quæ pharmaco fit, secundo aphorismo locutus fuit; de ea remotione, quæ fit sectione venæ, tertio; at hoc quarto, de vacuatione, quæ per diætam fit, loqui vult. Et cum hic victus tum tenuis, tum tenuissimus esse possit: primum de tenui victu loquitur: postea sexto, & 7. aphoris. de tenuissimo verba faciet. Et ratio est: quia non voluit immediate a cibo ad victum tenuissimum, in quo nihil damus, descendere, sed gradatim, primo de tenui, postea de tenuissimo, voluit loqui.

Artificium Hippocratis in hoc aphorismo.

Proponit itaque victum tenuem, in virtute suorū indicantium, & coindicantium: idque maxima arte, quia difficilia breuiter explicat. Loquutur enim de indicantibus victum tenuem Hippocrates: & victū tenuem proponens, non indicantia ipsum proposuit: nam vbi quis cognouerit non indicantia victum tenuem, facile etiam quæ ipsum indicant, cognoscet. Pariter volens proponere coindicantia Hippocrates, proposuit contraindicantia: nam ex his quispiam facile colliget coindicantia.

Sed ne videantur hæc esse figmenta; volo, vt verbis proprijs omnia hæc Hippocrates manifestet in hoc Aphorismo: dicit namque: *Victus tenuis, & exquisitus in morbis quidem longis semper, in acutis vero, in quibus non conuenit, periculosus.* Non est obscurum Hippocratem proponere victum tenuem & exquisitum: sed hūc victum tenuem & exquisitum ita proponit, vt semper sit periculosus in morbis chronicis: si ergo periculosus semper in eis est; igitur morbi chronici sunt non indicantes victum tenuem. Dicit postea, esse etiam periculosum in acutis, in quibus non conuenit: quo innuit, quod in his hic victus

non indicetur: & hi sunt peracuti morbi, hi enim nō tenuem victum & exquisitum, sed tenuissimum indicant: sunt etiam morbi acuti ex decidentia; nam hi tenuem victum nō indicant, sed potius mediocrē. Ex his ergo habetur indicans victum tenuem & exquisitum: nam si morbi chronici, acuti ex decidētia, & peracuti, sunt non indicantes hunc victum: sequitur, quod indicantes illum sint acuti morbi citra decidentiam.

Cum vero postea subdit: *Et rursus qui ad extremū deuenit tenuitatis, grauis est*: hæc verba nihil aliud sunt, nec possunt indicare, nisi victum tenuem non esse offerendum, quoties id sit vltra virium tolerantiam: nam cum vires ita fuerint debiles, vt non possint tolerare hunc victum, is eis non est offerendus: ergo sequitur, quod cum vires validæ fuerint, erunt coindicantes hunc victum tenuem.

Diuisio aphorismi.

Quoad diuisionem, poterit aphorismus hic censeri vnicus, quamuis particula illa, *Rursus*, adsit, quæ non alterum aphorismum, sed potius sermonem de altera re factum indicat, & manifestat. Quod si sic: tunc idem iudicium esset de superiori aphorismo, vt ibi notauit Galenus.

Hic autem aphorismus est sententia, quæ est pars enthymematis, quoniam habet rationem seiunctam & propositam: & ratio ibi incipit, *Nam & repletiones, &c.* Aphorismus seu sententia diuiditur in duas partes, quatenus in prima ponit victum tenuem, in virtute indicantium, in secunda, virtute coindicantium. Secunda incipit ibi, *Et rursus*.

De Victu, & Morbo discursus præparatorius.

Veniamus ad expositionem. Et pro intellectione primæ partis, cum sermo fiat de Victu & Morbo, oportet circa hæc discurrere.

Victus hic cōsiderandus respectu sub stantiæ caloris.

Quantum ad cibum attinet, ex sententia Galeni, primo de facul. alim. cap. primo, & lib. de succ. bon. & vlt. & alibi sæpius, cibus potest bifariam considerari, vel Absolute, vel in Respectu. Absolute quidem, ex parte substantię, vel quantitatis, vel qualitatis, vel ordinis, vel modi præparandi: secundum quos modos nos in præsentia cibum considerare nolumus: nā omnes interpretes prolixi valde, & valde faciles circa hanc materiam sunt: quamuis Galenus (quia considerauit cibum, vt Hippocrates etiam considerat) vt optimus omnium interpretes, ne verbum quidem vllum de cibo hoc modo sumpto, voluit habere. Alio modo consideratur cibus in respectu ad calorem: & hoc dupliciter, vel in respectu ad Substantiam caloris, vel ad Qualitatem. Hic consideramus cibum in respectu ad substantiam caloris: quia in respectu ad qualitatem, perpenditur 16. aphorismo.

Victus alius plenus, alius mediocris, alius minuēs.

Hic vero victus, ad substantiam caloris relatus, vel est in Maiori quantitate, & substantiam auget, quæ deperditur: & dicitur victus plenus, vt caro caponū, vitulina, &c. vel etiam edulia non ita nutrientia, sed in multa copia sumpta, vt oua, pisces, alica, &c. Vel in Eadem portione reficit, in qua consumitur, & est victus mediocris, vt oua, pisces, alica, in mediocri quantitate (quia in multa, plenum faciunt victum.) Tertio est victus, qui potius habet vim minuendi vires. Notetur vero Galenum in commento dicere, victum tenuem esse illum, qui auferat vires, & terminum eius esse virium ablationem. Quod si nude intelligeretur, tenuis victus esset mors, quia mors est ablatio viriū: sed sic intelligatur, quod tenuis victus sit ablatio virium, scilicet validarū: est enim in caussa vt vires, quæ prius validæ erant, ab illo cadant robore. Sed multiplex est victus hic minuēs vires: & quadruplex a Galeno, & alijs omnibus proponitur. Vel enim Aliquid addit, vel Nihil addit. Si addit aliquid: tunc vel parum distat a mediocri, & est victus tenuis simpliciter, vt ptisana integra, hordeumque in moderata copia: nam in multa, est victus mediocris. Quod si adhuc magis recedat a victu mediocri; non erit amplius tenuis victus simpliciter, sed tenuis exquisitus, vt est ptisana colata in moderata copia, vel ptisana integra in modica copia. Quod si magis etiā recedat: erit victus tenuissimus, non tamen in extremo, vt est mulsa, in qua homo ratione mellis consequitur aliquod alimentum. Postremo est victus nihil addens, & est victus tenuissimus in extremo, seu extreme tenuissimus: quando vel nihil exhibemus; vel, si aliquid exhibemus, id non vertitur in substantiam nutriti. Et quamuis aliqui fuere viri doctissimi, qui dixerunt, hanc inediam probatam fuisse temporibus Hippocratis; his vero nostris temporibus minime, ob desuetudinem: ego tamen dico, quod possit probari, & sit in vsu, vt suo loco docebo. Est autem inedia, vel nihil penitus dare, vel aliquid, quod minime nutrit, vt vel oxymel, vel aqua præcipue, quæ non nutrit, sed potest aliquid efficere: vt colligitur ex Gal. 3. de ratione vict. 40. Et licet alibi dicat, aquam non humectare: intelligendum, quod aqua non humectet partes remotiores, habeat tamen vim humectandi partes proximas, vt ventriculum. Et ob id illi diutius viuunt, qui aquam acceperunt, quam qui nihil, licet non nutriat aqua. Et hæc quoad victum.

Morbus acutus, vel chronicus.

Quantum autem ad morbum: non expectetis longiorem diuisionem: quia vt de victu, quantum sufficere potuit ad propositum, locutus sui, sic & de morbo faciam. Et cum Hippocrates acuti & chronici meminerit morbi, nos etiam de his disseremus.

Acuti morbi conditiones, seu requisita.

Et priusquam diuisio acuti morbi ponatur, eius est natura afferenda: in qua cogimur esse discordes a doctissimo Altimaro. Dicimus ergo nos cum Gal. 2. de diebus decret. cap. 12. & 3. eorundem cap. vlt. & alibi, quod ad constituēdum acuti morbi essentiam, necessario tres conditiones requirantur: Prima a tempore sumitur: secunda a motu: tertia a natura. Galenus allegatis locis proponit sententiam Archigenis, & laudat, quod acutum morbum non modo circa tempus, sed circa motum & naturam spectari dixerit.

Et cum eum laudet, quod hæc etiam fuerit eius sententia, credendum est. Sed quid per hæc Archigenes intellexerit, declarat Galenus & inquit: quod prima conditio sit, si morbus agat in naturam breui temporis spatio. Secunda est, si non modo breui tempore agat, sed cum impetu, & celeri motu: & ob id ephemeræ febres, licet breui tempore agant, quia tamen non agunt cum impetu, ideo non sunt in genere acutorum reponendæ. Tertia conditio est, vt suapte natura morbus sit periculosus.

In Donatum Altimarum.

Sed Altimarus contradicit, & in hoc solo discordia consistit, volens probare, quod tertiana intermittens exquisita sit morbus acutus: & inquit, quod hæc tertia conditio non sit necessaria ad essentiam morbi acuti (periculum scilicet) sed sufficiant duę primæ: idque probat triplici auctoritate Galeni, imo Hippocratis.

Nam Galenus, & Hippocrat. 3. prognost. commē. 2. asserunt, febres esse aliquas continuas, quæ quarto, & citra quartum desinant, quæ tamen periculo vacent: modo febres hæ sunt acutæ, & peracutæ, ergo periculum non est necessaria conditio. Deinde Galenus 1. de crisibus cap. 16. asserit, aliquas esse acutas febres, in quibus nullum periculi signum adsit. Tertia auctoritas: primo de diebus decr. vlt. dicit, febres quasdam esse acutas sine signo periculi. At quoniam omne nostrum studium in veritate indaganda consistit, & non debemus sic simpliciter auctoritatibus credere: ideo coactus sum ab huius viri opinione recedere.

Consideraui enim hoc præter rationem esse, vt detur febris aliqua, quæ non modo sit continua, sed peracuta, quæ quarto, & citra quartum terminetur, & tamen non sit periculosa: & præcipue cum expressa

expressa sit sententia Hipp. 4. aphor. 43. dicentis, febres quæcunque non intermittentes tertio die fortiores fiunt, periculosæ sunt.

Quomodo ergo, si periculosæ sunt, potuit in prognosticis dixisse, non esse periculosas: nam si sunt periculosæ febres, quæ excitantur ex putrefactione in venis minoribus, & remotis, de quibus quarto aphoris. 73. nonne multo magis periculosæ sunt illæ, quæ ex putrefactione in venis maioribus excitantur?

Securi morbi.

Pro intellectione itaque illarum auctoritatum, quæ veræ sunt, non tamen ita extrinsecus intelligendæ, sciendum, quod possimus morbum tertium bifariam considerare: Primo modo, in respectu ad morbum tum periculosum, tum lethalem; secundo modo, in respectu ad morbum lethalem tantum. Si consideremus tantum morbum in relatione ad periculosum, & lethalem, nō potest talis morbus esse de genere acutorum; quia distinguitur talis morbus contra periculosum, & lethalem: & talis est tertiana exquisita intermittens, quæ febris tamen est, non periculosa, nec lethalis sic. Si vero consideremus morbum totum, prout contra lethalem tantum distinguitur, tum morbi acuti sunt toti, & periculosi, tum prout distinguuntur contra lethales, periculosi sunt: periculo non vacant: vt sunt febres continentes, quæ sæpe natura cum periculosæ sint, vel habent signa coctionis, vel mortis: & quamuis de genere periculosarum sint; tamen dicuntur securæ, prout distinguuntur ab his febribus, quæ lethales & periculosæ simul sunt.

Hoc voluere Galenus & Hippocrates in allegatis auctoritatibus, quia verum est, quod sint febres, desinentes quarto paroxysmo, quæ tamen securæ sunt, non quia non sint de genere periculosarum, sed in respectu ad febres lethales, & mortales. Ex hoc etiam facile est videre, quod tertium morbum acutum non sic, loquor de tertiana pura intermittente.

Morbus vel chronicus, vel breuis.

Morbus porro agens in naturam, vel agit Longo, vel Breui tempore. Si longo, chronicus est, qui non modo per hebdomadas, sed per menses, & annos perdurat. Si breui agit tempore, vel est Cum impetu, vel Citra impetum. Si impetu vacat, est morbus simpliciter breuis, vt ephemera febris.

Si vero agit breui tempore cum impetu, vel agit Cum periculo, vel Citra periculum. Si citra periculum, est morbus, qui non est acutus, quia ei deest vna conditio; sed est morbus similis & proximus acutis, quia habet duas conditiones, mouetur enim breui tempore, & cum impetu; vt tertiana febris exquisita intermittens: nam hæc breui tempore mouetur, ad summum enim septem periodis, seu 14. diebus terminatur: præterea cum impetu mouetur; nam habet sitim ingentem, vomitum bilis, & rigorem insignem.

Non oportet autem mirari, cur ille vir fuerit intricatus: quia caussa erroris eius fuit, quod Galenus interdum tertianam inter acutos morbos numerat, interdum minime. Nam dicebat primo de dieb. decr. cap. vlt. duplex esse morborum acutorū genus: alios esse morbos acutos, qui ad infebricitationē non desinant, alios qui ad eam terminentur: nec est dubium quod tertiana sit de genere illorum acutorum, in quibus morbus ad infebricitationē terminatur; & quod possit dici acuta, quia duas conditiones habeat, deficit tertia, quæ est periculum. Et primo epid. sectionē tertia, commen. 3. Hippocrates dicit, morbos acutos esse eos, qui continue affligunt: vbi Galenus per continentes febres non modo continuas vere, sed continuas proportionales, intellexisse Hippocratem affirmat.

Acutorum morborum subdiuisio.

Si vero fuerit morbus agens in naturam breui tempore cum periculo, ac cum impetu, talis est acutus morbus. Et tunc distinguere oportet. Nam vel talis actio est Assidua, vel Non assidua: si non assidua, erit morbus acutus ex prolapsu, seu ex decidentia: si autem fuerit assidua, erit morbus acutus citra decidentiam. Atque hic acutus morbus adhuc subdistinguitur, sumpta diuisione ab Impetu, Periculo & Tempore. Ab impetu quidem: quatenus impetus vel est ratione Totius morbi, vel ratione Partis morbi: vt epilepsia, quæ est morbus acutus, & chronicus; acutus, ratione tantum accessionis; nā in accessione sunt conditiones necessario in morbo acuto requisitæ: sic etiam apoplexia. A periculo autem: quoniam periculum consideratur ratione materiæ morbosæ agentis in naturam, quæ materia vel in ambitu Venarum, vel in aliqua Principe parte residet. Si in ambitu venarum, necessario est febris continens, vt optime declarat Hippocrates primo Epide. sect. 3. particula tertia, & tertio de ratione victus octauo. Si vero materia occupet partem aliquam principem; tunc potest esse morbus acutus sine febre, vt apoplexia, quod aphor. 19. sect. 2. dicit Galen. inquiens: vbi pars principalis aliqua morbo corripitur, potest morbus ille acutus absque febre esse. A tempore vero differentiæ sumuntur: quatenus hic morbus acutus breui tempore agens, vel agit Maxima cum breuitate, vel Nō tanta cum breuitate. Si maxime breui agit tempore, peracutus est morbus: si non tam breui, acutus. Atque hi rursus subdiuiduntur: nam acutus morbus vel fit Breui tempore, vel Non tam breui, sed breuiori, exacte vel exquisite acutus morbus est, qui quatuordecim diebus terminatur: si non tam breui, est morbus non exquisite acutus, sed acutus simpliciter, qui protrahitur vsque ad vigesimum diem. Ex hoc colligatis errare Altimarum, qui dixit, tertianam intermittentem putans esse morbum acutum, sed non exacte acutum: nam ex sententia Galeni non est exacte acutus, qui ad vigesimum terminatur, sed qui ad decimumquartum: vnde ratione temporis, cum tertiana hæc septem periodis, id est, quatuordecimo die ad summum, terminetur, erit dicenda morbus exquisite acutus. Nam in hoc deceptus fuit, tenens, periculum non esse necessariam conditionem morbi acuti, cum maxime tamen necessaria sit. Peracutus etiam subdiuiditur: nam vel fit Breuissimo tempore, vel Non ita breui: si breuissimo, exacte peracutus dicitur, & non transit diem quartum: si non tamen breui, est peracutus morbus, sed non exacte, & hic vsque ad septimum diem protrahitur.

Explicatio singularum aphorismi partium.

Quibus ita constitutis, nunc ad expositionem accedamus. Dicit Hippocrates: *Victus tenuis & exquisite* &c. per quæ verba excludit victum tenuissimum, siue tenuissimum simpliciter, siue tenuissimum in extremo: nam de victu simpliciter tenui, & exquisite tenui verba facit: & propterea intelligit de ptisana integra, ratione victus tenuis simpliciter, de ptisana colata, ratione tenuis exquisiti.

1. pars: victus tenuis est periculosus, in chronicis.

Subdit postea Hippocrates, quid ex hoc victu tenui simpliciter, & exquisite tenui habeatur: *In morbis quidem longis semper est periculosus*. Galenus in commento hoc declarat, inquiens, quod in morbis chronicis nullo pacto tenui vti possimus victu: quia in talibus morbis si non intendimus augere vires, saltem eas conseruare debemus: at id victu tenui simpliciter, vel tenui exquisite fieri nequit: ideo hic victus tenuis simpliciter, & tenuis exquisite est periculosus in morbis chronicis: & propterea morbi chronici sunt non indicantes tenuem simpliciter, & tenuem exquisitum victum.

& acutis, quibus non conuenit.

Adiungit deinde: *In acutis vero, in quibus non conuenit, est periculosus.* Sed quid per acutos, in quibus non conuenit, intelligit? Aliqui aiunt, ita dixisse Hippocratem ob vires: nam victus tenuis periculosus est in iis morbis acutis, in quibus vires sunt debiles. Sed hæc expositio erronea est, ac e diametro aduersatur Galeno in commento: nam voluit Galenus in

si enim fuerit morbus vehemens, pendens a plethora exquisita, morbus indicabit sectionem venæ, & vires validæ coindicabunt, vires debiles prohibebunt. Ratione autem pharmaci hoc pacto concurrunt: nam vt morbus non indicat pharmacum, sic vires sunt simul non indicantes morbum esse per pharmacum purgandum.

Ad propositum itaque redeuntes; cum in nostro casu non possimus nec pharmaco vti, nec sectione venæ, restat ergo, vt id quod possumus, agamus; non enim semper in morbo vehementi a principio debemus vti valido auxilio, sed id verum est, quando fieri potest: & ob id in casu isto debemus attendere, vt materia cruda coquatur, & cito coquatur, & ideo, si opus fuerit, bis in die debemus propinare concoquentia.

Formaliter tandem ad argumentum respondẽdo, dico, (cum arguit, morbus vehemens requirit vehementia auxilia, ergo in hoc casu debemus vti validis auxilijs) antecedens verum esse, consequens falsum: nam non modo debemus respicere indicantia, sed coindicantia, & prohibentia, & ideo si accidat, vt aliquis morbus sit magnus, dubio procul, si aliquid non prohibuerit ex coindicantibus, valido deberemus vti auxilio: at hic multa prohibent hoc, quia materia non est concocta, vnde si in genere non debemus vti valido auxilio, multo minus in specie: nam si cui negatur genus, multo minus species admittitur, veluti si non sit animal aliqua res, multo minus erit homo. Et ideo quando addunt, *dummodo alij scopi consenserint, vt vires*, falsum dicunt, quia in hoc casu vires non coindicant, nec prohibent sectionem venæ: nam cum coindicans supponat indicans, quia nihil est, quod indicet sectionem venæ, ergo vires non coindicabunt illam. Et sic (vt mihi videtur) ad plenum rationi propositæ satisfactum fuit.

1 Materia sanguinea indicans quid.

Vt autem quatuor requisitorum ad venæ sectionem natura melius pateat, quædam hic adijciemus. Primum ergo per materiam sectionem venæ indicantem, intelligimus materiam humoralem in venis existentem, quæ vel facit plethoram exquisitam, vel plethoram nothàm, vel cacochymiam notham. Sed quid hæ voces nunc significent, non est opus manifestare, quoniam suo loco, ex sententia Galeni quarto de tuend. valet. quarto: diligenter eas explicabimus. Hinc colligatis, quando dicit Galenus quarto metho. 6. & libro curatiuo per sang. miss. & alibi, etiã si non adsint signa plenitudinis, esse tamen veniendum ad sectionem venæ, verissimũ esse hoc, quia ibi loquitur de ea plenitudine, quæ pendet a multitudine sanguinis, quæque facit plethoram exquisitam: nam non modo in hac, sed in plethora notha, ac cacochymia notha ad hanc venæ sectionem deuenire possumus. Et ex hoc etiam colligatis, quod non modo liceat in febre synocho, quæ est in corporibus sanguineis, sed in ea etiam, quæ est in biliosis, pituitosis, ac melancholicis, secare venam. Neque nobis contradicimus: nam venire semper possumus ad sectionem venæ, cum non adest cacochymia exquisita; sic enim & Galenus quarto de tuenda sanit. cap. quarto dicit, si sint humores non plurimum recedentes a natura sanguinis, posse secari venam, ac etiam purgari: nam mista materia mistum Quid agendum indicat. Sed dicet quispiam: si esset aliquis febricitans humore nimium recedente a natura sanguinis, vt cacochymia exquisita: quid est agendum? Dico, quod in hoc casu non sit secanda vena: nam si venam secaremus, dubio procul ægrum interficeremus. Et hinc elicio, quod non modo in sectione venæ, quæ fit gratia euacuationis, sed in quacunque venæ sectione, vt in ea, quæ fit caussa reuulsionis, vel deriuationis, debeamus requirere plenitudinem sanguinis. Vt, si casus adsit, quod quis laboret dolore coxendico, quodque dolor hic pendeat a materia pituitosa vere, ita vt potius acida, quam dulcis sit pituita, & recedat multum a natura sanguinis: quid est agendum in hoc casu? Dico interdum veniendum esse ad venæ sectionem, interdum minime; debemus quidem venire, quando præter purgationem habet locum vacuatio: non debemus venire ad sectionem venæ, quando locum habet sola purgatio, non autem vacuatio. Sed quando habeat locum vacuatio, & quando non, pro hoc intelligendo, indicationes haurire oportet: quarum vna hoc in loco sumitur a materia faciente dolorem, quæ cum multum a natura sanguinis recedat, indicat purgationem; non sectionem venæ: alia etiam sumitur indicatio a caussa efficiente dolorem, quæ est vacuanda. Nec hic subsistere debemus, sed vlterius est progrediendum: quoniam fuit regula Galeni multis in locis, & aliorum omniũ medicorum, non esse purgandam, nec vacuandam partem aliquam, nisi habeatur de toto ratio: & ob id in hoc casu oportet oculos dirigere ad plenitudinem existentem in toto. Nam si corpus refertum fuerit cacochymia exquisita, & humore multum recedente a natura sanguinis, vt erat etiam pars affecta; oritur indicatio purgandi: & ob id nullo modo in hoc casu vena est secanda, nec molienda vacuatio, sed purgatio. At si in toto corpore non fuerit exquisita cacochymia, sed notha; tunc & secare venam, & purgare possumus: & ob id duplex in hoc casu oritur indicatio, tum vacuandi, tum purgandi: eoque præcipue, si morbus fuerit ualidum requirens auxilium.

2. Morbus magnus.

Ad uenæ sectionem quoque requiritur morbus, non quilibet tamen, sed uehemens: siue intelligatis uehementiam hanc ratione actiuitatis, siue ratione resistentiæ, siue ex propria ui morbi, siue ratione symptomatum, uel ratione caussarum; uel denique ex parte loci affecti: etsi ex parte loci affecti, siue locus affectus sit pars aliqua ex principibus, uel sit pars famulans principalibus, uel tandem pars aliqua consentiens cum principalibus. Hæc omnia possumus per morbum uehementẽ intelligere. Præterea etiam cum Galeno locis citatis, & præsertim libro de sectione uenæ, per morbum non intelligo tantum morbum uehementem præsentem, sed futurum; & hæc omnia, quæ dixi, hancque uehementiam non modo præsentem, sed futuram intelligo. Sic Galenus quarto method. sexto, ubi etiam non peccabat sanguis, ut in illis qui ab alto ceciderant, secat uenam: & hoc, quia imminebat morbus magnus, ut inflammatio. Sed de morbo, ac eius uehementia hæc nunc dixisse sufficiat: nam abunde satis de uehementia hac loquar sexto aphorismo.

3. Vires firmæ, præsentes & futuræ.

Quantum ad Vires attinet: in his tria sunt præcipuè consideranda. Primum est, ut intelligamus uires ualidas non modo in præsenti, sed in futurum etiam: nam licet in principio ualidæ fuerint, tamen uenam secare non debemus, nisi sperauerimus eas in futurum ualere posse. Et hoc ex Galeno colligitur, qui libro primo ad Glauconem cap. 14. præcipiebat, in febre cum fluore alui, etiamsi diminutus sit fluor, abstinendum esse a quacunque uacuatione, & a sectione uenæ: quia licet uires in præsentia ualidæ uideantur, tamen in futurum fient imbecilles: & hoc præcipue fit, quando febris est coniuncta cum uacuatione symptomatica: nam si non symptomatica, sed potius critica uacuatio fuerit, uel quomodocunque aliter a natura, non est timendus uirium lapsus. Et ob id auctoritas Galeni nono method. cap. 5. non est discors ab ea, quam modo adduxi: dicit enim ibi, quod in febre cum fluxu mensium, si menses diminute fluant, secanda uena sit: nam uacuatio illa non est symptomatica, sed a natura fit; & quia eam natura non potest ita ualide facere, ut debet, ideo naturam iuuare debemus uenæ sectione. Verum hæc omnia ad uires, non ad alium scopum, ut multi falso credidere, referenda sunt: utpote non sunt referenda

Vires validæ propriæ & alienæ.

da ad symptoma, quod nullo modo inter scopos referendum venit.

Secundum considerandum circa vires est, ut consideremus vires, tum proprias, tum alienas. Neque ista videantur esse imaginaria: nam hoc facimus, ne cogamur innumeros alios scopos ponere. Ita in muliere utero gerente vires proprias, intelligo vires mulieris; alienas vero vires, intelligo vires fœtus; quia interdum mulier moritur, & viuit fœtus; interdum contra fit: interdum uterque moritur, aliquando etiam viuit uterque. Sed fœtus vires interdum sunt prohibentes, interdum sunt non prohibentes. Declaro. Quotiescunque fuerit mulier utero gerens; propositum medici volentis mulierem curare, duplex est: primum, ut utrumque seruet: & hoc debet eligere, si fieri potest. Alterum est, ut de duobus malis, minus malum eligat: est autem minus malum habere mulierem incolumem, & fœtum mortuum, quam utrumque perdere. Exempli gratia: cum mulier angina laborat, vel sputo sanguinis, si medicus vult utrumque seruare; oportet vires ualidas esse, tum proprias, tum alienas. De proprijs uiribus mulieris id clarum est. De alienis etiam constat: nam si uires fœtus debiles fuerint, tunc fiet abortus: & ideo debiles prohibent, ualidæ coindicant. Coindicant quidem uires fœtus, ubi fœtus est paruulus, & parua indiget alimenti copia: cum uero grandior est factus, & indiget multo alimento; tunc uires fœtus sunt inhibentes sectionem uenæ. Si uero medici scopus fuerit seruare tantum mulierem, tunc tantum uires mulieris debet inspicere, ac derelinquere uires fœtus: nam tantum uires mulieris sunt coindicantes, uel prohibentes. Quare si sermo erit de muliere utero gerente, non facias, ut hi faciunt, qui multiplicant scopos sine necessitate, proponentes mulierem pro uno scopo, fœtum pro alio.

Vires robustæ, ratione subiecti, nimirum spirituum carnis & solidorũ.

Tertio circa uires considerandum est, ut cognoscamus, in quibus consistant hæ uires, ut inde scire possimus, quænam concurrant ad coindicandum sectionem uenæ, quæ uero ad prohibendum. Facile autem ex Galeno est colligere, undecimo method. capite 1. uires in tribus consistere: in spiritibus, carnosa substantia, & solidis particulis. Quid uero per spiritus sit intelligendum, nunc non declaro: nam inferius suo loco manifestabo, quomodoque a calore naturali differant, adamussim ostendam. Cum itaque uirtus in his tribus consistat, potest ipsa considerari, uel ut est ualida secundum omnes has tres partes; uel ut est debilis secundum omnes has partes; uel ita secundum aliquas partes est ualida, secundum aliquas debilis: & in hoc etiam perpendere oportet, utrum sit ualida secundum plures partes, & debilis secundum pauciores; uel secundum plures debilis, secundum pauciores fortis. Unde ex his sequitur, quòd interdum habeamus uires ualidas secundum omnes partes, id est simpliciter & absolute, uel debiles simpliciter: uel ualidas secundum quid.

Virtus valida simpliciter.

Vires ualidæ simpliciter, & secundum has omnes tres partes non reperiuntur, nisi in corpore plethorico, ac optime quadrato, quod redundat sanguine, peccante solum ex parte quantitatis, ac plethora exquisita laborat: præterea reperiuntur in corpore constituto in florente ætate: nam in pueris solidæ partes laxæ ac molles nimis sunt, in senibus nimium aridæ. Et ob id reperiuntur hæ uires in eo corpore, quod proponit Galenus nono method. quarto, & Hippocrates in hoc aphorismo. Quod si uires fuerint ualidæ simpliciter, id est, secundum omnes tres partes, tunc ualet consequentia: uires sunt ualidæ simpliciter, & morbus est uehemens; ergo secanda uena: quoniam uires hic concurrunt non modo ut coindicantes sectionem uenæ, sed etiam ut indicantes copiam sanguinis: igitur uires in hoc casu præsupponunt Quid agendum: scilicet, esse euacuandum. Idque clare constat ex Galeno in libro de curat. rat. per sang. miss. capit. 14. ubi dicit, si ualidæ uires fuerint, (simpliciter intelligendo) sufficere duo scopos ad secandum uenam, quia, talibus existentibus uiribus, impossibile est, ut in corpore ea sit cacochymia, quæ inhibeat euacuationem sanguinis. Si hæc itaque caussa est: sequitur ergo, quod Galenus uoluerit cacochymiam indicare aliud a uacuatione, idest, purgationem: & ob id Galenus ibi loquitur de uiribus ualidis simpliciter, quæ non modo coindicant, sed indicant sectionem uenæ.

Quod si uires debiles fuerint secundum has omnes tres partes; tunc nullo modo debemus mittere sanguinem: ut in decrepita ætate.

Virtus valida secundũ quid.

Si uero uires ualidæ fuerint secundum quid: id est, ualidæ ratione duarum partium, debiles uero ratione unius tantum; hoc unum, uel sunt spiritus, uel carnosum genus, uel solidæ particulæ. Si *spiritus* (aduertatis hoc: nam in hoc sumus discordes a multis,) languescant; quoties est corpus quadratum, ac sanguine refertum, & non adest macies, sed florens ætas, solidaque bene se habent, sed spiritus non bene, quia scilicet nimium dissoluti sunt, ac a centro ad circumferentiam tracti: in hoc quidem casu uirtus est prohibens sectionem uenæ. At si ex altera parte imbecilles sint spiritus per uiam concentrationis, quia nimium sint concentrati: tunc considerare oportet, an sanguis existens in hoc corpore sit corruptus, uel simpliciter copiosus sine aliqua corruptione. Si est corruptus; uel est insignis corruptio, uel est leuis. Si insignis fuerit corruptio, adeo ut sit impossibile reducere sanguinem ad benignum: tunc non debemus secare uenam, sed partim nutriendo, partim uacuando frictionibus, clysteribus, & huiusmodi alijs, procedere debemus. Quod si putredo leuis fuerit, possumus deuenire ad sectionem uenæ; quia ad benignum potest reduci sanguis: fiet enim euacuatio beneficio sectionis uenæ. Et de hac constitutione ac sectione loquitur Galenus, secundo aphorismorum decimoseptimo. Si autem sanguis solum copiosus fuerit, multo magis possumus secare uenam.

Ideoque in syncope actu existente, a multitudine sanguinis: uires adeo ualidæ possunt esse: ut indicent sectionem uenæ: id quod probatur multiplici Galeni auctoritate. Prima est 4. de ratione uictus. comm. 25. ubi dicit, quod in obmutescentia periculum sit, ne calor naturalis extinguatur: & obmutescentiam intelligit amissionem uocis, quæ aliud non est, neque esse potest, nisi syncope. Et cap. 24. præcipit Gal. ut in hac obmutescentia, ac in hac syncope aperiatur uena dextri cubiti. Quare in syncope ex Galeni sententia possumus deuenire ad sectionem uenæ. Secunda auctoritas est eiusdem, quarto de ratione uict. 82. ubi auctor ille uult, quod in melancholicis, ubi fiunt interceptiones spirituum ratione repletionis, sit deueniendum ad sectionem uenæ: & Gal. in com. approbans hanc curationẽ, declarat, quid intelligat auctor ille per interceptionem spirituum; & dicit, quod intelligat quando adest carentia pulsus, quæ fit ob materiam replentem: quæ nihil est aliud, nisi sincope, & tamen secat uenam. Tertia auctoritas est eiusdem, libro eodem 4. com. 111. ubi Galen. habet, quemadmodum periculum est, ne ignis a lignis tum humidis, tum multis extinguatur: sic periculum est, ne calor natiuus multitudine materiæ suffocetur: & propterea maxime præsentaneum est remediũ sectio uenæ. Vult ergo, quoties multitudo sanguinis est caussa syncopes: & imminet ex ipso sanguine periculum, uti integra defectio, ac suffocatio caloris natiui; tunc necessarium esse, ut quamprimum remoueatur talis multitudo. Sed meliori, ac ualentiori auxilio non potest remoueri, nisi sectione uenæ. Quare sectio uenæ etiam in syncope fieri potest. Neque est, quod quis

hanc

hanc veritatem suspectam habeat: eo quod Galenus duodecimo meth. ca. 2. & primo ad Glauconem decimoquarto dicat: actu existente syncope, a sectione venæ desistendum, & ab euacuatione, & a quocunque valido auxilio. Nam videre oportet, de qua syncope loquatur his in locis Galenus, non enim loquitur de syncope a multitudine sanguinis, quæ sectione venæ tolli possit, sed de ea multitudine faciente syncopem, quæ non est sine cruditate: quippe duodecimo methodi loquitur Galenus de cura febris syncopalis humorosæ, quæ pendet ab humoribus crudis, crassis, ac maxime tenacibus, & putridis, primo autem ad Glauc. præcipit esse vtendum mulsa, cui incoxerint hyssopus, thymum, vel pulegium, &c. quæ habent vim incidendi. Ergo ibi potius respexit syncopem, quæ fit ex viscositate & cruditate humorum, quam ex multitudine, & ideo sectionem venæ non admittit. Nos vero loquimur de syncope a multitudine sanguinis, quæ alio commodiori auxilio non potest tolli, nisi sectione venæ. Hæc de virtute valida secundum quid, quando imbecillitas est ex parte spirituum.

Si vero virtus fuerit valida secundum quid, eo quod habeat imbecillitatem ratione *carnosi generis* tantum, & robur ratione spirituum ac solidorum: tunc hæc coindicabit sectionem venæ. Vt hoc intelligatis, sciendum, vires esse validas ratione solidorum & spirituum, debiles vero ratione carnosi generis, quoties æger fuerit in media ætate constitutus, inter senilem & puerilem; quia si non esset in hac media ætate æger, non posset habere firmitatem solidorum, robur autem inest huic ætati ratione spirituum, quia spiritus neque plus æquo concentrantur, nec plus æquo disperguntur; imo cum in tali corpore adsit sanguis, ex hoc bono sanguine boni etiam spiritus necessario generantur. Sed debilitas est in carnoso genere, quia est macies. Quæritur autem quomodo possit laborare carnosum genus e bono existente sanguine, ac spiritibus? Respondetur, id tum fieri; cum in corpore non solum boni sanguinis copia generatur, sed malus etiam sanguis aceruatur: veluti cum supprimitur naturalis vacuatio, vt in viris fluxus hæmorrhoidum, & in mulieribus menses; in his enim & similibus suppressionibus fit, vt licet ratione iecinoris gignatur optimus sanguis, tamen cum eo commisceatur sanguis malus, & ideo corpus emacietur. Tales autem vires admittunt sectionem venæ; vt patet ex Galeno, sexto epidemior. sectione tertia, commen. vigesimonono, qui in muliere illa emaciata, non ratione inediæ, sed quia menses suppressi fuerant, (cum virtus esset valida tum ratione solidorum, tum spirituum, licet non carnosi generis) secat venam, & in magna copia.

Quod si virtus ratione carnosi generis valida sit, itemque ratione spirituum, ratione vero *solidorum* sit debilis: tunc omnimode prohibetur sectio venæ, etiamsi carnosum genus & spiritus validissimi fuerint. Et hæ sunt vires puerorum: his enim spiritus in maxima copia adsunt, carnosum genus bene se habet, & calor natiuus viget; tamen vires non consentiunt, ratione solidorum.

Virtus debilis secundum quid. Et hæc de viribus secundum quid valentibus. Si autem virtus fuerit debilis secundum quid, id est, ratione duorum debilis, ratione vnius valens: si hæc debilitas erit ratione solidarum particularum, tunc omnimode prohibetur sectio venæ; siue solidum illud genus imbecillum coniungatur cum carnosis particulis imbecillibus, siue cũ spiritibus imbecillibus: si enim solidum genus solum id facere potest, multo magis id faciet, coniunctum vel cum spiritibus, vel cum carnoso genere. Quod si vires validæ tantum erunt ratione solidorum, debiles vero ratione carnosi generis, & spirituum; tunc interdum prohibent, interdum coindicant sectionem venæ. Prohibent eã, quoties spiritus defecerint per viam resolutionis; idque vel ob aliquam caussam resoluentem spiritus, vel ob defectum alimenti: nam multoties vidimus homines, qui bene se habuerint secundum has omnes partes; tamen propter magnum ieiunium ac inediam corpus est emaciatum, ac sanguis defecit, & spiritus sunt resoluti. Quare licet solida consistant, tamen virtus prohibet sectionem venæ; nam etsi in præsenti vires tolerent sectionem ratione solidorum, tamen periculum est, ne solida cadant in futurum. Et ob id Galenus quinto method. decimo tertio, in muliere illa Romana, correpta sputo sanguinis, etiamsi morbus esset valentissimus, ac vires quo ad solida validæ, tamen non secat venam; quia per quatriduum ieiunauerat. Interdum vero contingit vt ratione cacochymiæ exquisitæ spiritus non admodum valenter se habeant, & genus carnosum sit emaciatum; vires tamen bene se habeant ratione solidorum; tunc virtus nec est coindicans, nec prohibens sectionem venæ: quia hic nullo pacto habet locum sectio venæ, nec vacuatio. Aduertendum tamen, quoties est cacochymia exquisita, posse & cibis & medicamentis malos succus ad meliorem statum redigi; beneficio cuius status postea non ita recedant a natura sanguinis: & in hoc casu vires non inhibebunt sectionem venæ. Ob id Galenus quinto method. decimoquarto, in catarrho salso secat venam; quia humor est redactus ad quendam probiorem statum: nam si non esset redactus humor ad meliorem statum, nullo modo nec coindicaretur, nec indicaretur sectio venæ. Si autem alia ex parte vires fuerint imbecilles secundum quid: quia carnosum genus debile fuerit, & spiritus etiam debiles, non per resolutionem, sed per concentrationem; solida autem bene se habuerint: tunc virtus coindicabit sectionem venæ. Vt, si fieret præfocatio vteri in muliere cacochyma, non exquisite, cuius præfocationis ratione periculum esset mortis præsentaneæ; dum tamen solida bene se habeant, ac spiritus concentrati sint: tunc veniendum est ad validum auxilium, id est, sectionem venæ. Et hoc etiam expertus sum in propria sorore: cui, præfocatione laboranti, adstante etiam alio doctissimo viro, secuimus venam, cuius beneficio statim restituta fuit.

Et hæc de viribus validis absolute, & debilibus absolute; validis secundum quid, & debilibus secundum quid: quando sint prohibentes, & coindicantes sectionem venæ.

4. Aetas florida. Quantum vero ad ætatem pertinet: per ætatem florentem intelligimus non solum ætatem vigorosã, sed omnes ætates medias inter pueritiam, & extremum senium. Et hoc expresse colligitur ex Galeno: qui in lib. curatiuo per sang. miss. capite sexto & nono, & octauo methodi quarto, dicit, se proposuisse ætatem florentem, ad differentiam ætatis senilis, & puerilis. Aetas autem florens habet vim coindicandi sectionem venæ, non propria ratione, sed quatenus refertur ad vires. Aduertendum tamen, quod ætas ad vires non referatur immediate, sed mediate: nam ætas refertur ad habitum, qui habitus postea refertur ad virtutem: teste Galeno, quarto de ratione vict. vigesimoquinto, vbi habitum ea ratione considerat, quatenus corpus vel mollis & laxæ est substantiæ, vel duræ; nam si partes molles vel laxæ fuerint, corporis debilem indicabunt virtutem; si duræ & compactæ, firmiorem. Et ob id ætas ad habitum; habitus ad virtutem reducitur: nam in ætate puerili habitus est nimis laxus, ac mollis; & ob id vires sunt debiles, ratione solidorum: in corpore senili habitus est debilis, quia partes sunt nimis aridæ; & ob id virtus in eis est debilis, ratione solidorum, & omnium fere.

Aliorũ coindicantiũ venæ sectionẽ ratio. Sed quispiam ambiget: cur ætatem solam proposuit Hippocrates: nonne etiam alia habent vim coindicandi

dicandi, vt temperatura, consuetudo, tempus anni, &c. Dicendum, non sine maximo artificio Hippocratem proposuisse ætatem, quia cognouit in ætate senili ac puerili vires esse debiles: imo hoc habet ætas, vt ea sola possit prohibere sectionem venæ: nam in ætate puerili, & senio extremo, omnino prohibetur sectio venæ. Alia vero omnia, ex se sola sumpta, non indicant Quid agendum, sed potius Quantum agendum: nam si debent indicare Quid agendum, simul iuncta esse debent. Et ob id primo ad Glauconem 14. & 11. metho. capite decimoquarto dicitur, quod tempus anni non sufficiat ad inhibendum sectionem venæ; sed opus sit: vt coniungatur cum constitutione aeris; ac regione, vtque omnia in vnum concurrant. At secus de ætate; sola enim ipsa sufficiens est ad prohibendum sectionem venæ: & ob id Hippocrates, 4. de ratione victus 19. ætatem potius quam reliqua proponere voluit, licet reliqua etiam conferrent. Et hæc de recta inuentione huius auxilij dixisse sit satis.

II. Vsus venæsectionis, seu administratio.

Nunc vero est opus manifestare: qua ratione inuentum hoc auxilium (nimirum sectio venæ) administrandum sit: vt nullum immineat periculum. Ad administrationem vero rectam auxilij concurrunt scopi illi quatuor: materia sanguinea, morbus, vires, & ætas. Concurrunt autem, secundum Galenum in lib. curatiuo per sang. miss. cap. 9. scopi illi ad venæsectionem, pro vi sua maiore, vel minore. Quia vero recta administratio in se claudit Quantitatem, Tempus, Modum, & Locum vacuationis sanguinis: proinde singula hæc ordine considerabimus.

1. Quantum sanguinis extrahendum.

Quantitas ergo educendi sanguinis alia Continua est, alia Discreta: Quantitas continua sumitur a prædictis quatuor scopis: quo enim maiorem vim habent hi scopi, eo maior debet fieri sanguinis vacuatio: vt, si maior sanguinis adsit redundantia, si valentiores vires, vehementior morbus, ac ætas magis florens; nulli dubium, quod maior copia sanguinis vacuari debeat.

Ratione materiæ.

Vnde, si consideraumus *materiam*, in plethora exquisita, magna copia sanguinis est vacuanda, & interdum vsque ad syncopem: in plethora notha, non tanta copia: in cacochymia notha, adhuc minor copia. Et ideo Hippocrates in hoc aphorismo proposuit plethoram exquisitissimam, vt summam etiam euacuationem sanguinis ostēderet. Quo ad *morbum*, ne error aliquis contingat notandum, per vehementiam morbi duo posse intelligi: primo vehementiam respectu morbi simpliciter, deinde vehementiā non respectu morbi simpliciter, sed respectu talis morbi. Per vehementem simpliciter, intelligo morbum vehementem, non contrahendo ad hanc vel illam morbi speciem, sed morbum simpliciter; vt vehementissimum dolorem: & tali modo morbus acceptus, indicat euacuationem vsque ad animi defectum: 1. apho. 23. 9. metho. cap. 3. & 4. lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 12. Per morbum vehementem non simpliciter, intelligo, v. g. inflammatorium: qui prout est inflammatorius, indicat euacuationem non vsque ad syncopem, sed vsque ad mutationem sanguinis: nam potest esse sanguinis mutatio, cytra syncopen; & e contra potest fieri syncope, antequam incipiat mutari color. Euacuamus autem vsque ad mutationem coloris, quia nostrum propositum est euacuare sanguinem fluentem, & fluxum. Propterea Hippocrates, secundo de ratione victus decimo, diligentissime in pleuritide mittit sanguinem, vsque ad mutationem: & Galenus in comm. notat, quod euacuet sanguinem tum fluxum, tum fluentem. Ideo practicantes in quauis phlebotomia sanguinis mutationem quærentes, sunt in errore: nam non est expectanda mutatio coloris, quando sanguis est vniformis in toto corpore; sed bene quando est difformis, & alius sanguis est in loco inflammato, atque in alijs locis.

Ratione morbi.

Cum ergo morbus vehemens dupliciter sumatur, vel simpliciter, vel non simpliciter; hoc diligenter aduertens Hippocrates, voluit istud proponere in præsenti aphorismo; & ideo dicit, esse veniendum ad sectionem venæ quoties imminet periculum vel repentinæ mortis, vel disruptionis vasorum: nam ratione repentinæ mortis, est morbus vehemens simpliciter; ratione disruptionis vasorum, cum periculum sit, ne fiat pleuritis, vel angina, est morbus non simpliciter, sed inflammatorius.

Ratione virtutis.

De *virtute* autem loquens Hippocrates aphorism. sect. 1. ait, eo vsque ducendum, quousque ferat natura illius, cui vena secatur. Ergo pro virium tolerantia est mittendus sanguis: nam interdum vires maiorem copiam sanguinis vacuandi sustinent, interdum non tantam. Proinde, vt ad speciem descendamus; si virtus fuerit debilis secundum quid; non est supra quinque, vel sex vncias vacuandum. Si autem virtus fuerit valida secundum quid; tunc tolerabit maiorem copiam vacuationis, vt vsque ad octo vncias, & decem, & interdum vsque ad libram. Si vero virtus fuerit valida simpliciter, idest, secundum omnes sui partes; si alia consentiant: coindicabit missionem sanguinis vsque ad sexdecim, & 18. vncias, imo vsque ad mutationem sanguinis tolerabit vacuationem, vel de bono in malum, vel de malo in bonum: imo tolerabit vacuationem vsque ad animi defectum, si videlicet morbus id indicabit, & vires coindicabunt. Vnde Hippocrates in hoc aphorismo, proponens vires absolutas, voluit admonere vacuationem esse faciendam vsque ad animi defectum. Errant igitur dicentes, Hippocratem hoc in loco nolle euacuationem vsque ad animi defectum: nam, cum dicat extremas vacuationes non esse moliendas, vtpote periculosas; & vacuatio vsque ad animi defectum sit extrema; moliendam igitur non esse concludunt. Quib. reponimus, quod vsque ad animi defectum vacuatio extrema non sit: nam ea dicitur extrema vacuatio, quæ vltra virium tolerantiam exsistit: euacuatio autem vsque ad animi defectum potest esse cum virium tolerantia; quod etiam Galenus libro curatiuo per sanguinis mission. decimosexto significauit, inquiens: in vehementissimis morbis est euacuandum sectione venæ vsque ad animi defectum, viribus tamen tolerantibus, quæ debent esse validæ absolutè. Præterea Galenus nono methodi tertio, & quarto: vsque ad animi defectum vacuat sanguinem in synochis: quia hæ febres non inuadunt, nisi vires absolute validas habentes, & non corripiunt cacochymos. Aduertendum tamen esse monet Galenus: eodem curatiuo libro per sanguinis missio. cap. 9. & 9. meth. 10. non esse ita temere & facile in hanc tam abundantem emissionem sanguinis prolabendum: periculosa enim est, cum non possimus ita exacte, ac minutatim cognoscere virium terminum. Et ideo mirum non est, si ab hac vacuatione nostri temporis medici prorsus abstinent. Quin & Auicennas ca. de phlebotomia, ait: diminuas in phlebotomia, quantum possibile est: quoniam potius infra modum, quam supra modum vacuare debemus per phlebotomiam. Et ideo ne errorem aliquem committamus, præcipit Galen. lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 12. vt sanguinem euacuantes adspiciamus continue ad mutationem in pulsu: nam cum debilitas aderit, statim debemus sanguinem supprimere: & ideo, ex eius præcepto: manum pulsui semper admouere debemus; præsertim cum in maxima copia extrahimus sanguinem.

Ratione ætatis.

Quod ad *ætatem*: sciendum, quod, quanto ætas magis ab extremis distabit, tanto vehementiorem, ac copiosiorem vacuationem indicabit. Et ob id non tanta copia coindicatur vacuationis primo senio, & in principio adolescentiæ, quam in iuuentute, & vigore.

Quan-

Ratione coindicantiū, quæ ad vires reducuntur.

Quantum ad *reliqua*, quæ ad vires reducuntur: sciatis, nos per eas intelligere omnes res præter naturam, secundum naturam, & non naturales: de quibus Galen. 1. ad Glauc. 14. verba facit; cuius capitis enarrationem hic obiter habetis. Per *res præter naturam* intelligimus symptomata, vt dolores intensos, & cæt. cum Galen. citato loco: hæc enim symptomata cum vires prosternant, sunt in caussa, vt homines non possint ferre multas ac copiosas euacuationes. Sed Galenus oppositum videtur asserere, 1. aphor. 23. cum dicit: nullum præstantius remedium est in maximis doloribus, quam vacuare vsque ad animi defectum: hic contra dicit, symptomata posse frangere ac minuere vacuationem tam ingentem. Breuiter respondetur, dolores, & omnia symptomata dupliciter posse considerari: primo, penes propriam vim; secundo, penes tolerantiam patientis. Penes vim symptomatum, requirunt insignem vacuationem: hocque modo intelligebat 23. primi lib. aphor. Galenus. Penes tolerantiam vero patientis, adhuc duobus modis considerari possunt symptomata: altero modo, vt æger sit tam robustus ac validus, vt quam maximos ferat dolores: nam quidam sunt adeo robusti, vt nihil fere a vehementissimis doloribus, quo ad vires prosternantur: altero modo, vt æger ita se habeat, vt ne minimos quidem dolores ferre possit, sed ab eis prosternatur. Si ergo aderit virium tolerantia, poterit ea quantitas sanguinis vacuari, quam indicat symptoma, seu morbus, si non aderit virium tolerantia, non in ea quantitate erit vacuandus sanguis. Et de hoc loquitur Galen. 14. primi ad Glauco. quia ibi loquitur de symptomatibus prosternentibus vires, & ideo dicit, quod distentione nervorum non debeamus multum sanguinem mittere, quoniā vires non tolerarent. Et quod de distentione dico, idem de dolore dicatur lædente vires infirmi: nam non possumus vacuare in tanta copia, quantam indicat dolor.

Si considerabimus *res naturales*, præcipue considerabimus temperaturam, habitum, consuetudinem, & artificium: Quantum ad temperaturam: dicebat Gal. quod temperatura calida & sicca non possit tantam vacuationem ferre, vt alia quæuis temperatura. Sic etiam habitus rarus, mollis, ac laxus corporis, non potest ita validam admittere vacuationem, vt densus ac durus corporis habitus. Quo ad consuetudinem, si quis assuetus fuerit sectioni venæ, hic maximam vacuationem tolerabit, non assuetus autem, vel assuetus, sed difficile ferens istam sectionem, non tantam sustinebit vacuationem. Pariter de artificio, & vitæ genere, si quis balneator fuerit, vel aliquod tale tractauerit exercitium, in quo cōtinuis sudoribus & vacuationibus exhauritur; hic non feret tantam vacuationem, vt ille qui otio ac pigritia per quietem semper viuere est assuetus, vt monachi faciunt. Hæc ergo non sectionem venæ coindicant, sed potius determinant quantitatem.

Si vero *res non naturales* cōsiderauerimus; per eas intelligimus aerem & sex res non naturales, vt Gal. 11. metho. & 1. ad Glauc. vtrobique 14. Propterea si aer vel calidior, uel frigidior fuerit, non tanta est sanguinis copia uacuanda, quantam alia indicant, & coindicant. Vbi uero aeris constitutio, & tempus anni, temperata fuerint; dummodo alia consentiant, maxima erit copia uacuanda. Sic etiam si considerauerimus quædam alia: exempli caussa, si fuerit penuria annonæ: ut in prælijs; tunc minori copia uacuabimus, quam alia ostenderint; quod si penuria non fuerit, alijs consentientibus maxima copia uacuabimus: Hæc quo ad quantitatem.

Discreta quātitas: id est num vna vice sanguis educēdus, vel pluribus.

Sed an una, uel pluribus uicibus sanguis sit euacuandus, sumendum & a Morbo, & a Viribus. In *morbo*, (quantum ad præsens institutum attinet) considerari potest uehementia morbi, & tempus afflictionis morbi. Quantum ad *vehementiam* attinet, si morbus vehementissimus fuerit, vna uice uacuabimus, ut in febribus synochis: teste Galeno libro cur. rat. per sanguinis mission. cap. duodecimo. Sic etiam in febribus alijs uehementissimis. Si uero non fuerit tanta morbi uehementia: partiri uacuationem poterimus: vnde in morbis diuturnis non semel, sed bis, ac etiam ter, & sæpius, mittere sanguinem poterimus. Quo ad *tempus afflictionis*: considerandum, an actu, vel potestate morbus affligat. Si actu morbus affligat, vnica vice vacuabimus: vt Galen. lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 12. in febribus actu existentibus facit. Quod si morbus non actu affligat, sed immineat, etiam si acutissimus fuerit; partiri vacuationem poterimus. Et hoc figmentum non est, sed est Galeni, libro citato, capite decimotertio. Quantum autem ad vires attinet, dicendum; quod quanto vires validiores fuerint, eo magis coindicant vacuationem vnica vice esse faciendam: quo vero magis ab hoc robore recedent, eo magis indicabunt vacuationem partitam. Et ob id Galenus, libro illo curat. capite decimotertio (considerans adolescentes post quartumdecimum annum non habere vires admodum firmas, quæ possint magnam vacuationem sanguinis admittere) dicebat, quod non semel: sed bis sit sanguis vacuandus, & sæpius: Idem de reliquis, ad vires spectantibus, dicendum.

Tēpus opportunū venæ secandæ.

Quod attinet ad *tempus*, quo secare venam oporteat: duo hic consideranda sunt, alterum quo die, reliquum qua hora diei sit vena aperienda. Et hæc cognoscere opus est, per sua indicantia, & coindicantia.

Dies venæsectionis, cum vna vice vena secanda.

Quantum ad *diem* attinet, vel loquimur de die, quo vnica vice est secanda vena, vel de die, quo non semel, sed bis vel sæpius vena est aperienda. Si de die loquamur, quo vnica vice est vacuandum, vt hunc eligamus commodum, opus est respectum habere ad materiam peccantem, ad morbum, & ad vires.

Ratione materiæ peccantis.

Quo ad materiam peccantem attinet: considerare opus est, an sanguis euacuandus solus sit, vel potius cum sanguine adsit cruditas in ventriculo ex cibo introducta, vt nono method. quinto, & vndecimo method. decimoquarto monuit Galenus. Vnde, si sanguis erit in corpore, absque cruditate, quamprimum est euacuandum. Si vero cum sanguine adsit cruditas in ventriculo; tunc duo attendenda: primo, ne sanguine vacuato, post sectionem venæ attrahatur cruditas existens in ventriculo, & sic faciat maximas obstructiones: deinde ne cunctando sanguis suffocet calorem natiuum, neue inculcetur in partem aliquam præcipuam. Sed hæc non habemus ex materia, sed potius ex morbo.

Ratione morbi.

Si ergo morbum considerauerimus; morbus non est prohibens sectionem venæ, (quia prohibens est in caussa, vt non fiat sectio) sed est differens sectionem venæ. Morbus enim bifariam considerari potest, vt indicat Quando agendum; primo vt est quid præter naturam, & vt sic, indicat quamprimum, & primo die agendum, nam medici munus est non modo facile, sed cito, & tuto morbum profligare. Deinde morbus perpenditur penes maiorem vel minorem vehementiam: nam si vehementissimus fuerit, indicat quamprimum agēdum, & primo die, quamuis sit cruditas in ventriculo: nam magis potest vehementia, quam cruditas. Et ad hoc respiciens Auicennas proposuit quædam perobscura verba, capite de phlebotomia, inquiēs: in sectione venæ est quoddam tempus coactum, ac necessarium, in quo cogimur sanguinem vacuare, neque est aliqua res prohibens, vult dicere, quod quoties morbus fuerit vehementissimus, cogamur primo die vacuare, etiamsi in ventriculo cruditas adsit, quæ vim alioqui haberet remorandi sectionē venæ. Si vero morbus non fuerit ita vehemens, & aderit cruditas in ventriculo; magis poterit cruditas: & proinde prius materiam

præparare debemus; non quod concoctionem sanguis exigat, sed vt materia illa cruda coquatur. Et ideo ibidem dicebat Auicenas, esse tempus liberum secandæ venæ, & (vt Galenus nono method. quinto dicit) in quo possimus superfluitates illas concoquere. Ideo in praxi, cum vehementissimus morbus fuerit, non est danda cassia, deinde secanda vena; sed quam primum debemus secare venam; quia curatio non potest differri: si vero non ita vehemens morbus fuerit, poterit sectio venæ differri.

Ratione virium.

Quod vero ad vires attinet; ipsæ tripliciter possũt concurrere ad secandam venam: primo, vt omnifariam consentiunt cum morbo: deinde, quatenus partim consentiunt, partim differunt: tum, vt vndequaque dissident. Neque mira vobis videri debet hæc distinctio: quia est Galeni. Appello vires omnifariam consentientes, cum validissimæ fuerit: partim consentientes, cum cadunt a tanto robore: vires omnifariam dissentientes, cum imbecilliores sunt. Primo, vires validiores dicuntur consentire cum morbo vehementissimo: nam morbus vehementissimus indicat, vt primo die quamprimum mittatur sanguis, vires validissimæ illud coindicant: si morbus etiam fuerit non ita vehemens, vires etiam consentiunt; quia possunt perferre dilationem, siue vehementem, siue non. Vires vero non tam validæ, sunt partim consentientes, partim dissentientes. Consentientes quidem: nam si morbus est vehemens, indicant vt quamprimum primo die mittatur sanguis, & vires consentiunt, vt quamprimum vena aperiatur, quia si velimus differre, possent vires cadere in imbecillitatem. Si morbus fuerit non ita vehemens, vires istę dissentiunt: nam ratione morbi possumus differre sectionem venæ, at non ratione virium, quia vires non possunt in hoc tempore non fieri debiles. Et ideo Galenus decimo methodi secundo præcipit, vt ratione virium quamprimum mittamus sanguinem: dicit enim quod in febribus putridis ardentibus, ac vehementibus debeamus primis diebus secare venam, & affert caussam; quoniam vires in dies imbecilliores fiunt; ita vt tandem non modo non coindicent, sed aliquando omnino prohibeant sectionem. Vires autem omnino dissentientes, (& hic aduertatis; quia Modernus fuit deceptus) quoties multam habuerint imbecillitatem, vel ex se, vel ratione alicuius symptomatis, vt ratione imbecillitatis ventriculi, vel ratione doloris prosternentis vires, vel ratione morsus ventriculi, vel aliquo similium symptomatum, (vt dicebat Galenus primo ad Glauconem 14.) etiamsi morbi vehementia indicaret quamprimum secandam esse venam, tamen hoc faciendum non est, sed est differenda sectio venæ: nam qui secare venam voluerunt, (inquit Galenus) perdurante ventriculi imbecillitate, vel aliquo alio horum symptomatum, vel in mortem, vel in maxima vitæ discrimina inciderunt. Non tamen dicatis, quod hæc imbecillitas sit prohibens sectionem venæ: quia non est prohibens, sed differens: nam dicit ibi Galenus, prius esse prospiciendam ventriculo, vbi vero roboratus ventriculus fuerit, veniendum esse ad sectionem venæ: quare non inhibet sectionem, sed retardat. Similiter, vbi habetis vigilias, prosternentes vires; primo somnum conciliare debetis, deinde ad venæ sectionem accedere.

Compartite sanguis deplendus.

Hæc de die, vbi vna vice sanguis mittendus. Si autem eodem die secãda sit vena, bis, ter, vel amplius; hoc sumitur, tum a Vehementia morbi, tum a Viribus: nam si fuerit repetenda vacuatio, eo quod morbus vehementissimus fuerit, etiam eodem die bis, & ter secari vena potest; quod si non tanta vis morbi fuerit, diuersis temporibus est repetẽda venæ sectio. Vires vero ita concurrunt, quod validiores permittere possunt iterationem eodem die; debiliores non eodem die, sed diuersis.

Quantum ad horam, qua secanda vena est; dico eã sumi, & a morbo, nec non a dispositione Ventriculi, & Aere ambiente.

Hora venæ sectionis.

Quantum ad *morbum* attinet, in morbo considératur Vis morbi, vel Motus morbi. Si vim morbi considerauerimus: in vehementissimo morbo qualibet hora secanda est vena, non modo interdiu, sed & noctu. Et ideo Galenus lib. de cur. rat. per sang. miss. capite duodecimo & vigesimoprimo, reprehẽdebat illos, qui non audebant secare, nisi a secunda diei hora, vsque ad quintam, & sextam: nam si vehementissimus, (inquit) morbus fuerit, qualibet hora est vena aperienda: si non fuerit tanta vehementia, erit aperienda a secunda hora diei, vsque ad quartam, & quintam, vt optime etiam præcipit capite de phlebotomia Auicennas: nam eo tempore cibus est concoctus in ventriculo, & æger est expergefactus. Si motum morbi considerauerimus, vel morbus semper mouetur Eodem modo, & vniformiter; vel Diuersimode. Vniformiter, vt vel semper decrescendo, vel semper augendo, vel semper eundem tenorẽ seruando: & in his casibus quamprimum, & qualibet hora secanda est vena; nam vbi talis morbus fuerit, magna est necessitas. Si vero morbus non fuerit vniformis, sed difformis: tunc vel erit Continuus cum paroxysmis, vel erit Intermittens. Si continuus, cum hic non adsit quies; (attamen maior vel minor exacerbatio) debemus sanguinem mittere hora minoris afflictionis: si vero per interualla morbus affligat, tũc tempore interualli secanda est vena, ut tamen hoc obseruetur, ut per quinque, uel saltem quatuor horas ante inuasionem aperiatur uena; &, si possibile est, per septem, & octo horas: namque ratione sectionis venæ accessiones anticipare solent.

Quo ad *dispositionem ventriculi*: obseruandum tũc esse secandam venam, cum ventriculus vacuus fuerit: & ideo hora opportuna secandæ venæ, est hora ante prandium, vel ante cœnam.

Deinde consideramus *ambientem* seu aerem qui vel est Temperatus, vel Excedens. Si temperatus: ratione eius debemus secare venam, per vnam horam ante prandium, vel ante cœnam; estque (si aer temperatus est) faciendum, vt homines horis solitis prandeant, ac cœnent; nec sunt cogendi ægri, vt vel tardius, vel citius comedant. Si vero ambiens fuerit excedens: excessus erit ad Frigidum, vel ad Calidũ. Si ad frigidum; est hora minus frigida eligenda secandæ venæ: si ad calidum, eligatur hora minus calida. Vnde æstate, si comedere soleant decimaquarta, vt communiter fit, hora non est eligenda decimatertia, vt secetur uena; sed præcipiendum est, ut comedant hora decima, vt possimus commode hora nona secare uenam. Hæc de Quando agendum.

3. Modus seu amplitudo vulnusculi venę secandæ.

Quantũ ad *modum* secandæ uenæ: capitur hic modus a Materia peccante a Viribus, & a uires Consequentibus. Per modum secandæ uenæ intelligo, an foramen magnum, uel paruum sit faciendum in sectione uenæ. A *materia* quidem, quia refertur ad massam in uena existentem: si massa biliosa fuerit, foramen sit acutum, ac tenue: si pituitosa, uel melancholica, ut non multum materia recedat a natura sanguinis, tunc foramen est faciendum amplum, ut crassior possit uacuari sanguis: quod si materia humoralis fuerit sanguinea, cum in ea nõ sit tenuitas bilis, nec crassities pituitæ, foramen non nimis amplum, nec nimis acutum, sed mediocre, fieri debet.

Quantũ ad *vires* attinet: uires ualidiores ferũt amplius foramen; debiliores, non ita amplum: nam ubi foramen fuerit amplum, maior fiet dissolutio spirituum, quam possint tolerare uires imbecilles.

Idem de *consequentibus vires* dicẽdum: nam si fuerit ætas immediate post decimumquartum annum, non poterit ferre foramen amplum. Idem de temperatura calida dicendum; de habitu non admodũ denso, de

ſo, de aere calido: quæ potius exiguum, quam amplũ foramen exigunt.

Delicatis vena tundenda decumbentibus.

Vt autem vires non cadant in ſectione venæ; ſuadendum eſt, vt homines decumbant, vt Auicennas præcipit: quia vbi ſedentes vident ſibi aperiri venam, frequenter ſolent incidere in deliquium animi; vt primo aphoriſmorum vigeſimotertio Galenus eſt teſtatus. Hæc de modo ſecandæ venæ.

4. Locus, ſeu electio venarum aperiendarum: ratione materiæ.

Poſtremo conſiderare debemus *locum*, id eſt, quamnam venam debemus eligere pro ſectione. Deſumitur autem hoc partim a Materia quę euacuari debet, partim a Morbo ratione cuius ſecamus venam, partim ab Ipſamet vena.

Quantum ad *materiam* attinet: conſideramus materiam penes ſuam naturam, copiam, & penes locum in quo ipſa viget. *Naturam* quidem materiæ intelligimus, quoties conſideramus plethoram vel exquiſitam, vel notham, vel cacochymiam notham. Si fuerit plethora exquiſita; ratione eius habemus, vt vacuatio fiat ab eodem latere, vtque fiat per integram diametrum. Si vero notha plethora, vel cacochymia ſpuria fuerit; non ſemper ab eodem, ſed ab oppoſito interdum venam ſecare debemus, ſi non ſit tanta diuerſio. Declaro cum Galeno qui decimotertio method. capite vndecimo dicebat, malo exiſtente in manu, vel brachio, debere inſtitui diuerſionem per crus; ſi in crure, diuerſionem faciendam per brachium. Et ſecundo ad Glauconem ſecundo dicebat, in inflammatione genu, ſcarificandam eſſe venam cubiti eiuſdem lateris: & decimotertio method. quinto, manu laborante crus eſt ſcarificandum, & poſtea ſubdit eodem quinto capite, crure altero laborante, reliquum crus eſſe ſcarificandum. Impoſſibile vero eſt hæc loca intelligere, niſi per ea quæ iam protuli. Dixi igitur, & iterum dico, quoties plethora exquiſita fuerit, ſi malum ſit in parte inferiori diuerſionem per partes ſuperiores eſſe faciendam, & e contra. At ſi plethora notha, vel cacochymia nota fuerit, & malum ſit in parte inferiori, non eſt ſecanda vena partium ſuperiorum, ſed oppoſiti lateris inferioris. Ratio autem huius ſumitur ex optimo fundamento: nam quoties medicus molitur euacuationem, debet cauere, ne fiat talis vacuatio, quæ transeat per membrũ aliquod principale, materia peccante in quali: & ob id, dextro crure laborante, brachij venam Galenus ſecabat, quia erat ibi materia in quanto tantum peccans, id eſt, exquiſita plethora: quia ibi Galen. loquebatur de habitu corporis quadrato, tempore veris exiſtente: & ideo, cum materia in quanto tantum peccaret, licuit inferioribus partibus affectis ſecare venam ſuperiorem. Sed ſi materia fuerit in quali peccans, non eſt facienda talis diuerſio: quia periculũ eſſet, ne cor læderetur per diuerſionem materiæ. Hic vero quiſpiam obijciet: ſi in cacochymia notha, crure laborante, reliqui cruris vena eſt ſecanda: cur Galenus de eadem cacochymia loquens, manu laborante, crus ſecat, & non alteram manum? Quia, inquam, Galenus (omnia cognoſcens, ac videns) cognouit eſſe maximum periculum, vbi materia tranſit per membra principalia aſcendens, non autem deſcendens: & ideo non impedit, manu laborante, vt aperiatur vena inferior, quia eſt in deſcenſu: prætera, etiam ſecta vena alterius lateris, pertranſit cor.

Quod vero attinet ad *copiam* materiæ: ſciendum, ſi materia non fuerit multa, ſat eſſe vnam venam ſecare; ſi materia fuerit multa, poſſe aperiri duas venas. Et proinde Paulus, Aetius, & alij omnes, hac ratione moti, in inflammatione vteri, ſuppreſſis menſibus, ſecant venas ſuperiores primum, deinde venas inferiores. Nec hoc negaſſet Galenus, cum expreſſe decimotertio method. quinto, in ſimplici diuerſione concedat, poſſe vnam venam ſecare: ergo, in toto corpore multa materia exiſtente, tum in ſuperioribus, tum in inferioribus, non negaſſet Galenus duas venas ſecari poſſe.

Locus tandem, in quo materia viget, multum poteſt; nam ſi ratione aliorum vna vena indicatur, ratione loci ſæpenumero aliam cogimus venam ſecare. Vt, ſit febris putrida cum ſuppreſſione menſium, ratione febris, indicatur miſſio ſanguinis a vena baſilica lateris dextri: at ratione menſium, cogimur venam ſaphenam inferiorem aperire. Pariter, exiſtente febre putrida cum tumore lienis, ratione febris, indicatur miſſio a vena baſilica dextra: at ratione lienis, cogimur a latere ſiniſtro ſanguinem ducere. Similiter etiam in dolore capitis a ſanguine pendente, cum totius corporis plenitudine; ratione doloris capitis, cephalicam aperire debemus: ſed quia materia in toto corpore viget, cogimur aperire communem venam.

Ratione morbi.

Conſideramus poſtea *morbum*; quamuis morbus multipliciter conſiderari poſſit, in præſenti tamen, quo ad iſta, ſolum conſideratur penes differentiam ab Origine, & a Subiecto, quod morbo corripitur, tum penes differentiam a Coniunctis. Ratione quidem *originis*; prout vel imminet vt gignantur; vel ex toto genitus eſt, & factus: vel medio modo ſe habet, partim in fieri, partim in facto eſſe. Si morbus imminet: quamlibet venam poteſtis ſecare. Ideo Galenus in illo libro de curan. ratio. per ſanguinis miſſion. dicit; ſi quis conſueuerit ſingulis annis in morbum aliquem incidere, bonum eſſe vt ante inuaſionem ſecetur vena hæc vel illa, vt ſi quis affligi ſolitus fuerit pleuritide lateris dextri; ſi ante inuaſionem ſecetur vena alterius lateris, vel in inferioribus, vel in ſuperioribus, non fuerit præter rationem. Si vero morbus ex toto fuerit factus: euacuatio facienda eſt per locum læſum, vel quam maxime proximum loco læſo. Hinc ſi fuerit vlcus veſicæ, non debetis euacuare totum corpus per veſicam, ſed veſicam per veſicam; quæ eſt euacuatio a loco læſo, vel a quam maxime proximo loco læſo. Similiter Galenus ſecundo ad Glauconem ſecundo præcipit, in angina aperiendam venam linguæ. Et idem ſentiunt Paulus, & Aetius, ac etiam Galenus quarto de ratione victus 30. & in libro curat. per ſanguinis miſſion. Alexander etiam in phrenitide venam frontis ſecat: quamuis prius ſint aperiendæ venæ remotiores, quæ totum corpus euacuant. Ex quo maxime errant illi, qui in febribus a ſaluatella primum mittunt ſanguinem, deinde a venis communibus: nam oppoſitum faciũt eius, quod debet fieri; cum prius a remotioribus venis, deinde magis proximis debeamus ſanguinem mittere. Et ob id mirum non eſt, ſi Galenus in libro illo cur. per ſanguinis miſſion. hos irrideat. Quod ſi morbus partim ſit in fieri, partim in facto eſſe; vena medio modo ſe habens eligenda eſt, nec tam proxima, nec tam remota.

Sed eſt ne ſecanda vena eiuſdem lateris, vel diuerſi, ſeu oppoſiti? Nam ſi hoc ignorabimus, remedium nullum erit, vt Galenus decimoſexto capite eiuſdem curatiui lib. aſſerit. Hic conſiderandus eſt morbus ratione *ſubiecti*: nam vel eſt morbus Totius, vel Partis. Si totius, vt febris: tunc molienda eſt vacuatio a vena baſilica, ſeu communi, vel etiam e iecoraria, quæ deriuatur a fonte ſanguinis, vt totũ corpus euacuetur, lateris (inquam) dextri, vel etiam ſiniſtri. Sed ſi morbus partem aliquam determinatam obſederit: tunc ſemper eſt ſeruanda rectitudo, vt optime Hippocrates dicit tertio prorrhet. trigeſimotertio, & Galenus paſſim in libro illo curat. Nolo autem hoc loco declarare, an ſemper ſit ſeruanda rectitudo fibrarum: quoniam aphoriſmo 21. ſectionis huius primę declarabo, non eſſe ſemper hanc rectitudinem ſeruandam. Aduertendum tamen eſt, cum Galeno locis allegatis, an detineantur morbo renes, vel potius partes infra renes, vel partes ſupra renes,

Si

Si detinẽrut renes; cum potius inferiores partes sint, quã superiores: potius inferiores venas secabimus: si vero fuerint partes infra renes, debemus aperire venas inferiores: si supra renes, debemus secare venas superiores: eo tamen seruato, vt si afficiantur partes, quæ sunt vel circa iecur, vel lienem, vel ventriculũ, vel thoracem, sit aperienda vena iecoraria, vel lienaris: si partes capitis laborent, cephalica: si vero tum caput, tum iecur afficiatur, communis est aperienda, quæ respicit tum caput, tum iecur.

Considerandus tertio est morbus penes *coniunctã*: cuius vnum exemplum afferemus. Nam si aliquis, qui habeat inflammationem in inguine, & aliquam intemperiem in hepate: tunc non est secanda vena superior: nam iecur hoc proprium habet, vt materiam transmittat ad inguina; quemadmodum cor ad axillas, vnde si aperiatur vena cubiti, impediemus actionem naturæ, quæ est, transmittere materiam deorsum ad inguina: ideo vena inferior est aperienda, qua non impediemus naturam, sed adiuuabimus: nam natura deorsum trahit, & nos etiam ad inferiora; præsertim vero cum volumus, vt materia ad suppurationem deueniat; interdum enim ad suppurationem deueniendum est, vt corpus expurgetur.

Ratione ipsius.

Postremo sumitur venę sectio ab ipsa etiam vena, vt Galenus ait, locis allegatis, nempe ex situ, & apparentia ipsius venæ: si quis enim secare voluerit iecorariam, & hæc non appareat, secanda media est; quod si hæc quoque non appareat, cephalica: &, in summa, secanda est illa vena, quæ magis in promptu existit.

Ex his ergo habetur recta intentio huius auxilij, quod dicitur sectio venæ, ac recta etiam eius administratio.

APHORISMVS QVARTVS.

Victus tenuis atque exquisitus in morbis quidem longis semper; in acutis vero, in quibus non conuenit, periculosus. Et rursus qui ad extremum deuenit tenuitatis, grauis est. Nam & repletiones, quæ ad extremum deueniunt, graues sunt.

Institutũ huius aphorismi, est de Diæta, seu tertio instrumento medico agere.

VIctus tenuis & exquisitus &c. Expositores concordes sunt in introductione præsentis aphorismi: atque inquiunt propositum Hippocratis esse, de ratione victus differere: quam introductionem facile accipere potuerunt ex Galeno, in præsenti commen. dicit enim: postquam Hippocr. locutus fuit de qualibet immodica repletione, idest, de repletione quoad vires in 2. aphoris. & de repletione quoad vasa in 3. locutus est de qualibet vacuatione, idest, de vacuatione per pharmaciam in 2. aphor. & de euacuatione per sectionem venæ, in tertio: nunc aggreditur sermonem de ratione victus ægroti: idque non alia de caussa, nisi, vt absolutam faceret tractationem de tribus medicis instrumentis, Parmacia, Chirurgia, ac Diæta.

Diæteticæ dignitas: & difficultas.

Huius autem Diætetici instrumenti tanta est dignitas, atque necessitas: vt, si volueritis id cum alijs comparare, dubio procul alia instrumenta & dignitate & necessitate superabit. Sententia enim fuit Galeni, principio de facultate alimentorum, nos posse designato aliquo tempore viuere absq; alijs auxilijs, non posse autem viuere absque victu.

Aduertendum autem est, quod, veluti est summæ necessitatis, ita in eius administratione maximum impendeat periculum, ac summa difficultas. Vnde, primo epid. sectione tertia, comm. 29. Galenus, tangens hoc periculum, dicebat, non temere victus rationem esse adhibendam: quoniam si id citra iudicium fecerimus, poterit eger ob rationem victus malã ex paruo morbo in mortem incidere. Summa etiam est difficultas in hoc auxilio administrando, ac assequendo: quia, vt optime dicebat Galen. primo de ratione victus 12. ex sententia Hippocratis non est medicus, qui scit nominare ptisanam, & hoc vel illud genus eduliorum: sed qui callet artem, vt hæc recte administret. Quæ ars profecto ars magna est, & summa: vt optime 11. meth. 15. dicebat Galen. inquiẽs: cum ars medica vniuersa magna sit, non leuis est ea pars, in qua de ratione victus sermo habetur.

Cum hoc itaque auxilium tantæ sit necessitas ac vtilitatis, & in eo tantum immineat periculum, tantaque difficultas: propterea Hippocratis est institutum, in præsenti aphorismo non modo agere de ratione victus; sed summa cum diligentia, ac administrando cum artificio: præsertim, quia idem Hippocrates fatetur primo de ratione vict. 6. victum esse quiddam magnum, veteres tamen de eo nihil effatu dignum dixisse. Vnde non possum non mirari interpretes, qui sententias has perlegerunt, quo modo tã leuiter Hippocratis summũ artificium in hoc aphorismo pertransierint. Quare ego, quantum potero, conabor Hippocratis sententiam ad artificium maximum enodare. Dico igitur Hippocratis institutum, ac scopum esse de ratione victus sermonem habere: & quidem more Hippocratico, idest, summo cum artificio.

Hippocrates hic agit de diætetices inuentione & vsu, dogmatice.

Quoniam vero omnis recta tractatio cuiuscunq; instrumenti in duobus tota consistit; in Inuentione eius, ac in recta ipsius Administratione: ob id Hippocrates, nullatenus diminutus, hæc duo de ratione victus perficere voluit. Primum autem de inuentione agere voluit: quoniam inuentio auxilij præcedit eius rectam administrationem: vt in secundo aphorismo de pharmacia, in tertio de phlebotomia fecit. Sed neque sat hoc erat, ad seruandum integrum Hippocratis artificium: nam non modo debet agere Hippocrates de inuentione huius auxilij, sed dogmatice etiam agere: & ob id proponere debet istius instrumenti inuentionem, in virtute suorum indicantium, & coindicantium. Hoc ordine etiam processit præcedenti aphorismo: inuenit enim sectionem venæ in virtute indicantium, vt morbi vehementis, qui indicat sectionem venæ; & in virtute coindicantium, vt virtutis validæ existentis in corpore athletico, quæ coindicat ipsam. Similiter in presenti aphorismo proponitur inuentio diætetici auxilij dogmatice, in virtute indicantium, & coindicantium.

Tractãda in huius aphorismi enarratione.

Quoniam autem veritas est hæc Hippocratica, & maxime a communi vsu remota: ob id operæpretiũ duxi, id vobis manifestum reddere. Vt autem id efficiam, quædam altius repetere cogor: & ob id, ne fiat confusio aliqua, vtque distincte procedam, tria absoluam. Primo enim explicabo, quid per hoc instrumẽtum, quod diæta ac victus ratio dicitur, intelligam: secundo erit exponendum, qua arte talis diæta ac viuendi ratio acquiri possit, in virtute indicantium, & coindicantium: postremo hæc ad propositum applicabo, declarans scopum Hippocratis in hoc aphorismo per suas caussas. In his non est mirum, si aliquantisper immorabor: nam non modo habebitis scopum presentis aphorismi ex his, quæ dicemus, sed absolutam huius aphorismi expositionem: imo habebitis, in virtute huius, omnes aphorismos explanatos, in quibus de victus ratione agitur, qui ab hoc aphorismo usque ad decimumnonum exclusiue protrahuntur.

Diæta quid.

Per diætam igitur medici intelligunt uiuendi rationem penes illas sex res non naturales, aerem, cibum, potum, &c. Verum Hippocrates ex his sex precipuam partem intelligit, minimum eam partem quæ consistit in cibis & potionibus. Et propterea etiam nos cum Hippocrate in præsenti aphorismo per diętam intelligemus uiuendi rationem penes cibaria, & potiones, quæ uel Offeruntur, uel Non offeruntur.

Dico non offeruntur: quia inedia, quamuis sit cibi ac potius priuatio, ad genus tamen diæte reducitur: nam Hippocrates per diætam etiam intelligit (vt suo loco dicemus) inediam puram, quæ est, nihil penitus dare; idest, nullo pacto offerre cibaria, neque potiones.

Hæc autem diæta sic accepta (& hoc aduertatis) non vnico modo accipitur, sed pluribus: nam primo accipitur, vt tantum habet rationem alimenti: secundo, vt tantum habet rationem medicamenti: tertio, vt habet rationem tum medicamenti, tum alimenti simul. Sed hæc & declaranda, ac confirmanda sunt verbis Galeni formalibus: cum debeant esse fundamenta, super quæ postea omnia constituemus.

Dięta, vel alimentum, vel medicamentum, vel simul vtrúq;.

Primo itaque sumitur diæta, vt solum habet rationem *alimenti*: & talis non est nisi cibus; neque omnis cibus, sed is, de quo Galenus c. 1. lib. primi de facultatibus alimen. verba fecit: vt dicit, cibum esse, qui medio est temperamento, qui neq; habet vim refrigerandi, nec calefaciendi, sed qui citra manifestã qualitatem solam habet facultatem nutriendi, & augendi, vel saltem considerandi substantiam caloris natiui. Quo fit, vt, si calor naturalis augeatur tanta portione, quanta absumitur; cibus dicatur mediocris, ac conseruans vires, vt caro pulli, &c. Quod si augeatur calor in maiori portione, quam deperditur, tunc erit cibus plenus, & vires augens, vt caro caponis.

Secundo modo accipitur dieta, prout habet rationem solius *medicamenti*: & talis est inedia cum nihil prorsus cibi exhibemus, quæ vim habet medicamenti, non positiue, sed priuatiue; cum non per se, vt pharmacum, sed per accidens euacuet: de qua Gal. 4. meth. 6. locutus fuit: vbi voluit, corpus plethoricum inedia vacuari. Sed quispiam dicet: cur, si tantum medicamẽtum est, non ponitur in genere pharmaci, sed in genere diætæ? Colligitur resolutio ex Galeno: qui voluit, inediam vacuare, sed per accidens: vnde talis diæta non est nisi priuatio cibi: & licet medicamenti rationem habeat, tamen quoniam in eodem genere opposita collocantur; ideo si cibus ponitur in genere diætæ, etiam eius priuatio, quæ est nihil dare, in genere diætæ reponitur: neque aliquem esse existimo tam rudem, qui inediam in genere medicamentorum ponat.

Tertio diæta sumitur, prout habet rationem *tum alimenti, tum medicamenti*: atque est cibus medicamẽtalis nuncupatus: qui quidem cibus aliqua ex parte habet vim augendi substantiam caloris natiui, & sic se tenet ex parte alimenti: quatenus vero non refertur ad substantiam caloris natiui, vim habet non alimenti, sed medicamenti. Subit autem rationem tum alimenti, tum medicamenti, duobus modis: vel Positiue, vel Priuatiue. Priuatiue: veluti est victus tenuis, qui habet rationem cibi, quatenus nonnihil auget substantiam caloris natiui: quia tamen non tantum auget, quãtum absumitur, hinc est, quod habeat vim minuendi vires, & euacuandi per accidens, non autem custodiendi: & hac ratione vim habet medicamenti priuatiui: & de tali cibo loquutus est Galenus, primo de ratione vict. 44. Idem de victu tenuissimo dicẽdum: sed non de tenuissimo in extremo, in quo nihil omnino damus: hic enim nullo pacto rationem alimenti habere potest. Habet autem rationem vtriusque positiue, cum non per accidens, sed per se operatur. Et tunc concurrit duobus modis: vel iuxta Primas qualitates, vel iuxta Secundas. Per primas; veluti cum dicimus cibum refrigerantem, & humectantem, vt lactuca, &c. & de hoc cibo Hippocrates locutus fuit, aphor. 16. sect. 1. Per secundas autem qualitates concurrit cibus, qui habet vim adstringendi, crasse faciendi, attenuandi, abstergendi, &c. veluti ptisana, quæ habet vim abstergendi, &c. Et si exempla desideratis, recurrite ad Galenum, primo ad Glauc. cap. de cura tertianæ nothæ, & lib. de attenuante vict. ratione: vbi aduertatis differentiam inter victum tenuem, & attenuantem: nam victus tenuis est, qui vires diminuit; attenuans vero, qui attenuat humores crassos. Et sic cibus medicamentosus, quatenus nutrit, habet rationem alimenti; quatenus alterat, medicamenti positiui. Sic ergo habetis, quid intelligimus per diætam.

Vires et morbus quomodo concurrant ad diætam indicandum, coindicandum, nõ indicãdum, prohibẽdũ, contraindicandum.

Sed vt innotescat, quomodo se habeant indicantia, & coindicantia, ratione diætæ; declarare oportet, quid intelligamus per indicantia, ac coindicantia: nã his cognitis, cognoscetis etiam non indicantia, prohibentia, & contraindicantia. *Indicans* ergo cum Galeno nihil aliud est, nisi illud, ad quod immediate refertur suum indicatum, & propria ratione. *Coindicans* vero est illud; ad quod indicatum non propria ratione, sed potius in ratione alterius refertur. Hæc a Galeno proponuntur allegato com. 44. primi de ratione vict. difficillimis verbis: quę fortasse adeo sunt obscura, vt nemo huc vsq; ausus fuerit, vel pauci, veritatẽ declarare. Et ob id hanc veritatem declarabo exemplo, sumpto tum a pharmaco, tum a cibo. Pharmacũ enim est res indicata ratione morbi, coindicata ratione virium; & morbus est indicans pharmacum, vires sunt ipsum coindicãtes. Pharmacum quidem est indicatum: illud enim est indicans, ad quod indicatũ proxima ratione immediate refertur: at pharmacum remouet morbum, ac immediate refertur ad ipsum: ad vires autem pharmacum refertur non immediate, sed mediante morbo: quia pharmacum, remouendo morbum, est caussa, vt vires conseruentur; quemadmodum morbus est in caussa vt vires dissipentur. Cum ergo pharmacum immediate ad morbum referatur, mediate ad vires: hinc est, quod ratione morbi est indicatum, & morbus est indicãs: ratione virium est coindicatum, & vires sunt coindicantes. Declaro etiam in cibo. Cibus est res indicata ratione virium, coindicata ratione morbi: per fundamentum propositum. Nam illud est indicans, ad quod indicatũ propria ratione & immediate refertur: cum ergo cibus immediate referatur ad vires, quia cibus sumitur pro conseruatione virium, vt eodem 44. commento declarat Galenus; hinc est quod cibus ratione virium sit res indicata. Si autem referatur ad morbũ, cibus non est res indicata, sed coindicata: quia morbus ad cibum refertur mediantibus viribus; cum cibus conseruando vires sit in caussa, vt vires conseruatæ expellant morbum. Habetis ergo quid sit indicans, & coindicans: indicatum, & coindicatum.

Ex his facile habere potestis non indicantia, prohibentia, & contra indicantia: e com. 41. l. 1. de rat. vict. & c. 13. li. de cur. per ven. Nam *non indicans est*, quod non potest habere rationem coindicantis: vt si coniũctus fuerit morbus duplex, materialis, & immaterialis: materialis quidem vacuationem indicabit, immaterialis alterationem: vnde materialis, indicans vacuationem, erit nõ indicans alterationem: sic immaterialis, erit non indicans vacuationem. *Prohibens* est, quod prohibet agere, id quod ab indicante requiritur: veluti si ratione virium opus sit dare victum plenum; morbus, & præcipue acutus, est prohibens: vnde recte Galenus 44. illo comm. appellat morbũ prohibentem cibũ. *Contraindicans* vero dicitur, quod non modo prohibet id, quod indicat indicans, sed cõtrarium eius indicat: vt morbus acutus tenuem victum indicat: vires vero debiles non modo tenuem victum prohibent, sed contra indicant; quia indicãt victum plenum, tenui contrarium. Quod etiam contingit in morbis contrarijs complicatis: sic enim calidus & frigidus contraria indicant.

Diætam pure alimentalẽ indicans, & coindicãs.

Quibus ita constitutis, si consideremus diætã, quatenus alimenti tantum rationem habet: hæc non est nisi victus mediocris, vel plenus: & indicans eum victum non sunt nisi vires: vt testatur Gal. 1. de ratio. vict. 44. & met. 14. vbi dicit, quod sola virtus indicet

alim-o

alimoniam, & solam alimoniam. Et ratio huius ex Arist. colligitur, 2. de partib. c. 3. vbi inquit, virtutem indicare sui custodiam, quæ custodia non nisi ex sanguine habeatur: at sanguis nisi ex alimonia acquiri minime potest: quare virtus sola solam indicabit alimoniam. Et hinc, quanto virtus fuerit validior, eo victũ pleniorem indicabit, cũ magis absumat: & ob id robustissima seu robusta virtus victum plenum indicabit; quod si non ita robusta fuerit, cum minus absumat minorem copiam alimenti, vtpote victum mediocrem, indicabit. Quare diætæ huius, quæ rationẽ alimenti tantum habet, vires sunt indicantes. Coindicans vero eiusdem non nisi morbus existere potest: dicebat enim Gal. 7. aph. 67. cibum esse morbi effectiuum. Vnde addebat primo de ratione victus 44. nisi alimonia officeret affectib. morbosis, sic posse nutriri ægros, vt sanos: sed quia maxime officiat, ideo morbosam affectionem esse cibi prohibitionem, & tunc cibum esse dandum, cum morbus permittit. Ex quibus colligimus, morbum interdum coindicare cibum, interdũ prohibere. Sed id declarare oportet. Et primum quantum ad victum plenum attinet: hic victus a nullo coindicatur morbo, sed ab omni morbo prohibetur. Victum mediocrem coindicat morbus chronicus, & ex decidentia acutus. At morbus acutus non ex decidentia, & peracutus, non modo plenum, sed mediocrem etiam victum prohibet.

Diætam saltem medicamentosam id est, inediã indicans & coindicans.

Si vero diæta consideretur in medicamenti tantũ ratione: quid erit indicans, quidve coindicans? Dico, (& hoc aduertatis: quia fortasse cogimur ab omnib. recedere: omnes enim vno ore dicunt, quod ratio diætandi sumatur a viribus) si consideretur diæta sub rationem medicamenti tãtum, priuatiue tamen, quod morbus sit indicans, vires coindicantes. Confirmo ex Gal. in hoc commento: vbi dicit, vires non nisi sui custodiam indicare: imo & hoc idẽ habemus ex Arist. At diæta, ex eius sententia in hoc commento, quæ pura inedia est, vim insignem minuendi ac dissipandi vires habet: quomodo ergo dicere possumus res meram inediam indicare? Nam ex sententia Gal. 1. de ratione vict. indicans ex indicato iuuari debet. Quare cum virtus inediam non indicet: erit ergo aliquid præter naturam, quod eam indicabit, id quod nil aliud est, nisi morbus: & morbus non quilibet, sed tum materialis, cuius ratione minuimus victum; tũ acutissimus, vel acutissimus in extremo: huius enim rationem pura inedia indicatur: sed alij morbi, vt acuti, acuti ex decidentia, & chronici, sunt non indicantes huius diætæ. Et ob id Galenus in commento dicit, integram inediam conuenire, vbi morbus quarto die terminabitur. Sed vires interdum huius diætæ sunt coindicantes, interdum contra indicantes: coindicãtes sunt vires robustæ; & ideo Galenus, de ægris loquendo, dicebat, quo vires sint robustiores, eo victum tenuiorem esse instituendum: vires autem debiles sunt contraindicantes.

Hic vnum notate, quo multas repugnantias in authoritatibus tollere poteritis. Nam vel possumus considerare vires vt indicantes, ratione cibi; vel vt coindicantes, ratione minutionis eius. Quoties vires indicant; quanto validiores sunt, tanto victus plenior est exhibendus. Cum vero concurrunt vires vt coindicantes; totum oppositum est: nam quo validiores, eo victum magis tenuem denotant; quo minus validæ, eo victum magis recedentem a tenui.

Diætã simul alimẽtosam & medicamentosam indicans atque coindicans.

Quod si consideremus diætam in ratione alimenti, vel medicamenti simul, siquidem priuatiue consideremus, ratione alimenti; (quia hic est victus tenuis, & tenuissimus, non tamen in extremo, quia habet aliquam vim nutriendi) dico, quod vires sint indicantes, ex fundamento proprio: quia sola virtus solam indicat alimoniam, vt conseruetur quantum possibile est: ratione vero medicamẽti priuatiui, morbus est indicans, vires non indicantes: vnde morbus peracutus est indicans, ratione victus tenuissimi, vel in extremo: ratione victus tenuis, erit acutus, sed citra decidentiam: morbus vero acutus per decidentiam, & chronicus erit non indicans hunc victum; vnde ratione huius victus, quatenus minuit, morbus est, indicans, vires vero interdum coindicantes, si validæ fuerint; si debiles, contraindicantes. Si vero consideremus hanc diætam, vt habet vim medicamenti, & alimenti positiue: ratione alimenti, virtus est indicans; ratione medicamenti, res præter naturam, vt morbus est indicans: & ideo 16. aphor. Hippocrates dicebat, febres indicare victum humidum; quod autem de primis, idem de secundis intelligatur qualitatibus: nam morbus a crassa pendens materia, pharmacum attenuans, & a tenui, crassefaciens requirit, ac indicat.

Ex his, quomodo Vires & Morbus se habeant ratione diætæ, satis constat.

Scopus huius aphorismi est, de victu ægrorũ, minuente repletionem.

Primũ iam est, vt quæ diximus, aphorismo nostro accommodemus. Quare ex propositis non est difficile cognoscere scopum Hippocratis in præsenti aphorismo. Nam dictum est, scopum eius esse, proponere victum, in virtute suorum indicantium, & coindicantium. Sed vt, qua ratione Hippocrates id fecerit, intelligatis, sciendum, cum diæta multis modis accipiatur, hic non de sanorum, sed ægrotorum Hippocratem loqui victu, vt Galenus in commento adnotauit, non enim instituit in hoc libro pertractare de arte tuendæ sanitatis, sed curatiua. Cumque victus hic ægrorum possit considerari in relatione ad calorem natiuum, tum ratione substantiæ eius, tum qualitatis: ideo de eo agens, primum loquitur de ipso vt ad substantiam caloris refertur; postea vt ad qualitatem. Cum autem victus, qui ad substantiam refertur caloris, sit vel plenus, vel mediocris, vel tenuis: Hippocrates principaliter sermonẽ habere vult de victu minuente substantiam caloris natiui: & ratio est, quia hic est victus præcipue morbis conueniens. Ac de eo agens, non modo de eo agit, vt refertur ad substantiam caloris, sed vt est quoddam instrumentum medicum, quod refertur ad corporis repletionem amouendum: nam de repletionis remotione, quæ pharmaco fit, secundo aphorismo locutus fuit; de ea remotione, quæ fit sectione venæ, tertio; at hoc quarto, de vacuatione, quæ per diætam fit, loqui vult. Et cum hic victus tum tenuis, tum tenuissimus esse possit: primum de tenui victu loquitur: postea sexto, & 7. aphoris. de tenuissimo verba faciet. Et ratio est: quia non voluit immediate a cibo ad victum tenuissimum, in quo nihil damus, descendere, sed gradatim, primo de tenui, postea de tenuissimo, voluit loqui.

Artificium Hippocratis in hoc aphorismo.

Proponit itaque victum tenuem, in virtute suorũ indicantium, & coindicantium: idque maxima arte, quia difficilia breuiter explicat. Loquitur enim de indicantibus victum tenuem Hippocrates: & victũ tenuem proponens, non indicantia ipsum proposuit: nam vbi quis cognouerit non indicantia victum tenuem, facile etiam quæ ipsum indicant, cognoscet. Pariter volens proponere coindicantia Hippocrates, proposuit contraindicantia: nam ex his quispiam facile colliget coindicantia.

Sed ne videantur hæc esse figmenta; volo, vt verbis proprijs omnia hæc Hippocrates manifestet in hoc Aphorismo: dicit namque: *Victus tenuis, & exquisitus in morbis quidem longis semper, in acutis vero, in quibus non conuenit, periculosus.* Non est obscurum Hippocratem proponere victum tenuem & exquisitum: sed hũc victum tenuem & exquisitum ita proponit, vt semper sit periculosus in morbis chronicis: si ergo periculosus semper in eis est; igitur morbi chronici sunt non indicantes victum tenuem. Dicit postea, esse etiam periculosum in acutis, in quibus non conuenit: quo innuit, quod in his hic victus

non indicetur: & hi sunt peracuti morbi, hi enim nõ tenuem victum & exquisitum, sed tenuissimum indicant: sunt etiam morbi acuti ex decidentia; nam hi tenuem victum nõ indicant, sed potius mediocrẽ. Ex his ergo habetur indicans victum tenuem & exquisitum: nam si morbi chronici, acuti ex decidẽtia, & peracuti, sunt non indicantes hunc victum: sequitur, quod indicantes illum sint acuti morbi citra decidentiam.

Cum vero postea subdit: *Et rursus qui ad extremũ deuenit tenuitatis, grauis est*: hæc verba nihil aliud sunt, nec possunt indicare, nisi victum tenuem non esse offerendum, quoties id fit vltra virium tolerantiam: nam cum vires ita fuerint debiles, vt non possint tolerare hunc victum, is eis non est offerendus: ergo sequitur, quod cum vires validæ fuerint, erunt coindicantes hunc victum tenuem.

Diuisio aphorismi.

Quoad diuisionem poterit aphorismus hic censeri vnicus, quamuis particula illa, *Rursus*, adsit, quæ non alterum aphorismum, sed potius sermonem de altera re factum indicat, & manifestat. Quod si sic: tunc idem iudicium esset de superiori aphorismo, vt ibi notauit Galenus.

Hic autem aphorismus est sententia, quæ est pars enthymematis, quoniam habet rationem seiunctam & propositam: & ratio ibi incipit, *Nam & repletiones, &c.* Aphorismus seu sententia diuiditur in duas partes, quatenus in prima ponit victum tenuem, in virtute indicantium, in secunda, virtute coindicantium. Secunda incipit ibi, *Et rursus*.

De Victu, & Morbo dicendum præparatorius. Victus hic cõsiderandus respectu substantiæ caloris.

Veniamus ad expositionem. Et pro intellectione primæ partis, cum sermo fiat de Victu & Morbo, oportet circa hæc discurrere.

Quantum ad cibum attinet, ex sententia Galeni, primo de facul. alim. cap. primo, & lib. de succ. bon. & vlt. & alibi sæpius, cibus potest bifariam considerari, vel Absolute, vel in Respectu. Absolute quidem, ex parte substantiæ, vel quantitatis, vel qualitatis, vel ordinis, vel modi præparandi: secundum quos modos nos in præsentia cibum considerare nolumus: nã omnes interpretes prolixi valde, & valde faciles circa hanc materiam sunt: quamuis Galenus (quia considerauit cibum, vt Hippocrates etiam considerat) vt optimus omnium interpretes, ne verbum quidem vllum de cibo hoc modo sumpto, voluit habere. Alio modo consideratur cibus in respectu ad calorem: & hoc dupliciter, vel in respectu ad Substantiam caloris, vel ad Qualitatem. Hic consideramus cibum in respectu ad substantiam caloris: quia in respectu ad qualitatem perpenditur 16. aphorismo.

Victus alius plenus, alius mediocris, alius minuẽs

Hic vero victus, ad substantiam caloris relatus, vel est in Maiori quantitate, & substantiam auget, quæ deperditur: & dicitur victus plenus, vt caro caponũ, vitulina, &c. vel etiam edulia non ita nutrientia, sed in multa copia sumpta, vt oua, pisces, alica, &c. Vel in Eadem portione reficit, in qua consumitur, & est victus mediocris, vt oua, pisces, alica, in mediocri quantitate (quia in multa, plenum faciunt victum.) Tertio est victus, qui potius habet vim minuendi vires. Notetur vero Galenum in commento dicere, victum tenuem esse illum, qui auferat vires, & terminum eius esse virium ablationem. Quod si nude intelligeretur, tenuis victus esset mors, quia mors est ablatio viriũ: sed sic intelligatur, quod tenuis victus sit ablatio virium, scilicet validarũ: est enim in caussa, vt vires, quæ prius validæ erant, ab illo cadant robore. Sed multiplex est victus hic minuẽs vires: & quatruplex a Galeno, & alijs omnibus proponitur. Vel enim Aliquid addit, vel Nihil addit. Si addit aliquid: tunc vel parum distat a mediocri, & est victus tenuis simpliciter, vt ptisana integra, hordeumque in moderata copia: nam in multa, est victus mediocris. Quod si adhuc magis recedat a victu mediocri; non erit amplius tenuis victus simpliciter, sed tenuis exquisitus, vt est ptisana colata in moderata copia, vel ptisana integra in modica copia. Quod si magis etiã recedat: erit victus tenuissimus, non tamen in extremo, vt est mulsa, in qua homo ratione mellis consequitur aliquod alimentum. Postremo est victus nihil addens, & est victus tenuissimus in extremo, seu extreme tenuissimus: quando vel nihil exhibemus; vel, si aliquid exhibemus, id non vertitur in substantiam nutriti. Et quamuis aliqui fuere viri doctissimi, qui dixerunt, hanc inediam probatam fuisse temporibus Hippocratis; his vero nostris temporibus minime, ob desuetudinem: ego tamen dico, quod possit probari, & sit in vsu, vt suo loco docebo. Est autem inedia, vel nihil penitus dare, vel aliquid, quod minime nutrit, vt vel oxymel, vel aqua præcipue, quæ non nutrit, sed potest aliquid efficere: vt colligitur ex Gal. 3. de ratione vict. 40. Et licet alibi dicat, aquam non humectare: intelligendum, quod aqua non humectet partes remotiores, habeat tamen vim humectandi partes proximas, vt ventriculum. Et ob id illi diutius viuunt, qui aquam acceperunt, quam qui nihil, licet non nutriat aqua. Et hæc quoad victum.

Morbus acutus, vel chronicus.

Quantum autem ad morbum: non expectetis longiorem diuisionem: quia vt de victu, quantum sufficere potuit ad propositum, locutus sui, sic & de morbo faciam. Et cum Hippocrates acuti & chronici meminerit morbi, nos etiam de his disseremus.

Acuti morbi conditiones, seu requisita.

Et priusquam diuisio acuti morbi ponatur, eius est natura afferenda: in qua cogimur esse discordes a doctissimo Altimaro. Dicimus ergo nos cum Gal. 2. de diebus decret. cap. 12. & 3. eorundem cap. vlt. & alibi, quod ad constituẽdum acuti morbi essentiam, necessario tres conditiones requirantur: Prima a tempore sumitur: secunda a motu: tertia a natura. Galenus allegatis locis proponit sententiam Archigenis, & laudat, quod acutum morbum non modo circa tempus, sed circa motum & naturam spectari dixerit.

Et cum eum laudet, quod hæc etiam fuerit eius sententia, credendum est. Sed quid per hæc Archigenes intellexerit, declarat Galenus & inquit: quod prima conditio sit, si morbus agat in naturam breui temporis spatio. Secunda est, si non modo breui tempore agat, sed cum impetu, & celeri motu: & ob id ephemeræ febres, licet breui tempore agant, quia tamen non agunt cum impetu, ideo non sunt in genere acutorum reponendæ. Tertia conditio est, vt suapte natura morbus sit periculosus.

In Donatum Altimarum.

Sed Altimarus contradicit, & in hoc solo discordia consistit, volens probare, quod tertiana intermittens exquisita sit morbus acutus: & inquit, quod hæc tertia conditio non sit necessaria ad essentiam morbi acuti (periculum scilicet) sed sufficiant duæ primæ: idque probat triplici auctoritate Galeni, imo Hippocratis.

Nam Galenus, & Hippocrat. 3. prognost. commẽ. 2. asserunt, febres esse aliquas continuas, quæ quarto, & citra quartum desinant, quæ tamen periculo vacent: modo febres hæ sunt acutæ, & peracutæ, ergo periculum non est necessaria conditio. Deinde Galenus 1. de crisibus cap. 16. asserit, aliquas esse acutas febres, in quibus nullum periculi signum adsit. Tertia auctoritas: primo de diebus decr. vlt. dicit, febres quasdam esse acutas sine signo periculi. At quoniam omne nostrum studium in veritate indaganda consistit, & non debemus sic simpliciter auctoritatibus credere: ideo coactus sum ab huius viri opinione recedere.

Consideraui enim hoc præter rationem esse, vt detur febris aliqua, quæ non modo sit continua, sed peracuta, quæ quarto, & citra quartum terminetur, & tamen non sit periculosa: & præcipue cum expressa

expressa sit sententia Hipp. 4. aphor. 43. dicentis; febres quaecunque non intermittentes tertio die fortiores fiunt, periculosae sunt.

Quomodo ergo, si periculosae sunt, potuit in prognosticis dixisse, non esse periculosas: nam si sunt periculosae febres, quae excitantur ex putrefactione in venis minoribus, & remotis, de quibus quarto aphoris. 73. nonne multo magis periculosae sunt illae, quae ex putrefactione in venis maioribus excitantur?

Secuti morbi.

Pro intellectione itaque illarum auctoritatum quae verae sunt, non tamen ita extrinsecus intelligendae; sciendum, quod possimus morbum tum bifariam considerare: Primo modo, in respectu ad morbum tam periculosum, tum lethalem: secundo modo, in respectu ad morbum lethalem tantum. Si consideremus tantum morbum in relatione ad periculosum, & lethalem, nō potest talis morbus esse de genere acutorum, quia distinguitur talis morbus contra periculosum, & lethalem: & talis est tertiana exquisita intermittens, quae febris cum est, cum nec periculosa, nec lethalis sit. Si vero consideremus morbum tantum [illegible] contra lethalem tantum distinguitur tum morbi acuti [illegible], & periculosi [illegible] prout distinguuntur contra lethales, periculosi, qui a periculo non vacant: vt sunt febres continuae, quae saepe natura cum periculosae sint, vel habent signa certa salutis, vel mortis: & quamuis de genere periculosarum sint, tamen dicuntur securae; prout distinguuntur ab his febribus, quae lethales & periculosae simul sunt.

Hoc voluere Galenus & Hippocrates in allegatis auctoritatibus, quia verum est, quod sint febres, deficientes quarto peracutae, quae tamen securae sunt, non quia non sint de genere periculosarum, sed in respectu ad febres lethales, & mortales. Et ideo inde facile est videre, quod [illegible] morbus acutus non sit, loquor de tertiana pura intermittente.

Morbus vel chronicus, vel breuis.

Morbus porro agens in naturam, vel agit Longo, vel Breui tempore. Si longo, chronicus est, qui non modo per hebdomadas, sed per menses, & annos perdurat. Si breui agit tempore, vel est Cum impetu, vel Citra impetum. Si impetu vacat, est morbus simpliciter breuis, vt ephemera febris.

Si vero agit breui tempore cum impetu, vel agit Cum periculo, vel Citra periculum. Si citra periculum, est morbus, qui non est acutus, quia ei deest vna conditio: sed est morbus similis & proximus acutis; quia habet duas conditiones, mouetur enim breui tempore, & cum impetu; vt tertiana febris exquisita intermittens: nam haec breui tempore mouetur: ad summum enim septem periodis, seu 14. diebus terminatur: praeterea cum impetu mouetur; nam habet sitim ingentem, vomitum bilis, & rigorem insignem.

Non oportet autem mirari, cur ille vir fuerit intricatus: quia caussa erroris eius fuit, quod Galenus interdum tertianam inter acutos morbos numerat, interdum minime. Nam dicebat primo de dieb. decr. cap. vlt. duplex esse morborum acutorū genus: alios esse morbos acutos, qui ad infebricitationē non desinant, alios qui ad eam terminantur: nec est dubium quod tertiana sit de genere illorum acutorum, in quibus morbus ad infebricitationē terminatur; & quod possit dici acuta, quia duas conditiones habeat, deficit tertia, quae est periculum. Et primo epid. sectione tertia, commen. 3. Hippocrates dicit, morbos acutos esse eos, qui continue affligunt: vbi Galenus per continentes febres non modo continuas vere, sed continuas proportionales, intellexisse Hippocratem affirmat.

Acutorum morborum subdiuisio.

Si vero fuerit morbus agens in naturam breui tempore cum periculo, ac cum impetu; talis est acutus morbus. Et tunc distinguere oportet. Nam vel talis actio est Assidua, vel Non assidua: si non assidua, erit morbus acutus ex prolapsu, seu ex decidentia: si autem fuerit assidua, erit morbus acutus citra decidentiam. Atque hic acutus morbus adhuc subdistinguitur, sumpta diuisione ab Impetu, Periculo & Tempore. Ab impetu quidem: quatenus impetus vel est ratione Totius morbi, vel ratione Partis morbi: vt epilepsia; quae est morbus acutus, & chronicus; acutus, ratione tantum accessionis; nā in accessione sunt conditiones necessario in morbo acuto requisitae: sic etiam apoplexia. A periculo autem: quoniam periculum consideratur ratione materiae morbosae agentis in naturam; quę materia vel in ambitu Venarum, vel in aliqua Principe parte residet. Si in ambitu venarum, necessario est febris continens, vt optime declarat Hippocrates primo Epide. sect. 3. particula tertia: & quartio de ratione victus octauo. Si vero materia [illegible] per partem aliquam principem; tunc potest esse morbus acutus sine febre, vt apoplexia, quod aphor. 19. sect. 2. dicit Galen. inquiens: vbi pars principalis aliqua morbo corripitur, potest morbus ille acutus absque febre esse. A tempore vero differentiae sumuntur: quatenus hic morbus acutus breui tempore agens, vel agit Maxima cum breuitate, vel Nō tamen cum breuitate. Si maxime breui agit tempore, peracutus est morbus: si non ita breui, acutus. Acuti rursus subdiuiduntur: nam acutus morbus vel fit Breui tempore, vel Non tam breui: si breuiori, exacte vel exquisite acutus morbus est, qui quatuordecim diebus terminatur: si non tam breui, est morbus non exquisite acutus, sed acutus simpliciter, qui protrahitur vsque ad vigesimum diem. Ex hoc colligatis errare Arimarum, qui dicit tertianam intermittentem purum esse morbum acutum, sed non exacte acutum: nam ex sententia Galeni non est exacte acutus, qui ad vigesimum terminatur, sed qui ad decimum quartum: vnde ratione temporis, cum tertiana intra septem periodis, id est, quatuordecimo die ad summum, terminetur, erit dicenda morbus exquisite acutus. Nam in hoc deceptus fuit, [illegible] periculum non esse necessariam conditionem morbi acuti, cum maxime tamen necessaria sit. Peracutus etiam subdiuiditur: nam vel fit Breuissimo tempore, vel Non ita breui: si breuissimo, exacte peracutus dicitur, & non transit diem quartum: si non tamen breui, est peracutus morbus, sed non exacte, & hic vsque ad septimum diem protrahitur.

Explicatio singularum aphorismi partium.

Quibus ita constitutis, nunc ad expositionem accedamus. Dicit Hippocrates: *Victus tenuis & exquisitus* &c. per quę verba excludit victum tenuissimū, siue tenuissimum simpliciter, siue tenuissimum in extremis: nam de victu simpliciter tenui, & exquisite tenui verba facit: & propterea intelligit de ptisana integra, ratione victus tenuis simpliciter, de ptisana colata, ratione tenuis exquisiti.

1. pars: victus tenuis est periculosus, in chronicis.

Subdit postea Hippocrates, quid ex hoc victu tenui simpliciter, & exquisite tenui habeatur: *In morbis quidem longis semper est periculosus*. Galenus in commento hoc declarat, inquiens, quod in morbis chronicis nullo pacto tenui vti possimus victu: quia in talibus morbis si non intendimus augere vires, saltem eas conseruare debemus: at id victu tenui simpliciter, vel tenui exquisite fieri nequit: ideo hic victus tenuis simpliciter, & tenuis exquisite est periculosus in morbis chronicis: & propterea morbi chronici sunt non indicantes tenuem simpliciter, & tenuem exquisitum victum.

& acutis, quibus non conuenit.

Adiungit deinde: *In acutis vero, in quibus non conuenit, etiam periculosus.* Sed quid per acutos, in quibus non conuenit, intelligit? Aliqui aiunt, ita dixisse Hippocratem ob vires: nam victus tenuis periculosus est in ijs morbis acutis, in quibus vires sunt debiles. Sed haec expositio erronea est, ac e diametro aduersatur Galeno in commento: nam voluit Galenus

Quinta & sexta auctoritas est in lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 7. & cap. 8. vbi dicit, in fluxionibus ad oculos esse inspiciendum, an succus peccans sanguis sit, nec ne: quia si sanguis, sectione venæ est educendus: si alius humor, pharmaco.

Septima est quarto de ratione victus vigesimonono: vbi dicit neminem ambigere, quod necessarium sit ad hellebori exhibitionem, vt adsit & magnitudo morbi, & virium robur; & sic in quocunque pharmaco: ergo & in sectione venæ hæc inspicienda.

Octaua auctoritas, est quarto de ratione victus comm. 111. vbi dicit Galenus, in nullo hydrope conuenire sanguinis missionem, præterquam in hyposarca, & eo hydrope, qui fiat ex suppressione sanguinis, vel hæmorrhoidum, vel menstruorum, & cæt. idque non alia de caussa, nisi quia ibi peccat sanguis; non autem quia in hoc hydrope est virium robur. *Nam in hydrope virium robur est; & ideo Auicennas libro tertio, cap. de hydrope dicit, quod ad apertionem abdominis in hydrope veniendum sit, quando vires fuerint valde validæ. Præterea quarto de ratione victus vigesimonono dicit Galenus, quod ad exhibitionem hellebori requiratur virtus valida: sed in hydrope damus elaterium, quod valentissimum est medicamentum, & multo validius quam helleborus, nam non datur scrupulus, sed granis: ergo multo valentiorem requirit virtutem.*

Nona auctoritas est, in libro de constitutione artis medicæ cap. 19. quæ clarissima est. Dicit enim, quod quoties est aliquod superfluum in corpore, illud tale euacuandum est; adhibita tamē distinctione, an quātum, an quale sit. Et seipsum declarat, quid per quantū, vel quale intelligat: nam si fuerit (inquit) sanguis, sectione venæ est euacuandus: si vero vtraque bilis, vel pituita, debemus vti pharmaco.

Quare clarum est ex his, & alijs innumeris Galeni locis, quod quando Galenus proponit sectionem venæ, semper materiam peccantem sanguineam præsupponit.

Auicennæ testificatio.

Quin etiam Auicennas tractatu de febr. capit. de curatione in communi febr. putridarum, dicit, quod in febribus secanda vena sit, quando vires fuerint fortes: neque hoc sufficit, sed requiritur, vt humor peccans sit sanguis; nam aliter pharmaco est vtendum. Vnde vtitur verbis formalibus Galeni quarto methodi cap. sexto. Idem habet Auicennas, quarta primi, cap. de phlebotomia, vbi semper præcipit, in phlebotomia esse considerandam materiam peccantem: nam cum bilis, vel alius humor peccat, non est sanguis mittendus, sed sunt pharmaco educendi hi humores.

Quare ex his patet, quod in sectione venæ requiratur materia sanguinea vincens, & nō alius humor. Deinceps ostendemus reliqua etiam tria esse necessaria: magnitudinem nempe morbi, virium robur, & ætatem florentem. Sed hoc clarum esse potest, tum ex Hippocrate, cū ex Galeno quarto de ratione vict. comm. 19. imo ex toto libro de sectione venæ: vbi hæc tria esse necessaria ad sectionem venę, clarissime affirmant. Quod si caussam huius desideratis, facile est eam habere.

2. Morbi magnitudo.

Quantum igitur ad morbi vehementiam: si debet esse proportio inter morbum, & auxilium morbi; (cum, iuxta Hippocratis sententiam, extremis morbis extrema conueniant remedia) sequitur, quod quoties morbus vehemens extiterit, indicabit etiam vehemens auxilium, puta sectionem venæ. Propterea Galenus sexto epidem. sect. 3. circa finem, reddens caussam, cur Hippocrates ibi in pleuritide sanguinem non mittat; dicit, hoc ideo factum fuisse, quia illa pleuritis, cum in ea esset sanguinis exputio, erat debilis; & ideo non indigebat vehementi & valido auxilio, vt venæ sectione.

3. Vires validæ.

Requiritur postea robur virium: nam cum quodlibet auxilium, licet prosit, ex aliqua tamen parte noceat; hoc maxime in sectione venæ poterit esse; cum per sanguinis euacuationem plurima spirituum copia vacuetur: & ideo vires validæ debent esse, vt hoc auxilium ferant.

4. Ætas vegeta.

Requiritur postremo florens ætas: nam, vt supra etiam dicebamus, pueri, & in decrepita existentes ætate, non ferunt sectionem venæ.

Quare quatuor pro hoc auxilio requirūtur: Materia peccans sanguinea, morbi magnitudo, virium robur, & ætas florens.

Quatuor ad venæ sectionem requisitorū, dispar est indicandi ratio.

Sed quispiam, qui non historice, sed secundum rationem rem cognoscere voluerit, quæret: cum hæc quatuor requirantur: an eadem ratione, vel diuersa requirantur? Et hoc aduertatis: quia ex hoc soluetis omnes auctoritates, & rationes, quæ aduersus propositam veritatem adduci possent. Dico, quod hæc quatuor diuerso concurrunt modo: Nam materia sanguinea concurrit, vt indicat Quid agendum; morbus vehemens concurrit, non vt indicat Quid agendum, sed Quo agendum: vires valida concurrit, non vt indicans sectionem venæ; nam indicat sui custodiam, & alimentum; sed vt coindicans sectionem venæ; ætas vero florens est non prohibens, seu coindicans (nam idem est dicere, non prohibens, & coindicans) sectionem venæ; sed, ad differentiam virium, dicimus, quod sit non prohibens secundario: nam ætas florens ad vires refertur: si enim in puero constaret virtus, vel in decrepito, mitteremus etiam his sanguinem sectione venę. Hāc autem veritatem proponit Galenus, libro curatiuo per sang. miss. cap. 13. vbi dicit, quod ad sectionem venæ duo requirantur scopi. Primo morbi magnitudo, quæ indicat secandam venam: deinde virium robur, quod est non prohibens.

Morbi magnitudo, & viriū robur, quomodo indicare venæ sectionem dicantur.

His ita declaratis, non est quod quis ambigat ob Galeni auctoritatem, quarto metho. cap. 6. vbi Galenus expresse dicit, quod ex redundantia sanguinis non sit capienda missio sanguinis, sed a magnitudine morbi, & a virium robore. Et ideo quis statim inferret: ergo, ex sententia Galeni, non debemus materiam sanguineam peccantem considerare; sed sat est, vt morbi magnitudo adsit, & virium robur, licet alia quæcunque materia peccet. Iam patet ex ijs quæ attulimus, quomodo intelligenda sit hæc auctoritas. Si enim consideramus Quid agendum, id a materia peccante sumitur: si non considerauerimus Quid agendum; sed Quo agendum, id est, an debili vel valido auxilio agendum sit; tunc procul omni dubio (vt Galenus loco proposito innuit) hoc non sumitur a materia peccante, sed a morbo, & viribus: nam si morbus magnus est, magnum indicat auxilium: si debilis morbus, debile auxilium. Et ideo esse secandam venam, & Quo agendum, hoc est, agendum valido auxilio, quod est sectio venæ, & hoc non sumitur a sanguine, id est, non sumitur a materia peccante sanguinea, quia materia sanguinea peccans non semper indicat sectionem venæ, semper quidem indicat vacuandum sanguinem; sed an sectione venæ, an alio quouis auxilio debeat vacuari, non indicat, quia sanguis peccans non modo potest vacuari sectione venæ, sed inedia, frictionibus, cucurbitulis, & multis huiusmodi. A materia ergo Quid agendum sumitur id est, esse vacuandum, sed Quo sit vacuandum, id est, quod sit vacuandum hoc valido auxilio, quod est sectio venæ, non indicatur a materia; sed a magnitudine morbi, & viribus. Idque clarum est, quia postea Galenus statim eodem capite subiungit; alijs materijs a sanguine peccātibus satisfacere ediam, alijs frictionem, alijs balneum, &c.

Obiectio.

Sed lubet hoc loco cuidam obiectioni, mihi a quodam auditore meo propositæ, satisfacere, quia ex eius dissolutione magis veritas a nobis determinata confirmabitur. Ratio talis est, Omnis morbus magnus, vehemens, & acutus (nam de eo loquuntur

morbo

morbo, qui acutissimus est, & non dat inducias, & celerrimi motus existit) indicat ualidum, ac præsentaneum auxilium. Cum vero duo sint ualida auxilia, sectio, & pharmacum, neque conuenire possit huic morbo a principio pharmacum, egeatque valido auxilio morbus hic, & non sit aliud validum auxilium, nisi venæ sectio, igitur a principio in hoc morbo acuto indicatur venæ sectio. Quod argumentum conceditur, (inquiunt) dummodo cæteri scopi adsint, vt virium robur, &c. sequitur, quod non a materia peccante sumatur vacuatio sanguinis; sed quacunque existente materia peccante in hoc morbo proposito, esset indicatio mittendi sanguinis; dummodo vires, & alij scopi consenserit.

Solutio. Pro responsione ad huius argumenti materiam, vt videatis quantum possit argumentum: suppono casum, (vt omnia concedam arguenti) quod sit morbus magnus, vehemens, acutus non dans inducias: imo plus addo, qui pendeat a cacochymia exquisita. (Nam si cacochymia exquisita non sit, sed notha; vel notha, aut exquisita plethora; concedo, quod in his indicetur mittendum esse sanguinem: nam peccat sanguis, vel humor parum recedens a sanguine) Supposito hoc, dico, quod in casu prædicto tria (quantum ad nostrum propositum attinet,) sunt consideranda: nam aliter si perfecte casus esset tractādus: plura consideranda essent. Primum est Quid agendum; secundum Quo agendum; tertium Quando agendū. Quantum ad Quid agendum; vt dicebat Galen. 2. aphor. primæ particulæ, 4. de tuend. ca. 4. & in libro de atra bile capite sexto, & alibi quam sæpissime, id sumitur a materia peccante; nam si sanguis peccat, sanguis est euacuandus; si bilis, bilis, &c. Cum ergo in casu proposito sit cacochymia exquisita: ergo indicatur, quo ad Quid agendum, non esse euacuandum, sed purgandum; sunt enim duæ distinctæ indicationes purgatio, & vacuatio, vt ex locis allegatis clare patet. Quantum ad Quo agendum, an scilicet debili, vel valido auxilio purgatio sit molienda, capitur a morbo. Cum ergo hic morbus sit vehemens; indicat validum auxilium: sed nō quodcunque, sed validum auxilium quo ad purgationem, & pharmacum, non autem quo ad sectionem venæ. Quo ad Quando agendum, sumitur potissimum ab acutione morbi, & a materia: Ideo hæc duo potissimum consideranda, motus morbi, & materia. Quo ad motum morbi: hic habemus morbum velocissimi motus, & ideo indicat quamprimum esse agendum, nam in acutissimis morbis etiam eodem die est agendum, dicebat Hippocrates: & ideo ratione morbi indicatur eodem etiam die exhibitio pharmaci. Quoniam vero recte operans medicus non vnum tantum inspicere debet, sed omnia; ob id cum in hoc casu materia peccans sit cacochymia, neque materia cocta sit: ideo non debemus pharmacum dare, nisi materia cocta fuerit, eodem attestante Hippocrate, aphorismo 22. sect. 1. Nam supponamus, quod sit materia acutissimū morbum faciens, & non furiosa: (licet alijs impossibile videatur, quod sit morbus acutus, & tamen materia non sit furiosa.) Vbi alterum trium agere possumus; non dico debemus: (nam id quod debemus, vnum tantū est.) Primo, vt exhibeamus pharmacum a principio; Secundo, vt secemus venam, vt videtur velle aduersarius: tertio vt differamus purgationem quousque materia concoquatur. Sed quodnam horum in praxi agendum? Dico, illud faciendum esse, quod uires magis perferre possint, ac melius: ac id ex quo maius iuuamentum, quam nocumentum ægri sentire possint. Quo constituto, facile apparet, a principio in casu proposito non accedendum ad exhibitionem pharmaci; namque cum materia cruda sit, per purgationem uel uacuabitur materia bona, uel saltem irritabitur, ac obstructiones maiores fient, & sic corpus undique incalescet, ac febris magis exasperabitur. Sed neque etiam ueniendum est ad sectionem uenæ: id quod tum per uiam caussæ, tum per uiam signi potest monstrari. Per uiam quidem caussæ, & a priori: si Quo agendum supponit Quid agendum, & quid agendum in hoc casu est purgatio, quæ capitur a cacochymia; ubi autem purgatio conuenit, non est hæc molienda sectione uenæ, sed pharmaco: Ergo patet per uiam caussæ, quod in hoc casu nullo pacto sectio uenæ conuenit; nam nullum est quod indicet sectionem uenæ. Neque per uiam signi conueniret sectio uenæ; quia uires non tolerarent sectionem uenæ.

Sed cum asseram non conuenire sectionem uenæ, quia uires non tolerent, statim inferret quis: ergo, secandam esse uenam, & mittēdum esse sanguinem, a uiribus sumitur? Dico, quod uires, siue ualidæ, siue debiles sint, nunquam se habeant ex parte scopi sectionis uenæ, in casu proposito. Declaro. Si uires esset ut scopus ad sectionem uenæ, tunc se haberet, uel ut non prohibens, seu coindicans, si ualida esset; uel ut prohibens, si debilis, ut Galenus libro de cur. an rat. per sang. miss. cap. 13. Sed hic uires non sunt coindicantes: quia coindicans significat esse aliquid, quod indicet: supponit enim coindicans id quod indicat: sic non prohibens, supponit indicans. At ego in casu proposito non uideo aliquid, quod indicet sectionem uenæ: nam si esset cacochymia notha, uel plethora notha, uel exquisita, indicaretur sectio uenæ: at in cacochymia exquisita non est aliquid indicans sectionem uenæ. Quomodo ergo uires possunt esse coindicantes; uel non prohibentes sectionem uenæ, si non est aliquid quod indicet? Idem etiam (ut clarius fiat) ostendo, in morbo pendente a plethora exquisitissima. In hac plethora non indicatur purgatio: & ideo nec pharmacum. Sed cur pharmacū non exhibetur? Si uultis recte respondere, necessarium est, ut dicatis, quia non conuenit, nec a priori, nec a posteriori: non a priori, quia a nullo indicatur pharmacum: non a posteriori, quia uires non tolerant. Hic uires non sunt prohibentes pharmacum, quia non est aliquid, quod indicet pharmacum, & ideo uires licet robustissimæ sint, tamen non tolerant pharmacum. Sic & in casu proposito, non tolerant sectionem uenæ: non quod sint prohibentes, sed quia nihil adsit quod eam indicet. Et caussa ab Hippocrate assignatur, dum inquit: *si talia purgentur, quali purgari oportet, conuenit, &c.* at purgatio requirit materiam in quali peccantem: hic autem materia non in quali peccat, (loquor de plethora exquisita,) sed in quanto solum. Sed forte quis quæret, quomodo uires, & quomodo morbus dependens a plethorica affectione, possint concurrere ad purgationem, seu ad pharmacum indicandum, quomodo cacochymia respiciat sectionem uenæ, & plethora respiciat pharmacum. Dicit Hippocrates quarto primæ sectionis aphorismo, quod uictus tenuis non conueniat chronicis. Ex quo colligitur dari in arte medica indicantia, & non indicantia, non dico contra indicantia. Si enim accipiatis acutum morbum, ipse indicat uictum tenuem, & est non indicans uictum mediocrem; si uero accipiatis morbum chronicum, est ipse non indicans uictum tenuem, non quia contra indicet; quia neque morbus chronicus indicat uictū mediocrem. Similiter cacochymia est indicans purgationem, & est non indicans euacuationem, non autem contra indicans, quia euacuatio, & purgatio non sunt contraria: contra uero plethora est indicans euacuationem, & est non indicans purgationem. Habetis ergo quantum ad Quid agendum, esse quædam indicantia, quædam non indicantia. Pari etiam pacto sunt indicantia, & non indicantia Quo agendum: nam si fuerit morbus uehemens a plethora, indicabit sectionem uenæ, & non indicabit pharmacum. Quod si considerabimus uires, ipsæ similem locum habebunt:

si enim fuerit morbus vehemens, pendens a plethora exquisita, morbus indicabit sectionem venæ, & vires validæ coindicabunt, vires debiles prohibebunt. Ratione autem pharmaci hoc pacto concurrunt:nam vt morbus non indicat pharmacum, sic vires sunt simul non indicantes morbum esse per pharmacum purgandum.

Ad propositum itaque redeuntes; cum in nostro casu non possimus nec pharmaco vti, nec sectione venæ, restat ergo, vt id quod possumus, agamus; non enim semper in morbo vehementi a principio debemus vti valido auxilio, sed id verum est, quando fieri potest: & ob id in casu isto debemus attendere, vt materia cruda coquatur, & cito coquatur, & ideo, si opus fuerit, bis in die debemus propinare concoquentia.

Formaliter tandem ad argumentum respondẽdo, dico, (cum arguit, morbus vehemens requirit vehementia auxilia, ergo in hoc casu debemus vti validis auxilijs) antecedens verum esse, consequens falsum: nam non modo debemus respicere indicantia, sed coindicantia, & prohibentia, & ideo si accidat, vt aliquis morbus sit magnus, dubio procul, si aliquid non prohibuerit ex coindicantibus, valido deberemus vti auxilio: at hic multa prohibent hoc, quia materia non est concocta, vnde si in genere non debemus vti valido auxilio, multo minus in specie: nam si cui negatur genus, multo minus species admittitur, veluti si non sit animal aliqua res, multo minus erit homo. Et ideo quando addunt, *dummodo alij scopi consenserint, vt vires*. falsum dicunt, quia in hoc casu vires non coindicant, nec prohibent sectionem venæ: nam cum coindicans supponat indicans, quia nihil est, quod indicet sectionem venæ, ergo vires non coindicabunt illam. Et sic (vt mihi videtur) adplenum rationi propositæ satisfactum fuit.

1 Materia sanguinea indicans quid.

Vt autem quatuor requisitorum ad venæ sectionem natura melius pateat, quædam hic adijciemus. Primum ergo per materiam sectionem venæ indicantem, intelligimus materiam humoralem in venis existentem, quæ vel facit plethoram exquisitam, vel plethoram notham, vel cacochymiam notham. Sed quid hæ voces nunc significent, non est opus manifestare, quoniam suo loco, ex sententia Galeni quarto de tuend. valet. quarto: diligenter eas explicabimus. Hinc colligatis, quando dicit Galenus quarto metho.6.& libro curatiuo per sang.miss. & alibi, etiã si non adsint signa plenitudinis, esse tamen veniendum ad sectionem venæ, verissimũ esse hoc, quia ibi loquitur de ea plenitudine, quæ pendet a multitudine sanguinis, quæque facit plethoram exquisitam: nam non modo in hac, sed in plethora notha, ac cacochymia notha ad hanc venæ sectionem deuenire possumus. Et ex hoc etiam colligatis, quod non modo liceat in febre synocho, quæ est in corporibus sanguineis, sed in ea etiam, quæ est in biliosis, pituitosis, ac melancholicis, secare venam. Neque nobis contradicimus: nam venire semper possumus ad sectionem venæ, cum non adsit cacochymia exquisita; sic enim & Galenus quarto de tuenda sanit. cap. quarto dicit, si sint humores non plurimum recedentes a natura sanguinis, posse secari venam, ac etiam purgari: nam mista materia mistum Quid agendum indicat. Sed dicet quispiam: si esset aliquis febricitans humore nimium recedente a natura sanguinis, vt cacochymia exquisita: quid est agendum? Dico, quod in hoc casu non sit secanda vena: nam si venam secaremus, dubio procul ægrum interficeremus. Et hinc elicio, quod non modo in sectione venæ, quæ fit gratia euacuationis, sed in quacunque venæ sectione, vt in ea, quæ fit caussa reuulsionis, vel deriuationis, debeamus requirere plenitudinem sanguinis. Vt, si casus adsit, quod quis laboret dolore coxendico, quodque dolor hic pendeat a materia pituitosa vere, ita vt potius acida, quam dulcis sit pituita, & recedat multum a natura sanguinis: quid est agendum in hoc casu? Dico interdum veniendum esse ad venæ sectionem, interdum minime; debemus quidem venire, quando præter purgationem habet locum vacuatio: non debemus venire ad sectionem venæ, quando locum habet sola purgatio, non autem vacuatio. Sed quando habeat locum vacuatio, & quando non, pro hoc intelligendo, indicationes haurire oportet: quarum vna hoc in loco sumitur a materia faciente dolorem, quæ cum multum a natura sanguinis recedat, indicat purgationem, non sectionem venæ: alia etiam sumitur indicatio a caussa efficiente dolorem, quæ est vacuanda. Nec hic subsistere debemus, sed vlterius est progrediendum: quoniam fuit regula Galeni multis in locis, & aliorum omniũ medicorum, non esse purgandam, nec vacuandam partem aliquam, nisi habeatur de toto ratio: & ob id in hoc casu oportet oculos dirigere ad plenitudinem existentem in toto. Nam si corpus refertum fuerit cacochymia exquisita, & humore multum recedente a natura sanguinis, vt erat etiam pars affecta; oritur indicatio purgandi: & ob id nullo modo in hoc casu vena est secanda, nec molienda vacuatio, sed purgatio. At si in toto corpore non fuerit exquisita cacochymia, sed notha; tunc & secare venam, & purgare possumus: & ob id duplex in hoc casu oritur indicatio, tum vacuandi, tum purgandi: eoque præcipue, si morbus fuerit ualidum requirens auxilium.

2. Morbus magnus.

Ad uenæ sectionem quoque requiritur morbus, non quilibet tamen, sed uehemens: siue intelligatis uehementiam hanc ratione actiuitatis, siue ratione resistentiæ, siue ex propria ui morbi, siue ratione symptomatum, uel ratione caussarum; uel denique ex parte loci affecti: etsi ex parte loci affecti, siue locus affectus sit pars aliqua ex principibus, uel sit pars famulans principalibus, uel tandem pars aliqua consentiens cum principalibus. Hæc omnia possumus per morbum uehementẽ intelligere. Præterea etiam cum Galeno locis citatis, & præsertim libro de sectione uenæ, per morbum non intelligo tantum morbum uehementem præsentem, sed futurum; & hæc omnia, quæ dixi, hancque uehementiam non modo præsentem, sed futuram intelligo. Sic Galenus quarto method. sexto, ubi etiam non peccabat sanguis, ut in illis qui ab alto ceciderant, secat uenam: & hoc, quia imminebat morbus magnus, ut inflammatio. Sed de morbo, ac eius uehementia hæc nunc dixisse sufficiat: nam abunde satis de uehementia hac loquar sexto aphorismo.

3. Vires firmæ, præsentes & futuræ.

Quantum ad Vires attinet: in his tria sunt præcipuè, consideranda. Primum est, ut intelligamus uires ualidas non modo in præsenti, sed in futurum etiam: nam licet in principio ualidæ fuerint, tamen uenam secare non debemus, nisi sperauerimus eas in futurum ualere posse. Et hoc ex Galeno colligitur, qui libro primo ad Glauconem cap.14. præcipiebat, in febre cum fluore alui, etiamsi diminutus sit fluor, abstinendum esse a quacunque uacuatione, & a sectione uenæ: quia licet uires in præsentia ualidæ uideantur, tamen in futurum fient imbecilles: & hoc præcipue fit, quando febris est coniuncta cum uacuatione symptomatica: nam si non symptomatica, sed potius critica uacuatio fuerit, uel quomodocunque aliter a natura, non est timendus uirium lapsus. Et ob id auctoritas Galeni nono method.cap.5. non est discors ab ea, quam modo adduxi: dicit enim ibi, quod in febre cum fluxu mensium, si menses diminute fluant, secanda uena sit: nam uacuatio illa non est symptomatica, sed a natura fit; & quia eam natura non potest ita ualide facere, ut debet, ideo naturam iuuare debemus uenæ sectione. Verum hæc omnia ad uires, non ad alium scopum, ut multi falso credidere, referenda sunt: utpote non sunt referenda

Vires validæ propriæ & alienæ.

da ad symptoma, quod nullo modo inter scopos referendum venit.

Secundum considerandum circa vires est, vt consideremus vires, tum proprias, tum alienas. Neque ista videantur esse imaginaria: nam hoc facimus, ne cogamur innumeros alios scopos ponere. Ita in muliere vtero gerente vires proprias, intelligo vires mulieris; alienas vero vires, intelligo vires fœtus; quia interdum mulier moritur, & viuit fœtus; interdum contra fit: interdum vterque moritur, aliquando etiam viuit vterque. Sed fœtus vires interdum sunt prohibentes, interdum sunt non prohibentes. Declaro. Quotiescunque fuerit mulier vtero gerens; propositum medici volentis mulierem curare, duplex est: primum, vt vtrumque seruet: & hoc debet eligere, si fieri potest. Alterum est, vt de duobus malis, minus malum eligat: est autem minus malum habere mulierem incolumem, & fœtum mortuum, quam vtrumque perdere. Exempli gratia: cum mulier angina laborat, vel sputo sanguinis, si medicus vult vtrumque seruare; oportet vires ualidas esse, tum proprias, tum alienas. De proprijs uiribus mulieris id clarum est. De alienis etiam constat: nam si uires fœtus debiles fuerint, tunc fiet abortus: & ideo debiles prohibent, ualidæ coindicant. Coindicant quidem uires fœtus, ubi fœtus est paruulus, & parua indiget alimenti copia: cum uero grandior est factus, & indiget multo alimento; tunc uires fœtus sunt inhibentes sectionem uenæ. Si uero medici scopus fuerit seruare tantum mulierem, tunc tantum uires mulieris debet inspicere, ac derelinquere uires fœtus: nam tantum uires mulieris sunt coindicantes, uel prohibentes. Quare si sermo erit de muliere utero gerente, non faciatis, ut hi faciunt, qui multiplicant scopos sine necessitate, proponentes mulierem pro uno scopo, fœtum pro alio.

Vires robustæ, ratione subiecti, o-mirum spirituum carnis & solidorũ.

Tertio circa uires considerandum est, ut cognoscamus, in quibus consistant hæ uires, ut inde scire possimus, quænam concurrant, ad coindicandum sectionem uenæ, quæ uero ad prohibendum. Facile autem ex Galeno est colligere, undecimo method. capite I. uires in tribus consistere: in spiritibus, carnosa substantia, & solidis particulis. Quid uero per spiritus sit intelligendum, nunc non declaro: nam inferius suo loco manifestabo, quomodoque a calore naturali differant, adamussim ostendam. Cum itaque uirtus in his tribus consistat, potest ipsa considerari, uel ut est ualida secundum omnes has tres partes; uel ut est debilis secundum omnes has partes; uel ita secundum aliquas partes est ualida, secundum aliquas debilis: & in hoc etiam perpendere oportet, utrum sit ualida secundum plures partes, & debilis secundum pauciores; uel secundum plures debilis, secundum pauciores fortis. Vnde ex his sequitur, quòd interdum habeamus uires ualidas secundum omnes partes, id est simpliciter & absolute, uel debiles simpliciter: uel ualidas secundum quid.

Virtus valida simpliciter.

Vires ualidæ simpliciter, & secundum has omnes tres partes non reperiuntur, nisi in corpore plethorico, ac optime quadrato, quod redundat sanguine, peccante solum ex parte quantitatis, ac plethora exquisita laborat: præterea reperiuntur in corpore constituto in florente ætate: nam in pueris solidæ partes laxæ ac molles nimis sunt, in senibus nimium aridæ. Et ob id reperiuntur hæ uires in eo corpore, quod proponit Galenus nono method. quarto, & Hippocrates in hoc aphorismo. Quod si uires fuerint ualidæ simpliciter, id est, secundum omnes tres partes, tunc ualet consequentia: uires sunt ualidæ simpliciter, & morbus est uehemens; ergo secanda uena: quoniam uires hic concurrant non modo ut coindicantes sectionem uenæ, sed etiam ut indicantes copiam sanguinis: igitur uires in hoc casu præsupponunt Quid agendum: scilicet, esse euacuandum. Idque clare constat ex Galeno in libro de curat. rat. per sang. miss. capit. 14. ubi dicit, si ualidæ uires fuerint, (simpliciter intelligendo) sufficere duo scopos ad secandum uenam, quia, talibus existentibus uiribus, impossibile est, ut in corpore ea sit cacochymia, quæ inhibeat euacuationem sanguinis. Si hæc itaque caussa est: sequitur ergo, quod Galenus uoluerit cacochymiam indicare aliud a uacuatione, idest, purgationem: & ob id Galenus ibi loquitur de uiribus ualidis simpliciter, quæ non modo coindicant, sed indicant sectionem uenæ.

Quod si uires debiles fuerint secundum has omnes tres partes; tunc nullo modo debemus mittere sanguinem: ut in decrepita ætate.

Virtus valida secundũ quid.

Si uero uires ualidæ fuerint secundum quid: id est, ualidæ ratione duarum partium, debiles uero ratione unius tantum; hoc unum, uel sunt spiritus, uel carnosum genus, uel solidæ particulæ. Si *spiritus* (aduertatis hoc: nam in hoc sumus discordes a multis,) languescant; quoties est corpus quadratum, ac sanguine refertum, & non adest macies, sed florens ætas, solidaque bene se habent, sed spiritus non bene, quia scilicet nimium dissoluti sunt, ac a centro ad circumferentiam tracti: in hoc quidem casu uirtus est prohibens sectionem uenæ. At si ex altera parte imbecilles sint spiritus per uiam concentrationis, quia nimium sint concentrati: tunc considerare oportet, an sanguis existens in hoc corpore sit corruptus, uel simpliciter copiosus sine aliqua corruptione. Si est corruptus; uel est insignis corruptio, uel est leuis. Si insignis fuerit corruptio, adeo ut sit impossibile reducere sanguinem ad benignum; tunc non debemus secare uenam, sed partim nutriendo, partim uacuando frictionibus, clysteribus, & huiusmodi alijs, procedere debemus. Quod si putredo leuis fuerit, possumus deuenire ad sectionem uenæ; quia ad benignum potest reduci sanguis: fiet enim euacuatio beneficio sectionis uenæ. Et de hac constitutione ac sectione loquitur Galenus, secundo aphorismorum decimoseptimo. Si autem sanguis solum copiosus fuerit, multo magis possumus secare uenam.

Ideoque in syncope actu existente, a multitudine sanguinis: uires adeo ualidæ possint esse: ut indicent sectionem uenæ: id quod probatur multiplici Galeni auctoritate. Prima est 4. de ratione uictus. comm. 25. ubi dicit, quod in obmutescentia periculum sit, ne calor naturalis extinguatur: & obmutescentiam intelligit amissionem uocis, quæ aliud non est, neque esse potest, nisi syncope. Et cap. 24. præcipit Gal. ut in hac obmutescentia, ac in hac syncope aperiatur uena dextri cubiti. Quare in syncope ex Galeni sententia possumus deuenire ad sectionem uenæ. Secunda auctoritas est eiusdem, quarto de ratione uict. 82. ubi auctor ille uult, quod in melancholicis, ubi fiunt interceptiones spirituum ratione repletionis, sit deueniendum ad sectionem uenæ: & Gal. in com. approbans hanc curationē, declarat, quid intelligat auctor ille per interceptionem spirituum; & dicit, quod intelligat quando adest carentia pulsus, quæ fit ob materiam replentem: quæ nihil est aliud, nisi sincope, & tamen secat uenam. Tertia auctoritas est eiusdem, libro eodem 4. com. 111. ubi Galen. habet, quemadmodum periculum est, ne ignis a lignis tum humidis, tum multis extinguatur: sic periculum est, ne calor natiuus multitudine materiæ suffocetur: & propterea maxime præsentaneum est remediũ sectio uenæ. Vult ergo, quoties multitudo sanguinis est caussa syncopes: & imminet ex ipso sanguine periculum, uti integra defectio, ac suffocatio caloris natiui; tunc necessarium esse, ut quamprimum remoueatur talis multitudo. Sed meliori, ac ualentiori auxilio non potest remoueri, nisi sectione uenæ. Quare sectio uenæ etiam in syncope fieri potest. Neque est, quod quis

hanc

hanc veritatem suspectam habeat: eo quod Galenus duodecimo meth. ca. 2. & primo ad Glauconem decimoquarto dicat: actu existente syncope, a sectione venæ desistendum, & ab euacuatione, & a quocunque valido auxilio. Nam videre oportet, de qua syncope loquatur his in locis Galenus, non enim loquitur de syncope a multitudine sanguinis, quæ sectione venæ tolli possit, sed de ea multitudine faciente syncopem, quæ non est sine cruditate: quippe duodecimo methodi loquitur Galenus de cura febris syncopalis humorosæ, quæ pendet ab humoribus crudis, crassis, ac maxime tenacibus, & putridis, primo autem ad Glauc. præcipit esse vtendum mulsa, cui incoxerint hyssopus, thymum, vel pulegium, &c. quæ habent vim incidendi. Ergo ibi potius respexit syncopem, quæ fit ex viscositate & cruditate humorum, quam ex multitudine, & ideo sectionem venæ non admittit. Nos vero loquimur de syncope a multitudine sanguinis, quæ alio commodiori auxilio non potest tolli, nisi sectione venæ. Hæc de virtute valida secundum quid, quando imbecillitas est ex parte spirituum.

Si vero virtus fuerit valida secundum quid, eo quod habeat imbecillitatem ratione *carnosi generis* tantum, & robur ratione spirituum ac solidorum: tunc hæc coindicabit sectionem venæ. Vt hoc intelligatis, sciendum, vires esse validas ratione solidorum & spirituum, debiles vero ratione carnosi generis, quoties æger fuerit in media ætate constitutus, inter senilem & puerilem; quia si non esset in hac media ætate æger, non posset habere firmitatem solidorum, robur autem inest huic ætati ratione spirituum, quia spiritus neque plus æquo concentrantur, nec plus æquo disperguntur; imo cum in tali corpore adsit sanguis, ex hoc bono sanguine boni etiam spiritus necessario generantur. Sed debilitas est in carnoso genere, quia est macies. Quæritur autem quomodo possit laborare carnosum genus, bono existente sanguine, ac spiritibus? Respondetur, id tum fieri; cum in corpore non solum boni sanguinis copia generatur, sed malus etiam sanguis aceruatur; veluti cum supprimitur naturalis vacuatio, vt in viris fluxus hemorrhoidum, & in mulieribus menses: in his enim & similibus suppressionibus fit, vt licet ratione iecinoris gignatur optimus sanguis, tamen cum eo commisceatur sanguis malus, & ideo corpus emacietur. Tales autem vires admittunt sectionem venæ; vt patet ex Galeno, sexto epidemior. sectione tertia, commen. vigesimonono, qui in muliere illa emaciata, non ratione inediæ, sed quia menses suppressi fuerant, (cum virtus esset valida tum ratione solidorum, tum spirituum, licet non carnosi generis) secat venam, & in magna copia.

Quod si virtus ratione carnosi generis valida sit, itemque ratione spirituum, ratione vero *solidorum* sit debilis: tunc omnimode prohibetur sectio venæ, etiamsi carnosum genus & spiritus validissimi fuerint. Et hæ sunt vires puerorum: his enim spiritus in maxima copia adsunt, carnosum genus bene se habet, & calor natiuus viget; tamen vires non consentiunt, ratione solidorum.

Virtus debilis secūdum quid

Et hæc de viribus secundum quid valentibus. Si autem virtus fuerit debilis secundum quid, id est, ratione duorum debilis, ratione vnius valens: si hæc debilitas erit ratione solidarum particularum, tunc omnimode prohibetur sectio venæ; siue solidum illud genus imbecillum coniungatur cum carnosis particulis imbecillibus, siue cū spiritibus imbecillibus: si enim solidum genus solum id facere potest, multo magis id faciet, coniunctum vel cum spiritibus, vel cum carnoso genere. Quod si vires validæ tantum erunt ratione solidorum, debiles vero ratione carnosi generis, & spirituum; tunc interdum prohibent, interdum coindicant sectionem venæ. Prohibent eā,

A quoties spiritus defecerint per viam resolutionis; idque vel ob aliquam caussam resoluentem spiritus, vel ob defectum alimenti: nam multoties vidimus homines, qui bene se habuerint secundum has omnes partes; tamen propter magnum ieiunium ac inediam corpus est emaciatum, ac sanguis defecit, & spiritus sunt resoluti. Quare licet solida consistant, tamen virtus prohibet sectionem venæ; nam etsi in præsenti vires tolerent sectionem ratione solidorum, tamen periculum est, ne solida cadant in futurum. Et ob id Galenus quinto method. decimo tertio, in muliere illa Romana, correpta sputo sanguinis, etiamsi morbus esset valentissimus, ac vires quo ad solida validæ, tamen non secat venam; quia per quatriduum ieiunauerat. Interdum vero contingit vt ratione cacochymiæ exquisitæ spiritus non admodum valenter se habeant, & genus carnosum sit emaciatum; vires tamen bene se habeant ratione solidorum;

B tunc virtus nec est coindicans, nec prohibens sectionem venæ: quia hic nullo pacto habet locum sectio venæ, nec vacuatio. Aduertendum tamen, quoties est cacochymia exquisita, posse & cibis & medicamentis malos succus ad meliorem statum redigi; beneficio cuius status postea non ita recedant a natura sanguinis: & in hoc casu vires non inhibebunt sectionem venæ. Ob id Galenus quinto method. decimoquarto, in catarrho salso secat venam; quia humor est redactus ad quendam probiorem statum: nam si non esset redactus humor ad meliorem statum, nullo modo nec coindicaretur, nec indicaretur sectio venæ. Si autem alia ex parte vires fuerint imbecilles secundum quid: quia carnosum genus debile fuerit, & spiritus etiam debiles, non per resolutionem, sed per concentrationem; solida autem bene se habuerint: tunc virtus coindicabit sectionem venæ. Vt, si fieret præfocatio vteri in muliere cacochyma, non

C exquisite, cuius præfocationis ratione periculum esset mortis præsentaneæ; dum tamen solida bene se habeant, ac spiritus concentrati sint: tunc veniendum est ad validum auxilium, id est, sectionem venæ. Et hoc etiam expertus sum in propria sorore: cui, præfocatione laboranti, adstante etiam alio doctissimo viro, secuimus venam, cuius beneficio statim restituta fuit.

Et hæc de viribus validis absolute, & debilibus absolute; validis secundum quid, & debilibus secundum quid: quando sint prohibentes, & coindicantes sectionem venæ.

4. Aetas florida.

Quantum vero ad ætatem pertinet: per ætatem florentem intelligimus non solum ætatem vigorosā, sed omnes ætates medias inter pueritiam, & extremum senium. Et hoc expresse colligitur ex Galeno: qui in lib. curatiuo per sang. miss. capite sexto & nono, & octauo methodi quarto, dicit, se proposuisse

D ætatem florentem, ad differentiam ætatis senilis, & puerilis. Aetas autem florens habet vim coindicandi sectionem venæ, non propria ratione, sed quatenus refertur ad vires. Aduertendum tamen, quod ætas ad vires non referatur immediate, sed mediate: nam ætas refertur ad habitum, qui habitus postea refertur ad virtutem: teste Galeno, quarto de ratione vict. vigesimoquinto, vbi habitum ea ratione considerat, quatenus corpus vel mollis & laxæ est substantiæ, vel duræ; nam si partes molles vel laxæ fuerint, corporis debilem indicabunt virtutem; si duræ & compactæ, firmiorem. Et ob id ætas ad habitum; habitus ad virtutem reducitur: nam in ætate puerili habitus est nimis laxus, ac mollis; & ob id vires sunt debiles, ratione solidorum: in corpore senili habitus est debilis, quia partes sunt nimis aridæ; & ob id virtus in eis est debilis, ratione solidorum, & omnium fere.

Aliorū coindicantiū venæ sectionē ratio.

Sed quispiam ambiget: cur ætatem solam proposuit Hippocrates: nonne etiam alia habent vim coindicandi

dicandi, vt temperatura, consuetudo, tempus anni,&c. Dicendum, non sine maximo artificio Hippocratem proposuisse ætatem, quia cognouit in ætate senili ac puerili vires esse debiles: imo hoc habet ætas, vt ea sola possit prohibere sectionem venæ: nam in ætate puerili, & senio extremo, omnino prohibetur sectio venæ. Alia vero omnia, ex se sola sumpta, non indicant Quid agendum, sed potius Quantum agendum: nam si debent indicare Quid agendum, simul iuncta esse debent. Et ob id primo ad Glauconem 14. & 11. metho. capite decimoquarto dicitur, quod tempus anni non sufficiat ad inhibendum sectionem venæ; sed opus sit: vt coniungatur cum constitutione aeris; ac regione, vtque omnia in vnum concurrant. At secus de ætate; sola enim ipsa sufficiens est ad prohibendum sectionem venæ: & ob id Hippocrates, 4. de ratione victus 19. ætatem potius quam reliqua proponere voluit, licet reliqua etiam conferrent. Et hæc de recta inuentione huius auxilij dixisse sit satis.

II. Vsus venæ sectionis, seu administratio.

Nunc vero est opus manifestare: qua ratione inuentum hoc auxilium (nimirum sectio venæ) administrandum sit: vt nullum immineat periculum. Ad administrationem vero rectam auxilij concurrunt scopi illi quatuor: materia sanguinea, morbus, vires, & ætas. Concurrunt autem, secundum Galenum in lib. curatiuo per sang. miss. cap. 9. scopi illi ad venæ sectionem, pro vi sua maiore, vel minore. Quia vero recta administratio in se claudit Quantitatem, Tempus, Modum, & Locum vacuationis sanguinis: proinde singula hæc ordine considerabimus.

1. Quantum sanguinis extrahendum.

Quantitas ergo educendi sanguinis alia Continua est, alia Discreta: Quantitas continua sumitur a prædictis quatuor scopis: quo enim maiorem vim habent hi scopi, eo maior debet fieri sanguinis vacuatio: vt, si maior sanguinis adsit redundantia, si valentiores vires, vehementior morbus, ac ætas magis florens; nulli dubium, quod maior copia sanguinis vacuari debeat.

Ratione materiæ.

Vnde, si considerauimus *materiam*. in plethora exquisita, magna copia sanguinis est vacuanda, & interdum vsque ad syncopem: in plethora notha, non tanta copia: in cacochymia notha, adhuc minor copia. Et ideo Hippocrates in hoc aphorismo proposuit plethoram exquisitissimam, vt summam etiam euacuationem sanguinis ostēderet. Quo ad *morbum*, ne error aliquis contingat notandum, per vehementiam morbi duo posse intelligi: primo vehementiam respectu morbi simpliciter, deinde vehementiā non respectu morbi simpliciter, sed respectu talis morbi. Per vehementem simpliciter, intelligo morbum vehementem, non contrahendo ad hanc vel illam morbi speciem, sed morbum simpliciter; vt vehementissimum dolorem: & tali modo morbus acceptus, indicat euacuationem vsque ad animi defectum: 1. apho. 23. 9. metho. cap. 3. & 4. lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 12. Per morbum vehementem non simpliciter, intelligo, v. g. inflammatorium: qui prout est inflammatorius, indicat euacuationem non vsque ad syncopem, sed vsque ad mutationem sanguinis: nam potest esse sanguinis mutatio, cytra syncopen; & e contra potest fieri syncope, antequam incipiat mutari color. Euacuamus autem vsque ad mutationem coloris, quia nostrum propositum est euacuare sanguinem fluentem, & fluxum. Propterea Hippocrates, secundo de ratione victus decimo, diligentissime in pleuritide mittit sanguinem, vsque ad mutationem: & Galenus in comm. notat, quod euacuet sanguinem tum fluxum, tum fluentem. Ideo practicantes in quauis phlebotomia sanguinis mutationem quærentes, sunt in errore: nam non est expectanda mutatio coloris, quando sanguis est vniformis in toto corpore; sed bene quando est difformis, & alius sanguis est in loco inflammato, atque in alijs locis.

Ratione morbi.

Cum ergo morbus vehemens dupliciter sumatur, vel simpliciter, vel non simpliciter; hoc diligenter aduertens Hippocrates, voluit istud proponere in præsenti aphorismo; & ideo dicit, esse veniendum ad sectionem venæ quoties imminet periculum vel repentinæ mortis, vel disruptionis vasorum: nam ratione repentinæ mortis, est morbus vehemens simpliciter; ratione disruptionis vasorum, cum periculum sit, ne fiat pleuritis, vel angina, est morbus non simpliciter, sed inflammatorius.

Ratione virtutis.

De *virtute* autem loquens Hippocrates aphorism. sect. 1. ait, eo vsque ducendum, quousque ferat natura illius, cui vena secatur. Ergo pro virium tolerantia est mittendus sanguis: nam interdum vires maiorem copiam sanguinis vacuandi sustinent, interdum non tantam. Proinde, vt ad speciem descendamus; si virtus fuerit debilis secundum quid; non est supra quinque, vel sex vncias vacuandum. Si autem virtus fuerit valida secundum quid; tunc tolerabit maiorem copiam vacuationis, vt vsque ad octo vncias, & decem, & interdum vsque ad libram. Si vero virtus fuerit valida simpliciter, idest, secundum omnes sui partes; si alia consentiant: coindicabit missionem sanguinis vsque ad sexdecim, & 18. vncias, imo vsque ad mutationem sanguinis tolerabit vacuationem, vel de bono in malum, vel de malo in bonum: imo tolerabit vacuationem vsque ad animi defectum, si videlicet morbus id indicabit, & vires coindicabunt. Vnde Hippocrates in hoc aphorismo, proponens vires absolutas, voluit admonere vacuationem esse faciendam vsque ad animi defectum. Errant igitur dicentes, Hippocratem hoc in loco nolle euacuationem vsque ad animi defectum: nam, cum dicat extremas vacuationes non esse molliendas, vtpote periculosas; & vacuatio vsque ad animi defectum sit extrema; molliendam igitur non esse concludunt. Quibus reponimus, quod vsque ad animi defectum vacuatio extrema non sit: nam ea dicitur extrema vacuatio, quæ vltra virium tolerantiam exsistit: euacuatio autem vsque ad animi defectum potest esse cum virium tolerantia; quod etiam Galenus libro curatiuo per sanguinis mission. decimosexto significauit, inquiens: in vehementissimis morbis est euacuandum sectione venæ vsque ad animi defectum, viribus tamen tolerantibus, quæ debent esse validæ absolutè. Præterea Galenus nono methodi tertio, & quarto: vsque ad animi defectum vacuat sanguinem in synochis: quia hæ febres non inuadunt, nisi vires absolute validas habentes, & non corripiunt cacochymos. Aduertendum tamen esse monet Galenus: eodem curatiuo libro per sanguinis missio. cap. 9. & 9. meth. 10. non esse ita temere & facile in hanc tam abundantem emissionem sanguinis prolabendum: periculosa enim est, cum non possimus ita exacte, ac minutatim cognoscere virium terminum. Et ideo mirum non est, si ab hac vacuatione nostri temporis medici prorsus abstinent. Quin & Auicennas ca. de phlebotomia, ait: diminuas in phlebotomia, quantum possibile est: quoniam potius infra modum, quam supra modum vacuare debemus per phlebotomiam. Et ideo ne errorem aliquem committamus, præcipit Galen. lib. de cur. rat. per sang. miss. cap. 12. vt sanguinem euacuantes adspiciamus continue ad mutationem in pulsu: nam cum debilitas aderit, statum debemus sanguinem supprimere: & ideo, ex eius præcepto: manum pulsui semper admouere debemus; præsertim cum in maxima copia extrahimus sanguinem.

Ratione ætatis.

Quod ad *ætatem*: sciendum, quod, quanto ætas magis ab extremis distabit, tanto vehementiorem, ac copiosiorem vacuationem indicabit. Et ob id non tanta copia coindicatur vacuationis primo senio, & in principio adolescentiæ, quam in iuuentute, & vigore.

Quan-

Ratione coindicantiũ, quæ ad vires reducuntur.

Quantum ad *reliqua*, quæ ad vires reducuntur: sciatis, nos per eas intelligere omnes res præter naturam, secundum naturam, & non naturales: de quibus Galen. 1. ad Glauc. 14. verba facit; cuius capitis enarrationem hic obiter habetis. Per *res præter naturam* intelligimus symptomata, vt dolores intensos, & cæt. cum Galen. citato loco: hæc enim symptomata cum vires prosternant, sunt in caussa, vt homines non possint ferre multas ac copiosas euacuationes. Sed Galenus oppositum videtur asserere, 1. aphor. 23. cum dicit nullum præstantius remedium est in maximis doloribus, quam vacuare vsque ad animi defectum: hic contra dicit, symptomata posse frangere ac minuere vacuationem tam ingentem. Breuiter respondetur, dolores, & omnia symptomata dupliciter posse considerari: primo, penes propriam vim; secundo, penes tolerantiam patientis. Penes vim symptomatum, requirunt insignem vacuationem: hocque modo intelligebat 23. primi lib. aphor. Galenus. Penes tolerantiam vero patientis, adhuc duobus modis considerari possunt symptomata: altero modo, vt æger sit tam robustus ac validus, vt quam maximos ferat dolores: nam quidam sunt adeo robusti, vt nihil fere a vehementissimis doloribus, quo ad vires prosternantur: altero modo, vt æger ita se habeat, vt ne minimos quidem dolores ferre possit, sed ab eis prosternatur. Si ergo aderit virium tolerantia, poterit ea quantitas sanguinis vacuari, quam indicat symptoma, seu morbus, si non aderit virium tolerantia, non in ea quantitate erit vacuandus sanguis. Et de hoc loquitur Galen. 14. primi ad Glauco. quia ibi loquitur de symptomatibus prosternentibus vires, & ideo dicit, quod distentione neruorum non debeamus multum sanguinem mittere, quoniã vires non tolerarent. Et quod de distentione dico, idem de dolore dicatur lædente vires infirmi: nam non possumus vacuare in tanta copia, quantam indicat dolor.

Si considerabimus *res naturales*, præcipue considerabimus temperaturam, habitum, consuetudinem, & artificium: Quantum ad temperaturam: dicebat Gal. quod temperatura calida & sicca non possit tantam vacuationem ferre, vt alia quæuis temperatura. Sic etiam habitus rarus, mollis, ac laxus corporis non potest ita validam admittere vacuationem, vt densus ac durus corporis habitus. Quo ad consuetudinem, si quis assuetus fuerit sectioni venæ, hic maximam vacuationem tolerabit, non assuetus autem, vel assuetus, sed difficile ferens istam sectionem, non tantam sustinebit vacuationem. Pariter de artificio, & vitæ genere, si quis balneator fuerit, vel aliquod tale tractauerit exercitium, in quo cõtinuis sudoribus & vacuationibus exhauritur; hic non feret tantam vacuationem, vt ille qui otio ac pigritia per quietem semper viuere est assuetus, vt monachi faciunt. Hæc ergo non sectionem venæ coindicant, sed potius determinant quantitatem.

Si vero *res non naturales* cõsiderauerimus; per eas intelligimus aerem & sex res non naturales, vt Gal. 11. metho. & 1. ad Glauc. vtrobique 14. Propterea si aer vel calidior, uel frigidior fuerit, non tanta est sanguinis copia uacuanda, quantam alia indicant, & coindicant. Vbi uero aeris constitutio, & tempus anni, temperata fuerint; dummodo alia consentiant, maxima erit copia uacuanda. Sic etiam si considerauerimus quædam alia: exempli caussa, si fuerit penuria annonæ: ut in prælijs; tunc minori copia uacuabimus, quam alia ostenderint; quod si penuria non fuerit, alijs consentientibus maxima copia uacuabimus: Hæc quo ad quantitatem.

Discreta quãtitas: id est num vna vice sanguis educẽdus, vel pluribus.

Sed an una, uel pluribus uicibus sanguis sit euacuandus, sumendum & a Morbo, & a Viribus. In *morbo*, (quantum ad præsens institutum attinet) considerari potest uehementia morbi, & tempus afflictionis morbi. Quantum ad *vehementiam* attinet, si morbus vehementissimus fuerit, vna uice uacuabimus, ut in febribus synochis: teste Galeno libro curat. per sanguinis mission. cap. duodecimo. Sic etiam in febribus alijs uehementissimis. Si uero non fuerit tanta morbi uehementia; partiri uacuationem poterimus: vnde in morbis diuturnis non semel, sed bis, ac etiam ter, & sæpius, mittere sanguinem poterimus. Quo ad *tempus afflictionis*: considerandum, an actu, vel potestate morbus affligat. Si actu morbus affligat, vnica vice vacuabimus: vt Galen. lib. de curat. per sang. miss. cap. 12. in febribus actu existentibus facit. Quod si morbus non actu affligat, sed immineat, etiam si acutissimus fuerit; partiri vacuationem poterimus. Et hoc figmentum non est, sed est Galeni, libro citato, capite decimotertio. Quantum autem ad vires attinet, dicendum; quod quanto vires validiores fuerint, eo magis coindicant vacuationem vnica vice esse faciendam: quo vero magis ab hoc robore recedent, eo magis indicabunt vacuationem partitam. Et ob id Galenus, libro illo curat. capite decimotertio (considerans adolescentes post quartumdecimum annum non habere vires admodum firmas, quæ possint magnam vacuationem sanguinis admittere) dicebat, quod non semel: sed bis sit sanguis vacuandus, & sæpius: Idem de reliquis, ad vires spectantibus, dicendum.

Tẽpus opportunũ venæ secandæ.

Quod attinet ad *tempus*, quo secare venam oportet: duo hic consideranda sunt, alterum quo die, reliquum qua hora diei sit vena aperienda. Et hæc cognoscere opus est, per sua indicantia, & coindicantia.

Dies venæsectionis, cum vna vice vena secanda.

Quantum ad *diem* attinet, vel loquimur de die, quo vnica vice est secanda vena, vel de die, quo non semel, sed bis vel sæpius vena est aperienda. Si de die loquamur, quo vnica vice est vacuandum, vt hunc eligamus commodum, opus est respectum habere ad materiam peccantem, ad morbum, & ad vires.

Ratione materiæ peccantis.

Quo ad materiam peccantem attinet: considerare opus est, an sanguis euacuandus solus sit, vel potius cum sanguine adsit cruditas in ventriculo ex cibo introducta, vt nono method. quinto, & vndecimo method. decimoquarto monuit Galenus. Vnde, si sanguis erit in corpore, absque cruditate, quamprimum est euacuandum. Si vero cum sanguine adsit cruditas in ventriculo; tunc duo attendenda: primo, ne sanguine vacuato, post sectionem venæ attrahatur cruditas existens in ventriculo, & sic faciat maximas obstructiones: deinde ne cunctando sanguis suffocet calorem natiuum, neue inculcetur in partem aliquam præcipuam. Sed hæc non habemus ex materia, sed potius ex morbo.

Ratione morbi.

Si ergo morbum considerauerimus; morbus non est prohibens sectionem venæ, (quia prohibens est in caussa, vt non fiat sectio) sed est differens sectionem venæ. Morbus enim bifariam considerari potest, vt indicat Quando agendum; primo vt est quid præter naturam, & vt sic, indicat quamprimum, & primo die agendum, nam medici munus est non modo facile, sed cito, & tuto morbum profligare. Deinde morbus perpenditur penes maiorem vel minorem vehementiam: nam si vehementissimus fuerit, indicat quamprimum agẽdum, & primo die, quamuis sit cruditas in ventriculo: nam magis potest vehementia, quam cruditas. Et ad hoc respiciens Auicennas proposuit quædam perobscura verba, capite de phlebotomia, inquiẽs: in sectione venæ est quoddam tempus coactum, ac necessarium, in quo cogimur sanguinem vacuare, neque est aliqua res prohibens, vult dicere, quod quoties morbus fuerit vehementissimus, cogamur primo die vacuare, etiamsi in ventriculo cruditas adsit, quæ vim alioqui haberet remorandi sectionẽ venæ. Si vero morbus non fuerit ita vehemens, & aderit cruditas in ventriculo; magis poterit cruditas; & proinde prius materiam

præparare

præparare debemus; non quod concoctionem sanguis exigat, sed vt materia illa cruda coquatur. Et ideo ibidem dicebat Auicēnas, esse tempus liberum secandæ venæ, & (vt Galenus nono method. quinto dicit) in quo possimus superfluitates illas concoquere. Ideo in praxi, cum vehementissimus morbus fuerit, non est danda cassia, deinde secanda vena; sed quam primum debemus secare venam; quia curatio non potest differri: si vero non ita vehemens morbus fuerit, poterit sectio venæ differri.

Ratione virium.

Quod vero ad vires attinet; ipsæ tripliciter possūt concurrere ad secandam venam: primo, vt omnifariam consentiunt cum morbo: deinde, quatenus partim consentiunt, partim differunt: tum, vt vndequaque dissident. Neque mira vobis videri debet hæc distinctio: quia est Galeni. Appello vires omnifariam consentientes, cum validissimæ fuerit: partim consentientes, cum cadunt a tanto robore: vires omnifariam dissentientes, cum imbecilliores sunt. Primo, vires validiores dicuntur consentire cum morbo vehementissimo: nam morbus vehementissimus indicat, vt primo die quamprimum mittatur sanguis, vires validissimæ illud coindicant: si morbus etiam fuerit non ita vehemens, vires etiam consentiunt; quia possunt perferre dilationem, siue vehementem, siue non. Vires vero non tam validæ, sunt partim consentientes, partim dissentientes. Consentientes quidem: nam si morbus est vehemens, indicant vt quamprimum primo die mittatur sanguis, & vires consentiunt, vt quamprimum vena aperiatur, quia si velimus differre, possent vires cadere in imbecillitatem. Si morbus fuerit non ita vehemens, vires istę dissentiunt: nam ratione morbi possumus differre sectionem venæ, at non ratione virium, quia vires non possunt in hoc tempore non fieri debiles. Et ideo Galenus decimo methodi secundo præcipit, vt ratione virium quamprimum mittamus sanguinem: dicit enim quod in febribus putridis ardentibus, ac vehementibus debeamus primis diebus secare venam, & affert caussam; quoniam vires in dies imbecilliores fiunt; ita vt tandem non modo non coindicent, sed aliquando omnino prohibeant sectionem. Vires autem omnino dissentientes, (& hic aduertatis; quia Modernus fuit deceptus) quotiens multam habuerint imbecillitatem, vel ex se, vel ratione alicuius symptomatis, vt ratione imbecillitatis ventriculi, vel ratione doloris prosternentis vires, vel ratione morsus ventriculi, vel aliquo similium symptomatum, (vt dicebat Galenus primo ad Glauconem 14.) etiamsi morbi vehementia indicaret quamprimum secandam esse venam, tamen hoc faciendum non est, sed est differenda sectio venæ: nam qui secare venam voluerunt, (inquit Galenus) perdurante ventriculi imbecillitate, vel aliquo alio horum symptomatum, vel in mortem, vel in maxima vitæ discrimina inciderunt. Non tamen dicatis, quod hæc imbecillitas sit prohibens sectionem venæ: quia non est prohibens, sed differens: nam dicit ibi Galenus, prius esse prospiciendum ventriculo, vbi vero roboratus ventriculus fuerit, veniendum esse ad sectionem venæ: quare non inhibet sectionem, sed retardat. Similiter, vbi habetis vigilias, prosternentes vires; primo somnum conciliare debetis, deinde ad venæ sectionem accedere.

Compartite sanguis depleodus.

Hæc de die, vbi vna vice sanguis mittendus. Si autem eodem die secāda sit vena, bis, ter, vel amplius: hoc sumitur, tum a Vehementia morbi, tum a Viribus: nam si fuerit repetendi vacuatio, eo quod morbus vehementissimus fuerit, etiam eodem die bis, & ter secari vena potest: quod si non tanta vis morbi fuerit, diuersis temporibus est repetēda venæ sectio. Vires vero ita concurrunt, quod validiores permittere possunt iterationem eodem die: debiliores non eodem die, sed diuersis.

Quantum ad *horam*, qua secanda vena est; dico eā sumi, & a morbo, nec non a dispositione Ventriculi, & Aere ambiente.

Hora venæ sectionis.

Quantum ad *morbum* attinet, in morbo consideratur Vis morbi, vel Motus morbi. Si vim morbi considerauerimus: in vehementissimo morbo qualibet hora secanda est vena, non modo, interdiu, sed & noctu. Et ideo Galenus lib. de cur. rat. per sang. miss. capite duodecimo & vigesimoprimo, reprehēdebat illos, qui non audebant secare, nisi a secunda diei hora, vsque ad quintam, & sextam: nam si vehementissimus, (inquit) morbus fuerit, qualibet hora est vena aperienda: si non fuerit tanta vehementia, erit aperienda a secunda hora diei, vsque ad quartam, & quintam, vt optime etiam præcipit capite de phlebotomia Auicennas: nam eo tempore cibus est concoctus in ventriculo, & æger est expergefactus. Si motum morbi considerauerimus, vel morbus semper mouetur Eodem modo, & vniformiter; vel Diuersimode. Vniformiter, vt vel semper decrescendo, vel semper augendo, vel semper eundem tenorē seruando: & in his casibus quamprimum, & qualibet hora secanda est vena: nam vbi talis morbus fuerit, magna est necessitas. Si vero morbus non fuerit vniformis, sed difformis: tunc vel erit Continuus cum paroxysmis, vel erit Intermittens. Si continuus, cum hic non adsit quies; (attamen maior vel minor exacerbatio) debemus sanguinem mittere hora minoris afflictionis: si vero per interualla morbus affligat, tūc tempore interualli secanda est vena, ut tamen hoc obseruetur, ut per quinque, uel saltem quatuor horas ante inuasionem aperiatur uena; &, si possibile est, per septem, & octo horas: namque ratione sectionis venæ accessiones anticipare solent.

Quo ad *dispositionem ventriculi*: obseruandum tūc esse secandam venam, cum ventriculus vacuus fuerit: & ideo hora opportuna secandæ venæ, est hora ante prandium, vel ante cœnam.

Deinde consideramus *ambientem* seu aerem qui vel est Temperatus, vel Excedens. Si temperatus: ratione eius debemus secare venam, per vnam horam ante prandium, vel ante cœnam; estque (si aer temperatus est) faciendum, vt homines horis solitis prandeant, ac cœnent; nec sunt cogendi ægri, vt vel tardius, vel citius comedant. Si vero ambiens fuerit excedens: excessus erit ad Frigidum, vel ad Calidū. Si ad frigidum; est hora minus frigida eligenda secandæ venæ: si ad calidum, eligatur hora minus calida. Vnde æstate, si comedere soleant decimaquarta, vt communiter fit, hora non est eligenda decimatertia, vt secetur uena; sed præcipiendum est, ut comedant hora decima, vt possimus commode hora nona secare uenam. Hæc de Quando agendum.

3. Modus seu amplitudo vulnusculi venę secandæ.

Quantū ad *modum* secandæ uenæ: capitur hic modus a Materia peccante a Viribus, & a uires Consequentibus. Per modum secandæ uenæ intelligo, an foramen magnum, uel paruum sit faciendum in sectione uenæ. A *materia* quidem, quia refertur ad massam in uena existentem: si massa biliosa fuerit, foramen sic acutum, ac tenue: si pituitosa, uel melancholica, ut non multum materia recedat a natura sanguinis, tunc foramen est faciendum amplum, ut crassior possit uacuari sanguis: quod si materia humoralis fuerit sanguinea, cum in ea nō sit tenuitas bilis, nec crassities pituitæ, foramen non nimis amplum, nec nimis acutum, sed mediocre, fieri debet.

Quantū ad *vires* attinet: uires ualidiores ferūt amplius foramen; debiliores, non ita amplum: nam ubi foramen fuerit amplum, maior fiet dissolutio spirituum, quam possint tolerare uires imbecilles.

Idem de *consequentibus vires* dicēdum: nam si fuerit ætas immediate post decimumquartum annum, non poterit ferre foramen amplum. Idem de temperatura calida dicendum; de habitu non admodū den

 so, de

so, de aere calido: quæ potius exiguum, quam amplū foramen exigunt.

Delicatis vena tundenda decumbentibus.

Vt autem vires non cadant in sectione venæ; suadendum est, vt homines decumbant, vt Auicennas præcipit: quia vbi sedentes vident sibi aperiri venam, frequenter solent incidere in deliquium animi; vt primo aphorismorum vigesimotertio Galenus est testatus. Hæc de modo secandæ venæ.

4. Locus, seu electio venarum aperiendarum: ratione materiæ.

Postremo considerare debemus *locum*, id est, quamnam venam debemus eligere pro sectione. Desumitur autem hoc partim a Materia quę euacuari debet, partim a Morbo ratione cuius secamus venam, partim ab Ipsamet vena.

Quantum ad *materiam* attinet: consideramus materiam penes suam naturam, copiam, & penes locum in quo ipsa viget. *Naturam* quidem materiæ intelligimus, quoties consideramus plethoram vel exquisitam, vel notham, vel cacochymiam notham. Si fuerit plethora exquisita; ratione eius habemus, vt vacuatio fiat ab eodem latere, vtque fiat per integram diametrum. Si vero notha plethora, vel cacochymia spuria fuerit; non semper ab eodem, sed ab opposito interdum venam secare debemus, si non fit tanta diuersio. Declaro cum Galeno qui decimotertio method. capite vndecimo dicebat, malo existente in manu, vel brachio, debere institui diuersionem per crus; si in crure, diuersionem faciendam per brachium. Et secundo ad Glauconem secundo dicebat, in inflammatione genu, scarificandam esse venam cubiti eiusdem lateris: & decimotertio method. quinto, manu laborante crus est scarificandum, & postea subdit eodem quinto capite, crure altero laborante, reliquum crus esse scarificandum. Impossibile vero est hæc loca intelligere, nisi per ea quæ iam protuli. Dixi igitur, & iterum dico, quoties plethora exquisita fuerit, si malum sit in parte inferiori diuersionem per partes superiores esse faciendam, & e contra. At si plethora notha, vel cacochymia nota fuerit, & malum sit in parte inferiori, non est secanda vena partium superiorum, sed oppositi lateris inferioris. Ratio autem huius sumitur ex optimo fundamento: nam quoties medicus molitur euacuationem, debet cauere, ne fiat talis vacuatio, quæ transeat per membrū aliquod principale, materia peccante in quali: & ob id, dextro crure laborante, brachij venam Galenus secabat, quia erat ibi materia in quanto tantum peccans, id est, exquisita plethora: quia ibi Galen. loquebatur de habitu corporis quadrato, tempore veris existente: & ideo, cum materia in quanto tantum peccaret, licuit inferioribus partibus affectis secare venam superiorem. Sed si materia fuerit in quali peccans, non est facienda talis diuersio: quia periculū esset, ne corlæderetur per diuersionem materiæ. Hic vero quispiam objiciet: si in cacochymia notha, crure laborante, reliqui cruris vena est secanda: cur Galenus de eadem cacochymia loquens, manu laborante, crus secat, & non alteram manum? Quia, inquam, Galenus (omnia cognoscens, ac videns) cognouit esse maximum periculum, vbi materia transit per membra principalia ascendens, non autem descendens: & ideo non impedit, manu laborante, vt aperiatur vena inferior, quia est in descensu: præterea etiam secta vena alterius lateris, pertransit cor.

Quod vero attinet ad *copiam* materiæ: sciendum, si materia non fuerit multa, sat esse vnam venam secare; si materia fuerit multa, posse aperiri duas venas. Et proinde Paulus, Aetius, & alij omnes, hac ratione moti, in inflammatione vteri, suppressis mensibus, secant venas superiores primum, deinde venas inferiores. Nec hoc negasset Galenus, cum expresse decimotertio method. quinto, in simplici diuersione concedat, posse vnam venam secare: ergo, in toto corpore multa materia existente, tum in superioribus, A tum in inferioribus, non negasset Galenus duas venas secari posse.

Locus tandem, in quo materia viget, multum potest; nam si ratione aliorum vna vena indicatur, ratione loci sæpenumero aliam cogimus venam secare. Vt, sit febris putrida cum suppressione mensium, ratione febris, indicatur missio sanguinis a vena basilica lateris dextri: at ratione mensium, cogimur venam saphenam inferiorem aperire. Pariter, existente febre putrida cum tumore lienis, ratione febris, indicatur missio a vena basilica dextra: at ratione lienis, cogimur a latere sinistro sanguinem ducere. Similiter etiam in dolore capitis a sanguine pendente, cum totius corporis plenitudine; ratione doloris capitis, cephalicam aperire debemus: sed quia materia in toto corpore viget, cogimur aperire communem venam.

Ratione morbi.

Consideramus postea *morbum*; quamuis morbus B multipliciter considerari possit, in præsenti tamen, quo ad ista, solum consideratur penes differentiam ab Origine, & a Subiecto, quod morbo corripitur, tum penes differentiam a Coniunctis. Ratione quidem *originis*; prout vel imminet vt gignantur; vel ex toto genitus est, & factus: vel medio modo se habet, partim in fieri, partim in facto esse. Si morbus imminet: quamlibet venam potestis secare. Ideo Galenus in illo libro de curan. ratio. per sanguinis mission. dicit; si quis consueuerit singulis annis in morbum aliquem incidere, bonum esse vt ante inuasionem secetur vena hæc vel illa, vt si quis affligi solitus fuerit pleuritide lateris dextri; si ante inuasionem secetur vena alterius lateris, vel in inferioribus, vel in superioribus, non fuerit præter rationem. Si vero morbus ex toto fuerit factus: euacuatio facienda est per locum læsum, vel quam maxime proximum loco læso. Hinc si fuerit vlcus vesicæ, non debetis vacuare totum corpus per vesicam, sed vesicam per vesicam; quæ est euacuatio a loco læso, vel a quam maxime C proximo loco læso. Similiter Galenus secundo ad Glauconem secundo præcipit, in angina aperiendam venam linguæ. Et idem sentiunt Paulus, & Aetius, ac etiam Galenus quarto de ratione victus 30. & in libro curāt. per sanguinis mission. Alexander etiam in phrenitide venam frontis secat: quamuis prius sint aperiendæ venæ remotiores, quæ totum corpus euacuant. Ex quo maxime errant illi, qui in febribus a saluatella primum mittunt sanguinem, deinde a venis communibus: nam oppositum faciūt eius, quod debet fieri: cum prius a remotioribus venis, deinde magis proximis debeamus sanguinem mittere. Et ob id mirum non est, si Galenus in libro illo cur. per sanguinis mission. hos irrideat. Quod si morbus partim sit in fieri, partim in facto esse; vena medio modo se habens eligenda est, nec tam proxima, nec tam remota.

D Sed est ne secanda vena eiusdem lateris, vel diuersi, seu oppositi? Nam si hoc ignorabimus, remedium nullum erit, vt Galenus decimosexto capite eiusdem curatiui lib. asserit. Hic considerandus est morbus ratione *subiecti*: nam vel est morbus Totius, vel Partis. Si totius, vt febris: tunc molienda est vacuatio a vena basilica, seu communi, vel etiam e iecoraria, quæ deriuatur a fonte sanguinis, vt toto corpus eueacuetur, lateris (inquam) dextri, vel etiam sinistri. Sed si morbus partem aliquam determinatam obsederit: tunc semper est seruanda rectitudo, vt optime Hippocrates dicit tertio prorrhet. trigesimotertio, & Galenus passim in libro illo curat. Nolo autem hoc loco declarare, an semper sit seruanda rectitudo fibrarum: quoniam aphorismo 21. sectionis huius primę declarabo, non esse semper hanc rectitudinem seruandam. Aduertendum tamen est, cum Galeno locis allegatis, an detineantur morbo renes, vel potius partes infra renes, vel partes supra renes.

Si

Si detineātur renes; cum potius inferiores partes sint, quā superiores: potius inferiores venas secabimus: si vero fuerint partes infra renes, debemus aperire venas inferiores: si supra renes, debemus secare venas superiores: eo tamen seruato, vt si afficiantur partes, quæ sunt vel circa iecur, vel lienem, vel ventriculū, vel thoracem, sit aperienda vena iecoraria, vel lienaris: si partes capitis laborent, cephalica: si vero tum caput, tum iecur afficiatur, communis est aperienda, quæ respicit tum caput, tum iecur.

Considerandus tertio est morbus penes *coniuncta*: cuius vnum exemplum afferemus. Nam si aliquis, qui habeat inflammationem in inguine, & aliquam intemperiem in hepate: tunc non est secanda vena superior: nam iecur hoc proprium habet, vt materiam transmittat ad inguina; quemadmodum cor ad axillas, vnde si aperiatur vena cubiti, impediemus actionem naturæ, quæ est, transmittere materiam deorsum ad inguina: ideo vena inferior est aperienda, qua non impediemus naturam, sed adiuuabimus: nam natura deorsum trahit, & nos etiam ad inferiora; præsertim vero cum volumus, vt materia ad suppurationem deueniat; interdum enim ad suppurationem deueniendum est, vt corpus expurgetur.

Ratione ipsius.

Postremo sumitur venę sectio ab ipsa etiam vena, vt Galenus ait, locis allegatis, nempe ex situ, & apparentia ipsius venæ: si quis enim secare voluerit iecorariam, & hæc non appareat, secanda media est; quod si hæc quoque non appareat, cephalica: &, in summa, secanda est illa vena, quæ magis in promptu existit.

Ex his ergo habetur recta inuentio huius auxilij, quod dicitur sectio venæ, ac recta etiam eius administratio.

APHORISMVS QVARTVS.

Victus tenuis atque exquisitus in morbis quidem longis semper; in acutis vero, in quibus non conuenit, periculosus. Et rursus qui ad extremum deuenit tenuitatis, grauis est. Nam & repletiones, quæ ad extremum deueniunt, graues sunt.

Institutū huius aphorismi, est de Diæta, seu tertio instrumento medico agere.

VIctus tenuis & exquisitus &c. Expositores concordes sunt in introductione præsentis aphorismi: atque inquiunt propositum Hippocratis esse, de ratione victus disserere: quam introductionem facile accipere potuerunt ex Galeno, in pręsenti commen. dicit enim: postquam Hippocr. locutus fuit de qualibet immodica repletione, idest, de repletione quoad vires in 2. aphoris. & de repletione quoad vasa in 3. locutus est de qualibet vacuatione, idest, de vacuatione per pharmaciam in 2. aphor. & de euacuatione per sectionem venæ, in tertio: nunc aggreditur sermonem de ratione victus ægroti: idque non alia de caussa, nisi, vt absolutam faceret tractationem de tribus medicis instrumentis, Pharmacia, Chirurgia, ac Diæta.

Diætetice dignitas & difficultas.

Huius autem Diætetici instrumenti tanta est dignitas, atque necessitas: vt, si volueritis id cum alijs comparare, dubio procul alia instrumenta & dignitate & necessitate superabit. Sententia enim fuit Galeni, principio de facultate alimentorum, nos posse designato aliquo tempore viuere absq; alijs auxilijs, non posse autem viuere absque victu.

Aduertendum autem est, quod, veluti est summæ necessitatis, ita in eius administratione maximum impendeat periculum, ac summa difficultas. Vnde, primo epid. sectione tertia, comm. 29. Galenus, tangens hoc periculum, dicebat, non temere victus rationem esse adhibendam: quoniam si id citra iudicium fecerimus, poterit eger ob rationem victus malā ex parto morbo in mortem incidere. Summa etiam est difficultas in hoc auxilio administrando, ac assequendo: quia, vt optime dicebat Galen. primo de ratione victus 12. ex sententia Hippocratis non est medicus, qui scit nominare ptisanam, & hoc vel illud genus eduliorum: sed qui callet artem, vt hæc recte administret. Quæ ars profecto ars magna est, & summa: vt optime 11. meth. 15. dicebat Galen. inquiēs: cum ars medica vniuersa magna sit, non leuis est ea pars, in qua de ratione victus sermo habetur.

Cum hoc itaque auxilium tantæ sit necessitas ac vtilitatis, & in eo tantum immineat periculum, tantaque difficultas: propterea Hippocratis est institutum, in præsenti aphorismo non modo agere de ratione victus; sed summa cum diligentia, ac admirando cum artificio: præsertim, quia idem Hippocrates fatetur primo de ratione vict. 6. victum esse quiddam magnum, veteres tamen de eo nihil effatu dignum dixisse. Vnde non possum non mirari interpretes, qui sententias has perlegerunt, quo modo tā leuiter Hippocratis summū artificium in hoc aphorismo pertransierint. Quare ego, quantum potero, conabor Hippocratis sententiam ad artificium maximum enodare. Dico igitur Hippocratis institutum, ac scopum esse de ratione victus sermonem habere: & quidem more Hippocratico, idest, summo cum artificio.

Hippocrates hic agit de diætetices inuentione & vsu, dogmatice.

Quoniam vero omnis recta tractatio cuiuscunq; instrumenti in duobus tota consistit; in Inuentione eius, ac in recta ipsius Administratione: ob id Hippocrates, nullatenus diminutus, hæc duo de ratione victus perficere voluit. Primum autem de inuentione agere voluit: quoniam inuentio auxilij præcedit eius rectam administrationem: vt in secundo aphorismo de pharmacia, in tertio de phlebotomia fecit. Sed neque sat hoc erat, ad seruandum integrum Hippocratis artificium: nam non modo debet agere Hippocrates de inuentione huius auxilij, sed dogmatice etiam agere: & ob id proponere debet istius instrumenti inuentionem, in virtute suorum indicantium, & coindicantium. Hoc ordine etiam processit pręcedenti aphorismo: inuenit enim sectionem venæ in virtute indicantium, vt morbi vehementis, qui indicat sectionem venæ; & in virtute coindicantium, vt virtutis validæ existentis in corpore athletico, quæ coindicat ipsam. Similiter in pręsenti aphorismo proponitur inuentio diætetici auxilij dogmatice, in virtute indicantium, & coindicantium.

Tractādi in huius aphorismi enarratione.

Quoniam autem veritas est hæc Hippocratica, & maxime a communi vsu remota: ob id operæpretiū duxi, id vobis manifestum reddere. Vt autem id efficiam, quædam altius repetere cogor: & ob id, ne fiat confusio aliqua, vtque distincte procedam, tria absoluam. Primo enim explicabo, quid per hoc instrumētum, quod diæta ac victus ratio dicitur, intelligam; secundo erit exponendum, qua arte talis diæta ac viuendi ratio acquiri possit, in virtute indicantium, & coindicantium: postremo hæc ad propositum applicabo, declarans scopum Hippocratis in hoc aphorismo per suas caussas. In his non est mirum, si aliquantisper immorabor: nam non modo habebitis scopum presentis aphorismi ex his, quæ dicemus, sed absolutam huius aphorismi expositionem: imo habebitis, in virtute huius, omnes aphorismos explanatos, in quibus de uictus ratione agitur, qui ab hoc aphorismo usque ad decimumnonum exclusiue protrahuntur.

Diæta quid.

Per diætam igitur medici intelligunt uiuendi rationem penes illas sex res non naturales, aerem, cibum, potum, &c. Verum Hippocrates ex his sex pręcipuam partem intelligit, nimirum eam partem quæ consistit in cibis & potionibus. Et propterea etiam nos cum Hippocrate in præsenti aphorismo per diætam intelligemus uiuendi rationem penes cibaria, & potiones, quæ uel Offeruntur, uel Non offeruntur.

Dico non offeruntur: quia inedia, quamuis sit cibi ac potus priuatio, ad genus tamen diætæ reducitur: etiam Hippocrates per diætam etiam intelligit (vt suo loco dicemus) inediam puram, quę est, nihil penitus dare; idest, nullo pacto offerre cibaria, neque potiones.

Hæc autem diæta sic accepta (& hoc aduertatis) non vnico modo accipitur, sed pluribus: nam primo accipitur, vt tantum habet rationem alimenti: secundo, vt tantum habet rationem medicamenti: tertio, vt habet rationem tum medicamenti, tum alimenti simul. Sed hæc & declaranda, ac confirmanda sunt verbis Galeni formalibus: cum debeant esse fundamenta, super quæ postea omnia constituemus.

Dięta, vel alimentum, vel medicamentum, vel simul vtrúq;.

Primo itaque sumitur diæta, vt solum habet rationem *alimenti*: & talis non est nisi cibus; neque omnis cibus, sed is, de quo Galenus c. 1. lib. primi de facultatibus alimen. verba fecit: vt dicit, cibum esse, qui medio est temperamento, qui neq; habet vim refrigerandi, nec calefaciendi, sed qui citra manifestã qualitatem solam habet facultatem nutriendi, & augendi, vel saltem considerandi substantiam caloris natiui. Quo fit, vt, si calor naturalis augeatur tanta portione, quanta absumitur; cibus dicatur mediocris, ac conseruans vires, vt caro pulli, &c. Quod si augeatur calor in maiori portione, quam deperditur; tunc erit cibus plenus, & vires augens, vt caro caponis.

Secundo modo accipitur dieta, prout habet rationem solius *medicamenti*: & talis est inedia cum nihil prorsus cibi exhibemus, quæ vim habet medicamenti, non positiue, sed priuatiue; cum non per se, vt pharmacum, sed per accidens euacuet: de qua Gal. 4. meth. 6. locutus fuit: vbi voluit, corpus plethoricum inedia vacuari. Sed quispiam dicet: cur, si tantum medicaméntum est, non ponitur in genere pharmaci, sed in genere diætæ? Colligitur resolutio ex Galeno: qui voluit, inediam vacuare, sed per accidens: vnde talis diæta non est nisi priuatio cibi: & licet medicamenti rationem habeat, tamen quoniam in eodem genere opposita collocantur; ideo si cibus ponitur in genere diætæ, etiam eius priuatio, quæ est nihil dare, in genere diætæ reponitur: neque aliquem esse existimo tam rudem, qui inediam in genere medicamentorum ponat.

Tertio diæta sumitur, prout habet rationem *tum alimenti, tum medicamenti*: atque est cibus medicamétalis nuncupatus: qui quidem cibus aliqua ex parte habet vim augendi substantiam caloris natiui, & sic se tenet ex parte alimenti: quatenus vero non refertur ad substantiam caloris natiui, vim habet non alimenti, sed medicamenti. Subit autem rationem tum alimenti, tum medicamenti, duobus modis: vel Positiue, vel Priuatiue. Priuatiue: veluti est victus tenuis, qui habet rationem cibi, quatenus nonnihil auget substantiam caloris natiui: quia tamen non tantum auget, quãtum absumitur, hinc est, quod habeat vim minuendi vires, & euacuandi per accidens, non autem custodiendi: & hac ratione vim habet medicamenti priuatiui: & de tali cibo loquutus est Galenus, primo de ratione vict. 44. Idem de victu tenuissimo dicẽdum: sed non de tenuissimo in extremo, in quo nihil omnino damus: hic enim nullo pacto rationem alimenti habere potest. Habet autem rationem vtriusque positiue, cum non per accidens, sed per se operatur. Et tunc concurrit duobus modis: vel iuxta Primas qualitates, vel iuxta Secundas. Per primas; veluti cum dicimus cibum refrigerantem, & humectantem, vt lactuca, &c. & de hoc cibo Hippocrates locutus fuit, aphor. 16. sect. 1. Per secundas autem qualitates concurrit cibus, qui habet vim adstringendi, crasse faciendi, attenuandi, abstergendi, &c. veluti prisana, quæ habet vim abstergendi, &c. Et si exempla desideratis, recurrite ad Galenum, primo ad Glauc. cap. de cura tertianæ nothæ, & lib. de attenuante vict. ratione: vbi aduertatis differentiam inter victum tenuem, & attenuantem: nam victus tenuis est, qui vires diminuit; attenuans vero, qui attenuat humores crassos. Et sic cibus medicamentosus, quatenus nutrit, habet rationem alimenti; quatenus alterat, medicamenti positiui. Sic ergo habetis, quid intelligimus per diætam.

Vires et morbus quomodo concurrant ad diætam indicandum, coindicandum, nõ indicãdum, prohibẽdũ, contraindicandum.

Sed vt innotescat, quomodo se habeant indicantia, & coindicantia, ratione diætæ; declarare oportet, quid intelligamus per indicantia, ac coindicantia: nã his cognitis, cognoscetis etiam non indicantia, prohibentia, & contraindicantia. *Indicans* ergo cum Galeno nihil aliud est, nisi illud, ad quod immediate refertur suum indicatum, & propria ratione. *Coindicans* vero est illud; ad quod indicatum non propria ratione, sed potius in ratione alterius refertur. Hæc a Galeno proponuntur allegato com. 44. primi de ratione vict. difficillimis verbis: quę fortasse adeo sunt obscura, vt nemo huc vsq; ausus fuerit, vel pauci, veritatẽ declarare. Et ob id hanc veritatem declarabo exemplo, sumpto tum a pharmaco, tum a cibo. Pharmacũ enim est res indicata ratione morbi, coindicata ratione virium; & morbus est indicans pharmacum, vires sunt ipsum coindicãtes. Pharmacum quidem est indicatum: illud enim est indicans, ad quod indicatũ proxima ratione immediate refertur: at pharmacum remouet morbum, ac immediate refertur ad ipsum: ad vires autem pharmacum refertur non immediate, sed mediante morbo: quia pharmacum, remouendo morbum, est caussa, vt vires conseruentur; quemadmodum morbus est in caussa vt vires dissipentur. Cum ergo pharmacum immediate ad morbum referatur, mediate ad vires: hinc est, quod ratione morbi est indicatum, & morbus est indicãs: ratione virium est coindicatum, & vires sunt coindicantes. Declaro etiam in cibo. Cibus est res indicata ratione virium, coindicata ratione morbi: per fundamentum propositum. Nam illud est indicans, ad quod indicatũ propria ratione & immediate refertur: cum ergo cibus immediate referatur ad vires, quia cibus sumitur pro conseruatione virium, vt eodem 44. commento declarat Galenus; hinc est quod cibus ratione virium sit res indicata. Si autem referatur ad morbũ, cibus non est res indicata, sed coindicata: quia morbus ad cibum refertur mediantibus viribus; cum cibus conseruando vires sit in caussa, vt vires conseruatæ expellant morbum. Habetis ergo quid sit indicans, & coindicans: indicatum, & coindicatum.

Ex his facile habere potestis non indicantia, prohibentia, & contra indicantia: e com. 45. l. 1. de rat. vict. & c. 13. li. de cur. per ven. Nam *non indicans est*, quod non potest habere rationem coindicantis: vt si coniũctus fuerit morbus duplex, materialis, & immaterialis: materialis quidem vacuationem indicabit, immaterialis alterationem: vnde materialis, indicans vacuationem, erit nõ indicans alterationem: sic immaterialis, erit non indicans vacuationem. *Prohibens* est, quod prohibet agere, id quod ab indicante requiritur: veluti si ratione virium opus sit dare victum plenum; morbus, & præcipue acutus, est prohibens: vnde recte Galenus 44. illo comm. appellat morbũ prohibentem cibũ. *Contraindicans* vero dicitur, quod non modo prohibet id, quod indicat indicans, sed cõtrarium eius indicat: vt morbus acutus tenuem victum indicat: vires vero debiles non modo tenuem victum prohibent, sed contra indicant; quia indicãt victum plenum, tenui contrarium. Quod etiam contingit in morbis contrarijs complicatis: sic enim calidus & frigidus contraria indicant.

Diætam pure alimentalẽ indicans, & coindicãs.

Quibus ita constitutis, si consideremus diætã, quatenus alimenti tantum rationem habet: hæc non est nisi victus mediocris, vel plenus: & indicans eum victum non sunt nisi vires: vt testatur Gal. 1. de ratione vict. 44. & 4. met. 14. vbi dicit, quod sola virtus indicet

alim-o

alimoniam, & solam alimoniam. Et ratio huius ex Arist. colligitur, 2. de partib. c. 3. vbi inquit, virtutem indicare sui custodiam, quæ custodia non nisi ex sanguine habeatur: at sanguis nisi ex alimonia acquiri minime potest: quare virtus sola solam indicabit alimoniam. Et hinc, quanto virtus fuerit validior, eo victũ pleniorem indicabit, cũ magis absumat: & ob id robustissima seu robusta virtus victum plenum indicabit; quod si non ita robusta fuerit, cum minus absumat minorem copiam alimenti, vt pote victum mediocrem, indicabit. Quare diætæ huius, quæ rationẽ alimenti tantum habet, vires sunt indicantes. Coindicans vero eiusdem non nisi morbus existere potest: dicebat enim Gal. 7. aph. 67. cibum esse morbi effectiuum. Vnde addebat primo de ratione victus 44. nisi alimonia officeret affectib. morbosis, sic posse nutriri ægros, vt sanos: sed quia maxime officiat, ideo morbosam affectionem esse cibi prohibitionem, & tunc cibum esse dandum, cum morbus permittit. Ex quibus colligimus, morbum interdum coindicare cibum, interdũ prohibere. Sed id declarare oportet. Et primum quantum ad victum plenum attinet: hic victus a nullo coindicatur morbo, sed ab omni morbo prohibetur. Victum mediocrem coindicat morbus chronicus, & ex decidentia acutus. At morbus acutus non ex decidentia, & peracutus, non modo plenum, sed mediorem etiam victum prohibet.

Diætam saltem medicamentosam id est, inediã indicans & coindicans.

Si vero diæta consideretur in medicamenti tantũ ratione: quid erit indicans, quidve coindicans? Dico, (& hoc aduertatis: quia fortasse cogimur ab omnib. recedere: omnes enim vno ore dicunt, quod ratio diætandi sumatur a viribus) si consideretur diæta sub rationem medicamenti tãtum, priuatiue tamen, quod morbus sit indicans, vires coindicantes. Confirmo ex Gal. in hoc commento: vbi dicit, vires non nisi sui custodiam indicare: imo & hoc idẽ habemus ex Arist. At diæta, ex eius sententia in hoc commento, quæ pura inedia est, vim insignem minuendi ac dissipandi vires habet: quomodo ergo dicere possumus res meram inediam indicare? Nam ex sententia Gal. 1. de ratione vict. indicans ex indicato iuuari debet. Quare cum virtus inediam non indicet: erit ergo aliquid præter naturam, quod eam indicabit, id quod nil aliud est, nisi morbus: & morbus non quilibet, sed tum materialis, cuius ratione minuimus victum; tũ acutissimus, vel acutissimus in extremo: huius enim rationem pura inedia indicatur: sed alij morbi, vt acuti, acuti ex decidentia, & chronici, sunt non indicantes huius diætæ. Et ob id Galenus in commento dicit, integram inediam conuenire, vbi morbus quarto die terminabitur. Sed vires interdum huius diætæ sunt coindicantes, interdum contra indicantes: coindicãtes sunt vires robustæ; & ideo Galenus, de ægris loquendo, dicebat, quo vires sint robustiores, eo victum tenuiorem esse instituendum: vires autem debiles sunt contraindicantes.

Hic vnum notate, quo multas repugnancias in auctoritatibus tollere poteritis. Nam vel possumus considerare vires vt indicantes, ratione cibi; vel vt coindicantes, ratione minutionis eius. Quoties vires indicant; quanto validiores sunt, tanto victus plenior est exhibendus. Cum vero concurrunt vires vt coindicantes; totum oppositum est: nam quo validiores, eo victum magis tenuem denotant; quo minus validæ, eo victum magis recedentem a tenui.

Diætã simul alimẽtosam & medicamentosam indicans atque coindicans.

Quod si consideremus diætam in ratione alimenti, vel medicamenti simul, siquidem priuatiue consideremus, ratione alimenti; (quia hic est victus tenuis, & tenuissimus, non tamen in extremo, quia habet aliquam vim nutriendi) dico, quod vires sint indicantes, ex fundamento proprio: quia sola virtus solam indicat alimoniam, vt conseruetur quantum possibile est: ratione vero medicamẽti priuatiui, morbus est indicans, vires non indicantes: vnde morbus peracutus est indicans, ratione victus tenuissimi, vel in extremo: ratione victus tenuis, erit acutus, sed citra decidentiam: morbus vero acutus per decidentiam, & chronicus erit non indicans hunc victum; vnde ratione huius victus, quatenus minuit, morbus est, indicans, vires vero interdum coindicantes, si validæ fuerint; si debiles, contraindicantes. Si vero consideremus hanc diætam, vt habet vim medicamenti, & alimenti positiue: ratione alimenti, virtus est indicans; ratione medicamenti, res præter naturam, vt morbus est indicans: & ideo 16. aphor. Hippocrates dicebat, febres indicare victum humidum; quod autem de primis, idem de secundis intelligatur qualitatibus: nam morbus a crassa pendens materia, pharmacum attenuans, & a tenui, crassefaciens requirit, ac indicat.

Ex his, quomodo Vires & Morbus se habeant ratione diætæ, satis constat.

Scopus huius aphorismi est, de victu ægrorũ, minuente repletionem.

Primũ iam est, vt quæ diximus, aphorismo nostro accommodemus. Quare ex propositis non est difficile cognoscere scopum Hippocratis in præsenti aphorismo. Nam dictum est, scopum eius esse, proponere victum, in virtute suorum indicantium, & coindicantium. Sed vt, qua ratione Hippocrates id fecerit, intelligatis, sciendum, cum diæta multis modis accipiatur, hic non de sanorum, sed ægrotorum Hippocratem loqui victu, vt Galenus in commento adnotauit, non enim instituit in hoc libro pertractare de arte tuendæ sanitatis, sed curatiua. Cumque victus hic ægrorum possit considerari in relatione ad calorem natiuum, tum ratione substantiæ eius, tum qualitatis: ideo de eo agens, primum loquitur de ipso vt ad substantiam caloris refertur; postea vt ad qualitatem. Cum autem victus, qui ad substantiam refertur caloris, sit vel plenus, vel mediocris, vel tenuis: Hippocrates principaliter sermonẽ habere vult de victu minuente substantiam caloris natiui: & ratio est, quia hic est victus præcipue morbis conueniens. Ac de eo agens, non modo de eo agit, vt refertur ad substantiam caloris, sed vt est quoddam instrumentum medicum, quod refertur ad corporis repletionem amouendum: nam de repletionis remotione, quæ pharmaco fit, secundo aphorismo locutus fuit; de ea remotione, quæ fit sectione venæ, tertio; at hoc quarto, de vacuatione, quæ per diætam fit, loqui vult. Et cum hic victus tum tenuis, tum tenuissimus esse possit: primum de tenui victu loquitur: postea sexto, & 7. aphoris. de tenuissimo verba faciet. Et ratio est: quia non voluit immediate a cibo ad victum tenuissimum, in quo nihil damus, descendere, sed gradatim, primo de tenui, postea de tenuissimo, voluit loqui.

Artificium Hippocratis in hoc aphorismo.

Proponit itaque victum tenuem, in virtute suorũ indicantium, & coindicantium: idque maxima arte, quia difficilia breuiter explicat. Loquitur enim de indicantibus victum tenuem Hippocrates: & victũ tenuem proponens, non indicantia ipsum proposuit: nam vbi quis cognouerit non indicantia victum tenuem, facile etiam quæ ipsum indicant, cognoscet. Pariter volens proponere coindicantia Hippocrates, proposuit contraindicantia: nam ex his quispiam facile colliget coindicantia.

Sed ne videantur hæc esse figmenta; volo, vt verbis proprijs omnia hæc Hippocrates manifestet in hoc Aphorismo: dicit namque: *Victus tenuis, & exquisitus in morbis quidem longis semper, in acutis vero, in quibus non conuenit, periculosus.* Non est obscurum Hippocratem proponere victum tenuem & exquisitum: sed hũc victum tenuem & exquisitum ita proponit, vt semper sit periculosus in morbis chronicis: si ergo periculosus semper in eis est; igitur morbi chronici sunt non indicantes victum tenuem. Dicit postea, esse etiam periculosum in acutis, in quibus non conuenit: quo innuit, quod in his hic victus

expressa sit sententia Hipp. 4. aphor. 43. dicentis, febres quæcunque non intermittentes tertio die fortiores fiunt, periculosæ sunt.

Quomodo ergo, si periculosæ sunt, potuit in prognosticis dixisse, non esse periculosas: nam si sunt periculosæ febres, quæ excitantur ex putrefactione in venis minoribus, & remotis, de quibus quarto aphoris. 73. nonne multo magis periculosæ sunt illæ, quæ ex putrefactione in venis maioribus excitantur?

Securi morbi.

Pro intellectione itaque illarum auctoritatum, quæ veræ sunt, non tamen ita extrinsecus intelligendę; sciendum, quod possimus morbum acutum bifariam considerare: Primo modo, in respectu ad morbum tum periculosum, tum lethalem: secundo modo, in respectu ad morbum lethalem tantum. Si consideremus tantum morbum in relatione ad periculosum, & lethalem, nō potest talis morbus esse de genere acutorum; quia distinguitur talis morbus contra periculosum, & lethalem: & talis est tertiana exquisita intermittens, quæ febris tuta est, cum nec periculosa, nec lethalis sit. Si vero consideremus morbum acutum, prout contra lethalem tantum distinguitur: nam morbi acuti sunt tuti, & periculosi; tuti prout distinguuntur contra lethales; periculosi, quia periculo non vacant: vt sunt febres continentes, quæ suapte natura cum periculosæ sint, vel habent signa certę salutis, vel mortis: & quamuis de genere periculosarum sint, tamen dicuntur securæ, prout distinguuntur ab his febribus, quæ lethales & periculosæ simul sunt.

Hoc voluere Galenus & Hippocrates in allegatis auctoritatibus, quia verum est, quod sint febres, desinentes quarto peracutæ, quæ tamen securæ sunt: non quia non sint de genere periculosarum, sed in respectu ad febres lethales, & mortales. Et ideo ex his facile est videre, quod tertiana morbus acutus non sit, loquor de tertiana pura intermittente.

Morbus vel chronicus, vel breuis.

Morbus porro agens in naturam, vel agit Longo, vel Breui tempore. Si longo, chronicus est, qui non modo per hebdomadas, sed per menses, & annos perdurat. Si breui agit tempore, vel est Cum impetu, vel Citra impetum. Si impetu vacat, est morbus simpliciter breuis, vt ephemera febris.

Si vero agit breui tempore cum impetu, vel agit Cum periculo, vel Citra periculum. Si citra periculum, est morbus, qui non est acutus, quia ei deest vna conditio; sed est morbus similis & proximus acutis, quia habet duas conditiones, mouetur enim breui tempore, & cum impetu; vt tertiana febris exquisita intermittens: nam hæc breui tempore mouetur; ad summum enim septem periodis, seu 14. diebus terminatur: præterea cum impetu mouetur; nam habet sitim ingentem, vomitum bilis, & rigorem insignem.

Non oportet autem mirari, cur ille vir fuerit intricatus: quia caussa erroris eius fuit, quod Galenus interdum tertianam inter acutos morbos numerat, interdum minime. Nam dicebat primo de dic. decr. cap. vlt. duplex esse morborum acutorū genus: alios esse morbos acutos, qui ad infebricitatiōnē non desinant, alios qui ad eam terminentur: nec est dubium quod tertiana sit de genere illorum acutorum, in quibus morbus ad infebricitationē terminatur; & quod possit dici acuta, quia duas conditiones habeat, desit tertia, quæ est periculum. Et primo epid. sectione sexta, commen. 3. Hippocrates dicit, morbos acutos esse eos, qui continue affligunt: vbi Galenus per continentes febres non modo continuas vere, sed continuas proportionales, intellexisse Hippocratem affirmat.

Acutorum morborum subdiuisio.

Si vero fuerit morbus agens in naturam breui tempore cum periculo, ac cum impetu, talis est acutus morbus. Et tunc distinguere oportet. Nam vel talis actio est Assidua, vel Non assidua: si non assidua, erit morbus acutus ex prolapsu, seu ex decidentia: si autem fuerit assidua, erit morbus acutus citra decidentiam. Atque hic acutus morbus adhuc subdistinguitur, sumpta diuisione ab Impetu, Periculo & Tempore. Ab impetu quidem: quatenus impetus vel est ratione Totius morbi, vel ratione Partis morbi: vt epilepsia; quæ est morbus acutus, & chronicus; acutus, ratione tantum accessionis; nā in accessione sunt conditiones necessario in morbo acuto requisitæ: sic etiam apopolexia. A periculo autem: quoniam periculum consideratur ratione materiæ morbosæ agentis in naturam; quę materia vel in ambitu Venarum, vel in aliqua Principe parte residet. Si in ambitu venarum, necessario est febris continens, vt optime declarat Hippocrates primo epide. sect. 3. particula tertia: & primo de ratione victus octauo. Si vero materia occupet partem aliquam principem; tunc potest esse morbus acutus sine febre, vt apoplexia, quod aphor. 19. sect. 2. dicit Galen. inquiens: vbi pars principalis aliqua morbo corripitur, potest morbus ille acutus absque febre esse. A tempore vero differentiæ sumuntur: quatenus hic morbus acutus breui tempore agens, vel agit Maxima cum breuitate, vel Nō tanta cum breuitate. Si maxime breui agit tempore, peracutus est morbus: si non tam breui, acutus. Acuti rursus subdiuiduntur: nam acutus morbus vel fit Breui tempore, vel Non tam breui: si breuiori, exacte vel exquisite acutus morbus est, qui quartodecimo diebus terminatur: si non tam breui, est morbus non exquisite acutus, sed acutus simpliciter, qui protrahitur vsque ad vigesimum diem. Ex hoc colligatis errare Altimarum, qui dixit, tertianam intermittentem putam esse morbum acutum, sed non exacte acutum: nam ex sententia Galeni non est exacte acutus, qui ad vigesimum terminatur, sed qui ad decimum quartum: vnde ratione temporis, cum tertiana hæc septem periodis, id est, quartodecimo die ad summum, terminetur, erit dicenda morbus exquisite acutus. Nam in hoc deceptus fuit, tenens, periculum non esse necessariam conditionem morbi acuti, cum maxime tamen necessaria sit. Peracutus etiam subdiuiditur: nam vel fit Breuissimo tempore, vel Non ita breui: si breuissimo, exacte peracutus dicitur, & non transit diem quartum: si non tamen breui, est peracutus morbus, sed non exacte, & hic vsque ad septimum diem protrahitur.

Quibus ita constitutis, nunc ad expositionem accedamus. Dicit Hippocrates: *Victus tenuis & exquisitus &c.* per quę verba excludit victum tenuissimū, siue tenuissimum simpliciter, siue tenuissimum in extremo: nam de victu simpliciter tenui, & exquisite tenui verba facit: & propterea intelligit de ptisana integra, ratione victus tenuis simpliciter, & de ptisana colata, ratione tenuis exquisiti.

Explicatio singularum aphorismi partium.

1. pars: victus tenuis est periculosus, in chronicis.

Subdit postea Hippocrates, quid ex hoc victu tenui simpliciter, & exquisite tenui habeatur: *In morbis quidem longis semper est periculosus.* Galenus in commento hoc declarat, inquiens, quod in morbis chronicis nullo pacto tenui vti possimus victu: quia in talibus morbis si non intendimus augere vires, saltem eas conseruare debemus: at id victu tenui simpliciter, vel tenui exquisite fieri nequit: ideo hic victus tenuis simpliciter, & tenuis exquisite est periculosus in morbis chronicis: & propterea morbi chronici sunt non indicantes tenuem simpliciter, & tenuem exquisitum victum.

& acutis, quibus non conuenit.

Adiungit deinde: *In acutis vero, in quibus non conuenit etiam periculosus.* Sed quid per acutos, in quibus non conuenit, intelligit? Aliqui aiunt, ita dixisse Hippocratem ob vires: nam victus tenuis periculosus est in ijs morbis acutis, in quibus vires sunt debiles. Sed hæc expositio erronea est, ac e diametro aduersatur Galeno in commento: nam voluit Galenus

in commento, & optime, vt, quoties in acutis morbis victus non conuenit tenuis, exhibeatur tenuissimus; non ergo propter vires hoc dicit: nam si periculosus est tenuis ob vires, non ad tenuissimum confugiendum est, sed ad mediocrem victum. Alij peracutos, in quibus non conuenit, acutos intellexerunt ex decidentia. Possibile quidem est, vt hos intelligat; quia in his tenuis non conuenit victus: sed cum ad quadragesimum, & interdum vsque ad sexagesimũ diem extendantur, vt chronici, victu mediocri indigent. Verum neque sufficit haec expositio, & eodem pacto Galeno aduersatur: quia dicit, non mediocrẽ, sed tenuissimum victum conuenire. Ideo potius dicendum est, quod acutos ex decidentia sub chronicis intellexerit Hippocrates, Peracutos autem, in quibus non conuenit, (vt optime exposuit Galenus) intelligere debemus peracutos: vt hic sit sensus: Victus tenuis simpliciter, & exquisite tenuis, periculosus est in acutis, in quibus non conuenit, idest, in peracutis; nã in peracutis non debemus dare tenuem victum, sed vel tenuissimum simpliciter, vel tenuissimum in extremo: & ob id dicit Gal. in commento, quoties morbus non progreditur vltra quartum, debet nos contentos esse integra inedia: at si transcendit, mulsam esse exhibendam. Et ideo sic intelligatur Hippocrates: Victus tenuis est periculosus in chronicis, acutis ex decidentia, & acutis in quibus non conuenit, idest, peracutis.

Sed maxima insurgit difficultas & repugnantia in dictis Galeni; nam in principio commenti, exponendo cur dicat, *in acutis, in quibus non conuenit*; inquit, hoc esse dictum ob peracutos. in fine vero commenti, exponens eam particulam, *in quibus non conuenit*; dicit, haec non esse dicta ob peracutos morbos; quia de his infra in 7. loquetur, verba faciens de victu tenuissimo, & morbis peracutis. Graecizantes dicunt affirmatiue legendum esse locum Galeni, quando inquit, *Haec non sunt dicta ob morbos peracutos*: legendũ dicunt: *Haec sunt dicta ob morbos peracutos.* Sed si veritati magis, quam Grammaticis credendum est, ego existimo, pro veritate esse impossibile textum affirmatiue legi. Nam Galenus ita dicit: *Haec ob peracutos dicta non sunt, nam de his mox dicet.* Quomodo ergo aduersatiua illa se potest tenere ex parte affirmationis? Quare relinquenda est vt iacet litera. Dico ergo, esse impossibile, soluere hanc contradictionem, sine indicantibus, & coindicantibus: quae a principio posui. Et ob id dico, peracutos morbos duobus modis considerari posse; vel vt non indicãtes victum tenuẽ simpliciter, vel tenuem exquisitum; vel vt sunt indicantes victum tenuissimum, & tenuissimum in extremo. Si consideremus morbos peracutos, vt non indicantes: nemini dubium est, quod, quando dicit, victus tenuis periculosus est in acutis, in quibus non cõuenit, intelligat peracutos, & hos non indicantes; nã propositum non indicantia, vt inde eliciantur indicantia. Si vero consideremus morbos peracutos, vt indicantes: haec non sunt dicta ob morbos peracutos indicantes; nam in hoc aphorismo de tenui victu loquitur: de morbo autem peracuto indicante tenuissimum victum, &c. loquetur 7. aphorismo.

Ex his ergo habetis, quod victus tenuis simpliciter, & tenuis exquisite; non indicetur a chronico, nec acuto ex decidentia, nec peracuto: relinquitur ergo, vt indicetur a morbo acuto. Sed quomodo? Dico indicari a morbo acuto, & quatenus est exacte acutus, & quatenus non est exacte acutus: nam morbus exacte acutus indicat victum tenuem exquisitum: non exacte acutus victum tenuẽ simpliciter, Sed quę huius ratio est? Respondet Gal. in cõm. si hoc velimus scire, confugiendum esse ad Hippoc. in libris de rõne victus. Ex illis autem libris, & Galeni in illos commentarijs, habemus discrimen, considerandum in victu acutorum morborũ, tum penes Periculum, tum penes Breuitatem temporis. Penes periculum, cum Gal. 1. de ratione vict. 19. & vlt. & 2. eiusdem 31. & alibi, dicendum: quo morbus est magis periculosus, eo magis tenui victu vti licet: si vero periculum non est adeo insigne, non est victu adeo tenui vtendum. Cum ergo intensius sit periculũ in exacte acutis morbis, quam in non exacte acutis, sequitur, quod in morbis exacte acutis victu exquisite tenui sit vtendum, in non exacte acutis tenui non exquisite, sed simpliciter. Idem colligitur ex breuitate temporis: quoniã, quanto morbus acutus breuior est, tanto indiget tenuiori victu. Vnde in morbo non exacte acuto, qui vsque ad vigesimum protrahitur, debemus offerre victum tenuem simpliciter, vt integram ptisanam: in exacte acuto, qui ad 14. sufficit offerre tenuem exquisitum victum, vt colatam ptisanam. Similiter a praeceptis Hippocratis non discedens Gal. in 1. ad Glauc. cap. 9. in causa tertianae exquisitae intermittentis, quae quartumdecimum non transcendit diem, contentus est sola ptisana colata, & consequenter victu tenui exquisito, licet ipsa morbus acutus non sit.

Postea Hippocrates subiungit: *Et rursus qui ad extremum deuenit tenuitatis grauis, &c.* Quae verba omnes expositores vno ore, neminem praeter Galenum excipio, sic interpretantur. Postquam Hippocrates in parte prima huius aphorismi locutus fuit de victu tenui simpliciter, & tenui exquisite, nunc vult loqui de victu tenuissimo simpliciter, & extremo tenuissimo. Sed Galenus vir omnium maximus, negat hanc expositionem: verum ita exponit. Cum victum tenuem proposuisset Hipp. in virtute indicantium, ex non indicantibus: nunc eundem victum tenuem proponit, in virtute coindicantium, ex contraindicantibus. Constat autem priorem expositionem esse vanam; nam si Gal. & Hippoc. dixissent, victum tenuem esse periculosum in chronicis: quis esset tam stultus, qui neget multo periculosiorem esse tenuissimum? nam si tenuis periculosus est in chronicis, longe magis erit periculosus tenuissimus. Praeterea in prima parte Hipp. dicens, tenuem victum esse periculosum in chronicis, non proponit caussam, & rationem: in hac secunda parte, vbi proponit esse periculosum tenuissimum, proponit caussam: nam dicit, *Nam & repletiones, &c.* At quaeso qualenam esset Hipp. artificiũ, proponere caussam in re manifesta, in re non manifesta non proponere? nam longe manifestius est, esse periculosum tenuissimum victum in chronicis, quam tenuem; & tamen in tenuissimo proponit caussam, (vt hi dicunt,) in tenui non. Praeterea, cur Hippocrates eũdem victum tenuissimum proponit 7. aphor. sumpta indicatione a morbo peracuto, si eum hic proponit? Quare pessima expositio est, & totum destruit Hipp. artificium.

11. aphorismi pars: victus tenuis, & simpliciter, & exquisite, si fuerit vltra virium tolerantiam grauis.

Nos autẽ dicimus, vt supra quod Hipp. hoc aph. voluerit proponere victum tenuem, & exquisitum, nõ tenuissimum, de quo suo loco loquetur, & voluerit dogmatice ipsum proponere, in virtute indicãtiũ, ac coindicantium. Cum ergo eum proposuisset in prima parte, in virtute indicantium: nunc ipsum in hac secunda proponere vult, in virtute coindicantium: & ob id, cum alias esset sermo de indicantibus, et coindicantibus, addit particulam illam, *Rursus*: vt que in prima, indicantia ex non indicantibus adinuenit; sic in hac secunda parte, ex contraindicantibus coindicantes vires vult adinuenire. Et ideo talis debet esse sensus: *Et rursus*, victus nempe ille tenuis & exquisitus, de quo locuti fuimus in prima parte, *vbi ad extremum deuenerit*, idest, vbi fuerit vltra virium tolerantium, *grauis est.*

Neque cuipiam mirum videri debet, quod victus, qui est vltra tolerantiam virium, extremus vocetur; hoc enim frequenter contingit. Exempli loco, fiat euacuatio sanguinis (verbi caussa) in Socrate, vsque ad octo vncias, in Platone vsque ad sexdecim:

ac

ac Socrates non toleret vacuationem ob debilitatem; Plato toleret, quia robustis vacuatio vsque ad sexdecim, non est extrema, quia est cum virium tolerantia: at illa ad octo extrema est, quia vltra tolerantiam virium. Pariter victus tenuis & exquisitus dicitur extremus, quando fit vltra tolerantiam virium: sequitur ergo quod vires debiles sint contraindicantes: &, si oppositorum eadem est ratio, sequitur, quod cum validæ fuerint vires, erunt coindicantes victum tenuem & exquisitum. Propterea optime Galenus in commento secundam partem exponens, atque ad vires respiciens, dicit, quod pro virium tolerantia victum administrare oporteat. Et, consentiens Hippoc. dicit: *Quoniam & repletiones, quæ ad extremum deueniunt, graues sunt*. Proponit caussam, quæ debet esse propria, ac vires respicere debet. Respicit autē: quia repletiones extremæ ideo sunt graues, quoniam suffocant vires, quia vires repletionem tantam perferre non possunt: vt ergo caussa respicit vires, sic & aphorismus. Quare hoc pacto intelligatis: victus tenuis & exquisitus grauis est, & non potest tolerari a viribus. Et merito dicit, *grauis*, non autem *periculosus*, vt refertur ad vires. Miror itaque hos, qui Græcarum literarum cognitionem habent, cum videant in prima parte Hippocratem dixisse periculosum, in secunda graue, ignorare distinctionem inter primam & secundam partem; quoniam & repletiones extremæ a viribus tolerari nequeunt.

Vires indicāt victū auctiorem; coindicant tenuiorem.

Quia igitur victus tenuis & simpliciter, & exquisite, si fiat vltra virium tolerantiam, grauis est: hinc colligi potest, vires quo sunt valentiores, eo magis hunc victum coindicare; quo infirmiores, eo minus coindicare, sed contraindicare victum magis ac magis auctum. Sed difficultas insurgit ob Galeni dicta: nam hic cum Galeno diximus, vires quo valentiores fuerint, eo tenuiorem victum esse adhibendum; at ipse primo de ratione victus commen. vlt. dicit, virtute robustiore existente, non esse exhibendum victum ita tenuem, sed augendum esse. Ex dictis iam responsio constare potest. Nam vires cōsiderari possunt, & vt Indicantes, & vt Coindicantes. Si vt coindicantes eas considerabimus; quanto vires valentiores fuerint, eo victum tenuiorem coindicant; & hæc veritas a Galeno fuit proposita primo ad Glauconem, vbi dicit, virtute existente robusta, posse dari mulsam aquosam; si non ita sit valida, debere exhiberi ptisanæ cremorem. De viribus vero, vt indicantibus oppositum, dicendum; nam quo valentiores fuerint, eo copiosiorem victum indicabunt: nam plus absumunt vires validæ, quam debiles. At, pro recta illius auctoritatis intelligentia sciendum, in corporibus sanis nunquam vires habere locum coindicantis, sed semper indicantis: nam in corpore sano semper est indicatio conseruandi. At in corporibus ægris, & coindicantis, & indicantis rationem vires habere poterunt: nam vt coindicantes considerantur vires, quoties morbus augetur, id est, a principio morbi vsque ad statum: vbi vero morbus ad meliorem statum vergit, tunc vires non coindicantes, sed indicantes sunt: & propterea dicebat Galenus, primo illo de ratione victus, cum morbus, & vires ad meliorem statum redacta fuerint, opus esse cibum augere, & magis vergendum ad mediocrem victum: ob id, si sermo sit de viribus vt indicantibus, quanto vires fuerint valentiores, tanto victus copiosior est adhibendus. Non obstant autem quæ hic dicuntur: nam hic sermo fit de viribus, non vt indicantibus: sed vt coindicantibus.

Sensus totius aphorismi, ἀνακεφαλαίωσις.

Ex quibus modo facilis cum sit redditus totus aphorismus, liceat nobis eius sensum breuiter colligere. Hippocrates itaque vult in hoc aphorismo victum tenuem simpliciter, & exquisite tenuem proponere, in virtute indicantium, & coindicantium: Et primo in virtute indicantium, hoc modo: victus tenuis simpliciter, & tenuis exquisite, est periculosus in morbis longis; nam morbi longi non tenuem victum indicant, sed mediocrem. Est etiam periculosus in acutis ex decidentia: nam cum hi ad quadragesimum, & interdum ad sexagesimum diem extendantur, potius mediocrem victum requirunt. Sic etiam periculosus est in peracutis: quia hi tenuissimū non tenuem, indicant victum. Et propterea relinquitur solum, hunc victum tenuem non esse periculosum, sed indicari a morbis acutis: ita tamen, vt victus tenuis exquisite indicetur a morbo acuto exacte; tenuis simpliciter a morbo non exacte acuto. Proponitur deinde victus hic in virtute coindicantium: dicit enim victum hunc tenuem esse grauem, quoties est vltra virium tolerantiam: quia extremæ etiam repletiones graues sunt viribus. Vnde victus hic non erit grauis, quoties cum tolerantia virium erit: & tunc vires coindicantes sunt, & non contraindicantes hunc victum.

Quomodo vires victus seruare, vel augere dicatur.

Quo sensu aphorismi in vnum collecto, reliquum modo est; vt duas difficultates in medium proponam: in quibus medici adeo fuerunt intricati, vt fortasse se extricare ab eis nesciuerint. Prima est quod diximus, victum quendam esse plenum, qui augeat vires; quendam mediocrem, qui vires conseruet. Sed dubitatio modo est ex principio primi de tuenda val. vbi Galenus habet, quod a principio generationis nostræ vsque ad interitum, vires assidue fiant imbecilliores. Si fiunt continuo imbecilliores; qua ergo ratione poterit dari victus conseruans, nedum augens vires? Dicunt hi, victum conseruare, & augere vires, idest, promptitudinem instrumentorum. Sed quia hæc, & aliæ multæ expositiones vanæ sunt: ideo statim ad veram solutionem me cōferam. Dico ergo quod victus mediocris vires conseruet; plenus augeat vires, quatenus habent vim augendi, vel conseruandi substantiam caloris naturalis, eo modo, quo augeri & conseruari potest. Pro declaratione autem solutionis, vt acquiescatis, vnum supponendum est, vt verissimum: vires conseruari & augeri, ad conseruationem & auctionem caloris naturalis. Vnde videre oportet, qua ratione conseruetur calor hic: cum eadem ratione vires conseruentur & augeantur. Quod vt intelligatur, sciendum, (vt optime declarat Galenus in hac prima sectione aphor. commento decimoquarto) calorem naturalem posse accipi, & pro Substantia, & pro Qualitate. Et ibi declarabimus esse impossibile tot inueniri calores, quot Fernelius numerat. In præsentia vero, prout ad præsentem aphorismum pertinet, & ad nostrum institutum, dicimus; calorem pro substantia considerari. Sic autem acceptus calor, vel potest accipi ratione Puritatis substantiæ, vel ratione Quantitatis substantiæ. Si sumatur calor pro puritate substantiæ: tunc dico nemini esse dubium, non posse æque puram seruari substantiam caloris natiui a primordijs vsque ad vitæ finem: sed quotidie impuriores eam effici. id quod exemplo doctissimi Ficini, quo vtitur argumento in Atlanticum Platonis declarare liceat. Accipiatur dolium plenum vino puro, & ex hoc dolio extrahatur quotidie phiala vino plena, & imponatur altera phiala plena aqua: in hoc dubio seruatur eadem quantitas humoris: sed non permanet eadem puritas; quia vinum quotidie impurius redditur: nam cum primum sincerum esset, paullatim postea fit aquosum, ita vt tandem aquosum euadat totum. Sic caloris natiui substantia singulis quibusque diebus impurior fit, & tandem ad tam impuritatem deuenit, vt amplius vires seruari non possint. Si vero considerauerimus quantitatem seu copiam caloris natiui; tunc dicimus, quod copia hæc diminui, augeri, ac conseruari etiam possit. Diminuitur quidem, quoties minor portio additur,

tur; quam auferatur: & hoc facit victus tenuis minuens, non conseruans vires. Si vero victus in eadem portione addat, in qua aufertur: est victus conseruans vires, qui mediocris dicitur. Augetur vero substantia caloris natiui, quoties plus additur, quam deperditur: & hic est victus plenus, augens vires. Et sic est Galenus intelligendus.

Quomodo victu tenui in morbo acuto vires seruentur.

Postremo est dubitatio: Quoniam propositum medici est, vt semper vires, morbo valentiores conseruet; (namque morbus superari non potest, si vires ipso valentiores non fuerint:) quomodo, quæso, vires morbo superiores conseruari poterunt; si dicit Galenus, in morbo acuto debere medicum victu tenui vires minuere? Modernus, ponderans verba formalia Galeni in commento, inquit; Galenum, quando dicit, victum tenuem minuere vires, sic esse intelligendum, quod victus tenuis sequatur minutionem virium. Et ostendit rationē huius expositionis: nam vbi vires debiles sunt, non est cibus copiosus ingerendus, quia vires debiles non possent eum concoquere: sed si validæ fuerint, tunc est victus plenior concedendus, quia illum melius possunt concoquere. Sed ego intelligo hanc rem opposito modo e diametro. Nam, si Galeno in commento credimus, falsissima est expositio, quod victus tenuis minuat vires, id est, sequatur minutionem virium: nam sequeretur, quod vbi vires debiliores fuerint, non esset cibus augendus: ac in principio commenti dicit Galenus, quod quoties fuerint vires validæ, dare debemus cibum tenuiorem; vbi vero non ita validæ, sed debiliores, debemus dare victum minus tenuem. Sed caussa errandi huic doctissimo viro fuit, quia non distinxit inter vires indicantes, & coindicantes. Nam verum est, quod vires indicantes, quanto validiores fuerint, eo magis copiosum cibum requirant; si non ita validæ, minus copiosum; sed de coindicantibus viribus est totum oppositum: quia dicit hic Galenus, & primo ad Glauconem, quoties morbus fuerit acutus, victu tenui vtendum, præcipue si fuerint vires validæ; si vero fuerint non ita validæ, & vt contraindicantes, tunc magis ad mediocrem victum esse accedendum. Quare expositio hæc non potest consistere. Alij aliter dicunt.

Sed ego, (alia omnia omittens) dicam: que sentio, in materia hac difficili, respondendo ad argumentum formaliter. Propositum medici est: vt conseruet vires morbo valentiores. Verissimum est hoc: Sed, cū infertur: ergo non debemus minuere vires: consequentia negatur: & negationis ratio euidentissima est: nam quando in morbo acuto (nam hic de morbo acuto sermo sit) imminuimus vires, tūc conseruamus vires morbo superiores; contra vero, quando in morbo acuto augemus vires victu mediocri, tunc efficimus vires inferiores morbo. Quæ dicta vtraque si patefecero, nemini (vt puto) scrupulum in mente relinquam. Supponatis autem hic esse de morbo acuto sermonem. Sit ergo morbus acutus: in quo exhibeatur victus plenus: dico, tunc fieri vires morbo inferiores: namque natura cogitur in cibum agere, atque concoquere, ac regulare cibum, vt in substantiam nutriti verti possit; & cum victus hic sit plenus, non modo est addicta concoctioni cibi natura, sed quā maxime addicta, vt cogatur deserere morbum, cum natura agat in cibum, & non in morbū; & cum morbus acutus sit, ac vehemens: talisque vehementia non reguletur a viribus, cibo omnino addictis; consistet morbus in suo robore, ac fiet longe viribus valentior, & superior; vt primo ad Glauconem recte adnotauit Galenus: vnde maius erit nocumentum, quam sit iuuamentum, ex auctione viriū per victum plenum. Si vero ex alio latere victum tenuem minuentem vires exhibebimus in morbis acutis: tunc efficiemus vires morbo superiores: nam, cum virtus, quæ valida supponitur: (nam si non est valida, non

A exhibemus victum tenuem,) valide in morbū agat, & eo validius, quanto tenuior est cibus, quia minus distrahitur a cibo; morbum superabit: vnde maius erit commodum ex eo, quod vires agant in morbū, quam sit nocumentum, quod fit ex minutione viriū validarum per tenuem victum: vnde fit: vt efficiātur vires morbo superiores. Et sic huic dubitationi mihi videtur respondendum.

APHORISMVS QVINTVS.

In tenui victu agri delinquentes magis laeduntur. Quicunque enim error committitur, maior in hoc fit, quam in paullo pleniori victu. Propterea etiam sanis periculosus existit valde tenuis, & constitutus, & exquisitus victus: quoniam errores grauius ferunt. Ob hoc igitur tenuis victus, atque admodum exquisitus, eo, qui sit paullo plenior, magis periculosus.

B

Scopus huius aphorismi est, viribus contraindicantibus magis attendendū esse, quā morbo acuto indicanti.

IN *tenui victu agri, etc.* Cum posteriora prioribus, & priora posterioribus consentiant: ob id non debet videri mirum; si, cum expositores errarint in præcedentis aphorismi expositione: in hoc etiam exponendo aberrent: Ideo aliorum introductionibus posthabitis; atque in his insistentes; quæ supra diximus, eam, quæ verior nobis videtur: sententiam proponemus. Dicimus ergo, quod cum Hippocrates diuinissimus, ac omni plenus artificio, præcedenti aphorismo de victu tenui simpliciter, & tenui exquisite, locutus fuisset, in virtute indicantium, & non indicantium; & in virtute coindicantium, & contraindicantium: nunc, cognoscens, posse in praxi aliquando contingere, vt non semper proponatur morbus acutus, in quo vires sint coindicantes, sed in quo sint contraindicantes; (nam quoties indicantia & coindicantia in vnum concurrunt, facile est curationem assequi; quoties vero habemus indicātia & contraindicantia, tunc habemus curationem difficillimam, & ea de caussa Galenus composuit 14. libros

C de methodo medendi.) hæc itaque videns Hippocrates voluit hoc aphoris. declarare, quid in hoc casu sit nobis agendum: & dicit, quod magis debeamus viribus contraindicantibus attendere, quam morbo acuto indicanti: dixit autem *magis*, vt notet, aliqua ex parte etiam morbo esse attendendum, & non esse ipsum omnino negligendum. Et hæc fuit regula tota a Galeno in libris method. præcipue in libro & cap. vltimo, proposita.

Sed ne hæc chimærica videantur; declarare opus est, quomodo hæc faciat Hippocrates. Ipse enim in vltima parte huius aphorismi proponit aphorismum seu sententiam, cum dicit: *Ob hoc igitur tenuis victus, atque admodum exquisitus, eo, qui paullo plenior magis periculosus.* Quibus verbis nihil aliud voluit dicere

D Hipp. nisi, quod, cum victus tenuis a morbo acuto indicetur, a viribus contraindicetur paullo plenior: si magis periculosus est, quia morbo indicatur, vt tenuis, paullo vero plenior, quia viribus contraindicatur, est minus periculosus: tunc minus periculosum est faciendum.

Vt autem non tantum scopum, sed vniuersam aphorismi seriem habeatis, quæ difficillima est: sciatis, quod ipse hanc rationem constituit. Ille victus est magis periculosus, in quo error commissus est grauior, quam ille, in quo error commissus non est ita grauis. Sed error commissus in tenuiori victu, est grauior, quam error commissus in paullo pleniori. Ergo victus tenuior est periculosior, quam paullo plenior. Conclusionem autem ponit Hippocrates in vltima parte aphorismi. Quoniam vero maior satis clara est, eam omittit Hippocrates: & ponit minorem, ac eam probat, vt dicit Philotheus, sumpto argumento a minori, hunc in modum: si id quod minus videtur inesse, inest: etiam inest id, quod magis inesse videtur,

tur, sed minus videtur, quod sani delinquentes in tenuiori victu, lædantur; & tamen hoc ita habet in ipsis sanis, qui & hos errores grauius ferunt, quam eos qui fiunt in paullo pleniori: ergo multo magis erit in corporibus ægris: ideoque multo magis ægri delinquentes in tenuiori victu lædentur, quam in paullo pleniori.

Diuisio aphorismi.

Ex hoc scopo facile est intelligere diuisionem præsentis partis. Nam hæc est sententia ex superlatione; quia fit comparatio inter victum tenuiorem, & paullo pleniorem. Est præterea hæc sententia pars enthymematis, & habet rationem seiunctam, & præpositam. Vnde diuiditur in duas partes: in prima est confirmatio, ac probatio sententiæ: vltima ibi incipit. *Ob hoc igitur tenuis victus, &c.* estque ipsa sententia. Prima pars diuiditur in duas: nam in vna ponit rationem, ibi; *Quicunque enim error, &c.* in altera ponit confirmationem rationis: & hæc rursus in duas scinditur partes, quatenus in altera tangit minorem syllogismi illius topici, *Propterea etiam sanis valde periculosus est, &c.* in altera est conclusio eiusdem rationis, & hæc est in principio huius particulæ, quando dicit, *Ob hoc igitur tenuis victus, &c.*

Explicatio singularum partium. Versio quorundam taxatur.

Quibus sic constitutis, accedamus nunc ad expositionem verborum. Primo itaque ponit conclusionem, quæ est hæc: *In tenui victu ægri delinquentes, magis læduntur.* Aliqui textus habent, *In tenui victu ægri delinquunt, quo fit vt magis lædantur.* Sed ex hac versione tota peruertitur sententia Hippocratis. Vnde melius est, vt iustissime vertamus, *delinquentes* quia in textu græco non ἁμαρτάνουσι, idest, *delinquunt*, sed ἁμαρτάνοντες, id est, *delinquentes*, habetur. Et sensus horum verborum est, quod ægri, dum vtuntur tenui victu, magis læduntur, quam si delinquant vtentes victu pleniori. Vbi aduertatis, ne erretis, vt aliqui, qui asserunt Hippocratem in hoc principio dicere, victum tenuiorem esse magis periculosum, quam paullo pleniorem. Hoc enim dicet vltima parte, quando ait, *Ob hoc igitur tenuis victus, &c.* Et non esset dignum Hippocrate, eadem bis tam paucis repetere. Sed dicit, quod ægri, vtentes tenui victu, si delinquant, lædantur magis, quam si delinquant vtentes paullo pleniori. Et hæc fuit Galeni expositio in commento; dicit enim quod error, qui committitur in tenuiori victu, fit maxime grauis, ac periculosus: non dicit, quod tenuis victus, sed quod error in eo commissus, sit grauissimus; quod amplius confirmatur ex eodem Galeno: qui, de sanis loquens, ait, quod sani non cogantur peccare ob tenuitatē victus, sed quod error, qui committitur in hoc tenui victu, fit grauis. Ideo sit intelligendus Hippocrates, quod vtentes victu tenui, si delinquunt, magis lædantur, quam læduntur hi, qui vtuntur victu paullo pleniori, si delinquunt.

In tenui victu.

Dicit, *In tenui victu*: vbi aliqui tenuissimum intelligunt, nescio qua ratione: nam in nullo codice, nec Græco, nec Latino, sic habetur. Præterea hic aphorismus respicit proxime superiorem: nam cum in superiori aphoris. de indicantibus & coindicantibus locutus fuisset, hic vero de contraindicantibus; & ille intelligatur de tenui simpliciter, & tenui exquisite: pariter: hic aphorismus intelligendus de victu tenui simpliciter, ac exquisite.

Delinquentes.

Delinquentes, Aliqui, (vt Galenus dicit in commento) intelligebant ægros delinquentes medicis inscijs, vt si quis æger clam deuoraret praua cibaria, volens ipse. Sed melius est, ait, vt quemcunque errorem intelligamus, siue volente, siue nolente ægro; siue conscio medico. Et potest Galenus pro se habere euidentem rationem: nam dicit Hippocrates. *Quicunque error*. Delinquunt quidem ægri volentes, inscijs medicis, quoties, præter institutum medicorum, vel ingerunt praua cibaria, vel e lecto surgunt, vel Venere abutuntur, &c. Fit error inuito ægro, vel ex parte medici, quoties medicus pharmacum propinat, quod propinare non debet; vel fit hic error ex parte assistentium, quoties plus æquo fricant, & c. vel ratione externorum; vbi ratione pluuiæ cogitur æger de lecto surgere, vel ex alio quopiam accedente aliquod aliud incommodum sortitur, &c.

Ratio aphorismi, cur tenuis victus magis periculosus paullo pleniori.

Quicunque enim error committitur, maior in hoc fit, quam in paullo pleniori. Hæc est immediata ratio aphorismi; cur victus tenuis magis sit periculosus paullo pleniori: quia scilicet omnis error, qui committitur in tenuiori, maior est, quam qui fit in paullo pleniori. Caussam huius reddens Galenus in commento, supponit vnum, nimirum quod vires quanto sint valentiores, tanto melius ferant errores grauiores; quanto debiliores, tanto ægrius sustineant errata. Et id confirmari potest experientia: nam si aliquis robustus detineatur acuto morbo, & incidat in errorem, licet aliquantum grauem; hic beneficio naturæ liberari poterit: nam natura est morbi medicatrix; si vero quis debilis morbo detineatur acuto, si committat errorem, licet parui momēti, tamen facile est, vt moriatur. Constitutio igitur, quod vires valentiores melius ferant errores, quam debiles: dicit Galenus, errorem in tenuiori victu delinquenti maiorem esse, quam in paullo pleniori: quia victus paullo plenior vires efficit validas, victus autem tenuior vim habet diminuendi; & cum debiliores fiant vires per tenuiorem victum, si cōmittatur error, ægri grauius ipsum ferunt, & maius est periculum: nam debilior virtus grauius fert errores. Alia etiam caussa a Galeno proponitur, quæ hæc est, Victus tenuis, non modo quia habet vim minuendi vires debilitat; sed quatenus est insuetus; & ideo dicebat Philotheus homines ex nouitate cibi offendi: proinde cum corpora in ægritudine vtantur victu tenuiori, in sanitate mediocri, vel pleniori; ratione huius mutationis debilitantur vires: sicuti conseruantur ratione consuetudinis.

Restitutio codicis Galeni.

Sed aduertendum, in commento Galeni male legi; *Et transitus ab eo est insuetus*, quia cum ibi de pleniori loquatur, esset, ac si diceret, a tenuiori ad paullo pleniorem victum esse insuetum transitum: quod falsissimum est; nam consuetudo potius est accipienda ex sanitate, quā ex ægritudine, etenim consuetudo est natura altera. Vnde melius allegatis, (vt alij, *& transitus ad eum*,) non ab eo: *est insuetus*: ad eum enim, videlicet tenuiorem, tempore ægritudinis, est insuetus.

Sanis etiam cōstituta diæta parā tuta.

Postea addit. *Propterea etiam sanis periculosus est, valde tenuis, constitutus, & exquisitus victus.* Nihil aliud voluit Hippocrates in hac parte, nisi dicere, quod quamuis hoc minus videatur esse in sanis, quā in ægris; tamen hoc esse etiam in sanis, vt, qui tenuiori victu vtuntur, grauius ferant errores, quam qui pleniori.

Et quia duo hic sunt, ideo ea declaro. Primum, quod minus hoc videatur habere veritatem in sanis, quam in ægris; ratio, quia vires in sanis sunt validiores, in ægris non ita robustæ: & hinc fit, vt sani melius ferant errores, quam ægri. Ideo optime Oribasius dicit, errorem tempore sanitatis esse viam ad ægritudinem, errorem in ægritudine esse viam ad mortem. Alterum declarandum est: quod ipsa corpora sana grauius ferant errores, vbi tenuiori victu vtuntur, quam si paullo pleniori. Et hoc manifestum est experientia: nam quoties corpora sana tenui vtuntur diæta; si accidit, vt committant errores, non ita ferunt illos; quam qui paullo pleniori vtuntur.

Ponderemus verba, *Propterea etiam sanis periculosus est valde tenuis.* Proponit victum tenuem simpliciter, sed dicit *valde*, vt significaret vltimum terminum huius victus. Postea addit, *& exquisitus*, nam de hoc victu in superiori aphorismo locutus fuit. Deinde addit, *& constitutus*, quæ particula habet aliquam

quam difficultatem: nam minime necessaria videtur, & temere ab aliquibus addita: tamen quia in textu reperitur, exponenda est. Scio tamen nonnullos interpretes per hanc particulam velle, Hippocratem normam victus tenuis apponere, quatenus scilicet vim habet minuendi. Ergo crederé, posse dici; quod, vt dicit valde, de tenui simpliciter, quo proponat vltimum terminum illius; sic de tenui exquisito dicat constitutum, vt habeat vltimum terminum eius, quem indicat exacte acutus morbus.

Addit postea. *Quoniam errores grauius, &c.* Modernus aliter legit; quia existimat textum esse peruersum: *Quoniam errores grauiores ferunt*; nec absque ratione: nam impossibile esse existimat, quod sani grauius ferant errores, quam infirmi; nam sani multo melius errores ferunt. Sed si ita intelligeretur Hippocrates, verum quidem esset, quod Modernus dicit; non autem ita intelligitur; verum hoc pacto, quod sani grauius ferant errores in tenuiori victu, B quam in paullo pleniori: & ideo non comparamus sanos cum infirmis, sed tenuioris victus errores, cum erroribus paullo plenioris victus.

Conclusio. Subiungit vltimo; *Ob hoc igitur tenuis victus, &c.* Hæc est conclusio, seu totus aphorismus: de quo non multa dicam, quia si conclusio dependet ex præmissis, ideo ex declaratione illarum habetur sensus huius partis. Et ob id Galenus in fine commenti dicit: *Quæ vero de aphorismo dicit sunt manifesta.* Dicit ergo quod & tenuis victus & exquisitus sit magis periculosus paullo pleniori. Vnde notate, quòd cum dicat *magis*, præsupponat etiam victum paullo pleniorem esse periculosum, sed minus.

Scopus aphorismi repetitur. Habemus ergo hinc, quoties in morbo sunt indicantia, & contraindicantia, curationis scopum esse periculosum, nam nec quod indicatur, neque quod contraindicatur, præstare possumus: sed quia magis periculosus est scopus virium contraindicantiũ, ideo C huic attendendum magis, altero tamen non spreto: dicit enim, *eo qui sit paullo plenior;* & non, *plenior absolute:* vt ex hoc concludat, quod cum magis periculosus sit ille victus, in quo error grauior committitur, & talis sit victus tenuior; propterea, cum in morbo acuto recedendum sit a victu illo tenui, magis inclinare nos debere ad victum paullo pleniorem, quam ad paullo tenuiorem, vt viribus contraindicantibus satisfaciamus: nec tamen pleniorem omnino consectandum, ne prorsus videamur morbum spernere.

Num victus tenuior, an paullo plenior, magis conueniat. Verum difficultas hic oritur magni momenti, quę tum ad praxim vtilis est, tum apparentem Hippocratis *ἀντιλογίαν* dissoluit. Dicitur enim hoc loco, victũ tenuem & exquisitum esse magis periculosum, quam sit paullo plenior: at ipse simul Hippocrates cum Galeno 2. de ratione vict. 19. oppositum habere videntur. Nam dicit Galenus, eos minus lædi, qui D solum accipiunt potum, magis qui ptisanam colatam, & multo adhuc magis, qui ptisanam integram accipiunt. Ex quibus patet, maius esse periculum in pleniori, quam in tenuiori: Præterea Hippoc. 2. eiusdem 37. dicit: ciborum adiectioni non semper intendimus, sed sæpenumero expedit, vt cibos subtrahamus, donec morbus maturescat: vnde videtur Hippocrates magis probare tenuiorem, quam pleniorem victum. Et idem Galenus dicens, reddit rationem, & inquit, magis tenuiori esse insistendum, quam pleniori; quia non facile sit emendare errorem commissum in pleniori victu; facilius corrigere errorem, qui committitur in tenuiori. Quare videtur oppositum eius dicere, quod hic determinatum est.

Triuerij opinio. In hac quæstione multi multa dicunt, nos tamen tres referemus opiniones: alteram Moderni, secundum Brasauolæ, tertiam quam nos sustinemus, licet nostra non sit. Modernus in hac materia idem dicit, & ad verbum quod Triuerius: nimirum, quoties

A sermo est de victu tenuiori, & pleniori, quisnam periculosior sit; talis sermo potest esse duplex: nam vel est de morbis chronicis, vel de acutis. Si de acutis loquamur, periculosior est plenior, quam tenuior: & sic locutus fuit secundo de ratione victus Hippocrates, quod ex inscriptione libri constat, nam inscribuntur illi libri de ratione victus in acutis, in quibus quidem est periculosior magis plenus, quam magis tenuis. At si de chronicis loquamur, in his tenuior magis est periculosus, quam plenior: & hoc modo hic intelligit Hippocrates. Vtque id, quod dicit, verum esse Triuerius persuadeat, satis artificiosam adducit rationem; & inquit: ideo in morbis acutis periculosior est plenior, quam tenuior; quia morbus acutus est breuis temporis, & non ita licet corrigere errorem ex pleniore victu, quia morbus non dat inducias, vt in chronicis; in quibus, cum ipsi longi temporis sint, facile longitudine temporis potest corrigi error commissus in paullo pleniori victu: Quod si tenuem victum consideremus, totum est oppositum: quia in morbo acuto non ita periculosus est: nam etsi vim habeat minuendi vires; tamen, quoniam morbus est breuis temporis, vires perferre possunt: at secus in morbo chronico; quia cum sit longi temporis, si fiat error in victu tenuiori, nos postea erimus coacti deuenire ad pleniorem, aduentante statu; quia vires non poterunt perferre tam tenuem victum: sed hoc periculosum est, aduentante statu augere victum. Quare concludit Triuerius, dixisse Hippocratem magis esse periculosum victum tenuiorem, quam paullo pleniorem; quia de morbis acutis loquatur; imo etiam de sanis; vnde dicat; *propterea etiam in sanis.*

Sed resolutio hæc ita ab omni veritate est aliena, vt nihil falsius. Primo autem ostendam, quod sit falsa: deinde, admisso quod sit vera, ostendam non esse ad propositum. Primum, cum Triuerius dicit periculosiorem esse victum tenuiorem in chronicis, quam pleniorem: contra in acutis periculosiorem pleniorem falsum est. Et licet pro se videatur habere Galenum qui 1. ad Glauc. 8. dicit, quod victus tenuis in morbis acutis non magnum afferat periculum, maximum in chronicis: (ob quam quidem auctoritatem credo hos deceptos fuisse: nam impossibile est has auctoritates intelligere, sine illis indicantibus & coindicantibus) tamen auctoritatem illam nihil ad Triuerij opinionem facere existimo, si dicamus: hac ratione victum tenuem esse magis periculosum paullo pleniori, quia si fiat in morbis error in tenuiori victu; vt si in principio tenuiori victu vsi fuerimus, quã opus fuerit, non est dubium, quod cogemur aduentante statu pleniorem victum adhibere: sic etiam fiet in morbo acuto, cogemur enim si prius tenuiori vsi fuerimus victu, statu accedente pleniori vti: modo absq; omni dubio periculosior est victus plenior in statu acuti, quã in statu chronici; & ratio est, quia ex victu pleniori distraheretur naturæ pugna contra morbum; modo magis periculosa est pugna morbi acuti, quã pugna chronici; itaque hic victus plenior est magis periculosus in morbo acuto, quam in chronico; cum ex errore commisso cogamur deuenire ad maius periculum. Sed hoc intelligere oportet in morbis chronicis, & acutis, vbi est opus mutatione cibi: nam nemini dubium est, quod si a principio vsq; ad finem morbi acuti perseuerare poterimus in victu tenui, illud faciendum sit. Et hoc dicit Galenus primo ad Glauc. octauo, quod victus tenuis non afferat periculum in acutis, supposito, quod vires ita validæ sint, vt possint semper hunc victum tolerare: at oppositũ est in chronicis morbis; nam victus tenuis in eis graue affert periculum: quia vires non possunt tolerare victũ tenuem. At si cogimur mutare cibum, est periculosior in morbo acuto victus a principio tenuior, quã in chronico: vt si corripiatur quis morbo

bo exacte acuto, qui terminetur die decimoquarto, & fiat error in victu; quod scilicet primis quatuor diebus vtamur sola mulsa, postea cogamur vti ptisana colata, ac post etiam integra: vnde victus hic, a principio tenuior adhibitus, est in caussa maximi periculi, & deducet ægrum in maximum discrimen, & in mortem etiam. Accedit insuper, quod absolute considerantes errorem, semper error in morbo acuto est periculosior errore in chronico commisso. Quare hæc, quæ hi dicunt, falsa sunt.

Sed si admittatur ea quæ falsa sunt, vera esse; ostēdu modo non esse ad propositum: nam Hippocratis scopus in hoc aphorismo, (vt diximus) est, loqui de victu ratione chronicorum, & acutorū morborum: nam si in præcedenti aphorismo dixit, in morbis quidem longis, & acutis, &c. etiam de victu hic loquitur ratione chronicorum & acutorum morborum. Quod autem de victu sanorum mentionem facit, id non est principale institutum huius loci, sed ad rationem topicam constituendum id requiritur. Locus ex secundo de ratione victus, &c. non est ad propositum. Nam verum est, institutum Hippocratis esse ibi loqui de ratione victus acutorum: sed propterea non est asseuerandum simpliciter ea non habere veritatem in chronicis. Nam dicebat Galenus ibi comm. 37. errorem commissum in pleniori victu magnum afferre periculum, tum alias, tum maxime in morbo acuto: per quæ verba nihil vult Galenus aliud, nisi morbos etiam chronicos intelligere: & ideo non tantum in acutis vera est ea sententia. Quare prima hæc opinio falsa est.

Brasauolæ opinio.

Secunda est Brasauolæ: quam ideo adduco, quia aliqua ex parte videtur accedere ad expositionem a nobis adductam. Nam dicit, Hippocratem secundo de ratione victus dicere; quod victus plenior sit periculosior tenuiori: sed in aphorismus videtur dicere oppositū, quod tenuior sit periculosior pleniori; verum est dicere, quod error, qui committitur in tenuiori, magis sit periculosus, quam qui in paullo pleniori fit.

Auctoris & Thadæi sententia.

Sed decipitur. Nam licet in principio huius partis dicat Hippocrates, magis periculosum esse errorem commissum in tenuiori victu, & cæt. in vltima tamen parte, vbi verum aphorismū proponit, ait: *Ob hoc igitur victus tenuis est magis periculosus victu paullo pleniori.* Quare adhuc persistit argumētū in suo robore.

Tertia opinio nostra est: nos enim cum Thadæo Florentino (quoniam non profitemur nec subtilitates, nec nouitates,) dicimus, modis duobus posse considerari victum tenuiorem & pleniorem; vel in relatione ad totum morbum, vel ad statum morbi. In relatione ad vniuersum morbum, dicimus, esse periculosiorem, tenuiorem paullo pleniori: & hoc modo in hoc aphorismo intelligitur Hippocrates. In relatione vero ad statum morbi, periculosior est plenior tenuiori: & hoc modo est intelligendus Hippocrates secundo de ratione victus.

Quam resolutionem videns Modernus, dicit, quod quæ a Thadæo dicuntur, vera sint; non tamen ad propositum: idque probat; nam Hippoc. in aphorismo dicit simpliciter, errores esse grauiores in tenuiori, quam in pleniori: & non se limitat, nec ad vniuersum morbum, nec ad statum morbi. Sed ego bifariam ostendo: resolutionem hanc ad propositum esse, ac esse optimam; tum ex Hippocratis scopo, tū ex verbis formalibus Galeni, & Hippocratis. Ex scopo quidem: nam, vt audistis; propositum Hippocratis erat loqui de tenui victu, sumpta indicatione a morbo acuto, in quantum acutus; non autem a morbo acuto, penes vigoré morbi acuti, sed in quantum acutus; nam sumpta indicatione a morbo, viribus contraindicantibus, seu viribus infirmis: dicit magis esse periculosum tenuiorem victum, quam pleniorem, quia scilicet minuit vires, quæ erant refocillandæ. At ratione status totum oppositum est dicendū, non modo in acuto morbo, sed chronico; nam primo ad Glauc. cap. 12. quod est de cura quartanæ, quæ est morbus chronicus, dicebat Galenus quod in statu eius vtendū sit victu tenuiori: ergo, quamuis vniuersus morbi progressus victum indicat mediocrem, vt in quartana, tamen status eius victum indicat tenuiorem. Et ibidem, cap. decimotertio, in cura continuarum dicit esse aduertendum, si vires fuerint validiores, & perspexerimus morbum transcendere septimum diem, non esse a principio vtendum tenuiori victu: quia cogemur postea, aduentante statu, pleniori vti, cum tamen tunc temporis deberemus vti tenuissimo. Idē dicit primo ad Glauconem octauo: nimirum, si in morbis chronicis a principio voluerimus vti victu tenuiori, tunc simul, & morbum, & vires tollemus; vel aduentante statu cogemur augere cibum, cum tamen ibi victus tenuissimus sit adhibendus. Quare sit hic sermo de victu, sumpta indicatione a morbo acuto, vt acutus, non a vigore eius. Et propterea tenuior victus magis est periculosus. In secundo vero de ratione vict. proponit victum, sumpta indicatione a morbo acuto, non quatenus acutus, sed ab eius vigore. Et ostendo, ibi ad vigorem respexisse Hippocratem; quoniam dicit Galenus in eo libro, commento decimoquinto, propositum esse Hippocratis demonstrare, quam grauiter errent illi, qui aduentante statu pleniori victu vtuntur. Et decimonono commento dicit, victum pleniorem esse magis periculosum circa statum, quia non debeamus vti hoc victu, nisi coquatur morb. Quid clarius dici potest? Et Hippocrates in illo trigesimoseptimo, dicit, quod subtrahere expediat, donec morbus maturescat: verum considerare maturationem, est considerare statum morbi, vt expresse etiam ibi Galenus declarauit, in commento. In aphorismo vero hoc respicit ad morbum acutum, in quantum acutus, non ad vigorem: nam præter id, quod in superiori aphorismo de morbis acutis & chronicis locutus fuit, cuius hic aphorismus est pars: accipiam etiam aliud, quod nemo negare poterit, quod scilicet Hippocrates infra aphorismo octauo loquatur de victu tenui, sumpta indicatione a vigore morbi. Quod si hoc est: vultis ne Hippocratem eadem bis sine necessitate repetere in eodem libro? Dicit enim ibi, Quando morbus in vigore constiterit, victu tenuissimo vtendum. Nec aliquis dubitet, quod dixerit, tenuissimo, non autem tenui. Vnde de tenui hic: ibi de tenuissimo loquitur: nam (vt ibi exponemus) idē intelligit per tenuissimum, quod per tenuem, ob caussam, quam ibi assignabimus. Quare hæc Thadæi resolutio optima, vt mihi videtur, & ad propositum est.

APHORISMVS QVINTVS.

Extremis morbis extrema exquisite remedia optima sunt.

Scopus aphorismi.

EXtremis morbis extrema. &c. Cū propositum Hippocratis esset, sermonem habere de victu ægrorum, & proinde de victu vires minuente; atque hic victus esset tum tenuis, tum tenuissimus: postquam in superioribus duob. aphorismis egit de victu tenui in virtute indicantium & coindicantium; modo eius propositum est sermonem habere de victu tenuissimo. Ceterum, quia cognouit Hippocrates victum tenuissimum esse auxilium quoddā satis arduum, quod non ita facile admitti possit: propterea, vt non deueniret ad hoc extremum auxilium absque medio: primum supra de tenui, deinde de tenuissimo victu voluit agere, sed antequam instituerer sermonem de victu tenuissimo, primum proponere voluit axioma, in cuius vigore omnis stabiliretur sermo de victu tenuissimo, vt nemo sit audax in proponendo tam

arduo

arduo auxilio, id est, victu tenuissimo, nisi maxima ex caussa. Axioma autem in præsenti ponitur aphorismo: in quo, cum habeat, quod extremis morbis extrema conueniant remedia: facile postea insinuare potest, quod in morbis acutissimis conueniat extrema inedia. Ad quem scopum respiciens Galenus in commento præsenti, dicit, ea, quæ in hoc aphorismo habentur, dicta esse ob sequentem; & propterea subiungere Hippocratem sequentem aphorismum.

Quare scopus nunc Hippocratis est, axioma tradere, cuius beneficio possit postea subiungere theoremata de tenuissimo victu.

Diuisio.

Hic aphorismus, quamuis diuidatur a nonnullis in subiectum, & prædicatum; quod tamen nos non reprobamus: tamen videtur nobis, quod non admittat diuisionem notatu dignam. Est enim sententia, quæ talis est ex propria natura, & sine ratione prolata, & primi ordinis: vbi namque proponitur, quod extremis morbis côueniant extrema remedia; statim quilibet colligere poterit rationem, quod, cum contraria contrarijs curentur, ideo extremis morbis extrema sint apta remedia. Sic etiam Hippocrates in libris de flatu dicit; quòd famem tollat cibus, & sitim potus, & repletionem euacuatio; & in summa vnum contrarium alterum expellat.

Magnus seu extremus morbus qd.

Sed accedamus ad expositionem. Dicit, *Extremis morbis sunt opportuna extrema remedia:* Sed aphorismum intelligere non est possibile, nisi terminos præcognouerimus. Et propterea videndum est, an multi sint extremi morbi; &, an de omnibus, an de aliquibus intelligat Hipp. Quia vero impossibile est alicuius rei indagationem facere, nisi quid illud sit, cognoscatur; (vt processit Galenus in libris de diff. morborum; vbi methodo diuisiua omnes morbi differentias inuestigare volens, prius diuidendum genus desinire voluit.) Propterea videamus quid sit morbus extremus: idque eo libentius facimus, quoniam quotidie apud practicantes videmus sermonem haberi de morbo magno, & extremo: quod nô est declarandum a practicis, sed a theoricis. Morbus itaque magnus seu extremus, ex sententia Galeni quarto method. 6. 7. method. 12. 8. method. cap. vlt. 11. meth. ca. 3. & 3. de tuenda valetud. capit. 9. (quas auctoritates ideo adduxi, vt non modo confirmem hanc veritatem, sed vt eas videatis, quoniam inter se pugnare videntur circa naturam morbi extremi) nihil aliud est, quam affectus præter naturam, qui extreme aduersus naturam pugnat.

Differentiæ extremi morbi.

Cum ergo pugnet aduersus naturam extreme, facile est ex hac definitione colligere differentias morbi extremi. Nam possumus in hac pugna morbi extremi considerare vel Vim pugnæ, vel Euentum, qui consequitur ex vi pugnæ. Penes vim, quatenus scilicet valide agit morbus in naturam, vel est vehemens Simpliciter, vel est vehemês & extremus Secundum quid. Extremus simpliciter vel est talis ratione Actiuitatis, vel est talis ratione Resistentiæ. Si ratione actiuitatis est vehemens; tunc vel est talis, vt dicit Galenus, ratione Dignitatis, vel ratione Propriæ essentiæ morbi. Si ratione dignitatis, est morbus extremus propositus a Galeno, exempli gratia, vteri præfocatio, non ex sanguine menstruo, sed ex semine; quia fit ex digniori materia: vnde dicit tertio de tuen. valet. 9. morbum esse vehementem ratione materiæ dignioris peccantis: neque hoc sine ratione dicit Galenus: quoniam (vt etiam dicebat primo de loc. affect. in cap. vltimis.) vbi fiunt morbi ex semine, sunt magis vehementes, quam ex sanguine menstruo; quia quemadmodum semen, cum erat integrum, erat magis amicum naturæ, sic cum corrumpitur, ei fit magis inimicum: quod etiam apparet in febri pestilenti, quatenus ex sanguine, qui est nobilior materia, pendet. Ratione autem propriæ essentiæ, id est, ratione

A multi lapsus, est vehemens, verbi gratia, febris ardens, in qua est maximus lapsus; imo, si liceret graduare febres, esset veluti calida in quarto. Et aduertatis, quod hi morbi necessario habent symptomata vehementia concomitantia, ita tamen, vt vires non prosternantur: quia, si prosternuntur vires, non comitantur symptomata vehementia, sed maligna; vbi vero vires non ita prosternuntur, concomitantur vehementia symptomata. Proinde cum dicimus, morbũ esse extremum ratione symptomatum; id non est aliquid aliud superadditum: sed sufficit dicere, morbũ esse extremum vel ratione dignitatis, vel ratione propriæ essentiæ: quia morbus vehemens ex propria essentia habet vehementia symptomata: idq; côfirmat Hippocrates sequenti aphorismo, vbi dicit; vbi morbus extremus fuerit, extremos habet labores. Igitur dicere, morbum esse vehementem ratione symptomatum, non est aliquid diuersi addere. Est præterea

B morbus vehemens ratione resistentiæ, quoties morbus valide resistit auxilijs: vt cancer in parte ignobili: quoniam non ratione dignitatis in hoc casu, sed resistentiæ, est morbus vehemens: sic elephantiasis, quæ etiam morbus est pertinacissimus. Sed aduertatis, quod quartana nô sit morbus extremus, licet existat quam maxime diuturna, & pertinaciter resistat medicis auxilijs. Possemus dicere, febrem quartanã non esse talem ex toto genere, nam aliquas quartanas cito desinere: sed non est bona resolutio. Et propterea dicimus, quod morbus vehemens ratione resistentiæ opus habeat, vt dependeat suapte natura a materia resistente, quæ sit coniuncta, non antecedês: in febre autem quartana materia coniuncta sunt vapores putridi, qui non ita resistunt; sed resistentia tantum est ratione materiæ antecedentis: ideoque non potest inter extremos morbos connumerari.

C Est postea morbus vehemens secundum quid: & hic vel est talis ratione Virium Vniuersi corporis, vel ratione Partis determinatę. Ratione virium morbus dicitur extremus, in quo vires superantur a morbo: & ideo licet morbus suapte natura vehemens non sit; quia tamen superat vires, vehemens dicitur: vnde morbi corripientes senes, licet exigui sint, vehementes tamen dicuntur, ratione virium infirmarum. Et vt plurimum hos morbos comitantur pauca, sed praua symptomata: vbi namque vires sunt debiles, non possunt valide pugnare contra morbum, & ideo non possunt esse vehementia symptomata: in statu enim vehementissima sunt symptomata: non alia de caussa, nisi quia vehementissima pugna est inter morbum & naturam. Cum autem in his morbis, ratione virium debilium, quæ a morbo superantur, symptomata sint debilia, hi morbi parui interdum appellantur, etiam si vehementissimi sint; vt, febres pestilentes a Galeno interdum morbi parui vocantur, licet

D sint vehementissimi ratione dignitatis, ac etiam ratione magni lapsus, & insuper quia superatur virtus a materia: dicuntur tamen parui, quia cum vires succumbant, symptomata non sunt magna, sed tamen maligna. Est postea morbus magnus secundũ quid, ratione partis; & vel ratione partis Principalis, vel ratione partis Famulantis principali, vel Consentientis cum principali. Ratione principalis partis, veluti vulnus licet exiguum, aut morbus alius licet paruus capitis, vel cordis, vel hepatis, magnus dicitur secundum quid. Et hic aduertatis, quod Galenus interdũ dicat febrem, qua febris, esse morbum vehementem ratione loci affecti, id est, cordis: sed non est simpliciter morbus magnus febris, sed secundum quid, ratione loci affecti. Sed dicet quispiam: si febris, inquantum febris, est morbus vehemens: ergo ex propria essentia, ergo simpliciter? Galenus sic est intelligendus, quod febris, inquantum febris, sit morbus vehemens, ratione partis: quia cognouit Galenus febrem ad sui essentiã necessario requirere cor: & sic febris, in quan-

in quantum febris, est morbus vehemens, id est, inquantum in sui essentia continet cor; quare est morbus vehemens secundum quid, id est, ratione cordis, quod est subiectum principale febris. Morbus vero vehemens secundum quid ratione partis non præstantis, seu non principalis, vel erit ratione partis famulantis principali, vel Cōsentientis cum principali: vt vulnus ventriculi, qui famulatur iecinori, vel cordi, &c. Et tales morbos consequuntur vehementia symptomata: vnde in vulnere ventriculi dolores ingentes, conuulsionesque fiunt. &cæt. Hi sunt morbi vehementes secundum quid.

Si vero alia ex parte considerabimus morbos vehementes penes euentum; euentus hic potest considerari duobus modis, vel quatenus est euentus anceps, vel quatenus Certus. Si considerabimus euentum incertum vehementem, hic habet locum in morbo periculoso, vt acuto, & peracuto. Euentus vero certus extremus, non potest esse euentus ad bonum; quia non esset extremus morbus; est ergo euentus ad malum. Et hic euentus vel Imminet, vel Non imminet. Si imminet, necessario hic morbus terminatur morte; vt angina lethalis: & hunc morbum necessario comitantur vehementia symptomata, & perniciosissima. Si vero euentus non imminet, est morbus insolubilis. Et hic morbus insolubilis vel est secundum Totum insolubilis, vel secundum Partem. Insolubilis secundum partem est hectica febris, quæ ad tertium vsque gradum processit, & terminatur ad hecticam senectutis: & ideo desinit hectica, sed degenerat in hecticam senectutis. Secundum vero totum insolubilis, & morbus epilepticus post vigesimumquintum annum; item lapis renalis, vel podagra, & maxime confirmata, & a principio generationis acquisita: hi affectus, inquam, sunt insolubiles, & comitantur hominem vsque ad mortem.

De quib. extremi morbi speciebus hic agat Hippocrates.

Cum itaque morbus vehemens tot modis considerari possit: de quo ergo Hippocrates in hoc aphorismo intelligit? Dicendum, quod Hippocrates potuerit intelligere morbum vehemētem simpliciter, tum ratione actiuitatis, tum resistentiæ, & secūdum quid, tum ratione totius, tum ratione partis. Quo autem ad morbum ratione euentus, si consideremus morbum vehementem ratione euentus incerti; tunc istum potuit intelligere Hippocrates. At ratione euentus certi, tunc vel imminet mors, vel non imminet: si imminet, non potest intelligere hunc Hippocrates: quia cum mors imminet, solis prognosticis sunt relinquendi ægri, & non egemus validis auxilijs. Si non imminet, vel est insolubilis secundum totum, vel secundum partem: si secundum partem, de his potest intelligere Hippocrates: nam in morbis insolubilib. secundum partem deuenimus ad maxima auxilia, vt in tertio gradu hecticæ vtimur maximo auxilio, nempe aqua frigida; quia melius est ægrum ad hecticam senectutis ducere, quam ad mortem. Si vero est morbus insolubilis secundum totum; nec de hoc intelligit Hippocrates, quia hic morbus non admodum valido auxilio eget, sed sat est vti leui auxilio, vt quantum fieri potest, ægrum in vita detineamus.

Extrema remedia quæ.

Sed licet de his omnibus intelligere possit Hippocrates, tamen potissimum intelligit de morbo peracuto periculosissimo, & de morbo extremo non secundum quid, sed potius ex sui natura: quia etiam in commento Galenus dicit, quod propter hunc aphorismum subiungatur sequens, qui de morbo peracuto loquitur, quare hunc principaliter per morbum extremum intelligit, qui extremo indiget auxilio.

Sequitur nunc, vt declaremus, quid Hippocrates velit per extrema remedia. Itaque sciendum extremum remedium bifariam dici, vel Absolute, vel Secundum quid: nam vt morbus erat absolute magnus, vel secundum quid; sic & remedium. Absolute extremum remedium, Galeno teste, secundo aphor. vigesimonono, in Chirurgia, & Pharmacia consistit. Per Chirurgiam intelligo non modo sectionem venæ, sed amputationem membri, perforationem abdominis, vel thoracis, vt in empyemate. Extremum in pharmacia est, vel Alteratio, vel Euacuatio. Alteratio vel ad calidum, vel ad frigidum: ad calidum extremum est remedium, verbi gratia, mithridatica confectio, theriaca, & in summa, quæ ex viperis parantur: ad frigidum, sunt opiata medicamenta. Extremum in vacuatione est, exempli caussa, scammonium, vel elaterium. Vacuatio & alteratio simul extrema est, vt aquæ frigidæ copiosus potus: neque enim licet ad exhibitionem frigidæ deuenire, nisi morbus magnus fuerit. Auxilium extremum secundum quid est, vt victus tenuissimus, & præcipue tenuissimus in extremo.

Cur igitur tot modis sumatur auxilium extremum, de quo hic intelligit Hippocrates? Respondendum est, sicuti sermo fuit non de vno morbo extremo, sed omnibus: sic auxilium extremū quodcunque esse intelligendum, non vnum tantum; vtque præcipue Hippocrates per morbum extremum voluit intelligere peracutum: sic auxilium extremum dicendo, hoc præcipue referre voluisse ad victum tenuissimum. Et hæc expositio Philothei est, imo Galeni, & est optima.

Explicatio aphorismi, per partes.

Quibus cōstitutis facilis modo est expositio aphorismi. Dicit, *Extremis morbis conueniunt extrema remedia:* aliqui textus legunt *extremę conueniunt curationes:* sed quomodocunque legamus, idem est sensus. Quia si legamus, *extrema remedia*, intelligimus pharmaciam, chirurgiam, sed potissimum diætam: Si, *extremę curationes*, subintelligimus quatenus fiunt triplici instrumēto, præcipue diæta: vnde idem est sensus. Quod si quis vult scire meliorem lectionem, dico esse meliorem, vt legamus, *extrema remedia:* & ratio est, quoniam morbus extremus non indicat extremam curationem: quia hæc indicatio non sumitur a morbo, in quantum vehemens, sed ab aliquo alio, verum de ratione morbi vehementis est, vt indicet Quo agendum videlicet, esse absoluēdam curationem valido auxilio. Sed parum hæc referunt. Dicit porro, *extrema remedia exquisite:* vt per hanc particulam, *exquisite*, insinuaret vltimum terminum extremi remedij, quod indicat vehementia morbi. Tandem dicit, *optima sunt*, quia, cum contraria contrarijs curentur, morbus magnus magnum requirit auxilium. Propterea Plato in Alcibiade dicit, omnes morbos in quodam communi conuenire, tamen quemlibet morbum discrepantem requirere curationem, quia quilibet morbus propriam, & determinatam habeat naturam, Et ob id morbus magnus magnum, paruus paruum requirit auxilium. Sed recte intelligatis, in quo consistat hoc auxilium: quia sat est, vt extremum auxilium sit æquale extremo morbo: & non debet excedere, namque (vt alias probabimus) actio non modo prouenit a maiori, sed & ab æquali, & caussa est, quoniam nostrum propositum non est, vt morbus contrarius in contrarium morbum degeneret, sed vt reducatur ad temperiem. Exempli caussa, si aliquod corpus est insigniter repletum, requirit insignem euacuationem; sed non tantam, vt corpus repletum fiat insigniter manitum; quia æque vitiosum esset. Pariter, si sit morbus frigidus in tertio, debemus admouere medicamentum calidum in tertio; non vt frigefaciamus in tertio; sed vt introducamus mediocritatem; nam nolumus ex vno morbo alium morbum facere.

Extrema adhibenda, aliquando initio, aliquādo post.

Sed cum morbus extremus extrema requirat auxilia, aduertenda est differentia, nam alius requirit extrema auxilia primum; sed postmodum debiliora: aliqui vero morbi extremi requirunt extrema remedia, sed debiliora tamen prius. Et hoc documentum

propo-

propositum fuit a Galeno octauo methodi; vbi aliqua ex parte interpretatur hunc aphorismum. Et propterea etiam Auicennas capite de hydrope dicit, post leniora auxilia deueniendum ad perforationem abdominis. Contra vero (inquiunt) si morbus acutus fuerit, quamprimum est deueniendum ad extrema remedia, circa victum, pharmaciam, & pleboto-miam; dummodo quid non obstet.

APHORISMVS VII.

Vbi igitur morbus peracutus est, extremos statim habet labores, & victu extreme tenuissimo vtendum est. Vbi vero non, sed pleniorem victum contingit adhibere; tantum cibi indulgendum est, quantum morbus extremis est mollior.

Scopus.

V*Bi igitur morbus peracutus est*. Cum ea, quæ superius diximus, proposuerit Hippocrates immediate in virtute illius axiomatis, vt absolueret sermonem de victu minuente, voluit verba facere de victu tenuissimo. Et quemadmodũ quarto aphorismo de tenui victu dogmatice loqui voluit, in virtute indicantium & coindicantium; sic modo dogmatice proponere voluit victum tenuissimum, in virtute suorum indicantium, & non indicantium: indicantia enim sunt morbi peracuti, qui indicant victũ tenuissimũ: non indicantia sunt morbi acuti, qui non indicant victum tenuissimum. Nam aliquis credere posset, si victus tenuissimus indicetur a morbo peracuto, quod etiam indicetur ab acuto, & præcipue vbi vehementia symptomata sunt coniuncta: sed quoniam hoc non fit in praxi, verum victus tenuissimus conuenit peracutis, non autem tribuitur acutis; ob id Hippocrates proponit morbos peracutos indicantes, acuto non indicantes.

Differentia 4. & 7. aphorismorum.

Differentia autem est inter hunc aphorismum & quartum, quia ibi proposuit victum tenuem simpliciter, & exquisite tenuem, non modo in virtute indicantium, & coindicantium; sed coindicantium, & contraindicantium; de quibus quidem in præsenti aphorismo ne verbum quidem facit. Ratio autẽ est: quoniam summa arte; ac breuitate vsus Hippocrates, sat habuit, vt victum tenuissimum, in virtute coindicantium, & contraindicantium, sumeret non a toto morbo, sed a vigore morbi; quod facit nono aphorismo.

In hoc ergo aphorismo scopus Hippocratis est proponere victum tenuissimum in virtute peracutorum morborum indicantium, & acutorum non indicantium.

Est autem sententia ex superlatione, & sine ratione prolata: non quod sit sine ratione, sed quod non habeat prolatam rationem, & est potius secundi, quam primi ordinis: quia non ita facile innotescit caussa.

Diuisio.

Diuiditur in duas partes. In prima proponit victũ tenuissimum, in virtute morborum peracutorum indicantium: In secunda in virtute acutorum non indicantium; quæ incipit ibi, *Vbi vero non, &c.*

Primæ partis sensus.

Inquit ergo: *Vbi morbus peracutus est, extremos statim habet labores, & victu extreme tenuissimo vtendum est*. Sensus hunc in modum per viam syllogismi elicitur. Extremis morbis extrema conueniunt remedia: sed morbus peracutus est extremus morbus: ergo morbo peracuto conueniunt extrema auxilia, seu remedia. Maior propositio est in præcedenti aphorismo: & ideo dicit Galenus, quod hunc aphorismum subiungit Hippocrates præcedenti. Minor potest elici ex Hippocrate, quod scilicet peracutus morbus sit extremus, hunc in modum: Ille morbus, qui extremos habet labores, est morbus extremus: morbus peracutus habet extremos labores: igitur morbus peracutus est morbus extremus. Et maior, ac minor clara admodum est. Ex his ergo habetur, quod morbus peracutus sit extremus, & quod extrema requirat auxilia. Sed dicet quis: morbus peracutus non indifferenter quodlibet extremum auxilium requirit; sed quoddam determinatum: at dicit Hippocrates, victu tenuissimo esse vtendum, & non addit aliud quodpiam remedium: Ob id vellem scire, cur tenuissimo victu sit in peracuto vtendum morbo? Rationem non proponit Hippocrates, sed bene interpres optimus Galenus, quæ est talis: Ille morbus extremus requirit victum tenuissimum, qui est statim consistens: talis est morbus peracutus: ergo morbus peracutus requirit tenuissimum victum. Minor est satis clara: quia morbus exacte peracutus non transit quartum: non exacte peracutus non protrahitur vltra septimum: & ideo omnis morbus peracutus est statim consistens. Maior vero, quod morbus statim consistens requirat victum tenuissimum, probatur a Galeno ratione, & auctoritate. Auctoritate quidem Hippocratis, quarto de ratione victus præsertim 9. & 47. 2. & 3. eiusdem vltimo, & alibi: ex quibus locis facile colligitur, quod morbus statim consistens requirat tenuissimum victum. Ratione autem; quoniam; quo magis morbus est cito consistens, seu deueniens ad statum, eo magis natura contra morbum agere debet, & quo magis agere debet, eo minus est distrahenda a pugna contra morbum per cibum; & propterea morbus cito consistens victum tenuissimum requirit.

Explicatio primæ partis.

Sed ponderemus verba. Dicit Hippocrates: *Vbi est morbus peracutus, statim extremos habet labores*. Per labores intelligit symptomata extrema, ac vehementia. Dicit, *statim*: quia nisi morbus statim symptomata habeat, non erit peracutus; sed ille peracutus est, qui habet symptomata. Sequitur: *& victu tenuissimo est vtendum*. Per victum tenuissimum, vel intelligit non in extremo, vt mulsam, & cremorem ptisanæ in pauca quantitate, vel in extremo, vt nihil dare, vel solam aquam.

Error Montani negãtis nostro æuo vsum inediæ in peracutis.

Sed aduertatis Modernum cum Montano esse in maximo errore: nam tantum sibi arrogarunt, vt ausi fuerint aliter constituere normam ac ordinem diætæ, quam constituit Hippocrates, ac postea confirmauit Galenus. Nam Hippocrates & Galenus per victum tenuissimum in extremo integram inediã constituunt: isti vero, non admittunt, sed volunt in tenuissimo in extremo aliquid dare, & sic postea gradatim & gradatim augent victum. Non autem est dicendum, quod ratione consuetudinis sit mutanda ratio victus ab antiquis instituta: nam non est dubiũ, quod tempore Galeni homines magis fuerint gulæ dediti, quam tempore Hippocratis, & ideo tempore Hippocratis ob normam in victu eunuchi non laborabant podagra; Galeni autem tempore laborabant, & tamen Galenus non fuit ita audax, vt hanc diætam peruerteret. Additur etiam, quod interdum his temporibus liceat vbi tenuissimo victu in extremo, qui est, nihil dare: nam Brasauolas expertissimus (vt potestis videre) dicit, se multos morbos integra inedia curasse, vt anginas quasdam, & quosdam alios morbos, qui quarto terminantur. Hæc autem est differentia, quod Hippocratis tempore frequentius licebat vti hac integra inedia; tempore Galeni rarius, & nunc etiam rarius, ob id tamen illam normam nõ debemus variare. Et præcipue, quia Galenus & Hippocrates non modo indicantia considerarunt, sed vires coindicantes, & contraindicantes. Et ideo tertio de ratione vict. comment. vltimo, tenuissimam diætam concedendam esse dicebat, vbi vires perferre possunt. Præterea secũdo de dieb. decret. vndecimo dicit, si quis adolescens correptus fuerit morbo peracuto, qui quarto terminetur, temperamento carnosi, optimi habitus, ac non ita resolubilis, quique possit famem tolerare cum facilitate, tunc ei iniungendam integram

integram inediam, sed si non ita toleret, (inquit) licet A morbus eam indicet, quoniam tamen vires contrain dicant, omnimodam inediam non imperandā. Quare si hæc omnia considerassent, non fuissent ita audaces, vt mutassent dogmata antiquorum.

Altera pars aphorismi.

Et ob id etiam Hippocrates proponit non indicātia victum tenuissimum, dicens: *Vbi vero non, sed pleniorem victum contingit adhibere; tantum cibi indulgendum est, quanto morbus extremus est mollior*. Quæ verba sunt facillima: nam (vt optime interpretatur Galenus) quoties morbus non est ita peracutus, licet vti victu pleniori, idest, minus tenui. Et per hūc morbum intelligit acutum exquisite, qui decimoquarto terminatur; vel non exquisite, qui vigesimo. In his enim debemus vti minus tenui victu.

Tenuis diæta, ad morbi vehementiā analogiam habet.

Et propterea concludens Hippocrates, dicit: cum morbus est peracutus, est vtendum tenuissimo, vel extreme tenuissimo victu: quanto vero magis morbus cadit ab illa vehementia peracuti, tanto etiam B magis est recedendum ab illo tenuissimo victu: nā si aliqualiter morbus recedat, vt si morbus acutus sit exquisite, victu tenui exquisite vtendū, si magis recedat, vt sit acutus non exacte, victu tenui simpliciter vtendum, si vero magis recedat, vt si morbi sint acuti ex decidentia, & chronici, non est tenui, sed potius mediocri victu vtendum, &c.

APHORISMVS OCTAVVS.

Quando morbus in suo vigore constiterit, tunc victu tenuissimo vtendum est.

Connexus cum superioribus & scopus.

CVm Hippocrates in superioribus aphorismis locutus fuerit de victu ægrotantium, sumpta indicatione a toto morbo, siue hic morbus esset acutus, siue peracutus: reliquum erat, vt ageret de victu ægrotantium, sumpta indicatione non a toto morbo, sed a parte morbi. Cum autem pars morbi sit in duplici C differentia: vniuersalis altera, reliqua particularis, vt accessio: prius agere voluit Hippocrates de victu ægrorum sumpta indicatione a parte vniuersali morbi, nam vndecimo postea aget de eodem victu, indicatione sumpta ab accessione morbi. Quare scopus Hippocratis est, sermonem habere de victu ægrotū, sumpta indicatione a vigore morbi. Quem scopum cum Galenus vidisset, dicit in commēto, in hac artis parte sermonem habere Hippocratem de victu, sumpta indicatione a vigore morbi. Et recte dicit, in hac artis parte, quia pars quæ agit de ratione victus, quædam agit de ratione diætandi, sumpta indicatione a vigore, quædam de ratione diætæ, sumpta indicatione ab accessione. Aduertendum autem, quod a vigore sumatur indicatio non cibandi, sed potius minuendi vires: quia cibus, in quantum cibus, non nisi a viribus indicatur: & ideo hic est sermo de diæta D minuente vires, quæ a vigore capitur, non in quantum tempus, (nam a tempore, quatenus tempus, nulla sumitur indicatio.) sed a vigore sumitur indicatio, quatenus in hoc tempore summa est pugna inter naturam & morbum. Ergo scopus est de victu, minuente vires, indicatione a morbi vigore sumpta.

Diuisio.

Aphorismus non diuiditur in partes aliquas notatu dignas: nam est sententia sine ratione prolata, & ex propria natura, & est secundi potius, quam primi ordinis, quia parum consideranti eius ratio apparet.

Sensus.

Dicit, *Quando morbus*. Huius aphorismi sensus satis euidenter a Galeno proponitur. Dicit enim antiquum magistrum, id est, Hippocratē in hoc aphorismo præcipere, vt in morbi vigore victu tenuissimo vtamur, tum propter vehementiam casuum, idest, propter symptomata vehemētia consequentia essentiam morbi, tum etiā propter morbi coctionem. Et fundamentum huius proponitur a Galeno: quia vbi instat vigor, ac vehementia symptomata, tunc insignis est pugna naturæ aduersus morbum: & propterea non est exhibendus cibus, ne cibi dulcedine allecta natura, addicta sit ei, & relinquat morbum.

Explicatio verborum.

Sed ponderemus verba: *Quando morbus*. Galenus ponderat, quid per morbum debeamus intelligere; & dicit, quod non debeamus eos intelligere morbos, qui ad declinationem non deuenuint, sed existunt vel in principio, vel in augmento, vel etiam in statu: quia hi sunt morbi lethales, in quibus sat est ars præsagiendi, nec in his debemus venire ad valida auxilia, siue medicamenta, siue rationem victus, ne postea malus morbi euentus adscribatur errori medicorum, ideo Galenus secundo aphorismorum vigesimonono dicebat, deploratos solis prognosticis esse relinquendos, nec debemus ratione honoris morborum lethalium tenuissimo victu vti, vel aliquo valenti remedio, sed sat est in leuioribus consistere, vt Hippocrates in Epidem. cum accedebat ad Philiscum, quamuis affectus lethalis esset, non tamen abstinebat a leuioribus; sed cum prædictione, & hoc præsertim fit in his morbis lethalibus, in quibus imminet mors. Cum ergo dicit Hippocrates, *Quando morbus in vigore, &c.* intelligit non modo peracutum & acutum morbum, sed acutum ex decidentia, & chronicum etiam, dummodo non sint lethales. nam tantum lethales morbos excludit.

Addit postea *In suo vigore*. Quid per vigorem sit intelligendum, non est, vt multa dicamus. Nam, hoc est opus pertinens ad eos, qui de febribus disserunt, & præcipue ad eos, qui legunt caput Auicennæ, de horis febrium. Solum dicam breuiter id, quod ex Galeno colligitur passim in lib. de crisibus, & præcipue in libro de morbi temporibus. Hoc autem est, quod cum tempus sit numerus motus secundum prius & posterius, propterea tempus, quantum ad propositū nostrum spectat, nihil aliud est, quam numerus motus in morbo secundum prius & posterius. Quod cum ita sit, hinc tempus diuisionem in morbo sumit, quatenus quidem consideratur tempus & motus in morbo vel penes vniuersum morbum, vel potius penes partem morbi. Si primo modo, est tempus vniuersale: si secundo, particulare. Sed de tempore particulari aphorismo vndecimo dicemus. Tempus vniuersali subdiuiditur, prout motus vario modo se habet in morbo: nam morbus ita se habet, quod primū incipit, augetur postea, dehinc consistit, & tandem declinat, & hinc quatuor oriuntur tempora morbi vniuersalia; principium, augmentum, status, & declinatio. Principium quidem est, quando natura adhuc morbum non aggreditur. Augmentum, vbi natura aggreditur, & pugnat aduersus morbū, & quanto magis agit in morbum, tanto magis augmentum properat ad statum. Status autem est, vbi est summa pugna inter morbum & naturam. Declinatio, vbi morbus a natura vincitur. Cum quatuor ergo sint morbi tempora, Hippocrates, alijs posthabitis, vigorem tantum proponit: nec absque ratione: quia inter morbi tempora nullum tempus est, in quo maior sit pugna inter morbum & naturam, quam in vigore. Et ob id dicit: *Quando morbus in vigore*. Aliqui textus habent, *quando morbus in suo vigore*. Alij non habent particulam *in suo*. Quod si apponitur, non fit sine maximo artificio, nam vigor, qui requiritur in morbis, vel est talis ratione essentiæ morbi, siue immaterialis morbus sit, siue materialis, vt cum materiā non antecedentem, sed coniunctam, & continentem habet: vel potest esse vigor in morbis ratione materiæ antecedentis, sed quia magis potest vigor ratione materiæ coniunctæ, & propriæ essentiæ in morbis; ob id ad hunc vigorem respiciens Hippocrates, dicit *quando morbus in suo vigore*. Quamuis non excludat vigorem ex materia antecedēte. Potissimum tamen refertur

fertur ad vigorem ex parte materiæ coniunctæ, & propriæ essentiæ.

Postea addit, *constiterit*. Quæ particula non est sine arte proposita. Considerauit enim in vigore esse latitudinem, & proinde vigorem habere partē priorem, posteriorem, & mediam. In parte priori nectitur augmēto; in posteriori adhæret declinationi; media vero est, quæ existit inter vtramque partem. Et ob id Hipp. vigorem proponit; sed potissimum mediam eius partem: quia vere status est in media ipsius parte. Sed cur mediam proposuit partem? Dico, non sine maximo artificio, quia (vt ante diximus,) non proponitur morbi tempus, quatenus tempus: quia tempus, vt tempus, non indicat; sed proponitur vigor, quatenus in hoc maxima est pugna inter naturā & morbum. Vnde, cum maxima pugna sit in statu, & præcipue in media status parte, non absque causa, dicit, *constiterit*.

Addit deinceps; *Tunc victu tenuissimo vtendum.* Hic fere ab omnibus cogimur esse discordes, & discordia in hoc consistit; quia victus tenuissimus bifariam considerari potest, primo, quatenus est tenuissimus absolute, secundum propriam naturam victus tenuissimi; secundo modo in respectu. Per tenuissimum absolute intelligo, vel tenuissimum in extremo, vt nihil dare, seu potum tantum: vel tenuissimū non tamen in extremo, vt mulsam. Per tenuissimum in respectu intelligamus victum, in respectu ad victum qui exhibetur in alijs temporibus morbi. Sensus ergo est Hippocratis, quod in vigore morbi victu non tenuissimo in extremo, sed tenuissimo in respectu ad victum, quo vtimur in alijs temporibus, sit vtendum.

Cum autem his duobus modis victus tenuissimus sumatur, quomodo intelligit Hippocrates? Omnes fere expositores per victum tenuissimum intelligunt victum tenuissimum absolute. Nos contra intelligimus victum tenuissimum in respectu; atque id ita intelligendum esse demonstro. Primum, quoniam hæc sententia aphoristica de more sententiarum, est quam maxime vniuersalis, & propterea locum habere debet non modo in acuto, sed in peracuto, ac chronico. Præterea Galenus, a veritate non recedens, per morbum intelligit omnes morbos, exceptis solum lethalibus; ideo debemus intelligere hanc sententiam vniuersalem in omnibus morbis, (exceptis lethalibus,) quibus tenuissimus absolute victus omnibus conuenire non potest, chronicis enim victus hic non congruit. Et propterea non debemus intelligere victum tenuissimum absolute, sed in respectu ad alia morbi tempora.

Victus tenuissimus quomodo indicetur a statu chronici.

Sed dicet quis, ego vellem duo scire, primo, quomodo victus tenuissimus in respectu indicetur a vigore chronici; secundo, quoties hic victus indicatur a chronico morbo, non esse victum tenuissimum in extremo. Declaro vtrumque. Et primo, victum tenuissimum indicari a morbo chronico, probatur ex Galeno, primo ad Glauconem 8. vbi euidenter asserit, quod in diuturnioribus morbis operæpretium sit reseruare victum tenuissimum ad statum; & inquit, victum tenuissimum in respectu ad alia tempora. Et proinde sibi maxime constans, in eodem libro capite de cura quartanæ, dicit, in statu tenuiori diæta vtendum esse, quam ante & post statum, in quartana, inquam, quæ est morbus diuturnus: & clarū est, quod non intelligit victum tenuissimum absolute, sed in respectu. Potest etiam idem probari per eundem primo de crisibus capite decimo, vbi inquit, in acutis raro accessiones in statu ad tres extendi: at in diuturnis non modo status ad tres accessiones extendi, sed ad multo plures quandoque: cum ergo hoc ita sit, nō possumus victu absolute tenuissimo vti in statu: nam cum status adeo longus sit, si vellemus hoc victu vti, ægrum interficeremus. Sed tamen vtimur victu tenuissimo in respectu ad alia tempora: nam si in alijs temporibus mediocri victu vsi fuerimus in chronico morbo; in tempore status poterimus vti victu simpliciter tenui, vel exquisite, prout maior vel minor erit status; vel vt vires erunt condicantes, vel contraindicantes, vel indicantes.

Manifestus ergo est aphorismus; quod, quando morbus vel acutus, vel peracutus, vel chronicus, in suo vigore constiterit, tunc victu tenuissimo vti oporteat.

Quomodo morbus in statu mitis dicatur, cum symptomatibus tamen vehementibus.

Verum difficultas hic occurrit in dictis Galeni, quæ inuicem pugnare videntur: nam dicit, tunc esse vigorem, cum natura fortiter & valide agit aduersus morbum, ac vigorem nihil aliud esse, quam summitatem ac vehementiam symptomatum. Et idem etiam replicauit primo de diebus decretorijs, capite vltimo. Sed tertio de ratione victus commento vltimo, expresse asserit, morbum interdum esse mitem, & symptomata vehementia. Vnde difficultas insurgit, qua ratione morbus possit esse mitis cum symptomatibus vehementibus.

Multi multa dicunt. Nos solum vnam proponemus opinionem, & non alia de caussa, nisi vt rei difficultas magis appareat. Modernus, magna ex parte a Montano capiens, dicit, quod morbus bifariam considerari possit, vel vt Salubris, vel vt Insalubris. Si quatenus salubris, tūnc morbus circa statum est mitis, quia est prope salutem, & declinationem: symptomata autem sunt vehementia, quia sumus in statu, & ita est intelligendus Galenus tertio de ratione vict. vbi ait, morbum esse mitem, symptomata vehementia. Si vero consideremus morbum lethalem, ac in statu existentem; tunc symptomata sunt debilia: nam cum prope mortem simus, natura succumbit, ac vincitur, & ideo non potest symptomata nisi debilia facere, morbus autem non est mitis, sed sæuus ac malignus: nam licet symptomata sint debilia, sunt tamen praua, ac admodum maligna.

Sed resolutio hæc nulla ex parte est ad propositum. Et vtinam ita esset facile inuenire veritatem, vt est facile solutionis huius falsitatem dignoscere. Nā, cæteris posthabitis, non est dubium, quoties consideramus quod morbus salubris, vbi ad statum deuenit, habeat symptomata vehementia: sed morbus & ipse de necessitate est vehemēs; quia aliter nō posset habere vehementia symptomata. Et ideo verū est quod Galenus tertio de ratione vict. per morbū nō mitē intelligat morbum benignum; sicuti hi imaginantur: nam dicit, interdum morbum esse mitiorem, symptomata vehemētia; interdum pari proportione se habere vehementiam morbi, cum vehementia symptomatum. Quare ibi opponit vehementiam symptomatum, contra vehementiam morbi: ergo eandem vehemētiam opus est vt intelligat: ergo per mitem opus est, vt intelligat oppositum vehementi, nam aliter nulla esset comparatio. Vnde per mitem nō intelligit morbum benignum; sed idem, ac si dicat, interdum morbum vehementem esse, symptomata autem vehementia: interdum mitem, seu debiliorem. Præterea in morbo lethali symptomata non sunt debilia, vt hi imaginantur, sed praua: & hæc distinguuntur contra benigna. Quare resolutio hæc nō est ad mentem Galeni, in dicto loco.

Sed quid dicendum? Pro resolutione difficultatis vnum supponere oportet; quod est Galeni in allegato loco, & ab omnibus approbatum: tempora in morbis sumi, vel penes coctionem & cruditatem materiæ, vel penes essentiam morbi, vel penes symptomata. Sed hic duo consideratione egent: alterum est, cur tempora in morbis capiantur penes hæc tria, nec plura, nec pauciora; reliquum, vbi cognouerimus, quod ex his tribus tempora capiantur; scire oportet, an eodē modo, an diuerso capiantur. Si enim hæc sciuerimus, non historice, sed dogmatice poterimus ad verita-

veritatem propositæ difficultatis deuenire.

Quantum ad primum: dicimus, cum tempora in morbo capiantur ratione pugnæ naturæ, aduersus rem, quæ est præter naturam; cumque res, quæ præter naturam est, ad tria tantum capita referatur, ad caussas, ad morbū, & ad symptomata: inde fit, quod tempora penes tantum tria in morbis sumi possint, nimirum penes caussam, vel morbum, vel symptomata. Nam si considerabimus pugnam inter naturā & caussam, idest materiam; ratione huius oriuntur tempora a medicis dicta coctionis & cruditatis; si pugnam inter morbum & naturam, tunc oriuntur illa tempora, quæ dicuntur penes essentiam morbi, si vltimo considerabimus pugnam naturæ & symptomatum, oriuntur tempora, quæ penes symptomata dicuntur. Patet ergo cur penes tria tantum, nec plura, nec pauciora, tempora considerentur.

Sed quo ad secundum, an eodem, an diuerso modo tempora ab his capiantur? Dicēdum, quod diuerso. Nam tempora penes coctionem & cruditatem, & penes essentiam morbi, sumuntur a priori, penes symptomata vero a posteriori. A priori quidem illa capiuntur; nam sumitur primum tempus ratione pugnæ inter morbum & materiam, nec aliud considerare oportet, si tempora penes essentiam morbi ad aliud prius non referuntur. De symptomatibus autem secus: nam hæc tempora consideramus, quatenus vel referuntur in materiam concoquendam, vel in essentiam morbi. Declaro melius. Vbi est pugna inter naturam & materiā, vt natura incipiat coquere materiam crudam, quanto magis procedit concoquendo, tanto magis consequuntur symptomata vehemētia, & ideo a posteriori summuntur, quia consequuntur pugnam & naturæ & materiæ. Pariter symptomata penes morbū summuntur a posteriori, quatenus consequuntur pugnam inter naturam & morbum: nam quanto magis morbus in naturam agit, tāto sunt symptomata magis vehementia. Et ideo tempora a morbo, & a materia, a priori summūtur, a symptomatibus, a posteriori.

His ita dispositis, ad hoc vt intelligatis solutionem difficultatis primo propositæ, opus est, vt per hęc membra singula discurramus, vtque videamus, an in vnum hæc tempora concurrant. Et primo videndum est, an in vnum coindicāt tempora penes materiam, secundo an concurrant tempora ratione materiæ, & ipsius morbi, tertio, an in vnum conueniant tempora morbi & symptomatum, cōsiderando symptomata, & vt consequuntur essentiam morbi, & vt cōsequuntur materiam.

Quoad primum, cōsiderantes morbum penes materiam, cum materia in morbis duplex sit, antecedens, & coniuncta; considerantes materiam hanc vtramque, dicimus, posse interdum concurrere: id tamen non ex necessitate: quia possibile est, materiam coniunctam regulari a natura, quæ tamen non sit ad absolutam coctionem redacta: & nemo hoc negat, nec negare potest. Sed talia tempora non necessario concurrunt.

Quod si consideremus tempora ratione materiæ, & morbi; vel consideramus tempora ratione materiæ antecedentis & morbi, vel materiæ coniunctæ morbi. Quantum ad materiam antecedentem & morbum; dico, quod tempora non concurrant in vnum necessario; nam possibile est, vt morbus, quatenus ad suam essentiam spectat, deueniat non modo ad statum, sed declinationem; & tamen materia non coindicat, neque concocta sit: quod millies obseruabitis in febribus; nam videbitis in febribus symptomata leuia, quæ concomitantur essentiam febris, vt sic morbus ratione suæ essentiæ sit in declinatione, sed ratione materiæ antecedentis, in augmento; vt facile apparere potest ex signis cruditatis & coctionis. Et ad hoc Galenus respiciens, tertia de

A ratione vict. potuit dixisse; quod interdum vigor morbi coindicat cum coctione: (& sine his distinctionibus esset impossibile hæc loca intelligere.) Dicit, quod interdum coindicat, ergo non semper. At quando non coincidit cum coctione vigor? Non alia in occasione, nisi quando vigor penes essentiam morbi consideratur penes concoctionem & cruditatem materiæ antecedentis: tunc enim vigor morbi cum coctione materiæ antecedentis non concurrit: nam de coniuncta materia hoc est impossibile asserere. Sed possunt etiam interdum tempora penes essentiam morbi & materiæ antecedentis concurrere, verum id non necessario fit. Vnde per mitiorem, non benigniorem, sed debiliorem, debemus intelligere; vt comparatio inter essentiam morbi & materiam sit bona.

Si autem considerabimus tempora penes materiam coniunctam, & essentiam morbi: tunc (cum materia coniuncta bifariam considerari possit, vt ex Galeno primo de crisibus vltimo patet;) vel quatenus hæc materia tota seruatur ad faciendum vnam tantum criticam expulsionem, vel quatenus paullatim ac paullatim expurgatur. si consideretur vt ad vnam criticam expulsionem solum reseruatur, dicendum est, necessario concurrere morbi tempora, & materię coniunctæ: quod ita facile demonstratur: nam si fuerit pleuritis a sanguine pendens, &c. & hæc reseruetur ad vnam criticam expulsionem, nempe ad suppurationem; in hac suppuratione, quæ status respectu materię, est etiam status respectu essentię morbi. Quod si vis cognoscere, recurras ad symptomata necessario consequentia essentiam morbi, nam videbis, tempore suppurationis febrem ac dolorem esse valde intensam, magnā difficultatem anhelitus, & tandem symptomata παθογνωμονικὰ dicta esse aucta: quare indicant etiam augeri morbi essentiam. Nec hoc quispiam negare poterit, nam si ea est materia coniuncta, qua posita ponitur morbus, & remota remouetur: ergo cum est status ratione huius materiæ, erit etiam status ratione morbi. Et ob id Galenus, (vt cum eo omnia dicamus,) loco citato dicit, interdum coincidere vigorem, idest, essentiam morbi in vigore coincidere cum coctione materiæ, videlicet, cum coctione materiæ coniunctæ; & non modo cum coctione materiæ coniunctę, sed eius materiæ coniunctæ, quæ seruatur ad vnam criticam expulsionem, namque de materia loquens coniuncta, immediate apponit exemplum de pleuritide, ac morbis thoracis, in quibus materia de repente ac vna critica expulsione soluitur. Quod si consideremus tempora penes essentiam morbi, & comparemus ea ad tempora penes materiam coniunctam; non vt ad vnam expulsionem criticam reseruatur, sed vt paullatim atque paullatim educitur, tunc cum Galeno eo in loco dicimus, quod hi morbi, tum ratione propriæ essentiæ, tum ratione materiæ coniunctæ, varia habeant incrementa, ac decrementa: fiunt autem hęc mutua incrementa & decrementa non alia de caussa, nisi quia materia paullatim colligitur, quo tempore intenduntur symptomata; & postea expurgatur materia, & cum expurgata fuerit, diminuuntur symptomata, vbi vero alia portio collecta fuerit materiæ, tunc etiam intenduntur symptomata: idque non modo ratione morbi, sed etiam materiæ: & ratio euidentissima est; nam morbus se debet habere vt materia coniuncta, & econtra: nam materia coniuncta est, qua posita &c. Quod autem de materia, quæ paullatim expurgatur, fiat sermo, patet, quia loquitur de vulnere, in quo materia pluribus vicibus paullatim ac paullatim expurgatur. Quare, si consideremus tempora penes essentiam morbi, & penes materiam coniunctam, quę paullatim expurgatur; morbi tempora & materia coincidunt, sed non vniformiter se habent tempora; verum modo intenduntur, mo-

do decrescunt; quatenus materia vel concoquitur, vel non.

Quod si considerabimus tempora penes morbi essentiã & symptomata: symptomata vel consequuntur essentiam morbi, vel essentiam materiæ. Quantum ad consequentia essentiam materiæ, siue coniuncta ea sit, vel ad vnam criticam expulsionem reseruata, vel ad vnam criticam expulsionem reseruata, vel non, siue antecedens, eo modo se habent, quo audiuistis habere se materiam ipsam. Sed quo ad tempora penes symptomata consequentia essentiam morbi; dicendum, quod quam maxime necessarium sit, vt eo modo se habeant, quo se habent tempora in morbo: nam ita consequuntur morbum, vt vmbra corpus; sunt enim symptomata inseparabilia, & pathognomonica. Ad hęc respiciens Gal. potuit merito in superiori com. & 1. de dieb. decr. dixisse, quod morbi vigor nihil aliud sit, nisi summitas symptomatum: nec immerito, quia intelligit de symptomatibus essentiam morbi cõsequentibus, nec de alijs potest intelligere, idque declaro, cum enim dicat, morbi vigorem esse summitatem symptomatum, &c. ibi loquitur de eo vigore, cuius ratione victu tenuissimo est vtendum; non alia de caussa, nisi ob vehementem pugnam, quę est inter morbum & naturam: hæc autem considerare nihil aliud est, nisi vehementia symptomata vehementem consequentia morbus aduertere: cum ergo ibi de symptomatibus necessario morbum consequentibus loqueretur, necessario hãc protulit sententiam; quod vigor morbi nihil aliud sit, nisi symptomatum summitas & vehementia. Quare non sunt inter se pugnantes hæ auctoritates, sed quã maxime sibi consentiunt.

APHORISMVS IX.

Coniectare autem oportet, an æger cum victu sufficiat perdurare, donec morbus consistat. Et nunquid prius ille deficiat nec possit cum victu perdurare, vel morbus antea deficiat, & hebetescat.

Scopus & connexus.

Coniectare autem oportet &c. Proponitur explicãdus aphorismus, qui quamuis facilis prima facie videatur, in toto tamen aphoristico opere non reperitur aliquis aphorismus difficilior. Nos tamen ea dicamus, quæ nobis veriora videntur. Et ob id, quantum attinet ad propositum Hippocratis in hoc aphorismo, & ad connexum cum superiori: sciendum, cum Hippocrates in superioribus aphorismis, nimirum septimo, egerit de victu tenuissimo absolute, ratione suorum indicantium, id est, morbi peracuti; & in præcedenti de victu tenuissimo in respectu, sumpta indicatione a vigore morborum omnium salubrium: reliquum modo erat, vt pertractaret de eodẽ victu tenuissimo, in virtute coindicantium & contraindicantium: id quod præsenti aphorismo absoluit Hippoc. Et ratio huius fuit, quia fortasse potuisset quis credere, tantum vim morbo peracuto, ac vigori morbi inesse, vt semper cogantur vti victu tenuissimo; propterea monet, proponens coindicantia & contraindicantia victum tenuissimum: quemadmodum 4. aphorismo locutus est de indicantibus & contraindicãtibus victum tenuem. Quem scopũ Galen. respiciens in præsenti comm. dicit, cum egerit superius Hippo. de victu ratione morbi, modo eã proponere aliam intẽtionem, capiendo eam a viribus, quę interdum sunt coindicantes, interdum contraindicantes. Et propterea addit Gal. quod hic sermo sit pars totius artis de victu: quia ars de victu includit coindicantia, & contraindicantia &c. Imo aliud adiungit Gal. scopũ hunc maxime confirmans, quia dicit, & priorem aphorismum, & hunc, & subsequentem, in vnum concurrere, id est, in vnum sermonem coincidere. Sed quomodo? Quoniam in superiori quidem aphor. de tenuissimo victu egit, hic etiam in sequenti aphor. de tenuissimo, & propterea hi tres aphor. in vnum concurrunt sermonem, qui est de victu tenuissimo. Dicit tamen Hippocratem clarioris doctrinę gratia totum hunc sermonem tribus partibus distinctis declarare voluisse. Quare propositum modo Hipp. est, agere de victu tenuissimo, tum absolute, tum in respectu, atque in virtute coindicantium & contraindicantium virium.

Diuisio.

Quantum ad diuisionem: aphorismus hic est sententia simplex, potius primi quam secundi ordinis, vnde Galenus non multum laborat in eius caussa assignanda. Et ob id reprehendendi sunt, qui dicunt hunc aphorismum esse caussam precedentis; vel e contra, precedentem esse rationem præsentis: moti, quia dicit Galenus, ex his tribus aphorismis fieri vnum. Nam nõ sic est intelligendus Galen. sed quod hi tres aphorismi in vnum sermonem concurrant, de victu tenuissimo: & ratio est, nam neque præsens antecedentis, neque antecedens præsentis ratio est. Et ob id diuisionem alio modo facimus, dicimusque, posse hunc aphorismum diuidi in partes duas, quatenus in prima proponuntur vires coindicantes, ac cõtraindicantes: quæ ex declaratione verborum aphorismi magis patebunt.

In Triueriũ.

Sensum aphorismi quod attinet: Triuerius hoc in loco dicit, quod Hippocrates potuisset proponere hanc sententiam paucioribus verbis, unde arguit Hippocratem, ut superfluum. Nec ita sine ratione loquitur Triuerius: nam ita habet aphorismus: *Coniectare autem oportet, an æger cum victu sufficiat perdurare, & donec morbus cõsistat &c.* Et paullo post addit, *& nunquid prius ille deficiat, nec possit cum victu perdurare.* Quæ uerba expresse in idem coincidere uidentur, ideo ait, quod in paucioribus dicere potuerit. Et miror equidem de Modernis, qui ita addicti sunt Triuerio, ut in aliquando dicta eius ad uerbũ sibi adscribere non uereantur, quod nullum de hac re uerbum fecerunt, impium enim est imaginari, nedum asserere, in aphorismis Hippocratem esse superfluum.

Sensus aphorismi.

Quare audite sensum aphorismi, & satis (ut opinor) reconditum, qui talis est, quamuis ratione morbi peracuti uti liceat uictu tenuissimo absolute, siue extreme tenuissimo, siue non extreme tenuissimo, & quamuis etiam ratione uigoris cuiuscunque morbi salubris liceat uti uictu tenuissimo in respectu; attamen conlectari oportet, an æger possit cum illo uictu perdurare, donec morbus consistat, id est, attamen coniectari oportet, an uires possint perferre uictum istum tenuissimum, usque ad statum. Vt autem præcognoscere istud possimus monet Hippocrates in hoc aphorismo, vt speculemur vim, tum ex parte Virium, tum ex parte Morbi. Ex parte quidem virium est, vt præcognoscamus, an vires in corpore ægrotante tales sint, vt deficiant, & non possint perdurare vsque ad statum: vel contra potius ex parte morbi, an morbus talis sit, vt deficiat, & hebetescat, antequam vires dilabantur. Ex quo debuit inferre Hippocrates, vbi præcognouerimus, quod vires non sint sufficientes, nec potentes talem victum tolerare, vt præcognoscamus etiam vires esse contraindicantes: si cognouerimus oppositum, quod scilicet morbus ante deficiat, quam vires collabantur, vt præcognoscamus tales vires esse coindicantes. Ex quibus non modo sensus, & institutum Hippocratis colligitur, sed quod etiam sit ita vnus aphorismus, & suis partibus cohærens, vt nihil magis vnum cogitari possint.

Ratio aphorismi.

Ratio autem præsentium dictorum colligitur e Galeno in commento. Nam dicit, cur opus est respicere

ſpicere vires, & an æger ſufficiat perdurare? Quia, inquit, vires ſolæ ſunt, quarum gratia cibamus: & ideo reſpicere oportet an coindicantes, an contraindicantes ſint. Nam ſi vires validæ fuerint, ideſt, coindicantes; vti poſſumus ea victus forma, quam morbus præſcripſit, vbi enim validæ fuerint, poſſunt eum victum tenuiſſimum perferre, qui à morbo indicabatur. Quoties autem vires imbecilles fuerint, ideſt, contraindicantes; non poſſumus vti eo victu tenuiſsimo, quem morbus indicabat, ſed tantum ab eo victu tenuiſsimo recedendum, quãtum vires imbecilliores fuerint. Et hoc non modo in progreſſu morbi, ſed in ſtatu (ait) facere poſſumus: vbi enim in vigore fuerit quid diſſoluens vires, (nunc enim de cõtraindicantibus viribus loquitur:) debemus etiam in eo nutrire.

Explicatio verborum.

Sed ponderemus verba. Dicit Hippocrates: *Coniectare autem oportet*: quia per demonſtratiuam ſcientiam veram id habere non poſſumus, ſed per ſigna, quæ coniecturalem potius, quam demonſtratiuam ſcientiam pariunt.

An æger cum victu &c. ſcilicet tenuiſsiſſimo ſufficiat perdurare. Nam cum hic aphoriſmus cum ſuperiori vnicam faciat doctrinam, & in ſuperiori facta ſit mentio de victu tenuiſſimo; igitur & hic de eodem victu intelligendus.

Donec morbus conſiſtat: ideſt, donec morbus non modo ad ſtatum, ſed ad vltimam eius partem deueniat: nam interdum virium ratione licet mutare victum, antequam æger deueniat ad ſtatum: interdum etiam in ipſo ſtatu, quoties ſunt aliqua ſymptomata vires diſſoluentia.

Et nunquid prius ille deficiat. Hæc eſt ſecunda pars, in qua dat modum Hippocrates, ſecundũ quem cognoſcere poſſumus, an æger cum victu illo ſufficere poſsit vſque ad ſtatum, nec ne; & ratio cognoſcendi in hoc conſiſtit, vt præcognoſcamus, an vires poſsint ſufficere, an morbus ante deficiat, vel hebeteſcat. Nec præter ratiõnẽ hæc cõſiderauit Hippocrates: nã vt paſsim in libris de ratione victus habetur, diætandi ratio partim a morbo, partim a viribus ſumitur. Et Galenus vndecimo methodi quinto dicebat, quoties vires ferant, exhibendum eſſe victum conuenientem ratione morbi; quoties non ferant, augendum eſſe victum.

Vires deficere, & nõ poſſe ad ſtatum perdurare, non ſunt ſynonyma.

Sed eſt maxima difficultas in verbis Hippocratis: nam dicit; *Et nunquid prius ille deficiat, nec poſſit perdurare*: quę ſynonyma videntur, nam idem eſt nõ poſſe perdurare, & deficere. Quam difficultatem Moderni nec olfecerunt quidem, cum tamen ſit maximi momenti: non enim dicere poſſumus ſynonymis vti Hippocratem, & præcipue doctrina in aphoriſtica. Ego itaque dico, fuiſſe neceſſarium, vt vtrum quo diceret: nam aliter quã maxime diminutus fuiſſet. Ratio autem eſt; nam fieri poteſt vt vires deficiant, vtque perdurare vſque ad ſtatum poſsint cum victu tenuiſsimo. Vnde non valet; vires deficiunt, ergo non poſſunt tolerare. Idque demonſtrabo Galeni verbis formalibus, imo Hippocratis. Poſſunt itaque vires deficere, & non propterea non poſſunt tolerare inediam, dupliciter, vel ratione Victus, vel ratione alterius. Ratione quidem victus; (vt ſupra commento quarto habuimus) victus tenuis habet vim minuendi vires, nedum tenuiſsimus: imo dicebat ibi Galenus, quod terminus victus tenuis ſit virium validarum (vt ibi expoſuimus) ablatio, & ideo ratione victus tenuis, & tenuiſsimi, vires fiunt deficientes, & cadunt ab eo robore. Non tamen propterea ſequitur, quod cum tali victu non poſſint durare ad ſtatum vſque vires, nam tunc ſi hoc eſſet, impoſsibile profecto eſſet cibare ægrum victu tenui, nedum tenuiſsimo. Quare non valet: ratione victus deficiunt vires; ergo non poterunt tolerare. Sed nec etiam ratione alterius: nam vt dicit Hippocrates, ſecundo de ratione victus 48. & fuſiſsime Galenus in commento; (ſine quibus libris impoſsibile eſt aphoriſmos intelligere) vires bifariam deficere poſſunt, vel ratione inſignis Repletionis, vel ratione inſignis Euacuationis. Si ex repletione deficiant: nos ex Galeno, & Hippocrate, loco allegato, non debemus dare cibum, & tamen vires veriſsime deficiunt. Inquiũt enim: ſi vires deficiant, vel ob morbi acumen, vel ob dolorem ingentem, vires ita debilitari, vt pulſus cadat, atque etiam deliquium animi fiat: tunc peſsimũ eſſe aiunt cibum offerre, ac perperam illos facere, qui cibũ exhibent. Et ideo caueant, qui indifferenter in ſyncope cibant ægros: nã ſi ægros ex repletione deficientes cibare voluerimus profecto eos necabimus. Quod ſi vires deficiant ratione euacuationis, peſsimum eſt in inedia perſiſtere, ſed neceſſarium eſt corpus alere. Et ibi Hippocrates inquit, non eſſe ita difficile, cognoſcere, an vires ſint debiles ratione repletionis, vel euacuationis. Imo monet ibi Galenus, quod ſi fortaſſe medicus aliquis non cibarit ægrum in defectione animi ex euacuatione, ſi poſtea accedens quis plebeius eum cibarit, profecto maxime cõferet, ac omnes dicent, beneficio plebeij ægrum ſanatum, ingenti medicorum vituperio. Quare in deliquio ex repletione non eſt dandus cibus: ſed in deliquio ex inanitione neceſſario eſt cibus offerendus. Et ob id, a fundamentis Hippocratis nunquam recedens Galenus, tertio de ratione vict. commento vltimo dicebat, in morbis acutis thoracis, & pectoris, quando materia venit ad ſuppurationem, & in ſtatu vniuerſa expurgatur, tenui vtendum diæta, a principio morbi vſque ad ſtatum, cum tamen ante expurgationem, materia illa replens gignere cauſſet imbecillitatem virium: vbi autem expurgatio paulatim fiat, & vires fuerint debiles, cibandum eſſe, quia debilitas ſit ex purgatione, & in omni debilitate ex euacuatione cibandus eſt æger. Et propterea in hoc commento dicit Galenus, in vigore, vbi ſit ſymptoma diſſoluens vires, eſſe cibandum. Dicit, vbi eſt ſymptoma diſſoluens vires, & intelligit ratione inanitionis, non repletionis. Colligentes igitur dicemus, vires poſſe eſſe deficientes, non tamen neceſſario non potentes tolerare integram inediam, quia, ſi ſunt deficientes ratione repletionis, ſed potentes tolerare integram inediam, & ideo non valet, ſunt deficientes, ergo non ſunt potentes tolerare. Si autem fuerint deficientes ratione inediæ, tunc neceſſario erunt etiam non potentes tolerare, & ideo Hippocrates, omnia conſiderans, vt alluderet ad defectionem ex inanitione, in qua pariter & deficiunt vires, & ſunt impotentes tolerare, dicit: *nunquid deficiat, nec poſſit cum victu perdurare.* Per vires autem, cum Oribaſio, tum naturales, tum vitales, & animales intelligere poſſumus.

Sequitur, *vel morbus ante deficiat, & hebeteſcat.* Nam morbus vel ex toto deficere poteſt, vel ſecundum partem hebeteſcere, vt tertio de Criſ. capite ſeptimo dicit Galenus, & ideo dicit, vel deficiat, ſcilicet ex toto, vel hebeteſcat, ſcilicet ſecundum partem.

Senſus aphoriſmi repetitur.

Et ideo, colligentes totius aphoriſmi ſententiam, dicamus, non modo opus eſſe pro illo victu exhibendo tenuiſsimo ad morbum peracutum reſpicere, & ad morbi vigorem, ſed opus eſſe oculos habere ad coindicantes & contraindicantes vires, idque vt cognoſcamus, opus eſſe reſpicere vtrum vires deficiãt, & non poſsint tolerare; nam tunc erunt contraindicantes, vel potius, an morbus ante deficiat, & hebeteſcat, nam tunc vires erunt indicantes.

APHORISMVS DECIMVS.

Quibus igitur statim morbus in vigore consistit, iis statim tenuis victus est adhibendus. Quibus vero postea vigor futurus est, iis & in ipso statu, & paullo ante cibus est subtrahendus: priore vero tempore vberius alendum, vt æger sufficiat.

Scopus aphorismi, epilogum exhibere omnium præcedentiũ de victu aphorismorum.

QVibus igitur statim morbus, &c. Aphorismus hic adeo apud omnes fere interpretes visus fuit facilis, vt ne dignus quidem sit habitus, vt exponeretur, attamen ille quanto facilior esse videtur, tanto difficilior est. Siquidem dicendum non est, adeo facile Hippocratem superfluum videri. Quare aphorismum introducentes dicimus: cum institutum esset Hippocratis, nouum de ratione victus sermonem aggredi; atque vellet de altera victus ratione pertractare, quæ in accessionibus sit adhibenda; &, cum sermo de victus ratione sit maximi momenti, voluit ea omnia quæ hucusq; pertractata sunt de ratione victus, colligere, vt facilius postea ad accessiones deuenire posset. Quare propositum Hippocratis est, per epilogum omnia quæcunque dixit, colligere.

Et, vt cognoscatis hunc scopum verissimum esse: comprobabimus id ex verbis Hippocratis, Galeni, & Philothei interpretis optimi.

Per Hippocratem quidem: nã habet in hoc aphorismo, *Quibus igitur statim.* Quæ particula, *igitur*, nihil aliud innuere vult, quam conclusionem & epilogum, ac compendium eorum omnium, quæ hucusque habuimus. Idem comprobatur per eundẽ Hippocratem, qui (vt in expositione literæ videbimus.) in hoc aphorismo proponit victum tenuem, & tenuissimum, & vt indicatũ a morbo, & a vigore morbi; ac etiam loquitur de viribus coindicantibus ac contraindicantibus, ac etiam indicantibus. Si ergo de his omnibus meminit, de quibus in superioribus verba fecit: non est dubitandum hic verum eorum compendium fieri.

Eandem veritatem cum Galeno comprobamus, qui dicit in præsenti aphorismo: in hac sententia eundem habet sermonem, cum sermone quem habuit in superioribus aphorismis, vt ex tribus vnus veluti aphorismus fiat, in quo sit sermo de victu tenuissimo. Sed dicet quis: si eadem est sententia, ergo superflua? Statim infert Galenus differentiam inter hunc aphorismum & superiorem: quia 7. locutus fuit de morbo peracuto, hic autem est sermo vniuersalior. Dicit sermonem esse vniuersaliorem, quia non tantũ est sermo de morbo peracuto, sed de omnibus morbis. Ergo necessarium est vt asseramus, hunc aphorismum esse compendium dictorum, quia in superioribus aphorismis, non modo sit sermo de morbo peracuto, sed acuto, chronico, & omnibus morbis, & propterea hic sermo magis vniuersalis est, quam superior. Addit preterea Gal. quod quæ hic dicuntur, sint manifesta; quoniam sint per epilogum collecta. Præterea etiam quis facile videre potest, quod hic Hipp. etiam de vigore sermonem habeat; insuper etiam de viribus; propterea in hoc aphorismo habemus compendium omnium dictorum de victu.

Eandem sententiam habet Philotheus, hunc esse, scilicet, sermonem vniuersalem, non modo morbum continentem, sed vigorem etiam cuiuslibet morbi. Et ex hoc haurire potestis præceptum assidue obseruãdum in praxi, cum ratione morbi acuti, ac peracuti, ac etiam vigoris morbi, sit necessarium vti victu minuente vires: quod quanto morbus sit magis acutus, & citius ad vigorem veniat, tanto victu tenuiori sit vtendum: pariter, quanto vires (loquendo merito virium) validiores sint, tanto coindicare possint tenuiorem victum; quãto debiliores, inhibere tenuiorem, et coindicare magis plenum, seu minus tenuem.

Quoad diuisionem: aphorismus hic est sententia sine ratione prolata: & potius primi quam secundi ordinis: nam cum compẽdium sit dictorum, necessariũ est, vt causæ eorum, quæ hic dicũtur, manifestę sint. Et ob id mirum non est, si breuissimis verbis Gal. ipsum pertransit. Diuidi tamen potest aphorismus hic in tres partes; quatenus in prima proponit victum minuentem vires in virtute morborum acutorum, & peracutorum: in secunda, (ibi, incipiente, *Quibus vero paullo post*) eundem victum proponit in virtute vigoris morbi indicantis: in tertia & vltima, (quæ incipit ibi, *Priori vero tempore*,) proponit vires coindicantes, contraindicantes, ac etiam indicantes.

Diuisio.

Vniuersi aphorismi sensus talis est: cum in morbis peracutis, acutis, ac etiam chronicis, liceat vti victu minuente vires: differentiam tamen esse, quoniam in morbis acutis, ac peracutis vtendum sit victu minuente, quatenus acutus, acutus morbus sit, peracutus, peracutus: at in chronicis indicari quidem victum minuentem, sed non inquantum chronici morbi sint, sed vt ad vigorem respiciamus. Vnde illud fit, vt quanto magis recedunt a vigore, tanto vires non potentes tolerare minuentem victum, indicent victum pleniorem.

Sensus.

Dicit ergo Hippocrates; *Quibus igitur morbus statim in vigore*. Per particulam, *statim*, distinguuntur acuti, ac peracuti a chronicis: nam chronici non statim consistunt: peracuti vero, etiamsi exquisite peracuti non fuerint, non excedunt septimum: acuti vero non pertranseunt 14. &, si non exacte acuti fuerint, ad summum vsque ad vigesimum protrahuntur. Vnde per statim consistentes morbos, intelligatis morbos non excedentes vigesimum: quasi proponat acutos, ac peracutos morbos simul.

His statim tenuis victus est adhibendus. Nõ sine arte dixit, *statim*, vt indicaret, acutos ac peracutos morbos ex sui ratione, quatenus acuti & peracuti, indicare victum minuẽtem. Nam differentia est inter morbos indicantes victum minuentem propria ratione, & inter indicantes victum minuentem ratione vigoris, nam in illis statim, & quamprimum victum minuentem adhibere debemus; in his vero non statim, sed circa vigorem, ac statum.

Explicatio verborum.

Dicit porro; *tenuis victus est adhibendus, seu tenuiter nutrire oportet.* Quo in loco expositores sunt valde intricati: quia Galenus hæc intelligit dicta de morbo peracuto; ideo tenuissime debebat dicere; nam in morbo peracuto tenuissimus, non tenuis conuenit victus. Sed ego dico, scripsisse, *tenuiter*; quoniam vt Galenus in comm. dicit, sermo Hippocratis est maxime vniuersalis; & in hac prima parte sermo est de acutis & peracutis morbis: & ideo vt communem verbum proferret tum acutis, tum peracutis, dicit, *tenuiter*, ac si dixisset, in acutis & peracutis morbis opus est vti diæta minuente vires, quæ commune quid est ad tenuem, & tenuissimam diætam. Et hoc sat erat in epilogo, quod scilicet in acutis & peracutis, quatenus acuti & peracuti sunt, liceat vti victu minuente: nam ex dictis quis facile intelligere poterat, quod in acutis minuente tenui, in peracutis minuente tenuissimo, opus sit vti. Ecce quod non poterat neque clarius, neque exquisitius verbum proponere, vt hæc, quæ dixit, epilogaret.

Quibus vero postea vigor futurus, &c. In hac secunda parte proponit victum minuentem vires in virtute vigoris, ac ex arte eum proponit in chronicis morbis potius, quam in acutis: quia euidentissimum erat, si in vigore chronici necessarium esset vti victu diminuẽte, multo magis in vigore acuti, ac peracuti; nam hi non modo ratione vigoris, sed propria ratione indicant victum minuentem.

Altera aphorismi pars.

Iis, & in ipso. In his scilicet morbis chronicis non statim, sed postea, vt in vigore, & paullo ante vigorem, ob vehemẽtem pugnam, quę eo tempore inter natu-

naturam & res praeter naturam sit, cibum subtrahere oportet.

Tertia pars aphorismi.

Prior vero tempore. Tertiam apponens partem, vires sine dubio tangit, & vires indicantes potius, atque contraindicantes, quam alias: quia victus plenior, imo nec mediocris, impossibile est, vt a morbo indicetur. Vnde quoties ali victu vti licet, vel sunt indicantes vires, vel contraindicantes: sunt indicantes, in chronicis, quia chronici morbi permittunt mediocrem victum, quem vires indicant: in acutis vero & peracutis, in quibus a principio morbi vsque ad solutionem opus est vti victu minuête, si cogamur a principio mediocri vti, vires erunt contraindicâtes; quarum maximam rationem habere oportet; nã & maximi etiam sunt momenti, vt dicebat Galenus, secundo de ratione victus quinquagesimoquarto, quod quamuis ratione morbi acuti ac peracuti victus minuens vires indicetur; tamen ob vires aliquando necessarium sit exhibere mediocrem victum.

Ex his ergo clare constat, hunc aphorismum esse dictorum compendium; & in eo praecipuas partes de ratione victus contineri. Dicebat enim Galenus passim in libris de ratione victus, & in hoc aphorismo, duas praecipuas indicationes esse diaetandi; morbum, & vires: quae cum hic tangantur, propterea in hoc aphorismo praecipua capita de ratione victus continentur.

ἀνακεφαλαίωσις doctrinae de victus ratione.

Quae cum ita se habeant, ad vtilitatem vestram, & praecipue in praxi, & ad intelligentiam multarum Galeni auctoritatum, liceat veluti epilogo concludere vniuersam hanc de ratione victus tractationẽ. Cum ergo in morbis alius victus indicari non possit, quam minuens, hic victus minuens, vel Tenuis est, vel Tenuissimus. Tenuis est, vel Simpliciter tenuis, & morbus conuenit non exacte acutis, vel Exquisite tenuis, & conuenit exacte acutis. Tenuissimus etiã, vel tenuissimus est Absolute, vel in Respectu. Tenuissimus absolute, vel est Extreme tenuissimus, & indicatur a morbo exacte peracuto: vel Non est extreme tenuissimus, & indicatur a morbo peracuto nõ exacte. Tenuissimus autẽ victus in respectu indicatur a vigore cuiuslibet morbi salubris. Per uigorem autem intelligimus, tum tempus proximum ante vigorem, tum proximum post vigorem. Tempus autem ante vigorem, quod est in fine augmenti, tetigit Hippocrates in praesenti aphorismo, cum dicit, *His, & in ipso statu, & paullo ante*, non modo scilicet licet vti minuente victu in vigore, sed etiam prope ante vigorem, & paullo etiam post vigorem: dicebat enim Galenus primo de ratione victu. vigesimoquinto, quod non modo liceat vti victu tenuiori tempore status, sed per duos dies post statum. Ratio autem, cur ante vigorem, & in vigore, liceat vti victu minuente; est maxima pugna inter naturam, & morbum, quamuis maior sit in statu, quam ante: post vigorem autem licet hoc etiam victu vti, quia vires debilitatae non possunt perferre victum pleniorem. Ex quibus habetur modo, quod cum haec ratione morbi acuti & peracuti proponantur, quod propterea excludantur morbi chronici, in quantum chronici, quia hi sunt non indicantes victum tenuem, & multo minus tenuissimum.

Vires vero & vt coindicantes, & vt contraindicantes, & etiam vt indicantes concurrunt in morbis. Vires sunt *coindicantes* ratione victus tenuis, & tenuissimi, & robustissimae ratione victus tenuissimi: non ita robustae vires ratione victus tenuis. *Contraindicantes* autem vires sunt, quãdo sunt imbecilliores: quia, etsi ratione morbi victus sit minuendus, cogimur tamen ratione virium victum augere. Postremo sunt *indicantes* vires, vel ratione totius morbi, vel ratione partis morbi. Ratione quidem totius morbi; morbus vel est Acutus, vel Chronicus: si acutus, vel peracutus, & sic vires sunt indicantes victum tenuem, & tenuissimum, non tamen in extremo: sed non in quãtum minuunt vires hi victus, sed quatenus habent aliquam vim alendi: quia alimentum non nisi a viribus indicatur. Ratione autem morbi chronici vires sunt indicantes alimentum non simpliciter, sed conseruans vires. Si vero consideremus ratione partis morbi, tunc praecipue considerantur vires, quatenus sunt indicantes ratione principij & augmenti, quia videlicet in his temporibus ratione virium victu pleniori est vtendum: pleniorem intelligo victum in respectu: nam in principio quidem licet vti victu magis abundanti, quam in augmento; & in augmento minus, quam in principio, sed magis, quam in statu, nisi tamen aliquid obstiterit. Dico autem sic, quoniam potest aliquando contingere, vt circa morbi principium aliquis error committatur, quatenus medicus accedẽs ad ęgrum vel cognoscit, vel non cognoscit infirmitatem: interdum enim contingit, vt quarto de ratione vict. quinquagesimosecundo, dicit Galenus, vt primis diebus morbus non cognoscatur: & tunc in hoc casu consulit Galenus, vt minuamus cibum, quia fortasse aliquando adeo acutus est morbus, vt ratione victus multi accidant errores: postquam vero morbus cognitus fuerit, tunc ea est vtendum victus ratione, quae praescribitur a morbo. Vbi etiam morbus cognitus fuerit, est etiam aduertendum: nam vel incidit aeger in morbum, quod fuerit plus aequo repletus, veluti ex nimijs cibis, voracitate, &c. Et tunc cum eodem Galeno quarto de ratione victus 108. in principio, non est pleniori victu vtendum, quam in augmento, cum enim corpus sit maxime repletum, ex cibo in principio maxime laeditur, quia non repletione aeger indiget, sed euacuatione. Et ideo in praxi hoc obseruate, vt quando vultis vel lenitiuum exhibere, vel venam secare, vel pharmaco electiue trahente materiam purgare; semper ante horum adhibitionem victum tenuiorem praescribatis; post vero non ita tenuem, sed postea, quo magis ad statum acceditur, tanto plus debemus de uictu minuere. Sed circa augmentum illud est aduertendum, an in augmento ratione quapiam debiliores sint vires redditae: & in tali augmento victus non ita tenuis est adhibendus, vt in principio; in alijs autem casibus semper in augmento minuendus est victus, & magis tenuis adhibendus, quam in principio.

APHORISMVS XI.

In accessionibus abstinere oportet: nam cibum dare noxium est. Et quibus per circuitum fiunt accessiones, in ipsa accessione abstinere oportet.

Scopus aphorismi: proponere inediam: sumpta indicatione ab accessione.

IN *accessionibus abstinere oportet &c.* Quantum pertinet ad simplicem & superficialem, (vt ita dicam) scopum istius aphorismi: facillimum est asserere, quod postquam Hippocrates in superioribus aphorismis locutus fuerit de victu minuente vires, sumpta indicatione, tum a morbo vniuerso, tum a viribus, tum etiam a parte vniuersali morbi, idest, a vigore cuiuslibet morbi; modo nihil aliud superfit, nisi vt agere de victu, sumpta indicatione a parte particulari, idest, ab accessione morbi. Et talem scopum euidenter confirmat Galenus in commento, cũ dicit, quod Hippocrates doceat in hoc sermone, quo modo priuatim in accessionibus opus sit a cibo abstinere.

Artificium huius aphorismi reconditum.

Facillimum ergo est constituere praesentem scopum: sed ex altera parte difficillimum est, penetrare intimius, & fortasse hactenus fuit recõditum Hippocratis artificium, quod tanti est momenti, vt impossibile sit verbum vllum aphorismi assequi, sine eius diligẽti animaduersione: quinimo ex huius declaratione multae soluuntur difficultates. Vult ergo nobis declarare,

clarare, qua ratione in ægrotantibus, & præcipue in febrientibus; liceat exhibere cibum ratione accessionis. Pro recta autẽ intelligentia propositi Hippocratis, aduertendum, quidnam sit in hoc aphorismo res indicata, & quid indicans. Quantum ad rem indicatam, non credatis eam esse cibum, quia cibus a nullo alio potest indicari, quam a viribus, sed est inedia: nã & Hippocrates dicit, *In accessionibus abstinere oportet*. Vnde abstinentia & inedia est res indicata, accessiones indicans. Verum circa accessionem aduertendum, quod accessio indicans inediam dupliciter capiatur: (& hoc est fundamentũ totius huius negotij,) vno modo vt excludit declinationem; altero modo, ut in se declinationem includit. Accessio primo modo considerata, indicat inediã ratione principij, augmenti, & status, non autem ratione declinationis. Declaro magis. Accessio quæ inediam indicat, ratione tantum trium temporum, locum habet in eis febribus, quæ vel cõtinuæ sunt, vel habent accessiones inordinatas, vel habent breue interuallum, in his tantum morbis habet locum accessio in tribus temporibus, seclusa declinatione. Accessio autem, quę notat inediam ratione quatuor temporum, habet locum in his febribus, quæ habẽt accessiones ordinatas; quę sunt intermittentes, & non modo intermittentes, sed quæ habent interuallum longum: in his enim febribus etiam ratione declinationis indicatur inedia, quia in his morbis non licet dare cibum, nec in principio, nec in augmento, nec in statu, nec etiam in declinatione; sed solum in interuallo. Cum itaque hoc maximi esset momenti, ac in febribus potissimum: voluit Hippocrates de vtraque accessione, & ea quæ est ratione trium temporum tantum, & ea quæ est ratione quatuor temporum, verba facere. Ideo scopus Hippocratis est pertractare de inedia, quæ indicatur ab hac vtraque accessione.

Diuisio.

Quantum ad diuisionem, in hac parte sunt duo aphorismi, seu duæ sententiæ, quæ in hoc conueniunt, quod vtraque est ex propria natura; differunt tamen, quia primus aphorismus est sententia, quę est pars enthymematis, & habet rationem seiunctam, ac postpositam: secundus vero est sententia sine ratione prolata, ibi incipiens, *Et quibus per circuitus*. Merito autem hi duo aphorismi constituuntur connexi, quia in vtroque sermo est de inedia, vt indicatur ab accessione: in primo tamen, vt indicatur ab accessione ratione trium temporum tantum; in secundo, ratione quatuor temporum.

Sensus.

Sensus autem vtriusque partis, duos aphorismos continentis, hic est, in illis morbis, & febribus præcipue, quæ vel habent accessiones inordinatas, vel non deueniunt ad infebricitationem, vel si deueniunt, breue admodum habẽt interuallum: in his accessio ita indicat inediam, vt non liceat dare cibum nec in principio, nec in augmento, nec in statu: quia cibum dare in his temporibus est periculosum, sed tantum licet dare cibum in declinatione. Rursus in illis febribus, & morbis, qui vel habent accessiones ordinatas, vel sunt deuenientes ad infebricitationem, cum longo etiam interuallo; in his non licet dare cibum, nec in principio, nec augmento, nec statu, nec declinatione; sed tantum in integritate, & in interuallo. Ad quem sensum respiciens Galenus, in fine parui huius commenti, dicit, quod in accessionibus liceat dare cibum, vel cum declinant; vel cum cessant accessiones: per id quod dicit, *vel declinant*, respicit primam partem, in qua in declinatione licet dare cibum, cum dicit, *vel cum cessant*, respicit secundam, in qua in interuallo opus est nutrire. Et certe nescio quoniam sine hac interpretatione intelligi Galenus possit.

Explicatio verborum.

Dicit autem Hippocrates, *In accessionibus abstinere oportet*. Ex Galeni sententia in lib. de morb. temp. c. 6. & Auicenna cap. de horis feb. accessio nihil aliud est, nisi deterior pars periodi. Sed hoc intelligi nequit, nisi quid periodus sit cognoscatur, & ex eius etiam rei intelligentia, quæ satis ardua videtur quæstio apud multos, num declinatio sit pars accessionis, vel non, patebit maxima cum facilitate.

De febrium periodis, & periodorum partibus.

Periodus igitur est reditus ab eodem in idem, vel a simile in simile, vt quando febris incipit cum rigore, deinde rursus cum rigore inuadit; totum illud temporis spatium, quod est inter rigorem, & rigorem, dicitur periodus. Vnde in periodo plures partes reperiuntur: quædam deteriores, non ita graues aliquę, quæ sunt quatuor, quinque, & sex partes, sex in intermittentibus febribus sunt; quinque & quatuor in proportionatis continuis: quinque quidem in his continuis proportionatis, quæ magis accedunt ad intermittentes; quatuor in his, quæ magis accedunt ad continentes. In continentibus autem non sunt hæ partes, quia non habent accessiones, sed vna sunt tantum accessio, qua finita, febris completur. Sex tẽpora sunt in intermittentibus: nimirum, Principium, Inæqualitas, Augmentum, Status, Declinatio, & Integritas seu interuallum. Principium est, quando accessio vel ex sanitate, vel ex interuallo præcedentis accessionis incipit vel cum rigore, vel cum horrore, vel perfrigeratione, prout est in febribus diuersitas: vnde tunc est principium accessionis, cum materia transmittitur a venis ad extra venas; ob quod, vt natura fortior sit ad expurgandam materiam, contrahitur calor natiuus, ac concentratur, ratione cuius in principio partes apparent frigidæ. Cui principio succedit inæqualitas, quippe quæ eo tempore, quo materia est transmissa a venis ad extra venas, in principio incipit putrescere, cuius putrefactionis gratia eleuantur putres quidam vapores, qui, petentes cor, faciũt quendam feruorem circa partes cordis, exterioribus tamen partibus, (vt dicebat Galenus citatis locis,) adhuc frigescentibus: cum ergo est in interioribus partibus calor, in exterioribus frigus, nemini dubiũ est, quod habeamus anomaliam, vel inæqualitatem. Tertium tempus est augmentum, quod est, quando non modo exuritur locus, qui est veluti focus putredinis, sed ita focus expanditur, vt partes exteriores amplius frigidæ non sint. Quartum succedit tempus, nempe status, qui est, quando non modo expanditur calor ad exteriores partes, sed ita expanditur, vt nesciamus discernere, an sit maior caliditas in interioribus, quam in exterioribus partibus: consistit enim itaq; nulla sensu inæqualitas percipitur. Cui tẽpori succedit quintum, quod declinatio dicitur, quando feruor ille decrescere incipit, præcipue autem circa partes thoracis, & præcordia, dico autem sic, quia tunc temporis maior sentitur calor circa partes exteriores, vt manus, & pedes, quam circa interiores thoracis, & præcordiorum; vt optimo dicebat Galenus primo de ratione victus quadragesimoquinto, ex testimonio etiam Hippocratis ibidem. Tandem est interuallum, vbi vndique cessat calor febrilis, & circa interna, & circa externas partes. Sed licet sex sint hęc tempora, ad quatuor tamen reduci possunt: nam inæqualitas ad augmentum reduci potest, & integritas ad declinationem, Galeno testante in libell. de morbor. temp.

Deinde vero hæc tempora quinque sunt in illis continuis proportionatis, quæ magis vergunt ad intermittentes, quam ad continuas febres, veluti cum materia a venis magnis ad paruissimas, & non modo paruissimas, sed eas quidem remotissimas transmittitur; vt fere sint in confinio cum materia, quæ extra venas transmittitur. Sunt autem in his quinque tempora; quia cum continuæ sint, in eis non adest interuallum, sed bene quinque alia proposita.

Sunt tandem quatuor in his continuis proportionatis, quæ magis vergunt ad continuas, quam ad intermittentes, nã in his materia a magnis ad minores

venas

venas transficitur; sed non adeo remotas. Et in his nec est interuallum: nec inæqualitas.

Accessio deterior periodi pars.

Ex his itaque cum satis (vt arbitror) constet, quid sit periodus: videamus modo, quomodo accessio sit deterior periodi pars. Sciendum ergo, accessionem esse partem deteriorem periodi, intelligi duobus modis posse: vel quod sit pars deterior periodi simpliciter, vel secundum quid. Declaro id cum Galeno. Est deterior pars simpliciter accessio, si eam consideremus ratione trium horum temporum tantum: principij, augmenti, & status: seclusa declinatione; nam hæc tria tempora absolute & simpliciter sunt partes deteriores periodi, in declinatione verò symptomata minuuntur. Et hoc modo accepit Galenus duodecimo commento: vbi dicit, quod per accessionem intelligere oporteat deteriorem partem periodi; nimirum principium, & augmentum, quousque morbus consistat. Et hoc etiam modo Hippocrates, primo de ratione vict. quadragesimosexto dicit, cibandos esse ægros, quando calor ad pedes descenderit. Sed quale nam tempus hoc esse potest, nisi declinatio, ibidem, etiam sic exponente Galeno? Si ergo in declinatione licet dare cibum: ergo impossibile est, vt sit pars accessionis declinatio, quia hic inquit Hippocrates: *In accessionibus abstinere oportet*. Si autem secundo modo consideremus, accessionem esse partem deteriorem periodi secundum quid, vt dicebat Galenus secundo de differentijs febrium capite vltimo, tunc declinatio est pars deterior in periodo non absolute, sed in respectu ad integritatem, & interuallum. Et nemo in hoc ambigere potest. Quare diuersimodè considerata accessione: declinatio est pars deterior: & non deterior.

Prima pars aphorismi, de accessione, quæ excludit declinationem.

Porro Hippocrates dicit, *In accessionibus abstinere oportet*: & reddit rationem, *quia cibum dare noxium est*: quoniam scilicet in ipsa accessione natura agit aduersus materiam: & ideo non debet per cibũ a pugna contra morbum natura distrahi. Præterea etiam in accessione ratione caloris febrilis diminuitur calor natiuus: vt infra decimoquarto commento dicemus: calor autem impotens non potest ita concoquere, & ideo cibus non est tunc temporis offerendus. Imo dicebat Philotheus, quod si in accessionibus cibaueris ægrum, fient vomitus, & perturbationes multæ in ægrotante. Sed dicet quispiam in principio, augmento, & statu, magis periculosum est dare cibum? Respondentes, declarabimus priuatim nocumentum, quod ratione principij, augmenti, & status: accidere solet. In principio quidem cibum dare est noxium: nam in principio transmittitur materia a venis magnis ad paruas, vel a venis ad extra venas; si sermo sit de febribus cõtinuis, quæ habent accessiones inordinatas, vel de his, quæ habent breue admodum interuallum. Cum igitur fit talis transmissio materiæ, calor reuocatur ad partes internas: vnde si eo tempore cibum exhibere voluerimus; cum concentratus sit calor, adhuc magis eum, ratione cibi, concentrabimus: vnde periculum erit, vel suffocationis caloris natiui, vel quod non poterit materia transmitti a venis magnis ad paruas, vel a venis ad extra venas. Vnde febris continua proportionata in continentem, intermittens in continuam mutabitur: quorum vnumquodque malum est. In augmento autem accessionis cibum si exhibuerimus, nocumentum hoc fiet: quoniam tunc calor febrilis non est æqualiter expansus ad omnes partes corporis, & natura satis etiam valide pugnat aduersus materiam; cibo autem distrahimus naturam a pugna, ac prohibemus etiam expansionem caloris natiui ad exteriores partes: vnde alterum duorum incommodorum sequetur; vel quod febris in deterius degenerabit, vel saltem prolongabitur expansio caloris natiui, & etiam ipsa accessio. Est denique nocumentum in statu; quia tunc maxima est pugna inter naturam, & causam morbosam: vnde per cibum distrahimus naturam a pugna contra morbum, vnde periculum est, ne causa morbosa validior reddita, expugnet virtutem, & sequatur interitus ægrotantis. Ex his itaque cum constet non posse exhiberi cibum, nec in principio, nec augmento, nec statu; quod tantum cibum liceat exhibere in declinatione.

Notandum autem est, pro intellectione Galeni, quod differat accessio, & declinatio, ratione victus; nam accessio est res indicans, inedia res indicata. Quantum ad declinationem autem, declinatio non est res indicans, nec inedia res indicata. Sed ratione declinationis res indicata est cibus: quia cibum dare in declinatione est opus. Non est autem cibus ratione declinationis res indicata, sed ratione virium; declinatio autem concurrit, vt coindicans, ac permittẽs cibationem, quæ indicatur a virtute. Et ratio a Galeno sumitur, primo de ratione victus 46. vbi dicebat, posse in declinatione cibari infirmos: quia tunc temporis symptomata cessarunt, atque natura non est ita addicta pugnę aduersus morbum: Et ideo etiam Hippocrates in eodem 46. dicebat, quod liceat dare cibum, quando calor ad pedes descendit. Quam particulam ponderans Galenus in commento, dicit, quod liceat dare cibũ, cum calor ad pedes descendit: quia tunc temporis est declinatio: nam circa statum calor reperitur æqualiter expansus per vniuersum corpus: in declinatione autem multo insignior est calor circa pedes, & partes extremas, quam circa alias quasuis partes. Et propterea dicebat Hippocrates secundum Galenum *descendere*: quia descendere significat de loco ad locum mutari; cum ergo tunc temporis declinatio fit, merito cibare licet. Et hoc etiam dicit Galenus in hoc commento, quod tunc licet dare cibum, cum accessiones declinant. Quod etiam Oribasius explicauit, inquiens; quod opus est ægrum ante accessionem, & in accessione esse ieiunum; nam nec in accessione debemus cibare ægros, nec etiam ante accessionem, cum tamen imminet accessio; vt dicebat Galenus in commento.

Quare colligentes primam partem, dicimus, quod in accessionibus illarum febrium, quæ vel continuas habent accessiones, vel inordinatas, vel cum breue fuerit interuallum, liceat dare cibum in declinatione.

Altera pars aphorismi, de accessione, quæ includit declinationem.

Et quibus per circuitum &c. Hæc est secunda pars, in qua Hippocrates dicit, illam accessionem, quæ per circuitum fit, indicare inediam, non modo ratione principij, augmenti, & status, sed etiam declinationis: vt nec etiam in declinatione liceat dare cibum. Et propterea dicit; *Et quibus per circuitum*. Per periodos intelligimus circuitus, & potissimum ordinatos, vt explicabat Galenus sectione prima aphoris. commento decimonono: vbi per circuitus exponebant periodos determinatas. Quare loquitur Hippocrates de his febribus, quæ habent accessiones determinatas, & interuallum, & illud satis longum. Sed secundum Philotheum nõ modo verus est hic aphorismus in febribus, sed cæteris etiam morbis habentibus periodos certas, & interualla etiam longa; qualis est epilepticus morbus, &c.

In ipsa accessione, scilicet includente principium, augmentum, statum, & etiam declinationem, *abstinere oportet*: & ratio est; quia tunc cibum dare satius est: quando natura nõ altercatur aduersus morbum, & quando accessionem symptomata linquunt. Vnde de statu, augmento, ac principio, nemini dubium est. Nec etiam debet esse dubium in declinatione; si comparetur cum interuallo illo longo: multo enim magis læditur natura in declinatione: quam in longa illa integritate: ideo licet dare cibum hora quietis, quę est interuallum; nam declinatio est pars deterior secundum quid. Et ob id Gal. in com. dicit, quod tũc dandus sit cibus ægrotanti, cum declinant, vel cessant accessiones

accessiones: dicit Galenus, cum cessant; vt alludat ad eam accessionem, quæ includit etiam partem deteriorem secundum quid, id est, declinationem. Idque clarius idem Galenus explicauit, quarto de ratione vict. 114. vbi dicit, quod in morbis acutis, vt in febribus continentibus, bonum sit ægros cibare, quando calor ad pedes descendit; quod aliud non significat, nisi declinationem: & postea subdit; in febribus autem diuturnis æger non est cibandus, vbi calor ad pedes descenderit; sed in meliori parte declinationis. Nam vt idem Galenus dicit, in libro de temp. morb. capite sexto, declinatio modo erat simplex, modo composita: simplex habebat locum in febribus continuis, in quibus cum non adsit integritas, declinatio nullam denotat compositionem, & simplex est: declinatio composita includit etiam interuallum, & hæc est in febribus intermittentibus, in quibus præter declinationem, est interuallum. Si modo consideremus compositam ex simplici, & ex ipso interuallo, nulli dubium est, quod interuallum sit melior pars: & ideo ex sententia Galeni licet in diuturnioribus febribus dare cibum in meliori parte declinationis, id est, interuallo, id est vbi accessiones cessarint. At vero id: quod supra de declinatione dicebamus, de interuallo etiam dicendum venit: quod scilicet interuallum, vt & declinatio, non indicent cibum, sed coindicent, atque permittant: nam, vt sæpe dictũ fuit, alimentum sola indicat virtus.

Ratio diætãdi in febrib.

Sed vt sciatis in febribus recte diætare, vtque possitis Galenum intelligere, tum vndecimo meth. capite vltimo, tum decimo method. quarto, & quinto, declarare oportet, an interdum in accessionibus febrium liceat dare cibum in principio; an interdum id magis liceat in statu facere: & an in febribus longũ habentibus interuallum melius sit aliquando in declinatione cibare, quam in integritate. Nec attingam aliorum difficultates; sed solum veritatem proponam. Vt autem quæ a nobis dicenda sunt ex Hippocratis sententia pendeant; primo sciendum, quod cum per primam partem liceat abstinere a cibo in accessione, ratione trium temporum; per secundam, ratione quatuor temporum: certum est, accessionem esse rem indicantem, & abstinentiam esse indicatam. Quid igitur erit contraindicans? Nemini dubiũ est, quod sint vires. Vires autem vel validæ sunt, vel debiles: validæ esse non possunt, quia hæ omnia tolerant: ergo vires imbecilles sunt contraindicantes. Consideremus igitur primo has vires in prima accessione. Accessio primo modo sumpta indicabat abstinentiam, tum in principio, tum in augmento, tum in statu; & cibandum esse in declinatione vires indicabant. Sed habemus vires debiles contraindicantes. Quid ergo debemus facere? debemus ne cibare in principio, vel in augmento, vel in statu? Sed facile soluitur. Nam cum non liceat dare cibum; propter vires debiles, quæ vsque adeo tolerare non possunt, vel in statu, vel in principio istud licebit: & prout vires diuersimode debiles erunt, ita diuersimode in cibatione progrediemur. Vires autem sunt bifariam infirmæ: vel propter suffocationem, vel propter dilatationem. Si itaque erunt vires debiles, vel si immineat periculum debilitatis ratione suffocationis, & cõcentrationis: melius est dare cibum in statu, quam in principio. Contra vero si fuerint debiles per dilatationem, seu resolutionem: melius est dare cibum in principio, quam in statu. Et fundamentum huius est: quoniam in principio vires potissimum imbecilles sunt per viam suffocationis; concentratur enim calor in principio ad interna, & ideo est maius in eo periculum suffocationis, quam in statu: contra vero maius est periculum imbecillitatis virium per resolutionem in statu, quam in principio; quia in statu iam præcessit illa expansio caloris ad partes exteriores. Quibus ita constitutis non est difficile Galenum in-

A telligere allegatis locis: nam dicit, quoties fit aliqua inflammatio iecoris, vel vbi fuerit magna reuocatio caloris ad partes internas, vel vbi magna sit succorum abundantia, & vires debiles fuerint, tunc non licere in principio accessionis, sed in statu dare cibum. Et cur hæc propalauit Galenus? non nisi quia ipse respiciebat ad debilitatem virium ratione suffocationis, & concentrationis. Etenim cum aliqua internorum est viscerum inflammatio, cum multorum est succorum abundantia, cumque sit multa reuocatio caloris, periculum est de suffocatione: at in principio hoc est magis, quam in statu: ergo melius est in statu cibare ægrotantes, quam in principio, in propositis casibus. In locis etiam allegatis dicebat Galenus, si quis fuerit calidæ ac siccæ temperaturæ ægrotans, cum imbecillitate virium, melius esse cibare in principio, quam in statu. Et ratio est: quia huius temperaturæ ratione nimis exsoluuntur vires, & ideo cum non possint tolerare vsque ad statum, melius est cibare B in principio. Dicit etiam, cum quis fuerit ventriculi imbecillioris, vt facile vires eius exsoluantur, melius esse dare cibum in principio; quam in statu: decimo method. quarto. & 6. de tuend. & alibi: quoniam si voluerimus vsque ad statum exspectare, proculdubio incidet homo in syncopem. Hæc quo ad accessionem ratione trium tantum temporum: sequitur, vt declaremus, quomodo vires sint contraindicantes in accessione penes quatuor tempora. Nam ratione affectionis morbosæ non licet dare cibum, nec in principio, nec augmento, nec statu, nec declinatione; sed solum in integritate: sed si vires fuerint debiles tantum, licebit etiam alio tempore potius cibare ægrum, vt in declinatione, quam in integritate. Hic concurrunt vires contraindicantes, quæ sunt debiles per resolutionem, non autem per suffocationem. Quod hoc sit verum, confirmat Gal. 10. metho. 1. vbi C dicit, quod in squalidis corporibus melius sit cibare accessione declinante, id est, in declinatione, quam in integritate: sed non indifferenter hoc fieri potest, sed tantum in squalidis corporibus: in his enim virtus est debilitata, non per suffocationem, sed per resolutionem. Quare sic mutandus erit cibus, si vires fuerint contraindicantes.

APHORISMVS XII.

Accessiones vero, & constitutiones morbi indicabunt, & anni tempora, & circuituum successiua incrementa, siue quotidie, siue alternis diebus, siue per maiora interualla fiant. Sed ex iis, quæ mox apparent, indicia sumuntur: quemadmodum in morbo laterali, si circa initia statim sputum appareat, morbum breuiat: si vero postea appareat, producit. Et vrina, & alui excrementa, & sudores, vel bonam morborum indicationem, vel malam; vel breues, aut longos, fore morbos, mox apparentia, ostendunt. D

Continuatio cum superioribus.

A*ccessiones vero, & constitutiones, &c.* Pro scopo huius partis sciendum, quod cum tres sint intentiones diætandi; ita tamen, vt prima sumatur a viribus; secunda a morbo; & hæc dupliciter, vel a toto morbo, vel vt a vigore morbi; & a toto quidem morbo, quatenus ab acuto indicatur tenuis, a peracuto tenuissimus, a chronico permittitur mediocris; a vigore autem morbi, quatenus ab hoc vigore indicatur victus tenuissimus in respectu ad alia tempora; tertia præterea, quæ ab accessionibus sumitur; & de his satis superque superius locutus fuisset: modo eius propositum est in hoc aphorismo proponere modũ, cuius beneficio præcognoscere possimus tum accessiones morbi, tum constitutiones, idest, vigorem. Propositum est ergo loqui de accessionibus futuris; & futuro vigore.

Sed hic est duplex dubitatio. Altera; cũ hic aphorismus

rismus referatur ad præcedentes, & in præcedentibus locutus fuerit de virtute, quæ est prima & principalior indicatio cibandi: cur, sicut tradit signa præmonstrantia accessiones & vigorem morbi, non tradit etiam signa vires indicantia? Secunda difficultas: si tradit signa indicantia accessiones & vigorem; cur non etiam tradit signa indicantia vniuersum morbum, vel acutum, vel peracutum, vel chronicum; cum de his etiam in præcedentibus locutus fuerit Hippocrates?

Quantum ad primam difficultatem: satisfacit Galenus in commento, & dicit, propterea non esse locutum de virtute Hippocratem; quia virtutis cognitio facilior sit, quam accessionis & vigoris: quia tempore Hippocratis in confesso erat, quod posset cognosci ipsa virtus apud omnes, quàuis difficulter; vt ex adspectu, ex facie ipsa, ex decubitu ægrotantis, &c. eratque etiam apud eos antiquos medicos in confesso, quod non posset aliquo pacto præcognosci futura accessio, vel futurus vigor. Propterea cū hæc esset discordia apud illos medicos, Hippocrates ex sententia Galeni, voluit solum loqui de præcognitione futuri vigoris & accessionis, aduersus illos medicos: nam si hoc habetur, habetur etiam præcognitio virium. Possumus etiam dicere, quod cum hic Hippocrates sit in parte curatiua; ideo voluerit esse diligentior in pertractatione rerum præter naturam, quam ipsius virtutis.

Quo ad secundam difficultatem, cur non dederit signa præcognoscendi morbum vniuersum: dicimus, quod Hippocrates summæ studens breuitati, cognouit quod si quis præcognorit vigorem morbi & accessionem, præcognoscet etiam totum morbū, an acutus, vel peracutus, vel chronicus futurus sit. Verbi caussa, si quis ex signis ab eo traditis, præcognoscet vigorem futurum in quarto, præcognoscet etiam morbum futurum peracutum. Et hæc est caussa, quod non loquutur de præcognitione totius morbi; sed tantum accessionis & vigoris; verum aduertendum, quod non simpliciter de præcognitione accessionis loquatur; sed de determinata præcognitione, id est, de ea præcognitione, quæ conducit ad nostrum propositum, hoc est, ad diætandi rationem, vt sciamus diætare: si enim cito, & non tarde accessio inuadat, vno modo diætabimus; si magis tarde, alio modo: sic etiam si accessio erit longior, vno modo; si breuior, alio modo diætam exhibemus: præterea si accessio erit hoc die, vno modo; si non, altero modo cibabimus. Quantum autem ad vigorem, dat modum præcognoscendi, an cito, vel tarde futurus sit vigor.

Diuisio.

Quantum ad diuisionem præsentis aphorismi: alijs omissis opinionibus, dico hanc partem posse diuidi in duos aphorismos, (vt Philotheus) ita vt in primo aphorismo Hippocrates tradat præcognitionem tum accessionis, tum futuri vigoris, tum a toto morbo, tum ab annexis morbo, tum a parte morbi. In secundo autem tradat signa, eundem vigorem & accessionem indicātia, sumpta a symptomatibus: ibi, *Sed ex his, quæ mox apparent, &c.* Hæc autem diuisio est ad mentem Galeni: quia vbi Galenus in ea parte aphorismi, quę dicit; *Et accessionum successiuo incrementa;* ait esse finem aphorismi. Ergo verba sequentia; *Sed ex his, quæ mox, &c.* sunt principium alterius aphorismi. Sunt autem hi duo aphorismi inter se ita distincti: nam primus est sententia sine ratione prolata, potius secundi, quam primi ordinis: quia Galenus in commento in ipsius caussa assignāda multum laborat. Secundus Aphorismus est sententia, quæ est pars enthymematis, quæ habet probationem seiunctam, & postpositam; quæ probatio desumpta est ab exemplo, scilicet sputo, vrinis, deiectionibus, & sudoribus: & incipit ibi; *Quemadmodum in morbo laterali, &c.* Et ob id Galenus in commento dicit, quæ Hippocrates dicit in prognosticis de vrina, sputo, &c. eadem nunc per modum compendij ab eo esse dicta. Quare hoc est exemplum, & probatio ab exēplo sumpta.

Interpretatio verborū.

Dicit ergo Hippocrates in prima parte, *Accessiones vero, & constitutiones.* Accessionem non est vt dicamus, vt alij, significare tria tempora, paroxysmum vero quatuor; hæc enim nugæ sunt: quia paroxysmus est vox græca, accessio latina, quæ idem significant. Sed si volumus maxime continuatum facere Hippocratem cum superioribus, dicendum, quod cum accessio in superiori fuerit duplex, quædam quæ tria tantum tempora includit, quædam quæ quatuor; & hic nomine accessionis vtramq; intelligi. Sed dices: videtur expositio hæc Galeno aduersari: quia Galenus, exponens quid sit intelligendum per accessionem, dicit esse intelligendam deteriorem partem periodi; & declarat quid intelligat per hanc deteriorem partem, & ait, quod intelligat principium, augmentum, & consistendi tempus: quare excludit declinationem. Sed diligenter sunt verba Galeni consideranda, & re vera dicendum est, Galenū isthæc dicere. Sed ea profecto in medio commenti dicit: ibi autem non explicat, neque primam partem, neque primum verbum aphorismi; sed explicat eam particulam, in qua ait Hippocrates; *Et circuituum successiua incrementa:* & ideo ponderans particulam circuituum, & accessionem in circuitu; per accessionem ipse dicit esse intelligenda tria tempora. Cum hoc ergo dicat Galenus in media parte cōmenti, ad aliud respiciens: ideo auctoritas non est ad propositum. Vnde accessiones vtroque modo intellectas intelligit Hippocrates. Dicit ergo: accessiones siue hoc, vel illo die, siue breui, vel paruo tempore durabunt, vel cito, vel tarde fiant, indicabunt anni tempora, & quæ sequuntur, &c.

Et constitutiones. Constitutio bifariam accipi potest: altero modo pro vniuerso morbo, prout dicitur morbus vel acutus, vel peracutus, vel chronicus; altero modo pro vigore morbi, quomodo hic accipitur.

Subdit, *Morbi indicabunt:* dicit autem non sine ratione indicabunt, & non indicant: quia hic non loquitur de cognitione, sed præcognitione; quomodo verba facit de accessione & vigore, non præsentibus, sed futuris. Sed quomodo morbi indicent accessiones & vigores, Galenus declarat in cōmēto: & primo se excusat, si in hac materia breuiter discurrat: quia hæc declarauit ipse cum Hippocrate in libris Epidemiorum, & potissimum in libris Prognosticorum: præcipue autem ipse Galenus in libris de Crisibus: & ideo sat Galeno erit, vt ea omnia, quæ diffuse in his libris tractata sunt, hic per summam repetat.

Morbi vt præmonstrent accessiones & vigores futuros.

Morbi indicabunt. Per morbos intelligit naturam morbosam. Morbus autem duplex est, quidam, qui corpus vniuersum occupat, & dicitur morbus vniuersalis, vt febris: quidā qui occupat determinatā corporis partem, & dicitur morbus particularis. Galenus autem in commento declarat, cur morbus, siue vniuersalis, siue particularis, habeat vim præmonstrandi tum accessiones, tum constitutiones.

Et primum, quantum ad morbum vniuersalem, id est, febrem, febris est in duplici differentia, vel intermittens, vel continua: intermittens trium tantumq; est specierum, prout tres tantum sunt periodi: quia vel est periodus de tertio in tertium, vel de quarto in quartum, vel singulo quoque die. Habent autē hac ratione vim præmonstrandi vigores, & accessiones: nam si febris (inquit) pituitosa fuerit, habet quod accessiones sint longiores, quodque morbi vigor tarde futurus sit, & non cito. Si vero habuerit accessionem de tertio in tertium, significat, quantum est ex natura humoris proprij, futuras accessiones breuiores, & statum etiam cito aduenturum. Si vero fuerit

fuerit febris de quarto in quartum, indicat accessiones longas, & longissime statum futurum. De febribus autem alijs intermittentibus, quæ a sanguine ortum habent, siue tertio quoque die fiant accessiones, vt in biliosis, siue quarto quouis die, vt in melancholicis; nunc non intendimus pertractare: non enim statuimus signa omnium febrium enumerare, quibus primo die quiuis medicus possit cognoscere species febrium, quænam sint; licet Galenus febrem intermittentem ex sanguine, secundo de differ. feb. capite nono, & secundo de crisib. duodecimo, quodammodo biliosam vocet: quia habeat accessionem de tertio ad tertium, vt biliosa. Quo autem ad febres continuas, dicit Galenus, quod febres incendentes indicent accessiones breuiores, & statum cito futurum: febres succendentes, statum tarde futurum, & longiores accessiones; semitertianæ autem medias accessiones, & statum: accessiones quidem nec longas nimis, nec nimis breues: statum nec multo post, nec valde cito futurum. Ratio autem est, quia per febres incendentes intelligit febres, quæ fiunt a calidis & biliosis humoribus, qui facile accenduntur: succendentes, quæ a pituitosis, vel melancholicis, qui non ita facile inflammantur. Semitertianæ autem fiunt ex humoribus mixtis, ex his scilicet qui facile accenduntur, & ex his, qui non facile incenduntur; & ideo habent vigores, & accessiones medias. De ephemeris autem & hecticis febribus hic verba non faciemus; nam noster scopus non est de signis febrium loqui.

Accedamus ad morbos particulares hi indicant tum vigorem, tum accessionem morbi. Quantum ad accessionem: dicit Galenus, quod pleuritis, & phrenitis indicent vt plurimum accessionem de tertio in tertium; quia ex biliosis humoribus excitantur. Si vero morbus circa ventriculum, & illas partes fuerit, indicat accessionem singulis quibusuis diebus: quia solent illis partibus affectis promoueri febres ex pituitosis succis. Si vero morbus circa lienem fuerit, tunc indicat accessionem de quarto ad quartum. Quātum vero ad vigorem, dicit Galenus, quod pleuritis, & phrenitis, indicent cito futurum vigorē: quia ex se extendunt hi morbi ad summum vsque ad quartum decimum, si scilicet morbi exquisiti fuerint. Sic si fuerint angina, & cholerica affectio: adhuc citius futurum statum indicant: nā & septimo, & quarto hi morbi terminantur, & ideo sunt peracuti morbi. Quod si fuerit suppuratio, atra bilis & alij morbi circa ventriculum, & lienem; hi statum futurum tarde præmonstrant; quia sunt morbi chronici.

Adiūcta morbo, vt præmonstrēt accessiones & vigores.

Subdit Hippocrates, *Et anni tempora*. In qua parte Hippocrates ponit signa præmonstrantia vigores, & accessiones morbi, quatenus capiuntur ab annexis morbo. Sed quæ sunt hæc morbo annexa? Respondet Galenus, potissimum esse temperaturam, ætatem, consuetudinem, vitæ industriam, atque ipsum aerem; & per aerem intelligit tempus anni, regionē, & cœli statum. Vnde obseruate maximum artificiū, & summam breuitatem Hippocratis: quia solū proposuit tempora anni: nam ipse considerauit, si tempora anni habeant vim indicandi futurum vigorem, & futuram accessionem, multo magis hæc indicari a temperatura, ætate, consuetudine, &c. Ideo voluit proponere tempus anni, vt si habeamus id, quod minus videatur posse id facere, colligamus multo magis id posse facere ea, de quibus magis videtur, vt optime Galenus in commento adnotauit.

Quantum igitur ad anni tempora, dicit Galenus: si fuerit febris tempore æstatis, indicat accessionem esse futuram de tertio in tertium, ac breuem etiam futuram, atque insuper statum morbi cito futurum. Si vero fuerit tempus autumni, indicat accessiones futuras de quarto in quartum, ac etiam longiores, ac statum etiam longum. Quod si hiemale fuerit tempus, indicat accessiones singulis diebus futuras, & longiores, ac morbi etiam statum tarde adfuturum. Et propterea dicebat Hippocrates, quod febres quartanæ sint longæ, præcipue quæ hiemem attingunt; quia ratione frigiditatis aeris febres protrahuntur. Et ob id etiamsi biliosa fuerit febris, sua natura breues habens accessiones, ac statum celerem: tamen si hieme aduenerit, poterimus prædicere accessiones futuras longiores, ac statum tardius aduentaturum, quam pro natura febris biliosæ requiritur. Sed hæc facilia sunt. Imo ex his facile colligere potestis regionem, ac aeris constitutionem. Hæc enim respondent temporibus anni. Imo facile etiam valebitis alia conijcere, vt temperaturam, ætatem, vitæ industriam, ac consuetudinem: nam si temperatura corporis calida fuerit, indicat accessiones breuiores, & de tertio in tertium, & statum cito adfuturum: opposita indicat temperatura frigida. Sic de ætatibus dicendum: nam si fuerit quis in ætate puerili, cum ea in ætate, ratione mali victus & ingluuiei multi pituitosi humores aggregentur; indicat accessiones futuras longiores, ac singulis diebus, & statum tarde futurum: secus de ætate iuuenili & adolescentia, in quibus dominatur bilis; vnde ætas hæc æstati correspondet: si autem fuerit ætas consistens, in qua multus aggregatur melancholicus succus, de quarto in quartum significat accessionem, ac longissimum, & tardissimū statum; in senili vero ætate, cum in ea multa generetur pituita, accessiones longæ, ac quotidianæ, statusque etiam tardus indicatur. Quod si vitæ industriam spectabimus: si præcessit vita otiosa, cuius ratione multa congeritur pituita, ac cruditas, indicatur accessio quotidiana, & longa, ac status tardus. Si vero vitæ industria præcesserit bilem aggregans multam, accessio breuis, tertianaria, & status cito futurus significatur. Idem de consuetudine dicendum: nam si quis fuerit assuetus incidere in febrem de tertio in tertium inuadentem, ac habere fuit solitus breues accessiones, & statum celerem; tunc autem incidat in febrem: indicandum est, accessionem, ac statum breuem, & citum, & de tertio in tertium: & sic de alijs. Et hęc omnia Hippocrates paucis voluit complecti, cum dicit; *Et anni tempora*.

Accessionis incrementa, vt præmonstrent accessionem & vigorem.

Post quæ addit, *Et circuituum successiua incrementa, siue quotidie, siue alternis diebus, siue per maiora, interualla fiant:* In fine primi aphorismi huius partis Hippocratis proponit futuram accessionem, ac futurum morbi vigorem, sumpta indicatione non a toto morbo, sed ab augmento particulari ipsius. Et propterea dicit: *Et circuituum, &c.* Gal in commento dicit, quod per circuitum intelligat reditum a simili in simile; sed hoc superiori declarauimus commento. Proponit autem incrementa quæ sunt in circuitu, & periodo, quæ tamen incrementa potissimum sunt in accessione, id est, (vt exponit Galenus) in deteriori parte periodi. Sed quomodo accessionis incrementa possint tum futuram accessionem, tum futurum vigorem præmonstrare, Galenus satis fuse declarat primo de crisib. 16. & 17. vbi monet, vt in accessione, & potissimum in eius augmento tria obseruemus: primo anticipationem & postpositionē accessionū: secundo, vt consideremus longitudinem & breuitatem earundem: tertio, vt respiciamus ad debilitatem & vehementiam symptomatum. Ex his tribus Galenus infert, quanto accessio magis anticipabit, ac longior fuerit, & cum vehementioribus, symptomatibus, eo magis febrem properare ad statum: quanto autem magis accessiones opposito modo se habebunt, oppositum indicabunt. Hic vero aduertendum cum Galeno, locis citatis, ne decipiamur; ne, videntes accessiones interdum anticipare, credamus, in augmento esse morbum, vel videntes accessiones postponere, arbitremur febrem esse in declinatione: quia possibile est, vt anticipet in declinatione: acces-

sio,

sio, & vt postponat, ac vt febris sit in augmento, nam A sunt quædam febres, quæ a principio ad finem vsque semper progrediuntur anticipãdo, quædã contra semper postponendo; & ideo non debemus arguere ex anticipatione, & postpositione accessionum, febrium augmentum, vel declinationem: & præcipue si considerauerimus simplicem anticipationem, vel postpositionem: nam (vt dicit Galenus) considerare oportet, an anticipatio sit anticipatio conueniens pro natura febris, an multo maior anticipatio, quam ei congruat: verbi caussa, si videbimus anticipationem esse vnius horæ, non ob id arguemus augmentum: sed si vel per duas, vel tres horas magis anticipabit, quam naturæ febris conueniat, prædicere recte poterimus in augmento esse febrem, & ad statum properare. Pariter si postpositio sit maior, quam naturæ febris conueniat; febrem prædicere poterimus in declinatione. Hæc ergo sunt spectanda ad cognoscendam futuram accessionem, & vigorem. Præterea etiam spectare debemus longitudinem & breuitatem accessionum, & vehementiam symptomatum; nam si hæc cognouerimus, quòd verbi caussa, anticipatur febris per tres horas, cognoscemus etiam; quod in futuro tempore anticipabit per tres horas: & sic sciemus instituere congruam victus rationem: & sic in alijs. Et hoc voluit Hippocrates, cum dicit: *Et circuituum successiua incrementa*.

Incrementa quotidie, alteratis, & e maiorib: interuallis facta.

Deinde subdit, *Siue quotidie*, vt alluderet ad febrẽ pituitosam; *siue alternis diebus*, vt significaret febrem biliosam; *siue per maiora interualla*. Hæc particula maximam ingessit difficultatem interpretibus. Ego autem, vt omnia sint dogmatibus Hippocratis consona, exponam Hipp. cum Hippocrate. Per maiora ergo interualla intelligere oportet; accessiones de quarto in quartum, de quinto in quintum, de septimo in septimum, de nono in nonum, nam ex Hippocratis sententia, 1. epid. sect. tertia. partic. secunda, & septima, ac nona, dantur febres non modo quartanæ, sed quintanæ, septimanæ, & nonanæ. Ergo per maiora interualla quartanas febres intelligemus, quintanas, septimanas, & nonanas, cum eodem Hippocrate. Fundamentum autem eius maximum profecto fuit: quoniam agens quodlibet, siue a proprietate occulta agat, siue per manifestas qualitates, necesse habet vt sit in determinata quantitate, quodcunque sit illud agens: quæ propositio est satis euidens; nam, exempli caussa, magnes non trahet ferrum nisi in debita fuerit quantitate; imo quanto in maiori copia fuerit magnes: tanto vehementius ferrum attrahet. Idem potest probari ex his, quæ euidenti qualitate agunt; nam etsi piper, vel cinnamomum calefaciunt, tanto insignius operantur, quanto sunt in maiori copia; iuxta illud: in maiori quãto maior est virtus: si enim quantum in minori fuerit copia, quam oporteat, vel actio non fiet, vel diminute fiet. Vnde mirum videri non debet, si materia melancholica, quæ de quarto in quartum affligit, sit in minori copia, quod non possit efficere periodum quartanariam; sed eam efficiat vel de quinto in quintum, vel de septimo in septimum, vel de nono in nonum. Sed cur non ita de sexto in sextum?

Galenus quidem non videtur admittere has febres de quinto in quintum, &c. Modernus nititur hic Hippocrati Galenum concordem reddere: nam ipsi sermo de his febribus de quinto in quintum, &c. potest esse duplex: aliter, vt has febres fieri a determinatis humoribus dicamus: reliquus, si dicamus febres has fieri posse non a determinatis humoribus, sed ab errore in victu. Hoc constituto, dicit Modernus, Hippocratem proponere has febres, non quatenus fiunt ex determinatis humoribus, sed ex errore in victus ratione: Galenus vero reprobat has febres in hoc sensu scilicet vt dicamus fieri ex determinatis humoribus; non tamen, negat fieri posse ex mala victus ratione. Sed nullo pacto potest concordia hæc consistere. Primo quoniam Galenus vult expresse aduersari Hippocrati in locis allegatis; imo nonnullas aduersus Hippocratem adducit rationes, vt patet intuenti. Præterea si hæ febres fiunt ex mala viuendi ratione secundum Hippocratem, nempe quintana, septimana, &c. quæro, cur Hippocrates citatis locis dicat, quintanam esse febrem malignam, & pessimi moris, septimanam, & nonanam benignam? Nam si quintana, quæ ex sola viuẽdi ratione fit, est maligna: ergo quid dicendum erit de quartana, quæ ex prauo humore determinato fit? Multo enim magis maligna febris est, quæ fit ex determinato humore, quam quæ ex solo errore in victu: & tamen quartana maligna non est. Amplius hæ febres habent determinatã periodum de quinto in quintum, de septimo in septimum, &cæt. ergo ab indeterminata caussa proficisci non possunt: nam effectus determinatus a caussa pro B fluit determinata. At error in victu indeterminata caussa est. Ergo febris quintana, &c. non possunt proficisci ab errore in victu. Præterea, quid voluerit hic Hippocrates, videamus. Dicit; *Siue quotidie*. Per quod sine dubio quotidianas febres, quæ singulis diebus inuadunt, intelligit: sed hæ febres non fiunt ab errore in victu singulis diebus; sed ab humore determinato. Deinde dicit; *Siue alternis diebus*. Per quæ verba tertianarias periodos, ratione determinati humoris, non erroris in victu, intelligit. Ergo si paritas in dictis Hippocratis est seruanda, vtque non conturbentur verba eius, asserendum est, quòd cum ait, *Et per maiora interualla*, intelligat febres: non ex ratione victus tales habentes periodos; sed ex humore determinato. Quare concordia hæc doctrinam Hippocratis euertit, ac vndequaque interturbat, atque Galeno etiam contradicit.

C Nos tamen cum Hippocrate dicimus, dari posse quintanam febrem, septimanam, & nonanam. Sed quintana est pessimi moris: quia fit ex humore melancholico exusto, & ex atra bile: omnis autẽ febris, quæ accenditur ex atra bile semper pessimi moris est: septimana autem & nonana fit ab humore melancholico naturali. Et hæc quo ad primam partem, seu quo ad primum aphorismum huius partis.

Nunc quæstionem de Periodicatione breuiter ante secundi aphorismi expositionem tangemus. Quæ quidem quæstio difficillima mehercle est, vt aliqui sint coacti doctissimi viri ad caussas occultas deuenire, aliqui eas fuerint adspernati. Nos tamen etiam facilem (vt par est) reddemus, atque summa cũ breuitate. Ne autem confusio in animis vestris generetur: hoc in ea examinanda ordine procedemus: primo cur accessiones reuertantur, videbimus: secundo, cur hæ accessiones inter sese discrepent; ita vt pituitosæ frequentius, biliosæ rarius, rarissime vero me- D lancholicæ inuadant, coniectabimus: tertio, cur frequentia pituitosæ febris in hoc consistat, vt quotidie inuadat; biliosæ alternis diebus; melancholicæ autem de quarto in quartum, inquiremus. Non est autem arbitrandum, secundum & tertium idem esse. Namque potuisset quis dicere, esto, quod pituitosa febris habeat accessiones frequentes, biliosa raras, quartana rarissimas: nonne ita illud potuisset fieri, vt pituitosa de tertio in tertium; biliosa de quarto in quartum; melancholica de quinto in quintum, inuaderet? cur itaque necessario singulis diebus prima, secunda tertio quoque die; tertia singulis quatuor diebus exæstuat. Atque his absolutis, vniuersa hæc de periodicatione materia absoluetur.

De circuituũ febriliũ caussa.

Quo ad primum; respondemus cum Galeno, secundo de differ. feb. vltimo, ad hoc, vt reuertantur accessiones, necessarium esse caussas inuasionis conseruari. Namque (dicebat ipse) ideo fit accessio, quoniam materia vel a venis ad extra venas, vel a venis magnis ad paruas, defluit. Quo fit, vt ad accessionem

1. Cur in febribus reuertantur accessiones, quia scilicet permanent caussæ.

nē faciendā requiratur materia peccās, quæ vel transmitti, vel saltem attrahi debet: fluxio enim per attractionem fit: & ideo præter peccatum materiæ requiritur etiam vitium membri mandantis, ac membri recipientis. Vnde paucis se expedit Galenus ibi, quod quousque perseuerabit mala affectio in parte mandante, ac in parte suscipiente, materia ipsa peccans, semper reuertetur accessio: quod si hæc deficiāt, non amplius redibit accessio. Hæc quo ad primum.

2. Cur citius reuertantur accessiones pituitosæ febris.

Quo ad secundum autem, nunc oportet animum intendere, cur pituitosa febris frequentes habeat accessiones; biliosa rariores; melancholica rarissimas. Quam etiam opinionem Plato in Timæo propalauit; quamuis ei quodam pacto Galenus aduersari videatur. Dicit enim Plato, continuas febres ex igne, quotidianas ex aere, biliosas ex aqua, melancholicas autem ex tertia fieri, ac construi. Hæc vero dicit Plato, respiciens ad motum harum febrium; & quoniā continua febris velocissime, imo assidue mouetur; B dicit ex igne eam fieri: est enim ignis maxime actiuus, & maxime velox inter elementa. Quotidianam vero ex aere dicit fieri, non respiciens ad humorem, ex quo fit, sed ad motum; & ideo dicit ex aere; quoniam aer segnior est igne, & magis mouetur, quam aqua, & terra; vt ideo quotidiana segnior sit continua, ac magis moueatur, quam biliosa, ac melancholica: quia singulis quibusque diebus mouetur, cum illæ de tertio in tertium, & de quarto in quartum moueantur. Biliosa vero est ex aqua, non quantum ad humorem, quia aqua frigida, & humida, ipsa vero calida est & sicca; sed quo ad motum, quia segnior est pituitosa, vt aqua segnior est aere; sed velocior melancholica, vt aqua est velocior terra. Melancholica vero febris fit ex terra, ex pigerrimo elemento: quia habet accessiones tardissimas.

Sed quænam est caussa frequentiæ, & tarditatis in accessionibus? Breuiter (alijs posthabitis,) dicēdum, quod id fit ex duobus: tum ex materia efficiente accessiones, tum ex illo inquinamento, & cinerulento, quod relinquitur in fine accessionis. Vnde illa febris, in qua sunt hæc duo valentiora, habet accessiones frequentiores. Cum hæc itaque magis possint in pituitosa, minus in biliosa, & multo minus in melancholica: ideo prima frequentissimas accessiones habet, secunda rariores, tertia rarissimas.

Sed hæc ostendenda sunt. Et consideremus primo *materiam*; namque materia febris pituitosæ citius generatur, & in maiori copia, quam materia febris biliosæ & melancholicæ; Fundamentum autem, quo istud non modo persuaderi, sed demonstrari etiam potest, tale est: quoniam materia pituitosa generatur ex parte viscidiori, & crassiori, ac humidiori chyli: hæc autem pars in chylo sine dubio alias omnes partes excedit. Præterea aliud accedit; nam cum quilibet humor generetur in corpore a calore naturali; ille humor citius generatur, & in maiori copia, in quo fit minor resolutio; quando enim agens in materiam agit facile resolubilem, ex ea non potest aliquid nisi longo tempore generare. Resolutio autem hæc potest ex duobus pendere, & ex materia, prout ipsa suapte natura magis & minus est resolubilis, & ex calore, quatenus calor vel est insignior & vehementior, vel debilior potius. Vnde in febre quotidiana habemus materiam pituitosam, passum scilicet ipsum, quæ cum suapte natura viscida sit, difficile potest pati resolutionem: si consideremus etiam eius calorem, calor est satis diminutus, & non ita intensus, vt in biliosa febre: licet enim in qualibet febre sit calor extraneus adurens, & igneus; tamen est multo magis igneus calor in biliosa, quam in quacumque alia, & ob id non est mirum, si pituitosa materia citius, & in maiori copia generetur. Si vero biliosam consideremus materiam, hæc fit ex tenuiori parte chymi in iecore, quæ non est in tanta copia, vt erat A portio chyli in ventriculo, ex qua fiebat materia pituitosa. Præterea hæc materia licet etiam pauca sit, tamen vltra hoc facile resoluitur, tum ratione intensissimi calidi, validissime resoluentis, tum ratione materiæ biliosæ, quæ suapte natura facile resoluitur. Si vero materiam melancholicam consideremus, ea fit ex parte crassiori chymi: & quamuis in chylo pars crassior in maiori generabatur copia, oppositum est in chymo, quod pars crassior in minima gignitur quantitate: & hinc est, quod tardius, quam bilis generatur hæc materia, licet non ita facile resoluatur, vt bilis: nam & in minori copia producitur, ac etiam non habet eam acrimoniam, quam habet bilis, per quam potest stimulare naturam ad expulsionem. Quod si sanguinem postea consideremus, idem est de sanguine dicendum, quod de materia biliosa, & melancholica; nam febris sanguinis, vel biliosa est, vel melancholica: non enim febris sanguinis fieri potest, nisi sanguis putrescens vel in bilem, vel in melancholiam vertatur; tenuior quidem pars sanguinis in bilem, crassior vero in melancholiam: opus namque est, vt sanguis degeneret in aliam naturam, vt secundo de diff. feb. & secundo de cri. vtrobique capite nono, dicebat Galenus.

Quantum vero ad *inquinamentum*: nos per inquinamentum, cum Galeno tertio de præsagit. ex puls. capite septimo, intelligimus illud, quod in accessionibus relinquitur; sumpto exemplo a lignis ardentibus: inquit enim, quemadmodum, dum igni ligna admouemus, nisi ignis extinguatur, primum incipit apparere fumus; cum vero ligna incipiunt excandescere, tunc duas obseruamus in eis partes, alias sursum ascendentes; quæ non sunt fumus, sed materia fuliginosa; alias deorsum cadentes, & sunt cinis. Pariter in febribus, dum ratione caloris febrilis excitantur humores exusti, vna est portio eorum quæ C eleuatur, & sunt fuligines ipsæ, quæ beneficio arteriarum expelluntur: altera portio est, quæ decidit, veluti cinis, & hanc partem appellamus cinerulentum, & coinquinamentum. Hoc autem diuersimode se habet, pro diuersitate febrium a quibus excitatur. Vnde, cum in pituitosa febre sit copiosum & humidum, est etiam in caussa, cur accessiones citius reuertantur: talis enim materia pituitosa difficile accendi potest: & hoc propositum fuit a Galeno secundo de differentijs febrium quarto, ita ad verbum dicente: cum febris pituitosa pendeat ex crasso, lento, frigido, & humido humore, qui non ita facile accenditur, nec ex toto accensus resoluitur, sed multum in ea relinquitur inquinamenti, quod postea succendi potest, &c. De bile autem aliud etiam dicit: quoniam bilis ita accenditur, vt nihil fere in ea linquatur inquinamenti, quod postea succendi possit. De melancholia vero ita dicit, quod licet difficultate accendatur, D tamen accensa postea ita conflagret, vt nihil quasi derelinquatur. Quibus modo constitutis, facile est asserere febrem pituitosam frequentiores habere accessiones, quia fit a materia, quæ citius regeneratur, præterea in ipsius accessione relinquitur inquinamentum copiosius, & humidius. Sic enim secundo de differen. febr. quarto Galenus, dicit: *cum plurimum in pituitosa febre relinquatur inquinamenti, hinc est, quod acceleratur eius inuasio*. Ex quibus verbis expresse colligitur, caussam inuasionis & accessionis esse inquinamentum. Febris vero biliosa habet rariores accessiones necessario: quoniā fit ex materia, quæ non ita cito regeneratur: & præterea non linquit inquinamentum in ea copia. Febris deniq; melancholica rarissimas sortitur periodos, quia fit ex materia quæ adhuc tardius regenerari potest, & inquinamentum in accessione est in minima copia, ac præterea siccius est inquinamentum, ac ob id nō ita facile accēdi potest. Idem etiā de febre sanguinea, quæ quodammodo biliosa, quodammodo melancholica exurit, dicendum.

Quo

3. Cur pituitosa quotidie, biliosa alternis, melancholica quarto die exacerbetur.

Quo ad tertium: quare pituitosa febris quotidie inuadat: & non alternis diebus, sicut biliosa; & biliosa alternis quidem diebus, & non de quarto in quartum: sicuti melancholica? Dicendum, alijs omissis, quod nulla alia est huius rei caussa, quam natura humoris efficientis accessiones. Dicebat enim Galenus secundo de differ. feb. cap. vltimo quod varietur ordo accessionum, quia humor mutetur in alteram naturam, id est accessiones de tertio in tertium, mutantur, de quarto in quartum; quia humor biliosus in melancholicum mutatur. Ergo caussa periodi est determinatus humor. Sed cum sit hæc natura humoris caussa huius periodicationis; debemus ne dicere naturam hanc esse a caussa occulta, vel manifesta? & si ab occulta, num diuina? Dicendum, cum natura dicatur tum de forma, tum de materia: nobiliori autem modo de forma, quam de materia: propterea cum dicimus naturam determinati humoris esse periodicationis caussam: per naturam intelligi formam substantialem, de prædicamento substantiæ ipsius humoris. Cum autem hæc forma nos lateat, quia rerum formæ sunt nobis occultæ; idem dicere solemus, hoc dependere a forma occulta, id est, a tota forma illius humoris: quæ forma substantialis, cum naturalis sit, est generabilis, & corruptibilis, & non inducitur, sed educitur de potentia materiæ. Deducitur autem ex materiæ potentia, omnibus optimis Peripateticis attestantibus, beneficio duplicis agentis: nimirum agentis vniuoci, & particularis, & beneficio agentis æquiuoci, & magis vniuersalis: iuxta illud, sol & homo hominem generant. Homo enim ab homine generatur, vt ab agente vniuoco, & specialiter a sole, vt ab agente generali, & æquiuoco, mediante lumine & motu. A pari hæc forma propria generatur in hoc humore ab agente particulari, & ab agente vniuersali etiam, vt a cælo; omnia enim a cælo dependent, primo meteororum attestante Philosopho. Vnde cum dicimus hunc effectum dependere a qualitate occulta: si per hanc qualitatem occultam intelligamus formam, quatenus educitur merito agentis particularis, & proprij; tunc non est recurrendum ad influxiones cælestes, constellationes, & alia, ad quæ hi, qui de periodicatione loquuntur, refugiunt. Sed si consideremus hanc formam, quatenus educitur ab agente vniuerso; ad cælestia recurrendum est: nam caussa vniuersalis cælum est.

Concludentes itaque materiam de periodicatione, dicimus, si sermo sit de reditu, caussam esse manifestam; si sermo sit de frequentia, caussam esse manifestam; at si sermo sit de determinata frequentia, caussam aliam non esse, quam formam substantialem huius & illius determinati humoris. Et hæc de quæstione: & de prima parte aphorismi.

Altera pars aphorismi: de signis sūptis a mox apparentib.

Subdit deinde; *Sed ex his quæ mox apparent, &c.* Cum in priori aphorismo locutus esset Hippocr. de signis indicantibus tum accessiones, tum constitutiones, quatenus signa hæc capiuntur a toto morbo, & ab annexis morbo, & a partibus etiam morbi, id est, ab accessione: nunc in hoc 2. aphorismo proponit signa desumpta ex mox apparentibus. Non exspectetis autem a me id, quod alij faciunt, quod fere vniuersam proponunt de signis tractationem: hic enim non de signis sermo fit: sed de victu; obiter autem de signis. Et ob id etiam Gal. non omnia signa tractat, sed quæ magis faciunt ad propositum: quod nos etiam faciemus. Dicendum ergo licet plures sint signorum differentiæ; attamen non postremas esse illas, secundum quas dicere solemus, quod sint quædam signa, quæ vna cum morbo inuadunt, progrediuntur, ac desinunt, & talia a Galen. dicuntur παθογνωμονικὰ, quæ ita morbum comitantur, vt vmbra corpus: quædam signa non necessario inuadunt cum morbo, nec necessario desinunt cum eo, sed aliquando sic, aliquando non: & hæc a Galeno mox apparentia signa nuncupantur. Et de his hoc in loco sequitur Hippocrates. Sed quis dicet: si dantur signa pathognomonica: moxque apparentia, cur Hippoc. de mox apparentibus loquitur, & de pathognomonicis ne verbum quidem facit, cum sint multo maioris momenti? Hanc quæstionem nemo mouet; vnde maxime de his miror, qui tam copiosam tractationem de signis fecerunt, quod hunc nullo pacto tetigerint. Dicendum autē, quod summus vir fuerit Hippocrates, & ideo maxime studere debuerit breuitati. Sed non ita debuit breuitati studere, vt quæ necessaria sunt prætermitteret. Vnde dicendum, quod hæc signa pathognomonica Hippocrates maxime proposuerit, ac maxime proponere debuerit. Proposuit autem in apho. 1. in prima parte: dicit enim, *Accessiones & constitutiones morbi indicabunt*. Per modum intelligit speciem, ideam, ac formam morbi. E. g. pleuritis ex sua propria specie indicat; statim enim indicat futurum morbi vigorem, & terminandam esse accessionem. Exponens itaque Hipp. speciem morbi necessario etiam intelligit signa pathognomonica. Idque facile est assequi: nam si quis E. C. dicat: est dolor lateris pungitiuus, cum difficultate anhelitus, non tussi, febri continua, ac pulsu serrino; ergo morbus cito statum habebit. Ecce, ex his signis habetur, cito futurum esse statum, idque habetur ex specie morbi. Nam valet: adsunt hæc quinque, ergo cito est futurus status. Valet: est pleuritis: ergo status cito futurus. Vnde diuinissimus Hippocrates maximo artificio proponens morbi speciem: noluit expresse ponere signa pathognomonica: quia ea necessario includuntur in morbi specie. Proposuit autem mox apparentia, quia non necessario includuntur; cum dicit, *Sed ex his, &c.* Quasi dicat, cum accessiones, ac constitutiones indicentur ex specie morbi, non modo ex specie morbi indicantur, & ex signis pathognomonicis, sed ex his quæ mox apparent.

Verum hæc mox apparentia signa considerare oportet: nam in his fere omnes decipiuntur: diuidentes enim signa mox apparentia ex sententia Gal. in hoc commen. dicunt: cum ita diuidere signa, vt signa mox apparentia eadem sint, quæ signa assidentia; quæ subdiuiduntur in critica, & non critica signa: in signa salutis, & mortis; & in signa cruditatis, & coctionis. Sed, vt opinior, ita non dicit Galenus: quia ipse (vt videri potest) diuidit signa mox apparantia in signa assidentia, salutis, & mortis, &c. Et ideo ipse non accipit signa assidentia vt genus, quæ postea diuidat in signa coctionis, & cruditatis, &c. sed pro genere accipit signa mox apparentia, & sub hoc genere collocat signa assidentia, critica, & non critica, coctionis, & cruditatis, salutis, & mortis. Præterea signa assidentia ad propositam materiam non conducunt; nam non indicant, nec accessionem, nec constitutionem morbi, sed potius locum affectum: E. C. dolor circa clauem & circa præcordia; si circa præcordia, indicat potius affectam esse inferiorem partem pleuræ; si est dolor circa clauem, indicat potius affectam partem superiorem. Pariter decubitus ægri in pleuritide, vel in latus læsum, vel opposito modo, est signum assidens: nam grauis decubitus circa latus læsum, indicat inflammationem occupantem exteriorem partem pleuræ; si est grauis decubitus in opposito latere, indicat potius inflammationem interioris partis pleuræ: si est æque grauis decubitus in vtramque partem: indicat inflammationem æque grauem in parte tum exteriori, tum interiori pleuræ. Et propterea nos cum Philotheo (qui multo melius intelligit Gal. quam recentiores) dicimus, quod signa mox apparentia vel sint critica vel non critica; vel coctionis & cruditatis, vel salutis & mortis.

Sed discurramus per hæc: & primo, quantum ad signa critica, quæ crisima, & decretoria vocantur a Galen. hæc non apparent in morbi principio, accipiendo

piendo principium pro prima parte morbi: quia si adessent in principio, non mox apparerent: sed apparent hæc signa vel in principio, (accipiendo principium pro tribus primis diebus) vel in principio accipiendo principium pro quarta morbi parte: at præcipue circa vltimam partem principij, quæ adnectitur augmento, apparent etiam in augmento, & statu hæc signa critica. Hæc autem sunt (dicit Gal. vel rigor in signis, vel fluxus sanguinis e naribus, vel vomitus, alui profluuium, sudor, nox ante accessioné molesta, & alia a Galeno in comm. proposita. Hæc autem signa crisima vel iunguntur cum signis coctionis, vel cum signis cruditatis: si cum signis coctionis, indicant non modo statum morbi futurum salubrem, sed cito etiam futurum; vt quanto citius signa coctionis apparuerint, tanto citius futurus sit status. Si vero cum signis cruditatis, tunc vel indicant mortem, vel saltem morbi statum serius futurum. Ideo distinguuntur signa critica a signis coctionis: quia coctionis signa semper sunt bona, signa autem critica bona sunt, si iungantur cum signis coctionis; at si iungantur cum signis cruditatis, sunt mala. Præterea etiam habemus, cum in aliquo morbo apparét signa critica (cæteris omnibus existentibus paribus) morbum futurum breuiorem, quam cum morbū, in quo hæc non apparent: nam vbi critica apparent signa, indicant materiam valenter aduersus naturam pugnare, & e contra, vbi non apparent, indicant defectum huius pugnæ. Modo ille morbus est breuior, in quo valentior est pugna inter morbum & naturam: ille diuturnior, in quo talis deest pugna.

Sed aduertendum, quod in hoc comm. (vt dixi,) Gal. dicat, signa coctionis non apparere in principio morbi: tamen primo ad Glaucon. dicit quod ephemera incipiat cum signis coctionis. Dicendum, cum hic dicit, in morbi principio non apparere signa coctionis, &c. id intelligendum esse in ijs morbis, in quib. possunt signa hæc intelligi; at coctio ad materiam refertur: & ideo recte dicebat Gal. signa coctionis non apparere in principio, loquendo de morbis a materia pendentibus, non autem de ephemera, quæ morbus est immaterialis. Cruditatis autem signa in principio apparent, & in morbo salubri per aliquod temporis spatium perdurans, postea succedit coctio: in insalubri vero fit maior cruditas indies, atque indies; quousque mors adueniat. Vnde modo hæc coctionis signa quanto citius apparuerint, tanto indicant morbum breuiorem: quanto vero tardius apparuerint, tanto magis oppositum est asserendum. Sed aduertatis, quod hic Modernus dicit, quod signa cruditatis indicent morbum longum futurum, & recte. Sed postea addit, cum cruditas apparet, periculum esse recidiuæ: quoniam cum cruditas apparet, noua materia giguitur: fit auté recidiua ex noua materia. Sed hoc falsissimum est, & aduersatur Hipp. 2. apho. 12. asserenti, quæ relinquuntur in morbis recidiuas facere consueuerunt. Si ergo recidiuæ fiunt ex reliquijs morbi: ergo non ex noua materia: nam reliquiæ noua materia non sunt. Vnde caussa, cur cruditas possit inducere recidiuam, hæc est: quia cum hæc signa apparent, indicatur quod in corpore multa sit copia materiæ crudæ, quæ non possit ita superari a natura: nam quáuis superari videatur, tamen reliquiæ quædam linquuntur, quæ sunt caussa morbi futuri: vnde recidiua non fit ex noua materia, sed ex reliquijs. Et ideo Galenus de pleuritide loquens in commento dicebat: quoties tertio die apparent signa coctionis, tunc pleuritis non potest protrahi vltra quartumdecimum: imo si ante tertium apparebit sputum, tunc septimo, & ad summū 11. morbus terminabitur. Et ideo mirum esse non debet, si pleuritis in Anaxione perdurauit vsq; ad 34. quia exspuitio, non apparuit, nisi tardissime, id est, post octauum. Reddebat caussam Gal. in comm. quia in illis inflammationibus, in quibus a principio non apparent excretiones, est signum cruditatis, & crassitiei inflammationis, quę vinci non potest, nisi longiori tempore, vt fuit pleuritis Anaxionis, quæ ideo longo durauit spatio.

Sequitur, *Quemadmodum & in morbo laterali, si circa initia statim sputum, &c.* Quæ satis facilia sunt ex dictis: nam certum est, quod signa sumat Hippoc. a morbo laterali, id est, a pleuritide: in qua hoc nobis indicatur, quod quanto citius sputum apparuerit, tanto pleuritis breuior erit. Duo vero tantum hic declarabimus: alterum circa verba: reliquum circa sensum exempli propositi. Circa verba Hippocrates dicit, *Statim.* Per quod aliud non intelligit, quá mox apparentia: nam si de mox apparentibus verba facit, hæc mox apparent: sed per statim (vt Galen. exponit in commen.) tres primos dies intelligit. Circa sensum autem exempli Hippocratis, vt perfecte illud intelligatur, Galen. proposuit casum Anaxionis, qui 3. epidem. sectio. 3. particula 79. fuit ab Hippocrate propositus: & a Galen. etiam 3. de Crisibus: S. circa quem casum a me non exspectetis longiorem discursum, nisi quia ex dictis patet, quod in pleuritide quanto citius apparent signa coctionis, tanto magis cito morbus ad statum deueniet: tum quia longissime circa hunc casum discurrere nihil aliud esset, quám de pleuritide sermonem habere; cum tamen hic Hippocrati non sit institutus sermo de pleuritide, sed de victu.

Cur Hippocrates pleuritico Anaxioni octauo demū die secuerit venam.

Verum vnum (ne videamur ex toto laborem subterfugere) ponderabimus: cur scilicet Hipp. in Anaxione pleuritide detento venam secuit octauo die. Modernus omnia fere a Triuerio capiens dicit, hos esse in maximo errore; qui volunt ideo Hippocraté secuisse in octauo, quia a principio non fuerit accersitus: quia si a principio fuisset accersitus, mox secuisset venam. Sed instant; nam Hippocrates diligenter recenset quæ a principio vsque ad finem acta fuere: ergo a principio fuit accersitus. Præterea Hippocrates adhibuit fomenta: ergo a principio fuit conuocatus. Et propterea melius esse aiunt, vt dicamus, Hippocratem secuisse in octauo ob multas caussas: primo, vt antequam deueniret ad sectionem venæ, fomenta suum perficerent opus; nam non possunt in instanti fomenta operari. Secunda caussa potest esse (inquiunt) quoniam Hippocrates a principio non potuit cognoscere, vt esset pleuritis vera; & ideo fuit opus, vt primo cognosceret hoc, deinde secaret venam. Tertia caussa (dicunt) potest esse, quoniam quoties dolor est intensus, prius est sedandus ille dolor, mox est ad euacuationem deueniendum: & ob id institutum fuit Hippocratis primo sedare doloré, deinde secare venam.

Sed hæc omnia quæ dicunt, falsissima sunt: neque ex eis vnum, quod possit consistere; idque facile demonstratur. Primo, cum dicunt Hipp. venam secuisse octauo, vt prius fomenta facerent suum munus, & mitigarent dolorem: dico verum esse, prius esse fomentis vtendum, deinde esse secandam venam, quando fomenta possunt mitigare doloré, sed quando morbus non cedit fomentis, non debetis vti fomentis per septem dies; nam fuit etiam sententia Hippocr. 2. de ratione vict. 9. si fomentis dolor non soluatur, non esse diutius in fomentis insistendum. Quare expresse contradicunt Hippoc. quod a primo ad octauum fomentis vtatur. Secundo dicunt, octauo secuisse venam, quia in principio Hipp. nō cognouerit pleuritidem: sed hoc non est dicendum, neque temere de tali viro concedendum: nam esto, quod nec primo die, neque secundo cognouerit pleuritim; tamen tertio vel quarto saltem cognouisset. Tertio aiunt hoc ideo Hippocratem fecisse, quia voluerit prius mitigare dolorem per fomenta, vt aliás declarauimus; propositio hæc apud medicos vulgata est, quod prius sit sedandus dolor, quá sit euacuandum, quando

quando scilicet volumus vacuare, vel insensibiliter vt per frictiones, vel per medicamenta calida, & valide attrahentia: sed cum sit vacuatio sensibilis, ac a longinquis, cuius beneficio euacuatur materia, quæ actu efficit dolorem; tunc quidem non est sedandus dolor, sed euacuanda materia per sectionem venæ; nam per sectionem venæ dolor etiam sedatur, vt dicebat 1. aphor. 23. Gal. vbi inquit, in maximis doloribus nullum præstantius inueniri remedium, quã euacuare vsque ad animi deliquium.

Et propterea dicimus nos, secuisse octauo Hippocratem, quia non fuerit a principio accersitus: quia, si a principio fuisset conuocatus, statim secuisset.

Ad argumenta Trinerij facillimum est respondere. Et ad primum: cum non fuerit a principio accersitus, non potuit recte intellexisse ea, quæ a principio acta sunt. An vero adhibuit fomenta die sexto? Dico quod non adhibuerit ipse, sed fuerunt fomenta ab alijs adhibita: tertio enim epid. vbi casum hunc recitat, nõ dicit se adhibuisse fomẽta, sed quod nihil adiutus sit ex fomentis: de sectione autem venę dicit, octauo die secuit.

Quantum ad reliqua, quę in aphorismo habentur, de vrina, & de sputo, facillima sunt: quia quæ de sputo supra diximus, eadem etiam de vrina, & de alijs intelligenda sunt.

APHORISMVS XIII.

Senes facillime ieiunium ferunt: secundo loco qui ætatem consistentem habent: minus adolescentes: omnium minime pueri, præsertim qui inter ipsos sunt vividiores.

Scopus: de victu minuente, sumpta coindicatione & contra indicatione ab ijsque ad vires reducuntur.

SEnes facillime, &c. Cum Hippocrates huc vsque locutus fuisset de victu minuente vires, sumpta indicatione a morbo vniuerso, & tum acuto, tum per acuto; ac quia etiam de victu eodem, sumpta indicatione a vigore vniuersali morbi, & sumpta pariter indicatione ab accessione morbi, sermonem habuit; & cum nõ modo de victu minuente esset locuturus, sumpta indicatione a propositis, sed sumpta coindicatione, & contraindicatione a reliquis, quæ ad vires reducuntur: ideo hoc præstat in præsenti aphorismo. Sunt autem hæc quæ ad vires reducuntur, res secundum naturam, & res non naturales: res secundum naturam, vt habitus corporis, ætas, temperatura, &c. res non naturales, vt aer, per aerem intelligendo illa tria, de quibus sępe meminimus. Sed dicet quispiam: cur hæc coindicantia & contraindicantia sunt non principaliter, sed quatenus ad vires referuntur? Huic quæsito absolutissime & satis clare satisfacit Galenus primo de ratione vict. commento illo aureo 44. quo in loco cum proponat Hippocrates vires, dicit Galenus quod per vires non tantum vires intelligat Hippocrates, sed ea, quę ad vires conferuntur, vt sunt res naturales, & non naturales. Et dat exemplum Galenus de habitu, inquiens: si quis fuerit corporis habitus densiori, hic admittet ac coindicabit victum minuentem, qui a morbo proprie indicatur; si vero fuerit habitus laxioris, ac mollioris, hic non permittet victum tenuem, sed potius inhibebit, & contra etiam indicabit: idque non alia de caussa, nisi virium ratione: nam vbi habitus est densius, vires sunt validæ: vbi gracilis, vires dissoluuntur, & non tolerant. Idem dicendum est de temperatura. Idem etiam de ætate, quam hic proposuit Hippocr. & optime. Quantum vero ad res non naturales attinet; si aer fuerit frigidus, coindicabit victum, qui a morbo indicatur; quia tunc temporis vires talem victum possunt perferre: si autem aer fuerit calidior & siccior, non licet victu a morbo præscripto vti, idque non alia de caussa, nisi quia vires non permittunt. Quare hæc sunt coindicantia, & contraindicantia non principaliter, sed quatenus ad vires referuntur.

Cum itaque veritas sic se habeat, Hippoc. de victu sermonem habens, non debuit prętermittere coindicantia & contraindicantia non principaliter: sed debuit ea proponere, Hippocratice tamen, idest, summo cum artificio, ac summa cum breuitate: & propterea per res naturales, & non naturales ætatem tantum voluit Hippocr. proponere. Neque credatis, vt aliqui, cum dicit Hippocr. *senes hyeme, & vere*, ob id sermonem ipsi esse de victu, sumpta indicatione a temporibus anni: quia videbitis hoc esse falsissimum ex formalibus Galeni verbis in commento, ita Hippocratem exponentis; quod scilicet proposuerit ætatem, & per eam omnia alia intelligere voluerit, vt etiam quarto de ratione victus decimonono, vbi Hippocrates, vel summus ille auctor facit, vbi, proponens magnitudinem morbi, virium constantiam, & ætatem; per ætatem ea omnia quę ad vires relationem habent, vt sunt res naturales, & non naturales intelligit.

Vnde scopus in præsenti aphorismo Hippocratis est, proponere victum minuentem ægrotantium, sumpta coindicatione & contraindicatione, a coindicantibus & contraindicantibus secundarijs, seu non principalibus, quatenus ad vires referuntur.

Hic aphorismus ex sententia, quæ est pars enthymematis (si credimus Galeno) qui voluit subsequentem aphorismum esse caussam præsentis: vnde aphorismus hic, si ita est, est sententia, quæ est pars enthymematis, qui habet rationem seiunctam & propositam.

Sensus aphorismi.

Potest autem aphorismi sensus esse talis: quod senes ipsi facillime ferant inediam, ęgerrime pueri: qui autem intermediam habent ætatem, medio modo se habeant: quia non ita facile ferunt inediam, vt senes; nec ita ęgre, vt pueri.

Inediam tolerant facile, qui minus appetunt, & ieiunio parũ læduntur.

Sed pro aphorismi clariori intelligentia, primo videndum est, vt optime facit Galenus in commento, in quo consistat facilitas & difficultas tolerandi inediam. Dicit Galenus eam consistere in eo, quod homines vel appetunt, vel quod ex inedia læsionem percipiunt: vnde illud sequitur, quod qui magis appetunt, & qui ex inedia magis læduntur, hi difficillime tolerant ieiunium, & inediam: contra vero, qui non ita appetunt, nec ita ex inedia læduntur, hi facillime ferunt inediam. Hinc potest inferri, cum senes nec admodum appetant, nec ex inedia admodum lædantur; facillime ieiunium ferre; contra vero pueros, quia ex inedia maxime læduntur, ac quia maxime appetunt, minime ieiunium tolerare. Si vero medias consideremus ætates; qui sunt in ætate consistenti, facillius ieiunium ferunt, quam adolescentes: nam in ætate consistenti existentes, sunt magis proximi senectuti, quam pueritiæ; vnde nec ita appetunt, nec ita ex inedia læduntur: contra vero adolescentes non ita ieiunium ferunt; quia sunt proximiores pueris, vnde magis appetunt, ac magis ex inedia læduntur, quam in ætate consistentię existentes.

Ex his ergo patet, facillime ieiunium ferre senes; minus qui in ætate consistenti sunt; adhuc minus, qui in adolescentia, omnium autem minime pueros.

Pueri cur maxime appetant.

Sed dicet quis; cur pueri ex inedia maxime offenduntur, ac maxime appetunt? Solutionem affert Hippocr. in sequenti aphor. & ob id dicebat Gal. præsentis aphorismi caussam esse sequentem aphorismum. Sciendum tamen, quod caussa in nullo alio consistit, nisi quod ideo magis appetit, ac magis ex inedia

lædantur, quia sunt calidiores; & ob id difficillimè ieiuniũ ferunt. Sed cur, cum calidiores sint pueri, magis famescunt, ac ex inedia læduntur? Pro huius intelligentia quomodo fiat fames paucis est supponendum. Sciendum ergo ex Aristot. 2. de anima 28. contex. & Galen. prim. de symptomatum caussis capit. 7. ad hoc vt fiat fames opus esse, vt insurgat facultas, seu potentia animalis in ore ventriculi ad appetẽdum cibum: excitatur autem hic appetitus, quia facultas animalis persentit sensum quendam suctionis, quæ fit à venis a ventriculo attrahentibus: sed ea de caussa alliciunt a ventriculo, quia inaniuntur: inaniuntur autem, quia membra corporis totius ob indigentiam ad se alliciunt alimentum, quod venas ipsas repleat. Vnde quanto est maior indigentia in membris, tanto magis a venis membra alliciunt alimentum; & ideo venæ magis exinaniuntur; & quo magis exinaniuntur, eo magis attrahunt a ventriculo: quo autem magis attrahunt a ventriculo, eo magis facultas sensum suctionis persentit, & sic eo magis fit appetitus cibi: vnde sequitur, quod quanto maior est indigentia in membris, tanto fit maior fames. Quibus sic cõstitutis, si vlterius progrediamur, facillimum est addere, quanto corpus fit calidius, tanto magis resoluere, ac exinanire membra, & esse caussam maioris indigentiæ; vnde sequitur, quanto calor fit potentior & vegetior, eo fieri maiorem famẽ. Et ideo (vt ad propositum nostrũ reuertamur) quia pueri sunt calidiores, ac magis absumunt; ideo magis appetunt, ac ex inedia læduntur. Per calorem autem, non calorem ventriculi intelligimus, sed totius corporis: & propterea Aristoteles, & Galenus proponunt calorem totius. Namque calor ventriculi vel est intensus, vel diminutus, vel moderatus: si intensior fuerit, non erit in caussa famis, sed potius sitis: & ideo quanto homines calidius habebunt orificium ventriculi, tanto magis sitient; non dico famescent; quia hoc de siti, non de fame verum est. Si vero moderatus fuerit ventriculi calor, erit caussa appetentiæ, quia a calore moderato operationes optimæ prouenuint. Diminutus etiam calor caussa est appetentiæ: sed appetentia hæc non ita naturalis est, vt quæ fit a calore moderato: & ideo licet frigidus ventriculus magis appetat, quam concoquat; hic appetitus tamen non est naturalis, sed contra naturam. Per calorem ergo intelligatis calorem corporis totius: quia hic est caussa appetentiæ. Et ad hanc veritatem respiciens Philotheus, dixit quod corpora, quæ calida sunt, magis appetant, quam frigida: quia calida corpora facilius resoluuntur: vnde locum habet indigentia, & ob id appetitus, quia appetitus ratione fit indigentiæ; secus autem est de corporibus frigidis. Et ob id Aristoteles quarto de gener. animal. capite quinto dicebat, calidum appetere, ac etiam citò concoquere; frigidum vero non ita appetere.

Aetas quo calidior, eo minus fert ieiunium.

His explicatis, facilis est redditus aphorismus, in quo habet Hippocrates: *Senes facillime ieiunium ferunt*: quia non ita appetunt, cum non admodum calidi sint. *Secundo loco, qui ætatem consistentem habent*: qui vbi non sunt ita frigidi, sed aliquo pacto etiam calidiores. *Minus adolescentes*: quia calidiores. *Minime pueri*: quia calidissimi. Et huc respexerunt Oribasius & etiam Philotheus, cum dixere, senes facillime ieiunium ferre; quia senum corpora non ita resoluuntur; amplius etiam, præter id quod frigida sunt, non in continuo sunt motu, sed immobiles manent, atque quiescunt; præterea (vt dicebat Oribasius) senes, si de primo loquamur senio, multa abundant pituita dulci, quæ est in caussa, vt non appetant alimentum, quia hæc pituita potest in alimentum verti, & est benigna. Secundo loco sunt consistentes, qui minus inediam ferunt; quia magis mouentur, ac maiorem etiam habent calorem. Minus adhuc ferunt ieiunium adolescentes; quia eorum calor est satis plus fumens: præterea non ita quiescunt, actiones, & qui in ætate sunt consistenti; sed sunt magis exercitijs destinati. Omnium autem minime pueri: quia sunt etiã calidiores adolescentibus, cum sint maxime procliui generationi; adeo vt nihil aliud esse videatur puer, quam calor: præterea habent corpora laxa ac humida, cuius ratione facillime resoluuntur; ac ideo multo indigent alimento, & inediam tolerare non possunt: præterea sunt in continuo motu. Et propterea addebat Hippocrates, hoc potissimum esse in pueris qui sunt viuidiores: nã hi sunt calidioris, & vegetioris naturæ, & præterea maxime omnium mouentur, ac agitantur.

Præparatio ad explicationem aphorismi.

Sed modo his visis, ponderemus verba. Dicit Hippocrates: *Senes facillime ieiunium ferunt*. Quo in loco duo sunt declaranda; alterum quid per senes: reliquum quid per ieiunium intelligat Hippocrates. Sed hoc in loco solent aliqui longiores facere discursus de ætatibus: nos autem id satis breuiter tractabimus; quia spectat potius ad Auicennam interpretantes, in prima primi, vbi ex professo de ætatibus verba fiunt: hic autem ætates non proponuntur vt cõtrariæ, sed vt coindicantes, vel vt contraindicantes: & ratio etiam aphorismorum magis est hæc tractatio accommodata.

De ætatibus.

Sed nos quæ dicemus, ex Galeno erunt desumpta, præcipue ex commento trigesimoseptimo; & trigesimo sect. 2. aphorismorum, & ex nono cõmento quinti aphorismorum; ex quibus locis habemus, ætatem in quatuor diuidi differentias: in ætatem Puerilem, Adolescentiæ, Consistentiæ, & Senectutis. Quantum ad ætatem puerilem, triplex hæc est: Infantilis altera, quæ per menses durat. Dentium secunda quæ vsque ad septimum protrahitur annum, & septem annos durat: tertia est, quæ propriè Pueritia dicitur, & durat aliud septennium; nempe ad decimumquartum vsque annum; quiescentibus etiam quo licet venam secare. Adolescentia insuper in tres diuiditur: in Pubertatem, & in Adolescentiam propriè dictam, ac in Iuuentutem. Pubertas a 15. vel 14. exclusiue incipit anno, & durat alios septem annos, nempe ad vigesimumprimum annum. Aduertendum autem, quod non sit possibile ita certum statuere terminum hunc pubertatis: nam in aliquibus vsque ad 21. protrahitur, in aliquibus vero vsque ad 18. annum, & in quibusdam vsque ad 19. pro diuersitate complexionis & temperamenti: quidam enim sunt, in quibus senectus accelerat; quidam in quibus tardius aduenit. Adolescentia etiam vnum septennium durat. Vnde quibus pubertas ad 18. decem bat, his adolescentia vsque ad vigesimumquintum porrigitur; quibus vero pubertas ad 21. adolescentia ad 28. perficitur annum. Postea est iuuentutis ætas, per alium septennium protracta, nempe vsque ad annum trigesimumquintum, in his præcipue, in quibus adolescentia ad vigesimumoctauum vsque extendebatur. Tertia est consistentiæ ætas, quæ quatuordecim durat annos, duplex scilicet septennium, nimirum vsque ad quadragesimumnonum annum. Succedit quarta & vltima ætas senilis; quæ subdiuiditur in primum & secundum senium. Primum senium durat quatuordecim annos: ideo vsque ad 63. extenditur annum, qui maxime climactericus periculosus habetur. Postea est secundum senium, quod si ad 70. vsq; cõsideretur, dicitur extremum senium: si vero vlterius, non modo extremum senium, sed ætas etiam decrepita.

Quibus ita constitutis, cum Hippocrates dicit; *Senes*, &c. cum senes sint tum primi, tum secundi: de quo loquatur aut quibus intelligit? Gal. in com. duas dat expositiones: alteram excipit secundum senium, & tantum

De quo senio loquatur auctor.

tum

tum primum intelligit: secundum alteram intelligit vtrosque senes. Sed non ita id esse simpliciter intelligendum monet Galen. nam si per senes tum primos tum posteriores intellexerimus, debemus mutare verbum ieiunium; nam si intelligere voluerimus per ieiunium inediam, primi senes facillime ferunt ieiunium, & inediam; quia non resoluuntur, ac præterea referti sunt pituita dulci, quæ est thesaurus ipsius alimenti. Sed postremi & secundi senes non possunt ferre inediam, quia vires in eis sunt satis exiles, & languidæ: & propterea cum inediam non possint ferre, opus est mutare verba, vt ratione primorum senum per ieiunium intelligamus inediam; ratione secũdorum, per inediam paucitatẽ cibi intelligamus, id est, vt parum & sæpe cibum exhibeamus: nam (inquit Galenus) postremi hi senes nõ possunt tolerare multum cibum, sunt enim instar lucernæ pœne exstinctæ, in qua si volumus multã quantitatem olei simul ingerere, ex toto exinguetur flamma; & ideo paullatim oleum est addendum. Similiter in postremis senibus, cum virtus sit pęne exstincta. opus est reficere vires frequenter, sed paullatim: & ideo per ieiunium paucitas cibi est intelligenda. Secundum vero alteram expositionem, si tantum primos senes intelligamus, (secundis exclusis) per ieiunium opus est accipere inediam, id est, victum minuentem vires.

Cum autem duplex sit hæc expositio, quæ proximior est artificio Hippocratis? Dicerem cum Philotheo, duplicem hanc expositionem, multo artificiosiorem esse ea, in qua tantũ primũ senium includitur, excluso secundo. Adeo vt dicamus, *senes facillime ieiunium ferre*, præter eos scilicet, qui ad extremam ætatem deuenerint. Quod autem hæc expositio melior sit, facile haberi potest, quia institutum Hipp. in hoc aphorismo est, loqui de victu minuente vires, sumpta coindicatione ac contraindicatione ab ætate. Ideo non de paucitate cibi, sed de victu, minuente vires loquitur. Præterea Hippocrates, grauissimus auctor, proponens primum senium tantum, cognouit, quod facile quilibet possit habere secundum senium: nam huic non conuenit inedia; tum quia non admodum fert; tum quia, si consideremus extremum senium, illa ætas cum morbo coincidit, vt optime Aristoteles dicit quinto de gener. animal. vbi senectutem morbum appellauit, morbum (inquam) ex lege naturæ, quia quam maxime videtur senectus recedere a se secundum naturam.

Ieiuniũ quod hoc loco.

His itaque cognitis, facile est, quid per ieiunium velit Hippocrates intelligere; nam debemus eum victũ intelligere, de quo in pręcedentibus aphorismis: vnde cum in eis sit habitus sermo de victu minuente vires: in hoc etiam aphorismo loquitur Hippocrates de victu minuente vires, quatenus ab ætate vel coindicatur, vel contraindicatur.

Explicatio verborum aphorismo.

Restat vt literam percurramus. Dicit igitur: *Senes facillime*. Caussam sumpsimus ex comm. Gal. tum quia senes non appetunt, tum quia non multum ex inedia offenduntur: & caussa huius est, sc. quod non lædantur ex inedia, quia calor in eis nõ est intensus, sed remissus potius; & ideo est caussa multi humoris pituitosi dulcis, non modo in ventriculo, sed in vniuerso corpore. Aduertendum tamen, quod frigidus humor in ore ventriculi, tum appetitus, tum destructionis illius possit esse caussa; diuersimode tamen: nã si humor ille pituitosus immodicus fuerit, destruit appetitum; vt ab Auicenna habetur capite proprio, & a Gal. 1. de symptomatum caussis cap. 7. vbi autẽ non est multus, sed paucus, tunc non destruit, sed potius producit appetitum sui frigiditate. Cum itaque senes primi abundent pituita dulci, & multa, ideo nõ appetunt; quia (vt dicebat Galen. 2. de ratione vict. 30.) vbi adest plurima copia pituitæ, hæc in sanguinẽ verti potest, & hac permanente, non indiget corpus nouo alimento.

Postea addit: *Secundo loco, qui ætatem consistentẽ habent*. Gal. hanc partem interpretãs dicit, quod per ætatem consistentem intelligat mediam ætatem inter senectutem & iuuentutem; & licet Hippo. non fecerit (inquit Galenus) mentionem de iuuentute, quæ est ętas media inter consistentem & adolescentiam; nos tamen eam intelligere possumus, & facile; nam, qui sunt in ætate consistenti, magis tolerant ieiunium; qui in adolescentia, minus; quia illi sunt propinquiores senectuti, hi pueritiæ: ergo, qui in iuuenili ætate sunt, medij inter hos existunt. Aduertendum tamen, cum dicimus ætatem consistentem, non debere intelligi quod in ea ætate calor sit in flore suo, adeo vt nullo pacto diminuatur; sed eã intelligimus ætatem, in qua calor aliquando fit mitior: dicitur tamen ætas consistens, quia est maxime vicina vigori, id est, ætati iuuenili: est enim a 35. anno, vsq; ad 49. Vnde Gal. dicit 3. aphor. 30. quod hæc ętas dicatur consistens, quia etsi calor non consistat, tamen quo ad sensum virtus omnes exercet operationes, vt nulla in eis appareat diminutio. Hæc autem ætas secundo loco fert inediam, quia eam non fert facillime, sed facile: quia calor incipit remitti: non est tamen ita remissus, vt in senectute, nec ita intensus, vt in iuuente, & in adolescentia.

Addit: *Minus adolescentes*. Per adolescentes, tum adolescentes proprie dictos intelligere debemus, tum in pubertate constitutos, tum in iuuentute: hi enim minus tolerant inediam, quoniã calor est satis validus, atque absumens, vt propterea magna fiat indigẽtia, quę postea est caussa appetitus: licet in pubertate existentes maiori cũ difficultate ferant ieiunium quam adolescẽtes; & hi maiori, quam iuuenes: iuuenes vero minori, quam hi. Aduertẽdum autem, quod Hipp. proponit ætates ex toto coindicantes; ex toto contraindicãtes, & eas, quę neque ex toto coindicant, neque ex toto contraindicant: & id probatur tum ex rei natura, tum ex verbis Hippocr. Ex rei natura; nam si ætas senilis ex toto coindicat victũ minuentem, puerilis ex toto illum contraindicat: ergo mediæ ætates neque ex toto coindicant, neque ex toto contraindicant. Idem declarant verba Hippocratis; nam dicit, *Senes facillime ferunt ieiunium*, vt ex toto coindicantem ætatem proponeret: postea, *Pueri omnium minime*, vt ex toto contraindicantem ætatem adiungeret; nam impossibile est, vt pueri admittant victum minuentem: tum, *adolescentes minus, in ætate consistente existente in secundo loco*, vt ostẽderet, has ætates vel non ex toto coindicantes, vel contraindicantes; nam adolescentia magis contraindicat, minus coindicat; consistentia magis coindicat, minus contraindicat.

Addit, *omnium minime pueri*: quoniam sunt contraindicantes victum minuentem, & caussa est, quoniam in pueris calor est plurimus: licet enim (vt sequenti aphorismo fuse dicemus,) calor in iuuenibus sit intensior, ac maior, cuius rei signum est, quia magis calefaciunt iuuenes, & propterea sit magis absumens; quoniam autem non modo ex parte agentis regulatur actio, sed ex parte passi, & resistentiæ; ob id sequitur, quod sit maior actio in puero: quia in puero ex parte passi fit facilior ac maior cõsumptio: preterea dispositio corporis eius facile resoluitur, & ob id pueri sunt contraindicantes victum minuentẽ.

Sed addit Hippocrates. *Præsertim qui inter hos sunt viuidiores*. Si recte consideremus Galenum in commento, facile est colligere, quod Hippocrates hic proponat victum minuentem, vt contraindicatur non modo ab ætate, sed a temperamentis: nam dicit Hippocratem proposuisse hanc particulam, vt significaret diuersas temperaturas; nam pueri viuidiores ideo omnium minime ieiunium ferre possunt, quia sunt calidiores.

Vnde colligatis, corpus calidæ ac siccæ tẽperaturę

Quæ temperaturę media ferant.

non ita facile ieiunium ferre posse, vt quando est frigidæ & humidæ: quemadmodum optime dicebat Galenus, secundo de ratione vict. vigesimonono, & trigesimo: nam in his redundat succus pituitosus. Intelligo autem pituitam benignam, quæ in sanguinem verti potest: nam cruda illa pituita, vt vitrea, nullo pacto conuerti potest ad benignum, & in alimentum: nam dicebat Galenus duodecimo meth. 3. si corpora succo crudo sint referta, & affecta morbo vehementi, cuius ratione opus sit vti victu minuente, tunc desperatam esse sanitatem. Quare pituitę dulcis ratione facile ieiunium ferre possunt. Et ab hac veritate non recedens Galenus, octauo method. octauo, dicebat, temperaturam frigidam & humidam facile ferre ieiunium: secundo humidam: tertio frigidam; quarto frigidam & siccam; quæ tamen ratione siccitatis nō ita facile ipsum ieiunium fert; sed cum caliditas iuncta est siccitati, difficillime fertur ieiunium. Et ob id etiam tertio capite octaui libri method. dicebat, quædam esse corpora, quę facillime inediam illam ferant; vnde ex inedia illa triduana maximum sentiunt iuuamentum, non autem nocumentum, & hæc sunt corpora pituitosa. Aliquæ sunt naturæ, quæ maxima difficultate hanc triduanam ferunt inediam, vt biliosa corpora. Quædam vero sunt corpora, quæ medio modo se habent: nam nec maxime læduntur, nec maxime iuuantur ex illa, & hæc sunt temperata corpora. Et ob id Hippocrates septimo aphoris. 59. dicebat: corporibus habentibus carnes humidas, idest, corporibus pituitosis, conuenire inediam. Quare pituitosa temperatura est coindicans victum minuentem, biliosa contraindicans. Et idem dicatis de reliquis coindicantibus & contraindicantibus, quatenus ad vires referuntur, vt de consuetudine; nam si quis multum comedere fuerit assuetus, non ita vt morbus indicat, est nutriendus. Vnde Galenus primo ad Glauconem cap. 9. vbi tertianā intermittentem exquisitam curat, dicit, ratione ipsius febris, cum ipsa non pertranseat septimam periodum, licere vti sola prisana colata, si quis tamen delicatioris fuerit naturæ, & multum comedere fuerit consuetus, non modo prisanam colatam ei exhibendam, sed & olera, imo oua, imo pisces, imo etiam carnes. Ecce quanta sit vis consuetudinis. Quod de consuetudine dicitur, idem de alijs etiam, quę ad vires referuntur, dicendum.

Aphorismi plenior explicatio, e Galeno.

Vnde si vultis veram & absolutam huius aphorismi expositionem habere, videte Galenum primo de ratione vict. commento 44. vbi licet Hippocr. solas proponere videtur vires, dicit tamen Galenus, quod per vires debeamus intelligere ea etiam, quæ ad vires reducuntur, vt sunt ætas, temperatura, corporis habitus, dispositio vētriculi, vita anteacta, atque denique aer ambiēs. Et proponit hoc exemplum, si fuerit quis pleuriticus, & sit in ætate ac temperatura media constitutus, habitu autem corporis non raro, sed densiori, sitque hic assuetus vti cibo non admodum copioso, & quo ad dispositionem ventriculi, sit ventriculi optimi, nullamque in eo læsionem habeat; & quo ad vitam ante morbum, ponatur, quod præter consuetudinem suam non se cibis repleuerit, sitque in ambiente temperato: & sit scopus ab Hippocrate propositus, vtendi victu vires minuente: cui dubium est, quod hoc victu in hac pleuritide vti liceat? Nam cum pleuritis tenuem indicet victum: omnia alia hæc sunt coindicantia, & nihil est, quod contraindicet. Quod si quis fuerit pleuriticus in adolescentia, sitque temperaturæ calidioris, & siccioris, habitus vero gracilis, & rari, assuetusq; sit vesci copiosis cibarijs, ac os ventriculi infirmum habeat, & antequam lapsus fuerit in ægritudinem, præter consuetudinem, vt quia exercitijs traditus fuerat, inedia potius fuerit vsus quam cibo, & sit in ambiente aere æstiuo, calido ac sicco: quis ambigit, quod in tali adolescente impossibile sit, vt etiam adhibeamus victum, qui a morbo indicatur? Quia, quamuis ratione morbi victu minuente sit vtendum: tamen habemus omnia, quæ ad vires referuntur, contraindicantia.

Sed pro solutione multarum difficultatum est aduertendum, quod Hippocratis regula vera sit, dummodo cætera sint paria. Declaro: vbi, exempli caussa, consideratis temperaturam frigidam, eamq; cum calida confertis, nulli dubium, quod temperatura frigida magis inediam toleret, quam calida, dummodo cętera sint paria; nam non debetis comparare tēperaturam frigidam pueri, cum calida senis: quia cętera non sunt paria: sed temperaturam frigidam pueri, cum calida pueri: nam ille puer, qui est calidioris temperaturæ, difficilius feret ieiunium, quam qui frigidioris.

Cur senum primo, de pueris fiat mentio.

Sed Oribasius dubitat, cur primo loco proposuerit senes, vltimo pueros. Respondet, quia, qui dicit senes, dicit pueros: non tamen valet oppositum. Nolo hoc reprobare, & quamuis nullo credam hoc artificio factum fuisse, dicerem tamen, potius sic collocasse Hippocratem, quia cognouit ætatem senilem esse coindicantem, puerilem contraindicantem: modo a facilioribus est exordiendum: sed facilius est instituere victus rationem, quando cum morbo consentit ætas, quam quando repugnat, & contraindicat: ideo voluit primo senilem ætatem coindicantem, vltimo puerilem contraindicantem, apponere.

APHORISMVS XIIII.

Qui crescunt plurimum habent calidi innati; plurimo igitur indigent alimento: alioquin corpus absumitur. Senibus vero parum calidi innati inest, paucis propterea fomitibus egent; quia a multis extinguuntur. Hanc etiam ob caussam febres senibus non similiter acutæ fiunt: frigidum enim eorum corpus.

Scopus tradere rationē superioris aphorismi.

QVi crescunt plurimum habent, &c. Pro recta introductione huius aphorismi (in quo habet Hippocrates, *Qui crescunt, &c.*) cognouistis, quomodo fuerat Hippocrati institutus sermo de ratione diætandi infirmos. Et cum in superioribus aphorismis locutus fuisset de victu minuente, tum tenui, tum tenuissimo, in virtute morborum indicantium, & virium coindicantium, tum inhibentium: & in superiori aphorismo decimotertio locutus fuisset de coindicantibus quidem, sed secundario, vt videlicet ad vires referuntur, quādoquidem sermonem habuit de ætatibus: modo propositum eius in præsenti aphorismo est, tradere rationem eorum, quæ in superiori dicta sunt aphorismo. Cum enim dixerit, senes facillime ieiunium ferre, pueros maxima cum difficultate; nunc reddit caussam huius. Patet autem introductio hæc, tum ex Philotheo, tum maxime ex Galeno: qui asseruerūt, reddere Hippocratem in hoc aphorismo caussam eorum, quæ in superiori dixit.

Diuisio.

Vnde, si hic redditur caussa sententiæ supra propositæ: dicendum, quod hæc pars non sit aphorismus; sed ratio aphorismi superius positi. Quæ tamen ratio (quantum ad diuisionem attinet) diuiditur: nam proponit Hippocrates tum rationem, tum rationis confirmationem, ibi: *Hanc etiam ob caussam febres senibus, &c.* quam rationis confirmationem vocauit Galenus signum; quia est a posteriori, non autem a priori.

Sensus.

Primum autē aphorismi talis est sensus. Pueri difficilime ieiunium ferunt; quoniam qui crescunt, plurimum habent calidi innati: & qui plurimo calido innato abundant, plurimo indigent alimento: contra vero senes facillime ieiunium ferunt; quia modicum habēt calidi innati, & ideo nō egēt plurimo alimēto, imo ex plurimo alimento calidum ipsorū suffocatur.

Quod

Quod autem senes calidi natiui modicum quid habeat, id hoc signo probari potest: nam senes febribus acutis non ita facile corripiuntur. Hic est aphorismi sensus. Ex quo facile haberi potest continuatio huius aphorismi cum superiori.

Incrementũ puerorũ, & adolescentũ.

Dicit autem; *Qui crescunt*. Vbi sunt duo declaranda. Alterum quid per incrementum intelligat: secundum, cum incrementum sit alicuius incrementũ, quid illud sit, cuius hoc dicitur esse incrementum. Quo ad primum facile apud omnes constare potest, Hippocratem per incrementum intelligere verum incrementum, quod fit secundum omnes tres dimensiones, longitudinem, latitudinem, & profunditatẽ: ideoque excluditur illud incrementũ, quod aliquando fieri solet in ætate provectis viris, quo pingues fiunt: nam hoc non est secundum omnes dimensiones. Quod ad secũdum attinet, Hippocrates per eos, qui crescunt intelligit tum pueros, tum adolescentes, maxime vero pueros: nã cum hi maxime calidi sint, minime tolerare possunt ieiunium.

Addit postea Hippocrates. *Plurimum habent calidi innati.* Pars hæc difficillima est, vt fere non sit difficilior aliqua tractatio in tota arte medica: nam moderni se extricare nesciunt, & proponunt modo vnum calorem, modo alium, &c. Ob id vt ad radices vsque intelligatur summum diuini Hippocratis artificium, duo sunt facienda: primo enim declarandum est, quid sit calor innatus: secundo, quomodo, qui crescunt, plurimo abundent calido innato. Ex his enim sententiam Hippocratis facile percipietis.

Calidũ innatum est substantia actu & potentia calida.

Quantum ad primum attinet, antequam definitio caloris innati proponatur; sciendum ex mente Aristotelis secundo de partibus cap. secundo, ea quæ calida sunt, vel esse per se calida, vt ignem, vel per accidens calida, vt aquam feruentem. Præterea ibidem dicebat Aristoteles, calida vel esse calida actu tantum, non potestate, vt aquam feruentem; vel potestate tantum, vt piper, non enim dicitur actu calidum; vel vtroque modo, potestate s. & actu, vt ignẽ: Quibus sic constitutis, scire oportet, quod quãdo sermo est de calido innato, sermo sit de re actu & potentia simul calida. Calor autem hic hoc modo acceptus, vt dicit Galenus in lib. contra Lycum, & in hoc com. bifariam accipi potest: altero modo pro qualitate, cuius nomen est caliditas; altero modo pro substantia, & corpore calido. Hic autem (dicit Galenus) sumitur ab Hippocrate pro substantia. Et propterea errant, qui calumniãtur Hippocratem, vt paulo infra in defensione Hippocratis dicemus. Sed hic calor insitus, qui substantia est, interdum calor insitus & natiuus, interdum etiam spiritus insitus vocatur: Galen. simplic. cap. 8. & 9. calorem naturalem modo calorem natiuum, modo spiritum insitum vocat: Et has etiam voces obseruauit Aristoteles, vt videre potestis apud ipsum 2. de gener. animal. cap. 3. vbi dicit, quod in semine sit calor, qui faciat fœcunda semina: & dicit hunc calorem non esse ignem, sed spiritum quendam in semine contentum. Quare vocat calorem natiuum spiritum. Sed quispiam ambiget: ergo calor natiuus, & spiritus naturalis non differunt? Docebimus infra in hoc commento fusius, ista maxime differre: nunc autem hæc sufficiat auctoritas. Galenus duodecimo metho. quinto dicit, se semper fuisse ambiguum, an spiritus naturalis detur, neque: ergo spiritus naturalis non est calor natiuus: quia de calore natiuo an detur, neque ipse, neque alius quispiam vnquam dubitauit.

Calor natiuus quid.

Quibus modo sic constitutis, proponamus definitionem caloris natiui: & quidem talem, vt ex ea nõ modo eius pateat essentia; sed etiam possint apparere proprietates omnes, consequentes naturam caloris natiui; imo, vt ex hac definitione tollantur omnes difficultates, & præcipue maxima illa quæstio, an vnus, vel multiplex sit calor. Hæc enim sunt perfectæ definitionis munera, ex Aristot. Calor igitur naturalis, seu spiritus insitus, *est corpus mistum, genitum ex semine & sanguine menstruo ab agente naturali, pro animæ operationibus obeundis.* Hæc est satis exquisita caloris natiui definitio: quam declaro, & formalibus Gal. verbis confirmo.

Explicatio definitionis caloris natiui.

Diximus esse *corpus*: nam accipimus calorem pro substantia, & non pro qualitate, cum Galeno in præsenti commento. Et quia corpus vel est simplex, vel mistum: dicimus cum eodem esse corpus *mistum*: imo ipse ait hoc loco, esse corpus mistum ex quatuor elementis; nos autem in definitione ita non diximus, quoniam elementa sunt corpora nimis communia, constituentia omnia sublunaria: in definitione autem (vt recte debebat) posuimus componentia magis proxima; & ideo diximus esse corpus *compositum ex sanguine menstruo, & semine.* Quod Galenus videtur asserere, & in libro contra Lycum, ac in præsenti com. & primo etiam de tuenda valet. 2. vbi asserit, calorem naturalem fieri ex principijs generationis, idest, sanguine menstruo, & semine: hæc enim sunt generationis principia, Galeno teste. Proposuimus etiam in definitione caussam agentem; cum diximus, *ab agente naturali*. Pro cuius partis declaratione scire oportet, quamuis ad generationem horũ inferiorum cõcurrat caussa sup. rior: (quia sol & homo hominẽ generant,) quatenus tamẽ concurrat, vt caussa æquiuoca, ac maxime vniuersalis, & vt ad generationem hominis sol & homo concurrit, sic ad generationem caloris naturalis in homine existentis concurrit sol & homo: namque homo non modo generat hominem; sed generando hominem, generat quæcunque in homine reperiuntur: & propterea generat principale instrumentum in homine, idest, calorem natiuum: vt equus cum sole nõ modo equum generat, sed calorem equi. Nos autem in definitione per agens naturale intelligimus agens ipsum vniuocum, hominem scilicet. Postea in definitione adiungimus caussam finalem, cum dicimus, *pro animæ operationibus obeundis*: neque enim citra finem, & eum quidem maximum, debebat generari calor natiuus. Quod autem sit factus pro operationibus obeundis, ex Aristotele colligi potest, tum 2. de partibus animal. cap. 7. & 4. de gener. anim. tum præcipue ex secundo de gener. animal. 3. vbi loquens de calore naturali, dicit, quod in calore hoc naturali reperiatur natura, quæ proportione respondeat elemento stellarum: & ob id non dicit, calorem hunc esse cœlestem, sed proportione respondere elemento stellarum: quia vt cœlum nos generat, conseruat, & auget, mediate tamen; ita hic calor non comburit, vt ignis, nec destruit; sed generat, conseruat, & auget. Ideo videtis, calorem hunc maxime conducere ad operationes obeundas. Quod Galenus etiam dicit 5. de facul. simplic. medic. cap. 8. & 9. Imo octauo de placitis septimo, ex sententia Hippocratis dicit, calorem naturalem esse auctorem operationum: Non tamen propterea credatis esse principale agens; sed est instrumentum principalis agentis, vt colligitur ex Galeno secundo ad Glauconem 2. vbi dicit: si calor natiuus non sit principale agens, esse saltem proximum instrumentum principalis agentis: & ideo ad operationes obeundas concurrit vt instrumentum, quo fiunt actiones, quia alterum concurrit, vt quod, vt compositum ipsum; alterum, vt quo, vt scilicet principale agens, vt anima, qua viuimus, sentimus, sapimus, &c. Ideo Plato (licet loco citato nonnihil a Galeno reprehendatur) vult, a calore natiuo fieri operationes, vt ab igne, non quod vellet calorem natiuum esse ignem; nam hoc est contra Aristotelem, veritatem, & sensum, sed quia cognouit ignẽ esse maxime actiuum, vt explicaret in calore natiuo esse maximam hanc actiuitatem, dicit esse igneum.

Hæc est definitio, & hoc modo explicata.

Calor natiuus est aereæ & aqueæ substantiæ.

Ex qua definitione patet, quod calor naturalis sit substantia quædam aerea, atque aquea: nam cum statuamus ex Galeno primo de tuend. 2. fieri calorem natiuum ex sanguine menstruo, & semine; hinc sequitur, quod sit aereæ ac aqueæ substantiæ: nam hæc principia calida & humida sunt. Quamuis dicat loco citato Galenus, maiorem esse portionem in semine substantiæ igneæ, atque aereæ; in sanguine vero maiorem portionem substantiæ aqueæ, & terreæ. Quæ verba sano modo sunt intelligenda. Nam posset dicere quis: quomodo calor natiuus sit ex materia humida, si in semine est maior portio materiæ igneæ, in sanguine terreæ? Verus quidem sensus verborum Galeni in hoc consistit, quod ibi Galenus non comparat elementa ad inuicem in ipso misto, idest, substātiam aeream, & igneam, cum aquea, & terrea, nam falsum diceret: sed comparat sanguinem cum semine, modo aliud est conferre elementa in sanguine, & in semine, aliud sanguinem cum semine. Ideo est ita intelligendus Galenus, quod in sanguine sit plus aqueæ & terreæ substantiæ, quam in semine, non autem absolute loquendo, quam igneæ, & aereæ.

Calor natiuus est tēperaturæ calidæ & humidæ; & differt ab adscititio.

Quod cum ita sit, colligitur etiam ex præsenti definitione, vt adnotauit Galenus recte in præsenti cōmento, & aduersus Lycum, quod scilicet calor natiuus sit temperaturæ calidæ & humidæ, quod sit mitis, benignus, & non mordax, quodque habeat euaporationes suaues, proportione respondentes euaporationi aquę dulcis.

Colligitur etiam ex hac definitione differentia inter calorem natiuum & adscititium: nam vt calor adscititius non est temperatus, & ex substantia est aerea & aquea, ac mites habeat euaporationes: sic calor adscititius non est temperatus, sed acris, & substantiæ non aereæ & aqueæ, sed igneæ & terreæ; & hinc est, quod habet mordaces, & acres euaporationes, quales solent efferri ex corpore calido sicco.

Caloris natiui differētiæ.

Ex assignata igitur caloris natiui definitione, non modo omnes proprietates elucescunt, (vt vidimus,) sed omnes etiam diluuntur difficultates, & præcipue illa, an vnus tantum sit calor, vel multi. Doctiores proposuerunt plures calores, cœlestem, animalem, natiuum, adscititium, febrilem, & præterea calorem elementarem: & voluerunt hos calores non ratione tantum, sed subiecto discrepantes esse. Quoniam autem resolutio in paucis consistit; ideo non expectetis, vt argumenta hinc inde adducam, sed sufficiat vnicam proponere rationem, quam demonstratiuam opinatur esse Fernelius, & vnam auctoritatem Aristotelis, quæ demonstrare videtur, calorem cœlestem non ratione, sed subiecto esse discrepantem a calore elementari. Ratio fuit, quia videmus mandragoram esse frigidissimam, & tamē viuere: sed hanc vitam non potest habere ratione caloris elementaris; quia a prædominio frigida est; ergo viuit ratione caloris superioris, qui cœlitus ad hæc inferiora transmittitur. Quare calor cœlestis ab elementari differt subiecto. Auctoritas vero Aristotelis est secundo de gener. animal. 3. vbi dicit Aristoteles quod in semine sit calor, qui faciat vt fecunda sint semina: & hic calor neque est ignis, (inquit) neque aliquid ex igne. Si ergo dicit non esse ignem, neque ex igne; ergo non est calor elementaris, sed a cœlo proficiscens. Et Fernelium multi secuti sunt, non tantum in calore elementari, & celesti, sed in naturali, & adscititio.

Oēs calores corporis humani subiecto conueniunt.

Nos autem pro resolutione dicimus, omnes hos calores conuenire subiecto: quia omnes hi calores elementares sunt, ac ex elementis proficiscuntur. Id autem ostendo primum in calore naturali: nam vbi id cognouerimus in calore naturali, de quo tota erat difficultas apud Fernelium, facilius id cognoscemus in alijs. Vt autem omnia cum Galeno proponamus, dicit Galenus in præsenti comm. quod calor naturalis sit corpus compositum ex quatuor elementis, & euidenter id asseruit. Quod si hoc ita expresse dicit Galenus, nescio cur hi in re tam clara voluerint ita ambigere: ac præterea ignoro, cur entia voluerint sine necessitate multiplicare. Quare dicendum est, idem esse subiectum caloris naturalis cum elementari: quia fit ex elementis, ac substantiæ est aqueæ & aereæ. Vnde pro argumentorum solutione vnum notandum, quod vidit grauissimus ille Philosophus Ioānes Grammaticus, in secundo de anima 41. com. dicit enim hoc cognoscens, sc. quod calor naturalis, elementaris, & animalis idem sit; quodque sit in caussa diuersarum operationum, non ratione subiecti, & materię, ex qua fit calidum hoc innatum; sed ex diuersitate regulantis tale instrumentum: nam inquit, v. c. accipiatur bipennis; hæc si fuerit in manu mali artificis, omnia deuastabit, neque quidpiam recte arte factum fieri poterit. Si autem idem numero instrumentum sit in manu artificis periti; hic nihil deuastabit, sed omnia recte fient. Vnde videtis, quod ex diuersitate regulantis tale instrumentum, fiant tam diuersæ operationes, bonæ, & malæ. Et propterea Aristoteles duodecimo metaphys. comparauit calorem naturalem calori artificis; volens innuere, quod quemadmodum ignis regulatur ab artifice, beneficio cuius artificis regulantis opera bona fiunt: sic naturalis calor regulatur a natura; vnde postea fiunt operationes naturæ. Et ideo facile dicere possum, quod cum calor natiuus sit corpus mistū, quod regulatur a natura; ideo varias & diuersas faciat operationes naturæ. Quod etiam Aristoteles voluit, secundo de gener. anim. 3. quod calor naturalis non sit ignis: quia est substantia aerea & aquea: neq; ex igne, & voluit dicere, quod calor naturalis non sit ex igne, idest, non reguletur ab igne: quia si operaretur in virtute ignis, combureret, ac omnia destrueret opera; & propterea optime subdit loco citato, quod proportione respondeat elemento stellarum. Quod fuit in caussa erroris Fernelij: nam aliud est dicere esse cœlestem hunc calorem, aliud respondere celo. Proportione autem respondet celo, hoc pacto: nam vt cęlum est in caussa, vt res generentur, atque viuificentur, non autem destruantur, nisi per accidens: a pari calor naturalis regulatus a natura est in caussa conseruationis, & viuificationis rerum.

Et hinc etiam patet, quare calor hic naturalis, & animalis dicatur: nam dicitur naturalis, quia regulatur a natura: animalis, quia regulatur ab anima.

De calore cęlesti eadem est ratio: nam vt dicebat Aristoteles secundo de generat. animal. 3. formæ hæ omnes materiales, non ita materiales sunt, quin alicuius diuinitatis participes sint. Et hoc verbum fuit in caussa, vt erraret etiam Fernelius. Nam quamuis hæ formæ non sine aliqua diuinitate sint: non ob id tamen est dicendum eas esse cęlestes: & quod detur calor cęlestis, qui subiecto ab elementari differat: nam licet cęlum his inferioribus omnibus largiatur suam bonitatem, aliquibus quidem clarius, alijs vero obscurius, secundum rerum capacitatem; nō propterea dicendum est, in his inferioribus esse calorem cęlestem, realiter distinctum a calore naturali. Nam (si licet interpretari Aristotelem per Aristotelem,) dicit Philosophus 2. celi, quod hæc inferiora non gubernantur a superioribus, nisi tantum per lumen & motum: & ideo hæc sunt agentia mediata, quia agunt tantum mediante lumine, & motu. Et hinc fit quod idem calor, qui naturalis est, & elementaris substantia, quatenus gubernatur a celo, vocetur calor celestis, ratione regulans; quia vt hic calor, qui elementaris est, regulatus a natura dicitur naturalis, & quatenus regulatur ab anima, dicitur animalis;

a pari

a pari dicitur cœlestis, quia regulatur a cœlo.

Dicitur etiam hic calor adscititius, quatenus degenerat a calore natiuo: nam vt prius habebat substantiam elementarem aeream & aqueam, sic postea acquirit substantiam elementarem igneam & terream, & sic fit adscititius.

Quod si vlterius progrediatur, fit etiam febrilis, & igneus, qui malas habet operationes: quia cum non possit ita regulari a natura, non modo degenerat in substantiam igneam & terream, sed ita etiam degenerat, vt egrediatur limites sanitatis, & ideo fit calor febrilis, & præter naturam.

His ita constitutis, non est difficile modo tollere auctoritatem, & rationem propositam. Ad auctoritatem quod attinet: dicit Philosophus, non fieri calorem natiuum ex igne, cum sit substantiæ aereæ & aqueæ, neque esse igneum, nec posse regulari ab igne. Quod autem hæc sit bona expositio, patet, quodque non possit consistere expositio Fernelij: nam si intelligeretur calor cœlestis, vt ipse dicit, tunc necessarium esset, vt talis calor deforis adueniret, neque esset eductus de potentia materiæ, quia cœlestis est. Modo hoc contradicit Aristoteli, quia ipse asserit mentem solam deforis aduenire. Non ergo potuit dicere Philosophus, talem calorem esse cœlestem; tum sibi non modo in eodem capite, sed in paucissimis etiam versiculis contradiceret. Ad rationem etiam facillime respondetur: in mandragora paucus ille calor si consideretur, quatenus regulatur ab elemento, tunc absque dubio non potest facere opera vitæ: sed si idem calor consideretur, quatenus regulatur a forma mandragoræ, & a virtute cœlesti; quia omnia inde gubernantur, non erit ita difficile videre, quomodo cum tam pauco calore possit consistere vita: quia hic calor regulatur a forma propria, & a virtute cœlesti.

Quomodo crescentes abundent plurimo calido.

Sequitur modo vt declaremus, quomodo crescentes plurimum habeant calidi innati. Et ex sententia quidem Galeni, tum in hoc commento, tum in libro aduersus Lycum, tum primo de tuend. secundo, colligere possumus, quomodo crescentes abundent plurimo calido, tum a priori, tum a posteriori. A priori quidem; nam cum calor innatus originem ducat ex principijs generationis, idest, ex semine, & sanguine menstruo; sequitur ergo illos quam maxime possidere calorem natiuũ, qui quam maxime proximis sunt principijs generationis: contra vero illos minus habere caloris innati, qui maxime recedunt a principijs generationis. Corpus enim nostrum assiduo exsiccatur: & progrediente ætate diminuitur substantia caloris innati, & augetur substantia caloris adscititij, idest, quemadmodum prius substantia caloris erat aerea & aquea; sic postea progressu ætatis substantia caloris fit ignea & terrea. Quibus positis fundamentis, facile est concludere, & dicere, quod qui crescunt, plurimum habeant innati caloris: quia scilicet maxime proximi sunt principijs generationis. Propterea Galenus dicebat secundo de temperamentis capite secundo, animal recenter editum calidum esse & humidum: per quod nihil aliud intelligebat Galenus, nisi quod animal recenter editum plurima abundet copia caloris natiui. Et octauo de placitis septimo, sibi maxime consentiens, dicebat, quod pueri recenter editi, calidissimi sint, nõ ea quidem caliditate, quæ in febribus ardentibus percipitur, sed calore insito. Sic igitur constat a priori, in pueris esse, ac in adolescentibus, sed præcipue in pueris, plurimum caloris innati.

Eadem veritas ex eodem secundo de temperamentis ab eodem Galeno a posteriori confirmatur vbi dicit, quod nutrices soleant formare membra recenter natorum, vt veluti cerea videantur membra: quo nihil aliud indicatur, nisi substantia aerea & aquea, vt nihil esse aliud videatur corpus recenter natorum, quam massa quædam caloris innati. Confirmat eandem veritatem Galenus a posteriori: quia effluxus & euaporationes, quæ fiunt e corpore crescente, sunt satis mites, ac suaues: quæ vero ex corpore iuuenum exiliunt, in quibus non habet locum amplius augmentum, fiunt insuaues, non mites euaporationes. Sed quia videbat aliquem posse negare; imo ex hoc, quod obseruamus in iuuenibus vapores acres, ex hoc, inquam, arguere, in iuuenibus esse maiorem copiam caloris innati; dicit hos decipi: quoniam si hoc esset verum, tunc hi cogerentur fateri, in febrientibus esse maiorem copiam caloris innati, quia effluxus sunt acriores: sed non est asserendum, febricitantibus esse maiorem copiam caloris; nam multo ipsis est minor. Ex quo concludamus, in pueris, tum quia proximiores sunt principijs generationis, tum quia habent euaporationes mites, esse maiorem copiam caloris innati: in his vero qui non crescunt, (vt iuuenibus) tum quia sunt remoti a principijs generationis, tum quia habent acres euaporationes, minorem esse copiam caloris innati, maiorem adscititij. Sed de his hactenus.

Nunc declarandum est, cur Hippocrates dicat: *Plurimum habent, &c.* Maxima profecto in hoc est difficultas, & tanta, vt Lycus ausus fuerit redarguere Hippocratem: nec sine ratione fuit motus: imo adeo validas habuit rationes, vt fortasse pauci assequi potuerint Hippocratis artificium intimum. Lycus enim Hippocrati aduersabatur, vt ex commento hoc patet, & contra Lycum apud Galenum cap. sexto: & dicebat, Hippocratem non recte proposuisse particulam, *plurimum*: quia per calorem innatum intelligere possumus vel substantiam caloris innati; vel secundo qualitatem caloris natiui; vel tertio robur actionum caloris natiui. Vtcunque autem intelligat Hippocrates, non potest excusari. Primo enim, si volumus dicere Hippocratem intelligere substantiam: falsum est in pueris esse substantiam maiorem caloris natiui, quam in iuuenibus: nam substantia caloris natiui est diffusa per vniuersum corpus, & extensa per vniuersam corporis molem, vnde quanto maius fuerit corpus, tanto maior erit copia caloris natiui: at iuuenum corpora, & existentium in ætate consistente, sunt maioris quantitatis, quam puerorum: ergo, &c. Neque poterit intelligi per calorem qualitas, dicebat Lycus: nam tunc duplex esset error: alter in voce, alter in re. In voce: quia debebat vti his vocibus, vel magis, vel minus, vel intensius, vel remissius: non autem debebat dicere, *plurimum*: nam vox hæc, plurimum, non qualitatem significat, sed substantiam. Præterea esset error in re: nam falsum est dicere intensius esse calidum in puero, quam in iuuene: nam quo ad sensum, patet in iuuene esse intensiorem & acriorem calorem, quam in puero. Neque potest Hippocrates intelligere robur calidi innati: quoniam licet adsit robur, vbi maxima est copia caloris innati; tamen voce abutitur: nec enim debebat dicere *plurimum*, sed *validissimum*. Quare patet Hippocratem vel in re errasse, vel in voce & re simul, vel in voce tantum.

Moderni volentes a calumnijs Lyci defendere Hippocratem, dicunt, ipsum intelligere substantiam tantum caloris innati: & propterea recte hac voce *plurimum* esse vsum Hippocratem.

Quæ resolutio mihi ex toto satisfacere non potest: nam si rem accuratæ considerare voluerimus, in pueris & crescentibus non modo est maior copia substantiæ caloris innati, sed est qualitas intensior, imo validius est robur. Et propterea decepti sunt moderni, dicentes, hic tantum substantiam intellexisse Hippocratem. Quod autem hæc tria maximo artificio significauerit Hippocrates, declaro cum Galeno

no e cap. 7. aduersus Lycum: quamuis non ita sit facile ex illo cap. 7. haurire solutionem. Et primo quantum ad substantiam: dicimus in pueris maiorem esse substantiam caloris innati, ob fundamentum a nobis propositum: quia sunt maxime proximi principijs generationis. Et in hoc concordamus cum modernis: imo cum ipsis dicimus, id esse verum, habita corporis proportione, quod scilicet in pueris & crescentibus sit multo maior substantia caloris natiui, quam in iuuenibus & non crescentibus; habita proportione corporis puerorum, ad corpus iuuenum & nō crescentium. Et in hoc fuit deceptus Lycus: quia in comparatione cætera debent esse paria. Quantum vero ad reliqua, in quibus cōsistit difficultas; & quantum ad qualitatem, dico, qualitatem caloris natiui esse intensiorem in crescentibus: non enim intelligo qualitatem cuiuscunque caloris, sed qualitatem caloris natiui: de hoc enim modo sermo est: & dico hoc notanter, propter qualitatem caloris adscititij, hæc enim maior est in iuuenibus & non crescentibus. Nam alia est caliditas caloris natiui, alia est caliditas caloris adscititij: cum illa substantia aeream & aqueam comitetur, hæc igneam & terream. Vnde vbi plurima est substantia caloris natiui, ibi etiam maxime vigent, quæ proxime substantiam hanc comitantur: propterea cū in pueris sit plurimum substantiæ caloris innati; ideo etiam in eis debet esse plurimus & intensus vigor qualitatis terminantis substantiam caloris innati. Et hoc est, quod dicebat Galenus, secundo de temperamentis, animal recenter editum esse calidissimum. Sed hanc qualitatem alio consideramus modo in iuuenibus: quia, vt in iuuenibus plurimum est caloris adscititij, minus calidi innati; sic maior est qualitas caloris adscititij, minor qualitas caloris innati. Quantum ad robur: (modo non determino, an maior sit calor in iuuene, quam puero, vel econtra: quia de hoc infra dicemus, & eadem est ratio:) si verum est, quod in maiori quanto maior sit uirtus; & in pueris maxima sit copia substantiæ caloris innati: ergo in eis est validius, & maximum robur: & propterea in pueris erit robur valentissimum. Quare videtis, quod in pueris maior sit qualitas, substantia, & validus robur caloris innati, quam in iuuenibus, vt declarauit Galenus aduersus Lycum cap. 7. Et quia Galenus hoc esse difficile, declarat id exemplo: & propterea miror recentiores, qui videntes tam clarū exemplum, allucinati tamen sunt. Nam dicit; sit medicamentum compositum ex aristolochia, thure, farina orobi, & myrrha, & supponamus, quod aristolochia excedat alia tria medicamenta in æquali portione, id est, quod sit aristolochia multo in maiori copia, quā reliqua tria, & (verbi gratia) in triplicato numero; reliqua vero tria sint quantitate æqualia: ex hoc (dicit) medicamento habetur, cum sit maior substantia aristolochiæ, quam aliorum, quod non modo in substantia & quantitate excedat aristolochia, sed præterea habeat vehementiorem qualitatem, ac superet aristolochia in qualitate cætera medicamenta: præterea addit Galenus, quod habeat valentius robur aristolochia; quia in maiori quanto sit maior virtus. Quare videtis, quod manifestissime declarauerit exemplo, in maiori substantia & quanto esse maiorem & vehementiorem qualitatem, & validius robur. Et propterea Hippocrates diuinissimus summo artificio dicit, plurimum, vt proponat vocem, quem explicet substantia, & per hoc principale illa etiam, quæ de necessitate consequantur hoc principale, quia substantiam consequitur & qualitas actionum, & robur. Propterea cum dicit Hippoc. *Qui crescunt, plurimum habent caloris innati, &c.* idem est, ac si dixisset: qui crescunt plurimam habent substantiam caloris natiui, & copiam & proinde vehementem & intensam habent qualitatem calidi innati, & ex hoc etiam eiusdem caloris innati habent valentissimum robur.

Quoniam igitur Hippocrates dixit, eos qui crescunt plurimum habere calidi innati: propterea inferre etiam potuit, *plurimo igitur indigere alimento.* Id enim ea ratione sequitur: quoniam illa corpora, in quibus plurima fit consumptio, plurimo indigent alimento, vnde, cum corpora puerorum quam maxime resoluantur, ideo egent plurimo alimento. Maior est manifestissima; quia alimentum proportione debet respondere ei quod resoluitur. Minorem probat Galenus, nimirum in corporibus puerorum fieri maximam resolutionem, idque ex eo facile demōstrari posse Galenus dicit, quoniam in pueris plurimum est substantiæ aereæ, & aqueæ, minimum autem substantiæ terrestris & igneæ, contra vero in iuuenibus plurimum est substantiæ igneæ & terrestris, minimum aereæ & aqueæ: nam corpora puerorum magis resoluuntur, iuuenum vero non ita: quia ex humido maxima fit resolutio, modica ex sicco. Et hoc persuaderi potest experimentis euidentibus: nā si sit oleum, vel aqua, vel aliud humidius, quod calefiat, fiet consumptio maxima, & resolutio: contra si calefiat vel ferrum, vel æs, vel lapis, vel aliquod consimile siccum, atque terrestre, effluxus quidem fiet, sed minima dissipatio. Cum igitur corpora puerorum humidiora sint, ideo maxima fit euaporatio, & consumptio in eis: & hac de caussa dicit Hippocrates, *plurimo indigent alimento.* Accedit præterea, vt dicebat Galenus primo de difficultate respir. cap. 7. quod, vbi plurimum est calidum, ibi etiam est insignis caloris actio: vnde cū in pueris sit maximus calor natiuus, & validus; hinc est, quod cum valide agat, insignis fiat pabuli consumptio; & ideo plurimo indigeant alimento.

Subdit Hippocrates: *Alioquin corpus absumitur.* Hæc particula talem potest cum Galeno habere veritatem: corpora, cum id quod influit copiosius est, quam id quod effluit & euaporat, dicuntur augeri: tunc vero conseruantur, quoties id quod influit in æquali est portione cum eo, quod effluit, vnde sequitur, quod ea corpora, in quibus fit maior effluxus quam influxus & reparatio, consumantur. His stantibus, cum corpora ieiunantium puerorum (de his enim loquitur: quoniam hic aphorismus relationem ad præcedentem habet, in quo de ieiunio locutus fuit Hippocrates,) maiorem patiantur effluxum quā influxum, ideo consumuntur, ac destruuntur. Idque declarat Galenus in commento: quemadmodum enim duæ sunt qualitates, quæ maxima cum difficultate dissipātur, nimirum siccitas & frigiditas, ita duæ aliæ oppositæ qualitates dissoluuntur summa cum facilitate, vt caliditas & humiditas. Sed hæc caliditas & humiditas in pueris maxime viget; non autem in iuuenibus, vel alijs quibuslibet: ideo pueri maxime resoluuntur, sed non potest in eis fieri reparatio eius, quod resoluitur: quia supponimus eos ieiunantes, vel minus, quam opus est, cibis vtentes, quare absumuntur. Ideo optime dicere potuit Hippocrates in hac parte; *alioquin corpus absumitur*, hoc est, quia puerorum corpora, in quibus est substantia resolubilis, plurimo indigent alimento: ideo consumentur, si ipsis plurimum non præstetur alimentum. Namque Philotheus dicebat, cum calor innatus continuo agat in pabulum, & alimentum; nisi assiduo subministretur alimentum, tum calorem agere in partes corporis, cum non possit agere in alimentum, consumereque corpus totum. Hæc de pueris dicit Hippocrates.

Postea dirigens sermonem ad ætates, quæ ferre ieiunium possunt, dicit: *Senibus parum inest calidi innati*: Sed quid per parum innati calidi intelligit? Respondeo, quemadmodū loquens Hippocrates de crescentibus, per particulam, *plurimum*, significabat calidi innati substantiam; & per substantiam etiam caloris

Corpora ieiunantium puerorum consumi necessum est.

Qui plurimū habent calidi innati, plurimo egent alimento.

Senibus parum est calidum innatū.

caloris innati qualitatem, & robur suarũ actionum; ita in senibus dicimus parum esse calidi innati, id est, paucam esse substantiam calidi innati: & cum pauca sit eius substantia; etiam qualitas caloris innati, & robur actionum eius non erunt insignia; quia in pauco quanto pauca est virtus. Ideo dicebat Galenus in commento, non solum substantiam caloris natiui, sed qualitatem, & robur intelligendam esse. Per senes autem intelligere possumus tum primum, tum secundum senium: sed magis primum, (vt diximus in superiori aphorismo;) nã de eo loquitur senio, de quo etiam in superiori locutus fuit aphorismo. Nobis autẽ magis placuit primum intelligere senium: quia secundum non fert ieiunium: nisi per ieiunium parũ & sępe comedere intellexerimus.

Senes paucis egent alimẽtis.

Subdit Hippocrates. *Paucis propterea fomitibus egent.* Consequentia hæc eadem sequitur ratione, qua superior. Quia sicut pueri plurimo egent alimento, cum plurimum habeant calidi innati: ita senes habentes minimum calidi innati, egent minimo alimento. Dicit autem, *Egent fomitibus*, id est, alimentis; nam respexit Hippocrates ad dogma illorum Philosophorum, qui vitam in igne consistere dicebant: quamuis secundo de partibus animal. septimo capit. Aristoteles videatur reprobare hanc opinionem, quando dicit, animam non esse ignem, sed potius in igne consistere. Sed hoc nihil refert: quoniam volebant illi dicere, animam esse ignem, in hoc sensu, quod quemadmodum ignis est actiuus, ita & anima. Dicit ergo Hippocrates. *Propterea egent paucis fomitibus*, id est, alimentis, fouentibus vitam & calorem naturalem, qui veluti in igneo corpore consistere videtur. Egent autem paucis fomitibus senes, & non multis: quia a multis extinguerentur. Idque docebat Galenus in commento a posteriori, & per exemplum. Nam cum in senibus modicum sit calidi innati: si multum ipsi ingerant alimentum, & cibum, calor innatus, cum non possit illum cibum conficere, extinguetur, vt parua flamma a multo oleo in lucerna, & exiguæ ignis scintillæ a magna lignorum strue extinguuntur. Potest etiam id a priori ostendi: nam inter agens & passum debet esse proportio: sed cum in senibus sit actio modica ipsius natiui caloris, ipseque calor sit exiguus: ideo non debet esse præsentia passi copiosi, ne calor natiuus exiguus suffocetur.

Senes morbis calidis non opportuni.

Subiungit Hippocrates. *Et ob hanc caussam senes non ita facile febribus acutis corripiuntur, corpus enim eorum frigidum est.* Dicit Galenus hoc esse signum, cuius beneficio probet Hippocrates, in senibus non esse multum calidi innati: quia in senibus non sit ad febres acutas procliuitas; nam (supponendo corpora senum esse frigida,) cum in habentibus symbolũ sit facilior transitus, in non habentibus difficilior: ob id, cum febris calida sit, ea non facile corripiuntur senes, sed potius inuaduntur apoplexia, & epilepsia, aliisque frigidis morbis: quia scilicet senes frigidi sunt. Præterea etiam in febre acuta necessarium est, vt fiat conuersio natiuæ caliditatis in ignẽã caliditatem: at hæc conuersio in senibus nimium difficulter, in iuuenibus autem, & præsertim calidioribus, facile fieri potest: in senibus quidem difficulter, quoniam vbi est modicus calor, difficulter fit talis conuersio, vt in senibus existit: & ideo rarissime febribus acutis detinentur senes. Quod si quandoque accidat, vt his febribus detineantur, moriuntur: quoniam non possunt fieri hæ febres in eis, nisi a validissima caussa, quæ validissimum introducit effectum, vnde validæ sunt hæ febres, quibus senile corpus ob imbecillas iam & languescentes vires resistere non potest: ideo destruitur.

Quæstio prima: calor puerorũ, an iuuenum validior.

Sed dicet quis: adhuc non habeo, an calor in puero validior sit, an in iuuene? Vnde si hoc non cognoscatur, non potest recta victus ratio administrari. Recte igitur est hoc aduertendum. Sed licet longioribus verbis soleat quæstio hæc tractari: nos tamen breuissimis verbis, & quam paucissimis eam absoluemus. Resolutio itaque talis est, quod calor dupliciter considerari possit: altero modo ratione sui, reliquo vero modo ratione nostri modi cognoscendi. Quod si consideremus calorem ratione sui: dupliciter adhuc ipsum considerare possumus: primo modo ratione sui subiecti, radicis, & fundamenti, secundo modo potest considerari quatenus qualitas. Ratione autem subiecti sui & fundamenti, adhuc dupliciter considerari potest calor, vno modo ratione sui subiecti remoti, altero vero modo ratione sui subiecti proximi. Declaro hæc: quoniam sunt distinctiones, a Galeno desumptæ. Primum itaque si consideremus calorem ratione radicis & fundamenti sui remoti; æqualis est caliditas in puero, & in iuuene: quia per subiectum remotum, radicemque, ignem intelligimus: & hoc est, quod Galenus voluit in commen. sub difficilibus illis verbis, quæ omnes non intelligunt, neque considerant, quando dicit, quod in vtrisque, hoc est: pueris: & iuuenibus, æqualis sit calor, quãtum ad quartum elementũ, scilicet ignem. Et hoc etiam voluit Auicennas, qui optimus fuit Galeni interpres, quando lib. 1. cap. de complexionibus dicit, in pueris, & iuuenibus esse æqualem calorem in radice, id est, in igne: & ideo postea idem Auicennas ibidem subdit, in pueris, & iuuenibus æqualem esse igneitatem. Si vero considerauerimus calorem ratione subiecti proximi; cum subiectum proximum caloris sit substantia aerea & aquea, & sine dubio talis fiat a principijs generationis; necessarium est, vt dicamus secundum hunc sensum, quod in pueris maior sit caliditas, quam in iuuenibus: quia sunt proximiores principijs generationis: & ideo dicit Hippocrates in hoc aphoris. *Qui crescunt, habent plurimum calidi innati*: ratione, scilicet, radicis, & subiecti proximi. At si consideretur calor ratione qualitatis, adhoc dupliciter considerari potest: primo modo quatenus qualitas est actiua: secundo modo consideratur non simpliciter quatenus qualitas actiua est, sed quatenus est qualitas actiua agens in proprium subiectum. Si considerauerimus calorem, quatenus simpliciter est qualitas actiua; dicimus calorem esse in iuuene intensiorem: quoniam calor qui fundatur in subiecto sicco, acuitur magis, quam ille qui fundatur in subiecto humido, aereo, & aqueo: & cum in iuuenibus fundetur calor in subiecto sicco, quia siccitas est lima caloris, ideo dicimus, quod calor sit acutior in iuuenibus. Idque ex Galeno patet, secundo de temperamentis capit. 2. & in hoc commento, quando dicit, calorem in iuuenibus esse acutiorem. Si vero consideretur calor, non vt est simpliciter actiua qualitas, sed vt est actiua in suum subiectum: certum est, quod in iuuene habeat suum subiectum magis resistens, quia est terrenũ, quod non ita facile resoluitur, & propterea calor ille non potest ita agere: non quia sui natura non sit maxime actiuus, sed illud euenit ratione passi, quod est maxime resistens: contra in puero, cum calor fundetur in subiecto humido, minime resistens, propterea consideratur calor in respectu ad suum passum, quod maxime resoluit pueros; & ideo magis actiuus est calor in pueris. Et hoc est quod dicit secundo de temperamentis 2. Galenus quando dicit, quod animal recenter formatum calidissimum sit: quia calor fundatur in subiecto humido, quod facile resoluitur. Quod si consideretur calor ex parte nostri modi cognoscendi; consideratur dupliciter, vno modo, vt cognoscitur per sensum tantum, altero modo, vt cognoscitur per sensum, & rationem simul. Si consideremus calorem, vt iudicatur solo tactu: dicebat Galen. 2. de temperamentis secundo, quod millies obseruarit calorem esse æqualem in puero, & in iuuene, quantum ad simplicem tactum, & quantum ad cognitionem

rem ipsius caloris. Dico autem hoc, quoniam dicebat Galenus loco citato, quod calidum solo tactu cognoscere possimus, humorem non solo tactu, sed & ratione: & ideo dicit; si sermonem habeamus de calore, quatenus cognosci debet ratione sui subiecti, non tactu solo, sed tactu, & ratione simul; se obseruasse, calorem esse copiosiorem in puero, magis suauem, & mitem, coniunctum cum humido: in iuuene autem dicit calorem esse acriorem, ac mordaciorem, quia fundatur in sicco. Ideo quando quæritur, vter calor sit maior in puero, an in iuuene; debetis cum distinctione, non absolute respondere.

Quæstio secunda: an calor naturalis differat a spiritu naturali.

Succedit modo alia quæstio, sane difficilis, an calor naturalis differat a spiritu naturali, nec ne. Ex cuius quæstionis solutione non modo cognoscetis, qua ratione differat calor naturalis a spiritu naturali, sed etiam veram naturam & essentiam febris intelligetis: Sine enim hac existimo non posse quidquam recte de ipsa definitione febris cognosci, in qua Auicennas dicit, febrem esse calorem extraneum, dispersum per vniuersum corpus, mediante spiritu, &c.

Vt autem appareat vera solutio huius difficultatis, necessarium est duo præcognoscere: alterū, quid sit calor innatus: reliquum, quidnam sit spiritus naturalis. Quantum ad calorem naturalem, non est, vt de eo in præsentia agamus, siquidem satis superque de eo in superioribus egimus.

De spiritibus humani corporis, in genere.

Quod si aliquid superest in definitione spiritus naturalis, illud modo patefaciemus. Quid ergo est naturalis spiritus? Dico id sciri non posse, nisi prius in genere quid spiritus sit, sciamus: præcipue vero, quia ex declaratione spiritus in communi, non modo habebitis dari spiritum naturalem, de quo maxime fuere dubitationes, sed quid sit etiam spiritus naturalis cognoscetis. Progrediendum enim est a magis communibus ad minus communia. Spiritus ergo (& sermo sit de spiritu in corpore humano existente) talis potest descriptio proponi: *Spiritus est corpus mistum, ex halituosa parte tum sanguinis, tum seminis facultatibus famulans.* Declaro hāc definitionem cum Galeno, ex tertio de facultat. natural. decimoquarto: vbi Galenus dicit, quod in corpore humano nil conspiciatur tenuius ipso spiritu, atque ipsum esse substantiam leuissimam, & tenuissimam, eorum omnium, quæ in corpore humano reperiuntur; secundo loco dicit esse vaporem sanguinis, qui & ipse tenuis sit, non tamen ita vt substantia spiritus: tertio loco, esse sanguinem attenuatum. Ex his ergo habemus, spiritum esse substantiam; & quia substantia est genus valde remotum; ideo mutauimus definitionem, & diximus esse *corpus*, non tamen simplex corpus, sed *mistum*, quoniam ex Galeni sententia, loco citato, spiritus ipse ex sanguinis vapore conseruatur: quod cum ita sit, sequitur quod simplex corpus esse non possit, erit ergo mistum. Hoc autem corpus mistum *genitum est*, non ex sanguine, sed *ex vapore sanguinis*. Quam quidem particulam 11. method. 5. proponit Galen. quando dicit, spiritum gigni & conseruari ex vapore, qui attollitur ex sanguine. Vnde, cum habeat sui generationem non ex semine, neque ex sanguine, sed ex vapore seminis, & sanguinis: recte dicit Galen. 3. de facultat. natural. 14. spiritum esse tenuissimum. Postremo dictum fuit in definitione, *facultatibus famulans*: nam hæc est caussa finalis: hac enim de caussa a natura editus fuit spiritus naturalis, vt facultatibus famularetur, vnde deficiente spiritu, deficiunt etiam operationes facultatum.

Spiritus facultatibus diuersimode famulatur.

Sed dicet quis: si spiritus facultatibus famulatur, famulatur ne eodem an diuerso modo? Facile est respondere, diuersimode spiritus concurrere, ob facultates; quæ & ipsæ diuersæ sunt. Cum enim tres sint facultates, nimirum animalis, vitalis, & naturalis: ac facultas animalis cæteris præstantia & nobilitate excellat; secundo loco sit vitalis; tertio & postremo naturalis, sequitur, & non sine ratione, quod debet esse diuersitas in spiritibus, vt nobiliori modo concurrant spiritus ratione animalis facultatis, ignobiliori ratione vitalis, adhuc ignobiliori ratione naturalis.

Spirituum discrimen.

Sed in quo consistit hic spiritus naturalis, & quomodo differt ab alijs spiritibus & a calore natiuo? Dico tres spiritus, animalem, vitalem & naturalem, duobus differre: nimirum eo quo conseruantur, deinde eo quo referuntur ad virtutes. Declaro: & primo, quantum ad id ex quo conseruantur; differentia est: nam spiritus animalis conseruatur & veluti alitur ex spiritu vitali, spiritus autem vitalis conseruatur ex spiritu naturali: vnde spiritus animalis est perfectior vitali, quia vitalis est veluti materia animalis; & ideo animalis spiritus generatur, & alitur ex materia nobiliori, quam vitalis: spiritus autem naturalis adhuc est imperfectior, quoniam est veluti materia vitalis, & sui conseruationem & augmentum habet ex vapore sanguinis attenuati in iecore. Non dico autem spiritum naturalem conseruari ex sanguine, sed ex vapore sanguinis; nam inter tenuissima corpora, primo est spiritus, secundo vapor, tertio sanguis attenuatus, & propterea 11. method. 3. dicit Galen. spiritum conseruari ex vapore, qui attollitur ex sanguine, qui vapor est imperfectior spiritu naturali: cum ergo hoc nutriatur spiritus naturalis, sequitur quod spiritus naturalis sit omnium spirituum imperfectissimus. Sic ergo differunt spiritus penes id, ex quo conseruantur. Secundo differunt spiritus, quatenus referuntur ad facultates, vt, scilicet, facultatibus famulantur: nam nobiliori facultati famulatur animalis spiritus, ignobiliori vitalis, ignobilissimæ naturalis. Declaro ex Galen. in libr. 7. de decr. Hippoc. & Plat. 4. cap. ex quo loco colligitur, quod animalis facultas viuificatur immediate beneficio spiritus animalis, ita vt spiritus animalis sit immediatum & proximum instrumentum facultatis animalis: neque absolute; quoniam etsi deferat vim ad oculos, non tamen defert facultatem animalem per omnes partes corporis, vnde non ex toto est vehiculum facultatis, quoniam non vbique sunt proportionata instrumenta, ad quæ possit deferri quæcunque animalis facultas; concurrit autem spiritus animalis, vt conseruans & viuificans animalem virtutem. Spiritus autem vitalis famulatur facultati vitali, non ita nobili, & præstanti facultati, vt erat animalis; nam quamuis vitalis spiritus viuificet facultatem vitalem, hæc tamen facultas minus præstans est, & vniuerso corpori communicari debet, non vt animalis, quæ aliquibus tantum determinatis particulis communicabatur, quamprimum enim aliqua pars destituitur facultate vitali, protinus destituitur vita, & moritur. Communicatur autem nobis talis vita beneficio caloris influentis, ac illius caloris, qui vbi igneus redditur, caussa est febris: nam hic calor, a corde ortū ducens, mediantibus arterijs vniuerso corpori, ac quibuslibet eius particulis, cōmunicatur. Quāprimum vero cessat calor influēs peruenire ad aliquam partem, illico pars illa vita destituitur. Nam non modo in calore insito, sed influente, consistit cuiuslibet particulæ vita: quælibet enim pars operatur beneficio caloris insiti, non simpliciter; sed etiam necessarium est, vt concurrat calor influens, qui deducat calorem implantatum de potentia ad actum, ac conseruet eum in actu, in opere, ac etiam in vita: & propterea nisi fiat hæc cōmunicatio caloris influentis calori insito, de repente cessat vita huius vel illius partis, & ideo facultas vitalis defertur beneficio caloris influentis, qui ex corde originem habet, & hic deducitur beneficio spiritus vitalis. Neque hoc videatur mirū: nam, vt dicit Auicenas, febris est calor extraneus accensus in corde, (& loquitur ibi de calore natiuo in igneum conuerso,) distributus ad partes corporis,

per

per venas & arterias, mediante spiritu. Dicit autem, mediante spiritu, nulla alia de caussa, nisi quia optime cognouit, sicut tempore sanitatis communicatur vita omnibus partibus corporis, beneficio caloris influentis a corde, non ignei, sed naturalis, in virtute tamen spiritus vitalis, qui est substantia tenuissima, quæ merito potest esse vehiculum caloris influentis: & propterea sicuti tempore sanitatis spiritus est vehiculum caloris influentis; ita tempore febris, seu in febre, spiritus, qui est in continua agitatione, est in caussa, vt deferatur influés calor ad partes, sed igneus redditus. Et ideo non concurrit præstanti modo spiritus vitalis, sicuti concurrit animalis. Sed descendamus modo ad naturalem spiritum, de quo maior est difficultas: nam impossibile est dicere spiritum naturalem deferre facultatem naturalem: nam hæc facultas non defertur. Et hac de caussa docti quidam negarunt dari spiritum naturalem. Gal. enim primo de locis aff. cap. vlt. dicit, partibus insitas esse potentias facultatis naturalis a natura: cuilibet enim parti natura donauit has quatuor naturales potẽtias; attractricem, concoctricem, expultricem, & retentricem. Quare impossibile est dicere has potentias deduci a iecore ad partes ipsas: sicuti diximus de animali, & vitali spiritu. Non igitur concurrit spiritus hic naturalis, vt delator facultatis naturalis: neque concurrit deferendo calorem naturalem, videlicet insitum; neque deferendo calorem influentem: non deferendo calorem insitum, quia calor insitus est complantatus partibus & eas non derelinquit, & ideo non defertur; nec influentem, quia hic viget in corde, & fundamentum habet ex calore innato cordis; & ideo per vitalem spiritum defertur, non per naturalem. Dico igitur, concludendo, quod concurrat spiritus naturalis, vt famulatur proximo & immediato instrumento facultatis naturalis. Non igitur spiritus naturalis est proximum instrumentum facultatis naturalis, sicut spiritus animalis facultatis animalis, & spiritus vitalis facultatis vitalis: sed spiritus naturalis mediate concurrit, & famulatur facultati naturali, quia videlicet famulatur proximo & principali instituto facultatis naturalis: quod proximum instrumentum facultatis naturalis, vt in superioribus audiuistis, est calor innatus. Nam millies dicit Galenus calorem naturalem esse auctorem facultatum naturalium, vt declarauimus suo loco.

Caloris naturalis alimẽtum, quo cõseruatur.

Requiritur autem hoc instrumentum, scilicet, calor naturalis, vt fiant naturalis facultatis operationes. Ideo necessarium est, vt calor naturalis assidue conseruetur. Conseruatur autem duplicis alimenti beneficio, quorum alterum est formale, reliquum vero materiale. Formale nihil aliud est, quam calor influens: quoniam iste, vnitus calore insito, deducit eum de potentia ad actum, eique vitam dat, ac vitalem insuper operationem. Alterum vero materiale, est alimentum, quod quidem nihil est aliud, quã sanguis attenuatus in iecore: nam (vt audiuistis) calor naturalis generatur ex sanguine attenuato, & semine, ideoque non potest ex vapore conseruari, quia vapore spiritus conseruatur. Vnde quinto de simp. med. facult. nono, optime dicebat Galenus, calorem naturalem esse sanguinem, id est, ex sanguine genitum. Cum igitur calor naturalis conseruetur ex sanguine, ac eiusdem caloris naturalis assidua fiat resolutio: propterea necessarium est, vt ipsum assiduo reficiamus, vtque ei continuum subministremus alimentum, nempe assiduum sanguinem attenuatum.

Vehiculũ alimẽti caloris naturalis, est spiritus naturalis.

Vt autem istud subministretur assiduum alimentum calori naturali, necessarium fuit vehiculum quoddam, quod tenuius esset, cum vehiculum sit. Hoc autem vehiculum nihil aliud esse potest, quam naturalis spiritus in iecore genitus; non quidem ex attenuato sanguine, sed ex vapore sanguinis. Et propterea quinto de simp. med. facult. cap. 9. dicit Galenus, quod calor naturalis nihil aliud sit, quam sanguis, & spiritus. Sed hoc non est ita simpliciter intelligendum, quod scilicet calor sit vel sanguis, vel spiritus: falsum enim hoc est, vt ex dictis patet: sed ita debet accipi, quod calor naturalis sit spiritus & sanguis; quia nimirum impossibile est, calorem naturalem cõseruari sine sanguine attenuato, qui est veluti eius alimentum, & sine spiritu, qui est vehiculum huius alimenti, id est, huius attenuati sanguinis. Neque mirum hoc cuipiam videri debeat; quia cum alimenti reparatio necessaria fuerit; sicuti caliditati influenti natura dedit vehiculum, scilicet spiritum vitalem, sic alteri calori (naturali videlicet) opus fuit dare vehiculum, spiritum scilicet naturalem, quo porrò sibi alimentum deferatur. Ideo facile colligere potestis, quod spiritus naturalis famulatur ignobiliori facultati, nempe naturali; nam spiritus animalis est proximum instrumentum, immediate viuificans facultatem animalem, nec defert; & si defert, verbi caussa, ad oculos, immediate defert: sed spiritus naturalis ignobilissimus est; nam & ignobilissimæ facultati famulatur, naturali, scilicet eamque non defert, quia est insita partibus, imo nec defert instrumentum huius facultatis, calorem scilicet natiuum, quia & ipse insitus est; sed defert huic instrumento pabulum, & alimentum.

In Altimarum.

Ex quibus facile colligi potest, quomodo calor naturalis a spiritu differat naturali. Vnde & facile patere potest Donati Antonij ab Altomari error; nam quantum attinet ad auctoritates, quas adducit, nullius sunt momenti, & præcipue illa, quam adducit ex 12. method. cap. 5. quod dicat ibi Galenus se dubitare circa spiritum naturalem. Galenus enim non simpliciter dubitauit de spiritu naturali: quia expresse cognouit substantiam hanc, quam spiritum naturalẽ appellamus: sed sub dubio locutus est; quoniam nõ ita apertum Galeno videbatur, quomodo huiusmodi substantia proprie spiritus vocari posset, propter ignobilitatem suam in respectu ad alios spiritus; quia non deferret facultatem, nec instrumentum facultatis, sed tantum alimentum instrumenti: & ideo dicit, si hæc substantia digna sit nomine spiritus, &c. Imo etiam addit Galen. hanc substantiam reponi in iecinore, & in venis ipsis, ex quibus suppeditatur pabulum caliditati naturali.

Discrimẽ caloris & spiritus naturalis.

Facile ergo est videre differentiam inter calorem, & spiritum naturalem, ex his verbis: nam per calorem naturalem Galen. intelligit calorem insitum, ac implantatum in partibus, qui calor dicitur etiam spiritus insitus, & complantatus. Vnde differentia magna est inter spiritum insitum, & spiritum naturalẽ: quoniam spiritum insitum Gal. vocat calorem naturalem, 5. de simp. med. facult. cit. & de eo nihil dubitat, vt dubitat de spiritu natur. 12. meth. 5. Præterea spiritus insitus inhæret parti, quia idem est cũ calore natiuo: at spiritus naturalis distribuitur per venas, estque substantia leuissima, & tenuissima, & ideo est de genere impetentium, vt dicebat Gal. 1. de diff. feb. cap. 1. & ibi ad mentem Hipp. ait, spiritus naturales esse impetentes: at calor naturalis non est impetens. Et quamuis Gal. 3. de causs. puls. cap. 9. dicat, calorem naturalem moueri modo versus centrum, modo versus circumferentiam, nõ tamen propterea erit calor febrilis impetens: quoniam si mouetur calor natiuus, non tamen deserit partes ipsas, vt spiritus naturales deserunt eas; qua de caussa impetentes dicuntur. Differt ergo calor naturalis a spiritu naturali: primo, quia calor naturalis insitus est partibus; spiritus naturalis vagatur per venas, per totum corpus: præterea calor naturalis generatur & conseruatur ex attenuato sanguine; spiritus naturalis generatur & conseruatur ex vapore sanguinis: amplius, calor naturalis est proximum instrumentum facultatis naturalis, spiritus autem naturalis non est proximum instrumentũ,

sed famulatur proximo instrumento facultatis naturalis, deferendo, scilicet pabulum calori naturali. Et ideo maxima est differentia inter calorem naturalem, & spiritum naturalem.

Altimari opinio de spiritu naturali confutatur:

Ex his Altimari error de spiritu naturali, facile innotescit. Vult namque spiritum naturalem generari in iecore: idque verissimum est. Vult etiam spiritum naturalem, esse alimentum caloris naturalis, ita vt spiritus naturalis sit sanguis attenuatus, qui quidem est alimentum caloris naturalis: atque addit sanguinem hunc attenuatum, hoc .s. alimentum ea ratione esse spiritum naturalem, quoniam est alimentum instrumenti virtutis naturalis: vnde, cum sit alimentum instrumenti facultatis naturalis: ideo existimat debere appellari spiritum naturalem. Quæ resolutio quamuis multis verbis ab eo proposita fuerit in ipsius opusculis, consistere tamen non potest. Falsum enim est dicere hoc alimentum quia est alimentum caloris naturalis, qui instrumentum est facultatis naturalis, propterea esse spiritum naturalem: quoniam similiter possemus dicere, spiritum vitalem esse spiritum animalem, cum sit alimentum spiritus animalis, qui est instrumentum facultatis animalis. Ideo non valet consequentia: est alimentum caloris naturalis, qui est instrumentum facultatis naturalis, ergo est spiritualis naturalis. Præterea hæc resolutio aduersatur Gal. 3. de fac. nat. 14. quem locum voluit esse fundamentum dicendorum in hac materia. Dicit enim ibi Gal. quod spiritus sit substantia tenuissima omnium, quæ in corpore inueniuntur: alter gradus subtilitatis debetur vapori sanguinis, qui minus subtilis est, tertio loco est sanguis attenuatus. Si itaque spiritus substantiam habet tenuissimam, & est tenuissimus: ergo debet distingui a sanguine attenuato, vt facit ibi Gal. Quod si ita se res habet: non potuit dicere Donatus spiritum naturalem esse sanguinem attenuatum, esse alimẽtum caloris naturalis: quæ eadem sunt. Multum igitur discrepat sanguis attenuatus a spiritu, quoniam spiritus longe hoc attenuato sanguine tenuior existit.

Repetitio doctrinæ de naturali spiritu.

Ideo veritas a nobis determinata in suo robore persistit: quod spiritus naturalis sit substantia tenuissima genita & conseruata ex vapore, qui attollitur ex sanguine attenuato: qui spiritus datus est a natura, vt sit vehiculum sanguinis attenuati, id est, alimenti caloris natiui, qui est instrumentum proximum facultatis naturalis, vt supra satis superque diximus. Et hæc de secunda quæstione dixisse sufficiat.

Quæstio tertia, num febris sit substantia, vel, qualitas.

Tertia restat difficultas de febre: an substantia sit, vel potius qualitas? Si consideremus dicta Galeni in hoc comm. elicere possumus ex Gal. febrem tum substantiam esse, tum qualitatem. Primum autem habemus febrem esse qualitatem: dicit enim Galenus medicos nominibus abuti, dum dicunt, morbos esse magnos, morbos esse paruos: & abusum in hoc consistere, quod morbus sit qualitas; magnum autem & paruum ad substantiam potius, quam ad qualitatem referatur: additque aliquos voce abutentes, vocare febres magnas, & paruas cum tamen febris qualitas sit, non substantia. Ex eodem vero com. colligere possumus, febrem esse substantiam, ac febrem esse corpus: nam expresse Galen. asserit, quod calor naturalis sumi possit pro qualitate, & pro substantia: & postea, accipiens calorem pro substantia, dicit, quod ex calore naturali, & substantia hac vaporosa, fiant effluxus & euaporationes mites ac suaues: qui effluxus, & euaporatio non potest fieri nisi ex substantia & corpore, non autem ex pura qualitate. Loquens postea de calore adscititio, dicit, quod fiant ex eo euaporationes potius mordaces, idque declarat exemplo, sumpto a calore febrili: & dicit, quod ex calore febrili fiant effluxus mordaces, corrodentes tactum. Si ergo isti effluxus & vapores fiunt calore febrili: ergo calor febrilis est substantia.

Hic aliqui, timentes asserere febrem esse corpus, neque potentes hoc cognoscere, (licet facillimum sit, neque nouum: nam & Thadeus huius opinionis meminit quod scilicet febris sit corpus, super 16. aphoris. huius primi:) asseruerunt, istos effluxus & euaporationes non fieri ratione caloris febrilis, sed ratione annexi, & coniuncti. Sed hæc est mera fuga. Nam si Galenus vult, fieri euaporationes mites ex calore naturali, considerato pro substantia: ergo cũ dicit ex calore adscititio fieri euaporationes mordaces, intelligit calorem etiam pro substantia, & cum declaret hoc in febrili calore, ergo febrilis calor est substantia. Ideo ex hoc commen. e Galen. colligere possumus, febrem tum qualitatem esse, tum substantiam.

Quam veritatem doctissimi Moderni sustinẽtes, vt redderent rem clariorem, adducebant probationem aduersus se ipsos; quod febris scil. non possit esse substantia: nam si febris esset substantia, esset morbus in numero: sed hoc est falsum, & contra Hippoc. Galen. & omnes: nam apud omnes est in confesso, febrem esse morbum in intemperie, nõ in mala compositione, nec in numero. Soluentes hanc difficultatem, dixere febrem esse substantiam & corpus: sed esse aduertendum, quod calor febrilis, pro substantia acceptus, non intendatur, quatenus substantia, sed in qualitate: ideo in qualitate fieri augmentum, in substãtia autem potius diminutionem fieri, quam augmentum; proinde non valere argumentum adductum: febrem enim non augeri pro substantia, sed pro qualitate.

Sed ego sæpe sum admiratus, quomodo viri tam celebres in re tam manifesta fuerint allucinati: cuius vos eritis iudices: Nam in hac solutione duplex est error: primus, dum supponitur, calorem istum non augeri penes substantiam, sed potius diminui: nam si febris est substantia, & diminuitur substantia; dicam esse morbum in numero diminuto: nam si manui erunt saltem tres vel quatuor digiti: erit morbus in numero diminutus. Secundus error est priore peior: quia absurdum quam maxime est, asserere, in febre substantiam non augeri, nam quidem augetur substantia. Quod autem substantia augeatur, declaro: non recedens a dictis Galeni in hoc comm. Sustinet vero ipsemet febrem esse tum substantiam, tum qualitatem. Cum dico febrem esse substantiam: intelligo febrem esse calorem naturalem, scil. influentem, igneum redditum. Ideo videamus, quomodo se habeat calor hic naturalis influens, penes suum augmentum ratione substantiæ, & ratione qualitatis. Si consideratur augmentum ratione substantiæ; in calore naturali augmentum potest esse duplex; vel naturale, vel præter naturam. Augmentum naturale est, quotiescunque caloris naturalis substantia aerea & aquea fit maior; & tale augmentum non habet locum in febre, quia hoc est augmentum naturale. Præterea dicebat Galen. 3. de temperamentis cap. 4. substantiam caloris natiui augeri tantum ab alimento, & ab his quæ possint verti tantum in substantiam nutritiuam in febre concurrunt caussæ febrificæ, quæ nihil habent commune cũ alimento, ideoque non possunt augere substantiam caloris natiui: & propterea tale augmentum locum habere non potest. Est præterea aliud augmentum, quod extra limites sanitatis adhuc non est; & est, quando augetur substantia caloris adscititij, veluti in ætate iuuenili, in qua diminuitur substantia caloris natiui, & augetur substantia adscititij, hoc est, diminuitur substantia aerea & aquea, & augetur substantia ignea & terrea, sed neque hoc augmentum caloris locum habet in febre, quia adhuc consistunt operationes incolumes. Est præterea augmentum tertium caloris naturalis, sed hoc non est intra sanitatem, sed præter naturam, quod augmentum in hoc consistit, quia calo-

ris

ris naturalis substantia diminuitur, & augetur non modo sola qualitas caloris extranei, sed etiam caloris extranei substantia. Quod autem caloris naturalis substantia minuatur, habetur ex Gal.in hoc commen. quando Gal. dicit, substantiam caloris naturalis in febre neque æqualem esse nedum augeri, & propterea cum Gal. in febre minuitur substantia caloris naturalis, hoc est, aerea & aquea, augetur autem substantia caloris extranei,& adscitiui; quoniam substantia illa caloris, quæ erat aerea & aquea, fit quam maxime ignea: & ideo in febre non diminuitur, sed augetur substantia caloris ignei. Nam idem sermo est de calore adscititio, & de calore febrili: dicit enim Galenus quod in febre fiant effluxus acres, & mordaces: qui fieri minime possunt, nisi accipiamus substantiam caloris non natiui, sed caloris ignei redditi. Vnde,cum augeatur substantia caloris febrilis ignei, & qualitas comitetur suum subiectum: intenditur etiam qualitas: & ideo in febre habemus augmentum non solum ratione qualitatis, sed etiam ratione substantiæ.

Cum igitur habeamus febrem esse & qualitatem & substantiam auctam: qua ratione tollimus difficultatem, ne scil. dicamus febrem esse morbum in numero? Nisi a doctissimo Viro propositum fuisset argumentum, equidem illi non satisfecissem: quoniam nimis leue est, & solutio eius patet, si vera definiendi methodus cognita fuerit. Dico igitur dupliciter febrem definiri posse:formaliter, & caussaliter, id est, effectiue: Per formalem definitionem intelligo, quando febris definitur per verum genus, & veram differentiam. Per definitionem autem caussalem intelligo definitionem traditam per caussam immediatam efficientem: vt cum dicimus, risibile est animal rationale mortale. Quo ita constituto, si febrem definierimus formaliter, nihil aliud dicere poterimus,nisi quod febris sit qualitas. Quod si voluerimus febrem definire caussaliter, id est, per caussam effectiuam; tunc dicere possumus, febrem esse substantiam,atque corpus. Et propterea quando Galenus in hoc comm. & alibi dicit, febrem esse qualitatem, vel febrem esse intemperiem calidam & siccam: definit febrem formaliter,per suum verum genus: vbi vero dicit febrem esse calorem, est definitio caussalis. Galenus enim in hoc commento dicit, febrem fieri ob conuersionẽ caloris natiui in igneum: non dicit, quod febris sit calor, sed quod fiat ex calore:quia considerauit calorem influentem esse caussam febris effectiuam. Antequam autem formaliter soluam argumentum, duobus verbis declarabo, quomodo calor influens sit caussa efficiens febris: nam calor innatus non potest esse caussa efficiens febris, sed solum calor influens: vbi enim fit febris, necessarium est, vt calor influens,qui viget in corde, igneus reddatur, igneus autem fit ille calor a caussis potentibus introducere igneam qualitatem in eundem calorem influẽtem,qui postea calor influẽs, vbi igneus est redditus, reddit calidas omnes partes corporis; quia non potest fieri hæc distributio ad omnes partes corporis, nisi beneficio alicuius, quod possit distribui: & talis calor est influens, qui igneus factus, dat ignem & calorem partibus; sicuti sanitatis tempore eis vitam tribuit. Vnde formaliter respondentes ad argumentum; quando illi dicunt; si febris est substantia,ergo est morbus in numero: negamus consequentiam: quoniam dicimus febrem esse substantiam,non pro definitione formali, sed caussali, quæ traditur per caussam effectiuam. Nam hoc idem esset,ac si quis (exempli gratia) diceret; scamnum fit ab artifice,ergo scamnum est artifex: hæc consequentia ridicula est.

Vnde hic obiter aduertatis, vt cognoscatis, an definitio ab aliquo auctore tradita sit caussalis, an potius formalis:nam quis dicere posset, esse principij

A

petitionem,cum asserimus, febrem esse qualitatem, esse definitionem formalem: cum vero dicimus esse substantiam,esse definitionem caussalem,& per caussam efficientẽ. Opus est igitur hoc declarare. Si accipiatis genus positum in definitione, & reducatis hoc genus proximum in genus remotum, & deinde in remotissimum, & vtrumque genus prædicetur in quid de definito; ista erit definitio formalis,quoniam valet dicere; homo est animal,corpus substantia,&c. ista definitio est formalis, iuxta regulam in antepraedicamentis,quicquid prædicatur de prædicato, prædicatur & de subiecto, quod valet in essentialiter ordinatis,vt logici declarant. Si vero genus remotum non prædicatur in quid; sciatis hanc non esse definitionem formalem,sed caussalem,vt si dicatis; risibile est animal rationale mortale; est definitio caussalis; nam si referamus animal in corpus, & substantiam; non valebit dicere, risibile corpus est, risibile est substantia:& ideo est definitio caussalis.

B

Accipiamus modo definitionem febris,quæ est intemperies calida & sicca, dependens a calore influente igneo reddito.Hæc quidem definitio formalis est: quoniam capientes intemperiem, & reducentes ipsam ad dispositionem, & dispositionem reducentes ad qualitatem, quæ sunt genera remota, & remotissima; semper erit verum dicere, quod hæc omnia in quid de febre prædicentur: nam valet dicere, febris est dispositio præter naturam, est morbus, & est qualitas. Dicatis modo,febris est calor naturalis, factus extraneus, accensus in corde: dicatis postea calor est corpus, calor est substantia: valet ne dicere febris est corpus, febris est substantia? Non profecto. Et ideo hæc est caussalis, non formalis definitio. Hæc dicere volui:quoniam quidam putant hoc esse chimæricum & fictitium dictum, quod detur definitio caussalis, & formalis: cum tamen hoc sit Aristotelis primo post. & sit verissimum: vt iam probatum est.

C

APHORISMVS XV.

Ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi. Quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus copiosior est: vnde & pluribus egent alimentis. Iudicio sunt ætates, & athletæ.

V*Entres hyeme, & vere natura calidissimi sũt, &c.* Pro introductione præsentis aphorismi, in memoriam reuocare oportet, quod cum hucusque egerit Hippocrates de victu minuente vires, id est, tum tenui,tum tenuissimo, in virtute suorũ indicantium, hoc est, morbi acuti, morbi peracuti, vigoris,& accessionis: nec non egerit de eodem, in virtute suorum coindicantium, & principalium, hoc est, virium & non principalium, seu eorum quæ referuntur ad vires,nimium ætatis,temperaturæ corporis, consuetudinis,& anni tẽporis: nunc antequam loquatur Hippocr. de victu medicinali, de quo in sequenti aphor. vult in præsenti sermonem habere de victu sanorum. Et ideo eius institutum nunc est de victu sanorum agere. Qui scopus an sit Hippocr. necne, facile est videre apud Galen.in præsenti commen. Sed ex altera parte difficile est videre caussam huius scopi; & præcipue,cum institutum Hipp. sit,sermonem habere in hac parte de curatiua arte,& in quarto etiam apho. dixerit Galenus Hippocratem sermonem habere de victu ægrotantium. In primis autem clarum est, hic Hippocratem sermonem habere de victu sanorum: quod probatur ex Gal.in fine comm. vbi habet,omnia,quæ dicta sint in hoc aphor. esse dicta ob corpora sanorum: confirmatur & hoc e Gal. 1. de ratione victus comm. 44. vbi ait, si quis laborarit morbo acuto, ratione cuius opus sit vti diæta tenui; tunc

Scopus, de victu sanorũ agere.

D

si fuerit

si fuerit tempus hyemale, huiusmodi tempus permittere talem victum tenuem; contra autem in æstate: nam quamuis ratione morbi acuti opus sit vti victu tenui, tempus tamen æstiuum hoc prohibet. Ex quo colligatis, tempus hyemis coindicare victum tenuiorem, & tempus æstatis hunc victum contra indicare. Hipp. tamē hic habet oppositū, quod *ventres hyeme &c.* Et postea subdit; *Quare & his temporibus copiosiora exhibenda sunt alimenta.* Dicit ergo Hippo. hyemem indicare victum copiosum. Ideo est aduertendum, si considerauerimus hyemem, vt tempus coindicans cum morbo, si morbus indicat tenuem, hyemem etiam coindicans tenuem victum. Sed si considerauerimus tempus, vt indicans, non vt coindicans, quale est tempore sanitatis; hyems cibum copiosiorem indicat, quam æstas: quia vbi morbus affligit tempore æstatis, non possumus vti victu ita tenui, vt morbus requirit: tempore autem sanitatis possumus æstate victu tenui vti, non copioso. Quare cum quod sanis conuenit, dicat, non quod ægris: manifestum est, Hippocratis esse institutum de victu sanorum agere.

Artificium.

Sed qua de caussa hoc fecit? Sæpissime dixi, semper Hippocratem maximo esse vsum artificio. Cum ergo huc vsque egerit de victu minuente tum in virtute indicantium, tum coindicantium: antequam ad medicinalem cibum transiret, voluit admiscere sermonem de victu sanorum, vt multæ tollerentur difficultates, neque alijs committeretur error. Tollentur autem errores, si cognouerimus aliud esse indicans, aliud coindicans: neque vnum & idem hæc esse. Nam aliquis potuisset credere, eodem modo nobis esse progrediendum, quando aliquid est indicans, & postea illud idem est coindicans: cum tamen eodem non sit progrediendum modo. Cumque hoc non modo veritatem habeat in temporibus anni, sed in consuetudine, ætate, dispositione ventriculi, & viribus; imo in viribus principaliter, in his reliquis non principaliter, sed ratione virium: Hippocr. voluit hoc declarare in temporibus anni: nam si tempora anni (quæ non sunt principalia, sed referuntur ad vires) differunt, vt sunt indicantia, a se ipsis coindicantibus; multo magis id erit affirmandum de viribus. Et ideo ex primo de ratione vict. 44. sicut hyemale tempus pleniorem cibum indicat, ita vires robustæ coindicant victum tenuiorem, & indicant pleniorem. Vt igitur hoc declararet Hippocrates in hac parte, proponere voluit hanc sententiam. Quare scopus Hippocratis est, proponere de victu sanorum sermonem, sumpta indicatione a temporibus anni: vt ex hoc pateret differentia inter indicantia, & coindicantia.

Diuisio.

Quo autem ad diuisionem attinet: primo est cognoscendum, qualisnam hæc sententia sit. Scio Modernum dicere, hanc esse sententiam enthymematicam, quæ est, quoties proponitur sententia cum ratione implicita: hæc enim est sententia, quę rationem habet implicitam; quia Hippoc. dicit, *Ventres hyeme & vere, &c.* & nō dicit, *quoniam ventres hyeme, &c.* nam si dixisset, *quoniam*, ratio fuisset explicita, non implicita. Ego autem, his non obstantibus, credo, hanc esse sententiam, quòd sit pars enthymematis: quoniam habet rationem seiunctam, & partim antepositam, partim postpositam. Nec valet si dicatur, *non dicit quoniam*: nam quamuis ibi non sit hæc particula, *quoniam*, separans rationem a sententia: tamen in ipso aphorismo apponitur particula *Quare*, quæ separat rationem a sententia; dicit enim, *Quare per ea tempora*. Quæ particula, *Quare*, denotat conclusionem, quæ mediante hac particula separatur a ratione. Cum igitur sit sententia, quæ est pars enthymematis, ideo diuiditur hæc pars in sententiam, & probationem: sententia autem est ibi; *Quare per ea tempora alimenta copiosa sunt exhibenda*. Probatio diuiditur in rationem, & confirmationem rationis. Confirmatio est ibi; *Indicio sunt ætates, & athletæ.* Ratio autem duas habet partes: quatenus in ratione minor est; quæ duas habet partes: prima est; *Ventres hyeme, & vere natura calidissimi sunt*. Secunda pars est ibi; *Etenim calor innatus copiosior est, &c.*

Sensus.

Vt autem cognoscatis hanc esse veram diuisionem, sensum legitimum aphorismi intelligere debetis, qui meo iudicio est difficilimus. Nolo autem proponere sensum eius, ab alijs adductū, sed ex mea sententia hic est sensus aphorismi. Illis temporibus, quibus alimenta melius conficiuntur, & plura requiruntur; copiosiora alimenta sunt exhibenda. Addamus minorem: sed tempore hyemis & veris alimenta melius confici possunt, & plura requiruntur. Sequitur ergo conclusio, quod tempore hyemis & veris alimenta copiosiora sint exhibenda. Et hæc conclusio est sententia & aphorismus propositus ab Hippocrate. Maiorem non proponit Hippoc. quia manifesta valde est. Minor autem ab Hipp. probatur, quia in ea aliqua poterat esse difficultas. Nam minor est: tempore veris & hyemis alimenta conficiuntur melius, ac plura etiam requiruntur alimenta. Quæ minor, quoniam duas habet partes, ideo Hippocrat. vtramque partem probat. Prima pars est, quod tempore hyemis & veris alimenta melius conficiantur: secunda quod tempore hyemis & veris plura alimenta requirantur.

Quantum pertinet ad probationem primæ partis: ex Hipp. talis probatio colligi potest. Illis temporibus alimenta melius conficiuntur: quibus ventres sunt natura calidissimi & somni longissimi: sed ventres hyeme & vere natura calidissimi sunt, & somni longissimi: ergo tempore hyemis & veris alimenta melius conficiuntur. Maiorem autem non probat Hippoc. quia summa vtitur breuitate: sed Gal. in comment. confirmat: nam cum istis temporibus plurimum sit caloris natiui, calor natiuus quam maxime adiuuat concoctionem alimentorum; pariter & somnus; & ideo maior verissima est. Minor etiam satis patet: & propterea patet conclusio; quæ erat prima pars minoris, posita in syllogismo.

Probatur etiam secunda pars minoris, quæ erat, quod tempore hyemis, atque etiam veris, plura requirantur alimenta: quam partem ita probat Hippo. Eo tempore plura requiruntur alimenta, quo plurimum est calidi innati, sed tempore hyemis & veris plurimum est calidi innati: ergo istis temporibus plura requiruntur alimenta. Quod autem, vbi plurimum est caloris innati, ibi requiratur copiosum alimentum; hoc probat Hipp. sumpto indicio ab ætatibus & athletis: quando dicit, *Indicio sunt, &c.* Et propterea ex hoc sensu facile quis colligere potest, cum tempore hyemis & veris quam maxime conficiantur alimēta, & plura etiam requirantur alimenta, ideo copiosiora esse alimenta exhibenda.

Explicatio verborum aphorismi. Ventris natura.

Dicit ergo Hippoc. *Ventres hyeme, &c.* Dicit hic Philotheus per ventres non tantum intelligi ventriculum, sed omnem corporis capacitatem, in qua facultas naturalis viget. Dicit autem Hippocr. *Natura, &c.* Hic videre oportet, quid intelligat per naturam. Non accipiatis per naturam temperiem, sicuti accipiebat Gal. 2. apho. 34. Neque temperaturam, & habitum corporis, vt idem Gal. 2. de ratione vict. 31. sed intelligatis, vt exponit Gal. in hoc comm. quod per naturam voluerit intelligere calorem insitum naturalem. Ventres ergo sunt calidissimi calore insito, & naturali, non adscititio; nam si sermo esset de calore adscititio, oppositum esset. Nam ex 3. de caussis pulsuum 6. & 8. de placitis 7. colligitur tempore hyemis & veris plurimum esse caloris natiui, minimum adscititij; contra æstate plurimum caloris adscititij, parum verò natiui caloris, id est; aereæ & aqueæ substantiæ.

Hyeme.

Sed qua ratione hyeme ventres sunt calidiores? Cum Hippocrate, & Galen. in hoc commen. sentire oportet, per hyemem non intelligendã hyemem quocunque modo constitutam: nam ex 2. de cris. 5. anni tempora possunt dupliciter considerari: altero modo, vt seruant propriam naturam: reliquo vero modo, vt non seruant propriam naturam. Tempora autem tunc propriam dicuntur seruare naturam, quoties hyeme est frigiditas & humiditas, non autem caliditas: æstate vero aer calidus est & siccus, non autem humidus. Et ideo hic debetis intelligere hyemem, vt habet temperaturam frigidam & humidam, non intense, ita vt quam maxime excedat; sed vt sit commoderatio quædam. Nam talis excessus in quocunque tempore reprobatur & ab Hipp. & a Gal. 5. aph. & multis alijs in locis.

Calidissimi.

Sed cur hyeme ventres sunt *calidissimi*? Respondet Galenus, ex Aristotelis libro quarto meteor. accipiens, id fieri ob concentrationem caloris: nam calor vnitus & concentratus fit multo validior seipso disperso.

Calor robustus a frigore externo intenditur: imbecillis extinguitur.

At monet Galenus in hoc commen. quod nõ semper calor fiat robustior ratione frigiditatis aeris: nam calor corporis vel est robustus, vel imbecillis: si est imbecillis, non acquirit robur, sed extinguitur, ratione frigiditatis ambientis: at si calor validus fuerit, maius robur acquirit, ratione ambientis frigidi. Et hoc probat Galenus exemplo eorum, qui frigida aqua abluuntur, nam si in his fuerit calor robustior, ratione ambientis frigidi; id est, aquæ, fiet vegetior per concentrationem: at si languidus erit calor, potius deprimetur. Et ideo dicit, hunc aphorismum non habere veritatem in omnibus animalibus; veluti in his quæ ob languiditatem caloris tempore hyemis coguntur latere in cauernis: ne modicus calor extinguatur; propterea illa animalia non possunt regulare multum alimentum; quia calor potius fit imbecillior, ratione ambientis. Intelligamus ergo ventres illorum animalium, & præcipue hominum, in quibus calor est robustus: qui robustior sit, ratione concentrationis, dum ad partes internas refugit ille calor. Concentrantur vero illæ tantum corporis partes, quæ loco dimoueri possunt. Cum enim corpus nostrum constet humore seminali, sanguine, & spiritu: recurrunt ad partes internas & concentrantur sanguis ac spiritus tantum, non autem humor seminalis. Per spiritum intelligit naturalem spiritum: per sanguinem autem, sanguinẽ ipsum attenuatum, qui est alimentum caloris naturalis, qui calor naturalis est principale instrumentum facultatis naturalis. Quare cum concentretur spiritus & sanguis, concentratur etiam alimentum caloris natiui, & eius vehiculum: ad horum quatuor concentrationem sequitur caliditas.

Vere victus plenior requiritur.

Addit Hippocrates, *Et vere*. Galenus in commento dicit, Hippocratem fuisse indistinctum. Quod sano modo est intelligendum: nam non dicit indistinctum, id est, confusum, quia nulla fuit vnquam in Hippocrate confusio: sed indistinctum, id est, concisum, & breuem. Et ideo Galenus late hoc, vt diffuse explicans, & iure merito, dicit, ver dupliciter posse considerari: altero modo ratione suarum partium; reliquo vero ratione suæ temperaturæ. Veris sunt tres partes: prior, quæ est vicina hyemi; posterior, quæ est vicina æstati; media, quæ est proportionata pars veris. Si autem consideremus ver ratione temperaturæ, tunc vel habet temperaturam calidam, similem tempori æstiuo; vel habet temperaturam frigidam, similem hyemi; vel temperaturam sibi proportionatam. Hinc dicit Galenus, si ver sit in prima sui parte, victum esse instituendum, qualis institui solet tempore hyemis: si in postrema, talem esse instituendum victum, qualis conuenit tempore æstatis: si in media parte, accommodandũ esse victum proportionatum veri. Quod si consideremus ver ratione temperaturæ: si frigidior sit eius temperatura, conuenit victus hyemalis: si calidior æstiuus: si propriam seruauerit temperiem, instituenda est ratio victus veris. Cum ergo Hippocrates hic loquatur de vere, distincto ab alijs temporibus: ideo debet intelligi ver temperatum, & in media parte sui. Ideo dicebat Philotheus, vere victum esse exhibendum pleniorem; tum ratione partis prioris, tum etiam ratione mediæ partis. Ratione partis prioris; quia calor est plurimus propter concentrationem; in media itidem parte calor est maximus, quoniam non fit resolutio, sicut in æstate, ideo conseruatur calor naturalis. Vnde, cum tempore hyemis & veris plurimus sit calor natiuus, a quo alimenta conficiuntur, (vt dixerũt & Gal. & Arist.) plura eo tempore conueniunt alimenta.

Hyeme & vere somni longissimi.

Subdit postea Hippocrates, *Et somni longissimi*. Quo in loco duo sunt declaranda: alterum est, qua ratione tempore hyemis & veris somni sint longissimi: reliquum est, quidnam ad mentem Hippoc. conducat hoc scire, quod somni his temporibus sint longissimi. Sed primum patere non potest, nisi causæ somni prius cognitæ fuerint.

De Somno quædam generalia.

Multis autem posthabitis, (quoniam hic non est proprius locus hoc examinandi, sed in secunda particula aphorismorum) dicimus, ex sententia Aristotelis, in secundo de partibus animal. cap. septimo, & in lib. de somno & vigilia, & ex Galeno in lib. de instr. odoratus capite 5. somnum esse affectionem potius, quam opus: nam etsi loco allegato de hoc dubitauit Galenus, Aristoteles tamen euidenter asserit esse affectionem: & ratio in promptu est, quoniam in somno sensus ligantur, & efficiuntur; ideo vere affectio dici potest. Est autem somnus affectio primi sensorij, quia in somno nõ vnicus sensus desistit ab opere suo, sed omnis: ideo commune sensorium est subiectum huius affectionis; quod cor ex Aristotele est, ex Galeno autem cerebrum: de qua re modo disputandum non est. Facta autem est hæc affectio primi sensorij a natura, secundum Aristotelem, vt, quantum possibile est, animal perduraret: nam impossibile est animales actiones in continua esse operatione; sed est necesse, vt aliquam habeant intermissionem, atque quietem, quæ necessaria est, atque salubris facultati animali. Ideo pro intermittendis his operibus fuit necessarius somnus. Vt vero quando animal vigilat, ac sensus operantur, calor mouetur a centro ad ambitum & circumferentiam: sic e contrario, quando animal quiescit, fit caloris reuocatio ab externis partibus ad internas partes. Et hoc voluit Hippocrates sexto epidem. sect. 5. partic. 10. Sed quæ sit causa sit talis reuocatio caloris ad partes internas? Non alia profecto, ex Aristotele allegato loco, nisi quia cerebrum comprimitur, & aggrauatur: quoniam fit aliqua obstructio meatuum eius. Fit autem hæc obstructio duplici de causa: tũ ex vaporibus ad cerebrum adscendentibus; tum ex frigiditate cerebri hos vapores condensante. Duæ enim sunt somni causæ præcipue: frigiditas cerebri, & vapores illi adscendentes. Ideo Galenus dicit, somnum fieri refrigerato primo sensorio. Concurrunt etiam ipsi vapores, qui non in cerebro reperiuntur, sed in partibus infernis corporis, qui, sursum repentes, densantur ratione frigiditatis cerebri: & ita impeditur transitus spirituum, & facultatis animalis, præcipue vero sensitricis, & motricis, & ligantur sensus, & fit somnus. Ideo Aristoteles loco citato dicebat, somnum potissimum fieri post cibum, quia tunc ex cibo assumpto fiat maior ad caput euaporatio. Dicebat etiam fieri somnum ex mandragora, ex hyoscyamo: quoniam hæc assumpta afferant multos vapores ad caput, ipsum aggrauantes. Dicebat etiam somnum fieri in ipsis lassitudinibus, in quibus fiunt colliquationes; quia materia colliquata euaporat ad caput.

Quæ

Cur hyeme & vere somni lōgissimi.

Quæ cū ita se habeant, facile est modo videre, qua ratione tempore hyemis & veris somni longissimi sint; & facile est etiam intelligere Galenum, qui est valde difficilis in hoc commento. Nam hyeme viget frigiditas maxima, cuius ratione somni possunt fieri longiores: & non modo viget frigiditas ratione constitutionis aeris, sed etiam ratione longitudinis noctiū, quæ longitudo noctium est caussa frigiditatis: vnde non solum somnus augetur ratione frigiditatis ambientis, sed ratione noctium: quia noctu fit reuocatio caloris ad partes internas. Accedit etiam, ex Galeno primo de natura humana trigesimosexto, quòd sicut sol sui præsentia est caussa caloris, ita sui absentia est caussa frigiditatis: vnde cum hyeme sint longæ noctes, erunt somni longissimi. Quod si consideremus mediam partem veris, locum non habet frigiditas; quia pars illa est temperata; & ideo caussa ex frigiditate non valet: sed valet caussa ex longitudine noctium. Quod cum viderit Galenus, scilicet longitudinem noctium esse communem hyemi & veri, non autem frigiditatem; dixit, somnos esse longissimos tempore hyemis & veris, ob noctium longitudinem; vt caussam communem in vtroque tempore haberemus. Si humiditatē consideremus, quæ etiam somni caussa est: tempore hyemis habemus maximam humiditatem: ver etiam non excedit in siccitate. Quare cum caussæ somni consistant in frigida temperie cerebri condensante, & in humiditate, seu in vaporibus qui condensantur; & vtraque caussa vigeat vere & hyeme: ideo mirum non est, si Hippocrates dixerit, tempore hyemis & veris ventres calidissimos esse, & somnos longissimos. Accedit etiam, quod ob copiam alimentorum fiant somni longissimi.

Scopus Hippocratis.

Sed ad secundum accedentes quorsum hæc dixit Hippocrates? Dico propositum esse Hippocrati probare primam partem minoris syllogismi: quod tempore hyemis & veris melius conficiantur alimenta. Idque facile ex somnis longissimis haberi potest; nam cum somni vigent, sunt in caussa, vt calor concentretur, ac validior fiat, valideque agat in pabulum: & ob id validissime in somno conficitur alimentum. Ideo Aristoteles rectè in lib. de somno & vigilia dicebat, melius nutriri hominum corpora in somno: quia meliores tunc temporis fiunt concoctiones. Præterea cum præcedunt somni, & sequitur vigilia, fit optima distributio alimenti quod erat prius optime confectum ratione somni: iuxta illud; somnus concoquit, vigilia digerit.

Sentētia hoc aphorismo proposita, victum pleniorem hyeme, vereque indulgendum.

Cum itaque tempore hyemis & veris plurimus sit calor innatus, ac somni sint longissimi; ideo optime conficiuntur alimenta: & propterea Hippocrates proponit sententiam aphoristicam, & conclusionem quæ e dictis sequitur: nimirum cum tempore veris & hyemis melius conficiantur alimenta: propterea per hæc tempora copiosiora alimenta esse exhibenda.

Obiectio a Galeno proposita, & dissoluta.

Sed Galenus contra Hippocratem in commento arguit: eo tempore quo fit modica resolutio, requiri exigua alimenta; tempore hyemis & veris fieri modicam resolutionem, igitur requiri modica alimenta.

Probatur vtraque prætermissa a Galeno. Primo, quod eo tempore quo fit modica resolutio, requiratur minor copia alimenti, & modica: nam exhibentur alimenta pro eo quod est deperditum, dissipatum, ac resolutum, reparando. Minor autem, quod scilicet tempore hyemis & veris fiat modica resolutio, clara etiam est: quoniam non dissipantur corpora hyeme & vere, vt æstate. Et propterea sequitur conclusio, quod tempore hyemis & veris non requirantur copiosiora alimenta.

Hac obiectione proposita: Galenus statim pro salute Hippocratis in commento subiungit, sententiam Hippocratis verissimam esse, & ad sensum manifestam: videlicet, tempore hyemis si homines accipiant copiosiores cibos, quod optime conseruentur: si vero pauciores, quod homines refrigerentur, ac imbecilliores reddantur. Quoniam vero id non satis erat, ideo Galenus nititur in commento satisfacere obiectioni propositæ: & primo, quod ad maiorem, eam omnibus modis admittit Galenus, quod nimirum exhibeantur cibi pro ratione illius quod deperditur: vnde si nulla resolutio fieret, non esset quod cibarijs vteremur. Sed minor consistere non potest, quod scilicet tempore hyemis & veris fiat minor resolutio, quam fiat tempore æstatis. Vt autem probet falsitatem huius minoris Galenus, multa dicit, quæ omnia ad pauca reducemus. Pro intelligentia itaque primo supponendum est, calorem naturalem esse instrumētum omnium operationum naturalium: nam beneficio caloris innati non solum corpus generatur, sed augetur, & quandiu viuit, conseruatur; ita, vt calor natiuus sit auctor instrumentalis, quia natura agens est principale operationum naturalium. Vnde sequitur, quanto validior natiuus fuerit calor, tanto validiores operationes naturales eum obire: quia a valido agente validæ operationes proueniunt. Cum autem ex sententia Hippocratis calor naturalis quasi idem cū natura sit; quoniam calor hic est proximum ac immediatum instrumentum ipsius naturæ: ideo tum calor naturalis, tum natura ipsa, vt dicit Galen. in commen. non tantum habet operationes, vt appetat, atque vt alimentum conficiat, & agglutinet, sed vt expellat; neque tantum expellēdi, sed etiam calor naturalis, & natura habent vim expellendi cum prouidentia. Sed quid per hæc voluerit Galenus, difficile est videre; & nō credatis quod hæc ea de caussa dixerit, quod calor sit cognoscens: sed hoc ideo dixit, vt distingueret operationem huius caloris naturalis, quatenus regulatur a natura, & ipsa forma, ab operatione, quæ fit a calore elementari, & calore igneo. Nam differentia est inter calorem elementarem, quatenus regulatur ab igne, & inter calorem naturalem regulatum a forma, & natura: nam calor elementaris ita absumit partes vtiles, vt inutiles: & ita sine prouidentia agit: quia non determinatur, nec regulatur a determinato agente: at calor naturalis cum prouidentia agit; quia regulatur a natura, quæ concurrente suo instrumento, calore scilicet naturali, superflua expellit, & inutilia: vtilia autem non expellit: & hoc voluit dicere Galenus. Sed postea subdit, quod calor naturalis, cum vim habeat expellendi, quanto validior fuerit, tanto validius expellat superfluitates: & quod ea quæ expelluntur per poros, non modo copiosius, sed etiam insensibiliter expellantur. Ideo dicit Galenus, Dioclem dixisse, sudorem esse præter naturam: non enim prodit a calore naturali, sed a calore præternaturali: sudor enim fit vel ob æstum, vel ob balneū, vel ob exercitia, & alias caussas violentas. Calor autem naturalis expellit insensibiliter: ideo si consideremus calorem natiuum tempore hyemis, erit validissimus, & hinc valide etiam expellet. Proinde ea quæ per cutim expelluntur a valido calore, etiam valde expelluntur per euaporationem insensibilem. Præterea quantum ad crassiora excrementa, cum calor naturalis hyeme sit validior, hinc est, quod tempore hyemis obseruamus contentum in vrinis crassius, quam æstate, & copiosius, sicut etiam ipsum lotium. Quod si excrementa adhuc crassiora consideremus, tempore hyemis alui excrementa copiosiora & magis cocta, quam æstate conspiciūtur. Quare ex hoc discursu Galeni patet, quod, cum calor sit validior tempore hyemis, habeat etiam vim magis expellendi superfluitates. Et ideo falsa est minor illa, qua dicebatur, quod tempore hyemis fiat minor resolutio, quam tempore æstatis. Imo possumus retorquere argumenta contra aduersarium, hoc

hoc modo: quod cum eo tempore maiora alimenta requirantur, quo fit maior resolutio; & hæc fiat maior tempore hyemis: quia tunc calor naturalis validius expellit: ideo tempore hyemis & veris copiosiora alimenta requiri, quam alijs temporibus, quando calor non est ita validus ad expellendum.

Calor naturalis hyeme et vere copiosior.

Subdit postea Hippocr. *Etenim calor innatus plurimus est*. Dicebat Galenus in commento, proposita esse hæc verba, propter vnicum verbum, positum ab eodem Hippocrate in principio; vbi dixit, *Ventres hyeme & vere natura*: dixit autem, *natura*, vt innueret his temporibus vigere non simpliciter calorem, sed naturalem calorem: & ideo hic subdit, *Etenim tunc temporis plus viget calor innatus, quam alijs temporibus*: non quilibet calor, sed innatus. Præterea dicere possumus hæc verba proposita esse, vt confirmetur secunda pars minoris, propositæ in syllogismo. Nam fuerat Hippocratis institutum, probare hanc conclusionem: tempore hyemis & veris copiosiora esse exhibenda alimenta: quæ conclusio sic probabatur: illis temporibus copiosiora sunt dāda alimenta, quibus melius conficiuntur alimenta, ac plura etiam requiruntur: sed tempore hyemis & veris alimenta melius conficiuntur, & plura requiruntur: ergo, &c. Vbi videtis minorem habere duas partes: alteram, quæ probata iam est, & fuit, quod tempore hyemis & veris alimenta melius conficiantur: secundam, quod tempore hyemis & veris plura requirantur alimenta: quam partem nunc probat Hippocrates his verbis. Et ratio potest talis formari: illis temporibus conueniunt plurima alimenta, quibus calor innatus plurimus est: tempore hyemis & veris calor innatus plurimus est: ergo tempore hyemis, verisque plura requiruntur alimenta. Et sic probata hac conclusione, quæ erat secunda pars minoris, minor satis constat: quod videlicet tempore hyemis & veris calor innatus plurimus sit. Et confirmatur ex sententia Galeni, non modo in præsenti commento, sed ex tertio de caussis puls. sext. vbi euidentissime asserit, quod tempore hyemis & veris calor innatus sit plurimus, adscititius paucus; contra, tempore æstatis, adscititius copiosus, innatus modicus.

Quantum vero ad maiorem, quæ fuit, quod eo tempore requirantur plura alimenta, quo plurimus est calor innatus; hæc maior dupliciter probari potest: a posteriori, & a priori. Probatur a priori, a Galeno in commento: probatio autem originem habet ex hoc fundamento, quod videlicet debeat esse proportio inter calorem naturalem, & alimenta ipsa. Quomodo autem habeat veritatem hoc fundamentum, colligi potest ex Aristotel. potissimum quarto de generat. animal. 3. vbi dicit, quod omne agens in agendo repatiatur. Idque exemplis persuadet Aristot. Nam videmus, inquit, secantem hebetari, comprimentem veluti comprimi, & quod calefacit refrigerari, &c. Vnde cum hoc verissimum sit, subdit Aristot. interdum accidere posset, agens ita esse dispositum, vt potius patiatur quam agat: quando videlicet non est proportio inter agens et passum. Non esse autem proportio potest dupliciter: vel ex parte agentis, vel ex parte passi. Ex parte agentis, quando imbecillum agens extiterit. Ex parte autem passi hoc multis modis accidere potest: potissimum autem, vt dicebat Philosophus, dupliciter, vel ratione quantitatis, vel ratione malæ quantitatis, idest, frigiditatis: ratione quantitatis, vbi passum in insigni copia fuerit, vt tantam copiam non possit agens superare: ratione autem frigiditatis, & malæ qualitatis, quoties passum ratione illius malæ qualitatis, tantā habet vim resistendi, vt agens potius patiatur, quam agat. Dat autem exemplum Aristoteles de athletis, si fortasse copiosiori cibo, quā decet, vtantur, vbi namque athletæ voluerint copiosiori cibo, maximæ fient cruditates, quibus quasi calor natiuus suffocabitur; vnde maior erit actio alimēti in calorem, quam caloris in alimentum; quia scilicet non est proportio inter agens & passum. Galenus ergo hoc videns, recte dicit in commento, quod debeat esse proportio inter calorem naturalem & alimentum: si enim non fiat debita nutritio, id erit, vel quia alimentum erit copiosius, vel in minori copia: si copiosius, suffocabitur calor, & cruditates fient: si in minori copia, non poterit conseruari ille calor, sed resoluetur, quia non erit proportio inter agens & passum. Vnde si homines hyeme minori, quam oporteat, vtantur cibo, refrigerabitur eorum corpus, & quam maxime lædentur; si autem copiosiore, proportionato tamen cum plurimo calore, non modo conseruabuntur homines, sed ex hoc etiam augebuntur; idque non modo in hominibus verum est, sed etiam in brutis. Imo aliquando in tanta proportione hyeme atque vere augetur sanguis in hominibus, vt in fine veris cogamur ipsis secare venā, ne vas aliquod disrumpatur, neue inflammatio, vel erysipelas, vel aliquis grauis sequatur affectus. Ex quo Galenus colligit, quod his temporibus vigeat sanguis, quibus plurimus est calor: & ideo tunc temporis offerendum esse statuit copiosum alimentum. Sic igitur a priori optime Galen. probauit maiorem propositionem.

Eandē probat a posteriori Hippocrates inquiens, *Indicio sunt, ætates, & athletæ*. De ætatibus id declarare est facile: sed difficile de athletis. Quo ad ætates, argumento possunt esse pueri, quibus cum sit plurimus calor innatus, ideo in eis requiritur plurimum alimentum: vnde fere continuo comedunt. Quo ad athletas, hi (dicebat Oribasius) requirunt copiam maximam alimenti: quia ob exercitium fit maxima consumptio, ac partes concidunt: & ideo copiosiori cibo restaurari debent. Et hæc expositio probari potest. Sed dicit Galenus in hoc commento, vbi sit plurimus calor natiuus, & ibi esse indigentiam requirentem copiosum alimentum: indicio esse athletas, quibus calor natiuus augeatur propter exercitia, frequentia & magna; vnde maximum etiam habeant calorem naturalem, ob quem plurimum requirant alimentum.

Sed est difficultas in verbis Galeni; quoniam dicit, ob exercitia augeri calorem natiuum: quod non videtur verum: quia exercitium auget calorem adscititium, non natiuum: nam ex 3. de temperamentis capite quarto, nihil potest augere calorem natiuum, nisi quod vertitur in substantiam nutriti, scilicet sola alimenta. Dico exercitia habere vim augendi calorem natiuum, hoc pacto; quoniam habet vim attenuandi sanguinem, vt quies ipsum crassefaciendi: amplius, exercitium habet vim excitandi calorem, vt quies reddendi sopitum & obtusum. Cum itaque beneficio exercitij attenuetur sanguis, ac spiritus & calor excitetur: & cum calor naturalis conseruetur, at alatur attenuato sanguine, qui defertur ad calorem insitum particulis corporis, beneficio spiritus naturalis, qui est vehiculum sanguinis attenuati: cui dubium est, beneficio exercitij citius, validius, atque frequentius deferri alimentum calori innato, insito particulis? Cum itaque beneficio exercitij deferatur alimentum calido innato: ideo exercitia sunt caussa augmenti caloris naturalis: sunt autem caussæ mediatæ, non immediatæ huius augmenti exercitia.

Exercitia quomodo augeant calorē natiuum.

Concludendum ergo, cum eo tempore sint copiosa exhibenda alimenta, quo melius conficiuntur, ac plura requiruntur, cumque tempore hyemis & veris melius conficiantur, ac plura requirantur: his temporib. ergo sunt copiosiora alimenta exhibenda. Quod tempore hyemis & veris melius conficiantur alimēta, patet: quia tunc temporis somni sunt longissimi,

Repetitio syllogismi aphorismi.

& ventres natura calidissimi. Quod his etiam tēporibus plura alimēta requirantur, probatur; quoniam tunc temporis plurimus est calor natiuus, qui plurimo etiam indiget alimento. Quod hoc sit verum, indicio sunt ætates, & athletarum ætates; quoniam in crescente ætate viget calor natiuus: in athletis autem propter exercitia augetur calor natiuus. Et hæc est tota series huius aphorismi.

1. Quæstio: cur hyeme ventres calidissimi; cum tamen in eis multa tunc gignatur pituita.

Cæterum in huius aphorismi enarratione tres occurrunt difficultates: quas breuiter expediemus. Prima, ab omnibus, & a Galeno præcipue maxime ardua iudicata, est; cur hyeme ventres dicantur calidissimi, cum tamen in eis multa generetur pituita. Secunda difficultas est; num ver sit temperatū. Tertia; an quilibet sudor sit præter naturam, vt videbatur dicere Diocles ex sentētia Galeni in commento; vel detur aliquis sudor voluntarius.

Circa primam Hippocrates docet hic, vētres esse calidissimos natura. At oppositum asserere videtur primo de natura humana, particula trigesimasexta; vbi ait, hyeme augeri pituitam, ob multitudinem pluuiarum, tum etiam propter noctium longitudinem. Quam sententiam ibi videns Galenus, statim habuit occasionem dubitandi. Cum enim Hippocrates dixerit in aphorismis absolute hyeme vigere calorem natiuum: quid fieri potest, vt hyeme plurima pituitæ copia gignatur? Pituita enim a debili calore generatur: quia humor est frigidus & humidus. Et tamen dicit Hippocrates, hyeme pituitam augeri, ob noctium longitudinem, idest, frigiditatem; & propter pluuias, idest, propter humiditatem. Si ergo hyeme pituita multiplicatur, quia viget frigiditas & humiditas: quo modo ergo dicere hic potuit Hippocrates ventres esse hyeme calidiores? Galenus putat hanc difficultatem esse maximam, & dicit, hyeme in partibus internis vigere calorem concentratū: at frigidas partes exteriores esse, ob ambientem aerem: sed interdum aerem ambientem ita penetrare ad partes internas, vt generetur pituita, præcipue vero cum homines non sint satis induti vestibus; & cum hyeme comedunt cibaria pituitosa, ex quibus multa pituita generatur. Ideo licet ventres sint calidissimi hyeme, tamen non ob id sequitur, quòd possit multa generari pituita.

Sed credo Galenum in hoc sibi non satis fecisse; neque possum tueri Galenum, vel non assequor dicta eius. Nā quæ dicta sunt ab Hippocrate, vel sunt necessaria, vel sunt contingentia. Si necessaria, ergo de necessitate ventres hyeme calidissimi sunt natura: ergo de necessitate etiam pituita multiplicari non debet, quia viget calor natiuus, qui potius sanguinem, quam pituitam multiplicare debet. Nec dicendum est Hippocratis dicta esse contingentia: quia ad dicta ab Hippocrate nō essent ad propositum: nam primo de natura humana dicit, pituitam hyeme multiplicari, propter noctes longas: at noctes longæ non accidunt hyemi, sed sunt de necessitate: ergo dicta Hippocr. necessaria sunt.

Quid itaque dicendum? Multi multa dicunt, ac multas resolutiones afferunt, quas omitto. Equidem dicerem difficultatem propositam non esse valde arduam: quodque ab Hippocr. & Gal. dictum est, ventres hyeme esse calidissimos, ac hyeme multiplicari pituitam, & pituitam etiam a calore diminuto fieri; verissimas esse sententias.

Sed quid ad contradictionem? Scire pro ea tollenda debetis, quando dicimus ventres hyeme calidissimos esse natura; quod de hyeme possit duplex esse sermo: alter, vt fiat comparatio inter hyemē ex vna, & autumnum ac æstatem ex altera parte. Alter, vt fiat comparatio inter hyemem & ver, non autem inter hyemem & autumnum, ac æstatem. Si comparauerimus hyemē cum æstate, & autumno; dicimus, calorem naturalem multo valentiorem esse hyeme, quam æstate, & autumno: quoniam quamuis æstate & autumno calor adscititius sit plurimus, natiuus tamen est minimus: contra hyeme minimus est calor adscititius, plurimus natiuus, & ideo æstate bilis, autumno melancholia, hyeme pituita multiplicatur: quoniam calor naturalis æstate fundatur in substantia ignea & terrea; & sic in autumno: non autem in aquea & aerea: & ideo cōacernatur bilis per adustionem, & melancholia: at hyeme generatur pituita a naturali calore, non quælibet, sed dulcis, quippe quæ est maxime proxima naturæ sanguinis, immo est via ad sanguinem. Si comparauerimus hyemem non ad æstatem & autumnum, sed ad ver; alio modo est dicendum: namque vere calor magis viget, quam hyeme; ideo vere magis multiplicabitur sanguis, quam hyeme: & caussa esse potest hæc: quoniā ratione ambientis, quamuis fiat illa concentratio caloris, nō tamen potest fieri illi conseruatio operantis, quæ fit tēpore illo moderato veris. Quod autem hæc sint vera, & ad propositū: probatur ex Hippocrate, hic, & ex Galeno in commento: dicunt enim vētres hyeme & vere calidissimos: igitur in respectu ad alia tempora, scilicet æstatem & autumnum. Quod autem fiat comparatio hyemis ad æstatem & autumnum; probatur ex Galeno, qui in commento, loquens de autumno, dicit: tempore hyemis corpora augeri, quæ autumno erant emaciata. Ecce quod comparat hyemem non ad ver, sed ad autumnū. Præterea loquens de hyeme & æstate, dicit: insensibiliter hyeme vacuari materiam, quia fit calor plurimus: æstate sensibiliter, quia fit calor modicus, natiuus. Et ideo æstate nō sunt ita copiosa lotia, vt hyeme. Videtis ergo quod hyemem nō ad ver, sed æstatem ac autumnum comparat. Quod autem comparando hyemem ad ver, non possit idem proferri iudicium, atque comparando hyemē ad autumnum & æstatem, probatur: quia hyeme pituita generatur, vere sanguis.

Probatur etiam ex Galeno in commento, quando inquit, ver trifariam considerari posse, prout tres habet partes; primam, hyemi proximam; postremam, æstati finitimam, & mediam. Si ver consideretur secundum primam sui partem, tunc talis est ei instituēdus victus, qualis conuenit hyberno tempore, quia ver est quam maxime simile hyemi secundum priorem partem. Si consideretur veris posterior pars, instituendus est victus æstati conueniens. At si consideretur ver secundū mediam partē, tunc habet proportionatā naturam, qualis conuenit veri, & tunc est instituendus victus qualis conuenit pro natura veris. Quare aliū requirit victum ver media sui parte, aliū hyems. Et ideo si alio modo est instituendus victus hyeme, alio modo ea parte veris, in qua ver seruat exquisitam sui naturam; ergo calor alio modo se habet hyeme; alio vere. Et ideo bene Hipp. inquit, ventres hyeme habere maiorem copiam caloris, respectu autumni, & æstatis: secus autē respectu veris. Sed dicet quis: admitto, quod hyeme & vere calor alio se hēat modo; quia hoc negari nequit: præcipue vero hoc Galenus expresse dicit in commēto: tamen negatur, quod hyeme calor naturalis minor sit, quam vere: immo magis viget hyeme calor natiuus, quā medio vere: quoniam hyeme exhibentur cibaria in maiori copia (vt cunctis liquet) ipsis corporibus: sed cum alimenta proportione respondere debeant calori; sequitur de necessitate, quod etiam hyeme sit maior copia caloris natiui, quam vere. Montanus hic (quoniā vidit Auicennam, dicentem in secunda primi, vere esse exhibendos cibos in minori copia, quam tempore hyemis) dicit, vt excusaret Auicennam, quod impossibile sit hoc dixisse Auicennam: & fortasse Auicennā intellexisse ver secundum eam partem, secundum quam est proximum æstati; quia tunc augetur calor adscititius, & diminuatur natiuus: quia hæc proxime accedit ad naturam æstatis. Sed potius

hæc

hæc falsa est: nam non solum hoc dicit Auicennas, quod minori copia sint dandi cibi vere; sed Hippocrates etiam libro de salubri diæta, particula secunda: idemque ibi item approbat Galenus: imo in confirmationem adducit Hippocratem in aphorismorum secunda sectione, dicentem æstate & autumno corpora difficillime cibos ferre, facillime hyemis tépore, ver autem secundum locum habere. Quare manet in suo robore obiectio, quod s. maior copia cibi requiratur tempore hyemis, quam tempore veris; ideoque calor naturalis hyeme maior esset, quam vere: quod affirmari non potest, cum vere sanguis, hyeme pituita generetur, & sanguis requirat validiorem calorem agentem, quam requirit pituita. Respondétes itaq; ad argumentum, dicimus, verum esse, quod hyemis tempore conueniant cibi copiosiores, quam tempore veris: tamen dicimus cum Galeno in hoc commento diligentissimo, quod semper sit exhibendus cibus, habita ratione caloris natiui: si enim copiosior fuerit calor, copiosius est præbendum alimentum; si paucus calor, paucum alimentum; dummodo (vt subiungit Galenus, ex quo colligitur postea ipsa solutio,) ratione aeris ambientis non immineat periculum aliquod fusionis humorum. Itaque monet Galenus, vbi periculum sit, ne humores fundantur ratione ambientis, licet calor natiuus plurimus sit, tamen non esse exhibendos cibos copiosos: at tempore hyemis, ratione frigiditatis aeris ambientis, non imminet periculum fusionis humorum. Veris autem tempore metuendum, ne humores fundentur, sanguisque seu massa sanguinea in tanta copia aggregetur ac colligatur, vt, quoniam tunc temporis omnia dilatari incipiunt, accedéte postea ambiente calidiore, in postrema veris parte & æstate, fiat valida effusio; ex qua effusione vel venæ disrumpantur, vel maxime suboriantur inflammationes, & tumores, cum ingenti hominum periculo, atque vitæ discrimine. Et ob id dicebat Hippocrates ventres esse calidissimos hyeme, respectu autumni, & æstatis; at non respectu veris: quia vere sunt calidiores ventres, quam hyeme: quoniam vere sanguis multiplicatur, hyeme pituita dulcis, quæ arguit minus copiosum calorem, quam vere, quo generatur sanguis. Hæc quoad primam difficultatem breuiter dicta sint satis.

2. Quæstio: de veris temperamento.

Altera difficultas sequitur de veris temperamento: num scilicet temperatum sit dicendum, vel potius calidum & humidum. Nos materiam hanc paucis absoluemus: tum, quia hic nó est proprius locus examinandi hanc quęstionem, sed prima primi, & tertia particula aphorismorum: tum & magis, quia resolutio in paucis consistit. Hunc autem núc ordinem seruabimus: primo in quo consistat difficultas hæc, aperiemus: deinde solutionem apponemus. Difficultas in hoc consistit: nam Galenus primo de temp. c. 3. & 4. ver calidum & humidum esse dicebat: idque non modo ab antiquis philosophis & medicis dicit propositú fuisse, sed etiam ab Hippocrate, primo de natura humana 33. vbi euidenter calidum & humidum esse ver Hippocrates cófirmat. Ex altera vero parte oppositum idem Galenus asserere videtur: c. enim 3. lib. 1. de temperam. reprehédens antiquos, dicit esse melius, vt dicamus ver temperatum, quam calidum & humidum. Imo vbique locorum Galenus hanc confirmat veritatem in suis operibus, quod temperatum sit ver. Vnde mirum est, cur in hoc constans Gal. non fuerit. Sed an hoc Galenus asserat, videatis: nam loc. citatis (vt facile quispiam videre potérit,) dicit Galenus, quæstionem esse de vere, an temperatum, an calidum & humidum sit: & quamuis (inquit) Hippocrates & antiquiores dixerint, ver esse calidum & humidum; tamé melius est, vt dicamus, ver esse temperatum: licet caussa esse videatur, ob quam antiqui philosophi ver esse calidum, & humidum dixerunt. Quare non dicit Galenus, ver esse calidum & humidum: sed hoc antiquos dixisse. Quodque sibi constet Galenus, videatis eundem primo de natura humana 37. vbi ait pariter, quæstionem fuisse non paruam de vere, an calidum & humidum, an temperatum sit, & dicit, se hanc quæstionem alibi determinasse; rectius videlicet dici posse temperatum, quam calidum et humidum; vt in libris de temperamentis. Præterea idem Galenus in lib. de salubri diæta commento tertio, dicit, ver esse medio temperamento, idque explicat primo de facult. alimentorum cap. 18. vbi dicit, medium duplex esse posse: alterum, quod vtriusque extremi sit expers, quod dicitur medium per abnegationem; alterum, quod sit æqualiter extremorum particeps, & hoc per participationem vocatur. Qua posita distinctione, dicit Galenus ver esse medio temperamento donatum, non per abnegationem extremorum, sed per participationem. Ergo ver est temperatum, non calidum & humidum. Manet ergo hucusque difficultas: quia alio modo dicit Hippocrates, alio Galenus.

Pro resolutione difficultatis dicimus cú Galeno, ver esse temperatum: & fundamentum est: quia in vere nullus apparet excessus in qualitatibus; præcipue vero, quia secundum Galenum libro de temperamentis, opus est considerare ver absolute, non in respectu ad alia tempora: nam si consideretur ver in respectu ad alia tempora, potest dici calidum & humidum: calidum quidem in respectu ad hyemem, humidum ad æstatem: quia hyems frigida est, æstas sicca. Imo etiam frigidum & siccum potest dici ver, in respectu ad alia tempora: frigidum in respectu ad æstatem, siccum in respectu ad hyemem. Et propterea dicit Gal. ver absolute consideratum, cum nullú habeat excessum, temperatú esse. Omitto Auerrois argumenta: tum quia nó difficile solui possunt, tum quia hic non est proprius quæstionis locus.

Verum pro salute Hippocratis dicendum, ver posse bifariam considerari: altero modo quatenus in vere nullus est excessus; & sic temperatum vocandum est cum Galeno: altero modo potest considerari ver, prout nominari debet per primas qualitates; ac si quis diceret; cum ver sit temperatum, si tamen licet ipsum appellare per primas qualitates, per quas magis liceat appellare? Nam Hippoc. cognouit ver esse temperatum. Dicit enim 3. aphoris. ver esse omnium temporum saluberrimum: at vbi est excessus, non potest constitutio ita salubris esse: & ideo nihil dicere voluit aliud, cum dicit ver esse saluberrimum, quam ver esse temperatum. Cum vero nominatur per primas qualitates, non per respectum ad alia tempora, vt antiquiores, quos merito reprobabat Galenus; secundum Hippocratem, potest dici ver calidum et humidum, propter hanc caussam: nam cum ver sit saluberrimum, ob id in eo maxime viget calor natiuus: sed calor natiuus calidus est & humidus, in eoque vita consistit; ná vita in calido & humido consistit. Ob id, si licet ver per primas qualitates nominare, dicemus ipsum esse calidum & humidum, multo magis quam aliam quamuis qualitaté habere: quia in calido & humido vita consistit. Et hoc etiam voluit Gal. locis citatis, præcipue vero primo de natura humana 33. dicit enim, rectius esse, idest, magis proprium, vt ver vocemus temperatum, quam calidum & humidum. Vnde est lis de voce tantum. Quare considerátes ver, vt habet nullum excessum, dicimus ipsum esse temperatum: si autem per qualitates primas ipsum designare voluerimus, dicemus calidum esse & humidum: cumque id duplex sit, excedens, & non excedens; intelligimus non excedens, quod idem est, ac temperatum. Et ideo 3. de simpl. med. facul. c. 12. Galenus dicit, quod exquisite magis loquamur, si dicimus, quod symmetrum est, vt puta ver, esse temperatum; quam si calidum & humidum. Nó contradicit auté Hippocrati: quia Hippocrates, respiciens ad

primas qualitates, dicit esse calidum & humidum: quia hæ sunt primæ qualitates, in quibus vita & calor consistit natiuus.

5. Quæstio num sudor quid naturale, vel præter naturam.

Vltima difficultas est de sudore: quā tangit Galenus in hoc commento: num sudor quid naturale sit, vel præter naturam potius. Et primo videtur præter naturam esse: nam sudor fit ex caussis violentis, vt dicit Galenus in hoc com. Ergo sudor est quid præter naturam, & violentum. Sed dicere posset quis: hæc non fuit sententia Galeni: quia Gal. in com. non proponit id ex sententia propria, sed ex sententia Dioclis. Verissimum est, proponere id ex mente Dioclis; sed id non reprobat, verū admittit, atque confirmat. Potest etiam id clarius colligi ex Galeno primo de tuend. san. 12. c. vbi dicit, quod portio serosa tum per alias partes euacuetur, tum per cutim: neq; enim portio illa serosa, ac ichorosa vniuersa vacuatur per renes, sed aliquo modo etiam per cutim euacuatur; atque si calor insitus superat, fiunt insensibiles euacuationes huius partis serosæ, & talis euacuatio insensibilis dicitur euacuatio per transpirationem, vel per respirationē: at si fiat expulsio huius materię a caussa violenta, tunc non insensibiliter, sed sensibiliter vacuatur hæc materia, & tunc fit sudor. Quare Galenus euidenter asserit, sudorem fieri a caussa violenta; & etiam esse præter naturam.

Ex altera parte videtur sentire oppositum: vt in libro de sympt. differentijs cap. vlt. ibi enim dicit sententiam fuisse Dioclis, sudorem esse prçter naturam: & hanc sententiam esse satis duram, & prçter rerum euidentiam; difficilem autem esse quæstionem, an sudor præter naturam sit, nec ne; quam alibi velit dirimere. Sed non reperitur locus, in quo ex proposito difficultas hæc dissoluatur a Galeno. Si tamen ex aliqua parte dissoluitur, dissoluitur citato loco de differentijs symptom. ex quo loco colligitur, sudorem nō esse præter naturam: dicit enim duram esse, ac sine euidentia sententiam Dioclis, qui statuit sudorem esse præter naturam; ex quo sumitur, Galenum voluisse, secundum naturam esse sudorem. Addit postea, illud esse præter naturam, ratione cuius corpus læditur: sed huiusmodi non esse sudorem: imo ex sudore aliquando quam maxime corpus iuuari: ideoq; non esse præter naturam; quia id, quod est præter naturam, nocet.

Pro resolutione primo sciendum est, ex sententia Galeni. 10. de simplic. medic. facult. cap. de sudore, quod sudor nihil aliud sit, quam humor excrementitius, qui (vt ipsa etiam vrina) originem habet ex humore potu assumpto; qui humor in corpore est excalfactus, & nonnihil etiam suscepit substantiæ ipsius bilis. Vnde cum hæc sit natura sudoris, dicimus, sudorem neque esse ita secundum naturam, vt non sit præter naturā; neque ita præter naturam, vt non sit secundum naturam. Et propterea dicimus cum Gal. 2. prorhet. & sect. 2. commen. 29. aliqua esse bona, aliqua esse mala, aliqua media inter bona & mala: per bona autem & mala, intelligit bona & mala absolute; per media ea intelligit, quæ non ita sunt bona, vt non sint mala; nec ita mala, vt non sint bona. Ideo media, sunt bona secundum quid, & mala secundum quid. Sic de sudore dicendum, quod nō sit secundum naturam ex toto, neque ex toto præter naturam. Quod autem sudor sit huius mediæ naturæ, per caussas cognoscere poterimus; si primum sciamus, quid sit id, quod ex toto est secūdum naturam, & id, quod ex toto est præter naturam: quia hæc postea sudori applicantes, si videbimus sudorem aliqua ex parte conuenire cum re præter naturam, aliqua cum re secundum naturam; facile colligemus, sudorem esse mediæ naturæ. Et quidem ex sententia Galeni, vltimo de differentijs symptomatum, colligere possumus, illud esse vndequaque secundum naturam, quod fit citra violentiam, opportuno tempore, seu tempestiue, & quod fit etiam cum vtilitate. Et quia contrariorum eadem est disciplina, facile colligere possumus, illud esse præter naturam, quod fit cum violentia caussæ morbificæ, quod fit intempestiue, atque cum noxa & detrimento corporis. His positis, videamus, an sudor se habeat ex parte rerum secundum naturam, an ex parte rerum præter naturam. Primo sudor fit a caussa violenta, vt dicit Gal. in hoc commento; & primo de tuend. 12. Præterea sudor fieri potest tempestiue, & potest etiam fieri intempestiue: si enim fiat apparentibus signis cōcoctionis, dicitur fieri tempestiue: si autem fiat non apparentibus signis concoctionis, dicitur fieri intempestiue. Quare conditio hæc modo adest, modo abest. Potest insuper sudor fieri cum vtilitate, & potest fieri cum detrimento: nam si fiat sudor ex nimia malignitate morbi, vel caussæ morbificæ, tanti aliquando potest esse detrimenti, vt sudorem mors cōsequatur; interdum sudor solet esse caussa vtilitatis, vt vltimo de differentijs symptomatum explicauit Galenus, vbi dicit, sudorem interdum fieri tempestiue, & cum salute animalis.

His ita constitutis, facile apparet, quod sudor non sit toto genere præter naturam necessario: quia licet possit aliquis sudor esse toto genere præter naturam, vt qui fit intempestiue, a caussa violenta, et cum noxa animalis; sudor tamen consideratus in genere, non est semper toto genere præter naturam: quia, quamuis omnis sudor procedat a violenta caussa, tamen aliquis sudor potest fieri tempestiue, & cum vtilitate animalis. Cum itaque sudor aliqua ex parte assimiletur rebus præter naturam, quia fit a caussa violenta; aliqua ex parte rebus, quæ fiunt secundum naturam: & quia potest fieri cum iuuamento, & tempestiue; ideo sudor nec est toto genere præter naturam, nec toto genere secundum naturam, sed mediæ est naturæ. Et ob id Galen. in hoc commento dicit sudorem esse præter naturam, cum Diocle; quia in hoc commento faciebat sermonem de calore innato, qui est substantia aerea & aquea, & de eius operationibus; dicens, a calore innato fieri euacuationem insensibilem, si validus fuerit; si autem fiat euacuatio sensibilis, scilicet per sudorem, tunc hanc dicit non fieri a calido innato valido, sed a caussa violenta: & ideo dicit sudorem esse præter naturam, quia considerauit, quod fiat a caussa violenta, prout distinguitur a calore natiuo. At ex altera parte, Galenus cap. vltimo de differentijs symptomatum, dicit, duram fuisse sententiam Dioclis, quod sudor sit toto genere præter naturam; nam si esset toto genere prçter naturam, tunc non posset fieri sudor tempestiue, & cum vtilitate: videmus autem sudorem aliquando fieri tempestiue, & aliquando fieri cum vtilitate: ergo dura est eius sententia, & est etiam prçter sensum, & euidentiam: quia sensu conspicimus, sudorem interdum esse vtilem, & opportunum tempestiuum.

Quare concludendum est, quod sudor neque toto genere præter naturam, nec toto genere secundum naturam sit, sed medio modo se habeat, & secundum quid secundum naturam, secundum quid præter naturam existat.

APHORISMVS XVI.

Victus humidus febricitantibus omnibus conuenit, maxime vero pueris, & ijs, qui tali victu vti consueuerunt.

V*ictus humidus febricitantibus omnibus, &c.* Quāuis hic aphorismus satis breuis videatur, continet tamen plurima artis medicæ præcepta. Vnde Galenus summum hoc artificium intelligens, dicit, Hippo-

Hippocratem paucissimis verbis multa proponere, quæ ad artem medicam conducunt. Et propterea nostrum est, hunc aphorismum summa diligentia interpretati.

Scopus agere de cibi qualitate.

Primum itaque pro intelligentia in memoriam est reuocandum, Hippocratem in hac prima particula sermonem habere de ratione victus; primumque egisse de diæta in ratione medicamenti tantum, qui erat victus ipse tenuissimus in extremo: deinde egisse de victu medicinali, qui habet rationem cibi & etiã medicamenti, sed priuatiui, idest, per accidens vacuantis corpus, ac minuentis vires; & ob id egisse de victu tum tenui, tum tenuissimo, non tamen in extremo; postmodum in præcedenti aphorismo locutum fuisse de victu, in quantum cibus tantum est; vt inde appareret, quomodo eadem indicantia a se ipsis coindicantibus differrent; egisseque de victu, vt refertur ad substantiam, & quantitatem caloris. Nihil igitur aliud modo superest, nisi vt de cibo medicinali, in quantum medicamentum est, non priuatiuum, sed positiuum, idest, quatenus habet vim agendi in corpus humanum, loquatur: & cum talis impressio fiat merito qualitatis cibi; ideo agere de cibo medicinali, nihil aliud est, quam agere de qualitate cibi. Et ad hoc respiciens Galenus dicit: postquam de quantitate cibi locutus est Hippocrates, nunc vult de qualitate eiusdem agere.

Artificium Hippocratis.

In explicanda autem qualitate cibi, eandem intendit seruare artem Hippocrates, quam seruauit cum loqueretur de quantitate cibi, respiciendo nimirum indicantia, coindicantia, & contraindicantia: ideo in hoc aphorismo vult agere de victu medicinali, in ratione morborum indicantium E.C. febris; & rerum naturalium coindicantium, verbi caussa, ætatis, & consuetudinis. Ad quam veritatem respiciens Philotheus in com. dicit: postquam egit Hippocrates de victu sanorum in præcedenti aphorismo, nunc in præsenti aphor. agere vult de victu ægrotantium. Per quæ nihil aliud inferre & dicere Philotheus voluit, nisi quod superiori aphorismo locutus sit Hippocrates de cibo, quatenus indicatur a rebus secundum naturam: (quia considerauit cibum in quantum cibus est & alimentum) præsenti autem aphorismo institutum eius est, agere de victu agrorum, idest, de cibo, quatenus indicatur a rebus præter naturam, & coindicatur a rebus secũdum naturam: veluti victus humidus, qui in quantum humidus non indicatur a rebus secundum naturam, sed a rebus præter naturam, idest, morbis, coindicatur autem a rebus secundum naturam.

De primis cibi qualitatibus hic agere Hippocratem.

Aduertendum est autem, cum agat Hipp. de qualitate cibi, & qualitas sit duplex, prima, ac secunda; agere posse cibum medicinalem, vt ratione primarum qualitatum, vel ratione secundarum. Agit quidem cibus per primas qualitates, vel calefaciẽdo, vel frigefaciendo, vel siccando, vel humectando; per secundas autem, vel attenuando, vel crassefaciendo. Cum itaque cibus medicinalis ratione qualitatũ duplex sit; sine dubio, cum proponat Hippocrates victũ humidum, sermo eius est penes primas qualitates. Quod autem nihil dicit penes secundas, ratio esse potest, quia secundæ qualitates a primis dependent, & ex cognitione cibi agentis per primas qualitates, habebimus cognitionem cibi agentis per secũdas: nam sicut a rebus præter naturam indicatur cibus humidus; sic ab eisdem rebus præter naturam indicatur cibus attenuans, vel crassefaciens. Præterea potius proponere voluit cibum medicinalem per primas qualitates; quoniam in hac prima particula scopus ipsius Hipp. est de arte curatiua sermonem habere: in arte autem curatiua, (vt sæpissime dicit in libris methodi Galenus, præcipue decimoquarto) indicationes principaliter a morbo desumuntur: ideo vbi sit mentio cibi agentis ratione primarum qualitatum, hic indicatur a morbo, frigidus a morbo calido, calidus cibus a frigido morbo: cibus autem medicinalis per secundas qualitates agens, indicatur a re præter naturam; non tamen a morbo, sed a caussa morbi; nã materia crassa est attenuanda, tenuis crasse facienda. Ideo Hip. potius voluit proponere cibum medicinalẽ penes primas qualitates, quam penes secundas: licet per primas qualitates etiã habeamus secũdas. Vnde recte dicit Galen. quod exiguus aphorismus multa cõplectatur, quæ ad artem pertinent. Quare institutum Hipp. est, agere de cibo medicinali, vt indicatur a morbo, et coindicatur a re secũdum naturam.

Diuisio.

Quantum autem ad diuisionem: aphorismus hic est sententia sine ratione prolata, & potius primi ordinis; cum veritatẽ habeat ratione duorum axiomatum: quorum alterum est, contrãria contrarijs curãtur; reliquum, similia similibus conseruantur. Diuidi tamen potest in duas partes: nam in prima ponitur victus medicinalis in virtute suorum indicantium; in secunda idem victus proponitur in virtute suorũ coindicantium, ibi, *Maxime vero pueris, &c.* Ad quã diuisionem aliqua ex parte respexit Galenus in commen. quãdo dicit, Hippocratem in hoc loco sermonẽ habere de victu febricitantium, & sanorum.

De scopo huius aphorismi falsa quorundam opinio.

Quę verba videntes plerique, imaginati sunt, Hippocratem hic sermonem habere de victu sanorum, & ægrotantium: ita vt sermo Hipp. non tantum sit in parte curatiua, sed in parte curatiua febrium: & præterea sermonem Hipp. esse de victu sanorum, & per consequens, de parte tuendæ sanitatis. Quæ omnia falsissima sunt. Nam Hipp. institutũ est, sermonẽ habere de victu medicinali, in virtute suorum indicantium, & coindicantium: & quia res indicantes sunt morbi, ideo ponit febres loco exempli: quia vero res coindicantes sunt res secundum naturam, ob id sumit exemplum ab ætate puerili, & a consuetudine. Quod autem hæc expositio vera sit, patet ex Gal. in com. quia dicit, primo sermonem esse ex parte sanorum; & exponit se; vt inde habeamus indicationes, vt inde scilicet habeamus, quomodo febris & morbus indicent contrarium; res autem secundum naturam indicent similia: quia in morbis locum habet remotio, quæ fit contrarijs; in rebus secundum naturam locum habet conseruatio, quæ fit similibus. Proinde institutum est, Hipp. in prima parte proponere victum medicinalem, prout indicatur a re præter naturam, sumpto exemplo a febre: in secunda parte, de eodem victu, prout coindicatur a rebus secundum naturam, sumpto exemplo ab ætate, & consuetudine.

Sensus.

Sensus aphorismi talis est; victus humidus omnibus febricitantibus conuenit; & maxime pueris, non tamen simpliciter, sed pueris febricitantibus; atque etiam illis febricitantibus, qui tali victu vti consueuere. Atque hic aphor. veritatem habet, vt dicit Gal. 8. meth. vltim. virtute duorum axiomatum: contraria contrarijs curantur; &, similia similibus conseruantur. Per primum enim verum est, humidum victum conuenire febrientibus: per secundum verum est, quod victus humidus pueris febricitantibus, qui natura humidi sunt, conueniat.

Prima pars aphorismi: de indicantibus cibum medicinalẽ.

Sed ad verborũ nunc explanationem accedamus. Dicit Hipp. *Victus humidus.* Nemini dubium est, quod per victum humidum intelligat cibum medicinalem, operantem non per secundas, sed per primas qualitates; qui potest esse calefaciens, refrigerans, humectans, & siccans, & ex his complicatus. At Hippocrates intelligit victum humidum in præsentia: sed non quemcunq; victum humidum. Nam potest victus humidus bifariam cõsiderari; altero modo, quatenus habet vim humectãdi partes arefactas: reliquo vero modo quatenus habet vim humectandi ipsas inflammationes; habet autem hanc vim, quando inflãmationes sunt siccę, hoc est, quãdo nulla fit expurgatio

gatio in inflammationibus, sed potius detinetur materia, vel quia crassa est, vel quia materia detinetur aliqua densiori tunica: vt ex Galeno colligitur, primo de ratione vict. 22. vbi dicit, magis posse humectare vinum, et mulsam, quam prisanam: quia maiorem habent potestatem attenuãdi materiam, quæ excitat inflammationem; ac insuper maiorem habent vim reddendi poros cutis laxiores, quam habeat prisana: ideo, cum prisana non ita possit attenuare materiam nec cutim rarefacere; non habet eam vim humectandi, idest, aptam reddendi eam inflammationem humorum, vt ex ea fiat expurgatio. Sed hoc modo victus humectans non intelligitur in præsentia: sed intelligitur victus humectans partes arefactas.

Hic autem cibus, qui habet vim humectandi, debet etiam habere aliquam vim nutriendi: quia aliter non esset cibus, sed elementum, vt aqua, & præcipue in relatione ad corpus humanum.

Idem tandem victus humectans potest considerari, cum Galenus primo de simplic. medic. facult. primo, prout talis cibus, vel est tantum actu humidus, vel tantum potestate, vel actu simul & potestate. Victus humidus actu tantum, est vt ius, in quo sit decoctum cinnamomum, quod inde potius acquisierit facultatem exsiccandi, quam humectandi; dicitur autẽ hic victus actu humidus, non potentia. Humidus potestate tantum, vt folia lactucæ. Actu & potestate, vt prisana colata, ius pulli, &c. Hippocrates autem loquitur de victu humido, tum potestate tantum, tum de eo, qui est humidus actu et potestate simul; et ideo dicit: *Victus humidus febricitantibus, &c.*

Cur febrienti humidus præscribatur victus, & nõ etiam frigidus.

Sed quomodo victus humidus cõuenit febricitantibus? Declarat hoc Galenus in commento, quando inquit, victum humidum conuenire omnibus febricitantibus, per axioma illud: contraria contrarijs curantur. Cum ergo febris sit præter naturam, indicat sui ablationem; ablatio autem fit per contraria: & ob id, cum febris sit passio calida & sicca, conuenit ei victus contrarius, idest, refrigerans & humectans. Sed aduertatis, Galenum dicere esse passionem calidam & siccam: & quia quis dubitare posset, declarat quomodo hoc sit; et dicit, ideo hoc esse, quia febris sit conuersio natiui caloris in igneum. Volui hoc dicere, vt animaduerteretis differentiam esse inter hæc duo, & esse eos quam maximo in errore, qui hæc esse synonyma affirmant. Cum enim dicimus: febris est intemperies calida & sicca: hæc est febris definitio formalis: cum vero dicimus, febris est cõuersio natiui caloris, &c. est definitio tradita per caussam efficientem. Dicimus autem febrem esse intemperiẽ calidam & siccam; quia conuertitur calor naturalis in igneum; nam si debet fieri febris, necessarium est vt mutetur temperatura caloris implantati in partibus: hoc autem fieri non potest, nisi mutetur id, quod conseruat calorem implantatum in partibus; hoc autem nihil aliud est, nisi calor influens a corde ad reliquas partes corporis: sic & hic calor igneus redditus, iunctus postea calori implantato, illum febrilem ac dysceraium reddit.

Sed difficultas est, cum febris sit passio calida & sicca, & contraria contrarijs curentur: igitur ei non modo humidus conuenit victus, sed multo magis etiam frigidus: quia si in febre considerauerimus has duas qualitates, caliditatem, scilicet & siccitatem; principalem sibi locum in febre vendicabit caliditas, secundarium siccitas: quia caliditas est de essentia febris, ac eius essentiam complet; siccitas non est de essentia, sed consequitur essentiam. Præterea si in febre vteremur tantum humectante victu, & non etiam refrigerante; tunc hic cibus potius nocebit, quam iuuabit: nam secundum Galenum primo de facult. alimen. primo, quoties alimentum aliquod facile alterabile offertur ventriculo calidiori, & febriculoso, cibus ille corrumpitur, & non vertitur

A in substantiam nutriti: & ideo opus est, dum in febribus offertur alimentum ad prohibendum inflammationem corporis, vt tale alimentum habeat vim moderandi calorem febrilem. Propterea febrientibus conuenit cibus non modo humidus, sed frigidus, vt eius beneficio contemperetur acrimonia caloris; vt calor postea ita contemperatus, atque remissus, non habeat eam vim acrem mordendi, atque erodendi.

Si ergo res ita se habeterur Hippocrates hic proposuit, tantum victum humidũ conuenire febricitantibus: non autem meminit frigidi? Pro solutione expectetis, vt quæ alij dicunt, proponam; quoniam hoc nimis longum foret. Præterea nolo aliorum solutiones proponere: quoniam videbitis, duobus propositis tantum verbis, haberi solutionem: quæstio enim hæc nullius fere est momenti: & nisi ab omnibus quidem proposita fuisset, eam non proponerem;

B vnde & Galenus diligentissimus, ac optimus interpres non proponit eam, quia non erat proponenda, cum extra propositum sit. Dico igitur quod Hippocrates proposuerit victum humidum in febrientibus, non autem frigidum, ne in falsitatem laberetur, quia si proposuisset victum frigidum, tunc non posset a falsitate excusari: quoniam licet febris sit passio calida, & sicca, cuius ratione ei conuenit victus frigidus & humidus; tamen hic proponit victum medicinalem, in virtute indicantium, atque coindicantium. Et ideo sic est intelligendus Hippocrates: victus humidus conuenit omnibus febricitantibus, maxime vero pueris febricitantibus: at quod victus frigidus conueniat pueris febricitantibus, & coindicetur a pueris, falsissimum est: nam similia similibus conseruari debent: ideoque victus humidus conuenit pueris febrientibus, quia pueri sunt humidi: quoniam autem non sunt frigidi, ideo non coindicant

C victum frigidum: sunt enim pueri temperati potius in actiuis qualitatibus ex 8. method. vltimo; vnde pueris febricitantibus non conuenit victus frigidus; sed potius temperatus. Et ex hoc colligatis, quam necessarium sit cognoscere artificium Hippocr. nam eo cognito, apparet dubitationem propositam vanam fuisse: imo apparet, quod non potuerit aliud dicere Hippocrates, quam id quod dixit. Etenim cum eius institutum sit agere de cibo medicinali; debuit de eo agere dogmatice, idest, in virtute indicantium, & coindicantium: in virtute, inquam, indicantium, idest, rerum præter naturam, & morborum; ideo loco exempli accipit febrem, non quia eius institutum sit agere de febrili victu; verum agere itidem debuit de eodem victu medicinali in virtute coindicantium, idest, rerum secundum naturam; & ideo loco exempli accipit ætatem puerilem, & consuetudinem, non quod eius institutum sit agere de victu sanorum.

D Subiungit Hippocr. *Omnibus febricitantibus*. Quo in loco duo sunt declaranda: primum quid intelligat Hippocr. per febrem: deinde qua arte, & quomodo capiatur indicatio administrandi cibum medicinalem sumpta indicatione a febre. Quantum ad primum: per febrem intelligere debemus simplicẽ hanc affectionem. Dico affectionem simplicem; vt secludamus febrem a quacunque alia re præter naturam: nam cum febre potest esse aliquid coniunctum, quod indicet victum medicinalem, contrarium cibo medicinali, qui indicatur a febre; potest etiam febris cũ aliquo alio affectu iungi, qui non indicet quidem cibum medicinalem contrarium, sed tamen diuersum. Verbi caussa; cum ratione febris indicetur victus humidus, potest cum febre iungi morbus alius, vel res alia præter naturam, quæ indicet victum contrarium idest, siccum; potest etiam iungi alius affectus, qui non contrarium indicet victum, sed dissimilem, vt crasse facientem.

Febrem hoc loco accipi simplicẽ affectum.

Pro-

Febris complicatio cum alijs rebus præter naturam.

Propterea vt multæ tollantur difficultates, videndum est, quot modis febris possit coniungi cum alijs rebus præter naturam: & eo maxime, quoniam hoc multum facit ad intelligentiam præsentis aphorismi; ad praxim etiam; tum & tertio, quia non est ita propositum ab omnibus. Dicimus ergo febrem posse coniungi cum alijs rebus præter naturam multifariam; nam potest coniungi febris cum alio morbo, et erit coniunctio morbi cum morbo; potest etiam iungi morbus cum caussa; & tertio potest iungi morbus cũ symptomate: præterea potest fieri coniunctio caussæ cum caussa; caussæ cum symptomate; atque vltimo potest fieri complicatio symptomatis cum symptomate. Declaro hæc omnia: & quantũ ad coniunctionem morbi cum morbo; febris potest iungi cum alio morbo, vel contrario, vel dissimili: cum contrario, vt proponitur a Gal. in com. si iungatur febris cum hydrope, nam ratione febris cõuenit victus frigidus & humidus; ratione vero aquæ inter cutem, (cum hæc affectio in frigido & humido consistat,) cõpetit victus oppositus: idest, calidus & siccus. Quare si in febre, cui hydrops iunctus est, non vtimur victu humido; non propterea ruit sententia Hippocratis: loquitur enim hic de febre sincera, non complicata cum alio morbo. Potest etiam iungi febris cũ morbo dissimili, vt si iungatur cum obstructione: nam ratione febris conuenit victus, agens ratione primarũ qualitatum, medicinalis contrarius, idest, frigidus & humidus, ratione vero obstructionum non conuenit victus medicinalis contrarius, agens per primas qualitates, oppositus febri, sed agens per secundas qualitates, & ideo dissimilis, & conuenit victus crassitiem tollens, deobstruens, atque attenuans. Potest iungi postea morbus cum caussa, vt si fuerit febris pendens a materia pituitosa, vel valde putrescente, vt in febre pestilenti: tunc enim, sumpta indicatione a febre, conuenit victus frigidus & humidus, sed sumpta indicatione a materia pituitosa, quæ frigida & humida est, conuenit victus calfaciens & exsiccans, & sumpta etiam indicatione a materia nimis putri, conuenit victus exsiccans etiam. Ergo a materia sumitur indicatio, contraria indicationi, quę desumitur a morbo, vt a febre ipsa. Coniungitur vero morbus cum symptomate, velut (vt dicit Galenus in commento,) si fuerit inflammatio lateris cum sputo sanguinis coniuncta. Per sputum autem sanguinis, non intelligatis sputũ illud sanguinis, quod interdum fieri solet in pleuritide, quando scilicet materia, caussa inflammationis, per tussim expurgatur: sed intelligatis sputum cruentum, quod fit per disruptionem vasis alicuius. Ratione inflammationis, oritur indicatio exhibendi cibũ aliqua ex parte laxantem partem inflammatam, vt facilius fiat expurgatio materiæ: contra vero ratione sputi sanguinis, indicatur cibus constipans, & crassa faciens, ne cibo relaxante vas ruptum magis aperiatur, atque relaxetur. Pariter si fuerit febris cum lienteria, ratione febris cõuenit victus frigidus, & humidus: ratione lienteriæ, cibus dissimilis conuenit, scilicet crassefaciens, corroborans, atque etiam aliqua ex parte adstringens. Quod si iungatur caussa cum caussa, idest, cum fuerit febris aliqua notha, dependens a materia tum pituitosa, tum biliosa, tunc ratione materiæ pituitosæ indicatur victus calfaciens, siccans, atque attenuans: contra vero ratione materiæ biliosæ, indicatur cibus medicinalis refrigerans, atque humectans, non autem attenuans. Quod si iungatur caussa cum symptomate; vt si febris dependeat a materia pituitosa, & coniuncta sit lienteria; ratione materiæ pituitosæ, indicatur victus attenuans; ratione fluxus, indicatur victus crassefaciens; qui sunt contrarij cibi. Postremo potest coniungi symptoma cum symptomate; vt si eodem tempore fuerit sputum sanguinis cruentum, cum constipatione insigni alui: ratione sputi cruenti, conuenit victus crassefaciens, atque constipans: ratione autem alui obstructæ oppositus indicatur victus, nempe laxans, & aperiens. Ergo varij cibi indicantur, sumpta indicatione a varijs rebus præter naturam.

Sed quis dicet: si febris est iuncta cum aliquo contraindicante; quid agendum est? Secundum Galenum in hoc commento, & octauo meth. 9. si morbus est simplex, debet simplex fieri curatio: vbi morbus est compositus, atque permistus, composita debet adhiberi curatio: eo tamen seruato, vt illi quod magis vrget, occurramus magis, reliquo tamen non spreto: vt si febris fuerit cum hydrope, ratione febris conuenit victus refrigerans atq; humectans; ratione hydropis, calfaciens atque exsiccans: si febris magis vrgeat, opus est refrigerante & humectante vti victu, vt prisana hordeacea: ne autem ex toto negligatur hydrops, aliquid est admiscẽdum ratione hydropis, vt aliquid petroselini, fœniculi, &c. in modica tamen quantitate: quod si magis vrgeat hydrops, opposito procedendum est modo, vt scilicet magis hydropi prospiciamus, febre non neglecta; veluti (si de medicamentis sermo sit,) si voluerimus vti syrupo de betonica, vel de stoechade, ratione febris debemus adiungere etiam aliquid syrupi de cichorio: & cibaria sunt condienda, cum maxima quantitate fœniculi, petroselini, piperis, cinnamomi, &c. at pro febre etiam addemus aliquid cichorij, borraginis, &c.

Quod cum ita sit: non est modo difficile videre, cum hic sit sermo de victu medicinali, in virtute indicantium accipi febrem pro exemplo, prout est simplex affectio, non vt coniuncta cum aliqua re præter naturam.

Quomodo a febre sumatur cibandi indicatio.

Sed quomodo sumitur indicatio cibandi a febre? Respondet Gal. 1. de ratione victus 44. victum posse dupliciter considerari: vel vt est alimentum tantum, vel inquantum est alimentum, & medicamentum simul. Si consideretur vt alimentum tantum, a solis viribus indicatur, & a nullo alio indicari potest, loquendo de immediata & principali indicatione: si autem consideretur, vt est medicamentum, indicari potest a rebus præter naturam, quatenus habet vim remittendi vel corrigendi eas: quod si quis fuerit cibus, qui rationem habeat tum medicamenti, tum cibi; quatenus alit, et est cibus, a re secundum naturam indicatur; vt vero est medicamentum, a re præter naturam: sic prisana naturam alimenti subit, vt nutrit; rationem medicamenti, vt humectat, detergit, atque aliqua ex parte attenuat. Cum igitur in præsentia sit sermo de cibo medicinali, quatenus agere potest per primas qualitates: indicans hunc cibum nihil aliud esse potest, quam res præter naturam.

Cur morbus hic exempli loco proponatur: non caussa, nec symptoma.

Sed si vlterius pergatis, videbitis mirum Hippocratis artificium. Res præter naturam vel est morbus, vel caussa, vel symptomata. Cur igitur Hippocrates loquens de re pręter naturam, tantum morbũ proposuit? Quandoquidem Hippocrates in hoc primo tantum respexit artem curatiuã: propterea quicquid proponit, proponit in virtute indicantium, quæ curatiua sunt: curatiuæ autem indicationes non sumuntur a caussa, quia ab ea potius sumuntur indicationes præseruatiuæ: non a symptomatibus quia 13. meth. 1. a symptomatibus non capiuntur indicationes, nisi quatenus subeunt vim caussę: & ob id in hac parte curatiua debuit proponere exemplum de morbo, quia ab illo sumitur indicatio curatiua.

Cur febris potius, quã alius morbus proponatur.

Sed cum de morbo proponat indicationes: cur de febre magis, quam de alio morbo proposuit? Sciendum, exempla proponi de rebus magis manifestis, ac euidentibus ac etiam maioribus: vnde cum febris sit morbus vniuersalis, magnus, ac valde euidens, ab eo potius, quam ab alio morbo voluit exemplum sumere. Sed fuit etiam motus Hippocrates aliqua maiore ratione: quia hic est sermo de cibo medicinali: propterea sumẽs exemplum a morbo, debuit potissimum

mum proponere illum morbum, in quo de necessitate non potest bona fieri cibi concoctio; & quia talis morbus est febris, maxima artificio proponit febrē: dicit autem Galenus 3. de facult. natural. 8. cap. concoctionem ciborum in omnibus morbis non deprauari, sed in febribus: si quis enim cadat ex alto, atque contingat hinc inflammatio circa inguina, antequam febriciter, bene se habebit circa ventriculum: sed si subsequatur febris, illico non potest fieri bona concoctio cibi. Et caussa potest esse in promptu; quia concoctio fit a naturali calore; in febribus autem hic calor fit intemperatus, & igneus: si ergo igneus redditur, cum sit principale instrumentum actionum naturalium, non poterit fieri bona concoctio. Quare Hippocrates, habens sermonem de cibo medicinali, potissimum proponere voluit de eo morbo exemplum, in quo deprauatur concoctio.

Altera aphorismi pars, de coindicātibus cibum medicinalē: quæ sunt. 1. Aetas.

Hactenus in prima aphorismi parte locutus est de cibo medicinali Hippocrates, in virtute indicantiū; inquiens, *victum humidum conuenire febricitantibus omnibus*. Iam in secunda parte loquitur de eodem in virtute coindicantium: proponitque ætatem, & consuetudinem: ætatem, cum dicit, *Et maxime pueris*. Considerauit enim Hippoc. vt optime interpretatus est Gal. sicuti contraria contrarijs curantur, sic similia similibus conseruari: vnde, quia in pueris viget calor natiuus, idest, substantia illa aerea & humida, requiritur victus similis, idest, humidus, secundum Gal. 1. de tuen. sanit. 7. vbi probat humida cibaria in pueris. Sed cur dicit, *maxime*? Quandoquidē cōsiderauit Hippocrates cum est aliquis morbus, qui requirit alimentum humidum; si accidat postea vt morbus ille, siue febris, siue alius quispiam sit, fundetur in aliquo corpore, quod ratione vel ætatis, vel alicuius alterius, etiam requirat victum humidum; tunc maxime esse instituendum victum humidum: quia ab vno indicatur, & ab altero coindicatur; & sunt indicantia & coindicantia in vnum conuenientia, vnde maxime conuenit ille victus: & ideo recte dicit, *Victus humidus conuenit omnibus febricitantibus maxime pueris*: quia indicatur victus humidus a febre, & coindicatur etiam ab ætate puerili.

2. Consuetudo.

Et alijs, qui tali victu vti consuevere. Proponit hic Hippocrates alterum coindicans, quod est consuetudo: quæ quidem est maximi momenti; vnde dicebat Gal. 2. de ratione vict. 33. cibaria inutilia, sed consueta tamen, melius perferri, quam vtilia, sed insueta: quia consuetudo multum facit. Consuetudo autem ex 8. meth. vltimo, similia requirit. Et ob id recte dicit Hippoc. *victus humidus conuenit omnibus febrientibus, maxime pueris febrientibus, & his etiam febrientibus, qui tali victu vti consueuere*. Si enim febris corripiat hominem, qui assuetus sit vti victu humido: ratione febris conuenit victus humidus; & ratione consuetudinis humidus, ergo maxime conuenit victus humidus.

Et hinc patet, quomodo Hippocrates proposuerit res præter naturam indicantes, res autem secundum naturam coindicantes.

Sed ætate, & consuetudine alia etiam coindicantia comprehenduntur.

Sed dicet quispiam, Hippocrates pro coindicantibus proposuit consuetudinem, & ætatem: reperiuntur ne alia? Satisfacit huic obiectioni Galenus in Cōmento, quod multa alia reperiantur coindicantia, vt temperatura, naturalis habitus corporis, proprietas occulta, aer ambiens, constitutio, regio, anni tempus. Proponit autem Hippocrates hæc duo tantum coindicantia, & per hæc alia etiam voluit intelligere: fuit enim mos Hippocrati, vno vel duobus propositis ex his, quæ pari passu procedunt, reliqua postea subintelligere. Vnde per ætatem & consuetudinem, intelligit temperaturam, proprietatem, & aerem ambientem, etenim hæc (vt facile intelligere licet) concurrunt eodem modo, vt ætas & consuetudo,

A idest, concurrunt, vt coindicantia, ad differentiā morbi, & rerum præter naturam, quæ concurrunt, vt indicantia, non vt coindicantia.

Coindicantia vt cōcurrant cum rebus præter naturam, idest cum morbo, sed febre.

Sed dicet quis, si concurrunt hæc vt coindicantia, est ne in his aliqua dissimilitudo? Respondet hic Galen. præcipue vero 8. meth. vlt. quantum necessarium est pro intellectione huius aphorismi, hæc concurrere posse, prout modo similia requirunt, modo dissimilia. Similia requirunt, quoties potius probanda sunt, quam improbanda: dissimilia, quoties potius sunt improbanda, quam probanda. Declaro hæc omnia, discurrendo per ætatem, consuetudinem, proprietatem indiuidualem, temperaturam, & ambientem aerem: quæ quidem sunt valde digna scitu, præcipue vero in praxi; & pro solutione illius quæstionis, an similia semper similibus conseruentur. Sciendum itaque hæc omnia bifariam posse considerari; altero modo absolute, non referēdo ea ad morbum;
B reliquo vero modo in respectu ad morbum, & ad febrem. Si considerentur hæc non relatiue, sed absolute, vel excedunt, vel non excedunt. Si non excedunt, probantur; & ideo similia requirunt. Si autem fuerit excessus in eis, cum Galeno non probantur, & ideo dissimilia requirunt; beneficio quorum dissimilium tempore sanitatis corriguntur, atque auferuntur; tempore autem ægritudinis remittuntur.

Declaro: & primum quo ad ætatem; si consideremus ætatem puerilem, in ea est humiditas, quæ tamen non arguit excessum, sed est humiditas temperata, & ob id hæc humiditas requirit similia, idest, victum humefacientem: vnde in pueris, (vt supra dictū est) Galenus laudat victum humidum. At si fuerit ætas senilis, quæ consistit in siccitate, (non loquor de excrementitia, sed de natiua siccitate; quia naturaliter redditi sunt sicci ipsi senes,) cum siccitas hæc moderata non sit, sed excedens: ideo est improbanda: et
C ob id non requirit similia, sed potius dissimilia, & cōtraria; vnde senibus non exhibemus cibos exsiccantes, sed contrarios potius, vt 5. de tuen. dicit Gal. vbi de senibus loquens, in eis non probat victum siccantem, sed humectantem potius.

Quantum vero ad consuetudinem attinet; certe consuetudo multum potest: nam si praua est, non ex toto immutanda, sed aliqualiter corrigenda, vbi autem in consuetudine non fuerit excessus, similia adhibenda sunt.

Quantum ad temperaturam, si fuerit quis temperatus, vel non multus fuerit in eo excessus, requirit similia: si autem in eo fuerit excessus, nequaquam similia, sed contraria requirit. Ideo 8. meth. vlt. docebat, & optime, Galenus, eum qui, verbi gratia, fuerit calidioris & siccioris temperaturæ, lædi a simili, iuuari vero a contrario, quia in hac temperatura est excessus, & propterea est temperatura improbanda.
D Quantum ad proprietatem indiuidualē, hæc quātum possibile est, est obseruanda.

Quantum ad ambientem aerem, ex lib. de salubr. diæta & 5. c. vel aer temperatus est, vel excedens. Si temperatus fuerit, requirit cibos similes, & moderatos, ac temperatos, & id, quod de cibo dico, idem de medicamentis dicendum. At si in aere fuerit excessus, quia est aer improbandus, contraria requirit, non similia, & ob id locis allegatis dicebat Gal. tempore veris victu temperato esse vtendum; æstate refrigerante ac humectante, autumno autem etiam humectante: quia in his temporibus est excessus, & ideo contraria, non similia requirunt.

Quoad secundum principale attinet, si hæc consideremus in respectu ad febrem, & ad morbum: tunc considerare oportet, num hæc cum morbo proportionata sint, vel non proportionata: si enim sunt proportionata, sunt improbanda, & ideo requirunt non similia, sed dissimilia, & contraria: si sunt disproportionata, sunt probanda, & ideo requirunt similia.

Decla-

Declaro, & primum in ætate, persistens in exemplo Hippocratis. Nam si fuerit febris in puerili ætate, febris consistit in sicco, puerilis ætas consistit in humido, humidum autem & siccum disproportionata sunt: ergo hæc humiditas in pueris, similibus est conseruanda, quia est febri contraria, quare victus humidus conuenit. Quod si fuerit febris in iuuenili ætate, hæc ætas est improbanda, cum sit proportionata febri, quia febris in calido & sicco consistit, iuuenilis ætas in calido & sicco: vnde victu contrario, & dissimili iuuenili ætati vtendum, scilicet refrigerante & humectante. Vnde, si recte considerauerimus hãc ætatem, potissimum in ea conueniunt refrigerantia, vbi videlicet adsit febris: nam cõueniunt refrigerantia ratione febris, conueniunt etiam, quia in hac ætate est caliditas excedens, quæ requirit contraria, non similia, tertio conueniunt refrigerantia ratione proportionalitatis, quæ est in febrem, & hanc ætatem, ideo cum in iuuenili ætate conueniant refrigerantia ratione febris, ratione excessus, & ratione proportionis; non est vlla alia ætas, in qua magis refrigerantia cõueniant, quam in hac. Si postea considerauerimus ætatem senilem, quæ consistit in frigido; tunc hæc ætas sine dubio est disproportionata; quia febris calida, hæc frigida: & ideo quis posset immediate dicere, esse ætatem probandam, & similia requirere: proinde conuenire victum frigidum seni febrienti? Neque dubium est hoc, quod seni febrienti conueniat victus frigidus: tamen non potest ille victus frigidus conuenire seni febricitanti, qui iuueni febrienti: nam iuueni conuenit victus frigidus, ratione febris, excessus, & proportionis; at seni febrienti conuenit victus frigidus ratione febris, conuenit etiam ratione disproportionis: at ratione excessus conuenit victus calidus; nam cum ætas senilis consistat in frigido excedente, igitur requirit contrarium victum, calidum nimirum: & propterea cum senibus ratione febris tantum, & disproportionis cõueniat victus frigidus, non autem ratione excessus; iuuenibus conueniat victus frigidus, omnibus modis, ergo in iuuene febriente requiritur victus frigidior, quam in sene febriente.

Quod si consideremus consuetudinem; hęc vel est proportionata cum febre, vel non. Disproportionata est, quoties homines, exempli caussa, assueti sunt vesci cibi frigidioribus; nam febris in calido consistit, consuetudo in frigido. Proportionata autem est quoties assueti sunt vesci cibis calidioribus. Vnde cum consuetudo proportionata sit improbanda, contraria requirit; cum disproportionata sit probanda, requirit similia: ideo si quis fuerit febricitans, in quo ratione febris sit opus vti frigidæ potu, liberius dabimus ei portionem frigidæ, ex 8. meth. vlt. si fuerit frigidæ assuetus.

Quantum ad proprietatem indiuidualem; vel est proportionata cum febre vel non est proportionata. Si est proportionata, non sunt ita similia ei offerenda, quia etiam dissimilia et contraria offeratur. Si est improportionata, requirit tantum similia. Declaro: sit exempli caussa, qui laboret ephemera, qui a proprietate hoc habeat, vt frigida minime admittere possit, sed calida: talis proprietas est proportionata febri: vnde ratione febris frigida sunt danda, & ratione proprietatis, quæ est proportionata, non sunt omnino dissimilia danda, sed partim similia, partim dissimilia: vnde vtemur auxilijs actu calidis potestate tamen frigidis, nam cum sint actu calida, respiciemus ad proprietatem, quæ non potest tolerare frigida, exhibebimus autem potentia frigida ob febrem, vt decoctum lactucę, calidum actu: vnde 11. meth. 2. dicebat Gal. sanari febrem per ea, quæ potestate & actu simul frigida sunt, interdum vero per ea quę potentia frigida tantum sunt. At si proprietas indiuidualis est disproportionata, tunc omnibus modis simile est adhibendum alimẽtum, vt si quis a proprietate habeat, vt frigida tantum ferat, non calida, vti possumus tum actu, tum potestate frigidis, & omnibus modis similibus.

Quantum ad temperaturam; vel est proportionata cum febre, vel non. Si proportionata improbanda, & ideo non similia, sed contraria requirit: vnde si febriens fuerit temperaturæ calidæ & siccæ, quæ proportionatur febri, tunc est vtendum victu frigido & humido, tum ratione febris, tum ratione temperaturæ biliosæ improbandæ. Si autem fuerit improportionata, est probanda, & similia requirit; vt si fuerit febris in corpore temperamenti frigidi & humidi, veluti in corpore pituitoso, non vtimur ita frigidis & humidis medicamentis, & cibis, vt in corpore calido & sicco: & hoc non aliunde est, (vt postea declarabimus magis,) nisi quia, licet temperamentum frigidũ & humidum ratione disproportionis indicet victum frigidum & humidum; tamen ratione excessus, (quia hoc temperamentum non est moderatum) hoc temperamentum non similia, sed contraria requirit; idest, calefacientia, & siccantia.

Quo autem ad aerem ambientem, pariter vel est proportionatus febri, vel disproportionatus. Si est proportionatus, improbandus, quia auget febrem; & ideo cõtraria requirit, refrigerantia & humectantia. Si disproportionatus, probandus, quia habet locum remedij; & ideo similia requirit, refrigerantia scilicet & humectantia. Vt, si fuerit febris æstate, quę respondet proportione febri; contrarijs aer est reducendus ad frigiditatem & humiditatem: quod si fuerit febris hyeme, frigido & humido tempore, similia requirit, quia habet vim minuendi febrem, & calorẽ illum intensum. Quod si dicat quis; ergo hyeme & anni tempore frigido debemus vti frigidioribus auxilijs, quam æstate? Dico, id non valere, vt etiam de ætatibus dixi: nam in æstate conuenit victus frigidus & humidus, primo ratione febris, secundo, quia est tempus excedens, & non temperatum, vt ver, requirit ergo contraria, idest, refrigerantia & humectantia; tertio, requirit eadem quatenus est proportionata æstas cum febre. At si hiems consideretur, tunc ipsi conueniunt refrigerantia & humectantia, ratione febris, & quia habet dispropositionem cum febre, est similibus conseruanda: sed si considerem is excessum temporis in hieme, tunc ei non conueniũt refrigerantia, nec humectantia, imo contraria potius ob excessum, scilicet, calefacientia, & exiccantia, & ob id æstate conueniunt ea, quæ magis refrigerant, ac humectant in febribus, quam hieme.

In Triuerisũ.

Et hinc patet error Triuerij, qui adeo temerarius fuit, vt ausus fuerit reprehendere Galenum, qui veluti optimus interpres, cum Hippocrates ætatem & consuetudinem tantum apponat, ampliauit eius sententiam addens tempora anni. Dicit enim Triuerius, hoc esse factum præter rationem, quia tempora nihil faciant, semper enim (dicit) tempora anni contraria requirunt. Sed hoc falsissimum est, quia ver similia requirit, quando est temperatum: præterea tẽpus anni disproportionatum cum morbo, etiam similia requirit, vt æstas in hydrope, ac hiems in febre. Quare optime dicit Galenus, & arroganter a Triuerio reprehenditur.

Ex his modo habetis, quomodo ad victum medicinalem concurrant coindicantia, quæ scilicet, interdum similia requirunt, interdum dissimilia.

Cur Hippoc. non omnia coindicantia proposuerit.

Sed duæ supersunt difficultates. Prima, cum tot sint coindicantia, temperatura, proprietas indiuidualis, aer ambiens, ætas, & consuetudo, cur Hippocrates tantum proposuerit ætatem, & consuetudinẽ, nõ etiam alia? Dicimus Hippocratem in his aphorismis semper vsum fuisse maximo artificio, ac maxima etiam breuitate. Cum ergo cõsiderasset coindicantia ad duo capita posse referri; alterum, vt coindicantia sem-

semper similia requirant; alterum, vt coindicantia modo similia, modo dissimilia exigant: ideo duo hic proponere voluit, ad hæc duo alludens capita: quia reliqua ad aliquod horum duorum reducuntur. Declaro. Primum caput est eorum coindicantium, quæ semper similia requirunt, quæ scilicet non excedunt, sed temperata sunt vt est puerilis ætas, in qua nullus est excessus: quia si quid potest considerari temperatum, hoc est puerilis ætas: quia in ea viget substantia aerea & aquea caloris innati, quæ quandiu durat, tamdiu vita persistit. Et propterea non poterat Hippocrates melius exemplum proponere de coindicante semper similia requirente, quod extra excessum est, quam proponere puerilem ætatem. Secundum caput est eorum coindicantium, quæ modo similia, modo dissimilia requirunt: vt consuetudo, quæ adeo praua interdum est, vt si non ex toto delenda, aliqualiter tamen remittenda, ac castiganda sit; si vero bona fuerit, est præ cæteris conseruanda. Vnde ex parte eorum coindicantium, quæ modo similia, modo dissimilia exigũt, proponere voluit consuetudinem, quia inter coindicantia maximam vim habet consuetudo, vt optime dicit Gale. 8. meth. vlt.

Difficultas circa axioma, simile cõseruari simili.

Sed occurrit secunda difficultas, & maxima; quia dicit Galenus in commento, imo est vulgatum axioma, quod similia similibus conseruentur. Difficultas est in hoc axiomate, quæ nunc a nobis dirimetur, & quam breuissime, quoniã multum ad praxim facit, licet hæc potissimum quæstio videatur pertinere ad tertium artus medicinalis, vbi est sermo de indicantibus curatiuis, atq; præseruatiuis. Sed primum constare debet, in quo consistat difficultas. Difficultas igitur in hoc consistit: nam impossibile videtur in actu practico similia similibus cõseruari: quia si fuerit iuuenis febricitans, cuiq; tẽperaturæ sit calidæ, & siccæ, idest, biliosæ, sitq; ex alia parte iuuenis alius febricitans, temperaturæ frigidæ, & humidæ, idest, pituitosæ, certe (quod etiam fuit argumentum Aristot.) vtendum frigidioribus remedijs in febriente pituitoso, & frigido, quam in febriente calido, & bilioso. Et consequentia facile deducitur: nam cum febriens biliosus sit calidus & siccus; ergo ratione temperaturæ, (si similia similibus conseruari debent,) debemus vti calidis & siccis: in febriente autem pituitoso, quia est frigidus & humidus, debemus vti frigidis & humidis, vt simile conseruetur a simili, debemus etiam vti frigidis ratione febris in hoc ipso: quare sequitur quod debeamus vti frigidioribus in febriente pituitoso, quam in febriente bilioso. Augetur etiam difficultas: quoniam vbi est maior lapsus, ibi maius requiritur auxilium, vnde dicebat Gal. 7. method. vlt. si quis temperamento calido, incidat in dispositionem calidam, eum non pati tantum lapsum, ac si quis temperamento frigido incidat in eundem lapsum calidum. Ideo conueniunt magis refrigerantia in febriente pituitoso, quam in bilioso: quia est maior lapsus, tum ratione temperaturæ, quæ similibus conseruanda est, tum ratione febris.

Montani responsio, & eius confutatio.

In solutione multi multa dicunt: nos tamen tantum resolutionem Montani, & Moderni apponemus: postea veritatem, id autem faciemus, vt rei difficultatem cognoscatis. Montanus dicit, quod debeamus considerare medicamenta seu auxilia ipsa, quatenus interdum offeruntur actu & potestate calida, interdum potestate calida tantum: quo supposito, quando dicimus, in febriente bilioso conuenire non ita refrigerantia, vt in febriente pituitoso, existimat in febriente calido conuenire frigida potestate tantum, actu autem calida. Atque ita dicit, coactus vi argumenti, nam si est calida naturalis temperatura, & quod est secundum naturã conseruari debet, ideo calida actu sunt apponenda ratione temperamenti, frigida autem potestate ad ablationem febris. In febriente autem frigido, vti possumus frigidis tũ actu, tũ potestate. Sed hæc solutio nulla est, in praxi enim Medici solent obseruare totum oppositum: nã si fuerit quis febricitans biliosus, & ex altera parte quis febricitans pituitosus, in febriente calido magis audacter vtemur auxilijs frigidis, non solum potestate, sed actu: si autem febriens sit frigidus, vtemur calidis actu potius, & frigidis potestate. Sic Gal. 10. meth. 5. vbi vtebatur auxilio actu & potentia frigido, admonet, quod debeamus vti tali auxilio in febriente, & maxime febriente calidi temperamenti, non autem in eo, qui est frigidi. Quare praxis oppositum confirmat eius, quod dicit Montanus.

Iunioris cuiusdam solutio, & eius improbatio.

Recentiorum quidam in nodo hoc dissoluendo, ait, opus quidem esse, vti frigidioribus remedijs in corpore frigido, quam in corpore calido: isto tamen obseruato vt in febriente frigidioris temperamenti vtamur æqualib. in gradu; in febriente calidioris temperamenti vtamur æqualibus in mole; hoc est, vt in febriente frigido vtamur magis intense frigidis; in febriente calido non ita intense frigidis, sed in maiori mole, ac in maiori copia. Quæ resolutio non potest consistere, & in ea duplex est peccatum, alterum in verbis, alterum in reipsa, quia Galeno, & curationi aduersatur. Est quidem error in verbis, quoniam, quando dicit conuenire æqualia in gradu, abutitur nomine gradus, nam per gradum debemus intelligere primum, secũdum, tertium, vel quartum gradum, ideo male dicit æquale, quoniam, vt sciunt iuniores logici, æquale habet locum in quantitate, vt simile in qualitate, vnde potius esset dicendum, conuenire similia in gradu, quam æqualia. Præterea errat in veritate, quoniam falsissimum est, quod in febriente frigido debeamus vti frigidioribus, & magis intense frigidis auxilijs, minus autem frigidis, sed in maiori copia, in corpore calido. Nam si videbitis Galenum in libris methodi, præcipue vero lib. 8. cap. vltimo, & primo ad Glauc. semper obseruabitis, eum in febre pituitosa, quæ est in corpore frigido, non vti ita frigidis, vti in febrientibus calidis, quia in febriente frigidi temperamenti non deuenit ad potum frigidę, vt deuenit in febriente calidi temperamenti, & ideo Galenus vbi proponit frigida remedia febrientibus frigidi temperamenti, semper eis aliquid solet calidi admiscere, et hoc ob excessum temperamenti frigidi, quod non similia requirit, sed contraria calefacientia. Insuper falsum est asserere, febrienti calidæ temperaturæ conuenire calida in maiori mole; dicebat quippe Galen. 7. meth. vlt. temperie existente calida in corpore calido non esse ita insignem lapsum, ac si fiat in corpore frigido; & ideo auxilijs nõ in magna, sed in modica copia.

Quare adhuc consistit in suo robore difficultas a principio proposita. Imo augetur ob dicta Galeni 3. aphoris. 2. & 3. vbi dicit, quod temperatura calida a similibus offendatur, a contrarijs iuuetur; quod ob hanc caussam temperaturæ frigidæ melius se habeãt estatẽ, peius hyeme; calidę bene hyeme, peius æstate. Idem etiam de ætatibus dicendum: nam iuuenes melius habent hyeme, quam ęstate: contra, senes melius habent æstate, quam hyeme. Quare non similia similibus conseruantur, sed potius læduntur; & dissimilia conseruantur a dissimilibus.

Auctoris solutio.

Pro resolutione itaque duo dicimus: primo, axioma a Galeno passim, & ab omnibus propositum, simile a simili conseruari, esse perpetuæ ac infallibilis veritatis: deinde, quod non vtile sit, nec debeat semper simile suo simili conseruari. Vnde aduertatis, esse aliud dicere, simile a simili conseruari; aliud, simile a simili debere conseruari, vel salubre esse, conseruari simile a suo simili.

Simile conseruatur simili.

Ostendo vtrumque esse verum. Et primo, vt intelligatis quomodo semper simile a suo simili conseruetur, sciendum, talem conseruationem fieri ab agente in passum. Sed cognoscere oportet, quot modis agens

agens in passum possit agere: nam ex hoc non modo solutionem intelligêtis difficultatis, sed cognoscetis etiam nullam esse inter medicos & philosophos discordiam, qui dicunt actionem fieri a proportione maioris inæqualitatis, a proportione æquali, & a proportione minoris inæqualitatis. Sciendum ergo est, agês in passum dupliciter agere posse: vno modo ad Destructionem passi, reliquo vero modo Citra destructionem. Si primo modo consideratur; tunc talis actio potest esse vel ratione Substantiæ, vel ratione Qualitatis. Si ratione substantiæ; tunc vi agentis sine dubio debet sequi corruptio, & tunc talis actio, philosophis & medicis consentientibus, necessario fit a proportione maioris inæqualitatis. Si vero agês agat in passum pariter destruêdo, sed in ratione qualitatis, per alterationem, veluti quando agens calidum ita agit in frigidum, vt non solum illum remittat, sed ita destruat, vt in calidam naturam conuertat: tunc dicimus talem actionem posse fieri tum a proportione maioris inæqualitatis, tum a proportione æquali, tum a proportione minoris inæqualitatis. Declaro hæc omnia; quia differentia est in his actionibus, & ex parte agentis, & ex parte passi. Statuimus nimirum fieri actionem ab agente, sed a proportione maioris inæqualitatis, vt cum in frigidum vt vnum, agit calidum vt duo: a proportione æquali, vt cum calidum vt duo agit in frigidum vt duo: a proportione minoris inæqualitatis, quoties calidum, vt vnum, agit in frigidum vt duo. Fit autem hæc actio diuersa, tum ratione Agentis, tum ratione Temporis. Si debet fieri actio a proportione maiori, ratione agentis; tunc necessarium est, vt sit dissimilitudo inter agens & passum: quæ dissimilitudo est non modo ratione Qualitatis, sed etiam ratione Gradus. Dissimilitudo est ratione qualitatis, quia verbi caussa, agens est calidum, passum est frigidum: alia enim qualitas est frigiditas, alia caliditas. Dissimilitudo est in gradu, quia agens est, exempli caussa calidum vt tria; passum frigidum vt vnum, vel duo. Quantum autem ratione molis, potest esse æqualitas & inæqualitas: quia siue agens calidum vt tria sit in maiori dosi, quam frigidum vt vnum, siue sit inæqualitas, ita vt sit æqualitas in dosi: semper hoc agens ita aget in passum frigidum, vt fiat destructio illius. Et talis est actio a proportione maiori. Fit autem actio a proportione æquali, cum inter agens & passum est Similitudo, & Dissimilitudo, et dissimilitudo ratione qualitatis, quia agens calidum, passum frigidum: & similitudo ratione gradus, quia agens calidum vt duo passum frigidum vt duo. Erit etiam inæqualitas ex parte molis, quia in maiori mole erit calidum agens, in minori passum frigidum, & tamen actio dicetur a proportione æquali, quia in æquali gradu est agens & passum. Postremo si fiat actio a proportione minori, tunc est dissimilitudo inter agês & passum omnibus modis, & præter dissimilitudinem etiam est inæqualitas. Primo autem est dissimilitudo omnibus modis, idest, tum ratione qualitatis, tum ratione gradus. Ratione qualitatis, quia agens calidum, passum frigidum. Ratione gradus, quia agens calidum vt vnum, passum frigidum vt duo. Est etiã inæqualitas, quia agens est in maiori copia; (nam alias non posset destruere passum:) nimirum agens est calidum vt vnum, passum vt duo, & ideo debet esse in maiori copia. Dicitur autem a proportione minoris inæqualitatis fieri actio, ob gradum; quia calidum agens est in minori gradu, quam frigidum passum. Differêtia vero ex parte temporis in his actionibus; quia, si fiet actio a proportione maiori, cito fiet illa actio: nam cum fiat hæc a proportione maioris inæqualitatis, non multum potest resistere passum: & hinc est, quod actio breui tempore terminatur. Quod si a proportione æquali fiat actio; tunc non fiet ita breui tempore, sed longiori, quia passum magis resistit. Si fiat actio a proportione minori, fiet in longissimo tempore, quia passum maxime resistit, sicuti vulgo dicitur, *Gutta cauat lapidem non bis, sed sæpe cadendo.* Et hæc de agente per destructionem.

Quod si actio fiat citra destructionem, pariter hæc actio fieri potest, vel ratione Substantiæ, vel ratione Qualitatis. Si fiat ratione substantiæ, hæc actio consideratur, quatenus substantia vel Augetur, vel Minuitur, vel in æquali portione Seruetur: vnde cum hæ actiones sint diuersæ: fit vt modo requiratur inæqualitas, modo æqualitas. Inæqualitas, vbi substantia debet augeri, vel minui, differenter tamen: quia si substantia augeri debet, requiritur maior portio substantiæ, quam fuerit portio deperdita: alias non poterit fieri augmentum. Contra vero si fieri debet diminutio substantiæ, requiritur inæqualitas, in qua sit maior portio substantiæ, quæ resoluitur, quam substantiæ, quæ augetur. Requiritur autem æqualitas, quoties substantia non debet augeri, nec minui, sed seruari, hoc autem fit quoties in æquali portione est substãtia, quæ additur cum ea quæ deperditur. Quod si fiat actio citra destructionem, sed merito qualitatis, tale agens agere potest, vel Intendendo, vel Remittendo, vel Conseruando, nec potest requiri aliud membrum. Si agens agat in passum non destruendo, sed remittendo; tunc talis actio fieri potest, vel a simili, vel a dissimili, imo etiam potest fieri a dissimili omnibus modis. Declaro: primum fit remissio a simili, & dissimili, idest, a simili in qualitate, quia videlicet tam agens, quam passum est calidum, vnde est similitudo in qualitate; dissimilitudo autem est in gradu, quia vnum (exempli caussa) est tale in primo, aliud in tertio, vel quarto, veluti si aqua tepida ac moderata permisceatur cum valde feruenti; ex hac enim mistione proculdubio remittitur aliqualiter feruor aquæ feruentis; & in his est similitudo in qualitate, dissimilitudo in gradu: et fit hęc remissio a proportione minoris inæqualitatis. Fit etiam remissio a dissimili omnibus modis ratione qualitatis, & gradus: qualitatis, vbi vnũ est calidũ, alterum est frigidum: gradus, vbi alterum est calidum in primo, reliquum in tertio: vt si commisceatur aqua enduiæ, cũ aqua cinnamomi, aliqualiter remittetur caliditas aquæ cinnamomi; & hæc etiam actio fit a proportione minori. Quod si agens agat intendendo: tunc talis actio fit a simili, & a dissimili; non a simili omnibus modis. Fit quidem a simili, quia tam agens, quam passum debet esse vel calidum, vel frigidum; nam si vnum esset frigidum, et reliquum calidum, nunquam fieret intensio, sed vel remissio, vel destructio: igitur vel calidum vtrumque, vel frigidum debet esse: & dissimilitudo debet esse ratione gradus; nam agens, verbi caussa, debet esse calidum vt duo, passum vt vnum calidum etiam debet esse: & sic caliditas hæc intenderetur, & hæc intensio fit a proportione maiori. Ideo dicebat Galenus lib. de salubri diæta commen. 2. & 3. sicut vnum immoderatum contrarium destruit alterum immoderatum contrarium; ita etiam simile immoderatum auget simile immoderatum. Et hoc est, quod dicunt, simile additum simili facit furere: simile, inquam, in qualitate dissimile in gradu. Quod si agens agat conseruando, (ob quam conseruationem, quę hucusque dicta sunt, fuere proposita,) talis debet proportio esse inter agens & passum, vt sit similitudo omnibus modis; nec modo similitudo, sed æqualitas: quamuis potiorem locum habet omnimoda similitudo: quæ est, tum ratione Qualitatis, tum ratione Gradus. Ratione qualitatis; quoniã vtrumque debet esse vel calidum, vel frigidum: in gradu etiam debet esse similitudo; nam si calidum est vtrumque, vtrumque debet esse calidũ in primo &c. si frigidum vtrumque, debet esse frigidum in eodem gradu. Et ideo calidum, siue moderatum, siue immoderatum sit, semper a suo simili conseruabitur: & sic de

de alijs. Debet etiam esse æqualitas in mole: & ideo si permisceatur calidum in primo cum calido in primo, conseruabitur: si frigidum in primo, cum frigido in primo, conseruabitur &c.

Propterea sunt in maximo errore, dicentes, temperatum conseruari a temperato, non autem intemperatum ab intemperato, & immoderatum ab immoderato: quoniam ita conseruatur hoc, vt illud; dummodo sit similitudo ratione gradus, & qualitatis, & æqualitas in mole. Et talis actio fit a proportione æquali. Quare patet, semper a simili simile conseruari.

Conseruatio per simile non semper instituenda, sed quando prodest.

Alterum quod proposuimus est; etiam si simile a simili semper conseruetur, tamen non semper conseruandum simile simili, nam illud interdum licere, interdum non licere. Etenim tunc licet simile simili conseruare, quando talis conseruatio prodest; non licet, quando non prodest, id quod nemo hoc negare debet.

Sed quando noceat, & quando prosit hæc conseruatio, ex Galeno habetur (quem, quamuis omnes adducant, nescio tamen quomodo eum omnes intelligant,) tum octauo metho. vltimo, cum hoc commento, potissimum vero 3. aphoris. 2. & præcipue 3. commen. vbi enim quid fuerit moderatum, quã maxime prodest illud suo simili conseruare: si autem fuerit immoderatum, nocet illud suo simili conseruare, & est coniunctum cum detrimento. Quam veritatem videntes isti, non ita sunt interpretati Galenum: sed voluerunt, Galeni sententiam esse, simile immoderatum non cõseruari a simili immoderato. Sunt nugæ istæ: quoniam maxime conseruatur simile intemperatum a simili intemperato. Dicit autem Galenus licet simile intemperatum conseruetur a simili intemperato, non tamen licere ipsum conseruare, quia non iuuat ista conseruatio, sed potius obest. Aliud igitur est dicere, non debet conseruari, quia nocet: aliud est dicere, conseruatur a simili, nam verum est, simile immoderatum conseruatur a simili immoderato: falsum, immoderatũ, simile debet conseruari a simili immoderato, quoniã non debet, cum noceat.

Responsio ad obiectionem supra propositam.

His ita positis, facillimum modo est satisfacere obiectionibus propositis. Nam quando dicebant hi, & præcipue Aristoteles, si simile a simili cõseruatur, frigidioribus vtendum erit in febriente pituitoso, quam in bilioso, ratione similitudinis, cum simile naturale a simili secundum naturam conseruetur, nullius est momenti ratio hæc. Nam cum dicunt, in pituitoso conueniunt refrigerantia, ratione febris, verum est; conueniunt etiam ratione temperamenti, falsissimum est; moderatum enim debet conseruari per similia, immoderatum nõ debet conseruari, quia nocet. Vnde verum est, quod similia similibus conseruentur, sed in hoc casu non debemus tẽperamentum hoc calidum et siccum conseruare, quia excedit, imo potius suis contrarijs debemus corrigere.

Correctio intemperiei naturalis, tempore sanitatis, instituenda.

Notandum tamen vbi aliquid excedens naturale, volumus corrigere, vel tempore ægritudinis, vel tempore sanitatis; fieri id posse tempore sanitatis, quia non adeo tunc offendimus naturam, quoniam non habemus naturam pugnantem aduersus morbum, vt eam reuocemus a morbo, & temperaturæ applicemus, & reddamus pugnantem: corrigere autem possumus, deducendo temperamentum illud ad æqualitatem, & temperiem. Tempore autem ægritudinis natura non sustinet tantas mutationes, scilicet aduersus morbum, & aduersus temperaturam: tamen, quia hoc temperamentum est excedens, & souet febrem, ideo debemus illud corrigere: non, sicuti in sanitate deducendo ipsum ad æqualitatem, sed remittendo: aliud enim est remittere, aliud ad æqualitatem deducere. Et hæc fuit sententia Galeni secundo, de ratione vict. 44. vbi dicebat, naturã non sustinere in ægritudinibus mutationes insignes, hoc est, quando deducitur temperamentum excedens ad æqualitatem, sed quando corrigitur, ac remittitur, tunc naturã hoc optime ferre, & maxima etiam cum vtilitate; nam per hanc correctionem febres profligantur, morbique fugiunt.

Respõsio ad auctoritates Galeni.

Quantum ad auctoritates ab his propositas, cũ diceba Galenus, senes bene se habere æstate, male hyeme: contra iuuenes, hæc auctoritas nihil contra nos, sed maxime nostram confirmat sententiam: nã ætas senilis consistit in frigido immoderato, et excedente; ideo non prodest hanc ętatem conseruare, sed nocet: & propterea hi iuuantur a contrarijs, læduntur autẽ a similibus: vnde melius habent senes æstate, quia excessus ille frigidus corrigitur: hyeme male habent, quia conseruatur excessus ille, qui nocet. Idem de iuuenibus dicendum.

Galenus etiam 8. method. vltimo, dicit; si fuerit temperatura calida, quæ incidat in febrem; & aliqua frigida, quæ in eandem labatur febrem; maiorem esse lapsum temperaturæ frigidæ, quam calidæ. Si ergo est maior lapsus: ergo in temperatura frigida febriente, conueniunt magis refrigerantia, quam in temperatura calida; quia in hac non est ita insignis lapsus. Pro solutione difficultatis sciendum, quoties aggredimur curationem alicuius affectus antequam veniamus ad administrationem remediorum, opus esse, vt non modo consideremus indicantia, sed coindicantia, & contraindicantia, quia si erunt coindicantia, vno modo erit procedendum; si contraindicantia, diuersimode procedendum. Exempli caussa, sit iuuenis calidi & sicci temperamenti, qui detineatur febre ardenti: sit senex frigidi & humidi temperamenti, qui eadem sit correptus affectione: in quonam debemus vti magis refrigerantibus? Si consideramus iuuenem calidi & sicci tẽperamenti, ratione indicantis, idest, febris ardentis, quæ est velutí calida in quarto; oritur indicatio refrigerandi, & insigniter etiam refrigerandi. Si consideremus etiam coindicantia, & cõtraindicãtia, quomodo se habeant; vt si consideremus iuuenilem ætatem; tunc, cum hęc ætas sit excedens in caliditate; quatenus excedens, nõ requirit similia, idest, calida, sed potius contraria, idest, refrigerantia, sic ergo quatenus excedens frigida requirit; quatenus etiam cõsistit in calido, est proportionata febri, requirit refrigerantia. Ideo in iuuene calido & sicco, correpto febre ardente, conueniũt refrigerantia, & ratione febris indicantis, & ratione temperamenti iuuenis, & etiam ætatis coindicantis. Vbi igitur in vnum concurrunt indicantia, & coindicantia; tunc maxime conueniunt refrigerãtia: quemadmodum dicit Hippocrates, victus humidus conuenit febricitantibus & maxime pueris febrientibus, quia conuenit hic victus humidus, & ratione febris indicantis, & ætatis coindicantis, Pariter in iuuene calido et sicco conueniunt refrigerantia quam maxime: quia in vnũ concurrunt indicantia, & coindicãtia. Si autem considerauerimus hanc febrem in sene, frigidi & humidi tẽperamenti; ratione febris oritur indicatio refrigerandi: imo magis refrigerandi: quia maior est lapsus, quam sit in iuuene, incidente in eandem febrem, calido & sicco. Si autem coindicantia considerabimus; facile, & per viam signi, & per viam caussæ apparebit, non ita refrigerantia conuenire, vt in iuuene. Per viam caussæ: nam si considerauerimus senilem ætatem, quæ consistit in frigido, & quidem excedente; hoc frigidum non est conseruandum similibus; sed contrarijs corrigendum, vt calidis: cum ergo febris requirat refrigerantia, ætas autem & temperatura non requirant refrigerantia, sed potius calefacientia; ideo non possumus vti ita frigidis, vt in iuuene, in quo omnia concurrunt. Per viã etiam signi istud patet: quoniam senes non possunt ita frigida tolerare remedia, vt iuuenes.

APHO-

APHORISMVS XVII.

Et quibus semel, aut bis, & quibus plura, vel pauciora, & particulatim oporteat offerre; considerandum. Condonandum autem aliquid tempori, regioni, ætati, & consuetudini.

ET *quibus semel, aut bis, &c.* Hic aphorismus vt breuis est, sic in se maximam continet difficultatẽ: & adeo arduam, vt dixerint doctores vsque ad hæc tempora non fuisse dissolutam: vnde summa diligentia audire oportet tum difficultatem, tum solutionẽ illius, quæ in actu practico consistit.

Scopus. Quoad scopum itaque præsentis aphorismi: cum hucusque locutus fuerit Hippocrates de victu tum nutriente, tum alterante, idest, de cibo ratione quantitatis, & qualitatis: nunc eius institutum est verba facere de modo administrandi talem cibum. Nam, (vt recte dicit Galenus,) non sufficit scire, esse dandum cibum magis & minus nutrientem, vel minuentem, sed opus est etiam vt sciamus, quot vicibus oporteat exhibere talem cibum, num paucioribus, vel pluribus vicibus. Pariter non sat est dignoscere tali victu esse vtẽdum; sed opus est etiam tenere, an semel, vel bis, vel pluries sit tali victu vtendum. Ideo in præsenti aphorismo tradit artem cognoscendi, quot vicibus oporteat exhibere cibum, tum ratione quantitatis, tum ratione qualitatis.

Artificium Hippocratis. Sed quanam arte id facit? Eadem, qua locutus est de cibo in quantitate, & qualitate: idest, in virtute indicantium, idest, rerum præter naturam; & in virtute coindicãtium, idest, rerum secundum naturam. Ad quam veritatem respiciens Galenus in commento, dicit, in præsentia sermonem esse de victu ægrotantium: & propterea se debent habere indicantia ex parte rerum præter naturam, coindicantia ex parte rerum secundum naturam. Sunt autem coindicantia in duplici serie, quædam principalia, vt vires; quædam non principalia, vt reliqua quæ ad vires referuntur, nimirũ tempus anni, consuetudo, ætas, &c. quæ habent vim coindicandi, quatenus ad vires referuntur; & ad hęc omnia respexit Hippocrates in pręsenti aphorismo.

Est igitur eius scopus, agere de modo administrandi cibum, tum ratione quantitatis, tum qualitatis, in virtute indicantium, atque coindicantium.

Diuisio. Quantum autem ad diuisionem attinet, hic aphorismus est sententia sine ratione prolata, & ex propria natura. Diuidi autem potest in duas partes: nã in prima simpliciter proponitur modus administrandi cibaria: in secunda vero idem modus proponitur, in virtute indicantium, atque coindicantium, ibi, *Condonandum autem aliquid &c.*

Cur virium, & rerum præter naturam hic non fiat mentio. Sed dicet quis: si hic indicantia se habent ex parte rerum præter naturam, & coindicantia sunt res secundum naturam, principalia autem sunt vires: quomodo hic fit mentio de indicantibus, & coindicantibus, cum ne verbum quidem fiat de rebus præter naturam; neque de viribus? dicit enim, *Tempori, ætati, & consuetudini?* Dico Hippocratem in hoc maximo artificio vsum: quod optime cognouit Galenus in commento. Consistit autem artificium in hoc, quoniam proponens Hippocrates coindicantia secundaria, de necessitate etiam intelligere debuit coindicãtia principalia; & multo magis indicantia. Quod facile probatur: nam coindicantia tum principalia dicuntur, tum non principalia, quatenus referuntur ad principalia, idest, ad vires: ideo non principalia præsupponunt principalia. Quare proponens non principalia, proponit etiam principalia. Vires itaque sunt coindicantes; in respectu ad res præter naturam, indicantes. Si ergo præsupponunt indicantia: ideo breuissime loquens Hippoc. non principalia coindicantia proponens, cognouit principalia coindicantia, & indicantia. Et ideo Galenus in commento dicit, Hippocratem in hac sententia proponere res præter naturam, & vires: dicit enim duas esse præcipuas indicationes; vnam quæ capitur a materia morbifica; alteram a viribus.

Sensus. Aphorismi porro talis est sensus. Opere pretium est considerare, ratione qualitatis & quantitatis cibi, quot vicibus cibus debeat offerri: an debeat offerri pluribus vicibus, an paucioribus: Et, an his vicibus offerẽdus sit cibus multus, vel paucus. Vt autem cognoscere possitis, quonammodo procedendum sit, inspicere oportet res præter naturam, & vires, & aliqua etiam ex parte tempora anni, ætates, et consuetudinem.

Explicatio verborum. Dicit autem *Et quibus semel, aut bis, & quibus plura, vel pauciora, &c.* Proponit modum administrandi cibaria: qui modus consistit in quantitate discreta; an vna vice cibus sit offerendus, vel multis vicibus. *Et quibus plura, vel pauciora.* Nec credatis, vt aliqui falso credidere, sermonem hic haberi ab Hippocrate de quantitate cibi: nam hic sermo est de modo administrandi cibaria, non de quantitate; quia de quantitate in superioribus est locutus aphorismis. Hic autem sermo est de quantitate, non per se, sed vt refertur ad vices, nam supposita quãtitate, quæritur, quot vicibus oporteat cibum exhibere, an semel, vel bis, vel paucioribus, vel pluribus vicibus dandũ sit istud paruum, vel multum, quod exhibetur. Et ad hoc respiciens Hippoc. dicit: *Particulatim.* Quia sigillatim coniectare debemus, quando volumus dare cibum semel, vel pluribus vicibus; an in multa, vel in pauca copia sit dandus in hac proposita partitione.

Sed vnde hæc habemus? Respondet Hippocrates in secunda parte: *Condonandum est aliquid ætati, &c.* Vbi proponuntur indicantia, atque coindicãtia, tum principalia, tum etiam non principalia. Et quamuis expresse Hippocrates proponat, & indicantia.

Cibandi modus vt sumatur ab indicãtib. & coindicantib. principalib. Nos tamen loquemur primo de indicantibus, atque coindicantibus principalibus: dicit enim Galenus in commento, quod cibandi modus potissimum sumatur ab humoribus morbificis, & a viribus: Sed quomodo ab his sumitur hic modus cibandi? Galenus (& notate, quia ex verbis eius maxima oritur difficultas) multa dicit & inter reliqua habet, morbum ex corruptione humorum esse cum virtute vel valida, vel debili: si cum valida, dandum cibum multum, & sæpe: sæpe, quia affectio indiget; multũ, quia vires constant, ac possunt etiam concoquere cibum. Si vero fuerit cum hoc morbo virtus debilis; sæpe, & modicum cibi dandum: sæpe, ob affectum; modicum ob vires debiles.

Locus Galeni difficilis explicatur. Sed in his verbis maxima cõsistit difficultas; nam cum primo dicat Galenus, in morbo ex corruptione, ratione virium validarum esse, cibũ copiosum administrandum; istud aduersatur Galeno eidem, & Hippocrati primo de ratione vict. 44. vbi habent, in morbis acutis, qui victum tenuem indicant, si virtus valida coindicat victum tenuem; si non sit valida, opus esse augere cibum. Quare ex hoc loco virtus valida coindicat victum tenuem contra ac in hoc aphorismo. Præterea Galenus in hoc primo, particula tertia, vbi in morbis peracutis proponit Hippocrates victum tenuissimum, dicit, conuenire illum, si virtus fuerit valida. Ergo virtus valida coindicat victum tenuissimum, hic autem dicit, quod coindicet copiosum. Tunc in hoc etiam primo, aph. 9. Vbi Hippocrates habet, *conjectare autem oportet, &c.* dicit Galenus, si virtus sit valida, modicum cibi dandum; si debilis, cibum esse augendum. Amplius secundo aphorismorum decimo dicitur, corpora impura quanto magis nutriantur, tanto magis lædi. Et tamen hic ausus est dicere Galenus, in morbis ex corruptione humorum, si virtus fuerit valida, multum, & sæpe alimentum dandum.

Vt

Aliorum opiniones.

Vt facilius vera intelligatur solutio; primo proponam opiniones aliorum. Prima itaque opinio est Montani; corpora impura non debere nutriri; quia, quanto magis nutrimus; tanto magis lædimus. Et addit Montanus, *quicquid dicat Galenus in commen.* Vnde patet, quod Montanus velit reprehendere Galenum, vnde cum Montano esse non debemus.

Modernus ait, ita intelligendum esse Hippocratem, corpora impura quanto magis nutris, &c. videlicet prætermissa euacuatione; nam si prætermittas euacuationem in corpore impuro, quanto magis nutris, tanto magis lædis. At si sit morbus ex corruptione, & fiat euacuatio, licet multum nutrias, non nocebis. Primo modo intelligitur Hippocrates secundo aphoris. decimo, secundo modo intelligitur hic Galenus, quod scilicet sit sæpe, & multum alendum, vbi fuerit facta recta euacuatio. Verum opinio hæc satis voluntaria videtur, licet Moderni non sit, sed Thadæi. Nam non dicit, corpora impura, non prætermissa euacuatione, posse nutriri: cum Galeno enim hic dicimus, certum esse, quousque sunt impura, non posse esse factam euacuationem: nam si impura sunt, igitur non sunt vacuata: si enim fiat vacuatio, non amplius sunt, nec dicuntur impura. Quare est imaginaria responsio.

Triuerius autem dicit, hunc esse nodum hactenus insolubilem, & se adinuenisse solutionem. Imaginatus enim ipse est subtilem hanc responsionem, quod morbus, & febris possint bifariam considerari, vno modo, vt dependent ex cacochymia; reliquo vero modo, vt dependent ex corruptione sanguinis. Ex cacochymia intelligit Triuerius; quoties morbus dependet ex humoribus vel pituitosis & crudis, vel calidis, & exustis, vt biliosis, & ex atrabilarijs. Per morbum ex corruptione dependentem, intelligit maximam sanguinis corruptionem, vt in febribus pestilentibus fieri solet. Tunc dicit Triuerius: si corpora fuerint cacochymia, quanto magis nutris, &c. & hoc modo locutus est ibi Hippocrates. Quod si morbi dependeant ex corruptione, dicit Triuerius, in his requiri copiosum cibum: quia vbi corrumpitur sanguis, non potest refici medicamentis, sed debet refici cibis: ergo affectio hæc cibo indiget, quia aliter refici non potest. Vnde si virtus valida fuerit, ipsa coindicabit id, quod a caussa morbosa iam est indicatum: & hoc modo intelligit Galenus in commento. Addit Triuerius, peracutos & acutos morbos dependere vel ex cacochymia, vel ex inedia, vel ex plenitudine, vel ex corruptione. Si morbi dependeāt ex cacochymia; in his conuenit victus tenuis, & tenuissimus: & de his est locutus septimo aphorismo huius primæ particulæ, & 10. aphorismo secundæ particulæ. Sed tum Galenus, tum maxime Hippocrates, in eodem, & septimo aphorismo locuti sunt de morbo ex plenitudine, in quo etiam conuenit victus tenuissimus. Quod si morbus dependeat vel ex inedia, vel ex corruptione; tunc conuenit cibus multus, & sæpe, & de his loquitur hic Galenus in commento.

Sed hoc non potest consistere; & falsitatem ex eo colligatis, quia quicunque fuerit morbus, quatenus morbus, nullum potest cibum nutrientem requirere: quod si cibum indicat, indicat, non tanquam cibum, sed quatenus cibum medicinalē. Præterea hæc solutio facit diminutum Hippocratem: quia vult, Hippocratem septimo aphorismo tantum fuisse locutum de morbo ex plenitudine, & cacochymia: nō autem de morbo ex inedia, & corruptione: cur itaque de his morbis nō est locutus? Tertio, & clarius, hæc Triuerij expositio reddit Hippocratem confusum, et Galenum mendacem in principio commenti: nam secundum Triuerium locutus est Hippocrates septimo aphorismo de morbo ex repletione, & cacochymia; hic autem loquitur de modo administrandi cibos in morbis ex inedia, & corruptione: sed quomodo nunc agit de modo administrādi cibos in morbis ex inedia, & corruptione, si superius locutus est de morbis ex cacochymia, vel repletione? Debebat enim agere de modo administrandi cibos in eis morbis, de quibus supra verba fecit. Quemadmodum Galenus in commento dicit, hic loqui Hippocratem de modo administrandi cibaria in his morbis, de quibus est supra locutus, tum ratione quantitatis, tum ratione qualitatis. Quare si aphorismo septimo locutus est de morbis ex repletione & cacochymia; debebat ne hic agere de modo administrādi cibos in morbis ex corruptione, & inedia? Quare Triuerij solutio minime probari potest.

Auctoris solutio.

Nunc tandem ad solutionem veram veniamus: quæ sumitur tum ex artificio Hippocratis, tum ex sententia Galen. & Hippoc. Namque de diæta loquens tria absoluere voluit capita: primum de quantitate: secundum de qualitate ciborum; tertium de modo administrandi cibaria, tum ratione qualitatis, tum quantitatis. Primis duobus capitibus absolutis, propositum fuit ei in præsenti aphorismo, de modo administrandi cibaria, non ratione qualitatis, nec ratione quantitatis tantum; sed de modo administrandi cibaria ratione vtriusque, verba facere. Agens autē de modo administrandi cibaria in quantitate agit in virtute indicantium. Et, per indicantia intelligere debemus res præter naturam, & humores peccantes: non est enim hic sermo de modo administrandi cibaria sanis. Quare necessarium est considerare humores peccantes, pro solutione difficultatis.

Humores autem peccantes peccare possunt vel ratione Quantitatis, vel ratione Qualitatis, ergo indicatio ab eis sumi potest, & ratione Quantitatis, & ratione Qualitatis: quo pacto considerauit Galenus humores, sexto de tuend. 6. Si considerentur humores peccantes ex parte quantitatis, indicant modum administrandi cibaria penes quantitatem: si considerentur, vt peccant in qualitate, indicant modum administrandi cibaria penes qualitatem. Peccatum penes quantitatem duplex esse potest: vel enim Deficiunt humores, vel Superabūdant. Si deficiant, tunc opus est considerare coindicans principale, idest, vires, vt scilicet vires vel Debiles sunt, vel Validę: quia vires possunt esse validę ratione solidarum partium, vt alias docuimus. Si vires fuerint validæ, cibus multus, & sæpe est exhibendus: sæpe, quia affectio indiget, cum sit humorum defectus. Si autem vires fuerint validæ, coindicāt, vt illis viribus multum cibum exhibeamus: quia vires poterunt multum cibum regulare. Si autem debiles fuerint vires, sæpe erit nutriendus æger, ob affectum qui indiget, & parum ob vires, quæ non possunt multum cibum regulare. Dicit enim Galenus: si accessio non adsit, (in hac enim abstinendum,) cibus sæpe dandus est, si nihil impediat; & multus, si virtus fuerit valida; paucus, si debilis. Si vero fuerit humorum peccatum in quantitate, ob superabundantiam; dandus est cibus in pauca copia, & raro: quoniam affectio non indiget cibarijs, quoniam humores superabundant, licet debilis fuerit virtus, vel fortis: nam virtus tunc debilis est ob suffocationē, & ideo in pauca copia sunt dandi cibi, si autem fuerit valida; tunc neque etiam dandus est cibus; quia affectio non indiget cibo, neque ipsa virtus.

Si autem considerauerimus peccatum in qualitate, tale peccatum quodcunque fuerit, quatenus peccatum qualitatis, indicat cibum consideratum ratione qualitatis, non quantitatis, idest, cibum medicinalem; de quo decimosexto aphorismo fuit locutus Hippocrates. Humor peccans qualitate, vel peccat ex parte qualitatis primæ, vel secundæ. Primæ qualitatis, cum vel calidior est, vel frigidior, vel humidior,

dior, vel siccior, quoties etiam humor vel citra coctionem est, vel vltra coctionem, vt biliosus, & atrabiliosus. Et vbi hic humor ex parte primæ qualitatis peccat, requiritur cibus medicinalis contemperans, vnde in morbo dependente ex humore peccante per primas Qualitates, quo magis peccauerit hic humor, tanto cibus medicinalis copiosior, & sæpius erit exhibendus. Et si considerauerimus vires coindicantes, si validæ fuerint, coindicant hunc cibum medicinalem copiosum, & sæpe: si debiles coindicant eundem victum medicinalem in pauciori copia, sed sæpe; quia affectio hoc requirit, sed in pauciori copia, ob virtutis debilitatem.

Non autem dandus multus cibus ratione inediæ, ex secundo aphorismorum decimo, ratione cacochymiæ, vt voluit Triuerius: nam tum ibi Hippocrates, tum in hoc commẽto Galenus de morbo ex cacochymia pendente loquuntur. Diuersitas autem in hoc consistit: quia ibi Hippocrates loquitur de cibo, inquantum cibus est, idest, inquantum habet vim nutriendi: & ideo dicebat corpora impura quanto magis nutries, tanto magis lædis. Et quod hoc voluerit Hippocrates (præterquã quod ibi dixerit, *quanto magis nutries, &c.* per quod cibum, inquãtum cibus est, intelligit) videatis ibi Galenum, qui dicit, ideo corpora impura nutrita lædi, quia alimentum, additũ corporibus malos habentibus humores, corrumpitur, vnde augetur substantia, sed nõ corrigitur qualitas: si ergo non corrigitur qualitas, non est cibus medicinalis; quia cibus medicinalis habet vim corrigendi qualitatem; nam calefaciens cibus remittit frigiditatem humoris, &c. Ideo ibi Hippocrates loquitur de cibo, ratione qua cibus, & ratione quantitatis, idest, in quantum alit, non de eo, inquantũ medicinalis est: hic autem loquitur de cibo medicinali contemperante; nam vt supra locutus est de cibo, ratione quantitatis & qualitatis; sic hic loquitur de modo administrandi cibum ratione humorum peccantium & in quantitate, tum in defectu, tum in superabundantia, & in qualitate; humores enim peccãtes tum in quantitate, tum in qualitate, non modo medicamentis sũt corrigendi, sed cibis etiam medicinalibus.

Si autem cõsiderauerimus humores ex parte qualitatis secundæ: tunc secunda qualitas potest considerari vel vt consequitur Formam, vel vt consequitur Materiam. Secunda qualitas quæ consequitur formam, est, quæ consequitur corruptionem humoris, & est putredo: quæ autem consequitur materiam humoris, est, vt si considerauerimus, an materia humoris tenuis sit, vel crassa vel viscida. Primo ergo considerabimus humores peccantes in qualitate secunda ratione formæ: secundo ratione materiæ.

Quoad primum, considerantes putredinem, idest, humores putrescentes in corpore: talis putredo, vel est Confirmata, vel Non. Si est confirmata, & ex toto facta; tunc talis humor ex toto putrescens non indicat cibum, nec ratione alimenti, nec ratione medicamenti, quia indicat sui ablationem, imo eradicationem; ideo non potest conuenire cibus: quod si cibus conueniat, conuenit ratione virium, ita vt vires sint indicantes. Si autem erit putrefactio non ex toto facta, sed in fieri; tunc hi humores sic putrefacti indicant cibum medicinalẽ proportionatum, idest, contemperantem, nimirum moderate refrigerantem, & exsiccantem. Ideo, Galeno teste in commento, si in humoribus fuerit defectus, requiritur additio; si corruptio contemperamentum. Quid clarius dicere potuit: humor corruptus requirit contemperamentum? Hoc enim idem est, ac si dixisset, humor corruptus requirit cibum medicinalem contemperantem: cibus enim prohibere potest, ne putredo magis ac magis introducatur. Quod si considerabimus vires coindicantes; hæ vel Validæ sunt, vel Debiles. Si validæ, coindicant cibum medicinalem copiosum; non dico nutrientem, sed medicinalem; quia humores corrupti non possunt indicare cibum ex parte quantitatis. Quare optime dicit Galenus, si virtus fuerit valida, & fuerit morbus ex corruptione, cibum sæpe dandum esse, (medicinalẽ, inquam,) quia affectio requirit; & multum, quia vires validæ poterunt regulare cibum copiosum medicinalem cõtemperantem. Ideo illa auctoritas, *impura corpora quo plus nutries, eo magis lædes:* nihil facit, quia de cibo loquitur, inquantum cibus est. Sed si fuerit virtus debilis, non poterit tolerare multum cibum; & ideo debemus dare cibum sæpe, & parum; parum, quia virtus est debilis, neque potest multum cibum tolerare; sæpe ob affectum.

Quantum ad febrem pestilentem, de qua loquitur Triuerius, dicimus, eam, inquantum morbus est acutus, indicare victum tenuem; & de tali febre, vt acuta, locutus est quarto aphorismo Hippocrates: nam septimo aphorismo locutus est de omnibus morbis peracutis; sic quarto de omnibus acutis. Et ideo in virtute illius quarti aphorismi, pestilens febris, quatenus morbus acutus, indicat victum tenuem, & minuentem vires. Sed si consideremus febrem pestilentem, non vt acutus morbus est, sed vt pendet ab humoribus putrefactis, secus est: quia non potest tolerare victum tenuem; variatur enim hic indicãs: cum aliud sit considerare febrem pestilentem; vt morbus acutus est: aliud, vt ab humoribus putridis pendet. Febris pestilens, vt morbus acutus, indicat victũ minuentem; vt autem pestilens est, indicat victum medicinalem contemperãtem: & si vires validæ fuerint, indicatur hic cibus medicinalis contemperans, multum exhibendus, & sæpe; si debilis, parum & sæpe. Quod si etiam consideremus: quatenus in febre pestilenti virtus casura sit, si non primo, saltem in secũdo die: debemus in hac febre non ita minuentem victum instituere; quia vires perferre nõ possent, nam in hoc casu contraindicantes sunt vires. Et voluit hoc Hippocrates nono aphorismo, cum dixit; *coniectare autem oportet, &c.* Ideo in febre pestilenti, quatenus vires sunt contraindicantes, non debemus ita tenuem victum instituere, vt in febribus acutis. Si autem consideremus humores corruptos; debẽmus in ea instituere copiosum cibum medicinalem contemperantem.

Quod si postremo consideremus humorem peccantem ex parte qualitatis secundæ, vt consequitur materiam: tũc hic humor, vel est Tenuior, vel Crassior; si tenuior, crassefaciẽdus est; si crassior, attenuãdus. Et de hac re in virtute primę qualitatis egit Hippocrates decimo sexto aphorismo. Vnde, quantum ad modum administrandi cibaria, habetis ex humore peccante, quod sæpe sit dandus cibus, quia affectio indiget, & si virtus est valida, multum, quia potest tolerare; si debilis, in pauca copia, quia virtus non potest regulare. Vnde cum est sermo de morbo in cacochymia, (nam vbi crassiores vel tenuiores sunt humores, est sermo de cacochymia,) si virtus valida fuerit, multum & sæpe est dandum cibi medicinalis, nec obstat aphorismus, *impura corpora, &c.* quia licet vtrobique de cachocymia verba fiant, tamen differentia est, hic enim est sermo de cibo medicinali, ibi de cibo nutriente, considerato ex parte quantitatis; quæ multum inter se differunt.

Quare concludentes dicimus, si modus offerendi cibaria consideretur; si fuerint humores peccantes ex parte copiæ, indicari modum administrandi cibaria ex parte copiæ: si fuerint peccantes ex parte qualitatis, indicari modum ex parte qualitatis: si ex parte primarum qualitatũ peccauerit humor, indicari modum administrandi cibaria ex parte primarum qualitatum: sic & de secunda qualitate dicendum. Et hunc in modum (vt credo) soluta est proposita difficultas.

APHO-

APHORISMVS XVIII.

Aestate & autumno cibos difficillime ferunt: hyeme facillime: secundum locum ver habet.

Scopus.

AEstate & autumno cibos, &c. In hoc decimooctauo aphorismo differit etiam de ratione victus Hippoc. Quid autẽ voluerit, & cur eadem videatur asserere, quæ in 15. aphorismo, hoc est satis difficile cognoscere. Nos tamen ita statuimus. Cum Hippoc. in superiori aphorismo locutus sit de modo administrandi cibaria in virtute indicantium, atq; coindicantium: dixeritq; aliquid esse condonandum tempori ætati, &c. ne quis dubitare posset, quidnam tempori esset condonandum; ideo Hipp. satisfacit huic quæsito in hoc aphorismo. Et licet dixerit, condonandum tempori, ætati, consuetudini, &c. declarat tamẽ solummodo quid condonandum tempori; tum breuitatis caussa, tum quia cognoscens quid condonandũ sit tempori, cognoscit etiam quid condonandum ætati, consuetudini, & reliquis, quæ his proportione respondent.

Huius aphorismi, & decimiquinti differentia.

Quo scopo ita proposito, facile est tollere omnes difficultates. Nam videbatur hic aphorismus superfluus, & coincidere cum aphor. 15. *Ventres hyeme, &c.* in quo aphor. loquitur de tẽporib. anni, sicut & in hoc. Ex hoc scopo tollitur huiusmodi difficultas, & ex dictis Gal. in hoc comm. quoniam 15. aphoris. sermo est de quantitate cibi, sumpta indicatione a tẽporibus anni: hic non est sermo de quantitate cibi, sed de modo cibandi, & administrandi cibos; Dicit enim Galenus, & potissimum in com. sequenti, in viuendi ratione tria esse potissimum capita absoluenda: primum, de quantitate; secundum de qualitate cibandi; tertium de modo administrandi cibaria. At aliud est, modus administrandi cibaria; aliud, quantitas cibi. Est etiam alia differentia: nam 15. apho. est sermo de quantitate cibi; sed prout hæc quantitas est administranda corporibus sanis; hoc aphorismo sermo est de modo administrandi cibos ægris corporibus. Ideo, quamuis bis egerit de temporibus anni, egit tamen diuersa ratione.

Diuisio.

Quoad diuisionem: est sententia sine ratione prolata, nec aliquam notatu dignam admittit diuisionẽ. Si autem volumus diuidere, possumus in duas partes: in prima comparat æstatem & autumnum: in secunda hyemem & ver.

Sensus.

Potest autem talis aphorismi colligi sensus. Cum infirmi tempore æstatis & autumni difficillime ferant cibos; propterea his temporibus cibi ægris sunt offerendi sæpe, quamuis sæpius æstate, non ita frequenter autumno. Et cum ægrotantes tempore hyemis atque veris facillime ferant cibos, licet facilius hyeme, quam vere, ideo oportet tempore hyemis exhibere rarissime, raro tempore veris.

Explicatio verborum.

Sed veniamus nunc ad ponderationem verborũ. Dicit Hippocrates, *AEstate, & autumno cibos difficillime ferunt*. Quoniam dicit Hippocrates & Galenus in superiori commento, modum cibandi desumi potissimum ab humoribus morbificis indicantibus, & a virtute coindicante principali, & a temporibus anni coindicantibus, sed non principalibus: ideo si constet quatuor tempora manifestare, an sæpe, an raro sint exhibendi cibi; patet etiam tempora hæc coindicare. Nam ex Galeno in commento, eo tempore debent exhiberi cibi in multa copia, in quo homines facilius possunt ferre, & concoquere multa illa cibaria; quia debet esse proportio inter calorem, & alimentũ, sed tẽpore hyemis & veris melius homines concoquunt cibaria, quam tempore autumni & æstatis, ideo cibus exhibendus in maiori copia tempore hyemis & veris, quam autumni, & æstatis. Porro his temporibus, quibus cibus conuenit copiosior, opus est rarioribus vicibus dare cibum, & iis temporibus, quibus non licet dare cibum ita copiosum, necessariũ est dare pluribus vicibus, & frequentius, cibum; sed tempore hyemis & veris conuenit cibus copiosior, quam æstate & autumno: ideo tempore hyemis & veris est exhibendus cibus rarioribus vicibus; tempore æstatis & autumni crebrioribus. Et hoc est, quod dicit Hippocrates in hoc aphorismo, *Si igitur æstate & autumno cibos difficillime ferunt ægri* ideo debemus dare cibum frequentioribus vicibus: quia cum homines cum difficultate ferunt cibum, nõ possunt concoquere cibum vnica vice copiose assumptum: & ob id necessarium est partiri. Vnde id dicendum est (inquit Galenus) de æstatis tempore, quod in morbis ex inedia proficiscentibus, cum virium debilitate: nam in his parum, & sæpe oportet cibum dare; parum, quia copiosum non potest facultas concoctrix regulare; sæpe, quia ita requiritur ob inediam. Contra vero fit hyeme: nam dandus est copiosus cibus, sed rarissime quo ad vices. Vt autem æstate, sic autumno debemus dare cibos frequenter: quia difficulter ferunt cibos; non autem ita frequenter, vt æstate. Et quia tempore hyemis cibos facile ferunt; ideo copiosum victum, sed rarissime, debemus dare: ita etiam vere, sed non ita copiose, quia non ita facile ferunt, sed tamen copiosus est dandus cibus, verum raro. Et hinc colligatis ex Galeno in commento, sicut corpora dissoluta tempore æstatis, succedente autumno refrigerantur, & densantur, ita corpora densata tempore hyemis, succedente vere calefieri incipere. Constituta sit igitur hæc sententia, quod corpora ægra æstate & autumno difficillime cibum ferãt, contra vero hyeme & vere facile.

APHORISMVS XIX.

Iis, qui per circuitus accessiones habent, nihil dare oportet, neque cogere, sed subtrahere adiectionante indicationes.

Scopus, & sensus aphorismi, de iunioris sententia.

IIs qui per circuitus, &c. Modernus a Montano capiens proponit scopum, qui e diametro aduersatur scopo proposito a Galeno. Proponit autem hunc scopum Montanus: quoniam sibi satisfacere non potuit scopus propositus a Galeno. Dicit ergo Modernus: cum propositum sit Hippocratis, sermonem habere in hoc primo lib. de triplici instrumento, videlicet chirurgia, pharmacia, atque diæta: (in quo quidem valde miror, quomodo hi proponant, scopum Hippocratis esse agere de triplici instrumento; cum in eo applicando sibi non constent a principio vsque ad finem;) & cum per plures aphorismos locutus fuerit de diæta: antequam progrederetur ad pharmaciam, voluit proponere hunc aphorismum, vt esset epilogus omnium illorum, quæ hucusque dicta sunt de ratione victus. Vt sensus sit: in accessionibus morborum, siue chronicorum, siue acutorum, siue peracutorum, est abstinendum, & non solum in accessione, sed in vigore, & sub vigore; vt scilicet fiat subtractio cibi.

Confutatio.

Sed scopus ab his propositus nullo pacto mihi satisfacere potest. Primo enim hæc interpretatio destruit scopum optime a Galeno propositum in commento: nã impossibile est, vt scopus Hippocratis fuerit duplex, et vterque bonus: vnica enim eius tantum debuit esse intentio. Præterea, si hic scopus a Montano propositus, esset verus; tunc Hippocrates diminutus esset, & in materia de diæta, & in epilogo. In materia de diæta; nam ex sententia Galeni in hoc commento, imo omnium interpretum, triplex caput erat absoluendum: primum de quantitate cibi; secundum de qualitate; tertium de modo administrandi. De quantitate & qualitate locutus est. Quantum ad modum, modus cibandi in duobus consistit: primo, vt cognoscamus, quot vicibus cibus exhiberi debeat: deinde

deinde vt cognoscatis quænam sit hora opportuna cibandi. Vnde si in hoc aphorismo scopus esset epilogus, Hippocrates fuisset diminutus, quoniam solũ est locutus de vicibus, non autem de hora opportuna cibandi, de qua loquitur in hoc aphorismo, ad mentem Galeni, vt cito cognoscetis: Præterea patet Hippocratem diminutum fuisse in epilogo, quoniam epilogus in summa paucis continere debet, omnia superius proposita: superius autem sermo est habitus de modo, & de quantitate & qualitate: at in hoc aphorismo nullus est sermo de quantitate, & qualitate, nulla fit mentio de vicibus; sed tantum de hora opportuna cibãdi, & ideo cum inquit: *In accessionibus, &c.* non faciat epilogum: quia hic nec quantitatem, nec qualitatem proponit, neque vices.

Scopus e propria sententia.

Meo iudicio institutum Hippocratis est ex toto absoluere sermonem de diæta, & quia in sermone de diæta triplex erat caput; vnum de quantitate, & de hoc a quarto ad quinctumdecimum locutus est: alterum de qualitate, de qua decimosexto: tertium de modo administrandi, de quo decimoseptimo, & decimooctauo locutus est aphorismo: nunc hoc aphorismo, quod circa modum restat, exequitur. Nam cũ modus cibandi duplex sit, vel penes Vices, vel penes Horam opportunam cibandi: cum de vicibus locutus sit præcedenti aphorismo, supererat vt loqueretur de modo cibandi ratione horæ opportunæ, & determinatæ, qua liceat dare cibum in quantitate & qualitate proposita. Et hunc scopum tetigit Galenus principio præsentis commenti.

Recentior contra Galenum.

Sed Modernus, accipiens a Montano, & Trinierio, arguit contra Galenum. Namque cum Hippocrates proponit iudicationes, Galenus legit accessiones, vnde dicunt isti, hic esse duplicem errorem Galeni, alterum, quod peruertat verba Hippocratis, cum pro iudicationibus legat accessiones, quæ plurimum inter se distent: alterum, quod iudicationem exposuerit vigorem. Addunt isti, si velimus legere accessiones, & vigorem; esse Hippocratem superfluũ: nã si legamus *accessiones*, aphorismum hunc coincidere cum vndecimo, quo dicit, *In accessionibus abstinere oportet, nam cibum dare nocuum est.* Quod si legamus *vigorem*, dicũt etiam esse superfluum Hippocratem; nam hunc aphorismum tunc fore eundem cum octauo, *Quando morbus in vigore consistit, tunc victu tenuissimo est vtendum.*

Refutatio recentioris.

Sed hos valde audaces esse dicimus, neque enim Galenũ peruertere Hippocratis verba affirmamus, etiamsi per iudicationes accipiamus accessiones & vigorem, neque Hippocratẽ reddi superfluum. Primum ostendo: quia per iudicationes in præsentia opus est accipere tempus; in quo apparet maxima molestia, quæ non aliunde proficiscitur, nisi a vi morbi, & rei præter naturam: & ideo per indicationes accessiones intelligere oportet. Sed cum iudicationes fiant in accessione, & vigore morbi: propterea per iudicationes; non modo iudicationes intelligere debemus, sed tempus etiam, in quo iudicationes fiunt. Et in hoc cognoscatis maximum Hippocratis artificiũ, qui, vt alluderet ad tempus molestum, proponit iudicationes, per quas intelligit iudicationes, & tempus etiam in quo fiunt iudicationes, nimirum accessiones & vigorem. Ideo non peruertit Galenus verba Hippocratis. Nec etiam fuit superfluus Hippocrates: nam quoad aphorismum vndecimum, in quo videtur Hippocrates loqui de accessionibus, sicut & in hoc aphorismo, dicendum, vndecimo aphorismo sermonem esse de primo capite obseruando, idem, de quantitate cibi, sumpta ab accessionibus indicatione: in hoc autem aphorismo sermonem esse de modo cibandi, sumpta etiã indicatione ab accessionibus. Ideo Hippocrates superfluus non fuit. Cur autem hi hæc dicant, mirum non est, quoniam non cognouerunt integrum Hippocratis artificium. Quoad octauum

A autem aphorismum, dicendum, Hippocratem in eo loqui de quantitate cibi in vigore, hic autem de modo cibandi. Cum ergo alia ratione hic & ibi loquatur Hippocrates, superfluus ergo non fuit. Quare persistit Galeni scopus in suo robore, quod sermo sit de modo cibandi ægros penes horam opportunam, in virtute rerum præter naturam (quia de ægrotantium diæta agitur) nimirum, accessionum & vigoris, indicantium, imo etiam virium contraindicantium.

Diuisio.

Potest autem aphorismus in duas partes diuidi, in primo proponit modum cibandi, in virtute accessionum indicantium. In secunda eundem modum ponit, in virtute virium contraindicãtium; cum inquit: *Sed subtrahere adiectioni ante iudicationes.*

Paraphrasis aphorismi.

Sensus aphorismi talis esse potest: In illis, qui habent morbos cum accessione, in accessionibus abstinere oportet, vt nec liceat dare cibum, neque liceat cogere ægrum, vt capiat cibum, id est, vt nec liceat B dare cibum ægris appetentibus, nec non appetentibus; nisi extra accessionem. Quod si ob vires infirmas necessarium fuerit dare cibum, vel in accessione, vel prope; tunc oportet exhibere cibum, ita contraindicante virtute, sed in minori copia, quam antea.

Explicatio verborum.

Sensu cognito, accedamus ad põderationem verborum. Dicit *Iis, qui per circuitus, &c.* Per accessiones intelligere debemus cum Galeno in commento partem periodi deteriorem: vt satis declaratum fuit. Aduertendum tamen, quod accessiones duplices sint: quædam Ordinatæ, quædam Inordinatæ. Vndecimo aphorismo tum ordinatas, tum inordinatas proposuit: hic autem accessiones tantum ordinatas intelligit ac proponit: & ob id dicit; *Iis, quæ per circuitus habent accessiones*; quod exponit Galenus, his, qui habẽt accessiones ordinatas. Sed quis dicet: quid ergo agendum in accessionibus inordinatis? Oportet ne in ipsis dare cibum? Dicit Galenus, etsi eas hic C non proposuerit Hippocrates, tamen non fuisse earum ignarum: sed breuitatis caussa, cum aphoristice loqueretur, sat habuisse ordinatas proponere accessiones. Nam vbi ordinatæ sunt accessiones, abstinendum est a cibo in accessione, & prope accessionem, id est, imminente accessione; ea ratione, quia molestũ est hoc tempus, ergo generatim siue ordinata sit accessio, siue non, non est dandus cibus tempore molesto.

Tẽpore molesto non cibandum, veluti.

Ideo necessarium est, si vultis ægritudines curare, vt cognoscatis, quæ molesta sint, quæve in morbum deducere possint. Et pro intelligentia aphorismi notandum, non modo accessiones molestas esse, pro dando cibo; sed etiam multa alia, vt immoderatam repletionem, quæ potest horam interturbare, tum D repentinam euacuationem.

1. tempore accessionis, vel prope.

Declaro. Et primo, quantum ad accessiones, hę bifariam considerari possunt, vno modo, vt Deueniũt ad infebricitationem, alio modo, vt Non deueniunt. Si consideremus eas vt deueniunt ad infebricitationem; tunc facile est eligere horam cibandi opportunam: ita vt cum Galeno nec in accessione, nec imminente accessione cibandi sint ægri, sed longe post accessionem.

Cognitio horæ cibandi.

Sed dicet quis: per quot horas ante accessionem est dandus cibus? Dico non esse possibile statutam horam determinare; nam possumus dare cibum per quatuor horas, per quinque, per sex, per plures, vel per pauciores ante accessionem. Sed iterum dicet quis: quo ergo fundamento procedendum est, vt cognoscatur hora cibandi? Dico respiciendum esse tum ad Exhibitionem cibi, tum ad Virtutem in corpore existentem. Quantum quidem ad cibum; si cibus fuerit modicus, & facilis concoctionis, eum potestis exhibere per pauciores horas ante accessionem: si vero fuerit copiosus, nec ita facilis concoctu, per plures horas ante accessionẽ est cibus exhi-

bendus. Quoad virtutem, si fuerit virtus imbecillior, debetis dare cibum per plures horas ante accessionẽ, vt possit virtus cibum ante accessionem regulare; si vero validior fuerit virtus, pauciores horæ sufficient ante accessionem; quia virtus breui tempore poterit concoquere alimentum. Vnde, quando cibus est in minori copia, & facilioris concoctionis, ac virtus validior, tanto pauciores horæ sufficient: contra, si cibus fuerit copiosior, difficilior concoctu, & virtus imbecillior, per plures horas ante accessionem est exhibendus. Exempli caussa, panatellã cum ouo, non nisi per quinque vel sex horas ante accessionem exhibere debemus: carnem non nisi per septem vel octo horas ante accessionem; ptisanam colatam, per quatuor horas, vel pauciores ante.

Quod si fuerint accessiones non deuenientes ad insebricitationem; considerandum est, an in hac febre sint multæ accessiones, vel vna; si multæ, est eligenda hora, quæ minoris sit afflictionis; quia non potestis expectare insebricitationem; si autem morbus vnam accessionem habuerit, vt in febre synocho, & in febre ardenti; tunc dandus est cibus tempore opportuno, ac consueto cibandi, quando æger sanus erat. Et hæc quoad accessionem.

a. tempore immodicę repletionis, tū cibi, tū fecū.

Quantum autem ad immoderatam repletionem, hæc duplex est; immoderata repletio cibi, & immoderata repletio fecum. Si immoderata sit cibi repletio, tunc absque controuersia cibus dandus non est; nam cibus additus cibo, interturbat concoctionem, & multas gignit cruditates, & sic innumeras ægritudines parit, & mala symptomata. Quantum ad repletionem fecum, videtur esse in Galeni & Hippocratis dictis repugnantia. Nam primo de ratione victus trigesimosecundo, Hippocrates & Galenus dicunt, non esse exhibendum cibum, nisi prius feces in intestinis existentes deijciantur: si qui enim (inquiunt) cibum, non vacuato ventriculo, dederint; si dolor adest, eum adaugebunt; si non adest, inducent: quia cum intestina repleta fuerint, non poterit cibus permeare, & sic inferet offensam. Sed primo eiusdem quadragesimo secundo dicunt, non esse dandũ nouum cibum, nisi feces deuenerint ad intestina ima, & crassiora. Vnde videtur difficultas in hoc consistere; quia primo dixerunt, nisi feces fuerint depositæ, non esse dandum cibum: hic, non esse opus, vt feces eijciantur, sed sat esse fatentur, vt descendant ad inferiora intestina. Quid ergo agendum in praxi? Colligitur solutio ex Galeno, in eodem commento trigesimosecundo; nam inquit, non esse exhibendum nouum cibum, nisi feces (& addit) copiosæ excernantur. Vnde non est necessarium, vt feces semper excernantur, nisi sint copiosæ: sed sat est, vt excrementa alui descendant ad intestina inferiora, dummodo non sit multa collectio fecum; nam tunc excrementa alui descendant ad intestina inferiora, dummodo non sit multa collectio fecum; nam tunc vel natura, vel arte feces sunt excernendæ. Ideo in praxi, si quis quater, vel ter etiam comederit, & non habuerit beneficium ventris; auxilijs excernenda sũt stercora: & ob id bene illi faciunt, qui alternis diebus vtuntur clysteribus; quia ita non colliguntur feces. Et ex hoc aliud colligatis; nimirum, quemadmodũ ad hoc, vt feces non colligantur, opus est vti clysteribus; & sic ad hoc, vt descendant feces, nõ ita frequenter cibum esse assumendum, quia aliter maximæ cruditates & obstructiones fient. Ideo maxime errant illi, qui de quarta hora in quartam cibant egros: nam ante secundam cibationẽ primus cibus deberet prius descendere.

p. tẽpore venæ sectionis.

Repentina etiam vacuatio concurrit ad horam opportunam cibandi. Per repentinam autem vacuationẽ possumus intelligere sectionem venæ, quia per sectionem venæ fit subita ac satis repentina vacuatio. Vbi ergo hæc adest, nec copiosus cibus, nec

A quamprimum, dandus est: sed debet esse interuallũ vnius horæ, antequam exhibeatur cibus: non quia (vt aliqui dicunt) per sectionem venæ agitentur omnes humores; quos necesse sit prius quiescere, vt postea exhibeatur cibus, hæ enim nugæ sunt; sed quia, teste Galeno, quarto de tuend. san. capite vltimo, per sectionem venæ inanitæ, & repente; quæ inanitæ cũ violentia ad se alliciunt cibum, & cum impetu: & propterea attrahunt cibum incoctum & crudum; vnde fiunt obstructiones ingentes, quia cibus attractus, cum crudus sit, viscidus etiam est & crassus: ac proinde obstructiones excitat. Propterea saltem per horã est differenda cibatio post venæ sectionem: quia hoc spatio, vt optime ibidem dicebat Galenus, partes chyli concoctæ, in hepate existentes, alliciuntur a venis inanitis; vnde cum venæ attraxerint hãc partem chyli, ratione eius aliqualiter satiantur; & sic post horam non attrahunt recens ingestum cibum; vnde cibus concoquitur. Ergo vacuatio ipsa repentina indicat modum cibandi.

B *Neque cogere.* Non sat fuit dicere, non oportet dare cibum ægrotis, qui per accessiones affliguntur; sed *neque cogendi sunt*, adiungere voluit: quoniam infirmi in duplici sunt differentia: quidam cibũ appetunt, & ob hos dicit, *non oportet dare cibum*: quidam non appetunt, & ob hos dicit, *neque sunt cogendi*, vt accipiant cibum ante accessionem. Vt sit sensus: non est dandus ægris cibus ante accessionem; neque si ipsi appetant, neque si non appetunt cibum.

Nõ cogendi ægri, vt ante accessionem cdant.

Sed subtrahere adiectioni ante iudicationem. Hic tangit virtutem contraindicantem. Et notate mirum Hippocratis artificium: nam Hippocrates sane vidit, (cum dicit, *subtrahendum adiectioni cibi ante iudicationes*,) quod per iudicationes possimus intelligere tum iudicationes, tum in quibus sunt iudicationes, nempe vigorem, & accessionem: ideo voluit orationem limitare, *dicens in accessionibus*; quia cibi prohibitio est communis tum accessionibus, tum vigori: cibatio enim debet euitari, tum in accessionibus, tum in vigoribus, tanquam in temporibus molestis. Sed quia aliquis potuisset dicere: si virtus debilis sit, cuius ratione non possimus ita procul ab accessione cibare, sed opus sit in ipsa accessione cibare; debemus ne attẽdere viribus contraindicantibus, an accessionibus indicantibus? Respondet, magis esse attendendum viribus contraindicantibus, non neglecta tamen accessione indicante. Namque inquit; *Ante iudicationes oportet subtrahere adiectioni*; idest, si cogamur in accessione dare cibum ob virtutem, subtrahere oportet adiectioni; idest, opus est dare cibum, quia ita contraindicat virtus: sed oportet subtrahere, nam debemus etiam respicere ad accessiones, & non debemus dare cibum in tanta copia, sicuti si essemus procul ab accessione. Quare in ipsa accessione, ac in tempore molesto, si cogat virtus, dandus est cibus; sed non in tanta copia, vt virtus indicat; quia attendere oportet etiam accessioni indicanti.

C

De virtute contraindicante, idest requirente cibum in accessionibus.

D

Ex hoc etiam colligatis, vt instante iudicatione oportet subtrahere cibum; sic post iudicationem in parua copia dandum esse cibum. Vnde non faciatis vt aliqui, qui immediate post accessiones ad cibos cõpiosiores deueniunt; sed (vt Galenus docet primo de ratione victus trigesimo primo, & potissimum cõmen. vltimo) post iudicationem (si tempore iudicationis vsi estis tenui diæta) augete cibum paullatim, vt si vsi estis iudicatione ptisana colata, nõ statim ad integram transire debetis, sed aliquid integræ cum colata admiscere debetis, vt maior sit colatæ portio, minor integræ, postea sint in æquali portione; dehinc maior integræ; vltimo ad integram descendendum. Sensim ergo est augendus cibus; quia semper debemus respicere ad calorem: vnde, cum ratione iudicationis vires debiles sint, non possunt subitam muta-

Post accessiones paullatim cibus augendus.

mutationem tolerare; & ideo sensim est progrediendum.

Epilogus doctrinæ de diæta.

Quibus ita constitutis, nihil, vt opinor, reliquum est in materia de diæta: nam cum tria sint capita, quæ in victu considerari debent, Quantitas, Qualitas, & Modus administrandi, hæc omnia habuistis. Vnde cum acceditis ad infirmos (si recte diætare vultis) primum opus est vt consideretis victum, ratione quantitatis, verum plenus victus, vel mediocris, vel tenuis, vel tenuissimus, dandus sit. Deinde qualitatem considerare debetis, nempe qualis debeat esse victus, ratione primarum qualitatum, vt frigidus, vel calidus, &c. qualis ratione secundarum qualitatum, vel crassefaciens, vel attenuans, &c. Tertio consideretis modum administrandi cibaria, quibus vti vultis, an scilicet pluribus, vel paucioribus vicibus vti liceat eo victu. Postremo considerare debetis horam opportunam cibandi. Et de ratione victus hæc dicta sint satis.

APHORISMVS XX.

Quæ indicantur, & indicata sunt integre, neque mouere, neque nouare aliquid, siue medicamentis, siue irritamentis, sed sinere.

Scopus.

QVæ indicantur, & indicata sunt, &c. Interpretantes hunc aphorismum, adeo inter se dissidere videntur interpretes, vt ex eorum dictis potius dissipatio aphorismi colligatur, quam vera introductio. Et propterea nos veritati tantum addicti, eam proponemus introductionem, quam veram putamus; etsi apud neminem eam vidimus. Dicimus igitur, cum esset Hippocratis institutum loqui de triplici instrumento medico, chirurgia, pharmacia, atque diæta; cumque de chirurgia locutus fuerit tertio aphorismo; & de diæta a quarto aphorismo ad decimumnonum inclusiue: nūc nihil aliud relinquitur, quā vt de tertio agatur instrumento, id est, de pharmacia. Quare Hipp. de pharmacia nunc agere vult. Ad quē scopum respiciens Galenus, in primis verbis præsentis commenti, inquit, Hippocratem, perfecto sermone de diæta, nunc ad alterum caput transcendere, de pharmacia.

Artificium.

Quid autem de pharmacia in præsenti aphorismo tractet Hippocrates, & qua ratione in pharmacia progrediatur, assequi non est ita facile; quoniā mirum est eius artificium, Nam cognouit diuinissimus hic senex, cum quis aggreditur sermonem de aliquo instrumento, primo opus esse illud adinuenire instrumentum: considerandum secundo, an debeat administrari, necne, illud instrumentum: hinc cognoscendum etiam per quæ loca: insuper, quo tempore debeat administrari illud instrumentum: & postremo in qua quantitate administrandum sit. Quæ omnia Hippocrates in pharmacia prosequitur, Primo namque (quoniam inuentio præcedit administrationem instrumenti,) agere voluit & debuit de inuentione pharmaci: & de hac locutus fuit secundo aphorismo, vbi proposuit pharmaciam in virtute materiæ qualitate peccantis: nam vbi est materia in quali peccans, non oritur indicatio euacuandi, sed purgandi. Fieri autem hæc purgatio potest vel Debili, vel Valido auxilio: debili, si morbus debilis; valido, si morbus validus fuerit: quæ secundo aphorismo prosequitur Hippocrates. Cum igitur secundo aphorismo habeatur inuentio pharmaci, quod scilicet in morbo in quali peccante sumatur indicatio purgandi: tunc immediate quid succedit? Nihil aliud, nisi quoties habuerimus morbum a materia in quali peccante, verbi caussa, vehementem, vt oriatur indicatio purgādi: tunc non statim pharmacum exhibendum esse, sed vlterius considerādum, vtrum natura ipsa possit euadere ab hoc morbo, & possit purgare materiam in A quali peccantem, nec ne? Nam si materia expurgabitur a natura perfecte, & integre, non debetis dare pharmacum: at si natura in hoc morbo vehementi, a materia in quali peccante dependente, vel non aggrediatur purgationem, vel si aggrediatur, imperfecte, & non integre id faciat: tunc debetis adiuuare naturam, & propinandum est pharmacum purgans. Cum autem, (vt hæc ad rem applicemus) natura vt plurimum soleat excernere materiam tempore iudicationis, & crisis: hinc, ad tantum artificium respiciens Hippocrates, dicit: *Quæ indicantur*; vt ex hoc colligeretur perpetuo obseruandum præceptum: etsi a materia peccante sumatur indicatio vacuandi pharmaco; tamen si natura purgationem aggrediatur, nihil agendum; si non aggrediatur, aliquid agendum, id est, vtēdum pharmaco. Vnde facile errorem multorum colligere potestis, qui dicunt Hippocratem hic de crisi agere; quia dicit, *Quæ indicantur.* Certum B quidem est hic includi crisim; eius tamen institutū de crisi non est; sed eius propositum est de pharmacia, iuxta Galenum, an scilicet debeamus vti pharmaco, nec ne, sumpto fundamento a crisi. Aliud autē est, loqui de crisi; aliud, de pharmacia, sumpto fundamanto a crisi. Post hæc, cum habuerimus, non vtendum pharmaco, vbi purgat natura: & vtendum, vbi non purgat: tunc insuper cognoscere oportet, per quæ loca, & per quas vias fieri euacuatio debeat; & hoc sequenti aphorismo docebit Hippocrates. Neq; tamen scire sufficit loca, sed opus est scire etiam tempus opportunum purgandi: quod docet vigesimosecundo aphorismo. Sed hæc non sufficiunt, verūetiā cognoscere debemus vsque ad quem terminum purgatio extendi debeat: & hoc docet vigesimotertio aphorismo. Verum, cū ex toto absolutus esset sermo de pharmacia, nempe de eius inuētione, ac recta administratione medicamenti: hinc 23. aphorismo admonitio est, ratio cuiusdam verbi, propositi 22. aphorismo: & tandem 25. aphorismo concludit absolu- C tam iam totam medicinæ partem, quæ curatiua dicitur.

Quare scopus Hipp. in hoc aphorismo est, docere, an liceat vti pharmaco, necne, sumpto fundamento a crisi.

Quantum autem ad diuisionem; cum hæc sit sententia sine ratione prolata, nullam admittit diuisionem.

Aphorismi sensus.

Sensus autem aphorismi talis est: Quoties natura tempore iudicationis & crisis, perfecte euacuarit vniuersam materiam morbosam: tunc nihil penitus mouendum, nihil innouandum, sed ex toto est opus relinquendum naturæ. Per oppositum autem colligere oportet, si natura in morbo non euacuet materiam, vt opus erit tunc esse adiuuandam naturam. Ex quo aphorismi sensu facile quis coniectare poterit, an li- D ceat vti pharmaco, nec ne.

Explicatio verborum. Crisis fiens & facta: ac vtriusque cōditiones.

Dicit ergo *Quæ indicantur.* Circa hanc partē opus est (vt optime ex Galeno habere potestis,) vt intelligatis crisim, & indicationem. Potest autem crisis bifariam considerari, vel vt Fiens; vel vt Ex toto facta est. Et secundum vtrumque hunc modum intelligit crisim hic Hippocrates: nam cum dicit *Quæ indicantur*, insinuat crisim fientem; cum dicit, *Quæ indicata sunt*; proponit crisim factam. Crisis autem dum fit, & dum est facta, has debet habere conditiones: vt dum fit, perfectissime fiat, ita vt eo tempore in quo fit, integra fiat; vt non sit aliquod periculum ne diminuta fit crisis; id est, vt per eam euacuetur vniuersa materia morbosa. Per Crisim ergo factam, intelligere opus est crisim absolute factā, in qua vniuersa materia sit euacuata. Quam expositionem ex Galeno habetis: nam cum verbum illud *ἀκριτί*, & *ἀρτίως*, interpretatur, dicit, hoc verbum triplicem significationē habere posse: vt per ipsum primo intelligamus, *diebus furibus*. Qui sensus non satisfacit Galeno, quia

non valet: fit crisis in diebus paribus; ergo non debemus aliqualiter mouere. In secundo significatu per hoc verbum aliqui intelligunt Nuper. Quo pacto neque intelligendus est (inquit Galenus) Hippocrates: nam licet hæc particula habeat locum de crisi facta, tamen nõ de crisi fienda: possumus enim dicere; *Quæ nuper iudicata sunt*, sed *Quæ nuper iudicantur*, nequaquam. Tertium significatum est, vt *ἀρτίως* exponamus integre; vt sit sensus: dum iudicatio fit, vel facta est integra, vel absoluta, neque mouere, neque nouare aliquid, &c.

Tempore crisis nihil mouendum.

Dicit *Neque mouere*: quia, quoties fit crisis, natura cum impetu hoc tempore, & impetu satis magno, mouet materiam; nam (vt patebit in definitione) in crisi impetus requiritur: ideo, cum in crisi impetus adsit, si volueritis vti medicamento mouente, tunc poteritis auocare naturam a proprio impetu critico, ratione cuius diuersionis impossibile erit, vt natura, quæ perfecte euacuat, impediatur, ac diuertatur, & sic fiat euacuatio mala: quia fortasse natura per loca non conuenientia euacuabit. Dum autem facta est ex toto vacuatio, neque etiam aliquid mouendum est; nam nihil aliud faciemus, quam quod naturam agitabimus.

Nec nouandum.

Dicit postea, *Neque nouare*: quia dum fit crisis, vel possumus vti consuetis medicamentis, vel insuetis, & nouis. Consueta sunt, quibus antea fuimus vsi: insueta vero, quibus non vsi fuimus. Ideo vt moneret Hippocrates esse abstinendum a quocunque auxilio, vel consueto, vel insueto, dicit: *Nec mouere, nec nouare*.

Siue purgantibus, siue lenientibus.

Et addit, *siue medicamentis, siue irritamentis*: vt sit sensus: non mouere oportet, neque medicamentis, neque irritamentis; nec nouare oportet, neque medicamentis, neque irritamentis: adeo, vt hæc verba ad vtrumque referantur. Per medicamenta autem intelligere debetis ea medicamenta, quę vim soluendi habent, quæ habent vim attrahendi proprium humorem, & educendi extra corpus. Per irritamenta autem intelligere oportet non ea quæ vim soluendi habent, sed leniendi, & aliquo alio pacto mouendi, vt glandes, clysteres, & quæ mouent lotium, &c. Et ob id non modo abstinendum est a rhabarbaro, a clysteribus, suppositorijsque; sed ab his, quæ euacuare per lotium possunt, ab his quæ possunt sudorem prouocare, &c.

Sed naturæ omnia committenda.

Et, vt hoc præceptum ex toto sigillaret, dicit: *Sed sinere*: idest, sed opus ex toto naturæ permittendum est. Sed aduertatis; quod hic dicitur nihil esse agendum, intelligendum de medicamentis; quia in hoc aphor. sermo de pharmacia est: non tamen (vt optime dicit Galenus) debemus relinquere victus rationem, sed circa hanc debemus esse diligentes maxime. Et ob id ex sententia Galeni, hic, & in libro Quos, & quando, &c. cum natura euacuat, vel euacuauit perfecte, nulla egemus medicina; quia medicus est minister & auxiliator naturæ; ideoque debet vti medicamentis, quoties natura eget auxilio; eget autem auxilio, vbi vel imperfecte euacuauit, vel vbi non euacuat. Sed cum perfecte agit natura, tunc totum opus ipsi relinquendum. Hæc est verborum simplex sententia.

De crisi quædam scitu digna.

Quoniam vero natura euacuare solet tempore indicationis, seu crisis; ideo, vt ad radices vsque intelligatis hunc aphorismum, volumus disserere de crisi: quod negotium difficile est, quoniam multi in hac materia a veritate deuiarunt. Nos autem in hac materia ita procedemus: primũ ponemus dicta Galeni, & potissimum duas auctoritates, in quibus sermonem habet de crisi: secundo declarabimus, quidnam voluerit Galenus, & qua ratione a se ipso non dissentiat.

Optima crisis, & eius cõditiones.

Quod ad primum pertinet: loquebatur de crisi Galenus primo de diebus decret. capite secundo, & in A hoc commento potissimum: quamuis alibi etiam sermonem habuerit de eadem. Dicit igitur Galenus in hoc commento, eam esse optimam crisim, in qua nihil deficit: nihil autem in ea deficere dicitur, quoties habet omnes numeros iudicatorios, seu criticos. Sed quot sunt numeri? A Galeno in hoc commento sex proponuntur: primus est, vt crisis potius fiat per euacuationem, quam per abscessum: secundus numerus est, vt euacuetur humor noxius, ac morbum faciens, ac vt integre etiam euacuetur; tertius numerus est, vt euacuatio fiat recto tramite: quartus, vt vacuatio sit facilis, idest, cum tolerantia infirmi: quintus, vt fiat vacuatio, apparentibus signis concoctionis: sextus, vt fiat euacuatio die decretorio. Hæc habuit Galenus in hoc commento: & eadem primo de diebus decret. capite secundo; vbi etiam adiunxit, crisim posse esse perfectam, infidam, obscuram, periculosam, sine signis, atque denique malam. Et se ipsum B declarat loco citato dicens; illam esse imperfectam crisim, in qua non euacuatur ex toto humor; atque proinde eam esse crisim perfectam, in qua euacuatur humor peccans, & nihil eius relinquitur. Eam autem dicit esse infidam, atque incertam crisim, in qua est periculum recidiuæ: ergo certa erit, in qua recidiuæ non aderit periculum. Dicit etiam Galenus eam esse periculosam crisim, quæ fit cũ symptomatibus periculosis: tuta proinde erit, quæ fit citra hæc periculosa symptomata. Eam dicit esse obscuram crisim, in qua neque fit euacuatio sensibilis, neque abscessus notatu dignus: quare illa euidens erit, in qua fiet euacuatio extra corpus, vel saltem abscessus. Dicit deinde esse crisim sine signis, quoties non indicatur a die aliquo decretorio: ideo si indicabitur a die indicatorio, erit crisis cum signis. Postremo illa est mala crisis, quæ desinit in perniciem egrotantis; quare per oppositum illa bona erit, cuius C terminus erit cum salute infirmi.

Hæc sunt, quæ habuit Galenus locis citatis. Quæ si ita simpliciter proponerentur, nescio ego quis vestrum acquiesceret perfecte. Nam quilibet dicere posset: Cur sex tantum numeri critici proponuntur a Galeno, neque plures, neque pauciores? Præterea: qua ratione Galenus in vno loco non est diminutus; in altero vero superfluus? nam vno modo videtur loqui in hoc commento; altero, secũdo de diebus decret. Et ob id videndum quo artificio sit opus intelligere dicta Galeni.

Definitio criseos.

Vt autem procedamus stabili & infallibili fundamento, ob id proponenda est in medium crisis definitio, & talis, ex qua non modo omnes proprietates appareant; sed statim etiam corruat vnaquæque difficultas. Sed cum crisis & bona possit & mala esse: nos, equiuocationem fugientes, definire volumus tantum bonam crisim: cum autem bona crisis, bona sit, D & optima: nos definitionem proponemus optimæ; cum rectum sit iudex sui, & obliqui. Neque aliquis miretur de eius prolixitate: nam in declaratione patebit, non prolixam, sed concisam esse. Talis ergo sit definitio: *Optima crisis est motus velox in die decretorio materiæ noxiæ vniuersæ & concoctæ, propulsæ ab internis partibus extra corpus, per ductus conuenientes, a natura expellente, vt sanitas quam primum, tuto, & ex toto restituatur.*

Explicatio definitiones.

Hæc cum sit tota ac integra crisis descriptio, pro eius intelligentia, & præcipue cur tot particulis, neque pluribus, neque paucioribus oportuerit eam designare; sciendum est primum, cum crisis sit motus naturæ, eam in se includere, qua motus est, ea omnia, quæ ad motum conficiendum concurrunt. Ad motum autem, præcipue ad localem (cuiusmodi est crisis, in qua materia mouetur de loco ad locum) requiritur Tempus, in quo fit motus, requiritur etiam Mobile, terminus A quo, terminus Ad quem, Spatium per quod, & ipsum Mouens. Hæc igitur omnia in

in crisi, vt motus est, requiruntur. Quatenus vero est motus naturæ, quę propter finem operatur, etiam finis requiritur. Et ob id, si omnia hæc in definitione crisis includentur, erit descriptio optima, neque plura, neque pauciora requiret.

1. tempus criticæ mutationis.

Primum igitur in definitione dictum fuit, quod crisis sit motus: quæ particula proponitur a Galeno primo de cris. & tertio de cris. in principio, vbi vult crisim esse motum. Et dictum fuit, esse motum velocem, vt constaret fieri crisim breui tempore: & propterea locis citatis dicebat Galenus crisim commutationem subitam. Quare hucusque habemus tantum, crisim esse motum in breui tẽpore: sed satis hęc non sunt; & ideo opus fuit, vt in definitione apponeretur tempus magis determinatum: nam cum hic de motu sit sermo; non est de motu in communi, sed de motu critico, qui a medico obseruatur; itaque vt significaremus huiusmodi tempus mẽsurans motum criticum, diximus, quod sit motus velox in die decretorio: quod tempus peculiare est, ac seiungit hunc motum a reliquis. Et hæc particula proposita fuit a Galeno, tertio de cris. 3. & in hoc commento, quando proposuit sextum numerum: dicit enim necesse esse vt crisis fiat die decretorio: & sibi consentiens Galenus, primo de dieb. decret. 2. dicit, eam esse crisim bonam, quæ fiat cum signis; malam, quæ fine signis. Debet ergo fieri cũ signis, id est, debet indicari a die decretorio; nam si debet fieri crisis septimo die, oportet apparere signa quarto, quia dies quartus est indicatorius septimi.

2. mobile.

Deinde dictum fuit in definitione, *materia noxia vniuersa, ac concocta, &c.* In qua parte continetur mobile; circa quod tria notare debetis: primũ, quod propelli diximus materiam noxiam; secundo, vniuersam; tertio, coctam. Primo diximus mobile esse materiam noxiam: quod colligitur e tertio de cris. 3. vbi dicitur, necessariũ esse vt in optima crisi euacuetur humor noxius, id est, humor qui proportione respondet formę morbi. Declarat se Galenus loco citato, quomodo humor respondeat formæ morbi: veluti (dicit) si in biliosis morbis fiant biliosæ excretiones; in pituitosis pituitosæ, &c. Imo ibidem Galenus dicit, quod humor qui expurgatur, nõ solum debeat proportione respondere cum forma morbi, sed cum annexis morbo, hoc est, temperatura, ætate patientis, tempore anni, &c. exempli caussa, si pituitosa febris in corpore senili fuerit, frigido & humido hyeme; dubio procul humor proportione respondens erit pituitosus, &c. & ideo illa tunc erit optima crisis, in qua excernetur humor pituitosus; si permistus fuerit humor, permisti humoris debet fieri eductio; & si simplex, simplicis, &c. Et ex hac particula colligatis secundum numerum, propositum a Galeno in commento: qui est, quãdo humor noxius euacuatur: vnde mala est crisis, quando in febre biliosa euacuatur pituita. Et huic secũdo numero correspondet illa crisis, quę a Galeno primo de diebus decret. secundo perfecta dicitur; dicit enim illam esse imperfectam, in qua humor euacuatur non noxius; & per consequens illam perfectam, in qua noxius euacuatur. Dictum etiam fuit secundo, quod hæc materia vniuersa euacuari debeat: vt proposuit tertio de cris. 3. quinimo in hoc commento, cum proposuit secundum numerum esse humoris noxij excretionem, sed ex toto. Et hic secundus numerus coincidit cum illa crisi proposita a Galen. primo de dieb. decret. secundo; quando dicit eam esse crisim perfectam, in qua nihil humoris noxij relinquitur; coincidit etiam cum crisi fida ibi proposita, in qua non est periculum recidiuæ; quia non relinquitur materia, sed ex toto vacuatur. Tertium quod requiritur fuit, vt hęc materia cõcocta educatur: & hoc voluit Galenus 3. de cris. tertio, imo quarto aphoris. 22. dicebat, impossibile esse, vt per bonã crisim fiat euacuatio, quoties sunt signa cruditatis: necessarium est igitur materiam esse concoctam. Et ad hanc veritatem alludens Galenus, proponit numerum quintum decretorium, qui est, quando fit crisis cum signis coctionis: & coincidit hic numerus cum ea crisi, proposita a Galeno primo de diebus decret. quando dicit, crisim bonam esse cum signis ad differentiam malæ crisis, quæ est fine signis. Sed notate, quamuis ibi per crisim cum signis, intelligat dies indicatorios; tamẽ intelligere etiam coctionem; nam dies indicatorius non indicat crisim, nisi appareant signa coctionis.

3. terminus a quo.

Postea vero in definitione crisis (quæ est motus velox, qui fit die decretorio, in quo expellitur materia noxia vniuersa, ac concocta) additum fuit, a partibus internis. Hic est terminus a quo expellitur hæc materia. Nam non est bona crisis, in qua transmittitur materia ab externis partibus ad internas.

4. terminus ad quem.

Pro termino autem ad quẽ diximus, *extra corpus.* Quoties enim fit mutatio materię de loco ad locum; tunc talis mutatio potest fieri, ita, vt materia moueatur vel ad partes internas corporis, & tunc est motus symptomaticus, non criticus: vel ad partes corporis externas, qui motus bonus est, & criticus: & ideo diximus in definitione, *extra corpus*; nam si debet esse optima crisis, necessarium est vt euacuetur materia ex toto extra corpus. Hec veritas proponitur a Galeno in hoc commento, quãdo proponit primum numerum decretorium: dicit enim, eam esse meliorem crisim, in qua fit potius euacuatio, quam abscessus. Aduertatis hoc loco aliquos legere *euacuationem inferiorem*: quos Fuchsius reprehendit: legens, *illam esse bonam crisim & meliorem; in qua fit vacuatio, quam illam, in qua abscessus*; & non, *illam bonam, in qua fit euacuatio inferior*. Motus autem fuit duplici ratione Fuchsius: primo, quia illa particula deficit in textu græco: tum quia Galenus non addit illam particulam 3. de cris. secundo. Secunda ratio est: quoniam si illa esset bona crisis, in qua materia propellitur per euacuationem inferiorem, tunc sequeretur, si materia propelleretur per partes superiores, atque per vomitum, crisim optimam non esse, quod falsum est. Propterea primus numerus decretorius est, vt fiat potius vacuatio, quam abscessus.

Crisis per abscessum non est symptomatica.

Sed aduertatis ne decipiamini, vt fuit etiam deceptus Modernus, qui dicit, crisim factam per euacuationem esse bonam, & factam per abscessum, esse malam, & symptomaticam. Sed hoc falsissimum est: nã quamuis fiat crisis per abscessum, illa tamen est bona crisis, quia definit morbus, ac tendit ad salutẽ: & hoc dicitur tertio de cris. 2. vbi dicit illam esse bonã crisim, in qua vel apparet euacuatio, vel abscessus effatu dignus. Et hic error est maximi momenti: nam si hec est bona crisis, & diminute fiat, auxiliari deberis naturæ; si mala est, contrarium efficere deberis pro salute infirmorum. Ideo dicẽdum, crisim quæ fit per abscessum in parte externa, esse bonam; sed meliorem esse eam crisim, quę fit per vacuationem. Et quod hoc fit verum, videte Galenum in hoc commento: nam proponens primum numerum, non dicit illam esse optimam crisim, in qua fit vacuatio; sed esse meliorẽ dicit eam crisim, in qua fit vacuatio, quam in qua fit abscessus: ergo & hæc bona est. Ideo dicamus illã esse optimam crisim, in qua materia propellitur extra corpus, vel ad partes infernas, vel supernas, vel vtrasque: ad infernas, per lotium, deiectionẽ alui, hæmorrhoidas, & vterũ in mulieribus: ad supernas, per vomitũ & per fluxum sanguinis e naribus; tandẽ optimam esse crisim, quando fit per sudorem, quoniam fit tum per superiores, tum per inferiores partes.

5. spatium.

Ratione spatij per quod fit criticus motus, in definitione dictum fuit, *per ductus conuenientes*. Quomodo autem requirantur hi ductus conuenientes

in crisi, declarabat Galenus tertio de crisi. cap. 3. vbi dicit; opus esse vt in bona crisi fiat euacuatio per locos conuenientes, ac proportione respondentes formæ morbi: exempli caussa, si fuerit morbus in parte hepatis concaua, debet fieri per aluum expurgatio; si in parte conuexa, per lotium, vel etiam per fluxum sanguinis e naribus dextris; si in pectore, per tracheiam: & sic de singulis dicendum, quod expulsio debeat fieri per ductus conuenientes, & morbo proportionatos. Ad hoc respiciens Galenus in commento, proponit tertium numerum decretorium: quod scilicet recto tramite procedere vacuatio debeat. An autem rectitudo fibrarum requiratur, sequenti aphorismo declarabimus. Itaque per tertium numerum criticum intelligit Galenus spatium, per quod fit crisis: & hoc spatium etiam insinuasse videtur primo de dieb. decret. secundo, vbi proponens crisim euidentem, quæ est cum euacuatio fit sensibilis, dicit eam, si bona esse debeat, fieri a natura regulariter operante, scilicet per ductus conuenientes.

6. mouens.

Deinde in definitione dictum fuit, *a natura expellente*. Et hic positum fuit mouens humorem noxiū, quod nihil nisi natura est; neq; enim in crisi vis pharmaci requiritur, sed natura, & ea quidem regulariter atque critice operans, non autem symptomatice. Et cum natura concurrere possit attrahendo, retinendo, concoquendo, & expellendo; in crisi concurrit expellendo: ideo dictum fuit, *a natura expellente*.

Finalis causa criseos.

Tandem propositus fuit finis in definitione, quando vltimo dictum est, *vt sanitas quam primum, tuto, atque ex toto restituatur*. Circa quem finem quatuor consideranda sunt. 1. *Primum*, quia dictum fuit, *vt sanitas restituatur*: nam bona crisis illud habet, vt eius terminus sit cum facilitate; vt contra malæ crisis signum est, vt sit cum morte. Et hoc dicit Galenus, primo de diebus decret. capite secundo: vbi asserit bonam crisim esse, quæ ad sanitatem desinit. Aduertendum autem est, nos dixisse potius, *vt sanitas restituatur*, quam *conseruetur*: quoniam modo sermo est de ægris, quorum sanitas deperdita restitui debet. *Secundo*, in caussa finali dictum fuit; *Vt sanitas quam primum restituatur*: 2. nam sanitas restituitur vel paullatim, vel repente: in crisi non paullatim, sed repente reparatur: & ob id tertio de cris. in principio capitis secundi dicebat, crisim esse mutationem subitam ad sanitatem: imo addebat, impossibile esse, vt tuto & ad sanitatem crisis fiat paullatim. *Tertio* circa caussam finalem diximus, *Et tuto*: nā medicus non modo debet operari, vt introducatur sanitas cito, sed tuto; quia imitatur naturam medicus, quę hoc habet, vt in optima crisi sanitatem cito restauret. Et propterea ad hanc veritatem respiciens Galenus in commēto, inter alios numeros decretorios proponit, vt cito, ac facile crisis fiat. Et primo de diebus decret. autem crisim proponens, dicebat, se intelligere crisim, quę fit sine periculosis symptomatibus. Sed circa hæc dicta videtur esse difficultas: nam Galenus dicebat tertio de crisi. naturalem crisim fieri cum vehemētibus symptomatibus, cum difficili respiratione, dolore capitis, &c. quæ grauia ac periculosa sunt symptomata. Quomodo ergo inter se conueniunt hæc dicta? Colligitur ex Galeno tertio de cris. capite tertio, bifariam posse crisim considerari: altero modo, vt crisis fit; altero modo, vt iam facta est. Si considerabimus crisim, vt fit; sine dubio fieri non potest sine vehementibus symptomatibus: nam natura valide insurgit ad propellendas materias: & hoc modo intelligit in eodem tertio de cris. Gal. imo dicit, adeo apparere vehementia symptomata, vt inspicientes turbentur, ac valde timeant; medici autem (inquit) generosi nō debent formidare. Cum ergo proponat inscientes, & peritos medicos, & inspicientes; clarum est, vbi est crisis actu, symptomata vehementia esse: quia inscij, cum videant obiecta præsentia, nihil aliud contemplantur; optimi autem medici cum inspiciunt concoctionis signa, licet symptomata vehementia sint, nō dubitant; imo sanitatem futuram prædicere possunt; quia post crisim factam facile tolerant ægri: vt clare etiam constare potest ex eodem Galeno tertio de cris. capite tertio; nam dicit, illam esse bonam crisim, quoties post euacuationem facile tolerant infirmi, vt meliores habeant pulsus, melius sint colorati, &c. Ecce, quod hæc Galenus refert ad crisim iam factam, non autem ad presentem. Hæc etiam sententia fuit Hippocr. secundo aphor. 13. vbi dicit: nox præcedens accessionem grauis est, quę subsequitur leuis, dummodo fuerit bona crisis; quia quoties mala fuerit, pessime res habet. *Tandem* dictum fuit, *& ex toto*: 4. nam si optima fuerit crisis, vniuersa materia expelli debet: quoties enim non tota tollitur materia, non est perfecta Crisis, quia in illa nō eradicatur materia, sed minuitur: illa autem est optima crisis, in qua ex toto materia, & morbus fugatur, quam definiebamus.

Ex his igitur constat quid sit crisis: & cur Galenus sex proponat, neque plures, neque pauciores conditiones; quia ad crisim constituendum neque plura, neque pauciora requiruntur.

Sed si hæc cognoueritis, non satis vobis erit, præsertim si nullum volueritis in actu practico committere errorem. Præcipue autem vobis duo consideranda sunt: primo, quid agendum sit, quoties crisis non fit, & natura non operatur; quia certum est, cum natura operatur, nihil agendum: deinde videndum, quoties natura aggreditur opus, sed non aggreditur ita valide vt est opus, quid agendum?

Num die critico aliquid agēdum, nō operante natura.

Quantum ad primum: videtur esse aliqua difficultas: nam videtur, quoties in morbo adest dies decretorius, quod necesse sit, vt exhibeatur pharmacum die decretorio. Et hoc colligi potest ex Galeno. 4. de rat. vict. 76. nam ibi Galenus pharmacum exhibet non modo primo, secundo, & tertio die, sed quarto, qui decretorius esse potest. Auicēnas etiam tractans de cura febr. putrid. in generali, asserit: *quando natura non mouet, moue tu motus eius*; sed hoc die decretorio natura facit; ergo, &c.

Responsio iunioris.

Modernus, videns hanc difficultatem, imaginatus est, esse præter rationem die decretorio exhibere pharmacum. Ad auctoritatem Galeni dicit, Galenū sermonem habere de materia furiosa, quæ quam primum sit expellenda; ideo mirum non esse, si quarto pharmacum admittat. Sed ad Auicennam dicit, duplicem posse illorum verborum esse lectionem: primam, *Quando natura non mouet, moue tu motu conuenienti ipsi naturæ, non hora motus eius*: Vt sit sensus, quando natura non mouet motu conuenienti, (motus autem conueniens naturę est, cum materia est cōcocta; quia natura regulariter operans, non expellit materiam, nisi concocta, vt 22. aphor. quarto lib. dicit Galenus) moue tu motus eius, idest, motu conuenienti naturæ; nimirum cum materia est concocta. Secundam lectionem esse posse, *Quando natura non mouet, moue tu hora eius.* Hora motus naturæ non est intelligenda, inquit Modernus, dies decretorius, sed debemus intelligere concoctionem materiæ; & habet fundamentum Modernus, quia indicatio pharmaci non sumitur a numero dierum, sed a concoctione materiæ, vt optime Hippocrates 22. aphorismo dicit, *Concocta medicari, &c.*

Confutatio.

Sed bifariam Modernus errauit: primo circa intelligentiam auctoritatis Auicen. secundo circa resolutionem. Nam admittimus, Galenum locutum fuisse de materia furiosa; quia sermo est de humore, qui non habet firmam aliquam sedem, & ideo potest concedi pharmacum. Sed Auicennam fortasse non intel-

intelligit, nec secundum primam, nec secundum alteram lectionem. Primo enim, cum dicit, mouendum esse, non die decretorio, sed motu conuenienti naturæ, id est, cum concocta est materia; quæro, quale sit tempus, in quo materia est concocta? Absque dubio non est aliud, nisi dies decretorius, in quo potissimum est absoluta concoctio: quia natura die decretorio euacuat. Audistis enim e Galeno in commēto, quod crisis die decretorio fiat: ideo cum medicus imitetur naturam, si numerum perfectæ crisis obseruare voluerit, opus erit, vt die decretorio euacuet. Si etiam legamus secūdo modo, *Moue tu hora, motus eius*: non die decretorio, sed hora motus eius, qua est materia concocta; neque hoc verum est: nam si hora motus naturæ est, in qua materia est concocta, ergo est dies decretorius: natura etenim non concoquit perfecte, nec mouet, nisi die decretorio. Et verū quidem est, quod indicatio non desumatur a numero dierum, sed a concoctione materiæ: sed hæc cum sit concocta die decretorio; ideo non valet, quod in die decretorio non sit mouendum, neque exhibendum pharmacum; quia die decretorio operatur natura, & proinde etiam medicus naturam sequens. Errauit secundo in resolutione: nam quoties natura non mouet, necesse est vt materia moueatur hora motus naturæ: si nāq; medicus naturæ minister est, & adiuuat naturam, debet eam ita adiuuare, vt quod natura nō operetur, ipse faciat.

Auctoris sententia.

Ideo si ad concoquendam & expellendam materiam die decretorio natura non fecerit aliquid, ipse medicus etiam decretorio die hora motus naturæ, propinare pharmacū, & mouere debet, vt id efficiat, quod natura tunc temporis facere deberet.

Imperfectæ criseos defectus est supplendus.

Sed quid agendum est, vbi natura crisim tentat, & euacuationem materiæ, attamen imperfecte, diminute, & non ex toto ipsam materiam euacuat? Galenus huic quæsito satisfacit, dicens: quoties crisis deficit, supplere nos debere. Sed licet optime hæc dicta sint, tamen sunt nimis communia: ob id ad magis specialia descendendum. Ideo, non recedentes a definitione crisis, primo, quid tempus requirat in hac diminuta crisi inquiremus; hoc enim fuit primo propositum in definitione: secundo, quid requirat mobile: tertio, quid requirat terminus ad quem: quarto, quid spatium per quod: quinto, quid mouens: sexto, quid finis, ob quem natura vacuat per crisin.

Quo ad primum; ex parte temporis duo erant, breuitas temporis, ac dies decretorius. Videamus quid agendum, quoties aliquid horum defecerit: & primo, quoties fuerit defectus ex parte breuitatis. Nam videtur esse difficultas in Galen. qui primo ad Glauc. 14. dicit, in febre cum fluore alui, etiamsi fluxus diminutus sit, tamen non adiuuandam naturam, augēdo fluxum diminutum per euacuationem iunctā. Ergo videtur, quoties crisis paullatim fit, non subito, adiuuandam naturā non esse. Ex altera vero parte Galen. 9. meth. cap. 5. expresse dicit, si quis assueuerit pati fluxum hæmorrhoidum, vel mensium & acciderat, vt fluxus hic diminutus sit, ac paullatim fiat, adeo vt tota nō possit euacuari materia, tunc adiuuādam naturam esse, tantum sanguinis detrahendo, quantum sufficere posse videbitur. Quare videtur sibi pugnantia Galenus dicere.

Pro solutione dicerem, si crisis fiat paullatim, auxiliandum esse naturæ: & fundamentum ex Galeno hic desumitur: nā ait, in quo natura deficit, medicus supplere debet: cum autem in crisi natura subito vacuare debeat, (vt ex definitione crisis planū fuit, quia erat motus vehemens, & confertim factus) ergo si natura tentat vacuationem per crisim, & paullatim vacuat, ei auxiliandum est. Cum enim confertim deberet vacuare, paullatim hoc facit: id autem cum faciat natura, non ex alia caussa id facere videtur, quā quod debilis sit; & ideo debemus illi auxiliari; nam periculum est, ne natura deficiat, & sic materia fortiter non possit propelli: vnde, cum ipsa natura motum materiæ tentet, debilisque sit, neque possit transmittere materiam extra corpus; periculum est, ne materia irruat in aliquam partem principalem: & ideo in crisi adiuuanda natura, hac ratione, vt, quoties natura tentabit euacuationem, vel per hanc, vel per illam partem, nos ad eādem partem trahamus materiam.

Non vero ita auxiliandum naturæ est, vt cum crisim nullo pacto aggreditur: nam cum natura non aggreditur crisim aliquo pacto, debemus dare pharmacum, & illud satis vehemens, vt totā possit expurgare materiam: at si aggrediatur vacuationem, potius irritamentis, quam medicamentis natura est adiuuāda: e.c. si tentabit natura euacuationem per fluxum alui, non est dādum rhabarbarum cum electuario de succo rosarum, sed sat erit aliquē clysterem, vel suppositorium indere. Et hæc fuit sententia Gal. 9. method. 5. vbi considerans vacuationem naturæ, dicit, detrahendum sanguinem, quando sat fortasse natura non emisit, si natura vacuationem per sanguinem tentauerit: similiter, si tentauerit vacuationem per aluum, auxiliandum naturæ medicamento, non tamen in tanta copia exhibendum medicamentum, vel tam valens, nec tantum sanguinis detrahendum, sicut si nullam tentaret natura euacuationem.

Sed dicet quis: si licet auxiliari naturæ, fortasse magis licebit post crisim factā, quam in ipsa crisi; vt nimirum vacuationem, quæ paullatim fit, permittamus naturæ, & expectemus quousque cessarit natura ab euacuatione; & postea consideremus, an per paullatinam illam euacuationem fuerit materia sufficienter expurgata vel non: si que fuerit vacuata in debita copia, etiamsi paullatim id factum sit, nihil agamus; sed si natura destiterit ab euacuatione paullatina, & non fuerit educta materia conueniens, adiuuemus naturam. Qui hæc ita intelligit, dubio procul Hippocratis mentem non assequitur: nam Hippocrates dicit: *Quæ iudicantur, & iudicata sunt integre*. Debemus enim particulam hanc, *integre*, non modo referre in crisim factam, sed fiendam: vt sit sensus: quæ iudicantur integre, & quæ iudicata sunt integre. Præterea etiam de natura crisis est, vt sit motus subitus, quia aliter non est perfecta crisis: & ob id hæc excretio paullatim facta non est crisis, ideoque supplenda est: nque est expectandum, vt natura desistat ab euacuatione; quia hoc potest esse detrimento, vt cum non possit natura vacuare, materia transmittatur in aliquam partem principem.

Pro intelligētia autem auctoritatis Galeni, in qua dicitur, in fluxu alui non moliendam euacuationem; sciendum, quod aliud sit, loqui de motu materiæ critico, aliud de motu symptomatico: nam motus criticus, vel est perfectus, & tunc nihil agendum; vel diminutus, & tunc est auxiliandum naturæ; vt in hoc commen. Galen. præcipit, & 9. meth. 5. quia, vt expresse patet, loquitur ibi de motu critico, & a natura facto regulariter operante: sed primo ad Glauco. 14. sermo est non de motu critico, verum symptomatico, inscribitur enim caput illud de febribus cum symptomatibus: & cum symptomaticus sit fluxus, motus nullo pacto augendus est.

Et hinc obiter potestis colligere, quid agendum sit in illis febribus malignis, in quibus maculæ apparent: nam considerare debetis, an motus ille ex toto symptomaticus sit, necne: si ex toto est symptomaticus, nequaquam est augendus, per attractionem a centro ad circumferentiam: sed si ex toto symptomaticus non fuerit, verum appareat motus ille per oppprtunā crisim, qua scilicet fit expulsio extra corpus; tunc sine dubio adiuuanda est natura, per euacuationem materiæ a centro ad circumferentiam, vt natura possit perfecte expulsionem consequi. Aduertendum tamen est, an hæ maculæ dependeant

a massa pituitosa, an biliosa, an melancholica, vel potius a sanguinea. Nam si dependebunt a massa pituitosa, & melancholica; tunc non debetis deuenire ad cucurbitulas, sed ad frictiones, & medicamenta, quæ habent vim laxandi cutim, vt ad medicamentū Aetij, quod ex nitro fit: quia ita adiuuabitis naturam. Quod si dependebunt maculæ a materia sanguinea; sine dubio veniendum ad cucurbitulas scarificatas: neq; periculum erit, vt per cucurbitulas scarificatas euacuetur materia tenuis; dummodo arte aliqua possint affigi; & dummodo etiam cum sanguine tenui crassus educatur: id autem fiet, facta fusione sanguinis: sed sanguinis fusio fiet, si ante administrationem cucurbitularum spongia madefacta in aqua tepida madefecerimus locum; & tantum madefecerimus, vt non modo sanguis tenuis, sed crassus madefactus sit. Et hoc volui dixisse, ne decipiamini a Modernis.

Quod si natura die decretorio non vacuat, quid agendum? Modernus dicit, credendum totum opus naturæ, & nihil penitus esse agendum; at maximum esse periculum de recidiua. Sed responsio hæc satis est suspecta: nam Galenus dicit, naturæ deficienti auxiliandum esse: cum itaque deficiat in sexto numero, cumque etiam periculum sit recidiuæ, (vt recte dicit Modernus,) cui dubium, quod naturæ auxiliandum? Quia cum non fiat die decretorio euacuatio, periculum est recidiuæ, quando natura non totam vacuat materiam: si ergo non totam vacuat materiam, adiuuare debemus naturam. Sed quomodo? Natura cum euacuet vel Post diem decretorium, vel Ante diem decretorium: si ante diem decretorium, & tempus opportunum natura euacuet, id potest duplici potissimum ex caussa facere: vel ex quantitate materiæ, ratione cuius natura aggrauata insurgit ad expulsionem: vel ob malam qualitatem materiæ. Si hoc fuerit ob multitudinem materiæ: tunc adiuuanda est natura, ne ob imbecillitatem vniuersa materia euacuari non possit: & adiuuanda est his, in quibus est aliqua vis vacuandi, ac irritandi naturam, vt materia, quæ non potest integre vacuari, ex toto vacuetur. Si vero hoc erit ratione malæ qualitatis; non est procedendum irritantibus, sed potius his, in quibus est vis remittendi malam qualitatem. quia mala qualitas caussa potest esse malæ concoctionis, multarum cruditatum, & sic non potest fieri recta euacuatio, vnde adiuuanda natura est. Si autem post diem decretorium natura materiam euacuet, id esse non potest, nisi quia debilis natura est: nam si potens fuisset, aggressa profecto sine dubio esset tempore opportuno euacuationem materiæ: & ob id, cum propter debilitatem non possit euacuare totam materiam, auxiliandum est ipsi irritantibus.

Quod si natura deficiat ratione materiæ mobilis, tunc considerandum circa materiam mobilem, an euacuetur materia, quæ non est cocta, vel quæ non est peccans. Si euacuetur materia non peccans a natura, tunc opus hoc naturæ prohibendum est, atq; diuertendum ad euacuationem humoris peccantis. Sed si erret natura, ita vt, cum deberet vacuare humorem coctum, euacuet crudum; tunc dicit Modernus considerandum esse, an virtus sit valida, an debilis; si debilis, debemus cohibere fluxionem: si valida, permittendum est vt fiat euacuatio, quousque ad bonā crisim deueniat. Sed hæc, quæ dicit Modernus, nullo pacto possunt consistere: nam quoties virtus est debilis, nulla euacuatio permittenda est, etiā si moderata fuerit; quod si valida fuerit, permittenda etiam euacuatio non est, vt natura, scilicet progrediatur in vacuatione errante; quia si in præsentia validæ sint vires, dubium est, ne per euacuationem crudi humoris, & proinde etiam boni, in futurum debiles fiant vires. Et propterea sic debetis progredi in praxi: debetis considerare, quoties natura aggreditur vacuationem materiæ non coctæ: num hæc materia ex toto cruda sit, vel ex parte cruda. Si ex toto cruda, rursus considerandum, an maligna sit, vel citra malignitatem. Et quomodocunque cruda fuerit ex toto prohibenda est symptomatica hæc fluxio; sed differenter: nam si fuerit cruda citra malignitatem, adstringentibus per se progrediēdum, & his, quæ habeant vim per se mitigandi; quia si hæc materia detinetur, nihil malignius acquiritur, cum postea possumus progredi concoquentibus. Si autem cum malignitate fuerit cruda hæc materia, non est procedendum stypticis, & adstringentibus, sed his, in quibus per accidens est vis cohibendi talem fluxionem; quia cum maligna sit hæc materia, procedendum est medicamentis mitigantibus hanc malignitatem: & per hanc mitigationem ac moderationem, postea hoc acquiret materia, vt non ita valide postea irritare possit naturam: & sic cohibebitur per accidens fluxio illa symptomatica. Si vero vacuetur materia ex parte cruda, & ex parte cocta: tunc vel hæc euacuatio fit paullatim, & permittenda est: si repēte, nequaquam, sed cohibenda est his, in quibus vis adstringendi est, vt supra paullo ante dixi.

APHORISMVS XXI.

Quæ ducere oportet, quo maxime natura vergit, per loca conferentia, eo ducere conuenit.

Quæ ducere oportet, &c. Ex dictis in præcedenti aphorismo facile huius aphorismi scopus habetur. Cum enim Hippocrates præcedente aphorismo docuerit, vbi natura non vacuat, nos pharmacum debere exhibere; modo præcipit, si pharmacum dandum sit, per quæ loca debeat vacuatio fieri. Ad quē scopum respiciens Galenus in commen. dicit: quæ nam sunt illa, quæ ducere oportet? nempe, quę neq; indicantur, neq; integre sunt indicata. Ex quibus verbis liquet, quomodo hic aphorismus cum superiori connectatur.

Scopus: agere de loco p quē fieri debet vacuatio

Sed dicet quis: si constat pharmaco esse vtendum; tunc inquirendum est, quando, & in qua quantitate debeamus vti pharmaco; & vltimo, per quæ loca: cur ergo de loco primum locutus est; sequenti aphorismo de tempore, & in 23. aphor. de quantitate? Sciatis Hippocratem non sine arte voluisse hunc aphorismum, qui de loco est, cōiungere cum superiori: nam agere de loco, per quem fieri debet purgatio, non solum est agere de loco, sed de electione medicinali, id est, de electione medicamenti, non solum vt distinguitur a chirurgia, sed vt distinguitur etiam ab alio pharmaco. Declaro: nam vbi fit sermo de loco, per quē fieri purgatio debet; talis est sermo, vt sciamus, an vacuatio per secessum, vel vomitum, vel lotium, vel sudorem, fieri debeat: nam vbi habemus esse moliendam vacuationem per secessum, tunc liquet esse vtendum pharmaco purgante per secessum: si vero vacuatio administranda est per vias lotij, tunc habemus vtendum esse pharmaco diuretico: pariter vbi habemus moliendam esse vacuationem per vomitum, vomitorio est vtendum pharmaco: sic si per sudorem, vtēdum pharmaco sudorem ciente. Videte igitur qua de caussa primum Hippocrates voluerit loqui de loco, per quem fieri debet vacuatio: quia nimirum simul etiam agit de electione medicamenti. Vnde Hippocrates in hoc sermone de pharmacia hoc modo progredi voluit: primo proponit pharmaciam, sumpta indicatione a materia peccāte determinata, quę sui vacuationem indicabat, ac etiā pharmacum requirebat, si validus morbus erat. Sed quoniā hoc sat non erat; sed opus erat cognoscere, quando esset vtendum pharmaco, & quando non: ideo hoc declarauit superiori aphorismo: nam si natura euacuat, non vtendum pharmaco; si non euacuat debite, vtendum pharmaco. Sed supponamus naturam non vacuare

Artificium connexionis huius aphorismi cum superior.

vacuare

vacuare; quo pharmaco nobis vtendum est? num diuretico, num vomitoriorum sudorem ciente, &c. Hinc opus fuit Hippocrati prius ponere medicamenti electionem, quam loqui de tempore, & quantitate medicamenti. Quare admirabilis est progressus Hippocratis: primum enim loquutur de loco per quem fieri debet vacuatio: quem vbi cognouerimus, cognoscedum etiam nobis est tempus opportunum, quo tale medicamentum exhibendum; & ideo de hoc opportuno tempore postea loquitur: & tandem de quantitate.

Scopus igitur est Hippocratis, sermonem habere de loco, per quem fieri debet vacuatio. Aduertendum autem præcipue hic loqui Hippocratem de euacuatione: dico autem, *præcipue*, quia obiter & secundario, quid sibi velit deriuatio, & reuulsio, declarat. Agens autem de loco, per quem fieri vacuatio debet, & proinde de electione medicamenti, agit de eo dogmatice, in virtute humoris noxij, indicantis locum hunc; & in virtute loci affecti coindicantis. Et hæc de intentione huius aphorismi.

Quantum ad diuisioné, non admittit diuisionem: est enim sententia sine ratione prolata.

Sensus aphorismi.

Sed talis ex hoc aphorismo potest haberi sensus. Ad eligendum locum accommodatum euacuationi, vbi euacuare licet, quando scilicet natura perfecte non euacuat; opus est respicere ad naturam tum humoris morbifici, tum loci affecti: vt fiat postea euacuatio ad ea loca conferentia, per quæ maxime natura vergit tum humoris morbifici, tum loci affecti. Fundamentum sumitur e Galeno in commẽto: quia opus est medico imitari naturam regulariter operantem: & ideo quoniam natura, cum regulariter operatur, per loca conferentia vacuat; ergo & medicus per eam viam moliri vacuationem debet. Quod si fuerit impetus humoris ad loca non conferentia, non est imitanda natura; quia tunc irregulariter operatur; sed est distrahenda hæc vacuatio, & vel transferenda, vel diuertenda. Vnde colligitur, quamuis natura irregulariter operetur, non propterea vtendum esse adstringentibus, sed diuertendam esse naturam, transponendo per loca vicina, vel diuertendo per loca remotiora.

Explicatio verborum. Ducendum est.

Quo sensu aphorismi cognito, veniamus nunc ad verborum ponderationem. Dicit Hippocrates, *Quæ ducere oportet, &c.* Galenus quærit, quæ sint hæc, quę ducere oporteat. Et dicit esse ea, quæ neque indicantur, neque indicata sunt integre. Vnde videre est, quomodo connectatur hic aphorismus cum superiori: quæ indicantur, atque indicata sunt, &c. non mouere, &c. sed totum opus naturæ permittere oportet; contra veró ea euacuare debemus, quæ a natura non recte euacuantur.

Quo natura vergit.

Postea subdit: *Qua maxime natura vergit.* In quibus duo ponderanda sunt: alterum, quid per *naturam* voluerit; reliquum, quid per verbum illud, *maxime*. Quantum ad primum; (vt recte exposuit Galenus in commen.) per naturam oportet intelligere naturam humoris peccantis, ita vt eo ducere oporteat, quo vergit natura humoris peccantis: & præcipue vbi vergit per loca conferentia. Possumus etiam per naturam intelligere naturam loci affecti: vt scilicet per ea loca ducere oporteat, ad quæ vergit maxime loci patientis inclinatio, id est, ad quæ maiorem inclinationem videtur habere natura loci patientis.

Videns Montanus hanc expositionem Galeni, dicit verum esse, quod per naturam debeamus intelligere, tum naturam humoris peccantis, tum naturam loci affecti: sed præter hæc etiam addit, per naturam debere intelligi facultatem expultricem, quia vacuatio, potissimum fiat a facultate expultrice: & ideo dicit Galenum fuisse diminutum. Sed ego non Galenum diminutum, verum potius Montanum superfluum fuisse, contendo. Vtque facile possitis tueri Galenum, sciatis, per naturam hic nihil aliud intelligi, nisi id ad quod respexit Hippocrates: qui sine dubio respexit hic ad naturam expellentem, & non simpliciter expellentem, sed vel bene, vel male; vel regulariter, vel irregulariter; vt; si natura haberet inclinationem regularem, eam imitaremur; contra si irregularem, non imitaremur, sed distraheremus potius naturam diuertendo, ac reuellendo. Cum igitur Hippocrates consideret naturam regulariter, & irregulariter operantem; in quo hæc consistit? Non in alio, nisi quod tũc dicitur regulariter expellere, cum expellit, prout requirit natura & humoris noxij, & loci affecti: irregulariter autem, quoties aliter expellit, quam humoris peccantis, & loci natura exigit. Quare cum Hippocrates consideret naturam humoris peccantis, & loci affecti; quid est hoc considerare aliud, quam naturam expellentem non simpliciter, sed vel regulariter, vel irregulariter? Bene ergo dixit Galenus, & superfluus fuit Montanus.

Maxime.

Maxime. A nullo ponderatur hæc particula: non tamen sine arte ab Hippocrate adiungitur: nihil enim ab eo sine maximo dictum fuit artificio. Dicit igitur, *maxime*, ob hanc caussam; quoniam respexit ad humores, & ad locum affectum: & interdum natura humoris vergit ad loca conferentia tantum, interdum natura loci tantum: interdum natura vtriusque, ita vt tum natura humoris, tum natura loci vergat ad loca *conferentia*. Et ob id Hippocrates, alludens ad hoc, *vt vna humor noxius cum loco affecto vergat ad loca conferentia*, dicit, *Maxime*: quando enim tum natura loci, tum etiam natura humoris vergit ad loca conferentia, habemus loca, per quæ debet fieri vacuatio, non modo ratione humoris peccantis indicantis, sed ratione loci affecti coindicantis. Quoties enim indicantia & coindicantia in vnum concurrunt, tunc indicatum quam maxime est administrandum: & ob id 16. aphorismo huius primi dicit Hippocrates, victum humidum febricitantibus omnibus conuenire, maxime vero pueris: quoniam pueris conuenit, tum ratione febris indicantis, tum ratione ætatis coindicantis; & ideo dicit, maxime pueris conuenire.

Per loca conuenientem.

Per loca conferentia. Duo hic declaranda sunt: primum, quid per conferentia loca intelligendum: deinde, quomodo ad loca conferentia referatur tum natura loci affecti, tum natura humoris, & similiter reliqua coindicantia.

Quo ad primum, *per conferentia loca* nihil aliud intelligimus, nisi loca ea, per quæ si fiat euacuatio, confert. Ex qua facili istius vocis ponderatione clarissime potestis colligere errorem quorundam Modernorum, ac vanitatem, qui distinguunt hæc loca in conferentia & consentientia: nam si sunt conuenientia, seu consentientia, etiam conferentia sunt: vbi autem euacuatio fit per loca consentientia, ibi etiam euacuatio confert. Quare distinctio hæc vana est, & inutilis. Attamen nos etiam distinctione opus esse dicimus pro intellectione horum locorum: nam cum euacuatio fit vel vniuersalis, id est, totius corporis, vel particularis, & alicuius particulæ determinatæ, hinc loca accõmodata sunt & deseruiunt vacuationi vniuersali, vel vacuationi particulari. Loca autem hæc partim inter se conueniunt, partim dissident, vt ex Gal. in comm. patet. Conuenientia quidem hæc est; quoniam hæc omnia loca conferentia debent habere has tres conditiones, vt sint ignobilia, aperta, atque incolumia; vnde per oppositum conferentia non erunt, quando erunt nobilia, occlusa, ac ægra. Dissident autem inter se hæc loca, quatenus loca destinata vacuationi particulari aliquid vltra adductas conditiones exigunt; nam opus est vt præter conditiones propositas hæc loca particulari vacuationi destinata, vel sint proxima, vel e directo posita, vel consentientia; quo fit, vt loca non conferentia sint distan-

distantia, ex obliquo posita, & nullum habentia consensum.

Loca euacuationis vniuersalis: &

Declaro. Primum; loca vacuationi vniuersali destinata debent esse ignobilia, vt intestina, per quæ purgatur vniuersum corpus, cutis, vesica, ventriculus, venæ narium, & hæmorrhoidum, ac venæ vteri in mulieribus, nam per has expurgatur vniuersum corpus. Deinde loca destinata vacuationi vniuersali debent esse aperta; vnde fit vt ventriculus, licet non sit pars ita nobilis, vt tres, vel quatuor illæ, nec ita ignobilis, vt reliquæ partes corporis, quia in eo fit concoctio; tamen ea de caussa ventriculus est accommodatus vacuationi vniuersali, quia habet ampla foramina, nam euacuationes maxime fiunt per œsophagum. Vnde si fiat euacuatio per cor, vel per abdomen, mala erit euacuatio. Tertio membra deseruientia huic vniuersali euacuationi esse debent incolumia; vnde si læsa sunt intestina, non est euacuandum corpus per intestina, sed per lotium; vt, si est vlcus, vel aliud quid præter naturam in eis, per vesicam expurgare debemus: quia euacuatio non debet fieri per partem læsam.

Quod si consideremus loca destinata particulari euacuationi, hæc primo debent esse ignobilia: nam iecur per regiones cordis expurgari non debet. Secundo debent esse loca aperta: & ideo iecur per vesicam potius, quam per abdomen euacuari debet. Requiritur vltimo, vt particula, per quam euacuatio particularis fit, sit illæsa: vnde si volumus expurgare iecur, & vlcus sit in vesica, non debemus per vesicam expurgare, sed per intestina, & interiora.

Deinde considerantes rationem peculiarem horum locorum, per quæ fit vacuatio particularis, dicebamus, quod debeat fieri vacuatio per loca proxima: vnde, quoties fit abscessus ad inguina, facilius hepar expurgatur, quam si fit in axillis. Secunda conditio erat, vt pars, per quam fit euacuatio particularis, sit e directo posita, & recto tramite partem affectam respiciat: hinc iecur melius euacuatur per narem dextram, quam per sinistram. Denique requiritur consensus: quoniam quoties euacuatur pars particularis, debet euacuari per partes consentientes: vt, si est vitium in parte concaua hepatis, facienda erit vacuatio per intestina, quia cum eis est consensus. Ex his ergo patet, quid per loca conferentia intelligat Hippocrates.

Quæ tum indicent, tum coindicēt loca conferentia.

Reliquum est, vt declaremus quænā illa sint, quæ loca conferentia indicant, vel coindicant. Itaque vt hoc arte aliqua consequi possitis, (est enim hoc quæsitum maxime necessarium,) ob id sciēdum, hæc indicantia sumi a rebus Præter naturam, Secundum naturam, & Non naturalibus: vt indicantia vere sint res præter naturam, coindicantia vero res naturales, & non naturales.

Indicantia.

Loquamur igitur primo de rebus præter naturā, indicantibus loca, per quæ fieri debet purgatio. Et hæ res in triplici sunt differentia: vel enim sunt Caussæ morbi, vel ipsimet Morbi, vel Symptomata: a quibus omnibus loca conferentia indicantur. Quantum ad caussam, id est, materiam seu humorem purgandum; circa hunc considerare oportet tum Substantiam, tum Quantitatem. Ratione substantiæ considerare debemus, tum Formam, tum Materiam. Considerantes humoris purgandi formam, nihil aliud consideramus, quam propriam huius & illius humoris naturam; quid scilicet huius vel illius humoris natura indicet, ratione loci, per quem debet purgatio fieri. Habemus autem ex Gal. in lib. quos & quando purgare, &c. humores (sanguine excepto,) posse per plures regiones euacuari, per inferiores, & per superiores, per vomitum, per secessum, & per lotium, per sudores, &c. excepta bile atra, quæ non debet per partes superiores expurgari, sed per partes inferiores, vt Gal. præcipit loco citato; nam atræ bilis vomi-

1. caussæ.

A tus est lethalis. Sed quid voluerit Galenus per atram bilem, recte intelligatis: quia accipit ipse atram bilem, vt distinguitur a melancholia naturali: ob id ergo, cum sit humor pessimus, non est per partes superiores, sed inferiores expurgandus: humor autem naturalis melancholicus non modo purgari debet per partes inferiores, sed superiores, vt colligitur ex Gal. 1. ad Glauc. de quartana, vbi dicit, quartanas aliquando ex toto abscindi & eradicari per vomitum. Hoc est igitur, quod requirit formam humoris peccantis.

Quod si considerauerimus substātiam humorum penes materiam, hoc nihil aliud erit considerare, quam considerare humores vel tenuiores, vel crassiores: crassiores indicant expurgationem per partes inferiores; tenues vero, quia leues, per partes superiores: & ob id bilis, quia tenuis & leuis, facilius expurgatur per partes superiores; contra vero pituita.

B Si postea considerauerimus humores ratione quātitatis: si humores sint in multa copia, euacuandi sunt non per vnam regionem, sed per plures: si in pauca copia sunt, sat est vt per vnicam regionem expurgentur: vt Galenus docuit 7. method. vlt. E.C. si materia purganda in parte hepatis concaua sit pauca, sufficit vt per lotium tantum expurgetur: si vero multa fuerit, poterit per lotium, & per aluum expurgari.

2. morbi.

Quantum ad morbum attinet, cum Gal. in eodem libello quos & quando &c. considerandus est morbus tum ratione Totius, tum ratione Partis morbi. Ratione totius morbi, ex sententia Gal. 11. metho. 9. & 10. cap. si fuerit febris putrida, tunc hæc febris putrida, inquantum putrida, indicare poterit humoris euacuationem, vel per lotium, vel per vomitum, vel per deiectionem, vel per sudorem, &c. Quod si considerauerimus putridam febrem in specie non in genere; tunc, si fuerit synochus, solet per fluxum sanguinis narium terminari; si biliosa, vel per sudorem, vel per vomitum; si pituitosa chronica, a crassis, & frigidis humoribus dependens, solet terminari per abscessus, & proinde potius per euacuationem inferiorum, quam superiorum partium. Quod si morbos particulares spectauerimus, e Gal. in lib. quos, & quando, &c. si fuerit anasarca, indicat expurgationem per omnes partes, per vomitum, secessum, lotium, sudorem, imo etiam per os, & nares, nam ita indicat hic morbus, cum in eo totum corpus sit refertum copiosa materia. Quod si partem morbi spectabitis, tunc considerare potestis accessiones, quæ aliud indicant in principio, aliud in fine: nam in principio indicant euacuationem per vomitum, in fine per secessum. Vnde si vultis naturæ opitulari, in accessionum principio ad vomitum accedetis, in fine ad euacuationem per intestina.

3. symptomata.

D Vbi vero considerare voluerimus symptomata, ex sententia Galeni, & Hippocr. 4. aphor. 18. & 17. si symptomata E.C. fuerint dolores, & hi dolores fuerint supra præcordia, per partes superiores debet fieri euacuatio: vbi vero fuerint infra præcordia, seu circa partes inferiores, debet fieri vacuatio per partes inferiores. Recte autem dicitur *euacuatio*: nam loquimur de euacuatione hic, non de diuersione, in qua oppositum esset dicendum. Hæc igitur indicant loca, per quæ fieri vacuatio debet.

Coindicantia.

Coindicant hæc loca res Naturales, & Non naturales. Per res naturales intelligimus habitum corporis, temperaturam, ætatem, proprietatem indiuidualem, consuetudinem, & locum affectum.

1. res naturales.

Quo ad habitum; ex sententia Hippo. 4. aphoris. 6. corpora gracilia, (dūmodo prona sint ad vomitum,) per vomitum potius expurganda: contra vero corpora pinguia, vel mediocriter carnosa, per inferiores partes. Sed recte intelligatis, quid voluerit per gracilitatē; forte intelligatis id, quod dicit Hippocr. 2. aphor. 35. vbi ait in quouis morbo melius esse, vt partes

tes inferiores, per quas fit euacuatio, sint crassiores, quam graciliores. Dubitat Gal. quare sic dixerit cum & in gracilib. vacuationes per superiores partes sint periculosæ. Respondet Gal. hoc ideo dixisse Hipp. quia clarum sit, si non conueniat euacuatio per partes inferiores, multo minus per partes superiores. Corpora gracilia, dixi recte esse intelligenda; nam aph. sect. 2. loquuntur de gracilibus tabidis & atrofactis; in quib. nullo modo conuenit euacuatio. At 4. apho. cit. per gracilia non intelligit Hipp. tabida corpora, sed quæ distinguuntur contra carnosa, & hæc sunt corpora biliosa: quæ, cum tenuis sit bilis, facile per vomitum euacuantur. Corpora mediocriter carnosa, & pinguia, non per vomitum, sed per inferiores partes sunt expurganda: quia abundant multis crassis humoribus:

Si vero temperaturam consideremus, facile est dicere, temperaturam calidam & siccam cum biliosis abundet succis, expurgandam per superiora: temperaturam frigidam & humidam, cum crassis & pituitosis, per inferiora.

Quantum ad consuetudinem, id agendum cui assuetus est patiens.

Et de proprietate indiuiduali idem asserendum: nam si quis E.C. a proprietate habeat, vt non possit ferre vomitum: ei dandum est per secessum purgans medicamentum.

Quantum ad locum affectum; paullo ante diximus, quod locus conferens debeat esse e directo positus; proximus, atque consentiens cum parte euacuanda. Quid igitur indicat partem proximam e directo positam ac consentientem? Dico hanc indicari a situ partium, figura, atque conformatione earum, vt ex Gal. patet 7. meth. vlt.

Vnde, quantum ad vicinitatem partium attinet, hæc habetur e situ: namque opus est, si vultis euacuare iecur, vt semper eligatis partem collocatam in vicinia iecoris: vt E.C. solet caput euacuari per propria emunctoria, cor per axillas, iecur per inguina, & sic etiam de reliquis.

Quantum ad partem, quæ e directo esse debet, hæc etiam indicatur a situ: quia sicuti iecur in dextra parte situm est, sic conueniens expurgatio fit per dextram narem. Et hoc est, quod dicebat Gal. euacuationem debere fieri per rectum tramitem, vt seruetur rectitudo situs, non fibrarum. Hæc veritas fuit proposita a Montano, qui dicit, hanc euacuationem non esse per rectitudinem fibrarum, sed situs: nam ideo fibræ rectitudinem habent, vt attrahant: at si euacuatio fieret per rectitudinem fibrarum, tunc necessarium esset, vt locus, qui aperitur sectione venæ, haberet fibras in ea parte recte operationem obeuntes, & sic attrahentes; quia aliter non potest fieri vacuatio, nisi fibræ concurrant: concurrunt autem attrahendo: sed falsissimum est fibras rectas sui attractione tunc temporis concurrere; nam fibræ rectæ concurrunt ad attractionem vtilium, nō inutilium; nam fibræ rectæ sunt a natura constitutæ, vt attraherent alimentum pro conseruatione partis. Nec est quod aliquis fortasse asserat, attractionem concurrere in operatione pharmaci. Nam dubium non est, cum exhibetur pharmacum, beneficio cuius fit euacuatio, quod fiat etiam attractio; verum a fibris non fit, sed a pharmaco, electiue ac per propriam formam trahente determinatum humorem. Et propterea recte dicit Montanus, requiri rectitudinem non fibrarum, sed situs. *Sed scio Modernum addidisse Montano aliquid*, namque in hac fuit opinione: sed dicit hanc attractionem facilius fieri per rectitudinem fibrarum, quam si obliquæ fuerint fibræ: nam per rectitudinem fibrarum materiam magis sequacem esse, ac facilius fluere quam per obliquas. Sed additio hæc nullius est momenti, & est falsa: quia euacuatio per fibras rectas non est facilior, quam per fibras obliquas; & nulla est differentia in euacuatione, siue sint rectæ, siue obliquæ fibræ, dummodo sit rectus situs; quia hæ fibræ nihil faciunt, nec concurrunt retinendo sanguinem, vel materiam noxiam: & ideo fibræ obliquæ non remorantur euacuationem, quemadmodum fibræ rectæ non concurrunt accelerando; quia non cōcurrunt attrahendo. Propterea dicimus, siue euacuatio fiat per fibras rectas, siue per obliquas, nihil esse ad rem.

Tertio considerandum erat, quomodo hæc vacuatio fieret per locos consentientes, qui indicantur a situ & conformatione partium, vt optime dicit Galen. 7. method. vlt. E.C. ventriculus ita est conformatus, vt euacuetur per vomitū, & per secessum: iecur, vt vacuetur per lotium, & per intestina; pulmones, vt euacuentur per tracheam; cerebrum, vt euacuetur per os, per nares, imo etiam per aures. Sed aduertatis tum circa nares, tū circa aures: circa nares, quia per illas partes potius fit vacuatio vniuersalis, quam capitis; non enim per pinnas narium fit euacuatio cerebri, sed hæc potius est euacuatio vniuersalis: fit autem cerebri purgatio per cauitatem illam, per quam excolatur superfluitas illa cerebralis. Quantum autem ad aures: sciendum, aures non esse destinatas vacuationi cerebri principaliter, sed secundario: nam principaliter pro auditu factæ sunt aures. Omitto euacuationem, quæ fit per suturas: quia loquimur de vacuatione sensibili, non de insensibili.

Res non naturales.

Quantum ad res non naturales attinet, solummodo videlicet ad aerem, dicebat Hipp. 4. aphor. 4. æstate per superiora, hyeme vero, per inferiora purgabis. Auctor vero de salub. diæt. cap. 25. siue sit Polybus siue quiuis alius, oppositum dicit, æstate per inferiora, hyeme vero per superiora purgandum; & addit rationem: quoniam hyeme multiplicatur pituita, quæ facilius per vomitum educitur, cum vigeat in ventriculo; æstate vero multiplicatur bilis, quæ viget in iecore, in parte infra ventriculum. Et fuit tanti momenti hæc ratio, vt Montanus dixerit, sibi magis satisfacere Polybi opinionem, quam Hippocr. Dico tamen ego in praxi sequendum esse Hippocratem, vt hyeme per inferiora, æstate per superiora sit purgandum: quia tempore æstatis viget bilis, quæ non ratione loci in quo generatur, sed ratione tenuitatis, habet raptum ad partes superiores, & ideo euacuatio fieri debet per partes superiores: hyeme vero cum multiplicetur pituita, hæc ob sui crassitiem descendit atque habet raptum ad partes inferiores, & propterea tempore hyemis vacuandum est per partes inferiores. In praxi autem videtis, aliquando magis posse loca in quibus generantur humores, interdum magis posse grauitatem & leuitatem. Si magis potest locus, tunc sine dubio cum Polybo procedendum; & pituita per superiorem locum, bilis per inferiorem est euacuanda: vbi autem magis potest grauitas, & leuitas; quia bilis leuior est, ideo per superiora expurganda, quia pituita crassior, & grauior, per inferiora. Sed dicet quis: quomodo cognosci potest, an magis possit grauitas & leuitas humorum, an locus? Hoc docet Hippocrates 4. aphoris. 18. vbi dicit: si dolores supra præcordia erunt, per superiora fiat vacuatio, si infra præcordia, per inferiora. Vnde, si obseruabitis symptomata bilis esse circa partes inferiores, vt circa inguina, vel genua, &c. sciatis magis posse locum in quo generatur humor, id est, locum inferiorem, quam leuitatem humoris: si vero obseruabitis symptomata bilis magis esse circa partes superiores, tunc magis poterit leuitas bilis, quā locus in quo generatur. Et sic verum dicit cum Hippocrates, tum Polybus.

Concludimus igitur, quod eo ducere oportet, quo natura vergit per loca conferentia. Quod si autem natura non vacuat per loca conferentia, adiuuanda non est, sed aduertenda potius.

APHORISMVS XXII.

Concocta medicari, & mouere, non cruda, neque in principijs, dummodo materia non turgeat; plurimum autem non turget.

Scopus: docere, quo tẽpore pharmacum exhibendum i

CONcocta medicari, &c. Institutum Hippocratis in præsenti aphorismo facile est ex dictis a nobis in præcedentibus colligere. Nam cum hucusque statuerit Hippocrates, quoties natura non euacuat vt opus est, tunc oportere vt medicus pharmacum exhibeat; ac deinceps ostenderit, per quæ loca fieri vacuatio debeat: nunc docere vult, quonam tempore tale pharmacum sit exhibendum; & hoc docet in virtute materiæ morbosæ indicantis. Considerat autem materiam morbosam non modo coctam, sed crudã; & eam considerat non modo mobilem, sed quietam. Patet igitur in hoc aphor. magnam partem contineri artis curatiuæ. Vnde cum Galenus cognosceret huius aphorismi dignitatem, dicit, etiamsi in multis codicib. non reperiatur, tamẽ esse Hippocratis, quoniam maximi sit momenti.

Diuisio.

Diuiditur autem præsens aphorismus in sententiam, & quoddam notandum additum sententiæ. Et hæc fuit diuisio Gal. Nam dicit, illa verba, *Plurimum vero non turget*, addita fuisse ab Hipp. sermoni, id est, sententiæ. Potest etiam sententia diuidi in duas partes: in prima enim parte proponit materiam coctam; in secunda crudam, & crudam non modo permanentem, sed turgentem etiam.

Sensus.

Ex aphorismo autem talis elici potest sensus: Operæ pretium est, vt medicus, quoties natura non euacuat, purget materiam concoctam, tum pharmaco soluente, tum alijs medicamentis: quod si materia cruda fuerit, non concocta; tunc neq; purganda, neque mouenda, dummodo talis materia furiosa non sit: aduertendum autem, vt plurimum talem materiam furiosam non esse.

Explicatio verborum.

Concocta medicari. Quoniam ex recta intellectione huius verbi apparebit rectus modus administrandi syrupos concoquentes humores; propterea omni diligentia declarandum est. Non possumus autem quid per concocta Hipp. voluerit intelligere; nisi quid concoctio sit, percipiamus prius.

1. Cõcoctio specierum dicta.

Aduertẽdum igitur est ex Arist. 4. meteor. quatuor esse gradus seu species concoctionis: duo gradus celebrantur a natura, nimirum Concoctio, atque Maturatio; duo ab arte, ad similitudinem naturæ, Elixatio, & Assatio. Quæ omnia pro recta intelligentia huius particulæ cognoscere oportet.

Quoad cõcoctionem, tum ex Arist. tum ex Gal. 2. de rat. vict. 44. 2. de fac. nat. 4. & 3. eiusdem 7. & 1. epid. sect. 2. com. 44. & alibi passim habemus, quod concoctio nihil aliud sit, quam *perfectio alimenti familiaris oppositi, a calore tum naturali, tum proprio, vt partes animatæ nutriantur.*

Primo dicimus concoctionem esse *perfectionem*: nam, vt fuit sententia Arist. passim, sicut potentia imperfectionem arguit, sic actus perfectionẽ; vnde fit, vt id quod est in potentia, ad actum deducatur; vt id quod imperfectum est, perfectionem acquirat. Vnde sequitur, quod concoctio sit perfectio: quia in concoctione, quod in potentia est, vertitur in substantiam nutriti; vnde fit mutatio non modo in qualitate, sed in substantia; vt ex primo epid. loco citato colligitur.

Subiungimus in definitione, *alimenti familiaris oppositi*. Dixerat enim Arist. concoctionem definiens, esse ex oppositis passiuis: quia non potest fieri concoctio, nisi sit aliquid quod deducatur de potentia ad actum: hoc autem non potest esse quodcunque, sed determinatum; quia non quodlibet fit ex quolibet, sed determinatum ex determinato. Et propterea necessarium est, vt nutrimentum habeat proportionem cum nutribili corpore. Propterea diximus, *alimenti familiaris*, vt dicebat Gal. 5. de simp. med. fac. cap. 6. concoctionem fieri ex alimẽto familiari. Dixit Arist. *ex oppositis passiuis*. & merito: quia quod in substãtiã nutriti dẽt verti, potentia est simile, actu simile & oppositũ. Concoctio igitur fit ex passiuis, sed oppositis.

Addimus in definitione, *a calore, tum naturali, tum proprio*: in qua parte est satis reconditus sensus Arist. Nos autem prolixiorem sermonem de hac materia philosophis derelinquentes, paucis sententiam nostram proponemus: ex qua non modo patebit definitio concoctionis, sed euidentissime etiam constabit definitio putredinis. In memoriam igitur reuocandũ est, quod supra diximus calorem vnicum reperiri nempe elementarem: calor enim in corpore humano existens, vnus tãtum est substantia, ratione autem est multiplex; videlicet ratione diuersorum regulantium hunc calorem: vnde si consideremus calorem elemẽtarem, quatenus regulatur a natura, & ab anima vegetatiua, per potentiam conuenientem, dicitur naturalis, non igneus, quia non agit in virtute ignis, sed est instrumentum naturæ, & animæ, & animæ vegetantis. Dicitur etiam hic calor elementaris proprius, vt est propria temperatura huius & illius partis: nam tẽperatura particulæ nihil aliud est, quam calor insitus in ea parte, qui proprius vocatur calor.

Quo ita constituto, sciendum, ad efficiendam putredinem, necessarium esse, vt fiat dissipatio tum temperaturæ, tum formæ substantialis misti: nam putredo est quædam corruptio: vbi autem corruptio est; non modo destruitur qualitas, sed forma etiam de prædicamento substantiæ consumitur, atque deperditur, & mutatur. Vt ergo in putrefactione fit dissipatio non modo temperaturæ, id est, qualitatis, sed formæ substantialis, vt hinc fiat destructio caloris tum proprij, tum naturalis: (nam secundum Philosophũ, putrefactio, est corruptio proprij & naturalis caloris:) sic si debet fieri perfecta concoctio, vt id quod est in potentia ad actum substantię deducatur; necesse est, vt ad hanc concoctionem perfectam concurrat, tum calor naturalis, tum proprius, id est, necessarium est, vt concurrat, tum forma de prædicamento substantiæ, tum etiam forma de prædicamento qualitatis, id est, temperatura. Et ob id, ad hæc duo respiciens Aristot. qui nunquam est vsus synonymis, & præcipue in definitionibus, dicit, concoctionem fieri a calore naturali, & proprio. Ad quam veritatem respiciens Galenus lib. 3. de sympt. caussis, cap. 2. dicit, ex sanguine pituitoso fieri carnem pituitosam: nam aliud est dicere esse carnem, aliud esse carnem pituitosam; quia cum dicimus esse carnem, respicimus ad formam; cum dicimus carnem pituitosam respicimus ad temperaturam. Et ob id ad concoctionem, tum forma de prædicamento substantiæ cõcurrit, tum forma de prædicamento qualitatis, temperatura scilicet.

Sed cur Aristot. proponens definitionem putredinis, dicit, putredinem esse corruptionem proprij & naturalis caloris, vbi primo proponit calorem proprium, secundo naturalem: in definitione autem concoctionis oppositum facit: nam in ea etiam hos duos calores proponit, sed primo calorem naturalem, secundo proprium? Hæc est maxima difficultas: & non credẽdum est temere sic & sine caussa Arist. hæc proposuisse: namque primo proposuit calorem propriũ, secundo naturalem, quia putredo est corruptio, & in corruptione primo euanescunt & corrumpuntur accidentia, vltimo forma de prædicamento substantiæ. Ad quem progressum respiciens Arist. dicit, putredinem esse corruptionem proprij caloris, alludens ad accidentia; & naturalis, respiciens formã substantiæ, quæ vltimus est terminus corruptionis. Et, loquens de concoctione, in qua concurrit tum substantia seu natura, tum temperatura; primo loco constituit caussam efficientem principalem, deinde secundariam;

duriam: & ob id primo ponit calorem naturalem, secundo proprium. Ponens autem definitionem cruditatis, dicit cruditatem esse imperfectionem, quæ fiat a calore proprio, & diminuto: non dicit, tum a calore proprio, tum naturali diminuto: quia in cruditate calor est proprius tantum, non autem naturalis: nam cruditas non fit a calore naturali: cum enim calor naturalis sit substantia, non suscipit ergo magis nec minus; quia in instanti consistit forma, quod instans cum deperditur, destruitur forma. Ad hoc ergo respiciens Arist. (quoniam loquebatur de cruditate, in qua seruatur forma substantialis, diminuitur autem temperatura) dicit, cruditatem fieri a calore proprio, id est, temperamento diminuto; quia vbi ille calor diminutus est, nequit concoctionem facere, sed facit cruditatem.

Sed dicet quis: nonne fit concoctio a calore externo? Nam 5. aphor. 22. dicit Galenus, concoctionem etiam a calore extrinseco fieri. Aduertendum, concoctionem fieri a calore externo mediate: quatenus calor naturalis adiuuatur ab externo in concoctione, vt 3. de ratione vict. 19. dicit Galenus. Sed cũ adiuuetur calor naturalis ab externo: non a quocunque externo adiuuatur, ex 2. de facult. natur. 4. nam non a calore externo excedente, & igneo: quia ab eo non fiunt concoctiones, sed exustiones potius, & assationes: & propterea a calore externo adiuuatur, sed temperato cum humido suaui. Idcirco Gal. in lib. de const. art. medic. 19. cap. concoctionem fieri dicebat a calore, a moderata frictione, a cibis & potionibus calefacientibus, sed moderate. Quare statuendum, fieri concoctionem a calore naturali, & proprio, qui potest adiuuari ab externo, sed moderato.

Additum postea fuit, *vt partes naturales, seu animata nutriantur*: & merito, quia pars, quæ animata non est, nutriri non potest, vt fuit Galeni sententia locis citatis.

In Recentiorem.

Cæterum Modernus dicit, concoctionem nõ fieri tantum a calore naturali, sed etiam a temperatura, & proprietate indiuiduali: & hoc experientia constare, cum reperiantur quidam adeo caseum abhorrentes, vt impossibile sit eos caseum concoquere: leones item calidiores muribus, tamen non possint conficere argentum seu aurum, vt mures: cum etiam aliqui reperti sint, qui veneno nutriti fuerint, vt venenum conuersum sit in substantiam nutribilis corporis. Ideo dicit esse necessarium, præter calorem naturalem proponere temperaturam, & proprietatem indiuidualem.

Dico nullius esse momenti difficultates has, & facile tolli posse ex definitione proposita: nam illa est bona definitio, quæ tollit omnes difficultates. Cum enim diximus a calore proprio fieri concoctionem, nonne temperaturam adiunximus? Cumque etiam Galenus dicit, aliud esse carnem, aliud esse carnem pituitosam, nonne per hoc verbum temperaturam apponit? Et ideo non erat imaginanda temperatura, vt quid nouum, siquidem ad calorem proprium reducitur.

Proprietates etiam indiuiduales complectitur Aristoteles sub calore naturali. Nam proponens hunc, nihil aliud intelligit quam calorem, vt regulatur a forma de prædicamento substantiæ. Cum autem multi sint gradus formarum, qui nos vt plurimum latẽt: hinc fit, vt operationes prodeuntes a forma (quia formæ occultæ sunt) dicamus fieri a proprietate occulta; intelligentes fieri a tota forma substantiali, quæ occulta est. Ideo proponens Galenus calorem naturalem, qui aliquando potest esse forma occulta, proposuit etiam proprietates indiuiduales.

Cur autem multi caseum abhorreant, nulla alia caussa esse potest, nisi contrarietas, & summa inimicitia inter formam huius hominis & casei; ob quam a calore non potest mutari nec verti in substantiam nutribilis corporis caseus; vnde horum aliqui, statim ac degustarunt caseum, ob hanc antipathiam, in grauissima incidunt symptomata. Quod mures concoquant argentum, leones non; eadem est ratio; nam inter formam muris & argentum amicitia est, vnde ratione affinitatis argentum potest in substantiam muris verti: Nihil ergo aliud est proprietas indiuidualis, nisi calor naturalis vt a forma regulatur: ideo in definitione dicimus, quòd concoctio sit perfectio familiaris alimenti. Cum proponunt tandem aliquos veneno vesci; accidere poterit ob amicitiam inter formam illius hominis & formam veneni, vt veneno nutriatur: potest etiam id reduci ad consuetudinem; quia prima vice homo maxime læditur ex esu illius veneni. Quare per calorem naturalem intelligens Aristot. proprietates indiuiduales; diminutus profecto non erit. Et hæc de concoctione.

Quantum ad maturationem: maturatio nihil aliud est, quã *perfectio & concoctio succi in fructibus, a calore tum naturali, tum proprio, vt similes fructus efficere possint.* Quæ definitio maiori ex parte patebit ex his, quæ in definitione concoctionis dicta sunt. Solum relinquitur manifestandum, an a calido fiat maturatio, vt cõcoctio: namque maturationem fieri a calore non excedenti, sed temperato, illud indicat; quoniam si calor excesserit (Gal. 2. de facult. nat. ca. 4. & Arist. 4. meteor. testantibus) non concoctio fiet, sed assatio; cum in maturatione procedat concoctio incrassando, vt in proprie dicta concoctione.

2. Maturatio.

Sed difficultas est, an maturatio fiat a calore ita valido, vt proprie dicta concoctio. Respondet Modernus, fieri a calore imbecilliori, quam fiat concoctio; nullum tamen proponit fundamentum: Nos vero id afferre possumus, ex 5. de simp. med. facul. ca. 6. vbi Gal. proponit in corpore humano, seu cuiuslibet animalis alterationes tres, vnam, in qua calor naturalis ex toto victor erat, & sic fiebat perfecta concoctio: alteram, in qua ex toto calor naturalis superabatur, & tunc generabatur putredo; postremam vero a calore, neque ex toto superante, neque ex toto superato: & hæc dicitur maturatio. Nos autem distinctione esse opus asserimus: nam bifariam potest sumi maturatio, vel proprie, vel improprie. Si proprie sumatur, dicimus fieri ab ita valido calore, vt concoctio, sed potente quidem, & valido in suo genere; idque constat ex Arist. 4. metheor. dicente quòd fiat immaturitas, quoniam calor deficit: ergo maturatio fiet, quia calor non deficit, & propterea calor est validus in suo genere: nam ad concoctionem alicuius fructus, vt pomi, calor validus est in suo genere, idest, quantum requiritur ad concoctionem pomi, clare enim constat, maiorẽ esse calorẽ in animali, quam in pomo. Si vero consideretur maturatio improprie, quæ dicitur secundum metaphoram, hæc est maturatio, quæ in fructibus est, & ad hanc efficiendam, inquiunt Aristot. & Galenus, concurrere potest interdum validus, interdum debilis calor. Validus quod concurrat, sic potest persuaderi. Sit in aliquo corpore pituita cruda, & hoc accipiat panem: dubium non est, quod panis optime concoquetur, & vertetur in substantiam nutribilis, vnde clarum est calorem esse validum, pituita autem non concoquetur, sed maturabitur id est, accipiet eum ornatum, quem accipere potest: & ob id, si non concoquetur materia, hoc non erit ratione caloris, quia calor validus est, sed ratione materiæ pituitosæ, quæ cruda est, & non potest concoqui, sed saltem maturari. Sic dicebat Galenus 3. de sympt. caussis cap. 2. si vites de vna regione in aliam transplantentur, facere vinum maxime diuersum, non alia caussa, quam ex diuersitate naturæ alimenti. Et ob id dicimus, loquentes de maturatione improprie accepta, quod fiat tum a calore valido, tum

tum imbecillis: a valido, nam interdum calor licet validus sit, non tamen potest consequi vltimum finem, ob resistentiam passi; in aliquibus vero est oppositum, nam quamuis alimentum sit optimum, tamen non potest fieri concoctio, sed maturatio, ob debilitatem caloris, vt in vlceribus: cum enim in aliqua parte fit suppuratio, illa maturatio est, non concoctio: & fit, quoniam calor in ea parte infirmus est, & naturalis, & proprius, vnde licet alimentum ad partem optimum accedat, tamen regulari non potest ob imbecillitatem caloris. Propterea concludimus, maturationem proprie dictam fieri a calore potenti in suo genere, improprie vero dictam ab imbecilli calore, qui aliquando est imbecillis ex parte sui, interdum est imbecillis ex parte alimenti & materiæ.

3. Elixatio.

Sequuntur Assatio, & Elixatio: quæ sunt concoctiones ab arte factæ, ad similitudinem naturæ. Elixatio *est concoctio facta, a calore humido*. In qua quidem definitione finis non ponitur: quia elixationis non est vnus finis, sed fit ob esum, potionem, &c. Fit autem a calore humido, id est, miti & temperato, vt ob id interdum elixatio non fiat, sed cruditas, vbi vel præualet frigiditas, vel nimia humiditas in materia elixanda, vt eam calor vincere non possit.

4. Assatio.

Assatio *est concoctio succi, a calore tum alieno, tum sicco*. Neque in hac etiam finis proponitur, quia vnicus non est. Fit autem a calore alieno, idest, externo, & a calore sicco, id est, igneo. Assatio autem & elixatio fiunt ab arte, ita nimirum fit elixatio ab arte, vt concoctio cibi in ventriculo, & sicut assatio fit ab arte, ita fit assatio chymi in iecore. Aduertendum autem, assationem differre ab exustione, & torrefactione; quia, quamuis assatio a calore igneo fiat, nō tamē ita, vt torrefactio, & proinde, quæ assantur æqualiter coquuntur; quæ torrefiunt, nequaquam, ob vim caloris admodum insignem.

Concoctio hoc loco est maturatio materiæ morbificæ.

Vt ergo hæc proposito nostro applicemus, cum Hippocrates dicit, *Concocta medicari*: sciendum, sermonem esse de ea concoctione, quæ a natura fit; & excludi elixationem, atque assationem, necnon propriam concoctionē, quia concoctio est, cum id quod concoquitur, vertitur in substantiam nutritii: Hippocrates autem sermonem habet de his, quæ vacuari a natura possunt, non de his quæ possunt verti in substantiam nutribilis, ideo concoctionem non intelligit Hippocrates: neque etiam intelligit maturationem proprie dictam: in maturatione in fructibus fit ea concoctio, vt semen fiat, ex quo postea aliud semen simile generari possit; Hippocrates autem non loquitur de ea concoctione, per quam simile fieri possit. Ideoque nec concoctionem intelligit, nec assationem, nec elixationem, neque tandem maturationem proprie dictam, sed maturationem secundum metaphoram, & improprie dictam: quia accipit maturationem excrementorum, & materiæ. Dicitur autem maturatio a medicis secundum metaphoram; quia, vt in vera, & proprie dicta maturatione natura separat aliena, & allicit vtilia, sic in maturatione humorum fit separatio boni a malo. In hac maturatione materia crascescit: quia quælibet concoctio, & maturatio procedit incrassando. Dicit autem Hippocrates, πέπονα, id est, matura, ad differentiam concoctionis, vtque significarent maturationem improprie dictam.

Præparatio humorū ante, & post maturationem.

Sed quæritur hoc loco, vtrum materia, quæ, vt commodius expelli possit, est maturanda, ad maturationem opus tantum habeat caussa naturali, an aliquid aliud requirat; nam si a caussa naturali tantum fit, medicus nihil debet agere: si vero alio opus fuerit, medicus aliud efficere debet. Secundo quæritur, vbi humor est redditus maturus: vtrumne post maturationem debeat aliquid medicus efficere? Sciendum est, quod ante, & post maturationem necessarium sit, aliquid efficere medicum; nempe institue A præparationē, vt recta sit maturatio. Duplex vero est præparatio: prior altera: reliqua posterior: illa ante, hæc post maturationem. Per præparationem priorē intelligimus humoris maturandi alterationem, attenuationem, & abstersionem. Necessitas autem hæc facile patere potest, quia si consideremus materiam maturandam, hæc vt expurgari queat, præparatione opus habet, quæ consistit in attenuatione humorum crassorum; propterea ratione ipsorum crassorum humorum est consideranda præparanda prius. Per præparationem vero posteriorem, intelligimus præparationem illorum humorum, qui iam sunt maturi redditi, ad faciliorem expurgationem. Expellentur autem ac expurgabuntur facilius hoc pacto: si attenuentur, qui crassi fuerint, ac viscidiitas remittatur, si viæ quæ occlusæ fuerint aperiantur. Hinc Galenus lib. quos & quando purgare, &c. dicebat, si quis velit B dare pharmacum, non habita consideratione materiæ purgandæ, tunc maxime difficilem, ac incommodam succedere purgationem, vt cum syncope, malo pulsu, nausea, &c. Quam veritatem proposuit Galenus ad mentem Hippocratis 2. aphor. nono, dicens: vbi corpora purgare volueris, ea prius fluida facito. Loquitur autem ibi non de qualibet præparatione, sed de posteriori, quæ fit post maturationem, atque consistit in apertione viarum, ac in detersione: dicit enim Galenus ibi in comment. præparandum esse humorem, si crassus vel viscidus fuerit: non dicit si tenuis: quia tenuis quā maxime est aptus vt educatur. Quare consistit hæc præparatio in attenuatione, detersione, ac viarum apertione. Fit autem hæc præparatio multo calidioribus medicamentis, quam maturatio: quia maturatio fit a calore temperato, ac naturali. Fit etiam hæc posterior præparatio a calore magis intenso, quam prior præparatio. Et hinc con-C siderate, an sine horum cognitione possibile sit dare syrupos: nam in hac præparatione secunda opus est dare syrupos magis calidos, quam in prima: quia in præparatione priori periculum est, ne ob insignem calorem non modo fiat præparatio humoris, sed distributio, quæ non est facienda ante, sed post maturationem: vbi ergo imminet tempus purgandi, licet syrupos magis calidos exhibere: quod colligitur ex Galen. 1. aphorism. 24. vbi in præparatione materiæ iam euacuandæ præcipit vt exhibeatur mulsa, in qua vel thymus, vel origanum, vel aliud quid simile sit incoctum, quorum caliditas primum gradum excedit. Vnde in hoc deceptus est Altimarus: qui videns Galenum vti calidioribus medicamentis, vbi exhibendum est pharmacum, dicebat Galenum & cæteros medicos id ideo facere, vt caloris natiui, qui materiam expurgare debet, qualitas augeretur. Sed falsissimum hoc est: quia calidioribus medicamentis D calorem natiuum non augeremus, sed potius imminueremus: namque calor natiuus consistit in quadam temperie; in quem agens calor medicamenti, quanto magis agit, tanto magis introducitur calor adscititius; & quāto magis augetur calor adscititius, tanto magis imminuitur calor natiuus: hic autem imminutus non potest tanta vi expulsionem facere; dicit enim Gal. 1. aphoris. 15. calorem naturalem validum non modo validius expellere, sed validius etiam attrahere, quam adscititium. Ideo non vtimur calidioribus medicamentis, vt adiuuemus calorem natiuum, sed vt his medicamentis caleiat, & præparetur materia vacuanda; id est, vt attenuetur, magisque fluxilis reddatur, vtq; viæ obstructæ deobstruantur. Sed quo ordine debemus progredi? Eo profecto, quo natura: nam primo concoquit natura; deinde distribuit, & propterea primo de facult. alimentorum Galenus cibarijs admiscet alia, quibus insignis est vis calefaciendi, vt faciant rectam distributionem. Nam differentia est inter cibaria: quædam

cum

enim temperata sunt in calore, & hæc ad iuuandam concoctionem exhibentur; quædam sunt calidiora, quibus vtimur, vt non modo per ea concoctio fiat, sed distributio: vnde medicus primo debet vti temperatis: vbi autem matura est reddita materia, tunc debet vti his, in quibus est vis distribuendi, id est, calidioribus.

Tempus vtendi præparantibus.

Quo ad tempus quo prima præparatio fieri debet; possumus vti his medicamentis, & tempore maturationis, & ante etiam maturationem: ita enim procedentes imitabimur naturā, quæ ante concoctionem, & in concoctione partu præparat materiam. Nam antequam fiat concoctio in ventriculo, natura prius præparat cibaria in ore per masticationem, quæ præparatio & masticatio præcedit concoctionem in ventriculo. Neque præcedit modo concoctionem præparatio, sed etiam fit eo tempore, quo concoctio; vbi namque in ventriculum recepta sunt cibaria, vis ventriculi comminuit cibaria crassiora, vt ex hac massa heterogenea, aliquas partes, in quas agit, reducere possit ad formam chyli: vnde si caro deuoretur, & non fuerit comminuta per masticationem, comminuitur vi ventriculi; hæc autem non concoctio est, sed præparatio: nam concoctio procedit incrassando, cum hæc autem sit comminutio, non concoctio erit, sed præparatio: nam præparatio procedit attenuando. Similiter itaque medicus naturam imitari debet præparantem: idque facere poterit, syrupis attenuantibus, abstergentibus, & calefacientibus; hisque debet vti, & ante maturationem, & tempore maturationis.

Aduertendum autem, a principio non vtendum præparatorijs syrupis abstergentibus, qui habent vim vehementer calefaciendi, vt quarto de tuend. valet. capit. 4. nec his qui habent vim insignem attenuandi, ac detergendi: & rationem reddit Galenus; si enim a principio his insigniter calefacientibus vti vellemus; non tantum febris augeretur, sed etiam materia attenuata, quæ cruda est, posset in partes longinquiores deuenire, & sic magnas excitare obstructiones. Quare syrupi abstergentes, quibus vtemur ante maturationem, non habeant insignem caliditatem.

Num tenuis materia incrassantibus præparanda.

Sed circa hanc præparationem est quæstio soluenda, num materia crassa sit attenuanda, & num etiam tenuis incrassanda? Quoniam autem hoc quæsitum maximi est momenti: ideo maxima diligentia est soluendum. Dicimus autem, humores crassos esse attenuandos; tenues vero non esse incrassandos. Fundamentum ex Galeno colligimus, ex 3. prognost. nostrum enim propositum est humores præparare, vt præparationis beneficio possint facilius educi: illi autem humores sunt promptiores eductioni, qui tenues sunt; crassi vero cum difficultate educuntur: ergo isti præparandi sunt, illi minime. Si enim tenues humores vellemus præparare incrassantibus; eos ex obedientibus redderemus inobedientes.

Aduertendum tamen, interdum materiam satis feruentem, vt biliosam, præparatione egere, quia nimio suo feruore resistit: & tunc pro præparatione vtimur refrigerantibus, quæ vim habent incrassandi. His tamen non vtimur vt vim incrassandi habent, sed refrigerandi, ac contemperandi vim materiæ morbificæ; vnde ratione contemperationis, nō crassefactionis, vtimur, vt scilicet minuamus feruorem materiæ. Sic etiam aduertēdum, quoties maturamus materiam peccantem, licet maturatio procedat incrassando; nos tamen non maturare vt crasse faciamus, quia nolumus, vt materia quæ est eductioni apta, inepta reddatur eductioni, sed volumus facere, vt materia accipiat ornatum quendam, quem potest accipere; quia tamen in sequestratione bonæ materiæ a mala, & in acquisitione huius ornamenti, accidit, vt materia crassescat; ideo diximus, materiam crassam fieri, non principaliter, sed secundario. Hinc Auicennas fortasse dicit, loquens de curat. feb. putridarum in communi, materiam crassam esse attenuādam, tenuem incrassandam: nam confundit fortasse præparationem, quæ vim habet attenuandi, cum maturatione, quæ habet vim incrassandi. Cur autem hæc confundat Auicennas, paulo post dicam. Constat igitur ex his, materiam crassam esse attenuandā, sed tenuem non incrassandam.

Locus Galeni obscurus.

Verum difficultas est in duabus Galeni auctoritatibus. Prima extat primo de tuend. val. 14. vbi dicit Galenus, bile peccante opus esse victu attenuante: ergo, vbi materia fuerit tenuis, etiam attenuantibus videtur opus. Respondetur & facile, quamuis bilis suapte natura sit tenuis, eam tamen interdum esse crassam, & ideo attenuandam; cum qualibet materia crassa attenuanda sit. Præterea dicendum, ibi Galenum respicere quā maxime ad vias obstructas, quæ attenuantibus exobstrui debent.

Alius difficilis Galeni locus.

Secunda auctoritas satis est difficilis: nam libro de const. art. med. 19. inquit Galenus, humores crassos attenuandos, tenues incrassandos. Necesse vt aliquis dicat, Galenum confundere præparationē cum maturatione: quia seipsum exponit: nam cum dicit, humores crassos attenuandos; subdit, & vtrosque pariter concoquendos: ergo non confundit maturationem cum præparatione. Et credo hanc fuisse occasionem, quod etiam Auicennas dixerit tenues humores incrassandos, crassos attenuandos. Pro solutione aduertendum, humoris peccantis maturationem bifariam considerari posse; vno modo, vt humores ita recedunt a natura vera humorum, vt amplius non possint redire ad naturalem statum, neque verti in substantiam nutribilis: altero modo, vt peccant, sed ita tamen, vt possint redire ad naturalem statum, ac verti in substantiam nutribilis. Si primo modo considerentur humores: tunc cum non possint verti in substantiam nutrii, necessarium est vt maturentur, quo postea maturati expelli possint: & ideo sunt maturandi ratione expulsionis: & tales humores, ita considerati, si fuerint crassi, sunt attenuandi; non autem tenues incrassandi. Et sic intelligendus est in præsenti aphorismo Hippocrates, quia hic sermo est de humoribus, qui non possunt verti in substantiam nutrii. Si autem fuerint humores, qui reduci possint in naturalem statum, ac in substantiam nutribilis; si tenues fuerint, incrassandi: quia si recedunt a naturali statu per tenuitatem, cui dubium, quod ad ipsum redire non possint, nisi incrassentur? ideoque præparatio in incrassatione consistit. Si autem crassiores fuerint, quam par est, præparatio consistit in attenuatione. Sed hæc præparatio humorum ea de caussa fit, vt humores concoquantur, ac concocti possint redire ad naturalem statum, ac verti in substantiam nutrii. Et hoc dicit Galenus libro de constit. art. medicinalis capite nono: dicit enim ibi, humores quam maxime a natura recedentes, qui nulla ratione in pristinum statum reduci possint, esse educendos, adhibita tamen distinctione, an peccatum sit ex parte qualitatis, an quantitatis: nam si peccatum sit in quantitate, secandam venam; si in qualitate, pharmaco vtendum. Postea subdit: si humores a naturali statu recedant, si tenues, esse incrassandos; si crassi, attenuandos. Et ibi loquitur de humore peccante, qui potest redire ad naturalem statum.

Præparationis humorū summa capita.

Ideo concludentes dicimus, cum hic sit sermo de humoribus, qui maturari debent, vt concoquantur, opus esse remouere omnia impedimenta, quæ possunt impedire, ne materiæ ad maturationem deuenire possint: ideoque considerandi humores purgandi, tum ratione Substantiæ, tum ratione Qualitatis. Ratione substantiæ possumus considerare Formam, & Materiam. Forma potest esse humori impedimento,

dimento, quoties humor habet prauam & malignam naturam: & tunc ad introducendum formam benignam opus est maturatione metaphorica dicta. Materia impedimento esse potest, quoties vel crassior fuerit, vel viscidior, quam conueniat: nam ex sententia Galeni tertio prognost. vigesimotertio, potissimum illi humores sunt ad expurgandum apti, qui tenues sunt: & ideo conuenit præparatio, quæ consistit in attenuatione crassorum humorum. Materia etiam viscida est impedimento, ne materia transeat ad suppurationem: & ideo præparatio materiæ viscidæ est facienda, quæ consistit tantum in attenuatione, non in crassefactione. Si vero ratione qualitatis consideremus materiam, tunc præparatio consistit in alteratione: si materia sit calida, in refrigeratione; si frigida, in calefactione: vnde optime faciunt medici etiam empirici, qui in materia calida refrigerantibus, in frigida & pituitosa calefacientibus vtuntur.

Num præparatio instituẽda vehementer calidis, an tẽperatis.

Quæritur autem num præparatio fieri debeat a calore potenti, vel a calore temperato, qui proportione respondeat calori naturali? Si respiciamus ad Galenum, quinto aphorismorum 70. dicemus quod etiam concoctio fiat a calore febrili. Vnde Montanus dicit, calorem febrilem instar balnei opitulari calori naturali. Sed hoc falsissimum est. Nam si vultis cognoscere, an pro præparatione vtendum sit calidis temperate, an calidis vehemẽter: recurratis ad praxim: conducit enim calor febrilis ad præparationem, non conducit vt calor naturalis balnei, qui opem fert calori natiuo: imo calor externus & febrilis aduersantur calori natiuo: verum calor externus adiumento est ad præparationem, naturalis ad maturationem: vt enim maturatio fit a calore naturali temperato, sic præparatio fit à calore intenso, & præcipue vbi materia frigida est. Aduertendum autem, in febre, a materia crassa, sed calida dependente, qualis est causus nothus, ad materiam præparandam, non vtendum calefacientibus, quia materia biliosa est, sed temperatis attenuantibus, & abstergentibus, quæ habeant substantiam tenuem: nam sic & præparatur materia & adimitur fomentum febri.

Continuatur explicatio verborum aphoris.

Subiungit Hippocrates, *Medicari*. Quamuis autem medicamenta sint multiplicia, Præparantia, Lenientia, Corroborantia, atque Purgantia, hic tamẽ intelligit medicationem, quæ fit purgantibus ac solutiuis, vt in commento notuit Galenus.

Et mouere. Per hoc verbum Hippocrates intelligit medicamentum habens vim ciendi vrinam, sudorem, lotium, & quomodolibet aliter mouendi materiam coctam; neque modo hoc, sed etiam intelligit vim habens præparandi præparatione posteriori, scilicet, attenuandi, detergendi, &c. quæ præparatio debet fieri post maturationem: nam ante maturationem periculosa est, ne scilicet distributio fiat materiæ crudæ. Cocta igitur materia est purganda, non modo per aluum, sed per lotium, sudorem, &c. ac mouenda, id est, præparanda, &c. Nam in superioribus aphorismis dicit, materiam esse euacuandam per loca conuenientia: & nunc hoc declarat, quod materia debeat euacuari concocta, per secessum, lotium, &c.

Non cruda. Hic inquirendum est, quid per non cruda intelligat Hippocrat. quia multæ tollentur difficultates. Sicut autem concocta materia purganda, & mouenda erat: sic cruda neque mouenda, neque purganda. Per crudam autem materiam intelligit Hippocrates materiam malam cũ bona permistam; quæ non est consecuta decentem ornatum, nec decentem formam, quam habere debebat. Hæc materia duplex est: altera quæ negat actum, & aptitudinem: altera, quæ negat actum tantum, non autem aptitudinem. Quæ vtrumque negat, est illa materia, quæ non modo in præsentia cruda est, sed neque concoqui potest, nec ad maturationem perduci. Altera autem cruda tantum dicitur, quæ potest maturari. Hippocrates autem hic non de ea, quæ vtrumque negat, intelligit; sed de ea, quæ negat tãtum actum, non aptitudinem: nã si illa concoqui nullo pacto potest, ergo non poterit habere locum, cum cruda sint mouenda, si matura facta fuerint. Quod si tamen fuerit venenum in corpore, quamprimũ est expellendum: neque tollitur veritas Hippocratis, quod concocta sint purganda, non cruda; licet venenum crudum sit: nam loquitur Hippocrates de ea materia cruda, quæ maturari potest: venenum autem & actum & potentiam concoctione excludit; & ideo quamprimum est expellendum. Pariter si fuerit febris extreme maligna, vt omnino materia putrida sit, atque ad extremam deuenerit putredinem: cum nullo pacto possit maturari in hac sanguis, ideo quamprimum est veniendum ad expurgationem. Et hæc fuit sententia Galeni vndecimo method. octauo, vbi dicit, sanguinem infectum putredine, vel ita affici, vt nullo modo restitui possit; vel ita, vt ad benignum statum possit reuerti: si primum accidat, opus esse euacuare locum deiectione. Neque quis dubitet, sanguinem posse deiectione purgari: quia vbi sanguis ad eam corruptionem deuenerit, necessarium est, vt vergat, vel ad naturam bilis, vel ad naturam melancholiæ, ratione partium tenuium, & crassarum; & ideo potest pharmaco electiue ducente expurgari. Dicit autem Galenus, quamprimum esse euacuandum locũ; nam illud efficere debemus, quod obseruamus fieri in his, quæ externus corrumpuntur: cum enim portio alicuius rei corrumpitur, consueuit vnusquisque partem corruptam amputare; reliquamque frigidiori aeri admouere, ne corrupta pars alteram inficiat: sic & in corpore humano humor corruptus, qui nullo modo ad benignum statum deduci potest, quamprimum est educendus. Vnde cum dicit Hippocrates, quod non liceat cruda mouere, neque purgare; non intelligit ea quæ tum actum, tum aptitudinem excludunt; sed quæ tantum actum negant: nam cruda ipsa, (vt dicit Galenus) euacuanda non sunt, sed expectandum est, donec concoquantur.

Variæ lectiones.

Aduertendum autem quod alij aliter legant hæc verba. Nam quidam sic legunt: *Concocta medicari, & mouere*, (vt hic sit comma.) *non autem cruda*, vt sit sensus; cruda neque mouenda; neque purganda sunt. Altera est lectio Modernorum: *Concocta medicari*; (vt sit hic comma.) *mouere non cruda*, vt sit sensus, opus est purgare, quæ ex toto cocta sunt: ea autem, quæ sunt non cruda, idest, partim cocta, partim cruda, sunt minoranda: & consequenter quæ ex toto cruda sunt, neque purganda sunt, neque mouenda, dummodo materia non turgeat. Dicunt autem hoc colligi ex Galeno, quarto de ratione vict. trigesimooctauo. Sed hæc explicatio nullo modo potest consistere. Primo enim ex Galeno colligi hoc, falsum est: quia ne verbum quidem ibi extat, vnde colligi possit isthæc expositio. Præterea ostendo non posse concedi hanc expositionem: nam ita sequeretur, quod liceat minuere materiam partim coctam, partim crudam: quod si esset, tunc liceret in augmento dare pharmacum, non in principio; quoniam principium ex toto crudam habet materiam; quod falsissimum est; quoniam non licet in augmento dare pharmacum. Insuper isti per *mouere* intelligunt minuere materiam: cum tamen Galenus seipsum explicet in commento, quod per *mouere* intelligat tum euacuare per lotium, sudorem, &c. tum attenuare materiam, vt præparata postea possit facilius expelli. Amplius si ita legatur, necessarium esset Hippocratem sibimet contradicere in eodẽ aphorismo; nam dicit, *concocta medicari, & mouere*, at secundum hos licet mouere materiam partim coctam, partim crudam; subdit, *mouere non cruda, neque in*

pro-

principijs: secundum istos licet materiam non crudã euacuare & mouere; & tamen hæc non est in principijs: ergo non licet materiam crudam mouere. Quæ est euidẽtissima est contradictio. Concocta igitur materia est euacuanda, & mouenda: materia concocta partim, & partim cruda, non est mouenda, nec purganda.

Subdit Hippocrates. *Neq; in principijs*. Interpretes hoc pertranseunt, neque ponderant: & miror cur id faciant. Credo tamen Hippocratem hoc voluisse inferre, materiam crudam neque vacuandam, neque mouẽdam, neque etiam in principijs: nam si id quod magis videtur faciendum, non fit, ergo nec id quod minus: sed magis videtur, in principijs esse mouendam materiam; & tamen dicit Hippoc. in principijs nõ esse mouendam: ergo nullo tempore materia mouenda est. De statu autem sermo esse non debet: quia vbi salubris fuerit, materia cocta est: & tunc vel naturæ relinquenda, vel a medico mouenda.

Furiosa materia.

Dummodo materia non turgeat. Excipitur materia furiosa. Hic pro intellectione sciendum, quod sit materia furiosa: quia ex eius cognitione patebit, cur liceat hanc materiam euacuare. Dicta igitur est materia furiosa, asserente Galeno, quarto aphorismorũ primo, sumpta appellatione ab animalibus ad coitũ prioritatis: nam quemadmodum hæc animalia huc, atq; illuc mouentur, locoque stare nequeunt; sic & hæc materia hacque illacque vagatur.

Est autem materia furiosa *humor oberrans in corpore propter propulsum, factum ab expultrice facultate irritata*. Dicitur primo, quod sit *humor oberrans in corpore*: nam non potest esse materia furiosa, nisi mobilis fuerit: imo, non modo mobilis debet esse materia, sed debet agitari per internas partes corporis, vt optime scribit Galenus, octauo de composit. medic. secundum loc. capite tertio. Sed non ex se hæc materia mouetur, neque propellitur a facultate expultrice; sed ab ea a materia irritata. Nam secundum Galenum quarto aphorismorum vigesimoprimo, materia bifariam potest a facultate expultrice expelli: vno modo vi naturæ; altero modo vi naturæ irritatæ a materia. Materia autem furiosa propellitur ab expultrice, irritata ab acrimonia materiæ furiosæ: imo tanta est malignitas materiæ furiosæ, vt cũ in aliqua parte reperiatur materia furiosa, hæc pars non retineat illam materiam, quia nimis irritatur, vt tandem periculum sit, ne infixa maneat membro principali.

Pars furiosa.

Obseruandũ vero aduersus quosdam Modernos, qui satis furiose redarguunt Galenum, dicentes eum errasse, quoniam non materia furiosa sit, sed pars ipsa corporis, materiã continens: pariter enim animalia dici furiosa, non materiam, quæ est in animalibus. Adducunt auctoritatem Hipp. 3. de fract. 6. vbi expresse dicit, partem furere, non materiam. His equidem respondẽs, dico cum Galeno materiam furere: & cum Hippocrate partem etiam id facere. Materiam quidem ea ratione, quoniam potest tanta esse vis materiæ, vt quamcunq; partem irritet ad expulsionem: partem autem furere, quæ acutioris est sensus. In morbis igitur modo materia furiosa dici potest, modo pars furens: vnde Galenus optime dicit, vocans materiam furiosam: & Hippocrates, diuersimode loquens, recte etiam dicit, partem furentem nuncupans. Sed hoc in loco, & sect. 4. aphorismorum, furiosam materiam, non partem, intelligit; quia sermo est de his medicamentis, quæ non ad partem furentem, sed materiam furiosam diriguntur, idest, sermo est de his medicamentis, quæ non respiciunt locum affectum, sed materiam purgandam. At Hippocrates 3. de fract. partem euacuandam respexit, nõ materiam peccantẽ: & ideo vocat partem furiosam: ac præcipit ne illi adiungamus medicamenta alterantia, quia noceant magis, quam iuuent. Quare Hipp. verum dicit, & Gal. etiam: ac superbe nimis reprehenditur a Modernis.

Qualitates materiæ furiosæ.

Porro materia furiosa est mobilis incerto motu; quia non ad determinatas partes mouetur: &, quo ad primas qualitates, est calida: quo ad secundas, tenuis, quia mobilis non potest esse crassa: & præterea secundum Galenum quarto aphorismorum primo, materia furiosa leui aliquo indiget pharmaco, crassa vero non leui auxilio habet opus, sed vehementi. Neque facit in contrarium, quod a Modernis adducitur, in febribus pestilentibus materiam furiosam esse, & tamen crassam: cum in ea sint exustiones, & vbi exustiones, ibi crassescat materia. Nec repugnãt nobis loca ab illis adducta ex Galeno, & Hippocrate, qui primo epid. sect. tertia, particula vigesimaseptima, proponit casum de Critone, in quo materia furiosa erat crassa. Sed huic obiectioni facile est respondere: quia febris pestilens, in qua sunt exustiones, habet partes & crassiores, & tenuiores: nam calidi est attrahere, & partes crassiores derelinquere: partes vero crassiores nõ faciunt materiam furiosam, sed tenuiores, & ideo materia furiosa calida est, & tenuis.

Potest autẽ sanguis furere: quod probatur ex Hippocrate in eo casu de Critone: quia, inquit, in eo apparuisse pustulas nigras a sanguine dependentes. Quin etiam auctor quarti de ratione vict. quadragesimosexto, dicit has febres protrahi, & abscessus habere, si aurium ac ceruicis infernæ partes frigidæ fuerint: quod si frigidæ non fuerint, alias mutationes habere, nimirum fluxum sanguinis e naribus, aut ventris turbationem, &c. Ergo materia sanguinea furiosa esse potest, & raptum habere. Confirmatur idem ex Galeno in allegato epidemiorum loco, qui dicit, Hippocratem non misisse sanguinem in turgescentia materiæ sanguineæ, sed adhibuisse purgans, quia nõ accesserit a principio: nam si accessisset, euacuasset sanguinem.

Materia furiosa etiam potest esse sãguinea.

Cur autem expurganda sit hæc materia turgens, fundamentum est, quia medicus semper debet habere oculos ad introductionem sanitatis: ideoque studere debet, vt omnia quæ adhibentur magis iuuent, quam noceant. In materia autem furiosa magis iuuatur æger ex purgatione, quam retentione: quia periculum est, ne materia retenta in partem nobilem decumbat. Talis præterea purgatio facile fit, Galeno teste in commento, tum ex parte materiæ, tum ex parte naturæ expultricis. Ex parte materiæ: quia materia mobilis est, tenuis, acris, ac calida, & ideo facile expurgatur. Ex parte autem naturæ: quia, vt sentit Galenus quarto aphorismorum primo, cum materia sit furiosa, assiduo excitat facultatem expultricem: & ob id facile tunc temporis expurgari potest materia, Ideo, cum materia furiosa est, facile attrahitur ab electiue attrahente pharmaco.

Vt plurimum autem non turget: nam, vt adnotauit Galenus in commento, rarissime contingit vt materia turget.

Num minorans locum habeat morbi initio, cruda existente materia.

Occurrit autem hic quæstio, ad praxim maxime conducens, de Minoratione materiæ morbificæ: num videlicet in morbo admittente curationem liceat a principio materiam crudam pharmaco electiue ducente minorare. In qua quæstione enodanda primo proponemus, quam veriorẽ existimemus sententiam: deinde tum rationes, tum auctoritates, quæ in oppositum adduci possint, soluemus.

Negatio quæstionis secundũ auctorẽ. Ratio negationis.

Quo itaque ad primum, rata habeatur hæc conclusio: In morbo admittente curationem, idest, salubri, materia cruda, quæ tamen furiosa non sit, nequaquam pharmaco electiue ducente purganda, nec minoranda. Fundamentum est: quia si exhibetur medicamentum minorans, idest, quod habet vim electiue ducendi, ac purgandi materiam, ex parte tamẽ, non ex toto; tunc tale pharmacum erit forte, & debile: forte, quia habet vim electiue educendi: debile,

quia in parua copia exhibetur. Vbi ergo tale pharmacum exhibetur, vel Attrahet ad se humorem determinatum, vel Non attrahet. Si non attrahet, Frustra cruciabitis ægrotantem. Si attrahet; tum per attractionem vel Fiet euacuatio, vel Non. Si attrahetur humor, & non euacuabitur, frustra agitabitis humorem in corpore existentem, sine euacuatione. Si ver pharmacum attrahet, & euacuabit, vel euacuabit Totam materiam peccantem; & hoc dici non potest, quia de minorante pharmaco nunc loquimur, non de eradicãte: Vel euacuabit Partem materiæ; & tunc vel euacuabit partem materiæ Crassam, vel Tenuem: non crassam, quia, vbi humor habet duas partes & crassas, & tenues; tenues facilius attrahuntur; Fiet ergo tantum purgatio humoris tenuis; quam sequuntur plurima nocumenta, proposita a Galeno quarto aphorismorum vigesimosecundo, & secundo aphorismorum nono: nam materia crassa ac cruda agitabitur, neque tamen poterit expurgari; materia autem hæc agitata magnas producet obstructiones; quæ obstructiones, ac agitationes facient, vt materia mala magis commisceatur cum bona. Preterea, si relinquatur pars crassa tantum & euacuetur tenuior, tunc maiori difficultate natura humoris partem rebellem superabit. Ideo, si minorantes materiam non alio fundamento id faciunt, nisi quoniam imaginantur partem derelictam facilius posse superari: ergo, cum crassior materia difficilius expurgari possit, quem mista cum tenui; ob id minuenda materia non est.

Testimonia pro negatione.

Preter rationes etiam est auctoritas: & prima preferenda est aphorismi, quæ adeo clara est, vt non possim nõ mirari aduersarios, de re aperta litem mouentes. Hippocrates enim expresse dicit; *Concocta medicari, non cruda, neque in principijs* (idest, nullo tempore,) *nisi materia turgeat*. Non habuit aliam exceptionem, nisi materiæ turgentis. Sed aduersarij & hanc, & similes auctoritates videntes, excogitarunt quandam distinctionem, qua huic, & alijs auctoritatibus similibus satisfacere se posse credunt. Nam dicit Conciliator differentia 161. purgationem aliam esse Minoratiuam, aliam Eradicatiuam. Asserunt autem, Hippocratem in hoc aphorismo sermonem habere de purgatione eradicatiua, non minoratiua: & crudam materiam non eradicandam, sed minorandam. Confirmant id ex Galeno, secundo aphorismorum vigesimonono. Sed concedimus ipsis distinctionem, eamq; magis cũ Galeno confirmamus, e primo aphorismorum vigesimotertio. Licet autem concedatur distinctio, non ob id tamen tollitur difficultas; nam ex sententia Galeni excluditur purgatio tum eradicatiua, tum minoratiua, quia dicit, *concocta medicari*, & *mouere*: & per *mouere* intelligit commotionem materiæ, quocunque auxilio factam, siue diuretico, siue sudorem prouocante, &c. Vnde si his vti non licet, neque etiam licebit vti pharmaco, vel eradicante, vel minorante: quia non potest vllum pharmacum, quodcunque sit, nisi vi attrahere hos humores, & agitare. Ideo Hippocrates non modo eradicatiuam excludit vacuationem, sed & minoratiuam.

Preterea auctoritas Hippo. quarto de rat. vict. 44. est, quam ibidem confirmat Galenus; si in principijs vrinæ crassæ & nebulosæ apparuerint, licet purgare; si autem tenues fuerint, nequaquam: nam semper tenuitas cruditatem significat, nebulositas autem concoctionem; Et proinde ex sententia Hippocr. non licet nisi coctam materiam purgare. Dicit autem, *in principijs, & vrina nebulosa*: & per principium intelligit tres primos dies, in quibus possint apparere signa concoctionis.

Amplius quadragesimoquarto eiusdem dicit Hippocr. quod a principio liceat vti clystere, non autem pharmaco; idque confirmat Galenus in commento.

A Ex quo loco patet, excludi pharmacũ minoratiuum; nam hic excluditur pharmacum euacuans, ne impediatur concoctio. Si autem impeditur concoctio; signum est, sermonem esse de medicamento, quod non ex toto euacuat materiam: quia si ex toto euacuaret materiam, non haberet locum concoctio: nam concoctio est, vbi est materia; vbi autem ex toto expurgatur, non habet locum concoctio.

Rursus Galenus primo epidemiorum, sect. secunda, commento trigesimoseptimo dicit, eo tempore, quo pestis grassabatur, omnes mortuos, quibus a principio fiebant vacuationes: quæ euacuationes cũ malæ essent, male terminabantur febres: nam cruda existente materia non poterat bona fieri vacuatio. Si ergo a natura facta vacuatio (cruda existente materia) nocet; multo ergo magis nocebit arte facta vacuatio.

B Preterea idem Galenus secũdo aphorismorum 9. testatur, expurgationem ante concoctionem materiæ esse malam: quia sequuntur colliquationes, mali pulsus, inquietudines, & pessima etiam symptomata, siue adsit febris, siue non adsit: quia vbi materia est cruda, bonum est permistum cum malo; attamen maius est detrimentum in febre, quam in alijs morbis.

Galenus etiam quarto aphorismorum vigesimosecundo (vbi Hippocrates dicebat: In morbis quibusuis incipientibus, si atra bilis supra infra ve exierit malum:) ait malum esse signum, siue atra bilis, siue quilibet alius humor fluat: nam vbi, inquit, materia cruda est, impossibile est aliquid recte euacuari. Vbi notate verbum illud, *aliquid*, vt ex hoc cognoscatis, sermonem non fieri a Galeno de vacuatione eradicante, sed minorante potius: quia dicit, impossibile est, aliquid, idest, ne minimum quidem materiæ crudæ salubriter euacuari. Et hanc sententiam etiam habet idem Galenus in libello, quos & quando euacuare, &c. Quare non potest materia cruda qualitercunque euacuari, nisi turgeat. Possem & alias adducere auctoritates: sed hæ nunc sufficiant.

C Contra aduersarij dicunt, esse necessarium, vt materia aliquando in principio, licet non turgeat, minoretur, non autem vt eradicetur. Probant hoc: nam si materia fuerit copiosa, hanc materiam virtus regulare non potest, ideoque ne succumbat; opus est materiam minorare, vt postea fortior fiat natura.

Affirmatio quæstionis secũdũ alios nonnullos.

Quæ ratio est nullius momenti; nam si cruda est materia, falsum est naturam succumbere: quod ostẽdo ex Galeno, & Auicenna, qui a Galeno in hac parte non dissentit. Nam existente hac materia, considerare oportet, an adeo sit cruda, vt nõ possit ad maturationem perduci: & hic est desperata sanitas; & propterea desistendum est pharmacis, nec licet vti pharmacis minorantibus. Hæc fuit sententia Galeni, duodecimo method, 3. vbi, proponens febrem syncopalem humorosam, dicit, si sit insignis cruditas, vt succi concoqui nequeant; tunc esse desperatam sanitatem: si autem in hac febre sit materia copiosa, quæ ad maturationem perduci possit, non esse purgandã, sed concoquendam materiam, etiamsi virtus debilis fuerit. Si ergo virtus debilis non succumbebat materiæ multæ, nec licebat dare pharmacum: quid igitur dicendum est, cum materia non est tanta, & cum virtus valida est?

Rationes affirmantium quæ simul confutantur.

D

Sed vt hæc clarius intelligatis, sciendum, morbum dependentem a materia cruda, vel Breuem esse, vel Longum. Si est breuis, nihil opus est materiam crudam euacuari; quia non est credendum tam breui tempore naturam succumbere. Si autem morbus fuerit chronicus, considerandum, an natura succumbat nec ne. Si ita in praxi progrediamur, vt scilicet partem materiæ concoquamus, & eam coctam vacuemus; postea aggrediamur coctionem alterius materiæ, quæ derelicta est, & eam quoq; coctam euacuemus:

thus: & sic tertio quartoque per vices semper coquendo & vacuãdo pergamus: recte expurgabimus: nam dubio procul natura non succumbet: succumbet vero, si vellemus totam materiam concoquere, & vniuersam simul expurgare. Facile autem per vices concoctio & vacuatio institui potest: nã materia copiosa heterogenea vnde est, aliqua eius portio facilius coquitur, alia nõ ita facile cõcoqui potest: præterea alia est in vasis magnis, alia in vasis longinquis, quæ non ita facile concoqui potest: & ideo pars vna euacuari potest, quæ concocta est; aliqua dimitti, vt concoquatur. Quodque hoc pacto sit procedendum in chronicis, facile ex Galeno colligi potest, qui primo ad Glauconem 11. dicit, si coctionis signa apparuerint, purgandum, semel vel sæpius; si fuerit necessarium: per quæ verba nihil aliud inferre voluit Galenus, quàm per vices instituendam concoctionem, & per vices vtendum pharmaco electiue ducente.

Huius sententiæ fuit etiam Auicennas. Quamuis temere Auicennistæ fere omnes statuant, materiam esse minorandam, ex mente eius. Sed hoc nunquam dicit Auicennas. Immo capite de curatione febr. putr. in communi, inquit: Et non euacues materiam indigestam, nisi propter necessitatem, id est, quando materia maligna copiosa extiterit. Ita enim oportet interpretari Auicennam, vt Galenus exposuit Hippocratem, dicentem, Concocta medicari, dummodo materia non turgeat: nam huc respexit Auicennas. Neque obstare debet, quod idem Auicennas tract. de putr. febr. capite de cur. quotid. dicit, se non diligere expectationem digestionis; quasi voluerit, vtendum esse pharmaco ante concoctionem: neque id, quod etiam dicit, si materia sit multa, præparandam materiam, & aperiendos meatus, vt postea tota materia possit purgari, ante scilicet omnimodam mutationem. Verum (quod ipsi credunt) non dicit, esse minorandam materiam: sed ita est intelligendus Auicennas, quod in quotidiana febre, id est, chronico morbo, non sit expectanda integra digestio, vt vniuersa simul materia vacuetur: sed, cum Galeno de art. cur. ad Glauconem capite de curatione quartanæ, non semel, sed sæpe purgare liceat; neque expectanda sit integra digestio, & vniuersalis maturatio, sed per vices materia concoquenda, & expurganda.

Hæc ergo prima est aduersariorum ratio. Altera talis est. Si licet, immo necessarium est, purgare materiam furiosam, quia periculum imminet, ne in partem aliquam principalem deueniat: multo magis vti oportet pharmaco purgante, vbi materia habet actu raptum ad partem principalem, vt in paraphrenitide, in qua materia habet actu raptum ad cerebrum: & ita de reliquis materiebus, quæ habeant raptum ad partem principalem. Sed vbi materia furiosa est, licet dare pharmacum. Ergo etiam vbi habet raptũ actu ad partem præcipuam.

Negatur consequentia: nam vbi est materia furiosa, vt optime scribit Galenus quarto aphorismorum 1. egemus tunc temporis aliquo leniente auxilio, manum præbente: cum enim materia turgens tenuis sit, mobilisque, vt huc atque illuc moueatur; nec reperiatur in corpore particula aliqua, quæ attrahat materiam furiosam; facile purgari poterit. Vbi autem materia habet raptum ad partem principalem: pars ipsa vel ratione doloris, vel ratione caliditatis, attrahit materiam illam; vnde materia ista non est ita obediens vacuationi, vt furiosa: nam si datur pharmacum, attrahit materiã morbificam, tum pars illa, dolore vel calore affecta, tum medicamentum purgãs: ideoque vehemens est pugna. Quare maxima est differentia inter materiam furiosam, quæ nondum inclinationem habet in partem præcipuam; & inter materiam, quæ actu habet raptũ. Sed quid est agendum? Num est permittendum, vt figatur materia in partem principalem? Nequaquam: sed si opportunum fuerit, potestis vti sectione venæ: sin minus, lenientibus, manna, cassia, &c. atque etiam his, quæ diuertere possunt, vt frictionibus, clysteribus, glandibus, &c. non autem medicamentis minorantibus, ac electiue ducentibus: quia magis potest pars attrahens, quam vis medicamenti.

Tertia est ratio aduersariorum: In febribus pestilentibus quamprimum fit euacuatio: ergo licet dare pharmacum, cruda adhuc existente materia. Nam in febribus pestilentibus licet materia maligna sit, non tamen est furiosa: quia materia non dicitur furiosa, nisi huc atque illuc feratur. At maligna materia quamprimum est euacuãda, vt confirmari potest ex Galeno, quinto metho. duodecimo, & primo de differ. febr. capite quarto: vbi habet Galenus, correptos febre pestilenti euasisse, excreta materia per vomitũ, & secessum, a principio. Ergo a principio fiebat vacuatio salubris: ideoque potest medicus a principio vacuare, etiamsi materia cruda sit.

Modernus, accipiens a Trincauelio respondet, materiam venenosam expugnandam esse antidotis, nec danda medicamenta purgantia. Quæ solutio est falsa: nam euidenter aduersatur Galeno 11. method. quinto; vbi habet, materiam malignam, quæ non possit ad benignum statum reduci, statim purgandã esse per omnes vias, vt per lotium, sudores, deiectiones, &c. Et libro de constit. art. med. 19. dicit, materiam venenosam opus habere alterantibus, & vacuantibus. Propterea alio modo argumento satisfaciamus, dicentes, materiam venenosam quamprimum esse purgandam, vt partes nondum infectæ non inficiantur. Nec argumentum aliquid facit: nã quamuis vacuetur materia venenosa cruda; illa tamen est materia cruda, de qua non loquitur Hippoc. in aphorismo, quia Hippocrat. de illa materia cruda loquitur, quæ actum tantum excludit, non aptitudinem: at hęc materia cruda tum actum, tum aptitudinem excludit.

Testimonia ab affirmantibus adducta: quæ explicantur.

Præter has rationes, auctoritates innumerę ab eis adducuntur: nos tamen aliquas saltem proponemus & difficiliores, ex quarum solutione reliquæ facile dissolui poterint. Prima auctoritas est secundo aphorismorum vigesimonono: vbi dicit Hippocrates, *incohantibus morbis, si quid videtur mouendum, moue*, & Galenus in commento ait, in principijs morbi vtendum esse validis auxilijs, sectione venæ sæpius, nonnunquam vero & purgatione. Quare in principio pharmaco minorante est vtendum.

Ad hoc duplex potest esse respondendi modus. Alter, Galenum sermonem habere de materia furiosa: quia dicit, nonnunquam purgandum: non enim semper illabitur materia furiosa. Sed instarent aduersarij, ibi Galenum non loqui de materia furiosa, cum dicat, quamprimum esse euacuãdum, vt melius agat natura in residuum: at materiam furiosam concoqui non posse, nec habere residuum; quia quamprimum tota sit euacuanda: propterea ibi Galenum de materiã furiosa non loqui. Dicimus, in morbo a materia furiosa dependente, exhibendum esse pharmacum, vt vacuetur materia furiosa. Quoniam vero non est dicendum, morbum tantum dependere a materia furiosa; sed partim a materia furiosa, partim ab ea, quæ in corpore fixa est: ob id, si est exhibitum pharmacũ, & hæc materia furiosa explosa est, cessat mobilitas & furiositas materiæ, quia cum in maiori quanto sit maior virtus, & in minori minor; hinc est, quod materia illa quæ remanet, minorem habeat malignitatem, & furiosa non sit, & ideo debet concoqui, vt postea natura fortior sit ad purgationem.

Secundus est modus respondẽdi, vt admittamus, Galenum ibi non loqui de materia furiosa. Sed aduertendum, interdum in principijs morborum materiam in corpore existentem reperiri, tum crudam,

tū coctam: Quod respiciens Hippocrates, quarto de ratione victus quadragesimotertio, dicit, aliquando in principijs morb. apparere vrinas crassas, ac nebulosas: nam in corpore reperitur materia cocta, & cruda: & morbus a materia cocta non dependet, quoniā materia cocta non facit morbum, sed sola cruda materia. Vnde non credatis, morbum in corpore fieri a quolibet humore in corpore existēte; sed ab hoc, & non ab illo. Et obid obseruabitis aliquando in principijs morborum signa concoctionis, vt primo die: secundo autem & tertio non videbitis hæc signa concoctionis: non quod morbus a materia cruda non fiat; sed quia in corpore, quando inuadit morbus, est materia cocta, ideo in lotio apparent signa concoctionis. Hæc autem materia, si ita cocta est, vt tamen verti non possit in substantiam nutrij, purganda est: nam si relinquitur in corpore, nō poterit conseruari, sed erit caussa putredinis, vel putrescet ipsa, & sic augebit morbum. Si ergo in principio appareant concoctionis signa, & postea delitescant; curetis, vt hæc materia euacuetur: quia non permiscebitur cum cruda, & sic non augebit morbum. Vnde dicit Hippoc. inchoantibus morbis, si quid videtur mouendum, moue, id est, si materia furiosa exstiterit, vel si materia aliqua concocta fuerit, ipsam euacua.

Secunda auctoritas est Hippoc. de ratione vict. vndecimo: Si dolores, inquit, sedare volueris, dabis helleborum, &c. Neq; dici potest eum loqui de materia furiosa: quia dicit, si partes infernas dolor infestat: ergo non loquitur de materia furiosa & tamen a principio exhibet pharmacum.

Multi multa dicunt. Triuerius, quem sequuntur nonnulli, dicit, Hippocratem vti pharmaco, non ratione euacuationis, sed ratione reuulsionis, vt propterea Hippocrates in hoc vigesimosecundo aphorismo loquatur de euacuatione, non autem de reuulsione. Sed solutio hæc nullius est momenti. Nam vbi exhibetur pharmacum, siue fit simplex euacuatio, siue per locum oppositum; si supponamus hanc materiam crudam, supponimus nihil aliud, quam bonam materiam mistam cum mala: & ideo pharmacum nullo pacto exhibendum est; quia fient mali pulsus, inquietudines, syncopæ, & alia perniciosa symptomata: cum materia nō obediat vacuationi, quemadmodū materia furiosa, quæ ob id facile purgari potest, & debet. Cum igitur hæc materia non facile vacuetur, non debet dicere Triuerius ratione reuulsionis esse exhibendum pharmacum vi attrahens humorem. Præterea hæc solutio euidenter destruit sententiam Hippocratis: vbi dicit, dolore adscendente, secandam esse venam; descendente, exhibendum pharmacū. Sed quæ reuulsio est ista? Debebat dare pharmacum adscendente dolore, vt fieret recta reuulsio. Præterea, dolore adscēdente materia est tenuior, quam dolore descendente, in quo est materia crassa, & grauis; & tamen materia descendente dat pharmacum: non ergo id fit gratia reuulsionis. Quare solutio hæc non potest consistere.

Quid ergo dicendum? Dicerem ego, non loqui de materia furiosa ibi Hippocratem: sed ideo tunc exhibere pharmacum electiue educens, quia in inflammatione possibile est, vt a principio concocta sit materia. Nec videatur hoc paradoxum: nam illud semper verissimum est, morbum a materia cruda dependere. Sed aduertendum, materiam, quæ est in corpore, ratione cuius debet fieri inflammatio, posse bifariam considerari; vno modo, quatenus influxit ad locum inflammatum: & vt sic est cruda, & est principium inflammationis, & debet deduci ad suppurationem: altero modo considerari potest materia prout nondum in partem affectam fluxit, sed existit adhuc in venis & corpore. Nam sit corpus aliquod sanum, in quo nulla sit cruditas, & fiat in aliqua eius parte contusio; sine dubio fiet inflammatio: inflammatio autem fit ex materia cruda. Hæc materia in venis adhuc existens, dum est in fluxu, est concocta, & sic potest fieri morbus a materia concocta; sed ad locum inflammatum delapsa eadem materia fit cruda ita vt suppuratione opus habeat. Si ergo, tali existente materia, fiat aliqua inflammatio, & exhibeatur pharmacum a principio; tunc non expurgatur materia cruda, sed cocta: quia potest esse materia cocta in toto, quæ ad partem postea deueniens incrudescat.

Dubitare autem posset aliquis, cur Galenus eo in loco aduersetur Hippocrati: nam cum dicit Hippocrates, dolore descendente vtendum esse pharmaco, Galenus dicit, rectius esse vtendum sectione venæ. Non est dicendum, (vt nonnulli) Galenum contradicere illi auctori. Nam cum Hippoc. dicat, dolore descendente, vtendum pharmaco; Galenus monet, vt optimus interpretes, aduertendum esse, cum dolor descēdit, an adsit febris ingens, nec ne; & si ingens adsit febris, pharmacum exhibendum non esse; eo quod possibile sit, vt pharmaco vel non fiat vacuatio, vel fiat in maiori quam opus sit, copia, maximo ægri detrimento. Si autem aperiemus venam, non quidem tantum ex ea iuuamenti habebimus, quantum ex pharmaco: sed tamen non ita periculosa erit sectio venæ, vt pharmacum. Quid autem voluerit Galenus per hæc, valde difficile est videre. Sed meo iudicio, cū sermo esset de pleuritide, quæ dependet a sanguine in quanto & quali peccāte; ibi sermo fit de ea pleuritide, in qua procedit Hipp. cum fomentis; cura tentatiua; quia in ea non sit inflāmatio a plethora exquisita: dū enim fit pleuritis a maxima copia sanguinis, quis ignorat hanc inflammationem fomentis sedari non posse? Sed ita clarum non est, vtrum dolor pleuriticus a plethora notha dependens, id est, a materia in quāto & quali peccante, possit per fomēta sedari. Loquitur ergo Hipp. de pleuritide a plethora notha: & ideo procedit cura tentatiua, per fomenta; quia nō licet vacuare materiam, nisi dolor mitigetur: dolor autem mitigari non nisi per fomenta potest. Vbi autem dolorem mitigare non poterimus fomentis: tūc dolore adscendente secanda est vena; descendente vtendum est pharmaco: non faciēdo euacuationem per locos remotos: quia si per locos remotos hanc faceremus euacuationem, tūc possibile esset, maiorem esse vim loci affecti in attrahēdo, quam vim medicamenti quo vtimur in parte longinqua. Ob id obseruandū est in praxi, si E. G. fuerit dolor insignis in hepate, non euacuandum per loca distantia, sed vicina, diuertendo tantum. Hoc ergo respiciens Galenus, dixit, dolore descendente cum Hipp. pharmaco esse vtendum; quia simul & semel fiat euacuatio, & doloris sedatio, vnde maximum iuuamentum ægro succedat: sed si aperiatur vena cubiti, dicit hanc vacuationem esse per magis remota loca, & ideo minus commodi præstare. Quod autem Galenus & Hippocrates de hac vacuatione loquantur, cuius beneficio nō modo deriuatio, sed euacuatio fieri possit, clarum est: quia præcipiunt, vt vacuatio fiat vsque ad mutationem sanguinis.

Propterea concludentes dicimus, si in corpore adsit inflammatio, coniectandum esse an in corpore sit materia furiosa: si enim adsit, ea statim pharmaco est educenda: si non adsit, secanda est vena. Quod si fuerit inflammatio a sanguine dependens, vel hic in quāto peccabit, & tunc statim erit secanda vena: vel in quanto, & quali simul, & tunc poterimus vti euacuatione tum per pharmacum, tū per sectionem venæ; quia dependet a plethora notha, & a cacochymia notha. Quod si fuerit talis inflammatio in parte superiori, secanda est vena, & etiam dandum est pharmacum: nam simul & vacuabimus, & dolorem mitigabimus. Si autem dolor descendat, considerandum an adsit febris ingens, vel non: si adsit, non est cum Hippocrate helleborum dandum, nec medicamenta ex

colo-

colocynthide, &c. quoniam Galenus considerauit hanc inflammationem non a bile, sed a sanguine bilioso, uel melancholico, vel pituitoso dependere, ideoque secari venam iubet: at si considerasset a bile vel pituita eam dependere, non secuisset venam, sed pharmacum exhibuisset. Si autem ingens non adsit febris, medicamentum purgans dandum est tuto, tum secundum Galenum, tum secundum Hippocratem.

Alia est auctoritas 4. de ratione vict. 64. vbi habet auctor ille, qui eo in loco probatur a Galeno, circa diem quintum licere scammonio corpus mediocriter purgare, vbi venter murmurauerit. Ergo ibi vtitur scammonio, medicamento electiue trahente, ante cōcoctionem: dicit enim Galenus sermonem esse de his morbis, in quibus materia non potest esse concocta ante diem quintum.

Respondendum, ibi Hippocratem sermonem habere de materia furiosa: nam ibi habet sermonem de purgatione eorum corporum, de quibus sexagesima tertia particula est locutus: vbi proponuntur ægritudines, quæ modo circa pedes & crura, modo circa genua, modo circa fauces molestabant, & interdum suffocabant ægrum. Ergo loquitur de materia, quæ modo in vnam, modo in alteram partem serpebat, idest, de materia furiosa; & ideo recte poterat præcipere, vt ante quintum diem fieret purgatio. Sed difficultas in hoc consistit, quod dicit scammonio vtendum, si venter murmurauerit; si vero non murmurauerit, a medicamentis abstinendum. Vnde videtur, esse sermonem de materia furiosa; & sic concedenda minorantia: nam si sermo sit de materia furiosa, sequitur, quod ad materiam furiosam requiratur illa conditio, vt fit murmur in ventre. Et tanta fuit hæc difficultas, vt quidam dixerint Hippocratē ibi loqui de materia furiosa, improprie accepta. Sed si hæc materia nunc ad hanc, nunc ad illam partē vergit: ergo exquisitissime furiosa est, & non improprie. Vnde ergo hunc in modum esse intelligendam illam auctoritatem opinor, vt sit sermo de materia furiosa in illis morbis, de quibus sexagesimatertia particula egit, vbi proponit materiam furiosam sanguineam, & biliosam: sanguineam, vbi ait, interdum sanguinē e naribus fluere: biliosā, dicit, apparere per deiectiones biliosas. Cum hanc ergo proposuisset materiam furiosam, subiungit particula 64. materiam furentē biliosam esse scamonio purgandam, in sanguinea a medicamentis abstinendum, & secandam venam. Quodque hoc voluerit Hippocrates, clarum est: quia dicit, ante quintum, si venter murmurauerit, & deiectiones biliosæ fuerint, purgandum. Per hæc enim nihil aliud intelligere Hippocrates voluit, quam materiam furentem biliosam: perinde ac si dixisset; in morbis pendentibus a materia biliosa furente ante quintum diem scammonio vtendum. Vnde non facit contra nos auctoritas, nec est ponenda illa distinctio de materia furiosa.

Alia est auctoritas Gal. in lib. quos & quādo, &c. vbi dicit, tempus purgandi ostendere humores peccantes: nam si humores fuerint crassi, & viscidi; vt pituita, & atrabilis, concoctio est expectanda, si tenues, & serosi, inter initia erunt vacuandi: tenues autem humores non est dubium esse crudos.

Dicunt nonnulli, hoc loco per tenues, & aquosos humores intelligendos esse ichores serosos, qui non sint concoquendi, sed quamprimum vacuandi: non ergo esse sermonem de humoribus, sed de ichoribus, propterea hos a principio euacuandos. Sed hæc expositio consistere non potest, & duplex est error. Primus; Galenum hic per humores tenues & serosos intelligere ichores: nam intelligit humores biliosos. Reliquus error est; in ichoribus non esse expectandam concoctionem. Primum errorem ostendo: nam dicit Galenus, non licet euacuare humores crassos & tenaces vt melancholiam, & pituitam, sed humores tenues. Si ergo in prima parte de humoribus, etiam in secunda: ideoque per humores tenues bilem intelligit. Nec valet, intelligendos esse ichores, non humores; eo quod dicat tenues, & serosos, ac per serosos excludi bilem: nam similiter dicerem, Galenum habere, humores crassos & tenaces esse concoquendos, ergo humores, qui crassi tantum sunt, non tenaces, non esse concoquendos, cum simul vtrumque iungat Galenus: hoc tamen non valet, quia humores crassi, licet non sint tenaces, concoquendi sunt. Secundus error est; quod ichores non admittant concoctionem. Dicebat enim Galenus 2. de ratione vict. 44. ichores interdum esse crudos, interdum coctos: ergo si crudi sunt, sunt concoquendi, non quidem vt nutriant, sed vt expurgentur. Verum dixerunt aliqui, ibi Galenum loqui de materia furiosa. Sed hæc nimis volūtaria responsio est: quia de crassitie & subtilitate materiæ loquitur Galenus, non de materia furiosa, vel non furiosa.

Alij dixere, librum illum nō esse Galeni; in quorū numero ego sum: quia fere plurima in eo libro reperiuntur, quæ alibi sunt proposita. Licet vero Galeni non sit, est tamen cuiusdam eruditi viri: & ob id pro responsione dicerem, illum auctorem non respexisse ad veram concoctionem, sed ad præparationē potius: nam sæpe etiam Galenus per concoctionem præparationem intelligit, vt quinto aphoris. 70. vbi dicebat, calorem febrilem concoquere pituitam: quod falsum est, quia concoctio fit a calore naturali, non febrili; & ideo per concoctionem intelligit præparationem. Talis ergo est sensus iam citati loci: si crassi & tenaces sint humores, debēt præparari; quia præparatio consistit in attenuatione crassitiei, & detersione visciditatis: si autem tenues fuerint humores, non habent opus præparatione, quia iam præparati sunt, & propterea licet quamplurimum huiusmodi humores expurgare, idest, quamprimum cocti sunt, nimirum inter initia. Per principiū autem non intelligit principium, vt a reliquis morbi temporibus distinguitur, sed tres primos dies, in quibus, si humores serosi, & biliosi fuerint, non egemus præparatione, ratione ipsorum, sed ratione viarum: cum autem crassi fuerint humores, egemus præparatione, tum ratione humorum, tum viarum. Quare non aduersatur Hippocrati hæc auctoritas.

Est alia auctoritas Galeni, primo de compositione medic. secundum loca, cap. 2. & alibi: nam is adolescentem quendam, alopecia detētum, curauit, prima statim visitatione exhibito medicamento ex colocynthide, nulla alia facta concoctione: & hac purgatione sanatus fuit adolescens, sine aliqua appositione medicamentorum localium.

Pro intellectione harum, & similium auctoritatū, dicendum, materiam, quæ in corpore est, bifariam posse considerari: vno modo, vt est in toto concocta, & in parte cruda; reliquo vero modo, vt est in parte concocta, & in toto cruda. Materiam in toto crudam, ac in parte coctam, proponit 1. epid. sect. 2. com. 84. Gal. vbi cum Hippo. proposuisset eos infirmos, in quibus apparuerunt parotides, quæ ad suppurationē deuenere, qui mortui sunt: Galenus vult reddere rationē huius, quod præter rationem videtur, quia cum signa concoctionis apparent, incolumes ægri fiunt, cum concoctio salubritatem ac securitatem inducat: et ideo dicit Galenus in ijs morbis (quia materia actu faciens parotides concocta erat, materia vero in toto corpore existens cruda) aliquos mortuos fuisse: sicuti videmus etiam aliquos in declinatione variolarū mori, quia materia cruda est in toto corpore. Sed videri posset absurdum, materiam in toto esse crudā, ac concoctam in parte: quia in vasis magnis magis viget calor, quam in alijs partibus, vnde potius oppositum deberet fieri. Sed notādum hoc fieri posse: nam

materia in toto existens, potest differre ab ea, quæ in parte est, duplici differentia: primum enim potest esse materia in toto copiosissima, in parte modica: deinde vbi materia expellitur a toto ad partem, credendum est expelli illam materiam, quę magis concocta est; & ideo in venis magnis potest esse materia cruda quæ permista sit cum bona: & hinc, cum in parte sit cocta materia, in toto cruda, facilius superatur materia pauca & semicocta, quam multa, & cruda. Altero modo potest esse materia in toto cocta, & in parte cruda: qualis erat materia, de qua Galenus loquitur quarto method. quarto. Sed videtur impossibile, materiam esse coctam in toto, & non coctam in parte. Nos vero asserimus, hoc duplicem ob caussam fieri posse: nam quoties materia transmittitur a toto ad partem, possibile est partem esse imbecillem: secundo possibile est vt in partem illam alliciatur materia multo copiosior, quam conueniat illi particulæ; vnde oritur cruditas in illa parte, licet in toto sit concoctio. Sicut enim quando vel ad aliquod membrum peruenit maior copia alimenti, quam debet, vel pars illa est imbecillis, alimentum illud incrudescere necessum est; ita & materia esse potest in parte cruda, in toto cocta; vel ob imbecillitatem, vel ob nimiam copiam. Et ob id primo de compositione medicamentorum secundum loca, loquens Galenus de adolescente illo boni habitus, in quo calor vigebat, dicit, cum praua aliqua non potuissent regulari a calore natiuo, transmissa fuisse ad caput, quod est pars imbecillis, & excitatam fuisse alopeciam: hincque vsus pharmaco est Galenus, quia materia in toto concocta erat: quæ vbi vacuata fuit, postea, instituta optima victus ratione, potuit reliquum quod in capite erat natura expurgare; quia per caput solet satis bona materiæ copia purgari.

Vltima vero est auctoritas ex tertio epidemiorū, sectione 3. commento septuagesimosexto: vbi dicit, in vehementibus doloribus, si non possint dolores sedari; quamprimum pharmaco vtendum esse electiue ducente. Quam auctoritatem cum vidisset Donatus Antonius Altimarus, dicit, quod liceat ob dolores a principio vti pharmaco electiue ducente, de Galeni sententia primo aphorismorum vigesimotertio, vbi ait, in maximis doloribus nullum præstantius remedium esse, quam euacuare vsque ad leipothymiam; adhibita distinctione, num id sectione venæ, an pharmaco sit faciendum.

Sed dicerem ergo, nulla ex parte dilacerans sententiam Hippocratis, nequaquam deueniendum ad medicamentum electiue trahens, nisi materia concocta sit, dummodo non turgeat. Vnde pro auctoritate proposita sciendum, si sit dolor in corpore vehemēs, qui non possit fomentis sedari; tunc esse considerandum, an materia excitans dolorem sit sanguinea, vel a natura sanguinis recedens. Si materia est sanguinea, apertum est iter operandi. Si autem est recedens a natura sanguinis; considerandum est, an cocta sit, vel cruda. Si cocta, est purgandum. Si autem cruda, considerandum an hæc materia cruda reperiatur in primis vijs, & intestinis, ac ventriculo; an potius in venis magnis, & remotis. Si est in primis vijs, quamprimum est vacuanda hæc materia: sed lenientibus medicamentis, non soluentibus, nec electiue ducentibus; quia materia iam est attracta, & sufficiunt lenientes pro euacuatione. Sed si fuerit materia in locis longinquis, neque tunc vtendū pharmaco electiue ducente: quia non habemus naturam adiuuantē, sed contra potius operantem; nam in parte dolore affecta fit attractio, quæ est contraria pharmaco attrahendi. Auctoritas autē Galeni sano est modo intelligenda, id est, seruatis seruandis: & semper debemus oculos dirigere ad principalem scopum auctoris. Dicit autem ibi Galenus, nullum præstantius esse remedium in doloribus a sanguine, quam secare venā,

& mittere sanguinem vsque ad animi defectum. Supponamus modo, aliquem affectum dolore ingenti ex sanguine; valet ne illatio: hic laborat dolore ingenti ex sanguine: ergo secāda vena? Non profecto; nam potest esse taliter affectus senex, & puer, quibus nullo pacto secanda vena est. Quod si fuerit dolor pendens a materia recedente a natura sanguinis, & fomentis non sedetur hic dolor; debemus purgare, sed seruata regula Hippocratis, vt non nisi cocta euacuamus: nam si voluerimus, materia existente cruda, expurgare corpus, molestia afficiemus, & erimus magis detrimenti, quam auxilij caussa.

Ideo manet huc vsque regula Hippocratis vera; quod solum liceat purgare materiam coctam: crudam autem neque purgare liceat; neque etiam in principijs, nisi turgeat.

APHORISMVS XXIII.

Deiectiones non multitudine sunt æstimandæ, sed si talia deijciantur, qualia conueniunt, & ægri facile tolerant. Atque vbi vsque ad animi defectus expedit ducere, faciendum, si æger possit tolerare.

Scopus.

Deiectiones non multitudine, &c. Hoc aphorismo fortasse non reperitur alius difficilior: ideo omni diligentia est explicandus.

Quantum ad scopum aphorismi, clarum esse debet, institutum esse Hippocratis, sermonem habere de Quantitate vacuationis: nam vult Hippocrates docere, vsq; ad quam quantitatem sit purgandus humor peccans; quia de hac quantitate, vt dicit Galenus, huicusque non est habitus sermo. Verum posset quis ambigere, cum Galenus dixerit in superioribus aphorismis, Hippocratem secundo egisse aphorismo de qualitate humoris, tertio de quantitate: cur hic dicat, hucusque non esse de quantitate actum? Sciendum igitur, Hippocratem secundo aphorismo sermonem habuisse de humore in quali peccante; tertio, de humore non in quali, sed in quanto peccāte: quia secundo, de cacochymia exquisita, tertio, de plethora itidem exquisita voluit loqui: at hoc aphorismo sermo est de quantitate purgandi humoris, qui in quali peccat. Secundo igitur aphorismo locutus est de inuentione huius auxilij, nimirum medicamenti purgantis; vigesimosecundo locutus est de tempore, quo vti debemus hoc instrumēto: at in hoc aphorismo vult loqui de quantitate illius auxilij. Quare diuersa est hęc quantitas ab ea, de qua egit tertio aphorismo. Fundamentum huius instituti cum Galeno tale esse potest: quia non sufficit scire, esse vtendum pharmaco, & quo tempore, & per quæ loca sit vacuandum: sed etiam opus est scire, qua quantitate debeat fieri talis vacuatio: nam ratione multæ materiæ copiosa conuenit vacuatio, ratione modicæ materiæ, modica vacuatio.

Artificium.

Verum licet habeatis Hippocratis institutum, tamen non habetis, qua arte Hippocrates proponat quantitatem humoris purgandi. Ideo Galenus, vt ostenderet Hippocratē de more dogmatice processisse, id est in virtute indicantium, & coindicantium; dicit, Hippocratem non modo respicere ad qualitatem humoris peccantis, sed ad duo, nimirum ad qualitatē, & ad virium tolerantiam, vt innueret Galenus, Hippocratem agere de quantitate purgandi humoris, sumpta indicatione a qualitate peccantis humoris, & coindicatione a virium tolerantia.

Sed hic oritur maxima difficultas: num quantitatem vacuationis debeat indicare qualitas humoris peccantis, vel eius quantitas; nam qualitas videtur tantum indicare esse purgandum, vt ex Galeno & Hippocrate colligitur, in secundo aphorismo; quantitas autem quantitatē indicare debet, expresse dicente Galeno in commento, quod modica materia modicam

dicam vacuationem; multa multam vacuationem iu A dicet. Multi multa dicunt: nos autem tantum veritatem proponemus. Cuius veritatis fundamentum potissimum desumitur ex dictis Montani, quamuis nemo fuerit, qui hanc veritatem proposuerit ad mẽtem Montani. Fundamentum autem tale est. Sermo de quantitate purgationis potest esse duplex: vel enim cõsideramus quantitatem Ante purgationem, vel Tempore purgationis. Si consideremus quantitatem ante purgationem, nemini dubiũ, quod hęc quantitas indicetur a quantitate humoris: quia si modicus est humor, modica debet esse euacuatio, &c. Si autem consideremus quantitatem vacuationis, ratione purgationis, quæ actu fit, hæc non sumitur a quantitate, sed qualitate humoris peccantis, vt permittatur, eatenus progredi purgationem, quatenus perdurat humor noxius; &, si non amplius purgetur humor noxius, supprimatur vacuatio. Quod pariter habetur ex tolerantia virium: si enim B non fuerit virium tolerantia, statim vacuatio prohibenda. Si ergo sermo sit de quantitate vacuationis eo tempore quo fit, talis non a quantitate, sed a qualitate humoris peccantis, & a virium tolerantia, sumitur. Et de hac loquens Hippocrates, dicit, quod ea, quæ eijciuntur; non ratione multitudinis sunt metienda, sed si talia deijciantur, qualia debent deijci; & si vires tolerent.

Connexus cum superioribus.

Quare artificiosissime progrediens Hippocrates, considerauit in vacuatione, non modo quæ ante purgationem sint facienda, sed quæ etiam tempore purgationis. Quemadmodum enim supra in sectione venæ non modo proposuit quantitatem sanguinis ante sectionem venæ, sed etiam tempore ipsius sectionis; & ob id tertio aphorismo non modo proposuit chirurgiam, sed admonuit etiam vacuandum esse sanguinem in multa copia, propter plethoram illam exquisitam: ita etiam de humore in quali peccãte dicendum. In venæ sectione nimirum quantitas C vacuationis ante vacuationem, sumitur a quantitate sanguinis; sic quantitas humoris purgãdi ante purgationem, sumitur a quantitate humoris peccantis; sed tempore euacuationis, a qualitate; de qua nunc hoc in loco loquitur Hippocrates. Maximo igitur artificio procedens Hippocrates, cum primo sit considerãda quantitas ante vacuationem, deinde tempore vacuationis; ideo tertio aphorismo cum proposuisset quãtitatem humoris purgandi ante vacuationem, hic proponere voluit quantitatem eiusdem in ipsa vacuatione.

Maxima autem necessitas horum est tũ in sectione venæ, tum in pharmacia. Nam primo ad Glauconem capite de cur. quartanæ, considerans Galenus, quousque debeat progredi vacuatio tempore vacuationis, dicit, si sanguis sit crassus & niger, permittendum esse, vt fluat; si autem tenuis fuerit & flauus, seu ruber, supprimendam esse vacuationem, D quia non euacuatur illa materia, quæ debeat vacuari. Ideo dat præceptum hic Hippocrates, tempore vacuationis modo continuandam esse euacuationẽ, modo non.

Canon etiam hic in pharmaco obseruandus. Galenus enim quarto aphorismorum decimoquinto, & Hippocrates, dum exhibent helleborum eo fine vt operationem faciat, iniungunt corpori motum: volentes autem cohibere vires eius, dum cernunt non euacuari humorem, qui debet euacuari, præcipiunt quietem. Et Mesues in re medica præstantissimus, principio sui canonis, vbi de ὑπερκαθάρσει loquitur, docet; qua ratione sit progrediendum, quando dantur medicamenta, quę non expurgant humores, quos debent expurgare.

Quare institutum Hippocratis est, agere de quantitate purgationis, sumpta indicatione a qualitate humoris peccantis, & coindicatione a virium tolerantia. E quo scopo colligi potest, ita connecti hos aphorismos, vt firmius connecti non possint. Quispiam enim rationem requiret, cum Hippocratis scopus sit, agere de modo administrandi pharmacum, qui his capitibus absoluatur, Vbi agendum, Quãdo, & Quantum, cur prius docuerit Vbi agendum, secundo Quando, tertio Quantum? Cui respondemus, cũ aliter progredi non potuisse: nam incepit ab Vbi agẽdum; quoniam agens de locis, per quæ debet fieri purgatio, vna etiã proposuit, an debeamus dare medicamẽtum educens per secessum, vel vomitum, vel per vrinam, &c. Quare cum primo debeamus scire, an hoc vel illo medicamento sit vtendum; deinde quando, & quantum ex hoc medicamento sit vtendum: ob id Hippocrates de locis, per quæ debet fieri vacuatio, locutus est prius, & de tempore, ac de quanto loqui postea voluit. Sed cur prius de tempore quam de quando? Quia considerauit Hippocrates, quoties est vtendum hoc vel illo pharmaco, prius esse cognoscendum, quo tempore sit exhibendũ pharmacum; deinde in qua quãtitate sit exhibendum (de quantitate loquimur, quæ fit tempore purgationis,) & ideo ante quantitatem de tempore loqui voluit. Hæc de instituto præsentis aphorismi.

Diuisio aphorismi secũdũ recẽtiorem.

Quo ad diuisionẽ: hęc est difficillima, & maximi momenti: quoniam ex diuisione postea patebit intelligentia aphorismi. Modernus voluit hunc aphorismum esse partem enthymematis: quia habet sententiam, & rationem propositam, ibi: *vsque ad animi defectum*. Et propterea voluit ex diuisione Modernus talem haurire sensum. Si, quod minus videtur faciendum, facit medicus; ergo multo magis debet facere id, quod magis videtur faciendum. Sed minus videtur ęger vacuandus vsque ad animi defectum: quam vsque ad virium tolerantiam, & tamen interdum vacuatur vsque ad animi defectum: ergo multo magis debet vacuare medicus, vsq; ad virium tolerantiam.

Sed in his dictis tot sunt errata, quot verba. Nam quando dicit, hanc sententiam esse partem enthymematis, hic falsitas est satis euidens: nam vbi est pars enthymematis, habetur ratio seiuncta, vel anteposita, vel postposita: & ratio solet seiungi per particulas denotantes caussam, vt Quoniam, Enim, Quare, &c. Sed Hippocrates dicit: *Atque vbi ad animi defectum*: Particula autem hæc, Atque, significat potius aliquod corollarium, quod ex prædictis infertur, quam quod significet rationem. Præterea sensus eius admitti non potest. Nam secundum eum voluisset Hippocrates, meliorem esse vacuationem vsque ad virium tolerantiam, quam quæ vltra viriũ tolerantiam est. Verum nemo est qui ignoret, non debere fieri vacuationem vltra virium tolerantiam; & iste tamen vult non modo id dicere Hippocratẽ, sed probare. Quod non est dicendum de tanto viro. Planum vero esse potest, non esse ad hoc adductã probationẽ Hippocratis: nam Hippocrates videtur ex probatione innuere vacuationem vsque ad animi defectum videri vltra virium tolerantiam, non tamẽ esse. Ergo id quod secundum hanc expositionem infertur, falsissimum est; nam vacuatio vsque ad animi defectum non est vltra virium tolerantiam, sed cum tolerantia virium: & ideo non potest hoc in probationem sumere Hippocrates. Ob id Moderni dictũ consistere non potest.

Diuisio secũdũ auctorẽ.

Nos autem dicimus, in hac parte esse duos aphorismos, qui inuicem connectuntur: quorum vterque est sententia sine prolata ratione. Differentia autem est; quia primus aphorismus est principaliter ab Hippocrate propositus; quia loquitur in eo de quantitate purgationis humoris in quali peccantis: loquitur enim hic de pharmacia, non de chirurgia, atq; dieta; & cum in prima parte de purgatione loquatur, ideo principaliter propositus est ille sermo. Secundus ve-

ro aphorismus, est secundario propositus, idest, per viam corollarij; & ideo dicit, *Atque*, vt denotet esse secundario propositum aphorismum; quia ibi sermo est de chirurgia; nam cum in presenti institutus sit sermo de pharmacia, si de chirurgia loquitur, secundario id facit, & per viam sequelæ.

Sensus.

Ex his facile est haurire sensum aphorismi: qui talis est. In purgatione non debemus excrementa considerare penes multitudinem, sed opus est animum vertere ad qualitatem humoris; vt scilicet eo vsque producatur vacuatio, quousque purgabuntur humores noxij, morbum efficiẽtes, & quousque vires infirmi purgationem tolerant. Ex his per viam corollarij sequitur, in morbis, in quibus licet euacuare sanguinem vsque ad animi defectum, illud fieri debere ad virium tolerantiam.

Explicatio primæ partis aphorismi.

Dicit Hippocrates: *Deiectiones nõ multitudine, &c.* Deiectiones proprie dicuntur, quæ per aluum emittuntur: quæ cum non expurgantur a natura, necessarium est eas ducere beneficio medicamenti electiue trahentis.

Dicit, *Non multitudine sunt æstimandæ, sed si talia deijciantur, qualia conueniunt, & ægri facile tolerant*, idest, quando fit vacuatio non debemus considerare an multa vel pauca deijciantur, sed num illi expurgentur humores, qui caussæ erant morbi; tunc enim bona erit vacuatio.

Postea proponit Hippocrates coindicantia, idest, virium tolerantiam. Aduertendum vero cibum & somnum esse consideranda post euacuationem; nam post purgationem ęgri sunt cibãdi, post cibationem autem dormire debent. Vnde si consequatur somnus, tunc est indicium optimæ purgationis, non quæ fit, sed eius quæ facta est. Quod si vigiliæ sequantur, vel somnus molestus, indicant, purgationem factam malam potius quam bonam esse. Proponit ergo Hippocrates quantitatem purgationis, in virtute humorum qualitate peccantium, indicantium, & virium coindicantium.

Secũdæ partis aphorismi explicatio.

Atque vbi vsque ad animi defectum, &c. His verbis includitur secundus aphorismus huius partis, in quo Hippocrates per viam corollarij proponit quantitatem vacuationis in sectione venæ. Ad quem scopum respiciens Philotheus, dicit, Hippocratem transire a purgatione ad euacuationem. Per quæ verba significare volunt Philotheus, Hippocratem nunc velle loqui per corollarium, & secundaria intentione de vacuatione materiæ sanguineæ, quæ fit sectione venæ.

Leipothymia quid, & eius caussa.

Pro expositione autem huius partis duo Galenus declarat; primo; quid sit intelligendum per animi defectum, deinde in quibus, & in quibus affectibus præter naturam conueniat vacuatio vsque ad animi defectum. Quantum ad primum attinet, per defectum animi non intelligit syncopem, sed leipothymiam. Differentia enim est inter syncopem, & leipothymiam: quia in syncope vires nõ diminuuntur, sed auferuntur; in leipothymia non auferuntur, sed diminuuntur. Propterea falso asserunt recentiores, in defectu animi auferri tum sensum, tum motum; hæc enim auferuntur non in leipothymia, sed in syncope. Leipothymia autem via est ad syncopem; quę fieri diuersas ob caussas potest in sectione venæ. Fit autem, refugiente cũ impetu calore ad partes internas, tempore sectionis venæ; vel quia hi, quibus aperitur vena, timent; vel quia orificium superius ventriculi male afficitur; siue succus eo ante defluxerit, siue confluat tempore sectionis venæ; vel ob sanguinis inspectionem, vt si steterint, vel sederint infirmi, & ideo Galenus monuit, dum aperitur vena, decumbẽdum infirmis, ne vel stantes vel sedẽtes videant fluentem humorem: vel etiam potest accidere animi defectus ob multam copiã sanguinis, qui euacuatur. Cũ ergo multis modis in sectione venæ accidere possit animi defectus; hic de eo, qui per euacuationem fit, tantum loquitur Hippocrates: nam terminus vacuationis constituit animi defectum, idest, leipothymiã, vitra quam transeundum non est.

Signa animi defectus superuenturi phlebotomiæ.

Sed quomodo cognoscere possumus leipothymiã vt ea cognita repente possimus prohibere fluxum sanguinis? Dicit Moderaus, hoc posse cognosci ex mutatione tum in pulsu, tum in colore sanguinis qui extrahitur. Ex mutatione in pulsu; vt, vbi ex magno fit paruus, ex ęquali inæqualis, &c. ex veloci tardus, &c. Ex mutatione autem in colore sanguinis, quoties mutatur color sanguinis. Monet autẽ Modernus hoc habere veritatẽ, quoties aperitur vena proxima loco affecto: in remota enim nõ esse expectandam mutationem sanguinis. Sed hæc, quæ dicit Modernus partim vera, partim falsa sunt. Nam quæ de pulsu dicuntur admitti possunt. Quod autẽ sit expectanda mutatio in colore, si pars propinqua fuerit, non ita verum est. Declarauimus enim in discursu de sectione venę, expectandum esse mutationem sanguinis, vbi vires admittunt: siue pars affecta remota, siue proxima fuerit, siue etiam nulla pars determinata sit affecta. Nam vbi est aliqua pars determinata affecta, & secã da est vena proxima loco affecto; debet expectari mutatio coloris in sanguine ex bono ad malũ, vt scilicet ex claro niger fiat sanguis: ita quippe secundo de ratione victus decimo Hippocrates mittit sanguinem in pleuritide vsque ad mutationem. Vbi vero non est pars determinata affecta, debet expectari vsq; ad mutationem sanguinis, vt post malũ bonus appareat sanguis; cum autem incipit apparere bonus sanguis, statim sedanda est vacuatio. Vnde non valet quod dicitur a Moderno, ratione vacuationis e proxima vena. Præterea est alius error: quia mutatio sanguinis non est idem cum leipothymia: nã si fuerit corpus aliquod robustum, fieri potest vacuatio vsque ad mutationem sanguinis, nõ superueniente leipothymia: in corpore autem debili etiam ante mutationem sanguinis leipothymia fieri potest. Ideo non deuenietis in cognitionem leipothymiæ ex mutatione sãguinis, sed ex mutatione in pulsu, & ex mutatione caloris, non in sanguine, sed in facie ęgrotantis pallescente; & ex mutatione caloris cutis: nam partes extimæ frigidæ fiunt ob reuocationem caloris; insuper ex relatione infirmorum, quia asserunt se percipere veluti obtenebrationem oculorum; in leipothymia enim loquuntur ægrotantes, in syncope vero minime.

Qui affectus requirant venæ sectionẽ ad leipothymiam.

Conuenit autem vacuatio vsque ad animi defectũ in tribus casibus; scilicet in ardentissimis febribus, in vehemẽtissimis inflammationibus, & in maximis doloribus. Montanus (vt adderet aliquid Galeno) dicit, dari quartum casum, nimirum febrem synochum. Quæ additio, (vt opinor) nullius est momenti. Nam cum Galenus proponit febres ardentissimas, nihil aliud proponit nisi synochos: nam in his, vt dicit nono & decimo methodi, vsq; ad animi defectũ licet sanguinem vacuare; & secundo de differen. feb. secundo, ac secundo de crisi. sexto, synochas febres de genere ardentium facit: Quare cum dicat hic, euacuationem vsq; ad animi defectum conuenire ardentissimis febribus, nulli dubium quod intelligat synochos: ideo additio Montani falsa. Neque per febres ardentissimas potest quis intelligere exquisite ardentes, idest, biliosas: nam in febre biliosa, & ardente exquisita, nequaquam licet sanguinem mittere: nam periculum est cum Auicenna, in cura putred. in communi, in cap. de phlebot. & cum Galen. 1. de tuend. 4. ne incurramus in cholericorum ebullitionem: hoc autem in periculum nos incurremus, si incidamus venam in ardente exquisita. Ideo synochum febrem intelligit Galenus hic perardentem: quia synochus febris pendet a quatuor ichoribus proportione respondentibus massæ humorali, non inquali,

quali; sed in quanto peccanti: vt proinde corpus sit plethoricum: teste Gal. 9. meth. 3 Ideo apparet tres esse casus, in quibus conuenit sectio venæ vsque ad leipothymiam; nec esse quartum casum addendum.

Sed quæritur, cur in his tribus casibus conueniat sectio venæ vsque ad animi deliquium? Galenus, nulla ex parte diminutus, voluit in commento caussam proponere quo ad febrem ardentem: non autem quo ad dolorem, & inflammationem. Nec propterea fuit diminutus: nam in sermone aphoristico voluit habere sermonem cum aphorismis correspondentem; vt scilicet ex vno intelligantur reliqua. Vnde si intelligamus, cur in febre ardente conueniat vsque ad animi deliquium sectio venæ; idem etiam nobis dicendum erit in dolore, & inflammatione. In febre itaque ardente conuenit missio sanguinis vsque ad animi defectũ, tum ratione febris, tum ratione caussę febris. Ratione quidem febris: nam cum febris sit affectus calidissimus, ei conuenit hæc euacuatio; quia habet vim insigniter refrigerandi, ac euentandi vniuersum corpus. Ratione etiam caussæ, seu materiæ: quia euacuatur materia illa, & massa humoralis in venis magnis existens: quæ nisi vacuaretur, fieret putredo, & synochus pestilens.

Ex quibus si descendamus ad inflammationem vehementem, dicimus in ea hanc vsque ad animi defectum conuenire vacuationem, & ratione affectus, & ratione materiæ. Ratione affectus: quia inflammatio est affectus calidus, & per sectionem venæ refrigeratur corpus. Ratione materiæ; siue consideremus materiam ratione copiæ, siue ratione motus, quatenus fluit hæc materia, vel a parte ad locum inflammatum, vel a toto ad eundem locum: si enim penes sui copiam perpendantur, cum ingens sit inflammatio, & proinde ab insigni materia fiat, ideo insignis ei conuenit vacuatio: ratione etiam fluxionis; quia opus est refrenare hunc motum, & ideo conuenit venæsectio ad animi vsque defectum: quia est in caussa, vt humores quiescant: ideoque optimi practicantes in fluxu sanguinis solent deducere homines ad animi deliquium.

Quantum autem ad dolorem attinet, conuenit hæc vacuatio, & ratione doloris, seu symptomatis, & ratione materię facientis dolorem. Ratione materię, quia copiosa est materia, copiosa est opus vacuatione: conuenit etiam ratione motus materiæ fluentis hæc vacuatio. Conuenit tandem ratione doloris, quatenus symptoma est, quoniam per euacuationem ad animi defectum vsq; facultas sensitiua quodammodo sopitur, & dormiens redditur.

Auerrois error damnantis venæ sectionem ad leipothymiam.

Cum ergo tot beneficia conferat vsque ad leipothymiam exinanitio; patet, Auerrois argumenta nullius esse momenti, quando septimo collectaneorum octauo arguit, naturam non euacuare vsque ad animi defectum, ergo nec medicum debere euacuare ad animi defectum. Decipitur Auerroes, quia natura interdum euacuat vsque ad animi defectum cum integra salute infirmi; non dico vsque ad syncopem: & ideo tempore optimæ crisis fit animi defectus, quæ astantibus videntur esse sæuissima symptomata; medicus autem cum hæc videt, lætatur, & tutam ac citam salutem prognosticatur. Neque etiam valet, quod secundo loco dicitur ab Auerroe, scopum medici esse, euacuare malum sanguinem; ergo non esse euacuandum vsque ad animi defectum; quia sic non modo malus sanguis, sed bonus etiam euacuetur. In hoc etiam fuit deceptus Auerroes. Quia principalis scopus medici est, morbum profligare. Quando autem morbus insignitur est calidus, ac a maxima materiæ copia dependens, vt per eam maior quotidie morbus fiat, nihil obstat, quin fiat euacuatio, etiamsi vna cum mala materia etiam bona euacuetur, dummodo morbus tollatur, ac vires tolerent, & æger sufficere possit.

A Nec etiam valet quod tertio dicit Auerroes; non esse admittendam hanc vacuationem, quia, si fuerit putrida febris, in qua humores vel putridi sint, vel ad putredinem tendant; cum putredo fiat, quia calor naturalis diminuitur, & augetur extraneus; ideo si tanta fiat vacuatio, calorem naturalem diminui, & materiam, quæ relinquitur, facilius putrescere. Errat vero & hic Auerroes: nam quoties in his affectibus tanta fit vacuatio, non alia de caussa fit, nisi vt calorem extraneum & igneum euentemus; &, si possibile fit, extirpemus ac eradicemus, vt fuit eradicatus a Galeno, nono methodi quarto, vt nonnulli dicerent Galenum trucidasse febrem. Et ideo dicimus, per sectionem venę non diminui, sed augeri calorem natiuum; quoniam diminuitur calor extraneus; ad cuius diminutionem sequitur vigor caloris natiui, & fortitudo. Propterea, vbi humores sunt in via ad putredinem, per hanc sectionem præseruantur a putredine; B vt fecit Galenus loco citato; ubi, cum adesset febris synochus putrida, hac sectione præseruauit a synocho pestilenti. Quare constat conuenire sectionem venæ vsque ad animi defectum.

Num etiam purgatio ad animi defectum conueniat.

Sed dubium est de purgatione, an conueniat vsq; ad animi defectum. Et nascitur difficultas ex Galeno, qui in hoc commento dicit, in maximis doloribus, &c. conuenire euacuationem vsque ad animi defectum adhibita distinctione, an id conueniat facere sectione venæ, an pharmaco. Quare videtur insinuare purgationem ad animi vsque defectum.

Dicendum cum Montano, & aliis, nequaquam licere purgare pharmaco vsque ad animi defectum: quia quamuis per pharmacum purgemus humores a natura sanguinis recedentes; tamen est maius periculum in purgatione, quam in sectione: quia in nostro arbitrio est supprimere sectionem venæ, quando volumus, non ita in purgatione. Ad Galenum autem C satis difficile est respondere. Nos tamen dicimus, Galenum esse hunc in modum intelligendum, quod in maximis doloribus non inueniat præstantius remedium, quam euacuationem vsque ad animi defectum; sed adhibita distinctione. Et cur? Non alia de caussa, nisi (vt se ipsum interpretatur nono de meth. da quarto:) quia considerandum, an dolor a sanguine pendeat, nec ne: si a sanguine, secanda est vena vsque ad animi defectum. Hinc si quis a pari vellet inferre, dolore pendente ab alio humore, purgandum esse vsque ad animi defectum; neganda consequentia: & caussa negationis potest esse duplex. Prima: quia apud Galenum nunquam fuit obseruatum, exhibitum fuisse pharmacum, ex quo secuta fuerit purgatio vsq; ad animi defectum; sed fuit obseruatum missum fuisse sanguinem vsque ad animi defectum, vt nono meth. quarto. Secunda ratio est: quia dicit D Galenus, se nullum præstantius adinuenisse remedium in maximis doloribus, quam euacuare vsq; ad animi defectum, adhibita tamen distinctione, num liceat vacuare sectione venæ, vel pharmaco; quemadmodum docuerit in libro de curandi rat. per sang. miss. Ergo liber ille debet dirimere hanc difficultatem, & præcipue caput decimumsextum, in quo loquitur de vacuatione vsque ad animi defectum: sed nec ibi, nec alibi loquitur de vacuatione vsque ad animi defectum per pharmacum, sed proponit eam per sectionem venæ; & præcipue quia Hippocrates in hac secunda parte huius aphorismi loquitur de euacuatione proprie dicta, id est, per sectionem venæ, at in prima agit de purgatione.

Indicātia & coindicantia phlebotomiam ad animi defectũ.

Quare in casibus enarratis conuenit vacuatio vsq; ad animi defectum: nam ratione morbi, est morbus vehemens: ratione materiæ, est materia sanguinea maxima copia peccans; ideoque vacuandus est sanguis in maxima copia, valido auxilio: quoniam extremis morbis extrema conueniunt remedia. Coindicant hanc sectionem venæ, primum ætas florens: & in

in his morbis est ætas florens in suo vigore, vt optime dicit Galenus, nono methodi 3. vbi dicit, febres synochos non posse corripere senes, sed eos qui sint in maximo ætatis flore. Præter ætatem coindicant etiam vires; non simpliciter vires, sed vires robustæ omnibus modis ratione solidorum, carnosi generis, ac spirituum.

Sēsus genuinus aphorismi.

Patet igitur aphorismus, purgationem eo vsque esse faciendam, quousque humores noxij vacuentur: in his vero affectibus, in quibus conueniat venæsectio, vacuandum esse vsque ad animi defectum, dummodo æger sufficere possit. Hoc videtur voluisse Hippocr. Quod si loquamur de purgatione; purgatio non conuenit ad animi defectum, sed vsque quo humores noxij expurgentur. At si loquamur de venæ sectione, hæc conuenit ad animi defectum, dummodo vires tolerent, & æger possit sufficere. Et hoc est, quod dixit Galenus, in maximis doloribus conuenire euacuationem vsque ad animi defectum: sed cum distinctione, vtrum scilicet in doloribus sedandis sit opus sectione venæ, an pharmaco: quasi dicat; id, quod dixit Hippocrates in textu, eget distinctione. nam si loquamur de sectione venæ, conuenit missio sanguinis vsque ad animi defectum; si vero de purgatione per pharmacum, non licet hanc fieri vsque ad animi defectum.

APHORISMVS XXIIII.

In acutis passionibus raro, & in principijs medicamentis purgantibus vti oportet: & hoc cum præmeditatione faciendum.

Scopus.

IN *Acutis passionibus, &c.* Cum Hippocrates absoluisset sermonem de inuentione, & recta administratione pharmaciæ, & nihil relinqueretur aliud, nisi vt epilogaret: antequam concludat, in præsenti aphorismo ponderat id, quod proposuit vigesimosecundo aphorismo de materia morbifica turgente. Cum enim ibi dixisset, vt plurimum non turgere: nunc propositum eius est, declarare, in quibus morbis materia turgeat, & in quibus non. Et hoc potius hic voluit facere, quam immediate post vigesimum secundum, quia volens agere de loco, & tempore opportuno, ac quantitate vacuationis, non debebat intermiscere præsentem aphorismum: & ideo voluit agere de eo post sermonem de pharmaciæ administrandæ modo. Hunc autem esse scopum Hippocratis, potest ex Galeno in commento persuaderi: namque inquit: cum dixisset Hippocrates materiam raro turgere, nunc hoc vult declarare; quoniam ait, in morbis acutis tantum turgere materiam, & in his etiam raro.

Diuisio.

Diuiditur hæc pars in duos aphorismos, seu sententias; quarum vtraque est sine ratione prolata. In prima proponit, quod dictum est; neque tantum proponit; sed tangit præceptum quoddam, in arte medica obseruandum. In secunda declarat, qua ratione sit illud præceptum obseruandum.

Sensus.

Sensus autem aphorismi talis est: Materia non turget in morbis chronicis, sed in acutis passionibus, & in his raro tamen: & tunc licet a principio vti medicamentis purgantibus: & vbi licet his vti, hoc cum præmeditatione est faciendum.

Textus explicatio.

Sed accedamus ad verborum expositionem. Dicit Hippocrates; *In acutis passionibus, &c.* Quam particulam Galenus exponens, dicit, non licere materiam crudam purgare in morbis chronicis, sed expectandam concoctionem; in acutis autem licere id facere, sed raro; quia raro in accessionibus materia turget. Raro autem debemus vti his; quoniam (vt dicit Galenus) si materia furiosa non sit, & velimus vti medicamento purgante, tunc periculum est, ne, ob nimium calorem pharmaci, maximũ fiat nocumentum: quod maxime accidere solet, vbi morbus acutus habet febrem coniunctam, quæ passio calida & sicca est. Ideoque ratione pharmaci exacerbatur. Neque quis admiretur quod diximus in morbo acuto febrem habere locum: quia hic non est sermo de quolibet morbo acuto, sed de eo, in quo potest habere locum materia furiosa: hæc autem materia calida & mobilis suapte natura est: vnde non potest producere talis materia morbum acutum, nisi habuerit febrem coniunctam. Hinc licet apoplexia acutus sit morbus, tamen quia a frigida materia pendet, propterea nullam febrem accendit.

Hæc pro expositione contextus: in quo non opus est declarare, quod per acutas accessiones intelligamus tum acutos morbos tum peracutos: quia alibi declaratum est.

Aduertendum autem est, vt dicit Philotheus, per passionem proprie intelligere debere morbum, id est, dispositionem in facto esse, non in fieri.

Notandum etiam est, cum dicit; *Et in principijs* intelligi tres primos dies.

Purgantibus: intelligit medicamenta electiue ducentia.

Addit in secunda parte Hippocrates: *Et hoc cum præmeditatione.* Quæ verba diligenter ponderanda sunt: quandoquidem non pauci in eorum intellectione decepti fuere. Dicit ergo Galenus in commento, cum Hipp. vbi in acutis passionibus materia turget, quod rarum est: tunc inter initia materiam purgandam esse; sed tamen cum præmeditatione id faciendum esse. Per quam particulam, *Præmeditatione*, siue intelligat Hippocrates antequam pharmacum exhibeatur: siue an natura possit expurgare materiã, nec ne. vt ob id medicus debeat expectare naturam purgantem: siue demum intelligat, an debeat medicus inter turbare crisim, an potius dare pharmacum: vtcumque voluerit Hippo. per hæc nihil aliud voluit innuere, quam quod maxime sit verenda purgatio, & præcipue in illis acutis morbis, qui pendent a materia frigida. Vnde quam maxime temerarij sunt illi, qui volunt vti minorantibus.

Materia turgente, quando phatmacum exhibendum.

Sed dicet quis: si materia turgente exhibendum est pharmacum cum præmeditatione: quidnam considerare debet medicus? Hoc inspicere debet, vt pharmacum exhibeat cum vtilitate infirmi, id est, vt maius iuuamentum possit sequi ratione pharmaci, quam detrimentum. Præcognoscet autem hoc, si considerabit an corpus sit paratum ad pharmacum assumendum, an omnifariam indispositum. Nam hæc præparatio, & indispositio facit, vt morbo acuto existente, ac dependente a materia furiosa, aliquando quamprimum liceat dare pharmacum; interdum sit opus differre exhibitionem pharmaci; interdum nullo pacto sit exhibendum pharmacum. Et ideo non valet illatio: est materia furiosa; ergo exhibendum pharmacum: nam interdum corpus est bene dispositum, interdum indispositum; & hoc vel reddi potest dispositum, vel non potest reddi dispositum.

Declaro cum Galeno; qui in commen. omnia tangit. Illud corpus dicitur dispositum, in quo non præcessit maxima cruditas ratione ciborum, quodque non habet hypochondria admodum tensa, inflata, & denique id corpus, in quo non est aliqua materia viscosa, obstruens partes. Sed aduertendum, ne, cum Galenus proponit materiam viscosam, credatis forsitan hanc posse esse furiosam, quia materia furiosa tenuis est & calida; at in eo corpore, in quo est materia furiosa, potest etiam esse materia viscida, sed illa furiosa non est. Vnde dicebat Hippocrates secunda sect. aphor. corpora cum quis purgare voluerit, ea præparare oportet, præparatione illa nimirum, quæ dirigatur ad obstructiones, factas a materia viscida, quæ furiosa non est. Ideo corpus est indispositum, si in eo talis adsit materia. Quod si nullum horum

num in eo corpore adsit, potest quamprimum dari pharmacum: nam sine dubio habebitur maior vtilitas ex euacuatione, quam ex calore pharmaci nocumentum. Sed exhibitionem pharmaci remoratur interdum corpus indispositum, ita tamen, vt medicus possit habere occasionem reddendi corpus paratum; & ideo debet esse occasio exhibendi medicamentum, in quo decoquatur vel hyssopus, vel origanum, vel quid simile, quod habeat vim extenuandi, & incidendi crassos humores, non furentes, quia furentes crassi esse non possunt: sed tamen possunt coniungi cum crassis, ratione quorum prohibetur medicus, ne faciat tutam purgationem materiæ noxiæ. Quod si corpus sit omnifariam indispositum: vt si fuerit inflammatio in corpore, vel in intestinis; tunc sine dubio, etiamsi materia turgeat, pharmacum exhibendum non est.

Contra recentiorem.

Modernus hoc loco, declarans quid voluerit Hippocrates, cum dicit, *et tum præmeditatione*, ait, esse distinguendum de acuto morbo, an febris sit, nec ne: &, si adsit febris, distinguendum, an maius possit esse iuuamentum, quam nocumentum ex pharmaco, vel e contra: nam si maius sit iuuamentum, concedendum esse pharmacum; si contra, negandum. Si vero sit morbus sine febre: tunc vel esse paratum corpus, & esse ei pharmacum propinandum; vel indispositum, & non esse pharmacum propinandum.

Quę dicta vera esse non possunt. Et primus error in hoc consistit, quod dicit, aduertendum, an febris sit coniuncta morbo, vel non. Ista distinctio non est ad propositum: nam non potest dari morbus, de quo loquitur hic Hippocrates, qui sine febre sit: semper enim cum morbo acuto, (non dico in genere, sed de eo acuto, de quo hic sermo est, in quo est materia furiosa) adest febris: & impossibile est, in eo febrem non adesse. Cum postea addit; si corpus fuerit sine febre, vel esse paratum, vel non paratum: etiam hic est falsitas. Quia, quando dicit sine febre, imaginatur quoddam impossibile Modernus.

Ideo dicendum cum Galeno, præmeditandum esse, an quamprimum liceat dare pharmacum, vbi corpus est dispositum. Et vbi indispositum est, considerare etiam oportet, an possit disponi, vel non possit. Nam si sit dispositū omnifariam; debemus quamprimum dare pharmacum: si omnifariam indispositum, nullo pacto dandum pharmacum: si indispositum, sed quod possit disponi, opus est remorari, quoad recte fuerit dispositum.

Correctio pharmaci, materia furiosa existente.

Modernus etiam Auerroem reprehendit, qui 7. collect. cap. 9. ait, exhibitum pharmacum, materia furiosa existente, ratione caliditatis nocere: & ideo ad hoc nocumentum impediendum cum medicamentis soluentibus admiscenda refrigerantia, quæ contemperent acrimoniam medicamenti soluentis, Modernus satis audacter esse in errore Auerroem affirmat; putans, si commisceantur frigida cum calidis, tunc impediri actionem medicamenti soluentis; cum medicamentum habeat vim attrahendi non ratione caloris, sed a tota forma: caliditas autem concurrat vt caussa secundaria, & quanto calidius sit medicamentum, tanto validius attrahat humorem illum: proinde non esse commiscenda calida medicamenta cum frigidis, ne eorum actio intercurbetur; sed commiscenda medicamenta calida cum odoratis, (vt dicit Hippocrates 2. de rat. vict. 11.) vt corroborentur viscera, cerebrum, cor, hepar, ventriculus, &c. ne lædantur a malignitate pharmaci soluentis.

Sed Auerroes recte, meo iudicio, dicit, & recte etiam Galenus, & Hippocrates: ac deceptus est Modernus. Nam cum exhibetur medicamentum soluens corpori, hoc potest nocere corpori, vel ratione suæ formæ, vel ratione temperamenti calidi, & præcipue, quia supponimus hic corpus febre correptū. Ideo duplex necessitas oritur corrigendi medicamenti: altera, vt corrigatur eius forma, & natura venefica, vel saltem, vt muniantur viscera corporis, ne ita facile lædantur a malignitate medicamenti. Et ad hanc malignitatem remouendam respicientes Galenus & Hippocrates, odoratis vsi sunt, quibus remouetur malignitas, neque aliquod infertur impedimentum operationi pharmaci; imo si aliquantulum impediatur vis medicamenti, melius est id habere sine nocumento, quam totam eius operationem cum nocumento. Vbi autem pharmacum volumus corrigere ratione temperamenti calidi, opus est commiscere frigida. Vnde communiter omnes practicantes rhabarbarum infundere solent in decoctione florum & fructuū, acetosæ, endiuiæ, &c. Mesues etiam, in re medica celeberrimus, bonæ commiscet scammonium cum cydonio, quod frigidum est? Et ob id recte dicit Auerroes, quod ad remouendam caliditatem medicamenti opus sit admiscere frigida medicamenta, quæ non impediant actionem medicamenti, sed remittant: ex qua remissione maius nascitur iuuamentum, quam nocumentum: quia cum remittitur insignis eius vis, sequitur operatio pharmaci sine detrimento infirmi. Vnde quanto maligniora fuerint pharmaca electiue ducentia, tanto in maiori dosi sunt exhibenda remittentia malignitatem eorum: & hinc maiorem quantitatem corrigentium apponimus in scammonio, colocynthide, &c. quam in leuioribus.

APHORISMVS XXV.

Si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert, & facile ferunt: si contra, difficulter.

Scopus & sensus.

Dicit Galenus in comm. eandem sententiam nunc repetere Hippocratem, quam habuerit supra, nimirum secundo aphorismo: vbi proponit pharmacum in virtute indicantium & coindicantium. Dicit tamen Galenus, non piguisse Hippocratem rursus eundem sermonem repetere, vt totum de pharmacia absolueret sermonem, & sic etiam de chirurgia, & diæta. Aphorismus ergo hic primæ sectionis est epilogus, perinde ac si diceret Hippocrates. Hæc dicta sint de pharmacia, & de omnibus instrumentis medicis, ad partem curatiuam attinentibus.

FINIS.

HIE-

HIERONYMI CAPIVACCÆ,

PRACTICA MEDICINA. SEV METHODVS COGNOSCENDORVM, & curandorum omnium humani corporis affe- ctuum: libris septem interstincta.

Primus Liber Practicæ Medicinæ.

DE CAPITIS, ET PARTIVM HVIC ANNEXARVM AFFECTIBVS.

CAPVT PRIMVM.

De ratione ordinis, qui in tradendis morbis particularibus a Practicis obseruari solet.

Methodus explicandorũ affectuum præter naturam resolutoria.

MORBORVM cognitionem curationemque tractãtes Medici, primum definitionem proponunt & nominis, & rei: deinde differẽtias: tum signa: post indicationes, seu præsidia: hinc prognostica: tandem præsidiorum materias. Huius inuestigare caussam decet tum ordinis, tum numeri: quod sic faciemus. Finis medici est, sanitatem præsentem conseruare, & amissam recuperare: restituitur vero sanitas per morbi remotionem. Quare & Finis cognoscendus est, & Instrumenta, quibus finem illum consequi liceat. Ratione *finis* cognoscenda est Essentia morbi, & Accidentia. Essentia morbi est Generica, & Specifica: nam indiuidualis in scholis doceri nequit, sed exercitatione circa ægrotantes addiscitur. Generica essentia est Nominalis, & Realis. Nominalis essentia vt constet; agendum de voce, seu appellatione propria, vt tollatur æquiuocatio. Hinc realis indaganda essentia, per definitionem. Tum specifica essentia explicanda: ideoque differentiæ proponẽdæ, per quas species constituuntur. Accidentia, quæ morbi essentiam comitantur, sunt signa. Et hæc ratione finis cognoscenda sunt.

Instrumenta, quibus finem consequimur, sunt materiæ iuuantes, seu caussæ salubres, reparantes sanitatem. In his instrumentis tria consideranda sunt. A Primo, quænam illa sint instrumenta, seu materiæ auxiliorum indicatorum a suis indicantibus: ideo de indicationibus agendum. Deinde circa instrumenta perpendendum, vtrum sint ex vsu futura, ne frustra administrentur: quare prognostica proponenda. Tertio, certa instrumentorum administratio tradenda: ac proinde discurrendum circa Quantum, Quomodo, Quando, & Vbi. Apparet vero hunc ordinem esse analyticum, qui scilicet a finis cognitione ad instrumenta progrediatur: Cuius explanare caussas erat propositum.

CAPVT II.

B

Enumeratio Capitis affectuum externorum: & primum de Capillorum defectu: nimirum aeris, defluuio capillorum, caluitio, tardoque pilorum ortu.

Exornatoria pars medicinæ.

VItia alia dicuntur ratione Sanitatis, alia ratione Pulchritudinis naturalis. Vitia ratione sanitatis lesæ, sunt affectus præter naturam partium viuentium, lædentes operationes: & sunt morbi, proprie ita dicti. Vitia autem ratione pulchritudinis naturalis, sunt affectus partium non viuentium, non lædentes operationes, sed pulchritudinem naturalem: ideoque morbi sunt, sed non proprij ac simpliciter, C verum in parte exornatoria: (quam ita Galenus vocat cap. 2. lib. 1. κ. τόπ. seu in parte, quæ agit de decoratione. Facultas autem Comptoria, quæ versatur circa pulchritudinem, non naturalem, seu fucatã, nõ est pars artis medicæ. Oportet tamen medicũ & hanc artem callere, propter fœminas regias, vt Gal. ait, quib. obedire oportet; ea tamen ratione, vt dũ exercemus artẽ istam, hoc faciamus citra detrimentum sanitatis.

Comptoria facultas.

Nos

Externi capitis affectus præcipue.

Nos autem in præsentia agemus de affectibus partium capitis non viuentium, vsum tamen præstantium: & proinde ratione Capillorum loquemur de horum defectu, id est, de alopecia, de ophiasi, de defluuio capillorum, de caluitio: item de capillorum excessu: tandem de vitiato capillorum colore, id est, de canitie. Ratione Cutis loquemur de furfuribus, seu de porrigine: de pediculis, de vlceribus, siue sint achores, siue faui.

DE DEFECTV CAPILLORVM.

Definitio.

SVb capillorum defectu comprehendimus areas, id est, alopeciam & ophiasin: item defluuium capillorum, caluitium, tardum pilorum ortum: nam quidam annum etiam agentes vigesimum quartum pilos in mento desiderant.

Nomen.

Defectus autem capillorum est affectio, qua cutis capitis glabra redditur. Affectio dicitur non morbus, cap. 1. lib. 1. κ. τόπ. quia est symptoma, quod non necessario in morbum refertur. Licet enim aliquando pili deficiant ob morbum: vt in lue Gallica; possunt tamen etiam citra morbum deficere, dum alimenti est vitium: (sic etiam mala coctio dari potest, quæ in morbum non refertur.) In affectione, de qua loquimur, non læditur actio, sed decorus adspectus. Et dicitur affectio, qua cutis capitis glabra redditur: sicut contra, in excessu capillorum, cutis capitis hirsuta & hispida redditur.

Deficientiū pilorū caussæ.

Porro ad generationem & conseruationem pilorum tria requiruntur: cutis, cui capillorum radices inhærent: materia ipsa: & calor agens. Cutis requiritur, quæ nec sit humidior, nec siccior, nec densior, nec laxior: sed in horum medio sita.

I. Cutis vitia.

Quod si vitium sit cutis, pili deficiunt: &, si consistat in nimia humiditate, vel laxitate, est defectus, qui dicitur *Defluuium capillorum*. Si cutis siccior & aridior sit, fit defectus qui *Caluities* vocatur. Hoc habetur a Galeno, apho. 28. sect. 6. aphor. 69. sect. 5. vbi Hipp. dicit, eunuchos non caluescere: nam propter testium abscissionem similes redduntur fœminis, quæ ob nimiam humiditatem non possunt caluescere.

II. Materiæ vitia.

Materiæ vitium est Defectus, vel Corruptio. Si materia deficiat, fit defectus capillorum, qui modo *caluitium*, modo *defluuium capillorum* dicitur: defluuium, quando per vniuersam capitis cutim adest materiæ defectus: caluitium, quando defectus est potissimum in sincipite. Si materia corrumpitur, radices pilorum necessario cadunt. Hæc materia corrupta, si aliquas tantum capitis partes occupat, fit defectus capillorum qui est cum areis, & tunc est *alopecia*, aut *ophiasis*: si omnes partes indifferenter occupat, fit defectus, qui *defluuium capillorum*, dicitur. Quidam asserunt alopeciam, & ophiasin fieri a materiæ defectu. Sed longe falluntur: primo enim adest materia, sed corrupta. Deinde in iis, qui lue venerea laborant, ob materiam corruptam omnes capilli defluunt. Tertio hoc aduersatur auctoribus: nam præter Alexandrum & Auicennam, Galenus aphor. 11. sect. 5. dicit, in tabidis fieri defluuium capillorum, ob materiæ vel defectum, vel prauitatem. Et aphor. 34. sect. 6. aperte dicit, sicut alopecia & ophiasis fiunt a prauis succis, ita & defluuium capillorum ab iisdem oriri. Nec illi se tueri possunt Galeni auctoritate, dum ca. 2. lib. 1. κ. τόπ. ait, defluuium capillorum fieri ob defectum materiæ, sic enim ait Galenus: est autem alia pilorum affectio, quæ defluuium capillorū dicitur. Per aliam, intelligit diuersam ab ea affectione, de qua cap. 1. egit. locutus autem est ibi de defectu capillorum ob prauos succos; ergo hic loquitur de alia affectione, quæ fit ob defectum materiæ. Non igitur valet illorum consequentia; quoddam defluuium capillorum fit ab alimenti defectu; ergo omne defluuium capillorum fit a defectu alimenti. Quare concludendum, tum ophiasin & alopeciā, tum etiam quandoque defluuium capillorum, fieri a materia corrupta. Materia hæc corrupta, est prauus succus, est bilis, pituita salsa, vel atra bilis. Auicenna etiam proponit sanguinem corruptum, nec tamen dissentit a Græcis: nam per sanguinem corruptum, intelligit ita corruptum, vt non seruet amplius naturam & formam sanguinis; si enim forma sanguinis persisteret, non possent abradi radices capillorum. Quod si ergo corruptio accidat secundum partem tenuem, degenerat in bilem: si secundum partem crassam, degenerat in atram bilem: & sic cum Græcis sentit. Caussæ, propter quas generantur hi succi, aliæ sunt Internæ, aliæ Externæ. Internæ sunt vel ratione Totius, vel ratione Partis. Ratione totius, quando corpus est cacochymum, id est, totum refertum prauis succis, qui facile capiti communicantur. Concurrunt vitia alicuius partis, vt cerebri, ventriculi, iecoris, & lienis, itemque vteri: & dum hæ partes afficiuntur intemperie, vel obstructione, facile praui humores generantur, qui in caput delati, pilorum radices depascunt, præcipue dum iecur lue gallica laborat. Caussæ externæ non necessario occurrentes, sunt percussiones capitis, quibus caput ita debile redditur, vt alimentum delatum non possit regere: & sic corruptum alimentum deinde depascit radices capillorum. Caussæ necessario occurrentes, sunt res non naturales: vnde adolescens ille boni habitus, alopecia tamen affectus fuit, quia in esu fungorum deliquerat: cap. 1. lib. 1. κ. τόπ.

III. Caloris vitia.

Tandem ad pilos producendum, requiritur calor agens validus, coniunctam potius habens siccitatem, quam humiditatem. Vnde corpora calida & sicca magis sunt pilosa; calore enim diminuto, pili deficiunt: defectus autem hic caloris aliquando est cum intemperie in passiuis, scilicet cum humiditate, vel siccitate.

Differentia.

Si ergo vitium est vel Cutis, vel Materiæ, vel Caloris agentis, prodit defectus pilorum; vt quandoque fit Area, quandoque Defluuium capillorum, interdum Caluitium, aliquando Tardus pilorum ortus. Areæ vel fiunt secundum formam Rotundam & dicitur alopecia, quia vulpes sæpe hac affectione laborant: vel secundum formam Oblongam, & dicitur ophiasis, quia serpens hac sæpe afficitur: a Arabibus tyria dicitur, quia serpentes hic vocantur tyri. In ophiasi non est æqualitas, sicut in alopecia; vnde Auenzoar cap. 4. tractatu 1. lib. 1. quærit, cur in ophiasi non cadant pili æqualiter secundū rectum & rotundum, sed secundum oblongum & obliquum. Caussam esse dicit, quia ophiasis pendet a materia acri, & tenui, quæ non est vndique æqualis, sed inæqualis, ita vt alia sit tenuior, alia crassior. Dat exemplum: si aqua pura, inquit, in terram decidat, parat sibi iter rectum: quod si quis super aquam proiiciat terram, vel lutum, aqua non amplius facit iter rectum, sed obliquum. Sic in ophiasi est inæqualitas arearum, quia materia est inæqualis.

Signa.

In defluuio capillorum pili deficiunt indifferenter, secundum omnes partes cutis capitis. Areæ oculis patent. Si caluitium est; pili deficiunt in syncipite. Si fuerit tardus ortus pilorum cognoscitur, quod non adsint pili ea quantitate, quæ requiritur pro ratione ætatis. Cognito capillorum defluuio; aduertendum, an sit ratione Cutis, an ratione Materiæ. Si ratione cutis; hæc est rarior, humidior, densior vel siccior. Si rarior & humidior, cognoscitur, quia præcesserunt caussæ humectantes & rarefacientes cutim; item frequens vsus balnei aquæ dulcis, seu lotio frequens capitis cū aqua dulci tepida: adest mollities cutis & capillorum: & ob humectantibus ac rarefacientibus maxime læditur æger. Quod si cutis sit dēsa & sicca, præcessere contraria: oppositorum enim eadem doctrina. Si fiat ob materiæ vitium, materia vel deficit,

vel corrupta est. Si deficiat materia, necessario præcessit aliqua immodica euacuatio alicuius humoris; præcipue vero sanguinis, præcessit coitus immodicus, vel morbus diuturnus; vnde conualescentes interdum depilantur, ob defectum materiæ: & tunc ægri non percipiunt vllã acrimoniam, vel pruritum, quia materia non est corrupta. At, si materia fuerit corrupta, non præcesserunt proposita: percipiunt ægri pruritum: ad sunt morbi qui possunt hoc præstare, verbi gratia, si morbo gallico, aut alicui morbo, qui cessauit citra euacuationem, succedat capillorum defluuium, nemini dubium esse potest, hoc defluuium pendere a praua illa materia, quæ morbum excitauit. Hoc declaro ex aph. 34. sect. 6. vbi Galenus dicit, non esse appellandum caluitium, sed defluuium capillorum: dum enim sunt varices, & nulla apparet sequens euacuatio, & sequitur defluuiũ capillorum; certe hoc dependet ab illa materia, quæ producebat varices. Sic cognoscentur areę, quæ necessario pendent a prauis succis. Hic autem succus, num sit bilis, pituita, vel atra bilis, facile cognoscitur. Nam lib. 1. κατὰ τόπ. si cutis fuerit albicans, vitium pendet a pituita: si pallida, a bile: si nigra, a melancholia. Addit Galenus cap. 18. lib. 14. meth. prægressam viuendi rationem. Si quis enim fuerit vsus biliosis cibis, a bile pendebit, &c. Et ne erremus in hoc signo, ratione coloris cutis, monet Auicennas, vt fricemus aliquantum cutim capitis, quia per frictionem materia illa corrupta petit superficiem cutis. Sed modica sit frictio, non violenta, alias etiam sanguis attrahitur, & cutis fit rubicunda. Alexander addit, cognosci hæc vitia e colore capillorum, non defluxorum: quia hi non adsunt: sed illorum qui adsunt: (non omnium, quia quidam non sunt vitiati, alias & hi defluerent:) & sunt in confinio areæ, qui aliquo modo contaminati sunt. Tardus pilorum ortus facile cognoscitur; fit enim ob vitium agentis caloris, aut ob vitium cutis. Si fit vitium caloris; cognoscitur, quia corpus est frigidum, languidum. Si autem corpus fuerit robustum & calidum, vitium in cutem referri debet. Vtrum porro cutis sit humidior & laxior, vel siccior & densior, id supra tradidimus.

Indicationes.

Si cutis fuerit siccior, humectanda; si humidior, exsiccanda: si densior, rarefacienda: si rarior, densanda. Quoad materiam, si hæc deficiat, est addendum. Si corrupta sit, vel vndique corrupta est, vel imminet vt corrũpatur. Si est corrupta, tunc vel est cruda, vel cocta. Si cruda, est coquenda: si cocta, euacuanda. Si imminet vt materia corrumpatur; imminet vel ratione totius, vel ratione partis. Si ratione totius, totum est corroborandum: si ratione partis, pars est corroboranda. Exempli gratia, si hoc immineat ratione caliditatis iecoris, corroboratio consistit in iecoris refrigeratione. Si fit ob malam proprietatem iecoris, vt in lue gallica; corroboratio est in depulsu malæ proprietatis iecoris. Denique si sit vitium ratione debilitatis caloris, corroboratio consistit in augendo calorem.

Dubitatio.

Principium alopeciæ non est alopecia.

Hic autem dubitatio quædam tollenda: cur Galenus ca. 1. lib. 1. κατὰ τόπ. dicat: principium alopeciæ non esse alopeciam: &, cur reprimentia conueniant, non in alopecia, sed in principio alopeciæ? Quoad primũ: res quæ fiunt, aut sunt similares aut dissimilares. cap. 2. lib. 1. loc. aff. Similaris rei principium habet eãdem essentiam cum similari re perfecta: sic intemperies, cum sit quiddam similare, fit vt principium intemperiei sit intemperies. At rei dissimilaris principium non habet eandem naturam cum re perfecta: vt, principium domus, non est domus, quia hæc est quid dissimilare. Alopecia igitur est vitium, quod necessario formã aliquã requirit, ideo necessario est area: & quia est aliquid dissimilare, ideo principium alopeciæ non est alopecia. Quoad secundum: in principio alopeciæ materia est in fluxu, nondum firmata & impacta, quia nondum pilorum radices sunt deuastatæ: ob id, cum materia sit in fluxu, licet reprimere. At, cum adest alopecia, iam radices capillorum sunt corruptæ, quod significat materiam fluxisse & esse firmatam, quæ concedit reprimentibus. Et sic patet, cur in principio alopeciæ conueniant reprimentia, non autem in alopecia ipsa.

In principio alopeciæ locum habet repercussio.

Prognostica.

Areæ curari possunt: quia succus vitiosus, & materia in cute impacta potest eradicari. Sed notandum, hæc vitia quandoque facilius & citius remoueri, quandoque difficilius & serius; pro discrimine & progressu arearum. Alopecia enim facilius euellitur, quam ophiasis, secundum Auicennam, & Alexandrum, quia in ophiasi non modo abraduntur pilorum radices, sed etiam abraditur cuticula, & ita ophiasis est affectus sæuior. Celsus & Auenzoar dicunt ophiasin facilius curari. Pro quorum salute dicendum, eos loqui de ophiasi, non absolute, sed quatenus est affectus puerilis: & quia pueri facilius sanantur, hi auctores (respicientes ad hanc facilitatem curationis, quæ habetur ratione ætatis:) dixerunt, ophiasin facilius curari; scilicet in pueris, quam alopeciam in iuuene adulto. Sed cæteris paribus, ophiasis difficilius curatur. Augetur etiam & minuitur curandi difficultas pro arearum progressu; recentes enim areæ facilius tolluntur: sic alopecia recens facile tollitur: antiqua difficulter, vel nunquam. Præterea, si per modicam frictionem cutis capitis, mutetur color cutis; cito & facile vitium illud depellitur: at, si per modicam vel mediocrem frictionem non mutetur color cutis, vel vix mutetur; vitium illud non nisi difficulter, & longo temporis spatio tolli poterit: si medio modo se habeat, medio etiam tempore tolletur. Quoad defluuium capillorum, hoc fit, vel ratione cutis, vel ratione materiæ. Si ratione cutis; si sit laxior, vel humidior, possunt indicationes expleri. Si deficiat materia, possumus addere. Si materia corrupta sit, idem est dicendum: quod diximus de areis. Si defluuium capillorum sit e morbo gallico, non possumus curationem polliceri, nisi præuideamus; num possit auferri morbus gallicus. In caluitio non possumus audacter curationem polliceri: est enim insanabile, aph. 34. sect. 6. si fiat ratione ætatis: quia ætate ita siccatur cutis, vt non possit laxari, nec possit restitui humiditas. Auicennas dicit, caluitium: (quod scilicet accidit ante debitum tempus,) posse remoueri, & retardari. Quoad tardum pilorum ortum, si in caussa sit vitium agentis, vt si corpus est frigidum; possumus calefacere & curare. Si fiat vitio cutis, si hæc sit laxior & humidior, possumus promittere salutem, quia possumus densare & siccare: si vero cutis sit densior & siccior, non possumus ita polliceri salutem: vnde quidam calidi temperamenti extremam attigerunt senectutem sine pilis in mento.

Dictorum affectuum curatio.

Arearum curatio.

QVoad areas: & primum quoad chirurgiam, hæc respicit Totum, vel Caput. Chirurgia merito totius consistit in venæsectione, quæ locum non habet, nisi peccet sanguis; id est, nisi redundet. Euacuatio sanguinis potest fieri duplici præsidio: vel debili, vt frictionibus; vel valido, vel sectione venæ. Si morbus est debilis, vtendum auxilio debili; valido, si validus. At areæ non sunt morbus validus; imo ne morbus quidem, nisi in parte exornatoria: ergo non videntur egere sectione venæ. Dico in venæ sectione considerandam esse non tantum vehementiam morbi præsentem, sed etiam imminentem. In areis imminet vehemens morbus, cuius ratione vacuandus est sanguis valido auxilio. Nam in areis vtendum est topicis remedijs calefacientibus, discutientibus, & attrahentibus a centro ad circumferentiam. Si his medicamentis vteremur sine euacua-

Obiectio soluitur.

tione

tione sanguinis; sed caput sanguis attraheretur, & attractus posset caussare phlegmones cerebri, vel meningum. Quare, ratione huius maximi morbi imminentis, dum sanguis redundat, vena secanda. Galenus in cura alopeciæ cap. 1. lib. 1. κ. τόπ. non meminit venæ sectionis, quia ibi non tradit curationem morborum, sed rationem componendorum medicamentorum, desumptis indicationibus a locis affectis. Ideo non loquitur de omnibus indicationibus, seu instrumentis. Circa quantitatem. Non est vacuandus sanguis in multa copia: dum enim adest area, impossibile est, vt corpus sit exquisite plethoricum; quia area pendet a cacochymia, non tamen exquisite, id est, non adest sanguinis redundantia, sed notha cacochymie; non excedemus igitur ℥ vj. vel viij. Quo tempore? Lenita aluo. Quæ venæ secandæ? Variæ, pro varia dispositione ægri. Si enim affectio pendebit e iecore, aperietur basilica dextri brachij: si a liene, basilica sinistri: si ex hæmorrhoidibus, his applicabuntur hirudines: si e mensibus suppressis, saphena secabitur. Quod si ætas, timiditas, aut vires debiles non possunt ferre sectionem venæ, accedendum ad auxilia quæ gerunt vicem sectionis venæ, ad cucurbitulas videlicet, quæ modo dorso, modo popliti, modo cubito sunt applicandæ, pro varia ægri dispositione. Chirurgia vero, quæ respicit caput, duplex est & proponitur ab Auicenna: alia euacuat caput, alia potius euacuat materiam existentem in cute capitis. Pro euacuatione capitis, dicit Auicennas, caput esse fricandum; & si per frictionem illam insigniter rubicundum fiat caput, ita vt turgidæ conspiciantur venæ circa frontem & tempora; tunc secandam esse venam frontis; vt, postea capiti tuto remedia queant applicari. Quod si non appareat illa rubedo, desistendum a sectione illarum venarum. Notandum tamen, prius secandam esse venam cubiti, deinde venam frontis. Chirurgia, qua euacuatur materia existens in cute capitis, proponitur ab Alexandro, & Auicenna, & est hæc. Si area sit contumax, cutis capitis scarificanda est: sic enim euacuantur serosæ illæ materiæ quæ abradunt radices capillorum. Prius tamen totum euacuari debet, pharmaco, aut venæ incisione, ne attrahatur materia.

Venæsectio.

Cucurbitulæ.

Sectio venæ frontis.

Scarificatio cutis capitis.

Medicaméta communia.

De lenientibus, præparantibus, purgantibus, & totum, & caput, dicemus infra cap. 8. de dolore capitis. Auicennas monet, si infans areis corripiatur, sufficere abstinentiam: non danda pharmaca. Si puer fuerit decem annorum, possumus dare *pilularum cochiarum* ℈ j. si fuerit in ætate pubere, adscendimus ad ʒ ß.

Topica.

Quoad localia, secundum Gal. cap. 1. lib. 1. κ. τόπ. conueniunt attenuantia, discutientia, & gignentia bonum alimentum. Debent ergo calida esse, & tenuium partium, quare vitentur adstringentia. Auicennas, ob materiæ confluxum ad caput, permiscet aliqua corroborantia, quæ non sunt valde styptica, *vt ol. rof. com. pl.* Ego tantū tres formulas proponam, debilem, mediocrem, validam; quibus vtendum, prout areæ facile vel difficulter cedunt. Debile medicamentum hoc est: ℞. *cineris amygd. amar. persicorum, radicum cannarū, abrotani, thuris in aceto macerati, ana* ℥ j ß. *ol. amyd. amar. adipis anseris ana* ʒ j ß. *Misce, fiat linimentum.* Mediocre: ℞. *pulu. staphidisag. in aceto acerrimo macerat.* ℥ j ß. *spumæ maris, semalcyonij, sulphuris ignem non experti, sem. erucæ, vtriusque veratri ana* ʒ j. *ol. de Kerua, fellis taurini, resinæ terebinth. ana* ℥ j. *Misc. pro linimento. Resina pini est in communi vsu; multo tamen valentior est resina terebinthina, quæ est magis tenuium partium,* Validissimum: ℞. *euphorbij sinapis, piperis albi, nasturtij ana* ℈ j. *adipis vrsi, si haberi possit, sin minus, adipis anseris syluestris* ℥ j ß. *stercoris capræ combusti* ℥ ij. *succi cepæ* ℥ ij. *ol. laurini, vel costini* ℥ vj. *Misc. pro linimento.* Si malum vrget Auicennas adscendit ad *cantharides, quæ possunt macerari in aceto, vel in decocto, staphidis agriæ*. Possumus, vsu postulante, vti *cantharidibus cum pice liquida*. Auicennas etiam vtitur *lacte tithymali*. Prout enim magis vel minus contumax est affectus, pro eo magis, vel minus valentibus est vtendum. Hinc Galenus, cap. 1. lib. 1. κ. τόπ. & cap. 18. lib. 14. method. monet, vt quandoque incipiamus a valentioribus, non semper a debilioribus: si enim malum rebelle, non est æger debilibus frustra cruciandus. Num autem malum rebelle sit, cognoscitur hoc modo. Antequam adhibeantur medicamenta proposita, fricanda cutis est panno aspero, vel radice bryoniæ, vel folijs ficuum, vel, si homines delicati hanc frictionem non ferant, caput fouendum spongia in tepida imbuta; vt his rationibus laxentur pori cutis, quo medicamenta penetrare & operari queant. Quoad vtendi tempus: post euacuationem totius, & capitis, abradendi pili, idque sæpius, quoties minimum renascuntur: deinde præscriptis medicamentis fricanda est cutis: tum medicamēta proposita adhibenda. Vt autem in alopecia & ophiasi sciamus, an vtendum sit leuioribus vel fortioribus, fricanda est cutis; si enim per frictionem moderatam mutetur, vt calida reddatur, & secundum colorem fiat rubicunda, vel citrina; tunc debemus applicare medicamenta debilia; quia hinc cognoscimus affectionem esse debilē, non contumacē: si vero per frictiones insignes non mutetur cutis, vel vix mutetur, debemus auspicari a valentioribus; quia indicium est admodum rebellis affectionis. Deinde sciendū, num in medicamentis, quæ primum applicauimus, sit insistendum, an vero trāseundum ad alia, vel debiliora, vel validiora. Si ergo post remotionem medicamentorum, cutis facta sit calidior ad tactum, item rubicundior, & humidior, &, si adsit indicium aliquod exulcerationis, tunc descendendū ad debiliora; alias fierent vlcera & inflammationes in capite: si non fiat mutatio proposita, adscendēdum ad validiora. Hinc monet Galenus, cap. 18. lib. 14. method. vt non semel, sed bis, & sæpius quotidie aduertamus, quomodo se habeat cutis, post remotionem medicamentorum. Si enim leuis sit mutatio, debemus in illis progredi: si nulla sit mutatio, adscendendum ad validiora: si multa sit mutatio, descendendum ad debilia, & partes obtinendæ *adipe anserino & gallinæ*; mitigant enim feruorem & acrimoniam, introductam a validis medicamentis & simul attenuant: non autem vtendum anodynis crassefacientibus, quia adstringunt.

Victus in areis.

Quoad diætam: in areis aër erit calidus, vt succi adhærentes radicibus capillorum euocentur a centro ad circumferentiam. Auicennas præcipit, vt pileus conficiatur e pellibus, vt fiat sudor, & per sudorem euacuatio; quod potissimum hyeme fieri debet. Galenus dicit, æstate adhibenda esse medicamenta sub radijs solaribus, quia aer ille adiuuat: hyeme vtendum his medicamentis in balneis, vel in hypocaustis. Sit ergo semper aer calidus. Cibi sint boni succi: quantitate, mediocres. A vino abstinendum, quia hoc caput petit. Quod si consuetudo vinum poscat, id erit paucalorum & subadstringens.

Curatio Defluuij capillorum.

Defluuiū capillorum.

Si a praua materia.

CApillorum defluuium pendet a vitio Materiæ, vel Cutis. Vitiū materiæ est Corruptio, vel Defectus. Si praua sit materia, ijsdem occurrendum, quibus vsi sumus in curatione arearum. Quod si peculiaris aliqua sit deprauatio succorum, vt in morbo gallico; non vtendum propositis medicamentis, sed adhibenda ea, quæ priuatim luem gallicam respiciunt. Si ergo in morbo gallico pili defluant; non debemus curare, vt pili detineantur, quod quidam faciunt, admotis adstringentibus, ladano, oleo mastichino, rosis, myrto; hæc enim in caussa sunt, vt morbus gallicus lætissimus fiat, quia succus vitiosus, impactus radicibus

Defluuiū in lue venerea.

dicibus capillorum, adhuc magis figitur, & lues illa in corpus retrocedit. Quare post euacuationem totius & capitis, cum bibunt decoctum guaiaci, luna augescente, capilli abradendi, & his euulsis, quotidie caput sequenti vnguine vngendum, ter, quater, & quinquies: renascuntur enim pili celerrime, & admodũ firmi. ℞. *pul. corticis guaiaci, abrotani combusti, vel rad. cannæ, ana ʒß. decocti guaiaci; quo pro syrupo æger vtitur ℥ij. olei caryophyllorum vnguentariorum ℥j. ol. amygd. ʒß. vini albi montani subdulcis ℥ß. Misc. fiat decoctio in duplici vase per 12. vel 14. horas: seruetur ad vsum.*

Si ab inopia materiæ.

Si pendeat defluuium ab inopia materiæ: secundum Alexandrum & Galenum, vtendum medicamentis, quæ habent vim attrahendi materiam; item attractam conseruandi, non absumendi; tertio quæ habẽt vim, vt materia attracta in cute detineatur & hæreat, non defluat. Quare debent esse calida, vt attrahant; item humida, ne absumant, quia siccitas cõsumeret: item adstringentia, ac densantia, vt materia hæreat, non defluat. Alexander ergo caput fouet aqua tepida, quæ calfacit, & humectat: & inungit caput *hydrelæo*, ad materiam attrahendum & conseruandum: præterea vtitur aliquo condensante, *vt oleo rosato, masttichino, myrtino, vino styptico, & admiscet ladanum.* Sic his adstringentibus vtitur: quibus tamen minime debemus vti in defluuio capillorum e praua materia oborto. Quo ad quantitatem: pro ℥j. calefacientis & humectantis, misceri debet ʒj. condensantis & adstringentis: verbi gratia, pro ℥j. hydrelæi, imponatur ʒj. ladani, vel alterius adstringentis. Victus his respondeat. Aer temperatus. Cibus mediocris, optime nutriens, humectans, quia materia deficit. Vinum vinosum desiccat: quare mediocre id esto.

Si a cutis raritate.

Si defluuium capillorum fiat vitio cutis: fit, quia cutis est rarior, vel densior. Si sit rarior, vtendum condensantibus & adstringentibus: ideo Auicennas probat *baccas & folia myrti, cortices nucum vstos, gallas immaturas cum vino styptico, myrobalanos, chebulas, emblicas. Vti etiam possumus oleo lentiscino & myrtino.* Alexander caput fouet frigida, vt densetur cutis. Aer sit frigidus: cibus crassefaciens, vt caro bubula, pedes vituli: vinum granatorum restringentium.

Si a cute densa.

Si defluuium fiat ob densitatem cutis: contrarijs occurrendum. Ideo Auicennas vtitur attenuantibus validis, vt *cinere ranarum, sinapi, calamintha, ruta, euphorbio: abluit caput aqua alterata alcyonio, aqua salita.* Aer sit calidus: victus extenuans; condiantur cibi cinnamomo, feniculo & calefacientibus. Potus sit vini vinosi, tenuis, & antiqui, quoniam extenuare volumus: vel aquæ alteratæ cinamomo, feniculo, &c.

Curatio Caluitij.

Caluitium.

SI fiat ratione defectus, occurrendum *oleo amyg. & hydrelæo.* Auicennas infantes suscipit curandos, & qui non deuenerunt ad senectutem: de senibus enim actum est, quia materia in illis non potest refici.

Si fiat ratione densitatis cutis, conueniunt extenuãtia, quæ proposita sunt in areis.

Curatio Tardi pilorum ortus.

Tardus ortus pilorum.

SI fiat ratione caloris agentis, vtendum calorificis: verbi gratia, expurgato corpore exhibendæ sunt *aquæ Aponenses*, & medicamẽta calefaciẽtia; vt corpus quod est frigidum, calidum reddatur. Optimæ etiam sunt confectiones calefaciẽtes. Si fiat ob vitium cutis: si cutis sit humidior, rarior, siccior; e propositis patet quid sit agendum. Si non oriantur pili, vt oriri deberent, ob densitatem cutis; difficillime tollitur affectio. Tunc ergo Auicennas accipit *cantharides, ablatis alis & pedibus, exsiccat in vmbra: deinde cõterit & decoquit in ol. amygd. vel viol. vel in oleo communi:* his mentum inungit, quia hoc modo fiunt crustæ, quibus decidentibus nascuntur pili. Mentum etiã inungi debet *melle anacardino. Vngula etiam asini cõbusta & trita, permiscenda oleo sesamino; & pars vngenda. Sic oua formicarum, permiscenda oleo de been, & pars eo vngenda. Possumus etiam accipere auellanarum nucleos, contritosque miscere cum oleo raphani. Vngatur etiam mentum cinere abrotani, & oleo antiquissimo. Præstantiss. est secretum, aqua e fauo mellis destillata:* si enim vngatur ea mentum in vitio ob cutis densitatem, mirabiliter pili erumpunt; sumatur mel sicuti extrahitur, vna cum cera & apibus, id est, fauus mellis, & totum destilletur.

CAPVT III.

De Excessu capillorum.

Nomen.

PEr excessum capillorum intelligimus tum nimiã pilorum longitudinem, tum duritiem pilorum nimiam: quidã enim pilos ita duros habent, vt videantur pili suum: cap. 3. lib. 1. κ.τόπ. Si pili sunt prolixiores, impediunt, quo minus partibus medicamenta admoueri queant: vnde hi demendi. Durities vero pilorum tum indecoros reddit homines, tum infensa & molesta est:

Remouentia pilos.

Sed primo loquemur de primo excessu; proponentes remouentia pilos, & prohibentia nouam generationem pilorum. Remouentia pilos sunt duplicia, alia dicuntur Psilothra, quæ a pilis cutem denudant; non tamen inde pilorum radices absumuntur, sed cutis tantum redditur depilis: alia sunt, quorum vis intro magis penetrat, ita vt radices pilorum tollantur: & hæc dicuntur Extirpantia pilos. Psilothra pertinent ad partem exornatoriam: extirpantia ad facultatem cõptoriam. Psilothra sunt calida, & habent vim abradendi. At ne exulceretur cutis, mitiora miscenda sunt validioribus. Galenus ergo probat *pumicem vstum. Præstantissimum est medicamentum, quod recipit calcem viuam & auripigmentũ, commista cum amylo, cum farina hordei, cum succo ptisanæ. Aetius permiscet cum succo oryzæ, & contundit omnia, ad inhibendum exulcerationem, in mortario plumbeo.*

Psilothra.

cap. 64. lib. 6.

Aequa erit portio calcis & auripigmenti, si volumus medicamentũ non multum validum: at, si volumus validius, imponemus auripigmentum maiori copia: verbi gratia. ℞. *auripigmenti ʒ. ij. calcis viuæ ʒ. j. ptisanæ colatæ. q. s. misce, & agitando in mortario plumbeo fiat linimentum.* Auicennas monet, si forsan institutum nostrum sit, tollere pilos, vt pili, qui renascuntur, sint molles, non duri, & teneriores, non asperi; in psilothro imponendos cineres vitis, verbi gratia, & ʒ. iij. & locum diligenter esse fricandum post remotionem medicamenti; deliniendum etiam locum *cum farina hordei, fabarum, & seminum melonum*: vt sic pili nascãtur molles & tenues. Auicennas etiam, si imminet excoriatio; (quod e dolore cognoscitur) auellit medicamentum: & si leuis est excoriatio, *lentes excorticatas tritas cum aq. rosa. miscet cum modico ol. rof. compl.* & oblinit locũ. Si excoriatio sit magis insignis, cõfugiendum ad medicamentum validius, *ad Vnguentum rosatum, & infrigidãs Galeni, sed sine aceto.* Ratione mali odoris, Auic. miscet odorata: hinc probat *cretam permistis aromatibus, vt caryophillis, cinamom. mace: si homines ditiores fuerint, addetur aliquid moschi, vel ambra.*

Extirpantia pilos.

Quoad medicamenta penitus extirpantia: proponit Galenus *leporem marinum, qui ignotus est nobis: item hepar thynni putrefactum, qui magnus est piscis, & haberi potest: probat cedriam, sandaracham, vrticam marinam, lacrymam hederæ, bryoniæ, vitis albæ.* Hinc Aetius dicit, si pubes puerorum inungatur lachryma vitis albæ, tardissime nasci pilos in pube. Eandem vim habet *succus exsudans e viridibus sarmentis, dum ad ignem comburuntur.* His pili tolluntur.

Pro-

Prohibentia pilorum incrementum.

Prohibentia, ne pili tam facile pullulent, habent vim densandi cutem; pili enim per apertos poros egrediuntur. Oportet etiam, vt habeant vim propellendi materias ad partes internas; ideo debent esse frigida & repercutientia. Hinc Auicennas probat *succum hyoscyami, mandragoræ: ascendit ad opium, permixtum cum aceto, vtitur cinere ranarum lacustrium, quem permiscet cum mucilagine psyllij cum hyoscyamo.* Sed aduertendum, ne mulieres vtantur istis, tempore purgationis menstruorum, vel imminentibus menstruis: maxime enim hoc obesset.

Pili crassi vt reddantur tenues.

Quoad pilos duriores, vt reddantur molliores & tenues: oportet vti ijs, quæ habent vim detersoriam, & ex Aetio sunt tenuium partium. Galenus probat *farinam hordei, fabarum, ciceris seu orobi, aristolochias, vtrumque veratrum, cinerem sepiarum, & animalium quæ ostracea sunt*, in quibus est vis attenuandi & detergendi absque erosione. Et hæc possent misceri cum *succo ptisanæ*, idest, cum aliquo detergente, & attenuante. Si volumus odorata reddere, miscemus *melissam, spicam nardi, moschum, &c.*

CAPVT IIII.

De Vitiato colore capillorum.

Tinctura capillorũ caute vtendum. Canitiei caussa.

De tinctura capillorum agentes, paucis prosequemur Canitiem, quia est vitium turpe, præcipue in fœminis. Sed ex pilorum tinctura, fœminæ interdum labuntur in apoplexiam, epilepsiam, veternũ, carochum, in destillationes periculosas, in mortem: c. 3. lib. 1. κ. τόπ. Quare his prudenter vtendum. Canities fit ex humore pituitoso, lento, viscido, qui languide a calore propellitur, c. 5. lib. 2. de temper. Quare hæc pituita est serum pituitæ, idest, corruptio quædam, contracta e pituita, quæ temporis progressu putrescit. Tempora potissimum canescunt, quia ibi est musculus carnosus & humidus. Canities ergo, secundum Galenum, indicat temperiem frigidã & humidam. Adest putredo, e materia humida, diu detenta, & non transpirata.

Ad canitiem imminentẽ.

Quoad imminentem igitur canitiem, cũ fiat propter imbecillitatem caloris, & ratione illius materiæ pituitosæ putrescentis; oritur indicatio, vt pituita collecta & putrescens euacuetur; prohibeaturque ne amplius gignatur, coaceruetur & putrescat. Et hinc recte Auicennas occurrit medicamentis purgantibus totum & caput, vt pituitam euacuet: de quibus paulo post agemus, cap. 8. de dolore capitis. Ad prohibendum autem, ne materia pituitosa generetur, oportet siccare, calefacere, roborare caput & ventriculum: quod fit *magnis antidotis*: de quibus c. de dolore capitis. Ne vero hæc materia colligatur; cum id fiat ob cutis densitatem; oritur indicatio aperiendi poros cutis, vt exhalet materia. Debemus ergo vti oleis calidis, ab Auicenna propositis, vt *oleo de been, de costo, oleo quod fit e medulla colocynthidis, oleo e sinapi, & caryophyllis vnguent. cuius frequenti vsu homines a canitie præseruantur.*

Tingentia pilos.

Dum autem pili iam cani facti sunt, vtendum tingentibus pilos. Quæ tingunt pilos nigro colore, non debent esse stiptica, aut permiscenda ijs, quæ sunt tenuium partium, ne stiptica noceant. Galenus & Auicenna multa proponunt. Ad nigros capillos sequens medicamentũ expertum est, & per mensem nigros seruat, sine detrimento:

Denigratio capillorum.

℞. *gallarum immatur. ℥. iiij. (optimæ sunt, quæ ex Istria deferuntur.) decoquantur in sartagine cum ol. communi, tandiu, donec fere omnes gallæ disruptæ sint, tum imponãtur super pannum lineum, qui ligno incumbat, & sic detineantur per noctem, post contusæ in mortario confecto e cupro, redigantur in pulverem, & exiccentur. Addantur deinde squamæ æris ℥. j. alcannæ, idest, foliorum ligustri in pulverem red. ℥. iij. caryophyllorum pulverisatorũ ʒ. ij. Hic pulvis proijciatur, in vas figulinum non magnum, quale Patauij soluto emitur. & vas repleatur vino aromatico, vel montano generoso. Post addantur, aluminis rochæ ʒ. ij. corticum granatorum, corticum nucum viridium ana ʒ. i. ß. rorisma rini, saluiæ ana Manip. ß. Omnia misceantur, & decoquantur ad consummationem medietatis vini.* Quod si ergo tingere volumus capillos, oportet accipere vini & pulueris eam quantitatem, quæ sufficiens esse videtur pro illa vice; misceri autem pulvis cum vino debet, vt ea oriatur consistentia, quæ in ptisana cocta requiritur. Capillis oblitis, locus inuoluatur panno lineo, & maneat inuolutus per 2. vel 3. horas: deinde tollantur petiæ istæ lineæ, & abluatur locus æquali portione aquæ & lixiuij, ita vt caput mundum reddatur. Et, si forte post ablutionẽ aliquid medicamẽti remaneat, vel in barba, vel in capite; sumatur pãnus, immersus aqua, quæ sit referta copioso sapone, & eo optime fricetur, ac detergatur caput, & vndique exficcetur. Detersa autem materia medicamenti, caput siccandum: postea inungendum oleo caryophyllorũ vnguentariorum. Durat hæc tinctura donec augentur pili; interdum mensem integrum. Sed faciendũ est luna decrescente, vt diutius detineatur. Et notandum, quod illæ petiæ seruari possunt, ad eundem vsũ, pro alijs vicibus.

Vt capilli fiant fului nitidi.

Sequenti medicamento pili reddũtur nitidissimi, fului, & splendentes: ℞. *rad. cannarum, faui mellis, ana ℔. ij. lupinorum in succo herbæ lanariæ maceratorum ℥. i. ß. fol. ligustri ℥. j. ß. verbasci albi maceratorum in aceto ʒ. vj. macis ʒ. ij. salis commun. ʒ. i. ß. croci ʒ. j. Misc. & destillentur omnia in alembico vitreo,* & sub radijs solaribus inungantur radices capillorum. Vel *fauus mellis destilletur*, & primo aqua exibit, deinde oleum: quod oleum erit admirabile, ad reddendum capillos nitidos & splendentes.

Facies vt nitida fiat.

Facies cutis splendens & nitida reddetur hoc medicamento: ℞. *aq. cochlearum, limoniorum, florum fabarum, polygonati, siue sigilli Salomonis, maluarum (intelligo semper flores) ana ℔. j. Misc.* & hæc aqua erit optima. Verum, vt sit magis efficax simplicia proposita imponantur *in aqua polygonati*, & destillentur in alembico vitreo: & erit aqua ad faciei nitorem comparandum valde idonea, si moderate facies inungatur.

CAPVT V.

De Tineis, seu de Achoribus, & Fauis.

Transitio.

Hactenus de capillorum vitijs: sequuntur affectus ad Cutem capitis pertinentes, vt sunt Tinea, Porrigo, & Pedicularis morbus.

Definitio.

Tinea dicitur a similitudine illius vermis, qui abradit vestes. Dicitur etiam vlcusculum capitis. Est ergo tinea vlcusculum capitis, cutim depascens, co. 8. lib. 1. κ. τόπ. Vlcus est soluta vnitas, cum deperditione cutis capitis, a mordente succo excitata. Dicitur, cum deperditione cutis ad differentiam vulneris.

Caussa.

Fit a mordaci succo: qui talis est vel natura, vt bilis ichor; vel talis est ratione putredinis, vt alij humores, & præcipue salsa pituita: nec tantum a salsa pituita fit tinea, sed ab alijs etiam, cũ Alexandro. Caussæ huius succi mordacis vel sunt Internæ, vt mala viscerum dispositio; vel Externæ, vt mala diæta, esus ciborum acrium & salsorum.

Differentiæ. 1. 2. 3.

Tineæ sex species sunt. 1. Hydracia, in quibus cutis secundum superficiem exulceratur, nec admodum eius mutatur color. 2. Exanthemata, idest, efflorationes, quæ ad cranium penetrant, cutim mutant in colore, & eam reddunt aspriorem. Alexander dicit, eã esse subrubicũdã & asperã. 3. Exitœcæ, idest, ficulares, quæ sunt vlcuscula magis penetrantia, in quibus fit attractio materiæ, & tumor quidam instar papillæ.

4.
5.

4. Ficus, quãdo magis mordax est succus, fit dolor, & maior materiæ attractio; oritur tumor instar papillæ cap. 2. lib. 2. meth. 5. Si adhuc maior est acrimonia succi, non tantum fit tumor, sed foramina quædam exigua, e quib. tenuis materia prodit, qui dicitur ichor: vnde hæc affectio vocatur achor. cap. 8. lib. 1. κ. τόπ. Arabes vocant saphati: nam Auicennas ait saphati esse pustulam humidam, a qua ichor emanat: item, esse exulcerationem, habentem foramina plura exigua, e quibus aqua emanat, in qua est nonhihil visciditatis. Postremo si adhuc magis vigeat vis succi abradentis, maxima fiunt foramina, e quibus emanat materia instar mellis; vnde fauus dicitur, & meliceris. Hæ sunt differentiæ tineæ: quæ omnes in hoc conueniunt, quod ratione putredinis sunt contagiosæ. II. A loco affecto sumuntur differentiæ; prout Magis vel Minus penetrant. III. Ab efficientibus caussis; vt prodeunt ab Ichore, Pituita salsa, Flaua bile; vel Melancholia.

6.

Tinea omnis est contagiosa.

Signa.

Cognoscitur hæc affectio, quia homines ratione pruritus coguntur locum scalpere. Apparet etiam indicium in cute. Succedit dolor, tumor, apparent foramina. Quæ autem sit differentia huius affectionis, facile cognoscitur e materia ipsarum declarata. An vero prodeat magis ab hoc quam alio succo, docet Alexander, dicens: si exiens est tenue & pallidum, erit humor biliosus; si viscidum, pituitosus; si exiguum, & vix exit, indicium est succi melancholici. Cognoscimus etiam e signis indicantibus hunc vel illum humorem.

Indicationes.

Cum soluta sit vnitas, oritur indicatio vniendi. Vnionem autem impediunt, dolor, inflammatio, & succus deprauatus: ratione doloris, oritur indicatio mitigandi; ratione phlegmones, oritur indicatio remouendi: (de speciebus inflammationis agimus c. 9. vbi de phrenitide) ratione succorum, si sunt fixi & impacti, discutiendum & abstergendũ, præcipue si crassi sunt; si sunt in fluxu, est repercutiendum; si sunt fluxuri, est diuertendum, & toti corpori prouidendum.

Prognostica.

Hi scopi absolui possunt, quia est vlcusculum; si tamen affectio sit inueterata, difficilis est curationis.

Topica.
1.
2.

Gal. in achorib. proponit discutientia: quæ Leuiora sunt, aut Fortiora illa conueniunt, si affectus est in superficie; hæc, si in profundo. Cum cutis bonum alimentum attrahere non possit, conueniunt reprimentia, quoties habemus materiam, quæ in fluxu est, citra corporis repletionem. Discutientia & reprimentia conueniunt simul, quoties habemus materiam impactã, & imminet malum aliquod, vt inflammatio. Sed abstinendum a frigidioribus, & ab obturantib. & ab ingratis: vnde Archigenes male proponit semperuiuum, quod nimis refrigerat; cerussam, quæ obturat; vrinam tauri, quæ ingratum facit medicamentum. Reprimentia secundum Galenum sunt, *baccæ myrti, cortex pini, rubus canis, sycomorus, oleum myrtinum, de rubo canis, de sycomoro: oleum oblinit & discutit, myrtus reprimit. Conueniunt etiam lentiscus, fructus & radix cyperi, cupressi, lentis.* Discutientia alia leuiora, *vt hordeum, oleum vetus, betę folium & radix, brionia, spuma argenti, cadmia, manna thuris, lupini, conchę vstę.* Fortissima sunt, *sal, fex vsta, chalcitis, calx viua, fel. potiss. calidorum & siccorum animalium, vnde fel suillum omnium est moderatissimum, quia humidum. Addit etiam Galenus sulphur, rad. cucum. syluestris, rad. asparagorum rad. lilij, rad. veratri vtriusque folia fici succum, ireos, succum scillæ decoctæ in fornace, medicamentum e charta combusta, quamuis veram chartam non habeamus. Excipi hęc possunt oleo veteri, oleo lucernę, oleo amygd. amararũ, melle, vino, & aceto: non tamen indiscriminatim. Excipienda sunt melle & oleo, cum discutere volumus. Vino excipimus, acri quidem, si volumus discutere, austero, si volumus reprimere. Aceto excipimus, siue repellamus, siue discutiamus, est enim tenuis substantia, & habet partem calidam, ac frigidam.*

Materiæ auxiliorum.

Formulæ.

Ex his formulæ præscribuntur: vt in achoribus incipientibus ratione materiæ in fluxu: ℞. *baccarum myrti, rubi canini, sycomori ana ℥. ij. vini austeri ℔. ij. fiat decoctio ad tertias.* Discutiens leue: ℞. *hordei integri, rad. betæ, bryoniæ ana Man. ß. olei veteris ℔. ß. vini acris ℥ iij. fiat decoctio ad tertias: Deinde facta expressione adde pulueris cadmiæ, lithargyri, lupinorum ana ℥. j. cochlearum vstarum ℥. j. Misc.* Reprimens simul & discutiens: ℞. *fol. lentisci P. j. fructuum cyperi, cupressi, lentisci ana ℥. ß. aceti mediocris ℔. ß. Misc. & fiat infusio in aceto feruente per 24. horas: dein facta expressione, adde olei myrtini, ol. ros. compl. ana ℥. j. Misc.* Validum medicamentum, quo tinea quæcunque eradicatur, multis secretum: ℞. *rad. cucum. agrest. vtriusque helleb. asparagorum ana ℥. j. macerentur omnia in aceto acerrimo feruenti per 24. horas: dein facta expressione adde succorum ireos, scillæ decoctæ in fornace, sulphuris ignem non experti, calcis viuæ ana ℥. ij. ol. laurini ℥. j. resinæ terebinth. ℥. ij. Misc. fiat vnguentum.* Quoad vtendi modum, actu calida admoueantur. Tempus applicandi est post corporis purgationem.

Purgatio & phlebotomia.

Notandum circa pharmacum, & venæ sectio nem in his morbis: hæc duo valida auxilia esse, quæ in morbis tantum vehementibus conueniant, apho. 29. sect. 2. in his tamen vlcusculis vtendum ijsdem esse, non ratione morbi præsentis, quia hic est leuis, sed ratione morbi imminentis: cum enim debeamus vti localibus medicamentis calidis, periculum est, ne ratione caliditatis attrahatur materia in caput, & fiat inflammatio, &c.

CAPVT VII.

De porrigine seu furfuribus.

Nomen.

Fvrfures ita dicuntur, quia e capite decidit materia quædam, quæ similis est furfuribus. Porrigo autem dicitur, quasi prurigo, quia in hoc affectu homines infestantur pruritu quodam.

Definitio.

Est autem porrigo solutio vnitatis in superficie cutis capitis, a materia furfurea pendens. Hæc definitio tradita est per caussam effectiuam, non per caussam formalem: quia porrigo est tristis sensus pruriginosus, ideo ad dolorem refertur: vnde quæ caussa formalis est doloris, ea etiam caussa formalis est porriginis. Solutio ergo vnitatis est caussa efficiens, a qua pẽdet hic sensus tristis pruriginosus; ita vt solutio vnitatis sit caussa immediata sensus pruriginosi. Hæc solutio vnitatis residet in superficie cutis capitis. Idem dicit Auicennas: in affectu furfuraceo adesse leuem excoriationem in superiori cutis superficie, postremo diximus, pẽdens a materia furfuracea. Diximus, pendens; non producta. Nam effectus a caussa sua dupliciter producitur; primo, vt non dependeat in esse & conseruari a suo producente; vnde fit, vt remoto efficiente, permaneat effectus. Secundo producitur effectus a suo producente, ea ratione, vt quãprimum tollitur producens; illico euanescat effectus; quoniã effectus in esse, & conseruari pendet a suo producente. In proposita ergo finitione diximus, pendẽs: quia solutio vnitatis, quæ est caussa effectus furfuracei, in esse & conseruari pendet a materia furfuracea: vnde materia hac ablata, illico cessat solutio vnitatis. Hinc colligitur illam solutionem vnitatis non esse morbum, sed affectionem: quia de ratione huius affectionis est, vt ad remotionem caussæ remoueatur etiam ipsa affectio. At secus est loquendum de ipso morbo: quia morbus necessario habet permanentiam. Hinc colligitur, materiam hanc furfuraceam sibi vendicare locum caussæ efficientis, & quandoque locum exeuntis mutati, quando extra caput egreditur, quia egreditur id, quod non deberet egredi; habet autem

locum

lectum efficientis, quatenus est caussa soluens continuum.

Caussæ. Porro hæc materia furfuracea producitur e corruptis ichoribus: per hos autem ichores intelligo tenuem portionem excrementitiam succi alimentalis, quæ tenuis portio est vehiculum succi alimentalis. Et hæc portio est ea, quæ concessit in tenue excrementum tertiæ concoctionis. Cum ergo ichor sit tenuis portio excrementitia succi alimentalis; necessario ichor proportionem habet cũ succo alimentali. Hinc fit, vt sanguis ichorem habeat mitem; bilis & melancholia immitem; quia tales sunt eorum succi. Porrigo igitur fit corruptis ichoribus sanguinis, bilis, flauæ, pituitæ, melancholiæ. Et hoc accidit, aut vitio capitis, aut vitio Partium subiectarum, aut vitio Totius. Vitio capitis ꝗ vbi caput calidius & humidius est; vel, vbi calidius & siccius. Auicennas dicit, hunc affectũ fieri a nuda siccitate: nos ichores necessario esse dicimus. Sed Auicennas sic est intelligendus, vt voluerit ratione siccitatis nudæ ichores adeo exarescere, vt in materiam furfuraceam abeant: loquitur de caussa efficiente ichores similes furfuribus, non quod hic affectus prodeat e siccitate tantum. Concurrunt præterea vitia partium, vbi iecur est calidum ventriculus frigidus; vbi deprauati sunt succi, vbi præcessit mala viuendi ratio.

Auicennæ conciliatio.

Differentia. Porrigo excitatur ab ichore vel pituitoso, vel melancholico, vel biliosο, vel sanguineo. Et vitiatur hic ichor vel in capite, vel in alijs corporis partibus.

Signa. Facile cognoscitur hæc affectio e furfuribus decidentibus; conqueruntur homines de sensu tristi pruriginoso. Differentiæ facile cognoscuntur: quia, e Celso, si malum pendet ab ichore pituitoso, materia furfuracea decidens, aliqua e parte madida erit: si ex ichore bilioso & melancholico, siccitas apparebit. Et, si e bile citrinus erit color; si e melancholia, niger. Vtrum autem hęc materia sit genita vitio capitis, vel partium infernarum; reccurendum ad signa, indicantia intemperiem capitis & aliarum partium.

Indicationes. Cum affectus hic originem ducat e materia furfuracea, illa depellenda est. Cum autem gignatur vitio ichoris, oportet perpẽdere, an ichores geniti sint, an vero metus sit ne gignantur. Si geniti sunt; vel fluxerunt ad caput, vel sunt in fluxu. Si fluxerunt, oritur indicatio euacuandi eos. Si sunt in fluxu, oritur indicatio reprimendi. Si metuitur ne gignantur; periculũ illud imminet, vel propter vitium capitis, vel aliarum partium. Si vitio capitis, caput est corroborandum: si calidius & humidius, refrigerãdum & siccandum: si frigidius, calefaciendum, &c. Si procedat vitio aliarum partium, illarum vitijs occurrendum.

Prognostici. Hæ indicationes facile absolui possunt: nec opus est, vt in prognostico tempus teramus.

Curatio. Quoad chirurgiam: sanguis vacuandus, si in toto redundet sanguis. Et quia hic affectus leuis est, nec morbus dici potest, ideo hac ratione leui pręsidio sanguis demendus. Cum autem ratione topicorum, quæ calida sunt, periculum inflammationis capitis, ideoq; morbus magnus immineat, vtendum valido auxilio: & proinde, si velimus cito curare, & totum corpus sit refertũ sanguine, vena secanda est, vt sanguis cito remoueatur: at, si velimus longo tẽpore furfures remouere, possumus vti debili auxilio, vt inedia, frictione, balneo, quæ sanguinem longo tempore euacuant.

Topica. Medicamenta e c.6. lib. 1. κ.τόπ. debent esse detergentia, attenuantia, adstringentia. Abstergentia, ratione materiæ impactæ: attenuantia, vt materia, quæ resolui debet, attrahatur a centro ad circumferentiã: at ratione ichorum, qui sunt in fluxu, ne tam facile suscipiantur, oportet vti reprimẽtibus, vt ichores fluentes recedant; & adstringentibus, vt partes corroborentur, ne ita facile suscipiant. Hinc Archigenes probat medicamẽtum, confectum *ex atramento sutorio*, idest, *chalcantho*: in hoc enim sunt partes nitrosæ, quæ detergant; item calidæ ac tenues, quæ discutiũt, & robur addunt. Sed hoc medicamentum nimis vehemens est. Quare ita in curatione progrediendũ: Expurgato corpore & capite, abluatur caput *mediocri lixiuio, & addantur lixiuio furfures, fumaria, beta, radices oxylapathi*; & ita abluatur caput: ablutum & siccatum caput, oblinatur *farina fabarum, lupinorum, orobi, & addatur aliquid salis mineralis, & subigatur cum aceto, & cum oleo amygdal. amararũ*. Et hoc medicamẽtum detineatur in capite, per 2.3. vel 4. horas, vel per totam noctem. Rursus deinde abluatur caput, vergente necessitate, *lixiuio valentiore: vnde lixiuio addatur staphisagria, medulla colocynthidis, agaricus, rad. cucum. agrestis, & ita abluatur caput*. Si his non tollatur malum, deueniendum ad medicamentum validissimum Auicennæ, quod efficitur ex æquali portione *chalcanthi, salis mineralis, & sulphuris ignem non experti, & hæc cum ladano permisceantur, dissoluto in oleo mastichino*, ratione corroborationis. Terram Cimoliam non propono, quia nos ea caremus. Sed medicamentis propositis addere possumus *terram illam, quæ proxima est thermis Aponensibus, vel alijs thermis sulphureis, quæ terra redolet naturam sulphuris*.

CAPVT VII.

De Phtheiriasi, seu morbo pediculari.

Definitio. Hic affectus est solutio vnitatis in profundo cutis capitis, a pediculo dependens. Dicitur solutio vnitatis; quia, qui patiuntur hunc affectum, prurigine & dolore afficiuntur; & vbi dolor, ibi necessario solutio vnitatis. Hæc vnitas solutio, ad differentiam porriginis, est in profundo cutis capitis, cap. 7. lib. 1. κ. τόπ. Hæc solutio vnitatis dependet a pediculo; vnde ablato pediculo, nõ est amplius affectus: ideo hęc affectio non est morbus. Et pediculus non est morbus, sed caussa efficiens morbi, quatenus efficit solutionem vnitatis, a qua pendet tristis ille sensus, qui est caussa doloris.

De ortu, caussisq; pediculorum. Est autem pediculus quoddam animal, toto genere præter naturam, quia maxime infestum est naturę humanæ: vnde homines interdum moriũtur ex hoc affectu. Generatur in cutis profundo: quia in superficie, & parte exteriore cutis non ita viget calor, vt possit animal procreare. Gignitur e succis modice calidis, & modice putrescentibus. Sunt modice calidi succi: nam calidiores ad tantam deueniunt amaritudinẽ, vel acrimoniam, vt non sint apti ad vitam suscipiendum. Sunt etiã putrescẽtes modice: nam vbi putredo est insignis, materia nõ potest vitam suscipere, sed fit ophiasis, aut alopecia. Porro hæc materia modice calida, modiceque putrida; sunt reliquiæ tertiæ coctionis, & proinde reliquiæ materiæ sanguineæ, pituitosæ, melancholicæ; raro autem materiæ biliosæ, propter amaritudinem bilis; quamuis materia biliosa permista esse potest cum reliquijs aliorũ humorũ. Caussæ sunt Internæ, & Externæ. Internæ: dyscrasia capitis calida & humida, item humida tantũ: densitas cutis capitis, ratione cuius materia detinetur, & nõ potest euaporare: intemperies etiam calida & humida cerebri: & intemperantiæ aliorum viscerũ, pręcipue intemperantiæ in humido: vnde in pueris, fœminis, eunuchis, vigent pediculi, propter eorum humiditatem. Caussæ externæ non necessario occurrentes sunt, commercium cũm pediculosis, vt in prælijs & nauibus. Caussæ necessario occurrentes sunt, aer frigidus, & præcipue vbi occurrit capiti rariori, quia ratione raritatis repletur caput, frigiditas densat, & etiam est in caussa, vt materia detenta aliquantulum putrescat, & ita fiat idonea ad vitam suscipiendum. Præterea sunt cibi praui, vt esus fungorum, ficuũ, &c. Intermissio solitæ lotionis capitis: euacuatio solita

suppressa, ut suppressa cauteria; vel remissæ purgationes, quæ quotannis fieri solent. Est etiam exercitium a cibo, unde caput crudis vaporibus repletur, & potissimum post coitum solent pediculi multiplicari, secundum Auicennam, quia præter illud exercitium, adest vapor ille spermaticus, qui conducit ad multiplicandos pediculos. Hoc animal producitur a virtute calidi viuidi, unde concurrit etiam sol: sicut enim sol & homo generant hominem; ita sol & aliquid proportionatum pediculis generant pediculos.

Differentiæ. Oritur pediculus, e sanguine, pituita, vel melancholia, &c.

Signa. Facile cognoscitur ex egressu, e colore, & progressa dicta.

Indicationes. Geniti pediculi, sunt interficiendi. Si respiciamus ad nondum genitos, occurrendum caussis: & ideo considerare oportet succum vitiosum, qui vel actu reperitur in cute capitis, vel imminet vt reperiatur. Si actu adest, oritur indicatio euacuandi. Si imminet, vel est ratione capitis, vel aliarum partium. Si ratione capitis; si est humidius, est siccandum; si frigidius, calefaciendum, &c. Si vitio totius, vel aliarum partiũ illis vitijs est occurrendum.

Prognostica. Si pediculi orti sunt a commercio, & affectus nouus est facile curatur: contra, si inueteratus, & si ortum ducit e cacochymia. Hinc Sylla Dictator ex hoc affectu mortuus est: nam adest assidua illa afflictio, adest cacochymia in corpore: vigilijs continuis, propter illam afflictionẽ, intenditur cacochymia; & huius ratione vires dissoluuntur. Malignitas huius affectus, secundum Auicennam, elucet ex inappetentia, dum emaciantur homines, & color corporis vitiatur, dum abraduntur venæ.

Localia. Medicamenta esse debent interficientia pediculos, & dissoluentia pediculorum materiam, e qua illi generantur. Interficientia pediculos, debent esse frigida, quia pediculi calido fouentur; debent esse sicca, quia humido aluntur; debent esse amara, quia dulcibus oblectantur. Ratione materiæ, quæ nutrit pediculos, debent medicamenta esse calida, & discutientia, exstirpantia, & euocantia a centro ad circumferentiam illos ichores semi corruptos, qui generant pediculos. Inde debent esse medicamenta inuicem permista, quæ habeant contrarias vires. Plurima Galenus proponit cap. 7. lib. 1. κ. τόπ. potiss. *Staphidem agriam, quæ pedicularis herba dicitur: semina huius herbæ macerantur aceto acerrimo. Proponit etiam sandaracham, auripigmentum (sandaracha est auripigmentum magis coctum:* Hæc applicanda sunt, si pediculi sint

Cautio. sub axillis, & circa pubem, & infernas partes. At si sint in mento & capillis circa caput, non debemus his vti, quia sunt depilatoria; sed alijs tum vti possumus: vt sunt, *radix oxylapathi, radix betæ, quæ ratione nitrositatis confert, alumen rotundum, sal minerale, muria, aqua marina, fel tauri, oleum amygd. amar. abrotanum, absinthium, brassica, folia persicaria, & alia amara.* Delicatioribus ita præscribatur: ℞. *rad. oxylapathi ℥j, olei amygd. amararum ℥ ij, decoquantur in s. q. aceti.* Validius: ℞. *aluminis rotundi ʒ. ij. s. rad. betæ ℥. j. fellis taurini ʒ. ij. ol. amygd. amar. ℥. j. Misc. fiat linimentum.* Hoc approbatum in vsum est: ℞. *sem. staphidis agriæ ʒ. ij. infundantur aceti acerrimi. ℥. i. s. per noctem; deinde colentur, & locus inungatur.* Est in vsu etiam *hydrargyrum cum pomo cocto;* quod vnica vice depellit pediculos.

CAPVT VIII.

De differentijs interiorum capitis affectuum, & primum de Capitis dolore.

Transitio. EXplicatis affectibus capitis externis: ad Internos deinceps nos vertemus: vt sunt, dolor capitis, phrenitis, lethargus, melancholia, mania, læsa memoria, vertigo, catochus, incubus, epilepsia, apoplexia, carus, stupor, tremor, paralysis, conuulsio, somnus immoderatus, vigiliæ superfluæ, destillatio. Hæc vitia omnia pertinent ad functionem animalem, vna destillatione excepta. Porro, quoniã actio animalis pertinet ad facultatem vel Cognoscentem, vel Mouentem; & si ad cognoscentem, vel Non principalem, id est, ad tactricem, vel Principalẽ, id est, imaginatricem, rationatricem, & memoratricem: sciendum igitur, prædicta vitia, vel vnam lædere actionem, vel plures, vel omnes; item, interdum cum inflammatione, interdum citra inflammationem; præterea, aliquando cum angustia, aliquando citra angustiam. Verbi gratia, dolor capitis ad tactum pertinet, mania ad principem facultatem; tremor ad motum voluntarium; stupor ad sensum & motum; apoplexia & soporosi affectus ad omnes functiones; phrenitis & lethargus vitia sunt inflammatoria; epilepsia & melancholia carent inflammatione: tandem mania & melancholia sunt vitia citra angustiam: vertigo & epilepsia cum angustia.

Collatio affectuum capitis internorum.

De dolore Capitis: primumque de definitione, & caussis.

Nomen. INtelligimus hic dolorem, quo homo secundum caput in tactu sensus cruciatur.

Doloris generatio. Definitio autem vt pateat, primum oportet proponere modum, secundum quem generatur dolor. Vt enim dolor excitetur, necessarium est qualitatem tactilem primam, vel secundam, occurrere corpori neruoso, eique id ea violentia agere, vt soluat continuum. Hæc solutio continui, quoniã agit, non quando facta est, sed dum fit; ideo sub ratione motus euadit sensus obiectum commune, nõ proprium, sed improportionatum; & ita agit in corpus neruosum, vt huius tum perceptio, tum affectio, corrumpantur: vnde obiectum improportionatum in instanti impertitum cerebro, a sensorio interno iudicatur disproportionatum, & diuersum ab obiecto iucundo. Deprauata ergo est sensus interni actio; & hinc, ad differentiam voluptatis malæ, vis appetens: vnde emergit dolor, cen affectio appetitus, contraria voluptati.

Definitio κεφαλαλγίας. Hæc igitur doloris capitis esto definitio: quod sit sensatio corrupta, partium neruosarum capitis, dependens a solutione vnitatis.

Finis, quando ponẽdus in definitionibus. Quando caussa efficiẽs locum habeat in definitione. Pauca hic de definitionibus medicis dicenda. Definitum igitur, si est secundum naturam, huius definitione finis proponi potest, qui habet rationem boni: at si definitum est præter naturam, finalis caussa non proponitur; vnde & in cephalalgia definienda finis est omissus. Præterea in definienda substantia & accidente, duplex est discrimen: nam substantia per solam formam & materiam, sine caussa efficiente definitur; accidens vero etiam per caussam efficientem definiri oportet, si modo intellectus debet acquiescere: ratio est, quoniam substantia constat e materia & forma, cumq; forma materiæ insit sine medio, fit, vt & essentia & caussa sit, contraria in accidente, forma inest subiecto ope caussæ efficientis, verbi gratia, priuatio luminis inest Lunæ, virtute interpositionis terræ inter solem & lunam, & hinc merito in definitione cephalalgias proposuimus caussam efficientem.

Genus quando formæ, & quando materię rationẽ habeat. Alterum discrimen est, quod in definitione substantiæ genus habet rationẽ materiæ, differentia formæ, quia hæc rei dat esse: contra, in accidente forma est genus, materia & efficiens differẽtia; cum enim accidens insit subiecto, ideo per subiectum vnum accidens ab alio distinguitur; & cum a caussa efficiente pendeat essentia accidentis, ideo hæc locum formæ tenet, vltimæque differentiæ.

Explicatur definitio κεφαλαλγίας. Quoad igitur formam capitis doloris, diximus κεφαλαλγίας esse sensationem corruptam, vt hinc intelligatur, dolorem esse symptoma, non morbum; & esse symptoma in genere læsæ actionis, ad differentiam

tiam symptomatum, quæ sunt excuntia mutata, vel qualitates mutatæ. Diximus etiam doloré esse actionem corruptam, ad differentiam actionis imminutæ & ablatæ.

Quomodo dolor sit actio, & passio.

Cæterum, tria hic explicanda, primum, quatenus dolor sit actio, deinde quomodo sit actio corrupta, tum quomodo actio corrupta sit forma doloris. Quoad primum, dolor & actio est & passio: dicitur enim passio, seu affectio, primũ ratione corporis neruosi, nimirum membranarum cerebri, quæ suscipiũt obiectum dolorificum, & quidem receptione violenta: cum igitur omnis sensatio posita sit in affectione seu receptione, etiam dolor erit affectio. Deinde, etiam dolor dicitur affectio ratione appetitus sensitiui (non enim est discordia inter philosophos & medicos) qui in dolore non iudicat, non agit, sed male afficitur & patitur; quemadmodum bene afficitur in voluptate. Dolor autem est actio, quatenus positus est in iudicio, & quatenus pertinet ad cerebrum, organum iudicans, a quo fit iudicium; non ad corpus neruosum, cuius sola est receptio, vt in methodo anatomica docuimus. Obijci autem potest e cap. 75. artis medicæ, quod dolor omnino a læsa actione differat. Responsio. Galenus eo loci de actione tantum propria loquitur, vbi verum est, quod dolor non sit actio propria, sed communis tamen est, quod ibi nõ negatur; verbi gratia, delirium est actio propria capitis: dolor autem non est propria capitis actio, quia etiam ad alias partes spectat.

Quomodo dolor sit actio deprauata.

Dicitur autem hæc actio corrupta, seu deprauata, non quatenus affectus dolorificus seu improportionatus iudicatur, is enim recte iudicatur dolorificus; sed quatenus fit cum violentia. Ita, si fel admoueatur linguæ, & hæc amarum sentiat; in hoc non est error, sed quia fel agit cum violentia. Sic in cholerica passione, ventriculi expulsio est deprauata; nam fit cum violentia.

Quomodo doloris forma, sit sensatio corrupta.

Explicandum denique restat, quomodo sensatio corrupta sit caussa formalis. Dicimus igitur secundum medicos hoc verum esse, qui sunt artifices sensati, & respiciunt ad id, quod est in sensu, seu ad id quod iudicat, cuius gratia medicamentis debent vti. Secũdum philosophos vero sensatio corrupta potius habet rationem caussæ efficientis: vnde philosophus cap. 4. lib. 10. eth. statuit, dolorem esse affectionem, cũ affectionis caussa efficiens sit sensatio corrupta: nam in generatione doloris (vt supra etiam docuimus) postremo occurrit affectio appetitus sensitiui: vnde philosophus libro 2. de anima ait, vbi dolor & voluptas, ibi appetitus: & Hippocrates ait, qui dolent, dolorem tamen non sentiunt, his mens ægrotat: necessario igitur in dolore etiam afficitur sensorium internum. At medici, vt sensati artifices, pro forma accipiunt caussam efficientem, præsertim spectantem ad receptionem obiecti dolorifici: si enim, verbi gratia, dolor fiat e neruo pedis puncto, aut vulnerato, medicamenta pedi applicantur, non capiti, seu menti. Huc respiciens Galen. cap. 2. lib. 2. de loc. affe. ait; dolorem esse tristem sensum, sicuti voluptas est sensus iucundus. In exquisito enim dolore nulla prorsus est voluptas: licet spuriis dolor voluptatis sit particeps, non tamen eodem tempore, quemadmodum in dolore pruriginoso, seu mordicante, in quo primũ est voluptas, mox tristis sensus. Hæc de caussa formali dicta sint.

Subiectum.

Subiectum doloris capitis, est corpus neruosum, cap. 7. lib. 12. meth. cap. 6. lib. 3. de Plac. cap. 5. lib. 7. de Plac. c. 9. lib. 3. de vsu par.

Caussa efficiens.

Huius autem doloris caussa dependet a solutione vnitatis: quia dolor in sensu tactus, a dolore reliquorum sensuum distinguitur: cum enim in omni sensu & dolor sit & voluptas (c. 3. li. de symp. diff. c. 6. li 1. de sympt. causs.) solus tamen dolor in sensu tactus sit a solutione vnitatis. Per hanc etiam solutionẽ vnitatis

A distinguitur dolor a grauitate, quæ etiam est sensatio corrupta partium neruosarum, sed extra solutionem continui, c. 1. li. 2. & 7. c. 5. li. 3. de loc. aff. Continui ergo solutio est caussa proxima doloris (quia vnius affectus vnica tantum est proxima caussa) vnde Hipp. in lib. de homine, vt Galenus refert c. 6. lib. de rig. inquit, quando natura mutatur & corrumpitur, idest, vnitas soluitur, doloré accidere. Hæc solutio vnitatis, quatenus caussa doloris dicitur, est obiectum tactus improportionatum, & quidem obiectum commune (nimirum motus violentus; vnde Auerroes veritate coactus, 3. coll. 1. ait, dolorem fieri cũ solutione vnitatis, e malo motu) & per se sensibile, quod propria ratione agit in sensum, ad differẽtiam sensibilis per accidens: non tamen potest hoc obiectũ commune agere sine proprio obiecto, idest, sine qualitate tactili, vel prima, vel secunda, ad differentiam proprij sensibilis, quod & per se agit, & sine motu. Porro hæc solutio vnitatis est realis, com. 34. lib. 3. de fract. quamuis B modo euidens sit, modo Ratione contemplabilis: de qua postrema & Galenus loquitur, cap. 6. lib. de inæq. intemp. Hæ ambæ vnitatis solutiones, idest, tam euidens, quã ratione contemplabilis, differunt, & conueniunt. Conueniunt quidẽ, quod neutra est morbus, sed tantum caussa; vtraq; enim est in fieri: siquidem Galenus c. 6. lib. 1. de symp. cau. dicit, doloris caussam esse in fieri, non in facto esse: vnde dolor, siue capiatur vt actio, siue vt passio, fit, quia facultas, vel iudicans, vel recipiens frustratur ob errorem externum, idest, solutionem vnitatis, non ob morbum: sicut in passione cholerica expultrix læditur ob errorẽ externum, idest, ob caussam morbificã. Differunt etiã prædictæ vnitatis solutiones, quia euidens degenerat in morbum. Solutio enim vnitatis quæ fit a gladio, & est in fieri, degenerat in solutam vnitatem, quæ in facto est, idest, in morbum, a quo tamen morbo nequamquam C fit dolor. At continui solutio ratione contemplabilis, non mutatur in morbum: vnde Gal. ait, inflammationem citra vlcus, licet cum dolore sit coniuncta, non tamen esse morbum in soluta vnitate. Quoniam autem solutio vnitatis dolorem excitat, quatenus est motus violentus, idest, obiectum commune, quod sine proprio agere nequit: sciendũ, necessario aliquod obiectum proprium concurrere: quod, si secundum naturam est, sensum facit; si præter naturam, dolorem. In sensu igitur tactus, obiectum illud proprium concurrens cum motu, est qualitas tactilis, tum prima, calor, frigus, humiditas, siccitas; tum secunda, graue, leue, durum, molle, lubricum, aridum, asperum, leue, crassum, tenue, acutum, obtusum.

Doloris proxima caussa, est continui solutio.

Solutio continui duplex

Obiectum propriũ concurrens in excitãdo dolore.

Licet ergo vna sit immediata doloris caussa, nimirum solutio continui, tres tamen sunt caussæ principales; nimirum copia, qualitas prima, qualitas secunda; a qualitate enim prima fit solutio vnitatis, D ratione contemplabilis: a reliquis caussis euidens fieri potest solutio continui. Proinde cum Galenus ait, doloris caussas esse intemperiem, & vnitatis solutionem, loquitur de caussis principalibus, non autem de immediata, quam vnionis solutionem appellauimus, cap. 1. lib. 2. de ratione vict. acut. c. 7. lib. 12. met. ca. 80. artis medicinalis. Præterea cum Galenus c. 12. lib. 2. simp. ait, dolorem fieri ab intemperie, vel a cacochymia, vel ab vtraque simul; non in genere ibi Galenus loquitur, sed ad mordicationem respicit, quæ producitur vel ab intemperie continentis, vt opus sit alteratione; vel ab intemperie & copia contenti, seu materiæ, vt non tantum alteratione, sed etiam vacuatione opus sit.

Doloris caussæ, vna immediata, tres principales.

Intemperies in genere sumpta, potest esse caussa doloris, quatenus est inæqualis, idest, prout, partim est in fieri, partim in facto esse; dolor enim existit, dũ fit mutatio, non dum est facta. Id tamen notandum, intemperiẽ inæqualem hic sumi ratione partis

Intemperies est doloris caussa, quæ inæqualis.

 ner-

neruosæ: nam id quod hanc inæqualem dyscrasiam producit, est intemperies in facto esse. Verbi gratia, bilis caliditas est in facto esse, sed agens in partem neruosam, afficit illam partem caliditate inæquali, vt vna portio sit magis calefacta, quam reliqua: sicut in musculi inflammatione est intemperies inæqualis. Intemperies igitur in genere est caussa doloris, quatenus inæqualis existit.

Quæ intemperies dolorem excitare queat.

Porro intemperies speciatim considerata, omnē potest dolorem excitare, siue composita sit, siue simplex: sola humiditas excipitur c. 1. lib. 2. τ. τέχ: adeo enim hæc agit debiliter, vt vnitatē soluere nequeat; immo humiditas potius vnitatem fouet.

Obiectio de humiditate.

Obijcitur autem e cap. 1. lib. de ratione vict. vbi ait Gal. dolorem fieri, dum pars subito alteratur & simul, id est, cum violentia; id quod ab humiditate quoq; fieri posse Galen. asserit. Respondeo, violentam alterationem a qualibet prima qualitate fieri posse, & proinde etiā ab humiditate, verum non sola, sed coniuncta cum caliditate aut frigiditate. Eodemq; prorsus modo intelligendus est Gal. cap. 3. lib. de inæq. intemp. vbi ait, dolorem fieri, dum alteratur & corrumpitur natura, id quod ab humiditate, quoq; fieri affirmat. Dolorē quoq; fieri ab humiditate, ait Gal. cap. 6. lib. 1. de natura hum. vbi tamen loquitur de qualitate cum substantia, quæ copia sua est caussa doloris: ait enim dolorem fieri ab humido, dum quis nimio potu repletur.

Calor, vt fit caussa doloris.

Dolor ergo excitatur a caliditate, frigiditate, & siccitate: ab hac quidem remissus; ab illis vero, quæ maxime sunt actiuitatis, vehementissimus, cap. 1. l. 2. τ. τέχ. Calor dolorem excitat, quatenus fundit & liquat, tanta violentia & immoderantia, vt soluatur continuum:

Vt frigidus.

frigus autem, quatenus partem contrahit, condensat, adstringit, vt humidum exprimatur: vnde partes diuelluntur, vt fiant spatia vacua, tum quia humor exprimitur, tum quia mollis partis substantia contrahitur; vnde cum spatia fiant vacua, nō seruatur continuitas, dolorq; oritur. Quoad tēpus, calidum citius agit, quam frigidum, quia promptius penetrat.

Vt siccitas.

Siccitas moderatos facit dolores, c. 1. lib. 2. τ. τέχ. quia enim minoris est actiuitatis, minori etiam vehementia continuum soluit. Cum ergo Galenus dicit, cap. 7. lib. 12. meth. dolores vehementes fieri a sicco; non puram ibi intelligit qualitatem, sed materiam siccam. Siccitatem, ait Auicennas, per accidens efficere dolorem: calor enim & frigus, quia maximæ sunt actiuitatis, non solum continuum soluunt, sed etiam sensum prauum imprimunt; siccitas vero, quę minoris est actiuitatis, continuum quidem soluit, sed violentum sensum nō imprimit; quare per accidens, id est, per solutionem vnitatis excitat dolorem, lib. 1. fen. 2. doc. 2. cap. 19. Et hinc Auerroes 3. coll. cap. 31. proponens dolorem, vt fit ab intemperie, tanquam a caussa essentiali, proponit calorem & frigidus, non siccitatem. Hæc de qualitatibus primis.

Cur secunda qualitas a Galeno exprimatur p vnitatis solutionē. Quando secunda qualitas faciat dolorē.

Secundam qualitatem Galenus & Auicennas exprimunt per solutionem vnitatis, non per durum, vel acutum, &c. sicut prima qualitas expressa est per cal. frigidus, &c. Caussa autem huius discriminis est, quia dum dolor fit a calido vel frigido: solutio vnitatis est caussa immediata, sed non principalis: at, dū fit a secunda qualitate, solutio vnitatis est caussa & immediata & essentialis; nam euidenter soluitur vnitas, nec pars dolens afficitur a secunda qualitate, vt a prima: pars enim a caliditate dolorifica incalescit, a materia autem dura, dolorem inferente, non euadit dura. Porrò non omnis secunda qualitas potest esse caussa doloris, sed illa tantū, quæ potest soluere continuum, vt durities, non mollities; hinc Galenus ait, fieri dolorem a caussa erodente, exedente, quassante, siccante, distendente, diuellente, rumpente, cap. 2. lib. 1. de fac. natural. cap. 6. lib. 2. de causs. sym. cap. 5. lib. de inæq. intemp. cap. 7. lib. 12. meth.

Caussarum dolorificarū consideratio medica.

Vt autem hæc omnia memoriæ mandari queant; caussa doloris perpendenda erit secundum Speciem, & secundum Vitium speciei.

Species caussæ doloris.

Si secundum speciem caussa est Interna, vel Externa. Interna est contentum: & potissimum vel Vapor, vel Minera: & minera vel est Ichor, vel Humor: & humor vel Sāguis, Pituita, Bilis, vel Melancholia; adhuc humor vel Alimentalis, vel Excrementitius. Externa caussa potissimum capiatur ab Assumendis, & Foris incidentibus. Assumenda, sunt cibi, potiones, medicamēta, venena: Foris incidentia etiā sunt medicamenta, venena, præterea lapides, ligna, &c.

Vitium speciei.

Vitiū speciei, quāuis esse possit secundum Substantiam, Quantitatem, Qualitatē, & Vbi: hoc tamen in loco vitium tantum petendum est a copia & qualitate.

1. Substātiæ vitium.

Vitium pertinens ad substantiam, non est hoc in loco perpendēdum, etsi n. materia aliqua toto sit genere præter naturam, & proinde peccet secundū substantiā, vt est virulētia gallica, & materia putrida: doloris tamē caussa est per copiam, aut qualitatem, non per substātiam, sic, verbi gratia, virulenta gallica dolorem excitat, non ratione formæ, sed qualitate tactili secunda: nimirū acrimonia. Illud interim non negamus, vitium in substantia esse caussam doloris intensioris, verbi gratia, si dolor fiat a bile, lue venerea infecta, intensior erit dolor, quam a bile simplici, quia tunc caliditas, a qua fit dolor, est organum formæ magnæ actiuitatis.

2. Quantitatis.

Quoad vitium in quantitate, patet copiam esse doloris caussam: vnde plenitudo quoad vasa excitat dolorem, nō quoad vires. Nō autem vitium in copia est idem cum grauitate: nam & flatus copiosus vnitatem soluere potest, qui tamen grauitatis est expers. Materia ergo copiosa soluit continuum, per tensionem, vel ruptionem: siue sit humor, siue flatus copiosus. Sed oritur dubiū, cum enim solutio vnitatis in dolore sit obiectum commune, itidemque copia & magnitudo sint obiectum commune; videri posset ex ijs quæ diximus, commune sensibile sine proprio agere, quod est contra philosophos. Respōdemus, quod materia peccās secundum quantitatem, necessario afficiatur prima qualitate, quæ si non est vitiosa, tantum fit sensus; si vitiosa, non modo fit sensus, sed sensus tristis. Notandum autę materiam copiosam efficere dolorem per tensionem & ruptionem, si intus sit materia: per contusionis modum, si extra sit materia, c. 2. lib. 14. meth.

3. Qualitatis vitium.

Vitium secundum qualitatem pertinet ad Primam & Secundam qualitatem. Ad primam, vt si materia est siccior: vnde Galen. cap. 7. lib. 12. meth. ait; distensionem fieri a materia, quæ copia, aut siccitate distendit: ideoque is dolor insignis est, cum fiat per distensionem; nam si aliter capiatur siccitas, remissum potius efficit dolorem, vt supra diximus. Quoad secundam qualitatem: si materia sit intra corpus, caussa doloris est materia dura, grauis, acris; si autem externa est, etiam acuta materia. Excipitur scabrities, tenuitas, crassities. Nam scabrities, nisi cum duritie sit coniuncta, non soluit continuum; at duritiei iuncta, acerbioris doloris est caussa; vt calculus asperior magis cruciat. Sic tenuitas non facit dolorem, nisi iungatur cum calore, acrimonia, vel alijs qualitatibus, quæ tūc citius & maiori agunt impetu. Sic crassities non nisi per grauitatem agit. Si materia sit externa, soluit continuum per duritiem, grauitatem, acrimoniam (vt fieri solet a caustico medicamento) sed præterea accedit acuties: hinc a materia graui & dura, fit contusio, seu pressio; ab acri, erosio; ab acura, incisio.

4. Motus.

Quoad motū: motus est vitium adiuuans, non principale: verbi gratia, bilis, habens impetum in caput, est doloris caussa, non vt mouetur, sed vt peccat vel copia, vel qualitate.

[illegible]

Ex his concludendum; dolorem capitis esse sensationem corruptam partium neruosarum capitis: quæ sensatio corrupta pendet a solutione vnitatis; cuius caussa efficiens peccat copia, vel qualitate: & genita est vel in corpore, vel extra corpus: si in corpore,

vel

vel extra, vel intra caput; siue generetur ob læsam facultatem, siue ob errorem externum.

De differentijs dolorum capitis.

Differentia.

HActenus de nomine & definitione τῆς κεφαλαλγίας: sequuntur differentiæ. Est autem distinctio doloris capitis sumenda ab essentia; idest, a definitione; nimirum a Forma, a Subiecto, & Efficiente. Forma doloris est tristis sensatio: a qua in genere sumemus differentias, non doloris tantum capitis, sed & aliarum partium, e li. 2. de loc. aff. Tristis autem sensatio multiplex est, prout multiplex subiectum afficitur, & vario modo caussa efficiens agit: ideoq; necessario distinctio hæc sumitur vel a subiecto, vel a caussa efficiente, vel ab vtroque.

1. Formales differentiæ, triũ generũ.

Primo a subiecto, seu parte dolẽte.

A subiecto dolor prodit Pungitiuus, Frangitiuus, Tensitiuus, Laxatiuus, Grauatiuus, aliquo modo Stupidus, & Pulsatiuus. 1. Dolor pungitiuus dicitur, quia sentitur sensus punctorius: eiusque subiectum proprium est membrana; corpus nimirum densum & solidum; vt sic caussa dolorifica adhæreat loco, qui minorem habet resistentiã. 2. Frangitiuus pertinet ad periostium, seu membranam ossi adhærentem: & hic dolor producitur a materia, quę residet inter os & periostium, vt periostium rumpi, seu frangi videatur. 3. Tensitiuus, tractiuus, seu conuulsiuus proprius est neruorum & tendinum: fitque a caussa cum replente, tum inaniente. 4. Laxatiuus, diuulsiuus, seu laceratiuus, spectat ad carnem musculosam & neruosam: & producitur a materia, carnem extendente. 5. Grauatiuus spectat ad viscera, sensus exquisiti expertia, vt sunt renes, lien, hepar, pulmones, cerebrum: producitur a materia, quæ replet victus ἀναίσθητον, ita vt soluatur vnitas membranæ ambientis illud viscus; vnde dolor. 6. Dolor veluti stupidus pertinet ad dentes, quorum substãtia radios spiritus animalis admittit; & hic dolor fit ab acidis & adstringentibus. 7. Pulsatiuus pertinet ad arterias, quæ pulsant; non tamen dolent: nam dolor, seu doloris caussa est in partibus vicinis arteriarum, quæ pulsant vi inflammationis. Hæ sunt formales differentiæ, a subiecto desumptæ.

Secundo a specie caussę efficientis.

Si capiantur formales differentiæ a caussa efficiente: oportet caussam efficientem perpendere secundum Speciem, & secundum Vitium speciei. Species est vapor, vel Minera. Si vapor, fit dolor expers grauitatis: si minera, fit dolor particeps grauitatis. Si perpendatur caussa efficiens secundum eius vitium, quã uis solutio vnitatis fiat a quantitate & qualitate, non autem a motu & quiete: motus tamen & quies, vt coniunguntur cum vitio quantitatis vel qualitatis, sunt in caussa vt dolor secundum formam differat, vnde differentiæ formales sumendæ sunt a quantitate, qualitate, & vbi.

A copia.

Quoad vitium secundũ copiam, fit dolor Extensiuus, cum pars extenditur secundum profunditatem; vt vesica a lotio copioso.

A qualitate.

Vitium in qualitate, pertinet ad qualitatem primam vel secundam, in prima est vitium secũdum caliditatẽ, frigus, siccitatem. Si secundum caliditatem, fit dolor Mordicatiuus, sed cum sensu caliditatis. Si secundum frigiditatem, oritur dolor Mordicatiuus, sed cum sensu frigoris; nisi vi frigiditatis, vel caussæ refrigerantis, sensus vel imminuatur, vel auferatur: dolor enim fit, si caussa refrigerans agat in partem, sed resistentem, quod si pars non resistat, non fit dolor, sed potius stupor, qui admodum improprie dicitur dolor stupefactiuus, cum potius sit remedium doloris, & via ad sẽsum ablatum, idest, ad paralysin: fit autem, dũ frigus est intensum, & pars debilior, vt quamuis soluatur vnitas, obiectum tamen hoc dolorificum, & solutio vnitatis sensorio iudicanti offerri nequeat. Si vitium est secundum siccitatem, fit dolor Exasperatiuus. Si caussa efficiens peccet secundum qualitatem secundam: hæc qualitas est duritiés, grauitas, acrimonia, & acuties. Si peccatum sit secundum duritiem, fit dolor Compressiuus. Si secundum grauitatem, fit dolor cum sensu Grauitatis: vt hic dolor differat a dolore grauatiuo, qui est proprius viscerum. Si secundum acrimoniam sit peccatum, fit dolor nomine carens, quem tamen vocare possumus Mordicatiuum, cum propensione ad scalptum. Si peccet secundum acutiem, fit dolor cum sensu Punctionis, vel incisionis.

A motu, & quiete.

Si vitium sit secundum motum, fit dolor Turgidus, vel Errans, qui fit a materia errante. Quod si materia quæ mouetur, sit dura, oritur dolor Contusiuus: cuiusmodi oriri solet, dum calculus renalis mouetur in vesicam. Si vitium sit secundum quietem, fit dolor Stabilis. Hæ sunt differentiæ formales, quæ sumuntur ab efficiente.

Tertio a subiecto & caussa efficiente simul.

Si differentiæ formales simul capiantur & a subiecto, & a caussa efficiente: subiectum potest esse vel Totum corpus, vel pars eius aliqua. Si totũ corpus; dolor erit Lassitudinalis, seu Fatigatorius: cuius species sunt, dolor Tensiuus & Inflatiuus, Vlcerosus, Extensiuus, Apostemosus, seu Inflammatorius. Hæ species conueniunt, quod omnes totum corpus respiciunt: differunt autem ratione caussæ efficientis; nam dolor lassitudinalis inflatiuus, producitur a vapore, a flatu; vlcerosus, a materia acri; extensiuus, a materia copiosa: inflammatorius, a materia copia & qualitate peccante. Si subiectum non sit totum, sed pars; hęc afficitur a caussa peccante in quanto, vel quali, vel simul in quanto & quali. Si materia peccat secundum quantitatem: fit dolor Extensiuus, qui tamen extensiuus dolor est determinatus, ad differentiam doloris lassitudinalis. Si materia peccet in quali, & quidem sit calidior: fit dolor Mordicatiuus, cum sensu acrimonię, seu sensu vlceroso: est autem dolor cum sensu vlceroso, si materia acris agit in periostia, vt in lue venerea; si enim ea materia in cutim agat, oritur dolor pruriginosus. Si materia sit crassa, & affligatur etiam membrana crassa, cuiusmodi est crassities intestinorũ, si quidem materia cũ magno impetu agat, fit dolor perforatiuus; si minori agat impetu, fit dolor actalis Auicennæ dictus. Tãdẽ si vitium sit & in quanto, & in quali, vt si materia copiosa & calidior: fit dolor Extensiuus inflammatorius, non lassitudinalis. Hæc de differentijs formalibus.

2. Differẽtiæ a subiecto.

A subiecto duobus modis accipi possunt differentiæ: primum, vt est subiectum caussæ principalis ratione partis, quæ afficitur ab obiecto tactili: secundo, vt est subiectum affectionis, quæ fit pariter ab obiecto tactili. Si primo modo: subiectum est pars tum Neruosa, tum Expers neruositatis; quemadmodum est arteria, vena, cerebrum: ideo Galen. c. 1. l. 2. τῶν. proponens differentias a subiecto, proponit etiam cerebrum. Si secundo modo capiatur subiectum: pertinet solum ad partem neruosam. Et sic facile intelligi potest Galenus loco citato. Præterea dolor pertinet vel ad Totum caput, vel ad Partem, & si ad partem, vel Dextram, vel Sinistram, vel Anteriorem, vel Posteriorem; vel Externam, vel Internam. Sciẽdum vero, ad partem tam internam, quam externam, pertinere membranas, neruos, arterias & venas: ad externam autem cutim & carnem: ad internam, cerebri substantiam.

3. Differentiæ a caussa efficiente.

Restant differentiæ, quæ sumuntur a caussa efficiẽte. Cum ergo dolor fiat a solutione vnitatis, & hæc soluatur a caussa morbifica, perpendenda est hæc caussa, vel secundum speciem, vel secundum vitiũ. Secundum speciem, dolor fit a caussa Interna, vel Externa. Interna est in corpore: & est Continens, vel Contentum. Contentum est Vapor, aut Minera, vapor quilibet esse potest, minera potest esse quilibet tũ Ichor, tum Humor. Vitiũ caussæ, est Copia, vel Qualitas, si qualitas, est Prima, vel Secunda, si prima, intemperies Simplex, vel Composita: si secunda, est duritiės, grauitas, acrimonia, & acuties.

Affectiones sex, ob quas caput dolet, secundũ Galenum.

Non autem dissentit a nobis Galenus, inter initia lib. 3. κ. τόπ. vbi sex tantum differentias seu species κεφαλαλγίας proponit. Prima est simplex qualitas, sine materia, altera est humorum qualitas, tertia humorum copia, quarta est, dum humor transitum spirituum & liquorũ prohibet; quinta, cum in parte propter imbecillitatem generantur flatus, sexta est caussa externa. Et hæ differentiæ omnes propriam postulant curationem. Ratio autem horum sex ita potest elici. Dolor fit e caussa externa & interna. Caussa interna, id est, principalis, est mediata, vel immediata. Immediata est qualitas, vel quantitas. Quare hactenus duæ sunt differentiæ doloris. Qualitas porro pertinet & ad partes similares, & ad humores. Si ad partes similares, oritur prima species doloris: si ad humores, oritur secunda, proposita a Galeno; si quantitas sit caussa, oritur tertia species. Caussa mediata pertinet & ad contenta, & continentia. Si ad contenta, oritur quarta species doloris, in qua humores prohibent transitum liquorum & vaporum, vnde liquores qui non possunt pertransire, sunt caussæ immediatæ solutionis vnitatis: at humor prohibens transitum, est caussa mediata, sed principalis; quia vbi medicus occurrit humori impedienti transitum, tunc humores transeunt, & non retinentur, sicut etiã vapores; ideoque tunc non fit solutio vnitatis, vel dolor. Si caussa mediata pertineat ad continentia, oritur quinta doloris species, in qua generantur flatus, ob partis, & proinde continentis imbecillitatem, vnde flatus sunt caussa proxima solutionis vnitatis; imbecillitas partis, caussa principalis, quia vbi occurrimus imbecillitati, non generatur flatus, nec soluitur vnitas, neque dolor oritur. Caussa externa, est sexta doloris species, a Galeno proposita.

De signis.

Signa.

Haec de differentijs, sequuntur Signa. Primum ergo si in genere capiatur dolor, æger eum significat, dum de dolore conqueritur, nisi mens ægrotet. Quoad signa differentiarum quę a forma sumuntur, has differentias similiter patefacit æger, conqueritur enim modo de dolore pungitiuo, modo de frangitiuo &c. Si differentiæ sumantur a subiecto, harũ quędam significantur ab ægrotante, v. g. si coqueratur de dolore, vel secundum totum caput, vel secundum partem; eamque dextram vel sinistram; anteriorem vel posteriorem. Vtrum autẽ affecta sit pars interna, vel externa, sic cognoscitur, e c. 1. lib. 2. κ. τόπ. Si enim dolor accedat ad radices oculorum, afficitur pars interna; præsertim si per contactum nõ exacerbetur dolor; si contra, pars externa afficitur. Cæterum, particulæ affectæ, aliæ sunt communes parti internæ & externæ, aliæ pertinent solum ad partes vel internas, vel externas. Particulæ communes sunt, membranæ, nerui, arteriæ, & venæ. Membrana affecta cognoscitur e dolore pungitiuo: neruus e tẽsiuo: arteria, e pulsatiuo: venam affici, docent plenitudinis signa, de quibus alias, & præterea dolor extensiuus. Particulæ, quæ sedes occupant determinatas, sunt, cutis, caro, & cerebri substantia. Si cutis lædatur, cognoscitur, quia etiam leuem contactum ægre fert patiens: præterea caloris & coloris accidit mutatio. Si caro afficiatur, cognoscitur e dolore laxatiuo, & præsertim e dolore, qui cruciat secundum frontem & tempora: nam in his partibus caro residet. Cerebrum læsum esse cognoscitur e dolore grauatiuo.

Signa subiecti.

Signa caussæ efficientis.

Sequuntur signa differentiarum, quæ sumuntur a caussa efficiente. Caussa efficiens perpenditur secundum speciem, & secundũ vitium speciei. Quoad speciem; caussa est interna, vel externa. Num externa caussa sit prægressa, faciet ægri vel astantes referre possunt. Caussa interna, est continens, vel contẽtum.

Caussa externa.

Pars ἰδιοπαθ.

Vapor.

Si est pars cõtinens, id est, si pars affecta est intemperie, cognoscitur, quia dolor non erit cum sensu grauitatis; præterea non erit dolor errans, seu turgidus; aderunt etiam signa huius vel illius partis intemperie affectæ. Si caussa sit contentum, opposita aderunt indicantia. Contentum potest esse vapor, vel minera. Vapor cognoscitur ex absentia grauitatis, e leuitate, e dolore tensiuo, & præterea e iuuamento dum flatus exeunt, adhæc e tinnitu aurium, e prægressis caussis quæ possunt flatus producere. Minera cognoscitur e grauitate, e caussis quæ humores generare possunt, e iuuamento, quod sequitur humoris euacuationem. Mineræ species sunt, sanguis, bilis, pituita, & melancholia. Si sanguis sit caussa, indicatur e signis plenitudinis, e dolore tensiuo, rubedine, calore nuti, e iuuamẽto, quod sequitur sanguinis euacuationem. Bilis indicatur e dolore mordicatiuo, e vigilijs, excrementis amaris reiectis per os, e pallore, e calore mordaci, e caussis prægressis, quæ possunt bilem generare, tandem e iuuamento, quod sequitur bilis euacuationem. Pituita indicatur e dolore, cum insigni grauitate; e somno, e pituitosis excrementis, e faciei decoloratione, e calore remisso, e caussis prægressis, quæ potuerunt pituitam generare, e iuuamento quod sequitur vacuationem pituitæ. Melancholia cognoscitur e dolore remisso, exasperatiuo, stabili, citra insignem grauitatem, e vigilijs, e carentia excrementorum, vel si sunt excrementa, sunt sicca, crassa, arida, nigricantia; indicatur præterea e calore remisso, & colore obscuriore, e caussis quæ melancholiæ euacuationem sequitur. Signa quæ indicant vitia specierũ pertinent ad quantitatẽ, qualitatem, motum & quietem. Copia cognoscitur e dolore extensiuo, e caussis quæ copiosam materiam generare possunt. Verbi gratia, e cibis pituitosis, in magna copia assumptis, indicatur pituita copiosa &c. Vitium in qualitate, est qualitas prima vel secunda. Prima, est intemperies simplex, vel composita. Simplex est caliditas, frigiditas, siccitas. Caliditas igitur indicatur e dolore mordicatiuo: cum sensu caliditatis, calorifica sunt prægressa, & refrigerantia iuuant. Quod si caliditas est putrefactiua, indicatur e fetore narium & oris, item e febre; quando autem caliditas est organum luis venereæ, signa assunt luis venereæ, de quibus suo loco. Frigiditas indicatur e dolore mordicatiuo, cum sensu frigiditatis, caussæ refrigerantes sunt prægressæ, frigida nocent, calida iuuant. Siccitas cognoscitur e dolore exasperatiuo, citra sensum caloris vel frigoris, siccantia præcessere, & humida iuuant. Composita qualitas, indicatur e signis iam propositis, sed cõplicatis. Secunda qualitas est durities, grauitas, acrimonia, & acuties. Durities cognoscitur e dolore compressiuo, prægressæ sunt caussæ magna violentia resoluentes, vel etiam prægressæ sunt caussæ refrigerantes & crassefacientes; quinetiam dolor est cum sensu grauitatis, nec cedit medicamentis, quia est durities. Acrimonia cognoscitur e dolore mordicatiuo, cum sensu caliditatis; item e dolore vel vlceroso, vel pruriginoso, e vigilijs, vel ex indicijs bilis. Grauitas indicatur e dolore cum sensu punctionis. Vitium secundum motum cognoscitur e dolore errante: vitium secundum quietem, e dolore stabili.

Minera.

Quæ indicẽt vitia specierum.

Iam etiam cognoscendum est, num materia reperiatur in capite, vel per detentionem, vel per generationem: & si per generationem, num generetur in capite, vel extra: si extra, num fluat in caput per transmissionẽ, vel receptionem; item, per motum vel criticum, vel symptomaticum. Detentio enim cognoscitur ex excrementis, non amplius exeuntibus. Vtrũ autem caussa detentionis sit error externus, vel morbus, sic cognoscitur: si enim sit error, præcessere, verbi gratia, copiosi cibi, potus copiosus, item adstringentia, crassefacientia, siue sint esculenta, siue medicamenta. Si hæc non sint prægressa, iudicare licet, detentio.

Indicãtia materiæ morbificæ generationem.

Num materia retineatur in capite per detentionem vel generationem.

tationem prodit morbo. Et si morbus sit obstructio, cognoscitur, quia subito fit detentio; si intemperies, paulatim. Quoad generationem, cognoscere oportet, num materia generetur in capite, vel extra caput: id quod nihil est aliud, quã cognoscere, an dolor capitis sit per essentiam, vel per consensum. Non est dicendum (capit. vlt. lib. 2. de loc. aff.) sicuti aliqui dicunt, dolorem assiduum esse per essentiam; interpolatum, per consensum; hoc enim est falsum. Etenim dolor continuus potest esse per consensum, si semper materia extra caput genita, in caput euaporet: potest etiam per interualla dolor affligere, etiãsi per essentiam, si nimirum per interualla materia generatur in capite. Quare cum Galeno alio modo dicendum, dolorem esse per essentiam, si nullum extra caput sit vitium, & sint indicia capitis male affecti: per consensum autem, si nullus morbus sit in capite, sed extra caput, vnde & materia extra caput generatur. Porro, si vitium sit tam in capite, quam extra corpus; per consensum tunc erit dolor, si morbus extra caput primo fuerit obortus, post morbus in capite: item si morbus extra caput sit intensior illo, qui est in capite: præterea si capitis dolor ad incrementum & decrementum vitij extra caput augeatur & minuatur: si contra fiat, dolor est per essentiam. Cum autem materia fluat in caput vel attracta, vel transmissa, hæc discernenda erunt. Attractio indicatur e caliditate capitis. Susceptio indicatur ex humiditate capitis, vel frigiditate. Rursus dignoscendum, num materia fluat per motum criticum, vel symptomaticum. Criticus fluxus cognoscitur e signis coctionis, e facili ægrotantis tolerantia, e dolore qui non potest esse vehemens ratione facultatis. Motus symptomaticus cognoscitur e signis contrarijs, id est, e cruditate, e mala tolerantia, e dolore qui potest esse vehemens, ratione facultatis.

Num caput afficiatur per ἰδιοπάθειαν, aut συμπάθειαν.

Materiæ attractio vel transmissio.

Materiæ fluxus criticus vel symptomaticus.

De Scopis, seu Indicationibus.

Sequuntur indicationes: de quibus in genere hic agemus, quatenus cuiuslibet partis dolorem spectant. Supponemus autem præsidia, quæ requirit determinata cerebri proportio: & indicationes quæ capiuntur a virtute. Indicationes sumuntur ab essentiae doloris autem essentia est tristis sensatio, procedens a caussa morbifica, soluente continuum. Tristis sensatio, itemq; caussa adiuuans, indicant remedium anodynum, quod dolorem mitigat, non autem prohibet ne reuertatur: at caussa principalis indicat remedium sanans, prohibensque dolorem redire, cap. 18. lib. 5. simp. Cum autem tristis sensatio pertinere queat ad iudicium & receptionem: anodynum, caussa iudicij indicatur a vehementia sensorij indicantis; id est, cerebri, quæ vehementia pertinet ad affectionem cerebri, productam ab obiecto tactus improportionato. Cum ergo vere indicans, indicet contrarium in eodem genere, vt calidum indicat frigidum, patet quod in dolore affectio sensifica, indicat contrariam affectionem sensificam, quæ tamen vim habeat vehementiorem (cum indicatum vehementius esse debeat indicante) vt tanta in sensorio indicante excitetur passio, quo affectio præcedens, nimirum dolorifica, remittatur. Quod si organum indicans ab affectione indicata magis afficitur, quam a dolorifica; etiam facultas indicans ab eadem magis afficietur, & propterea derelinquet obiectum dolorificum, seu id, quod minus agit in organum indicans. Eodem enim modo fieri solet, vt fortibus imaginationibus detenti, non intueantur ea, quæ ante oculos feruntur; quia sensorium indicans magis afficitur a fortibus imaginationibus, quam ab obiecto visus, vt sic obiectum visus vincatur ab affectione organi imaginatricis. Constat igitur, quod indicans sit affectio sensifica præter naturam; eius subiectum est organum

Indicationes.

1 Anodynũ præsidium.

2 Anodynũ pertinens ad iudicium.

A indicans; id est, cerebrum, & producitur hæc affectio a motu dolorifico & vehementi: patet etiam, quod indicatum sit affectio sensifica organi indicantis, quæ vehementior sit affectione indicante, & proinde ab obiecto vehementiori producatur, quam sit obiectum dolorificum. Potest autem hoc obiectum, quod affectionem dolorificam dissipat, tum iucundum esse, tum iniucundũ: iucundum, quatenus obiectum, verbigratia, dulce, mitigat dolorem: iniucundum, quatenus dolor vehementior minorem sedat. Porro idem obiectum potest esse Proprium, vel Commune. Proprium pertinet ad quemlibet sensum; pertinet enim, verbi gratia, ad visum; dum aspicimus obiectum aliquod vehementer vel iucundum, vel iniucundum, ad auditum, cum aliquid audimus cum voluptate, vel cum dolore, ira, timore; nempe si quis verbis indignis reprehensus iubetur & irascatur; aut si metus alicui metus injiciatur; ad odoratum, dum olfactui offertur aliquid vehementer iucundum, vel

B iniucundum: ad gustum, dum quid gratum offertur, vt dulce, ad tactum, dum occurrit obiectum solummodo iucundum, quod sensorium tactus ea voluptate afficiat, vt indicans sensorium auertatur ab obiecto dolorifico: non autem in tactu locum habet obiectum iniucundum, quia non potest in sensorio indicante imprimi affectio, quæ sit efficacior affectione dolorifica, nisi per vnitatis solutionem, & hinc per medium obiecti commune. Obiectum commune, licet sit magnitudo, numerus, figura, motus & quies: potiss. tamen locum habet figura & motus. Figura quidem, si per eam imprimatur vel timor, vel voluptas: dicitur voluptas imprimi solet e figura rei amatæ. Motus etiam concurrit in ratione iniucundi, & tum caussa doloris a motu sedari solet. Materia, producẽs in sensorio indicante affectionem, quæ sit vehementior dolorifica, potest esse chirurgica, medicinalis,

C diætetica. Chirurgica est, dum scarificamus, dum administramus ligaturas dolorificas. Medicinalis est, dum vtimur acribus, in quibus est vis exulcerandi. Diætetica potest esse simpliciter & medicinalis: simpliciter vt sunt cibi & potiones suaues, motus corporis mediocris, intuitus & auditio rerum iucundarum, quæ ad animi accidentia reducuntur, diætetica medicinalis, vt esculenta amara, visio & auditio obiectorũ iniucundorum. Ad tale igitur anodynum respiciens Galenus, cap. 7. lib. 1. de tuend. val. ait, infantium dolores mitigari papilla nutricis ori indita, & motu mediocri, voce cantuque suaui.

Anodynum: quod pertinet ad receptionem quæ tantum fit in parte neruosa, est duplex, Calidum, & Frigidum, cap. 18. lib. 5. simp. Calidum reuera & proprie est anodynum, estque calidum in eo gradu, in quo est caliditas corporis patientis, quemadmodum etiam suppurans; vnde est calidum & humidum, sed

D non in vno tãtum gradu, verum modo temperatum, modo temperato calidius, prout est corpus patientis. Est præterea hoc anodynum emplasticũ & viscidũ, vt poris occlusis, halitus spiritus detineantur, conseruetur que & temperamentum corporis patientis, & substantia, quantitasque calidi innati. Indicatur hoc anodynum a calore natiuo, & temperamento partis: dum enim hæc seruantur, seruatur etiam virtus robusta, vt citra noxam tristem illam sensationem possit fugare, quo minor euadat dolor. Est ergo hoc anodynum indicatum vitale, quia indicatio fit a simili, & sic fit conseruatio. Frigidum anodynum, non reuera, sed tantum secundum dici est anodynum, quia partem quasi sensu priuat, & stupore afficit. Frigidum ergo hoc necessario indicatur a calido, quod est organum tactus: nam quo pars calidior, eo etiam sensum habet magis exquisitum. Proinde ne obiectum violentia sua afficiat partem neruosam: oportet remouere naturalem caliditatem partis neruosæ, quæ caliditas naturalis, rationem habens caussæ morbi-

Obiectũ dolorificã affectionem obscurans, seu iudiciũ auertens.

Proprium.

Materia auertens iudiciũ in dolore.

2 Anodynũ pertinens ad receptum. Calidum.

Frigidum, & ναρκωτικόν.

morbificæ, indicat frigidum vehemens, quod dũ applicatur parti affectæ neruosæ, inhibeat receptionem obiecti disproportionati; vel etiam dum assumitur, refrigeret organum tum recipiens, tum iudicãs: nam opium exhibitum, non tantum agit in partem recipientem, sed etiam in cerebrum iudicans. Est ergo medicamentum hoc frigidum materia præsidij, indicati a calore naturali, & temperatura organi, tum recipientis, tum iudicantis.

3. Anodynũ, indicatum a caussa adiuuante.

Anodynum, quod indicatur a caussa adiuuante (cap. 18. lib 5. simpl.) est calidum in primo, & tenuis substantiæ, vacuans, digerens: rarefaciens, concoquens, reddens æquabilem materiam illam, quæ reperitur in parte dolente, siue sit humor, siue flatus; & si humor, siue copiosus, siue acris, siue lentus, siue crassus; & si spiritus seu flatus, siue crassus, siue frigidus. Anodynum ergo calidius esse oportet temperato, & indicatur ab humore, vel vapore, qui caussæ sunt doloris non principales, sed adiuuantes: potest enim dolor fieri a sanguine, tanquam a caussa principali: interimque etiam fieri potest, vt vapor vel humor parti dolenti adhæreat, quorum vi dolor augeatur. Sedatur ergo hic dolor, dum hæ materiæ vacuantur & attemperantur, cutisque densitas rarescit: quod consequimur anodyno calido in primo, & tenuis substantiæ. Hæc de anodynis, quæ dolorem mitigant: quæ tamen non sunt sanantia, quia non prohibent doloris reditum, nec diriguntur ad caussam principalem, verbi gratia, ad sanguinem, dum hic est caussa principalis.

4. Præsidium sanans, quod indicatur a caussa principali: eius nimirum 1. speciei.

Præsidium sanans est, quod caussam doloris aufert, ita vt non amplius reuertatur. Indicatur autem a caussa principali; quæ consideranda est secundum speciem, & secundum speciei vitiũ. Quoad speciem, caussa est Externa, vel Interna. Ab externa caussa non sumitur indicatio; licet capiatur indicatio ab affectu, quem caussa externa produxit, verbi gratia, in dolore a Solis ardore oritur indicatio refrigerandi partem calefactam, &c. A caussa interna determinata sumitur indicatio ad differentiam genericæ, & specificæ, siue caussa interna sit continens, siue contentum, v.g. si caussa sit sanguis, sanguinis vitium est adimendum; si pituita, pituitæ, &c. Quoad vitium speciei, ab hoc vitio generico, generica sumitur indicatio, a vitio specifico specifica, a determinato determinata. Verbi gratia, si dolor fiat a sanguine, sanguinis vitium in genere, vt est sanguis præter naturam, indicat remedium remouens. Si perpendamus sanguinis vitium specificum, vt v. g. peccat in quanto; indicat remedium remouens, quod contrahitur, & fit specificum minuens ad differentiam alterantis. Si denique perpendamus sanguinẽ peccantem in quantitate determinata, v. g. ad libram; indicatur remedium determinatum, minuens ad libram. Vitium ergo speciei, vel pertinet ad caussam principalem, vel ad caussam caussæ principalis. Quantum ad caussam principalem, licet huius vitium tantum pertineat ad copiam & qualitatem, quia tamen hæc ipsa vitia connectuntur cum substantia, motu, & quiete: ob id indicationes sumendæ sunt a quolibet vitio. Si igitur vitium sit secundum substantiam, oritur indicatio eradicandi: si secundum copiam, minuendi: si secundum qualitatem, alterandi per cõtrarium: si vitium sit secundum motum, siquidem hic sit criticus, nõ est prohibendus; & propterea in febricitantibus reprimentia capiti applicata nocent, vbi dolor est criticus: si autem motus non sit criticus, inhibendus: Modus autem inhibitionis varius est; fieri enim potest, per attractionem, impulsionem, vel interceptionem: si vitium sit secundum quietem, indicatur remedium discutiens, seu minuens. Caussa autem, quæ auctor est caussæ principalis, est membrum generans: vt, si gignit per intemperiem, oritur indicatio alterandi. Verbi gratia, si dolor capitis fiat a pituita, genita in

2. vitio speciei.

Cur vacuantiũ non sit facta mentio.

A ventriculo frigidiore, indicatur remedium calefaciens ventriculum. Hæc de indicationibus. Vbi notandum, Platonem & omnes medicos, recte statuere, non esse alterandum: nisi prius vacuatum sit corpus: licet hæc non proposuerimus, accusari non possimus; quia tantum loquimur de Quid agendum, non autem de Quando agendum.

De Prognosticis.

Prognostica.

VT autem sciamus, num ad præsidiorum materias descendere debeamus, considerare nos oportet Prognosticũ: quod non aliunde petitur, quam e victoria vel virtutis, vel rerum præter naturam. Virtus generalem quendam discursum postulat, omnibus vitijs applicabilem, de quo alias dicemus. In præsentia autem tantum digrediemur circa res præter naturam, id est, circa tristem sensationem, & circa caussas effectrices principales: in quibus considerabimus, num sint vehementes, ratione essentiæ B. dignitatis, vel facultatis. Quantum igitur ad tristem sensationem in dolore capitis, non est insignis vehementia ratione essentiæ: nec enim quisquam ob capitis dolorem mortuus est, aut seipsum interficit, sicut euenire consueuit in dolore colico, in dolore aurium, oculorum, dentium, quia capitis partes sensum obtinent minus exquisitum: Gal. cap. 1. lib. 2. κ.τόπ. Licet autem capitis dolor non sit vehementissimus: aliqua tamen e parte est vehemens: & propterea quo est vehementior (habet enim latitudinem quãdam) eo magis fit periculosus. Quoad vehementiam dignitatis, dolor est vehementior, si afficiatur pars interna, quam si externa: imo interna parte affecta, tanta est vehementia ratione dignitatis, vt immineat phrenitis, lethargus, apoplexia, cæcitas. Quantum ad vehementiam ratione facultatis, exigua est vehementia, C. si ægrotantes leuiter ferant dolores, nec vitia periculosa sint annexa: contra, dolor est vehemens ratione facultatis; si patiens difficulter toleret dolorem, si oboriatur animi deliquium, si vigiliæ sunt pertinaces, si annectatur delirium. Hæc de dolore: sequitur caussa efficiens, in qua oportet perpendere vehementiam & secundum speciem, & secundum speciei vitium. Quoad speciem, caussa est externa: vel interna; de quibus non statuendum, vnam semper magis vel minus esse periculosam: Fieri enim potest, vt dolor producatur a caussa externa, qui tamen summe sit periculosus, vt dolor a magno ictu factus, magis est periculosus, quam si fiat a pituita dulci. Quandoque contingit oppositum, exempli gratia, dolor factus a bile insigniter putrescente, est periculosior, quam si fiat a Solis ardore. Quare necessarium est, vt cuiuslibet caussæ vehementia perpendatur. Interna igitur caussa, est intemperies, vel materia: materia est vapor, vel minera: minera est sanguis, bilis, pituita, vel D melancholia. Facilius quidem occurri potest sanguini & bili, quam pituitæ & melancholiæ: attamen vt vitium est vehementius, pro eo periculum intenditur. Verbi gratia, dolor, qui producitur a sanguine putrescente est periculosior, quam si fiat a pituita dulci. Breuiter ergo dicendum de vitijs cuiuslibet speciei. Et primum quoad vitium continentis, id est, partis similaris quod vitium est qualitas, nimirum intemperies: hæc est Simplex, vel Composita, simplex, est calida, frigida, sicca. Si igitur in his dyscrasijs reliqua sint paria, calida magis est periculosa, quia frigidis tollenda est, quæ non agunt citra noxam, sicca autem difficilioris est curationis, quia pertinaciter siccitas resistit humido. Si non seruetur paritas, magis periculosus est dolor, qui est vehemens, secundum essentiam, dignitatem & facultatem. Verbi gratia, si frigiditas sit in habitu, si pertineat ad cerebrum, si denique officiat coctioni ipsius cerebri. Contentorum vitium pertinet ad formam, quantitatem, qualitatem,

1. e dolore.

2. a caussa efficiente. Secundũ speciem.

Secundum vitium.

litatem, & vbi, ac proinde quo vitium est vehementius, eo dolor est periculosior, verbi gratia, si dolor fiat a materia corrupta, venefica, admodum copiosa, acri, viscida, crassa, impacta, item ratione dignitatis, a materia occupante cerebrum; tandem si ratione vehementiæ facultatis, assint vigiliæ, immineat animi deliquium. Quoad caussam externam, similiter pro huius vehementia statuere oportet. Exempli gratia, si dolor fiat ab insigni contusione, vt consequatur delirium, succedat vomitus, quia triplex adest vehementia, dolor est admodum periculosus: contra, si caussa externa sit debilis, secundum propositas vehementias.

De curationis parte, quæ manu fit opera.

Venæ sectio.

QVoad materias Chirurgicas, agendum est de venæ sectione, de hirudinib. de cucurbitulis, de frictionibus, de ligaturis, de fonticulis, & vesicatorijs. VENA in eo capitis dolore secanda est, in quo sanguis habet rationem caussæ principalis, vel sine qua non: dummodo virtus & in præsentia, & in futurum ita possit esse robusta, vt phlebotomiam perferat. 1. Quoad rectam administrationem: si dolor sit vehementior, in quo sanguinis actio est summa, vnica vice tantum sanguinis emittendum, quantum sufficit, si virtus sit robusta: si secus, partiri detractionem oportet. 2. Hinc in dolore a sanguine, si immineat inflammatio, & vitium maximi momenti, & proinde sanguis sit summæ actiuitatis, vnica vice sanguis euacuandus. 3. De Modo: prout sanguis est tenuior vel crassior, pro eo foramen modo angustius, modo amplius est faciendum. 4. Quando agendum: Si sanguis præsens est vehementior alijs indicantibus, est in caussa, vt illico aperiatur vena, citra moram: si contra, primum licet medicamentum exhibere, mox venam secare. Quoad vbi agendum: pro sanguinis varia subsistentia, variæ venæ secandæ. Si enim sanguis euacuandus sit in capite, vena capitis tundenda; sique dolor occupet partem capitis posteriorem, vena frontis est aperienda, per quam fit & euacuatio, & reuulsio. Si sanguis euacuandus sit infra caput: tum sanguinis subsistentia pertinet ad locos vel supra renes vel infra renes: si supra, aperienda basilica; si infra, venæ crurum tundendæ. Si sanguis euacuandus subsistat partim in capite, partim infra caput; tunc, si magis potest sanguis in capite existens, aperienda est cephalica: si magis potest sanguis extra caput, aperienda est cubiti vena media, vel cephalica (non basilica) per quas vacuatur sanguis existens in capite, & extra caput, quamuis per cephalicam euacuetur magis caput, quam thorax. Porro sanguis infra caput, modo pertinet magis ad dextram partem, modo ad sinistram: & hinc cubiti pedumque venæ secandæ, modo dextræ, modo sinistræ; dextræ, si dolor sit in dextra parte; & similiter.

Arteriarum sectio.

Quoad sectionem arteriarum: cum non reperiantur, qui audeant secare; ne ægri prorsus deserantur, optimum est occurrere medicamentis siccantibus & adstringentibus arterias, vt inhibeatur fluxus, de quibus medicamentis suo loco.

Hirudines.

Hirudines sanguinem vacuant, minus vehementer, quam venæ sectio. Prout autem actio sanguinis indicantis est vehementior, pro eo etiam oportet hirudinibus vti vicibus paucioribus; nam prima statim vice euacuabitur sanguis copiosus, si insignis erit actio. Quoad Modum, si sanguis euacuandus erit crassior: prius aqua tepida locus diutius foueri debet, vt sanguis fundatur, cedat, & egrediatur. Tempus vtendi est, dum sanguis indicans, sua præsentia vincit alia indicantia. Verbi gratia, hirudines sunt applicandæ capiti, post sectionem venæ cubiti. Quoad Vbi: pro varia subsistentia sanguinis, varijs etiam locis applicandæ sunt hirudines: nimirum cruribus, A hæmorrhoidibus, brachijs, post aures, temporibus, fronti, & naribus: nam & Galenus in dolore capitis antiquo narium venas aperiebat cap. 2. lib. 2. κατὰ τόπ.

Cucurbitulæ scarificatæ.

Cucurbitulæ scarificatæ, vel sunt materia Principalis, dum indicans non admodum est vehemens: vel Non principalis, dum sanguis vehementer peccans est euacuandus, virtusque interim materiam principalem, i. venæ sectionem prohibet. Præterea cucurbitulæ scarificatæ sunt materia remedij anodyni ratione iudicij; excitant enim dolorem, vt sic dolor dolorem sedet. Quoad vsum: si sanguinis actio sit vehementior: applicandæ plures cucurbitulæ, & ea vice sæpius sunt repetendæ, vt sanguis insignis actiuitatis vnica vice euacuetur. De modo: si sanguis ægre exeat, propter crassitiem: oportet foramina esse laxiora, & scarificationem profundiorem. De Quando & Vbi, idem dicendum, quod de Hirudinibus diximus.

Cucurbitulæ non scarificatæ.

B Non scarificatæ cucurbitulæ, vacuant tum Sensibiliter tum Insensibiliter: Sensibiliter, dum verbi gratia, post sectam venam frontis, vel post hirudines admotas, cucurbitula applicatur, sine scarificatione, vt adiuuet venæ sectionem & hirudines, sanguinemque non egredientem educat. Sed hæc doctrina est extra methodum medendi: nam hoc in loco indicans est venæ sectio, vt est debilis, &c. Proinde si hoc modo sumatur cucurbitula; non est, cur eius vsus proponatur. Insensibiliter vacuantes cucurbitulæ non scarificatæ, vires habent varias. Excitant enim dolorem, & ea ratione, sunt materia remedij anodyni, ratione iudicij. Præterea, quatenus vel reuellendo, vel, deriuando, commouent materiam morbificam, id est, vaporem, vel mineram, sunt materia remedij non anodyni, sed indicantur a caussa principali, & sine qua non. *Vsus* harum cucurbitularum præscribi debet e consequentibus vehementiam, tum tristis C sensationis ratione iudicij, tum vaporis, tum mineræ; siue sint caussæ principales, vel sine quibus: non quemadmodum dictum est de cucurbitulis scarificatis. Verbi gratia, si cucurbitula vsurpetur caussa iudicij dolorifici, vt dolor maioris erit actiuitatis, ita maior probatur cucurbitula; a maiore enim dolor excitatur vehementior, qui minorem remittit. Prout etiam maior est dolor, pro eo cucurbitula maiori cum flamma est administranda. Præterea eo tempore est applicanda, quo tristis sensatio, seu affectio illa sensitica, est vehementior alijs indicantibus. Tandem cucurbitula adhibenda est parti, in qua subsistit vis, cuius caussa fit receptio: vt propterea sit applicanda parti neruosæ.

Frictiones, & ligaturæ.

Frictiones & Ligaturæ, quamuis possint reuellere deriuareque materiam cum principalem, tum sine qua non: tamen quatenus hæ materiæ sunt dolorificæ, id est, vehementes, sunt materia anodyni, ratione D iudicij: probantur ergo satis vehementes. In vsu, omnia obseruanda, quæ de cucurbitulis diximus.

Fonticuli. Videatur tractatus Capivaccæ de cauterijs, ad calcem 3. sectionis.

Fonticulus est vlcus, quod fit a caussa comburente, vel ignea, actu aut potentia: producitur que per mediam caussam, seu escharam, qua decidente, vlcus fit cauum: cum cutis amissione, vt egrediatur materia morbifica, quæ & suscipitur, propter imbecillitatem, & quandoque attrahitur propter dolorem, si nimirum fonticulus est cum dolore. Est ergo fonticulus materia remedij siccantis indicati a caussa principali, & sine qua non. *De vsu*. Prout materia morbifica est maioris actiuitatis; ita fonticuli & maiores, & plures fieri possunt. *Quomodo*: vt caussa morbifica minus cedit; pro eo etiam fonticulus est efficiendus, vt non modo cutis absumatur, sed etiam caro: & sic aliquando vsque ad ossa fonticulus est perducendus. *Quando*: vt materia morbifica præsens vincit alia indicantia: ita eo tempore vsurpandi fonticuli. Interdum ergo diutius sunt seruandi, immo quandoque toto vitæ tempore, ob præsentiam materiæ

teriæ morbificæ; *Vbi*: pro varia subsistentia materiæ morbificæ, fonticuli sunt inurendi, modo in capite, modo infra caput; & si infra caput, modo sub occipitio, modo artubus. Variat tamen locus administrandi fonticulos in dolore capitis, prout materia morbifica, vel est vacuanda, vel reuellenda, vel deriuanda. Si simpliciter est materia vacuanda, administratur fonticulus suturæ coronali. Si materia sit reuellenda, infigitur artubus inferioribus, id est, cruribus, femoribus. Si materia sit deriuanda, id est, vacuanda, & reuellenda; (nam hanc esse deriuationis naturam, in cap. de phrenitide docebimus:) si quidem magis videatur vacuanda, oportet inurere locum infra occipitium; sin magis sit reuellenda, inurendæ spatulæ; & si adhuc magis videatur vacuanda materia, brachium inurendum: ratio est; nam quo propior fonticulus est capiti, eo promptius materiam suscipit. Porro in loco, cui applicatur fonticulus, virtus est perpendenda; si enim pars alias vulnere fuerit affecta, si doleat, si plus iusto sit emaciata, signum est imbecillitatis, & virtutis prohibentis fonticulos: ita, si in hydropico tumida appareant crura, non debent fonticuli applicari cruribus, quia virtus ita prohibet, vt æger moreretur, si applicarentur.

Vesicatorio.

Vesicatorium est vlcus, cum amissione cuticulæ, productum a materia acri & mordaci, quæ cuticulam penetrat, & hanc a cute separat, vt excitetur vesica, quia remora permanet vlcus: vnde pars hoc vlcere affecta, attrahit propter caliditatem & dolorem, recipitque propter imbecillitatem. Vesicatorium igitur, prout dolorificum, est materia anodyni, ratione indicij: prout autem habet vim calefaciendi & exulcerandi partem, est materia remedij fanantis; quia ratione caliditatis & doloris fit attractio materię morbificæ; ratione imbecillitatis, fit eiusdem receptio, vesicatorium enim partem reddit debilem. Differentia autem est inter vesicatorium & fonticulum: nam vesicatorium citius agit, quia citius dissoluitur vesica, quam eschara, & proinde dum materia morbifica euacuanda est maligna, quæ celerrime est educenda, magis probantur vesicatoria, quam fonticuli. Materiæ autem e quibus fit vesicatorium, sunt acres: vt *cantharides, sinapi, euphorbium, fermentum, acetum scilliticum, flammula Iouis, batrachium, ranunculus, allium, &c.* Verbi gratia. ℞. *canthar. præparat.* ʒ.ij. *sinapi* ʒ.ß. *fermenti* ʒ.j. *aceti scillitici parum, fiat pasta pro vesicatorio.* Hæc tamen pertinent ad methodum componendi, non ad medendi methodum. *De vsu.* Prout affectio organi indicantis, & actio materiæ morbificæ erit vehemens; pro eo & maiora & plura erunt adhibenda vesicatoria. *Quomodo.* Prout maior est resistentia & affectionis propositæ, & materiæ morbificæ, pro eo, vel parum detinendũ est vesicatorium, vt solum absumatur cuticula; vel diutius, vt etiam cutis absumatur. *Quando.* Vsurpanda sunt vesicatoria, dum indicans hoc dominatur reliquis indicantibus: imo, perseuerante præsentia indicantis, quandoque longiori tempore sunt seruanda. Solent autem conseruari *beneficio cerati sicci, beneficio diachylon simplicis, vel cum gummis; errant enim qui semper vtuntur cerato diapalma.* Vbi agendum sumitur a subsistentia indicantis, quemadmodum in fonticulis dictum. Id tamen notandum, virtutem partis robustiorem requiri in fonticulis, quam in vesicatorijs. Cæterum Gal. c.1.li.4.κτ.τόπ. dum emplastro vtitur, pilos deradit, vel pro inunctionibus, breuiores reddit, vt medicamenta efficacius operentur. Nos tamẽ huius derasionis pilorũ non meminimus, quia hæc materia chirurgica, est extra methodũ medendi, & pertinet ad materiam secundam: nam pilorum remotio respicit medicamenti applicandi imbecillitatem, non respicit corpus nostrum; pili enim impediunt operationem medicamenti: vnde id quod indicat, non est in corpore, sed est ceratum, &c.

Quomodo differat vesicatorium a fonticulo.

Materia vesicatorij.

Vsus vesicatoriorum.

Derasio pilorum.

De curatione medicamenta.

Materia medicinalis in capitis dolore est triplex. 1. Materia remedij anodyni. 2. Materia remedij sanantis. 3. Materia remedij, requisita a proportione cerebri. Materia igitur remedij anodyni respicit, vel indicium, vel violentam receptioné, vel caussam adiuuantem. Anodynum ratione indicij est duplex, vel est enim dolorificum, vehementius affectione sensifica; vel dirigitur ad sensoriũ diiudicans, vt eius caliditas naturalis veluti extinguatur. Dolorificum est, si aliquod acre medicamentum parti applicetur, quod eam exulceret. vt *veratrum album vel nigrum, cantharides, flammulas Iouis, colocynthis, euphorbium, scammonium, sinapi, piper, zinziber, & alia dolorifica*; hic enim dolor extra caput excitatur, vt capitis dolor mitigetur. Vnde notandum, cantharides, verbi gratia, esse materiam remedij indicati in methodo medendi, dum ijs vtimur ad excitandum dolorem; sunt enim tunc materia remedij indicati ab affectione organi indicantis: dum autem iisdem vtimur, ad efficiendum vesicatorium, cantharides sunt extra methodum medendi. *Vsus* est euidentissimus è superius traditis. Illud saltem notetur, parti exulcerandæ admouendos esse pulueres propositorum medicamentorum, ad ℈.ß. & dum capitis dolor sedatur, excitatum iam dolorem, extra caput, rursus adimendum esse butyro.

Pharmacia 1 Anodyna ratione indicij.

Dolorifica.

Medicamentum autem quod natiuum calorem sensorij indicantis dissipat, est soporiferum: vt *succus lactucæ, nymphææ, solani, mandragoræ, capita papaueris, opium, magna antidoti, philonium Roman. diaspermaton, requies Nicol. pilulæ de cynoglossa.* Opium tutius datur in medicamentis compositis, vis enim opij, & fermentationis, & calidorum medicamentorum vi minuitur; vnde *miscere cum opio debet, crocum, castorium, &c.* Galenus cap. 1. lib. 2. κτ.τόπ. improbare videtur opiata: quia dolor capitis secundum essentiam non est admodũ vehemens: paullo tamen post, in dolore a bile, probat pastillum opiatum. Auicennas quoque cap. 10. & 19. eadem probat. Responsio: si vehementia κεφαλαλγίας consideretur secundum essentiam, non probantur opiata; at si capiatur secundum facultatem, dolor ita vehemens esse potest, vt opiatis vti cogamur: scilicet dum dolor a caussa calida oriatur, inde vigiliæ existunt, quæ vehementer deijciunt vires; inde vtendum opiatis, quæ torporem inducunt, & bilem refrigerant. *De vsu* opiatorum. Prout maior est actiuitas indicantis, pro eo dosis opiati augeri debet, dummodo virtus ferat: vnde in insigni dolore licet exhibere ℈.j. vel ʒ.ß. Philonij Rom. id quod virtus perferre solet in capite calido, in corpore temperamenti calidioris, in florida ætate, in dolore recenti: (nam in antiquo vires languent.) Si virtus sit debilis, minuenda est dosis, vt sufficiat exhibere a ℈.ß. ad gr.xv. *Quomodo.* Opiata non debent actu frigida administrari, sed calida vel tepida. *Quando.* Debemus autem ea vti, cum indicans superat reliqua indicantia. Post vsurpationem vero opiatæ, secundum Galenum loco citato applicari debent calorifica, vt anethum, cinnamomum, &c. quo corrigunt nocumentum, quod ab opiato potest excitari. *Vbi* agendum, indicatur a subsistentia indicantis: cum ergo materia in capite subsistere queat, opiata administranda per os, applicanda naribus, fronti, &c. Notandum tamen melius esse, vt opiata applicentur, quam vt exhibeantur: nam exhibita nocent hepati & ventriculo: præterea tutius applicantur fronti, quã suturæ coronali, vel parti capitis posteriori, quoniam virtus talia frigida non sustinet: oxyrrhodina tamen, coronali suturæ possunt applicari.

Soporifera, & opiata.

Quando vti possimus opiatis.

Vsus opiatorum.

Anodynum caussa receptionis, est calidum, & frigidum. De frigido nihil dicemus; quia eius materia iam est proposita, nimirum soporifera medicamẽta, & opiata,

2. Anodynũ, ratione receptionis.

& opiata, quæ ratione iudicij, agunt in cerebrum indicans; ratione receptionis, agunt in partem neruosam, cuius vnitas soluitur. Porro, calidum oportet esse simile corpori affecto, & emplasticum. Huius remedij materia proponitur cap. 8. lib. 5. simp. nim. *hydrelæum, farina tritici, panis e tritico modice coctus, adeps porcinus, butyrum, lac bubulum, caprillum, ouillum, amygdalæ dulces, mucilago maluæ, omenta animalium pinguium. Vsus.* Pro maiori molestia receptionis, maior dosis vsurpari debet. Verbi gratia, *℞. panis e tritico modice cocti, & optime triti ℥. j. adipis suilli ℥. ß. butyri ℥. j. ß. M. f. ad ignem. Possumus etiam vti pane, decocto in lacte.* Si indicans sit vehemens, medicamentum iam præscriptum satis crassum, id est, in magna copia adhibebitur. *Quomodo.* Est autem hoc medicamentum actu calidum applicandum, determinate, vt est pars affecta; sic enim crasis conseruatur. *Quando.* Applicandum est hoc medicamentum, dum dominatur receptio. *Vbi.* Est applicandum parti, cuius vnitas soluitur.

3. Anodynū ratione caussæ adiuuātis.

Anodynum ratione caussę adiuuantis, est calidum in ordine primo, & tenuis substantiæ. Cuius materia est *oleum anethinum, cap. 8. lib. 5. simp. item chamæmelinum, oleum commune cum vino albo tenui, flores chamæmeli, vinum cum fœnugræco, oleum cū cymino, &c.* Hæ materiæ cutim rarefaciunt, & vapores, humoresque ad superficiem euocando, materiā morbificam euacuant. *Vsus. Quantum:* Si caussa adiuuans sit insignis actiuitatis: proposita administrentur in magna dosi. *Quomodo:* administrentur actu calida. Tempus opportunum sit, dum caussa adiuuans vincit alia indicantia: dum enim vincitur ab alijs indicantibus, non debebis hæc applicare. Verbi gratia, cum adiuuans vincitur a copiosa materia, replente totum corpus; primo totum est vacuandum, deinde anodynum vsurpandum. *Vbi:* applicandum est parti recipienti.

Materia remedij sanantis.

Dictum hactenus de anodyno: sequitur materia remedij sanantis. Hæc materia respicit caussam principalem, tum internam, tum externam. Interna est, tum Dyscrasia partium similariū, tum Materia morbifica. Quoad dyscrasias proponemus medicamenta, quæ simplices tollunt; vnde & patebunt medicamenta, quibus compositæ curantur. Simplex intemperies, quæ dolorem facit capitis, est calida, frigida, vel sicca.

1. Intemperies. Calida dyscrasia.

In calida probatur *oleum rosaceum, succus mori, folia portulacę, & potiss. cum flore polentę, id est, cum flore farinæ, confectæ ex hordeo viridi asso. cap. 1. lib. 2. κ. τόπ. Probatur etiam succus portulacę, polygoni, pampinorum vitis, endiuiæ, item omphacium, aqua rosacea. Alexander, si calor non est ingens, vtitur rosaceo cum aceto; si ingens, addit lactucam.* Cum his frigidis, licet commiscere calida, quæ sint instar vehiculorum: nimirum, *ol. chamæmelin. & anethinum*, sicut etiam Aetius facit: imo hæc etiam calida seruant calorem natiuum, ne a frigidis sinceris lædatur: tum hæc calida, materiam adiuuantem euocant.

Frigida intēperies.

In frigida intemperie probatur *oleum irinum, laurinum, cui propter odorem ingratum miscere licet macim, cinnamomum, & folia odorata. Galenus probat farinam coctam, cum mulsa, sed praeterea cum vino, cum maiorana, serpillo, origano, calamintha: licet etiam vti cypero, cum adipe anserino: probatur spongia cum vino aromatico.* Si frigida intemperies sit in habitu; ascendere licet ad *euphorbium, cum oleo, & cera.* Hoc modo *℞. euphorbij ʒ. ij. olei communis, vel anethini ℥. iij. ceræ. liquefactæ in predicto oleo ʒ. vj. Mis.*

Efficacissimū medicamentum, Gal. c. 3. l. 2. κ. τόπ.

Sed praeterea Galenus in cade Hemicrania, vt strenuum medicamentū hoc probat: *℞. crocomagmatis, piperis albi, ana ʒ. ij. euphorbij, si recens est ʒ. ß. si non est recens ʒ. j. stercoris columbini, atramenti scriptorii, ana ℥ ß. Terantur cum aceto acerrimo, & vino generoso:* & pars affecta primum fricetur: deinde hoc medicamentum applicetur. Alexander prudentissimus, cap. 10. lib. 1. monebat, vt, si forsan validius hoc medicamentum videretur, ei commisceatur modicum *vel amyli, vel lactis.* Crocomagma, etsi varie paretur; hic tamen modus secundum Aetium est optimus: *℞. croci ℈ ij. myrrhæ ol. rof. sicc. ӕymi, gummi ana ʒ. j. terantur cum vino.*

Aet. ca. 169. lib. 2. ca. 50. lib. 6. at paullo aliter cap. 50. li. 14.

Rosæ hic permiscentur, non vt refrigerent partem affectam, quæ antea frigida laborat intemperie; sed vt mitigent medicamenta calidiora, & astrictione sua cōseruent robur calidorum medicamentorum. Stercus columbinum monet Galenus capiendum esse, e columbis montanis: nam est medicamentum magis valens. Atramentum scriptorium, admodum turpe reddit caput: adeoque in huius medicamenti compositione omitti potest.

Thermæ factitię sulphureæ: ad imitationem naturalium, ad caput directæ.

Præter hæc, in dolore capitis ab intemperie frigida, probantur *aquę sulphureæ naturales.* At si harum aquarum sit penuria, sic possumus præscribere: *℞. sulphuris viui ℔. j. salis ℔. ß. maioranæ, serpilli, stœchadis, calaminthæ mon. saluiæ, beton. rosmar. pulegij, melissæ, ana M. j. aquæ communis ℔. c. fiat decoctio ad consumt. ¼ pro stillicidio.* Cum hac aqua conficere possumus stillicidium per plures vices: secus autem fieri solet, dum est copia aquarum sulphurearum sponte scaturientium. Tandem in dolore contumaci, Rasis hoc vtitur medicamento: *℞. euphorbij sinapis, castorij, piperis albi, styracis, calamitæ, rutæ, marrubij, ana ℈. j. redigantur in puluerem, & vino generoso aspergantur, & formētur trochisci: & dum vsurpantur, excipiantur, vel vino odorato, vel oleo de costo, vel simili medicamento calefaciente.* Nostris temporibus nullo alio modo medicamento vti solent, quā *oleo chamæmelino:* probatur etiam, tanquā strenuum, *oleum destillatum ex aniso, e feniculo, ex aromatibus, e magnis antidotis, & oleum magni Hetrurię Ducis, quod veluti miracula facere videtur: probatur etiam oleum destillatum e guaiaco, & admirabile est oleum destillatum e sassafrasia.*

Sicca intemperies.

In sicca intemperie vtimur *malua, althæa, amygdalis dulcibus, oleo communi, aqua tepida, lacte, medullis, pinguedinibus potiss. gallinæ.* His igitur medicamentis vtimur, ad remouendum dyscrasias, quæ dolorem excitant.

Vsus.

Vsus horum medicamētorum. Quantum: Quo maioris actiuitatis est intemperies; eo maior probatur dosis. *Quomodo:* In hoc conueniunt omnes dyscrasię, vt, quādo sunt difficilis passionis, id est, quando sunt in habitu, indicent, medicamentum secundum eum modum esse administrādum, quo efficacissime agat, nimirum in modum stillicidij, in substantia solida; vnde Galenus in calida intemperie probat assiduam irrigationem cum oleis: non enim sufficit simplex inunctio. Cæterum in frigida intemperie stillicidium probatur vehementius; nam propter motum excitatur calor. Dissident autem dyscrasiæ; nam prout vario modo resistent, pro eo etiam medicamenta vario modo sunt administranda. Quia igitur intemperies calida, melius vincitur a frigido actu; idcirco expedit vti medicamentis actu frigidis. Contra, in frigida intemperie, actu calidis: in sicca, moderate calidis. In intemperie igitur calida probatur rosaceum frigidissimum. Ne autem medicamentum a corpore calefiat, & hinc rursus corpus calefaciat, Rhases superponit pannum, infusum aqua & aceto actu frigidis. *Quando* agendum, indicatur ab intemperie præsenti, sed vincente alia indicantia. Quod si dyscrasia vincatur a materia, existente vel in toto, vel in capite, oportet prius euacuare & totum, & caput, antequam applicentur medicamenta caussa intemperiei. Quod etiā in alopecia Galenus obseruat, c. 1. l. 1. κ. τόπ. *Vbi* agendū: si dyscrasia sit extra cranium, medicamenta sunt applicanda: si in cranio, medicamenta sunt applicanda, & exhibenda per os. Applicantur suturæ autē coronali & naribus: nam per has vias facile medicamētorum vis in cerebrum producitur. Cæterum quæ applicantur naribus, sint suauis odoris, quæ exhibentur, suauis saporis: vt iucunda fiat curatio. Hæc de medi-

medicamentis, respicientibus intemperies.

2. Materia morbifica.

Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt materiã morbificam. Hæc materia multiplex est: vel enim reperitur Extra caput, & est admodũ mediata: vel In capite & tunc est aut Intra, aut extra craniũ: si intra cranium, dolorq; etiam cruciet intra cranium, materia est caussa immediata: sin vero dolor cruciet extra cranium, eadem materia residens intra cranium, est caussa mediata, immediata autem quæ extra craniũ subsistit. Nos confusionem fugientes, primum loquemur de materia extra caput, deinde de materia existente in capite. Materia igitur existens extra caput, vel residet Citra iecur, & dicitur prima superfluitas, vel Vltra, & dicitur cacochymia. Prima superfluitas; vel est Tenuis, vt serosa & biliosa, vel Crassa, vt melancholica & pituitosa. Tenuis vacuatur, vel per Os, vel per Aluum. Per os vacuatur beneficio vomitorij, quod conficitur ex *aqua hordeacea tepida, cum iulapio acetoso simplici, vel syrupo acetoso, simplici, vel etiam cum aceto.* Per aluum vacuatur, vel exhibitis per os, vel immissis per sedem. Per os: ℞. *mannæ el. syr. ros. sol. ana ℥. ij. ß. cum aqua endiuiæ, fiat potio breuis.* Vel, ℞. *floris cassiæ rec. extr. ʒ. x. mannæ el. ʒ. iij. specierum diarhodon. Abb. ß. ℈. M. & cum saccharo fiat bolus.* Per sedem euacuans, inijcitur clysmi modo. ℞. *cremoris hordei* ℔. j. *sacchari rubri ℥. ij. olei vel communis vel violacei ℥. iij. oui vitellum, salis communis. ℈. j. Mis. pro clystere.*

Prima superfluitas.

Crassa.

Si crassa fuerit superfluitas, vomitorium erit tale: ℞. *succi raphani. ℥. j. ß. oximellis sim. ℥. ij. iuris pinguis tepidi ℥. x. Mis. pro vomitorio.* Aluum subducet hoc sequens, per os exhibitum. ℞. *mellis ros. sol. ℥. v. iuris pulli parum, fiat potio breuis.* Si patiens forsitan non admittet syrupum rosaceum, nec medicamentum in bolo, sed solum in potione, cuperetque mannam, hæc quia non euacuat superfluitates crassas, sed tenues; idcirco adiungenda sunt ea, quæ mannam adiuuant; ℞. *mannæ el. ʒ. iij. oxymellis simp. ℥. ij. ß. cum iure pulli fiat potio breuis.* Hic oxymel attenuat & abstergit materiam, quam detersam facilius manna educit. Si patiens desideret bolum: ℞. *specierum hieræ simp. ʒ. iij. cum melle ros. fiant boli.* Vel: ℞. *flor. cassiæ, nouiter extractæ ℥. j. mannæ el. ʒ. ij. specierum hieræ simp. ʒ. ij. ß. misce cum saccharo. fiant boli.* Per sedem immitti potest sequens: ℞. *hieræ picræ ʒ. iij. mellis rosati ℥. iij. olei vel communis, vel chamæmelini ℥. iij. ß. salis communis ʒ. j. iuris alterati cum furfuribus ℥. x. succi betæ, vel mercurialis ℥. ij. Misce pro clysmo.*

Vsus medicamentorum in prima superfluitate.

Vsus. *Quantum.* Prout maior est actiuitas primæ superfluitatis, pro eo etiam maior erit dosis euacuantium. Verbi gratia dare licet cassiam ad ℥. ij. mel. ros. sol. ad ℔. ß. syr. ros. sol. & mannam ad ℥. v. species hieræ ad ʒ. iij. & vltra: vnde Galenus cap. 11. lib. 7. method. præbebat duo magna cochlearia; sed nos possumus exhibere vltra duo cochlearia magna, ob penuriam bonæ aloes. Dubitari autem potest, cur Galenus cap. 1. lib. 2. κ. τόπ. statuat summam dosin specierum hieræ esse ʒ. j. Responsio: Galenus ibi respicit ad hieram, vt attenuat pituitam impactam in tunicas ventriculi, ideoq; in minore copia sumit, vt diutius manens in ventriculo magis attenuet; si etiam in maiori dosi exhiberetur, non detineretur in ventriculo, & sic non attenuaret impactam materiam. At lib. 7. meth. Galenus proponit hieram, quatenus sensibiliter euacuat, ideoque maiorem aloes copiam sumit.

Nota.

Quomodo: Si prima superfluitas ægre patiatur, exhibeatur medicamentum in bolo; si facile, in potione. Item in difficili passione primæ superfluitatis, clysmi confici debent e copiosis electarijs, & exigua portione iuris, vt sic detineantur & magis operentur. Ad vires tamen semper nos respicere oportet: quæ si non admittant prædicamentum in forma pilularum, exhiberi debet in potione. Nihil nos diximus de medicamentis: quæ cum cassia miscentur; vt sunt semina anisi: quæ rudiser oportet esse contusa: hæc enim non pertinent ad præsens negotium, sed ad methodum componendi. *Quando:* medicamenta hæc vsurpanda sunt, dum prima superfluitas vincit alia indicantia, nimirum ante præparationem materiæ. Et cum prima superfluitas quotidie generetur, saltem alternis diebus vti oportet lenientibus, id est, clysmis, nisi sponte fluat aluus. *Vbi.* Euacuare licet per vomitum: si prima superfluitas subsistentiam habeat circa os superium: per sedem, si subsistat circa fundum, aut secundum tenuia intestina, vbi quidam medicamentum per os exhiberi dicunt: si materia subsistit in crassis intestinis, per sedem oportet immittere medicamentum.

Cacochymia.

Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt cacochymiam. Est autem cacochymia, materia biliosa, pituitosa & melancholica: ideoque primum dicendum de præparantibus; deinde de purgantibus; idque generaliter, vt ad omnes morbos accommodari queat.

Præparantia materiam biliosam.

Præparantia igitur bilem, pro huius varietate varia sunt. In bile enim pallida, vtimur *syrupo ros. recent. de acetositate citri, de succo acetosæ, de cich. de end. quibus syrupis additur decoctum e cichoraceis; ex hordeo.* Si bilis sit flaua, & præsertim si vitellina; ascendere licet ad *syrupum viol. nenuph. de papau.* ob insignem huius bilis caliditatem: decocta fieri poterunt *e lactuca.* Quod si bilis sit particeps alicuius viscididatis, permiscere licet *syrupum acetosum simpl.* Notandum vero, cum in corpore bilioso dulcia facile in bilem mutentur, syrupos præscribendos esse in parua quantitate; diluta in magna dosi: vt ℞. *Syr. de iuiubo, de succo acetoso, ana ℥. ß. decocti endiu. lact. hord.* ℔. ß.

Præparantia materiam pituitosam.

Si materia sit pituitosa, & quidem salsa: ℞. *Syr. de beton. oxym. simpl. de cich. sim. ana ℥. ß. decoct. beton. cichor. ℥. iij. Mis. pro syrupo.* Betonica hic vtimur, propter materiam pituitosam; sed quia est salsa & calida, addimus cichoracea. Si pituita non sit salsa, sed moderate frigida, vt dulcis, & potissimum insipida; hunc syrupum possumus præscribere. ℞. *Syrup. de beton. mellis ros. sol. oxymel. simp. ana ʒ. vj. decocti beto. petroselini ℥. iij. Mis. pro syrupo.* Si pituita sit frigidior, cuiusmodi est acida: ℞. *Syrup. de beton. compos. de stœch. de hyssopo, oxym. compos. ana ℥. ß. decocti saluiæ, beton. stœch. hyssopi ℥. v. Mis. hoc pro syr. Gratia huius pituitæ, licet etiam vti syrupo de corticibus cytri, de menta, de duobus & quinque rad. cum decocto maioranæ, rorismar. origani, &c.*

Præparantia melancholiam.

Si materia sit melancholica, sicque exusta: ℞. *Syr. viol. de succo borrag. de fum. ana ℥. ß. decocti lupul. borag. capill. Veneris viridium ℥. iij. Mis. Probatur etiam syrupus de pomis simplex, de succo buglossæ, de lupulis.* Sin autem materia melancholica nõ sit exusta; ℞. *Syr. de corticibus citri, de fumaria ana ℥. j. decocti melissæ, fumariæ, sem. citri ℥. iij. Mis. pro syrupo.*

Vtẽdi ratio.

Vsus præparantium e superioribus patet: illud saltem notetur circa modum, vt caussa materiæ biliosæ exhibeantur syrupi actu frigidi, & præsertim si bilis sit calidior, vt vitellina: in reliquis licet vti syrupis calidis.

Purgantia.

Quantum ad medicamenta, quæ cacochymiam præparatam purgant: notandum, purgantia aliquando probari in cephalalgia caussa primitiua. Verbi gratia, si capitis dolor fiat ob Solis ardorem, ita vt Solis ardor tantum calefaciat, purgantia non probantur, quia non adest materia purganda: si autem Solis ardor non modo calefaciat caput, verumetiam commoueat materiam, purgantia probantur, secundum Auicennam.

Cholagoga.

In materia ergo biliosa. ℞. *rhab. electi ℈. iiij. infunde f. a. in decocto end. facta diligenti expressione adde elect. de succo ros. ʒ. ij. mannæ el. syrupi ros. sol. ana. ℥. j. ß. Mis. & fiat potio breuis.* Vel, si patiens bolum optet; ℞. *puluer. rhabarb. el. ʒ. j. elect. de succo ros. ʒ. j. ß. trochiscorum de violis cum scammon. ℈. j. floris cass. non. extr. ℥. ß. Mis. & cum saccharo fiat bolus.* Licet etiam hoc medicamentum præscribere in dolore, capitis

Phlegmagoga.

capitis. ℞. *Massæ pil aur.* ℨ. *iij. dacrydij gr. iiij. cum syrupo de foeniculo, fiant pilulæ num. V.* Si materia pituitosa sit purganda ℞. *Massæ pil. coch.* ℨ. j. ß. *mastichis* ℨ. ß. *cum syrupo de beton. fiant pil. V.* Probatur etiam *agaricus, hiera Pachii, diaphænicon, & in contumaci dolore pituita probantur pil. fœtidæ, pilul. de euph. trochisci albandal.*

Melanagoga.

In materia melancholica: ℞. *Massæ pil. coch. cum helleboro præparatarum.* ℨ. j. ß. *de fumaria* ℨ. ß. *cum syrupo de pomis fiant pilulæ num. V.* Licet etiā *uti sena, polypodio, epithymo, Veratro nigro; vnde probatur syrupus de polyp. de pomis comp. de fumaria comp. confectio Hamech.* Id tamen maxime notandum, e cap. 2. lib. 2. κ. τόπ. in omni capitis morbo, siue a bile fiat, siue a melancholia, semper phlegmagoga esse miscenda, & ob id Galenus semper purgat *cum hiera e colocynthide, addito scammonio, propter materiam biliosam; helleboro nigro propter melancholiam. Usus. Quantum.*

Glossum.

Pro maiori activitate materiæ, vt pendet a maiori quantitate, probatur etiam maior dosis purgantium. Sed notandum cum materia in dolore capitis expurganda sit satis distans, augendam esse dosim medicamenti, ne facultas in longo itinere hebescat. Sed hoc non pertinet ad methodum medendi, verum ad methodum componendi: quæ docet, ne medicamentorum vires in itinere frangantur, opus esse medicamento vehementiori, vel in dosi maiori. *Quomodo.* Probantur pilulæ, præsertim in materia pituitosa, & melancholica, quæ non ita cedunt, sicut biliosa. *Quando.* Exhibenda sunt medicamenta, dum materia purganda vincit alia indicantia, vt sit concocta; item si cruda, sed turgens interim, aut venefica, aut petens cerebrum, præsertim vbi imminet epilepsia, vel apoplexia, vel phrenitis. *Vbi* agendum. Subsistentia huius materiæ indicat, medicamenta per os esse exhibenda. Si fortasse prohibeat ventriculus, applicanda sunt medicamenta proposita vmbilico, sunt immittenda per sedem: vnde probantur clysteri acres, præsertim quia hi (teste Galeno cap. 2. libro 2. κ. τόπ.) vacuant, quæ sunt circa ventrem, circa mesenterium, & quæ circa sima hepatis sunt, vt sic per partem, post partem fiat vacuatio etiam a remotis. Hæc de materia, quæ extra caput consistit.

Materia morbifica consistens in capite: mediata tamen.

Materia mediata residens in capite, vel generatur In capite, vel Extra caput. Si in capite generetur, residet vel In venis, vel Extra venas. Si in venis, hæc materia vacuatur soluentibus, de quibus dictum. Si reperiatur extra cerebri venas, vacuatur præsertim per os; dein etiam per nares, hæc enim materia nihil aliud est, quam cratium excrementum, quod necessario generatur in capite, & perducitur in infundibulum, & hinc ad glandulam, vt postea per foramina, & ea quidem ampla, ad palatum pertinentia, per os expurgetur. Verum perducitur etiam aliqua portio excrementi ad carunculas mamillares, & hinc ad nares, & proinde ad narium foramina, quæ perducuntur ad internas partes ipsius palati. Vnde hæc materia modo per os, modo per nares est euacuanda.

Qualitates eorum medicamentorū, quibus vacuatur materia in capite existens.

Fit autem vacuatio capitis: (secundum Galenum, cap. 2. lib. 2. κ. τόπ. & cap. 1. lib. 6. κ. τόπ.) per medicamenta calida, tenuis substantiæ, acria, detergentia, suauis & odoris, & saporis, & quantum fieri potest non venefica. Calida enim attrahunt materiam, in intimo capitis existentem: tenuia penetrant: acria per medium tactum irritant expultricem: detergentia faciunt, ne materia viscida ita hæreat; suauitas saporis & odoris, facit, vt medicamenta cum iucunditate operentur, non debent esse venenata hæc medicamenta, quia petunt organum olfactus, linguam, œsophagum, tracheam, ventriculum, pulmones. Medici tamen interdum venenatis vti coguntur, dum materia ad summum vehementiæ adscendit: vtuntur enim *felle, colocynthide, cap. 2. lib. 2. κ. τόπ. scammonio, oxymelle cum turbith, & cum scammonio,* dum scil. respiciunt ad pituitam cum bile permistam, sicut Auicennas, cap. 29. tract. 2. licet etiam vti *hiera Archigenis cum colocynth.* Verum hæc omnia probantur, non quatenus sunt venenata, sed quoniam attrahunt determinatos humores.

Quomodo medicamenta ore detenta in actum ducantur.

Dubitare autem quis posset, quomodo hæc medicamenta deducantur de potentia in actum, cum non ingrediantur ventriculum, nec longo tempore in ore detineantur, sicut alia in ventriculo? Dicendum est: medicamenta quæ agunt a proprietate occulta, non egere adeo multo tempore, vt ad actum deducantur, sicuti requirunt ea, quæ manifestis agunt qualitatibus: ambra enim festucas trahit, si solum calefiat, & magnes ferrum, si solum fricetur. Accedit etiam, quod medicamenta, quæ applicantur ori, vel narib. minore cum difficultate materiam determinatam attrahunt, ob vicinitatem; quam ea, quæ ingrediuntur vētriculum, quippe quæ materiam magis remotam, in artubus, venisque distantibus, hærentem debeant attrahere. Ex his ergo patet, eos decipi, qui non probant hæc medicamenta vehementia, quod putent ea non deduci de potentia in actum. Illud tamen obseruandum, vt, quantum fieri potest, minus vehemētia administrentur: nisi materia sit contumax, nimirum frigida, crassa, viscida, impacta.

Ordines medicamentorū quib. caput purgatur.

Porro horum medicamentorum, quę purgant materiam in capite existentem, certi quidam sunt gradus: alia enim sunt debilia, alia mediocria, alia fortiora. Debilia sunt, *mastiche, thus, origanū, pulegium, beta, manna, oxymel simplex.* Mediocria: *hyssopus, folia & rad. capp. sal. nigella. sapa, maiorana, struthium, eruca, nasturtium, cuminum, calamintha mont. dictamum Cret. acorus, baccæ lauri, folia lauri, piper, zinziber, pyrethrum, succus cyclaminis, succus iridis, oxymel scillinum, allium, cepa, sinapi, confectio illa, quam vulgo appellant mustardam.* Vehementia sunt: *rhab. agaricus, sena, epithym. polypod.* Adhuc vehementiora sunt *scammonium, turbith, colocynthis, tithymalis, euphor. elater, vtrumque veratrū.* Sed quia hæc medicamenta nocere possunt, vel acrimonia, vel iniucunditate odoris & saporis, in medicamentis componendis oportet addere corrigentia: propter acrimoniam, *fœnum græcum, caricas pingues, passulas dulces, oleum viol. oleum amyg. dulcium:* propter odorem, aromata, *ambram, moschum, galliam odoratam, styracem calamitam, asam odoratam:* propter ingratum saporem miscenda sunt dulcia, *vt saccharum, mel, vinum dulce, passulæ, carica, &c. Vsus. Quantum.*

Ratio vtendi caput purgijs.

Summa dosis probatur, vbi summa est materię actiuitas. *Quomodo.* Si materia maxime resistat, forma medicamentorū erit solida, vt sunt turundæ, linimenta, & masticatoria: sin minus medicamentis liquidis vti possumus, vt sunt decocta, seu gargarismi. *Quando.* Oportet his vti, dum materia vincit alia indicantia, & nō vincitur a materia exist. nte in toto, vel in ventriculo. Vincit autem materia hæc expurganda materiam actu soluentem continuum. Quare caput purgia sunt administranda post vacuationem totius & ventriculi, nimirum ante cibū, & ante topica medicamenta. *Vbi.* Cum materia subsistat intra cranium: iure hæc medicamenta applicantur naribus & ori, nisi sit prohibens.

Cautiones.

Purgantia quidem per nares prohibentur, dum nares afficiuntur vlcere, vel aliquo tumore, dum nares obtinent venas cum orificijs laxis, vt periculum immineat hemorrhagiæ narium: item dum vitium aliquod oculorum adest, quæ enim per nares purgant, facile oculis possunt officere. Præterea dum cerebrum, vel vertigini, vel epilepsiæ est obnoxium, fugienda sunt ea, quæ per nares purgāt, sternutamento quippe insigniter cerebrum agitatur, vt facile vertigo, aut epilepsia oriatur. Purgantia per os prohibentur, si adest vitium palati, gingiuarum, dentium, linguæ, item vitia ventriculi, tracheiæ, pulmonum, dum hæ partes facile suscipiunt cerebri excrementa, secundum Auic. cap. 29. tract. 1.

Iam

Formulæ.

Masticatoria.

Iam formulas aliquot trademus, purgantium tum per os, tum per nares. Purgantia per os, sunt masticatoria, gargarismi, & inunctiones. Masticatorium debile hoc erit: ℞. *thuris* ʒ.j. *mastiches* ʒ. *specera, caricarum pinguium ana* ʒ.j.ß. *Mis. pro masticatorio.* Mediocre erit: ℞. *sinapi, piperis albi, pyrethri, salis communis ana* ʒ.j. *cum melle, fiat masticatorium.* Vehemens erit: ℞. *euphorbij, elaterij ana* ℈.ß. *staphisagriæ* ʒ.ß. *moschi odorati gr.iij. ceræ, ladani ana* ʒ.ij. *Mis. pro masticatorio.*

Gargarismi.

Gargarismus debilis erit. ℞. *caricarum pinus, origani, foliorum lapathi, foliorum hederæ, fol. betæ, ana P.j. aquæ communis* ℔.iiij. *fiat decoctio ad consumptionem* ½ *deinde* ℞. *prædictæ decoctionis* ℔.ß. *oxymelit. simpl.* ℥.j.ß. *Mis. pro gargarismo.* Mediocris: ℞. *cumini, calaminthe mont. hyssopi, rad. & fol. capp. ana P.j. sinapi, piperis, pyrethri, ana* ℈.j. *omnia rudiìter contundantur: deinde recipe aquæ saluiæ* ℔.iiij.ß. *fiat decoctio ad consumptionem partis tertiæ; deinde recipe prædictæ decoctionis* ℔.ß. *oxymellis scillit.* ℥.j.ß. *Mis. pro gargarismo.* Vehemens gargarismus: ℞. *euphorb.* ℈.ß. *colocynth. agar. ana* ʒ.j. *foliorum cucumeris agrest. P.j. aquæ calaminthe* ℔.iiij. *fiat decoctio ad consumptionem dimidij: deinde recipe prædicti decocti* ℔.ß. *oxymel. scill.* ℥.ij. *Misce pro gargarismo.*

Linimenta.

Linimentum palati debile erit: ℞. *succi betæ, maluæ, lapathi, ana* ℥.ß. *oxym. simp.* ℥.j. *Mis. pro linimento.* Mediocre: ℞. *pulueris sinapi, nasturtij, piperis albi, ameos, ana* ℈.ij. *macerentur in aceto acri, deinde recipe succi ireos, cyclam. bryoniæ ana* ℥.ß. *mellis* ℥.j. *fiat linimentũ. Huius classis etiam erit mustarda.* Vehemens erit linimentum. ℞. *sapon. euphorb. staphisag. scammonij ana* ℈.j. *oxymel. scillit.* ℥.j.ß. *Misce. Licebit etiam theriaca & mithridato palatum inungere.*

Liquida errhina.

Purgantia per nares, sunt liquida, pulueres, turundæ. Liquida sunt administranda, vt operentur sine detrimento: æger ergo declinabit caput suum ad posteriora, & violentia aliqua liquor immittatur intra nares, interim æger os repleat aqua vel vino, maxime dum vehementiora naribus admouentur; sic enim medicamentum non ingredietur os, quod tam repletum est, aut ingressi vires venenatæ frangentur, ne ori, subiectisque partibus obesse queat. Hæc tamen admonitio est extra methodum. Liquidum autem debile, naribus applicandum, sic potest præscribi: ℞. *succi betæ. fol. hederæ ana* ℥.j. *mannæ el.* ʒ.j.ß. *Misc. pro naribus.* Mediocre: ℞. *puluer. pyrethri, piperis, sinapi ana* ℈.ß. *suc. cyclam, ireos, ana* ʒ.j.ß. *olei liliorum alb. cum aromat. oxymel. scillit. ana* ʒ.vj. *Misc.* Vehemẽs erit: ℞. *elaterij gr.viij. dacrydij* ℈.j. *pulu. vtriusque veratri gr.xv. Misc.* His vehementioribus dolores cõtumacissimi superantur.

Pulueres.

Pulueres per arundinem in nares sunt insufflandi. Debilis hic erit: ℞. *betæ, maioran. fol. hedræ, mannæ el. ana* ʒ.j. *fiat puluis.* Mediocris: ℞. *pyrethri, pulu. albi sinapi, caryophyll. ana* ℈.j. *Mis. & fiat puluis.* Vehemens: ℞. *colocynth. staphisagriæ, vtriusque veratri ana gr.xv. moschi gr.iij. Mis. & fiat puluis.*

Turundæ.

Turunda debilis erit: ℞. *succi betæ, fol. hedræ ana* ℈.j. *ceræ* ʒ.j.ß. *Mis. & fiat turunda.* Mediocris: ℞. *pulu. sinapi, nasturtij, prassij, pyrethri, piperis albi ana* ℈.j. *ladani, ceræ ana* ʒ.ij. *Mis. & fiat turunda.* Vehemens erit: ℞. *euphorbij, elaterij, colocynth. ana* ℈.ß. *moschi* ß.ij. *styr. calamit. gr.iiij. ladani* ʒ.ij. *Mis. & fiat turunda.*

Materia mediata extra caput genita, in capite tamen consistens.

Deriuatio.

Repercussio.

c.16. l.5. sim.

Hactenus de medicamentis, quæ respiciunt materiam mediatam intra cranium contẽtam, & quidem in capite genitam. Sequuntur ea, quæ respiciunt materiam intra cranium contentam, quæ tamen extra caput genita, in hoc confluxit. Hæc igitur materia, quæ in caput fluxit, inque venis residet, non extra venas, & præterea non est impacta; retrahitur vel Deriuatione, vel Repercussione (reuulsio enim spectat materiam, quæ nondum fluxit: de qua in c. de phrenitide:) Deriuatio fit per nares, per os, per brachia: & vel materia chirurgica; vel medicinali: de quibus omnibus iam dictum est. Reprimẽtia probantur in qualibet cephalalgia, quæ fouetur a materia fluxa, vel calida, vel frigida, cap.2. lib. [illegible] tam enim frigidus, quam calidus humor est repellendus, modo non moueatur motu critico, lib. [illegible] Reprimentia autem debent esse frigida, & crassæ substantiæ: contraria enim sunt attrahentibus, calidis & tenuis substantiæ. Debent etiam reprimentia esse adstringentia, vt partem, cui applicantur, [illegible] re, ne propter laxitatem facile suscipiat. Porro notandum: (quod tamen ad modum componendi pertinet:) adstringentia non posse penetrare, ideoque imbecillitati commiscendum [illegible] reprimentia vehunt, nec tamen [illegible] vt sunt tenuia & frigida. Reprimentia debilia sunt, cap. 1. lib. 2. ℞. *ros. [illegible] chamæmelinum, [illegible] Et sane erit ol. ex oliuis immaturis, aliud nihil esset [illegible] ol. rosat. completum [illegible] aqua ros. valentiora, succus semperuiui, [illegible] lactucæ, psyllij, polygoni, pampinorum vitis, [illegible] maturarum, mororum immaturorum, pyrorum granatorum acerb. arantiorum acerborum:* [illegible] probantur, dum materiæ morbificæ [illegible] modum vehemens, id est, si materia [illegible]. Probantur, inquam, si modo virtus ratione qualitatis calidi innati id permittit: si enim remissa sit calidias innati calidi, valde frigida, seu vehementer repellentia non admittuntur: & hinc Galenus probat *oleum chamæmeli*, si corpus non tolerat vehementer frigida, vt in fœminis, eunuchis, pueris, & in iis, qui sunt albicantis coloris. Cæterum in dolore particulari ex ebrietate, probatur *oleum ros. cum succo hederæ, & potissi cum succo brassicæ*, qui naturaliter ebrietati aduersatur, vinique vapores reprimit; vnde Theophrastus memorat, si prope vitem plantetur brassica, eam a vite recedere, & remotiorem apparere.

Materia reprimentium.

Oxirhod.

ὄχημα reprimentium.

Quoad vehiculum reprimentium, Galenus *acetum* omnibus alijs anteponit, quia ob exiguum calorem, multam frigiditatem, & tenuem substãtiam, incidit, discutit, reprimit, cap. 8. l. 2. & resiccat etiam, ca. 20. l. 1. simp. Dubitatur autem de aceto, quomodo cephalalgiæ vsurpetur, cum tamen dolorem excitet, cap. 19. lib. 2. simp. acrimonia enim sua morsum excitat: præterea cum ea, quæ contra dolorẽ valeant, sint mitigantia, aut laxantia, quorum hæc sunt anodyna ratione caulæ [illegible], illa sunt anodyna supposita; acetũ vero neutro modo concurrit, est enim frigidum, & non emplasticum, sed potius tenuis substantiæ. Respondeo. Si acetũ sumatur vt medicamentũ principale, id est, copiosum, agit cum vehementia & soluit vnitatem, doloremque intendit. Si autem sumatur, vt medicamentum non principale, sed vt secundarium, quod saltem deferat reprimens & principale medicamentum; tunc administratur in exigua copia, nec soluit continuum, quomodo & nos sumimus. Vt autem sciatur, qua proportione acetum sit permiscendũ, oportet ad tria respicere; nimirum ad vim aceti, ad imbecillitatẽ reprimentis, ad permittentia ac prohibentia. Quoad vim aceti, vt acetum est acrius, ita in minori copia miscendum. Imbecillitas reprimentiũ cognoscitur e materia reprimenda, & parte cui reprimens applicatur. In materia perpendimus motũ & quietẽ; dum enim materia mouetur maiori impetu, opus est copiosiore aceto; dum quiescit in parte profundiore, similiter opus est copiosiore vehiculo: pars densior, copiosius exigit acetũ. Permittentia & prohibentia, sunt res secundum & præter naturã. Secũdum naturam est virtus: quæ si bona, acetũ ea copia miscendũ, quæ indicatur ab imbecillitate reprimentis: sin contra, in minori copia acetũ est miscendum. Res pręter naturã, sunt materia morbifica, vis doloris, vigiliæ. Materia morbifica, si fuerit sicca, vt biliosa, vel melãcholica, prohibetur acetum copiosum, quia exsiccat. Doloris vehementia, qui anodynũ indicat, prohibet acetũ copiosum, quod continuum soluit. Vigiliæ si assint vehementes, prohibẽt acetũ, ideoq; si hæ sint vegemẽtissimæ,

loco

loco aceti misceri potest acidum citri, vel limonis, vel arantiorum, ita tamen vt hi fructus sint maturi; misceri etiam potest succus acetosæ. Proportio antẽ aceti ad reprimentia debet esse a subocτupla, ad subquadruplam: vt pro reprimentis ℥ j. misceri debet aceti ℥.j. ad minimum, vel ℥.ij. ad summum.

Oxyrhodinorum formulæ.

Restat vt formulas quasdam reprimentium tradamus. Sanguinem reprimit sequens: ℞. *ol. rof. omphac.* ℥.ij. *aqua rosat.* ℥.j. *aceti* ℥.vj. *Misce, & concutiantur omnia in mortario plumbeo, pro oxyrhodino.* Sequenti reprimitur bilis, si vigiliæ non sint intensæ. ℞. *olei rosati omphac. aqua rosac. ana* ℥.j.ß. *succi endiuiæ, omphacini, ana* ℥.v. *aceti* ℥.vj. *Misce pro oxyrhodino.* Si vigiliæ sint intensiores, biliosa materia hoc medicamento est reprimenda: ℞. *ol. rosati omph.* ℥.j. *aqua rof.* ℥.j.ß. *olei violacei* ℥.j. *succi lact.* ℥.ß. *aceti* ℥.iij ß. *vel aceti loco, acidi citri* ℥.j. *Misce.* Pituitam hoc reprimit. ℞. *oleum rof. compl.* ℥.ij. *oleo chamam. confecti cum oliuis immaturis* ℥.j. *aceti* ℥.vj. *Misce pro oxyrodino.* Melancholia hoc reprimitur: ℞. *oleum rof. compl.* ℥.j.ß. *chamamel.* ℥.ß. *succi malua* ℥.j. *aceti* ℥.v. *Misc.*

Administratio repellentium.

Vsus. *Quantum.* Dosis compositi (simpliciũ enim dosis pertinet ad artem componendi:) maior erit, pro maiori actiuitate materiæ reprimendæ: vnde dũ applicatur reprimens cum linteo, exigua debet fieri expressio, si magna sit materiæ actiuitas: contra, si exigua actiuitas materiæ, pannus valenter debet exprimi. *Quomodo.* Reprimentia actu frigida sunt administranda, nisi prohibeat vel materia repellenda, vel virtus. Materia enim repellenda, si est calida, tunc consentiunt indicationes, quoniam & vt calida, & vt repellenda, indicat frigidum; ideoque reprimẽs magis actu frigidum esse debet. At materia frigida, vt frigida, indicat callida; vt reprimenda, indicat frigida: ideoque cum dissentiant indicationes, reprimẽs actu nec calidum, nec frigidum, sed tepidum debet amministrari, cap. 15. lib. ad Glaucon. Si virtus constet, idest, si calor innatus capitis vigeat, si caput calidum est, reprimens actu frigidum potest amministrari: sin minus tepidum, vt eunuchis, fœminis, puerulis, senibus, in ambiente frigido. *Quando.* Reprimens est amministrandum, dum materia reprimenda aliã indicantia vincit: non vero habet locum, cum materia repellenda vincitur a materia existente in toto, vel destillante in pulmones, præcipue si acris sit, aut maligna: tunc enim antequam vtamur repellẽtibus, vacuandum totum corpus, destillationis materia minuenda & attemperanda. Et quoniam materia repellenda, vincit materiam resoluendam; ideo primum repellentibus, deinde resoluentibus vti oportet. *Vbi.* Cum materia repellenda sit in capite: reprimens applicandum capiti. Eligenda autem est capitis pars, per quam reprimẽtia promptius permeent ad materiam repellendam: vt sunt partes circa nares, & circa suturam coronalem.

Materia morbifica immediata.

Hactenus de materia Mediata. Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt materiam Immediatam, residentem in parte neruosa. Et hæc materia, siue vapor sit, siue humor, euacuatur medicamẽtis superius propositis, in dyscrasia frigida. Quibus quædã adijcienda. Si ergo materia sit vapor, probatur medicamentum confectum *e feniculo, cumino, aniso, chamamelo, anetho, dauco, betonica, &c. cuiusmodi est etiam ceratum sacrum, ceratum de betonica.* *Vsus* patet e superius propositis: quibus saltem duo addemus: primum, his actu calidis esse vtendum: alterum hæc esse vsurpanda post totius & capitis euacuationem. Si materia sit humorosa & impacta; dissoluenda est medicamentis propositis, quæ calida sunt, & tenuis substantiæ, quibus etiam vti licet in phrenitide & lethargo; quamuis mitiora probentur ad bilem & sanguinem; vehementiora ad pituitam & melancholiam. Verum notandum, vt, si materia fuerit sicca, cum resoluentibus misceantur emollientia: alias materia crassa & scirrhosa euaderet, & curationem non admitteret, cuiusmodi est pituita & melancholia. Notetur etiam in compositione medicamentorum resoluẽtium, vt, si humor infectus fuerit lue venerea, misceantur alexipharmaca. Resoluentia sunt, & quidẽ mitiora, *chamamel. anethum, beton. saluia, maioran. rosmarinus:* mediocria, *origanum, puleg. serpillum, nardus, fenic. nigella, calamintha mont. dictamum Creticum:* fortiora, *piper, sinapi, euphorbium, scammonium, colocynthis, veratrum, radix cucum. agrestis, fimus columbinus, thapsia, &c.* Emollientia sunt: *ammoniacum, adeps anserinus, medulla vituli, malua, althaa, emplastrum de melilot, diachylon,* quæ vt reddantur odorata, misceri oportet, *macem, aromata, moscum.* Inter alexypharmaca huc faciunt, *china, salsa parilla, guaiacum, sassafras.* Notetur Galenum addere *acetum*, reprimentibus, non autem resoluentibus: quia hæc tanquam, calida & tenuis substantię, non egent vehiculo. Facultas autem medicamentorum resoluentium excipitur *modo aqua, modo vino, modo oleo:* vnde forma varię horum medicamentorum solent præscribi, verbi gratia, si solidum fiat medicamentum, tunc fieri solent trochisci, pulueres, pilulæ odoratæ, linimẽta, emplastra, cerata.

Vsus resoluentium.

Sed obiter animaduertenda est differentia inter inunctionem, vnguentum, linimentum, emplastrum, & ceratum: inunctio fit e solo oleo, sine odoramentis & cera: vnguentum fit ex odoratis, sed sine cera, verbi gratia, si componatur medicamentum, ex oleo lib. alb. cum aromat. & ol. chamæme. linimentũ fit ex oleo & cera, vt pro olei ℥.j. sufficiant ceræ ℥.ij. emplastrum recipit ceram & farinam, qualis in resoluente medicamento est farina orobi: ceratum fit e cera admodum copiosa, vt pro olei ℥.j. sumantur ceræ ℥.iij. iiij. vel vj. Recta administratio resoluentiũ, patet e propositis. *Quantum.* Magna dosis indicatur, si materia impacta sit magnæ actiuitatis. *Quomodo.* Resoluens est administrandum actu calidum: magis quidem, si materia fuerit frigidior, & si virtus ferat: minus si materia calidior, & si æger non queat perferre vehementer actu calida. Præterea, si materia magis resistat; resoluentia debent vsurpari in forma solida, vt magis agant: si contra, in liquida. *Quando.* Resoluentibus vtendum est, quando materia impacta vincit alia indicantia: non autem ijs vtendum, si materia impacta vincitur a materia redundante in toto, vel in cerebro: vnde ante resoluentia, & totum, & caput vacuari debent. *Vbi.* Cum materia impacta subsistentiam habeat in capite, huic applicandum est ceratum sacrum & exhibendum decoctum guaiaci.

Vt vero, quæ hactenus de materia morbifica dicta sunt, rectius intelligantur, subiectum σχηματισμὸν addidi.

In Capitis dolore, materia morbifica est vel
- *mediata existens aut*
  - *extra caput*
    - *extra iecur; vt prima superfluitas*
      - *tenuis*
        - *serosa.*
        - *biliosa;*
      - *crassa*
        - *pituitosa:*
        - *melancholica;*
    - *vltra iecur: vt cacochymia*
      - *biliosa;*
      - *pituitosa;*
      - *melancholica.*
    - (all the above:) *Præparanda, & Vacuanda.*
  - *in capite: quæ genita est vel*
    - *in capite residetque*
      - *in venis capitis;*
      - *extra venas cerebri Vacuanda per*
        - *os: quod fit*
          - *masticatorio.*
          - *gargarismo.*
          - *inunctione.*
        - *nares: quod fit errhino.*
    - *extra caput: eaque Retrahenda vel*
      - *deriuatione, per*
        - *nares.*
        - *os.*
        - *brachia.*
      - *repercussione, per repriment.*
- *immediata, residens in parte neruosa:* Resoluenda.

Caussæ externæ.
Aer.

Hucusque de remedio sanante, quod respicit caussam internam: sequitur remedium sanans, respiciens caussam principalem externam. Caussæ igitur externæ, vel Necessario occurrunt, vel nō Necessario. Necessario, aer, potus. Ab aeris caliditate dum fit dolor; probantur refrigerantia, proposita supra in calida intemperie, sed remissiora. Si dolor fit ab aere frigidiore, probantur calida, proposita in dyscrasia frigida. Si dolor prodeat a ventis, oportet cum Auicenna considerare, num ventus sit Calidus, vt æstiuus & austrinus: vel Frigidus, vt hyemalis, & aquilonaris. Si vētus calidus, perpendendū, num introierit, vel per nares, vel per aures, vel per vtrumque: Si enim per aures ingressus fuerit, oportet in aures instillare vel *oleum chamamellinū*, vel *anethinum*. Hæc olea, licet ventus sit calidus, probantur tamen propter dissolutionem; vnde tepida sunt administranda. Si per nares ventus introierit, medicamentum etiam per nares immittendum. Sed licebit etiam medicamentum applicare suturæ coronali. Et si contigat, vt imprimatur intemperies calida; licet postea refrigerantibus vti. Si dolor fiat a vento frigido; vtendum est medicamentis calefacientibus & resoluentibus propositis, modo per nares, modo per aures, prout introiuit ventus frigidus.

Ventus.

Si ab immodico potu fiat dolor, nimirum ex ebrietate; vacuatio debet fieri, secūdum Auicennam vel per vomitum, vel per aluum: optimumq; est, vt dormiāt, quia somnus sępe e toto vapores resoluit, & dolorem tollit: sin hæc minus conducant, ad ea confugiēdum, quæ possunt vini vapores reprimere, vt *oleum rosac. cum succo brassicæ*. Caussæ externæ non necessario occurrentes, sunt contusio, plaga &c. in quibus recurrendum est potius ad propria capita. Postremo breuiter quoque dicendum est de cephalalgia, quæ producitur ex odoribus. Si enim dolor capitis fiat a malis odoribus, secundum Auicennam occurrēdum est contrarijs, nimirum bonis; Contra, si fiat a bonis, occurrendum etiam est odoribus contrarijs, non quidē fœtidis, sed in qualitate contrarijs; vt si dolor fiat ab odore calido, remoueatur per rem odoratam frigidam, boni odoris, verbi gratia si dolor fiat a moscho, (sunt enim qui huius odorem ferre nequeunt) occurrendum est *violis, rosis*: & contra, si dolor fiat ob odorem frigidi, occurrendum calidis: vt *ambra*. Hoc licet quidam in scolis proponant, non tamen a me, vt verum fatear, admodum probatur.

Ebrietas.

Caussę externæ nō necessario occurrentes. Odores.

Cephalica medicamenta.

Hactenus de medicamento anodyno & sanante. Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt proportionem cerebri, quę capitalia dicuntur. Hæc medicamenta tria in se continent: primum enim non iuuant in omni affectu capitis: si enim verbi gratia, capitis affectus sit calidus, & medicamētum cephalicum sit

A calidū nocebit. Secūdo, cephalica etiam possunt prodesse in vitijs aliarum partiū: calida enim cephalica etiā prodesse possunt in vētriculi affectu frigido. Tertio, dicuntur cephalica, quia maiori cū vtilitate affectibus capitis administrantur. Non enim dicuntur cephalica, quod conueniant in omni affectu capitis, quia in aliquibus nocent: nec quod prosint solum in capitis affectibus. Cur autem cephalica magis iuuant caput, quam aliam partē, nulla alia ratio reddi potest, quam quod habeant proportionem, quæ eius sit naturę vt limitet, contrahatque facultatem medicamenti, quo maioris sit actiuitatis & vtilitatis ratione capitis, quam ratione aliarum partium. Cephalica, alia sunt Calida, alia Frigida, alia Temperata. Calida probantur in dolore capitis, caussa frigida, a caussa calida: temperata in omni dolore Calida sunt, *stœchas, rosmarinus, maiorana, saluia, hyssopus, calaminthamont. magnæ antidoti* quæ non tantum sunt capitalia, verū etiam cordialia, splenetica. Frigida sunt *rosę, saccharū rosac. viol. santali, diarhodon Abb.* Temperata sunt potissimum *cranium humanum, quod desumetur aut ex* B *homine viuēte (nimirum vulnerato) aut e cadauere iam defuncto, item peonia mas, non fœmina.*

Vsus. Quantum. Hoc sumitur a proportione capitis, quatenus est maioris, vel minoris auctoritatis; cum autem cerebri proportio non agat, sed limitet facultatem agendi; ob id, vt facultatis actio erit vehementior, ita capitalia in maiori dosi erunt administranda; vt pro maiori robore cerebri, seu facultatis, opus sit maiori quantitate medicamentorū. *Quomodo.* Cum proportio seruetur calidis; hæc medicamenta moderate calida sunt administranda. *Quando.* cum proportio præsens vincit alia indicantia, sunt vsurpanda cephalica: non autem quando vincitur a materia replente vel totum, vel caput: Ante enim vsum capitalium, prius totum & caput vacuare oportet. *Vbi.* Cum proportio subsistentiam habeat in cerebro; propterea hæc medicamenta capiti sunt applicanda, & naribus, & suturæ coronali, & per os C exhibenda.

Vsus cephalicorum.

De Victu in cephalalgia instituendo.

DE materia medicinali diximus. Restat materia diætetica; quam ita explicabimus, vt ad quodlibet capitis vitium queat accommodari. Aer, quatenus est materia alimenti, erit expers fumi, pulueris, venti, & cuiuslibet vaporis noxij; sed purus, odoris suauis, vt probe alat spiritus. Quatenus autem aer est materia remedij, pro varia doloris caussa varius probatur; in caussa calida, alterabitur *pomis, rosis foliis vitis, aqua ros.* erit etiā aer lucidus, non obscurus: & si

Victus ratio.

Aer.

vigiliæ infestent, alterandus est aer *lactuca, nymphæa*. In caussa frigida, aer alterabitur *origano, pulegio, saluia, maiorana, caryophyllis*: & si contingat somnum esse coniunctum, debet etiam alterari *aceto acri*.

Cibus.

Cibus, vt est materia alimenti, erit boni succi, paucorum excrementorum, εὔχυμος, & εὐανάδοτος, suauis odoris & saporis: vt carnes optimæ, pisces, panis probus, &c. Cibus autem vt est materia remedij, vel est materia anodyni, vel sanantis. Cibus habens rationem anodyni, erit suauis, dulcis, vt patiens oblectetur: vnde infantium dolores lacte mitigat Galenus cap. 7. lib. 1. de tu. san. Cibus, vt est materia remedijs sanantis, varius probatur, vt varium est vitium caussæ principalis: quod pertinet ad substantiã, quantitatem, qualitatem, & vbi. Vitium secundum substantiam est, si verbi gratia, materia sit putrida; vnde probatur cibus conditus *aceto, acetosa, acido citri*: & si adsit virulentia venerea, licet cibum alterare *salsa, china, potest etiam lignum guaiacum cum cibis misceri*. In vitio secundum quantitatem, probatur victus minuens, vt *cremor hordei, panatella liquidior*. In vitio secundum qualitatem ita procedendum: Si vitium in frigiditate sit positum, tunc cibus est condiendus *feniculo, melissa, pulegio, aromatibus, melle, sacchare, roremarino, probanturque calida tum condimenta, tum obsonia*. Si in caliditate consistat vitium, cibi condiendi *lactuca, acetosa, endiuia, soncho, hordeo*, &c. & si forsan vigiliæ sint annexæ, præstat cibum præbere ex *amygdalis, quandoque etiam danda emulsio sem. papau. albi*. Si vitium ad siccitatem pertineat; cibi condiendi sunt *boragine, buglossa, malua, amygd. butyro, adipe etiam gallinæ aut vituli*. Si vitium sit in materiæ tenuitate, condiuntur cibi *omphacio, granatis acerbis, cerasis acerbis, cidonijs*. Si materia sit crassior, & quidem calida, cibi condiendi *acetosa, aceto, semin. mel.* Si materia sit crassa & frigida, cibis permiscenda aromata. Si materia sit viscida & calida: condiatur cibus *hordeo*: si frigida, *melle, oxymelle, sacchara*. Quoad vitium secundum vbi: si spectat ad motum, condiantur cibi incrassantibus propositis in materia tenui: si spectet ad quietem, condiantur cibi alterantibus, propositis in crassa materia.

Vsus ciborũ.

Recta administratio ciborum. Quantum agendum, indicatur ab indicante vt agit: indicans est virtus ratione alimenti: affectio cerebri & tristis sensatio, est indicans ratione anodyni: materia morbifica principalis, est indicans ratione remedij sanantis. Vnde si intensior est actio virtutis, id est, si virtus est debilis, non fert inediam, probanturque cibi copiosi. Si dolor sit intensior, materia remedij anodyni dicitur esse copiosior: vnde cibi condiendi materia dulci, & copiosa. Præterea, si summa sit actio materiæ principalis, verbi gratia, calidæ, cibi condiendi, exempli gratia, endiuia copiosa, & sic de alijs. *Quomodo*. Si virtus debilis est & facile labitur, probatur cibi liquidi, quia facilius corpora potu, quam cibo implentur. Caussa autem materiæ, si materia fuerit frigida, actu calidis vtimur: *Quando*. Cibandum, dum indicans vincit: nõ autem dum vincitur, quod fit, si cibus in ventriculo existat: vnde hic primo concoquendus est.

Potus.

Potus omnis debet esse cibi vehiculum: interdum tamen etiam est alimentum. Varius autem administrandus est potus, prout est materia vel alimenti, vel anodyni, vel sanantis, ita tamen vt semper sit cibi vehiculum. Potus, vt est alimentum, eius materia est *vinum, aqua cum sacchare, melle, carne*, caro tamen non debet esse copiosa, alias potius esset cibus, non cibi vehiculum, vt ius consummatum, destillatum. Potus, vt est materia anodyni, debet esse suauis, vt *vinũ dulce, aqua saccharata, mulsa*. Potus denique, vt est materia sanantis, debet varius esse; oportet enim vt respiciat vitium secundum substantiam, quantitatem, qualitatem, & vbi. Si enim materia est putrida: probatur *aqua cum aceto, vel cum syrupo acetoso simp. vel cum iulepo*. Et si coniuncta sit lues venerea, aqua alterabitur *salsa: vel vinum fiat e salsa medicatum*. Si peccatum sit secundum quantitatem; probatur *aqua simplex*, quia non egemus potu nutriente. Si materia sit calidior non probatur vinũ, *sed aqua vel simplex, vel alterata endiuia, aut alio refrigerante*. Si materia sit frigida, probatur *vinum, vel aqua alterata sacchare, saluia, roremarino, vel etiam imponenda sunt aromata*. Si materia est sicca, conuenit *vinum dulce, aqua cum lacte, cum amygdalis*.

Recta administratio potus.

Vsus. Idem dicendum, quod de cibo: præterquam circa Quando agendum explicari oportet, quando aqua, & quando vino vtendũ. De qua materia morbifica non prohibet aquam, siue sit copiosa, siue calida: frigida etiam & cruda materia non prohibet aquam, modo calidis corrigatur: crassa item viscidaque non prohibet aquam, dum corrigitur attenuãtibus & detergentibus. Aqua vero prohibetur a virtute, quando imbecillis est, non secundum solida, sed secundum spiritus, vt in syncope, tunc enim illico est roboranda, id quod per aquam fieri nequit, sed per vinum, quod valenter restaurat, lib. de marcore. Vinum prohibetur a materia cruda, copiosa, calida, & a materia, quæ in caput mouetur: materia enim cruda & copiosa, agitata a vino, in caput fertur: calida vino redditur calidior: & quæ in caput habet impetum, adhuc magis in caput ducitur, cum tamen sit retrahenda. Quare dum materia est concocta, dum copia minuta, caliditasque remissa, & motus in caput refractus, cum magis possit virtus ad indicandũ vinum, quam materia morbifica ad prohibendum, ideo est exhibendum.

Cæteræ res non naturales.

Reliquæ res non naturales respiciunt facultatis custodiam potissimum coctricis, & hinc etiam aliarum facultatum: ideoque in his modus est seruãdus. verbi gratia in cephalalgia, si magis coctio desideretur, quam distributio; somnus superabit vigiliam, repletio inanitionem, quies motum: contra, si magis exoptetur distributio. Si proba sit concoctio & distributio, omnia hæc erunt mediocria, nullum excedet. Quod si ob malam dispositionem corporis, proportio mutetur, vt somnus plus iusto vigilias excedat: tunc somnus excedens non est amplius materia diætetica, sed facta est mutatio in caussam morbificam, vt in sermone de somno dicemus. Motus erit mediocris. Sunt etiam materiæ remedij anodyni ratione iudicij, quæ pertinent ad animi accidentia, vt visus & auditus rerum iucundarum, cap. 7. lib. 1. de tuen. san. Hæc de cap. dolore.

CAPVT IX.

De Phrenitide: & Primum de Definitione, & Caussis.

Transitio.

QVoniam sæpe in cephalalgia per modum attractionis caput ita repletur, vt oboriatur affectio putrida, & hinc inflammatoria, a sanguine vel calidiore, vt fiat Phrenitis, vel frigido, vt fiat Lethargus: merito iam de Phrenitide & Lethargo est dicendum.

Nomen.

Phrenitidem Auicennas vocat Sirsen calidum, id est, apostema capitis calidum, voce Persica; & Karabitum, voce Arabica, quod significat, delirium perpetuum. Nec ταυτολογεῖ Auicennas, dum proponit Sibare: per hoc enim nõ intelligit Karabitum in genere, sed in specie delirium attrabiliariũ, quod Alexander vocat phrenitidem ferinam. Galenus φρενῖτιν vocat, 1. prorhet. 4. Loquemur autem nos de phrenitide exquisita; in qua necessario adest deliriũ perpetuum, & febris secundaria. Hæc ita generatur. Succus vehementer calidus, procedens a toto, vel a parte, si vel transmissus, vel attractus caput petat, & ita per cerebrum eiusque membranas excurrat, vt & membrana potissimum tenuis, tumore calido, cerebrum

Generatio phrenitidis

autem intemperie calida cum materia afficiatur: fit Phrenitis. Si membranæ primum afficiantur, præcedit dolor. Et cum cerebrum calido morbo afficiatur: ita labefactatur princeps cerebri facultas, vt eius actio neceſſario corrumpatur, hincque fiat delirium aſſiduum.

Definitio.

Phrenitis ergo ſeu delirium phreniticum, eſt actio deprauata principalis cerebri, dependens ab intemperie calida cum materia, coniuncta cum tumore calido membranarum. In hac doctrina ſequimur Galenum in commentar. lib. 1. prorhet. cap. 8. lib. 4. de præſ. pulſ. cap. 7. lib. 2. de cauſſ. ſymp. cap. 7. lib. 3. de loc. aff. comm. 73. ſect. 2. lib. 1. epid.

Forma.

Forma eſt functio principalis deprauata, non morbus, cauſſa, vel ſymptoma excrementorum aut affectus mutati: ideoque dum Auicennas ait, phrenitidem eſſe apoſtema calidum, tradit definitionem non per cauſſam formalem, ſed per efficientem. Per deprauatam etiam actionem, diſtinguitur phrenitis, ab actione imminuta, & ablata, id eſt, a fatuitate & amentia; cap. vlt. lib. 2. de cauſſ. ſympt. Vt phrenitis eſt functio deprauata principalis; diſtinguitur ab eo vitio, in quo læditur actio non principalis. Vbi notandum in inſtrumento actionem principalem, vel ſimpliciter, vel ſecundum quid eſſe principalem. Simpliciter principalis eſt vnica; nam vni inſtrumento tribuitur vnica actio principalis, vt cerebro ratiocinatio. Actio principalis ſecundum quid, dicitur principalis, ratione actionum inferiorum: vt imaginatio, non eſt actio cerebri principalis, ratione diſcurſus; ſed ſi referatur ad actiones cerebri naturales, eſt principalis. In præſentia nos intelligimus deprauatam actionem principalem, & ſimpliciter, & ſecundum quid, id eſt, imaginationem, & diſcurſum.

Subiectum.

Subiectum phrenitidis eſt cerebrum, cap. vlt. lib. 2. de loc. aff. Sed notandum, cum ad facultatem cerebri principalem pertineat diſcurſus, imaginatrix, & memoria: in phrenitide deprauari diſcurſum & imaginationem; memoriam non deprauari, ſed auferri; vnde matulam petunt, vt mingant, mingere tamen obliuiſcuntur.

Cauſſa efficiens, vt in finitione exprimatur.

Quæ in definitione ſequuntur (nimirum dependens ab intemperie calida, &c.) ſpectant cauſſam efficientem. Dependens, dicimus: quia forma phrenitidis eſt actio, & quid in fieri. Addimus, ab intemperie calida, cum materia: ad differentiam lethargi, in quo cerebri morbus eſt tumor. Præterea dicimus, cum tumore calido membranarum, ad differentiam maniæ, & aſſidui delirij e ſepto tranſuerſo. Nam in mania functio princeps deprauata, dependet ab intemperie calida, vel ſine, vel cum materia: ſed citra tumorem membranarum. Sic in delirio perpetuo e diaphragmate, non eſt tumor in membranis, licet cerebri functio princeps deprauetur, ſed in tranſuerſo ſepto eſt vitium. Hinc Galenus capite 14. libro quarto, de cauſſ. pulſ. reſpiciens ad cauſſam, vt eſt tumor, ait, lethargum fieri ex affecto cerebro, phrenitidem ex affecta pia matre, & ex affecto diaphragmate: reſpicit enim ad tumorem inflammatorium, qui in lethargo pertinet ad cerebrum, in phrenitide exquiſita ad mébranas, in ſpuria ad diaphragma. Quare in phrenitide legitima, ſubiectum cauſſæ formalis, eſt cerebrum, ratione tumoris: ſubiectum autem cauſſæ efficientis, eſt cerebrum, ratione intemperiei. Hæc ſuperficietenus de cauſſa efficiente.

Plenior cauſſæ eff. declaratio.

Verum cum tota pœne curatio ex his dependeat: exactius ſingula erunt explicanda. In phrenitide igitur, ratione cauſſæ efficientis, duo ſunt morbi: Calida dyſcraſia cum materia: & tumor calidus membranarum. Calida eſt dyſcraſia cū materia: nam in phrenitide non abundat humor in cerebri ventriculis, alias cerebrum afficeretur, vt pars inſtrumētalis: ſed abundat in cerebri ſubſtantia, cum cerebrum afficiatur vt ſimilare, c. 7. lib. 3. de loc. aff. Porro intemperies

1. Calida intēperies cerebri.

hæc eſt calida, quia actio deprauatur; nō frigida, quia nec imminuitur, nec abolетur. Calida autem hæc intemperies, modo Humidam, modo Siccam dyſcraſiam habet coniunctam: quia materia illa calida vel eſt Sanguis, vel ſanguinis Ichor, & Bilis. Dum enim ſanguis exuperat, citra tumorem, parit intemperiem calidam & humidam: quæ, cum habeat annexam inflammationem membranarum, fit vt oriatur delirium aſſiduum. Et talis phrenitis eſt exquiſita, ſed non exacte: ad differentiam phrenitidis exquiſitiſſimæ, quæ fit ab intemperie calida & ſicca, de qua tex. 3. li. 1. prorheticorum. Intemperies hæc morboſa, occupat cerebrum, vel ſecundum Partem, vel ſecundum Totum. Si ſecundum partem, eſt intemperies inæqualis, quæ in vna parte eſt intenſior, in alia remiſſior: ita vt etiam in vna parte intemperies poſſit eſſe morboſa; in alia intra ſanitatis latitudinem. Et ex hac intēperie fit phrenitis tumultuoſa. Si dyſcraſia ad totum pertingat cerebrum, eſt intēperies æqualis, excitans phrenitidem hecticam, quæ primum eſt in habitudine, mox in habitu. Aequalis quidem fit intemperies, ſi materia morbifica occupat totum cerebrū: inæqualis, ſi partē, tit. 33. lib. 1. prorhet. Eſt etiam alia differentia dyſcraſiæ æqualis & inæqualis: nam in inæquali cerebrum non afficitur tumore, cap. 8. li. 4. de præſ. e pulſ. vt enim tumore afficiatur cerebri ſubſtantia, neceſſe eſt, vt materia morbifica prius occupet totum cerebrum. Materia ergo in phrenitide primum fluit, ſecundo hæret ſecundum partem cerebri, tertio hæret ſecundum totū cerebrum, com. 73. ſect. 2. lib. 1. epid. & tandem fit tumor etiam in ſubſtantia cerebri: vnde Auicennas ait, phrenitidem interdum fieri ex apoſtemate cerebri; & Paulus inquit, in phrenitide cerebrum modo caliditate affici, modo inflammari. Et hæc de intemperie, ad cerebri ſubſtantiam pertinente.

Intemperies cerebri æqualis, vel inæqualis.

Phrenitis tumultuoſa & hectica.

Tumor membranarum in phrenitide neceſſarius eſt, cap. 14. lib. 4. de cauſſ. pulſ. aphor. 73. ſect. 2. lib. 1. epid. cap. vlt. lib. 2. de cauſſ. ſympt. Cum autē omnis tumor ſit morbus in intemperie, non autem neceſſario in mala compoſitione: quæritur, cur in phrenitidis finitione propoſitus ſit membranarum tumor, non autem intemperies calida, cum materia tendente. Sciendum igitur inflammationem dupliciter ſumi poſſe: primum, vt eſt morbus, ſeparatus ab alio quocunque morbo: ſecundo, vt eſt tumor, ſeparatus, non ab alijs morbis, ſed ab alijs tumoribus. Primo modo, inflammatio eſt intemperies calida & humida, cum ſanguine tendente. c. 12. & 13. l. de morb. differ. capit. 3. lib. de inæq. intemp. & hoc modo inflammationis genus eſt intemperies: (quæ inflammatione ſemper eſt morbus:) non tumor, qui non ſemper morbus eſt, ſed interdum morbus, interdū ſymptoma, ſecundum Galenum locis citatis. Si inflammatio ſumatur ſecundo modo, pro tumore ſeparato ab alijs tumoribus, vt ſumit Galenus in lib. de tumoribus præter naturam, definitur; quod ſit tumor præter naturam, cum intemperie calida, & materia ſanguinea. Per tumorem enim ceu per genus, conuenit inflammatio cum reliquis tumoribus. Additur cū intemperie calida, ad differentiam ſcirrhi, œdematis: Additur etiam cum materia ſanguinea, ad differentiam eryſipelatis & cancri. Secundum priorem modum, intemperies in inflammatione primū locū obtinet, tumor ſecundum, quia non ſemper eſt morbus. Secundum poſteriorem modum, primū locum obtinet magnitudo aucta, quia tumor eſt morbus partis inſtrumentalis, ad differentiā ſimilaris; ſecundo, eſt morbus in intemperie. Soluta vnitas excluditur in inflammatione, niſi coniungatur vlcus: vt enim Galenus ait, c. 11. l. de differ. morb. ſi membrum inflammetur circa vlcus, tres ſunt morbi, vnus in mala compoſitione, alter morbus calidus, tertius humidus: at ſi membrum ſit inflammatum & exulceratū,

2. Tumor meningum.

tunc

tunc sunt quatuor morbi. Notandum quoque in inflammatione ante suppurationem tres solum esse morbos; suppuratione autem accidente, addi quartum morbum: vnde Auicennas dixit, in tumore præter intemperiem & malam compositionem esse etiã morbum in soluta continuitate. Cum ergo in membranis cerebri sit tumor, qui necessario est morbus, propterea in definitione proposimus est potius tumor, quam intemperies.

Inflammatio.

Hic autem tumor cũ sit calidus, potest esse inflammatorius, erysipelaceus, & cancrosus. Inflammatorius fit a sanguine feruente, qui est in confinio bilis flauæ, vnde excitat delirium perpetuum, inducitque phrenitidem exquisitam.

Erysipelas externum.

Erysipelas exquisitũ dupliciter sumitur: vel enim simpliciter est exquisitum, vel secundum quid. Exquisitum simpliciter in cute tantum consistit, non in partibus profundioribus, cap.2. & 3. lib.14. method. & producitur ab ichore sanguinis, vel etiam a flaua bile, sed mista cum serositate, aut cum ichore sanguinis. Quod fiat ab ichore sanguinis, testatur Galenus cap.1. libro 2. ad Glaucon. vbi ait, erysipelas fieri a sanguine tenuissimo & calidissimo, idest, ex ichore sanguinis, quem Galenus interdum vocat bilem rubram. Quod autem erysipelas etiam fiat a bile flaua, testatur Galenus commen. aphor. 2. lib. 1. aphoris. mortim, & cap.5. lib.2. de diff. febri. & lib. de atra bile. Sed notandum, quod Galenus locis citatis, per bilem flauam intelligat, separatam a sanguine, pituita, & melancholia, mistam tamẽ cum ichore sanguinis, vel cum serositate, non cum humore. Flaua bilis sincera exulcerat: ideo non producit erysipelas, sed herpetem: necesse igitur est, vt misceatur cum ichore sanguinis, vel cum serositate, in producendo erysipelate. Hinc, cum Galenus cap.10. lib. de tumoribus præter naturam, ait, caussam erysipelatis esse bilem, mistam vel sanguini, vel aquoso sanguini: hic per sanguinem non intelligit humorem sanguineum, sed ichorem sanguinis: si enim bilis misceatur cum succo sanguineo, non ichoroso, non seroso, fit erysipelas phlegmonodes: at ibi Galenus loquitur de erysipelate exquisito, quod non est particeps inflammationis. His consentit, quod scribit Galenus cap. vlt. lib. de plen. solam bilem nec tumorem, nec pondus producere: nam antequam fiat tumor & sensus ponderis, bilis hæc exulcerat. Cum autem Galenus cap.12. lib. de cris. ait, bilem impermistam & copiosam, facere erysipelata & herpetes, id oportet intelligere hoc modo, vt bilis separata ab humoribus, mista autem ichori sanguinis, vel serositati, producat erysipelas; separata vero etiam ab ichore sanguinis producat herpetes. Eodemque prorsus modo intelligendus est Galenus cap.5. lib. de differ. febri. Dubitatur autem, quomodo Galenus dicat, erysipelas indicari e colore pallido, vel flauo, vel misto, cap.1. & 9. libro 14. method. Responsio: erysipelas fit a flaua bile, mista cum serositate. Hæc autem mistio triplex esse potest: aut enim portio serosa dominatur, vnde color pallidus: aut flaua bilis dominatur, vnde color flauus: aut æquales vtriusque sunt portiones, vnde color medius inter flauum & palidum. Hæc de erysipelate externo exquisitissimo.

Erysipelas internum.

Erysipelas exquisitum producitur ab ichore sanguinis, & e flaua bile, mista vel cum ichore sanguinis, vel cum serositate: sicuti dictum est de erysipelate externo: sed præterea erysipelas internum, fit etiam a flaua bile, quæ serositatis expers est, ad differentiam externi erysipelatis. Hinc Galenus cap.7. lib. 3. de loc. affec. ait, phrenitidem exquisitam mitiorem fieri a bile pallida, idest, a bile flaua, permista cum serositate: vehementiorem, a bile flaua, separata a serositate. Hac de caussa etiam vehementior phrenitis produci potest a bile æruginosa, comm. 10. lib.1. prorhet. Si enim phrenitis fit ab atra bile, idest, a flaua præassata, cap.7. libro 3. de loc. affec. multo magis fieri potest phrenitis a bile æruginosa, quæ minus praua est, quam atra.

Cur erysipelas externũ non fiat a sincera bile flaua.

Quæri autem potest, cur erysipelas cutaneum non possit fieri a flaua bile sincera, sicut internum; sed necessario permistum habeat sanguinis ichorem, vel serum? Responsio. Alium appositum exulcerat, per os assumptum non exulcerat, quia partes externæ promptius patiuntur quam internæ: præterea allium appositum non refringitur a cibo, quemadmodum si assumitur. Similiter de flaua bile statuendum: nam cum sincera est, exulcerat partes externas, non internas, quia partes externæ, vt imbecilliores, facilius patiuntur: præterea bilis sincera, in partes externas producta, si separata sit a sanguine ichoroso & sero, facile exulcerat, cum non assit, quod bilem flauam possit corrigere; at dum flaua bilis ad internas fluit partes, non prorsus expers esse potest sanguinis & serositatis, & propterea ab his mitigatur acrimonia, ne exulceret, vt hinc fiat erysipelas: licet autem misceantur sanguis & serum, hæc tamen non sunt caussa principalis: quia non sunt in magna copia. Ex his concludendum in phrenitide exquisita, tumorem esse erysipelaceum: qui produci potest ab ichore sanguinis, a bile pallida, flaua, & æruginosa.

Cancrosus tumor.

Tandem phrenitis etiam producitur a tumore cãcroso, qui fit a flaua bile præassata, & in atram versa. cap.10. lib.1. prorhet. c.7. lib.3. de loc. aff.

Caussa generans materiã morbificam in phrenitide.

Ex his ergo patet, quicunque tumor sit in phrenitide, materias morbificas esse vehementer calidas. Generantur hæ materiæ extra caput, non in capite, sed hepate: idque vel ob Errorem externum, vt e medicamentis calidis, victu calido; vel Læsa hepatis facultate; quæ vel Impeditur ob angustiam, vel Labefactatur ob intemperiem calidiorem; siue sit natiua, siue ascititia; siue in habitudine, siue in habitu. Materia autem genita in hepate, fluit ab Hepate, vel a Toto corpore, & fluit, vel Transmissa, vel Attracta. Hæc ad explicationem definitionis.

Phrenitis est morbus cõpositus primo totius cerebri.

Porro e proposita definitione colligitur, phrenitidem esse morbum compositũ, & quidem primum, (non ex accidente:) totius instrumenti, idest, cerebri, quatenus hoc est compositum e propria substantia & membranis: est enim intemperies calida cerebri, est morbus in magnitudine, est intemperies calida meningum. Hæc demonstrari possunt e. c. vlt. lib. de morb. diff. Morbus enim, vel est Simplex, vel Compositus. Simplex est intemperies, aut mala cõpositio. Intemperies est morbus per se partis similaris, ex accidente totius instrumenti, quatenus singulæ instrumenti partes intemperie laborant. Mala compositio est morbus, primo totius instrumenti: vnde Galenus ait, 6. lib. 2. meth. si hepatis vena afficiatur intemperie, morbum esse ex accidente hepatis; at si vena hepatis afficiatur obstructione, morbum esse primo totius hepatis. Et cap. vlt. lib. de diff. morb. si membrum luxatur, & inflammatur, luxatio est morbus primum totius instrumenti; inflammatio autem, idest, intemperies ex accidenti est morbus totius instrumenti. Morbus compositus occupat vel vnam instrumenti partem, vel plures. Si vnam, est morbus compositus ex accidente totius instrumenti: vt si oculi sola tunica annata afficiatur inflammatione & vlcere; item si vena hepatis afficiatur & obstructione & intemperie. Quod si morbus compositus occupat plures instrumenti partes: tunc primo, non ex accidente, est morbus totius instrumenti. Recte ergo phrenitidem diximus morbum compositum primo totius instrumenti.

De Differentijs.

Differentiæ. 1 a forma.

Differentiæ phrenitidis sumuntur a Forma, Subiecto, et Efficiẽte. Forma est functio principalis depra-

deprauata. Hinc tres species oriuntur; aut enim depravatur Imaginatio, aut Ratio, aut vtraq; actio, c. 2. lib. 4. de loc. aff. c. 3. lib. de diff. simpl. Excluditur memoria: nam hęc imminuitur, vel aufertur, non deprauatur: læditur autem, quia in phrenitide phantasmata plus iusto numerosa memoriæ offeruntur.

2. a subiecto.

Differentiæ a subiecto. Cerebrum in phrenitide afficitur, secundum sedem vel Anteriorem, vel Mediam, vel Vtramque: ventriculus enim anterior est locus apprehensionis interioris, postremus memoriæ, medius cogitationis. Nec obstat, quod in phrenitide læditur totum cerebrum: quatenus enim cerebrum secundum se totum afficitur, nō est subiectum formæ, sed est subiectum caussæ efficientis. Quare statuendum est cum Auic. in ca. de anat. cerebri, & cū omnib. Græcis principes cerebri facultates diuersas sedes obtinere: quatenus enim sunt facultates determinatæ, postulant sedes donatas peculiari proportione; sicut facultas χυλωτικὴ & αἱματοποιητικὴ. Stabilire hoc videtur Galenus commen. cap. 27. lib. 1. prorhet. inquiens, si humor in vna aliqua cerebri parte firmetur, consequi symptomatis speciem, quæ peculiaris & affinis sit, tum naturæ partis, tum humori; verbi gratia, si humor firmetur in parte anteriore, oboritur phrenitidis species, in qua læditur imaginatio; item, si humor sit sanguineus, oritur phrenitidis species, quæ est cum risu, ratione sanguinis. Addit Galenus: dum materia transfluit in cerebro, de vna parte in aliam, seruari speciem affectionis, idest, manere vitium phreniticum, ab alijs affectibus separatum: non enim ita debent hæc intelligi, vt a multis eo rapiuntur, quasi tunc seruentur species, seu differentiæ phrenitidis eædem: (sic enim Galenus sibi ipsi contradiceret:) sed pro parte affecta symptomata permutari, vt modo imaginatio, modo ratio lædatur. Aduersarij ex hoc loco concludunt: si, dum materia sedem in cerebro mutat, eadem tamen species phrenitidis manet, permutatis solum symptomatis; facultates sane principes non differunt loco subiecto. Responsio. Non manet eadem species phrenitidis, sed eadem species morbi.

Animæ sentientis interiores facultates sedib. esse disclusas.

3. a caussa efficiente.

Differentiæ a caussa efficiente. Caussa efficiens est vel in Cerebro, vel in Membranis. Caussa efficiens, residens in cerebro, semper est intemperies calida cū materia: eaque modo Humida, modo Sicca: preterea modo Aequalis, modo Inæqualis: & si æqualis, vel in Habitudine vel in habitu. Porro, quoniam intemperies est cum materia; etiam materia subdiuidi potest. Consideratur enim vel secundum Speciem, vel secundum speciei Vitium. Quoad speciem: est quidem materia calida; sed hæc potest esse, vel Ichor sanguinis, vel Humor; si humor, Sanguis, vel Bilis; bilis, Mista, vel Sincera: mista, cum Ichore sanguinis, vel cum Serositate; si bilis flaua est sincera, est vel Exusta, vel Non exusta: si nō exusta, vocatur bilis flaua: si exusta, hæc mutatur vel in Aeruginosam, vel Atram, a qua producitur phrenitis ferina. Vitium materiæ pertinet ad Copiam, vel ad Vbi. Ad copiam, vt vel Non tendit, vel Tendit, cum nimirum est in summa copia. At vbi vitium pertinet, vt materia occupat cerebrū, vel secundum Partem, vel secundum Totum. Caussa efficiens, residens in membranis, est tumor calidus: qui est inflammatorius, vel Erysipelaceus, vel Cancrosus. Caussæ autem horum tumorum fuere propositæ a Galeno, lib. 1. prorhet. ab initio vsque ad cō. 33. & comm. 73. sect. 2. lib. 1. epid. cap. 3. de different. sympt. cap. 2. lib. 4. de loc. aff. cap. 4. lib. 3. de caus. puls. cap. 14. lib. 4. de cau. puls.

De Signis.

Signa imminentis phrenitidis.

SIgna phrenitidis, alia Imminentem indicant, alia Præsentem. Imminens indicatur e vigilijs, e somno turbulento, sermone immodico, dolore occipitis, ex vrina primum crassa & opaca, mox tenui & diaphana, e calore capitis, ex oculorum mutatione: conspiciuntur enim squalentes, & calor eorum mutatur. His symptomatis significatur, materiam calidam caput petere: vnde læso cerebro, oculi magna e parte spiritu animali destituuntur, vt propterea secundum colorem mutentur. Quod autem imminente phrenitide, dolor occiput tenet, caussa est, quia vena circa iugulum in duos ramos diuiditur, qui per vertebras retro ascendunt ad caput. Phrenitis præsens in genere indicatur e delirio assiduo, quod ad remissionem malorum extra caput non remittitur, quoniam videlicet cerebrum primaria affectione laborat. Indicatur præterea e vigilijs turbulentis, quia calor naturalis quasi inflammatus foras mouetur. Indicatur a respiratione magna & rara; nam phrenitici respirare obliuiscuntur, c. 3. l. 2. de diff. respir. vnde cum per obliuionem rara fiat respiratio, magnitudine raritas suppletur. Potest etiam alia caussa reddi, nam quia facultas motrix a cerebro prodit, beneficio spirituū animalium; sane dum cerebrum læsum est, facultas motrix non ita petit musculos, & hinc rara fit respiratio: cū autem propter febrem augeatur necessitas euentādi calorem cordis, hinc magna fit respiratio. Et per hāc respirationem phrenitis distinguitur ab inflammatione diaphragmatis: tūc enim respiratio modo est exigua & frequens, modo magna & angustosa. Indicatur etiam phrenitis siti non multa, quamuis præsentes sint intensæ siti caussæ: ratio est, quia mens ęgrotat: item quia animales spiritus ob læsum cerebrum, non mittunt radios sufficientes ad os ventriculi superius, ad quod sitis pertinet. Pulsus in phrenitide, est paruus, cap. 14. l. 4. de cau. puls. quia cor cōpatitur: itemq; durus, ob membranam cerebri inflammatā: item celer & creber, quia summa adest necessitas propter febrem: nonnihil vndosus est, quia afficitur cerebrum, quod est membrum molle: interdum est subtremulus, dum virtus languet, & syncope imminet, pulsus est præcisus, cum conuulsione quadam; nam ob necessitatem natura nititur extendere arteriam, quę tamen duritie sua obstat. Præsens etiam phrenitis indicatur a febre continua, & sæpe continente: meningum enim tumor calidus est continuus: indicatur e continente febre, quia propter tumorem calidum meningum, sæpe putredo in magnis vasis oritur; ideoque si phrenitis sit mitior, & fiat transmissio a venis magnis ad paruas, tunc accessiones magna e parte sunt de tertio in tertium, com. aphor. 11. sect. 1. magna a parte, ait Galenus, quia interdum accessiones fiunt de quarto in quartum, dum scilicet tumor est atrabilarius. Indicatur etiam præsens phrenitis, e lingua aspera, modo nigra, modo citrina; quia vapores linguam petentes primum absumunt humiditatem linguæ externam, vt sicca fiat, deinde etiā interiorem, vt lingua fiat aspera seu inæqualis: &, si vapor sit simpliciter biliosus, lingua apparet citrina; si vehementer exustus & fuliginosus, nigra; quamuis etiam nigredo fiat a calore vehementi, qui partes diaphanas absumit.

Signa præsentis phrenitidis in genere.

Signa differentiarum a Forma, sunt facillima: hæ enim differentiæ cognoscuntur e modo delirij, cap. 2. libro 4. de loc. affect. cap. 3. lib de sympt. diff. Verbi gratia, si quis phreniticus imaginetur strepitum fieri in suo cubiculo, & iubeat expelli strepitus auctores; læsa sane est imaginatio, non ratiocinatio. Sed hæc facilia.

Signa differentiarum. 1. A forma.

Differentiæ etiam a subiecto facile cognoscuntur: si enim totum cerebrum afficiatur, vt Aetius monet, omnis cerebri actio principalis erit læsa: si sola imaginatio, læsa est pars anterior, &c. Signa caussæ efficientis sequuntur. Caussa efficiens spectat ad cerebrum, vel ad membranas. Quantum ad cerebrum; caussa efficiens est intemperies calida cum materia; (de materia dicendum, vbi sermo erit de caussa efficiente.

2. A subiecto.

3. A caussa efficiente. Intemperiei cerebri signa.

1\. tiente, residente in membranis:) ideoque circa intemperiem cognoscendum, num sit humida, an sicca; secundo an æqualis. Intemperies calida & humida cognoscitur e signis indicantibus sanguinem: de quibus infra. Præterea e delirio cum risu. Intemperies calida & sicca cognoscitur, quia symptomata sunt fortiora, nec deliria fiunt cum risu, quia ipsorum caussa est ichor sanguinis, bili admodum confinis. Si intemperies sit inæqualis, ægri exclamant, loco consistere nequeunt: vnde phrenitis hæc tumultuosa vocatur, comm. 33. lib. 1. prorhet. Si æqualis est intemperies, non ita patet phrenitis, sed est obscura & blanda: vnde vocatur phrenitis hectica: quam prudens medicus cognoscet, quia prægressa est phrenitis tumultuosa, quæ postea ita delitescit, vt dormire ægri videantur, cum tamen non dormiant: præterea ægri manus mouent citra impetum, ac si quid quærere aut tangere velint; nec mouent manus citra tremorem, qui tamen tremor solum apparet medico diligenti. Horum signorum ratio est hæc: cum enim afficiatur cerebrum, & secundum hanc intemperiem, & secundum calidum innatum, & secundum spiritus animales; fit vt omnes facultates lædantur: vnde licet aliquid inuenire studeant, quia tamen motrix languet, manuum motus est debilis, & cum tremore, & ideo cum vigilandi impotentia.

3\. Pulsus est paruus, quia cor læditur. Dignoscenda etiam est intemperies in habitudine, & in habitu: in habitudine est; si desierunt symptomata phrenitidis tumultuosæ: in habitu, si contra: sciendum tamen intemperiem æqualem in habitudine cito deduci in habitum.

Vitij materiæ signa.

Cæterum intemperies cerebri coniunctam habet materiam, cuius vitium cognoscendum est, quatenus pertinet ad copiam, & vbi. Quoad copiam, si materia sit admodum copiosa, vt tendat; cognoscitur, quia sutura coronalis veluti disrumpi videtur, oculorum venæ maxime turgent, & sunt signa phrenitis hecticæ in habitu. Quoad vbi; oportet cognoscere materiam, vt occupat vel Totum cerebrū, vel Partem. Si pars occupatur, erunt signa phrenitidis tumultuosæ: si totum; erunt signa phrenitidis hecticæ.

Tumoris meningum signa.

Caussa efficiens, pertinens ad membranas, est tumor inflammatorius, erysipelaceus, cancrosus. Inflammatorius cognoscitur e signis indicantibus sanguinem, e delirio cum risu, e rubore oculorum, e plenitudine venarum capitis, e dolore non admodum vehementi & mordaci. Erysipelaceus, fit ab ichore sanguinis, a bile pallida flaua, æruginosa. Si ab ichore sanguinis, signa aderunt copiosi sanguinis in toto redundantis: & cum ichor sanguinis accedat ad naturam bilis; indicatur e delirio sine risu, e delirijs molestis, ex oculorum rubedine tendente ad flauitiem. Si fiat a bile pallida; cognoscitur e delirio sine risu, e vigilijs adhuc magis assiduis, ex oculorum rubedine remissa, & vergente ad flauitiem satis remissam, præterea e calore acri. Si fiat a flaua bile; omnia sunt deteriora, & oculi sunt flaui, caliditas est admodum acris in capite, adsunt signa flauæ bilis in toto exuperantis. Si fiat a bile æruginosa; tunc omnia symptomata adhuc sunt deteriora, delirium nequaquam cū risu, & ægrotantes sunt propensi ad percutiendum, vigiliæ sunt pertinacissimæ, oculorum color flauus; cum obscuritate, & calor accerimus delirium est ferinum, &, si sunt accessiones, inuadunt de quarto in quartum.

De Indicationibus.

Indicationes

INdicationes sumuntur a Virtute, & Rebus præter naturam. Virtus totius languens, indicat alimentum, cuius beneficio custoditur quantitas & qualitas partium viuentium, & spiritus. Virtus partium capitis, capitalia requirit. Res præter naturam, pertinent vel ad Caput, vel ad ea quæ sunt Infra caput.

A Quæ pertinent ad caput, sunt Dyscrasia cerebri calida cum materia, & Tumor calidus meningum. Omittimus caussas fluxionis. Si enim fluxio fiat per attractionem, & primum propter dolorem; in phrenitide non habet locum, quia mens ægrotat; si fiat attractio propter calorem, hic corrigitur vt intemperies calida. Si fluxio fiat per receptionem, vt per vnitatem, & humiditatem, hæc vitia coniunguntur reprimentibus & astringentibus, & siccantibus. Quare ratione capitis indicatio desumitur, ab intemperie cal. cum materia, & a tumore calido. Quoad res præter naturam, infra caput existentes, vel sunt Contenta, vel Continentia. Contenta, vt materiæ morbificæ: continentia, vt febris, quæ semper pertinet ad putredinem: & quandoque est intemperies calida iecoris. Ab his ergo indicationes sunt desumēdæ.

Dyscrasia calida.

Intemperies calida indicat refrigerantia: si sicca, etiam humectantia: si humida, siccātia. In omni quidem phrenitide est refrigerandum, magis tamen vbi dyscrasia est calida & sicca: vnde in phrenitide erysipelacea magis refrigerandum, quam in sanguinea. Hinc Galenus cap. 8. lib. 13. meth. ait, in erysipelate magis refrigerantia, in inflammatione magis euacuantia indicari. Notandum obiter, intemperiem, quatenus vt morbosa consideratur, esse indicans curatorium: at si capiatur intemperies, verbi gratia, meningū, vti caussa est intemperiei cerebri, indicatio statim potest præseruatoria. Hæc intemperies indicat.

Materia morbifica.

Quoad materiam tam ea quæ tumoris est caussa, quam quæ coniuncta est cum intemperie calida in substantia cerebri, est indicans curatorium: eæ enim materiæ sunt caussæ continentes ex vsu: remota enim materia, quæ tumorem meningum efficit, remouetur etiam tumor: idē dicendum de materia, quæ fouet cerebri dyscrasim. Materiæ igitur varia species, indicat remedia determinata, verbi gratia, sanguis, vt est species huius materiæ, indicat remedium, quod dirigitur ad sanguinem, idest, ad hanc speciem tumoris, &c. Itē pro vario vitio specierum, varia etiam indicantur præsidia; prout vitium est in substantia, quantitate, qualitate, & vbi. Si vitium est in substantia, id est, si materia feruens computruit, quod semper fit; indicatur præsidium e toto euacuans, seu eradicans: modo magis, modo minus, pro materiæ copia. Eradicatio enim materiæ in tumoribus, secundum Galenum cap. 9. l. 13. meth. fit vel per Translationem a capite ad alias partes: vel per Expulsionem extra corpus. Translatio fit per Impulsionem, vel Attractionem. Impulsio fit, dum partes repletæ materiam expellunt, ope reprimentium. Attractio fit, dum partes sanæ attrahunt a læsa parte, ope caloris & doloris. Expulsio extra corpus, fit per effluxus Sensibiles, vel Insensibiles. Effluxus sensibilis fit, vel per meatus capitis, tumore affectos, vel per meatus partium vicinarum, quarum, dum meatus aperiuntur, etiam aperiuntur meatus partis affectæ: & hæc vacuatio fit per modum deriuationis. Effluxus insensibilis fit per poros cutis capitis, quæ vacuatio dicitur resolutio, discussio & relaxatio. Hi ergo sunt modi eradicationis materiæ, tum fluxilis, tum impactæ: fluxilis enim cedit remedijs repellentibus, attrahentibus etiam ad partes sanas, & euacuantibus per meatus sensibiles; impacta tantum cedit dirigentibus.

Reprimens non esse indicatum.

Vnde obiter contra nonnullos notandum, reprimens non esse indicatum, quia respicit materiam & fluentem, & fluxam: quæ cum duo sint indicantia; non possunt vnum indicare. Quod autem reprimens dirigatur ad materiam fluentem & fluxā, colligitur cap. 17. lib. 14. meth. vbi asseritur, quod in generatione vlceris, dum materia fluit, reprimentibus in maiori copia vti debeamus, quā dum materia non fluit. Quod etiam colligitur e c. 16. l. 13. meth. c. 15. lib. 11. meth. cap. 2. lib. de tum. præter naturam. Verum dubitare quis posset, cur digerentia & reprimentia, non indicata, sed modi vacuationis, seu eradica-

tionis dicantur: cum tamen methodus docere videatur, materiam impactam esse digerendam, fluentem & fluxam, sed nondum impactam, esse reprimendã; id quod methodus per indicationes docere videtur. Respondendum: hanc doctrinam pertinere non ad methodum medendi, sed ad methodum medicamentorum, quę nos docet, eam esse vim in medicamentis reprimentibus, vt vacuent materiam tam fluentem, quam fluxam, sed nondum impactam; medicamentorum etiam methodus docet, digerentia nõ obtinere facultatem, vt vacuent materiam impactam. Hactenus de indicationibus, quæ sumuntur a rebus prȩter naturam, in capite existentibus. Res præter naturam, quæ sunt infra caput, sunt Contenta, vel Continentia.

Contenta.

Contenta vt varia sunt specie, ita etiam determinata indicant remedia. Contentorum autem vitia in phrenitide, ad quæ indicationes dirigũtur, pertinent ad Formam, Quãtitatem, Qualitatem, & Motum: ad formam, quia materia putrescit: ad copiam, quia fieri vix potest, vt in corpore non peccet, humor vel principalis, vel non principalis: ad qualitatem, quia contenta sunt calidiora, & adhuc calidiora redduntur, ratione febris: ad motum, nam materia infra caput existens, caput petit. Hinc oriuntur indicationes: nam materia putrida est eradicanda, copiosa minuenda, calidior refrigeranda, & quæ mouetur retrahenda. Retractio fit per impulsionem, vel per attractionem a capite infra caput, vel per interceptionem.

Retractionis modi.

Retrahens enim est indicatum, quod indicatur a motu vitioso materiæ morbificæ; impulsio, attractio, interceptio, non sunt indicata, sed sunt modi retractionis. Impulsio, seu repercussio, est modus retractionis, quo materia habens impetum in caput in phrenitide, retrahitur, vt acquirat motum deorsum: & sic repercussio, ratione materiæ fluentis, est modus retractionis: interim tamen ratione materiæ fluxæ, est modus euacuationis. Attractio, est modus retractionis ad partes inferiores, a capite: attractionis autem modus est duplex, deriuatio, & reuulsio: deriuatio dicitur, dum fit attractio ad partem loco affecto vicinam; reuulsio dicitur, dum fit attractio ad partes remotas, cap. 6. & cap. 11. lib. 13. meth. & hęc reuulsio spectat materiam fluentem tantum, deriuatio respicit & fluentẽ proximam, & fluxam, sed non impactã, cap. 2. lib. 2. ad Glauc. Interceptio est, qua materia retrahitur, sed citra impulsionem, & citra attractionem a parte affecta: si enim quis, verbi gratia, frigida abluat os, fit retractio materiæ, quæ caput petit; citra tamen impulsionem & attractionem. Hæc de indicationibus Contentorum.

Continentia.

Continentia in phrenitide sunt partes similares corporis totius, ratione febris: & præterea ratione iecinoris, est intemperies calidior: vnde oritur indicatio refrigerandi & humectandi totum corpus, sicut & iecur; præterquam in phrenitide sanguinea, in qua iecur refrigerandum & exsiccãdum est, cum ob caliditatem & humiditatem, copiosum generet sanguinem.

De Prȩsagijs.

Artis prognosticæ duo capita.

Ars prognosticãdi in duobus posita est: primum, vt prænoscamus, an victoria sit futura, vel e parte morbi, vel e parte virtutis: secundo, vt prænoscamus, num victoria cito vel tarde sit futura. Num victoria sit futura e parte morbi, vel virtutis, cognoscitur e vehementia rerum præter naturam, & virtutis. Virtus postulat discursum generalem, de quo in præsentia nõn est agendum. In rebus præter naturã, perpendenda est vehementia triplex; essentiæ, dignitatis & facultatis, idque & secundum morbum in genere, & secundum differentias. Num autem victoria cito vel tarde sit futura, cognoscere oportet e motu morbi tardo, vel veloci, in quam sententiam Galenus c. 4. lib. 3. de crisibus ait, in morbis considerari debere, speciem, vehementiam, mores, & motum: quibus verbis auctor respicit, tum ad victoriam futuram, tum ad victoriæ tempus. Hanc prognosticandi artem iam applicabimus phrenitidi.

Generale præsagium, de magnitudine huius affectus.

Phrenitis ergo est vitium admodum periculosum, vt passim li. 1. prorhet. docetur, nulla enim insignis vehementia desideratur. Essentiæ enim vehementia insignis est; quia est insignis recessus a naturali statu, secundum caussas, morbos, & symptomata: Capitis intemperies calida est admodum vehemẽs, febris est assidua, caussa etiam huius vehementiæ est insignis; materia enim est putrida & acris; symptomata quoque sunt vehemẽtia: nã functiones principales corrũpuntur, vigiliæ sunt insignes. Vehementia dignitatis adest maxima: nam intemperies propria ratione est vehemens ratione dignitatis; quæ vehementia intenditur, quod in phrenitide occupatur cerebrum, cruciantur membranæ, offenditur totum corpus. Vehementia tandem ratione facultatis est insignis in phrenitide: nam pulsus in hac vt plurimum sunt parui, vnde vitalis facultas debilis arguitur, c. 14. lib. 4. de cau. puls. c. 14. lib. 1. ad Glauc. Phrenitis ergo vt plurimum est mortalis, non tamen perpetuo, com. 73. sect. 2. li. 1. epid. vnde & Alexander gloriatur, se aliquos liberasse. Hæc de prognostico in genere.

Differentiarum prognostica.

Iam de prognosticis differentiarum: cuius generis varia a Galeno proponuntur, lib. 1. prorhet. a com. 1. vsq; ad com. 33. & li. 1. epid. 2. 73. & li. 3. epid. 3. 75. & aph. 72. sect. 4. & aphor. 12. sect. 7. Versabimur autem circa differentias, quæ sumuntur a forma, & a caussa efficiente: differentias a subiecto omittemus: nam dũ perpendimus vehementiam dignitatis differentiarũ, quæ sumuntur a forma & efficiente, patet etiam vehementia differentiarum a subiecto.

Prognostica differentiarũ a forma.

In differentijs a forma insignis est vehementia secundum essentiã, si delirium est multum. Insignis etiam vehementia ratione dignitatis, si lædatur & imaginatio & ratio: minor est vehementia, si sola ratio lędatur: adhuc minor, si sola imaginatio: vtrisque enim læsis cerebrum afficitur secundum partem anteriorem & mediam; vna læsa, secundum vnam tantum. Omittitur vehementia facultatis, quia hæc a caussa efficiente potissimum dependet.

Prognostica differentiarũ a caussa efficiente.

Quoad differentias, quæ sumuntur a caussa efficiẽte: perpendere oportet vehementiam intemperiei & materiæ.

1. Ab intemperie.

Quantum ad intemperiem: vehementia essentiæ est insignis, quia maximus recessus a naturali statu, & intemperies in summo gradu, vnde assiduę sunt vigiliæ: est etiam vehementia secundum essentiam, dum intemperies est in habitu, ad differentiam intemperiei, quæ est in habitudine: vnde Galenus dixit, in fine lib. 12. meth. dum conuulsio succedit phrenitidi exitiali, actum esse: hæc. n. phrenitis habet intemperiem in habitu. Ratione dignitatis vehementia est insignis, dum intemperies est æqualis, quæ occupat omnes cerebri partes, comm. 33. lib. 1. prorhet. vnde si intemperies in phrenitide est æqualis & in habitu, mors est prædicenda. Ratione facultatis vehementia est insignis, si symptomata sunt vehemẽtiora, vt si motus voluntarius fiat debilis; si phrenitici admodum debiliter se moueant; si vox amittatur; si pulsus debilis; si aluus affatim excernat, cap. 14. lib. 1. ad Glaucon. (non enim sumitur prognosticum a voce amissa, &c. sed hęc tantum sunt signa, quæ pateſaciũt vehementiam insignem ratione facultatis.)

2. A materia.

Quoad materiam: in hac considerantur species, & vitium. Quoad speciem: si phrenitis fiat a sanguine, vehemẽtia erit remissa: si ab ichore, intensior; si a bile flaua, adhuc intensior: ab æruginosa, adhuc intensior; si ab atra, intensissima, cap. 7. lib. 3. de loc. aff. atra enim bilis maxime a naturali statu recedit: at non prorsus desperandum: nam Alexander fatetur, se liberasse phreniticum ex atra bile. Vitium materiæ pertinet ad substantiam, quantitatem, qualitatẽ, & vbi. Prout

igitur

igitur materia magis erit putrida, copiosa, calida, & prout eam quæ fluit, maiori cum impetu caput petit, quæ autem fluit prout magis quiescit: pro eo maior est vehementia secundum essentiam. Hinc febris exempli gratia, in phrenitide, quo vehementior, eo vehementius materiæ vitium significat, secundum essentiam substantiæ, quantitatis, qualitatis: in febre enim vehementiore, materia magis est putrida, copiosa, calida. Adhæc si extensio obseruetur in cerebro, vt contingere solet in phrenitide hectica: insignis est excessus secundum copiam, vt phrenitis sit statuenda lethalis. Quod si materiæ vitium est vehemens secundum essentiam; ita lædi solet cerebrum, vt & ventriculus compatiatur, vomitusque fiat: qua de caussa, comm. 10. li. 1. prorrhet. scribitur; vomitum in phrenitide pessimum esse, si fiat citra læsionem ventriculi. Facit quoque ad essentiæ vehementiam, aphoris. 72. sect. 4. vrina enim alba & perspicua in phreniticis, significat magnam cruditatem, & insignem vehementiam materiæ, vt etiam facultas naturalis compatiatur: præterea hæc vrina significat flauam bilem in caput rapi, ideoque materiam esse vehementem secundum motum. Hæc de vehementia materiæ secundum essentiam. Ratione dignitatis, insignior est materiæ vehementia, quatenus materia occupat plures capitis partes. Ratione facultatis, materiæ vehementia est maior, vt eius vis est vehementior. Si ergo rigor in phrenitide sit criticus, manifeste indicat remissiorem vehementiam ratione facultatis, vt per sudorem liberetur phreniticus, & tunc sunt signa coctionis: contra indicatur insignis vehementia facultatis, si rigor sit symptomaticus, comm. 13. lib. 1. prorrhet. si etiam sudor sit frigidus, & extrema frigida, com. 75. sect. 1. epid. nam hæc symptomata significant vehementiam facultatis in materia morbifica admodum insignem, quia calor vna cum spiritu cor petit, & extrema derelinquit. Adest etiam insignis vehementia ratione facultatis, dum phrenitis succedit inflammationi pulmonis, comm. aphor. 12. sect. 7. nisi enim cerebri facultas esset imbecillis, non admitteret materiam morbificam. Ex his ergo patet, phrenitidem vt plurimum esse lethalem, raro salubrem.

Quãdo salus aut mors sit futura.

Num autem cito sit futura mors vt salus, prædici potest e motu morbi. Phrenitis enim vt plurimum velocis est motus, nec septimum pertransit, sed in sexto etiam intermittit. Quod si autem phrenitis non sit exacte exquisita, non est ita celeris motus, sed terminatur 11. 12. vel etiam 20. com. 75. sect. 2. li. 1. epid. Maxime autem motus velocioris aut tardioris signum esse solet febris: ardens enim est signum motus velocioris; non ardens, non ita velocis.

De Curatione.

Curatio.

Venæ sectio commune, remedium, omniũ specierũ φρενίτιδος, secundum Auicennam.

DE prognosticis hactenus egimus. Sequuntur remediorum materiæ. Quoad chirurgiam, in omni phrenitide vena est secanda, cap. 21. lib. 13. method. quia in omni specie phrenitidis est vitium vehemens in sanguine. In sanguinea quidem phrenitide, sanguis habet rationem caussæ principalis: in biliosa & atrabilaria, habet sanguis rationem caussæ adiuuantis, vel caussæ sine qua non: nisi enim sanguis misceretur cum bile, non fieret tumor, sed exulceratio: & sic sanguis habet rationem caussæ adiuuantis. Nec repugnat Gale. 2 lib. 2. ad Glauc. dum ait, in erysipelate non esse secandam venam; loquitur enim de erysipelate externo: at phrenitis est erysipelas internum. Sanguis etiam interdum habet rationem caussæ sine qua non; nam interdũ sanguis infra caput abundat, vt sit impedimento, quo minus capiti possimus occurrere. Quoniam ergo in phrenitide sanguinea, sanguis habet rationem caussæ principalis: merito in hac specie maior sanguinis copia est educenda, quia tunc quoque maior ipsius copia in toto abundat.

Considerandum autem num virtus venæ sectionem permittat; proinde in hectica phrenitide, non est vena secanda: in tumultuosa licet secare, nisi hæc alijs morbis successerit: nam virtus est debilis, propterea in tumultuosa incipiente, vena aperiatur. Si igitur virtus prohibeat phlebotomiam, huius loco vicaria vsurpanda, de quibus in doctrina de dolore capitis egimus. *Vsus. Quantum?* In summa sit sanguinis actio, sanguis vnica vice est euacuandus: vnde Auicennas ad animi defectum euacuabat, in sanguinea tantum, non in biliosa. *Quomodo?* in biliosa phrenitide, foramen angustius, in atrabilaria latius esse debet, in sanguinea, mediocre, quia sanguis in tenuitate medio modo se habet. *Quando?* Si sanguis vincit alia indicantia, statim eadem hora vena secanda c. 21. lib. 13. metho. Et Rhases aperit venam, antequã symptomata phrenitidis complicentur, id est, antequam materia copiosa in caput fluat. Præterea statim vena secanda, qua cito virtus succumbit. Galen. ca. 4. lib. 4. de caus. puls. ait, rarissime pulsum esse magnum in phrenitide, vt plurimum paruum, scilicet respectu ad maximum, ideo statim tundenda vena. Et hinc Auicennas primum secat venam, deinde clysmo vtitur. Ceterum, si plures in phrenitide venæ sint secandæ: primum est secanda vena, ratione sanguinis existentis infra caput; secundo, ratione sanguinis in capite: quamprimum vena cubiti, deinde frontis: ratio est, quia magis potest sanguis infra caput; si enim primũ vena frontis secetur, sanguis infra existens, caput petens, magis repleret. *Vbi*. Auicennas secat cephalicam, per quam & caput & totum vacuatur, magis, quam per basilicam & communem. Monent Auicẽnas & Alexander si non sit possibile, habere manus phrenitici, secandam esse venã in fronte, vt sanguis e capite vacuetur: id quod intelligendum de phrenitide biliosa & atrabilaria, in qua non est copiosus, in toto sanguis, & ægri sunt admodum inobedientes: at in sanguinea hoc præceptum nequaquam habet locum, quia sanguis copiosior facit delirium mitius, vt ægri brachia porrigant, possimusque cephalicam aperire. Addit etiam Auicennas si virtus non permittat, vt vena brachij secetur: aperiendam esse frontis venam, e qua, vt pote minore, sanguis in minore copia effluit, vnde minor iactura & dissipatio spirituũ. Hoc documentum non solum in phrenitide, sed in quolibet etiam morbo longo seruandum, vt, si vires non sint admodum robustæ, tutius sit minores venas aperire. Non ergo sunt reprehendendi practici, qui in diuturnis morbis secant saluatellam.

Recte administratio venæ sectionis.

Cautiones.

Quod si in sanguinea phrenitide, virtus non ferat venæ sectionem: oportet cucurbitulis scarificatis vti: quæ non possunt applicari dorso, ratione dispositionis febrilis; nec applicari possunt partibus inferioribus, vt naribus & cruribus, sed cubito applicari debent: ratio est, quia dum applicantur internis partibus, vicem gerunt venæ sectionis, potissimum basilicæ, at si brachijs applicentur in summitate, vicem gerunt sectionis venæ cephalicæ. Et propterea, cum in phrenitide sit aperienda cephalica, per quam etiam caput euacuatur; ideo dum non possumus aperire cephalicam, cucurbitulas brachijs applicare debemus. Possunt etiam cucurbitulæ scarificatæ prodesse, propter materiam impactam. In vsu quædam notanda sunt circa tempus, & locum: reliqua enim patent, e doctrina de dolore capitis. Quoad tempus: cucurbitulæ scarificatæ, quæ administrãtur propter materiam impactam, debent adhiberi post totius corporis euacuationem, & post euacuationem materiæ existentis in capite, sed nondum impactæ. Galen. enim cap. 21. lib. 13. method. ait: in phrenitide cucurbitula capiti admota, & scarificata, quandoque reuocauit phreniticum a morte. Miror equidem his temporibus præceptum hoc non vsurpari: ideoque hortor vos, vt vrgente necessitate; id est, in pertinaci phreni-

Cucurbitulæ.

Recta administratio cucurbitularũ.

NB.

medicamentis, respicientibus intemperies.

2. Materia morbifica.

Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt materiã morbificam. Hæc materia multiplex est: vel enim reperitur Extra caput, & est admodũ mediata: vel In capite & tunc est aut Intra, aut extra craniũ: si intra cranium, dolorq; etiam cruciet intra cranium, materia est caussa immediata: sin vero dolor cruciet extra cranium, eadem materia residens intra cranium, est caussa mediata, immediata autem quæ extra craniũ subsistit. Nos confusionem fugientes, primum loquemur de materia extra caput, deinde de materia existente in capite. Materia igitur existens extra caput, vel residet Citra iecur, & dicitur prima superfluitas; vel Vltra, & dicitur cacochymia. Prima superfluitas; vel est Tenuis, vt serosa & biliosa, vel Crassa, vt melancholica & pituitosa. Tenuis vacuatur, vel per Os, vel per Aluum. Per os vacuatur beneficio vomitorij, quod conficitur ex *aqua hordeacea tepida, cum iulapio acetoso simplici, vel syrupo acetoso, simplici, vel etiam cum aceto*. Per aluum vacuatur, vel exhibitis per os, vel immissis per sedem. Per os: ℞. *mannæ el. syr. rof. sol. ana ℥. ij. ß. cum aqua endiuiæ, fiat potio breuis*. Vel, ℞. *floris cassiæ rec. extr. ℨ. x. mannæ el. ℨ. iij. specierum diarhodon. Abb. ℈. M. & cum saccharo fiat bolus*. Per sedem euacuans, iniicitur clysmi modo. ℞. *cremoris hordei* ℔. j. *sacchari rubri ℥. ij. olei vel communis vel violacei ℥. iij. oui vitellum, salis communis. ℈ j. Mis. pro clystere*.

Prima superfluitas.

Crassa.

Si crassa fuerit superfluitas, vomitorum erit tale: ℞. *succi raphani. ℥. j. ß. oximellis sim. ℥. ij. iuris pinguis tepidi ℥. x. Mis. pro vomitorio*. Aluum subducet hoc sequens, per os exhibitum. ℞. *mellis rof. sol. ℥. v. iuris pulli parum, fiat potio breuis*. Si patiens forsitan non admittet syrupum rosaceum, nec medicamentum in bolo, sed solum in potione, cuperetque mannam, hæc quia non euacuat superfluitates crassas, sed tenues, iccirco adiungenda sunt ea, quæ mannam adiuuant; ℞. *mannæ el. ℥. iij. oxymellis simp. ℥. ij. ß. cum iure pulli. fiat potio breuis*. Hic oxymel attenuat & abstergit materiam, quam detersam facilius manna educit. Si patiens desideret bolum: ℞. *specierum hieræ simp. ℨ. iij. cum melle rof. fiant boli*. Vel: ℞. *flor. cassiæ, nouiter extractæ ℥. j. mannæ el. ℥. ij. specierum hiera simp. ℨ. ij. ß. misce cum saccharo. fiant boli*. Per sedem immitti potest sequens: ℞. *hiera picra ℨ. iij. mellis rosati ℥. iij. olei vel communis, vel chamæmelini ℥. iij. ß. salis communis ℨ. j. iuris alterati cum furfuribus ℥. x. succi betæ, vel mercurialis ℥. ij. Misce pro clysmo*.

Vsus medicamentorum in prima superfluitate.

Vsus. *Quantum*. Prout maior est actiuitas primæ superfluitatis, pro eo etiam maior erit dosis euacuantium. Verbi gratia dare licet cassiam ad ℥. ij. mel. rof. sol. ad ℔. ß. syr. rof. sol. & mannam ad ℥. v. species hieræ ad ℨ. iij. & vltra: vnde Galenus cap. 11. lib. 7. method. præbebat duo magna cochlearia; sed nos possumus exhibere vltra duo cochlearia magna, ob penuriam bonæ aloes. Dubitari autem potest, cur Galenus cap. 1. lib. 2. κ. τόπ. statuat summam dosin specierum hieræ esse ℨ. j. Responsio: Galenus ibi respicit ad hieram, vt attenuat pituitam impactam in tunicis ventriculi, ideoq; in minore copia sumit, vt diutius manens in ventriculo magis attenuet; si etiam in maiori dosi exhiberetur, non detineretur in ventriculo, & sic non attenuaret impactam materiam. At lib. 7. meth. Galenus proponit hieram, quatenus sensibiliter euacuat, ideoque maiorem aloes copiam sumit. *Quomodo*: Si prima superfluitas ægre patiatur, exhibeatur medicamentum in bolo; si facile, in potione. Item in difficili passione primæ superfluitatis, clysmi confici debent e copiosis electarijs, & exigua portione iuris, vt sic detineantur & magis operentur. Ad vires tamen semper nos respicere oportet: quæ si non admittant prædicamentum in forma pilularum, exhiberi debet in potione. Nihil nos diximus de medicamentis: quæ cum cassia miscentur; vt sunt semina anisi: quæ rudiler oportet esse contusa: hæc enim non pertinent ad præsens negotium, sed ad methodum componendi. *Quando*: medicamenta hæc vsurpanda sunt, dum prima superfluitas vincit alia indicantia, nimirum ante præparationem materiæ. Et cum prima superfluitas quotidie generetur, saltem alternis diebus vti oportet lenientibus, id est, clysmis, nisi sponte fluat aluus. *Vbi*. Euacuare licet per vomitum: si prima superfluitas subsistentiam habeat circa os supernum: per sedem, si subsistat circa fundum, aut secundum tenuia intestina, vbi quidam medicamentum per os exhiberi dicunt: si materia subsistit in crassis intestinis, per sedem oportet immittere medicamentum.

Cacochymia.

Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt cacochymiam. Est autem cacochymia, materia biliosa, pituitosa & melancholica: ideoque primum dicendum de præparantibus, deinde de purgantibus; idque generaliter, vt ad omnes morbos accommodari queat.

Præparantia materiam biliosam.

Præparantia igitur bilem, pro huius varietate varia sunt. In bile enim pallida, vtimur *syrupo rof. recent. de acetositate citri, de succo acetosæ, de cich. de end. quibus syrupis additur decoctum e cichoraceis, ex hordeo*. Si bilis sit flaua, & præsertim si vitellina; ascendere licet ad *syrupum viol. nenuph. de papau.* ob insignem huius bilis caliditatem: decocta fieri poterunt *e lactuca*. Quod si bilis sit particeps alicuius viscididatis, permiscere licet *syrupum acetosum simpl.* Notandum vero, cum in corpore bilioso dulcia facile in bilem mutentur, syrupos præscribendos esse in parua quantitate, diluta in magna dosi: vt ℞. *Syr. de soncho, de succo acetoso, ana ℥. ß. decocti endiu. lact. hord.* ℔. ß.

Præparantia materiam pituitosam.

Si materia sit pituitosa, & quidem salsa: ℞. *Syr. de beton. oxym. simpl. de cich. sim. ana ℥. ß. decocti beton. cichor. ℥. iij. Mis. pro syrupo*. Betonica hic vtimur, propter materiam pituitosam; sed quia est salsa & calida, addimus cichoracea. Si pituita non sit salsa, sed moderate frigida, vt dulcis, & potissimum insipida; huic syrupum possumus præscribere. ℞. *Syrup. de beton. mellis rof. sol. oxymel. simp. ana ℨ. vj. decocti beto. petroselini ℥. iij. a. Mis. pro syrupo*. Si pituita sit frigidior, cuiusmodi est acida: ℞. *Syrup. de beton. compos. de stæch. de hyssopo, oxym. compos. ana ℥. ß. decocti saluiæ, beton. stæch. hyssopi ℥. v. a. Mis. hoc pro syr. Gratia huius pituitæ, licet etiam vti syrupo de corticibus cytri, de menta, de duobus & quinque rad. cum decocto maioranæ, rorism. origani, &c.*

Præparantia melancholiam.

Si materia sit melancholica, sitque exusta: ℞. *Syr. viol. de succo borrag. de fum. ana ℥. ß. decocti lupul. borag. capill. Veneris viridium ℥. iiij. Mis.* Probatur etiam *syrupus de pomis simplex, de succo buglossæ, de lupulis*. Sin autem materia melancholica nõ sit exusta; ℞. *Syr. de corticibus citri, de fumaria ana ℥. j. decocti melissæ, fumariæ, sem. citri ℥. iij. Mis. pro syrupo*.

Vtẽdi ratio.

Vsus præparantium e superioribus patet: illud saltem notetur circa modum, vt caussa materiæ biliosæ, exhibeantur syrupi actu frigidi, & præsertim si bilis sit calidior, vt vitellina: in reliquis licet vti syrupis calidis.

Purgantia.

Quantum ad medicamenta, quæ cacochymiam præparatam purgant: notandum, purgantia aliquando probari in cephalalgia caussa primitiua. Verbi gratia, si capitis dolor fiat ob Solis ardorem, ita vt, Solis ardor tantum calefaciat, purgantia non probantur, quia non adest materia purganda: si autem Solis ardor non modo calefaciat caput, verumetiam commoueat materiam, purgantia probantur, secundum Auicennam.

Cholagoga.

In materia ergo biliosa. ℞. *rhab. electi ℈. iiij. infunde. s. a. in decocto end. facta diligenti expressione adde elect. de succo rof. ℨ. ij. mannæ el. syrupi rof. sol. ana ℥. j. ß. Mis. & fiat potio breuis*. Vel, si patiens bolum optet; ℞. *puluer. rhabarb. el. ℨ. j. elect. de succo rof. ℨ. j. ß. trochiscorum de violis cum scammon. ℈. j. floris cass. nou. extr. ℥. ß. Mis. & cum saccharo fiat bolus*. Licet etiam hoc medicamentum præscribere in dolore capitis

Phlegmagoga.

capitis. ℞. *Massæ pil. aur.* ʒ. iij. *dacrydij gr.* iiij. *cum syrupo de soncho, fiant pillulæ num.* V. Si materia pituitosa sit purganda ℞. *Massæ pil. coch.* ʒ. j. ß. *mastiches* ʒ. ß. *cum syrupo de beton. fiant pil.* V. Probatur etiam *agaricus, hiera Pachu, diaphænicum. & in contumaci dolore pituita probantur pil. fœtidæ, pilul. de euph. trochisci albandal.* In materia melancholica: ℞. *Massæ pil. coch. cum helleboro præparatarum.* ʒ. j. ß. *de fumaria* ʒ. ß. *cum syrupo de pomis fiant pilulæ num.* V. *Licet etiã vti sena, polypodio, epithymo, veratro nigro; vnde probatur syrupus de polyp. de pomis comp. de fumaria comp. confectio Hamech.* Id tamen maxime notandum, e cap. 2. lib. 2. κ.τόπ. in omni capitis morbo, siue a bile fiat, siue a melancholia, semper phlegmagoga esse miscenda, & ob id Galenus semper purgat *cum hiera e colocynthide, addito scammonio, propter materiam biliosam; helleboro nigro, propter melancholiam. Vsus. Quantum.* Pro maiori acrimitate materiæ, vt pendet a maiori quantitate, probatur etiam maior dosis purgantium. Sed notandum cum materia in dolore capitis expurganda sit satis distans, augendam esse dosim medicamenti, ne facultas in longo itinere hebescat. Sed hoc non pertinet ad methodum medendi, verum ad methodum componendi: quæ docet, ne medicamentorum vires in itinere frangantur, opus esse medicamento vehementiori, vel in dosi maiori. *Quomodo.* Probantur pilulæ, præsertim in materia pituitosa, & melancholica, quæ non ita cedunt, sicut biliosa. *Quando.* Exhibenda sunt medicamenta, dum materia purganda vincit alia indicantia, vt sit concocta; item si cruda, sed turgens interim, aut venefica, aut petens cerebrum, præsertim vbi imminet epilepsia, vel apoplexia, vel phrenitis. *Vbi* agendum. Subsistentia huius materiæ indicat, medicamenta per os esse exhibenda. Si fortasse prohibeat ventriculus, applicanda sunt medicamenta proposita vmbilico, sunt immittenda per sedem: vnde probantur clysmi acres, præsertim quia hi (teste Galeno cap. 1. libro 2. κ.τόπ.) vacuant, quæ sunt circa ventrem, circa mesenterium, & quæ circa sima hepatis sunt, vt sic per partem, post partem fiat vacuatio etiam a remotis. Hæc de materia, quæ extra caput consistit.

Materia morbifica consistens in capite: mediata tamen.

Materia mediata residens in capite, vel generatur in capite, vel extra caput. Si in capite generetur, residet vel in venis, vel extra venas. Si in venis, hæc materia vacuatur soluentibus, de quibus dictum. Si reperiatur extra cerebri venas, vacuatur præsertim per os; dein etiam per nares, hæc enim materia nihil aliud est, quam crassum excrementum, quod necessario generatur in capite, & perducitur in infundibulum, & hinc ad glandulam, vt postea per foramina, & ea quidem ampla, ad palatum pertinentia, per os expurgetur. Verum perducitur etiam aliqua portio excrementi ad carunculas mamillares, & hinc ad nares, & proinde ad narium foramina, quæ perducuntur ad internas partes ipsius palati. Vnde hæc materia modo per os, modo per nares est euacuanda.

Qualitates eorum medicamentorũ, quibus vacuatur materia in capite existens.

Fit autem vacuatio capitis: (secundum Galenum, cap. 2. lib. 2. κ.τόπ. & cap. 1. lib. 6. κ.τόπ.) per medicamenta calida, tenuis substantiæ, acria, detergentia, suauis & odoris, & saporis, & quantum fieri potest non venefica. Calida enim attrahunt materiam, in intimo capitis existentem: tenuia penetrant: acria per medium tactum irritant expultricem: detergentia faciunt, ne materia viscida ita hæreat; suauitas saporis & odoris, facit, vt medicamenta cum iucunditate operentur, non debent esse venenata hæc medicamenta, quia petunt organum olfactus, linguam, œsophagum, tracheiam, ventriculum, pulmones. Medici tamen interdum venenatis vti coguntur, dum materia ad summum vehementiæ adscendit: vtuntur enim *felle, colocynthide, cap. 2. lib. 2. κ.τόπ. scammonio, oxymelle cum turbith, & cum scammonio,* dum scil. respiciunt ad pituitam cum bile permistam, sicut Auicennas, cap. 29. tract. 2. licet etiam vti *hiera Archigenis cum colocynth.* Verum hæc omnia probantur, non quatenus sunt venenata, sed quoniam attrahunt determinatos humores.

Quomodo medicamenta ore detenta in actum ducantur.

Dubitare autem quis posset, quomodo hæc medicamenta deducantur de potentia in actum, cum non ingrediantur ventriculum, nec longo tempore in ore detineantur, sicut alia in ventriculo? Dicendum est: medicamenta quæ agunt a proprietate occulta, non egere adeo multo tempore, vt ad actum deducantur, sicuti requirunt ea, quæ manifestis agunt qualitatibus: ambra enim festucas trahit, si solum calefiat, & magnes ferrum, si solum fricetur. Accedit etiam, quod medicamenta, quæ applicantur ori, vel narib. minore cum difficultate materiam determinatam attrahunt, ob viciniratem; quam ea, quæ ingrediuntur vẽtriculum, quippe quæ materiam magis remotam, in artubus, venisque distantibus, hærentem debeant attrahere. Ex his ergo patet, eos decipi, qui non probant hæc medicamenta vehementia, quod putent ea non deduci de potentia in actum. Illud tamen obseruandum, vt, quantum fieri potest, minus vehemẽtia administrentur: nisi materia sit contumax, nimirum frigida, crassa, viscida, impacta.

Ordines medicamentorũ quib. caput purgatur.

Porro horum medicamentorum, quę purgant materiam in capite existentem, certi quidam sunt gradus: alia enim sunt debilia, alia mediocria, alia fortiora. Debilia sunt, *mastiche. thus, origanũ, pulegium, beta, manna, oxymel simplex.* Mediocria: *hyssopus, folia & rad. capp. sal. nigella. sapa, maiorana, struthium, eruca, nasturtium, cuminum, calamintha mont. dictamnum Cret. acorus, bacca lauri, folia lauri, piper, zinziber, pyrethrum, succus cyclaminis, succus iridis, oxymel scillinum, allium, cepa, sinapi, confectio illa, quam vulgo appellant mustardam.* Vehementia sunt: *rhab. agaricus, sena, epithym. polypod.* Adhuc vehementiora sunt *scammonium, turbith, colocynthis, tithymalis, euphor. elater, vtrumque veratrũ.* Sed quia hæc medicamenta nocere possunt, vel acrimonia, vel iniucunditate odoris & saporis, in medicamentis componendis oportet addere corrigentia: propter acrimoniam, *fœnum græcum, caricas pingues, passulas dulces, oleum viol. oleum amyg. dulcium*: propter odorem, aromata, *ambram, moschum, galliam odoratam, styracem calamitam, vsam odoratam*: propter ingratum saporem miscenda sunt dulcia, *vt saccharum, mel, vinum dulce, passulæ, carica, &c. Vsus. Quantum.* Summa dosis probatur, vbi summa est materię acrimitas. *Quomodo.*

Ratio vtendi caput purgijs.

Si materia maxime resistat, forma medicamentorũ erit solida, vt sunt turundæ, linimenta, & masticatoria: sin minus medicamentis liquidis vti possumus, vt sunt decocta, seu gargarismi. *Quando.* Oportet his vti, dum materia vincit alia indicantia, & nõ vincitur a materia existente in toto, vel in ventriculo. Vincit autem materia hæc expurganda materiam actu soluentem continuum. Quare caput purgia sunt administranda post vacuationem totius & ventriculi, nimirum ante cibũ, & ante topica medicamenta. *Vbi.* Cum materia subsistat intra cranium: iure hæc medicamenta applicantur naribus & ori, nisi sit prohibens.

Cautiones.

Purgantia quidem per nares prohibentur, dum nares afficiuntur vlcere, vel aliquo tumore, dum nares obtinent venas cum orificijs laxis, vt periculum immineat hemorrhagiæ narium: item dum vitium aliquod oculorum adest, quæ enim per nares purgant, facile oculis possunt officere. Præterea dum cerebrum, vel vertigini, vel epilepsiæ est obnoxium, fugienda sunt ea, quæ per nares purgãt, sternutamento quippe insigniter cerebrum agitatur, vt facile vertigo, aut epilepsia oriatur. Purgantia per os prohibentur, si adest vitium palati, gingiuarum, dentium, linguæ, item vitia ventriculi, tracheiæ, pulmonum, dum hæ partes facile suscipiunt cerebri excrementa, secundum Auic. cap. 29. tract. 1.

Iam

Formulæ.

Iam formulas aliquot trademus, purgantium tum per os, tum per nares. Purgantia per os, sunt masticatoria, gargarismi, & inunctiones. Masticatorium debile hoc erit: ℞. *thuris* ʒ.j. *mastiches* ʒ.ij. *ceræ, caricarum pinguium ana* ʒ.j.ß. *Misc. pro masticatorio.* Mediocre erit: ℞. *sinapi, piperis albi, pyrethri, salis communis ana* ʒ.j. *cum melle, fiat masticatorium.* Vehemens erit: ℞. *euphorbij, elaterij ana* ℈.ß. *staphisagriæ* ʒ.ß. *moschi odorati gr.iij. ceræ, ladani ana* ʒ.ij. *Misc. pro masticatorio.*

Masticatoria.

Gargarismi.

Gargarismus debilis erit. ℞. *caricarum pinguium, origani, foliorum lapathi, foliorum hederæ, fol. betæ, ana* P.j. *aquæ communis* ℔.iij. *fiat decoctio ad consumptionem* ⅓ *deinde* ℞. *prædictæ decoctionis* ℔.ß. *oxymelit. simpl.* ℥.j.ß. *Misc. pro gargarismo.* Mediocris: ℞. *cumini, calaminthe mont. hyssopi, rad. & fol. capp. ana* P.j. *sinapi, piperis, pyrethri, ana* ℈.j. *omnia rudiier contundantur: deinde recipe aquæ saluiæ* ℔.iiij.ß. *fiat decoctio ad consumptionem partis tertiæ; deinde recipe prædictæ decoctionis* ℔.ß. *oxymellis scillit.* ℥.j.ß. *Misc. pro gargarismo.* Vehemens gargarismus: ℞. *euphorb.* ℈.ß. *colocynth. agar. ana* ʒ.j. *foliorum cucumeris agrest.* P.j. *aquæ calaminthe* ℔.iij. *fiat decoctio ad consumptionem dimidij: deinde recipe prædicti decocti* ℔.ß. *oxymel. scill.* ℥.ij. *Misce. pro gargarismo.*

Linimenta.

Linimentum palati debile erit ℞. *succi betæ, maluæ, lapathi, ana* ℥.ß. *oxym. simp.* ℥.j. *Misc. pro linimento.* Mediocre: ℞. *pulueris sinapi, nasturtij, piperis albi cumini, ana* ℈.ij. *macerentur in aceto acri, deinde recipe succi ireos, cyclam. bryoniæ ana* ℥ ß. *mellis* ℥.j. *fiat linimentū. Huius classis etiam erit mustarda.* Vehemens erit linimentum. ℞. *sapon. euphorbij. staphisag. scammonij ana* ℈.j. *oxymel. scillit.* ℥.j.ß. *Misce. Licebit etiam theriaca & mithridato palatum inungere.*

Liquida errhina.

Purgantia per nares, sunt liquida, pulueres, turundæ. Liquida sunt administranda, vt operentur sine detrimento: æger ergo declinabit caput suum ad posteriora, & violentia aliqua liquori immittatur intra nares, interim æger os repleat aqua vel vino, maxime dum vehementiora naribus admouentur; sic enim medicamentum non ingreditur os, quod iam repletum est, aut ingressi vires veneratæ frangentur, ne ori, subiectisque partibus obesse queat. Hæc tamen admonitio est extra methodum. Liquidum autem debile, naribus applicandum, sic poterit præscribi: ℞. *succi betæ. fol. hederæ ana* ℥.j. *mannæ el.* ʒ.j.ß. *Misc. pro naribus.* Mediocre: ℞. *pulu. pyrethri, piperis, sinapi ana* ℈.ß. *succ. cyclam. ireos, ana* ʒ.j.ß. *olei liliorum alb. cum aromat. oxymel. scillit. ana* ʒ.vj. *Misc.* Vehemēs erit: ℞. *elaterij gr.vij. dacrydij* ℈.j. *pulu. vtriusque veratri gr.xv. Misc.* His vehementioribus dolores cō tumacissimi superantur.

Pulueres.

Pulueres per arundinem in nares sunt insufflandi. Debilis hic erit: ℞. *betæ, maioran. fol. hedræ, mannæ el. ana* ʒ.j. *fiat puluis.* Mediocris: ℞. *pyrethri, pulu. albi sinapi, caryophyll. ana* ℈.j. *Misc. & fiat puluis.* Vehemens: ℞. *colocynth. staphisagriæ, vtriusque veratri ana gr.xv. moschi gr.iij. Misc. & fiat puluis.*

Turundæ.

Turunda debilis erit: ℞. *succi betæ. fol. hedræ ana* ℈.j. *ceræ* ʒ.j.ß. *Misc. & fiat turunda.* Mediocris: ℞. *pulu. sinapi, nasturtij. prassij, pyrethri, piperis albi ana* ℈.j. *ladani, ceræ ana* ʒ.ij. *Misc. & fiat turunda.* Vehemens erit: ℞. *euphorbij, elaterij, colocynth. ana* ℈.ß. *moschi gr.iij. styr. calamit. gr.iiij. ladani* ʒ.ij. *Misc. & fiat turunda.*

Materia mediata extra caput genita, in capite tamen consistens.

Hactenus de medicamentis, quæ respiciunt materiam mediatam intra cranium contētam, & quidem in capite genitam. Sequuntur ea, quæ respiciunt materiam intra cranium contentam, quæ tamen extra caput genita, in hoc confluxit. Hæc igitur materia, quæ in caput fluxit, inque venis residet, non extra venas, & præterea non est impacta; retrahitur vel Deriuatione, vel Repercussione (reuulsio enim spectat materiam, quæ nondum fluxit: de qua in c. de phrenitide:) Deriuatio fit per nares, per os, per brachia: & vel materia chirurgica; vel medicinali, de quibus omnibus iam dictum est. Reprimētia probantur in qualibet cephalalgia, quæ fouetur a materia fluxa, vel calida, vel frigida, cap. 2 1. lib. 5. meth. tam enim frigidus, quam calidus humor est repellendus, si modo non moueatur motu critico, lib. 13. meth. Quia Reprimentia autem debent esse frigida, & crassa substantiæ: contraria enim sunt attrahentibus, calidis & tenuis substantiæ. Debent etiam reprimentia esse adstringentia, vt partem, cui applicantur, possint densare, ne propter laxationem facile suscipiat. Porro notandum: (quod tamen ad methodum componendi pertinet:) adstringentia non posse penetrare, ideoque imbecillitati compescere occurrendum, per ea quæ reprimentia vehunt, nec tamen eorum vim frangunt, vt sunt tenuia & frigida.

Deriuatio.

Repercussio. c. 16. l. 5. sim.

Materia reprimentium.

Reprimentia debilia sunt, cap. 1. lib. 2. κ. τόπ. oleum rosaceum, sed confectum erit ex olivis immaturis, alias non esset reprimens. ol. rosac. compositum, oxyrrhodinum, aqua rosacea. Valentiora, succus sempervivi, portulacæ, psyllij, polygoni, pampinorum vitis, fructuum immaturorum, mororum immaturorum, pyrorum granatorum acerb. arantiorum acerborum. Hæc validiora probantur, dum materiæ morbificæ impetus est admodum vehemens, id est, si materia sit calidior. Probantur, inquam, si modo virtus ratione quantitatis calidi innati id permittit: si enim remissa sit caliditas innati calidi, valde frigida, seu vehementer repellentia non admittuntur: & hinc Galenus probat *oleum chamæmeli*, si corpus non tolerat vehementer frigidat, vt in fœminis, eunuchis, pueris, & in iis, qui sunt albicantis coloris. Cæterum in dolore pertinenti ex ebrietate, probatur *oleum rosaceum cum succo hederæ, & rosatij cum succo brassicæ* qui naturaliter ebrietati aduersatur, viniique vapores reprimit; vnde Theophrastus memorat, si prope vitem plantetur brassica, eam a vite recedere, & remotiorem apparere. Quoad vehiculum reprimentium, Galenus *acetum* omnibus aliis anteponit, quia ob exiguum calorem, multam frigiditatem, & tenuem substantiam, incidit, discutit, reprimit (cap. 8. l. 2. κ. τόπ. siccat etiam, ca. 20. l. 1. simp. Dubitatur autem de aceto, quomodo cephalalgia vsurpetur, cum tamen dolorem excitet, cap. 19. lib. 2. simp. acrimonia enim sua morsum excitat: præterea cum ea, quæ contra dolorē valeant, sint mitigantia, aut laxantia, quorum nec sunt anodyna ratione causæ adiuuantis, illa sunt anodyna supponuntur; acetū verò neutro modo concurrit, est enim frigidum, & non emplasticum, sed potius tenuis substantiæ. Respondeo. Si acetū sumatur vt medicamentū principale, id est, copiosum, agit cum vehementia & soluit vnitatem, doloremque intendit. Si autem sumatur, vt medicamentum non principale, sed vt secundarium, quod saltem deferat reprimens & principale medicamentum; tunc administratur in exigua copia, nec soluit continuum, quomodo & nos sumimus. Vt autem sciatur, qua proportione acetum sit permiscendū, oportet ad tria respicere; nimirum ad vim aceti, ad imbecillitatē reprimentis, ad permittentia ac prohibentia. Quoad vim aceti, vt acetum est acrius, ita in minori copia miscendum. Imbecillitas reprimentiū cognoscitur e materia reprimenda, & parte cui reprimens applicatur. In materia perpendimus motū & quietē; dum enim materia mouetur maiori impetu, opus est copiosiore aceto; dum quiescit in parte profundiore, similiter opus est copiosiore vehiculo: pars densior, copiosius exigit acetū. Permittentia & prohibentia, sunt res secundum & præter naturā. Secūdum naturam est virtus: quæ si bona, acetū ea copia miscendū, quæ indicatur ab imbecillitate reprimentis: sin contra, in minori copia acetū est miscendum. Res præter naturā, sunt materia morbifica, vis doloris, vigiliæ. Materia morbifica, si fuerit sicca, vt biliosa, vel melācholica, prohibetur acetum copiosum, quia exsiccat. Doloris vehementia, quia anodynū indicat, prohibet acetū copiosum, quod continuum soluit. Vigiliæ si assint vehementes, prohibent acetū, ideoque si hæ sint vehementissimæ,

Vehiculum reprimentium.

loco

loco aceti misceri potest acidum citri, vel limonis, vel arantiorum, ita tamen vt hi fructus sint maturi; misceri etiam potest succus acetosæ. Proportio antẽ aceti ad reprimentia debet esse a suboctupla, ad subquadruplam: vt pro reprimentis ℥ j. misceri debet aceti ʒ.j. ad minimum, vel ʒ.ij. ad summum.

Oxyrhodinorum formulæ.

Restat vt formulas quasdam reprimentium tradamus. Sanguinem reprimit sequens: ℞. *ol. rosf. omphac.* ℥.ij *aqua rosat.* ℥.j. *aceti* ʒ.vj. *Misce, & concutiantur omnia in mortario plumbeo, pro oxyrhodino.* Sequenti reprimitur bilis, si vigiliæ non sint intensæ. ℞. *olei rosati omphac, aqua rosac. ana* ℥.j.ß. *succi endiuiæ, omphacini, ana* ʒ.v. *aceti* ʒ.vj. *Misce pro oxyrhodino.* Si vigiliæ sint intensiores, biliosa materia hoc medicamento est reprimenda: ℞. *ol. rosati omph.* ℥.j. *aqua ros.* ℥.j.ß. *olei violacei* ℥.j. *succi lact.* ℥.ß. *aceti* ʒ.iij ß. *vel aceti loco, acidi citri* ℥.j. *Misce.* Pituitam hoc reprimit. ℞. *oleum rosf. compl.* ℥.ij. *oleo chamæm. confecti cum oliuis immaturis* ℥.j. *aceti* ʒ.vj. *Misce pro oxyrodino.* Melancholia hoc reprimitur: ℞. *oleum rosf. compl.* ℥.j.ß. *chamæmel.* ʒ.ß. *succi maluæ* ℥.j. *aceti* ʒ.v. *Misc.*

Administratio repellentium.

Vsus. *Quantum.* Dosis compositi (simpliciũ enim dosis pertinet ad artem componendi:) maior erit, pro maiori actiuitate materiæ reprimendæ: vnde dũ applicatur reprimens cum linteo, exigua debet fieri expressio, si magna sit materiæ actiuitas: contra, si exigua actiuitas materiæ, pannus valenter debet exprimi. *Quomodo.* Reprimentia actu frigida sunt administranda, nisi prohibeat vel materia repellenda, vel virtus. Materia enim repellenda, si est calida, tunc consentiunt indicationes, quoniam & vt calida, & vt repellenda, indicat frigidum; ideoque reprimẽs magis actu frigidum esse debet. At materia frigida, vt frigida, indicat callida; vt reprimenda, indicat frigida: ideoque cum dissentiant indicationes, reprimẽs actu nec calidum, nec frigidum, sed tepidum debet amministrari, cap. 15. lib. ad Glaucon. Si virtus constet, idest, si calor innatus capitis vigeat, si caput calidum est, reprimens actu frigidum potest amministrari: sin minus tepidum, vt eunuchis, fœminis, puerulis, senibus, in ambiente frigido. *Quando.* Reprimens est amministrandum, dum materia reprimenda alia indicantia vincit: non vero habet locum, cum materia repellenda vincitur a materia existente in toto, vel destillante in pulmones, præcipue si acris sit, aut maligna: tunc enim antequam vtamur repellẽtibus, vacuandum totum corpus, destillationis materia minuenda & attemperanda. Et quoniam materia repellenda, vincit materiam resoluendam; ideo primum repellentibus, deinde resoluentibus vti oportet. *Vbi.* Cum materia repellenda sit in capite: reprimens applicandum capiti. Eligenda autem est capitis pars, per quam reprimẽtia promptius permeent ad materiam repellendam: vt sunt partes circa nares, & circa suturam coronalem.

Materia morbifica immediata.

Hactenus de materia Mediata. Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt materiam Immediatam, residentem in parte neruosa. Et hæc materia, siue vapor sit, siue humor, euacuatur medicamẽtis superius propositis, in dyscrasia frigida. Quibus quædã adijcienda. *1.* Si ergo materia sit vapor, probatur medicamentum confectum e *feniculo, cumino, aniso, chamæmalo, anetho, dauco, betonica, &c.* cuiusmodi est etiam *ceratum sacrum, ceratum de betonica.* *Vsus* patet e superius propositis: quibus saltem duo addemus: primum, his actu calidis esse vtendum: alterum hæc esse vsurpanda post totius & capitis euacuationem. Si materia sit humorosa & impacta; dissoluenda est medicamentis propositis, quæ calida sunt, & tenuis substantiæ, quibus etiam vti licet in phrenitide & lethargo; quamuis mitiora probentur ad bilem & sanguinem; vehementiora ad pituitam & melancholiam. *2.*

NB.

Verum notandum, vt, si materia fuerit sicca, cum resoluentibus misceantur emollientia: alias materia crassa & scirrhosa euaderet, & curationem non admitteret, cuiusmodi est pituita & melancholia. Notetur etiam in compositione medicamentorum resoluẽtium, vt, si humor infectus fuerit lue venerea, misceantur alexipharmaca. Resoluentia sunt, & quidẽ mitiora, *chamæmel. anethum, beton. saluia, maioran. rosmarinus:* mediocria, *origanum, puleg. serpillum, nardus, fenic. nigella, calamintha mont. dictamum Creticum:* fortiora, *piper, sinapi, euphorbium, scammonium, colocynthis, veratrum, radix cucum. agrestis, fimus columbinus, thapsia, &c.* Emollientia sunt *ammoniacum, adeps anserinus, medulla vituli, malua, althæa, emplastrum de melilot, diachylon,* quæ vt reddantur odorata, misceri oportet, *macem, aromata, moscum.* Inter alexypharmaca huc faciunt, *china, salsa parilla, guaiacum, sassafras.* Notetur Galenum addere *acetum*, reprimentibus, non autem resoluentibus: quia hæc tanquam, calida & tenuis substantię, non egent vehiculo. Facultas autem medicamentorum resoluentium excipitur *modo aqua, modo vino, modo oleo:* vnde forma varię horum medicamentorum solent præscribi, verbi gratia, si solidum fiat medicamentum, tunc fieri solent trochisci, pulueres, pilulæ odoratæ, linimẽta, emplastra, cerata. Sed obiter animaduertenda est differentia inter inunctionem, vnguentum, linimentum, emplastrum, & ceratum: inunctio fit e solo oleo, sine odoramentis & ceræ: vnguentum fit ex odoratis, sed sine cera, verbi gratia, si componatur medicamentum, ex oleo lib. alb. cum aromat. & ol. chamæme. linimentũ fit ex oleo & cera, vt pro olei ℥.j. sufficiant ceræ ʒ.ij. emplastrum recipit ceram & farinam, qualis in resoluente medicamento est farina orobi: ceratum fit e cera admodum copiosa, vt pro olei ℥.j. sumantur ceræ ʒ.iij. iiij. vel vj.

Vsus resoluentium.

Recta administratio resoluentiũ, patet e propositis. *Quantum.* Magna dosis indicatur, si materia impacta sit magnæ actiuitatis. *Quomodo.* Resoluens est administrandum actu calidum: magis quidem, si materia fuerit frigidior, & si virtus ferat: minus si materia calidior, & si æger non queat perferre vehementer actu calida. Præterea, si materia magis resistat; resoluentia debent vsurpari in forma solida, vt magis agant: si contra, in liquida. *Quando.* Resoluentibus vtendum est, quando materia impacta vincit alia indicantia: non autem ijs vtendum, si materia impacta vincitur a materia redundante in toto, vel in cerebro: vnde ante resoluentia, & totum, & caput vacuari debent. *Vbi.* Cum materia impacta subsistentiam habeat in capite, huic applicandum est ceratum sacrum & exhibendum decoctum guaiaci.

Vt vero, quæ hactenus de materia morbifica dicta sunt, rectius intelligantur, subiectum σχηματισμὸν addidi.

- *In Capitis dolore, materia morbifica est vel*
  - *mediata existens aut*
    - *extra caput*
      - *citra iecur; vt primo superfluitas*
        - *tenuis*: *serosa. biliosa:*
        - *crassa*: *pituitosa: melancholica;*
      - *vltra iecur: vt cacochymia*: *biliosa; pituitosa; melancholica.*
      - } *Praeparanda, & Vacuanda.*
    - *in capite: quae genita est vel*
      - *in capite residetque*
        - *in venis capitis;*
        - *extra venas cerebri Vacuanda per*
          - *os: quod fit* *masticatorio. gargarismo. inunctione.*
          - *nares: quod fit errhino.*
      - *extra caput: eaque Retrahenda vel*
        - *deriuatione, per* *nares. os. brachia.*
        - *repercussione, per reprimens.*
  - *immediata, residens in parte neruosa: Resoluenda.*

Caussae externae. Aer.

Hucusque de remedio sanante, quod respicit caussam internam: sequitur remedium sanans, respiciens caussam principalem externam. Caussae igitur externae, vel Necessario occurrunt, vel nō Necessario. Necessario, aer, potus. Ab aeris caliditate dum fit dolor; probantur refrigerantia, proposita supra in calida intemperie, sed remissiora. Si dolor fit ab aere frigidiore, probantur calida, proposita in dyscrasia frigida. Si dolor prodeat a ventis, oportet cum Auicenna considerare, num ventus sit Calidus, vt aestiuus & austrinus: vel Frigidus, vt hyemalis, & aquilonaris. Si vētus calidus, perpendendū, num introierit, vel per nares, vel per aures, vel per vtrumque: Si enim per aurēs ingressus fuerit, oportet in aures instillare vel *oleum chamaemelinū*, vel *anethinum*. Haec olea, licet ventus sit calidus, probantur tamen propter dissolutionem; vnde tepida sunt administranda. Si per nares ventus introierit, medicamentum etiam per nares immittendum. Sed licebit etiam medicamentum applicare suturae coronali. Et si contigat, vt imprimatur intemperies calida; licet postea refrigerantibus vti. Si dolor fiat a vento frigido; vtendum est medicamentis calefacientibus & resoluentibus propositis, modo per nares, modo per aures, prout introiuit ventus frigidus. Si ab immodico potu fiat dolor, nimirum ex ebrietate; vacuatio debet fieri, secūdum Auicennam vel per vomitum, vel per aluum: optimumq; est, vt dormiat, quia somnus saepe e toto vapores resoluit, & dolorem tollit: sin haec minus conducant, ad ea confugiēdum, quae possunt vni vapores reprimere, vt *oleum rosac. cum succo brassicae*. Caussae externae non necessario occurrentes, sunt contusio, plaga &c. in quibus recurrendum est potius ad propria capita. Postremo breuiter quoque dicendum est de cephalalgia, quae producitur ex odoribus. Si enim dolor capitis fiat a malis odoribus, secundum Auicennam occurrēdum est contrarijs, nimirum bonis; Contra, si fiat a bonis, occurrendum etiam est odoribus contrarijs, non quidē foetidis, sed in qualitate contrarijs; vt si dolor fiat ab odore calido, remoueatur per rem odoratam frigidam, boni odoris, verbi gratia si dolor fiat a moscho, (sunt enim qui huius odorem ferre nequeunt) occurrendum est *violis, rosis*: & contra, si dolor fiat ob odorem frigidi, occurrendum calidis: vt *ambra*. Hoc licet quidam in scolis proponant, non tamen a me, vt verum fatear, admodum probatur.

Ventus. Ebrietas. Caussae externae nō necessario occurrentes. Odores.

Cephalica medicamenta.

Hactenus de medicamento anodyno & sanante. Sequuntur medicamenta, quae respiciunt proportionem cerebri, quę capitalia dicuntur. Haec medicamenta tria in se continent: primum enim non iuuant in omni affectu capitis: si enim verbi gratia, capitis affectus sit calidus, & medicamētum cephalicum sit calidū nocebit. Secūdo, cephalica etiam possunt prodesse in vitijs aliarum partiū: calida enim cephalica etiā prodesse possunt in vētriculi affectu frigido. Tertio, dicuntur cephalica, quia maiori cū vtilitate affectibus capitis administrantur. Non enim dicuntur cephalica, quod conueniant in omni affectu capitis, quia in aliquibus nocent: nec quod prosint solum in capitis affectibus. Cur autem cephalica magis iuuant caput, quam aliam partē, nulla alia ratio reddi potest, quam quod habeant proportionem, quae eius sit naturę vt limitet, contrahatque facultatem medicamenti, quo maioris sit actiuitatis & vtilitatis ratione capitis, quam ratione aliarum partium. Cephalica, alia sunt Calida, alia Frigida, alia Temperata. Calida probantur in dolore capitis, caussa frigida, a caussa calida: temperata in omni dolore. Calida sunt, *stoechas, rosmarinus, maiorana, saluia, hyssopus, calamintha mont. magna antidotus* quae non tantum sunt capitalia, verū etiam cordialia, splenetica. Frigida sunt *rosę, saccharū rosac. viol. santali, diarhodon Abb.* Temperata sunt potissimum *cranium humanum, quod desumetur aut ex homine vinête (nimirum vulnerato) aut e cadauere iam defuncto, item peonia mas, non foemina.*

Vsus. Quantum. Hoc sumitur a proportione capitis, quatenus est maioris, vel minoris auctoritatis; cum autem cerebri proportio non agat, sed limitet facultatem agendi; ob id, vt facultatis actio erit vehementior, ita capitalia in maiori dosi erunt administranda; vt pro maiori robore cerebri, seu facultatis, opus sit maiori quantitate medicamentorū. *Quomodo.* Cum proportio seruetur calidis; haec medicamenta moderate calida sunt administranda. *Quando*, cum proportio praesens vincit alia indicantia, sunt vsurpanda cephalica: non autem quando vincitur a materia replente vel totum, vel caput: Ante enim vsum capitalium, prius totum & caput vacuare oportet. *Vbi.* Cum proportio subsistentiam habeat in cerebro; propterea haec medicamenta capiti sunt applicanda, & naribus, & suturae coronali, & per os exhibenda.

Vsus cephalicorum.

De Victu in cephalalgia instituendo.

DE materia medicinali diximus. Restat materia diaetetica; quam ita explicabimus, vt ad quodlibet capitis vitium queat accommodari. Aer, quatenus est materia alimenti, erit expers fumi, pulueris, venti, & cuiuslibet vaporis noxij; sed purus, odoris suauis, vt probe alat spiritus. Quatenus autem aer est materia remedij, pro varia doloris caussa varius probatur; in caussa calida, alterabitur *pomis, rosis folijs vitis, aqua ros.* erit etiā aer lucidus, non obscurus: & si

Victus ratio. Aer.

vigiliae

vigiliæ infestent, alterandus est aer *lactuca, nymphæa*. In caussa frigida, aer alterabitur *origano, pulegio, saluia, maiorana, caryophyllis*; & si contingat somnum esse coniunctum, debet etiam alterari *aceto acri*.

Cibus.

Cibus, vt est materia alimenti, erit boni succi, paucorum excrementorum, εὔπεπτος, & εὐανάδοτος, suauis odoris & saporis: vt carnes optimæ, pisces, panis probus, &c. Cibus autem vt est materia remedij, vel est materia anodyni, vel sanantis. Cibus habens rationem anodyni, erit suauis, dulcis, vt patiens oblectetur: vnde infantium dolores lacte mitigat Galenus cap. 7. lib. 1. de tu. san. Cibus, vt est materia remedijs sanantis, varius probatur, vt varium est vicium caussæ principalis: quod pertinet ad substantiã, quantitatem, qualitatem, & vbi. Vitium secundum substantiam est, si verbi gratia, materia sit putrida; vnde probatur cibus conditus *aceto, acetosa, acido citri*: & si adsit virulentia venerea, licet cibum alterare *salsa, china, potest etiam lignum guaiacum cum cibis misceri*. In vitio secundum quantitatem, probatur victus minuens, vt *cremor hordei, panatella liquidior*. In vitio secundum qualitatem ita procedendum: Si vitium in frigiditate sit positum, tunc cibus est condiendus *foeniculo, melissa, pulegio, aromatibus, melle, sacchare, rorismarino, probanturque calida tum condimenta, tum obsonia*. Si in caliditate consistat vitium, cibi condiendi *lactuca, acetosa, endiuia, soncho, hordeo*, &c. & si forsan vigiliæ sint annexæ, præstat cibum præbere ex *amygdalis, quandoque etiam danda emulsio sem. papaueris albi*. Si vitium ad siccitatem pertineat; cibi condiendi sunt *boragine, buglossa, malua, amygd. butyro, adipe etiam gallinæ aut vituli*. Si vitium sit in materiæ tenuitate, condiuntur cibi *omphacio, granatis acerbis, cerasiis acerbis, cidoniis*. Si materia sit crassior, & quidem calida, cibi condiendi *acetosa, aceto, semin. mel.* Si materia sit crassa & frigida, cibis permiscenda aromata. Si materia sit viscida & calida: condiatur cibus *hordeo*: si frigida, *melle, oxymelle, sacchare*. Quoad vitium secundum vbi: si spectat ad motum, condiantur cibi incrassantibus propositis in materia tenui: si spectet ad quietem, condiantur cibi alterantibus, propositis in crassa materia.

Vsus ciborũ.

Recta administratio ciborum. Quantum agendum, indicatur ab indicante vt agit: indicans est virtus ratione alimenti: affectio cerebri & tristis sensatio, est indicans ratione anodyni: materia morbifica principalis, est indicans ratione remedij sanantis. Vnde si intensior est actio virtutis, id est, si virtus est debilis, non fert inediam, probanturque cibi copiosi. Si dolor sit intensior, materia remedij anodyni dicitur esse copiosior: vnde cibi condiendi materia dulci, & copiosa. Præterea, si summa sit actio materiæ principalis, verbi gratia, calidæ, cibi condiendi, exempli gratia, endiuia copiosa, & sic de alijs. *Quomodo*. Si virtus debilis est & facile labitur, probãtur cibi liquidi, quia facilius corpora potu, quam cibo implentur. Caussa autem materiæ, si materia fuerit frigida, actu calidis vtimur: *Quando*. Cibandum, dum indicans vincit: nõ autem dum vincitur, quod fit, si cibus in ventriculo existat: vnde hic primo concoquendus est.

Potus.

Potus omnis debet esse cibi vehiculum: interdum tamen etiam est alimentum. Varius autem administrandus est potus, prout est materia vel alimenti, vel anodyni, vel sanantis, ita tamen vt semper sit cibi vehiculum. Potus, vt est alimentum, eius materia est *vinum, aqua cum sacchare, melle, carne*, caro tamen non debet esse copiosa, alias potius esset cibus, non cibi vehiculum, vt ius consummatum, destillatum. Potus, vt est materia anodyni, debet esse suauis, vt *vinũ dulce, aqua saccharata, mulsa*. Potus denique, vt est materia sanantis, debet varius esse; oportet enim vt respiciat vitium secundum substantiam, quantitatem, qualitatem, & vbi. Si enim materia est putrida: probatur *aqua cum aceto, vel cum syrupo acetoso simp. vel*

A *cum iulepo*. Et si coniuncta sit lues venerea, aqua alterabitur *salsa: vel vinum fiat e salsa medicatum*. Si peccatum sit secundum quantitatem; probatur *aqua simplex*, quia non egemus potu nutriente. Si materia sit calidior non probatur vinũ, *sed aqua vel simplex, vel alterata endiuia, aut alio refrigerante*. Si materia sit frigida, probatur *vinum, vel aqua alterata sacchare, saluia, rorismarino, vel etiam imponenda sunt aromata*. Si materia est sicca, conuenit *vinum dulce, aqua cum lacte, cum amygdalis*.

Recta administratio potus.

Vsus. Idem dicendum, quod de cibo: præterquam circa Quando agendum explicari oportet, quando aqua, & quando vino vtendũ. De qua materia morbifica non prohibet aquam, siue sit copiosa, siue calida: frigida etiam & cruda materia non prohibet aquam, modo calidis corrigatur: crassa item viscida, quæ non prohibet aquam, dum corrigitur attenuãtibus & detergentibus. Aqua vero prohibetur a virtute, quando imbecillis est, non secundum solida, sed B secundum spiritus, vt in syncope, tunc enim illico est roboranda, id quod per aquam fieri nequit, sed per vinum, quod valenter restaurat, lib. de marcore. Vinum prohibetur a materia cruda, copiosa, calida, & a materia, quæ in caput mouetur: materia enim cruda & copiosa, agitata a vino, in caput fertur: calida vino redditur calidior: & quæ in caput habet impetum, adhuc magis in caput ducitur, cum tamen sit retrahenda. Quare dum materia est concocta, dum copia minuta, caliditasque remissa, & motus in caput refractus, cum magis possit virtus ad indicandũ vinum, quam materia morbifica ad prohibendum, ideo est exhibendum.

Cæteræ res non naturales.

Reliquæ res non naturales respiciunt facultatis cũstodiam potissimum coctricis, & hinc etiam aliarum facultatum: ideoque in his modus est seruãdus, verbi gratia in cephalalgia, si magis coctio desideretur, C quam distributio; somnus superabit vigiliam, repletio inanitionem, quies motum: contra, si magis expetetur distributio. Si proba sit concoctio & distributio, omnia hæc erunt mediocria, nullum excedet. Quod si ob malam dispositionem corporis, proportio mutetur, vt somnus plus iusto vigilias excedat: tunc somnus excedens non est amplius materia diætetica, sed facta est mutatio in caussam morbificam, vt in sermone de somno dicemus. Motus erit mediocris. Sunt etiam materiæ remedij anodyni ratione iudicij, quæ pertinent ad animi accidentia, vt visus & auditus rerum iucundarum, cap. 7. lib. 1. de tuen. san. Hæc de cap. dolore.

CAPVT IX.

De Phrenitide: & Primum de Definitione, & Caussis.

Transitio.

D QVoniam sæpe in cephalalgia per modum attractionis caput ita repletur, vt oboriatur affectio putrida, & hinc inflammatoria, a sanguine vel calidiore, vt fiat Phrenitis, vel frigido, vt fiat Lethargus: merito iam de Phrenitide & Lethargo est dicendum.

Nomen.

Phrenitidem Auicennas vocat Sirsen calidum, id est, apostema capitis calidum, voce Persica; & Karabitum, voce Arabica, quod significat, delirium perpetuum. Nec ταυτολογεῖ Auicennas, dum proponit Sibare: per hoc enim nõ intelligit Karabitum in genere, sed in specie delirium attrabiliariũ, quod Alexander vocat phrenitidem ferinam. Galenus θηριώδη vocat, 1. prorhet. 4. Loquemur autem nos de phrenitide exquisita; in qua necessario adest deliriũ perpetuum, & febris secundaria. Hæc ita generatur. Succus vehementer calidus, procedens a toto, vel a parte, si vel transmissus, vel attractus caput petat, & ita per cerebrum eiusque membranas excurrat, vt & membrana potissimum tenuis, tumore calido, cerebrum

Generatio phrenitidis

autem intemperie calida cum materia afficiatur: fit Phrenitis. Si membranæ primum afficiantur, præcedit dolor. Et cum cerebrum calido morbo afficiatur: ita labefactatur princeps cerebri facultas, vt eius actio necessario corrumpatur, hincque fiat delirium assiduum.

Definitio.

Phrenitis ergo seu delirium phreniticum, est actio deprauata principalis cerebri, dependens ab intemperie calida cum materia, coniuncta cum tumore calido membranarum. In hac doctrina sequimur Galenum in commentar. lib. 1. prorrher. cap. 8. lib. 4. de præs. puls. cap. 7. lib. 2. de causs. symp. cap. 7. lib. 3. de loc. aff. comm. 73. sect. 2. lib. 1. epid.

Forma.

Forma est functio principalis deprauata non motibus, caussa, vel symptoma excrementorum aut affectus mutati; ideoque dum Auicennas ait, phrenitidem esse apostema calidum, tradit definitionem non per caussam formalem, sed per efficientem. Per deprauatam etiam actionem, distinguitur phrenitis, ab actione imminuta, & ablata, id est, a fatuitate & amentia, cap. vlt. lib. 2. de causs. sympt. Vt phrenitis est functio deprauata principalis; distinguitur ab eo vitio, in quo læditur actio non principalis. Vbi notandum in instrumento actionem principalem, vel simpliciter, vel secundum quid esse principalem. Simpliciter principalis est vnica: nam vni instrumento tribuitur vnica actio principalis, vt cerebro ratiocinatio. Actio principalis secundum quid, dicitur principalis, ratione actionum inferiorum: vt imaginatio, non est actio cerebri principalis, ratione discursus; sed si referatur ad actiones cerebri naturales, est principalis. In præsentia nos intelligimus deprauatam actionem principalem, & simpliciter, & secundum quid, id est, imaginationem, & discursum.

Subiectum.

Subiectum phrenitidis est cerebrum, cap. vlt. lib. 2. de loc. aff. Sed notandum, cum ad facultatem cerebri principalem pertineat discursus, imaginatrix, & memoria: in phrenitide deprauari discursum & imaginationem, memoriam non deprauari, sed auferri; vnde matulam petunt, vt mingant, mingere tamen obliuiscuntur.

Caussa efficiens, vt in finitione exprimatur.

Quæ in definitione sequuntur (nimirum dependens ab intemperie calida, &c.) spectant caussam efficientem. Dependens, dicimus: quia forma phrenitidis est actio, & quid in fieri. Addimus, ab intemperie calida, cum materia: ad differentiam lethargi, in quo cerebri morbus est tumor. Præterea dicimus, cum tumore calido membranarum, ad differentiam maniæ, & assidui delirij e septo transuerso. Nam in mania functio princeps deprauata, dependet ab intemperie calida, vel sine, vel cum materia: sed citra tumorem membranarum. Sic in delirio perpetuo e diaphragmate, non est tumor in membranis; licet cerebri functio princeps deprauetur, sed in transuerso septo est vitium. Hinc Galenus capite 14. libro quarto, de causs. puls. respiciens ad caussam, vt est tumor, ait, lethargum fieri ex affecto cerebro, phrenitidem ex affecta pia matre, & ex affecto diaphragmate: respicit enim ad tumorem inflammatorium, qui in lethargo pertinet ad cerebrum, in phrenitide exquisita ad mébranas, in spuria ad diaphragma. Quare in phrenitide legitima, subiectum caussæ formalis, est cerebrum, ratione tumoris: subiectum autem caussæ efficientis, est cerebrum, ratione intemperiei. Hæc superficietenus de caussa efficiente.

Plenior caussæ eff. declaratio.

Verum cum tota pæne curatio ex his dependeat: exactius singula erunt explicanda. In phrenitide igitur, ratione caussæ efficientis, duo sunt morbi: Calida dyscrasia cum materia: & tumor calidus membranarum. Calida est dyscrasia cũ materia: nam in phrenitide non abundat humor in cerebri ventriculis, alias cerebrum afficeretur, vt pars instrumentalis: sed abundat in cerebri substantia, cum cerebrum afficiatur vt similare, c. 7. lib. 3. de loc. aff. Porro intemperies

1. Calida intemperies cerebri.

A hæc est calida, quia actio deprauata; nõ frigida, quia nec imminuitur, ne aboletur. Calida autem hæc intemperies, modo Humidam, modo Siccam dyscrasiam habet coniunctam: quia materia illa calida vel est Sanguis, vel sanguinis Ichor, & Bilis. Dum enim sanguis exuperat, circa tumorem, parit intemperiem calidam & humidam: quæ, cum habeat annexam inflammationem membranarum, fit vt oriatur delirium assiduum. Et talis phrenitis est exquisita, sed non exacte: ad differentiam phrenitidis exquisitissimæ, quæ fit ab intemperie calida & sicca, de qua tex. 3. li. 1. prorrheticorum. Intemperies hæc morbosa, occupat cerebrum, vel secundum Partem, vel secundum Totum. Si secundum partem, est intemperies inæqualis, quæ in vna parte est intẽsior, in alia remissior: ita vt etiam in vna parte intemperies possit esse morbosa; in alia intra sanitatis latitudinem. Et ex hac intẽperie fit phrenitis tumultuosa. Si dyscrasia ad totum pertingat cerebrum, est intẽperies æqualis, excitans phrenitidem hecticam, quæ primum est in habitudine, mox in habitu. Aequalis quidem fit intemperies, si materia morbifica occupat totum cerebrũ: inæqualis, si partẽ, tit. 33. lib. 1. prorrher. Est etiam alia differentia dyscrasiæ æqualis & inæqualis: nam inæquali cerebrum non afficitur tumore, cap. 8. li. 4. de præs. e puls. vt enim tumore afficiatur cerebri substantia, necesse est, vt materia morbifica prius occupet totum cerebrum. Materia ergo in phrenitide primum fluit, secundo hæret secundum partem cerebri, tertio hæret secundum totũ cerebrum, com. 73. sect. 2. lib. 1. epid. & tandem fit tumor etiam in substantia cerebri: vnde Auicennas ait, phrenitidem interdum fieri ex apostemate cerebri; & Paulus inquit, in phrenitide cerebrum modo caliditate affici, modo inflammari. Et hæc de intemperie, ad cerebri substantiam pertinente.

Intemperies cerebri æqualis, vel inæqualis.

B Phrenitis tumultuosa & hectica.

C Tumor membranarum in phrenitide necessarius est, cap. 14. lib. 4. de causs. puls. aphor. 73. sect. 2. lib. 1. epid. cap. vlt. lib. 2. de causs. sympt. Cum autẽ omnis tumor sit morbus in intemperie, non autem necessario in mala compositione: quæritur, cur in phrenitidis finitione propositus sit membranarum tumor, non autem intemperies calida, cum materia tendente. Sciendum igitur inflammationem dupliciter sumi posse: primum, vt est morbus, separatus ab alio quocunque morbo: secundo, vt est tumor, separatus, non ab alijs morbis, sed ab alijs tumoribus. Primo modo, inflammatio est intemperies calida & humida, cum sanguine tendente. c. 12. & 13. l. de morb. differ. capit. 3. lib. de inæq. intemp. & hoc modo inflammationis genus est intemperies: (quæ inflammatione semper est morbus:) non tumor, qui non semper morbus est, sed interdum morbus, interdũ symptoma, secundum Galenum locis citatis. Si inflammatio sumatur secundo modo, pro tumore separato ab alijs tumoribus, vt sumit Galenus in lib. de tumoribus præter naturam, definitur; quod sit tumor præter naturam, cum intemperie calida, & materia sanguinea. Per tumorem enim ceu per genus, conuenit inflammatio cum reliquis tumoribus. Additur cũ intemperie calida, ad differentiam scirrhi, œdematis: Additur etiam cum materia sanguinea, ad differentiam erysipelatis & cancri. Secundum priorem modum, intemperies in inflammatione primũ locũ obtinet, tumor secundum, quia non semper est morbus. Secundum posteriorem modum, primũ locum obtinet magnitudo aucta, quia tumor est morbus partis instrumentalis, ad differentiã similaris; secundo, est morbus in intemperie. Soluta vnitas excluditur in inflammatione, nisi coniungatur vlcus: vt enim Galenus ait, c. 11. l. de differ. morb. si membrum inflammetur circa vlcus, tres sunt morbi, vnus in mala compositione, alter morbus calidus, tertius humidus: at si membrum sit inflammatum & exulceratum, tunc

2. Tumor meningum.

D

tunc sunt quatuor morbi. Notandum quoque in inflammatione ante suppurationem tres solum esse morbos; suppuratione autem accidente, addi quartum morbum: vnde Auicennas dixit, in tumore præter intemperiem & malam compositionem esse etiã morbum in soluta continuitate. Cum ergo in membranis cerebri sit tumor, qui necessario est morbus, propterea in definitione propositus est potius tumor, quam intemperies.

Inflammatio.

Hic autem tumor cũ sit calidus, potest esse inflammatorius, erysipelaceus, & crancrosus. Inflammatorius fit a sanguine feruente, qui est in confinio bilis flauæ, vnde excitat delirium perpetuum, inducitque phrenitidem exquisitam.

Erysipelas externum.

Erysipelas exquisitũ dupliciter sumitur: vel enim simpliciter est exquisitum, vel secundum quid. Exquisitum simpliciter in cute tantum consistit, non in partibus profundioribus, cap. 2. & 3. lib. 14. method. & producitur ab ichore sanguinis, vel etiam a flaua bile, sed mista cum serositate, aut cum ichore sanguinis. Quod fiat ab ichore sanguinis, testatur Galenus cap. 1. libro 2. ad Glaucon. vbi ait, erysipelas fieri a sanguine tenuissimo & calidissimo, idest, ex ichore sanguinis, quem Galenus interdum vocat bilem rubram. Quod autem erysipelas etiam fiat a bile flaua, testatur Galenus commen. aphor. 2. lib. 1. aphorismorum, & cap. 5. lib. 2. de diff. febri. & lib. de atra bile. Sed notandum, quod Galenus locis citatis, per bilem flauam intelligat, separatam a sanguine, pituita, & melancholia, mistam tamẽ cum ichore sanguinis, vel cum serositate, non cum humore. Flaua bilis sincera exulcerat: ideo non producit erysipelas, sed herpetem: necesse igitur est, vt misceatur cum ichore sanguinis, vel cum serositate, in producendo erysipelate. Hinc, cum Galenus cap. 10. lib. de tumoribus præter naturam, ait, caussam erysipelatis esse bilem, mistam vel sanguini, vel aquoso sanguini: hic per sanguinem non intelligit humorem sanguineum, sed ichorem sanguinis: si enim bilis misceatur cum succo sanguineo, non ichoroso, non seroso, fit erysipelas phlegmonodes: at ibi Galenus loquitur de erysipelate exquisito, quod non est particeps inflammationis. His consentit, quod scribit Galenus cap. vlt. lib. de plen. solam bilem nec tumorem, nec pondus producere: nam antequam fiat tumor & sensus ponderis bilis hæc exulcerat. Cum autem Galenus cap. 12. lib. de cris. ait, bilem impermistam & copiosam, facere erysipelata & herpetes, id oportet intelligere hoc modo, vt bilis separata ab humoribus, mista autem ichori sanguinis, vel serositati, producat erysipelas; separata vero etiam ab ichore sanguinis producat herpetes. Eodemque prorsus modo intelligendus est Galenus cap. 5. lib. de differ. febri. Dubitatur autem, quomodo Galenus dicat, erysipelas indicari & colore pallido, vel flauo, vel misto, cap. 1. & 9. libro 14. method. Responsio: erysipelas fit a flaua bile, mista cum serositate. Hæc autem mistio triplex esse potest: aut enim portio serosa dominatur, vnde color pallidus: aut flaua bilis dominatur, vnde color flauus: aut æquales vtriusque sunt portiones, vnde color medius inter flauum & palidum. Hæc de erysipelate externo exquisitissimo.

Erysipelas internum.

Erysipelas exquisitum producitur ab ichore sanguinis, & a flaua bile, mista vel cum ichore sanguinis, vel cum serositate: sicuti dictum est de erysipelate externo: sed præterea erysipelas internum, fit etiam a flaua bile, quæ serositatis expers est, ad differentiam externi erysipelatis. Hinc Galenus cap. 7. lib. 3. de loc. affec. ait, phrenitidem exquisitam mitiorem fieri a bile pallida, idest, a bile flaua, permista cum serositate: vehementiorem, a bile flaua, separata a serositate. Hac de caussa etiam vehementior phrenitis produci potest a bile æruginosa, comm. 10. lib. 1. prorhet. Si enim phrenitis fit ab atra bile, idest, a flaua præassata, cap. 7. libro 3. de loc. affect. multo magis fieri potest phrenitis a bile æruginosa, quæ minus praua est, quam atra.

Cur erysipelas externũ non fiat a sincera bile flaua.

Quæri autem potest, cur erysipelas cutaneum non possit fieri a flaua bile sincera, sicut internum; sed necessario permistum habeat sanguinis ichorem, vel serum? Responsio. Alium appositum exulcerat, per os assumptum non exulcerat, quia partes externæ promptius patiuntur quam internæ: præterea allium appositum non refringitur a cibo, quemadmodum si assumitur. Similiter de flaua bile statuendum: nam cum sincera est, exulcerat partes externas, non internas, quia partes externæ, vt imbecilliores, facilius patiuntur: præterea bilis sincera, in partes externas producta, si separata sit a sanguine ichoroso & sero, facile exulcerat, cum non assit, quod bilem flauam possit corrigere; at dum flaua bilis ad internas fluit partes, non prorsus expers esse potest sanguinis & serositatis, & propterea ab his mitigatur acrimonia, ne exulceret, vt hinc fiat erysipelas: licet autem misceantur sanguis & serum, hæc tamen non sunt caussa principalis: quia non sunt in magna copia. Ex his concludendum in phrenitide exquisita, tumorem esse erysipelaceum: qui produci potest ab ichore sanguinis, a bile pallida, flaua, & æruginosa.

Cancrosus tumor.

Tandem phrenitis etiam producitur a tumore cãcroso, qui fit a flaua bile præassata, & in atram versa. cap. 10. lib. 1. prorhet. c. 7. lib. 3. de loc. aff.

Caussa generans materiã morbificam in phrenitide.

Ex his ergo patet, quicunque tumor sit in phrenitide, materias morbificas esse vehementer calidas. Generantur hæ materiæ extra caput, non in capite, sed hepate: idque vel ob Errorem externum, vt e medicamentis calidis, victu calido; vel Læsa hepatis facultate; quæ vel Impeditur ob angustiam, vel Labefactatur ob intemperiem calidiorem; siue sit natiua, siue ascititia; siue in habitudine, siue in habitu. Materia autem genita in hepate, fluit ab Hepate, vel a Toto corpore, & fluit, vel Transmissa, vel Attracta. Hæc ad explicationem definitionis.

Phrenitis est morbus cõpositus primo totius cerebri.

Porro e proposita definitione colligitur, phrenitidem esse morbum compositũ, & quidem primum, (non ex accidente:) totius instrumenti, idest, cerebri, quatenus hoc est compositum e propria substantia & membranis: est enim intemperies calida cerebri, est morbus in magnitudine, est intemperies calida meningum. Hæc demonstrari possunt e. c. vlt. lib. de morb. diff. Morbus enim, vel est Simplex, vel Compositus. Simplex est intemperies, aut mala cõpositio. Intemperies est morbus per se partis similaris, ex accidente totius instrumenti, quatenus singulæ instrumenti partes intemperie laborant. Mala compositio est morbus, primo totius instrumenti: vnde Galenus ait, 6. lib. 2. meth. si hepatis vena afficiatur intemperie, morbum esse ex accidente hepatis; at si vena hepatis afficiatur obstructione, morbum esse primo totius hepatis. Et cap. vlt. lib. de diff. morb. si membrum luxatur, & inflammatur, luxatio est morbus primum totius instrumenti; inflammatio autem, idest, intemperies ex accidenti est morbus totius instrumenti. Morbus compositus occupat vel vnam instrumenti partem, vel plures. Si vnam, est morbus compositus ex accidente totius instrumenti: vt si oculi sola tunica annata afficiatur inflammatione & vlcere; item si vena hepatis afficiatur & obstructione & intemperie. Quod si morbus compositus occupat plures instrumenti partes: tunc primo, non ex accidente, est morbus totius instrumenti. Recte ergo phrenitidem diximus morbum compositum primo totius instrumenti.

De Differentijs.

Differentiæ a forma.

Differentiæ phrenitidis sumuntur a Forma, Subiecto, et Efficiẽte. Forma est functio principalis

deprauata. Hinc tres species oriuntur; aut enim deprauatur Imaginatio, aut Ratio, aut vtraq; actio, c. 2. lib. 4. de loc. aff. c. 3. lib. de diff. simpl. Excluditur memoria; nam hęc imminuitur, vel aufertur, non deprauatur: læditur autem, quia in phrenitide phantasmata plus iusto numerosa memoriæ offeruntur.

2. a subiecto.

Differentiæ a subiecto. Cerebrum in phrenitide afficitur, secundum sedem vel Anteriorem, vel Medium, vel Vtramque; ventriculus enim anterior est locus apprehensionis interioris, postremus memoriæ, medius cogitationis. Nec obstat, quod in phrenitide læditur totum cerebrum: quatenus enim cerebrum secundum se totum afficitur, nō est subiectum formæ, sed est subiectum caussæ efficientis. Quare statuendum est cum Auic. in ca. de anat. cerebri, & cū omnib. Græcis principes cerebri facultates diuersas sedes obtinere: quatenus enim sunt facultates determinatæ, postulant sedes donatas peculiari proportione; sicut facultas χυλωτικὴ & ἀλλοιωτικὴ. Stabilire hoc videtur Galenus commen. cap. 27. lib. 1. prorhet. inquiens, si humor in vna aliqua cerebri parte firmetur, consequi symptomatis speciem, quæ peculiaris & affinis sit, tum naturæ partis, tum humori; verbi gratia, si humor firmetur in parte anteriore, oboritur phrenitidis species, in qua læditur imaginatio; item, si humor sit sanguineus, oritur phrenitidis species, quæ est cum risu, ratione sanguinis. Addit Galenus: dum materia transfluit in cerebro, de vna parte in aliam, seruari speciem affectionis, idest, manere vitium phreniticum, ab aliis affectibus separatum: non enim ita debent hæc intelligi, vt a multis eo rapiuntur, quasi tunc seruentur species, seu differentiæ phrenitidis eædem: (sic enim Galenus sibi ipsi contradiceret:) sed pro parte affecta symptomata permutari, vt modo imaginatio, modo ratio lædatur. Aduersarij ex hoc loco concludunt: si, dum materia sedem in cerebro mutat, eadem tamen species phrenitidis manet, permutatis solum symptomatis; facultates sane principes non differunt loco subiecto. Responsio. Non manet eadem species phrenitidis, sed eadem species morbi.

Animæ sentientis interiores facultates sedib. esse disclusas.

3. a caussa efficiente.

Differentiæ a caussa efficiente. Caussa efficiens est vel in Cerebro, vel in Membranis. Caussa efficiens, residens in cerebro, semper est intemperies calida cū materia: eaque modo Humida, modo Sicca: præterea modo Aequalis, modo Inæqualis: & si æqualis, vel in Habitudine vel in habitu. Porro, quoniam intemperies est cum materia; etiam materia subdiuidi potest. Consideratur enim vel secundum Speciem, vel secundum speciei Vitium. Quoad speciem: est quidem materia calida; sed hæc potest esse, vel Ichor sanguinis, vel Humor; si humor, Sanguis, vel Bilis: bilis, Mista, vel Sincera: mista, cum Ichore sanguinis, vel cum Serositate: si bilis flaua est sincera, est vel Exusta, vel Non exusta: si nō exusta, vocatur bilis flaua: si exusta, hæc mutatur vel in Aeruginosam, vel Atram, a qua producitur phrenitis ferina. Vitium materiæ pertinet ad Copiam, vel ad Vbi. Ad copiam, vt vel Non tendit, vel Tendit, cum nimirum est in summa copia. At vbi vitium pertinet, vt materia occupat cerebrū, vel secundum Partem, vel secundum Totum. Caussa efficiens, residens in membranis, est tumor calidus: qui est inflammatorius, vel Erysipelaceus, vel Cancrosus. Caussæ autem horum tumorum fuere propositæ a Galeno, lib. 1. prorhet. ab initio vsque ad cō. 33. & comm. 73. sect. 2. lib. 1. epid. cap. 3. de different. sympt. cap. 2. lib. 4. de loc. aff. cap. 4. lib. 3. de caus. puls. cap. 14. lib. 4. de cau. puls.

De Signis.

Signa imminentis phrenitidis.

Signa phrenitidis, alia Imminentem indicant, alia Præsentem. Imminens indicatur e vigiliis, e somno turbulento, sermone immodico, dolore occipitis, ex vrina primum crassa & opaca, mox tenui & diaphana, e calore capitis, ex oculorum mutatione: conspiciuntur enim squalentes, & calor eorum mutatur. His symptomatis significatur, materiam calidam caput petere: vnde læso cerebro, oculi magna e parte spiritu animali destituuntur, vt propterea secundum colorem mutentur. Quod autem imminente phrenitide, dolor occiput tenet, caussa est, quia vena circa iugulum in duos ramos diuiditur, qui per vertebras retro ascendunt ad caput. Phrenitis præsens in genere indicatur e delirio assiduo, quod ad remissionem malorum extra caput non remittitur, quoniam videlicet cerebrum primaria affectione laborat. Indicatur præterea e vigiliis turbulentis, quia calor naturalis quasi inflammatus foras mouetur. Indicatur e respiratione magna & rara; nam phrenitici respirare obliuiscuntur, c. 3. l. 2. de diff. respir. vnde cum per obliuionem rara fiat respiratio, magnitudine raritas suppletur. Potest etiam alia caussa reddi, nam quia facultas motrix a cerebro prodit, beneficio spirituū animalium; sane dum cerebrum læsum est, facultas motrix non ita petit musculos, & hinc rara fit respiratio: cū autem propter febrem augeatur necessitas euentādi calorem cordis, hinc magna fit respiratio. Et per hāc respirationem phrenitis distinguitur ab inflammatione diaphragmatis: tūc enim respiratio modo est exigua & frequens, modo magna & angustosa. Indicatur etiam phrenitis siti non multa, quamuis præsentes sint intensæ siti caussæ: ratio est, quia mens ęgrotat: item quia animales spiritus ob læsum cerebrum, non mittunt radios sufficientes ad os ventriculi superius, ad quod sitis pertinet. Pulsus in phrenitide, est paruus, cap. 14. l. 4. de cau. puls. quia cor cōpatitur: itemq; durus, ob membranam cerebri inflammatā: item celer & creber, quia summa adest necessitas propter febrem: nonnihil vndosus est, quia afficitur cerebrum, quod est membrum molle: interdum est subtremulus, dum virtus languet, & syncope imminet, pulsus est præcisus, cum conuulsione quadam; nam ob necessitatem natura nititur extendere arteriam, quæ tamen duritie sua obstat. Præsens etiam phrenitis indicatur e febre continua, & sæpe continente: meningum enim tumor calidus est continuus: indicatur e continente febre, quia propter tumorem calidum meningum, sæpe putredo in magnis vasis oritur; ideoque si phrenitis sit mitior, & fiat transmissio a venis magnis ad paruas, tunc accessiones magna e parte sunt de tertio in tertium, com. aphor. 11. sect. 1. magna e parte, ait Galenus, quia interdum accessiones fiunt de quarto in quartum, dum scilicet tumor est atrabilarius. Indicatur etiam præsens phrenitis, e lingua aspera, modo nigra, modo citrina; quia vapores linguam petentes primum absumunt humiditatem linguæ externam, vt sicca fiat, deinde etiā interiorem, vt lingua fiat aspera seu inæqualis: &, si vapor sit simpliciter biliosus, lingua apparet citrina: si vehementer exustus & fuliginosus, nigra; quamuis etiam nigredo fiat a calore vehementi, qui partes diaphanas absumit.

Signa phrenitidis in genere.

Signa differentiarum a Forma, sunt facillima: hæ enim differentiæ cognoscuntur e modo delirij, cap. 2. libro 4. de loc. affect. cap. 3. lib. de sympt. diff. Verbi gratia, si quis phreniticus imaginetur strepitum fieri in suo cubiculo, & iubeat expelli strepitus auctores; læsa sane est imaginatio, non ratiocinatio. Sed hæc facilia.

Signa differentiarum, 1. A forma.

Differentiæ etiam a subiecto facile cognoscuntur: si enim totum cerebrum afficiatur, vt Aetius monet, omnis cerebri actio principalis erit læsa: si sola imaginatio, læsa est pars anterior, &c. Signa caussæ efficientis sequuntur. Caussa efficiens spectat ad cerebrum, vel ad membranas. Quantum ad cerebrum; caussa efficiens est intemperies calida cum materia; (de materia dicendum, vbi sermo erit de caussa efficiente.

2. A subiecto.

3. A caussa efficiente. Intemperiei cerebri signa.

tiente, residente in membranis:) ideoque circa intemperiem cognoscendum, num sit humida, an sicca; secundo an æqualis. Intemperies calida & humida cognoscitur e signis indicantibus sanguinem: de quibus infra. Præterea e delirio cum risu. Intemperies calida & sicca cognoscitur, quia symptomata sunt fortiora, nec deliria fiunt cum risu, quia ipsorum caussa est ichor sanguinis, bili admodum confinis. Si intemperies sit inæqualis, ægri exclamant, loco consistere nequeunt: vnde phrenitis hæc tumultuosa vocatur, comm. 33. lib. 1. prorhet. Si æqualis est intemperies, non ita patet phrenitis, sed est obscura & blanda: vnde vocatur phrenitis hectica: quam prudens medicus cognoscet, quia prægressa est phrenitis tumultuosa, quæ postea ita delitescit, vt dormire ægri videantur, cum tamen non dormiant: præterea ægri manus mouent citra impetum, ac si quid quærere aut tangere velint; nec mouent manus citra tremorem, qui tamen tremor solum apparet medico diligenti. Horum signorum ratio est hæc: cum enim afficiatur cerebrum, & secundum hanc intemperiem, & secundum calidum innatum, & secundum spiritus animales; fit vt omnes facultates lædantur: vnde licet aliquid inuenire studeant, quia tamen motrix languet, manuum motus est debilis, & cum tremore, & ideo cum vigilandi impotentia. Pulsus est paruus, quia cor læditur. Dignoscenda etiam est intemperies in habitudine, & in habitu: in habitudine est; si deserunt symptomata phrenitidis tumultuosa: in habitu, si contra: sciendum tamen intemperiem æqualem in habitudine cito deduci in habitum. Cæterum intemperies cerebri coniunctam habet materiam, cuius vitium cognoscendum est, quatenus pertinet ad copiam, & vbi. Quoad copiam, si materia sit admodum copiosa, vt tendat; cognoscitur, quia sutura coronalis veluti disrumpi videtur, oculorum venæ maxime turgent, & sunt signa phrenitis hecticæ in habitu. Quoad vbi; oportet cognoscere materiam, vt occupat vel Totum cerebrũ, vel Partem. Si pars occupatur, erunt signa phrenitidis tumultuosæ: si totum; erunt signa phrenitidis hecticæ. Caussa efficiens, pertinens ad membranas, est tumor inflammatorius, erysipelaceus, cancrosus. Inflammatorius cognoscitur e signis indicantibus sanguinem, e delirio cum risu, e rubore oculorum, e plenitudine venarum capitis, e dolore non admodum vehementi & mordaci. Erysipelaceus, fit ab ichore sanguinis, a bile pallida flaua, æruginosa. Si ab ichore sanguinis, signa aderunt copiosi sanguinis in toto redundantis: & cum ichor sanguinis accedat ad naturam bilis; indicatur e delirio sine risu, e delirijs molestis, ex oculorum rubedine tendente ad flauitiem. Si fiat a bile pallida; cognoscitur e delirio sine risu, vigilijs adhuc magis assiduis, ex oculorum rubedine remissa, & vergente ad flauitiem satis remissam, præterea e calore acri. Si fiat a flaua bile; omnia sunt deteriora, & oculi sunt flaui, caliditas est admodum acris in capite, adsunt signa flauę bilis in toto exuperantis. Si fiat a bile æruginosa; tunc omnia symptomata adhuc sunt deteriora, delirium nequaquam cũ risu, & ægrotantes sunt propensi ad percutiendum, vigiliæ sunt pertinacissimæ, oculorum color flauus; cum obscuritate, & calor acerrimus delirium est ferinum, &, si sunt accessiones, inuadunt de quarto in quartum.

Vitij materię signa.

Tumoris meningum signa.

De Indicationibus.

Indicationes

Indicationes sumuntur a Virtute, & Rebus præter naturam. Virtus totius languens, indicat alimentum, cuius beneficio custoditur quantitas & qualitas partium viuentium, & spiritus. Virtus partium capitis, capitalia requirit. Res præter naturam, pertinent vel ad Caput, vel ad ea quæ sunt Infra caput. A Quæ pertinent ad caput, sunt Dyscrasia cerebri calida cum materia, & Tumor calidus meningum. Omittimus caussas fluxionis. Si enim fluxio fiat per attractionem, & primum propter dolorem; in phrenitide non habet locum, quia mens ægrotat; si fiat attractio propter calorem, hic corrigitur vt intemperies calida. Si fluxio fiat per receptionem, vt per vnitatem, & humiditatem, hæc vitia coniunguntur reprimentibus & astringentibus, & siccantibus. Quare ratione capitis indicatio desumitur, ab intemperie cal. cum materia, & a tumore calido. Quoad res præter naturam, infra caput existentes, vel sunt Contenta, vel Continentia. Contenta, vt materiæ morbificæ: continentia, vt febris, quæ semper pertinet ad putredinem: & quandoque est intemperies calida iecoris. Ab his ergo indicationes sunt desumẽdę. Intemperies calida indicat refrigerantia: si sicca, etiam humectantia: si humida, siccãtia. In omni quidem phrenitide est refrigerandum, magis tamen vbi dyscrasia est calida & sicca: vnde in phrenitide erysipelacea magis refrigerandum, quam in sanguinea. Hinc Galenus cap. 8. lib. 23. meth. ait, in erysipelate magis refrigerantia, in inflammatione magis euacuantia indicari. Notandum obiter, intemperiem, quatenus vt morbosa consideratur, esse indicans curatorium: at si capiatur intemperies, verbi gratia, meningũ, vti caussa est intemperiei cerebri, indicatio statim potest præseruatoria. Hæc intemperies indicat. Quoad materiã; tam ea quæ tumoris est caussa, quam quæ coniuncta est cum intemperie calida in substantia cerebri, est indicans curatorium: eæ enim materiæ sunt caussæ continentes ex vsu: remota enim materia, quæ tumorem meningum efficit, remouetur etiam tumor: idẽ dicendum de materia, quæ fouet cerebri dyscrasiam. Materiæ igitur varia species, indicat remedia determinata, verbi gratia, sanguis, vt est species huius materiæ, indicat remedium, quod dirigitur ad sanguinem, idest, ad hanc speciem tumoris, &c. Itẽ pro variositio specierum, varia etiam indicantur præsidia; prout vitium est in substantia, quantitate, qualitate, & vbi. Si vitium est in substantia, id est, si materia feruens computruit, quod semper fit; indicatur præsidium e toto euacuans, seu eradicans: modo magis, modo minus, pro materiæ copia. Eradicatio enim materiæ in tumoribus, secundum Galenum cap. 9. l. 13. meth. fit vel per Translationem a capite ad alias partes: vel per Expulsionem extra corpus. Translatio fit per Impulsionem, vel Attractionem. Impulsio fit, dum partes repletæ materiam expellunt, ope reprimentium. Attractio fit, dum partes sanæ attrahunt a læsa parte, ope caloris & doloris. Expulsio extra corpus, fit per effluxus Sensibiles, vel Insensibiles. Effluxus sensibilis fit, vel per meatus capitis, tumore affectos, vel per meatus partium vicinarum, quarum, dum meatus aperiuntur, etiam aperiuntur meatus partis affectæ: & hæc vacuatio fit per modum deriuationis. Effluxus insensibilis fit per poros cutis capitis, quæ vacuatio dicitur resolutio, discussio & relaxatio. Hi ergo sunt modi eradicationis materiæ, tum fluxilis, tum impactæ: fluxilis enim cedit remedijs repellentibus, attrahentibus etiam ad partes sanas, & euacuantibus per meatus sensibiles; impacta tantum cedit dirigentibus. Vnde obiter contra nonnullos notandum, reprimens non esse indicatum, quia respicit materiam & fluentem, & fluxam: quæ cum duo sint indicantia; non possunt vnum indicare. Quod autem reprimens dirigatur ad materiam fluentem & fluxã, colligitur cap. 17. lib. 14. meth. vbi asseritur, quod in generatione vlceris, dum materia fluit, reprimentibus in maiori copia vti debeamus, quã dum materia non fluit. Quod etiam colligitur e c. 16. l. 13. meth. c. 15. lib. 11. meth. cap. 2. lib. de tum. præter naturam. Verum dubitare quis posset, cur digerentia & reprimentia, non indicata, sed modi vacuationis, seu eradicationis

Dyscrasia calida.

Materia morbifica.

Reprimens non esse indicatum.

igitur materia magis erit putrida, copiosa, calida, & prout ea quæ fluit, maiori cum impetu caput petit, quæ autem fluxit prout magis quiescit: pro eo maior est vehementia secundum essentiam. Hinc febris, verbi gratia, in phrenitide, quo vehementior, eo vehementius materiæ vitium significat, secundum essentiam substantiæ, quantitatis, qualitatis: in febre enim vehementiore, materia magis est putrida, copiosa, calida. Adhæc si extensio obseruetur in cerebro, vt contingere solet in phrenitide hectica: insignis est recessus secundum copiam, vt phrenitis sit statuenda lethalis. Quod si materiæ vitium est vehemens secundum essentiam; ita lædi solet cerebrum, vt & ventriculus compatiatur, vomitusque fiat: qua de caussa, comm. 10. li. 1. prorhet. scribitur; vomitum in phrenitide pessimum esse, si fiat citra læsionem ventriculi. Facit quoque ad essentiæ vehementiam, aphoris. 72. sect. 4. vrina enim alba & perspicua in phrenitide, significat magnam cruditatem, & insignem vehementiam materiæ, vt etiam facultas naturalis compatiatur: præterea hæc vrina significat flauam bilem in caput rapi, ideoque materiam esse vehementem secundum motum. Hæc de vehementia materiæ secundum essentiam. Ratione dignitatis, insignior est materiæ vehementia, quatenus materia occupat plures capitis partes. Ratione facultatis, materiæ vehementia est maior, vt eius vis est vehementior. Si ergo rigor in phrenitide sit criticus, manifeste indicat remissiorem vehementiam ratione facultatis, vt per sudorem liberetur phreniticus, & tunc sunt signa coctionis: contra indicatur insignis vehementia facultatis, si rigor sit symptomaticus, comm. 13. lib. 1. prorhet. si etiam sudor sit frigidus, & extrema frigida, com. 75. sect. 2. epid. nam hæc symptomata significant vehementiam facultatis in materia morbifica admodum insignem, quia calor vna cum spiritu cor petit, & extrema derelinquit. Adest etiam insignis vehementia ratione facultatis, dum phrenitis succedit inflammationi pulmonis, comm. aphor. 12. sect. 7. nisi enim cerebri facultas esset imbecillis, non admitteret materiam morbificam. Ex his ergo patet, phrenitidem vt plurimum esse lethalem, raro salubrem.

Quãdo salus aut mors sit futura. Num autem cito sit futura mors vt salus, prædici potest e motu morbi. Phrenitis enim vt plurimum velocis est motus, nec septimum pertransit, sed in sexto etiam intermittit. Quod si autem phrenitis non sit exacte exquisita; non est ita celeris motus, sed terminatur 11. 12. vel etiam 20. com. 75. sect. 2. li. 1. epid. Maxime autem motus velocioris aut tardioris signũ esse solet febris: ardens enim est signum motus velocioris; non ardens, non ita velocis.

De Curatione.

Curatio. Venæ sectio commune, remedium, omniũ specierũ [illegible], secundum Auicennam. DE prognosticis hactenus egimus. Sequuntur remediorum materiæ. Quoad chirurgiam, in omni phrenitide vena est secanda cap. 21. lib. 13. method. quia in omni specie phrenitidis est vitium vehemens in sanguine. In sanguinea quidem phrenitide, sanguis habet rationem caussæ principalis: in biliosa & atrabilaria, habet sanguis rationem caussæ adiuuantis, vel caussæ sine qua non: nisi enim sanguis misceretur cum bile, non fieret tumor, sed exulceratio: & sic sanguis habet rationem caussæ adiuuantis. Nec repugnat Gal. c. 2. lib. 2. ad Glauc. dum ait, in erysipelate non esse secandam venam; loquitur enim de erysipelate externo: at phrenitis est erysipelas internum. Sanguis etiam interdum habet rationem caussę sine qua non: nam interdũ sanguis infra caput abundat, vt sit impedimento, quo minus capiti possimus occurrere. Quoniam ergo in phrenitide sanguinea, sanguis habet rationem caussæ principalis: merito in hac specie maior sanguinis copia est educenda, quia tunc quoque maior ipsius copia in toto abundat.

Considerandum autem num virtus venæ sectionem permittat; proinde in hectica phrenitide, non est vena secanda: in tumultuosa licet secare, nisi hæc alijs morbis successerit: nam virtus est debilis, propterea tumultuosa incipiente, vena aperiatur. Si igitur virtus prohibeat phlebotomiam, huius loco vicaria vsurpanda, de quibus in doctrina de dolore capitis egimus. *Vsus. Quantum?* Cir summa sit sanguinis actio, sanguis vnica vice est euacuandus: vnde Auicennas ad animi defectum euacuabat, in sanguinea tantum, non in biliosa. *Quomodo?* in biliosa phrenitide, foramen angustius, in atrabilaria latius esse debet in sanguinea, mediocre, quia sanguis in tenuitate medio modo se habet. *Quando?* Si sanguis vincit alia indicantia, statim eadem hora vena secanda c. 21. lib. 13. metho. Et Rhases aperit venam, antequã symptomata phrenitidis complicentur, id est, antequam materia copiosa in caput fluat. Præterea statim vena secanda, qua cito virtus succumbit. Galen. c. 14. lib. 4. de caus. puls. ait, rarissime pulsum esse magnum in phrenitide, vt plurimum paruum, scilicet respectu ad maximum, ideo statim tundenda vena. Et hinc Auicennas primum secat venam, deinde clysmo vtitur.

Recta administratio venæ sectionis.

Cæterum, si plures in phrenitide venæ sint secandæ: primum est secanda vena, ratione sanguinis existentis infra caput; secundo, ratione sanguinis in capite: quamprimum vena cubiti, deinde frontis: ratio est, quia magis potest sanguis infra caput; si enim primũ vena frontis seceretur, sanguis infra existens, caput petens, magis repleret. *Vbi.* Auicennas secat cephalicam, per quam & caput & totum vacuatur, magis, quam per basilicam & communem. Monent Auicẽnas & Alexander si non sit possibile, habere manus phrenitici, secandam esse venã in fronte, vt sanguis e capite vacuetur: id quod intelligendum de phrenitide biliosa & atrabilaria, in qua non est copiosus, in toto sanguis, & ægri sunt admodum inobedientes: at in sanguinea hoc præceptum nequaquam habet locum, quia sanguis copiosior facit delirium mitius, vt ægri brachia porrigant, possimusque cephalicam aperire. Addit etiam Auicennas si virtus non permittat, vt vena brachij seceтur: aperiendam esse frontis venam, e qua, vtpote minore, sanguis in minore copia effluit, vnde minor iactura & dissipatio spirituũ. Hoc documentum non solum in phrenitide, sed in quolibet etiam morbo longo seruandum, vt, si vires non sint admodum robustæ, tutius sit minores venas aperire. Non ergo sunt reprehendendi practici, qui in diuturnis morbis secant saluatellam.

Cautiones.

Cucurbitulę. Quod si in sanguinea phrenitide, virtus non ferat venæ sectionem: oportet cucurbitulis scarificatis vti: quæ non possunt applicari dorso, ratione dispositionis febrilis; nec applicari possunt partibus inferioribus, vt naribus & cruribus, sed cubito applicari debent: ratio est, quia dum applicantur internis partibus, vicem gerunt venæ sectionis, potissimum basilicæ, at si brachijs applicentur in summitate, vicem gerunt sectionis venæ cephalicæ. Et propterea, cum in phrenitide sit aperienda cephalica, per quam etiam caput euacuatur; ideo dum non possumus aperire cephalicam, cucurbitulas brachijs applicare debemus.

Recta administratio cucurbitularũ. Possunt etiam cucurbitulæ scarificatæ prodesse, propter materiam impactam. In vsu quædam notanda sunt circa tempus, & locum: reliqua enim patent, e doctrina de dolore capitis. Quoad tempus: cucurbitulæ scarificatæ, quæ administrãtur propter materiam impactam, debent adhiberi post totius corporis euacuationem, & post euacuationem materiæ existentis in capite, sed nondum impactæ. Galen. enim cap. 21. lib. 13. method. ait: in phrenitide cucurbitula capiti admota, & scarificata, quandoque reuocauit phreniticum a morte. Miror equidem his temporibus præceptum hoc non vsurpari: ideoque hortor vos, vt vrgente necessitate, id est, in pertinaci phre-

NB.

ni-

nitide, hanc cucurbitulam vsurpetis, sicut & nos aliquando vsi sumus. Quoad locum, adhiberi debet suturæ coronali: oportetque magnam esse cucurbitulam.

Materia medicinalis.

In phrenitide probantur medicamenta, proposita in dolore capitis, ab intemperie calida cum materia: addemus saltem quædam notatu digna. Circa medicamenta igitur gratia totius, id est, circa soluentia, duo sunt explicanda, primum, an in phrenitide sint vsurpanda: deinde quo tempore sint vsurpanda. Nũ vsurpanda sint, dubitatur: Auic. enim improbat soluentia medicamenta, quia nimium calefaciunt. Et tamen idem Auic. proponit *scammonium*. Pro solutione dicendum, Auicennam improbare scammonium, quando virtus non ferat; admittere autem si virtus possit sustinere. Vtitur autem Auic. scammonio non sincero, neque etiam misto cum alijs soluentibus, sed cum lubricantibus, & his quidem frigidis: vnde probat lubricantia, quæ sanguinis feruorem extinguunt: vt sunt, *serum lactis, pruna tamarindi, cassia, manna*: quæ medicamenta in sero sunt dissoluenda.

Num soluentis locum habeat in phrenitide.

Notandum igitur soluentia cum lenientibus duob. modis posse misceri: primo vt electiue educant: secundo, vt instar stimuli & calcarium, adiuuent facultatem lenientium. Si primo modo vsurpentur lenientia, oportet vt in minima dosi exhibeantur. v.g. ℞ *flor. cass. nou. extr.* ℨ.x. *manna el.* ℨ. ij. *dacrydij. gr. v.* hæc enim minima est dosis dacrydij. Si secundo modo soluentia administrentur, vt scil. adiuuent lenientia, oportet soluentia miscere infra minimam dosin, v.g. dacrydium ad gr. iij. Pro vi igitur materiæ biliosæ, dacrydium misceri debet, modo in dosi minima, modo citra hanc. Et sicut Auic. miscet scammonium seu dacrydium: ita nos possumus miscere, *elect. de succo rosi. diaprun. solut. cum scammo. & multo magis rhab.* Quod si phrenitis sit atrabilaria, possumus miscere *senam, polypodium, epithymum, imo etiam helleborum nigrum*. Secundo explicandum, quando soluentia sint exhibenda? Videtur Auic. & ante, & post concoctionem soluentia probare. Sed sciendum, Quando agendum sumi ab indicante præsente, vincente alia indicantia: ideoque si contingat, vt bilis admodum vehementer, & insigni impetu moueatur in caput, magis potest ad indicandum, quam cruditas ad prohibendum; imo magis potest, quam materia turgens. Quare tunc ante coctionem in phrenitide soluentia sunt exhibenda. Si autem bilis non sit tantæ vehementiæ: propinanda sunt soluentia post concoctionem.

Quando vtẽdum purgantibus ĩ phrenitide.

Caput per os & nares purgantia.

Hæc de medicamentis ratione totius. Quoad medicamenta ratione capitis: hæc euacuant caput per meatus vel Sensibiles, vel Insensibiles. Vacuantia per meatus sensibiles, id est, per os, per nares, probantur citra masticationem: nam phreniticus non obtemperat. cap. 21. lib. 13. meth. Vnde Galenus vngebat palatum, medicamentis propositis in dolore capitis. Licet etiam euacuare per nares sternutatorijs, vt autem hæc efficacius operentur, ante sternutatoria parabitur euaporatio, seu suffumigium, cum *thymo, pulegio, origano, coctis in aceto*: si enim per nares fiat euaporatio in caput, materia præparabitur, vt prompte sternutatorijs cedat.

Topica.
1. Repercutientia: vide præcedens caput.

Vacuantia per meatus insensibiles, euacuant per modum vel repercussionis, vel digestionis, prout materia vel impacta est, vel non impacta. Quoad reprimentia, Gal. cap. 21. lib. 13. meth. probat oxyrhodinũ. Sed cum phrenitis sit multiplex: ideo in sanguinea phrenitide: ℞ *ole. rosi. complett. ole. rosati omphac. ana* ℨ. j. ß. *Mis.* Si phrenitis producatur vel a bile pallida, vel ab ichore sanguinis, ita parabitur reprimens: ℞ *ol. omphac.* ℨ. ij. *ol. rosi. complet.* ℥. j. *aceti* ℨ. iij. *Mis.* hic minor est quantitas ol. rosi. compl. & aceti, quia hæc phrenitis est calidior, quam superior. Si fiat a bile flaua. ℞ *ol. rosi. omphac.* ℨ. ij. *aceti* ℨ. ij. *Mis.* non miscetur ol. rosi. compl. quoniam hæc phrenitis est calidior. Si phrenitis fiat a bile æruginosa: ℞ *ol. rosi. omphac.* ℥. j. ß. *ol. violati* ℥. ß. *succi. lact.* ℨ. ij. *acidi citri* ℥ ß. *Mis.* Postremo in calidissima phrenitide, quæ fit ab atra bile: ℞ *ol. rosi. omphac.* ℥. ij. *olei nenuph.* ℨ. vj. *succi lactuc.* ℥ ß. *acidi citri* ℥. ß. *Mis.* Quoad digerentia: primum applicanda sunt minus vehementia, deinde ascendendum ad vehementiora, cap. 21. lib. 13. meth. Minus vehementia sunt, *ol. anethinum, chamæmelin. columbæ viuentes dissectæ, omenta animalium, melilotus, mucilago sem. lini*: vehementiora sunt; *origanum, puleg. thym. ruta, menthu. stœchas, hyssopatus, castoreum, synapi.* Digerens igitur mite, erit talo: ℞ *ol. chamæm. aneth. ana* ℥. j. ß. *mucilag. sem. lini* ℨ. j. *aceti* ℨ. iij. *Mis.* Mediocre erit: ℞ *ol. rutacei. lil. alb. cum aromatibus, ana* ℨ. ij. *orig. puleg. stœchad. ana P. ß. vini generosi* ℥. iij. *fiat decoctio in duplici vase, ad consumpt. tertiæ partis vini, deinde cola, & vtere.* Vehemens erit: ℞ *puln. dictami (ret. colocint, castorij, sinap. ana* ℨ. j. *olei de costo, de euphorb. ana* ℨ. 3. *ol. lil. alb. cum aromatibus* ℥. j. ß. *Misc.*

2. Digerẽtia.

Vsus medicamentorũ topicorum in phrenitide.

Vsus horum medicamentorum patet e sermone de dol. cap. Vnum monebimus circa Quando agendum, in omni inflammatione obseruandum. In principio enim phlegmones, probantur refrigerantia & astringentia: in incremento tepida, & mediocriter astringentia: in statu moderate calefacientia & laxantia: in declinatione, calefacientia, & valenter discutientia, c. 16. lib. 3. simp. Ratio talis est: Quando agendum, sumitur ab indicante præsente, dum vincit alia indicantia. Quoniam igitur materia morbifica in principio magis potest, quatenus mouetur; igitur in principio opus est reprimentibus: In augmento materia fluxa vincit, quatenus fluxit, sed nondum impacta est; vnde cedit moderate reprimentibus & digerentibus: In statu vincit materia impacta; igitur solis digerentibus tunc vtendum: In declinatione maxime impacta est materia; proinde applicanda sunt valenter discutientia. Sicut igitur probantur reprimentia in principio & augmento, sed valentiora in principio: ita digerentia applicabuntur in statu & declinatione, sed valentiora in declinatione. Reprimentia valentiora sunt, *oleum rosatum omphacinum, &c.* non ita potens est, *oleum rosatum completum*. Quoad digerentia, in augmento probantur tepida, id est, remisse calida in vigore, moderate calefacientia & laxantia, id est, quæ moderata sint, & secundum caliditatem, & tenuitatem partium: tandem in declinatione, adhibentur calefacientia, & vehementer discutientia, id est, quæ vehementia sunt, & secundum caliditatem & tenuitatem. Notandum vero, in phrenitide probari admodum valentia, & valentiora, quam indicet materia morbifica; nã materia morbifica est intra cranium: vnde Galen. capit. 18. lib. 4. meth. in inflammatione intra cranium probat *castorium*, quamuis sit calidius, quam conueniat materiæ phlegmonem producenti: & hoc fit quia vis medicamenti in transitu frangitur.

Diæta.
Aer.
Cibus tenuis.

Quoad diætam, Auicennas probat aerem purum & frigidum, sine picturis: quoniam in phrenitide mens & spiritus plus iusto agitantur. Cibi debent esse contrarij materiæ morbificæ, præsertim secundum vitium in quantitate & qualitate. Quoad vitium materiæ in quanto, probatur victus minuens, prout materia copiosa caput petẽs, maioris est actiuitatis: quia ergo in statu phrenitidis summa est actiuitas: ideo tunc victu tenuissimo vti oportet. Actiuitas e motu morbi cognoscitur; proinde cum in phrenitide motus sit velox, victus tenuis requiritur. Si phrenitidis terminus futurus est in quarto die; opus est victu tenuissimo: si quartum excedet, minus tenui vtendum. Notandum, si inflammatio teneat ventriculum, aut iecur, probari victum magis tenuem, quam inflammatione aliarum partium, & quam in phrenitide: nam in ventriculo & iecore, alimentum pro toto corpore

pore concoquitur, vt metus sit, ne alimentum male concoctum inflammationem augeat. c. 17. l. 11. meth.

Cibus refrig. Quoad vitium materiæ in qualitate: probatur victus refrigerãs in phrenitide, modo magis, modo minus. Vnde in phrenitide sanguinea, cibi sunt parandi cũ *endiuia acetosa, sem. mal. hordeo.* In biliosa addere oportet *lactucam*. Et si a bile æruginosa vel atra fiat, addantur in cibis, *emulsio seminum melon. papau. albi, nymphæa, &c.*

Potus. Quoad potum, in phrenitide, sit aqua vel simplex, vel hordeacea, vel alterata cum *acetosa & endiuiis*. Quoad modum, Alexander probat tepidam, nõ actu frigidam potionem: quamuis enim potio actu frigida, feruorem mitigare videatur, inflammationem tamen reddit crudiorem, & hac ratione magis eam accendit, vnde & febris & delirium augetur. Vinum Alexander probat pauciferum, dilutum; vinum enim phreniticorum ferocitatem mitigat, & ferinos mores ad hilaritatem transfert; vinum etiam somnum conciliat, coctionem & distributionem iuuat, vires reficit, si modo recto vsurpetur. *Vsus*. Vnde cum Alex. in parua copia vino vti oportet, & tempore opportuno, id est, dum magis vinũ indicatur, quã prohibetur: indicatur autem vinum a virtute imbecilli, cuius imbecillitatis signum sunt multæ vigiliæ, cum pulsu debili, leipothymia, oris ventriculi imbecillitas, corporis frigiditas, vini consuetudo. Cæterum videndum, num quod virtus postulat, res preter naturam permittant: id quod faciunt, febris remissa, calor præcordiorum debilis, materia concocta: ideoque, cum materia in septimo concoquatur rationabiliter, Auicennas post septimum, non ante, pauxillũ vini admittit.

Cæteræ res nõ naturales. Somnus etiam est conciliandus. Aluus quotidie sit lubrica. Arceatur omnis motus, & vrgente necessitate, etiam ligetur æger, sed citra vnitatis solutionem; nam hæc esset materia chirurgica, non diætetica. Quoad animi accidentia, Alexander probat ad reuocandum mẽtem, vt pauci amici assideãt, prudentes gratia & venerabiles ægro.

CAPVT X.

De Lethargo.

Nomen. LEthargus conuenit cum phrenitide, quatenus est malum inflammatorium: cõuenit etiam cum cephalalgia a pituita, quatenus producitur a sanguine pituitoso. Vocatur lethargus & veternus. Loquimur autem de Lethargo exquisito, in quo omnes pene animæ functiones, potiss. memoria, veluti aboleri videntur; & ad differentiam spurij lethargi, malum est inflammatorium, ac proinde febris particeps.

Generatio. Vt autem generetur lethargus, necessarium est, sanguinem pituitosum ita caput petere, vt cerebrum inflammetur & subsequatur febris, omnisque functio animalis febre deficiat.

Definitio. Definitur lethargus exquisitus, quod sit functio deficiens principalis cerebri, dependens ab inflammatione pituitosa. Pro cuius definitionis intelligentia, legatur Gal. com. 1. sect. 1. prorhet. com. aph. 3. sect. 2. com. aph. 30. sect. 3. cap. 5. li. 3. de loc. aff. cap. 3. lib. de symp. diff. cap. 3. lib. quod animi mores, &c. cap. 8. lib. 4. de præsag. e puls. c. 13. & 14. lib. 4. de caus. puls. c. 21. lib. 13. metho.

Forma. Subiectum. Forma est functio deficiens principalis. Si enim formaliter accipiatur lethargus, est symptoma, in genere actionis (principali) imminutæ. Subiectum est cerebrum, ad differentiam functionum principalium aliorum viscerũ: vnde admodum imminuitur imaginatio, discursus, memoria. Qua de caussa Gal. cap. 5. lib. 3. de loc. aff. ait, in lethargo memoriam & rationem perire: & c. 3. l. de diff. sym. dicit, imaginationem veluti deficere.

Caussa efficiens. Inflammatio est in lethargo. Caussa efficiens, a qua lethargus dependet, est inflammatio pituitosa, qua lethargus verus a notho distinguitur; qui fieri potest a vaporibus pituitosis, prodeuntibus a febre pituitosa principali, non symptomatica. Præterea spurius lethargus fieri potest a pituita copiosiore, quæ vel in capite detinetur ob angustiam, vel generatur ob frigiditatem. At exquisitus lethargus fit ab inflammatione, quam necessario sequitur febris: quæ tamen non accidit in mania, in morbo bilioso, quia in eo non fit inflammatio. Nec sufficit ad febrem excitandam; vt materia putrescat: nam in dolore capitis a pituita, excernitur quandoque putrida pituita, non tamen est febris, quia non est inflammatio. Adhæc lethargus secundum speciem contrarius quodammodo est phrenitidi; capit. 21. lib. 13. method. genere ergo cum phrenitide conueniat oportet: ideoque vtrumque vitium est inflammatorium. Dixit autem Galenus, quodammodo hæc esse contraria secundum speciem: nam vtrumque vitium est calidum, quia inflammatorium: at phrenitis est inflammatio vehementer calida; lethargus autẽ est inflammatio admodum remisse calida. Nec his repugnat Galenus, dum 11. simpl. ca. de castorio scribit, in lethargo, si absit febris, probari castorium, de notho enim lethargo ibi loquitur.

Discrimen lethargi & phrenitidis: 1. In materia. Sed notandum inflammationem lethargicam differre a phrenitica, & materia, & loco. Materia enim in phrenitide est admodum calida; in lethargo est exiguæ caliditatis. Et in hac materia vitium esse potest in substantia, quantitate, qualitate, & vbi: in substantia, nam in lethargo materia pituitosa putrescit: in quantitate, nam fit morbus in magnitudine auctæ: in qualitate, nam sanguis pituitosus est aliquantisper calidus, crassus, viscidus, est etiam vitium secundum motum, vt fluit in caput: secundum quietem, vt in cerebro hæret.

2. in loco affecto. Loco etiã lethargus distat a phrenitide; in hac enim membranæ inflammantur, in lethargo cerebri substantia. cap. 13. & 14. lib. 4. de caus. puls. com. aphor. 30. sect. 3. com. 1. lib. 1. prorhet. Materia quidem in cerebro residet, non autem in ventriculis, sed in poris cerebri, secundum Auicennam.

Caussarũ lethargi subdiuisio. Lethargus ergo auctore Auicenna, fit a caussa & Refrigerante, & Calefaciente. A refrigerante, vt dũ generatur pituita, de qua caussa alibi diximus. A calefaciente, vt dum caussa agit in sanguinem pituitosum, hunc putrefaciendo. Caussa autem illa calefaciens, vel per Se calefacit, vel per Accidens. Per se, vt dum post generationem sanguinis pituitosi, calefit sanguis, vt sunt cupæ. Per accidens calefacit, frigus constipans.

Vnde in lethargo somnus & obliuio oriatur. Dubitatur autem cum in lethargo vigeat somnus & obliuio, quomodo ab inflammatione fieri queat? Pro solutione dicendum, somnum fieri posse etiam a sola humiditate: vnde Galenus cap. 8. lib. 4. de præsag. & puls. ait, coma fieri propter humidas dyscrasias. Neque in lethargo somnus est ita profundus, vt in comate; & caro. Quoad obliuionem, & ineptiam imaginationis, seu discursus; scire oportet cum Galeno in arte med. cerebrum esse aptum, ad actiones obeundum, dum substantiam obtinet tenuem, ac stabilem, quæ formas facile suscipit; hæc autem in lethargo desiderantur: nam in eo cerebrum ita se habet, vt spongia, aqua repleta; vnde instar spongiæ, in tumorem attollitur: sicut igitur spongia ita repleta humiditates non suscipit, ita cerebrum repletum non suscipit, aut vix suscipit; vt imaginatio veluti deficiat. Præterea, vt spongia repleta, non sinit humiditatem per suos poros penetrare, ita species permeare non possunt per cerebrum; vnde discursus & imaginatio læduntur.

Loca quædã Gal. explicantur. Sed quædam loca Galeni, non omnino iam dictis consentire videntur. Nam cap. 21. lib. 13. meth. ait lethargum fieri ab humore frigido. Responsio, Loquitur ibi Galenus, in respectu ad phrenitidem: huius enim ratione humor in lethargo est frigidus, non tamen absolute est frigidus: eodemque respectu Auicennas ait, lethargum esse apostema frigidum, cum tamen assit inflammatio. Ait etiam Gal. com. aph. 3. sect. 2. lethargum fieri a forti refrigeratione, coniuncta

cta tum humiditate. Dicendum quod Galenus eo in loco respiciat ad lethargum nothum, non ad exquisitum. Porro & hoc est animaduertendum, quod Auicennas dicit, medicos nominare lethargum apostema frigidum, siue sit melancholicum, siue phlegmaticum. Hinc quis colligere posset, lethargum fieri a melancholia, quod tamen falsum est. Sed Auicennas, parum curans voces, admittit, apostema melancholicum posse nominari lethargum. Hæc de definitione.

Differentiæ.

Differentiæ a forma nullæ sunt, nisi secundum magis & minus. Differentiæ a subiecto nullæ sunt; subiectum enim semper est cerebrum, secundum omnes partes: nisi quis dicat, inflammationis materiam occupare vel Cerebrum: vel Cerebrum, & membranas. Quoad differentias a caussa efficiente, cum inflammatio semper sit pituitosa, differentiæ tantum sunt secundum magis & minus: nam inflammationis materia est magis vel minus putrida, copiosa, humida, crassa, viscida; item, magis vel minus mouetur, magis vel minus est impacta, magis vel minus hæret in cerebro, aut in membranis.

Signa imminentis. Præsentis in genere.

Lethargus imminens, indicatur e sensu grauitatis secundum caput & totum corpus, ex inertia secundum omnes functiones, e tremore: hæc.n. symptomata arguunt caput repleri sanguine pituitoso. Præsens autem lethargus in genere indicatur ex actione animali principe deficiente, & potiss. memoria: item e somno præter naturam, c. 10. lib. 3. de caus. puls. at in lethargo minus est profundus somnus, quã in caro; nã in lethargo ægri interrogati respondent, non autẽ in caro; & ratio est, quia in lethargo pituita putrescit, & materia est particeps alicuius caliditatis. Indicatur etiam e tremore, e decubitu supino, cum iaceant lethargici distentis manibus & cruribus, indicatur ex anhelitu tardo & debili: nam facultas motrix non potest mouere: at anhelitus non est inæqualis, sicuti in affecto diaphragmate; indicatur etiã cum Galeno cap. 15. libro 4. de caus. puls. e pulsu magno, nam fluxio irritat facultatem, sed hic pulsus est remittens, non potest perseuerare in magnitudine: nam facultas frangitur; indicatur e pulsu molli, quia cerebrum est viscus molle: præterea indicatur e pulsu minus veloci & frequenti, quam in peripneumonia; nam cerebrum a corde magis distat, quam pulmo: sed in lethargo pulsus est magis imbecillis, quam in peripneumonia, quia cerebrum est pars magis principalis. Indicatur ab excrementis pituitosis. Et cum Auicen. e lotio quandoque retento propter obliuionem, & musculi sphincteris imbecillitatem, ob quam imbecillitatem non fit integra vrinæ excretio. Indicatur etiam e febre, quæ inflammationem sequitur, ideoque secundaria est; cum in caro sit principalis. cap. 21. lib. 13. method. cap. 5. lib. 3. de loc. aff.

Signa differentiarum.

Quoad signa differẽtiarum, & primum earum, quæ a forma sumuntur; e vehementia & remissione symptomatum cognoscitur lethargum magis vel minus esse vehementem. Differentiæ a subiecto cognoscuntur e vehementia symptomatum. V. g. ex obliuione magis læsa, cognoscitis potiss. esse læsum cerebrum secundum partem posteriorem. Quoad differentias quæ sumuntur ab efficiente, oportet cognoscere sanguinem pituitosum, secundũ eius vitium, & locum. Quoad vitium, quodcunque sit, cognoscitur e signis traditis in sermone de dol. cap. Quoad sedem sanguinis pituitosi; si occupetur tantum cerebrum, prægressa est sola grauitas; si etiam pertineat ad membranas, vt monet Auicennas, præcessit dolor punctorius.

Indicationes.

Præsidia sumuntur ab essentia rei, id est, a forma, a subiecto, & efficiente. Forma est functio deficiens, vt prodit a facultate veluti obdormiente; Obdormit autem facultas ob cerebri affectionem morbificam. Hinc oritur indicatio extinguendi vehementiam affectionis morbificæ, per aliam affectionem vehementiorem, quia imminuatur prior affectio, vt mens sopita agat. Indicationes, quæ sumuntur a subiecto, id est, a cerebro, patent e cephalalgia. Caussa efficiens est inflammatio pituitosa; quid indicet inflammatio, docetur in capite de Phrenitide; quid pituita possit indicare & secundum speciem, & secundum vitium, in sermone de cephalalgia docuimus.

Prognostica.

Lethargus est malum summe periculosum, & quidem maiori periculo iunctum, quam inflammatio pulmonis, capit. 13. libro 4. de caus. puls. Nam quo ad morbum, quia est tumor calidus; est insignis vehementia essentiæ. Caussa est sanguis pituitosus, putridus, copiosus, viscidus, crassus, impactus; quare est summa vehemẽtia essentiæ. Sicut etiam ratione symptomatum; nam functio principalis quasi deficit. Si perpendamus vehementiam ratione dignitatis, ea certe summa est: primũ enim est morbus in intemperie: quare est vehementia, ratione dignitatis. Adhæc detinetur cerebrum, quare augetur vehementia dignitatis: augetur etiam, quia annexa est febris, morbus vehemens ratione dignitatis. Nec desideratur vehementia facultatis: nam in lethargo motus voluntarius totius corporis veluti deficit. Quamuis autem lethargus sit vitium periculosum; non tamẽ est prorsus mortale: vnde Hippoc. lib. 2. de morbis ait, lethargum interficere in septimo, & si hunc pertranseat, hominem sanitati posse restitui: si enim in lethargo affectio protrahitur, tunc vis mali minuitur, & virtus est constans, com. aphor. sect. 30. sect. 7. Proinde perpendenda est vehementia differentiarum.

Prognostica e differẽtijs.

Quoad formam igitur, lethargus est insignis vehementiæ secũdum essentiam, si planè abolita sit actio. Ratione dignitatis, maior est vehemẽtia, si insignior est noxa secundum omnes actiones; hoc enim significabit, cerebrum esse vehementer læsum, secundum omnes partes, & propterea summã esse vehemẽtiam ratione dignitatis. Ratione facultatis, omititur vehementia, nam pertinet ad caussam efficientem. Caussa igitur efficiens est sanguis pituitosus: & proinde insignior vehementia erit ratione essentiæ, si vehementior erit putredo, si materia erit copiosior, crassior, viscidior, admodum impacta. Ratione dignitatis summa erit vehementia, si magis a materia occupetur cerebrum, quam eius membranæ. Ratione facultatis, cum Auic. si accidentia sint fortiora, sudor sit admodum copiosus, vt recedat a vehementia facultatis, si anhelitus sit facilis, & symptomata declinent, & parotides erumpant. Quoad euentum lethargi, an sit futurus vel cito, vel tarde; cum lethargus

Euentus lethargi quis sperandus.

sit velocis motus, ideo cum Hippoc. libro 2. de morbis, interficit in septimo, & si protrahitur lethargus, bonus sequitur euentus. Vnde colligitur, mortem cito contingere: salutem tarde: nam motus velox pendet a materia morbifica ratione dignitatis, & ideo cito interficit, quia occupatur cerebrum: non enim is motus velox prodit a vehementia essentiæ, & præsertim secũdum vitium materiæ in qualitate, & vbi, quia materia secundum hæc vitia accepta, est crassa, viscida, hærens, ideoque tardi motus.

Curatio. Venæ sectio.

Gal. cap. 21. libro 13. meth. iubet statim venam esse secandam, quia dum vehementer sanguis peccat, vincit reliqua indicantia. Vsus patet ex alibi dictis. Probantur cucurbitulæ scarificatæ, interdum quatenus sunt non principales, id est, quatenus gerunt vicem sectionis venæ, quando sc. virtus non tolerat venæ sectionem; interdum etiam probantur vt materiæ principales, caussa sanguinis in capite collecti. Probantur etiam cucurbitulæ non scarificatæ, quatenus

Cucurbitæ.

minuunt affectionem morbificam cerebri, vt facultas veluti dormiens excitetur: & sic concurrunt cucurbitulæ non scarificatæ, vt materiæ dolorificæ. Laudantur eędem quoque; vt euacuant per modum attractionis, propter calorem & dolorem. *Vsus pa-*

tet

Frictiones, & ligaturæ.

quæ scripsimus de dolore capitis. Frictiones & ligaturæ conueniunt, quatenus dolorificæ sunt, & materiam a capite retrahunt. Vsus patet e serm. de dol. c. Vbi quoque de vesicantibus & fonticulis locuti sumus, sic quoniam in lethargo hæc materiæ probantur, quatenus sunt dolorificæ; curandum, vt perseueret dolor: hoc enim cessante, cessat etiam vtilitas. Proinde ferro candenti inurendum est caput infra occipitium; eschara excitata incidenda, & vt euellende prodest etiam circa peripheriam escharæ applicare vesicatorium, præsertim, quod conficitur ex allio crasso contuso & applicito, quod admodum est strenuum & efficax vesicatorium. Hæc igitur medicus prudens oluatigis imperabit.

Pharmacia. Clysmi acres. Vomitoria. Soluentia.

Medicamenta probantur eadem, quæ proposita sunt, in dol. cap. a pituita. Satis igitur sit peculiaria quædam annotare. In euacuatione igitur totius, obseruandum, vt pro alui lenitione vtamur clysmis acribus, & similibus suppositorijs. E quibus hæc conficiantur, supra est traditum. Addit Auic. si ventriculus repletus esse videatur, probari vomitorium ex *oxymelle scillit. Verbigratia. oxym. scill.* ℥ j. ß. *succi raphani.* ℥ ij. *aquæ tepidæ* ℥ viij. *Misc. pro vomitorio.* Quoad ea, quæ per os exhibentur, & per aluum purgant, Auic. hæc non exhibet, nisi propter morbi longitudinem, & dum febris sua caliditate non prohibet. Per morbi longitudinem, videtur intelligere lethargum, qui septimum pertransierit, vt sit expectanda salus, sed, vt supra diximus, mors succedit cito, salus autem longo temporis spatio, propter viscidi tatem & crassitiem pituitæ: & propterea non est præter rationem soluens exhibere. Præterea, si contingat vt si admodum vehemens lethargus, & totum sit repletum; non abs re purgantia propinat; si febris non sit admodum vehemens. Exhibet autem *modo castorium cum scammonio, modo solum castoreum, modo hieram cum colocynthide.* Si enim Lethargus sit particeps tremoris, & febris fuerit remissa, probatur castorium cum scammonio: si febris sit intensa, probatur castorium sine scammonio: hæc deinceps, purgationis gratia, clysmis acribus supplere oportet. Si lethargus tremore sit expers, probatur hiera cum colocynth.

Ratio medicamentorũ Auicennæ.

Ratio horum: nam dum lethargus est particeps tremoris sanguis pituitosus maxime cum impetu petit caput, vt neruorum principia angustentur, & hinc fiat tremor. At pituita non potest cum impetu caput petere, nisi habeat vehiculum, quod est bilis: & hinc Auic. vtitur scammon. vt vehiculum detrahat: vtitur etiam castorio, vt attenuet & abstergat materiam pituitosam, quo neruorum principia ab angustia liberentur, & hinc tollatur tremor. Si lethargus particeps sit tremoris, sed febris vehemens, exhibet Auic. solum castorium: nam febris prohibet scammonium, non prohibet castorium, quia magis potest pituita, ad indicandum attenuantia ac detergentia, quam febris ad prohibendum castorij calorem; pituita deinde attenuata & detersa clysmis acribus vacuanda. Sed oritur dubitatio, quia Galenus lib. 11. simpl. cap. de cast. probat castorium, si non assit febris, aut si non admodum calida: cur igitur Auicennas idem probat in febre intensa? Dicendum, quod Galenus ibi loquatur de castorio cum pipere; at nos castorium hic possumus medicamentis frigidis corrigere: vnde *loco piperis immiscere possumus cichoracea.* Si cum lethargo non aderat tremor, Auicen. exhibebat hieram cum colocynthide, cuius loco nos exhibere possumus, *pil. coch. dissolutas in decocto cichorij.* Ratio est: quia, vbi tremor non adest in lethargo, materia pituitosa sensim caput petit, ideoque sine bile est: vnde solum pituita est euacuanda, sed cito, ne figatur: Et hinc Auicennas probat acres clysmos.

Insensibiliter vacuãtia.

Sequuntur ea, quæ insensibiliter euacuant: Auicennas igitur cum Alexandro, *si febris non sit vehemens,* probat castorium cum oxymelle: probat etiam castorium, si sit vehemens. Exhibere ergo poteris castoreum ad ℈ j. oxymel. ad ℥ ij. cum iure, alterato cum cichoreo betonic. ad ℥ iij. Quæ applicantur, sic possunt præscribi. *℞ ol. anethini an.* ℥ ij. *vini aromatici* ℥ j. *nitri* ℥ ij. *sem. urticæ, piperis albi, pyrethri, an.* ℥ ß. *fiat munctio*: & hac inunctione fricetur totum corpus.

Totum.

Capitis vacuantia.

Ratione capitis, quæ sensibiliter vacuant, fuere proposita in dol. ca. a pituita. Auicennas potissimum probat *hyssopum, calaminthum, origanum, & mel scilliticum.* Illud hoc maxime in lethargo est notandum, vt amministrentur ingrata per os, & per nares, vt excitetur facultas. Potissimum probantur sternutatoria; quia lethargici non masticant, auctore Galeno, in fine lib. de org. odoratus. Porro, quæ materiam a capite vacuant insensibiliter, patent e serm. de cephalalgia. Notandum autem hoc loco, cum Galeno, cap. 11. lib. 13. meth. probari reprimentia, sed mitiora, vt sufficiat vti *oleo. rof. compl. non omphacino cum aceto*: & Auicennas prudentissimus post duos dies miscet *castorium.*

Reprimẽtia.

Resoluentia.

Quoad resoluentia, hic multo magis quam in phrenitide valida ea esse oportet. Alexander maxime probat *pilos humanos crematos & lauatos.* Nos hoc vti possumus resoluente: *℞ sinap.* ℥ ß. *piperis albi, pyrethri, nigellæ, an.* ℥ j. ß. *ammoniaci, opopanacis, an.* ℥ ij. *resinæ quantum sufficit fiat dropax.* Licet etiam hoc vti medicamento: *℞ castorij* ℥ ij. *pilorum humanorum cremat.* ℥ ij. *succi scillæ* ℥ ß. *mithridatij antiqui* ℥ ij. *aceti scillit.* ℥ ß. *Misc.* & applicetur hoc medicamentum capiti, fronti, & collo.

Dieta.

Quoad dietam, Auicẽnas probat aerem calidum, siccum, luminosum, id est, contrarium aeri phrenitidis. Cibus sit minuens & attenuans: e quibus conficiatur, nouistis. Alexander, vbi somnus est, miscet amygdalas, quibus vtitur caussa vehiculi aliorum ciborum. Potus sit aqua hordei, cum cinnamomo: sit etiam vinum tenue. Non autem dabitur potus actu frigidus. Quoad tempus; aqua est exhibenda vsque ad statum, inclusiue: vinum in declinatione: ratio e dictis patet. Quoad somnum, non permittans, vt assiduo dormiant. Quoad inanitionem & repletionem, si contingat vt lotium retineatur: *℞ rad. raph. apij, an.* ℥ j. *pariet. malu. althea, an. p. j. contusis adde, ol. anethi. hasyri. an.* ℥ j. ß. *et. de scorp.* ℥ ß. *Misc.* & hoc medicamentum actu calidum applicetur pectini & perinæo. Manibus etiam secundum Auicennam comprimere possumus vesicam, & musculos abdominis. Reliqua patent. Et hæc de lethargo sufficiant.

Ad vrinæ retentionem.

CAPVT IX.

De melancholia: & primo de Definitione, atque Caussis.

Nomen.

PEr delirium melancholicum, intelligimus illud vitium, in quo corrumpitur imaginatio, cum timore & mœrore. cap. 7. lib. 3. de loc. aff. Vnde si contingat, vt maniacus timeat & tristetur, duplex est delirium, scilicet maniacum, & melancholicum.

Generatio.

Generatur autem delirium melancholicum hoc modo. Oportet vt capiti occurrat caussa morbifica, vt cuius producatur phantasma tenebricosum, quod ita afficiat cerebrum, saltem secundum sedem imaginatricis, & quandoque secundum sedem etiam ratiocinatricis, vt harum facultatum functio deprauetur.

Definitio. Forma.

Quamobrem delirium melancholicum est functio corrupta principalis, cum timore & mœrore, cerebri anterioris, dependens ab affectione tenebricosa. Forma, est functio corrupta principalis, cum timore & mœrore: sic enim distinguitur melancholicũ delirium ab atrabilario, in quo functio principalis corrupta est, & cum mœrore, sed non cum timore.

Subiectum.

Subiectum est cerebrum anterius; vnde necessario corrumpitur imaginatio; interdum etiam ratio, sed non perpetuo. Hinc Galenus cap. vlt. lib. 2. de caus. sympt.

sympt. ait, delirium melancholicum esse in laborum specierum, e corruptis speciatim imaginationibus: sique malum intendatur, corrumpi etiam rationem, vt melancholici interdum seipsos interficiant.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens, est affectio tenebricosa. Hinc Galenus cap. vlt. lib. 2. de caus. sympt. & cap. 7. lib. 3. de loc. aff. ait: sicuti externæ tenebræ pauorē inducunt; sic atræ bilis color timorem gignit, dum cerebri substantiam affectione veluti tenebricosa afficit. Porro caussa immediata affectionis tenebricosæ, est phantasma tenebricosum; quod, ad differentiam probi phantasmatis, male afficit cerebrum. Sicuti enim in sensu externo, obiectum improportionatum male afficit, ita in functionibus internis idem contingit.

Tenebricosi phātasmatis caussa externa.

Tenebricosi phantasmatis caussa, est Externa, vel Interna. Externa pertinet ad immoderata animi accidentia, quæ ad metum & mœrorem attinent: nam ab his excitatur phantasma tenebricosum, vt homo sine caussa & tristetur & timeat. Hinc Galenus ait, capite septimo, libro tertio, de loc. aff. externas tenebras omnibus fere hominibus pauorem inducere, nisi vel admodum audaces sint, vel docti. Et Hippocrates aphorismo 23. sect. 6. inquit: Si metus & mœstitia longo tempore perseuerent, melancholicum esse affectum. Metus autem & mœstitia diuturna duobus modis sumi possunt; primum, vt ratione horum viscera refrigerantur, & de his suo loco dicemus; secundo hæc sumuntur, vt procreant phantasma tenebricosum, quod afficit cerebrum citra præsentiam & materiæ melancholicæ, & intemperiei, verbi gratia, si melancholicus imaginetur, se esse capite destitutum, & ratione pilei plumbei liberetur: cui dubium, esse affectum melancholicum, citra materiam, citra intemperiem?

Interna caussa tenebricosi phantasmatis, est impuritas spiritus animalis.

Caussa immediata, est calor naturalis cerebri, prout mistum habet spiritum animalem tenebricosum, vi cuius omnia phantasmata tenebricosa euadunt. At spiritus animalis tenebricosus redditur propter materiam melancholicam, teste Galeno, cap. vlt. lib. de vsu respir. Ad bonam enim actionem opus est spiritu copioso & puro: si ergo impurus sit spiritus, functio corrumpitur. Caussa autem impuritatis spiritus animalis, hoc in loco, est materia melancholica, etiā secundum Alexandrum capite decimoseptimo, libro primo.

Melancholica materia est impuritatis caussa.

Per spiritum autem hic intelligimus spiritum, pertinentem ad cerebrum anterius. Neque obstat, quamuis dicat Galenus cap. 7. lib. 3. de loc. aff. spiritum animalem non reperiri in anteriori cerebro: nam loquitur ibi de spiritu animali, vt est organum sensus & motus: secus enim statuendum est, si spiritus animalis sumitur pro organo principum facultatum. Vnde Galenus cap. 4. lib. 1. de caus. sympt. ait, dum prior ventriculus repletur, intemperies accedit cerebro, & spiritui in ventriculis anterioribus. Item, cap. penultim. lib. 7. de plac. ait, spiritum animalem per totum cerebrum esse diffusum. Spiritus ergo animalis, pertinens ad cerebrum anterius, dum euadit tenebricosus, est in caussa corruptæ imaginationis, cum timore & mœrore. Notandum autem cum spiritus animalis sit organum facultatis animalis; sicut facultas animalis dupliciter se habet, ita & spiritus animalis bifariam concurrit. Declaro, propter aduersarios. Facultas vel influit, vt est facultas sensitiua & motrix; vel non influit, vt facultas principalis. Influens eget spiritu animali, vt per ipsius vel substantiam, vel radios influens, in parte agat, vt, verbi gratia, est vis motrix in oculis, in artubus: potissimum pertinet ad postremum ventriculum, diciturque primum organum sensus & motus: primum quidem organum dicitur, ratione temporis: nam facultas primo influit, deinde influxa operatur; & quidem alio instrumento præcipuo, quod est constitutio illius partis, & calidum insitum. Facultas non influens, id est, principalis, eget spiritu animali, vt coniungitur cum calido innato cerebri, & residet in poris cerebri. Quod si ergo materia melancholica petat cerebri ventriculos, non oritur melancholia; sed necessarium est, vt materia occupet poros. Quo sensu Hippocrates part. 7. lib. 6. epid. circa finem, inquit: si melancholia repat in corpus cerebri, fieri epilepsiam; si in mentem, oboriri melancholicum affectum; vbi per corpus cerebri intelligit totum cerebrum, vt dissimilare: nam in epilepsia cerebrum vt dissimilare afficitur: per mentem intelligit substantiam similarem, quæ est sedes mentis.

In melāchoLia corrumpitur imaginatio ob errorē externum.

Ex his ergo colligere possumus, in affectu melancholico corrumpi imaginationem, ob errorem externum; nam pendet ab affectione tenebricosa cerebri; cuius caussa est phantasma tenebricosum, quod producitur a caussa externa, vel interna, vt spiritus animalis fiat tenebricosus, quem Sylnestrem vocat Auicennas: Horum nullum est morbus. Sed confirmari etiam potest idem, hac ratione. Si enim imaginatio læderetur læsa facultate, id contingeret, quia facultas vel impediretur, vel labefactaretur. Non impeditur, alias enim cerebrum afficeretur vt dissimilare; cum tamen Galenus dicat affici vt similare. cap. 7. lib. 3. de loc. aff. Non labefactatur; alias enim necessario cerebrum afficeretur intemperie, vi cuius imaginatio corrumperetur: quod falsum est: nam si esset intemperies, vel esset calida vel frigida: non potest esse calida, quia delirium esset maniacum, cū furore: neque potest esse frigida intemperies: nam actio non corrumperetur, sed imminueretur, aut auferretur.

Obiectio.

Hic tamen quis dicere posset, ab intemperie frigida deprauari actionem, si frigida intemperies est coniuncta cum materia. Sed κεντρίζεται hoc est: nam dum intemperies frigida coniungitur cum materia melancholica, corrumpitur imaginatio a sola materia: si enim vacuetur materia melancholica, & relinquatur intēperies frigida: imaginatio non amplius corrumpitur, sed imminuitur, aut aufertur, vt non sit affectus melancholicus, sed potius fatuitas, amentia. Idem enim hoc loco statuendum est, quod statui potest de vētriculo frigido, cum materia acri: nam propter materiam acrem corrumpitur ventriculi actio: qua materia euacuata, cum relinquatur frigida intemperies, hæc actionem imminuet, non corrumpet.

Alia obiectio.

Dubitare autem quis posset, e cap. 7. lib. 3. de loc. aff. vbi Galenus inquit, in melancholico affectu cerebrum affici vt similare: ac proinde affici intemperie, lædique facultatem. Respondeo: licet multis modis intelligi queat, cerebrum affici vt similare: in nullo tamen illorum modorum vi frigiditatis corrumpetur imaginatio. Primum enim si intelligamus cerebrum affici vt similare, id est, vt materia, ingreditur in substantiam similarem cerebri, non in ventriculos; tunc imaginatio corrumpitur a materia, non ab intemperie. Secundo modo, si intelligatur, cerebrum affici vt similare, vi caliditatis, vt in phrenitide, vi cuius caliditatis generatur materia melancholica; tunc imaginatio corrumpitur a materia, non autem ab intemperie calida. Tertio modo, si intelligatur affici cerebrum vt similare, quatenus afficitur intemperie frigida, tunc intemperies hæc frigida cerebrum prehendit, vel ante delirium melancholicum, vel post; si ante, tunc delirium non fit immediate propter frigiditatem cerebri, sed quatenus ob cerebri frigiditatem cor in consensum trahitur, vt ob cordis vitium gignatur materia melancholica, quæ dum cerebrum occupat, fit delirium: si intemperies frigida occurrat post melancholiam, tunc a materia melancholica refrigeratur cerebrum, delirij autem caussa est materia, non intemperies frigida. Quare caussa interna immediata phantasmatis tenebricosi, est calor naturalis cerebri, vt habet mistum spiritum animalem, tenebricosum redditum a materia melancholica.

Porro

Spiritus animalis impuritas duplex. 1. in propria substantia.

Porro spiritus animalis dupliciter redditur tenebricosus: primo secundum propriam substantiam: secundo ob mistionem materiæ melancholicæ. Secundum propriam substantiam redditur tenebricosus, in melancholia per Essentiam, in qua læditur coctio cerebri ob errorem externum, qui est materia, e qua nimirum vel aer impurus, vt euenire solet in peste: vel spiritus vitalis cordis tenebricosus; spiritus enim animalis ex aere, & spiritu vitali generatur. Excluditur autem læsio facultatis: nam si in caput feratur spiritus vitalis bonus, quamuis cerebrum sit intemperatum; non tamen ille mutatur in animalem tenebricosum; nam si cerebrum sit calidius, fiet spiritus animalis calidior, & delirium maniacum: si autem cerebrum sit frigidius, e bono spiritu vitali generabitur animalis vel exiguus, vel frigidior, vnde functio imminuitur, vt fiat fatuitas, non autem melancholia, quoniam videlicet hic spiritus vitalis non fit tenebricosus. Licet autem e spiritu bono vitali, a capite intemperato non possit generari spiritus animalis tenebricosus: nihilominus e probo sanguine in iecore genito, a corde distemperato generari potest spiritus vitalis tenebricosus. Hoc vt intelligatur, supponendũ est, maximum esse discrimen inter sanguinem & spiritum; nam spiritus est mistum a prædominio igneum, ratione vigoris; a prædominio aereum, ratione molis. Spiritus ergo ratione ignis, obtinet partes luminosas, ratione aeris diaphanas, vt spiritus quasi sit expers portionis terrestris & opacæ, quę diaphanum terminat, ideoque sit inuisibilis: sanguis autem partes opacas obtinet, vt sit visibilis. Vnde, dum spiritus vitalis probus feratur in caput intemperatum, non fit tenebricosus, quia partes opacæ desiderantur: at dum cor intemperie affectum agit in probum sanguinem, potest hunc mutare in spiritum vitalem tenebricosum, propter partes, quas habet, opacas. Constitutum igitur sit, spiritum animalem secundum propriam substantiam tenebricosum fieri, ob errorem externum, qui est vel aer impurus, vel spiritus vitalis tenebricosus. Iam etiam intelligenda est, caussa spiritus vitalis tenebricosi. Spiritus ergo vitalis tenebricosus, est opus præter naturam genitum in corde, quod sequitur læsam coctionem cordis: læditur autem coctio cordis, vel læsa facultate, vel ob errorem externum, vel vtroque modo. Læditur facultas ob intemperiem calidam, item ob intemperiem frigidam, quæ efficacior est, si etiam sit sicca. Intemperies enim calida dum agit in sanguinem etiam bonum, resoluit portiones diaphanas & luminosas, quæ facilius resoluuntur, vnde opacus redditur sanguis. Idem efficit intemperies frigida & sicca, exprimendo portiones diaphanas & luminosas. Diximus autem intemperiem frigidam & siccam potissimum consumere partes diaphanas: nam intemperies calida reddit spiritum tenebricosum, sed feruentem, vt fiat delirium ferinum. Intemperies autem frigida & sicca, originem ducit vel a capite, vel ab alia caussa. A capite, dum caput, seu cerebrum est affectum intemperie frigida & sicca, sine materia, vi cuius cor refrigeratur, vt gignat spiritum vitalem tenebricosum; qui delatus in caput, mutatur in animalem spiritum tenebricosum; nam summus inter viscera consensus est. Hinc Auicennas dixit, melancholiam fieri ab intemperie frigida & sicca, sine materia; sed ea ratione, vt compatiatur cor, frigidumque & siccum euadat. Caput etiam refrigeratur & siccatur ab aere septentrionali. Refrigeratur etiam cerebrum, a solicitudine, & mœstitia cum vigilijs, cap. 7. lib. 3. de loc. aff. aphor. 13. sect. 6. dum enim cerebrum refrigeratur, etiam cor compatitur, vt spiritum vitalem gignat tenebricosum, qui in cerebro in animalem tenebricosum mutatur. Potest etiam frigiditas & siccitas fieri ex alijs caussis, vt e medicamentis applicitis, de quibus in malis cordis. Si autem spiritus

Spiritus vitalis quibus de caussis reddatur tenebricosus.

1.

2.

A in corde tenebricosus fiat ob errorem externum: hic error est præsertim sanguis melancholicus, genitus in hepate, siue gignatur læsa facultate, siue alio modo. Generatur denique spiritus vitalis tenebricosus, simul & facultate læsa, & ob errorem externum: id quod euenire solet in febribus pestiferis; in febribus prope mortem: nam spiritus vitalis generatur e materia febrili, ab intemperie cordis, vt delatus in caput, mutetur in spiritum animalem, addo syluestrem, vt patientes mortuorum recordentur, maximeque timeant & mœsti sint. Et hæc de spiritu animali, quatenus secundum propriam substantiam redditur tenebricosus.

3.

Verum spiritus animalis etiam redditur tenebricosus, ob permistionem materiæ melancholicæ. Circa hanc materiam intelligere oportet, Speciem, Vitium, Caussas Generantes, & caussas Detinentes. Species materiæ, potest esse vapor melancholicus, B vel Minera, seu humor. Si vapor sit; cerebrum non afficitur primaria affectione: si autem sit minera, cerebrum afficitur primaria affectione, capite septimo, libro tertio, de locis aff. Per primariam autem affectionem non intelligimus cerebrum affici per essentiam, vt quidam nugantur. Nam Galenus loco cit. in melancholia per consensum a toto, statuit cerebrum affici primaria affectione: quare per hanc intelligimus affectionem ex vsu, quæ vtile indicat. Hinc in melancholia hypochondriaca, quæ fit e flatu, satis est si occurramus mineræ: at si affectus melancholicus fit ex humore, oportet occurrere humori, non modo extra caput, verum etiam in capite existenti. Porro minera est Legitima, vel Spuria. Legitima, est humor, obtinens formam & accidentia humoris melancholici: vt, si materia sit frigida, sicca, nigra, crassa. Spuria, est humor, sola nigredine similis melancholiæ.

2. Impuritas spiritus animalis ob permistionẽ materiæ.

1. Materiæ species.

C Vitium materiæ, pertinet ad Quantitatem, Qualitatem, & Vbi. Ad quantitatem: nam etsi melancholia in exigua copia mista sit, cum spiritu animali, tamen nocet. In qualitate etiam vitium est, quia materia præter naturam est frigida & sicca, quare non exusta, teste Galeno cap. 7. lib. 3. de loc. aff. distinguiturque hæc materia naturali, tum alimentali, tum excrementitia: nam alimentalis est expers aciditatis: excrementitia quidem est acida, capit. 4. lib. 5. de vsu part. verum quæ est præter naturã, multo est acidior, & propterea frigidior, siccior, & crassior. Vitiũ quod ad vbi spectat, locum habet in melancholia per consensum, secundum motum. In melancholia per consensum materia peccat secundum motum: in qualibet autem melancholia, siue per essentiam, siue per consensum, materia melancholica peccat secundum quietem: nam præter naturam quiescit in cerebro. Quoad motum igitur, cum pateat quod nam sit mobile, digredi oportet, circa terminum a quo, & circa D terminum ad quem: vnde etiam patebit spatium per quod. Terminus a quo potest esse totum, in melancholia per consensum a toto: totum autem est frigidum & siccum, frigiditate non natiua, sed ascititia. Nam cum Galeno cap. vlt. lib. 2. de temperam. si quis a principijs generationis sit frigidus & siccus; hic nõ est melancholicus, sed pituitosus. Vnde in affectu melancholico totum corpus ante vitium melancholicum est calidum & siccum: vi autem materiæ melancholicæ postea euadit totum corpus frigidum & siccum: nam refrigeratur & siccatur a materia melancholica, quæ frigida est & sicca. Hinc Gal. cap. 59. art. med. ait, dum corpus calidum & siccum euadit frigidum & siccum, melancholia dominatur. Terminus a quo, in affectu melancholico, potest etiam esse corporis pars: & tunc fit melancholia Hypochondriaca, originem ducens a ventre inferiori. Quamuis autem plures partes sint in ventre inferiori, Galenus tamen saltem ventriculum & lienem proponit, cap. 7. lib. 3. de

2. Vitiũ materiæ.

de loc.aff. Auicennas addit mesenterium, hepar, & vterum. Cuius discriminis caussa fuit, quod Galenus non e proposito, sed exempli tantum gratia sermonem habuit de affectu melancholico; Auicennas vero e proposito de hoc malo verba facit. Sed hic obseruandum, quãuis in melancholia hypocondriaca materia pendeat a pluribus partibus: necessario tamen affici os ventriculi supernum. Hinc Gal. dicit, c. 6. lib. 5. de loc. aff. si patiens sit spleneticus, & accidat vt melancholia hypocondriaca afficiatur; conijciendum est, quod e splene vitiosa sanies, idest, materia melancholica vitiosa in ventriculum irruat; vt, quamuis hypochondriaca fiat a liene, accidat tamen, quia materia impertitur ventriculo, idest, orificio superno. Hinc etiam Galenus capite septimo, libro tertio, de loc. aff. asserit, tertium melancholiæ genus oriri a ventriculo: & medicos hoc tertium genus vocare melancholiam hypochondriacam. Insignis enim est inter os ventriculi & cerebrum consensus. Dicit etiam Gal. ca. vlt. lib. de plenit. si melancholia infestet os ventriculi, homines fieri morosos & tristes. Terminus ad quem, semper est cerebrum: quod tamen diuersimode concurrit: nam interdum Attrahit, interdum Suscipit. Attrahit ratione doloris, & præcipue dum calidius est: vbi notandum, caliditatem cerebri, quæ tractionis caussa est, semper excedere caliditatem loci, a quo caput trahit: terminus enim ad quem, semper est calidior termino a quo: Sic caput trahere potest a toto, a liene; quia caput esse potest calidius liene: non autem trahit caput a corde: Vnde Auicennas loquens de melancholia a corde, non proponit caput calidum. Suscipit etiam caput, ob frigiditatem & humiditatem: ac perinde non semper in melancholia caput est humectandum, sed interdum etiam siccandum: Hinc Auicennas ait, melancholiam quandoque fieri a corde calido & capite humido. Et hæc de vitio materiæ.

3. Caussæ generantes melancholicam materiã spuriam.

Sequuntur caussæ generantes materiam melancholicam tum Spuriam, tum Legitimam. Spuria materia tantum est melancholica ratione nigredinis: & generantur a caussa refrigerante. Vnde Auicennas & Aethius scribunt, quod frigiditas clarum sanguinis calorem reddat nigrum. Sumpserunt hoc a Galeno, qui c. 2. lib. 3. de caus. sympt. inquit: sanguinem nigrescere a frigiditate; partes enim diaphanæ & luminosæ exprimuntur, vt sanguis magis reddatur opacus. Hæc autem caussa refrigerans, si pertineat ad caput, fit melancholia, per essentiam: ad quam respiciens Galenus, cap. 7. lib. 3. de loc. aff. ait, melancholiam per essentiam fieri e solicitudinibus, e mœstitia, cum vigilijs; nam ex his caput refrigerari potest. Si autem frigiditas spectet ad partes infra caput: tunc fit melancholia per consensum a toto, repleto sanguine nigricante.

Melancholica materia exquisita a quibus caussis oritur.

Materia melancholica exquisita, secundum Gal. c. 10. lib. 2. ad Glauc. c. vlt. lib. 2. de temper. cap. 7. lib. 3. de loc. aff. producitur vitio vel Alimenti, vel Agentis. Alimenti vitio; vt si quis alatur carnibus suillis, brassica, lente, pane furfuraceo, caseo antiquo, & alijs a Galeno propositis, cap. 7. lib. 3. de loc. aff. Agentis vitio producitur: dum calor est intensus, vt dissipatis partibus tenuioribus, materia reddatur crassa & nigra: vnde Galenus loc. cit. ait, melancholiam per morbos febriles generari. Porro hic calor intensus viget vel in capite, vel Extra caput. Si in capite; fit melancholia per essentiam: nam cap. 7. libro 3. de loc. aff. caput ante affectum melãcholicum, si detineatur calida aliqua dispositione, vt inflammatione, phrenitide, &c. generat materiam frigidam & siccam; a qua postea ipsum quoque caput frigidum & siccum euadit. Caput igitur ante morbum fuit calidum: sequente morbo fit frigidum. Si calor vigeat intra caput, potest esse membrum, generationi humorum vel Destinatum, vt hepar; vel Non destinatum, vt ventriculus secundum fundum, mesenterium, lien, & vterus, Si iecur generet melancholiam copiosam; hæc toti per venas impertitur: vnde fit melancholia per consensum a toto. Hic autem affectus potissimum viget in ætate declinante, in qua iecur ita calidum esse potest, vt generet melancholiam. Et in hac ætate declinante, cum in toto caliditas marcescat: facile corpus totum a melancholia redditur frigidum & siccum. Secus statuendum de senibus, propter frigiditatem hepatis; ob quam non generatur melancholia. At in ætate florente, licet maxime vigeat caliditas iecoris; quia tamen in hac ætate, etiam totum corpus vehementer est calidum; non ita facile a materia melancholica frigidum & siccum reddi potest. His fundamentis adductus Galenus cap. 7. lib. 3. de loc. aff. ait, homines colore ruso donatos, prompte incidere in intemperiem melancholicam, flauos non item: qui enim colorem habent rufum, assimilantur hominibus ætatis declinantis; qui flauum, hominibus florentis ætatis. Quoad reliquas partes abdominis; eæ concurrunt suo calore, qui intensus est redditus propter obstructionem & angustiam: vnde hæ partes inflammatione veluti affici videntur, capit. 7. lib. 3. de locis affect.

4. Caussæ detinentes materiam melãcholicam.

Caussæ detinentes, secundum Galenum cap. 10. lib. 2. ad Glauc. cap. 7. l. 3. de loc. pertinent ad melancholiam per consensum a toto; quatenus vi harum caussarum, in venis totius corporis colligitur materia melancholica. Vnde caussa interna esse potest lienis vitium, vt vel non Attrahat excrementum melancholicum, vel non Suscipiat, vel non Expellat. Non attrahit; si lien sit frigidior: non suscipit, si afficiatur lien vel humore, vel angustia: non expellit, ob frigiditatem, ob angustiam: vt propterea in toto colligatur materia melancholica. Huius classis est mensium suppressio, ob venarum vteri angustiam, & præsertim in mulieribus, generantibus sanguinem melancholicum. Caussæ externæ sunt caussæ astringentes; siue sint cibi, siue medicamenta astringentia, & præsertim post vsum ciborum melancholicorum. Præterea huc facit consueta vacuatio suppressa, vt hæmorroidum, vteri (notandum obiter: mensium suppressionem, vt refertur in suam caussam internam, verbi gratia, in angustiam venarum vteri, numerari inter caussas internas: si autem capiatur, vt consueta vacuatio cohibita, recensetur inter caussas externas, quæ pertinent ad inanitionem & repletionem.)

De Differentijs.

Differentiæ 1. A forma.

IN melancholia corrumpitur imaginatio cum timore & mœrore: & corrumpitur vel Sola, vel Simul cum ratione. Galenus cap. 7. lib. 3. de loc. aff. cap. vlt. lib. 2. de caus. sympt. ait, delirium melancholicum multiplex esse, prout speciatim imaginatio corrumpitur: alius enim imaginatur, se esse factum testaceũ; alius Atlantem non sustinere mundum. Caussa autem variæ imaginationis est affectio tenebricosa varia, vnde & phantasma tenebricosum est varium; Diuersa autem sunt phantasmata, pro varietate caussæ Externæ, & Internæ. Quoad caussam externam; vt varia fuit cuiusque vitæ conditio, ita varium producitur phantasma. Verbi gratia, si quis imaginetur se esse prophetam, ante astronomiæ studuit: si quis imaginetur se esse regẽ, ante cũ principib. vixit, &c. Quoad caussam internam, pro varia corporis dispositione, variæ fiunt imaginationes: V. g. si aliquis sit siccioris habitus, putabit se esse testaceum: si patiens flatus copiosos obtineat, imaginabitur se esse capite destitutum, &c.

2. A subiecto.

Quoad differentias a subiecto: cerebrum afficitur, vel tantum secundum Anteriorem partem, vel etiam secundum Mediam.

3. Ab efficiẽte.

Sumuntur etiam differentiæ ab efficiente, id est, a caussa phantasmatis. Hæc caussa est Externa; vel Interna. Externa pertineat ad Animi accidentia, & non vlterius subdiuiditur

diditur. Caussa interna est spiritus tenebricosus. Est autem spiritus tenebricosus, vel secundum Propriã substantiam, vel ob Mistionem materiæ melancholicæ. Si secundum Propriam substantiam; tunc genitus est ex impuro vel Aere, vel Spiritu vitali. Aer non subdiuiditur. Spiritus vitalis procreatur a corde. Caussa autẽ cur vitiosus, & impurus procreatur, est Simplex vel Composita. Simplex est Læsa facultas, vel Error externus. Composita est simul læsa facultas, & error externus. Læsio facultatis est vel intemperies Calida, vel potissimum Frigida. Frigida producitur, vel a Frigiditate, vel a Siccitate capitis, vel Citra hæc. Error, & caussa cõposita, non subdiuiduntur. Si altera e parte spiritus reddatur tenebricosus, ob mistionem materiæ melancholicæ, diuisionem admittit. Et primum, quoad speciẽ, materia est Vapor, vel Minera. Minera est Legitima, vel Spuria. Vitium materiæ, ratione quantitatis, & qualitatis, habet differentiam secundũ Magis & Minus V.g. materia est magis vel minus frigida, sicca. Quoad vitium secundum vbi; ratione quietis, est differentia secundum Magis & Minus. Ratione motus, & primum caussa termini a quo mouetur materia; dicendũ, moueri vel a Toto, vnde est melancholia per consensum a toto: vel a Parte, vnde est melancholia per consensum ab hypochondrijs. Et, si a parte mouetur materia, mouetur vel a Fundo vẽtriculi, vel a Mẽsenterio, vel ab Hepate, vel a Liene, vel ab Vtero. Terminus ad quẽ est cerebrum: quod vel Attrahit, vel Suscipit. Quoad caussas generantes; cum generetur materia melancholica, modo Spuria, modo Legitima, ideo et caussa generans est duplex. Caussa generans spuriam materiam, est caussa refrigerans, quæ diuisionem admittit secundum Magis & Minus: & præterea diuisioni subijcitur, vt ratione loci pertinet vel Ad caput, vel Infra caput. Caussa generans legitimam melancholiam, subdiuiditur: est enim vel Intemperies, vel Victus melancholicus. Si intemperies est calida, differre potest secundum Magis & Minus: & præterea differre potest ratione loci: et est vel in Capite, vel in Toto, vel in Iecore, Liene, in Fundo ventriculi, in Mesenterio &c. Caussa detinens est Interna, vel Externa. Interna est vitium Lienis, vel Venarũ sedis, vel Vteri. Externa caussa est adstringens: & hæc differre potest secundum Magis & Minus; & præterea secundum speciem, vt pertinere potest ad materiam specificam, vel Medicinalem, vel Diæteticam.

De Signis.

Signa melancholiæ imminentis.

Imminens melancholia indicatur e præsentia caussarum, e vigilijs, e somno turbulento, cum tristibus imaginibus, ex inertia totius corporis & sermonis, ex oculorum lumine obtenebrato: hęc enim omnia indicant imminere phantasma tenebricosum, a quo postea cerebrum afficitur. Quoad melancholiam præsentem, cum Galeno cap. 3. lib. quod animi mores, cap. vlt. lib. 2. de caus. sympt. cap. 7. l. 3. de loc. aff. indicatur e timore & mœrore, sine caussa: nam, prout cerebrum afficitur affectione simili tenebris, ita fit timor & mœror. Producitur autem hæc affectio, non a colore nigro, vt Galeno ascribit Auerrhoes, sed a phantasmate tenebricoso, quod in cerebrum agit, vt in organum imaginatricis. Notandum Hippocratem aphor. 40. sect. 7. dixisse, si lingua repẽte incontinens fiat, aut aliqua pars corporis stupore afficiatur, esse id melancholicum. Galenus in commento inquit, se ignorare, cur hęc sint melancholica: quoniam linguæ paralysis & stupor sunt vitia, quæ potius fiunt a pituita, quam a melancholia: Cum hoc ignorarit Galenus, nos forsan magis id ignoramus. Dicendum tamen fortassis, Hippocratem per melancholiam, non intelligere eam, de qua in præsentia est sermo: sed loqui de paralysi linguæ, & de stupore alicuius partis; vt fiunt potius a melancholia, quam a pituita. Paralysis enim & stupor capiuntur, vel vt simpliciter generantur, vel vt respiciunt subiectum, quod afficitur. Si capiantur primo modo, vt simpliciter generantur, paralysis & stupor potius fiunt a pituita. Si autem capiantur vt respiciunt subiectum, cum hoc possit esse vel totum, vel pars: rationabile est, totum affici a materia copiosa, partem a minus copiosa: & præterea cum melancholia sit in minori copia, quam pituita; ob id, dum afficitur vel lingua, vel alia corporis pars, ad differentiam totius; dicendum, hanc affectionem prodire a melancholia, vt a materia minus copiosa.

Signa præsẽtis in genere.

Difficilis Hippocratis aphorismus.

Signa differẽtiarum. 1. A forma & 2. A subiecto.

Quoad cognitionem differentiarum, & primum ratione formæ, has manifestabit sermo ægri. Differentiæ a subiecto etiam facile cognoscuntur: nam verbi gratia, si obseruemus solam imaginationem esse corruptam, statuendum cerebrum secundum partem tantum anteriorem esse affectum: si etiam ratio afficiatur, cerebrum etiam secundum mediam partem est affectum. Quoad differentias a caussa efficiẽte: cum fiat hoc vitium ab affectione tenebricosa, cuius caussa est phantasma tenebricosum, quod producitur a caussa externa, vel interna; nam difficultates hę distinguentur, ex origine et curatione: Ex origine, si, verbi gratia, originem duxerit ex animi accidentibus: e curatione, vt si remoueatur ex impositione pilei plumbei, iudicabitis malum oriri a caussa externa; contra, si ab interna. Quoad internam, cum sit spiritus tenebricosus redditus, vel secundum propriam substantiam, vel mistionem materiæ melancholicæ: iudicabitur tenebricosus esse redditus, secũdum propriam substantiam, si delirium sit assiduum: si præsentes, vel prægressæ sint huius caussæ, de quibus loco suo dictum est. Si enim fiat tenebricosus ob permistionem materiæ melancholicæ; pariter caussæ aderunt, vel præcesserunt. Vnde, quoad spiritum tenebricosum secundum substantiã, cum caussa sit, uel aer, uel spiritus uitalis; aer facile cognoscetur. Si nullum sit uitium in aere, iudicandum est, malum prodire e spiritu uitali. Verum spiritus uitalis gignitur, uel læsa facultate, uel ob errorem externum, uel vtroq; modo. Si gignatur læsa facultate; cognoscitur e signis indicantibus cor vel calidius, vel frigidius; de quibus in proprijs locis. At, cum frigiditas producatur vel a cerebro, vel ab alia caussa. Si producatur cordis frigiditas a frigido cerebro, signa erunt frigidi cerebri, & præcessere caussæ refrigerantes, vt animi accidentia: Si vero nõ prodeat a capite, præcesserunt caussæ refrigerantes cor. Et si fiat ob errorem externum, idest, ob sanguinem melancholicum, erũt signa hepatis calidioris, neq; signa erunt totius corporis frigidi & sicci. Si generetur & lęsa facultate, & ob errorem externum: cognoscitur facillime e signis febris pestilentis, & mortiferæ. Si generetur spiritus tenebricosus ob mistionem materiæ melancholicæ; cognoscenda sunt signa speciei, vitij, caussarum generantium, & detinentium. Quoad speciem; vapor cognoscitur, quia symptomata sunt mitiora, delirium est per interualla, non adest grauitas, & signa adsunt hypochondriacæ. Si minera, seu humor est caussa; omnia erunt grauiora. At minera, si sit spuria; cognoscitur e caussis refrigerãtibus: si legitima; e signis caussarum calefacientium. Quoad vitium: & primũ in quanto; cognoscitur materia esse in maiori copia, e vehementia symptomatum, e grauitate. Vitium in qualitate, pertinet ad frigiditatem, siccitatẽ, & crassitiem, sed secundum magis & minus: id quod cognoscitur ex intensione & remissione symptomatũ. Quoad vbi, cum respiciat motum, & quietem: materia quiescens cognoscitur e perseuerantia symptomatum. Quoad motum; & primum quantum ad terminum a quo; esse totum corpus cognoscitur, e cap. 7. li. 3. loc. aff. si corporis habitus antea fuerit calidus;

3. A caussa efficiente.

Caussæ internæ signa.

Spiritus tenebricosi secundum substantiam, signa.

Signa tenebricosi spiritus ob mistionem melancholiæ.

Species materiæ vt cognoscatur.

Vitij signa.

dominis; indicatur remedium retrahens infra abdomen, ad vtramque partem, idest, ad crus dextrum, & sinistrum. Si autem fiat ab hepate; tunc indicatur remedium retrahens infra iecur, ad dextrum crus. Si fiat a liene, indicat remedium retrahens infra lienẽ, ad crus sinistrum. Notandum harum propositarum partium situm, non indicare retrahens, cum a situ nõ capiatur indicatio: sed situm esse signũ termini morbifici a quo. Secundo notandum, differentiam esse inter retrahens infra, ad dextrum vel sinistrum, vt indicatur a motu, ratione vel vtriusque termini, vel ratione solius termini a quo: nam primum remediũ respicit vtrumque terminum indifferenter, idest, ad dextrum & sinistrum; præterea indicat remedium retrahens ad terminum oppositum termino a quo, verbi gratia, si materia fluat ad dextrum, indicatur retrahens ad sinistrum. At si remedium respiciat solum terminum a quo; remedium non est indifferens, verbi gratia si sursum moueatur materia in liene, indicatur retrahens infra ad partem sinistram. Terminus ad quem, indicat vel vt attrahit, vel vt suscipit. Si attrahat, caussa doloris; indicat remedium vel sanans, vel anodynum: Si attrahat caussa caloris indicat refrigerans. Si indicat terminus ad quem, vt suscipit, caussa frigiditatis, vel humiditatis; semper contrarium indicat. Quodlibet autem horum remediorum est retrahens, verbi gratia, si terminus ad quem sit calidus, indicat frigidum retrahens, cuius beneficio retrahitur materia, vt non amplius fluat.

3. A caussa generante.

Caussæ etiam generantes suas habent indicationes. Cum igitur materia melancholica sit spuria, vel legitima: si fuerit spuria, oritur indicatio calefaciendi, modo cerebrum, modo cor, prout caussa generans materiam spuriam frigidam, pertinet ad cor, vel ad cerebrum. Si legitima sit materia, si generetur vitio agentis, sitque ad caput pertineat; non indicat: nam caussa generans legitimam melancholiam in capite, est intemperies calida, quę præcessit; indicatio autem non sumitur a præterito. Si pertineat ad iecur, oritur indicatio refrigerandi iecur. Et si materiæ melancholicæ caussa generans, est calor auctus ratione angustiæ, quemadmodum contingere solet in melancholia hypochondriaca: indicatio vtilis non ab angustia, sed a materia obstruente capitur, vt copiosa materia sit euacuanda, viscida detergenda, &c. Quo ad victum melancholicum, ab hoc non sumitur indicatio: si enim vsurpentur cibi, qui sunt materia alimẽti indicati a virtute, malum euanescit. Quoad caussas detinentes, cum sint vitia lienis, sedis, vel vteri; siue sint dyscrasiæ, siue obstructiones: desumentur indicationes e proprijs capitibus.

4. A caussa detinente.

De Prognosticis.

Prognostica.

VItium hoc est contemnendũ, quia læditur actio principalis; vt propterea vitium sit vehemens ratione dignitatis, saltem caussa melioris vitæ. Vnde cum Hippocrates ait, aphor. 53. sect. 6. desipientiam cum risu esse bonam, cum studio periculosam: Galenus in com. addit, nullam desipientiam esse securam. Patet igitur non esse vitium despiciendum. Quoad vim differentiarum, & primum quoad differentias a forma: si imaginatio tantum corrumpatur; non adeo insignis est vehementia: Si autem cum imaginatione corrumpatur etiam ratio, est vitium magis vehemẽs ratione essẽtiæ & dignitatis, quia imaginatio in priori est cerebri parte, ratio in media. Quoad differentias a caussa efficiente: cum melancholia fiat ab affectione tenebricosa, cuius caussa est φάντασμα, cuius phantasmatis caussa est Externa, vel Interna: Si caussa sit externa, malum est admodum remissum: nam caussa externa est minimæ vehementię, ratione essentiæ: vnde cum Alexandro hæc melancholia solo artificio curatur. Caussa interna est spiritus animalis te-

Prognostica differentiarum.

A forma & subiecto.

A caussa efficiente.

A caussa externa.

Ab impuritate spiritus animalis secundum substantiam.

A nebricosus: qui, si talis reddatur secundum propriam substantiam; siquidem hoc fiat ratione aeris impuri; hæc melancholia facile curatur, aeris mutatione. Maior est difficultas in curatione, si fiat a spiritu vitali; tunc enim spiritus animalis magis recedit a naturali statu, vnde maior est vehementia essentiæ: adhęc ner solum pertinet ad cerebrum, spiritus autem vitalis & ad cor, & ad cerebrum, vnde etiam est vehemẽtia dignitatis. Cæterum, cum spiritus vitalis tenebricosus generet in corde varias caussas: si gignatur vitio agentis, tũc cor est calidum, vel frigidum; dyscrasia frigida vehementior est ratione essentiæ, quam calida: nam frigida potest esse intensa, calida non, quia esset delirium serium: præterea, quoniam cor suapte natura est calidum, fit vt frigida intemperie existente maior sit recessus. Frigiditas cordis produci potest, vel a frigido & sicco cerebro, vel ab alia caussa: dum paritas seruatur, vitium est peius, si fiat

B a cerebro frigido & sicco; nam malum est geminatũ quia adest morbus frigidus et in corde & in cerebro; & præterea additur vehementia dignitatis, cum lædatur cor & cerebrum. Verum, si ante cor non lædatur cerebrum, malum est remissius. Quod si contingat, cerebri frigiditatem esse vehementem, & in habitu; necessario malum melancholicum vsque ad mortem comitatur; vnde est commen. aphorism. 56. sect. 6. talis melancholia minatur stuporem, conuulsionem, cæcitatem. Si spiritus vitalis tenebricosus producitur ob errorem externum, nimirum vitio materiæ melancholicæ, idest, sanguinis melancholici in hepate geniti; curari potest, euacuando sanguinem, & iecur refrigerando, si huius ratione spiritus vitalis reddatur tenebricosus. Hoc autem modo facilius fieri potest, modo difficilius, pro diuersitate caussæ generantis, de qua paullo post. Si fiat spiritus vi-

C talis tenebricosus, vitio & agentis, & materiæ, vt in febribus prope mortem, patet uitium esse lethale: Sed hæc melancholia potius est secundaria, quam principalis, nã pendet a uitio febris; est autem prorsus mortalis hæc melancholia: nam & agentis & materiæ omnis uehementia est in summo; Agens enim est cordis intemperies febrilis, maxime recedẽs a statu naturali, ut insignis sit uehementia essentiæ: est intemperies cordis, quare summa uehementia dignitatis & facultatis, morsque est proxima. Materia e qua, est uapor febrilis, maxime recedens a statu naturali, unde summa uehementia secundum essentiam: nocet cordi, quare uehemens, ratione dignitatis: deijcit facultates, quare uehemens, ratione facultatis. Quod si spiritus animalis (non uitalis) fiat tenebricosus ratione permistæ materiæ; oportet perpendere in materia, uehementiam speciei, uitij, causę generantis, & causæ detinentis. Quoad speciem,

D uapor citius uincitur; quia minus recedit a spiritu, quam minera. E minera spuria facilius curatur, nam recedit solum per colorem; exquisita difficilius, quia etiam recedit secundum alia uitia. Quoad uitium materiæ: ratione quantitatis, ut materia est copiosior, ita difficilioris est curationis, ut immineat epilepsia, stupor, cæcitas, ob copiosam materiam, com. aphor. 56. sect. 6. Ratione qualitatis, quo materia frigidior, siccior, crassior, eo erit difficilioris curationis, nam adest maior uehementia ratione essentiæ. Ratione quietis, quo materia magis quiescit, eo malum difficilioris est curationis. Ratione motus, & primum ratione fluxus, prout materia maiori cum impetu mouetur in caput, malum magis redditur periculosum, nam est maior uehemẽtia ratione essentię. Quoad terminos, a quo, & ad quem: si simul perpendantur, si materia prorsus moueatur ab infra ad supra, malum magis est periculosum; minus autem periculosum, si materia incipiat moueri infra: Quod cognoscens Hippocrates, ait aphoris. 11. sect. 6. atra bile uexatus, hæmorrhoides superuenientes, bo-

Ab impuritate spiritus animalis ob mistionem melãcholiæ.

num. Si termini motus seorsim perpendantur: quantum ad terminum a quo, vt pertinet ad partes magis præcipuas, ita etiam augetur periculum, ob vehementiam dignitatis: vnde malum peius est; si prodeat a iecinore, quam si a liene, cæteris paribus. Quoad terminum ad quem, minus periculi est, si fiat modo attractionis, quam receptionis. Quoad caussas generantes, si perpédatur caussa generans, ratione materiæ spuriæ, si fuerit frigiditas, siquidem hæc ad cor pertineat, deterior est; nã magis recedit a naturali statu, & præterea insignis est vehementia, ratione dignitatis, quia in corde. Si hæc intemperies frigida pertineat ad cerebrum, cum Galeno cap. 7. libro tertio, de loc. aff. si recens sit, facile curatur. Ratione exquisitæ materiæ melancholicæ, si fiat vitio alimenti, facile tollitur. Si fiat vitio agentis, cum sit calor intensior; difficultas curationis pendet a vehementia essentiæ, & potissimum materiæ: nam caliditas, quæ ad caput pertinet, iam desijt ante affectum melancholicum, vt curatio dirigatur ad materiam, quæ magis vel minus vincitur, pro ratione vehementiæ, vt dictum est. Si autem caliditas sit infra caput, ratione essentiæ non est admodum vehemens, alias enim generaretur materia exusta, vnde delirium fieret ferinum, non melancholicum. Curationis ergo difficultas posita est in materia obstruente, quæ interdũ ita est crassa & viscida, vt non possit expugnari: & vos in praxi obseruabitis, melancholiam hypochondriacam quandoque non posse curari. Detinentes caussæ attinent ad lienem, hæmorrhoidas, vterum. Vnde malum difficilius; quo lien frigidior, quo lienis obstructio vehemẽtior, quo lienis tumor maior: & si tumor sit scirrhus, melancholia est incurabilis: idem dicendum de hæmorrhoidibus, & de vitijs vteri.

3.

4.

De curatione.

Galenus cap. 7. libro 3. de loc. affe. non proponit phlebotomiam in melancholia per essentiam, quamuis malum sit vehemens saltem ratione dignitatis & virtus robusta. Non autẽ probat, quia in hac melancholia per essentiam, adest materia melancholica excrementitia, genita a procedente caliditate capitis: ideoque cum alia sit a sanguine, nec sanguis in toto redundet, Galenus venam non secat. At si contingat, melancholiam esse per essentiam in capite, & a iecinore generetur sanguis copiosus, vena erit secanda. Galenus ergo non admittit venæsectionem, dum respicit ad materiam, quæ est principalis, siue sit immediata, siue mediata. Verum si respiciamus ad caussam sine qua non, Galenus non improbaret venæsectionem; non enim licet caput euacuare, nisi totum euacuetur. Præterea Galenus loc. cit. respicit ad melancholiam recentem, quæ vt ipse ait, leuioribus tollitur: at si producatur longius, requirit fortiora, vt totum sit euacuandum. In melancholia autem per consensum a toto, vena est secanda: nam e necessitate in toto peccat sanguis vehemens secundum essentiam, cum caput petat; vt vena secta necessario egrediatur sanguis melancholicus, non tenuis. Ideoque recte intelligendus est Galenus cap. 7. lib. de loc. aff. dum ait, in melancholia si aperiatur vena cubiti, inspiciendum esse sanguinem, & si egrediatur sanguis tenuis, ilico esse supprimendum; si autem crassus & melancholicus, esse permittendum vt exeat. Galenus hoc in loco respicit ad melancholiã, quatenus sit per consensum vel a toto vel a parte: & secat venam ratione cognitionis, vt scire queat, an sit melancholia per cõsensum a toto, an per consensum ab hypocondrijs. Si venæsectio Galeno est signum: siquidem in opere de locis affectis circa signa versatur; nec ibi proponitur vt materia remedij. Quod si ergo sanguis egrediatur non melancholicus: oportet iudicare, melancholiam non esse per consensum a toto. Recte ergo diximus in omni melancholia per consensum a toto, in venis totius redundare sanguinem melancholicũ. Hæc de venæsectione gratia melancholiæ per consensum a toto. Quoad melancholiam hypochondriacã; in hac probatur venæsectio, quia in hypochondrijs generatur materia, cũ sanguine mista: adhæc ob materiam obstruentem caliditas intenditur: insuper, nisi sanguis euacuetur, tuto non possumus vti calidis medicamentis, ad materiam melancholiam obstruẽtem: adhæc, hypochondriaca affectio est veluti inflammatio, quare conuenit venæsectio, vt ex accidenti refrigeret. Licet ergo sanguinem euacuare in qualibet melancholia: sed copiosiorem in melancholia per consensum a toto. Quoad rectam administrationem: pro vehementia sanguinis, quandoque confertim liceat euacuare sanguinem. Vnde Auicennas in illa melancholia, quã vocat Alchatrab, vnica vice sanguinem euacuat, & iubet detineri foramen apertum ad leipothymiam. Quoad modum, amplius seu maius foramen faciendum. Quoad tempus, cum sanguis vincit alia indicantia: adeo cum Auicenna a venæsectione est incipiendum, nisi virtus prohibeat: nam si sit debilis, reficienda virtus, mox vena secanda. Et si virtus non permittat venæsectionem, ad cucurbitulas confugiendum, & ad hirudines. Quoad Vbi, hoc indicatur a subsistentia sanguinis: Si ergo sanguis in capite contineatur, vena frontis secanda; si in toto, vena cubiti; si intra hypochondria, venæ crurum: & in melancholia a toto; si sanguis subsistat & in toto, & in capite, secanda est vena cubiti, & frontis. Cæterum, in melancholia per consensum a toto, si totum est repletum caussa hepatis, secanda vena dextri cubiti: si autem sanguis detineatur in toto, caussa lienis; secanda vena cubiti sinistri. Et hoc monere volui, eo quod supra dixi, in melancholia locum habere caussas generantes, vt est hepar, & caussas detinentes, vt est lien. In melancholia hypochondriaca, nunquam est secanda vena brachij, licet practici hoc non obseruent: fundamentum est, nam sanguis subsistit infra iecur; & præterea sanguis ille sursum mittit vapores, vt oporteat deorsum retrahere, non ad brachia. Adhæc, cum sanguis vitiosus pertineat ad hypochondria, & bonus sanguis attineat ad totum (non enim est melancholia per cõsensum a toto, sed per consensum ab hypochondrijs) per sectionem venæ cubiti, vacuatur sanguis bonus, & non melancholicus: & facta hac euacuatione ne detur vacuum, fit attractio ad superiora sanguinis melancholici. Hinc Galenus capite septimo, *li.* tertio, de loc. aff. iubebat, vt in melancholia vena cubiti secetur, & si sanguis non melancholicus egrediatur, ilico esse supprimendum: at in venis totius dum sanguis est melancholicus, est melancholia per consensum a toto: dum autem in toto sanguis non est melancholicus, si est melancholia per consensum necessario est melancholia hypochondriaca. Quare in omni melancholia hypochondriaca hoc obseruãdum, dum sanguis est euacuandus, vt euacuetur per venas crurum, vel per venas hæmorrhoidũ; sic enim sanguis melancholicus euacuabitur & reuelletur ad inferiora: id quod per sectam cubiti venam nunquã assequemur.

Quoad Hirudines, quamuis possint applicari hæmorrhoidibus in melancholia per consensum a toto: potissimum tamen probantur in hypochondriaca. Sed de his, & alijs, in sermone de dolore capitis egimus.

Medicamenta sunt Vacuantia, & Alterantia. Vacuantia, vacuant per meatus Sensibiles, vel Insensibiles. Alterantia respiciunt vel Indicantia, vel Proportionem tum Cerebri, tum Cordis. Cũ autem triplex sit melancholia; videndum, quæ medicamenta magis in vna, quam in alia specie probentur. Itaque quoad

Venæ sectio in melancholia per consensum a toto.

In melancholia hypochõdriaca.

Vsus venæ sectio.

In melancholia hypochõdriaca non esse secandam venam cubiti.

Pharmacia.

Vacuantia sensibiliter.

1. In melancholia per essentiam.

quoad vacuantia per sensibiles meatus, & primo in melancholia per essentiam: si hæc materia genita est e spiritu vitali tenebricoso; caussa sanguinis melancholici probatur medicamentum mite, vt *sena, polypodium, epithymus, cum sero lactis*, propter iecoris caliditatem, ob quam genita est materia melãcholica. At si melancholia per essentiam facta sit ob mistionem materiæ melancholicæ, genitę in capite: hęc melancholia est vel recens, vel antiqua: Si recens; purgantia medicamenta vehementiora non probantur; ratio est, quia materia solum abundat in capite, vnde exigua est materia nec pertinaciter hæret: & Galenus capite septimo, libro tertio, de loc. affe. gloriatur, se recentem melancholiam per essentiam curasse solo balneo, & victu euchymo. Si inueterata sit, fortiora sunt vsurpanda, ait Galenus loc. cit. vbi per fortiora, non intelligit vehementer soluentia, sed loquitur in respectu ab balneum, & victum euchymum; quibus medicamentum leniens est fortius. Ad hæc in ea melancholia materia est genita in capite, vt in toto alij succi possint dominari, nimirum pituitosus & biliosus succus, qui quibus medicamentis purgandi sint, in sermon. de dol. capit. diximus. Quare per fortia, intelligimus medicamenta, quæ melancholiam in capite existentem strenue possunt euacuare: humor enim in capite existens, maxime vacuationi resistit. Sunt autem hæc medicamenta, quæ valide vacuant per os & nares, vt per meatus sensibiles; & quæ vacuant per suturas, vt per meatus insensibiles: de quibus medicamẽtis omnibus in sermon. de cephalalgia. Si melancholia sit per consensum a toto: quoad medicamenta, quæ euacuant per meatus sensibiles, probantur vacuantia & primas superfluitates, & purgantia materiam melancholicam, in toto existentem: quæ medicamenta modo leuiora, modo fortiora sunt amministranda, pro vehementia materiæ. Quæ sint hæc medicamenta, patet ex alibi dictis.

2. In melancholia per cõsensum a toto.

Notanda in vsu soluentium.

At propter iuniores quædam monere oportet. Primum si materia melancholica fiat vitio iecoris calidioris, generantis melancholiam: cum soluentibus miscenda sunt frigida. Si autem melancholica materia reperiatur in toto, caussa lienis detinentis, miscenda sunt potius calida cum soluentibus. Vnde Galenus capite nono, libro decimoquarto, meth. cum epithymo miscet *modo serum, modo mulsam, serum ratione iecinoris, mulsam ratione caussæ detinentis, nimirum lienis*. Secundo: cum vti debeamus leuioribus & fortioribus soluentibus, & vitium quandoque sit diuturnum: formulas quasdam, seu receptas trademus: præsertim modum explicabimus ordinandi *passulas*, de quo medicamento in sermon. de dol. cap. nihil diximus. Quare *fol. senæ ℥.iij. epithymi minutim incisi ℥.j. infundantur in infusione solutiua rosarum per 14. horas. deinde facta diligenti expressione, adde passul. dul. lb. j. & fiat infusio in prædicta infusione, & immittantur in vas, addito saccharo, & seruentur ad vsum.* Et hoc erit satis mite medicamentum, quo poteritis vti ab ℥.ß. ad ℥.ij. & si volueritis, vt efficacius operetur; addetis *mel. ros. solutiuum*. Medicamentum autem forte erit: *℞ cort. helleb. nigri ℈.iij. sem. anisi, citri, cinnamomi, an. gr. vij. passul. d. ℥.ij. fiat infusio in sero lactis: deinde facta diligenti expressione, adde manna el. ℥ iii. Mis. & fiat potio breuis. Hic helleborus niger est basis: serum, frigiditate sua helleborum corrigit, & detergendo adiuuat: semina cum cinnamomo corrigunt vim hellebori nigri deleteriam, vt sunt medicamenta cordialia; sua etiam caliditate & tenuitate adiuuant: passulæ autem vt dulces, corrigunt amaritudinem: vt habent vim lubricandi, adiuuant: manna, vt dulcis, corrigit amaritudinem; vt habet vim leniendi, adiuuat*. Tertio notandum circa Quando, in melancholia per consensum a toto, circa vacuantia leuiora & fortiora. Hęc melancholia correspondet quartanæ exquisitæ: in qua Galenus libro primo ad Glaucon. capite proprio præcepit, primum vtendum esse leuioribus, mox fortioribus: nam materia melancholica in principio indicat leuiora, & prohibet fortiora, quoniam in principio est crassa, & non est æqualis: vnde leuiora medicamenta alliciunt portionem minus crassam, nec agitant crassiorem, nam sunt debilia: at fortiora agitant illam materiam, ideoque primum leuioribus vtendum. Præterea medicamenta leuiora sæpius sunt exhibenda, fortiora raro: vnde Aetius probat *epithymum* quotidie, & Auicennas singulis mensibus, non quotidie, vacuat cum fortioribus: fundamentum sumitur a virtute, quia virtus non perfert fortia ita frequenter vsurpata. Notandum quarto de medicamentis lenientibus, quod interdum sint prætermittenda: quod præceptum colligitur a Galeno in libro de melancholia secundum Ruffi sententiam: vbi inquit, melancholicos quandoque ad sanitatem perduci, dum dimittuntur medicamenta: nam virtus assiduo vsu medicamentorum languet. Verum tum a medicamentis desistendum est, cum maiori difficultate ægri ea perferunt. Hoc autem tempus est æstiuum, & hyemale: vnde Galenus cap. 1. lib. quos & quando, &c. ait, purgandos esse melancholicos, & melancholiæ ob noxios, autumno, & vere ineunte; ad differentiam illorum corporum, quæ sunt obnoxia biliosis morbis. Nam materia melancholica, & similiter pituitosa, in veris initio magis possunt, quam materia biliosa: etenim per hyemem humor genitus & collectus ita vrget, vt nisi veris initio purgetur, procedente vere moueatur, & morbos efficiat. At materia biliosa, cum exigua sit in principio veris, & copiosior vere gignetur magis, quam hyeme; cum periculum sit, ne agat ineunte æstate; in fine veris est purganda. Verum cum Galenus loc. cit. respiciat ad præseruationem, si contingat vt malum melancholicum sit admodum vehemens, vel æstate, vel hyeme; his etiam temporibus oportet purgare materiam, quia tum maxime potest ad indicandum. Quinto notandum, materiam melancholicam interdum adeo esse contumacem, vt medici *antimonio* vti cogantur, & quandoque *veratro albo*.

1.

2.

Passulæ lanatiuæ.

3.

4.

5.

Hęc dicta sint caussa melancholiæ per consensum a toto. Quod si melancholia fuerit hypochondriaca; secundum Auicennam, antiqua multoties indiget vomitu, cum *veratro albo*. Cæterum, cum in melancholia hypochondriaca etiam pituita peccet: propterea hic probantur purgantia, quæ non modo melancholiam, sed etiam pituitam educunt; eaque cum leuiora, tum fortiora, quæ in dolore capitis fuere proposita. Verum Auicennas in malo pertinaci probat *album veratrum*; sicut & Græci. Sed consulo vt ab eius vsu caueatis: nam insigne detrimentum potest afferre: de quo Oribasius diligenter & prolixe.

3. In melancholia hypochondriaca.

II. Diaphoretica.

1. Debilia. Balneum.

Medicamenta vacuantia per insensibiles meatus, siue citra sudorem, siue cum sudore; sunt debilia, mediocria, & vehementia. Debilia etiam inter diæteticas materias recenseri possunt, vacuantq; excrementa tertiæ concoctionis: inter quæ præcipuum est *balneum aquæ dulcis*; quod probatur in qualibet melancholiæ specie, at diuersa ratione. Breuiter ergo sciendum, balneum pertinere ad solium frigidæ, ad aerẽ, ad solium calidæ. Solium frigidæ in nulla melancholia probatur: prohibetur enim a materia melãcholica frigida ab intemperie frigida nondum morbosa, & morbosa, in melancholia per essentiam: hæc enim a solio frigidæ intenderentur: Nec conuenit in melancholia per consensum a toto, prohibet etenim frigiditas totius: In melãcholia denique hypochondriaca, cum incipiat totum refrigerari, frigidum etiam balneum improbamus. Præterea in affectu melancholico: (ad differentiam febris hecticæ, cui solium frigi-

dæ conuenit:) nec febris adest, nec virtus debilis, cuius ratione opus videatur aqua frigida, calidũ insitum volente. Aer balnei est calidus, et habet vim euacuandi: vnde probatur magis in melancholia per cõsensum a toto, minus in melancholia per essentiam; adhuc minus in melancholia hypocondriaca: Ratio est, quia in melancholia per consensum a toto, aer balnei vacuat materiam melancholicam in toto existentem, in melancholia per essentiam, materia est solum in capite, vt vacuari possit solio calidæ, aereque balnei exiguo fit opus: in melancholia hypocondriaca, cum materia resideat in hypochondrijs, aer non ita agit in illas partes; et excrementa totius corporis, tertiæ scilicet concoctionis, solio calidæ euacuantur, vt non ita egeamus aere balnei. Solium calidæ, mediocriter excedentis, cum sit insignis caliditatis, calefacit & euacuat: ideoque probatur in affectione melancholica, in qua egemus euacuatione. At soliũ modo debet esse calidius, modo minus calidum: in melancholia per cõsensum a toto probatur calidius: minus calidum in melancholia per essentiam: & in melãcholia hypochondriaca sufficit caliditas ad excrementa tertiæ coctionis euacuanda. Varius ergo balnei vsus est. Quoad quantum, cum actio sit vehementior in melancholia per consensum a toto: ob id æger in hac melancholia diutius debet detineri, & in aere, & in solio, quam in reliquis melancholiæ speciebus. De modo, Et aer, & solium calidæ, in melancholia per consensum a toto, debent esse actu magis calida. Quoad quãdo: sunt administranda balnea, dum materia vincit alia indicantia: non autem dum vincitur a materia replente partes internas: quare est administrandum balneum post medicamenta vacuãtia per sensibiles meatus. Quoad vbi agendum: ratione subsistentiæ excrementorum tertiæ coctionis, in qualibet melancholiæ specie, balneum est toti corpori adhibendum. Et ratione materiæ melancholicæ, si melancholia sit per essentiam in capite, balneum præsertim circa caput vsurpandum: si melancholia fit per consensum a toto, toti adhibendũ: in hypochondriaca, hypochondrijs; vt hypochondrijs fouem possint spongia, aqua calida madefacta; at propter calidum innatum aliquid mastiches miscendum. Hæc ergo mitis est materia, vacuans per meatus insensibiles. Mediocris materia potest esse inunctio, quæ sæpius cum balneo administratur. Vnde cum Aetio probatur inunctio e *nitro, & oleo non astringente, & proinde communi vel chamæmelino, vel anethino*; vt liceat pro qualibet vncia olei, immiscere nitri ℈. j. vsque ad ℈. iij. Et probatur hæc inunctio potius in melancholia per consensum a toto. Quoad vsum, cuædam ad monebimus, circa modum, & vbi. Quoad modum, inunctio adhibeatur calide & fricando: quia frictio, vt magis potest exercitatione, ita est in caussa, vt melior fiat euacuatio materiæ melancholicæ: vt alio in parte, commento aphorism. decimoquinto, sectione tertia, colligitur. Quoad Vbi, in melancholia per essentiam inunctio secundum caput probatur: in melancholia per consensum a toto, toti applicanda: in melancholia hypochondriaca, hypochondrijs. Ad hæc inter mediocriter vacuantia per meatus insensibiles, connumerare licet calida, infra quartum gradum, quæ sint tenuia, & experta formæ summæ actiuitatis, vt est *ruta, anethum, chamæmelum, serpillum, puleg. cyminum, feniculum, daucus; ius galli, ius columbæ, quorum animalium ventres sunt replendi iam propositis medicamentis: Sed inter hæc licet etiam recensere aromaticum rosat. diacyminum*, quæ medicamenta potissimum probantur in melancholia hypochondriaca, in qua generatur materia melancholica visceris caliditate accidentali; nam, vt suo loco audiuistis, intenditur caliditas, propter obstructionem. Quoad fortiora vacuantia per insensibiles meatus, Auicennas probat *stillam*, A *magnas antidotos*, quemadmodum etiam Galenus *theriacam* probat in quartana. Monebat Aetius, theriacam hyeme & vere inchoante esse exhibendam, in affectu melancholico frigido. Valeant igitur qui in febribus quolibet tempore, etiam æstiuo, exhibent theriacam, & sic ægros interficiunt. Inter fortiora in melancholia hypochondriaca, probantur medicamenta *e chalybe, e guaiaco, e synapi*. Medicamentum e chalybe erit proponendum in marasmo hominis, infra capite vigesimo sexto, libro tertio. Nunc notandum, *chalybis limaturam optime esse conterendam, & detinendam per plures dies in aceto: metalla enim ita fiunt tenuiora, & minus mordacia: acetum autem debet esse antiquum & accerrimum & confectum e vino non astringente. Ponatur autem hoc medicamentum ad ignem per plures dies: sed melius est vt praparetur in diebus canicularibus Sole illo feruido: & oportet miscere attenuantia & dissoluentia proposita, & cordialia cito proponenda*. B Quoad *guaiacum* cum hoc etiam oportet miscere resoluentia, cordialia, capitalia, & potissimum sassafras. Quoad *sinapi*; est medicamentum rubificans, quod conficitur secundum Aetium cap. 10. lib. 6. *e sinapi & ficubus siccis*: & hoc medicamentum applicatur parti hypochondriorum affectæ.

Alterantia, respiciunt Indicantia, & Proportionem. Indicantia sunt vel Contenta, vel Continentia. Caussa contenti, conueniunt in omni melancholia alterantia; nam in omni melancholia adest materia melancholica contenta: sed in hypochondriaca, respicere etiam oportet ad pituitam. Quæ autem sint alterantia pituitam & melancholiã, diximus in sermone de dolore capitis. Verum, in humorum gratiam, cum materia melancholica sit frigida, sicca, crassa, & quandoque dura: caussa calefaciendi & humectandi licet vti *boragine, buglosa, liquiritia*, caussa attenuationis, licet vti *melissa, ruta, nasturt. scilla*; oportet miscere *acetum*, & præsertim si pituita sit permista. C De aceto dubitatur, quia Auicennas ait, timorem esse propter malitiam: quod etiam insinuasse videtur Hippocrates, commento trigesimooctauo, libro tertio, de victu acut. Dicendum, improbari acetum simplex, quod vim habet siccandi, & refrigerandi: non autem improbari acetum mistum. Vnde Aetius probat acetum acre, vinosum, miscenda autem sunt calida, & ratione siccitatis etiam humida, vt *borag. infusum*: & Aetius dabat post cibum, nam ob cibi præsentiam non ita cito agit in ventriculum; contigiturque a cibo. Postremo in affectu melancholico, propter duritiem materiæ, probantur, *malua, althæa, passulæ dulc. amygdalæ, &c.* Vsus horum ex alibi dictis patet. Restant ea, quæ continentia alterant: Continentia sunt Totum, vel Pars. D Caussa totius, solum in melancholia per consensum a toto refrigerato & exsiccato, probatur *balneum aquæ dulcis, citra sudorem*: nam vbi est sudor, materiam medicinalis est vacuãs, de qua in præsentia non loquimur. Et in administratione huius balnei, in melancholia scilicet per consensum a toto, misceatur *malua, althæa, borago, decoquantur carnes pingues*, & præterea totum corpus inungatur *oleo amygdal. vel adipe gallinaceo*, addito, caussa penetrationis, exiguo vino tenuis substantiæ. Caussa partis, idest, capitis, cordis, ventriculi, iecoris, lienis, & vteri, vt partes afficiuntur morbis calidis vel frigidis, ita varijs oportet vti medicamentis: de quibus in proprijs capitibus. Propter iuniores: Si verbi gratia, pars sit calidior, vti licet *sero caprino, thermis refrigerantibus, vt est balneum B. Mariæ Virginis in agro Patauino; aqua refrigerans*; licet etiam vti conseruis refrigerantibus. Si pars sit frigidior, probatur *aqua Sponẽsis*, bibita ratione partis frigidæ: nam secus interficiens ægrotantes. Extra sunt ol. calefacientia, conseruæ, de quib. in prop. cap.

Vsus balnei.

2. Mediocria diaphoretica.
Externa.

Interna.

3. Fortiora diaphoretica.

Vide Aetium c. 1. l. 2. tetra. que de hac metallicorũ elaboratione lege Gal. c. a. l. c. 3. l. 3. c. 7. l. 4. κατάγμα.

III. Alterantia. 1. Quæ alterant contenta.

2. Quæ alterant continentia.

3. Cephalica.
4. Cordialia lætificantia.

Quoad alterantia, respicientia Proportionem: quę respiciunt capitis proportionem, fuere proposita in sermone de dolore capitis. Quæ respiciunt proportionem Cordis, proponuntur a Rhase in c. de melancholia; vbi probat *medicamentum Lętificans*, quod cum admodum sit compositum, si quis desideret lætificans minus compositum, ita poterit præscribere: *℞. succi melissę, cum sacchuro depurati ℥.ß. sem. citri mundator. cortic. citri ana ʒ.j. croci gr. v. diamthos ʒ.j. cum syrupo de corticibus citri, fiat electarium: cuius dosis sit a ʒ.j. vsque ad ʒ.ß.* Adhuc minus compositum lætificans esse potest: *℞. succi melissæ ʒ.ß. sem. citri ʒ.j.ß. conserue melissę, diamthos, ana ʒ.j. c. Mas. & fiat electarium. Dosis a ʒ.j.ß. ad ʒ.vj.* Adhæc licet vti *diambra, diamoschu, gallia moschata, magnis antidotis.* Hæc ergo sunt lætificantia calida. Lætificantia frigida sunt *acetosa, acidum citri, caphura, santali, margaritę:* De quibus infra cap. 8. lib. 2. vbi de cordis [illegible]. In affectu ergo melancholico, pro vario corporis statu, vtendum, modo calidis, modo frigidis, modo mistis. Vsus patet ex alibi dictis.

Diæta.

Materia diætetica erit eadem, quæ in dolore cap. a melancholia est præscripta. Sed primum notandum, cum melancholia sit malum diuturnum, probari victum conseruantem, non minuentem, nec augentem. Et si contingat, vt corpus euadat siccius, probatur victus augens. Secundo notandum, cum alimentis miscenda esse lætificantia: & condienda cibaria, *borragine, buglossa, & melissa etiam*, nisi calor partis prohibeat. Et in melancholia hypochondriaca probatur etiam *acetum acre*, cuius cochlear vnum dabat Aetius, post omnem cibum; hoc enim minus siccat, & attenuat, & (quod maioris est vtilitatis) reddit cibum attenuantem, vt in hypochondriaca materia crassa obstruens vincatur. Vltimo ea probantur animi accidentia, quibus minuitur affectio tenebricosa, vnde Paulus ait, mentem ad alia esse auertendam; quod fieri potest verbis, & proinde per medium sensum auditus; item operibus, & per medium sensum tactus; verbis, vt cantu, fabulis, operibus, vt imponendo capiti piletum grauem, vt melancholicus non amplius imaginetur, se esse sine capite, &c.

CAPVT XII.

De Mania.

Nomen.
Generatio.

MElancholiæ affinis est Mania, seu furor, nimirũ delirium citra tumorem, cum excandescentia, vt sæpenumero assidentes percutere tentent. Generatur hoc malum, dum capiti occurrit caussa calefaciens ex vsu, citra tumorem, vt cerebrum afficiatur secundum substantiam; & ita afficiatur, vt generetur spiritus animalis non tenebricosus, sed igneus, vt phantasma igneum reddat; cerebrumque afficiat velut ignea affectione; vt corrumpatur actio cerebri principalis, nempe vel imaginatio, vel ratio, vel vtraque.

Definitio.
Forma.
Subiectum.

Delirium igitur maniacum est functio corrupta principalis cerebri, dependens ab affectione ignea, ex vsu affecto capite, citra tumorẽ. Forma & subiectum colliguntur e Galeno, cap. vlt. lib. 2. de caus. sym. dum ait, in mania deprauari principes facultates cerebri. Aetius hanc functionem dicit esse imaginationem.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens est affectio ignea: per quam mania distinguitur a delirio melancholico, in quo affectio est tenebricosa. In hunc sensum Galenus scribit, cap. penult. lib. de vsu respirat. maniam produci a spiritu igneo. Sicut enim spiritus animalis tenebricosus, producit phantasma tenebricosum, vt cerebrũ afficiatur affectione tenebricosa; ita spiritus animalis igneus, producit phantasma igneum, & hinc affectionem igneam. Addimus, ex vsu affecto capite, vt hoc delirium maniacum distingueretur, a delirio maniaco, quod fit in accessionibus febrium biliosarum: nam in his febribus spiritus animales ignei euadunt, propter vapores, qui non sunt ex vsu; vnde spõte dissipantur. At in mania, spiritus animalis redditur igneus, affecto capite ex vsu, idest, affecto capite a caussa morbifica, quæ vtile indicat, ad differentiam vaporum. Hęc caussa morbifica duplex est: aut enim mania fit e Mordacibus succis, aut e Calida intemperie, com. aph. 53. sect. 6. cap. vlt. lib. 2. de caus. sym. Spiritus ergo animalis igneus, est opus præter naturam; quod modo fit ob errorem externũ, qui est mordax succus; modo labefactata facultate cerebri, ob calidam intemperiem. Similiter functiones principales in hoc malo læduntur, modo ob errorem externum, modo ob læsam facultatem: nam cerebri calida intemperies, & generare potest spiritum igneum, & esse in caussa functionis corruptæ: vehementior tamẽ est, ratione læsionis functionum principum, quam ratione generationis spiritus ignei. Itaque cũ duo sint ex vsu, videlicet, calida intemperies, & mordax succus: Quoad calidam intemperiem, caussas habet, de quibus dictum in sermone de dolo. cap. Quoad succum mordacem, vt colligitur e com. aph. 56. sect. 6. hic succus est sanguineus, biliosus, atrabilarius. Sanguinem proponit Galenus, aph. 40. sect. 5. succum biliosum & atrabilarium, aph. 56. sect. 6. Hic succus gignitur in iecore, vel Læsa facultate, ob caliditatem iecoris, vel etiam propter obstructionem: sed præterea generari potest ob Errorem externum, idest, ob chylum calidiorem in ventriculo genitum, e victu calidiore. Postremo dictum fuit in definitione, citra tumorem: vt mania distingueretur a phrenitide: nã in phrenitide est corrupta functio principalis cerebri, dependens ab affectione ignea, affecto capite ex vsu; sed cum læsione, cum tumore. Hanc ob caussam in phrenitide necessario coniungitur febris: mania sępe est sine febre.

Mania nõ est cum tumore.

Differentiæ.

Quoad differentias, et primum a forma; dicendũ, actionem læsam corruptam, esse vel Imaginationem, vel Rationem, vel vtramque. Ratione subiecti: cerebrum afficitur, secundum partem vel Anteriorem, vel Mediam, vel Vtramque. Ratione caussæ efficientis: hæc est, vel Intemperies calida, vel Succus mordax: & hic succus, vel est Sanguineus, vel Biliosus, vel Atrabilarius.

Signa.

Mania in genere leuissimo negotio cognoscitur: videlicet ex imaginatione corrupta, cum excandescentia, cum procliuitate ad percutiendum. Facile etiam cognoscuntur differentię a forma, & subiecto, e traditis in doctrina de phrenitide. Quoad differentias a caussa efficiente: Si caussa efficiens sit intemperies; cognoscitur e delirio perpetuo vniformi, quod simile est delirio ebriorum, secũdum Galenum aph. 53. sect. 6. Si autẽ caussa sit succus, cognoscetur e delirio nec assiduo, nec vni formi: nam succus modo nõ fluit, modo fluit: & fluens, modo fluit in maiori copia modo in minori; vt propterea nõ sit vni forme delirium. Quis autem sit succus, cognosci potest ex Aetio, & e Galeno aph. 53. sect. 6. si enim succus fuerit sanguineus, cum excandescentia erit risus: si biliosus, cum excandescentia erit studium: si atrabilarius, & quidem per putrefactionem, cum excandescẽtia erit fletus, si per adustionem, alios æger percutit, & proprias carnes mordet, &c. Præsidia haurienda sunt e Subiecto & Caussa efficiente. Quoad subiectum, cerebri proportio cum calido innato seruanda. Caussa efficiens, est affectio ignea; & quod in cerebro est ex vsu. Ab affectione ignea, indicatur anodynum. A caussa ex vsu, indicatur præsidium sanans. Nam ab affectione ignea, dum mens ad alia adducitur, solummodo mitigatur delirium, potestque redire: & ideo præsidium hoc non est sanans, sed anodynum. Caussa ex vsu, secundum Alexandrum, si est intemperies indicat alterans per contrarium, idest, refrigerans: Si succus mordax, hic succus indicat & secũdum spe-

Indicationes.

ciem, & secundum vitium. Species succi triplex est; ideoque triplex prodit præsidium determinatum. Quoad vitium: si in mania succus putrescat, est eradicandus. Et quia copia peccat, est minuendus. Et quia est calidus & siccus, per contrarium est alterandus. Et quia in mania peccat, ratione motus, & quietis: ratione motus, indicat retrahens ad inferiora; & cum terminus a quo sit recur, indicat retrahens deorsum & dextrorsum, sicut docuimus in doctrina de melancholia: ratione quietis, indicat discutiens; quatenus in capite, indicat discutiēs materiam quiescentem in capite.

Prognostica in genere.

Malum hoc periculosum est: nec enim vlla desipientia est secura. aphor. 53. sect. 6. quia semper adest vehementia, ratione essentiæ, & dignitatis. Ratione essentiæ; & ratione symptomatis, quia est functio principalis corrupta, est magnus recessus a naturali statu; & ratione caussæ; hæc enim ipsa quoq; multum recedit a naturali statu. Dignitatis est vehementia; quia malum pertinet ad cerebrum. Periculū autem varium est, pro vehementia differentiarum. Vnde quoad formam, vitium hoc maniacum est magis periculosum, si duæ lædantur functiones: quia insignior est vehementia ratione dignitatis, cum cerebrum secundum duas partes afficiatur. Quoad caussam efficientem, malum peius est, si intemperies simul cum succo mordaci vigeat. At si caussa seorsim perpendatur, intemperies in habitu est pessima; nam vitium ratione essentiæ est maximum. Quoad succum; prout hic varius est, ratione speciei, & vitij: ita vario modo prognosticandum. Quantum ad speciē; mania est minus periculosa, si fiat a sanguine; magis periculosa, si fiat a bile; maxime periculosa, si a b atra bile, & præsertim si succus atrabilarius genitus est per adustionem; nam hic succus in capite exsuperās, maxime recedit a naturali statu. Quoad vitium succi; delirium maniacum est magis periculosum, dum materia morbifica magis putrescit, vel magis est copiosa, vel magis acris, vel magis cum impetu in caput mouetur: nam magis hæret & figitur: hæc enim vitia magis sunt vehementia secundum essentiam:

Explicatio aphorismi 5. sect. 7.

Hippocrates aphorismo 5. sect. 7. ait: a furore difficultas intestinorum, vel hydrops, vel mentis alienatio, bonum. Difficultas enim intestinorum & hydrops, sunt signa, quæ significant materiam morbificam deorsum retrahi, nec ita esse vehementem secūdum essentiam, secundum vitium in motu, quia materia retrahitur infra. Per mentis alienationem Galenus intelligit delirium, quando in furore delirium fit vehementius; hoc enim est bonum signum, quod dirigitur ad materiam, vt peccat secundum quietem: significat enim materiam pertinaciter quiescentem iam incipere moueri; vt minor sit vehementia ratione essentiæ.

Curatio. Venæsectio.

Quoad materias chirurgicas, probatur venæsectio in furore, si sanguis peccet, vel vt caussa principalis, vel vt adiuuans, vel sine qua non. Sanguis principaliter concurrit, si mania fiat a sanguine: est caussa adiuuans, si mania fiat a materia mista cū sanguine; concurrit, vt sine qua non, si in mania sanguis abundat extra caput. Vnde Aetius ad hoc postremum respiciens, dicebat venam esse secandam, vt alijs auxilijs detur locus. Notandum, si in hoc malo sanguis peccet, verbi gratia, vsque ad libram; potius libram esse vacuandam, quam ℥.xj nam præter vitium in copia, in mania etiam adest vitium in caliditate: beneficio venæsectionis, principaliter euacuatur sanguinis copia; secundario feruor exstinguitur. In recta administratione, digrediemur circa Quātum, & Vbi. Quoad Quantum; cum sanguis sit summæ actiuitatis, in hoc malo expedit vna vice euacuare, si vires tolerēt. Quoad Vbi; si sanguis subsistat in toto, & in capite; cum Aetio secanda cephalica: Si in toto saltem redundet sanguis; tunc sanguinis subsistentia sequitur, vel copiam; vel motum: si copiam, aperiatis venam cubiti vel communem, vel internam: si sequatur motum, aperiatis venam crurum. Si sanguis tantum reperiatur in capite; cum Aetio aperienda vena frontis; & cum Auicenna possunt etiam aperiri venæ sub lingua. Alexander addit cucurbitulas, hirudines, puluerem acrem: vt cruentum & sanguinolentum reddatur caput. Notādum autem circa puluerem acriorem, quod numerari possit inter materias medicinales, dum puluis agit citra solutionem vnitatis: inter chirurgicas, dum agit cum solutione vnitatis, sicut hoc in loco, dum caput reddit cruentum. Ad has tamen materias non est confugiendum, nisi materia pertinaciter sit impacta.

Alia præsidia chirurgica.

Pharmacia.

Medicamenta probantur, vt in phrenitide, et vt in dolore capitis a sanguine, & a bile. Quædam tamen hic notanda. Quoad vacuantia per meatus sensibiles, probantur vehementia in mania; nam materia morbifica est vehemens; & maniacus non admittit medicamēta copiosa; & præsertim vsurpari possunt, cum non sit febris. Caussa igitur bilis, detur *dacrydium*: propter atrā bilem, detur *veratrum nigrum*. Et quoniam maniaci non sunt obedientes, secundum Paullum exhibebuntur medicamenta *cum placentis, cum ficubus, cum pastillis*; Alexāder etiam dabat *cum ouis*. Medicamenta autem hæc vehementer soluentia, quamprimum sunt exhibenda, materia enim magis est potens, quam materia furiosa. Medicamenta, caput vacuantia, etiā sint fortiora: & propterea Aetius ascendebat *ad Elaterium, ad album veratrum*. Quoad euacuantia per insensibiles meatus: Alexander probat *balneum aquæ dulcis*, & iubet, vt patiens longo tempore in solio calidæ detineatur, quo vapor acris euocetur.

Vacuantia.

Alterantia.

Alterantia eadem conueniunt, quæ in dolore ca. a materia acri. Quoad continens autem, cum sit vel totum, vel pars ratione totius; probat Alexander, vt post balneum totum corpus inungatur *hydroleo, aqua, & oleo*. Ratione capitis, quod debet refrigerari, Aetius frigida applicat capiti: Paullus admouet *oxyrrhod. ol. ros.* Auicen. si calori iungatur siccitas, addit *lactuc. papau.* & ratione caloris naturalis cerebri, cum frigidis miscet *chamæmelum*. Caussa iecoris, probantur frigida, de quibus in mal. iecoris.

Victus ratio.

Diæta ita est instituēda, vt fuit propositum, in dol. cap. & phrenitide. Notandum igitur cum Aetio in hoc malo improbari dulcia, nam bilescunt. Auicennas improbat obstruentia: nam materia morbifica non est detinenda: Probat autem quæ mouent vrinā: vnde in mania vtendum diureticis validis, & in magna dosi, vt materia cito euacuetur, & non cogamur frequenter vti diureticis.

Potus.

Quoad potum; Aetius suadet, vt a vino penitus abstineamus: aut si exhibendum sit vinum, raro exhibeamus. Alexander vsu postulante, modicum vini exhibet, quod caput non petat. Auicennas dicit, vinum esse exhibendum in declinatione, sed admista plurima aqua. Ratio horum omnium dictorum est; quia vinum dum calefacit, & materias in caput ducit, habet rationem caussæ morbificæ; quatenus autem nutrit, habet rationē alimenti, quare probatur solum vt materia alimenti. Vnde in mania, si magis potest virtus quā materia morbifica; probatur vinum: ante declinationem magis potest materia; in declinatione magis potest virtus: vinū ergo in declinatione est exhibendū.

Somnus. Inanitio. Quies. Animi accidentia.

Vigiliæ in hoc malo superant: ideo somnus conciliandus, cibique condiendi *papauere*. Quoad inanitionem, si aluus sit stiptica; opus est vti clystmo, secundum Auicennam. Quoad motum & quietem, cum agitentur maniaci, quies debet superare motum: vnde cum Paullo interdum in lecto sunt ligandi. Postremo, quoad animi accidentia: cum Galeno aphor. 13. sect. 6. quia maniaci promptissime incidunt in furorem, occasione caussæ externæ; ob id studendum, vt vsurpentur animi accidentia,

dentia, quę furorem mitigare possunt: et hoc tum verbis, tum operibus est efficiendum, & ita operibus, vt interdum etiam verbera adhibeantur.

CAPVT XIII.

De Memoria & Ratiocinatione læsis.

IN eodem capite de l. befactata memoria & ratione verba facimus: nam Galenus ca. 5. libro 3. de de loc. aff. voluit vtrumque malum simili morbo proficisci: vt, si vna vehementer lædatur, necessarium sit vtramque facultatem lædi, cum vna alteri compatiatur. Quoad Nomen, læsa memoria, dicitur oblivio morbose exquisita, obliuio enim quid commune est memoriæ & imminutæ, & ablatæ. Dicitur autem morbosa, ad differentiam non morbosæ, de qua Galenus cap. 12. libro art. med. loquitur, inquiens, obliuionem indicare humidam cerebri substātiam. Obliuio autem morbosa fit, vitio vel Obiecti, vel Organi, idest, aut ob errorem externum; aut labefactata facultate. Si ob errorem externum, est obliuio morbosa, sed non exquisita, vt in phrenitide, de qua in præsentia non loquimur: Si fiat læsa facultate; hæc vel Impeditur, vel Labefactatur: impeditur in epilepsia, apoplexia, & de hac non loquimur: si labefactatur, est obliuio morbosa exquisita, de qua nos in præsentia, & Galenus cap. 5. lib. 3. de loc. aff. Vitium ratiocinatricis, dicitur discursus morbosus, vt quid commune diminutæ & ablatæ rationis. Vnde Galenus dicit cap. vlt. lib. 2. de sympt. caussi. cap. 5. lib. 3. de loc. aff. si ratio imminuatur, vitium vocatur μωρία, & μωρωσις: si auferatur, dicitur, amentia, fatuitas, stultitia morbosa exquisita, quæ fit non impedita facultate, vt in epilepsia, sed labefactata ob intemperiem. Eadē igitur dyscrasia in posteriori cerebri parte est caussa obliuionis; in media parte est caussa discursus morbosi exquisiti. Quod si ergo diligenter sermo fiat de obliuione, nihil desiderari poterit circa læsionem discursus.

Vt autem intelligatur generatio obliuionis morbosæ exquisitæ, primum intelligendum, quomodo memoria fiat secundum naturam: hinc enim patebit etiam, quomodo & ratio & imaginatio secundum naturam obeantur. Breuiter ergo sciendum, ad functiones principes obeundum, tria esse necessaria: videlicet Agens, Instrumentum, & Obiectum. Agens est anima, & proinde substantia insensibilis, quæ nec intensioni, nec remissioni est subiecta; vnde si senex haberet oculum iuuenis, videret instar iuuenis. In anima autē reperitur facultas, ad omnes animæ functiones obeundas instituta. Facultas vero non operatur, nisi euadat determinata: cum vnius facultatis vnica tantum sit functio. Hinc in cerebro triplex est principalis actio, quia tres sunt in cerebro facultates determinatæ. Cæterum, cum facultas communis & indifferens degeneret in determinatam, sciendum, determinari eam beneficio proportionis sui instrumenti: quæ proportio in cerebro, vt cerebrum est similare, pendet a determinata proportione substantiarum elementorum: vt autem proportio reperitur in cerebro, quatenus est dissimilare, pendet a proportione eorum, a quibus constituitur compositio, idest, a conformatione, magnitudine, numero, & compositione; vnde proprietas compositionis nominari potest. Instrumentum est cerebrum, sed præditum & calore innato, & constitutione. Per calidum innatum, intelligimus calidum ingenitum in cerebro, sed mistum cum spiritu animali, qui spiritus non pertinet ad ventriculos cerebri, sed ad propriam cerebri substantiam. Per constitutionem intelligimus temperiem cerebri, compositionem, & vnitatem. Si hæc duo instrumenta, idest, calidum innatum, & constitutio, inuicem conferantur; tunc ratione conseruationis facultatum, primum locum tenet calidum innatum; ratione autem functionum, constitutio. Verum, quantum ad constitutionem, cum ea triplex sit, primum locum obtinet temperatura, respectu compositionis, & vnitatis; vt si vitium sit in intemperie, facultas labefactetur; sin in compositione, vel vnitate, impediatur: si in calido innato sit vitium, lædatur actio ob errorem externū. Obiectum est, in quod agit facultas, & a quo facultatis organū afficitur. Hoc aūt obiectū cum esse possit vel corpulentū, vel spiritale: in præsentia locū habet obiectum spiritale: vt si lædatur obiectum, lædatur actio ob errorem externum. Cum igitur, e traditis, anima agat virtute facultatis determinatæ organi, & obiecti, certe anima in cerebro residens, memoriæ munia obire potest, per facultatem memoratricem, quæ contrahitur a cerebri proportione, secundum partem posteriorē. Hæc facultas bene agit, si nullum sit vitium in calido innato, nullum in constitutione, nullum in obiecto. Ceterum cum Aristotele libello de mem. facultas memoratrix bene agit, si phātasmata recipiat, conseruet, ac (dicant alij quicquid velint) iudicet. Vnde Aristoteles respiciens ad receptionem, inquit; hebeti ingenio esse immemores, quorum cerebrum ita sit crassum, vt non permittat insigni imagines: ad retentionem respiciens, dicit; cerebrum humidius nihil retinere instar aquarum vehementer & cum impetu fluentium: tandem insinuans iudicium, (vbi respicit non ad facultatem, sed ad facultatis opus) dicit, memoriam, idest, memoriæ opus esse habitum phantasmatis, tanquam imaginis. Quare, si est habitus animi; igitur est cognitio, igitur est iudicium: vnde subdit Philosophus: memoriam contemplari phantasmatis impressionem. Vnde obiter colligere potestis, etiam imaginatricem iudicare & contemplari: & hæc de caussa in vertigine patientes se errare cognoscunt, quia non est vitium secundum iudicium: in affectu autem melancholico non cognoscunt se decipi, quia in eo est error secundum iudicium.

Obijci autem solet e Galeno in lib. de offic. med. ad artes constituendum, memoriam concurrere vt conseruat: sensum autem & mentem, inuenire & iudicare. Quare secundum Galenum memoria non iudicat. Pro solutione scire oportet; dari cognitionem integram, quæ in suo genere ad aliud non refertur; & hæc cognitio fit, vel sine discursu, vel cum discursu: Si sine discursu, sufficit sensus vt recipit & iudicat, vt fiat ille habitus, seu illa cognitio, quæ vocatur peritia: si autem cum discursu fiat cognitio, ad edendum integram cognitionem, idest, scientiam, necessario etiam concurrit ratiocinatrix; nam hæc perfecte potest inuenire & iudicare, nec eius iudicium refertur in iudicium vel imaginatricis, vel memoratricis; sed contra, imaginatricis & memoratricis iudicium famulatur ratiocinatrici. Galenus igitur respiciens ad iudicium integrum, & ad integram cognitionem proponit solum sensum & mentem. Posset quoque alia esse dubitatio nam Galenus ca. 6. lib. 2. de mot. musc. ait, imaginatricem imaginari, & recordari: nihil autem de memoratrice agit? Responsio. Anima est vnica substantia, quæ tamen plures habet partes: & vnica pars plures habet facultates: vnica autem facultas, vnicam tantum habet operationem. Vnde Galenus loc. cit. respiciens ad animæ partem in cerebro, hanc vocat imaginatricē, sicut etiam lib. 6. de placit. Quare imaginatrix accepta non pro facultate, sed pro parte animæ, imaginatur & recordatur. Constitutum igitur sit, facultatem memoratricem, in cerebro posteriori residētem, recipere, conseruare, & iudicare, citra compositionem & diuisionem, idest, citra discursum.

Quare ad producendum obliuionem morbosam exquisitam; necessarium est, vt caussa morbifica agat in

Nomen.

Transitio.

Ad functiones principes obeundum, tria necessaria.

Agens.

Instrumentum.

Obiectum.

Facultas memoratrix citra discursū recipit, cōseruat, & iudicat.

Obiectio soluitur.

Aliud dubium.

Generatio huius mali.

in cerebrum secundum partem posteriorem, vt cerebrum ita afficiatur frigida intemperie vt memoria secundum iudicium lædatur. Obliuio igitur morbosa, est functio vehementer læsa principalis, cerebri posterioris dependens ab intemperie frigida. Forma est functio læsa vehementer principalis. Galenus enim cap. 5. lib. 3. de loc. aff. ait, in hoc malo memoriã vel aboleri, vel saltem grauiter lædi. Subiectum est cerebrum posterius, ad quod memoria attinet: vt alibi a nobis est demonstratum.

Definitio. Forma. Subiectum.

Caussa efficiens. Efficiens caussa est frigida dyscrasia; per quam hęc obliuio distinguitur: & a non morbosa, & a morbosa non exquisita, qualis est in epilepsia ob angustiam. Hinc Galenus cap. 5. lib. 3. de loc. aff. proponit frigidam omnino intemperiem: ratio est: nam receptio læditur a sicco, retentio ab humido, iudicium a frigido: & cum in obliuione læsio sit secundum iudicium, necessario dependet a frigida intemperie. Hęc intemperies frigida, est Cum materia, vel Sine materia. Sine materia, vel Simplex: vel Composita, idest, vel frigida & sicca; vel frigida & humida. Materia, quæ est cum intemperie, est vel Pituita; vel Melancholia. Caussæ autẽ intemperierum & materierum traditæ sunt in doctrina de dol. cap.

Differentiæ. Quoad differentias, et primum a forma: memoria est Imminuta, vel Ablata. Præterea actio principalis læsa, pertinet vel ad Solã memoriam & dicitur obliuio, vel ad Memoriam simul cum ratione, & dicitur stultitia. Differentiæ a subiecto: cerebrum posterius vel Solum afficitur, vel Simul etiam medium cerebrum. Differentiæ a caussa efficiente: dyscrasia frigida, vel est Sine materia, vel cum materia, &c.

Signa in genere. Obliuio in genere, vt actio animalis læsa, est nota, et potius rationẽ signi habet quam signati, quia offertur sensui, dum audimus patientem conqueri de obliuione, & læsa memoria: Operatio lęsa naturalis, ignota est, & cognoscitur per excrementa: at obliuio non est actio naturalis læsa, sed animalis; quæ cum seipsam patefaciat, non eget signis. Quod autem obliuio sit exquisita cognoscitur inde quod sensim inuadit, non repente, vt in epilepsia. Quoad differentias, & primum a forma: num memoria sit imminuta, vel ablata; manifestum est, & e verbis ægri intelligitur. Num læsa sit, vel solum memoria, vel etiam ratiocinatio: & hoc quoque verba patientis manifestabunt: si enim memoria solum læsa est, non recordatur, sed discurrit: si etiam ratiocinatio, non discurrit æger, sed perpetuo vel affirmat, vel negat, nec verbum verbo componit. Quoad subiectum, num afficiatur pars cerebri posterior, an media quoque cognoscitur ab operatione, quæ pertinet ad differentias formales; si enim læsio tantum est in memoria, laborat pars posterior; si etiam in ratione & discursu, media quoque pars afficitur. Quoad differentias a caussa efficiente, num sit intemperies sine materia, aut cum materia, simplex, aut composita, item num materia sit pituitosa, aut melancholica; horum omnium signa in sermone de dol. cap. tradidimus; & possunt etiam peti e cap. 5. lib. 3. de loc. affect. aliisq; locis Galeni sæpius citatis.

Signa differẽtiarum.

Indicationes. Quoad præsidia; intemperies contrarium indicat. Materia morbifica secundum speciem, indicat remedia determinata, idest, respicientia vel pituitam, vel melancholiam. Quoad vitium materierum; hoc attinet ad qualitatem, quantitatem, & vbi: (non ad substantiam) propterea oportet euacuare & calefacere vtramque materiam; pituitam siccare & detergere; melancholiam humectare, tandem oportet materiam & retrahere, & discutere.

Prognostica. Malum periculosum est, nam insignis est vehementia essentiæ & dignitatis. Vehementia autem facultatis, non necessario est in hoc malo: ideoque in eo homo non moritur, sed malum comitatur hominem vsque ad mortem. Essentiæ est vehemẽtia, quia est intemperies frigida, admodum recedens a naturali statu. Vehementia dignitatis est, quod dyscrasia est in cerebro, parte principali: Vnde, etiam si obliuio non sit exquisita, periculosa tamen est ob vehementiã dignitatis; nam cum Auicenna & Aetio, minatur paralysin, epilepsiam, apoplexiam, & quandoque etiam mortem: nam materiæ morbificæ interdum additur vehementia facultatis. Periculum augetur vel minuitur, pro vehementia differentiarum. Quoad differentias a forma: obliuio minus est periculosa, dum imminuta est actio, quam dum ablata: propter vehementiam essentiæ: item minus periculosa, si tantum afficiatur memoria, quam si etiam discursus, propter vehementiam dignitatis. Quoad differentias a caussa efficiente, incurabile est malũ, si frigiditas sit in habitu; & præsertim si coniuncta sit siccitas. Præterea, minoris est discriminis, si procedat a pituita, quam si a melancholia, propter vehementiam essentiæ; nam dum in cerebro redundat melancholia, maior est recessus a naturali statu, quã dum redundat pituita.

Prognostica differentiarum.

Curatio. Venæsectio non probatur in obliuione exquisita. Quoad materiam chirurgicam, licet affectus hic sit vehemens, & vires ita robustæ, vt sustineant album veratrum; a nemine tamen probatur venæsectio; quia in obliuione morbosa exquisita sanguinis vitium vehemens desideratur; nec enim in hac obliuione, sanguis habet rationem caussæ principalis, quia non fit a sanguine, sed a pituita, &c. non concurrit etiam sanguis vt adiuuans; nã syncera est vel pituita, vel melancholia: denique non concurrit, vt caussa sine qua nõ; nam dũ cerebrum afficitur morbo frigido, necessario etiam reliqua viscera compatiuntur; vt sanguis copiosus generari nequeat, qui curationem impediat. At si obliuio sit non exquisita, vena secari potest; nam sanguis potest habere rationem caussæ adiuuantis, si misceatur, cum pituita, aut melancholia, & talis obliuio coniuncta est cum risu. Præterea in obliuione non exquisita, sanguis potest habere rationem caussæ sine qua non, vtpote, si iecur non compatiatur.

Pharmaceia. Vacuantia. Cap. 13. l. 6. Quoad medicamenta, Auicẽnas probat vehementer vacuantia & alterantia: vnde Aetius confugit quandoque ad *helleborum album*, maxime que probat *hieram Rufi e colocynth. ex agarico, cum veratro nigro*, si coniungatur melancholia. Hieræ illius dosis est caussa purgationis, ʒ.ß. caussa decussionis flatuum ʒ.ß. vel magnitudo fabæ. ca. 15. lib. 3. Admonet Aetius circa album veratrum, vt exhibeatur, dum necessitas vrget: non enim expectandum, donec morbus ad tantam vehementiam perducatur, vt non cedat. Medicamenta alterantia, quæ etiam insensibiliter vacuare possunt secundum Aetium ita habent; *applicetur calamintha cocta in aceto acerrimo, cum nitro: pipere albo, castorio & sinapi: intro exhibeantur, castorij ʒ.j. fragmenta item cornu cerui.* Auicennas probat *acorum conditum*. Probatur etiam medicamentum confectum *ex æquali portione olibani, cyperi, piperis, croci, myrrhæ; quod exhibetur ad ʒ.j. singulis diebus*. Quidam etiam ascendunt *ad confectionem anacardinam*. Sed notandum, his potissimum vtendum esse, in obliuione morbosa exquisita exacte, quæ fit ab intemperie frigida, cõiuncta cum humiditate, vel etiam cum pituita: non enim probantur, si sit coniuncta siccitas, vel materia melancholica.

Alterantia.

Diæta. Extreme senes medicamentis curandi non sunt, sed sola diæta. Aer igitur sit luminosus: insto nec frigidior, nec calidior. Cibus sit mediocris & attenuans, quia vitium est diuturnum; & si materia adest, ea est crassa. Vinum sit tenue, album, non admodum vetus. Reliqua ad viuendi rationem pertinentia, sint moderata. Prodest in hoc malo spes; interdũ & ira prodest, quia facultas animalis excitatur: nam per iram vitalis spiritus efferuescit, qui postea petens caput,

caput, huic refrigerato prodesse potest. Hæc de læsa memoria, & fatuitate.

CAPVT XV.

De Vertigine.

Nomen.

QVoniam vertigo etiam pertinet, ad facultates principales: ideo de hac dicendum: postea enim loquemus de incubo, epilepsia, apoplexia, & caro. Per vertiginem autem intelligimus illud vitium, in quo obiecta circumduci videntur: at patientes agnoscunt falsam esse & visionem, & imaginationem. Vertigo alia est Morbosa, alia Nõ morbosa. cap. 8. lib. 3. de loc. aff. Morbosa originem habere potest, vel citra externam caussam, vel cum parua occasione. Vertigo autem, non morbosa est, cuius origo est occasio insignis. Vnde vertigo morbosa, non oritur tantum, ob vnicam, seu plures rotationes, sed facile & leuissime: de qua morbosa non in præsentia loquemur. In hac vertigine oportet, vt caussa morbosa occurrat capiti, & ita agat, vt caput secundum ventriculos lædatur; vt vel citra externam occasionem, vel leui occasione, spiritus animalis, in ventriculis cerebri residens, motu morbosa afficiatur; vt cum hic motus morbificus ad circularem vergat, afficiatur cerebrum secundum sedem facultatis imaginatricis; vt cerebri substantia afficiatur affectione, non tenebricosa, vt in melancholia: non ignea, vt in mania, sed circulari; vt hinc corrumpatur imaginatio, vt patiens imaginetur obiecta circumagi. Et cum spiritus animalis ita agitetur, & non distribuatur in oculos secundum naturæ leges, læditur etiam visio. Et tandem, cum spiritus agitentur in parte cerebri anteriore, vitium impertitur ventriculis etiam posterius, vt non prodeant in vniuersum corpus radij spiritus animalis, quemadmodum opus esset; vnde etiam detrimentum fit secundum motum voluntarium.

Generatio.

Definitio.

Forma.

Vertigo igitur est functio corrupta principalis, cerebri anterioris, cum læsione visus & motus totius corporis, dependens ab affectione cerebri circulari. Functio corrupta dicitur, ad differentiam imminutæ & ablatæ: principalis, ad differentiã non principalis: cerebri, ad differentiã functionis principalis aliorum viscerum: anterioris, ad differentiam corruptę rationis: nam in vertigine corrumpitur imaginatio, sed præterea corrumpitur imaginatio, cum lęsione visus & motus, ad differentiam delirij melancholici: dependens ab affectione circulari & morbosa, ad differentiam vertiginis non morbosæ: item ad differentiam epilepsiæ & apoplexiæ; nam in vertigine affectio hæc circularis, immediate producitur a spiritu animali, qui circumducitur præter naturam; quod locũ non habet in vertigine non morbosa: neq; in epilepsia, vel apoplexia. Forma igitur vertiginis, est corrupta imaginatio, cũ læsione visus & motus. Subiectũ præsertim est cerebrum, secundum partem anteriorem: aliquo modo etiam oculi. Efficiens, est affectio circularis, vt producitur a spiritu animali, quatenus præter naturam circumducitur.

Subiectum.

Caussa efficiens.

Imaginatio læsa, in vertigine.

Hæc iã singula: plenius confirmabimus. Formalis caussa igitur pertinet ad imaginationem, visionem, & motum voluntarium. Ad imaginationem: nam teste Galeno com. 42. li. 4. de ratione victus vertiginosi sibi imaginãtur, vel caput proprium circũduci, vel exteriora: spiritus enim animalis, vt circumducitur, producit phantasma: quod ita cerebrum afficit, vt obiecta circumduci ægri imaginentur. Ad hanc ergo imaginationem confert obiectum: quod extra circumagitur, quales sunt rotæ molendinorum: sensatum enim secundum Auicennam, efficit in organo sensitiuo formam, seu speciem sibi similem, vt reliqua etiam visibilia circumduci videantur: quemadmodum & lingua, amaritudine affecta, etiam dulcia iudicat amara. Adhæc obiectum externum, quod circumducitur, est caussa corruptæ imaginationis, quatenus vi obiecti spiritus præter naturam mouetur, capite 8. lib. 3. l. aff. Quoad visionem, hæc quandoque corrumpitur, quandoque imminuitur, & quandoque repente destruitur, comm. aph. 17. s. ct. 4. Ratio est: nam si spiritus solum afficiatur motu; tũc, si fieri potest, vt transmittatur ad oculos, non destruitur visio; si autem non transmittatur, destruitur. Quoad motum voluntarium, cum Galeno cap. 8. lib. 3. l. aff. vertiginosi interdum cadunt: nam ob morbificum motum spirituum animalium, desiderantur radij, qui per totum corpus distribuuntur.

Visio læsa.

Motus voluntarius læsus.

Quoad subiectum, est cerebrum anterius potissimum: vnde Galenus cap. 8. lib. 3. l. aff. ait: in vertigine etiam per consensum affectionem cerebro esse ascribendam: multo ergo magis in vertigine per essentiã, cerebrum subiecti habebit rationem.

Subiectum.

Caussa efficiens, est affectio illa circularis, vt producitur a spiritu animali, qui præter naturam circumducitur. Sicut enim vertigo non morbosa fit, cum quid crebro vertitur, quoniam inordinatus fit motus tum humorum, tum spirituum: ita in vertigine morbosa, malum producitur ob inordinatum motum. cap. 8. lib. 3. loc. aff. Hinc Auic. proponit, spirituum animalium motum circularem & vndosum. Vertiginis igitur caussa efficiens, est spiritus animalis, vitiosus redditus. Fundamentum colligitur ex Auicenna; nam ad edendum functiones sensitiuas, spiritus animalis concurrit vt instrumentum corporeum & patiens; sed primum, & dignius. Dicit Auicennas, spiritum esse instrumentum corporeum; ad differentiam facultatis animæ, quæ est organum incorporeum & spiritale: constitutio autem partis videntis, est organum corporeum, sed materiale, non spiritale: organum autem corporeum, quod promde est substantia, est spiritus animalis & calidum insitum in substantia cerebri, mistum cum spiritu animali. Dixit etiam, spiritum esse organum patibile; ad differentiam facultatis, quæ non patitur, non suscipit magis & minus. Dixit quoque hunc spiritum animalem esse organum primũ & dignius: primum, ratione temporis, quia famulatur facultati, antequã transmittatur: dignius, ob præstantiam substantiæ. Spiritus animalis in ventriculis existens (de quo Auicennas loquitur) est primus, ratione temporis: nam phantasmata primum recipiuntur in spiritu vẽtriculorum, deinde in calido innato cerebri. Idem spiritus, est instrumentum dignius, ob præstantiam substantiæ: nam si spiritus animalis, in vẽtriculis existens, conferatur cum temperatura, spiritus dignior est, quia temperatura saltem est qualitas: Si conferatur cum calido insito, adhuc dignior est spiritus animalis, in ventriculis residens, nam ab hoc perficitur calidum insitum. Notandum tamen, spiritum animalem in ventriculis existentem, esse digniorem, ratione dignitatis substantiæ, non autem ratione operationis: nam ad edendum functionem, temperatura est dignior, secundum locum tenet calidum innatum, & postremo spiritus animalis ventriculorum. Constitutum igitur sit, omnem vertiginem produci a spiritu animali, residente in ventriculis cerebri, vt hic spiritus affectus est motu vitioso, inordinato, & veluti circulari. Quamobrem vertiginis forma, vt est functio læsa, necessario fit ob errorẽ externum, non læsa facultate: dicant alij quicquid velint. Neque obstat, quamuis in vertigine interdum cerebrum afficiatur morbo; hic enim morbus est caussa vitij spiritus animalis, non autem est caussa actionis læsę. Est autem hic error externus, animalis spiritus. Hic spiritus est opus quoddam præter naturã, quod sequitur læsam cerebri retentionem, non attractionem, non expulsionem, non alterationem. Si enim esset

Caussa efficiens, est motus circularis spiritus animalis.

Vertigo fit tã tum ob errorem externũ. In vertigine læditur retentrix cerebri.

esset alteratio læsa, produceretur spiritus vel impurus, vel calidior, vel frigidior: at vitium est solum secundum motum, quare non sequitur alterationem. Neque sequitur læsam attractionem, quia hic spiritus iam est genitus, & residet in ventriculis. Tandem non sequitur expulsionem læsam; quamuis enim interdum impediatur transitus ad oculos; vertigo tamen fit, quia in ventriculis præter naturam mouetur. Sequitur ergo retentionem; dum retentrix ita est debilis, vt si quid præter naturam contingat, non possit seruare spiritum; quin præter naturam moueatur. Verum retentio læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externũ. Facultas læditur; primum, vt labefactatur; cap. 8. lib. 3. loc. aff. dum videlicet, fit vertigo propter intemperiem inæqualem, idest, secundum Auicen. dum intemperies diuersa est a naturali temperamento, cuius origo est e calidirate; siue hæc calefacientia & refrigerantia admoueantur, siue assumantur; vt repente præter naturam, cerebrum vel calefiat, vel refrigeretur, vt motus morbificus in spiritu excitetur, citra motorem corporeum: cum sit intemperies contraria temperaturæ cerebri & spirituum, fit agitatio in spiritu, quemadmodum, dum aqua & ignis aggregantur. Et ideo non est dicendum, ob intemperiem inęqualem generari vapores, sed produci motum prauum in spiritu animali. Præterea læditur retentrix, vt impeditur ob semiangustiam ventriculorum anteriorum cerebri: angustia autem illa non est coalescentia: nam cerebrum non sustinet vlcus: non est constipatio: nam intra ventriculos cerebri, non potest colligi caro, vel materia, quæ constipet: non est subsidentia, quia hæc fit a materia, praua qualitate affecta, & proinde non citra conuulsionem, vnde potius fieret epilepsia, quam vertigo. Quare hæc angustia potest esse compressio: vnde Paulus cap. 12. libro 3. dicit, vertiginem fieri a confracta caluaria, vt comprimantur ventriculi anteriores cerebri. Est autem hæc compressio semiangustiæ: nam si integra esset angustia, esset carus. Et hæc compressio pertinet ad partem anteriorē: nam si fieret in parte posteriore, accideret obstupescentia, non vertigo. Præterea semiangustia potest esse obstructio: vnde Galenus cap. 8. lib. 3. loc. affect. vt et Auicen. inquiunt, fieri vertiginem propter multitudinem vaporis. Oportet ergo intelligere vaporis Speciem: Vitium, & Caussam generantem. Quoad speciem, vapor est Sanguineus, Biliosus, Pituitosus, vel Melancholicus. Vitium in vertigine, pertinere potest ad Substantiam, Quantitatem, Qualitatem, et Vbi. Ad substantiam, vt si homo, qui vertigine afficitur, afficiatur in febre pestilenti, vnde vapor proculdubio est putridus: similiter; si prodeat a lue venerea. Pertinet ad quantitatem, quoniam vapor residens in ventriculis cerebri, etiam in parua copia obest. Pertinet vitium ad qualitatem, vt vapor est calidior, vel frigidior. Vaporem calidum tangit Galenus, cap. 8. libro 3. l. aff. vbi non proponit vaporem frigidum, quia solum, exempli gratia, loquitur de vertigine; non e proposito. Vaporē autem frigidum proponit, commen. 23. lib. 3. aphorismorum. Vitium etiam spectat ad vbi; primum, vt vapor præter naturam quiescit in ventriculis: deinde secundum motum, vt vapor mouetur, ab inferiis ad caput, modo per viam crisis, modo sine crisi, siue per vasa, siue per alios ductus. Caussa generans est multiplex; prout varios humores, & hinc varios vapores generare potest. Vnde notandum cum Galeno cap. 8. lib. 3. de loc. affect. si vapor generetur In capite, vertiginem esse per essentiam: si Extra caput, per consensum; & tunc materia vel in Toto gignitur, vel in Parte; si in parte, vel in Ventriculo, vel in Intestinis, Iecore, Liene, Thorace, Vtero. Notandum autem differētiam esse inter vaporem melancholiæ, & vertiginis: nam vapor in melancholia non est ex vsu,

1. Quomodo retentio lædatur læsa facultate.
1. Ob dyscrasiam.
2. Ob angustiam.
Compressio.
Obstructio.
Materiæ obstruentis consideratio.
Vapor, in melancholia & vertigine vt differat.
Occasio vertiginis.

A non indicat vtile: nam a vapore in melancholia non producitur angustia: contra in vertigine vapor ex vsu, quia caussa est morbi, nimirum obstructionis. Cæterum, cum facultas retentrix in vertigine, impediatur ob compressionem & obstructionem: compressio non eget aliqua occasione; & ideo secundum Auicennam, dum caussa externa percutit, simul fit compressio, & spiritus agitatur. Obstructio vero postulat occasionem, sed leuem: vnde Galenus cap. 8. libro 3. l. affect. ait, vertiginosos e parua occasione obtenebrari. Leuis igitur occasio, non est caussa disponens, sed corpus dispositum, seu cerebrum impellens in vertiginem, vt, verbi gratia, est mora sub radijs solaribus, balneum post repletionem, motus a cibo & corporis & animi, motus in gyrum, prospectus ab alto, intuitus obiectorum, quæ vel velociter, vel circulariter mouentur. Alia autem parte retentio læditur in vertigine ob errorem externum, cap. 8. lib. 3.

B loc. affect. aphoris. 17. lib. 4. aphorismorum, vertigo nimirum quæ fit per consensum a ventriculi ore superiore, demorso ab humore. Paulus proponit inter vertiginis caussas, vehementes cruciatus. Auicennas dicit, vertiginem fieri ob famem, in his, qui famem facile non tolerant; vt secundum Auicennam, vertigo fiat, propter rem, incipientem continuari cum cerebro sua qualitate non substantia, vt lædatur os superius ventriculi, & ita lædatur, vt cerebrum compatiatur. Vnde non fit, quia per famem vapores petunt cerebrum, sed impertitur qualitas: nam persentitur morsus oris ventriculi, propter magnitudinem neruorum, qui a cerebro ad os ventriculi perducuntur, per quos impertitur non materia, sed qualitas realis, quæ dolorifica est, & caussa symptomatis. Dum ergo qualitas dolorifica impertitur spiritui animali, vt est aduersaria spiritui, ita agit, vt spiritus secundum naturam detineri non possit: Et proinde fit

C vertigo, citra morbum, citra angustiam, & ob errorem externum.

Sequuntur differentiæ: & primum a forma, quæ posita est in læsa imaginatione, visione, & motu voluntario. Imaginatio læditur, cum Galeno commen. 42. lib. 4. de ratione vict. vt patientes imaginentur, circumduci vel Caput, vel Exteriora; si enim spiritus animales agitentur solum in cerebro, imaginantur caput circumduci; si secundum oculos, exteriora circumagi videntur. Quoad visionem cum Galeno loc. cit. visio vel Non aufertur, & tunc vertigo seruat nomen generis; vel Aufertur, & dicitur vertigo tenebricosa, σκότωμα: si enim non prohibeatur transitus spirituum animalium ad oculos, non aufertur visio. Quoad motum voluntarium, differentia est secundum Magis & Minus; prout motus spirituum, magis vel minus est vehemens: nam in motu vehementiori, radij spiritus animalis minus distribuun-

D tur, vt propterea patientes concidant. Ratione autem caussæ efficientis dicendum, spiritum animalem præter naturam moueri, vel læsa facultate, vel ob Errorem externum. Si læsa facultate; vel Labefactata ob intemperiem inæqualem, vel Impedita, aut ob Compressionem, aut Obstructionem, obstructio autem cum fiat a vapore, differentiæ sumendæ sunt a vaporis specie, vitio & caussa generante; vt in explicatione definitionis diximus. Si ob errorem externum; hic nil aliud est, quam qualitas dolorifica. A subiecto non sumuntur differentiæ, quia semper est idem.

Vertigo in genere, & secundum differentias a forma facile cognoscitur e verbis patientis. Sufficiat ergo proponere signa ratione caussæ efficientis. Num igitur spiritus animalis præter naturam moueatur, vel læsa facultate, vel ob errorem externum, distinguitur e præsentia et absentia, vel lęsionis facultatis, vel erroris. Si fiat læsa facultate; hæc læditur ob intēperiem, compressionem, & obstructionem. Intemperies

2. Quomodo retentio lædatur ob errorem externum.
Differentiæ.
Signa.
1. Læsę facultatis signa.

ries cum Auicen. cognoscitur e leuitate capitis, & e pręgressis caussis quę alterare possunt, vel adhibitis, vel assumptis. Compressio nota est per seipsum. Obstructio cognoscitur ex absentia aliarum caussarum, & signis indicantibus vaporis speciem, vitium, & caussam generantē. Quoad speciē, an vapor sit sang. pit. bil. & c. cognoscitur e traditis de dol. cap. Quoad vitium, & quidem in substātia; cognoscitur, si febris sit putrida, si assit lues venereæ: vitium in quantitate vaporum, cognoscitur vehementia & remissione Symptomatum; nam si vehementiora sint symptomata, significant maiorem copiam. Quoad vitium in qualitate: primum, vapor calidus cognoscitur e vigilijs, sensu caliditatis, e signis mineræ calidæ. Vapor frigidus cognoscitur e priuatione sensus caliditatis, e somno, e signis mineræ frigidæ. Quoad vitium secundum vbi; an sit vitium, vel solum in quiete, vel etiam in motu; cognoscitur e signis, indicantibus vertiginem per essentiam, & per consensum. Quoad motum oportet cognoscere modum motus, spatium & terminum a quo. Modus motus, num sit criticus, vel symptomaticus, cognoscitur in febribus, e signis cruditatis, vel coctionis. Spatium cognoscitur; quia si per venas fluit, caussa generans pertinet ad hepar; si per arterias, pertinet ad cor, & sunt signa vaporis ad modum calidi. Cognoscere etiam oportet, num vapor caput petat per vasa exteriora, vel interna. Si per exteriora; vasa colli & capitis turgent; idem cognoscitur e pulsu arteriarum, & tandem ex astringentibus applicitis, si iuuant; si enim non iuuant, statuendum, vaporem per interna spatia caput petere. Quoad terminum a quo, an sit vel totum, vel pars; cognoscitur e signis indicatibus vitia vel totius, vel partus. Quoad caussam generantem; cognoscere oportet, an vapor sit genitus in capite, vel extra: & hinc an vertigo sit per essentiam, an per consensum. cap. 8. lib. 3. lo. affe. Si vapor in capite gignatur, præcesserunt, vel etiam sunt præsentia symptomata, ad caput attinentia. Verbi gratia, dolor capitis, læsio in sensibus externis, tinnitus aurium, & c. Si vapor generetur extra caput; symptomata pertinebunt ad locum extra caput. Verbi gratia, si generetur in ventriculo, cognoscetur e læsa ventriculi coctione, ex inappetentia, e grauitate secundum ventriculum, & c. Quoad errorem externum, cum sit qualitas dolorifica, facile cognoscetur; verbi gratia, e fame, e morsu oris ventriculi, cap. 8. lib. 3. lib. aff.

Signa omnium, quę in materia obstruente considerantur.

2. Erroris externi signa.

Indicationis.

Præsidia sumuntur a caussa efficiente, idest, a spiritu animalis, qui præter naturam mouetur, vel læsa retentrice, vel ob errorem externum. Si lædatur facultas, & quidem ob intemperiem; indicatur alterās per contrarium. Si morbus sit cōpressio; est negotiū quod pertinet ad chirurgos. Si obstructio; indicatio capitur a vapore, qui cum emanet a minera; ob id indicationes sunt potiss. capiendæ a vaporis & humoris specie, vitio, & caussa generante, de quibus in cephalalgia. Si malum fiat ob errorem externum, cum sit qualitas spiritalis, quæ producitur ab affectione dolorifica, quid indicet dolorifica affectio, patet e superius traditis.

Prognostica.

Vertigo est malum, proximum epilepsiæ & apoplexiæ, com. apho. 17. sect. 3. & proinde non est despiciendum; cum in ea sit vehementia essentiæ & dignitatis; nam insignis est recessus secundum imaginationem, secundum visum, secundum motum voluntarium. Et præterea adest dignitatis vehementia, quia cerebrum afficitur. Verum discrimen occurit pro vehementia differentiarum. Vnde si perpendantur differentiæ, quæ a forma sumuntur; vertigo est magis periculosa si caput circumduci videatur, quam si solum exteriora. Similiter magis periculosa est vertigo vt vehementior est læsio, & in visione, & in motu voluntario; nam sunt effectus caussæ magis vehementis. Quoad differentias a caussa efficiēte; Si caussa efficiens sit morbus, & primum si intemperies inæqualis; non admodū periculosa est vertigo, quia dyscrasia inæqualis non difficulter tollitur. Si morbus sit compressio, est vertigo admodum periculosa; quod tamen periculum intenditur, prout compressio vehementior est ratione essentiæ, ratione dignitatis, ratione facultatis. V. g. si caussa comprimens multum angustet, erit insignis vehementia ratione essentiæ: si comprimatur magnum capitis spatium, erit vehementia dignitatis: si compatiatur ventriculus, a percussione capitis, erit vehementia facultatis: Vnde cū triplex hæc vehementia coniungitur, vertigo est lethalis. Si morbus sit obstructio, diuersimode prognosticandum, prout obstructio est magis, vel minus vehemens. Et cum pendeat obstructio a vapore; prognosticum petendum a vehementia vaporis, secundum speciem, vitium, & caussam generantem. Quoad speciem, si vapor sit sanguineus, est vertigo, quæ minatur delirium. Si vapor melancholicus, vertigo minatur epilepsiam: quod insinuauit Aetius, dicens, vertiginosos esse insaniæ obnoxios, si ante oculos obuersentur sanguinolenta; imminere autem epilepsiam, si purpurea appareant. Et ratio esse potest: sanguis enim fluxilis existens, ratione humiditatis non ita facile hærere potest parietibus ventriculorum, vt potius fiat delirium: at melancholica materia, cum sit sicca, magis heret, magis figitur, vt possit esse caussa epilepsiæ. Quoad vitium speciei; patet, vertiginem esse magis periculosam, si vapor sit putridus, si sit admodum copiosus, si sit insignis caliditatis & frigiditatis, si velocioris motus, & præsertim si motus non sit criticus, si generetur in capite. Vnde, cæteris paribus, vertigo per essentiam magis est periculosa, quā quæ est per consensum.

Curatio. Extra accessionem. Venæsectio.

Materiæ administrandæ sunt, vel Extra accessionem, vel In accessione. Extra accessionē, Rhases, & Auicennas venam sedant. Auicennas enim ait, si vertigo fiat a sanguine, aut ab humore contento in corpore, venam esse secandam: si autem cum sanguine fuerint humores diuersi, aut vertiginis caussa humor præter sanguinem, purgationib. vtendum. Sic autem Auicen. est intelligendus: Si vertigo fiat a sanguine, idest, a vapore sanguineo, qui prodit vel ab humore sanguineo existente in capite, vel ab humore sanguineo existente in toto, vena est secāda, nam adest sanguis: at si fiat vertigo a vapore sanguineo, prodeunte a sanguine existente in capite, diuersi autem humores fuerint in toto corpore, idest si humores in toto maxime recedāt a natura sanguinis: vt si vertigo fiat a vapore, prodeunte ab humore non sanguineo, vtendum est purgantibus; quia humores recedunt a natura sanguinis. Perpetuo ergo secanda vena, si sanguis abundet, vel vt caussa principalis, vel vt caussa adiuuans, vel vt caussa sine qua non. *Vsus. Quantum.* Quamuis propter sanguinem vehementis acrimitatis, in vertigine sanguis esset euacuandus; non tamen id, propter virtutem, aceruatim fieri debet; nam vertiginosi e qualibet occasione concidunt: vena igitur potius in vertigine iteratis vicibus est secanda. *Quomodo.* Foramen fiet angustum, propter virtutem, ne si amplum sit, confertim spiritus egrediantur, & vena tundatur ægris decumbentibus, non sedentibus; & expedit munite caput cum oxyrrhodino. *Quando.* Caussa uirtutis uena secanda extra paroxysmum: Vnde dum Aetius inquit, secandam esse uenam, siue sit principium accessionis, siue post; respexit ad uertiginem, in qua accessio accessioni succedit: in qua uertigine, propter tam frequentes accessiones, sanguis est ita uehemens, ut magis possit ad indicandum, quam uirtus ad prohibendum. At si uertigo non habeat tam frequentes & continuas accessiones, uena extra accessionem est secanda. *Vbi* patet, pro uaria enim substantia, uariæ uenæ sunt secādæ. Addit Galenus cap. 9. lib. 6. de tuen. san. etiam arteriatum

riarum capitis sectionem, si vapor caput petat per arterias externas: quæ materia est remedij retrahentis, per modum interceptionis.

Pharmaceia.

Quoad medicamenta. Si vertigo fiat ab intemperie calida, siue frigida, patent medicamenta, e dol. cap. Si morbus sit compressio, tollitur his, quæ traduntur in cap. de percussione capitis. Si morbus sit obstructio, cum obstructio fiat a vapore, cuius varia species, varium vitium, varia caussa generans: requiruntur diuersa medicamenta, quæ omnia sunt proposita. Satis sit hoc loco notare: si vapor ducatur per vasa exteriora, cum non ita liceat vasa dissecare, nos vti posse hoc medicamento: ℞. *boli armen. sang. Dracon. gall. immatur. corall. rub. acacia, balaust. hypocist. ana ℥j. aquæ rosac. vel plantaginis ℥.ij. Misc.* & applicetur hoc medicamentum actu frigidum, & seruetur etiam actu frigidum. Si tandem vertigo fiat ob errorem externum: error externus est caussa, vel intrinseca, vt in vertigine morbosa, vel extrinseca, vt in vertigine non morbosa, quam abundantis doctrinæ gratia proponimus. Si caussa fuerit interna, est caussa dolorifica, cuius medicamenta e dol. cap. Notandum autem, si forte vertigo fiat a caussa dolorifica, prodeunte ab ore ventriculi, vt e fame; cum Auic. probatur *panis buccella, seu mica, infusa in succis astringentibus vt in succo granatorum acidorum, omphacio*, sic enim excrementa, quæ propter famem petunt os ventriculi, expelluntur ad fundum. Si vertigo fiat a caussa dolorifica, i. ab humoribus mordacibus exhiberi debet *syrupus rof. sol. vel cassia cum hieræ speciebus*, vt humores euacuentur: postea ad roborandum os ventriculi exhibebitur *diarrhod. Abb. diatrion. santal. ad ʒ.j. sacchari rof. ad ʒ.ß.*

Vertigo non morbosa.

Si error externus fuerit caussa vertiginis non morbosæ Auicennas probat somnum, & quietem corporis ac animi: Quod si non remoueatur vertigo, dat *buccellas, in succis stipticis propositis*. Quibus verbis Auicennas respicit ad accessionem vertiginis.

Diæta. Aer. Cibus.

Aer non sit luminosus & splendens: & si vertigo prodeat ab intemperie calida, sit aer frigidus; si contra, calidus. Cibus, vt respicit motum spiritus animalis, debet esse crassefaciens, modo calefaciens, modo refrigerans. Si autem dispositio frigida fuerit, in vltima mensa exhibere licet *diacydonitem cum melle, puluu. coriandri*. Si dispositio vergat ad calidum, probantur *pyra, cydonia cum saccharo*. Si cibus respiciat caussas, ob quas mouetur spiritus animalis, vt variæ sunt caussæ, ita varij cibi dandi, sicut docuimus in dol. cap. In vertigine ex affectione dolorifica, idest, e fame; probantur cibi adstringentes, propositi ratione spirituum animalium: at notandum discrimen esse; nam cibus qui datur caussa motus, debet exhiberi in altera mensa, post alios cibos: si autem exhibetur caussa effectionis dolorificæ, exhibendus ante omnes cibos. Potus non sit vinum, quia in vertigine caput facile repletur. Quod si vertigo a frigiditate ortum trahat; cum Aetio quidem vinum potest exhiberi, sed album, tenue, non vinosum, non valde vetus, & moderatum, idest, in moderata copia. In vertigine a caussa dolorifica, vinum probatur adstringens.

Potus.

Motus.

Motus fiat citra inclinationem capitis & dorsi. ca. 5. lib. 5. de tuen. san. Et quoad motum oculorum, oportet vt vertiginosi inspiciant obiecta non profunda, non quæ vehementer agitantur, aut quæ circulo mouentur, nec luminosa; nam facile agitantur spiritus.

In paroxysmo quæ vsurpanda.

Accessio in vertigine sponte euanescit Quod si tamen pertinax esse videtur, probantur materiæ diuertentes, intercipientes, & roborantes spiritus. Diuertunt, suppositoria acria, ligaturæ, frictiones. Intercipiunt, vt in vertigine a fame, *mica panis*, in liquore astringente. Roborantur spiritus secundum Paullum, odoratis: vnde in vertigine a caussa calida, odorata fiant ex *aqua rof. ex aceto*, si prodeat a caussa frigida, *cum moscho, ambra, asa, odorata. &c.* Hæc ergo de vertigine.

CAPVT XV.

De Incubo.

Nomen.

DE incubo iam agemus, quia est malum quodammodo medium inter vertiginem & epilepsiam, estque via ad epilepsiam. Per incubum autem intelligimus illud malum, quod ἐφιάλτης dicitur, in quo patientes tempore somni imaginantur se suffocari: & dum a somno illico excitantur, vix assurgunt, sed loquuntur, & mox recordantur affectionis, & falsam imaginationem fuisse agnoscunt.

Generatio.

Quomodo generetur hoc malum, difficile est intellectu. Ego tamen dicerem incubum generari, dum vapor crassus replet ventriculos cerebri, & potissimum postremum, vt radij spiritus animalis non possint prodire, qui radij gratia respirationis in somno, impertiuntur musculis, respirationi destinatis, vnde fit vt læsa respiratione, tristis sensus oboriatur grauitatis & suffocationis, qui dum offertur sedi sensus communis & imaginatricis, fit vt patiens imaginetur, obiectum graue ita comprimere thoracem, vt veluti suffocari videatur.

Definitio.

Incubus ergo est functio corrupta principalis cerebri anterioris, dependens ab affectione phantasmatis, grauitatis & præfocationis auctoris.

Forma. Subiectum.

Forma est functio corrupta principalis. Subiectum, est cerebrum anterius, quod sedes est imaginatricis.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens est affectio phantasmatis, grauitatis & suffocationis auctoris: qua delirium in incubo distinguitur ab omni delirio: a delirio quidē melancholico: nam in incubo, non est affectio tenebricosa: a maniaco, quia non est affectio ignea: a delirio in vertigine, quia nō est affectio circularis; sed est affectio aggrauans; comprimens. Et patientes in incubo cognoscunt, falsam esse imaginationem, quia spiritus animalis non redditur impurus, sicuti in delirio melancholico.

Caussa phantasmatis in incubo.

Verum cū affectio prodeat a phantasmate, vt est auctor imaginationis, grauitatis & suffocationis: explicanda est huius phātasmatis caussa. Producitur ergo hoc phantasma ab obiecto, quod procedit e noxa, attinētē ad thoracē, vt est organum respirationis: nam cum patiēs nitatur thoracem mouere caussa respirationis, & non possit; illico thorax grauitatis & suffocationis sensum generat; quæ tristis sensatio dum offertur cerebro, prodit phantasma, quod, vt originem duxit a tristi sensu grauitatis & suffocationis, ita in cerebro imprimit affectionē, vt imaginatio fiat grauitatis & suffocationis. Sed forte quis quæret, quam ob caussam thoraci occurrat noxa grauitatis & suffocationis? Sciendum, caussam esse penuriam radiorum spiritus animalis, propter oppilationem cerebri, secundum Auicennam: vt remota oppilatione, homo subito liberetur.

Obstructio cerebri.

Intelligere ergo oportet, oppilationis essentiam, sedem, tempus: & caussam efficiētē. Essentia est obstructio: fit enim hoc malum a vapore crasso, intra meatus incluso: non autem est integra obstructio, alias radij prorsus detinerentur. Quoad sedem, hæc obstructio attinet ad cerebrum posterius, non ad ventriculos anteriores; nam a parte posteriori prodeunt radij spiritus animalis, caussa motus voluntarij; vt sedes & locus affectus functionis corruptæ, sit cerebri anterioris substantia: sedes autem obstructionis, sit ventriculus posterior, nō substantia cerebri, nam alias læderetur memoria. Quoad tempus obstructionis, dicit Auicennas, oriri tempore somni, dum motus vigiliarum cessat, idest, in principio somni: nam in vigilijs, vapores vel caput non petunt, vel si caput petunt, resoluuntur: Contra in principio somni, vapores petunt capitis interna, nec resoluuntur: unde si uapores sint copiosi & crassi, ut repleantur uētriculi: ita impediuntur

guntur, vt cum Aetio & Paullo, quamuis patientes surgere velint & clamare, non tamen possint: quod in somno secundum naturam non euenit, siquidem sensus in somno non prorsus otiantur. cap. 1. lib. 5. de gen. animal. Quoad caussam obstructionis: omnes dicunt communem caussam esse vaporem. Quare intelligenda est vaporis species, vitium, & caussa generans. Quoad speciem, secundum Auicennam vt plurimum est vapor crassus, sanguineus, pituitosus, aut melancholicus, quandoque vapor alimenti cerebri. Auic. per materias sanguineas intelligit tum sanguinem crassum, tum sanguinem mutatũ in semen crassum, a quo prodeunt vapores. Per vaporem autem alimenti intelligit excrementum tenue coctionis cerebri, quod excrementum potest degenerare in vaporem. Quare quoad speciem attinet, est vapor sanguinis, pituitæ, melancholiæ, seminis & alimenti cerebri. Vitium spectat ad substantiam, quantitatem, qualitatem, & vbi. Vitium in substantia excluditur: nam vapor putridis sua acrimonia non potest ita aggregari, vt caussa sit incubi. Vitium in quanto locum habet: nam in incubo vapor insigni copia exuberat. Locum etiam habet vitium in qualitate, nam vapor est frigidus, crassus: vnde vapor ex alimento cerebri prodiens, secundum Auicennam incrassatur. Quoad vitium secundum vbi; in quolibet incubo est vitium secundum quietem, nam vapor præter naturã quiescit: in aliquo autem incubo vapor peccat etiam secundum motum, vt est vapor prodiens e suis mineris, qui in caput eleuatur & mouetur. Quoad caussam generantem, vapor in incubo vt plurimum extra caput generatur e suis mineris, quandoque autem generatur in capite, dum frigus externum vehemens repente occurrit, capiti in principio somni, nam hoc frigus probibet alimenti vaporem difflari, & impellit intus & incrassat.

Vapor, obstructionis caussa.

Differentiæ.

Quoad differẽtias desumptas a forma: cum forma sit functio corrupta imaginatricis, phantasmatis grauis & suffocantis: differentia prodit, prout patiens imaginatur phantasma vel Variorum colorum, vel phantasma Venereum. Harum differentiarum caussa, est vis varia mineræ, vel ratione coloris, vel vt potest veneria cupiditatem promouere: A subiecto non sumuntur differentiæ. A caussa effic. sumuntur differentiæ, & potissimum a vapore, secundum speciem, vitium, & caussam generantem. Quoad speciem, vapor est vel Sanguineus, vel Pituitosus, vel Melancholicus, vel Seminalis, vel Excrementum tenue cerebri. A vitio sumuntur differentiæ, secundum quantitatem & qualitatem, secundum Magis & Minus, Quoad vbi, dicendum, peccare vaporem, vel Motu & quiete, vel Quiete tantum. A caussa generante, vt generatur vel In capite, vel Extra, & si extra, vel in Ventriculo, vel Hepate, vel Testibus. Incubus in genere, & secundum differentias a forma, patet e verbis patientis. Quoad differentias, quæ sumuntur a caussa effic. oportet cognoscere vaporis speciem, vitium, & caussam generantem. Species cognoscitur e signis, indicantibus humores, seu mineras, a quibus leuantur vapores: de quibus signis alias. Auicen. ait, dum humor caussat φάντασμα suo colore: si phantasma rubedinẽ præ se ferat, indicari vaporem sanguineum: si præ se ferat albedinem, indicat vaporem pituitosum: si nigredinem, melancholicum: si veneream, seminalẽ. Verum, cum phantasma albicans possit esse indicium, & vaporis pituitosi, & vaporis excrementi cerebri: vos suo loco distinguetis, e signis indicantibus caussas generantes. Quoad vitium & secundum quantitatem, & secundum qualitatem; vt hæc vitia differant secundum magis et minus, cognoscetis e vehemẽtia & perseuerantia symptomatum: si symptomata erunt vehementia, vehemens etiam vitium indicatur. Quoad vbi, an vitium sit solum secundum quietem, necne; cognoscitur e signis indicantibus caussas generantes. Vnde, quoad cognitionem caussæ generantis, cum possit generari vapor, vel in capite, vel extra: cognoscetis in capite generari si homo dormiat in aere frigido, ita vt tempore somni aliquod refrigerans extrinsecus capiti occurrat. Sin minus, statuendum, vaporem extra caput generari. Vitium autem generetur in ventriculo, hepate, vel testibus, e proprijs capitibus petendum.

Signa.

Indicationes.

Præsidia quæ ex vsu sunt, capiuntur a minera, & caussa generante. Quoad mineram e qua; species mineræ indicat remedium determinatum: vitium, indicat contrarium; verbi gratia si minera sit sanguis copiosus, indicatur præsidium minuens sanguinem, Causa generãs, vel generat mineram, vel vaporẽ refrigerat & incrassat. Causa generat mineram, vt varia est, ita variæ sumuntur indicationes, v. g. si caussa generans pituitam sit ventriculus frigidior, oritur indicatio calefaciendi ventriculum, & cæt. Causa generãs, quæ vaporem refrigerat & incrassat, nil aliud indicat, quam remedium calefaciens.

Prognostica.

Malum hoc, secundum Rhasem, diligenter est tractandum, nam minatur epilepsiam, apoplexiam, melancholiam: etenim si eueniat, vt vapor hæreat in ventriculis cerebri, fit epilepsia: si vapor adeat totam cerebri substantiam, fit apoplexia: si vapor misceatur cum spiritibus animalibus, fit melancholia. Viget autem vehementia essentiæ & dignitatis: secundum caussam, morbum, & symptomata. Nã quoad caussam, vapor est copiosus, crassus, frigidus, vnde vehemens secundum essentiam. Obstructio seu morbus est insignis; quare vehemens secundũ essentiam. Symptomata & ipsa vehementia: nam attinent ad imaginatricem, ad respirationem. Dignitatis vehementia adest, quia morbi, caussæ & symptomata attinent ad cerebrum, partem præstantem. Cæterum augetur periculum, pro vi differentiarum, earum potissimum quæ sumuntur a causa efficiente, siquidem forma pendet ab efficiente. Vnde cum caussa efficiens sit vapor: quoad speciem; morbus est magis periculosus, si vapor sit melancholicus quia maior est recessus a naturali statu. Quoad vitium, incubus est periculosior, si vapor sit copiosior, frigidior, crassior, magis quiescens, vt propterea cum Paullo & Aetio, incubus sit magis periculosus, dum diuturnus est, dum frequẽs, & æger stupidus permanet: nam hæc significant vaporem admodum copiosum, frigidum, crassum, & quiescentem. Et, vt incubus est frequens, significat caussam generantem esse magis vehementem; verbi gratia si generetur a ventriculo frigido, quo frigidior erit ventriculus, eo etiam incubus erit magis periculosus. Quoniam autem vapor potest esse caussa incubi, modo per essentiam, modo per consensum: vt plurimum incubus per essentiam est minus periculosus, quia producitur a frigore externo, caput refrigerante: magisque recedit a naturali statu frigiditas ventriculi, quam capitis producta ab ambiente frigido, & præsertim quia ventriculi frigiditas potest esse in habitu.

Curatio.

Vena secanda est, si incubus fiat a vapore sanguineo, vt Rhases iubet. Quoad medicamenta in incubo per consensum, Auicennas probat medicamenta causa totius: in incubo per essentiam, probat medicamenta causa capitis: & in quolibet incubo, siue per essentiam, siue per consensum probat capitalia. Causa igitur totius probantur validiora: cuiusmodi sunt *pilulæ cochiæ*: & caussa melancholiæ, *cochiæ cum veratro*. Auicennas propter humorem copiosum & crassum, proponit hoc medicamentum: ℞. *euphorbij, in alio exemplari legitur, hellebori nigri.* ʒ *j. scammonij* ℈ *j. pulpæ colocynth. gr. xv. seminum anisorum* ℈ *j. Misce. Hoc medicamentum dirigitur ad incubum e melancholia: vnde repetit helleborum nigrum in maiore dosi: scammonium additur propter bilem, quæ habet rationem vehiculi, & præterea potest crassos humores*

Medicamenta communia, pro toto.

mores attenuare, & expultricem sopitam excitare, colocynthis additur, quia in omni malo capitis pituita est purganda, anisum additur, vt soluentium facultas deleteria frangatur. Huius medicamenti summa dosis erit 3.ij *& dabitur, si virtus sit fortis, quia est medicamentum satis potens.* Quoad medicaméta caussæ capitis: in incubo per essentiam probatur *oleum lil. alb. oleum anethinum, cum nucibus cupressi si coquantur in vino astringente, ad consumptionem vini.* Probantur etiam emplastra rubrificantia, quæ conficiuntur *e sinapi*. Nam olea proposita, calefaciũt caput refrigeratum, & præterea uirtute astrictionis repellunt vapores, qui possunt reprimi, Emplastra autem rubificantia, capitis frigiditatem prorsus superant, & vapores, qui non cedunt reprimentibus medicamentis, discutiunt. Quoad medicamenta capitalia, Auicennas cum Græcis probat *nigrum pæniæ maris fructum, si gr. xv. trita cum aqua in potu exhibeantur per plures dies, vt cerebri proportio foueatur.*

Topica, pro capite.

Cephalica.

Aer. cap. 12. lib. 6.

Victus.

Diæta ex alibi dictis patet. Id notandum, improbari in somno decubitum supinum, nam est in caussa, ut caput repleatur.

CAPVT XVI.

De Epilepsia.

Nomen.

EPilepsia, alias dicitur, morbus sacer, Herculeus, comitialis ab Hippocrate in lib. de morb. sacro, & Galeno lib. 6. epid. circa finem. Per epilepsiam intelligimus illud malũ, quo infelices correpti, etiam stantes illico in terram collabuntur, secundum totum corpus conuelluntur, omni sensu priuantur & omni principali functione cerebri destituuntur.

Generatio.

Generatur malum hoc, dum caussa morbifica occurrit cerebro, vt cerebrum lædatur & secundum uentriculos, & secundum poros. Vnde dum læditur secundum ventriculos, idest, secundum ventriculorum parietes; cerebrum cõtrahitur, vt quod noxium est, expellat, vnde & nerui contrahuntur, & hinc corpus musculorum, vt totum corpus conuulsione afficiatur. Dum autem cerebrum efficitur secundum poros, omnis animalis functio aboletur, etiam extra cerebrum: nam vis animalis non influit. Sed Præterea aufertur vis etiam animalis in cerebro: nam cerebrum secundum poros ita afficitur, vt spiritus animalis mistus cum calido innato afficiatur vt citra intemperiem functio principalis aboleatur.

Definitio.

Definitio hæc esse potest: epilepsia est functio ablata principalis totius cerebri, cum amissione motus & sensus partium neruosarum, & cõuulsione totius corporis; dependens a caussa morbifica, cerebrum secundum ventriculos & poros lædente. Colligitur hæc definitio e comm. 45. sect. 2. & aphor. 29. sect. 3. & lib. 3. epid. circa finem, & cap. 2. li. 4. de loc. aff. sed potissimum e cap. 7. lib. 3. l. affect. nec minus ex Auicenna in capite proprio.

Forma.

Ablatio functionis principalis.

Forma completur symptomatum triplici genere: vt propterea & triplex esse debeat subiectum. Primũ symptomatis genus fuit functio abolita principalis: secundum, amissio motus & sensus: tertium, conuulsio. Notandum, cur primo loco in definitione proponatur functio principalis, deinde functio ablata motus & sensus, tertio, functio corrupta secundum motum, idest, conuulsio: & præsertim hoc est intelligendum, quia Galenus capite 7. libro 3. l. affect. dicit, epilepsiam esse conuulsionem. Vnde ferme omnes moderni, vt Altimarus & alij, ducti non ratione, sed nuda Galeni auctoritate in superficie intellecta, dicunt epilepsiam esse conuulsionem. Sciendum ergo caussam fuisse, quoniam conuulsionis subiectum est totum corpus: quatenus conuellitur: motus autem & sensus subiectum, sunt partes neruosæ: functionis autem principalis subiectum est cerebrum. Vnde, cum epilepsia sit vitium, quod principaliter attinet ad cerebrum, non ad totum; ob id nos in definitione primum symptoma statuimus esse functionem principalem abolitam, quia functionis principalis subiectum est cerebrum: secundo loco proposuimus motum & sensum, quia subiectum sunt partes neruosæ quæ prodeunt a cerebro: tertio proposuimus conuulsionem, quoniam pertinet ad musculos, qui ad differentiam neruorum non prodeunt a cerebro, nec a spinali medulla. Hæc ergo fuit caussa, ob quam symptomata, in definitione ita disposuimus. Galenus autem cap. 7. lib. 3. loc. affect. ait, epilepsiam esse conuulsionem, quia cap. 6. lib. 6. locutus est de conuulsione, & propterea pergens in sermone de conuulsione, dicit epilepsiam esse conuulsionem. Vnde etiam Auicennas, cum locutus esset de incubo, in quo motus totius corporis læditur, dicit, epilepsiam esse vitium, in quo prohibentur membra animata a sensu & motu. Nos autem respicientes ad formam, vt attinet ad subiectum principale, primo loco proposuimus functionem principalem, cuius subiectum est totum cerebrum, vt aboleatur omnis functio principalis: vt conuulsio epileptica distinguatur a tetano, & reliquis conuulsionibus, in quibus principalis functio non deperditur. Deinde dictũ est, cum amissione motus & sensus, partium neruosarum. Vnde cum Auicennas in epilepsia prohibentur membra animata neruosa a motu & sensu, vt motus voluntarius auferatur. Si abolétur sensus, ergo multo magis motus uoluntarius. Nam sensus caussa retentionis in patiendo constituitur; motus autem voluntarius est prorsus actiuus. Notandum: non intelligere motum voluntarium esse ablatum, vt procedit a facultate, quæ non influit. Et tandem diximus, cum conuulsione totius corporis, e capite septimo, libro tertio. l. affect. Propterea sciendum, quantum attinet ad conuulsionem, hanc esse motum prauum non ablatum retractionis partium, dependentem a musculis præter naturam contractis; nam in spasmo retrahitur pars, idest, totum membrum, vt spasmus sit affectio præter naturam membri, cum etiam in motu secundum naturam membrum patiatur. Verum, vt conuulsio est motus prauus, & hinc dependet a musculis violenter retractis: secundũ hãc rationem non est functio abolita sed praua & corrupta: Et propterea scire oportet, si verbigratia brachium conuellatur, quod ossa patiantur, musculi vero agant, e comm. aphorismo. 42. sectio. 2. At in conuulsione musculi concurrunt præter naturam, citra influxum facultatis, quia facultas non influit. Vnde in epilepsia motus voluntarius est ablatus ratione facultatis, corruptus caussa musculorum. Verum omnia dependét a caussa morbifica, cerebrum secundum ventriculos & poros lædente. Postremo, cerebrum affici secundum ventriculos & poros, colligitur e capite secundo libri quarti de locis affectis; vbi ait, in epilepsia cerebrũ affici magis secundum vẽtriculos, quam secundũ corpus: contra, in apoplexia cerebrum magis affici secundum corpus. Per corpus autem Galenus intelligit cerebrum, vt instrumentale, non vt similare, quare secundum poros, non secundum temperiem: nam epilepsia cito fit, & cito definit. Per ventriculos intelligit Galenus omnes ventriculos, vnde capite secundo, libro quarto loc. affect. ait; vt in caro cerebrum magis afficiatur secundum partes anteriores; ita in apoplexia & epilepsia, affici secundum vtramque partem, quamuis cum Auicenna primum lædatur partes anteriores. Sciatis auté, quod quamuis epilepsiæ caussa sit multiplex; & quælibet earum sit caussa conuulsionis secundum ventriculos cerebri; non tamen esse conuulsionem legitimam, idest, solius morbi, cum hæc conuulsio neque ex inanitione sit, neque e repletione. Nõ est ex inanitione; nam cum Galeno capite septimo, libro tertio. l. affect. epilepsia

Sensus & motus amissio.

Motus corruptus, seu conuulsio.

Subiectum.

Epilepsia nõ est conuulsio legitima.

lepsia cito fit,& cito desinit. Vnde notandum, Galeni syllogismum hunc fuisse: cōuulsio quæ cito fit, & cito desinit, non fit ex inanitione: At conuulsio epileptica cito fit, & cito desinit. Ergo non est ex inanitione. Decipiuntur igitur, qui putant hoc loco maiorem propositionem esse; quod cito fit, & cito desinit, nō refertur in intemperiem; nam maior est hæc; conuulsio, quæ cito fit & cito desinit, non est ex inanitione. Hanc probat Galenus, nam inquit, vt vel cerebrum, vel tenuis eius membrana ad ariditatem corio similem perueniat, hoc nequaquam cito fieri potest: at epilepsia cito fit, & cito desinit: Ergo non est ex inanitione. Verum quamuis maior a Galeno proposita, capite septimo, lib.7. loc. affect. non sit; quod cito fit, & cito desinit, non refertur in intemperiem; tamen hæc maior proponitur a Galeno capite vlt. l. 2. de cau. sympt. siquidem ait, epilepsiam & apoplexiam cito generari & discuti, quod in corporum dyscrasia non potest accidere. Vt hæc sit vera propositio cum Galeno; quod cito fit, & cito desinit, non referri in intemperiem. Quod dictum ita intelligendum, vt Galenus per intemperiem intelligat intemperiem ex vsu, e qua sumitur indicatio vtilis. Hoc verum esse, colligitur, quia ipsam comparat succo pituitoso, collecto in ventriculis cerebri, qui succus ita est ex vsu, vt hoc euacuato illico cesset malum. Vt verum sit, quod cito fit, & cito desinit, non referri in intemperiem ex vsu. Vt secus sit statuendum, de intemperie non ex vsu. Dyscrasia ex vsu, est intemperies in febre hectica, non ex vsu, in ephemera, vt ephemera cito fiat, & cito desinat: quod non esset statuendum, si esset intemperies ex vsu. Sed ad rē redeamus. Probauimus hucusque in epilepsia, conuulsionem non esse ex inanitione; iam docebimus eam etiam non esse ex repletione: nam conuulsio e repletione est motus prauus, cuius caussa est solū materia morbifica, non facultas: at in epilepsia, etiam per essentiam, facultas concurrit: qua de caussa Galenus cap.7. lib.3. loc. affe. ait, in epilepsia cerebrum seipsum quatere, vt expellat noxia: & c. vlt. lib.1. de sympt. cau. ait, in epilepsia conuulsionem esse motū vitiosum cerebri: vnde patet concurrere expultricem facultatem cerebri: Præterea et aliud est argumentum, quo cōuulsio legitima excluditur, ab epilepsia: Nam conuulsio epileptica pertinet ad cerebrum: at, secundum Galenum comm. 1. li. 5. aphor. conuulsio legitima fit vel inanitis, vel repletis corporibus neruosis, a quib. motus voluntarius perficitur. Vnde consequens est, cū cerebrum nec sit neruosum, nec perficiat motum voluntarium; ob id conuulsionis legitimæ subiectum esse non posse. Dictum autem fuit, epilepsiam non esse conuulsionem legitimam, vt pertinet ad cerebrum: nam cū Galeno cap.7. lib.3. de loc. aff. in epilepsia prǽter spuriam conuulsionem potest interdū coniungi legitima conuulsio e repletione, quemadmodum colligitur e lib.6. epid. circa finem, vtpote si irrigentur neruorum exortus. Itaque in epilepsia, vt læditur cerebrum secundū ventriculos, conuulsio necessario est spuria, vt sit motus prauus solius expultricis: nam caussa morbifica ita parietibus ventriculorum cerebri adhæret, vt e c.7. lib.3. loc. affect. cerebrum contrahatur, quo noxam expellat. Vnde & Auicennas ait, cerebrum in epilepsia expellere id, quod nocet; Quemadmodum ventriculus expellit in singultu. Singultus autē e lib.2. de cau. sym. est motus solius expultricis. Quare conuulsio epileptica erit motus prauus expultricis cerebri, irritatæ a caussa morbifica: sicuti enim in singultu impacta est materia in ore ventriculi; ita etiam in epilepsia impacta est parietibus ventriculorum cerebri. Et hinc est, quod dicit Gal. c. 2. li.5. loc. aff. epilepsiam mediam esse inter carum & apoplexiam: nam in caro, cum obstructio sit integra, materia occupat vētriculos cerebri, non impacta est, vt in epilepsia, & in singultu.

3. Ratio.

4. Ratio.

Conuulsio in epilepsia est spuria, ratione cerebri.

Hactenus patet, epilepsiam produci a caussa morbifica, vt est caussa conuulsionis, quę est motus solius expultricis: restat modo inquirendum, quænam sit caussa mouens. Vt autem pateat, quæ sit caussa interna & principalis, statuendum cum Galeno ca.7. l.3. loc. aff. epilepsiam fieri, vel per Essentiā, vel per Consensum ab ore ventriculi, aut ab alijs partibus. Primum digrediemur circa epilepsiam per essentiā: secundo circa epilepsiam per consensum ab ore ventriculi; tertio ab alijs partibus. Quantū ad epilepsiā per essentiam, caussa est Vapor, non minera. Ratio est: nam, vt testatur Auerrhoes: (quamuis impudenter in medicos inuehatur:) si caussa epilepsiæ per essentiam esset minera frigida, seu humor crassus, viscidus, hærens in ventriculis cerebri; nequaquam fieri posset, vt epilepsia tam cito fieret, & tam cito euanesceret. Argumentū Auerrhois instar est ἀποδεικτικόν, vt puto. Adhæc e Galeno c.7. li.3. loc. aff. in epilepsia caussa est quandoque pituita, quandoque melancholia; quæ melancholia, quia non generatur in capite, non pōt esse caussa epilepsiæ per essentiā. Verissimū enim est in epilepsia per essentiam materiam generari in capite. Quare epilepsiæ caussa immediata est vapor. Vnde Auicennas ait, epilepsiam fieri a materia, a minera; sed addit, vt ab hac materia procedit vapor. Vt, quamuis melancholia nō generetur in capite, generari tamen possit in capite vapor; vt sit epilepsia per essentiam. Cū ergo caussa sit vapor; necessarium est intelligere & vaporis speciem, & vitium, & caussam generantem. Quoad speciem, cum Auic. vt plurimum est vapor pituitosus, quandoq; melancholicus, quandoq; sanguineus: cuius tamen vaporis sanguinei minera, est sanguis vergens vel ad pituitosum sanguinem, vel ad melancholicū. Quoad Vitiū, Vapor in epilepsia per essentiam, peccat copia, qualitate, & quiete. Copia; nam secus vapor non læderet cerebrum & secundum ventriculos, & secundū poros. Peccat qualitate; vt est frigidus, crassus: vnde cum sit proportio inter vaporem & mineram, rationabiliter dixit Galenus c.7. li.3. loc. aff. epilepsiā per essentiam, semper fieri a crasso humore, quatenus scilicet ab hoc eleuatur vapor: & hic vapor necesse est vt sit frigidus: nā vapor calidus non posset ea copia aggregari, vt esset epilepsię caussa. Quiete peccat; nā prǽter naturā in capite detinetur. Quoad caussam generantem, est calor debilis, pertinens ad cerebrum: quare cum intemperies frigida, tum calidum innatum imbecille, vi quorum præsertim generatur pituita. Et hinc corpora obnoxia sunt epilepsiæ, in quibus potiss. pituita viget: tum quoad ætates, tum quoad sexum. Quoad ætates, cum Paullo, epilepsiæ obnoxij sunt senes, & pueri paruuli. Senes, quia frigidi & sicci: in frigido autem & sicco intemperamento multiplicatur pituita: & potiss. sunt senes non vsque adeo decrepiti: nā in decrepitis fit potius apoplexia; nisi contingat, vt in decrepita ætate homines sint robusti, seu minus imbecilles, qui solent obnoxij esse epilepsiæ. Pueri sunt obnoxij: nam & humidi sunt, & alimento humido vtuntur. Vnde quemadmodum admonet Hippocrates in l. de morb. sacro, si fętus in vtero vel non purgetur, vel diminute; in cerebro colligitur pituita: quæ dum fœtus in lucem editur, nisi vel per vlcera, vel per saliuam expurgetur, caussare solet epilepsiā. Galen. addit, comm. apho. 29. sect. 3. iuuenes etiam subiectos esse epilepsiæ: verum non vi ætatis, sed ob errores frequentes & vehementes, qui in iuuenili ætate committuntur. Quoad sexum, Celsus ait, mares frequentius corripi epilepsia: nam fœminæ quamuis frigidioris sint crases, tamen, & minus delinquunt, in viuendi ratione; &, si delinquant, beneficio purgationis menstruæ non ita facile corripiuntur. Est porro hoc loco explicandum, quę sit vis tum vaporis, tum mineræ, a quibus prodit epilepsia. Quoad vaporem, vt adhæret parietibus ventriculorum

Caussa efficiens: primū interna, seu principalis.

Caussa epilepsiæ per essētiam, est vapor.

Vaporis consideratio, quatenus caussa est epilepsiæ.

rum.

tum cerebri, caussat conuulsionem: vnde quamprimum transponuntur vapores, id est, a partibus ad cauitatem, illico cessat conuulsio, & patientes immoti iacent. Vt autem vapor lædit cerebrum secundum poros; est in caussa ablatæ functionis, & principalis, & sensus motusque voluntarij. Neque obstat, quod dicit Galenus comm. aph. 45. sect. 2. apoplexiam fieri ob immodicam priuationem virtutis motiuæ, epilepsiam autem propter motum vitiosum: hoc non obstat; nam motus vitiosus intelligendus est, non vt procedit a facultate, quia non influit; sed vt procedit a musculis præter naturam contractis. Humor autem est in caussa obstructionis, si quidem cum Galeno ca. 7. li. 3. loc. aff. in epilepsia cerebri ventriculi obstruuntur: sed cum Auicenna obstructio non est integra, nam non fieret conuulsio; quemadmodum etiam non fit in apoplexia & caro.

Caussa epilepsiæ per consensum.

Verum si epilepsia fiat per consensum ab ore ventriculi & alijs partibus; notandum fieri epilepsiam per consensum non modo ab ore ventriculi, et a parte externa, verumetiam ab alia parte interna, & a toto corpore. Nec propterea improbandus Galenus; quia non loquitur de epilepsia a proposito, sed respicit solum ad cognationem locorum affectorum. Auicen. autem a proposito loquitur: vnde omnes epilepsiæ species proponit. Ob id in epilepsia per consensum breuiter intelligere oportet caussæ speciem, vitium, & caussam generantem.

1. Species. Substantia vaporosa & Qualitas.

Quoad speciem, ca. 7. lib. 3. l. aff. c. 6. l. 5. l. aff. caussa hæc est vel Vaporosa substantia, vel Qualitas. Quoad vaporosam substantiá, ea est multiplex vt minera est multiplex: est enim chylus morbificus, e lacte productus in pueris; item est succus pituitosus, biliosus, melancholicus, sanguineus, vt esse possit & sanguis non menstruus & menstruus: est etiam semen: vermis quoque defunctus; nam viuens morsu, non autem vapore in caussa est. Quoad qualitatem; hæc speciei duplex est, nimirum spiritalis, vt dolorifica; Materialis, vt venefica.

2. Vitium; primum vaporis.

Vitiú & vaporis & qualitatis sequitur. Vitiú vaporis pertinet ad substantiam, quantitatem, qualitaté, & motum; non dico vbi, sed motum. Auicennas proponit malitiam substantiæ, id est, vitiú in substantia, cuiusmodi est vapor putridus, prodiens a succis putrescentibus, id est, chylo vel lacte putrescente, e verme mortuo: proponit etiam vaporem lædenté quantitate & copia, verbi gratia, dum vapor prodit a pituita non admodú frigida, sed a subdulci: tertio proponit qualitatem euidentem, dum ait in epilepsia vapores agere congelatione, frigiditate: quarto proponit vitium secundum qualitatem reconditá, inquiens, vaporem magis agere venenositate, verbi gratia, qualitate euidente agit vapor frigidior, prodiens a pituita acida; & vapor calidior, procedens a bile acriore: venefica qualitate agit vapor procedens ab excremento venefico: proponit denique vitium secundum motum, inquiens, epilepsiam fieri a vapore, qui in caput mouetur. Et cú in hoc vitioso motu mobile pateat, sat erit digredi circa terminum a quo, spatium per quod, & terminum ad quem. Terminus a quo, secundum Auicen. est Totum, & Pars. Totú Galenus non ignorat, licet non proponat, ca. 7. lib. 3. loc. aff. Ait enim Galenus, comm. 27. lib. 4. de ratione vict. fieri epilepsiam, dum spiritus non potest pertransire meatus, ob sanguinem venas supra modum opplentem: & dum hoc contingit (vt addit Auicen.) vapor quandoq; attinet ad digitos pedis, quandoque ad digitos manus: cum enim sanguis venas ita replet, vt spiritus penetrare nó permittat, fit vt veluti in mortuo corpore concrescat sanguis; &, cum Auic. a sanguine abscindatur calor natiuus; vt ita corrúpatur sanguis, vt prodeat vapor vel qualitas venefica; cuius vis dum perducitur in cerebri ventriculos, fiat epilepsia. Hæc igitur epilepsia fit a vapore sanguineo, prodeunte a toto corpore, e venis totius; vt propterea fit epilepsia etiá per consensum a toto. Quoad epilepsiam, quæ fit per consensum a parte: hæc pars est Externa, vel Interna. Si externa, necessario est pars neruosa, vt iure attineat ad omnes artus supernos & infernos. Si interna, secundum Auic. est stomachus, mesenterium, splen, testes, vterus. Quoad spatiú per quod; Auic. proponit vasa, id est, venas & arterias: proponit spatia insensibilia, proponit neruos. Sed sciédum, moueri vaporé per neruorum circumferétiam. Terminus ad quem, est cerebrum: præsertum quia suscipit, ob imbecillitatem, vel Proportionis, vel Constitutionis. Proportio est contracta a parentibus, vel in conceptione, vel in formatione. Constitutio autem est intemperies cerebri frigida, vel humida, itemque raritas. Verum vt raritas est effectus vitiosæ formatricis; ita intemperies potest esse quandoque natiua, quandoque ascititia.

Vitium qualitatis.

Quoad vitium qualitatis; ad substantiam & quátitatem non attinet, quia sermo est de qualitate: eius ergo vitium pertinet solum ad qualitatem, & ad motum, sed metaphoricum (id est, quia corpus proprie mouetur, non qualitas) ideoque Auicennas respiciens ad hunc motum, inquit, ad cerebrum eleuari qualitatem putá, sine substátia. Quod si igitur qualitas est spiritalis, vitiú est, quia hæc qualitas est dolorifica; si materialis, quia venefica. Quoad dolorificá qualitatem, hæc lædit os superius vétriculi: ratio est, e cap. 6. lib. 5. loc. aff. nam ventriculi os supernum [illegible] in consensum ducit cerebrum. Vnde Grammaticus ille, cogitans, vel inediam sustinens, & c. epilepsia corripiebatur. Caussa horum est: quia ob immodicam cogitationem, & iram compatitur ventriculus: & per inediam proprie afficitur ventriculus: vt in ventriculi affectione quomodocunque afficiatur, succi praui, excrementitij & acres: (si quando hos in corpore abundare contingat:) petant os ventriculi, & soluant continuum, vt cerebrum in consensum ducatur. Quoad qualitatem materialem, hæc est venefica: quemadmodum tradit Galenus cap. 7. lib. 3. loc. affect. Neque obstat, quamuis adolescés ille sensu frigiditatis persentiret: nam frigiditas erat affectus à veneno procedens. Quoad vitium secundum motum metaphoricum; sufficiat perpendere terminum a quo, & spiritum. Terminus a quo, primú qualitatis dolorificæ, est os ventriculi superius, ob sensum exquisitum: qualitas enim dolorifica aliarum partium, non est æque potens ad efficiédum epilepsiam. Qualitas auté veneficæ terminus a quo, cap. 7. lib. 3. loc. aff. est pars neruosa; ad differentiam vaporis venefici, qui potest etiam prodire a parte non neruosa. Qualitatis igitur veneficæ terminus a quo, est pars neruosa, & præsertim externa: vnde, cú Galeno, in adolescente e tibia oriebatur: sed attinere etiá potest ad omnes artus. Spatium per quod, & qualitatis spiritalis, et veneficæ, est idem; nimirú neruus, per quem fit ascensus, & motus ille metaphoricus; vt cum Galeno alteratis per continuitatem partibus, qualitas sine substátia cerebro impertiatur. At solum nerui per cótinuitatem alterantur: vt propterea terminus a quo fit pars neruosa; spatium sit neruus.

3. Caussa generant.

Caussa autem, quæ generat vaporem; cum fiat, quoniam facultas non potest mineram regere; propterea oportet intelligere, quis sit mineræ auctor. Minera autem cú sit vel Nó venefica, vel Venefica: quoad non veneficam; patet quis huius sit auctor, ex alibi propositis. Verbi gratia, pituita generatur vel a ventriculo frigidiori, vel e cibis pituitosis, & sic de reliquis. Verum, si minera sit venefica, cum Galeno, c. ult. l. 2. de differ. feb. & lib. 6. loc. affect. circa finé, non generatur a facultate partis: verbi gratia, semen veneficum non generatur a facultate testium, quo fit, vt venena quandoque sola vacuatione superétur, citra alterationem partium. Quare minera euadit venefica, quoniá vel suapte natura est praua, vel quia ob longam detentionem prauitatem consequitur.

Quia

Quia enim hæc minera praua est excrementitia, parti non amica, expultrici nō cedit, & derelicta est ab alteratrice, vt in alimentum mutari nequeat: non potest in eodem consistere, sed semper deterior redditur, præsertim cum sui præsentia reddat calidum insitum imbecillum. Etenim si venenum sit calidum; minuit substantiam calidi innati, & complexionem reddit igneam, estque in caussa vt calidum moueatur, & feratur ad circumferētiam. Si autem materia praua sit frigida; efficit intemperamētum frigidum, et motum calidi innati ad circumferentiam quasi aufert. Cum ergo calidum innatum ob præsentiam materię prauioris, patiatur secūdum quantitatem, qualitatem & motum: fit vt venenum, quo diutius detinetur, eo peius euadat, eoq; copiosius: humores enim vitiosi, sua alteratione vicinos inficiunt, & in suam naturā mutāt: quod si verū est de succis vitiosis, multo magis de veneno, vt pote succo vitiosissimo, capite 99. art. medic. Videre hoc est in veneno canino: nam vbi homines sunt demorsi a cane rabido, primis diebus & mensibus ab omni labe immunes esse videntur; sed postea cum venenum caninum seipsū multiplicat, symptomata illa erumpunt. Sequitur caussa generans Qualitatem dolorificam, vel veneficam. Doloris caussa est, quæ in orificio ventriculi vnitatem soluit. Veneficæ qualitatis caussa Interna, vel Externa est. Interna, modo est proposita. Externa est; veluti dum animal veneficum pungit, vt Scorpio. Hæc de caussis epilepsiæ per consensum, circa quas notandum, in epilepsia per consensum, ventriculos cerebri non obstrui, nisi vapor peccet copia; non autem obstrui, si sola peccet qualitate: ideoque falsum esse, omnem epilepsiam fieri ab obstructione. Hæc de caussis principalibus.

Caussæ externæ epilepsiæ. Caussæ non principales, secundum Auicennam, sunt caussæ Externæ, quę plerumq; adiuuant principales: & sumuntur a rebus non naturalibus, vel necessario vel nō necessario occurrentibus. Necessario occurrit aer: de quo loquens Hippocrates in lib. de morb. sacro dicit, aerem & in pueris, et in senibus, esse posse in caussa epilepsiæ: in pueris quidem, vt vi aeris pituita fluit in ventriculos cerebri, cum caput vel calefit, vel refrigeratur; aer enim calidus pituitā liquat; frigidus autem exprimit caussam principalē in cerebri vētriculos. Quoad senes, ait Hippocrates, hyemem his esse infensissimam, ver aliquo modo: hyems est infestissima; si enim in hyeme caput vt ignis calefiat primum, dum deinde homo in aere frigido versatur, & post e frigiditate ad teporem accedit, seu ad aerem calidum, tunc pituita, caussa principalis epilepsiæ frigiditate exprimitur, caliditate liquatur, vt promptissime in cerebri ventriculos fluat. Verno tempore fit epilepsia, vbi caput est insolatum, inquit Hippocrates: non ita in æstate; nam in æstate non vigent repentinæ mutationes, vt in vere. Et propterea dicit Hippoc. aph. 20. sect. 3. vere epilepsias fieri. Et aph. 4. sect. 3. ait, quando eadem die aer modo est calidus, modo frigidus, exspectare oportet morbos autumnales: inter morbos autē autumnales narrat epilepsiam, aphor. 22. sect. 3. Quoad cibū, hic secundū Auicennā est caussa mouens, idest, nō principalis, quatenus est immodicus; pręsertim si fiet ex apio, quod a proprietate impellit materiam ad ventriculos cerebri. Huius classis est hirci hepar comestū. Adhęc immoderata potio vini: vnde Galenus c. 2. l. 3. de temp. ait, epilepsiam fieri e vino. Item, somnus, præsertim post cibum copiosum. Euigilatio repentina. Coitus plurimus. Immoderata repletio. Alui constipatio. Immodicus motus a cibo. Timor, siue e tumultu, siue vocis repentinæ. Quoad caussas non necessario occurrentes, Auicennas proponit Corium caprinum, recēs excorticatum indutum: adhęc suffumigium e cornu caprino, e myrrha, e marrubio, ex hepate hirci tosto, e lapide Gagate, e bitumine: His enim epilepsiæ caussa principalis mouetur, & impellitur in ventriculos cerebri.

Differentiæ a forma. Differētię si sumantur a forma; cum forma sit functio ablata principalis, cum amissione motus & sensus, & cōuulsione, differentia capitur solum ratione conuulsionis, secundum Magis et Minus: vnde interdum conuulsio adeo est exigua, vt Auicennas vocet spasmum non sensatum. A subiecto non sumuntur differentię, semper enim est idem. Caussa efficiens, vel est Principalis, vel Excitans principalem. Caussa principalis, est caussa epilepsiæ, vel per Essentiam, vel per Consensum. *Differentiæ a caussa efficiente.* Quoad epilepsiam per essentiā; differentię sumuntur a vapore: quare a specie, vitio & caussa generante. *Epilepsia per essentiā.* A specie: Vapor est Pituitosus, Melancholicus, vel Sanguineus: & si sanguineus, vergit vel ad Pituitosum, vel ad Melancholicum. Quoad vitium: quilibet vapor peccat Copia, Frigiditate, Crassitie, & Quiete; quare differentię sumuntur secundum Magis & Minus. *Epilepsia per consensum.* Quoad caussam generantem, cum vapor generetur in capite, a calore imbecillo, e materia: differentię sumuntur ab Agente, & a Materia. Ab agente, vt est vel Intemperies cerebri frigida; vel Calidum innatum refrigeratū. A materia, vt est vel Pituita, vel Melancholia, vel Sanguis. Quoad caussam epilepsię per consensum: caussa vel est Vapor, vel Qualitas. *1. Ob vaporem.* Vapor est specie multiplex, vt minera est multiplex: vnde vapor est vel Chylosus, vel Pituitosus, vel Biliosus, vel Melancholicus, vel Sanguineus, uel Seminalis, uel Verminosus. Vaporis uitium, pertinet ad Substantiā, Quātitatem, Qualitatem, uel Euidentem, uel Reconditā. Secūdum motum autem uapor cum semper peccet, a motu simpliciter accepto non sumuntur differentię: sed sumuntur a termino a quo, a spatio, a termino ad quē. A termino a quo, ut est Totum, uel Pars, & si pars, uel Externa, uel Interna: & si interna, uel Ventriculus, uel Mesenteriū, uel Testes, Vterus, &c. Spatiū, est Vena, Arteria, aut Neruus. Terminus ad quem, est caussa Proportionis, uel Constitutionis: & si caussa est constitutionis, est uel Intemperies, uel Raritas. *2. Ob qualitatem.* Quoad caussam generantem, ut hic uapor prodit e uaria minera, uaria etiam est caussa generans: potissimum tamen caussa generans est ueneni status, uel Expers, uel Particeps. Sed qualitas etiam caussa est epilepsię per consensum. Quoad speciem igitur, qualitas uel est Dolorifica, uel Venefica. Quoad uitium, differentia est secūdum Magis & Minus: nā dolor semper fit a caussa dolorifica; qualitas uenefica a caussa uenefica. Cœterum, ratione motus metaphorici; qualitas dolorifica pro termino a quo semper habet os uentriculi; unde non oriuntur differentię: qualitas uenefica, pro termino a quo habet partem neruosam externam; & hęc admittit differētias, ut pertinere potest ad artus uel Infernos, uel Supernos. A spatio non sumuntur differentię; nam sēper est neruus. Caussa generans est, uel Soluens continuum, uel Venefica. *Caussæ non principales.* Postremo, quoad caussas non principales, hę caussæ sunt externę, & occurrunt Necessario, uel Non necessario.

Signa imminentis epilepsiæ. Epilepsia imminens cognoscitur, ratione caussę principalis e notha obliuione, e malis somnis & insomnijs, e debili motu, quandoque e morsu linguę, e pręcedenti uertigine, e pręgresso incubo: hæc enim significant caput lędi. Si coniungatur his, capitis grauitas, faciei pallor, & mutatio complexionis totius, indicia sunt, non modo imminentis epilepsię, sed etiam per essentiam. Oportet etiam præ cognoscere epilepsiam imminentem, ui caussę non principalis: quia dum aggressi sumus curationem epilepsiæ, oportet scire, an sit absoluta curatio necne; nisi enim sit absoluta, nos oportet pergere. Cognoscitur autem e pręsentia caussarum, non necessario occurrentium. Verbi gratia, si fiat suffimigium e bitumine, & patiens non corripiatur epilepsia; indicandum est

ciem, & secundum vitium. Species succi triplex est: ideoque triplex prodit præsidium determinatum. Quod vitium: si in mania succus putrescat, est eradicandus. Et quia copia peccat, est minuendus. Et quia est calidus & siccus, per contrarium est alterandus. Et quia in mania peccat, ratione motus, & quietis: ratione motus, indicat retrahens ad inferiora; & cum terminus a quo sit iecur, indicat retrahens deorsum & dextrorsum, sicut docuimus in doctrina de melancholia: ratione quietis, indicat discutiens; quatenus in capite, indicat discutiẽs materiam quiescentem in capite.

Prognostica in genere.

Malum hoc periculosum est: nec enim vlla desipientia est secura. aphor. 53. sect. 6. quia semper adest vehementia, ratione essentiæ, & dignitatis. Ratione essentiæ; & ratione symptomatis, quia est functio principalis corrupta, est magnus recessus a naturali statu; & ratione caussæ; hæc enim ipsa quoque multum recedit a naturali statu. Dignitatis est vehementia; quia malum pertinet ad cerebrum. Periculũ autem varium est, pro vehementiis differentiarum. Vnde quoad formam, vitium hoc maniacum est magis periculosum, si duæ læduntur functiones: quia insignior est vehementia ratione dignitatis, cum cerebrum secundum duas partes afficiatur. Quoad caussam efficientem, malum peius est, si intemperies simul cum succo mordaci vigeat. At si caussa seorsim perpendatur, intemperies in habitu est pessima: nam vitium ratione essentiæ est maximum. Quoad succum; prout hic varius est, ratione speciei, & vitij: ita vario modo prognosticandum. Quantum ad speciẽ; mania est minus periculosa, si fiat a sanguine; magis periculosa, si fiat a bile; maxime periculosa, si ab atra bile, & præsertim si succus atrabilarius genitus est per adustionem; nam hic succus in capite exsuperãs, maxime recedit a naturali statu. Quoad vitium succi; delirium maniacum est magis periculosum, dum materia morbifica magis putrescit, vel magis est copiosa, vel magis acris, vel magis cum impetu in caput mouetur: nam magis hæret & figitur: hæc enim vitia magis sunt vehementia secundum essentiam: Hippocrates aphorismo 5. sect. 7. ait: a furore difficultas intestinorum, vel hydrops, vel mentis alienatio, bonum. Difficultas enim intestinorum & hydrops, sunt signa, quæ significant materiam morbificam deorsum retrahi, nec ita esse vehementem secũdum essentiam, secundum vitium in motu, quia materia retrahitur infra. Per mentis alienationem Galenus intelligit delirium, quando in furore delirium fit vehementius: hoc enim est bonum signum, quod dirigitur ad materiam, vt peccat secundum quietem: significat enim materiam pertinaciter quiescentem iam incipere moueri; vt minor sit vehementia ratione essentiæ.

Prognostica differẽtiarũ.

Explicatio aphorismi 5. sect. 7.

Curatio. Venæsectio.

Quoad materias chirurgicas, probatur venæsectio in furore, si sanguis peccet, vel vt caussa principalis, vel vt adiuuans, vel sine qua non. Sanguis principaliter concurrit, si mania fiat a sanguine: est caussa adiuuans, si mania fiat a materia mista cũ sanguine: concurrit, vt sine qua non, si in mania sanguis abundat extra caput. Vnde Aetius ad hoc postremum respiciens, dicebat venam esse secandam, vt alijs auxilijs detur locus. Notandum, si in hoc malo sanguis peccet, verbi gratia, vsque ad libram; potius libram esse euacuandam, quam ℥.xj nam præter vitium in copia, in mania etiam adest vitium in caliditate: beneficio venæsectionis, principaliter euacuatur sanguinis copia; secundario feruor exstinguitur. In recta administratione, digrediemur circa Quãtum, & Vbi. Quoad Quantum; cum sanguis sit summæ actiuitatis, in hoc malo expedit vna vice euacuare, si vires tolerẽt. Quoad Vbi, si sanguis subsistat in toto, & in capite; cum Aetio tundenda cephalica: Si in toto saltem redundet sanguis; tunc sanguinis subsistentia sequitur

A vel copiam; vel motum: si copiam, aperiatur venam cubiti vel communem, vel internam: si sequatur motum, aperiatur venam crurum. Si sanguis tantum reperiatur in capite; cum Aetio aperienda vena frontis; & cum Auicenna possunt etiam aperiri venæ sub lingua. Alexander addit cucurbitulas, hirudines, puluerem acrem: vt cruentum & sanguinolentum reddatur caput. Notãdum autem circa puluerem acriorem, quod numerari possit inter materias medicinales, dum puluis agit citra solutionem vnitatis: inter chirurgicas, dum agit cum solutione vnitatis, sicut hoc in loco, dum caput reddit cruentum. Ad has tamen materias non est confugiendum, nisi materia pertinaciter sit impacta.

Alia præsidia chirurgica.

Pharmacia.

Medicamenta probantur, vt in phrenitide, et vt in dolore capitis a sanguine, & a bile. Quædam tamen hic notanda. Quoad vacuantia per meatus sensibiles, probantur vehementia in mania; nam materia

Vacuantia.

B morbifica est vehemens; & maniacus non admittit medicamẽta copiosa; & præsertim vsurpari possunt, cum non sit febris. Caussa igitur bilis, detur *dacrydium*: propter atrã bilem, detur *veratrum nigrum*. Et quoniam maniaci non sunt obedientes, secundum Paullum exhibebuntur medicamenta *cum placentis, cum ficubus, cum passulis*; Alexãder etiam dabat *cum ouis*. Medicamenta autem hæc vehementer soluentia, quamprimum sunt exhibenda, materia enim magis est potens, quam materia furiosa. Medicamenta, caput vacuantia, etiã sint fortiora: & propterea Aetius ascendebat *ad Elaterium, ad album veratrum*. Quoad euacuantia per insensibiles meatus: Alexander probat *balneum aquæ dulcis*, & iubet, vt patiens longo tempore in solio calidæ detineatur, quo vapor acris euocetur. Alterantia eadem conueniunt, quæ in dolore ca. a materia acri. Quoad continens autem, cum sit vel totum, vel pars ratione totius,

Alterantia.

C probat Alexander, vt post balneum totum corpus inungatur *hydroleo, aqua, & oleo*. Ratione capitis, quod debet refrigerari, Aetius frigida applicat capiti: Paullus admonet *oxyrrhod. ol. ros.* Auicen. si calori iungatur siccitas, addit *lactuc. papau.* & ratione caloris naturalis cerebri, cum frigidis miscet *chamamelum*. Caussa iecoris, probantur frigida, de quibus in mal. iecoris.

Victus ratio.

Diæta ita est instituẽda, vt fuit propositum, in dol. cap. & phrenitide. Notandum igitur cum Aetio in hoc malo improbari dulcia, nam bilescunt. Auicennas improbat obstruentia: nam materia morbifica non est detinenda. Probat autem quæ mouent vrinã: vnde in mania vtendum diureticis validis, & in magna dosi, vt materia cito euacuetur, & non cogamur frequenter vti diureticis. Quoad potum; Aetius suadet, vt a vino penitus abstineamus: aut si exhibendum sit vinum, raro exhibeamus. Alexander vsu postulante, modicum vini exhibet, quod caput non

Potus.

D petat. Auicennas dicit, vinum esse exhibendum in declinatione, sed admista plurima aqua. Ratio horum omnium dictorum est; quia vinum dum calefacit, & materias in caput ducit, habet rationem caussæ morbificæ; quatenus autem nutrit, habet rationẽ alimenti, quare probatur solum vt materia alimenti. Vnde in mania, si magis potest virtus quã materia morbifica; probatur vinum: ante declinationem magis potest materia; in declinatione magis potest virtus: vinũ ergo in declinatione est exhibendũ. Vigiliæ in hoc malo superant: ideo somnus conciliandus, cibique condiendi *papauere*. Quoad inanitionem, si aluus sit stiptica; opus est vti clysmo, secundum Auicennam. Quoad motum & quietem, cum agitentur maniaci, quies debet superare motum: vnde cum Paullo interdum in lecto sunt ligandi. Postremo, quoad animi accidentia: cum Galeno aphor. 23. sect. 6. quia maniaci promptissime incidunt in furorem, occasione caussæ externæ; ob id studendum, vt vsurpentur animi accidentia,

Somnus. Inanitio. Quies. Animi accidentia.

dentia, quę furorem mitigare possunt: et hoc tum verbis, tum operibus est efficiendum, & ita operibus, vt interdum etiam verbera adhibeantur.

CAPVT XIII.

De Memoria & Ratiocinatione læsis.

IN eodem capite de l. befactata memoria & ratione verba facimus: nam Galenus ca. 5. libro 3. de de loc. aff. voluit vtrumque malum simili morbo proficisci: vt, si vna vehementer lædatur, necessarium sit vtramque facultatem lædi, cum vna alteri compatiatur. Quoad Nomen, ipsa memoria, dicitur obliuio morbose exquisita, obliuio enim quid commune est memorię & imminutæ, & ablatæ. Dicitur autem morbosa, ad differentiam non morbosæ, de qua Galenus cap. 12. libro art. med. loquitur, inquiens, obliuionem indicare humidam cerebri substātiam. Obliuio autem morbosa fit, vitio vel Obiecti, vel Organi, idest, aut ob errorem externum; aut labefactata facultate. Si ob errorem externum, est obliuio morbosa, sed non exquisita, vt in phrenitide, de qua in præsentia non loquimur: Si fiat læsa facultate; hæc vel Impeditur, vel Labefactatur: impeditur in epilepsia, apoplexia, & de hac non loquimur: si labefactatur, est obliuio morbosa exquisita, de qua nos in præsentia, & Galenus cap. 5. lib. 3. de loc. aff. Vitium ratiocinatricis, dicitur discursus morbosus, vt quid commune diminutæ & ablatæ rationis. Vnde Galenus dicit cap. vlt. lib. 2. de sympt. causs. cap. 5. lib. 3. de loc. aff. si ratio imminuatur, vitium vocatur *μωρία*. & *μώρωσις* si auferatur, dicitur, amentia, fatuitas, stultitia morbosa exquisita, quæ fit non impedita facultate, vt in epilepsia, sed labefactata ob intemperiem. Eadē igitur dyscrasia in posteriori cerebri parte est caussa obliuionis; in media parte est caussa discursus morbosi exquisiti. Quod si ergo diligenter sermo fiat de obliuione, nihil desiderari poterit circa læsionem discursus.

Nomen.

Vt autem intelligatur generatio obliuionis morbosæ exquisitæ, primum intelligendum, quomodo memoria fiat secundum naturam: hinc enim patebit etiam, quomodo & ratio & imaginatio secundum naturam obeantur. Breuiter ergo sciendum, ad functiones principes obeundum, tria esse necessaria: videlicet Agens, Instrumentum, & Obiectum. Agens est anima, & proinde substantia inuisibilis, quæ nec intensioni, nec remissioni est subiecta; vnde si senex haberet oculum iuuenis, videret instar iuuenis. In anima autē reperitur facultas, ad omnes animæ functiones obeundas instituta. Facultas vero non operatur, nisi eu dat determinata; cum vnius facultatis vnica tantum sit functio. Hinc in cerebro triplex est principalis actio, quia tres sunt in cerebro facultates determinatæ. Cæterum, cum facultas communis & indifferens degeneret in determinatam, sciendum, determinari eam beneficio proportionis sui instrumenti: quæ proportio in cerebro, vt cerebrum est similare, pendet a determinata proportione substantiarum elementorum: vt autem proportio reperitur in cerebro, quatenus est dissimilare, pendet a proportione eorum, e quibus constituitur compositio, idest, a conformatione, magnitudine, numero, & compositione; vnde proprietas compositionis nominari potest. Instrumentum est cerebrum, sed præditum & calore innato, & constitutione. Per calidum innatum, intelligimus calidum ingenitum in cerebro, sed mistum cum spiritu animali, qui spiritus non pertinet ad ventriculos cerebri, sed ad propriam cerebri substantiam. Per constitutionem intelligimus temperiem cerebri, compositionem, & vnitatem. Si hæc duo instrumenta, idest, calidum innatum, & constitutio, inuicem conferantur; tunc ratione conseruationis facultatum, primum locum tenet calidum innatum; ratione autem functionum, constitutio. Verum, quantum ad constitutionem, cum ea triplex sit, primum locum obtinet temperatura, respectu compositionis, & vnitatis; vt si vitium sit in intemperie, facultas labefactatur; si in compositione, vel vnitate, impeditur: si in calido innato sit vitium, læditur actio ob errorem externū. Obiectum est, in quod agit facultas, & a quo facultatis organū afficitur. Hoc aūt obiectū cum esse possit vel corpulentū, vel spiritale: in præsentia locū habet obiectum spiritale: vt si lædatur obiectum, læditur actio ob errorem externum. Cum igitur, e traditis, anima agat virtute facultatis determinati organi, & obiecti, certe anima in cerebro residens, memoriæ munia obire potest, per facultatem memoratricem, quæ contrahitur a cerebri proportione, secundum partem posteriorē. Hæc facultas bene agit, si nullum sit vitium in calido innato, nullum in constitutione, nullum in obiecto. Ceterum cum Aristotele libello de mem. facultas memoratrix bene agit, si phātasmata recipiat, conseruet, ac (dicant alij quicquid velint) iudicet. Vnde Aristoteles respiciens ad receptionem, inquit, hebeti ingenio esse immemores, quorum cerebrum ita sit crassum, vt non permittat insigni imagines: ad retentionem respiciens, dicit: cerebrum humidius nihil retinere instar aquarum vehementer & cum impetu fluentium: tandem insinuans iudicium, (vbi respicit non ad facultatem, sed ad facultatis opus) dicit, memoriam, idest, memoriæ opus esse habitum phantasmatis, tanquam imaginis. Quare, si est habitus animi; igitur est cognitio, igitur est iudicium: vnde subdit Philosophus: memoriam contemplari phantasmatis impressionem. Vnde obiter colligere potestis, etiam imaginatricem iudicare & contemplari: & hac de caussa in vertigine patientes se errare cognoscunt, quia non est vitium secundum iudicium: in affectu autem melancholico non cognoscunt se decipi, quia in eo est error secundum iudicium.

Transitio.

Ad functiones principes obeundum, tria necessaria.

Agens.

Instrumentum.

Obiectum.

Facultas memoratrix citra discursū recipit, cōseruat, & iudicat.

Obijci autem solet e Galeno in lib. de offic. med. ad artes constituendum, memoriam concurrere, vt conseruat: sensum autem & mentem, inuenire & iudicare. Quare secundum Galenum memoria non iudicat. Pro solutione scire oportet; dari cognitionem integram, quæ in suo genere ad aliud non refertur; & hæc cognitio fit, vel sine discursu, vel cum discursu: Si sine discursu, sufficit sensus vt recipit & iudicat, vt fiat ille habitus, seu illa cognitio, quæ vocatur perma: si autem cum discursu fiat cognitio, ad edendum integram cognitionem, idest, scientiam, necessario etiam concurrit ratiocinatrix; nam hæc perfecte potest inuenire & iudicare, nec eius iudicium refertur in iudicium vel imaginatricis, vel memoratricis; sed contra, imaginatricis & memoratricis iudicium famulatur ratiocinatrici. Galenus igitur respiciens ad iudicium integrum, & ad integram cognitionem proponit solum sensum & mentem. Posset quoque alia esse dubitatio, nam Galenus ca. 6. lib. 2. de mot. musc. ait, imaginatricem imaginari, & recordari: nihil autem de memoratrice agit? Responsio. Anima est vnica substantia, quæ tamen plures habet partes: & vnica pars plures habet facultates: vnica autem facultas, vnicam tantum habet operationem. Vnde Galenus loc. cit. respiciens ad animæ partem in cerebro, hanc vocat imaginatricē, sicut etiam lib. 6. de placit. Quare imaginatrix accepta non pro facultate, sed pro parte animæ, imaginatur & recordatur. Constitutum igitur sit, facultatem memoratricem, in cerebro posteriori residētem, recipere, conseruare, & iudicare, citra compositionem & diuisionem, idest, citra discursum.

Obiectio soluitur.

Aliud dubium.

Quare ad producendum obliuionem morbosam exquisitam: necessarium est, vt caussa morbifica agat in

Generatio huius mali.

in cerebrum secundum partem posteriorem, vt cerebrum ita afficiatur frigida intemperie, vt memoria secundum iudicium lædatur.

Definitio.

Obliuio igitur morbosa, est functio vehementer læsa principalis, cerebri posterioris dependens ab intemperie frigida.

Forma.

Forma est functio læsa vehementer principalis. Galenus enim cap. 5. lib. 3. de loc. aff. ait, in hoc malo memoriã vel aboleri, vel saltem grauiter lædi.

Subiectum.

Subiectum est cerebrum posterius, ad quod memoria attinet: vt alibi a nobis est demonstratum.

Caussa efficiens.

Efficiens caussa: est frigida dyscrasia: per quam hęc obliuio distinguitur: & a non morbosa, & a morbosa non exquisita, qualis est in epilepsia ob angustiam. Hinc Galenus cap. 5. lib. 3. de loc. aff. proponit frigidam omnino intemperiem: ratio est; nam receptio læditur a sicco, retentio ab humido, iudicium a frigido: & cum in obliuione læsio sit secundum iudicium, necessario dependet a frigida intemperie. Hęc intemperies frigida, est Cum materia, vel Sine materia. Sine materia, vel Simplex: vel Composita, idest, vel frigida & sicca; vel frigida & humida. Materia, quæ est cum intemperie, est vel Pituita; vel Melancholia. Caussæ autẽ intemperierum & materierum traditæ sunt in doctrina de dol. cap.

Differentiæ.

Quoad differentias, et primum a forma: memoria est Imminuta, vel Ablata. Præterea actio principalis læsa, pertinet vel ad Solã memoriam & dicitur obliuio, vel ad Memoriam simul cum ratione, & dicitur stultitia. Differentiæ a subiecto: cerebrum posterius vel Solum afficitur, vel Simul etiam medium cerebrum. Differentiæ a caussa efficiente: dyscrasia frigida, vel est Sine materia, vel cum materia, &c.

Signa in genere.

Obliuio in genere, vt actio animalis læsa, est nota, et potius rationẽ signi habet quam signati, quia offertur sensui, dum audimus patientem conqueri de obliuione, & læsa memoria: Operatio lęsa naturalis, ignota est, & cognoscitur per excrementa: at obliuio non est actio naturalis læsa, sed animalis; quæ cum seipsam patefaciat, non eget signis.

Signa differentiarum.

Quod autem obliuio sit exquisita cognoscitur inde quod sensim inuadit, non repente, vt in epilepsia. Quoad differentias, & primum a forma: num memoria sit imminuta, vel ablata; manifestum est, & e verbis ægri intelligitur. Num læsa sit, vel solum memoria, vel etiam ratiocinatio: & hoc quoque verba patientis manifestabunt: si enim memoria solum læsa est, non recordatur, sed discurrit: si etiam ratiocinatio, non discurrit æger, sed perpetuo vel affirmat, vel negat, nec verbum verbo componit. Quoad subiectum, num afficiatur pars cerebri posterior, an media quoque cognoscitur ab operatione, quæ pertinet ad differentias formales; si enim læsio tantum est in memoria, laborat pars posterior; si etiam in ratione & discursu, media quoque pars afficitur. Quoad differentias a caussa efficiente, num sit intemperies sine materia, aut cum materia, simplex, aut composita, item num materia sit pituitosa, aut melancholica; horum omnium signa in sermone de dol. cap. tradidimus, & possunt etiam peti e cap. 5. lib. 3. de loc. affect. alijsq; locis Galeni sæpius citatis.

Indicationes.

Quoad præsidia; intemperies contrarium indicat. Materia morbifica secundum speciem, indicat remedia determinata, idest, respicientia vel pituitam, vel melancholiam. Quoad vitium materierum; hoc attinet ad qualitatem, quantitatem, & vbi: (non ad substantiam) propterea oportet euacuare & calefacere vtramque materiam; pituitam siccare & detergere; melancholiam humectare, tandem oportet materiam & rettahare, & discutere.

Prognostica.

Malum periculosum est, nam insignis est vehementia essentiæ & dignitatis. Vehementia autem facultatis, non necessario est in hoc malo: ideoque in eo homo non moritur, sed malum comitatur hominem vsque ad mortem. Essentiæ est vehemẽtia, quia est intemperies frigida, admodum recedens a naturali statu. Vehementia dignitatis est, quod dyscrasia est in cerebro, parte principali: Vnde, etiam si obliuio non sit exquisita, periculosa tamen est ob vehementiã dignitatis; nam cum Auicenna & Aetio, minatur paralysin, epilepsiam, apoplexiam, & quandoque etiam mortem: nam materiæ morbi si interdum additur vehementia facultatis. Periculum augetur vel minuitur, pro vehementia differentiarum.

Prognostica differentiarum.

Quoad differentias a forma: obliuio minus est periculosa, dum imminuta est actio, quam dum ablata: propter vehementiam essentiæ: item minus periculosa, si tantum afficiatur memoria, quam si etiam discursus, propter vehementiam dignitatis. Quoad differentias a caussa efficiente, incurabile est malũ, si frigiditas sit in habitu; & præsertim si coniuncta sit siccitas. Præterea, minoris est discriminis, si procedat a pituita, quam si a melancholia, propter vehementiam essentiæ; nam dum in cerebro redundat melancholia, maior est recessus a naturali statu, quã dum redundat pituita.

Curatio.

Venæsectio non probatur in obliuione exquisita.

Quoad materiam chirurgicam, licet affectus hic sit vehemens, & vires ita robustæ, vt sustineant album veratrum; a nemine tamen probatur venæsectio; quia in obliuione morbosa exquisita sanguinis vitium vehemens desideratur; nec enim in hac obliuione, sanguis habet rationem caussæ principalis, quia non fit a sanguine, sed a pituita, &c. non concurrit etiam sanguis vt adiuuans; nã syncera est vel pituita, vel melancholia: denique non concurrit, vt caussa sine qua nõ; nam dũ cerebrum afficitur morbo frigido, necessario etiam reliqua viscera compatiuntur, vt sanguis copiosus generari nequeat, qui curationem impediat. At si obliuio sit non exquisita, vena secari potest; nam sanguis potest habere rationem caussæ adiuuantis, si misceatur, cum pituita, aut melancholia, & talis obliuio coniuncta est cum risu. Præterea in obliuione non exquisita, sanguis potest habere rationem caussæ sine qua non, vt pote, si iecur non compatiatur.

Pharmaceia. Vacuantia. Cap. 23. l. 6.

Quoad medicamenta, Auicẽnas probat vehementer vacuantia & alterantia: vnde Aetius confugit quandoque ad *helleborum album*, maxime que probat *hieram Rufi e colocynth. ex agarico, cum veratro nigro*, si coniungatur melancholia. Hieræ illius dosis est caussa purgationis ℥.ß. caussa discussionis flatuum ʒ.ß. vel magnitudo fabæ. ca. 15. lib. 3. Admonet Aetius circa album veratrum, vt exhibeatur, dum necessitas vrget: non enim expectandum, donec morbus ad tantam vehementiam perducatur, vt non cedat.

Alterantia.

Medicamenta alterantia, quæ etiam insensibiliter vacuare possunt secundum Aetium ita habent; *applicetur calamintha cocta in aceto acerrimo, cum nitro: pipere albo, castorio & sinapi: intra exhibeantur, castorij ʒ.j. fragmenta item cornu cerui.* Auicennas probat *acorum conditum*. Probatur etiam medicamentum confectum *ex æquali portione olibani, cyperi, piperis, croci, myrrhæ; quod exhibetur ad ʒ.j. singulis diebus*. Quidam etiam ascendunt *ad confectionem anacardinam*. Sed notandum, his potissimum vtendum esse, in obliuione morbosa exquisita exacte, quæ fit ab intemperie frigida, coniuncta cum humiditate, vel etiam cum pituita: non enim probantur, si sit coniuncta siccitas, vel materia melancholica.

Diæta.

Extreme senes medicamentis curandi non sunt, sed sola diæta. Aer igitur sit luminosus: iusto nec frigidior, nec calidior. Cibus sit mediocris & attenuans, quia vitium est diuturnum; & si materia adest, ea est crassa. Vinum sit tenue, album, non admodum vetus. Reliqua ad viuendi rationem pertinentia, sint moderata. Prodest in hoc malo spes; interdũ, & ira prodest, quia facultas animalis excitatur: nam per iram vitalis spiritus efferuescit, qui postea petens

capur,

caput, huic refrigerato prodesse potest. Hæc de læsa memoria, & fatuitate.

CAPVT XV.

De Vertigine.

Nomen.

QVoniam vertigo etiam pertinet, ad facultates principales: ideo de hac dicendum: postea enim loquemus de incubo, epileptia, apoplexia, & caro. Per vertiginem autem intelligimus illud vitium, in quo obiecta circumduci videntur: at patientes agnoscunt falsam esse & visionem, & imaginationem. Vertigo alia est Morbosa, alia Nō morbosa. cap. 8. lib. 3. de loc. aff. Morbosa originem habere potest, vel citra externam caussam, vel cum parua occasione. Vertigo autem, non morbosa est, cuius origo est occasio insignis. Vnde vertigo morbosa, non oritur tantum, ob vnicam, seu plures rotationes, sed facile & leuissime: de qua morbosa non in præsentia loquemur. In hac vertigine oportet, vt caussa morbosa occurrat capiti, & ita agat, vt caput secundum ventriculos lædatur; vt vel citra externam occasionem, vel leui occasione, spiritus animalis, in ventriculis cerebri residens, motu morbosa afficiatur; vt cum hic motus morbificus ad circularem vergat, afficiatur cerebrum secundum sedem facultatis imaginatricis; vt cerebri substantia afficiatur affectione, non tenebricosa, vt in melancholia: non ignea, vt in mania, sed circulari; vt hinc corrumpatur imaginatio, vt patiens imaginetur obiecta circumagi. Et cum spiritus animalis ita agitentur, & non distribuatur in oculos secundum naturæ leges, læditur etiam visio. Et tandem, cum spiritus agitentur in parte cerebri anteriore, vitium impertitur ventriculis etiam postremis, vt non prodeant in vniuersum corpus radij spiritus animalis, quemadmodum opus esset; vnde etiam detrimentum fit secundum motum voluntarium.

Generatio.

Definitio.

Forma.

Vertigo igitur est functio corrupta principalis, cerebri anterioris, cum læsione visus & motus totius corporis, dependens ab affectione cerebri circulari. Functio corrupta dicitur, ad differentiam immutæ & ablatæ: principalis, ad differentiā non principalis: cerebri, ad differentiā functionis principalis aliorum viscerum: anterioris, ad differentiam corruptę rationis: nam in vertigine corrumpitur imaginatio, sed præterea corrumpitur imaginatio, cum lęsione visus & motus, ad differentiam delirij melancholici: dependens ab affectione circulari & morbosa, ad differentiam vertiginis non morbosæ: item ad differentiam epilepsiæ & apoplexiæ; nam in vertigine affectio hæc circularis, immediate producitur a spiritu animali, qui circumducitur præter naturam; quod locū non habet in vertigine non morbosa: neq; in epilepsia, vel apoplexia. Forma igitur vertiginis, est corrupta imaginatio, cū læsione visus & motus. Subiectū præsertim est cerebrum, secundum partem anteriorem: aliquo modo etiam oculi. Efficiens, est affectio circularis, vt producitur a spiritu animali, quatenus præter naturam circumducitur.

Subiectum.

Caussa efficiens.

Imaginatio læsa, in vertigine.

Hæc iā singula: plenius confirmabimus. Formalis caussa igitur pertinet ad imaginationem, visionem, & motum voluntarium. Ad imaginationem: nam teste Galeno com. 42. li. 4. de ratione victus vertiginosi sibi imaginātur, vel caput proprium circūduci, vel exteriora: spiritus enim animalis, vt circumducitur, producit phantasma: quod ita cerebrum afficit, vt obiecta circumduci ægri imaginentur. Ad hanc ergo imaginationem confert obiectum: quod extra circumagitur, quales sunt rotæ molendinorum: sensatum enim secundum Auicennam, efficit in organo sensitiuo formam, seu speciem sibi similem, vt reliqua etiam visibilia circumduci videantur: quemadmodum & lingua, amaritudine affecta, etiam dulcia iudicat amara. Adhæc obiectum externum, quod circumducitur, est caussa corruptæ imaginationis, quatenus vi obiecti spiritus præter naturam mouetur, capite 8. lib. 3. l. aff. Quoad visionem, hæc quandoque corrumpitur, quandoque imminuitur, & quandoque repente destruitur, comm. aph. 17. s. ct. 4. Ratio est: nam si spiritus solum afficiatur motu; tūc, si fieri potest, vt transmittatur ad oculos, non destruitur visio; si autem non transmittatur, destruitur. Quoad motum voluntarium, cum Galeno cap. 8. lib. 3. l. aff. vertiginosi interdum cadunt: nam ob morbificum motum spirituum animalium, desiderantur radij, qui per totum corpus distribuantur.

Visio læsa.

Motus volūtarius læsus.

Quoad subiectum, est cerebrum anterius potissimum: vnde Galenus cap. 8. lib. 3. l. aff. autem vertigine etiam per consensum affectionem cerebro esse ascribendam: multo ergo magis in vertigine per essentiā, cerebrum subiecti habebit rationem.

Subiectum.

Caussa efficiens, est affectio illa circularis, vt producitur a spiritu animali, qui præter naturam circumducitur. Sicut enim vertigo non morbosa fit, cum quid crebro vertitur, quoniam inordinatus fit motus tum humorum, tum spirituum: ita in vertigine morbosa, malum producitur ob inordinatum motum. cap. 8. lib. 3. loc. aff. ct. Hinc Auic. proponit, spirituum animalium motum circularem & vndosum. Vertiginis igitur caussa efficiens, est spiritus animalis, vitiosus redditus. Fundamentum colligitur ex Auicenna; nam ad edendum functiones sensitiuas, spiritus animalis concurrit vt instrumentum corporeum & patiens; sed primum, & dignius. Dicit Auicennas, spiritum esse instrumentum corporeum; ad differentiam facultatis animæ, quæ est organum incorporeum & spiritale: constitutio autem partis viuentis, est organum corporeum, sed materiale, non spiritale: organum autem corporeum, quod proinde est substantia, est spiritus animalis, & calidum insitum in substantia cerebri, mistum cum spiritu animali. Dixit etiam, spiritum esse organum patibile; ad differentiam facultatis, quæ non patitur, non suscipit magis & minus. Dixit quoque hunc spiritum animalem esse organum primū & dignius: primum, ratione temporis, quia famulatur facultati, antequā transmittatur: dignius, ob præstantiam substantiæ. Spiritus animalis in ventriculis existens (de quo Auicennas loquitur) est primus, ratione temporis: nam phantasmata primum recipiuntur in spiritu vētriculorum, deinde in calido innato cerebri. Idem spiritus, est instrumentum dignius, ob præstantiam substantiæ: nam si spiritus animalis, in vētriculis existens, conferatur cum temperatura, spiritus dignior est, quia temperatura saltem est qualitas: Si conferatur cum calido insito, adhuc dignior est spiritus animalis, in ventriculis residens, nam ab hoc perficitur calidum insitum. Notandum tamen, spiritum animalem in ventriculis existentem, esse digniorem, ratione dignitatis substantiæ, non autem ratione operationis: nam ad edendum functionem, temperatura est dignior, secundum locum tenet calidum innatum, & postremo spiritus animalis ventriculorum. Constitutum igitur sit, omnem vertiginem produci a spiritu animali, residente in ventriculis cerebri, vt hic spiritus affectus est motu vitioso, inordinato, & veluti circulari. Quamobrem vertiginis forma, vt est functio læsa, necessario fit ob errorē externum, non læsa facultate: dicant alij quicquid velint. Neque obstat, quamuis in vertigine interdum cerebrum afficiatur morbo; hic enim morbus est caussa vitij spiritus animalis, non autem est caussa actionis læsę. Est autem hic error externus, animalis spiritus. Hic spiritus est opus quoddam præter naturā, quod sequitur læsam cerebri retentionem, non attractionem, non expulsionem, non alterationem. Si enim esset

Caussa efficiens, est motus circularis spiritus animalis.

Vertigo fit tā tum ob errorem externū.

In vertigine læditur retentrix cerebri.

esset alteratio læsa, produceretur spiritus vel impurus, vel calidior, vel frigidior: at vitium est solum secundum motum, quare non sequitur alterationem. Neque sequitur læsam attractionem, quia hic spiritus iam est genitus, & residet in ventriculis. Tandem non sequitur expulsionem læsam; quamuis enim interdum impediatur transitus ad oculos, vertigo tamen fit, quia in ventriculis præter naturam mouetur. Sequitur ergo retentionem; dum retentrix ita est debilis, vt si quid præter naturam contingat, non possit seruare spiritum; quin præter naturam moueatur. Verum retentio læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externũ. Facultas læditur; primum, vt lab. factatur; cap. 8. lib. 3. loc. aff. dum videlicet, fit vertigo propter intemperiem inæqualem, idest, secundum Auicen. dum intemperies diuersa est a naturali temperamento, cuius origo est e calididate; siue hæc calefacientia & refrigerantia admoueantur, siue assumantur; vt repente præter naturam, cerebrum vel calefiat, vel refrigeretur, vt motus morbificus in spiritu excitetur, citra motorem corporeum: cum sit intemperies contraria temperaturæ cerebri & spirituum, fit agitatio in spiritu, quemadmodum, dum aqua & ignis aggregantur. Et ideo non est dicendum, ob intemperiem inequalem generari vapores, sed produci motum prauum in spiritu animali. Præterea læditur retentrix, vt impeditur ob semiangustiam ventriculorum anteriorum cerebri: angustia autem illa non est coalescentia: nam cerebrum non sustinet vlcus: non est constipatio: nam intra ventriculos cerebri, non potest colligi caro, vel materia, quæ constipet: non est subsidentia, quia hæc fit a materia, praua qualitate affecta, & proinde non est tra conuulsionem, vnde potius fieret epilepsia, quam vertigo. Quare hæc angustia potest esse compressio: vnde Paulus cap. 12. libro 3. dicit, vertiginem fieri a confracta caluaria, vt comprimantur ventriculi anteriores cerebri. Est autem hæc compressio semiangustia: nam si integra esset angustia, esset carus. Et hæc compressio pertinet ad partem anteriorẽ: nam si fieret in parte posteriore, accideret obstupescentia, non vertigo. Præterea semiangustia potest esse obstructio: vnde Galenus cap. 8. lib. 3. loc. affect. vt et Auicen. inquiunt, fieri vertiginem propter multitudinem vaporis. Oportet ergo intelligere vaporis Speciem: Vitium, & Caussam generantem. Quoad speciem, vapor est Sanguineus, Biliosus, Pituitosus, vel Melancholicus. Vitium in vertigine, pertinere potest ad Substantiam, Quantitatem, Qualitatem, et Vbi. Ad substantiam, vt si homo, qui vertigine afficitur, afficiatur in febre pestilenti, vnde vapor procul dubio est putridus: similiter; si prodeat a lue venerea. Pertinet ad quantitatem, quoniam vapor residens in ventriculis cerebri, etiam in parua copia obest. Pertinet vitium ad qualitatem, vt vapor est calidior, vel frigidior. Vaporem calidum tangit Galenus, cap. 8. libro 3. l. aff. vbi non proponit vaporem frigidum, quia solum, exempli gratia, loquitur de vertigine; non e proposito. Vaporẽ autem frigidum proponit, commen. 23. lib. 3. aphorismorum. Vitium etiam spectat ad vbi; primum, vt vapor præter naturam quiescit in ventriculis: deinde secundum motum, vt vapor mouetur, ab infernis ad caput, modo per viam crisis, modo sine crisi, siue per vasa, siue per alios ductus. Caussa generans est multiplex; prout varios humores, & hinc varios vapores generare potest. Vnde notandum cum Galeno cap. 8. lib. 3. de loc. affect. si vapor generetur In capite, vertiginem esse per essentiam: si Extra caput, per consensum; & tunc materia vel in Toto gignitur, vel in Parte; si in parte, vel in Ventriculo, vel in Intestinis, Iecore, Liene, Thorace, Vtero. Notandum autem differẽtiam esse inter vaporem melancholiæ, & vertiginis: nam vapor in melancholia non est ex vsu,

1. Quomodo retentio læ datur læsa facultate.

1. Ob dyscrasiam.

2. Ob angustiam.

Compressio.

Obstructio.

Materiæ obstruentis consideratio.

Vapor, in melancholia & vertigine vt differat.

Occasio vertiginis.

A non indicat vtile: nam a vapore in melancholia non producitur angustia: contra in vertigine vapor ex vsu, quia caussa est morbi, nimirum obstructionis. Cæterum, cum facultas retentrix in vertigine, impediatur ob compressionem & obstructionem: compressio non eget aliqua occasione; & ideo secundum Auicennam, dum caussa externa percutit, simul fit compressio, & spiritus agitatur. Obstructio vero postulat occasionem, sed leuem: vnde Galenus cap. 8. libro 3. l. affect. ait, vertiginosos e paruis occasione obtenebrari. Leuis igitur occasio, non est caussa disponens, sed corpus dispositum, seu cerebrum impellens in vertiginem, vt, verbi gratia, est mora sub radijs solaribus, balneum post repletionem, motus a cibo & corporis & animi, motus in gyrum, prospectus ab alto, intuitus obiectorum, quæ vel velociter, vel circulariter mouentur. Alia autem e parte retentio læditur in vertigine ob errorem externum, cap. 8. lib. 3.

B loc. affect. aphoris. 27. lib. 4. aphorismorum, vertigo nimirum quæ fit per consensum a ventriculi ore superiore, demorso ab humore. Paulus proponit inter vertiginis caussas, vehementes cruciatus. Auicennas dicit, vertiginem fieri ob famem, in his, qui famem facile non tolerant; vt secundum Auicennam, vertigo fiat, propter rem, incipientem continuari cum cerebro sua qualitate non substantia, vt lædatur os superius ventriculi, & ita lædatur, vt cerebrum compatiatur. Vnde non fit, quia per famem vapores petunt cerebrum, sed impertitur qualitas: nam persentitur morsus oris ventriculi, propter magnitudinem neruorum, qui a cerebro ad os ventriculi perducuntur, per quos impertitur non materia, sed qualitas realis, quæ dolorifica est, & caussa symptomatis. Dum ergo qualitas dolorifica impertitur spiritui animali, vt est aduersaria spiritui, ita agit, vt spiritus secundum naturam detineri non possit: Et proinde fit

C vertigo, citra morbum, citra angustiam, & ob errorem externum.

2. Quomodo retentio lædatur ob errorem externum.

Sequuntur differentiæ: & primum a forma, quæ posita est in læsa imaginatione, visione, & motu voluntario. Imaginatio læditur, cum Galeno commen. 42. lib. 4. de ratione vict. vt patientes imaginentur, circumduci vel Caput, vel Exteriora; si enim spiritus animales agitentur solum in cerebro, imaginantur caput circumduci; si secundum oculos, exteriora circumagi videntur. Quoad visionem cum Galeno loc. cit. visio vel Non aufertur, & tunc vertigo seruat nomen generis; vel Aufertur, & dicitur vertigo tenebricosa, *σκότωμα*: si enim non prohibeatur transitus spirituum animalium ad oculos, non aufertur visio. Quoad motum voluntarium, differentia est secundum Magis & Minus; prout motus spirituum, magis vel minus est vehemens: nam in motu vehementiori, radij spiritus animalis minus distribuun-

D tur, vt propterea patientes concidant. Ratione autem caussæ efficientis dicendum, spiritum animalem præter naturam moueri, vel læsa facultate, vel ob Errorem externum. Si læsa facultate; vel Labefactata ob intemperiem inæqualem, vel Impedita, aut ob Compressionem, aut Obstructionem, obstructio autem cum fiat a vapore, differentiæ sumendæ sunt a vaporis specie, vitio & caussa generante; vt in explicatione definitionis diximus. Si ob errorem externum; hic nil aliud est, quam qualitas dolorifica. A subiecto non sumuntur differentiæ, quia semper est idem.

Differentiæ.

Vertigo in genere, & secundum differentias a forma facile cognoscitur e verbis patientis. Sufficiat ergo proponere signa ratione caussæ efficientis. Num igitur spiritus animalis præter naturam moueatur, vel læsa facultate, vel ob errorem externum, distinguitur e præsentia et absentia, vel lesionis facultatis, vel erroris. Si fiat læsa facultate; hæc læditur ob intẽperiem, compressionem, & obstructionem. Intemperies

Signa.

1. Læsæ facultatis signa.

ries cum Auicen. cognoscitur e leuitate capitis, & e progressis caussis quę alterare possunt, vel adhibitis, vel assumptis. Compressio nota est per seipsum. Obstructio cognoscitur ex absentia aliarum caussarum, & signis indicantibus vaporis speciem, vitium, & caussam generanté. Quoad specié, an vapor sit sang. pit. bil. &c. cognoscitur e traditis de dol. cap. Quoad vitium, & quidem in substátia; cognoscitur, si febris sit putrida, si assit lues venerea: vitium in quantitate vaporum, cognoscitur vehementia & remissione Symptomatum; nam si vehementiora sint symptomata, significant maiorem copiam. Quoad vitium in qualitate: primum, vapor calidus cognoscitur e vigilijs, sensu caliditatis, e signis mineræ calidæ. Vapor frigidus cognoscitur e priuatione sensus caliditatis, e somno, e signis mineræ frigidæ. Quoad vitium secundum vbi; an sit vitium, vel solum in quiete, vel etiam in motu; cognoscitur e signis, indicantibus vertiginem per essentiam, & per consensum. Quoad motum oportet cognoscere modum motus, spatium & terminum a quo. Modus motus, num sit criticus, vel symptomaticus, cognoscitur in febribus, e signis cruditatis, vel coctionis. Spatium cognoscitur; quia si per venas fluit, caussa generans pertinet ad hepar; si per arterias, pertinet ad cor, & sunt signa vaporis ad modum calidi. Cognoscere etiam oportet, num vapor caput petat per vasa exteriora, vel interna. Si per exteriora; vasa colli & capitis turgent; idem cognoscitur e pulsu arteriarum, & tandem ex astringentibus applicitis, si iuuant; si enim non iuuant, statuendum, vaporem per interna spatia caput petere. Quoad terminum a quo, an sit vel totum, vel pars; cognoscitur e signis indicatibus vitia vel totius, vel partis. Quoad caussam generantem; cognoscere oportet, an vapor sit genitus in capite, vel extra: & hinc an vertigo sit per essentiam, an per consensum. cap. 8. lib. 3. lo. affe. Si vapor in capite gignatur, præcesserunt, vel etiam sunt præsentia symptomata, ad caput attinentia. Verbi gratia, dolor capitis, læsio in sensibus externis, tinnitus aurium, &c. Si vapor generetur extra caput; symptomata pertinebunt ad locum extra caput. Verbi gratia, si generetur in ventriculo, cognoscetur e læsa ventriculi coctione, ex inappetentia, e grauitate secundum ventriculum, &c. Quoad errorem externum, cum sit qualitas dolorifica, facile cognoscetur; verbi gratia, e fame, e morsu oris ventriculi, cap. 8. lib. 3. lib. aff.

Signa omnium, quę in materia obstruente considerantur.

2. Erroris externi signa.

Indicationis.

Præsidia sumuntur a caussa efficiente, idest, a spiritu animalis, qui præter naturam mouetur, vel læsa retentrice, vel ob errorem externum. Si lædatur facultas, & quidem ob intemperiem; indicatur alterãs per contrarium. Si morbus sit cópressio; est negotiũ quod pertinet ad chirurgos. Si obstructio; indicatio capitur a vapore, qui cum emanet a minera; ob id indicationes sunt potiss. capiendæ a vaporis & humoris specie, vitio, & caussa generante, de quibus in cephalalgia. Si malum fiat ob errorem externum, cum sit qualitas spiritalis, quæ producitur ab affectione dolorifica, quid indicet dolorifica affectio, patet e superius traditis.

Prognostica.

Vertigo est malum, proximum epilepsiæ & apoplexiæ, com. apho. 17. sect. 3. & proinde non est despiciendum; cum in ea sit vehementia essentiæ & dignitatis; nam insignis est recessus secundum imaginationem, secundum visum, secundum motum voluntarium. Et præterea adest dignitatis vehementia, quia cerebrum afficitur. Verum discrimen occurrit pro vehementia differentiarum. Vnde si perpendantur differentiæ, quæ a forma sumuntur; vertigo est magis periculosa si caput circumduci videatur, quam si solum exteriora. Similiter magis periculosa est vertigo vt vehementior est læsio, & in visione, & in motu voluntario; nam sunt effectus caussæ magis vehementis. Quoad differentias a caussa efficiéte; Si caussa efficiens sit morbus, & primum si intemperies inæqualis; non admodũ periculosa est vertigo, quia dyscrasia inæqualis non difficulter tollitur. Si morbus sit compressio, est vertigo admodum periculosa; quod tamen periculum intenditur, prout compressio vehementior est ratione essentiæ, ratione dignitatis, ratione facultatis. V. g. si caussa comprimens multum angustet, erit insignis vehementia ratione essentiæ: si comprimatur magnum capitis spatium, erit vehementia dignitatis: si compatiatur ventriculus, a percussione capitis, erit vehementia facultatis: Vnde cũ triplex hæc vehementia coniungitur, vertigo est lethalis. Si morbus sit obstructio, diuersimode prognosticandum, prout obstructio est magis, vel minus vehemens. Et cum pendeat obstructio a vapore; prognosticum petendum a vehementia vaporis, secundum speciem, vitium, & caussam generantem. Quoad speciem, si vapor sit sanguineus, est vertigo, quæ minatur delirium. Si vapor melancholicus, vertigo minatur epilepsiam: quod insinuauit Aetius, dicens, vertiginosos esse insaniæ obnoxios, si ante oculos obuersentur sanguinolenta; imminere autem epilepsiam, si purpurea appareant: Et ratio esse potest: sanguis enim fluxilis existens, ratione humiditatis non ita facile hærere potest parietibus ventriculorum, vt potius fiat delirium: at melancholica materia, cum sit sicca, magis hęret, magis figitur, vt possit esse caussa epilepsiæ. Quoad vitium speciei; patet, vertiginem esse magis periculosam, si vapor sit putridus, si sit admodum copiosus, si sit insignis caliditatis & frigiditatis, si velocioris motus, & præsertim si motus non sit criticus, si generetur in capite. Vnde, cæteris paribus, vertigo per essentiam magis est periculosa, quã quæ est per consensum.

Curatio. Extra accessionem. Venæsectio.

Materiæ administrandæ sunt, vel Extra accessionem, vel In accessione. Extra accessioné, Rhases, & Auicennas venam secant. Auicennas enim ait, si vertigo fiat a sanguine, aut ab humore contento in corpore, venam esse secandam: si autem cum sanguine fuerint humores diuersi, aut vertiginis caussa humor præter sanguinem, purgationib. vtendum. Sic autem Auicen. est intelligendus: Si vertigo fiat a sanguine, idest, a vapore sanguineo, qui prodit vel ab humore sanguineo existente in capite, vel ab humore sanguineo existente in toto, vena est secãda, nam adest sanguis: at si fiat vertigo a vapore sanguineo, prodeunte a sanguine existente in capite, diuersi autem humores fuerint in toto corpore, idest si humores in toto maxime recedãt a natura sanguinis: vt si vertigo fiat a vapore, prodeunte ab humore non sanguineo; vtendum est purgantibus; quia humores recedunt a natura sanguinis. Perpetuo ergo secanda vena, si sanguis abundet, vel vt caussa principalis, vel vt caussa adiuuans, vel vt caussa sine qua non. *Vsus. Quantum.* Quamuis propter sanguinem vehementis acbruitatis, in vertigine sanguis esset euacuandus; non tamen id, propter virtutem, aceruatim fieri debet; nam vertiginosi e qualibet occasione concidunt: vena igitur potius in vertigine iteratis vicibus est secanda. *Quomodo.* Foramen fiet angustum, propter virtutem, ne si amplum sit, confertim spiritus egrediantur, & vena tundatur ægris decumbentibus, non sedentibus; & expedit munire caput cum oxyrrhodino. *Quando.* Caussa virtutis uena secanda extra paroxysmum: Vnde dum Aetius inquit, secandam esse uenam, siue sit principium accessionis, siue post; respexit ad uertiginem, in qua accessio accessioni succedit: in qua uertigine, propter tam frequentes accessiones, sanguis est ita uehemens, ut magis possit ad indicandum, quam uirtus ad prohibendum. At si uertigo non habeat tam frequentes & continuas accessiones, uena extra accessionem est secanda. *Vbi* patet, pro uaria enim substantia, uariæ uenæ sunt secãdæ. Addit Galenus cap. 9. lib. 6. de tuen. san. etiam arteriarum

riarum capitis sectionem, si vapor caput petat per arterias externas: quæ materia est remedij retrahentis, per modum interceptionis.

Pharmaceia.

Quoad medicamenta, Si vertigo fiat ab intemperie calida, siue frigida, patent medicamenta, e dol. cap. Si morbus sit compressio, tollitur his, quæ traduntur in cap. de percussione capitis. Si morbus sit obstructio, cum obstructio fiat a vapore, cuius varia species, varium vitium, varia caussa generans: requiruntur diuersa medicamenta, quæ omnia sunt proposita. Satis sit hoc loco notare: si vapor ducatur per vasa exteriora, cum non ita liceat vasa dissecare, nos vti posse hoc medicamento: ℞. *boli armen. sang. Dracon. gall. immatur. corall. rub. acaciæ, balaust. hypocist. ana* ℨj. *aqua rosac. vel plantaginis* ℥.ij. *Misc.* & applicetur hoc medicamentum actu frigidum, & seruetur etiam actu frigidum. Si tandem vertigo fiat ob errorem externum: error externus est caussa, vel intrinseca, vt in vertigine morbosa, vel extrinseca, vt in vertigine non morbosa, quam abundantis doctrinæ gratia proponimus. Si caussa fuerit interna, est caussa dolorifica, cuius medicamenta [e] dol. cap. Notandum autem, si forte vertigo fiat a caussa dolorifica, prodeunte ab ore ventriculi, vt e fame; cum Auic. probatur *panis buccella, seu mica, infusa in succis astringentibus vt in succo granatorum acidorum, omphacio*, sic enim excrementa, quæ propter famem petunt os ventriculi, expelluntur ad fundum. Si vertigo fiat a caussa dolorifica, i. ab humoribus mordacibus exhiberi debet *syrupus rof. sol. vel cassia cum hieræ speciebus*, vt humores euacuentur: postea ad roborandum os ventriculi exhibebitur *diarrhod. e Abb. diatrion. santal. ad* ℥.j. *sacchari rof. ad* ℥.ß.

Vertigo non morbosa.

Si error externus fuerit caussa vertiginis non morbosæ Auicennas probat somnum, & quietem corporis ac animi: Quod si non remoueatur vertigo, dat *buccellas, in succis stipticis propositis*. Quibus verbis Auicennas respicit ad accessionem vertiginis.

Diæta. Aer. Cibus.

Aer non sit luminosus & spelendens: & si vertigo prodeat ab intemperie calida, sit aer frigidus; si contra, calidus. Cibus, vt respicit motum spiritus animalis, debet esse crassefaciens, modo calefaciens, modo refrigerans. Si autem dispositio frigida fuerit, in vltima mensa exhibere licet *diacydonitem cum melle, pulu. coriandri*. Si dispositio vergat ad calidum, probantur *pyra, cydonia cum sacchars*. Si cibus respiciat caussas, ob quas mouetur spiritus animalis, vt variæ sunt caussæ, ita varij cibi dandi, sicut docuimus in dol. cap. In vertigine ex affectione dolorifica, idest, e fame; probantur cibi adstringentes, propositi ratione spirituum animalium: at notandum discrimen esse; nam cibus qui datur caussa motus, debet exhiberi in altera mensa, post alios cibos: si autem exhibetur caussa effectionis dolorificæ, exhibendus ante omnes cibos.

Potus.

Potus non sit vinum, quia in vertigine caput facile repletur. Quod si vertigo a frigiditate ortum trahat; cum Aetio quidem vinum potest exhiberi, sed album, tenue, non vinosum, non valde vetus, & moderatum, idest, in moderata copia. In vertigine a caussa dolorifica, vinum probatur adstringens.

Motus.

Motus fiat citra inclinationem capitis & dorsi. ca. 3. lib. 5. de tuen. san. Et quoad motum oculorum, oportet vt vertiginosi inspiciant obiecta non profunda, non quæ vehementer agitantur, aut quæ circulo mouentur, nec luminosa; nam facile agitantur spiritus.

In paroxysmo quæ vsurpanda.

Accessio in vertigine sponte euanescit Quod si tamen pertinax esse videtur, probantur materiæ diuertentes, intercipientes, & roborantes spiritus. Diuertunt, suppositoria acria, ligaturæ, frictiones. Intercipiunt, vt in vertigine a fame, *mica panis*, in liquore astringente. Roborantur spiritus secundum Paullum, odoratis: vnde in vertigine a caussa calida, odorata fiant ex *aqua rof. ex aceto*, si prodeat a caussa frigida, *cum moscho, ambra, asa, odorata. &c*. Hęc ergo de vertigine.

CAPVT XV.

De Incubo.

Nomen.

DE incubo iam agemus, quia est malum quodammodo medium inter vertiginem & epilepsiam, estque via ad epilepsiam. Per incubum autem intelligimus illud malum, quod ἐφιάλτης dicitur, in quo patientes tempore somni imaginantur se suffocari: & dum a somno illico excitantur, vix assurgunt, sed loquuntur, & mox recordantur affectionis, & falsam imaginationem fuisse agnoscunt.

Generatio.

Quomodo generetur hoc malum, difficile est intellectu. Ego tamen dicerem incubum generari, dum vapor crassus replet ventriculos cerebri, & potissimum postremum, vt radij spiritus animalis non possint prodire, qui radij gratia respirationis in somno, impertiuntur musculis, respirationi destinatis, vnde fit vt læsa respiratione, tristis sensus oboriatur grauitatis & suffocationis, qui dum offertur sedi sensus communis [&] imaginatricis, fit vt patiens imaginetur, obiectum graue ita comprimere thoracem, vt veluti suffocari videatur.

Definitio.

Incubus ergo est functio corrupta principalis cerebri anterioris, dependens ab affectione phantasmatis, grauitatis & præfocationis auctoris.

Forma. Subiectum.

Forma est functio corrupta principalis. Subiectum, est cerebrum anterius, quod sedes est imaginatricis.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens est affectio phantasmatis, grauitatis & suffocationis auctoris: qua delirium in incubo distinguitur ab omni delirio: a delirio quidē melancholico: nam in incubo, non est affectio tenebricosa: a maniaco, quia non est affectio ignea: a delirio in vertigine, quia nō est affectio circularis; sed est affectio aggrauans, comprimens. Et patientes in incubo cognoscunt, falsam esse imaginationem, quia spiritus animalis non redditur impurus, sicuti in delirio melancholico.

Caussa phantasmatis in incubo.

Verum cū affectio prodeat a phantasmate, vt est auctor imaginationis, grauitatis & suffocationis: explicanda est huius phātasmatis caussa. Producitur ergo hoc phantasma ab obiecto, quod procedit e noxa, attinēte ad thoracē, vt est organum respirationis: nam cum patiēs nitatur thoracem mouere caussa respirationis, & non possit; illico thorax grauitatis & suffocationis sensum generat; quæ tristis sensatio dum offertur cerebro, prodit phantasma, quod, vt originem duxit a tristi sensu grauitatis & suffocationis, ita in cerebro imprimit affectionē, vt imaginatio fiat grauitatis & suffocationis. Sed forte quis quæret, quam ob caussam thoraci occurrat noxa grauitatis & suffocationis? Sciendum, caussam esse penuriam radiorum spiritus animalis, propter oppilationem cerebri, secundum Auicennam: vt remota oppilatione, homo subito liberetur.

Obstructio cerebri.

Intelligere ergo oportet, oppilationis essentiam, sedem, tempus: & caussam efficiētē. Essentia est obstructio: fit enim hoc malum a vapore crasso, intra meatus incluso: non autem est integra obstructio, alias radij prorsus detinerentur. Quoad sedem, hæc obstructio attinet ad cerebrum posterius, non ad ventriculos anteriores; nam a parte posteriori prodeunt radij spiritus animalis, caussa motus voluntarij; vt sedes & locus affectus functionis corruptæ, sit cerebri anterioris substantia: sedes autem obstructionis, sit ventriculus posterior, nō substantia cerebri, nam alias læderetur memoria. Quoad tempus obstructionis, dicit Auicennas, oriri tempore somni, dum motus vigiliarum cessat, idest, in principio somni: nam in vigilijs, vapores vel caput non petunt, vel si caput petunt, resoluuntur: Contra in principio somni, vapores petunt capitis interna, nec resoluuntur: unde si uapores sint copiosi & crassi, ut repleantur uētriculi: ita impediuntur

...veterum Aetio & Paullo, quamuis patientes surgere velint & clamare, non tamen possint: quod in somno secundum naturam non euenit, siquidem sensus in somno non prorsus otiantur. cap. 1. lib. 5. de gen. animal. Quoad caussam obstructionis: omnes dicunt communem caussam esse vaporem. Quare intelligenda est vaporis species, vitium, & caussa generans. Quoad speciem, secundum Auicennam vt plurimum est vapor crassus, sanguineus, pituitosus, aut melancholicus, quandoque vapor alimenti cerebri. Auic. per materias sanguineas intelligit tum sanguinem crassum, tum sanguinem mutatũ in semen crassum, a quo prodeunt vapores. Per vaporem autem alimenti intelligit excrementum tenue coctionis cerebri, quod excrementum potest degenerare in vaporem. Quare quoad speciem attinet, est vapor sanguinis, pituitæ, melancholiæ, seminis & alimenti cerebri. Vitium spectat ad substantiam, quantitatem, qualitatem, & vbi. Vitium in substantia excluditur: nam vapor putridis sua acrimonia non potest ita aggregari, vt caussa sit incubi. Vitium in quanto locum habet: nam in incubo vapor insigni copia exuberat. Locum etiam habet vitium in qualitate, nam vapor est frigidus, crassus: vnde vapor ex alimento cerebri prodiens, secundum Auicennam incrassatur. Quoad vitium secundum vbi; in quolibet incubo est vitium secundum quietem, nam vapor præter naturã quiescit: in aliquo autem incubo vapor peccat etiam secundum motum, vt est vapor prodiens e suis mineris, qui in caput eleuatur & mouetur. Quoad caussam generantem, vapor in incubo vt plurimum extra caput generatur e suis mineris, quandoque autem generatur in capite, dum frigus externum vehemens repente occurrit, capiti in principio somni, nam hoc frigus prohibet alimenti vaporem difflari, & impellit intus & incrassat.

Vapor, obstructionis caussa.

Differentiæ. Quoad differẽtias desumptas a forma: cum forma sit functio corrupta imaginatricis, phantasmatis grauis & suffocantis: differentia prodit, prout patiens imaginatur phantasma vel Variorum colorum, vel phantasma Venereum. Harum differentiarum caussa, est vis varia mineræ, vel ratione coloris, vel vt potest veneris cupiditatem promouere: A subiecto non sumuntur differentiæ. A caussa effic. sumuntur differentiæ, & potissimum a vapore, secundum speciem, vitium, & caussam generantem. Quoad speciem, vapor est vel Sanguineus, vel Pituitosus, vel Melancholicus, vel Seminalis, vel Excrementum tenue cerebri. A vitio sumuntur differentiæ, secundum quantitatem & qualitatem, secundum Magis & Minus, Quoad vbi, dicendum, peccare vaporem, vel Motu & quiete, vel Quiete tantum. A caussa generante, vt generatur vel In capite, vel Extra, & si extra, vel in Ventriculo, vel Hepate, vel Testibus. Incubus in genere, & secundum differentias a forma, patet e verbis patientis. Quoad differentias, quæ sumuntur a caussa effic. oportet cognoscere vaporis speciem, vitium, & caussam generantem. Species cognoscitur e signis, indicantibus humores, seu mineras, a quibus leuantur vapores: de quibus signis alias. Auicennit, dum humor caussat *ἐφιάλτην* suo colore: si phantasma rubedinẽ præ se ferat, indicari vaporem sanguineum: si præ se ferat albedinem, indicat vaporem pituitosum: si nigredinem, melancholicum: si venerem, seminalẽ. Verum, cum phantasma albicans possit esse indicium, & vaporis pituitosi, & vaporis excrementi cerebri: vos suo loco distinguetis, e signis indicantibus caussas generantes. Quoad vitium & secundum quantitatem, & secundum qualitatem; vt hæc vitia differant secundum magis et minus, cognoscetis e vehemẽtia & perseuerantia symptomatum: si symptomata erunt vehementia, vehemens etiam vitium indicatur. Quoad vbi, an vitium sit solum secundum quietem, nec ne: cognoscitur e signis indicantibus caussas generantes. Vnde, quoad cognitionem caussæ generantis, cum possit generari vapor, vel in capite, vel extra: cognoscetis in capite generari si homo dormiat in aere frigido, ita vt tempore somni aliquod refrigerans extrinsecus capiti occurrat. Sin minus, statuendum, vaporem extra caput generari. Vitium autem generetur in ventriculo, hepate, vel testibus, e proprijs capitibus petendum.

Signa.

Præsidia quæ ex vsu sunt, capiuntur a minera, & caussa generante. Quoad mineram e qua; species mineræ indicat remedium determinatum: vitium, indicat contrarium; verbi gratia si minera sit sanguis copiosus, indicatur præsidium minuens sanguinem, Caussa generãs, vel generat mineram, vel vaporẽ refrigerat & incrassat. Caussa generat mineram, vt varia est, ita variæ sumuntur indicationes, v. g. si caussa generans pituitam sit ventriculus frigidior, oritur indicatio calefaciendi ventriculum, & cæt. Caussa generãs, quæ vaporem refrigerat & incrassat, nil aliud indicat, quam remedium calefaciens.

Indicationes.

Malum hoc, secundum Rhasem, diligenter est tractandum, nam minatur epilepsiam, apoplexiam, melancholiam: etenim si eueniat, vt vapor hæreat in ventriculis cerebri, fit epilepsis; si vapor adeat totam cerebri substantiam, fit apoplexia: si vapor misceatur cum spiritibus animalibus, fit melancholia. Viget autem vehementia essentiæ & dignitatis: secundum caussam, morbum, & symptomata. Nã quoad caussam, vapor est copiosus, crassus, frigidus; vnde vehemens secundum essentiam. Obstructio seu morbus est insignis; quare vehemens secundũ essentiam. Symptomata & ipsa vehementia: nam attinent ad imaginatricem, ad respirationem. Dignitatis vehementia adest, quia morbi, caussæ & symptomata attinent ad cerebrum, partem præstantem. Cæterum augetur periculum, pro vi differentiarum, earum potissimum quæ sumuntur a caussa efficiente, siquidem forma pendet ab efficiente. Vnde cum caussa efficiens sit vapor: quoad speciem; morbus est magis periculosus, si vapor sit melancholicus quia maior est recessus a naturali statu. Quoad vitium, incubus est periculosior, si vapor sit copiosior, frigidior, crassior, magis quiescens, vt propterea cum Paullo & Aetio, incubus sit magis periculosus, dum diuturnus est, dum freqũes, & æger stupidus permanet: nam hæc significant vaporem admodum copiosum, frigidum, crassum, & quiescentem. Et, vt incubus est frequens, significat caussam generantem esse magis vehementem; verbi gratia si generetur a ventriculo frigido, quo frigidior erit ventriculus, eo etiam incubus erit magis periculosus. Quoniam autem vapor potest esse caussa incubi, modo per essentiam, modo per consensum: vt plurimum incubus per essentiam est minus periculosus, quia producitur a frigore externo, caput refrigerante: magisque receditur a naturali statu frigiditas ventriculi, quam capitis producta ab ambiente frigido, & præsertim quia ventriculi frigiditas potest esse in habitu.

Prognostica.

Vena secanda est, si incubus fiat a vapore sanguineo, vt Rhases iubet. Quoad medicamenta in incubo per consensum, Auicennas probat medicamenta caussæ totius: in incubo per essentiam, probat medicamenta caussæ capitis: & in quolibet incubo, siue per essentiam, siue per consensum probat capitalia. Caussa igitur totius probentur validiora: cuiusmodi sunt *pilulæ cochiæ*: & caussa melancholiæ, *cochiæ cum veratro*. Auicennas propter humorem copiosum & crassum, proponit hoc medicamentum: ℞ *euphorbij, in alio exemplari legitur, hellebori nigri.* ʒ j. *scammonij* ℈ j. *pulpæ colocynth. gr. xv. seminum anisorum* ℈ j. *Misce. Hoc medicamentum dirigitur ad incubum cum melancholia: vnde repetit helleborum nigrum in maiore dosi: scammonium additur propter bilem, quæ habet rationem vehiculi, & præterea potest crassos humores*

Curatio.

Medicamenta communia, pro toto.

mores attenuare, & expultricem sopitam excitare, colocynthis additur, quia in omni malo capitis pituita est purganda, anisum additur, vt soluentium facultas deleteria frangatur. Huius medicamenti summa dosis erit 3.ß & dabitur, si virtus sit fortis, quia est medicamentum satis potens. Quoad medicaméta caussa capitis: in incubo per essentiam probatur *oleum lil. alb. oleum anethinum, cum nucibus cupressi si coquantur in vino astringente, ad consumptionem vini.* Probantur etiam emplastra rubrificantia, quæ conficiuntur *e sinapi.* Nam olea proposita, calefaciût caput refrigeratum & præterea uirtute astrictionis repellunt vapores qui possunt reprimi, Emplastra autem rubificantia, capitis frigiditatem prorsus superant, & vapores, qui non cedunt reprimentibus medicamentis, discutiunt. Quoad medicamenta capitalia, Auicennas cum Græcis probat *nigrum paruumque maris fructum, si gr. xv. trita cum aqua in potu exhibeantur per plures dies, vt cerebri proportio foueatur.*

Topica, pro capite.

Cephalica. Aet. cap. 12. lib. 6.

Victus.

Diæta ex alibi dictis patet. Id notandum, improbari in somno decubitum supinum, nam est in caussa, ut caput repleatur.

CAPVT XVI.

Nomen.

De Epilepsia.

Epilepsia, alias dicitur, morbus sacer, Herculeus, comitialis ab Hippocrate in lib. de morb. sacro, & Galeno lib. 6. epid. circa finem. Per epilepsiam intelligimus illud malū, quo infelices correpti, etiam stantes illico in terram collabuntur, secundum totum corpus conuelluntur, omni sensu priuantur & omni principali functione cerebri destituuntur.

Generatio.

Generatur malum hoc, dum caussa morbifica occurrit cerebro, vt cerebrum lædatur & secundum uentriculos, & secundum poros. Vnde dum læditur secundum ventriculos, idest, secundum ventriculorum parietes; cerebrum cōtrahitur, vt quod noxium est, expellat, vnde & nerui contrahuntur, & hinc corpus musculorum, vt totum corpus conuulsione afficiatur. Dum autem cerebrum efficitur secundum poros, omnis animalis functio aboletur, etiam extra cerebrum: nam vis animalis non influit. Sed Præterea aufertur vis etiam animalis in cerebro: nam cerebrum secundum poros ita afficitur, vt spiritus animalis mistus cum calido innato afficiatur vt citra intemperiem functio principalis aboleatur.

Definitio.

Definitio hæc esse potest: epilepsia est functio ablata principalis totius cerebri, cum amissione motus & sensus partium neruosarum, & cōuulsione totius corporis; dependens a caussa morbifica, cerebrum secundum ventriculos & poros lædente. Colligitur hæc definitio e comm. 45. sect. 2. & aphor. 29. sect. 3. & lib. 3. epid. circa finem, & cap. 2. li. 4. de loc. aff. sed potissimum e cap. 7. lib. 3. l. affect. nec minus ex Auicenna in capite proprio.

Forma. Ablatio functionis principalis.

Forma complectur symptomatum triplici genere: vt propterea & triplex esse debeat subiectum. Primū symptomatis genus fuit functio abolita principalis: secundum, amissio motus & sensus: tertium, conuulsio. Notandum, cur primo loco in definitione proponatur functio principalis, deinde functio ablata motus & sensus, tertio, functio corrupta secundum motum, idest, conuulsio: & præsertim hoc est intelligendum, quia Galenus capite 7. libro 3. l. affect. dicit, epilepsiam esse conuulsionem. Vnde ferme omnes moderni, vt Altimarus & alij, ducti non ratione, sed nuda Galeni auctoritate in superficie intellecta, dicunt epilepsiam esse conuulsionem. Sciendum ergo caussam fuisse, quoniam conuulsionis subiectum est totum corpus: quatenus conuellitur: motus autem & sensus subiectum, sunt partes neruosæ: functionis autem principalis subiectum est cerebrum, Vnde, cum epilepsia sit vitium, quod principaliter attinet ad cerebrum, non ad totum; ob id nos in definitione primum symptoma statuimus esse functionem principalem abolitam, quia functionis principalis subiectum est cerebrum: secundo loco proposuimus motum & sensum, quia subiectum sunt partes neruosæ, quæ prodeunt a cerebro: tertio proposuimus conuulsionem, quoniam pertinet ad musculos, qui ad differentiam neruorum non prodeunt a cerebro, nec a spinali medulla. Hæc ergo fuit caussa, ob quam symptomata, in definitione ita disposuimus. Galenus autem cap. 7. lib. 3. loc. affect. ait, epilepsiam esse conuulsionem, quia cap. 6. lib. 6. locutus est de conuulsione, & propterea pergens in sermone de conuulsione, dicit epilepsiam esse conuulsionem. Vnde etiam Auicennas, cum locutus esset de incubo, in quo motus totius corporis læditur, dicit, epilepsiam esse vitium, in quo prohibentur membra animata a sensu & motu. Nos autem respicientes ad formam, vt attinet ad subiectum principale, primo loco proposuimus functionem principalem, cuius subiectum est totum cerebrum, vt aboleatur omnis functio principalis: vt conuulsio epileptica distinguatur a tetano, & reliquis conuulsionibus, in quibus principalis functio non deperditur. Deinde dictū est, cum amissione motus & sensus, partium neruosarum. Vnde cum Auicennas in epilepsia prohibeantur membra animata neruosa a motu & sensu, vt motus voluntarius auferatur. Si abolitur sensus, ergo multo magis motus uoluntarius. Nam sensus caussa retentionis in patiendo constituitur, motus autem voluntarius est prorsus actiuus. Notandum: non intelligere motum voluntarium esse ablatum, vt procedit a facultate, quæ non influit. Et tandem diximus, cum conuulsione totius corporis, e capite septimo, libro tertio. l. affect. Propterea sciendum, quantum attinet ad conuulsionem, hanc esse motum prauum non ablatum retractionis partium, dependentem a musculis præter naturam contractis; nam in spasmo retrahitur pars, idest, totum membrum, vt spasmus sit affectio præter naturam membri, cum etiam in motu secundum naturam membrum patiatur. Verum, vt conuulsio est motus prauus, & hinc dependet a musculis violenter retractis: secundū hāc rationem non est functio abolita sed praua & corrupta: Et propterea scire oportet, si verbi gratia brachium conuellatur, quod ossa patiantur, musculi vero agant, e commen. aphorismo. 42. sectio. 2. At in conuulsione musculi concurrunt præter naturam, citra influxum facultatis, quia facultas non influit. Vnde in epilepsia motus voluntarius est ablatus ratione facultatis, corruptus caussa musculorum. Verum omnia dependēt a caussa morbifica, cerebrum secundum ventriculos & poros lædente. Postremo, cerebrum affici secundum ventriculos & poros, colligitur e capite secundo libri quarti de locis affectis; vbi ait, in epilepsia cerebrū affici magis secundum vētriculos, quam secundū corpus: contra, in apoplexia cerebrum magis affici secundum corpus. Per corpus autem Galenus intelligit cerebrum, vt instrumentale, non vt similare, quare secundum poros, non secundum temperiem: nam epilepsia cito fit, & cito desinit. Per ventriculos intelligit Galenus omnes ventriculos, vnde capite secundo, libro quarto loc. affect. ait, vt in caro cerebrum magis afficiatur secundum partes anteriores; ita in apoplexia & epilepsia, affici secundum vtramque partem, quamuis cum Auicenna primum lædatur partes anteriores. Sciatis autē, quod quamuis epilepsiæ caussa fit multiplex; & quælibet earum fit caussa conuulsionis secundum ventriculos cerebri; non tamen esse conuulsionem ligitimam, idest, solius morbi, cum hæc conuulsio neque ex inanitione fit, neque e repletione. Nō est ex inanitione; nam cum Galeno capite septimo, libro tertio. l. affect. epilepsia

Sensus & motus amissio.

Motus corruptus, seu conuulsio.

Subiectum.

Epilepsia nō est conuulsio legitima.

lepsia cito fit, & cito desinit. Vnde notandum, Galeni syllogismum hunc fuisse: cõuulsio quæ cito fit, & cito desinit, non fit ex inanitione: At conuulsio epileptica cito fit, & cito desinit. Ergo non est ex inanitione. Decipiuntur igitur, qui putant hoc loco maiorem propositionem esse; quod cito fit, & cito desinit, nõ refertur in intemperiem; nam maior est hæc; conuulsio, quæ cito fit & cito desinit, non est ex inanitione. Hanc probat Galenus, nam inquit, vt vel cerebrum, vel tenuis eius membrana ad ariditatem corio similem perueniat, hoc nequaquam cito fieri potest: at epilepsia cito fit, & cito desinit: Ergo non est ex inanitione. Verum quamuis maior a Galeno proposita, capite septimo, lib. 7. loc. affect. non sit; quod cito fit, & cito desinit, non refertur in intemperiem; tamen hæc maior proponitur a Galeno capite vlt. l. 2. de cau. sympt. siquidem ait, epilepsiam & apoplexiam cito generari & discuti, quod in corporum dyscrasia non potest accidere. Vt hæc sit vera propositio cum Galeno; quod cito fit, & cito desinit, non referri in intemperiem. Quod dictum ita intelligendum, vt Galenus per intemperiem intelligat intemperiem ex vsu, e qua sumitur indicatio vtilis. Hoc verum esse, colligitur, quia ipsam comparat succo pituitoso, collecto in ventriculis cerebri, qui succus ita est ex vsu, vt hoc euacuato illico cesset malum. Vt verum sit, quod cito fit, & cito desinit, non referri in intemperiem ex vsu. Vt secus sit statuendum, de intemperie non ex vsu. Dyscrasia ex vsu, est intemperies in febre hectica, non ex vsu, in ephemera, vt ephemera cito fiat, & cito desinat: quod non esset statuendum, si esset intemperies ex vsu. Sed ad rẽ redeamus. Probauimus hucusque in epilepsia, conuulsionem non esse ex inanitione; iam docebimus eam etiam non esse ex repletione: nam conuulsio e repletione est motus prauus, cuius caussa est solũ materia morbifica, non facultas: at in epilepsia, etiam per essentiam, facultas concurrit: qua de caussa Galenus cap. 7. lib. 3. loc. affe. ait, in epilepsia cerebrum seipsum quatere, vt expellat noxia: & c. vlt. lib. 1. de sympt. cau. ait, in epilepsia conuulsionem esse motũ vitiosum cerebri vnde patet concurrere expultricem facultatem cerebri: Præterea et aliud est argumentum, quo cõuulsio legitima excluditur, ab epilepsia: Nam conuulsio epileptica pertinet ad cerebrum: at, secundum Galenum comm. 1. li. 5. aphor. conuulsio legitima fit vel inanitis, vel repletis corporibus neruosis, a quib. motus voluntarius perficitur. Vnde consequens est, cũ cerebrum nec sit neruosum, nec perficiat motum voluntarium; ob id conuulsionis legitimæ subiectum esse non posse. Dictum autem fuit, epilepsiam non esse conuulsionem legitimam, vt pertinet ad cerebrum: nam cũ Galeno cap. 7. lib. 3. de loc. aff. in epilepsia prẹter spuriam conuulsionem potest interdũ coniungi legitima conuulsio e repletione, quemadmodum colligitur e lib. 6. epid. circa finem, vtpote si irrigentur neruorum exortus. Itaque in epilepsia, vt læditur cerebrum secundũ ventriculos, conuulsio necessario est spuria, vt sit motus prauus solius expultricis: nam caussa morbifica ita parietibus ventriculorum cerebri adhæret, vt e c. 7. lib. 3. loc. affect. cerebrum contrahatur, quo noxam expellat. Vnde & Auicennas ait, cerebrum in epilepsia expellere id, quod nocet; Quemadmodum ventriculus expellit in singultu. Singultus autẽ e lib. 2. de cau. sym. est motus solius expultricis. Quare conuulsio epileptica erit motus prauus expultricis cerebri, irritatæ a caussa morbifica: sicuti enim in singultu impacta est materia in ore ventriculi; ita etiam in epilepsia impacta est parietibus ventriculorum cerebri. Et hinc est, quod dicit Gal. c. 2. li. 5. loc. aff. epilepsiam mediam esse inter carum & apoplexiam: nam in caro, cum obstructio sit integra, materia occupat vẽtriculos cerebri, non impacta est, vt in epilepsia, & in singultu.

3. Ratio.

4. Ratio.

Conuulsio in epilepsia est spuria, ratione cerebri.

Hactenus patet, epilepsiam produci a caussa morbifica, vt est caula conuulsionis, quę est motus solius expultricis: restat modo inquirendum, quænam sit caussa mouens. Vt autem pateat, quæ sit caussa interna & principalis, statuendum cum Galeno ca. 7. l. 3. loc. aff. epilepsiam fieri, vel per Essentiã, vel per Consensum ab ore ventriculi, aut ab alijs partibus. Primum digrediemur circa epilepsiam per essentiã: secundo circa epilepsiam per consensum ab ore ventriculi; tertio ab alijs partibus. Quantũ ad epilepsiã per essentiam; caussa est Vapor, non minera. Ratio est: nam, vt testatur Auerrhoes: (quamuis impudenter in medicos inuehatur:) si caussa epilepsiæ per essentiam esset minera frigida, seu humor crassus, viscidus, hærens in ventriculis cerebri; nequaquam fieri posset, vt epilepsia tam cito fieret, & tam cito euanesceret. Argumentũ Auerrhois instar est ἀναπόδεικτον, vt puto. Adhæc e Galeno c. 7. li. 3. loc. aff. in epilepsia caussa est quandoque pituita, quandoque melancholia; quæ melancholia, quia non generatur in capite, non põt esse caussa epilepsiæ per essentiã. Verissimũ enim est in epilepsia per essentiam materiam generari in capite. Quare epilepsiæ caussa immediata est vapor. Vnde Auicennas ait, epilepsiam fieri a materia, a minera; sed addit, vt ab hac materia procedit vapor. Vt, quamuis melancholia nõ generetur in capite, generari tamen possit in capite vapor; vt sit epilepsia per essentiam. Cũ ergo caussa sit vapor; necessarium est intelligere & vaporis speciem, & vitium, & caussam generantem. Quoad speciem, cum Auic. vt plurimum est vapor pituitosus, quandoq; melancholicus, quandoq; sanguineus: cuius tamen vaporis sanguinei minera, est sanguis vergens vel ad pituitosum sanguinem, vel ad melancholicũ. Quoad Vitiũ, Vapor in epilepsia per essentiam, peccat copia, qualitate, & quiete. Copia; nam secus vapor non læderet cerebrum & secundum ventriculos, & secundũ poros. Peccat qualitate; vt est frigidus, crassus: vnde cum sit proportio inter vaporem & mineram, rationabiliter dixit Galenus c. 7. li. 3. loc. aff. epilepsiã per essentiam, semper fieri a crasso humore, quatenus scilicet ab hoc eleuatur vapor: & hic vapor necesse est vt sit frigidus: nã vapor calidus non posset ea copia aggregari, vt esset epilepsię caussa. Quiete peccat; nã prẹter naturã in capite detinetur. Quoad caussam generantem, est calor debilis, pertinens ad cerebrum: quare cum intemperies frigida, tum calidum innatum imbecille, vi quorum præsertim generatur pituita. Et hinc corpora obnoxia sunt epilepsiæ, in quibus potiss. pituita viget: tum quoad ætates, tum quoad sexum. Quoad ætates, cum Paullo, epilepsiæ obnoxij sunt senes, & pueri paruuli. Senes, quia frigidi & sicci: in frigido autem & sicco intemperamento multiplicatur pituita: & potiss. sunt senes non vsque adeo decrepiti: nã in decrepitis fit potius apoplexia; nisi contingat, vt in decrepita ætate homines sint robusti, seu minus imbecilles, qui solent obnoxij esse epilepsiæ. Pueri sunt obnoxij: nam & humidi sunt, & alimento humido vtuntur. Vnde quemadmodum admonet Hippocrates in l. de morb. sacro, si fętus in vtero vel non purgetur, vel diminute; in cerebro colligitur pituita: quæ dum fœtus in lucem editur, nisi vel per vlcera, vel per saliuam expurgetur, caussa esse solet epilepsiã. Galen. addit, comm. apho. 29. sect. 3. iuuenes etiam subiectos esse epilepsiæ verum non vi ætatis, sed ob errores frequentes & vehementes, qui in iuuenili ætate committuntur. Quoad sexum, Celsus ait, mares frequentius corripi epilepsia: nam fœminæ quamuis frigidioris sint craseos, tamen, & minus delinquunt, in viuendi ratione; &, si delinquant, beneficio purgationis menstruæ non ita facile corripiuntur. Est porro hoc loco explicandum, quę sit vitium vaporis, tum mineræ, a quibus prodit epilepsia. Quoad vaporem, vt adhæret parietibus ventriculorum.

Caussa efficiens: primũ interna, seu principalis.

Caussa epilepsiæ per essentiam, est vapor.

Vaporis consideratio, quatenus caussa est epilepsiæ.

Quia enim hæc minera praua est excrementitia, parti non amica, expultrici nō cedit, & derelicta est ab alteratrice, vt in alimentum mutari nequeat: non potest in eodem consistere, sed semper deterior redditur, præsertim cum sui præsentia reddat calidum insitum imbecillum. Etenim si venenum fit calidum; minuit substantiam calidi innati, & complexionem reddit igneam, estque in caussa vt calidum moueatur, & feratur ad circumferētiam. Si autem materia praua sit frigida; efficit intemperamētum frigidum, et motum calidi innati ad circumferentiam quasi aufert. Cum ergo calidum innatum ob præsentiam materię prauioris, patiatur secūdum quantitatem, qualitatem & motum: fit vt venenum, quo diutius detinetur, eo peius euadat, eoq; copiosius: humores enim vitiosi, sua alteratione vicinos inficiunt, & in suam naturā mutāt: quod si verū est de succis vitiosis, multo magis de veneno, vt pote succo vitiosissimo, capite 99. art. medic. Videre hoc est in veneno canino: nam vbi homines sunt demorsi a cane rabido, primis diebus & mensibus ab omni labe immunes esse videntur; sed postea cum venenum caninum seipsū multiplicat, symptomata illa erumpunt. Sequitur caussa generans Qualitatem dolorificam, vel veneficam. Doloris caussa est, quæ in orificio ventriculi vnitatem soluit. Veneficæ qualitatis caussa Interna, vel Externa est. Interna, modo est proposita. Externa est; veluti dum animal veneficum pungit, vt Scorpio. Hæc de caussis epilepsiæ per consensum, circa quas notandum, in epilepsia per consensum, ventriculos cerebri non obstrui, nisi vapor peccet copia; non autem obstrui, si sola peccet qualitate: ideoque falsum esse, omnem epilepsiam fieri ab obstructione. Hæc de caussis principalibus.

Caussæ externæ epilepsiæ.

Caussæ non principales, secundum Auicennam, sunt caussæ Externæ, quę plerumq; adiuuant principales: & sumuntur a rebus non naturalibus, vel necessario vel nō necessario occurrentibus. Necessario occurit aer: de quo loquens Hippocrates in lib. de morb. sacro dicit, aerem & in pueris, et in senibus, esse posse in caussa epilepsiæ: in pueris quidem, vt vi aeris pituita fluit in ventriculos cerebri, cum caput vel calesit, vel refrigeratur; aer enim calidus pituitā liquat; frigidus autem exprimit caussam principalē in cerebri vētriculos. Quoad senes, ait Hippocrates, hyemem his esse infensissimam, ver aliquo modo: hyems est infestissima; si enim in hyeme caput vt ignis calefiat primum, dum deinde homo in aere frigido versatur, & post e frigiditate ad teporem accedit, seu ad aerem calidum, tunc pituita, caussa principalis epilepsiæ frigiditate exprimitur, caliditate liquatur, vt promptissime in cerebri ventriculos fluat. Verno tempore fit epilepsia, vbi caput est insolatum, inquit Hippocrates: non ita in æstate; nam in æstate non vigent repentinæ mutationes, vt in vere. Et propterea dicit Hippoc. aph. 20. sect. 3. vere epilepsias fieri. Et aph. 4. sect. 3. ait, quando eadem die aer modo est calidus, modo frigidus, exspectare oportet morbos autumnales: inter morbos autē autumnales narrat epilepsiam, aphor. 22. sect. 3. Quoad cibū, hic secundū Auicennā est caussa mouens, idest, nō principalis, quatenus est immodicus; pręsertim si fiet ex apio, quod a proprietate impellit materiam ad ventriculos cerebri. Huius classis est hirci hepar comestū. Adhęc immoderata potio vini: vnde Galenus c. 2. l. 3. de temp. ait, epilepsiam fieri e vino. Item, somnus, præsertim post cibum copiosum. Euigilatio repentina. Coitus plurimus. Immoderata repletio. Alui constipatio. Immodicus motus a cibo. Timor, siue e tumultu, siue vocis repentinæ. Quoad caussas non necessario occurrentes, Auicennas proponit Corium caprinum, recēs excorticatum indutum: adhęc suffumigium e cornu caprino, e myrrha, e marrubio, ex hepate hirci tosto, e lapide Gagate, e bitumine: His enim epilepsiæ caussa principalis mouetur, & impellitur in ventriculos cerebri.

Differentiæ a forma.

Differētię si sumantur a forma; cum forma sit functio ablata principalis, cum amissione motus & sensus, & cōuulsione, differentia capitur solum ratione conuulsionis, secundum Magis et Minus: vnde interdum conuulsio adeo est exigua, vt Auicennas vocet spasmum non sensatum. A subiecto non sumuntur differentię, semper enim est idem. Caussa efficiens, vel est Principalis, vel Excitans principalem. Caussa principalis, est caussa epilepsiæ, vel per Essentiam, vel per Consensum. Quoad epilepsiam per essentiā; differentię sumuntur a vapore: quare a specie, vitio & caussa generante. A specie: Vapor est Pituitosus, Melancholicus, vel Sanguineus: & si sanguineus, vergit vel ad Pituitosum, vel ad Melancholicum. Quoad vitium: quilibet vapor peccat Copia, Frigiditate, Crassitie, & Quiete; quare differentię sumuntur secundum Magis & Minus. Quoad caussam generantem, cum vapor generetur in capite, a calore imbecillo, e materia: differentię sumuntur ab Agente, & a Materia. Ab agente, vt est vel Intemperies cerebri frigida; vel Calidum innatum refrigeratū. A materia, vt est vel Pituita, vel Melancholia, vel Sanguis. Quoad caussam epilepsię per consensum: caussa vel est Vapor, vel Qualitas. Vapor est specie multiplex, vt minera est multiplex: vnde vapor est vel Chylosus, vel Pituitosus, vel Biliosus, vel Melancholicus, vel Sanguineus, uel Seminalis, uel Verminosus. Vaporis uitium, pertinet ad Substantiā, Quātitatem, Qualitatem, uel Euidentem, uel Reconditā. Secūdum motum autem uapor cum semper peccet, a motu simpliciter accepto non sumuntur differentię: sed sumuntur a termino a quo, a spatio, a termino ad quē. A termino a quo, ut est Totum, uel Pars, & si pars, uel Externa, uel Interna: & si interna, uel Ventriculus, uel Mesenteriū, uel Testes, Vterus, &c. Spatiū, est Vena, Arteria, aut Neruus. Terminus ad quem, est caussa Proportionis, uel Constitutionis: & si caussa est constitutionis, est uel Intemperies, uel Raritas. Quoad caussam generantem, ut hic uapor prodit e uaria minera, uaria etiam est caussa generans: potissimum tamen caussa generans est ueneno sitatis, uel Expers, uel Particeps. Sed qualitas etiam caussa est epilepsię per consensum. Quoad speciem igitur, qualitas uel est Dolorifica, uel Venefica. Quoad uitium, differentia est secūdum Magis & Minus: nā dolor semper fit a caussa dolorifica; qualitas uenefica a caussa uenefica. Cœterum, ratione motus metaphorici; qualitas dolorifica pro termino a quo semper habet os uentriculi; unde non oriuntur differentię: qualitas uenefica, pro termino a quo habet partem neruosam externam; & hęc admittit differētias, ut pertinere potest ad artus uel Infernos, uel Supernos. A spatio non sumuntur differentię; nam sēper est neruus. Caussa generans est, uel Soluens continuum, uel Venefica. Postremo, quoad caussas non principales, hę caussæ sunt externę, & occurrunt Necessario, uel Non necessario.

1. Ob vaporem.

2. Ob qualitatem.

Caussæ non principales.

Signa imminentis epilepsiæ.

Epilepsia imminens cognoscitur, ratione caussę principalis e notha obliuione, e malis somnis & insomnijs, e debili motu, quandoque e morsu lingę, e pręcedenti uertigine, e pręgressu incubo: hæc enim significant caput lędi. Si coniungatur his, capitis grauitas, faciei pallor, & mutatio complexionis totius, indicia sunt, non modo imminentis epilepsię, sed etiam per essentiam. Oportet etiam præ cognoscere epilepsiam imminentem, ui caussę non principalis: quia dum aggressi sumus curationem epilepsiæ, oportet scire, an sit absoluta curatio necne; nisi enim sit absoluta, nos oportet pergere. Cognoscitur autem e pręsentia caussarum, non necessario occurentium. Verbi gratia, si fiat suffmigium e bitumine, & patiens non corripiatur epilepsia; iudicandum est

superatam esse caussam principalem; sin minus, oppositum statuendum.

Num epilepsia sit per essentiam, an per consensum.

Epilepsia præsens in genere seipsam patefacit: cadit enim homo in terram & conuellitur. Differentiæ etiam a forma notissimæ sunt. Caussa autem efficiens, & primum principalis, vtrum sit caussa epilepsiæ per essentiam, an per consensum, cognoscitur e symptomatis, & in paroxysmo, & extra paroxysmum, capite 7. libro 3. loc. affect. In paroxysmo, si epilepsia sit per essentiam, cognoscitur e conuulsione vehementi & longa, e spuma copiosa: si per consensum, conuulsio est debilis, vt quandoque fiat sine spasmo sensato, secundum Auicennam; preterea, spuma vel exigua, vel nulla. Caussa huius discriminis est: nam in epilepsia per essentiam caput repletur & vaporibus & humoribus. Sed cur fiat spuma, in sermone de apoplexia explicabimus. Extra paroxysmum, si epilepsia sit per essentiam, tunc ante paroxysmum fuit capitis grauitas, capitis dolor, assunt signa intemperati cerebri: Si contra, cognoscetis esse epilepsiam per consensum.

Epilepsia per essentiã.

In epilepsia per essentiam, cum huius caussa sit vapor, cognoscitur species vaporis, idest, nũ vapor sit pituitosus, melancholicus, vel sanguineus; e signis indicantibus mineras, de quibus in dolore capitis. Quoad vitium, cum differentia sit secundum magis & minus; cognoscetur e vehementia & debilitate symptomatum. Caussa generans, est agens, & materia e qua. Agens vtrum sit vel calidum innatum cerebri, vel intemperies; cognoscitur hoc modo. Si vitiũ fuerit in calido innato; minera est genita extra caput: si agens sit intemperies; minera est genita in capite. Ideoque cum in epilepsia melancholica & sanguinea, minera generetur extra caput; iudicandum est inter initia vaporem generari ab imbecillo calido innato: & ratio est; quoniam ob præsentiam materiæ morbificæ magis patitur calidum innatum, quam temperies.

Epilepsia per consensum.

Si epilepsia sit pituitosa; an pituita generetur in capite, vel in ventriculo, cognoscetis e proprijs capitibus. Quoad materiam, e qua, quęnam sit hæc materia, patet e signis, traditis in sermone de dol. capitis. Quoad epilepsiam per consensum, cum huius caussa sit vapor, vel qualitas; hęcq; dolorifica, aut venefica; Si nulla præcessit caussa dolorifica, nec signa sint veneni; iudicandum caussam esse vaporem. At cũ vapor interdum possit esse veneficus, distinguetur a sola qualitate venefica: vt, si malum procedat a parte interna, sit vapor; si a parte externa, potest esse qualitas, & vapor; at patiens referet, se sentire vel auram quandam, vel pituitam frigiditatem. Cæterum, si caussa epilepsiæ per consensum sit vapor; oportet cognoscere vaporis speciem, vitium & caussam generãtem. Species cognoscitur e cognitione mineræ, de qua in proprijs partibus, verbi gratia, si procedat a verme, in doctrina de vermibus, &c. Quoad vitium & caussam generantem; hæc cognoscentur e signis, indicantibus vitia & caussas generantes minerarũ, de quibus in dolore capitis. Quoad signa qualitatis in epilepsia per consensum: & primũ quoad speciẽ; si qualitas sit dolorifica, cognoscetis e caussis agentibus in os ventriculi, verbi gratia e fame, e morsu ventriculi a verme, sed non mortuo. Si qualitas sit venefica, signa iam proposita non aderunt. Quoad vitium in qualitate secundum magis & minus; cognoscetis e vehementia & imbecillitate symptomatum. Ratione motus metaphorici; terminum a quo, & spatiũ, manifestabit patiens. Quoad caussam generantem, an generetur in ventriculo, vel in alia parte neruosa, facile etiam audiens ab ægrotante. Quoad signa caussæ non principalis, quæ potius est dicenda occasio quam caussa, cum sit externa; ab ægro & assidentibus declarabitur, siue necessario, siue non necessario occurat.

Caussa non principalis.

Indicationes, in paroxysmo.

Præsidia sumuntur, caussa tum Accessionis, tum Totius epilepsiæ. Ratione accessionis, vt sciamus quid agendum sit tempore accessionis, præsidia sumuntur a sensu ablato, a conuulsione, & caussa efficiente principali. A sensu ablato indicatur remediũ dolorificũ, vt pars neruosa ita afficiatur, vt obiectũ dolorificum impertiatur cerebro, vt cerebrum ad iudicandum excitetur. A conuulsione sumitur præsidium, vt cum vi conuulsionis partes sursum trahantur, oriatur indicatio retrahendi deorsum. Quoad caussam efficientem, ab hac sumitur indicatio, vt residet in capite, in qualibet epilepsiæ accessione; quandoq; autem vt impetum habet in caput, atq; secundũ hanc rationem fouet materiam residentem in capite. Vnde a caussa materię residẽtis in capite, oritur indicatio vacuandi materiam in capite existentem. Ratione autem caussæ habentis impetum in caput, oritur indicatio retrahendi deorsum. Notandum, nos nihil dixisse de ablatione principum facultatũ, nec de motu ablato, quæ tamen symptomata locum habent in accessione epilepsiæ: ratio est, quia hæ functiones ablatæ illico resurgunt, solũ detracta caussa residente in cerebro: ideoque non sunt ex vsu. Iudicium autem tangibilis qualitatis, excitatur præsidio dolorifico. Quoad indicationes hauriendas extra paroxysmum, non sumuntur a forma; nam forma non est præsens; sed sumuntur a subiecto & efficiente. A subiecto; vt cerebri calidum innatũ seruetur, & proportio foueatur. Quoad caussam efficientem; & primum in epilepsia per essẽtiam: cum caussa sit vapor genitus in capite, a calore imbecillo, a materia copiosa, frigida, crassa, viscida, genita vel in capite, vel extra caput: Primum ratione copiæ materię, oportet vacuare, sed præterea calefacere, attenuare, detergere. Ratione materiæ extra caput, oritur indicatio retrahendi. Ratione imbecillitatis caloris, oritur indicatio calefaciendi. Ratione membri generantis, oritur indicatio per cõtrarium alterandi, verbi gratia, si generetur pituita in ventriculo frigidiore, oritur indicatio calefaciendi ventriculum. Quoad epilepsiã per consensum; cum huius caussa efficiens sit vapor, vel qualitas: quoad vaporem; ratione motus indicat retrahens ad infra: & quoad reliqua vitia vaporis, hæc non indicant; nam dum occurrimus minerę, vapor sponte delitescit. Vnde, quoad mineram, vt varia est species, varia indicat & ea determinata, exempli gratia si pituita sit copiosa, frigida, viscida, indicat vacuans, refrigerans, detergens, sed pituitam; & ita euadit indicatum determinatum. Similiter e varia caussa generante mineras, variæ oriuntur indicationes, verbi gratia, si bilis generetur a iecore calidiore, iecur refrigerandum. Quoad qualitatem, si sit dolorifica, patet quid dolor indicet e sermone de dolore capitis. Si qualitas sit venefica, postulat bezoarticum. Si qualitas procedat a bestia, postulat bezoarticum theriacale: Si non a bestia, postulat bezoarticum alexipharmacum.

Extra paroxysmum. Epilepsia per essentiã.

Epilepsia per consensum.

Prognostica.

Malum hoc in genere non est exigui momenti, nã symptomata sunt vehementia secundum essentiam & dignitatem: sed perpendenda est vis differẽtiarũ. Quoad differentias a forma; epilepsia periculosior est, si functiones ablatæ, diutius ablatæ manent: præterea, si conuulsio est vehementior & diuturnior: nã hæc indicant caussæ efficientis insignem vehementiam. Quoad caussas efficientes & primo, quoad epilepsiam per essentiam, cum caussa efficiens sit vapor genitus in cerebro, e minera, existente in capite; perpendenda est vis vaporis, secundum speciem, vitium, & caussam generantẽ. Quoad speciem, vapor est pituitosus, melancholicus vel sanguineus: cęteris paribus, magis est periculosa epilepsia, si caussa sit vapor melancholicus: nam dũ hic peccat in capite, est maior recessus a naturali statu, maiorq; vehemẽtia secundũ essentiam. Cæterum, vt vapor secundũ speciem

Differentię a forma.

Differentiæ a caussa efficiente, in epilepsia per essentiam.

speciem differt, ita conuenit secundum vitium, & causſam generantem: quo igitur hæc erunt vehementiora, eo periculosior eſt epilepſia: & ſi hæc ad ſummum vehementiæ attollantur, epilepſia eſt incurabilis. Sed propter iuniores digrediemur circa epilepſiã per eſſentiam, vt fit a pituita, vel a melancholia. Quo ad epilepſiam, quæ fit a pituita; vt ſpuma oris erit copioſior, ita periculoſior eſt epilepſia: indicatur enim pituita admodum copioſa. Periculoſa etiam epilepſia eſt, ſi mutetur in paralyſin, ſecundum Auicennam; indicat enim pituitam copioſam. Adhuc peior epilepſia eſt, ſi mutetur in apoplexiam: indicatur enim pituita ad ſummum copioſa. Adhæc inueterata epilepſia, eſt incurabilis, & producitur vſque ad mortem, ſecundum Hippoc. in lib. de morb. ſacro: nam in epilepſia recenti minor eſt vehementia ſecundum vitium & materiæ, & cauſſæ generantis: in antiqua, contra: tempus ergo hoc in loco eſt ſignum vehementiæ. Inſuper cum Hippocrate eodē in loco, pueri & decrepiti vix euadunt: nam puerilis ætas indicat copioſam materiam, quæ præſertim copioſa eſt ſtatuẽda, ſi referatur in vias, quæ in puerulis ſunt anguſtæ. Aetas ſenilis indicat vehementiam & ratione copiæ, & ratione frigiditatis, & ratione viſciditatis: ideoq; denotat inſignẽ eſſentiæ vehementiã. Vnde ad ætates reſpiciens Hippocrates aphor. 7. ſect. 5. ait, quibus epilepſia occurrit ante pubertatem, mutationẽ accipit; quibus poſt 25. annum, fere commoriuntur. Gal. in com. ait, qui vltra pubertatem procedunt, magna e parte moriuntur; vt, quo magis vltra procedunt, periculum euadat maius. Hippocrates reſpexit ad pituitam, vt copia peccat: Quod ſi vitium ſit exiguum; mutatione aeris, cibi, & ætatis, liberantur, aph. 45. ſect. 2. quod propterea pituita non eſt admodum copioſa. Hic ætas concurrit in ratione ſigni. Quod de ætate dictum, idẽ de febre ſtatuendum. Galenus circa finem lib. 6. epid. ait; quartana laborantes, epilepſia non capiuntur; & ſi prius capiantur, quartana ſuperueniente liberantur. His verbis Galenus reſpicit ad materiam non copioſam: nam vi quartanæ abſumitur, ſiquidẽ vi rigoris diſcutitur, & vi caloris febrilis attenuatur, & hinc vacuatur. Quoad epilepſiam per eſſentiam a melancholia, ſimiliter dicendũ, verbi gratia, pro vario motu mutatur in melancholiam; vt ſi materia petat cerebrum ſecundum ventriculos, fit epilepſia; ſi miſceatur cum ſpiritibus animalibus, fit melancholia. Vnde Galenus c. 7. li. 3. de loc. aff. & circa finem li. 6. epid. ait, epilepticos euadere melancholicos ratione motus materiæ. His iam propoſitis, ſi addatur vehementia facultatis, epilepſia redditur magis periculoſa. Vnde Gal. c. 19. li. 4. de cau. pulſ. ait, ſi mediocris natura infeſtetur, nulla fit in pulſu mutatio; ſi natura, ſiue facultas vehementer angatur, fit in pulſu mutatio. Hic pulſus eſt ſignum vehementiæ facultatis: non ſumitur prognoſticum a pulſu, ſed a vehementia. Quoad epilepſiam per conſenſum, huius cauſſa eſt vapor, vel qualitas. Quoad vaporẽ, pro varia vehementia vaporis, vario modo prognoſticandũ; verbi gratia: Si fiat epilepſia a toto, eſt vtilis & ſalutaris epilepſia, com. 27. lib. 4. de ratione victus, nam in epilepſia per conuulſionem corpus incaleſcit, vnde ſanguis digeritur, & in partes non principales expellitur, vt ſanguinis vitium adimatur. Præterea epilepſia quandoque non difficulter tollitur, vt ſi fiat a vapore ſanguinis menſtrui, nam, cũ Paullo & Auicenna, ſi mulier concipiat, dum deponit fœtum, materiam, epilepſiæ cauſſam vacuat. Epilepſia etiam interdum difficulter expugnatur; vt ſi fiat a vermibus; nam quandoque vix hi ſuperari poſſunt. Epilepſia interdum eſt incurabilis, vt ſi fiat a vapore, in cuius motu terminus ad quem ſit cerebrum, per proportionem vitioſam, quæ natura eſt. Si cauſſa ſit qualitas dolorifica, eſt curabilis, modo facile, modo difficulter, c. 6. li. 5. loc. aff. Difficultas & facilitas pendent a diſpoſitione ſuperioris ventriculi, vt hæc eſt vel vehemens, vel remiſſa. Vnde interdum homines per ſolum vomitum liberantur. Cæterum animaduertatis, quãdoque negotium non eſſe ita facile: nam Grammaticus, qui liber euaſerat beneficio victus, & aloes; ſolum vi inediæ quandoque correptus eſt epilepſia; vt de prorſus ille Grammaticus liberari non potuit, propter ventriculi malam diſpoſitionem. Si cauſſa ſit qualitas venefica, quandoque vincitur; ratio eſt, quia generatur in parte externa, vt mirum non ſit, puerum a Galeno eſſe liberatum. ca. 7. lib. 5. de loc. aff. Si qualitas venefica e morſu beſtiæ procedit, periculum intenditur pro vehementia qualitatis. Hæc de prognoſtico, ratione euentus in epilepſia. Vtrum autem cito vel tarde futurus ſit euentus: ſumitur a motu morbi, vt eſt velox, vel tardus. Epilepſia ſtatuitur tardi motus a Galeno, aphor. 7. ſect. 5. & ca. 4. lib. 1. de criſ. Statuitur autem velocis motus, & proinde vitiũ acutum, cap. 21. lib. 4. de cauſ. pulſ. & ab Auicenna in tractatu de horis febrium. Si enim epilepſia ſumitur pro vitio, quod completur e pluribus acceſſionibus; ſi acceſſiones ſint raræ, cum debilibus ſymptomatibus, epilepſia ſtatuitur chronica: contra, acuta, ſi acceſſiones ſint frequentes & vehementes, vt cum Auicenna & Paullo hæc epilepſia euentum non modo cito habeat, ſed ſtatim iugulet: nam acceſſionum raritas, cum imbecillitate ſymptomatum ſignificat motum tardum: contra velocem indicant acceſſiones frequentes, & cum vehementibus ſymptomatis.

Epilepſia a pituita.

Epilepſia a melãcholia.

De epilepſia per conſenſum.

Motus epilepſiæ velox, vel tardus.

Curatio. In paroxyſmo. Chirurgia.

Quoad materias præſidiorum, & primum ratione acceſſionis, ſi acceſſio ſit vehemens & diuturna; probatur materia Chirurgica, & Medicinalis. Quoad chirurgicam; Aetius ca. 15. lib. 6. e ſententia Didymi, ſcarificabat, ſeu pungebat magnum digitum pedis, & *deſtillantem ſanguinem* labijs admouebat. Hæc materia, vt ego arbitror reſpicit tactum deperditum, & materiam morbificam, caput petentem: eſt enim materia dolorifica, ideoque fit attractio ad partem punctam: Quemadmodum etiam fieri poteſt virtute ferri candentis, quod infra occipitiũ apponitur. Admouebat autem labijs ſanguinem, forte ob conſenſum, qui eſt inter labia, & os ventriculi; hinc enim tremor labij ſolet eſſe indicium futuri vomitus: vnde cum huius cauſſa afficiatur os ventriculi, vi huius poteſt etiam facultas cerebri excitari. Paullus præterea partes conuulſas in rectum dirigebat, & fricabat cum vehementia: non ergo eſt abs re, frictiones moliri cũ pannis aſperis, manibus inunctis *oleo de coſto*, *& permiſto etiam ſinapi*. Quoad medicamenta Paullus probabat *oleum* in gulam immiſſum cum penna, vt os ventriculi irritaretur: Et applicabat naribus *peucedanum, bitumen, picem, caſtorium*. Vnde probantur etiã *magnæ antidoti*, vt applicentur & naribus & palato. At corpus ante acceſſionem ſit vacuatum: nam ſi repletum ſit, ab his abſtinere oportet, & vtendum clyſmis acribus. Si acceſſio non cedat, cum Paullo, eſt minima ſpes ſalutis.

Medicamenta. N B.

Curatio, extra paroxyſmum. Venæ ſectio.

Iam etiam breuiter proponenda, quæ extra acceſſionem ſint vſurpanda. Galenus cap. vlt. lib. de venæ ſectio. aduerſus Eraſiſtr. ſecat venam in epileptico ſanguine repleto: nam & tempus veris erat, nec corpus exercitijs deſtinatum, nec inediam ſuſtinuerat; quare erat copioſus ſanguis. Vſus patet. Notandum tamen circa quando agendum, dixiſſe Celſum, in venæ ſectione expectandum eſſe diem, quo æger prolabitur. His enim verbis inſinuat ſecandam eſſe venã imminente acceſſione, vt vacuetur ſanguis, & fiat reuulſio a capite. Cucurbitulæ & fonticuli patent ex alibi dictis. Notetur tamen cum Galeno cap. 7. lib. 5. loc. affec. & cum Rhaſi, ſi epilepſiæ cauſſa ſit qualitas venefica, cucurbitulas ſcarificatas & veſicantia, etiam eſſe applicanda parti primo affectæ, e qua procedit aura, vel qualitas.

Quoad medicamenta, & primum in infantibus

Medicamenta, si infans laboret.

cum sit epilepsia potissimum per essentiam; nutrici danda medicamenta, quæ pituitam euacuent, attenuent, & detergant: de quibus in dol. cap. a pituita. Notetur autem cum Alexandro, acria esse vitanda, nam menses mouent, & lac minuunt: vt si verbi gratia vti velimus *rore marino*, *feniculo*, *&c.* debeamus exhibere viridia, non sicca. Caussa autem corporis infantis, Aetius probat *mel despumatum* ad lingendum: probat odoramenta *e ruta*. Vngit etiam caput infantis *oleo anethino*, *oleo irino*; & capiti admouet puluerem confectum *e cypero*, *adianto*, *iride*: præterea caput lauat *aqua calida* & sordes *melle* detergit. Applicat collo *radicem pæoniæ*, vt stomachum tangat.

Curatio adultorum.

Eodem modo in adultis vti oportet Vacuantibus, & Alterantibus. Vacuantia, vacuant Sensibiliter, aut Insensibiliter. Quoad vacuantia sensibiliter, probantur Lenientia, Purgantia totum & caput; de quibus in dol. capitis. Quoad vacuantia insensibiliter, quædam monebimus. Vnde si epilepsia sit per essentiam,

Vacantia insensibiliter, in epilepsia per essentiã.

& potissimum si pituitosa; cum Galeno in documento pro puero epileptico, probatur *medicamentum e scilla*: quare probatur *oxymel scilliticum*, *mel scilliticum*, *saccharum scilliticum*, *Oxymel tamen scilliticum*, *efficacius est melle scillitico: at cum Galeno est noxium neruis; quare tutius est, vti melle scillitico: & si hoc medicamentum conficiatur cum sacchare, minus etiam calefaciet*. Quoad vsum medicamenti e scilla: dosis est a ʒ.ij. vsque ad ℥. j. Quomodo: dabitur actu calidum hoc medicamentum. Tempus: per 40. dies: nam materia morbifica per tot dies solet esse præsens. Aduertendum autem tempus esse opportunum, nisi prohibeat vel materia in toto existens, vel cibus ventriculum replens. Rhasis cum melle scillitico addit species, paratas *e pyrethro*, *e stœchade*, *ex agarico*, *& aliis*, *&c.* quorum plurima proponuntur a Paullo, & Aetio, quæ vim habent calefaciendi, attenuandi, & hinc insensibiliter euacuandi. Addit Alexander *hyssopi decoctum*, & testatur huius solius beneficio se plerosque sanasse: sed præterea dat hoc decoctum modo syncerum, modo cum oxymelite. Quoad insensibiliter vacuantia in epilepsia per consensum: circa

In epilepsia per consensum.

hæc primo notandum cum Rhasi, probari vacuantia per modum repercussionis; nam probat *oxyrrhodinum*, non in epilepsia quacunque, sed in epilepsia per consensum a vapore calido; vt nullo pacto probetur in epilepsia per essentiam. Secundo notandum, Galeni auctoritate cap. 7. lib. 3. lib. aff. in epilepsia per consensum a parte externa probari *medicamenta e thapsia*, *& sinapi*; quæ sunt applicãda parti primo affectæ. Cæterum, vt in hac epilepsia fiat etiam retractio per modum interceptionis: expedit inter partem affectam, & caput, loco videlicet qui superior est re affecta, imponere medicamentum, *confectum e sanguine Dracon. bolo Armen. hypocistide. gallis immat. melicorio*, *&c.*

Alterantia.

Quoad alterantia, probantur quæ fuere proposita in dol. cap. Satis sit quædam peculiaria notare. Probatur ergo *cranium humanum* puluerisatum: maxime etiam iuuat *oleum destillatum ex hoc cranio*. Alexander probat *cranium asini*, *& prius dat ʒ.iij. sabinæ cum aqua*; *vt hoc medicamentum sit vehiculum cranii*. Galenus lib. 6. simpl. probat. *pæoniam*. Alexander cap. 15. lib. 1. plura habet. Probant aliqui *vngulam magnæ bestiæ*, *idest*, *alces*, & portant in annulis. Optimum medicamentum, cuius beneficio cerebri proportio maxime foueri potest, hoc esse puto: *℞. pulueris radicis pæoniæ maris, sem. nigrorũ pæoniæ, pyrethri, hyssopi, rutæ syluestris, polij montani an. ʒ. j. succi rutæ, sampsuchi. an. ℥. ß. cranij humani puluerisati, & asinini cremati, an. ʒ. ij. olei destillati e fecibus canis ʒ. j. ß. radicis eryngij melle conditæ ℥. i. theriacæ antiquæ, mithridatij, antiqui an. ℥. ß. cõseru. beton. rorisma. an. ℥ ij. cũ oxymelle, vel melle, vel saccharo scillitico, fiat electarium: cuius dosis sit a ʒ. i. vsque ad ʒ. ß. & exhibeatur post totius & capitis euacuationem, ieiuno ventriculo, per 50. aut 60. dies.*

Diæta. Cibus.

Victus ratio patere debet, e traditis in dol. cap. In epilepsia ergo per essentiam probatur victus attenuans: e principio lib. de victu atten. At pueris concedendi quandoque fructus, ne clam copiose comedant: vt docet Gal. in docum. pro puero epileptico. Alexander *apium* vt noxium improbat: est autem nostrum petroselinum. Notandum præterea cum Auic. vt in epilepsia cœna sit parcior prandio; nam est capitis vinum. Galenus in consilio pro puero epileptico iubet oppositum. Ideoque sciendum, eo tempore extitisse consuetudinem, vt homines cubitum non irent, nisi post multas a cœna horas: insuper respicit Gal. ad pueros, qui interdiu dormiunt. Notandum præterea in epilepsia per essentiam, esse expectandam prandij: non autem in epilepsia per consensum ab ore ventriculi: in fin. lib. 6. de tuen. sanit. cap. 9. lib. de venæ sect. aduers. Erasist. cap. 6. lib. 5. lib. aff. nam non expectata hora prandij, illico post cibum semiconcoctum exhibendus est cibus: vt exempli gratia cibus sit exhibendus quarta hora diei, quamuis hora prandij sit hora sexta. Potus sit compar. Gal. in doc. pro pue. epil. exhibet *oxymel aqua dilutum*; hyeme calidum, æstate frigidum: nam respicit ad epilepsiã per essentiã. Quare potus erit attenuans: hyeme actu calidus, nam hyeme calidum innatum non dissipatur, non mouetur ad circumferentiam, sicut in æstate.

Quidam a pio palustri hoc tribuũt, nõ hortensi:

Potus. Vinum.

Quoad vinũ in epilepsia per essentiam, Alex. & Auic. non probant vinum; nam caput replet, præcipue si sit antiquum. Verum cum hoc vitium sit diuturnum, & affligat vltra puerilem ætatem, potest etiam vinum concedi, sed pauciferum, subastringens, medicatum, non antiquum, & moderata copia sumptum. Nam cum Auicenna & reliquis, tale vinum roborat, animã dilatat, spiritus fouet; & excusat a copiosa aqua, quæ refrigerando nocet; excusat ab aqua cinnamomi, qua in caput euaporat; excusat a pulsa, quæ in iuuentibus bilescit. Ad hæc vinum vt medicatum, materias morbificas minuit, dum paratur *guaiaco*, *hyssopo*, *&c.* de quibus in dol. cap. a materia frigida. Nec nocet hoc vinum: nam accipitur in parua copia, vt propterea non petat caput. Quoad epilepsiam per consensum, probatur vinum, nisi caussa sit calidior: vnde Galenus cap. 6. lib. 5. loc. aff. in epilepsia per consensum ab ore ventriculi, dicit; si patiens sit sitibundus, panem esse exhibendum, cum vino diluto, albo, subastringente; nam ventriculum roborat, & caput non petit. Probat autem in sitibundo: nam sitis est affectio dolorifica, cui occurrendum. Quoad inanitionem; probatur vt excrementa nõ colligantur, in corpore. Vnde, cum per *balneum aqua dulcis* fiat inanitio excrementorum tertiæ coctionis, cum Auicenna non est malum balneum; & Auicennas loquitur de epilepsia per essentiam, a pituita: si ergo probatur balneum in epilepsia pituitosa, multo magis probatur in melancholica. Sed notandum ex Auicenna cap. 10. noxium esse, diu morari in balneo, & ante concoctionem cibi: vnde cap. 11. idem Auicen. probat balneum, post solutionem ventris, & euacuationem materiarum cum citra hepar, tum vltra hepar; & vbi patiens quieuerit aliquot dies a medicamentis. Nam balneum ita amministratum vacuat excrementa tertiæ coctionis: nec periculum est vel obstructionis, vel repletionis capitis, quæ nocumenta imminent, si homo diutius moretur in balneo; & vsurpetur balneũ, ventriculo & toto repletis. Vnde Galenus cap. vlt. lib. de venæ sect. aduers. Erasistr. in epilepsia improbat balneum, quoniam loquitur de epilepsia, corpore existente repleto: in quo corpore opus est venæ sectione, alias enim balneum nõ potest hoc corpus euacuare, quemadmodum oportet.

Balneum, nũ in epilepsia locũ habeat.

CA-

CAPVT XVII.

De Apoplexia.

Nomen. EPilepsiæ affinis est apoplexia aphor. 45. sect. 2. & cap. 2. lib. 4. de loc. aff. Per apoplexiam autem intelligimus illud malum, in quo patiens prorsus omnibus functionibus animalibus priuatur, vt etiam respiratio vehementer lædatur. **Generatio.** Generatur hoc malum, dum caussa morbifica occurrens capiti, angustat ferme e toto cerebrum, & secundum ventriculos, & secundum poros; vt cerebri spiritus insitus, & spiritus animalis, adeo destituantur motu ad circumferentiã, vt quilibet spiritus ad centrum ita impellatur, vt functio omnis animalis, saltem quo ad sensum, aboleatur. **Definitio.** Apoplexia ergo est functio ablata animalis cerebri, & totius corporis, dependens a facultate impedita secundum totum cerebrum. Colligitur hæc definitio e Galeno, aphor. 42. sect. 2. aphor. 45. sectio. eiusdem aphoris. vlt. sectio. 3. aphoris. 56. sectio. 6. & potissimum capite 7. & 10. libro 3. de loc. aff. & capite 2. libro 4. de loc. aff. **Forma.** Forma apoplexiæ, est functio ablata animalis. Vnde apoplexia formaliter, est symptoma, in functione ablata animali, & principali, & non principali. Vnde Galenus cap. 5. lib. de diff. sym. respiciens ad facultates principales, ait, in apoplexia rectricis facultatis functiones aboleri. Et aphor. 42. sectio. 2. dicit, in apoplexia respirationem repente lædi, & repente sensum motumque auferri. Respiratio ad sensum quandoque deficere videtur: & inter motus voluntarios, sola respiratio seruatur, propter maximam eius necessitatem, ob quam natura, facultatẽ animalem, seu radios spiritus animalis, in apoplepxia impertitur musculis respirationis. **Subiectum.** Cerebrum & totum corpus sunt subiectum apoplexiæ. Dum igitur proponitur cerebrum; facile colligere licet, ablatam esse functionem naturalem principalem: dum proponitur totum corpus; facile colligitur, functionem animalem ablatam pertinere ad sensum & motum voluntarium; vnde Galenus ait, in apoplexia totum corpus repente sensu & motu priuari, aphor. 42. sect. 2. & c. 4. de diff. sympt.

Caussa efficiens est angustia; non dyscrasia. Caussa, est facultas impedita, secundum totum cerebrum. In apoplexia enim læditur functio animalis, non ob errorem externum, sed ob morbum, qui facultatem non labefactat, sed impedit. Est autem morbus in mala compositione: vnde Auic. dicit, apoplexiam fieri propter oppilationem: & Galenus inquit, apoplexiam subito fieri, & subito desinere, cap. 7. lib. 3. loc. aff. cap. vlt. lib. de caus. sympt. id quod euenit ob malam compositionem. Et aphoris. 42. sect. 2. apoplexiam fieri, quoniam prohibetur transitus virtutis animalis. Quo sensu aphor. 45. sect. 2. addit, apoplexiam fieri ob omnimodam carentiã potentiæ motiuæ. **Angustia est integra, vel non.** Angustia autem est integra: vnde inquit, apoplexiam fieri a succis, qui ventriculos cerebri abunde, i. e toto implent. c. 7. lib. 3. loc. aff. Notandũ tamen, in quadam apoplexia angustiam esse integrã; in quadam non integram, in qua scilicet seruatur respiratio. Diximus autem facultatem impediri secundum totum cerebrum, idest, secundum partem anteriorem & posteriorem; præterea secundum ventriculos, & secundum poros; ad differentiam cari, in quo angustia est solum secundum ventriculos. Hinc Galenus c. 4. lib. 4. l. aff. dixit, in apoplexia & epilepsia lædi cerebrum, & secundum ventriculos, & secundũ corpus, hoc est, secundum poros: differentiam autem esse, quoniam in epilepsia cerebrum magis afficitur secundum ventriculos, minus secundum corpus: in apoplexia, contra. His verbis significat; in apoplexia lædi cerebrum magis, & secundum ventres, & secundum corpus, idest, omnibus modis, quam in epilepsia: ita tamen, vt si in apoplexia conferamus nocumentum & ventriculorum, & pororum, maius sit nocumentum secundum poros, idest, secundum corpus, vt docetur c. 5. li. 3. lo. aff. Cum igitur cerebrum lædatur secundum poros, non secundum substantiam; morbus sane non est intemperies, sed mala compositio in ventriculis & poris cerebri: quæ mala compositio est angustia. **Angustiæ caussa externa.** Angustia hæc secundum poros est Densitas; secundum ventriculos est Subsidentia, Compressio, & Obstructio. **Angustiæ caussa externa.** Apopletica angustia, secundum Auicennam, fit aut propter Clausionem, aut propter Repletionem, idest, fit a caussa Externa, vel Interna. Caussa externa est ictus, percussio: vt si ventriculi cerebri ob ictum comprimantur, fit angustia, quę dicitur compressio. Si autem ob angustiam, ob compressionem, seu ob ictum, dolor impertitur cerebro; angustia illa non est compressio, sed subsidentia. **Caussa interna.** Caussa interna, est qualitas vel materia. Si apoplexia fiat a qualitate, fit propter clausionem, ratione scilicet qualitatis: si fiat a materia, fit propter repletionem. **Qualitas spiritalis.** Qualitas est Spiritalis, & Materialis. Spiritalis, est qualitas dolorifica: vnde fit apoplexia propter clausionem, dũ ad cerebrum peruenit, quod dolorem facit: & hæc angustia est subsidentia. Et, cũ qualitas dolorifica quandoque vigeat extra caput; Auicennas c. 13. dixit, apoplexiã procreari a communitate alicuius membri: vnde datur apoplexia per consensum. Potest etiam qualitas dolorifica interdum primo attinere ad caput, vt in apoplexia ex ictu: si enim ictu cõprimantur ventriculi, est compressio; sed si propter ictum fiat dolor, est subsidentia. **Qualitas materialis.** Qualitas materialis est frigiditas fortis; qualis esse solet venefica, a qua fit angustia, quæ est subsidentia; & oritur, dum stipantur viæ cerebri a vehementi frigiditate. Notandum, quod Auicennas dicit, apoplexiam raro fieri a caliditate, raro enim accidit, vt a calida materia fiat apoplexia, quia sæpenumero fit a pituita. Quo loco auctor, per caliditatem, non intelligit simplicẽ caliditatẽ, sed calidam materiam, idest, sanguinem. Sequitur de materia, quæ angustiæ caussa est: vnde fit apoplexia propter repletionẽ. **Materia excitans angustiam.** Materia ergo hæc, vel est facultatis inflammatoriæ Particeps, vel Expers. **Materia particeps inflãmationis.** Si particeps; est materia vel Admodum calida, vt in phrenitide; vel Remisse calida, vt in lethargo. Et hæc est angustia, quæ dicitur compressio: quia materia phrenitidis vel lethargi, comprimit ventriculos & poros cerebri. **Sanguis. & φλεγμονώδης διάθεσις.** Si materia sit expers facultatis inflammatoriæ; humor est vel Calidus, vel Frigidus. Si humor calidus, est sanguis: ad quem respiciens Galenus, aph. 41. sect. 2. ait, apoplexiam fieri a dispositione simili inflammationi: nam vt interpretatur Auicennas, hæc apoplexia fit a sanguine, qui non egreditur vasa, idest, venas & arterias; tunc enim fieret inflãmatio, nec esset dispositio similis inflammationi. Dũ ergo sanguis vasa non egreditur, sed ea vehementer replet; fit affectus similis inflammationi, & fit angustia, quæ est compressio: & ideo necessarium est, vt sanguis sit copiosus. Testatur etiam Galenus ca. 7. lib. de cur. per venæ sectionẽ, homines propter redundantẽ sanguinem apoplexia corripi. **Pituita & melãcholia.** Si frigidus humor sit in caussa, tunc fit angustia, quæ est obstructio. Hinc Gal. ait, apoplexiam fieri a frigido crasso & lento humore, cap. 2. lib. 4. loc. aff. cap. 5. lib. de atrabile. Et addit, aph. 56. sect. 6. fieri etiam propter humorem melancholicum. Et apoplexia dubio procul sæpius fit a pituita: ideoque dicit Hipp. aph. vlt. sect. 3. senes apoplexia corripi. vnde & Gal. c. 2. lib. 2. de temp. testatur, senes facile corripi morbis frigidis, & proinde apoplexia. Quæ autem sint caussæ generantes horum humorum, patet aliunde.

Differentiæ a forma: & A caussa efficiente. Differentiæ primum sumuntur a forma, vt forma attinet ad motum voluntarium, caussa respirationis. Respiratio ergo vel ad sensum Aufertur, vel Imminuitur: & si imminuitur, vel Magis vel Minus, com. aph. 42. sect. 2. A subiecto non sumuntur differentiæ: nam in omni apoplexia ratione principum functionum, subiectum semper est cerebrum, ratione sensus,

A caussa efficiente.

& motus, totū corpus. Caussa effectrix angustiæ apoplecticæ, est Qualitas, & substantia. Qualitas est vel Dolorifica, vel Frigiditas. Substātia, vel est Particeps inflammationis, vel Expers. Si particeps inflammationis; materia est vel Phrenitica, vel Lethargica. Si expers; humor est vel Calidus, vt sanguis: vel Frigidus, vt pituita, aut melancholia.

Signa imminentis apoplexiæ.

Apoplexia imminens indicatur è dolore capitis, è dentium stridore in somno. è motu corporis pigro, ex inflatione venarum colli, è frequenti vertigine, incubo, epilepsia, & præsertim si fuerit senex: nam hæc significant vigere in corpore, & potiss. in capite vehementiam caussæ efficientis, & summam dispositionem patientis. Præsens apoplexia in genere facile secundū Rhasin cognoscitur: homo enim quasi dormiens iacet, & sine somno stertit, & cum pungitur, non sentit; quatenus cum iacet sine somno, patet motum esse ablatum: dum stertit, manifestum est, læsam esse respirationem: dum pungitur, & non sentit, constat sensum esse ablatum: aboletur etiā princeps functio: nam patiens extra paroxysmum fatetur, se non recordari. Ex his signis cognoscitur apoplexia distincta a syncope, præfocatione, caro. Distinguitur enim a syncope & præfocatione vteri; nam apoplecticus quasi dormiens iacet, & (quemadmodum dormiens) seruat calorem suum, satis diuersum a calore cadaueris: at in syncope & præfocatione, color faciei, est similis colori cadaueri. Distinguitur a caro; quia primum apoplecticus sine somno stertit; præterea cum pungitur non sentit: at in caro, quamuis homo iaceat vt dormiens, non tamen stertit, maxime in caro leuiori; & si contingat, in caro esse stertorem, non est sine somno, sed cum somno profundo: & in caro si homo pungatur, sentit; quamuis enim non loquatur homo punctus, cognoscimus tamen eum sentire, quia vi punctionis mouetur.

Præsentis apoplexiæ signa in genere.

Signa differentiarum.

Quoad differentias, & primum a forma: respiratio modo magis, modo minus læditur, quod manifestum est, ideoque signis non est opus. Quoad caussam effic. Si, verbi gratia, qualitas sit dolorifica, cognoscitur è prægressis caussis doloificis, vel in capite, vel infra. Vt hinc etiam pateat apoplexia, quando fit per consensum. Et si causa sit frigiditas, ante accessionem est sensus frigoris in membro. Si humor fuerit; si quidem particeps sit inflammationis, cognoscitur e febre, e signis vel phrenitidis, vel lethargi præcedentis. Si humor inflammationis sit expers; num sit sanguis, pituita, an melancholia, cognoscitur signis humorum, de quibus alibi.

Indicationes.

Præsidia primum sumuntur a forma. Sensus ergo ablatus, indicat præsidium dolorificum. Quoad caussam effect qualitas, vel humor: ideoque in accessione materiæ retrahere oportet, vt dictum est in sermone de epilepsia. Extra autem accessionem, suppositis indicantibus vitalibus; si caussa sit qualitas, & quidem dolorifica; patet quid dolor indicet e superioribus capitibus: si qualitas sit frigiditas, oritur indicatio calefaciendi: & si foueatur a veneno, requirit bezoarticum, quod alexipharmacum vocatur. Humor, apoplexiæ caussa, si particeps est inflammationis; quidnam indicet, patet e propositis e sermone de phrenitide & de lethargo. Si sit expers inflammationis, vt humor est varius specie, ita indicat præsidium determinatum: & pro vitio vario, & pro caussa generante varia, etiam præsidia varia haurienda. Verbi gratia, si apoplexia fiat a pituita copiosa, frigida, crassa, viscida, in capite residente, & genita in capite frigido humidoque: oritur indicatio vacuandi, calefaciendi, attenuandi, detergendi pituitam in capite existentem, calefaciendi atque exsiccandi caput. & sic de reliquis.

Prognostica, in genere.

Apoplexia magna e parte est incurabilis, apho. 42. sect. 2. ideoque narratur inter morbos exitiales. c. 10. lib. 9. method. quia omnis ferme vehementia adest. A Nam insignis est recessus a naturali statu secundum symptomata, morbum & caussas. Secundum symptomata: nam omnis functio animalis est ablata, & respiratio insigniter est læsa, licet quandoque seruetur. Est vehementia secundum morbum: quia insignis est angustia. Est vehementia secundum caussas; quia vigent caussæ, quæ insignem angustiam promouent. Dignitatis vehementia est etiam in apoplexia: nam afficitur cerebrum, & secundum ventriculos, & secundum poros. Neque prorsus abest vehementia facultatis, cum patiens necessario iaceat. At apoplexia quandoque lethalis est, quandoque curabilis, pro vi differentiarum.

Prognostica, differentiarum.
1. A læsa respiratione.

Quantum igitur ad differentias a forma: præsertim perpendenda est respirationis vehementia: vt Galenus ait, apoplexiam vt plurimum esse incurabilem, propter respirationis læsionem, aph. 42. sect. 2. nam respiratione vehementer læsa, significatur vehementer lædi cerebrum, cap. 7. lib. 3. loc. aff. B Hinc quatuor constituuntur differentiæ læsæ respirationis, aphor. 42. Aut enim respiratio ordinem seruat & apoplexia est debilis, idest, minus vehemens: aut respiratio est inæqualis, inordinata, & intermittens, & fit apoplexia vehementior: aut respiratio est magna & violenta: vnde apoplexia adhuc fortior: aut denique respiratio ad sensum aufertur, & est apoplexia fortissima. Galenus ergo aphorismo 42. sect. 2. respiciens ad vehementiam harum differentiarum, statuit, apoplexiam debilem non solum facile, id est, leuioribus medicamentis: vnde vt plurimum in paralysim terminatur, cap. 2. lib. 4. loc. aff. statuit etiam, apoplexiam fortem, id est, in qua respiratio est inordinata, esse incurabilem. Quod si ergo apoplexia curari nequit, si inordinata sit respiratio, multo minus curabitur si sit deperdita. Porro apoplexiam cum respiratione inordinata, vt plurimum esse incurabilem constat ex aphor. 51. sectio. 6. vbi sermo fit de apoplexia, in qua est respiratio cū stertore, id est, de apoplexia forti.

Si respiratio inordinata, vt plurimū incurabilis est apoplexia.

C Stertor autem interdum est intensus, interdum remissus: vnde significat apoplexiam fortē, sed modo magis, modo minus fortem: Rhasis vocat egritudinem leuiorem, si homo parum stertit. Stertorem autem esse comitem fortis apoplexiæ, inde facile colligi potest: quoniam stertor fit, musculis gutturis ad exspirationem concurrentibus: dum ergo stertor fit, signum est respirationis admodum difficilis, & potissimum signum imbecillitatis musculorum faucium: Nam in stertore sonus ille editur, quoniam spiritus, seu aer, diu in gutture moratur nec expelli potest, citra magnum musculorum conatum, vt in hunc spiritum musculi agant, dum extrema adest necessitas, quæ viget in apoplexia forti, in qua radij spiritus animalis, vix ad thoracis musculos permeat. Verum, licet stertor pertineat, ad fortem apoplexiam: non tamen omnis apoplexia in qua est stertor, est statuenda incurabilis. D Apoplectici enim stertentes, intra septem dies moriuntur, nisi febris apprehendat, aphor. 51. sect. 6. Quare, cum Hippocrate, apoplexia fortis insolubilis quidem est, sed vt plurimum: nā hic mos loquendi fuit Hippocratis, vt commen. aphoris. 43. sect. 2. notat Galenus. Concludamus igitur apoplexiam fortem, in qua respiratio est inordinata, & cum stertore, vt plurimum esse incurabilem. Quod si vero in apoplexia respiratio auferatur: insinuare videtur Hippocrates, aphor. 52. sect. 2. nunquam homines posse liberari: ratio patet e iam dictis.

Apoplexia cum respiratione ablata, est incurabilis.

Dubitatur autem contra: quia fœminæ præfocatæ non respirant, & tamen reuiuiscunt. Item Auicennas ait: si contingat, vt in apoplexia respiratio auferatur, fieri posse vt homo restituatur. Responsio. Mulier præfocata viuere potest sine respiratione; nam in hoc vitio totum fœminæ corpus ita refrigeratur, vt sufficiat sola transpiratio. Quantum autem ad Auicennæ dictum: sciendum est, apoplexiam fieri vel a materia, vel a qualitate. Si fiat a materia, & adimatur respiratio,

apoplexia

apoplexia semper est incurabilis; quia tūc corpus nō est refrigeratum, vt sola transpiratio sufficere queat: & huc respicit Hippocrates. At si apoplexia fiat a qualitate, quamuis adimatur respiratio, non tamen necessario est incurabilis; nam pro vitæ conseruatione sufficit transpiratio, nimirum, si oriatur a qualitate frigida: tunc enim calidum innatum, secundum Auicennam, non vehementi eget euentatione, & expulsione: ideoque in tali apoplexia tardanda est sepultura, non minus 72. horis. Hæc de prognostico differentiarum a forma. Quoad caussam efficientem: cum hæc sit qualitas, vel substantia: si fuerit qualitas, verbi gratia, doloritica, pro vehementia caussæ soluentis continuum, intenditur periculum: vt si percutiatur alicui caput, vt in terram cadat, & euomat, subsequaturque apoplexia; hæc magis est periculosa: at si non fiat vomitus, minus est periculosa, quia vomitus est signū vehementiæ caussæ morbificæ. Si apoplexia fiat a qualitate frigida, quo frigiditas intensior, & venenositatis magis particeps, ita apoplexia in suo genere magis erit periculosa: non tamen prorsus est lethalis, quamuis respiratio aboleatur; nisi coniungatur vehementia facultatis, præsertim vitalis: hinc Auicennas ait, in apoplexia e frigiditate, cum respiratione ablata, hominem sanari, sed addit, si pulsus non cadat. Quod si apoplexiæ caussa sit materia, si fuerit particeps inflammationis, est prauissima, nā summa est vehementia ratione essentiæ; quia in phrenitide & lethargo, materia, quæ caussa est apoplexiæ, est putrida, & admodum copiosa, vt comprimat. Et additur in hac apoplexia vehemētia facultatis, nam omnis facultas languet, vi præcedentis inflāmationis; siue phreniticæ, siue lethargicæ, vt prorsus de salute sit desperandum. Secus autem prædicendū, si materia non sit particeps inflammationis. Vnde, si caussa fuerit sanguis, est curabilis: nam sanguis sola copia peccat, & in vasis detinetur. A materia melancholica raro fit apoplexia, sed si fiat, est admodum periculosa; quia in hac materia maximus est recessus a naturali statu, præsertim cum in cerebro ita copiosa resideat, vt efficiat apoplexiam. Si pituita fuerit in caussa: prout vitiū pituitæ magis est vehemens; pro eo etiam apoplexia vehementior; ideoq; apoplexia pituitosa est periculosior, quo pituita est magis copiosa, magis frigida, crassa, viscida. Quoniam autem apoplexia pituitosa frequentius contingit; circa eius prognosticum necesse est, vt cognoscamus vitia pituitæ, eorumque vitiorum vehementiam. Non ergo abs re erit, proponere signa, desumpta a febre, ab oris spuma, a temperatura corporis, & ab ætate. Quoad febrem, dicit Hippocrates, aphorismo 51. sectione sexta, apoplecticos stertentes intra septem dies mori, nisi febris apprehenderit: nam febris vim habet calefaciendi, extenuandi, & dissipandi materiam pituitosam, dummodo pituita non sit admodum copiosa. Hæc ergo febris est indicium pituitæ, non admodum vehementis: Vnde, si non vincatur pituita a febre, signum est summæ vehementiæ, & perinde futuræ mortis. Spuma oris, est signum pituitæ vehementissimæ; vnde Rhasis dicit, si spuma in ore apparuerit, non esse medendum. Vt autem pateat ratio huius dicti, oportet intelligere differentiam inter spumam apoplectici, & epileptici. Sciendum igitur, cum Galeno, aphor. 42. & 43. sect. 2. spumam generari e materia humida & spiritali: agens autem esse, vel motum, vel calorem, vel vtrumque. Vnde, quoad spumam epilepsiæ; huius materia humida est saliua oris; materia spiritalis est vapor, qui e pulmone effertur; agens autem motus vehemens. In apoplexia autem spumæ materia humida, est propria pulmonis humiditas, non saliua; materia spiritalis est fuligo a corde prodiens, caussa efficiens, est cordis caliditas, & motus violentus spiritus, & vehementissimus pulmonis conatus, vt pulmones velum comprimantur. Quare in apoplexia, dum spuma generatur, comprimuntur pulmones, vt calor cordis priuetur euentatione, & fuliginum expulsione, & hinc sequatur mors. Verum, cum spuma fiat, quoniam summa cum violentia pituita lædit cerebrum: ideo spuma est signum summæ vehementiæ pituitæ. Quoad temperaturam; Auicennas ait, apoplexiam in corpore calido & sicco esse prauam: in tali enim corpore non generatur pituita, nisi a caussa vehementi: quare crasis calida, & sicca; & signum vehementiæ pituitæ. Quoad ætatem; cum Paulo, apoplexia in iuuenibus est periculosior, & præsentim æstate. nam ætas iuuenilis & æstas, ad similitudinem craseos calidæ & siccæ, sunt signa vehementiæ pituitæ. Hæc de prognostico, quantum attinet ad futurum euentum simpliciter. Num autem euentus cito vel tarde sit expectandus; dicendum, eum cito esse expectandum. Et ob id Rhasis, respiciens ad apoplexiam pituitosam, ait, eum vel cito interficere, vel degenerare in paralysin: nam apoplexia, teste Galeno aph. 42. sect. 2. est vitium acutissimum, & velocis motus ratio est, quia partes principes non possint perferre passiones fortes, & simul diuturnas.

Marginal notes: 2. a causa eff. — A qualitate. — A materia, q particeps est inflammationis. — A sanguine. — A melancholia. — A pituita, & huius vitijs. — Vitia pituitę vt cognoscātur. — A febri. — Spuma. — A crasi. — Ab ætate. — Apoplexia est morbus acutus.

Quoad materias, & primum ratione accessionis: venæ sectio probatur in apoplexia sanguinea, & in pituitosa quoque secundum Auicennam, si adsint signa sanguinis: ibi enim sanguis habet rationem caussæ principalis; hic, sine qua non. Sic in apoplexia a qualitate doloritica, vt percussionis & doloris fluit sanguis, ideoque peccat, & habet rationem caussæ adiuuantis: vnde in hac apoplexia vena est secanda. Nec virtus in apoplexia prohibet venæ sectionem, quia non resoluitur virtus, secundum spiritus, sed opprimitur saltem; & virtus secundum solida atque carnes non deficit. Quare in apoplexia secanda vena, si sanguis peccet: vbi notandum, vt, prout sanguis peccans erit, magis vel minus copiosus; ita etiam magis vel minus euacuetur. Et quoniam sanguis potiss. excedit in apoplexia sanguinea, secundum Auicen. multum sanguinis vacuare oportet: secus in pituitosa, in qua sanguis non habet rationem caussæ principalis. Quoad *vsum: Quantum:* Rhasis ter & quater secat venam; neque obstat, quamuis sanguis sit summæ actiuitatis, vt propterea potius vnica vice & confertim euacuandus esse videatur: nam cum Aetio per iteratam venæ sectionem mouetur materia, nec virtus ita dissoluitur: addimus nos, iterata venæ sectione, etiam confertim sanguinem euacuari, nam exiguum est spatium inter vnam & alteram detractionem. Modus ex alibi dictis patet. *Quando:* Rhasis venam secat illico. Auicennas eam aperit hora accessionis; & iubet etiam in apoplexia pituitosa esse secandam venam ante acres clysteres, quia sanguis tempore accessionis vincit alia indicantia, ut, nisi subito uacuetur, homo moriatur: nec uirtus prohibet, nam in accessione potius suffocatur. Sed quæ uena prius, quæ posterius tundenda? Rhasis primo secat uenas medias, secundo remotas a capite, tertio proximas; respicit enim ad apoplexiam, in qua sanguis abundat, & in toto, & in capite: propter sanguinem igitur, qui simul replet totum & caput, primum secanda uena media, id est, cephalica, quia ille sanguis uincit alia indicantia; nisi enim subito minuatur sanguis in capite existens, homo moritur; nisi etiam subito minuatur sanguis in toto existens, hic per capitis uenam apertam in caput trahetur, ut homo similiter moriatur. Secundo loco secantur uenæ remotæ: nam magis potest sanguis in toto peccans, quam in capite: peccans enim in toto, habet impetum in caput, qui impetus augeretur, si primum uena capitis secaretur. Quare ultimo loco uena proxima secanda, siue sit uena narium, siue frontis, siue colli. Tempore igitur accessionis, spatio 12. horarum, tres uenæ aperiantur. Quoad *vbi:* Auicennas secat uenas colli, cephalicam, pedum & narium; quia respicit ad uarias subsistentias.

Marginal note: Curatio in paroxysmo. 1 Chirurgia: Venę sectio.

Ferrum candens. subsistentias. Praeterea Auicennas inter materias chirurgicas addit ferrum candens; quod prodest vt materia dolorifica, sensum ablatum reuocans: Confert etiam, vt materia quae attrahit, ratione doloris & caloris. Ad hoc ferrum candens probatur in apoplexia pituitosa, non in sanguinea: & admoueri potest suturae coronali, & infra occipitium. Rhasis probat & sartaginem ferream calefactam, multoties prope caput appositam, vt capilli vrantur. Adhaec probatur cucurbitula magna cum insigni flamma; & citra scarificationem, & cum scarificatione. Probantur ligaturae & frictiones dolorificae: quae administrentur manibus inunctis, *castorio, euphorbio, sinapi, aqua etiam ardente*.

Cucurbitula. Ligaturae. Frictiones.

2. Pharmaceia. Si apoplexia prodeat a qualitate: siue fiat e percussione, siue alio modo; Auicennas nos remittit ad propria capita.

Apoplexia, sanguinea. Reuellentia. Si apoplexia fuerit sanguinea, sed citra inflammationem: (nam si adest inflammatio, confugiendum ad sermon. de phrenit. & lethargo:) probantur medicamenta retrahentia, per modum Reuulsionis & Repercussionis. Reuulsionis gratia, probantur clysmi acres; quoniam & in sanguinea apoplexia viget pituita; praesertim cum vi clysterum etiam sanguis retrahatur. Quoad vsum: probantur hi clysteres post venam sectam; nam magis potest sanguis. Sed obijciat quis: in apoplexiae accessione sensus tactus est ablatus: Ergo clysmi acres non possunt expultricem irritare. Respondeo: probari clysmos tempore accessionis: nam attrahunt ad intestina, & ratione caloris, quia sunt calidi; & ratione similitudinis, quia verbi gratia componuntur e colocynthide, quae similitudine pituitam attrahit, & ne detur vacuum. Vnde, vt facultas alteratrix in intestinis operetur, clysmi diu sunt detinendi: & ob id iubebat Rhasis, repetendos esse clysteres. Quoad expulsionem: haec fit ab expultrice, adiuta a motrice. Expultrici auxiliantur nerui, per sensum tactus: caussa commodioris vitae, cap. 6. lib. 5. vs. part. Caeterum, cum expultrix sit necessaria caussa vitae, adeo assiduo agit, dum superuacaneum quiddam est praesens, & agit etiam citra sensum tactus; ideo ipsum quoque cerebrum, expers sensus, expellit. Quare, vt simpliciter expultrix excitetur, sufficit praesentia superuacanei; quemadmodum etiam plantae superuacanea expellunt citra sensum tactus: at caussa vitae commodioris, necessarium est, vt sit sensus tactus. Motrix quoque facultas ad expulsionem concurrit: ideoque, cum motus voluntarius sit ablatus, iubet Aetius, abdominis musculos esse fricandos, & comprimendos. Sic ergo reuulsionis gratia clysmis Auicennas vtitur. Gratia repercussionis Auicennas probat odoramenta, non calefacientia, sed roborantia, idest, leuiter astringentia, verbi gratia si odoramenta fiant *e pomis, ex aceto, ex aqua rosacea*. Rhasis probat *oxyrrhodinum, confectum ex ol. rosa. completo, & aceto*. Sed notandum haec reprimentia probari, in accessione apoplexiae sanguineae, non pituitosae.

Qua ratione clysmis acribus vti queamus in apoplexia.

Repercutientia.

Apoplexia pituitosa. Quantum autem ad accessionem apoplexiae pituitosae; Auicennas probat vacuantia per meatus sensibiles & insensibiles. Quoad vacuantia per sensibiles meatus, & primum ratione totius corporis; primo vtitur clysmis acrioribus: secundo medicamentis, quae per os exhibita aluum soluunt: tertio, vomitorijs. Ratio est; si quis enim ante clysmos vti voluerit purgantibus per os exhibitis; materia copiosa non cedet purgantibus. Si quis vtatur vomitorijs ante purgantia per aluum; cum totum corpus & caput sint repleta; caput vomitorio medicamentum magis replebitur. Quantum igitur ad clysmos acres, probantur qui fuere propositi, in dol. cap. a pituita; verbi gratia. *℞. colocynthidis, albi veratri, ana ℥. j. aristol. rot. centaur. min. cyclamin. an. ℞. ß. aqua lb. iij. fiat decoctio sufficiens: & ℞. praedicti decocti lb. j.*

Clysmi acres.

Purgantia.

A *olei rutacei ℥. j. ß. salis communis ℈. iij. Misce. & sine oui vitello fiat clyster*. Quoad vsum: cum Rhasi licet vti & bis & ter. Purgantia, quae per os assumuntur, sunt *pilulae foetidae, pil. cochiae, etiam cum helleboro*, praesertim si apoplexia sit melancholica. Sed quoniam pilulae in accessione non possunt deuorari, ideo sunt dissoluendae. Quoad quando; exhibendae sunt tempore accessionis; nam magis potest materia, quae caput petit, quam possit cruditas: additque Aetius; Apoplexiam nos cogere, vt temere omnia tentemus; quia mors imminet. Quoad vomitoria, Auicenas *exhibet ℨ. ij. olei de Kerua, & exhibet cum succo raphani*. Recte etiam ab omnibus probantur vacuantia per os & nares, quae debent esse valentia & amara; de quibus in dol. cap. Vacuantia per insensibiles meatus, debent esse vehementia, proposita in dol. cap. Vnde recte Auicennas vtitur *oleo rutaceo, cum pyrethro & castorio: vtitur oleo antiquo cum cucumere agresti, cum scilla: ascendit ad euphorbium & sinapi. Possumus etiam ascendere ad magnas antidotos*. B Auicennas applicat capiti, & principio spinalis medullae. Sed magnae antidoti etiam intra os immitti possunt. Studendum autem secundum Rhasin, vt medicamenta in ventriculum descendant; quare miscenda sunt dulcia: & exhibenda medicamenta liquida, & debent imponi in vase obtinente canalem perforatum, vt ad oesophagum perueniant; nam hoc modo aegris inuitis medicamenta in ventriculum descendunt.

Vomitoria. Vacuantia p os & nares. Διαφορητικά.

Quoad diaetam. Aer in sanguinea apoplexia sit temperatus: in pituitosa & melancholica parum vergat ad calidum: nam aer frigidior, prohibet dissolutionem materiae; calidior liquat. Cibus sit tenuissimus. Cauendum a vino: vnde in apoplexia sanguinea, probatur *aqua bord cum exiguo saccharo*: in pituitosa, *mulsa cum hyss. saluia. pulegio*: in melancholica, *mulsa cum melissa; & boragine*.

Diaeta.

C Materiae administrandae extra accessionem, patent e capite de cephalalgia.

CAPVT XVIII.

De Somno praeter naturam; seu Comate, proprie ita dicto; vel Caro, communiter sumpto.

Absoluta apoplexia, dicendum est de somno praeter naturam, de vigilijs, de catocho, stupore, tremore, paralysi, & conuulsione: vt sunt vitia ad animalem facultatem attinentia. Primum autem dicendum de somno & vigilia, quia magis spectant ad cerebrum, cum reliqui affectus magis ad neruos pertineant. Et prius de somno agendum, quam de vigilia, quia somnus magis affinis est apoplexiae. Somnus ergo praeter naturam, alias dicitur subeth, coma, cataphora somnolenta, & communiter carus. Per hunc somnum praeter naturam intelligimus somnum profundum, citra inflammationem cerebri, ad differentiam somni in lethargo; & citra angustiam morbificam, ad differentiam somni in apoplexia, & caro exquisito. D Hic autem notandum, carum dupliciter sumi: Communiter, & Proprie. Si communiter accipiatur; coincidit cum comate, cum somno profundo, e commen. 28. sect. 2. lib. 2. prorhet. Si proprie sumatur; est somnus profundus, in quo aufertur sensus & motus, vt ibidem testatur Galenus. Nos ergo in praesentia per somnum profundum intelligimus affectum, distinctum a somno lethargi apoplexiae, & cari, proprie accepti.

Transitio.

Nomen.

Vt autem intelligatur generatio somni praeter naturam, prius digredi oportet circa somnum secundum naturam. Sciendum igitur, somnum & vigiliam esse quidem proprietates, quae communiter ad corpus & animam pertinent, magis tamen ad corpus. Somnus igitur est, proprietas, corpori & animae communis, sensuum opera consequens. Quare somnus

Digressio de somno physiologica. Forma somni.

Somnus est affectio partis sensitiuæ, Copula, seu immobilitas

somnus est proprietas, seu affectio partis, vt pars est sensitiua, quatenus nimirum eo tempore ab opere desistit, post somnum tamen rursus sentire & operari potest: vnde somnus secundum naturam est, vt ita dicam, experrectilis. Cum autem somnus secundum naturam sit affectio: quænam est hæc affectio? Respondet philosophus in lib. de somno & vigilia, esse copulam, seu immobilitatem partis sensitiuæ. Forma ergo somni secundum naturam est copula: subiectum est pars sensitiua. Cum enim somnus non sit actio, sed affectio: (nam subiectum patitur) affectio hæc pertinet potius, ad quietẽ, quam ad motum, cum actiones intermittantur, ca. 9. lib. de causs. puls. iure ergo philosophus statuit, hanc affectionem esse copulam, seu immobilitatem. Subiectum est pars sensitiua, quæ primum: (vt quod:) concurrit ad obeundum functiones, quarum in somno est intermissio. Vnde cũ in somno intermittantur principes functiones, nimirum sensus, & motus voluntarius; somnus debet esse affectio illius partis, quæ harũ functionum est principiũ: hoc autem principium est ipsum cerebrum, quippe quod est sedes facultatis communissimæ, quatenus hæc ad animalem contrahitur. Hinc Auicennas dicit; somnum esse cerebri affectionem, qua instrumẽta actiones animales intermittũt, respiratione excepta. Neque obstat quamuis Philosophus statuat, functionum animalium originem esse cor: nã Philosophus respicit ad principium facultatis communissimæ, vt alibi docuimus. Non negasset tamen Aristoteles, facultatẽ communissimam, a corde prodeuntem, contrahi in cerebro, vt euadat animalis: vt cerebrum secundum hanc rationem sit somni subiectum. Vnde & Auerrhoes c. 41. lib. 3. collectaneorum statuit, cor esse radicem somni, cerebrum autem esse primum instrumentum: nam cerebrum, ait, est frigidissimum membrorum principalium. Cor radix somni dicitur, prout est sedes facultatis communissimæ: cerebrum autem concurrit vt primum instrumentum, id est, vt in cerebro facultas communissima euadit animalis; nam propterea cerebrum est frigidius, vt spiritum vitalem attemperet, & immutet in animalem. Porro efficiens caussa somni; secundum Aristotelem, Galenum, & Auicennam, est reciprocatio spirituum & caloris ad interiora: ideoque Auicennas, definiens somnum effectiue, dicit: quod somnus secundum naturam sit reditus spiritus animalis ad cerebrum, cum profundatione spiritus vitalis ad cor. Cum spiritu autem vitali etiam calor intro repit, ac profundatur; vnde dormientes intus sunt calidiores, quam extra; secus autem in vigilijs: aphor. 1. sect. 2. Quare caussa efficiens somni secundum naturam, est reciprocatio spiritus & caloris. Cum autem somnus sit affectio, & proinde quid in fieri: ita pendet a reciprocatione, vt reciprocatio vicem gerat caussæ formalis, secundum Auerrhoem. Cæterum intelligere oportet, a quo fiat hæc reciprocatio? Aristoteles inquit, eam fieri ab agente secundum naturam: ad differentiam somni præter naturam: sicut contra, teste Galeno, cap. 10. lib. 3. causs. puls. somnus præter naturam fit a caussa violenta. Fit autem somnus a natura, quando se conuertit ad alimentum. Vnde, si somnus durat post succos confectos, est morbificus somnus, & via ad mortem. Quomodo autem fit hæc reciprocatio a natura? Secundum Aristotelem fit vi vaporis: (hæc est caussa communis:) qui prodit ex alimento, cerebrumque petit. Prodit autem vapor ex alimento vel colliquato, quando somnus fit post cibum, vel post vigilias, citra corporis laborem, quamuis homo non comedat post vigilias: nam vt assiduo nutritur corpus, ita assiduo ex alimento fit euaporatio in caput: vnde Galenus ait, capit. vlt. lib. de vtil. respir. euaporationem fieri e sanguine, ex alimento, in cerebrum. At vapor prodiens ex alimento in caput, non est caussa reciprocationis spirituum, nisi condensetur, ob frigiditatem cerebri; sic enim condensatus, prohibet egressum spirituum & radiorum, & proinde influxum facultatis animalis. Durat igitur somnus, quandiu durat vapor condensatus angustans.

Subiectum somni est cerebum.

Cor est sõni radix: cerebrum, est primum instrumentum.

Efficiẽs caussa somni, vapor condensatus angustans.

Quomodo fiat reciprocatio spirituum & caloris.

Caussa finalis somni, secundum Aristotelem duplex est: præcipua est munus vigiliarum: homo enim dormit, vt commode per vigilias propria munia obeat, id est, munia, quæ attinent ad facultatem animalem, non autem ad naturalem: nam facultas naturalis non cessat ab opere suo vnquam, quia dum operatur: parat sibi alimentum, quo fouetur: contra facultas animalis quoniam actione propria non fouetur, propterea actionem suam quandoque intermittit. Caussa finalis secundaria, est propria requies facultatis animalis: & hic finis secundarius ad præcipuum refertur; nam facultas quiescit vt operetur. Ex his ergo quæ hactenus dicta sunt, possumus colligere τὴν ἀναλύσει definitionem somni secundum naturam, quod sit copula cerebri, dependens a retractione naturali spiritus animalis, vt homo functiones animales obire possit. Porro somnus hic naturalis, secundum Auicennam, vel Absolute est naturalis, vel Non absolute. Absolute naturalis est, qui fit post vigilias, a cibo, vt spiritus in vigilijs dissipatus restituatur, huiusque reciprocatio fit a vapore, ex alimento non colliquato. Somnus naturalis non absolute, quem Auicennas vocat somnum non naturalem, fit post insignem laborem, vt spiritus plus iusto dissipatus reparetur: & in hoc somno fit reciprocatio a vapore alimenti colliquati.

Finis somni.

Definitio somni secundum naturam. Diuisio somni naturalis.

His explicatis, quantum ad generationem somni præter naturam: sciendum, somnum præter naturam fieri, dũ cerebro occurrit caussa morbifica, ita agens, vt spiritus animalis præter naturam retrahatur in cerebrum, vt cerebrum ita afficiatur, vt difficulter homo expergiscatur. Dependet autem a reciprocatione præter naturam spiritus animalis. Quare Somnus præter naturam est copula morbifica cerebri, dependens a reciprocatione præter naturam spiritus animalis. Forma somni præter naturam, est copula, qua veluti ligatur subiectum, nimirum cerebrum.

Generatio somni præter naturam.

Definitio. Forma Subiectum.

Caussa efficiens, est reciprocatio præter naturam spiritus animalis. Porro, caussa, a qua fit reciprocatio hæc præter naturam, est vel Intemperies, vel Materia. capit. 10. lib. 3. de causs. puls. cap. 8. lib. 4. de præsag. puls. cap. 5. lib. 3. de loc. aff. cap. 2. lib. 4. loc. aff. com. 28. sect. 2. lib. 1. prorhet. & Auicennas cap. de subeth. Quoad intemperiem, est intemperies cerebri vel frigida, vel humida vel frigida humida. At potior intemperies est frigida: nam frigiditas strenue condensat vaporem alimenti: humiditas autem vaporem condensatum a naturali frigiditate, conseruat. Quæ autem caussæ sint intemperierum, patet alibi. Quoad materiam: est vapor, qui copia, & motu peccat: copia obstruit, motu fertur in caput. Vnde Aetius dicit, Coma, id est, somnum præter naturam fieri, e vapore calido, & humido. Vt comatis caussa immediata, prohibens spirituum egressum, non sit vapor, peccans vel qualitate & copia: nec possit esse humor, peccans vel qualitate, vel copia, vel simul & copia & qualitate. Declaro. Si enim vapor peccet sola qualitate, nimirum frigiditate, caussa est comatis, sed mediata, quatenus cerebrum refrigerat, quod refrigeratum deinde vapores densat. Si vapor peccet copia & qualitate; copia sane obstruet, sed non erit coma, verum caros exquisitus. Si humor sola copia peccet, pariter fiet caros exquisitus, non coma, de quo nunc loquimur. Si humor peccet sola qualitate, erit caussa comatis, sed mediata quatenus sua qualitate frigida cerebrum refrigerat. Si peccet humor & copia & qualitate, fiet caros exquisitus. Constitutum igitur sit, coma fieri a vapore, sola copia peccante. Hic vapor, secundum Auicennas prodit modo a Toto, modo a Parte. A toto, etiam cum Aetio, vt in febribus e vaporibus

Caussa efficiens. Dyscrasia.

Materia.

Coma fit a vapore sola copia peccãte.

e vaporibus calidis & humidis. A parte, vt a ventriculo, per crapulas & ebrietates: & cum Auicenna prodire etiam potest a pulmone, & alijs partibus.

Differentiæ. Quoad differentias, ratione formæ: Si copula cerebri sit remissior, fit somnus præter naturam, quem vocant Coma, seu cataphoram: si copula sit intensior, fit somnus præter naturam quem vocant Coma somnolentum, seu cataphoram somnolentam; & si adhuc sit copula intensior, fit somnus præter naturam quem vocant carum. A subiecto non sumuntur differentiæ: nam semper est cerebrum. Ratione caussæ effectricis: Reciprocatio spiritus animalis fit, vel ab Intemperie, quæ est aut Frigida, aut Humida, aut Frigida & Humida: vel a Vapore copioso obstruente; qui, vt peccat secundum motum, prodit vel a Toto, vel a Parte.

Signa. Hoc malum in genere est notum; nam æger expergiscitur quidem, sed difficulter. Quoad differentias: coma cognoscitur cum Rhasi, quia patiens quasi dormiens iacet, sentit, mouetur, oculos vt plurimum clausos habet; at vi clamoris oculos aperit; sed statim claudit; in summa, ingens ad somnum est inclinatio, vt patiens nisi excitetur, dormiat. Coma somnolentum cognoscitur, secundum Galenum in libro de comate; quia ægri dormiunt diu & profunde, non loquuntur, difficulter sentiunt: & hæc cataphora somnolenta propria est lethargicorum. Caussa efficiens, si sit intemperies, ægri non loquuntur: si vapor cum Aetio, peregrina loquuntur, ac, veluti delirant.

Præsidia. Indicationes ex vsu sunt; si somnus fiat ab intemperie, oriatur indicatio alterandi per contrarium: si caussa sit vapor, est vacuandus & retrahendus, occurrendumque caussæ generanti, vt alibi diximus.

Prognostica. Vitium hoc despiciendum non est: nam somnus profundus potest mutari in coma somnolentum, in carum, in apoplexiam. Sed periculum pro vi differentiarum intenditur: verbi gratia, carum est minus periculosum, comate somnolento; cum in hoc maior sit vehementia ratione essentiæ. Causa efficiens potest esse intemperies, & vapor, quæ autem horum sit vehementia, patet e sermone de dolore capitis.

Curatio. Quæ materiæ sint administrandæ, constat e dolore capitis. Breuiter saltem quædam monebimus. Materia igitur chirurgica probatur dolorifica: vt ligaturæ, frictiones, ferrum candens, præsertim in comate somnolento. Medicamenta probantur, quæ agunt in sensorium tactus, & in organum facultatis expultricis: vt sunt clysmi acres, suppositoria acra, sternutatoria. Si opus sit vt *oxyrhodino*, conficiatur ex *aceto copioso, & oleo exiguo. nam oleum, secundum Auicennam, dormire facit*.

Diæta. Aer sit luminosus. Cibus, *mulsa cum aceto*. Et in hoc malo probantur animi accidentia, quæ possunt animam agitare, vt tristitia, ira, &c.

CAPVT XIX.

De caro exquisito, seu proprie ita dicto.

Nomen. PEr carum intelligimus exquisitum: nothus enim coincidit cum comate, de quo sumus locuti: intelligimus ergo carum exquisitum cum Galen. capite secundo, libro quarto, de loc. effect. & com. 21. lib. 2. de artic. in quo malo homo neque sentit, neque mouetur, non intelligit, non recordatur; respiratio non aufertur, sed quandoque læditur.

Generatio. Generatur hoc malum, dum caussa angustat ventriculos cerebri, vt ea fiat reciprocatio spiritus animalis, vt omnis functio animalis aboleatur, excepto tactu, & respiratione, vt tactus imminuatur, & respiratio quandoque lædatur.

Definitio. Caros igitur est functio ablata animalis, (respiratione excepta,) cerebri & totius corporis, dependens a facultate impedita, secundum cerebri ventriculos.

Forma. Forma, est functio ablata animalis, respiratione excepta: vt caros distinguatur ab epilepsia, in qua est conuulsio: & distinguatur ab aliqua apoplexia, in qua respiratio aufertur. cap. 1. lib. 4. loc. aff. At notandum circa tactum, & respirationem. Circa tactum: statuit enim Galenus loc. cit. in caro hominem non sentire. Aetius autem inquit, in caro hominem, dum pungitur, sentire. Responsio. Tactus dupliciter potest considerari: quatenus scilicet in sensu tactus occurrit obiectum proportionatum, vel improportionatum. Si occurrat obiectum proportionatum, homo detentus caro non sentit, cum Galeno: si improportionatum, sentit, cum Aetio. Quoad respirationem, Galenus cap. 2. libro 4. l. affe. dicit, in caro non lædi respirationem: vbi per carum intelligit carum remissiorem: nam in vehementiori læditur respiratio, capite primo, libro quinto. loc. aff.

Subiectum. Subiectum, est cerebrum, caussa functionum principalium; est quoque totum, caussa motus; nam homo iacet, nec potest surgere.

Caussa efficiens. Caussa efficiens est facultas impedita secundum ventriculos cerebri: qua caros distinguitur ab apoplexia, in qua facultas impeditur etiam secundum poros. Cum igitur in caro impediatur facultas secundum ventriculos, morbus in hoc vitio est angustia ventriculorum cerebri. Per ventriculos, Galenus cap. 2. libro 4. l. affect. intelligit, non modo anteriores, sed etiam potissimum medium; ait enim carum fieri, dum cranium comprimit ventriculos, & potissimum medium.

Angustiæ caussæ. Angustia in caro, est compressio, Subsidentia & Obstructio. Compressio fieri potest a caussa Externa, & Interna. Externa, est caussa percutiens, capite secundo, libro quarto loc. affect. Interna est affectus similis inflammationi, vt colligitur ex aphoris. 42. sectio. 2. ad similitudinem apoplexiæ. Subsidentia quoque produci potest a caussa externa, & interna. Subsidentia enim fit a qualitate dolorifica, vel frigiditate. Si fiat a qualitate dolorifica, vt voluit Galenus capite secundo, lib. quarto. loc. affect. si dolor fieri potest a caussa externa, vt ab ictu: vel ab interna, si aliqua corporis pars vi caussæ internæ doleat, vt fiat caros per consensum, quemadmodum & apoplexia fieri solet. Si fuerit qualitas frigida, fieri potest caussa vel extra caput refrigerante, vel a frigiditate genita in aliqua corporis parte, & proinde a caussa interna. Obstructionis caussa est Vapor vel Minera. Vapor copiosus requiritur: vnde Paullus voluit in augmento & vigore accessionum febrilum fieri carum. Minera, est pituita copiosa, frigida, humida, obstruens quidem ventriculos cerebri, sed non hærens in parietibus ventriculorum, quemadmodum in epilepsia & apoplexia.

Differentiæ. Quoad differentias, a forma: In caro respiratio vel est Inculpata, vel Culpata. A subiecto non sumuntur differentiæ, quia idem. A caussa efficiente, angustia est, vel Compressio, vel Subsidentia, vel Obstructio.

Signa. Quoad signa. Aetius statuit. carum distinctum cognosci ab apoplexia: nam dum patiens pungitur, sentit, & corpus retrahit. Quoad signa differentiarum, & primum ratione formæ: respiratio an sit inculpata, nec ne, per se patet. Quoad caussam efficientem, & primum si fuerit compressio, cognoscitur e caussis comprimentibus, vt ex ictu, e signis copiosi sanguinis. Subsidentia similiter cognoscitur e cognitione caussarum. Caussæ externæ, manifestæ redduntur ab assidentibus. Caussa interna, an prodeat ab aliqua parte; patiens manifestabit se persensisse dolorem, vel frigiditatem in aliqua parte: vnde assidentes referent, patientem ante paroxysmum esse conquestum de dolore alicuius partis. Obstructio, num fiat a vapore, an a pituita, patet e dolore capitis.

Præsidium. Quid indicet quælibet angustia; patet e sermone de apoplexia.

Malum

Prognostica. Malum hoc semper magni est momenti, com.28. sect.2.lib.2.prorh. nam symptomatũ dest insignis vehementia ratione essentiæ, quia functio animalis est abolita:adest vehementia dignitatis,nam & symptomata,& caussæ pertinent ad cerebrum. Varie autem prognosticandum,pro vi differentiarum. Ratione formæ,carus magis est periculosus, si lædatur respiratio. Ratione causæ efficientis,si fuerit compressio ex ictu, est vitium ferme incurabile. Si compressio fiat a sanguine,curari potest;quia sanguis sola copia peccat,& in proprijs vasis detinetur. Si angustia fuerit subsidentia; augetur & minuitur periculum, vt in sermone de apoplexia diximus. Si angustia fuerit obstructio,est malum curabile:potest enim superari & vapor,& minera. Vnde plerique gloriantur, se curasse apoplexiam,cum tamen carus fuerit.Euentus cito expectandus est:carus enim est vitium uelocis motus.

Curatio. Materiæ patent, e traditis in serm.de Apoplexia, & de dolore capitis.

CAPVT XX.

De Viglia morbosa.

Nomen. Generatio vigiliæ secundum naturã. SOmno præter naturam opponitur illud vitium, quod Auicennas Zaara uocat,id est, morbosam uigiliam. Huius generatio ut pateat,intelligenda est essentia uigiliæ secundum naturam. Vigilia igitur secundum naturam cum philosopho,est affectio cerebri,sicut & somnus:differentia autem est,quia in somno affectio est copula:in vigilia,affectio est relaxatio. Sicut igitur copula pendet a reciprocatione spiritus animalis: ita relaxatio pendet a naturali effusione spiritus,ad instrumẽta sensus & motus. Preterea, vt reciprocatio fit ab alimenti vapore condensato a cerebri frigiditate,secundum naturam,& conseruato a moderata humiditate:ita in vigilijs spiritus effusio fit,dum vapor condensatus est resolutus,vt spiritus animalis per radios instrumẽtis motus & sensus impertiatur, vt homo bis vti valeat. Vigilia ergo secundum naturam est relaxatio cerebri, dependens a naturali effusione spiritus animalis, gratia obeundarum operationũ. Hinc facile colligi potest, vigiliam Generatio vigiliæ præter naturam. præter naturam fieri, quotiescunque cerebro occurrit caussa morbifica, cuius vi alimenti vapor, vel in cerebrum non fertur;vel si deferatur,nec condensatur, nec cõseruatur, sed potius rarescit & absumitur, Definitio. vt importuna fiat egressio spiritus animalis. Vigilia ergo morbosa,est relaxatio cerebri, dependens ab effusione præter naturam spiritus animalis. Forma est relaxatio. Subiectum est cerebrũ.

Forma. Subiectum. Caussa efficiens. Caussa efficiens, est effusio spiritus animalis præter naturam. Vnde Gal. cap.10.lib.3. de caus.puls. ait, in vigilijs morbificis calorem naturalem foras moueri immodice: sicut enim spiritus animalis præter naturam egreditur, ita calidum innatũ immodice præter naturam mouetur ad circunferentiam.Spiritus autẽ animalis egreditur propter caussam morbificam, quæ multiplex esse potest. Ideoque cum vigilia fiat, quoniam in cerebro desideratur alimenti vapor condensatus:sciendum, quod cerebrum hoc vapore priuetur propter duas caussas: prima caussa morbifica est, quæ prohibet alimenti vaporem in caput deferri:altera est, quãdo caussa morbifica vaporem in caput delatum,nõ densat,nec conseruat. Declaro, discurrendo per caussas & internas & externas. Caussa interna est Qualitas & Materia. Qualitas Materialis,vel Spiritalis. Materialis proponitur a Gal.cap.5.li.3.l.aff.vbi vult, vigiliarum caussam esse intemperiem cerebri sine materia:quæ intemperies,vel est calida,vel sicca,vel calida & sicca:sed calidites obtinet potiores partes,nam est maioris actiuitatis,vnde calefacit & absumit vaporem,nec per-

Caussa interna. 1. Qualitas.

mittit,vt in caput deferatur:siccitas vero solum absumit. Qualitas spiritalis, est qualitas dolorifica. At Quomodo qualitas dolorifica excitet vigilias. quomodo hæc qualitas vigiliarum est caussa? Sciendum dolorem duo efficere: primum enim soluit vnitatem, vt obiectum improportionatum in instanti agat in cerebrum,& cerebrum hoc obiectum vt dolorificum iudicet. Secundo caussa dolorifica qualitatem noxiam introducit, quã insinuauit Gal.aphor. 50.sect.6.dum ait in magnis doloribus ad ventriculum fluere biliosas superfluitates; vt si dolor vigeat in intestinis, qualitas dolorifica impertiatur ori ventriculi: quemadmodum & vulnus capitis est caussa vomitus,caput enim ventriculo communicat passionem,quæ passio nihil aliud est, quam qualitas spiritalis. Adhæc,ca.6.lib.5.loc.aff.Gal.dicit, syncopen fieri vitio stomachi,ob proprietatem doloris, id est, ob qualitatem dolorificam, quæ longe alia est ab intemperie. Si ergo caussa dolorifica tribuat cerebro qualitatem dolorificam,est caussa vigiliarum;nõ tamen semper; nam quãdoque est caussa reciprocationis caloris,vt fiat carus. Si caussa dolorifica tribuat solum obiectum improportionatum, tũc caussa est, non somni, sed vigiliarum:non enim permittit alimenti vaporem in caput ferri:quia materia,propter dolorem,fluit in partem,quæ primo afficitur,cap.5. 5.li.13.meth. Hæc de qualitate. Quoad materiam, 2.Materia. oportet intelligere speciem,vitium, & caussam generantem. Species:est Vapor,vel Minera. Vaporis species tot sunt,quot sunt species mineræ. Minera igitur est vel Sanguis,vel Bilis,vel Pituita, vel Melancholia. Quoad vitium,est materia putrida,calida,sicca, putrida & calida,prohibet condensari vaporem alimenti:materia sicca alimenti vaporem absumit. Sanguis concurrit vt putridus, & calidus: bilis, vt calida,sicca:pituita,vt salsa, & proinde vt putrida calida: melancholia, si sit exusta, vt calida sicca; si non exusta,vt sicca. Caussa generans quænam sit,alibi diximus. Caussæ externæ vigiliarũ, secũdum Auic.possunt esse aer luminosus, secundum Paullum inedia, Caussæ externæ. & cibus nimis copiosus,qui dum ob copiam non coquitur,facit,vt desideretur alimenti vapor: præterea est cibus pariens insomnia,vt fabæ:adhæc sunt cogitationes,mœrores,strepitus, & reliqui animi motus immodici;propterea quod magis possint ad efficiendum egressum spiritus animalis,quam possit alimenti vapor ad reciprocationem spirituum.

Differentiæ. Differentiæ non sumuntur a forma,nisi vt relaxatio est Intensior, vel Remissior: Neque a subiecto. Sed ab efficiente:vt caussa est Interna, vel Externa. Interna,est Qualitas,vel Materia.

Signa. Patet autem hoc vitium in genere, & secundum differentias a forma;num scilicet relaxatio fit magis vel minus intensa. Num caussa efficiens fit interna, vel externa,facile cognoscitur. Si autem caussa interna sit;quænam hæc sit caussa,patet e traditis in sermone de dol.cap.

Indicationes. Si vigilia fiat ob vaporem non condensatum,idq; ob intemperiem; oritur indicatio alterandi per contrarium; quare modo refrigerandum, modo humectandum. Si hoc fiat a materia; quid indicet materiæ species, vitium, caussa generans, etiam patet. Si fiat vigilia,quoniam vapor cõdensatus absumitur,a siccitate; oritur indicatio humectandi. Si vigilia fiat, quoniam vapor alimenti in caput non trahitur;& si id fiat,quoniam retrahitur a dolore, patet, quid dolor indicet: Si autem fiat, quoniam vapor alimenti simpliciter deficit;indicatur præsidium generans vaporem alimentalem.

Prognostica in genere. Vigilia est vitium vehemens ratione dignitatis, quia pertinet ad cerebrum: & si vigilia producatur, accedit vehementia facultatis:vnde vigiliæ homines reddũt graciles,c.11.l.3.de tuen.sanit.aph. 20.sect. 4.lib.6.epid.corpus enim dissoluitur: tum caliditas euaporans secum ducit non exiguas particulas corporeæ

poreæ substantiæ cap.6.lib.7.method. com.vlt.li.2. de ratione vict. Vnde rationabiliter dicitur, quæ vigiliæ vires lædant, c.1.& 5.lib.12.meth. Et additur aphor.18. sect.7. vigilijs succedere vel conuulsionem, vel desipientiam: conuulsio quidem succedit ex inanitione, nam vigiliæ vacuando siccant: desipientia succedit, quia in vigilijs sanguis redditur biliosus. Verum periculum intenditur pro vi differentiarum. Primum ergo ratione formæ, vt relaxatio est intensior, ita vigiliæ magis sunt periculosæ: & addit Auicennas, si tussis subsequatur, homo moritur; nam tussis est signum vehementissimæ vigiliæ, quæ sua vehementia ita siccat & exasperat laryngem, vt tussis oriatur. Ratione caussę efficientis; si prodeat a caussa externa, minus est periculosa, et satis remissa vigilia. Si caussa sit interna, est qualitas, vel materia. Qualitas est intemperies, vel dolor. Intemperies si sit in habitu; est incurabilis, quemadmodum siccitas in sene. Si caussa sit dolor; pro vi doloris varie prognosticandum. Si vigilia ratione materiæ fiat in phrenitide, in febribus, prognosticum est petendum e vehementia morborum. Si in caussa fuerit materia simpliciter, siue sit materia biliosa, siue melancholica, siue salsa pituita, prognosticum est sumendum a vehementia materiæ, vt alias docuimus. Vtrum autem euentus cito vel tarde sit futurus, cognoscitur e motu caussæ: verbi gratia, caussæ phrenitidis sunt velocis motus, pituita salsa, melancholia, tardi motus. At quamuis longa sit vigilia, non tamen est assidua, sed habet interualla: nam secus patiens obiret.

Prognostica in specie.

Euentus.

Quoad materias Venæsectio non probatur, nisi vigilia comitetur morbum, cuius caussa vena sit secanda; vt in phrenitide, in febribus. Quoad medicamenta: vigilia, cum procedat vel ab intemperie, vel a dolore, vel a materia: si ab intemperie, si quidem hæc sit calida, secundum Auic. probantur *rasura cucurbitæ, mucilago psyllij, virga pastoris, semperuiuum, lactuca, mandragora, capita papaueris*. Si intemperies sit sicca, vti licet *oleo amygd. dul. lacte, butyro*. Verum siccitati si coniuncta sit frigiditas, prædictis addantur *chamamelum, fœnum græcum, melil. malua, althæa*, Si siccitati sit coniuncta caliditas; prædictis addantur frigida iam superius proposita. Si vigiliæ caussa sit dolor, secundum Auicennam, cura erit doloris mitigatio, de qua alibi. Si caussa sit materia; si materia agat per mediam phrenitidem, patet quibus medicamentis sit vtédum. Si agat materia citra mediá phrenitidem, cum esse possit, vel pituita, vel melancholia, vel bilis: si fuerit pituita salsa; Auicennas probat *ol. amygd. dulcium, oleum commune, & decoctum in duplici vase, cum aqua hordei, & cum vino albo subdulci, cum pauco chamamelo, meliloto, & serpillo*: respicit enim ad pituitam salsam, quæ viscida est & crassa, vt detergentibus & attenuantibus opus sit. Si materia sit melancholica, cum sit frigida & sicca, oportet calida miscere humidis: vt sunt *malua, althæa, oleum amygdal. adeps gallinæ, &c.* Si materia fuerit biliosa, vti licet, *violis lactuca, cucurbita, nymphæa, mandragora, folijs & capitibus papaueris, hyosciamo, diacodeio, philonio Romano, syrupo de papau. requie Nicolai, pilulis de cynoglossa*. His tamen frigidis calida sunt miscenda, & quædam etiam corrigentia, quæ dent penetrationem. Aetius proponit odoramenta *e papauere, & mandragora, cum vino. Vsus* patet: monere tamen quædam licet, circa quando & vbi. *Quando*. Cum Paullo, oportet hæc administrare, si adest febris, in declinatione accessionis: adhæc primo ea sunt applicanda, deinde exhibenda. *Vbi*: cum bilis subsistentiam habeat & in toto, & in capite, medicamenta & per os exhibenda, & capiti applicanda, nimirum, suturæ coronali, temporibus, naribus; at opium non applicetur suturæ.

Curatio. Venæsectio. Pharmaceia 1. Intemperies.

2. Dolor. 3. Materia.

Quoad diætam, probatur aer obscurus, & alteratus medicamentis soporiferis, *id est, lactuca, papauere, &c.* Probatur puluinar, si conficiatur *e capitibus papaueris e radice papaueris nigri, &c.* Cibus sit varius, pro caussæ varietate: & cum Paullo miscenda sunt soporifera, dum vigilia vrget. Paullus probat validum exercitium, a quo scilicet fit insignis colliquatio alimenti: vnde ex hoc vapor copiosus petit caput, & somnum excitat.

Diæta.

CAPVT XXI.

De Comate vigili.

Per Coma vigil, intelligimus malum, mistú e sóno & vigilia præter naturá. Generatur hoc malum, dum caussa contraria agit in cerebrum vt cerebrú afficiatur modo copula, modo relaxatione. Coma vigil igitur est affectio mista e copula & relaxatione cerebri, dependens a quiete & motu præter naturam spiritus animalis. Forma est quid mistum e copula & relaxatione: e copula, vt est coma; e relaxatione vt est vigil. Subiectum est cerebrum. Causa efficiés, est spiritus animalis, quies seu reciprocatio, est motus, siue egressus. Que causę sint reciprocationis & egressus spirituú, patet e superius propositis. Quoad differentias, et primum a forma: vel Copula vincit, vel Relaxatio: vnde cum Galeno in lib. de comate, datur cataphora vigil pigra, dum copula vincit: datur cataphora vigil non pigra, dum relaxatio vincit. Ratione causæ efficientis dicendum: materiam vel esse Participem inflammationis, vnde prodit cataphora vigil phrenitica; vel expertem inflammationis, vnde producitur, cataphora vigil nó phrenitica a Galeno dicta. In genere hoc malum patet: nam cum Gal. loc. cit. æger vigilat, nec tamen surgere potest. Quoad differentias ratione formæ: cataphora vigil non pigra, cognoscitur e motu facili corporis & copioso: pigra contra. Ratione caussæ efficientis; cataphora vigil phrenitica, cognoscitur e delirio; non phrenitica, ex absentia delirij, nisi hæc cataphora fiat e vino; si autem fiat e vino, cognoscitur inde, quod febris non adest, et præcessit potio vini copiosi. Indicationes, prognosticum, materiæ; patent e traditis de simplici tum somno, tum vigilia.

Nomen. Generatio.

Forma. Caussa efficiens. Differentiæ.

Signa.

Præsidia.

CAPVT XXII.

De Catocho exquisito.

Hactenus dictum est de vitijs, attinentibus ad corpus & ventriculos cerebri. Iam dicendum de malis neruorum: nimirum, de catocho, tremore, stupore, paralysi, & conuulsione. Et primum de catocho dicendum; quia in hoc vitio cerebrum per essentiam afficitur. Per catochú intelligimus malum, quod vocant catalepsin, detentionem, congelationé. Non explico causas harum vocum: vide te Altimarum. Intelligimus autem catochum exquisitum, in quo patientes seruant eundem situm, quem antea obtinebant; præterea audiunt, vident, imaginantur, recordantur; sed immoti instar statuæ manent, sensuque tactus orbantur, cap.16.l.4. de causs. puls. Excluditur ergo catochus nothus, quem interdum Galenus coma vigil vocat: vt cap.21.lib.13. meth. cap.2.lib.7. de loc. aff. cap.3.l. de diff. symp. Quibus locis nonnulli, putantes Galenum loqui de catocho exquisito, vehementer sunt allucinati. Catochus exquisitus generatur, dum a cerebro frigido & sicco, e materia melancholica producitur vapor frigidus & siccus, vt illico expellatur in neruos, vnde nerui motiui, qui alijs duriores sunt, a vapore frigido & sicco afficiuntur, & secundum partem internam condensantur, vt radios spiritus animalis non admittant; ideoque motus voluntarius vna cum tactu deperditur: afficiuntur etiam nerui secundum partem exter-

Transitio.

Nomen.

NB.

Generatio.

nam

nam, secundum quam ita refrigerantur, vt rigidi, seu tensi permaneant, vnde homo ceu statua redditur immobilis. Quare catochus exquisitus est motus ablatius, cum abolitione receptionis obiecti tangibilis totius corporis, dependens, à densitate, cum frigiditate & siccitate neruorum motiuorum. Hæc definitio colligitur e Galeno, com. 56. sect. 2. lib. 1 prorhet. nō autem ex alijs locis, nam cap. 3. lib. de diff. sympt. & alibi, respicit Galenus ad catochū spurium. Forma huius mali est motus ablatus, cum abolitione receptionis obiecti tangibilis; patientes enim immoti manent. Vnde catochus distinguitur a tetano, & a catocho notho. A tetano; nam in hoc est motus corruptus, quia omnes musculi mouentur ad suum principium. Distinguitur a catocho notho, quem etiam coma vigil nuncupant; quia in hoc, secundum Aetium, patientes quandoque mouent manus ad caput, quod nequaquam fit in exquisito. Quoad sensum tactus: ait Galenus, homines in catocho tangibilia non percipere. In definitione diximus, abolitā esse receptionem obiecti tangibilis; non autem functionē tactus esse ablatam, vt constaret, vitium hoc non esse positum in iudicio, sed in receptione: iudicium enim in sensu tactus attinet ad cerebrum, quod non est læsum; receptio autē pertinet ad neruos, qui sunt læsi. Subiectū huius accidentis est totum corpus: patientes enim manent immoti secundum omnes partes.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens, est densitas, cum frigiditate & siccitate neruorū motiuorum. Vt hæc intelligantur; supponendum: neruos constare e portione interna cerebrali, seu medullari, et externa, seu membranea. Quemadmodum igitur nerui in paralysi afficiuntur secundum internas partes, in conuulsione secundum externas: ita in catocho secundum vtrasque afficiuntur, vt propter densitatem spirituum animalium radij non transeant, propter frigiditatē & siccitatē nerui rigidi euadant. Diximus autē in finitione neruos motiuos affici, quoniam hi, vt duriores, facilius a frigido et sicco indurescūt. Quia ergo nerui molles non afficiuntur, ideo patientes cum Galeno audiūt, vident, sed oculi tamen non mouentur: & quia noxa non attinet ad cerebrū; recordantur & imaginantur. Ceterum cognoscere oportet, ob quā caussam nequi ita afficiantur. Paulus proponit materiam frigidam & siccam, id est, melancholicam, quæ materia melāncholica est vapor; cū hoc malum cito desinat, vt quatuor vicibus, aut pluribus quoque eodem die reuertatur: neq; vacuatio aliqua sensibilis apparet, quia scilicet est vapor. Hic vapor copia sua potest densare, & frigiditate atque siccitate veluti congelare. Materia, e qua hic vapor generatur, est humor melāncholicus, id est, frigidus & siccus. Agens caussa, quæ hunc vaporem producit, interdum est calor imbecillis infra caput, dum videlicet vapor generatur e melancholia, infra caput collecta: semper autem agens est calor debilis capitis, & est capitis intemperies frigida, & sicca, secundum Galenum aph. 4. lect. 2 intemperies vaporem frigidum & siccum, proptem a loco extra caput, frigidiorem & sicciorem dit: In catocho ergo exquisito materia est melancholica: vnde, dum Aetius ait, catochum fieri a sanguine, loquitur de catocho notho.

Caussa efficient.

Caussa catochi est vapor.

Differentiæ.

A forma sumuntur tantum differentiæ secundum Magis & Minus. A subiecto non sumuntur differētiæ: nam semper est totum. Ab efficiente: Vapor generatur In capite, vel Extra.

Signa.

Catochus in genere patet. Differentiæ a forma secundum magis & minus, cognoscuntur e diuturnitate & frequentia accessionum. Quoad caussam efficientem; num vapor generetur in capite, vel extra; cognoscitur e traditis in serm. de dol. cap.

Præsidia.

A vapore sumūtur hę indicationes: vapor dissoluendus est, & retrahendus, si habet impetum in caput. A materia e qua, cum sit humor melancholicus frigidus et siccus; quid indicet, patet. Ratione agētis, cerebrum est calefaciendum & humectandum.

Hoc malum, quantum attinet ad accessionē, cito & facile superatur: nam vaporis vehementia ratione essentiæ est remissa: nec adest insignis vhementia ratione dignitatis, quia vapor afficit neruos, non cerebrum: & ob id dicit Galenus com. 56. sect. 2. l. 1. prorhet. adolescentē illum euasisse. Sed notandum; cum Aetius inquit, catochum esse periculosiorem lethargo; quod respiciat ad catochum nothum, ad vitium mistum ex inflammatione phrenitica & lethargica; addit enim aquam frigidam esse noxiam, quod augeat inflammationem. Maior est difficultas in preseruatione: quia cerebrum est frigidum & siccum: vt adsit vehementia essentiæ & dignitatis.

Prognostica.

cap. 4. lib. 6.

Materiæ extra accessionem vsurpandæ, patent e dol. cap. a materia melancholica. In accessione id solum notetur, Rhasin probare. *oleum femmum, quod est calidum & siccum in secundo, & addit duodecimam euphorbij partem*: quia videlicet respicit ad discussionem vaporum in accessione. Nam extra accessionē oportet calefacere, & humectare.

Curatio.

CAPVT XXVII.

De Tremore.

Tremor solū pertinet ad motū, ad differentiam torporis, seu stuporis: ideo primo de Tremore dicendum. Per tremorem autem intelligimus morbosum; malum scilicet, in quo totum mobile sursum & deorsum mouetur, cap. 2. li. 2. de causs. sym. & in l. de tremore, & aph. 4. sect. 1. lib. epid. Generatur hoc malum, dū caussa morbifica occurrit corpori; vt cuius radij spirituum animalium ita deficiūt, vt, dum facultas motrix, volūtati obtemperans, ad motum sursum insurgit, & membrum quidem attollit, sed non detinet, quin membrum, siue mobile, suo pondere deorsum tendat. Quare tremor morbosus, est motus prauus a sursū, assiduus, totius mobilis neruosi, dependens a facultate motrice, mouere tentante, præter naturā onerata. Forma est motus prauus a sursum ad deorsum: nam ca. 2. li. 2 de causs. sympt. vult Galenus, tremorem esse motum prauū, ad differentiam imminuti, qui imminutus plerunque est in stupore. Præterea, vt tremor est motus prauus; distinguitur a paralysi, in qua motus est ablatus. Dicimus; a sursum ad deorsum; vt tremor distinguatur a conuulsione, in qua est quidem motus prauus, sed membrum retrahitur. Notandum autem quod dicimus, a sursum ad deorsum; non, sursum deorsum; oportet enim exquisitissime loqui in definitione: ratio autem est; quia mobile, quatenus sursum mouetur a virtute, potius diminute mouetur, quam corrupte: at motus deorsum prauus est: nam mobile deorsum mouetur, cum nō deberet moueri, & hic motus dependet a pondere, seu onere, inuita virtute. Addimus in finitione, caussa formæ; quod sit assiduus motus ad differentiam torporis, qui sane etiam est motus prauus, qui fit a virtute sursum, a pondere deorsum; sed quia torpor est leuis paralysis mēbri, ideo membrum ægre sursum mouetur, vt statim decidat, vnde fit huiusmodi motus per interualla, vt per quoddam interuallum post decidentiam, sursum attollatur membrum: contra in tremore hic motus est assiduus. cap. 2. lib. 2. de causs. sympt cap. 5. lib. de tremor. Et hinc quoque Auicennas ait, tremorem fieri a motu lacertorum secundum continuitatem. Subiectum est mobile totum neruosum. Mobile dicimus exprimendum subiectum commune omni speciei tremoris: tremor enim interdum pertinet ad totum corpus, interdum ad partem: dum ergo dicimus mobile; potest hoc mobile esse vel totum, vel pars, Addimus totum, scilicet mobile ad differentiam

Nomen.

Generatio.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

ferentiam palpitationis, in qua non mouetur totum membrum, ca. 5. lib. de palpit. Addimus, neruosum: vt constet, neruum esse præcipuam partem subiecti tremoris: vnde Galenus cap. 3. libro 4. diff. pulf. ait, tremorem spectare ad solos neruos; intelligens partem principalem.

Caussa efficiens.

Efficiens causa, est facultas motrix, mouere tentans, præter naturam onerata. Quatenus enim tremor dependet a facultate motrice, distinguitur a palpitatione, & legitima conuulsione: vnde Galenus c. 3. & 4. lib. de trem. ait, tremorem esse sympto ma motricis imbecillis, quæ tentat mouere membrum. Dicimus oneratam esse facultatem, ad differentiam rigoris, cuius caussa est sola expultrix; tremoris autem caussa est, & facultas motrix, & mobilis membri pondus, & pondus quidem præcipuum sibi vendicat locum: vnde Galenus, respiciens ad hoc pondus, ad hoc inuoluntarium agens. cap. 6. li. de tremor. inquit, tremorem esse motum inuoluntarium; quod si absolute intelligatur, est falsum. Addimus facultatem motricem oneratam esse præter naturam; ad differentiam tremoris non morbosi, vt si fiat tremor ob onus iusto grauius, quod baiulis contingit, vel ob timorem. Cum igitur in tremore concurrat onus præter naturam, explicandum est, ob quam caussam mobile euadat ponderosum. Sciédum igitur in tremore motum deprauari, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum, cap. 2. lib. 2. de causs. sympt. cap. 3. & 5. lib. de trem. Læditur facultas ob morbũ; qui morbus est densitas in poris neruorum, vt radij spirituum animalium saltem exigui permeent: vnde facultas motrix strenue membrum mouere nequit. Densitas hæc, vel est Semidensitas, vel Integra densitas. hæc secundum omnes partes mobilis, illa secundum alienas: nam vtroque modo radij deficiũt. Vnde Galenus insinuás integram densitatem, inquit, tremorem fieri, dum humores profusus obstruũt, id est, dum integra est densitas. Quod si igitur integra fieret densitas secundum omnes partes, esset paralysis. At tremor fit dum integra densitas est secundum aliquas tantum partes, ita vt reliquæ fibræ non densentur. Cæterum densitas & integra, & non integra, producitur a succo crasso, viscido, impacto; ad differentiam torporis; in quibus non est penitus impactus, ideoque motus fit, qualis est in incipiẽte paralysi, teste Galeno loc. cit. Succus ille crassus ac viscidus, est succus melancholicus, & vt plurimum pituitosus. Cum ergo tremor fiat, læsa facultate ob densitatem; merito Auicennas dixit, tremorem esse morbum instrumentalem. At si fiat tremor ob errorem externum; hic error pertinet vel ad Virtutem, vel ad Mobile, vel ad Vtrũque. Ad virtutem pertinet error, dum vitium est secundum radios spiritus animalis, quatenus hi nequeunt facultatem influxam seruare robustã: dum igitur error spectat ad solam virtutem, vitium est in radijs fluentibus ad mobile. Dum error spectat simul ad virtutem et mobile, vitiũ est in radijs fluxis. Quoad errorem igitur caussa virtutis; hic error positus est in defectu radiorum spirituum, vt vitium radiorum, sequatur vitium spirituum. Vitium autem in spiritu est, quoniam spiritus vel Nõ generatur, vel si generatur Resoluitur. Non generatur, vitio vel Materiæ e qua, vel vitio Agentis. Vitium agentis est; dum cerebrum iusto est frigidius, vt contingit in decrepitis: & huc pertinent caussæ, quæ cerebrũ plus iusto possunt refrigerare. Vitium materiæ e qua, est inopia alimenti; ideo que tremor oritur post morbos, vi quorum facultas nequit alimentum idoneum conficere; idem euenire potest ob immodicas euacuationes, cum sensibiles, tum insensibiles, vt non infimum locum obtineat euacuatio, quæ fit per coitum. Spiritus autem geniti resoluuntur in deliquijs animi. Ergo pertinens ad mobile, est pondus mobilis: quemadmodum

Caussa motus deprauati in temore.
1. læsa facultas, ob densitatem.

Caussa densitans.

2. Error externus.
Vitium radiorum fluẽtium & fluxorum.

contingit illi ancillæ, cui in puerperio sanguis non fluxit: & Auicennas merito etiam proponit potum copiosum. Error simul pertinens & ad virtutem, & ad mobile, est id quod agit in mobile cum violentia; siue sit Deleteriũ, vt punctio animalis venenati: siue Non deleteriũ: & hoc siue sit Qualitas, siue Materia. Qualitas (secundum Auic.) est caliditas adurens, agens cum impetu; & frigiditas vehemens, vi cuius homines interdum quasi semimortui, & trementes euadunt, dum iter faciunt per loca frigidiora. Quoad materiam, tremor fit ab humore, vehementi qualitate prædito, cuiusmodi est bilis: vnde Galenus aphor. 26. sect. 6. dicit, in febribus ardentibus fieri tremores, quoniam biliosi humores ad neruos transfluunt. Hæ ergo caussæ habent rationem erroris: respectu quidem virtutis, quatenus aduersantur radijs: respectu mobilis, quatenus lædunt calidum innatum.

Pondus mobilis.

Agens in mobile cum violentia.

Ratione formæ, discrimen tantum est secundum Magis & Minus. Ratione subiecti, tremore afficitur, vel Totum corpus, vel corporis Pars. Notandũ autem cum Auicena, si tremor fiat in vtraque manu, non necessario tremorem esse in pedibus; contra, si tremor fit in pedibus, necessario etiam esse in brachijs. Hic Auicennas sermonem habet de tremore, cuius caussa potest esse communis manibus et pedibus; eamque caussam affert triplicem. Prima causa est, dum a capite fluit materia, natura conatur seruare spinalem medullam, vt materia morbifica fluat in ramos proximos, manuum scilicet & brachiorum, ad differentiam pedum. Secunda caussa: si fluat materia in principium spinalis medullæ, natura facilius expellit materiam ad proximas partes, nimirum ad brachia et manus. Tertia caussa est: quia facultas motrix in pedibus, non eget tam copiosis radijs spiritus animalis, vt manus: & hoc factum est propter maximam necessitatem pedũ, qui totum corpus sustinere debent. Cęterum, cum facultas non suscipiat magis & minus: validæ virtutis in pedibus caussa est, tum neruorum durities, quæ maior est in pedibus, quam in manibus: (quo enim nerui magis recedunt a cerebro, eo duriores euadunt) tum calidum innatum neruorum pedum, quod efficacius & robustius est, quam in manibus: & Auicennas hoc calidum innatum pedum, vocat spiritum motiuum, vt propter spiritum motiuum robustiorem in pedibus, non sit opus radijs ita copiosis, quẽadmodum in manibus. Quoad differentias, quæ sumuntur a causa efficiente Tremor fit, Læsa facultate, aut ob Errorem externum. Si fiat læsa facultate, fit ob densitatem, prodeuntem a materia, vel Pituitosa, vel Melancholica. Error externus pertinet, vel ad Virtutem, vel ad Mobile, vel ad Vtrumque. Si ad virtutem: quatenus Spiritus vel Non generatur, vel Resoluitur. Si ad mobile, est materia onerans. Si ad vtrumque, est quod violenter agit: & hoc Deleterium, vel Non deleterium: Si non deleterium: est Qualitas, vel Materia.

Differentiæ.

Tremor in genere oculis conspicitur, vt etiam differentiæ a forma, & subiecto. Quoad caussam efficientem. Si fiat tremor læsa facultate; cognoscitur ex absentia erroris externi: item e præcedenti destillatione vel abolita, vel imminuta, citra aliam euacuationem. Vtrum autem materia sit pituitosa, vel melancholica: cognoscitur e signis traditis in dol. capitis. Si fiat tremor ob errorem externum: primum si hic attineat ad virtutem, quoniam spiritus non generantur vitio agentis: cognoscitur e signis, indicantibus cerebrum frigidius, & hinc ex ætate senili: Si non generentur spiritus vitio materiæ e qua; cognoscitur e signis in opiæ alimenti, vt e morbis prægressis, e vacuationibus. Si spiritus resoluantur: cognoscitur ex animi deliquio. Si error attineat ad mobile; cognoscitur e repletione cibi vel potus;

Signa.

præterea

praeterea e suppressa aliqua euacuatione, vt contigit illi ancillae puerperae. Si error spectet ad vtrumque: cognoscitur e punctione animalis venefici: ex insigni calore vel frigore occurrente, vel etiam e febre ardente infestante, &c.

Ponderosum mobile. Agens in mobile cum violentia.

Indicationes

Galenus capite quinto, libro de tremor. recte eos reprehendit, qui in omni tremore vtuntur calorificis: nam interdum etiam refrigerandum est. Vnde ab essentia summendae sunt indicationes: essentia autem tremoris posita est, in forma, subiecto, & efficiente. A forma non sumuntur indicationes, quia forma non indicat vtile. A subiecto sumuntur indicationes, quatenus mobile neruosum requirit praesidium, proportionem seruans, in omni affectu neruorum. Quoad caussam efficientem; haec est morbus, vel error externus: Morbus est densitas, procedens a materia: indicatio ex vsu, non sumitur a densitate, sed a materia: materia ergo quatenus secundum speciem est pituitosa, vel melancholica; indicat praesidia vacuantia determinata: quatenus secundum vitium est copiosa, frigida, crassa, viscida, quiescens, & quatenus interdum mouetur, ac generatur vel in capite, vel in ventriculo, vt materia pituitosa, vel in hepate, vt melancholica; patet quid haec vitia indicent. Si caussa efficiens sit error externus: si pertineat ad virtutem, & hoc fiat, quoniam spiritus non generantur ob frigiditatem cerebri; oportet cerebrũ calefacere: Si Spiritus non generentur ob inopiam alimenti; indicatur alimentum augens. Si error pertineat ad mobile; cum sit materia copiosa, indicat vacuans. Si error ad vtrumque attineat; siquidẽ caussa sit venefica, requirit bezoarticum: si calida, frigidum: si frigida, calidum; si materia febrilis, haec euacuanda & attemperanda.

A subiecto. A caussa efficiente.

Efficientia.

Prognostica.

Tremor despiciendus non est, cum mutetur in paralysin. Multiplex autem tremoris euentus sumi potest a vi differentiarum. Ratione formae [illegible] prauus est vehementior, ita etiam trem[illegible] mentior. Quoad subiectum: tremor [illegible] est, quam in parte: si in parte, tren[illegible] est, pro partis dignitate: ratio horum[illegible] est vehementia dignitatis. Auicennas [illegible] rem in sinistra parte esse magis periculo[illegible] non sit propter vehementiam essentiae, sed quia pars sinistra affecta, significat nobis vehementiam ratione facultatis: nam calidum innatum (quod est facultatis instrumentum) sinistrae partis facilius cedit & succumbit. Quoad differentias ratione caussae efficientis, si est morbus, vix curatur: nam morbus est densitas, producta a materia, quae summe vehemens est secundum essentiam: vnde saepenumero hic tremor comitatur homines vsque ad mortem. [illegible] caussa efficiens sit error externus, si error pertin[illegible] virtutem, vt spiritus animales non generent[illegible] in caussa est cerebri frigiditas, vt in senibus, [illegible] recipit curationem; quia adest vehementia, & [ratio]ne essentiae, cum sit insignis frigiditas, & ratione [di]gnitatis, cum haec frigiditas occupet cerebrum. S[i] hoc fiat ob inopiam alimenti pro varia vehementia v[a]rie prognosticandum, verbi gratia, si inopia sit alimenti ob ieiunium, ob coitum, &c. his remotis aderit alimenti copia. Si spiritus resoluantur, vario modo prognosticandum, pro vehementia deliquij animi, & caussarum deliquij: & de his in proprijs capitibus dicendum. Si error spectat ad ponderosum mobile, materia ponderosa euacuata, tremor euanescit cap. quinto, libro de tremor. Si error pertineat ad vtrumque, si caussa sit venefica, pro vi veneni prognosticandum. Si caussa non sit venefica, si fuerit qualitas; tremor facile superatur: Si fuerit materia, cum Gal. aphoris. 26. sect. 6. in tremore, qui occurrit in febre ardente, vacuata materia, etiam tremor euanescit.

Curatio.

In tremore probatur venaesectio, dum sanguis peccat in ratione caussae principalis, cap. 5. libro de trem. cap. 5. libro de venaesectione aduersus Erasistr. vnde Hippocr. in puerpera venam secuit, quia sanguis erat suppressus, & habebat rationem caussae principalis. Non autem secanda est vena, si sanguis habeat rationem caussae sine qua non: ratio est: quia in tremore (cum non fiat hic motus prauus, nisi quando homines tentant se mouere) corpus potius quiescit, & per quietem refrigeratur tum corpus, tum calidum innatum: vnde, si euacuetur sanguis, qui habet rationem caussae sine qua non, maior noxa, quam emolumentum sequitur, quoniam per venaesectionem ex accidenti refrigeratur corpus. Sed notandum, vt, quando sanguis habet rationem caussae, sine qua non possumus curare tremorem, venaesectio suppleatur cucurbitulis, & potissimum cibi parcitate, vt sanguis imminutus non amplius curationem impediat. Animaduertendum quoque, si cum tremore forte coniungatur vitium, requirens venaesectionem, cauendum esse a venaesectione quantum fieri potest; dico quantum fieri potest; nam si quis tremore affectus corriperetur pleuritide, angina, &c. cui dubium venam esse secandam: sed non ratione tremoris. Quoad vsum: Quantum, seu quid agendum specificum, sanguis non est euacuandus in multa copia: imminuta enim copia tremor tollitur: quod si autem tremor non cesset, sanguis minuatur saltem cibi parcitate: & nisi cesset tremor, venaesectio potius repetenda est, quam vt liceat vnica vice sanguinem copiosum euacuare. Quoad Vbi: Hippocr. in foemina, cui suppressa erat purgatio puerperij, aperiebat venam tali, idest, saphenam. At, si sanguis redundet in toto, secanda vena brachij. Auicennas & Paullus, probant cucurbitulas, cum magna flamma admotas, & scarificatas, appositas parti affectae, sed post totius & capitis euacuationem. Probantur autem hae cucurbitulae non in quocunque tremore, sed solum in eo, qui fit a materia densante, vt materia illa euacuetur. Sunt autem applicandae varijs partibus, prout variae partes sunt affectae, verbi gratia, si vitium sit in principio spinalis medullae; applicandae sunt ceruici; Paullus applicabat vertebris vsque ad lumbos.

Venaesectio.

Cucurbitulae.

Medicamenta respiciunt vel subiectum, idest, proportionem neruorum vel caussam efficientem. Quae neruorum proportionem respiciunt, in omni neruorum malo possunt vsurpari: vnde probatur *castorium, nisi aliquod in corpore calidum prohibeat*: probantur *magnae antidoti*: *Auicennas commendat cerebrum leporis assum, brassicam, althaeam*. Haec medicamenta misceri possunt alijs, quae respiciũt caussam efficientem.

Pharmacela Medicamento neruorũ.

Ratione ergo caussae efficientis: si fiat tremor a densitate, seu materia densante; primum vacuandum est totum, & caput, medicamentis quae in tremore vehementia esse debent: deinde ascendendum ad alia; vnde Auicennas probat *castorium, cum melle scillitico, cum ruta, cum scolopendrio: additque Auicennas semina maluarum, propter emollitionem*: *probat etiam succum eupatorij, vna cum cerebro leporis asso: probantur etiam alia calefacientia*. Haec administranda sunt actu calida. Auicennas etiam probat *iura animalium pinguium, vt castratorum pinguium, agni pinguis*: de quibus etiã loquitur in serm. de paralysi. Paullus ascendit ad rubrificantia. Nos addere possumus, *decoctum guaiaci, sassafras*, & alia de quibus diximus in dol. cap. a materia pituitosa, & melancholica. Ex eodem loco & vsus patet: hic tamen quaedã monebimus. In tremore igitur tale medicamentum componi potest: ℞. *puluer. rutae. scolopendrij, cerebri leporis assi an. ʒ. j. ß.* (: *haec medicamenta attenuant ac detegunt materiam fouentq; neruorum proportionem*:) *seminum malua, althaea an. ʒ. j. succi eupatorij depurati cum saccharo ℥. ß. succi brassicae ℥. ß. mithridatij antiqui ℈. iij. mellis scillitici ℥. ij. quantum*

1. Si tremor fiat a densitate. Interna.

tbos

chos ℥ ij. Misc. & seruetur hoc medicamentum in vase vitreo, & vas vitreum detineatur per aliquot dies in aere calido. Hoc medicamentum e toto potest expugnare materia, densitatis caussam, & neruos roborare. Dosis sit a ʒ ß. vsque ad ʒ. ij, si hoc medicamentum exhibeatur ante decoctum guaiaci, vel sassafras: nam in tremore oportet quandoque hoc decoctum exhibere per 40. dies ante syrupum. Quod si non exhibeatur decoctum guaiaci, vel sassafras, & solummodo detur medicamentum propositum, dosis eius esse debeat a ʒ j. ad ʒ ß. Hoc medicamentũ tantæ est vtilitatis, vt & materiæ morbificæ vires dissipet, & expultrix vehementer insurgat ad expugnandum materiã. Quoad vsum; dosis modo maior erit, modo minor, pro actiuitate materiæ. Præterea hoc medicamentum est exhibendum post purgationem totius, & per plures dies, si materia præsens sit per plures dies. Et est exhibendum per os, vt ipsius vis ad neruos perducatur. Extra quoque medicamenta sunt applicanda, *oleum de costo, de castorio, vulpinum, & alia*; vt ad sinapismos ascendere liceat. Probantur quoq; emollientia, vt *ius carnium pinguium, & potissimum ius tauri, pinguioris cum radice cucumeris agrestis, cum malua, althæa*. Et hæc medicamenta sunt applicanda parti primo affectæ. Caussa resolutionis, probantur etiam *balnea salsa, vt aqua marina, item balnea sulphurea*. Caussa emollitionis, probatur *balneum aquæ dulcis, sed cum iuribus pinguioribus*. Hæc ergo medicamenta sunt vsurpanda, dum tremor fit læsa facultate, ob morbum.

Externa.

2. Si tremor fiat ab errore externo.

At si tremor fiat ob errorem externum: si error attineat ad virtutem, vt spiritus non generentur, ob cerebri frigiditatem, cum Auicenna singulis 10. diebus oportet exhibere *pil. cochias*: exhibet etiam ℈ ij. *stœchados*, ad calefaciendum cerebrum: probantur etiam ea, quæ proposuimus in dolore cap. ab interna pene frigida, cum pituita. Si non generentur spiritus ob inopiam alimenti, tunc cibis occurrendum, cap. 5. lib. de tremor. non tamen desistendum a medicamentis, quæ occurrere possunt vitijs, vi quorum deficit alimentum, verbi gratia, si deficiat alimentum, ob immoderatum fluxum sanguinis, occurrendum medicamentis, quæ fluxum sistunt. Si spiritus resoluantur, vt in deliquijs cardiacis, in leipothymia; calorifica extreme sunt noxia, & potius probantur frigida; de quibus in serm. de cardiaca. Si error attineat ad mobile, verbi gratia, si fiat tremor e copioso vino: cũ Auicenna probatur *oleũ paratum e cucumere asinino, e cannabe, ex handacocha, idest, trifolio communi.* Si error pertineat ad virtutem & mobile; si caussa sit venefica; confugiendum ad doctrinam de venenis. Si caussa sit vehementer refrigerans, verbi gratia, potus frigidioris aquæ; cum Rhasi probatur *balneum*, cũ ratione administratum, vt homo sudet, & deinde oportet vt in Sole, moretur, vel saltẽ ingrediatur *balneum sulphureum, vel marinum, & inungatur oleo de costo*. Si materia sit calidior; caput inungendum est *oleo communi & refrigerante, vt violaceo*, quo caput irrigandum. Hæc medicamenta applicanda non tantum capiti, sed etiam a prima vertebra vsque ad lumbos. Probatur medicamentum, paratum e *cruda farina ordeacea, quæ sit oleo & aqua diluta*. Et quia hic tremor fieri solet in febribus; dum febris remittit, Paullus vngit corpus *oleo veteri*. & si febris perdurat, vtitur *balneo cum oleo, aut hydreleo, cum frictione mollj*. Diæta patet.

CAPVT XXIIII.

De Torpore, seu stupore.

Nomen.

TRemori quodammodo similis est torpor. Loquimur autem hic de torpore in genere, qui predicatur de quacunq; torporis specie: intelligimus enim illud malum, in quo necessario tactus imminuitur, interdum & motus voluntarius violatur: dum enim vitium est in tactu, non necessario etiam est in motu, cap. 5. lib. 1. de symptom. cau. In sensu enim tantum est vitium, si afficiantur nerui sensitiui. Quod si motus voluntarius solum vitietur, nisi admodum insignis sit læsio, tunc est noxia in neruis motiuis. Cum ergo detur torpor, in quo vitium tantum est in tactu, sine vitio motus, detur etiam torpor, in quo est vitium solum in motu, sine vitio in tactu: nos per torporem intelligimus illud malum, in quo vitium necessario est secundum tactum, vt tactus locum obtineat principalem: nec præter rationem: nam omnes nerui sunt sensitiui, non omnes motiui, ac proinde sensus tactus principalem locum sibi vendicat.

Generatio.

Torpor sic acceptus, generatur, dum corpori neruoso occurrit caussa morbifica, vi cuius necessario afficitur corpus neruosum, propter imminutam receptionem obiecti tactus, & quandoque etiam ita afficitur, vt motus quoque lædatur. Cum autem, vitium in motu non habeat locum in quolibet torpore, in definitione omittendum. Torpor igitur exquisitus & genericus, est receptio imminuta obiecti tangibilis nerui sensitiui, dependens a frustratione tactus.

Definitio.

Forma.

Forma torporis est receptio imminuta obiecti tangibilis. Dicitur receptio, ad differentiam iudicij: nisi enim error fieret in receptione, non esset error in iudicio. Dicitur receptio imminuta, ad differentiam receptionis corruptæ, quæ fit in dolore, & ad differentiam receptionis ablatæ, quæ locum habet in paralysi. Additur, obiecti tangibilis, ad differentiam obiecti visibilis; si quidem & visi imminuta potest statui stupor oculi; at non est stupor exquisitus, de quo loquimur, ad tactum pertinens. Sed dubitatur: nam Gal. c. [illegible] lib. 2. loc. affec. ait, stuporem esse insignem refri[illegible] [illegible] Responsio: Galenus ibi respicit ad stu[illegible] [illegible] consideratur: nos autem in præ[illegible] [illegible] sumimus formaliter. Quare stupor exqui[illegible] [illegible]e est receptio imminuta obiecti tangibilis. Sed [illegible] que fieri potest, vt stupor habeat anne[illegible] [illegible] motu; quemadmodum accipitur a Galeno cap. 3. libro 1. de sympt. cau. vbi ait, torporem esse compositum e difficultate sensus & motus, vt a paralysin non genere differat, cũ & hæc pertineat ad sensum, motumque voluntarium, sed magnitudine quia paralysis producitur a caussis validioribus. Sed notandum, si in stupore sensus imminuatur, & coniũ[ctim] sit vitium in motu; notandum esse prauum, seu co[illegible]m, præsertim vt membrum decidit, quem[illegible] [illegible]n euidenter scribit Galen. ca. 2. lib. 2. de cau. [illegible] differt autem torpor a tremore: quia in tor[pore] [illegible] cadit membrum, non illico sursum attolli[tur] [illegible] intericcto euidenti interuallo: & ratio est, q[illegible] imbecillior est in torpore, quam in tre[more] [illegible] torpor est incipiens paralysis.

Subiectum.

[Subi]ectum torporis, est neruus, quatenus est sen[sitiuus] [illegible]: & proinde neruus mollis, qui est sensitiuus, [illegible], quatenus, potest esse sensitiuus. In omni [illegible] torpore, subiectum est neruus, vt sensitiuus, in aliquo torpore, est neruus, vt motiuus. Hinc Galenus ait, torporis caussam contentiuam esse in neruo, cap. 5. lib. 1. de symp. cau. Sed oritur dubium, e cap. libro secundo, loc. affec. vbi Galenus confutat Archigenem dicentem, quod stupidus dolor pertineat ad neruos: stupor enim, ait Galenus, est indicium dispositionis, id est, frigiditatis, non autem loci; nam stupor non modo ad neruos pertinet, sed etiam ad venas, arterias, carnes, &c. Responsio. Stupor dupliciter sumi potest: primo, vt sensibiliter non apparet, & sic stuporis subiectum potest esse pars alia a parte neruosa; sed hic non est stupor exquisitus: secundo, vt sẽsibiliter apparet, & sic residet in tali subiecto, quod suos affectus potest sentire, & pro voluntatis imperio mouere

moueri potest; & hoc subiectum est neruus.

Caussa efficiens. 1. Angustia.

Tandem in definitione diximus, dependens a frustratione tactus: nam modo frustratur solum tactus; modo cum facultate tactrice frustratur etiam facultas motrix. Quare intelligendæ sunt caussæ, ob quas hæ facultates frustrantur. Frustrantur igitur, vel ob Morbum, vel ob Errorem externum. Si ob morbum; est affectus, qui cum Galen. cap. 5. lib. 1. de symp. caus. est stuporis caussa continens; in quo stupore facultas læditur, & proinde ob morbum: vt iure Galenus proponat stuporem succedentem repletioni. At morbus talis est, vt cuius a cerebro ad neruos virtus transmitti prohibetur: quare hic morbus necessario est nerui angustia; vnde hunc stuporem Auicennas nominat morbum instrumentalem. Ceterum hæc angustia nõ est integra: est tamen intensior, quam in tremore; vnde torpor leuis paralysis dicitur, c. 2. l. 2. de caus. sym. Angustia hæc, cum Galen. cap. 5. lib. 1. de symp. caus. in neruo meatus habente, id est, in neruo optico, est obstructio & compressio: in neruo autem non habente meatus, est constipatio, subsidentia (quæ densitas dicitur, cap. 2. lib. 2. de caus. symp.) & compressio. De vitijs nerui optici, in affectibus oculorum loquemur.

Constipatio.

Quoad angustiam nerui meatibus destituti; constipatio est, dum neruus crassescit, duriorque euadit, vt pori occludantur, & impediatur transitus facultatis, id est, radiorum spirituum animalium. Nerui autem crassiores & duriores euadunt, propter succum glutinosum & crassum: Qui succus est vel alimentalis, vel excrementitius. Alimentalis, si nerui alimentum sit crassius & viscidius. Succus autẽ si est excremẽtitius, torpor fiat a suppressa aliqua euacuatione: vnde Galenus ait, torporem fieri ab humore excrementitio, cap. 2. lib. 2. de caus. sympt.

Subsidentia.

Subsidentia fit a frigore violento; &, secundum Auicennam, a siccitate, & humiditate; a siccitate, quatenus per hanc neruorum fibræ & membranæ, id est, partes extrinsecæ colliguntur & vniuntur: ab humiditate, qua[...] nerui remolliuntur, vt claudantur pori.

Compressio.

Compressio morbosa (ad differentiam compressionis non morbosæ, quæ, verbi gratia, fieri potest a ligamentis:) fit a caussa, residente quidem extra neruum, sed in corpore, vt, a tumore vel inflammatorio, vel non inflammatorio.

2. Error externus. Vitium spirituum.

Quod si facultas frustretur ob errorem externum: hic error attinet, vel ad Virtutem, vel ad Membrum. Si ad virtutem; idem est dicendũ, quod in tremore: Nam spiritus vel non gignuntur, vel resoluuntur: nõ gignuntur vitio agentis, si caput sit frigidius, vt in senioribus; non generantur, vitio materiæ, dum deficit alimentum, ob caussas vacuantes. Si resoluuntur spiritus; fit stupor, dum proxima est syncope, & dum mors est propinqua.

Vitium calidi innati.

Si error pertineat ad membrum, cum Auicenna, pertinet ad calidum [...] membri, quatenus calidum innatum patitur secundum complexionem, secundum substantiam, seu quantitatem. Secundum complexionem patitur a caussis refrigerantibus, vt ab opiatis, scorpione aquatico, torpedine pisce. cap. 8. lib. 5. de vsu part. cap. 2. lib. 2. loc. aff. hæ enim caussæ spirituum seu calidum insitum refrigerant. Vnde notandum, caussam refrigerantem dupliciter agere posse: primo, vt densat, vnde stupor fit læsa facultate, ob morbum: secundo, vt minuit, seu remittit caliditatem caloris innati, & tũc fit stupor ob errorem externum, non læsa facultate. Patitur autem calidum innatum secundum quantitatem, dum eius substantia, vi caliditatis vehementis dissoluitur, vt contingere potest in balneis calidioribus, in febris ardentibus. Hæ ergo sunt stuporis caussæ: & formæ eædem, quæ in tremore, vt differentia tantum sit secundum magis & minus.

Differentiæ.

Quoad differentias a forma: Receptio imminuta obiecti tangibilis, vel Simplex est, vel etiam Coniuncta cum læsione motus. Ratione subiecti: sumuntur differentiæ & a neruo, & a nerui sede. A neruo: nam hic vel tantum est Sensitiuus: vel & Sensitiuus, & motiuus. A sede nerui: nam neruus pertinet vel ad Totum, vel ad Partem. Quoad caussam efficientem: stupor fit, aut Læsa facultate, aut ob Error externum. Si læsa facultate: si propter Constipationem, Densitatem, vel Compressionem. Si ob errorem externũ, pertinet ad Virtutem, vel ad Membrum.

Signa.

Stupor in genere patet e verbis ægrotantis: nam æger fatetur se tactilia ægre percipere; &, si moueri cogatur, dolere; si quiescat, non dolere, cap. 2. l. 2. loc. aff. Caussa autem cur per motum dolor excitetur, per quietem, nullus, est: quia cum in stupore sensus sit imminutus, facultas non insurgit ad expellendũ excrementa tertiæ coctionis: dum autem homo mouetur, hæc excrementa agitantur, vnde expultrix cum impetu insurgit ad expellendum: & quoniam hæc excrementa tertiæ coctionis vi mouentur, soluunt continuum, vnde dolor fit: in quiete autem non soluitur continuũ, ideoque non fit dolor. Sed hæc quæstio satis est difficilis.

Signa differentiarum.

Differentiæ ratione formæ: num læsio fit tantum in tactu, an vero etiam in motu: manifestæ fient ab ægris. Ratione subiecti: si differentiæ sumantur a neruo: an læsus sit neruus sensitiuus, an motiuus; æger patefaciet. Si sumantur differentiæ a sede nerui; an afficiatur patiens secundum totum, vel secundum partem; cognoscetur e symptomatis, totum vel partem affligentibus. Ratione caussæ efficiẽtis; idem dicendum, quod de tremore.

Indicationes.

Quoad præsidia: conueniunt cum tremore: cura enim stuporis & tremoris eadem.

Prognostica.

Vitium hoc despiciendum non est: si enim protrahatur, degenerat in apoplexiam, epilepsiam, spasmum & potiss. paralysin, cum sit leuis paralysis. Augetur vero periculum, pro vehementia differentiarum. Quoad formam stupor periculosior, si noxa est, & in sensu, & in motu; & præsertim si noxa sit vehemens, & perdurans. Ratione subiecti, vt significat vehementiam dignitatis: stupor est periculosior, quo plures partes occupantur; & quo viciniores sunt cerebro. Ratione caussæ efficientis idem dicendũ, quod de tremore. Sed notandum cum Auic. si stupor sit in toto, hominem mori vna die. Non loquitur hic Auicennas de quolibet stupore; nam paralysis ad totum pertinens, non perimit hominem vna die, licet multo sit vehementior, quam stupor: loquitur autem de stupore, procedente ex insigni spirituum resolutione, vnde Auicennas dicit, hunc esse stuporem, qui euenit prope mortem: in hoc enim stupore prorsus desideratur vehementia. Secundo, Auicennas dicit; torporem a siccitate difficillime curari, quia adest insignis vehementia ratione essentiæ.

Curatio.

Materiæ eædem locum hic habent, quæ in tremore: vnde nec a Paullo, neque ab Aetio proponuntur.

CAPVT XXV.

De Paralysi.

Nomen.

Qvoniam torpor est leuis paralysis, ideo iam de paralysi dicemus. Per paralysin, seu resolutionem, intelligimus exquisitam: vitium scilicet in quo aufertur motus voluntarius: quamuis interdum auferatur solum motus, interdum cum motu etiam sensus: ea tamen ratione, vt non lædatur facultas principalis, nec omnes corporis partes soluantur, quoniam non esset paralysis, sed apoplexia:

Generatio.

Generatur paralysis, dum corpori occurrit aliquid præter naturam, vi cuius musculus orbabatur facultate motrice, vt prorsus mouendi munere priuetur; vnde membrum concidere necesse est.

Definitio.

Paralysis ergo est motus ablatus musculi, dependens a frustratione facultatis motricis. Definitio hæc explicatur cum Auicen. in prop. cap. & cum Galeno cap. 6. & vlt. l. 1. loc. affic. vlt. l. 3.

de loc.aff.c.3.& 4.l.4.aff.c.5.l.1.de cau.sympt.c.2.li.2. de ca u.sympt.c.5.li.de atra bile. Forma est motus ablatus: ad differentiam stuporis, in quo imminuitur, videlicet, secundum motum sursum; & ad differẽtiã tremoris atque conuulsionis, in quibus vitijs motus deprauatur. Sed in paralysi motus ablatus interdum est solus, interdum coniunctus est sensus ablatus, cap. vlt.lib.3.de loc.affect. Subiectum est musculus, qui est organum motus voluntarij: nõ autem subiectum est corpus vniuersum, sic enim esset apoplexia.

Forma. Subiectum.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens est frustratio facultatis motricis: qua distinguitur motus ablatus in paralysi, a motu ablato diuerso a paralysi. Nam, secundum Gal.cap.2. lib.1.de cau.sympt. quies est triplex; vna est, quæ fit a sola potentia, dum videlicet brachium sublatum immotum seruatur, vnde hic est motus tensiuus, qui fit a sola potentia. & hæc quies non habet locũ in paralysi: altera quies nec procedit a potentia, nec a caussa morbifica, dum scilicet sanum brachiũ super solidũ aliquod reclinatur, vt quiescat; in qua quiete facultas non frustratur, sed potius secũdum naturam otio fruitur. ideoque nec hæc quies in paralysi locum habet; tertia quies proficiscitur a caussa morbifica, vi cuius facultas motrix otiari cogitur, quemadmodum in paralysi. Intelligendum igitur, qua ratione musculi frustrentur facultate motrice. Dicimus ergo frustrari facultatem, quoniam vel Læditur, vel Error aliquis externus occurrit. Facultas læditur: dum in musculo motui destinato, & motu priuato, adest morbus. Error autem externus locum habet: dum vitium est extra musculum, siue illud vitium sit morbus, siue non sit morbus. Quare in paralysi, musculus motui destinatus priuatur vi animali; quoniam hæc vel a cerebro in musculum influens nõ suscipitur, vel quoniam non influit. Non suscipitur a musculo: ob intẽperiem musculi vel frigidam, vel frigidam & humidam: non autem fit paralysis (secundum Auicen.) ob intemperiem calidam, nec ob intemperiem siccam, alias etiam corpora, hectica febre correpta, paralysi afficerentur: quod tamen non accidit. Ratio est, quia calidum nõ aduersatur radijs spirituum animalium, nec aduersatur calido insito ipsius musculi: contra, frigidum inimicum est & radijs & calido insito. Non ergo intemperies calida, sed frigida potest esse caussa paralysis. Et potuit Auicen. accepisse a Galeno, qui c. 6.lib.1.de loc. affect. admittit, paralysin in quibusdam fieri corporibus, quæ resident super lapides frigidos, vel diu versantur in aqua frigida, vt hinc musculi refrigerentur, & non possint facultatem admittere. Notandum autem hanc frigiditatem pertinere ad musculos; sed potiss. secundũ portiones neruosas. Præterea hæc caussa refrigerans est vehemens longe diuersa, a frigiditate & humiditate hyposarcæ, in qua nec afficiuntur nerui, neq; vsque adeo vehemens est frigiditas; vnde nec paralysis fieri potest. Et cum hæc intẽperies pertineat ad musculos, secundũ partes neruosas: hæc intẽperies non habet locũ in ductibus, seu vijs, per quas facultas influit, quia per ductus solum influit facultas animalis cum radijs: at musculi multifariam concurrunt: nam facultas per musculorum nerueos influit & suscipitur: præterea a musculis fit motus, seu actio: ob id non in ductibus, sed in musculis discrasia frigida est caussa paralysis. Porro, si fiat paralysis, quoniam facultas a capite ad subiectas partes non influit: tunc non influit, vel quia transmittitur quidem, sed prohibetur transitus: vel quia non transmittitur. Transitus prohibetur ob morbum vel nerui, vel spinalis medullæ: & si nerui, vel in musculo, vel extra musculũ: inter morbos tamen in neruis, & in spinali medulla, exiguum est discrimen: quod si enim nerui musculorum resoluantur, est paralysis per essentiam: si resoluantur nerui extra musculos, vt spinalis medulla, est paralysis per cõsensum. Sufficiat ergo hoc loco simul recensere morbos, tum nerui in musculis, & extra, tum spinalis medullæ. Morbus ergo est, vel soluta Vnitas, vel Angustia. Soluta vnitas est caussa paralysis; quia vis animalis, secundũ naturę leges, influit, per neruos continuos: hinc Gal.c. vlt. li. 3. loc. aff. ait paralysin interdum fieri propter spinæ incisionem. Angustia est morbus pororum: nimir. cõstructio seu repletio, idest, compressio; deinde constipatio, quæ improprie vocari potest obstructio; denique densitas: nam eædem sunt caussæ stuporis & paralysis, magnitudine tantum differentes, cap.5.l.1.de cau. sympt.c.2. lib.2.de cau.sympt. Cum ergo eædem sint caussæ; breuiter quædam monebimus, circa compressionem, constipationem, & angustiam compositam e compressione atque constipatione. Compressio fit e luxatione vertebrarum: non tamen quælibet luxatio vertebrarum spinæ est caussa paralysis, cap. 3.lib.4.loc.aff. nam primũ oportet, vt luxatio affatim & repente fiat, non sensim, alias non excitat paralysin: præterea si luxatio fiat secundum rectitudinem, nõ fit paralysis; si in obliquum, siquidem luxatio fiat in vertebris ceruicis, fit paralysis; sin fiat secundum lumborum partes, non fit paralysis; ratio est, quoniã in lumbis totus neruus prodit e vertebra superiori; in ceruice autem e loco medio inter vertebram superiorem & inferiorem, vt necessario in ceruice neruus comprimatur, præsertim si subsequatur inflammatio. Constipatio fit, quoniam nerui replẽtur a succo crasso, vel Alimentali, vel Excrementitio. Quoad excrementa, Auicen. insinuans differentiam inter conuulsionem & paralysin, statuit, materiam excrementitiam morbificam in spasmo occupare neruos, secundum partes externas, seu membranosas, a meningibus prodeuntes; in paralysi autem occupare neruorum partes internas, seu medullares, prodeuntes a cerebri substantia. Angustia, mista e compressione & constipatione, prodit a tumore: nam tumoris materia [illegible] habet vim constipandi; vt comprimit, [illegible] comprimendi. Si denique fiat paralysis, quoniam vis non transmittitur; est paralysis, quæ succedit inflammationi vulnerum musculorũ temporalium; fit autem quoniam vis animalis confluxit in partem inflammatam, vt pars illęsa paralysi afficiatur. Omitto cerebri morbos: nam si vi horum morborum non transmitteretur facultas, fieret potius apoplexia.

Frustratio facultatis motricis.

3. Si facultas influens non suscipiatur.

2. Si facultatis transitus prohibeatur.

Solutio vnitatis. Angustia. I. II. III.

3. Si facultas nõ transmittatur.

Quoad differentias a forma; vel Motus solus est ablatus, vel Simul etiam sensus. Ratione subiecti, paralysis attinet vel ad Dextram partem, vel ad Sinistram, vel ad Vtramque: Et hinc, ad Caput, vel Infra: Et si infra, ad artus Supernos, vel Infernos. Quoad caussam efficientem: in paralysi virtus vel nõ Influit, vel [illegible] Suscipitur: si non influat, vel non Transmittitur [illegible] Retrocedit, vt in inflammatione, quæ subsequitur vulnus musculorum temporalium.

Differentiæ.

Paralysis in genere patet, vt etiam secundum differentias a forma, & subiecto. Differentiæ a caussa efficiente patent e traditis in serm. de torpore. Breuiter tamen sciendum: si paralysis fiat, quoniã facultas nõ suscipitur ob frigiditatem, cognoscitur e caussis prægressis refrigerantibus. V.g. si fuerint applicita opiata, si homo sederit super lapidem frigidum, vel etiam diu in aqua frigida fuerit commoratus. Si fiat paralysis, quoniã virtus non influit; si fiat ob partium morbos; cognoscere oportet morbos, & morborum sedem. Morbus autem est soluta vnitas, vel angustia. Soluta vnitas facile cognoscitur: nam prægressa est caussa incidens, vt post incisionem statim subsecuta sit paralysis. Angustia, densitas, compressio, constipatio, mistusque affectus e compressione & constipatione, facile cognoscuntur e traditis de torpore; verbi gratia, densitas cognoscitur e prægressa caussa refrigerante; compressio, ex ictu, e luxatione; constipatio, e præcedente victu crassiore, e suppressa aliqua euacuatione; affectus mistus e compressione & constipatione,

Signa. 1. 2.

ne, cognoſcitur e ſignis, indicantibus tumores. Morbi ſedem quod attinet, num ſedes ſit muſculus, an vero ſedes ſit extra muſculum, cognoſcitur e cap. 6. lib. 3. loc. aff. V. g. ſi malum ſit in muſculo, vt in muſculis manus, cognoſcitur e praegreſſa percuſſione, vel frigiditate ſecundum manum; & praeterea e macie ſecundum manum, quia ratione quietis, quae eſt in paralyſi, pars emaciatur: cognoſcitur etiam, ſi iuuant ea, quae parti reſolutae, id eſt, manibus applicantur. Quod ſi contra euenerit, iudicandum eſt mali radicē eſſe extra partem affectam, extra muſculum. Vtrum autem mali ſedes attineat vel ad neruos, vel ad ſpinalem medullam; cognoſcitur e cap. 3. lib. 4. loc. aff. ad quam rem opus eſt tenere originem neruorum, tum a cerebro, tum a ſpina. Poſtremo, ſi fiat paralyſis, quoniam facultas retrocedit; cognoſcitur e praegreſſo vulnere muſculorum temporalium, praeſertim dum inflammatio ſubſequitur.

F.

Indicationes.

Praeſidia ſumuntur, ſicut etiam in tremore, a ſubiecto, & cauſſa efficiente. Ratione ſubiecti, ſeruanda eſt corporis neruoſi proportio. Ratione cauſſae efficientis, patet, ſi fiat, verbi gratia, ob frigiditatem, membrum eſſe calefaciendum: ſi fiat, quia vis non influit, propter ſolutam vnitatem, oritur indicatio vniendi: ſi propter denſitatem, calefaciēdum: quia denſitas non eſt ex vſu, ſed cauſſa denſitatis, nimirum frigiditas. Si morbus ſit compreſſio, ſi a luxatione, vel a tumore; his occurrendum; vnde, verbi gratia, oritur indicatio, os reponendi in propriam ſedem, & ſic de reliquis. Si morbus ſit conſtipatio, ſi fiat ab alimento craſſo, oportet attenuare; ſi ab excremento, oportet excrementum euacuare. Si morbus ſit miſtum quid e conſtipatione & compreſſione, indicatio ſumenda eſt a tumore. Si denique paralyſis fiat, quia facultas retrocedit, occurrendum vulneri muſculorum temporalium.

Prognoſtica in genere.

Licet paralyſis hominem non occidat, tamē ad functiones ineptum reddit, vt eum mortuum eſſe [illegible], cap. vlt. lib. 3. loc. aff. non ergo negligenda. Varie autem prognoſticandum, pro vi differentiarum. Paralyſis in genere maxime eſt periculoſa, ſi praeter eſſētiae vehementiā, coniungitur etiam vehementia facultatis, verbi gratia, ſi membrum reſolutum, magnitudinem, & colorem naturalē ſeruat, non eſt vehementia facultatis: contra, ſi nō ſeruat: & praeſertim (quēadmodum Auic. notat) ſi lateris reſoluti oculus imminuatur: haec enim indicant facultatis imbecillitatem, vt membrum non poſſit nutriri: & oculus imminutus indicat etiam ſpiritus animalis defectum: quare eſt inſignis vehementia ratione facultatis. Quoad differentias a forma: paralyſis minus eſt periculoſa, ſi ſolum laedatur motus, vel ſenſus: magis, ſi in vtroque ſit noxa. Quoad ſubiectum, paralyſis eſt peior, in qua plures muſculi corripiuntur: eſt enim ſignum vehementiae ſecundum eſſentiam, & formae, & efficientis. Quoad differentias a cauſſa effic. ſi fiat paralyſis quoniam non ſuſcipitur facultas, ob muſculum frigiditate affectum: haec eſt curabilis: vnde piſcator ille, cap. 4. l. 3. de loc. aff. celeriter ſanatus eſt. Si paralyſis fiat, quoniā prohibetur tranſitus facultatis animalis: ſi morbus ſit ſoluta vnitas; eſt paralyſis incurabilis, quia neruus ſectus coaleſcere nequit, aph. 19. ſect. 6. & propterea in talibus paralyticis curatio nō aggrediēda. Si anguſtia ſit denſitas; & haec paralyſis facile curatur: nam eſt affectus frigidus, qui e calido poteſt vinci. Si anguſtia ſit compreſſio, ſi ſimplex ſit cōpreſſio, ſiquidem pendeat a luxatione vertebrarum: cum Auic. vt plurimum eſt lethalis: nam nerui inſigniter contunduntur atque atteruntur: & praeterea luxatas vertebras, ad priſtinam ſedem reuocare, eſt admodum arduum. Si compreſſio ſit ex ictu, ſecundum Auic. ſi nerui vehementer conterantur; malum eſt incurabile: ſi non vehementer atterantur, eſt curabile: Signum autem eſt neruos vehementer atteri, ſi poſt ictum illico oriatur paralyſis: ſi non illico oriatur paralyſis poſt ictum, non vehementer conteruntur nerui, ſed ſit potius paralyſis, ratione phlegmonis, quae ictui ſuccedit. Si autem anguſtia ſit conſtipatio, ſi fiat ab alimento craſſo, vinci curari poteſt, vt etiam, ſi fiat ab excremento viſcido, cap. 4. lib. 4. loc. aff. Si anguſtia ſit vitium, miſtum e compreſſione & conſtipatione; cum cauſſa ſit tumor vel inflammatorius vel non inflammatorius; vterque tumor vinci poteſt: at facilius tumor inflammatorius: vnde Galenus, reſpiciēs ad tumorem inflammatorium, cap. 6. lib. 1. loc. aff. ait, paralyſin ex inflammatione ſpinae curari 7. diebus: reſpiciens autem ad tumorem non inflammatorium, qui ad ſcirrhoſum vergit, cap. 4. lib. 4. loc. aff. gloriatur ſe hominem perfecte ſanaſſe, qui afficiebatur paralyſi ob tumorem non inflammatorium. Si fiat paralyſis, quoniam virtus retrocedit; haec vt plurimum eſt lethalis: nam vulnera, & inflammationes muſculorum temporalium, ita ſe habent, vt nulla prorſus deſideretur vehementia.

I.

II.

III.

1.

2.

3.

Curatio.

Venaeſectio.

Quoad materiam chirurgicam, quaedam notanda circa venae ſectionem, cucurbitulas, fonticulos. Quoad venaeſectionem: in paralyſi ſecanda vena, ſi ſanguis vehementer peccet. Peccat autem ſanguis in paralyſi ſub ratione cauſſae principalis, ſi paralyſis fiat ab inflammatione, cum haec a ſanguine fiat. Peccat etiam ſanguis quandoque, vt cauſſa ſine qua non poteſt fieri curatio, per alia remedia, vt ſi ſit ſanguis copioſus. At notandum, non eſſe in paralyſi vacuandū ſanguinem ea copia, qua peccat, verbi gratia, ſi peccet ad lb. j. ſatis eſt vacuare ad ℥. viiij. Ratio eſt: quia, ſecundum Aetium, partes reſolutae, cauſſa quietis refrigerantur, vt non ſint magis refrigerandae, per copioſam ſanguinis euacuationem. Quoad vſum: dicemus quaedam, circa Quando, & Vbi. Quoad quādo: Auicennas et Alexander ſecant venam ante alias materias: nam ſanguis vincit alia indicantia; ideoque in paralyſi, ſecundum Aetium, a venae ſectione ordiendum. Quoad Vbi; Aetius monet, detrahendū eſſe ſanguinem e parte ſana: nam in hac ſanguis redundat, & virtus partis ſanae permittit.

Cucurbitulae.

Quoad cucurbitulas: Auicennas probat & ſcarificatas, & nō ſcarificatas, vt ſcil. fiat vacuatio ſenſibilis, & inſenſibilis. Scarificatae probantur; ſi paralyſis materia ſit copioſa, non impacta: non ſcarificatae, ſi ſit impacta. Quoad vſū. Quando: Si cucurbitulis vtamur, cauſſa materiae exiſtentis in loco affecto, oportet his vti poſt venaeſectionem: nam fluxa materia, vincitur a materia exiſtente in toto. Vbi. Auicennas applicat cucurbitulas ſuper capita muſculorum. Si pars nō admittat cucurbitulas; ſecundum Aetium hę applicari poterunt partibus vicinis.

Cauteria.

Quoad cauteria: Aetius vrit circa cauitatem occipitij, in ſutura coronali, & circa ſuturam coronalem ad latera: & inquit beneficio vlcerum fluentium, hominem ſanitatem recuperare. Conueniunt autem cauteria, non in omni paralyſi, ſed in ea quae producitur a pituita, genita in capite, & quae producitur a ſpinali medulla. Si ergo materia morbifica ſubſiſtentiam habet in principio ſpinae, & in capite; Aetius vlcera excitat, & in occipitio, & ſutura coronali. Vnde ſi conſtipatio pertineat ad os ſacrum, etiā haec pars inurenda eſt.

Medicamenta.

1. Vacuantia ſenſibiliter.

Medicamenta alia ſunt Vacuantia, alia Alterantia. Vacuantia vacuāt Senſibiliter, vel Inſenſibiliter. Alterantia reſpiciunt vel morbum vel proportionem neruorum. Quoad vacuantia, & primum per meatus ſenſibiles: in paralyſi frequentiore, quae producitur a conſtipatione, ob pituitam; Auicennas ca. 1. de neruorum malis, probat purgantia vehementia; quia materia morbifica eſt craſſa & viſcida, nec virtus permittens deſideratur, cum nerui non ſint partes principales. Probat igitur *pilulas de euphorb.* Rhaſis probat *pilulas foetidas.* Alexander probat *hieras magnas, recipientes colocynthidem.* Quoad *pilulas foetidas,*

Pilulae foetidae.

Componuntur e medicamentis purgantibus in secũdo, tertio, quarto gradu: in secundo quidem gradu purgat *centaurium minus*: in tertio, *hiera, sagapenum, opopanax, colocynthis*, quæ purgat in tertia mansione tertij: in quarto purgat *euphorbium, elaterium*. Cum his purgantibus, in harum pilularum compositione, miscentur copiosiora adiuuantia, quam corrigentia: vnde hoc medicamentum est purgans in tertio, circa tertiam mansionem. Est autem pilularum fœtidarum dosis minima, ℈.ij. vel ʒ.ß. summa ℈.iiij. vel ʒ.ij.ß. quę summa dosis, est pars decima totius compositi medicamenti. Sed dubitatur: num si pilulæ fœtidæ exhibeantur in summa dosi, nimirum ad ʒ.ij.ß. tunc euphorbium exhibebitur vnica vice ad gr.xv. cum tamen summa eius dosis nõ excedere debeat gr.xij. Responsio. Pharmaca purgantia si sola exhibeantur, non debent summam dosin transcendere. Quod si autem pharmacum soluens cum alijs exhibeatur, siquidem non fiat fermentatio; ne tunc quidem purgans vltra summam suam dosin exhibendum. Si autem fiat fermentatio, licet summam dosin transcendere, quia fermentatione vis purgantium refringitur. Quare pilulæ fœtidæ, nisi sint fermentatæ, non sunt in hac dosi exhibendæ. *Hiera Alexandri componitur ex aloe, agar. polypodio opopanace, sagapeno, veratro, colocynthide, scammonio*: miscetque Alexander, accommodata tum adiuuantia, tum corrigentia. Dubitatur autem de scammonio. Nam Alexander monet, dum exhibetur medicamentum purgans, nihil esse miscendum loco stimuli, qualis stimulus est scammonium: nam purgans, propter scammonium, seu stimulum, redditur inutile: dum enim volumus purgare pituitam, vel melancholiam, quæ materiæ cũ difficultate purgantur; non prodest medicamentum purgãs cito ad ventrem deferri, sed expedit, vt diu moretur in ventriculo, vt efficacius agat, & melius vis purgantis distribuatur. Hoc pernoscens etiam Auicennas, iubet vt post hieram non bibatur aqua, vel propinetur aliquod dilutum, quo scilicet hiera in stomacho moretur. Qua ergo ratione Alexander, in compositione illius medicamenti, ad purgãdum pituitam, immiscuit scammonium? Responsio. Si fiat fermentatio, potest scammonium misceri cum medicamentis: & sic Alexander hic miscuit. Si autem non fiat fermentatio medicamenti, si exhibeatur ad materiam frigidam purgandum, cum Alexandro nil est miscendũ, quod stimuli habeat rationem, neque scammonium, neque aliud. Si autem medicamentum purgans non fermentatum exhibeatur, ad purgandum materiam calidam vel biliosam, licet miscere aliquid loco stimuli: cum enim purgans sit calidum, prodest vt diu non moretur in ventriculo & in corpore: dum enim materia calida est purganda, probabile est, corpus etiam esse calidum; ideoque hoc non est reddendum calidius, ob moram longam purgantis. Hinc Hippocrates com. 12. lib. 2. de ratione victus, quia vitium erat febrile & calidum, post purgans illico exhibet *ptisanam*, vt medicamentum non diu moretur, sed statim descendat. Quoad vsum, digrediamur tantum circa Quantum, & Quando. Quoad quantum: Rhasis exhibet pilulas fœtidas ad ʒ.ij.ß. quæ summa est dosis, potestque minui, pro qualitate caussæ. Quoad quando agendum, Auicennas ait, fortiora medicamenta esse exhibenda, solum post quartum, septimum, vel decimum quartum diem: quia ante quartum diem, magis potest cruditas, ad prohibendum purgans. Nec obstat, quamuis dicat Rhasis, curam esse incipiendam a pilulis fœtidis: nam Rhasis comparat materiam nõ crudam cum morbifica, sed materiam existentem in toto, ad differentiam materiæ existentis in parte; quia dubio procul inchoandum est a purgatione totius, sed, vt diximus, post quartũ; propterea quod procedente malo, materia morbifica magis potest ad indicandum, quam cruditas ad prohibendam. Notandum etiam circa quando agendum: Rhasin pilulas exhibebat pluribus diebus: nam dabat singulis tribus diebus, tribus vicibus: deinde ante quartam vicem, quiescebat per aliquot dies: ratio est, quia respiciebat ad vim materiæ indicantis, & virtutis permittentis: quia enim materia diu est præsens; ob id pluribus vicibus purgans est propinandum: caussa autem virtutis, per interualla, quia melius fert virtus.

Hiera Alexandri.

Vsus.

Caute tanta dosi vtendũ.

Medicamenta vacuantia insensibiliter, cum Auicenna, debent esse fortia & pinguia: Fortia hoc est vehementer calida, & admodum tenuis substantiæ; & ratio est, quoniam nerui & spinalis medulla profundas sedes obtinent. Debent esse pinguia, vt horũ ope medicamenta fortia diutius hæreant, nec eorum vis euanescat; & præterea pinguia hæc medicamenta prohibent generationem scirrhi. Cæterum, quoniam medicamenta vehementer resoluentia, minuũt substantiam calidi innati: Auicennas cum calidis in paralysi miscet frigida, quæ calidi insiti dissipationem prohibent: Auicennas igitur cum calidis miscet *semen endiuiæ*: & Galenus cap. 12. lib. 7. κατὰ γένη, miscet *oleum myrtinum*. Notandum autem, vt refrigerantia, quæ cum calidis miscentur, sint moderata, nũ autem vehementia, vt est *opium*. Sed dubitatur, quia Galenus cap. 5. lib. 6 κατὰ γένη ad paralysin componit medicamentũ *ex opio & hyoscyamo*, quæ vehementer sunt frigida. Responsio. Frigida cum calidis bifariam possunt misceri; nimirum vt agant vel in corpus, vel in medicamentum calidum: si miscentur frigida medicamenta, vt agant in corpus, non debent vehementer esse frigida, quia neruis aduersantur; si autem misceantur frigida, vt agant in medicamenta, & quidem in calida, non est inconueniens frigidiora misceri, vt opium; sed tunc est necessaria fermentatio per quam frigida ita infringuntur, vt corrigant & cõferuent calida, nec corpus refrigerent, sicut ante fermentationem, quemadmodum videmus refrigerare theriacam recentem. His ita constitutis, patet, cur Arabes & Græci vtantur medicamentis calidis mistis cum emollientibus & refrigerantibus. Vnde in paralysi probatur medicamentum filij Zachariæ, laudatum a Mesue, cuius *R. costi ʒ.j. euphorbij, piperis an. ʒ.j. cum triente, castorij ʒ.ß. olei de costo ℔.ß. fiat decoctio in duplici vase. Et si medicamentum valentius desideretur, addere licet ʒ.ij. vini generosi, vt capiti, & fiat decoctio ad consumationem vini*. Verum ne diffluat medicamentum, cum Paullo miscenda est, pro ʒ.j. huius medicamenti, ceræ in vino lotæ ʒ.j. Mesues etiam ad paralysin e debitate, probat *medicamentum confectum e vulpe*. Quare probatur *oleum vulpinum*: *& licet etiam replere ventrem vulpis, aquali portione saluiæ, artemisiæ, origani, baccarum lauri, ruta, & potissimum radicibus cucumeris agrestis: & coquatur vulpes, vel cum aqua marina, vel cum aqua sulphurea, vel etiam cum vino ad consumptionem vulpis, vt fiat exacta decoctio. Et applicetur decoctio, applicetur item vulpes loco affecto*. Auicennas probat *thermas resoluentes: vt licitat vti & aquis, & lutis, & flufis*. Probatur etiam in hac paralysi vapor, seu suffumigium *e pyrite, siue molari lapide, cum aceto medicato cum propositis medicamentis*. Quoad vsum. Quantum: In hac paralysi probatur summa dosis medicamentorũ; nam materia morbifica est frigida, crassa, viscida, impacta, ideoque tantæ est actiuitatis, vt non cedat medicamentis, nisi vehementer agant, idest, nisi dentur in dosi summa; itaut etiam quandoque ratione summæ dosis possit febris excitari: nam secundum Auicennam paralytici a febre iuuantur: vnde Rhasis *confectionem anacardinam, calidam in tertio gradu. exhibebat ad ʒ ij.* nostris temporibus aliquot grana dare solent. Quomodo. Oportet hæc medicamenta administrare eo modo, vt valide agant: quare Mesues iubet, vt in sicco balneo fiat frictio partium, *cum costo, cum*

Vacuantia insensibiliter.

Cap. 18. li. 2

Vsus resoluentium.

[illegible], dauco, vrtica, cum oleo confecto e scammonio, agarico, turbith, & colocynthide. Quando: Auicennas circa rubrificantia admonet, ne tanto tempore detineantur, vt locus exulceretur. Sed hinc quis inferre posset: Si locus non est exulcerandus. Ergo non probantur vesicatoria, & cauteria: quod tamen est falsum? Responsio. Si rubrificantia applicentur magnę parti corporis, vt toti cruri; non debent detineri, donec exulcerent: nam virtus partis prohibet, dum videlicet, pars, densitate affecta, est satis vasta & magna: tunc ergo tandiu detinenda medicamenta, donec pars rubicunda euadat; & dum pars rubicunda reddita comprimitur digitis, si rubicúda permaneat etiam post compressionem, illico auferatur medicamentum, quia imminet exulceratio. At si medicamenta applicantur exiguæ parti corporis, vt ossi sacro: tunc licet exulcerare. Quoad vbi agendum: resoluentia sunt exhibenda per os, & applicanda. Quæ exhibentur, respiciunt materiam vbique subsistentem: hæc enim penetrant ad omnes corporis partes. Quæ applicantur, respiciunt materiam subsistentem in determinata parte. Notetur autem vnctus solum iucunda vsui pentur: quia oris & ventriculi virtus non permittit ingeri, quæ tamen interdum extra vsui pari queunt.

2. Alterantia.

Alterantia respiciunt morbos, & neruorum proportionem. Quoad morbos; si est frigiditas, cum Galeno c. 4. lib. 4. loc. aff. probantur calorifica: vt maxime probatur *mora in vino decocto cum calefacientibus medicamentis propositis.*

Appropriata neruis.

Medicamenta, quæ respiciunt proportionem neruorum, sunt proposita in cap. de tremore. Maxime probatur *acorus conditus saccharo, vel melle: item castoreum, cerebrum leporis assum, grana pini magna, id est, matura.* Et hæc sunt alterantia, quæ calefaciendo magis iuuant, ratione neruorum, quam ratione aliarum partium.

Diæta.

Quoad diętam, aer sit calidus et siccus ratione materiæ. Cibus autem sit attenuans, minuens, caussa materiæ: at caussa virtutis, cibus sit mediocris: caussa proportionis neruorum, cibus debet confici, e seruantibus proportionem. Quare in paralysi probantur cibi optimi succi, conditi calefacientibus, & siccantibus. Vnde recte Rhasis exhibet *[illegible] ciceris, cum oleo & sinapi.* Et Mesues dat *cappares, condit as aromatibus.* Abstinendum autem *ab aceto* quod nimia violentia agit in neruos. Quoad victum imminuentem, hic admodum erit minuens: vnde Auicennas exhibet *aquam hordei*, non pro potu, sed pro cibo, *aquam mellis, carnes [illegible].* Ratione virtutis, cibus erit mediocris; *vt perdices, columbæ, pulli gallinacei* moderata copia assumpti. Quoad cibum, qui fert neruorum proportionem, Auicénnas exhibet *[illegible] pineos,* sed in secunda mensa, idcoque [illegible] tantum pro obsonio in parua quantitate, & non pro condimento. Vnde errant, qui in paralysi admittunt magnam quantitatem pinearum; quia bonum quidem & copiosum succum gignunt, sed crassum, & difficile coquuntur: & propterea si pineæ vere pro cibo exhibeantur, victus non est tenuis, nec mediocris; sed plenus, & crassefaciens, qui in paralysi maxime est noxius. Præterea, pro obsonio probatur *acorus conditus saccharo, vel melle: item [illegible], similiter condita.* Quoad vsum: Quando cibandum, in paralysi ex pituita, materia morbifica primis diebus vincit virtutem; & post quatuor decim dies materia vincitur a virtute: nam primis diebus materia est copiosior, nondum euacuata, virtus robusta, non defatigata a medicamento; contra post quatuordecim dies: propterea ante decimum quartum diem, probatur victus minuens & tenuis; post decimum quartum diem probatur victus cóseruans. Quoad potum, Auicennas probat magis *aquam,* in paralysi e pituita: nam vinú defert materiam in neruos: & in paralyticis, vtpote frigiditate affectis, vinum facile acescit: acido vero neruis inimica. Rhasis ergo probat *mulsum, non admodú aquosum:* Mesues parat *cum saluia & maiorana.* Verú in morbo longo, & potissimum caussa ventriculi, licet etiam secundum Auicennam *vinum* concedere, sed antiquum, quia hoc non ita facile acescit. Probatur etiam medicatum, cum calidis, propositis in dolore a pituita. Quoad vsum vini: quantum: in parua quantitate vinum est exhibendum; sic enim nec ita facile acescit, nec defert materias in neruos. Quomodo: potus in paralysi nó sit actu admodum frigidus: nam frigida nocent neruis, & secundum eorum temperiem, & secundum eorum calidum insitum. Quoad quando: vinum non est exhibendum ante quatuor decim dies, sed post.

Potus.

CAPVT XXVI.

De Conuulsione.

Nomen.

PEr conuulsionem, seu spasmum cum Galeno c. vlt. lib. de palpit. intelligimus prauum motum, quo membra ita afficiuntur, vt musculi ad propria principia vi contrahantur. Differt ergo spasmus a spasmate: nam spasma est malú, in quo nerui patiuntur circa incisionem, experiuntur vnitatis solutionem, c. 2. lib. 2. meth. cap. 1. lib. 5. meth. cap. 1. l. 6. meth. spasmus autem est motus prauus membri. Porro loquimur hic & de notha, & de exquisita cóuulsione: quæ ambæ genere conueniunt. Generatur autem conuulsio, dum caussa morbifica occurrit neruo, cuius vi, nobis inuitis, musculi ad proprium principium retrahuntur: vt ad musculi retractionem etiam membrú retrahatur, & motu conuulsiuo afficiatur.

Generatio.

Definitio.

Conuulsio igitur est motus prauus retractionis mobilis, dependens a musculis contractis præter naturam a neruis cap. 1. & 2. lib. 2. de caus. sympt. cap. 8. lib. 2. de motu muscul. Forma est motus prauus retractionis, cap. 1. lib. 2. de caus. sympt. quo conuulsio distinguitur a paralysi, in qua non est motus prauus, sed ablatus. Additur retractionis, ad differentiam tremoris; in quo motus est sursum ad deorsum: at in conuulsione est motus prauus, sed retractionis. Ratione mobilis; hic motus est affectio: ratione agentis, est actio, animalis quidem in legitima conuulsione; naturalis in spuria.

Forma.

Subiectum.

Subiectum est mobile, seu id, quod motu voluntario mouetur, quod a musculo mouetur: & sic distinguitur hic motus prauus retractionis, a motu prauo retractionis in singultu, qui accidit ad ventriculum, qui non est organum motus voluntarij.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens, sunt musculi præter naturam cótracti a neruis; nam conuulsio est motus inuoluntarius; in quo musculi ad suum principium retrahuntur, aph. 39. sect. 6. Nam musculi in spasmo non extenduntur, nó transferuntur, non tensi manent, sed contrahuntur, cap. 8. lib. 2. de mot. musc. Additur, præter naturam; ad differentiam contractionis musculorú secundum naturam. cap. 6. lib. 3. loc. aff. cap. 1. lib. 2. de symptom. caus. Sed cum musculi retrahantur interdum a neruis, interdú a ligamentis: in spasmo a neruis contrahuntur: at si membra a ligamentis contrahantur, manent contracta, non conuelluntur.

Caussa effectionis neruui.

Cæterum, nerui functio læditur, vel læsa facultate, vel ob errorem externum: Læsa quidem facultate, in spasmo legitimo; ob errorem externum in notho.

3. Læsa facultas.

Quoad læsionem facultatis; ad hanc respiciens Hippocrates aphor. 39. sect. 6. ait: conuulsionem fieri vel ex inanitione, vel e repletione: nam in vtraque conuulsione nerui morbo afficiuntur: quos Auicennas statuit esse morbum in magnitudine imminuta secundum longitudinem neruorum, quia [illegible] breuiores redduntur. Sed imminutam hanc magnitudinem secundum longitudinem, [illegible] magni-

Spasmus a repletione.

originem esse in cerebro vel in ore ventriculi. At si seorsim perpendatur vehemētia caussarum spasmi: primum, si conuulsio fiat e repletione; curari potest; cap. vlt. lib. 12. meth: siue fiat hæc conuulsio citra inflammationem, siue cum inflammatione. Nam si fiat citra inflammationem, e pituita, vel melancholia: hæ materiæ vinci possunt: quandoque enim a febre superantur: vnde febris superueniens conuulsioni est salutaris, aph. 26. sect. 2. & aph. 57. sect. 4. vt febris habeat rationem signi, indicantis vehementiam non ad summum insignem. Sed & ætas signū esse potest materiæ morbificæ magis vel minus impactæ: vnde Galen. ait, com. 34. lib. 3. progn. pueros facile a spasmo liberari. Si conuulsio fiat ex inflammatione, vinci potest, e cap. vlt. l. de palp. nisi sit inflammatio, quæ sequatur vulneris lethale: tunc enim qualibet vehementia adest. Quoad conuulsionem ex inanitione, si fiat quoniam absumitur solida nerui substantia; cum Gal. cap. vlt. l. de palp. est mortalis: nam absumitur substantia calidi innati, quæ seminalis est, vt breui tempore nequaquam possit reparari: hinc Galenus ait, cap. vlt. lib. 12. meth. si conuulsio fiat e siccitate, esse insanabilem: dum scilicet siccitas est perfecta, idest, dum solida substantia siccatur, non secundum carnem, adipem; vel humiditatem roridam, sed secundum substantiam fibrosam, & membranosam, cap. 5. lib. 7. metho. vt antequam fiat consumptio humiditatis fibrosæ & membranosæ, homo moriatur. Quod si non ad summum perducatur siccitas: desperandum non est prorsus, cap. vlt. lib. 12. method. nisi succedat hæc conuulsio vel febri, vel phrenitidi; quia tunc summa est vehementia siccitatis, difficilime curari, & vt plurimum incurabilem esse: quemadmodum testatur Galenus aphor. 26. sect. 2. & aphor. 57. sect. 4. & aphor. 70. sect. 5. & aphor. 13. & 18. sect. 7. Si autem conuulsio fiat ex imminutione roridæ humiditatis; curabilis est: propterea quod humiditas congelata vincitur a caliditate. Et propterea Galen. cap. vlt. libi. 12. met. hunc spasmum curari posse ait.

Spasmus ab inanitione.

Spasmus ob errorem externum.

Si conuulsio fiat ob errorem externum: siquidem sit substantia, & primum si sit vapor: hæc conuulsio, secundum Auicennam, curatur cito, hora vna: si scilicet flatus prodeat a pituita; at si vapor prodeat a materia venefica, conuulsio potest esse admodum periculosa. Si error sit materia mordax, cōuulsio est curabilis, cap. vlt. lib. 12. metho: nam potest vacuari illa materia, qua vacuata cessat conuulsio. Si error sit qualitas, & quidem materialis, non venefica, vt frigiditas; conuulsio est curabilis: & quandoque etiam salutaris, com. 27. libro 4. de vict. nam in hac agitatur corpus. & per agitationem incalescit, vt sanguinis vitium, idest, frigiditas tollatur. Si qualitas sit venefica; est conuulsio periculosa; quia summa est essentiæ vehementiæ, vt colligitur e com. 1. sect. 5. aphorismorum. Si qualitas sit dolorifica; pro varia vehementia caussæ dolorificę, vario prognosticandum. Verbi gratia, si fiat conuulsio ab ore ventriculi, vt afficitur a bile, cum Galeno cap. vlt. lib. 12. method. & aphor. 1. sect. 5. bile vacuata; cessat conuulsio. At conuulsio notha, quæ interdum degenerat in exquisitam, vt est conuulsio, quæ fit ab helleboro, molestante os ventriculi, hæc est periculosa; sed euadit lethalis; vbi præter caussam dolorificā subsequitur vacuatio sanguinis. Si fiat conuulsio e caussa dolorifica partis inflammatę propter vulnus: cum Galeno aphor. 2. sect. 5. hæc conuulsio, quamuis spuria, vt fit a dolore, est ferme lethalis. Vnde pro varia affectione partis primario affectæ, vario modo est prognosticandum.

Curatio. Venæsectio.

Si sanguis in spasmo peccet: vena secanda, com. 28. lib. 4. de vict. Quare vena est secāda; si sanguis habeat rationem caussæ principalis; vt in conuulsione ex inflammatione: item in conuulsione, quæ fit a copioso, ac veluti congelato sanguine. Est etiam secanda vena, dum sanguis habet rationē caussæ sine qua non, vt in conuulsione e pituita; quæ tamen cōuulsio occupat corpus sanguine repletum. Vena ergo non est secanda in spasmo ex inanitione: nam sanguis potius deficit. Notandum autem circa quid agendum specificū in sanguinis euacuatione: si sanguis peccet ad lib. j. tantum detrahendas esse ℥. viij. propter dolorem enim & motum virtus dissoluitur. Vsus. *Quantum*. Caussa virtutis, vacuādus est sanguis per plures vices. *Quando*. Statim vena est secanda: nam adest indicans, & virtus in principio nō prohibet, quemadmodum procedente conuulsione prohibere posset: hinc Galenus com. 28. l. 4. de vict. venam tundit ante fomenta; quamuis auctor ille primo vtatur fomentis; Galenus tamen auctorem nō sequitur, sed methodum: nouit enim sanguinem in spasmo magis posse copia, quam frigiditate; quare primum secat venam, deinde vtitur calidis fomentis: Antequam autem secunda vice secet venam, vtitur fomentis: nam tunc sanguis minus potest copia; quam frigiditate; cum prima vice sanguis fuerit imminutus. Cucurbitulæ scarificatæ probantur Aetio & Auicennæ; quia vacuant: non scarificatæ nō probantur, quia attrahunt & non vacuant. Quoad *Vbi*; si sanguis in toto exsuperet; cucurbitulæ applicandæ sunt dorso & cruribus: si redūdet sanguis in parte determinata; vt varia est pars, ita varijs locis cucurbitulæ sūt applicandę. Aegineta, si crura erant cōtracta, applicabat postremis vertebris: si manus erant conuulsę, applicabat septimæ vertebræ: si conuulsio attinebat ad labia, vel palpebras, applicabat cucurbitulas occipiti, & primis duabus vertebris: si aderat tetanus, applicabat ceruici secundum vtramque partem, et pectori, qua carnosius est, & præcordijs, & regioni renum. Omitto in præsentia circa chirurgiam, nerui incisionem, quam probat Galenus capit. prim. lib. prim. de motu musc. nam hæc doctrina spectat ad sermonem de vulneribus.

Cucurbitulæ.

Paullus cap. 19. & 20. l. 3.

Actuar. c. 1. l. 3. de meth. med.

Pharmaceia.

Quoad medicamēta, multa supponentes: si cōuulsio fiat ex inanitione propriæ humiditatis; Rhasis, Paullus, Auicennas probant *aquam dulcem, oleum cōmune lat, vt ex his fiat balneum*. Et si conuulsio fiat a caussa simul siccante, & calefaciente; Auicen. miscet propositis, *oleum rosa. complet. aquam ros.* vt alimentum detineatur, ratione leuis astrictionis, & vt fiat aliqua refrigeratio; & si caussa sit vehementer calefaciens; Auicennas ascendit etiam *ad hordeum fractum sine cortice, nam cortex siccat; addit violas, nymphæam, cucurbitas, melones, lactucam, & ex his parat balneum*. Vsus. *Quomodo*. Balneum debet esse actu vel temperatum, vel tepidum; nam calidum siccaret. *Vbi*. Medicamenta modo toti, modo parti applicanda, prout siccitas vel est in toto, vel in parte. Si autem cōuulsio fiat ex inanitione roridæ humiditatis; probantur calefacientia: vt est balneum e vino; vel ex aqua alterata cū calidis de quibus alias. Si conuulsio fiat e repletione; & primum si fiat ab inflāmatione curatur medicamētis, quibus occurrere licet inflammationi, de quibus suo loco. Si spasmus fit citra inflammationem; occurrendum medicamentis, quæ in paralysi sunt præscripta, de quibus supra. Sed iuniores notent, primum circa vacuantia per meatus sensibiles: Auicennam probare vehementia, non mediocria & caussa vacuationis totius, & caussa capitis: de quibus dictum in dol. cap. a pituita, & a melācholia. Quoad vacuantia per insensibiles meatus, Rhasis probat valentiora, quam in paralysi, idest, magis calefacientia, & tenuis substantiæ: de quibus etiam diximus. Secundum Aetium probatur *se seli, idest sile montanum, cum aceto mulse, aut pesca*: nō enim est præter rationem, miscere acetum pro vehiculo, quamuis eo pro medicamento principali non debeamus vti. Quantum ad ea medicamenta, quæ applicantur: notandum, Auicennam mirifice commendare, si applicemus *vocem tritam cum sua pinguedine, & ideo proba-*

Num duæ causam species spasmi ex inanitione, & repletione.

A repletione.

tur

mor vel arietis, castratorum, capræ, agni, hædi, vel etiam vituli, bouis, & potissimum canis: ren autem est detinendus donec exsiccetur, vel etiam fœtat, & mox alius ren admouendus. Addit Auicennas, membra conuulsa inuoluenda esse *lana, quæ madida humidaque oleo est seruanda*. Præterea Auicennas probat *aquam alteratam cum copioso anetho, in qua decoquatur canis, aut vulpis, vsque ad dissolutionem*: & hoc decocto æger semel aut bis est profundendus. Hippocrates aphorismo 25. sect. 5. in hoc spasmo probat *frigidam*, si copiose effundatur; calefacit enim per accidens, quatenus huius vi calor concentratur & vnitur. At secundum Auicennam, frigida non vtendum, nisi virtus sit robusta, secundum totum corpus, & secundum partem; vnde patiens erit iuuenis, carnosus, expers vlceris; præterea frigida locum habet, si adsit ambiens, vi cuius calor insitus extra immodice moueatur; tunc enim ope frigidæ ab hoc motu liberatur, ideoque hæc materia in aere calido, non in frigido administrāda; calidum enim innatum non potest ferre concētrationem & aeris, & frigiditatis aquæ. Addit Auicennas puerulis calidiora non esse admouenda: ut liceat hoc medicamento vti pro pueris: ℞ *rad. lilij* ℥. j. ß. *anisorum* ʒ. ß. *croci* ℈. ß. *mellis quantum sufficit. Misce.* Iubet etiam Auicēnas assiduo puerorum membra esse deponenda *in aquam alteratam chamæmelo, fœnograeco, meliloto. Et ex his oleo etiam pro pueris possunt parari.* Rhasis iubet corpora conuulsa esse inungēda *oleo de costo*, & valentius ac diutius fricanda, quam in paralysi, nam materia magis est impacta. Si conuulsio fiat ob errorem externum, pro vario errore varia medicamenta administrāda, verbi gratia, si error sit flatus, probantur discutiētia flatus, de quibus in dol. cap. a flatu, & sic de reliquis.

Ab errore externo.

Diæta.

Quoad diætam notandum in spasmo ex inanitione cum Rhasi & Græcis probari sorbitiones ex *alica, & farre, & hordeo, e lacte amygdalino, & [illegible]issimum ex aqua carnis destillata, vel agni, vel hædi.* Et, si siccitas foueatur a caliditate, addatis *lactucam, semina melonum, cucurbitas*. Si nō adsit caliditas, potestis miscere cum aqua carnis *vinum medicatum*. Lactuca enim reddit aquam carnis refrigerantem: vinum, eam reddit calefacientem & citius alentem: vnde patet, aquā carnis destillatam, si sola exhibeatur, esse cibum nec calefacientem, nec refrigerantem. Quoad potum: Si conuulsio fit e cōgelata rorida humiditate; probatur *vinum*. Si conuulsio fit e repletione: Paulus probat victum tenuem, extenuantem. Vnde Auicennæ probatur *panis cum melle, & aqua ciceris*. Et, si virtus sit debilis, secundum Auicennam est exhibenda *caro auicularum*. Vnde obiter colligendum, carnem magis nutrire, quam nutriat panis. Potus cum Paullo sit *mulsa*: & cum Auicenna concedi etiam potest *vinū antiquum* in parua copia; at post totius & capitis euacuationem.

CAPVT XXVII.

De Spasmo cynico.

Nomen.

SVccedit vitium, quod componitur e paralysi & cōuulsione: facileque cognitis simplicibus cognosci poterit. Vocatur autem spasmus cynicus, tortura oris, conuulsio canina, risus Sardonius. Per spasmum autem cynicum intelligimus vitiū, in quo facies figuram naturalem non seruat. Generatur hoc malū dū capiti occurrit caussa, vi cuius musculi faciei ita læduntur secundū motum, vt figura faciei vitiosa reddatur. Spasmus ergo cynicus est figura præter naturam faciei, depēdens a motu præter naturam suorum musculorum. Forma, est figura præter naturā, nam figura deformis euadit. Subiectum est facies, id est, capitis pars anterior, a capillis ad mentum: vnde intelligimus non tantum os, sed etiam maxillas, genas, oculos, frōtem. Porro vitiosa figura attinet modo ad dextram partem, modo ad sinistram: & modo ad omnes partes, modo ad aliquas; vnde os interdū est immune; vocatur tamen tortura oris, quia vt plurimum oris figura vitiatur, et quia os præcipua est pars faciei.

Generatio.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Dependet autem oris tortura, a motu præter naturam musculorum faciei. Ideoque statuendum hoc vitium formaliter acceptum, esse symptoma: pendet enim a motu præter naturam; ab actione læsa; hic quippe tortuosa oris figura est symptoma, nimirum qualitas mutata, quæ, vt opus, sequitur actionem læsam, id est, motum præter naturam musculorum faciei. At figura vitiosa, si consideretur vt morbus, non pendet a læsa functione, sed potius est caussa læsæ functionis. Dum igitur Auicennas inquit, torturam oris esse morbum instrumentalem faciei, respexit ad caussam effectricem principalem, qui est morbus in mala compositione; sicut in paralysi et spasmo. Quia autem nos tradimus definitionem per caussam formalem; necessario dicimus, torturam oris esse figuram vitiosam faciei, dependentē a motu præter naturam musculorū. Ceterum hoc loco per motum præter naturam, intelligimus motum ablatum, si vitium fiat a paralysi; motum autem corruptum, si a conuulsione. Per musculos faciei, intelligimus musculos, qui mouent maxillas inferiores, alas nasi, labia, & buccas, cap. 13. lib. 9. de vsu part. Quamuis autem horum musculorū maior pars neruos suscipiat a tertio pari cerebri: nihilominus propositi musculi priuatim ita se habent, vt musculi oculorum neruos sumant a secundo pari cerebri: musculi maxillarum, alarum nasi, & labiorum, a tertio pari cerebri: musculosa autem latitudo, a qua buccæ mouentur, maxima e parte suscipit neruos, a secundo pari spinæ, nonnullos etiam a tertio pari spinæ, & secundum regionem altissimam a quinto pari cerebri, cap. 7. libro 9. de vsu p. cap. 2. lib. 4. de loc. aff. & in lib. de neruorum dissectione.

Caussa efficiens.

Motus præter naturam.

Musculi faciei.

Motus autem horum musculorū præter naturam, fit propter caussas vel paralysis, vel conuulsionis: de quibus dictum. At notandum, e capite 2. lib. 4. lo. aff. & cap. 7. lib. de causs. morb. si oris tortura fiat e paralysi, musculos læsos esse in parte non contracta: verbi gratia, si sint resoluti dextræ partis musculi, tunc non operantur; operantur autem musculi sinistræ partis, dum scilicet ad suam originem retrahuntur; dum autē contracti sunt, non distenduntur amplius, quoniam a seipsis distendi non possunt, nec distendi possunt a musculis dextræ partis, quia hi sunt resoluti: & ob id musculi partis non læsæ retracti permanent: secumque partis læsæ musculos contrahunt, & contractos seruant. Contra, si fiat oris tortura a conuulsione, musculi læsi sunt in parte contracta: verbi gratia si dextræ partis musculi conuellantur, musculos sinistræ partis non læsos ad se trahunt. Secundo notandum e capite secundo libri quarti de loc. aff. in hoc malo musculos non fungi suo munere, quoniam noxa est vel In musculis, vel Extra musculos: si extra musculos, vel in Neruis, vel in eorū Principijs: si in neruorum principijs, vel in Spinali medulla secundum primas ceruicis vertebras, vel in Cerebro, sed secundum dimidium cerebri.

Caussa motus præter naturam.

A forma non sumuntur differentiæ, nisi secundum Magis & Minus; prout figura est magis vel minus deformis. Quoad subiectum: figura vitiosa pertinet, vel ad Dextram faciei partem, vel ad Sinistram. Quoad caussam efficientem, sumuntur differentiæ & a caussa efficiente, & a sede caussæ efficientis. A caussa efficiente: vt est vel Paralysis, vel Conuulsio. A sede, vt est vel Musculus, vel Neruus: & si neruus, vel secundum Progressum, vel secundū Principium: & si secundum principium, vel secundum Spinam, vel secundum Cerebrum.

Differentiæ.

Tortura

poreæ substantiæ cap.6.lib.7.method.com.vlt.li.2. de ratione vict. Vnde rationabiliter dicitur, quæ vigiliæ vires lædant,c.1.& 5.lib.12.meth. Et additur aphor.18.sect.7.vigilijs succedere vel cōuulsionem, vel desipientiam: conuulsio quidem succedit ex inanitione, nam vigiliæ vacuando siccant: desipientia succedit, quia in vigilijs sanguis redditur biliosus. Verum periculum intenditur pro vi differentiarum. Primum ergo ratione formæ, vt relaxatio est intensior, ita vigiliæ magis sunt periculosæ: & addit Auicennas, si tussis subsequatur, homo moritur; nam tussis est signum vehementissimæ vigiliæ, quæ sua vehementia ita siccat & exasperat laryngem, vt tussis oriatur. Ratione caussę efficientis; si prodeat a caussa externa, minus est periculosa, et satis remissa vigilia. Si caussa sit interna, est qualitas, vel materia. Qualitas est intemperies, vel dolor. Intemperies si sit in habitu; est incurabilis, quemadmodum siccitas in sene. Si caussa sit dolor; pro vi doloris varie prognosticandum. Si vigilia ratione materiæ fiat in phrenitide, in febribus, prognosticum est petendum e vehementia morborum. Si in caussa fuerit materia simpliciter, siue sit materia biliosa, siue melancholica, siue salsa pituita, prognosticum est sumendum a vehementia materiæ, vt alias docuimus. Vtrum autem euentus cito vel tarde sit futurus, cognoscitur e motu caussæ: verbi gratia, caussæ phrenitidis sunt velocis motus, pituita salsa, melancholia, tardi motus. At quamuis longa sit vigilia, non tamen est assidua, sed habet interualla: nam secus patiens obiret.

Prognostica in specie.

Euentus.

Quoad materias Venęsectio non probatur, nisi vigilia comitetur morbum, cuius caussa vena sit secanda; vt in phrenitide, in febribus. Quoad medicamenta: vigilia, cum procedat vel ab intemperie, vel a dolore, vel a materia: si ab intemperie, si quidem hæc sit calida, secundum Auic. probantur *rasura cucurbitæ, mucilago psyllij, virga pastoris, semperuiuum, lactuca, mandragora, capita papaueris*. Si intemperies sit sicca, vti licet *oleo amygd.dul.lacte, butyro*. Verum siccitati si coniuncta sit frigiditas, prædictis addantur *chamæmelum, fænum græcum, melil. malua, althæa*, Si siccitati sit coniuncta caliditas; prædictis addantur frigida iam superius proposita. Si vigiliæ caussa sit dolor, secundum Auicennam, cura erit doloris mitigatio, de qua alibi. Si caussa sit materia; si materia agat per mediam phrenitidem, patet quibus medicamentis sit vtēdum. Si agat materia citra mediā phrenitidem, cum esse possit, vel pituita, vel melancholia, vel bilis: si fuerit pituita salsa; Auicennas probat *ol. amygd. dulcium, oleum commune, & decoctum in duplici vase, cum aqua hordei, & cum vino albo subdulci, cum pauco chamæmelo, meliloto, & serpillo*: respicit enim ad pituitam salsam, quæ viscida est & crassa, vt detergentibus & attenuantibus opus sit. Si materia sit melancholica, cum sit frigida & sicca, oportet calida miscere humidis: vt sunt *malua, althæa, oleum amygdal. adeps gallinæ, &c.* Si materia fuerit biliosa, vti licet, *violis lactuca, cucurbita, nymphæa, mandragora, folijs & capitibus papaueris, hyosciyamo, diacodeio, philonio Romano, syrupo de papau. requie Nicolai, pilulis de cynoglossa*. His tamen frigidis calida sunt miscenda, & quædam etiam corrigentia, quæ dent penetrationem. Aetius proponit odoramenta *e papauere, & mandragora, cum vino*. *Vsus* patet: monere tamen quædam licet, circa quando & vbi. *Quando*. Cum Paullo, oportet hæc administrare, si adest febris, in declinatione accessionis: adhæc primo ea sunt applicanda, deinde exhibenda. *Vbi*: cum bilis subsistentiam habeat & in toto, & in capite, medicamenta & per os exhibenda, & capiti applicanda, nimirum, suturæ coronali, temporibus, naribus; at opium non applicetur suturæ.

Curatio. Venęsectio. Pharmaceia 1. Intemperies.

2. Dolor. 3. Materia.

Quoad diætam, probatur aer obscurus, & alteratus medicamentis soporiferis, *id est, lactuca, papauere, &c.* Probatur puluinar, si conficiatur *e capitibus papaueris e radice papaueris nigri, &c.* Cibus sit varius, pro caussæ varietate: & cum Paullo miscenda sunt soporifera, dum vigilia vrget. Paullus probat validum exercitium, a quo scilicet fit insignis colliquatio alimenti: vnde ex hoc vapor copiosus petit caput, & somnum excitat.

Diæta.

CAPVT XXI.

De Comate vigili.

PEr Coma vigil, intelligimus malum, mistū e sōno & vigilia præter naturā. Generatur hoc malum, dum caussa contraria agit in cerebrum vt cerebrū afficiatur modo copula, modo relaxatione. Coma vigil igitur est affectio mista e copula & relaxatione cerebri, dependens a quiete & motu præter naturam spiritus animalis. Forma est quid mistum e copula & relaxatione: e copula. vt est coma; e relaxatione vt est vigil. Subiectum est cerebrum. Caussa efficiēs, est spiritus animalis, quies seu reciprocatio, est motus, siue egressus. Quę caussę sint reciprocationis & egressus spirituū, patet e superius propositis. Quoad differentias, et primum a forma: vel Copula vincit, vel Relaxatio: vnde cum Galeno in lib. de comate, datur cataphora vigil pigra, dum copula vincit: datur cataphora vigil non pigra, dum relaxatio vincit. Ratione caussæ efficientis dicendum: materiam vel esse Participem inflammationis, vnde prodit cataphora vigil phrenitica; vel expertem inflammationis, vnde producitur, cataphora vigil nō phrenitica a Galeno dicta. In genere hoc malum patet: nam cum Gal. loc. cit. æger vigilat, nec tamen surgere potest. Quoad differentias ratione formæ: cataphora vigil non pigra, cognoscitur e metu facili corporis & copioso: pigra contra. Ratione caussæ efficientis; cataphora vigil phrenitica, cognoscitur e delirio; non phrenitica, ex absentia delirij, nisi hæc cataphora fiat e vino; si autem fiat e vino, cognoscitur inde, quod febris non adest, et præcessit potio vini copiosi. Indicationes, prognosticum, materiæ; patent e traditis de simplici tum somno, tum vigilia.

Nomen. Generatio.

Forma. Caussa efficiens. Differentiæ.

Signa.

Præsidia.

CAPVT XXII.

De Catocho exquisito.

HActenus dictum est de vitijs, attinentibus ad corpus & ventriculos cerebri. Iam dicendum de malis neruorum: nimirum, de catocho, tremore, stupore, paralysi, & conuulsione. Et primum de catocho dicendum; quia in hoc vitio cerebrum per essentiam afficitur. Per catochū intelligimus malum, quod vocant catalepsin, detentionem, congelationē. Non explico caussas harum vocum: vide Altimarum. Intelligimus autem catochum exquisitum, in quo patientes seruant eundem situm, quem antea obtinebant; præterea audiunt, vident, imaginantur, recordantur; sed immoti instar statuæ manent, sensuque tactus orbantur, cap.16.l.4.de causs.puls. Excluditur ergo catochus nothus, quem interdum Galenus coma vigil vocat vt cap.21.lib.13. meth.cap.2.lib.7.de loc.aff.cap.5.l.de diff.symp. Quibus locis nonnulli, putantes Galenum loqui de catocho exquisito, vehementer sunt allucinati. Catochus exquisitus generatur, dum a cerebro frigido & sicco, e materia melancholica producitur vapor frigidus & siccus, vt illico expellatur in neruos, vnde nerui motiui, qui alijs duriores sunt, a vapore frigido & sicco afficiuntur, & secundum partem internam condensantur, vt radios spiritus animalis non admittant; ideoque motus voluntarius vna cum tactu deperditur: afficiuntur etiam nerui secundum partem externam

Transitio.

Nomen.

NB.

Generatio.

nam, secundum quam ita refrigerantur, vt rigidi, seu tensi permaneant, vnde homo ceu statua redditur immobilis. Quare catochus exquisitus est motus ablatius, cum abolitione receptionis obiecti tangibilis totius corporis, dependens, à densitate, cum frigiditate & siccitate neruorum motiuorum. Hæc definitio colligitur e Galeno, com. 56. sect. 2. lib. 1 prorrhet. nô autem ex alijs locis, nam cap. 3. lib. de diff. sympt. & alibi, respicit Galenus ad catochû spurium. Forma huius mali est motus ablatus, cum abolitione receptionis obiecti tangibilis; patientes enim immoti manent. Vnde catochus distinguitur a tetano, & a catocho notho. A tetano; nam in hoc est motus corruptus, quia omnes musculi mouentur ad suum principium. Distinguitur a catocho notho, quem etiam coma vigil nuncupant; quia in hoc, secundum Actium, patientes quandoque mouent manus ad caput, quod nequaquam fit in exquisito. Quoad sensum tactus: ait Galenus, homines in catocho tangibilia non percipere. In definitione diximus, abolitâ esse receptionem obiecti tangibilis; non autem functionê tactus esse ablatam; vt constaret, vitium hoc non esse positum in iudicio, sed in receptione: iudicium enim in sensu tactus attinet ad cerebrum, quod non est læsum; receptio autê pertinet ad neruos, qui sunt læsi. Subiectû huius accidentis est totum corpus: patientes enim manent immoti secundum omnes partes.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens, est densitas, cum frigiditate & siccitate neruorû motiuorum. Vt hæc intelligantur; supponendum: neruos constare e portione interne cerebrali, seu medullari, et externa, seu membranea. Quemadmodum igitur nerui in paralysi afficiuntur secundum internas partes, in conuulsione secundum externas: ita in catocho secundum vtrasque afficiuntur, vt propter densitatem spirituum animalium radij non transeant, propter frigiditatê & siccitatem nerui rigidi euadant. Diximus autê in hoc neruos motiuos affici, quoniam hi, vt duriores, facilius a frigido et sicco indurescût. Quia ergo nerui molles non afficiuntur, ideo patientes cum Galeno audiût, vident, sed oculi tamen non mouentur & quia nota non attinet ad cerebrû; recordantur & imaginantur. Ceterum cognoscere oportet, ob quâ caussam nerui ita afficiantur. Paulus proponit materiam frigidam & siccam, id est, melancholicam, quæ materia melâcholica est vapor; cû hoc malum cito desinat, vt quatuor vicibus, aut pluribus quoque eodem die reuertatur: neq; vacuatio aliqua sensibilis apparet, quia scilicet est vapor. Hic vapor copia sua potest densare, & frigiditate atque siccitate veluti congelare. Materia, e qua hic vapor generatur, est humor melâcholicus, id est, frigidus & siccus. Agens caussa, quæ hunc vaporem producit, interdum est calor imbecillis infra caput, dum videlicet vapor generatur e melâcholia, infra caput collecta: semper autem agens est calor debilis capitis, & est capitis intemperies frigida, & sicca, secundum Galenum aph. 4. sect. 2. intemperies vaporem frigidum & siccum, proueniem a loco extra caput, frigidiorem & sicciorem dit: In catocho ergo exquisito materia est melancholica: vnde, dum Actius ait, catochum fieri a sanguine, loquitur de catocho notho.

Caussa efficiens.

Caussa catochi est vapor.

A forma sumuntur tantum differentiæ secundum Magis & Minus. A subiecto non sumuntur differêtiæ: nam semper est totum. Ab efficiente: Vapor generatur In capite, vel Extra.

Differentiæ.

Catochus in genere patet. Differentiæ a forma secundum magis & minus, cognoscuntur e diuturnitate & frequentia accessionum. Quoad caussam efficientem; cum vapor generetur in capite, vel extra; cognoscitur e traditis in serm. de dol. cap.

Signa.

A vapore sumûtur hæ indicationes: vapor dissoluendus est, & retrahendus, si habet impetum in caput. A materia e qua, cum sit humor melancholicus frigidus et siccus; quid indicet, patet. Ratione agêtis, cerebrum est cale faciendum & humectandum.

Præsidia.

Hoc malum, quantum attinet ad accessionê, cito & facile superatur: nam vaporis vehemêtia ratione essentiæ est remissa: nec adest insignis vhementia ratione dignitatis, quia vapor afficit neruos, non cerebrum: & ob id dicit Galenus com. 56. sect. 2. l. 1. prorrhet. adolescentê illum euasisse. Sed notandum; cum Actius inquit, catochum esse periculosiorem lethargo; quod respiciat ad catochum nothum, ad vitium mistum ex inflammatione phrenitica & lethargica; addit enim aquam frigidam esse noxiam, quod augeat inflammationem. Maior est difficultas in præseruatione: quia cerebrum est frigidum & siccum: vt adsit vehementia essentiæ & dignitatis.

Prognostica.

cap. 4. lib. 6.

Materiæ extra accessionem vsurpandæ, patent e dol. cap. a materia melancholica. In accessione id solum notetur, Rhasin probare, *oleum semmum, quod est calidum & siccum in secundo, & addit duodecimam euphorbij partem*: quia videlicet respicit ad discussionem vaporum in accessione. Nam extra accessionê oportet cale facere, & humectare.

Curatio.

CAPVT XXVII.

De Tremore.

Tremor solû pertinet ad motû, ad differentiam torporis, seu stuporis: ideo primo de Tremore dicendum. Per tremorem autem intelligimus morbosum; malum scilicet, in quo totum mobile sursum & deorsum mouetur, cap. 2. li. 2. de causs. sym. & in l. de tremore, & aphor. 4. sect. 1. lib. epid. Generatur hoc malum, dû caussa morbifica occurrit corporis vt cuius radij spirituum animalium ita deficiût, vt, dum facultas motrix, volûtati obtemperans, ad mouendum insurgit, & membrum quidem attolit, sed non detinet, quin membrum, siue mobile, suo pondere deorsum tendat. Quare tremor morbosus, est motus prauus a sursû, assiduus, totius mobilis neruosi, dependens a facultate motrice, mouere tentante, præter naturâ onerata. Forma est motus prauus a sursum ad deorsum: nam ca. 2. li. 2 de causs. sympt. vult Galenus, tremorem esse motum prauû, ad differentiam imminuti, qui imminutus plerunque est in stupore. Præterea, vt tremor est motus prauus; distinguitur a paralysi, in qua motus est ablatus. Dicimus; a sursum ad deorsum; vt tremor distinguatur a conuulsione, in qua est quidem motus prauus, sed membrum retrahitur. Notandum autem quod dicimus, a sursum ad deorsum; non, sursum deorsum; oportet enim exquisitissime loqui in definitione: ratio autem est; quia mobile, quatenus sursum mouetur a virtute, potius diminute mouetur, quam corruptè: at motus deorsum prauus est: nam mobile deorsum mouetur, cum nô deberet moueri, & hic motus dependet a pondere, seu onere, inuita virtute. Addimus in finitione, caussa formæ; quod sit assiduus motus ad differentiam torporis, qui sane etiam est motus prauus, qui fit a virtute sursum, a pondere deorsum; sed quia torpor est leuis paralysis mêbri, ideo membrum ægre sursum mouetur, vt statim decidat, vnde fit huiusmodi motus per interualla, vt per quoddam interuallum post decidentiam, sursum attollatur membrum: contra in tremore hic motus est assiduus. cap. 2. lib. 2. de causs. sympt cap. 5. lib. de tremor. Et hinc quoque Auicennas ait, tremorem fieri a motu lacertorum secundum continuitatem. Subiectum est mobile totum neruosum. Mobile dicimus exprimendum subiectum commune omni speciei tremoris: tremor enim interdum pertinet ad totum corpus, interdum ad partem: dum ergo dicimus mobile; potest hoc mobile esse vel totum, vel pars, Addimus totum, scilicet mobile ad differentiam

Nomen.

Generatio.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

ferentiam palpitiationis, in qua non mouetur totum membrum, ca. 5. lib. de palpit. Addimus, neruoſum: vt conſtet, neruum eſſe præcipuam partem ſubiecti tremoris: vnde Galenus cap. 3. libro 4. diff. pulſ. ait, tremorem ſpectare ad ſolos neruos; intelligens partem principalem.

Cauſſa efficiens.

Efficiens cauſa, eſt facultas motrix, mouere tentans, præter naturam onerata. Quatenus enim tremor dependet a facultate motrice, diſtinguitur a palpitatione, & legitima conuulſione: vnde Galenus c. 5. & 4. lib. de trem. ait, tremorem eſſe ſymptoma motricis imbecillis, quæ tentat mouere membrum. Dicimus oneratam eſſe facultatem, ad differentiam rigoris, cuius cauſſa eſt ſola expultrix; tremoris autem cauſſa eſt, & facultas motrix, & mobilis membri pondus, & pondus quidem præcipuum ſibi vendicat locum: vnde Galenus, reſpiciens ad hoc pondus, ad hoc inuoluntarium agens. cap. 6. li. de tremor. inquit, tremorem eſſe motum inuoluntarium; quod ſi abſolute intelligatur, eſt falſum. Addimus facultatem motricem oneratam eſſe præter naturam; ad differentiam tremoris non morboſi, vt ſi fiat tremor ob onus iuſto grauius, quod baiulis contingit, vel ob timorem. Cum igitur in tremore concurrat onus præter naturam, explicandum eſt, ob quam cauſſam mobile euadat ponderoſum. Sciendum igitur in tremore motum deprauari, vel Læſa facultate, vel ob Errorem externum, cap. 2. lib. 2. de cauſſ. ſympt. cap. 3. & 5. lib. de trem. Læditur facultas ob morbũ; qui morbus eſt denſitas in poris neruorum, vt radij ſpirituum animalium ſaltem exigui permeent: vnde facultas motrix ſtrenue membrum mouere nequit. Denſitas hæc, vel eſt Semidenſitas, vel Integra denſitas. hæc ſecundum omnes partes mobilis, illa ſecundum alienas: nam vtroque modo radij deficiũt. Vnde Galenus inſinuãs integram denſitatem, inquit, tremorem fieri, dum humores profuſus obſtruũt, id eſt, dum integra eſt denſitas. Quod ſi igitur integra fieret denſitas ſecundum omnes partes, eſſet paralyſis. At tremor fit dum integra denſitas eſt ſecundum aliquas tantum partes, ita vt reliquæ fibræ non denſentur. Cæterum denſitas & integra, & non integra, producitur a ſucco craſſo, viſcido, impacto; ad differentiam torporis; in quibus tor non eſt penitus impactus, ideoque motus fit, qualis eſt in incipiẽte paralyſi, teſte Galeno loc. cit. Succus ille craſſus ac viſcidus, eſt ſuccus melancholicus, & vt plurimum pituitoſus. Cum ergo tremor fiat, læſa facultate ob denſitatem; merito Auicennas dixit, tremorem eſſe morbum inſtrumentalem. At ſi fiat tremor ob errorem externum; hic error pertinet vel ad Virtutem, vel ad Mobile, vel ad Vtrũque. Ad virtutem pertinet error, dum vitium eſt ſecundum radios ſpiritus animalis, quatenus hi nequeunt facultatem influxam ſeruare robuſtã: dum igitur error ſpectat ad ſolam virtutem, vitium eſt in radijs fluentibus ad mobile. Dum error ſpectat ſimul ad virtutem et mobile, vitiũ eſt in radijs fluxis. Quoad errorem igitur cauſſa virtutis; hic error poſitus eſt in defectu radiorum ſpirituum, vt vitium radiorum, ſequatur vitium ſpirituum. Vitium autem in ſpiritu eſt, quoniam ſpiritus vel Nõ generatur, vel ſi generatur Reſoluitur. Non generatur, vitio vel Materiæ e qua, vel vitio Agentis. Vitium agentis eſt; dum cerebrum iuſto eſt frigidius, vt contingit in decrepitis: & huc pertinent cauſſæ, quæ cerebrũ plus iuſto poſſunt refrigerare. Vitium materiæ e qua, eſt inopia alimenti; ideoque tremor oritur poſt morbos, vi quorum facultas nequit alimentum idoneum conficere; idem euenire poteſt ob immodicas euacuationes, cum ſenſibiles, tum inſenſibiles, vt non infimum locum obtineat euacuatio, quæ fit per coitum. Spiritus autem geniti reſoluuntur in deliquijs animi. Ergo pertinens ad mobile, eſt pondus mobilis: quemadmodum

Cauſſa motus deprauati in temore.

1. Læſa facultas, ob denſitatem.

Cauſſa denſitatis.

2. Error externus.

Vitium radiorum fluẽtium & fluxorum.

A contingit illi ancillæ, cui in puerperio ſanguis non fluxit: & Auicennas merito etiam proponit potum copioſum. Error ſimul pertinens & ad virtutem, & ad mobile, eſt id quod agit in mobile cum violentia; ſiue ſit Deleteriũ, vt punctio animalis venenati: ſiue Non deleteriũ: & hoc ſiue ſit Qualitas, ſiue Materia. Qualitas (ſecundum Auic.) eſt caliditas adurens, agens cum impetu; & frigiditas vehemens, vi cuius homines interdum quaſi ſemimortui, & trementes euadunt, dum iter faciunt per loca frigidiora. Quoad materiam, tremor fit ab humore, vehementi qualitate prædito, cuiuſmodi eſt bilis: vnde Galenus aphor. 26. ſect. 6. dicit, in febribus ardentibus fieri tremores, quoniam biliosi humores ad neruos transfluunt. Hæ ergo cauſſæ habent rationem erroris: reſpectu quidem virtutis, quatenus aduerſantur radijs: reſpectu mobilis, quatenus lædunt calidum innatum.

Pondus mobilis.

Agens in mobile cum violentia.

B Ratione formæ, diſcrimen tantum eſt ſecundum Magis & Minus. Ratione ſubiecti, tremore afficitur, vel Totum corpus, vel corporis Pars. Notandũ autem cum Auicena, ſi tremor fiat in vtraque manu, non neceſſario tremorem eſſe in pedibus; contra, ſi tremor ſit in pedibus, neceſſario etiam eſſe in brachijs. Hic Auicennas ſermonem habet de tremore, cuius cauſſa poteſt eſſe communis manibus et pedibus; eamque cauſſam affert triplicem. Prima cauſa eſt, dum a capite fluit materia, natura conatur ſeruare ſpinalem medullam, vt materia morbifica fluat in ramos proximos, manuum ſcilicet & brachiorum, ad differentiam pedum. Secunda cauſſa: ſi fluat materia in principium ſpinalis medullæ, natura facilius expellit materiam ad proximas partes, nimirum ad brachia et manus. Tertia cauſſa eſt: quia facultas motrix in pedibus, non eget tam copioſis radijs ſpiritus animalis, vt manus: & hoc factum eſt propter maximam neceſſitatem pedũ, qui totum corpus ſuſtinere debent. Cęterum, cum facultas non ſuſcipiat magis & minus: validæ virtutis in pedibus cauſſa eſt, tum neruorum durities, quæ maior eſt in pedibus, quam in manibus: (quo enim nerui magis recedunt a cerebro, eo duriores euadunt) tum calidum innatum neruorum pedum, quod efficacius & robuſtius eſt, quam in manibus: & Auicennas hoc calidum innatum pedum, vocat ſpiritum motiuum, vt propter ſpiritum motiuum robuſtiorem in pedibus, non ſit opus radijs ita copioſis, quemadmodum in manibus. Quoad differentias, quæ ſumuntur a cauſa efficiente Tremor fit, Læſa facultate, aut ob Errorem externum. Si fiat læſa facultate, fit ob dẽſitatem, prodeuntem a materia, vel Pituitoſa, vel Melancholica. Error externus pertinet, vel ad Virtutem, vel ad Mobile, vel ad Vtrumque. Si ad virtutem: quatenus Spiritus vel Non generatur, vel D Reſoluitur. Si ad mobile, eſt materia onerans. Si ad vtrumque, eſt quod violenter agit: & hoc Deleterium, vel Non deleterium: Si non deleterium: eſt Qualitas, vel Materia.

Differentiæ.

Tremor in genere oculis conſpicitur, vt etiam differentiæ a forma, & ſubiecto. Quoad cauſſam efficientem. Si fiat tremor læſa facultate; cognoſcitur ex abſentia erroris externi: item e præcedenti deſtillatione vel abolita, vel imminuta, citra aliam euacuationem. Vtrum autem materia ſit pituitoſa, vel melancholica: cognoſcitur e ſignis traditis in dol. capitis. Si fiat tremor ob errorem externum: primum ſi hic attineat ad virtutem, quoniam ſpiritus non generantur vitio agentis: cognoſcitur e ſignis, indicantibus cerebrum frigidius, & hinc ex ætate ſenili: Si non generentur ſpiritus vitio materiæ e qua; cognoſcitur e ſignis in opiæ alimenti, vt e morbis prægreſſis, e vacuationibus. Si ſpiritus reſoluantur: cognoſcitur ex animi deliquio. Si error attineat ad mobile; cognoſcitur e repletione cibi vel potus;

Signa.

præterea

præterea e suppressa aliqua euacuatione, vt contigit illi ancillæ puerperæ. Si error spectet ad vtrumque: cognoscitur e punctione animalis venefici: ex insigni calore vel frigore occurrente, vel etiam e febre ardente infestante, &c.

Indicationes. Galenus capite quinto, libro de tremor. recte eos reprehendit, qui in omni tremore vtutur calorificis: nam interdum etiam refrigerandum est. Vnde ab essentia summendæ sunt indicationes: essentia autem tremoris posita est, in forma, subiecto, & efficiente. A forma non sumuntur indicationes, quia forma non indicat vtile. A subiecto sumuntur indicationes, quatenus mobile neruosum requirit præsidium, proportionem seruans, in omni affectu neruorum. Quoad caussam efficientem; hæc est morbus, vel error externus: Morbus est densitas, procedens a materia: indicatio ex vsu, non sumitur a densitate, sed a materia: materia ergo quatenus secundum speciem est pituitosa, vel melancholica; indicat præsidia vacuantia determinata: quatenus secundum vitium est copiosa, frigida, crassa, viscida, quiescens, & quatenus interdum mouetur, ac generatur vel in capite, vel in ventriculo, vt materia pituitosa, vel in hepate, vt melancholica; patet quid hæc vitia indicent. Si caussa efficiens sit error externus: si pertineat ad virtutem, & hoc fiat, quoniam spiritus non generantur ob frigiditatem cerebri; oportet cerebrū calefacere: Si Spiritus non generentur ob inopiam alimenti; indicatur alimentum augens. Si error pertineat ad mobile; cum sit materia copiosa, indicat vacuans. Si error ad vtrumque attineat: siquidē caussa sit venefica, requirit bezoarticum: si calida, frigidum: si frigida, calidum; si materia febrilis, hæc euacuanda & attemperanda.

A subiecto. A caussa efficiente.

Prognostica. Tremor despiciendus non est, cum mutetur in paralysin. Multiplex autem tremoris euentus [illegible] test a vi differentiarum. Ratione formæ [illegible] prauus est vehementior, ita etiam trem[illegible] mentior. Quoad subiectum: tremor [illegible] est, quam in parte: si in parte, tren[illegible] est, pro partis dignitate: ratio horum[illegible] est vehe mentia dignitatis. Auicennas [illegible] rem in sinistra parte esse magis periculo[illegible] non sit propter vehementiam essentiæ, sed quia pars sinistra affecta, significat nobis vehementiam ratione facultatis: nam calidum innatum (quod est facultatis instrumentum) sinistræ partis facilius cedit & succumbit. Quoad differentias ratione caussæ efficientis, si est morbus, vix curatur: nam morbus est densitas, producta a materia, quæ summe vehemens est secundum essentiam: vnde sæpenumero hi[illegible] tremor comitatur homines vsque ad mortem. [illegible] sa efficiens sit error externus, si error perti[illegible] tutem, vt spiritus animales non generen[illegible] caussa est cerebri frigiditas, vt in senibus, [illegible] pit curationem; quia adest vehementia, [illegible] essentiæ, cum sit insignis frigiditas, & ratione [illegible] tatis, cum hæc frigiditas occupet cerebrum. Si hoc fiat ob inopiam alimenti pro varia vehementia v[illegible] rie prognosticandum, verbi gratia, si inopia sit alimenti ob ieiunium, ob coitum, &c. his remotis aderit alimenti copia. Si spiritus resoluantur, vario modo prognosticandum, pro vehementia deliquij animi, & caussarum deliquij: & de his in proprijs capitibus dicendum. Si error spectat ad ponderosum mobile, materia ponderosa euacuata, tremor euanescit cap. quinto, libro de tremor. Si error pertineat ad vtrumque, si caussa sit venefica, pro vi veneni prognosticandum. Si caussa non sit venefica, si fuerit qualitas; tremor facile superatur: Si fuerit materia, cum Gal. aphoris. 26. sect. 6. in tremore, qui occurrit in febre ardente, vacuata materia, etiam tremor euanescit.

Curatio. In tremore probatur venæsectio, dum sanguis peccat in ratione caussæ principalis, cap. 5. libro de trem. cap. 5. libro de venæsectione aduersus Erasistr. vnde Hippocr. in puerpera venam secuit, quia sanguis erat suppressus, & habebat rationem caussæ principalis. Non autem secanda est vena, si sanguis habeat rationem caussæ sine qua non: ratio est: quia in tremore (cum non fiat hic motus prauus, nisi quando homines tentant se mouere) corpus potius quiescit, & per quietem refrigeratur tum corpus, tum calidum innatum: vnde, si euacuetur sanguis, qui habet rationem caussæ sine qua non, maior noxa, quam emolumentum sequitur, quoniam per venæsectionem ex accidenti refrigeratur corpus. Sed notandum, vt, quando sanguis habet rationem caussæ, sine qua non possumus curare tremorem, venæsectio suppleatur cucurbitulis, & potissimum cibi parcitate, vt sanguis imminutus non amplius curationem impediat. Animaduertendum quoque, si cum tremore forte coniungatur vitium, requirens venæsectionem, cauendum esse a venæsectione quantum fieri potest; dico quantum fieri potest; nam si quis tremore affectus corriperetur pleuritide, angina, &c. cui dubium venam esse secandam: sed non ratione tremoris. Quoad vsum: Quantum, seu quid agendum specificum, sanguis non est euacuandus in multa copia: imminuta enim copia tremor tollitur: quod si autem tremor non cesset, sanguis minuatur saltem cibi parcitate: & nisi cesset tremor, venæsectio potius repetenda est, quam vt liceat vnica vice sanguinem copiosum euacuare. Quoad Vbi: Hippocr. in fœmina, cui suppressa erat purgatio puerperij, aperiebat venam tali, idest, saphenam. At, si sanguis redundet in toto, secanda vena brachij. Auicennas & Paulus, probant cucurbitulas, cum magna flamma admotas, & scarificatas, appositas parti affectæ, sed post totius & capitis euacuationem. Pro[illegible]ntur autem hæ cucurbitulæ non in quocunque tre[illegible]re, sed solum in eo, qui fit a materia densante, vt [m]ateria illa euacuetur. Sunt autem applicandæ va[ri]js partibus, prout variæ partes sunt affectæ, verbi gratia, si vitium sit in principio spinalis medullæ; applicandæ sunt ceruici; Paulus applicabat vertebris vsque ad lumbos.

Venæsectio. Cucurbitulæ.

Pharmaceia. Medicamento neruorū. Medicamenta respiciunt vel subiectum, idest, pro portionem neruorum vel caussam efficientem. Quæ neruorum proportionem respiciunt, in omni neruorum malo possunt vsurpari: vnde probatur *castorium, nisi aliquod in corpore calidum prohibeat: probantur magnæ antidoti: Auicennas commendat cerebrum leporis assum, brassicam, althæam.* Hæc medicamenta misceri possunt alijs, quæ respiciūt caussam efficientem.

1. Si tremor fiat a densitate. Interna. Ratione ergo caussæ efficientis: si fiat tremor a densitate, seu materia densante; primum vacuandum est totum, & caput, medicamentis quæ in tremore vehementia esse debent: deinde ascendendum ad alia; vnde Auicennas probat *castorium, cum melle scillitico, cum ruta, cum scolopendrio: additque Auicennas semina maluarum, propter emollitionem; probat etiam succum eupatorij, vna cum cerebro leporis asso: probantur etiam alia calefacientia.* Hæc administranda sunt actu calida. Auicennas etiam probat *iura animalium pinguium, vt castratorum pinguium, agni pinguis*: de quibus etiā loquitur in serm. de paralysi. Paulus ascendit ad rubrificantia. Nos addere possumus, *decoctum guaiaci, sassafras*, & alia de quibus diximus in dol. cap. a materia pituitosa, & melancholica. Ex eodem loco & vsus patet: hic tamen quædā monebimus. In tremore igitur tale medicamentum componi potest: ℞. *puluer. rutæ. scolopendrij, cerebri leporis assi an. ℨ. j. ß. (: hæc medicamenta attenuant ac detegunt materiam fouentq; neruorum proportionem:) seminum maluæ, althæa an. ℈. j. succi eupatorij depurati cum sacchare ℥. ß. succi brassicæ ℥ ß. mithridatij antiqui ℈. iij. mellis scillitici ℥. ij. diantbos*

thos ℥ ij. Misc. & seruetur hoc medicamentum in vase vitreo, & vas vitreum detineatur per aliquot dies in aere calido. Hoc medicamentum e toto potest expugnare materiam, densitatis caussam, & neruos roborare, Dosis sit a ʒ ß. vsque ad ʒ. ij, si hoc medicamentum exhibeatur ante decoctum guaiaci, vel sassafras; nam in tremore oportet quandoque hoc decoctum exhibere per 40. dies ante syrupum. Quod si non exhibeatur decoctum guaiaci, vel sassafras, & solummodo detur medicamentum propositum, dosis eius esse debeat a ʒ j. ad ʒ ß. Hoc medicamenti tantæ est vtilitatis, vt & materiæ morbificæ vires dissipet, & expultrix vehementer insurgat ad expugnandum materiã. Quoad vsum; dosis modo maior erit, modo minor, pro actiuitate materiæ. Præterea hoc medicamentum est exhibendum post purgationem totius, & per plures dies, si materia præsens sit per plures dies. Et est exhibendum per os, vt ipsius vis ad neruos perducatur. Extra quoque medicamenta sunt applicanda,

Externa.

oleum de costo, de castorio, vulpinum, & alia; vt ad sinapismos ascendere liceat. Probantur quoq; emollientia, vt *ius carnium pinguium, & potissimum ius tauri, pinguioris cum radice cucumeris agrestis, cum malua, althæa*. Et hæc medicamenta sunt applicanda parti primo affectæ. Caussa resolutionis, probantur etiam *balnea falsa, vt aqua marina, item balnea sulphurea*. Caussa remollitionis, probatur *balneum aquæ dulcis, sed cum iuribus pinguioribus*. Hæc ergo medicamenta sunt vsurpanda, dum tremor fit læsa facultate, ob morbum.

2. Si tremor fiat ab errore externo.

At si tremor fiat ob errorem externum: si error attineat ad virtutem, vt spiritus non generentur, ob cerebri frigiditatem, cum Auicenna singulis 10. diebus oportet exhibere *pil. cochias*: exhibet etiam *sal Stœchados*, ad calefaciendum cerebrum: probantur

2. etiam ea, quæ proposuimus in dolore cap. ab intemperie frigida, cum pituita. Si non generentur spiritus ob inopiam alimenti, tunc cibis occurrendum, cap. 5. lib. de tremor. non tamen desistendum a medicamentis, quæ occurrere possunt vitijs, vi quorum deficit alimentum, verbi gratia, si deficiat alimentum, ob immoderatum fluxum sanguinis, occurrendum medicamentis, quæ fluxum sistunt.

3. Si spiritus resoluantur, vt in deliquijs cardiacis, in leipothymia; calorifica extreme sunt noxia, & potius probantur frigida, de quibus in serm. de cardiaca.

4. Si error attineat ad mobile, verbi gratia, si fiat tremor e copioso vino: cũ Auicenna probatur *oleũ paratum e cucumere asinino,*

5. *e cannabe, ex bandacocha, idest, trifolio communi*. Si error pertineat ad virtutem & mobile; si caussa sit ve-

6. nefica; confugiendum ad doctrinam de venenis. Si caussa sit vehementer refrigerans, verbi gratia, potus frigidioris aquæ; cum Rhasi probatur *balneum* cum ratione administratum, vt homo sudet, & deinde, oportet vt in Sole, moretur, vel saltẽ ingrediatur *balneum sulphureum, vel marinum, & inungatur oleo de*

7. *costo*. Si materia sit calidior; caput inungendum est *oleo communi & refrigerante, vt violaceo*, quo caput irrigandum. Hæc medicamenta applicanda non tantum capiti, sed etiam a prima vertebra vsque ad lumbos. Probatur medicamentum, paratum e *cruda sagina ordeacea, quæ fit oleo & aqua diluta*. Et quia hic tremor fieri solet in febribus; dum febris remittit, Paulus vngit corpus *oleo veteri*: & si febris perdurat, vtitur *balneo cum oleo, aut hydreleo, cum frictione molli*. Diæta patet.

CAPVT XXIIII.

De Torpore, seu Stupore.

Nomen.

TRemori quodammodo similis est torpor. Loquimur autem hic de torpore in genere, qui prædicatur de quacunq; torporis specie: intelligimus enim illud malum, in quo necessario tactus imminuitur; interdum & motus voluntarius violatur: dum enim vitium est in tactu, non necessario etiam est in motu, cap. 5. lib. 1. de symptom. cau. In sensu enim tantum est vitium, si afficiantur nerui sensitiui. Quod si motus voluntarius solum vitietur, nisi admodum insignis sit læsio, tunc est noxia in neruis motiuis. Cum ergo detur torpor, in quo vitium tantum est in tactu, sine vitio motus, detur etiam torpor, in quo est vitium solum in motu, sine vitio in tactu; nos per torporem intelligimus illud malum, in quo vitium necessario est secundum tactum, vt tactus locum obtineat principalem: nec præter rationem: nam omnes nerui sunt sensitiui, non omnes motiui, ac proinde sensus tactus principalem locum sibi vendicat.

Generatio.

Torpor sic acceptus, generatur, dum corpori neruoso occurrit caussa morbifica, vi cuius necessario afficitur corpus neruosum, propter imminutam receptionem obiecti tactus, & quandoque etiam ita afficitur, vt motus quoque lædatur. Cum autem,

Definitio.

vitium in motu non habeat locum in quolibet torpore, in definitione omittendum. Torpor igitur exquisitus & genericus, est receptio imminuta obiecti tangibilis nerui sensitiui, dependens a frustratione tactus.

Forma.

Forma torporis est receptio imminuta obiecti tangibilis. Dicitur receptio, ad differentiam iudicij: nisi enim error fieret in receptione, non esset error in iudicio. Dicitur receptio imminuta, ad differentiam receptionis corruptæ, quæ fit in dolore, & ad differentiam receptionis ablatæ, quæ locum habet in paralysi. Additur, obiecti tangibilis, ad differentiam obiecti visibilis; si quidem & visi imminuta potest fatui stupor oculi; at non est stupor exquisitus, de quo loquimur, ad tactum pertinens. Sed dubitatur: nam Gal. c. [illegible] lib. 2. loc. aff. ait, stuporem esse insignem refri[illegible] Responsio: Galenus ibi respicit ad [illegible] [illegible] consideratur: nos autem in præ[illegible] sumimus formaliter. Quare stupor exqui[illegible] est receptio imminuta obiecti tangibilis. Sed [illegible] quæ fieri potest, vt stupor habeat anne[illegible] motu; quemadmodum accipitur a Galeno cap. 1. libro 1. de sympt. cau. vbi ait, torporem esse compositum e difficultate sensus & motus, vt a paralysin non genere differat, cũ & hæc pertineat ad sensum, motumque voluntarium, sed magnitudine quia paralysis producitur a caussis validioribus. Sed notandum, si in stupore sensus imminuatur, & coniũctum sit vitium in motu; notandum esse prauum, seu co[illegible]m, præsertim vt membrum decidit, quem[illegible]n euidenter scribit Galen. ca. 2. lib. 2. de cau. [illegible]iffert autem torpor a tremore: quia in tor[illegible] decadit membrum, non illico sursum attolli[illegible] intericcto euidenti interuallo: & ratio est, q[illegible] imbecillior est in torpore, quam in tremo[illegible] torpor est incipiens paralysis.

Subiectum.

[illegible]ectum torporis, est neruus, quatenus est sensitiuus: & proinde neruus mollis, qui est sensitiuus; [illegible] quatenus, potest esse sensitiuus. In omni ergo torpore, subiectum est neruus, vt sensitiuus, in aliquo torpore, est neruus, vt motiuus. Hinc Galenus ait, torporis caussam continentiam esse in neruo, cap. 5. lib. 1. de symp. cau. Sed oritur dubium, e cap. libro secundo, loc. affec. vbi Galenus confutat Archigenem dicentem, quod stupidus dolor pertineat ad neruos: stupor enim, ait Galenus, est indicium dispositionis, id est, frigiditatis, non autem loci; nam stupor non modo ad neruos pertinet, sed etiam ad venas, arterias, carnes, &c. Responsio. Stupor dupliciter sumi potest: primo, vt sensibiliter non apparet, & sic stuporis subiectum potest esse pars alia a parte neruosa; sed hic non est stupor exquisitus: secundo, vt sẽsibiliter apparet, & sic residet in tali subiecto, quod suos affectus potest sentire, & pro voluntatis imperio

moueri

moueri potest; & hoc subiectum est neruus.

Caussa efficiens. 1. Angustia.

Tandem in definitione diximus, dependens a frustratione tactus: nam modo frustratur solum tactus; modo cum facultate tactrice frustratur etiam facultas motrix. Quare intelligendæ sunt caussæ, ob quas hæ facultates frustrantur. Frustrantur igitur, vel ob Morbum, vel ob Errorem externum. Si ob morbum; est affectus, qui cum Galen. cap. 5. lib. 1. de symp. caus. est stuporis caussa continens; in quo stupore facultas læditur, & proinde ob morbum: vt iure Galenus proponat stuporem succedentem repletioni. At morbus talis est, vi cuius a cerebro ad neruos virtus transmitti prohibetur: quare hic morbus necessario est nerui angustia; vnde hunc stuporem Auicennas nominat morbum instrumentalem. Ceterum hæc angustia nõ est integra: est tamen intensior, quam in tremore; vnde torpor leuis paralysis dicitur, c. 2. l. 2. de caus. sym. Angustia hæc, cum Galen. cap. 5. lib. 1. de symp. caus. in neruo meatus habente, id est, in neruo optico, est obstructio & compressio: in neruo autem non habente meatus, est constipatio, subsidentia (quæ densitas dicitur, cap. 2. lib. 2. de caus. symp.) & compressio. De vitijs nerui optici, in affectibus oculorum loquemur.

Constipatio.

Quoad angustiam nerui meatibus destituti; constipatio est, dum neruus crassescit, duriorque euadit, vt pori occludantur, & impediatur transitus facultatis, id est, radiorum spirituum animalium. Nerui autem crassiores & duriores euadunt, propter succum glutinosum & crassum: Qui succus est vel alimentalis, vel excrementitius. Alimentalis, si nerui alimentum sit crassius & viscidius. Succus autẽ si est excremẽtitius, torpor fiat a suppressa aliqua euacuatione: vnde Galenus ait, torporem fieri ab humore excrementitio, cap. 2. lib. 2. de caus. sympt.

Subsidentia.

Subsidentia fit a frigore violento; &, secundum Auicennam, a siccitate, & humiditate; a siccitate, quatenus per hanc neruorum fibræ & membranæ, id est, partes extrinsecæ colliguntur & vniuntur: ab humiditate, quatenus nerui remolliuntur, vt claudantur pori.

Compressio.

Compressio morbosa: (ad differentiam compressionis non morbosæ, quæ, verbi gratia, fieri potest a ligamentis:) fit a caussa, residente quidem extra neruum, sed in corpore, vt, a tumore vel inflammatorio, vel non inflammatorio.

2. Error externus. Vitium spirituum.

Quod si facultas frustretur ob errorem externum: hic error attinet, vel ad Virtutem, vel ad Membrum. Si ad virtutem; idem est dicendũ, quod in tremore: Nam spiritus vel non gignuntur, vel resoluuntur: nõ gignuntur vitio agentis, si caput sit frigidius, vt in senioribus; non generantur, vitio materiæ, dum deficit alimentum, ob caussas vacuantes. Si resoluuntur spiritus; fit stupor, dum proxima est syncope, & dum mors est propinqua.

Vitium calidi innati.

Si error pertineat ad membrum, cum Auicenna, pertinet ad calidum innatum membri, quatenus calidum innatum patitur secundum complexionem, secundum substantiam, seu quantitatem. Secundum complexionem patitur a caussis refrigerantibus, vt ab opiatis, scorpione aquatico, torpedine pisce. cap. 8. lib. 5. de vsu part. cap. 2. li. 2. loc. aff. hæ enim caussæ spirituum seu calidum insitum refrigerant. Vnde notandum, caussam refrigerantem dupliciter agere posse: primo, vt densat, vnde stupor fit læsa facultate, ob morbum: secundo, vt minuit, seu remittit caliditatem caloris innati, & tũc fit stupor ob errorem externum, non læsa facultate. Patitur autem calidum innatum secundum quantitatem, dum eius substantia, vi caliditatis vehementis dissoluitur, vt contingere potest in balneis calidioribus, in febris ardentibus. Hæ ergo sunt stuporis caussæ: & formæ eædem, quæ in tremore, vt differentia tantum sit secundum magis & minus.

Differentiæ.

Quoad differentias a forma: Receptio imminuta obiecti tangibilis, vel Simplex est, vel etiam Coniuncta cum lęsione motus. Ratione subiecti; sumuntur differentiæ & a neruo, & a nerui sede. A neruo: nam hic vel tantum est Sensitiuus: vel & Sensitiuus, & motiuus. A sede nerui: nam neruus pertinet vel ad Totum, vel ad Partem. Quoad caussam efficientem: stupor fit, aut Læsa facultate, aut ob Error externum. Si læsa facultate: si propter Constipationem, Densitatem, vel Compressionem. Si ob errorem externũ, pertinet ad Virtutem, vel ad Membrum.

Signa.

Stupor in genere patet e verbis ægrotantis: nam æger fatetur se tactilia ægre percipere; &, si moueri cogatur, dolere; si quiescat, non dolere, cap. 2. l. 2. loc. aff. Caussa autem cur per motum dolor excitetur, per quietem, nullus, est: quia cum in stupore sensus sit imminutus, facultas non insurgit ad expellendũ excrementa tertiæ coctionis: dum autem homo mouetur, hæc excrementa agitantur, vnde expultrix cum impetu insurgit ad expellendum: & quoniam hæc excrementa tertiæ coctionis vi mouentur, soluunt continuum, vnde dolor fit: in quiete autem non soluitur continuũ, ideoque non fit dolor. Sed hæc quæstio satis est difficilis.

Signa differẽtiarum.

Differentiæ ratione formę: num læsio sit tantum in tactu, an vero etiam in motu: manifestæ fient ab ægris. Ratione subiecti: si differentiæ sumantur a neruo: an læsus sit neruus sensitiuus, an motiuus; æger patefaciet. Si sumantur differentiæ a sede nerui; an afficiatur patiens secundum totum, vel secundum partem; cognoscetur e symptomatis, totum vel partem affligentibus. Ratione caussæ efficiẽtis; idem dicendum, quod de tremore.

Indicationes.

Quoad præsidia: conueniunt cum tremore: cura enim stuporis & tremoris eadem.

Prognostica.

Vitium hoc despiciendum non est: si enim protrahatur, degenerat in apoplexiam, epilepsiam, spasmum & potiss. paralysin, cum sit leuis paralysis. Augetur vero periculum, prõ vehementia differentiarum. Quoad formam stupor periculosior, si noxa est, & in sensu, & in motu; & præsertim si noxa sit vehemens, & perdurans. Ratione subiecti, vt significat vehementiam dignitatis: stupor est periculosior, quo plures partes occupantur; & quo viciniores sunt cerebro. Ratione caussæ efficientis idem dicendũ, quod de tremore. Sed notandum cum Auic. si stupor sit in toto, hominem mori vna die. Non loquitur hic Auicennas de quolibet stupore: nam paralysis ad totum pertinens, non perimit hominem vna die, licet multo sit vehementior, quam stupor: loquitur autem de stupore, procedente ex insigni spirituum resolutione, vnde Auicennas dicit, hunc esse stuporem, qui euenit prope mortem: in hoc enim stupore prorsus desideratur vehementia. Secundo, Auicennas dicit; torporem a siccitate difficillime curari, quia adest insignis vehementia ratione essentiæ.

Curatio.

Materię eædem locum hic habent, quæ in tremore: vnde nec a Paullo, neque ab Aetio proponuntur.

CAPVT XXV.

De Paralysi.

Nomen.

QVoniam torpor est leuis paralysis, ideo iam de paralysi dicemus. Per paralysin, seu resolutionem, intelligimus exquisitam: vitium scilicet in quo aufertur motus voluntarius: quamuis interdum auferatur solum motus, interdum cum motu etiam sensus: ea tamen ratione, vt non lædatur facultas principalis, nec omnes corporis partes soluantur, quoniam non esset paralysis, sed apoplexia:

Generatio.

Generatur paralysis, dum corpori occurrit aliquid præter naturam, vi cuius musculus orbabatur facultate motrice, vt prorsus mouendi munere priuetur; vnde membrum concidere necesse est.

Definitio.

Paralysis ergo est motus ablatus musculi, dependens a frustratione facultatis motricis. Definitio hæc explicatur cum Auicen. in prop. cap. & cum Galeno cap. 6. & vlt. l. 1. loc. aff. c. vlt. l. 3.

Forma.

de loc.aff.c.3.& 4.l.4.aff.c.5.l.1.de cau.sympt.c.2.li.2. de ca u.sympt.c.5.li.de atra bile. Forma est motus ablatus: ad differentiam stuporis, in quo imminuitur, videlicet, secundum motum sursum: & ad differentiã tremoris atque conuulsionis, in quibus vitijs motus deprauatur. Sed in paralysi motus ablatus interdum est solus, interdum coniunctus est sensus ablatus, cap. vlt.lib.3.de loc.affect. Subiectum est musculus, qui est organum motus voluntarij: nõ autem subiectum est corpus vniuersum, sic enim esset apoplexia.

Subiectum.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens est frustratio facultatis motricis: qua distinguitur motus ablatus in paralysi, a motu ablato diuerso a paralysi. Nam, secundum Gal.cap.2. lib.1.de cau.sympt.quies est triplex; vna est, quæ fit a sola potentia, dum videlicet brachium sublatum immotum seruatur, vnde hic est motus tensiuus, qui fit à sola potentia. & hæc quies non habet locũ in paralysi: altera quies nec procedit a potentia, nec a caussa morbifica, dum scilicet sanum brachiũ super solidũ aliquod reclinatur, vt quiescat; in qua quiete facultas non frustratur, sed potius secũdum naturam otio fruitur. ideoque nec hæc quies in paralysi locum habet; tertia quies proficiscitur a caussa morbifica, vi cuius facultas motrix otiari cogitur, quemadmodum in paralysi. Intelligendum igitur, qua ratione musculi frustrentur facultate motrice. Dicimus ergo frustrari facultatem, quoniam vel Læditur, vel Error aliquis externus occurrit. Facultas læditur: dum in musculo motui destinato, & motu priuato, adest morbus. Error autem externus locum habet: dum vitium est extra musculum, siue illud vitium sit morbus, siue non sit morbus. Quare in paralysi, musculus motui destinatus priuatur vi animali, quoniam hæc vel a cerebro in musculum influens nõ suscipitur, vel quoniam non influit. Non suscipitur a musculo: ob intemperiem musculi vel frigidam, vel frigidam & humidam: non autem fit paralysis (secundum Auicen.) ob intemperiem calidam, nec ob intemperiem siccam, alias etiam corpora, hectica febre correpta, paralysi afficerentur: quod tamen non accidit. Ratio est, quia calidum nõ aduersatur radijs spirituum animalium, nec aduersatur calido insito ipsius musculi: contra, frigidum inimicum est & radijs & calido insito. Non ergo intemperies calida, sed frigida potest esse caussa paralysis. Et potuit Auicen. accepisse a Galeno, qui c. 6.lib.1.de loc. affect.admittit, paralysin in quibusdam fieri corporibus, quæ resident super lapides frigidos, vel diu versantur in aqua frigida, vt hinc musculi refrigerentur, & non possint facultatem admittere. Notandum autem hanc frigiditatem pertinere ad musculos; sed potiss. secundũ portiones neruosas. Præterea hæc caussa refrigerans est vehemens longe diuersa, à frigiditate & humiditate hyposarcæ, in qua nec afficiuntur nerui, neq; vsque adeo vehemens est frigiditas; vnde nec paralysis fieri potest. Et cum hæc intẽperies pertineat ad musculos, secundũ partes neruosas: hæc intẽperies non habet locũ in ductibus, seu vijs, per quas facultas influit, quia per ductus solum influit facultas animalis cum radijs; at musculi multifariam concurrunt: nam facultas per musculorum neruos influit & suscipitur: præterea a musculis fit motus, seu actio: ob id non in ductibus, sed in musculis discrasia frigida est caussa paralysis. Porro, si fiat paralysis, quoniam facultas a capite ad subiectas partes non influit: tunc non influit, vel quia transmittitur quidem, sed prohibetur transitus: vel quia non transmittitur. Transitus prohibetur ob morbum vel nerui, vel spinalis medullæ: & si nerui, vel in musculo, vel extra musculũ: inter morbos tamen in neruis, & in spinali medulla, exiguum est discrimen: quod si enim nerui musculorum resoluantur, est paralysis per essentiam: si resoluantur nerui extra musculos, vt spinalis medulla, est paralysis per cõsensum. Sufficiet ergo hoc loco simul recensere morbos, tum nerui in musculis, & extra, tum spinalis medullæ. Morbus ergo est, vel soluta Vnitas, vel Angustia. Soluta vnitas est caussa paralysis; quia vis animalis, secundũ naturæ leges, influit, per neruos continuos: hinc Gal.c. vlt.li. 3. loc. aff. ait paralysin interdum fieri propter spinæ incisionem. Angustia est morbus pororum: nimir.cõstructio seu repletio, idest, compressio; deinde constipatio, quæ impropriè vocari potest obstructio; denique densitas: nam eædem sunt caussæ stuporis & paralysis, magnitudine tantum differentes, cap.5.l.1.de cau. sympt.c.2. lib.1.de cau.sympt. Cum ergo eædem sint caussæ; breuiter quædam monebimus, circa compressionem, constipationem, & angustiam compositam e compressione atque constipatione. Compressio fit e luxatione vertebrarum: non tamen quælibet luxatio vertebrarum spinæ est caussa paralysis, cap. 3.lib.4.loc.aff. nam primũ oportet, vt luxatio affatim & repente fiat, non sensim, alias non excitat paralysin: præterea si luxatio fiat secundum rectitudinem, nõ fit paralysis; si in obliquum, siquidem luxatio fiat in vertebris ceruicis, fit paralysis; sin fiat secundum lumborum partes, non fit paralysis; ratio est, quoniã in lumbis totus neruus prodit e vertebra superiori; in ceruice autem e loco medio inter vertebram superiorem & inferiorem, vt necessario in ceruice neruus comprimatur, præsertim si subsequatur inflammatio. Constipatio fit, quoniam nerui replẽtur a succo crasso, vel Alimentali, vel Excrementitio. Quoad excrementa, Auicen. insinuans differentiam inter conuulsionem & paralysin, statuit, materiam excrementitiam morbificam in spasmo occupare neruos, secundum partes externas, seu membranosas, a meningibus prodeuntes; in paralysi autem occupare neruorum partes internas, seu medullares, prodeuntes a cerebri substantia. Angustia, mista e compressione & constipatione, prodit a tumore: nam tumoris materia, si penetrat, habet vim constipandi; vt comprimit, habet vim comprimendi. Si denique fiat paralysis, quoniam vis non transmittitur; est paralysis, quæ succedit inflammationi vulnerum musculorũ temporalium; fit autem quoniam vis animalis confluit in partem inflammatam, vt pars illæsa paralysi afficiatur. Omitto cerebri morbos: nam si vi horum morborum non transmitteretur facultas, fieret potius apoplexia.

Frustratio facultatis motricis.

1. Si facultas influens non suscipiatur.

2. Si facultatis transitus prohibeatur.

Solutio vnitatis.

Angustia.

I.

II.

III.

3. Si facultas nõ transmittatur.

Differentiæ.

Quoad differentias a forma; vel Motus solus est ablatus, vel Simul etiam sensus. Ratione subiecti, paralysis attinet vel ad Dextram partem, vel ad Sinistram, vel ad Vtramque: Et hinc, ad Caput, vel Infra: Et si infra, ad artus Supernes, vel Infernos. Quoad caussam efficientem: in paralysi virtus vel nõ Influit, vel nõ Suscipitur: si non influat, vel non Transmittitur, vel Retrocedit, vt in inflammatione, quæ subsequitur vulnus musculorum temporalium.

Signa.

1.

Paralysis in genere patet, vt etiam secundum differentias a forma, & subiecto. Differentiæ a caussa efficiente patent e traditis in serm. de torpore. Breuiter tamen sciendum: si paralysis fiat, quoniã facultas nõ suscipitur ob frigiditatem, cognoscitur e caussis prægressis refrigerantibus. V.g. si fuerint applicita opiata, si homo sederit super lapidem frigidum, vel etiam diu in aqua frigida fuerit commoratus. Si fiat paralysis, quoniã virtus non influit; si fiat ob partium morbos; cognoscere oportet morbos, & morborum sedem. Morbus autem est soluta vnitas, vel angustia. Soluta vnitas facile cognoscitur: nam prægressa est caussa incidens, vt post incisionem statim subsecuta sit paralysis. Angustia, densitas, compressio, constipatio, mistusque affectus e compressione & constipatione, facile cognoscuntur e traditis de torpore; verbi gratia, densitas cognoscitur e prægressa caussa refrigerante; compressio, ex ictu, e luxatione; constipatio, e præcedente victu crassiore, e suppressa aliqua euacuatione; affectus mistus e compressione & constipatione,

2.

rie, cognoscitur e signis, indicantibus tumores. Morbi sedem quod attinet, num sedes sit musculus, an vero sedes sit extra musculum, cognoscitur e cap. 6. lib. 1. loc. aff. V. g. si malum sit in musculo, vt in musculis manus, cognoscitur e praegressa percussione, vel frigiditate secundum manum; & praeterea e macie secundum manum, quia ratione quietis, quae est in paralysi, pars emaciatur: cognoscitur etiam, si iuuant ea, quae parti resolutae, id est, manibus applicantur. Quod si contra eueniat, iudicandum est, mali radicē esse extra partem affectam, extra musculum. Verum autem mali sedes attineat vel ad neruos, vel ad spinalem medullam; cognoscitur e cap. 3. lib. 4. loc. aff. ad quam rem opus est tenere originem neruorum, tum a cerebro, tum a spina. Postremo, si fiat paralysis, quoniam facultas retrocedit; cognoscitur e praegresso vulnere musculorum temporalium, presertim dum inflammatio subsequitur.

Indicationes. Praesidia sumuntur, sicut etiam in tremore, a subiecto, & caussa efficiente. Ratione subiecti, seruanda est corporis neruosi proportio. Ratione caussae efficientis, patet, si fiat, verbi gratia, ob frigiditatem, membrum esse calefaciendum: si fiat, quia vis non influit, propter solutam vnitatem, oritur indicatio vniendi: si propter densitatem, calefaciēdum quia densitas non est ex vsu, sed caussa densitatis, nimirum frigiditas. Si morbus sit compressio, si a luxatione, vel a tumore; his occurrendum; vnde, verbi gratia, oritur indicatio, os reponendi in propriam sedem, & sic de reliquis. Si morbus sit constipatio, si fiat ab alimento crasso, oportet attenuare; si ab excremento, oportet excrementum euacuare. Si morbus sit mistum quid e constipatione & compressione, indicatio sumenda est a tumore. Si denique paralysis fiat, quia facultas retrocedit, occurrendum vulneri musculorum temporalium.

Prognostica in genere. Licet paralysis hominem non occidat, [illegible] tamē ad functiones ineptum reddit, vt eum mortuum esse [illegible], cap. vlt. l. 3. loc. aff. non ergo negligenda. Varie autem prognosticandum, pro vi differentiarum. Paralysis in genere maxime est periculosa, si praeter essētiae vehementiā, coniungitur etiam vehementia facultatis, verbi gratia, si membrum resolutum, magnitudinem, & colorem naturalē seruat, non est vehementia facultatis: contra, si nō seruat: & praesertim (quemadmodum Auic. notat) si lateris resoluti oculus imminuatur: haec enim indicant facultatis imbecillitatem, vt membrum non possit nutriri: & oculus imminutus indicat etiam spiritus animalis defectum: quare est insignis vehementia ratione facultatis.

Prognostica differentiarum. I. Quoad differentias a forma: paralysis minus est periculosa, si solum laedatur motus, vel sensus: magis, si in vtroque sit noxa. II. Quoad subiectum, paralysis est peior, in qua plures musculi corripiuntur: est enim signum vehementiae secundum essentiam, & formae, & efficientis. III. Quoad differentias a caussa effic. 1. si fiat paralysis quoniam non suscipitur facultas, ob musculum frigiditate affectum: haec est curabilis: vnde piscator ille, cap. 4. l. 3. de loc. aff. celeriter sanatus est. 2. Si paralysis fiat, quoniā prohibetur transitus facultatis animalis: si morbus sit soluta vnitas; est paralysis incurabilis, quia neruus sectus coalescere nequit, aph. 19. sect. 6. & propterea in talibus paralyticis curatio nō aggredienda. Si angustia sit densitas; & haec paralysis facile curatur: nam est affectus frigidus, qui a calido potest vinci. Si angustia sit compressio, si simplex sit cōpressio, siquidem pendeat a luxatione vertebrarum: cum Auic. vt plurimum est lethalis; nam nerui insigniter contunduntur atque atteruntur: & praeterea luxatas vertebras, ad pristinam sedem reuocare, est admodum arduum. Si compressio sit ex ictu, secundum Auic. si nerui vehementer conterantur; malum est incurabile: si non vehementer atterantur; est curabile: Signum autem est neruos vehementer atteri, si post ictum illico oriatur paralysis: si non illico oriatur paralysis post ictum, non vehementer conteruntur nerui, sed fit potius paralysis, ratione phlegmonis, quae ictui succedit. Si autem angustia sit constipatio, si fiat ab alimento crasso; vix curari potest, vt etiam, si fiat ab excremento viscido, cap. 4. lib. 4. loc. aff. Si angustia sit vitium, mistum e compressione & constipatione; cum caussa sit tumor vel inflammatorius, vel non inflammatorius; vterque tumor vinci potest: at facilius tumor inflammatorius: vnde Galenus, respiciēs ad tumorem inflammatorium, cap. 6. lib. 1. loc. aff. ait, paralysin ex inflammatione spinae curari 7. diebus: respiciens autem ad tumorem non inflammatorium, qui ad scirrhosum vergit, cap. 4. lib. 4. loc. aff. gloriatur se hominem perfecte sanasse, qui afficiebatur paralysi ob tumorem non inflammatorium. 3. Si fiat paralysis, quoniam virtus retrocedit; haec vt plurimum est lethalis: nam vulnera, & inflammationes musculorum temporalium, ita se habent, vt nulla prorsus desideretur vehementia.

Curatio. Venaesectio. Quoad materiam chirurgicam: quędam notanda circa venae sectionem, cucurbitulas, fonticulos. Quoad venaesectionem: in paralysi secanda vena, si sanguis vehementer peccet. Peccat autem sanguis in paralysi sub ratione caussae principalis, si paralysis fiat ab inflammatione, cum haec a sanguine fiat. Peccat etiam sanguis quandoque, vt caussa sine qua non potest fieri curatio, per alia remedia, vt si sit sanguis copiosus. At notandum, non esse in paralysi vacuandū sanguinem ea copia, qua peccat, verbi gratia, si peccet ad ℔. 4. satis est vacuare ad ℥. viiij. Ratio est: quia, secundum Aetium, partes resolutae, caussa quietis refrigerantur, vt non sint magis refrigerandae, per copiosam sanguinis euacuationem. Quoad vsum: dicemus quaedam, circa Quando, & Vbi. Quoad quādo: Auicennas et Alexander secant venam ante alias materias: nam sanguis vincit alia indicantia: ideoque in paralysi, secundum Aetium; a venae sectione ordiendum. Quoad Vbi: Aetius monet, detrahendū esse sanguinem e parte sana: nam in hac sanguis redundat, & virtus partis sanae permittit.

Cucurbitulę. Quoad cucurbitulas: Auicennas probat & scarificatas, & nō scarificatas, vt scil. fiat vacuatio sensibilis, & insensibilis. Scarificatae probantur; si paralysis materia sit copiosa, non impacta: non scarificatae, si sit impacta. Quoad vsū. Quando: Si cucurbitulis vtamur, caussa materiae existentis in loco affecto, oportet his vti post venaesectionem: nam fluxa materia, vincitur a materia existente in toto. Vbi. Auicennas applicat cucurbitulas super capita musculorum. Si pars nō admittat cucurbitulas; secundum Aetium hę applicari poterunt partibus vicinis.

Cauteria. Quoad cauteria: Aetius vrit circa cauitatem occipitij, in sutura coronali, & circa suturam coronalem ad latera: & inquit beneficio vlcerum fluentium, hominem sanitatem recuperare. Conueniunt autem cauteria, non in omni paralysi, sed in ea quae producitur a pituita, genita in capite, & quae producitur a spinali medulla. Si ergo materia morbifica subsistentiam habet in principio spinae, & in capite; Aetius vlcera excitat, & in occipitio, & sutura coronali. Vnde si constipatio pertineat ad os sacrum, cum haec pars inurenda est.

Medicamenta. 1. Vacuantia sensibiliter. Medicamenta alia sunt Vacuantia, alia Alterantia. Vacuantia vacuāt Sensibiliter, vel Insensibiliter. Alterantia respiciunt vel morbum vel proportionem neruorum. Quoad vacuantia, & primum per meatus sensibiles: in paralysi frequentiore, quae producitur a constipatione, ob pituitam; Auicennas ca. 1. de neruorum malis, probat purgantia vehementia; quia materia morbifica est crassa & viscida, nec virtus permittens desideratur, cum nerui non sint partes principales. Probat igitur *pilulas de euphorb.* Rhasis probat *pilulas foetidas*. Alexander probat *hieras magnas, recipientes colocynthidem*.

Pilulae foetidae. Quoad *pilulas foetidas*,

 com-

Componuntur e medicamentis purgantibus in secundo, tertio, quarto gradu: in secundo quidem gradu purgat *centaurium minus*: in tertio, *hiera, sagapenum, opopanax, colocynthis*, quæ purgat in tertia mansione tertij: in quarto purgat *euphorbium, elaterium*. Cum his purgantibus, in harum pilularum compositione, miscentur copiosiora adiuuantia, quam corrigentia: vnde hoc medicamentum est purgans in tertio, circa tertiam mansionem. Est autem pilularum fœtidarum dosis minima, ℈.ij. vel ʒ.ß. summa ℈.iiij. vel ʒ.ij. ß. quę summa dosis, est pars decima totius compositi medicamenti. Sed dubitatur: num si pilulæ fœtidæ exhibeantur in summa dosi, nimirum ad ʒ.ij.ß. tunc euphorbium exhibebitur vnica vice ad gr.xv. cum tamen summa eius dosis nō excedere debeat gr.xij. Responsio. Pharmaca purgantia si sola exhibeantur, non debent summam dosin transcendere. Quod si autem pharmacum soluens cum alijs exhibeatur, siquidem non fiat fermentatio; ne tunc quidem purgans vltra summam suam dosin exhibendum. Si autem fiat fermentatio, licet summam dosin transcendere, quia fermentatione vis purgantium refringitur. Quare pilulæ fœtidæ, nisi sint fermentatæ, non sunt in hac dosi exhibendæ. *Hiera Alexandri componitur ex aloe, agar. polypodio opopanace, sagapeno, veratro, colocynthide, scammonio*: miscetque Alexander, accommodata tum adiuuantia, tum corrigentia. Dubitatur autem de scammonio. Nam Alexander monet, dum exhibetur medicamentum purgans, nihil esse miscendum loco stimuli, qualis stimulus est scammonium: nam purgans, propter scammonium, seu stimulum, redditur inutile: dum enim volumus purgare pituitam, vel melancholiam, quæ materiæ cū difficultate purgantur; non prodest medicamentum purgās cito ad ventrem deferri, sed expedit, vt diu moretur in ventriculo, vt efficacius agat, & melius vis purgantis distribuatur. Hoc pernoscens etiam Auicennas, iubet vt post hieram non bibatur aqua, vel propinetur aliquod dilutum, quo scilicet hiera in stomacho moretur. Qua ergo ratione Alexander, in compositione illius medicamenti, ad purgādum pituitam, immiscuit scammonium? Responsio. Si fiat fermentatio, potest scammonium misceri cum medicamentis: & sic Alexander hic miscuit. Si autem non fiat fermentatio medicamenti, si exhibeatur ad materiam frigidam purgandum, cum Alexandro nil est miscendū, quod stimuli habeat rationem, neque scammonium, neque aliud. Si autem medicamentum purgans non fermentatum exhibeatur, ad purgandum materiam calidam vel biliosam, licet miscere aliquid loco stimuli: cum enim purgans sit calidum, prodest vt diu non moretur in ventriculo & in corpore: dum enim materia calida est purganda, probabile est, corpus etiam esse calidum; ideoque hoc non est reddendum calidius, ob moram longam purgantis. Hinc Hippocrates com. 12. lib. 2. de ratione victus, quia vitium erat febrile & calidum, post purgans illico exhibet *ptisanam*, vt medicamentum non diu moretur, sed statim descendat. Quoad vsum, digredimur tantum circa Quantum, & Quando. Quoad quantum: Rhasis exhibet pilulas fœtidas ad ʒ.ij.ß. quæ summa est dosis, potestque minui, pro æstimatione causæ. Quoad quando agendum, Auicennas ait, fortiora medicamenta esse exhibenda, solum post quartum, septimum, vel decimum quartum diem: quia ante quartum diem, magis potest cruditas, ad prohibendum purgans. Nec obstat, quamuis dicat Rhasis, curam esse incipiendam a pilulis fœtidis: nam Rhasis comparat materiam nō crudam cum morbifica, sed materiam existentem in toto, ad differentiam materiæ existentis in parte; quia dubio procul inchoandum est a purgatione totius, sed, vt diximus, post quartū; propterea quod procedente malo, materia morbifica magis potest ad indicandum, quam cruditas ad prohibendum. Notandum etiam circa quando agendum: Rhasin pilulas exhibebat pluribus diebus: nam dabat singulis tribus diebus, tribus vicibus: deinde ante quartam vicem, quiescebat per aliquot dies: ratio est, quia respiciebat ad vim materiæ indicantis, & virtutis permittentis: quia enim materia diu est præsens; ob id pluribus vicibus purgans est propinandum: causa autem virtutis, per interualla, quia melius fert virtus.

Hiera Alexādri.

Vsus.

Caute tanta dosi vtendū.

Medicamenta vacuantia insensibiliter, cum Auicenna, debent esse fortia & pinguia: Fortia hoc est vehementer calida, & admodum tenuis substantiæ; & ratio est, quoniam nerui & spinalis medulla profundas sedes obtinent. Debent esse pinguia, vt horū ope medicamenta fortia diutius hæreant, nec eorum vis euanescat; & præterea pinguia hæc medicamenta prohibent generationem scirrhi. Cæterum, quoniam medicamenta vehementer resoluentia, minuūt substantiam calidi innati: Auicennas cum calidis in paralysi miscet frigida, quæ calidi insiti dissipationem prohibent: Auicennas igitur cum calidis miscet *semen endiuiæ*: & Galenus cap. 12. lib. 7. κατὰ γένη, miscet *oleum myrtinum*. Notandum autem, vt refrigerantia, quæ cum calidis miscentur, sint moderata, nō autem vehementia, vt est *opium*. Sed dubitatur, quia Galenus cap. 5. lib. 6 κατὰ γένη ad paralysin componit medicamentū *ex opio & hyoscyamo*, quæ vehementer sunt frigida. Responsio. Frigida cum calidis bifariam possunt misceri; nimirum vt agant vel in corpus, vel in medicamentum calidum: si miscentur frigida medicamenta, vt agant in corpus, non debent vehementer esse frigida, quia neruis aduersantur; si autem misceantur frigida, vt agant in medicamenta, & quidem in calida, non est inconueniens frigidiora misceri, vt opium; sed tunc est necessaria fermentatio per quam frigida ita infringuntur, vt corrigant & cōseruent calida, nec corpus refrigerent, sicut ante fermentationem, quemadmodum videmus refrigerata theriacam recentem. His ita constitutis, patet, cur Arabes & Græci vtantur medicamentis calidis mistis cum emollientibus & refrigerantibus. Vnde in paralysi probatur medicamentum filij Zachariæ, laudatum a Mesue, cuius *r. costi ʒ.j. euphorbij, piperis an. ʒ.j. cum triente, castorij ʒ.ß. olei de costo lb.ß fiat decoctio in duplici vase. Et si medicamentum valentius desideretur, addere licet ʒ.iij. vini generosi, vt capiti & fiat decoctio ad consumationem vini*. Verum ne diffluat medicamentum, cum Paullo miscenda est, pro ℥.j. huius medicamenti, ceræ in vino lotæ ʒ.j. Mesues etiam ad paralysin e destate, probat *medicamentum confectum e vulpe*. Quare probatur *oleum vulpinum: & licet etiam replere ventrem vulpis, aequali portione saluiæ, artemisiæ, origani, baccarum lauri, rutæ, & potissimum radicibus cucumeris agrestis: & coquatur vulpes, vel cum aqua marina, vel cum aqua sulphurea, vel etiam cum vino ad consumptionem vulpis, vt fiat exacta decoctio. Et applicetur decoctio, applicetur item vulpes loco affecto*. Auicennas probat *thermas resoluentes: vt liceat vti & aquis, & lutis, & fluxis*. Probatur etiam in hac paralysi vapor, seu suffumigium *e pyrite, siue molari lapide, cum aceto medicato cum propositis medicamentis*. Quoad vsum. Quantum: In hac paralysi probatur summa dosis medicamentorū; nam materia morbifica est frigida, crassa, viscida, impacta, ideoque tantæ est actiuitatis, vt non cedat medicamentis, nisi vehementer agant, idest, nisi dentur in dosi summa; ita vt etiam quandoque ratione summæ dosis possit febris excitari: nam secundum Auicennam paralytici a febre iuuantur: vnde Rhasis *confectionem anacardinam, calidam in tertio gradu, exhibebat ad ℥ ij*. nostris temporibus aliquot grana dare solent. Quomodo. Oportet hæc medicamenta administrare eo modo, vt valide agant: quare Mesues iubet, vt in sicco balneo fiat frictio partium, *cum costo, cum aniso*

Vacuantia insensibiliter.

Cap. 18. li. 2

Vsus resoluentium.

[illegible]iso, dauca, vrtica; cum oleo confecto e scammonio, agarico, turbith, & colocynthide. Quando Auicennas circa rubificantia admonet, ne tanto tempore detineantur, vt locus exulceretur. Sed hinc quis inferre posset: Si locus non est exulcerandus, Ergo non probantur vesicatoria, & cauteria: quod tamen est falsum? Responsio. Si rubificantia applicentur magnę parti corporis, vt toti cruri, non debent detineri, donec exulcerent: nam virtus partis prohibet, dum videlicet, pars, densitate affecta, est satis vasta & magna: tunc ergo tandiu detinenda medicamenta, donec pars rubicunda euadat; & dum pars rubicunda reddita comprimitur digitis, si rubicũda permaneat etiam post compressionem, illico auferatur medicamentum, quia imminet exulceratio. At si medicamenta applicantur exiguæ parti corporis, vt osti sacro: tunc licet exulcerentur. Quoad vbi agendum: resoluentia sunt exhibenda per os, & applicanda. Quæ exhibentur, respiciunt materiam vbique subsistentem: hæc enim penetrant ad omnes corporis partes. Quæ applicantur, respiciunt materiam subsistentem in determinata parte. Notetur autem vt intus solum iucunda vsurpentur: quia oris & ventriculi virtus non permittit ingrata, quæ tamen interdum extra vsurpari queunt.

2. Alterantia.

Alterantia respiciunt morbos, & neruorum proportionem. Quoad morbos; is est frigiditas, cum Galeno c. 4. lib. 4. loc. aff. probantur calorifica: vt maxime probatur *mora in vino alterato cum calefacientibus medicamentis propositis.*

Appropriata neruis.

Medicamenta, quæ respiciunt proportionem neruorum, sunt proposita in cap. de tremore. Maxime probatur *anacardia condita saccharo, vel melle: item castoreum, cerebrum leporis assum, grana pini magna, id est, matura.* Et hæc sunt alterantia, quæ calefaciendo magis iuuant, ratione neruorum, quam ratione aliarum partium.

Diæta.

Quoad diætam, ea sit calidus et siccus ratione materiæ. Cibus autem sit attenuans, minuens, caussa materiæ: at caussa virtutis, cibus sit mediocris: caussa proportionis neruorum, cibus debet confici, e seruientibus proportionem. Quare in paralysi probantur cibi optimi succi, conditi calefacientibus, & siccantibus. Vnde recte Rhasis exhibet, *vt ciceris, cum oleo & sinapi.* Et Mesues dat *cappares, condit as aromatibus.* Abstinendum autem *ab aceto* quod nimia violentia agit in neruos. Quoad victum imminuentem, hic admodum erit minuens: vnde Auicennas exhibet *aquam hordei*, non pro potu, sed pro cibo, *aquam mellis, carnes leues auium.* Ratione virtutis, cibus erit mediocris; *vt perdices, columbæ, pulli gallinacei* moderata copia assumpti. Quoad cibum, qui respicit neruorum proportionem; Auicennas exhibet *nucleos pineos*, sed in secunda mensa, ideoque administrandi sunt pro obsonio in parua quantitate, & non pro condimento. Vnde errant, qui in paralysi admittunt magnam quantitatem pinearum; quia bonum quidem & copiosum succum gignunt, sed crassum, & difficile coquuntur: & proinde si pineæ vere pro cibo exhibeantur, victus non est tenuis, non mediocris, sed plenus, & crasse faciens, qui in paralysi maxime est noxius. Præterea, pro obsonio probatur *pacos vicondus saccharo, vel melle: item eryngii radices, similiter conditæ.* Quoad vsum: Quando cibandum. In paralysi ex pituita, materia morbifica primis diebus vincit virtutem; & post quatuor decim dies materia vincitur a virtute: nam primis diebus materia est copiosior, nondum euacuata, virtus robusta, non defatigata a medicamento; contra post quatuor decim dies: propterea ante decimum quartum diem, probatur victus minuens & tenuis; post decimum quartum diem probatur victus conseruans. Quoad potum, Auicennas prohibet magis aquam, in paralysi e pituita: nam vinũ defert materiam in neruos: & in paralyticis, vapore frigiditate affectis, vinum facile acescit: acida vero neruis inimica. Rhasis ergo probat *mulsam, non admodũ aquosam:* Mesues parat *cum saluia & maiorana.* Verũ in morbo longo, & potissimum caussa ventriculi, licet etiam secundum Auicennam *vinum* concedere, sed antiquum, quia hoc non ita facile acescit. Probatur etiam medicatum, cum calidis, propositus in dolore a pituita. Quoad vsum vini: quantum: in parua quantitate vinum est exhibendum; sic enim nec ita facile acescit, nec defert materias in neruos. Quomodo: potus in paralysi nõ sit actu admodum frigidus: nam frigida nocent neruis, & secundum eorum temperiem, & secundum eorum calidum insitum. Quoad quando: vinum non est exhibendum ante quatuor decim dies, sed post.

Potus.

CAPVT XXVI.

De Conuulsione.

Nomen.

PEr conuulsionem, seu spasmum cum Galeno cap. vlt. lib. de palpit. intelligimus prauum motum; quo membra ita afficiuntur, vt musculi ad propria principia vi contrahantur. Differt ergo spasmus a spasmate: nam spasma est malũ, in quo nerui partes citra incisionem, experiuntur vnitatis solutionem, c. 2. lib. 2. meth. cap. 1. lib. 3. meth. cap. 1. l. 6. meth. spasmus autem est motus prauus membri. Porro loquimur hic & de notha, & de exquisita cõuulsione quia ambæ genere conueniunt.

Generatio.

Generatur autem conuulsio, dum caussa morbifica occurrit neruo; cuius vi; nobis inuitis, musculi ad proprium principium retrahuntur: vt ad musculi retractionem etiam membrũ retrahatur, & motu conuulsiuo afficiatur. Conuulsio igitur est motus prauus retractionis mobilis, dependens a musculis contractis præter naturam a neruis cap. 1. & 2. lib. 2. de caus. sympt. cap. 8. lib. 1. de motu muscul.

Definitio.

Forma est motus prauus retractionis, cap. 1. lib. 2. de caus. sympt. quo conuulsio distinguitur a paralysi, in qua non est motus prauus, sed ablatus. Additur retractionis, ad differentiam tremoris; in quo motus est sursum ad deorsum: at in conuulsione est motus prauus, sed retractionis. Ratione mobilis; hic motus est affectio: ratione agentis, est actio, animalis quidem in legitima conuulsione, naturalis in spuria.

Forma.

Subiectum est mobile, seu id, quod motu voluntario mouetur, quod a musculo mouetur: & sic distinguitur hic motus prauus retractionis, a motu prauo retractionis in singultu, qui attinet ad ventriculum, qui non est organum motus voluntarii.

Subiectum.

Caussa efficiens, sunt musculi præter naturam cõtracti a neruis; nam conuulsio est motus inuoluntarius; in quo musculi ad suum principium retrahuntur, aph. 39. sect. 6. Nam musculi in spasmo non extenduntur, nõ transferuntur, non tensi manent, sed contrahuntur, cap. 8. lib. 1. de mot. musc. Additur, præter naturam; ad differentiam contractionis musculorũ secundum naturam, cap. 6. lib. 3. loc. aff. cap. 2. lib. 2. de symptom. caus. Sed cum musculi retrahuntur interdum a neruis, interdũ a ligamentis: in spasmo a neruis contrahuntur: at si membra a ligamentis contrahantur, manent contracta, non conuelluntur.

Caussa efficiens.

Cæterum, nerui functio læditur, vel læsa facultate, vel ob errorem externum: Læsa quidem facultate, in spasmo legitimo: ob errorem externum in nothos.

Caussa efficiens nerrato.

Quoad læsionem facultatis; ad hanc respiciens Hippocrates aphor. 39. sect. 6. ait: conuulsionem fieri vel ex inanitione, vel e repletione: nam in vtraque conuulsione neruus morbo afficitur: quem Auicennas statuit esse morbum in magnitudine imminuta secundum longitudinem neruorum, cum breuiores redduntur. Sed imminutum hæc magnitudo secundum longitudinem, [illegible]

3. Læsa facultas.

tudinem secundum latitudinem; vel auctam, & tum est conuulsio e repletione; vel imminutam, & est conuulsio ex inanitione. Quoad conuulsionem e repletione, huius caussa est materia: cuius species est humor, non vapor, c. vlt. lib. de palp. vapor enim musculos implet, non neruos, c. 2. l. 2. de cau. sympt. Hic humor est sanguis, pituita, vel melancholia: bilis namque excluditur a spasmo e repletione orto: antequã enim excitet magnitudinẽ in neruo, expellitur ob expultricem: hinc Galenus c. vlt. lib. 12. meth. ait, conuulsionem fieri, vel ex inanitione, vel e repletione, vel a mordaci idest, a bilioso humore: bilis ergo a materia replente distinguitur.

Conuulsio e repletione. species.

1. Sanguis autem est caussa spasmi, dum facit inflammationem: vnde Galenus cap. 2. lib. 2. de cau. sympt. ait, spasmum e repletione fieri ex inflammatione, & idem dicit cap. 1. lib. 1. de mot. muscul. Porro phlegmon in parte neruosa, est caussa spasmi, vel illius partis inflammatæ, vel totius corporis. Si inflammatio sit caussa spasmi partis inflammatæ, tunc est conuulsio e repletione, de qua loquimur: si autẽ sit caussa conuulsionis totius corporis, est conuulsio, quæ nõ fit e repletione, sed ob errorem externum; vnde Galenus commen. 34. lib. 3. prognost. ait, conulsionem fieri ex inflammatione partis neruosæ, dum pars neruosa originem, idest, cerebrum in consensum ducit.

2. A pituita frequentius fit spasmus, quam ab alijs humoribus; nerui enim alimento pituitoso nutriuntur: at si hoc non vincatur, abundat excrementum pituitosum, quod spasmi caussa esse potest. com. aphor. 26. sect. 2. Melancholia rarius spasmi est caussa. Quoad vitium materiæ, hoc pertinet ad substantiam, dum conuulsio fit ab inflammatione, in qua sanguis putrescit: ad copiam: nam morbus est in magnitudine; succi enim copiosi angustant corpora neruosa, cap. vlt. lib. de palpit. ad qualitatem, ratione pituitæ & melancholiæ, quæ sunt materiæ frigidæ, viscidæ, crassæ: vnde Galenus aphor. 70. sect. 5. ait, conuulsionẽ fieri e lentis humoribus: vitium spectat ad quietem, cũ succi quiescant præter naturam in neruis, non enim parum impacta est materia in neruis, aph. 70. sect. 5. & coarctatur hæc materia secundum partes neruorum externas, quæ conficiuntur e membranis: hinc, quia materia conuulsionis est admodum crassa, & magis impacta, quam in paralysi, recte iubet Rhasis, in spasmo corpus magis esse inungendum, & magis fricandum oleo decocto, quam in paralysi. Caussæ generantes has materias, patent ex alibi dictis.

3. Vitium.

In conuulsione ex inanitione nerui exsiccantur. Neruorum siccitas in hac conuulsione, pertinet vel ad Solidam substantiam nerui, vel ad Roridam humiditatem. Si absumatur solida nerui substantia: conuulsio hæc producitur a caussa vehementer & cum impetu siccãte: vnde Gal. aph. 1. 2. sect. 5. ait, ab helleboro albo conuulsionem fieri ex inanitione, dum substantia nerui violenter & cum impetu siccatur. Hectica febre correpti non conuelluntur, quia hæc corpora sensim, citra impetum, exsiccantur. Proinde si repentina fiat exsiccatio, idem contingit neruis, quod chordis vehementer siccans, c. 6. l. 3. loc. aff. Caussa autem hæc, vehementer & cum impetu siccans, est vacuans Sensibiliter, vel Insensibiliter. Sensibiliter, vt dum fit cõuulsio a veratro vehementer soluente, apho. 1. sect. 5. eiusmodi etiam est conuulsio, quæ fieri solet per immoderata profluuia muliebria, aph. 56. sect. 5. Insensibiliter euacuans caussa, est, tum Siccans, tum Simul & siccans & calefaciens. Siccans, vt si conuulsio fiat a vigilijs, aph. 18. sect. 7. Siccans caussa & calefaciẽs simul, est tum Morbus, tum Caussa. Morbus, vt phrenitis, vt febris: phrenitidem proposuit Galen. cap. vlt. lib. de palp. c. vlt. li. 12. meth. febrem proposuit, c. vlt. lib. de palp. aph. 13. sect. 7. c. 2. li. 1. de cau. sym. Oportet autem vt febris sit vehemens, & cum violẽtia siccans. Præter morbũ potest etiam esse caussa, vt aph.

Conuulsio ex inanitione.

Exsiccatio solidæ neruorum substantiæ.

Exsiccatio roridæ humiditatis.

13. sect. 7. vt si fiat conuulsio ob feruorem ambientis, ob cauteria, ob eschara, seu crustas, quæ vi ignis excitantur. Quod si in spasmo ex inanitione, minuatur rorida humiditas nerui; hic spasmus siccus dicitur ab Auicenna, & producitur a frigiditate, idest, ab opiatis, vel opio, congelante roridam humiditatem. De hac conuulsionis specie, nec Altimarus, nec alij quicquam. Accepit autem Auicennas a Galeno, c. vlt. lib. 12. meth. vbi ait, conuulsionem fieri ex ingenti frigore, quod efficit quippiam velut gelu.

Quoad conuulsionem, quæ fit ob errorem externum: hanc Auicennas vocat, spasmum non proportionatum ad materiam; scilicet in qua; hoc est, ad subiectum: inter hunc enim spasmum, & subiectum non est proportio: nam spasmus est motus voluntarius, subiectum autem est mobile neruosum, quod in conuulsione spuria subiectum est, non facultatis motricis, sed expultricis; spasmus enim non proportionatus fit a caussa, quam nerui refugiunt, & expellunt: pertinet ergo ad facultatem expultricem. Hæc caussa, secundum Auicen. specie est multiplex: potest esse Substantia, potest esse Qualitas. Substantia est Vapor, vel Minera. Qualitas est Materialis, vel Spiritalis. Materialis, est Venefica, vel Non venefica. Vaporẽ quidem proponit Gal. c. 2. l. 2. de cau. sy. vbi vult, conuulsionem fieri a flatu implente musculos, non neruos: Vapor autem vt plurimum est frigidus, idemque producit conuulsionem saltu[illegible], quam Auicennas vocat saltum: vulgo dicitur crampe. Minera est humor calidus, mordax, & perinde irritans expultricẽ; quam caussam proposuit Gal. c. vlt. li. 12. meth. dum inquit, conuulsionem fieri a tenui & erodente humore, afficiente neruos, idest, ex humore bilioso. Qualitas materialis non venefica, est frigiditas vehemens, congelans neruum; & hæc frigiditas impertitur neruis a caussa Interna, vel Externa. Ad internam caussam respiciens Galenus ait, comm. 27. lib. 4. de ratione vict. conuulsionem totius corporis fieri, ob copiosum sanguinem, venas replentem, vt spiritus nõ possit penetrare: vnde sanguis veluti in corpore mortuo concrescit, & frigidus euadit, quæ frigiditas neruis impertitur, & conuulsionem efficit. Ad caussam externam respiciens Gal. cap. 5. lib. 9. meth. ait, conuulsionem fieri ob frigidæ potionem immodicam, & importunam. Notandum autem caussam refrigerantem trifariam concurrere posse, ad efficiendum spasmum. Primo vt agens in neruos prohibet excretionem excrementorum: vnde cum excrementa non vacuantur, fit conuulsio e repletione, de qua supra diximus: & hoc referri debet, quod Galenus ait, com. aphor. 23. sect. 6. frigus neruorum corpora reddere difficilia ad diffl[illegible]ndum, ideoque neruos repleri. Secundo modo concurrit frigiditas, vt agit in roridam neruorum humiditatem, illam veluti congelando & inspissando: hinc, quoniam imminuitur rorida humiditas, fit conuulsio e siccitate, quam tetigit Galenus c. vlt. l. 12. meth. Tertio modo concurrit frigiditas, quatenus veu hostis agit in calidum neruorũ insitum, vt nerui expultrix ad expellendum insurgat: hinc fit conuulsio a sanguine frigidiore, vel e frigida potu, com. 27. li. 4. de vict. c. 8. & l. 9. meth. & hæc est conuulsio, de qua nũc loquimur. Qualitas materialis venefica, produci potest, a caussa Interna, vel Externa. Ab interna, vt a vermibus defunctis: sicut etiã venenum intus genitum, potest esse caussa epilepsiæ, & perinde multo magis spasmi caussa esse potest. Ab externa caussa producitur, vt si conuulsio fiat a morsu scorpij; quam speciem tetigit Galenus com. 1. sect. 5. aphorismorum, vbi inquit, spasmũ fieri propter hellebori albi efficaciam, quæ humiditatẽ ex neruis ad se trahit: hæc ergo vis veratri est venefica. Qualitas spiritalis, est qualitas dolorifica: & hinc oritur cõuulsio, quæ fit ab ore vẽtriculi, c. vlt. l. 12. met. com. aph. 1. sect. 5. vt est conuulsio quæ fit ab albo veratro, non

II. Error externus.

1. Vapor.

2. Humor acris.

3. Frigus.

Caussa refrigerans, quomodo spasmũ efficiat

4. Venenum.

5. Dolor.

eo modo, quem iam proposuimus, sed dum vi hellebori excitatur vomitus, in quo os ventriculi veluti lacer atur. Similis etiam conuulsio fieri potest, dum os ventriculi mordetur a materia mordaci, vt contingit illi adolescenti, qui æruginem euomuit. Quamobrem colligendum e com. aphor. 1. sect. 5. veratrum multifariam concurrere ad efficiendum spasmum. Primum enim caussa est legitimi spasmi, ex inanitione, dum neruos euacuat. Deinde etiam est caussa conuulsionis ex inanitione, dum vi sua in distributione vehementer neruos siccat. Tertio est caussa conuulsionis citra inanitionem, per qualitatem veneficam, dum trahit tanta cum violentia, vt afficiat neruos, vt hi ad expellendum insurgant. Tandem veratrum concurrit ad spasmum efficiendum, per qualitatem dolorificam; dum videlicet agit in neruos, per medium os ventriculi superius.

Ex hellebo-ro.

Differentiæ. A subiecto.

Conuulsionis differentiæ non sumuntur a forma, nisi secundum Magis & Minus, vt motus est magis vel minus prauus. Ratione subiecti, mobile est Totum, vel Pars, com. 27. lib. 4. de vict. comm. 34. lib. 5. prognost. Cæterum, pro partium varietate, conuulsio varijs nominibus donatur. Verbi gratia, cum Galeno cap. 2. lib. 2. de sympt. caus. si conuellantur musculi mandibulares, vocatur τρισμὸς id est, inuita dentium concussio seu stridor: Si conuellantur oculorum musculi, dicitur Strabismus: si musculi oris, dicitur spasmus cynicus: & cum Galeno cap. vlt. lib. de palp. si spinales musculi, mouentes caput, omnes conuellantur, conuulsio dicitur tetanus: si conuellantur musculi, mouentes caput ad anteriora, vocatur emprosthotonus: si mouentes ad posteriora, opisthotonus. Quoad caussam efficientem: nerui functio læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Si læsa facultate, est spasmus legitimus: & hic vel e Repletione, vel ex Inanitione. Si repletione; huius caussa est Sanguis, Pituita, vel Melancholia. Si ex inanitione; imminuitur vel Nerui solida substantia, vel Humiditas rorida. Si conuulsio fiat ob errorem externum, error externus est Substantia, vel Qualitas. Substantia, est Vapor, vel Minera: sed hæc minera est aeris. Qualitas, est Materialis, vel Spiritalis.

A caussa efficiente.

Num duæ tantum species spasmi, ex inanitione, & repletione.

Sed oritur dubium: nam Hippocrates vbique tantum proponit conuulsionis duas species, vnam e repletione, alteram ex inanitione. Et Galenus cap. 3. libro 8. κ. τόπ. ait, se in conuulsione non inuenisse tres species, at in singulum se vidisse tres species. Contra, cap. vlt. lib. 12. meth. scribit aperte, dari spasmum, qui nec ex inanitione, nec e repletione oriatur. Respōsio, Galenus lib. 8. κ. τόπ. respicit ad legitimum spasmum & singultum: at lib. 12. meth. & alibi, respicit ad spasmum etiam nothum, qui fieri potest citra repletionem & inanitionem: & tunc neruus non concurrit, vt organum facultatis animalis, sed vt organum facultatis expultricis: in spasmo autem exquisito, qui fit ex inanitione & repletione, neruus concurrit vt organum facultatis animalis. Verum alia in singultu est ratio; siue enim fiat ex inanitione, siue repletione, siue citra has caussas; semper ventriculus concurrit vt organum facultatis naturalis; & propterea omnes tres singultus species, sunt exquisitæ: quia singultus exquisitus requirit subiectum, quod sit organum facultatis naturalis, non autem animalis, quemadmodum in spasmo ex inanitione & repletione.

Signa.

Spasmus in genere patet: sicut etiam differentiæ a forma, & subiecto. Quoad caussam efficientem, si fiat conuulsio læsa facultate, cognoscitur, quia motus prauus est euidentior. Si fiat ob errorem externū, erit minus euidens: præterea cognoscitur a caussis prægressis, de quibus suo loco. An autem spasmus fiat ex inanitione, vel repletione; facile cognoscitur e c. 6. lib. 3. l. aff. si enim conuulsio fiat e labore, vigilijs, fame, febre ardente, phrenitide; iudicandum, quod fiat ex inanitione; Si contra, homo sit plenus, otiosus, suppressa sit aliqua euacuatio, et subsequatur conuulsio; iudicandum, quod fiat a repletione: præterea cum Gal. aph. 26. sect. 2. si conuulsio illico fiat, iudicandū fieri ex repletione: addit Auicennas, si pars conuulsa, velociter absumat humidum, quod ipsa applicatur, esse conuulsionem ex inanitione; si contra, e repletione: nisi caussa spasmi ex repletione, sit phlegmone: huius enim vt humidum quod applicatur, facile exsiccatur. Quibus autem signis cognoscantur caussæ conuulsionis e repletione; patet ex alibi dictis. In spasmo ex inanitione, cognoscere oportet, num inanitio pertineat ad solidam neru substantiā, an ad roridam humiditatem. Si ergo, verbi gratia, præcessit vehemens frigus; iudicandum, inanitionem attinere ad humiditatem roridam: si prægressa sit caussa vacuans, vel sensibiliter, vel insensibiliter: iudicandum inanitionem ad solidam neruorum substantiam spectare. At, si conuulsio fiat ab errore externo: an sit vapor, an materia aeris, an qualitas vel frigida, vel venefica, vel dolorifica: patet e traditis in dol. cap. & potiss. in sermone de epilepsia.

Indicationes.

Suppositis præsidijs, quæ respiciūt neruorum proportionem, cum Galeno cap. vlt. lib. 12. meth. sumendæ sunt indicationes a Forma, & a caussa efficiente. A forma, vt est retractio præter naturam, & perinde doloris caussa: hæc indicat remedium, extendens membrum conuulsum. Quoad caussam efficientem, hæc est morbus, vel error externus. Si fuerit morbus, siquidem fuerit conuulsio e repletione, cuius caussa sit inflammatio; quid indicet inflammatio, patet. Si morbus sit magnitudo, producta a melancholia, vel pituita, quid indicent hæ materiæ secundum speciem, secundum vitium, secundum caussam generantem etiam patet. Si conuulsio fiat ex inanitione; si absumatur humiditas solidæ substantiæ, oritur indicatio humectandi. Si vitium pertineat ad roridam humiditatem, oritur indicatio calefaciēdi, quia fit a frigore. Quoad errorem externum, siue sit vapor, siue minera, siue qualitas materialis aut spiritalis; quid indicent, diximus in sermone de epilepsia.

Prognostica 1. a forma.

Conuulsio interdum est vtilis, interdum periculosa, quandoque mortalis. Quoad differentias a forma; prout motus est magis deprauatus, prout retractio est intensior, quo diutius durat: eo periculosior est conuulsio: quia est vehementis essentiæ. Quoad vehementiam dignitatis, vt plures afficiuntur partes, & quo viciniores sunt cerebro; eo conuulsio periculosior: vnde tetanus periculosior est emprosthotono, & opisthotono, quia plures musculi in tetano occupantur: vnde Gal. com. aph. 6. sect. 5. ait, qui tetano capiuntur, quatuor diebus mori posse: nam malū est geminatum, dum plures occupantur partes: quod si homo perduret vltra quartum, & non moriatur, signum est, vehementiam essentiæ esse minorem. Quod si in tetano addatur vehemētia facultatis malum prorsus est lethale. Vehementia autem facultatis indicat locus affectus, verbi gratia, si conuulsio afficiat musculos, pinnas narium mouentes: significatur vehementia facultatis, quia adest insignis imbecillitas, si enim per nares feratur multus spiritus, vt fiat conuulsio, mors est propinqua, com. 60. lib. 2. de ratione vict. nam conuulsio vehemens ratione essentiæ, est coniuncta cum vehementia facultatis, cum virium imbecillitate. Quoad vehementiam ratione caussæ efficientis, in genere, quælibet caussa, vt vehementior est secundum essentiam, dignitatem, & facultatem; ita etiam statuendum est magis periculosam esse conuulsionem. Vnde Paulus ait si labia, palpebræ, aut linguæ cōtrahantur: conuulsionem esse admodum periculosam, nam hæc indicant vehementiam ratione essentiæ, vt materia morbifica secundum essentiam sit adeo potens, vt possit has partes, cerebro proximas, afficere: indicant etiam vehementiam dignitatis, quatenus significant caussæ

2. a caussis in genere.

origin em

Spasmus a repletione.

originem esse in cerebro vel in ore ventriculi. At si seorsim perpendatur vehemētia caussarum spasmi: primum, si conuulsio fiat e repletione; curari potest; cap. vlt. lib. 12. meth. siue fiat hæc conuulsio citra inflammationem, siue cum inflammatione. Nam si fiat citra inflammationem, e pituita, vel melancholia: hæ materiæ vinci possunt: quandoque enim a febre superantur: vnde febris superueniens conuulsioni est salutaris, aph. 26. sect. 2. & aph. 57. sect. 4. vt febris habeat rationem signi, indicantis vehementiam non ad summum insignem. Sed & ætas signū esse potest materiæ morbificæ magis vel minus impactæ: vnde Galen. ait, com. 24. lib. 3. progn. pueros facile a spasmo liberari. Si conuulsio fiat ex inflammatione, vinci potest, e cap. vlt. l. de palp. nisi sit inflammatio, quæ sequatur vulnus lethale: tunc enim qualibet vehementia adest.

Spasmus ab inanitione.

Quoad conuulsionem ex inanitione, si fiat quoniam absumitur solida nerui substātia, cum Gal. cap. vlt. l. de palp. est mortalis: nam absumitur substantia calidi innati, quæ seminalis est, vt breui tempore nequaquam possit reparari: hinc Galenus ait, cap. vlt. lib. 12. meth. si conuulsio fiat e siccitate, esse insanabilem: dum scilicet siccitas est perfecta, idest, dum solida substantia siccatur, non secundum carnem, adipem, vel humiditatem roridam, sed secundum substantiam fibrosam, & membranosam, cap. 5. lib. 7. metho. vt antequam fiat consumptio humiditatis fibrosæ & membranosæ, homo moriatur. Quod si non ad summum perducatur siccitas: desperandum non est prorsus, cap. vlt. lib. 12. method. nisi succedat hæc conuulsio vel febri, vel phrenitidi; quia tunc summa est vehementia siccitatis, difficillime curari, & vt plurimum incurabilem esse: quemadmodum testatur Galenus aphor. 26. sect. 2. & aphor. [illegible] sect. 4. & aphor. 70. sect. 5. & aphor. 13. & 18. sect. 7. Si autem conuulsio fiat ex imminutione roridæ humiditatis; curabilis est: propterea quod humiditas congelata vincitur a caliditate. Et propterea Galen. cap. vlt. libi. 12. met. hunc spasmum curari posse ait.

Spasmus ob errorem externum.

Si conuulsio fiat ob errorem externum: siquidem sit substantia, & primum si sit vapor: hæc conuulsio, secundum Auicennam, curatur cito, hora vna: si scilicet flatus prodeat a pituita; at si vapor prodeat a materia venefica, conuulsio potest esse admodum periculosa. Si error sit materia mordax, cōuulsio est curabilis, cap. vlt. lib. 12. metho. nam potest vacuari illa materia, qua vacuata cessat conuulsio. Si error sit qualitas, & quidem materialis, non venefica, vt frigiditas; conuulsio est curabilis: & quandoque etiam salutaris, com. 27. libro 4. de vict. nam in hac agitatur corpus: & per agitationem incalescit; vt sanguinis vitium, idest, frigiditas tollatur. Si qualitas sit venefica, est conuulsio periculosa, quia summa est essentiæ vehementia, vt colligitur e com. 1. sect. 5. aphorismorum. Si qualitas sit dolorifica; pro varia vehementia caussæ dolorificæ, varie prognosticandum. Verbigratia, si fiat conuulsio ab ore ventriculi, vt afficitur a bile, cum Galeno cap. vlt. lib. 12. method. & aphor. 1. sect. 5. bile vacuata cessat conuulsio. At conuulsio notha, quæ interdum degenerat in exquisitam, vt est conuulsio, quæ fit ab helleboro; molestante os ventriculi, hæc est periculosa, sed euadit lethalis, vbi præter caussam dolorificā subsequitur vacuatio insignis. Si fiat conuulsio e caussa dolorifica partis inflammatæ propter vulnus: cum Galen. aphor. 2. sect. 5. hæc conuulsio, quamuis spuria, vt fit a dolore, est ferme lethalis. Vnde pro varia affectione partis primario affectæ, vario modo est prognosticandum.

Curatio. Venæsectio.

Si sanguis in spasmo peccet: vena secanda, comm. 28. lib. 4. de vict. Quare vena est secāda, si sanguis habeat rationem caussæ principalis; vt in conuulsione ex inflammatione: item in conuulsione, quæ fit a copioso, ac veluti congelato sanguine. Est etiam secanda vena, dum sanguis habet rationē caussæ sine qua non, vt in conuulsione e pituita; quæ tamen conuulsio occupat corpus sanguine repletum. Vena rigurose est secanda in spasmo ex inanitione: nam sanguis potius deficit. Notandum autem circa quid agendum specificū in sanguinis euacuatione: si sanguis peccet ad lib. 4. tantum detrahendas esse ℥. viij. propter dolorem enim & motum virtus dissoluitur. Vsus. *Quantum.* Caussa virtutis, vacuādus est sanguis per plures vices. *Quando.* Statim vena est secanda: nam adest indicans, & virtus in principio nō prohibet, quemadmodum procedente conuulsione prohibere posset: hinc Galenus com. 28. l. 4. de vict. venam tundit ante fomenta; quamuis auctor ille primo vtatur fomentis; Galenus tamen auctorem nō sequitur, sed methodum: nouit enim sanguinem in spasmo magis posse copia, quam frigiditate; quare primum secat venam, deinde vtitur calidis fomentis: Antequam autem secunda vice secet venam, vtitur fomentis: nam tunc sanguis minus potest copia; quam frigiditate; cum prima vice sanguis fuerit imminutus.

Cucurbitulæ.

Cucurbitulæ scarificatæ probantur Aetio & Auicennæ; quia vacuant: non scarificatæ nō probantur, quia attrahunt & non vacuant. Quoad *Vbi;* si sanguis in toto exsuperet; cucurbitulæ applicandæ sunt dorso & cruribus: si redūdet sanguis in parte determinata; vt varia est pars, ita varijs locis cucurbitulæ sūt applicandæ.

Paullus cap. 19. & 20. l. 3.

Aegineta, si crura erant cōtracta, applicabat postremis vertebris: si manus erant conuulsæ, applicabat septimæ vertebræ: si conuulsio attinebat ad labia, vel palpebras, applicabat cucurbitulas occipiti, & primis duabus vertebris: si aderat tetanus, applicabat ceruici secundum vtramque partem, et pectori, qua carnosius est, & præcordijs, & regioni renum. Omitto in præsentia circa chirurgiam, nerui incisionem, quam probat Galenus capit. prim. lib. prim. de motu musculorum: nam hæc doctrina spectat ad sermonem de vulneribus. [illegible]

Actuar. c. 1. l. 3. de meth. med.

Pharmaceia.

Quoad medicamēta; multa supponentes: si cōuulsio fiat ex inanitione propriæ humiditatis; Rhasis, Paullus, Auicennas probant *aquam dulcem, oleum cōmune, lac, vt ex his fiat balneum.* Et si conuulsio fiat a caussa simul siccante, & calefaciente: Auicen. miscet propositis, *oleum ros. complet. aquam ros.* vt alimentum detineatur, ratione leuis astrictionis, & vt fiat aliqua refrigeratio; & si caussa sit vehementer calefaciens; Auicennas ascendit etiam *ad hordeum fractum sine cortice: nam cortex siccat; addit [illegible], nymphæam, cucurbitas, melones, lactucam, & ex his parat balneum.* Vsus. *Quomodo.* Balneum debet esse actu vel temperatum, vel tepidum; nam calidum siccaret. *Vbi.* Medicamenta modo toti, modo parti applicanda; prout siccitas vel est in toto, vel in parte. Si autem cōuulsio fiat ex inanitione roridæ humiditatis; probantur calefacientia: vt est balneum e vino; vel ex aqua alterata cū calidis de quibus alias.

A repletione.

Si conuulsio fiat e repletione; & primum si fiat ab inflāmatione curatur medicamētis, quibus occurrere licet inflammationi, de quibus suo loco. Si spasmus fiat citra inflammationem; occurrendum medicamentis, quæ in paralysi sunt præscripta, de quibus supra. Sed iuniores notent, primum circa vacuantia per meatus sensibiles; Auicennam probare vehementia, non mediocria & caussa vacuationis totius, & caussa capitis: de quibus dictum in dol. cap. a pituita, & a melācholia. Quoad vacuantia per insensibiles meatus, Rhasis probat valentiora, quam in paralysi, idest, magis calefacientia, & tenuis substantiæ: de quibus etiam diximus. Secundum Aetium probatur *se felt, idest sale montanum, cum aceto conuulse, aut pesca:* nō enim est præter rationem, miscere acetum pro vehiculo, quamuis eo pro medicamento principali non debeamus vti. Quantum ad ea medicamenta, quæ applicantur: notandum, Auicennam mirifice commendare, si applicemus *[illegible] cum sua pinguedine, & ideo proba-*

tur

tur vel arietis, castratorum, capræ, agni, hœdi, vel etiam vi-tuli, bovis, & potissimum canis: reus autem est detinendus donec exsiccetur, vel etiam foetat, & mox alius rei admouendus. Addit Auicennas, membra conuulsa inuoluenda esse *lana, quæ madida humidaque olei est seruanda*. Præterea Auicennas probat *aquam alteratam copioso anetho, in qua decoquatur canis, aut vulpis, usque ad dissolutionem*: & hoc decocto æger semel aut bis est profundendus. Hippocrates aphorismo 25. sect. 5. in hoc spasmo probat *frigidam*, si copiose effundatur; calefacit enim per accidens, quatenus huius vi calor concentratur & vnitur. At secundum Auicennam, frigida non vtendum, nisi virtus sit robusta, secundum totum corpus, & secundum partem; vnde patiens erit iuuenis, carnosus, expers vlceris; præterea frigida locum habet, si adsit ambiens, vi cuius calor insitus extra immodice moueatur; tunc enim ope frigidæ ab hoc motu liberatur, ideoque hæc materia in aere calido, non in frigido administrāda; calidum enim innatum non potest ferre concētrationem & aeris, & frigiditatis aquæ. Addit Auicennas puerulis calidiora non esse admouenda: vt liceat hoc medicamento vti pro pueris: ℞. *rad. lilij* ℥. j. ß. *anisi seminis* ℥. ß. *croci* ʒ. ß. *mellis quantum sufficit. Misce.* Iubet etiam Auicēnas assidue puerorum membra esse deponenda *in aquam alteratam chamæmelo, fœnograco, meliloto. Et ex his oleo etiam pro pueris possunt parari*. Rhasis, iubet corpora conuulsa esse inungēda *oleo de costo*, & valentius ac diutius fricanda, quam in paralysi nam materia magis est impacta.

Ab errore externo. Si conuulsio fiat ob errorem externum, pro vario errore varia medicamenta administrāda, verbi gratia, si error sit flatus, probantur discutiētia flatus, de quibus in dol. cap. a flatu, & sic de reliquis.

Diæta. Quoad diætam: notandum in spasmo ex inanitione cum Rhasi & Græcis probari sorbitiones ex *alica, & farre, & hordeo, & lacte amygdalino, & potissimum ex aqua carnis destillata, vel agni, vel hœdi*. Et, si siccitas foueatur a caliditate, addatis *lactucam, semina melonum, cucurbitas*. Si nō adsit caliditas, potestis miscere cum aqua carnis *vinum medicatum*. Lactuca enim reddit aquam carnis refrigerantem: vinum, eam reddit calefacientem & citius alentem: vnde patet, aquā carnis destillatam, si sola exhibeatur, esse cibum nec calefacientem, nec refrigerantem. Quoad potum: Si conuulsio fit e cōgelata torida humiditate; probatur *vinum*. Si conuulsio fit e repletione: Paulus probat victum tenuem, extenuantem. Vnde Auicennæ probatur *panis cum melle, & aqua ciceris*. Et, si virtus sit debilis, secundum Auicennam est exhibenda *caro auicularum*. Vnde obiter colligendum, carnem magis nutrire, quam nutriat panis. Potus cum Paullo sit *mulsa*: & cum Auicenna concedi etiam potest *vinū antiquum* in parua copia; at post totius & capitis euacuationem.

CAPVT XXVII.

De Spasmo cynico.

Nomen. SVccedit vitium, quod componitur e paralysi & cōuulsione: facileque cognitis simplicibus cognosci poterit. Vocatur autem spasmus cynicus, tortura oris, conuulsio canina, risus Sardonius. Per spasmum autem cynicum intelligimus vitiū, in quo facies figuram naturalem non seruat.

Generatio. Generatur hoc malū dū capiti occurrit caussa, vi cuius musculi faciei ita læduntur secundū motum, vt figura faciei vitiosa reddatur.

Definitio. Spasmus ergo cynicus est figura præter naturam faciei, depēdens a motu pręter naturam suorum musculorum.

Forma. Forma, est figura præter naturā, nam figura deformis euadit.

Subiectum. Subiectum est facies, id est, capitis pars anterior, a capillis ad mentum: vnde intelligimus non tantum os, sed etiam maxillas, genas, oculos, frontem. Porro vitiosa figura attinet modo ad dextram partem, modo ad sinistram: & modo ad omnes partes, modo ad aliquas; vnde os interdū est immotum; vocatur tamen tortura oris, quia vt plurimum oris figura vitiatur, et quia os præcipua est pars faciei.

Caussa efficiens. Dependet autem oris tortura, a motu præter naturam musculorum faciei. Ideoque statuendum hoc vitium formaliter acceptum, esse symptoma: pendet enim a motu præter naturam; ab actione læsa; hic quippe tortuosa oris figura est symptoma, nimirum qualitas mutata, quæ, vt opus, sequitur actionem læsam, id est, motum præter naturam musculorum faciei. At figura vitiosa, si consideretur vt morbus, non pendet a læsa functione, sed potius est caussa læsæ functionis. Dum igitur Auicennas inquit, torturam oris esse morbum instrumentalem faciei, respexit ad caussam effectricem principalem, qui est morbus in mala compositione; sicut in paralysi et spasmo. Quia autem nos tradimus definitionem per caussam formalem; necessario dicimus, torturam oris esse figuram vitiosam faciei, dependentē a motu pręter naturam musculorū.

Motus præter naturam. Musculi faciei. Ceterum hoc loco per motum pręter naturam, intelligimus motum ablatum, si vitium fiat a paralysi; motum autem corruptum, si a conuulsione. Per musculos faciei, intelligimus musculos, qui mouent maxillas inferiores, alas nasi, labia, & buccas, cap. 13. lib. 9. de vsu part. Quamuis autem horum musculorū maior pars neruos suscipiat a tertio pari cerebri: nihilominus propositi musculi priuatim ita se habent, vt musculi oculorum neruos sumant a secundo pari cerebri: musculi maxillarum, alarum nasi, & labiorum, a tertio pari cerebri: musculosa autem latitudo, a qua buccæ mouentur, maxima e parte suscipit neruos, a secundo pari spinæ, nonnullos etiam a tertio pari spinæ, & secundum regionem altissimam a quinto pari cerebri, cap. 7. libro 9. de vsu p. cap. 2. lib. 4. de loc. aff. & in lib. de neruorum dissectione.

Caussa motus pręter naturam. Motus autem horum musculorū pręter naturam, fit propter caussas vel paralysis, vel conuulsionis: de quibus dictum. At notandum, e capite 2. lib. 4. lo. aff. & cap. 7. lib. de causs. morb. si oris tortura fiat e paralysi, musculos læsos esse in parte non contracta: verbi gratia, si sint resoluti dextræ partis musculi, tunc non operantur; operantur autem musculi sinistræ partis, dum scilicet ad suam originem retrahuntur; dum autē contracti sunt, non distenduntur amplius, quoniam a seipsis distendi non possunt, nec distendi possunt a musculis dextræ partis, quia hi sunt resoluti: & ob id musculi partis non læsæ retracti permanent: secumque partis læsæ musculos contrahunt, & contractos seruant. Contra, si fiat oris tortura e conuulsione, musculi læsi sunt in parte contracta: verbi gratia si dextræ partis musculi conuellantur, musculos sinistræ partis non læsos ad se trahunt. Secundo notandum e capite secundo libri quarti de loc. aff. in hoc malo musculos non fungi suo munere, quoniam noxa est vel In musculis, vel Extra musculos: si extra musculos, vel in Neruis, vel in eorū Principijs: si in neruorum principijs, vel in Spinali medulla secundum primas ceruicis vertebras, vel in Cerebro, sed secundum dimidium cerebri.

Differentiæ. A forma non sumuntur differentiæ, nisi secundum Magis & Minus; prout figura est magis vel minus deformis. Quoad subiectum: figura vitiosa pertinet, vel ad Dextram faciei partem, vel ad Sinistram. Quoad caussam efficientem, sumuntur differentiæ & a caussa efficiente, & a sede caussæ efficientis. A caussa efficiente, vt est vel Paralysis, vel Conuulsio. A sede, vt est vel Musculus, vel Neruus: & si neruus, vel secundum Progressum, vel secundū Principium: & si secundum principium, vel secundum Spinam, vel secundum Cerebrum.

Tortura

Signa.

Tortura oris imminens, secundum Auicennam A cognoscitur, e faciei dolore, e stupore, e palpitatione. Præsens in genere non eget signis. Quoad differentias, quæ sumuntur a forma & subiecto; sunt manifestæ. Quoad caussam efficientem, oportet cognoscere Caussam, & Sedem Caussæ. Quantum ad caussam, si fiat e paralysi, cognoscitur; pars contorta rectificatur per retractionem: si caussa sit conuulsio, rectificatur per extensionem: vt in paralysi pars læsa non sit contracta, in spasmo sit contracta. Addit Auicennas torturam e paralysi, indicari e faciei motu imbecillo, e sensu obtuso, & ex eo, quod homo non sentit extensionem: & præterea cognoscitur, quia palpebra inferior delabitur. Si fiat e conuulsione; cum Auicenna vt plurimum adest dolor, sensus non est obtusus, durities adest in musculis, cutis tenditur, & cutis magis elongatur a parte colli, & maiori cum difficultate fit reditus ad naturalem statum. Quoad sedem caussæ: si sedes sit musculus, figura vitiosa occupat solum partem faciei. Si autem sedes sit extra B musculum, si sedes sit neruus, & quidem secundum progressum, noxa erit solum in facie: si secundum principium, etiam noxa erit vltra faciem: verbi gratia si cerebrum sit affectum secundum dimidium; noxa erit secundum dimidium faciei, & dimidium totius corporis. Si sedes sit spinalis medulla, lætio erit secundum buccas, & partes infra spinam. Cæterum, si noxa sit secundum progressum neruorum, si attineat ad secundum par neruorum cerebri, indicatur a vitiosa figura oculi: si pertineat ad tertium par neruorum cerebri, indicatur e figura vitiosa, occupante dimidium faciei secundum omnes partes: si attineat ad quintum par, cognoscitur e leui noxa buccarum: si spectet ad secundum & tertium par spinæ, & quidem ceruicis, cognoscitur ex insigni noxa buccarum.

Prognostica.

Indicationes propositæ sunt in paralysi & con- C uulsione.

Malum hoc non est negligendum: nam minatur paralysin etiam extra faciem, minatur epilepsiam, apoplexiam, quia caussa morbifica lædit partes cerebro vicinas. Quoad differentias: Figura magis deformis, est periculosior: quia maior recessus naturali statu. Ratione dignitatis: vt occupat plures partes, ita magis periculosa. Ratione caussę efficientis: cum fiat a paralysi, vel spasmo: hæc superius sunt proposita; Auicennas addit: si oris tortura vltra 6. menses producatur, vix curari: nam mali caussa est admodū vehemens secundum essentiam: perdurante enim oris tortura, materia euadit magis viscida, crassa, impacta, & proinde maxime recedens a naturali statu.

Chirurgica.

Auicennas, Paullus, Aetius, probant ligaturā, qua facies reducatur ad formam naturalem. Hoc autem intelligendum est de malo, si fiat e paralysi, non autem si e spasmo: nam in paralysi pars est relaxata, in D spasmo contracta. Idem venam secant, dum assunt sanguinis notæ: & quidem sub lingua. Cucurbitulas etiam scarificatas primis vertebris applicant. Hoc præceptū locum habet, si oris tortura fiat a paralysi, aut spasmo e repletione. Supponunt autem hi auctores, si sanguis in toto redundet, primū cubiti venam esse aperiendam.

Pharmaceia.

Quoad medicamenta: probantur vehementia, purgantia totum, si opus sit, totumque sit repletum: ratio est, quia hoc malum cito, quantum fieri potest, expugnandū; si enim diu perdurat, non curatur. Notandum autem cum Auicenna non esse festinanter gargarismis vtendum; nam attrahunt ad partes affectas: vt his vti liceat post sternutatoria. Quoad digerentia, Auicennas probat, *carnem elixam animalium syluestrium, verbigratia leporis, vulpis, lupi, ceruí, apri.* has Auicennas applicat parti affectæ, & sedi mali, & vertebris colli. Rhasis probat *nucem moschatam* in ore detentam, caussa resolutionis materiæ. Auicénas probat *masticatorium ex acoro pyrethro, nuce moschata*; moneque vt detineatur in parte affecta. Rhasis quotidie ante cibū vtebatur hoc gargarismo: ℞. *sinapi ℥.iij. mulsæ ℔.ßß: fiat decoctio ad consumptionem tertiæ: deinde adde syr. acetosi, vel oxym. simp. ℥.ij. Misc. pro gargarismo.* Auicennas & Rhasis aerem probant obscurum. Cibus conuenit, vt in paralysi, & spasmo. Pro potu. Auicennas probat *aquam mellis*. Quoad motum, iubet Auicennas vt patiens non moueatur, vsque ad quartum, vel septimum: dum exercitio vti potest: nam ante corpus est euacuandum: dum autē corpus repletum est, per motum ad caput fluit materia. Tandem probatur, vt patiens intueatur speculū e chalybe, semperque studeat faciem ad naturalem statum perducere.

CAPVT XXVIII.

De Catarrho.

Transitio.

HActenus de vitijs attinētibus ad cerebrum, quatenus est organum functionum animaliū; iam dicendum de vitijs attinentibus ad cerebrum, vt est instrumentum functionis naturalis: propterea dicendum est de catarrho, multorum vitiorum fonte. Per catarrhum autem seu fluxionem, vel destillationem, intelligitur in genere omnem fluxum materiæ excrementitiæ a cerebro, extra cerebrum, ad quamcunque partem fluat, siue detineatur, siue egrediatur. Non enim hic sumimus catarrhum, quemadmodum sumpsit Galenus cap. 4. lib. 3. de symp. caus. pro catarrhi specie, in qua materia fluit in os: sed loquimur de catarrho in genere.

Nomen.

Generatio.

Catarrhus ita acceptus generatur; cum cerebro præter naturam occurrit aliquid, vt eius frustratur facultas naturalis cerebri, vt cerebri excrementum crassum morbificum euadat, & ita e cerebro egrediatur, vt corpus lædat. C Catarrhus ergo est excrementum crassum, affligens corpus, procedens a frustratione alteratricis cerebri. Colligitur hæc definitio e cap. 1. lib. de organ. odor. cap. 9. lib. 6. de mend. sanit. cap. 4. libro 3. de symp. causs. & ex Hippoc. lib. de glandibus.

Definitio.

Forma.

Forma est excrementum crassum, affligens. Paullus ait, catarrhum esse descensum præter naturam humoris excrementitij e capite in subiectas partes. Auicénas etiam statuit, catarrhum esse cursum materiæ a cerebro. His nos non aduersamur: etenim hi respexerunt ad explicationem vocis, ad definitionem notionalem, non ad essentialem: catarrhi enim vox significat fluxum. Porro a definitione notionali facile possumus essentialem colligere, secundum doctrinam pathologicam, quam tradidit Galenus cap. vlt. lib. de differ. symp. cap. 4. lib. 3. de causs. symp. Cum enim vox catarrhi significet fluxum præter na- D turam materię a capite, catarrhus necessario est quid præter naturam. Genus ergo catarrhi, vel est Caussa vel Morbus, vel Symptoma. Si symptoma: vel actio læsa, vel qualitas mutata, vel excrementum mutatum. Cum igitur in catarrho fluat materia præter naturam: patet catarrhi genus in definitione essentiali, esse excrementum mutatum. Recte igitur in definitione diximus, catarrhum esse excrementum crassum, affligens. Diximus excrementum, ad differentiam alimenti. Diximus crassum: nam in qualibet co-ctione duo excrementa segregantur ab alimento: nempe tenue, & crassum: in cerebro, tenue excremētum est vapor, qui in sublime elatus per caluariæ suturas excernitur: crassum, est mucus pituitosus, materia illa mucosa, quæ per membranam perforatam egreditur, & perducitur ad nares, & potissimum ad os. Excremētum in catarrho necessario est crassum: nam si quandoque tenue sit, semper tamen mistum est cum crasso. Diximus affligens, ad differentiam excrementi crassi non lædentis.

Excrementum.

Crassum.

Affligens.

Hoc

Noxa excrementi crassi cerebri.

Species excrementi mucosi.

Vitiū excrementi.

Hoc excrementum, quatenus habet vim affligendi & lædendi, parit febres catarrhales, intemperantias, malas compositiones, solutam vnitatem. Intelligere ergo oportet huius excrementi speciem, & vitium. Quoad speciem: est substantia mucosa, vel Sincera, & vocatur mucus pituitosus; vel Permista, idq; aut cum Sanguine, & dicitur mucus sanguinolentus, cruentus, aut cum Bile, & est mucus biliosus; aut cum Melancholia, & est mucus melancholicus. Quoad vitium, hoc excrementum, secundum Galenum capit. vlt. lib. de differen. sympt. a naturali statu discedit, vel Tota substantia, vel Quantitate, vel Qualitate: & dum Galenus proponit excrementum vt præter naturam excernitur, innuitur vitium secundum Motum: vt proponit excrementum, quod præter naturam detinetur, innuit vitium secundum Quietem: non ergo Galenus omittit vitium secundum Vbi.

1. Substantiæ vitium.

Quoad vitium in substantia: est excrementum cerebri, quod est præter naturam, non ratione loci, sed secundum substantiam toto genere, verbi gratia excrementum putridum, veneficum, venereum. Quoad vitium in quantitate: excrementum vel Abundat, vel Deficit.

2. Quantit.

3. Qualit.

Quoad qualitatem: pertinere potest ad Primam, vel Secundam. Ad primam: vt excrementum est vel calidius, vel frigidius. Ad secundam: & vel ad modum substantiæ, vt est crassum, aut tenue, aut viscidum; vel ad propria sensuum obiecta, nimirum ad colorem, saporem. Ad colorem, dum excrementum hoc mucosum ab albo recedit, vt est excrementum rubicundum, flauum, viride, nigrum. Ad odorem, dum male olet. Ad saporem, si est dulce, amarum, acre, salsum, acidum.

4. Motus. Terminus a quo: nimirū cerebrum.

Quoad motum: in hoc oportet perpendere terminum a quo, spatium, & terminum ad quem. Terminus a quo est cerebrum, capit. 9. libro 6. de tuend. sanit. comm. aphor. 13. sect. 3. Oportet autem scire, qua ratione cerebrum habeat rationem termini a quo. Cum Galeno igitur cap. 4. lib. 3. de sympt. causs. oportet perpendere excernendi modum, qui duplex est: fit enim vel per Transmissionem, vel per Attractionem. Trāsmissionis modus attinet ad terminum a quo, & ad terminū ad quem: modus attractionis, saltem ad terminum ad quem. Quantum igitur ad terminum a quo cerebrum, vt a se propellit excrementum, concurrit dupliciter: primum, vt iusto euadit robustius, vt in hoc retentrix cedere cogatur; secundo, vt expultrix ab excremento impellitur. Robustior euadit expultrix, dum subito, vi externi frigoris, partes cerebri densentur, dum capite repleto, subsequitur aeris frigiditas, & ea vehemens, vt materia exprimatur infra: commen. aphorism. 13. sectio. tert. vt catarrhus fiat grauior, si aer est frigidus & siccus, quam si frigidus & humidus: aer enim frigidus & siccus, in caussa est, vt violenta magis fiat expressio. Impellitur autem expultrix ab excremento, dum peccat copia, vel qualitate, vel copia & qualitate simul: copiosum enim excrementum suo onere afficit expultricem; & si colliquetur, qualitate etiam afficit.

Spatium.

Spatium per quod, cum Hippocrate lib. de gland. est multiplex. Estque vel Secundum, vel Præter naturam. Si secundum naturam; spatium pertinet ad Nares, &c. Si præter naturam; est Amplum, vel Angustum: amplū est Oesophagus, Tracheia; angustum attinet vel ad Vacuitates, seu inania inter membrum & membrum, vel ad Organa: & si ad organa, vel Naturæ, vel Animæ: naturæ organa sunt Venæ & Arteriæ; animæ, sunt Spinalis medulla & Nerui.

Terminus ad quem.

Terminus ad quem, est Totum, vel Pars. Si totum, fit febris catarrhalis: si pars, potest esse quælibet pars extra cerebrum. Et hæc pars attinet ad Artus, vel ad Ventres: ad artus, verbi gratia, dum fiunt dolores articulares catarrhales, ad ventres, & vel ad Abdomen, Thoracem, Caput. Ad abdomen, verbi gratia, si fiat dolor colicus catarrhalis vel fluxus aluı catarrhalis, vel gonorrhoea catarrhalis. Ad thoracem, vt est tumor catarrhalis in pleura, in pulmone, vt dum materia destillat in pulmones, & tunc Galenus catarrhum nomine generis appellat destillationem commen. aphorism. 12. section. 1. Si fluat materia ad caput, id est, ad partes capitis extra cerebrum; fluit vel ad Oculos, Nares, Aures, Os, aliasue capitis partes. verbi gratia, si materia fluat ad oculos, fit epiphora catarrhalis: si fluat in nares, vocatur coryza seu grauedo, capite quarto libri tert. de sympt. causs. commen. 49. lib. 2. prognost. si in os, nomine generis dicitur catarrhus: si in fauces, dicitur raucedo: si in gargareonem, dicitur κιονίς, seu acinus: si in glandulas oris, vocant ἀντιάδας & παρίσθμια. Sed oportet intelligere; qua ratione hæc omnia dicantur terminus ad quē. Quod si ergo fluxio fiat per modum transmissionis; tunc pars est terminus ad quem, quatenus Suscipit; suscipit autem vitio temperiei, vel compositionis. Temperiei, dum hæc est vel Frigida, vel Humida, vel Frigida & humida: compositionis vitio suscipit pars; dum composita est e vasis amplioribus, vel est confecta e substantia rariore. Si fluxio fiat per modum attractionis; tunc caussa termini ad quem est Dolor, vel Calor, sed intensior quam in termino a quo.

5. Quies.

Quoad vitium ratione quietis: quies est præter naturam, nam mucus pituitosus secundum naturam in cerebro reperitur, quare extra cerebrum præter naturam. nisi tempore opportuno per nares, & potissimum per os egrediatur. Si ergo hoc excrementum in partem aliquam decumbat, & ibi quiescat; sane quies est morbifica. Quamobrem, si excrementum effluat, est symptoma in genere excrementi mutati: dum autē quiescit in termino ad quem, euadit caussa morbifica. Hæc de forma.

Subiectum.

Subiectū catarrhi est corpus: vt enim materia præter naturam quiescit in corpore, necessario lædit corpus, verbi gratia in febre catarrhali subiectum est totum corpus.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens, est frustratio alteratricis cerebri, ad differentiam frustrationis alteratricis aliarum partium. Intelligendum ergo qua ratione cerebri alteratrix frustretur. Galenus cap. 4. lib. 3. de sympt. causs. ait, omnia symptomata prodire ex intemperie partium similarium, & instrumentorum morbis: præterea materiæ quantitate, & qualitate. Quod idem est, ac si dixisset, omnia symptomata fieri vel læsa facultate, vel ob errorem externum: quemadmodum ait, cap. 1. lib. 3. de sympt. causs. Sicuti ergo diarrhoea est passio, quæ fit e coctione læsa in ventriculo; ita catarrhus fit e mala coctione cerebri. Et, sicuti ventriculi coctio læditur, vel læsa facultate, vel ob errorem externum: ita etiam statuendum de cerebri coctione. Galenus loc. cit respiciens ad facultatem læsam labefactatam, proponit dyscrasias: respiciens ad facultatem læsam impeditam, proponit morbos instrumentorum: respiciens tandem ad errorem externum, proponit materiæ quantitatem, & qualitatem. Hoc igitur loco explicandum, quæ intemperies fit catarrhi caussa, quæ compositio, quæ materiæ quantitas, & qualitas.

1. Dyscrasia.

Quoad intemperiem: catarrhus produci potest ab intemperie Calida, & a Frigida. Frequentius fit a frigida: vnde exquisitissimus catarrhus fit a frigiditate: nam cerebri temperies naturalis vergit ad frigiditatem, id est, ad remissum calorem. Vnde Galenus respiciens ad catarrhum, qui frequentius occurrit, id est, ad exquisitissimum; hunc inter frigida vitia connumerat, cap. vlt. lib. 2. de temperam. cap. 5. lib. 1. de tuend. san. aph. vlt. sect. 3. Verum & a calida intemperie fit catarrhus: com. aph. 12. sect. 3. vnde Galenus cap. 9. libro 6. de tuend. san. illos redarguit, qui semper in omni catarrho capiti calida applicabant, credentes catarrhum tantum fieri ab intemperie frigida. Quantum igitur ad intemperiem frigidā: cum Galeno

Frigida. Galeno aph. 12. sect. 3. potest esse Remissa, vel Intensa. Remissa producit excrementum pituitosum vel subdulce, vel insipidum: intensa, acidum. Præterea intemperies frigida, potest esse coniuncta modo cū humida, modo cum sicca. Intemperiem frigidam & humidam proposuit Galenus, c. vlt. l. 2. de temp. frigidam & siccam aph. vlt. sect. 3. Frigiditas autem dupliciter concurrere potest, ad producendum excrementum catarrhale; primum vt agit in alimentū, & hoc non potest vincere; vnde generatur excrementum pituitosum, satis copiosum: secundo, vt vapores excrementitios a corpore elatos nec resoluit, nec permittit vt egrediantur per suturas, vnde condensantur, & misti cum cerebri excremento crasso descendunt; quemadmodum innuit philosophus, circa finem, l. de somno & vig. & c. 7. de part. animalium. Quoad intemperiem calidam: hæc potest esse calida, calida & humida, calida & sicca. Concurrit autem vt potiss. calida intemperies generat excrementum cerebri salsum; & potiss. id producitur ab intemperie calida & sicca. Oritur autem dubium, quia Galenus in arte med. c. de signis cerebri, ait; cerebrum calidū & siccum superfluitatibus carere: ideo intemperies calida & sicca non est caussa catarrhi. Responsio. Galenus loc. cit. respicit ad cerebrū constitutum intra latitudinem sanitatis; nunc autem loquimur de intemperie morbosa, qua fit attractio copiosioris materiæ. Hinc Auicennas in curatione catarrhi quandoque vtitur frigidis & humidis. Intemperies calida habet vim colliquandi, vt excrementum calidius & tenuius reddatur; præsertim sub mora solis, si patiens olfaciat aromata, quæ præsertim reddunt caput calidius, si patiens sit natura rarioris habitus, vel etiam si rariorem habitum assequatur vi balnei, vel exercitij, vel aliorum. Quoad compositionem: caussa catarrhi est angustia, c. 1. l. 9. de vs. par. caput enim veluti tectum est, domui calidæ superpositū, vt recipiat excrementa, quæ si detineantur ob angustiam, fit catarrhus. Error externus, est quantitas & qualitas materiæ extra cerebrum genitæ. Vitium quidem est secundum copiam, dum capiti a iecore, vel a ventriculo impertitur impurum alimentum copiosius; vt, cum non regatur a cerebro, nec vincatur, euadat materia catarrhi. Qualitate peccat materia, vt est calida vel frigida. Calida, vt pituita salsa, biliosa: & huius generatio pendet a iecore calidiore, vel obstructo, vel non obstructo; item ex assumptis calidioribus: ad hæc e toto, febre correpto. Materia frigida præsertim est pituita, quæ est genita vitio vel ventriculi, vel propter assumpta frigida: potest etiam esse materia melancholica, sed raro; nam materia melancholica in exigua copia generatur, estque crassa, vt non ita facile caput petat. Vnde Auicennas dicit, secundum mentem Hippocratis, aphor. 42. sect. 2. lib. 6. epid. catarrho obnoxios vt plurimum tumore lienis non affici: Galenus in commen. rationem reddens, ait hoc propterea euenire, quia vno membro detento, reliqua sana seruantur. Addit Auicennas, fortassis caussam esse, quod qui est obnoxius catarrho, est particeps humorum tenuium: dum autem adest lienis tumor, humores sunt crassi, & vix fluxiles.

Calida.

2. Angustia.

3. Error externus.

Differentiæ. Cum ergo catarrhus sit excrementum crassum lædens: Si excrementum perpendatur ratione speciei: catarrhus est Pituitosus, Sanguineus, Biliosus, vel Melancholicus. Ratione vitij; excrementum peccat secundum Substantiam, Quantitatem, Qualitatem, vel Vbi. Ratione subiecti, in catarrho læditur vel Totū, vel Pars, & si pars, hæc multiplex esse potest, vt diximus. Ratione efficientis; cerebri alteratrix frustratur vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas, quoniam vel Labefactatur ob intemperiem, vel impeditur ob angustiam. Frustratur ob errorem; qui est materia peccans Copia, vel Qualitate, cuius multiplex est species & caussa generans,

A Catarrhus in genere notus est e verbis patientis. Quoad differentias, & primum a forma; a specie; num sit pituita, sanguis, &c. si egrediatur excrementum, oculis conspicitur; si non egrediatur, species cognosci poterit e traditis in serm. de dol. capitis. Quoad vitium excrementi: & primum secundum substantiam; cognoscitur ex iniucundo sapore, & iniucundo odore, & sic catarrhus putridus cognoscitur: veneficus cognoscitur e signis veneni: venereus, e signis luis Venereæ. Quoad vitium secundum quantitatem: maior quantitas cognoscitur e symptomatum maiori vehementia. Quoad vitium secundum qualitatem: & primum quoad qualitatem primam; calidus catarrhus cum Rhasi cognoscitur e prutitu narium, e prutitu palati, e sternutamento; &, cum Auicenna, e sensu caliditatis: & præterea e colore excrementi rubicundo, citrino, viridi, & rubedine oculorum, e calidis nocentibus, & frigidis iuuantibus. Frigidus catarrhus ex oppositis cognoscitur. Quoad vitium penes secundas qualitates: an excrementum sit crassum, an viscidum, an tenue, an huius vel illius coloris, odoris, saporis: hæ omnes differentiæ notæ fiūt medico per visum, & auditum e verbis patientis.

Signa. Speciei. Signa vide rum.

1. Substātiæ.

2. Quantitatis.

3. Qualitatis.

B Quoad vitium secundum motum; ratione termini a quo: si capitis expultrix iusto sit robustior reddita; cognoscitur, si capiti repleto caussa externa cum impetu refrigerans occurrerit: Hæc caussa si desideretur, iudicandum expultricem excitari a materia. Copia autem & qualitas huius materiæ quibus signis cognoscantur, patet ex alibi traditis. Quoad spatium per quod, si materia fluat per nares, vel per os: patet. Si fluat per œsophagum; iudicatur ex inappetentia, e nausea, e vomitu, e læsa coctione ventriculi, & e malis ventris inferioris. Si fluat materia per tracheiam, cognoscitur e screatu, e tussi, & difficili respiratione. Si fluat materia per vacuitates, per inania spatia

4. Motus, signa. Terminus a quo.

Spatij signa.

C membrorum; patiens conqueretur de sensu materiæ descendentis, ac citra dolorem insignem, præterea e vitijs non neruorum, sed partium carnosarum. Si fluat materia per neruos; cognoscitur e dolore, e neruorum vitijs, vt pote tremore, torpore, paralysi conuulsione. Si destillet materia per venas, cognoscitur e tumore, inflammatione partium, e cachexia, e hyposarca, e febre latica, id est, catarrhali, e lotio non spumoso, sed in quo apparet spuma, vt spuma, habet rationem contenti: nam dum materia fluit per venas, vertitur in vaporem, qui mistus cum materia humida, per motum & calorem, est in caussa spumæ. Si materia fluat per arterias; cognoscitur e pulsu molli, inæquali; modo frequenti, modo raro; vt materia catarrhalis modo est frigida, modo calida: ad hæc cognoscitur e motu prauo cordis, e leipothymia, e syncope. Quoad terminum ad quem; an sit totum vel pars; patet e noxis vel totius, vel partis. Vtrum autem terminus ad quem concurrat, vel vt suscipit vel

Terminus ad quem.

D vt attrahit; non difficulter patebit: nam si manus, verbi gratia, antequam afficiatur tumore catarrhali, vel doleat, vel calidior sit reddita; patet manum esse terminum ad quem, vt attrahit: si hæc desiderentur; vt suscipit: præsertim si manus sit vel frigida, vel humida, vel obtineat vasa latiora, vel rarioris sit habitus. Quoad vitium secundum quietem: vt materia magis vel minus hæret, cognoscitur, vt magis vel minus resistit medicamentis. Quoad differentias a subiecto: an sit totum, vel pars; patet e traditis. Quoad caussam efficientem: vtrum catarrhus fiat læsa facultate, aut ob errorem externum; cognoscitur inde, quod læsio facultatis indicatur e morbis capitis, de quibus suo loco. Error externus indicatur e signis significantibus materiam caput petentem, vt vel copia, vel qualitate peccat: de quibus in doloris capitis diximus.

5. Quietis signa.

Differentiæ a subiecto & caussa efficiēte.

Præsidia cum Galeno cap. 14. li. 5. meth. sumuntur a forma, subiecto, & caussa efficiente. Quoad formam

Indicationes.

Forma. Species. Vitium.

itam, cum sit crassum excrementum, varium, & specie & vitio: species indicat præsidiũ determinatum, verbi gratia, si pituita putrescat, oritur indicatio non simpliciter eradicãdi, sed eradicandi pituitam. Quoad vitium excrementi catarrhalis perpendemus vitium quod vtile indicat. Ratione substantiæ, indicatur eradicans: ratione quantitatis, imminuens: ratione qualitatis: per contrarium alterans. Ad hæc respiciens Auicennas, ait, æquabilem reddendam esse materiam.

Motus.

Quoad vitium ratione motus: perpendere oportet tum motum, tum terminos motus. Motus vt est præter naturam, indicat remedium remouens hunc motum præter naturam: & huius gratia Auicennas proponit sectionem cursus; per quam non intelligit interceptionem, quia hæc non est præsidium, sed intelligit prohibitionem cursus in genere: nam interceptio est modus prohibitionis cursus, non remedium. Si perpendatur motus ratione terminorũ; & primum, si vterque terminus perpendatur; ea ratione cursus prohibetur, vt cum in catarrho materia moueatur vel ad partem sinistram, vel ad partẽ dextram, indicetur remedium retrahens, vel ad partem sinistram, vel dextram, siue hoc fiat per modum reuulsionis, deriuationis, vel interceptionis: Vnde Auicennas caussa vtriusque termini, proponit motum materiæ ad aliam partem, nimirum, non tantum ad dextrum vel sinistrum, sed etiam ad dextrum vel brachium, vel crus; vnde colligitur non superuacaneum fuisse Auicennam.

Terminus a quo.

Si perpendatur motus ratione termini a quo, in catarrho a capite fluit materia, vel sursum, vt quando cutis capitis tumore afficitur, vel deorsum: hinc indicatur retrahens ad superiora vel inferiora; Auicen. huius indicationis caussa proponit motum materiæ ad aliam partem.

Terminus ad quem.

Ratione termini ad quem, quatenus attrahit, ratione doloris; indicatur remedium doloris vel anodynum, vel sanans, vel vtrumque, quatenus attrahit ratione caliditatis: indicatur frigidum. Si terminus ad quem suscipiat, & quidem ob frigiditatem: indicatur calidum: si ob humiditatem, siccum: si ob laxitatem, condensans. Auicennas ad hæc præsidia respiciens, ratione termini ad quem, proponit antecessionem prohibitionis eius, quod timetur generari ex eo: nam dum occurrimus termino ad quem, antequam vel suscipiat, vel attrahat; hæc est prohibitio antecessionis eius, quod timetur generari e vitio termini ad quem.

Quies.

Quoad vitium ratione quietis, indicatur discutiens: & si materia quiescat, verbi gratia, in manu, indicatur remedium discutiens materiam in manu. Et hoc præsidium non proponitur ab Auicenna: quia dirigitur ad catarrhi effectum, de qua in proprijs capitibus dicendum. Verbi gratia, si materia quiescat in pede, pertinet ad sermonem de podagra.

2. Subiectũ. Caussa efficiens.

Quoad subiectum, siue sit totum, siue sit pars, de his dicendum in sermone proprio, de vitijs totius, de vitijs partium. Tandem, quoad caussam efficientem: si sit morbus, siquidem sit intemperies, per contrarium oportet alterare: Si angustia, materia angustans expugnanda. Si caussa efficiens est error externus pro varietate speciei, vitij, caussæ generantis, variant indicationes: de quibus in dol. cap.

Prognostica.

Catarrhus contemnendus non est; quia vt plurimum est admodum vehemens secũdum essentiam, quia ferme omnium morborum est soboles: vnde Galenus ait, capit. 8. lib. 1. de tuend. sanit. vi catarrhi totum languere. Præterea additur vehementia dignitatis; cum cerebrum sit terminus a quo. Quædam tamen catarrhi species est vtilis.

Prognostica differẽtiarũ. Species excrementi. Vitium substantiæ. Quantitatis.

Quantum igitur ad differentias a forma; si perpendatur vis excrementi, & primum secundum speciem, catarrhus est magis periculosus, si atrabilarius, minus si biliosus, minus si sanguineus, minus si pituitosus, est enim minor recessus a naturali statu. Quoad vitium excrementi: si vitium sit secundum substantiam; tunc insignis est vehementia secundum essentiam, & propterea catarrhus magis periculosus. Si vitiũ attineat ad quantitatem, vt excrementum in maiori copia hæret, ita catarrhus magis periculosus: & si caput doleat, signum est copiosæ materiæ: vnde Auicennas dicit, dolorem capitis, coniunctum cum catarrho, fluxionem augere: quia ratione doloris fit attractio: ideo si catarrhus est cum dolore capitis, magis est periculosus.

Qualitatis. Termini a quo. Spatij.

Si vitium attineat ad qualitatem, catarrhus est periculosior, si excrementum sit calidum, crassum viscidum, ingrati saporis, ingratis odoris, & vt magis recedit ab albo colore. Si vitium attineat ad vbi, ratione motus, ratione termini a quo, periculosior est catarrhus, vt cerebrum maiori cum impetu expellit, commen. aphorismorum 12. sect. 3. Ratione spatij, per quod, cæteris partibus, catarrhus minus est vehemens, si materia fluat per nares: vnde Hippocrates ait, aphor. 42. sectio. 2. libr. 6. epid. vbi est lienis tumor, non esse grauedinem; & contra: quibus verbis Hippocratis non respicit ad catarrhum in genere, sed ad catarrhum in specie, in quo scilicet materia per nares purgatur: non enim proponit catarrhum, sed grauedinem: & ob id: (quod Galeni pace dixerim) non est reprehendendus Rufus & Sabinus, dicentes, cum sanguis per grauedinem expurgatur, nihil in lienem descendere. Si materia destillet per nares, non ita desinit in lienem. Hæc caussa est priuata, non prorsus contemnenda. Quamuis non sit reijcienda Galeni ratio, & communis & priuata: communis, quod raro duo membra corporis æque sint debilia, ideoque materia morbifica decumbat solum in partem magis debilem: priuata, quod grauedo quæ fit a pituita, per nares egrediente, fit e pituita tenui, & aquosa; lienis autem tumor e materia crassa & melancholica. Sed ad rem. Catarrhus minus est vehemens, si materia fluat per nares, magis vehemens si per os, periculosior, si per œsophagum, adhuc periculosior, si per tracheiam; nam minatur phthisin: si fluat materia per vacuitates membrorũ, minus periculosus est catarrhus, magis periculosus, si per neruos: nec minus periculosus, si per venas, nam minatur febres, atrophiam; pessimus est catarrhus, si materia fluat per arterias, caussa enim cordis imminet syncope.

Termini ad quem.

Ratione termini ad quem primum scire oportet, vt terminus ad quem est præstantior, ita catarrhum esse magis periculosum, maxima enim dignitatis adiut vehementia: vnde Celsus ait, si nares habeant ratione termini ad quem, catarrhus est leuis, si fauces, est peior, si pulmones, est pessimus, imminet enim tabes secundum Hippocratem l. de gland. Minus periculosus, est catarrhus; si terminus ad quem attrahat; magis periculosus, si suscipiat, & si suscipiat ob imbecillitatem natiuam, est incurabilis, quemadmodum podagra catarrhalis hereditaria.

Quietis. Prognostica efficiens.

Si perpendatur vitium ratione quietis: vt excrementum catarrhale magis hæret, ita catarrhus magis est periculosus. Si respiciamus ad caussam efficientem, magis periculosus est catarrhus, si fiat læsa facultate; & magis si fiat labefacta; & deterior, si labefactata fit ob intemperiem calidiorem, nam generatur excrementum magis vehemens secũdum essentiam. Si sit frigida intemperies, & ea in habitu; catarrhus est incurabilis: vnde Hippocrates ait, aph. 40. sect. 2. destillationes in valde senibus non superari, non concoqui. Si fiat ob errorem externum: pro vehementia materiæ, peccantis vel qualitate, vel copia: vario modo prognosticandum: insignis enim est vehementia, si, verbi gratia, materia copiosa, & qualitate peccans extra cerebrum generetur, admodum læsa facultate alicuius visceris, verbi gratia, si fiat catarrhus affecto ventriculo intemperie in habitu, vix curari potest, & sic de reliquis.

Curatio. Venæsectio.

Quoad materiam chirurgicam: probatur venæsectio, si sanguis vehementer peccet. In catarrho sanguis

guis peccare non potest sub ratione caussæ principalis, quia non fluit sincerus; sed vt caussa adiuuans, vel vt caussa sine qua non. Concurrit vt adiuuans; dum catarrho sanguis miscetur cum excremento cerebri: vt propterea statuendum sit hunc catarrhum esse calidum, ob sanguinis permistionem. Concurrere etiam potest sanguis, vt caussa sine qua non, dum in toto abundat; veluti, cum Mesue, dum corpus est calidum, & sanguineum, & catarrhus est calidus: dum enim corpus est calidum & sanguineũ, catarrhus fit vel a pituita salsa, vel a pituita cum bile, vel a pituita cum sanguine; & quomodocunque fiat, semper catarrhus est calidus. Vena ergo tantum est secanda in catarrho calido, vt statuit Mesues, dum sanguis habet rationem caussæ adiuuantis, vel sine qua non. Vnde Rhasis probat venæsectionem in catarrho cum pruritu narium & palati; id est, in catarrho calido. In frigido catarrho igitur non est vena secanda, quia sanguis non habet rationem caussæ principalis, nec adiuuantis, nec sine qua non: dum enim catarrhus est frigidus, corpus est frigidum: quare partes obtinent sanguinem exiguum, vt propterea sanguis non possit habere rationem caussæ sine qua non, sed potius habeat rationem materiæ remedij iuuantis, quemadmodum etiam febris, secundum Auic. habet rationẽ materiæ remedij in catarrho frigido. In frigido ergo catarrho venæsectio nocet: primum enim vacuatur sanguis, & materia iuuans: deinde per accidens refrigeratur corpus. Porro in catarrho calido, vehemens sanguinis vitium indicatur; si afficiatur pars magni momenti, si febris sit annexa. Nec tantum secãda est vena, vbi corpus est sanguineum, sed etiam dum descendit ad oculos, ad fauces, ad pulmones; & præsertim si febris sit annexa: hæc enim significant vehemẽs sanguinis peccatum, dum catarrhus est calidus: si autem catarrhus sit frigidus, licet febris assit, vena non est secanda, quia febris est materia iuuans. Cum ergo in catarrho calido sit secanda vena, id notandũ, vt non copiosius educatur sanguis, nec ea copia, qua peccat: vnde venæsectio parca erit, secundum Auicennã: & ratio est, quia in catarrho sanguis non peccat vt caussa principalis: relinquẽda igitur est aliqua sanguinis copia, vt virtus possit superare caussã principalem, & possit etiam perferre medicamenta, quibus vti oportet ad caussam principalẽ. Quoad vsum venæsectionis: duo circa Quando monebimus. Primum sciẽdum, quod Gal. cap. 14. lib. 5. meth. respiciat ad catarrhum salsum. Si ergo patiens sit sanguine refertus; in eo catarrho sanguis habet rationem caussæ sine qua non, & vincit alia indicantia, præsertim si corpus sit robustum; & tunc vena est secanda. At si in catarrho salso, patiens est exigui sanguinis, sanguis non habet rationem caussæ sine qua non; ideoque nõ statim in principio est secanda vena. Dum enim sanguis est exiguus, & copia adest vitiosorum succorum; sane virtus robusta esse nequit: Cum autem necessariũ sit vti purgantibus, propter succos vitiosos, quibus purgantibus virtus redditur debilior; propterea secundum Gal. cibis reficiendus est æger: & si per hanc refectionem gignatur sanguis, ea copia, vt habeat rationem caussæ sine qua non; ob id Gal. loc. cit. post purgationem vacuat sanguinem; sed reficit vires; & roborata virtute rursus purgat, deinde rursus reficit; & si res suadet, id est, si per refectionem a cibis, sanguis est genitus, vt habeat rationem caussæ sine qua non, rursus sanguinem mittit. Secundo, notandum cum Rhasi, secandam esse venam in catarrho, si post appositum pannulum calidum capiti, passio nec tollitur, nec imminuitur. Hic Rhasis respicit ad catarrhum calidum, in quo materia propellitur a capite refrigerato, a caussa externa refrigerante; nam cognouit Rhasis, in principio capitis frigiditatem quandoque vincere sanguinem, quandoque a sanguine vinci. Vincit quidem capitis frigiditas sanguinem, si frigiditas sit remissa, vt cedat pannis calidis: nam a pannis calidis, breui tempore vsurpatis, non calefit caput, vt sanguis trahatur, sed solũ frigiditas tollitur, & superata frigiditate, malum superatur, hoc est, expressio materiæ catarrhalis cessat. Frigiditas autem capitis vincitur a sanguine, si frigiditas sit ita impressa, vt pannis calidis non cedat, vnde cum Rhasi, passio nec adimitur, nec minuitur: ideoque necessarium est ea adhibere medicamenta, quæ magis calefaciant, quam panni calidi, & tunc si sanguis abundaret, traheretur in caput: cum ergo sanguis magis possit, quam capitis frigiditas, primum erit secanda vena. De cucurbitulis notandum circa vsc. Auicenna in destillatione ad pectus, non applicat cucurbitulas dorso, ne materia attrahatur ad pectus, & sic materia motus vitiosus augeatur: sed applicat supra nucham, circa occipitium, vt fiat retractio per modum interceptionis. Quoad cauteria: sciendum cum Auicenna, in catarrho frigido vlcus esse excitandum in sutura coronali, dum scilicet non adest prohibens, vt est materia copiosa, quæ generatur ob alicuius membri imbecillitatem: vt si, verbi gratia, a ventriculo imbecillo materia copiosa feratur in caput, imbecillius ventriculo existens, si tunc in sutura coronali fieret inustio, totum corpus per locum affectum euacuaretur, quod est inconueniens. Expedit ergo tunc, caussa capitis vlcus excitare, vel infra occipitium, vel in brachio, & caussa ventriculi in cruribus. Si autem catarrhus sit calidus: probatur vlcus in sutura coronali: nam quamuis materia calida facilius euacuetur quam frigida: tamen cum eam habeat subsistentiam, vt per suturam coronalem retrahatur sursum, ne in pulmones descendat: ideo in sutura coronali vlcus excitandum. Cauterium ergo in catarrho frigido, est materia remedij vacuantis, indicati a materia frigida, copia peccante: in calido autem catarrho, est materia remedij tum vacuantis, tum retrahentis, & hinc indicati a materia peccante copia & motu.

Medicamẽta respiciunt Totum corpus, Caput, & Partes quæ afficiuntur in catarrho. Medicamenta quæ respiciunt totum, & caput, proposuimus in dol. c. At medicamenta respicientia partes, quæ in catarrho afficiuntur, sunt proponenda in proprijs capitibus. Verbi gratia, si materia fluat ad pulmones; in vitijs pulmonum de his dicendum. Quare propter iuniores satis sit quædam notare, circa purgantia totũ, circa alterantia caput, & circa intercipientia.

Quantum attinet ad totum: purgantia solum probantur, dum præsens est materia purganda: vnde Galenus commen. 85. lib. 4. de vict. (dum auctor ille probat *helleborum* in catarrho) monet, non omnibus veratrum esse dandum, nec in catarrho; vt interdum soli capiti sit prouidendum, dum scilicet in toto materia non peccat.

Secundo notandum circa alterantia, & vna insensibiliter euacuantia, Alexandrum, cap. de sputo sanguin. redarguere Galenum, c. 14. l. 5. met. in catarrho salso applicantem medicamentum coronali suturæ, confectum e *thapsia & fimo columbino*: at Alexander in catarrho calido non probat calida, sed frigida. Responsio. Calefacientia sunt materię vacuantes, retrahentes, & calefacientes. Galenus his vtitur, vt vacuantibus insensibiliter, & potissimum vt retrahant materiam; non autem vt calefaciant, id est, vtitur his propter materiam morbificam, non propter dyscrasiam calidam; nam materia salsa peccat copia; & motu, vt petit pulmones; est ergo minuenda & sursum trahenda, quod consequimur beneficio *thapsiæ*, & *fimi columbini*. Galenus ergo, non loquitur de alterantibus, quia respicit ad indicationes, quæ sumuntur a materia genita, non autẽ ad eas, quæ sumuntur a caussa generante. Contra autem c. 9. lib. 6. de tuend. sanit. Galenus respiciens non ad materiam, sed ad capitis intem-

Vsus venæsectionis.

ἡ ἐνίχαστι.

Cucurbitulæ.

Cauteria.

Pharmacia.

1. Purgantia totum.

2. Alterantia.

intemperiem, in catarrho calido probat frigida: de quibus diximus in dol. cap.

Stillicidium frigidum.

Tertio notando in catarrho calido, circa modum administrandi materias refrigerantes; Aetium probare *stillicidium frigidum* ab alto supra caput, dummodo æger non sit thoracis debilis. At Mesues & Auicennas admonent, in catarrho calido actu frigida, raro esse applicanda: cum enim modus agendi indicetur ab indicante, vt facile vel difficulter patitur; si accidat, capitis caliditatem esse intensam, vt non facile cedat, probantur medicamenta actu frigida, dummodo non sit prohibens præsens. In catarrho igitur calido, materia morbifica in thoracē vel actu fluit, vel imminet ne fluat. Si actu fluat: prohibens præsens est materia, vt peccat secundum motum; & propterea prohibet medicamentum actu frigidum: nam huius vi augeretur vitium materiæ in motu, siquidem materia actu fluens in pulmones, per medicamentum actu frigidum magis flueret. Si autem immineat, ne materia fluat; tunc materiæ motus non prohibet, quoniam non est præsens. Quare quod prohibet, cum necessario sit præsens, est thoracis imbecillitas. Et ob id Aetius probat stillicidium actu frigidum; nisi thorax facile offendatur, idest, dum thorax ita est imbecillis, vt prompte suscipiat, nec expellat, idest, dum thorax est vel humidior, vel laxior.

3. Intercipiētia.

Quarto notandum circa intercipientia. Secundū Auicennam & Galenum capite trigesimoprimo, libro tertio, de aliment. non licet vti *papauere*, dum materia iam destillauit in pectus; sed eo vti licet, antequam destillet: nam Quando agendum, indicatur ab indicante præsenti, vt vincit alia indicantia. Vnde materia fluens, indicat retrahens; materia fluxa indicat expectorans, euacuans. At fluxa materia magis potest quam fluēs; nam materia in pulmones fluxa magis nocet, vt propterea, vti liceat medicamēto potius euacuante: medicamentum autem retrahens per modum interceptionis, vt *papauer*, materiam fluxam reddit magis rebellem euacuationi. Quare vtēdum est materia intercipiente, antequam fluat. Cum ergo per somnum materia fluat, & vigiliæ tempore materia fluxa expurgetur: practici *diacodeio & alijs intercipientibus post cœnam vtuntur, hora autem vigiliarum, expectorantibus*. Sed de his in malis pulmonum.

Diæta. Aer.

Quoad Diætam: & primum quoad aerem; Auicēnas suadet in omni catarrho cauendum esse ab aere frigido, & præcipue postquam corpus aeri calido fuit expositum; quoniam materia morbifica vi aeris frigidi propellitur ad subiectas partes, vnde augetur catarrhus. Cibus copiosus in catarrho improbatur: & hinc Auicennas imperat, vt ægri famem & sitim sustineant. Celsus, ad specialia magis descendens, admonet assueto cibo partē dimidiam esse adimendam: quod si patiens non obediat, vomitus erit instituendus: cibus etenim copiosus excrementum catarrhale auget. Et cum somni tempore a copioso alimento prodeant vapores copiosi in caput; cum Mesue probatur cœna parcior prādio; nisi sit patiēs, qui per quatuor horas a cœna cubitum eat, & nisi patiens consueuerit vberius cœnare: Cur autem Galenus in consil. pro puero epileptico probet cœnam prandio largiorem; diximus in sermon. de epilepsia.

Cibus.

Potus.

Quoad potum: in catarrho calido Rhasis prohibet *vinum*; calefacit enim & defert materiam in caput. Et si calori nexa sit humiditas, adhuc magis improbatur vinum; nam caput vt calidum attrahit, vt humidum suscipit. At, si temperamentum sit calidum et siccum, Galenus capite vndecimo, libro primo, de tuend. sanit. vinum admittit: vinum enim habet vim humectandi, & attemperandi bilem, & per lotium, & per sudorem euacuandi. Sed, cum Galeno capite sexto, libro nono, de plac. Hippocrat. vinum erit in parua copia, & subdulce. In catarrho frigido, Auicēnas non exhibet vinum, nisi aliquid vrgeat: & exhibet vinum mediocre, post maturationem catarrhi; nam vinum materiam defert in caput. Somnum & vigiliam, radicem esse curationis catarrhi, dicit Auicennas. Prodest igitur vt homo vigilet, quantum fieri potest; nec dormiat interdiu, nec repleto ventriculo: decubitus non sit supinus. Quibus verbis Auicennas proponit, Quantum, Quomodo, & Quando. Quantum: cum somnus & vigilia sint materiæ, quæ administrentur caussa virtutis coctricis & expultricis; & cū in catarrho magis requiratur expulsio, quā coctio; (nam magis in catarrho egemus euacuatione, quam repletione:) propterea in catarrho necessarium est, vt vigilia somnum excedat: cum per somnū fiat coctio & repletio, per vigilias distributio & inanitio; vt vigilia in catarrho sit materia iuuans, somnus sit caussa morbifica. Quoad modū; quamuis ratione virtutis coquentis parum referat, an homo iaceat supinus vel pronus, vel ad latera, capite eleuato, vel depresso, tamen ratione materiæ catarrhalis plurimum refert: Decubitus enim supinus prohibetur a materia, vt caput petit, nam renes incalescunt, incalescit vena caua, vt vapores copiosi petant caput: Probatur igitur decubitus ad latera. Quoad decubitum, vt si capite eleuato, vel depresso: scire oportet, quemadmodum materia fluens a capite in thoracem, prohibet decubitum capite eleuato, nam sic facile descēdit materia: ita si materia in pulmones fluxit, prohibetur decubitus capite depresso; nam hoc decubitu fit difficilis respiratio, vt repletis bronchijs homo nō respiret, nisi recta ceruice, vt in orthopnœa. Quoad Quando agendum: primū probatur somnus nocturnus: nam virtus naturalis nocte concoquit, interdiu distribuit, & ratione consuetudinis, & ratione aeris: ratione consuetudinis, nam vt homines consueuere noctu dormire, ita & concoquere; vt si mutetur consuetudo, virtus fatigetur ratione aeris, nam aer nocturnus magis fauet motui ad centrum, & ob id coctioni; contra diurnus magis fauet motui ad circumferentiam, & proinde distributioni. Balneum aquæ dulcis Auicennas probat, in catarrho calido & frigido. Quoad vsum: & quidem Quando: monet, si catarrhus sit præsens, et sit frigidus, non probari balneum, ante maturationem; in catarrho autem calido probari mam materia crassa, viscida, frigida non cedit balneo; materia autem calida cedit. Si catarrhus imminet, Auicennas prohibet balneum, quia mouet materiam. Id autem seruandum in catarrho, dū vsurpatur balneum, vt homo sudet; non debet administrari, vt in febre hectica, sed oportet sudare; nam vi balnei, materia vitiosa euacuatur, & retrahitur ad ambitum totius; expedit etiam, vt corpus non sit admodum repletum, nam balneum obesset.

Somnus.

Balneum.

CAPVT XXIX.

De Sternutamento.

Nomen.

Sternutamentum est vitiū, quod attinet ad expultricem cerebri. Per sternutamentum autem intelligimus illud vitium, in quo est motus cum strepitu, cum motione capitis, vt potissimum materia expurgetur per nares. Generatur hoc malum, vt colligitur e cap. 5. & 4. lib. 2. de cau. sympt. dum caussa vehementer, & cum violentia agit in nares, vt ad narium affectionem afficiatur cerebrum, vt cerebri expultrix cum impetu ad expellendum insurgat; vt vehementer concutiatur. Verum, cum expulsio sit mollienda per nares, seu per meatus non subsidentes; cum sola virtus expellere nequeat, nisi spiritus vehementer impellantur; in hac vehementi impulsione, cum sit collisio, fit etiam sonitus, vt impellatur aer seu spiritus ope musculorum, vt propterea opus fuerit facultate motrice. Sternutamentum igitur est mo-

Generatio.

Definitio.

tus prauus cum sono cerebri, dependens ab eius expultrice, stimulata a naso, & adiuta a motrice capitis & thoracis. c. 2. 3. 4. 5. l. 2. de cau. sympt. aphoris. 39. sect. 6. aphorism. 51. sect. 7.

Forma.

Forma sternutamenti est motus prauus cum sono: est enim sternutamentum, motus violentus, aphoris. 39. sect. 6. & ob id pro genere habet motum prauum, cap. 1. lib. 2. de caus. symptom. Vnde, quamuis sternutamentum nō videatur esse præter naturam; est tamen e genere symptomatum, quoniam est motus violentus, et vehementioris impetus, quam sit tussis. cap. 3. 4. 5. lib. eiusdem. Nec obstat, quamuis sternutamentum interdum iuuat: nā & febris quandoque vtilis est, præter naturam tamē existit. At in sternutamento hic motus instar tussis habet strepitum: vnde Galenus c. 3. lib. 2. de cau. sympt. ait: sternutamentum genere conuenire cum tussi, ratione scilicet sonitus, vnde etiā Hippocrates aph. 51. sect. 7. sonitum proponit.

Subiectum.

Subiectum est cerebrū: vnde Auicennas ait: sternutamentum esse motū proprium cerebri: motus hic, vt attinet ad caput, est passio; vt ad cerebrum, actio. Vnde Galenus ait c. 4. li. 2. de cau. sympt. in sternutamento caussam motus sēcūdum naturam excitare ad actionem.

Caussa efficiens.

Hic motus est actio expultricis cerebri: vnde gratiā caussæ efficientis, in definitione diximus; dependens e cerebri expultrice, stimulata a naso, adiuta a motrice capitis & thoracis. His verbis triplex concurrit caussa efficiens: prima spectans ad Cerebrū; secunda ad Nares, tertia ad Caput & thoracem.

1. Expultrix cerebri.

Efficiens caussa, quæ pertinet ad cerebrum, est expultrix: nam sternutamentum, ad similitudinem singultus, fit ab expultrice, cap. 2. lib. 2. de cau. sympt. vnde & Auicennas dicit, sternutamentum esse motum cerebri, ad expellendum nocumentum.

2. Narium irritatio.

Quoad nares: sternutamentum fit, si nares irritentur. c. 5. lib. 2. de caus. symptom. aphor. 51. sect. 7. cap. 4. & 5. lib. 2. de caus. symptom. Primo quidem irritantur nares, secūdo cerebrum: vt si sternutamentum fiat a caussa interna, idest, a materia existente in capite, opus sit, vt materia secūdum aliquam sui partem in nares feratur: vnde in phreniticis non est sternutatio necessaria, quamuis in phreniticis caput sit repletū materia acri & mordacissima. Porro nares afficiuntur, & stimulantur a caussa Interna, vel Externa. Vnde cum Galeno aphor. 51. sect. 7. falsum est, omne sternutamentum fieri e capite, idest, a caussa interna, cum etiam fiat ab externa, verbi gratia dum nares pennis irritantur. Internam igitur caussam proposuit Hippocrates aphor. 51. sect. 7. dum ait, sternutamentum fieri e capite, calefacto cerebro, aut humectato eo quod in capite est inani. Quæ dicta noluit intelligere Galenus, & ideo redarguit Hippocr.

Interna caussa stimulans.

Loquitur ergo Hipp. de sternutamento quod fit a caussa interna; ad differētiā eius, quod fit a caussa externa. Vnde, sicuti sternutamentum a caussa externa, fit citra vitium capitis, si saltem irritētur nares, verbi gratia pennis: ita sternutamentum, procedens ab interna caussa, fit a capite male affecto.

Explicatio aphor. 51. sect. 7.

Hippocrates ergo respiciens ad caussam internam, proponit sternutamentum e capite: & statuit fieri calefacto cerebro, aut humectato eo quod in capite est inani. Declaro. Cerebri caliditas bifariam concurrere potest: primo, vt caput calidum generat materiam mordacem, cuius portio, dū petit nares, fit irritatio ad sternutamentum: deinde concurrit calidum cerebrum, sicut in com. inquit Galenus, dū vi caliditatis ita attenuatur humor, vt descendat in nares, siue hic humor reperiatur in ventriculis, siue in spatio, quod cerebrum ambit exterius. At, quoad sternutamētum vt fit inani in cerebro humectato, Galenus contra Hippr. dicit, hoc esse superfluum ad generationem sternutamenti: nam, ait Galenus, si humor in capite abundet, nō facit sternutamentum, nisi in ventum conuertatur: vnde multi, inquit idem, reperiuntur homines, qui copiosum, humorem per nares excernunt, non tamen omnes sternutant, sed hi tātum quibus mordax humiditas a capite fluit. Dicendum pro Hippocrate: dum Hippocrates proponit inane capitis humectatum; intelligit repletionem illius spatij interni, a materia mordaci ac tenui, quæ genita est extra caput; ad differentiam sternutamenti, quod fit a capite calefacto: hęc autem materia est vel biliosa, vel salsa, genita in ventre inferiori, quæ petit capitis inania, & hinc nares; vt inde fiat sternutamentum citra capitis caliditatem. Sternutamenti ergo caussa interna est materia mordax, a caliditate capitis vel genita, vel attenuata: & præterea alia e parte, caussa interna est materia acris, alibi genita, & in caput fluxa. Hinc facile colligitur in sternutamento cerebri expultricē frustrari ob errorem externum, qui est materia mordax.

Externa caussa irritans.

Quoad caussam externam, caussa est primo agens in nares, vel soluēs continuum, vt penna. aphor. 51. sect. 7. & c. 5. l. 2. de cau. sympt. vel simul etiā calefaciens, vt aromata, quę palato & naribus applicantur.

3. Motrix capitis, & thoracis.

Post tempus in definitione diximus: adiuta a motrice capitis & thoracis. Hoc colligitur e c. 4. lib. de cau. sympt. vbi vult Galenus ad sternutamentum concitandum, caput concurrere, & per se, idest, per musculos capitis; & per neruos pectoris, ac proinde per musculos pectoris. Vnde Hippocrates aphor. 51. sect. 7. statuit, aerem sonantē nō modo prodire e capite, sed etiā ab infra, et proinde e thorace. Quare, cum Auicennā cōcurrit motrix capitis, ad omne sternutamentum; & motrix thoracis ad perfectum sternutamentum.

Differentię

A forma non sumuntur differentię, nisi secūdum Magis & Minus: vt in sternutamento motus prauus cum sonitu, est vel magis, vel minus prauus. A subiecto non sumuntur differentiæ: quia semper est cerebrūm. Quoad caussam efficientem: præcipuæ differentiæ sumuntur a caussa irritante expultricem cerebri: vt hæc caussa varia est, secundum Speciem, secūdum Affectum (nō dico vitium) et secundū Caussam generantem. Quoad speciem; caussa est Interna, vel Externa. Interna, vel Vapor, vel Mordax minera. Externa, vel Soluens cōtinuum, vel etiā Calefaciēs. Quoad affectū ita afficitur caussa irritans, vt sit vel Salutaris, vel Morbifica (propterea; quatenus salutaris est, non cōsideramus vitium, sed affectum: quia enim est salutaris, non est vitiosa.) Salutaris est, dū agit tempestiue; morbifica, si intempestiue. Si tempestiue agat, nō est sternutamentum prorsus pręter naturam: vnde Galenus dicit, cap. vlt. li. de diff. sympt. sanguinis deiectionem, quamuis sit symptoma toto genere pręter naturam, non tamen esse præter naturam, si tempestiue fiat. In sternutamento autem differentia est inter caussas internas & externas; nam caussa externa cōcurrit, modo vt salutaris, modo vt morbifica; sed non vt affecta secundum propriam essentiam, verum saltem vt bene vel male vsurpatur: si enim decenter vsurpetur, est materia remedij; sin minus, est caussa morbifica, verbi gratia, si quis, toto repleto, applicet naribus piper; piper erit caussa externa, sed morbifica, quia male vsurpatur: At caussa interna concurrit, modo vt salutaris, modo vt morbifica, vt bene vel male afficitur: non ratione vsus, sicut caussa externa, sed secundum propriam essentiam. Quoad caussam producentem: producitur caussa interna vel In capite, vel Extra caput: vt diximus.

Signa.

Sternutamentum in genere facile cognoscitur: sicut etiam differentiæ a forma. Quoad differentias caussæ efficientis, an caussa sit externa, vel interna; cognoscitur ex ęgro & assidētibus, verbi gratia si sit pręsentia aromatum, facile dici potest, malum prodire ab externa caussa. Vtrum autem interna caussa sit vapor vel minera, constat e serm. de dol. cap. Sternutamentum si fiat, propterea, quod materia sit male disposita, cognoscitur; si verbi gratia, sternutamētū fiat in principio catarrhi, si fiat toto corpore repleto, si

ro, si patiens difficulter toleret. Si contra, indicium est materiæ bene affectæ, & tempestiue agentis. Vtrũ materia genita sit in capite, vel extra; cognoscitur e traditis in serm. de dol. cap.

Indicationes.

Forma in sternutamento vtile non indicat. Subiectum, idest, cerebrũ, quid indicet, patet. Quoad caussam efficientem; cum indicatio sumatur a caussa interna: quid indicet species internæ caussæ, siue sit vapor, siue minera; patet e traditis in dol. cap. Quoad speciei affectum; si caussa est bene affecta, vt irritet tẽpestiue; si perfectè agit, nil agendum: si imperfecte, adiuuanda. Cum autem imperfecte irritat & agit, quoniam remissæ est caliditatis, indicat calidum, vt perfecte irritet. Si materia sit male affecta, vt irritet intempestiue; si hoc fiat ratione copiæ, minuenda materia; si ratione caliditatis, oportet refrigerare. Si fiat a capite calefacto, pariter oritur indicatio refrigerandi. Si fiat ab inani capitis repleto, oritur indicatio vacuandi: Et materia, quæ in caput fluit, est retrahenda: Et, si verbi gratia generetur in iecore calidiori, oritur indicatio refrigerandi iecur.

Prognostica.

Sternutamentum, vt signum, est bonum: significat enim virtutem robustam: vnde Auicennas ait, morti proximum non posse sternutare, propter virtutis imbecillitatem: vt, si homo e medicamentis sternutatorijs non sternutet, cum Auicenna non sit sperandum de salute. Quod si vero sternutamentum sumatur vt habet rationem caussæ: modo est vtile, modo non vtile: vtile, dum materia est bene affecta: nam, secundum Auicennam caput humidius exsiccat, superuacua expellit, capitis grauitatem sedat: iuuat etiam ad partum edendum, ad secundas excludendum. Non autem sternutamentum est vtile, si fiat intempestiue: vnde Auicennas dicit, malum esse in principio catarrhi, nam caput replet: nocet etiam sternutamentum febricitantibus, dum assiduum est: nam deijcit vires: non est etiam vtile, dum sanguinis fluxum per nares promouet: nocet quoque si in pectore materia cruda & copiosa resideat. Cæterum, quamuis noceat: possumus tamen salutem polliceri; nam possibile est caput euacuare, mordacem materiam attemperare, caput calefactum refrigerare, & caput ac totum euacuare.

Curatio.

Quoad materias: sufficiat proponere medicamenta, quæ vel cohibent sternutamentum intempestiuũ: vel tempestiuum imminutum adiuuant. Quoad prohibentia, (1.) Auicennas probat *oleum rosar. oleum de salicibus*. Caput fouet Auicennas *aqua moderate calida*. Probantur odoramenta e *pomis e rosis*: nisi sit patiens, qui a proprietate rosas ferre non potest. Probantur denuo odoramenta e refrigerantibus, *vt violis*. Auicennas pro infantibus probat, *succum fluentẽ renibus integris assis: oportet autem sumere succum, antequam renes e toto coquantur: & potest sumi hic succus, e renibus vituli, agni, vel arietis*. Si sternutamentum fiat a flatu: cum Græcis probatur *oleum nardinum: probatur medicamentum confectum ex aniso & nigella*: nã hæc dissoluunt flatus: vnde cessat sternutamentum. Addit Aetius, secundum Apollonij sententiam, optimum esse, vt *ciconiæ pennæ* in cubiculo detineantur: vt impossibile sit, pueros sternutare, his præsentibus: quod si verum est, a proprietate id efficiunt. Quoad medicamenta adiuuantia sternutamentum: Auicennas probat inter leuiora *apium & aristolochiam*: fortiora sunt, *albus belleborus piper*, & alia proposita in dol. Diæta his correspondere debet.

Oribas. cap. 48. l. de cura loc. affect. Paull. c. 49. lib. 1.

Cap. 98. lib. 6. c. 2.

CAPVT XXX.

De Affectione hydrocephala.

Nomen.

Vitium hoc cerebri excremento pendet. Per hydrocephalam affectionem, seu capitis hydropem, intelligimus illud malum, in quo caput ita repletur excremento aquoso, vt in tumorem attollatur.

Generatio.

Generatur hoc malum, quoniam excrementum aquosum, in capite existens, ob vasorum, vel anapedesin, vel anastomasin, vel diæresin, e vasis egreditur, & in capitis capacitatibus ita colligitur, vt tumorem pariat.

Definitio. Forma. Subiectum.

Quare hydrocephala affectio est tumor capitis, procedens ab excremento aquoso. Colligitur hæc definitio ex Aetio, cap. 1. lib. 6. Forma huius accidentis est tumor, & proinde magnitudo aucta: quæ si exigua sit, est symptoma: si ingens, morbus. Subiectum est caput; ad differentiam tumoris aliarum partium.

Caussa efficiens.

Excrementum aquosum est caussa efficiens, sed cõtinens ex vsu: nam hoc excremento posito ponitur tumor; & remoto, saltem quoad sensum remouetur. Porro intelligere oportet excremẽti aquosi speciem, vitium, & caussam generantem.

1. Species.

Quoad speciem; excrementum aquosum vel Syncerum est, vel Mistum cum alia materia. Syncerum, est excrementum tenue chylosum, quæ fit in ventriculo, quod excrementum in iecur distribuitur, & hinc in totum, & hinc in caput: cum hoc excrementum sit sanguinis vehiculum. Mistum cum alia materia, est excrementum serosum, mistum vel cum Cerebri excremento crasso, vel cum Sanguine: (vt testatur Aetius:) Proinde cum alia materia semper coniungitur excrementũ serosum: nã si humor extra capitis vasa elabitur; multo magis serum egreditur, quia tenuius.

2. Vitium.

Vitium pertinere potest ad Substantiam, Quantitatem, Qualitatem, & Vbi. Ad substantiam; post collectionem materiæ semper; ante collectionem nonnunquam: nam dum materia est collecta, necessario putrescit; antequam colligatur, esse potest non putrida: at quandoque ante collectionem, capite male affecto, potest esse putrida. Quoad quantitatem: peccat copia, quoniã est caussa tumoris. Qualitas materiæ collectæ, semper est vitiosa, nimirum viscida & lenta: sed antequã colligatur, interdum potest esse vitiosa, interdũ non: quemadmodum de vitio substantiæ diximus. Quoad vbi: secundum motum semper est vitij particeps, vt mouetur e vasis extra vasa. Secundum sedem semper est vitiosa, nam quiescit in morbifica sede, quæ sedes est in capite, & quidem vel Extra cranium, vel Intra. Si extra cranium, quiescit in spatio, vel Inter cranium & pericranium, vel Inter pericranium & cutim: potest etiam attinere ad Alias partes, vt ad musculos tẽporales. Si materia intra cranium resideat: vel resides Inter cranium & membranas, vel Inter membranas & cerebrum; non tamen in ventriculis, quia fieret epilepsia, apoplexia, carus, aut quid simile.

3. Caussa generans.

Quoad caussam, & potissimum vitij præcipui, hoc est, secundum motum; cum Aetio materia mouetur, quoniam in vasis contineri nequit, ob caussam vel Obscurã, vel Euidentẽ. Ob obscuram, vt dum fit vasorum apertio, vel secundum tunicas, vel secundum orificia: si secundum tunicas, fit diapedesis, ob humiditatem, vel tenuitatem tunicarum vasorum: si secundum orificia, fit anastomosis, quę producitur a materia copiosa, vel acri, vel quæ cum impetu mouetur. Si caussa sit euidens, est *Diæresis*, quæ fit a plaga, ab ictu: vt frequẽter fieri solet in infantibus, dum obstetrices imperitæ manu duriori partium efficiunt attritionem, & disruptionem. Quoad caussam generantem; in hydrocephalo aliquod desideratur, verbi gratia, dum fit a caussa euidente; locum autem habet in hydrocephalo, in quo materia genita est, antequã vasa egrediatur. Et generatur vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læsa facultate; ob intemperiem frigidam, vel cerebri, vel hepatis, vel ventriculi. Ob errorem externum: si excrementum aquosum sit copiosius, vel ob immodicum potum, vel ob cibos aquosiores.

Differentiæ.

Quoad differentias a forma. In hydrocephalo, tumor nonnunquam est Symptoma, nonnunquam

Morbus. Subiectum semper est caput, sed magis secundum vnam partem, quam secundum aliam. Ratione caussæ efficientis, sumi possunt differentiæ ab excremento aquoso, vt differt specie, vitio, caussa generante, quemadmodum diximus.

Signa.

Malum hoc facillime cognoscitur: nam tumor persentitur in parte, in qua est collectio, & sentitur tumor mollis, cadens ad digitorum contactum, præcipue, vt Paullus monet; si tumor sit inter craniū & cutim: alias enim minus mollis persentitur ob partes interpositas. Facile etiam differentiæ a forma cognoscuntur; num tumor sit magnus, vel paruus. Quoad subiectum; qua in parte tumor reperiatur, oculis conspicitur. Ratione caussæ efficientis: excrementum potest esse Syncerum vel Mistum. Syncerum esse, & solum, cognoscitur; si caput nec sit intemperatum, nec a caussa externa attritum vel percussum. Quod si indicia sint capitis frigidioris, humidioris; iudicandum, cum excremento seroso, mistum esse cerebri excrementum. Et, si a caussa externa caput sit attritum, statuendum, cum seroso excremento sanguinem esse permistum. Facile etiam cognoscitur excrementi vitium. Si enim sit in substantia; cognoscitur fœtore. Si in quantitate; e magnitudine tumoris: nam secundum Aetium, interdum tam copiosa est materia, vt suturæ cranij rumpi videantur. Vitium in qualitate, cognoscitur e capitis intemperantia: intensum enim est vitium, si dyscrasia intensa. Vitium in motu cognoscitur e mali origine: si enim, verbi gratia, vitium repente sit obortum, signum est vehementis dyscrasiæ. Materia quiescens cognoscitur; nam vbi quiescit, ibi tumor sentitur: & vt materia magis quiescit circa extimas partes, ita etiam cum Paullo erit magis euidens, & magis mollis. At si materia sit collecta intra cranium; iudicatur e grauitate capitis, e vertigine, e sensibus obtusis, e lacrymis: nec persentitur tumor, nisi patiēs sit infans, propter ossis mollitiem. Quoad cognitionem caussę vitij: si fuerit *διαίρεσις* indicatur e prægressa caussa soluente continuum, vt etiam sit prægressus dolor. Si fuerit diapedesis, aut anastomosis, cognoscitur inde, quod caussæ euidentes non præcesserunt: & in diapedesi tumor est minor, quam in anastomosi, quia per tunicas rarefactas materia exigua egreditur, secus per aperta orificia. Ratione caussæ generantis: vtrum species humoris genita sit, vel læsa facultate, vel ob errorem externum: cognoscitur ex alibi propositis.

Indicationes.

Præsidia quæ sunt ex vsu, sumuntur a caussa tumoris, id est, a specie materiæ, a vitio, a vitij caussa, & a caussa generante speciem. A specie: si materia aquosa: hæc euacuanda: si mista cum sanguine: etiam sanguis euacuandus. Quoad vitia: materia putrescens, era dicanda: non putrida etiam eradicanda: nam cum sit extra sedem propriam, nisi eradicaretur, corrumperetur. Copia minuenda, tanta quanta peccat. Qualitatis vitio non est occurrendum: nam dum materia eradicatur, qualitas euanescit. Quoad vitij caussam: si fuerit diapedesis, vasorum tunicæ densandæ, si anastomosis, vasorum ora occludenda: si diæresis, oritur indicatio vniendi. Quoad caussam generantem speciem: vt morbus huius vel illius visceris est in caussa generationis materiæ, ita huic morbo occurrendum.

Prognostica.

In genere periculum ex hoc malo imminens decerni nequit. Potissimum periculum pendet a vehementia dignitatis, vt si materia quiescat in parte externa, malum vincatur: si intra cranium, cum Paullo est vitium incurabile: potiss. si materia colligatur intra meninges & cerebrum: nulla enim pene insignis vehementia desideratur. At cum Aetio, si forte non contingatur vehementia facultatis, licet curationem tentare, sed cum prædictione.

Curatio.

Quoad materias chirurgicas: hæ probantur, dum materia ita copiosa est, vt resolui non possit, vt non cedat medicamentis. Quomodo autem *ferro* sit occurrendum, luculentiss. docet Aetius. Si materia non sit tam copiosa, vt medicamētis cessura videatur: Auicennas probat *cochleas integras, quæ bulliant in decocto artemisiæ, stœchados, calaminthæ mont. vel cucumeris asinini, vel iberidis, vel ebuli: post cochlea ita decoctæ, contusæ & calidæ, capiti deraso applicentur. Oportet autem vt detineantur, quousque sponte decidant.*

CAPVT XXXI.

De Oculorum affectibus.

Transitio.

AD oculorum mala iam nos conferemus: nam oculus, & secundum tunicas, & secundum neruos a cerebro oritur, & præterea gratia melioris vitæ cerebro præ reliquis sensorijs magis inseruit. Cum autem oculus sit organum, e pluribus similaribus partibus conflatum, sane oculus obnoxius est morbis in intemperie, mala compositione, & soluta vnitate. Hæc autem vitia ita se habent, vt nomen adipiscantur, prout pertinent ad Caussam læsæ visionis, vel ad Læsam visionem. Quatenus spectant ad caussam læsæ visionis, hæc vitia respiciunt oculum, vel secundum Partem, vel secundum Totum. Si secūdum partem: attinent vel ad Vnam partem, vel ad Plures. Si ad vnam partem: spectant vel ad Tunicas: vel ad Angulos. Si ad tunicas: est vel Annata, vel Cornea, vel Rhagoeides seu vuea. Si malum attineat ad annatā, est Ophthalmia. Si ad corneam, dicendum de vesica, vlcere, ruptura, hypopyo. Si spectat ad rhagoeidem, agendum de mydriasi, de constrictione pupillæ, de suffusione. Si malum pertineat ad plures tunicas, dicendum de sugillatione, de vngue, de albugine. Si malum pertineat ad angulos, dicendum de epiphora, de rhocade, de encanthide, de ægilope, de anchilope. Si malum attineat ad totum oculum, agendum est de atrophia, de prominentia oculi, de strabismo. Si respiciamus ad visionem læsam: huius caussa agendum de læsa visione, & ablata, & imminuta, & corrupta, modo magis interdiu, modo magis noctu, vnde de nyctalope dicendum.

Enumeratio affectuū oculorum

De Ophthalmia.

Nomen.

GAlenus c.2.l.4.*κ. τόπ.* ait, lippitudines esse malum admodum frequens, quare de hoc modo diligenter dicēdum. Dicitur ophthalmia a loco affecto, c.2.li.2.meth. Latini vocant lippitudinem, respicientes ad excrementa lacrymis similia. Per lippitudinem autem intelligimus tum notham, tum exquisitam, & exquisitam tum remissam, tum intensam. Sicut enim febris notha, febris tamen genere continetur, ita & de lippitudine statuendum. Spina lippitudo vocatur *τάραξις*, seu conturbatio, seu vacillatio. Exquisita, sed remissa generis nomen retinet: exquisita magna, vt nigrum oculi ab albo cooperiatur, dicitur chemosis, Auicennæ vardenegi.

Generatio.

Generatur, dum materia morbifica ita agit in tunicam annatam, vt eam in tumorē attollat.

Definitio.

Lippitudo ergo est tumor tunicæ annatæ oculi, procedens a materia morbifica.

Forma.

Forma huius vitij est tumor: qui in lippitudine notha est symptoma: in exquisita est morbus compositus, cū esse possit inflammatio. At si inflammatio solum occupet annatam, vt est morbus compositus, est morbus, qui ex accidente visus actionem impedit: nam est morbus per se tunicæ annatæ, & per accidēs totius oculi, ca.2. li.1.de symp.caus. At si inflammatio non solum detineat annatam, sed ita increscat, vt nigrum oculi contegatur, quemadmodum in lippitudine, quæ vocatur chemosis: tunc est morbus, qui prima ratione visionis actionem impedit: nam est morbus compositus, & ita compositus, vt plures occupet instrumenti partes: vt propterea sit morbus primum totius instrumenti, a quo prima ratione perfecta actio celebratur,

Subiectum

Subiectum. Subiectum est annata oculi, c. 1. lib. 2. ad Glauc. c. 2. lib. 4. κ. τόπ.

Caussa efficiens. Caussa efficiens est materia morbifica. Huius autem materiæ species, e c. vlt. lib. 13. meth. potest esse tum Minera, tum Vapor. Minera esse potest Sãguis, Bilis, Melancholia, Pituita. Si tumor fiat a sanguine vel bile; est lippitudo exquisita exacte. Si a melãcholia, vel a flatibus; est lippitudo exquisita, non exacte. Si fiat e pituita; hæc pituita est vel Non lacrymalis, vel Lacrymalis. Si non lacrymalis; fit lippitudo exquisita, sed non exacte: si lacrymalis, idest, illa pituita, quæ in lacrymas solet commutari; fit lippitudo spuria, quæ ταράξις dicitur. Vitium materiæ morbificę, potest attinere ad substantiã; si tumor fiat a materia putrida, a materia venerea. Ad copiã; nisi enim materia esset copiosa; tumorem non pareret. Vitium etiam pertinet ad qualitatem; ad caliditatem, si lippitudo fiat a materia acri; ad frigiditatem, si fiat vel a crassis humoribus, vel a flatibus. Spectat ad quietẽ; cum materia præter naturam quiescat in annata. Ad motum spectat, cum sit fluxus pręter naturã. Huius motus terminus a quo, quandoq; est Totum; quandoq; Pars: & si pars, quandoque Ventriculus, quandoque Iecur, quãdoque Lien, nonnunquam Vterus, sed præsertim Cerebrum, c. vlt. l. 13. meth. Spatium, sunt vasa, idest, Venæ & Arteriæ, eæque Reconditæ, aut Euidentes. Addit Auic. materiam a cerebro descendere, per viam membranarũ; vel Extra craniũ, vel Intra. Terminus ad quem, est annata tunica: quę suscipit propter humiditatem, raritatem: Attrahit propter dolorem vel calorem. Caussa generans tum minerę, tum vaporis, patet ex alibi dictis.

Differentię. Quoad differentias a forma. Tumor vel est Σύμπτωμα, vt in ophthalmia spuria: vel Morbus, vt in exquisita. Ratione subiecti, afficitur annata, vel secundum Vnum oculum, aut Dextrum, aut Sinistrũ; vel secundum vtrumque. Et afficitur annata vel Sola, vnde est lippitudo: vel simul cum Vicinis partib. vnde est chemosis. Ratione caussæ efficientis, sumũtur differentiæ a Specie, vitio, & Caussa generante, vt diximus.

De arte signorum. Antequam proponamus signa lippitudinis; primũ in genere de signorum fontibus agemus. Aristot. ait, ca. 25. l. 2. rhet. enthymema fieri posse, tum ex alijs, tum quandoque e signo. Enthymema constat e propositione & conclusione. Signum est propositio, ca. 27. li. 2. priorum analyt. Forma ergo signi, idest, propositio, subiectum habet animã: propositio enim nõ est ens extra animam, sed in anima. Caussa efficiens propositionis, non est sensus, vt apud empiricos, sed intellectus: est autem intellectus, qui sensibus etiam vtitur, quia nihil potest esse in intellectu, quin prius fuerit in sensu: vt necessario ad signi productionem concurrat intellectus, non sine obiectis sensuum exteriorum. Intellectus autem non operatur citra vtilitatem, sed cõcurrit ea ratione, vt id quod est ignotũ, idest, signatum, cognoscatur a posteriori, nimirum, via demonstrationis, vel ab effectu, vel a caussa, sed non immediata & prima. Hæc, nimirũ, caussa & effectus, ita se habet ad signatum, vt si necessaria sint, signum dicatur τεκμήριον, seu argumentum: si nõ sint necessaria, nomine generis signum nuncupetur. Signum ergo medicum est propositio, producta ab intellectu, non sine obiectis sensibilibus, ostẽdens a posteriori ignotũ in arte medica. Hinc sequitur, quod omne signum petendum sit ab eo, quod vel præcedit, vel sequitur signatum: quare vel a Caussa, vel ab Effectu.

Signum medicum quid sit?

1. Caussa. Caussa est Interna, vel Externa. Interna est caussa efficiens, per modũ vel Productionis, vel Cõsecutionis. Caussa interna per modum productionis, est vel Præter naturam, vel secũdum naturã. Pręter naturã, vt species caussæ morbificæ, idest, sanguinis, pituitæ, &c. & morbi: quos fontes tetigere Hippocrates & Galen. aph. 12. sect. 1. Caussa autẽ secundũ naturam est, vt ibidem proponit Galenus, temperatura, ætas, consuetudo: & huc etiam pertinet signũ, propositum ca. 8. art. med. quod sumitur ab his, quæ insunt, secundum essentię rationem, vt est temperies & compositio: signatum, eo in cap. est constitutio, cuius caussa est intemperies & compositio: quod si bona sit temperies, bona compositio; sunt caussæ bonæ constitutionis. Caussa interna concurrens per modum consecutionis, tangitur a Gal. c. 14. l. 9. meth. et est corporis temperies, quæ fuit antequam homo febricitaret: vt ex hac temperie, per modum consecutionis, prodeat febris recessus in tali grado. Caussa autẽ externa est, verbi gratia, aer calidior precedens febrem; cibi biliosi, præcedentes febrem biliosam. Et hæc est caussa externa præter naturam. Caussa externa naturalis, est veluti constitutio parẽtum, ratione filij.

2. Effectus. Quoad effectum, cũ Galen. c. 8. & 10. art. med. effectus produci potest ab agẽte vel Interno, vel Externo. Si producatur ab agente interno, est affectus in corpore, cuius corporis signatum est cognoscendũ. Effectus autẽ vel est Primarius, vel Secũdarius. Primarius est, qui tempore postponitur signato, et a signato producitur, vt, verbi gratia, est morbus frigidus ventriculi, si cõferatur cum diminuta coctione, nam tempore procedit, & est caussa coctionis diminutæ: quemadmodum etiam macies in febribus hectica. Effectus autem secundarius est, quem tempore præcedit signatum et signatum non est ipsius caussa. V. g. signatum sit temperies sanitatis instrumenti, signum erit magnitudo, erit figura: & hi effectus tẽpore posteriores sunt ipsa temperie, nõ tamen sunt effectus tẽperaturæ, sed formatricis. Hinc recte Galen. ait, c. 9. l. 1. de vs. p. effectus alteratricis sequi temperiem; formatricis autem effectus accidere temperaturæ, quia non sunt effectus producti. Effectus qui producitur ab agẽte externo, proponitur c. 10. art. med. vbi dicitur, quod aliud sit præter omnia proposita, nimirum alteratio (idest, effectus;) quæ fit ab extrinsecus occurrentibus: reliqua autem proposita, erant effectus agẽtis interni: & hæc alteratio oritur a iuuãtibus, a lædentibus; vt signum sit effectus, quatenus est alteratio caussæ externæ. In vniuersũ ergo signorum fontes redigũtur vel ad caussam, vel ad effectũ; siue signatum sit præteritum, siue præsens, siue futurum; siue signum sit pathognomonicum, siue assidẽs siue mox apparens, siue alio modo occurrat.

Oculi sani temperaturã quæ signa indicent, secundum Auicennam. Auicẽnas in crasi oculorum ab his fontibus signa petit. Nam quoad effectum caussæ internæ, signa petit ab excremento, ab actione, a qualitate. Quoad actionem, signa sumit ab actione propria & communi. Propria actio est visio: si ergo bona sit visio, indicat oculi temperaturã forte, idest, in habitu, & æqualem, secundum omnes oculi partes. Si debilis sit visio, indicat defectum, sed intra latitudinem sanitatis, in complexione, & compositione. Bona autem visio est, dum homo & procul, & prope videt, exacte, etiã obiectum minimũ, nec a forti visibili lęditur. Debilis contra. Actio communis, est animalis, vel naturalis. Animalis; vt est oculi motus: qui si facile fiat, indicat oculi temperiẽ calidam, aut siccam: si difficultas fiat motus, indicat frigidam & humidam. Actio naturalis manifestatur ex excrementis; vt e copiosis excrementis, verbi gratia, indicatur temperies humida. Quoad qualitatem; cum Auicẽna, procedit, caussa, vel totius oculi vel partiũ. Si caussa totius oculi; respicere oportet ad qualitatem, vt est obiectum sensuum externorũ, vel Proprium, vel Cõmune. Propriũ, ratione tactus & visus. Ratione tactus e caliditate indicatur temperies calida, e frigiditate frigida, e duritie sicca, e mollitie humida. Ratione visus, e colore rubicundo, citrino, indicatur tẽperies calida; e colore plumbeo, frigida. Quoad obiectum cõmune, pertinet ad figuram, ad magnitudinem. Figura bona, significat fortitudinẽ in creatione, & hinc temperiem.

Magnitudo proportionata indicat bonam tẽperiẽ. Si respiciamus ad qualitatem, ratione partium oculi, cum Auicenna, e venis magnis indicatur temperies calida: e venis plenis, indicatur humida, e venis exiguis, indicatur frigida: e venis vacuis, indicatur sicca. Tandem, quoad effectum ratione caussæ externæ; si alteratio facta a calidis, iuuat; indicatur frigida intemperies, & contra. Vt hinc manifestum sit, oculi natiuam temperiem indicari cum Auicen. a necessario consequentibus, & nequaquam ab essentialiter inhærentibus. Nam ec. 8. art. med. essentialiter inhærens, distinguitur a necessario consequentibus, vt signa, quæ secundum substantiæ rationem insunt, non sint vsui panda in cognitione temperaturæ: nam signatum est temperatura, & temperatura est, quod secundum essentiæ rationem inest: Quare idem esset signum & signatum. Vt signa, quæ insunt secundũ substantiæ rationem, cum sint temperatura, & compositio, solum locum habeant, dum signatum est constitutio, prodiens e temperatura & compositione; siue constitutio attineat ad totum corpus, siue ad partem & instrumentum, siue constitutio sit bona, siue sit mala; & præterea, siue constitutio sit in latitudine sanitatis, siue extra latitudinem. Semper ergo signa tantum sumenda sunt a caussa & effectu.

Signa lippitudinis in genere.

Iam loquemur de signis indicantibus lippitudinẽ. Ophthalmia ergo in genere indicatur e necessario consequentibus, idest, actione, excremento, & qualitate. Actione; vt indicatur e dolore; nam oculus vt exquisiti sensus facile dolet. Indicatur ex excremento, vt in lippitudine excrementum emanat ob raritatem tunicæ. Indicatur e qualitate, hoc est, e magnitudine aucta, quia adest tumor e rubedine oculi, nã portio etiã exigua sanguinis, albam tunicam reddit rubicundam. Quoad signa differentiarum, & primum ratione formæ: tumorẽ esse symptoma, & hinc esse ταραξιν, idest, ipsam lippitudinem cognoscitur e symptomatum remissione, & e prægressis caussis externis. Si contra; iudicandum, tumorem esse morbum. Ratione subiecti, differentiæ patent; an nimirũ, subiectum sit vel vnus oculus, vel vterque: similiter etiam patet, an tumor cooperiat pupillam, idest, nũ sit chemosis. Differentiæ ratione caussæ efficientis, sumuntur a materiæ specie, vitio, & caussa generante. Quoad speciem, cum sit sanguis, bilis, pituita, melancholia, flatus: Sanguis cognoscitur e dolore extensiuo, ex excrementis, quæ plurima non egrediuntur tempore somni: præterea ex excrementis non admodum mordacibus, e rubedine admodum euidenti (: rubedo est signum ophthalmiæ in genere: magna rubedo est signũ ophthalmiæ a sanguine:) præterea sanguis indicatur e pulsatione temporum, & e caussis prægressis, vi quarum potest sanguis generari, de quibus in dol. cap. Bilem esse in caussa ophthalmiæ, cognoscitur e dolore insigni: præterea e sensu mordacitatis, vt veluti oculus exulceretur; e sensu caliditatis, præterea e lacrymis tenuibus mordacibus, quãdoque vlcerantibus, citrinis: adhæc e rubedine, sed mista cum flauitie. Pituita indicatur e sensu grauitatis, cũ remisso calore, ex excremẽtis tepidis, vix mordentibus, nisi salsa sit pituita; e viscidis excrementis, vt fiat agglutinatio in somno; præterea e rubedine mista cũ albedine. Melancholia indicatur e grauatiuo dolore, sed remisso, citra sensum caliditatis, nisi sit atra bilis; ex excrementis crassis, ad nigrum vergentibus, e rubedine obscura, idest, declinante ad nigrũ. Flatuosa materia cognoscitur e dolore extensiuo, sine grauitate; ex absentia lacrymarum, e rubore exiguo, quatenus vi doloris trahitur sanguis. Quoad cognitionem vitij: materia secundũ substantiam peccans, & proinde putrida, cognoscitur e tumore calido inflammatorio, vt vehementia sint symptomata. Quantitas major cognoscitur e maiori tumore: minor, e minori. Quoad qualitatem: quæ signa indicant bilem vel sanguinem, indicant caliditatem: quæ signa manifestam pituitam vel melancholiam, indicant frigiditatem; nisi pituita sit salsa, vel melancholia exusta. Quoad vitium secundum Vbi materia magis quiescens cognoscitur, si medicamentis non cedit. Vitium secundum motum, hac ratione cognoscitur: vt fluxus velocior indicetur a symptomatis, prout celeriter oboriuntur. Quoad terminum a quo; an sit totum, vel pars, cognoscitur e signis, indicantibus vitia vel totius, vel partis. Quoad spatium; si euidens fuerit, cognoscitur e vasorum externorum amplitudine, e pulsu, e frontis extensione, e rubedine, e tumore palpebrarum: si contra, iudicandum erit spatium esse reconditum. Quoad terminum ad quem; num oculus habeat rationem termini ad quẽ, vel vt suscipit, vel vt attrahit, euidentissime patet e superius traditis.

Signa differentiarum. A forma.

A subiecto. A caussa efficiente.

Indicationes.

Cum lippitudo sit tumor annatæ oculi, procedẽs a materia morbifica: a tumore, vt est magnitudo aucta, non potest sumi indicatio vtilis. Ratione subiecti, in omni oculorum vitio, quod indicat, est calidũ oculi innatum, vt est particeps spiritus animalis, residens in humore crystallino: & hoc calidum indicat alimentum, ea copia & qualitate, vt oculi calidum conseruetur. Sed præterea oculi proportio requirit remediũ, fouens oculi proportionem. Ratione caussæ efficiẽtis, vt hæc est multiplex specie, vitio & caussa generante; ita variæ hauriri possunt indicationes: quæ omnes patent e superius traditis.

Prognostica.

Lippitudo in genere est malũ curabile, nisi error committatur: cap. 2. lib. 4 κ. τό π. cap. 2. li. 3. meth. c. vlt. lib. 13. meth. At pro vehementia differentiarum prognosticum variat. Vnde ratione formæ; lippitudo facilius tollitur, si tumor sit symptoma: nam vehementia est remissa & ratione essentiæ, & ratione dignitatis, quia non cooperitur pupilla. Si tumor sit morbus, difficilius tollitur, & præsertim si fuerit chemosis: nam adest vehementia insignis & essentiæ, & dignitatis, quandoquidem & magnus est tumor, & pupillam tegit. Ratione caussæ efficientis: prognosticum potissimum petendũ ex specie, & vitio. Quoad speciem: Si materia fuerit flatus; facilius cedit, quam mineta. Si perpendamus vitium; lippitudo est difficilioris curationis, prout materia est magis putrida, magis copiosa, calida, abradens: quamuis materia etiam frigidior & crassior difficulter superetur, ob vehemẽtiã essentiæ. Quoad vitium secundũ Vbi: Hippocrates respiciens ad motũ, aphor. 17. sect. 6. ait: lippientem alui profluuio corripi, bonum: nam vitium in motu non est vehemens, cum materia moueatur ad aluum. Auicennas addit, respiciens ad motum & quietem in regione meridionali, lippitudinem facile curari, propter raritatem pororum, & solutionẽ naturæ ipsorum ægrotantium; contra in regione frigida: Regio videlicet signum est, vitij magis vel minus vehementis secundum essentiam materię morbificę; nam in calida regione, materia morbifica non ita quiescit, propter poros latos; nec ita materia petit oculum cum moueatur ad aluum: Regio ergo calida, seu caussa latitudinis pororum, & lubricitatis, est signum a caussa sumptum. Quoad spatium, Galenus cap. vlt. lib. 13. meth. ait; malum facilius adimi, si materia fluat per spatia externa; hæc enim minoris sunt dignitatis. Vtrum autem euentus lippitudinis futurus sit cito vel tarde, Auicennas declarat, inquiens lippitudinem esse velocis motus, si lacrymæ magis currant, & sint mordaces; nam indicant velociorẽ motum materię. Contra statuendum, si lacrymæ ægre fluant: nam indicant materiæ motum tardiorẽ. Et hęc de prognostico. Ad materias progrediemur.

Euentus ophthalmię

Curatio. venæsectio.

Quoad chirurgiam: Vena secanda est, dum sanguinis vitium est vehemens; quod vitium vehemens indicatur a lippitudine vehementi. Hinc Rhasis iubet venam esse secandam, nisi lippitudo sit leuis.

Est

Est ergo vena potius secanda in exquisita lippitudine, quam in ταραξει, seu leui lippitudine: leuis enim lippitudo designat sanguinis vitium debile. Porro, dum vehemens est sanguinis vitium: sanguis habet rationem vel caussæ principalis, vel adiuuantis, vel sine qua non. Sanguis quidē caussæ principalis habet rationem, in lippitudine sanguinea: adiuuantis in biliosa, si cum bile sanguis est mistus: habet rationem caussæ sine qua non, in omni specie lippitudinis. Cū autem in euacuatione respicere oporteat ad speciem humorum: recte iubet Galenus in oculorum dolore, redundante sanguine, venam esse secandam: infestante malitia, idest, cacochymia, esse purgandum: commentario aphorismi 31. sectionis sextæ, & capite vltimo libri decimitertij methodi. Rhasis, ad quid agendum specificum respiciens; addit: quo fortior lippitudo fuerit, eo plus sanguinis esse detrahendum: nam fortior lippitudo est signum copiosioris sanguinis. Quoad vsum: Auicennas dicit, si lippitudo sit admodum vehemens, esse euacuandum sanguinem, vsque ad timorem leipothymiæ; nam sanguinis euacuatio plurima, idest, vnica vice vsurpata, sanat spatio vnius horæ: ratio Auicennæ est: dum enim vehemens est lippitudo, insignis est sanguinis actio, a qua sumitur quantum agendum. Liceat etiam monere circa vbi: Aetium secare venas supernas, idest, cephalicam. Auicennas inquit, secandam esse cephalicam in omni specie lippitudinis. Rhasis addit; secandam esse cephalicam in manu vel brachio partis oppositæ oculo infirmo: nam Vbi agendum indicatur a sanguine, vt in aliquo loco subsistit in hoc malo sanguinis subsistentia capitur, vt sequitur sanguinem, qui vel sua copia affligit oculum, vel motu potest affligere. Si ergo perpendatur sanguinis subsistentia, vt copia sua oculum affligit; vena eiusdem lateris secanda: &, si virtus robusta sit, secāda vena brachij; si non admodum robusta, secanda est vena manus. Si autem subsistentia sequatur sanguinem, vt suo motu potest oculum affligere; cum Rhasi vena oppositi lateris secanda; nam quo a longinquioribus fit euacuatio, eo reuulsio etiam est melior: vt liceat etiam quandoque venas infernas aperire.

Indicationes. *Prognostica.*

Cucurbit. Auicennas præter propositas materias chirurgicas, probat etiam ventosam infra occiput: siquidem est materia strenue retrahens ab oculis.

Arteriotomia. Dum fluit materia per arterias externas, Galenus probat sectionem arteriarum, c. vlt. lib. 13. meth. Præterea probantur etiam frictiones, & ligaturæ.

Frictiones. Auicennas laudat cauterium in sutura coronali, in lippitudine, quæ fit a catarrho contumaci.

Ligaturæ. Cauterium. Pharmaceia. Quoad medicamenta: in opthalmia probantur, et Anodyna propter dolorem, & Sanantia. Anodyna, quæ ratione Iudicij sunt administranda; patent e sermone de dolore capitis. Anodyna autem caussa Receptionis, sunt Calida, vel Frigida. Medicamenta sanantia, respiciunt vel Materiam morbificam, vel Oculi proportionem. Et si respiciunt materiam; respiciunt materiam vel Extra oculum, vel In oculo. Et si extra oculum; vel in Toto, vel in Capite. De his ergo medicamentis dicendum.

Anodyna. 1. Anodyna frigida sunt, *succus lactucæ, solani, pomorum mandragoræ: sed medicamentum etiam confici potest e seminibus & capitibus papaueris, item ex opio. Unde Rhasis probat collyrium vel Stief album, quod præter cerussam, sarcocollam, tragacanthum, recipit etiam opium.* Monet autem Galenus capite secundo libri tertij methodi, & capite vltimo libri duodecimi methodi, vt in grauissimis doloribus, non autem semper, stupefacientibus vtamur, hoc est, opium recipientibus: nam hæc medicamenta nimis nocent oculis vt quandoque visio ita lædatur, vt nunquam redeat ad statum naturalem. Quare collyrium ex opio probatur solum dum magna necessitas vrget, hoc est, dum dolor est acerbissimus, et potissimum si est vehemens ratione facultatis, idest, dum imminet syncope, & hinc mors. Quamobrem Auicennas, non in qualibet lippitudine, sed in ea, quæ fit a materia tenui & corrodente, medicamentum opiatum probat; in hac enim opiatum potius est remedium sanans, quam anodynum; nam sanat materiam, idest, remouet vitium materiæ, vt dolor non reuertatur, quoniam corrigit materiæ tenuitatem & acrimoniam: vt non solum conferat mitigando dolorem, sed ita agendo in materiam, vt materia morbifica non possit amplius soluere continuum, caussaque doloris esse. Improbantur ergo medicamenta opiata, si dolor fiat a flatu. Verum, quoniam medicamentum opiatum agit, non tantum in materiam morbificam, sed etiam in oculi calidum innatum, & intemperiem: ne his noxa accidat, secundum Auicennam probatur cum medicamento opiato, *aqua cum sacchаro, aqua cum melle*, vt oculus non lædatur: & Galenus huius rei gratia ascendit *ad collyrium, e cinnamomo*. Quoad rectam opiatorum administrationem: & primum, quoad Quantum agendum; non probatur magna dosis, verbi gratia. ℞. *Stief. albi, cum opio ʒ ß. lactis muliebris, aquæ saccharatæ an. ʒ. vj. Misc.* Quoad modum: opiatum applicetur actu tepidum. Quoad Quando agēdum: vsurpetur dum dolor vincit alia indicantia: quare raro. Quoad Vbi agēdum: applicetur temporibus, fronti, prope oculos, &, vrgente necessitate, intra oculum. Galenus cap. vlt. li. 12. meth. proponens *medicamentum e castorio, & e succo papaueris*, hoc medicamentum instillat in aures: ratio est; nam huius medicamenti vis perducitur non ad oculos, quia nullæ sunt viæ, sed ad cerebrum, vnde fit somnus; & tūc cerebrum propter somnum, vt organum facultatis iudicantis, redditur ineptum ad iudicandū obiectum dolorificum, ad tempus, idest, tempore somni.

Quoad anodyna non opiata, cum Galeno c. vlt. li. 13. meth. probatur *album oui: sed probare etiam licet ouorum vitellos, ouum etiam integrum, concussum cum aqua rosacea. Probatur etiam pomum decoctum cū sacchаro. Potissimum probatur c. 2. lib. 4. κ. τόπ. lac recenter expressum ex vberibus iuuenculæ, & temperatæ, & bene nutritæ. Probatur etiam farina hordei, cum oleo rosaceo, & luteis ouorum. Alexander loco farinæ hordeaceæ, vtebatur mica panis, cum rosaceo, & ouo.* Sed notandum, oleum esse oculis inimicum; nam dum oleū est particeps excremēti serosi, non est expers mordacitatis: & ob id cum Galeno cap. 18. li. 2. simpl. oportet oleum sit dulce, candidum, & bisic separatum a sero, a portione mordaci: sic enim non erit oculo infensum, & præsertim, si permistum adhibetur. Verum, cum lac oportunum sit medicamentum; notandum cum Auicenna, non dimittendum esse lac instillatum in oculum longo tempore; sed remouendum, & omni hora renouandum. Hoc dictum non pertinet ad methodum medendi, ratione primæ materiæ, idest, corporis humani; nam hoc fit, quoniā lac diu retentum in oculo corrumpitur; hoc ergo pendet e natura lactis, quatenus facile putrescit. Et hinc Auicenas addit, non esse necessarium, vt album oui renouetur, nam si per horam dimittatur, non nocet: oui ergo album hac in parte præstantius est lacte, quamuis lac magis abstergat. Et propterea hæc Auicennæ dicta non pertinent ad Quando agendum. Quoad modū anodynorum: anodynum debet esse emplasticum, in lippitudine ex inflammatione; & in vigore debet esse tepidum; in principio ad teporem aliquem accedere debet: & ratio est, quia in principio adest dolor, & materia per modum repercussionis est retrahenda: in statu est quidem dolor, sed materia est vacuanda per resolutionem.

Quoad anodynum, quod est calidum in primo, & tenuis substantiæ: cum Galeno cap. 1. lib. 4. κ. τόπ. est

spongia, infusa in decocto meliloti, in decoctio fænugræci. Et notandum, e cap. vlt. li. 13. meth. in vsu cuiuslibet anodyni, & cuiuslibet medicamenti ocularis, superiorem oculi genam, blandissime attolendam: & mox medicamentum infundendum.

Vacuantia totum, & cap.

Medicamenta sanantia, respiciunt Materiam, vel Proportionem. Ratione materiæ, & quidem existẽtis extra oculum; & primum in toto corpore; probãtur lenientia, præparantia, purgantia, varia, pro varietate succorum: de quibus capite de cephalalgia. Id solum monere sufficiat; in lippitudine non esse negligẽda vacuantia totum corpus: nam oculorum dolores soluuntur epoto medicamẽto soluente, aphor. 31. sect. 6. & præterea Hippocrates ait, aphor. 17. sect. 6. lippientem alui profluuio corripi, bonũ; quod naturæ exemplum medicus imitari debet, secundum Galenum in commen. Quoad medicamenta ratione capitis, Auicennas probat euacuationem capitis, & per os, & per nares: probat autem medicamẽta, quæ extrahunt partem materiæ, non totam, nec trahunt materiam ad oculum: vt probentur tantum caput euacuantia, de quibus capite octauo primi huius libri egimus.

Topica. Extergentia.

Medicamenta ratione materię in oculo sunt duplicia: prout materia morbifica residet, vel Extra tunicam adnatam, vel In adnata. Si materia resideat extra adnatam; cum Auicenna oportet oculos assiduo mundificare a lacrymis, a lacte instillato, &c. huius gratia oculus abluendus est *cum albo oui conquassati; cum aqua hordei, vel sacchari, nec non rosacea.* Addit Auicennas, cõtactum esse debere cum facilitate. Ratio est: primum enim mundus est seruandus oculus; nam materia morbifica hęrens, dolorem intendit, et medicamentorum operationem prohibet sua pręsentia: secundo, probatur tactus facilis, propter viamtẽ, quæ dissoluitur ratione tactus difficilis, quo dolor excitatur, calor intenditur, & materia attrahitur. Ratione materiæ morbificæ in adnata; scire oportet, huius vitium attinere ad Copiam, vel ad Vbi. Si ad copiam; probantur medicamẽta vacuantia per modũ repercussionis & resolutionis. Si peccatum sit secundum vbi, vt vitium attinet ad motum, probantur medicamenta retrahentia, per modum repercussionis, & interceptionis. Si vitium spectet ad quietem, probantur medicamenta vacuantia per modum resolutionis. Quare proponemus medicamẽta Intercipientia, Reprimentia & Resoluentia.

Intercipientia.

Intercipientia cum Galeno ca. vlt. libro 13. meth. probantur, dum materia fluit per vasa externa: cuiusmodi est *medicamentum quod conficitur erosis, hypocistide. gallis immat. malicorio, sanguine dracon. bolo Armena, santalis, an. part. aequal. & hoc medicamentum excipi potest succo coriandri, endiuia, vel aqua rosacea: vt, si materia sit frigidior, excipiatur medicamentum intercipiens succo coriandri, vel vino adstringente: & præterea si materia est frigida, addere licet crocum, salem, nucem cypressi: si materia sit calida, excipiendum medicamentum intercipiens aqua rosacea, vel etiam aqua plantaginis.* Circa vsum sufficiat admonere cum Auicenna, medicamentum hoc intercipiens non esse applicandum oculis, sed vasis, per quæ materia fluit. Rhasis applicat fronti & palpebris. Diligenter cauendũ, ne hoc medicamentum oculum ingrediatur, nocet enim nimia adstrictione.

Reprimẽtia.

Reprimentia & resoluentia in hoc conueniunt, quod intra oculos sunt immittẽda. Quoniam autem oculus promptissime patitur, ad differentiam aliarũ partium, quæ inflammatione laborant; oportet hæc medicamẽta aliquid peculiare obtinere; nimirum vt non sint acria, non amara, non salsa, nõ acida, neque aspera, capite secundo, libro quarto, κ τόπ. capite vltimo, libro decimotertio, method. capite secundo, libro secundo, ad Glaucon. ne talia medicamenta violenter in oculos agendo noxam inferant. Probatur ergo medicamentum, quod sit expers mordacitatis, mediocriter crassum, lẽtum, leue, hoc est, æquale: expers enim mordacitatis & ęquale, agit citra violentiam; crassum vero & lentum, nõ solum citra violentiam agit, sed præterea etiam diu manet in oculo; vt per moram strenue agat in materiam morbificam, nec frequenter medicus cogatur renouare medicamentum, & hinc palpebras genasque attolere. In ocularibus igitur medicamentis, mordacitas, & asperitas corrigenda. Mordacitas pendet, vel e caliditate, quemadmodum in medicamentis acribus amaris, & salsis; vel e frigiditate, vt in acidis. Si pendeat e caliditate, medicamenta infundenda bis & sæpius, *in aqua rosacea, in aqua endiuia, in aqua hordeacea, in lacte.* Si mordacitas pendeat e frigiditate, corrigenda est *decocto vel passularum, vel caricarum, vel fænugraci, vel meliloti; vel etiam cum vino subdulci.* Quoad asperitatem; cum Auicen. medicamenta sunt conterenda, vt leuia & æqualia reddantur. Expedit etiam medicamenta diligenter abluere: vnde *fænugræcum abluendum est, vt puluis, si quis adest, beneficio ablutionis amoueatur.* Quod si ergo contingat, vt medicamentum in puluerem tenuissimum redactum, ab oculo non perferri queat; puluis etiam tenuissimus inclusus panno lineo, immittatur in dilutum, siue sit aqua rosacea, siue decoctum fœnugręci, vt medicamentum instilletur in oculum, per expressionem panni linei: ita enim citra omne incommodum aget. Sed medicamenta non tantum ante ipsorum vsum corrigenda sunt, vt diximus: verum etiam in ipso vsu & administratione. Quæ autem corrigunt, præsertim sunt liquida, quibus collyria excipiuntur, *vt est aqua rosacea, album oui, lac, &c.* Pro singulis collyrij drachmis, excipiens liquidum sit ab ℥. ß. ad ℥. j. & si oculus sit exquisitioris sensus, ascendatis etiam ad ℥. ij. Hinc Galenus capite secundo, libro quarto, κ τόπ. iubet, vt in medicamentis, in quibus valde astringentia dominantur, plurimum albuminis oui, cum paucissimo collyrio misceatur. Si astringens medicamentum non sit ita validum, si collyrium non sit ita astringens: est miscendum cum liquore in minori copia: ratio est: quo enim collyrium magis efficax est ad excitandum dolorem, eo corrigens indicat validius, & proinde in maiori copia, cum in hac sit maior virtus. Cæterum, quoad reprimentia, cauendum est a vehementioribus; vt est *acacia, omphacium, balaust. gallæ immat.* &c. capite secundo libri quarti κατὰ τόπ: hæc enim exasperent, densantque membra, & prohibent resolutionem materiæ; & sic in caussa sunt, vt dolor intendatur. Quod si tamen oculi aciem dispersam exacuere & vnire voluerimus, parum quid miscere oportet astringentium vehementium, quoniam oculi substantiam cogunt & astringunt. Dum ergo in lippitudine scopus est solum reprimendi; leuia saltem et mediocria astringentia probantur, nequaquã vehementia. Hinc Auicennas in principio improbat vehementer stiptica, quia tunc temporis ocularia dirigenda sunt ad materiam copiosam & crassã, non ad vniendum aciem oculi dispersam, spiritusque animales dissipatos, aut ad calidum innatum crystallini vniendam: nam materia copiosa & crassa in principio magis potest ad prohibendum vehementer adstringentia, quam oculi acies ad eadem indicandum: contra, procedente malo, dum materia morbifica minuitur, & acies oculi dispersa magis magisque dispergitur; tunc vehementer astringentibus vti possumus, nimirum post principium. Porro commodissima sunt mediocriter astringentia, secundum Galenum loco citato, nisi in ophthalmia materia sit admodum crassa & frigida, siue humor sit, siue vapor, vt reprimentibus non cedat, capite vltimo, libro decimotertio, method. Galenus igitur loco citato probauit, *rosarum folia, flores*

succum

succum vt liceat vti aqua rosacea. ascendit ad hypocysti dem, ad pompholygem, spodium, amylum, plumbum vstum, & lotum, cerussam lotam: & hæc excipi possunt aqua pluuiali, albo oui, aqua rosacea. Quoad vsum: & primum quoad Quantum, hæc poterit esse formula: *℞. florum rosarum ℥.j. tutiæ lotæ, spodij loti, cerussæ lotæ, amyli, tragacanthæ an. ℈.j. contundantur & fiat collyrium: cuius vsus ratione quantitatis erit: ℞. prædicti collyrij ℥.ß. aquæ rosaceæ ℥.vj. Misce.* Prima recepta pertinet ad artem componendorum medicamentorum: secunda ad methodum medendi, vt dirigitur ad Quantum agendum. Quoad modum: reprimentia actu frigida applicanda; at frigiditas non admodum erit intensa, nec oculus ligãdus, alias reprimentia per oculi contactum calefiunt, & oculum recalfaciunt. Expedit ergo panno lineo tenui madefacto in aqua rosacea, fouere oculum; ita enim reprimens efficacius aget. Quoad quando agendum: reprimentia sunt vsurpanda, dum materia morbifica reprimẽda non superatur ab alijs indicantibus. Vincitur autem materia reprimenda, a materia replente & totum & caput. capite primo, libro quarto, κ.τό.π. & sic recte non admittuntur vel reprimentia, vel anodyna, dum corpus est repletum, aphoris. 31. sectio. sexta. Non igitur licet vti collyrijs reprimentibus, secundum Auicennam, nisi post tres dies. Materia autem reprimenda, dum facta est euacuatio & totius & capitis, vincit alia indicantia: quatenus videlicet materia vel fluit, vel, si fluxit, non est impacta; vnde inter initia solis reprimentibus vti licet; in augmẽto debent esse mista cum resoluentibus, cap. 2. libro 4. κ.τό.π. verbi gratia. *℞. florum rosarum, spodij loti, cerussæ lotæ, an. ℈.j. hæc sunt reprimentia: deinde adde, spicæ, croci, myrrhæ, thuris, an. ℈.v. fiat collyrium siccum. ℞. huius collyrij ℈.ij. vitellos ouorum num. ij. aquæ rosaceæ ℥.ß. vini stiptici ℥.ij. Misce.* Et hoc medicamentum, vt recipit reprimentia in maiori dosi, quam resoluentia; ita magis probatur in initio incremẽti, quam versus statum. Quod si malum magis accedit ad statum, resoluentium dosis est augenda. Vnde Galenus cap. vltim. libr. 13. method. inter resoluentia probat *fomentum, confectum ex aqua dulci, moderate calida; probat decoctum fœnugræci*; nam cum Galeno capite primo, libro quarto κ.τό.π. discutit moderate, calfacit sine morsu, quia succum habet viscidum, vt oui albumen. Probatur etiam *fomẽtum e mylio, e thure, e castorio, spica, croco, e fellibus animalium, e feniculo, ex euphragia, & alijs propositis a Galeno.* Notandum autem *hæc non esse excipienda aqua rosacea, nec albo oui, seu lacte, quod virtute seri, sine morsu vim habet detergendi. Sed medicamenta resoluentia excipi possunt etiam luteis ouorum, aqua feniculi, euphragiæ, rutæ, & similibus.* Horum autem vsus, quoad *Quantum* agẽdum, idem esse debet, qui fuit propositus de reprimentibus. *Quomodo.* Admouentur resoluentia, vel tepida, vel calida: non actu frigida, vt reprimentia. *Quando.* Administranda sunt post vacuationem totius & capitis; cap. vltm. lib. 13. meth. Auicennas, cum proposuisset vaporem esse administrandum cum tepidis medicamentis; addit, sufficere quandoque bis vti, aut semel, et quandoque esse necessarium, vt iteretur medicamentum, secundum fortitudinem & debilitatem lippitudinis: ratio est: nam indicans, vincẽs alia indicantia, quo diutius vincit, eo etiam diutius est vsurpandum medicamentum; at indicans diu vincit, dum fortis est lippitudo: Ergo in forti lippitudine repetendum est medicamentum.

Resoluentia.

Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt id quod est secundum naturam in oculo. Hæc ergo vel respiciunt oculi proportionem, & probantur in ophthalmia, siue oculi a principio generationis bene, siue male sint constituti: vel respiciunt Calidum innatum, cum spiritu animali, & probantur in ophthalmia, quando oculi a principijs generationis obtinẽt calidum dissipabile, verbi gratia, dum sunt prominentes. Proportionem respiciunt secundũ Mesuem & Auicennam, *nux moschata cum melle, myrobalani chebulæ, melle vel sacchаro conditæ, mel, feniculum: vnde Auicennas inquit, collyrium ex aqua feniculi omni hora esse mirabile: laudatur etiam chelidonia, euphragia, verbena carecta, ruta, antimonium, tutia nutrita in aqua feniculi, in qua maiorana: probatur etiam collyrium e granatis dulcibus & non dulcibus.* Horum medicamẽtorum vsus, patet e superius propositis: nam si his medicamentis vtamur, vt reprimentibus, vsus reprimentium seruandus: si vt resoluentibus, vsus resoluentium seruandus. Medicamenta, quæ respiciunt dissipationem calidi innati, cum Galeno ca. 2. lib. 4. κ.τό.π. sunt adstringentia, *vt acacia, omphacium, balaustium, gallæ immaturæ*: hæc enim vniendo, & adstringendo, aciem oculi exacuunt & intendunt. Hinc Auic. probat *collyrium e granatis non dulcibus, seu astringentibus*; at monet Galenus, vt his astringentibus nec sinceris, nec copiosis vtamur, sed parum ex his miscere possumus. Quod si ergo contingat in oculo imbecillo nõ esse materiam; licet vti solo collyrio, e granatis acerbis, cum aqua rosacea: si autem adest materia morbifica, oportet quædam permiscere. Vsus patet e propositis: sufficiat quædam admonere circa modum, & quando. Quoad modum agendi: si hæc roborantia calidum innatum; misceantur cum resoluentibus, sunt administranda actu calida; si sincera, actu frigida: ratio est; quoniam, dum sinceris vtimur, non adest materia resoluens, quæ prohibeat. Expedit autem secundum Auicen. in cuiuslibet medicamenti vsu submergere oculum in medicamentum liquidum: & oculus tunc est aperiendus: probatur ergo vas vitreum, vel argenteum, confectum ad portionem magnitudinis oculi, quod vas est replendum liquore, & in hoc est detinendus oculus. Quoad quando agendum: Si hæc medicamenta vsurpentur mista cum medicamentis materiæ morbificæ, non licet his vti in principio: si autem solis vtamur, licet vti eo tempore, quo oculus est immunis a materia morbifica: nam nõ adest materia, quæ prohibeat.

App. oculis.

Ad dissipationem calidi innati oculorũ.

Aer non probatur lucidus, sed purus, expers fumi, vaporis acris, puluetis. Probatur cibus boni succi, qui non mittat vapores in caput, qui sit attenuans, vt dissipet & attenuet materiam; qui sit minuẽs, si adsit materia morbifica: vnde Gal. probat cibi paucitatẽ, idest, cibum minuentem, cap. 2. li. 4. κ.τό.π. Hinc Auicennas improbat *caules, lentes, lac*, nam hi cibi euaporant in caput: improbantur *aromata, agrumina*, nam caput petunt. Improbantur calidiora in lippitudine ex inflammatione: vnde Rhasis in hac neque dulcia admittit, quia bilescunt. Auicennas etiam prohibet copiã salis, & propterea sunt vitandi cibi crassi, vt sũt *carnes salitæ, cibi qui conficiuntur e posca.* Cum probentur cibi attenuantes, possunt cibi condiri his quæ oculi proportionem respiciunt: vt sunt *nux moschata, euphragia, feniculum*: quibus vti possumus pro condimento & pro opsonio. Cibaria autem condiantur calidis, nisi caliditas corporis prohibeat: vt improbentur in lippitudine ex inflammatione. Tandem, cum probetur minuens victus; secũdum Rhasin, est abstinendum a carnibus. Quoad potum: Rhasis improbat *vinum*, nam calefacit, & petit caput. *Aqua* etiam in magna copia improbatur, cap. 6. lib. 4. κ.τό.π. quia cibi vehiculum est, & materias in caput ducit. Vinum aliquando probatur; nam dolores oculorũ soluuntur vini potione, aph. 31. sect. 6. Proinde secũdum Galen. in comm. in oculi dolore vinum conuenit, dum in oculorum venulis sanguis crassus continetur, sine corporis repletione: nam hoc vinum materiã resoluit. Alias aqua detur. Somnus & vigiliæ erunt moderata. Aeger super oculum infirmum non dormiat, nec capite eleuato; & puluinar nõ sit e plumis.

Diæta.

mis, quia phlegmone augetur. Aluus seruatur lubrica: nam alui profluuium in lippitudine bonum. Probatur etiam vacuatio excrementorum tertiæ coctionis: vnde aph. 31. sect. 6. c. vlt. l. 13. method. probatur balneum aquæ dulcis, at toto purgato, & cococta inflammatione, quare in declinatione. Quoad motum & quietem ratione totius corporis, si respiciamus ad lippitudinē iminentem; e c. 3. l. 5. de tuen. san. probatur frequēs ambulatio, cursus mediocris, gestatio in vehiculo, probantur omnia citra fatigationem, et capite, dorsoque nō inclinatis. Si autem respicimus ad lippitudinem præsentem, cum Galen. capit. 2. lib. 4. κατὰ τόπ. exercitio vti licet, post mitigationem doloris, & ante balneum: vt probetur mediocris quædā ambulatio. Ratione motus oculi, cum Auicenna motus superfluus nocet, vt immoderatus risus, fletus, aspectus obiectorum paruorum, alborum, splendentiū; nam oculi a luce offenduntur, quia spiritus dissipantur, c. 3. l. 10. de vs. part. Vnde Auic. suspendebat pannum nigrum ante oculos, in ægritudine, & viridem in dispositione sanitatis, vt spiritus seruarentur.

CAPVT XXXVII.

De Vesica, seu Pustula cornea.

Nomen. ... bullire ... bullas facere.

HVcusque de affectu adnatæ tunicæ: sequuntur corneæ, quorū primus Vesica est. Celsus malū hoc vocat pustulam: Græci phlyctænam. Auicennas vocat vesicam: nam cornea instar vesicæ extuberat, cū repleatur materia aquosa. Generatur hoc malum: quoniam materia serosa, pattens oculos, replet corneam inter corticem & corticem, seu inter tunicam & tunicā, vt cornea in tumorem attollatur. Vt cornea vesica, seu pustula, sit tumor corneæ, procedens a materia aquosa. Vnde forma huius vitij est tumor: Quare magnitudo aucta: quę est modo symptoma, modo morbus. Et morbus, dū tumor perducitur ad corneam, vt cornea præest foramini rhagoeidis. Nam cum Auicenna hic tumor nocet visui: ideo est morbus. Subiectum est cornea. Auicennas dicebat, corneam repleri secundum partem modo profundam, modo superficiariam. Caussa efficiens fuit materia serosa, quæ procedit e cerebri excremento, mutato in aquosum. Huius excremēti vitium est in substantia, si materia aquosa putrescat. Est vitium semper in quantitate, nam semper copia peccat, quia tumoris est caussa. Vitium est in qualitate; cum quandoque hæc materia sit calida & acris. Est vitium secundum vbi, secundum motum; quia habet impetum in oculum. Secundum quietem; vt præter naturam inter tunicas corneæ quiescit. Caussa generans patet ex alibi dictis.

cap. 28. lib. 5. Cels. Definitio.

Differentiæ.

Hinc facile ratione formæ colligitur, quod tumor sit, vel Symptoma, vel morbus. Ratione subiecti: cornea afficitur secundum tunicas vel Internas, vel Externas. Ratione caussæ efficientis, materia est Putrida, vel Non putrida: vel Magis vel Minus copiosa: vel Acris, vel Acredinis expers: vel Magis vel Minus mouetur: vel Magis vel Minus est impacta.

Signa.

Hoc vitium in genere vos cognoscetis ex extensione corneæ: & præsertim extensionem hanc deprehendetis, si æger supinus iacet: (notate hoc:) vt diligenter vterque oculus sit inspiciendus. Differentias ratione formæ cognoscetis; Nā si tumor sit insignis vt occupet corneam secundum rationem, quæ antestat crystallino; facile est iudicare, tumorē esse morbum: sin minus, esse symptoma. Ratione subiecti, an cornea afficiatur secundum regionem attinentem ad crystallinum, oculis facile conspicimus, sine signis alijs. Vtrum autem cornea afficiatur secundū tunicas externas, vel profundas: signa tradentes Aetius & Auicennas, sic distinguunt: si materia sit inter tunicam primam & secundam, pustula apparet nigra: si inter tertiam & quartam, alba. Cuius discriminis alia ratio proponitur ab Auicenna, alia ab Aetio. Auicennæ caussa fuit: nam dum pustula pertinet ad superficiem, non prohibet visionem ab intuitu rhagoeidis: si autem pustula sit profunda, prohibet. Vnde cum superficialis pustula nō prohibeat intuitum vueæ, hæc vuea vt est nigricans, ita est in caussa, vt pustula nigricās appareat. At pustula profunda, non prohibet intuitum rhagoeidis, vt firmetur visio in pustula: vnde pustula alba apparet: nam producitur a materia alba, si exquisita sit pustula seu vesica: nam spuria fieri potest a liquore, seu materia serosa, sanguini permista. Secundum Aetiū vero, si pustula sit in superficie, nigra ea apparet; nam naturalis pustulę color est niger; quia respicit ad pustulam, quæ cum serositate sanguinem habet permistum: At si profunda sit pustula, albicans apparet: nam habet superiacentem corneam albā. Quoniam vero interdum ob tunicæ corneæ erosionem vuea procidit, & superficialis pustulæ speciem exhibet: monet idem auctor exactius hæc esse distinguenda: quoniam varia est curatio. Cognoscitur igitur pustula in superficie: nam vndique est subnigra. Quod si prolapsa fuerit vuea; cognoscetis, quia non erit locus vndique subniger, sicut in pustula; sed color erit inæqualis: nam circa fundum prolapsæ rhagoeidis, albedo apparebit, propter corneæ albedinē. Adhæc cognoscetis prolapsam vueam, e mutatione pupillæ, quæ parua fit, vel variatur secundum figuram: nam in prolapsu rhagoeidis, pupillæ figura rotunda non seruatur; quæ manet, si pustula fuerit superficiaria. Ratione caussæ efficientis; quæ sint signa speciei vitij, caussæ generantis; patet ex alibi dictis.

cap. 19. lib. 7.

Præsidia.

Quoad præsidia: materia in vesica collecta, tota vacuanda.

Prognostica.

Quoad prognosticum; curatio est facilis, curatio est difficilis; & quandoque mutatur in vitium incurabile: quod discrimen pendet e vi differentiarum. Vnde ratione formæ difficilioris erit curationis, si tumor sit morbus propter vehementiam essentiæ & dignitatis. Adest vehementia essentiæ; nam vbi tumor est morbus, est maior recessus a naturali statu. Vehementia quoque est ratione dignitatis: nā dum tumor est morbus, respicit regionem crystallini. Pustula profundior, cum sit vehementior ratione dignitatis, cum Auicenna est deterior: & præsertim quia cum Aetio periculum imminet, ne cornea in profundo rumpatur, & hinc vuea concidat, & effluant humores. Ratione caussæ efficientis: periculosius est malum, si materia sit putrida, si copiosior, si acrior, si cum impetu oculos petat. Vt, si contingat, eum esse impetum, vt rumpatur cornea, mutari solet in vitium incurabile, presertim si fiat ruptio in partes internas.

Curatio.

Quoad materias: sufficiat proponere, quæ corneæ sunt adhibendæ. Vnde quoad materiam chirurgicam, dicebat Auicennas; si vesica sit magna, ferro curanda: nam vitium est vehemens; indicat ergo remedium vacuans vehemens; cuius materia est potius ferrum, quam medicamentum. Nam nisi cito euacuetur materia, periculum imminet disruptionis corneæ ad sedem profundam. Quoad medicamenta: probantur acria, si parua sit vesica: sin autem & medicamenta vehementer siccantia: vt conficiendum sit *collyrium e terra Samia torrefacta, e tutia, e cadmia, antimonio, scoria æris, & his ablutis: & gummi addatur, & omnia terantur in aqua pluuiali, & paretur collyrium, quod excipiatur aqua fœnugræci.* Animaduertatis Auicennam addere opium: quia componit medicamentum, quod diu est seruandum, vt propter fermentationem opium obesse nequeat; at si recenti sit vtendum; opium non est miscendum. Propter iuniores. ℞. *tutiæ, cadmiæ, scoriæ æris, lotarum, ana* ℥. ß. *gummi* ℥. j. *terantur in aqua euphragiæ, & fiat collyrium*

rium.v.prædicti collyrij.ʒ.ß.aquæ fænugræci ʒ.vj. Misc. Sed notandum Aetium probare etiam astringentia: quoniam non respicit ad vesicam exquisitam, sed ad tumorem aquosum, qui fit particeps inflammationis. Hoc verù esse inde scitur, quia addit: mitigata inflãmatione, opus esse vti myrrha, croco, nardo, & proinde discutientibus, non astringentibus. Hoc debetis notare, ne in curatione erretis.

CAPVT XXXIII.

De Vlcere corneæ.

Nomen. Generatio. Definitio.

QVoad vlcus corneæ; huius nomen patet. Generatur, dum corneæ occurrit caussa morbifica, quę in corneæ substantiam per modum vel abrasionis, vel simul etiam erosionis ita agit, vt corneæ substantia absumatur & vnitas soluatur. Huius vlceris definitio est: quod sit soluta vnitas, cum magnitudine imminuta corneæ, producta a caussa mordaci. Colligitur hæc definitio e c.2.l.13.meth.c.1.l.4.meth.e c.1.l.6.meth.& e ca.1.l.1.de loc.affect. Quoad formam: fuit soluta vnitas, cum imminuta substantia; vt vlcus sit affectus mistus e soluta vnitate, et magnitudine imminuta; ad differentiã simplicis vulneris. Subiectum fuit cornea; quæ vlceratur, modo magis, modo minus: Et proinde modo in superficie, modo in profundo. Caussa efficiens fuit caussa mordax: quæ esse potest & interna & externa. Interna, est succus mordax, tum secundum propriam naturam; vt bilis flaua, bilis atra, a qua producitur vlcus cancrosum: tum ratione putredinis; vt quilibet succus, dum putrescit. Addebat Auicennas; huiuscemodi materiã vel aliunde confluere; vel esse reliquias lippitudinis, vel pustulæ seu vesicæ. Caussa autem externa sunt medicamenta acria: & cum Auicẽna esse pot[...] ictus percussio.

Differentię

Differentiæ diligenter propter iuniores sunt [...]dendæ: vt sciant capere differẽtias non modo in vlcere corneæ, sed etiam in vlcere cuiuslibet partis. Sciendum igitur e c.vlt. lib.3.meth. differentias non esse capiendas a coniunctis; vt si quis dicat vlcus esse inflammationis vel expers, vel particeps: nam ex his, ait Galenus, non constituuntur differentiæ. Et ratio est; quia quodlibet seorsim consistit, vlcus per se consistit; inflammatio per se consistit. Quare differentiæ capiendæ sunt, vel ab vlceris materia; & hæ sunt maxime propriæ: vel ab aliquo etiam sunt capiendæ quod est extra vlcus, quod tamen habet rationẽ caussæ sine qua non; & hæ sunt differentiæ, non tamẽ ita propriæ, vt priores. Vnde quoad proprias: capiuntur ab vlceris figura, & magnitudine. A figura: vt vlcus est vel Obliquũ, vel Rectum, vel Retortum, vel Quolibet alio modo figuratum. A magnitudine etiã capiuntur differentiæ: & primum a longitudine; vt vlcus est vel Longum, vel Breue. A latitudine; vlcus est Latum, vel Arctũ seu angustum. A profunditate seu altitudine; vlcus est Superficiale, vel Profundũ; seu est Aequale, vel Inæquale. Si corneæ vlcus sit angustum & profundum; Greci vocant βόθριον, idest, fossulam; Auicennas vocat aulunum. Si vlcus sit latum & minus profundũ; Paullus vocat κοίλωμα, ab Auicẽna vocatur luluma, idest, vngula. Quoad differentias non proprias: capiuntur a tempore, a conspectu, generationis ratione, & locis in quibus. Declaro. A tẽpore; vlcus est Recens, vel Antiquũ. Ab aspectu; est Euidens, aut Reconditum. A ratione generationis; vt facta est soluta vnitas, vel secundum Totum, vel secundum Partem. Quamuis hæc differentia pertineat potius ad vulnus. Si differentiæ capiantur a loco, a subiecto, hoc est a corneæ: cum Auicẽna sunt quinque species vlceris, quarum tres attinent ad superficiem, duæ ad profundum. Nec obstat, quãuis Auicennas proponat septem species; nã duę pertinent ad caussam efficientem; non autem ad subiectum, de quo iam loquimur. Itaque quoad vlcus partium externarum; si pertineat ad primam tunicam corneæ, secundum nigrum oculi, vocatur alchasi, si ad secundam membranã, dicitur Nubes, chatemau; nam instar nubis visionem turbat: si pertineat ad coronam, vbi est nigredo, dicitur vlcus coronale. Paullo dicitur argemon: si autem vlcus spectet ad profundiores partes, spectat ad tertiam tunicam, & dicitur luluma, idest, vngula, a Paullo κοίλωμα vel ad quartam, & vocatur aulunum, Paullo fistula. Ratione autem caussę efficientis, patet vlcus fieri a caussa Externa, vel Interna. Et si interna: hæc differt vel specie, vel vitio, vel caussa generante. In præsentia duo notanda: primum caussam morbificam, idest, materiam agere & vlcerando, & quandoque inducendo intemperiem calidam. Secundo notandum; si vlcus fiat a materia exusta, si attineat vlcus ad superficiem, vocari ab Auicenna adustiuum lanosum: si attineat ad profundum, vocari adustiuum crustosum.

Paullus cap. 22.lib.3.

Signa.

Vlcus non difficulter cognoscitur e dolore pulsante. Et si fuerit in cornea, ad differentiam vlceris tunicæ annatæ, conspicitur veluti punctum album: at si vlcus sit in tunica annata, punctum non albicãs apparet, sed rubicundum: nam dum cornea vlcere afficitur, albedo apparet propter albedinem saniei: & dum vi vlceris corneæ priuatur diaphaneitate, album præ se fert colorem, nam διαφανής, dum terminatur, album conspicitur. At si ulceretur tunica annata, ulceris sedes rubicunda conspicitur: nam hæc tunica est multis uenis referta, ut fluat sanguis, quia quamuis exiguus sit, in minima copia, eui[dẽ]s tamen rubedo conspicitur, quoniam in albo corpore exigua rubedo est euidens. Sed præterea ulcus indicatur e prægressis caussis ulceris. Facile etiam cognosceris differentias, quæ capiuntur a forma. Nã quę sit ulceris figura, quæ magnitudo, uisui patet. Ratione subiecti: si cornea afficiatur secundum primam tunicam; iudicatur ex asperitate, & lęsa uisione, quæ fieri uidetur ueluti per fumum. Si attineat ad secũdam tunicam cognosceris e læsa uisione, in qua ueluti per nubem intuitus fieri uidetur. Si sit species coronalis vocata; cum Auicenna cognosceris, quia pertinebit ad regionẽ pupillæ. Si fuerit in corneæ; ex albedine. Si pertineat ad annatam, est permista rubedo. Si pertineat ad profundũ tunicæ, vix lumen possunt ferre.

Indicationes vlcerum generales.

Sequitur pro curatione vlceris corneæ, vt de indicationibus agamus: circa quas hoc loco ita versabimur, vt inde quilibet facile assequatur, quid agendum in omni vlcere. Itaque cum vlcus sit soluta vnitas, cum magnitudine imminuta partis uiuentis, producta a materia corrodente: ob id indicationes sunt sumendæ a reb. præter naturam, & a reb. secundũ naturam. Quoad res præter naturam: cum Gal.li.3. meth.ca.vlt. vlcus indicat agglutinationem, i. vnionem, vt vulneris labia coniungatur. At cum vlcus sit soluta vnitas, cum magnitudine imminuta, (in vlcere enim caro est imminuta:) carnis defectus indicat præsidium carnem generans. Et si imminuta sit substantia cutis, cutis defectus indicat præsidium, cutim generans, idest, cicatricem inducens. Vt in vlcere scopi tres sint: scilicet carnis generatio, agglutinatio, & cicatrisatio. Verum Cum Galeno lib.4.metho. intelligere est operæpretiũ, quia arte caro generetur, qua arte fit agglutinatio, et cicatrisatio. Itaq; sciendum cum Gal.c.7.lib.3.meth. impletionem cauitatis, idest, generationem carnis, agglutinationem & cicatrisationem, esse naturæ opera: medici vero officium esse, vt docetur c.6.li.3.meth. remouere impedimenta: nam secus non est possibile illos scopos assequi. Quantum igitur attinet ad impedimentum, hoc est vel Læsio facultatis, vel Error externus. Huius numeri hæc est ratio: quoniam malũ & vitiosum opus procedit vel a læsa facultate, vel ab errore externo:

A reb. præter naturam.

Vlceris cu[ratio] quatenus natura pe[r]agitur.

Impedimentorum sublatio.

terno: vt cum hæc impedimenta habeant rationem caussæ; ideo dictum fuerit a Galeno cap. 3. lib. 4. meth. has indicationes esse præseruatorias, quia a caussa capiuntur. Habent autem hęc impedimenta (: vt admonet Gal. c. 1. l. 4. meth.) vel rationem efficientis caussæ, cuiusmodi sunt subiectæ carnis affectus: vel caussæ sine qua nō, quemadmodum est pilus, arena, & similia, quæ in vlceribus aliquando reperiuntur. Hæc ergo impedimenta cum attineant vel ad læsam facultatem, vel ad errorem externum: quod illa attinet, quæ spectant ad læsionem facultatis; vt iubet Gal. c. 7. lib. 3. meth. si in parte vlcerata fuerit intemperies, indicat alterans per cōtrarium: Si morbus sit tumor, tumoris morbifici est dissipanda. Quoad errorē externū; hic vt rationem habet impedimenti est Communis, vel Proprius. Cōmunis est, qui respicit generationem carnis, agglutinationem, cicatrisationem. Proprius est, qui vnum tantum respicit e trib. prædictis. Quoad communem errorem, est Materia fluens & Caussa morbifica, quę alia est a constitutione partis, ab intēperie, a morbo: & residet hæc caussa morbifica in parte vlcerata. Quoad materiam fluentem in partem vlceratam: ab hac varia indicantur præsidia: vt materia fluens varia est secundum speciem, secundum vitium, secundum caussam generantē. Propter iuniores; species sit materiæ fluētis, vel Sanguis, vel Alius humor: ab his humoribus determinatæ hauriuntur indicationes. Et pariter sunt hauriendæ indicationes a vitio secundum substantiam, qualitatem, quantitatem, & vbi, & præcipue secundum motum. Et similiter ratione caussæ generātis, varia sunt hauriēda præsidia: vt alterare oporteat modo iecur, modo ventriculum, modo alia viscera, de quorum indicationib. in proprijs capitibus. Quoad errorem communem, vt est caussa morbifica residens in parte vlcerata; hæc multiplex esse potest, vt pilus, sordes, materia putrida, caro contusa, caro excrescens, sed non ad eam magnitudinem vt sit morbus, quia esset læsio facultatis: huius classis est dolor in parte vlcerata, & similia, quæ sui præsentia prohibent carnis generationem, agglutionationem, & cicatrisationem. Quæ sane caussæ in genere indicant ablationē; in specie, indicant ablationem specificam: vt pilus, indicat, quod pilus sit auferendus. Quoad errorem proprium: primum si respiciat carnis generationem; Cum Galen. cap. 3. lib. 3. metho. etiam præsente proba facultate, & probo sanguine; cum e necessitate generetur duplex excrementum, vtrumque habet rationem erroris proprij, ratione generationis: vnde excrementum tenue, vt humidum, indicat siccans; excrementum autem crassum, vt replet, indicat vacuans. At, cum euacuationem turbent medicamenta astringentia; minime hæc in carnis generatione sunt administranda. Hinc Galenus magis ad specifica descendit capite 3. lib. 3. method. vbi probat pręsidium siccans & detergens primi ordinis: nam remedium siccans vltra primum ordinem, vt sanguinem fluentem potest absumere, ita carnis generationem impedit: indicat igitur siccum, sed non vltra primum gradum. At Galenus admonebat vlcus humidius indicare siccius; corporis autem temperiem, quo humidior fuerit, tanto medicamentum minus siccum postulare: vt si vlcus sit pariter humidum in ęgris diuersis, in sicciori temperamento opus sit sicciori medicamento, in temperamento humidiori, minus sicco. Cuius veritatis fundamentum desumitur e capite primo, lib. 5. method. vbi docet, ea quæ sunt præter naturam, indicare contrarium; quæ secundum naturā, simile; vt pars vlcerata siccior sit magis siccanda, minus sicca, minus siccanda. Ex his constat, in vtraque sanitatis intemperie probari siccum; et hoc siccū præsidium non indicari ab intemperie sanitatis: nā humida humidum indicat, non siccum: sed ab humido excremento indicari; permitti vero a temperie

Impedimenta, ratione læsæ facultatis

Impedimenta, ratione erroris externi.

1. Ob materiam fluentē.

2. Ob caussā morbificā, in parte vlcerata.

3. Ob excrementa, quæ In carnis generatione proueniunt.

A sicca, non ab humida, verbi gratia, si ab excremento vlceris humido indicatur siccum in primo gradu in tertia mansione; caussa temperaturæ humidæ prohibetur: vt opus sit vti medicamento sicco in primo gradu, sed non in tertia mansione, verum in prima. Vnde cum Galeno capite tertio, libro tertio metho. cum medicamentorum siccantium alia magis siccent, alia minus: qualenam conueniat; iudicandum partim ex vlcerum diuersitate; (vt sunt, vlcus vel minus vel magis humidum) partim ex ægri temperatura: vt vlceris excrementum concurrat vt indicans, ægri temperies concurrat velut permittens, aut velut prohibens. Quoad errorem proprium ratione agglutinationis; cum Galen. capite primo, lib. 5. meth. probatur magis siccans, quam in generatione carnis, & siccans citra detersionē, & leuiter astringens. Fundamentum est: quia hic error ad agglutinationem spectans, est duplex: alter est cum Galeno capite 5. lib. 3. method. sanguis fluens optimus: nā in agglutinatione oportet exsiccare quod affluit, etsi sit optimus sanguis. Alter autem error est carnis genitę raritas; quæ indicat astringens: at cum minus possit raritatis ad prohibendum agglutinationem, quā ad cicatrisationem: ob id, vt in agglutinatione probatur siccius medicamentum, quam in generatione carnis: ita agglutinatione probatur minus astringens, quam in cicatrisatione. Vt in agglutinatione (descendo ad remedia determinatissima) locum habeat præsidium siccum in secundo gradu, & astringens in primo. Quoad errorem respicientem cicatrisationem; pariter cum Galeno cap. 5. lib. 3. meth. intelligendū vlcus ad cicatricem perduci generando cutem, quæ e subiecta carne creatur; cutem vero non posse exquisitam regenerari, quia seminalis est; ideoque generandum aliquid simile cuti: vnde cum cutis carne sit siccior & densior; ob id caro, vt humidior cute, indicat siccans; vt rarior, indicat astringēs. Hæc igitur caro nō modo indicat siccans & astringens, sed multo magis quam in agglutinatione: nam caussa cicatrisationis siccandus est humor, qui etiam in carne continetur, vt hæc euadat densior. Quare in cicatrisatione indicatur remedium siccans in tertio, astringens in secundo. At si inuicem conferantur siccantia, & caussa cicatrisationis, & caussa non agglutinationis, sed consumptionis carnis excretæ; cum Galeno c. 6. lib. 3. meth. ficciora probatur caussa carnis excretæ, quam caussa cicatrisationis. His ita explicatis, patet cur Galenus cap. 5. li. 4. method. secundum mentem Hippocratis lib. de vlc. dixerit, vlcus esse humidum, sanum autem siccum; nec vlcera madefacienda nisi vino, cum vltimus finis sit siccatio. Humidum enim est vlcus, hoc est, vlcus tandiu perseuerat, quousque durat humiditas morbifica, et sanum est siccum, hoc est, dum morbifica humiditas est consumpta, quę scilicet attinet ad generationē carnis, ad agglutinationem & cicatrisationem. Notandum quoque quod Galenus c. 5. lib. 4. meth. dixit, vlcus, qua vlcus mediocriter siccans indicare: vlcus enim qua vlcus, idest, quatenus est soluta vnitas, indicat agglutinans, quod cum Galeno cap. 1. lib. 5. method. est siccans in medio constitutum inter siccans ratione generationis carnis, & ratione cicatrisationis. Id autem quod in vlcere est secundum naturam; quamuis indicationes capi possint a temperatura et calido insito partis vlceratæ; tamen potissimum capiuntur a calido innato. Ratio est; quoniam temperies conseruatur, nisi vsurpentur medicamenta destruentia temperaturā. At calidum innatum, cum assiduo dissipetur, indicat conseruans: & cū in calido innato seruanda sit quantitas, & hinc substantia & qualitas: ideo a calido indicatur calidum, quod Hippoc. aphor. 22. sect. 5. calidum suppuratorium vocat, cuius beneficio conseruatur substantia & qualitas calidi innati, vnde pars vlcerata optimum generat pus, quod maximum est securitas

4. Ob sanguinis boni affluxum carnisque genitæ raritatem.

5. Ob carnis humiditatē, et raritatem.

II. Indicationes a rebus secūdum naturā, in vlcerata parte.

curitatis indicium: nam vt ait Galenus in commen. lib. cit.) nihil mali aduenire vlceri potest, si bonum pus generetur. Hoc autem calidum suppuratorium, oportet vt non modo sit calidum (nam calidum, vt calidum secundum naturam simile indicat) sed; præterea sufficit, vt sit calidum in primo gradu, non vltra. Vnde Hippocrates proponit calidum, quod cutē emollit, dolorem sedat, tenuisque est substantiæ: siquidem cum Hippoc. & Gal. cutem extenuat, discutit, & vacuat. Sed oppositum videtur propositum esse a Gal. qui lib. 5. simpl. ait, suppuratorium esse viscidæ substantiæ, vt poros claudat, ne calor dissipetur. Itaque pro resolutione: calidum suppuratorium, quod indicatur a calido, est duplex: vtrumque moderate calidum, vt non excedat primum gradum; at alterum tenue, alterum viscidum. Id quod est tenuis substantiæ, cum Galen. aphor. 22. sectio. 5. prohibetur a fluxione & a putredine: nam fluxio augetur a calido, maxime si hoc tenuis sit substantię: putredo etiam a calido augetur. Vnde dicebat Hippocr. loc. cit. calidum suppuratorium esse bonum. Sed non in omni vlcere, quia nec in putrido, nec in eo quod cum fluxione. Præterea suppuratorium tenuis substantiæ prohibetur etiam a carne contusa: nam (capite quarto libro 4. methodi & secundum Hippoc. lib. de vlceribus) si caro sit contusa, oportet celerrime suppurare: at hoc præstari non potest suppuratorio tenuis substantiæ, sed opus est suppuratorio viscido. Vnde *ἐμπλαστικὸν* viscidum tantum in vlcere probatur, si est cum carne contusa: quia hoc calidum est & humidum: in vlcere autem semper oportet exsiccare, nisi caro sit contusa; siquidem siccare oportet caussa & generationis carnis, & glutinationis, & cicatrisationis: vt propterea recte Gal. cap. 7. lib. 1. *κ.γέν.* dixerit, nullum humectans esse modum vlceribus. Sed statim quis quæret; cum calidum innatum conseruetur suppuratorio tenuis substantiæ, nisi caro sit contusa. Dicendum, caussam esse, propterea quod calidum innatum adiutum a suppuratorio tenui agit in bonum sanguinem, cuius portio mutatur in substantiam calidi insiti; vt propterea conseruetur, nec egeat viscido suppuratorio: At dum calidum insitum agit in carnem cōtusam, quoniam hæc vniuersa vertitur in pus: vt in hac actione non reparetur substantia calidi innati; ideo dissiparetur & hæc substantia, nisi suppuratorium offeret viscidum. Et hæc de indicationibus & vlceris corneæ, & omnium vlcerum.

4. Ob sanguinis boni affluxum carnisque generaritatem.

5. Ob carnis humiditatē, et raritatem.

Prognosticum.

Quoad prognosticum. Oculi vlcus est vitium non contemnendum: quia enim absumitur pars seminalis, non reparatur exacte; ideoque oboritur cicatrix, vt cornea amittat diaphaneitatem, hincque lædatur visio. Sed pro varia vehementia differentiarum, vario modo est prognosticandum. Statuendum igitur vlcus magnum esse magis periculosum: nam adest vehementia ratione essentiæ. Rhasis dicebat vlcus corneæ, magis esse periculosum vlcere annatæ: nam adest maior vehementia dignitatis. Si vlcus sit cancrosum; est incurabile, vnde destruitur visio, in hoc enim vlcere nulla desideratur vehementia. Et notandum cum Gal. cap. 2. libro 1. de sympt. causs. in soluta vnitate corneæ, periculum cæcitatis imminere: quia humor albugineus effluit. Dicebat autem Galenus loc. cit. hoc euenire vt plurimum: & propterea testatur puerum visum recuperasse. Recte intelligendus Galenus. Nam loquitur de puero, qui fuit affectus vulnere, vt aliter de vlcere sit statuendum, in hoc enim est deperdita portio corneæ: vt nequaquam salutem polliceri debeatis.

II. Indicationes a rebus secūdum naturā, in vlcerata parte.

Curatio. 1. 2.

Dum igitur cautionem hoc vlcus admittit; quantum attinet ad materias chirurgicas, patet rationabiliter Rhasim, & Auicennam probare phlebotomiam, cucurbitulas, dum sanguis peccat, neque improbantur fonticuli, dum vlcus fouetur ab excremento fluente ad oculum. Quoad topica; Gal. cap. 2. lib. 4. *κ.γέν* probat *tutiam lotam, collyrium e thure, myrrha, croco, metallicis medicamentis lotis*. Animaduertere autem oportet; si coniunctus sit dolor, addendum medicamentis propositis *oui candidum, succum mandragoræ. Rhasis vtebatur Sief albo cum lacte: si dolor adesat*. Si contingat vt vi vlceris rhagoeides procidat; *collyrio e tutia addere licet astringentia; vt liceat vti aqua rosacea, sanguine drac. Vnde Rhasis huc respiciens, probat collyrium, recipiens stibium: quod cum Galeno lib. 9 simpl. siccat & astringit, & propterea cum Dioscoride vlcera mundificat & cicatrisat*. Si eueniat vt vlcus sit sordidum, Galen. loc. cit. addit *collyrium e vino, croco, sale, cadmia, melle, & alijs propositis in c. 7. Auicennas probat syrupum de melle, cum aqua fœnugræci. At si oculus fuerit exquisitioris sensus; melius loco præstat vti sacchato ad detergendum*. Ad efficiendum cicatricem, probatur *sief propositum a Rhasi*. Et si vlcus ægre ducatur ad cicatricem, potestis cum Galeno cap. 7. lib. 4. *κ.γέν* vti hoc medicamento. *℞. æris vsti ℈. ij. myrrhæ ℈. j. piperis gr. vij. mysios assati ℈. j. croci ℈. ß. vini generosi ℥. iij. vini passi cretici ℥ j. ß. arida terantur, & infundantur in vino; & dum vinum erit imbibitum, oportet affundere passum; & deinde medicamentum concutiendum in vase æreo; & lento igne coquendum, ac seruandum in pixide ærea*. Dicta patet.

CAPVT XXXIIII.

De Ruptura corneæ.

Nomen.

RVptura corneæ, Rhexis, *πρόπτωσις*, est illud malum, in quo corneæ vnitas ita diuiditur, vt vuea procidat. Vt si respiciamus ad solutam vnitatem corneæ, vocetur *ῥῆξις*: sin ad procidentiam rhagoeidis, *πρόπτωσις ῥαγοειδοῦς χιτῶνος*, & hoc ad differentiam procidentiæ totius oculi. Generatur hoc malum, dum caussa morbifica occurrens corneæ, ita soluit corneæ vnitatem, vt rhagoeides non possit sedem suam seruare, sed necessario procidat. Vt *πρόπτωσις* sit situs præter naturam rhagoeidis, procedens a soluta vnitate corneæ. Cum Auicenna & Paullo forma huius vitij est situs præter naturam: Subiectum est rhagoeides: nam quia hæc procidens situm secundum naturam nō seruat; idcirco huius mali est subiectum. Caussa efficiens est soluta vnitas corneæ. Soluitur autem vnitas corneæ a caussa Interna, vt a præcedenti vlcere; vel ab Externa, vt a percussione, a caussa incidente corneam.

Definitio

Differentia

Quoad differentias: capiuntur a forma & efficiente, non a subiecto; nam situs præter naturam subiectum semper est vuea; solutæ vnitatis subiectum semper est cornea. Differentiæ ratione formæ, e Paullo & Auicenna: Situs rhagoeidis est vel Magis, vel Minus vitiosus. Hinc si rhagoeidis procidat exigua portio, oritur illud vitium, quod vocant *μυιοκέφαλον*, idest, caput muscæ; Arabes vocant affectionem formicalem. Si procidat maior portio rhagoeidis, fit *σταφύλωμα*, idest, vuatio: nam quod egreditur habet formam vuæ. Si portio plurima procidat, fit *μῆλον*, idest, malum. Et si accidat, vt vna cum vuea procidat etiam cornea, Auicennas vocat orbicularem affectionem. Ratione caussæ efficientis: Si malum fiat a soluta vnitate corneæ; tunc vel Contrahitur callositas, vel Non contrahitur. Et si adsit callositas, fit *ἧλος*, idest, clauus. Præterea; malum est a caussa Externa, vel Interna.

Signa.

Signa. Hoc vitium in genere patet. Secundum differentias a forma; non est opus signis. Ratione caussæ efficientis: si fuerit soluta vnitas; an callum contraxerit, inde patet: quoniam secundum circumferentiam rhagoeidis apparet albedo corneæ, quæ callum contraxit. Vtrum autem soluta vnitas fiat a caussa interna, vel externa; patet ex alibi dictis.

Indicationes.

Præsidia. Ratione situs præter naturam: rhagoeidis

dis situs restituendus: & caussa solutæ vnitatis, indicatur vnitio.

Prognostici. Vitium hoc secundum Auicennam & Græcos non facile curatur: nam difficultas inde colligi potest, quia arduum est intropellere rhagoeidem, & corneæ solutam vnitatem remouere. At augetur difficultas, pro vi differentiarum. Ratione formæ est minus periculum in formicali: maius in staphylomate: incurabile vitium est μῆλον: in hoc enim insignis est vehementia essentiæ. Ratione caussæ efficientis: dum reliqua sunt paria, periculum intenditur, si soluatur vnitas a caussa vlcerante; vt minus sit periculum si soluatur a caussa incidente: dum enim soluitur a caussa vlcerante, est maior recessus, quia adest defectus secundum substantiam corneæ. Et si callus sit contractus, incurabile est malum: ob summam vehementiam essentiæ.

Curatio. Quoad remediorum materias: Caussa proptosews clauialis, quæ non cedit medicatis, probatur a Paullo, Aetio, Celso, materia chirurgica, ratione deformitatis minuendæ: vt confugiendum sit ad ferrum. Auicennas vero ait, quosdam propter pulchritudinem eminentiam abscindere: ipse tamen iudicat rectius esse, vt ad ferrum non confugiamus, quoniam forte effunditur materia, & mutatur ad oculum sanum. Quare in hac controuersia id in praxi seruandum: vt si oculus sanus sit imbecillis, & exquisiti sensus, tutius sit a ferro recedere. Medicamenta probantur astringentia. Vnde Auicennas proponit *medicamenta confecta ex aqua, aceto, vino astringente: in quibus vel macerentur, vel bulliant rosæ, vel folia oliuæ, polygoni, rubi: Licet etiam terere gallas immaturas, terram sigill. cerussam, & similia. Vnde etiam probatur succus foliorum oliuæ, succus virga pastoris, succus polygoni.* Auicennas inter valentiora probat *collyrium ex cineribus, quibus æs purgatur: & similiter probat collyrium e croco, amylo, tragacantha, cum albo oui.* Et hoc notandum, si immineat inflammatio, medicamenta non esse excipienda *vino*: si vero dolor vrgeat, vel immineat, non esse excipienda *aceto*.

CAPVT XXXV.

De Puris collectione.

Nomen, Aliud vitiũ est ὑπόπυον de quo paullo post. cap. 39.

PEr collectionem puris, seu ὑπόπυον, cum Galeno capite vltimo, libro 14. method. intelligimus illud vitium, in quo pus colligitur in oculo, & præsertum inter corneam & crystallinum. Generetur hoc vitium, dum tumoris materia in pus mutatur, vt oculus afficiatur tumore sub cornea, vt lædatur visio.

Definitio. Quare Hypopion est tumor sub cornea, procedens a materia purulenta. Forma est tumor. Subiectum est oculi regio, sub cornea: Et cum Auicenna sedes potest esse duplex: propinqua, dum pus colligitur inter corneam & rhagoeidem; profunda, dum inter rhagoeidem & crystallinum pus colligitur. Caussa efficiens est materia purulenta, quæ procedit e tumore, qui degenerat in abscessum: siue sit tumor corneæ, siue rhagoeidis.

Differentiæ. Differentiæ a forma. Tumor est Maior, vel Minor. A subiecto: materia purulenta residet, vel inter Corneam & rhagoeidem: vel inter Rhagoeidem & crystallinum. Ratione caussæ efficientis dicendum, abscessum pertinere vel ad Corneam, vel ad Rhagoeidem.

Signa: Malum hoc in genere patet. In conspectu etiam sunt differentiæ a forma sumptæ: nam oculis intuemur, an tumor magnus sit vel paruus. Ratione differentiarum a subiecto sumptarum; si pus resideat inter corneam & rhagoeidem; pus exactius conspicitur, & affectus oculus sano oculo eminentior apparet. Quantum attinet ad caussam effectricem; num sit pus, ita cognoscetis: nam si caput, vel oculus concutiatur, mouebitur materia purulenta; & præterea pus esse cognoscetis e præcedente abscessu.

Indicationes. Præsidia c. vlt. 14. meth. Pus vacuandum. Vt iuniores recte intelligant Galenum, Tribus modis fieri potest puris vacuatio: primum vt pus simul multum & totum vacuetur: secundo, vt paullatim euacuetur: tertio, vt transferatur seu transponatur in partem ignobilem. Vnde obiter colligatis, transponens non esse indicatum, sed modum euacuationis: ac propterea extra methodum.

Prognostica. Secundum Galenum cap. vlt. lib. 14. meth. vitium hoc est curabile; quoad puris euacuationem; si forte coniungatur vlcus, aut inflammatio, confugiendum ad propria capita. At, vlcere & inflammatione absentibus, pus vacuari potest.

Curatio. Ca. 18. li. 7. Materia chirurgica loc. citato est duplex. Altera: sectio corneæ circa iridem: de qua monet Aetius, acum oblique esse immittendam; & deinde post euacuationem puris oui candidum instillandum; mox integrum ouum cum vino mulso conquassatum, oculo imponendum. Altera materia chirurgica est transpositio: oportet enim collocare ægros in sella rectos, & caput concutere, vt pus descendat in partem ignobilem. Medicamenta loc. cit. improbantur valide siccantia: nam ea violentia cogunt materiam, vt euadat irresolubilis. Et e cap. 2. lib. 4. κτόπ. vitanda sunt reprimentia, astringentia: quoniam pus vacuatur per modum resolutionis seu digestionis: vt probentur *collyria e melle, myrrha, croco, fellibus, cum succo fenugraci, fumaria, feniculi & similium*, de quibus dicendum in sermone de suffusione.

CAPVT XXXVI.

De Dilatatione pupillæ.

Nomen. HActenus de anteriore & corneæ tunicæ affectibus: sequuntur vitia magis spectantia ad rhagoeidem: vnde primo agendum de Mydriasi. Per hanc (quam Auicen. vocat alintisar, Latini dilationem pupillæ) intelligimus vitium, in quo cum Paullo, Aetio, Rhasi, rhagoeidis foramen ita amplificatur, vt citra mutationem coloris in pupilla lædatur visio.

Definitio. Forma. Generatur hoc malum, dum oculo occurrit caussa morbifica: cuius vi foramen rhagoeidis præter naturam amplum euadit, vt visio lædatur. Mydriasis ergo est amplitudo præter naturam foraminis rhagoeidis, producta a caussa morbifica. Forma huius vitij, est amplitudo præter naturam, vt lædatur visio: vt hoc vitium formaliter sit conformatio morbosa, vt pertinet ad orificia: & est conformatio in orificio quidem, sed ampliore, non angustiore reddito. Hanc conformationem esse morbosam, testatur Galenus cap. 2. lib. 1. de sympto. causs. & ratio in promptu est, nam dum pupilla amplior redditur, spatium non impletur spiritu animali, prout opus erat: vt hinc visio lædatur; Vt e sententia Græcorum & Arabum, patientes procul exacte non conspiciant, & obiecta ijs minora quam sunt, appareant. Non exacte procul conspiciunt; quoniam vbi spiritus animalis est dispersus, radios procul non potest omittere. Cur autem obiecta minora appareant, hoc scire est difficile, & ob id multi multa dicunt. Sed breuitatis gratia, vt hæc veritas cognoscatur, primum scire oportet, cur oculis etiam sanis existentibus, obiecta minora appareant? Caussa igitur est, quoniam oculus secundum crystallinum, & spiritus animales, magis & secundum omnes partes afficitur ab obiecto proximo: vt obiectum proximum magnum, quantũ est, indicetur ab oculo. At, si remotum sit obiectum, nec strenue nec efficaciter, nec secundum omnes partes agit in crystallinum & spiritus: vt, cum minus afficiatur crystallinus, minus afficiatur spiritus: obiectum distans ab oculo iudicetur minus. Idem ergo

contingit

contingit oculo, dum foramẽ rhagoeidi amplius euadit: vt cum spiritus animales dissipentur, non vniantur, & ob id non afficiantur ab obiecto; quemadmodum cum vniuntur; quia tunc defectus est in receptione, est etiam defectus in iudicio: & propterea obiecta minora apparent. Subiectum huius mali est vuea, vt est donata foramine. cap. 2. lib. 1. de sympt. causs. Efficiens caussa morbifica est vel Natiua, vel Adscititia. Natiua prodit e prima formatione: adscititia post. Cuius caussa est vel Interna, vel Externa. Si interna, est tensio rhagoeidis: tenditur autem vel Propria ratione, vel ex Accidente. Propria ratione, vt afficitur vel vt Similaris, vel vt Pars instrumenti. Si afficitur vt similaris pars, afficitur sicca intemperie, sed circa consumptionem albuginei: humor enim albugineus si minuatur, fit potius angustia pupillæ, non dilatatio. Quod si rhagoeides vt pars instrumenti afficitur; tumore afficitur. Tenditur ex accidente; dum rhagoeides a subiectis humoribus ad vteris similitudinem repletur. Caussa externa est ictus. Notandum autem caussam percutientem concurrere vel mediate, dum scilicet vi percussionis rhagoeidis copiosa materia repletur: immediate autem dum vi percussionis tunica laceratur, vt foramen amplius euadat.

Subiectum. *Caussa efficiens.*

Differentiæ. Differentiæ a forma capiuntur secundum Magis & Minus. A subiecto non sumuntur differentiæ: semper enim est vuea. Ratione caussæ efficientis; dicendum produci a caussa Interna, vel Externa: Natiua vel Adscititia.

Signa. Hoc vitium in genere & ratione formæ patet: vt non sit opus signis. Ratione caussæ efficientis, caussa externa patet. Interna & natiua inde patet, quoniam vitium fuit a principijs generationis. Adscititia cognoscitur: nam tunica si tenditur propria ratione, præcedunt caussæ siccantes, adest tumor: si hæc desiderentur: iudicandum rhagoeidem ex accidente tendi.

Præsidia. In genere hoc malum indicat remedium foramen angustans. Et si non foueatur ab aliqua caussa, nihil aliud agendum: vt in mydriasi natiua, & in ea quæ oritur e lacerata rhagoeide. At si a caussa foueatur, vt in mydriasi adscititia a caussa interna, si vuea tendatur propria ratione; si ratione siccitatis, oritur indicatio humectandi; si ratione tumoris, huius materia vacuanda. Si ex accidente tendatur, subiecti humores euacuandi.

Prognostica. In genere: caussa visionis læsæ malum hoc non exigui est momenti. Vnde Galenus cap. 2. l. 1. de sym. causs. ait, nullam amplitudinem, siue natiuã, siue adscititiam esse bonam. Verum pro differentiarum ratione, vario modo prognosticandũ. Ratione formæ; periculosius est malum, si foramen est amplius: vnde Auicennas ait, si dilatatio sequatur inidem, non remanere visui aliquid de quo sit curandum: nam summa est essentiæ vehementia. Ratione caussæ efficientis: si malum fiat ab interna caussa, si hæc natiua sit; cum Auic. vitium est incurabile: nam vitia formatricis adeo sunt vehementia, vt nequeant expugnari. Si autem caussa sit adscititia, cum Aetio malum etiam ægre curabile est: nam rhagoeides, vt est corpus membranosum, semel tensum, ita induratur, vt non facile ad statum naturalem redeat. Et si tendatur vi siccitatis, cum Galeno c. 2. lib. 1. de sym. caus. difficulter sanatur. Secus si fiat a tumore. Et addit Galenus; si tendatur ratione inflammationis, ratione scirrhi, ratione abscessus, peritum medicum non magno negotio hoc malum posse superare. Quod sane difficulter intelligi potest: vnde multi interpretes codicem deprauatum dixerunt. Ita igitur intelligendus Galenus; Rhagoeidis tumor bifariã accipi potest: primo modo vt tumor; vnde si est scirrhus, nequaquam facile curatur, imo curari nequit. Secundo modo tumor accipi potest, vt est in caussa amplitudinis foraminis, & secundum hanc rationem non est difficile hoc malũ expugnare, cum sat sit tumorem minuere; quo imminuto, licet non sit prorsus exstirpatus, tamen etiam minuitur, vt non lędatur visio. Si autem altera e parte tendatur vuea ex accidente; pro copia humoris replentis, vario modo prognosticãdum: & ob id Rhasis dicebat; si post capitis dolorem foramẽ dilatetur vsque ad albedinem, parua est spes in cura, ob immodicam materiæ copiam, ob essentiæ vehementiam. Si mydriasis fiat a caussa extrinseca, e percussione; cum Auicenna est incurabilis. Sed dubitari potest: nam Rhasis ait, si pupilla post percussionem dilatetur, non esse timendum, eo quod sanari queat: prętera ipse quoque Auicennas curationem aggreditur. Dicendum pro resolutione: si e percussione vuea laceretur; malum est incurabile: Si autem contingat; vt vi percussionis non laceretur, sed tumor saltem in ea excitetur, a quo dilatatio foraminis prodeat; curabile hoc est malum.

Curatio. Materiæ. Sufficiet medicamẽta proponere, caussa vt j curabilis. Si ergo fiat vi siccitatis; cum Auicenna probantur humectantia: quemadmodum etiam probantur in sicciore crystallino: vnde de his eo in loco. Scire autem oportet optimum medicamentum esse *iuuencula optime nutritæ: in cuius penuria substituatur lac recens caprillum, vel etiam vaccinum:* & lac imponatur vasi, in quo detineatur oculus. Si malum fiat ratione tumoris; probantur, quę fuere proposita in lippitudine. Si e materia replente fiat malum; probantur resoluentia, & tunicam rhagoeidem leuiter astringentia: vt iure Aetius improbet vehementer refrigerantia & vehementer astringentia. Quare cum Auicenna & Aetio, probatur *aqua marina, posca aquosa, collyrium e tutia, fellibus, &c.* vt absumatur materia replens. Quãtum attinet ad astringentia; Aetius hęc vocat subastringentia, idest, leuiter astringentia: *vt est collyrium e rosis, croco, cortice thuris; & quod plurimum est, ascendit ad acaciam.* Si malum fiat a caussa percutiente, sed non lacerante; huius caussa Auicennas probat *emplastrum e farina fabarum excorticatarum, e farina hordeacea, cum aqua foliorum salicis, aut aqua endiuiæ, aut pauco vino, sed astringente.* Et caussa materiæ fluxæ, dum materia non amplius fluit, Auicennas probat *turturis vel columbi sanguinem in oculum instillatum: & deinde ascendit ad collyria resoluentia e myrrha & fellibus,* vt materiam dissipet.

CAPVT XXXVII.

De Constrictione pupillæ.

Nomen. PEr φθίσιν seu tabem pupillę, intelligimus illud malum, in quo præter naturam minuitur foramen rhagoeidis; vnde Auicennas vocat constrictionem pupillę. Porro hęc tabes pupillę distinguitur ab atrophia: nam atrophia attinet ad imminutionem, seu decrementum omnium partium oculi: at φθίσις, spectat ad imminutionem saltem foraminis, vt docet Galenus cap. 5. li. 10. de vs. part. Generatur malum hoc, dum occurrit caussa morbifica, cuius vi rhagoeidis foramen præter naturam angustum redditur, vt lędatur visio. Pupillæ ergo constrictio est angustia præter naturam foraminis rhagoeidis, producta a caussa morbifica. Forma huius vitij, est angustia pręter naturam, vt lædatur visio. Vt hoc vitium formaliter sit conformatio morbosa, prout spectat ad officium. Subiectum est vuea, vt prædita est foramine. Ratione caussæ efficientis dictum fuit produci hoc malum a caussa morbifica, quæ (cap. 2. lib. 1. de sym. causs.) est caussa, cuius vi rhagoeides laxatur, nõ tenditur. Laxatur autem vel Propria ratione, vel ex Accidente. Propria ratione, vt tunica afficitur intemperie humida: ex accidente, cum concidit. Concidit autem dum humor albugineus deficit. Debet autem

Definitio.

humor

humor albugineus, vel ob solutam vnitatem tunicarum, vel ob alimenti inopiam.

Differentiæ.

Differentiæ a forma, sumuntur secundum magis & minus: vt foramen constringitur secūdum Magis & Minus. A subiecto non sumuntur differentiæ; semper enim idem est. Ratione caussæ efficientis dicendum, laxari rhagoeidē, vel Per se, vel ex Accidente.

Signa.

Hoc malum in genere, & secundum differentias a forma non eget signis. Quoad differentias rationis efficientis: si vuea laxetur ob intemperiem humidā; indicatur e visione obtusa, vt patiēs proxima exacte non conspiciat: indicatur etiam ex oculi humiditate: & e caussis pręgressis humectantibus. Si autem laxetur e defectu albuginei; cognoscetis, quia patiens melius videbit in obscuro, seu aere non ita lucido: &, cum Paullo, obiecta maiora indicabuntur, quā sint. Caussa autem visionis minus malæ in obscuro, est, quoniam ob defectum albuginei, lumen promptius occurrit crystallino, qui humor (cap. 3. lib. 10. de vs. part.) offenditur a luce. Obiecta etiam maiora apparent: nam dum deficit albugineus, crystallinus superficiem planam prorsus non seruat, vt inæqualitatem aliquam assequatur, vt quemadmodum in speculo concauo res visæ maiores apparent, ita etiam hoc contineat in defectu albuginei. Vtrum autem albugineus deficiat, vi, vel solutæ vnitatis, vel inopia alimenti; cognoscetis e prægresso vel vulnere, vel vlcere, vel ex alimenti defectu.

Indicationes.

Præsidia capiuntur a materia efficiente: quę si fuerit rhagoeidis humiditas, indicat siccans. Si fuerit albuginei defectus; indicat præsidium generans albugineum. Et si defectus foueatur a soluta vnitate; patet quid indicet soluta vnitas e doctrina vlcerum.

Prognostica.

Quoad prædictiones, cap. 2. li. 1. de sym. caus. Angustia morbifica est deterior dilatatione, ob defectū albuginei. At pro vi caussæ efficientis augetur & minuitur in curatione difficultas. Vnde si malū fiat ob humiditatem; est minoris discriminis: si ob defectū albuginei, incurabile est malum; præsertim si defectus albuginei sit insignis; ægrius enim est humectare, quam siccare.

Curatio

Materię præsidiorum. Tantum proponemus topica. Si vitium sit ob rhagoeidis humiditatem; probantur siccantia: vt est *collyrium e tutia, felle, ruta, euphragia, &c.* Auicen. hoc collyrium maxime probabat: ℞. *floris æris. ammoniaci an. ℈. j. crocus ʒ. ß. aloes ℈. iiij. moschi. ℈. ß. (Sed si æger erit pauper hic omittetur:) excipiatur hoc medicamentum aqua feniculi, vel euphragiæ.* Si malum prodeat e defectu albuginei; probantur humectantia, de quibus dicendum in sermone de siccitate crystallino. In præsentia patere debet maxime probari *lac, & aquam dulcem.* Sed hæc admoueantur fronti & capiti: & quidem actu calida, vt caput attrahat alimentum a iecinore. Notandum autem Paullum oculis applicare medicamentum rarefaciens, acre: Et ratio fuit: nam per rarefactionem suscipitur alimentum ab oculo; per acrimoniam attrahitur. Probabat igitur Paullus *medicamentum confectum ex ammoniaco, croco, ærugine, tritis in aqua: vt propterea neque linctus oculi sit improbandus.* At his vtendum cum prudentia, idest, vsque ad oculi calorem, & leuem rubedinem: vltra enim si quis progrediatur, alimentum attractu dissipabitur.

CAPVT XXXVIII.

De Suffusione.

Nomen.

PEr ὑπόχυμα, seu ὑπόχυσιν, idest, suffusionem, seu aquam, vel cataractam, ca. 6. lib. 7. de plac. intelligimus illud malum, in quo foramen rhagoeidis obstruitur, vt oculi lumen cum externo aere, oculum ambiente, copulari nequeat. At cum suffusio sit vel Exquisita, vel Notha: in pręsentia exquisitam intelligimus, quoniam notha potest pertinere ad partes extra oculū. Verum ita loquemur de suffusione exquisita; vt nil desiderari possit, etiā caussa nothę.

Definitio. Forma.

Generatur hoc malum, dum excrementum humorosum occupat oculum, vt rhagoeidis foramen ita obstruatur vt visio lædatur. Proinde suffusio legitima est obstructio foraminis rhagoeidis, procedens ab humore excrementitio. Forma est obstructio: vt quam testatur Galen. cap. 6. lib. 7. plac. Et propterea Auicennas statuit suffusionem esse ægritudinem oppilatiuam. Sed notandum, Galenum cap. 8. libro de diff. morb. statuere suffusionem esse morbum in numero: vbi respicit ad suffusionē completam, in qua materia morbifica est ita concreta, vt videatur veluti membrana, vt hinc particula addita videatur. At si capiatur suffusio, vt foramē redditur vitiosum, morbus est obstructio. Quare cum solum suffusio perfecta sit morbus in numero; quælibet autem suffusio siue perfecta siue imperfecta, sit morbus in via: huius ratione in finitione proposita est obstructio.

Subiectum.

Subiectum est vuea, foramine prædita: vt Galenus loc. cit. fatetur.

Caussa efficiens. Spuria suffusio.

Caussa efficiens est humor excrementitius; Auicennas vocat humiditatem extraneam. vt suffusio exquisita distinguatur a notha; notha enim fieri potest, vel a vapore, vel ab humore; & præterea ab humore non extraneo. Declaro: fit suffusio spuria a vapore, cum fiat a ventriculo, cum fiat a capite. A ventriculo cap. 2. lib. 4. de loc. aff. & ca. 2. lib. 1. de symp. caus. si enim vapor crudus a ventriculo sursum feratur, fiunt symptomata similia suffusioni, nō exquisitæ suffusiones, sed spuriæ. A capite etiam suffusio fieri potest, quemadmodum Galenus dixit cap. 2. libro 4. de loc. aff. dum inquit, in phrenitide succum biliosum in cerebro abundare, qui succus biliosus torrefit, & extorrefacto hoc succo, prodit fumus, qui in oculos delatus, symptomata suffusioni similia parit: vt propterea sit spuria suffusio. Præterea quoad suffusionem spuriam, vt fit ab humore, hęc etiam proponitur cap. 2. lib. 1. de sympt. caus. Fit autem si humor albugineus ita vehementer crassescat, vt prohibeat visionem: veluti contingere solet in suffusione legitima: vt suffusio procedens a crassiore albugineo, sit spuria, & minime deponenda.

Exquisita suffusio.

Cum autem legitima suffusio procedat ab humore extraneo: indagare oportet huius humoris extranei speciem, vitium, & caussam generantem. Species est humor pituitosus: qui licet non semper sit albus, sed quandoque citrinus, quandoque niger: principalis tamen caussa est pituita; vt pituita sit species humoris; bilis autem & melancholia dum concurrunt, rationem habent caussæ adiuuantis. Quoad vitium: pertinet ad quantitatem: vnde dicebat Auicennas, materiam hanc excrementitiam ita copiosam esse, vt possit angustare totum foramen. Pertinet vitium ad qualitatem; vt materia est vel Tenuis, vel Crassa: vnde cum paullo quandoque ita crassescit, vt membranam repræsentet. Sed præterea hęc materia vel est Fluxilis, vel Non fluxilis: vnde Galen. cap. vlt. lib. 14. metho. dicebat, suffusionem fieri, quandoque ex humore seroso & fluxili, qui punctione euacuatur: (non fit depositio, sed sensibilis euacuatio:) Adhæc vitium esse solet in colore: vt materia est vel aerea, vel gypsea, vt citrina, vel nigricans, vel cineritij coloris vel coloris albi, qui vergit vel ad colorem margaritarum, vel ad colorem aurorum, vel ad glaucum, idest, viridem: quamuis suffusio sit vitium diuersum a glaucomate; vt statuit Galenus c. 6. lib. 10. de vsu partium. Vitium etiam attinet ad quietem, dum materia præter naturam quiescit: & cum Galeno cap. 1. & 4. lib. 10. de vsu par. quiescit inter crystallinū & corneam, vt quiescat modo Inter albugineum & rhagoeidem, modo Inter rhagoeidem & corneam. Quoad vitium secūdum motum; ratione materiæ fluxæ; dum

materia

materia est tenuis, & nondum firmata. Ratione non fluxæ materiæ; dum mouetur a termino a quo, ad terminum ad quem, per suum spatiũ. Terminus, a quo, esse potest Extra oculum, & In oculo. Extra oculum; dum materia procedit vel a Toto, vel a Parte. In oculo, terminus a quo est oculus secundum tunicas, vt tumor tunicæ degenerat in suffusionem. Spatium autem est, vt materia fluit per venas, per meatus insensibiles, vt, dum lippitudo mutatur in suffusionem; nam materia mouetur per poros tunicarum. Terminus ad quem, patet e modo dicti de quiete. Quoad caussam generantem: ratione agentis cum Auicenna esse potest ventriculus, & cerebrum: ratione materiæ ex qua; victus pituitosus. Verum materia pituitosa non generetur concreta; concrescit quatenus diu manet in oculo, & potissimum (c. 2. lib. 3. metho.) ex vsu opiatorum.

Differentiæ. Differentiæ ratione formæ. Obstructio est vel Integra, vel Non integra. Ratione subiecti; semper est rhagoeides, secundum foramen suum. Ratione caussæ efficientis; sunt capiendæ differentiæ a materia, vt differre potest, & Vitio, & Caussa generante, vt modo dictum fuit.

Signa: Cataractæ spuriæ indicia. Suffusio in genere cognoscitur e læsa visione, addebat Aetius cum aliqua impuritate pupillæ. Suffusio autem exquisita, distincta cognoscitur a spuria: nam si a vapore notha fiat suffusio, & prodeat a ventriculo, cum Galeno cap. 2. lib. 4. de loc. aff. in primis vterque oculus æqualiter afficietur: contra in legitima. Secundo, si prodeat a ventriculo, si symptomata etiã per menses aliquot perdurent, pupilla tamen non conspicitur tenebricosa: contra in legitima. Præterea, si prodeat a ventriculo, symptomata visionis intermittunt: contra in legitima sunt perpetua. Insuper si fiat a ventriculo, si contingat, vt fiat perfecta concoctio in ventriculo, symptomata suffusionis non apparent, at apparent, dum male habet ventriculus: vt ad augmentum & decrementum vitiorum ventriculi, augeatur & minuantur symptomata suffusionis: contra in legitima. Quoad spuriam suffusionem, vt prodit a vapore capitis, cognoscetis hanc e signis phreniticis. Quoad spuriam, vt procedit a crassitie albuginei: hæc maxima cum difficultate distincta cognoscitur: & necessaria est hæc cognitio: quia si sit notha, non licet deponere, in vanum cruciantur patientes. Cognoscetur igitur e noxa æquali in visione: & ratio est, quia æqualiter vi crassi alimenti afficitur albugineus, non magis secundum vnam partem, quã secundum aliam. Adhæc, cum albugineus non moueatur, & suffusionis exquisitæ materia quandoque moueatur: dum afficitur albugineus, nec culices, nec muscæ volitantes apparent, quemadmodum in legitima.

Signa exquisitæ suffusionis. Quoad differentias: & primum ratione formæ, an obstructio sit integra, vel non, cognoscetis e signis indicantibus materiæ vitium secundum quietem, de quibus infra. Ratione caussæ efficientis cum sit materia: si fuerit pituita, quæ annexam habeat bilem, cognoscetis e colore citrino: si annexa sit melancholia, e colore nigricante. Quoad vitium: copiosiorem materiam cognosceris, e vehementia symptomatum: vnde turbulentia vehemens indicat materiam copiosam. Quoad qualitatis vitium: crassiorem esse cognosceris, e visione magis imminuta. Fluidam esse cognosceris, si moueatur ex oculi cõcussione. Quoad colorem: color non eget signo, ipse enim signum est, verbi gratia, color aereus significat materiam fluidã: gypseus, materiam crassam non fluidam: citrinus, pituitam cum bile: nigricans, cum melancholia: cineritius, pituitam priuatam aquositate: vergens ad margaritalem, pituitam quæ sit particeps diaphaneitatis, propter portiones aqueas & aereas: vergens ad aureum, materiam pituitosam, vt est particeps portionis igneæ, eiusque claræ: vergens ad glaucum, portionem igneam, non ita puram. Ratione quietis: cum Auicenna, si quiescat secundum totam regionem pupillæ, denotabitur e læsa visione, secundum totum obiectum: si quiescat secundum partem, visus exacte comprehendet, vel medietatem, vel partem obiecti; subiicit, vt ait Auicennas, propter situm: vt, si materia resideat in pupilla versus tempora, si patiens quid aspiciat e regione temporum, obiectum exacte non conspiciet; si e regione narium, exacte intuebitur obiectum. Si vitium hæreat in media regione pupillæ, obiectum perforatum apparebit. Vtrum enim materia resideat, vel inter albuginem & rhagoeidem, vel inter rhagoeidem & corneam; difficulter cognoscatur. At iudicandum est, materiam residere inter rhagoeidẽ & corneã: primum, si pupilla obtenebrata euidentius conspiciatur. Secundo, si a principio non apparuerunt culices volitantes. Contra, si colligatur materia intra albuginem & rhagoeidem; opposita apparebunt: & ratio est; quia dum materia residet inter corneam & rhagoeidem, non potest ita moueri, vt culices obseruari videantur: & quia materia magis proxima est oculis medicorum; ideo etiam obtenebratio pupillæ euidentius conspicitur. Quoad vitium secundum motum: ratione materiæ fluxæ, si moueatur materia, cognoscetis e visione obiectorũ, quæ mobilia esse videntur. Ratione materiæ non fluxæ: & primum ratione termini a quo; an sit totum vel pars, cognoscetis e proprijs signis. Si autem sit oculus, cognoscetis e vitio præcedenti. Verbi gratia, si prægressa est lippitudo. Spatium autem & terminus ad quem, patent e multoties propositis: & similiter caussa generans.

Indicationes. Quoad præsidia; cum Galeno cap. vlt. lib. 13. metho. caussa continentia ex vsu, est materia pituitosa: hæc igitur remouenda, vt non amplius obstruat. At cum plures sint vacuandi modi; nimirum vacuatio sensibilis, & insensibilis: & si insensibilis; per modum repercussionis, vel digestionis, vel transpositionis: in suffusione sensibilis vacuatio excluditur; nam suffusionis materia nõ est fluxibilis, nisi fiat e seroso humore, quia in hoc conuenit vacuatio sensibilis. Excluditur repercussio: nam materia non cedit reprimẽtibus. Relinquitur ergo vacuatio per resolutionem & transpositionem. At cum materia resoluenda (quia frigida est & crassa) non admittat resoluentia: ideo calefacienda & attenuanda: & ne impediat transpositionem tenuitas, ideo est crassefacienda.

Prognostica. Suffusio modo facilius, modo difficilius superatur, pro differentiarum vehementia. Et potissimum, pro vehementia essentiæ materiæ morbificæ secundum tenuitatem, crassitiem, & quietem. Nam dum materia est tenuis, potest euacuari: non autem crassa. Et ob id cap. vlt. lib. 4. meth. Galenus ait, Suffusionem incipientem digeri posse: vbi autem diu constiterit, non posse digeri; quia materia est crassior. Cæterum dum materia est crassa, & non cedit resoluentibus, vt vacuanda sit per modum transpositionis: scire oportet, quandoque transponi posse, quandoque non posse. Hoc pendet e vitio secundum crassitiem, & secundum quietem. Declaro: Quoad crassitiem; si patiens nec lumen cernat, quamuis clauso altero oculo pupilla dilatetur, tum adest crassities, quæ non potest transponi. Quoad quietem; si materia quiescat inter albugineum & rhagoeidem, potest traspons; si autem resideat inter rhagoeidem & corneam, non permittatis vt chirurgi transponant, nec enim transponi potest.

Curatio. Venæsectio. Materia chirurgica. Venæ sectio probatur caussa sanguinis, vt hic concurrit tanquam caussa sine qua non. Nam si materia suffusionis est resoluenda, calida applicanda, vnde sanguis attrahitur. Si materia est trãsponenda, dum materia trãsponenda est crassefacienda; tum improbatur phlebotomia, hæc enim rarefacit, vt cum Auicenna noceat. At dum materia crassa est effecta, vt trãsponi possit, probatur venæ sectio,

Sectio.

ctio, ne vi punctionis sanguis affluat. Vsus sectionis venæ patet ex alibi propositis. Circa autẽ setaceum, quod applicatur infra occipitium, notandum; probari in suffusione incipiente, & dum institutum est deponere: nam vi setacei oculus liberatur a noua fluxione. Quantum attinet ad punctionem, ratione cuius fit depositio; hanc prohibet immoderata vel crassities, vel tenuitas; item neruorum opticorum, & crystallini vitia, quorum vitiorum vi patiens neque lumen intueri potest. Quare dum sunt vitia in crystallino, & æger lumen intueri non potest; non est deponenda suffusio: nam quamuis materia optime deponatur, homo tamen visum nõ recuperat. Vnde hæc vitia prohibent punctionem ex accidente.

Punctio.

Medicamenta, ratione totius.

Medicamenta Communia sunt & Propria. De communibus notandum: si institutum sit, materiam suffusionis caussam, insensibiliter vacuare; opus esse medicamentis euacuantibus totum, euacuantibus caput, & præparantibus, quæ omnia vim attenuandi habeant, vtamur: si autem institutum sit materiam præparare, no. vt insensibiliter vacuetur, sed vt deponatur; oportet præparare cum crasse facientibus, *verbi gratia cum decoctio ex alica, meliloto, pineis, oryza, &c.* nisi visceris alicuius obstructio prohibeat. At si scopus sit materiã trasponere; probantur medicamenta inhibentia inflammationem, quæ excitari posset propter punctionem, a materia affluente; Vnde cum fluat materia, vt calida, vt tenuis; ideo probantur refrigerantia & euacuantia succos biliosos: quem in finem optimi practici exhibent *potius cichoracea, quã eufragiam, potius rhabarbarum quam agaricũ.* Quoad medicamenta caussa materiæ existentis in oculo: si materia est vacuanda insensibiliter probantur calefacientia, & attenuantia, sed citra violentiam; Miscenda etiam emollientia. Vnde cum hæc medicamenta & possint assumi, & possint applicari; quantũ ad assumenda, probatur *decoctum e guaiaco, e salsa, e sassafras, ex eufragia, feniculo, verbenaca recta: & addatis radices althææ (emollitionis gratia.) E quibus etiam medicamentis possunt pilulæ parari, exhibendæ ante decoctum.* Quoad applicanda: Galenus in fine li. 4. κ. τόπ. probat *fel cum succo marrubij. & melle: probat myrrhã & piper in æquali portione cũ melle. Probatur succus feniculi, fel taurinũ cum melle: applicatio itẽ croci & piperis, in æquali dosi, cũ felle taurino. Notandum vero differentias esse inter genera fellis: minus enim acre est fel piscium, magis acre vituli, deinde bouis, deinde tauri: vt acrius sit fel animaliũ e rapina viuentium. Et propterea Rhasis conficit collyriũ e diuersis fellibus. Parari etiam possunt ex aromatibus.* Quod si oculus permittat; potestis cum Rhasi ascẽdere ad collyrium *e sagapeno, euphorbio, colocynth. cum succo feniculi. Insuper ex his & similibus per destillationem parantur olea, quæ efficacissima sunt, & vos his vti debetis.* At notandum Auicennã cap. de cura visus debilis, cum calidioribus miscere stiptica, *vt aquã ros.* quæ in hoc loco est materia remedij, indicati a calido innato, vt eius substantia dissipatur vi medicamẽtorum calidiorum, quæ & attrahunt & possint excitare dolorem. Omitto linctum oculi; & insufflationem in oculum; & alia; nam de his dicemus in sermone de albugine.

Medicamẽta, ratione materiæ in oculo, vacuandæ insensibiliter. Interna. Externa.

Incrassatio materiæ, quę deponi debet.

Victus ratio.

Quo autẽ ad medicamenta caussa materiæ vt est deponenda: hæc est crasse facienda, vt possit deponi. Intrinsecus ergo probantur potius alimentalia, quæ præbent alimentum crassum: & oculo applicanda medicamenta cõfecta *e succo alicæ, oryzæ, e pineis, cũ decocto fœnugræci, cũ aqua ros. & modico croci, caussa penetrationis.*

Diæta debet esse compar. Quare, si institutum sit materiam insensibiliter euacuare; diæta sit attenuans: vnde cibi condiantur *aromatibus, feniculo: & puluis conficiatur e feniculo, eufragia, cum saccharo & cinnamomo:* Et patiens in prandio & in cœna, loco aromatum hoc puluere vtatur. Si autem materia sit crasse facienda, vt deponatur; probatur crasse faciẽs, & proinde paratus *e farre, alica, oryza, e pedibus vitulinis, e caseo recenti, e pineis, ex omphacio, &c.* Si autem punctio sit vsurpanda; probantur cibi, prohibentes inflammationem: vt cibaria sint condienda refrigerantibus, sit abstinendum a vino, & præsertim per 5. vel 6 dies, post administratam punctionem.

CAPVT XXXIX.

De Sugillatione oculorum.

Nomen.

QVoniam de affectibus oculorum egimus, qui potissimum spectant ad tunicam vel annatam, vel corneã, vel rhagoeidem: restat vt ea quoq; persequamur vitia, quæ ad plures tunicas pertinent. Horum primum est Sugillatio, ὑπόσφαγμα, ὑπώπιον, seu ὑπόχυσις αἱματώδης, id est, suffusio sanguinis, quæ ab Auicenna vocatur Altarfati, ab alijs macula oculi. Per eam nos intelligimus malum, in quo cornea cum annata tunica ita afficitur, vt obiecta colorem ad rubeum vergentem præ se ferat. Generatur, dum venulis tum annatæ, tum corneæ occurrit caussa, cuius vi sanguis egrediens, ita corneam tingit, vt rubicunda videatur.

Definitio.

Vnde sugillatio est color præter naturam corneæ, procedens a sanguine effuso e venulis tunicarum oculi. Forma est color præter naturam: nam visio læditur. Nam proponitur in definitione, color rubeus: nam hic colligitur e caussa efficiente, id est, sanguine, neque conuenit definitiones prolixas efficere. Forma ergo est symptoma attinens ad qualitatem visibilem, vt lædatur visio ob errorem externum: præsertim quia sanguis non est caussa tumoris, nisi sugillatio degeneret in lippitudinem. Subiectum est cornea; nam caussa læsæ visionis est color corneæ, non annatæ.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens est sanguis effusus e venulis tunicarum oculi. Vnde Galenus capite primo, libro quinto κ. τόπ. ait, sugillationem esse e genere effusionum: nam sanguis extra venas effunditur: Et Aetius proponit oculorum tunicas; nam venæ pertinent etiam ad corneam, saltem secundum partem spectantem ad iridem. At cum sanguis egrediatur per anastomosin, diapedesin, & diæresin, secundum Auicennam, cum caussa huius mali sit, vel Interna, vel Externa: quoad internam, est sanguis, qui peccat copia, vel caliditate. Si copia; fit effusio per διαίρεσιν, vena enim rumpitur: Si caliditate; fit effusio per ἀναστόμωσιν: vnde Galenus loco cit. ait, raphanum mordendo venarum oscula aperire, vbi tangit anastomosin. Caussa autem extrinseca; si concurrat, vt contundit; fit effusio per diapedesin: si vt rumpit; per diæresin: & si immodice agat, ita vt immodice agitetur sanguis; per anastomosin.

Differentiæ.

Vnde ex his ratione formæ dicendum, colorem esse, vel rubicundum, vel liuescentem, vel nigricantem: nam illico post effusionem rubicundus apparet, mox concrescens liuescit, & tandem denigratur. Nõ capiuntur differentiæ a subiecto: nam semper est cornea. Quoad differentias ab efficiente caussa est Interna vel Externa.

Signa.

Hoc malum in genere, & ratione differentiarum a forma patet. Ratione efficientis, an caussa sit interna vel externa; audietis e patiente. Et si interna; signa sunt sanguinis vel copiosi, vel calidi; verbi gratia si copiosus sit sanguis, color erit exacte rubeus: si peccet caliditate, verget ad citrinum, & patiens sentiet caliditatem.

Indicationes.

Præsidia porro consi derantibus duo sunt perpendenda: quorum alterũ est, Sanguis effusus: alterum, Venarũ vitiũ. Ratione sanguinis: cum sanguis effusus totus

totus sit morbus vacuandus. Ratione vitij venarum; indicatur remedium astringens: quod in diapedesi debet esse densans, in anastomosi occludens orificia; in diæresi agglutinans.

Prognostica. Est autem de Galeni sententia loc. cit. hoc malum curabile: nam vasorum vitia sunt exigua: & sanguis effusus antequam concrescat, facile vacuatur: secus si coeat & crassescat, magis enim a naturali recedit.

Curatio, per astringentia, & discutientia. Vnde cum in curando liceat vti & discutientibus & astringentibus: notandum circa Quando agendum cum Galeno loc. cit. quantum ad astringentia, hæc probari dum adest præsentia indicantis astringens: & ob id Galenus in principio parum astringentium ammiscebat, ne sanguis efflueret: dum autem vena in suam naturam redierat, probabat Galenus sola discutientia. Discutientia autem cum sint & imbecillia & valentia: Galenus loc. cit. inter initia probabat imbecillia; fortia in antiqua sugillatione: nam in principio sanguis effusus facile dissoluitur, quia nondum in grumum est conuersus. Notandum vero circa validiora, ne hæc euadant caussæ morbificæ, quoniam acriora possunt aperire orificia venarum, ita vt effundatur sanguis per anostomosin. His perceptis, facile intelligitur, *cur Galenus cap. 1. lib. 5. κ.τόπ. foueat oculum decocto fœnugræci, & meliloti, deinde vtatur collyrio e rosis, & excipiat primum aqua, deinde decocto meliloti & fœnugræci; nam beneficio aquæ inhibetur inflammatio; virtute autem meliloti & fœnugræci discutitur sanguis effluxus*. Et superato vitio venarum, id est, astrictis venis, *probat Galenus fomentum e solo fœnugræco: & probat spongiam infusam in melle; item collyrium e myrrha, cum decocto fœnugræci*. Apparet igitur cur Galenus primum vtatur leuiter discutientibus cum astringentibus: mox sinceris discutientibus & validis. Et eandem veritatem cognoscens Galenus cap. 8. lib. 4. κ.τόπ. probat *sanguinem columbarum instillatum e teneris pennis; nam leuiter discutit, & nonnihil astringit. Probat etiam inter initia oui albũ*. Rhasis dolore perseuerante probat *oui album, cum rosaceo, inter initia*. At postea Galenus accedit ad *luteum seu vitellum oui, cum vino; ad melilotum cum vino; ad folia rosarum cum vino*: quæ omnia leuiter discutiunt & astringunt. Dum autem sugillatio producitur; ascendit Galenus ad *thus, bitumen, comam hyssopi, nitrum, myrrham, &c.* Vnde Auicennas in contumacissima sugillatione ascendit ad *medicamentum confectum ex vna parte sinapis, & duabus caricarum*. Antiqui enim confugiebant ad valentissima medicamenta, & sic curabant.

CAPVT XL.

De Vngue oculi.

Nota, πτερύγιον de qua c. 35. egimus, etiam vocari vnguem: at multũ abhoc distat affectu.

PEr πτερύγιον, seu vnguem, seu vngulam cum Auicenna, intelligimus malum, in quo tunica annata tegitur a substantia carnea, vt lædatur visio. Et quamuis ferme omnes satis leuiter in hoc malo explicando procedant: nos tamen hoc negotium accurrate, sed breuiter perscrutabimur. Generatur, dum vegetali facultati, ad oculorum angulos attinenti, luxuriandi datur occasio, vt e sanguine generet carnem, & ita carnem augeat: vt non modo annatæ tunicæ adhæreat, verum etiã corneæ, vt e directo cornea respicit crystallinum, vt lædatur visio. Vnguis igitur est numerus præter naturam auctus oculi, procedens a carne adhærente tunicis oculorum externis. Forma huius vitij est numerus præter naturam auctus. Vnde Galenus in fine lib. 14. meth. iure dixit, pterygion visui officere: Sicuti etiam statuit c. 2. li. 1. de sympt. cau. Vnde dicebat Auicennas, vnguiam esse additionem coniunctiuæ. Subiectum est oculus; quoniã cum Gal. c. 2. lib. 1. de sympt. cau. in pterygio pupilla non ex accidente, sed primaria ratione obtenebratur, vt per se

Definitio. Forma.

Subiectum.

A sit morbus totius oculi, ex accidente membranarum. Vt per pterygion intelligere oporteat morbosum, in quo auctus est numerus, vt attinet ad plures partes.

Caussa efficiens. Caussa efficiens est caro adhærens tunicis externis oculi. In primis hoc malum procedit a carne. Et a carne procedẽs, constat esse morbum in numero, sed non toto genere præter naturam, ad differentiam calculi, & ad similitudinem sexti digiti in manu, vt docuit Galenus in fine lib. 14. meth. Ad hæc substantia non est seminalis, sed sanguinea, nimirum substantia carnea, quæ potest esse particeps venarum, vt venæ sunt germina venarum annatæ tunicæ. Vnde, dum Paullus ait, pterygion esse neruosam excrescentiam, ita loquitur, quoniam illa caro est admodum similis substantiæ membranæ. Et ob id Rhasis ille doctissimus ait, in vngue esse substantiã panniculo similem. Vnde & Aetius satis proprie loquens, inquit: pterygion fieri carne crescente. Et hinc malum hoc distin-

Sebel quid. B guitur a Sebel Arabum, de quo Græci non fuere locuti: & fortasse caussa fuit, quia eodem modo curatur vt vnguis. Distinguitur igitur a Sebel: nã Sebel est morbus in numero, procedens a substantia venosa; (non carnosa) vt Rhasis dixerit, esse veluti panniculum, cõtextum e venis rubeis, crassis, idest, repletis: ubi enim uenæ sunt rubeæ & crassæ, sunt repletæ. Auicennas ait has venas ita contextas, conspici etiam in superficie corneæ: nam aliter visio non læderetur. Incrementum autem venæ suscipiunt, quia tunicæ annatæ venę extenduntur; nam cum hæ venæ sint tenues, emanat fumus visionem lædens: & secundum Auicennã prodit hic fumus venis repletis, a materia fluente, per vasa, vel intra cranium, vel extra. Verum cum in pterygio mali caussa præcipua sit substantia carnosa; duo sunt consideranda; scilicet agens, & materia e qua generatur caro. Agens est alteratrix, per vim auctricem, residentem in carne pingui, pertinente ad angulos

C oculorum, & frequentius ad interiores angulos: vt dixerit Aetius raro prodire a paruis angulis, etsi interdum etiam possit incipere, a palpebra & superna & inferna. Cæterum vt descendamus ad hic & nũc; vbicunque incipit agere alteratrix, residet in carne, vt alteratrix per auctricem, virtute temperaturæ & calidi innati carnis, carnem augeat: vt cum Aetio ita augeat, vt quandoque extendatur ad vsque nigrum oculi. Verum alteratrici facultati datur occasio, vt vltra terminum naturalem carnem extendat; cum Aetio: quoniam vi vel lippitudinis, vel assiduæ fluxionis, caro assecuta est scabritiem, seu inæqualitatẽ; vnde dum natura seu alteratrix scabrosam carnem æqualem reddere nititur, augmentum morbificum parit. Quoad materiam e qua; principalis, est sanguis. Nam caro & pinguis, & non pinguis, e sanguine generatur. At cum sanguine misceri potest ma-

D teria excrementitia: vt hinc pterygion generetur, modo durum, modo molle, variorum colorum; prout materia, alia a sanguine, concurrit, vt adiuuans; quia sanguis est principalis.

Differentiæ. Differentiæ potissimum a carne sunt desumendæ. Oportet igitur perpendere, cum Auicenna & Aetio, caussam Generantem carnem, & Carnem genitam. Caussa generans pertinet ad Angulos, vel ad Palpebras. A carnis genitæ vitio capiuntur differentiæ. Si enim vitium attineat ad substantiam: dicendum carnem esse vel Putridam, vt est cancrosa; vel Non putridam. Quoad vitium ratione quantitatis: caro est Longa vel Breuis: Angusta vel Lata: Tenuis vel Crassa: Sic enim omnes quantitatis dimensiones consideramus. Vitium in qualitate: caro est Dura vel Mollis: Alba, aut Rubescens, aut Citrina, aut Nigricãs. Quietis uitium: caro est Magis uel Minus hærens.

Signa. Malum hoc est usque adeo euidens, ut non egeat signis. Scire autem oportet cum Aetio, pterygion cancrosum cognosci e carne crassa, dura, euersa, eminente, nigricante: & tempora per consensum afficiente.

Indicationes. Porro cum Galeno c.vlt.li.14.meth. caro hæc morbosa indicat remedium remouens carnem. At cum vacuationis modi sint plures, vt euacuatio esse possit vel Insensibilis, vel Sensibilis: si caro sit parua, & mollis; medicamentis insensibiliter vacuantibus occurrendum. Si vero sit magna & dura; materia sensibiliter vacante est occurrendum, idest, materia chirurgica. Sed hoc est extra methodum: nam e medendi methodo indicatur remedium carnem adimens: e methodo medicamentorū scimus medicamenta posse adimere carnem exiguam & mollem, nō magnam & duram: e methodo materiæ chirurgicæ docemur, ferrum carnem & magnam & duram posse vincere: e methodo pathologica addiscimus in carne esse eam vim, vt exigua & mollis cedat vacuationi insensibili; non autem magna & dura.

Prognostica. Hoc malum in genere, caussa visionis, est vitiū non despiciendum: sed vario modo prognosticandum, pro vario carnis vitio. Quod si ergo caro sit putrida & cancrosa; cum Aetio malum est incurabile: Nam cancer habet radices, quæ non possunt euelli: vnde adest insignis vehementia. Si autem caro sit copiosior; difficilius vincitur. Et cum Aetio facilius curatur albicans; difficilius rubea vel citrina; in quibus videlicet periculum imminet, nec medicamentis fiat inflammatio: difficilioris est curationis, si nigra; nam caussa melancholiæ est dura. Adhæc vt magis hæret, ita etiam difficilius curatur. Aetius addebat, pterygion interdum vtile esse, dum scilicet suffusio est in principio: nam materia mutatur in vnguem: vnde aiebat Aetius, pterygia, in quibus sunt principia suffusionis, non esse curanda.

Curatio post manualē operationem. Cap.60.l 7. De materia chirurgica ratione oculi Aetius ita clare loquitur, vt non egeat explicatione. At post chirurgiam, hoc est, post carnis detractionem cum ferro, probantur medicamenta, quæ prohibent tunicam annatam palpebris adhærere; probantur quæ possint prohibere inflammationem; & quæ portionem a ferro relictam extirpant. Vnde ad prohibendum coniunctionem cum palpebris, Aetius probat *muriam acrem, aquam salsam, quæ infundat in oculum: Auicennas probat cyminum masticatū cum sale; iubetq; ægrū frequenter oculos mouere, nisi dolor prohibeat*. Ad inflammationem arcendum, Auicennas applicat *lanam ouo imbutam*. Tandem ad carnem derelictam eradicandam, proponit *collyria acria, post tres dies; ne fiat inflammatio. Collyria acria quæ sint, alias audiuistis. Et cum Galeno c.2.lib.4.κ.τῶν. ascendendum ad collyrium ex æquali portione atramenti sutorij, idest, chalcanthi, et salis ammoniaci, & dimidia parte gummi, quæ excipienda aceto. Vos confugere potestis ad oleum ex chalcantho, sed lacte correctum.*

CAPVT XLI.

De Albugine,

Nomen; PEr albuginem, seu λεύκωμα, intelligimus albuginē exquisitam, ac proinde vitium in quo vi cicatricis, præsertim corneæ, læditur visio: & hoc malum ēt dicitur Cicatrix. Generatur dum post vlcus corneæ fit cicatrix, vt cornea & crassa & densa ita reddatur, vt transitus turbetur cum spiritus animalis, tum speciei visibilis, vt lædatur visio.

Definitio, Quare albugo nil aliud est, quam densitas cum crassitie morbosa corneæ, producta a caussa cicatrisante.

Forma. Forma est densitas cum crassitudine morbosa: nam vbi cicatrix, ibi densitas & crassities, secūdum Aetium: qui, dum ait, crassam cicatricem non esse curandam; respexit ad summam crassitiem. Vnde cum forma posita sit in densitate & crassitie; albugo erit morbus in via, vt pori corneæ densiores reddantur; & erit morbus in magnitudine aucta, non secundum longitudinem, & latitudinem, sed profunditatem ratione crassitiei.

Subiectum, Subiectum est cornea. Nam si afficiatur tunica annata, non autem cornea, non læditur visio.

Efficiens. Efficiens est caussa cicatrisans: vt hæc albugo distinguatur ab albugine producta a scirrho corneæ, seu pituita imbibita in cornea.

Differ. Differentiæ a forma, secundum Magis & Minus: albugo est magis vel minus dura: Vnde Aetius duriorem vocat callosam. Item, alia magis, alia minus crassa: vnde Auicennas minus crassam vocat nebulā, magis crassam nomine generis vocat albuginē. Quod subiectum attinet; cum Paullo albugo residet in cornea, vel secundum Superficiem, & a Paullo vocatur cicatrix & nubecula: vel secundum Profundum, & ab eo dicitur albugo. Ratione caussæ efficientis dicendum, caussam cicatrisantem esse Remissiorem, aut Intensiorem.

Signa. Malum hoc in genere patet oculis. Verum ob similitudinem, quam habet albugo exquisita, cum albugine, quæ fit a scirrho; ita distinguetur. Si enim vlcus sit prægressum, est legitima albugo. Signa differētiarum, & primo, ratione formæ. Minus crassa, cognoscitur e colore subalbo, qualis in nebulis conspicitur. Crassior, cognoscitur e colore magis albicante, & visione magis læsa. Ratione differentiarum a subiecto, cum Aetio, superficialis cognoscitur e colore albicante: profunda, e nigricante. Et ratio est: nam profunda, magis est vicina rhagoeidi, vt vicinitatis caussa, dum aliqua fit visio rhagoeidis, color appareat nigricans. Adhæc superficiaria cognoscitur ex inæqualitate corneæ: vnde oportet ægrum supinum collocare, & diligenter intueri oculos, an appareat aliqua inęqualitas. Caussa efficiens patet e relatione ægri, an nimirum fuerit caussa cicatrisans intensa, vel remissa.

Indicationes. Præsidia non capiuntur a caussa efficiente; caussa enim cicatrisans abest: capienda igitur a præsenti, nimirum ab effectu caussæ cicatrisantis. Effectus est exsiccatio corneæ, porortum densitas, corneæ crassities: quare oportet humectare, aperire, attenuare.

Prognostica. Vitium hoc vix prorsus auferri potest; siue sit exquisita albugo, siue notha. In illa enim corneæ substantia est mutata in cicatricem, vt plurimum consequamur, si minuatur cicatrix, quo minimum visioni officiat. In notha, si scirrho sit, arduum est superare scirrhum: si a pituita imbibita, vinci quidem potest, si materia non sit vehementer impacta. Et addamus, si cornea afficiatur morphæa, nil aliud polliceri licet, quam coloris mutationem per tincturam. Cæterum ad exquisitam, quod attinet, prognosticum variat, pro vi differentiarum: dura enim peior est, si summa durities, incurabilis est: vnde Aetius inquit, non opus esse cicatricem callosam curare: & Rhasis ait, in pueris albuginem esse mitiorem; quia in adultis est siccior; non autem quia in infantibus cornea possit regenerari, vt quidam scripserunt: nam idem ob hanc caussam in adultis cicatricem non curari statuit, nisi tenuissima sit: vt curatio non pendeat e generatione corneæ. Præterea, albugo crassior est deterior; magis enim recedit a naturali statu. Vt, si albugo sit & dura & crassa, non liceat curam aggredi, secundum Aetium. Item, profunda est peior: nam vehementior ratione dignitatis: nec medicamenta tam facile possunt malum attingere. Cæterum, ne frustra fiat descensus ad materias præsidiorum; perpendere etiam oportet mala, quæ simul lædunt cum albugine: vnde Aetius inquit, si fuerit suffusio, aut glaucedo; vanum esse cicatricem absumere.

Curatio. Medicamenta topica pertinent vel ad artem curatricem, vel ad artem exornatoriam, veluti albuginem tingentia. Quæ prioris sunt generis, alia humectant cicatricem, vt facilius attenuetur; alia attenuant. At cum Aetio excoriantia seu exulcerantia, vitanda; cicatrisant enim & cicatricem reddunt crassiorem.

Humectantia, & attenuantia cicatricem. Vsurpanda igitur medicamenta, quæ probantur siue sit suffusio, siue albugo, tum legitima, tum spuria. Hinc Rhasis probat *vaporem aquæ dulcis calidæ, vsque ad oculo-*

oculorum rubedinem. Vos vti poteritis hoc medicamento: ℞. *foliorum maluæ, rad. alth. fænugraci seminis ana P. j. aquæ ℔. ij. fiat decoctio pro vapore*. Deinde facta hac euaporatione, vtendũ hoc medicamento: ℞. *thuris igniti, & mox in decocto fænugræci extincti ℥ j. croci ℈. j. mucilaginis fænugraci ʒ. v. Misce pro collyrio*. Eiusdem fere classis hoc est: ℞. *pompholygis lotæ ℈ j. myrrhæ ℈ ß. croci gr. v. mucilaginis fænugraci ʒ. ij. Misc.* Validius erit medicamentum, *si conficiatur e fellibus, & præsertim e felle galli antiqui, vel animalium rapina viuentium*. Et si correctione opus erit, *addatis mucilaginem fænugraci*. Efficax est medicamentum ab Auic. propositum. *Verbi gratia, ℞. alcyonij loti, sarcocollæ lotæ, ana ʒ. ß. sacchari candi ʒ. ij. fiat puluis, & excipiatur decoctio fænugraci*. Adhæc ℞. *succorum depuratorũ feniculi, rutæ, anagallidis, chelidoniæ man. [?]an. ʒ. ß. tutiæ, squamæ æris, aloes ana ℈. ß. mellis ros. mucilag. fænugraci ana ℥. j.* Et si desideretis validius hoc medicamentum *pro qualibet collyrij drachma addatis guttam olei destillati, vel e cinnamomo, vel e feniculo*. Si plura desideretis, videatis Galenum cap. 7. & vlt. l. 4. κ. τόπ. Rhasis proponit vnum medicamentum, quod alia superat, vt etiam cicatricem brutorum: ℞. *chelidoniæ feniculi ana ʒ. x. aquæ ℔. iiij. fiat decoctio ad consumptionem trium partium, deinde cola: postea adde vitri non perfecte decocti, alcyonij, stercoris stellionis, salis mineralis, sacchari albi, ana ʒ. j. Hæ species infundantur in prædicto decocto, mox siccentur, rursus infundantur, & siccentur, vt postea in oculum possint immitti*. Et notetis, quamuis e propositis medicamentis quædã habeant vim astringendi, probantur tamen in albugine contumaci: nam astringentia ob crassam substãtiam, sunt in caussa, vt medicamenta diu persistant, & hinc magis agant. Et notetis, si forte sit albugo non exquisita, siue ex scirrho, siue pituita imbibita, siue etiam sit incipiens suffusio: admirabile esse medicamẽtum, *si perforetur arundo feniculi in horto a nodo ad nodum, & foramen repleatur sale minerali & sacccharo, & deinde cera occludatur, & per noctem detineatur, & mane extrahatur liquor; vt liceat huius liquoris guttam in oculum immittere*. Et si legitima sit albugo; *addatis puluerem gallarum immaturarum ad saccharum & salem, in arundinem*. Et si albugo sit notha; *addatis euphragiam*. Similiter probatur *arundo ebuli*: & fiet efficacius medicamentum: præsertim si foramen repleatur *colocynthide*. Probatur etiam *liquor e pane salito, cum marathro & colocynthide: & vocant aquam panis*. Postremo admirabile est hoc medicamentum: ℞. *frumẽti viridis ℔. j. ß. seminũ fenic. ℔. ß. salis mineralis ʒ. iij. foliorum rutæ, eufragiæ, fenic. chelidon. saluiæ, marrubij, cucumeris agrestis, salicis, ana M. ß. sem. fænugraci, rutæ, ana ʒ. iij. cinnamomi, caryophyllorũ ana ʒ. j. ß. croci ℈. ij. colocyntid. ʒ. ij. Incidantur herbæ, contundantur semina, & infundantur in vino aromatico, ea quantitate, vt supernatet, & immittantur omnia in vas æreum, foramine occlusa, & vas exponatur Soli per triginta dies, & frequenter misceatur: deinde fiat destillatio, & seruetur ad vsum*. Hæc gratia curationis.

Albuginem tingentia. Quoniam vero nonnunquam reperiuntur fœminæ albugine detentæ; necessarium est confugere ad artem exornatoriam, vt albugo tingatur: iccirco probatur *caro mali punicæ dulcis*, quæ conterenda est, & modica aqua instillanda in oculum: & huiusce modi etiam aqua albugo est fricanda. Deinde accipiatis *succum hyoscyami*, & illinatis alburginem per 15. dies. Hoc enim est medicamentum, quod & tingit albuginem, & dissipare etiam potest.

CAPVT XLII.

De Epiphora.

Nomen: Expeditis vitijs attinentibus ad tunicas: dicendum de malis angulorũ. Sunt autem epiphora, rhoeas, encanthis, & ægilops. Epiphoram Auicennas vocat lacrymam; Celsus pituitæ cursum: per eam vero intelligimus malum, in quo assiduo pituita destillat in oculos, vt cum Auic. & Rhasi, oculi aquosa humiditate perpetuo sint repleti: vt intelligere hic oporteat lacrymam morbosam, non voluntariam. **Definitio** Generatur, dum: (cum sit species catarrhi:) cerebro occurrit caussa præter naturam, vi cuius frustratur vis naturalis cerebri, vt a cerebro excrementum aquosum fluat præter naturam in oculos. Epiphora igitur est excrementum serosum, affligens oculum, procedens a frustratione alteratricis cerebri. **Forma.** Forma huius vitij est excrementum serosum affligens. Quod cognoscens Auicennas, dicebat, oculos in hoc malo semper humidos esse humiditate aquosa. Additum fuit affligens, id est, lædens oculos: nam modo hoc excrementum nocet angulis, modo visionem turbat: & hac ratione epiphora seu lacryma morbosa, distinguitur a lacryma voluntaria, in qua excrementum serosum; sed sincerum, & citra oculi noxã, per oculos egreditur. Verbi gratia, in mœstitia per modum compressionis; in lætitia per modum dilatationis, sicuti etiam vi iræ perseuerantis. Vnde, vt epiphoræ forma pateat, explicare oportet serosi humoris speciem & vitium: nam caussa generãs patebit in caussa efficiente. **Excrementi serosi consideratio.** Quoad speciem igitur, est materia serosa: quare excrementum tenue, quod generatur in ventriculo: est & excrementum, quod defertur in caput, vt est alimenti vehiculum; & sicuti in caput defertur alimentum copiosum, ita etiam opus fuit copioso sero. Vnde in epiphora excrementum serosum est materia principalis & necessaria. Est materia principalis: quoniam cum serositate misceri potest materia non principalis, vt materia biliosa, pituitosa; sed in exigua copia. Miscetur autem quandoque materia principalis, at nõ necessario: dum cum serositate miscetur excrementũ pituitosum, sed copiosum: vt materia principalis in hac epiphora sit mistum e sero & pituita: ac pituita, quamuis sit caussa principalis, tamen non est caussa necessaria: quoniam excrementum serosum locum habet in omni epiphora; non autem pituita. Species igitur est vel Serum, vel serum cum pituita Mistum. Quoad vitium, attinere potest ad Substantiam, Quantitatem, Qualitatem, & Vbi. Ad substantiam; si materia putrescat, vt in epiphora salsa, in epiphora e lue venerea. Ad quantitatem vitium attinet; vt copia excedit. Ad qualitatem; vt materia est vel calida, vel frigida, vel liquida, compacta, viscida, salsa, acris, vel harum qualitatum expers: Præterea esse potest albicans, vel flauescens. Quantum attinet ad quietem; quiescit vel non quiescit in oculo: & ideo Auicennas ait, quandoque currere lacrymas. Quoad vitium in motu; ratione termini a quo, quamuis possit procedere & a toto & a Parte; terminus tamen principalis est cerebrum, & iccirco ait Auic. principium epiphoræ esse cerebrum. Cerebrum autem euadit terminus a quo; vt materiam vel Non detinet, vel Expellit. Non detinet; dum vi Frigiditatis exprimitur, dum vi Caliditatis colliquatur. Expellit autem, dum expultrix facultas, vi vel Copiæ vel Qualitatis ad expellendũ insurgit. Spatiũ in motu, potest esse Externum, dum materia fluit per venas extra cranium: potest esse spatiũ Internum, si fluat materia non per neruos opticos, sed per vasa intra cranium. Terminus ad quẽ est oculus secundũ angulos: vt vel Suscipit, vel Attrahit: Suscipit ob imbecillitatem; quæ pendet ab intemperie, si oculus sit humidior; pendet a mala compositione in via, si oculi substantia sit rarior; pendet a morbo in numero, si caro lacrymalis desideretur. Quæ sane caussæ iã propositæ, ante ortum sunt caussæ imbecillitatis natiuæ: post ortum sunt caussæ imbecillitatis adscititiæ. Oculus autem attrahit vi vel Doloris, vel Caloris. **Subiectum.** Subiectum est oculus: in epiphora enim læditur oculus. Vt autem iuniores addiscant terminos

huius artis, sciant: si oculus consideretur, vt vel suscipit, vel attrahit, habere rationem termini ad quem: si autem consideretur vt læditur, habere rationem non termini ad quem, sed subiecti: & propterea non sumus superflui in sermone nostro. Caussa efficiens est frustratio alteratricis cerebri: principium enim epiphoræ secundum Auicennam est cerebrum. Qua ratione autem alteratrix frustretur; dictum est cap. 27. in serm. de catarrho.

Caussa efficiens.

Differentiæ.

Differentiæ a forma: Excrementum serosum est Sincerum, vel Mistum: vel hoc, vel illo modo peccãs. A subiecto: oculus læditur, vel secundum se Totus, vel secundum Angulos. A caussa efficiente prodit malum a cerebro, vi vel Morbi, vel Erroris externi, vt in catarrho.

Signa.

Epiphora in genere patet. Ratione formæ: excrementi species: & excrementi vitia sunt notissima e traditis in sermone de catarrho. Ratione subiecti: vtrum oculus afficiatur vel secundum se totus, vel secundum angulos, oculis facillime conspicietur. Ratione caussæ efficientis repetenda erunt signa, e doctrina de catarrho.

Indicationes.

Multis suppositis, indicatis in sermone de catarrho, cum Galeno c. vlt. lib. 13. meth. in epiphora excrementum secundum speciem indicat remedium determinatum, secundum vitium, indicat contrarium. Et similiter ratione caussæ efficientis; si fuerit intemperies capitis, indicat alterans contrarium: vt in sermone de catarrho dictum.

Prognostica.

Hoc vitium non prorsus est incurabile. Vnde Galenus ait, cap. vlt. lib. 13. metho. diuturnas etiam fluxiones fuisse curatas, oculis dimissis. At pro vi differentiarum, epiphora est incurabilis, curabilis, facile vel difficulter. Vnde, si perpendantur differentiæ ratione formæ, ratione speciei; difficilius malum vincitur, si excrementum sit mistum ex seroso, & pituitoso, quia magis recedit a naturali statu. Si vitium perpendamus; malũ est magis perniciosum, si excrementum est putridum, copiosum, si viscidum, calidum, salsum, si hæret: & peius etiam est, si caput concurrit vt terminus a quo, si materiam non detinet, veluti contingere solet, dum homo est morti vicinus. Præterea est difficilioris curationis, si materia fluat per vasa recondita: vt testatur Galenus cap. vlt. libro 13. meth. Difficilius etiam curatur, si oculus suscipiat, quam si attrahat: & si suscipiat ob imbecillitatem natiuam, malum est incurabile; præsertim si imbecillitas pendeat e defectu carnis lacrymalis: nam hac deficiente, etiam post ortum, malum incurabile est. Ratione caussæ efficientis; si contingat, vt cerebri intemperies sit in habitu, non debetis polliceri perfectam curationem.

Curatio. Venæsectio.

Materiæ. Notandum circa chirurgiam, e cap. 8. lib. 4. κ. τόπ. si augescat fluxio, accedatque dolor, venam esse secandam. Sic Galenus intelligendus, quod venæsectio dirigatur ad sanguinem, quatenus vi doloris fluit, vt immineat inflammatio: ideo venæsectio a Galeno proposita est materia remedij reuulsorij; præsertim cum ibi loquatur de epiphora in corpore quod eget purgantibus, idest, cacochymo. Medicamenta Galenus loco citato applicat vel fronti & temporibus, vel oculis. Quoad priora: potissimum ea probantur, si materia fluat per vasa externa: quoniã materiam morbificam, per modum interceptionis retrahunt. In epiphora calida, licebit vti hoc medicamẽto: ℞. *ros. rubrarum, myrtillorum ana* ℨ. j. *boli Armenæ, sang. Dracon. ana* ℨ. ij. *hypocyst. succi plantag. ana* ℨ ij. ß. *gallarum immat.* ℨ. j. *excipiantur oui albo, &, penetrationis gratia, exiguo aceto. Et in hac epiphora calida non applicetis hoc medicamentum cum pãno rubro, sed lineo panno tenui, infuso in aqua rosacea.* Et si epiphora sit frigida: probatur *lana infusa in vino astringente*, item hoc probatur medicamentum: ℞. *Gallarũ immat. nucum cupressi sang. Draconis, ana* ℨ. j. *croci hortensis* ℈. j. *excipiantur vel tragacantha, vel resina: & panno laneo, prope oculos admoueantur.* Medicamenta autem quæ ipsi oculo sunt applicanda, proponuntur a Galeno cap. 8. libro 4. κ. τόπ. Quare in epiphora calida, & in frigida, probantur adstringentia, præsertim inter initia: probantur siccantia, quoniam absumunt materiam, sed ea sint citra morsum: & interdũ refrigerantia, si materia sit acris. Vnde in epiphora calida probatur *pannus lineus tenuis, madefactus albo oui, vel aqua rosacea, vel vino granatorum.* Si morsus vrgeat, si impetus vrgeat; *decoquatis melilotum, & capita papaueris in aqua rosacea.* Et dum remissus est feruor, sed præ se ferat pruritum; Auicennas probat *puluerem prodeuntem e fricatione myrobalanorum cum aqua ros.* Si epiphora sit frigida, probatur *tutia infusa in decocto meliloti, vel in vino passo, deinde in aqua cupressi, & postea in aqua maioranæ, vel prassi. præsertim feniculi, & eufragiæ: quibus addatis myrrham, crocum, aloem. Et potissimum probatur aqua virgæ aureæ, in qua thus extinguatur ignitum.* Et tandem in contumaci epiphora cum Gal. cap. 7. lib. 4. κ. τόπ. ℞. *cadmiæ* ℥. j. *fructus ericæ* ℨ. j. *æris vsti & loti* ℨ. ij. *myrrhæ* ℨ. ß. *acaciæ* ℨ. iij. *gummi* ℥. ß. *& seruetur ad vsum. Et si hoc medicamentum diu, idest, vltra annum est seruandum, addatur* ℨ. j. *opij.*

Topica. 1. intercipientia.

2. Adstringentia, & citra morsum siccantia.

CAPVT XLIIII.

De Rhoeade.

RHoeas vel Rhyar, cum quandoque oriatur vi epiphoræ; iam de ea dicendum est. Per rhoadẽ autem, quam Auicen. vocat diminutionem carnis lacrymalis, intelligimus illud vitium, in quo deficit oculi caro, quæ cum Gal. c. 11. lib. 10. de vsu par. residet in angulo maiore, vbi foramen est ad nares peruium, quod foramen hæc caruncula claudit, ne excrementa per oculorum angulos euacuentur; & hinc assiduo lacrymari videamur. Generatur, dum occurrit oculo caussa morbifica, vi cuius caruncula lacrymalis ita afficitur, vt eius substantia deficiat. Vt rhoeas sit quantitas deficiens anguli maioris, procedens a caruncula lacrymali, secundum quantitatem deficientem. Colligitur hæc finitio ex Auicen. & Galeno c. 16. lib. 14. meth. med. Forma est quantitas deficiens: per quantitatem intelligimus Continuam & Discretam: continuam, dum fit imminutio carnis: discretam, dum prorsus deficit: vt primum vitium sit magnitudo imminuta; alterum numerus deficiens. Subiectum est oculus, secundum angulum maiorem. Caussa efficiens, est caruncula lacrymalis, vt deficit secundum quantitatem, vel secundum Partem, vel secundum se Totam. E sententia autem Græcorum & Arabum, hæc carũcula afficitur vel A primo ortu, vel Post: & si post, afficitur vel a caussa Interna, vt a succis acribus, quemadmodum in epiphora; vel ab Externa, vt a medicamentis acrioribus, a ferro incidente, dum in cura pterygij vel ægilopis, errores a chirurgis committuntur.

Nomen.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens.

Differentiæ a forma: vitium est in quantitate deficiente vel Continua, vel Discreta. A subiecto: malum est in oculo vel Dextro, vel Sinistro, vel Vtroq;. Ab efficiente; caussa est vel Natiua, vel Adscititia.

Differentiæ.

Est autẽ Vitium hoc prorsus notum, & secundum genus, & secundum differentias: non ergo opus est signis.

Signa.

Quoad præsidia; c. 16. lib. 14. meth. Caro deperdita indicat præsidiũ, regenerans; imminuta, augẽs carnẽ.

Indicationes.

Si caro prorsus sit deperdita, vitium est incurabile: nam hæc caro est spermatica, nec potest regenerari. Si autem sit imminuta: curationem admittit: cum foramen occludi possit. At notandum: (vt distinguamur ab empiricis:) cum hæc caruncula sit neruosa & carnea, & proinde sit pars partim seminalis, partim sangui-

Prognostica.

sanguinea, secundum partem sanguineam incrementum eam admittere, non autem secundum partem seminalem: Quamuis liceat aliquantisper similem efficere carnem, vt præstet eundem vsum, hoc est, vt foramen occludat, perinde ac si similis generetur.

Curatio. Materiæ, Gal. c. 6. lib. 14. meth. videtur proponere duplicis classis medicamenta: primum mediocriter astringentia: deinde ea *quæ e glaucio parantur, & e croco, & quæ nardina vocantur, & e vino confecta*. Vnde dum portio sanguinea regeneratur, probantur mediocriter astringentia, dum genita est, vt reddatur similis carni neruosæ ac seminali, probantur magis astringentia, vt collyria nardina, quæ conficiuntur e gallis immaturis, & alijs valide astringentibus; hinc Paullus etiam probat alumen cum vino. Quare pro generatione carnis probatur *vinum cum rosis & exiguo croco*: pro carne genita, vt reddatur compacta, id est, similis seminali, probatur *vinum astringens, cum gallis, aloe, & exiguo alumine*. Vt in hoc malo primũ sit vtendum agglutinantibus, mox cicatrisantibus. Vnde notetur differentiam esse inter generantia carnem in vlceribus, & inter generantia carnem lacrymalem: nam in vlcere probantur siccantia, detergentia, citra astrictionem, ne crassium excrementum cohibeatur: at in generatione carnis lacrymalis, cum debeat generari caro sanguinea, similis neruosæ, opus est magis siccantibus, quam ea sunt, quæ conueniunt in generatione carnis in vlcere. Hæc magis siccantia, ita absumunt excrementa, vt medicamenta astringentia nullam inferre noxam queant.

CAPVT XLIIII.

De Encanthide.

Nomen. RHoeadi opponitur Encanthis: Auicennas vocat additionem carnis lacrymalis. Per hanc intelligimus illud vitium, in quo caro lacrymalis suscipit incrementum, vt quandoque palpebræ diduci nequeant.

Definitio. Generatur, dum alteratrici carnis occurrit caussa, vi cuius alteratrix e sanguine portionem carnis sanguineam maiorem reddit, quam deceat. Vt encanthis sit magnitudo aucta carnis lacrymalis, dependẽs a portione sanguinea aucta præter naturam.

Forma. Forma huius vitij est magnitudo aucta: quæ quandoque est morbosa, si cum Auicenna lædatur visio.

Subiectum. Subiectum proximum, est caro lacrymalis; hæc enim iusto maior redditur. Remotum subiectum est oculus, secundum Angulum maiorem, vt hic angulus sedes est carnis. Vnde si lædatur visio, statui subiectum potest nõ modo angulus, verumetiam oculus.

Caussa efficiens. Caussa efficiens est portio sanguinea præter naturam aucta. Vnde cũ caro augeatur secundum propriam substantiam sanguineam, vt non gignatur noua caro, quemadmodum in pterygio: ideo πτερύγιον est morbus in numero; encanthis autem est morbus non in numero, sed in magnitudine aucta. Caussa autem est sanguis fluens in maiori copia in venas, sed citra violentiam. Nam si violenter flueret, fieret inflammatio, non encanthis. Fluit autẽ potissimum per modum transmissionis, vt hepar mittit sanguinem copiosiorem, quãuis etiam concurrere possit attractio, ratione immoderatæ caliditatis ipsius oculi: vt euenire potest caussa dulcis aquæ tepidæ, si huius vsus sit immoderatus.

Differentiæ. Differentiæ a forma. Magnitudo aucta est Morbus, vel Symptoma. A subiecto: afficitur angulus maior oculi Dextri, vel Sinistri, vel Vtriusque. Ab efficiente: caro est aucta vel Magis, vel Minus.

Signa. Est autem hoc vitium omnino notum; nec signis eget.

Præsidia. Cum Paullo portio sanguinea aucta, minuenda.

Prognostica. Curabile est hoc malum: nam caro adimi potest.

Curatio. 1. Incisio. Materiæ. Auic. probat materiam incidentem, & chirurgicam. At monet, vt non radicitus incidatur, sed solum pars aucta: nam alias fieret rhoeas. Expedit autem ad incisionem confugere, si non exigua est carnis excrescentia: nam oculus melius sustinet incisionem, quã medicamenta consumentia carnem frequenter applicata, quia excitant dolorem. Expedit autem post incisionem *oui album diligenter agitatum aqua ros. oculo applicare*, vt prohibeatur inflammatio.

2. Cathæretica medicamenta. At quoad medicamenta, quæ loco ferri carnem absumunt, ad quæ est confugiendum, si patientes ferrum nolunt admittere, instar fœminarum: Paullus probat septica, & caustica. Septica sunt quæ excedunt, seu abradunt, vt proin carnem absumant: vt sunt cap. 15. lib. 5. simpl. *auripigmentum, quod arsenicum dicitur, sandaracha, dryopteris, pityocampe, aconitum*: quæ omnia sine dolore possunt carnem, sed tenellam, ac mollem, eliquare. Si autem caro aucta sit durior; probantur caustica, quæ secundum Gal. loco citato, sunt calida & crassæ substantiæ, vt ad similitudinem ignis pariant escharam. vt sunt *chalcitis, misy, melanteria, chalcanthum*: *vt probetur oleum e chalcantho, sed rosaceo correctum*.

CAPVT XLV.

De Aegilope, & Anchilope.

Nomen. PEr tumorem magni anguli, intelligimus vitium, quod vocãt Auic. apostema lacrymalium: qui tumor pro vario statu, vocatur modo anchilops modo ægilops. Auic. interdum vocat Garab, quando tumor nimirum degenerat in fistulam, non semper Generatur, dum materia iuxta magnum angulum ita affligit, vt tumor oboriatur.

Definitio. Aegilops igitur est tuberculum iuxta magnum angulum oculi, procedens a materia morbifica.

Forma. Forma est tuberculum, secundum Galenum capit. 2. lib. 5. κ. τόπ. Vnde Auicennas ait, quamuis quandoque emineat, quandoque extra non appareat; intus tamen adesse tumorem.

Subiectum. Subiectum attinet ad partem magno angulo proximam, secundum Aetium; & Galenus loc. cit. dicit, tuberculum residere inter os nasi, & magnum oculi angulum.

Caussa efficiens. Caussa efficiens est materia morbifica: quæ est succus vel Alimentalis, vel Excrementitius. Alimentalis, vt sanguis; siue sit biliosus, siue pituitosus, siue melancholicus. Nec præter rationem: quia hoc malum quandoque est inflammatorium; & ob id Aetius dicit, incipiente inflammatione, repellentia probari; & Galenus ait, nonnũquam degenerare in abscessum. Potest ergo esse tumor inflammatorius, seu tumor procedens a succo alimentario. Notetur cum Paullo abscessum capi bifariam: primo, vt nondum in vlcus erupit, & vocatur tunc anchilops, Auicennas vocat akilus; secundo, vt iam ruptus est abscessus, & dicitur ægilops. Ca. 17 li. 7. Caussa etiã esse potest succus excrementitius, quemadmodum colligere licet ex Aetio, dum materia colligitur in magno angulo oculi, humor scilicet, lentus, melleus, aut pultaceus, plerunque tunica seu folliculo contentus: & hoc vitium etiam anchilops vocatur, quia est tumor non disruptus. Vnde colligere licet e Galeno cap. 22. lib. 14. metho. hunc tumorem prodeuntem a succo excrementitio, esse de genere vel meliceridis, cum pendet a succo melleo, vel de genere esse atheromatis, cum pendet ab humore pultaceo. Non proponit Aetius succum similem seuo, a quo fit steatoma: nam dum proponit melicéridem &c. atheroma; insinuat etiam steatoma.

Differentiæ. Differentiæ a forma: Tuberculum est Maius, vel Minus: item vel Coniunctam habet solutam vnitatem, vt in ægilope; vel Non habet solutam vnitatem, vt in anchilope. A subiecto: pars afficitur secundum Superficiem, vel Profundum. A caussa efficiente materia est vel Alimentalis, vel Excrementitia.

Signa. In genere vitium hoc, cum Auicenna est euidens

saltem tactui, si non visui: nam vt plurimum conspicitur eminentia, vel saltem percipitur in compressione, vt etiam in compressione fiat dolor. Quoad differentias ratione formæ, & subiecti; hæ patent. Ratione caussæ efficientis cognoscere oportet, vtrum tumor sit vel inflammatorius, vel non inflammatorius. Si sit inflammatorius cognoscitur e dolore, calore colore mutato, & immobilitate; contra autem si non sit particeps inflammationis; vnde Auicennas ait, hunc tumorem, scilicet sine inflammatione, tactu moueri. Quoad tumorem non inflammatorium; cognosceris esse meliceridem, e minori duritie; atheroma, e maiori duritie, & si summa sit durities, indicium est steatomatis.

Præsidia. Indicationes capiuntur a materia tumoris, & ab vlcere, si vicus subsequatur. Quid materia tumoris, quidque vlcus indicet; suis locis intellexistis.

Prognostica. Vitium hoc e cap. 2. lib. 5. [illegible] est ægre curabile: est enim vehemens ratione essentiæ & dignitatis; vt, si negligatur, coniungatur etiam vehementia facultatis. Declaro: est vehemens secundum essentiam, nã tumoris materia suis a natura recedit, quamuis magis recedat in tumore non inflammatorio, vt maxime recedat in steatomate. Adhæc vehementia essentiæ perpenditur, dum id quod est præter naturam, non solum multiplex est, sed etiam contrarium. Nam, quæ sunt præter naturam, quo sunt plura, eo vehementius agunt aduersus naturam. Quare perpendere quæ sunt præter naturam ratione numeri, est considerare in prognostico vehementiam essentiæ. Præterea quæ fiunt præter naturam, dum sunt contraria, vi medicamentorum euadunt vehemẽtiora: nam si malum sit & calidum & frigidum, vt locum habeãt contrariæ indicationes, curatio redditur difficilior: quia medicamenta calida augent morbum calidum, ac morbus calidus vel vehemens euadit, vel perseuerat secundum essentiam. Vnde vt applicemus prognosticum nostro proposito; si præter tumorem fuerit vlcus, curatio redditur difficilior: quia quæ sunt præter naturam, sunt plura. In tumore inflammatorio adest contrarietas, quæ est caussa difficilis curationis: quoniam quæ materiam discutiunt, sunt calida, vnde augent inflammationem. Quoad vehementiã dignitatis, ea etiam in hoc malo adest: nam afficitur locus ita oculo vicinus, vt oculus ipse facile lædatur, qui est membrum nobile caussa vitæ & commodioris & melioris: & ratio est, quia (vt ait Galenus loc. cit.) medicamenta debent administrari liquida, quæ influunt in oculum, vt oculus lædatur. Adhæc oportet vt medicamenta hæreant, vnde est necessarium ligare oculum, vsque ad mali curationem, quam tot diebus perferre, est impossibile. Qua de caussa ita referente Galeno, Apollonius medicamenta non scripsit, & Archigenes potissimum vtitur materia chirurgica; quoniam materia chirurgica non attingit oculũ quemadmodum medicamenta. Verum, vt in alijs affectibus, ita & hic prognosticum variat, ratione differentiarum. Ratione enim formæ, difficilioris est curationis, si cum magnitudine sit coniuncta soluta vnitas: difficilioris etiam curationis est, si tumor occupet partes profundas. Ratione caussæ efficientis si fuerit inflammatio, & immineat abscessus, & hinc vlcus; fit vt ægilops sit difficilioris curationis: vnde Auicen. ait: si ruptio fiat ad interiora, malum reddi magis difficile, vt immineat ossium corruptio. Vt ex his colligere liceat, ægilopem difficilius curari, quam anchilopem. At si tumor non sit inflammatorius quã uis tumoris materia non exulceret; tamen adeo recedit a naturali statu, vt non cedat vllis medicamentis, sed solum materiæ chirurgicæ.

Curatio. Materia: Chirurgica materia in ægilope & anchilope probari potest. In ægilope, si os sit corruptum; si malum in fistulam degenerarit: vnde Aetius probat cauterium ignitum. In anchilope, Aetius probat superficiem esse secandam, vt folliculus continens materiam adimatur, cum nequaquã cedat medicamentis. Topica vsurpanda sunt, vel simul cum materia chirurgica, vel sola. Quoad priora Auicen. dum administratur cauterium ignitum, oculo applicat *spongiam frigida infusam, nam inhibetur inflammatio. Addit Aetius lenticulam decoctam cum melle*, & remota crusta, probat *alumen cũ resina terebinthina. Et Paulus applicabat passulas, cum liquida terebinthina in modum emplastri*. Et si quis desiderat cicatricem non indecoram, & præsertim dum fœminæ afficiuntur, potest vti cum Auicen. *folijs rutæ cum aqua granatorum, quæ a sententia Auicen. conferunt a proprietate. Paulus addebat ad pulchram cicatricem efficiendam, rutam satiuam cum lixiuio tritam, & decoctam: lixiuium autem conficiatur e cinere & calce*. Quoad topica, quæ sola administrantur; probantur in tumore inflammatorio: vnde dum perducitur ad suppurationem, cum Auic. oportet vti *pane permisto cum lacte muliebri. Et validius redditur medicamentum addito croco, cum aqua erucæ, vel myrrha, cum felle vaccino*. Et dum facta est disruptio, probatur *erui farina, cum melle, aloe, myrrha. Atque Paulus probat cochleas tritas cum testis: & licet addere aloem & myrrham*: quod medicamentum etiam suppurationem promouere potest.

CAPVT XLVI.

De Atrophia oculi.

Nomen. EXplicatis malis, quæ pertinent ad partes oculi, dicendum de vitijs ad totum oculum attinentibus. Quare de atrophia, prominentia oculi, de inabositate. Itaq; *atrophian* intelligimus oculi malũ, quod Auicennas vocat profunditatem pupillæ. Celsus vocat oculum imminutum. Et ob id intelligimus illud vitium, in quo totus oculus minor euadit, ad differentiam phthisis, in qua oculus minor euadit, solum secundum pupillam. Generatur, dum oculo occurrit caussa, vi cuius oculus secũdum omnes partes ita priuatur alimento, vt partes omnes imminuantur. Vt

Definitio. Forma. *atrophia* sit magnitudo imminuta præter naturam totius oculi, procedens ab alimenti penuria. Forma est magnitudo imminuta præter naturam. Siquidem cũ Aetio oculus paullatim fit minor: vnde excauatur: Aliquando obscurior euadit: Et præterea visum impedit: ita enim locutus est Aetius. Quoniam vt oculus imminuitur, ita etiam cauatur: contra accidit, dũ augetur. Præterea, vt spiritus animales deficiunt; ita & obscurus euadit oculus, & visio læditur, præsertim quia calidum innatũ deficit, nec seruatur temperies.

Subiectum. Caussa efficiens. Subiectum est totus oculus, ad differentiam [illegible]. Caussa efficiens est alimenti penuria. Cum Auicenna autem deficit alimentum, quoniam vel Absumitur, vel Non attrahitur ab oculo. Absumitur in febribus, & præsertim coniunctis cum vigilijs; item in vacuationibus vehementibus; in animi affectibus; & Aetius etiam addebat, absumi in vehementi capitis dolore, dum cranium perforatur. Nam vi horum vitiorum, fit dissolutio sanguinis & spiritus. Alia autem e parte alimentum deficit, quia non attrahitur, ob frigus vehemens oculo occurrens.

Differentiæ. Differentiæ a forma capiuntur secundum Magis & Minus. A subiecto non capiuntur: semper enim est idem. A caussa efficiente alimentum deficit, quia vel Absumitur, vel Non attrahitur.

Signa. Patet vitium in genere; & ratione differentiarum a forma. Ratione differentiarum caussæ: facile est cognoscere, an alimentum deficiat, quia absumatur a febribus, & alijs caussis propositis; vt etiam facile cognoscitur, si deficiat, quoniam non attrahitur; cognoscitur enim e frigiditate præcedente.

Indicationes. Alimentum deficiens, indicat præsidiũ augens alimentum.

mentum. Et si caussa adsit consumens, huic occurrendum. Et sic de reliquis.

Prognost. Malum ægre curatur: licet periculum pro vi differentiarum augeatur. Vnde malum est magis periculosum, si minor sit oculus. Et præterea augetur periculum, vt caussæ sunt vehementiores.

Curatio. Materiæ. Aetius probat *spongiam ex aqua calida expressam. Probatur etiam lac tepidum infusum in oculum. Expedit etiam caput aqua calida perfundere, & prohibere collyria.* Sed dubitatio est, quia Paullus applicat oculo medicamentum acre, confectum *ex arugine:* vt hoc sit collyrium vehemens. Respõdendum, Aetium tradere curam solius ἀτροφίας, vt proinde etiam cornea sit exsiccata, cuius ratione prorsus sit desistendum a collyrijs. At Paullus in eodem capite loquitur & de atrophia, & præterea de phthisi; in qua cum cornea non sit exsiccata, ideo probat acria, vt attrahatur alimentum; vt dictum est supra capite 36. de phthisi oculi.

CAPVT XLVII.

De Expressione oculi.

Nomen. PEr ἐκπιεσμὸν, seu oculi expressionem, quam Auicennas vocat exitum oculi, intelligimus illud malum, in quo ita exprimitur oculus, vt prominens appareat. Generatur, dum oculo occurrit caussa, vi cuius septimus musculus residens in basi oculi, & circumdans neruum opticum, non potest oculum firmare, vnde procidit, & hinc extra propriam sedem permanet.

Definitio. Ἐκπιεσμὸς igitur est situs præter naturam oculi, procedens a musculo, non potente oculum firmare. Forma est situs præter naturam: nam sedem occupat externam. Et si lædatur visio, est morbus in situ: si non lædatur, est symptoma in qualitate mutata, id est, in magnitudine aucta, vt prominens oculus maior apparet oculo profundo. Subiectum est oculus. Caussa efficiens est vitium pertinens ad musculum, vt non potest oculum firmare.

Caussa efficiens. Et cum Galeno ca. 8. lib. 10. de vsu part. est septimus musculus; quamuis cap. 2. lib. 4. de loc. aff. hic musculus, in tres etiam possit diuidi. At vtcunque dicamus; dum læditur hic musculus, oculus procidit. Dicebat autem Auicennas musculum affici, vel Propria ratione, vel Ex accidenti. Propria ratione; dum paralysi afficitur, vt Galenus fatetur capit. 2. lib. 4. loc. aff. Ex accidenti; dum oculus vel ponderosior euadit, vel violentia aliqua exprimitur extra. Ponderosior euadit, e fluxione copiosa, vt voluit etiam Aetius. Vi autem exprimitur, secundum Aetium, in his qui strangulantur in certaminibus, in difficili partu: Auicennas addit vomitum violentum, vociferationem &cæt. vi quorum omnium oculus exprimitur.

Differentiæ. Differentiæ a forma: Situs est Morbus, vel Symptoma. A subiecto non capiuntur differentiæ. Ab efficiente dicendum, musculum non firmare oculum vt læditur, vel Propria ratione, vel Ex accidente.

Signa. In genere malum patet. Quoad differentias, ratione formæ, si Situs sit morbus; cognoscitur e læsa visione. Ratione caussæ efficientis, si musculus lædatur ratione propria; cognoscitur inde quod pupilla eandem seruat magnitudinem; nam oculus non repletur, nec sentitur a patiente tensio vehemens. Si ex accidente læditur: si hoc fiat quia oculus euadit ponderosior; cognoscetur ex aucta pupilla. Si fiat ex caussa exprimente, cognoscitur e caussis prægressis, iam propositis.

Indicationes. Præsidia capiuntur a forma & a caussa efficiente interna. Ratione formæ; indicatur præsidium redigens oculum in propriam sedem. Ab efficiente, si sit paralysis materiæ, hæc vacuanda: si sit materia ponderans, hæc vacuanda: si sit materia vi oculum exprimens, & hæc vacuanda. Si est dolor in partu, doloris præsidia haurienda.

Prognostica. Vitium hoc vt plurimum curabile est. Ratione enim formæ; cum Auicenna, si leuis sit egressio oculi, facilis erit cura: si contra, non leuis. Ratione caussæ efficientis si fiat vi paralysis, cura est satis difficilis, vt e doctrina de paralysi intelligitur. Si fiat ob oculi repletionem, vel coarctationem: est vitium curabile, quamuis modo facilius, modo difficilius curetur, pro vehementia caussarum intensiore, & remissiore.

Curatio. Materiæ: Multis suppositis ac notis, Aetius & Paullus post totius euacuationem, probant, & rationabiliter, cucurbitam, quæ occipitio est applicanda, vt intro trahatur oculus. Topica duplicia sunt: & respiciunt vel caussam situs, vel situ. Quæ respiciunt caussam situs; calida & tenuis substantiæ sunt, vnde caussa paralysis Auicennas probat odoramenta & suffumigia cognita & proposita in paralysi: vt liceat vti *medicamento confectio e cinnamomo, pipere, caryophyllis, &c.* Et caussa materiæ ponderantis, consimilibus est progrediendum, vt *medicamento confecto fenic anagalli ruta. &c.* Quæ situm respiciunt, cum Aetio debet vim habere comprimendi. Et propterea Auicennas probat *collyrium e sumach: item emplastrum e farina fabacea, cum rosis, thure & albo oui.*

CAPVT XLVIII.

De Strabismo.

Nomen. STrabismus strabositas Auicennæ, malum est, in quo vtriusque oculi non potest esse vnus aspectus. Generatur dum caussa occurrit musculis oculum mouentibus, vt munere suo fungi non possint, vt frustretur facultas visoria, & ita frustretur, vt non fiat vtriusque oculi vnus aspectus, sed visio inæqualis fiat. Strabismus igitur est visio inæqualis oculorum, dependens a motu præter naturam musculorum motiuorum. Forma est visio inæqualis: cum Paullo enim strabones secundum rectum non intuentur: quare inæquabiliter. Subiectum non est oculus, sed sunt ambo oculi, quoniam ad rectum intuitum concurrunt ambo oculi.

Caussa efficiens. Caussa efficiens est motus præter naturam musculorum motiuorum: nam facultas non frustratur, nisi quia musculis occurrit caussa præter naturam, ratione cuius fit, vt functio musculorum lædatur, vt vel Minuatur, vel Auferatur, vel Corrumpatur. In definitione autem propositi sunt musculi, sed motiui, quoniam cum Galeno cap. 8. lib. 10. de vsu part. vt septimus musculus firmat oculum, ita sex alij musculi mouent oculum, vt propterea septimus musculus oculum firmans, ab hac finitione excludatur; præsertim quia dum septimus musculus paralysi afficitur, concidit oculus. Itaque cum malum pendeat a vitio musculorum: cum Auicenna, neruorum musculorũ affectus est vel Natiuus, vel Adscititius. Si natiuus; huius caussa oculi affecti motus imminuitur, ad differentiam non læsi oculi: & hic affectus attinet ad imbecillitatem calidi natiui: nam cum Galeno & Hippocrate aphor. 43. sect. 7. mulier amphidexia non fit; quoniam in fœmina neruorum robur desideratur: nam in fœmina calidum innatum nec est ita robustum, nec similarium partium ea est caliditas, vt in maribus. Vnde in præsentia a simili est dicendũ, fieri posse, vt vnius oculi musculi imbecilliores, alterius validiores generentur: quare fit visio inæqualis. Affectus adscititius caussam habet musculos vel paralysi, vel conuulsione correptos.

Differentiæ. Differentiæ a forma: Visio inæqualis est vel ad Vnam, vel ad Aliam partem. A subiecto non capiuntur differentiæ, quoniam visio inæqualis spectat ad vtrunque oculum. A caussa efficiente affectus est Natiuus, vel Adscititius.

In

Signa. In genere, & ratione differentiæ a forma, malum patet. Differentiæ a caussa efficiente. Si affectus sit natiuus, cognoscitur, quia a principio ortus visio fuit inæqualis: contra, si adscititius. Et si adscititius: vtrum caussa sit paralypsis; vel conuulsio: petendum est e proprijs capitibus.

Præsidia. Indicationes capiuntur a vitio musculorum. Si ergo vitium sit natiuum: indicat præsidium efficiens calidum innatum robustum, id est, calefaciens & nutriens: Calefaciens ratione qualitatis calidi innati: nutriens ratione substantiæ calidi innati. Si adscititium sit vitium: locum habent indicationes paralysis & conuulsionis.

Prognostica. Cum Auicenna, si hoc vitium fuerit natiuum, est incurabile, nisi sit admodum recens; quod intelligere non est admodum facile: nam quamuis recens sit affectus, cum tamen sit natiuus, non videtur curationem admittere. Sciendum igitur, licet vitium sit natiuum, si tamen sit admodum recens, non esse de salute desperandum. Nam sicut manus sinistra interdum per exercitationem fungi potest munere dextræ manus: ita imbecillitas natiua potest corrigi, vt malum tollatur. Si malum sit adscititium; idem est dicendum, quod in prognostico paralyseos & conuulsionis dictum fuit.

Curatio. Materiæ. Si vitium est natiuum; æquandæ sunt cunæ, & ponenda candela accensa in parte opposita strabositati. Probat etiam Auicennas filum appensum rubrum, cum re rubra, vtpote cum corallis, in parte opposita; vt infans assiduo aspiciat eã partem. Nam hoc exercitium (vt ait Auic. qui omnia cognouit) confert in æquando oculos. Et vt intelligatis caussam, hæc est: quoniam sicuti manus sinistra ope exercitij quodammodo euadit dextra, id est, huius obit munia: ita laboris seu exercitij virtute calidum innatum musculorum robur acquirit, vt hi musculi æque moueant, ac musculi alterius oculi. Vnde ad præseruandos infantes a strabositate iubet Paulus vt lucerna ponatur e regione oculorum, non ad latera, sed directo, sic enim musculi æqualiter agunt & se exercent: contra, si a latere ponatur. Si affectus sit adscititius, probantur medicamenta proposita in paralysi & conuulsione.

CAPVT XLIX.

De Læsa visione.

Nomen. Affectus oculorum foris apparentes, qui caussa sunt læsæ visionis, hucusque explicauimus: Sequitur, de visione læsa, citra morbum euidentem. Quoad nomen igitur; per malum propositum intelligimus illud vitium, in quo læditur visio citra morbum oculi apparentem; hoc est, citra malam compositionem, tumores, solutam vnitatem, vlcus, vt non excludatur vitiosus color: nam non est morbus. Vnde Paulus respiciens ad quandam speciem huius læsæ visionis, ait: visus obscuritas fit sine manifesto oculi affectu.

Generatio. Definitio. Forma. Generantur dum corpori, siue extra oculum, siue in oculo, occurrit caussa, vi cuius citra euidentem morbum frustratur facultas visiua, vt lædatur visio. Læsa igitur visio, est functio præter naturam oculi, dependens a frustratione visus citra morbum oculi euidentem. Forma est functio præter naturam: vnde formaliter hoc vitium est symptoma, attinens ad actionem. Additum est præter naturam; in genere, vt ex hoc pateret, functionem omnibus modis posse lædi, id est, imminui, auferri, corrumpi.

Subiectum. Subiectum est oculus, vt contrahatur functio præter naturam, vt sit functio oculi. Notetur: cum in oculo multiplex functio locum habere possit: contrahitur hæc functio virtute caussæ efficientis; vbi dicitur, dependens a frustratione visus, vt necessarium, sit colligere, hanc functionem esse visionem læsam. Nam visio est actio, quæ pertinet ad facultatem visoriam. Additum fuit; citra morbum euidentem: ad differentiam læsæ visionis, cum morbis euidentibus, de quibus supra actum est.

Caussa læsæ visionis. In præsentia igitur explicanda est caussa, ob quam frustratur facultas visoria. Hanc caussam vt intelligatis, legite Galenum cap. 2. lib. 1. de sympt. caus. & cap. 2. lib. 4. de loc. aff. Sciendum ergo cum facultas animalis contrahatur, vt reddatur visoria in crystallino: sequi, frustrari hanc facultatem determinatam, quoniam vel Læditur vel occurrit Error externus. Quotiescunque læditur, ob morbum crystallini: quotiescunque frustratur, ob errorem; qui error est vitium vltra morbos crystallini, quodcunque sit illud vitium, siue morbus, siue non. Quoad morbum crystallini, id est, morbum non euidentem; cum Galeno locis citatis potest esse quælibet Intemperies, & quædam Compositio. Declaro. Intemperies potest esse octuplex.

I. Morb. crystallini. Intemperies crystallini. Notandum, circa passiuas intemperantias, (id est, quæ attinent ad qualitates passiuas) ab his intemperantijs produci glaucoma, seu glaucedinem, quam viriditatem Auicennas vocat. Et hoc loco sciant iuniores, per oculum glaucum intelligi oculum, dum euadit particeps coloris misti e viridi & albo, veluti est color maris, cœli, vnde etiam cæsius hic color dicitur. Color autem glaucus quandoque est expers, quandoque est particeps splendoris. Particeps est, verbi gratia, in oculis noctuæ, felis: vnde hoc vitium quandoque vocatur Gaucopis, ab oculis noctuarum. Huius vitij e Paullo, Aetio, Auicenna, colligi possunt quinque species: prima attinet ad rhagoeidem, vt fit a natiua humiditate copiosa: secunda fit a siccitate rhagoeidis, vt in senibus, in quibus multiplicatur quidem humiditas extranea, sed resoluitur innata: tertia est glaucedo, quæ fit e prægressa suffusione, humore iuxta pupillam concreto, quæ species ad differentiam glaucedinis rhagoeidis visum impedit: quarta est, dum humor crystallinus præ nimia humiditate glaucus euadit; quinta pertinet ad crystallinum, & est morbosa, & splendoris expers, & fit ab intemperie sicca crystallini. Quod si contingat oculum siccari propter penuriam humoris albuginei; cum patiens exactius videat in tenebris, quam interdiu, vitium vocatur ab Auicenna algichar, a Græcis *νύκταλωψ*. Ex his colligere licet glaucedinem produci etiam posse ab humiditate, & siccitate crystallini; quemadmodum ab Auicenna traditum est: nec præter rationem. Fundamentum igitur est; quoniam calor viridis copiosiores partes habet opacas, contra color albus copiosiores habet diaphanas: at calor glaucus vt mistus e viridi & albo, medio modo se habet. Nam propter copiosam humiditatem, portio diaphana euadit opaca, cum præ nimia humiditate non fiat dissolutio, vt hinc calor euadat glaucus, & si albus color suscipiat aliquam viriditatem. Fit etiam calor albus glaucus, ratione siccitatis, & dupliciter: primum, dum ratione siccitatis humiditas resoluitur, vt color viridis obscurus degeneret in glaucum, id est, in viridem clarum. Secundo hoc fieri potest, vt color albus degeneret in glaucum, id est, mistum ex albo & viridi, vt siccitatis, qua consumuntur partes diaphanæ, vt opacæ permaneant dominantes, quemadmodum contingit in glaucedine exquisita.

Raritas crystallini. Situs crystallini. Quoad malam compositionem: perpendere oportet crystallini Raritatem & Situm. Quoad raritatem, & eam morbificam, hoc vitium Aetius cap. 44. lib. 17. vocat oculi debilitatem. Verum hæc est immodica crystallini raritas potius natiua. Quoad situm, cum Galeno cap. 12. lib. 10. de vsu part. locum habet, vt crystallinus sursum vel deorsum vergat, vt cum obiectũ duplex appareat: propterea quod conorum axes in duplici firmantur plano, nam rhagoeidis pars, a qua deflectit crystallinus, crystal-

crystallinum secat in duas partes. Hic autem situs est vel morbosus, vel non morbosus. Situs non morbosus (cap. 12. libr. 10. de vsu part.) est, dum alterius oculi pupilla manu comprimitur. Morbosus, qui producitur a caussa morbifica. Et hic duplex esse potest; nimirum vel non ex vsu, hoc est, non indicans vtile, vt hunc situm logicum etiam appellare liceat; vel ex vsu. Situs morbosus, sed non ex vsu, proponitur cap. 2. lib. 4. de loc. aff. si nimirum hoc malum fiat a musculis: siquidem remoto vitio musculorum, crystallinus illico situm recuperat. Situs autem morbosus, & ex vsu est: si fiat vel ob ictum oculi, vel ob immoderatam fluxionem.

II. Error externus, in oculo. 1. Corneæ crassities & humiditas.

Quo autem ad errorem externum; hic vel In oculo est, vel Extra. Si in oculo, pertinere potest ad Corneam, ad Humorem albugineum, & ad Spiritus animales. Et cum pertinere possit ad corneam: omissis morbis euidentibus, de quibus dictum est, cum Galeno cap. 2. lib. de symp. caus. cornea affici potest Crassitie, Humiditate, Colore. Quoad crassitiem & humiditatem: si vi horum vitiorum afficiatur cornea; malum vocatur Caligo. Vnde quoad crassitiem, cum Galeno cap. 5. lib. 10. de vsu part. hæc accidit senibus, in quibus in decrepita ætate cornea rugosa redditur, cornea euadit duplicata, rugis super rugas incidentibus. Humiditas locum habet, dum cornea afficitur humida intemperie.

Color corneæ.

Coloris caussa producitur παρόρασις, seu allucinatio. Auicen. vocat imaginationem. Vnde, vt euidens reddatur doctrina παρορά σεως; sciendum fieri ob colorem corneæ vitiatum & citra colorem corneæ. Ob colorem corneæ, vt in præsentia intelligimus; dum afficitur cornea ab humore, qui contingere potest, vt in ictero contingit, in quo radij transeuntes per corneam citrinam, sunt in caussa, vt omnia obiecta citrina appareant. Παρόρασις autem fit citra vitium coloris corneæ, etiam cum Galeno cap. 2. libr. 1. de sympt. caus. ob vitium coloris albuginei. Sed præterea & tertia παρορά σεως species additur: quæ est, dum oculis clausis in obscuro obiecta variorum colorum conspici videntur. Et præterea vt hoc intelligatur, scire oportet, colorem, vt est visus obiectum, dupliciter considerari posse: primo modo, vt color fit e mistione elementorũ, dum terra concurrit vt portio opaca; aqua & aer, vt portio diaphana; ignis, vt luminosa: Et hic color solum extra oculos conspicitur. Secundo modo fit color e varia mistione lucis & tenebrarum, & huiuscemodi color etiam intra oculum generari potest, ac conspici, vt colligitur e contex. 23. libr. 1. prognost. Galeni, quemadmodum euenire potest in phrenitide, in qua vapores torrefacti habent rationem tenebrarum; spiritus autem & crystallini splendor: habent rationem luminis. Hæc de cornea:

2. Albuginei humoris vitia.

Porro, vt e cap. 2. lib. 1. de sympt. caussis colligitur, humoris albuginei vitium attinet ad Quantitatem & Qualitatem. Ad quãtitatem, vt modo Augetur, modo Minuitur: sed horum vitiorum doctrina patet e traditis de Mydriasi, & de Constrictione pupillæ. Quoad qualitatẽ, est albuginei Crassities & Color. Crassities perpendenda est, secundum gradum, situm, & caussam efficientem. Secundum gradum vt humor albugineus est vel Magis vel Minus crassus: si remissa sit crassities dicitur, ἀμβλυωπία, id est, visio obscura: si intensa, prodit ἀμαύρωσις, id est, visus destructio. Quoad situm seu subiectum crassitiei: crassities pertinet ad albugineum, vel secundum Totum, vel secundum Partem: & si secundum partem, vel secundum Circumferentiam, vel secundum Centrum. Si crassities perpendatur ratione caussæ efficientis, hæc crassities producitur vel ex Alimento, vel ex Excremento; & si ab excremẽto, vel ab Humore, vel a Vapore: & si ab humore, ab humore vel magis vel minus crasso: & si a vapore, peccante vel Copia, vel Motu. Color albuginei varius esse potest. Et hæc de vitijs attinentibus ad humorem albugineũ.

3. Spirituum vitia.

Quantũ attinet ad vitia spirituum: secundum Galenum cap. 2. l. 1. de symp. caus. cum ad visionem efficiendũ opus sit spiritu animali copioso & puro: iccirco vitium attinet ad Quantitatem & Qualitatem.

Penuria.

Quoad quantitatem: deficit spiritus animalis, vel e Toto vnde fit Cæcitas, vel secundum Partem, vnde Imminuitur visio. Verum vtrumque vitium fit ab eadem caussa genere, differente solum secundum magis & minus, vt sufficiat dicere solum de caussis priuationis spiritus. Oculus ergo animali spiritu priuatur, quoniam spiritus in oculũ non influit. Non influit, quoniam vel Retrahitur vel eius fluxus Impeditur. Retrahitur scilicet in cerebrum, dum exiguus est spiritus, qui non sufficit & pro cerebro, & pro oculo. Sunt autem exigui spiritus, dum vel Resoluuntur, vt in euacuationibus immodicis: vel Non generantur, vt in morituris, quemadmodum Galen. ait cap. 2. lib. 4. loc. aff. vnde Hippocrates aph. 24. sect. 1. lib. 6. epid. obscurationem in ægrotantibus malum esse ait. Si autem spiritus fluxus impediatur, hoc aut propter angustiam vel Ventriculorum cerebri, vel Opticorum. Ob angustiam uentriculorum cerebri, ut in caro, epilepsia, apoplexia: Opticorum autem in uertigine tenebricosa, & citra uertiginem; ubi, si angustia sit integra in opticis, fit ἀμαύρωσις, modernis gutta serena; si non sit integra, dicitur ἀμβλυωπία.

Impuritas spirituum.

Quoad vitium spiritus secundum qualitatem, cap. 2. lib. 1. de sympt. est spiritus veluti nebulosus, humidus, turbidus. Caussa est, immoderata humiditas, vel alimenti, vel cerebri; quamuis etiam concurrat intemperies frigida & sicca cerebri, ad generandum impuros spiritus, quemadmodum in decrepitis. Cæterum vitium spiritus animalis est vel simplex vel mistum: simplex est, dum spiritus solum vel est exiguus, vel humidus: mistum, dum spiritus simul est & exiguus & humidus. Quod si ergo spiritus sit exiguus & purus; cum Galeno, loc. cit. proxima homo exacte videt, remota neutiquam: & hoc vitium dicitur μυωπία, lusciositas. Si autem spiritus sit simul copiosus & humidus, homo videt non tamen exacte nec distincte, & peius videt in obscuro; vnde vocatur hoc vitium nyctalops; hoc est, nocturna cæcitas. Si spiritus sit simul exiguus & humidus; homo nec exacte, nec procul videt, vt accedat hoc vitium ad nocturnam cæcitatem, quoniam radij sunt & exigui, & impuri: vnde caussa exiguitatis non procul diffunduntur, caussa impuritatis homo non potest exacte videre.

III. Error externus, extra oculos.

Quoad vitia capitis: pertinent hæc vel ad Opticos, vel ad Cerebrum. Hæc vitia Galenus cap. 2. lib. 1. de symp. cau. vocat morbos facultatis, quamuis habeant ratione m erroris externi, si conferantur cum morbis crystallini. Verum quoad opticos: visio læditur aliqua e parte, ob immodicam humiditatem, cuius caussa spiritus impuritatem contrahere possunt: sed potissimum opticorum vitium pertinet ad malam compositionem & solutam vnitatem. Mala compositio est angustia, quæ si integra sit, vitium vocatur ἀμαύρωσις, obscuratio: vnde Auicenn. ait obscurationem esse obturationem nerui visiui, si non sit integra angustia, uocatur amblyopia. Notandum uero opticorum angustiam attinere uel ad horum neruorum substantiam, uel ad meatum. Si ad substantiam; fit angustia, quæ est pororum densitas, & fieri potest modo a frigore, modo a materia implense poros, ut dictum est de paralysi, ut condensentur pori, & meatus optici apertus permaneat, ut transeat spiritus animalis, non facultas, hæc enim non permeat per foramen, sed per propriam neruorum substantiam. Si autem angustia spectat ad foramen optici: angustia est obstructio, quæ fit a pituita; potest quoque esse compressio, quæ fieri solet e compressione seu innixu adiacentium, siue e tumore vel inflammatorio, uel nõ inflãmatorio, ut in doctrina paralysis dictum est. Quoad solutam unitatem, est euidens, quando ob uulnera nerui optici inciduntur. Quoad cerebri

vitia,

vitia: esse potest intemperies, quæ est caussa spiritus vel exigui, vel impuri: esse potest angustia, quæ prohibet transitum facultatis & spirituum, vt in caro, &c. in phrenitide etiam, vt monuit Galenus cap. 2. lib. 4. loc. aff. Quoad vitia infra caput: vitium pertinere potest, vel ad Totum corpus; vel ad aliquam Partem. Ad totum, veluti cum Auicenna in accessionibus febrium: ad partem, vtpote ad ventriculum; quando scilicet, oculis a ventriculo vapores impertiuntur, capit. 2. lib. 1. de symp. caus. & cap. 2. lib. 4. de loc. aff.

3.

Differentiæ.

Quoad differentias. A forma: visio est vel Imminuta, vel Ablata, vel Corrupta. A subiecto non capiuntur differentiæ. A caussa efficiente caussa est Morbus, vel Error externus, vt iam traditum est.

Signa.

Crystallini affectus.

I.

Hoc vitium in genere & ratione formæ patet. At quantum ad caussam efficientem attinet; cum esse possit morbus crystallini, vel error externus; Si fuerit morbus crystallini, & primum, si intemperies; indicabitur e splendore imminuto: & si intemperies sit calida, læditur a calidis, iuuabitur a frigidis: contra; in frigida intemperie. Si dyscrasia sicca sit, cognoscetur ex oculi ariditate: si humida, e lippitudine superflua. Sed præterea dyscrasiam siccam & humidam cognoscimus e colore glauco. At si glaucedo fiat a siccitate; patientes vix ferunt lumen, ita vt melius videant in obscuro: cõtra, si glaucedo fiat ex humiditate.

II.

Quoad crystallini morbum, dum est mala compositio: si fuerit immoderata raritas; cum Aetio cognoscitur, quia patiens nec album, nec splendidum potest perferre: & præterea e leui occasione oculum claudit, & lacrymatur, & præsertim inter legendum.

III.

Situs autem vitiosus cognoscitur e læsa visione, in qua quodlibet obiectum apparet geminatum. Et si contingat, vt ictus non sit prægressus, nec signa sint apiphoræ; indicandum, hoc malum prodire vitio musculorum.

Corneæ vitia.

Quoad errorem externum: & primum, si pertineat ad corneam: cum vitium sit crassities, humiditas, color; crassities cognoscetur ex eo, quod cornea rugosa conspicietur & inæqualis, quemadmodum in senibus: humiditas e læsa visione indicabitur, in qua homo veluti per nebulam seu fumum conspicere videtur: color cognoscetur & e læsa visione, quia omnia obiecta colore infecta apparebũt; & præterea hic ipse color est potius signum, quam signatum, cum in oculos incurrat.

Albuginei vitia.

1.

2.

Quoad vitium albuginei posthabito vitio in quantitate (de quo in sermone de mydriasi & constrictione pupillæ dictum est) cum attinet ad crassitiem, & colorem: crassities cum differat secundum gradum, secundum sedem, & caussam efficientem; Quantum ad gradum attinet, crassities intensior indicabitur e visione magis læsa, & pupillæ obscuritate intensiore reddita. Quoad sedem: si crassities attineat ad totum albugineum; indicatur e læsa visione, in qua æquale obiectum secundum omnes partes apparebit æquale: at si ad partem albuginei attineat; si contingat, vt crassities occupet albugineum secundum rectum, obiectum quod conspicietur, linea recta refertum esse videbitur; si secundum obliquum, obliqua. Si contingat, vt crassities attineat ad circumferentiam: tunc obiecta plura simul non possunt conspici. Si autem crassities occupet centrum: omnia obiecta perforata in medio apparebunt.

3.

Quoad caussam efficientem, si crassities fiat ex alimento: indicabitur ex æquali læsione, & prægresso alimento crassiore. Si fiat ex excremento; indicabitur ex inæquali læsione albuginei. Et si excrementum sit humorosum; indicabitur e læsa visione, in qua obiecta vitio stabili referta conspicientur: si e vapore: apparebunt culices, muscæ volitantes.

4.

Spirituum vitia.

Si vitium ad colorem attineat: color facile conspicitur, non tamen tam facile in albugineo, ac in cornea. Quoad vitia spiritus: si spiritus e toto deficiat, indicabitur e visione ablata: si secundum partem, ex imminuta; vt patiens remota non possit videre exacte. Et si deficiat quoniam retrahitur: indicabitur ex immodicis vacuationibus, ex imbecillitate virium, cuiusmodi prope mortem esse solet. Si fluxus impediatur: cum possit impediri ex angustia vel ventriculorum cerebri, vel opticorum: de his suo loco dicemus. Si ad qualitatem attineat vitium spirituum, cognoscetur e læsa visione, in qua homo non videt exacte, quamuis procul videat. Et si spiritus fuerit tum exiguus, tum impurus, indicabitur e læsa visione, in qua homo nec exacte, nec procul potest conspicere.

Opticorum vitia.

Vitia neruorum opticorum quod attinet: angustia capit. 2. lib. 4. loc. aff. cognoscitur e læsa visione, non apparente aliquo vitio in oculo: & si integra sit angustia, indicabitur ex ablata visione; si imminuta angustia, ex imminuta visione, vt homo procul non videat. Et si angustia attineat ad nerui substantiam, quod aliquando obseruauit: indicatur e visione ablata, in qua dilatatur pupilla vnius oculi, si alter claudatur. At si angustia ad foramen attineat, cum Galeno cap. 2. libro 4. loc. aff. si angustia fuerit integra secundum vnum oculum, vt homo prorsus non videat, poterit tamen dilatari pupilla alterius oculi, sed non dilatabitur pupilla oculi læsi. Si oculus afficiatur inflammatione, cognoscitur e rubedine oculorum, e pulsatione, e calore: & si tumor non fuerit inflammatorius e grauitate: Et si hæc non appareant, angustiam ex obstructione fieri coniectandum est: Et, si soluatur vnitas, e vulnere.

Indicationes.

Indicationes, hauriendæ pro curatione læsæ visionis fermè innumeræ sunt: patent autem e superius propositis: nam, verbi gratia, si lædatur visio ob intemperiem crystallini, alterandum per contrarium, &c.

Prognostica.

Non est autem vitium hoc negligendum, caussa vitæ & commodioris & melioris. Verum modo facile, modo difficulter, modo omnino non succurri potest. Ratione igitur formæ, dum omnia sunt paria: difficilius remouetur hoc malum, si ablata sit visio. Ratione caussæ efficientis, si morbus sit intemperies, difficilioris curationis, si in habitu: Augetur difficultas, si intemperies declinet ad siccum, vt in glaucedine: & propterea dicit Galenus capite decimosexto, libro decimo, de vsu particul. glaucedinem potissimum parere cæcitatem. Paulus respiciens ad exactam curationem glaucedinis, ait, omnia glaucomata non curari; ratio esse potuit, quia si fiat glaucedo, glauca reddita rhagoeide, vel a principio generationis, vel in senili ætate: patet has duas species glaucedinis esse incurabiles: si fiat glaucedo ab humore congelato, hæc etiam species cum Aetio est incurabilis: si oriatur ab humiditate natiua crystallini, etiam incurabilis, non enim vinci potest copia humiditatis crystallini: Si fuerit glaucedinis quinta illa species, quæ exquisita est, & fit ratione siccitatis; hæc etiam est incurabilis, nisi siccitas sit admodum debilis, quemadmodum cum Aetio in incipiente glaucedine: vt, si aliquantisper sit progressa, actum sit. Ita ergo intelligendus est Paulus. Si autem morbus crystallini sit raritas, potest remitti: unde curationem Aetius aggreditur. Si uitium fuerit situs, ut si situs uitiosus fuerit; pro uaria caussa uarie prognosticandum. Verbi gratia, si fiat musculorum uitio, ut sunt affecti uel paralysi, uel conuulsione, confugiendum ad propria capita; & sic de reliquis. Quoad errorem externum, si pertineat ad corneam: in genere, si corneæ uitium sit magnum (cap. 2. lib. 1. sympt. caus.) uisio in totum impeditur. Et, si rugosa sit reddita cornea, sicuti in senibus; uitium est incurabile. Si uitium sit humiditas: potest uinci: Vincitur etiam si uitium in colore sit positum: quia materia coloris potest euacuari. Quoad albugineum, si huius uitium fuerit crassities; uarie prognosticandum, pro gradu & efficiēte caussa crassitiei. Quo enim maior crassities, eo cura difficilior,

difficilior, vt si auferatur visio, incurabile sit vitium. Adhæc si crassities fiat ex alimento crasso, vix curabilis; & si protrahatur, non potest vinci. Si vero fiat ex excremento: si fuerit humor, curatio est difficilis, & quandoque impossibilis, nimirum, si humor fuerit copiosus, crassus, viscidus, impactus. Si excrementum fuerit vapor, curabile vitium. Similiter si vitium in colore sit positum. Quamuis maior sit difficultas in vincendo colore albuginei, quam corneę: cum albugineus in loco sit profundiore. Quoad vitium spirituum: si spiritus deficiunt retractione, quoniam spiritus non generantur; malum incurabile: nam homines morti iam sunt proximi. Si autem spiritus deficiant, quia resoluuntur propter vacuationes immoderatas; prognosticum varium est, pro vehementia illarum euacuationum. Si spirituum transitus prohibeatur; vel ob angustiam opticorum, vel ventriculorum cerebri: propria capita consulenda. Si vitium pertineat ad qualitatem: si spiritus sit humidior, ob humiditatem vel cerebri; vel alimenti, curabile est vitium: nisi coniuncta sit siccitas ipsius cerebri, vt in ætate decrepita, quia malum tunc incurabile. Quoad vitia opticorum si vitium sit humiditate; curari potest. Si fuerit angustia, & hæc ad substantiam neruorum pertineat; non est malum incurabile. Et similiter, si ad foramen optici, quod tamen vitium difficulter expugnatur, & incurabile est, nisi cito occurramus. Si vitium sit soluta vnitas, actum est. Quoad vitia cerebri, totius corporis, ventriculi: horum vitiorum prognostica e proprijs capitibus sumenda.

Curatio. Quoad materias. Primum caussa crystallini notandum: si fuerit intemperies calida: probari *oculorum ablutionem cum frigida, cum aqua rosarum*. Si fuerit dyscrasia frigida: *abluendi sunt oculi aqua feniculi, euphragiæ, vino vel sincero, vel medicamento cum propositis*. Si humida fuerit intemperies: Rhasis probat *puluerem e tutia lota & siccata: & abluit oculos aqua feniculi: addit etiam aromata, collyria e fellibus, & similia, in doctrina suffusionis tradita*. Si intemperies sicca sit: Rhasis caput perfundit *tepida*: naribus, auribus applicat humectantia, vt *oleum amygd.* totumque corpus fouet, *balneo aquæ dulcis*: iuuat lac oculo instillatum. Quoad raritatem crystallini: huius caussa Aetius cap. 44. præter materias diuertentes, vt sunt frictiones, &c. probat, vt caput *frigida* perfundatur, & si opus est, applicentur oculis frigida astringentia, vt *aqua rof. cum sumach*. Quoad situm crystallini vitiosum: materiæ sunt petendæ e traditis de paralysi, de conuulsione, de sugillatione, de epiphora. Quoad corneam: & primum ratione crassitiei; oculus est fouendus *lacte, vino dulci, decocto fænugræci, meliloti, feniculi viridis, (propter siccitatē, quæ in senili viget ætate*. Ratione humiditatis probantur, quæ etiam conueniunt in humidiore crystallino. Ratione coloris vsurpantur discutientia, quæ conueniunt in suffusione; *vt est vinum cum euphragia*. Quoad vitium spirituum: ratione quantitatis, si deficiant, quoniam vel non generantur, vel resoluuntur; occurrendum potius alimentis, vt *pane cum vino aromatico, aqua carnis, &c.* Si deficiant spiritus, quoniā prohibentur transitus ob angustiam vel ventriculorum cerebri, vel opticorum: probantur paullo post sequentia. Ratione impuritatis laudantur quæ generant purum sanguinem: quare sint *bona cibaria: & oculo applicetur vinum cum feniculo, &c.* Quoad vitia opticorum; ratione humiditatis, conducunt siccantia, quæ etiam fuere probata in humidiore crystallino. Ratione angustiæ opticorum: si malum sit a sanguine; cum Aetio vena secanda: & quam primum fieri potest occipitio cucurbita applicanda: & si non sit larga sanguinis copia, primum est aperienda vena capitis mox cucurbita occipiti est affigenda: & præterea totum corpus purgandum: deinde cum Paullo vomitus cum violentia prouocandus: item sternutamentum vehemens excitandum: non alia de caussa, nisi vt materia angustās commoueatur, nec figatur, quia actum est vbi figitur. Vnde in praxi vos hortor ita progredi, *vt eadem hora qua accedit, iubeatis immitti acrem clysterem: deinde si sanguis est copiosus, aperiatur cephalica: eadē die post vij. horas exhibeatis pilul. fœtidas, vel cochias ad ʒ ij. ß. Deinde caput vacuetur: & secetur vena frontis: postea venæ angulorum: applicetur cucurbita occipitio: & illico etiam vsurpetur setaceum: & fiat vacuatio per os, per nares confestim, validis medicamentis. Et deinde cum Paullo & Aetio caput perfundendum aqua salsa actu calida. Licet etiam ascendere ad sinapismum. Oculus foueatur spongia, infusa in aqua marina aç salsa. Probantur etiam collyria, de quibus in doctrina suffusionis & albuginis dictum est. Et præterea statim exhibeatur decoctum e guaiaco, id est, attenuans: & hoc exhibeatur, vt potissimum patientes sudent secundum caput: quod non est faciendum in reliquis malis oculorum*. Quoad vitia cerebri, totius corporis, & ventriculi: propria capita consulantur. Hæc igitur de læsa visione, & de præcipuis oculorum malis dicta sufficiant.

Ordo medicamentorum adhibendorum in gutta serena.

CAPVT L.

De Læso auditu.

Nomen. Generatio.

Loquuntur hic de qualibet auditus læsione: siue deprauetur, siue imminuatur, siue auferatur. Generatur hoc malum, quoties organo auditus aliquid præter naturam occurrit, vt vel non fiat receptio speciei auditus, vel non fiat iudicium. Nam ad auditum efficiendum necessarium est, vt e collisione corporum duorum ita percutiatur aer, vt excitetur sonus, qui postea per medium aerem debet agere in sensorium, & hoc mouere, vt, postquam mouerit sensorium, & postquam fuerit acceptum a facultate auditrice, iudicetur. Quare læsus auditus est functio præter naturam auris, dependens a frustratione auditus, cap. 3. lib. 4. loc. affect. ca. 3. lib. 1. de caus. sympt. lib. de organ. odoratus, cap. 1. lib. 3. περὶ τόπ. Forma est functio læsa: quæ vel Corrupta est, vt in sibilo & tinnitu: vel Diminuta, vt in subsurditie, & in surdastris: vel Ablata, vt in surditate; Subiectum sunt aures: per quas intelligimus, & partem Principalem, quæ est neruus, ortus e quinto pari neruorum cerebri, (*non secundum omnes sui partes, sed tantum secundum illam portionem, quæ pertinet ad principium labyrinthi quod est prope cerebrum, non prope aures externas, in qua parte neruus est dilatatus, neruus ergo expansus. est præcipua pars auris, correspondens crystallino in oculo*) & partes. Non principales, vt est membrana, quæ est in principio tympani: item ossa, quæ constituunt meatum auditorium osseum, & cartilago, e qua conficitur meatus auditorius externus, qui cartilagineus dicitur. Non propono illa tria ossicula, quia ad rem nostram non pertinent: errant enim valde qui credunt, auditum lædi ob vitia ossiculorum: ignorantque anatomen.

Definitio. Forma. Subiectum.

Caussa efficiens, est frustratio facultatis auditricis. Frustratur vel ob Morbos, vel ob Errores externos. Morbus est constitutio præter naturam alicuius organi: & quod est præter hanc constitutionem, habet rationem erroris externi.

Caussa efficiens.

Quantum ad morbos: hi possunt perpendi, vel ratione facultatis Communis, vel ratione facultatis Determinatæ. Quātum ad morbos, ratione quorum non potest facultas communis operari, sed frustratur: hi morbi pertinent vel ad Cerebrum, vel ad Neruum quinti paris: hic autem per neruum quinti paris, non intelligo neruum, secundū portionem expansam, quæ locus est facultatis determinatæ; iam enim loquor de facultate communi, quæ nōdum est deter-

1. Quibus morbis lædatur auditus.

determinata, nondum est reddita auditoria: & ob id per neruum intelligo, vt incipit a cerebro, & ductum habet. Quantum igitur ad cerebrum: potissimum cerebri morbus est in via, in angustia; vt in apoplexia, epilepsia, &c. in quibus affectibus homo non audit ratione facultatis communis, quæ impeditur ob morbum cerebri. Interdum, sed raro, contingit ob morbum frigidum; sed oportet, vt intemperies admodum sit frigida: nam secus non erit in caussa læsi auditus. Notandum, ob angustiam cerebri, ita lædi auditum, vt auferatur: ob intemperiem vero non auferri, sed tantum imminui. Quoad neruum, secundum partem iam propositam, huius morbus est densitas: quia hic non habet foramen, vt opticus, sed habet substantiam raram: ideoque si afficiatur secundum raritatem, fiatq; neruus iusto densior, tunc læditur auditus. Densitas hæc, est Remissa, vel Insignis, Integra, vel Non. Si est integra; non potest permeare facultas: vnde homines surdi euadunt, secundum illam aurem, quæ est e ratione illius nerui; quoniã scilicet ob densitatem, facultas animalis non distribuitur in neruum expansum. Si densitas non sit perfecta & integra; non prohibetur facultatis transitus, & proinde non aufertur auditus, sed tantum imminuitur; non ob vitium nerui expansi, quem supponimus esse bene constitutum, sed ob densitatem secundum progressum illius nerui. Animalis enim spiritus est organum motus, & sensus, & proinde etiam auditus, nam sine auxilio spiritus animalis, facultas nequaquam exactissime potest operari. Spiritus autem animalis, non ea ratione concurrit ad auditum (sicut plerique falso imaginantur) quemadmodum concurrit ad visum. Nam ad visionem efficiendã necesse est, vt spiritus animalis secũdum propriam substantiam producatur in oculo; vnde nerui optici natura perforati sunt: at in auditu, spiritus animalis non secundum propriam substantiam perducitur in aures: sed in cerebro existens prope principium quinti paris neruorum cerebri, solis instar suos emittit radios, qui viuificant facultatem auditricem. Vnde, si neruus densior est redditus, sed non integre; difficulter & in parua copia huiusmodi radij auribus impertiuntur, ideoque auditus fit imminutus. Caussæ obstructionis cerebri, & densitatis nerui, sæpe sunt propositæ: sed potissima caussa, est pituita. Sequuntur morbi, pertinentes ad facultatem determinatam: Supponendi autem hoc loco sunt morbi noti, totius auris, vt dyscrasiæ, tumores inflammatorij, & non inflammatorij, item solutæ vnitates; quæ vitia, vt in qualibet parte, ita etiam in auribus locum habent. Dicemus ergo de morbis pertinentibus ad auris partes. Principalis pars est neruus expansus: cuius morbus potest esse intemperies, & potissimum frigida, facta a caussis refrigerantibus: nam propter hanc frigiditatem, facultas non potest iudicare, vt par est; vnde auditus imminuitur. Potest etiam esse morbus in mala compositione, in densitate, in tumore: vnde species debite suscipi non potest, ideoque non fit receptio, & per consequens etiam iudicium nõ fit, quia iudicium necessario supponit receptionem. Si igitur densitas sit integra, aufertur auditus: si non integra, imminuitur. Partes non principales sunt, myringa, quæ est membranula, ita a barbaris dicta, ossa, cartilagines; mitto tria ossicula, quia cum moueantur a musculo, hic potius est instrumentum naturæ, quemadmodum etiam musculi abdominis: nec enim hæc ossicula conducunt, vt melius fiat actio, sed tantum ad tutelam, seu custodiam, vt in anatomicis demonstrabimus. Quantum igitur ad myringam; huius morbi sunt in mala compositione, & potissimum est densitas præter naturam, quæ est in caussa, vt species soni non possit distribui intra aures: vnde aboletur receptio, si densitas sit integra: imminuitur, si non integra. Oritur autem densitas, cum ob copiam humiditatis, seu pituitosi humoris; tum propter cicatricem, quæ interdum sequitur vlcera. Sequuntur ossa, quæ constituunt meatum auditorium intimum: hic meatus ea ratione afficitur, quatenus repletur humoribus, qui a cerebro ad aures fluunt. Cartilago, efformans meatum auditorium externum, afficitur: quoties hic meatus repletur, vel a materia interna, quæ a capite confluit, vel ab externa, quoties caro plus iusto excrescit post vlcus: potest etiam repleri a quocunque tumore; item repleri potest, vt ego vidi, si quis imprudenter immittat gossipium intra aures, & ibi detineat, vt per diuturnam retentionem, concurrente aliqua humiditate, ad summam duritiem perducatur.

Morbi cerebri. **Densitas nerui auditorij.** **Morbi totius auris.** **Morbi nerui expansi.** **Morbi myringæ.** **Morbi meatus ossei.** **Morbi meatus cartilaginei.**

Præterea auditus læditur, ob Humorem, ob Vaporem, ob Aerem externum, & ob Aerem seu calidum ingenitum. Quantum ad humorem, & ad vaporem: si contingat, vt meatus non angustetur; tunc huiusmodi humor, vel vapor, potest permisceri cum calido ingenito auris: e qua permistione calidum ingenitum necessario euadit impurum, vt imminuatur auditus, sed ob errorem externum. Insuper, vapor dum exitum quærit, solet esse in caussa tinnitus & sibili, non quatenus permistus est calido ingenito (nam calidum innatum, seu complantatum, insersum in neruo expanso, est illud quod recipit speciem: sensibile autem positum supra sensorium, non efficere caussat sensationem) sed quatenus cum impetu mouetur in spatio, quod est inter neruum expansum, & fenestram tympani. Dum enim vapor hic quærit exitum, vel sponte, vel impulsus: mouetur cum impetu, a principio meatus, idest, a neruo expanso, ad finem meatus, id est, ad fenestram tympani: in hoc spatio non est aer ingenitus, sed externus, & propterea dum iste vapor cum impetu motum habet in illam fenestram: percutitur ab osse, ratione cuius percussionis fit sonus, & sibilus. Dum igitur humor & vapor inuicem miscentur, in meatibus illis auditorijs, osseis; vapor quærit exitum circa partes illas osseas, quæ pertingunt ad aerem externum, id est, circa illas fenestras tympani, & proinde percutitur ab ossibus, vnde sonus editur: cum enim hic locus aliqua e parte distet a neruo expanso, a præcipuo organo auditus, hinc fit, vt hic sonus seu strepitus sentiatur, quia tunc sensibile non est positum supra sensorium.

II. Quomodo auditus lædatur ob errorem externum. **1. Ob humorem, vel vaporem.**

Aer etiam extrinsecus solet caussa esse tinnitus & sibili. Nam vt fiat auditus, necesse est aerem externum ingredi aures, non per myringam, per meatum cartilagineum, sed per os, per nares, ad quas partes pertingunt meatus auditorij. Et hoc est, quod optime dixit Philosophus, meatus auditorios pertingere ad aerem externum, vt hũc suscipiant. Porro aer hic externus, necessario ingreditur aures, vt coniungatur cum calido innato nerui expansi: nam, sicuti in oculis cum calido innato crystallini coniungitur spiritus animalis; vnde visionis organum luminosum & igneum vocatur, & tenuissimum, dum sermo est de calido innato crystallini, non simpliciter de crystallino; eodem modo neruus expansus, habet suum calidum ingenitum, quod debet esse aereum, vel aeris particeps; alias enim nõ posset affici, seu pati a sono, cuius subiectum est aer: vnde, vt hoc organum recipiat sonum, vt postea fiat iudicium: necessarium fuit, vt calidum ingenitum esset aereum, non luminosum. Et, sicut calidum innatum oculi conseruatur beneficio spiritus animalis, qui defluit a cerebro: ita calidum ingenitum aurium, cum sit aereum; & aer non producatur in cerebro, sed sit aer iste externus; ideo necessarium fuit, vt meatus auditorij connexitaté haberent cum aere, vt aerem susciperent. Verum, quia aer, ingrediens meatum auditorium, non potest commutari in aerem ingenitum, nisi beneficio facultatis alteratricis, existentis in neruo expanso, si con-

2. Ob aerem externum.

tingat,

tingat, vt neruus expansus sit intemperatus; tunc non potest aerem externum susceptum, mutare in substantiam calidi sui ingeniti: & hic aer, dum conuerti nequit in calidum ingenitum, non potest ibi quiescere, sed commouetur & agitatur in meatu illo osseo, siue in labyrintho, siue in cochlea: ac proinde fit sonus, quia aer percutitur ab ossibus: percipitur autem hic sonus, seu strepitus, quia locus ille aliquantum remotus est a neruo expanso. Talis autem sibilus seu tinnitus est perpetuus, quia caussa est perpetua: perseuerat enim intemperies, & assiduo aer ingreditur. Intemperies hæc plerunque est frigida: sed interdum etiam calidior esse potest.

3. Ob aerem innatum.

Denique læditur auditus ob vitium aeris ingeniti. Hac autem ratione auditus imminui, & obtusus fieri potest: non autem potest fieri sibilus. Fit autem auditus obtusus, dum aer hic ingenitus, siue calidum ingenitum redditur vitiosum & impurum: Sicuti enim puritas organi est caussa bonæ receptionis, & exacti iudicij; ita impuritas sensorij est caussa obtusi & diminuti auditus. Cur autem ob calidum innatum vitiosum, non possit fieri sibilus; caussa hæc est. Licet enim aer iste ingenitus moueatur; (nam calidum innatum mouetur) non tamen ita mouetur, vt deserat neruum expansum, vt mutet locum; & ideo dicitur complantatus aer: motus autem eius est, quoniam sursum & deorsum mouetur, in eadem tamen parte, in eodem neruo expanso; quod cum ita sit, non potest esse caussa sibili; quia sensibile positum supra sensorium, non caussat producere sensationem. Redditur autem impurum hoc calidum ingenitum, & ab Extrinseco, scilicet ab impuro aere; & ab Intrinseco, quoties alimentum impurum suggeritur neruo expanso.

Differentiæ.

Differentiæ a forma: Auditus vel est Corruptus, vt est sibilus; vel Diminutus, vel Ablatus. A subiecto: afficitur auris vel Tota, vel secundum Partem: &, si secundum partem, vel Principalem, vel Non principalem. Ab efficiente: auditus læditur, vel ob Morbum, vel ob Errorem externum.

Signa.

Malum in genere patet; sicut & differentiæ a forma: quia æger conqueratur de auditu deprauato, imminuto, aut ablato. Quoad differentias a subiecto; facile cognoscitur, an auris sit læsa, vel cerebrum: & quæ auris pars: nã si, verbi gratia, affectus sit in meatu externo: obseruabitur angustia, caruncula cum instrumento auriculari, nec potest tangi myringa.

Signa caussæ efficientis.

Cerebri morbi.

Quoad caussam efficientem: primum, si fiat malum ob morbum cerebri; cognoscetur e signis apoplexiæ, epilepsiæ; de quibus suo loco. Si morbus sit angustia, seu densitas, secundum quintum par neruorum; cognoscetur, quia non erunt signa apoplexiæ, epilepsiæ, & vitium subito inuadit. Et prout angustia vel est integra, vel non integra; pro eo auditus modo aufertur, modo imminuitur, sed citra sibilũ; nam ob angustiam huius quinti paris, auditus non deprauatur.

Nerui angustia.

Vitium nerui expansi.

Si morbus fuerit in neruo expanso; cognoscetur, quia præter id quod non sunt signa vitiati cerebri, læsio tantum est in sensorio auditus, non autem in visu, olfactu, vel alio aliquo sensorio: præterea, extra nihil mali apparet. Et quia huiusmodi neruus expansus potest lædi, & ob intemperiem, & ob densitatem: intemperies cognoscetur, quia malum fit paullatim, angustia cognoscetur, quod cito fit hoc malum, & præsertim solet contingere, quoties cohibita est aliqua consueta cerebri euacuatio.

Myringæ morbi.

Morbi myringæ cognoscuntur; quia obseruatur fluxio ad illam partem: præterea æger fuit expositus aeri frigidiori nudis auribus. Si vitium myringæ fiat ex vlcere; facile cognoscitur, quando post vlcus excitatur cicatrix adeo densa, vt auditus auferatur: quod etiam contingere potest ob alias caussas, vt ob fluxionem. Quare maxima diligentia est opus, vt cognoscatur an auditus sit ablatus, ob morbum myringæ, vel potius nerui expansi; quod sic cognoscitur. Sumatur ferrum longitudine cubiti; & vna extremitas imponatur supra dentes, altera autem extremitas imponatur, verbi gratia, supra chordas citharæ: & quispiam ferro commoueat chordas citharæ: tunc, si æger sentit sonum citharæ, surditas dependet a morbo myringæ: si non sentit, surditas dependet a morbo nerui expansi, vt prorsus extincta sit vis facultatis. Nam auditus fit, quoties sonus, excitatus a percussione aeris inter duo dura corpora, recipitur in aere, tanquam in subiecto, & per medium aerem perducitur ad sensorium auditus, nimirum ad neruum expansum. Dupliciter autem potest perduci: primum, per meatum cartilagineum, per aures externas, & tunc oportet speciem soni permeare per myringam; ideoque si myringa densior est reddita, species permeare nequit, neque cum aere interno in tympano vniri potest, ac proinde non fit auditus. Secundo species soni perducitur ad neruum expansum, non per aures externas, sed per os, in quo sunt meatus quidam, pertingentes ad meatus osseos auditorios, per quos, propter conseruationem calidi ingeniti semper ingreditur aer, & sic fieri potest, vt sonus percipiatur. Quare si morbus sit in myringa, non in neruo expanso, ferro dentibus patientis apposito, & percussa cithara; patiens sentiet strepitum & sonitum illum.

Meatuum vitia.

Sequuntur signa indicantia angustiam secundum meatus. Si ergo angustia fuerit in meatu cartilagineo, seu externo; stylo seu specillo facile deprehendetur, & manus impedimentum sentiet. Secus enim si angustia sit secundum meatus osseos, seu internos. Porro hic meatus redditur angustus, vel secundum Labyrinthum, vel secundũ Tympanum. Si angustia tantum sit secũdum tympanum; æger persentiet sonum, si dentibus ferrum apponatur: si in labyrintho, non sentiet; nam species, siue ingrediantur per meatum cartilagineum, siue per os, necesse est, vt permeent per fenestrã illam, quæ pertinet ad labyrinthum. Distinguitur etiam angustia hæc ab intemperie; quoniam hoc malum cito fit.

Errorum externorum signa.

Quoad signa errorum externorum: si humor sit in caussa, vt vel aer, vel vapor plus iusto moueatur, vt non habeat liberum motum ac transitum; cognoscetur, quod aderit sibilus & tinnitus, quo affligente, ægrotantes dicent, se persentire strepitum veluti currentis aquæ, propterea quod ratione vaporis, vt habet permistum humorem, non potest fieri sonus exactus. Si error pertineat ad vapores sinceros, ita vt nulla permista sit humiditas, quæ obliniat meatus osseos, aderit sibilus, instar soni campanæ: quia concussio illa fit ab ossibus, non madefactis ab humore. Si caussa læsi auditus est in aere externo: cognoscitur e tinnitu, quia aer non potest regi a calido ingenito, ideoque percutitur ab ossibus, vnde fit sonitus: est autem hic tinnitus perpetuus, quia perpetuo aer ingreditur, agitatur, concutitur. Denique vitium esse in calido ingenito, seu implantato, cognoscitur e diminuto auditu: nam dum hoc calidum, quod est organum facultatis, redditur impurum, necesse est, etiã auditum fieri impurum seu obtusum: nec aderunt signa indicantia intemperiem, vel cerebri, vel nerui, vel alterius partis, de quibus suo loco.

Indicationes.

Posthabitis indicationibus inutilibus; considerabimus tantum morbos qui ex vsu sunt. Obstructio, angustia, sunt morbi logici, non ex vsu, nihil enim indicant, sed caussa tantum ipsorum indicat. Quare morbi, in præsentia, sunt morbi ex intemperie, & præsertim intemperies nerui expansi, qui præcipua est auris pars: quare si intemperies est calida, indicat frigidum; si frigida, calidum. Præterea id quod ex vsu indicat, est humor, & vapor: quæ materiæ indicant euacuantia, & discutientia: vnde & alterare, & euacuare potissimum oportet.

Prognost.

Quoad differentias formales: primo intuitu videtur

tur peior affectio, dum auditus est ablatus, quod tamen non est dicendum. Nam quamuis, dum cætera sunt paria: peior affectio est ablatus auditus, quã corruptus, aut deprauatus: interdum tamen surditas remouetur, & auditus recuperatur, tinnitus autem extirpari nequit. Propterea perpendere oportet, & locos affectos, & caussas efficientes. Quantum ad locos affectos: quo partes profundiores sunt offensæ, cæteris parib. eo curatio redditur difficilior, medicamenta enim efficacius agunt in partes proximas, & externas, quam in remotas & intimas. Quantũ ad caussas efficientes: Si morbus occupet neruum, vt a cerebro fertur in meatum auditorium, curatio est difficilis. Imo hoc malum magis est cõtumax, quam angustia opticorum, quia hic neruus non afficitur angustia, sed potius densitate, & permeat per meatus angustos osseos, vt neque vis Diaboli illuc possit perduci, dum malum est aliquantisper progressum. Et hoc ideo moneo, ne suscipiatis curationem: si malum sit in neruo expanso, & ablatus sit auditus ob malum nerui expansi, & vitium aliquousque sit progressum. Et maior est difficultas, vbi adest densitas: cũ difficilius sit, euacuare, quam alterare. Si malum pertineat ad myringam, & morbus sit densitas: cum difficilius sit, euacuare, quam alterare. Si malus pertineat ad myringam, & morbus sit densitas & cicatrice, vlcus subsequẽte, tunc, si auditus sit ablatus, actum est: euidens enim signum est, densitatem nequaquam medicamentis cessuram: si imminutus tantum sit auditus, & malum recens, cicatrix illa non est vsque adeo densa, & possumus aliquid polliceri. Si vero angustia sit secundum meatus: siquidem secundum meatum cartilagineum, malum tolli potest, & quandoque facile tollitur, quia est externum, vt meatum expurgare possimus. Maior est difficultas, si angustia sit in tympano; attamen aliqua sanationis spes relinquitur. Quod si angustia sit in labyrintho, & malum sit progressum, vt auditus auferatur, impossibilis est curatio, quoniam nimis est reconditus labyrinthus, & osseus quoque: proinde tunc non debetis curandos suscipere ægrotantes. Quoad errores externos: Si humor est caussa læsi auditus, spes restat, quia humor euacuari potest. Sic etiam si vapor sit, discuti potest. Si aer sit in caussa, quia perpetuus est sibilus, satis difficile est hoc malum tollere, quia prodit, ob insignem & confirmatam dyscrasiam nerui expansi, proinde primo quoque tempore occurrendum, antequam malum inualescat.

Curatio. Chirurgia. De materia chirurgica, non est quod multa dicamus. Nam si in corpore redundabit sanguis, erit euacuandus, quia habet rationem caussæ sine qua non. Idem de cucurbitulis statuendum. Nec est præter rationem vti fonticulis, præsertim vt homines, qui male habent secundum vnam aurem, præseruentur, ne etiam secundum alteram lædantur: vnde in auditu etiam ablato, in qua nulla est spes salutis, possumus vti fonticulis, vt illæsam aurem, sanam conseruemus. Ad eandem intentionem probatur setaceum: ideoque si inter initia ad setaceum deueniatur, potest aliqua sanationis spes esse. Vesicatorijs quoque & auersionem & deriuationem moliri possumus.

Pharmaceia. Quoad medicamẽta, non proponemus ea, quæ respiciunt totum, vel caput, de his enim alias sæpe. Id solum notãdum, in morbis frigidis aurium, opus esse vehementer purgantibus, vt sunt *pilulæ cochiæ, euphorb. licet etiam ascendere ad antimonium: optimum est permiscere pilulas Arabicas.* Ratione capitis, prosunt masticatoria, & vehementissima sternutatoria, vt cũ impetu excutiatur materia, quæ pertinet ad aures. **Localia.** Topica debent esse frigida, vel calida: frigida in intẽperie calida, & contra: præterea ob discussionem humorum & vaporum calida conueniunt. **Frigida.** Frigida sunt, *lactuca, violæ, nenuphar, et si calor sit intẽsus, pa*

A *pauer: his tamen semper miscenda sunt calefacientia, anethum, thus, fœnugræcum, chamæmelum, &c.* Nam hæc & vehicula sunt frigidorum, & præterea conseruant calidum innatũ ipsius auris. **Calidæ.** Sed vitia sæpius sunt frigida, ideoque calefacientia locum habent: sæpe etiam euocandi sunt ac discutiendi vapores: & præterea licet vti, verbi gratia, *cepa cocta sub cineribus, allio, aromatis, oleis destillatis: nam auris sustinet vehementissima siccantia: & propterea licet etiam ascẽdere ad castorium crocum, cum aceto scillitico, ad amygdalas emaras, aristol. rutam, iridam, ameos, cuminũ, daucum, cyclaminum, euphorbium, tandem ad vtrumq; veratrum ad colocynthidem.* Inter initia autem possimum permisceri debent emollientia; vt est *radix althææ, rad. cucumeris agrestis, ammoniacum, adeps anseris, anguillæ.* Quod si forsitan ob calidiora medicamenta, excitetur inflammatio: imponatur *vnguentum rosaceum.* **Modus administrandi. Vapor. Sacculus.** Hæc medicamenta varie possunt administrari: potissimum in modum Vaporis, in modum Sacculi, in modum Tentæ. Vaporis specie sic vsurpentur: ℞ *colocynth. ℥.ß. vtriusq; veratri. ℥.iij. euphor. ℥.j.ß. cinnamomi, caryophyll. ana. ℥.j. Contũdenda cõtundantur, incidenda incidantur crasso modo, & infundantur in vino, verbi gratia, in vini lb.ij. aquæ ardẽtis ℥.ß. Misce pro vapore.* Vinum hoc calefiat in aliquo vase, & vapor admittatur per arundinem, cuius vna extremitas in vas, alterum in meatum cartilagineum auris læsæ pertingat. Si homo bene habet secundum alteram aurem, hæc, ne recipiat vaporem, munienda est, madefaciendo eam vino rubro, & aqua rosacea, mistis; ne fiat inflammatio, vel attractio: nam suffumigium posset aurem suam calefacere. Sacculus: ℞ *colocynth. vtriusque veratri, ana ℥.ß. cyclamini ℥.iij. cape. ℥.ß. fiat sacculus,* & calidus applicetur. Prodest etiam mox applicare *panem, recens e furno extractum & præsertim si sit medicatus, confectus cum proprijs medicamentis.* Tenta etiam remedium est efficacissimum: ℞ *colocynth. veratri albi ana. ℈.j. euphorby ℈.ß. fiat tenta, idest, turunda excepta, vel melle, vel succo cepæ, vel succo raphani.* **Turunda.** Hic autem consideranda patientis natura: nam si facile toleret, tenta confici potest *cum succo cepæ:* sin minus: *cum melle:* si adhuc delicatior fuerit, *cum carne caricarum.* Sic enim medicamentis datur consistentia: & formantur instar turundæ, quæ modo maior modo minor erit, pro ratione auris affectæ. Tenta detineatur per 2.3.4. vel etiam 5. dies: nam colocynthis, quæ proprietate ducit pituitam, mora hac ita deducitur a potentia ad actum, vt fiat pituitæ attractio; mora etiam diuturna, pituita attenuatur ac detergetur, vt attenuata ac detersa proprietate colocynthidis mirifice attrahatur.

CAPVT LI.

De læso Olfactu.

Nomen. Generatio. IN genere hic loquimur de læso odoratu: siue deprauetur siue imminuatur, aut auferatur. Producitur hoc malum, quoties in organo odoratus aliqua e parte fit recessus a naturali statu. Ideoque tenendum, quomodo fiat olfactus secundum naturam. Oportet igitur, vt ab obiecto corpore vapor procedat, qui nares ingreditur, si corpus odorabile proximum est; si vero remotum, tunc a corpore odorabili prodit vapor, qui in aere existens, speciem parit, vt species per medium aerem deferatur in nares. Sunt enim animalia, quæ per plura miliaria persentiunt odores corporum; vbi dici nequit, vapores multiplicari per tãtum spatium. Porro species petit nares, per foramina ossis ethmoidis, & per foramina membranæ cerebri, ac suscipitur in caruncculis mamillaribus, in substantia vaporosa caruncularum mamillarum,

quæ

quæ nihil aliud sunt, quam portiones ventriculorũ anteriorum cerebri: quare in substantia vaporosa species suscipitur, & in legitima substantia illarum caruncularum fit iudicium. Hinc colligitur, lædi olfactum, quoties aliquid morbificum occurrit, uel naribus externis, vel ossibus, vel membranis vel cerebro, secundum extremitates dictas, vt sic species vel non recipiatur, vel non iudicetur, vt decet. Quamobrem Læsus olfactus est functio prȩter naturam narium, dependens a frustratione olfactus, c. 3. & 4. li. 1. de cauſ. sympt. c. vlt. lib. 3. loc. aff. cap. 3. li. 3. κ.τόπ.

Definitio,

Forma. Subiectum.

Forma, est functio prȩter naturam, Corrupta, Imminuta, vel Ablata. Subiectum sunt nareș: per quas intelligimus quodlibet olfactus organum.

Cerebri morbi.

Caussa efficiẽs frustrationis olfactus, est vel Lȩsa facultas, vel Error externus. Lȩditur facultas animalis; eaque vel Communis, vel Determinata. Communis læditur a morbis cerebri; scilicet Intemperie & Angustia. Intemperies potissimum est frigidior & humidior, maxime anteriorum cerebri ventriculorum. Angustia est, vt in apoplexia, epilepsia. Facultas determinata læditur morbo organi vel Principalis, vel Non principalis. Organum principale, sunt carunculæ mãmillares: quæ affici possunt, intemperie & angustia: nã insignis dyscrasia potest esse caussa læsi olfactus, præsertim secundum iudicium: angustia autem est caussa, vt lȩdatur olfactus, quia species vel non, vel vix suscipiuntur, ob malam compositionẽ. In his etiam carunculis, est morbus quidam natiuus, nimirum vitiosa proportio illarum caruncularum, qua homines nõ possunt ferre odores iucũdos; sed magis delectantur ingratis (sicut quidam ratione vẽtriculi abhorrent a caseo, vt vomant, si exhibeatur) & hic morbus est reconditus, nec curatur per indicationes. Morbus organi non principalis, est angustia in foraminibus membranæ, quȩ instar cribri perforata est: item angustia in osse ethmoide: prȩterea, angustia in externis naribus, quȩ in catarrho, seu grauedine solet affligere; item in inflammatione; in cancero: in excrescentia carnis: in tumore carnoso, qui fit a succo crasso & viscido, qui, si intra nares detineatur, sarcoma dicitur; si exstat extra nares, polypus: tandem externarum narium morbus est vlcus, quod dicitur ozæna, in quo potissimum deprauatur olfactus. Error externus, cuius ratione facultas frustratur; primum potest esse vapor putridus, scaturiens a naribus, a cerebro, dentibus, gingiuis, ventriculo, & alijs partibus: vnde olfactus deprauatur, & iniucundus euadit (sicut etiã deprauatur actio sensus tactus, in dolore:) Error etiam externus, potest esse humor, non quocunque modo, sed impactus in principali organo, in carunculis mamillaribus; qui humor caussa est actionis deprauatæ, vt fœtida placeant: sicuti contingit in ventriculo, dum pica adest.

Organi olfactus morbi.

Error externus.

Differentiæ.

Differẽtiȩ a forma patent, vt etiam a subiecto, nares enim afficiuntur. Quoad efficientem: olfactus læditur Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Et, si læsa facultate, vel ob morbũ Cerebri, vel Principalis organi, vel Membranæ, Ossis ethmoidis, Narium externarum. Error externus, vel est Vapor putridus, vel Humor biliosus.

Signa.

Malum in genere notum est: sicut etiam differentiæ formales; num scilicet olfactus sit imminutus, ablatus, vel corruptus. Locus in genere patet. Quoad differentias a caussa efficiente: & primum, quoad morbum cerebri; hic cognoscitur, quia non tãtum noxa est in olfactu, sed etiam in alijs sensibus. Morbus organi principalis cognoscitur; quia est læsio in solo olfactu; item materia fluit per nares, quia non est angustia in foraminibus, sed in carunculis mamillaribus: præterea non adest raritas, quæ adest dum est angustia in spongoide. Quod si cognouimus noxam esse in organo principali: distinguendũ, an sit intẽperies, vel alius morbus. Si sit intemperies, fit paullatim: si obstructio, illico: si inflammatio, dolor præcessit, inflammato enim organo hoc principali, fieri non potest, quin & membranæ compatiantur: si malum organi principalis sit proportio; cognoscitur, quia odor alijs indiuiduis iucundus, huic erit ingratus: & hoc semper fit, quia vitium est natiuum. Si malum fuerit in mẽbrana; respiratio aliqua e parte est difficilis; quia illius membranæ foramina conferunt ad respirationem; neque adest raritas, quia locus ille satis est reconditus. Si in ethmoeide sit angustia, non fluit materia per nares, respiratio læditur, adest raritas, & intra nares nihil mali cernitur. At si malum sit in externis naribus; grauedinem oculis conspicietis: similiter si adest cancer, ozæna, vlcus. Quoad errorem externum: Vapor cognoscitur, quia olfactus est deprauatus, conqueritur patiens de ingrato odore. A qua autem parte producatur vapor, cognoscitur e proprijs signis. Humor est in caussa, dum est impactus: vnde interdum omnia fœtida apparent, interdum, quæ boni sunt odoris displicent, et magis placent iniucunda: at hoc non semper fit, quia hoc malum nõ est natiuum, nec proportio mala est, sed vitium est in errore externo, nimirum, in humore morbifico, qui aut est putridus, aut non. Si putridus, omnia fœtida apparent: si non putridus, apparent alia symptomata.

1.
2.
3.
4.

Indicationes.

Indicationes sumuntur a caussa efficiente. Morbi cerebri quid indicent, patet. Quoad morbos caruncularum mamillarum: intemperies indicat alterans per contrarium: angustia quid indicet, patet: proportio similiter patet. Angustia membranæ, & ethmoeidis, cum pendeat a crassa & viscida materia; indicat attenuans, detergens. Quoad morbos externarum narium: quid grauedo aut inflammatio indicent, suo dictum loco. Si cancer est: nulla spes reliqua. Vbi polypus, sarcoma: indicatur attenuatio & discussio. Ozæna, seu vlcus fœtidum, quid indicet, suo loco diximus. Quoad errorem: vapor indicat dissoluens: humor, attenuans, ac detergens, quia viscidus.

Prognostica.

Quoad differentias formales: cæteris paribus, malũ difficilius curatur, si olfactus est ablatus: facilius, si imminutus, aut corruptus. Quoad caussam efficientem: morbi cerebri, an possint curari, necne, suo loco dictum. Quoad morbos organi principalis: intemperies in habitu, vix potest amoueri, & præsertim dum est caussa ablati olfactus. Dũ angustia est antiqua, curare impossibile est: nam si pendet a materia pertinaciter impacta in carunculis mamillaribus, locis abditis; non est possibile remouere materiam. Secus autem si antiqua non fuerit. Proportio, quia est vitium natiuum, tolli nequit: fieri tamen posse, vt symptoma illud remoueretur, manente morbo interim, si suppeteret materia præsidij admodũ efficax: sæpe enim actus secundus remouetur, manente primo. Angustia membranarum & ossium, satis difficulter tollitur: vbi tamen malum est recens, non desperandum. Quoad morbos narium externarum: grauedo potest moueri, sicut & inflammatio, polypus, sarcoma, ozæna: cancer tolli nequit. Quoad errorem externum: vapores excuti, humores dissolui facile possunt: sed maiori difficultate superantur humores.

Quoad materias præsidiorum: non loquemur de remedijs totius capitis, nec de morborum cerebri cura, neque de intemperie. Si angustia fuerit: materias auxiliorum quȩretis, in angustia opticorum. Ratione proportionis, non suppetit materia similis: sed cõsulo, vt, nisi aliquid prohibeat, frequenter administretis *magnas antidotos*, per os. Et, si quid prohibeat, veluti iecoris caliditas, permisceatis aquam aliquã refrigerantem. Præterea licet vti ijs, quæ sunt iucundi odoris. Si vitium fuerit in ethmoide: vtendum propositis in angustia opticorum. Possunt etiam intra

Ad obstructionem ethmoidis. nares imponi, *castorium, succus cyclamini, colocynthis, veratrū vtrumq;* licet etiam ascendere ad *euphorbium, elaterium*. Et permiscenda sunt iucunda, *vt aromata, moschus, asa dulcis*. Vti his possumus in modum vaporis, & in modum liquoris: Diligentiam autē adhibebit minister, qui in nares instillat succos, cum pulueribus; ne portio horum medicamentorū, quæ ingrata sunt, per foramina palati in os perueniat, ideoque æger aquam ore detineat, vt, si medicamentum in os ingrediatur, non ita facile lædat. Quoad vitia natiū externarum. Quantum ad grauedinem, medicamenta patent e catarrho: in præsentia tantum loquemur de polypo, & ozæna. *Ad polypū.* Quoad polypum, vsurpāda est materia chirurgica, potissimum gratia totius: deinde post totius expurgationem, tumor ille ferro absumendus, nisi cancrosus sit polypus. Hoc malū enim vel non, vel difficulter & longo temporis spatio remouetur. Quoad medicamenta: Galen. c. 3. l. 3. simp. probat *nasturtium, album veratrum, lotionem cum vino odorato*. Hoc etiam in polypo & sarcomate, est efficax: *℞. aluminis scissi, myrrhæ, sandarachę, ana ℈. j. gallarum: atramenti sutorij vsti ℈. ß. fiat puluis, qui imponatur super polypum.* Aliud: *℞. misyos assati ℈. j. pulueris sacchari ℈. ß. Misc. & applicetur.* Quando ægri nolunt admittere vehementia, Galenus probat medicamentum: *e granatis recentibus contusis, ita vt moderate coquatur id quod exprimitur: deinde permittere oportet vt siccetur: postea redigatur in puluerem, & applicetur, potest excipi cum melle, vt medicamentū detineatur, quantum fieri potest.* Si mollior sit polypus, fiat medicamētum *e granatis austeris*: si durus, *ex acidis*. *Ad ozænam.* Si his non cedat malum, deueniendum *ad caustica*. Si fuerit ozæna, quandoque in ozæna est crusta, quæ primo est auferenda: vnde applicetur *adeps anseris, butyrum, vnguentum rosaceum, oleum cum cera & adipe gallinæ: Maxime etiam prodest vapor aquæ calidæ moderatæ:* horum beneficio crusta reddatur mollis, & facile possit remoueri. Et cum facta fuerit emollitio, probatur sternutatio, quia tūc crusta expellitur. Crusta remota; oportet vlcera, quia sordida sunt, mundare. Si sordities est remissa; vti possumus *sacchuro, melle puto. rosarum, syd. scabiosæ, C C. nec improbatur vnguentum de cerussa* præsertim si suspicio sit alicuius inflammationis. Si maior fuerit sordities; tunc confugiendum ad ea, quæ magis siccant, & mundificant. Sed aduertendum, an hæc vlcera, & ita sordida, sint corrosiua, nec ne? Si corrosiua fuerint, siccantibus vtendum, & astringentibus, vt est *succus rubi cum alumine*. Si sit corrosio vehemens; eschara est excitanda, deinde adimēda. Excitatur causticis. Quibus tollitur, diximus. Et, si patiens est fortis; oportet escharam efficere cum ferro candente. Eschara ablata; vtendum mundificatiuis, vt *veratro, præsertim albo, nasturtio, calaminthа cum melle sulphure cum aceto: in*[illegible] *est oleum sulphuris, e chalcantho: possumus vti vnguento Ægyptiaco, & pastillis illis siccantibus, Andronij, Pasionis; & Polydæ*. Quoad errorem externum: hic est Vapor vel Humor. Si vapor sit extra nares: occurrendum illis partibus, a quibus promanat, vt si procedat ab ore, gingiuis, &c. his prospiciendum medicamentis proprijs. Si vapor reperiatur in naribus: euaporatio facta curetur discutientibus medicamentis, & quæ simul sunt iucundi odoris. V. g. *ex aniso, dauco, feniculo, cum vino odorato:* vapor enim e tali prodiens vino, reliquos vapores potest discutere. Quoad humores impactos in caruncalis mamillaribus; horum caussa vtendum illis, quæ habent vim attenuandi, quæ sunt calida & tenuis substantiæ: de quibus diximus in cura angustiæ neruorum opticorum.

A

CAPVT XII.

De Narium hæmorrhagia

Definitio. Hæmorrhagia critica, & symptomatica. HAemorrhagia narium, est exiens mutatum sanguinolentum narium, ca. vlt. lib. de diff. symptcap. 2. lib. 3. de caus. symp. tex. aliquod li. 3. prorrhet. Dicitur exiens sanguinolentum; ad differentiā aliorum mutatorum, quæ per nares possunt egredi. Cū autem sanguis per nares non egrediatur secundum naturam; fit vt hoc exiens; toto genere sit præter naturam. Quod si tamen fluxus narium sit criticus, & tempestiue fiat; non est toto genere præter naturam, imo secundum naturam: at fluxus symptomaticus per nares, toto genere præter naturam est, & ratione materiæ fluentis, & ratione temporis. Dicitur, exiens mutatum narium; ad differentiam egredientis per alias vias. Sanguis autem, qui per cauitatem

B

naris egreditur interdum fluit a venis arterijsque cerebri, e quibus descendens egreditur; interdum a vasis narium fluit, quæ a palato prodeunt, & ad nares perrepant.

Caussæ. Porro hoc exiens mutatum est symptoma, quod insequitur aliud symptoma, & necessario sequitur actionem læsam, nimirū lęsam retentionem; si enim in venis retineretur sanguis, non efflueret. Actio autem cum lædatur, vel læsa facultate, vel ob errorem externum: statuimus in hæmorrhagia narium, actionem lædi, non ob errorem externum, sed Læsa facultate. Quoniam vero facultas vasorum læsa est; necessario morbus erit in vasis. Et hic morbus secūdum Galenum, est Διαίρεσις, Διαπήδησις, vel Ἀναστόμωσις. *cap. 2. lib. 5. meth.* Διαίρεσις est soluta vasorum vnitas: quæ producitur vel ab Interna caussa, vt a sāguine copioso, frangente venas, a sanguine calido & mordaci, a sanguine flatuoso & rumpente: vel a caussa Externa, vt a

C

contundente, ab incidente: vnde post plagas fluxus sanguis sequitur. Διαπήδησις est morbus nō in soluta vnitate, sed in mala compositione, & conformatione, nimirum, raritas secundum vasorum substantiā: dum enim tunicę venarum & arteriarum, propriam seruant densitatem, sanguis continetur: vbi autem iusto humidiores, & rariores euadūt tunicæ, sanguis egreditur. Fit hic morbus a sanguine tenui & aquoso. Ἀναστόμωσις est immodica apertio orificiorū vasorum: estque morbus in mala compositione, seu conformatione, nimirū, in vias: ac producitur vel a caussa Interna, vt a sanguine, vel copia, vel caliditate nimia expultricem irritante; vnde facultas insurgens, tanto sanguinem impetu propellit, vt vasorum orificia recludantur: vel a caussa oritur Externa, quę vim habet relaxandi, vt balneum aquæ dulcis.

Differentiæ. Differentiæ a forma: Fluxus narium est Criticus, vel Symptomaticus. A loco: progreditur e vasis Cerebri, vel Narium: vasa, sunt Venæ, vel Arteriæ. A caussa efficiente: egreditur ob Diæresin, Diapedesin, Anastomosin.

D

Signa. In genere hæmorrhagia facile cognoscitur. Quoad differentias a forma: si fluxus est criticus; salutaris est: nam symptomata, quæ ante fluxum homines exercebant, euanescunt, & fluxus facile fertur: at si est symptomaticus: interdum fluxus ęgre sustinetur, & pulsus euadit lāguidior. Differētiæ a loco: Si egreditur è venis narium, ægri molestiā quandam in naribus sentiunt; præterea hic fluxus facile cedit medicamentis, quia locus est proximus: adhæc caussæ pręgressæ, offendunt potius nares, quam caput. Si egreditur e venis cerebri; fit contra: maxima enim cum difficultate coercetur fluxus, quia locus est reconditus: caussæ morbificæ occupant potius caput, quam nares. Vtrum fluat a vena, an vero ab arteria, facile cognoscitur: si enim ab arteria; sanguis est admodū calidus, flauus, tenuis, & magno cum impetu egreditur: contra, si e vena: erit rubicundior, nigricans,

Quoad

Quoad caussam efficientem: an sit soluta vnitas, raritas, apertio orificiorum; facile cognoscitur: vbi enim est raritas, multa copia non egreditur. Num sit reclusio orificiorũ, an soluta vnitas, cognoscitur e prægressis causis, quas prius attulimus, quæ possunt vel continuum soluere, vel orificia aperire, de quibus etiam in doctrina de dolore capitis: vbi quoque proposuimus caussas, producentes sanguinem calidum, aut flatulentum, &c.

Indicationes. Si fluxus est criticus, nequaquam est coercendus, nisi sit immodicus; tum enim eadẽ indicat, quæ symptomaticus. Hic ergo indicat, quod sit coercendus. Si fiat a soluta vnitate; poscit remedium vniens, glutinans: si a raritate, condensans: si ab immodica apertione, astringens. Sed caussæ etiam vtile indicant, potissimum sanguis; qui, vt copiosus, indicat minuens, vt calidus, refrigerans, vt tenuis, crassefaciens, vt flatulentus, discutiens, vt impetum habet, reuellens. Vt autem a varijs caussis producitur, varia indicat, verbi gratia, si fiat a iecore calidiore, indicatur remediũ refrigerans iecur, &c.

Prognostica. Quoad prognostica: potissimũ quoad fluxũ symptomaticum, hic modo magis, modo minus periculosus est, & ratione loci, & ratione caussę efficientis: ratione loci; si procedat a vasis cerebri, periculosior est, quam si a vasis narium: et si ab arteria, quam si a vena. Ratione caussæ efficientis: facile sedatur, si fiat ob raritatem: non ita facile, si ob reclusionem: ægerrime, si ob solutam vnitatem. Vnde quo sanguis fuerit copiosior, calidior, tenuior, maiori cum impetu agitatus; eo malum est contumacius.

Venæsectio. Quoad materias chirurgicas, probatur venæsectio: sic enim minuitur sanguis, refrigeratur vniuersum corpus, & proinde nimius sanguinis feruor adimitur: & cum venæsectio sit materia remedij reuulsorij, huius beneficio compescimus impetum sanguinis. De vsu. Si summa est vehementia, expedit confestim sanguinem vacuare, vsque ad animi deliquium: sin minus, repetitis vicibus, vsu ita poscente, sanguis detrahi potest. De loco: aperienda vena cubiti dextri, si sanguis egreditur e nare dextra; sinistri, si e nare sinistra. Galenus cucurbitulas applicat e directo naris affectę, modo sinistro hypochõdrio, modo dextro. Nõ dicemus de frictionibus, ligaturis dolorificis; quibus vtendum, ceu materia reuellente.

Cucurbitulę.

Medicamenta generalia. Materiæ medicinales multæ possunt proponi. Lenientia, præparantia, purgantia, alterantia, ex alibi traditis constant: nam si malum sit a sanguine feruẽte, qui generatur a iecinore calidiore: vtemur *sero lactis, aquis Beatæ Virginis, aquis Veronensibus*, & similibus refrigerantibus.

Medicamenta specialia. Ἀναίμους ἀξιπτοι. Sed ratione loci affecti probantur, quę habẽt vim refrigerandi, & constringendi. Quædam etiam occulta iuuant qualitate: vt, *succus stercoris recentis asini, intra nares impositus: puluis cochlearum vstarum, cuius drachmis singulis, commisceantur singulæ vnciæ cretæ, addaturq; acetum rosaceum: & hoc medicamentum, fronti applicatum, mirifice iuuat. Laudantur etiam iaspis, & mentha de collo suspensa. Rhases probat basilicum cum caphura: licet enim ocimũ proprietate occulta iuuet, quia tamen calidum est, nocere potest, vnde caphura ei miscetur: id quod in alijs etiam huius generis faciendum. Prodest puluis e sanguine draconis, acacia, hypocistide, & alijs id genus, permistis, cum omphacio, cum succo cydoniorum, &c. quæ possunt intra nares imponi.*

Num vinum conueniat. De potu: Abstinendum a *vino*: nisi virtus magis posit ad indicandum: quia vinum calfacit, & petit caput, vnde fluxus narium augetur: Virtus tamẽ imbecilla, requirit propter spiritus, dum syncope imminet, aut leipothymia. Vinum detur oligophorum, & in pauca quãtitate, permistũ cum frigida, & actu propinetur frigidum: sic enim succurremus virtuti languenti, nec fluxum sanguinis multum intendemus.

CAPVT LIII.

De Affectibus dentium.

Dentium effectus. DEntes consideramus, vel quatenus Generantur, vel quatenus Geniti sunt. c. 8. & 9. lib. 5. κ. τόπ. Dum oriuntur infantibus difficulter & cum dolore producuntur: ideo agendum de difficili dentium ortu. Dum geniti sunt, aut Actu lęduntur, aut Ne lædantur, metus est. Si periculum læsionis imminet: huius ratione agendum de præseruatione dentium. Si actu dentes afficiuntur, vel Dolent, vel Perforantur, vel Mouentur, vel Perferre nihil queunt, vel Colore aliquo vitioso afficiuntur.

I. *De dentitione seu ortu dentium difficili.*

Caussæ. ORitur hoc vitium ob crassitiem gingiuarum, & earum viscidjtatem. Ideo gingiuæ sunt emolliendæ & extenuandæ; dolorque, qui acerbus esse solet, mitigandus.

Curatio. Oblinendæ sunt gingiuæ *lacte asinino, vel canino*, quod a proprietate iuuare creditur. Gal. lib. 5. κ. τόπ. præterea secundum Auicennam prodest litus *ex oleo liliorum, & amygdalarum dulcium, si nonnihil cyperi addatur, nimirum semiscrupulus ad oleorum vnciam.* Vrgente dolore, Auicennas ascendebat etiam *ad succum solani*. Verum non est vtendum hisce valentioribus, nisi dolores sint maximi. Tutiora possunt cõparari auxilia ad dolorem simul & crassitiem; si gingiuæ infantis oblinantur *butyro recenti, loto et decocto lactuca*. Galenus remedium commendat appropriatum, *corticem cochleæ de collo suspensum*: ego vero dentes eo tangi seu gingiuas maluerim.

II. *De præseruandis a noxa dentibus.*

PRęseruandi sunt dentes, vt permaneant temperati, stabiles, et mundi. Vnde cauendum a masticatione durorum, vt ossium: a nimirum vel frigidorũ, vel calidorum contactu: maxime cauẽdum, ne quis post vsum frigidorũ, illico vtatur calidis, vel cõtra; cum natura non ferat has repentinas mutationes. Galenus pro præseruatione dentium probat, *vt decoquamus radicem tithymali in vino, vsq; ad consumptionem vini dimidij, & eo decocto semel in mense inungamus*. A corrosione præseruantur, si perfricentur *alumine & myrrha*: quod si hoc medicamentum nimis videatur astringens, melle excipiatur, verbi gratia, ℞. *iam dictorum* ℥. ß. *mellis* ℥. ß. Præterea Galenus, ad reddendum dentes nitidos, odoratosque, & ad præseruandum a dolore, & erosione, a motu; dicit, bonũ esse medicamentum *ex hyssopo, tragacantha, & spondylio: hæc trita, excipiantur melle & sale, cum pauco pipere puluerisato: & fricentur dentes*. Aetius medicamẽtum proponit, cuius vsus per 7. dies a dolore præseruat dentes: ℞. *succi racemorum vitis albæ* lb. j. ß. *corticum rad. mori* ℥. j. ß. *coquantur ad consumptionem medietatis succi: & hoc medicamento abluantur dentes, ante prandium, & ante cænam, per dies septem continuos.* Auicennas etiam fricabat dentes *melle, saccharo, sale: tum os vino abluebat*. Denique remedium hoc prophylacticum est facillimum: *semper dentes a sumpto cibo sale fricentur, & os vino abluatur.*

Remedia.

III. *De dolore dentium.*

De sensu dẽtium. DEntes pulsante dolore afficiuntur, vt Gal. lib. 5. κ. τόπ. cap. proprio, ait: ad radicem enim dentiũ neruus inseritur, a tertio pari neruorum cerebri: vnde dẽtes in radice dolent, nõ in superiori parte, quod

si validiora sint, faciunt in gingiuis quid simile contusioni; quia intus comprimunt. Discutientia, si validiora sint, inducunt quid simile abrasioni; quia abradunt gingiuas. Proinde non validioribus, sed leuioribus in gingiuarum dolore vtendum; quia gingiua est proxima. Hinc Galenus proponit *oleum lentiscinum, quod fieri debet e succo expresso e fructibus lentisci. Oleum hoc actu calidum admoueatur, nam moderate reprimit & discutit. Inter initia possumus miscere aliquid olei rosacei. Tum progrediemur cum decocto meliloti, postea fœnugraci, maluæ, caricarum, præcipue pinguium, quibus in statu vtendum: post addenda quæ magis discutiunt, vt decoctum e malua, maiorana, roremarino. Acetum vtetur in cura gingiuarum, secundum Aetium: aut sit paucum, non admodum acre, mistum cũ alijs medicamentis*. Si dolor esset in gingiuis, vt hæ fierent cruentæ; Galenus sumit *duas partes aloes, vnam aluminis, myrrhæ tantundem, & hunc puluerem gingiuis adhibet: cessante autem fluxu sanguinis, gingiuas melle abluit*.

Gingiuæ sanguinolẽtiæ.

Si dolor dentium sit stupidus: *fricentur dentes portulaca, & hæc masticetur; nam cum ille dolor fiat ab acidis exasperantibus, per lentorem portulacæ tollitur. Si acida exasperantia sint friabilia, tum non possumus vti portulaca, verum oleo communi, butyro, pinguedine aliqua, vt anatis, item lacte asinino, quod optimum est, ob crassitiem: possumus etiam dentes sale fricare, & tepida post abluere*.

Aiμωδία.

Dolore non existente stupido; si fiat ob caliditatem, occurremus refrigerantibus, quæ sitere proposita: *acetum est optimum, item decoctum violarum lactucæ, hordei, acetosæ, &c.* Quidam tantum sentiunt calorem, vt ipsis dens comburi videatur; quod Aetius sic curauit: *sumpsit niuem, miscuit cũ melle & oleo rosaceo & tepidum hoc, non actu frigidum, dentibus admouit. Ad eandem intentionem Auicennas imponit succos propositos: & caput inungit oleo rosaceo & aceto, vt sic refrigerato capite, postea etiam dentes per consensum refrigerentur*. In dyscrasia frigida, vtendum contrarijs, superius propositis: præcipue confert *fomentum e sale & millio. Aetius etiam abluit os cum decocto e pyrethro, e roremarino, nigella, calamintha montana, dictamo Cret. & alijs. Decoctio fiet in aceto: fieri etiam potest in vino, quod calefacit*. Vt autẽ prohibeatur exulceratio, quam calida hæc facere possunt, Galenus vtitur *succo rosarum, & permiscet aliquid lactis, præcipue asinini*. Auicennas probat, si dente dolente masticetur *pyrethrum, luteum oui assati, panis calidus statim ac e furno extrahitur, vnde etiam huius panis euaporatio in dentes prodest. Conducunt fomenta e sale & millio frixis, & orobo quæ extrinsecus applicabuntur*. Galenus & Auicennas hoc medicamentum vsurpant: *Munitis alijs dentibus cera, aut pasta, sumatur ramusculus schœnanthi, qui ignatur, item pyrethrum in oleo feruentissimo excalfactum, admotoque specillo tangatur dens: huius medicamenti, vt caussa sit recondita, iuuat tamen*.

Dolor e caliditate.

Dolor e frigore.

Si dolor fiat a sicca intẽperie, conferunt humectantia: *vt butyrum, adeps gallinaceus, quibus dentes inungantur: os colluatur lacte asinino, decocto maluæ, fœnugræci, caricarum pinguium. Astringentia lædunt; vnde a medicamento e moris facto plurimos noxam percepisse Aetius scribit*.

Dolor e siccitate.

Si dolor caussatur a materia; conueniunt Reprimentia & Discutientia. Reprimentia, ratione materiæ nondum impactæ: vt *decoctum e gallis immaturis, e rosis, e floribus malorum granatorum, ex borum cortice & hæc decoquantur vel cũ posca, vel cum vino astringente, prodest item diamoron*. Discutientia respiciunt materiam iam impactam; suntque calida: quæ in frigida dyscrasia proposuimus. Notandum vero, sitne materia hæc corrupta, an vero alimentaria. Si corrupta & putrida, interdum generantur vermes: ideoque occurrendum *suffumigio ex allio, porro, scordio, radice cucum. agr. colocynthide: magis confert vti suffumigio, quam his admotis os abluere: quia admodum essent ingrata*. Si materia est alimentalis, vt in dolore pulsante; Galenus probat *nucleum persicorum, & permiscet cum myrrha, cum aryslolochia, puluere iridis, & alijs quæ siccando copiosum alimentum absumunt*.

Dolor e materia.

Hæc de remedijs: pauca iam de vsu. In affectu frigido, medicamenta sunt adhibenda calida; in calido tepida, vitentur enim actu frigida: discutientia sint calida, repercutientia tepida. Vtendum his medicamẽtis & ante prandium, & ante cœnam, 4. horis post prandium, & quidem pluribus vicibus.

Vsus propositorum medicamentorum.

Sunt quædam medicamenta, occulta proprietate agentia, vt *cornu cerui vstum & tritum: dens canis mortui, si comburatur in furno, & vstus cum pasta misceatur, senecta serpentis, combusta, trita, cum melle permista, dentibusque adhibita: ranunculus admotus brachio e directo dentis dolentis, confert ratione reuulsionis, quia exulcerat & vesicam excitat*.

Iuuantia per ἰδιοσυγκρασίαν.

Postremo dentis dolor tollitur medicamentis, quæ dentem extrahunt: vnde Galenus *pyrethrum per 40. dies macerat in aceto acerrimo: si moram ferre non queamus, pyrethrum aceto incoquatur acerrimo, ad consumptionem trium quintarum, vt si sumantur ℥. x. decoquantur ad consumptionem ℥. vj. supra dentem dolentem ponatur. Eodem modo vtitur succo tithymali. Aetius vermes terrestres siccat, comburit & aspergit: & deinde limula dentis aliquam portionem tollit: sed ego magis considerem in pyrethro*. Licet autem hæc medicamenta non e toto dentem euellant: in caussa tamen sunt, vt facile dein extrahi queat. Diæta medicamentis respondere debet.

Medicamenta dentẽ extrahentia.

IV. De perforatione dentium.

Perforantur dentes a succo erodente. Vitium est manifestum. Indicantur vnientia solutam continuitatem, & exstirpantia illum succum vitiosum. Solutam quidẽ vnitatem tollere non possumus, at prohibere possumus ne maior fiat. Ergo quoad chirurgiam, licet accipere ferrum ignitum, & in foramen dentis perforati immittere: quia sic vlceratio non procedit vlterius; prius tamen alijs dentibus prospiciemus, eos pasta vel cera muniendo: vrgente necessitate demum ad hæc confugiendum. Deinde medicamenta debent esse discutientia, & astringentia.

Curatio.

V. De mobilitate dentium.

Mobilitas dentium oritur, secundum Galenum, a cã Interna, vel Externa. Interna est defectus alimenti, vt in senibus, quod etiam fieri potest in cõualescentibus, & in his qui media viuunt: deficiente enim alimento, dentes minuuntur, & loculi fiunt ampliores. Idem fit ob nimiam humiditatem nerui, qui substernitur radicibus dentium. Interna etiam ob succos & humores abradentes, vt in morbo Gallico. Item ob diminutionem gingiuarum; vel quia abraduntur gingiuæ, vel quia cruẽtæ fiunt. Externa caussa, est ictus, plaga, &c.

Caussæ.

Indicatio oritur reficiendi, si est defectus alimenti: siccandi, si neruus humidior: & sic de alijs caussis: præcipue tamen notandum, astringendas esse gingiuas ijs: quæ ad firmitatem dentium conducunt.

Indicationes.

Hæ indicationes omnes possunt absolui, excepta in senibus alimenti refectione.

Quoad chirurgicã: si dens mouetur ratione ictus, sicque accidat, vt nimis promineat; limula tolletur prominentia; postea occurretur astringentibus, & reprimentibus, *e rosis, e malicorio*. Si caussa mobilitatis sit interna, vt defectus alimenti in senibus & alijs ætatibus; conueniunt tum cibi, tum astringentia. Si neruus humidior; prosunt siccãtia: vt *pompholyx, pulnis ireos, myrrha, &c.* Si in caussa sint succi vitiosi: cõ-

Prognostica.

Curatio.

ueniunt discutientia, proposita prius. Si fiat ob imminutas gingiuas, in dolore gingiuarum medicamenta tradidimus. Circa victum notandum, vt homines comedant liquida, non masticent, sed potius sorbeant: quia dentes mobiles difficulter masticant.

VI. De hebetudine dentium.

Caussæ & signa.

HEbetudo dentium, est affectio manifesta, c.8. lib. 5. κ τόπ. in ea nec frigida: nec calida homines ferre possunt. Fit interdum a calore, plurimum tamen a frigore, interdum ob exquisitum sensum: si postremum, nec calida, nec frigida ferre queunt: si frigus adsit remissum, non possunt ferre frigida, quia frigida intemperies a frigidis læditur: si vero intensus sit vel calor, vel frigus, tunc patiens nec calida, nec frigida potest ferre. Et hoc experimento probatur: Sint enim duo, quorum alter habeat manum frigidissimã, alter frigidam tantum: vterq; eodem modo, eodemq; tempore, admoueat manum igni, is qui manum habet moderate frigidam, non sentiet dolorem, sed iuuabitur: at qui manum habet valde frigidam, sentiet maximum dolorem: nec enim ferre potest contrarium propter summam resistentiam maximæ frigiditatis.

Indicationes Prognosticæ.

Quoad curam, si fiat a calore, refrigerandum: si a frigore, calefaciendum: si ob sensum exquisitum, refrigerandum & crassefaciendum; nam refrigerantia sensum minuunt seu obtundunt, incrassantia tollunt tenuitatem, & raritatem dentis. quæ *αἱμωδίας* caussa est. Quod si exquisitus hic sensus insit a principijs generationis; difficulter tollitur.

Medicamenta.

Galenus & Auicennas, in frigore *vtuntur oleo parato e synapi: in calore vtuntur portulaca, caphura. Sed notandum, in sensu exquisito, cum caphura & succo lactuca misceri debere adstringentia.*

De nigrore dentium.

PEr nigrorem intelligimus colorem nigrum, non limudum, qui fit ob copiam alimenti in dolore pulsante. Nigredo dentium oritur ob succos vitiosos, qui in superficie hærent.

Tollitur autem *puluere cornu ceruini, aristolochiæ, & ossium sepiæ, quo multoties fricandi dentes: deinde lima abradendi, deniq; abluendi vino odorato. Ita & dentes redduntur nitidi, & oris halitus commendatur.*

CAPVT LIIII.

De Faucium affectu, qui Angina dicitur.

Nomen.

AGemus hoc capite de exquisita angina: de qua etiam Galenus loquitur; c.3. lib.4. de loc. affect. Ideoq; considerabimus anginam, tanquam affectum inflammatorium. Ac proinde, si vel ad asperam arteriam, vel ad œsophagum descendat catarrhus, seu materia pituitosa: angina illud vitium statui non debet. Veruntamen de exquisita angina ita loquemur, vt, quid notha, seu spuria sit, inde quoque elucescat.

Generatio.

Ad generationem exquisitæ anginæ, necessarium est, vt sanguis in fauces confluat, & ita suscipiatur, vt meatus ad fauces pertinentes comprimantur, adeo, vt hinc difficilis fiat tum respiratio, tum deglutitio.

Definitio.

Quare angina exquisita, est compressio faucium, procedens ab inflammatione. c.3. li.4. de loc. aff. com. 18. lib.3. prognost. com.20. li.4. de vict. apho.34. sect.4. aph.22. 16. sect.3. aph.53. sect.2. lib.1. prorrhet. ca.20. li.4. de cau. puls. com.30. lib.4. de rat. vict.

Forma.

Forma est compressio, quæ est species angustiæ: nã angustia prædicatur de subsidentia, de coalescentia, de constipatione, de obstructione, & de compressione: quæ differentia hic explicanda non est, sed supponenda, proponitur a Galeno in lib. de diff. morb. Loco igitur formæ statuimus compressionem; ratio patebit e caussa efficiente. Quamuis hæc definitio nõ sit prorsus formalis: nam in angina necessario læditur respiratio: vt angina formaliter potius sit symptoma, quam morbus, seu compressio. Nos autem curationis gratia tradidimus per morbum, per caussam efficientem, sed non admodum remotam. Ideoque hæc definitio est caussalis, non formalis.

Locus affectus.

Subiectum, sunt fauces: per quas intelligimus illam capitis partem, quæ constituta est e gula, & larynge, idest, principio tracheiæ arteriæ: siquidem in angina vt plurimum vtraque pars afficitur, licet modo hæc magis, modo illa.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens, est inflammatio: qua angina exquisita, a notha distinguitur: quemadmodum per subiectum, distinguitur angina ab inflammatione glandularum iuxta linguam. Per hanc etiam caussam, distinguitur ab œdemate, & scirrho; qui tumores si quandoque fauces occupent, non est angina exquisita: sed notha. Præterea, ex hac caussa illud etiam colligitur, anginæ angustiam esse compressionem, non obstructionem: nam dum inflammatione afficiuntur musculi, spectantes ad fauces; est necessariũ, vt meatus ad fauces pertinentes angustentur: vnde hæc angustia est compressio, quia fit ab inflammatione. Hoc ergo respiciens Galen. comm. 20. lib.4. de ratione vict. ait, anginam esse inflammationem, vt inflammatio sit anginæ genus: nam indicatio ex vsu non sumitur ab angustia, vel compressione, sed ab inflammatione. Et hinc patet, anginam procedentem a luxatione vertebrarum colli, non esse legitimam: nisi forte ad luxationem vertebrarum subsequatur inflammatio. Porro, cum inflammatio sit tumor sanguineus: per sanguinem possumus intelligere, & biliosum, & pituitosum & melancholicum. Exquisitissima tamen angina est, quæ fit a sanguine feruente & bilioso. Caussa generans sanguinis biliosi, est hepar calidius. Caussæ fluxionis sanguinis explicatæ sunt in phrenitide: fluit enim sanguis quandoque per modum Attractionis, veluti si fauces plus iusto calefiant, aut dolore afficiantur; quandoque fit fluxio per Transmissionem, si fauces sint imbecilles, laxæ, aptæ ad suscipiendum.

Differentiæ.

A forma non sumuntur differentiæ, nisi secundum Magis & Minus: quia omnis angina exquisita est cõpressio. A subiecto sumuntur differentiæ, notatu dignæ, quæ maxime conferunt ad prognosticum, & curationem de quibus Gal. loquitur. comment. 18. lib.3. prognost. cap.3. lib.4. de loc. aff. aphor.34. sect.4. Subiectum, sunt fauces: quæ pertinent ad guttur, & ad œsophagum seu gulam. Fauces ergo interdum magis sunt inflammatæ secundum Guttur, interdum secundum Oesophagum. Si inflammatio magis afficit guttur: pertinet ad partes gutturis, vel Internas, vel Externas. Si ad internas, verbi gratia, quãdo afficiuntur illi musculi, qui laryngem mouent, ad vocem efficiendam, fit Cynanche. Si inflammatio occupat potius externos gutturis musculos, fit Paracynanche, quæ via est ad cynanchen, quia inflammatio musculorum externorum, nisi diligens medicus prospiciat, progreditur ad musculos etiam internos. Si inflammatio magis afficiat gulam, inflammari possunt musculi Interni, vel Externi. Si interni, dicitur Synanche. Si externi, vocatur Parasynanche. Quoad caussam efficientem, cum sit inflammatio, potest hæc inflammatio esse tumor vel Biliosus, vel Pituitosus, vel Melancholicus. Angina quidem, quæ fit a pituita, est notha: sed quæ fit a sanguine pituitoso, est exquisita, verum non exacte. Quomodo autem detur vitium, exacte vel non exacte exquisitum, in doctrina de febribus dicemus. Sumuntur etiam differentiæ, vt sanguis in angina efficienda fluit per modum vel Attractionis, vel Transmissionis.

Signa.

Vitium hoc in genere facile cognoscitur: quia ægrotantes euidenter conquerunturr de angustia circa

ei fauces, vnde impeditur & deglutitio & respiratio: præterea hæc angustia non est sine dolore. In œdemate, & proinde in angina notha, est angustia, sed sine dolore; quia hæc materia non habet illum impetum, vt soluat continuum. Sed in exquisita angina, quomodocunque sanguis fluat, siue per attractionē, siue per transmissionem, cum fluit impetu, vt soluat cōtinuum, & dolorem excitet: quia sanguinea materia est calida. Preterea in angina exquisita necessario est febris, & quidem continua: si autem sit notha, non necessario est febris. Formales differentiæ facile cognoscuntur, num compressio sit insignis, vel remissa: prout scilicet ægri magis vel minus conqueruntur de angustia. Quoad differentias a subiecto: si sit cynanche, vbi scilicet affecti sunt musculi interni; cognoscitur, quia adest orthopnœa, non possunt spirare, nisi recta ceruice, quoniam difficillima est respiratio: dolor est admodum acerbus: præterea in partibus externis non cernitur aliqua mutatio in colore, quia malum est intus. In paracynanche, dolor nō est ita acerbus; nec respiratio ita difficilis, vt in cynanche: præterea circa ceruicem apparet aliquis tumor: compressa ceruice, dolor exacerbatur, quia inflāmati sunt musculi externi. Synanche cognoscitur; quia adhuc minor est respirationis difficultas, quam in paracynanche: sed deglutitio maxime difficilis fiet, vt vix possit aqua permeare. In parasynanche deglutitio quidem erit difficilis; sed multo minori difficultate fiet respiratio: præterea rubedo apparebit in ceruice: præsentietur dolor, loco contrectato, quia inflammatio extra vergit. Quoad caussas efficientes: facile cognoscetur, an sit sanguis biliosus, an pituitosus, an melancholicus, e proprijs signis: verbi gratia, si sit sanguis biliosus; dolor erit admodum intensus, sensus caliditatis vehementissimus, febris insignis, ardentissima, &c. Facile etiam cognoscetur num fluat per modum attractionis, vel transmissionis; vt in doctrina de phrenitide diximus. Verbi gratia, si ante anginam prægressus est in ceruice dolor, vel aliquis calor; iudicandum est, fluxam esse materiam, per modum attractionis: sin minus, per modū transmissionis.

Indicationes.

Indicationes desumendæ ab his quæ sunt ex vsu: quare pro vario sanguinis peccato, variæ hauriendæ sunt indicationes: verbi gratia, biliosus sanguis et calidus, indicat refrigerantia. Præterea in phrenitide diximus de reprimentibus & alijs. Nec hic repetenda sunt frustra.

Prognostica.

Malum hoc periculo non caret; quia afficitur locus deglutitioni destinatus, & spiritui: præterea est annexa febris continua, quæ maxime calori innato aduersatur, vt omnes actiones naturales lædantur. Quare si mitior occurrat angina, non parui ea est facienda; quia nisi medicus diligenter progrediatur, lethalis euadere potest. Quoad differentias: varie prognosticādum. Quoad compressionem: quo compressio est vehementior, eo magis timere oportet. Similiter cynanche est pessimus affectus, vt ante quartum interficiat, quandoque eodem die: secundum Galenum, com. 16. 17. 18. l. 3. prognost. & vt dicam, quod sentio, ferme omnes moriuntur. Minus est periculū in paracynanche, quia afficiuntur musculi externi; vnde hæc ad septimum protrahitur; interim tamen & ipsa satis est periculosa. Synanche adhuc minus est periculosa, quam paracynanche; quia respiratio minus læditur, licet in synanche maxime lædatur deglutitio, vt nec aqua permeare possit: at sine cibo aliquantisper manere possunt homines, sine respiratione non possunt: & hoc eo magis, quod in angina maxima est respirationis necessitas, cum propter febrē augeatur necessitas euentandi calorem cordis. Omnium minime periculosa est parasynanche; quia parum læditur respiratio & deglutitio; est quidem læsa deglutitio, sed non est ablata; nam potio potest permeare.

com. aph. 12. sect. 1.

Quoad caussam efficiētem; si fiat a sanguine melancholico, seu atrabilario; actum est. Si a sanguine pituitoso; potest quidem tolli, sed est diuturnior. Tandem, notandum: si in angina tanta sit respirandi difficultas, vt per os spuma erumpat; non tamen curationem esse aggrediendam, sed cito futuram mortem prędicendam: signum enim hoc lethale est. Hęc spuma eiusdem est naturę, & easdem habet caussas, quas etiam habet spuma in apoplexia.

Venæsectio conuenit; quia sanguis habet rationē caussæ principalis: nam inflammatio est affectus sanguineus: attamen, prout magis vel minus sanguinea est inflammatio, pro eo etiam sanguis in maiori vel minori quantitate est educendus. Celerrime autem in angina ad venæsectionem confugiendum, dummodo assunt permittentia: nam in hoc morbo sanguinis præsentiam consequitur insignis vehementia sanguinis; læditur enim respiratio: sine qua vita consistere nequit. Quoad vbi agēdum: in angina sanguis redundare solet in toto, in capite, et in faucibus: quare ratione sanguinis in toto existentis, secanda est vena cubiti, & magis quidem cubiti, quam pedis; quia per venam cubiti non modo vacuatur sanguis in toto existens, sed aliqua etiam fit deriuatio a faucibus: vt expediat etiam secare venam magis proximam, scilicet cephalicam, quoniam etiam ad caput respicimus. Deinde propter sanguinem, subsistētem in capite, expedit secare venam capitis, & applicare hirudines post aures. Post accedendum ad loces magis proximos, & aperiendæ venę narium. Tandē aperiendæ venæ sub lingua. Non tamen in quolibet ægro ita procedendum; sed pro necessitate. Nam si per venæsectionem insigniter minuatur malum, non debemus cruciare ægrotantes: vbi autem malum est contumax, dicto modo procedendum. His administratis, si malum vergere videtur ad externas partes adiuuanda est materia, & ceruici cucurbitulæ scarificatæ applicandę: quādo enim reliquæ sanguinis euacuationes sunt administratæ, maxime confert mouere sanguinem ad circumferētiam: vnde Galenus dixit, aphorism. 37. sect. 6. bonum esse, si tumor extra appareat: Et sic materia ad circumferentiam attrahenda. Ego in hoc casu nihil dico de sectione illius portis, quia his temporibus desiderantur, qui sciant operari. De cucurbitulis, quibus vti licet loco venæsectionis, alias diximus.

Pharmacia.

Medicamenta respiciunt totum & fauces. Totum respicientia sunt, quæ vacuant humorem in corpore peccantem, siue sit pituita, siue bilis, siue melancholia. Et in hoc malo oportet festinare; quia summa est vehementia humoris, impetum ad fauces habētis; vnde læditur respiratio, et mors imminet. Mea igitur sententia, magis potest hæc materia, quatenus auget tumorem faucium, quam possit materia furiosa. Materia enim furiosa, eam ob caussam vacuanda est ante coctionem; quia periculum est, ne petat partem principalem, & sic mortem inferat. Sic & in angina imminet mors, quia læditur respiratio. Quare in praxi obseruandum, vt electiue educentia, illico post sanguinis euacuationem propinentur, non ante. Verum, quando cynanche est cum synanche, idest, quando tumor detinet fauces, & secūdum guttur, & secūdum gulam, vt difficilis admodum sit respiratio & deglutitio: tunc non est dandum pharmacum, sed clysteribus acrioribus vtendum. verbi gratia in angina biliosa hoc modo. ℞. *decocti maluarum, centaurij minoris, &c. ℔. j. elect. de succo ros. (nam scammonium recipit) ℥. iij. mellis ros. ℥ ij. ol. communis ℥. iiij. salis communis ʒ. ß. Misc. pro clysmo.* Multo acrior debet esse clyster, si angina sit pituitosa. Si tātū cynanche infestet, vt difficilima quidem sit respiratio, sed deglutitio nō sit ablata; detur pharmacum in potu, non in bolo, verbi gratia in angina biliosa hoc modo. ℞. *rhab. el. ʒ. iij. fiat infusio in decocto fructuum, & facta diligenti*

expressione adde mannæ opt. ℥.iij. Misc. fiat potio breuis. Post hanc potionem detur *seri lactis caprini a* ℔.j. *ad* ℔.ij. *Potione equidem vacuatur bilis, vt autem vacuatio fiat extra insignem caliditatem corporis, quæ adest febris, exhibetur serum lactis. Nec præter rationem est in tali angina, etiam sequenti die serum ad* ℔.iij. *vel iiij, exhibere.*

Localia. Reprimentia.

Quoad topica: inter initia licet vti reprimentibus, ne inflammatio augeatur: & propterea *succus mororum maxime probatur, vnde diamoron in vsu est. Et possumus succum mororum, vel etiam diamoron dissoluere cum aqua rosacea, plantaginis, cum aqua portulacæ. Deinde vero potestis addere non nihil sapæ, vt mitigetur etiam dolor; postea nonnihil sacchari ad detersionem: & præterea potestis adscendere ad vsum mellis. Et maxime solet conferre medicamentum illud e nucibus: & potestis inter initia miscere succum malorum granatorum, cydoniorum.* Vrgente necessitate, quando obseruatur in signis fluxus, non solum *ad rhu opsoniorum, omphaciũ, sed etiam ad balaustium, malicorium, ad hypocistidem, acaciam ascendendum.* Sed his non vtendum sinceris: permisceri debent *glycyrrhiza, iniubæ, passulæ, caricæ, &c.* Notandum, in angina quandoque dolorem esse acerbissimum, cuius ratione maxima potest fieri attractio: propterea ad hunc mitigandum, medicamentum non tantum fieri debet *e iniubis, fœnugræco, passulis, sapa, &c. sed ascendendum etiam est ad serum lactis, & vrgente necessitate, ad ipsum lac. Sed ægrotantes hæc non deglutiant, verum in ore detineant, & exspuant. Addere etiam licet semina papaueris albi, quorum ℥.ß. miscenda cum sero, vel etiam cum lacte.* Et his potissimum vti licet in angina biliosa. Si autem sit pituitosa; locum non habent hæc vehementer repellẽtia: verum *diamoro possumus addere decoctum e nucibus cupressi.* Et postea oportet sensim ascendere ad resoluẽtia; quibus vti licet in quacunque angina. Nam sicut Galenus, cap. 20. lib. 13. meth. in dissolutione materię iisdem vtitur medicamentis, tam in phrenitide, quã in lethargo: ita nos in qualibet angina, iisdem vti possumus resoluentibus. Quare ægri in ore detineant medicamentum, confectum *e caricis, e fœnugræco, e mulsa cum origano, cum hyssopo, thymo, calamintha montana, pulegio, &c. his enim vti licet, pro resolutione materiæ.*

Resoluentia.

Præterea extrinsecus ad ceruicem medicamentis vtendum, non quidem reprimẽtibus, nã interficeretur æger; sed hoc, vel simili, toto inter initia vti possumus: ℞. *flor. cassiæ nuper extr.* ℥.iij. *sapæ* ℥.ß. *caricarum* ℥.ij. *ol. amygd. dul.* ℥.j. *Misc. & applicetur: dolorem enim mitigat citra repercussionem. Ad idem propositum possumus applicare panem, decoctum cum lacte: & possumus addere oui vitellum: ita enim dolor mitigabitur.* Procedente malo, oportet etiam ad discutientia ascendere; & si dolor vrgeat, hoc modo medicamenta miscere possumus: ℞. *sapæ (ratione doloris) floris cassiæ nuper extr. an.* ℥. ij. *nidi hirundin.* ℥. vj. *(ratione resolutionis, solet esse admirabile medicamentum) Misc. fiat emplastrum, & applicetur.* Procedente malo, non contenti sitis solo nido hirundinis: sed cum eo misceantur resoluentia, quæ fuere proposita, *vt sunt ruta, pulegiũ, &c. Maxime probatur cinis cochlearum, cancrorum. Sumantur horum cinerum* ℥. ij. *nidi hirundinis* ℥. vj. *aceti, vel mellis scillitici* ℥.ß. *& cum oleo resolutiuo fiat medicamentum. Probatur etiam ceratum sacrum, cerine, & similia resoluentia. Vrgente necessitate, opus est confugere ad sinapismos, quibus materia vocetur ad partes externas.*

Quoad victum. Cum ægri deglutire nequeunt, cannula immittẽda intra gulam, vt fiat cibariorum deglutitio. Sed quãdo adest inflammatio in illa parte; nimis irritatur. Propterea consulo, vt non, nisi maxima necessitas vrgeat, ad cannulam hanc confugiatis. Probo magis, vt paretur aliquod instrumentum, ad modum fistulæ, quod imponatur prope œsophagum: & præterea adsit vesica, munda, repleta potione nutriente, & hæc vesica sit apposita fistulæ, vt in clysmis fieri solet: post impetu quodam vesica cõprimatur, vt etiam cum impetu potio illa deducatur ad œsophagum. Quosdam desperatos, ob famem e deglutitione ablata, fistulæ huius beneficio restitutos vidi.

Instrumentum ad faciliorem deglutionem comparatũ.

FINIS PRIMI LIBRI.

PRA-

PRACTICÆ MEDICINÆ LIBER SECVNDVS.

DE THORACIS, ET PARTIVM CONTENTARVM AFFECTIBVS.

CAPVT PRIMVM.

De Tussi morbosa.

Methodus explicandorũ affectuũ: de qua & supra, c. 1. l. 1.

IN morbis tractandis ordine resolutiuo vti solemus: nam gratia finis versamur circa nomen, essentiam, species et signa: gratia autem principiorum, quibus finẽ assequi licet, agimus de indicationibus, prognostico, & de materijs præsidiorum. Quantum ergo ad vitia attinet ventris medij, seu thoracis agemus de Tussi morbosa, de Asthmate, de Pleuritide, Empyemate, Peripneumonia, Sanguinis sputo, Phthisi, Palpitatione cordis, & Syncope.

Nomen.

Tussis a Grecis βὴξ dicitur. Estque alia Morbosa, quæ procedit a caussa aduersaria expultrici: alia Nõ morbosa, quæ fit concurrente sola voluntate, citra expultricis molestiam. Nos in præsentia de morbosa dicemus: in qua euidenter admodum & efficaciter fit strepitus; ad differentiam illius accidentis, quod præcedit tussim, & κέρχνος dicitur: quod vitium respondet nauseæ, quæ vomitus est πρόδρομος cap. 4. lib. 2. de caus. sym. Κέρχνος enim est leuis impetus tussiendi, & differt a tussi secundum minus. Sic ergo de tussi loquemur, vt etiam pateat quid sit agendum circa κέρχνον.

De morbi natura, in genere.

Operationis tres caussæ.

Sed priusquam tradatur definitio; cognoscendum est, primo, quæ sit morbi natura: secundo quomodo fiat tussis morbosa. Quoad primum, vt sciatur quænam sit morbi essentia: oportet intelligere, quo nam modo fiat operatio secundum naturam; & quomodo ratione morbi lædatur operatio. Quare dico, ad edendum operationem, potissimũ tria, & ea quidem necessario, concurrere: vnum est, quod præcipuum locum sibi vendicat, & præcipuus operationis est auctor; nimirum Facultas, quæ concurrit, vt Quo. Alterum est Suppositum, quod concurrit vt Quod: quo sensu Philosophus dixit, non pupillam videre, non visum, sed oculum totum. Tertium est id, quod gratia operationis concurrit, vt Cum Quo, idest, vt instrumentum, (non vt principale agens, quod est anima) vt instrumentum præcipuum (ad differentiam non præcipui) quod nihil aliud est, quam constitutio, (ad differentiam calidi innati.) Hinc sequitur, vt dum bene habent hæc tria, bona fiat operatio, neque sit operatio læsa propter morbum: cõtra,

Operationib. læditur. 1.

vt actio euadat morbosa, necesse est, vt hęc tria male habeant. Primum quidem, quoad facultatem; necessarium est, si debeat lædi, vt frustretur: ita tamen vt hæc frustratio necessario pendeat a vitio & suppositi & instrumenti; ad differentiam frustrationis facultatis, dependentis ab errore externo; quia tunc non est morbus. Quare facultas frustratur & læditur, (quamuis proprie loquendo, facultas lædi nequeat, quia non suscipit magis & minus) dum eius frustratio non dependet ab errore externo, sed a vitio suppositi, & instrumenti, idest, constitutionis. Vt morbus, formaliter acceptus, sit læsio facultatis, seu impotentia facultatis ad agendum: & hac ratione formaliter omnis morbus est in secunda specie qualitatis. Quoad suppositum, quod concurrit, vt Quod; necessarium est, vt male afficiatur: nam suppositum bene affectum, bene operatur, vbi est intra limites sanitatis. Quare, cum sanitati opponatur ægritudo, est necessarium, vt male sit dispositum. Ergo ratione suppositi, omnis morbus est dispositio præter naturam. Et hoc modo omnis morbus est in prima specie qualitatis. Quoad instrumentum, quo mediante agit suppositum, aut suppositi facultas; cum hoc instrumentum sit suppositi constitutio: sicuti, dum constitutio est secundum naturam, bona editur operatio: ita, dum est præter naturam, læditur operatio. Quare ratione instrumenti, præcipui, omnis morbus est constitutio pręter naturam. Sed hoc loco notãdum, constitutionem esse genus quoddam subalternum. Generis autem subalterni natura, cũ seruetur in natura suorum analogatorum; fit vt constitutio, quæ consistit in temperie, pertineat ad qualitatem; quæ in compositione, ad magnitudinem, ad numerum; et secundum hanc rationem constitutio dirigitur ad prædicamentum quantitatis. Sicut ergo omnis morbus, ratione facultatis & suppositi est in prædicamento qualitatis: ita ratione instrumenti, idest, constitutionis; modo est in qualitatis categoria, modo in alijs. Hinc fit, vt varie morbus definiri queat. Nam ratione facultatis, morbus est læsio facultatis: ratione suppositi, morbus est dispositio præter naturam: ratione instrumenti, morbus est constitutio pręter naturam. Notandum autem hæc tria ita se habere; vt læsio facultatis, & dispositio præter naturam, pendeant a constitutione præter naturam; non contra: & propterea tantum constitutionem, non læsionem facultatis, non dispositionem præter naturam esse morbum, ex vsu indicantem vtile. Non tamen hoc est statuendum de omni constitutione præter naturam

2.

3.

Morbus varie definiri potest, pro varia consideratione læsę operationis.

turam: nam obstructio, verbi gratia est constitutio præter naturã, non tamen ex vsu; quia sublata obstructionis caussa, illico obstructio tollitur. Et hoc significauit Gal. c. 1. l. 1. de loc. aff. inquiens, dari morbos vsque adeo solutu faciles, vt quamprimum tollitur caussa efficiens, illico euanescat morbus. Hinc facile colligitur, constitutionem esse caussam continentem (de qua tot nugas proferunt multi) & læsionis facultatis, & dispositionis præter naturam. Quamobrem, necessario morbus fit, quoniam facultas læditur, læditur autem facultas, quia suppositum male disponitur: suppositum autem male disponitur seu afficitur, quoniam eius organum læditur, quoniam redditur præter naturam suppositi constitutio. Morbus ergo formaliter est læsio facultatis. At si definiatur ex vsu & primum non ex vsu, idest, vt non indicet vtile; est dispositio præter naturam. Quod si definiatur effectiue: sed ex vsu; est constitutio præter naturam.

Generatio tussis.

Quomodo porro efficiatur tussis, colligitur e Galeno cap. 7. lib. 4. meth. ca. 3. & 4. lib. 2. de sym. caus. Cum igitur tussis significet strepitum quendam, formatum in larynge, ob aerem percussum a larynge, beneficio musculorum: sciendum est, hunc non esse quemlibet aerem, sed eum, qui a pulmone in laryngem effertur, & cum violentia quadam impellitur: impellitur autem ab expultrice pulmonis, vt pulmo est destinatus & attractioni & emissioni aeris. Quare dum pulmo virtute sua expultrice aerem expellit, duo requiruntur: scilicet musculi, & id quod irritat expultricem. Musculi quidem necessarij sunt; quia pulmo ad tussim efficiendam impellit aerem per arterias, per tracheiam, quæ cum sit cartilaginea, non potest ita constringi, vt noxa per aerem vehementer commotum expellatur: ideoque hæc agitatio sine musculis fieri nequit. Sed oportet etiam adesse irritans, seu molestans; quod agit in pulmones, præsertim secundum asperas arterias, & potissimum secundum asperarum arteriarum membranas, quatenus hæ membranæ sunt sensus participes. Fit ergo tussis, quoniam aer, vi efflatus, impellitur a pulmonis expultrice, irritata, & adiuta a musculis.

Definitio formalis.

Quare tussis formaliter ita definiri potest, quod sit vox: dependens a larynge, aerem vi efflatum percutiente. Nã vox, vt sonus, est motus aeris, percussi: ideoque sonus in larynge, est motus aeris, sed vi impulsi, seu efflati. Quare forma in hac definitione, est vox, seu sonus, seu motus. Subiectum, est aer, vi efflatus. Caussa efficiẽs, est larynx percutiens. Verum hæc formalis definitio potius pertinet ad philosophos, nec est ex vsu, idest, non indicat vtile. Propterea tussis effectiue ita est definienda: quod sit efflatio violenta tracheiæ pulmonis, dependens ab expultrice, adiuta a voluntate, & irritata; vt irritans expellatur. Porro caussa finalis hic apponitur; quia, licet agamus de tussi morbosa præter naturam, accidit tamen interdum, vt hæc sit vtilis. Idem enim statuit Galenus c. 3. lib. 5. loc. aff. vbi ait, tussim esse accidẽs naturale, non quod sit secundum naturam, sed quod sit symptoma spectans ad facultatem naturalẽ: nam per tussim expelluntur quæ sunt infesta: sicuti etiam expelluntur per sternutamentum, per singultum, per nauseam. Et huc etiam quadrat, quod cap. 17. lib. 2. simpl. dicitur; tussim esse passionem ingenitam caussa salutis, vt quæ guttur infestant, expellantur. Gratia ergo huius vtilitatis proposuimus caussam finalem. Ceterum, in finitione, etiam diximus, tussim esse efflationem violentam. Sic cap. 3. l. 2. de sympt. caus. tussis dicitur, exitus aeris incitatus: & ca. 4. lib. eiusd. dicitur vehementissima efflati. Et com. 12. sectio. 1. lib. 1. epid. dicitur, tussim fieri a spiritu concitato, vehementer impulso. Sed cum efflatio sit symptoma, & quidem actio; necesse est, vt pertineat ad aliquod membrum: quare in definitione diximus; tracheiæ, seu asperæ arteriæ. Addimus, pulmonis: nam Galenus cap. 5. lib. 2. de sympt. caus. ait, musculos vehementer se iniicere pulmoni, vt multam, celerem, seu vehementem moueant efflationem. Et cap. 10. lib. 2. de crisibus dicitur, pleuram, quæ vicina est pulmoni, huic communicare affectionem, vt fiat tussis. Pertet igitur tussis pertinere ad pulmones: non tamen ad quasuis eius partes, sed ad asperas arterias. Hinc Galenus aphor. 46. sect. 6. dixit, si tubercula in pectore, in pulmone existentia, nihil emittũt, fieri difficilem respirationem: si autem hæc tubercula aliquid emittant ad asperas arterias, tunc fieri tussim. Et cap. 8. libro 7. de vsu part. ait; si sanguis effundatur ex arterijs leuibus in asperas, fieri tussim. Hoc modo etiam alia Galeni loca intelligenda sunt. Dum enim c. vlt. lib. 4. loc. aff. dicit, in hepatis inflammatione tussim fieri: sciendum, tussim excitari tunc, quando ab hepate caliditas, vel vapor impertitur pulmoni. Sic ca. 5. lib. 4. loc. aff. dicitur; sanguinem, guttur irritantem efficere caussa tussim: scilicet quatenus per mediũ guttur pulmo afficitur. His & Auicennas assẽtitur, inquiens, tussi expelli nocumenta e pulmone: & addit, præter pulmonem alia etiam esse membra, sed communicantia pulmoni, cum tussis fieri nequeat, nisi vitium communicetur pulmoni: quare concludit, tussim fieri affecto pulmone, vel primario, vel per consensum.

Tì σπαστικὸν à δίαιταν.

Sequitur in definitione: dependens ab expultrice. Nam statuimus, in tussi efflationem illam violentã esse actionem facultatis expultricis. Vnde Galenus commen. vlt. lib. 3. de ijs, quæ in offi. med. ait tussim esse motum præter naturam facultatis naturalis; ad differentiam vitalis: & quidem, expultricis pulmonis & pectoris. Addit cap. 4. lib. 2. de caussis sympt. hanc facultatem expultricem esse vnam e facultatibus naturalibus. Et ca. 6. dicit, expultricem, ob vehementem motum se concitare in tussi vehementer; ita vt tussis sit motus quidam expultricis, sed validus. Sic etiam Auicen. ait, tussim esse e motibus, quibus natura expellit, quod contristat. Postea in definitione diximus: adiuta a voluntate. Nam Galen. c. 4. lib. 2. symp. caus. statuit, musculos pectoris concurrere ad tussim, dum cõtrahunt pulmones. Et lib. 5. de loc. aff. ait tussim excitari a validissima et celerrima thoracis constrictione. Et c. 8. li. 4. de loc. aff. ait, sine vehementi thoracis constrictione, tussim efflatu dignam non fieri. Et commen. 43. li. 2. progn. ait, tussis caussam principalem esse duplicem; vnam esse id, quod habet initium motionis: significãs facultatem volũtariæ motricẽ, quæ vna est e principalibus caussis, siquidem per violentam thoracis constrictionẽ, spiritus foras pellitur, & secum materiam educit. Ergo prima caussa e principalibus, est facultas mouẽs, non spiritus, vt male quidam marginem notant, qui profitentur Græcas literas: interim tamen Galenum tantum in superficie intelligunt. Notandum, quod Auicennas dicit, facultatem hanc motricem, spectare ad musculos pectoris, & ad septũ transuersum. De musculis pectus contrahentibus, difficultas non est: sed de septo. Hoc ergo, licet non contrahat pectus, sed tantum dilatet; attamen conducit ad tussim: quia dum fit dilatatio, attrahitur & inspiratur copiosus aer, per septum; qui sic copiosus attractus; mox per contractionem copiosus etiam excernitur; & sic in caussa est, vt tussis vehemens fiat. Qua de re legatis etiam interpretes Auicennę. Ceterum thoracis musculi, alij sunt superiores, alij intercostales. E superioribus cõcurrunt quintus & sextus musculus. Ex intercostalibus, qui pertinent ad costas exquisitas; exteriores musculi nõ concurrunt ad tussim, sed interiores: at exteriores, qui spectant ad costas nothas, auctores sunt contractionis, & proinde tussis. Addit Galenus cap. 15. li. 5. de vs. part. musculos abdominis; qui & ipsi sunt auctores motus voluntarij.

Caussæ. 1. expellentes, seu mouẽtes. Facultas expultrix.

Musculi pectoris.

Definitio effectiua.

Finis.

Num diaphragma ad tussim faciat.

Forma.

Quinam musculi ad tussim concurrant.

Subiectum.

Præterea

2. Caussæ irritantes.

Præterea diximus, irritata: nam expultrix non sponte concurrit, sed irritata. Vnde Galenus cap. 2. de symp. causs. ait; tussim esse motum facultatis naturalis, quæ cogitur a caussa morbifica. Quod etiam proponit c. 3. & 6. l. eiusd. Et commen. 43. lib. 2. progn. ait; principalem caussam esse materiæ vitium quod irritat expultricem. Postremo diximus: *vt irritans expellatur*. Hinc enim distinguitur morbosa tussis, non morbosa. Vnde Galen. cap. 4. lib. 2. de symp. caus. ait: in tussi propelli materiam, vias obstruentem: idemque ait, com. 3. sect. 5. lib. 6. epid. aphorif. 2. sect. 4. cap. 7. libr. 2. simpl. medicament. Porro caussa irritans, secundum Auicennam, est Interna, vel Externa. Interna est vel Coniuncta, id est immediata, vel Antecedens, id est, Coniuncta caussa, secundum Auicennam est effectus caussæ corporeæ, idest, effectus materiæ morbificæ: qui effectus, vel est Intemperies, vel Solutio vnitatis, vel Compositio morbosa.

Dyscrasia.

Intemperies, est calida, vel frigida, vel humida, vel sicca; vel sine materia, vel cum materia, & potest esse cum qualibet materia sanguinea, biliosa, pituitosa, & melancholica. Hic Auicennas non proponit materiam purulentam: quia cognouit, propositas materias posse in pus mutari. Deinde notandum, quod Auicennas statuat, intemperiem humidam sine materia, caussam tussis esse posse. Licet enim non soluat continuum; quia tamen morbosa est, & proinde infensa, potest caussa esse, non quidem doloris, quia nondum fit solutio vnitatis, sed alicuius tristis sensationis: quemadmodum etiam contingit, vt ratione grauitatis materiæ aggrauantis, fiat sensus grauitatis: non dolor; quia materia aggrauat & contristat, citra solutionem vnitatis. Eodem etiam modo humida intemperies sine materia, quatenus noxa, potest esse caussa tristis sensationis, vt expultrix insurgat ad expellendum, sed citra solutionem vnitatis. Postremo notandum, per intemperiem, esse intelligendam intemperiem inæqualem, vt proponit Galenus cap. 4. lib. 2. de sympt. caus. & cap. 8. li. 4. loc. aff. Vt plurimum autem caussa tussis, est intemperies frigida: vnde Galenus ait, c. 13. lib. 5. meth. tussim fieri, refrigeratis instrumentis spiritus: & recte quidem: nam cap. 4. libro 2. de sympt. causs. ait, si soli musculi afficiantur, non fieri tussim, sed eam affectionem, quæ dicitur κάταρρος.

Tussis sicca.

Sed notandum, si tussis fiat ab intemperie sine materia, eam vocari tussim siccam: seu aridam, sicut etiam nuncupat Galenus com. 12. sect. 1. lib. 2. epid. & apho. 54. sect. 4. Dicitur autẽ tussis sicca, quia nullum adest sputum, nulla expuitur materia. Et hæc de intemperie.

Soluta vnitas.

Præterea Auicennas inter caussas proximas recenset solutam vnionem; quam vocat resolutionem singularis, vt contingit in phthisi: & hæc soluta vnitas est materiæ mordacis, de qua agemus in doctrina de phthisi.

Mala compositio.

Tandem inter caussas proximas, proponitur mala compositio: ad quam respiciens Auicennas, dicit, tussim fieri propter Apostema, id est, tumores, & Oppilationes, quæ omnia sunt vitia in mala compositione. Vnde etiam Galenus comment. 24. sect. 2. lib. 6. epid. ait; tussim malignam fieri ex humore, defluente a capite: ex vlcere viscerum spirabilium, ex abscessibus, ex empyemate, & frequenter ex obstructione & asperitate, quæ asperitas pertinet ad malam compositionem. Cum igitur frequenter tussis fiat propter obstructionem, seu asperitatem: hinc Galenus obstructionem potissimum proposuit, cap. septimo, lib. quarto, method. & cap. 4. lib. 2. de symp. causs. dum ait, per tussim expelli eas materias, quæ vias obstruunt. Asperitatem proponit Gal. ca. 4. lib. 2. de symp. causs. capit. 7. lib. de morborum differ. com. 12. sect. 1. lib. 1. epid. aphor. 54. sect. 4. Hæc de caussa intrinseca proxima.

Antecedentes caussæ.

Quoad caussas antecedentes: Auicennas proponit Repletionem, & Antecessionem caussarum corporearum, ad caussas coniunctas. Per repletionem intelligit materiam in corpore existentem, non in thorace, nam hæc esset proxima materia: materia autem corpus replẽs, multiplex esse potest; nimirum pituitosa, melancholica, & quælibet materia. Per antecessionem corporearum caussarum, intelligit caussas, & Generantes materias, & Tribuentes impetum ipsi materiæ. Caussæ generantes sunt, verbi gratia, calidius hepar, vt generat bilem: sic enim caliditas hepatis est caussa præcedens caussas corporeas, generans caussas corporeas. Sic ratione frigiditatis capitis generatur materia pituitosa, quæ caussa est tussis; vnde Galenus ait, senes tussi corripi, qui caput habent frigidum aphorism. vltim. sect. 3. cap. 2. libro 2. de temperamen. Caussæ autem antecedentes, non generantes, sed impetum, seu motum tribuentes, sunt caussæ quæ efficiunt, vt materia fluat in thoracem, vel a Toto corpore, vel ab aliqua Parte, vt plurimum enim procedit a capite. Porro hic fluxus fit, vel per Transmissionem, vel per Attractionem. Caussæ impetum tribuentes per transmissionem, pendent, & a parte Transmittente, & a Suscipiente. A transmittente, quatenus est robusta: a suscipiente, vt est imbecillis, frigida, humida, laxa. Fluxus autem fit per attractionem, quoties pars quæ attrahit, nimirum pectus, vel Dolore, vel Calore afficitur. Hæc de caussis internis.

Externæ caussæ.

Quoad externas, seu primitiuas; hæ, secundum Auicennam lædunt, vel in Complexione, vel in Formis: in complexione, quatenus alterant: in formis, quoties sunt in caussa malæ compositionis, seu angustiæ. Vt plurimum autem tussis fit propter aerem ambientem: propterea Hippocrates, com. 25. sect. 2. lib. 6. epid. ait; tussim aridam, & parum irritantem fieri ex aere: vt, si homines loquantur, aut os hiet, tunc potissimum fiat tussis; quando autem non loquuntur, non fiat tussis: nam ore aperto, aer frigidus attrahitur, qui molestans caussa est tussis. Sic etiam Galenus aph. 15. sectio. 3. ait, dominante vento frigido, tussim fieri. Sed fit etiam tussis ex alia caussa refrigerante, nimirũ e niue & glacie, quæ pectori sunt inimica, aph. 24. sect. 5. Et addit Galenus cap. 9. li. 10. meth. quandoque medicamentum frigidum, thoraci admotum, tussim excitare. Auicennas addit fumum, puluerem, cibos acidos, ponticos, portionem cibi vel potus, quæ tempore masticationis, aut potionis, ob hominum negligentiam, dum simul loqui & comedere volunt, descendit in tracheam. Et hæc de definitionis explicatione.

Differentiæ.

Sequuntur differentię: & primum a forma: cum enim tussis sit efflatio, hæc efflatio Magis vel Minus est vehemens. Subiectum est pulmo; qui afficitur secundum asperas arterias, easque vel Omnes, vel aliquas; & si secundum aliquas, vel secundum Dextram partem, vel secundum Sinistram. Ratione caussæ efficientis, cum ea sit facultas expultrix, vt irritatur ab aliqua caussa morbifica: diceremus, hanc caussam esse Internam, vel Externam: internam, esse Proximam, vel Remotam: externam, vel Necessario: vel Non necessario occurrentem. Non facimus mentionem istarum differentiarum tussis, quibus dicatur Arida, vel Humida; nam hæ sunt differentiæ accidentales, quæ non pendent a definitione. Arida est tussis, in qua nihil expuitur. commen. 1. sectio. 2. libro 6. epid. & commen. 12. sect. 1. libro 1. epid. quod fit, vel quia non adest materia; vel quia materia quæ adest, excerni non potest, propter viscīditatem, crassitiem, aut tenuitatem.

Signa. 1. 2.

Tussis in genere facile cognoscitur, e strepitu illo euidenti. Quoad differentias, primo desumptas a forma; vt tussis est efflatio vel magis vel minus violenta; hæc facile cognoscitur, ex ægri relatione, qui magis minus ve violentam esse tussim ait. Quoad differentias a subiecto: si pulmo secundum asperas arterias omnes afficiatur, tussis est admodum acerba, &

omnis

omnis decubitus est molestus: si autem lædatur pulmo secundum partem, tunc percipitur noxa in parte dextra vel sinistra, & patientes conqueruntur magis de vna parte, quam de alia. Quoad caussam efficientem tussis: num sit interna, vel externa, referet patiens: qui etiam poterit narrare, quænam sit caussa: verbi gratia, quod tussi fuerit correptus, post admotum thoraci medicamentum frigidum. Si vero patiens affirmet, nullam esse prægressam externam: colligitur, tussim produci a caussa interna. Et hæc est immediata, vel mediata. Immediata est intemperies, mala compositio, soluta vnitas. Intemperies esse cognoscitur, quando nullum adest signum, vel malæ compositionis, vel solutæ vnitatis: de quibus signis in suis capitibus. Si igitur nullum sit signum aliorum morborum, & indicium sit intemperiei: cognoscitur dyscrasiam esse sine materia, si tussis prorsus sit arida: nam licet interdum etiam in dyscrasia cum materia nihil excerni queat, vt & tunc arida sit tussis; nihilominus hæc tussis non est prorsus arida, sed dum perseuerat, necessarium est, vt aliqua portio materiæ amittat viscíditatem aut crassitiem, & sic aliquid excernatur. Et cum intemperies possit esse calida, frigida, humida, & sicca: calida cognoscitur e sensu caloris in thorace seu pectore; item e siti, non qualibet, sed quæ frigida inspiratione sedatur, non expiratione (*omnis quidem sitis pertinet ad os ventriculi: sed caussa principalis sitis, interdum est in ore ventriculi, & tum sedatur potione; interdum residet in pulmone, intemperie calida affecto, quæ communicatur ori ventriculi, vnde etiam sitis fit, quæ inspiratione aeris frigidi sedatur; & hæc est illa sitis pulmonis, quæ calidam intemperiem pulmonum indicat:*) indicatur etiam e rubedine faciei; dum enim pulmo est iusto calidior, fit euaporatio in faciem; præterea indicatur e pulsu magno, dilatantur enim arteriæ; dum pulmones sunt calidiores & latiores, vnde magni pulsus; indicatur denique e caussis prægressis, verbi gratia, si prægressæ sunt caussæ calefacientes: sed cognoscitur etiam e iuuantibus, quia calida nocent, frigida iuuant. Frigida intemperies ex oppositis facile cognosci poterit: quia oppositorum eadem doctrina. Signa ergo erunt, quod homines non sentient caliditatem in pectore: nec sitis erit intensa; nam ratione tussis commouentur pulmones, & agitati incalescunt, vt fiat quidem sitis, sed admodum exigua. Reliqua signa patent, &c. Sicca intemperies inde cognoscitur, quod augetur motu, fame & alijs caussis siccantibus. Humida cognoscitur e caussis oppositis, & præsertim si prægressæ sint caussæ humectantes. Compositæ intemperies, e signis complicatis cognoscuntur. Quoad cognitionem materiæ: morbifica materia indicatur e sputo: nam si fuerit dyscrasia sine materia, nullum est sputum. Species autem materiæ, cognoscitur e sputo determinato. Verbi gratia, si per tussim excernatur pituitosa materia, indicabitis tussim originem ducere è pituita. Quoad malam compositionem, hæc est, asperitas, obstructio, tumor. Asperitas cognoscitur e tussi sine sputo; præterea e caussis prægressis, quæ habent vim exasperandi, de quibus suo loco dictum. Obstructio cognoscitur e difficultate spirandi: præterea e prægressis caussis, quæ obstruere possunt, verbi gratia, e victu crassefaciente. Tumor cognoscitur e proprijs capitibus; verbi gratia, si fiat tussis ob tumorem pleuræ, e capite proprio cognoscetur. Soluta vnitas vt sit cognoscenda, petatur e cap. de phthisi. Quoad caussas internas mediatas: hæ sunt vel repletio, vel antecessio caussarum, &c. Repletio cognoscitur e proprijs signis, indicantibus plenitudinem; de quibus in proprio capite. Quoad antecessionem caussarum, hæ sũt vel generantes, vel tribuentes impetum. Generantes cognoscuntur e suis signis; de quibus in proprijs locis. Verbi gratia, si gignatur pituita a cerebro frigidiori, erunt signa cerebri frigidi. Quoad caussas tribuentes impetum: cum hic impetus, seu fluxus fiat vel per transmissionem, vel attractionem: cognoscitur fieri per attractionem, vbi in thorace erit dolor, vel calor. Si hæc non adsunt; indicium est materiam fluere per modum transmissionis.

Indicationes.

Quoad indicationes, cum tussis sit efflatio violenta pulmonis, dependens ab expultrice irritata: Efflatio seu caussa formalis non indicat, non est ex vsu, quia dependet a caussa efficiente. Subiectum est pulmo, qui secundum suam proportionem requirit simile, quod pneumonicum dicere liceat. Effectrix caussa est expultrix irritata. Caussa igitur expultricem irritans, cum sit interna, vel externa: interna, proxima, vel remota; proxima, morbus, & primum morbus in intemperie: oritur ergo indicatio alterandi per contrarium, &, si intẽperies habeat materiam morbificam annexam, materia suas habet indicationes; prout ea materia est mistum præter naturam, lædens pulmones, quemadmodum in methodo medendi fusius declarauimus. Præterea morbus, vt immediata caussa, est mala compositio; nimirum asperitas, quæ indicat leuigans: item obstructio, quæ ipsa non indicat vtile; sed obstructionis caussa, siue materia; quæ copiosa, indicat imminuẽs, crassa attenuans, viscida detergens. Morbus etiam est tumor, ratione malæ compositionis. De remotis indicationibus, in proprijs agemus capitibus. Verbi gratia de Pleuritide. Quoad solutam vnitatem: de huius indicationibus dicendum capite de Phthisi. Caussa interna nõ proxima, est repletio, vel antecessio caussæ. Repletio indicat vacuans, idque varium, pro repletionis diuersitate. Verbi gratia, si repletio sit sanguinea, indicat sanguinem vacuans, &cæt. Quoad antecessionem caussarum: hæ caussæ sunt vel generantes vel tribuentes impetum. Caussæ generantes contrarium indicant, exempli gratia, si caussa seu materia tussis generetur a frigidiori cerebro; oritur indicatio calefaciendi. Si sint caussæ tribuentes impetum; verbi gratia, si tussis fiat per modum transmissionis, cum pulmo recipiat ob imbecillitatem, humiditatem, laxitatem, oritur indicatio densandi, &c. Si per modum attractionis; si ratione caloris oportet refrigerare; dolores lenire. Si denique caussa sit extrinseca: non indicat, nisi sit præsens & intra corpus: & prout ea caussa varia est, pro eo varia indicat: exempli gratia, si tracheiam ingrediatur mica panis, est vacuanda, &c.

Prognostica:

In genere autem hic nihil prædici potest: modo enim tussis periculosa; modo non. Ratione differentiarum formalium: vt efflatio in tussi est magis vel minus violenta; ita magis vel minus intenditur periculum: vnde Auicennas ait, tussim vehementem peruenire ad sputum sanguinis. Quoad differentias a subiecto: prout pulmo secundum plures partes est male affectus; pro eo periculum augetur. Quoad differentias a caussa efficiente: pro malignitate, vi ac potentia caussæ irritantis, augetur periculum. Vnde Galenus, com. 18. sect. 3. lib. 6. epid. ait, periculosam esse tussim, si humor a capite destillãs, fuerit tenuis, acris; siue fiat excretio, siue non; si enim non fiat, putrescit materia, & pulmones erodit: si autem fiat excretio materiæ tenuis & acris; fit tussis admodum violenta, vi cuius caput repletur, & rursus materia destillat, facitque vt vas aliquod frangatur. Contra vero tussis periculosa non est, si fiat ex intemperie, ex asperitate, e qualitate ambientis. Et hinc cap. 9. lib. 10. metho. Galenus ait, si tussis fiat e medicamento refrigerante, thoraci apposito; si auferatur medicamentum frigidum; tussim sedari. Et cap. 4. lib. 2. de symp. caus. ait: hanc tussim tolli per spiritus cohibitionem facile, nisi forte valida sit intemperies. Non tamen prorsus despicienda tussis, quæ fit ex intemperie: nã cum Gal. cap. 13. lib. 5. meth. adolescens quidam, ob frigi-

ditatem,

ditatem, sanguinem exspuit ad dimidiam heminam.

Curatio.

Materiæ chirurgicæ respiciunt vel sanguinem, vt Venæsectio; vel quamlibet materiam, vt Fonticuli. Cum ergo tussis fiat a varia caussa, quælibet materia potest administrari, de quibus in proprijs capitibus: verbi gratia si tussis fiat vi pleuritidis, de venæsectione in eo loco diligenter loquemur. De fonticulis, si fiat e destillatione, egimus supra, cap. 27. lib. 1. de catarrho. Circa sanguinem id monuisse sat sit; venam in omni morbo secandam esse, si sanguis peccet, vel vt caussa principalis, vel sine qua non; idque etiam habere locum, si sanguinis peccatum sit vehemens secundum formam, qualitatem, vel motum: vbi tamē necessarium etiam est, vt vires permittant.

Medicamenta. Intercipientia.

Medicamenta respiciunt Totum, vel Partem affectam, scilicet thoracem. Quæ totum respiciunt, pertinent ad discursum generalem. Medicamēta thoracis sunt, Intercipientia, Vacuantia, Alterantia. De intercipientibus Gal. c. 4. li. 7. κ. τόπ. Talia sunt *sacchar. viol. bolus. Arm. santali, cydonia, tragacantha, corallia, terra Samia, balaustia, hypocistis. amylum, hyoscyamus albus, succus acaciæ, succus symphyti. plantaginis, papauer, Gal. etiam opium addit, quod fermentatum esse oporteret, sed nemo vestrum proponit.* Hæc medicamentum intercipientia probatur in tussi a materia calida; cuiusmodi est biliosa materia, item pituitosa salsa; præterea si tussis materia sit tenuis. At si materia sit frigida, propositis adijciantur *myrrha, mastiche, thus. Notandum circa papauer, quod etiam probatur c. 31. lib. 1. de alim. ex eo confici Diacodion, de quo c. 2. lib. 7. κ. τόπ. Capita scilicet papaueris macerantur ex aqua per diem naturalem; lento igne coquuntur donec flauescant: deinde succus exprimitur, post additur mellis dimidium, & decoquitur ad mellis Attici consistentiam. Sed aduertendum aquam debere esse puram, non destillatam, quæ fluxerit per canalem plumbeum, posset enim esse caussa dysenteriæ. Potestis etiam loco mellis accipere saccharum, & medicamentum conficere in forma solida, in rotulis. Interdum loco mellis sapa sumi potest, præsertim si fluxus sit violentus.* Huius medicamenti beneficio somnus conciliatur, & materia fluens intercipitur. Quoad rectam eius administrationē, *dosis* sit moderata, duo cochlearia satis magna: quæ dosis augeri vel minui potest, pro copia et qualitate destillationis, et ratione corporis patientis: nam frigidioribus senibus, & hyeme, dosis sit minor; calidioribus, maior. Quia ergo quantum agendum sumitur ab actione indicantis: ideo Galenus respicit ad actiuitatem materiæ indicantis, cuius summa actio, tanquam a signo significatur a copia & qualitate materiæ. Ibidem Gal. respiciens ad permittentem virtutem, proponit temperaturam, ætatem, anni tempus: dū enim, verbi gratia materia est copiosior, calidior, tenuior, est maioris actiuitatis, quæ significatur a copia, qualitatē: & hęc indicat quantum agendum. Virtus autē robusta permittit, quæ signis his deprehenditur, nimirum temperatura calida ætate florēte, ambiēte calido. Quod si horum opposita affuerint, medicamētum in minori dosi administrandū, quia est minor actiuitatis, & virtus imbecillior. Quoad *modum*, possumus vti in forma mollis electarij, seu opiatæ, & in rotulis, pro patientis placito. Quoad *quando* agendum: Auicennas in c. de catarrho monet, intercipiens medicamentum non esse exhibendum, quando materia est in pectore: nam, cum quando agendum indicatur a præsentia indicantis, quamuis adsit indicans, materia scilicet fluens, attamen si contingat vt materia sit fluxa in pectus, hæc materia prohibet intercipiens. Errant igitur medici, qui assiduo intercipientibus vtuntur. Quoad *vbi* agendum, cum materia habet consistentiam in ore, medicamenta ori sunt applicanda.

Expectorantia.

Sequuntur ea, quæ vacuant materiam in pectore contentam. ℞. *syr. de prassio, oxymelitis scillit. ana* ℥. j. *piperis albi* gr. x. *pineorum, penidiorum ana* ℥. ß. *Mis. fiat eclegma.* Hæc medicamenta necessaria sunt, quia alias materia in pectore consistens sensibiliter euacuari nequit cap. 32. lib. 3. de offic. med. Explicanda autem horum medicamentorum facultas. Tussim excitant mordentia & pinguia. cap. 16. li. 2. simplic. nam tussis fit, dum in gutture, seu principio tracheæ est inæqualitas (per viam enim æqualem aer sine tussi fertur) quam vix inæqualitatē mordacia inducunt exasperando, pinguia illinendo & replendo. cap. 17. li. 2. simplic. Inter leuiter mordacia numeratur *melicratum oxymeli*: melicratum probatur in materia crassa, oxymeli in viscida, quia hoc maiorem habet vim detersoriam, commen. 2. lib. 3. de ratione vict.

Obiectio soluitur.

Hippocrates, commen. 10. lib. 3. de ratione vict. ait melicratum pulmonem mollire sputum mediocriter educere, tussim mitigare, habere vim attenuandi: quamuis plus quam mediocriter sputum viscidum faciat: ut si melicratum sputum faceret viscidum, obesset? Galenus ait, Hippocratem per emphasin locutum esse: cum enim melicratum non valenter attenuet; si contingat materiam esse admodum crassam & viscidam, cum hanc nequeat vincere & attenuare, relinquit viscidam, non facit viscidam. Sed ad remum crassa materia probatur melicratum, in viscida oxymeli. Ratio petitur e commen. 2. lib. 3. de vict. acut. vbi Galenus dicit, humores per tussim vacuandos debere esse consistentes moderate; tenuiores enim & fluidiores effugiunt aerem, & ab eo impelli non possunt, viscidiores autem nimis hærent; & crassiores iusso nō cedunt. Quare crassiores sunt attenuandi, medicamentis moderate humidis, vt melicrato, quod moderate attenuat. Viscidiores humores expectorandi sunt: id quod fit, non ijs quæ humida tantum sunt, sed insuper etiam detersorijs, vt est oxymeli. Idem testatur Galenus cap. 8. lib. 4. loc. aff. Hinc Auicennas probat *syrupum de hyssopo vbi opus est abstersione*. Et Galenus cap. 1. lib. 7. κ. τόπ. hæc medicamenta in tres classes diuidit: alia enim leuigant asperitates, & illita inæqualitatē promouent. sicque tussis sunt caussa; vt, quæ conficiuntur *e passo, e gummis, tragacantha, glycyrrhiza amylo, pineis penidys, syrupo violaceo, saccharo candido, &c.* Alia contraria his sunt, nimirum mordacia; quæ probantur, si materia euacuāda sit copiosa, crassa, viscida: talia conficiuntur, *e pipere cassia lignea, cinnamomo galbano, resina terebinth. vnde Galenus cap. 8. lib. 2. de antid. ex his conficit medicamentum, quod vocat Athanasiam. efficacissimum: hoc modo.* ℞. *piperis albi* gr. xl. *costi, meu, asari, agarici, scordij, dauci Cretici, petroselini ana* ℥. ß. *croci, myrrhæ. an.* ℥ j. *cinamomi, cassiæ ligneæ. schœnanti odorati an.* ℥ j. ß. *mellis, quantum sufficit, Dosis, auellana.* Tertio sunt alia medicamenta media, quæ leuiter, citra acrimoniam, detergent: & probantur in tussi, quæ fit a materia non admodum copiosa, nec viscida. Fiunt *e succo ptisanæ, ex amygdalis dulcibus, fabis elixis. &c. cuiusmodi etiam potest esse buglossa: est enim calida & humida, coctaque cum melicrato conuenit in tussi cum asperitate. lib. 6. simpl. cap. de buglossa. Huius classis etiam est caro dactylorum.* Hæc & similia maxime conueniunt in tussi ex asperitate, quæ scilicet habent aliquā humiditatem; & non mordent, cap. 95. art. med. Iam formulam proponemus. ℞. *piperis albi* gr. x. *syrupi de prassio, oxymelitis scillitici an.* ℥. j. *penid. pinearum an* ℥. ß. *Mis. pro lambitiuo. Ratio est: quia cito, tuto, iucunde curandum. Vt cito curetur, materiæ morbificæ opponenda sunt contraria. Supponentes ergo materiam euacuandam esse pituitosam, frigidam, crassam, viscidam; proponimus piper, quod calefacit & attenuat; item syrupum de prassio, cum oxymelite scillit. quæ calefaciunt. attenuant, detergent. Hæc tria, quia sunt materiæ contraria indicanti, constituunt basin huius medicamenti. Vt autem tuta sit euacuatio, oportet permiscere penidia pineas, quæ obtundunt reliquorum acrimoniam, qua alias guttur abradi posset. Medicamenta basis sunt in maiori copia: nec enim oportet e toto vim*

basis vincere, sed solum contemperare. Tandem, vt euacuatio fiat cum facilitate & iucunditate medicamentum hoc est confectum e dulcibus & iucundis pineis & penidijs. Sed notandum, in tussi a pituita frigida, crassa & viscida, non semper propositum medicamentum idē esse administrandum, & eodem modo; sed vario modo esse componendum. Quare diligenter aduertendum, quæ sit actiuitas materiæ euacuandæ, & partium, in quas medicamentum inducitur. Quo enim materia fuerit frigidior, copiosior, crassior, viscidior; eo maiorem materiæ actionem significat: & propterea basin e summa medicamentorum conficere debemus. Quoad partem; pars est os & guttur: os, quo magis abhorret ab amaris, eo maior dosis esse debet dulcium, nisi forte patiens habeat aluum fluidam, infestetur vermibus, &c. tunc enim a dulcibus abstinendum. Quoad guttur; si fuerit aridius, et satis laxū, vt possit exulcerari; minuenda est dosis acrium medicamentorum *Vsus* remedij huius: Si materiæ euacuandæ summa fuerit actiuitas, verbi gratia, summa dosis erit ℥.j. Quoad *modum*: si materia vacuanda fuerit admodum contumax, insignis resistentiæ, difficilis passionis: debetis exhibere medicamentum minus fluidum: si contra, magis fluidum, vnde lambitiuum cum diluto permisceri potest. *Tempus* est, vbi adest materia, & nihil prohibet, idest, vbi totum est vacuatum, & ventriculus non est repletus.

Pneumonica. Tandem κατ' ἰδιοσυγκρασίαν hoc in affectu nonnulla prodesse creduntur, quod occulta quadam vi pulmones mirifice roborent: huius generis est *fere omnis pulmo, præcipue tamen Vulpis. Hinc laudatur ecleg ma e vulpis pulmone. Et quidem e pulmonibus Vulpis, vituli, & castrati, additis saluia, hyssopo, capillis Veneris, radicibus ari & glycyrrhiza, &c. liquorem vitreis organis eliciunt: huiusque ℥. iiij. cum sacharo crystallino albo propinant.*

CAPVT II.

De Respiratione deprauata.

Nomen. Definitio. DEprauata respiratio pertinet ad vitia pulmonis: & intelligimus respirationem crebriorē. Hæc autem est motus deprauatus pulmonis, dependens ab angustia bronchiorum. Pro intellectu huius definitionis quædam de respiratione secundum naturam dicemus.

Respiratio secundum naturam. Respiratio secundum naturam, est motus eleuationis & depressionis pulmonum, procedens a thorace, caussa vitæ. Vnde Galenus capite tertio, libro septimo, de administra. anatom. dicit, respirationis secundū naturam principalia organa esse tria; scilicet pulmonem, thoracem, & cor: pulmo est organū principale, vt dilatatur & comprimitur, vt afficitur & patitur, non vt agit: ergo in respiratione inter mēbra, quę afficiūtur, pulmo principalem tenet locum. Thorax, est principium seu organum respirationis, in ratione agentis: habetque se thorax ad respirationem, vt oculus ad visionem, sicuti enim visio est præcipua oculi actio, ita respiratio est præcipua functio thoracis. Ergo thorax est præcipuum organum in ratione agentis, vt agit per musculos, &, potissimum per septum transuersum: vt iure voluntaria sit respiratio, quæ ita ad thoracem pertinet, sicut ambulatio ad crura, capite nono, libro primo, de difficili respiratione. Cor etiam præcipuum est organum respirationis, non quod afficiatur, nec in ratione agentis, sed in ratione finis; nam respiratio propterea fit, vt cordis calor refrigeratione et ventilatione seruetur, capite nono, libro septimo, de vsu part. Cum igitur in respiratione pulmo principaliter afficitur; thorax principaliter agat; & cor sit organum, seu membrum, propter quod pulmo afficitur a thorace: Sequitur, quod crebra respiratio morbosa præter naturam, sit motus præter naturam pulmonis, dependens ab angustia bronchiorum. Formalis caussa est motus prauus, corruptus, præter naturam: qui motus est affectio, ratione pulmonis; actio autem ratione thoracis. Subiectum est pulmo, qui in respiratione naturali recte afficitur, recte comprimitur & dilatatur; in respiratione autem præter naturam, male afficitur.

Forma. Subiectum.

Caussa efficiens. Effectrix caussa est angustia bronchiorum pulmonis, cap. 10. lib. 1. de difficili respirat. (respiratio crebra, quæ per cursum fieri solet, non est præter naturam, sed quæ fit ob angustiam bronchiorum.) Porro angustia est genus quoddam, quod prædicatur de Coalescentia, Subsidentia, compressione, Constipatione, & Obstructione. cap. 7. lib. de diff. morb. & de causs. morb. Coalescētia ab hoc negotio excluditur, quia sequitur vlcus partium: dum autem pulmones exulcerantur, moriuntur potius homines, fitque potius phthisis, quam vitium de quo iam loquimur.

Coalescētia. Subsidentia. Subsidentia potissimum fit a caussis astringētibus et refrigerantibus: caussæ autem hæ refrigerantes & astringentes, rationabiliter potius sunt excludendæ, quia asperæ pulmonis arteriæ, cum donatæ sint substantia dura, cartilaginea, non possunt subsidere, vel per astringentia, vel per refrigerantia. Subsidentia autem, vt monet Auicennas, quandoq, sed raro fieri potest ob ariditatem, arefactionem. Auicēnas etiam proponit respirationem morbosam fieri posse a caussa refrigerante: sed non ea ratione, quod ob frigiditatem bronchia subsideant; verum quia ob hanc generatur & colligitur materia pituitosa, crassa, quæ postea difficilem reddit respirationem.

Compressio. Compressio hic locū habet, quæ fit a materia, quæ est extra bronchia, videlicet circa vertebras thoracis, vt contingere solet in gibbositate, commen. aphor. 46. sect. 6. itē a materia existēte in pulmone, sed extra asperas arterias, vtpote si materia repleat pulmonis arterias non asperas, sed leues, cap. 11. li. 1. de differ. resp. qualis respiratio morbosa corripuit Medicum illum Antipatrum, cap. vlt. l. 4. loc. aff. Hæc materia, compressionis caussa, esse potest & Vapor, & Minera: Vapor, copiosus & crassus: Minera, potissimū pituita, item tuberculum, tumor, qui in thorace existens cōprimit bronchia.

Constipatio. Constipatio etiam locum habet, & proponitur, c. 11. de differ. resp. producitur a tuberculo crudo existente intra bronchia: nam si extra, fit compressio.

Obstructio. Obstructio etiā caussa esse potest crebrioris respirationis: fit a materia copiosa vel crassa, vel viscida, potestque esse Vapor & Minera, verbi gratia pituita, quæ sit intra bronchia, non extra, l. 4. de rat. vict. Et hæc ea est species difficilis respirationis, quæ vt plurimū accidit. Hæc autem materia vel in pulmone generatur, ob intemperiem pulmonum, præsertim frigidam, vel quandoque gulę, com. 26. sect. 3. aph. interdum a capite fluit, vel ab alijs etiam partibus, vel a toto: & hæc fluxio fit vel transmissa, vel attracta. Transmissa, & proinde recepta ob imbecillitatem pulmonum, ob frigidatem, humiditatem, laxitatem; quemadmodum attrahi solet, vel ratione doloris, vel caloris.

Differentiæ. Motus hic deprauatus differentias admittit secundum Magis & Minus, prout est magis vel minus frequens. Si enim est minus frequens, minus densus, vocatur Difficilis anhelatio seu respiratio: si magis dēsus, dicitur Asthma; & omnes asthmatici nuncupantur, com. aphor. 46. & sect. 6. si maxime sit frequens, vocatur Orthopnœa, comm. 21. l. 4. de rat. vict. quia ægrotantes non possunt respirare, nisi recta ceruice. Ratione subiecti, idest, bronchiorum, vel afficiuntur Omnia pulmonis bronchia, vel Quædam: & si quædam, vel Dextra, vel Sinistra. Ratione caussæ efficiētis, hoc malum fit ab angustia, quæ est Subsidentia, Compressio, Constipatio, vel obstructio.

Signa. In genere frequens respiratio facile cognoscitur: distin-

diſtinguendum tamen eſt e cap. 4. & 7. lib. 4. de loc. aff. num fiat ratione ardoris, vel imbecillitatis, vel potius anguſtiæ. Si ob ardorem; cognoſcitur, quia reſpiratio eſt maior & frequentior, cum caliditate; apparet thoracis calor & faciei rubedo; quia dum pulmones incaleſcunt, & thorax feruet, fit euaporatio in caput, vt facies rubeat. Si ob imbecillitatē, nō adſunt ſigna ardoris, deſiderātur ſigna anguſtię, narium pinnæ euidentiſſime contrahuntur, & thorax collabitur. Si ob anguſtiam; cognoſcitur, quia totus thorax celeriter & frequenter dilatatur, nec adſunt imbecillitatis ſigna. Et ex his facile cognoſcuntur differentiæ formales, an reſpiratio ſit magis vel minus frequēs; nam ſi fuerit difficilima reſpiratio, coguntur ſedere, quando ſcilicet eſt orthopnœa; quod non contingit, vbi eſt valde frequens. Subiectum etiam, ſeu locus affectus facile cognoſcitur: nam ſi affecta ſint omnia bronchia, ſæuiſſima eſt læſio; ſi non omnia, mitior eſt affectio. Vtrum affecta ſint bronchia dextra, vel ſiniſtra; cognoſcitur e vario decubitu, prout magis patiuntur ſi in vno latere decumbāt, quam in altero, vt de tuſſi diximus. Quoad cauſſam efficientem; ſi fuerit ſubſidentia; indicatur e pulſu duro; pręterea adeſt ſitus, lingua eſt aſpera, prægreſſæ ſunt cauſſæ exſiccantes. Compreſſio cognoſcitur, quia difficilior erit inſpiratio, quam expiratio: quia compreſſio fit a materia extra meatus. Cum autem compreſſio fiat a materia, cognoſcere etiam oportet, quæ ſit hæc materia, & quis locus materiæ. Materia poteſt eſſe vapor, vel minera. Si vapor, nō aderit ſenſus grauitatis; contra, ſi minera. Quoad locum in quo detinetur materia, cōpreſſionis cauſſa: ſi materia reſideat in leuibus arterijs, atque ita fiat compreſſio aſperarum arteriarum, ſecundum Galenum cap. vlt. lib. 4. loc. affect. cognoſcitur ex inæqualitate pulſus, contra, ſi fuerit extra leues arterias. Quoad conſtipationem, quæ producitur a tuberculo; cognoſcitur, quia difficilis eſt reſpiratio, ſed citra ſtertorē, quia non adeſt materia, quæ petat laryngem, quæ ſit in cauſſa, vt non fiat ſonus acutus; ſed potius fit difficilis reſpiratio, citra hunc ſtertorem: & difficilis hęc reſpiratio fit ſenſim, quoniam tuberculū paullatim generatur; eſtque difficilis illa reſpiratio aſſidua, quia ſemper eſt præſens tuberculi materia. Obſtructio cognoſcitur, quia eſt difficilis reſpiratio, ſed cū ſtertore: nam materia ſui humiditate (vt de voce diximus) eſt in cauſſa, vt aer pertingens ad laryngem non efficiat vocem ſonoram, ſed potius cum ſtertore & inæqualitate: pręterea cognoſcitur, quia fit ſubito, & deſinit difficilis reſpiratio per excretionem materiæ. Quę autem materia ſit, cognoſcitur e proprijs ſignis: verbi gratia ſi ſit pituita, excernetur pituita: ſi pus, hoc excernetur.

Indicationes.

Præſidia ſumuntur ab eſſentia indicantis: ideoque confugiendum ad cap. 6. lib. 7. *μετ.* Forma nihil vtile indicat. Subiectum eſt pulmo, qui requirit potius, quam indicat, quia eius proportio latet. Quoad cauſſam efficientē; anguſtia non eſt ex vſu, ſpecies etiam anguſtiæ non ſunt ex vſu, quia licet morbi ſint, remota tamen cauſſa illico euaneſcūt, libro primo, de loc. affect. Quare cauſſæ anguſtiæ ſunt ex vſu. Subſidentiæ ergo cauſſa, cum ſit ſiccitas, indicat humidum. Compreſſionis cauſſa, ſi fuerit vapor, indicat diſcutiens, ſiue vacuans per inſenſibiles meatus: ſi minera, hæc varias habet indicationes, pro vario peccato: vt, verbi gratia ſit vacuanda, detergenda, attenuāda; reſpiciendo ad copiam, craſſitiem, viſciditatem. Stipationis cauſſa, nimirum tuberculum crudum eſt concoquendum, attenuandum, materia vacuanda, vt loc. cit. Galenus docet. Si obſtructio ſit; cum huius cauſſa ſit materia copioſa, craſſa, vel viſcida; patet quid indicet hæc materia.

Prognoſtica.

Malum in genere graue eſt, quia reſpicit vitam; cum adempta reſpiratione fere de vita actum ſit. Quoad differentias formales: maius eſt periculum, quo reſpiratio difficilior: vnde orthopnœa periculoſior eſt aſthmate, cæteris paribus. Quoad differētias a ſubiecto, grauius eſt malum, ſi totus pulmo afficiatur. Quoad differentias a cauſſa efficiente: ſi fuerit ſubſidentia, malum eſt periculoſiſſimum: quia partem impenſe exſiccatam humectare, difficile eſt. Compreſſio, ſi fiat ex vapore, minus periculoſa: ſi e minera, vt pituita, difficilius ſuperatur. Si fuerit cauſſa tuberculum, adhuc eſt peius: vnde Hippocrates aphoriſ. 46. ſect. ſexta dicit, qui gibbi ex aſthmate fiunt ante pubertatem, moriuntur: nam tubercula augentur, & thorax anguſtatur, vnde ſequitur ſuffocatio. Quo ergo tubercula maiora, eo maius periculum. Idem de conſtipatione dicendum: difficilis enim reſpiratio a conſtipatione orta, admodum periculoſa eſt, quia fit e tuberculo. Cæterum, tuberculum minus durū, eſt magis periculoſum, propterea quod deducitur ad ſuppurationem, vnde fit phthiſis. Quoad obſtructionem; ſi fiat e vapore, vitium minus periculoſum; ſi a pituita, magis periculoſum: ſi e pure, vt in empyemate, malū periculoſiſſimum. Poſtremo maxime augetur periculum, ſi vires ſint imbecilliores, quales eſſe ſolent potiſſimum in extremo, comment. aphor. 40. ſect. 2.

Curatio extra acceſſionem.

Materiæ referuntur ad Totum, ad Pectus, & ad Paroxyſmum. Ad totum refertur potiſſimum materia chirurgica. Ergo, quoad venæ ſectionē: ſi vrgeat neceſſitas, ſecundum Paullum, vena ſecetur, & ſanguis detrahatur, quantum vires permittunt. Fiat autem hoc antequam medicamenta thoracis applicentur ratione pituitæ; alias ſanguis in thoracem attrahetur. Auicennas dicit in aſthmate a vapore fumoſo, & ab humore in ſiniſtro cordis ventriculo, conferre ſectionem baſilicæ venæ ſiniſtri bracchij. Hic reſpicit Auicennas ad feruentem ſanguinem, in ſiniſtro cordis ventriculo; quia in hoc magis feruet. Quod ſi alia ſanguinis ſit ſubſiſtētia; vt ſi aſthma foueantur a ſuppreſſione hæmorrhoidum; hæ aperiendæ, non baſilica.

Venæſectio

Vſtio, ad materiam quę pertinet e bronchijs adhæret.

Cap. 57. lib. 8.

Præterea in aſthmate inueterato quod alijs remedijs non cedit, probatur vſtio, ſecundum collum, pectus, dorſum (niſi enim ad vſtionem deueniatur, moriuntur) circa medium vertebrarum, & circa medium coſtarum. Sunt autem vſtiones mediocriter latæ: & mediæ inter ſuperficiem & profundum: ſinendumque vt vlcera vſtione excitata diu fluant. Aetius ita adminiſtrat. Quoad quantitatem; vſtiones ſint ſatis latæ, mediocriter profundæ, pro actiuitate materiæ; ideoque cum materia ſit inſignis actiuitate, vſtio non debet eſſe anguſta, ſed lata. Quoad modum; fieri debent ferro, modo magis, modo minus candente, prout maior vel minor eſt materiæ reſiſtentia. Quoad tempus; oportet his vti, dum adeſt præſentia indicantis, quod nimirum tunc temporis maxime polleat & vrgeat. Ad vſtiones igitur deueniendum, ſi materia morbifica non cedit alijs remedijs: & oportet vlcuſcula diu fluere, & diu eſſe præſentia, prout materia morbifica ſua præſentia magis perſeuerat. Quoad vbi; vſtiones ſunt efficiendæ in collo & thorace; ibi enim materia habet ſubſiſtentiam, & per illam regionem eſt ductus aſperæ arteriæ. Sunt autem efficiendę vſtiones in ſpatij intermedijs vertebrarum & coſtarum: nam oſſa prohibent exitum materiæ. Quod ſi materia fluens, quæ hoc malum fouet, prodeat a capite: non eſt imitandus Aetius; ſed vſtio facienda in ſutura coronali; quia materia non fluxa, ſed fluens, & etiam fluxura ibi iam habet ſubſiſtentiam & vacuantur vſtione in capite excitata. Ita ſi malum foueatur a materia, quæ procedat a toto, tunc vſtiones & brachijs, & cruribus adhibendæ.

Pharmacia totum reſpiciens.

Medicamenta, quæ totum reſpiciunt, requirunt diſcurſum generalem, ſiue ſint lenientia, ſiue præparantia, ſiue purgantia. Id notandum; in hoc malo

Cathartica valentiſſima fortiſſima

fortissima medicamenta conuenire, quia peccatum materiæ est vehementissimum, & materia diu perseuerat. Hinc Paullus validissimis purgat, & cōtinuā satis instituit purgationem; & probat etiam *colocynthidem*; Rhalis *elaterium* (non mirum est quod iam pauci curantur, quia saltem damus parum agarici.) Elaterium ergo non tantum in hydrope dādum, sed etiam in asthmate & orthopnœa, cum fiunt a crassa materia. Galenus etiam ca. vlt. lib. 7. κ. τόπ. probat vehemētissima. Possumus ita præscribere, cum Galen. ℞. *sinapis* ʒ. j. *salis communis* ʒ. ß. *elaterij gr. xv. terantur cum aqua, & fiant pastilli; alternis diebus exhibeantur. Conficit autem Galenus octo pastillos: vt in quolibet pastillo sint gr. ij. elaterij, nec tamen integra duo. Vt autem tuta sit curatio, ante horum pastillorum administrationem premitti debent clysteres, & post pastillos, mulsę ℥. vj. exhiberi debent.* Communiter practicantes nostro tempore, exhibent pilulas singulis 30. diebus. sed neminem curant. Galeni ergo imitatione, si malum contumax sit, suadeo, vt, si non alternis diebus, saltem singulis quatuor vel quinque diebus exhibeatis vnum propositorum pastillorum. Nam *ratione sinapis attenuatur pituita: ratione salis fit detersio viscidę pituitę: ratione elaterij euacuantur. Mulsa autem superbibitur, vt huius beneficio elaterium citius descendat, habet enim vim quandam veneficam, & naturę nostrę aduersam, cum in parua copia sumptum valenter purget: ideoque diu in corpore morari non debet.* Sic Auicennas, hac ductus ratione, post colocynthidem exhibet mulsam; exhibet autem colocynthidē, modo in maiori copia, modo in minori; prout est maior actiuitas pituitæ: si dat in minori, pro quantitate, exhibet mulsæ ℥. iij. & post tres horas ab exhibita colocynthide, quia exigua colocynthis non potest ita obesse: si det in maiori quantitate, exhibet mulsam copiosam, nimirum ℔. ß. & citius, idest, nō post tres horas, sed post horam, ne copiosior colocynthis diu in corpore manens, obsit. Hic colocynthis est indicās, relata ad mulsam: (alias colocynthis, vt materia remedij, est indicatum, seu requisitum a pituita) indicatum autem est detergens: quia enim colocynthis viscidam habet naturam, quæ facile hæret; ob id indicat detergens, cuius materia est mulsa. Quoad vsum: *quantum*, sumitur ab actione colocynthidis, ideo copiosior colocynthis, cum sit maioris actiuitatis, maiorem dosin mulsæ indicat: *quando*, sumitur a præsentia indicantis, sed vehementis: copiosior ergo colocynthis, quia magis vrget, & magis est velox, ergo etiam citius mulsa exhibenda, vt non sint exspectandæ tres horæ, sed liceat propinare in parua copia statim post exhibitam colocynthidem.

Discutientia vaporem.

Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt materiam morbificam, in pectore contentam: quæ est Vapor, vel Minera. Si vapor: vti possumus *oleo de spica, laurino, rutaceo, anethino, chamamęlino: item maiorana, aniso, cymino: probantur etiam diacyminum, magnę antidicti.* Vsus. Quoad *Quantum.* ℞. *ol. de spica, rutacei, anethini, chamęmelini ana ℥. ß. puluer. anisorum, cymini. fenic. ana ʒ. ß. cerę lotę vino aromatico ʒ. j. ß. Misce ad ignem, fiat linimentum.* Modus varius esse potest: vt inunctio, fomentum, emplastrum, ceratum, facculus: pro passione seu resistentia materiæ morbificæ: Si enim vapor discutiendus fuerit frigidus, admodum crassus, potius vtendū emplastris, vel ceratis, quam simplici inunctione. Tempus: post totius euacuationem: materia enim totum replens, habet rationem prohibentis.

Pituitā educentia.

Si minera caussa est asthmatis; videndum num sit Pituita, vel Tumor similis abscessui; Si ergo fuerit pituita; (vt plerūque:) crassa & viscida, e cap. vlt. lib. 7. κ. τόπ. probantur attenuantia & detergentia, sed citra insignem caliditatem: fugienda frigida astringentia, nam prohibent potius dissolutionem pituitæ. Auicennas etiam improbat diuretica fortia; nam hæc extrahunt subtile; & propterea opus est aliqua humiditate, vt pituita crassa educatur: quale est *decoctum fœnigręci, cum ficubus, melle copioso, & passulis: loco mellis vti licet, saccharo, vel penidijs, granis pini, dactylis, liquiritia, & cęt. quę sunt permiscendæ cum acribus detergentibus.* Tale ergo cum Galeno erit medicamentum. ℞. *succi scillę crude, mellis ana ℥. ij. fiat decoctio, adde pruna, ad expectorandum materiam: detur ℥. j.* Vel tale fiat ℞. *passul. abiectis acinis, fœni gręci loti ana ℥. ß. aquæ ℔. j. fiat decoctio, donec passula, & fœnum gręcum dissoluantur: deinde adde anisorum, sulphuris viui ana ʒ. j. ammoniaci, castorij, melanthij ana ʒ. ij. aqua diluantur, & fiant catapotia, & exhibeantur cum ℥. vj. mulsę calidę, vini melliti.* Vel tale paretur. ℞. *sulphuris viui, seminis rutę syluest. ana ʒ. j. aristolochiæ rotundę, absinthij, ammoniaci, abrotani, ana ʒ ß. terantur cum aceto, & fiant pastilli, a ℈. j. ad ʒ. j. ß. Galenus dat tres pastillos, pondere ℈. j. & mane, & sero, Nostro tempore hoc non fit: ideo non curamus. Enula probatur lib. 6. simpl. cap. propr. primo decoquitur sub cineribus, deinde cum melle fit lambitiuum. Dioscorides maxime probat in potione botryn. & est valde efficax, ad dissipandum materiam in thorace contentam. Auicennas probat ius galli decrepiti, de quo diligenter loquitur Mesue: venter galli medicamentis conuenientibus implendus.* Quoad medicamenta admouenda: ℞. *caricas N. vij. farinę lolij, mellis ana ℥. j. cerę ℥. ß. Misce ad ignem, applicetur thoraci.* Quod si materia sit summæ resistentiæ; medicamentis eo modo vtendum, vt maxime penetrent; quod fit specie vaporis; fumi. suffumigij, hoc modo: ℞. *styracis, abrotani, terebinthinę sandarachę, synapis, cardamomi, ana part. æq. cum aqua fiant pastilli: & Auicennas excipit adipe vaccino; mollientia sc. miscens cum acrib. & detergentibus.*

Tuberculū.

Quoad tuberculum, cuius ratione fit asthma, seu difficilis respiratio: probat Gal. attenuantia et siccantia, lib. 7. κ. τόπ. vt sunt *macis nux moscata, piper, caryophylli, cinamom. zingiber: possumus addere galliam moschatam, & excipere syrupo de corticibus citri.* Extra applicandum medicamentum, ad siccandum tuberculum. Verbi gratia, ℞. *resinę pini siccę ℥. j. iridis ℥. j. ß. salis gemę. ammoniaci, ana ʒ. j. rad. cucum. sylu. centaurij min. ana ʒ. ij. olei communis, aceti, ana ℥. ij. Metalla cum aceto dissoluantur, herbę contundantur, & cribo excutiantur, liquabilia liquentur, colentur, omnibusque vnitis, fiat emplast.*

Subsidentia.

Si asthma fiat propter subsidentiam; non vtendū est attenuantibus, vel detergentibus, sed contrarijs, nimirum humectantibus: quorum materia est *lac asininum, secundum Auicennam; item caprinum: licet etiam vti penidijs cum lacte, hordeo, amygdalis, dactylis pinguibus &c.*

Appropriata.

Præterea in hoc malo probantur quæ a proprietate possunt prodesse, & sunt ea, quæ respiciunt proportionem pulmonis, vt *pulmo vulpis, pulmo erinacei syluestris: sic cæterorum dosis est ℥. ij. vnde probatur lohoch de pulmone vulpis.*

Diæta.

Variat diæta pro caussarum varietate: verbi gratia, in asthmate a subsidentia, victus debet esse humectans: si fiat ab obstructione, attenuans. Vinum sit medicatum, *e botry potissimum, vt Paullus probat: item e guaiaco, & pectoralibus medicamentis, suo loco propositis. Poterit vinum hoc tempore vindemię parari.*

Curatio in paroxysmo.

Hæc extra paroxysmum agēda sunt. Quod si esse tis præsentes tempore paroxysmi: iubeatis, vt æger sedeat brōchijs dilatatis, et pectus sit nudum sine indumētis, aer frigidus, vel per se, vel ventilatus flabellis; quia cum exiguus aer eo tēpore inspiretur, oportet id supplere frigiditate, alias æger suffocaretur. Eo tempore pectori applicanda sunt laxantia temperata, vt *oleum amyg. decoctum maluę, pinguedines gallinæ, suis vituli, &c.* Probantur etiam diuersiones, cum frictio-

frictionibus, ligaturis, balanis, & si possibile est cum clysteris actionibus. Paullus cognoscens summā vim huius paroxysmi, dat in potu ℥.ij.*aphronitri, cum mulsa* lb. ß quia imminet suffocatio. Auicennas exhibet *centaurium maius, & contundit: postremo vrgente necessitate, exhibet* ℥.ß.*salis, quia mors imminet, &* ℥.ij.*nasturtij, cum mulsa* ℥.v. Si vsus postulare videatur, his vti potestis: sic enim vacuatur & dissoluitur materia pituitosa, quæ est caussa paroxysmi. Et hoc tempore, nimirum, in paroxysmo victus debet esse tenuissimus. Hæc de respiratione difficili.

CAPVT III.

De dolore thoracis.

Nomen. Subiectum.

PRoponimus dolorem thoracis; respicientes ad pleuritidem & exquisitam & notham. Dolor ergo thoracis est sensatio corrupta organi tactus thoracis, dependens a solutione vnitatis. Ad dolorem efficiendum necessarium est, vt qualitas tangibilis vel prima, vel secunda, occurrat corpori sensitiuo, vt violentia quadam agat, & sic continuum soluat: quæ solutio est obiectum sensus: (non proprium, sed commune, idest, motus, productus a qualitate tangibili:) improportionatum: vnde ita agit, vt producatur sensatio violenta, & corrupta, non imminuta, vel ablata: & hinc obiectum hoc improportionatum, impertitur sensui communi; qui hoc obiectum improportionatum indicat & cognoscit vt iniucundum; & vt iniucundum offertur sensitiuo appetitui, vt fugam arripiat, fiatque dolor, qui voluptati est contrarius.

Forma.

Forma ergo doloris thoracis, est sensatio corrupta. Ideoque hoc vitium non est morbus, non caussa morbi, sed symptoma; nimirum actio corrupta. Medicus confundit actionem & passionem; quia est artifex sensitiuus: idemque motus etiam apud Philosophos, dicitur actio, ratione agentis; passio, ratione patientis. Est autem hæc actio corrupta, non quidem quod aliter fiat, quam debeat, sed quia fit cum violentia: nam obiectum dolorificum, quatenus vt dolorificum sentitur, non est deceptio, sed quia fit cum violentia. Notandum autē sensationem tristem, seu deprauatam, esse caussam formalem secundum Medicos, non proprie: si enim proprie loqui velimus, est affectio præter naturam, quæ tanquam ab efficiente efficitur a sensatione corrupta; nam quod afficitur, est appetitus sensitiuus, & sensorium externum. Appetitus hoc modo afficitur; obiectum commune, tanquam improportionatū offertur; vnde Philosophus text.10.lib.2.de anima, dicit, vbi dolor & voluptas, ibi appetitus: quod accepit ab Hippoc. aph.7.sect.2. vbi inquit: ὁκόσοι πονέοντές τι τοῦ σώματος, τὰ πολλὰ τῶν πόνων οὐκ αἰσθάνονται. τούτοισιν ἡ γνώμη νοσεῖ. Ecce dolor refertur in sensum internū. Quare secundum Philosophos, doloris forma est affectio sensus interni: apud medicos autem sensatos, forma doloris statui potest sensatio corrupta sensorij externi; quatenus in sensorium externum referuntur præsidia, de quibus nō philosophus, sed medicus loquitur, vt docet Gal. cap.7.lib.12.meth.

Subiectum.

Subiectum doloris, est organum tactus thoracis: per organum autem tactus intelligimus partem, quę ita afficitur & cruciatur a qualitatibus tangibilibus, vt afficiatur sensus communis. Quare hoc sensorium externum tactus necessario est pars neruosa; cap.6. lib.3.de Plac. cap.5.lib.7.de Plac. c.9.lib.3.de vsu par. Vt autem dolorem hunc ab alijs doloribus distinguamus, addimus, thoracis: per thoracē intelligimus partes neruosas thoracis, membranas, musculos: excluduntur cum Auicenna, cor, pulmones, ossa. Porro partes illæ neruosæ sunt organum tactus, solum ratione receptionis, non ratione iudicij; nec enim caro, nec cutis, nec nerui sentiunt, ratione iudicij.

Caussa efficiens omnis doloris sec. pra. cap.1. lib.1.

Efficiens caussa est solutio vnitatis. Hac dolor a grauitate distinguitur, quæ tristis sensus est, sed fit a materia copiosa, ponderosa, citra solutionem vnitatis, li.2.loc.aff. Per solutionem autem vnitatis intelligimus motū quendam violētum, aliquid quod est in fieri, & proinde obiectum commune, & quod per se est sensibile, quod tamen: (ad proprij sensibilis differentiā:) non agit sine proprio, non sine qualitate tangibili. Et hæc solutio vnitatis, vt colligitur e comm. 34.lib.3.de fract. est realis, ita tamen vt fit modo euidens, modo ratione contemplabilis; verbi gratia, in vulnere, est euidens vnitatis solutio: in inflammatione, si ratione sanguinis soluatur vnitas, fieri potest vt illa soluta vnitas non sit euidens, ad sensum, sed tamē realis, ac ratione contemplabilis. Notandum autem nullam solutionem vnitatis esse morbum: quia morbus est in facto esse, solutio vnitatis in fieri. Hinc Gal. ca.1.lib.de differen. morborum, inquit: si membrum sit inflammatum, citra exulcerationem, non esse morbum in soluta vnitate. Porro solutionis vnitatis caussa est qualitas tangibilis, & Prima, & Secunda. Quoad primam qualitatem, est intemperies inęqualis, intemperies in fieri, non in facto esse: & potest esse omnis intemperies, tam Simplex, quam Cōposita, humida tantum excepta: ratio est, quia humida non potest soluere continuum. Qualitas secunda tangibilis, proponitur a Galeno, cap.7.lib.12.meth. eaque rumpendo, frangendo, incidendo, vel erodēdo vnitatem soluit: quare hæc secunda qualitas est quiddam durum, graue, crassum, tenue: ruptio fit a graui & crasso: contusio, a duro & graui: incisio a tenui, sed citra caliditatem; erosio, a tenui cū caliditate. Quare solutio vnitatis fit a qualitate tangibili, quatenus ea est caussa vel Interna, vel Externa. Nam quoad primam qualitatem, interna est Continens, vel Contentum. Continens: vt intemperies partis, vnde intemperies vnius partis agit in aliam partem, & eius vnitatem soluit. Potest esse contentum: vt materia seu humor in corpore existens, qui alterando soluit continuum, verbi gratia, sanguis, calefaciendo. Externa autem caussa, quæ pariter alterando agit: vt, verbi gratia, si dolor fiat ratione medicamenti calidioris applicati. Similiter secunda qualitas tangibilis, potest esse caussa Interna & Externa: Interna, vel Vapor, vel Minera; vt vel contundendo, vel rumpendo, vel frangendo, vel abradendo potest continuum soluere: quod etiam efficere potest distendendo, sicuti potissimum contingit in pleuritide. Et hæc de caussis solutæ vnitatis, internis, & externis.

Caussæ pleuritidis.

Iam tractabimus caussas doloris pleuritici, e cap. 15.libro de constit.art.cap.10.lib.3.de crisibus, commento aphoris.33. sect.6.cap.9. libro 2.de loc. affect. Pleuritidis ergo caussa est sanguis: quia omnis inflammatio necessario est affectus sanguineus. At hic sanguis multiplex esse potest: nimirum succus sanguineus, calidus & humidus; biliosus, pituitosus, & melancholicus. Potissimum tamen in pleuritide est sanguis tenuis & biliosus: quia pleura eam obtinet densitatem, vt difficulter suscipiat sanguinem crassum, pituitosum, melancholicum. Caussæ generantes sanguinem patent: verbi gratia, iecur calidus, generat sanguinem biliosum. Item caussæ, sanguini genito impetum tribuentes, patent: hanc enim vi sanguis, qui caussa est pleuritidis, vel attrahitur, vel suscipitur: attrahitur, ratione doloris, & caloris; vnde interdum contingit inter initia dolorem esse in pleura, qui nondum sit pleuritis, seu inflammatio; sed postea, dolore perseuerante, fit attractio sanguinis, & hinc inflammatio. Suscipitur sanguis ob imbecillitatem pleuræ, ob laxitatem, vt in ijs fit, qui singulis annis pleuritide corripi solent. Hæc de definitione.

ad recipiendum. Organum ergo, vt rarum, habet rationem caussæ morbificæ, in tristi sensatione: ideoq; indicat emplasticum, vel suppurans, quatenus hoc densare potest. Et hoc proprie est anodynum; est enim moderate calidum, nec aduersatur calido innato non tamen est proprijssime anodynum, quia, licet densans non aduersetur organo, vt est particeps calidi innati; aduersatur tamen organo in eo quod hoc debet esse rarum: nam densitate organi raritas imminuitur, vt radij spirituum animalium nō ita prompte transmittantur. Tertio & vltimo, si consideretur tristis sensatio, & quidem receptio, ratione operis; indicatur leuiter digerens, quod calidū est in primo, & tenuis substantiæ. Hoc opus est materia, quæ dolorem sequitur, seu quæ a dolore attrahitur; non materia quæ præcedit dolorem: (hæc enim est caussa efficiens:) sed quæ ante dolorem non fuit, & opus est tristis sensationis: in dolore enim dum facultas expultrix ad expellendum insurgit: tunc concurrit in partē dolentem aliquid sanguinis & spiritus, vt pars dolēs aliquo modo repleatur: vt docet Galenus cap. 3. lib. 13. methodi. Et hæc materia, quæ sequitur dolorem & receptionem, est illa quæ indicat digerens. Hoc indicatum, secundum Galenum, est proprijssime anodynum: cum enim sit calidum, non aduersatur temperaturæ organi, seu calido innato: & cum sit tenuis substantiæ, non aduersatur raritati. Quare tristis sensatio indicat Auertens mentem ad alia, Frigidū, Densans, moderate Discutiens. Subiectū, seu thorax quid indicet, patet: & forsitan pleuritis potest requirere secūdum sui proportionem remedium pleuriticum, quod quidam pro secreto habent. Quoad caussam efficientem: solutio vnitatis non indicat vtile: qualitas autem tangibilis indicat, vt est caussa solutionis vnitatis & proinde doloris. Prima qualitas, indicat alterans per contrarium, verbi gratia, caliditas refrigerans. Secunda qualitas est materia, nimirum Vapor, vel Minera: vapor indicat discutiens; minera sensibiliter euacuans, verbi gratia, sanguinea sanguinem vacuans. Ceterum, cum hæ materiæ sint mistū præter naturam, lædens hominem secundum thoracem: hinc variæ sumuntur indicationes. Cum enim sit mistum præter naturam; peccare potest secūdum formam, qualitatem, & quantitatem. Vitium secundum formā potest esse duplex: vel enim materia est putrida, & indicat eradicans; vel non est putrida, habet tamen formam & naturam aduersariam corpori nostro, vt materia venefica, virulentia Gallica; & hæc non indicat, quia non est essentia, sed requirit alexipharmacum. Peccatum secundum quantitatem indicat minuens. Secundum qualitatem vitium, indicat alterans per contrarium, calidum indicat frigidum. Peccatum secundum qualitatem motiuam, indicat reuulsorium, deriuatorium, reprimens. Peccatū in quiete, indicat discutiens. Si sumatur materia, vt lædit; si vehementer lædit, indicat remedium vehemens seu validum; vt lædit thoracem, indicat remedium vacuans per tussim.

Prognostica. In genere de periculo nihil statui potest: quidam enim dolor est periculosus, quidam vacat periculo. Quoad differentias igitur formales, vt tristis sensatio est magis vel minus vehemens; ita etiam intenditur discrimen. Quoad differentias e subiecto, cæteris paribus; dolor magis est periculosus, si occupat partes internas. Quoad differentias a caussa efficiente; sufficiat vim materię perpendere: nam si, verbi gratia, fiat dolor in thorace, vel e vulnere, vel e contusione; non pertinet ad vos, sed ad chirurgos de prognostico loqui. Materia potest esse vapor, vel minera. Si minera: cæteris paribus, dolor magis est periculosus quia facilius vapor expugnari potest. Quoad mineram, de ea saltem materia loquemur, quæ potest esse caussa pleuritidis: & cum fiat pleuritis a sanguine; oportet sanguinis vim, seu vehemētiam perpendere.

A Sanguis ergo, caussa pleuritidis, est mistum præter naturam, pleuram lædens. Quatenus sanguis est mistum, oportet considerare, an sanguis sit purus, an potius biliosus, pituitosus, melancholicus, cap. 15. lib. de constit. art. & cap. 10. lib. 12. de crisibus. Si sanguis sit vel purus, vel biliosus; pleuritis erit minus periculosa: si melancholicus, summe periculosa: non ita si pituitosus, quamuis sit diuturnior, quam si in caussa sit sanguis biliosus, aut purus. Si perpendamus vim sanguinis, vt est præter naturam: peccatum est secundū formam, quantitatem, qualitatem. Quoad peccatum secundum formam; si sanguis fuerit summæ actiuitatis, est pleuritis periculosa, verbi gratia sanguis in pleuritide est summe actiuitatis, dum pleuriticus laborat morbo Gallico: iccirco summum est prædicendum periculum. Quod si sanguis, qui caussa est pleuritidis, sit summe putridus; pariter pleuritis est admodum periculosa, & ferme lethalis. Quoad vitium in

B quantitate: quo sanguis copiosior, eo malum magis periculosum. Quoad qualitatem, sanguis calidior, & tenuis, citius potest vinci: at viscidior, crassior tardius. Quoad peccatum sanguinis in quiete: quo magis parti adhæret sanguis, eo periculosior pleuritis, soletque in empyema degenerare. Quoad motum materiæ; pleuritis periculosior, si motio fiat per modum transmissionis, quam per modum attractionis. Vnde Hippocrates aphor. 11. sect. 7. a pleuritide peripneumonia, malum: nam dum materia mouetur intro, ad pulmones, malum; si extra, est potius bonū. Si denique consideremus sanguinem, vt lædit: quo vehementius lædit, eo periculosior pleuritis. Hinc Galenus cap. 5. lib. 4. de præsag. e puls. dicit: si pulsus sit maxime durus, euidenter serratus, paruus, creberrimus; lethalis est pleuritis: quia hi motus nobis significant vehementissimam læsionem sanguinis. Si perpendamus sanguinem, vt lædit pleuram: si verbi

C gratia lædat pleuram secundum partem sinistram, est pleuritis deterior, propter sinistrum cordis ventriculum.

Curatio. Quoad materias, primum de chirurgicis loquemur. Dicit autem Auicen. inflammationi thoracis communiter conuenire venæ sectionem. At vero Hippocrat. comma. 11. li. 2. de rat. vict. acut. ait, dolore ascendente esse secandam venam; descendente, esse vtendum pharmaco. Hoc loco ergo duplex est indicatum; scilicet remedium vehemens, vacuans sanguinem, cuius materia est venæsectio; & remedium vehemens, vacuans humorem alium a sanguine, cuius materia est niger helleborus, peplus. Si duplex indicatum, ergo duplex indicans; alterum, sanguis; alterum, succus non sanguineus. Hippoc. autem ad hęc duo indicantia respicere, inde probari potest; quia loco citato non loquitur de omni pleuritide, sed de ea quæ fit a sanguine, misto cum alio succo: nam a prin-

Venæsectio, dolore ascendēte: pharmaco, descendēte, conuenit. Vide etiā cōmen. in aph. 2. se. 1. Hier. Capiuac.

D cipio illius secundi libri de rat. vict. vsq; ad 11. & 12. contextum, loquitur de illa pleuritide, in qua licet fomenta tentare, quibus dolor sedetur; & si fomentis dolor non minui, sed intendi videatur, confugit ad venę sectionem, & ad pharmacū. Quod si pleuritis, de qua loquitur Hippocrates, esset pleuritis a solo sanguine facta, citra permistionem: non instituere curam tentatiuam; nec enim ita fuit ignarus, vt non cognosceret affectum exquisite sanguineum. Patet igitur, ratione huius curæ tentatiuæ, proponere Hippoc. eam pleuritidem, quę fit a sanguinea permisto cū alio succo: ideo duplex indicans, sanguis, & succus ab hoc diuersus. Cur autem Hippoc. dolore ascendente sanguinem vocat; descendente purgat? Respicit ad citam celeremque doloris remotionem: agit enim de insigni dolore, quem fomentis mitigare non potuit, imo qui inde auctus est. In remouendo hoc dolore, respicit ad essentiam indicantis: quæ petenda est a motu materiæ peccantis, prout scilicet inclinationem & impetum habet sursum, vel deorsum.

Quare in pleuritide, quæ fit a sanguine permisto cũ alijs succis, si dolor vehemens sit, qui fomentis non cedat; mitigandus est euacuatione materiæ fluxæ; quod fit, dolore ascendente per venæ sectionem, descendente per pharmacũ. Permittens supposuit Hippocrates: at Galenus vt interpres, id proponit. Si enim febris sit vehemens, quamuis minus vtile sit dolore descendente venam secare, est tamen tutius: magis quidẽ vtile est pharmaco vti, quia pharmaco euacuatur materia, quæ est caussa doloris, non item per venæ sectionem, scilicet dolore descendente: tutius tamen est secare venam, quando febris est intensa; tunc enim virtus non potest sustinere caliditatẽ pharmaci, & febris. Et hæc de illo Hippocratis loco.

Si sputũ sanguineũ, num secãda vena Vellesius aliter interpretatur, in suis cõmentarijs.

Licet autem pleuritis sit inflammatio, & affectus sanguineus, sanguinis vacuationem indicans; non tamen semper secanda est vena, quamuis virtus sit robusta, exempli gratia in pleuritide cum sputo sanguinolento: vnde Hip. circa finem sect. 3. lib. 6. epid. non mittit sanguinem in pleuritide, in qua sanguis expuitur; Gal. rationem affert, quia inflammatio est mitis. Quidam hac decepti auctoritate, nunquam secãt venam, si sputum sit sanguineum. Sed nos ad methodum & fundamenta reuocantes omnia, distinguere debemus, dum sanguis expuitur, num sanguinis peccatum sit vehemens, nec ne. Si non est vehemens, mitis est inflammatio; qualis ea fuit, quæ ab Hipp. proponitur: dum scilicet sanguis qui fluit, egreditur: non retinetur; ideoq; sensibiliter dolor imminuitur; e quibus mitis cognoscitur inflammatio; ideoq; tunc non est secanda vena; quia sanguis in hac miti inflammatione a materia euacuatur per tussim. Si peccatum sanguinis sit vehemens, inflammatio non est mitis: dum scil. æger expuit sanguinem, sed in parua copia, & dolor non minuitur, sed intenditur potius; quia scil. maior est portio sanguinis fluentis, quam eius qui excernitur: proinde vena secanda, cum vitium sanguinis sit vehemens. Patet ergo, an in pleuritide venam secare liceat.

Circa *quid agendum* specificum; notandum, vacuari debere sanguinem ad ℔. j. si ad ℔. j. peccat. Sed hoc est peculiare in pleuritide, sanguinem statui peccantem, qui non modo fluxit, verum etiam fluit: nam sanguis fluxus est in caussa doloris, quem per venæ sectionem volumus imminuere: vnde merito Hippocrates t. 10. l. 2. de vict. rat. permittit egredi sanguinẽ, vsq; ad eius mutationem; quia hæc nobis significat mutari sanguinem etiam fluxum, qui actu caussat dolorem. Vsus venæ sectionis. *Quantum agendum*, sumitur ab actione sanguinis. Si ergo summa sit sanguinis actio, verbi gratia si dolor sit vehementissimus, ratione copiosi sanguinis: vnica vice & confertim sanguis vacuandus. Supponere autem oportet virtutem robustam: si enim debilis sit; vel repetenda venæ sectio, vel cucurbitulis scarificatis complere oportet. *Modus agendi* desumitur a passione sanguinis, vt facilis, vel difficilis egreditur. Quare in pleuritide e sanguine biliofo, foramen faciendum est angustum; amplum, si fiat a sanguine melãcholico: medio modo, si a pituitoso, vel puro. Quoad *quando agendum*: oportet intelligere, quæ vena sit primum secanda, & quo tempore vena secanda. Cum autem quando agendum, sumatur a præsentia indicantis, & absentia prohibentis; statim ab initio, quamprimum indicantis sanguinis præsentia adest, & nihil prohibet, vena tundenda. Nec obstat, quod Hippocrates venam Anaxioni die octauo aperuit: nam, vt Galenus notat, a principio non fuit vocatus, alias etiam a principio venam secuisset; quia indicans adest, & nihil prohibet, præsertim virtus inter initia non prohibet, quia fortis est.

Num fomentis ante venæ sectionẽ vti liceat.

Dubitatur, num liceat venam secare post fomenta, mitigantia dolorem? Nam Hippocrates lib. 2. de vict. rat. inter initia inquit, dolorem lateris tentãdũ

A esse fomentis sedare. Quæ auctoritas male intellecta, multis est exitio. Si enim summo mane ad pleuriticum accedatis; nec venam aperiatis, sed applicetis fomenta: fieri potest, vt maior copia sanguinis attrahatur; at postea circa vesperam, propter inuasionem febris, non licet venam secare, & sequentem tamen diem expectare est lethale, quia nimirum augetur inflammatio. Loquitur ergo Hippocrates de vera pleuritide; nõ de dolore qui fit a flatu: nam præter id, quod signis Hippocrates flatus cognoscere potuit, si flatus non cedat fomentis, quomodo Hippocrates esset arbitratus eum cessurum venæ sectioni? Loquitur ergo de pleuritide, & dolore inflammatorio, de pleuritide exquisita, quæ fit a sanguine: in qua si non iuuent fomenta; iuuet remedium sanguinem vacuans. Non autem loquitur Hippocrates de qualibet pleuritide sanguinea; nec enim in omni sanguinea progredi possumus cura tentatiua. Quod si ergo pleuritis fiat a sanguine, sed exiguo & in parua copia; nec manifestum sit, an in corpore sit copiosa materia, ob humorem retrocessum: licet tentare fomentis, num doloris caussa dissolui queat: & cum in corpore non subsit humor, non fit attractio nouæ materiæ, ideoque remouetur pleuritis, & curatur affectus

B inflammatorius citra venæ sectionem: neque enim vena secanda est, nisi sanguis affectus sit vitio vehementi. Sed si contigat, vt in hac cura tentatiua, post applicatum fomentum non lenatur dolor, sed intendatur; cum hæc intensio significet corporis repletionem, & vitium sanguinis vehemens; tunc vena secanda est, monente Hippocrate. Quod si offeratur corpus quadratum, plethoricum, quod pleuritide laboret; fomentis locus non est, sed ante fomẽta vena est secanda. Aliud etiam oritur dubium: quia Auicennas quarta, primi, cap. 20. de phleboto dicit: cum euacuare volueris, prius seda dolorem: ergo videtur primũ dolor fomentis sedandus, deinde vena secanda. Galenus com. aph. 23. sect. 1. dicit in vehemẽtissimis doloribus, maximum esse remedium ad leipothymiam

Auicennæ sententia enarratur.

C vsq; vacuare. Galenus igitur statim euacuat, nec prius fomentis vtitur. Quare cõfugiemus ad methodum, pro lite hac dirimenda. Versamur circa quando agendum, quod sumitur a præsentia indicantis, & absentia prohibentis; ita vt magis possit indicans, quã prohibens. Hic ergo perpendere debemus vehementiam doloris, qui sedari debet; & vehementiam sanguinis, qui euacuari debet: &, si magis possit dolor, prius fomentis vtendum: si magis sanguis, vena illico secanda. Quod si igitur vena aperienda sit remota a loco dolente; primum dolor sedari debet, post tundenda vena; quia magis potest dolor, quam sanguis ille remotus, qui dolorem vel nullo modo, vel tarde auferre potest: ideoq; sententia Auicennæ hæc est; Cum a longinquo vacuare voles, prius dolorem seda. At si vena secanda est proxima; magis potest sanguis, quam dolor; & per venam proximam apertam vacuatur sanguis, qui actu causat dolorem;

D ideo in doloribus vehementissimis Galenus, respiciens ad venam proximam, ante fomenta venam secabat. Ergo, si sanguinis adsit vehementia, semper ante fomenta vena est diuidenda.

Quæ vena aperienda: &, si plures quo ordine.

Quoniam vero plures interdum venæ sunt secandæ: videndum quæ primo, quæ secundo incidenda. Auicennas in thoracis inflammatione, primum secat saphenam oppositi lateris: deinde venam brachij oppositi: tertio venam brachij eiusdem lateris. Hic ergo proponitur & Vbi, & Quando agendum. Quoad *vbi agendum*; respicit Auicennas ad triplicem substentiam sanguinis; ideo enim tres venas secat. Nam si materia fluxa, quæ consistentiam habet in pectore, sit exigua, sufficit interdum secare tantum saphenam, vt euacuetur materia in toto existens, & ad locum distantem fiat reuulsio. Si autem maior sit copia materiæ fluxæ, oportet secare venã eiusdem lateris.

Tres

Tres denique venas secat Auicennas, quando triplex est sanguinis subsistentia: accidit enim interdum, vt corpus vniuersum sanguine sit repletũ: quare, cũ sanguis habeat subsistentiam circa partes inferuas, infra iecur; merito probatur sectio saphenæ: & cũ sanguis etiam habeat subsistentiam supra iecur, secũdum partem & dextrã, & sinistram; recte secatur vena vtriusque brachij. Hæc ergo ratio est, cur triplex tundenda vena. Quoad *quando agendum*: Auicennas primo secat saphenam, deinde venam brachij oppositi; tertio eiusdem lateris: non quod semper ita sit agendũ, sed tum, quando adest præsentia indicantium, & nihil prohibet. Si ergo materia fluxa, pleuritidis caussa, sit exigua; quæ autem fluit, & fluxura est, sit copiosa: tunc adest præsentia sanguinis indicantis: sed magis potest materia fluxura, quam fluxa, quia dolor est exiguus, qui nobis patefacit, non esse admodũ vehementem vim sanguinis fluxi. Quia ergo quando agendum, indicatur a præsentia eius, cuius vis est vehementior; materiæ autem fluxuræ, non fluxæ, hoc in casu, vis est vehementior: ideo Auicen. secare debuit alias venas, quam eiusdem lateris. Cæterum, dum perpendimus materiam fluxuram; hæc vacuari potest per venam brachij oppositi, & per saphenã. Auicennas saphenam secat: quia magis potest materia, quæ est circa artus in febribus; quo magis enim a longinquis attrahes, tanto magis reuelles; efficacior enim est reuulsio, quæ fit a longinquioribus partibus: ideoque interdum sufficit remouere sanguinis impetum, per solam sectam saphenam. Non ergo voluit Auic. semper tres venas esse secandas: quia & vna interdum sufficit, aliquando duæ, &c. Si enim dolor sit exiguus, et corpus repletũ satis; primo saphena scindenda: a cuius sectione dolor vel minuitur, vel non. Si minuitur; iudicare possumus, per saphenæ sectionẽ, sufficientem factam esse reuulsionem: & a ia venę sectione opus non sit. At si dolor perseueret; cogimur secare venã oppositi lateris, vt ab alio latere fiat reuulsio: nam existente perseuerantia doloris, sed exigui, magis potest vehementia sanguinis fluxuri, quã fluxi, quia dolor exiguus: quare secundo loco vena brachij oppositi secãda. Et si ab huius sectione dolor euanescit, nec vehementia intẽditur, nihil aliud agendum. Quod si perseueret, tertiam venam aperire cogimur. Nec huic sententiæ Gal. aduersatur: licet dicat, sectionem venæ ab opposito latere, vel nihil, vel tarde iuuare. Cum enim Galen. agat de quando agẽdum; respicit ad præsentiam vehementis indicantis. Ideoq; si dolor sit vehemens, qui, verbi gratia fomentis non cedat, sed augeatur, vel etiam ante fomenta vehemens sit dolor: hic significat, sanguinem fluxum esse vehementem, maximeque posse ad indicãdum: ideo quamprimum vena eiusdem lateris aperienda, quia per saphenam, vel oppositum latus, sanguis fluxus non ita potest euacuari: & cum sanguis fluxus sit in caussa doloris vehementis, cum non euacuetur per venæ sectionem oppositi lateris, remanet dolor; quare remedium nullum: & dolor permanet diutius, quam par sit; quare tardum remedium. Cum autem ad curandum medici plærunque vocentur, quando malum quodãmodo progressum est, & dolor est vehemens: certe tunc vena eiusdem lateris aperienda est.

Cucurbitulæ scarificatæ.

Quoad Cucurbitulas scarificatas, quandoque conueniunt loco sectionis venæ, cum virtus debilis est, quæ venæ sectionem tolerare nequit: vel etiam si vires mediocres sint, si tamen vniuersum sanguinẽ peccantem per venam sectam educere non licet, post venæ sectionem id supplendum est cucurbitulis scarificatis. Quoad locum: Aetius applicat thoraci. Vbi notandum: quatenus cucurbitulæ sunt vicariæ venæ sectionis, eas nequaquam applicandas esse loco affecto (sicut etiam de venæ sectione diximus) sed eo modo administrandas, vt fiat reuulsio, & deriuatio, quæ est mistum quiddam ex euacuatione, & reuulsione. Iccirco cucurbitulæ, venæ sectionis loco adhibitæ, applicari debent vel infra thoracem, vel in brachijs; nequaquam dorso, loco affecto. Quatenus autem cucurbitulæ propria ratione considerantur, vt auxilium topicum; respiciunt materiam fluxam, & euacuationem non totius corporis, sed repletionis determinatæ: & quia hic sanguis fluxus subsistentiam habet in thorace; pro euacuatione determinata cum Aetio cucurbitulæ applicandæ sunt thoraci. Vtimur cucurbitulis loco venæ sectionis, in principio: contra, cucurbitulis gratia repletionis determinatæ, non vtimur inter initia, sed post euacuationem totius.

I. Anodina.

Medicamenta in pleuritide respiciunt Dolorem, vel Pleuram, vel Caussam efficientem. Dolorem respiciunt anodyna: quæ vel proprijssime ita dicuntur, vel proprie, vel improprie. Proprijssime anodyna sunt, quæ moderate discutiunt, calida sunt in primo, & tenuiũ partium: vt *oleum anethinum, chamæmelinum, fænumgræcum*. Quoad vsum: ℞. *ol. anethini, chamæmel. an. ℥ ß. pulu. tenuiß. anethi ℈ j. Misc.* Applicetur moderate calidum, nam materia morbifica discutiẽda id indicat, quæ calido cedit, frigido non cedit: erit autem moderate calidum, quia affectus inflammatorius valde calidum prohibet. Vtendum hoc medicamento, quando dolor est vehemens, & nihil prohibet, prohibet autem materia replens totum: quare prius aut vena secanda, aut saltem aluus molliẽda, antequam hæc medicamenta applicentur. Locus patet: si enim pleuritis sit in dextro latere: illa subsistentia indicat parti dextræ esse adhibendum anodynum.

Discutiẽtia.

Densantia.

Sequuntur anodyna proprie ita dicta, nimirum densantia, quæ humida sunt, vt *malua, althea, lac, butyrum, amygd. dulcis, aqua temperata moderatę caliditatis, hydrelæum farina triticea, panis triticeus mediocriter coctus, adeps gallinaceus, suillus*. Hippocrates fomentis ante venæ sectionem vtitur, vt inde cognoscat, an materia copiosa subsit in corpore. Nos autem loquimur de fomentis, quibus post venæ sectionem vti licet, ratione doloris vehementis, quæ sunt, humectantia, densantia, emplastica; suppurantia, (applicentur vt liber.) Quoad vsum: ℞. *panis tritticei, decocti in lacte ℥ ij. Vtere. Præterea ℞. malu. alt. an. M. ß. aquæ lib. ij. fiat decoctio ad consumpt. tertiæ partis, pro fomento. Possumus eodem modo pinguedines applicare*. Quoad modum: his tepidis vtendum, & fomentis & inunctionibus. Sumantur vesicæ, & dimidia parte repleantur propositis medicamentis. Admirabile est, si hæc medicamenta parentur cum omento verbi gratia: ℞. *omentum vel castrati, vel vituli, vel suis, calefiat moderate cum oleo amygd. dulc. cum oleo sesamino, & similibus.* Tempus patet, nimirũ post venæ sectionem, & postquam corpus bene expurgatum est. Quoad vbi: his anodynis densantib. non tantum vtendum applicando, sed etiam exhibendo. Nã vbi agendum indicatur a subsistentia indicantis. Si ergo pleuritis sit interna, intra costas: medicamenta applicata, non ita facile possunt permeare; dolor est acerbus, qui non cessit venæ sectioni, cuius insignis doloris ratione virium lapsus imminet, & membranarum corruptio: ideo cogimur iudicare, sanguinis subsistentiam esse in parte interna: & tũc hęc anodyna (quod pauci sciunt) exhibenda sunt. Consulo igitur, vt vrgente necessitate, exhibeatis *ol. amyg. dulc. recens expressi ℥. viij. Ne autem ratione olei inflammatio interna augeatur; permiscenda est bona quãtitas aquę hordei: sic enim dolor mitigatur, nec feruor intenditur.* Et tutius est his vti, quã illis medicamentis, quæ sunt frigida, & improprie anodyna dicuntur. Galen. t. 33. lib. 1. de rat. vict. *opiata in pleuritide improbat; nec enim sanant, sed sensum tollunt, & sunt in caussa, vt respiratio admodum difficilis euadat*. Auicennas in dolore admodum intenso, qui degerentibus non cedit, vtitur

Frigida, seu opiata.

frigidis: potissimum si vigiliæ infestant, exhibet *semina p apau. albi, cum saccharo, quod deterges hoc modo. ℞. emuls. sē. pap. ℥. iiij. sacchari ℥. j. addatur duo vel tria cochlearia ptisanæ hordeaceæ colatæ.* Medicaměta hęc non exhibeantur actu frigida, quia virtus prohibet caussā respirationis; licet frigida magis obtunderent doloris caussam. Quoad quando: exhibeantur, si est dolor vehementissimus, qui vigiliarum sit caussa. Quoad vbi: hæc extra applicari non debent, maxime enim læderetur respiratio: sed intro per os tantum danda sunt.

II. Appropriata.

Sequuntur medicamenta, subiectum, seu pleuram respicientia: talia sunt *dens apri, flores rubri papaueris, quorum magna copia est tempore messis*: ego non raro sum vsus, dolor enim sedatur, & pleura roboratur, vt materiam expellat morbificam. Quoad vsum: *℞. dentis apri ℈. j. flor. papau. rubri ℈. ij addatur syr. de liquirit. vel de capill. Ven. ℥. ß. Misc.* Quoad modum, potest esse lambitiuum, vel electarium. Efficax hoc est electarium: *℞. puluer. dentis apri ʒ. ß. sem. rubri papau. ʒ. j. ß. cōseruæ e flor. maluarum ℥. j. ß. cum syrupo fiat electarium. cuius dosis a ʒ. j. ad ℥. ß.* exhibeatur per vnam, vel duas horas ante omnem cibum. Sæpe detur: quia mitigatur dolor, euacuatur materia, fouetur pleuræ proportio.

III. Caussam respicientia.

Quoad materiam medicinalem, quæ caussam efficientem respicit potissimum in pleuritide: hæc medicamenta referuntur ad materiam, vel existentem in Toto, vel in Thorace. Quæ totum respiciunt, postulant discursum generalem. Vnum notandum, circa *quando* purgandum.

Qādo purgandum in pleuritide.

Hippocrates dolore descendente, inter initia pharmacum propinat, vt peplum, helleborum. Vult ergo in principio esse exhibendum: sicut enim dolore ascendente vena secanda est inter initia; ita descendente, purgandum inter initia, nisi febris prohibeat. Dolore quidem ascendente pharmacum soluens in declinatione propinandum: nam in principio secatur vena, in declinatione autem cum materia sit concocta, nec adsit cruditas, nec febris vehemens, adest indicans, & nihil prohibet. At si dolor descendat, pharmacum modo in principio, modo in declinatione exhibendum; prout adest indicans, & non adest prohibens. Si igitur in principio adsit indicans, & non adsit prohibens: tunc in principio soluens erit exhibendum. Non adest prohibens, si febris sit remissa: tunc enim magis potest materia morbifica ad indicandum, quam febris ad prohibendum. Iccirco Galenus vult, si febris sit vehemens, non esse purgandum; si non sit vehemens, etiam exhibendam esse colocynthidē. Sed dubitatur, quomodo dolore descendente, in principio, materia, quæ adhuc cruda est, magis possit ad indicandum, quam vel febris, vel materiæ cruditas, ad prohibendum? Non potest responderi, materiam illam turgere: ea enim turget & fistulosa dicitur, quæ huc illuc agitatur, vt ignoretur in quod viscus ruere possit, metusque sit, ne petat partem aliquam principem: at materia in pleuritide habet raptum ad partem ignobilem, & ad partem quā medicus cognoscit. Quare dicendum, hanc materiam morbificam esse crudam, & habere impetum deorsum, ad partem inferiorem pleuræ: hancque materiam, vt habet impetum deorsum in pleuram, magis posse ad indicandum pharmacum, quam cruditas ad prohibendum. Ratio est, quia Hippocrates loquitur de pleuritide, in qua est dolor vehemens; non de omni, sed in qua dolor fomentis non cedit; Dum igitur augetur dolor ob impetum materiæ; occurrendum est, ne ob materiæ impetum, maxima excitetur inflammatio. At fomentis occurrere non possumus. Ergo soluente pharmaco materia hæc euacuanda; ideo materia magis indicat, quam cruditas prohibeat, quamque febris remissa prohibeat; præsertim quia hæc materia, quatenus impetum habet deorsum, facile redditur obediens pharmaco deorsum trahenti. Si febris sit intensa, Auicennas noctu purgat: nos vel die, vel noctu, prout adest indicans, & abest prohibens. Si enim pleuriticus noctu peius habeat, interdiu purgamus; quia morbi vehementia noctu prohibet. Auicennas autem ita loquitur, vt significet, dolore descendente, cum summa vehementia materiæ, impetum deorsum habens, statim inter initia pharmacum esse exhibēdum, ita vt etiam noctu demus, si circa vesperam vocemur, diem sequentem non expectantes. Quod si autem febris fuerit vehemens, secundum Galenum vena secanda, etiam dolore descēdēte: & eodem die vti possumus medicamento inferius vacuante, sed leniente: Verbi gratia, mane secetis venam, circa vesperam exhibeatis leniens.

Quoad materiam fluentem, in thorace contentā: si sit Vapor, non est verus dolor pleuriticus: & tunc vti licet *anetho, chamæmelo, feniculo, cumino, dauco, aniso, petroselino, aromatibus, & alijs*; quæ sui caliditate nō nocent, quia affectus non est inflammatorius.

Discutientia vaporem.

Repellentia materiam fluentem.

Si autem materia fluens fuerit minera: repellentibus & astringentibus parce vtendum, c. 17. lib. 11. metho. impedirent enim thoracis dilatationem. Sufficit ergo *oleum rosaceum potius completum, quam omphacinum, cum aceto. Et, si materia sit biliosa, addatur oleum violaceum, vel potius aqua violarum: si pituitosa, oleū chamæmellinum, mastichinum.* Vsus sit pro discrimine indicantium, verbi gratia, si materia sit biliosa, & proinde huius sit maior actio quam pituitæ; poteris oleū rosat. completū in maiori quantitate præscribere, quam in pleuritide a sanguine pituitoso. Quoad modum: cum Galeno cap. 15. li. 1. ad Glaucon. in calida fluxione vtendum est oxyrrhodino, actu frigido: in frigida, tepido; quod in genere de inflammatione dictū, in pleuritide locum nō habet: nunquam enim in hac actu frigidum esse debet medicamentum, quamuis in fluxione biliosā minus calidū esse debeat. Quoad *quando*: vtendum his medicamentis, dum adest præsentia indicantis: nimirum in principio, dum materia fluit, & non est impacta. Oportet autem abesse prohibens: Prohibet in principio materia existens in toto & thorace. In toto, dum est admodum copiosa: quare in primis vena secanda, antequam vtamur reprimentibus. Per materiam in thorace existentem, intelligo materiam, quę est in aliquo viscere thoracis, & mouetur in thorace existens, vel a corde, vel a pulmone ad pleuram: verbi gratia, quando peripneumonia mutatur in pleuritidem: in hoc casu reprimentibus æger necaretur, quia impetus est a parte nobili ad ignobilem: & reprimentia præterea prohibentur a virtute debili cordis, pulmonis, quatenus hęc viscera propter imbecillitatem facile suscipiunt. Quamobrē, si adest tussis, quæ tamen non fit ratione pleuritidis; si adest peripneumonia; si homines sunt obnoxij palpitationi cordis: significatur harum partium imbecillitas: ideoq; tunc nullo pacto reprimentibus vtendum. Quoad vbi: patet, quod parti dolenti sint adhibenda medicamenta.

Si materia iam fluxa sit, ad notandum impacta: si fuerit sanguis, præsertim feruens ac biliosus: exhiberi debent, *syrupus violaceus, intubinus, de capillis Vener. item intubæ, sebesten, amylum, saccharum candidum, amygdalæ, semina frigida mai. & minora.*

Expectorantia.

Si sanguis non sit ita feruens, his adiungemus *syrupum acetosum simplicem.* Si sanguis sit pituitosus; addemus *oxymeli simplex, syrupum liquiritiæ, syrupum de farfara, loch de pino, loch de pulmone vulpis: & parabimus eclegma, e melle, e mulsa:* nam ratione sanguinis pituitosi opus est detergentibus. Si sanguis fuerit melancholicus; aduertendum, an sanguis ille sit exustus, necne. Si exustus fuerit; addatis *syrupum de pomis simpl. syrupum violarum, mucilagines seminis altheæ, maluarum; addatis passulas, caricas.* Si non fuerit exustus; satis erit vti medicamentis, quibus etiam vtimur ratione

Cum aceto paratorum vsus vitetione

...tione pituitæ, idest attenuantibus, ratione crassitiei.

er, vbi neruosum genus imbecillum est, in pueris, malientis, hycte ricis, &c.

Hæc igitur sunt medicamenta, quibus vtimur pro euacuanda materia, in thorace & pectore existente. De *Vsu.* Dosis augetur vel minuitur, pro varia ratione indicantis: nimirum pro copia, caliditate, crassitie, tenuitate, visciditate. Ratione ergo bilis, quæ calida ac tenuis est, & proinde summæ actionis, ita præscribemus: ℞. *syrupi viol.* ℥.j.ß. *sacchari candidi violacei* ℥.ß. *emulf. semin. melon. cucurb. ana* ℥.iij. *Mis. fiat lambitiuum.* Si sanguis fuerit pituitosus, crassus, viscidus, ita præscribatur: ℞. *oxymelit. simpl.* ℥.j.ß. *syrupi de furfura* ℥.ß. *penidiorum* ℥.iij. *Misc. & fiat lambitiuum.* Quoad modum, lambitiuum potest esse magis vel minus liquidum. Minus liquidum conuenit, dum maior est resistentia, difficilior passio; vt si sanguis sit pituitosus & melancholicus: contra, si biliosus. Quoad quando agendũ: his medicamentis vtendum, dum adest indicans, et nihil prohibet. Indicans adest, dum materia morbifica egreditur pleurã; hoc enim tempore materia mouetur in pulmones, & per tussim ope eclegmatum excernitur: non debet manere in thorace, quia orietur empyema: lambitiuis igitur vtendum, quando materia egreditur pleuram; ergo quamprimum: nam in pleuritide inflammationis materia etiam inter initia resudat, sicut in ophthalmia. Quare inter initia eclegmatis vtendum, nisi adsit prohibẽs. Prohibet autem primum materia existens in toto. Male igitur quidam practici in prima visitatione præscribunt lambitiua: (sunt quasi fœminæ, isti Medici:) nam materia in toto existens prohibet: eclegma enim exhibitum est in caussa tussis; tussi autem agitantur pulmones, thorax, & pleura: ideoque si corpus sit repletum, maius fit nocumentum, ratione attractionis nouæ materiæ, quam iuuamentum. Quare & post venæ sectionem, & post leniens, lambitiua demum præscribi debent: potestque & sanguis vacuari, & leniens exhiberi, eodem die, nec enim cunctandum. Prohibetur etiam lambitiuum a materia, quæ euidenter replet ventriculum, & præsertim a materia cibali. Hinc boni practici lambitiua exhibent ante cibum, & minimum per duas horas post cibum. Vbi agendum, patet: materiæ enim subsistentia indicat, medicamentum per os esse exhibendum.

Error quorundam.

Resoluentia materiã impactam.

Tandem opus est medicamentis, quæ mineram seu materiam impactam vacuent; non potest autem vacuari, nisi mutetur in vaporem. Quare hæc medicamenta debent esse calida, tenuis substantiæ: hæc sunt mitia, mediocria, vehementia: quibus vtendum, prout materia postulabit. Inter mitia recensere licet, quæ proponuntur ab Hippocrate & Galeno, libro secundo, de rat. vict. nim. *spongia madefacta in aqua calida, furfures, milium, althæa, chamæmelum, fœnumgræcum.* Mediocre medicamentum, secundum Hippocratem, & Galenum, loc. cit. confici potest ex *erobo, item ex anetho, hyssopo, origano.* Vehementius medicamentum conficitur e *sale, dictamno Cretico, halcyonio, iberide & sinapi.* Quoad *quantum* agendũ, ita præscribi potest: ℞. *furfurum Man. B. orobi, milij, ana* ℥.j. *Misce fiat sacculus & applicetur.* Quoad modum: hæc medicamenta actu calida administrentur, modo magis, modo minus, pro resistentia. Forma potest esse inunctio, fomentum, ceratum, sacculus, vesica. Quoad quando agendum: his vtendum, dum adest materia impacta, nec aliquid prohibeat. Prohibeat autem materia existens in toto: licet enim ab initio quædam fiat resolutio, & medicamentum iuuare videatur, postea tamen nocet, quia pars laxior redditur, & fluxio augetur: quare totum ante omnia euacuandum, cap. 2. lib. 2. ad Glaucon. Præterea prohibet materia in thorace seu pectore existens, sed nondum impacta: hæc ergo linctuum ope primum vacuanda est; deinde accedendum ad materiam impactam. Vbi agendum patet: possumus enim resoluentibus vti & intus, & extra. Intus ea administrari debent, quæ sunt iucunda: nam vitius oris & palati prohibet iniucunda.

Victus.

Diæta, pro caussæ varietate variat. In biliosa pleuritide victus magis debet esse refrigerans, quam in pituitosa. Victus autem in hoc affectu inflammatorio non erit plenus; nam interficerentur ægri; sed tenuis. Dabitur ergo *ptisana colata, & parata potius sine carne; Licet exhibere panem, vel in aqua, vel in iure dilutissimo: Licet exhibere mulsam, & eam potius aquosam.* Nam beneficio huius victus; materia ex accidenti euacuatur: & virtus robusta solet permittere. De *vsu* ciborum. Quoad quantum agẽdum; pro actione materiæ morbificæ, & actione virtutis, oportet augere, & imminuere quantitatem. In pleuritide summa est actio materiæ, si copiosa est materia: quo ergo materia copiosior, eo minus cibi alimentalis exhibendum. Virtutis autem actio summa est, si debilis est virtus: nam virtus robusta est despicienda: quare virtute robusta existente, cibus admodum exiguus est exhibendus. Quoad modum: fit liquidior cibus, si maior resistentia materiæ. Quoad quando agendum: Hippocrates cap. 44. lib. 1. de rat. vict. proponit ptisanam, melicratum, & aquam, victum scilicet admodum tenuem, vsq; ad nonum diem. Male ergo faciunt, qui illico deueniunt ad cibum plenum. Addit Galenus commen. 15. l. 1. de rat. vict. si os madefiat, & sputum a pulmone prodeat; bonum esse, sorbitionem exhibere, & sorbitionis quantitatem augere. Et in commen. 5. ait, quod, quo plus expurgatur materiæ; eo plus cibi sit offerendum, vsque ad iudicationem. Et comm. 21. dicit: antequam appareat sputum, sorbitionem esse exhibendam exiguam. Et com. 25. dicit: mane sorbitionem esse exhibendam; vesperi autem cibum; sorbitio est victus magis tenuis; cibus, minus tenuis. Hæc ad methodum reuocanda. Dum est sputum, dum os madesit; virtus magis potest ad indicandum alimentum, quã materia morbifica ad prohibendum. Contra, dum non est sputum; materia morbifica magis potest ad prohibendum alimentum, quam virtus ad indicandum. Ratio: dum enim sputum adest, fit euacuatio materiæ morbificæ: & eo tempore, præter id, quod minuitur materia morbifica, sputum etiam vacuatur per tussim, vt pulmones laborent; vbi autem labor, ibi non prodest fames. Præterea Galenus in cœna exhibet cibum minus tenuem; non quod hoc semper obseruandum sit: sed quod eo tempore consuetudo esset, vt liberalius cœnarent, quam pranderent. Respicit ergo Galenus ad consuetudinem; quæ non est indicans; sed signũ manifestans nobis virtutem, quæ magis eo tempore cibum potest regere. Quoad potũ: Hippocrates com. 40. lib. 3. de rat. vict. improbat *aquam crudam, quæ non permeat: Coquenda igitur, & alteranda attenuantibus, aceto, hordeo, & similibus.* Admittitur etiam *vinum aquosum exiguum. Et commen. 2. atque 4. libro 3. de rat. vict. videtur probare vinum dulce, sed non admodum crassum.* Hinc quidam tam sunt in vino præbendo audaces. Igitur quoad vsum, & quando agendum aqua est exhibenda tempore cibi, vt sit cibi vehiculum: & virtus non prohibet, plerunque in declinatione. Vinum etiam exhibendum tempore cibi, vt vehiculum: prohibet autem inflammatio: quare quandiu illa adest, non debet vinum exhiberi, com. 2. lib. 3. de rat. vict. comm. 21. lib. eiusd. magis enim nutrit vna potio mellis, quam duæ potiones vini aquosi. Quare præsente febre, & existente inflammatione, non debet vinum dari, sed potio iam proposita.

Potus.

CAPVT IIII.

De Empyemate.

Nomen. PEr empyema intelligimus illud vitiũ, in quo thorax repletur materia purulenta, cap. 2. lib. 2. methodo. cap. 8. libro 5. method. cap. 9. libro 4. de cau. pulſ. commen. aphoriſ. 27. ſect. 6. Generatur hoc malum,

Definitio. quoniam pus præter naturam replet cauitatem thoracis. Empyema ergo eſt conſtipatio cauitatis thoracis, prodiens a pure. Forma huius vitij eſt conſtipatio; quare eſt anguſtia determinata, idest, diſtincta ab obſtructione, & reliquis anguſtiæ ſpeciebus. Subiectum eſt thorax, ratione cauitatis: nam ſi perpendatur thorax non ſecundum cauitatem, ſed potius quantitatem; empyema poteſt ſtatui morbus in magnitudine auctа.

Cauſſæ. Cauſſa efficiens eſt materia purulenta: ad differentiam humoris & aquoſitatis. Diſcurremus ergo circa pus: de quo Galenus agit c. 9. 6. 8. & 9. l. 5. ſimp. & com. aph. 47. ſect. 2. & c. 5. l. 4. meth. & c. 16. lib. 11. meth. Per pus intelligimus contentum, non continens; & proinde miſtum a toto genere præter naturam; eſt enim opus prorſus inutile & ſupervacaneum; ut ratione agentis aliqua e parte ſit naturale, quatenus ad huius generationem concurrit non modo calor præter naturam, ſed etiam calor naturalis. Eſt autem pus opus, quod ſequitur thoracis vel expulſionẽ, vel coctionem: Expulſionem, dum aliunde fluit, & non generatur in thorace: cum videlicet, propter copiam, & propterea ob errorem externũ expulſio læditur, vt expultrix non poſſit expellere; ſicut contingit poſt anginam, poſt peripneumoniam, poſt pleuritidem; quando hæ inflammationes ad ſuppurationẽ deducuntur. Pus ſequitur coctionem, quoties generatur in cauitate thoracis. Vnde empyema non ſemper ſequitur inflammationem; ſed quandoque generatur materia purulenta in cauitate thoracis, vt in deſtillatione a capite, vt colligitur e Galeno & Hippocrate, aphoriſ. 30. & 38. ſect. 7. in qua coctione & generatione puris, quandoque læditur facultas, ob thoracis intemperiem, productam a materia deſtillante: ſed quandoque id fit, & potiſſimum ob errorẽ externũ. Error externus eſt materia deſtillans: quæ, cum ſit excrementitia non poteſt verti in alimentũ, ſed mutatur in pus: quod tamen non legitimum eſt, ſed ſpurium; quemadmodum exquiſitum eſt pus, quod prodit a loco inflammato.

Differentiæ. Quoad differentias a forma; conſtipatio eſt Maior vel Minor. Quoad ſubiectum: thorax repletur, vel ſecundum omnem cauitatem; vel ſecundum Partem, eamque Dextram, vel Siniſtram. Quoad cauſſam efficientem; pus generatur vel Extra, vel Intra cauitatem.

Signa. Signa Galenus tradit c. 7. & 8. l. 4. de loc. aff. & li. 2. prognoſt. comm. 60. & ſeqq. In genere empyema cognoſcitur e ſenſu grauitatis, in profundo thoracis; e fluctuatione; e difficili reſpiratione, & cum aliquo fœtore; e tuſſi, quæ primo eſt ſicca, mox cum materia purulenta; e macie; & ſi progreditur, ſubſequitur hectica febris; a pure enim putridi vapores eleuantur, qui cor petunt, eiusque ſolidam ſubſtantiam ponũt in calefacto eſſe. Quoad ſigna differentia a forma ſumpta cognoſcitur maior & minor conſtipatio, & vehementia e remiſſione ſymptomatum. Quoad differentias a ſubiecto: ſi pus, verbi gratia, ſit in cauitate dextra, patiens melius decumbet in dextra parte. Et, cũ Auicenna, ſi applicabitis linteum madefactum thoraci, ſecundum vtramque partem, & dextram, & ſiniſtram; citius id exſiccabitur ſecundum partem, in qua eſt materia purulenta. Quoad differentias a cauſſa efficiente: Si empyema ſuccedit anginæ, peripneumoniæ, pleuritidi; facile cognoſcitur pus eſſe legiti- A mum, & extra genitum: ſi autem ſuccedat deſtillatio- ni, oppoſitum ſtatuendum.

Indicationes. A forma non ſumuntur indicationes ex vſu. A ſubiecto non ſumuntur indicationes, niſi vt roborentur thoracis viſcera. A cauſſa efficiente, idest a pure ſumuntur indicationes; quatenus eſt miſtum a toto genere præter naturam, lædens thoracem. Vt miſtum præter naturam, oritur indicatio eradicandi, quia a toto genere eſt præter naturam. Si viſcidum, oritur indicatio detergendi; ſi acre, attemperandi. Vt lædit vehementer; indicat remedium vehemens; ad quam vehementiam reſpiciens Galenus dicit interdum ſectione eſſe opus. Vt lædit thoracem, indicatur remedium auxiliare, idest, vacuans per tuſſim.

Prognoſtica. Vitium in genere periculoſum eſt: dum enim materia a toto genere præter naturam in cauitate thoracis adeſt; niſi euacuetur ſpatio 40. dierum, lethale eſt. Quoad differentias formales; malum eſt periculoſius, ſi conſtipatio eſt maior. Quoad ſubiectum; malum periculoſius eſt, ſi tota cauitas afficiatur, quã ſi ſecundum partem fiat repletio: ſi repleta eſt ſiniſtra cauitas, periculoſius eſt vitium, ratione ſiniſtri ventriculi cordis. Quoad cauſſam efficientem, malum eſt periculoſius, vt pus eſt magis putridum, vt eſt copioſius, vt acrius & viſcidius. Hinc Hippocr. aphoriſ. 44. ſectio. 7. dicit, ſi effluat pus album ægros periculum euadere. Adhæc malum eſt peius, vt pus magis hæret; vt vehementius lædit, vt extra thoracem genitum. Si empyema ſuccedat anginæ, peripneumoniæ, pleuritidi; peius eſt, quàm ſi ſequatur deſtillationem.

Veneſectio. Quoad præſidiorum materias; patent e pleuritide: notanda quædam proponemus, circa ſectionem venæ, & ſectionem thoracis. Auicenna venam ſecat. Galenus autem c. 7. l. 4. de loc. aff. ait, eos qui empyemate laborant, vires habere imbecilliores: quare nõ videtur adeſſe virtus permittens veneſectionem. Pro reſolutione ſciendum: ſi empyema fiat e deſtillatione, virtutem poſſe eſſe robuſtam. Dum autem fit empyema ex inflammatione; id bifariam accidere poteſt: primum, ſi fiat ruptio inflammationis ante maturationem, antequam ſanguis e toto in pus conuertatur; & tunc adhuc eſt ſanguis, & propterea ſanguis eſt euacuandus: & virtus poteſt eſſe robuſta, quia malum non eſt admodum progreſſum, cum ſanguis nondum ſit in pus conuerſus. Et de hoc empyemate loquitur Auicenna: ideoque dicit, ſi apoſtema rumpatur ante maturationem, erumpit ſanguis, atque tunc neceſſaria eſt venæ ſectio. Sed ſi ruptio fiat poſt maturationem, tunc non adeſt ſanguis, ſed pus: ergo non eſt ſanguis vacuandus: & virtus tunc eſt debilis. Et ad hoc empyema reſpicit Galenus.

Thoracis perforatio. Sectio thoracis eſt potentis vehementis remedij, vacuantis pus. Vnde Auicenna ait, ſi materia purulenta ſit copioſa, vt non poſſit 40. diebus euacuari, thoracem eſſe perforandum. Et Galenus com. aph. 27. ſect. 6. probat thoracis vſtionem, perforationem, dum eſt pus plurimũ, vt euacuari non poſſe videatur. Dum ergo pus affectum eſt vitio vehementi, neq; debilibus auxilijs cedit, oportet ad vſtionẽ confugere: niſi enim fiat euacuatio ſpatio 40. dierum, nulla eſt ſpes ſalutis. Quoad vſum: & primo, quoad [illegible]: ſi fuerit ſumma actio puris, confeſtim pus eſt euacuandũ: ſed quia virtus eſt debilis, ſenſim [illegible], & pluribus vicibus præſtare oportet, vnde Hippocrates cognoſcens virium infirmitatem, dicit, qui ſuppurati ſunt, ſiue vrũtur, ſiue ſecentur, ſi pus vniuerſum fluxerit, moriuntur. aph. 27. ſect. 6. Quoad modum: ſi vehemẽs puris eſt reſiſtentia, licet vrere ferro candente: &, ſi virtus ſit debilis, foramen non ſit admodum amplum: amplius, ſi non ita debilis. Quoad [illegible] ſectio vel vſtio inſtituenda, quando adeſt præſentia indicantis, idest, quando non poteſt pus expurgari ſpatio 40. dierum. Quoad [illegible]: [illegible] ſub-

ſiſtentia

sistentia thorax aperiri debet modo in dextra, modo in sinistra parte. At illa prohibent: idcirco perforatio est facienda inter costas: Virtus etiam medullæ spinalis & viscerum prohibet: vnde perforatio facienda est, inferne sursum numerando in costis legitimis, inter tertiam & quartam, vel quartam & quintam, ratione viscerum: præterea perforatio debet esse remota a spinali medulla, per tres digitos, citra extremitatem costarum. Hæc de chirurgia.

Expurgantia pus e cauitate thoracis.

Medicamenta communia supponimus. Ergo proponemus tantum medicamenta respicientia pus in thorace existens. Pus a quarto 40. diem est vacuandum, ne cogamur ad perforationem confugere. Animaduertendum igitur, vtrum pus moueatur, vel quiescat. Si moueatur: quandoque mouetur ad vnam partem, quandoque ad aliam. Si moueatur, verbi gratia ad aluum, exhibeatur *manna; mel violatum solut. tandem agaricus: probantur etiam clysmi e melle rosac. & ptisana, mel enim vel acetum detergit, ptisana detergit: & acrimoniam puris attemperat, ne intestina abradantur.* Si ad renes impetum habeat: exhibenda diuretica, *ceterach, petrosel. asparagi, fœniculum, & alia diuretica valentia: quibus mitiora permiscentur, ratione acrimoniæ puris vt sunt syrup. de capillis Ven. semina frigida* &c. Si pus impetum habeat simul & ad renes, & ad aluum: maxime probatur *ius galli; mediocriter antiquum, cum melle rosato, vt fiat euacuatio per aluum, & cum diureticis, vt fiat euacuatio per renes.* Si ad pulmones impetum habeat: oportet vti *loch de pulmone vulpis, oxymelite simpl. & scillitico, potest aliquid mannæ addi: & ratione acrimoniæ puris aliquid syrupi violati, nonnihil liquiritiæ.* Si motum habeat ad cutim: post perforationem maxime probatur *mulsa, modo magis, modo minus diluta, pro crassitudine & acrimonia puris.* Si denique conquiescat materia purulenta, idest non habeat impetum: applicari debent *althæam, et lil. albi, terine, emplastrum sacrum, & similia, quæ possint materiam impactam attenuare & dissoluere.* Quod si ob puris acrimoniam dolor sit intensissimus, Auicennas stupefacientibus vtitur, sed cum moderatione, ne respiratio reddatur difficilis. Possumus ergo vti *semine papaueris albi, non vltra* ℥ iij. *vel* iiij. *atque in dolore vehementi.*

Narcotica.

Diæta.

Diæta ad proportionem respondebit. Quare si pus impetum habeat ad aluum; cum cibis *beta miscenda, & alia lubricantia: possumus etiam cibarijs addere malua, & portulacam, vt aluus fiat lubrica.* Si ad renes impetum habeat, cibis permiscenda *semina melonum, petroselinum.* Et sic de alijs. Potus similiter præscribendus; & nisi sit febris, vinum exhibere licet.

CAPVT V.

De Peripneumonia.

Nomen.

Peripneumonia pene vt pleuritis curatur: quare de ea pauca. Intelligimus autem inflammationem pulmonum, cap. 2. lib. 2. ad Glauc. Generatur hoc vitium, quia sanguis fluit in pulmones, & ita agit in pulmones, vt calefiant, & tumeant. Peripneumonia ergo est tumor calidus pulmonis, procedens a sanguine. Forma est tumor calidus: vnde pulmones in peripneumonia afficiuntur duplici morbo: in aucta magnitudine, quia est tumor; & in intemperie, quia est tumor calidus. Subiectum est pulmo, non pleura, vt in pleuritide. Caussa efficiens est sanguis, quia affectus est inflammatorius cap. 1. li. 4. de præsag. puls. cap. 9. lib. 2. loc. aff. Vt plurimum peripneumonia fit a sanguine pituitoso, quamuis possit etiam alius esse sanguis: sicut pleuritis promptius fit a sanguine bilioso, cap. 10. lib. 2. de crisi. cap. 12. li. 4. de caus. puls. pulmo enim laxus est, & bilem susceptam non facile detinere potest; pituitam autem vt pote viscidam, facilius. Cæterum, cum sanguis, peripneumoniæ caussa,

Definitio.

Caussa efficiens.

sit mistum præter naturam, lædens pulmones: quatenus est mistum, potest esse quilibet sanguis, sed præcipue pituitosus. Quatenus præter naturam, peccatum sanguinis esse potest secundum formam, si sit putridus; secundum quantitatem, si copia peccat; secundum qualitatem & primam, & secundam, tum alteratricem, tum motricem: sicut declarauimus in pleuritide. Vt autem hic sanguis lædit, lædit potius vehementer. Vt lædit pulmones: eos vel Totos, vel secundum Partem lædit.

Differentiæ.

Quoad differentias a forma: vt peripneumonia est tumor calidus, differentia est secundum Magis, vel Minus. A subiecto: pulmo Totus, vel secundum Partem afficitur. Ab efficiente: sanguis est Putris, vel Permistus; item, sanguis vel Attrahitur a pulmone, vel Transmittitur in pulmonem; & vel a Toto, vel a parte.

Signa.

In genere peripneumonia indicatur e respiratione, dolore, tussi, sputo vitioso, febre assidua, & colore maxillarum mutato. cap. 9. lib. 2. loc. aff. & cap. 4. de loc. affec. ... lib. 4. de præsag. e puls. cap. 12. lib. 4. de caus. pulsuum. Respiratio difficilior est, quam in pleuritide; nam maior est necessitas euentandi caloris. Dolor, ad differentiam pleuritidis est grauatiuus, & fere tensiuus, non cum acuta punctione. Ideo estote diligentes: nam interdum medici videntes peripneumoniam, pleuritidem obscuram; & interdum putant esse flatus; vnde ægri vinum bibunt, & moriuntur, sicut accidit Fallopio. Tussis molestior est, quam in pleuritide; quia primario afficitur pulmo: in pleuritide per consensum. Pulsus est mollis, velox, creber, inæqualis; qui quandoque magnus videtur, nam vehementer percutitur arteria: sed est tamen languidus, quia vis seu facultas frangitur. Facies denique est rubicunda, ob euaporationem sanguinis in caput. Quoad differentias a forma, symptomata vehementiora, indicant affectionem vehementiorem. Quoad differentias a subiecto: si afficiatur totus pulmo, dolor ille grauatiuus, omnes partes thoracis occupabit. Quoad differentias a caussa efficiente: quinam sit sanguis peccans; cognoscetur vt diximus in pleuritide.

Indicationes.

Quoad præsidia, secundum Auicennam & Rhasim, eadem est cura peripneumoniæ & pleuritidis: vt ea differentia tantum sit ratione subiecti. Hic ergo indicatio oritur corroborandi pulmones.

Prognostica.

Multum autem in hoc maxime est periculosum cum enim sanguis vehementer lædat & summæ sit actiuitatis, ac resistentiæ; si contingat virtutem esse debilem: vitium prorsus est lethale, solis Sacerdotibus relinquendum, cap. quinto. lib. 10. method. Quoad differentias formales: vt tumor est maior, ita peius vitium. A subiecto: maximum periculum, si totus pulmo afficiatur. Ab efficiente: vehementia sanguinis ponderanda, vt in pleuritide: vbi notandum, peripneumoniam a sanguine bilioso, quæ raro fit, esse periculosissimam: solet enim interdum fieri, ob bilis copiam, & crassitiem, & ob pulmonis imbecillitatem: quæ pessima sunt.

Curatio.

1.

Quoad materiam chirurgicam, Rhasis in principio basilicam secat: deinde curat malum: vt pleuritidem. Vnica enim basilica in peripneumonia est secanda & quidem statim: nam sanguis est affectus vitio vehementi, & vehementer lædit pulmones: præterea virtus in peripneumonia, quamuis robusta, cito tamen succumbit; contra, in pleuritide. Quoad quando: adest indicans, sanguis vehementer lædens, & imminet virtutis lapsus: ergo quamprimum vena secanda. Quoad vbi: sanguis subsistentiam habet circa pulmones; ergo basilica aperienda. Medicamenta conueniunt, quæ in pleuritide: differentia est secundum magis & minus: nam sanguis magis lædit in peripneumonia, quam in pleuritide: quare omnia sunt vehementiora. Præterea discrimen est in loco: nam ob-

2.

in pleuritide læditur pleura; in peripneumonia pulmo. Ideoque medicamentis miscenda sunt, quæ pulmonem respiciunt, vt sunt *pulmonaria, pulmo vulpis puluerizatus*: Reliqua petenda e cap. de pleuritide, & de tussi. Idem de diæta iudicium; præcipue in peripneumonia a vino abstinendum, magis enim nocet quam in pleuritide, quia est inflammatio visceris intimioris, quod malam suam affectionem cordi communicat.

CAPVT. VI.

De Sputo sanguinis.

Nomen.

SPutum sanguinolentum, est malum frequens, quod multos iugulat ob medicorum inertiam: ideo de hoc malo diligenter tractabimus. Potest autem dupliciter sumi sputum sanguinolentum: non principaliter, cum succedit inflammationi, verbi gratia quando in pleuritide sputum cruentum eijcitur, & de hoc non loquimur. Secundo igitur modo per sputum sanguinolentum, intelligimus sanguinem per os egredientem, & immediate prodeuntem e vasis sanguinem detinentibus, ad differentiam sputi cruenti non principalis, quod fit, dum sanguis non immediate e vasis exit, sed e capacitate membri. Generatur malum hoc, dum caussa aliqua præter naturam occurrit vasis sanguinem continentibus, ita eo afficiens, vt facultas retentrix vasorum non possit sanguinem retinere, vnde per os egreditur.

Generatio.

Definitio. Forma.

Hoc ergo sputum cruentu, est exiens sanguis oris, procedens a læsa retētione vasorum sanguinem continentium. Forma est exiens sanguis, cap. vlt. lib. de diff. sympt. cap. vlt. lib. 2. de sympto. caus. cap. 2. li. 5. method. Est exiens mutatum: non morbus, non caussa, sed symptoma; non actio læsa, non qualitas, sed exiens: & cum exiens mutatum possit esse varium, hic est sanguinolentum: vbi per sanguinem intelligimus & venalem, & arterialem, ad differentiam alterius materiæ, quæ potest egredi. Subiectum, per quod egreditur, est os, ad differentiam sanguinis egredientis per nares, vel per alias partes. Hoc exiens toto genere est præter naturam, ratione loci, quia sanguis per os egreditur; ad differentiam sanguinis per vterum exeuntis: is enim locus a natura destinatus est sanguini exeunti, ideoque illa excretio non est præter naturam ratione loci. Non tamen sputum sanguineum toto genere præter naturam est, omnibus modis, & simpliciter: quia interdum egreditur sanguis non putridus; interdum criticè per os egreditur: dicimus ergo toto genere præter naturam, ratione loci.

Subiectum.

Caussa efficiens.

1.

Caussa efficiens, est læsa retentrix vasorum sanguinis. Quare duo explicanda: primo, quænam sit caussa læsæ retentionis; secundo, quæ sit caussa ob quam vasa, sanguinem detinentia, afficiantur. Caussa ergo læsæ retentionis est id, a quo pendet exiens hoc mutatum: quod cum sit symptoma secundum, necessario dependet a primo (*primum symptoma, est actio læsa, quæ immediate morbum sequitur: secundum est tum qualitas mutata, tum exiens; quæ a primo dependent*. Primum symptoma est actio: quæ multiplex esse potest: attractio, retentio, concoctio, expulsio. In definitione proposuimus retentionē, non alias actiones: nam hæc vasa a natura genita sunt ad sanguinem detinendum; ideoque si contingat vt horum vasorum lædatur retentio, egreditur sanguis. Læditur autem retentio, non ob errorem externum, sed læsa retētrice, eo modo, quo facultas lædi potest, idest, quatenus vas, sanguinem cōtinens, quod est sedes facultatis retentricis, afficitur aliquo morbo. Nam in sputo sanguineo, necesse est vas affici aliquo morbo. Hic morbus quandoque est mala cōpositio, nonnunquam soluta vnitas. Mala compositio est duplex: primum

2.

Ἀναστόμωσις.

Anastomosis, idest, apertio immodica præter naturā orificiorum vasorum: qui morbus pertinet ad conformationem, vt consistit in meatu. Anastomoseos huius caussa interna, est sāguis copiosus & calidus, qui sui copia & caliditate quandoq; præter naturam orificia vasorum aperit. Externa caussa esse potest balneum aquæ dulcis, item aloe, &c. Alter morbus pertinens ad malam cōpositionē, est Diapedesis, id est, raritas præter naturam tunicarum, qui pertinet ad tunicas vasorum. Huius morbi caussa potissimū esse solet sāguis tenuior, serosior. Hi duo morbi sunt malæ compositionis, vt expresse Galenus in lib. de diff. morb. asserit: Interim tamen Galenus cit. lib. 5. metho. videtur anastomosin & diapedesin referre ad solutam vnitatem: vbi sciendum, hos ipsos morbos nō quidem esse in soluta vnitate, sed posse esse caussas solutæ vnitatis: hæc enim fieri potest ex immodica apertione, & raritate, cum non infrequens sit vnum morbum sequi alium. Tandem est alius morbus, soluta vnitas a Galeno loc. cit. dicitur διαίρεσις, idest, dissolutio. Huius solutæ vnitatis caussa interna, potest esse sanguis copiosus et flatulentus, qui facit solutam vnitatem non quamlibet, sed ruptionem: fieri item potest soluta vnitas a sanguine acri, qui abradēdo efficit solutam vnitatem: vnde hæc soluta vnitas nō est simplex, sed necessario habet aliquid permistum, scilicet deperditionum substantiæ partis: & hæc caussa potissimum est pituita salsa. Caussa extrinseca, potest esse quælibet primitiua, quæ cūm pectus agit, huc sit, verbi gratia pōdus onerosum; siue vox immoderata, vel quælibet alia externa caussa, quæ aut contūdendo, aut incidendo quod vasorum vnitatem soluerit. Per vasa autem continentia sanguinem, intelligimus vasa pertinentia ad pulmonem, ad guttur, ad os, ad caput, ad ventriculum, ad hepar, ad vterum. Anastomosi magis obnoxia sunt vasa calidiora & humidiora, quæ promptissime efficiuntur & referātur. Diapedesi obnoxia sunt tenuiora. Quoad diæresin, vasa sunt tenuia & mollia; propterea facillime abraduntur; & franguntur a caussa extrinseca, si crassa & dura fuerint, dissoluuntur ab interna caussa; verbi gratia sanguine replente, flatulento: nam vasa dura quia non possunt extendi, rumpuntur.

Διαίρεσις.

Διαπήδησις.

Differentiæ.

Quatenus sanguis exiens est mistum, potest esse Syncerus sanguis, vel Permistus cum alijs humoribus. Vt autem est præter naturam, secundum formā vel est Putridus, vel Non: secundum quantitatem, Magis vel Minus copiosus: secundum qualitatem, Primam quidem, calidus est vel frigidus; secundum qualitatem Secundam, est huius vel illius coloris, odoris, saporis, &c. Præterea perpendere oportet motum: vbi respiciendum ad modum, & ad terminum a quo. Ad modum, vt egreditur Critice, vel Symptomatice: item cum Sputione, cum Screatu, cum Tussi, cum Vomitu. Quoad terminum a quo differētiæ oriuntur, vt prodit sanguis e Vena, vel ab Arteria; & vel pulmonis, pectoris, gutturis, oris, capitis, ventriculi, iecoris, lienis, vteri. Quoad differentias a caussa symptomatis, fit exitus sanguinis, vel ob Malam compositionem, vel ob Solutam vnitatem; si ob malam compositionem, vel Anastomosin, vel Diapedesin: si ob solutam vnitatem, vel Simpliciter, vel cum Deperditione partis, vt quando fit ex abrasione.

Signa.

In genere vitium hoc est manifestum. Quoad differentias symptomatis huius, vt est mistum, num sanguis per os egrediens sincerus sit, an permistus cum alia materia, oculis conspicitur. Quatenus autem est præter naturam, & primo secundum formam: an sanguis sit putridus, nec ne; odor indicat, & sapor: de quo conqueretur ægrotans. Quoad vitium secundum qualitates primas & secundas: sanguinis sputum in genere seipsum manifestat, an calidum, crassum, magis vel minus rubicundum, huius vel illius odoris,

odoris, quæ vel ex ægri relatione, vel aspectu manifesta fiunt, verbi gratia si calidum erit, ægrotus dicet se persentire sensum caliditatis: crassities & color oculis cognoscuntur. Quoad modum sanguinis egredientis: cognoscendum, an exeat vel per simplicem exspuitionẽ, vel per screatum, vel per tussim, vel per vomitum. An vero exeat per viam crisis, vel non; cognoscitur e tolerantia ægri: nam si exiens est criticum, ægri facile tolerant; & si quandoque contingat in febribus putridis, in ardentibus, signa erunt coctionis: si contra, erit symptomaticum exiens. Circa terminum a quo, cognoscendum, an egrediatur a vena, vel arteria, capite secundo, libro de atrabil. si ab arteria prodeat, sanguis est admodum calidus, satis tenuis, potius flauus, quam rubicundus, & saltu quodam impetuoso exit: contra, si a vena. Deinde etiam cognoscendum, a qua parte sanguis prodeat. Si ergo egrediatur e pulmonum vasis, non nisi per tussim excerni prodest: nullus dolor erit, quia pulmo sensu caret, & præsertim eo sensu, ob quem dolor oboriri potest. Si a pectore prodeat, egreditur quidem cum tussi, sed potest esse dolor, quia pectus seu thorax non caret sensu tactus. Potest etiam fieri, vt prodeat a capite, & tussi excernatur, sine dolore: hunc si contingat, vt sanguis in capite existens, descendat in pulmones, & hunc per tussim, ac sine dolore per os egrediatur; aderunt signa capitis male affecti. Si autẽ prodeat a pulmone, non adsunt signa malarũ aliarũ partium. Et præterea accidere potest, vt simul cum sanguine egrediatur pulmonis substantia; & tunc sanguis procul dubio a pulmone prodit: sed hoc rarissimum est. Oportet autem diligenter obseruare, quæ per tussim excernuntur: nam interdum pituita crassa & viscida tussi eijcitur, habens sanguinem permistum: vt aliqui interdum suspicentur, substantiam illam albicantem esse substantiam pulmonis: at hoc falsissimum est; nam in pulmonis substantia non est visciditas. Præterea, cum hoc sit rarissimum, cognoscitur sanguis prodire a pulmone: quoties est spumosus: nam a capite spumans esse non potest. Sed dubitatur, cur non sanguis etiam a capite in pectus descendens spumosus fiat? nam spuma fit e materia humida & vaporosa, concurrente, vel calore, vel motu, vel vtrisque. Si ergo sanguis a capite in pectus destillet; adest materia humida, scilicet sanguinea, & materia vaporosa, scilicet aer, qui assiduo inspiratur, & exspiratur; adest etiam motus, nam sanguis a capite in pectus descendit, & a pectore in os ascendit, ideoque adest motus: in eo etiam loco calor est: præterea dum sanguis tussi expellitur, necessario generatur spuma. Sed respondendum; spumosum sanguinem, differre a sanguine cum spuma. Sanguis spumosus est, qui secundum omnes sui partes & internas, & externas, est refertus spuma: & hic solum a pulmone prodit. Sed si spuma sit in sanguinis superficie, hic a capite procedit, & potius dicitur cum spuma, quam spumosus. Quare sanguinem sputo reiectum, diligenter virgulto agitatum lustrare debetis. Si a pectore prodeat sanguis, non est spumosus, ob rationem dictam: non copiosus, non admodum feruẽs: at qui a pulmone, est feruens: præterea sanguis erit nigricans (qualis a pulmone non prodit) & quandoque grumosus, quia egreditur venas pectoris, & per moram aliquantulam grumescit: possunt etiam apparere noxæ circa thoracem, verbi gratia si prægressa sit aliqua caussa percutiens thoracem, & subsecutum sit sputum sanguinolentũ. Si prodeat a gutture; egreditur cum screatu: adest quoque tussis, sed exigua. Si ab ore, egreditur simplici exspuitione. Si a capite, si frequens est screatus, titillatio quædam est in gutture: sanguis est cum spuma, non spumosus: Aetius addit, præcedere dolorem capitis, grauitatem & calorem capitis, vertiginem, ebrietatem, plagã capitis. Si prodeat a vẽtriculo, sanguis est exiguus, nam paruæ sunt ventriculi venæ: egreditur cum vomitu: mistus est cũ pituita, nam hæc in ventriculo generatur. Si prodit a iecore, vel liene, cum vomitu excernitur, quia primum petit ventriculum, sed est copiosus: & quidem, si e liene, nigricans est, possuntque adesse lienis vitia: contra si a iecore. Si prodeat ab vtero, varius est sanguis, prout varia est materia illa mẽstrualis; adsunt indicia affecti vteri; est tempus, quo alias fluere menses consueuerunt, iam tamen suppressi sunt, vnde tale sputum succedit. Quoad signa caussarum: anastomosis cognoscitur, quia egreditur sine dolore: præcesserunt, vel adsunt caussæ, quę possunt anastomosin efficere, verbi gratia si sanguis in corpore sit copiosus, calidus, si prægressus vsus immoderatus balnei aquæ dulcis. Diapedesis cognoscitur, quia est sine dolore, & sanguis necessario exiguus, tenuis, serosus. Diæresis cognoscitur, quia dolor esse potest præsens, qui fit, non ratione corporis proprij vel venæ, vel arteriæ, (vt in methodo anatomica docuimus) sed propter partes vicinas, & potissimum propter externas membranas, quæ neruosæ sunt: cognoscitur etiam, quia per initia sanguis exiguus egreditur; at quia diæresis in dies augetur, copiosior etiam tum exit sanguis, & confertim, cum impetu. Si forte diæresis producatur a caussa abradente, verbi gratia si caussa abradens sit salsa pituita, adest catarrhus salsus a capite in pectus, cui succedit sputum sanguinolentum; tunc enim suspicio esse potest diæresin a caussa abradente esse excitatam. Si fiat diæresis a caussa frangente, ab incidente, pungente, & similibus, citra abrasionem; indicandum dięresin esse simplicem, non cum deperditione substantiæ.

A qua parte sanguis prodeat.

Caussarum signa.

Cum autem exiens sanguinolentum oris, procedat a læsa retentione: ob id oculi dirigendi sunt ad Sanguinem, & ad læsam Retentionem, c. 5. 13. 14. 15. meth. cap. 4. lib. 7. ☧ Sanguis pro vario peccato varia indicat: copiosus, imminutionem, calidus, refrigerationẽ, tenuis incrassationem: ratione motus, oportet euellere, intercipere. Et cum sanguis vehementer lædat, opus est vehementi remedio. Retentio, vel vel retentrix læsa, nihil ex vsu indicat. Anastomosis autem indicat astringentia; diapedesis, condensantia: diæresis, vnientia, & agglutinantia; quandoque autem dum scilicet in diæresi, adest etiam deperditio substantiæ partis, quando fit propter abrasionem, tũc præter vniens, opus est etiam sarcotico, regenerante quod est deperditum.

Indicationes

Cæterum sanguis per os egrediens, qualiscunque fuerit, malus: aphoris. 25. sectio. 4. Auicennas ait, non omne sputum sanguinis esse timorosum, sed quoddã esse cum sanitate: vbi scilicet intelligit sputum cruentum non principale, quod apparet inflammationibus; in pleuritide enim, verbi gratia si adest sputum sanguineum, est potius bonum, & significat ruptionem apostematum. Galenus autem loquitur de sputo sanguinis principali: de quo & nos agimus. Hoc in genere non vacat periculo: quod tamen pro vi differentiarum variat. Nam quoad sanguinem, malum est periculosius, si sanguis sit putridus, copiosus, calidus, tenuis, flauus, salsus, spumosus, cum tussi. Ratione loci: vitium est periculosius, si ab arteria, quam si a vena, cap. 7. lib. 5. meth. Periculosum est hoc malũ, si a pulmone; nam si subsequatur inflammatio, in totum ægrotantes non possunt sanari, c. 14. lib. 5. meth. Minus periculosum, si ex alijs partibus, vnde Hippocrates aphor. 37. sect. 7. ait, qui euomunt sanguinem, sed sine febre, malum est non admodum periculosum. Diapedesis minus periculosa: magis anastomosis: maxime diæresis, & potissimum, si fiat ex erosione. Præterea Galenus cap. 14. lib. 5. meth. ait; incisionem & fractionem posse curari: at si fiat diæresis a caussa abradente, impossibile esse, vt in totum sanetur: vt fusius explicabimus in serm. de phthisi.

Prognostica.

Huic medicus ita occurrat, ne subsequatur inflammatio.

Quoad materiam chirurgicam: venæsectio conuenit

uenit, quia adest indicans, nimirum sanguinis peccatum vehemens; non tamen semper omnibus modis, sed quandoque copia, interdum solo motu seu impetu, ad vasa vel huius vel illius partis. Interdum autem virtus prohibet, vt in muliere illa Romana, quæ per quatriduum ieiunarat, cap. 13. lib. 5. meth. Si igitur permittat virtus, semper vena aperienda. *Vsus.* Auicennas in plethora aperit saphenam, postea basilicam. Sanguis enim in illa repletione habet subsistentiam supra & infra iecur. Quoad *Quando agendum*, primũ tundit saphenam: nam in sputo sanguinis opus est reuellere, & reuulsio potentior est, ad magis longinqua facta: propterea vena remota primum aperitur, deinde proxima. Addit Auicennas in sputo sanguinis e catarrho non valde bilioso, opus esse statim phlebotomare. Hic proponitur quid agendum, & quando. Quid agendum; dum ait, esse venam secandam, in sputo sanguinis nõ valde bilioso, ad differentiam valde biliosi; nam in catarrho valde bilioso, non est secanda vena, sed oportet purgare, iuxta Hippocratis sententiam; si talia purgantur, qualia, &c. Quoad *quando*; dicit statim: nam adest indicans: vnde si nihil prohibeat, quamprimum est secanda vena. Addit Auicennas, in sputo sanguinis a pulmone; secandam esse basilicam partis solutæ vnitatis; & phlebotomiã fieri debere subtilem, ac interpolatam tribus horis, pro conseruatione virtutis. Hinc etiam Galenus, c. 8. lib. 5. meth. in sputo sanguinis a fractura vasorum pulmonis, quamprimum incidit venam internam, & bis, terve vacuat, caussa reuulsionis: posteriori etiam die venam secat, si fortis fuerit virtus. Ex his verbis colligitur quantum agendum, & quando, & vbi. Quoad *quantum agendum*; Auicennas proponit phlebotomiam subtilem, per quam non intelligit foramẽ paruum: hoc enim a tenuitate & crassitie sanguinis indicatur, sed intelligit venæsectionem talem, in qua licet sanguis copia peccet, verbi gratia, ad ℔. ij. tamen non educitur vna vice ad ℔. ij. sed in parua copia, & vicibus pluribus. Caussa huius præcepti est: quia in sputo sanguinis, necessario semper sanguis peccat secundum motum, & interdum secundum copiam. Ergo semper indicatur remedium reuulsorium; & interdum vacuãs. Sanguis ratione copiæ magis potest, ratione motus, minus: nam sanguis copiosus & præsens actu operatur; ratione motus operatur tantum sanguis proximus vasi affecto, non remotus. Cũ ergo non ita vigeat sanguinis vehemẽtia ratione motus; idcirco Auicennas sanguinem educit in parua copia, & vicibus supplet. Protinus autem secat venam, quia sanguis vehementer peccat, & adest præsentia sanguinis vehementer peccantis. Si contingat, vt perseueret hoc vitium vehemens: etiam sequenti die adest præsentia, ideoque vena tunc etiam aperienda. Quoad *vbi*: vena cubiti interna, eiusdem lateris aperienda; prout vas pulmonis afficitur secundum partem dextram, vel sinistram. Hinc Galenus commen. aphoris. 32. sectio. quinto, in vomitu sanguinis ob suppressionem mensium, secat saphenam, quia respicit ad subsistentiam, quæ sequitur essentiam indicantis, id est, impetum sanguinis. Quoad reliquam materiam chirurgicam, Galenus in fine libro 1. ad Glaucon. si sanguis a liene prodeat, cucurbitulam magnam sinistro hypochondrio adhibet: si a iecore, dextro.

Cucurbitula magna.

Medicamenta, ratione totius.

Galenus cap. 14. lib. 5. meth. in sputo sanguinis iminẽte, e catarrho, quamprimum probat medicamẽtum *ex aloe, e scammonio, e colocynthide, ex agarico, e bdellio, & gũmi Arabico*: vt plura excremẽta possint euacuari. Sed cum aloe aperiat venarum orificia, ego nescio, an in sputo sanguinis liceat vti tali remedio.

Expurgantia materiam acrem.

Et augetur difficultas, quia Galenus hæc medicamẽta quam primum exhibet, etiam ante coctionem; nõ tantum aloem, sed etiam colocynthidem, medicamenta vehementissima. Sed methodus Galenum tuetur: non enim de sputo sanguinis præsenti loquitur, sed de imminenti, non e qualibet caussa; non ex anastomosi, non e copia sanguinis, sed e catarrho, in quo ob materiam acrem imminet sputũ sanguinolentum ex abrasione: materia enim catarrhalis est acris, peccat in qualitate: ergo non imminet apertio, sed abrasio. Proinde medicamentum ex aloe confici potest, quia non est apertio actu, sed est periculum abrasionis. Ob eandem caussam ante coctionem exhibet medicamentum electiue purgãs, in principio, cruda adhuc existente materia: adest enim indicans, quod magis potest quam prohibens. Indicans est succus vitiosus, qui potest esse in caussa abrasionis, & sputi cruenti; & tunc malum esset insanabile: ergo materia, quæ potest esse in caussa mali insanabilis, vehemens est & multum potest; & quidem magis quam furiosa. Nam furiosa huc & illuc mouetur, vt periculum sit: ne petat partem principalem, quam si petat, actũ est: interdum autem nõ petit partem principalem, quod si fit, non est periculum mortis. Sed materia hæc catarrhalis, quoties excitat sputum sanguinis, excitat vitium necessario mortale. Cum igitur materia furiosa magis possit ad indicandum, quam eius cruditas ad prohibendum: multo magis coctio negligenda est in sputo sanguinis e mordacibus succis, præsertim dum imminet abrasio. Quamobrem in sputo sanguinis præsenti, & imminenti, quamprimum, non exspectata concoctione pharmacum soluens est propinandum: quia materia catarrhalis, quæ abradit, vel abradere potest, magis potest ad indicandum, quam cruditas ad prohibendum.

Intercipientia, & incrassantia materiam catarrhalẽ fluẽtẽ.

Sequuntur medicamenta magis determinata. Hæc respiciunt, vel materiam catarrhalem, vel sanguinẽ. Materia catarrhalis perpenditur, vel vt fluit, vel vt fluxit. Si fluit, cum Galeno cap. 13. lib. 5. meth. oportet vti *theriaca, sed recenti, verbi gratia, quatuor mensium: quod si recentis copia non sit, vtamur Mithridatio recenti: si nec hoc præsto sit, vtamur requie Nicolai, Philonio Rom. quæ tamen duo non debent ita recentia esse, sed vnius anni.* His enim vtimur ratione materiæ fluentis; & iam supponimus totum esse vacuatum. Dum igitur corpore vacuato materia adhuc fluit; oportet intercipere, crassefacere, medicamentis propositis. Si ob defectum theriacæ & Mithridatij, cogamur vti Philonio; non sincero vti debemus, sed permiscebimus *saccharum rosaceum; vt maior sit dosis sacchari rosac.* Quod si tãtus non sit impetus materiæ fluẽtis: possumus vti *sacchari rosaceo, vel eiusdem anni, vel etiam antiquo, cum bolo Armeno.* Vsus. Quoad *quantum agendum*, ita præscribantur: ℞. *theriacæ recentis* ʒ. j. *fiant boli.* Vel: ℞. *Philonij Rom. saltem vnius anni* ℈. j. *sacchari rosati* ʒ. ij. *Misce.* Sequens magis tutũ est, & frequentius potest exhiberi: ℞. *sacchari antiqui rosati* ʒ. j. *boli Arm.* ℈ ij. *Misce: exhibeatur hoc duabus vicibus.* Quidam imprudentes Medici describunt electaria adeo crassa & dura, vt sint instar lapidis: & hi a pharmacopolis deridentur. Ideo si ob summam materiæ indicantis actionem, cogamur vti bolo Armena in magna copia, & permisceatur saccharum rosaceum; debemus etiam addere aliquod medicamentũ liquidius, vt electarium possit deuorari. Si igitur scopus sit incrassandi, vt materia fluens intercipiatur e permisceri possumus *syrupum de rosis siccis, vel syrupum myrtinum.* Porro Galenus theriacam, gratia interceptionis, exhibet post clysteres acutos: quia alias materia in toto existens prohibet: quare prius vacuanda: & cum non semper medicamenta per os exhibere queant, sed administrandi clysteres acuti: & post clysinos vti oportet intercipientibus. Præterea Galenus exhibet theriacam (quod etiam in reliquis intercipientib. obseruandum) non modo post acres clysteres; sed etiam post ligaturas artuum: reuellebat enim materiam ad partes longinquas viliores. Post, capiti *stercus columbinum* applicabat, volens inprimis

primis diuertere materiam, quæ est in capite, & ab hoc fluxura erat. Non autem oportet statim confugere ad theriacam: ideo Galenus exhibebat theriacam, quando ægrotantes debebant dormire: ratio est quia tempore somni adest materia descendens: ergo est præsens fluens; neque adest prohibens, quia iam erat facta euacuatio, & reuulsio. Hæc de materia vt fluit.

Euacuantia materiam catarrhalé fluxam.

Si respiciamus ad materiam fluxam in pulmones: hæc vel est materia catarrhalis, vel sanguis. Si materia catarrhalis sit fluxa, oportet vti *melle cocto*, *saccharo cocto, melle rosaceo aliqua ex parte cocto*; quia hæc euacuant, & detergunt, & mitia sunt; nam in sputo sanguinis periculum est, ne vehementer expectorantia intendant anastomosin, diapedesin, diæresim: quare *non vtimur melle crudo, sed cocto & rosaceo.* Aliquando materia catarrhalis satis est contumax, vt cogamur confugere ad valentiora, *ad syrupum de farfara, de hyssopo, ad loch de pulmone vulpis*: de quibus in sermone de tussi. Vsus *quando agendum*. Galenus c. 13. lib. 5. meth. post secundum diem vtitur mitioribus, & valentioribus quinto die: nam primis diebus adest præsentia indicantis: secundo die adest indicans; scilicet materia iam fluxa, sed adest etiam prohibens, id est, morbus vasis: scilicet anastomosis, diapedesis, & diæresis, qui morbi egent quiete, cum per motum, & per tussim augeantur: ideoque non oportet tam cito vehementiora accedere, & tutius est mitioribus illis vti.

Sanguinem fluxű & concretum dissoluentia, & euacuantia.

Quod si materia fluxa, sit sanguis fluxus: si forte sit principium concretionis in principio, secundum Auicennam, exhibendum est *acetum cum aqua, id est, posca.* Si forte tussis exacerbetur, ab aceto abstinendum, aut non nisi exiguo vtendum. Vnde Galenus, cap. 8. lib. 5. meth. post sectam venam, tribus vicibus, post ligaturas, post frictiones, ratione sanguinis fluxi dat poscam dilutam, id est; aquã copiosam, cum aceto exiguo; & exhibet tepidam, bis & ter, ternis horis. Hic quid agendum, capitur a sanguine concreto & fluxo; qui indicat dissoluens; cuius materia est posca diluta. Quoniam vero hæc excitat tussim, quæ vasis morbum, nimirum anastomosin, diapedesin, & diæresin, augere potest; ideo si tussis molestet, cũ Auicenna prorsus est abstinendum ab aceto; & loco poscæ tutius est vti mulsa. Quoad modum: Galenus dat poscam tepidam, non calidam, non frigidam: sanguis enim grumosus sua passione & resistentia, indicat medicamentum actu calidum, quia frigidum nõ dissoluit: cum autem caliditas intensa prohibeatur a morbo vasis (calidum enim auget anastomosin, diapedesin, diæresim) igitur Galenus vsus est posca tepida. Quoad *quando agendum*: Galenus vtitur in principio; quia tum adest indicans, sanguis grumosus: sed quia prohibet materiæ copia, ideo prius euacuat, imminuit: & quia prohibet materia impetus; ideo primum reuellit, & postea vtitur posca. Non autem vtitur posca assiduo, sed vicibus interpolatis: quia assiduum vsum prohibet morbus vasis, nam tussis augetur.

Adstringentia.

Iam vero morborum medicamenta sunt tractanda. Apertio flagitat astringentia: fractio, agglutinantia: erosio, agglutinantia & renutrientia. Inter astringentia debiliа nũmerantur, *rosæ, terra sigillata, manna thuris, cortex thuris, cortex pini, fructus spinæ Aegyptiacæ, lapis hæmatites.* Vehementiora sunt; *balaustium, hypocistis, rhus obsoniorum, omphacium, gallæ immaturæ, malicorium; præstantissimum conficitur medicamentum ex hyoscyamo.* Vehiculum aptum eligendum est, his medicamentis astringentibus cap. 4. l. 7. a. τόπ. Si ergo sanguis prodeat ab hepate, permisceatur *agrimonia, pentaphyllum, filix mas.* Si a liene: *ceterach, tamariscus.* Si a capite: *betonica.* Si a pectore, *ammi, anisum spica, farfara, saccharo & melle etiã vti licet.* Nec propterea mirandum, quod Galenus cum

A astringentibus misceat ammi, anisum, spicã, quæ vim habent aperiendi; vtitur enim his gratia vehiculi. Notandum; si materias vehiculorum in substantia permiscemus, vt anisum, spicam, &c. pro ℥. j. astringentium, sufficere ℈. ij. vehiculi, vt seruetur duo decupla proportio. *Vsus*. Quoad *quantum* e dictis formulas concinnare facillimum est. Modus ex arbitratu dictis patet. Notetis circa *quando* agendum: prius occurrendum esse copiæ & motui sanguinis, cap. 6. li. 5. method. nec illico astringendum, sed post reuulsionem, & euacuationem totius. Idem dicendum de agglutinantibus: præter enim astringentia, addenda sunt emplastica, viscida: vnde probatur *consolida, tragacantha, plantago, albumen oui*. Vsus. Circa *quando*, monet Galenus cap. 8. lib. 5. method. his vtendum esse post totius euacuationem. Cæterum, si malum sit ex erosione, Auicennas probat vsum *thuris, myrti, sanguinem Dracon. plantaginem, semen portulacæ*. Galenus cap. 6. lib. 5. method. ait; si erosio sit exigua, exhibendos

Agglutinantia.

B *pastillos Andronis, Polyidæ, pastillos e charta combusta: qui habent tum absumendi materiã fluxam, & mordentem. cap. 1. lib. 5. κατὰ τόπ. & conficiuntur e vehementissimis medicamentis, tum ex alijs, tum e chalcãtho.* Vnde aliqui habent pro secreto in sputo sanguinis, *oleum destillatum e chalcantho, cuius guttam j. aut summum gutt. ij. exhibent, cum aqua plantaginis*. Si ergo ex erosione sanguis paullatim exit, statuit Galenus hos pastillos esse exhibendos. Si autem sanguinis fluxus sit profusior & copiosus, oportet vti vehementer astringentibus; deinde his astringentibus oportet permiscere dictos pastillos; & tandem oportet exhibere solos pastillos, sed dissolutos *cum succo, vel decocto e rubo, e myrto e lentisco, e cotoneo, & mespilis*. Et ante horum administrationem in primis toti est præuidendum. Sic ergo Galenus versatur circa *quando* agendum: primo occurrit toti: deinde exhibet sola

C astringentia, post miscet pastillos, denique solos dat pastillos. Quando agendum, sumitur a præsentia indicantis vehementioris: ideirco Galenus inter initia toti prospicit: adest enim indicans, sanguis replens totum, fluens in locum affectum: opus est ergo remedio & minuente sanguinem, & reuellente. Et hoc est venæ sectio; qua primum vtendum est, quia magis potest sanguis, quam reliqua indicantia, quam morbi vasorum; quia licet non semper habeat rationẽ caussæ principalis, habet tamen rationẽ caussæ sine qua non. Præterea, si inuicem conferamus pastillos, & medicamenta astringentia; si sanguis paullatim fluat, oportet prius vti pastillis, quam astringentibus. Sermo enim hic est, de sputo sanguinis ex erosione, vbi est soluta vnitas, cum deperditione substantiæ partis. Ratione deperditæ substantiæ, oportet vti medicamento exsiccante, absumente purulẽtam materiam, quæ generatur in abrasione, quæ impedit nutritio-

D nem, & incarnationem: indicans ergo siccans, cuius materia est pastillus. Subito deuenit Galenus ad pastillos ita vehementes: quia vbi malum progreditur, actum est. Medici nostri his nunquam vtuntur: dant saccharum rosarum, bolum Armen. aquam rosarũ; & omnes ægri moriuntur: quoniam nisi fiat exsiccatio ex imbi gua, non est possibile tolli solutam vnitatem. Vrget igitur maxime purulenta materia, quæ siccans indicat: propterea solis pastillis vtebatur Galenus. Soluta vnitas indicat vniens, seu astringens vehementer. Si igitur sanguis fluat paullatim; magis potest quod indicat siccans, quam quod indicat astringens: quia vbi sanguis paullatim fluit, soluta vnitas est exigua: quare non multum potest: magis igitur potest quod indicat siccans: Sufficit ergo solis vti pastillis. At si sanguis in magna copia fluat, & vitium producatur ex erosione (de quo iam loquimur) primo oportet vti solis astringentibus, quoniam magis potest soluta vnitas, quam purulenta materia: soluta enim vnitas magna est, cuius signum est magna sanguinis

guinis perfusio, ideo maximum imminet periculum; & proinde nisi illico occuramus vehementer astringentibus, tanta potest fieri perfusio sanguinis, vt homo illico moriatur. Vbi imminet mors, ibi indicás est vehemens. Ideo Galenus primo vtitur solis astringentibus: secundo vtitur vehementer astringentibus & pastillis. quia vtrumque indicás est æque vehemens, est presens vtrumque; nam eo tempore æqualiter potest materia abradens, & soluta vnitas: ideo cum astringentibus permiscentur pastilli siccantes. Tandem vtitur solis pastillis: quia eo tempore ita imminuta est soluta vnitas, virtute astringentium, vt occurrendum saltem sit materiæ abradenti, propterea vtitur solis pastillis, non respiciens tamen solutam vnitatem: Excipit enim pastillos aliquo succo astringente; Verbi gratia: ℞. *pastilli ℥.j. succi plantaginis, vel rosarum, vel similis ℈. ß.* Circa quando agendum, notandum in astringentibus: (si ea conferamus, nó cum siccantibus, sed cum astringentibus:) esse incipiendum ab imbecillioribus, cap. 15. lib. 5. meth. vbi scilicet periculum vitæ non imminet: a vehementioribus contra, si imminet vitæ periculum, tunc enim malum est vehemens; potest esse in caussa mortis: vel phthisis, quare statim vtendum validioribus. At si non adest hoc discrimen, presens quidem est id, quod indicat adstringens; sed hoc indicans non est ita vehemens: quare neque licet vti vehementi medicamento.

Victus. Diæta erit refrigerans, crassefaciens. Potio, secundum Auicennam, sit *aqua pluuialis, cum bolo, cum rosis, aqua chalybeata*: hæc enim stiptica sunt. Vinum non conuenit. At si leipothymia & syncope oriantur, probatur *vinum*, sed quod prosit ratione virtutis, non noceat ratione rerum præter naturam: quare sit pauciferum in copia exigua, chalybeatum, actu frigidum: ita enim consulemus viribus, fluenti sanguini, & morbis vasorum.

CAPVT VII.

De Phthisi.

Nomen. PEr Phthisin intelligimus non omnem tabem, seu omnem corporis consumptionem, sed illam tantum maciem, cuius caussa est vlcus pulmonis. comm. apho. 16. sect. 3. comm. aph. 8. sect. 4. comm. aphor. 16. sect. 7. Sed ita de phthisi loquemur, vt appareat etiam cognitio & cura cuiuslibet maciei. Generatur hoc malum, dum caussa morbifica occurrit pulmoni, & ita in eum agit, vt pulmo afficiatur vlcere, & vt vi vlceris generetur sanies, materia purulenta, a qua necessario emanat vapor saniosus & putridus, qui ita in cor agit, vt solida cordis substantia afficiatur morbo calido, vt hinc calor influens a corde in totum, euadat igneus & præter naturam, totique corpori communicetur, vt totum corpus corripiatur hectica febre, & hinc e necessitate subsequatur macies.

Generatio.

Definitio. Phthisis ergo est magnitudo imminuta, cum caliditate & siccitate totius, producta ab vlcere pulmonis, cap. 1. lib. 2. de presag. e puls. cap. 9. libro 6. de tuéd. san. lib. 5. meth. medendi comm. 17. sect. 1. libri 1. epid. com. aphor. 16. sect. 3. comm. aph. 9. sect. 5. com. aph. 16. sect. 7.

Forma. Forma est magnitudo imminuta, cum caliditate & siccitate. Magnitudo imminuta, primo mest symptoma, deinde morbus: dum enim in corpore fit macies, imminuitur magnitudo, & inter initia habet tantum rationem symptomatis, quia propter hanc nondum læditur actio: sed malo procedente, ita imminuitur, vt non sit amplius symptoma, sed morbus, actionem lædens. Diximus, cum caliditate & siccitate: vbi intelligimus morbum, non symptoma. Galenus nuncupat febrem paruam, id est, febrem hecticam. Distinguitur ergo hæc tabes ab illa macie, quæ fit e senio, a macie, quæ fit ob intemperiem frigidam & siccam. Hinc etiam necessario sequitur, cum totum afficiatur hac febre hectica, facultatem naturalem labefactari, ob morbum calidum & siccum partium similarium: vnde, cum hæc alteratrix non possit concoquere alimentum, non nutritur corpus, & præterea substantia genita absumitur a caliditate & siccitate. Quia igitur bona substantia non regeneratur, & genita absumitur, siue sit pinguedo siue caro, necessario sequitur macies. Subiectum est totum corpus: ad differentiam maciei alicuius partis.

Caussa efficiens. Caussa efficiens est vlcus pulmonis: hinc enim phthisis hæc distinguitur a quacunque alia tabe. Vlcus autem pulmonis potest esse in caussa maciei totius: quia ab huius sanie prodit fuligo, quæ ita afficit cor in calefaciendo, vt fiat febris, vt caro genita absumatur, nec alia generari possit.

Caussa vlceris pulmonis. Cum autem vlcus (cap. 1. lib. 4. metho.) sit soluta vnitas, cum magnitudine imminuta partis vlceratæ: caussa eius non potest esse quæcunque, sed materia abradens. cap. 1. lib. 1. de loc. affect. Hæc materia vim habet abradendi, vel Propria ratione, vel ex Accidente: propria ratione, cum sua natura potest abradere, citra putredinem; vt bilis, quæ mordax est, item pituita salsa: ex accidenti potest abradere materia, ratione putredinis, vnde materia acris euadit, nimirum, quilibet humor putrescens. Quando igitur Galenus dicit, vlcus fieri, vel propter cacochymiam, vel propter putredinem: per cacochymiam insinuat materiam propria ratione abradentem: per corruptelam autem seu putredinem, materiam ex accidenti abradentem.

Materia exulcerans, vel aliunde fluit, vel non. Sed notandum cum Galeno comment. 17. sectio. prima, libro primo, epid. materiam quæ potest esse in caussa vlceris pulmonis, vel Aliunde fluere, vel Non. Aliunde non fluit, verbi gratia, dum vas pulmonis rumpitur, & sanguis in pulmone putrescit, qui postea putridus exulcerat: idem fieri potest, si vlcus fiat e peripneumonia. Aliunde fluit, verbi gratia si fluat ex inflammatione vicinarum partium; & potissimũ hoc fit, dum materia destillat a capite, comm. aphor. 12. sectio. 3. Præcipue hoc malum nascitur ab anno 18. ad 35. quia in hac ætate, & multi errores in victu committuntur, & vasa prompte possunt abradi, commen. aphoris. 29. sectio. 3. Quæ vero sint caussæ generantes has materias catarrhales, a capite producentes, satis diximus cap. de catarrho.

Differentiæ. Quoad formam: cũ sit magnitudo imminuta cum febre: secundũ Magis & Minus est differentia. Quoad subiectum: pulmo abraditur, vel secundum Vasa, vel secundum Substantiam: &, vel secundum Dextram, vel Sinistram partem. Quoad caussam efficientem materia abradit vel Propria ratione, vel ob Putredinem. Item prodit vel Ex affecto pulmone; vel Aliunde fluit.

Signa in genere. Malum hoc non difficulter cognoscitur. cap. 5. libro 1. loc. affe. cap. vlt. lib. 4. de loc. aff. capit. 11. lib. 4. de caus. puls. Nam quoad actionem læsam, adest tussis vehemens: pulmonis enim exulceratio est malum insigne, maxime irritatur expultrix. Tussis est sine dolore: quia in pulmone, non est tantus sensus, vt dolor possit oboriri: &, si aliquis reperitur sensus, id fit potius ratione membranarum. Preterea hoc malum, quoad actionem læsam, cognoscitur e pulsu febrili, & hæctico: est autem pulsus hæcticus, sed cum quadam mollitie, quæ mollities non obseruatur in febre hectica, vbi pulmo non est exulceratus: mollities enim pulmonis est in caussa. Cognoscitur etiam e reiectis, seu exeuntibus: nam materia purulenta tussi excernitur, quod sputum purulentum, in aquam proiectum, descendit; & prunis impositum fœtet; ideoque percontandi etiam sunt assidentes, num sentiant ægri exspuitionem fœtidam, præter consuetudinem. Interdum accidit, vt sputum descendat, & fœteat,

nec

nec tamen sit pus: fieri enim potest, vt a capite pituita destillet in pulmones & putrescat: quæ ratione putredinis, fœtet; & quia grauis est, potest descendere. Vnde memini vidisse me nonnunquam sputum malè olens, & fundum petens, sine febre, ac proinde sine vlcere & phthisi: vidi etiam tale sputum cum febre, sed sine phthisi; nam ægri sanitati sunt restituti. Quare diligenter ligno aliquo explorandum, num sit pus, vel pituita, nam pituita est viscida, quæ non facile continuitatem e toto deperdit: pus non est lentum, vt pituita; Cognoscitur etiam phthisis ratione qualitatis mutatæ: nam calor in toto est mordax, præsertim in thorace: quia adest febris hectica, & fomes est in thorace. Cognoscitur etiam e macie. Vbi vlcus est in pulmone, semper perseuerat macies, & in dies augetur. Si igitur interdum appareat macies, quæ aliquo modo minuatur, & regeneretur aliquo modo caro: non est phthisis: vbi enim phthisis, ibi vlcus pulmonis, & proinde febris, & macies. Hoc dico, quia interdum destillationes in pectus delapsæ, præsertim in iuuenibus, suppurantur, seu deducuntur ad quandam consistentiam, puri similem: vnde ratione putredinis fiunt febres; sequitur macies, citra phthisin. Cognoscitur etiam e colore plumbeo circa faciem, præterquam quod a cibo facies rubicunda euadit: cum enim totum corpus male habeat, non generatur bonum nutrimentum, vnde color plumbeus: sed a cibo, cum fiat euaporatio in caput, hinc fit rubedo in facie, circa genas, quia a pulmone in faciem mittuntur vapores. Differentiæ a forma facile cognoscuntur, an scilicet magnitudo sit magis vel minus imminuta: an caliditas in toto sit magis vel minus intensa. Hæc cognoscuntur ex intentione, & remissione symptomatum. Quoad differentias a subiecto: si vlcus sit secundum propriam pulmonis substantiam: cognoscitur, quia quandoque exspuuntur carunculæ, cum tussi, nimirum propria substantia pulmonum: & vel non egreditur sanguis, vel admodum paucus. At si malum sit secundum vasa, si afficiatur tracheia, exiguus etiam erit sanguis: sed apparebunt reiecta bronchia, scilicet portio aliqua membranæ. Si vlcus fiat secundum venas, vel arterias: egredietur sanguis in magna quantitate. Quoad differentias a subiecto; prout afficitur pulmo secundum partem dextram, vel sinistram: erunt querelæ circa illam partem. Quoad differentias a caussa efficiente. Si materia abradat propria ratione; cognoscitur, quia sputum est salsum, amarum: sin minus, signum est, materiam abradere non propria ratione, sed ex accidente. Num autem materia prodeat ex ipso pulmone, an aliunde fluat, ita cognoscitur. Si enim, verbi gratia, præcedat fractura vasis in pulmone, vel si fiat a peripneumonia; cognoscitur non esse fluxionem ex alijs partibus. Si vero aliunde fluat, cognoscitur, quia vel succedit inflammationi vicinarum partium, vel destillationi.

Signa differentiarum.

Indicationes.

Cum phthisis sit magnitudo imminuta, cũ febre, producta ab vlcere pulmonis; indicatio sumi debet, a magnitudine imminuta, a febre, ab vlcere, & a pulmone. Magnitudo imminuta, indicat auctionem; esse scilicet regenerandam substantiam deperditam in toto. Ratione febris, oportet refrigerare, & humectare. Vlcus, vt est soluta vnitas, indicat agglutinans (*cicatrizans locum habet in vlceribus externis, in quibus cutis est deperdita, ideo oportet substantiam carneam conuertere in cutim: quod non est faciendum in internis.*) Quatenus autẽ in vlcere deperdita est substantia, indicatur regenerans id, quod deperditum est. Porro non medicamentum, sed natura agglutinat, & regenerat, medicamenta solum auferunt impedimenta, quæ obstant facultati: quo minus possit, vel generare carnem, vel agglutinare. Talia autem impedimenta in phthisi sunt, tum morbus, vi cuius facultas naturalis læditur, tum aliquis error externus. Quare indicationes sumendæ sunt a morbo, & errore externo. Quoad morbum, cum in phthisi necessario sit febris, quæ est morbus totius: igitur est etiam morbus calidus pulmonis: præsertim quia in vlcere etiam gignitur sanies calida, cuius etiam caussa incalescunt pulmones. Quare pulmonis intemperies calida, vtpote quæ caussa est, quo minus recte facultas agere possit, indicat refrigerans. Error externus potest esse communis, & proprius. Communis dicitur, qui pertinet tum ad renutritionem, tum ad agglutinationem. Et hic nihil aliud est, quam succus peccans & extra pulmonem, & fluxus etiam, verbi gratia salsa pituita. Hic succus, prout varie peccat, pro eo varia sunt indicationes; de quibus sæpe alias. Error externus proprius respicit vel solam nutritionem, vel agglutinationem. Si respiciat tantum renutritionem, indicat siccans, detergens: propter duplex excrementum, tenue, humidumque, quod siccans poscit, & crassum, quod indicat detergens. Si respiciat agglutinationem, indicans est humiditas alimentalis, seu naturalis, quæ non conseruationem, sed destructionem potius indicat: quia habet rationẽ caussæ morbificæ, sine qua non. Hæc humiditas alimentalis in præsentia potest esse duplex, apposita, & non apposita. Apposita indicat siccans, vt absumatur & dissipetur: non apposita indicat repellens. In agglutinatione igitur etiam absumendæ sunt materiæ alimentales, secus enim nunquam fieri potest agglutinatio, propter impedimentum. Pulmo denique requirit, quæ sibi sunt familiaria.

Prognostica.

His scopis satisfacere tum difficile est, tum vero impossibile, capit. quinto, libro quarto, de loc. affect. cap. 8. 11. 14. lib. 5. method. Nam si indicationes inter se conferantur; febris indicat humectans, vlcus siccans. Præterea si seorsim indicationes perpendamus: caussa febris, satis difficile est scopos explere: nam est morbus in habitu: licet enim hectica febris initer initia sit in habitudine, prompte tamen in habitum degenerat. Augetur difficultas in remotione febris, quia fouetur ab vlcere; quo non sublato, febris tolli nequit. Præterea summa est difficultas in regeneratione, & agglutinatione, tum ob pulmonis morbum, tum ob errorem externum. Ob morbum pulmonis, quia oporteret morbum pulmonis calidum auferre. Quoad errorem externum, si respiciamus ad communem regenerationi & agglutinationi, non admodum difficile est sanguinem euacuare: maior difficultas est in remotione cacochymiæ: & hanc ob caussam insanabile est vlcus, quod fit ex erosione vitiosi succi. Difficultas etiam est ratione erroris externi proprij, caussa regenerationis materiæ deperditæ: nam deficit materia alimentalis, deficit materia seminalis. Præterea necessario excrementa abundat; quia in regeneratione carnis, necessario duplex generatur excrementum, quod cum per tussim debent euacuari, lacerantur pulmones, & illo motu etiam inflammantur. Si respiciamus ad errorem externum proprium caussa agglutinationis: licet humiditas alimentalis, & apposita, & non apposita, possit absumi; nihilominus non potest esse agglutinatio stabilis: quia cauitas in vlcere pulmonis non potest repleri: ergo post agglutinationem relinquitur fistula callosa, quæ de eo facilius disrumpitur, quo cauitas amplior relicta est. Ex his colligitur, quamprimum esse agglutinandum: nam ab initio cauitas minor est, ideoque non tam facile disrumpitur; hominesque diutius possunt viuere.

Curatio. Chirurgia.

Fortibus, secundum Auicennam, vena aperiri potest. Fonticulis etiam vti licet, in fluxu a capite: nam dum vlcus pulmonis fouetur a destillatione e capite, indicatur fonticulus, remedium retiellens, nec adest prohibens, præsertim quando vlcus est exiguum: malum recens: præmitti tamen prius debet euacuatio totius. Alexander ait, in vlcere antiquo, & in phthisi pro-

progressa, non esse fonticulis & cauterijs ægros afflictos magis cruciandos. Si malum sit admodum vehemens cauterium affigendum est in sutura coronali, vt fiat reuulsio. Et si destillatio foueatur ab inferis partibus, a iecore; cauteria etiam in cruribus excitentur. Non sunt hæc differenda, vt multi iam solent; postea enim nihil tale est faciendum. In copiosa destillatione, non tantum dictis partibus cauteria affigenda; sed etiam infra occipitium. Quamprimum igitur occurrendum: postea enim vbi affectus est calidus in pulmone, & imminuta est fluxio: cauterium occludi potest.

Pharmaceia.

1. Toti, vt prospiciēdū.

Medicamenta respiciunt totum, febrem, regenerationem eius, quod deperditum est in vlcere pulmonis, agglutinationem, & proinde excitationem calli, tandem ipsos pulmones. Quæ totum respiciunt, valde sunt necessaria: hoc tempore non recte administrantur, propterea pauci curantur. Fui his diebus Venetijs, & ægro præscripsi ℥.j. oximelitis, & ℥.j. mellis rosati, vt detergeretur pituita in ventriculo existens, quæ erat in caussa multarum noxarum. Pharmacopola errore misit ℥. x. & æger accepit ℥. viijß. medicamenti ex oxymelite simpl. & rosato. Id medicamentum vehementer agens in pituitam, aliquā molestiam excitauit, sed postea ita descendit in intestina pituita, & ita fuit excreta, vt omnia symptomata mitigarentur. Quare oportet medicos esse audaces nonnunquam. Auicennas etiam in phthisi caussa totius exhibet *pilulas chocias*: cōmunes practici non exhibent, & male faciunt. Fluxioni enim statim occurrendum est; nam bene sperandum vbi non magna cauitas est in vlcere: fit autem magna, vbi malum producitur, id quod fit ob materiam in pulmones influentem. Quare hæc materia est euacuanda. Post vnam igitur alui lenitionem, post duos vel tres syrupos, quamprimum cum Auicenna exhibendæ sunt cochiæ, vt totum expurgetur, & caput euacuetur: & sic fluxioni occurratur. Quod de cochijs dico; idem intelligendum de alijs soluentibus fortibus: nam vitium succi peccantis est vehemens, & habet rationem caussæ sine qua non: ergo validum purgās dabitur, potissimum quia virtus permittit, quæ id procedente malo prohibet. Nam inter initia, licet sit febris hectica, est in habitudine, non in habitu: & dum est in habitudine, virtus in febre hectica adhuc nihil est perpessa. cap. 9. lib. 1. de diff. feb.

2. Ad febrem. Lac.

Febris poscit refrigerantia: de quibus alibi. Notandum circa vsum *lactis*, ad refrigerationem, & humectationem. Lac ab Auicēna in phthisi probatur: nam ratione *butyri* potest humectare, æquare succos acres, & etiam substantifice humectare: ratione *seri* deterget: ratione *partis caseosæ*, agglutinat. Tempore quo agglutinare volumus, lac non est exhibendum, sua enim humiditate prohibet calli generationem, & facit vt non ita absumi queant humiditates alimentales. Quare licet vti lacte, sed ante tempus agglutinationis, ad detersionem. Et quo magis progreditur materia; lac exhibendum, quo minus deterget, minus humectat: quale esset *lac astringens, chalybeatum*. Sed de lacte fusius agemus in doctrina de febribus hecticis. cap. 28. lib. 6.

3. Mundificātia vlcus.

Medicamenta carnem regenerantia, sunt ea quæ vlcus mundificant: nec enim caro generari potest, nisi fiat mundificatio. Quia igitur duplex gignitur excrementum; Auicennas probat *mulsam, aquam cū saccharo*: & si adsit copia puris, vtitur etiam expectorantibus, vt *syrupo de hyssopo, de liquiritia*: de quibus cap. de tussi.

4. Agglutinantia.

Caussa agglutinationis, Auicennas probat *saccharum rosatum vnius anni, cum bolo Armena, cum terra Lemnia, cum pulmone vulpis*. Licet etiam ad validiora ascendere; ad *theriacam. Mithridatium, diacyminum*, vt absumatur humiditas alimentalis; licet adsit febris hectica. Sic præscribi potest. ℞ *terræ Lem.* ℥.ij. *amyli, boli Armen. ros. rub. an.* ℥ß. *carabe. gran. myrti, an.* ʒ.vj. *cancrorum adustorum, sem. portulacæ, an.* ʒ. x. ℞. *coralli. rub. tragacanthæ, spodij, semin. granat. syluestr. an.* ʒ. v. *succi resiccati feniculi, succi liquiritiæ, an.* ʒ vij. *cum succo portulac. & aqua ros. fiant pastilli: dosis* ʒ.j. *per multos dies*. Medicamentum hoc agglutinat, inducit calidum; quia nō modo potest humiditates excrementitias absumere, sed etiam alimentales. Huius fere generis quædam proponuntur a Galeno capit. 2. lib. 7. κ.τόπ. Pro vehiculo *mel potest misceri: quo medicamenta ad vlcus pulmonis deducuntur*. cap. 7. libro 4. metho. Ex his colligitur ascendendum esse ad vehementer siccantia, quia alias non inducitur callus. Quare ad *pastillos Andronios in phthisi confugiendum*. Hodie non vtuntur: ideo homines non curantur. Quidam empirici curant pthisicos ad tempus, his medicamētis callum inducentes, qui non ita rumpitur, si exigua est cauitas, & si cito occurritur. Aliqui habent pro secreto (& ego suadeo vt exhibeatis, in initio ad guttas ij, vel tres) *oleum e chalcantho, cum aqua rosac. vel cum succo plantaginis, & modico saccharo; ratione penetrationis*. His pro agglutinatione, & calli excitatione vtendum. *Vsus*. Quoad *quantum agendum*: Auicennas exhibet saccharum rosatum in magna copia, quia summa est actio indicantis. Quoad *quando*; Auicennas exhibet saccharum rosomni hora, semper enim adest præsentia indicantis; quare etiam tempore cibi, & ante, & post cibum, vt cibus sit agglutinans. Hoc obseruandum omnino est: licet hodie non obseruetur. Quoad tempus: ad fortiora quamprimum est confugiendum: vnde si in phthisi exhibendum sit oleum e vitriolo, & saccharum rosaceum; primo oleum e vitriolo exhibēdum: nam inter initia adest præsentia indicantis vehementissimi, quia in dies augetur macies, præterea inter initia virtus non ita prohibet, sicut procedente malo; nam tandem hectica in habitudine, transfertur in habitum, macies in dies intenditur: vt virtus siccantia medicamenta & fortiora, melius permittat inter initia.

5. Appropriata pulmoni.

Caussa pulmonis prosunt, *pulmo vulpis, cancri combusti, pulmonaria, cornu cerui*. Hęc virtutem & proportionem pulmonis seruant, & quædam etiam, vt ceruinum cornu, vim exsiccandi habent.

Diæta.

Victus siccans esse debet. c. 5. lib. 5. meth. c. 2. lib. 7. κ.τόπ. nec semper oportet vti benedicta illa pusana. Aer ergo sit exsiccans, siue natura, siue arte: & dum per inspirationē attrahitur, habeat vim siccandi pulmones vlceratos. Similiter cibi sunt parandi cum siccantibus. Quoad potum; Auicennas non prohibet *vinum album pauciferum, in principio*, idest, antequam succedat vel febris, vel inflammatio. Nam in sputo sanguinis, quod minatur pulmonis vlcus, antequam fiat febris, & potissimum in habitu, antequam fiat inflammatio, licet vinum exhibere. At dum febris, vel inflammatio est excitata; Auicennas probat potius *aquam pluuialem, aquam astringentem*. Tempore igitur agglutinationis nequaquam vti licet vino; quia tum adest febris. Et optimum est etiam inter initia abstinere a vino. Et forte Auicennas inter initia *vinū exhibet album & tenue, vt mundificet pectus, ratione tenuitatis vini, præterea, vt vires robustas reddat*: nam malo procedente, prorsus a vino desistendum: ideo, vt virtus diuturnitati morbi possit sufficere, ab initio vinum propinat. Sic enim Hippocrates iubet, inter initia magis consulendū viribus, dięta & potu, quam in statu. Et hoc potissimum in vlcere pulmonis faciēdum: in hoc enim febris subsequitur & euadit in habitu, vt e toto vinum prohibeatur. Quare potius vtendum *aqua chalybeata, aqua correcta cum succo granat. cum rhu opson. cum myrtis*, vt exsiccentur humiditates alimentales, & fiat agglutinatio & callus: callus enim quamprimum id fieri potest, excitari debet, eoque omne fere est dirigendum consilium.

CA-

CAPVT VIII.

De Cordis palpitatione.

Cordis propria & præcipua functio est generare calorem naturalem: est enim cor fons vitæ, & proinde caussa illius caloris, qui est nexus animæ cũ corpore: ad hanc caloris generationem necessarius est cordis motus, qui cum in palpitatione deprauetur, medicus hunc studio summo conseruare conabitur. Huius vitij natura recte intellecta, patebit etiam, quid in alijs cordis vitijs sit agendum: nam ad hoc malum procreandum concurrunt dyscrasię & materiæ morbificæ, quæ ad alia etiam cordis vitia solent momentum afferre. Palpitationem cordis, Auicennas cordis tremorem vocat: vbi tremor non proprie accipitur; nam proprie spectat ad instrumentum, motui voluntario destinatum. Intelligimus autem omnem cordis motum deprauatum; ad differentiam imminuti, vt fit in leipothymia; & ad differentiam ablati, saltem quoad sensum, vt in syncope. Licet autem de motu deprauato agamus: hinc tamen etiam patebit, quis sit motus imminutus & ablatus, quomodo etiam his occurrendum. Fit hoc malum, dum caussa morbifica cordi occurrens, ita agit, vt vis pulsifica, destinata motui cordis, ita frustretur, vt cor motu prauo afficiatur, & præter naturæ leges eleuetur, ac deprimatur. Cordis ergo palpitatio est motus prauus cordis, dependens a frustratione facultatis pulsificę: Seu, est eleuatio & depressio praua cordis, depẽdens a frustratione motricis cordis. Forma est motus prauus: ad differentiam imminuti, & ablati ad sensum. Sed cũ in legitima cordis palpitatione, motus sit tardus & rarus: num videri potius imminutus possit, quam deprauatus? Responsio: licet motus tunc sit tardus & rarus: nihilominus cor magis dilatatur, quam pro naturæ lege; & hæc violenta dilatatio est in caussa motus deprauati: sic etiam præter naturam deprimitur magis, quam sit opus. Cum igitur fit excessus & violentia in eleuatione ac depressione; ideo motus hic est deprauatus. Verum, quia sermo est non solum de legitima palpitatione, sed etiam de notha, id est, de quolibet prauo cordis motu: hic motus bifariam contingit. Primum, vt cor mouetur instar vtrium, dum oleo, vel alia materia replentur & inaniuntur: & hic motus cordi occurrens, est motus cordis prauus, sed a toto genere præter naturam. Alio modo præter naturam cor potest moueri, ad similitudinem follium fabrorum, dum replentur quatenus attrahunt, & hic motus est quidem præter naturam, sed non toto genere. Subiectum est cor, ad differentiam palpitationis aliarum partium. Cor autem subiectum idoneum est palpitationis, quia habet cauitates, & meatus.

Nomen.

Generatio.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens, est frustratio facultatis pulsificæ. Hac particula cordis palpitatio differt a motu prauo voluntario, qui in conuulsionibus oriri solet. Facultas pulsifica, non est motrix voluntaria, sed naturalis, quæ vitam respicit, non meliorem vitam, & quidem est facultas naturalis tũ attractrix, tũ expultrix. Hæc duplex facultas in palpitatione frustratur. In legitima quidem palpitatione, in qua cor mouetur instar vtrium, attractrix cordis ita frustratur, vt nullo modo concurrat: sicut etiam in conuulsione legitima facultas animalis non concurrit: ideoque legitima palpitatio est motus solius morbi, nimirum rei præter naturam: nec enim attractrix concurrit; quemadmodum etiam dum vtres replentur, non concurrit attractio vtrium. At in palpitatione notha, in qua cor mouetur ad similitudinem follium; attractrix quidem frustratur, quia non operatur vt decet, sed tamen ipsa concurrit, licet præter naturam, sicuti dum replentur folles materia attracta. Qua spuria palpitatio

A non est motus solius morbi. Expultrix concurrit in legitima & notha palpitatione. Nam in legitima palpitatione, dum cor secũdum sui cauitates instar vtriũ repletur a materia morbifica; nisi cordis facultas expultrix ad expellendum concurreret, sane animal moreretur. Quare palpitatio cordis ratione attractionis, est motus solius morbi in legitima palpitatione: nequaquam autem ratione expultricis. Quamobrem in qualibet palpitatione expultrix concurrit. Sed notandum, attractricem alio modo frustrari, quam frustratur expultrix. Attractrix frustratur ob errorem externum in legitima palpitatione: in notha interdum ob morbum. In legitima, attractrix semper frustratur ob errorem externũ, non ob morbum: nam quoties fit palpitatio ad similitudinem vtrium, citra morbum cõcurrit materia replens morbifica. At in notha palpitatione cõcurrit morbus, qui potest esse intemperies, mala cõpositio, soluta vnitas.

B Intemperies potest esse calida: (loquimur de notha palpitatione:) potest esse inflammatio, erysipelas: ratione quorum morborum ita afficitur cor, vt moueatur motu præter naturam, qui motus non est tardus, nec rarus, sicut in legitima palpitatione, sed frequens, velox, com. aph. 6. sect. 4. & vocatur καρδιωγμὸς, morsus cordis. Præterea potest esse mala compositio, tumor, angustia. Tumor potest esse calidus, frigidus. Calidus non potest ad augmentum perduci, sine morte patientis. Angustia etiam locum habet: vnde Auicennas dicit, fieri tumorem, quia clauditur cursus sanguinis, vel spiritus; vnde necessario vis pulsifica cor prȩter naturam eleuare nititur. Est etiam soluta vnitas, sicut solet contingere in cordis vulnere. Sed monet Galenus capit. secundo, libro quinto, de loc. affect. si contingat vulnus in cordis substantia, fieri motum cordis prauum; si autem in cauitatibus, non fieri motum cordis, sed homines illico mori. Postremo,

C prȩter morbos est error externus; qui potest esse Humor quilibet, cor occupans: (in notha palpitatione:) potest esse Vapor quilibet, excepto crasso; quia palpitatio quæ fit a vapore crasso, est legitima. Concurrunt etiam caussæ externæ, vt caussa venefica, animi accidentia immoderata; in animi enim motibus cor palpitat, sed est palpitatio obscura, c. 2. lib. 6. de plac. cap. 1. lib. 8. de plac. cap. 10. l. 4. de diff. puls. Caussa efficiens palpitationem legitimam, nihil est aliud quam flatus, seu materia flatulenta frigida; quæ materia generatur ab agente frigido, ab intemperie frigida, siue sit in corde, siue extra cor. Vnde Galenus cap. 5. l. de palpit. respiciens ad legitimam palpitationem, inquit; omnem palpitationem esse effectum frigiditatis. Hinc quidam male inferunt, palpitationem esse symptoma, quod pendeat a morbo frigido: nam palpitatio pendet a flatu, qui generetur a frigido.

Differentiæ.

Quoad formam; cum palpitatio sit motus prauus,

D compositus ex eleuatione & depressione; est similis eleuationi & depressioni, vel Vtrium, vel Follium fabrorum. Quoad subiectum: Cor afficitur, vel secundum Cauitates, seu ventriculos, vel secundum Vasa, id est, venas & arterias: item, afficitur vel secundum Dextram, vel Sinistram partem. Quoad caussam efficientem: in palpitatione est vel Morbus, vel Caussa: morbus est intemperies, tumor, angustia, vulnus, soluta vnitas. Caussa est Interna, vel Externa: interna est Humor, vel Vapor: externæ, possunt esse venena, animi accidentia: ita tamen, vt legitima palpitatio (quemadmodum diximus:) fiat tantum e flatu copioso frigido, crasso.

Signa.

Palpitatio in genere cognoscitur, si tangamus patientem & secundum carpum, & secundum pectus. In carpo cognoscitur e vehementi pulsus mutatione; in pectore, quia motus erit prȩter naturam. Aduertendum autem hunc motum esse internum; non in partibus externis; quia tunc potius est aneurisma, id est motus pertinens ad arterias extra cor. Quoad

differentias formales: Si motus sit similis motui vermis (vt in legitima palpitatione, quæ rarissima est, & curationem ferme non admittit) est motus tardus, & rarus. Si motus sit similis motui folliurn fabrorum, vt in palpitatione notha, motus est velox & frequens. Quoad differentias a subiecto: an malum sit in dextra, vel sinistra parte; &, an afficiantur vasa cordis, an potius ventriculi: hoc cognoscere est admodum difficile, & fortasse impossibile: &, si aliqua coniectura hoc licet assequi, hoc est, si contingat, malum esse circa ventriculos, difficillima est tolerantia. Sed non multum refert hoc cognoscere. Quoad caussam efficientem. Intemperies calida cognoscitur e motu frequenti, veloci, e calida spiratione, e siti, e caussis etiã prægressis, quæ poterant calefacere. Tumor cognoscitur, quia motus est satis magnus, frequens, velox, inæqualis, inordinatus, respiratio difficillima; adest febris, leipothymia, syncope; & antequam tumor inflammationis deducatur ad augmentum, homo moritur; vt moriatur, antequam pulsus fiat durus. Angustia pariter cognoscitur e motu veloci, frequenti, respiratione difficili, prægressæ sunt caussæ obstruentes. Vulnus seipsum manifestat. Caussa externa cognoscitur e relatione astantium; si, verbi gratia, prægressa sunt animi accidentia immoderata; si suspicio est de veneno. Contra, si hæc non præcesserunt, caussa erit interna. Si fuerit humor, quicunque sit, semper pulsus est frequens, & velox. Quis autem sit humor, e proprijs capitibus discendum, e signorum arte. Si vapor calidus & tenuis, est motus frequens, & velox: Si frigidus & crassus, vt in palpitatione legitima; motus est tardus & rarus.

Indicationes.

A forma, seu prauo motu, non sumitur vtilis indicatio. A subiecto corde, sumitur indicatio vitalis; Cor, proportionatum aliquid requirit per suam proportionem. Adhæc per suum calidum innatum indicat vt conseruetur, ratione quantitatis alimentũ; ratione qualitatis, calidum simile. Quoad caussam efficientem: morbus calidus indicat frigidum. Tumor & angustia; non indicant vtile: materia autem quæ actu facit tumorem & angustiam, indicat sui euacuationem. Soluta vnitas dimittenda sacerdotibus. Humor & vapor, pro vitij varietate, varia indicant. Caussa externa non indicat; vel indicat sui eradicationẽ, v. g. venenũ extra corpus genitum, habet rationẽ caussæ externæ; intra corpus autem assumptum, subit naturam caussæ internæ. Quid autem exacte venenum indicet, suo loco dicetur: in. fin. c. 4. li. 7. Iam supponatur, veneni curationem nos consequi posse, nõ tantum experientia, sed etiam methodo & ratione.

Prognostica.

Palpitatio in genere despicienda non est: quia permutari potest ad syncopen, & ad mortem. Vehemẽs autem hoc vitium est ratione dignitatis, quia læditur motus cordis. Sed periculum variat, pro vi differentiarum. Nam quoad differentias formales: Si motus sit instar vermis, palpitatio est periculosissima. Vnde Gal. cap. 2. lib. 5. de loc. aff. ait: Qui sæpe & breui interuallo fuere correpti palpitatione; omnes ante senectutem moriuntur. Loquitur hic Gal. de palpitatione legitima, quæ vehemens est ratione caussæ, & ratione virtutis; nõ ratione morbi, quia legitima fit tãtum ob errorem externum. Caussa est flatus copiosus, frigidus, crassus, occupans cauitates cordis. Est ergo in hac caussa vehementia dignitatis; quia occupat cor, est vehemẽtia essentiæ; quia flatus copiosus, frigidus, crassus; ideoque longo tẽpore durans: adest vehementia facultatis, quia in legitima palpitatione malum non perfertur a facultate, vnde subsequitur pulsus debilis, leipothymia, interdum syncope (*morbus mali moris, seu malignus, habet vehementiam facultatis, non quartanam & nouam quandam vehementiam.*) Quare cum in palpitatione legitima flatus vehementia sit insignis; & virtus etiam ita debilis, vt non possit non admittere flatus: merito Gal. dixit, hos ante

Aphoris. 41. sect. 2.

senectutem mori. Quoad subiectum cæteris paribus, palpitatio magis est periculosa, dum cor offenditur secũdum sinistram partem, quam dextram: est enim maior vehementia ratione facultatis: item palpitatio periculosior, si cor læditur secundum cauitatem, quã si secundum venas, vel arterias. Quoad caussam efficientem: Si palpitatio fiat a cordis caliditate in habitudine; vix adimi potest: in habitudine est maior spes salutis, ratione vehementiæ facultatis. Si tumor sit in caussa, vitium mortale, c. 2. lib. 5. loc. aff. quia adest vehementia triplex, & virtus est debilis. Si angustia sit caussa, malum difficulter tollitur, non tamen est mortale. Si vulnus, actum est. Quoad materiã; si materia est in caussa illius motus, qui fit instar vermis, curationem perfectam non admittit, vt homines e toto possint liberari: quia hæc materia, idest, flatus copiosus, frigidus, crassus, habet triplicem vehementiam. Si caussa sit venenum, siue extra, siue intra corpus genitum: vix tolli vitium potest, quoniam habet triplicem vehementiam. Si fiat ratione timoris, iræ, &c. curari potest, quia non adest summa illa vehementia.

Curatio.

Quoad materiam chirurgicam: proponemus tantũ notatu digniora. Venæsectio probatur, redundante sanguine, cap. 5. lib. de palp. loquitur autem ibi Galenus de palpitatione legitima, e flatu copioso, frigido, crasso: in qua peccat sanguis non vt caussa principalis, sed vt sine qua non: si ergo sanguis tunc redũdet, vacuandus: alias flatus discutientibus vti non poterimus, quia cor calidis illis potius replebitur, quã euacuabitur. Auicennas, si palpitatio fiat a sanguine melancholico, venam secat: quia sanguis in vitio hoc vehementissimo, habet rationem caussæ principalis, vel sine qua non. *Vsus.* Auicennas illico secat venã, nam adest præsentia vehementis indicantis, & nihil prohibet: & hoc faciendum est, actu etiam existente palpitatione: nam interdum durat accessio, & perducit ad leipothymiam, ad syncopem, ad mortem, vt necessarium sit exonerare naturam, præsertim quia vitium non prohibet, nec enim resoluitur virtus, sed potius suffocatur. In præseruatione, tempus veris eligendũ, cap. 2. lib. 5. loc. affectuũ: tunc enim adest sanguinis abundantia, & tunc imminet, ne materia repat in cor, virtusque tunc est robusta. Vbi agendum patet. De cucurbitulis, hirudinibus, cauterijs, gratia præseruationis, sæpe alias diximus.

Pharmaceutia.

Cor alterantia.

Medicamenta totum respicientia, aliunde patent. Iam alterantia sistem proponemus: quorum nonnulla sunt temperata, quædam frigida, alia calidiora. Auicennas inter temperata cordialia recenset *aurum, argentum, buglossam, hyacinthum, quinque folium, adiantum.* Inter frigida numerat, *acetum, acidum citri, margaritas, corallia, carabe, caphurã, santalos, rosas, spodiũ, terram sigillatam, poma, violas.* Inter calida proponit *doronicum, zedoariam, moschum, ambram, sericum crudum, crocum, been vtrumque, caryophyllos, lignum aloes, melissam, cardamomum, cubebas, folia & semina citri, folium, enulam, calaminthami montanam, dictamum Creticum, aromata. Galenus maxime commendat castoreum, c. 2. li. 5. loc. aff. c. 5. li. de palpit. Possumus nos addere, magnas antidotos, diambram, diamoschum, galliam moschatam, electuarium calidum lætificans Rhasis. Addit Galenus loc. cit. pyrethrum, euphorbium, sulphur, thermas nitrosas, & salsas.* In omnibus malis cordis, secundum Auicennam, fugienda sunt vehementer calefacientia, vehementer refrigerantia, & vehementer astringentia: nam a calidioribus virtutis substantia dissoluitur: a frigidioribus, qualitas refrigeratur; astringentia cohibent excrementa, quæ in nutrimenti confectione generantur; nec enim faciunt vt nimis concentretur calor, quemadmodum plurimi dicunt, quia virtus nihil aliud in se claudit; quam bonam quantitatẽ & qualitatem sui subiecti, suæ substãtiæ; ita vt astringens nõ immediate respiciat virtutẽ. Porro addit Auicennas: in cordis intemperie frigida; auda-

audacter vti licere calidis; in calida autem non ita audacter frigidis vtendum, quia hæc opitulantur quidem ramo, idest, corpori cordis, dyscrasia calida laboranti, sed officiunt radici, idest, calido innato, quod est vinculum corporis cum anima; quia enim hoc est primum, quod post conceptionem gignitur: (vt in tractatu nostro de fœtus formatione ostendimus:) ideo radicitare dicitur. Quare non video, cur quidam temperiem cordis a calido innato non distinguunt. Nam in frigida cordis intemperie calidis occurrimus, quibus non cogimur frigida miscere; quia calida hæc medicamenta citra frigidorum permistionem non nocent cordi, quia hoc est redditum frigidius, neque nocent calido innato, quia est quasi simile quiddam. At in calida intemperie, frigidis occurrimus; quibus tamen calida etiam miscere cogimur, propter calidum innatum, & præterea etiam gratia vehiculi.

Vsus medicamentorum, patet ex alibi dictis. Propter iuniores, si palpitatio fiat a caussa potissimum frigida: ℞. *cinnamomum, agallochi, serici crudi, calaminthæ mont. ana ʒ.ij. (hæc sunt instar basis) moschi, ambræ, galliæ moschatæ, ana gr. v. (pro adiuuante: quamuis etiã possint rationem basis habere) dianthos ʒ. iij. cum syrupo de corticibus citri, fiat electarium. Dosis a ʒ.ij. ad ʒ.j.* Posset addi aliquid leuiter astringens, vt est *puluis mastiches*: nam dum viscus frigidum calefacere tantũ volumus, possumus calidis vti sine astringentibus: at si volumus frigidam materiã euacuare, crassam & copiosam materiam disflare, omnib. modis astringẽtia permiscenda sunt. Quare in cordis palpitatione, si institutum est cor frigidũ calefacere, possumus ab adstringentibus abstinere; etenim vbi adest intemperies frigida, non imminet dissipatio. At si propositum nostrum est materiam morbificam dissoluere, admiscẽda sunt moderate astringentia, quod obseruatur in tumoribus ventriculi, iecoris, & similium partium: licet enim virtus ipsa indicet solum rationem quantitatis & qualitatis; dum tamen calidis vtimur, ad materiam morbificam dissoluendum; periculum est, ne etiam dissoluatur substantia calidi innati: propterea in hoc casu astringentia permiscemus.

CAPVT IX.

De virium dissolutione, idest, de Leipothymia, & Syncope.

Nomen. PEr virium dissolutionem intelligimus & leipothymiam, seu animi deliquium, & syncopen. cõment. aphor. 41. sect. 2. & c. 14. lib. 1. ad Glauc. Generatur hoc malum, dum corpori aliquid præter naturã occurrit, vt cuius summa cum violentia spiritus vitalis in corde aggrauatur, vnde cordis virtus imbecillitur, & debilitatur. Virium ergo dissolutio, est virtus debilis cordis, dependens a frustratione motricis cordis. Forma est virtus debilis, id est, motus præter naturam, nõ deprauatus, sed debilis, id est, nonnihil imminutus, nonnihil etiam ablatus quoad sensum; quia si omnino tolleretur, non esse virium dissolutio, sed mors: est igitur virtus debilis. Subiectum est cor, quod læditur & secundum attractionem, & secundum expulsionem.

Generatio.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens.

Efficiens caussa est frustratio motricis, cap. 5. & 6. lib. 12. meth. cap. 14. libro 1. ad Glauc. cap. 2. lib. 5. de loc. affect. comment. 48. libro 2. de rat. vict. Quidam volunt, palpitationem pertinere ad vim pulsificam, seu motricem cordis: syncopen ad facultatem cordis vitalem. At hæc ridicula sunt: nam in syncope quiuis cernit, minui & auferri pulsum; quæ sane spectant ad vim pulsificam, ad vim motricem cordis: hæc vis pulsifica est attractrix, & expultrix. Vitalis autem facultas nihil aliud est, quam alteratrix facultas cordis: sicut enim coctrix, seu alteratrix ventriculi vocatur γυναστική; coctrix iecoris, αἱματοποιητική, id est, sanguificatrix; ita coctrix, seu alteratrix cordis vocatur vitalis. Cæterum, frustratur facultas motrix cordis ob errorem externum (non læditur, sed frustratur.) Quamuis enim in syncope cor afficiatur morbo: hic morbus tamen non est læsio huius facultatis, sed aliarum. Error autem hic externus nihil aliud est, quam vitalis spiritus præter naturam cum violentia aggregatus in corde. Hinc Auicennas dicit, syncopen fieri propter congregationem caloris & spiritus in corde, vt reliquæ corporis partes sint orbatæ spiritu, vt mortuæ videantur. Ergo error externus est caussa morbifica, nimirum, spiritus vitalis, summa cum violentia in corde aggregatus. Et hoc contingit huic spiritui, quia læditur retentio cordis. Læditur autem retentio cordis, vel Propria ratione; vel ex Accidenti. Propria ratione, quando læditur retentio citra expulsionem: ex accidenti, quando læditur propter expulsionem. Si retentio lædatur citra expulsionem; spiritus aggregatur propter caussam resoluentem: dũ enim caussa resoluens agit, nisi id quod residuum est, in corde aggregaretur, illico moreretur animal. Si retentio lædatur vitio expulsionis; tunc aggregatur spiritus propter caussam non resoluentem, sed contrariam, id est, suffocantem. Quare virium dissolutio fit vel per Resolutionem, vel per Suffocationem. Resolutio fit, dum læditur retentio, citra vitium expulsionis. Hæc retentio læditur, vel læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas retentrix ob morbum cordis (hic tamen morbus nõ est in caussa immediata) & quidem ob morbum in via ampliore, non angustiore; cuius caussa esse potest immoderata caliditas, coniuncta cum humiditate. Error autem externus, est spiritus vitalis exiguus; item eiusdem tenuitas immoderata; iusto enim tenuior facile resoluitur. Porro spiritus exiguus est per Se, vel per Accidens. Per se est exiguus, cum non generatur copiosus. Non autem generatur copiosus, vel Læsa alteratrice, vel ob Errorem externum. Læditur alteratrix, seu coctrix, vel vitalis facultas ob morbum, & potissimum ob intemperiem frigidam & siccam: & hic morbus est caussa syncopes mediata, quia generat exiguum spiritum, qui facile resoluitur. Error externus est succus crudus, qui non est aptus, vt mutetur in copiosum spiritum vitalem, quamuis cor optime sit temperatum. Huius ordinis etiam est inedia: nam etsi optime cor sit constitutum; in inedia tamen non potest copiosus spiritus vitalis generari. Per accidens autem spiritus est exiguus, quando generatur quidem, sed non detinetur in corpore: quod fit ob calorem insignem, immoderatas vigilias, inanitiones, motus immoderatos, &c. his enim spiritus, etiam in magna copia generatus, minuitur & euacuatur.

Resolutio spirituum.

Deinde fit dissolutio virium per Suffocationem: vnde vel Læditur facultas, vel occurrit aliquis Error externus. Læditur ob morbũ in via, in angustia; quæ fieri potest a materia copiosa, vel crassa; Interna, vel Externa. Caussa interna, est succus prauus, corruptus; qualis esse solet, in suppressione mensium, puerperij: potest etiam succus esse veneficus, vt in febribus pestilentibus, in retentione seminis. Caussæ externa est aer prauus, pestilens; cibi similes; potiones; & animi pathemata, vt timor.

Suffocatio spirituum, et caloris.

Quoad formam: motus debilis, vel Imminutus est, vt in leipothymia; vel Ablatus, idest, insigniter debilitatus, aut ad sensum saltem ablatus, vt in syncope. Quoad subiectum; læditur cor, secundum partem dextram, vel sinistram. Quoad caussam efficientem; hæc est Resoluens, vel Suffocans; quarum differentiæ e dictis patent.

Differentiæ.

In genere hoc malum cognoscitur, quia pulsus euadit paruus, debilis, secundum omnes dimensiones: ad differentiam pulsus læsi in palpitatione. Deinde

Signa.

cognoscitur e faciei pallore effuso, quia spiritus, & cum spiritu sanguis reuocatur ad cor; vnde ob eandem caussam externæ frigent. Cognoscitur etiam e sudore,& humiditate rorida, ac præsertim circa frontem, quia aliqua e parte compatitur cerebrum: erumpit autem illam humiditas rorida; quia partes, calore destitutæ, nequeunt substantificam humiditaté detinere: & frigida erumpit hæc humiditas rorida; quia exit per poros cutis frigidæ; frigida autem est cutis ob reuocationem caloris.

Differentiæ formales facile patent; nam si fuerit syncope; omnia symptomata sunt vehementiora, quã in leypothimia: prætereas syncope indicatur ex amissione vocis, nec possunt loqui: quod non contingit in leipothymia. Aegri autem dum ad se redeunt, recordantur casus: ad differentiam epilepticorum, qui non recordantur; quia in syncope magis læditur cor; in epilepsia magis cerebrum.

Differentiæ a subiecto ita cognoscuntur; si enim symptomata magis vrgent secundum partem sinistram: indicium est potius cor affici secundum partē sinistram: & contra. Quoad differentias a caussa efficiente; facile resoluentes caussæ a suffocantibus distingui possunt. Verbi gratia, si homo afficiatur macie, si præcedat insignis vacuatio, immoderatus corporis motus, lætitia effusa, cibi parcitas, inedia; fieri solet virium dissolutio a caussa resoluente. Si contra cohibeatur aliqua euacuatio solita, homo plus iusto comedat & bibat, timore corruptus sit, statuendum, virium dissolutionem fieri a caussa suffocante.

Indicationes

Vitales indicationes sumuntur a subiecto, & caussa efficiente. A subiecto, vt dictum est cap. de palpit. cordis. A caussa efficiente: Si sit caussa resoluens; si immoderata apertio, indicat occludens, astringens: Si immodica euacuatio, quæ fit ob immodicum impetum materiæ; motus ille cohibendus, & quandoque etiam reuellendus; est enim reuellendus caussa curationis; nam si, verbi gratia, fiat syncope, ob immoderatum sudorem, secundum totum corpus licet astringere, non licet reuellere; at si fiat syncope e resolutione, ob fluxum sanguinis narium, licet reuellere ad inferoas partes. Si vero resolutio fiat, quia non gignuntur spiritus, ob intemperiem cordis frigidam; indicatur calefaciens: & sic de reliquis. Quod si cum frigiditate est coniuncta siccitas; simul humectandum. Si malum fiat a caussa suffocante; obstructio non indicat; materia autem obstructionis, copiosa, crassa, viscida, indicat minuens, attenuans, detergens. Si malum fiat non propter morbum, sed ob errorem externum; hic error pertinet ad caussam externam, vel internam. Externa non indicat. Interna caussa est materia, quæ potest esse toto genere præter naturam, ideoque eradicanda: potest esse copiosa, vnde minuenda.

Prognostica.

Vitium hoc periculosissimum via est ad mortem; afficitur enim pars quæ gratia vitæ præcipuum locũ obtinet. Quoad differentias; Syncope periculosior est quam leipothymia. Periculosius etiam malum, si pars sinistra afficitur. Quoad caussam effectricem; ceteris paribus, periculosius malum, si fiat a caussa resoluente, quam suffocante. Dixi, ceteris paribus; nam si suffocatio fiat a caussa pestilente, venefica; certe malum est quasi læthale.

Curatio. Phlebotomia.

Præseruatio spectat ad hunc, vel illum morbum; ideoque hac dimissa, de curatione mali præsentis agemus. Quæritur autem primum, an actu existente syncope, vena sit secanda, necne? Hoc videtur colligi posse e Gal. comm. 24. 82. 111. lib. 4. de rat. vict. probatur enim venæsectio in pulsus carentia. Et ratio est; quia in syncope triplex est sanguinis peccatum insigne, indicans venæsectionem, scilicet in forma, in quantitate, & motu. In forma, quando sanguis ita prauus redditur, vt non sit aptus ad nutriendum; cũm sit putrefactus, cum sit in via ad putredinem: & ideirco euacuandus est. Peccatum in quantitate est, cum sanguis probus peccat secundum copiam, vt in habitu athletico, quemadmodum Hippocrates dicit aph. 3. sect. 1. & cum hoc virium sit vehemens, egemus materia vacuante vehementi. Tertium peccatum est ratione motus; quia fieri potest, vt sanguis probus copia nõ excedat, nec signa adsint plenitudinis; sed peccet tamen secundum motum, vt immineat aliqua inflammatio, verbi gratia, si aliquis, probum habens sanguinem, nec copia excedentem; cadat ab alto, vel percutiatur; ratione illius ictus fieri potest, vt sanguis motum præter naturam acquirat, cui motui, tanquã vitio, occurrendum sit, euacuando simul & reuellendo. In syncope igitur locum habere potest triplex hoc peccatum: potest enim syncope fieri a sanguine prauo & inepto nutritioni: potest fieri a sanguine copiosiori, vt in plethora: potest fieri a sanguine peccante secundum motum, verbi gratia, dum sit suppressio mensium, vt hic sanguis impetum ad cor habeat; item, si fiat syncope ex immoderato fluxu sanguinis narium; nam & tunc sanguis in motu peccat. His positis, dicimus, *in syncope actu existente, non esse secandã venam: nisi peccatum sanguinis sit secundum copiam.* Quare vena secari potest, si vitium sanguinis sit simul in quanto & forma; item, si simul in quãto & motu: at si in forma tantum, vel in motu tãtum; venam aperire maxima est religio. Fundamentum sumitur e vi indicantis sanguinis, & e vi virtutis. Nam ad venæsectionem non tantum indicans, sed etiam virtus robusta permittens requiritur. Si ergo in syncope actu existens consideremus vim sanguinis indicantis; certe summa eius vis est, quando vel sola copia peccat, vel simul cum copia & in forma, & in motu; imminet enim præsentaneum suffocationis periculum, ob immodicam copiam; sicut etiam ignis ab immodica lignorum copia suffocatur. Preterea adest etiam permittens, id est, virtus; quando scilicet partes non est priuatus carne, & virtus robusta est secundũ solida, secundum carnosum genus. Dubium igitur tantum est de virtute secundum spiritus. Virtus igitur secundum spiritus dupliciter potest esse debilis; vel quia resoluitur, & hæc imbecillitas prohibet venæsectionem; vel quia suffocatur, quæ non prohibet venæsectionem, sed permittit; nisi enim illico copia tollatur, de repente suffocantur spiritus, & æger moritur. Ideo Galenus locis citatis, in pulsus carentia secat venam. *Vsus.* Quoad *quantum*: non cõfertim euacuandum in multa copia: virtus enim permittit quidem venæsectionem, non tamen concedit vacuationem copiosam. Quoad *tempus*; vena secanda est, actu existente syncope, quia adest præsentia indicantis sanguinis, & virtutis permittentis. Quoad *vbi*; vena varia est secanda, pro varia subsistentia sanguinis, verbi gratia, si corpus sit plethoricum, vt sanguis in toto exitiat; cum sanguinis fons sit hepar, licet basilicam aperire. Si fiat syncope e suppressione mensiũ, puerperij, & sanguis sit copiosior; aperienda est vena inferna; quia est materia & vacuans sanguinem, et simul impetum sanguinis reuellens. Peccatum sanguinis in solo motu, coerceri potest ligaturis, cucurbitulis; Sic etiam peccatum sanguinis in sola forma, aliis præsidijs tolli potest. Frictiones, ligaturæ, euulsio pilorum capitis & barbæ, possunt cum vtilitate administrari, in syncope a suffocatione. Si autem e resolutione fiat syncope; licet interdum etiam vti ligaturis, & frictionibus, non indifferenter, sed secundum partes remotas contrarias, verbi gratia, si fiat syncope ob immoderatum fluorem alui, oportet fricare & ligare brachia: si ob narium hæmorrhagiam, crura liganda sunt & fricanda.

Ligaturæ, frictiones.

Medicamenta excitantia eos qui animo linquuntur.

Quoad medicamenta, quibus egemus actu existente syncope. Si fiat resolutione, oportet vti frigidis, vt sunt *aqua frigida, rosacea, acetum, &c. quæ fronti, & faciei applicanda.* Si fiat syncope e suffocatione, calidis

calidis vtendum: vnde expedit fricare partes, & palatum etiam *methridatica confectione, & theriaca, aliisque non modo calidis, sed etiam ingratis, & iniucundis, vt virtus suffocata expergiscatur. Conducit etiam magnopere nasturtium, nigella, diasinapi, &c. qua intra nares immittēda, vt excitetur sternutamentum, vt eius virtus suffocata excitetur.* Notandum; si in syncope forte e suffocatione, hæc sternutamenta administrentur, & homo non sternutet, (non existente vitio in naribus, vel caruncul is mamillaribus) actū esse: ideoque discedat medicus.

Victus. Aer.

Quoad diætam: aer probatur purus, vt materia alimenti spiritus: probatur etiam aer vt materia remedij. Et in syncope e resolutione probatur aer frigidus. In syncope autem e suffocatione, non probatur aer calidus, sed potius moderate frigidus, cap. 14. li. 1. ad Glauc. ratio est: quamuis enim virtus suffocetur, & fiat concentratio spirituū: attamen probari aer calidus non potest, quia in syncope e suffocatione adest magna necessitas euacuandi calorem, ne suffocetur: ideoque potius opus est inspiratione aeris frigidi: quod etiam obseruatur in asthmate, in difficili respiratione, quamuis hæc fiant à materia frigida & pituitosa, aere tamen egemus frigido, propter necessitatem euentandi caloris. Quoad cibum. Non possunt masticare. Si ergo fuerit syncope e resolutione: probatur *potio ex aqua carnis, e capi destillato: & ad celerem penetrationem, cum aqua carnis etiam vinum miscendum: vnde probatur vinum aromaticum.* His tamē non omni syncope vtendum: nam si fuerit e suffocatione, & præsertim e copioso sanguine: a vino abstinendum. Nec obstat Galeni dictum, cap. 4. 5. lib. 12. method. omnibus, qui actu detinentur syncope, vinum esse exhibendum: non enim absolute intelligit omnes, sed omnes de quibus ibi loquitur: loquitur autem ibi de syncope, quæ non fit a copioso sanguine, sed a succis biliosis, pituitosis: & proinde idem Galenus cap. 14. lib. 1. ad Glauc. non omnibus vinum exhibet.

Cibus.

FINIS SECVNDI LIBRI.

PRACTICÆ MEDICINÆ LIBER TERTIVS.

DE PARTIVM, IMO VENTRE CONTENTARVM, AFFECTIBVS.

CAPVT PRIMVM.

De Læsa deglutitione: quæ œsophagi est affectio.

Transitio.

INSTRVMENTA corporis humani pertinent vel ad Ventres, vel ad Artus. Si ad ventres; vel ad Caput, vel Thoracẽ, vel Abdomen. Cũ igitur hactenus capitis & thoracis affectus præcipuos mediocri diligẽtia simus pro secuti: deinceps mala ad Abdomen spectantia, proponere instituimus.

Quid agendũ hoc libro, & quo ordine.

Sciẽdum vero abdomen caussa tum vitæ, tum cõmodioris vitæ in se continere Hepar; & huius caussa Ventriculũ, Intestina, Vesicã felleã, Lienẽ, Renes, Vesicam vrinariã: gratia autem speciei Genitalia vocata organa, tam virilia in maribus, quã in fœminis muliebria. Nos igitur circa omnium harum partium vitia digrediemur: nec citra diligẽtiã: siquidem in quolibet vitio versabimur circa nomẽ, definitionem, differentias, signa, præsidia, prognosticum, & præsidiorum materias, & assiduo conabimur doctrinã historicam euitare, & scientificã amplecti: maxime vero dum sermo fit de præsidiorũ materijs, nostrũ institutum erit, non simpliciter tradere receptas, (quod pertinet ad empiricos) sed tradere artem, formulas seu receptas præscribendi. Verũ, quanquam abdominis pars præcipua sit iecur, nihilominus nos primum de vẽtriculi malis dicemus: & ratio est, propterea quod ventriculus est instrumentum, cui primo, quæ assumuntur, occurrunt: primum enim virtus ventriculi aliquantisper vincẽs cibaria & potiones, in caussa est, vt quæ ingeruntur, deinceps apprime vincantur ab hepate. Cæterum hoc loco per ventriculum intelligimus totum viscus, duabus constans partibus; nimirũ C meatu, quem trãseunt, quæ assumuntur; deinde vtre, in quem suscipiuntur: iccirco ne vitium in defectu a nobis cõmittatur; per ventriculum intelligemus non modo suscipientem partem, nempe ventriculi corpus, quod ventriculum vocant; sed etiam partẽ, quæ eorum quæ ingeruntur, est ductus, quam partem ęsophagum vocare consueuerunt. Quamobrem agendũ nobis erit de vitijs tum Oesophagi, tũ Corporis ventriculi: & primum œsophagi; quia quod assumitur, primum œsophagum, postea ventriculum adit.

Affectus ęsophagi.

Quantum igitur ad vitia ęsophagi: secundum Auicennam membrum hoc obnoxium est cuilibet vitiorum generi: siquidem intemperie, mala composi- A tione, & soluta vnitate corripi potest. At cum omnia hæc mala, vt insinuare videtur Auicennas, consentientia esse videantur, prout vti officiunt deglutitioni, propter quam œsophagus est creatus, ob id de lęsa deglutitione sermo instituendus; nam læsæ deglutitionis doctrina recte concepta, nihil quod ad œsophagi mala intelligendum necessarium vel vtile esse videtur, desiderari poterit. Quoad nomen, ἄτυμον relinquo Grammaticis: per læsam autẽ deglutitionem intelligimus illud vitium, in quo homo preter leges naturæ, cum aliquid per os ingeritur, ita afficitur, vt quod assumitur, nequaquam secundum naturæ statuta ab ore in ventriculum descendere valeat, vt propterea læsam deglutitionem audire oporteat genericam. Huius mali, vt definitio prõptius elucescat, primũ (vt moris nostri est) læsæ deglutitionis generatio explicãda: & facilioris doctrinæ gratia quomodo deglutitio secundum naturam celebretur, ostendendũ.

Nomen.

Generatio.

Vt fiat deglutitio secundũ naturam.

B Sciendum ergo cum Gal. c.8.l.4. de vsu part. c.1.l.5. de vsu part. c.5.l.6. de vsu part. & c.8.l.3. de facul. natural. & c.5.l.5. de loc. affect. a quo accepit Auicẽnas prima, primi, c.vlt. & l.3. fen.13. c.1. ad deglutitionem secundum naturam celebrandum, necessario concurrere facultatem, tum naturalem, tum voluntarie motricem. Quoad naturalem: scire oportet, esse attractricem & expultricem. Quantũ ad attractricem; potissimum spectat ad œsophagum, aliquo autẽ modo ad ventriculum. Ad œsophagum attinet, vt per rectas fibras, in œsophagi tunica interna insertas, cibum ad ęsophagi initium expressum, in partes penitiores attrahit. Spectat etiã ad ventriculũ, vt per rectas fibras fit attractio. Hinc fit, deglutitionem optimã expleri, si appetentia ciborum deglutitionem præcedat: nam dum vigilat appetentia ventriculi, non dormit attractrix, vt propterea deglutitio ægre perficiatur, nisi appetitus pereat; quod euenit in assumptione vel ciborum, vel medicamentorum iniucundorum. Quo autem ad expultricẽ: est hęc ęsophagi facultas, quæ ope fibrarum transuersarum, tunicæ externæ adhærentium, cibos in ęsophagum attractos, in ventriculum protrudit. Quoad facultatem motricem: duplex est, altera laryngem sursum trahit, reliqua autem cibum ad œsophagi initium exprimit. Facultas autem motrix: quæ laryngem sursum pellit, attinere potest ad hyoeidis ossis musculos, qui laryngem sursum in tantum eleuant, quãtum gula deorsum trahitur. Expedit autem laryngem ascendere: nam secus, cum larynx tota sit cartilaginea, cibi descensum inhiberet. Nec vero sursum larynx eleuata, eandem sedem seruat: verum (c.8.l.3. de facult. natural.) completa degluti-

glutitione, luculenter descendere cernitur. Id autem assequitur per rectas fibras, insertas internæ tunicæ ventriculi: quæ sane tunica, cum intus inuestiat tum gulam, tum os, tum præterea intrinsecus secundum summitatem arteriæ seu laryngis extendatur, fit, vt dum gula a ventriculo deorsum trahitur, simul etiã summa arteria trahatur, & proinde larynx descendat. Motrix autem quæ cibum ad œsophagi initium exprimit, attinet ad faucium musculos: qui dum ad suum principium trahuntur, cibum in œsophagum depellunt. His sic constitutis, patet, cibum assumptum descendere & tractu & pulsu. Vt cum Auicen. deglutitio secundum naturam bifariam perpendi possit: altero modo, vt incipit deglutitio, altero vt perficitur. Vt incipit, fit ope attractricis œsophagi, & virtute musculorum: vt autem perficitur, fit virtute expultricis œsophagi, & virtute attractricis oris ventriculi. Hæc Galen. cognoscens, iure cap. 5. lib. 5. de loc. aff. dicit, gulæ duplicem esse vsum: nam in deglutitione gula concurrit dupliciter; primum instar viæ, vt deglutitionis auctor est facultas tum musculorum, tum ventriculi: concurrit deinde in ratione organi operantis, vt deglutitionis est opifex gulæ facultas, siue attractrix, siue expultrix. His explicatis facile colligitur, deglutitionem naturæ leges egredi, dum aliquid occurrit præter naturã, turbans vel gulam, vel vicinos musculos, vel ventriculum, vt gula quemadmodum decet, vel non attrahat, vel non expellat. Et si musculorum vicinorum motus lædatur, vel ventriculi attractio infestetur, dubio procul quoque deglutitio præter naturam oboritur. Quare deglutitio læsa, est functio præter naturam gulæ, dependens a frustratione facultatis deglutricis. Definitum est accidens præter naturam: necesse est ergo vt pateat eius essentia per formam, subiectum, & caussam effectricem. Quoad formam, dixi esse functionem præter naturam, vt deglutitio morbosa distinguetur a naturali: Et, vt præter naturam, proponitur forma generica, complectens deglutitionem Ablatam, Imminutam, & Corruptam. Subiectum est gula, vt distinguatur hæc functio præter naturam, a functione præter naturam cuiuslibet alterius instrumenti.

Vt fiat deglutitio præter naturam.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens est frustratio facultatis deglutritis, vt distinguatur definitum a functione gulæ frustrata, vt nutritur. Vnde explicare oportet, quam ob caussam facultas deglutrix frustretur. Sciendum, frustrationem hanc pendere vel a læsione facultatis, vel ab Errore externo. Quoad læsionem facultatis, locum hæc habet, dum gula afficitur morbo, vi cuius deglutrix facultas vel Labefactatur, vel Impeditur, vel vtrumq; patitur. Error autẽ externus, attinet ad omnem gulæ noxam, quæ est extra constõnem gulę, idest, extra intemperiem, extra malam cõpositionẽ, extra solutam vnitatẽ. Id ergo omne, quod est extra constõnem, habet rationem erroris externi, siue sit vicinarum partiũ morbus, siue nullus sit morbus partiũ. Declaro cum Gal. & Auic. ea. proprio. Primum ergo quoad læsionẽ facultatis, vt morbus est multiplex, ita multiplex est facultatis lęsio. Hinc cum morbus esse possit, tum simplicis, tum mistę potẽtię, si sit simplicis potentiæ, facultas vel labefactatur, vel impeditur. Si aũt sit morbus mistæ potentiæ, simul facultas & labefactatur & impeditur. Quoad morbum simplicis potentiæ, vi cuius facultas solum labefactatur, est verbi gratia, intemperies quælibet secundum Auicennam, potissimum tamen intemperies frigida, humida, sicca, vt contingit in febribus: etenim si interna gulæ tunica corripiatur intemperie, labefactatur facultas attractrix: si externa, labefactetur expultrix: si vtraque tunica morbo corripiatur, etiam vtraque facultas labefactatur. Quoad morbum simplicis potentiæ, vi cuius facultas impeditur, est morbus in Mala compositione, & in Soluta vnitate: propter malam compositionem, via, seu ductus angustatur; propter solutam vnitatem via redditur inæqualis. Mala compositio est angustia, hoc est, Obstructio, Constipatio, Coalescentia, & Compressio. Obstructio fit a materia simpliciter replẽte œsophagũ, quæ materia multiplex esse potest, vt materia destillans a capite, item secũdum Auic. vermes numerosi: vnde obstructionis materia concurrit, quatenus peccat, vel copia, vel crassitie, vel viscidıtate & lentore. Cõstipatio fit dum nascitur caro, post vlcus œsophagi, quando ad agglutinationem perducitur, tũc enim caro ita potest concrescere, vt constipetur œsophagus. c. 2. li. 3. de sympt. cau. Coalescentia fit cum post vlceris œsophagi agglutinationẽ, citra carnis excrescentiam, angustus redditur œsophagus, cuius angustiæ caussa immediata, non est caro, vt in constipatione, sed cicatrix. Cõpressionis caussa est, quòd extrinsecus comprimit gulam, siue sit tumor partium vicinarum, vel nõ inflammatorius, vel inflammatorius, vt in angina, siue etiam cum Auicenna sit vicinarum vertebrarum luxatio ad interiora. Soluta vnitas, est vlcus: de caussis autem vlceris, dicemus in sermone de vlcere ventriculi. Quoad morbum mistæ potentiæ, qui deglutricem facultatem tum labefactat, tum impedit, hic morbus est gulæ tumor, siue frigidus, siue calidus: per intemperiem enim morbosam labefactatur facultas: per magnitudinem auctam impeditur. Hæc de morbis. Quoad errorem externum, hic potest esse caussa Externa, vel Interna. Caussa interna, cum Auicenna, est vitium partium vel Vicinarũ, vel Non vicinarum. Vitium partium vicinarum, attinet vel ad Musculos vicinos, vel ad Vẽtriculum. Ad musculos, vt afficiuntur vel Paralysi, vel Conuulsione, vel Tumore. (*Sed duo hic notanda; primo. Si hæc mala dirigantur ad deglutitionem, vt prodit a facultate animali, esse vitia, propter quæ læditur facultas animalis: Si autem dirigantur ad deglutitionem, vt prodit a facultate naturali, has caussas esse errores externos, non morbos. Secundo notandum: si musculi afficiantur tumore, vt vi huius tumoris solum lędatur motus musculorum, esse vitium, quod attinet ad errorem externum: at si vi tumoris, non modo lędatur motus musculorum, verum etiam gula angustetur & comprimatur: tunc etiam lędi facultatem, & proinde habere rationem morbi.*) Porro error externus spectat ad ventriculum, si citra noxam œsophagi ventriculus afficiatur in appetentia, vt non attrahat cibum. Ad partes non vicinas spectat error, dum læditur deglutitio ob debilitatem virtutis, vt in fine morborum acutorum contingit; in his enim omnium partium calor languet. Error externus, prout spectat ad caussas externas, est vitium in his quæ ingeruntur, vt dum ingerũtur crassiora, male masticata, & dum confertim ingeruntur.

Causa efficiens.

Læsa facultas.

Error externus.

Differentiæ a forma: Deglutitio vel Aufertur, vel Male fit: si male fit, Imminuitur, aut Deprauatur. Differentię a subiecto: Afficitur gula, secundum partem Internam, vel Externam: secundum Supernam, vel Infernam. Differentię a caussa effectrice: Deglutitio lęditur, vel Lęsa facultate, vel ob Errorem externum: horum subdiuisio e traditis patet.

Differentiæ.

Deglutitio in genere, & secundum differentias a forma, non eget signis: æger enim conqueritur de deglutitione, & de hac vel ablata, vel imminuta, vel corrupta; quę corrupta deglutitio fit vel cũ dolore, vel cum prauo motu. Quoad differẽtias, ratione subiecti: Singula sit affecta secũdum partem supernam; tumor quandoque oculis conspicitur: & illico assum pto cibo deglutitionis impedimentũ sentitur. Si pars inferna sit affecta, cibi aliquantisper libere descẽdũt, sed mox in transitu iter turbatur. Vtrum autem gula afficiatur secundum tunicam externam, vel internam, patebit e cognitione differentiarũ, quę sumuntur a caussa efficiente. Quoad differẽtias a caussa efficiente: hęc est Morbus, aut Error externus. Si morbus,

Signa.

Differentiæ a subiecto.

Differentię a caussa efficiente.

uenit, quia adeſt indicans, nimirum ſanguinis peccatum vehemens; non tamen ſemper omnibus modis, ſed quandoque copia, interdum ſolo motu ſeu impetu, ad vaſa vel huius vel illius partis. Interdum autem virtus prohibet, vt in muliere illa Romana, quæ per quatriduum ieiunarat, cap. 13. lib. 5. meth. Si igitur permittat virtus, ſemper vena aperienda. *Vſus.* Auicennas in plethora aperit ſaphenam, poſtea baſilicam. Sanguis enim in illa repletione habet ſubſiſtentiam ſupra & infra iecur. Quoad *Quando agendum*, primũ tundit ſaphenam: nam in ſputo ſanguinis opus eſt reuellere, & reuulſio potentior eſt, ad magis longinqua facta: propterea vena remota primum aperitur, deinde proxima. Addit Auicennas in ſputo ſanguinis e catarrho non valde bilioſo, opus eſſe ſtatim phlebotomare. Hic proponitur quid agendum, & quando. Quid agendum; dum ait, eſſe venam ſecandam, in ſputo ſanguinis nõ valde bilioſo, ad differentiam valde bilioſi; nam in catarrho valde bilioſo, non eſt ſecanda vena, ſed oportet purgare, iuxta Hippocratis ſententiam; ſi talia purgantur, qualia, &c. Quoad *quando;* dicit ſtatim: nam adeſt indicans: vnde ſi nihil prohibeat, quamprimum eſt ſecanda vena. Addit Auicennas, in ſputo ſanguinis a pulmone; ſecandam eſſe baſilicam partis ſolutæ vnitatis; & phlebotomiã fieri debere ſubtilem, ac interpolatam tribus horis, pro conſeruatione virtutis. Hinc etiam Galenus, c. 8. lib. 5. meth. in ſputo ſanguinis a fractura vaſorum pulmonis, quamprimum incidit venam internam, & bis, terve vacuat, cauſſa reuulſionis: poſteriori etiam die venam ſecat, ſi fortis fuerit virtus. Ex his verbis colligitur quantum agendum, & quando, & vbi. Quoad *quantum agendum;* Auicennas proponit phlebotomiam ſubtilem, per quam non intelligit foramẽ paruum: hoc enim a tenuitate & craſſitie ſanguinis indicatur, ſed intelligit venæſectionem talem, in qua licet ſanguis copia peccet, verbi gratia, ad ℔.ij. tamen non educitur vna vice ad ℔.ij. ſed in parua copia, & vicibus pluribus. Cauſſa huius præcepti eſt: quia in ſputo ſanguinis, neceſſario ſemper ſanguis peccat ſecundum motum, & interdum ſecundum copiam. Ergo ſemper indicatur remedium reuulſorium; & interdum vacuãs. Sanguis ratione copiæ magis poteſt, ratione motus, minus: nam ſanguis copioſus & præſens actu operatur; ratione motus operatur tantum ſanguis proximus vaſi affecto, non remotus. Cũ ergo non ita vigeat ſanguinis vehemẽtia ratione motus; iccirco Auicennas ſanguinem educit in parua copia, & vicibus ſupplet. Protinus autem ſecat venam, quia ſanguis vehementer peccat, & adeſt præſentia, ſanguinis vehementer peccantis. Si contingat, vt perſeueret hoc vitium vehemens: etiam ſequenti die adeſt præſentia, ideoque vena tunc etiam aperienda. Quoad *vbi:* vena cubiti interna, eiuſdem lateris aperienda; prout vas pulmonis afficitur ſecundum partem dextram, vel ſiniſtram. Hinc Galenus commen. aphoriſ. 32. ſectio, quinto, in vomitu ſanguinis ob ſuppreſſionem menſium, ſecat ſaphenam, quia reſpicit ad ſubſiſtentiam, quæ ſequitur eſſentiam indicantis, id eſt, impetum ſanguinis. Quoad reliquam materiam chirurgicam, Galenus in fine libro 1. ad Glaucon. ſi ſanguis a liene prodeat, cucurbitulam magnam ſiniſtro hypochondrio adhibet: ſi a iecore, dextro.

Cucurbitula magna.

Medicamenta, ratione totius.

Galenus cap. 14. lib. 5. meth. in ſputo ſanguinis imminẽte, e catarrho, quamprimum probat medicamẽtum *ex aloe, e ſcammonio, e colocynthide, ex agarico, e bdellio, & gũmi Arabico:* vt plura excremẽta poſſint euacuari. Sed cum aloe aperiat venarum orificia, ego neſcio, an in ſputo ſanguinis liceat vti tali remedio. Et augetur difficultas, quia Galenus hæc medicamẽta quam primum exhibet, etiam ante coctionem; nõ tantum aloem, ſed etiam colocynthidem, medicamenta vehementiſſima. Sed methodus Galenum tuetur: non enim de ſputo ſanguinis præſenti loquitur; ſed de imminenti, non e qualibet cauſſa; non ex anaſtomoſi, non e copia ſanguinis, ſed e catarrho, in quo ob materiam acrem imminet ſputũ ſanguinolentum ex abraſione: materia enim catarrhalis eſt acris, peccat in qualitate: ergo non imminet apertio, ſed abraſio. Proinde medicamentum ex aloe confici poteſt, quia non eſt apertio actu, ſed eſt periculum abraſionis. Ob eandem cauſſam ante coctionem exhibet medicamentum electiue purgãs, in principio, cruda adhuc exiſtente materia: adeſt. n. indicans, quod magis poteſt quam prohibens. Indicans eſt ſuccus vitioſus, qui poteſt eſſe in cauſſa abraſionis, & ſputi cruenti, & tunc malum eſſet inſanabile: ergo materia, quæ poteſt eſſe in cauſſa mali inſanabilis, vehemens eſt & multum poteſt; & quidem magis quam furioſa. Nam furioſa huc & illuc mouetur, vt periculum ſit: ne petat partem principalem, quam ſi petat, actũ eſt: interdum autem nõ petit partem principalem, quod ſi fit, non eſt periculum mortis. Sed materia hæc catarrhalis, quoties excitat ſputum ſanguinis, excitat vitium neceſſario mortale. Cum igitur materia furioſa magis poſſit ad indicandum, quam eius cruditas ad prohibendum: multo magis coctio negligenda eſt in ſputo ſanguinis e mordacibus ſuccis, præſertim dum imminet abraſio. Quamobrem in ſputo ſanguinis præſenti, & imminenti, quamprimum, non exſpectata concoctione, pharmacum ſoluens eſt propinandum: quia materia catarrhalis, quæ abradit, vel abradere poteſt, magis poteſt ad indicandum, quam cruditas ad prohibendum.

Expurgantia materiam acrem.

Intercipientia, & incraſſantia materiam catarrhalẽ fluẽtẽ.

Sequuntur medicamenta magis determinata. Hęc reſpiciunt, vel materiam catarrhalem, vel ſanguinẽ. Materia catarrhalis perpenditur, vel vt fluit, vel vt fluxit. Si fluit, cum Galeno cap. 13. lib. 5. meth. oportet vti *theriaca, ſed recenti, verbi gratia, quatuor menſium: quod ſi recentis copia non ſit, vtamur Mithridatio recenti: ſi nec hoc præſto ſit, vtamur requie Nicolai, Philonio Rom. quæ tamen duo non debent ita recentia eſſe, ſed vnius anni.* His enim vtimur ratione materiæ fluentis; & iam ſupponimus totum eſſe vacuatum. Dum igitur corpore vacuato materia adhuc fluit; oportet intercipere, craſſefacere, medicamentis propoſitis. Si ob defectum theriacæ & Mithridatij, cogamur vti Philonio; non ſincero vti debemus, ſed permiſcebimus *ſaccharum roſaceum; vt maior ſit doſis ſaccharo roſ.* Quod ſi tãtus non ſit impetus materiæ fluẽtis: poſſumus vti *ſaccharo roſaceo, vel eiuſdem anni, vel etiam antiquo, cum bolo Armeno.* Vſus. Quoad *quantum agendum*, ita præſcribantur: *℞. theriacæ recentis ℥.j. fiant boli.* Vel: *℞. Philonij Rom. ſaltem vnius anni ℈.j. ſacchari roſati ℥.ij. Miſce.* Sequens magis tutũ eſt, & frequentius poteſt exhiberi: *℞. ſacchari antiqui roſati ℥.j. boli Arm. ℈ ij. Miſce: exhibeatur hoc duabus vicibus.* Quidam imprudentes Medici deſcribunt electaria adeo craſſa & dura, vt ſint inſtar lapidis: & hi a pharmacopolis deridentur. Ideo ſi ob ſummam materiæ indicantis actionem, cogamur vti bolo Armena in magna copia, & permiſceatur ſaccharum roſaceum; debemus etiam addere aliquod medicamentũ liquidius, vt electarium poſſit deuorari. Si igitur ſcopus ſit incraſſandi, vt materia fluens intercipiatur: permiſceri poſſumus *ſyrupum de roſis ſiccis, vel ſyrupum myrtinum.* Porro Galenus theriacam, gratia interceptionis, exhibet poſt clyſteres acutos: quia alias materia in toto exiſtens prohibet: quare prius vacuanda: & cum non ſemper medicamenta per os exhibere queant, ſed adminiſtrandi clyſteres acuti: & poſt clyſmos vti oportet intercipientibus. Præterea Galenus exhibet theriacam (quod etiam in reliquis intercipientib. obſeruandum) non modo poſt acres clyſteres; ſed etiam poſt ligaturas artuum: reuellebat enim materiam ad partes longinquas viliores. Poſt, capiti *ſtercus columbinum* applicabat, volens in-

primis

primis diuertere materiam, quæ est in capite, & ab hoc fluxura erat. Non autem oportet statim confugere ad theriacam: ideo Galenus exhibebat theriacam, quando ægrotantes debebant dormire: ratio est quia tempore somni adest materia descendens: ergo est præsens fluens; neque adest prohibens, quia iam erat facta euacuatio, & reuulsio. Hæc de materia vt fluit.

Euacuantia materiam catarrhalē fluxam.

Si respiciamus ad materiam fluxam in pulmones: hæc vel est materia catarrhalis, vel sanguis. Si materia catarrhalis sit fluxa, oportet vti *melle cocto, saccharo cocto, melle rosaceo aliqua e parte cocto*; quia hæc euacuant, & detergunt, & mitia sunt; nam in sputo sanguinis periculum est, ne vehementer expectorantia intendant anastomosin, diapedesin, diæresin: quare *non vtimur melle crudo, sed cocto & rosaceo*. Aliquando materia catarrhalis satis est contumax, vt cogamur confugere ad valentiora, *ad syrupum de farfara, de hyssopo, ad loch de pulmone vulpis*: de quibus in sermone de tussi. Vsus *quando agendum*. Galenus c. 13. lib. 5. meth. post secundum diem vtitur mitioribus, & valentioribus quinto die: nam primis diebus adest præsentia indicantis: secundo die adest indicans; scilicet materia iam fluxa, sed adest etiam prohibens, id est, morbus vasis: scilicet anastomosis, diapedesis, & diæresis, qui morbi egent quiete, cum per motum, & per tussim augeantur: ideoque non oportet tam cito vehementiora accedere, & tutius est mitioribus illis vti.

Sanguinem fluxū & concretum dissoluentia, & euacuantia.

Quod si materia fluxa, sit sanguis fluxus: si forte sit principium concretionis in principio, secundum Auicennam, exhibendum est *acetum cum aqua, id est, posca*. Si forte tussis exacerbetur, ab aceto abstinendum, aut non nisi exiguo vtendum. Vnde Galenus, cap. 8. lib. 5. meth. post sectam venam, tribus vicibus, post ligaturas, post frictiones, ratione sanguinis fluxi dat poscam dilutam, id est, aquā copiosam, cum aceto exiguo; & exhibet tepidam, bis & ter, ternis horis. Hic quid agendum, capitur a sanguine concreto & fluxo; qui indicat dissoluens; cuius materia est posca diluta. Quoniam vero hæc excitat tussim, quæ vasis morbum, nimirum anastomosin, diapedesin, & diæresin, augere potest; ideo si tussis molestet, cū Auicenna prorsus est abstinendum ab aceto; & loco poscæ tutius est vti mulsa. Quoad modum: Galenus dat poscam tepidam, non calidam, non frigidam: sanguis enim grumosus sua passione & resistentia, indicat medicamentum actu calidum, quia frigidum nō dissoluit: cum autem caliditas intensa prohibeatur a morbo vasis (calidum enim auget anastomosin, diapedesin, diæresin) igitur Galenus vsus est posca tepida. Quoad *quando agendum*: Galenus vtitur in principio; quia tum adest indicans, sanguis grumosus: sed quia prohibet materiæ copia; ideo prius euacuat, imminuit: & quia prohibet materiæ impetus; ideo primum reuellit, & postea vtitur posca. Non autem vtitur posca assidue, sed vicibus interpolatis: quia assiduum vsum prohibet morbus vasis, nam tussis augeretur.

Adstringentia.

Iam vero morborum medicamenta sunt tractanda. Apertio flagitat astringentia: fractio, agglutinantia: erosio, agglutinantia & renutrientia. Inter astringentia debilia numerantur, *rosæ, terra sigillata, manna thuris, cortex e thuris, cortex pini, fructus spinæ Aegyptiæ, lapis hæmatites*. Vehementiora sunt; *balaustiorum, hypocistis, rhus opsoniorum, omphacium, gallæ immaturæ, malicorium; præstantissimum conficitur medicamentum ex hyoscyamo*. Vehiculum aptum eligendum est, his medicamentis astringentibus cap. 4. l. 7. κατὰ τόπ. Si ergo sanguis prodeat ab hepate, permisceatur *agrimonia, pentaphyllum, filix mas*. Si a liene: *ceterach, tamarisc* et. Si a capite: *betonica*. Si a pectore, *ammi, anisum spica, farfara, saccharo & melle etiā vti licet*. Nec propterea mirandum, quod Galenus cum A astringentibus miscet ammi, anisum, spicā, quæ vim habent aperiendi; vtitur enim his gratia vehiculi. Notandum; si materias vehiculorum in substantia permiscemus, vt anisum, spicam, &c. pro ℥. j. astringentium, sufficere ℈. ij. vehiculi, vt seruetur duo decupla proportio. *Vsus*. Quoad *quantum*: e dictis formulas concinnare facillimum est. Modus ex alibi traditis patet. Notetis circa *quando* agendum: prius occurrendum esse copiæ & motui sanguinis, cap. 6. li. 5. method. nec illico astringendum, sed post reuulsionem, & euacuationem totius. Idem dicendum de agglutinantibus: præter enim astringentia, addenda sunt emplastica, viscida: vnde probatur *consolida, tragacantha, plantago, albumen oui*. Vsus. Circa *quando*, monet Galenus cap. 8. lib. 5. method. his vtendum esse post totius euacuationem. Cæterum, si malum sit ex erosione, Auicennas probat vsum *thuris, myrti, sanguinem Dracon. plant aginem, semen portulacæ*. Galenus cap. 6. lib. 5. method. ait; si erosio sit exigua, exhibendos *pastillos Andronis, Polyidæ, pastillos e charta combusta: qui habent vim absumendi materiā fluxam, & pandentan. cap. 1. lib. 3.* κατὰ τόπ. *& conficiuntur e vehementissimis medicamentis, tum ex alijs, tum e chalcātho*. Vnde aliqui habent pro secreto in sputo sanguinis, *oleum destillatum e chalcantho ad vnā guttam j. aut summum guttas ij. exhibent, cum aqua plantaginis*. Si ergo ex erosione sanguis paullatim exit, statuit Galenus hos pastillos esse exhibendos. Si autem sanguinis fluxus sit profusior & copiosus, oportet vti vehementer astringentibus; deinde his astringentibus oportet permiscere dictos pastillos; & tandem oportet exhibere solos pastillos, sed dissolutos *cum succo, vel decocto e rubo, e myrto e lentisco, e cotoneo, & mespilis*. Et ante horum administrationem in primis toti est prouidendum. Sic ergo Galenus versatur circa *quando* agendum: primo occurrit toti: deinde exhibet sola astringentia, post miscet pastillos, denique solos dat pastillos. Quando agendum, sumitur a præsentia indicantis vehementioris: idcirco Galenus inter initia toti prospicit: adest enim indicans, sanguis replens totum, fluens in locum affectum: opus est ergo remedio & minuente sanguinem, & reuellente. Et hoc est venæsectio; qua primum vtendum est, quia magis potest sanguis, quam reliqua indicantia, quam morbi vasorum; quia licet non semper habeat rationē caussæ principalis, habet tamen rationē caussæ sine qua non. Præterea, si inuicem conferamus pastillos, & medicamenta astringentia: si sanguis paullatim fluat, oportet prius vti pastillis, quam astringentibus. Sermo cum hic est, de sputo sanguinis ex erosione, vbi est soluta vnitas, cum deperditione substantiæ partis. Ratione deperditæ substantiæ, oportet vti medicamento exsiccante, absumente putulētam materiam, quæ generatur in abrasione, quæ impedit nutritionem, incarnationem: indicatur ergo siccans, cuius materia est pastillus. Subito deuenit Galenus ad pastillos ita vehementes: quia vbi malum progreditur, actum est. Medici nostri his nunquam vtuntur: dant saccharum rosarum, bolum Armen. aquam rosarū; & bombes ægri moriuntur: quoniam nisi fiat exsiccatio, ex integro, non est possibile tolli solutam vnitatem. Vrget igitur maxime purulenta materia, quæ siccans indicat: propterea solis pastillis vtebatur Galenus. Soluta vnitas indicat vniens, seu astringens vehementer. Si igitur sanguis fluat paullatim; magis potest quod indicat siccans, quam quod indicat astringens: quia vbi sanguis paullatim fluit, soluta vnitas est exigua: quare non multum potest: magis igitur potest quod indicat siccans: Sufficit ergo solis vti pastillis. At si sanguis in magna copia fluat, & vitium producatur ex erosione (de quo iam loquimur) primo oportet vti solis astringentibus, quoniam magis potest soluta vnitas, quam purulenta materia: soluta enim vnitas magna est, cuius signum est magna sanguinis

Agglutinantia.

guinis perfusio, ideo maximum imminet periculum: & proinde nisi illico occuramus vehementer astringentibus, tanta potest fieri perfusio sanguinis, vt homo illico moriatur. Vbi imminet mors, ibi indicãs est vehemens. Ideo Galenus primo vtitur solis astringentibus: secundo vtitur vehementer astringentibus & pastillis. quia vtrumque indicãs est æque vehemens, est presens vtrumque; nam eo tempore æqualiter potest materia abradens, & soluta vnitas; ideo cum astringentibus permiscentur pastilli siccantes. Tandem vtitur solis pastillis: quia eo tempore ita imminuta est soluta vnitas, virtute astringentium, vt occurrendum saltem sit materiæ abradenti, propterea vtitur solis pastillis, non respiciens tamen solutam vnitatem: Excipit enim pastillos aliquo succo astringente, Verbi gratia: ℞. pastill. ʒ. j. *succi plantaginis, vel rosarum, vel similis* ʒ ß. Circa quando agendum, notandum in astringentibus: (si ea conferamus, nõ cum siccantibus, sed cum astringentibus:) esse incipiendum ab imbecillioribus, cap. 15. lib. 5. meth. vbi scilicet periculum vitæ non imminet: a vehementioribus contra, si imminet vitæ periculum, tunc enim malum est vehemens; potest esse in caussa mortis: vel phthisis, quare statim vtendum validioribus. At si non adest hoc discrimen, presens quidem est id, quod indicat adstringens; sed hoc indicans non est ita vehemens: quare neque licet vti vehementi medicamento.

Victus.

Diæta erit refrigerans, crassefaciens. Potio, secundum Auicennam, sit *aqua plantaginis, cum bolo, cum rosis, aqua chalybeata*: hæc enim stiptica sunt. Vinum non conuenit. At si leipothymia & syncope oriantur, probatur *vinum*, sed quod prosit ratione virtutis, non noceat ratione rerum præter naturam: quare sit pauciferum in copia exigua, chalybeatum, actu frigidum: ita enim consulemus viribus, fluenti sanguini, & morbis vasorum.

CAPVT VII.

De Phthisi.

Nomen.

PEr Phthisin intelligimus non omnem tabem, seu omnem corporis consumptionem, sed illam tantum maciem, cuius caussa est vlcus pulmonis. comm. apho. 16. sect. 3. comm. aph. 8. sect. 4. comm. aphor. 16. sect. 7. Sed ita de phthisi loquemur, vt appareat etiam cognitio & cura cuiuslibet maciei.

Generatio.

Generatur hoc malum, dum caussa morbifica occurrit pulmoni, & ita in eum agit, vt pulmo afficiatur vlcere, & vt vi vlceris generetur sanies, materia purulenta, a qua necessario emanat vapor saniosus & putridus, qui ita in cor agit, vt solida cordis substantia afficiatur morbo calido, vt hinc calor influens a corde in totum, euadat igneus & præter naturam, totique corpori communicetur, vt totum corpus corripiatur hectica febre, & hinc e necessitate subsequatur macies.

Definitio.

Phthisis ergo est magnitudo imminuta, cum caliditate & siccitate totius, producta ab vlcere pulmonis, cap. 1. lib. 2. de presag. e puls. cap. 9. libro 6. de tuẽd. san. lib. 5. meth. medendi comm. 17. sect. 1. libri 1. epid. com. aphor. 16. sect. 3. comm. aph. 9. sect. 5. com. aph. 16. sect. 7.

Forma.

Forma est magnitudo imminuta, cum caliditate & siccitate. Magnitudo imminuta, primo est symptoma, deinde morbus: dum enim in corpore fit macies, imminuitur magnitudo, & inter initia habet tantum rationem symptomatis, quia propter hanc nondum læditur actio: sed malo præcedente, ita imminuitur, vt non sit amplius symptoma, sed morbus, actionem lædens. Diximus, cum caliditate & siccitate: vbi intelligimus morbum, non symptoma. Galenus nuncupat febrem partiam, id est, febrem hecticam. Distinguitur ergo hæc tabes ab illa macie, quæ fit e senio, a macie, quæ fit ob intemperiem frigidam & siccam. Hinc etiam necessario sequitur, cum totum afficiatur hac febre hectica, facultatem naturalem labefactari, ob morbum calidum & siccum partium similarium: vnde, cum hæc alteratrix non possit concoquere alimentum, non nutritur corpus, & præterea substantia genita absumitur a caliditate & siccitate. Quia igitur bona substantia non regeneratur, & genita absumitur, siue sit pinguedo siue caro, necessario sequitur macies. Subiectum est totum corpus: ad differentiam maciei alicuius partis.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens est vlcus pulmonis: hinc enim phthisis hæc distinguitur a quacunque alia tabe. Vlcus autem pulmonis potest esse in caussa maciei totius: quia ab huius sanie prodit fuligo, quæ ita afficit cor in calefaciendo, vt fiat febris, vt caro genita absumatur, nec alia generari possit.

Caussa vlceris pulmonis.

Cum autem vlcus (cap. 1. lib. 4. metho.) sit soluta vnitas, cum magnitudine imminuta partis vlceratæ: caussa eius non potest esse quæcunque, sed materia abradens. cap. 1. lib. 1. de loc. affect. Hæc materia vim habet abradendi, vel Propria ratione, vel ex Accidente: propria ratione, cum sua natura potest abradere, citra putredinem: vt bilis, quæ mordax est, item pituita salsa: ex accidenti potest abradere materia, ratione putredinis, vnde materia acris euadit, nimirum, quilibet humor putrescens. Quando igitur Galenus dicit, vlcus fieri, vel propter cacochymiam, vel propter putredinem: per cacochymiam insinuat materiam propria ratione abradentem: per corruptelam autem seu putredinem, materiam ex accidenti abradentem.

Materia exulcerans, vel aliunde fluit, vel non.

Sed notandum cum Galeno comment. 17. sectio. prima, libro primo, epid. materiam quæ potest esse in caussa vlceris pulmonis, vel Aliunde fluere, vel Non. Aliunde non fluit, verbi gratia, dum vas pulmonis rumpitur, & sanguis in pulmone putrescit, qui postea putridus exulcerat: idem fieri potest, si vlcus fiat e peripneumonia. Aliunde fluit, verbi gratia si fluat ex inflammatione vicinarum partium; & potissimũ hoc fit, dum materia destillat a capite, comm. aphor. 13. sectio. 3. Præcipue hoc malum nascitur ab anno 18. ad 35. quia in hac ætate, & multi errores in victu committuntur, & vasa prompte possunt abradi, commen. aphoris. 29. sectio. 5. Quæ vero sint caussæ generantes has materias catarrhales, a capite prodeuntes, satis diximus cap. de catarrho.

Differentiæ.

Quoad formam: cũ sit magnitudo imminuta cum febre: secundũ Magis & Minus est differentia. Quoad subiectum: pulmo abraditur, vel secundum Vasa, vel secundum Substantiam: &, vel secundum Dextram, vel Sinistram partem. Quoad caussam efficientem: materia abradit vel Propria ratione, vel ob Putredinem. Item prodit vel Ex affecto pulmone; vel Aliunde fluit.

Signa in genere.

Malum hoc non difficulter cognoscitur. cap. 5. libro 1. loc. affe. cap. vlt. lib. 4. de loc. aff. capit. 11. lib. 4. de caus. puls. Nam quoad actionem læsam, adest tussis vehemens: pulmonis enim exulceratio est malum insigne, maxime irritatur expultrix. Tussis est sine dolore: quia in pulmone, non est tantus sensus, vt dolor possit oboriri: &, si aliquis reperitur sensus, id fit potius ratione membranarum. Preterea hoc malum, quoad actionem læsam, cognoscitur e pulsu febrili, & hæctico: est autem pulsus hæcticus, sed cum quadam mollitie, quæ mollities non obseruatur in febre hectica, vbi pulmo non est exulceratus: mollities enim pulmonis est in caussa. Cognoscitur etiam e reiectis, seu exeuntibus: nam materia purulenta tussi excernitur, quod sputum purulentum, in aquam proiectum, descendit; & prunis impositum fœtet; ideoque percontandi etiam sunt assidentes, num sentiant ægri exspuitionem fœtidam, præter consuetudinem. Interdum accidit, vt sputum descendat, & fœteat, nec

nec tamen sit pus: fieri enim potest, vt a capite pituita destillet in pulmones & putrescat: quæ ratione putredinis, fœtet; & quia grauis est, potest descendere. Vnde memini vidisse me nonnunquam sputum male olens, & fundum petens, sine febre, ac proinde sine vlcere & phthisi: vidi etiam tale sputum cum febre, sed sine phthisi; nam ægri sanitati sunt restituti. Quare diligenter ligno aliquo explorandum, num sit pus, vel pituita, nam pituita est viscida, quæ non facile continuitatem e toto deperdit: pus non est lentum, vt pituita; Cognoscitur etiam phthisis ratione qualitatis mutatæ: nam calor in toto est mordax, præsertim in thorace: quia adest febris hectica, & fomes est in thorace. Cognoscitur etiam e macie. Vbi vlcus est in pulmone, semper perseuerat macies, & in dies augetur. Si igitur interdum appareat macies, quæ aliquo modo minuatur; & regeneretur aliquo modo caro: non est phthisis: vbi enim phthisis, ibi vlcus pulmonis, & proinde febris, & macies. Hoc dico, quia interdum destillationes in pectus delapsæ, præsertim in iuuenibus, suppurantur, seu deducuntur ad quandam consistentiam, puri similem: vnde ratione putredinis fiunt febres, sequitur macies, citra phthisin. Cognoscitur etiam e colore plumbeo circa faciem; præterquam quod a cibo facies rubicunda euadit: cum enim totum corpus male habeat, non generatur bonum nutrimentum, vnde color plumbeus: sed a cibo, cum fiat euaporatio in caput, hinc fit rubedo in facie, circa genas, quia a pulmone in faciem mittuntur vapores. Differentiæ a forma facile cognoscuntur, an scilicet magnitudo sit magis vel minus imminuta: an caliditas in toto sit magis vel minus intensa. Hæc cognoscuntur ex intentione, & remissione symptomatum. Quoad differentias a subiecto: si vlcus sit secundum propriam pulmonis substantiam: cognoscitur, quia quandoque exspuentur carunculæ, cum tussi, nimirum propria substantia pulmonum: & vel non egreditur sanguis, vel admodum paucus. At si malum sit secundum vasa, si afficiatur tracheia, exiguus etiam erit sanguis: sed apparebunt reiecta bronchia, scilicet portio aliqua membranæ. Si vlcus fiat secundum venas, vel arterias: egredietur sanguis in magna quantitate. Quoad differentias a subiecto; prout afficitur pulmo secundum partem dextram, vel sinistram: erunt querelæ circa illam partem. Quoad differentias a caussa efficiente. Si materia abradat propria ratione; cognoscitur, quia sputum est salsum, amarum: sin minus, signum est, materiam abradere non propria ratione, sed ex accidente. Num autem materia prodeat ex ipso pulmone, an aliunde fluat, ita cognoscitur. Si enim, verbi gratia, præcedat ructura vasis in pulmone, vel si fiat a peripneumonia; cognoscitur non esse fluxionem ex alijs partibus. Si vero aliunde fluat, cognoscitur, quia vel succedit inflammationi vicinarum partium, vel destillationi.

Signa differentiarum.

Indicationes.

Cum phthisis sit magnitudo imminuta, cũ febre, producta ab vlcere pulmonis; indicatio sumi debet, a magnitudine imminuta, a febre, ab vlcere, & a pulmone. Magnitudo imminuta, indicat auctionem; vt se scilicet regenerandam substantiam deperditam in toto. Ratione febris, oportet refrigerare, & humectare. Vlcus, vt est soluta vnitas, indicat agglutinans (*cicatrizans locum habet in vlceribus externis, in quibus cutis est deperdita, ideo oportet substantiam carneam conuertere in cutim: quod non est faciendum in internis.*) Quatenus autẽ in vlcere deperdita est substantia, indicatur regenerans id; quod deperditum est. Porro non medicamentum, sed natura agglutinat, & regenerat, medicamenta solum auferunt impedimenta, quæ obstant facultati: quo minus possit, vel generare carnem, vel agglutinare. Talia autem impedimenta in phthisi sunt, tum morbus, vi cuius facultas naturalis læditur, tum aliquis error externus. Quare indicationes sumendæ sunt a morbo, & errore externo. Quoad morbum, cum in phthisi necessario sit febris, quæ est morbus totius: igitur est etiam morbus calidus pulmonis: præsertim quia in vlcere etiam gignitur sanies calida, cuius etiam caussa incalescunt pulmones. Quare pulmonis intemperies calida, vtpote quæ caussa est, quo minus recte facultas agere possit, indicat refrigerans. Error externus potest esse communis, & proprius. Communis dicitur, qui pertinet tum ad renutritionem, tum ad agglutinationem. Et hic nihil aliud est, quam succus peccans & extra pulmonem, & fluxus etiam, verbi gratia salsa pituita. Hic succus, prout varie peccat, pro eo variæ sunt indicationes; de quibus sæpe alias. Error externus proprius respicit vel solam nutritionem, vel agglutinationem. Si respiciat tantum renutritionem, indicat siccans, detergens: propter duplex excrementum, tenue, humidumque, quod siccans poscit, & crassum, quod indicat detergens. Si respiciat agglutinationem, indicans est humiditas alimentalis, seu naturalis, quæ non conseruationem, sed destructionem potius indicat: quia habet rationẽ caussæ morbificæ, sine qua non. Hæc humiditas alimentalis in præsentia potest esse duplex, apposita, & non apposita. Apposita indicat siccans, vt absumatur & dissipetur: non apposita indicat repellens. In agglutinatione igitur etiam absumendæ sunt materiæ alimentales, secus enim nunquam fieri potest agglutinatio, propter impedimentum. Pulmo denique requirit, quæ sibi sunt familiaria.

Prognostica.

His scopis satisfacere tum difficile est, tum vero impossibile, capit. quinto, libro quarto, de loc. affect. cap. 8. 11. 14. lib. 5. method. Nam si indicationes inter se conferantur; febris indicat humectans, vlcus siccans. Præterea si seorsim indicationes perpendamus; caussa febris, satis difficile est scopos explere; nam est morbus in habitu: licet enim hectica febris inter initia sit in habitudine, prompte tamen in habitum degenerat. Augetur difficultas in remotione febris, quia fouetur ab vlcere; quo non sublato, febris tolli nequit. Præterea summa est difficultas in regeneratione, & agglutinatione, tum ob pulmonis morbum, tum ob errorem externum. Ob morbum pulmonis, quia oporteret morbum pulmonis calidum auferre. Quoad errorem externum, si respiciamus ad communem regenerationi & agglutinationi, non admodum difficile est sanguinem euacuare: maior difficultas est in remotione cacochymiæ: & hanc ob caussam insanabile est vlcus, quod fit ex erosione vitiosi succi. Difficultas etiam est ratione erroris externi proprij, caussa regenerationis materiæ deperditæ; nam deficit materia alimentalis, deficit materia seminalis. Præterea necessario excrementa abundat: quia in regeneratione carnis, necessario duplex generatur excrementum, quod cum per tussim debent euacuari, lacerantur pulmones, & illo motu etiam inflammantur. Si respiciamus ad errorem externum proprium caussa agglutinationis; licet humiditas alimentalis, & apposita, & non apposita, possit absumi; nihilominus non potest esse agglutinatio stabilis: quia cauitas in vlcere pulmonis non potest repleri: ergo post agglutinationem relinquitur fistula callosa, quæ de eo facilius disrumpitur, quo cauitas amplior relicta est. Ex his colligitur, quamprimum esse agglutinandum: nam ab initio cauitas minor est, ideoque non tam facile disrumpitur; hominesque diutius possunt viuere.

Curatio. Chirurgia.

Fortibus, secundum Auicennam, vena aperiri potest. Fonticulis etiam vti licet, in fluxu a capite: nam dum vlcus pulmonis fouetur a destillatione e capite, indicatur fonticulus, remedium reuellens, nec adest prohibens, præsertim quando vlcus est exiguum: malum recens: præmitti tamen prius debet euacuatio totius. Alexander ait, in vlcere antiquo, & in phthisi

progressa, non esse fonticulis & cauterijs ægros afflictos magis cruciandos. Si malum sit admodum vehemens cauterium affigendum est in sutura coronali, vt fiat reuulsio. Et si destillatio foueatur ab inferni partibus, a iecore; cauteria etiam in cruribus excitentur. Non sunt hæc differenda, vt multi iam solent: postea enim nihil tale est faciendum. In copiosa destillatione, non tantum dictis partibus cauteria affigenda; sed etiam infra occipitium. Quamprimum igitur occurrendum: postea enim vbi affectus est calidus in pulmone, & imminuta est fluxio: cauterium occludi potest.

Pharmaceia.
1. Toti, vt prospiciēdū.

Medicamenta respiciunt totum, febrem, regenerationem eius, quod deperditum est in vlcere pulmonis, agglutinationem, & proinde excitationem calli, tandem ipsos pulmones. Quæ totum respiciunt, valde sunt necessaria: hoc tempore non recte administrantur, propterea pauci curantur. Fui his diebus Venetijs, & ægro præscripsi ℥.j. oximelitis, & ℥.j. mellis rosati, vt detergeretur pituita in ventriculo existens, quæ erat in caussa multarum noxarum. Pharmacopola errore misit ℥. x. & æger accepit ℥. viij. ß. medicamenti ex oxymelite simpl. & rosato. Id medicamentum vehementer agens in pituitam, aliquã molestiam excitauit, sed postea ita descendit in intestina pituita, & ita fuit excreta, vt omnia symptomata mitigarentur. Quare oportet medicos esse audaces nonnunquam. Auicennas etiam in phthisi caussa totius exhibet *pilulas chocias*: cõmunes practici non exhibent, & male faciunt. Fluxioni enim statim occurrendum est; nam bene sperandum vbi non magna cauitas est in vlcere: fit autem magna, vbi malum producitur, id quod fit ob materiam in pulmones influentem. Quare hæc materia est euacuanda. Post vnam igitur alui lenitionem, post duos vel tres syrupos, quamprimum cum Auicenna exhibendæ sunt cochiæ, vt totum expurgetur, & caput euacuetur: & sic fluxioni occurratur. Quod de cochijs dico; idem intelligendum de alijs soluentibus fortibus: nam vitium succi peccantis est vehemens, & habet rationem caussæ sine qua non: ergo validum purgãs dabitur, potissimum quia virtus permittit, quæ id procedente malo prohibet. Nam inter initia, licet sit febris hectica, est in habitudine, non in habitu: & dum est in habitudine, virtus in febre hectica adhuc nihil est perpessa. cap. 9. lib. 1. de diff. feb.

2. Ad febrem.
Lac.

Febris poscit refrigerantia: de quibus alibi. Notandum circa vsum *lactis*, ad refrigerationem, & humectationem. Lac ab Auicẽna in phthisi probatur: nam ratione *butyri* potest humectare, æquare succos acres, & etiam substantifice humectare: ratione *seri* deterget: ratione *partis caseosæ*, agglutinat. Tempore quo agglutinare volumus, lac non est exhibendum, sua enim humiditate prohibet calli generationem, & facit vt non ita absumi queant humiditates alimentales. Quare licet vti lacte, sed ante tempus agglutinationis, ad detersionem. Et quo magis progreditur materia; lac exhibendum, quo minus deterget, minus humectat: quale esset *lac astringens*, *chalybeatum*. Sed de lacte fusius agemus in doctrina de febribus hecticis. cap. 28. lib. 6.

3. Mundificãtia vlcus.

Medicamenta carnem regenerantia, sunt ea quæ vlcus mundificant: nec enim caro generari potest, nisi fiat mundificatio. Quia igitur duplex gignitur excrementum; Auicennas probat *mulsam*, *aquam cũ saccharo*: & si adsit copia puris, vtitur etiam expectorantibus, vt *syrupo de hyssopo*, *de liquiritia*: de quibus cap. de tussi.

4. Agglutinantia.

Caussa agglutinationis, Auicennas probat *saccharum rosatum vnius anni*, *cum bolo Armena*, *cum terra Lemnia*, *cum pulmone vulpis*. Licet etiam ad validiora ascendere; ad *theriacam*. *Mithridatium*, *diacyminum*, vt absumatur humiditas alimentalis; licet adsit febris hectica. Sic præscribi potest. *℞. terræ Lem.* ℥. iij. A *amyli*, *boli Armen. ros. rub. an.* ℥. ß. *carabe. gran. myrti*, *an.* ℥. vj. *cancrorum adustorum*, *sem. portulacæ*, *an.* ℥. x. v. *coralli rub. tragacanthæ*, *spodij*, *semin. granat. syluestr. an.* ℥. v. *succi resiccati feniculi*, *succi liquiritiæ*, *an.* ℥ *viij. cum succo portulac. & aqua rof. fiant pastilli: dosis* ℥. j. *per multos dies*. Medicamentum hoc agglutinat, inducit calidum: quia nõ modo potest humiditates excrementitias absumere, sed etiam alimentales. Huius fere generis quædam proponuntur a Galeno capit. 2. lib. 7. κ.τόπ. Pro vehiculo *mel potest misceri: quo medicamenta ad vlcus pulmonis deducuntur*. cap. 7. libro 4. metho. Ex his colligitur ascendendum esse ad vehementer siccantia, quia alias non inducitur callus. Quare ad *pastillos Andronios in phthisi confugiendum*. Hodie non vtuntur: ideo homines non curantur. Quidam empirici curant phthisicos ad tempus, his medicamẽtis callum inducentes, qui non ita rumpitur, si exigua est cauitas; & si cito occurritur. B Aliqui habent pro secreto (& ego suadeo vt exhibeatis, in initio ad guttas ij, vel tres) *oleum e chalcantho*, *cum aqua rosac. vel cum succo plantaginis*, *& modico saccharo*; *ratione penetrationis*. His pro agglutinatione, & calli excitatione vtendum. *Vsus*. Quoad *quantum agendum*: Auicennas exhibet saccharum rosatum in magna copia, quia summa est actio indicantis. Quoad *quando*; Auicennas exhibet saccharum rosatum omni hora, semper enim adest præsentia indicantis; quare etiam tempore cibi, & ante, & post cibum, vt cibus sit agglutinans. Hoc obseruandum omnino est: licet hodie non obseruetur. Quoad tempus: ad fortiora quamprimum est confugiendum: vnde si in phthisi exhibendum sit oleum e vitriolo, & saccharum rosaceum; primo oleum e vitriolo exhibẽdum; nam inter initia adest præsentia indicantis vehementissimi, quia in dies augetur macies, præterea inter initia virtus non ita prohibet, sicut procedente C malo; nam tandem hectica in habitudine, transfertur in habitum, macies in dies intenditur; vt virtus siccantia medicamenta & fortiora, melius permittat inter initia.

5. Appropriata pulmoni.

Caussa pulmonis prosunt, *pulmo vulpis*, *cancri combusti*, *pulmonaria*, *cornu cerui*. Hęc virtutem & proportionem pulmonis seruant, & quædam etiam, vt ceruinum cornu, vim exsiccandi habent.

Dieta.

Victus siccans esse debet. c. 5. lib. 5. meth. c. 2. lib. 7. κ.τόπ. nec semper oportet vti benedicta illa ptisana. Aer ergo sit exsiccans, siue natura, siue arte: & dum per inspirationẽ attrahitur, habeat vim siccandi pulmones vlceratos. Similiter cibi sunt parandi cum siccantibus. Quoad potum; Auicennas non prohibet *vinum album pauciferum*, *in principio*, id est, antequam succedat vel febris, vel inflammatio. Nam in sputo sanguinis, quod minatur pulmonis vlcus, antequam fiat febris, & potissimum in habitu, antequam fiat inD flammatio, licet vinum exhibere. At dum febris, vel inflammatio est excitata; Auicennas probat potius *aquam pluuialem*, *aquam astringentem*. Tempore igitur agglutinationis nequaquam vti licet vino; quatum adest febris. Et optimum est etiam inter initia abstinere a vino. Et forte Auicennas inter initia *vinũ exhibet album & tenue*, *vt mundificet pectus*, *ratione tenuitatis vini*, *præterea*, *vt vires robustas reddat*: nam malo procedente, prorsus a vino desistendum: ideo, vt virtus diuturnitati morbi possit sufficere, ab initio vinum propinat. Sic enim Hippocrates iubet, inter initia magis consulendũ viribus, dięta & potu, quam in statu. Et hoc potissimum in vlcere pulmonis faciẽdum: in hoc enim febris subsequitur & euadit in habitu, vt e toto vinum prohibeatur. Quare potius vtendum *aqua chalybeata*, *aqua correcta cum succo granat. cum rhu opson. cum myrtis*, vt exsiccentur humiditates alimentales, & fiat agglutinatio & callus: callus enim quamprimum id fieri potest, excitari debet, eoque omne fere est dirigendum consilium.

CA-

CAPVT VIII.

De Cordis palpitatione.

CORdis propria & præcipua functio est generare calorem naturalem: est enim cor fons vitæ, & proinde caussa illius caloris, qui est nexus animæ cũ corpore: ad hanc caloris generationem necessarius est cordis motus, qui cum in palpitatione deprauetur, medicus hunc studio summo conseruare conabitur. Huius vitij natura recte intellecta, patebit etiam, quid in alijs cordis vitijs sit agendum: nam ad hoc malum procreandum concurrunt dyscrasię & materiæ morbificæ, quæ ad alia etiam cordis vitia solent momentum afferre. Palpitationem cordis, Auicennas cordis tremorem vocat: vbi tremor non proprie accipitur; nam proprie spectat ad instrumentum, motui voluntario destinatum. Intelligimus autem omnem cordis motum deprauatum; ad differentiam imminuti, vt fit in leipothymia; & ad differentiam ablati, saltem quoad sensum, vt in syncope. Licet autem de motu deprauato agamus: hinc tamen etiam patebit, quis sit motus imminutus & ablatus, quomodo etiam his occurrendum. Fit hoc malum, dum caussa morbifica cordi occurrens, ita agit, vt vis pulsifica, destinata motui cordis, ita frustretur, vt cor motu prauo afficiatur, & præter naturæ leges eleuetur, ac deprimatur. Cordis ergo palpitatio est motus prauus cordis, dependens a frustratione facultatis pulsificę: Seu, est eleuatio & depressio praua cordis, depẽdens a frustratione motricis cordis. Forma est motus prauus: ad differentiam imminuti, & ablati ad sensum. Sed cũ in legitima cordis palpitatione, motus sit tardus & rarus: num videri potius imminutus posset, quam deprauatus? Responsio: licet motus tunc sit tardus & rarus: nihilominus cor magis dilatatur, quam pro naturæ lege; & hæc violenta dilatatio est in caussa motus deprauati: sic etiam præter naturam deprimitur magis, quam sit opus. Cum igitur sit excessus & violentia in eleuatione ac depressione; ideo motus hic est deprauatus. Verum, quia sermo est non solum de legitima palpitatione, sed etiam de notha, id est, de quolibet prauo cordis motu: hic motus bifariam contingit. Primum, vt cor mouetur instar vtrium, dum oleo, vel alia materia replentur & inaniuntur: & hic motus cordi occurrens, est motus cordis prauus, sed a toto genere præter naturam. Alio modo præter naturam cor potest moueri, ad similitudinem follium fabrorum, dum replentur quatenus attrahunt, & hic motus est quidem præter naturam, sed non toto genere. Subiectum est cor, ad differentiam palpitationis aliarum partium. Cor autem subiectum idoneum est palpitationis, quia habet cauitates, & meatus.

Nomen. *Generatio.* *Definitio.* *Forma.* *Subiectum.*

Caussa efficiens, est frustratio facultatis pulsificæ. Hac particula cordis palpitatio differt a motu prauo voluntario, qui in conuulsionibus oriri solet. Facultas pulsifica, non est motrix voluntaria, sed naturalis, quæ vitam respicit, non meliorem vitam, & quidem est facultas naturalis tũ attractrix, tũ expultrix. Hæc duplex facultas in palpitatione frustratur. In legitima quidem palpitatione, in qua cor mouetur instar vtrium, attractrix cordis ita frustratur, vt nullo modo concurrat: sicut etiam in conuulsione legitima facultas animalis non concurrit: ideoque legitima palpitatio est motus solius morbi, nimirum rei præter naturam: nec enim attractrix concurrit; quemadmodum etiam dum vtres replentur, non concurrit attractio virium. At in palpitatione notha, in qua cor mouetur ad similitudinem follium; attractrix quidem frustratur, quia non operatur vt decet, sed tamen ipsa concurrit, licet præter naturam, sicuti dum replentur folles materia attracta. Qua spuria palpitatio non est motus solius morbi. Expultrix concurrit in legitima & notha palpitatione. Nam in legitima palpitatione, dum cor secũdum sui cauitates instar vtriũ repletur a materia morbifica; nisi cordis facultas expultrix ad expellendum concurreret, sane animal moreretur. Quare palpitatio cordis ratione attractionis, est motus solius morbi in legitima palpitatione: nequaquam autem ratione expultricis. Quamobrem in qualibet palpitatione expultrix concurrit. Sed notandum, attractricem alio modo frustrari, quam frustratur expultrix. Attractrix frustratur ob errorem externum in legitima palpitatione: in notha interdum ob morbum. In legitima, attractrix semper frustratur ob errorem externũ, non ob morbum: nam quoties fit palpitatio ad similitudinem vtrium, citra morbum cõcurrit materia replens morbifica. At in notha palpitatione cocurrit morbus, qui potest esse intemperies, mala cõpositio, soluta vnitas. Intemperies potest esse calida: (loquimur de notha palpitatione:) potest esse inflammatio, erysipelas: ratione quorum morborum ita afficitur cor, vt moueatur motu præter naturam, qui motus non est tardus, nec rarus, sicut in legitima palpitatione, sed frequens, velox, com. aph. 65. sect. 4. & vocatur καρδιωγμὸς, morsus cordis. Præterea potest esse mala compositio, tumor, angustia. Tumor potest esse calidus, frigidus. Calidus non potest ad augmentum perduci, sine morte patientis. Angustia etiam locum habet: vnde Auicennas dicit, fieri tumorem, quia clauditur cursus sanguinis, vel spiritus; vnde necessario vis pulsifica cor præter naturam eleuare nititur. Est etiam soluta vnitas, sicut solet contingere in cordis vulnere. Sed monet Galenus capit. secundo, libro quinto, de loc. affect. si contingat vulnus in cordis substantia, fieri motum cordis prauum; si autem in cauitatibus, non fieri motum cordis, sed homines illico mori. Postremo, præter morbos est error externus; qui potest esse Humor quilibet, cor occupans: (in notha palpitatione:) potest esse Vapor quilibet, excepto crasso; quia palpitatio quæ fit a vapore crasso, est legitima. Concurrunt etiam caussæ externæ, vt caussa venefica, animi accidentia immoderata; in animi enim motibus cor palpitat, sed est palpitatio obscura, c. 2. lib. 6. de plac. cap. 1. lib. 8. de plac. cap. 10. l. 4. de diff. puls. Caussa efficiens palpitationem legitimam, nihil est aliud quam flatus, seu materia flatulenta frigida; quæ materia generatur ab agente frigido, ab intemperie frigida, siue sit in corde, siue extra cor. Vnde Galenus cap. 5. l. de palpit. respiciens ad legitimam palpitationem, inquit; omnem palpitationem esse effectum frigiditatis. Hinc quidam male inferunt, palpitationem esse symptoma, quod pendeat a morbo frigido: nam palpitatio pendet a flatu, qui generetur a frigido.

Caussa efficiens.

Quoad formam; cum palpitatio sit motus prauus, compositus ex eleuatione & depressione; est similis eleuationi & depressioni, vel Vtrium, vel Follium fabrorum. Quoad subiectum: Cor afficitur, vel secundum Cauitates, seu ventriculos, vel secundum Vasa, id est, venas & arterias: item, afficitur vel secundum Dextram, vel Sinistram partem. Quoad caussam efficientem: in palpitatione est vel Morbus, vel Caussa: morbus, est intemperies, tumor, angustia, vulnus, soluta vnitas. Caussa est Interna, vel Externa: interna est Humor, vel Vapor: externæ, possunt esse venena, animi accidentia: ita tamen, vt legitima palpitatio (quemadmodum diximus:) fiat tantum e flatu copioso frigido, crasso.

Differentiæ.

Palpitatio in genere cognoscitur, si tangamus patientem & secundum carpum, & secundum pectus. In carpo cognoscitur e vehementi pulsus mutatione, in pectore, quia motus erat præter naturam. Aduertendum autem hunc motum esse internum: non in partibus externis; quia tunc potius est aneurisma. id est motus pertinens ad arterias extra cor. Quoad

Signa.

differentias formales: Si motus sit similis motui vitij (vt in legitima palpitatione, quæ rarissima est, & curationem ferme non admittit) est motus tardus, & rarus. Si motus sit similis motui follium fabrorum, vt in palpitatione notha, motus est velox & frequens. Quoad differentias a subiecto; num malum sit in dextra, vel sinistra parte, & an afficiantur vasa cordis, an potius ventriculi: hoc cognoscere est admodum difficile, & fortasse impossibile: &, si aliqua coniectura hoc licet assequi, hoc est, si contingat, malum esse circa ventriculos, difficillima est tolerantia. Sed non multum refert hoc cognoscere. Quoad caussam efficientem. Intemperies calida cognoscitur e motu frequenti, veloci, e calida spiratione, e siti, e caussis etiã prægressis, quæ poterant calefacere. Tumor cognoscitur, quia motus est satis magnus, frequens, velox, inæqualis, inordinatus, respiratio difficillima; adest febris, leipothymia, syncope, & antequam tumor inflammationis deducatur ad augmentum, homo moritur; vt moriatur, antequam pulsus fiat durus. Angustia pariter cognoscitur e motu veloci, frequenti, respiratione difficili, prægressæ sunt caussæ obstruentes. Vulnus seipsum manifestat. Caussa externa cognoscitur e relatione astantium; si, verbi gratia, prægressa sunt animi accidentia immoderata: si suspicio est de veneno. Contra, si hæc non præcesserunt, caussa erit interna. Si fuerit humor, quicunque sit, semper pulsus est frequens, & velox. Quis autem sit humor, e proprijs capitibus discendum, e signorum arte. Si vapor calidus & tenuis, est motus frequens, & velox: Si frigidus & crassus, vt in palpitatione legitima; motus est tardus & rarus.

Indicationes.

A forma, seu prauo motu, non sumitur vtilis indicatio. A subiecto corde, sumitur indicatio vitalis. Cor, proportionatum aliquid requirit per suam proportionem. Adhæc per suum calidum innatum indicat vt conseruetur, ratione quantitatis alimentũ; ratione qualitatis, calidum simile. Quoad caussam efficientem: morbus calidus indicat frigidum. Tumor & angustia; non indicant vtile: materia autem quæ actu facit tumorem & angustiam, indicat sui euacuationem. Soluta vnitas dimittenda sacerdotibus. Humor & vapor, pro vitij varietate, varia indicant. Caussa externa non indicat; vel indicat sui eradicationẽ, v.g. venenũ extra corpus genitum, habet rationẽ caussæ externæ; intra corpus autem assumptum, subit naturam caussæ internæ. Quid autem exacte venenum indicet, suo loco dicetur: in fin. m. c. 4. li. 7. Iam supponatur, veneni curationem nos consequi posse, nõ tantum experientia, sed etiam methodo & ratione.

Prognostica.

Palpitatio in genere despicienda non est: quia permutari potest ad syncopen, & ad mortem. Vehemẽs autem hoc vitium est ratione dignitatis, quia læditur motus cordis. Sed periculum variat, pro vi differentiarum. Nam quoad differentias formales: Si motus sit instar vitium, palpitatio est periculosissima. Vnde Gal. cap. 2. lib. 5. de loc. aff. ait: Qui sæpe & breui intervallo fuere correpti palpitatione, omnes ante senectutem moriuntur. Loquitur hic Gal. de palpitatione legitima, quæ vehemens est ratione caussæ, & ratione virtutis; nũ ratione morbi, quia legitima fit tantum ob errorem externum. Caussa est flatus copiosus, frigidus, crassus, occupans cauitates cordis. Est ergo in hac caussis vehementia dignitatis; quia occupat cor; est vehemẽtia essentiæ; quia flatus copiosus, frigidus, crassus; ideoque longo tẽpore durans: adest vehementia facultatis, quia in legitima palpitatione malum non perficitur a facultate, vnde sequitur pulsus debilis, leipothymia, interdum syncope (*morbus mali moris, seu malignus, habet vehementiam facultatis, non quartam & nouam quandam vehementiam.*) Quare cum in palpitatione legitima flatus vehementia sit insignis; & virtus etiam ita debilis, vt non possit non admittere flatus: merito Gal. dixit, hos ante

Aphoris. 42. sect. 2.

A senectutem mori. Quoad subiectum cæteris paribus, palpitatio magis est periculosa, dum cor offenditur secũdum sinistram partem, quam dextram: est enim maior vehementia ratione facultatis: item palpitatio periculosior, si cor læditur secundum cauitatem, quã si secundum venas, vel arterias. Quoad caussam efficientem: Si palpitatio fiat a cordis caliditate in habitudine; vix adimi potest: in habitudine est maior spes salutis, ratione vehementiæ facultatis. Si tumor sit in caussa, vitium mortale, c. 2. lib. 5. loc. aff. quia adest vehementia triplex, & virtus est debilis. Si angustia sit caussa, malum difficulter tollitur, non tamen est mortale. Si vulnus, actum est. Quoad materiã; si materia est in caussa illius motus, qui fit instar vitiũ, curationem perfectam non admittit, vt homines e toto possint liberari: quia hæc materia, idest, flatus copiosus, frigidus, crassus, habet triplicem vehementiam. Si caussa sit venenum, siue extra, siue intra corpus genitum: vix tolli vitium potest, quoniam habet triplicem vehementiam. Si fiat ratione timoris, iræ, &c. curari potest, quia non adest summa illa vehementia.

Curatio.

B Quoad materiam chirurgicam: proponemus tantũ notatu digniora. Venæsectio probatur, redundante sanguine, cap. 5. lib. de palp. loquitur autem ibi Galenus de palpitatione legitima, e flatu copioso, frigido, crasso: in qua peccat sanguis non vt caussa principalis, sed vt sine qua non: si ergo sanguis tunc redũdet, vacuandus: alias flatus discutientibus vti non poterimus, quia cor calidis illis potius replebitur, quã euacuabitur. Auicennas, si palpitatio fiat a sanguine melancholico, venam secat: quia sanguis in vitio hoc vehementissimo, habet rationem caussæ principalis, vel sine qua non. *Vsus.* Auicennas illico secat venã; nam adest præsentia vehementis indicantis, & nihil prohibet: & hoc faciendum est, actu etiam existente palpitatione: nam interdum durat accessio, & perducit ad leipothymiam, ad syncopem, ad mortem, vt necessarium sit exonerare naturam, præsertim quia virtus non prohibet, nec enim resoluitur virtus, sed potius suffocatur. In præseruatione, tempus veris eligendũ,

C cap. 2. lib. 5. loc. affe. tunc enim adest sanguinis abundantia, & tunc imminet, ne materia repat in cor, viribusque tunc est robusta. Vbi agendum patet. De cucurbitulis, hirudinibus, cauterijs, gratia præseruationis, sæpe alias diximus.

Pharmacia.
Cor alterantia.

Medicamenta totum respicientia, aliunde patent. Iam alterantia solum proponemus: quorum nonnulla sunt temperata, quædam frigida, alia calidiora. Auicennas inter temperata cordialia recenset *aurum, argentum, buglossam, hyacinthum, quinque folium, adiantum*. Inter frigida numerat, *acetum, acidum citri, margaritas, corallia, carabe, caphurã, santalos, rosas, spodiũ, terram sigillatam, poma, violas*. Inter calida proponit *doronicum, zedoariam, moschum, ambram, sericum crudum, crocum, been vtrumque, caryophyllos, lignum aloes, melissam, cardamomum, cubebas, folia & semina citri, folium, enulam, calamintham montanam, di-*

D *ctamum Creticum, aromata. Galenus maxime commendat castorium, c. 2. li. 5. loc. aff. c. 5. li. de palpit. Possumus nos addere, magnas antidotos, diambram, diamoschum, galliam moschatam, electarium calidum lætificans Rhasis. Addit Galenus loc. cit. pyrethrum, euphorbium, sulphur, thermas nitrosas, & salsas.* In omnibus malis cordis, secundum Auicennam, fugienda sunt vehementer calefacientia, vehementer refrigerantia, & vehementer astringentia: nam a calidioribus virtutis substantia dissoluitur: a frigidioribus, qualitas refrigeratur; astringentia cohibent excrementa, quæ in nutrimenti confectione generantur; nec enim faciunt vt nimis concentretur calor, quemadmodum plurimi dicunt, quia virtus nihil aliud in se claudit; quam bonam quantitatẽ & qualitatem sui subiecti, siue substãtiæ; ita vt astringens nõ immediate respiciat virtutẽ. Porro addit Auicennas: in cordis intemperie frigida, auda-

audacter vti licere calidis; in calida autem non ita audacter frigidis vtendum, quia hæc opitulantur quidem ramo, id est, corpori cordis, dyscrasia calida laboranti, sed officiunt radici, id est, calido innato, quod est vinculum corporis cum anima; quia enim hoc est primum, quod post conceptionem gignitur: (vt in tractatu nostro de fœtus formatione ostendimus:) ideo radix iure dicitur. Quare non video, cur quidam temperiem cordis a calido innato non distinguunt. Nam in frigida cordis intemperie calidis occurrimus, quibus non cogimur frigida miscere; quia calida hæc medicamenta citra frigidorum permistionem non nocent cordi, quia hoc est redditum frigidius, neque nocent calido innato, quia est quasi simile quiddam. At in calida intemperie, frigidis occurrimus; quibus tamen calida etiam miscere cogimur, propter calidum innatum, & præterea etiam gratia vehiculi.

Vsus medicamentorum, patet ex alibi dictis. Propter iuniores, si palpitatio fiat a caussa potissimum frigida: ℞. *cinnamomum, agallochi, serici crudi, calaminthæ mont. ana* ℈. ij. (*hæc sunt instar basis*) *moschi, ambre, gallæ moschatæ, ana gr.* v. (*pro adiuuante: quamuis etiã possint rationem basis habere*) *diambros* ʒ. iij. *cum syrupo de corticibus citri; fiat electarium. Dosis a* ʒ. ij. *ad* ʒ. j. Posset addi aliquid leuiter astringens, vt est *puluis masticher*: nam dum viscus frigidum calefacere tantũ volumus, possumus calidis vti sine astringentibus: at si volumus frigidam materiã euacuare, crassam & copiosam materiam distillare, omnib. modis astringẽtia permiscenda sunt. Quare in cordis palpitatione, si institutum est cor frigidũ calefacere, possumus ab adstringentibus abstinere: nam vbi adest intemperies frigida, non imminet dissipatio. At si propositum nostrum est materiam morbificam dissoluere; admiscẽda sunt moderate astringentia, quod obseruatur in tumoribus ventriculi, iecoris, & similium partium: licet enim virtus ipsa indicet solum rationem quantitatis & qualitatis; dum tamen calidis vtimur, ad materiam morbificam dissoluendum; periculum est, ne etiam dissoluatur substantia calidi innati: propterea in hoc casu astringentia permiscemus.

CAPVT IX.

De virium dissolutione, id est, de Leipothymia, & Syncope.

Nomen. PEr virium dissolutionem intelligimus & leipothymiam, seu animi deliquium, & syncopen. comment. aphor. 41. sect. 2. & c. 14. lib. 1. ad Glauc. *Generatio.* Generatur hoc malum, dum corpori aliquid præter naturã occurrit, vt cuius summa cum violentia spiritus vitalis in corde aggregatur, vnde cordis virtus imbecillitur, & debilitatur. Virium ergo dissolutio, est virtus debilis cordis, dependens a frustratione motricis cordis. *Definitio.* *Forma.* Forma est virtus debilis, id est, motus præter naturam, nõ deprauatus, sed debilis, id est, nonnihil imminutus, nonnihil etiam ablatus quoad sensum; quia si omnino tolleretur, non esse virium dissolutio, sed mors: est igitur virtus debilis. *Subiectum.* Subiectum est cor quod læditur & secundum attractionem, & secundum expulsionem.

Caussa efficiens. Efficiens caussa est frustratio motricis, cap. 5. & 6. lib. 12. meth. cap. 14. libro 1 ad Glauc. cap. 2. lib. 5. loci affect. comment. 48. libro 2. de rat. vict. Quidam volunt, palpitationem pertinere ad vim pulsificam, seu motricem cordis; syncopen ad facultatem cordis vitalem. At hæc ridicula sunt: nam in syncope quiuis cernit, minui & auferri pulsum; quæ sane spectant ad vim pulsificam, ad vim motricem cordis: hæc vis pulsifica est attractrix, & expultrix. Vitalis autem facultas nihil aliud est, quam alteratrix facultas cordis: sicut enim coctrix, seu alteratrix ventriculi vocatur χυλωτικὴ, coctrix iecoris, αἱματοποιητικὴ, id est, sanguificatrix; ita coctrix, seu alteratrix cordis vocatur vitalis. Cæterum, frustratur facultas motrix cordis ob errorem externum (non læditur, sed frustratur.) Quamuis enim in syncope cor afficiatur morbo: hic morbus tamen non est læsio huius facultatis, sed alterius. Error autem hic externus nihil aliud est, quam vitalis spiritus præter naturam cum violentia aggregatus in corde. Hinc Auicennas dicit, syncopen fieri propter congregationem caloris & spiritus in corde, vt reliquæ corporis partes sint orbatæ spiritu, vt mortuæ videantur. Ergo error externus est caussa morbifica, nimirum, spiritus vitalis, summa cum violentia in corde aggregatus. Et hoc contingit huic spiritui, quia læditur retentio cordis. Læditur autem retentio cordis, vel Propria ratione, vel ex Accidenti. Propria ratione, quando læditur retentio citra expulsionem: ex accidenti, quando læditur propter expulsionem. Si retentio lædatur citra expulsionem; spiritus aggregatur propter caussam resoluentem: dũ enim caussa resoluens agit, nisi id quod residuum est, in corde aggregaretur, illico moreretur animal. Si retentio lædatur vitio expulsionis; tunc aggregatur spiritus propter caussam non resoluentem, sed contrariam, id est, suffocantem. Quare virium dissolutio fit vel per Resolutionem, vel per Suffocationem. *Resolutio spirituum.* Resolutio fit, dum læditur retentio, citra virium expulsionis. Hæc retentio læditur, vel læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas retentrix ob morbum cordis (hic tamen morbus nõ est in caussa immediata) & quidem ob morbum in via ampliore, non angustiore; cuius caussa esse potest immoderata caliditas, coniunctã cum humiditate. Error autem externus, est spiritus vitalis exiguus; item eiusdem tenuitas immoderata; tanto enim tenuior facile resoluitur. Porro spiritus exiguus est per Se, vel per Accidens. Per se est exiguus, cum non generatur copiosus. Non autem generatur copiosus, vel Læsa alteratrice, vel ob Errorem externum. Læditur alteratrix, seu coctrix, vel vitalis facultas ob morbum, & potissimum ob intemperiem frigidam & siccam: & hic morbus est caussa syncopes mediata, quia generat exiguum spiritum, qui facile resoluitur. Error externus est succus crudus, qui non est aptus, vt mutetur in copiosum spiritum vitalem, quamuis cor optime sit temperatum. Huius ordinis etiam est mediæ: nam etsi optime cor sit constitutum; in media tamen non potest copiosus spiritus vitalis generari. Per accidens autem spiritus est exiguus, quando generatur quidem, sed non detinetur in corpore: quod fit ob calorem insignem, immoderatas vigilias, inanitiones, motus immoderatos, &c. his enim spiritus, etiam in magna copia generatus, minuitur & euacuatur.

Suffocatio spirituum, et caloris. Deinde fit dissolutio virium per Suffocationem: vnde vel Læditur facultas, vel occurrit aliquis Error externus. Læditur ob morbũ in via angustia; quæ fieri potest a materia copiosa, vel crassa; Interna, vel Externa. Caussa interna, est succus prauus, corruptus; qualis esse solet, in suppressione mensium, puerperij; potest etiam succus esse venenosus, vt in febribus pestilentibus, in retentione seminis. Caussa externa est aer prauus, pestilens; cibi similes; potiones; & animi pathemata, vt timor.

Differentia. Quoad formam: motus debilis, vel Imminutus est; vt in leipothymia; vel Ablatus, id est, insigniter debilitatus; aut ad sensum saltem ablatus, vt in syncope. Quoad subiectum; læditur cor, secundum partem dextram, vel sinistram. Quoad caussam efficientem; hæc est Resoluens, vel Suffocans; quarum differentiæ e dictis patent.

Signa. In genere hoc malum cognoscitur, quia pulsus euadit paruus, debilis, secundum omnes dimensiones: ad differentiam pulsus læsi in palpitatione. Deinde

cognoscitur e faciei pallore suffusa, quia spiritus, & cum spiritu sanguis reuocatur ad cor; vnde ob eandem caussam externæ frigent. Cognoscitur etiam e sudore, & humiditate rorida, ac præsertim circa frontem, quia aliqua e parte compatitur cerebrum: erumpit autem illam humiditas rorida; quia partes, calore destitutæ, nequeunt substantificam humiditatē detinere: & frigida erumpit hæc humiditas rorida; quia exit per poros cutis frigidæ; frigida autem est cutis ob reuocationem caloris.

Differentiæ formales facile patent; nam si fuerit syncope; omnia symptomata sunt vehementiora, quā in leypothimia: præterea; syncope indicatur ex amissione vocis, nec possunt loqui: quod non contingit in leipothymia. Aegri autem dum ad se redeunt, recordantur casus; ad differentiam epilepticorum, qui non recordantur; quia in syncope magis læditur cor; in epilepsia magis cerebrum.

Differentiæ a subiecto ita cognoscuntur; si enim symptomata magis vrgent secundum partem sinistram: indicium est potius cor affici secundum partē sinistram: & contra. Quoad differentias a caussa efficiente; facile resoluentes caussæ a suffocantibus distingui possunt. Verbi gratia, si homo afficiatur macie, si præcedat insignis vacuatio, immoderatus corporis motus, lætitia effusa, cibi parcitas, inedia; fieri solet virium dissolutio a caussa resoluente. Si contra cohibeatur aliqua euacuatio solita, homo plus iusto comedat & bibat, timore corruptus sit, statuendum, virium dissolutionem fieri a caussa suffocante.

Indicationes

Vitales indicationes sumuntur a subiecto, & caussa efficiente. A subiecto, vt dictum est cap. de palpit. cordis. A caussa efficiente; Si sit caussa resoluens; si immoderata apertio, indicat occludens, astringens: Si immodica euacuatio, quæ fit ob immodicum impetum materiæ; motus ille cohibendus, & quandoque etiam reuellendus: est enim reuellendus caussa curationis; nam si, verbi gratia, fiat syncope, ob immoderatum sudorem, secundum totum corpus licet astringere, non licet reuellere; at si fiat syncope e resolutione, ob fluxum sanguinis narium, licet reuellere ad infernas partes. Si vero resolutio fiat, quia non gignuntur spiritus, ob intemperiem cordis frigidam; indicatur calefaciens: & sic de reliquis. Quod si cum frigiditate est coniuncta siccitas; simul humectandum. Si malum fiat a caussa suffocante; obstructio non indicat; materia autem obstructionis, copiosa, crassa, viscida, indicat minuens, attenuans, detergens. Si malum fiat non propter morbum, sed ob errorem externum; hic error pertinet ad caussam externam, vel internam. Externa non indicat. Interna caussa est materia, quæ potest esse toto genere præter naturam, ideoque eradicanda: potest esse copiosa, vnde minuenda.

Prognostica.

Vitium hoc periculosissimum via est ad mortem; afficitur enim pars quæ gratia vitæ præcipuum locū obtinet. Quoad differentias: Syncope periculosior est quam leipothymia. Periculosius etiam malum, si pars sinistra afficitur. Quoad caussam effectricem; cæteris paribus, periculosius malum, si fiat a caussa resoluente, quam suffocante. Dixi, cæteris paribus; nam si suffocatio fiat a caussa pestilente, venefica; certe malum est quasi læthale.

Curatio. Phlebotomia.

Præseruatio spectat ad hunc, vel illum morbum; ideoque hac dimissa, de curatione mali præsentis agemus. Quæritur autem primum, an actu existente syncope, vena sit secanda, necne? Hoc videtur colligi posse e Gal. comm. 24. 82. 311. lib. 4. de rat. vict. probatur enim venæsectio in pulsus carentia. Et ratio est; quia in syncope triplex est sanguinis peccatum insigne, indicans venæsectionem, scilicet in forma, in quantitate, & motu. In forma, quando sanguis ita prauus redditur, vt non sit aptus ad nutriendum; cum sit putrefactus, cum sit in via ad putredinem: & ideo euacuandus est. Peccatum in quantitate est, cum sanguis probus peccat secundum copiam, vt in habitu athletico, quemadmodum Hippocrates dicit aph. 3. sect. 1. & cum hoc vitium sit vehemens, egemus materia vacuante vehementi. Tertium peccatum est ratione motus; quia fieri potest, vt sanguis probus copia nō excedat, nec signa adsint plenitudinis; sed peccet tamen secundum motum, vt immineat aliqua inflammatio, verbi gratia, si aliquis, probum habens sanguinem, nec copia excedentem; cadat ab alto, vel percutiatur: ratione illius ictus fieri potest, vt sanguis motum præter naturam acquirat, cui motui, tanquā vitio, occurrendum sit, euacuando simul & reuellendo. In syncope igitur locum habere potest triplex hoc peccatum: potest enim syncope fieri a sanguine prauo & inepto nutritioni: potest fieri a sanguine copiosiori, vt in plethora: potest fieri a sanguine peccante secundum motum, verbi gratia, dum fit suppressio mensium, vt hic sanguis impetum ad cor habeat; item, si fiat syncope ex immoderato fluxu sanguinis narium; nam & tunc sanguis in motu peccat. His positis, dicimus, *in syncope actu existente, non esse secandā venam: nisi peccatum sanguinis sit secundum copiam.* Quare vena secari potest, si vitium sanguinis sit simul in quanto & forma; item, si simul in quāto & motu: at si in forma tantum, vel in motu tātum; venam aperire maxima est religio. Fundamentum sumitur e vi indicantis sanguinis, & e vi virtutis. Nam ad venæsectionem non tantum indicans, sed etiam virtus robusta permittens requiritur. Si ergo in syncope actu existens consideremus vim sanguinis indicantis; certe summa eius vis est, quando vel sola copia peccat, vel simul cum copia & in forma, & in motu; imminet enim præsentaneum suffocationis periculum, ob immodicam copiam; sicut etiam ignis ab immodica lignorum copia suffocatur. Præterea adest etiam permittens, id est, virtus; quando scilicet patiēs non est priuatus carne, & virtus robusta est secundū solida, secundum carnosum genus. Dubium igitur tantum est de virtute secundum spiritus. Virtus igitur secundum spiritus dupliciter potest esse debilis; vel quia resoluitur, & hæc imbecillitas prohibet venæsectionem; vel quia suffocatur, quæ non prohibet venæsectionem, sed permittit; nisi enim illico copia tollatur, de repente suffocantur spiritus, & æger moritur. Ideo Galenus locis citatis, in pulsus carentia secat venam. *Vsus.* Quoad *quantum*; non cōfertim euacuandum in multa copia: virtus enim permittit quidem venæsectionem, non tamen concedit vacuationem copiosam. Quoad *tempus*; vena secanda est, actu existente syncope, quia adest præsentia indicantis sanguinis, & virtutis permittentis. Quoad *vbi*; vena varia est secanda, pro varia subsistentia sanguinis, verbi gratia, si corpus sit plethoricum, vt sanguis in toto existat; cum sanguinis fons sit hepar, licet basilicam aperire. Si fiat syncope e suppressione mensiū, puerperij, & sanguis sit copiosior; aperienda est vena inferna: quia est materia & vacuans sanguinem, et simul impetum sanguinis reuellens.

Ligaturæ, frictiones.

Peccatum sanguinis in solo motu, coerceri potest ligaturis, cucurbitulis: Sic etiam peccatum sanguinis in sola forma, alijs præsidijs tolli potest. Frictiones, ligaturæ, euulsio pilorum capitis & barbæ, possunt cum vtilitate administrari, in syncope a suffocatione. Si autem e resolutione fiat syncope; licet interdum etiam vti ligaturis & frictionibus, non indifferenter, sed secundum partes remotas contrarias, verbi gratia, si fiat syncope ob immoderatum fluorem alui, oportet fricare & ligare brachia: si ob narium hæmorrhagiam, crura liganda sunt & fricanda.

Medicamenta excitantia eos qui animo linquuntur.

Quoad medicamenta, quibus egemus actu existente syncope. Si fiat resolutione, oportet vti frigidis, vt sunt *aqua frigida, rosacea, acetum, &c. quæ fronti, & faciei applicanda.* Si fiat syncope e suffocatione,

caldis

calidis vtendum: vnde expedit fricare partes, & palatum etiam *methridatica confectione, & theriaca, alijsque non modo calidis, sed etiam ingratis, & iniucundis, vt virtus suffocata expergiscatur. Conducit etiam magnopere nasturtium, nigella, diasinapi, &c. quæ intra nares immittēda, vt excitetur sternutamentum, vt cuius virtus suffocata excitetur.* Notandum; si in syncope forte e suffocatione, hæc sternutamenta administrentur, & homo non sternutet, (non existente vitio in naribus, vel caruncuIis mamillaribus) actū esse: ideoque discedat medicus.

Victus. Aer.

Quoad diætam: aer probatur primis, vt materia alimenti spiritus: probatur etiam aer vt materia remedij. Et in syncope e resolutione probatur aer frigidus. In syncope autem e suffocatione, non probatur aer calidus, sed potius moderate frigidus, cap. 14. li. 1. ad Glauc. ratio est: quamuis enim virtus suffocetur, & fiat concentratio spirituū: attamen probari aer calidus non potest, quia in syncope e suffocatione adest magna necessitas euacuandi calorem, ne suffocetur: ideoque potius opus est inspiratione aeris frigidi: quod etiam obseruatur in asthmate, in difficili respiratione, quamuis hæc fiant à materia frigida & pituitosa, aere tamen egemus frigido, propter necessitatem euentandi caloris. Quoad cibum. Non possunt masticare. Si ergo fuerit syncope e resolutione: probatur *potio ex aqua carnis, e capi destillato: & ad celerem penetrationem, cum aqua carnis etiam vinum miscendam: vnde probatur vinum aromaticum.* His tamē non omni syncope vtendum: nam si fuerit e suffocatione, & præsertim e copioso sanguine: a vino abstinendum. Nec obstat Galeni dictum, cap. 4. 5. lib. 12. method. omnibus, qui actu detinentur syncope, vinum esse exhibendum: non enim absolute intelligit omnes, sed omnes de quibus ibi loquitur: loquitur autem ibi de syncope, quæ non fit à copioso sanguine, sed a succis biliosis, pituitosis: & proinde idem Galenus cap. 14. lib. 1. ad Glauc. non omnibus vinum exhibet.

Cibus.

FINIS SECVNDI LIBRI.

CAPVT IIII.

De Empyemate.

Nomen. Per empyema intelligimus illud vitium, in quo thorax repletur materia purulenta, cap. 2. lib. 2. metho. cap. 8. libro 5. method. cap. 9. libro 4. de cau. puls. commen. aphoris. 27. sect. 6. Generatur hoc malum,

Definitio. quoniam pus praeter naturam replet cauitatem thoracis. Empyema ergo est constipatio cauitatis thoracis, prodiens a pure. Forma huius vitij est constipatio, quare angustiae determinata, id est, distincta ab obstructione, & reliquis angustiae speciebus. Subiectum est thorax, vt obtinet cauitatem: nam si perpendatur thorax non secundum cauitatem, sed potius quantitatem, empyema potest statui morbus in magnitudine aucta.

Caussae. Caussa efficiens est materia purulenta: ad differentiam humoris & aquositatis. Discurremus ergo circa pus, de quo Galenus agit c. 5. 6. 8. & 9. l. 5. simp. & com. aph. 47. sect. 2. & c. 5. l. 4. meth. & ca. 6. lib. 14. meth. Per pus intelligimus contentum, non continens; & proinde mistum a toto genere praeter naturam; est enim opus prorsus inutile & superuacaneum; vt ratione agentis aliqua e parte sit naturale, quatenus ad huius generationem concurrit non modo calor praeter naturam, sed etiam calor naturalis. Est autem pus opus, quod sequitur thoracis vel expulsionem, vel coctionem: Expulsionem, dum aliunde fluit, & non generatur in thorace; cum videlicet, propter copiam, & propterea ob errorem externum expulsio laeditur, vt expultrix non possit expellere; sicut contingit post anginam, post peripneumoniam, post pleuritidem; quando hae inflammationes ad suppurationem deducuntur. Pus sequitur coctionem; quoties generatur in cauitate thoracis. Vnde empyema non semper sequitur inflammationem; sed quandoque generatur materia purulenta in cauitate thoracis, vt in destillatione a capite, vt colligitur e Galeno & Hippocrate, aphoris. 30. & 38. sect. 7. in qua coctione & generatione puris, quandoque laeditur facultas, ob thoracis intemperiem, productam a materia destillante; sed quandoque id fit, & potissimum ob errorem externum. Error externus est materia destillans: quae, cum sit excrementitia non potest verti in alimentum, sed mutatur in pus; quod tamen non legitimum est, sed spurium; quemadmodum exquisitum est pus, quod prodit a loco inflammato.

Differentiae. Quoad differentias a forma; constipatio est Maior vel Minor. Quoad subiectum: thorax repletur, vel secundum omnem cauitatem; vel secundum Partem, eamque Dextram, vel Sinistram. Quoad caussam efficientem: pus generatur vel Extra, vel Intra cauitatem.

Signa. Signa Galenus tradit c. 7. & 8. li. 4. de loc. aff. & li. 2. prognost. comm. 60. & seqq. In genere empyema cognoscitur e sensu grauitatis, in profundo thoracis; e fluctuatione; e difficili respiratione, & cum aliquo foetore; e tussi, quae primo est sicca, mox cum materia purulenta; e macie; & si progreditur, subsequitur hectica febris; a pure enim putridi vapores eleuantur, qui cor petunt, eiusque solidam substantiam ponunt in calefacto esse. Quoad signa differentiarum a forma cognoscitur maior & minor constipatio, & vehementia e remissione symptomatum. Quoad differentias a subiecto: si pus, verbi gratia, sit in cauitate dextra, patiens melius decumbet in dextra parte. Et cum Auicenna, si applicabitur linteum madefactum thoraci, secundum vtramque partem, & dextram, & sinistram; citius id exsiccabitur secundum partem, in qua est materia purulenta. Quoad differentias a caussa efficiente: Si empyema succedit anginae, peripneumoniae, pleuritidi; facile cognoscitur pus esse legitimum, & error genitiuus; si autem succedat destillationi, oppositum statuendum.

Indicationes. A forma non sumuntur indicationes ex vsu. A subiecto non sumuntur indicationes, nisi vt roborentur thoracis viscera. A caussa efficiente, id est a pure sumuntur indicationes; quatenus est mistum a toto genere praeter naturam, laedens thoracem. Vt mistum praeter naturam, oritur indicatio eradicandi, quia a toto genere est praeter naturam. Si viscidum, oritur indicatio detergendi: si acre, attemperandi. Vt laedit vehementer; indicat remedium vehemens: ad quam vehementiam respiciens Galenus dicit interdum vacuo ferro esse opus. Vt laedit thoracem, indicatur remedium musculare, id est, vacuans per tussim.

Prognostica. Vitium in genere periculosum est: dum enim materia a toto genere praeter naturam in cauitate thoracis adest; nisi euacuetur spatio 40. dierum, actum est. Quoad differentias formales; malum est periculosius, si constipatio est maior. Quoad subiectum; malum periculosius est, si tota cauitas afficiatur, quam si secundum partem fiat repletio: si repleta est sinistra cauitas, periculosius est vitium, ratione sinistri ventriculi cordis. Quoad caussam efficientem; malum est periculosius, vt pus est magis putridum, vt est copiosius, vt acrius & viscidius. Hinc Hippocr. aphoris. 44. sectio. 7. dicit, si effluat pus album aegros periculum euadere. Adhuc malum est peius, vt pus magis haeret: vt vehementius laedit, vt extra thoracem generatur. Si empyema succedat anginae, peripneumoniae, pleuritidi; peius est, quam si sequatur destillationem.

Venaesectio. Quoad praesidiorum materiam; patent e pleuritide: notanda quaedam proponemus, circa sectionem venae, & sectionem thoracis. Auicennas venam secat. Galenus autem c. 7. l. 4. de loc. aff. ait, eos qui empyemate laborant, vires habere imbecilliores: quare non videtur adesse virtus permittens venaesectionem. Pro resolutione sciendum: si empyema fiat e destillatione, virtutem posse esse robustam. Deinde si fiat empyema ex inflammatione; id bifariam accidere potest: primum, si fiat ruptio inflammationis ante maturationem, antequam sanguis e toto in pus conuertatur; & tunc adhuc est sanguis, & propterea sanguis est euacuandus: & virtus potest esse robusta, quia malum non est admodum progressum; cum sanguis nondum sit in pus conuersus. Et de hoc empyemate loquitur Auicennas: ideoque dicit, si apostema rumpatur ante maturationem, erumpit sanguis, quare necessaria est venaesectio. Sed si ruptio fiat post maturationem, tunc non adest sanguis, sed pus: ergo non est sanguis vacuandus: & virtus tunc est debilis. Et ad hoc empyema respicit Galenus. Sectio thora-

Thoracis perforatio. cis est materia vehementis remedij, vacuantis pus. Vnde Auicennas ait, si materia purulenta sit copiosa, vt non possit 40. diebus euacuari, thoracem esse perforandum. Et Galenus com. aph. 27. sect. 6. probat thoracis vstionem, perforationem, dum est pus plurimum, vt euacuari non posse videatur. Dum ergo pus affectum est vitio vehementi, neque debilibus auxilijs cedit, oportet ad vstionem confugere: nisi enim fiat euacuatio spatio 40. dierum, nulla est spes salutis. Quoad vsum: & primo, quoad [illegible]: si fuerit [illegible] actio puris; confertim pus est euacuandum: sed quia virtus est debilis, sensim id, & pluribus vicibus praestare oportet, vnde Hippocrates cognoscens virium infirmitatem, dicit, qui suppurati sunt, siue vruntur, siue secantur, si pus vniuersum fluxerit, omnes moriuntur. aph. 27. sect. 6. Quoad modum: si vehemens puris est resistentia, licet vri ferro candenti: & si virtus sit debilis, foramen non sit admodum amplum: amplius, si non ita debilis. Quoad [illegible] sectio vel vstio instituenda, quando adest praesentia indicantis, id est, quando non potest pus expurgari spatio 40. dierum. Quoad [illegible] pro varia sub-

sistentia

sistentia thorax aperiri debet modo in dextra, modo in sinistra parte. At ossa prohibent: idcirco perforatio est facienda inter costas: Vitius etiam medullæ spinalis & viscerum prohibet: vnde perforatio facienda est, inferne sursum numerando in costis legitimis, inter tertiam & quartam, vel quartam & quintam, ratione viscerum: præterea perforatio debet esse remota a spinali medulla, per tres digitos, citra extremitatem costarum. Hæc de chirurgia.

Expurgantia pus e cauitate thoracis.

Medicamenta communia supponimus. Ergo proponemus tantum medicamenta respicientia pus in thorace existens. Pus apto [illegible] dicum est vacuandum ne cogamur ad perforationem confugere. Animaduertendum igitur, num pus moueatur, vel quiescat. Si moueatur: quandoque mouetur ad vnam partem, quandoque ad aliam. Si moueatur, verbi gratia ad aluum exhibeatur *mulsa, mel violatum solut. tandem iniectiones probantur etiam clysmi e melle rosac. & ptisana, mel enim cum acetum detergit, ptisana detergit, & acrimoniam puris attemperat, ne intestina abradantur.* Si ad renes impetum habeat: exhibenda diuretica, *decoctum petroselini, asparagi, fœniculum, & alia diuretica valentia: quibus mitiora permiscentur, ratione acrimoniæ puris: vt sunt syrup. de capillis Veneris, semina frigida.* Si pus impetum habeat simul & ad renes, & ad aluum: maxime probatur *ius galli; mediocriter antiqui, cum melle rosato, vt fiat euacuatio per aluum, & cum diureticis, vt fiat euacuatio per renes.* Si ad pulmones impetum habeat: oportet vti *looch de pulmone vulpis, oxymelite simpl. & scillitico. potest aliquid insuper addi: & ratione acrimoniæ puris aliquid syrupi violarum, nonnihil liquiritiæ.* Si motum habeat ad aluum: post perforationem maxime probatur *mulsa, modo magis, modo minus diluta, pro viscositate & acrimonia puris.* Si denique conquiescat materia purulenta, id est non habeat impetum: applicari debent *althææ, et lilii albi cerate, emplastrum sacrum, & similia, quæ possint materiam impactam atequare & dissoluere.* Quod si ob puris acrimoniam dolor sit intensissimus, Auicennas stupefacientibus vtitur, sed cum moderatione, ne respiratio reddatur difficilis. Possumus ergo vti *seminibus papaueris albi, non vltra ʒ j. vel [illegible] atque in dolore vehementi.*

Narcotica.

Diæta.

Diæta ad proportionem respondebit. Quare si pus impetum habeat ad aluum, cum cibis *beta miscenda, & alia lubricantia: possumus etiam cibarijs addere mel, caricas, pistulas, vt aluus fiat lubrica.* Si ad renes impetum habeat, cibis permiscenda *semina melonum, petroselinum.* Et sic de alijs. Potus similiter præscribendus; & si non sit febris, vinum exhibere licet.

CAPVT V.

De Peripneumonia.

Nomen.

PEripneumonia pœne vt pleuritis curatur: quare de ea pauca. Intelligimus autem inflammationem pulmonis, cap. 2. lib. 2. ad Glauc. Generatur hoc vitium, quia sanguis fluit in pulmones, & ita agit in pulmones, vt calefiant, & tumeant. Peripneumonia ergo est tumor calidus pulmonis, procedens a sanguine. Forma est tumor calidus: vnde pulmones in peripneumonia afficiuntur duplici morbo: in aucta magnitudine, quia est tumor; & in intemperie, quia est tumor calidus. Subiectum est pulmo, non pleura, vt in pleuritide. Caussa efficiens est sanguis, quia affectus est inflammatorius cap. 1. li. 4. de præsag. pulf. cap. 9. lib. 2. loc. aff. Vt plurimum peripneumonia fit a sanguine pituitoso, quamuis possit etiam alius esse sanguis: sicut pleuritis promptius fit a sanguine bilioso, cap. [illegible] lib. 2. de offi. cap. 12. li. 4. de cauf. pulf. pulmo enim laxus est, & bilem susceptam non facile detinere potest; pituitam autem vt pote viscidam, facilius. Cæterum, vt sanguis, peripneumoniæ caussa, sit mistum præter naturam, lædens pulmones: quatenus est mistum, potest esse quilibet sanguis, sed præcipue pituitosus. Quatenus præter naturam, peccatum sanguinis esse potest secundum formam, si sit putridus; secundum quantitatem, si copia peccat; secundum qualitatem & primam, & secundam, tum alteratricem, tum motricem: sicut de caussis in pleuritide. Vt autem hic sanguis lædit, lædit potius vehementer. Vt lædit pulmones: eos vel Toto, vel secundum Partem lædit.

Definitio.

Caussa efficiens.

Differentiæ.

Quoad differentias a forma: vt peripneumonia est tumor calidus, differentia est secundum Magis, vel Minus. A subiecto: pulmo Totus, vel secundum Partem afficitur. Ab efficiente: sanguis est Purus, vel Permistus: item, sanguis vel Attrahitur a pulmone, vel Transmittitur in pulmonem, & vel a Toto, vel a parte.

Nomen.

Signa.

In genere peripneumonia indicatur e respiratione, dolore, tussi, pulsu vitioso, febre assidua, & colore maxillarum mutato. cap. [illegible] lib. 2. loc. aff. [illegible] de loc. affec. [illegible] de præsag. [illegible] pulf. cap. 12. lib. 4. de cauff. pulsum. Respiratio difficilior est, quam, in pleuritide: nam maior est necessitas euentandi caloris. Dolor, ad differentiam pleuritidis est grauatiuus, & facie tensiuus, non cum sensu punctionis: Videbis tamen diligentes: nam interdum medici vocant peripneumoniam, pleuritidem obscuram: & interdum putant esse flatus; vnde ægri vinum bibunt, & moriuntur, sicut accidit Fallopio. Tussis molestior est, quam in pleuritide; quia primario afficitur pulmo, in pleuritide per consensum. Pulsus est mollis, velox, creber, inæqualis; qui quandoque magnus videtur; nam vehementer percutitur arteria: sed est tamen languidus, quia vis seu facultas frangitur. Facies denique est rubicunda, ob euaporationem sanguinis in caput. Quoad differentias a forma symptomata vehementiora, indicant affectionem vehementiorem. Quoad differentias a subiecto: si afficiatur totus pulmo, dolor ille grauatiuus, omnes partes thoracis occupabit. Quoad differentias a caussa efficiente: quinam sit sanguis peccans, cognoscetur vt dictum in pleuritide.

Indicationes.

Quoad præsidia, secundum Auicennam & Rhasim, eadem est cura peripneumoniæ & pleuritidis: differentia tantum fit ratione subiecti. Hic ergo magis oportet corroborandi pulmones.

Prognostica.

Malum autem hoc maxime est periculosum cum enim sanguis vehementer lædat, & summa fit difficultatis, ac resistentiæ; si contingat virtutem esse debilem: vitium prorsus est lethale, solis Sacerdotibus relinquendum, cap. quinto lib. 10 method. Quoad differentias formales: vt tumor est maior, ita peius vitium. A subiecto: maximum periculum, si totus pulmo afficiatur. Ab efficiente: vehementia sanguinis ponderanda, vt in pleuritide: vbi notandum, peripneumoniam a sanguine bilioso, quæ raro solet esse periculosissimam: solet enim interdum fieri, ob bilis copiam, & crassitiem, & ob pulmonis imbecillitatem, quæ pessima sunt.

Curatio.

1.

Quoad materiam chirurgicam, Rhasis in principio basilicam secat: deinde curat malum: vt pleuritidem. Vnica enim basilica in peripneumonia est secanda & quidem statim: nam sanguis est affectus vitio vehementi, & vehementer lædit pulmones: præterea virtus in peripneumonia, quamuis robusta, citro tamen succumbit; contra, in pleuritide. Quoad quando: adest indicans, sanguis vehementer lædens, & imminet virtutis lapsus: ergo quamprimum vena secanda. Quoad vbi: sanguis subsistentiam habet circa pulmones: ergo basilica aperienda. Medicamenta conueniunt, quæ in pleuritide: differentia est secundum magis & minus: nam sanguis magis lædit in peripneumonia, quam in pleuritide: quare omnia sunt vehementiora. Præterea discrimé est in loco affecto:

2.

in pleuritide læditur pleura; in peripneumonia pulmo. Ideoque medicamentis miscenda sunt, quæ pulmonem respiciunt, vt sunt *pulmonaria, pulmo vulpis puluerizatus*: Reliqua petenda e cap. de pleuritide, & de tussi. Idem de diæta iudicium; præcipue in peripneumonia a vino abstinendum, magis enim nocet quam in pleuritide, quia est inflammatio visceris intimioris, quod malam suam affectionem cordi communicat.

CAPVT VI.

De Sputo sanguinis.

Nomen.

Sputum sanguinolentum, est malum frequens, & quod multos iugulat ob medicorum inertiam: ideo de hoc malo diligenter tractabimus. Potest autem dupliciter sumi sputum sanguinolentum: non principaliter, cum succedit inflammationi, verbi gratia quando in pleuritide sputum croceum eijciatur, & de hoc non loquimur. Secundo igitur modo per sputum sanguinolentum, intelligimus sanguinem per os egredientem, & immediate prodeuntem e vasis sanguinem detinentibus; ad differentiam sputi cruenti non principalis, quod fit, dum sanguis non immediate e vasis exit, sed e capacitate membri.

Generatio.

Generatur malum hoc, dum caussa aliqua præter naturam occurrit vasis sanguinem continentibus, ita ea afficiens, vt facultas retentrix vasorum non possit sanguinem retinere, vnde per os egreditur.

Definitio. Forma.

Hoc ergo sputum cruentū, est exiens sanguis oris, procedens a læsa retētione vasorum sanguinem continentium. Forma est exiens sanguis, cap. vlt. lib. de diff. sympt. cap. vlt. lib. 4. de sympto. caus. cap. 2. li. 5. method. Est exiens mutatum: non morbus, non caussa, sed symptoma; non actio læsa, non qualitas, sed exiens: & cum exiens mutatum possit esse varium, hic est sanguinolentum: vbi per sanguinem intelligimus & venalem, & arterialem, ad differentiam alterius materiæ, quæ potest egredi.

Subiectum.

Subiectum, per quod egreditur, est os, ad differentiam sanguinis egredientis per nares, vel per alias partes. Hoc exiens a toto genere est præter naturam, ratione loci, quia sanguis per os egreditur; ad differentiam sanguinis per vterum exeuntis: is enim locus a natura destinatus est sanguini exeunti, ideoque illa excretio non est præter naturam ratione loci. Non tamen sputum sanguineum toto genere præter naturam est, omnibus modis, & simpliciter: quia interdum egreditur sanguis non putridus; interdum criticè per os egreditur: dicimus ergo toto genere præter naturam, ratione loci.

Caussa efficiens. 1.

Caussa efficiens, est læsa retentrix vasorum sanguinis. Quare duo explicanda: primo, quænam sit caussa læsæ retentionis; secundo, quæ sit caussa ob quam vasa, sanguinem detinentia, afficiantur. Caussa ergo læsæ retentionis est id, a quo pendet exiens hoc mutatum: quod cum sit symptoma secundum, necessario dependet a primo (*primum symptoma, est actio læsa, quæ immediate morbum sequitur: secundum est tum qualitas mutata, tum exiens; quæ a primo dependent*. Primum symptoma est actio: quæ multiplex esse potest, attractio, retentio, concoctio, expulsio. In definitione proposuimus retentionē, non alias actiones; nam hæc vasa a natura genita sunt ad sanguinem detinendum; ideoque si contingat vt horum vasorum lædatur retentio, egreditur sanguis. Læditur autem retentio, non ob errorem externum, sed læsa retētrice, eo modo, quo facultas lædi potest, idest, quatenus vas, sanguinem cōtinens, quod est sedes facultatis retentricis, afficitur aliquo morbo. Nam in sputo sanguineo, necesse est vas affici aliquo morbo.

2. Ἀναστόμωσις.

Hic morbus quandoque est mala cōpositio, nonnunquam soluta vnitas. Mala compositio est duplex: primum Anastomosis, idest, apertio immodica præter naturā orificiorum vasorum: qui morbus pertinet ad conformationem, vt consistit in meatu. Anastomoseos huius caussa interna, est sāguis copiosus & calidior, qui sua copia & caliditate quandoq; præter naturam orificia vasorum aperit. Externa caussa esse potest balneum aquæ dulcis, item aloe, &c. Alter morbus pertinens ad malam cōpositionē, est Diapedesis, id est, raritas præter naturam meatuum, qui pertinent ad tunicas vasorum.

Διαπήδησις.

Huius morbi caussa potissimū esse solet sāguis tenuior, serosior. Hi duo morbi sunt malæ compositionis, vt expresse Galenus in lib. de diff. morb. afferit. Interim tamen Galenus co. 4. 3. me tho. videtur anastomosin & diapedesin referre ad solutam vnitatem: vbi sciendum, hos ipsos morbos nō quidem esse in soluta vnitate, sed posse esse caussas solutæ vnitatis: hæc enim fieri potest, ex immodica apertione, & raritate, cum non infrequens sit, vnum morbum sequi alium. Tandem est alius morbus, soluta vnitas a Galeno loc. cit. dictus διαίρεσις, idest, dissolutio.

Διαίρεσις.

Huius solutæ vnitatis caussa interna, potest esse sanguis copiosus et flatulentus, qui facit solutam vnitatem non quamlibet, sed ruptionem: fieri item potest soluta vnitas a sanguine acri, qui abradēdo efficit solutam vnitatem: vnde hæc soluta vnitas nō est simplex, sed necessario habet aliquid permistum, scilicet deperditionem substantiæ partis: & hæc caussa potissimum est pituita salsa. Caussa extrinseca, potest esse quælibet primitiua, quæ cū impetu agit; hac sit, verbi gratia pōdus onerosum; siue vox immoderata, vel quælibet alia externa caussa, quæ aut contūdendo, aut incidendo quod vasorum vnitatem solueret.

Per vasa autem continentia sanguinem, intelligimus vasa pertinentia ad pulmonem, ad gutturis, ad os, ad caput, ad ventriculum, ad hepar, ad vterum. Anastomosi magis obnoxia sunt vasa calidiora & humidiora, quæ promptissime afficiuntur & reserātur. Diapedesi faciliora sunt tenuiora. Quoad diæresin, si vasa fuerint tenuia & mollia; promptissime abraduntur; & franguntur a caussa extrinseca, si crassa & dura facilius dissoluuntur ab interna caussa, verbi gratia sanguine replente, flatulento: nam vasa dura quia non possunt extendi, rumpuntur.

Differentiæ.

Quatenus sanguis exiens est mistum, potest esse Syncerus sanguis, vel Permistus cum alijs humoribus. Vt autem est præter naturam, secundum formā vel est Putridus, vel Non: secundum quantitatem, Magis vel Minus copiosus: secundum qualitatem, Primam quidem, calidus est vel frigidus; secundum qualitatem Secundam, est huius vel illius coloris, odoris, saporis, &c. Præterea perpendere oportet motum: vbi respiciendum ad modum, & ad terminum a quo. Ad modum, vt egreditur Critice, vel Symptomatice: itē cum Sputione, cum Screatu, cum Tussi, cum Vomitu. Quoad terminum a quo differētiæ oriuntur, vt prodit sanguis a Vena, vel ab Arteria; & vel pulmonis, pectoris, gutturis, oris, capitis, ventriculi, iecoris, lienis, vteri. Quoad differentias a caussa symptomatis, fit exitus sanguinis, vel ob Malam compositionem, vel ob Solutam vnitatem; si ob malam compositionem, vel Anastomosin, vel Diapedesin: si ob solutam vnitatem, vel Simplicem; vel cum Deperditione partis, vt quando fit ex abrasione.

Signa.

In genere vitium hoc est manifestum. Quoad differentias symptomatis huius, vt est mistum; num sanguis per os egrediens sincerus sit, an permistus cum alia materia; oculis conspicitur. Quatenus autem est præter naturam, & primo secundum formam: an sanguis sit putridus, nec ne; odor indicat, & sapor: de quo conqueretur ægrotans. Quoad vitium secundum qualitates primas & secundas: sanguinis sputum in genere seipsum manifestat, an calidum, crassum, magis vel minus rubicundum, huius vel illius odoris,

odoris, quæ vel ex ægri relatione, vel aspectu manifesta fiunt, verbi gratia si calidum erit, ægrotus dicet se persentire sensum caliditatis: crassities & color oculis cognoscuntur. Quoad modum sanguinis egredientis: cognoscendum, an exeat vel per simplicem exspuitionẽ, vel per screatum, vel per tussim, vel per vomitum. An vero exeat per viam crisis, vel non; cognoscitur e tolerantia ægri: nam si exiens est criticum, ægri facile tolerant; & si quandoque contingat in febribus putridis, in ardentibus, signa erunt coctionis: si contra, erit symptomaticum exiens. Circa terminum a quo, cognoscendum, an egrediatur a vena, vel arteria, capite secundo, libro de atrabil. si ab arteria prodeat, sanguis est admodum calidus, satis tenuis, potius flauus, quam rubicundus, & saltu quodam impetuoso exit: contra, si a vena. Deinde etiam cognoscendum, a qua parte sanguis prodeat. Si ergo egrediatur e pulmonum vasis, non nisi per tussim excerni prodest: nullus dolor erit, quia pulmo sensu caret, & præsertim eo sensu, ob quem dolor oboriri potest. Si a pectore prodeat, egreditur quidem cum tussi, sed potest esse dolor, quia pectus, seu thorax non caret sensu tactus. Potest etiam fieri, vt prodeat a capite, & tussi excernatur, sine dolore: hunc si contingat, vt sanguis in capite existens, descendat in pulmones, & hinc per tussim, ac sine dolore per os egrediatur; aderunt signa capitis male affecti. Si autẽ prodeat a pulmone, non adsunt signa malarũ aliarũ partium. Et præterea accidere potest, vt simul cum sanguine egrediatur pulmonis substantia; & tunc sanguis procul dubio a pulmone prodit: sed hoc rarissimum est. Oportet autem diligenter obseruare, quæ per tussim excernuntur: nam interdum pituita crassa & viscida tussi eijcitur, habens sanguinem permistum: vt aliqui interdum suspicentur, substantiam illam albicantem esse substantiam pulmonis: at hoc falsissimum est; nam in pulmonis substantia non est viscíditas. Præterea, cum hoc sit rarissimum, cognoscitur sanguis prodire a pulmone: quoties est spumosus: nam a capite spumans esse non potest. Sed dubitatur, cur non sanguis etiam a capite in pectus descendens spumosus fiat? nam spuma fit e materia humida & vaporosa, concurrente, vel calore, vel motu, vel vtrisque. Si ergo sanguis a capite in pectus destillet; adest materia humida, scilicet sanguinea, & materia vaporosa, scilicet aer, qui assiduo inspiratur, & exspiratur; adest etiam motus, nam sanguis a capite in pectus descendit, & a pectore in os ascendit, ideoque adest motus: in eo etiam loco calor est: præterea dum sanguis tussi expellitur, necessario generatur spuma. Sed respondendum; spumosum sanguinem, differre a sanguine cum spuma. Sanguis spumosus est, qui secundum omnes sui partes & internas, & externas, est refertus spuma: & hic solum a pulmone prodit. Sed si spuma sit in sanguinis superficie, hic a capite procedit, & potius dicitur cum spuma, quam spumosus. Quare sanguinem sputo reiectum, diligenter virgulto agitatum lustrare debetis. Si a pectore prodeat sanguis, non est spumosus, ob rationem dictam: non copiosus, non admodum feruẽs: at qui a pulmone, est feruens: præterea sanguis erit nigricans (qualis a pulmone non prodit) & quandoque grumosus, quia egreditur venas pectoris, & per moram aliquantulam grumescit: possunt etiam apparere noxæ circa thoracem, verbi gratia si prægressa sit aliqua caussa percutiens thoracem, & subsecutum sit sputum sanguinolentũ. Si prodeat a gutture; egreditur cum screatu: adest quoque tussis, sed exigua. Si ab ore, egreditur simplici exspuitione. Si a capite, frequens est screatus, titillatio quædam est in gutture: sanguis est cum spuma, non spumosus: Aetius addit, præcedere dolorem capitis, grauitatem & calorem capitis, vertiginem, ebrietatem, plagã capitis. Si prodeat a vẽtriculo, sanguis est exiguus, nam paruæ sunt ventriculi venæ: egreditur cum vomitu: mistus est cũ pituita, nam hæc in ventriculo generatur. Si prodit a iecore, vel liene, cum vomitu excernitur, quia primum petit ventriculum, sed est copiosus: & quidem, si e liene, nigricans est, possuntque adesse lienis vitia: contra si a iecore. Si prodeat ab vtero, varius est sanguis, prout varia est materia illa mẽstrualis; adsunt indicia affecti vteri; est tempus, quo alias fluere menses consueuerunt, iam tamen suppressi sunt, vnde tale sputum succedit. Quoad signa caussarum: anastomosis cognoscitur, quia egreditur sine dolore: præcesserunt, vel adsunt caussæ, quę possunt anastomosin efficere, verbi gratia si sanguis in corpore sit copiosus, calidus, si prægressus vsus immoderatus balnei aquæ dulcis. Diapedesis cognoscitur, quia est sine dolore, & sanguis necessario exiguus, tenuis, serosus. Diæresis cognoscitur, quia dolor esse potest præsens, qui fit, non ratione corporis proprij vel venæ, vel arteriæ, (vt in methodo anatomica docuimus) sed propter partes vicinas, & potissimum propter externas membranas, quæ neruosæ sunt: cognoscitur etiam, quia per initia sanguis exiguus egreditur; at quia diæresis in dies augetur, copiosior etiam tum exit sanguis, & confertim, cum impetu. Si forte diæresis producatur a caussa abradente, verbi gratia si caussa abradens sit salsa pituita, adest catarrhus salsus a capite in pectus, cui succedit sputum sanguinolentum; tunc enim suspicio esse potest diæresin a caussa abradente esse excitatam. Si fiat diæresis a caussa frangente, ab incidente, pungente, & similibus, citra abrasionem; iudicandum diæresin esse simplicem, non cum deperditione substantiæ.

A qua parte sanguis prodeat.

Caussarum signa.

Cum autem exiens sanguinolentum oris, procedat a læsa retentione: ob id oculi dirigendi sunt ad Sanguinem, & ad læsam Retentionem, c. 5. 13. 14. l. 5. meth. cap. 4. lib. 7. κ.τ.π. Sanguis pro vario peccato varia indicat: copiosus, imminutionem, calidus, refrigerationẽ, tenuis incrassationem: ratione motus, oportet euellere, intercipere. Et cum sanguis vehementer lædat, opus est vehementi remedio. Retentio, vel vel retentrix læsa, nihil ex vsu indicat. Anastomosis autem indicat astringentia; diapedesis, condensantia: diæresis, vnientia, & agglutinantia; quandoque autem dum scilicet in diæresi, adest etiam deperditio substantiæ partis, quando fit propter abrasionem, tũc præter vniens, opus est etiam sarcotico, regenerante quod est deperditum.

Indicationes

Cæterum sanguis per os egrediens, qualiscunque fuerit, malus: aphoris. 25. sectio. 4. Auicennas ait, non omne sputum sanguinis esse timorosum, sed quoddã esse cum sanitate: vbi scilicet intelligit sputum cruentum non principale, quod apparet inflammationibus; in pleuritide enim, verbi gratia si adest sputum sanguineum, est potius bonum, & significat ruptionem apostematum. Galenus autem loquitur de sputo sanguinis principali: de quo & nos agimus. Hoc in genere non vacat periculo: quod tamen pro vi differentiarum variat. Nam quoad sanguinem, malum est periculosius, si sanguis sit putridus, copiosus, calidus, tenuis, flauus, salsus, spumosus, cum tussi. Ratione loci: vitium est periculosius, si ab arteria, quam si a vena, cap. 7. lib. 5. meth. Periculosum est hoc malũ, si a pulmone; nam si subsequatur inflammatio, in totum ægrotantes non possunt sanari, c. 14. lib. 5. meth. Minus periculosum, si ex alijs partibus, vnde Hippocrates aphor. 37. sect. 7. ait, qui euomunt sanguinem, sed sine febre, malum est non admodum periculosum. Diapedesis minus periculosa: magis anastomosis: maxime diæresis, & potissimum, si fiat ex erosione. Præterea Galenus cap. 14. lib. 5. meth. ait; incisionem & fractionem posse curari: at si fiat diæresis a caussa abradente, impossibile esse, vt in totum sanetur: vt fusius explicabimus in serm. de phthisi.

Prognostica.

Huic medicus ita occurrat, ne subsequatur inflãmatio.

Quoad materiam chirurgicam: venæ sectio conuenit

uenit, quia adest indicans, nimirum sanguinis peccatum vehemens; non tamen semper omnibus modis, sed quandoque copia, interdum solo motu seu impetu, ad vasa vel huius vel illius partis. Interdum autem virtus prohibet, vt in muliere illa Romana, quæ per quatriduum ieiunarat, cap. 13. lib. 5. meth. Si igitur permittat virtus, semper vena aperienda. *Vsus.* Auicennas in plethora aperit saphenam, postea basilicam. Sanguis enim in illa repletione habet subsistentiam supra & infra iecur. Quoad *Quando agendum*, primū tundit saphenam: nam in sputo sanguinis opus est reuellere, & reuulsio potentior est, ad magis longinqua facta: propterea vena remota primum aperitur, deinde proxima. Addit Auicennas in sputo sanguinis e catarrho non valde bilioso, opus esse statim phlebotomare. Hic proponitur quid agendum, & quando. Quid agendum; dum ait, esse venam secandam, in sputo sanguinis nō valde bilioso, ad differentiam valde biliosi; nam in catarrho valde bilioso, non est secanda vena, sed oportet purgare, iuxta Hippocratis sententiam; si talia purgantur, qualia, &c. Quoad *quando*; dicit statim: nam adest indicans: vnde si nihil prohibeat, quamprimum est secanda vena. Addit Auicennas, in sputo sanguinis a pulmone; secandam esse basilicam partis solutæ vnitatis; & phlebotomiā fieri debere subtilem, ac interpolatam tribus horis, pro conseruatione virtutis. Hinc etiam Galenus, c. 8. lib. 5. meth. in sputo sanguinis a fractura vasorum pulmonis, quamprimum incidit venam internam, & bis, terve vacuat, caussa reuulsionis: posteriori etiam die venam secat, si fortis fuerit virtus. Ex his verbis colligitur quantum agendum, & quando, & vbi. Quoad *quantum agendum*; Auicennas proponit phlebotomiam subtilem, per quam non intelligit foramē paruum: hoc enim a tenuitate & crassitie sanguinis indicatur, sed intelligit venæsectionem talem, in qua licet sanguis copia peccet, verbi gratia, ad lb. ij. tamen non educitur vna vice ad lb. ij. sed in parua copia, & vicibus pluribus. Caussa huius præcepti est: quia in sputo sanguinis, necessario semper sanguis peccat secundum motum, & interdum secundum copiam. Ergo semper indicatur remedium reuulsorium; & interdum vacuās. Sanguis ratione copiæ magis potest, ratione motus, minus: nam sanguis copiosus & præsens actu operatur; ratione motus operatur tantum sanguis proximus vasi affecto, non remotus. Cū ergo non ita vigeat sanguinis vehemētia ratione motus; idcirco Auicennas sanguinem educit in parua copia, & vicibus supplet. Protinus autem secat venam, quia sanguis vehementer peccat, & adest præsentia, sanguinis vehementer peccantis. Si contingat, vt perseueret hoc vitium vehemens: etiam sequenti die adest præsentia, ideoque vena tunc etiam aperienda. Quoad *vbi*: vena cubiti interna, eiusdem lateris aperienda; prout vas pulmonis afficitur secundum partem dextram, vel sinistram. Hinc Galenus commen. aphoris. 32. sectio, quinto, in vomitu sanguinis ob suppressionem mensium, secat saphenam, quia respicit ad subsistentiam, quæ sequitur essentiam indicantis, id est, impetum sanguinis. Quoad reliquam materiam chirurgicam, Galenus in fine libro 1. ad Glaucon. si sanguis a liene prodeat, cucurbitulam magnam sinistro hypochondrio adhibet: si a iecore, dextro.

Cucurbitula magna.

Galenus cap. 14. lib. 5. meth. in sputo sanguinis imminēte, e catarrho, quamprimum probat medicamētum *ex aloe, e scammonio, e colocynthide, ex agarico, e bdellio, & gūmi Arabico*: vt plura excremēta possint euacuari. Sed cum aloe aperiat venarum orificia, ego nescio, an in sputo sanguinis liceat vti tali remedio. Et augetur difficultas, quia Galenus hæc medicamēta quam primum exhibet, etiam ante coctionem; nō tantum aloem, sed etiam colocynthidem, medicamenta vehementissima. Sed methodus Galenum tuetur: non enim de sputo sanguinis præsenti loquitur, sed de imminenti, non e qualibet caussa; non ex anastomosi, non e copia sanguinis, sed e catarrho, in quo ob materiam acrem imminet sputū sanguinolentum ex abrasione: materia enim catarrhalis est acris, peccat in qualitate: ergo non imminet apertio, sed abrasio. Proinde medicamentum ex aloe confici potest, quia non est apertio actu, sed est periculum abrasionis. Ob eandem caussam ante coctionem exhibet medicamentum electiue purgās, in principio, cruda adhuc existente materia: adest. n. indicans, quod magis potest quam prohibens. Indicans est succus vitiosus, qui potest esse in caussa abrasionis, & sputi cruenti, & tunc malum esset insanabile: ergo materia, quæ potest esse in caussa mali insanabilis, vehemens est & multum potest; & quidem magis quam furiosa. Nam furiosa huc & illuc mouetur, vt periculum sit: ne petat partem principalem, quam si petat, actū est: interdum autem nō petit partem principalem, quod si fit, non est periculum mortis. Sed materia hæc catarrhalis, quoties excitat sputum sanguinis, excitat vitium necessario mortale. Cum igitur materia furiosa magis possit ad indicandum, quam eius cruditas ad prohibendum: multo magis coctio negligenda est in sputo sanguinis e mordacibus succis, præsertim dum imminet abrasio. Quamobrem in sputo sanguinis præsenti, & imminenti, quamprimum, non expectata concoctione pharmacum soluens est propinandum: quia materia catarrhalis, quæ abradit, vel abradere potest, magis potest ad indicandum, quam cruditas ad prohibendum.

Medicamenta, ratione totius.

Expurgantia materiam acrem.

Sequuntur medicamenta magis determinata. Hæc respiciunt, vel materiam catarrhalem, vel sanguinē. Materia catarrhalis perpenditur, vel vt fluit, vel vt fluxit. Si fluit, cum Galeno cap. 13. lib. 5. meth. oportet vti *theriaca, sed recenti, verbi gratia, quatuor mensium: quod si recentis copia non sit, vtamur Mithridatio recenti: si nec hoc præsto fit, vtamur reque Nicolai, Philonio Rom. qua tamen duo non debent ita recentia esse, sed vnius anni*. His enim vtimur ratione materiæ fluentis; & iam supponimus totum esse vacuatum. Dum igitur corpore vacuato materia adhuc fluit; oportet intercipere, crassefacere, medicamentis propositis. Si ob defectum theriacæ & Mithridatij, cogamur vti Philonio; non sincero vti debemus, sed permiscebimus *saccharum rosaceum, vt maior fit dosis saccharo ros.* Quod si tātus non sit impetus materiæ fluētis: possumus vti *sacc haro rosaceo, vel eiusdem anni, vel etiam antiquo, cum bolo Armeno*. Vsus. Quoad *quantum agendum*, ita præscribantur: ℞. *theriacæ recentis* ʒ. j. *fiant boli*. Vel: ℞. *Philonij Rom. saltem vnius anni* ℈. j. *sacchari rosati* ʒ. ij. *Misce*. Sequens magis tutū est, & frequentius potest exhiberi: ℞. *sacchari antiqui rosati* ℥. j. *boli Arm.* ℈ ij. *Misce: exhibeatur hoc duabus vicibus*. Quidam imprudentes Medici describunt electaria adeo crassa & dura, vt sint instar lapidis: & hi a pharmacopolis deridentur. Ideo si ob summam materiæ indicantis actionem, cogamur vti bolo Armena in magna copia, & permisceatur saccharum rosaceum; debemus etiam addere aliquod medicamentū liquidius, vt electarium possit deuorari. Si igitur scopus sit incrassandi, vt materia fluens intercipiatur: permisceri possumus *syrupum de rosis siccis, vel syrupum myrtinum*. Porro Galenus theriacam, gratia interceptionis, exhibet post clysteres acutos: quia alias materia in toto existens prohibet: quare prius vacuanda: & cum non semper medicamenta per os exhibere queant, sed administrandi clysteres acuti: & post clysmos vti oportet intercipientibus. Præterea Galenus exhibet theriacam (quod etiam in reliquis intercipientib. obseruandum) non modo post acres clysteres; sed etiam post ligaturas artuum: reuellebat enim materiam ad partes longinquas viliores. Post, capiti *stercus columbinum* applicabat, velens in-

Intercipientia, & incrassantia materiam catarrhalē fluētē.

primis diuertere materiam, quæ est in capite, & ab hoc fluxura erat. Non autem oportet statim confugere ad theriacam: ideo Galenus exhibebat theriacam, quando ægrotantes debebant dormire: ratio est quia tempore somni adest materia descendens: ergo est præsens fluens; neque adest prohibens, quia iam erat facta euacuatio, reuulsio. Hæc de materia vt fluit.

Euacuantia materiam catarrhalē fluxam.

Si respiciamus ad materiam fluxam in pulmones: hæc vel est materia catarrhalis, vel sanguis. Si materia catarrhalis sit fluxa, oportet vti *melle cocto, saccharo cocto, melle rosaceo aliqua e parte cocto*; quia hæc euacuant, & detergunt; & mitia sunt; nam in sputo sanguinis periculum est, ne vehementer expectorantia intendant anastomosin, diapedesin, diæresin: quare *non vtimur melle crudo, sed cocto & rosaceo*. Aliquando materia catarrhalis satis est contumax, vt cogamur confugere ad valentiora, *ad syrupum de farfara, de hyssopo, ad loch de pulmone vulpis*: de quibus in sermone de tussi. Vsus *quando agendum*. Galenus c. 13. lib. 5. meth. post secundum diem vtitur mitioribus, & valentioribus quinto die: nam primis diebus adest præsentia indicantis: secundo die adest indicans; scilicet materia iam fluxa, sed adest etiam prohibens, id est, morbus vasis: scilicet anastomosis, diapedesis, & diæresis, qui morbi egent quiete, cum per motum, & per tussim augeantur: ideoque non oportet tam cito vehementiora accedere, & tutius est mitioribus illis vti.

Sanguinem fluxū & concretum dissoluentia, & euacuantia.

Quod si materia fluxa, sit sanguis fluxus: si forte sit principium concretionis in principio, secundum Auicennam, exhibendum est *acetum cum aqua, id est, posca*. Si forte tussis exacerbetur, ab aceto abstinendum, aut non nisi exiguo vtendum. Vnde Galenus, cap. 8. lib. 5. meth. post sectam venam, tribus vicibus, post ligaturas, post frictiones, ratione sanguinis fluxi dat poscam dilutam, id est; aquā copiosam, cum aceto exiguo; & exhibet tepidam, bis & ter, ternis horis. Hic quid agendum, capitur a sanguine concreto & fluxo; qui indicat dissoluens; cuius materia est posca diluta. Quoniam vero hæc excitat tussim, quæ vasis morbum, nimirum anastomosin, diapedesin, & diæresin, augere potest; ideo si tussis molestet, cū Auicenna prorsus est abstinendum ab aceto; & loco poscæ tutius est vti mulsa. Quoad modum: Galenus dat poscam tepidam, non calidam, non frigidam: sanguis enim grumosus sua passione & resistentia, indicat medicamentum actu calidum, quia frigidum nō dissoluit: cum autem caliditas intensa prohibeatur a morbo vasis (calidum enim auget anastomosin, diapedesin, diæresin) igitur Galenus vsus est posca tepida. Quoad *quando agendum*: Galenus vtitur in principio; quia tum adest indicans, sanguis grumosus: sed quia prohibet materiæ copia, ideo prius euacuat, imminuit: & quia prohibet materiæ impetus; ideo primum reuellit, & postea vtitur posca. Non autem vtitur posca assidue, sed vicibus interpolatis: quia assiduum vsum prohibet morbus vasis, nam tussis augeretur.

Adstringentia.

Iam vero morborum medicamenta sunt tractanda. Apertio flagitat astringentia; fractio, agglutinantia; erosio, agglutinantia, & renutrientia. Inter astringentia debilia numerantur, *rosę, terra sigillata, manna thuris, cortex ve thuris, cortex pini, fructus spinæ Aegyptiæ, e lapis hamatites*. Vehementiora sunt; *balaustiorum, hypocistis, rhus opsoniorum, omphacium, gallæ immaturæ, malicorium; præstantissimum conficitur medicamentum ex hyoscyamo*. Vehiculum aptum eligendum est, his medicamentis astringentibus cap. 4. l. 7. *x. τόπ*. Si ergo sanguis prodeat ab hepate, permisceatur *agrimonia, pentaphyllum, filix mas*. Si a liene: *ceterach, tamariscus*. Si a capite: *betonica*. Si a pectore, *ammi, anisum, spica, farfara, saccharo & melle etiā vti licet*. Nec propterea mirandum, quod Galenus cum astringentibus miscet ammi, anisum, spicā, quæ vim habent aperiendi; vtitur enim his gratia vehiculi. Notandum; si materias vehiculorum in substantia permiscemus, vt anisum, spicam, &c. pro ℥. j. astringentium, sufficere ℈. ij. vehiculi, vt seruetur duo decupla proportio. *Vsus*. Quoad *quantum*: e dictis formulas concinnare facillimum est. Modus ex ante traditis patet. Notetis circa *quando* agendum: prius occurrendum esse copiæ & motui sanguinis, cap. 6. li. 5. method. nec illico astringendum, sed post reuulsionem, & euacuationem totius. Idem dicendum de agglutinantibus: præter enim astringentia, addenda sunt emplastica, viscida: vnde probatur *consolida, tragacantha, plantago, albumen oui*. Vsus. Circa *quando*, monet Galenus cap. 8. lib. 5. method. his vtendum esse post totius euacuationem. Cæterum, si malum sit ex erosione, Auicennas probat vsum *thuris, myrti, sanguinem Dracon. plantaginem, semen portulacæ*. Galenus cap. 6. lib. 5. method. ait; si erosio sit exigua, exhibendos *pastillos Andronis, Polyidę, pastillos e charta combusta: qui habent vim absumendi materiā fluxam, & pendentem. cap. 1. lib. 3. x. τόπ. & conficiuntur e vehementissimis medicamentis, tum ex alijs, tum e chalcātho*. Vnde aliqui habent pro secreto in sputo sanguinis, *oleum destillatum e chalcantho, a guttam j. aut summum guttas ij. exhibent, cum aqua plantaginis*. Si ergo ex erosione sanguis paullatim exit, statuit Galenus hos pastillos esse exhibendos. Si autem sanguinis fluxus sit profusior & copiosus, oportet vti vehementer astringentibus; deinde his astringentibus oportet permiscere dictos pastillos; & tandem oportet exhibere solos pastillos, sed dissolutos *cum succo, vel decocto e rubo, e myrto e lentisco, e cotoneo, & mespilis*. Et ante horum administrationem in primis toti est prouidendum. Sic ergo Galenus versatur circa *quando* agendum: primo occurrit toti: deinde exhibet sola astringentia, post miscet pastillos, denique solos dat pastillos. Quando agendum, sumitur a præsentia indicantis vehementioris: iccirco Galenus inter initia toti prospicit: adest enim indicans, sanguis replens totum, fluens in locum affectum: opus est ergo remedio & minuente sanguinem, & reuellente. Et hoc est venæsectio; qua primum vtendum est, quia magis potest sanguis, quam reliqua indicantia, quam morbi vasorum; quia licet non semper habeat rationē caussæ principalis, habet tamen rationē caussæ sine qua non. Præterea, si inuicem conferamus pastillos, & medicamenta astringentia: si sanguis paullatim fluat, oportet prius vti pastillis, quam astringentibus. Sermo enim hic est, de sputo sanguinis ex erosione, vbi est soluta vnitas, cum deperditione substantiæ partis. Ratione deperditæ substantiæ, oportet vti medicamento exsiccante, absumente purulētam materiam, quæ generatur in abrasione, quæ impedit nutritionem, incarnationem: indicatur ergo siccans, cuius materia est pastillus. Subito deuenit Galenus ad pastillos ita vehementes: quia vbi malum progreditur, actum est. Medici nostri his nunquam vtuntur: dant saccharum rosatum, bolum Armen. aquam rosarū; & omnes ægri moriuntur: quoniam nisi fiat exsiccatio ex integro, non est possibile tolli solutam vnitatem. Vrget igitur maxime purulenta materia, quæ siccans indicat: propterea solis pastillis vtebatur Galenus. Soluta vnitas indicat vniens, seu astringens vehementer. Si igitur sanguis fluat paullatim, magis potest quod indicat siccans, quam quod indicat astringens: quia vbi sanguis paullatim fluit, soluta vnitas est exigua: quare non multum potest: magis igitur potest quod indicat siccans: Sufficit ergo solis vti pastillis. At si sanguis in magna copia fluat, & vitium producatur ex erosione (de quo iam loquimur), primo oportet vti solis astringentibus, quoniam magis potest soluta vnitas, quam purulenta materia: soluta enim vnitas magna est, cuius signum est magna san-

Agglutinantia.

guinis

guinis perfusio, ideo maximum imminet periculum: & proinde nisi illico occuramus vehementer astringentibus, tanta potest fieri perfusio sanguinis, vt homo illico moriatur. Vbi imminet mors, ibi indicás est vehemens. Ideo Galenus primo vtitur solis astringentibus: secundo vtitur vehementer astringentibus & pastillis, quia vtrumque indicás est æque vehemens, est presens vtrumque; nam eo tempore æqualiter potest materia abradens, & soluta vnitas: ideo cum astringentibus permiscentur pastilli siccantes. Tandem vtitur solis pastillis: quia eo tempore ita imminuta est soluta vnitas, virtute astringentium, vt occurrendum saltem sit materiæ abradenti, propterea vtitur solis pastillis, non respiciens tamen solutam vnitatem: Excipit enim pastillos aliquo succo astringente; Verbi gratia: ℞ pastilli ℥.j. *succi plantaginis, vel rosarum, vel similis* ℈.ß. Circa quando agendum, notandum in astringentibus: (si ea conferamus, nõ cum siccantibus, sed cum astringentibus:) esse incipiendum ab imbecillioribus, cap. 15. lib. 5. meth. vbi scilicet periculum vitæ non imminet: a vehementioribus contra, si imminet vitæ periculum, tunc enim malum est vehemens; potest esse in caussa mortis: vel phthisis, quare statim vtendum validioribus. At si non adest hoc discrimen, presens quidem est id, quod indicat adstringens; sed hoc indicans non est ita vehemens: quare neque licet vti vehementi medicamento.

Victus. Diæta erit refrigerans, crassefaciens. Potio, secundum Auicennam, sit *aqua pluuialis, cum bolo, cum rosis, aqua chalybeata*: hæc enim styptica sunt. Vinum non conuenit. At si leipothymia & syncope oriantur, probatur *vinum*, sed quod prosit ratione virtutis, non noceat ratione rerum præter naturam: quare sit pauciferum in copia exigua, chalybeatum, actu frigidum: ita enim consulemus viribus, fluenti sanguini, & morbis vasorum.

CAPVT VII.

De Phthisi.

Nomen. PEr Phthisin intelligimus non omnem tabem, seu omnem corporis consumptionem, sed illam tantum maciem, cuius caussa est vlcus pulmonis. comm. apho. 16. sect. 3. comm. aph. 8. sect. 4. comm. aphor. 16. sect. 7. Sed ita de phthisi loquemur, vt appareat etiam cognitio & cura cuiuslibet maciei.

Generatio. Generatur hoc malum, dum caussa morbifica occurrit pulmoni, & ita in eum agit, vt pulmo afficiatur vlcere, & vt vi vlceris generetur sanies, materia purulenta, a qua necessario emanat vapor saniosus & putridus, qui ita in cor agit, vt solida cordis substantia afficiatur morbo calido, vt hinc calor influens a corde in totum, euadat igneus & præter naturam, totique corpori communicetur, vt totum corpus corripiatur hectica febre, & hinc e necessitate subsequatur macies.

Definitio. Phthisis ergo est magnitudo imminuta, cum caliditate & siccitate totius, producta ab vlcere pulmonis, cap. 1. lib. 2. de presag. e puls. cap. 9. libro 6. de tuend. san. lib. 5. meth. medendi comm. 17. sect. 1. lib. 2. epid. com. aphor. 16. sect. 3. comm. aph. 9. sect. 5. com. aph. 16. sect. 7.

Forma. Forma est magnitudo imminuta, cum caliditate & siccitate. Magnitudo imminuta, primo est symptoma, deinde morbus: dum enim in corpore fit macies, imminuitur magnitudo, & inter initia habet tantum rationem symptomatis; quia propter hanc nondum læditur actio: sed malo procedente, ita imminuitur, vt non sit amplius symptoma, sed morbus, actionem lædens. Diximus, cum caliditate & siccitate: vbi intelligimus morbum, non symptoma. Galenus nuncupat febrem partium, id est, febrem hecticam. Distinguitur ergo hæc tabes ab illa macie, quæ fit e senio, a macie, quæ fit ob intemperiem frigidam & siccam. Hinc etiam necessario sequitur, cum totum afficiatur hac febre hectica, facultatem naturalem labefactari, ob morbum calidum & siccum partium similarium: vnde, cum hæc alteratrix non possit concoquere alimentum, non nutritur corpus, & præterea substantia genita absumitur a caliditate & siccitate. Quia igitur bona substantia non regeneratur, & genita absumitur, siue sit pinguedo siue caro, necessario sequitur macies. Subiectum est totum corpus: ad differentiam maciei alicuius partis.

Caussa efficiens. Caussa efficiens est vlcus pulmonis: hinc enim phthisis hæc distinguitur a quacunque alia tabe. Vlcus autem pulmonis potest esse in caussa maciei totius: quia ab huius sanie prodit fuligo, quæ ita afficit cor in calefaciendo, vt fiat febris, vt caro genita absumatur, nec alia generari possit.

Caussa vlceris pulmonis. Cum autem vlcus (cap. 1. lib. 4. metho.) sit soluta vnitas, cum magnitudine imminuta partis vlceratæ: caussa eius non potest esse quæcunque, sed materia abradens. cap. 1. lib. 1. de loc. affect. Hæc materia vim habet abradendi, vel Propria ratione, vel ex Accidente: propria ratione, cum sua natura potest abradere, citra putredinem: vt bilis, quæ mordax est, item pituita salsa: ex accidenti potest abradere materia, ratione putredinis, vnde materia acris euadit, nimirum, quilibet humor putrescens. Quando igitur Galenus dicit, vlcus fieri, vel propter cacochymiam, vel propter putredinem: per cacochymiam insinuat materiam propria ratione abradentem: per corruptelam autem seu putredinem, materiam ex accidenti abradentem.

Materia exulcerans, vel aliunde fluit, vel non. Sed notandum cum Galeno comment. 17. sectio. prima, libro primo, epid. materiam quæ potest esse in caussa vlceris pulmonis, vel Aliunde fluere, vel Non. Aliunde non fluit, verbi gratia, dum vas pulmonis rumpitur, & sanguis in pulmone putrescit, qui postea putridus exulcerat: idem fieri potest, si vlcus fiat e peripneumonia. Aliunde fluit, verbi gratia si fluat ex inflammatione vicinarum partium; & potissimum hoc fit, dum materia destillat a capite, comm. aphor. 11. sectio. 5. Præcipue hoc malum nascitur ab anno 18. ad 35. quia in hac ætate, & multi errores in victu committuntur, & vasa prompte possunt abradi, commen. aphor. 29. sectio. 5. Quæ vero sint caussæ generantes has materias catarrhales, a capite prodeuntes, satis diximus cap. de catarrho.

Differentiæ. Quoad formam: cũ sit magnitudo imminuta cum febre: secundũ Magis & Minus est differentia. Quoad subiectum: pulmo abraditur, vel secundum Vasa, vel secundum Substantiam: &, vel secundum Dextram, vel Sinistram partem. Quoad caussam efficientem materia abradit vel Propria ratione, vel ob Putredinem. Item prodit vel Ex affecto pulmone; vel Aliunde fluit.

Signa in genere. Malum hoc non difficulter cognoscitur. cap. 5. libro 1. loc. affe. cap. vlt. lib. 4. de loc. aff. capit. 11. lib. 4. de caus. puls. Nam quoad actionem læsam, adest tussis vehemens: pulmonis enim exulceratio est malum insigne, maxime irritatur expultrix. Tussis est sine dolore: quia in pulmone, non est tantus sensus, vt dolor possit oboriri: &, si aliquis reperitur sensus, id fit potius ratione membranarum. Preterea hoc malum, quoad actionem læsam, cognoscitur e pulsu febrili, & hectico: est autem pulsus hecticus, sed cum quadam mollitie, quæ mollities non obseruatur in febre hectica, vbi pulmo non est exulceratus: mollities enim pulmonis est in caussa. Cognoscitur etiam e reiectis, seu exeuntibus: nam materia purulenta tussi excernitur, quod sputum purulentum, in aquam proiectum, descendit; & prunis impositum fœtet; ideoque percontandi etiam sunt assidentes, num sentiant ægri exspuitionem fœtidam, præter consuetudinem. Interdum accidit, vt sputum descendat, & fœteat, nec

sed tamen sit pus: fieri enim potest, vt a capite pituita destillet in pulmones & putrescat: quæ ratione putredinis, fœtet; & quia grauis est, potest descendere. Vnde memini vidisse me nonnunquam sputum male olens, & fundum petens, sine febre, ac proinde sine vlcere & phthisi; vidi etiam tale sputum cum febre, sed sine phthisi; nam ægri sanitati sunt restituti. Quare diligenter ligno aliquo explorandum, num sit pus, vel pituita, nam pituita est viscida, quæ non facile continuitatem in toto deperdit: pus non est lentum, vt pituita; Cognoscitur etiam phthisis ratione qualitatis mutatæ: nam calor in toto est mordax, præsertim in thorace: quia adest febris hectica, & fontes est in thorace. Cognoscitur etiam e macie. Vbi vlcus est in pulmone, semper perseuerat macies, & in dies augetur. Si igitur interdum appareat macies, quæ aliquo modo minuatur, & regeneretur aliquo modo caro: non est phthisis: vbi enim phthisis, ibi vlcus pulmonis, & proinde febris, & macies. Hoc dico, quia interdum destillationes in pectus delapsæ, præsertim in iuuenibus, suppurantur, seu deducuntur ad quandam consistentiam, puri similem: vnde ratione putredinis fiunt febres, sequitur macies, citra phthisin. Cognoscitur etiam e colore plumbeo circa faciem, præterquam quod a cibo facies rubicunda euadit: cum enim totum corpus male habeat, non generatur bonum nutrimentum, vnde color plumbeus: sed a cibo, cum fiat euaporatio in caput, hinc fit rubedo in facie, circa genas, quia a pulmone in faciem mittuntur vapores. Differentiæ a forma facile cognoscuntur, an scilicet magnitudo sit magis vel minus imminuta: an caliditas in toto sit magis vel minus intensa. Hæc cognoscuntur ex intentione, & remissione symptomatum. Quoad differentias a subiecto: si vlcus sit secundum propriam pulmonis substantiam: cognoscitur, quia quandoque exspuentur carunculæ, cum tussi, nimirum propria substantia pulmonum: & vel non egreditur sanguis, vel admodum paucus. At si malum sit secundum vasa, si afficiatur tracheia, exiguus etiam erit sanguis: sed apparebunt reiecta bronchia, scilicet portio aliqua membranæ. Si vlcus fiat secundum venas, vel arterias: egreditur sanguis in magna quantitate. Quoad differentias a subiecto; prout afficitur pulmo secundum partem dextram, vel sinistram: erunt querelæ circa illam partem. Quoad differentias a caussa efficiente. Si materia abradat propria ratione; cognoscitur, quia sputum est salsum, amarum: sin minus, signum est, materiam abradere non propria ratione, sed ex accidente. Num autem materia prodeat ex ipso pulmone, an aliunde fluat, ita cognoscitur. Si enim, verbi gratia, præcedit fractura vasis in pulmone, vel si fiat a peripneumonia; cognoscitur non esse fluxionem ex alijs partibus. Si vero aliunde fluat, cognoscitur, quia vel succedit inflammationi vicinarum partium, vel destillationi.

Signa differentiarum.

Indicationes.

Cum phthisis sit magnitudo imminuta, cũ febre, producta ab vlcere pulmonis; indicatio sumi debet, a magnitudine imminuta, a febre, ab vlcere, & a pulmone. Magnitudo imminuta, indicat auctionem; esse scilicet regenerandam substantiam deperditam in toto. Ratione febris, oportet refrigerare, & humectare. Vlcus, vt est soluta vnitas, indicat agglutinans (*cicatrizans locum habet in vlceribus externis, in quibus cutis est deperdita, ideo oportet substantiam carneam conuertere in cutim: quod non est faciendum in internis.*) Quatenus autẽ in vlcere deperdita est substantia, indicatur regenerans id, quod deperditum est. Porro non medicamentum; sed natura agglutinat, & regenerat; medicamenta solum auferunt impedimenta, quæ obstant facultati, quo minus possit, vel generare carnem, vel agglutinare. Talia autem impedimenta in phthisi sunt, tum morbus, vt cuius facultas naturalis læditur, tum aliquis error externus. Quare indicationes sumendæ sunt a morbo, & errore externo. Quoad morbum, cum in phthisi necessario sit febris, quæ est morbus totius: igitur est etiam morbus calidus pulmonis: præsertim quia in vlcere etiam gignitur sanies calida, cuius etiam caussa incalescunt pulmones. Quare pulmonis intemperies calida, vtpote quæ caussa est, quo minus recte facultas agere possit, indicat refrigerans. Error externus potest esse communis, & proprius. Communis dicitur, qui pertinet tum ad renutritionem, tum ad agglutinationem. Et hic nihil aliud est, quam succus peccans & extra pulmonem, & fluxus etiam, verbi gratia salsa pituita. Hic succus, prout varie peccat, pro eo variæ sunt indicationes; de quibus sæpe alias. Error externus proprius respicit vel solam nutritionem, vel agglutinationem. Si respiciat tantum renutritionem, indicat siccans, detergens: propter duplex excrementum, tenue, humidumque, quod siccans poscit, & crassum, quod indicat detergens. Si respiciat agglutinationem, indicans est humiditas alimentalis, seu naturalis, quæ non conseruationem, sed destructionem potius indicat: quia habet rationẽ caussæ morbificæ, sine qua non. Hæc humiditas alimentalis in præsentia potest esse duplex, apposita, & non apposita. Apposita indicat siccans, vt absumatur & dissipetur: non apposita indicat repellens. In agglutinatione igitur etiam absumendæ sunt materiæ alimentales, secus enim nunquam fieri potest agglutinatio, propter impedimentum. Pulmo denique requirit, quæ sibi sunt familiaria.

Prognostica.

His scopis satisfacere tum difficile est, tum vero impossibile, capit. quinto, libro quarto, de loc. affect. cap. 8. & 1. 4. lib. 5. method. Nam si indicationes inter se conferantur; febris indicat humectans, vlcus siccans. Præterea si seorsim indicationes perpendamus; caussa febris, satis difficile est scopos explere: nam est morbus in habitu: licet enim hectica febris inter initia sit in habitudine, prompte tamen in habitum degenerat. Augetur difficultas in remotione febris, quia fouetur ab vlcere; quo non sublato, febris tolli nequit. Præterea summa est difficultas in regeneratione, & agglutinatione, tum ob pulmonis morbum, tum ob errorem externum. Ob morbum pulmonis, quia oporteret morbum pulmonis calidum auferre. Quoad errorem externum, si respiciamus ad communem regenerationi & agglutinationi, non admodum difficile est sanguinem euacuare: maior difficultas est in remotione cacochymiæ: & hanc ob caussam insanabile est vlcus, quod fit ex erosione vitiosi succi. Difficultas etiam est ratione erroris externi proprij, caussa regenerationis materiæ deperditæ; nam deficit materia alimentalis, deficit materia seminalis. Præterea necessario excrementa abundat; quia in regeneratione carnis, necessario duplex generatur excrementum, quod cum pertussim debent euacuari, lacerantur pulmones, & illo motu etiam inflammantur. Si respiciamus ad errorem externum proprium caussa agglutinationis; licet humiditas alimentalis, & apposita, & non apposita, possit absumi; nihilominus non potest esse agglutinatio stabilis: quia cauitas in vlcere pulmonis non potest repleri: ergo post agglutinationem relinquitur fistula callosa, quæ de eo facilius disrumpitur, quo cauitas amplior relicta est. Ex his colligitur, quamprimum esse agglutinandum: nam ab initio cauitas minor est, ideoque non tam facile disrumpitur; hominesque diutius possunt viuere.

Curatio. Chirurgia.

Fortibus, secundum Auicennam, vena aperiri potest. Fonticulis etiam vti licet, in fluxu a capite: nam dum vlcus pulmonis fouetur a destillatione e capite, indicatur fonticulus, remedium reuellens, nec adest prohibens, præsertim quando vlcus est exiguum: malum recens: præmitti tamen prius debet euacuatio totius. Alexander ait, in vlcere antiquo, & in phthisi pro-

progressa, non esse fonticulis & cauterijs ægros afflictos magis cruciandos. Si malum sit admodum vehemens cauterium affigendum est in sutura coronali, vt fiat reuulsio. Et si destillatio feneatur ab infernis partibus, a iecore; cauteria etiam in cruribus excitentur. Non sunt hæc differenda, vt multi iam solent: postea enim nihil tale est faciendum. In copiosa destillatione, non tantum dictis partibus cauteria affigenda; sed etiam infra occipitium. Quamprimum igitur occurrendum: postea enim vbi affectus est calidus in pulmone, & imminuta est fluxio: cauterium occludi potest.

Pharmaceia. 1. Toti, vt prospiciẽdũ.

Medicamenta respiciunt totum, febrem, regenerationem eius, quod deperditum est in vlcere pulmonis, agglutinationem, & proinde excitationem calli, tandem ipsos pulmones. Quæ totum respiciunt, valde sunt necessaria: hoc tempore non recte administrantur, propterea pauci curantur. Fui his diebus Venerijs, & ægro præscripsi ℥.j. oximelitis, & ℥.j. mellis rosati, vt detergeretur pituita in ventriculo existens, quæ erat in caussa multarum noxarum. Pharmacopola errore misit ℥. x. & æger accepit ℥. viij. ß. medicamenti ex oxymelite simpl. & rosato. Id medicamentum vehementer agens in pituitam, aliquã molestiam excitauit, sed postea ita descendit in intestina pituita, & ita fuit excreta, vt omnia symptomata mitigarentur. Quare oportet medicos esse audaces nonnunquam. Auicennas etiam in phthisi caussa totius exhibet *pilulas cocias*: cõmunes practici non exhibent, & male faciunt. Fluxioni enim statim occurrendum est; nam bene sperandum vbi non magna cauitas est in vlcere: fit autem magna, vbi malum producitur, id quod fit ob materiam in pulmones influentem. Quare hæc materia est euacuanda. Post vnam igitur alui lenitionem, post duos vel tres syrupos, quamprimum cum Auicenna exhibendæ sunt cochiæ, vt totum expurgetur, & caput euacuetur: & sic fluxioni occurratur. Quod de cochijs dico; idem intelligendum de alijs soluentibus fortibus: nam vitium succi peccantis est vehemens, & habet rationem caussæ sine qua non: ergo validum purgãs dabitur, potissimum quia virtus permittit, quæ id procedente malo prohibet. Nam inter initia, licet sit febris hectica, est in habitudine, non in habitu: & dum est in habitudine, virtus in febre hectica adhuc nihil est perpessa. cap. 9. lib. 1. de diff. feb.

2. Ad febrem. Lac.

Febris poscit refrigerantia: de quibus alibi. Notandum circa vsum *lactis*, ad refrigerationem, & humectationem. Lac ab Auicẽna in phthisi probatur: nam ratione *butyri* potest humectare, æquare succos acres, & etiam substantifice humectare: ratione *seri* deterget: ratione *partis caseosæ*, agglutinat. Tempore quo agglutinare volumus, lac non est exhibendum, sua enim humiditate prohibet calli generationem, & facit vt non ita absumi queant humiditates alimentales. Quare licet vti lacte, sed ante tempus agglutinationis, ad detersionem. Et quo magis progreditur materia, lac exhibendum, quo minus deterget, minus humectat: quale esset *lac astringens, chalybeatum*. Sed de lacte fusius agemus in doctrina de febribus hecticis. cap. 28. lib. 6.

3. Mundificantia vlcus.

Medicamenta carnem regenerantia, sunt ea quæ vlcus mundificant: nec enim caro generari potest, nisi fiat mundificatio. Quia igitur duplex gignitur excrementum; Auicennas probat *mulsam*, *aquam cũ saccharo*: & si adsit copia puris, vtitur etiam expectorantibus, vt *syrupo de hyssopo*, *de liquiritia*: de quibus cap. de tussi.

4. Agglutinantia.

Caussa agglutinationis, Auicennas probat *saccharum rosatum vnius anni, cum bolo Armena, cum terra zemnia, cum pulmone vulpis*. Licet etiam ad validiora ascendere; ad *theriacam. Mithridatium, diacyminum*, vt absumatur humiditas alimentalis; licet adsit febris hectica. Sic præscribi potest. ℞ *terræ Lem. ℥. iij. amyli, boli Armen. rosar. rub. an. ℥ ß. carabe. gran. myrti, an. ℥. vj. cancrorum adustorum, sem. portulacæ, an ℥. x v. corall. rub. tragacanthæ, spodij, semin. granat. sylvestr. an. ℥. v. succi resiccati feniculi, succi liquiritiæ, an. ℥ vij. cum succo portulac. & aqua ros. fiant pastilli: dosis ℥. j. per multos dies*. Medicamentum hoc agglutinat, inducit calidum; quia nõ modo potest humiditates excrementitias absumere, sed etiam alimentales. Huius fere generis quædam proponuntur a Galeno cap. 2. lib. 7. κ. τόπ. Pro vehiculo *mel potest misceri: quo medicamenta ad vlcus pulmonis deducuntur*. cap. 7. libro 4. metho. Ex his colligitur ascendendum esse ad vehementer siccantia, quia alias non inducitur callus. Quare ad *pastillos Andronios in phthisi confugiendum*. Hodie non vtuntur: ideo homines non curantur. Quidam empirici curant pthisicos ad tempus, his medicamẽtis callum inducentes, qui non ita rumpitur, si exigua est cauitas, & si cito occurritur. Aliqui habent pro secreto (& ego suadeo vt exhibeatis, in initio ad guttas ij, vel tres) *oleum e chalcantho, cum aqua rosac. vel cum succo plantaginis, & modico saccharo; ratione penetrationis*. His pro agglutinatione, & calli excitatione vtendum. *Vsus*. Quoad *quantum agendum*: Auicennas exhibet saccharum rosatum in magna copia, quia summa est actio indicantis. Quoad *quando*; Auicennas exhibet saccharum ros. omni hora, semper enim adest præsentia indicantis; quare etiam tempore cibi, & ante, & post cibum, vt cibus sit agglutinans. Hoc obseruandum omnino est: licet hodie non obseruetur. Quoad tempus: ad fortiora quamprimum est confugiendum: vnde si in phthisi exhibendum sit oleum e vitriolo, & saccharum rosaceum; primo oleum e vitriolo exhibẽdum: nam inter initia adest præsentia indicantis vehementissimi, quia in dies augetur macies, præterea inter initia virtus non ita prohibet, sicut procedente malo; nam tandem hectica in habitudine, transfertur in habitum, macies in dies intenditur: vt virtus siccantia medicamenta & fortiora, melius permittat inter initia.

5. Appropriata pulmoni.

Caussa pulmonis prosunt, *pulmo vulpis, cancri combusti, pulmonaria, cornu cerui*. Hæc virtutem & proportionem pulmonis seruant, & quædam etiam, vt ceruinum cornu, vim exsiccandi habent.

Dieta.

Victus siccans esse debet. c. 5. lib. 5. meth. c. 2. lib. 7. κ. τόπ. nec semper oportet vti benedicta illa pusana. Aer ergo sit exsiccans, siue natura, siue arte: & dum per inspirationẽ attrahitur, habeat vim siccandi pulmones vlceratos. Similiter cibi sunt parandi cum siccantibus. Quoad potum; Auicennas non prohibet *vinum album pauciferum, in principio*, idest, antequam succedat vel febris, vel inflammatio. Nam in sputo sanguinis, quod minatur pulmonis vlcus, antequam fiat febris, & potissimum in habitu, antequam fiat inflammatio, licet vinum exhibere. At dum febris, vel inflammatio est excitata; Auicennas probat potius *aquam pluuialem, aquam astringentem*. Tempore igitur agglutinationis nequaquam vti licet vino; quia tum adest febris. Et optimum est etiam inter initia abstinere a vino. Et forte Auicennas inter initia *vinũ exhibet album & tenue, vt mundificet pectus, ratione tenuitatis vini, præterea, vt vires robustas reddat*: nam malo procedente, prorsus a vino desistendum: ideo, vt virtus diuturnitati morbi possit sufficere, ab initio vinum propinat. Sic enim Hippocrates iubet, inter initia magis consulendũ viribus, dięta & potu, quam in statu. Et hoc potissimum in vlcere pulmonis faciẽdum: in hoc enim febris subsequitur & euadit in habitu, vt e toto vinum prohibeatur. Quare potius vtendum *aqua chalybeata, aqua correcta cum succo granat. cum rhu opson. cum myrtis*, vt exsiccentur humiditates alimentales, & fiat agglutinatio & callus: callus enim quamprimum id fieri potest, excitari debet, eoque omne fere est dirigendum consilium.

CA-

CAPVT VIII.

De Cordis palpitatione.

Cordis propria & præcipua functio est generare calorem naturalem; est enim cor fons vitæ, & proinde caussa illius caloris, qui est nexus animæ cũ corpore; ad hanc caloris generationem necessarius est cordis motus, qui cum in palpitatione deprauetur, medicus hunc studio summo conseruare conabitur. Huius vitij natura recte intellecta, patebit etiam, quid in alijs cordis vitijs sit agendum: nam ad hoc malum procreandum concurrunt dyscrasię & materiæ morbificæ, quæ ad alia etiam cordis vitia solent momentum afferre. Palpitationem cordis, Auicennas, cordis tremorem vocat: vbi tremor non proprie accipitur; nam proprie spectat ad instrumentum, motui voluntario destinatum. Intelligimus autem omnem cordis motum deprauatum; ad differentiam imminuti, vt fit in leipothymia; & ad differentiam ablati, saltem quoad sensum, vt in syncope. Licet autem de motu deprauato agamus: hinc tamen etiam patebit, quis sit motus imminutus & ablatus, quomodo etiam his occurrendum. Fit hoc malum, dum caussa morbifica cordi occurrens, ita agit, vt vis pulsifica, destinata motui cordis, ita frustretur, vt cor motu prauo afficiatur, & præter naturæ leges eleuetur, ac deprimatur. Cordis ergo palpitatio est motus prauus cordis, dependens a frustratione facultatis pulsificę: Seu, est eleuatio & depressio praua cordis, depẽdens a frustratione motricis cordis. Forma est motus prauus: ad differentiam imminuti, & ablati ad sensum. Sed cũ in legitima cordis palpitatione, motus sit tardus & rarus; num videri potius imminutus possit, quam deprauatus? Responsio: licet motus tunc sit tardus & rarus: nihilominus cor magis dilatatur, quam pro naturæ lege; & hæc violenta dilatatio est in caussa motus deprauati: sic etiam præter naturam deprimitur magis, quam sit opus. Cum igitur fit excessus & violentia in eleuatione, ac depressione; ideo motus hic est deprauatus. Verum, quia sermo est non solum de legitima palpitatione, sed etiam de notha, id est, de quolibet prauo cordis motu: hic motus bifariam contingit. Primum, vt cor moueatur instar vtrium, dum oleo, vel alia materia replentur, & inaniuntur: & hic motus cordi occurrens, est motus cordis prauus, sed a toto genere præter naturam. Alio modo præter naturam cor potest moueri, ad similitudinem follium fabrorum, dum replentur quatenus attrahunt, & hic motus est quidem præter naturam, sed non toto genere. Subiectum est cor, ad differentiam palpitationis aliarum partium. Cor autem subiectum idoneum est palpitationis, quia habet cauitates, & meatus.

Nomen. Generatio. Definitio. Forma. Subiectum.

Caussa efficiens, est frustratio facultatis pulsificæ. Hac particula cordis palpitatio differt a motu prauo voluntario, qui in conuulsionibus oriri solet. Facultas pulsifica, non est motrix voluntaria, sed naturalis, quæ vitam respicit, non meliorem vitam, & quidem est facultas naturalis tũ attractrix, tũ expultrix. Hæc duplex facultas in palpitatione frustratur. In legitima quidem palpitatione, in qua cor mouetur instar vtrium, attractrix cordis ita frustratur, vt nullo modo concurrat: sicut etiam in conuulsione legitima facultas animalis non concurrit: ideoque legitima palpitatio est motus solius morbi, nimirum rei præter naturam: nec enim attractrix concurrit; quemadmodum etiam dum vtres replentur, non concurrit attractio vtrium. At in palpitatione notha, in qua cor mouetur ad similitudinem follium; attractrix quidem frustratur, quia non operatur vt decet, sed tamen ipsa concurrit, licet præter naturam, sicuti dum replentur folles materia attracta. Qua spuria palpitatio

Caussa efficiens.

A non est motus solius morbi. Expultrix concurrit in legitima & notha palpitatione. Nam in legitima palpitatione, dum cor secũdum sui cauitates instar vtrium repletur a materia morbifica; nisi cordis facultas expultrix ad expellendum concurreret, sane animal moreretur. Quare palpitatio cordis ratione attractionis, est motus solius morbi in legitima palpitatione; nequaquam autem ratione expultricis. Quamobrem in qualibet palpitatione expultrix concurrit. Sed notandum, attractricem alio modo frustrari, quam frustratur expultrix. Attractrix frustratur ob errorem externum in legitima palpitatione: in notha interdum ob morbum. In legitima, attractrix semper frustratur ob errorem externũ, non ob morbum: nam quoties fit palpitatio ad similitudinem vtrium, citra morbum cõcurrit materia replens morbifica. At in notha palpitatione cõcurrit morbus, qui potest esse intemperies, mala cõpositio, soluta vnitas.

B Intemperies potest esse calida: (loquimur de notha palpitatione:) potest esse inflammatio, erysipelas: ratione quorum morborum ita afficitur cor, vt moueatur motu præter naturam, qui motus non est tardus, nec rarus, sicut in legitima palpitatione, sed frequens, velox, com. aph. 65. sect. 4. & vocatur καρδιωγμὸς, morsus cordis. Præterea potest esse mala compositio, tumor, angustia. Tumor potest esse calidus, frigidus. Calidus non potest ad augmentum perduci, sine morte patientis. Angustia etiam locum habet: vnde Auicennas dicit, fieri tumorem, quia clauditur cursus sanguinis, vel spiritus; vnde necessario vis pulsifica cor præter naturam eleuare nititur. Est etiam soluta vnitas, sicut solet contingere in cordis vulnere. Sed monet Galenus capit. secundo, libro quinto, de loc. affect. si contingat vulnus in cordis substantia, fieri motum cordis prauum; si autem in cauitatibus, non fieri motum cordis, sed homines illico mori. Postremo,

C præter morbos est error externus; qui potest esse Humor quilibet, cor occupans: (in notha palpitatione:) potest esse Vapor quilibet, excepto crasso; quia palpitatio quæ fit a vapore crasso, est legitima. Concurrunt etiam caussæ externæ, vt caussa venefica, animi accidentia immoderata; in animi enim motibus cor palpitat, sed est palpitatio obscura, c. 2. lib. 6. de plac. cap. 1. lib. 8. de plac. cap. 10. l. 4. de diff. puls. Caussa efficiens palpitationem legitimam, nihil est aliud quam flatus, seu materia flatulenta frigida; quæ materia generatur ab agente frigido, ab intemperie frigida, siue sit in corde, siue extra cor. Vnde Galenus cap. 5. l. de palpit. respiciens ad legitimam palpitationem, inquit; omnem palpitationem esse effectum frigiditatis. Hinc quidam male inferunt, palpitationem esse symptoma, quod pendeat a morbo frigido: nam palpitatio pendet a flatu, qui generetur a frigido.

D Quoad formam; cum palpitatio sit motus prauus, compositus ex eleuatione & depressione; est similis eleuationi & depressioni, vel Vtrium, vel Follium fabrorum. Quoad subiectum: Cor afficitur, vel secundum Cauitates, seu ventriculos, vel secundum Vasa, id est, venas & arterias: item, afficitur vel secundum Dextram, vel Sinistram partem. Quoad caussam efficientem: in palpitatione est vel Morbus, vel Caussa: morbus est intemperies, tumor, angustia, vulnus, soluta vnitas. Caussa est Interna, vel Externa: interna est Humor, vel Vapor: externæ, possunt esse venena, animi accidentia: ita tamen, vt legitima palpitatio (quemadmodum diximus:) fiat tantum e flatu copioso frigido, crasso.

Differentiæ.

Palpitatio in genere cognoscitur, si tangamus patientem & secundum carpum, & secundum pectus. In carpo cognoscitur e vehementi pulsus mutatione: in pectore, quia motus erit præter naturam. Aduertendum autem hunc motum esse internum; non in partibus externis; quia tunc potius erit aneurisma. Si est motus pertinens ad arterias extra cor. Quoad

Signa.

differentias formales: Si motus sit similis motui vitis (vt in legitima palpitatione, quæ rarissima est, & curationem ferme non admittit) est motus tardus, & rarus. Si motus sit similis motui follium fabrorum, vt in palpitatione notha, motus est velox & frequens. Quoad differentias subiecti: num malum sit in dextra, vel sinistra parte; &, an afficiantur vasa cordis, an potius ventriculi: hoc cognoscere est admodum difficile, & fortasse impossibile: &, si aliqua coniectura hoc licet assequi, hoc est, si contingat, malum esse circa ventriculos, difficillima est tolerantia. Sed non multum refert hoc cognoscere. Quoad caussam efficientem. Intemperies calida cognoscitur e motu frequenti, veloci, e calida spiratione, e siti, e caussis etiã prægressis, quæ poterant calefacere. Tumor cognoscitur, quia motus est satis magnus, frequens, velox, inæqualis, inordinatus, respiratio difficillima; adest febris, leipothymia, syncope; & antequam tumor inflammationis deducatur ad augmentum, homo moritur; vt moriatur, antequam pulsus fiat durus. Angustia pariter cognoscitur e motu veloci, frequenti, respiratione difficili, prægressæ sunt caussæ obstruentes. Vulnus seipsum manifestat. Caussa externa cognoscitur e relatione astantium; si, verbi gratia, prægressa sunt animi accidentia immoderata; si suspicio est de veneno. Contra, si hæc non præcesserunt, caussa erit interna. Si fuerit humor, quicunque sit, semper pulsus est frequens, & velox. Quis autem sit humor, e proprijs capitibus discendum, e signorum arte. Si vapor calidus & tenuis, est motus frequens, & velox: Si frigidus & crassus, vt in palpitatione legitima; motus est tardus & rarus.

Indicationes.

A forma, seu prauo motu, non sumitur vtilis indicatio. A subiecto corde, sumitur indicatio vitalis; Cor, proportionatum aliquid requirit per suam proportionem. Adhæc per suum calidum innatum indicat vt conseruetur, ratione quantitatis alimentũ; ratione qualitatis, calidum simile. Quoad caussam efficientem: morbus calidus indicat frigidum. Tumor & angustia, non indicant vtile: materia autem quæ actu facit tumorem & angustiam, indicat sui euacuationem. Soluta vnitas dimittenda sacerdotibus. Humor & vapor, pro vitij varietate, varia indicant. Caussa externa non indicat; vel indicat sui eradicationẽ, v. g. venenũ extra corpus genitum, habet rationẽ caussæ externæ; intra corpus autem assumptum, subit naturam caussæ internæ. Quid autem exacte venenum indicet, suo loco dicetur: in Auic. c. 4. li. 7. Iam supponamus, veneni curationem nos consequi posse, nõ tantum experientia, sed etiam methodo & ratione.

Prognostica.

Palpitatio in genere despicienda non est: quia permutari potest ad syncopen, & ad mortem. Vehemẽs autem hoc vitium est ratione dignitatis, quia læditur motus cordis. Sed periculum variat, pro vi differentiarum. Nam quoad differentias formales: Si motus sit instar vitium, palpitatio est periculosissima. Vnde Gal. cap. 2. lib. 5. de loc. aff. ait: Qui sæpe & breui interuallo fuere correpti palpitatione, omnes ante senectutem moriuntur. Loquitur hic Gal. de palpitatione legitima, quæ vehemens est ratione caussæ, & ratione virtutis; nõ ratione morbi, quia legitima fit tantum ob errorem externum. Caussa est flatus copiosus, frigidus, crassus, occupans cauitates cordis. Est ergo in hac caussa vehementia dignitatis; quia occupat cor; est vehementia essentiæ; quia flatus copiosus, frigidus, crassus; ideoque longo tẽpore durans: adest vehementia facultatis, quia in legitima palpitatione malum non perfertur à facultate, vnde subsequitur pulsus debilis, leipothymia, interdum syncope (*morbus mali moris, seu malignus, habet vehementiam facultatis, non quartam & nouam quandam vehementiam.*) Quare cum in palpitatione legitima flatus vehementia sit insignis; & virtus etiam ita debilis, vt non possit non admittere flatus: merito Gal. dixit, hos ante senectutem mori. Quoad subiectum cæteris paribus, palpitatio magis est periculosa, dum cor offenditur secũdum sinistram partem, quam dextram: est enim maior vehementia ratione facultatis: item palpitatio periculosior, si cor læditur secundum cauitatem, quã si secundum venas, vel arterias. Quoad caussam efficientem: Si palpitatio fiat a cordis caliditate in habitudine; vix adimi potest: in habitudine est maior spes salutis, ratione vehementiæ facultatis. Si tumor sit in caussa, vitium mortale, c. 2. lib. 5. loc. aff. quia adest vehementia triplex, & virtus est debilis. Si angustia sit caussa, malum difficulter tollitur, non tamen est mortale. Si vulnus, actum est. Quoad materiã; si materia est in caussa illius motus, qui fit instar vitiũ, curationem perfectam non admittit, vt homines e toto possint liberari: quia hæc materia, idest, flatus copiosus, frigidus, crassus, habet triplicem vehementiam. Si caussa sit venenum, siue extra, siue intra corpus genitum: vix tolli vitium potest, quoniam habet triplicem vehementiam. Si fiat ratione timoris, iræ, &c. curari potest, quia non adest summa illa vehementia.

Curatio.

Quoad materiam chirurgicam: proponemus tantũ notatu digniora. Venæsectio probatur, redundante sanguine, cap. 5. lib. de palp. loquitur autem ibi Galenus de palpitatione legitima, e flatu copioso, frigido, crasso: in qua peccat sanguis non vt caussa principalis, sed vt sine qua non: si ergo sanguis tunc redũdet, vacuandus: alias flatus discutientibus vti non poterimus, quia cor calidis illis potius replebitur, quã euacuabitur. Auicennas, si palpitatio fiat a sanguine melancholico, venam secat: quia sanguis in vitio hoc vehementissimo, habet rationem caussæ principalis, vel sine qua non. *Vsus*. Auicennas illico secat venã; nam adest præsentia vehementis indicantis, & nihil prohibet: & hoc faciendum est, actu etiam existente palpitatione: nam interdum durat accessio, & perducit ad leipothymiam, ad syncopem, ad mortem, vt necessarium sit exonerare naturam, præsertim quia virtus non prohibet, nec enim resoluitur virtus, sed potius suffocatur. In præseruatione, tempus veris eligendũ, cap. 2. lib. 5. loc. aff. tunc enim adest sanguinis abundantia, & tunc imminet, ne materia repat in cor, virtusque tunc est robusta. Vbi agendum patet. De cucurbitulis, hirudinibus, cæterijs, gratia præseruationis, sæpe alias diximus.

Pharmacia. Cor alterantia.

Medicamenta totum respicientia, aliunde patent. Iam alterantia solum proponemus: quorum nonnulla sunt temperata, quædam frigida, alia calidiora. Auicennas inter temperata cordialia recenset *aurum, argentum, buglossam, hyacinthum, quinque folium, adiantum*. Inter frigida numerat, *acetum, acidum citri, margaritas, corallia, carabe, camphorã, santalos, rosas, spodiũ, terram sigillatam, poma, violas*. Inter calida proponit *doronicum, zedoariam, moschum, ambram, sericum crudum, crocum, been vtrumque, caryophyllos, lignum aloes, melissam, cardamomum, cubebas, folia & semina citri, folium, enulam, calamintham montanam, dictamum Creticum, aromata. Galenus maxime commendat castorium, c. 2. li. 5. loc. aff. c. 5. li. de palpit. Possumus nos addere, magnas antidotos diambram, diamoschum, galliam moschatam, electarium calidum lætificans Rhasis. Addit Galenus loc. cit. pyrethrum, euphorbium, sulphur, thermas nitrosas, & salsas*. In omnibus malis cordis, secundum Auicennam, fugienda sunt vehementer calefacientia, vehementer refrigerantia, & vehementer astringentia: nam a calidioribus virtutis substantia dissoluitur: a frigidioribus, qualitas refrigeratur; astringentia cohibent excrementa, quæ in nutrimenti confectione generantur; nec enim faciunt vt nimis concentretur calor, quemadmodum plurimi dicunt, quia virtus nihil aliud in se claudit, quam bonam quantitatẽ & qualitatem sui subiecti, suæ substãtiæ; ita vt astringens nõ immediate respiciat virtutẽ. Porro addit Auicenna in cordis intemperie frigida,

auda-

audacter uti licere calidis; in calida autem non ita audacter frigidis utendum, quia hæc opitulantur quidem ramo, id est, corpori cordis, dyscrasia calida laboranti, sed officiunt radici, id est, calido innato; quod est vinculum corporis cum anima; quod enim hoc est primum, quod post conceptionem gignitur: (ut in tractatu nostro de fœtus formatione ostendimus:) ideo radix iure dicitur. Quare non video, cur quidam temperiem cordis a calido innato non distinguunt. Nam in frigida cordis intemperie calidis occurrimus, quibus non cogimur frigida miscere; quia calida hæc medicamenta citra frigidorum permistionem non nocent cordi, quia hoc est redditum frigidius, neque nocent calido innato, quia est quasi simile quiddam. At in calida intemperie, frigidis occurrimus; quibus tamen calida etiam miscere cogimur, propter calidum innatum, & praeterea etiam gratia vehiculi.

Usus medicamentorum, patet ex alibi dictis. Propter iuniores, si palpitatio fiat a caussa potissimum frigida: ℞. *cinnamomum, agallochi, serici crudi, calaminthæ mont. ana ℈. ij (hæc sunt instar basis) moschi, ambræ, gilliæ moschatæ, ana gr. v. (pro adiuvante: quamuis etiã possint rationem basis habere)* dianthos ʒ. iij. cum *syrupo de corticibus citri, fiat electarium. Dosis a ʒ. ij ad ʒ. j.* Posset addi aliquid leuiter astringens, vt est *puluis mastiches*: nam dum viscus frigidum calefacere tantũ volumus, possumus calidis vti sine astringentibus: at si volumus frigidam materiã euacuare, crassam & copiosam materiam distillare, omnib. modis astringẽtia permiscenda sunt. Quare in cordis palpitatione, si institutum est cor frigidũ calefacere, possumus ab adstringentibus abstinere: nam vbi adest intemperies frigida, non imminet dissipatio. At si propositum nostrum est materiam morbificam dissoluere, admiscẽda sunt moderate astringentia, quod obseruatur in tumoribus ventriculi, iecoris, & similium partium: licet enim virtus ipsa indicet solum rationem quantitatis & qualitatis; dum tamen calidis vtimur, ad materiam morbificam dissoluendum, periculum est, ne etiam dissoluatur substantia calidi innati: propterea in hoc casu astringentia permiscemus.

CAPVT IX.

De virium dissolutione, id est, de Leipothymia, & Syncope.

Nomen.

PEr virium dissolutionem intelligimus & leipothymiam, seu animi deliquium, & syncopen, comment. aphor. 41. sect. 2. & c. 14. libr. 1. ad Glauc. Generatur hoc malum, dum corpori aliquid præter naturã occurrit, vt cuius summa cum violentia spiritus vitalis in corde aggregatur, vnde cordis virtus imminuitur, & debilitatur. Virium ergo dissolutio est virtus debilis cordis, dependens a frustratione motricis cordis. Forma est virtus debilis, id est, motus præter naturam, nõ deprauatus, sed debilis, id est, nonnihil imminutus, nonnihil etiam ablatus quoad sensum; quia si omnino tolleretur, non esse virium dissolutio, sed mors: est igitur virtus debilis. Subiectum est cor quod læditur & secundum attractionem, & secundum expulsionem.

Generatio.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens.

Efficiens caussa est frustratio motricis, cap. 5. lib. 12. meth. cap. 14. libro 1. ad Glauc. cap. 2. lib. 5. de affect. comment. 48. libro 2. de rat. vict. Quidam volunt, palpitationem pertinere ad vim pulsificam, seu motricem cordis: syncopen ad facultatem cordis vitalem. At hæc ridicula sunt: nam in syncope quiuis cernit, minui & auferri pulsum; quæ sane spectant ad vim pulsificam, ad vim motricem cordis: hæc vis pulsifica est attractrix, & expultrix. Vitalis autem facultas nihil aliud est, quam alteratrix facultas cordis: sicut enim coctrix, seu alteratrix ventriculi vocatur χυλωτική, coctrix iecoris, αἱματοποιητική id est, sanguificatrix; ita coctrix, seu alteratrix cordis vocatur vitalis. Cæterum, frustratur facultas motrix cordis ob errorem externum (non læditur, sed frustratur.) Quamuis enim in syncope cor afficiatur morbo: hic morbus tamen non est læsio huius facultatis, sed aliarum. Error autem hic externus nihil aliud est, quam vitalis spiritus præter naturam cum violentia aggregatus in corde. Hinc Auicennas dicit, syncopen fieri propter congregationem caloris & spiritus in corde, vt reliquæ corporis partes sint orbatæ spiritu, vt mortuæ videantur. Ergo error externus est caussa morbifica, nimirum, spiritus vitalis, summa cum violentia in corde aggregatus. Et hoc contingit huic spiritui, quia læditur retentio cordis. Læditur autem retentio cordis, vel Propria ratione; vel ex Accidenti. Propria ratione, quando læditur retentio citra expulsionem: ex accidenti, quando læditur propter expulsionem. Si retentio lædatur citra expulsionem; spiritus aggregatur propter caussam resoluentem: dum enim caussa resoluens agit, nisi id quod residuum est, in corde aggregaretur, illico moreretur animal. Si retentio lædatur vitio expulsionis; tunc aggregatur spiritus propter caussam non resoluentem, sed contrariam, id est, suffocantem. Quare virium dissolutio fit vel per Resolutionem, vel per Suffocationem. Resolutio fit, dum læditur retentio, citra virium expulsionis. Hæc retentio læditur, vel læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas retentrix ob morbum cordis (hic tamen morbus nõ est in caussa immediata) & quidem ob morbum in via ampliore, non angustiore; cuius caussa esse potest immoderata caliditas, coniunctã cum humiditate. Error autem externus, est spiritus vitalis exiguus; item eiusdem tenuitas immoderata; tenuior enim tenuior facile resoluitur. Porro spiritus exiguus est per Se, vel per Accidens. Per se est exiguus, cum non generatur copiosus. Non autem generatur copiosus, vel Læsa alteratrice, vel ob Errorem externum. Læditur alteratrix, seu coctrix, vel vitalis facultas ob morbum, & potissimum ob intemperiem frigidam & siccam: & hic morbus est caussa syncopes mediata; quia generat exiguum spiritum, qui facile resoluitur. Error externus est succus crudus, qui non est aptus, vt mutetur in copiosum spiritum vitalem, quamuis cor optime sit temperatum. Huius ordinis etiam est media: nam etsi optime cor sit constitutum; in media tamen non potest copiosus spiritus vitalis generari. Per accidens autem spiritus est exiguus, quando generatur quidem, sed non detinetur in corpore: quod fit ob calorem insignem, immoderatas vigilias, inanitiones, motus immoderatos, &c. his enim spiritus, etiam in magna copia generatus, minuitur & euacuatur.

Resolutio spirituum.

Deinde fit dissolutio virium per Suffocationem: vnde vel Læditur facultas, vel occurrit aliquis Error externus. Læditur ob morbũ in via, in angustia; quæ fieri potest a materia copiosa, vel crassa; Interna, vel Externa. Caussa interna, est succus prauus, corruptus; qui ãlias esse solet, in suppressione mensium, puerperij: potest etiam succus esse venenosus, vt in febribus pestilentibus, in retentione seminis. Caussa externa est aer prauus, pestilens; cibi similes; potiones; & animi pathemata, vt timor.

Suffocatio spirituum, et caloris.

Quoad formam: motus debilis, vel Imminutus est; vt in leipothymia; vel Ablatus, id est, insigniter debilitatus, aut ad sensum saltem ablatus, vt in syncope. Quoad subiectum; læditur cor, secundum partem dextram, vel sinistram. Quoad caussam efficientem; hæc est Resoluens, vel Suffocans; quarum differentiæ e dictis patent.

Differentiæ.

In genere hoc malum cognoscitur, quia pulsus euadit paruus, debilis, secundum omnes dimensiones: ad differentiam pulsus læsi in palpitatione. Deinde

Signa.

calidis vtendum: vnde expedit fricare partes, & palatum etiam *methridatica confectione, & theriaca, alijsque non modo calidis, sed etiam ingratis, & iniucundis, vt virtus suffocata expergiscatur. Conducit etiam magnopere nasturtium, nigella, diasinapi, &c. quae intra nares immittēda, vt excitetur sternutamentum, vi cuius virtus suffocata excitetur*. Notandum; si in syncope forte e suffocatione, hæc sternutamenta administrentur, & homo non sternutet, (non existente vitio in naribus, vel caruncuhs mamillaribus) actū esse: ideoque discedat medicus.

Victus. Aer.

Quoad diætam: aer probatur purus, vt materia alimenti spiritus: probatur etiam aer vt materia remedij. Et in syncope e resolutione probatur aer frigidus. In syncope autem e suffocatione, non probatur aer calidus, sed potius moderate frigidus, cap. 14. li. 1. ad Glauc. ratio est: quamuis enim virtus suffocetur, & fiat concentratio spirituū: attamen probari aer calidus non potest, quia in syncope e suffocatione adest magna necessitas euacuandi calorem, ne suffocetur: ideoque potius opus est inspiratione aeris frigidi: quod etiam obseruatur in asthmate, in difficili respiratione, quamuis hæc fiant à materia frigida & pituitosa, aere tamen egemus frigido, propter necessitatem euentandi caloris. Quoad cibum. Non possunt masticare. Si ergo fuerit syncope e resolutione: probatur *potio ex aqua carnis, e capi destillato: & ad celerem penetrationem, cum aqua carnis etiam vinum miscendam: vnde probatur vinum aromaticum*. His tamē non omni syncope vtendum: nam si fuerit e suffocatione, & præsertim e copioso sanguine: a vino abstinendum. Nec obstat Galeni dictum, cap. 4. 5. lib. 12. method. omnibus, qui actu detinentur syncope, vinum esse exhibendum: non enim absolute intelligit omnes, sed omnes de quibus ibi loquitur: loquitur autem ibi de syncope, quæ non fit à copioso sanguine, sed a succis biliosis, pituitosis: & proinde idem Galenus cap. 14. lib. 1. ad Glauc. non omnibus vinum exhibet.

Cibus.

FINIS SECVNDI LIBRI.

glutitione, luculenter descendere cernitur. Id autem assequitur per rectas fibras, insertas internæ tunicæ ventriculi: quæ sane tunica, cum intus inuestiat tum gulam, tum os, tum præterea intrinsecus secundum summitatem arteriæ seu laryngis extendatur, fit, vt dum gula a ventriculo deorsum trahitur, simul etiã summa arteria trahatur, & proinde larynx descendat. Motrix autem quæ cibum ad œsophagi initium exprimit, attinet ad faucium musculos: qui dum ad suum principium trahuntur, cibum in œsophagum depellunt. His sic constitutis, patet, cibum assumptum descendere & tractu & pulsu. Vt cum Auicen. deglutitio secundum naturam bifariam perpendi possit: altero modo, vt incipit deglutitio, altero vt perficitur. Vt incipit, fit ope attractricis œsophagi, & virtute musculorum: vt autem perficitur, fit virtute expultricis œsophagi, & virtute attractricis oris ventriculi. Hæc Galen. cognoscens, iure cap. 5. lib. 5. de loc. aff. dicit, gulæ duplicem esse vsum: nam in deglutitione gula concurrit dupliciter; primum instar viæ, vt deglutitionis auctor est facultas tum musculorum, tum ventriculi: concurrit deinde in ratione organi operantis, vt deglutitionis est opifex gulæ facultas, siue attractrix, siue expultrix. His explicatis facile colligitur, deglutitionem naturæ leges egredi, dum aliquid occurrit præter naturã, turbans vel gulam, vel vicinos musculos, vel ventriculum, vt gula quemadmodum decet, vel non attrahat, vel non expellat. Et si musculorum vicinorum motus lædatur, vel ventriculi attractio infestetur, dubio procul quoque deglutitio præter naturam oboritur. Quare deglutitio læsa, est functio præter naturam gulæ, dependens a frustratione facultatis deglutricis. Definitum est accidens præter naturam: necesse est ergo vt pateat eius essentia per formam, subiectum, & caussam effectricem. Quoad formam, dixi esse functionem præter naturam, vt deglutitio morbosa distingueretur a naturali: Et, vt præter naturam, proponitur forma generica, complectens deglutitionem Ablatam, Imminutam, & Corruptam. Subiectum est gula, vt distinguatur hæc functio præter naturam, a functione præter naturam cuiuslibet alterius instrumenti.

Vt fiat deglutitio præter naturam.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens est frustratio facultatis deglutricis, vt distinguatur definitum a functione gulæ frustrata, vt nutritur. Vnde explicare oportet, quam ob caussam facultas deglutrix frustretur. Sciendum, frustrationem hanc pendere vel e læsione facultatis, vel ab Errore externo. Quoad læsionem facultatis, locum hæc habet, dum gula afficitur morbo, vi cuius deglutrix facultas vel Labefactatur, vel Impeditur, vel vtrumq; pariter. Error autẽ externus, attinet ad omnem gulæ noxam; quæ est extra constitionem gulę, idest, extra intemperiem, extra malam cõpositionẽ, extra solutam vnitatẽ. Id ergo omne, quod est extra constionem, habet rationem erroris externi, siue sit vicinarum partiũ morbus, siue nullus sit morbus partiũ. Declaro cum Gal. & Auic. ca. proprio. Primum ergo quoad læsionẽ facultatis, vt morbus est multiplex, ita multiplex est facultatis lęsio. Hinc cum morbus esse possit, tum simplicis, tum mistę potẽtię, si sit simplicis potentiæ, facultas vel labefactatur, vel impeditur. Si aũt sit morbus mistæ potentiæ, simul facultas & labefactatur & impeditur. Quoad morbum simplicis potentiæ, vi cuius facultas solum labefactatur, est verbi gratia, intemperies quælibet secundum Auicennam, potissimum tamen intemperies frigida, humida, sicca, vt contingit in febribus: etenim si interna gulæ tunica corripiatur intemperie, labefactatur facultas attractrix: si externa, labefactatur expultrix: si vtraque tunica morbo corripiatur, etiam vtraque facultas labefactatur. Quoad morbum simplicis potentiæ, vi cuius facultas impeditur, est morbus in Mala compositione, & in Soluta vnitate: propter malam compositionem, via, seu ductus angustatur; propter solutam vnitatem via redditur inæqualis. Mala compositio est angustia, hoc est, Obstructio, Constipatio, Coalescentia, & Compressio. Obstructio fit a materia simpliciter replẽte œsophagũ, quæ materia multiplex esse potest, vt materia destillans a capite, item secũdum Auic. vermes numerosi: vnde obstructionis materia concurrit, quatenus peccat, vel copia, vel crassitie, vel viscidirate & lentore. Cõstipatio fit dum nascitur caro, post vlcus œsophagi, quando ad agglutinationem perducitur, tũc enim caro ita potest concrescere, vt constipetur œsophagus. c. 2. li. 3. de sympt. cau. Coalescentia fit cum post vlceris œsophagi agglutinationẽ, citra carnis excrescentiam, angustus redditur œsophagus, cuius angustiæ caussa immediata, non est caro, vt in constipatione, sed cicatrix. Cõpressionis caussa est, quòd extrinsecus comprimit gulam, siue sit tumor partium vicinarum, vel nõ inflammatorius, vel inflammatorius, vt in angina, siue etiam cum Auicenna sit vicinarum vertebrarum luxatio ad interiora. Soluta vnitas, est vlcus: de caussis autem vlceris, dicemus in sermone de vlcere ventriculi. Quoad morbum mistæ potentiæ, qui deglutricem facultatem tum labefactat, tum impedit, hic morbus est gulæ tumor, siue frigidus, siue calidus: per intemperiem enim morbosam labefactatur facultas: per magnitudinem auctam impeditur. Hæc de morbis. Quoad errorem externum, hic potest esse caussa Externa, vel Interna. Caussa interna, cum Auicenna, est vitium partium vel Vicinarũ, vel Non vicinarum. Vitium partium vicinarum, attinet vel ad Musculos vicinos, vel ad Vẽtriculum. Ad musculos, vt afficiuntur vel Paralysi, vel Conuulsione, vel Tumore. (*Sed duo hic notanda; primo. Si hæc mala dirigantur ad deglutitionem, vt prodit a facultate animali, esse vitia, propter quæ læditur facultas animalis: Si autem dirigantur ad deglutitionem, vt prodit a facultate naturali, has caussas esse errores externos, non morbos. Secundo notandum: si musculi afficiantur tumore, vt vi huius tumoris solum lędatur motus musculorum, esse vitium, quod attinet ad errorem externum: at si vi tumoris, non modo lędatur motus musculorum, verum etiam gula angustetur & comprimatur: tunc etiam lędi facultatem, & proinde habere rationem morbi.*) Porro error externus spectat ad ventriculum, si citra noxam œsophagi ventriculus afficiatur in appetentia, vt non attrahat cibum. Ad partes non vicinas spectat error, dum læditur deglutitio ob debilitatem virtutis, vt in fine morborum acutorum contingit; in his enim omnium partium calor languet. Error externus, prout spectat ad caussas externas, est vitium in his quæ ingeruntur, vt dum ingerũtur crassiora, male masticata, & dum confertim ingeruntur.

Error externus.

Differentiæ a forma: Deglutitio vel Aufertur, vel Male fit: si male fit, Imminuitur, aut Deprauatur. Differentię a subiecto: Afficitur gula, secundum partem Internam, vel Externam: secundum Supernam, vel Infernam. Differentię a caussa efficiẽte: Deglutitio lęditur, vel Lęsa facultate, vel ob Errorem externum: horum subdiuisio e traditis patet.

Differentiæ.

Deglutitio in genere, & secundum differentias a forma, non eget signis: æger enim conqueritur de deglutitione, & de hac vel ablata, vel imminuta, vel corrupta; quę corrupta deglutitio fit vel cũ dolore, vel cum prauo motu. Quoad differẽtias, ratione subiecti: Singula sit affecta secũdum partem supernam; tumor quandoque oculis conspicitur: & illico assumpto cibo deglutitionis impedimentũ sentitur. Si pars inferna sit affecta, cibi aliquantisper libere descẽdũt, sed mox in transitu iter turbatur. Vtrum autem gula afficiatur secundum tunicam externam, vel internam, patebit e cognitione differentiarũ, quę sumuntur a caussa efficiente. Quoad differẽtias a caussa efficiente: hęc est Morbus, aut Error externus. Si morbus,

Signa.

Differentiæ a subiecto.

Differentię a caussa efficiẽte.

Lęsa facultas.

Dyscrasię.

bus, & primum si sit intemperies; ex eo deprehenditur, quia cibus difficulter descendit, sine sensu angustiæ. Et si ob intemperiem labefactetur attractrix; cognoscetur inde, quod cibus tum liquidus, tum solidus descendet, sed ægre. Si labefactetur expultrix; cognoscetur, quod cibus liquidus descendet, non autem solidus. Si dyscrasia ad calidum declinet, indicabitur e sensu caliditatis, & caussis calidis prægressis: cōtra, si ad frigidum. Si vergeat ad humidum, cognoscetur ex oris humiditate e priuatione sitis, e pregressis caussis humectantibus: contra, si ad siccum. Si morbus sit angustia; indicabitur e cibo, ægre descendente, sed cum sensu angustiæ. Et si angustia fuerit obstructio; indicabitur e difficili & inæquali deglutitione, siue dolore: vtrum autem obstructionis caussa sit vel materia destillās, vel vermis; cognoscetur e proprijs capitibus. Si angustia sit constipatio; indicabitur e difficili & inæquali deglutitione citra dolorem, citra sitim, citra febrem: & præterea vlcus est prægressum. Si caussa sit coalescētia; indicatur e signis vlceris (coalescentia enim vlcus sequitur) sed minor erit difficultas in deglutitione, quam dum fit a tumore carnoso; quoniam a cicatrice producitur exigua angustia. Et si angustia sit compressio, si fiat a tumore partiū vicinarū: signa erunt tumoris vt in angina: si sit vertebrarum luxatio; indicabitur e prægressa caussa luxationis, & intendetur deglutitionis noxa in supino decubitu. Si caussa sit vlcus: indicabitur e dolore, qui tempore deglutitionis intendetur: item e siti, e puris excretione, e pregressis caussis vlcerantibus. Si caussa sit tumor gulæ; indicabitur e difficili & inæquali deglutitione: & si tumor fuerit frigidus, non aderit sensus caliditatis, non febris, non sitis, non dolor: Si tumor sit calidus, contra. Sequitur cognitio erroris externi. Hic est caussa interna, vel externa. Si interna: & primū si vitium sit secundū musculos ossis hyoeidis: cibus protruditur ope musculorum faucium, & quidem intra œsophagum: sed cibus solidus vix descendit, cum prohibeatur a tracheiæ substantia cartilaginea, quæ sursum non attollitur, propter vitium musculorum hyoeidis. Si vitium sit secundum musculos faucium, indicatur inde, quod cibus non truditur intra gulam, vnde vel non descendit, vel vix descendit. Et si musculi afficiantur paralysi, deglutitur solum cibus liquidus: idque fit, vel quoniam musculi hyoeidis laryngem sursum non trahunt, vel quonia musculi faucium cibum deorsum non pellunt. Si vero musculi afficiantur conuulsione: & quidem si faucium musculi conuellantur, vt vi retrahantur ad suum principium; fit vt cibi in gulam impellantur, nobisque inuitis cibi descendant: Si musculi hyoeidis conuellantur; sursum trahunt laryngem, et hinc sursum pellunt cibum, & præsertim cibum liquidum: solidus enim cibus pondere suo descendit, nec ita facile cedit motui conuulsiuo, quemadmodū liquidus. Si error attineat ad ventriculum; indicabitur ex appetentia. Si error spectet ad partes remotas; indicabitur e morbis, qui vires dissipare potuerunt. Si tandem error attineat ad caussas externas, æger & assidentes referre poterunt.

Vlceris. Tumoris.

Erroris externi signa.

Angustiæ.

Indicationes.

Præsidia sumuntur ab essentia indicantis: essentia autem deglutitionis posita est in forma, subiecto, & caussa efficiente: sufficit tamen præsidia ex vsu solum capere a caussa efficiente. Si igitur fiat deglutitio læsa facultate: & primum, si morbus sit intemperies: indicat alterans per contrariū: magis autem particularia, in sermone de intemperie ventriculi persequemur. Si morbus sit angustia; indicatio capitur a caussa continente ex vsu, non ab angustia. Si igitur angustia sit obstructio; materia obstructionis erit vacuanda: si angustia sit constipatio; caro excreta absumenda: Si angustia sit coalescentia: cicatrix atterenda, siue consumenda: Si angustia sit compressio, & quidem si compressionis caussa sit tumor: materia A tumoris vacuanda, (non consideramus in tumore magnitudinem auctam, quia est morbus, nō ex vsu.) Si compressio fiat ob vertebrarum luxationem: sunt vertebris restituendæ. Si morbus sit vel vlcus, vel tumor: indicationes tradentur in sermonibus de vlcere ventriculi & de tumore ventriculi. Si deglutitio lædatur ob errorem externum: hic est caussa interna vel externa. Si interna, & si attineat ad musculos, siue afficiantur paralysi, siue conuulsione, siue tumore: indicationes petantur e proprijs capitibus. Si error ad ventriculum attineat: huius indicationes explicabuntur in serm. de læsa appetentia. Si error attineat ad partes remotas, idest, ad cor, & ad cerebrū: de his suis dicemus locis. Tandem, si error sit caussa externa ab hac non sumitur indicatio.

Vitium præsens negligendum non est, cum citra deglutitionem homo diu viuere nequeat. At vis differentiarum vt varia est, ita varium minatur periculum. Si ergo reliqua sunt paria; ratione formæ deglutitio est periculosior, si sit ablata. Ratione caussæ efficientis, pro varia vehementia, vario modo prognosticandum: non tamen proponimus hic vehementiam caussæ efficientis; cum illa prognostica partium morborum vitiorum, oportunius locis proprijs explicentur. Breuiter tamē sciendum: si mali caussa sit intemperies, curari posset ægrius si dyscrasia sit in habitu, & si sit sicca; nam maior est recessus. Si morbus sit angustia, nulla est angustia, quæ ob vehementiam essentiæ deterior sit, quam compressio a luxatione vertebrarum: vnde Auicennas huius curam, ceu deploratæ, non proponit. Materia obstructionis, constipationis, & propositorum tumorum, saltem secundum aliquam partē vinci potest, quod dico propter tumorem carnosum constipantem, & potius propter cicatricem, quæ est caussa coalescentiæ. Si vehementia dignitatis perpendatur; vt caussa crucjat magis prope vētriculum, malum est magis periculosum. Si denique caussa efficiens sit error; pro diuersa vehementia erroris, varie prognosticandum: quod e propositis facile colligi potest.

Prognostica.

Circa materias præsidiorum breues erimus: e proprijs enim capitibus peti possunt. Quoad materiam igitur chirurgicam: si deglutitio auferatur, & malū medicamentis non cedat, oportet candelam ceream in gulam immittere: & huius beneficio plerique sani euasi sunt restituti. Aetius ait, si malum fiat e paralysi, cucurbitulas mento esse affigendas.

Curatio. Chirurgia.

Quoad medicamenta, quinque sunt notanda: tria quidem sunt communia: quartum respicit intemperiem humidam: quintum inflammationem. I. Exhibenda sunt medicamenta crassa & viscida: & si opus est attenuatione ac detersione, miscenda sunt crassa & viscida, vt diutius hæreant, & operentur; operatio enim fit in tempore; & per contactum, v.g. dum caussa deglutitionis, quæ producitur a materia viscida, vtimur *melle, vel saccharo: miscere oportet farinam amyli, album oui, tragacāthum, quæ basin corrigit, sicut albuminis oui viscidītas sacchari vim fluidam corrigit, interim tamen saccharum minus detergere facit*. Quod si medicamenta, quæ cum detergentibus & attenuātibus miscentur, habent etiam vim detersoriam, non corrigunt tātum, sed etiam adiuuant basin. Sed hęc non pertinent ad methodum medendi, verum ad methodum simplicium, & compositorum: ad methodum quidem simplicium, dum dicimus crassa & viscida esse eligenda; ad compositorum methodum, vbi de medicamentorū mistione agimus. Et hoc primum est documentum, quod Auic. proponit in cap. de cura vlcerum gulæ. II. documentū. Medicamenta ea arte sunt administrāda, vt paulatim bibantur: hic enim *agendi modus* indicatur a resistentia indicantis: gulæ vitium non cedit medicamentis, nisi ab his tangatur: propterea sensim oportet medicamentum descendere. Resistentiæ autem signum hic est pars affecta,

Pharmacia. 1. Canon.

fecta, nimirum gula, secundum suam compositionem: ideoque compositio est signum. III. Medicamenta sunt applicanda super dorsum inter duas spatulas; nam *Vbi agendum* indicatur a subsistentia vitij: subsistit autem in gula, quæ post tracheiam descendit inter duas spatulas; & hinc gulæ situs, est signum subsistentiæ, a qua Vbi agendum indicatur. Si ergo accidat, vt in deglutitione musculi paralysi afficiantur, cum Actio acria, idest, resoluentia applicanda sunt parti iuxta tonsillas. IV. Si deglutitio fiat ob humiditatem: probantur medicamenta stiptica et calefacientia: hæc vt seruent calidum innatum, quod ab humore obruitur: illa vt siccent: qualia stiptica sunt *rosæ, balaustia, &c.* calida sunt, *anisum, been vtrumque spica, myrrha, &c.* Quandoque cum stipticis frigidis miscenda sunt calida fortia, quæ non tantum respiciunt calidum innatum, sed corrigunt stiptica, ne frigiditate noceant. In hac miscella Auic. maxime probat *aneuden, quem puto esse succum odoratum laserpitij, vulgo benzoin dicitur.* V. Dum gula inflammatione afficitur, probantur medicaméta tũ applicanda, tum assumenda. Applicanda sunt medicamenta dorso inter spatulas: & primum reprimentia composita ex odoriferis & fructibus propositis in curatione apostematum ventriculi; cuiusmodi est medicamentum hoc: ℞. *ol. ros. completi* ℥.j. *olei cydoniorum* ℥.ß. (*hæc constituunt basin*) *aceti* ʒ.iij. (*penetratione basin adiuuat:*) *ceræ lotæ in aqua rosac.* ʒ.iij.ß. (*diuturniore mora facit vt medicamentum in agendo sit efficacius*) *Misce, & fiat linimentum.* Deinde Auic. accedit ad medicamenta reprimentia, & digerentia. Vnde reprimentibus iam propositis addit *ammoniacum, bdellium, ficus, adipes, vt fiat digestio.* Tertio neglectis reprimentibus, ascendit ad resoluentia: vnde conficit medicamentum *e granis lauri, e pyrethro; ex rute, aristolochia, & similibus digerentibus.* Tandem si inflammatio gulæ, ad suppurationem mutetur (quod declarabimus in sermone de tumore ventriculi,) probat Auic. *medicamentum confectum e sinapi, e gianni, e ruta syluestri: ascendere licet ad fimum columbinum, vt abscessus disrumpatur.* Quoad ea quæ assumuntur, propter inflammationem; probat Auicennas *medicamentum confectum e lente, e spodio, e mucilagine psyllij, e semine portulacæ, & aqua cucurbitæ: quod medicamentum reprimendi vim habet.* Deinde his reprimentibus addit resoluentia, vt sunt *aqua feniculi, ficus, dactyli, lac amygdalinum.* Post reprimẽtibus dimissis, probat *farinam orobi & ciceris.* Tandem si ruptione opus sit (nisi enim abscessus disrumpatur, homo moritur) laudat *sorbitionem confectam e radice lilij cælestis, ex amygdalis amaris & prassio, additq; ficus, cum exiguo sinapi: vt hoc medicamento fiat ruptio, & homo deglutire queat.* Diæta his proportione respondebit: de qua tamen in ventriculi dyscrasijs.

3. Canon. ca. 17. l. 13. method. med.

4. Canon: ad humiditatē.

5. Canon: ad phlegmonā.

1.

2.

CAPVT II.

De differentijs affectuum ventriculi: & primum de Dyscrasia.

Ventriculi affectuum enumeratio.

HActenus de œsophagi malis: nunc dicendum de vitijs Corporis vẽtriculi. Plura autem sunt ventriculi vitia: tum quia ventriculus est instrumentum, e pluribus partibus similaribus compositum: tum quia est instrumentum functionum & animæ, et naturæ, non tantum communium, sed etiam propriarum. Si sumatur ventriculus, vt est organum e partibus similaribus compositum; vitia eius sunt morbi, & a morbis nomen assumunt: si vero consideretur ventriculus, vt est organum functionum; vitia eius sunt symptomata, & a symptomatis nomen accipiunt. Dicendũ igitur nobis est, & de Morbis, & de Symptomatis. Quorum omnium numerus arte est eliciendus, hoc modo. Ventriculus primum consideratur vt instrumentum, e similaribus compositum: eius vitium est Mala compositio, postea in magnitudine vel imminuta, vt Paruitas ventriculi, vel aucta, vt Tumor ventriculi. Vitia autem ventriculi partibus similaribus & dissimilaribus cõmunia, sunt Vlcera. Hæc de morbis. Symptomata respiciunt ventriculum, vt est plurium functionum organum. Functiones sunt Communes & Propriæ. Communis functio potiss. attinet ad tactum: vnde dicendum de Dolore, seu Cardialgia. Propriæ actiones vẽtriculi, sunt Attractio, Alteratio, Expulsio, Retentio: hæ actiones dicuntur propriæ, quatenus referuntur ad cibum & potum, in quæ agit ventriculus, vt fiat chylus: quatenus autem hæ actiones respiciunt alimentum, quo ventriculus alitur, sunt potius functiones communes, sicut ipsa nutritio est communis actio. Quamuis autem institutum nostrum sit versari circa has actiones, quatenus propriæ sunt: ita tamen digrediemur, vt nihil desiderari possit circa communes functiones. Quantum igitur ad attractionem, hæc postulat naturalem appetentiam: nam appetentia præter naturam nocet attractioni; ideo dicendum de Appetentia læsa. Et cum appetẽtiæ obiectum sit duplex, nempe Cibus, et Potus, gratia cibi, dicemus de Fame morbosa, gratia potus, de Siti morbosa. Ratione famis morbosæ, patere poterit essentia & curatio, Diminutæ appetentiæ, Fastidij ciborum, Destructionis appetitus, Famis vaccinæ, Appetitus canini, & Picæ, seu malaciæ. Eodemque modo de qualibet siti morbosa dicendum. Quoad alterationem, quæ secunda est vẽtriculi actio; huius caussa dicendum de Concoctione ventriculi morbosa. Quoad expulsionem; loquemur de Singultu, de Vomitu, de Cholera. Quoad retentionem, esset dicendum de Lienteria & Cœliaca: de quibus tamen commodius in malis intestinorum, vbi de alui fluxu loquemur.

Morbi vẽtriculi.

Symptomata vẽtriculi.

Vitia igitur ventriculi quæ explicabimus: hæc sunt: dyscrasia, prauitas, tumor, vlcus, cardialgia, fames, sitis, læsa chylificatio, singultus, vomitus, & cholera.

De intemperie ventriculi: & primum de Definitione & caussis.

Nomen.

PEr intemperiem, malam complexionem, *δυσκρασίαν*, intelligimus morbosam intemperiem, ad differentiam intemperiei sanitatis, Gal. cap. 2. lib. 4. meth. morbosam hanc intemperiem vocat imbecillitatem. Generatur hæc intemperies (vt insinuat Galen. cap. 3. lib. 7. metho.) dum ventriculo caussa alterans occurrit, ita agens in ventriculi temperamentum, vt hoc degeneret in intemperiem, atque ita recedat a naturali statu, vt ventriculi actio lædatur. Proinde ventriculi intemperies morbosa, est morbus partium similarium ventriculi, procedens a caussa alterante. Forma est morbus, genus proximum intemperiei: per quam formam definitum distinguitur, & a temperie, & ab intemperie sanitatis; quia dicimus intemperiem, de qua loquimur, esse morbum. Subiectum sunt partes similares ventriculi: quo subiecto definitum distinguitur a mala compositione, quæ & ipsa morbus est, sed non partium similarium, verum dissimilarium. Addimus; Ventriculi, vt definitum distinguatur ab intemperie aliarum partiũ similarium.

Generatio.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens est caussa alterans: qua definitum distinguitur ab vlcere ventriculi: quod licet sit morbus partium similarium ventriculi, non tamen fit a caussa alterante, sed a caussa soluente continuum. Ratio huius caussæ efficientis hæc est: quod complexionalis qualitas, e mutua actione & passione primarum qualitatum emergit, vt complexio vnica sit, qualitas

Caussa efficiens.

litas secunda, in qua tamen viget potentia modo A vnius qualitatis, modo duarum. Cum ergo intemperies fit e mutatione naturalis temperamenti, a caussa alterante eam fieri necesse est cap.3.7.meth.Gal. cap.8.lib.2.de fac.natural.ait, intemperiem non esse morbum, sed caussam primorum morborum: crasis enim est præcipuum organum facultatis naturalis, in primis corporibus, idest, in partibus similaribus; quę si vitiosa reddatur, & in intemperiem mutetur, oritur læsio facultatis partium similarium, cuius læsionis caussa contentiua est intemperies; nam actio læsa, immediate pendet a læsione facultatis, & hæc proxime pendet ab intemperie morbosa. Porro caussa hæc alterans multiplex est, secundum Speciem, secundum Vitium, & secundum Caussam generãtem. Quoad speciem: caussa alterans est Interna, vel Externa. Interna est Continens, vel Contentum. Continens est membrum vicinum ventriculo, vt omentum, hepar, lien: si enim vi lienis ita refrigeretur hepar, vt oboriatur hydrops; nimirum esse non debet, si etiam a membris vicinis ventriculus possit alterari. Contentum potest esse quilibet Humor, & Flatus, cap.11.lib.4.meth. Externa caussa occurrit Necessario, vel Non necessario. Necessario, vt sunt res non naturales, potissimum cibus & potus, quæ integris facultatibus in ventriculum adsunt. Non necessario occurrunt medicamenta Assumpta & Applicata. Quoad vitia specierum; licet varia sint, necessario tamen in proposito morbo attinent ad qualitatem primam. Materia enim morbifica ventriculum reddit intemperatum, quatenus vim habet calefaciendi, refrigerandi, humectandi, siccandi, vel coniunctim hęc faciendi. cap.11.lib.7.meth. Horum autem vitiorũ discrimen dependet tum e vario vitio humorum, tum a diuersitate ipsius ventriculi, idest, e varia dispositione ventriculi. Declaro: E vitio materiæ: nam si, verbi gratia, humor sit pituita, pituita est frigida & humida; quod si tamen fiat, vt pituita plurimum excedat per frigidum, parum per humidum; erit in caussa frigidæ intemperiei, non humidæ: at si vehementer excedat, & secundum frigiditatem, & secundum humiditatem; caussa erit dyscrasiæ compositæ, nimirum, frigidæ & humidæ. Quoad dispositionem ventriculi, hæc quoque concurrit: nam si ventriculus sit calidus & humidus secundum naturam; vi pituitæ frigidæ & humidæ, fieri potest sola intemperies humida: in habentibus enim symbolum facilis est transitus: vnde cũ ventriculi tunicæ obtineant exiguam caliditatem, & assiduo in ventriculo generetur succus pituitosus, fieri potest vt ventriculus facilius & frequentius corripiatur intemperie frigida & humida. Caussa generans, perpendenda est potiss. ratione contenti, idest, humoris, siue materiæ. Contentum generatur In ventriculo, vel Extra ventriculum; nam pituita non tantum in ventriculo generatur, sed etiam in capite, e quo destillare potest in ventriculum. Sed præterea generatur humor in iecore. Gignitur humor, vel læsa facultate, vel ob errorem externum. Sed de humorum generatione alias. Iam proponemus caussas magis speciales intẽperiei Calidæ, Frigidæ, Siccæ, Humidæ. Quantum ad caussas intemperiei calidæ; secundum Gal.c.2.l.de caus. morb. hæ sunt vel Internæ, vt materia biliosa, materia putrida, materia sanguinea; vel Externæ, vt calidi cibi, potio calida, medicamenta calida, & exhibita, & applicata. Quoad caussas intemperiei frigidę: secũdũ Gal.c.3.lib.de caus.morb. interna caussa potest esse Continens, & Contentum. Continens concurrit, vel Immediate, vel per Mediũ: Immediate, vt pars vicina frigida reddita, nimirũ iecur, lien, omentum, diaphragma, abdominis musculi: additur etiam ventriculi siccitas, c.7.l.7.meth. quia dum siccitas perdurat succedit frigiditas: nam deficiente nutrimento, quod fit e succo calido, rationabile est partem reddi frigidam. Caussa continens, mediate concurrẽs, est hepar, non vt frigidum, sed vt calidum; quia, vt calidũ, consumit pinguedinem, & potissimum omenti, vt hinc ventriculus refrigeretur. Caussa interna, vt habet rationẽ cõtenti, est materia melancholica, materia pituitosa, materia flatulenta: nam hę materię sua frigiditate, reddere possunt ventriculum frigidum. Externa caussa esse potest, frigidus cibus, frigidus potus, frigida medicamenta, & potissimum solent esse opiata admodum frigida. Quoad intemperiem siccam, vt huius caussæ intelligantur, oportet scire, quod humiditates pertineant ad partem viuentem, non enim oritur intemperies sicca, nisi humiditas absumatur. Sciendum ergo e c.5.& 6.l.7.meth.ca.11.li. 10.meth. in parte viuente quinque esse humiditates: primo continetur in venis & arterijs exilibus partis viuentis: & hæc humiditas est sanguis veluti dealbatus, qui dum vasa egreditur, mutatur in alias humiditates: Reliquæ autem humiditates extra vasa continentur; quarum vna est elementalis: tres autem sunt vitæ seu animæ. Elementalis humiditas est caussa, vt mistũ vnitatẽ seruet: hac enim humiditate deficiente, mistum in cinerem dissoluitur. Tres reliquæ humiditates sunt, quarum ope partes vita fruuntur: ad quod prestãdum, concurrunt vel mediate vel immediate. Mediate concurrit humiditas, quæ continetur extra vasa, in animalis partibus, ad similitudinem roris dispersa; vnde humiditas torida dicitur: hęc generatur ex humiditate vascula egrediente; & in alias mutatur humiditates, ope quarum partes immediate vita fruuntur. Humiditas autem quæ immediate vitam respicit, est duplex: quia & partes viuentes sunt duplices, aliæ sanguineæ, vt partes carnosæ & pingues; aliæ spermaticæ, vt partes neruosæ, fibrosę, membraneæ, &c. sic etiam altera humiditas est Sanguinea, altera Seminalis; vtraque cõseruatur ope humiditatis toridæ; & quidem e portione puriore, humiditas seminalis. Et quoniam hæ humiditates potissimum pertinent ad substantiam calidi insiti partium sanguinearum et spermaticarum, propterea diximus eas vitam immediate seruare. Quamuis igitur quælibet pars viuens quinque obtineat humiditates; nihilominus intemperies sicca tantum est triplex: nimirũ dum absumuntur humiditas torida, sanguinea, seminalis. Elementalis enim permanet etiam post mortem: quoniam sola putredine, vel combustione dissipatur. Humiditas etiam vasorum exilium excluditur: nam vascula non sunt de essentia partis, sed sunt organa communia: vnde hanc humiditatem ab alijs diuersam esse, Galenus scripsit, cap.6.lib.7. method. Siccus ergo est morbus, si absumitur humiditas torida: siccior, si sanguinea: ad summum siccus, si seminalis. Huc Galenus respiciens, cap.11.lib.10.metho. inquit: caussam siccantem primum agere in toridam humiditatem, secundo in sanguineam, tertio in seminalem. Porro iam explicanda est caussa consumens has humiditates. Dicimus ergo cum Galeno cap.4. lib.de morb.caus.& cap.6.lib.7.metho. morbum siccum oboriri, dum sanguis deficit: vnde caussa absumens sanguinem, est caussa siccans. Hæc caussa est Interna, vel Externa: Interna, est Cõtinens, & Contentum: Continens, verbi gratia, hepar, dum calore suo immodico sanguinem consumit. Contentum, verbi gratia, materia biliosa, materia melancholica, dum vi siccitatis, & bilis etiam vi caliditatis, dissoluunt humiditatem, sicut melancholia frigore suo eandem potest exprimere: melancholia item exusta, calida instar bilis, calore humiditatem dissipat. Caussa externa est diæta siccans, vt cibi conditi aromatibus, cibi saliti, agrumina, (idest, cepæ, porrum, &c.) vinum generosum antiquum, paucitas cibi & potus. Huius classis est euacuatio, præsertim per vomitum. Adhæc, motus corporis & animi immoderatus. Item, medicamenta purgantia, aquæ thermales; denique

Species.

Vitia.

Caussa generans.

Calidæ dyscrasię caussæ.

Frigidæ intẽperiei caussę.

Siccæ intemperiei caussæ.

denique omnia medicamenta calefacientia & exsiccantia. Quoad intẽperiem humidam: primum scire oportet, quot modis morbus humidus oboriatur. Fit ergo morbus humidus, ob humiditatum exsuperantiam: sicut ob harum penuriam, siccitas. Exsuperantia alia est secundum Quantitatem, alia secundum Qualitatem. Secundum quantitatem, dum humiditatis substantia augetur secundum copiam. Secundum qualitatem, dum humiditatis substantia humidior redditur. Vnde, si contingat alimentalem humiditatem deficere secundum copiam, & excedere secundum humiditatem: patiens erit affectus morbo & sicco, & humido: sicco, vt humiditas deficit; humido vt humiditas qualitate humidiore afficitur: & sic idem membrum, secundum eandem partem & eodem tempore, corripi potest morbo & sicco, & humido: Nec tamen eodem tempore adsunt contraria: nam, cum morbus siccus fiat e penuria alimenti, huic opponitur copia: at morbus humidus fit a materia humidiore, vnde penuriæ opponitur abundantia, non humiditas: ideoque, si morbus humidus fiat a copia alimenti, hic non potest coniungi cum morbo sicco; quia copiæ opponitur inopia & penuria. Ex his patet, humidum esse morbum, dum & humiditatis substantia redditur copiosa, & dum redditur humidior. Caussa humiditatis copiosioris, e cap. 5. lib. de caus. morb. est sanguis, copia peccans. Caussæ sanguinis copiosioris mediatæ sunt, a quibus sanguis potest multiplicari. Caussa porro, quæ substantiam humiditatis reddit humidiorem, vel est Interna, vt pituita humidior, sanguis humidior, qui præsertim in hydrope hyposarca vigere solet: vel Externa, vt cibi humidiores, fructus, potus aquæ, medicamenta humectantia. Hæc de caussis dyscrasiæ simplicis: e quibus etiam compositæ possunt intelligi.

Humidæ intemper. caussa.

De Differentijs.

IAm de differentijs agemus. Forma intemperiei est, quod lædat operationem: vnde perpendi debet, Vis lædendi, & Terminus, ad quem, nisi perueniat intemperies, non læditur actio. Formales ergo differentiæ sumi debent, & a vi seu facultate, & a termino: Facultas sumitur, vel vt Agit, & agendo est in caussa, vt læsa facultate lædatur actio: vel vt Imprimitur vis, in parte similari. Si primo modo vis capiatur; tunc, si vis simplex, etiam intemperies est Simplex: si composita, Composita. Simplex intemperies, est Calida, Frigida, Humida, vel Sicca. Composita intemperies, perpenditur secundum vires Diuersas, aut Contrarias. Si secundum diuersas; est intẽperies; vel calida & humida, vel calida & sicca: vel frigida & humida, vel frigida & sicca. Si perpenditur secundum vires contrarias; tunc intemperies est vel calida & frigida, vel humida & sicca. Notandum autem est, primum de intemperie calida & frigida, quod sit inæqualis, cum non omnes particulæ in hac intemperie æqualiter afficiantur, e capit. 1. lib. de inæqual. intemper. sæpe enim ventriculus, verbi gratia, secundum os superius afficitur intemperie calida, ob vapores biliosos; at secundum fundum, frigida, ob pituitam: vnde intemperies hæc composita, frigida & calida, ad diuersas pertinet instrumenti partes. Secundo notandum circa intemperiem compositam, humidam & siccam; eam attinere posse ad eandem particulam eiusdem instrumenti; quoniam non producitur a contrarijs caussis: cum morbus siccus fiat ob penuriam humiditatum: humidus autem ob præsentiam agentis qualitate humida. Hæc, si facultas sumitur, vt Agit. Si vero sumatur, vt vis intemperiei Imprimitur in parte similari: patet cum Gal. e. vel 5. lib. de caus. morb. partes alterari; vel solis qualitatibus, affluente materia: vnde intemperies dicitur, vel Cum materia, vel Sine materia. Si sumantur differentiæ a termino intemperiei: hic terminus est vel Absolutus, vel Respectiuus. Si sit absolutus, intemperies est vel in Habitudine, vel in Habitu. Quæ est in habitudine, potest esse inæqualis: quæ in habitu, æqualis: Si terminus sit respectiuus; perpenditur, quatenus refertur ad terminum temperamenti naturalis, vnde dyscrasia a naturali crasi recedit, vel per Vnum, vel per plures gradus. Sed ambigitur hoc loco, de diuisione dyscrasiæ in materialem & immaterialem. Hæ enim differentiæ quibusdam videntur essentiales, e cap. 5. lib. de diff. morb. in quo Gal. tradit morborum differentias essentiales. Alijs autem hæ differentiæ non videntur essentiales: nam Gal. capit. vlt. lib. 3. meth. iubet, non esse sumendas differentias ab his, quæ per se consistere possunt; quia sunt potius affectus compositi, vt vlcus cum inflammatione: vnde non essent differentiæ vlceris essentiales, aliud esse cum inflammatione, aliud sine inflammatione: Eodem modo & intemperies, & materia, seorsim consistere posse videntur, verbi gratia, si sit frigida intemperies, cum materia pituitosa, fieri potest, vt remoueatur materia pituitosa, & remaneat intemperies. Respondemus: differentias prædictas esse essentiales, pertinentes ad morbũ partium similarium: nam in parte similari, a Gal. cap. 5. lib. de morb. diff. duæ constituuntur differentiæ morborum, quatenus scilicet pars afficitur intemperie vel cum materia, vel sine materia: vbi Galen. e proposito loquitur de differentijs essentialibus. Sic etiam capit. 12. lib. eiusd. loquens Gal. de cõpositis morbis partium similarium, proponit 4. dyscrasias compositas sine materia, & totidem cum materia. Quod si pars similaris afficiatur intemperie, cum tumore, adsitque pituita, sic tamen vt pars corripiatur intemperie, non ratione pituitæ, sed sine materia: præterea si alia sit intemperies, cum materia, siue tumore, ita tamen, vt non producatur huius ratione morbus: (potest enim magnitudo quędam esse non morbosa, capit. 12. lib. de differ. morb.) certe maximum erit discrimen inter dyscrasiam hãc cum materia, & illam sine materia. Sed obiectionibus etiam propositis satis faciemus. Sciendum igitur, materiam fluentem dupliciter posse accipi: primo modo, vt materiæ qualitas alia est ab intemperie, verbi gratia, si intemperies sit frigida & humida, materia autem calida & sicca; & hoc modo materia non est de essentia intemperiei. Secundo modo accipi potest materia, vt est eiusdem qualitatis cum intemperie, verbi gratia, dyscrasia frigida & humida, cum pituita frigida & humida: & hoc modo materia potest esse de essentia dyscrasiæ. Notandum autem hoc loco est, quomodo materia sit de essentia intemperiei: maxime, cum morbus sit accidens, materia autem substantia: non scilicet quod sit forma, quia morbi forma est accidens; sed quod gerat vicem formæ, quatenus est caussa contentiua ex vsu; Licet autem hæc materia sit caussa cõtentiua ex vsu, non tamen ea posita, vel remota, ponitur etiam, vel remouetur intemperies; potest enim pituita in dyscrasia cum materia remoueri, manente intemperie frigida & humida. Sed materia dicitur caussa contentiua, quatenus concurrit ad constitutionem speciei morbi; ad similitudinem sanguinis in inflammatione, & bilis in febre biliosa: nam, vt absente sanguine, inflammationis species desideratur; & non præsente materia biliosa, species biliosæ febris non adest, sic non præsente materia, aboletur species intemperiei cum materia: Et proinde materia ita coniungitur cum intemperie, vt vtrumque per se consistere nequeat. Recte ergo a nobis statutum est, citatam differentiam essentialem esse, vt species hæc, nimirum intemperies cum materia, distinguatur ab alia specie, nimirum ab intemperie sine materia. Quoad differentias ratione subiecti: & primum quoad intemperiem sine materia: dicendum, ventriculũ affici, vel

Differentiæ a forma.

Contra Michaelem Gaßettum. c. 10. lib. de reb. præter natur.

Differentiæ a subiecto.

vel secundum Totum, vel secundum Partem. Si secundum partem, vel Supernam, vel Infernam. Caussa autem materiei dicendum, ventriculum lædi a materia, vt resideat vel in Cauitate, vel in Tunicis ventriculi. Quoad differentias ratione caussæ efficientis, e superioribus facile colligi potest, quoad speciem, caussam esse internam, vel Externam: quoad Internam, habere rationem, vel Continentis, vel Contenti: quoad Externam, occurrere, vel Necessario, vel Non necessario. Quoad vitium; positum est in qualitate Simplici, vel Composita. Quoad caussam generantem, præsertim attinentem ad contentum; dicendum, quod hoc generetur vel In ventriculo, vel Extra: & hoc vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum.

Differentiæ ab efficiente.

De Signis.

Signa intëperiei in genere.

Nunc vt cognosci debeat intemperies, tradendum. Intemperies igitur in genere, vt est intemperies ventriculi, cognoscitur cum Auicenna; si concoctio non sit bona, nec tamē in ventriculo fuerit tumor, vel vlcus, neque corruptio in cibo: tunc enim dyscrasia ventriculum esse correptum, iudicare oportet. Vnde Galenus ait, ventriculum esse intemperatum, si male concoquit, ca. vlt. lib. 2. de tempor. Quoad signa differentiarum, & primo earum quę sumuntur a forma: quatenus. 1. intemperies est Simplex, vel Cōposita. 2. vt est sine, vel cum materia. 3. vt est in habitudine, vel habitu. 4. vt est vel in primo gradu, vel in alio. Num sit dyscrasia simplex, vel composita; cognoscitur e signis simplicibus, vel compositis, verbi gratia, cum Galeno ca. 8: lib. 7. metho. si noceant tantum calida; indicatur intemperies calida tantum: si etiam austera noceant, indicatur etiam sicca intemperies. Sufficiet ergo proponere signa dyscrasiæ simplicis. Igitur quoad Calidam intemperiem: cum Auicenna cognoscitur ex effectu, & caussa. Ab effectu, vt producitur ab agente interno, vel externo. Ab interno: & primum indicatur ab actione, hoc est, e siti, e fame imminuta, e sensu caliditatis, e praua cibi concoctione: nisi prorsus deijciatur virtus. Notandum coctionem prauam non esse signum propria ratione, sed virtute exeuntium, vt praua coctio secundum hanc rationem sit signatum, exiens autem signum. Dum ergo praua sit coctio, exeuntia sunt signa intemperiei calidæ, si egrediatur ructus nidorulentus, cap. 1. lib. 3. de caus. sympt. si saliua lutosa, id est, lenta & viscida: nam calore absumūtur partes, quæ sunt fluxiles, non viscidæ: præterea, si qualitas mutata, id est, si caliditas ad tactum appareat, circa ventriculi regionem: item, si adsit exuberantia venarum: nam sanguis in venis abundat, quia cum prauus generetur, ob intemperiem calidiorem, natura ab eo abhorrens ipsum non attrahit. Indicatur etiam a caussa, vt prægressa est caussa calefaciens, verbi gratia, ex assumptis aromatibus, & similibus.

Signa differētiarum a forma.

Signa calidæ intemperiei.

Frigidæ signa.

Frigida intemperies e contrarijs indicatur: nimirum e siti imminuta, e fame intensa, e sensu frigiditatis, e coctione vel ablata, vel imminuta, vel corrupta: quomodo autem cognoscatur læsa coctio, dicemus in sermone de læsa coctione ventriculi: corrupta a frigida dyscrasia coctio, e capit. 1. lib. 3. de caus. sympt. indicatur e ructu acido, non nidorulento, præsertim, si cibi ingerantur, vel frigidi, vel temperati: indicatur etiam e tepore ad tactum: item ex alteratione noxia frigidorum: e prægressa caussa refrigerante.

Siccæ signa.

Intemperies sicca, indicatur e siti, e fame cibi liquidi & elixi, non assati: dyscrasia enim morbosa differt a non morbosa, quod hæc similia, illa contraria appetat, capit. 63. art. med. indicatur etiam e sensu tensionis, quem ægrotantes referent: indicabitur e coctione imminuta, vbi enim siccitas, ibi deficit calidum innatum: indicabitur e magnitudine abdominis imminuta, ex alteratione siccantium molesta, & alteratione humectantium iucunda, tandem e prægressa caussa exsiccante.

Humidæ signa.

Humida intemperies cognoscitur e siti imminuta, e fame exigua, & e fame cibi siccioris, siue assi. At si excessus sit in humiditate secundum quantitatem, (morbus enim humidus duplex a nobis supra est propositus) indicatur ex appetentia imminuta, sed citra nauseam: Signa vix aderunt coctionis læsæ, quia est excessus secundum quantitatem: indicatur etiam e magnitudine abdominis aucta, sed citra tumorem: indicabitur ex alteratione molesta cibi copiosi, quia morbus pendet a copia: indicabitur ex vtilitate pauci cibi: & e præcedenti victu copioso. Si in morbo humido excessus sit secundum qualitatem: indicabitur e nausea, e saliua copiosa, e mollitie abdominis, carnis magnitudine imminuta: præterea ex alteratione noxia humectantium, & prægressis caussis humectantibus.

Hæc de signis intemperiei simplicis: & proinde etiam compositæ.

Num intemperies sit Cū, an Sine materia.

Secundo loco cognoscendum est: num sit intemperies Cum materia, vel Sine materia. Dyscrasia sine materia est indicanda, secundum Auicennam, si desiderentur signa materiæ morbificę: cum materia, si adsint. De signis autem indicantibus materias mox suo loco agemus.

Num intemperies sit in habitu, vel habitudine.

Tertio cognoscere oportet, num intemperies sit in habitu, vel habitudine. Intemperies in habitu cognoscitur, si symptomata sint vniformia, si alteratio vix sit sensibilis. Intemperies autem in habitudine cognoscitur e symptomatis, quæ modo intenduntur, modo remittuntur; non enim sunt vniformia: & patiens dum mutatur, euidenter iuuamentum persentit.

Signa graduū intemperiei.

Quarto oportet cognoscere, num intemperies sit in primo gradu, vel in alijs gradibus. Si ergo symptomata sint remissiora, indicant malum esse in primo gradu: si intentiora, in alijs gradibus, verbi gratia, e siti, aliqua e parte aucta, indicatur dyscrasia calida in primo gradu: ex intensiori autem siti, indicabitur intemperies calida intensior, in secundo gradu, &c.

Signa differētiarum a subiecto.

Quoad differentias a subiecto: primum, an intemperies lædat ventriculi partem supernam, vel infernam, cognoscitur e symptomatis determinatis, verbi gratia, e læsa appetentia, indicatur intemperies in parte superna, vt etiam e singultu: contra e symptomatis attinentibus ad læsam coctionem, indicatur dyscrasia secundum partem infernam. Et quia intemperies quandoque est coniuncta cum materia: an materia lædat ventriculum, vel secundum cauitatem, vel secundum tunicas, ita cognoscetur: si enim lædatur secundum cauitatem, indicabitur e fluctuatione, e nausea, ad quam sequitur vel vomitus, vel alui deiectio. Si materia lædat secundum tunicas; indicabitur e nausea, sed cui non succedat vomitus, & præterea indicari potest e singultu.

Signa differētiarū a caussa efficiente.

Quoad differentias ratione caussæ efficientis; sufficit versari circa cognitionem speciei: nam cæterorum cognitio pertinet potius ad propria capita. Igitur quoad speciem: an sit caussa interna, vel externa, cognoscitur e relatione ægrorum & assidentium. Interna potest esse Continens, vel Contentum. Quoad continens: an sit iecur, lien, omentum, diaphragma, musculi abdominis: cognoscetur e proprijs capitibus. Si caussa interna sit contentum, est vel sanguis, vel bilis, vel melancholia, vel pituita, vel vapor. Sanguis indicatur e præcedente appetentia, quæ mox est imminuta: præterea e sputo dulci, e vomitu sanguinis, e mali caliditate, e magnitudine abdominis, e venis sanguine repletis, e tolerantia vacuationis sanguinis, e caussis aptis ad generationem sanguinis, vt sunt tempe-

Sanguinis signa.

temperatura calida, & humida, ætas adolescentiæ: præterea indicatur e victu sanguineo, id est, ex aere verno, e cibis boni & copiosi succi, e simili potu, e somno, e vacuatione sanguinis suppressa, e quiete, & animi & corporis non admodum excedente. Bilis indicatur e siti, e sputo amaro, e vomitu biliofo, & reliquis excretionibus biliosis: præterea e mordaci caliditate, illico erumpente, ex abdominis gracilitate, e tolerantia vacuationis bilis, & e caussis bilis, vt sunt, calidum & siccum iecur, iuuentus, parentes biliosi: indicatur etiam a vacuatione biliosa cohibita, & præterea e motu immoderato corporis & animi, & proinde ex ira. Melancholia indicatur e fame intensa, e sputo acido, & reliquis excretionibus melancholicis, & proinde nigricantibus: indicantur etiam e frigiditate secundum abdomen, e gracilitate, e tolerantia vacuationis melancholiæ: e prægressis melancholiæ caussis, ex iisdem quoque præsentibus, vt iecur calidum & siccum, quod caussa est generationis: nam vt detineatur melancholia in caussa est obstructio & tumor lienis: indicatur etiam ex ętate consistente, ex aere autumnali, e cibis melancholicis, vino nigro crasso, e vigiliis, e vacuatione melancholiæ intermissa, e mœrore & timore. Pituita indicatur e siti imminuta, nisi salsa sit pituita; indicatur præterea ex inappetẽtia, e sputo pituitoso, & reliquis excretionibus pituitæ; item ex abdominis tepore & mollitie, & tolerantia vacuationis pituitæ: e caussis, vt temperatura frigida ventriculi, temperatura frigida cerebri; item e senio, e parentibus pituitosis, ex aere frigido & humido, e cibis pituitosis, e simili potu, e somno, ex impedita, seu intermissa pituitæ euacuatione: ex immodica quiete corporis & animi. Flatus, seu vapor indicatur e sensu extensionis citra grauitatem, e dolore errante, e flatibus erumpentibus, ex abdominis tepore, magnitudine, durine, sed non permanentem nam flatus erumpit: præterea ex vtili flatuum eruptione, ex aere frigido, e cibis flatulentis, e potu flatulento, e flatuum eruptione cohibita.

Signa bilis. Melancholiæ signa. Pituitæ signa. Flatus signa.

De Præsidiis seu Indicationibus.

Indicationes.

HIs cognitis, ad præsidia accedendum: quæ sumuntur ab essentia illius, in quod diriguntur præsidia. Essentia autem huius mali in eo consistit, quod sit morbus partium similarium ventriculi, productus a caussa alterante. Præsidia ergo desumenda erunt, ab intemperie morbosa, a partibus similaribus ventriculi, & a caussa alterante. Morbus, seu forma huius affectus, nimirum intemperies; indicat alterans per contrarium, capite 13 brev. & ... ca. 4. libro 2. metho. cap. 3. lib. 7. metho. At contrahitur morbus per differentias. Differentiæ primum sumuntur a forma: & quidem vel a potẽtia, vel a termino dyscrasiæ. Si a potentia; vel vt Agit, vel vt Imprimitur. Quatenus agit intemperies: si simplex sit, indicat alterans contrarium simplex: si composita, compositum. Notãdum circa siccam intemperiem, e c. 6. li. 7. meth. siccitatem curari, si meatus contracti dilatentur, ac quod in vicinas particulas est compulsum, retrahatur; & similaris partis propria humiditas, nutrimento humectante resarciatur. Hæc verba dupliciter possunt intelligi primo vt hæc sint indicata, vt scilicet meatus contractus, indicet remedium dilatans; vt humiditas alimentalis, compulsa in vicinas particulas, indicet retrahens; vt alimentum similaris particulæ deficiens, indicet reparans alimentum. Hæc expositio mihi non satis facit: tum quia per numerũ tot indicationum prolixior redditur methodus medendi; tum potissimum quoniam remedia & dilatantia & retrahentia, non sunt remedia specifica, contenta sub generico humectante: qui enim veram profitentur methodum, oportet vt progrediantur a generico ad specificum, ita vt specificum contineatur sub generico. Secundo ergo modo explicandus mihi videtur Galenus: nempe a morbo sicco indicari humectans: modos autem humectationis pertinere non ad methodum medendi, sed ad materias; quæ plures esse possunt; cum aliæ materiæ partem exsiccatã humectent dilatando, aliæ retrahendo, aliæ replendo. Sumitur etiam indicatio ab intemperie, quatenus imprimitur in parte similari. Et tunc intemperies, vel est Sine materia, vel Cum materia. Si sine materia, indicatur solum alterans per contrarium. Si cum materia, indicatur remedium per contrarium alterans, sed coniunctum cum remedio remouente materiam: vt remedium genericum sit per contrarium alterans; sub quo continetur duplex remedium minus genericum, videlicet, vel solum alterans, vel simul remouens materiam. Remedium solum alterãs, non admittit subdiuisionem. Circa remedium alterans simul & remouens materiam, duo sunt notanda: primum hoc esse indicatum curatorium; quia etiam remedium genericum est curatorium; cum sumatur a materia, a qua constituitur species intemperiei cum materia. Secundo notandum, varium esse hoc remedium, & pro varia specie, & pro vario vitio materiæ. Si enim, verbi gratia, intemperies sit frigida, cum materia pituitosa: indicat remedium calefaciens, coniunctum cum remedio remouente materiam pituitosam. Ita pro varietate vitii materiæ, indicatur alterans, coniunctum cum remedio, verbi gratia, pituitam copiosam vacuante, frigidam calefaciente, viscidam detergente, & cæt. Si differentiæ sumantur a termino, & primum a termino absoluto; dyscrasia est vel in habitu, vel in habitudine. Si in habitudine, indicat remedium per contrarium alterans, breuiori tempore. Si in habitu; indicat remedium per contrarium alterans, longiori tempore, cum in diuturniore morbo efficacior facta sit alteratio. Verbi gratia, si dyscrasia sit frigida in primo gradu, sed in habitudine: indicat calidum in primo, sed breuiori tempore calefaciens. Si differentiæ sumantur a termino respectiuo, intemperies est in gradu primo, vel in aliis gradibus: & proinde indicatur alterans per contrarium, in primo, vel in aliis gradibus.

A forma seu intemperie. 1. 2. 3. 4.

Quoad indicationes a subiecto: præsidia sumi debent a partibus similaribus ventriculi. Et hæc præsidia sunt vitalia, quia diriguntur ad custodiam vitæ ventriculi. Cum autem ventriculi vita sit operatio animæ ventriculi; & facultas animæ ita contrahatur, vt euadat χυλωτική, id est, mutatrix cibi in chylũ: & hæc facultas contrahatur beneficio proportionis partium similarium ventriculi: tandemque hæc facultas contracta agat, mediantibus instrumentis, nempe constitutione & calido innato: ideoque præsidia sunt desumenda, a proportione, a constitutione, & a calido insito. Proportio ventriculi, quia recondita est; non indicat, sed requirit remedium simili proportione donatum, quod stomachicũ vocari potest. Constitutio, est crasis compositio, & vnitas. Crasis indicat similia, in omni vitio ventriculi; nisi intemperies sit morbosa, de qua nunc loquimur: tunc enim non sumitur indicatio, quia crasis non adest: omnis autem indicatio sumitur a præsenti. A compositione & vnitate, in intemperie non sumuntur indicationes; si enim partis viuentis seruetur quantitas & qualitas; seruatur etiam compositio & vnitas. Calidum insitũ indicat præsidium, quod seruet substantiam & qualitatem calidi insiti: vnde indicat præsidium, tum alimentale, ratione substantiæ, tum moderate calidum, ratione qualitatis conseruandæ. Hæc de præsidiis, quæ sumuntur a parte, nimirum a ventriculo. Non fecimus mentionem astringentium, & eorũ quæ sensum ventriculi exquisitum obtundunt. Nam quantum ad astringentia, hæc non indicantur a ventriculo: licet enim Gal. in morbis partium principum, dũ indica-

Indic. a subiecto. III. Adstringentia, a quo indicentur.

indicatio est laxandi & digerendi, misceat astringentia: hæc tamen non pertinent ad methodum medendi, sed ad methodum componendi: laxantia enim medicamenta, quæ indicantur a materia euacuanda; quoniam dissipant calidum insitum, ideo astringentibus sunt corrigenda. Proinde astringens est indicatum non a ventriculo, sed a medicamento relaxante.

Obtundẽtia τὴν αἴσθησιν.

Quoad ea, quæ obtundunt sensum exquisitum: id quod indicat, & prohibet, non est sensus exquisitus, sed calidum insitum, cuius substantia dissipatur violentia doloris, maxime si pars sit sensus exquisiti. Sicut ergo calidum insitum, indicat suæ substantiæ conseruationem, ita etiam prohibet omnia, quæ eandem substantiã possunt dissipare, vt sunt medicamenta strenue detergẽtia, & medicamẽta dolorifica. Quod autem hæc possint calidum innatum dissoluere, nos cognoscimus e sensu exquisito: qui signi, non indicantis habet rationem.

Indicatio a caussa efficiẽte.

Caussa efficiens multiplex est secundum speciem, vitium, & caussam generantem. Secundum speciem, caussa Externa, vel interna. Ab externa nulla sumitur indicatio. Ab interna, sumitur indicatio determinata: verbi gratia, si malum fiat a vitio frigido; indicatur calidum. Sed si species pituita, indicatur remediũ calefaciens pituitam: & sic de cæteris. Quoad vitium: hoc in malo præsenti potissimum pertinet ad primã qualitatem: vt si, verbi gratia, caussa alterans sit refrigerans, oriatur indicatio calefaciendi. Cæterum: si vitium, & præsertim ratione contenti, annexum est cũ alio vitio, alia etiam prodeunt præsidia: Vnde, si v.g. materia putrescat, est eradicanda: si copiosa, minuenda: si crassa, attenuanda: si tenuis, crassefacienda: si viscida, detergenda: si præter naturam moueatur, retrahenda. Notãdum circa peccatum in quiete: Si seruanda esset contrarietas, quies indicaret præsidium mouens. At mea sententia, vitium in quiete non est indicans ex vsu: tum, quod quies est motus priuatio; tum quod quies pendet e materiæ copia, frigiditate, crassitie, & viscidítate, quæ vitia in caussa sunt materiæ quiescentis, vt impediatur expultrix, quo minus materiam expellere, & hinc mouere valeat. Vides ergo indicationes sumuntur e copia, frigiditate, crassitie, & viscidítate: non autem a quiete. Tandem ratione caussæ generantis, perpendenda est caussa contenti: nam pro varia caussa, varij sunt scopi harum medendi: v.g. si bilis generetur ab hepate calidiore, hepar refrigerandum est: & sic de reliquis.

De Præsagijs.

Prognostica in genere.

Ventriculi intemperies in genere, malum est non exiguum: mentionem omnis vehementia dignitatis adest. Dignitatis autem vehementia est duplex; vna ratione præcipui organi facultatis operantis: altera, ratione loci, in quo celebratur functio. Vtraq; est in ventriculi dyscrasia. Nam vehementiam ratione organi proponit Gal. cap. 12. lib. 7. meth. dum asserit, morbum in intemperie esse digniorem, quoniam & materiæ dignitas est alia a temperie, & temperies est dignior alijs instrumentis, nimirum, compositione & vnitate. Vehementiam ratione loci tangit Gal. cap. vlt. lib. 7. meth. dum dicit, ventriculi opus omnibus particulis esse pernecessarium, ad portionem iecoris.

Prognostica differentiarũ a forma.

Intemperies simplex.

Discrimen tamen pendet a vi differentiarum, ratione Formæ, & ratione Caussæ efficientis: Forma est simplex, vel composita: siue materia, vel cum materia: in habitu, vel habitudine: in hoc vel in illo gradu, respiciq; ventriculum, ratione vel loci, vel proportionis. Primum, si capiatur vt Simplex: est Calida, frigida, humida, vel sicca. Gal. cap. 5. lib. 7. meth. confert dyscrasias, primum actiuas cum passiuis, deinde actiuas inuicem: tertio passiuas inuicem. Sumit autẽ hoc in loco Galenus prognosticum a vehementia essentiæ intemperiei, ratione resistentiæ, quatenus contraria est, non virtuti, sed materiæ præsidiorum: (tum nec enim vitium opponitur inimico suo, nimirum virtuti, & materiæ præsidiorum:) vnde hoc in loco dyscrasia vehemens statuitur, quæ vehementer resistit, minus autem vehemens dyscrasia, quæ facilius cedit medicamentis. Primum ergo Gal. confert actiuas cũ passiuis, statuens, facilius, & breuiori tempore curari actiuas, longiori passiuas: morbi enim calidi & frigidi, corriguntur qualitatib. quæ maximæ sunt actiuitatis; calidi a frigido, & contra: morbi autem humidi & sicci, corriguntur a materia debili, & magis materiali, id est, exiguæ actiuitatis. Proinde secundum vehementiam essentiæ, morbi calidi, & frigidi sunt remissiores, humidi & sicci, intensiores, id est, vehementiores. Secundo Gal. inuicem confert actiuas, intemperiem nim. calidam & frigidam; quæ conueniunt, quoniam pari quodammodo tempore remouentur, quia vehementia, relata ad materias præsidiorũ, par esse videtur, cum medicamentum tam calidũ, quam frigidum, sit insignis actiuitatis, vt ferme eodem tempore frigidum medicamentum corrigat morbum calidum; & medicamẽtum calidum, morbum frigidũ: Addit autem Gal. *quodammodo*: quia calor efficacior est ad agendum, quam frigidus; non tamẽ multo est efficacior; maxime, quia membrum morbo frigido affectum, densius euadit, nec ita admittit medicamentum calidum. Addit Gal. intemperiem calidam & frigidam discrepare in eo; quod tutius sit calefacere, quam refrigerare. Tertio Gal. inuicem confert passiuas, nim. dyscrasiam humidam & siccam: quæ dissentiunt, quod sicca longiori tempore vincitur, & remouetur, humida breuiori: quia in morbo humido vehementia essentię, relata ad materias, est remissior, in morbo sicco intensior: humidus quippe morbus refertur in materiam siccam, quæ materia potest humiditatem consumere: at morbus siccus opponitur materiæ humectanti, quæ e cap. 7. lib. 7. meth. non sola humectare potest, sed necessarium est eruerere partem sicco morbo affectam, vt materiam humectantẽ alliciat, attrahat, apponat, agglutinet, & assimilet; quę functiones admodum ægre fiunt. Addit Gal. dyscrasiam humidam & siccam, in eo conuenire, quod æque tutum est humectare, & siccare. Cęterum cum Gal. admoneat tutius esse, occurrere calidis, quam frigidis: & æque tutum esse, morbũ humidũ, & morbũ siccum vincere: notandum, hæc non pertinere ad artem prognosticandi, sed ad materierum doctrinam, qua docemur medicamenta calida tutius agere in morbum frigidum, quam frigida agant in morbum calidum: vnde securitas in calefaciendo & refrigerando est impar, nisi etiam corporis vitiosa parti læsæ iualida sint, tunc non est ne a refrigerantibus lædantur, quam notam calidum medicamentum non inferti. Præterea e doctrina materierum discimus, in vsu siccantium & humectantium medicamentorum, parem esse securitatem, quia vtraque sunt exiguæ actiuitatis, vt propterea membrorum, parti læsæ vicinum, non lædatur. Hinc, cum intemperies humida vincatur a materia sicca, quæ sola agit ad differentiam humectantis, & citra periculum, ad differentiam frigidi, propterea Gal. statuit cap. 9. lib. 7. meth. intemperiem humidam omniũ facillime curari. Hæc de prognostico, ratione dyscrasiæ simplicis.

Intemperies composita.

Quoad dyscrasiam cõpositam; hæc ægrius curatur, quam simplex: nam in composita, vehementia essentię est intensior, quia malum est geminatũ: magis enim possunt duo inimici, quam vnus. At si inuicem, comparentur dyscrasiæ compositę; omnium grauissima est frigida, & sicca, & iccirco ad corrigendum difficillima, e cap. 7. lib. 7. meth. quibus verbis Gal. respicit ad vehementiam essentiæ, collatam & ad vires, & ad materias: ad vires, dum ait, omnium esse grauissimam; nam vita & virtus in calido & humido cõsistunt, quibus morbus

bus frigidus & siccus e diametro repugnat: respicit Gal. ad materias, dum addit, morbum frigidum & siccum ad corrigendum esse difficillimum; ratio patet: nam, cum opus sit materia tum calefaciente, tum humectante; medicamentum vehementer calefaciens, etiam siccat, vt siccando noceat; medicamentum autem humectans, siccitatem non corrigit, nisi (vt audiuistis) beneficio eius quod nutritur, id quod debile est, cum sit frigidum & siccum. Caeterum, si compositio in intemperiebus attineat ad qualitates contrarias; verbi gratia, dum adest morbus calidus & frigidus, humidus & siccus: viget vehementia essentiae, relata ad vires & materias: ad vires, nam malum duplicatum est: ad materias, nam quae materia corrigit vnam dyscrasiam, auget contrariam. Si consideremus intemperiem Sine materia & Cum materia: difficilius curatur intemperies cum materia: nam duo sunt inimici. Quod si materia cum intemperie coniuncta similis sit, facilius curatur, & contra, c. 10. lib. 6. de tuen. val. quod prognosticum pendet e vehementia essentiae, relatae ad materias: nam si inuicem consentiant intemperies & materia, idem medicamentum vtrumque corrigit; secus, si dissentiant. v. g. si materia sit frigida in calido ventriculo. In hac autem discrepantia materiae & dyscrasiae, peius est, succum frigidum esse in ventriculo calido; quam succum calidum in ventriculo frigido: nam medicamentum vacuans etiam calefacit, vt ventriculi frigiditatem corrigat, caliditatem augeat. Porro, intemperies in habitu, difficilioris est curationis, quam quae in habitudine: sumpto scilicet fundamento a vehementia essentiae, relatae non ad vires, sed ad materias: nam intemperies tam in habitu, quam in habitudine, potest esse calida in primo, in eadem parte, & potest esse caussa lipothymiae: vt vtriusque dyscrasiae aequalis sit vehementia, & essentiae, & dignitatis, & facultatis. Discrimen in eo est, quod morbus in habitu minus cedit medicamentis, & haec est vehementia essentiae relatae ad materias. Si intemperies sit in hoc vel illo gradu, difficilioris est curationis, quae per plures gradus recessit: nam vehementia essentię ad vires relata, est intensior: vnde cum Galeno, loco citato, intemperies sicca in vltimo gradu est incurabilis, ad quem si nondum peruenerit, curari potest.

Intemperies cum & sine materia.

Intemperies σχετικὴ & ἑκτική.

Graduum cōsideratio.

Tandem, intemperies respicit ventriculum ratione loci, vel proportionis. Ratione situs, vel loci, ventriculus turbari potest, secundum partem supernam vel infernam. Et quidem, malum magis est periculosum, si afficiat ventriculum secundum partem supernam cap. 6. lib. 5. de loc. aff. Sed dubitatio oritur: num ventriculus videtur obtinere vim digniorem & praestantiorem secundum partem infernam, quia praecipua ventriculi actio, nim. concoctio in fundo ventriculi perficitur? Statuendum igitur ventriculi dyscrasiam esse vehementiorem ratione dignitatis, in fundo ventriculi: at intemperiem partis superioris magis esse periculosam, propter vehementiam facultatis; nam ob ἀναισθησίαν oris ventriculi, facile cordis facultas collabitur, vt fiat syncopa. Vnde obiter notandum, vehementiam dignitatis superari a vehementia facultatis, intenditur quoque periculum, dum os supernum afficitur, quatenus obtinet compositionem, secundum quam ipsius vitia cor in consensum trahunt, ratione situs vicini; & cerebrum quoque per neruos, vt augeatur dignitatis vehementia. Quoad intemperiem, vt respicit ventriculum, ratione proportionis, difficilis redditur curatio, si proportio ventriculi est imbecillis: nam duplex est malum, verbi gratia, si quis habeat proportionem, vt non admittat vacuantia, quibus tamen opus est, propter intemperiē cum materia: sane difficilior redditur curatio. Haec de prognostico differentiarum a Forma.

Prognostica differentiarū a subiecto.

Sequuntur prognostica differentiarum a caussa efficiente. Quia vero prognosticum est sumendum

Prognostica differentiarū a caussa efficiente.

a vehementia eorum, in qua praesidiorum materiae diriguntur: ob id capiendum est prognosticum a vehementia caussarum efficientium; non omnium, sed praesentium & internarum. Caussa interna est Continens, vel Contentum: a quorum vehementia petendum prognosticum. Quoad speciem igitur caussae efficientis: dum caetera sunt paria, difficilius occurrere possumus continentibus, quam contentis: nam continentia non possunt eradicari, quamuis periculum intendatur: contenta possunt eradicari, & promptius statuis. Notandum quod vehementia quae sumitur a specie caussae efficientis, statui posse vehementia & dignitatis, & essentiae; sed diuersa ratione; dignitatis quidem, si inuicem conferantur continentia & contenta; nam continentia sunt digniora: & inter contenta, humores sunt digniores, flatus ignobiliores. Haec vehementia proponitur a Galen. cap. 12. lib. 7. method. nam dum comparat succos vitiosos, & ventriculi intemperiem a dicit intemperiem esse vehementiorem dignitate, quia scilicet etiam temperies dignior est succis: quare & vitiosa continentia sunt digniora contentis; nam continentia vitae munia obeunt, & obtinent organum actionis praecipuum, nempe temperiem: humores autem non viuunt, ideo sunt ignobiliores; & licet actionem conferant, hoc tamen fit secundario, quatenus in ratione obiecti concurrunt. Flatus nec viuunt, nec habent rationem obiecti: ideo ignobiliores. Quod si inuicem conferamus Continentia & Contenta; continentia sunt digniora, & proinde in caussa difficilioris curationis, quo digniori functioni sunt destinata: quare maior dignitatis vehementia attinet ad iecur, minor ad lienem, adhuc minor ad omentum. Quoad contenta; maior est dignitas succi alimentalis, minor excrementitij, adhuc minor vaporis. Haec de vehementia dignitatis ratione speciei. Additur vehementia essentiae, quatenus referitur non ad vires, sed ad praesidiorum materias. Et hanc insinuauit Gal. cap. 5. lib. 7. meth. vt supra citauimus. Quoad prognosticum ratione vitij speciei; patet pro varia vehementia vitij, vario modo esse prognosticandum: vt, si vehementia sit in summo, malum fit incurabile: verbi gratia, si frigidioris ventriculi caussa sit omenti frigiditas in summo, & in habitu, malum est incurabile: & praecipue si haec frigiditas attineat ad in par. Item statuendum est de caussa generante, verbi gratia, si frigiditas ventriculi prodeat a pituita, quae generatur a capite, affecto summa frigiditate, & in habitu, malum est incurabile: & sic de reliquis.

De materia Chirurgica.

QVoad materias; & primum Chirurgicas: suppositis fonticulis, & alijs, de quibus alias dictum, breuiter de venaesectione loquemur. Itaque in ventriculi intemperie vena est secanda, dum sanguis est praesens, & vitio insigni affectus; in ratione caussae vel principalis, vel adiuuantis, vel sine qua non: & dum virtus robusta permittit: secus nequaquam. Cum autem dyscrasia sit cum materia, vel sine materia, si sit sine materia, vena secari potest in intemperie calida, frigida, humida, non in sicca. Ratio est: Quantum enim ad calidam intemperiem, Auicennas cap. 18. inquit, stomachum igneum, posse esse in caussa generationis sanguinis vitiosi, vt a membris non alliciatur, vnde venae replentur: his ergo sanguis vitiosus per venaesectionem est euacuandus. Notandum, sanguinem in calida intemperie sine materia, non posse esse caussam principalem, vel adiuuantem: est enim intemperies sine materia; & sanguis nec fit caussa principalis: nec adiuuans; maxime, quia residet in locis, admodum remotis a ventriculo. Sed neq; habet rationem caussae sine qua non: nam cum sanguis resideat in venis remotis a ventriculo,

Curatio phlebotomia.

tract. 1. fen. 13. lib. 3.

culo, & extimis; vt venæ tumidæ conspiciantur, si vsurpentur caussa calidioris ventriculi medicamenta refrigerantia, non est periculum, vt sanguis fluat in ventriculum: & ideo curatio per sanguinem non impeditur. Cum ergo in calida intemperie sine materia, sanguis nec habeat rationem caussæ principalis, nec adiuuantis, nec sine qua non: dubitatur, qua ratione vena secatur? Pro resolutione dicendum, sanguinem euacuari, quoniam habet rationem caussæ principalis, sed non vt refertur ad intemperiem ventriculi, sed vt est, vel esse potest caussa & principalis & adiuuans aliorum morborum: vtpote, dum præsentia sua est in caussa, vt corpus non nutriatur, immineatque febris putrida; nam sanguis vitiosus facile putrescit. Quoad intemperiem frigidam, in hac potest secari vena, quia sanguis peccare potest in ratione caussæ sine qua non: nam in intemperie frigida, dum medicamenta calida applicantur ventriculo, sanguis in corpore abundās fluere potest in ventriculum, vt fiat tumor: & hoc monuit Galenus ca. 11. lib. 7. meth. At notandum sanguinem redundare, si ventriculi intemperies fuerit remissa, & in habitudine: nam si intensa sit, vel in habitu, non generatur chylus, qui possit in copiosum sanguinem mutari. Vnde Auicennas capit. 19. loquens de signis complexionis frigidæ ventriculi inquit: Si corpus egeat phlebotomia, a qua non sit excusatio, hanc nocere: his verbis insinuauit, si homo frigidiorem obtinens ventriculū egeat phlebotomia, videlicet ratione alterius affectionis, verbi gratia, si angina afficiatur, vt non sit excusatio a phlebotomia, hæc nocet, ratione frigiditatis ventriculi, quia malum intenditur, cum venæsectio ex accidente refrigeret. Quoad *humidam* intemperiem, si fiat copiosa humiditate, probatur venæsectio; nam sanguis redundans, mutatur in copiosam humiditatem: vnde sanguis habet rationem caussæ principalis, estque detrahendus, vt imminuatur humiditas. Si humiditas fiat a qualitate; non secanda vena, quia habet rationem caussæ sine qua non: nam dum vtimur siccis, & astringentibus, fluxio non imminet. *In sicca intemperie*, quia sanguis deficit, patet in hac venam non esse secandam. Et tandem, quoad intemperiem cum materia, si materia sit sanguinea, vena secanda, quia tunc sanguis habet rationem caussæ principalis. Si autem materia alia sit a sanguine; vena secari potest, si sanguis habeat rationem caussæ adiuuantis, vel sine qua non, ratione intemperiei, vel si habeat rationem caussæ principalis, merito alterius morbi, vt supra dictum. *Vsus* patet ex alibi dictis: præsertim, quia in sermone de tumore ventriculi, maxime inflammatorio, de recta administratione venæsectionis loquemur.

De Medicamentis.

Pharmaceia.

DE materia Chirurgica hactenus; iam de Medicinali. Materia medicinalis dirigitur vel ad Materiam morbificam, vel ad Intemperiem, vel ad Proportionem ventriculi. Medicamenta quæ respiciunt materiam, diriguntur ad intemperiem, vel in Genere, vel in Specie. Per intemperiem in genere, intelligimus intemperiem, & sine materia, & cū materia: per intemperiem in specie, intelligimus intemperiem cum materia: Medicamenta, quæ diriguntur ad materiam morbificam intemperiei in genere, respiciunt materiā, quæ vel Cedit medicamentis, vel non cedit. Si primo modo; sunt medicamenta Vacuantia sensibiliter: quæ, si dirigantur ad primas superfluitates, vocantur *Lenientia*: si ad cacochymiam, dicuntur *Purgantia*. Si medicamenta secundo modo referantur ad materiam, quæ non cedat vacuantibus; dicuntur *Præparantia*, quæ præparant materiam, vt cedat vacuantibus. Medicamenta, quæ respiciunt materiam morbificam intemperiei in specie, id est, materiam impactam, qua constituitur species intemperiei: hæc vocantur *Resoluentia*, id est, vacuantia insensibiliter. Quoad medicamenta, quæ diriguntur ad intemperiem; sunt medicamenta *Alterantia per contrarium*. Medicamenta denique respicientia proportionem, sunt *Alterantia per similia*, id est, stomachica medicamenta. Patet ergo, qua ratione dicendum sit de medicamentis Lenientibus, Præparantibus, Purgantibus, Resoluentibus, Alterantibus per contrarium, & Stomachicis.

I. Lenientia.

Quoad Lenientia; omissis Vomitorijs & Clysmis, de quibus alio egimus loco magis opportuno, nim. cap. 7. lib. 1. & cap. 17. 19. lib. 6. dicemus de lenientibus, quæ per os exhibentur caussa primarum superfluitatum. Superfluitates sunt Frigidæ, vel Calidæ. Si frigidæ, id est, pituitosæ: animaduertere oportet, num materia illa pituitosa detineatur in ventriculo calidiore, vel frigidiore. cap. 10. lib. 6. de tuend. san. Si in ventriculo calido sit pituita, siue sit tenuis, siue crassa, siue viscida; siue in cauitate resideat, siue aliquantisper sit impacta, vti licet *cassia, syrupo rosat. solut. manna, melle violaceo solut. & vt plurimum ascendere licet ad mel. ros. solut.* Sed, cum hæc materia reperiatur in ventriculo calido; oportet hæc medicamenta dissoluere *cum decocto endiuiæ, acetosæ. Verbi gratia ℞. flor. cassiæ recens extr. ℥. j. ß. mannæ el. ℥. ij. cum sacchàro fiat bolus. Notandum, nos cum cassia non miscere semina anisorum, quæ calida sunt, quoniam supponimus ventriculum esse calidum*. Si malles potionem: *℞. mellis ros. sol. ℥. ij. mellis viol. sol. ℥. iiij. decocti acetosæ parum, fiat potio breuis. Hic basis est mel viol. sol, quia opus est euacuare pituitam, sed quia pituita reperitur in ventriculo calido, ideo vtimur melle, sed violaceo: & quoniam mel violaceum, non est vsque adeo potens, præsertim dum pituita est viscida, ideo in ratione adiuuantis medicamenti addimus, mel. ros. solutiuum, quod efficacius est melle violaceo solutiuo. Verum, cum in vtroque medicamento reperiatur mel, quod calore suo ventriculo calidiori posset obesse: ideo in ratione corrigentis basin, nos dissoluimus hoc medicamentum cum decocto refrigerante*. Cæterum notare oportet circa *hieram*, eam in calidiore ventriculo obesse: quamuis, dum adest pituita admodum copiosa, admodū crassa & viscida, tunicisque adhærens, exhiberi queat: sed vel cum cassia, vt calor remittatur; vel post hieram illico propinandum aliquod decoctum refrigerās, *vt aqua hordacea, aut serum lactis ad ℥ vj. vel viij.* hæc enim non tantum refrigerant, sed etiam abstergunt. Si pituita reperiatur in ventriculo frigidiore: & quidem si tenuis sit pituita, probatur *manna, cum melle ros. sol. verbi gratia; ℞. mellis ros. sol. ℥. iij. mannæ el. ℥. ij. cum decocto menthæ, fiat potio breuis*. Si pituita sit crassa, viscida, si in cauitate, licet exhibere *mel. ros. sol. sed licet etiam dare hieram*, quæ materiam crassam attenuat, fluxilemque reddit. In potione medicamentum præscribetur sine hiera, propter amaritudinem, hoc modo. *℞. mellis ros. sol. ℥. v. oxymelit. simp. ℥. j. ß. cum decocto betonicæ, fiat potio breuis*. Si placeat exhibere hieram, & mel. ros. id fiet hoc modo. *℞. specierum hieræ ℥ iij. cum melle ros. sol. fiant boli. Deinde ℞. mellis ros. sol. ℥. iij. decocti anisorum parum, fiat potio breuis. Primum exhibebitur bolus deinde potio*. Si materia pituitosa sit impacta, vt non cedat hieræ, sed medicamentis egeat præparantibus, quæ diutius morantur in ventriculo, quam euacuantia: huiusmodi non est hiera, si exhibeatur vt medicamentum leniens. Sunt practici nonnulli, qui nunquam hieram exhibent, nisi prius aliquod attenuans propinent: in quo recte faciunt, dum materia pituitosa in tunicis residet, & impacta est; tunc enim non illico est exhibenda hiera in ratione lenientis; errant vero dum idem obseruant, materia residente in cauitate; nam hieræ facultas est, attenuare & educere pituitam, in cauitate residentem.

Pituita in ventriculo calido.

Hierapiera.

Pituita in ventriculo frigido.

Allucinatio quorundam.

Bilis in ventriculo calido.

Si superfluitas sit biliosa: Et primum, si in ventriculo calidiore sit bilis tenuis; vtemur *manna, syrupo rof. syr. viol. sol. tamarindis, cũ decocto refrigerante. verbi gratia. ℞. syr. viol. sol. manna el. an. ℥. ij. decocti hordei, cum ℥. iij. pulpa tamarindorum, parum: fiat potio breuis.* Si biliosa superfluitas sit crassa, probantur *cassia*: nam bilis cedit cassiæ, dũ modo resideat in cauitate ventriculi: si enim in tunicis sit firmata, postulat præparantia, de quibus suo loco. Si bilis sit in ventriculo frigidiori; licet vti *manna, syrupo rof. sol. dissolutis in decocto calefaciente, vt betonica:* possumus etiam vti medicamentis a Gal. c. 10. l. 6. de tuen. valetud. c. 11. l. 7. meth. med. propositis nimirum *mulsa, in qua coctum sit absinthium*, hoc enim medicamẽtum succum biliosum tenuem in ventriculo cõtentum, deorsum propellit. Si bilis fuerit crassior; probatur *hiera*, quæ crassam bilem, tunicis adhærentem, attenuat; nam bilis facilius cedit, quam pituita: præterea hiera est medicamentum euacuans, & frigidum ventriculum calefaciens: vt iure dixerit Auic. non esse vtilius medicamentũ in ventriculi morbis, qui a materia prodeunt, quam est hiera. Addit; Auic. *hieram cum decocto absinthij esse vltimum medicamentum.* Quibus verbis respicit ad vacuationem bilis: nam e c. 10. li. 6. de tuen. san. si pituita in ventriculo detineatur, absinthij potio est aduersissima, quia absinthiũ astrictione sua partiũ ventriculo magis affigit. Cum ergo hiera adeo nobile sit medicamentũ, quædam circa eam notanda: Componitur hiera *ex aloe, cinnamomo, xylobalsamo, asaro, spica, croco, & mastiche*: secundum Gal. c. 11. l. 7. meth. c. 10. l. 6. de tuen. san. c. 1. lib. 2. κ. τόπ. Cõficitur quidem ex aloe lota, si volumus magis roborare, & minus euacuare: vel ex aloe non lota, si minus roborare, magis purgare volumus: nam per lotionem portiones tenues vacuantes absumuntur, & partes terrestres remanent. Sed cum hiera sit medicamentũ, non astringens, sed sensibiliter euacuans: sit præterea calefaciens, attenuans, & hinc inscribitur euacuans: scire oportet, cum basis huius medicamenti sit aloe; si institutum est magis sensibiliter euacuare, oportet vt medicamentum conficiatur a basi in multa dosi: si contra, in minori dosi: maior dosis erit aloes ℨ. cxx. reliquorum ℨ. vj. minor dosis erit, aloes ℨ. lxxx. reliquorum ℨ. vj. Et si contingat, vt patiens doloti capitis sit obnoxius; dosis croci est minuenda. Sicut ergo discrimen est in compositione huius medicamenti, ita est diuersitas in dosi: vnde Gal. c. 11. lib. 7. meth. statuit hieræ summam dosin esse ℥ ß. minimam ℨ. j. At cap. 1. lib. 2. κ. τόπ statuit summam dosin hieræ esse ℥ j. minimam ℨ. ß. Ratio est: nam dum animus est vacuare sensibiliter, opus est medicamento in maiori dosi: & sic intelligendus est Gal. c. 11. l. 7. meth. dum autem calefacere volumus & attenuare; oportet medicamentũ exhibere in minore dosi; nã medicamentum alterans, vt possit attenuare & alterare materiã, est necessarium, vt diutius in ventriculo permaneat, & propterea in minore copia exhibendum; nam si in magna offeratur, cito impetum habebit ad aluum, præsertim si basis medicamenti sit in magna copia, verbi gratia, si hiera componatur ex aloes ℨ. cxx. non potest diu in ventriculo permanere, ad differentiam hieræ, vt componitur e ℨ. lxxx. aloes. Cum ergo in præsentia sermo sit de hiera, vt medicamento leniente, oportet vt componatur ex aloe vel non lota, vel vix lota: & oportet vt recipiat aloes ℨ. cxx. & dosis sit a ℨ. j. vsque ad ℥. ß. Vsus lenientium quamuis pateat ex alibi dictis, notandum tamen circa *quantum agendum*, cum indicetur a prima superfluitate, ratione actiuitatis, si superfluitas fuerit pituitosa & copiosa, & admodum frigida, & proinde summæ actiuitatis, ad summam dosin oportet ascendere. Quoad *modum agendi*, cum sumatur a superfluitate, vt resistit: si verbi gratia superfluitas sit pituita frigida, crassa, viscida, & hinc contumax; oportet exhibere medicamentum leniens in forma solida: nam diutius moratur in ventriculo, & hinc magis agit. Potissimum probatur leniens solidum, si amarum fuerit: nam medicamentum amarum liquidum, non ita permittit virtus oris. Circa *Quando agendum*, cum capiatur ab indicante præsenti, vincente alia indicantia: quia hoc sæpe euenit, ideo sæpe leniens exhibendum. *Vbi agendum* sumitur a subsistentia superfluitatis in ventriculo: vnde leniens per os est exhibendum.

Bilis in frigido vẽtriculo.

Hieræ cõpositio, & dosis

Vide supra cap. 8. lib. 1.

Vtẽdi ratio.

II. Præparantia.

Quoad præparantia: hæc cum Gal. c. 11. l. 7. meth. c. 10. l. 6. de tuen. san. probantur caussa materiæ existentis vel in Ventriculo, vel in Reliquo corpore. Si resideat in ventriculo, & materia sit crassa, viscida, tunicis impacta, non cedit medicamentis, nisi attenuetur & detergeatur. Illa materia est Frigida, vel Calida. Quoad frigidam: & primũ si resideat in ventriculo calidiore, probantur attenuãtia & detergentia, sed citra calorem, vt *oxymeli simplex*: & si ventriculi caliditas sit intensior, probatur *syrupus acetosus simplex*: si caliditas sit remissior, licet vti *syrupo de betonica, melle rof.* Sed hæc sunt triuialia: magis recõdita sunt proponenda, quibus non citra vtilitatem vsi sumus. Vnde, si materia sit frigida in calido ventriculo: *℞. pulu. quinque folij, rad. filicis maris, pulu. liquiritię, capillorum Ven. specierum diarhod. Abb. an. ℈. ß. sacchari optimi ℥ iij. cum aqua acetosa, fiant rotulæ. Dosis huius medicamenti sit a ℨ. j. ad ℥. ß. & est efficax medicamentum ad attenuandum materiam, citra caliditatem ventriculi, & magis agit quam syrupi.* Si ventriculus sit frigidior, cum Gal. loc. cit. probatur *diatrionpiper. diacalaminthe: licet etiam vti oxymelite scillitico, melle scillitico: sunt enim medicamenta satis efficacia, ad pituitam attenuandum & detergendum, in ventriculo frigido.* Licet etiam vti hoc medicamento: *℞. pulu. salutæ. meio ran. calaminthæ mont. cinamomi macis an ℈. ß. sacchari optimi ℥ iiij. cũ aqua cinnamomi fiant rotulæ: eritq; medicamentum iucundum & efficacissimum dosis a ℨ j. ad ℥. ß.* Probantur etiam medicamenta, quæ vacuant insensibiliter; de quib. infra. Quod si materia sit Calida: & primum si ventriculus etiam sit calidior; vtemur *syrupo acetoso simplici, de succo acetoso, de acido citri bene maturi: & magis proderit medicamentum ex his succis confectum, si conficiatur sine sacchraro, vel cum exiguo admodum sacchato: nam dulcia in membro calidiore bilescunt: vnde probatur succus acetosæ, cum succo acido citri, & exiguo aceto.* Et si optetur medicamentum non ita fluidum, licet addere puluerem: *verbi gratia ℞. puluerit foliorum acetosæ, radicis quinque folij, an. ℈. j. cum succo acetosæ vel citri, fiant pilulæ v. & exhibeantur.* Si materia sit biliosa & hæreat in ventriculo frigidiore, probatur *oxymeli, cum syrupo acetoso simplici: licet etiam simul propositos pulueres exhibere, cum oxymelite simplici.* At si materia morbifica sit extra ventriculum: cum generetur in iecinore: de hac suo loco dicendum.

Frigidæ materiæ præparatio.

Calidæ materiæ præparatio.

Ratio vtẽdi.

Quoad vsum præparantium: admonebimus quædam circa Quomodo, & Quando agendum. Modus sumitur ab indicante, prout facile vel difficulter patitur a contrario. Si ergo materia morbifica ægre patiatur; medicamentum vsurpandũ secundum talem modum, vt efficaciter agat: at eo efficacius agit, quo diutius moratur; id quod assequitur per formam solidam. Proinde præparantia (quod pertinet ad methodum componendi medicamenta) debent esse potius solidioris consistentiæ, vt pilulæ, boli rotulæ, si materia præparanda sit crassior ac viscidior, siue in ventriculo sit, siue vltra. Quoniam autẽ solidum non potest agere in materiam remotam: ideo indicat adiuuans; id est, deducens in locum distãtem: vnde cum solidis medicamentis miscenda sunt liquida, tanquam vehiculum. Hac ratione practici præparant materiam in ventriculo existentẽ, exhibendo medicamenta, siue diluta; quibus optimi practici vtuntur, dum materia est vltra vẽtriculũ. Quoad *Quando agendum*: hoc

Nn sumitur

sumitur ab indicatione præsente vincente alia indicantia. Cum igitur in ventriculo frigido referto pituita, longo tempore perseuerat indicans; ob id diu, & proinde quotidie medicamentis vti licet, si virtus permittat. Permittit autem virtus frequentem vsum medicamentorum calidorum, citra iniucunditatem agentium; vt est diatrionpiper, diacalaminthes, quibus quotidie vti possumus: contra, hiera, propter amaritudinem, non possumus assiduo vti, c.10.li.6.de men.san. Non tamen nimis raro hiera vti debemus, sed frequenter, dum in vētriculo frigido & humido materia est impacta: præsertim si hiera componatur e ℥.lxxx. aloes, non autem e ℥.cxx. Præcipiendum ergo est pharmacopœis, vt habeant species hieræ duobus modis compositas. Dum enim præparare volumus; efficacissima est hiera e ℥.lxxx. si eius ℈.ij. vel ʒ.j. sumatur, & cum saccharo, vel melle bolus conficiatur, & frequenter exhibeatur. Medicamentum enim hoc præparans erit saluberrimus. Iam quoque agendum est de Purgantibus, quæ respiciunt cacochymiam, id est, prauos succos in corpore existentes: de quibus egimus c.7.lib.1.& ca.19.lib.6. vnde circa vsum horū medicamentorum præsentia tria monere satis fuerit.

III. Purgantia.

Primo studendum, vt mitiora purgātia exhibeantur: viteturq; *confecta e scammonio, helleboro, & colocynthide*: nisi forsitan cum intemperie ventriculi sit coniunctum aliquod vitium summi momenti, v.g. apoplexia, aut epilepsia; quæ cogunt nos ad vehementiora confugere; id quod tutius facere possumus, si intemperies sit frigida & humida. Nisi igitur cogat malum maioris momenti, non licet ascendere *vltra agaricum, rhabar. senam, polypodium, epithymum*.

2. Secundo notandum, cum soluentibus esse miscenda medicamenta stomachica, quæ proportionem ventriculi fouent, de quibus suo loco. Hæc autem potissimum probantur, si non tantum corrigant soluentia, sed etiā intemperiem, verbi gratia; si in morbo calidiore ventriculi, cum soluentibus misceamus *acetosam, acidum citri, violas*: in frigida autem intemperie licet miscere *saluiam, mentham, aromata, vinum aromaticum*, v.g.

3. in calidiori intemperie *recipe rhabar. el. ʒ. j. infundatur in sufficienti decocto acetosæ, & endiuiæ: & facta diligēti expressione, adde syrupi violacei, solutiui mannæ el. ana ℥ ij. Misce, & fiat potio breuis, qua expurgabitur biliosa materia, citra detrimentum ventriculi calidioris*. Si ventriculus sit frigidior, & velimus exhibere rhabarbarum, ita præscribendum: ℞. *rhabarb. el.ʒ.j. vini aromatici ℈.ij. fiat infusio in sufficienti quantitate decocti saluiæ & menthæ; & facta diligenti expressione, adde mellis rosati solutiui, mannæ el. ana ℥.ij. Misce & fiat potio breuis*. Tertio notandum, vt non adscendamus ad summam dosin; propter virtutem imbecillam in ventriculo, quia hic intemperie laborat.

IV. Resoluētia.

Sequuntur medicamenta Resoluentia, quibus vtimur propter materiam impactā in vētriculo. Hæc medicamenta sunt calida, & tenuis substantiæ, nimirū *aromata, vinum aromaticum, saluia, calamintha montana, eryngium, ammi, fœniculum, botrys, maiorana, oxymeli scillit. mel scilliticum, sed possumus etiam scillam conficere cum saccharo, loco mellis, cum corpora sunt delicatiora: vti etiam licet sale theriacali: nam vehemēter discutit. vti licet radice anthoræ, magnis antidotis, sed antiquis: præterea vti possumus diatrionpip. diacalaminthe, diagalanga, licet etiam ascendere ad confectionem anacardinam: efficacissimum etiam medicamentum est hiera, confectum cum ℥. lxxx. aloes, non cum ℥.cxx. licet vti possumus guaiaco, sassafras, quæ & Indica saxifraga dicitur falsa, china*. Sed notandum, cum hæc medicamenta calefaciant & siccent, differentiam esse secundum magis & minus: nam in ventriculo frigidiore, referto pituita, probantur valentiora; si autem ventriculus afficiatur intemperie calida, causa bilis, debilioribus vti oportet. Verbi gratia, si ventriculus sit frigidus, & pituita repletus, possumus exhibere *sassafras cum vino; Auicennas ascendit etiam ad rubrisicantia*. In calidiore ventriculo, propter bilem, vti licet *china sine vino; & cum carne, nisi coniuncta sit siccitas*. Sed de resoluentibus vberius loquemur in sermone de tumore vētriculi. At hoc loco intelligere oportet, an cum resoluentibus sint miscenda astringentia? Auicennas c.14. in cura generali malorum ventriculi, inquit: non euacues medicamenta resoluentia a stipticis & astringentibus, vt conseruetur virtus. Cum resoluentibus ergo miscet astringentia. At idem Auicennas c.33. inquit: Si humor sit frigidus & humidus, oportet vti resoluentibus, nec miscēda sunt stiptica; error enim is est maximus, siue sint cibi, siue medicamenta. Pro resolutione scire oportet, sermonem esse de vacuantibus ventriculum, vel Sensibiliter vel Insensibiliter. Medicamenta, quæ sensibiliter euacuant, sunt calida sicca, & impetu quodam agunt; vnde de necessario dissolueretur substantia calidi innati, nisi miscerentur astringentia. Medicamenta autem insensibiliter euacuantia, sunt, quæ diriguntur ad humorem imbibitum in tunicis: hic humor, vel est particeps caliditatis, vt bilis; vel siccitatis, vt melancholia; vel expers est & caloris & siccitatis, vt pituita; quæ generatur in vētriculo frigidiore. Si humor particeps fuerit caliditatis, cum absumatur substantia calidi innati, a caliditate humoris: propterea cum resoluentibus sunt miscenda astringētia: quia calidum innatum sustinere non potest dissipationem, quæ fit & ab humore calido, & a medicamento calido. Si humor fuerit particeps siccitatis, vt melancholia; cum vi siccitatis absumatur calidum innatum, ob id miscenda etiam sunt astringentia cum resoluentibus; quia calidum innatum dissiparetur & ab humore sicco, & calido medicamento. Si humor impactus sit particeps frigiditatis & humiditatis; cum a frigido humore non dissipetur substantia calidi innati, sed potius vi humiditatis suffocetur, & vi frigiditatis remittatur calor insiti calidi, ob id medicamenta resoluentia non sunt corrigenda astringentibus: Vnde Auicennas, si humor est frigidus & humidus, non miscet astringentia. Non ergo perpetuo improbantur astringentia, sed vbi resoluenda est pituita.

Stiptica quādo sint miscēda resoluentibus.

V. Alterātia per cōtrariū. Calida intēperies.

Dicendum modo de Alterātibus per contrarium; Si ergo simplex sit intemperies: & primum, si intemperies calida, probatur *medicamentum confectum e rosis, violis, cichorio, endiuia, soncho, acetosa, hordeo, acido citri, cydonijs, lactuca, aceto, caphura*. Si insignis sit calor, ascendemus *ad papauer, ad aquam frigidam*. Sed notandum, cum frigidis calida esse miscenda, ita tamen vt frigida sint copiosiora. Vnde medicamenta exhibeantur in conseruis, iubeatis vt non imponatur saccharum in quantitate consueta, sed in minori, ideoque saccharum rosaceum ita præscribendum, vt conficiatur cum minori copia sacchari, propterea quod dulcia bilescunt. Si autem medicamenta hæc frigida applicentur, cum frigidis oportet miscere *mastichem*, quamuis intemperies sit calida: verbi gratia, ℞. *olei violati ℥ j. succi lactucæ ʒ. ß. olei mastichini ʒ.ß. ceræ lotæ in aceto ʒ.j.ß. Misce & fiat linimentum*. Calida cum frigidis miscenda sunt: quia frigida prosunt quidem, vt tollunt morbum calidum, sed nocent vt minuunt caliditatem calidi innati. Notandum circa vsum istorum medicamentorum, Auicēnam in capite de cura intemperiei calidioris dixisse; cum emplastras stomachum frigidis medicamentis, caue ne septum attingas: vnde expedit medicamentum applicare inferius, circa vmbilicum. Et si contingat vt medicamentum sit iusto frigidius, adhuc magis nocebit. Desumpsit hoc a Galeno cap. octauo, libro septimo, method. vbi scribitur, frigida præcordijs applicata, æstum ventriculi remittere, sed lædi respirationem, propter diaphragma. Huic ergo nocumento oportet calidis occurrere: nam ratione caliditatis ventriculi opus est frigidis; sed ratione respirationis

opus

opus est calidis: & ideo monet Galenus, vt post vsum calidorum redeamus ad frigida, quæ tamen non præcordijs, sed versus vmbilicum sunt applicanda. Et ob id cum Gal. c. 8. lib. 7. meth. in insigni caliditate, si vicina corpora ventriculo non sint robusta, tutius est progredi mitioribus, & ijs longiori tempore. Quod etiam obseruandum est in his quæ assumuntur: si enim in intemperie calidiore ventriculi velimus exhibere aquam frigidam: animaduertere oportet, num æger sit robustus vel imbecillis secundum gulam: si enim sit imbecillis, nequaquam frigida est exhibenda; vt monuit Galenus loco citato.

Frigida intẽperies. 1. canon.

Quoad intemperiem frigidam; cum probentur medicamenta calidiora, duo circa hæc sunt notanda. Primum, vt non sint vehementer calefacientia: hæc enim, quatenus habent vim exsiccandi, possunt obesse, & morbum siccum inducere; loquimur enim hic de intemperie frigida simplici, & supponimus temperiem in passiuis qualitatibus. Quare in frigida intemperie simplici, probatur *conserua e betonica, conserua e saluia, e rore marino: probatur aromaticum rosatum: probantur aquæ Mutinenses, D. Petri: non probantur aquæ Aponenses, quia iusto sunt calidiores, & siccãt. Probatur etiam oleum mastichinum, chamæmelinũ, & parua quantitate olei de spica*. Auicennas, cognoscens in hac intemperie calidiora posse nocere siccando, miscet *adipem gallinæ, vt medicamentorum vim siccantem corrigat*. Quare & vos si vti volueritis calidioribus, poteritis administrare *cum omento, vel vituli, vel castrati. Probare etiam possumus Zingiber, sed conditum cum saccharo: licet etiam exhibere diatrionpip. sed cum vino: nam, mel, saccharum, vinum substantiã hu-mectant: vt propterea etiam probetur piper, sed cum cibis, quia noxam siccitatis tollunt. Exhibere etiam licet calidiora, sed cum iure, ob eandem caussam*.

2. canon.

Secundo notandum est, vt medicus cum calefacientibus misceat astringentia ne dissoluatur substantia calidi innati. Ob id Auicennas probat, vt *cum decocto spicæ misceatur aliquid mastiches*: nam beneficio mastiches prohibemus dissolutionem calidi insiti. Potest igitur probari huiusmodi medicamentum: ℞. *olei nardini* ℥. j. *ceræ* ℥. ß. *Cera autem liquetur in oleo nardino: & post quam medicamentum hoc est refrigeratum, adde mastiches* ʒ. ij. *Misce. Basis est oleum nardinum; vt habet vim calefaciendi: cera habet rationem adiuuantis, quatenus est in caussa, vt diutius permaneat medicamentum, & magis efficaciter agat: additur mastiche, vt habet rationem corrigentis; corrigit enim oleum nardinum, ne dissoluat substantiam calidi innati*. Sed præterea hoc locum habet: ℞. *olei de spica* ℔. iij. *mastiches* ℔. j. *olei amygd. dulc.* ℔. ß. *vini generosi* ℔. j. *schœnanthi, spicæ nucis moschatæ, macis ana* ʒ. ij. *mastiches* ʒ. j. *menthæ, viridis* M. ß. *maluarum* p. j. *Contundenda contundantur crasso modo: & fiat infusio per diem naturalem, & fiat decoctio in duplici vase, ad consumptionem vini: deinde colentur pro stillicidio*. Possumus etiam vti hoc oleo, maximo cum fructu, in ratione fomenti, cum omento: optimum enim est medicamentum, cum sit compositum e calidis, & e corrigentibus; nimirum humectantibus & astringentibus.

Cautio in applicandis calidis.

Quoad vsum horum medicamentorum, sufficit quippiam mouere circa *Vbi agendum*: id est, circa ea, quæ extrinsecus admouentur. Sciendum igitur discrimen esse inter calida & frigida: nam frigida prohibentur a virtute: id est, a septo transuerso, seu a calido insito septi: calida autem non prohibentur: vnde Galenus cap. 5. lib. 7. meth. dixit, tutius esse calefacere, quam refrigerare. Cæterum si contingat, vt pars vicina sit calido morbo affecta: tutius est applicare calida versus vmbilicum, & regionem sinistram; quia in dextra regione caliditas iecoris potest prohibere.

Humida dyscrasia.

Quoad humidam intemperiem: huius caussa probantur medicamenta siccantia; sed citra caliditatem & frigiditatem; quia hic agimus de dyscrasia tantum humida: ideoque si medicamenta exsiccantia sint frigida, oportet ea calidis corrigere; & si calida, frigidis corrigenda. Probatur ergo medicamentũ confectum ex resiccantibus calidis & frigidis inuicem mistis: inde enim resultat medicamentum siccans, citra calorem & frigus. Vsurpari potest medicamentum, quod conficitur *e rosis, coralys, santalis, e bolo Arm. ex omphacio, quinque folio sumach*. Hæc sunt siccantia frigida. Calida sunt, *nux, cupressi, mastiche, agrimon. beton.* Ex his confectum medicamentum, siccabit citra caliditaté & frigiditatem. Notandum, cum e propositis medicamentis alia sint astringentia, vt *rosæ, corallium, omphacium, &c.* alia aperientia, vt *quinquefolium, betonica, agrimonia*: si contingat, vt aluus sit lubrica, nec patiẽs sit correptus aliqua obstructione; probari adstringentia: si autem aluus sit styptica, & patiens sit correptus obstructione aliqua; vel obnoxius sit obstructioni; præferri aperiẽtia. Vnde Paullus c. 37. li. 3. probat in hac intemperie *acetum scilliticum, ius olearibus conditum*.

Cautio.

Quoad vsum medicamentorum vt applicantur, notare oportet, si ad caliditatem vergant siccantia, vel etiam sint temperata in actiuis, & sint non adstringentia; ventriculo possunt applicari, vt etiam septum attingant. At si medicamenta exsiccantia sint frigidiora, vel astringentia, non debent septo applicari, nam læditur respiratio. Vbi agendum indicatur quidem ab intemperie humida, vt lædit ventriculum: sed prohibetur a virtute septi; quæ tamen septi virtus non prohibet adstringentia, ratione quantitatis, vel qualitatis; nec septi virtus indicat quod est contrarium astringenti: vnde fit, vt non liceat adstringentia applicare, quia euadunt caussæ morbificæ, quatenus lædunt respirationem.

Sicca intemperies.

Si intemperies sit sicca, & simplex; remissa est: nã intemperies sicca intensa, coniunctam habet aliam qualitatem. Probantur igitur caussa siccæ dyscrasiæ *Materiæ alimentales*, de quibus suo loco: nam intemperies sicca, fit a penuria alimenti. Notandum tamẽ, non esse contemnenda medicamenta humectantia: quamuis enim hæc non repleant, vt aliméta; meatus tamen contractos dilatant, & alimentum impulsum in vicinas partes reuellunt: quemadmodum est *malua, althæa, borago, buglossa, poma, passulæ dulces, adeps vituli gallinæ, omentũ, lac, aqua dulcis, vinum dulce*. Quæ medicamenta, extra vsurpata, humectant, nõ solum dilatando meatus contractos, sed etiam retrahendo alimentũ. Sed præterea quæ assumuntur in ratione alimenti, replent, verbi gratia, *poma, burago, buglossa, amygdalæ, lac, vinum*. Sed notandum, vt ijs quæ applicantur, misceantur adstringentia: proposita enim medicamenta, vt habent vim laxandi, ita calidi innati substantiam dissipant: vt prosit addere *mastichen*. Quare in sicco ventriculo hoc medicamentum possumus præscribere. ℞. *ol. amygd. dulc.* ℔. iij. *ol. mastichin.* ℔. j. *vini dulcis, non generosi*, ℔. j. *foliorum malu. borag. bugloss. ana* P. j. *passularum dulcium* ℥ j. *mastiches* ʒ. iij. *misc. pro stillicidio, contusis contundendis. Hoc oleo poteritis etiam omentum calefacere, & applicare*.

Calida & humida dyscrasia.

Hactenus de medicamentis, quæ alterant simplicem intemperiem: sequuntur ea, quæ dyscrasiam cõpositam alterant. Et primum, si intemperies fuerit calida & humida: notandum e cap. 9. lib. 7. meth. humiditatem vinci a caliditate: ideoque, cum caliditas attrahat, & ventriculus humidior suspiciat, imminere inflammationem. Quare si intemperies calida sit intensa, probatur potio frigidæ: nam quamuis etiam frigida humectet; tamen relicta humiditas non minatur insignem noxam, & facile cedit siccantibus. Cæterum probatur etiam mistum medicamentum, confectũ e refrigerantibus & siccantibus, quæ medicamenta, quia seorsim sunt proposita, in morbo tum calido, tum humido; ideo iam non repetenda sunt.

Cal. & sicca dyscrasia.

Quoad intemperiem calidam & siccam, cum Galeno cap. 8. & 9. lib. 7. meth. & cum Auicen. respicere oportet ad gradum caliditatis & siccitatis, vt pateat, num liceat vti vehemẽter refrigerantibus, potissimũ aqua frigida. Vnde quoad intemperiem calidam; si fuerit remissa, non vltra primum gradum; probantur moderate frigida, non autem probatur frigidæ potus. Si contra caliditas sit intensa, in secundo vel tertio gradu, probatur potus frigidæ, nisi virtus prohibeat. Virtutis autem statum patefacit siccitas; hæc enim si remissa sit, significat virtutem, tolerantem frigidæ potum: vnde Auicennas ait, hominem quandoque sanari integre potu frigidæ, dum non est siccitas superflua. Quod si intensa sit siccitas, denotat, quod virtus frigidam perferre nequeat: vnde Galenus c. 9. lib. 7. method. ait, dum cum siccitate est coniunctus calor, refrigerantia non esse adeo secura; nam vbi siccitas in ventriculo intensa est, totum etiam corpus siccum redditur: tunc igitur aqua copiosa, vi sua permeat in partes, in quibus penuria est roridæ humiditatis, carnis, adipis: ideoque ea violentia tangit calidum insitum, vt hoc necessario secundum caliditatem patiatur: quod non euenit, si coniuncta sit humiditas. Cæterum, si non vti liceat aqua frigida; cum Galeno vti oportet minus frigidis, vt tutius, quamuis longiori tempore, homo sanitati restituatur: vnde probatur medicamentum confectum *e violis, lactuca, amygdalis, pomis, floribus maluarum, &c.* Ventriculo igitur hoc medicamentum applicari poterit: *Recipe ol. violacei ℔. iij. olei amygd. dulc. rosacei completi ana ℔. j. vini dulcis, aquæ vel cõmunis, vel rosaceæ, ana ℔. ß. foliorum lactucæ, maluarum, violarum ana P. 1. mastiches ℨ. iij. Mis. & fiat infusio, &c. & pro stillicidio, & pro fomento, cum omento. Probatur etiam omentum in hac intemperie madefactum lacte.* Quoniam autem sermo est de siccitate, in qua totum corpus siccatur; probatur etiam *balneum cum inunctione: balneum conficitur ex aqua dulci, moderate calida, vt non excitet sudorem: inunctio conficitur ex oleo amygdalino, & exiguo tum oleo violaceo, tum vino subdulci.* Ratio horum medicamentorum hæc est; propositum nobis est, corpus siccatum substantifice humectare, id quod fit ope alimenti: balneum & inunctio, non quidem sunt alimenta; sed tamen ita concurrunt, vt corpus alimento in iecinore genito, repleatur: non enim posset totum corpus alimento repleri, nisi attraheret alimentum, susciperet, apponeret, agglutinaret, & assimilaret. Balneum igitur meatus, siccitate contractos, dilatat, vt libere alimentum fluat; id quod balneum præstat moderata sua caliditate & humiditate: præterea balnei caliditate attrahitur alimentum, & hinc retrahitur, quod in vicinas partes vi siccitatis est cõpulsum: insuper calore balnei fouetur qualitas, idest, caliditas calidi innati, vt fiat assimilatio: denique propter humiditatem balnei, alimentum suscipitur. Inunctio, quatenus conficitur ex oleo, idest, e lenta materia; facit vt alimentum attractum non euaporet, sed detineatur, apponatur, agglutinetur: quatenus autem conficitur ex oleo amygd. & e vino, calefaciendo conseruat calidum insitum vt fiat assimilatio. Additur autem oleum violaceum exiguum: nam huius virtute alimentum detinetur: & in præsentia sermo est de morbo calido; vt oleum violaceum frigiditate sua prosit: si enim siccitati non sit annexa caliditas, sed frigiditas; expedit abstinere ab oleo violaceo.

Frig. & humida dyscrasia.

Quoad intemperiem frigidam & humidam: probantur vehementer calefacientia; vt fuerunt resoluentia, proposita caussa pituitæ, verbi gratia, *aromata, guaiacum, sassafras, vinũ generosum, angelica odorata, &c. In præsentia addere licet Aponenses aquas, quia sermo est, de intẽperie frigida & humida. Probatur etiã olea destillata ex aniso, feniculo, aromatibus; cum quibus oleis destillatis possumus conficere rotulas: pro ℥. j. sacchari, sufficit vt imponãtur guttæ ij. vel iij. olei destill.* Cum autem hoc vitium sit admodum frequens, proponam optimum stillicidium, quod, meo iudicio, longe est efficacius, quam stillicidium aquarum Aponensium. *℞. olei de spica ℔. iij. de absinthio ℔. ij. olei de costo ℔. j. vini vel Cyprij, vel ad summum generosi ℔. j. aquæ vitæ ℥ iiij. cinamomi, macis, nucis moschatæ, zingiberis, caryophyllorum ana ℨ. j. ß. sassafras ℥. j. menthæ, maioranæ, origani, melissæ, calaminthæ mont. ana P. ß. seminis feniculi, cymini, anisorum, dauci, ammios, ana ℨ. ij. ß. Misce pro Stillicidio. Licet etiam hoc oleo vesicas bubulas semi replere, & applicare ventriculo. Licet quoque hoc oleo decoquere ouorum vitellos, & applicare ventriculo. Vnde etiam laudatur ceratum ex aromatibus, & cera lota in aqua vitæ.*

Frig. & sicca dyscrasia.

Veruntamen si discrasia frigida non fuerit coniuncta cum humiditate, sed cum siccitate, si frigiditas sit remissa; probatur *conserua e floribus maluarum, & floribus borag. bugloss. & addatis quintam partem conseruæ e beton. vel sextam partem conseruæ e floribus rosmarini.* Et foueatur ventriculus extra eodem fomento, quod fuit propositum in sicco ventriculo: sed in præsentia, quia coniuncta est frigiditas, *vinum debet esse magis copiosum, & magis vinosum: & similiter oleum mastichinum: & præterea addere potestis melissam viridem.* Quod si contingat, vt aer sit frigidior; cum Galeno cap. 7. libro 7. method. oportet vti *lana, medicamento hoc imbuta*: nam aer frigidus in ratione caussæ, est signum frigiditatis magis continuatis. Et quia totum exsiccatur, oportet *balneum nonnihil calidius esse, quam in simplici siccitate: addanturque maluæ flores chamæmel.* Atque inunctio secundum totum cum *oleo amygdalino, chamæmelino, & cum vino non ita exiguo, vt in simplici siccitate.* Si annexa sit intensa frigiditas; probatur *conserua melissæ, cum melle.* Et extra, augenda est dosis *mastiches, vini & melissæ viridis.* Quamuis autem aer non sit frigidior, licet tamen vti *lana medicamento proposito imbuta: licet etiã vel omento. Balneum calidius esse oportet: ita tamen vt non prouocetur sudor. In inunctione augeatur copia vini & olei chamæmelini.* Galenus c. 7. meth. lib. 7. in dyscrasia sicca cum intensa frigiditate, peculiare proponit medicamentum: *pix enim arida, liquanda cum oleo amygdalino exiguo: & hoc medicamentum ad id calidum vsurpandum.*

Gal. & frig. dyscrasia.

In calida simul & frigida intemperie; intra oportet administrare temperata: nam & calida & frigida obessent. Conficiendum ergo medicamentum *e borag. buglosa, endiuia, cichorio, violis, rosis, quibus addantur betonica, absinthium, saluia, exiguum cinamomum.* Hæc medicamenta exacte sunt miscenda, vt resultet mistum temperatum: id quod consequimur per decoctionem, & potiss. per fermentationem, idest, si diu permista maneant, antequam administrentur; & sub radijs solaribus detineantur, vel in hypocausto. Formula hæc erit: *℞. conseruarum borag. cichor. rosaceæ, e betonica, rorismarino ana ℥. j. puluer. cinamomi ℨ. j. cum syrupo de acido citri, & de corticibus citri, fiat electuarium: cuius dosis a ℨ. iij. ad ℥. j.* Medicamenta quæ extra administrantur, imo debent applicari, versus vmbilicum; debent etiam supra admoueri, in fine pectoris. Verum oportet vt diuersa sint medicamenta: calida enim ea parte ventriculo sunt applicanda, vbi viget intemperies frigida, & frigida, vbi viget calida intemperies. Si intemperies calida detineat os ventriculi, & septum sit imbecillum: essent quidem medicamenta frigida supra, idest circa finem pectoris applicanda; non tamen id licet, propter septi imbecillitatem: ideoque præcipiendum ægro, vt in ore detineat frigida medicamenta, quale est, *aqua hordei, cum emulsione seminum melonum*; nam ob continuitatem tunicæ, hæc frigiditas communicatur ori ventriculi, & non læditur diaphragma.

In

Hum. & sicca dyscrasia.

In humida & sicca simul intemperie; propter siccitatem probantur *alimenta*, de quibus cito agemus: propter humidam dyscrasiam, probantur siccantia, superius proposita, in intemperie sicca; ne tamen his morbus siccus augeatur, verbi gratia exhibendus est *puluis quinque folij, cum ture, saccharo, vel melle*: nam quinque foliorum, vt exsiccans, occurrit morbo humido: medicamentum autem illud, quatenus est alimentale, ratione iuris, sacchari, vel mellis, occurrit morbo sicco. Et hæc dicta sint de alterantibus per contrarium.

VI. Stomachica seu appropriata.

Proponenda denique sunt stomachica, id est, quæ fouent proportionem ventriculi. Auicennas ergo probat *pelles intrinsecas ventris gallinacei*: quamuis parui faciat hoc medicamentum Galenus li. 11. simp. est tamen medicamentum, quod obesse non potest. Probat etiam Auicennas *corallium in potu, ad ℈.ß. & propterea etiam corallium de collo suspendit*. Notandũ autem cum Galeno c. 24. li. 5. simpl. medicaméta proprietate operantia, non iuuare in omni morbo illius partis, sed interdum qualitate euidenti nocere posse: proinde qualitates illæ noxiæ corrigi debent. Ita in ventriculo frigido & sicco; si exhibeatur corallium, quod & ipsum frigidum siccumque existit; nocebit, nisi a medicamento calido atque humido corrigatur. Mesues probat *chebulas & emblicas: sed cum myrobolani sint frigidæ & siccæ; in morbo frigido & sicco vel non debent administrari; vel corrigi debent melle aut saccharo, quæ sunt materia calefacientes & alimentales*. Præcipuum locum inter medicamenta a proprietate conferentia, obtinent *magnæ antidoti, quæ componuntur e multis medicamentis stomachicis*: verum quoniã euidenter calefaciunt & siccant, in morbo calido & sicco nocent; in frigido & humido omnibus reliquis sunt anteponendæ: vnde in tali morbo quidam pro secreto habent: *℞. mnæ aromaticæ ℥.j. theriacæ antiquæ ℥.j. vini aromatici cum mentha præparati ℥.j.ß. Mis.* Hæc de medicamentis.

De victus ratione.

Diæta.

Restat tandem, vt de materia etiam diætetica loquamur. De aere egimus in malis capitis & thoracis. In cibo & potu, primum communia quædam afferemus: deinde in specie de diæta in intemperie & sine materia, & cum materia, loquemur. Communia quædam Auicennas proponit, de quantitate & qualitate. Quoad quantitatem, ait: ciborum immodicam copiam esse inimicam ventriculo: & hinc corpus hominis gulosi non augetur, quia cibus iusto copiosior digeri nequit. Quoad qualitatem, & primo reconditam; inquit Auicennas, quæ displicent esse fugienda, quoniam sunt noxia ventriculo, & ipsius proportioni aduersantur. Quoad qualitatem euidentem; ait ea quæ stiptica non sunt, ventriculo nocere, vt *lac, medullæ, cerebellum, acetosa, grana pini: hæc enim habent vim laxandi, quamuis grana pini etiam propter crassitiẽ & viscidetatem nocent, cum sint difficilis coctionis: valeant igitur; qui tam libenter concedunt nucleos pineos*. Laxantia autem nocent, qui dissoluunt calidum innatũ ventriculi, quo tamen maximè est opus, ad chylum elaborandum. In sicco tamen ventriculo, in quo meatus contracti sunt, tuto vsurpantur, quæ meatus contractos laxant vt lac: nec enim dissolutionis calidi innati metus est.

Copia ciborũ vitanda. Naturæ aduersa itemq; relaxantia, fugienda.

Sed ad magis specialia descendemus. Quoad intemperiem sine materia & primo frigidam; probatur cibus facilis coctionis & facilis distributionis, & exigui excrementi. Cibus cõdiendus est calidis & iucundis; nim. *aromatibus, rosmarino, saluia, feniculo, petroselino, melissa, mentha, &c.* Pro potu sit *vinum quod accedat ad vinosum, non recens & sit vel sincerum vel medicatum cum absinthio, saluia, guaiaco, &c.* Si patiens nõ habat, vinum probatur *aqua, sed iam praedictis calidis*

Diæta in dyscrasia sine materia.

Frigida.

A *alterata*. Potus non exhibeatur vehementer actu frigidus: quia intemperies frigida est. In Calida intemperie probantur cibi conditi *hordeo, cucurbita, emulsione seminum melonum, lactuca, sonchio, endiuia, &c.* Potus sit *aqua aut vinum pauciferũ*. Potio euidenter actu frigida concedi potest. In Humida intẽperie probatur cibus ex *auiculis montanis, e perdicibus, turturibus, pullis gallinaceis, sed assis*. Codiantur cibi *aceto, sale, coriandro, aromatibus*, sed in parua copia, ne oriatur morbus calidus. In Sicca dyscrasia, Galenus, c. 6. l. 7. met. probat *lac humanum, non improbat asininum*, At ne acescat in ventriculo, misceatur *mel vel saccharum*, sed in parua copia; dum in actiuis non est excessus. Sed de lacte opportunius infra c. 28. l. 6. de febre hectica. Addit Galenus, si æger non delectetur lacte, posse exhiberi *cremorem ptisanæ, vel alicæ*. *Probatur etiam vsus recentium ouorum. Item panis purus, non furfuraceus, coctus in furno, vt æqualiter coquatur, fermentatus, vt facile coquatur in ventriculo & distribuatur.*

Calida.

Humida.

Sicca.

B *Probatur etiam panis salitus in sicco vẽtriculo, vt distribuatur, & sic occurrat siccitati totius corporis. Hinc sale condiendi sunt cibi viscidi, vt cochleæ, testudines, alicæ: non autem ptisana, & reliqua cibaria, quæ facile distribuuntur*. Et in praxi notandum est, vt dum siccitas in ventriculo tantum existit, totum vero corpus nondum est resiccatum; *vt a sale abstineamus, nec demus panem salitum*, quia hic tantum probatur ratione siccitatis totius corporis. Probat etiam Galenus *pisces saxatiles, decoctos cũ iure albo, id est aqua, oleo exiguo, porro & anetho*: ratio est, vt velox fiat distributio. Notandum tamen, si patiens non egeat anetho, ab hoc abstinendum esse, nam si Galenus abstinet a lacte, dũ æger nõ delectatur lacte, multo magis debemus nos abstinere ab anetho. Probat etiam Galenus *alas & testes gallinaceorum, qui ad vberiorem humectationem lacte sint nutriti. Probantur carnes molles*: nam duriores

C sunt difficilis coctionis & distributionis: vnde nõ probatur *suilla caro*, quamuis maxime nutriat, quoniam facultas non potest coquere. In sicco ventriculo prodest, vt ter in die naturali homo cibetur. Potus non debet esse *vinum adstringens*; nã omnia austera sunt contraria siccitati c. 6. lib. 7. meth. quia humiditatem alimentalem absumunt, imbibunt, & exprimunt in sinum ventriculi, truduntque ad vicina memba. Idẽ tamen Galenus eodem in loco, probat vinum adstringens? Dicendum pro resolutione: in sicco ventriculo probari vinum aquosum, quod pauci caloris particeps mitius agit in calidum innatum, nec hoc dissoluit, sed secundum substantiam, & qualitatem conseruat: quod ab aqua fieri nequit, vnde non aqua, sed vinum aquosum probatur. Cum autem hoc vinum sit tenuis substantiæ, sicut facile descendit in ventriculum, ita etiam facile rursus egrederetur, cibumque, cuius est vehiculum, incoctum secum duceret: oportet ergo leuiter esse adstringens, vt cibus in ventricu-

Galenus conciliatur.

D lo detentus concoquatur. Neque ob leuẽ adstrictionem siccitatis imminet periculum: quia hoc vinum non ita est adstringens, vt humiditates alimentales ebibat, absumat, vel exprimat in cauitatem ventriculi, partes ve vicinas; quemadmodum est vinum austerum, de quo loquitur Galenus in principio capitis. Vinum generosum, cum admodum sit calidum, ferit vires imbecilles: nam calidum innatum, quod in ventriculo sicco non fouetur ab humiditate alimentali, quæ resiccata est, facile a vino meraco dissoluitur. Quare in sicco ventriculo licet vti *vino aquoso adstringente, sed leuiter*: atque ita nulla est discordia in dictis Galeni.

Hæc de cibo & potu, ratione simplicis dyscrasiæ; Quoad intemperiem compositam: in calida & humida intemperie, cibi sunt condiendi frigidis & siccantibus; quæ non debent esse adstringentia, si patiens secundum abdomen afficiatur obstructionibus, vel si obnoxius obstructionibus: ideoque cibi tunc con-

Dyscr. composita. Calida humida.

diendi *endiuia, soncho, aceto, succo citri, limonis; sed isti fructus sint optime maturi, ne adstringant; licet etiam condire succo anarantij non acerbi*. At si obstructionis non sit metus, condiantur cibi adstringentibus; vt *granatis acerbis; omphacio, mitua cydoniorum simplici, succo citri, limonis, sed hi fructus sint immaturi; licet etiam cibos condire anarantijs acerbis, cerasis acerbis*. Notādum tamen; vt adstringentia moderate vsurpentur ne fiat obstructio. Potus sit *vinum pauciferum*, modo magis, modo minus adstringens. Probatur etiam *aqua similiter alterata*. Quoad intemperiem Calidam & Siccam: e Galeno c.6.7.& 8.l.7.meth. si siccitati iūctus sit calor remissus, probatur *lac*, vt in intemperie sicca tantum: discrimen solum est, vt ratione caliditatis annexæ *mel, quod lacti miscetur, minuatur, ut gustu vix percipiatur: vel tutius loco mellis sacchararo vti possumus, verbi gratia, in lactis* ℔. ß. *imponere possumus saccharr* ℥ ij. *vel iulapij violacei* ℥. ß. Quoad reliquos cibos, probantur iam propositi in intemperie sicca tantum, relictis tamen condimentis calidis. Potus erit *vinum*, sed magis aquosum, quā in intemperie sicca tantū. Potio non sit admodum actu frigida, nisi aer sit calidior: qui feruore suo morbum calidum magis ad patiendum difficillime reddat. Si cum siccitate coniunctus sit calor intensus, licet sitis vrgeat, lac tamē, quia siticulosis est noxium (aphor.64.sect.5.) in hac dyscrasia non proponitur a Gal. c.8.li.7.meth. nisi caliditas refringatur: lac enim ob feruorem vētriculi insignem corrumpitur. Cibi ergo probātur confecti ex *hordeo, lactuca, melonibus, cucurbita, anguria, &c*. Potus sit *vel vinum, sed admodum aquosum, vel aqua siue simplex, siue hordeacea: optimus potus est si fiat e destillato iure lōgo pulli, cum succo anguriæ*: qui potus maxime conuenit in ventriculo admodum calido & sicco. Quoad intemperiem Frigidam & Siccam; in hac quoque animaduertere oportet, num siccitati annexa sit frigiditas remissa, vel intensa. Si remissa: probatur *lac cum melle copiosiore, quam in temperie sicca tantum: verbi gratia, in lactis* ℔. ß. *miscere possumus mellis* ℥. j. ß. *vsque ad* ℥. ij. Cibi condiendi sunt *melle & saccharo copiosiore*. Probantur etiam cibi magis actu calidi. Potus sit *vinum minus aquosum, & plurium annorum, quam in dyscrasia sicca tantum*. Si cum siccitate coniuncta sit frigiditas intensa, *cum lacte mel adhuc copiosius misceb tur: vt liceat etiam mel solum exhibere*: si enim decoctum sit & despumatum, ferme totum mutatur in alimentum. Cibi condiendi *melle & saccharo*, in magna copia, vt cibi magis calefaciant. Potus sit *vinum calidius, magis generosum & antiquum, quam in sicca intemperie tantum. Si patiens vinum non bibat: detur ius cum melle vel saccharo, vel etiam mulsa detur, sed meracior, cum aliqua portione cinamomi*. In frigida & humida intemperie, probantur cibi, qui fuere propositi in intemperie frigida. Condiendi sunt cibi calidioribus, vt aromatibus & alijs. Idem de potu dicendum. Quoad intemperiem Calidam & Frigidā; sicut medicamenta temperata probauimus; ita etiam victus temperatus probatur. Cibi ergo condiendi sunt, condimentis tum calidis tum frigidis: nam ita cibus erit temperatus. *Vinum sit mediocre, non vinosum, nec aquosum: vel etiam vti licet aqua, seu iure, qua tamen debent alterari hordeo & cinamomo*. Quoad intemperiem Humidam & Siccam; probantur materiæ alimentales, quemadmodum fuere propositæ, in temperie sicca tantum. At ratione humiditatis abstinendum ab humidioribus. Probantur igitur *auiculæ montanæ, columbæ turrales. Cibi sint assi: conditi exiguo aceto*. Potus sit *vinum medicatum, cum quinquefolio, vel capillo Veneris, in quibus est aliqua vis siccandi*.

Frig. sicca.

Frig. humida.

Cal. frigida.

Hum. sicca.

Dyscrasia cū materia.

In intemperie cum materia, varia ratio victus est, pro vario vitio ipsius materiæ, secundum quantitatem & qualitatem. Ratione quantitatis; probatur victus minuens, cuius beneficio materia morbifica insensibiliter euacuatur. Vnde cibus dabitur in exigua copia, nisi quid prohibeat: prohibet autem virtus, si scilicet materia morbifica non nisi longo tempore absumi potest; veluti si pituita sit copiosa, crassa, viscida, frigida. Vitium in qualitate materiæ, est primum in prima qualitate; vt si materia morbifica sit calidior, probetur victus frigidior; de quo in intemperie calida diximus: si contra materia sit frigidior, probetur cibus calidus. Et sic de reliquis. Si vitium sit in qualitate secunda; si materia adhæreat, quoniam est crassa & viscida; probatur victus attenuans (victus tenuis dirigitur ad quantitatem materiæ: victus attenuans, ad qualitatem secundam) nimirum calidus & tenuis substantiæ: at varius, pro discrimine materiæ, & pro statu virtutis. Si ergo materia fuerit crassior; probatur victus magis attenuans, vt in dyscrasia frigida & humida, cum materia pituitosa: quem victum permittit & materiæ frigiditas & virtus. Si permittentia non adsint, mitioribus est occurrendum: non autem permittit intemperies calida; nam calidū a calido augetur: nec permittit virtus in sicco morbo; quæ enim sunt calida & tenuis substantiæ, dissoluunt calidum innatum, quod est exiguum in sicca intemperie. Tunc ergo cibi condiendi sunt attenuantibus citra caliditatem, vt *quinque folio, feniculo viridi, radicibus petroselini, non seminibus: & ab aromatibus est desistendum*. Hæc de cibo & potu.

Reliqua patent. Sufficit cum Auicenna notare, quoad inanitionem, vt aluus seruetur lubrica, vt homo fugiat Venerem. Quoad motum, vt caueat patiens secundum ventriculum a vomitu laborioso: nam per motum hunc violentum, dissoluitur substantia calidi insiti.

Alui beneficium.

Vomitus.

CAPVT III.

De Paruitate ventriculi.

Transitio.

EXplicatis vitijs pertinentibus ad ventriculum, vt ventriculus est constitutus e partibus similaribus: modo agemus de vitijs attinentibus ad ventriculum, vt est instrumentum, & quid dissimilare. Hæc vitia sunt Paruitas & Tumor. Primum igitur de paruitate dicemus, propterea quod est vitium natiuum. Per paruitatem autem ventriculi intelligimus vitium in respectu ad reliqua membra, ad totum corpus: non enim intelligimus paruitatem simpliciter, sed in respectu ad alia membra, vt si ventriculus sit paruus, iecur autem magnum, totum corpus magnum. Hoc vitium generatur, dum parentibus occurrit aliquod noxium, vi cuius emittitur semen ita deficiens, vt generetur calidum insitum ita vitiosum, vt facultas generatrix ita frustretur, vt procreetur ventriculus plus quam decet minor. Est igitur ventriculi paruitas magnitudo imminuta ventriculi, producta a frustratione generatricis. Forma est magnitudo imminuta: quę, vt est magis vel minus imminuta, & proinde vt magis vel minus proportione caret, ad magnitudinem reliquorum organorum; ita magnitudo hæc imminuta locum sibi vendicat modo symptomatis, modo morbi symptomatis, in qualitate mutata, idest, in magnitudine diminuta, quæ cum parum deficiat a proportione reliquorum instrumentorum, non est caussa læsæ actionis: non igitur morbus est, sed symptoma. Paruitas autem ventriculi habet rationem morbi, dum multum recedit a magnitudine reliquorum instrumentorum, ita vt lædatur actio, & per consequens sit morbus. Subiectum est ventriculus ad differentiam paruitatis aliorum instrumentorum.

Nomen.

Definitio.

Caussa efficiens, est frustratio facultatis generatricis: vt hæc paruitas natiua de qua loquimur, distingueretur a paruitate ascititia, quæ euenire posset in macie ventriculi. Et propterea intelligēdum, qua ratione

Caussa efficiens.

Frustratio generatricis, vitio calidi insiti seminalis, & materni sanguinis.

tione frustretur generatrix: quod difficilimum est. A Quare sciendum, e traditis a nobis in doctrina de formatione fœtus; frustrari generatricem, vt residet in vtero, idest, in calido primigenio existente in vtero: vt vitium attineat ad calidum insitum, non autem ad vterum, sicuti quidam credũt. Si enim eueniat vt vterus sit paruus: in caussa erit parui tum ventriculi, tũ reliquorum instrumentorum: in præsentia autem est sermo de paruitate solius ventriculi. Vnde, vt veritas satis recondita elucescat, confugiendum ad Galenum, c. 11. l. de arte med. vbi statuit, paruum caput necessario esse malum: caput autẽ magnũ, esse modo bonũ, modo malum: bonum, si producatur ab insita virtute robusta, quæ copiam & optimã materiam efformare possit, vt caput sit tum magnum, tum bene formatum: caput autem magnum est malum, si prodeat non a robore facultatis, sed solum a copia materiæ; tuncque producitur caput magnum, sed non concinne formatum. Ex his verbis colligẽdum; virtutẽ procreantem instrumẽta, esse insitam; & modo robustã, modo imbecillam: & præterea agere virtutem procreantem instrumenta in materiam modo bonã, modo malam. Vnde hoc loco duo sunt intelligenda: primum, quid sit hæc insita virtus, vt etiam cõstet, quod sit eius subiectũm: deinde, quidnam intelligere oporteat per materiã vel bonam vel malam, e qua organa formantur. Et hæc duo breuiter explicabimus. Quoad primum, per insitam virtutem intelligimus facultatem generatricem a parentibus tributam: cuius subiectum fuit semen eiaculatum; deinde subiectũ fuit semen cum sanguine, in calidum primigenium conuersum: vt propterea facultas generatrix resideat in calido primigenio. Ad quod respiciens Galenus in com. aduersus. Lycum, ait, animalia sortiri primã generationem e calido innato. Proponit primam generationem, ad differentiam secundæ: siquidem animalia in secunda generatione sortiuntur partes solidas & viuentes; in prima autem generatione calidũ insitum. Amplius cum facultas generatrix resideat in calido insito; est modo robusta, modo debilis: non propria ratione, quia nõ suscipit magis & minus; sed hoc fit, prout calidum primigenium est modo robustum, modo debile: vt calidum insitum secundum quantitatem & qualitatem quandoque bene habeat, quandoq; male: vnde si contingat vt calidum insitum sit copiosum & bene temperatum; est sedes et organum generatricis robustæ: si contra, debilis virtutis. Cæterum, cum calidum insitum generetur e parentũ semine: vt varium emittitur semen, ita fit varium calidũ insitum. Sciendum autẽ varium profundi semen, non modo pro discrimine parentum vt parentes probum vel improbum semen tribuunt, in diuersis congressibus; verum etiam discrimen esse in semine, quod vnico congressu emittitur. Nam in eodem coitu pręstantius est semen, quod primo effunditur, quia magis est in testibus elaboratum & est magis spiritu vitali plenum: ideoque in tertia & posterioribus eiaculationibus emittitur semen minus elaboratum; et in superfluo coitu emittitur etiam semen cruentum, crudum & incoctum. Quare si eueniat, vt seminis portio melior attineat ad hepar, minus proba ad ventriculum: fiet, vt fœtus melius formetur secundum hepar, quã secundum ventriculum: vt hinc ventriculus fieri possit paruus. Verum id quoque sciendum, semen eiaculatum esse quoddam mistum e spiritu vitali, & humore; humorem autem probum prodire a parente, qui optimum sanguinem generat, & qui testes habet robustos: spiritum probum emanare, tũ ab optimo corde, tum ab alijs partibus. Iccirco necesse est semen in quantitate & qualitate esse optimum: ita tamen vt semen capiat quantitatem ab humore, qualitatem a spiritu. Vitalis autẽ spiritus a corde prodiens primum reliquis impertitur partibus, mox ab his procedens, progreditur in humiditatem seminalem tempore coitus: quo fit, vt cum ad generatricem attineat simile generare, si contingat, vt spiritus prodeant a parente donato magnis oculis, fœtus similis producatur; & similiter si prodeat a vẽtriculo paruo, fiat vẽtriculus paruus. Quare constitutum sit, per calidum insitum esse intelligendum calidum primigenium: per insitã vero virtutem, a Galeno propositã, intelligere oportere facultatem generatricem; cuius subiectum est calidum: quod si bene habet secundum quantitatem & qualitatem, est sedes virtutis robustæ; si cõtra, debilis: tandem materiam e qua, esse sanguinem maternum. Hinc liquet, si virtus sit robusta in calido insito, & sanguis maternus bene habeat secundum quantitatem, & secundum qualitatẽ; produci optima instrumenta: si autem contingat, vt vitium sit in virtute insita, hoc est, e parte calidi insiti, & probitas in sãguine materno: vt dum pater est male cõstitutus, mulier autem probe habet: tunc organa procreantur B vitiosa, & præsertim male figurata & intemperata: etenim imbecilla virtus, ratione calidi insiti vitiosi, materiã etiam optimam vincere non potest. Si autem vitium sit in sanguine, nõ in virtute: si sanguis deficiat; organa creabuntur exigua, sed bene figurata. Si autem sanguis abundet; producentur organa magna, at male figurata. Si sanguis vitiosus sit ratione qualitatis; generantur organa intemperata. Si denique vitiũ sit et in virtute, & in sanguine; si sanguis deficiat; organa producentur exigua, & male figurata: Si abundet sanguis; organa creabuntur tum magna, tũ monstruosa. Ex his igitur colligendum, ventriculum iusto minorem creari, si calidum insitum sit particeps facultatis generatricis, impertitæ a spiritu, prodeunte a parente, donato paruo ventriculo. Interim tamen non semper pater paruum obtinet ventriculum, sed fit etiam paruus ventriculus, si calidum insitum, vt attinet ad ventriculum, sit imbecillum: vt quamuis sanguis maternus sit copiosus, exiguus tamen a C calido imbecillo attrahatur. Quod si absolute sãguis maternus deficiat: paruitas oritur non modo secundum ventriculum, sed etiam secundum omnes partes. Ex his colligere licet, imminutam magnitudinem natiuam accidere ventriculo, dum frustratur facultas generatrix vitio vel calidi innati, vel vitio simul Sanguinis materni.

Differentiæ.

Cæterum ventriculi paruitas modo Magis, modo Minus est disproportionata. Proditque hoc vitium, quoad differentias, a caussa efficiẽte, vel solũ a Calido insito, vel a Calido insito, & a sanguine materno.

Signa.

Galenus c. 71. art. med. admonet quandoque ventriculum esse adeo eminentem, idest, vergentem ad exteriora, vt tangentes facile magnitudinem & paruitatem ventriculi agnoscant: vt propterea paruus D ventriculus ita constitutus non egeat signis. Si autem ventriculus situm obtineat profundiorem; cum Auicenna ventriculi paruitas indicatur e difficili tolerantia cibi copiosi, vt patientes repleantur ante satietatem cibi.

Præsidia.

Quoad indicationes: attinent hæ ad præseruationem: nam paruitas ventriculi est effectus generatricis, e materno sanguine; quorum nullum est præsens: indicatio autem sumitur a præsenti. Quare in pręsentia scopi debent esse præseruatorij: vt homo præseruetur a malis, quæ vi paruitatis ventriculi occurrere possunt. At cum hæc mala prodeant a vitijs, attinentibus ad opera, idest, a vitiosis operibus parui ventriculi: sciendum hoc opus esse vel alimentale, vel excrementitium. Opus alimentale est chylus quantitate deficiens, qui non sufficit pro alendo corpore: vnde *ἀτροφία* imminet. Quare huiuscemodi opus ita deficiens, indicat remedium, producens chylum copiosum, vt sufficiat pro corporis nutritione. Opus excrementitium est prima superfluitas, quæ, vt noxia, indicat remedium expellens, seu euacuans.

Prognostica.

Licet nulla sit spes ampliandi vẽtriculũ: quia desideratur

deratur tum agens, tū materia e qua: non tamen est impossibile scopos præseruatorios explere. Verum facilius est, primas superfluitates vacuare: minus facile, procurare, vt chylus generetur ita copiosus, vt sufficiat pro totius corporis nutritione: difficultas autem varia offertur, pro ratione paruitatis ventriculi, & temperamenti, & totius corporis. Nam difficultas magis magisque augetur, quo ventriculus erit minor in respectu ad totum corpus: nam opus est copioso alimento, quod ventriculus paruus non potest coquere. Difficultas augetur, si annectatur intemperies: nam ventriculus dyscratus adhuc ægrius concoquit. Et difficultas etiam intenditur, si totum corpus fuerit calidum & siccum: hoc est, absumés copiosum alimentum: & si etiam totum corpus fuerit rari habitus, nam fit dissolutio.

Curatio.

Quoad materias præsidiorum, & primum chirurgicas: in defectu chyli deficit sanguis: quare non secanda vena. At ratione excrementi, & præsertim, si aluus non sit lubrica, probantur fonticuli.

Quoad medicamenta: probantur lenientia proposita in serm. de intemper. ventriculi, & roborantia. Auicennas probat vomitum bis in mense, si homo facile euomat. Quare oportet leuioribus vomitorijs vti: vt *oxymelite simpl. in ture tepido.*

Diæta.

Quoad diætam: cum Auic. probantur cibi copiosi alimenti, & exigui excrementi. Sed hi cibi debent esse copia exigui, propter vētriculi paruitatem: sed pluribus exhiberi debet vicibus in die: nam caussa nutritionis opus est copioso alimento; quod ventriculus nequit capere, cum sit paruus: ideo pluribus vicibus cibi euchymi, & multum nutrientes sunt offerendi.

CAPVT IIII.

De Tumore ventriculi.

VEntriculus cum non modo corripiatur magnitudine imminuta, verum etiam aucta: & magnitudo aucta possit esse & natiua, & ascititia: de natiua non est dicendum; præsertim cum huius natura pateat e superius propositis, & preterea magnus ventriculus sit in caussa potius boni, quam mali operis. Propterea dicendum est de magnitudine aucta ascititia, quæ vocatur Tumor: qui cum sit malum & frequens, & periculosum; ideo diligēter de eo dicendū. Et quidem in præsentia diligentiores erimus, ita in tumoribus aliarum partium breuissimi erimus.

Nomen.

Quoad nomen: cum Galeno, libro de tumor. præter naturā, capite primo, scire oportet, tumorem bifariam accipi posse: primum, vt attinet ad quantitatem primam; deinde vt spectat ad quantitatem non primam. Declaro. Per primam quantitatem intelligimus tumorem prodeuntem a materia, sola peccante copia, vt hæc materia, verbi gratia, est hora vel caro, vel pinguedo: per non primam quantitatem intelligere oportet vitium, seu tumorem, qui spectat ad materiam, peccantem non modo secundum quantitatem, verum etiam secūdum qualitatem; vt verbi gratia est tumor qui fit a bile copiosa, vnde fit a bile & copiosa, & calida, siccaque; ac proinde a materia, & copia, & qualitate peccante. In præsentia igitur per tumorem intelligimus spectantem ad quantitatem non primam, Vt institutum sit, dicere de ventriculo non carnosiore, non obesiore; sed correpto inflammatione, erysipelate, œdemate, scirrho, cancro, carbunculo, abscessu, & inflatione. Et fortasse quędam intelligetis rara, & a nobis diligenter meditata. Verum cū tumor sic acceptus cum Galeno, possit esse tum morbus, tum symptoma: in præsentia per tumorem intelligimus morbosum. Adhæc cum vi tumoris morbosi lædatur actio ventriculi, & vt ventriculus est instrumentum, & vt obtinet partes similares: nunc principaliter sermo erit de tumore ventriculi, vt est instrumē A tum: secundario vero, vt ventriculus obtinet partes similares. Verbi gratia: cum inflammatio sit morbus in compositione & intemperie: principaliter respicimus ad inflammationem, vt est morbus in compositione. Tumor igitur hunc in modum acceptus, sic generatur: dum nimirum ventriculo occurrit materia peccans & copia, & qualitate, vt ventriculus & augeatur, & alteretur atque ad eam perducatur magnitudinem & intemperiem, vt ratione vtriusque lædatur actio. Quare ventriculi tumor est magnitudo aucta, cum intemperie, lædens operationem ventriculi, procedens a materia, copia, & qualitate peccante. In qua definitione forma est magnitudo aucta cum intemperie, lædens operationes: nam tumor morbosus, est morbus compositus e magnitudine aucta & intemperie: vnde proponitur a nobis tum magnitudo, tum intemperies eo excessu, vt lædatur actio; & propterea magnitudo aucta

Generatio.

Definitio.

Forma.

B sit morbus, & intemperies sit morbus. Vnde Galenus capite primo, libro tertio de caus. symptom. ait; ventriculi actionem lædi ob morbos partium dissimilarium, hoc est, ob inflammationem, ob erysipelas, & hinc ob magnitudinem auctam, seu tumorem: quo loci Galenus proponit ventriculum, vt est quid dissimilare. Idem Galenus respiciens ad intemperiem capite secūdo, libro de tumor. præter naturam, statuit, in inflammatione partem non modo augeri secundum quantitatem, sed etiam alterari secundum qualitatem. Quare tumor erit morbus, in mala compositione, & in intemperie: siquidem dum humor peccat & copia, & qualitate; ita qualitate alterat, vt citius noceat qualitate, quam copia; verbi gratia, si sanguis fluat in ventriculum, primum est caussa morbi in intemperie; secundo est caussa morbi in mala compositione: & propterea dicit Galenus cap. duodecimo, libro de differ. morb. inflammationem ne-C cessario esse morbum in intemperie, non necessario in mala compositione. Subiectum est ventriculus vt distinguatur tumor, de quo nunc loquimur, a tumore aliorum instrumentorum. Et cum ventriculus vix afficiatur tumore secūdum se totum; dicitur subiectum tumoris secundum sedem vel Internam, vel Externam; vel Dextram, vel Sinistram; vel Infernā, vel Supernam. Quamuis intemperies, ad differentiam magnitudinis auctæ, vt plurimum totum ventriculum afficiat.

Subiectum.

Caussa autem tumoris est materia, copia & qualitate peccans: ad differentiam tumoris, qui produci potest vel a carne, vel a pinguedine; quæ materiæ, in sola copia peccant. In hac materia perpendi debet Species, Vitium, & Caussa generans. Quoad speciem: est Vapor, vel Minera. Vaporis ratione fit tumor, quem Auicennas vocat inflationem, potestque etiam dici tympanites ventriculi, Paulus vocat flatum ventri-D culi, Actius nominat inflationem. Minera, est Sanguis, Bilis, Melancholia, & Pus. Quoad materiam sanguineam: esse potest vel Sanguis, vel Ichor sanguinis. Si fuerit sanguis: fit tumor, qui vocatur inflammatio, in qua inflammatione capite secundo libro de tumor. præter natur. sanguis nō modo fluit, sed fluxus detinetur, & sic tumoré procreat: & ob id Galenus ait, capite duodecimo, libro secundo crisi. sanguinem in loco impactum, putrescere, & hinc creare inflammationem. Si autem fuerit ichor sanguinis, fit tumor, qui dicitur erysipelas. Concurrit autem sanguinis ichor, modo Sincerus, modo Mistus cum flaua bile: vnde Galenus respiciens ad Sincerū sanguinis ichorem, cap. 1. lib. 2. ad Glauc. dicit, e sanguine feruescente & tenuissimo, fieri erysipelas: vbi per sanguinem tenuissimum intelligit ichorem sanguinis, qui etiam rubra bilis dicitur. Respiciens autem Galenus ad ichorem sanguineum, mistum cum bile flaua, c. 10. lib. de tum. præter nat. inquit, erysipelas fieri a bile, mista cū sanguine: vbi per sanguinem neces-

Caussa efficiens.

I. Species caussæ efficientis.

Sanguis.

Ichor sanguinis.

necessario intelligit ichorem: nam bilis mista cum humore sanguineo, caussat non erysipelas, sed erysipelas phlegmonodes. Biliosa vero materia est quæ caussat erysipelas, capit. primo. libro 14. method. apho. 2. lect. 1. & cap. 5. libro secundo de diff. feb. Notandum autem cum erysipelas sit vel Internum, vel Externum: Internum fieri posse a bile, tum sincera, tum mista: Externum autem solum produci posse a bile flaua mista, vel cum ichore sanguinis, vel cum serositate, vt sit bilis, quam vocant pallidam. Confirmatur hoc Galeni testimonio. Nam primum respiciens ad internum erysipelas capite septimo, libro tertio loc. affect. statuit phrenitidem, et hinc erysipelas internum fieri nō solum a pallida bile, verum etiam a flaua. Et comm. 10. lib. 1. prorrhet. voluit fieri phrenitidem a bile etiam æruginosa: etenim, si phrenitis fit ab atra bile, multo magis fieri potest a bile æruginosa. Quod vero attinet ad erysipelas externum, Galenus capite decimo, lib. de tum. præter nat. inquit, erysipelas fieri a bile mista, vel cum sanguine, vel cum aquosa sanie; vt si bilis sit sincera, nō mista, cum Galeno loco citato, fit caussa vlceris, non tumoris. Quare cum in præsentia sit sermo de tumore ventriculi, & proinde de tumore interno: statuendum fuerit, bilem concurrere posse & sinceram & mistam. Si sincera sit bilis, est flaua bilis, vel etiam supra flauam, sed infra atram: mista bilis est, vel cum ichore sanguinis, vel cum serositate. Hæc de materia biliosa. Quoad materiam pituitosam: Galenus ad hanc respiciens, capite decimo, lib. de tum. præter naturam, statuit, vt pituitæ procreari posse tumorem duplicem, hoc est, œdema, & scirrhum. Hi autem tumores inuicem conueniunt, vt sunt pituitosi: differunt autem pro vario vitio pituitæ: infra discriminis caussa patebit, cum de vitio speciei loquemur; nunc enim versamur circa speciem materiæ, non circa vitium. Quoad melancholiam: ab hac fit scirrhus, cancer, carbunculus: qui tumores, cum prodeat e vario melancholiæ vitio, de hoc suo loco dicemus. Quoad materiam purulentam; hæc est in caussa abscessus. Hæ ergo sunt species materiæ, a qua producuntur tumores. Vnde si species sint simplices, tumores sūt simplices & exquisiti: si autem species inuicem misceantur, fiunt tumores misti & nothi, verbi gratia, si tumor fiat a solo sanguine, fit inflammatio: si misceatur cum sanguine bilis, fit inflammatio erysipelatodes; si pituita, fit inflammatio œdematosa, vel etiam scirrhosa; si melancholia, fit inflammatio scirrhosa, cancrosa, vel etiam particeps carbunculi. Hæc de specie materiæ morbificæ.

Bilis flaua.

Vide supra, c. 9. lib. 1.

Pituita.

Melācholia.

Quantum ad vitium speciei, hoc est in substantia, quantitate, qualitate, & vbi. Quoad *substantiam*: cum hoc vitium positum sit in putredine: locum habet in inflāmatione, in erysipelate, in cancro, carbunculo, & abscessu: nam in inflammatione, vt dicitur cap. 2. lib. de tum. præter nat. sanguis in loco perspiratione priuato ita detinetur, vt putrescat: quare est peccatum in substantia: in erysipelate etiam bilis ita putrescit, vt fit in caussa putridæ febris: idem est dicendum de cancro, & de carbūculo: quamuis materia morbifica minus putrescat in cancro non exulcerato, magis in exulcerato cancro, adhuc magis in carbunculo: in abscessu etiam patet, pus esse materiam putridam, idest, peccantem secundum formam. Vt colligere liceat, tumorem flatulentum, œdema & scirrhum non prodire a materia putrida, nisi sit salsa pituita, quæ potest esse putrida, sed tunc fit œdema nothum, vt fit veluti erysipelas nothū: quemadmodū & causus nothus fit e pituita salsa. Quoad vitium secundum *quantitatem*: hoc vitium est cōmune omni speciei, nam tumor est magnitudo lædens operationes, quare fit a copiosa materia. Quoad vitium secundum *qualitatem*: hoc vitium perpendendum est & in genere, & in specie. Si in genere; in nulla specie materiæ desideratur: & ratio est; quoniam ventriculi tumor annexam habet intemperiem. Si sermo sit de vitio secundum qualitatem in specie: varium est vitium, pro varietate speciei: vnde quoad *flatum*, vitium est secundum frigiditatem et crassitiem: si enim vapor sit calidus vel tenuis, non potest colligi ea copia, vt sit caussa tumoris: vnde inflatio est tumor cū morbo frigido. Quoad *materiam sanguineam*: cum sit vel sanguis, vel sanguinis ichor: si fuerit sanguis, vitium positum est in caliditate & humiditate: verum, cum Gal. cap. 2. lib. de tum. præter nat. calidior euadit sanguis: vt propterea e cap. 12. de morbo. differ. inflammatio sit morbus calidus & humidus. Si autem materia sanguinea sit ichor; vitium statui debet in insigni caliditate & tenuitate, vt accedat ad naturā bilis: vt propterea non modo calefaciat, sed etiam siccet. Hinc Galenus cap. 1. lib. 2. ad Glaucon. e sanguine efferuescente & tenuis. fieri erysipelas, quod est tumor calidus & siccus. Quoad *bilem* huius vitiū positum est in calore & siccitate: vt propterea tumor biliosus sit tumor calidus & siccus. Quoad *pituitam*; esse potest salsedinis vel expers, vel particeps. Si sit expers salsedinis; est pituita frigida, humida; modo tenuis, modo crassa. Vnde cum Galeno cap. 5. lib. de tum. præter naturam, si tenuis sit pituita, fit œdema; si crassa, fit scirrhus. Hinc œdema est tumor frigidus & humidus: scirrhus autem est tumor frigidus & humidus, sed qui accedit ad siccum, vt colligitur e cap. 7. & 9. lib. 5. simpl. Si pituita sit salsa; vitium consistit in calido & sicco: vt propterea fiat tumor calidus & siccus. Quoad *melancholiam*: cum Galeno cap. 2. lib. de tum. præter naturam; & cap. 4. lib. de atra bile; si melancholia sit expers exustionis quę vocatur nigra bilis; ab hac fit tumor scirrhosus, frigidus, siccus, & durus. Verum, cum durities multiplex esse possit, operæ pretium est, vt intelligantur, quot modis tumor durus produci possit. Sciendum igitur cum Galeno c. 4. l. 5. simpl. duritiem fieri, dum corpus vel siccescit, vel concrescit, vel nimium repletur: vt caussæ ad duritiem concurrentes esse possint vel simplices, vel coniunctæ. Quoad siccitatem; siccatur corpus validis exercitijs, sole ardente, inedia, febre ardente: & siccari etiam potest corpus a siccantibus medicamentis, citra refrigerationem. Quoad concretionem, seu congelationem, congelatur corpus a vehementi frigore. Frigoris autem caussa multiplex esse potest; vna a [illegible]tis incidentibus, vt est aer, aqua frigida, medicamenta refrigerantia, quibus quandoque aliqui medici abutuntur in erysipelate: secunda caussa est dyscrasia frigida partis: tertia est humor fluens frigidus. Quoad repletionem; corpus repletur copioso humore. Quod si caussæ duritiei inuicem coniungantur, mista fit durities, verbi gratia, durities fit per exsiccationem & congelationem, si quis laboret in frigore; est enim caussa siccans, & caussa refrigerās: durities autem fit per repletionē & congelationem, si tumor fiat ab influxu materiæ frigidæ: nam a materia fluente, ratione copiæ fit repletio: ratione frigiditatis fit congelatio. Si fiat durities per siccationem, congelationem, & repletionem, est tumor, qui producitur a materia copiosa, frigida, & sicca, sicut contingit in scirrho. Si vero materia melancholica sit particeps exustionis: vocatur atra bilis: & huius vitium positum est in calore, siccitate & crassitie, vnde fit tumor, qui annexum habet morbum calidum & siccum. Cæterum admonet Galen. cap. 13. lib. de tum. præter nat. si contingat, vt hæc materia, seu atra bilis non ferueat, tumorem fieri cancrosum. Additque cap. 8. si non ferueat, & sit minus acris; vel calida, fieri cancrum non exulceratum: si acrior euadat, produci cancrum exulceratum: & si efferuescat, fieri carbunculum. Si autem materia fuerit *purulenta*; fit abscessus: & cum omne pus sit calidum, abscessus est tumor, qui habet coniunctum morbum calidum. Si vitium

2. Vitium caussa tumoris.
Substantiæ vitium.

Quantitatis vitium.

Qualitatis vitium.

Motus & quietus vitia.

vitium perpendatur secundum *vbi*: quoad quietem, semper materia præter naturam quiescit. Quoad motum, hoc vitium locum habet in tumore, quando materia generatur extra ventriculum: quod vitium desideratur in tumore flatulento, si flatus generetur in ventriculo: desideratur etiam in tumore pituitoso, si pituita generetur in ventriculo: præterea & in abscessu hoc vitiū desideratur, si pus generetur in ventriculo: etenim si pus gignatur extra ventriculum, & fluat in ventriculum, abscessus non producitur, sed alia mala oriuntur. Et propterea cum motus sit perpendendus in tumore, qui producitur a materia, quæ extra ventriculum generatur: in motu cum sint quatuor, mobile, terminus a quo, spatium per quod, & terminus ad quem: Quoad mobile patet, quodnam sit, ex ijs quæ de specie diximus. Terminus a quo, potest esse modo totum corpus, modo pars. Totum, si materia in toto corpore colligatur, siue sit sanguis, siue alius humor. Potest esse pars. v.g. iecur, ratione sanguinis & bilis, & si fuerit melācholia, lien, iecur; si pituita, cerebrum. Siue autem sit totum siue pars corporis, vtrumque concurrit in ratione termini a quo, vt ventriculum superet, penes transmissionem, & terminus a quo superetur a ventriculo, penes attractionem. Spatium per quod, sunt vasa, & potiss. venæ. Terminus ad quem, est ventriculus, vt vel attrahit, vel suscipit. Attrahit vi caloris vel doloris: suscipit ob intemperiem vel frigidam, vel humidam, vel frigidam & humidam; suscipit etiam ob raritatem: vt ventriculus ob mollitiem & raritatem facile suscipiat: vbi notandum, raritatem esse vitium natiuum, intemperiem esse vitium tum natiuum, tum adscititium. Hæc de vitio speciei.

3. Caussa generans materiam tumoris.

Caussa generans materiam morbificam; dirigitur ad flatum, sanguinem, bilem, pituitam, melancholiam, & pus. Quoad *flatum*, cum Aetio, Paullo, Auicenna, cum flatus pro sui generatione requirat materiam e qua, & agens, vitium attinere potest, modo ad agens, modo ad materiam e qua; modo ad vtrumque.

1. Ad agens, dum ventriculi caliditas spectat vel ad calidum innatū imbecillum, vel ad intemperiem ventriculi: vt quamuis cibus non offeratur flatulentus, tamen ob imbecillitatem caliditatis ventriculi, vertatur in flatum. Attinet autem vitium ad materiam, dum ventriculus repletur vel humore pituitoso, vel similib. cibis, idest, vt ait Auicenn. cibus sit, in quo viget humiditas extranea: etenim, dum etiam est calidus ventriculus, non potest extraneam illam humiditatem resoluere, & propterea in flatum mutatur. Vnde si ventriculus sit refertus materia flatulenta, si in hanc agat frigidus ventriculus, cum Paullo & Aetio ita agit, vt nullum vaporem efficiat, ob imbecillitatem; nam frigidus ventriculus nec potest attenuare, nec consumere, nec cibum dissoluere. Si autem in materiam flatulentam agat ventriculus non frigidus, sed vehementer calidus: generatur flatus nebulosus, verum in pauca quantitate, vt per vnum vel alterum auctū euacuetur. Quare flatus generatur e materia flatulenta, ab insigni caliditate: at non est ita copiosus, vt possit esse in caussa tumoris. Cæterum cum Auic. inflatio fieri etiam potest a materia melancholica: sed tunc est tumor flatulentus coniunctus cum siccitate. Pertinet denique vitium simul ad agens, & ad materiam e qua: dum calor est debilis, & materia est flatulenta.

2. Quoad *materiam sanguineam*; cum esse possit, vel sanguis, vel ichor sanguinis, quoad sanguinem; patet, copiosum sanguinem generari ex alimento bono, & copiosi succi, a iecore calido & humido. Quoad ichorē; huius materia e qua, est sanguis: agens, calor intensior partis, in qua reperitur sanguis. Et ob id scribit Galenus cap. 2. lib. de tum. præter natur. saniem tenuiorē sanguinis, idest, ichorem sanguinis, in inflammatione, generari e sanguine vi caliditatis inflammatoriæ, & proinde intensæ. Quoad *bile*; patet eam generari e cibis biliosis, ab hepate calido & sicco. Quoad *pituitam*; & primum non salsam; generatur a materia frigida, & humida, idest, e portione cibi frigida & humida, a frigido ventriculo, atque etiam a cerebro. At si pituita sit salsa, cum sit calida; sciendum, quod generetur ab agente tum putredinali, tum non putredinali. Et ob id sciendum cum Philosopho, caussam immediatam salsedinis esse vaporem calidum exustum, mistum cum materia aquea. Hic vapor calidus necessario generatur a caussa calefaciente: at caussa hæc est putredinalis, dum verbi gratia, pituita ob putredinem fit salsa; namque calor putrefaciens, agens in pituitam, producit vaporem exustum; qui vt permisceatur cū portione aquea, est in caussa salsedinis. Calor autem est non putredinis, veluti cum pituita fit salsa, ob mistionem salsæ serosæ humiditatis, quæ serosa humiditas reddita est salsa, quia a calore insigni, portio serosæ humiditatis est conuersa in vaporem exustum, qui mistus cum aquosa humiditate hanc salsam reddit: vt deinde hæc humiditas serosa salsa, misceatur cum pituita non salsa, pituita hæc euadit salsa: veluti, si misceatur aqua salita cum iure dulci, ius euadit salsum. Quoad *melancholiam*, ex alibi dictis patet generari a caliditate hepatis, quamuis atra bilis generetur a caliditate intensioris. Quoad *materiam purulentam*, cum Galeno commen. vit. lib. 1. prognost. huius generationis gratia supponere oportet, requiri materiam e qua, & agens. Materia e qua, est sanguis dispersus per exiguas partes in loco inflammato: vt cum hic sanguis sit extra venas; non mutetur in substantiā partis: vnde est materia, e qua generatur pus: quare est materia prorsus nec benigna nec maligna. Agens, est calor partis inflammatæ: & est particeps gradus tum caloris naturalis tum caloris præter naturam: vt beneficio gradus naturalis, sanguis coquatur; vt autem gradus caloris præter naturam, putrescat: vt pus sit quiddam mistum, e sanguine partim concocto, partim putrefacto. Hinc pus optimum obtinet partes concoctas plurimas, putrefactas paucas; contra autem se habet, pus pessimum: sicuti mediocre pus, medio modo. Vnde cum portio concocta sit albicans, ad similitudinē partis, si æqualis; sit leuis; portio autem putrefacta sit fœtida: facile colligere licet, optimum pus esse candidum, æquale, leue, & minime fœtidum, seu exigui fœtoris, vt fiat ab ingenito calido, sed non plane vincente, propter calorem putredinalem, & materiam non prorsus benignam.

Differentiæ.

I.

Si tumor ventriculi perpendatur secundum formam: cum sit magnitudo aucta, cum intemperie, lædens operationes; cum magnitudo aucta sit morbus, lædens operationes, differentia est secundum Magis & Minus. At tumor, vt habet iunctam intemperiem, diuisioni subijcitur: nam intemperies vel est Frigida, vt in tumore flatulento; vel Calida & humida, vt in inflammatione; vel Calida & sicca, vt in erysipelate, in cancro, in carbunculo; vel Frigida & humida, vt in œdemate; vel Frigida, & sicca, vt in scirrho; vel Calida, vt in abscessu. Hi autem tumores ita se habent, vt detineant ventriculum vel secundum Totum, vel secundum Partem: & si secundum partem, vel Internam, vel Externam; Dextram vel Sinistram; Supernam, vel Infernam; Posteriorē, vel Anteriorem.

II.

III.

Tandem ita se habet hic tumor, vt ratione efficientis secundum speciem fiat; vel a Vapore, vel a Minera. Si a minera, a materia vel Sanguinea, vel Biliosa, vel Pituitosa, vel Melancholica, vel Purulenta. Et ratione uitij materiæ; dicendum, ratione substantiæ; materiam uel esse Putridam, uel Non putridam. Ratione quantitatis, in copia Maiori, uel Minori. Ratione qualitatis primæ, materiam esse Calidam, uel Frigidam, & si calida fuerit, esse uel Calidam & humidam, uel Calidam & siccam: & si fuerit

rit frigida, esse vel Frigidam & humidam, vel Frigidam & siccam. Ratione secundæ qualitatis, statuendum esse vel Crassam vel Tenuem. Ratione quietis, dicendum, Magis vel Minus quiescere. Ratione motus; vt mouetur a termino a quo; mouetur vel a Toto, vel a Parte; ratione termini ad quem; vt ventriculus vel Attrahit, vel Suscipit. Et postremo, ratione caussæ generantis, dicendum; vt materia morbifica est varia, ita diuersam esse caussam generantem, prout vitium dependet e Parte vel Materiæ, vel Agentis, vel Vtriusque.

Signa.
1. Differētiæ a forma.

Facillime sensus tensionis manifestat ventriculi tumorem in genere: quamuis vix percipiatur in œdemate. Verum cum tumor possit esse modo maior, modo minor: cognoscetis, e vehementia & remissione symptomatum. V.g. si remissa sint symptomata, tumor indicatur paruus. Vtrum autem cum magnitudine morbosa sit coniunctus morbus vel calidus, vel frigidus, vel etiam alius morbus: cognoscitur potissimum e cognitione differentiarum, quæ capiuntur a caussa efficiente: verbi gratia, dum cognoscamus tumorem fieri a sanguine; patet etiam cum magnitudine coniunctum esse morbum calidum & humidum.

2. Differentiæ a subiecto.

Verum si afficiatur totus ventriculus; sensus vel dolorificus, vel grauitatis, cruciabit secundum omnes partes: vt quomodocunque decumbat æger, noxam percipiat. At si tumor fuerit in parte, & quidem interna; cognoscitur e dolore, si asperior euadet, dum cibus ingeritur, & dum cib. concoquitur. Ratio est: quia dum cibus assumitur, per fibras rectas attrahitur, vt eo tempore tunica interna agitetur: cum ergo dolor per quietem mitescat, per motū exacerbetur; & cum laboret tunica interna ventriculi in descensu cibi; ideo hoc tempore dolor intenditur. Et similiter dum cibus concoquitur, cum cibus internam tunicā tangat, sua copia, & quandoq; etiam qualitate est in caussa, vt tumor validius soluat continuum. Si autem afficiatur ventriculus secundum partem externam; cognoscitur, si post cibi concoctionem dolor augetur; & ratio est; quia post cibi concoctionē cibus ventriculum egreditur, vnde descendit in intestina, in mesenterium, vt in his partibus aliquantisper cibus concoctus detineatur: vnde dum cibus egreditur ventriculum, cum expellatur per fibras transuersas, quæ sunt insertæ in tunica externa; dolor in hoc egressu augetur: dum autem cibus in intestinis detinetur, & in mesenterio, similiter intenditur dolor, quia cibus ventriculum secundum tunicam externam comprimit: sed præterea & vapor, si acris sit, si post cibum concoctum petat ventriculum; est etiam in caussa, vt dolor augeatur. Si autem tumor occupet ventriculū secundum partem dextram, vel sinistram: cognoscitur facillime e sede doloris. Similiter, si afficiatur ventriculus, secundum partem infernam vel supernam. Et, cæteris paribus, si tumor est in parte superna, dolor est acerbior: quia pars superior est exquisitioris sensus. Præterea cum affici possit ventriculus, secundum partem anteriorem, vel posteriorem; tumorem esse in parte anteriore; tactu deprehendi potest, vt signis non sit opus: si tumor sit in parte posteriori; si malum in posteriori parte pertineat potius ad externam tunicam, cognoscitur, quia æger peius habet, dū supinus decumbit: si autem tumor in parte posteriori spectet potius ad internas partes, cognoscitur, quia æger peius habet, dum pronus decumbit, quia molestior est ille decubitus, per quam pars affecta magis comprimitur.

3. Differentiæ a causs. effic.
Speciei signa

Quoad differentias, quæ sumuntur a caussa efficiente: oportet cognoscere caussæ morbificæ speciē, vitium & caussam generantem. Quoad speciem, cum sit materia flatulenta, sanguinea, biliosa, pituitosa, melancholica, & purulenta: Flatulenta indicatur e dolore extensiuo, citra sensum grauitatis; & præterea tangenti apparet ventriculus instar tympani; ventriculus item calidus ad tactum non deprehenditur; nec febris necessario subsequitur; adhæc iuuant, quæ discutiunt flatus, & caussæ sint prægressæ, a quibus possunt flatus generari. Vtrum autem materia sit, vel sanguinea, vel biliosa, vel pituitosa, vel melancholica: cognoscitur e signis, de quibus diximus in sermone de intemperie ventriculi cum materia. Sequuntur signa indicantia materiam purulentam, vt sunt prægressa inflammatio, in qua, cum symptomata remitti deberent, intenduntur potius, quoniam scilicet sanguis non resoluitur, sed mutatur in pus; in puris autē generatione dolores & febres, & proinde symptomata augentur.

Vitij signa.

Quoad vitij cognitionem: & primū vitij in substantia: Si materia, verbi gratia, est putrida; indicatur e febre, & reliquis signis, indicantibus vitium quod est in caliditate, de quibus suo loco. Si vitium sit in quanto, prout maius est vel minus vitiū, ita indicatur e vehementia & remissione symptomatum: vt euidens sit, quo vehementiora sunt symptomata, eo materiam magis in quanto peccare. Quoad vitium in qualitate: & primum, cum possit esse materia calida vel frigida, tenuis, vel crassa: quoad materiam caliditate peccantem, cum Auicēna hæc cognoscitur ex insigni dolore: vbi enim insignis est caliditas, cum violentia soluitur vnitas: indicatur etiam ex inappetētia, ex siti, & in præsentia supponatis caussam & inappetentiæ & sitis, nam de his in proprijs capitibus agemus: præterea indicatur materia calida e sensu caliditatis secundum regionem ventriculi, insuper e febre. Verum, cum dentur gradus in caliditate: caliditas minus intensa indicabitur e symptomatis mitioribus: intensior contra ex intensioribus: vt, cum mitior sit caliditas in sanguine, intensior in ichore sanguinis, intensior in biliosa materia, adhuc intensior & contumacior in atra bile, & intensissima sit caliditas in atra bile efferuescente, ex his qui prudens medicus erit, cognoscet, & inflammationem, & reliquos tumores calidos. Si enim sit inflammatio, minor est caliditas, quam in reliquis tumoribus calidis. Cognoscitur etiam materia calida peccans e febre. Et quia ratione materiæ calidæ in consensum sæpe ducitur cerebrum, cognoscitur e delirio. Quoad salsam pituitam: hæc non attingit bilis, vel atræ bilis caliditatis gradum, quia non est ita calida salsa pituita: vnde fit, vt symptomata eius sint mitiora. Materia frigida indicatur ex appetentia, e carentia sitis: præterea e sensu frigiditatis secundum regionem vētriculi: ex absentia febris: & e prægressis caussis, quæ possunt materias frigidas generare. Vtrum autē materia sit tenuis vel crassa: hæc vitia potissimum perpēduntur gratia pituitæ: siquidem pituita esse potest cum tenuis, tum crassa: nam sanguis mediocritatem seruat, ichor & biliosa materia, sunt materiæ tenues: melancholia est materia crassa. Itaque pituita, cum possit esse modo tenuis, modo crassa: tenuis indicabitur e mollitie secundū ventriculum: crassa cognoscetur e duritie: & hinc cognoscere licet, an sit vel œdema, vel scirrhus; cum œdema fiat a materia tenui, scirrhus a materia crassa. Quoad vitiū secundum motum: & primum, ratione termini a quo, cum esse possit vel totum, vel pars: totum cognoscitur ex aliqua cohibita euacuatione, ope cuius totum prius euacuabatur, verbi gratia, si aliquis sit consuetus vacuare sanguinem per nares, & supprimatur hæc vacuatio, & subsequatur inflammatio: statuendū est moueri a toto. Pars autem in ratione termini a quo, indicabitur e signis indicantibus huius vel illius partis vitium, verbi gratia, si tumor oriatur post capitis grauitatem, post suppressam capitis vacuationem, vel per os, vel per nares, iudicādum est, terminum a quo esse cerebrum: & sic de reliquis.

Signa caussæ generantis.

Quoad caussam generantem: cum caussa concurrens ad generationem, sit materia e qua, & sit agens: Si vitium attineat ad materiam e qua, indicabitur e victu præcedenti:

verbi

verbi gratia, e cibis prægressis flatulentis, indicatur tumorem flatulentum generari a materia e qua. Si vitium pertineat ad agens; cognoscitur a mala dispositione alicuius partis: verbi gratia, si ventriculi tumor sequatur frigiditatem & humiditatē cerebri, facile poteritis indicare, vitium non pertinere ad materiam e qua: sed ad agens, idest, ad intemperiem frigidam & humidam cerebri. Quod si cōtingat vt fiat tumor, posteaquā prægressus est victus malus, & sint signa imbecillitatis alicuius partis, dubio procul statuendum, vitium attinere non modo ad materiam e qua, sed etiam ad agens. Et quod dictum est de cerebro, deque ventriculo: dicendum est de qualibet alia parte: verbi gratia, si sint signa calidioris iecinoris, & sit, v. g. erysipelas; facile iudicare poteritis, caussam generantem attinere ad iecur, ad hoc determinatum agens. Quod si patiens, præter iecoris caliditatem sit vsus cibis biliosis; etiam leui negotio cognoscetis, vitium ratione generantis, pertinere ad vtrumque.

Indicationes. I. II. III. Indicatio a specie.

Præsidia non sumentur a forma, quatenus hæc cōstituitur in magnitudine aucta, quæ non indicat vtile: Sed intemperies indicat per contrarium alterans. Quoad subiectum: cum sit ventriculus; quid indicet, & quid requirat, proposuimus in sermone de intemperie ventriculi. Materia autem morbifica indicat. Si enim perpendatur species, nihil aliud indicat, quam remedium determinatum: verbi gratia, si materia sit sanguis, & ratione quantitatis opus sit euacuare, ratione caliditatis, refrigerare: habet is remedium vacuans, remedium refrigerans: sed neutrum est determinatū; euadit autem determinatum ratione speciei: quia ratione sanguinis, remedium vacuans determinatur ad sanguinem, refrigerans determinatur ad sanguinem.

Indicationes a vitio.

Quoad materiæ morbificæ vitium, si ad substantiam spectet, indicat eradicans: huiusmodi est materia flatulenta, putrida, & purulenta. Si vitium in quantitate, oritur indicatio minuendi. Modi autem minutionis plures esse possunt: fit enim minutio sensibiliter, vel insensibiliter. Insensibilis minutio fit per modum repercussionis, vel exsiccationis, quemadmodum locum habet in œdemate: teste Galeno capite tertio, libro secundo ad Glauc. Si vitium pertineat ad qualitatem; hoc vitium perpendendum est secundum qualitatem primam, vel secundam. Quoad qualitatem primam oportet per contrarium alterare: verbi gratia, in tumore a flatu, oportet calefacere: in inflammatione refrigerare: in œdemate ac scirrho calefacere. Quoad secundam qualitatem; materia crassa attenuanda: tenuis, si fluxa est, non debet incrassari. Quæri autem potest, quid statuendum sit de duritie, & indicationibus ratione scirrhi? Sciendum igitur cum Galeno capite quarto, libro 5. simpl. cum tumor durus fiat a materia dura, propterea indicari præsidium emolliens: at cum hoc præsidium emolliens sit nimis genericum: ideo subdit Galenus: cum vna non sit induratorum essentia, sed triplex, ob id non vnicā esse medelam. Cum autem induratorum triplex natura in eo posita sit, quod materia morbifica peccat copia, frigiditate, & siccitate: ideo oportet caussā tumoris duri euacuare, calefacere, humectare: vt hæc sint præsidia emollientia. Quamuis Galenus dicat loc. citat. a medicis proprie vocari præsidium emolliens, quod dirigitur ad duritiem, quæ fit a frigiditate: &, si fiat durities a siccitate, nuncupari humectans: si a copia, vacuans, non autē emolliens. Sed de nominibus nihil erimus solliciti. Ad rem. In scirrho ratione materiæ duræ, oportet emollire: quare euacuare, calefacere, humectare. Quoad vitium, attinens ad vbi: hoc pertinet ad quietem, & motū. Ratione quietis, nihil ex vsu indicari potest. Quoad motū; indicatur remedium retrahens ad partes alias, a ventriculo. Quoad caussam generantem: variæ sunt hauriendæ indicationes, vt varia esse potest caussa generans: verbi gratia si caussa generans sit immoderata iecoris caliditas; oritur indicatio refrigerandi, &cæt.

Indicationes a caussa generante.

De præsidio abscessuum: & vnde Suppurantia indicentur.

Cæterum quædam monebimus circa caussam generantem purulentam materiam in abscessibus. Hæc ergo postulat præsidium in inflammatione, si metuitur ne hæc degeneret in abscessum: nā si fiat inflammatio, quæ citra abscessum possit terminari; non est cogitādum de præsidio respiciente caussam generantem pus. Si igitur inflammatio in pus & in abscessum mutetur: studendum est vnice vt sanguis in bonum pus mutetur. Licet enim suppuratio non sit vera concoctio; propterea quod pus etiam optimum nec indiuiduum, nec speciem seruat: est tamen puris generatio maturitas quædam putrescentis sanguinis, & hinc quoque concoctio, sed metaphorica: in qua portio benigna requiritur sanguinis, quantum fieri potest: & requiritur etiam calor naturalis. Cū igitur expediat, vt pus generetur, sed bonum, quantum fieri potest: iccirco ad duo respicere oportet: nimirum ad sanguinem, vt habet rationem materiæ e qua, & ad calorem naturalem, vt habet rationem agentis. Quoad sanguinem, cum a benignitate recedat, vt putrescit, & quanto magis putrescit, tanto magis recedat a naturali statu: iccirco ne putrescat, oritur indicatio refrigerandi & siccandi: cum putredo vigeat, vi caliditatis & humiditatis. Cæterum cum sanguis putrescens quandoque ad frigidum vergere possit, ideo oritur indicatio calefaciendi. Si contingat, vt sit crassior, oritur indicatio attenuandi: si tenuior, incrassandi, vt bonum generetur pus. Quoad agens: cum sit calor naturalis, qui turbatur & offenditur in suppuratione a calore extraneo: ideo in puris generatione indicationes sunt capiendæ a calore tum extraneo, tum naturali. Vnde ratione caloris extranei, oritur indicatio refrigerandi: ratione autem caloris naturalis, hic seruandus est, secundum substantiam, seu quātitatem & qualitatem. Et cum caloris naturalis substantia sit vaporosa, qualitas sit caliditas: ratione substantiæ indicatur præsidium vaporosum, ratione caliditatis indicatur præsidium calidum, in eodem caliditatis gradu, in quo est pars, in qua debet fieri suppuratio. Et quia hæc dicta sunt magni momenti, non fuerit præter rationem, vtrumque dictum probare Galeni testimonio. Et primum, quoad præsidium vaporosum; hoc insinuauit Galenus cap. 4. libr. 5. simpl. (*rbimirari subit, quomodo hæc Galeni loca intelligant, qui statuunt non esse differentiam inter calidum insitum & differentiam.*) Galenus ait, cataplasma e triticea farina confectum in natura temperata calorem non alterare, sed tantum in substantiam agere: vnde c. 5. subdit, catellos, ventriculo impositos, calorem secundum substantiam & copiam augere, non secundum qualitatem: vt capite 7. concludat, medicamētum pus mouens, ad differentiam emollientis, quantitatem potius, quam qualitatem augere: & propterea medicamentum pus mouens, quantitate potius quam qualitate agere. Et fundamentum est: nam calidum innatum secundum substātiam assiduo dissipatur, permanet autem idem caliditatis gradus, nisi aliquod extrinsecus occurrat: vnde pus mouens, cum sit calidum in eodem gradu, in quo est calor, caloris qualitas non mutatur: & cū idem seruetur caliditatis gradus: calor naturalis secundum qualitatem non patitur. Hinc medicamentum pus mouens, quamuis tenuitate sua calefaciat; non dicitur tamen agere, quia non mutat caliditatem caloris naturalis, sed eam seruat. Verum cum pus mouens sit calidum & humidū, & proinde obtineat subsistentiam, quæ prompte euaporat: ideo medicamentum suppurans habet substantiam vaporosam similem substantiæ calidi innati: vt propterea substantia calidi innati augeatur a vapore, seu a substantia vaporosa, prodeunte a suppurantib.

Pro-

Proinde cum calidum mutetur secundum substantiam,& augeatur beneficio suppurantium:secundum hanc rationem patitur calidum innatum secundum substantiam,id est,secundum quantitatem: ideoque sicuti calidum innatum secundum substantiam, absumitur,ita operæ pretium est vt reparetur. Et,cum hæc sit vis medicamenti suppurantis, vt augeat caloris quantitatem,non qualitatem;iure Gal. dixit, suppurans agere non qualitate, sed quantitate. Ex his igitur colligi potest, satis differre suppuratorium ab emolliente. Sed Gal.cap.2.lib.5.simpl. ait, pus mouens esse calidum & humidum: & hac ratione fieri, vt corporis humiditas secundum substantiam consumetur,vt astrictione sit opus: & concludit Galenus, medicamenta suppurantia,nec substantiam absumere,nec augere. Propterea, cum e Galeno suppurantia modo augeant substantiam calidi innati, modo imminuant,modo nec augeant,nec imminuant:ideo vt intelligatis Gal.sciendum, humiditatem in corpore existentem,bifariam considerari posse: altero modo, vt pertinet ad partes similares, siue sit humiditas rorida,siue sit humiditas apposita:deinde consideratur humiditas, vt pertinet non ad partes viuentes, sed ad calidum insitum: (*calidum insitum aliud est a temperamento: crasis enim pertinet ad partes similares, seu viuentes:calidum innatum est quid extra partes viuentes: ideoque calidum insitum obtinet humiditatem, quæ est alia ab humiditate partium viuentium.*) His cognitis, satisfacientes difficultati, dicimus: si primo modo sumatur humiditas, vt pertinet ad partes similares;hæc non augetur a suppurantibus. Si autem secundo modo sumatur humiditas, scilicet vt attinet ad calidum innatum; secundum hanc rationem pus mouens potest augere substantiam calidi innati: & ita est intelligendus Galenus capite quinto. Hæc solutio est Galeni capite quarto, libro quinto, simplic. vbi ait, pus mouens naturales partis humiditates, nec augere,nec minuere: sed augere naturalis caloris humiditatem,non partis. Hactenus igitur locuti sumus de præsidio vaporoso. Quoad præsidium calefaciens; indicatur hoc a calido insito: quod vt seruetur, suppurans postulat in eodem caliditatis gradu, in quo est calidum innatum. Hæc veritas confirmatur Galeni testimonio,ait enim capite secundo, lib.5. simpl. pus mouens esse calidum & humidum, vt caliditatem producat similem corpori. Et addit capite quinto,pus mouens,obtinere crasin æqualem: vt vim habeat potius conseruandi, quam alterandi partes, in quibus fit suppuratio: vt in suppuratione augeatur humiditas, & calor conseruetur. Cæterum animaduertere oportet,non adesse materiam; quæ possit & substantiam augere, atque etiam calorem conseruare,nisi omnia adsint,quæ adiumentū præstent: vt si verbi gratia sanguis, qui debet mutari in pus, iusto sit humidior, & caro sit conuisa. Propterea in phlegmone,dū animus est pus generare, ratione sanguinis, si contingat vt sit vitiosus, per contrarium corrigendus, calor extraneus remittendus, & refrigerandus: opus etiam est augere substantiam caloris naturalis,& seruare temperiem. Sed dubitatio oritur:siquidem quispiam suspicari posset, nos fuisse diminutos. Nam Gal.c.8.lib.5.simpl.ait,medicamentum suppuratorum opus esse, vt sit emplasticum, viscidum:& rationem reddit, inquiens: cum pori nostri corporis debeant occludi, vt halituosus spiritus includatur, opus esse, vt pus mouens sit viscidum. Nihil autem nos de viscoditate diximus? Responsio facilis est:etenim verum est, ad suppurationem celebrandum opus esse præsidio, donato caliditate simili, cum caliditate corporis, & vaporosa substantia, & præterea opus esse,vt sit emplasticum. Verum hoc præsidium sic habet, vt ea ratione, qua proponitur calidum, dirigatur in qualitatem caloris,id est, indicatur a qualitate caloris: vt vaporosum, dirigatur in substantiam caloris, id est, indicatur a substantia caloris. At viscidum,non dirigitur in calidum innatum: quia si dirigeretur, doctrina nostra fuisset diminuta: dirigitur ergo in medicamentum pus mouens, quod est calidum, humidum, vaporosum; & propterea, vt est tenue, cum huius caussa vim habeat nocendi, eget correctione, & proinde mistione viscidi medicamenti:nisi contingat, vt medicamentum pus mouens sit etiam viscidum, quemadmodum est triticea farina;at si verbi gratia vsurpetur aqua dulcis, optimum est permiscere oleum, vt corrigatur aquæ tenuitas, & medicamentum fiat calidum, vaporosum, & emplasticum. Verum cum hæc doctrina pertineat ad methodum medicamentorum: ideo de præsidio hoc emplastico rationabiliter in sermone de indicationibus nihil a nobis dictum fuit.

Tumor ventriculi est malum insignis momenti: nam necessario adest vehementia & essentiæ, & dignitatis. Essentiæ quidem adest vehementia;nā dum tumor lędit operationes, vt non habeat rationē symptomatis,sed morbi, dubio procul est magnus recessus a naturali statu: quare insignis vehementia essentiæ. Et præterea intenditur vehementia essentiæ;quoniam in ventriculi tumore, de quo loquimur, quæ sunt preter naturam,sunt plura;siquidem annexa est intemperies;est enim morbus in magnitudine aucta, cum intemperie. Dignitatis adest vehementia:nam afficitur ventriculus, qui ducere potest in consensum præcipua viscera:& cum Gal.c.17.lib.11.meth. instar hepatis alimentū concoquit pro toto corpore: vt in tumore tum iecoris,tum ventriculi, opus sit tenuiori cibo, quam in alijs tumoribus. Vnde Gal.ca.5. lib.10. meth. loquens de ventriculi inflammatione, ait:vitium esse mortiferum;his patientibus, qui imbecilles obtinent vires: nam inflammatio prohibet alimentum, quo tamen eget virtus debilis. Adhæc vehementia dignitatis intenditur,cum hoc vitium spectet ad intemperiem:quoniam cum Gal.c.12.lib.7.meth. etiam temperies dignitatem sibi vehementem vendicat. Concludendum ergo tumorem ventriculi non exigui esse momenti.Sed pro vi differentiarum periculum intenditur.Quoad differentias ratione formę, cum sit magnitudo aucta cum intemperie: quoad vehementiam essentiæ,ratione magnitudinis auctæ, vt magnitudo est vel magis, vel minus aucta,ita intenditur & minuitur periculum. Ratione autem intemperiei;quid possit intemperies, diximus in sect. de intemperie ventriculi. Quoad vehementiam dignitatis,est summa vehementia, si afficiatur totus ventriculus: remissior vehementia, si afficiatur secundum partem. Et quoad partem,est remissior dignitatis vehementia, si afficiatur ventriculus secundum partem externam.Quoad internam, remissior est vehementia dignitatis;si afficiatur ventriculus secundum partem internam, minus imminet vehementia facultatis. Quoad differentias quæ sumuntur ab efficiente, primum varia est vis,pro varietate speciei,pro discrimine vitij,pro diuersitate caussæ generantis. Declaro,sed posthabita vehementia dignitatis; idem enim dicendum esset,quod modo est propositum. Quoad speciem:cum sit flatus, sanguis, bilis, pituita, melancholia, & pus: notandum, flatum magis recedere a naturali statu quam recedat sanguis; minus tamen periculosum esse tumorem flatulentum,quam sit tumor inflammatorius: ratio est,quia licet vehemētia essentiæ sit intensior in flatu,quam in sanguine,vt hæ materiæ secundum speciem perpenduntur: tamen si inuicem conferantur penes vitia, cum sanguinis vitium sit vehementius vitio flatus, propterea statuendum,tumorem flatulentum esse minus periculosum. Quo ad materiam; malum est mitius,si fiat a sanguine, quam si fiat vel ab ichore sanguinis, vel a bile, siue flaua, siue atra. Vt,si seruetur paritas,minoris discriminis sit inflammatio, quam erysipelas, cancer, carbun-

Prognostica, in genere.

Prognostica differentiarū a forma.

Prognost. differentiarum a subiecto.

Prognost. differentiarum a caussa efficiente.

Prognostica speciei.

carbunculus; nam horum tumorum materiæ magis recedunt, quam recedat sanguis. Si autem materia sit vel pituitosa, vel melancholica, sunt materiæ, quæ secundum speciem magis recedūt a natura, quam sanguis: natura enim posita est in calido & humido, qualis est sanguis; pituita autem est frigida & humida; melancholia frigida & sicca: interim tamen inflammatio est magis periculosa œdemate & scirrho: nam sanguis est maioris actiuitatis, vt immineat vehementia facultatis. Quare vehementia essentiæ, prodiens a materia specifica, prout recedit a naturali statu; & præterea vehementia facultatis, prodiens a caussa specifica; ita se habent, vt necessarium sit statuere maius esse discrimen, dum adest maior actiuitas: & hinc fit, œdema & scirrhum, cum pendeant a specie magis recedente a naturali statu, sed exiguæ actiuitatis, tumores esse minus periculosos, quamuis longiori tempore possint expugnari. Si inuicem conferantur pituita & melancholia, statuendum est, melancholiā magis recedere a natura, nec minoris esse actiuitatis: & proinde scirrhum esse magis periculosum œdemate. Tandem si materia sit purulenta: huius vehementia, si dirigatur ad speciem, est satis insignis: siquidem pus etiam optimum est a toto genere præter naturam, & propterea minatur vehementiam facultatis: nec præter rationem, quoniā est malum, quod sequitur inflammationem, vi cuius facultas reddita est debilis: & præterea, non est materia purulenta exiguæ actiuitatis, cum producat vlcus.

Prognostica vitij.

Quod si perpendatur materiæ vitium, & primo secundum substantiam: si materia sit putrida, malum est magis periculosum: nam magis recedit a natura: & propterea quo putredo est insignior, eo etiam tumor est periculosior. Iccirco recte statui potest, inflammationē, erysipelas, cancrum, carbunculum, abscessum, esse vitia admodum periculosa: atque prout hæc mala pendent a materia insigniter putrescente, fit etiam, vt magis hi tumores periculosi euadant; quoniam vehementiæ insignis essentiæ additur vehementia facultatis. Secundum quantitatem vitium quo maius est, ita etiam augetur periculum: vnde Galenus capite nono, lib. de tumor. præter naturam dicit; dum magna est inflammatio, imminere gangrænam, & hinc sphacelum, & mortem: ratio est quoniam in gangræna membrum corrumpitur solum secundum partem, in sphacelo secundum totum. Notandum autem oriri hæc incommoda, cum Galeno capit. 9. libro secundo, ad Glaucon. propterea quod gangræna fit e magna inflammatione, & hinc e copioso admodum sanguine, vnde sanguis ita abundat, vt arteriæ ex angustia loci non possint attolli; quo fit vt adimatur transpiratio, adempta autem transpiratione calor insitus suffocatur, & materia inflammationis malignior euadit: hincque vis impertitur cordi, & sequitur mors. Si prognosticum capiatur a materia, vt peccat secundum qualitatē; primum, quoad caliditatem, & frigiditatem, statuendum est, vitium esse magis periculosum secundum caliditatē, quam secundum frigiditatem: ratio est: nam vbi viget caliditas, est contrarietas inter indicationes: quæ contrarietas non adest, dum materia peccat frigiditate: & propterea dum viget caliditas, vehementia essentiæ est insignior. Hoc confirmatur: nam dum materia caliditate peccat, resoluentia materiam, vt calida caliditatem intendunt: in tumore autem frigido, resoluentia, quatenus calida, frigiditatem remittunt. Et si inuicem conferantur tumores calidi; quo materia erit calidior, malum erit magis periculosum: vnde erysipelas est malum magis periculosum, quam inflammatio; quoniam in erysipelate caliditas est intensior. Idem est statuendum de materia frigida. Quoad materiam, vt est vel crassa, vel tenuis; crassa est periculosior: vnde scirrhus est vitiū periculosius, quam œdema & propterea carbunculus, cum producatur a materia & vehementer calida, & crassa; ob id hominem citius interficit, quam cancer. Quoad vitium secundum quietem; sicuti materia magis quiescit, ita vitium est magis periculosum: vnde flatus facilius superatur, difficilius tumor œdematosus, adhuc difficilius tumor scirrhosus; quoniam in scirrho materia pertinacissime quiescit. Quoad motum, pro varietate & termini a quo, & termini ad quem; varie prognosticandum. Ergo, si moueatur materia a termino a quo principali, vt a cerebro, & eo ipso vehementer affecto; & ventriculus in ratione termini ad quem, potius suscipiat, quam attrahat; malum erit periculosius: si contra, minus periculosum. Quoad caussam generantem, si vitium attineat solum ad materiam e qua; tumor facile superari potest: Excipitur autem abscessus. Hac enim ratione in tumore flatulento, si fiat e cibis flatulentis; in erysipelate, si bilis fiat e cibis biliosis; bona est salutis spes; at si in abscessu sanguis sit vehementer putrefactus: tunc; quamuis vitium sit solum ratione materiæ, tamen vitium est periculosum: quoniam e sanguine vehementer putrefacto, generatur pus, quod pessimum est: & propterea vehementia adest secundum essentiam. Quoad agens: cum sit dyscrasia partis & præterea sit etiam partis calor naturalis: dubio procul periculosior est tumor, si intemperies est admodum intēsa, & calor naturalis imbecillis: siquidem adest admodum insignis vehementia essentiæ: contra statuendum, si intemperies sit remissior: si calor naturalis minus imbecillis.

Prognostica caussa generantis.

Ratione euētus: quomodo futurus sit ad bonum, vel malum, diximus: vtrum autem cito vel tarde sit futurus; huius cognitio desumitur a materia, & intemperie. Quoad materiam: sicuti materia modo velocius, modo tardius mouetur: ita etiam indicat de euentu. Quare in tumore frigido tardus euentus, quoniam materia tarde mouetur: quemadmodum in œdemate, in scirrho, ad differentiam inflammationis, & erysipelatis. Quoad intemperiem: prout intemperies est maioris resistentiæ: ita est in caussa tardioris euentus: quemadmodum est intemperies in habitu, ad differentiam intemperiei in habitudine.

Euentus quālis & quādo sperandus.

De Curatione.

Quoad materiam chirurgicam; hæc dirigi potest, vel ad Sanguinem, vel ad alias materias. Si dirigatur ad sanguinem; patet probari venæ sectionem, hirudines, cucurbitulas: quotiescunque vitium est in sanguine. Quare cum in tumore calido vix fieri possit; vt non peccet sanguis: icc irco in tumoribus calidis, propositas materias vsurpabimus. Excipitur tumor calidus purulentus. Nam cum hic tumor purulentus, id est, abscessus, sequatur inflammationem; & rationi consonum sit, venam fuisse sectam, caussa inflammationis: & vires esse debiles: nō præter rationem est desistendum a vacuantibus sanguinem in abscessu. Cæterum, quoad tumores frigidos, id est, inflammationem, œdema, & scirrhum: in his cum generetur chylus pituitosus, vi cuius fit, sanguinem potius deficere: propterea in tumoribus frigidis non est sanguis vacuandus. Hæc de chirurgia, vt respicit sanguinem: vsus ex alibi propositis patet. Quoad chirurgiam, vt respicit alias materias a sanguine: materiæ hæ morbificæ vel Fluunt, vel sunt Fluxæ. Si fluant; probantur fonticuli, & potissimum in tumoribus frigidis. Si autem materiæ sint fluxæ; materia chirurgica probatur in abscessu, & in tumore flatulento. Declaro: quoad abscessum, quandoque ad ferrum confugiendum: non tamen in omni abscessu. Vnde Galenus ait, cap. 5. lib. 15. method. Si pus notabile in suppurante particula sit contentum, non expedit, quod nonnulli faciunt, protinus incidere, sed digerentibus est procedendum. At si contingat

Chirurgia. Sanguinis vacuatio.

Aliorum humorum vacuatio. Pus vt educendum.

puris

puris copiam non posse superari a medicamentis, oportet secare: nam oportet pus egredi, quod digestioni non cedit. Dicit autem Galenus loc. cit. secandum esse, vbi pus notatur editissimum; nam ibi cutis est tenuissima: & probat Galenus sectionem non magnam, quę myrti folia imitetur: in qua incisione, cum longitudo sit maior latitudine, obiter admonet Galenus in abscessu inguinum longitudinem per transuersum esse ducendam, non autem per membri rectitudinem. E quibus verbis colligendum: primum, cum pus vacuari possit, & insensibiliter, & sensibiliter; tutius esse insensibiliter euacuare: Verum, si puris copia vrgeat, necessarium esse sensibiliter euacuare. Secundo colligendum; cum materia quæ euacuatur sensibiliter, sit tum medicamentis, tum materia chirurgica sensibiliter vacuanda: quoad medicamenta, deinceps proponenda, hæc probantur, dum abscessus attinet ad partem internam. Quoad ferrum: ad hoc confugiendum, dum abscessus extra vergit: incisioque vtilis est eo loci, vbi pus est magis imminens; ibi enim tenuior cutis est. His verbis Galenus respicit ad *vbi agendum*, ratione ferri: nam cum vbi agendum indicetur a subsistentia secūdum regionem ventriculi, quemadmodum sectio ratione materiæ morbificæ opportunior est in regione attinente ad ventriculum; expedit tamen caussa virtutis, non indifferenter secare, sed incidere partem, cuius sectionem melius sustinet virtus: hæc autem pars est tenuior quam cognoscimus ex eminentia puris. Præterea notandum, cum Galenus dixit, probari sectionem ad similitudinem foliorum myrti: proponere Galenum sectionis *modum*, qui est extra methodum medēdi, & attinet ad doctrinam materiæ chirurgicę. Et ideo extra methodum medendi datur non tantum methodus medicamentorum, & alimentorum, sed etiam materiæ chirurgicæ. Ratione flatulenti tumoris; si dolor vrgeat, (cap. 6. lib. 2. ad Glauc.) magna cucurbitula, cum copiosa flamma applicanda, vbi est flatus.

Flatuum vacuatio.

Pharmaceia: ad materiam tumoris.

Non loquar de communibus medicamentis: de his enim dixi in cephalagia, & dyscrasia ventriculi: & quæ desiderantur, proponentur in doctrina de febribus. In præsentia autem oportet respicere ad medicamenta, quæ diriguntur ad materiam tumoris. Et in genere ratione cuiusque materiæ debent esse medicamenta euacuantia: caussa abscessus etiam pus mouentia. Et præterea si perpendamus medicamenta caussa abscessus; sunt vacuantia insensibiliter: dum materiam vel intro pellunt, vel foras euacuant, vel siccando absumunt. De his ergo dicendum: vt cōstet in quibus tumoribus hæc medicamenta sint vsurpanda, & quæ magis in vno, quam in alio. Reprimentia dimittenda sunt in tumore flatulento, in œdemate, in scirrho, in abscessu: nam horum tumorum materiæ, reprimentibus non cedunt, sed vi reprimentium magis contumaces euadunt. Probantur autem in inflammatione, in erisipelate, cancro, carbunculo. Verum in tumore calidiore reprimentia sint magis efficacia. Atque in omni tumore notandum, e ca. 20. lib. 13. method. dum medicamenta exhibentur, *abstinendum esse a chalcantho, misy, sory, & c.* quibus vis corrumpens est mista. Exhibet autem hæc Galenus capite sexto, libro 5. method. nam in sputo sanguinis ex erosione probat pastillos Andronios, qui conficiuntur e calcantho. Sciendum calcanthum, & alia id genus medicamenta, bifariam accipi posse: vel vt adstringunt, vel vt siccant. Si capiantur ea ratione, qua adstringunt, & habent vim reprimendi; non sunt medicamenta hæc a chalcantho exhibenda, ratio est, quia non caremus medicamentis alijs, quæ sunt amica naturæ, quæ reprimere & ipsa valeant ad similitudinem chalcanthi: verbi gratia, balaustium, hypocistis, quæ non minus astringūt, quam chalcanthum, & propterea non debemus vti chalcantho, cum alia sint medicamenta tutiora, æque adstringentia. Si sumantur vitriolata, et habent vim siccandi: his medicamentis quandoque vti cogimur; dum scilicet celerrime est exsiccandum, quemadmodum in profusione sanguinis, e materia erodente: nam si illico occurramus, nisi quamprimum materia illa abradens absumetur & exsiccetur, nulla relinquitur salutis spes: & potissimum medicamēto a chalcantho vti cogimur; quoniam desiderantur alia medicamenta amica, quia ita siccent, quemadmodum pastilli e chalcantho cōfecti. Sed ad rem redeamus: cum in tumore ventriculi opus sit vti reprimentibus, modo intensioribus, modo remissioribus, vt tumoris materia, est vel magis, vel minus calida: primū, si tumoris materia ab insigni feruore recedat, id est, si non sit admodum calida, probatur medicamentum cōfectum *e mentha, mastiche, absinthio, & miua cydoniorum simplici*: Si calidior sit materia; probatur medicamentum cōfectum *e rosis, santalis, e caphura, e cydonijs, e myrto, granatis, & succo immaturo vel limonis, vel citri, atque omphacio*. Quoad rectam horum medicamentorum administrationem: in primis quoad *quantum agendum*: cum reprimentiā possint esse vel minus, vel magis frigida, præterea possint administrari & intus, & extra: quoad minus frigida, & quæ potius assumuntur, seu intus administrantur, hoc præscribi potest: ℞. *pulueris menthæ, mastiches, absinthij pontici ana gr. xv. cum miua cydoniorum simplici fiant pilulæ, N. v. & omnes exhibeantur*. Si autem medicamentum est applicandum, hoc modo præscribetur: ℞. *olei rosat. complet. masticini, de absinthio ana ℥.ß. pulueris mastiches, nucum cupressi, specierum diarhod. Abb. gr. vij. ceræ lotæ in vino tenui ʒ.ij. Misce, fiat linimentum. Animaduertetis in hoc medicamento reprimente imponi ceram lotam, non vino crasso, sed tenui, vt sit vehiculum reprimentium*. Quoad reprimentia frigidiora, & primum si exhibeantur, ℞. *pulueris rosarum rub. corollarum rubrorum, santalorum, rub. ana ℈.ß. caphuræ gr. v. cum omphacio, vel vino granatorum, vel succo cydoniorū, fiant pilulæ, N. v.* Si autem medicamentum est applicandum: ℞. *carnis cydoniorum sub cineribus decoctæ, carnis pirorum immaturorum similiter decoctę ana ℥.ß. succi pasularum immaturarum ʒ. iij. granati integri & contusi ʒ. ij. pulueris ros. rub. santalorum, corticis cucurbitæ, portulacæ ana gr. xv. olei cydoniorum, myrtini ana ℥. vj. olei masticini ʒ. ß. farinæ hordeaceæ ℥. j. fiat emplastrum*. Quoad *modum*: in tumore calidiori; reprimentia actu frigida, sed moderate, exhibeantur & moderate calida admoueantur. In tumore autem minus calido, actu calida sunt vsurpanda reprimentia, at minus calida sunt exhibenda, magis actu calida dum applicantur. Ratio est: quoniam tumoris materia calidior, valentius fluit & mouetur, ideoque ægrius cedit reprimentibus: vnde quæ actu frigida sunt, cum efficacius reprimant, in calidiori materia potissimum probantur. Verū actu frigida vehementer, prohibet calor ventriculi: siquidem ventriculi calor similia postulat: & multo magis actu frigida prohibentur a partis externæ calore: nam hic est imbecillior calore ventriculi; accedit, medicamenta quæ applicentur actu frigida, vim suam reprimentem non posse communicare materię lædenti ventriculum; quemadmodum efficere possunt, quæ exhibentur intro & ob id reprimentia actu frigida possunt exhiberi, non debent autem applicari. Quoad *quando agendum*: reprimentia administranda, dum materia morbifica reprimenda præsens vincit alia indicantia: quare sunt administranda; & post totius euacuationem, & dum materia fluit, vel etiam iam est fluxa, & nondum est impacta. Et ob id reprimentia probantur in principio & augmento, & valentiora in principio: non probantur in statu, neque in declinatione; nam impacta materia reprimentibus non cedit. Nec improbandi sunt medici, qui & in statu

Reprimentia.

Cautio, de reprimentibus vitriolatis & acribus.

Materiæ reprimentium.

Vsus reprimentium.

statu, & in declinatione vtuntur oleo mastichino, vel de absinthio: nam hi prudentes medici his medicamentis non vtuntur tanquam reprimentibus, sed gratia caloris naturalis, ne dissoluatur: ideoque hæc astringentia miscent, ad corrigendum resoluentia.

3. Emollientia, seu resoluentia imbecilliora.

Quoad *Resoluentia*, & ca. 4. lib. 2. ad Glauc. sunt duplicia: nimirum vel debilia, & vocantur Emollientia; vel Validiora, & nomine generis dicuntur Resoluentia. Quoad emollientia, de his dicit Galenus; emollientia vocari, quæ calorem habent tepidum, non vehementem, & humiditatem nec multã, nec omnino minimam; etenim, vbi minima est humiditas, medicamenta plus quam oportet siccant; vbi autem copiosior est humiditas, medicamenta nihil omnino resoluunt. Emollientia igitur habeant vim resoluendi: dicant alij quicquid velint. Et Gal. capite secundo, libro quinto simp. ait, emollientia esse calida & humida; ea ratione, vt sint calidiora pus mouentibus, & ob id intensiorem accendant caliditatem, quam sit in corpore patiente, vt resoluant, hincque resolutio fiat vi caliditatis, cui humiditas non suffragatur, quoniam humiditas est admodũ exigua; sed nec humiditas refragatur, quoniam admodum copiosa non est. Quare emollientia, cum vim obtineant resoluẽtem, & dum fit resolutio, fiat exsiccatio: rationabiliter Galenus capite sexto, lib. quinto simpl. statuit emollientia calefacere & exsiccare: calefaciunt quidem, nam sunt calidiora corpore patiente: siccant quoniã vi caliditatis, insensibiliter per halitum digerunt. Quanquam autem emollientia, & pus mouentia excedunt caliditate, & calidiora sunt corpore patiente, tamen non sunt magnopere calida: & hinc capite sexto, libro 5. simpl. & capite quarto, lib. 2. ad Glauc. Galenus ait; emollientia præter id, quod sensim per halitum digerunt, materiam concretam, seu congelatam fundere; vt materia quid simile patiatur, illis, quæ sub Sole funduntur. Et propterea cum emollientia nonnihil sint calidiora passo, & præterea aliquantisper humida; fit vt hæc medicamenta prorsus aduersentur duritiei: nam, cum durities fiat a concretione, a repletione, & a siccitate; & hæc omnia concurrant in scirrho: medicamenta emollientia, per calorem occurrunt concretioni: per calorem intensiorem caliditate corporis, occurrunt repletioni, vt insensibiliter minuunt: & tandem emollientia, quatenus humiditatem continent, occurrunt siccitati: & propterea materia morbifica siccior, sicuti ope humiditatis attemperatur, ita a caliditate promptius funditur & digeritur. Cum ergo hæc sit emollientium natura; iure Galenus cap. 1. lib. 2. ad Glauc. pro exemplo proponit *medullas, adipes, & capite 7. lib. 5. simp. proponit bdellium, styracem, galbanum, ammoniacum. sed probatur etiam malua, althæa, & hæc simplicia secundum radices, secundum folia, flores, & mucilaginem: addatis pasſulas dulces (non acerbas) fœnumgræcum, melilotum*. Inter composita, *emplastrum de meliloto, diachylon simplex, diachylon cum gummis*. Vnde pro iunioribus si medicamenta exhibeantur: *℞. ammoniaci ʒ. ß. cum mucilagine althææ, fiant pil. iij. quibus deuoratis, exhibeatur ʒ. j. pasſularum, cum decocto rad. althææ ad ℥. j.* Acceptis pilulis pro emollitione; hoc illico medicamẽtum exhibeatur: *℞. caricas N. iij. pasſularum dulc. ʒ. j. rad. alth ʒ. ij. aquæ communis* ℔. j. *fiat decoctio ad consumptionem vnius tertiæ. ℞. prædictę decoctionis ℥. ij. fiat potio.* Si autem extra sint applicanda emollientia: *℞. medullæ vitulinæ, adipis anserini, ana ʒ. ß. ammoniaci, bdellij, ana ʒ. j. mucilaginis althææ, seminum lini, ana ʒ. ij. olei amygd. dulc. ʒ. j. & pro relaxantium correctione mastiches ʒ. ß. Misce.* Hæc de *quãtum agendo*, ratione emollientium. Quoad *modum*: emollientia actu calida sunt administranda, cum agunt caliditate, & præterea materia emollienda ope caliditatis funditur: adhæc materia vacuanda

Materia remollientiũ.

Vsus emollientium.

A magis cedit actu calidis. Quoad *tempus*: vtendum emollientibus, dum materia dura præsens vincit alia indicantia, id est, dum durities pendet a concretione & siccitate, siquidem, si pendeat solum a repletione, prout materia replens vincit, pro eo licet vti potius vehementer resoluentibus, quam emollientibus. Hæc dicta sint de emollientibus, id est, de debiliter resoluentibus.

Quoad *valide resoluentia*; hæc sunt calida & sicca, tenuium partium, & probantur in tumore tum calido, tum frigido, & ob id Galenus cap. 21. lib. 13. meth. eadem probat, & in phrenitide, id est, in tumore calido, & in lethargo. De quibus resoluentibus diximus in dyscrasia frigida ventriculi cum materia. Sed propter iuniores notandum: probari medicamentum, *si conficiantur e schœnãtho, calaminthа, maiorana, serpillo melissa, aromatibus, guaiaco, sassafras*: & inter composita probant *diatrionpipereon. diacyminũ, B diagalanga: probãtur etiam trochisci de rhabarb. magnę, antidotiꝛ item olea & cerata ex his confecta. Hinc Galenus cap. 6. lib. 2. ad Glauc. in tumore flatulento probat medicamentum confectum ex oleo, in quo ebullierint medicamenta calida & tenuis substantiæ: quemadmodum est cyminum. semen apij, marathri, dauci, & similium.* Et si contingat, vt frigidior sit ventriculus, licet addere *rutam, grana lauri, oleum laurinum, item vinum generosum, in quo fieri debet decoctio in duplici vase, ad consumptionem vini.* Auicẽnas ad resoluendum materiam in potu exhibebat *castorium, cum oleo antiquo, & aceto scillitico.* Vt mirandum non sit, si nos hoc tempore non extirpemus tumores ventriculi, quia solum mitioribus vtimur. Vnde propter iuniores: *℞. castorij ℈. ij. olei antiqui, aceti scillitici ana ℥. j. Misce, & fiat potio. Aetius dicit. aristolochiam longã et rotundam ad ʒ. j. exhibendam. Dat etiam decoctum calaminthę, aut polij scilicet montani, cũ exiguo melle, & C paucissimo pipere, tenuissime trito. Probat etiã Aetius ouillum talum, vstum bibitũ. Idem ad extra probat vesicam bubulam, aqua et oleo semiplenam: sed loco aquę, etiam vino vti licet. Et vrgente necessitate, ascendit etiam ad cataplasma e sinapi.* Hæc de resoluentibus: quorum vsus patet e traditis de intemperie ventriculi. At notandum, pituitã; œdematis caussam, quid peculiare postulare. Nam expedit, cum medicamentis calidis & siccis, tenuisque substantiæ, miscere adstringentia: quod Galen. tradit cap. 3. lib. 2. ad Glauc. statuens, in œdemate curationis intentionem esse mistam; cum expediat aliquid substantiæ dissoluere, & aliquid congregare, & restringere: nec præter rationem; siquidem e cap. 6. lib. 7. metho. austera medicamenta humiditatem absumunt, dum partim ebibunt, partim in sinum ventris per exiguos meatus humiditatem exprimunt, partim ad continentes partes D tendunt: Et propterea hæc sunt medicamenta quæ euacuant, seu consumunt; sed exsiccando, non autem quod, euocent materiam ad circumferentiam: vt componantur hæc medicamenta *ex aceto, sale, cinere; ideoque probatur lixiuium cum alumine.* Hæc de medicamentis caussa cuiuslibet tumoris: excepto tamen abscessu.

Quoad medicamenta igitur, quibus vti licet gratia abscessus; scire oportet esse pus Mouentia, & pus Euacuantia. Quoad pus mouentia; sunt quæ fouent calidum innatum, quod pus optimum generat, & præsertim si foueatur. Quare probantur medicamenta calida, humida, vaporosa, viscida: & cum Galen. capite octauo, libro quinto simp. non mordacia, seu acria, quæ vim habent liquandi, attrahendi, & non adhærent parti: Oportet autem vt medicamentum pus mouens parti adhæreat. Quare ca. 4. lib. 5. simp. probatur *farina triticea, quę e cap. 8. lib. 5. simp. debet esse pura, sine furfuribus;* siquidem est calida, humida, emplastica, mordacitatis expers: probatur item medicamentum cõfectum *e caricis pinguioribus, e dactylis*

5. Resoluentia valide.

Materiæ resoluentium.

Vsus resoluẽtium.

In œdemate adstringẽtia miscenda resoluentib.

4. Suppurantia.

Materiæ suppurantes.

Stylis pinguibus, ex amygdalis dulcibus, althea, malua, oleo communi, adipe suillo, vel gallinaceo. Quibus medicamentis quandoque addenda sunt frigida, quandoque calida: frigida quidem, ratione calidioris sanguinis, uel calidioris uentriculi: item, si a calore extraneo turbetur calor naturalis: calida uero ratione frigiditatis uel sanguinis, uel uentriculi. Quoad frigida igitur; erunt ueluti *decoctum cydoniorum, violarũ, cum exiguo lacte vel asinino, vel caprillo; & si horũ copia non adest, licet uti lacte vaccino.* Calida sunt ueluti medicamentum confectum *e granis pini, cum exiguo orobo: licet etiam uti radicibus petroselini, sed viridibus; quia loquimur non de resoluentibus, sed de pus mouentibus. Praeterea probatur medicamentum, confectum e sapa. Adhec probantur semina lini, radices cucumeris agrestis, farinaq; orobi, oleum anethinum, liliorum alborum, diachylon cum gummis.* Hæc de pus mouentibus. Quorum usus hic esse potest; si pus mouentia exhibeantur: *℞. caricarum, dactylorum ana ℥. ß. lactis amygdalini ℥. j. sapæ ʒ. ß. Misce. Et huius medicamenti dosis ʒ. ij. ad ℥. j.* Si autem pus mouens est extra administrandum: *℞. adipis suilli, rad. althææ sub cineribus decoctæ ana ℥. ß. olei amygd. dul. ℥. j. farinæ triticeæ puræ ʒ. vj. & fiat emplastrum.* *Modus* horum medicamentorum est, ut medicamentum pus mouens, nunquam actu frigidum administretur. Et *tempus* opportunum est, dum sanguis, qui in pus mutari debet, uincit alia indicantia: & patet uincere alia indicantia, dum ea est copia, ut non possit resolui. Et *locus* etiam patet: nam, cum & calor naturalis, & sanguis in pus mutandus, subsistentiam habeant secundum uentriculum: & per os, & extra hoc medicamentum est administrandum: quamuis liberalius modo intro, modo extra; prout sanguis attinere uidetur ad partes uel intimas, vel extimas.

Vsus τῶν ἐκπυητικῶν.

5. Euacuantia pus sensibiliter.

Cum autem medicamentis quoq; pus sit uacuandum: non improbantur proposita resoluentia. Sed oportet etiam quandoque confugere ad medicamenta uacuantia sensibiliter: quæ habent uim attenuandi, laxandi, & soluendi continuitatem parietum abscessus: ut hinc opus facile egrediatur: ueluti est medicamentum confectum e *decocto caricarum, passularum, glycyrrhizæ, maluarum, addita mulsa, cum pipere, & radice ireos.* Et urgente necessitate, ascendendum *ad synapi, cum sale*; quo assumpto medicamento agitandus est uentriculus uomitu, tussi, sternutamento, vt fiat disruptio. Et si contingat, ut post ruptionem pus non euacuetur; estote diligentes, & exhibeatis *mel rosatum solut.* Et deinde fiat agglutinatio: sed de agglutinantibus sequenti capite. Notandum, ut exhibeantur medicamenta in summa dosi, quoniam uehemens est puris actiuitas: & exhibeatis actu calida, non frigida. Et præterea, quamprimum exhibeatis: nam periculum est in mora. Et expedit tum exhibere, tum quandoque applicare. commen. 48. lib. 1. prognost. & c. 7. lib. 2. ad Glauc. Diæta patet, ex alibi dictis.

Vsus.

CAPVT V.

De Vlcere ventriculi.

Nomen.

PEr uentriculi ulcus, intelligimus solutam unitatem, distinctam a vulnere: nam de vlcere, non de vulnere loqui instituimus. Generatur uentriculi ulcus, dum caussa morbifica agit in uentriculum; & ita agit, vt uentriculi substantia per modum modo abrasionis, modo uia erosionis, absumatur, & unitas soluatur. Atque ob id vlcus uentriculi est soluta unitas, cum magnitudine imminuta uentriculi, producta a caussa mordaci. Hæc finitio colligitur e Galeno passim, & lib. 3. 4. & 5. methodi: quemadmodum alibi fusius declarauimus, in sermone de ulcere corneæ. Quare Forma est soluta unitas, cũ imminuta substantia: hincque vlcus est affectus mistus e soluta vnitate, & magnitudine imminuta. Subiectum est ventriculus: quo distinguitur vlcus ventriculi, ab vlcere aliarum partium. Caussa efficiens, est caussa mordax; ad differentiam vulneris: de cuius specie & vitio saltem dicemus; nam ex alibi traditis patet caussa generans. Quoad speciem; caussa est Interna vel Externa. Interna esse potest quilibet succus, & cum Auicenna etiam materia catarrhalis, & atra bilis; vnde prodit vlcus cancrosum. Externa caussa potest esse Necessario occurrens, vt agrumina, id est, allium, cepæ, &c. vel Non necessario occurrens, veluti medicamentũ corrodens, venenum corrodens. Quoad vitium; quãuis pertinere possit ad substantiam, quantitatẽ, qualitatem, & vbi: tamen communiter & necessario spectat ad caliditatem, cuius caussa fit exulceratio: quod cognoscens Auicennas, inquit, vlcus fieri propter acuitatem humorum; additque, multoties etiam fieri e catarrho mordicante, recipiente putredinem. Notandum Auicennam rationabiliter addere putredinem: nam succus mordax esse potest vel propria ratione, vt bilis flaua, bilis atra; vel succus mordax esse potest ratione putredinis, non propria ratione, veluti in pituita, & materia catarrhali. Statutum ergo sit vitium commune in caliditate situm esse. Quantitatis vitium est copia: vnde Galenus cap. 3. l. 3. de temp. ait, agrumina cutim exulcerare, nam sincera applicantur; & præterea cutis calor cedit, non resistit: non ita exulcerantur partes internæ ab agruminibus, quoniam calor magis resistit, & præterea cum copioso cibo miscentur agrumina: quare opus est ad vlcerandum copia insigni.

Generatio.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens.

Differentiæ.

Differentiæ, quæ ad vlcus externum attinent, iam a nobis omittantur; agimus en[im] de interno. Ratione ergo formæ; soluta vnitas, cum magnitudine imminuta, dyscrasiæ calidioris vel est Expers, vel Particeps: & intemperies, est vel in Habitudine, vel in Habitu; vt vlcus cacoethes prodeat. Ratione subiecti; vlcus vel est in ventriculi parte Superiori vel Inferiori. Quoad caussam efficientem, vlcus producitur a caussa Interna vel Externa.

Signa.

Secundum Auicennam ventriculi vlcus indicatur e dolore pungitiuo, vlceroso, præsertim dum in ventriculum aliquod insuaue descendit: quo fit vt quiete dolor mitior euadat. Indicatur etiam ex inappetentia, e siti, e ructu fœtido, (quia vbi vlcus, ibi pus) e vomitu saniei, & e caussis prægressis vlceris. Ceterum cum vlcus possit corripere vicinas partes, id est, vel gulam, vel superna intestina; hæc ita distinguentur: si enim in gula sit vlcus; indicabitur e dolore in posteriori parte inter spatulas; item e dolore cruciante a collo seu ceruice, vsque ad pectoris initium, & præsertim intendetur dolor tempore deglutitionis. Si autem attineat vlcus ad intestina, indicabitur e dolore affligente circa vmbilicum, & infra, & dolor acerbior euadet tempore expulsionis. Si autem vlcus sit in ventriculo, indicabitur e dolore vigente in regione ventriculi, & augebitur dolor, dum cibus ingreditur ventriculum, dum etiam concoquitur, & præterea dum transmittitur in intestina: nam hoc tẽpore mouetur ventriculus. Quoad signa differentiarum, & primum ratione formæ: si coniuncta sit intemperies calida, cognoscetur e signis. Quoad differentias ratione subiecti, hæ differentiæ patent e traditis de tumore ventriculi. Et similiter patent differentiæ, quæ sumuntur a caussa efficiente.

Indicationes

Quoad præsidia: & primum si sumantur a rebus præter naturam: soluta vnitas indicat vnientia: caussa magnitudinis imminutæ, oritur indicatio regenerandæ carnis. Cum igitur opus sit præsidio & vniẽte, & carnem generante, cum sint præsentia impedimẽta, hæc remouenda. Impedimenta autem sunt, uel Morbus, vel Caussa. Si ergo morbus sit uel calida intemperies, uel tumor: quid indicẽt hi morbi, suis lo-

cis dictum. Si autem quod impedit est caussa, hæc caussa vel est Communis, vel Propria. Si caussa sit cõmunis, est tum Materia fluens, tum Alia caussa a constitutione morbi. Quare ratione materię fluentis, variæ oriuntur indicationes, pro varietate fluentis materiæ, & secundum speciem, & secundum vitium, & secundum caussam generantem: quemadmodum alibi exacte docuimus. Ratione autem caussæ morbificæ, diversæ a morbo, sive sit dolor, sive pituita, sive sordes: his contrarijs occurrendum. Si autem caussa impediens sit propria: primum si propria sit, vt respicit generationem carnis, hæc caussa impediens, nihil aliud est, quam duplex excrementum, nempe tenue, & crassum. Et hoc loco notandum, vtrumque excrementum, cum sit toto genere præter naturam, indicare præsidium e toto eradicans. Verum ratione excrementi tenuis, vacuare oportet per modum exsiccationis: ratione autem crassi, per modum detersionis. Si autem caussa impediens propria dirigatur ad agglutinationem, cum id quod impedit, sit sanguis etiam optimus fluens, & præterea raritas carnis; ob id oritur indicatio absumendi sanguinis, per modum exsiccationis; & oritur indicatio carnem raram leuiter densandi. Alia autem e parte, ratione rerum secundum naturam, in vlcere oritur calidum suppuratorium, id est, indicatur calidum, simile caliditati caloris naturalis: sed hoc calidum suppuratorium tenue indicatur; cum in vlcere ventriculi non sit caro contusa.

Prognostica, in genere.

Vētriculi vlcus est malum grauissimum, & ferme lethale, ob vehementiā dignitatis: corripit enim hoc vlcus ventriculum, nimirum viscus spermaticum, quod chylificationi destinatū est, & κυριώτατον. Cum igitur ventriculus sit membrum spermaticum; dum consumitur, exacte non potest refici. Quatenus autem ventriculus est chylosi destinatus; oportet ventriculum admittere cibum & potum: & hinc curatio redditur difficilior, tum quia virtus laborat caussa cibi, ad concoquendum cibum; tum quia cibi & potiones vim medicamentorum refringunt; & præterea dum cibi & potus descendunt, secum ducūt medicamenta, quæ cum hærere nequeant, parum agunt. Et tandem curatio est difficilior, ob sensum exquisitum: huius enim vi in consensum ducitur cor; patitur cerebrum; nec detergētia valida possunt administrari; propterea quod dolor fit intensus, hincque principes partes ita compatiuntur, vt subsequatur vehemētia facultatis. Sed pro vi differentiarum, discrimen etiam est varium. Nam ratione formæ, cum sit soluta vnitas, cum magnitudine imminuta, quandoque cõiuncta cum intemperie: ratione essentiæ insignior est vehementia, si soluta vnitas sit maior, & si magis est imminuta substātia; magisque intenditur periculum, si annexa sit intemperies, quoniam insignis est recessus a naturali statu. Quo fit, vt, si intemperies sit in habitu, vitium sit mortale: nam intemperies in habitu, est in caussa vehementiæ essentiæ adeo insignis, vt non possit extirpari: & propterea, (quod in externis patet partibus) cancer est periculosior carbunculo; hinc enim suppurari potest, ille non potest; quamuis in carbūculo atra bilis sit efferuescēs: & ratio est, quia in carbunculo intemperies est in habitudine, in cancro est in habitu. Præterea si vlceris sedes perpendatur: periculosius erit vlcus, si afficiat partes superiores, siquidem subsequitur syncope, tabes: ratio est; quoniam intenditur vehementia dignitatis & facultatis. Quoad differentias ratione caussæ efficientis: vlcus ventriculi erit periculosius, si fiat a materia vehementer putrida; a materia copiosiori, acriori: veluti si fiat vlcus virulentia venerea copiosa, attrabilaria: & ob id Galenus cap. 5. lib. de attrabile testatur, vlcus ab atra bile esse incurabile.

Prognostica differētiarū. 1. 2. 3.

Curatio.

Quoad præsidiorum materias. Primum si sanguis copia sua impediat vlceris repletionem; vena secanda, si virtus permittat. At virtus non permittit, si vlcus est progressum. Præterea dum vlcus progreditur, deficit sanguis.

Phlebotomia.

Quoad medicamēta: sufficiat hæc proponere, caussa Generationis carnis, & Agglutinationis. Caussa generationis carnis, probantur medicamenta vacuātia excrementa, per modum Detersionis, & Exsiccationis: quæ cum Galeno cap. 7. libro 4. meth. non debent esse mordacia: nam prohibentur mordacia a ventriculi virtute, cuius virtutis signum est sensus exquisitus. Verum expedit, vt validiora administrentur: pro excrementorum copia, & lentore. Contra si res habuerit, idest, si excrementa non sint ita copiosa, nec ita lenta: probantur debiliora, & præsertim in ventriculo æstuante. Quare probatur *aqua saccharata, aqua hordeacea, cum seminibus melonum, probatur serum lactis vel sincerum, uel cum lacte, probatur aqua B. Virginis, aqua Veronensis.* Expedit quandoque in his medicamentis immiscere *mannam, vel syr. rosa sol. quoniam opus est vt detersum excrementum euacuetur, non vomitu, sed vel per aluum, vel renes.* Si autem excrementum fuerit viscidius, quemadmodum esse potest in ventriculo non æstuante: probatur *mel non coctum, probatur mulsa non aquosa, probatur ius ciceruum, cum melle & succo passul. Probatur etiam aqua tegulæ, quæ reperitur in agro D. Petri, cum mele ros. sol.* Et si excrementum in vlcere fuerit putrilaginosum; cum Auicenna potestis ascendere etiam *ad hieram: sed deinde exhibeatis vel serum, vel aquam hordei.* Quoad vacuantia per modum siccationis, quibus vtimur gratia excrementi tenuis: probantur *tragacantha, thus, mastiche, sarcocolla, cornu cerui, cum aqua hordei, vel cum sero.*

Detergētia.

Exsiccantia.

Quoad agglutinantia: cum Galeno cap. 7. libro 4. meth. vti licet *hypocistide, balaustijs, gallis immat. malicorio, succo plantag. &c.* Notandum in calidiore ventriculo hæc medicamenta esse administranda, *cum aqua vel plantag. vel rosacea.* Si autem frigidior sit ventriculus exhibeatis *cum decocto mentha, cum vino austero: abstineatis a melle, quoniam abstergit.* Neque obstat: quamuis Gal. loco citat. proponat mel, simul cum glutinantibus: Galen. enim miscet mel, in ratione vehiculi, quoniam respicit ad vlcera remota; nos autem in præsentia loquimur de vlcere ventriculi: & propterea non est opus melle, ceu vehiculo. Quinimmo in praxi obseruetis, vt medicamentum diu maneat in ventriculo: ideoque non probatur dilutum admodum copiosum. Et præterea proderit admouere medicamentum *e pice nauali, addita mastiche, bolo Arm. sang. drac. & similibus astringentibus* Quod cognoscens Aetius, applicabat *ceratum ex oleo aut melino, aut rosaceo, cum aliqua portione thuris.* Dicta erit compar.

Agglutinantia.

CAPVT VII.

De Cardialgia.

Nomen.

PEr dolorem oris superni uentriculi intelligimus illud malum, quod uocāt Cardialgiam, idest, cordis dolorem. Vnde Galenus capite secundo, libro 2. method. ait, esse uitium, quod nomen capit a symptomate & loco affecto, idest, corde: at per cor, non intelligit Gallenus quod clauditur a thorace: sed intelligit os ventriculi supernum, quod teste Gal. c. 1. li. 8. κ.τόπ. uocabant cor medici antiqui. Vnde ex eodem Galeno, aphorism. 65. sectio. quarta, cum cardialgia capiatur pro crebro & ueloci cordis motu, & capiatur pro affectu oris uentriculi: in præsentia accipitur pro affectu oris uentriculi. At non accipitur pro omni dolore uentriculi: siquidem e cap. 8. libro 2. de Plac. medici non omnem oris uentriculi dolorem, uocant cordis dolorem, seu cardialgiam; sed illum tantum dolorem, in quo acrimonia humorum mordet: & pro-

& propterea subdit Galenus morsum fieri in angore, dũ morsiunculæ euidenter in ore ventriculi creantur. Quare colligendum, morsiunculas, seu morsum, quandoque esse euidentem; quandoque non ita euidentem. Si euidens sit; est cardialgia admodum exquisita: si non ita euidens, est cardialgia exquisita, sed non exacte. In præsentia autem de vtraque sermo est. Et ob id Galenus com. 30. lib. 3. prog. ait: medicos morsum oris ventriculi vocare cardiogmum, & cardialgiam. Vnde Galenus com. 30. sect. 1. lib. 1. proth. per cardiogmum intelligit cordis, seu stomachi morsum. Ideoque notandum, cum tres sint voces; nimirum cardialgia, cardiogmus, & cardiaca: cardialgiam esse nomen generis: cardiogmum, speciei, in qua specie est euidens morsus; cardiacam esse nomẽ speciei, in qua malum producitur a caussa venefica.

Generatio.

Cardialgia in genere producitur, dum caussa morbifica agit in os ventriculi, & ea violentia agit, vt soluat continuum, & producat qualitatem dolorificam, spiritalem, infensam calido insito ventriculi; hincq; fiat tristis sensatio; vi cuius compatiatur cor; vt hinc fiat mutatio in pulsu; hincque cor afficiatur vel leipothymia, vel syncope.

Definitio.

Et propterea cardialgia est sensatio corrupta oris superni ventriculi, dependens a solutione vnitatis, cum qualitate dolorifica, vehementer infesta, seu noxia.

Forma.

Forma est sensatio corrupta: quod cognoscens Galenus cap. 7. lib. 1. de sympt. caus. ait, cardialgiam esse symptoma e tactorio genere. Vnde notandum, ex cap. 8. lib. 2. de plac. tristem sensationem quandoque esse euidentem, quandoque non: vnde ægrotantes, de dolore quandoque conqueruntur, quandoque non, & communiter vocant angorem. Verum siue euidens, siue non euidens sit tristis sensatio; attinet ad tactum.

Subiectum.

Subiectum est os supernum ventriculi, quod tactus est organum seu subiectum. Quod hoc sit verũ, ait Galenus cap. 9. lib. 5. de vsu part. proponens sensoria tactus; tactus sensoriũ esse internas manus partes, & os ventriculi. Quæ sit horum verborum ratio, intelligetis e clarissimis anatomicis. Sensus enim tactus potissimum viget in his duabus partibus; sed differenter; viget in internis partibus manus potissimum gratia melioris vitæ, quia nihil potest esse in intellectu, nisi prius fuerit in sensu. Proponit autem Gal. os ventriculi, respiciens ad commodiorem vitã: propterea quod in ore ventriculi, beneficio huius tactus, fit appetitus cibi & potus; quæ conducunt ad commodiorem vitam. Gal. cap. 1. l. 8. κ. τόπ. & c. 8. l. 2. de plac. & c. 7. l. 1. de sympt. caus. statuit cardialgiam esse symptoma, quod attinet ad os ventriculi. Notandum autem, per os ventriculi in hoc affectu opus esse intelligere partes viuẽtes, neruosas, & substantiam calidi insiti; quod calidum insitum potissimum afficitur in angore, non in dolore: & hinc qualitas spiritalis molesta impertitur portioni neruosæ; vnde fit tristis sensatio, quam vocant cruciatum, seu angorem.

Caussa efficiens.

Dependet hoc vitium a solutione vnitatis, cum qualitate dolorifica vehementer infesta: nam doloris caussa immediata est solutio vnitatis, quatenus est obiectum improportionatũ tactus, & proinde est obiectum commune, hoc est motus: vt docuimus c. 7. lib. 1. de dol. capitis. Addimus cum soluta vnitate coniunctã esse qualitatem dolorificam vehementer infestam: per quam particulam distinguitur cardialgia a doloribus, in quibus non viget hæc qualitas dolorifica, vi cuius qualitatis imminet leipothymia & syncope. Vnde cum dolore non annectitur angor; quemadmodum cum cardialgia angor coniungitur. Hinc Galenus cap. 7. lib. 1. de symptom. caus. ait, cardialgiam esse symptoma satis infestum: quia respexit ad qualitatem illam infestam, vnde quandoque nascitur syncope cardiaca. Sed iam explicandũ, qua de caussa oriatur solutio hæc vnitatis, cum qualitate ita infesta. Prodit ergo hoc malũ semper ab Agente, seu vitio agentis; nonnunquam etiam e parte Patientis.

Exquisitus oris ventr. cũ li sensus.

Et hinc si paritas seruetur in agente, & discrimen sit in passo; in cardialgia non est exigua differentia: verbi gratia si malum producatur ab humore prauo eroden te, & os ventriculi non sit exquisiti sensus; malum erit mitius: si ἀναίσθητον; deterius, quia producitur qualitas dolorifica vehementer noxia. Et propterea Alexander cap. 9. lib. 7. scribit in cardialgia a virulento humore si os ventriculi sit exquisiti sensus, hunc patientem statim mori: nam qualitatis noxiæ auctor est, tum humor virulentus prauus, tum exquisitus sensus.

Caussa soluens continuum.

Species huius caussæ.

Vitiũ caussæ.

Cæterum, cum præter ἀναισθησίαν, cardialgiæ etiam caussa sit, quæ ita continuum soluit, vt spiritalis qualitas emergat infesta; nunc hæc caussa explicanda. Caussa igitur est Interna, vel Externa. Interna potest esse Vapor, & Minera. Minera potest esse Viuens, vt vermis; vel Vitæ expers; & tunc potest esse Ichor, vel Humor, & potissimum humor biliosus. Externa caussa esse potest medicamentum acre, venenum. Et huiusmodi caussæ agunt, prout vitium obtinent, secundum Formam, vel secundum Qualitatem, vel Vtroque modo. Secundum formam; dum caussa est toto genere præter naturam. Secundum qualitatem; dum caussa est calida, acris, mordax. Vtroque modo, dum caussa est & toto genere præter naturam, & simul mordax. Notandum, si caussa sit toto genere præter naturam, hunc affectum a medicis vocari cardiacum: si vitium sit in euidenti acrimonia, vocari cardiogmum: si non sit in ita euidenti acrimonia, dici cardialgiam. Sed breuiter circa vitia singularum specierum digrediemur. Quoad caussam igitur internam, & primum quoad vaporem, toto genere hic præter naturam, est veluti vapor prodiens a verme. Minera vitæ particeps, toto genere præter naturam, est vermis vita præditus: vermes enim ad similitudinem perniciosorum humorum lædere solent, ideoque Alexander statuit cardiacum affectum fieri a lumbricis. Vermes autem agunt vel vapore, vnde fit angor: vel punctione, vnde fit dolor. Si minera sit vitæ expers, potest esse ichor, quem proponit Galenus, comment. 38. sectio. 3. lib. 1. prorhet. inquiens, cardialgiam fieri, dum copia sanguinis in venis aceruata, tenue serum, id est ichor, os petit. Quoad humorem, si sit veneficus, patet hunc esse toto genere præter naturam. Sed potest etiam esse calidior mordax. Galenus igitur respiciens ad vitia toto genere præter naturam, cap. 2. lib. 5. de loc. aff. ait, in cardialgia affici os ventriculi, a venenoso humore: respiciens autem ad mordacitatem, cap. 7. lib. 1. de sympt. caus. ait, cardialgiam produci a succis mordacibus, id quod etiã docet cap. 14. lib. 1. ad Glaucon. Et cap. 8. lib. secundo, de plac. insinuans, exquisitam exacte cardialgiã produci a succo mordaci; asserit, cardialgiam tantum appellari, cum acrimonia humorum mordet. Et cum bilis sit humor mordax; Auicẽnas l. 4. fen. 1. tract. 2. c. 21. inquit, in febribus dolorẽ stomachi procreari ex effusione bilis ad stomachum. Et Galenus aph. 65. sect. 4. ait, cardialgiam fieri a flaua bile, ebulliente in tunicis ventriculi. Vnde colligi potest, humoris peccantis vitium secundum quietem, in hoc positũ esse, vt in tunicis ventriculi occludatur & quiescat: quod etiam scribitur c. 24. l. 4. de aliment. & com. 30. sect. 1. prorhet. & apud Hippocratem com. 30. l. 3. prognost. Vnde nõ mirãdum, si Hippocrates com. 24. l. 2. de ratione vict. statuit, cardialgiam fieri ex media: per hanc enim venter bile repletur; vnde morsu & contristatione afficitur ventriculus, hincque victus dissoluitur. Hic Galenus per morsum intelligit dolorem, vt ab humore soluatur vnitas: per contristationẽ, intelligit qualitatem dolorificam. Eadem de caussa Galenus c. 8. li. 2. de plac. ait, morsum ventriculi fieri non solum dolore correptis, sed etiam fame; præsertim si coniuncta sint vehementia exercitia: ventriculus

enim bile repletur. Caussæ externæ sunt venena, & medicamenta acria.

Differentiæ.

Quoad differentias; & primum a forma: in cardialgia sensatio corrupta est Euidens, vel Non euidens, Euidens dicitur morsus; non euidens, angor; c. 1. li. 8. κ. τόπ. Angor semper adest; interdum & morsus, c. 8. l. 2. de plac. Ideoque in cardialgia est angor vel solus, vel simul cum tristi sensatione euidenti. Caussa est; cũ enim semper in cardialgia dissoluatur substantia calidi insiti, ideo semper est angor, & quia interdum soluitur vnitas partium viuentium, fit tristis sensatio euidens. Ratione subiecti; in hoc malo semper afficitur os ventriculi: verum in morsu soluitur vnitas partis viuentis; in angore soluitur vnitas calidi insiti: & propterea dicendum, in cardialgia solui vnitatem, vel solius calidi innati, vel simul etiam partium neruosarum & viuentium. Quoad caussam efficiẽtem & primum, si secundum speciem perpendatur; dicendum, cardialgiam fieri a caussa Interna, vel Externa. Si ab interna, vel a Vapore, vel a Verme, vel ab Ichore, vel ab Humore & præsertim bilioso. Externa caussa, est Medicamentum acre, vel Venenum. Si caussa efficiens perpendatur solum secundum vitium; est vel Toto genere præter naturam, vel Calida & Acris.

Signa in genere.

Nisi patientis mens ægrotet, ipsemet hoc malum indicabit. Sed cognoscitur etiam e pulsu frequenti, paruo; quia cor compatitur: item, e corporis inquietudine: non enim potest æger in vna lecti parte se continere; cum enim in cardialgia homo euadat debilis, musculi nec breuem tensionem efficere possunt, vt a patiente perferatur; nec præterea mediam figuram inter flexam & extẽsam homo tolerare potest: vnde, licet æger impotens sit ad motum, alias tamẽ aliò partes proijcit, desiderans consequi figuram dolore carentem; quam cum inuenire nequeat, tandem fit inquietudo; quoniam patiens tristi sensatione afficitur; vnde quasi onus quoddam excutere cupiens, alias aliam figuram appetit, ideoque patiens semper est in motu c. vlt. li. 1. de motu muscul. Indicatur etiam hoc malum e frigiditate extremorum: quoniam calor & spiritus intro trahuntur, c. 5. l. de trem. Item indicatur e sudore circa faciem, & circa pectus; ratio est, quoniam in hoc malo ita compatitur caput & cor, vt facultas retentrix alimentalem humiditatem nõ possit retinere: ac proinde sudor non tantum indicat cardialgiam, sed eam insignem.

Signa differẽtiarum.

Differentiæ quæ sumuntur a forma, ita sunt cognoscendæ, vt inquiramus, an cum angore connexa sit tristis sensatio euidẽs, necne: sed has differentias æger manifestabit. Quoad differentias ratione subiecti; manifestantur a differentijs formalibus: nam solus angor, indicat solutam vnitatem calidi insiti; si coniungatur euidẽs dolor, indicat solutionẽ vnitatis in parte viuente. Quoad differentias ratione efficientis, an caussa sit interna, vel externa; æger & assidentes patefacient. Sed quoad internã caussam; si fuerit vapor, indicatur e solo angore. Si autem annexus sit dolor euidẽs, indicatur minera. At minera, si fuerit vermis, signa erunt vermium. Si fuerit ichor, cum Galeno comm. 38. sect. 3. li. 1. prorhet. indicatur e coniuncto lumborum dolore: siquidem plurima abundantiæ portio, ad infernas partes repens, est in caussa, vt, si hæc materia detineatur, (cũ consueuerit defluere per hæmorrhoides) si non euacuetur, lumborum dolor producatur. Si autem fuerit bilis; indicatur ex amaritudine oris, e vomitu bilis, e febre biliosa, & reliquis bilis indicijs. Vtrum autem caussa sit venefica, vel solum acris, ita scitur: si est venefica, etiam citra ἰσχυρὰς (?) ventriculi, facile sequitur leipothymia, & syncope, fit extremorum frigiditas; contra, si materia non sit venefica.

Indicationes

Quoad præsidia: secundum Galenum cap. 1. lib. 8. κ. τόπ. & cap. 14. li. 1. ad Glauc. sumuntur a tristi sensatione, ab ore ventriculi, & a caussa soluente cõtinuũ. Vnde a tristi sensatione indicatur anodynum, præsertim si tristis sensatio fuerit euidens. Quid per anodynum veniat intelligendum, diximus in dolore capitis. Quoad os ventriculi; ratione proportionis, requirit remedium fouens proportionem; ratione calidi insiti, cum moueatur preter naturam ad circumferentiã, indicatur præsidium impellens calidum insitum ad centrum. Quoad caussam soluentem continuum; secundum speciem, indicat determinata. Secundum vitium, si a toto genere præter naturam, indicat eradicans: & si venefica, alexipharmacum: si acris, indicat refrigerans. Quibus præsidijs habitis, facile auctores intelligentur. Quoad anodynum igitur; hoc insinuauit Auicennas, lib. 3. fen. 13. tr. 1. cap. 34. vbi in ventriculo sensus exquisiti, probat narcotica cum facilitate. Quoad præsidia oris ventriculi, ratione calidi insiti ad hoc præsidium respexit Alexander cap. 10. li. 7. vbi probat, quæ particulas resolutas possunt confirmare, hoc est impellere ad centrum, calidum insitum. Et Galenus cap. 1. lib. 8. κ. τόπ. in morsu oris ventriculi, & in anxietate seu angore, probat commoniter adstringentia: hec enim motum immodicum calidi insiti ad circumferentiam compescunt. Præsidia caussæ soluentis continuum tangit Galenus, cap. primo, lib. octauo, κ. τόπ. dum ait; plerisque misceri calefacientia & siccantia. Vnde cap. 24. lib. 3. alimen. probatur in cardialgia, polenta, seu farina ex hordeo viridi assato, cum succo punicorum. Et cap 14. lib. primo, ad Glaucum, probantur vacuantia per aluum: ibi enim respicit Galenus ad caussam soluentem continuum, quæ caussa vt plurimum est minera, & ob id vt plurimum cum adstringentibus miscenda vacuantia, & presertim insensibiliter vacuantia. Notandum autem cum materia morbifica possit vacuari sensibiliter & insensibiliter in cardialgia; Galenus vtramque vacuationem proposuit. Insensibilem probat per modum resolutionis, per modum siccationis, per modũ repercussionis, & reuulsionis. Resolutionem & exsiccationem, insinuat c. 1. lib. 8. κ. τόπ. ubi probat calefacientia & siccantia. Calefacientia uacuant per modũ resolutionis: siccantia, per modum siccationis. Respiciens ad siccationem & repercussionem c. 24. li. 1. alim. probat polentam cum succo punicorum; polenta enim humorem siccat: quare euacuat per modum siccationis: succus autem punicorum euacuat per modum repercussionis. Neque Galenus neglexit reuulsionem: nam c. 14. lib. 1. ad Glauc. proponit uacuantia per aluum. Quoad sensibiliter uacuantia, per uomitum, & per aluum, hæc proponit Galenus c. 14. lib. 1. ad Glauc. Et idcirco materia residens in cauitate uentriculi, uacuanda sensibiliter: quiescens in tunicis, uacuanda insensibiliter.

Prognostica in genere.

Cum Hippocrate & Galeno com. 74. sect. 2. lib. 1. epid. cardialgia est symptoma semper prauum, sedũ in principio. Per hæc uerba insinuat Galenus, esse symptoma, quod molestat in angore, peius in principio; nam materia est magis copiosa, nec a medicamentis correcta. Atque Hippoc. una cum Gal. apho. 65. sect. 4. ait: cordis, idest, stomachi morsum esse malum: licet deterius sit malum, quod pertinet ad morsum ueri cordis; quoniam cor est dignius ore uentriculi. Rationabiliter autẽ cardialgia est periculi plena: nam omnis ferme uiget uehementia. Quælibet enim cardialgia fit a caussa admodũ infensa, & hinc multũ recedente a statu naturali: quare adest insignis uehementia essentiæ. Additur uehementia dignitatis: nã afficitur os uentriculi, ita ut cor consentiat. Et si cõtingat, ut os uentriculi sit exquisitioris sensus; coniungitur uehementia facultatis: unde cum Alex. homo statim interit. Adhæc cum immineat, uel actu sit leipothymia: adest uehementia facultatis: vnde Gal. c. 5. l. de tre. ait, in deliquijs uentriculi robur solui; hinc tremor; hinc calor mouetur ad extra, & uires dissipãtur per sudores. Vnde ait Galenus, hos calefacere, esse

esse errorem maximum: cum oporteat potius refrigerare & astringere. Sed dubitatur: nā Galenus c. 5. li. 2. de cau. symp. ait: per dolorem animam cōtra moueri, ac moueatur e gaudio; hincque similia maximo timori produci symptomata: nam vi doloris color corporis euanescit, homines refrigerantur, & quandoque moriuntur; sicuti euenit his qui timent. Si ergo dolor, instar timoris, est in caussa motus ad centrum: quomodo in cardialgia est motus ad circumferentiam? Responsio. Si dolor sumatur vt tristis sensatio; motus fit ad centrum: at si sumatur ratione qualitatis dolorificæ, & caussæ mordacis continuum soluentis; est motus ad circumferentiam. Quare statuendum, cardialgiam in genere esse malum periculosum. Verum, periculum intenditur pro vi differentiarum.

Prognostica differētiarū.

Ratione enim formæ; si cum angore iungatur dolor euidens, malum est periculosius: quia, quod est præter naturam, est magis timorosum. Vnde Gal. c. 1. li. 5. loc. aff. ait; nonnullos in syncope a stomacho mori. Ratione caussæ eff. patet, si paritas seruetur, deteriorem esse cardialgiam, si fiat a minera, quam si a vapore. Et si fiat a caussa venefica, peius est malum, quam si fiat a caussa acri, non venefica. Et propterea Alexander respiciens ad prauitatem caussæ, ait, cardialgicū affectum, prodeuntem a verme, esse mortalem.

Curatio. Phlebotomia.

Auic. l. 4. fen. 1. tr. 2. c. 30. improbat venæsectionem. Galenus, autem c. 14. lib. 1. ad Glauc. dum ratione alterius affectus vena est secanda, iubet, vt primum cardialgiæ vehementia refringatur: quoniam vt plurimum cardialgia non fit a sanguine, & virtus languet. Dictum autem est vt plurimum non fieri a sanguine: quoniam secundum Gal. com. 38. sect. 3. li. 1. prorhet. cardialgia quandoque fit e sanguinis ichore; dū scilicet in venis aceruatur sanguis, qui per hæmorrhoidas vacuari consueuit. Non ergo est præter rationem, in hac cardialgia hæmorrhoidas aperire.

Pharmaceia. Vomitu & aluo purgantia.

Quoad Medicamenta; probantur Vacuantia Sensibiliter, & Insensibiliter; præterea Firmantia calidi impetum ad extra: & Alexipharmaca. Quoad sensibiliter vacuantia; Galenus c. 14. lib. 1. ad Glauc. ait, si cōtingat e vitiosis humoribus fieri cardialgiam; hos humores *aquæ moderatæ calidæ, aut hydrelæi potu per vomitum esse euacuandos*: hæc enim medicamenta attemperant vitiosos humores. Sed necessarium est excitare vomitū, si contingat, vt patiens difficulter euomat: curandum est, ait Galenus, omnibus modis, vt æger euomat. Et propterea os ventriculi, manus & pedes debent calefieri: sique his remedijs vomitus non fiat, procurandus est *digitis, & pennis oleo intinctis*, vt irritetur expultrix. Et si eueniat, homines horum ope non euomere; *rursus oleum calidum est exhibendum*: hoc enim oleum sæpius solet vomitum prouocare, & ventrem molliorem facere. Euacuatio autem, quæ per aluū fit, solet esse vtilis: vnde, inquit Galenus, nisi sponte accidat, *glandibus* vtendum. Et propterea etiā Auicennas ait, vomitum iuuare, & clysmum leuem conuenire. Alexander c. 10. l. 7. vacuans & confirmās ventriculum, probat medicamentū quod vocat Glycy: & optimum est, vt exhibeatis ægrotantibus: præscribetur ergo hoc modo: ℞. *acet. ℥. vj. ß. corticum radicum fenic. ʒ. ij. aloes hepaticæ ʒ. vj. mellis optimi, seu Attici ℥. iiij. fiat eclegma. Atque Alexander exhibet cochlearia ij. aut iij. hoc est ʒ. vj. aut ʒ. viij.* At animaduertendum ne sit febris; tunc enim non conuenit. Et ob id Galenus c. 14. li. 1. ad Glauc. non proponit hierā: quoniam loquitur de symptomatibus seu cardialgia cum febre: ideoque non est discordia inter Alexandrum & Galenum. Cæterum Gal. ad vacuandum bilem probat *comam absinthij in melicrato decoctam & potam*. Quod medicamentū non solū est medicamentū simpliciter vacuans, quemadmodū oleum, verum etiam astringens: nam absinthium ponticum astringendo roborat. Hæc de vacuantibus sensibiliter.

Insensibiliter vacuātia.

Quoad vacuantia insensibiliter; quæ euacuant per modum resolutionis, oportet vt sint calida: quæ euacuant per modum Siccationis, debent esse sicca: quæ euacuāt per modum Repercussionis, oportet vt sint astringentia. Quo fit, vt *medicamentum confectum e melicrato & absinthio*, omnes facultates obtineat. Et in hoc admirari oportet summam diligentiam Galeni. In melle enim est vis detergendi, & resoluendi, ratione caliditatis: in absinthio, per eius caliditatem, est vis resoluendi; per siccitatem, siccandi; per astrictionem habet vim repellendi, & præterea cōpescendi motum immoderatum calidi insiti. Non ergo illi sunt improbandi, qui vtuntur *seminibus citri*: hæc enim semina præter vim alexipharmacam, per modum resolutionis etiam vacuāt. Sic etiam in cardialgia probantur *rad. & sem. feniculi, melissa, & similia resoluentia*.

Motum calidi firmātia.

Quoad firmantia calidi insiti impetum, & proinde astringentia: ad hæc respiciens Galenus cap. 14. lib. 1. ad Glauc. ait, membra esse roboranda, & Admotis, & Assumptis: veluti inter ea, quæ assumuntur, est *potio absinthij. Alexander probat succum granatorum, & grana etiam. Auicennas exhibet parum syrupi de malis cydonijs, cum syrupo acetoso, vel omphacio. Et propterea etiam vti licet rhu opsoniorum, & vino cydoniorum, quod est in communi vsu*: Hæc ergo probantur inter astringentia. Ex his potest fieri medicamentū, quod applicitum roboret: verbi gratia, ℞. *oua integranum. iii. oleorum mastich. de absinth. cydoniorum ana ℥. j. fiat decoctio in sartagine, & in fine addite pulueris specierum diarhod. Abbatis, aromatici rosati, corallierum, ana ʒ. ß. Misce, & fiant placentæ. Probatur etiam fomentum e vino rubro, alterato cum rosis, absinthio, mastiche, &c.*

Alexipharmaca.

Quoad alexipharmaca; probantur *semina citri; semina acetosæ, quæ præter vim bezoarticam non calefaciunt, vnde & in febri his vti licet; & quod maius est, manifeste astringunt, roborant. Licet etiam vti corallis, santalis, margaritis, hyacintho. folijs auri, bolo Armeno, terra sigillata: efficacissimum est medicamentum, lapis bezoar, præsertim orientalis. Et, nisi febris prohibeat, primum locum sibi vendicant magna antidoti.* Ratio est, quia magnæ antidoti, vt medicamenta calida vacuāt per modum resolutionis; vt sicca, per modum siccationis; vt recipiunt astringentia, per modum repercussionis; & præterea per vim constringentem calidi insiti dissolutionem prohibent; atque virtute proportionis mirabilis habent vim alexipharmacam, & omnium partium corporis, atque hinc oris ventriculi, & cordis proportionem fouere possunt. Vnde non mirandum, si auctor ille, qui edidit librum de Theriaca ad Pamphilianum, & ad Pison. c. 15. fateatur, theriacam tanquam ad vitam reuocasse cardiacos.

Adstringentibus semper vtendum: vacuātibus, cū syncope abest.

Cæterum, cum in cardialgia probentur vacuantia & adstringentia: dubitatio oritur circa *Quando agendum*: nam Galenus cap. 14. lib. 1. ad Glauc. monet in principio non esse vtendum adstringētibus, sed quando partes aliæ sunt expurgatæ: dum enim humor detinetur, nō licet astringere, sed calefacere, hoc est, vacuationem sensibilem adiuuare, vel per vomitum, vel per aluum. At contra idem Galenus c. 1. l. 8. κ. τόπ. iubet in morsu seu angore communiter probari astringentia; plerisque autem opus esse miscere calefacientia & siccantia. Hinc igitur plerumque miscet calefacientia & siccantia: semper autem vtitur astringentibus. Ita etiam Alexander primo omnium vtitur astringētibus; mox vacuātibus; quemadmodum erat medicamentum ex aloe. Respōsio. Quando agendū capitur ab indicante præsente, sed vincente alia indicantia: ideoque cum indicans sit motus immoderatus calidi insiti, & materia morbifica; si magis potest motus importunus calidi insiti, vsurpanda sunt adstringentia; dū autē minus potest, sunt administrāda vacuantia. Quare dū syncope vel adest, vel imminet; tunc magis potest motus calidi insiti, quam materia

 mor-

morbifica: si autem contra nec præsens sit syncope, nec vsque adeo immineat, tunc magis potest materia morbifica, quam motus calidi insiti. Ob id dum Galenus loc. citat. lib. 1. ad Glauc. probat vacuantia; respicit ad cardialgiam, in qua syncope non adest. Et dum l.8.κ.τόπ. probat in morsu & angore adstringentia, insinuat, in qualibet cardialgia probari adstringētia: quoniam in omni cardialgia viget motus importunus calidi innati. At Galenus non dicit, his adstringentibus omni tempore esse vtēdum: supponit enim administranda esse adstringentia in omni cardialgia; sed tempore opportuno. Nec Alexander improbandus, qui primum vtitur adstringentibus: respicit enim ad cardialgiam, in qua magis potest motus calidi insiti: nam agit de cardialgia, in qua imminet syncope. Atque hinc Alex. dum conquiescebat affectus, idest, dum restringebatur motus calidi innati, vt syncope nō immineret, vtebatur vacuantibus.

Victus ratio. Sequitur Diæta. Si adest sudor; Celsus ad hūc prohibendum probat aerem non calidum, cum fenestris patentibus. Quod si talis sit cardialgia, in qua extrema frigent: prodest, extrema inungere, manibusq; excalfactis partes fricare & fouere. Præterea Celsus ad reficiendos spiritus, naribus admouet *rosas & vinum*: vnde probari possunt odoramenta, quæ fiunt *ex aceto, rosis, pomis, aurantijs, citro & violis*: aer enim ita alteratus spiritus reficit. Cibus sit medicinalis, non facilis corruptionis, qui saltem per aliquam siccitatem, seu per modum siccationis absumat. Quare probantur cibi adstringentes, non admodum facilis coctionis, & exsiccantes. Hinc Galenus c.24. lib.2. alim. edoctus ab Hippoc. lib. 2. epid. sect. 2. circa principiū, exhibet *polentam succo punici aspersam*, semel in die: nam succus mali punici, moderatur motum calidi innati, ne nimis ad circumferentiam feratur; reprimit etiam materiam: polenta vero datur, quia non facile corrumpitur ab æstuante ventriculo; & facultate siccandi, materiam morbificam absumit. Notandum, quod Galenus hoc solo cibo solum semel in die vtatur: id quod locum habet in ea cardialgia, qua mulier illa torquebatur, cuius caussa erat humor vitiosus & copiosus, quo ventriculi os ita replebatur, vt nauseabunda esset mulier, ideoque potius euacuatione, quā repletione erat opus. Si vero cardialgia teneat corpus, quod inediam non ferat; cibus & bis & ter in die est exhibendus. Auicennas c.30. si oriatur syncope, ante vel prope paroxismū, exhibet *frustum panis, cum aqua granatorum, vel cum aqua agrestæ*, & si subsequatur syncope, dat etiam *panem cum vino antiquo, sed in parua copia, nimirum ad ℥.ij. Præterea probat cremor hordei infrigidatus, cum granis granatorum, & iure*: exhibetur actu frigidus, ne ita facile vincatur a calido igneo, in ventriculo existente, & per consequens corrumpatur: cuius rei gratia idē etiā cremor munitur granatis. Consumatissimus Alexander probat cibos difficilis coctionis, quia hi difficulter corrumpuntur: *mala mediocriter astringentia, pyra, persica, vuam austeram*, & æger sit valde calidus, & humores sint nimirū rodentes, exhibet *panem etiam cū frigida*. His autem cibis Alexander vtitur inter initia: reliquo autem tempore paullatim exhibet, quæ ægre coquūtur, & acres succos attemperare possunt; vt est *vuula, idest, vterus, & omasum, idest, pingue intestinum, adiunctis buccinas, cocleas, cancros, ventriculos anserum, malum citrium sine cortice, nam in cortice est vis calefaciendi*. Monet autem Alexander, cito esse occurrendum cibo. Et Celsus addit, si vires sint debiles, cibum esse exhibendum non multum, sed sepe; sic enim nutrit, nec onerat. Vnde probatur *destillatum caponis, vituli, & potissimum pedum vitulorū, item destillatum e cochleis*: oportet enim viscidū esse, ne corrumpatur. Quoad potum: Celsus *vinum* fugit, nisi sit sitis & virtus concidat: idemque si æger in tuto est, curandū, ne ad imbecillitatem redeat, idq; ci-

A bis validis, remoto vino: at si metus sit, ægrum deficere posse, probantur cibaria in vinum intincta, vinū autem debet esse austerum & mediocre. Quod si æger cibum assumere nequeat: vinū exhiberi potest, sed actu frigidum, & in mediocri copia: idem etiam facere licet, si cibi euomantur. Addit Celsus, in aluum quandoque inijciendum esse *ptisanæ cremorem, vel etiam alicæ*: hæc enim infusa vires tuentur: vaporibus enim a cremore prodeuntibus, reparatur substantia vaporosa calidi insiti, quamuis non fiat nutritio partis viuentis. Quoad inanitionem & repletionem, cum in cardialgia quandoque noceat inanitio per sudorem, iure Celsus corpus aspergit pulueribus astringentibus, vt *myrti, rubri, vel etiam arida fece vini austeri*: & vrgente necessitate oblinit corpus *gypso*, ad inhibendum sudorem. Vnde mirandum est, si hoc tempore cardialgia affecti moriuntur, quia medici permittunt sudare.

CAPVT VII.

De Fame morbosa.

Nomen. PEr famem morbosam intelligimus famem preter naturam, id est, læsam appetentiam attinentem ad cibum, ad differentiam sitis. Hæc autem vel Aufertur, vel Imminuitur, vel Corrumpitur. Generatio famis morbosæ, patebit e generatione famis secundum naturam. Primum supponendum, appetitū vel esse mortalē, vt est naturalis & animalis; vel immortalem, vt est rationalis & voluntas. Appetitus naturalis, excitatur a penuria simili: animalis, a bono apparente; naturalis a bono vero. Porro naturalis appetitus confert ad vitam, ad vitam commodiorem, & ad meliorem vitam. Declaro. Appetitus naturalis, idest, vis concupiscibilis, quatenus respicit vitam, non est facultas simpliciter naturalis; seu simpliciter necessario ad vitam; (*nam facultates simpliciter ad vitā necessariæ sunt solum quatuor, attractrix, retentrix, alteratrix, & expultrix; quarum nulla est facultas concupiscibilis* (sed est facultas; cuius caussa melius celebretur operatio necessaria ad vitam, nimirum attractio: hinc fit, vt facultas concupiscibilis quodammodo sta tui possit attractionis principium; dū enim adest appetentia, fit attractio; dū nō adest, fit potius expulsio. Hic appetitus inest omnibus animalis partibus, quæ conuenientem omnes qualitatem desiderant, c.6.l.3. fac. natur. inest etiam plantis, c.vlt. l.6. de plac. ideoq; eum non influentem, sed insitum esse oportet. Si capiatur facultas concupiscibilis, quatenus respicit commodiorem vitam; huius principium est hepar. ca. 18. li.6. vs. par. c. vlt. li.6. de plac. ideoque laborante iecinoris facultate, perit cibi & potus appetitus com. 13. sect. 3. li. 3. epid. Hinc liquet, quod cōcupiscibilis caussa vitæ, dirigatur ad id quod est simile cuilibet parti: caussa autē commodioris vitæ, pro conseruando indiuiduo, referatur ad cibū; pro specie seruande ad Venerē. Et propterea facultas hæc cōcupiscibilis non est insita, sed influit ab hepate in os ventriculi, vt homo cibum, potumque appetat; & in pudenda, ad Veneris desiderium. Si denique capiatur concupiscibilis caussa melioris vitæ; est sanè iam proposita concupiscibilis. Verum cū Gal. c.3. l.7. de plac. accipitur hæc facultas concupiscibilis, prout vincitur & regitur a facultate irascibili & rationali, vnde homo secundum iustitiā viuit. Animalis, seu sentiens appetitus, residet in cerebro, tanquam in fonte; & influit precipue in pudenda, & in os ventriculi. Vnde apparet vim appetētem diuersam esse a facultate tactrice: quamuis vtraque facultas a cerebro, per neruos sexti paris in os ventriculi influat: per eundem enim neruum influit & motus & sensus; quare & tactus & animalis appetentia. Sicuti enim eadē lingua particeps est gustus & tactus ita idem ventriculi os, eadē temperie & proportione

Appetitus quomplex.

est

est donatum, vt per eosdem neruos, vtramque vim admittat. Ex his facile patere potest modus, quo fit fames et sitis.

Quomodo fames sit appetitus calidi & sicci: sitis, frigidi & humidi.

Iam vero explicandum est, quomodo fames dicatur appetitus calidi & sicci; sitis frigidi & humidi. Per siccum igitur intelligere oportet solidum; per humidum liquidum: vnde secundū Hipp. facilius est impleri potu quam cibo, hoc est, liquido, quam solido. Hic duplex appetitus, solidi scilicet & liquidi, ideo est necessarius, quia solido, id est, cibo, seu alimento, solidæ corporis partes nutriuntur; liquido autem solidum alimentum defertur. Vnde, si exacte loqui volumus, fames erit appetitus alimenti; sitis erit appetitus vehiculi alimenti. Quomodo autē intelligatur, cur fames sit appetitus calidi & sitis frigidi: supponendū est e cap. 6. l. de rigore, ad calidum innatum attinere substantiam, qualitatem, & motum, tum ad centrum, tum ad circumferentiam. Penes hæc igitur calidum innatum læditur: secundum substantiam quidem, si deficiat alimentum; secundum qualitatem, id est, caliditatem, si aliquod frigidum occurrit, vt extinguatur, instar flammæ, quæ ab aqua extinguitur; secundum motum ad centrum, si grauatur a copia: secundum motum ad circumferentiam, si ab immodico calore dissoluatur, sicut exigua flamma a maiori dissipatur. Notandum obiter, vitium in motu esse caussam noxæ caloris natiui secundum substantiam, nam dum calor a copia grauatur, substantia euadit impura; dum a calore afficitur, & extra mouetur, substantia minuitur. Quare cum expediat per famem & sitim, non modo corpus nutrire, verum etiā calidum insitum custodire, per calidum seruatur motus caloris, ne plus iusto concentretur; per frigidum autem custoditur calor, ne plus quam decet, extra feratur: vnde calidum ad famen attinet, frigidū ad sitim. Namin fame locū habet alimentum siccum, id est, solidum, in quod, dum agit calidū, ita concentratur, vt suffocari posset, nisi ope calidi extra ad circumferētiam eius motus seruaretur. At in siti locum habet humidum, id est, liquidum, nempe cibi vehiculum; quia calor innatus extra, & ad circumferentiam mouetur, idque eo magis, quo cibus est calidior, & ambiens aer calidior. Vt ergo hic caloris ad extra motus compescatur, opus est frigido: vnde post cibos calidiores, & tempore æstiuo, potus etiam frigidior desideratur. Sitis ergo est appetitus frigidi & humidi: licet enim sitientes plerumq; magis appetant vinum, quam aquam; vtrumq; tamen cibi est vehiculum, & actu frigidum offertur: vini autem desiderium potius accidit ratione gustus & voluptatis; vnde Aristoteles dicit com. 28. lib. 2. de anima, saporem esse cibi & potus condimentum.

Arist. tex. 28. lib. 2. de anima

Generatio famis naturalis.

Porro, vt intelligatur, quomodo fiat fames secundum naturam: sciendum est e c. 7. l. 1. de symp. caus. in fame quinque esse motus: primus, est inanitio totius corporis: secundus, est appetentia membrorū naturalis alimenti & potionis: tertius est ventris suctio: quartus, est sensus suctionis: quintus, pertinet ad appetentiam animalem. Tres priores motus sunt naturales, seu spectant ad functionem naturalem; reliqui duo ad animalē: vnde a Galeno fames & sitis recensentur modo inter naturæ functiones, vt c. 4. lib. de diff. symp. modo inter animales actiones, vt cap. 7. lib. 1. de symp. caus. Totius corporis inanitio fit, quoniā corpus assiduo consumitur: vnde & necessaria est instauratio seu refectio. Concupiscentia naturalis fit, concurrente facultate concupiscibili insita, vt partes inanitæ repleantur: cibo enim restituitur, quicquid siccioris substantiæ effluxit; potione autem quicquid humiditatis effluxit, c. 2. l. 1. de tuen. san. Ventris suctus attinet ad ventriculi venas, quæ inanitæ concurrunt attractrice vi, vnde attrahunt ab ore ventriculi, vi cuius attractionis os ventriculi supernum afficitur motu, qui motus intenditur a melancholia, quæ ventriculū contrahit & mouet, cap. 4. lib. 5. de vs. part. Vbi tamen notandum, si cum motu coniungatur frigiditas, fieri famem; si caliditas, oriri sitim; quia appetitus non est rei præsentis, sed absentis: hinc melancholia agens in ventriculum, quia frigida est, caussat famem; contra, bilis calida, in caussa est sitis: vnde in ventriculo suctionis producitur motus, & obiectum commune, quod coniunctum habet proprium obiectum, nimirum in fame frigidum, in siti calidum. Sensus suctionis & receptio obiecti fit ab attractione venarum ventriculi, & caussa agente in ore ventriculi sui, vel caliditate, vel frigiditate. Hæc receptio fit in ore ventriculi, quatenus ventriculi os est organū tactus, beneficio neruorum, quos a cerebro suscipit: insigniter autem os ventriculi afficitur, tum ob neruorum mollitiem & magnitudinem, tum ob vim concupiscibilem a iecore impertitam. Quare os ventriculi, quatenus organum tactus est, afficitur a proprio obiecto, nim. a calido in siti, a frigido in fame: afficitur item a communi obiecto, nim. a motu. Appetentia animalis fit in ore ventriculi, quatenus hanc suscipit a cerebro per neruos; vnde Auicennas dicit, Ventriculum suscipere neruos a cerebro, vt acquirat sensum, per quem percipiat famem; hoc est, acquirat appetitum sensitiuum, cuius vi animal ad cibum & potum se conuertat. Cæterum, vis appetens non insita est ventriculo, sed influit a cerebro, dū impellitur & excitatur ab obiectis sensuum externorū; primum quidem ac principaliter a tactu, secundario ab obiectis aliorum sensuum: vnde Aristoteles lib. 2. de anima dicit, tactum esse sensum alimenti: cæteros autem sensus per accidens concurrere: nam secundū Philosophū, alimur e calido, frigido, humido & sicco, quæ sunt obiecta tactus; reliqui vero sensus per accidens concurrunt; nihil enim ad alimentum conducit color, sonus, odor; & si odorata nutriunt, hoc fit, quatenus sunt calida, vel frigida, vel humida, vel sicca, non autem vt odorata. Sic & sapor concurrit vt condimentum, non vt alimentum. Adhæc vis animalis in cerebro residens, etiam principaliter excitatur ab obiecto tactus; ex accidenti ab obiecto reliquorum sensuum: quoniam tactus obiectum primum afficit os ventriculi, prout est organum tactus: obiecta autem reliquorum sensuum non agunt in os ventriculi, sed in propria organa, & propterea mediantibus, vel oculis, vel auribus, vel naribus, vel lingua: vnde ita afficitur cerebrum, vt animalis appetentia excitetur, & excitata influat in os ventriculi, & tandem desiderium replendi emergat. Ex his igitur colligi potest, ingerendorum appetentiam secundum naturam fieri; primo, dum membra inaniuntur; secundo, dum inanita attrahunt a venis ventris; tertio, dum venæ inanitæ attrahendo ventriculi os agitant; quarto, dum ventriculi os afficitur, vt affectionem cerebro impertiatur; quinto, dum in os ventriculi influit animalis concupiscentia, necessario impulsa ab obiecto tactus oris ventriculi, ex accidenti autem ab obiecto reliquorum sensuum. Vnde obiectum tactus est essentialis caussa famis & sitis; obiecta reliquorum sensuum, sunt caussa vt melius fiat & fames & sitis: verbi gratia, si quis post inediam famescat, & vel optima inspiciat cibaria, vel de his sermo fiat, vel olfaciat, vel gustet, augebitur cibi cupiditas, quia facultas sentiens vna impellitur ab obiecto & tactus, & aliorum sensuum.

Fames naturalis quid sit?

Hinc fames naturalis ita definiri potest: quod sit appetitus secundū naturam oris ventriculi, procedēs ab eius motu, dependente a penuria alimenti, gratia instaurationis animalis. Forma, in hac finitione, est appetitus secundum naturam, ad differentiam famis morbosæ. Subiectū est os ventriculi supernum. Caussa efficiens est motus, quo afficitur os ventriculi ob penuriam alimenti, ad differentiam sitis, in qua scilicet adest non alimenti penuria: sed vehiculi alimen-

II. Finalis caussa est animalis refectio & instauratio.

Famis morbosę generatio.

Quare fames morbosa generatur, dum corpori occurrit aliquid præter naturam, vi cuius facultates aliquæ appetitioni cibi destinatæ, ita suo munere frustrantur, vt functio appetentiæ animalis oris ventriculi vsque adeo lædatur, vt præter naturam euadat. Proinde fames morbosa est concupiscentia animalis præter naturam oris ventriculi, dependens a frustratione concupiscibilis cibo destinatæ. Forma est concupiscentia animalis præter naturam, ad differentiam concupiscibilis naturalis (vnde colligitur famem esse symptoma ad actiones attinens.) Est autem præter naturam, ad differentiam concupiscibilis secundum naturam, & proinde ad differentiam famis secundum naturam. Hæc igitur concupiscentia animalis, pertinet ad caussam formalem: nam quamuis in fame læsio esse possit secundum concupiscentiam naturalem, ea tamen habet rationem caussæ efficientis, non formalis. Subiectum Galenus proponit c. 1. lib. 8. κ.τόπ. vbi famem recenset inter symptomata ventriculi.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens in finitione proponitur, his verbis: dependens a frustratione concupiscibilis, cibo destinatę. Dicimus, cibo destinatæ, ad differentiam sitis morbosæ, quæ pendet a frustratione concupiscibilis potui dicatæ. Hic explicanda caussa, ob quam concupiscentia animalis frustratur: frustatur autem vel Propria ratione, vel ex Accidenti. Propria ratione; dum vitium est in quinto motu: ex accidenti, dum læsio est in reliquis quatuor motibus; nempe in sensu suctionis, in suctu, in vacuatorum appetentia naturali, & totius corporis inanitione. De horum motuū vitijs dicemus. Animalis igitur appetentia frustrari potest, quatenus pertinet vel ad Cerebrum (antequam scilicet in os ventriculi influxerit.) vel ad Os ventriculi prout ab hoc suscipitur. Si primo modo sumitur, vt ad cerebrum attinet: functio huius facultatis concupiscibilis læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas ob morbos vel cerebri, vel Neruorum sexti paris. Ob morbos cerebri; veluti in apoplexia, epiplesia, caro, & alijs cerebri morbis; vi quorum prohibetur fluxus facultatis concupiscibilis a cerebro in os ventriculi. Læditur autem facultas ob morbos neruorū sexti paris; quando huiusmodi nerui afficiuntur potissimum densitate, cuius caussa esse solet tum quælibet materia Densans, tum Refrigerans. Sed de malis cerebri & neruorum alibi. Cæterū hæc vitia ita se habent, vt dum Integra est angustia, fames auferatur: si Non integra, fames minuatur. Quod si concupiscibilis actio lædatur ob errorem externum; hic error est, vel vitiosa cerebri proportio, vel Obiectum improportionatum. Vitiosa proportio viget in his, qui etiam famescunt, dum intuentur murem, vel dum de mure fit sermo: nam quamuis famescant, illico tamen fames prorsus aboletur: vnde huiusmodi homines & nausea & quādoque vomitu afficiuntur. Obiectum improportionatum principaliter attinet ad sensum Internum, vel Externum. Ad internum; veluti dum immoderata animi accidentia occurrunt: idem enim his euenit, quod ijs, qui fortibus imaginationibus detinentur, qui ob oculos posita non cernunt, nec aspiciunt, vt phreniticis quandoque accidit; si enim magis potest obiectum morbificum, quam obiectū impellens facultatem concupiscibilem ad cibum; necessario fames vel minuitur, vel aufertur: contra, si obiectum sit potens ad impellendum concupiscentiam, fames intenditur, vnde patiens, vt phreniticus violentia quadam cibum petit. Si obiectum improportionatū spectet ad sensum externum; attinet vel ad Visum, vel ad Auditum, vel ad Olfactum, vel ad Gustū, (de tactu dicemus in suctionis sensu; attinet enim ad os ventriculi.) Visus obiectum concurrit ad destruendum appetitum, dum vim interiorem auertit ad excitandum animalem appetentiam: verbi gratia, si in mensa aliquis videat manum humanam coctam, vel euomentem aliquem, licet famescat, illico tamen destruitur appetitus. Quoad auditum, fames aufertur, si quis comedens audiat loquentem de rebus tetris & iniucundis. Olfactus aufert famem, si deuorentur fœtida; si etiam offeratur aliquis cibus, qui obtineat odorem proportioni organi olfactus aduersarium, veluti accidit, dum aliquis caseum comedit, & eius odorem percipiens vel eum non admittit, vel reuomit. Quoad gustum; destruitur appetitus, dum iniucunda assumuntur: & hæc vel simpliciter sunt ingrata, vel vni certo indiuiduo sunt iniucunda, alijs autem grata: & tunc vitium pendet a vitiosa proportione linguæ illius indiuidui; veluti si aliquis casei saporem prorsus respuat. Hæc igitur sunt vitia animalis concupiscentiæ, vt attinet ad cerebrum. Si vitia concupiscibilis animalis perpendantur, vt spectat ad os ventriculi; idest quatenus facultas a cerebro ori ventriculi est impertita; tunc huius facultatis functio læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externū. Læditur facultas, dum os ventriculi afficitur, vel Intemperie, vel Mala compositione, vel Soluta vnitate: de quibus morbis iam supra egimus. Si lædatur ob errorem externum, hic error positus est in proportione culpata oris ventriculi; veluti dum homines inscij caseum in ferculis assumunt; vnde fit, vt quamuis nec odorem, nec saporem casei percipiant, nausea tamen fiat, ac destruatur appetitus. Notandum autē hoc loco, proportionem oris ventriculi a naturali deflectere & recedere; quoniam vel Deficit, vel Excedit. Si deficiat; sunt homines, qui vix appetunt: si excedat; sunt homines, qui nimis appetunt, vt dum comedunt ac bibunt, magis edere ac bibere cupiant. Verum cum appetentiam animalem adiuuet naturalis concupiscentia prodiens ab hepate, in ratione erroris externi concurrit cum Auicenna debilitas hepatis. Hæc sunt vitia concupiscentiæ naturalis.

I. Appetitus animalis vitia.

Vitia concupiscentię animalis, residētis in cerebro.

Appetitus animalis vitia, vt spectat ad orificium ventriculi.

Sequuntur vitia attinentia ad sensum suctionis; qui motus spectat ad facultatem tactricem. Hæc igitur facultas (cum instar cōcupiscibilis animalis cerebro ori ventriculi communicetur) frustrari potest, vt attinet vel ad Cerebrum, vel ad Os ventriculi. Quatenus ad Cerebrum attinet; lædi potest ob morbos cerebri, & neruorum sexti paris, vt modo diximus, de concupiscentia animali. Si occurrat error externus, occurrit dum in ore ventriculi suctio recipitur; non autem ratione iudicij, quia hoc fit in cerebro, non in ore ventriculi. Itaque error externus esse potest cerebri proportio, vel quia vis sentiens & iudicans tangibilis distrahitur ab obiectis aliorum sensuum, quatenus hæc obiecta sunt efficaciora, sicut diximus de concupiscentia animali. At differentia est inter concupiscentiam animalem & tactum; quoniam ratione concupiscentiæ animalis, obiecta agunt indifferenter in vim sentientem; ratione autem tactus obiecta determinate agunt in facultatem iudicantem obiecta tangibilia, veluti dū a viuo verme os ventriculi pungitur: nam in ore ventriculi fit affectio, vi cuius ita afficitur cerebrum, vt facultas sentiens distrahatur a iudicio suctionis, quæ suctio fit ab alia caussa agente in os ventriculi: & huius ordinis sunt vapores vermium defunctorum, materiæ veneficæ, & putridæ: nam vi harum caussarum magis afficitur os ventriculi, vt est organum tactus, quam a suctione. Si suctionis sensus attineat ad os ventriculi, quia recipit obiecta tangibilia; receptio hæc læditur vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas ob morbos oris ventriculi, qui iam propositi sunt, vi quorum fit fames morbosa; nam licet fiat suctio, ea tamen non sentitur, vt decet, vnde si prorsus non sentiatur suctio, aufertur actio; si vix sentiatur, idest cum difficultate, imminuitur; si plus sentiatur, corrumpitur. Declaro. Et primo si perpendatur intemperies, Galenus com. aph.

II. Sēsus suctionis vitia.

1. ratione cerebri.

aphor. sectio. 2. & comm. 11. sectio. 1. lib. 3. epid. dicit: A si intemperies summa fuerit, sensus suctionis non fit: nam vt inquit Auicennas, virtus perit, quoniam organum ob summam intemperiem prorsus ineptum redditur. Hæc summa intemperies, est Frigida, vel Calida. Si frigida, fit fames vaccina, seu magna, quæ est affectus frigidus, coniunctus cum siccitate, cap. 7. lib. 3. de sym. causs. At si ab alia e parte sit summa caliditas, etiam cum siccitate coniuncta; non fit sitis, quoniam suctio non recipitur. Si autem intemperies non sit summa, a qualibet intemperie, excepta humida, suctionis receptio intenditur & augetur. Cæterum discrimen est inter tactum, & animalem appetentiam: nam animalis appetentia, quacunque dominante intemperie, indifferenter se habet ad cibum & potum; tactus non indifferenter. Ratio huius discriminis est: quia appetentia animalis ab alia facultate naturali impellitur, nempe a sensu interiori: tactus minime; cum ab obiecto recepto, vt offertur sensorio B iudicanti, sensus interior potius impellatur, non impellat, hincque in fame procedat obiecti tangibilis receptio, in cerebro iudicium, & mox sequatur impulsio, prodiens a facultate sentiente, in concupiscibilem animalem: vnde concupiscibilis animalis impulsa descendit in os ventriculi, & fit fames. Itaque cum tactus ad differentiam concupiscibilis non indifferenter se habeat ad cibum & potum: fit, vt si ventriculi os, tanquam organum suctionis sensus, afficiatur intemperie frigida, intendatur fames, & minuatur sitis: si afficiatur intemperie calida, minuatur fames, intendatur sitis: si afficiatur intemperie sicca, augeatur & fames, & sitis: si humida, fames minuitur, sed magis sitis. Ratio est: nam cum appetitus cibi & potus fiat, quoniam afficitur os ventriculi suctione; suctio autem similis est solutioni vnitatis, & solutio vnitatis fiat a calido, frigido, sicco, non ab humido: fit vt ab humido non excitetur appetitus, C sed potius minuatur; licet magis minuatur sitis, quam fames: nam præter id, quod non fit suctio ab humido, adest præsentia humiditatis, sitis autem fit ob humidi penuriam. Quo autem ad caliditatem, frigiditatem, siccitatem; quamuis a qualibet fiat suctio: tamen, cum fames sit appetitus calidi, sitis autem frigidi, ob id, dum caliditas mouet tactum, per hunc sensus interior impellit appetentiam animalem in frigidum, dum enim viget caliditas, adest penuria frigidi, vnde minuitur cupiditas calidi; & augetur, oriturque frigidi appetitus, hincque fames minuitur, & sitis augetur. Contra autem accidit, si frigiditas agat in tactum: fames enim intenditur, & sitis minuitur. Quoad caussam siccantem: vel est intemperies sicca, Coniuncta cum actiuis, vel est Sola. Si coniuncta, quoniam iuuat & intendit suctionem, ideo auget sitim, si caliditati iungatur, & famem, si frigiditati com. 9. sect. 4. aphor. & capit. 30. lib. 1. simp. Si autem D sola sit siccitas, in penuria alimenti augetur fames, in penuria vehiculi alimenti, augetur sitis. Hæc de intemperie. Quoad malam compositionem, concurrit, quatenus angustat neruos oris ventriculi: quo fit, vt os ventriculi non afficiatur a suctione: ob angustiam enim tactrix facultas influens a cerebro, non suscipitur in ore ventriculi. Quoad solutam vnitatem, est in caussa deiectæ appetentiæ, propterea quod os ventriculi magis afficitur a morbo in soluta vnitate, quam a suctione: vnde, licet vtrumque obiectum offeratur sensorio tactus, tamen iudicium dirigitur potius ad obiectū, quod promouetur vt solutæ vnitatis, quam suctionis; quia obiectum efficacius & potentius sensum iudicantem ad se allicit, vt reliquorum obiectorum iudicium non exerceat. Quoad errorem externum; hic attinet tum ad Proportionem oris ventriculi, tum ad Caussas, quæ ventriculi sensum vel exquisitum, vel obtusum reddunt. Si exquisitus reddatur, intenditur appetitus: si contra, minuitur. Quoad proportionem, hæc spectat ad os ventriculi, quatenus est organum tactus; & ideirco pro varia proportione vario modo afficitur: & hinc in aliquo indiuiduo suctio remissa magis afficit os ventriculi, quam in alio indiuiduo suctio intensa; cuiusmodi vigent in his, qui famem vel sitim nequaquam perferre possunt. Quo vero ad reliquas caussas; præsertim sunt veneficæ, & vehementer refrigerantes, vt quarum licet fiat suctio, non tamen sentitur. Vnde non est mirandum, si opiata appetitum destruant: si etiam Galenus dixerit comm. aph. 21. sect. 1. ab aere frigidiore primum tactum excitari, mox extingui, hincque os ventriculi a suctione non affici.

III. Suctionis vitia.

Si autem perpendamus suctionis vitia, ita se habent; aut enim non fit suctio, vnde appetitus aufertur: aut debiliter fit suctio, vnde appetitus minuitur: vel suctio iusto fit intensior, vnde appetitus deprauatur. Et ob id, cum suctio sit motus oris ventriculi, dependens a caussa agitante os ventriculi: læditur hæc suctio, dum caussa viget vel In ore ventriculi, vel Infra: vnde primum afficiuntur venæ ventriculi, mox afficitur os ventriculi. Quo igitur ad caussam immediate agentem in os ventriculi: huius perpendenda & Species, & Vitium. Quoad speciem, cum Galeno, cap. 7. lib. 1. de symp. causs. & capit. 9. lib. 6. de tuen. san. comm. aph. 11. sect. 2. comm. 1. libr. 4. de ratione vict. caussa est Interna, vel Externa. Interna, Vapor, & Minera. Si minera; potest esse Sanies prodiens vel ex vlcere, vel ex abscessu; potest etiam esse Humor. Externa caussa, potest esse medicamentum, venenum, aer, cibus, potus, com. 34. lib. 2. de victus ratione & comm. 1. lib. 4. de rat. vict. & com. aphor. 19. sect. 4. & cap. 27. lib. 3. alim. Vitium attinere potest ad Substantiam, Quantitatem, Qualitatem, & Vbi. Ad substantiam, vt est succus vitiosus, qui est in caussa picæ. At potissimum locum habet vitium in quanto, & in quali: nam vitium secundum vbi, commune est & quanto & quali: nisi enim caussa moueatur in os ventriculi, & ibi quiescat; copia vel qualitate non aget, cum per contactum actio fiat. Cæterum, cum caussa lædat vel Copia, vel Qualitate: quoad Copiā, huius caussa suctio aufertur, vel saltem minuitur, dum vel excedit, vel deficit: nam si excedat, siue caussa sit interna, siue externa, tum copia replet os ventriculi, & impedit, quominus corrigari & agitari possit, quamuis a venis ventriculi fiat attractio: vnde pituita copiosa, residens in ore ventriculi, impediens suctionem, est caussa inappetentiæ. Et pariter, quoad caussas externas, vt ait Galenus capit. 17. libro tertio de aliment. pingues & lenti cibi ita celeriter implent, vt appetitus euertatur. Quoad vitium in qualitate, concurrit materia, quatenus agit Caliditate, Frigiditate, Siccitate, Humiditate. At est discrimen: nam materia concurrens humiditate; est in caussa vt minuatur suctio: qua autē concurrit reliquis qualitatibus, caussa est suctionis intensioris, nam suctus affinis est solutioni vnitatis, quæ a qualibet caussa fieri potest, excepta humiditate. Quare, vi materiæ humidioris, minuitur desideriū cibi & potus: vi autē reliquarū qualitatū, intenditur appetitus, circa cibum quidem, si materia est frigida; circa potum, si calida; si sicca: nam dum frigiditas suctionem parit, ita afficitur os ventriculi, vt obiectum offeratur sensui interiori, qui sensus, cum agnoscat præsentiam esse frigidi, facultatem appetentem impellit ad appetitum illius, cuius est penuria. Idem de reliquis caussis, in os ventriculi agentibus, statuendum. Sed notandum, cum intenditur fames vel sitis; desiderium esse vel boni, vel mali, cum cibi, tum potus. Desiderium est boni, quando quis appetit bonas carnes, bonum vinum: malum desiderium est, si appetat carbones, aquam turbulentam, vrinam. Huius discriminis caussa colligitur e Galen. in arte med. capite de signis ventriculi, cum dicit, intemperancias morbosas a naturalibus

Læsa suctio ratione caussæ in ventriculi orificio.

Vnde desiderium boni, malíue cibi & potus.

bus differre: nam intemperantiæ naturales, similia appetunt; morbosæ contraria. Vnde ventriculus secundum naturam calidus, in penuria cibi appetit cibum calidum: frigidus autem natura ventriculus, appetit frigidum. Contra ventriculus præter naturam calidus, appetit cibum frigidum. Hæc differentia independet: dum enim ventriculus secundum naturā est constitutus, eget conseruantibus, quæ similia sunt, vnde dum fit suctio, ita afficitur sensus interior, vt concupiscentiam animalem impellat in penuria cibi, ad desiderium cibi; & in penuria cibi, in ventriculo secundum naturam calido, impellat ad desideriū cibi calidi; propterea quod, sensui interiori offertur suctio cum sensu caliditatis naturalis conseruandæ, vnde concupiscentia animalis impellitur ad desiderium similis. Si ventriculus sit præter naturam calidus, sensui interiori offertur suctio, cum sensu caliditatis morbosæ, non conseruandæ, sed destruendæ: vnde concupiscentia animalis impellitur ad desiderium non similis, sed contrarij, nim. frigidi, vt morbus calidus dissipetur ac vincatur; & præsertim quia concupiscentia animalis, influxa in os ventriculi, fouetur a concupiscentia naturali, a iecinore prodeunte; quippe quæ semper appetit quod conseruat, ac veluti fugit, quod est inimicum: ideo cum in ventriculo calido morbo affecto, caliditas sit inimica, & contraria, propterea fit appetitus contrarij. Sed explicandum etiam est, cur in ventriculo male affecto appetitus sit intensus ad contrarium, quod modo bonum est; vt quando quis appetit capones; modo malum, vt quando carbones appetit. Dicendum, discrimen prodire a caussa morbosa, quæ suctionis auctor est; quæ caussa vel minoris, vel maioris est actiuitatis. Minoris est actiuitatis; quotiescunque minus recedit a naturali statu, nec pertinaciter adhæret ori ventriculi. Maioris est actiuitatis; dum caussa magis recedit a naturali statu, & hinc est a toto genere præter naturam, & præterea magis impertitur ori ventriculi: impertitur autem non secundum fibras, nam fieret singultus; sed secundum portiones membranosas, quemadmodum euenire solet prægnantibus, præsertim ad secundum vel tertium mensem: nam prægnantes hoc tempore scatent succis vitiosis secundum ventriculum. Verum & in viris similes succi redundare possunt, præsertim in scabiosis, in elephanticis. Itaque succi, qua tenus sunt præter naturā; sunt in caussa appetitus contrarij; quatenus sunt exiguæ actiuitatis, sūt in caussa appetitus quidem contrarij, sed boni: Si succi sint præter naturam, sunt in caussa appetitus præter naturam; & quatenus sunt insignis actiuitatis, sunt in caussa appetitus contrarij, non boni, idest non alimentalis, sed medicinalis. Ratio est, quia prauus succus potius a medicamento, quam ab alimento corrigitur. v. g. calx est efficacior ad absumendum materiam impactam, quam panis bis coctus: vrina etiā magis strenue absumit succum vitiosum, quā aqua: nam alimentum magis a corpore patitur, quam agat; medicamentum magis agit, quam patiatur. Succus igitur prauus est caussa cupiditatis succi praui, & proinde sibi similis. Vnde Gal. cap. 7. lib. 1. de sym: causs. ait, vitiosum succum excitare appetentiam, naturalis affectus similitudine; quemadmodum enim naturalis affectus efficit appetitum similis, hoc est & naturalis, & boni: ita succus vitiosus excitat appetitū similis, hoc est vitiosi, praui, nim. efficacis actiuitatis; quamuis discrimen sit: nam quod desideratur ob affectum secundum naturam, naturale est, & conseruat affectum naturalem: quod autē desideratur caussa succi vitiosi, est quidem simile, nam est vitiosum & prauum, non est autem alimentale, sed destruit succum vitiosum, quia omne morbosum refertur in sui destructionem.

Ventriculus male affectus contrarium appetit.

Alia ex parte læditur suctio, ratione caussæ quæ viget infra os ventriculi, vtpote in venis ventriculi & fundo ventriculi. Cum ergo suctio secundum naturam fiat, dum ventriculi venæ naturaliter trahunt ab ore ventriculi: sequitur, suctionem leges naturæ egredi, dum venæ vel non attrahunt, vnde fit inappetentia; vel imminute attrahunt, vnde fit imminuta appetentia; vel plus iusto attrahunt, vnde oritur fames canina. Ceterum, dum venæ repletæ sunt, vis attractrix, & naturalis concupiscentia cessat a suo munere, dum sunt inanitæ, attrahunt, & naturaliter appetunt, ideo dicendum de caussis tam Replentibus, quæ caussæ sunt inappetentiæ, tum Vacuantibus, quæ caussæ sunt famis, & faciunt vt lædatur attractio & concupiscibilis naturalis venarum, quæ ab ore ventriculi attrahunt. Quoad caussas replentes; e capite 7 lib. 1. de sympto. causs. attractio venarum læditur, vel ob Morbum venarum, vel ob Errorem externū. Venarum morbi sunt tumores, obstructiones, a materia replente prodeūtes, sed principem locum obtinet caliditas, quippe quæ succos fundendo implet, cum his fusi, locum maiorem occupent. Error externus esse potest materia replens ventriculum, potissimum secūdum fundum, & præsertim esse solet succus crudus collectus, cuius classis etiam sunt succi excrementitij, qui interdum propter famem in ventriculum confluunt: dum enim diu fames vrget, ventriculus succos vitiosos allicit, qui replentes, attractionem impediunt, ita vt fames tunc in inappetentiam degeneret. Inanientes caussæ sunt venarum frigiditas, quæ exprimendo vacuat: item calor corporis robustus absumens, vnde qui plurimum habent calidi, plurimum absumunt, attrahunt, & denique valenter appetunt. Inanitionis etiam caussa est, retentricis imbecillitas, siue simpliciter, siue in respectu ad expultricem, quemadmodum contingit in immoderatis euacuationibus. Huius ordinis est etiam vermis alimentum consumens.

Suctio læsa, ratione caussæ in venis & fundo vētriculi.

Tandem si respicimus ad totius corporis inanitionem, dum hæc imminuitur, fit inappetentia; dum augetur, fit fames. Immodica euacuatio & absolute talis est, & in respectu ad assumpta alimenta: & fit, tum per sensibilem vacuationem, tum per cibi parcitatem. Imminuta autem inanitio fit; dum quod effluit, modicum est: hoc autem est vel simpliciter modicum, sicuti in corpore densioris cutis, vel est modicum respectu illius quod ingeritur, quod experiuntur homines in delitijs vitam agentes, qui die noctuque potant & ebriantur.

IV. Vitia inanitionis totius corporis.

Quoad differentias a forma: Concupiscentia animalis redditur præter naturam, quatenus vel Non fit, vel Male fit. Si non fit; Adest naturæ fames, vel nō adest: si adest, fit fames vaccina, seu magna, in qua licet inter initia vigeat appetentia animalis, illico tamen aufertur; & adest fames naturæ, videlicet insignis indigentia alimenti. Si autem non adest fames naturæ, fit fames, quæ dicitur Inappetentia, seu cibi fastidium, id est, ἀνορεξία. Si autem concupiscentia male fiat; tunc vel Imminuitur: & fit Fames imminuta, vel Corrumpitur, & tunc intensum est desiderium, vel simpliciter cibi, & fit fames canina, vel praui cibi, & dicitur κίττα, pica, seu malacia. A subiecto non sumuntur differentiæ, cum malum solum ad os ventriculi pertineat. Ratione caussæ efficientis, cum malum pendeat a frustratione concupiscibilis cibo destinatæ; dicendum, frustrari vel Propria ratione, vel ex Accidenti. Harum caussarum subdiuisio patet e supra dictis.

Differentiæ.

Cognitio famis morbosæ in genere, patebit ex ægro: sicuti etiam differentiæ a forma: dicit enim æger, vel nihil se appetere, vel vix appetere, vel plus quam deceat. Quoad differentias ratione caussæ efficientis: cum malum fiat, quoniam frustratur concupiscibilis animalis, vel propria ratione, vel ex accidenti: hoc cognoscitur e præsentia, & absentia signorum læsionis, vel propria ratione, vel ex accidenti: signis

Signa.

Signa diff. a causs. efficiente.

1.

signis seorsim dicendum. Itaque si frustretur propria ratione, cum caussa morbifica attineat vel ad Cerebrum vel ad Os ventriculi: si spectet ad Cerebrum; si læsio fiat ob morbos cerebri, signa erunt morborum, de quibus in proprijs capitibus. Si lædatur ob errorem externum, si error externus sit cerebri proportio, cognoscetis inde, quod lædetur appetitus, quamprimum obiectum vel visui offeratur, vel de eo fiat sermo, v.g. de mure. Si error sit obiectum improportionatum, si attineat ad sensum interiorem, deprehendetis ex immoderatis animi accidentibus, e delirio. Si error attineat ad sensus externos, cognoscetis ex obiectis sensuum externorum, v.g. si illico post intuitum manus humanæ decoctæ, concidat appetitus, facile est cognoscere, mali caussam esse obiectum visus: & sic de reliquis. Si autem frustratio concupiscibilis pertineat ad os vētriculi: si læsio fiat propter morbos oris ventriculi; signa erunt morborum, de quibus supra. Si lædatur ob errorem externum: si error sit mala ventriculi proportio; cognoscetis, si malum oboriatur post aliquod assumptum, inscio ægro: adhæc cognoscetis defectu, vel excessu ferme perpetuo appetentiæ, citra caussam euidentem. Mali autem caussam esse iecinoris debilitatem, cognoscetis e signis indicantibus vitia hepatis, de quibus suo loco. Si frustretur concupiscibilis ex accidenti: & primum, si vitiū sit in sensu suctionis; si vitium attineat, vel ad cerebrum, vel ad neruos; signa petenda e proprijs capp. Si vero mali caussa sit error externus, si error fuerit vitiosa proportio; indicabitur, si præter noxas vel ventriculi, vel aliarum partium, homo plus iusto vel appetat, vel a cibo abhorreat: id enim fit, quoniam in cerebro est proportio, vi cuius facultas sentiens, vel est pigra, vel nimis vigilans ad excitandum animalem appetentiam. Obiectum autē distrahens facultatem, cognoscetur, quoniā occurrit obiectum, quod est efficacius suctione: veluti si pungatur ventriculus. Si autem vitium attineat ad os ventriculi, si caussa sint morbi, signa erunt morborum oris ventriculi, de quibus diximus. Si error externus sit proportio, cognoscetur ex eo, quod non plus iusto famem vel ferre, vel non ferre possunt. Si error sint venena, vel opiata; horum signa aderunt. Si deinde mali caussa sit vitium in suctione, non in sensu suctionis: si vigeat in ore ventriculi, oportet cognoscere speciem & vitium huius caussæ. Si caussa sit interna, cognoscetis, quia nulla externa caussa est prægressa. Vtrum autem interna caussa sit vapor, vel minera, & quæ minera, cognoscetis e signis, traditis in malis ventriculi. Externæ caussæ cognoscuntur e patiente & assidentibus. Quoad caussam vitij, omisso vitio in quanto, & vbi, quoniam in his tantum est differentia secundum magis & minus, vnde discrimen cognoscitur ex intensione & remissione symptomatum, si vitium sit in substantia, indicabitur e desiderio praui cibi, vt carbonis. Si vitium sit in qualitate; caliditas cognoscetur e diminuta appetentia, frigiditas e fame aucta, siccitas similitèr e fame aucta & præsertim si annexa sit frigiditas: nam si cum siccitate coniungatur caliditas, indicabitur e siti aucta, humiditas ex imminuta appetentia cognoscetur. Si autem frustretur concupiscibilis vitio appetentiæ naturalis venarum ventriculi: si malum pendeat a caussa replente, si hæc caussa replens sit morbus, hoc est, intemperies calida, tumor, obstructio: cognitio patet e traditis signis morborum ventriculi. Si autem caussa sit error externus, cum sit materia replens ventriculum, si materia sit paullatim collecta, cognoscetur e fame, quæ sensim imminuta est. Si autem hoc factum sit vi prolixioris famis præcedentis, vt non paullatim sit collecta materia, sed violentia quadam attracta, cognoscetis e fame prægressa, e ieiunio. Si caussæ sint inanientes: si fuerit frigiditas, patebit e signis indicantibus frigiditatem ventriculi secundum fundum, de quibus dictum est. Si calor robustus consu[illegible] cognoscetur e temperatura calida principaliū viscerum, e carnoso habitu, ex ætate florente. Si caussa inaniens sit imbecillitas retentricis, cognoscetis e fluxu ventris. Si vermis sit absumens, signa erunt vermium, de quibus infra. Tandē si appetentiæ vitium sit positum ex inanitione totius corporis, excedens in initio indicabitur ex inedia, exercitio intenso, & similibus: deficiens inanitio contra indicabitur e cutis densitate, & cum Auicenna ex otio.

A forma nihil ex vsu indicatur. Caussa subiecti, oportet seruare calidum insitum oris ventriculi, & oportet fouere proportionē. Ratione efficientis, cum efficiens sit vel morbus, vel error externus. Si morbus, quid indicent morbi, tum ventriculi, tum aliarum partium, petendum e proprijs locis. Si caussa sit error externus, si caussa interna, si ad ventriculum attineat, quid indicet, dictum fuit: si autem ad alias partes, suis etiam locis dicetur. Si caussa sit externa, hæc non indicat.

Prognostica.

Fames morbosa in genere est vitium non despiciendum, quoniam aduersatur instaurationi animalis, vnde est vehementia essentiæ: & attinet ad os ventriculi, quare vehementia dignitatis. Verū discrimen est pro vi differentiarum. Vnde ratione formæ, cum fames vel auferatur, vel minuatur, vel corrūpatur: si paritas seruetur, periculosius est vitium, si auferatur fames: ideoque Hipp. aph. 6. sect. 7. ait, inappetentiā esse malum, & præsertim in morbis diuturnis; nam patitur homo secundum totum corpus, secundū ventriculum, secundum caput: secundum totum quidē, quoniam non nutritur; secundum ventriculum & caput, quoniam facultas sentiens suo munere destituitur, desinit, & ad interitum properat: quo fit, vt dum inappetentia protrahitur, consequatur vehemētia facultatis; siquidem cum Hipp. aph. 59. sect. 7. fames corpora siccat: & siccare est deducere ad mortem. Sed notandum, cum fames sit quadruplex; Inappetentia, Fames canina, Pica, & Fames vaccina. Si fuerit inappetentia, si patiens copioso alimento non egeat, periculo vacat, veluti in principio morborum materialium. At si patiens alimento egeat, veluti in morbis diuturnis in pueris, in euacuationibus immoderatis; tunc malum non est exigui periculi: nam virtus concidit, vnde adest vehementia facultatis: quod potissimum euenit, dū prorsus aboletur appetentia: nisi admodum recedit a naturali statu: & multo magis, quam imminuta appetentia. Si fuerit fames canina: si fuerit cum desiderio boni cibi, inter initia vinci potest: at dum producitur, periculo non vacat, & cū Auicenna, degenerat in famem vaccinam: quo enim fames canina diutius durat, eo fit vehementior, & quādoque coniungitur vehementia facultatis, hincque oriuntur syncopæ, & homines moriuntur: nam in fame canina cibus ingeritur supra cibū incoctum, cibus etiam euomitur, vnde corpus non alitur, & vis ventriculi hebescit, ideoque fit fames naturæ. In pica, cum sit desiderium praui cibi, vitium est curabile, quoniam pendet a succo vitioso, qui vacuari potest: & ob id Gale. 7. lib. 1. de symp. caus. ait, prægnantes hoc malo sollicitari, quamdiu succi in ventriculo vigent. Sed notandum, malum esse minus, quo desiderium fuerit cibi minus praui; quia tunc malum producitur a materia minus recedente a naturali statu, & propterea est vehementia essentiæ non admodum intensa. Vaccina fames est admodum periculosa: quā cito annectitur vehementia facultatis, quia cum Aetio animi deliquia oboriuntur. Cæterum, si prognosticum capiatur a vi caussarum efficientium, pro vehementia caussarum augetur & minuitur periculum. Quæ autem sit vis caussæ, hoc est & morborum, & erroris externi; patet ex ijs quæ dicta sunt in malis ventriculi. Hoc loco quædam notanda, circa intemperiem, & circa proportionem. Circa intemperiem

Indicationes.

statum

statuit Auicennas, cum inappetentiæ caussa efficiens esse possit caliditas & frigiditas: vitium esse deterius si producatur a frigiditate; nam a caliditate appetitus minus intenditur, a frigiditate a magis; & propterea si accidat, vt vi frigiditatis destruatur appetitus, hoc fit ob insignem frigiditatem. Quare cum inappetentiæ caussa esse possit tum frigiditas, tum caliditas: cum frigiditas magis recedat a naturali statu, & hinc sit vehementior secundum essentiam; ob id frigiditas est caussa deterioris inappetentiæ. Circa proportionem scire oportet, quemadmodum proportio est natiua, introducta a principijs generationis, & immutabilis: at fieri potest, vt facultas a proportione contracta, quandoque a secundo actu, id est, ab operatione deficiat; sicuti etiam magnes deficere solet ab attractione ferri, secundo actu, e contactu adamantis; ita colligere etiam licet, famem morbosam, a proportione prodeuntem, corrigi posse, non destructa proportione: nam stante vita, necessario permanet proportio; at proportio ita potest affici, vt cum non conseruetur facultas, facultatis actio, & hinc actus secundus pereat.

Curatio. ἀνορεξία. Ad repletionem ventriculi.

De materijs breuiter dicemus. Quid enim postulent morbi ventriculi, cerebri & neruorum, dictum est suis locis. Seorsim autem circa quamlibet famem digrediemur. Quo igitur ad inappetentiam attinet: cum Aetio, Paullo, Alexandro, & Auicenna, cum malum fiat potissimum, quoniam ventriculus vel repletur, vel intemperatus redditur: quantum attinet ad repletionem ventriculi; probantur vomitoria, si æger ad vomitum sit procliuis: sin minus, probantur vacuantia per aluum. Vnde pro vomitorio *aquam copiosam vtpote* ℔. j. ß. *& tepidam, frequenter exhibebimus.* Alexander improbat *mulsam*, vt quæ intemperiẽ latentem corpori insinuet: quod proposuit Alexander, quoniam vomitorio vtitur caussa bilis, & iccirco mulsa improbatur, quia potest calefacere, & in bilioso corpore in bilem mutari. Id quod intelligendum de mulsa meraciore, quæ multam mellis copiã recipit. Paullus enim probat mulsam, scilicet dilutissimam, cum copiosissima aqua. Sed quia vomitoria nocent ijs qui difficulter euomunt: (ventriculus enim vellicatur, distenditur, & hinc appetitus magis subuertitur) ob id studendum, vt quantum fieri potest, vomitus facile fiat: ad quod consequendum cibis humectantibus & potionibus occurrendum; sic namq; recrementa humorosa supernatant, hincq; facile educuntur per vomitum. Et ob id etiam Paullus *ante tepidam exhibet vel ptisanæ cremorem, vel ouorum lutea.* At si prorsus difficulter vomat patiens probatur potius *aloe, quam scammonium: hoc enim stomachum offendit, & propterea vel non exhibendum, vel in parua copia, & malis cotoneis castigatum, vnde exhiberi potest Diacydonites, confectum cum exiguo scammonio, seu diacrydio.* Quod si Paullus, cum reliquis, admittit scammonium, nobis etiã licebit vti *rhabarbaro*, Caussa vero cur Græci scammonio sint vsi, & cur nos rhabarbarum admittamus, est, quoniam expedit quam celerrime bilem vacuare: nam expedit appetitum reuocari. Verum cum medicamenta facilius per aluum euacuent, cum Paullo copiosa & temperata alimenta prius exhibenda: quare per duos vel tres dies exhibere licet *ouorum vitellos, in iure conquassatos: licet etiam exhibere cremorem ptisanæ, & similia.* Verum si humores vacuandi sint crassi & viscidi: exhiberi poteritis *specierum hieræ* ℥. ß. *cum melle rosato solutiuo.* Et vt humores cedant, cum Aetio probatur *oxymeli, item cibi parati cum aqua salsa, & proinde sal, cappares, oliua, & similia attenuantia, & incidentia.* Optimũ in hoc malo est medicamentum, si exhibeatur *mellis rosat. sol.* ℥ *v. cum oxym. simpl.* ℥. *ij.* Si autem ventriculus

Ad intemperiem ventriculi. Calidam.

sit intemperatus; si intemperies calida, Auic. probat *frigidæ potum*, sed ea quantitate, qua calidum innatũ non extinguatur: vnde exhibere licet a ℔. j. ß. ad ℔. ij. & potius repetere. Alexander probat *quæ cum aceto parantur. Quare exhibere licet poscam, id est, aquam cum aceto, lactucam, endiuiam, aceto conditas, vt refrigeretur ventriculus. Paulus exhibet panem posca imbutum, & opsoniũ e lacte & aceto paratum, potest etiã confici cibus e portulaca cum aceto:* (per opsonium intelligimus cibum ab alijs separatum, veluti est salsa, quæ conficitur e petroselino, ex amygdalis, & alijs id genus.) Auicen. etiam extrinsecus probat medicamentum confectum *ex oleo rosaceo, carne cydoniorum, rosis, cũ exiguo mastiches: verbi gratia* ℞. *carnis cydon. decoctæ sub cineribus* ℥. j. *olei ros. complet.* ℥. i. ß. *puluer. ros.* ℨ. j. ß. *mastiches* ℈. ß. *Misce, & fiat emplastrum. Mastiche miscetur ad corrigenda medicamenta frigida, & vt seruetur calidum innatum.* Si autem intemperies fuerit frigida; Auicen. proponit *decoctum piperis, cinnamom. diatrionpiper. diacalamint. h. mithridatium.* Alexander probat *theriacam, decoctum rutæ, anisorum, probat alia, ius columbæ, & vuarum passarum:* vuæ enim passæ stomacho sunt gratæ, contemperant succos malignos, & crudos concoquunt, & nutriunt. Alexander cũ Paullo probat *vinum vetus, & conditum, id est, calidis alteratum*, de quibus in sermone de frigido ventriculo. Extra autem probat medicamentum, confectum *ex oleo de spica, de absinth. mastichino, additis mastiche, xyloaloe, gallia moschata, maci & alijs ab Auicen. propositis.* Verum admonet Paulus, si forte contingat, vt sit patiens qui simulet inappetentiam, quoniam desiderat sibi concedi inutilia, tũc oportet patientes grauiter reprehendere, vt vtiles cibos admittant. Si non obediant, & hinc contabescant; expedit cibum parum deteriorem exhibere. Cibaria autem cum Paullo ita paranda sunt in hoc malo, vt facile deuorentur: quæ non multa egent masticatione, iniucunditatem afferunt, & appetentiam euertunt.

Frigidam.

Ἡ κυνορεξία. ἡ κυνώδης ὄρεξις. Ad frigidam dyscrasiã, materiam acidã & sensum suctionis.

Fames canina sequitur. Hæc si fiat citra inanitionem; cum suctio in hac intendatur, vi vel frigidæ intemperiei, vel materiæ acidæ: e dictis patet, quæ medicamenta conueniant. Id solum cum Aetio notandum probari cibaria, quæ & sensum suctionis obtundunt, seu compescunt, & materiam morbificam attenuant, & incidunt, vt facile possit euacuari. Ad sensum suctionis obtundendum; Gal. com. aph. 21. sect. 2. probat lenta, & pinguia; nam hæc replent os ventriculi, vt a suctione non ita afficiatur. Aetius probat iniucunda, & quæ in magna copia accepta parce nutriunt. Hinc conueniunt *pultes placentæ cum melle copioso, aut oleo plurimo aut adipe anserino, gallinaceo, iusculo, item malua, cerebella. Præterea lac, vel solum, vel cum melle: item oryza cum lacte: & amygdala, nuces pineæ.* Abstinendum ab acidis & astringentibus: nam hæc suctionem intendunt. Quoad incidentia & attenuantia; probãtur cibi conditi *allio, porro, thymo satureia, origano, &c.* (vnde non est mirum, cum ita varia sint vsurpanda, quod patientes sæpe non restituuntur sanitati.) *Probatur etiam vinum alteratum calamintha, saluia, guaiaco, sassafras, &c. Vinum autem sit tenue, fuluum, odoratum, non valde vetustum:* & dabitur tum ieiunio, tum post sumptum cibum, in magna copia, id est, secundum Aetium, quantum homo bibere potest; quoniam hoc vinum ventriculum calefacit, humores acidos destruit: ideoque solum vinum quandoque sufficit, ad perfectam curationem, quam in sententiam Hipp. aph. 21. sect. 2. ait, famem vini potione solui: vbi per famem intelligitur canina (teste Gal. in com.) facta vel ab intemperie frigida, vel ab humore acido: & gloriatur Gal. se multos, inde sinentes, sanasse vino abundanter exhibito. Quod si fiat fames canina vi inanitionis, medicamenta & cibi probantur, quæ a dictis plurimum distant. Aloe tunc infensissima est, vt etiam incidentia & tenuantia. Probantur autem densantia cutim, vt medicamentum confectum *ex oleo, omphacino, cum myrto, aut rosis ad*

Ad inanitionem.

lentum ignem decoctis. Licet etiam vrgente necessitate, immiscere *alumen scissile, prius in aceto tritum: pro singulis scilicet olei omphacini vnciis, misceri poterunt singuli scrupuli aluminis*. Cibus Aetius probat stabiles, id est, qui ægre corrumpantur, *vt cochlea sunt, & omne penus ostreorum. Probat etiam carnē iuuētate florentium, & potissimum probat ventres & vuluas suum: & in summa probat cibos tardæ coctionis, et tardæ distributionis: vnde & oua indurata aut in sartagine frixa, imo panem non fermentatum. Vinum, in fame canina ex inanitione, potius lædit, teste Galeno: quare exhibenda aqua, vel vinum astringens*. Notandum cum Aetio, circa quantum agendum, in cibis crassefacientibus, & medicamentis astringentibus, quæ extra applicantur; vt, quantum accessio imminuitur, tantum etiam minui debere cibos crassos, & medicamenta astringentia; ne aliud grauius suboriatur malum, dum crudis, crassisque succis corpus repletur.

Μαλακία, ἢ κίττα.

Quoad Picam: in hac oportet succum in ore ventriculi impactum discutere; & in cauitate existentem euacuare, & ventriculum roborare ne suscipiat.

Vacuantia.

Quoad vacuantia igitur; nisi vomitus sit admodum difficilis, probatur *ius pulli sepedum, cum syrupo acetoso simplici, vel etiam cum oxymelite: & vsu postulāte, ad succum raphani ascendere licet*, præsertim si vtero non gerat: hæc enim mitius tractanda, ne fiat abortus. Et ob id Aetius exhibet *aquam tepidam*, præcipue si fœmina ventriculum habeat repletū humore acri, acido, aut salso. Si patiens maxima difficultate vomat; probantur *species hieræ, mel. rof. cum oxymelite*: si vtero gerat, hieræ species non conueniunt, quia mēses prouocant. Si lutum appetat patiens; secundum Auic. exhibeatur *aqua, cū vomitorus, ad ℔. j. ß. & in ea dissoluatur lutum mundum ad ℥. j.*

Discutientia.

Quoad discutientia succos impactos in ore ventriculi; probatur *diatrion piper. diacalaminthes, & potissimum licet conficere pilulas e quinque granis ammios, macis sassafras, & zinziberis fiant pil. num. vij. cum oxymelite scillit.* hoc medicamentum summa vehementia discutit succos.

Roborantia.

Probatur etiam oxymeli scilliticum. Quoad roborantia os ventriculi, Aetius probat *succum mali punici dulcis, cum mentha sicca, sed aspersa cremore portulacæ, vel insperfa decocto polygoni: quæ habent vim astringendi. Probantur & alia astringentia, vt est confectio e santalis, & diacydonites cum saccharo*. Extrinsecus probatur cataplasma confectum *e rosis, gallis immaturis, malycorio, myrto, cotoneis, quæ baseos erunt loco; addenda quæ tenuis sint substantia, pro vehiculo: item quæ corrigant frigida, ne calidum insitum lędatur: pro correctione frigidorum, addatur mastiche & absinthiū: pro vehiculo, misceatur fenic ulum, cyminum, aromata: basis autem in maiori erit quantitate, verbi gratia, ℞. rosarum, gallarum immaturarum, malicorij, myrtillorum an. ℥. j. carnis cydon. decoctæ sub cineribus ℥. ß. mastiches, absint. an. ʒ. ß. fenic. cymini, cinnamom. an. gr. v. Misce & fiat cataplasma.*

Dięta.

Cibus proportione respondebit. Victus mediocris erit, nisi sit prægnans: tunc enim suasu Aetij, cibum oportet exhibere in minori copia; si scilicet prægnans sit, in qua multus sanguis collectus sit. Si patiens cibos respuat; occurrendum varijs & iucundis obsonijs. Si terram patiens appetat, prodest exhibere *amylum recens* (secūdum Aetium) vice terræ. A dulcibus obsonijs abstinendum, quia ventriculi os laxant. Et, si patiens delectetur dulcibus, miscenda astringentia, vnde obsonium fieri posset *e saccharo, cum succo cydoniorum*. Ad minuendum sensum suctionis in pica, probantur *pedes, rostra, ventriculi porcorum*. Verum ante cibum, dum institutum est succos discutere, Aetius exhibet *oliuas sale conditas, vel v. vel vu. amygdalas amaras*. Dum propositum est ventriculū firmū reddere, exhiberi potest *vel polenta, vel panis cum succo cydoniorum aut punicorum madefactus. Post cibum Aetius probat pastula*. Et, si periculum est vomitus, *probat poma granata, pira*. Pro potu probat *vinum fuluum, odoratum, antiquum, & pro robore ventriculi subastringens*.

Βούλιμος.

Vaccina fames, vel Exquisita est, vel Notha, seu spuria. Exquisita est, quæ fit a frigiditate agente in os ventriculi; vnde primo intenditur animalis appetentia, mox aufertur, & relinquitur fames naturæ. Notha fit (secundum Alexandrum) ab immodico calore agente in os ventriculi, vnde calidum innatum ita dissoluitur, vt æger cibū assumat, animo deficiat: In malo igitur vtroque adest alimenti penuria: ideoque alimentis occurrendum, in exquisita calefacientibus, in spuria refrigerantibus.

Medicamēta.

Quoad medicamenta famis vaccinæ exquisitæ: probantur medicamenta proposita in temperie frigidi ventriculi, verbi gratia, vti licet *dianthos, conserua e betonica*. In fame autem vaccina spuria, probatur proposita in calidiori ventriculi intemperie, vt est, verbi gratia, *saccharum rosatum, conserua ex acido citri, &c.* At cum Alexandro notandum, *ab opio cauendum esse. licet intensus sit feruor. Vrgente tamen necessitate, probantur magna antidoti, sed recentes. Item Philon. Roman. hæ enim opium recipiunt, sed plurimis calidis mistum. Expedit autem his miscere conseruas calefacientes, vt est dianthon. Proinde Alexander opium sincerum prohibet, quod nonnulli cum frigida exhibebant*. Quoad ea quæ admouentur in fame vaccina notha, probatur *emplastrum e carne cydoniorum, additis oleo rof. cum ... sis, & exiguo mastiches*.

Dieta.

Quoad diætam primum in vaccina fame exquisita, probatur aer alteratus, *ambra, moscho, cinamom. aniso, maci, &c. licet etiam odorari carnem assatam*: ita enim aer aptus redditur, ad reficiendos spiritus. Probatur *odor vini aromatici cum aceto*. Præterea in penuria materierum, cum Galeno lib. de med. facile parabil. cap. 15. licet etiam ad olfaciēdum porrigere *acetum, fructus odoratos, & terram aceto madefactam*. Cibi sint euchymi & eupepti. *Vinum probatur vinosum*. Si fames vaccina sit notha; probatur aer frigidus: quare odoramenta fiant *ex aqua rosacea, rosis, aceto, pomis violis, caphura, etc.* Cibos Alexander probat, qui ægre coquuntur, *vt oryzam* & alia superius dicta. Alterandi cibi sunt in hac fame notha, *endiuia lactuca portulaca. Vinum erit pauciferum, & subadstringens*.

CAPVT VIII.

De Siti morbosa.

Nomen.

PEr hanc intelligimus sitim corruptam, hoc est, intensiorem redditam, siue sit immoderatæ potionis, siue potionis prauæ. Excludimus sitim ablatam, & imminutam: harum enim doctrina patet e traditis de fame morbosa.

Generatio.

Proinde corrupta sitis generatur, cum corpori aliquid præter naturam occurrit, vt cuius os ventriculi afficitur, vt hæc affectio impertiatur sensui interiori, & hinc impellatur animalis appetentia, vt ea lege influat in os ventriculi, vt desiderium potus præter naturam intendatur.

Definitio.

Sitis ergo corrupta, est concupiscentia animalis deprauata oris ventriculi; dependens a frustrationis concupiscibilis potui destinatæ.

Forma.

Forma huius vitij est concupiscentia animalis (de qua supra) deprauata: ad differentiam & sitis secundum naturam, & præter naturam, sed ablatæ & imminutæ.

Subiectum.

Subiectum est os ventriculi.

Caussa efficiens.

Ratione efficientis, diximus, quod dependeat a frustratione concupiscibilis potui destinatæ: ad differentiam famis. Iam ergo proponendæ sunt caussæ, ob quas hæc facultas frustratur. Galen. cap. 30. lib. 1. simpl. ait, sitim fieri, partim humoris inopia, partim caloris copia. Dum enim vehiculi est inopia, insurgit appetitus huius humiditatis, huius liquidi. Præterea dum est calor immoderatus, est priuatio frigidi;

frigidi; vnde plus iusto calidum insitum extra mouetur: quare excitatur appetitus frigidi, vt retundatur caloris motus ad extra,& prohibeatur dissolutio. Cũ igitur humoris inopia fiat appetitus humidi, caloris inopia, appetitus frigidi; nihil aliud fit, quã sitis. Immediata quidem sitis caussa vnica est, cum vnus affectus non possit habere duplicem caussam; sed mediata, est multiplex, quæ tamen ad duos principes fontes reducitur; nimirum ad duplex vitium humiditatis roridæ oris ventriculi: quorum vnum attinet ad quantitatem imminutam, dum humiditas deficit: alterum ad qualitatem, dum humiditas non deficit, sed efferuescit. Porro indagandæ sunt caussæ, ob quas torida humiditas, & deficit & efferuescit.

Defectus humiditatis roridæ.

Deficit; cum Auic. Alex. & reliquis, propter caussam Internam, vel Externam. Interna caussa est morbus siccus oris ventriculi,& humor siccans, & tenuum diabetica affectio, com. aph. 19. sect. 4. Externa caussa non necessario occurrens, est veluti medicamentum solues, nimium purgans; medicamentum etiam astringens & exprimens humiditatẽ; item venena exsiccantia. Caussa externa necessario occurrens, est veluti cibus stipticus, consumens humiditatem: item defectus potionis, com. aph. 27. sect. 5. item immoderata inanitio, vigiliæ, timores, mœrores, dum excedunt.

Efferuescentia humiditatis roridæ.

Efferuescit rorida humiditas, ob caussam Internam, vel Externam. Interna, est caussa calefaciens, quæ vel simplex est Qualitas, vel Humor calidus. cap. 30. libro 1. simpl. Simplex caliditas detinens os ventriculi, vel est caussa Præcipua, vel Sine qua non. Caussa præcipua, seu principalis, est intemperies ventriculi calidior, quæ suborta sit citra vitium caliditatis alterius partis, comm. aphor. 19. sect. 4. Caliditas autem sine qua non, est caliditas affligens os ventriculi, sed impertita ori ventriculi vel a Toto, vel a Parte. com. 2. lib. 4. de ratione victus. Si caliditas sit in toto, vel in febre ardenti, sitim omnino parit e necessitate. Si fuerit caliditas in parte; sitis non oboritur, nisi pars primo affecta proxima sit ventriculo, aptaque sit ad producendum sitim: primum locum cum Galeno tenet os ventriculi; secundum, ventriculi corpus; tertium, œsophagus; quartum, pulmones; quintum, ieiunum intestinum. Ratio est: nã os vẽtriculi est pars, sine cuius affectione non fit sitis: reliquæ partes sitim committunt, quatenus in consensum ducunt os ventriculi, g. e. vbi impertiuntur veluti caliditatem ori ventriculi: Dum Gal. pulmonem proponit, non excludit cor, quatenus cor est viscus in thorace contentum: vnde Auic. statuit, sitim fieri a corde, & a pulmone, dum hæc viscera incalescunt. Præterea, cum sitis fiat a ieiunio intestino, iure Auic. ait, etiã fieri ab hepate. Quin etiam, cum Auic. a cerebro; si insignem contraxerit feruorem, caliditas impertiri potest ori ventriculi; indeque sitis excitari. Auicen. non fuit superfluus, nec Galen. diminutus: hic enim per modum exempli loquitur; ille e proposito. Hæc de simplici caliditate, quæ est in caussa sitis. Quoad materiam, potest esse Vapor, vel Minera. Vapor est febrilis, item salsus vapor, prodiens a materia aquosa in hidrope ascite: vnde Auic ait, sitim fieri in hydrope, quoniam prohibetur transitus humiditatis, quæ membra humectare debebat: dum ait, membra priuari humiditate, intelligit sitim naturæ, non animæ; ratione ventriculi, intelligit sitim animæ; nam materia aquosa, seu potulẽta, si detineatur, salsa euadit, & hinc mittit in os ventriculi vapores salsos, & calidos, vnde fit sitis. Quemadmodum etiam vermis mortuus vapore calido potest sitim parere. Quoad humorem seu mineram, præsertim est materia biliosa, item salsa pituita. At humoris vitium, quandoque est a toto genere præter naturam; veluti si quis appetit vrinam, cap. 7. lib. 1. de sym. caus. sed hic humor vergit ad calidum, ad differentiam humoris, qui picæ est caussa. Cæterum & vitium in substantia esse potest, dum humor putrescit. Sed perpetuo vitium situm est in caliditate, qua afficitur bilis amara, pituita dulcis, pituita potissimum salsa. Caussa externa non necessario occurrens, est medicamentum calidum, vel acre, vel salsum. com. aphor. 19. sect. 4. præterea & medicamentum purgans, quia euacuat, & humiditatem absumit (si enim concurrat vt calidum, humiditatem accendit.) Huius ordinis est venenum calidum. Efficax admodum caussa sitis est viperarũ punctio, quoniam emittitur virulentia, cuius forma est tantæ actiuitatis, vt sui calore, seu organo, vehementer accendat oris humiditatem, & vehementer siccet, ac absumat. Secundum Auicennam igitur, vinum viperinum, seu veneficium, sitim parit. Caussa autem externa necessario occurrens, est aer æstiuus, præsertim si eo tempore fiat iter. Concurrit etiam cibus vel copiosus vel calidus, vel crassus, vel lentus. Copiosus quidem cibus; caussa est sitis; nam huius gratia laborat calor ventriculi; vnde efferuescit humiditas, præcipue quia cibus copiosus non facile descendit, vnde vicinus manens ori ventriculi, suo vapore humiditatem accendit. Quo fit, hanc sitim somno sedari: quippe qui est in caussa, vt calor vniatur, & non ita laboret. Somnus etiam prodest cum Galeno com. aph. 27. sect. 5. quoniam est in caussa, vt descendat id quod facit sitim. Calidus deinde cibus in caussa est sitis, quoniam humiditatem accendat: vnde sesamum, & erysimon, vt calida sunt, faciunt sitim cap. 30. lib. 1. alim. quemadmodum etiam cibi aromatibus conditi, & cum Auic. pisces salsi. Cibus denique crassus & lentus potest esse in caussa sitis, instar cibi copiosi; quoniam calor laborat, & in attenuatione, & in detersione. Præterea caussa sitis est potio calida, vt vinum, aqua salsa. comm. 35. lib. 2. de ratione vict. & com. 1. lib. 4. de rat. vict. & com. aph. 27. sect. 5. Auicennas addit somnum, tanquam caussam sitis, si scilicet fiat super cibum calidum: nam in caussa est, vt vapor calidus petat os ventriculi. Auicennas etiam addit motum vehementem & linguæ, & totius corporis: & tandem irã: nam huius caussa humiditas oris ventriculi accenditur.

Differentiæ.

Quoad differentias, ratione formæ; concupiscibilis intensior, est vel simpliciter Potus, vel Potionis prauæ. A subiecto non sumuntur differentiæ. Ratione efficientis, suctio est immodica, quoniam oris ventriculi humiditas, vel Deficit, vel Feruet. Atque vtcunque se habeat; defectus & feruoris caussa est, vel Interna, vel Externa.

Signa.

Sitis in genere ab ægro fit euidens sicut etiam differentiæ a forma. Ratione caussæ efficientis; cum oris ventriculi humiditas vel deficiat, vel accendatur: cum Auicenna deprehendetur e signis præsentibus vel inopiæ humiditatis, vel excedentis caliditatis. Quoad caussas inopiæ humiditatis, & proinde quoad caussas siccantes: si caussa siccans sit intemperies ventriculi: signa patent e proprio loco. Et similiter si in caussa fuerit humor siccans. Si caussa sit morbus renum; sunt signa diabeticæ affectionis. Si caussa sit accendens humiditatem oris ventriculi, vtrum sit vel caliditas, vel humor calidus; cognoscetur e traditis de intemperie ventriculi calida, vel sine materia, vel cum materia. Vtrum autem caliditas sit vel principalis, vel sine qua non: deprehendetis e signis, vel indicantibus; vel non indicantibus vitium extra ventriculum, verbi gratia, e febre cognoscetis, caliditatem esse sine qua non, & a toto prodire. Si in iecinore fuerit inflammatio; pariter cognoscetis ex hac inflammatione, caliditatem esse sine qua non, & prodire ab hepate. Et sic de reliquis. Num caussa sit vapor, vel humor; cognoscetis e traditis in sermone de intemperie ventriculi; vbi tradita sunt signa cuiuslibet & vaporis, & humoris.

Indicationes.

Secundum Gal. ca. 30. lib. 1. simp. si sitis fiat ex humoris inopia; humectare oportet: si e caloris abundantia;

dantia; si simplex sit caliditas, oritur indicatio refrigerandi: si humor, vacuandi.

Non autem est contemnendum hoc vitium: quia, vt & fames, nocet refectioni corporis. Si autem perpendamus differentias: ratione formæ; sitis est magis periculosa, si fuerit desiderium prauæ potionis. Ratione caussæ efficientis: si caussa efficiens sit vehementior; malum non tantum periculosum est, sed interdum etiam lethale: & propterea Galenus ca. 7. lib. 1. de caussis sympt. ait, obijsse quosdam, qui pertinaciter sitim sustinere voluerunt: & nonnullos obijsse, qui malignam aquam immoderate biberant: præterea, qui viperam comederat, & qui vinum viperinum biberat: obijt etiam ex inopia & feruore humiditatis, qui vinum vetus ad ebrietatem hauserat. Vbi notandum, sitim non fuisse mortis caussam, sed fuisse occasionem, vt homo impatiens vinum biberet immodice, quod vinum deinde mortis fuit caussa: sicut etiam contingit ei, qui ardenti correptus febri, immodice frigidam bibit. Sed ad rem. Caussa admodum vehemens est in caussa mortis: nam insigniter afficitur os ventriculi, vt emergat qualitas spiritalis ita infensa, vt cordis calor euertatur, & homo pereat.

In hoc malo pro diuersitate caussarum varijs vti oportet præsidiorum materijs: ca. 30. li. 1. simp. Nam in siti a siccitate, omne *acetum* improbatur. In siti a caliditate & siccitate, probatur *acetum*, *sed aqua mistum*. Tandem in siti, a pituita salsa, probatur acetum simplex. Acetum enim strenue refrigerat, & humectare non potest, expedite permeat, incidit; quare in siti e siccitate improbatur, cum exsiccet; in siti e caliditate & siccitate, probatur, sed aqua mistum: nam acetũ refrigerat, aqua permista humectat: probatur denique acetum simplex in siti, cuius caussa est salsa pituita: quoniam refrigerat salsam, calidamque pituitam: præterea pituitæ humiditatem siccat, crassitiem incidit. *Vacuantia* probantur in siti, quæ fit a materia. Proinde cum Alexandro, si patiens facile euomat, si peccet bilis, probatur *aqua hordeacea tepida, & simplex aqua tepida*. Auicennas dicit, aquam frigidam sitim augere, & tepidam minuere, quoniam vi aquæ frigidæ bilis, quæ est in caussa sitis, magis detinetur, & virtute tepidæ euacuatur. Si pituita salsa sitis sit caussa, probatur *aqua hordeacea, cum oxymelite*. Et si æger difficulter vomat; probantur varia per aluum lenientia: de quibus alibi diximus. Quoad *alterantia* probantur, quæ fauces possint alterare, ea enim alteratio ori ventriculi impertitur. Quare cum Galeno, com. aph. 54. sect. 4. dicendum, febre ardenti correptos non sitire, si a tussi sicca leuiter irritentur; quoniam per tussim oris partes humectantur. Iure igitur Auicennas probat *frigidam*, administratam super linguam. Confert in ore detinere *nucleos prunorum, folia lactuca, immersa in frigida: probantur caules lactuca. Et cum Aetio probatur liquiritia. Vti etiam licet cremore pampinorum vitis, succo portulacæ, succo cucumeris: probantur etiam grana punicorum, arantij, probãtur limones frusta melonum quę sunt prope corticem, anguriæ, cucumeres*. Possumus hoc medicamento vti: ℞. *seminum cucumeris hortensis, melonum, amygda. dulcium, diacodeton in forma solida, cum saccharo*, ana ℈. j. *cum albumine ouorum fiant pilulæ*. Et, si malum non cedat, hæc medicamenta non tantum in ore sunt detinenda, sed etiam deuoranda.

Vacuantia.

Refrigerãtia & humectantia.

Ceterum, si eueniat, vt immoderatus sit vini appetitus, vt propterea homo ebrius euadat; bifariam possumus occurrere: primum, remedijs, quorum beneficio homo a copioso vino abstinet: deinde medicamentis, quorum beneficio homo citra ebrietatem bibat, quantum libuerit. Quoad primum, potius alimentis, quam medicamentis occurri potest: ideo in doctrina de diæta simul hæc persequemur. Auicennas igitur in siti prodeunte a pulmone probat aeris frigidi attractionem: quare vrgente feruore pulmonis, expedit prope os detinere vas frigida repletum. Cibus (nisi sitis prodeat a salsa pituita) probatur refrigerans & humectans. Vnde Galenus cap. 4. lib. 3. de temperam. probat *lactucam*: & cap. 9. lib. 1. de alimen. & cap. 5. lib. de ptisana, probat *ptisanam hordeaceam*. In summa probantur cibi propositi in calidiore & sicciore ventriculo. Si autem sitis prodeat a salso humore, cum Alexandro ad detersionem probantur *cibi salsi, vt cappares, salsamenta, pisces saliti*: cap. 6. lib. 7. Quoad potum, si sitis procedat ex inopia alimenti; *vinum* exhibendum, quale sine noxa bibere consueuerunt. Si sitis prodeat e caliditate *aqua* exhibenda. comm. aphor. 27. sect. 7. Si e bile fiat, probatur *aqua*. Si e salsa pituita; *cum aqua oportet miscere acetum*. Tandem si immodicum sit desiderium vini: & primum, vt patiens ab hoc appetitu vindicetur, probatur *vinum detentum in vase, in quo, patiente nesciente, immissa sit vel anguilla, vel lacerta viua, vel testudo lacustris, vel semina caulium. Probatur etiam vinum medicatum cũ myrto, vel granatis*. Cæterum Auicennas circa vsum potus probat, vt non bibatur aqua plurima subito: vnde Philosophus probl. 57. sect. 1. ad extinguendum sitim laudat potum exiguum, sed frequenter exhibitum. Probat quidem partiam dosim: nam licet possit esse indicans summæ actiuitatis, tamen virtus prohibet: quoniam aqua copiosa mortificat calidum insitum, secundum Auicennam: verum gratia sitis atq; etiam virtutis, oportet frequenter exhibere. Et si contingat, vt indicans sit admodũ vehemens, potio exhibenda est etiam tempore noctis, comm. aphor. 27. sect. 5. quod non faciendum, si modica sit sitis, quoniam sitis non valde intensa per somnum corrigitur. Si sitis fiat e caliditate, secundum Aetium, probantur vigiliæ, quoniam refrigerant: & propterea somnus (vt supra dixi) super cibum calidum, sitim excitat. At si fiat sitis a siccitate, cum Aetio & Auicenna probatur somnus. Et similiter si fiat ex humore: nam per somnum coquitur humor & descendit. In siti e siccitate: quia labor siccat, improbantur tum corporis, tum animi motus, secũdum Hippocratem. text. 31. lib. de salu. diæt.

Diæta, in siti tenenda.

Vt vini oriatur fastidiũ; Plura, de diæta.

Quod si patiens summe vinum appetat, ac facile inebrietur: occurrendum præsidijs & assumptis, & applicitis. Quoad assumpta: antequam homo vinum bibere incipiat, oportet *vt hauriat duo vel tria cochlearia olei communis simplicis, extracti ex immaturis oliuis, & oportet addere sem. caulium* ℈ j. *oleum quidem supernatando prohibet ascensum vini vaporum: & quia factum est ex oliuis immaturis, propellit etiam vapores vini ad partes inferiores, præsertim si misceatur puluis caulium*: summa enim est inimicitia inter caules, & vitẽ: nam si brassica prope vitem plantetur, discedere ab inuicem hæc duo videntur. Quoad ea quæ admouentur, roborandum est caput, & abluendum *e lixiuio, & aqua alterata cum brassicis*. Videatur Galenus, cap. 1. lib. 1. κ. τόπ.

Ad auertendum ebrietatem.

CAPVT IX.

De læsa chylificatione.

Nomen.

DVplex in ventriculo celebratur coctio, vna cibi, altera chyli: nam ope alteratricis cibus primum mutatur in chylum: mox chyli portio ope eiusdem alteratricis in substantiam conuertitur ventriculi. Nos in præsentia versabimur circa concoctionem, vt ad cibum refertur, cuius opus est chylus: mutationem autem cibi in chylum, vocamus chylificationem. capit. 1. lib. 3. de sympton. cau. Per chylum vero non oportet intelligere cremorem ptisanæ, substantiam albam, aut lac, sed cibum mutatum in quandam substantiam, quæ cõueniẽtẽ assequitur qualitatem, vt in iecinore in sanguinẽ conuerti possit. Quoniam

niam ergo impossibile est, vt error, qui in prima coctione committitur, corrigatur in secunda coctione: sequitur, quod per chylum non debemus intelligere substantiam simpliciter liquidam, & albam: sed eam, quæ obtinet conuenientem qualitatem, quam acquirit ab alteratrice ventriculi. Quod si enim e bruto sanguis extrahatur, sanguis est, sed nō est sanguis, qui in humano iecore in sanguinem sit cōuersus: ideo in sanguinem in humano iecinore debet conuerti. Dicemus ergo de læsa chylificatione, & quidem in genere, hoc est, quatenus Aufertur, Imminuitur, & Corrūpitur. Malū hoc ita sumptū, hoc modo generatur; oportet ventriculo aliquid occurrere præter naturā, vi cuius chylificatio (vel propria ratione, vel frustratione reliquarum facultatum, famulantium chylificationi) ita frustretur, vt mutatio cibi in chylum præter naturam efficiatur. Vnde sic potest definiri: Læsa chylificatio est functio præter naturam ventriculi, dependens a frustratione chylificatricis. Forma, est functio præter naturam, quare quid genericum, quod prædicatur de chylificatione ablata, imminuta, & corrupta. Nam cum Galeno c. 4. lib. de diff. sym. in coctione triplex est vitium, nempe cruditas, concoquendi tarditas, & prauitas. Cruditas, seu ἀπεψία dicitur, si nulla omnino alteratio fiat, c. 1. l. 3. de sym. caus. Si autem cibus alteretur, non tamen sicut oportet, cruditas a Galeno adhuc vocatur, at non vt prius. Et propterea dum nulla fit alteratio, vocari potest cruditas simpliciter: dum fit aliqua alteratio, sed non vt fieri debet, fit cruditas secundum quid, quia in hac non priuatur, sed deprauatur. Cæterum, hæc alteratio deprauata duplex esse potest: nam vel alteratio tarde fit, & cibi nondum conuenientem mutationem susceperūt: & vocatur βραδυπεψία, seu tarda coctio: vel fit alteratio, vt cibus corrumpatur omnino, vnde cum Galeno naturalem gratiam cibus prorsus recipere nequit: & hæc proprium nomen non habet, sed licet nobis διαφθορὰν, id est, chylificationem corruptam nominare. Notandum igitur differentiam esse, inter imminutam & corruptam coctionem; nā in diminuta, cibus naturalem gratiam suscipit, sed tempore longiori: in corrupta nequaquā cibus suscipit naturalem gratiam. Et propterea dum dicit Galenus, in tarda coctione cibum nondum conuenientē mutationem suscipere: nihil aliud vult, quam cibum, qui nondum conuenientem mutationem suscepit decenti tempore, tandem tarde mutationem decentem accepturum. At dum Aetius dicit, interdum contingere (scilicet in bradypepsia) vt cibus nunquā propriam mutationem accipiat; intelligit, secundum aliquam cibi partem: nam si cibus secundum omnes partes propriam transmutationem non susciperet; secundum nullam partem nutriret: ideoque in tarda coctione fieret atrophia, non gracilitas, quæ non penetrat vltra pinguedinem & carnem, sicut macies: quod tamen citato Galeni loco aduersatur. Subiectum est ventriculus; per quod distinguitur a frustratione læsa aliarum partium: intelligere autem oportet ventriculum præsertim secundum fundum. Vnde Auicennas dicit, nocumenta digestionis sequi nocumenta in inferiori stomacho.

Generatio. *Definitio.* *Forma.* *Subiectum.*

Efficiens caussa, his verbis describitur: dependens a frustratione chylificatricis: qua particula, distinguitur læsa chylificatio, a lęsa ventriculi attractione, retentione, & expulsione, cap. 1. lib. 3. de sympt. caus. Frustratur autem chylificatrix, vel Propria ratione, vel ex Accidenti. Hoc vt intelligatur, supponendum e cap. 8. & 11. lib. 3. de facult. natural. ventriculum, instar cuiuslibet partis, quatuor facultatibus esse donatum; nempe alteratrice, attractrice, retentrice, & expultrice: quæ facultates, præter cōmunes functiones, quas gratia nutritionis obeunt, id etiam in gratiam totius corporis præstant. Vnde alteratrix cibum mutat in chylum: attractrix rectis fibris contractis, cibum attrahit: retentrix fibris obliquis cibum attractum vndique amplexatur, & donec in chylum mutetur, continet; expultrix denique fibris transuersis tū quodlibet excrementum, tum chyli portionem supervacaneam expellit. Chylificatio igitur propria ratione dicitur frustrari, dum deficit a suo munere, citra frustrationem reliquarum facultatum. Cum Galeno igitur, c. 1. lib. 3. de symp. caus. chylificatrix propria ratione frustratur, vel quia Læditur, vel quia aliquis Error externus occurrit. Læditur facultas ob morbos ventriculi. Vnde, si morbi sint in intemperie, Labefactatur facultas: si in mala compositione, Impeditur. Et de his morbis suo loco diximus. Galenus ait, facultatem labefactari, ob intemperies quasdam actiuarum qualitatum: quasdam dicit, intelligēs intemperiem ægritudinis, ad differentiam intemperantiarum sanitatis: proponit autem tantum actiuas qualitates, quia respicit ad intemperantias, vt sunt caussa ablatæ actionis breui tempore, id est, vt sunt magnæ actiuitatis: quod fit a calido, & frigido, non ab humido & sicco. Quod si ab humido auferatur actio, hoc fit per mediam hydropem: &, si per siccitatem auferatur actio, hoc fit interuentu senij, vel marasmi. Notandum per quamlibet valde intensam intemperiem auferri coctionem, seu actionem: ita tamen, vt citius & magis lædant qualitates actiuæ; & inter actiuas cum Auicenna magis lædat intemperies frigida, quia magis nocet calido insito. Hæc de caussis, ob quas læditur chylificatrix propria ratione. Dubitatur autem, num etiam lædi possit ob errorem externum. Nam Galenus cap. vlt. l. 1. de loc. aff. ait, naturæ actionem semper lædi affecto organo: si ergo semper afficitur organum; semper læditur actio vi morbi, non autem propter errorem externum. Responsio. Organi affectio non semper est morbus, sed interdum est error externus, vi cuius afficitur organum, & quidem organum naturæ, ad differentiam organi animæ, id est, facultatis animalis: & recte quidem: nam animalis facultas influit, naturalis est insita: vnde error qui afficit organum naturæ, est etiam error ex vsu, idest, indicans vtile. Sed ad rem. Si chylificatrix frustretur propria ratione, ob errorem externum: Galenus cap. 1. lib. 3. de sympt. caus. statuit errorem externum triplicem esse, nempe attinentem ad Ventris excrementum, ad Cibum, ad Tempus somni. Ratio numeri hæc est. Error externus rationem habet caussæ morbificæ: & hæc Interna est, vel Externa. Si interna, est excrementum in ventriculo detentum. Si externa, hæc est Principalis, vel Secundaria: principalis est cibus; secundaria, est somnus exiguus. Cibus quidem est caussa præcipua: nam ad coctionem celebrandum duo potissimum concurrunt, nimirum agens & passum: agens est ventriculus, passum est cibus. Et propterea dicit Auicennas cibi coctionem lædi, quatenus vitium est, vel in receptore cibi, id est, in ventriculo, vel in cibo. Somnum autem exiguum esse errorem in ratione caussæ non principalis, inde facile colligitur; quoniam, licet nullum sit vitium, vel in ventriculo, vel in cibo: tamen, si error committatur in somno, vt somnus iusto breuior sit, læditur actio. Quare Auicennas summa diligentia respiciens ad caussas non principales, inquit, coctionem lædi, vt vitium est in rebus accidentibus, superuenientibus post assumptum cibum, quemadmodū est somnus exiguus. Quare Galenus per vitium in tempore somni, insinuauit omnes caussas externas, sed non principales: nam in eodem capite proponit etiam vitæ rationem, in sensu erroris externi, quia proponit equitatum, piscationem, ambulationem, nauigationem, Venerem, balneum, &c. Itaque cum error externus sit triplex, nimirum excrementum, cibus, & ea quæ extrinsecus superueniunt: quantum attinet ad excrementum: potest esse Vapor, sed potissimum Humor: hicque humor esse potest Pituitosus,

Caussa efficiens. Chylificæ facultatis frustratio.

Frustratio χωλεύουσα propria ratione. *1. Ob morbos vētriculi.* *2. Ob errorē externum.* *Error externus triplex.*

3. Excrementum in ventriculo.

sus, Biliosus, Melancholicus. Excrementi autem vi-
tium multiplex esse potest, nempe Putridum, vt qui-
libet humor: præterea Frigidum, vt excrementum pi
tuitosum, & melancholicum: Calidum, vt bilis, pi-
tuita salsa, bilis atra exusta. Præterea vitium esse po-
test in excremento, quatenus Moram trahit in ven-
triculo; & quatenus Aliunde fluit: oportet autẽ flue-
re, secundum Auicennam a capite, ab hepate, splene,
& alijs partibus: siquidem & generatur quandoque
in ventriculo, quandoque extra. Cæterum, Galenus
cap. 1. li. 3. de symp. caus. ait, si excrementum sit cali-
dum, chylificationem corrumpi, in qua corruptione
cibus mutatur in chylum nidorulentum: hoc autem
excrementum calidum et nidorulentum varij potest
esse nidoris; modo enim tanquam virus, modo lu-
tum, modo crudos pisces, modo indicibilem putre-
dinem olet. Si autem excrementum sit frigidum, si
cibis permisceatur: corruptio fit acida; de qua locu-
tus est Galenus cap. 4. libro 5. de vsu part. Quod si

3. Cibus.

excrementum frigidum non permisceatur cibo; tunc
coctio imminuitur. Auicennas ait, coctionem ciboſ-
que corrumpi, quia cibi vel acquirunt qualitatem,
non proportionatam ad aliquam qualitatem consue
tam, vel putrescunt cibi, vel aduruntur, vel acescunt.
Quibus hoc vult: Si excrementum toto genere sit
prĕter naturam, quamuis non putridum, cibos affici
qualitate insueta: si autem excrementum putrescat,
cibum putrescere: si excrementum sit calidum, cibos
aduri, & nidore affici: si frigidum sit excrementum,
cibos acescere. Hæc de excremento. Quoad cibum,
hic bifariam accipitur: primum, vt est materia ali-
mentalis: deinde, quatenus vsurpatur & administra-
tur. Si capiatur vt materia alimentalis: perpendi po-
test, vel secundum vitium, vel secundum caussam ef-
ficientem. Vitium attinet ad substantiam, vel ad
qualitatem. Si perpendatur secundum caussam: tũc
vitium pendet vel a natura, vel ab arte. Denique si
accipiatur cibus, vt vsurpatur: vitium pertinet ad

1. quantum agendum, quomodo agendum, & quando
agendum. Declaro. Vitium ad substantiam spe-
ctat, dum cibi sunt vel putridi, vel sua forma aduer-
sarij, qui coctionem corrumpunt, & secundum Aui-

2. cennam a proprietate appetentiam euertunt. In qua-
litate prima vitium est, dum cibi sunt vel calidiores,
vel frigidiores: in secunda qualitate, dum cibus est
vel tenuior, ac facile corruptibilis; vel crassior, &
grauis, diuque manens in ventriculo, &, si non co-
quatur, remaneat vel crudus, vel imminute coctus.

3. Si vitium attineat ad caussam efficientem: si caussa
sit natura, est cibus natura prauus, vt fungi. Si caussa

4. sit ars; dirigitur ars vel ad vnum cibum, vel ad plu-
res. Si ad vnum cibum ars dirigatur: est veluti, fru-
mentũ boni succi, quod vitium contrahit ob malã ar
tem, si nimirum diu seruetur, vt ab auaris fieri solet,
vel si in loco humidiore seruetur, vt corrũpatur. Ita
si ouum boni succi, per coctionem durius euadat. Ar
tificium dirigitur ad plures cibos, vt sunt cibi qui cõ-
ficiuntur e pasta et lacte, quemadmodum sunt tortę.

5. Tandem, si capiatur cibus vt vsurpatur: quoad quan
tum agendum; si vitium sit in excessu, cibus non vin-
citur, non coquitur, vnde crudus permanet: si in de-
fectu, veluti exuritur, vnde fit corruptio nidorulẽta.

6. Quoad modum: cibus nocet, dum iusto vel calidior,

7. vel frigidior vsurpatur. Quoad tempus seu quando
agendũ, bifariam perpenditur: primũ, vt cibus exhi-
betur horis diuersis, interuallo scilicet quinque, vel
sex, vel plurium, aut pauciorum horarum, & si com-
mittatur error, vocatur a Galeno intempestiuitas.
Deinde perpenditur tempus, quatenus cibus eadem
hora offertur: dum in eodem prandio, vel in eadem
cœna plures exhibentur cibi, vnus prius, alter poste-
rius: et si cõtingat error, a Galeno dicitur, incõgruus
ordo. In vtroque vitium est, quando cibus exhibetur
præsente aliquo quod prohibet, idest, quod vincit
indicantia alimentum. Si enim diuersis horis exhi-
beatur cibus: id quod prohibet, seu vincit, est mate-
ria exsistens vel in ventriculo, vel infra vẽtriculum:
in ventriculo, dum hic repletus est vel cibo, vel ex-
cremento; Auicennas vocat, repletionem in stoma-
cho, dum cibus supra cibum incoctum ingeritur; in-
nuens repletionem a cibo: præterea, remanentiam
alterius, diuersi scilicet a cibo, innuens repletionem
ventriculi ab excremento. Materia infra ventricu-
lum exsistens etiam prohibet, quo minus recte fiat
coctio, ideoque vtile est, primum materiam exerci-
tijs distribuere, mox cibum exhibere. Vnde Auicen-
nas dixit, errorem externum consistere in tempore
cibandi, si assumatur cibus post expulsionem cibi pri
mi, idest, cibi in chylum conuersi, ante exercitium cõ
suetum. Quoad cibos qui eadem hora exhibentur;
id quod prohibet, est cibus prius assumptus. Cum
enim cibus sit vel tardæ, vel velocis digestionis, vel
vel astringens, vel aperiens, si prius assumatur cibus
tardæ digestionis, sui præsentia prohibet cibum ve-
locis digestionis: alias enim fieret supernatatio &
corruptio. Sic cibus stipticus prius sumptus, prohi-
bet cibum aperientem: nisi (monente Auicenna) præ
mittatur cibus stipticus ad cohibendum aluum. Se-

3. Extrinseca superueniens.

quitur caussa externa secundaria, seu superueniens
ventriculo, vi cuius venter non concoquit, nec con-
coquere tentat. Hæc autem caussa est primum aer,
peccans vel substantia, vel immodico calore aut fri-
gore: quibus omnibus coctio læditur. Hinc facit, po-
tus copiosus, potus deficiens, somnus exiguus, vigi-
liæ: nam cibus eget somno gratia concoctionis. Ad-
dit etiam Auicennas importunum & vehementem
motum tum corporis, tum animi. Læditur etiam co-
ctio, si illico post cibum quis venere vtatur, balneo,
equitatione, cursu, &c. Sic chylificatrix propria ra-
tione læditur.

Frustratur χυλωσις ex accidenti. 1. Attractio læsa.

Sequuntur caussæ, ob quas chylificatrix ex accidẽ
ti læditur seu potius frustratur: quæ diriguntur ad
Attractionem, Retentionem, et Expulsionem. Attra
ctio, cum Galeno cap. 2. lib. 5. de sympt. cau. læditur,
quoniam vel Aufertur, & dicitur paralysis ventricu
li: vel Imminuitur, dum vix & longo tempore fit at-
tractio, & dicitur stupor, vel Corrumpitur, dum fit
cum malo ventriculi motu, nempe cum palpitatione
vel singultu, vel concussione, vel veluti tremore. Læ
ditur igitur attractio vel Læsa facultate, vel ob Erro
rem externum. Facultas læditur ob morbos, de qui-
bus supra diximus: præsertim autẽ ob intemperiem
frigidam, humidã, quamuis a quaslibet morbosa intẽ
perie lædatur. Porro, vt intelligatur, quid statuen-
dum sit de quaslibet intemperie, facultatem lædente:
sciendum (cum Galeno cap. 3. l. 5. de symp. cau. & cũ
Auicenna prima, primi, cap. proprio de virtutibus na
turalibus) caliditatem omnibus facultatibus esse
communem: humiditatem autem iuuare concoctio-
nem, præsertim secundum nutritionem, & potissi-
mum secundum incrementum: siccitatem autem re-
liquis tribus opitulari. At in concoctione seu altera-
tione, intensior requiritur caliditas, quam humidi-
tas; ne tamen ita sit intensa, vt colliquet: hinc fit ven
triculum iuuari a caliditate vicinarum partium, vt
omenti, &c. Remissiori caliditate opus est in attra-
ctione: adhuc remissiori, in expulsione: maxime re-
missa, in retentione. Hinc fit, retentricem & expultri
cem a frigiditate, sed per accidens, iuuari. Siccitas a
concoctione excluditur: magis viget in retentrice; mi
nus in attractrice; adhuc minus in expultrice: & ra-
tio est, quoniã attractrix siccũ requirit, quatenus ap-
ponit; præsertim autem attractrix quæ operatur sine
fibris; nam quæ fibris euidentibus operatur, non ap-
ponit, & proinde ita sicco non eget. Sic retentrix
etiam astringendo siccum postulat. Quod si inuicem
conferamus caliditatem cum siccitate: in retentrice,
magis adiuuat siccitas, quam caliditas; contra in at-

tractrice: expultrix autem magis eget caliditate, quã ficcitate, quoniam ad motum confert caliditas, ad quietem ficcitas: in retentrice autem tempus motus est breue, tempus quietis longum; cõtra in attractrice, tempus motus longum, quietis breue: in expultrice nulla quies est, sed tantum motus, in quo tamen motu cum fiat quędam densitas ad exprimēdum accommodata, ficcitas auxiliatur. Vnde colligendum, coctricem iuuari præsertim a calido natiuo, & proinde a calido cum humido: reliquas autem facultates adiuuari a calido naturali adscititio. Ideoque cum in pueritia vigeat calor natiuus; merito in pueris magis viget coctio, quam reliquæ functiones: & propterea pueri parum plerumque valent secundum retentionem, quia retentrix præ cæteris ficcum magis postulat. Facile hinc patet, attractricem præsertim lædi ab intemperie frigida, ab intemperie humida. Et, si intemperies sit remissa, & in habitudine; ventriculus incipit relaxari, vnde ægre fit attractio: si autem intemperies sit intensa, vel in habitu; tunc iã relaxatus est ventriculus, ita vt cibum trahere prorsus non valeat. Si aũt lædatur attractio ob errorem externum: e cap. 2. lib. 3. de symp. cau. si error sit caussa interna; est materia quę citra medium morbum ventriculum exercet, siue hæc materia pariat singultum, siue concussionem, siue veluti tremorem, siue palpitationē. Si caussa sit externa; est materia vel medicinalis, vel cibalis, quæ præ nimia humiditate rectas fibras laxat, vel aliquem e propositis motibus molitur, quoniam hi motus fieri etiam possunt a caussa externa. In retentione bona, cibi vndique a ventriculo tangi debent, & tandiu detineri, donec cõcoquantur. Hæc læditur tripliciter: primum enim Aufertur, dũ cibus ne exiguo quidem tempore detinetur, vt in lienteria: secundo Imminuitur, dum secundum aliquam tantum partem cibus tangitur a ventriculo; vel saltem ante consummatam coctionem egreditur; vel etiam dum ambo hæc concurrunt: tertio Corrumpitur: dum ciborum fit amplexus, cum aliquo e propositis morbus. Porro si facultas hæc lædatur; lęsio pendet a ventriculi morbis, qui præsertim ventriculum affligunt secundum fibras obliquas: morbi autem sunt, intemperies, mala compositio, & soluta vnitas: de quibus supra. Intemperies frigida & humida retentricē lædunt penes detentionem: caliditas & ficcitas ventriculum offendunt, penes amplexum; ficcitas enim facit, vt cibus a ventriculo non tangatur. Quoad malam compositionem; læditur retentrix a magnitudine imminuta natiua, vnde non concoquitur cibus idoneus, sufficiens ad nutritionem totius, quoniam ventriculus non potest continere tantum cibi, quantum oportet. Quoad solutam vnitatem; retentrix impeditur potius a vulnere, quam ab vlcere: quoniam ob vulnus cibus non detinetur: propter vlcus autem dum pars vlcerata irritatur a cibis, expultrix insurgit; quare non est vitium in retentione, sicut in vulnere. Si autem retentrix frustretur ob errorem externũ: si error externus sit caussa interna, est excrementum vel flatulentum, vel aquosum, vel copiosum, vel humidum: at potissimum ab excremento flatulento & aquoso retentrix frustratur secundum amplexum. Addit Auicēnas vitiosos humores, & potissimum mordaces. Si error externus sit caussa extrinseca; hæc caussa est cibus flatulentus, copiosus, humidus, & cum Auicenna etiam calidus, cibus grauis. Huius classis etiam est potio immodica, quæ vera est fluctuationis caussa, secũdum Galenũ. Auicennas addit potionem calidam, vnde fit patiens iuuari potu frigido. Potio quidem copiosa facit, vt ventriculus non amplexetur cibos: calida autem potio facit, vt eos non detineat ventriculus. Expulsio naturalis fit, e cap. 7. libro 4. vsu par. dum omnes ventriculi partes astringuntur, & solum orificium infernum recluditur: vnde chylus in descensu ad intestina, alio modo descendit virtute expultricis, ventriculo scilicet secundum omnes partes constricto; alio modo descendit læsa retentrice, laxato nimirum ventriculo secundum omnes partes. Hinc sequitur, expulsionem naturæ limites egredi; dum vel Aufertur, veluti in intenso volulo, in quo vitio materia fecalis seu stercorosa ita transmittitur ab intestinis, vt ventriculus hanc prorsus admittat, eamque nequeat infra expellere. Expulsio autem Imminuitur, quemadmodum in remisso volulo. Vel deprauatur expulsio, sicuti in palpitatione, singultu, vibrato motu, veluti tremore, nausea, vomitu, & cholera: de quibus infra. Læditur expultrix, Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Facultas læditur ob ventriculi morbos; præsertim dum occupant fibras transuersas. Morbi autem sunt, intemperies, mala compositio, & soluta vnitas. Ab omni intemperie lęditur expultrix: sed potissimum a frigida, ab humida, a frigida & humida. Nam quamuis intensior requiratur calor in coctione & attractione, quã in expulsione, tamen in expulsione caliditas ficcitatem vincit: vnde potissimum ab insigni frigiditate expultricis functio aufertur; a remissione imminuitur. Si morbus sit calidus; tunc actio corrumpitur, & intempestiue fit expulsio. Malæ compositionis caussa est angustia, secundum os infernum ventriculi, e capite 2. libr. 3. de symptom. cau. quod in quibusdam voluuli speciebus euenit, in quibus os infernum vel e toto, vel secundum partem concluditur. Hic Galenus quasdam species voluuli proponit, quia voluulus etiam fit ob angustiam intestinorum. Angustia autē est obstructio, quę fit a materia copiosa, crassa, viscida: sed angustia etiam esse potest constipatio & compressio, producta a tumore vel constipante, vel comprimente. Quoad errorem externũ, in ratione caussę internę: potest esse materia, idest, vapor & minera: & peccans secundum formam, siue materia sit putrida, siue nõ putrida: et peccans etiam secundum quantitatem, vt copiosior materia, vel secundum qualitatem. At materia calida, instar materiæ a toto genere præter naturam, & copiosæ; est caussa expulsionis deprauatæ: contra, materia frigida, est caussa imminutæ expulsionis. Concurrit etiam error, in ratione caussæ externæ, verbi gratia, medicamentum purgans est caussa expulsionis corruptæ: opiata, sunt caussæ expulsionis imminutæ.

Quoad differentias: ratione formæ, Chylificatio vel Non fit, & dicitur cruditas; vel Male fit, tuncque aut Tarde, & dicitur tarda coctio: aut Corrupte, & dici potest chylificatio corrupta, quæ est vel Acida, vel Nidorulenta. Ratione efficiētis; chylificatio frustratur, del Propria ratione, vel ex Accidenti.

In genere hoc malum ab ægro patefit: & præterea cognoscitur e mutatis excrementis. Quoad differentias formales: nũ chylificatio sit ablata, imminuta, vel corrupta: cognoscetur e c. 4. lib. de diff. symp. Ablata enim coctio indicatur: si cibi indigesti nullã suscipiunt mutationē, vnde etiam oua integra deijciuntur. Imminuta coctio cognoscitur e cibis, qui longo tempore concoquuntur. Corrupta deprehenditur e ructibus: at corruptio acida, indicatur e ructibus acidis: nidorosa e nidorulentis. Sed notandum, ructus indicare coctionem corruptam, si procedant potius e chylo, quam e cibo: dum nimirum post cibum cõcoctum perseuerant ructus acidi.

Quoad differentias efficientis: & primum, si frustretur chylificatrix primaria ratione: tunc læditur chylificatio, quamuis cibus facile descendat in ventriculum, & detenti tempore detineatur, v. g. si quis cum appetitu capiat oua, & decenter detineat, tamē excernat, quemadmodum accepit: iudicandũ, chylificationem propria ratione frustrari: si contra, secundario. Verum, cum frustretur chylificatrix, quoniam vel læditur, vel occurrit error externus: si signa erũt mor-

2. Retentio læsa.

Expulsio læsa.

Differentiæ.

Signa differentiarum a forma.

Signa differentiarum ab efficiente.

Coctricis læsæ per se signa.

morborum: iudicandum facultatem lædi: sin minus iudicádum frustrari chylificatricem ob errorem externum, v.g. si post assumpta oua copiosa & frixa, coctio corrumpatur; facile patet, frustrari facultatem ob errorem externum: qui error quandoq; est caussa interna, veluti est materia in ventriculo. Quare cognoscendum est, num malum procedat vel læsa facultate, vel ratione huius materiæ, seu erroris. Gal. c. 4. l. 1. de loc. aff. ad hoc cognoscendum, iubebat pané offerri, si corruptio erat nidorulenta: mel autem si corruptio erat acida: quibus assumptis, ait Galenus, si quod egreditur, et precipue per vomitú, fuerit Syncerum, sine mistione humoris vel calidi, vel frigidi; iudicandum est facultatem lædi: Si autem sit humor permistus: indicatur læsam esse coctionem ob errorem externum. Et cum illa materia, habens rationé erroris externi, egrediatur quidem, si in cauitate ventriculi resideat: non autem egrediatur, si in tunicis sit impacta: ob id statuédum, coctionem (si humor permistus non egrediatur) potius lædi vi materiæ, quam morbi, si appetentiæ symptomata magis sint contumacia: exempli gratia, si materia calida fuerit, sitis erit magis contumax: si frigida, fames insignior erit: quæ symptomata mitiora erunt, simplex si fuerit intemperies. Cum autem chylificatio frustretur, vel ob morbum, vel ob errorum externum: quæ sint signa tum morbi, tum errorum, alibi dictum est.

Signa læsæ tractricis.

Si frustretur chylificatio secundario: primum, si frustretur vitio attractricis: indicabitur e cibo, qui descendit vel citra delectamentum, vel cum difficultate; vel etiam quia ventriculus secundum os supernum aliquo motu prauo afficitur. Si autem vitium attineat ad retentricem, & primum, si vitium sit in *complexu cibi*, e c. 4. l. 3. fac. natur. complexus ablatus & imminutus indicatur e flatu, & fluctuatione cum sonitu, seu strepitu: nam flatus occupat spatium inter cibum, & ventriculum, & sic prohibet complexum, sic etiá materia aquosa fluctuans, est in caussa, vt cibus non possit a ventriculo tangi: quia aquosa materia spatium in ventriculo occupat: & propterea e solo flatu indicatur complexus imminutus: e sola fluctuatione cum sonitu, indicatur complexus ablatus; e flatu autem vna cum sonitu, indicatur complexus imminutus, dummodo nó ingerantur cibi flatulenti: nam si assumantur, indicatur complexus ablatus; quia dum gignitur flatus, vitiumq; fuerit potius caussa ventriculi, quam cibi, facultas non ita languet, cum flatus fiant quidem a calore imbecillo, nó tamen ita summe imbecillo. Tandem complexus corruptus, indicatur e prauis motibus, si hi fiant tempore complexus. Quo auté ad *detentionem*, e c. 4. l. de sim. diff. detentio ablata indicatur e leienteria, in qua cibi nó mutati egre diuntur: at illico egrediuntur, ad differétiam læsæ coctionis propria ratione: & preterea egrediuntur citra morsum, ad differentiam leienteriæ, quæ fit vitio expultricis. Detentio imminuta indicatur e cœliaca affectione, (de qua suo loco) si nihil sit in intestinis, quod ciborum semicoctorum exitum prohibeat: nam si tale fuerit: indicatur imminuta detentio, e cibi corruptione, quoniam cibi semicocti facile corrumpuntur, vnde per aluum descendentes fœtidi sentiuntur: cum fœtore autem erit mordicatio, si cibi sint acres; erit inflatio, si assumpti cibi sint flatulenti: vtrumq; experientur ægri, si cibi fuerint tum acres, tum flatulenti: neutrum autem sentient ægrotantes, si cibi probi sint accepti; tunc enim solú corrumpuntur, & fiunt graueolentes: quia ob diminutam detentionem semicocti descendunt. Tandem deprauata indicatur detentio e prauis motibus si fiát tempore detentionis. Expulsio e c. 4. l. de diff. sym. et c. 2. lib. 3. de sym. caus. si sit ablata, indicatur ex ileo, seu voluulo, in quo nihil a ventriculo in intestina impellitur. Diminuta indicatur expulsio, e tarda excretione. Deprauata, e prauis motibus quæ fiunt tempore expulsionis: sed præterea e fluxu alui, cum morsu: ex intempestiua & veloci excretione. Hæc de signis.

Signum retentricis læsæ.

Signa læsæ expultricis.

Indicationes.

Quoad præsidia: patent. Nam chylificatio, siue lædatur primario, siue secundario: siue læsa facultate, siue ob errorem externum: quid hæc indicent, dictú fuit in prioribus affectibus ventriculi. Notádum autem excrementorum alui deiectionem præcipuum esse cruditatis remedium.

Præsagia.

Quoad prognosticum: patet hoc e traditis de intemperie ventriculi, & reliquis ventriculi morbis. Notandum tamen in genere, malum esse non negligendum: vnde mater ægritudinú Auicennæ dicitur: quia est vitium vehemens ratione dignitatis, cuius caussa morbi innumeri oriri queunt: nisi enim medicus sit diligens, æger maxima incurrit mala. Verum pro vi differentiarum, periculum est varium. Nam quoad differentias a forma; cum Galeno cap. 1. li. 5. de simp. caus. chylificatio ablata, minatur atrophiá: imminuta, gracilitatem: corrupta, erysipelata, cancros, vlcera serpentia, &c. præsertim si corruptio fuerit nidorulenta: nam si acida exstiterit, minatur hydropem, & cum Auicenna minatur recidiuam. Ratione caussæ efficientis, admonet Galen. loc. cit. in errore externo vehementiam esse remissiorem: vnde dicit, symptoma, quod e cibis oritur, facile corrigi, quod autem fit e virtutis collapsu, idest, ex intemperie, & præsertim in habitu, esse malum, quod in lienteriam, & in hydropem finitur. Addit Auicennas; si coctio lædatur a materia, facile curari: & si accidat, aut propter malitiam complexionis, aut debilitatem virtutis, ægre curari. Per virtutis debilitatem, non intelligit effectum morbosæ complexionis: nam iam dixit, malum ægre curari, propter malitiá complexionis: intelligit igitur imbecillitatem calidi innati. Errant igitur, qui intemperiem cum calido innato confundunt.

Curatio.
Ratio decubitus tempore somni.

Materiæ præsidiorum patent e vitijs ventriculi. Sufficit ex Auicenna, vnum monere, circa decubitum tempore somni, qui erit supra latus sinistrum: ita enim iecur ventriculum comprehendit, suoque calore souet. Decubitus autem super dextrum latus, descensui cibi fauet: nam ventriculus in parte dextra inferum obtinet orificium, per quod chylus a ventriculo in intestina descendit. Et ob id Auicennas in curatione cibi supernatantis, & tarde descendentis, probat tempore somni decubitum in dextro latere. E quibus obiter colligatis, salutare esse in priori somno decumbere super latus sinistrum, in posteriore tempore super dextrum.

CAPVT X.

De Singultu.

Nomen.
Generatio.

PEr singultum intelligimus quemcunque singultum, & hinc omnem ventriculi motum, in quo ventriculus quasi conuulsionem pati videtur. Generatur hoc malum, dum noxium occurrit ventriculo, præsertim secundum omnes fibras: vnde expultrix insurgit ad noxium expellendum, ea violentia, vt dú nititur expellere, fibræ ita afficiantur, vt ventriculus veluti conuulsione affici videatur: & proinde ita prauus oboriatur motus, vt vicissim fiat tensio, ac dilatatio. Quare singultus est motus prauus tensionis & dilatationis ventriculi, dependens ab expultrice præter naturam impulsa a caussa agente in fibras. Forma singultus, est motus prauus tensionis, & dilatationis. Sic enim c. 1. l. 2. de caus. symp. Galenus ait, motum prauum esse genus commune conuulsionis, tremoris, rigoris seu motus vibrantis, palpitationis, vomitus, & singultus. Quare per hanc particulam singultus distinguitur a vitijs, in quibus functio vel aufertur, vel imminuitur: quia singultus est motus prauus. Hic motus prauus, est cum tésione & di-

Definitio.
Forma.

latione: est enim veluti conuulsiuus: nam in singultu fit cõtractio, sicuti in conuulsione; & stomachus sic afficitur in singultu, sicuti musculus in conuulsione, comment. aphoris. 3. sect. 7. quia nimirum in singultu ventriculus contrahitur. Galenus proponit motum veluti conuulsiuum; nam conuulsio pertinet ad organum animæ; singultus ad naturæ organum: ideoque commen. aphoris. 39. sect. 6. singultus proprie non est conuulsio, sed quidam motus, cum vomitu genere conueniens: nam & singultus & vomitus, sunt vitia ad naturæ organa spectantia. Cæterum, singultus est motus vehementior vomitu: nam in vomitu natura euidenter expellit, quæ solum in ventriculi spatio latiori continentur: in singultu autem ea expelluntur, quæ resident in loco penitiore: vnde singultus non parum assimilatur motui conuulsiuo. Hinc Auicennas statuit, singultum esse motum compositum instar spasmi, vt scilicet sit contractio & dilatatio, seu flexio, & extensio, vel motus cum tensione dilatatiua, vt videlicet quadam vicissitudine fit tensio, & dilatatio. Tenditur ventriculus (secundum Auicennam) dum vel fugit quod nocet, aut præparatur ad motum fortis expulsionis, atque ita dilatatur, dum enim expellit ventriculus, ita se habet, vt arcus saggittas proijciens. At cur Galenus com. aphoris. 39. sect. 6. ait, singultum esse motũ, vomitu vehementiorem: contra Auicen. inquit, singultum esse motum debiliorem vomitu? Responsio. Singultus & vomitus bifariam possunt accipi: primum, vt vtrumque vitium est motus ratione subiecti, & proinde passio: secundo hæc vitia capi possunt in ratione caussæ efficientis, & tũc hi motus nõ sunt passiones, sed actiones. Si sumantur pro passionibus, singultus est motus vehemẽtior vomitu, quoniam ventriculus in singultu magis patitur: nam læditur a materia impacta; in vomitu afficitur a materia, residente in cauitate. Si hi motus capiantur pro actionibus; vomitus est motus vehementior singultu; nam per vomitum fit vacuatio sensibilis, secus per singultum.

Dubium solu itur.

Subiectum huius affectus est ventriculus, ad differentiam conuulsionis, cuius subiectum est organum facultatis animalis motricis, nimirum musculus. Ventriculus autem e cap. 2. libro 3. de symp. cau. nec secundum os, nec secundum se totum, est musculus; quare ventriculus est subiectum singultus, quatenus est facultatis naturalis organum. Per ventriculum autem intelligimus & corpus ventriculi, & œsophagum: nam in singultu ventriculus quandoque afficitur magis in vna parte, quandoque magis in alia: modo scilicet secundum se totum, modo secundum gulam, modo secundum os superius: commento aphoris. 3. sect. 7. quod orificium supernum cap. 6. libro 5. loc. affec. solum proponitur singultus subiectum, nõ sane, quod id tantum singultus subiectum sit, sed quod ibi verba fiant de vitijs oris ventriculi, & præterea hæc est pars, qua affecta magis afficitur ventriculus. Auicennas etiam dicit, singultus motum attinere, aut ad totum ventriculum, aut ad meri, idest, œsophagum.

Subiectum.

Ratione caussæ efficientis, diximus dependens ab expultrice præter naturam, impulsa a caussa agente in fibras. Singultus est motus solius expultricis, c. 1. lib. 2. de caus. sympt. ad differentiam conuulsionis & palpitationis, quæ vitia sunt motus solius morbi: itẽ ad differentiam tremoris, qui est motus & morbi, & naturæ. Nec obstat, licet Galenus dicat, c. 2. lib. 3. de symp. cau. singultũ esse commune symptoma expultricis, & retentricis: nam singultus capitur, vel pro effectu, seu symptomate, & sic est symptoma solius expultricis; vel sumitur pro caussa efficiẽte, & sic est commune symptoma tum retentricis, tum expultricis: nam si singultus fiat ab expultrice, irritata a caussa morbifica, dum chylus expellitur a ventriculo, singultus est caussa læsæ expulsionis: at si fiat singultus eo tempore, quo retentrix cibum detinet: singultus est caussa læsæ retentionis: ita, si fiat singultus eo tẽpore, quo facultas attractrix cibum attrahit, singultus est prauus motus attractricis, & propterea singultus est caussa prauæ attractionis. Galenus dũ singultum sumit pro caussa efficiente, ait, cum esse symptoma cõmune expultricis & retentricis, nec attractricis meminit: quia scilicet nõdũ de attractrice erat locutus. Proinde postea verba faciens de attractione, statuit attractricem praue attrahere, propter prauos motus; de quibus sæpe dixisse se ait, nimirum in sermone de læsa retentione, de læsa expulsione; vbi inter reliquos motus etiam singultũ proposuit. Quare singultus, vt est prauus motus, potest etiã esse caussa læsæ attractionis. Constitutũ igitur sit, singultum esse motũ solius expultricis, quemadmodum in finitione diximus. Hinc singultus distinguitur a reliquis motibus, vim ventriculo inferentibus, & præsertim a cõuulsione, palpitatione, & tremore; quatenus singultus est motus solius naturæ, hoc est, expultricis. Cæterũ, cum præter hos motus fit veluti tremor, fit nausea, fit vomitus, fit motus vibrans: distinguendi sunt hi motus a singultu. Ventriculi veluti tremor (nec enim vero tremore ventriculus afficitur) c. 2. l. 3. de cau. symp. dicitur ille motus, in quo, sicut in legitimo tremore, facultas motrix nititur membrũ sursũ attollere, membrũ autem suo pondere non cæ [...] sic etiam vis ventriculi studet, ventriculi corpus cũ cibo coniungere, ac veluti attollere, at ventriculus sui grauitate reluctatur. At quoniam in hoc motu nõ concurrit vis animalis, quemadmodum concurrit in legitimo tremore, sed cõcurrit facultas naturalis; ob id dicitur veluti tremor, qui ratione ponderosi ventriculi statui potest motus morbi; ratione autem naturæ concurrentis, censeri potest naturæ motus, hoc est, retentricis, & expultricis; nam retentrix propter cibum tum amplexum, ventriculum quodammodo attollit; expultrix autem præter os infernum, totum ventriculum astringit, & proinde veluti attollit. Excipitur concoctrix; quæ citra motum euidentem agit. Excluditur attractrix; dum enim hęc fibris vtitur rectis, ventriculus deorsum potius trahitur, quã quod sursum impellatur. Singultus ergo est motus solius expultricis: veluti tremor, est motus mistus morbi, et retentricis, atque expultricis. Nausea, vomitus, & motus vibrans, sunt etiam motus solius expultricis, quemadmodum singultus: nam in nausea expultrix noxia expellere contendit: in vomitu natura expellit sensibiliter, motus denique vibrans, qui etiam concussio dici potest, & rigor, fit a sola expultrice: quemadmodum enim in febribus fit rigor, quia expellitur materia per totum corpus, ita in motu vibrante secundum totum ventriculum, irritatur expultrix, quemadmodum in nausea expultrix irritatur solum secundum supernam partem: præterea in nausea expultrix irritatur a materia impacta; contra in motu vibrante irritatur a materia quæ mouetur, nec citra impetum. Cũ igitur nausea, vomitus, motus vibrans, sint motus solius expultricis, quemadmodum singultus: diximus in definitione, ad distinctionem, singultum dependere ab expultrice, impulsa a caussa præter naturam, in fibras agente. Nam in singultu expultrix præter naturam contrahit ventriculi fibras: primum enim rectas fibras & obliquas contrahit, quæ tamen secundum naturam contrahũtur ab alia facultate, rectæ scilicet ab attractrice, obliquę a retẽtrice: fit etiam contractio præter naturã, dum expultrix transuersas contrahit ad superiora, cũ naturaliter contrahantur ad inferiora, quia chylus expellitur per os infernum. Quia igitur in singultu, præter naturam contrahunt fibræ, modo rectæ, modo obliquæ, modo transuersæ; iure varius ac multiformis oritur singultus. Ex cũ hæc contractio fit morbifica, quo-

Caussa efficiens.

Distinctio singultus ab alijs motib.

Quasi tremor.

Nausea vomitus, vibratio.

quoniam caussa morbifica potissimum agit in ventriculum secundum fibras:ob id singultus distinguitur a nausea, vomitu, & motu vibrante:nam in nausea expultrix impellitur a caussa agente in portionem ventriculi membraneam,& materia seu caussa in ea impacta est,in vomitu impellitur a caussa agente in portionem membraneam, sed hæc materia residet in cauitate,non est impacta:in vibrante motu impellitur a caussa agēte in portionem membraneam, sed quæ per ventriculi corpus impetu mouetur, at in singultu expultrix præter naturam impellitur a caussa agente in fibras.

Subdiuisio caussæ. Morbus in imminuta vel aucta magnitudine.

Caussa igitur cuiuslibet singultus immediata est expultrix,præter naturam fibras contrahens, impulsa a caussa morbifica agente in fibras. Iam exponendę sunt caussę,ob quas facultas expultrix frustratur: id autem fit, vel quia Læditur, vel quia Error aliquis externus occurrit. Læditur expultrix a caussa vel Quantitate,vel Qualitate peccante.com.aph.13.& 39.sect.6. Caussa quantitate peccans est Inaniens, vel Replens:vnde emergit singultus vel ex inanitione, vel e repletione,& vterq; fit ratione morbi, si enim fiat ex inanitione, fibræ afficiuntur morbo in magnitudine imminuta, secundum breuitatem, & nullo modo aucta: si e repletione, fibræ afficiuntur morbo in magnitudine aucta secundum latitudinem,imminuta secundum longitudinem. Hinc,cum fibræ promptius repleantur,quam inaniantur:fit,vt singultus a repletione frequentius oriatur: ex inanitione autem adeo raro, vt quodammodo anceps sit, an detur,com.aph.13.sect.6. Et ob id Galen.cap.3. lib.8. κατὰ τόπ. dicit, an singultus fiat ad similitudinem conuulsionis ob nimiam vacuationem,dignum esse consideratione:innuens,singultum ex inanitione raro oboriri. Et Alex.cap.13. lib.7.ait,singultum ex inanitione raro contingere. Porro singultus ex inanitione,cum Alexandro, Auicenna, & reliquis, fit a caussa vacuante vel Sensibiliter,vnde fit in dysentericis,& quomodocunq; plus iusto sensibiliter vacuatis: vel fit a caussa vacuante Insensibiliter, veluti ob immoderatam famem,ieiunium,ob febres, quæ habent vim siccandi:nam singultus ex inanitione, non fit simpliciter e febre intensa,sed perseuerante,ideoq; Auic.ait, fieri in postremo seu vltimo febrium ardentium:& Rhasis addit, fieri post febrem. Singultus e repletione producitur a materia replente, sed ea lege,vt fiat tumor,vi cuius fibræ secundum latitudinem augeantur. Quæ autem tumoris sint caussæ, suo loco diximus. Et hæc de singultus caussis,quantitate peccantibus,vi quarum expultrix læditur: vnde morbi oriuntur per se totius ventriculi,& ex accidēti fibrarum.

Dyscrasia calida & frigida.

Si læditur expultrix a caussa qualitate agente,vētriculus afficitur vi vel Frigiditatis, vel Caliditatis. Si afficiatur vi frigiditatis:capitur frigiditas,vt simplex frigiditas, quæ, vt contraria, immediate agit in organum expultricis;nam,secundū Auicennam,frigiditas singultus caussa est tribus modis:vno modo, mediate,duobus immediate. Mediate concurrit frigiditas,dū vi frigiditatis, alimenti portio excrementitia, quæ deberet difflari, detinetur: nam frigiditas corpora,& potissimum neruosa,ad difflandum difficilia reddit.comment.aphor.23.sectio.6. & hinc excrementitia portio,quæ non difflatur, immediate cōcurrit; frigiditas autem mediate. Concurrit etiam immediate frigiditas,cum Auicēna, prout frigiditas est,vel cum materia, vel sine materia. In præsentia ergo cum sermo fit de simplici qualitate, intelligere oportet frigiditatem sine materia. Patet autem eam immediate concurrere,siue sit sine materia siue cum materia. Si autem qualitas vergat ad calidum: hæc accipitur, vt contraria,immediate agens in ventriculum: siquidem & caliditas tribus modis potest esse singultus caussa, vno mediate, duobus immediate. Mediate concurrit caliditas,secundum Auicennam, dum ab ea caliditate producitur vapor, qui non dissoluitur: vnde caussa immediata singultus est vapor, mediata caliditas. Immediata concurrit caliditas,vel cum materia, vel sine materia. In præsentia accipitur sine materia. Hæc autem caliditas vigere solet in febri ardente,non vt siccat; nam suo loco de febre siccante diximus) nec consideratur hoc loco febris ardens, vt mittit vapores febriles; sed vt simplex caliditas ventriculo impertitur: nam febris est intemperies calida omnium partium similarium corporis.

Error externus.

Hactenus constitutum sit singultum fieri læsa expultrice, & proinde ob morbum, vel in mala compositione,idest,in magnitudine imminuta vel aucta; vel intemperie calida aut frigida.

Si autem alia e parte expultrix frustretur ob errorem externum:sciendum cum Galen. comm. aph.1. sect.5.& com.aph.13.& 39.sect.6.et com.aph.10.et 17.sect.7.& com.69.l.4.de ratione vict.et potissimū c.3.l.8.κατὰ τόπ.errorem esse caussam Internam,& Externam. Interna,est Qualitas,vel Materia. Materia, est Vapor,vel Minera. Minera,vel est vitæ Particeps,vt vermis;vel Expers vitæ,vt Humor vel Ichor.

Qualitas spiritalis.

Quātū ad qualitatē attinet:qualitas est spiritalis,& proinde a toto genere præter naturā; quod respiciēs Aetius, ait, singultum fieri in tetanis, in animi deliquijs, in altiori sopore: in tetanis, vt arbitror, quia qualitas spiritalis ventriculo impertitur a neruis,nō vapor, non aliqua materia:in animi deliquijs impertitur a corde: in sopore profundiore, a cerebro. Et hinc etiam Auic.scribit, singultū fieri in capitis percussione, quia tunc spiritalis qualitas a cerebro communicatur vētriculo. Materia autem cum possit esse

Vapor.

vapor:est vapor a toto genere præter naturam; veluti sūt vapores prodeuntes a vermibus, itē a fecibus, veluti in voluulo exitiali, quemadmodum fatetur Galenus com.aphor.10.sect.7. Huius ordinis est vapor putridus, prodiens a materia putrescente. Vnde mirum non est, si singultus fiant in febribus pestilentibus. Pręterea vapor copia peccare potest: & idcirco dicit Auicennas singultum fieri a vapore,qui producitur a calore,sed nō potest dissolui; quare copia peccat. Peccare etiam potest qualitate,et præsertim caliditate: sicuti est vapor febrilis:qui,licet prodeat a materia febrili,nempe putrescente,tamē agit potius ratione caliditatis, quam putredinis: & ob id Auicennas ait,singultum fieri per communitatem, seu consensum a toto. Aetius addit,singultum fieri a vapore febrili,pręsertim dum corripitur inflammatione,vel ventriculus,vel aliquod viscus:nam vapor e loco inflammato petit vētriculi fibras. Si caussa singultus

Lumbrici.

sit minera, & quidem si sit vitę particeps;est vermis: qui in præsentia(ne fiat confusio)statuitur caussa singultus,non vapore,sed morsu. Si minera vitæ sit expers; potest esse quilibet succus, siue sit humor, siue ichor,dummodo hæc materia sit præter naturam,siue venefica, siue putrida, & hinc a toto genere præter naturam: siue etiā copia peccet. Ad quem singultum Galen.respiciens c.3.l.8.κατὰ τόπ.ait,singultū fieri propter frigiditatem, & repletionem: vbi Galenus per frigiditatem insinuat, singultus caussam immediatā esse materiam copiosam:nam a frigiditate prohibetur difflatio: per repletionem autem intelligit materiā copia peccantem,etiam si vi frigiditatis non prohibeatur difflatio. Vnde Galenus seipsum explicans,com.aph.14. sect.6. ait, frigiditatem, inhibentem difflationem, esse in caussa repletionis. Et ob id etiā Aetius in singultu e frigiditate,non tantum vtitur cālefacientibus, sed etiā vacuantibus, quia respicit ad copiam. Auicennas etiam hanc caussam proponens,dicit,singultū fieri a re nocente, sui grauitate: quare copia. Et Alexander proponit excrementa grauantia,& copiosa. Vt manifestum sit,singultum fieri

Humor,& ichor: horūque vitium in copia, & qualitate.

a copiosa materia:id quod bifariam fieri potest: primum, quatenus copia materiæ fit tumor, ideoque fit singultus, in quo frustratur facultas, quia vi morbi læditur: deinde fit singultus, quatenus vi copiosę materiæ grauantis, citra tumorem, fit singultus, & proinde ob errorem externum. In minera est vitium etiã in qualitate: proinde Galenus cap. 3. lib. 8. κ.τό. ait, singultum fieri ob mordaces humores: & præterea ob humores medicamẽtaria qualitate præditos: quibus verbis Galenus significat, humores mordaces genitos, vi caussæ internæ, & vi caussæ externæ. Generantur quidem mordaces humores a caussa interna, dum vi caloris, vel inflammationis, vel febris generantur: at a caussa externa generatur, si acre, vsurpetur medicamentum, quod succos, antea etiam non acres, sua qualitate medicamentaria, idest, acrimonia afficiat. Et quamuis singultus fieri possit a quolibet succo mordaci, & hinc a pituita salsa: tamen frequentius fit a succo bilioso: nam hic succus suapte natura est calidus & siccus. Vnde, dum vi caussæ morbificæ eius calor intenditur, & petit ventriculum: fit singultus, ideoque Gal. com. aph. 17. sect. 7. ait, singultũ e bile, fieri a caussa calida, a flaua bile, quæ etiã copiosa generatur vi inflammationis iecinoris. Si autem error sit caussa externa: cum Auicenna est venenum, ac potissimum acre, item piper, allium, lac corruptũ, & similia quæ singultum excitant, dum ingesta partes penitiores, idest, fibras adeunt, vnde expultrix nõ sine violentia irritatur. Hinc Gal. com. aph. 39. sect. 6. dicit, singultũ fieri, si quis acre aliquid deglutiat, vt piper, vel per se solum, vel cum melle, mox vinum bibat, aqua calida temperatum: quoniam calida potio, piper deuehit ad interiora, ad fibras.

Caussa externe.

Differentiæ.

Quoad differentias ratione formæ: cum singultus sit motus prauus tensionis, & dilatationis: dicendũ, motum hunc vergere, vel ad Rectum, vel ad Obliquum, vel ad Trãsuersum, prout variæ fibræ afficiũtur. Ratione subiecti dicendum; singultum attinere vel ad ventriculi Corpus, vel ad eius Os, vel ad Gulam. Ratione caussæ efficientis, dicendum; expultricem frustrari, vel quia Læditur, vel quia Error externus occurrit. At notandum, Gal. c. 3. li. 8. κ.τό. dicere, differentiam esse inter conuulsionem & singultũ: nam legitima conuulsio, est duplicis tantum speciei, nempe ex inanitione, & repletione: legitimus autem singultus triplici specie donatur: fundamentum est: quia legitimæ conuulsionis subiectum, est organum animæ, seu facultas animalis: singultus autem exquisiti subiectum, est organum naturę: ideo conuulsio si fiat ab expultrice, est conuulsio spuria; contra singultus ab expultrice est legitimus.

Signa.

Singultus in genere seipsum prodit, quoniam est auditus obiectum. Differentias a forma æger patefacit; num scilicet ventriculus trahatur magis secundum rectum, vel obliquum, vel transuersum. Sic etiam æger manifestabit differentias a subiecto: ostẽdet enim sedem affectam. Et præterea si gula afficiatur: indicabitur e difficili deglutitione, e propulsione cibi in os, præsertim si fit retractio fibrarum rectarum ad superiora. Si afficiatur os ventriculi; acerbum erit vitium: vnde vix fit sine angore, sine leipothymia. Si malum infra cruciat; nec angor, nec leipothymia aderit. Ratione caussæ efficientis: cum singultus fiat, vel læsa facultate, vel ob errorem externum: distingueris e signis quatenus vel adsunt, vel absunt, aut læsæ facultatis, aut erroris externi. Vnde, cum singultus ortus e læsione facultatis, prodeat vi morbi, qui est vel mala cõpositio, vel intemperies: quoad malam compositionem, & primum in magnitudine imminuta, indicabitur e pręgressis caussis inanientibus, verbi gratia, e præcedenti fluxu, e ieiunio, e febre ardenti, &c. Magnitudo aucta indicabitur e prægressis caussis replẽtibus: de quibus supra diximus. Si morbus sit intemperies frigida aut calidarum signa patent ex intemperie ventriculi. Si singultus fiat ob errorem externũ, cum hic error sit caussa interna, si qualitas spiritalis: indicabitur a præsentibus affectibus, a quibus hæc qualitas procreatur, verbi gratia, si in tetano singultus: iudicandum, singultus caussam esse qualitatem spiritalem. Si caussa interna sit materia, siue vapor, siue minera: patet ex alibi traditis.

Indicationes.

Præsidia sumuntur ab essentia, quæ attinẽt ad formam, subiectum, & caussam effectricem. Forma est motus prauus, & proinde symptoma, a quo non sumitur indicatio, nisi habeat rationem caussæ, idest, nisi sit admodum vehemens. Cum Galeno igitur capite 1. lib. 12. method. symptoma indicat remedium sedans, idest, mitigans, non sanans. Quare in præsentia indicatur remedium sedans singultum. Sed hoc nimis genericum est remedium: quare specificum est inueniendum. Cum igitur singultus vehemens pendeat ab insigni caliditate oris ventriculi, quæ viget in ventriculo sensus exquisiti, vt testatur Alexander; & præterea viget in singultu a materia mordaci: propterea remedium sedans singultum, frigidum esse oportet vehementer, vt oris ventriculi caliditas insignis vincatur: vnde & stupefaciens indicatur, quod Aetius probat in singultu a caussa mordaci. Quoad subiectum: cum sit ventriculus: quemadmodum in quolibet ventriculi vitio, eius calidum intitũ seruandum, & proportio fouenda, secundum partes carnosas, & secundum membranas: ita primatum in singultu oportet fibrarum proportionem seruare: et icirco Alexãder proponit medicamenta, a proprietate singultum expugnantia. Effectrix caussa, quia multiplex est: indicat etiam remedium contrarium multiplex. Si fiat ex inanitione: indicatur remedium replens: si e repletione: vacuans. Si e qualitate spiritali: indicatur remedium materiale, quo præsente qualitas spiritalis nõ agat: vnde, sicuti radij solares, præsente nube, suo munere fungi nequeunt: ita qualitas spiritalis, pręsente aliqua materia, agere nequit. Aetius igitur respiciens ad qualitatis spiritalis dissipationem, assiduo bibendam exhibet, aut mulsam, aut aquam puram, moderate calidam.

Præsagia.

Singultus in genere, nec malus est, nec bonus: quia quidam singultus est incurabilis, quidam vix curatur, quidam facile curatur: aliquis est vtilis. Et ob id Auicennas dicit, in signis crisis, singultum quandoque esse bonum, quandoque malum. Quare vis differentiarum perpendenda. Ratione formæ igitur singultus est admodum periculosus, si triplex vehementia insignis adsit: nimirum quoad vehementiam essentiæ, si in singultu fuerit insignis tum tensio, tum dilatatio: quoad vehementiam dignitatis, si afficiatur os ventriculi, si omnes fibræ afficiantur: quoad vehementiam facultatis, si immineat leipothymia. Ratione caussæ efficientis: cum hæc sit morbus, vel error externus: si morbus, si fuerit singultus ex inanitione: cum Galeno commenta. 69. libro quarto, de ratione victus fere curam nõ recipit: nam admodum recedit a vita; quæ in humido posita est. In hunc sensum Auicennas ait, si singultus fiat a siccitate, est timorosus: si tamen siccitas non sit confirmata, humidis curari potest. Alexander etiam dicit, hunc singultum esse periculosum: at se nouisse quendam, frigida seruatum. Si singultus fiat e repletione; vinci potest siccantibus & abstergentibus. commenta. 69. libro quarto, de ratione victus, nec enim vitium in materia ita vehemens est secundum essentiam, vt vacuantibus non cedat: nam etiam sternutamento, euacuatur, commentar. aporis. 13. sectio. 6. & proinde a singultu habito, sternutatio superueniens bonum: nam vt sternutatio materiam vincit, ita est signum vehementiæ non insignis materiæ morbificæ. Si singultus caussa sit morbus calidus, vel frigidus: patet quid sit prædicendum de his mor-

morbis. Quoad errorem externum; si sit qualitas spiritalis: singultus est lethalis: nam est effectus caussæ admodum vehementis, & multum recedentis a naturali statu. Proinde Aetius ait, si singultus eueniat in altiori sopore, aut animi deliquijs, aut tetano: mortem non longe abesse: singultus enim signum est summæ vehementiæ soporis, animi deliquij, & tetani. Si caussa, seu error externus sit materia morbifica; hæc vinci potest, nisi pendeat a caussa nimis vehementi. Propterea dicit Galenus comment. 69. lib. 4. de ratione vict. singultum a mordaci humore procedentem, vacuatione sanari. Additum autem fuit, singultum prodeuntem a materia, expugnari posse; nisi materiæ opifex sit nimis vehemens; vtpote si qua fuerit inflammatio. Et ob id Hippocrates aphorif. 3. sect. 7. dicit, a vomitu singultum, & oculorum ruborem, malum: nam si post vomitum perseueret singultus, & singultus vi vomitus non adimatur; indicium erit inflammationis vel cerebri, vel ventriculi, & præsertim, si oculorum rubor coniungatur. Si ergo singultus materia fouetur ab inflammatione viscerum; singultus maxime est periculosus: quia eius caussa, id est, materia, pendet ab efficiente admodum vehementi, nimirum a viscerum inflammatione. Auicennas etiam ait, quando vomitus non sedat singultum, & rubor est in oculo, est malum: innuens, vomitum esse signum insignis vehementiæ caussæ singultus. Si error sit caussa externa; pro varia vi vario modo prædicendum, verbi gratia, singultus erit periculosus, si fiat a veneno: facile superabitur, si a pipere. Et Aetius iubet, in lethali singultu præclara remedia nõ esse vsurpanda.

Curatio. Chirurgia.

Quoad materiam chirurgicam: cum non liceat venam secare, nisi sanguis peccet, ob id Auicennas in singultu, cuius caussa est inflammatio, venam secat; nam inflammatio est malum sanguineum. Et hinc Alexander venam secat, tantum in singultu ex inflammatione: nisi vires dissuadeant; quæ maxime in singultu concidunt, quoniam singultus violentia prompte calidum insitum dissoluitur. Auicennas probat cucurbitulas sine scarificatione, quæ insensibiliter vacuant materiam morbificam, quæ viget in singultu e repletione: eas autem admouet ventriculo, ventri inferiori, & in medio spatularum, præsertim dum singultus œsophagum exercet; nam iuxta deorsum œsophagus post tracheiam ascendit.

Pharmacia.

Medicamenta triplicia sunt: quædam enim respiciunt singultum, quatenus est symptoma vehemens, id est, quatenus rationem habet caussæ; & hæc sunt sedantia singultum: quædam autem respiciunt fibrarum proportionem: quædam denique singulis caussis aduersantur. Quoad medicamenta sedantia singultum;

Singultum sedantia.

Aetius probat refrigerantia: vnde vti licet *succo lactucæ, diacodeion, nymphæa, lacte papaueris albi: & Auicennas ad philonium Rom. ascendit: quod medicamentum probatur non tantum vt stupefaciens, sed etiam vt roborans, resoluens, & expellens: philonium enim quatenus frigida recipit, stupefacit: quatenus non permittit calidum insitum dissolui, habet vim roborandi, nempe ope moderate astringentium & refrigerantium: qua vero recipit calida & tenuis substantiæ, resoluit: qua suscipit, quæ possunt iuuare a proprietate, est in caussa vt facultas expultrix noxia expellat.* Cæterum quamuis in singultu vehementiori probentur stupefacientia: tamen caussa virtutis oris ventriculi non facile tolerantur: vnde & corrigenda sunt, & non nisi in parua copia danda, nec debemus excedere philonij ℈. j.

Naturalia appropriata.

Materiæ quæ respiciunt proportionem fibrarum, proponuntur ab Alexandro: inquit enim, si multis arte tentatis æger non iuuetur, etiam ad naturalia confugiendum. Inter reliqua proponuntur *festucæ aut lapilli, e terra sublati, si capiti singultientis imponantur, ipso ignorante.* Proponuntur etiam a proprietate conferentia, in potu, *apium, asarum, daucus, castoreum*: quibus tamen non in omni singultu vtendum; quia in singultu ex inanitione, suo calore & siccitate magis obessent. Et iccirco Auicennas prudenter ait; in singultu a materia frigida, *castorium mirabilem obtinere proprietatem, datum ad ℈. j.*

Ad caussas singultus.

Sequuntur medicamenta respicientia caussam efficientem. Si ergo singultus fit ex inanitione, cum Alexandro probatur *aqua temperata: vnde etiam testatur quendam frigida sorbitione fuisse seruatum. Probat etiam aquam hordeaceam, cum lacte amygdalino.* Quod si singultus fiat ex inanitione, citra caussam calefacientem, vtpote ex immodica euacuatione; probatur *aqua temperata*: at si singultus fiat ex inanitione, vi caussæ calefacientis; probatur frigida. *Auicennas exhibet lac recenter mulctum, succum citrullorum, aquam cucurbitæ: & alia refrigerantia ac humectantia.* Verum cum his vti liceat & intus & extra: quæ intus vsurpantur, cum Alexandro creberrime sunt exhibenda, & cum Rhasi, paullatim: ratio est, quia medicamentum sic administratum, diutius contingit ventriculum, & efficacius operatur. Quæ extra applicantur, cum Rhasi sunt applicanda vertebris ceruicis, vt *oleum amygdalinum, sed cum frictione penetrabili.* Si singultus prodeat e repletione; cum Auicenna probantur medicamenta vacuantia sensibiliter, & insensibiliter. Sensibiliter; per vomitum, per aluum: vnde præter vomitoria laudantur *species hieræ*. Insensibiliter vacuantia, vel propria ratione, vel per medium motum materiam vacuare possunt. Quæ propria ratione vacuant, sunt calida, tenuis substantiæ: ideoque materiam euacuant per modum resolutionis & detersionis, vt est *succus laserpitij, oxymeli, daucus, cyminum cum melle com. 69. lib. 4. de rat. vict. hæc medicamenta decoqui possunt cum melle, ad consistentiam, eclegmatis. Probatur etiam castorium e posca, acetum mulsum, acetum scilliticum. Auicennas probat zingiber decoctum in aqua cum penidijs: item probat magnas antidotos, ad dissoluendum materiam. Alexander applicat ventriculo oleum, in quo decoquit castorium, styracem & mastichem: & inter coquendum, oleum ruta agitat: ideoque licet etiam decoquere in duplici vase cum vino, ad consumptionem vini.* Auicennas etiam ascendit ad rubrificantia. Et propterea in singultu etiam stillicidio licet. Medicamenta per medium motum vacuantia, sunt quæ sternutationem promouent: a sternutatione enim singultus remouetur. aphorism. 13. sectio. 6. Huius ordinis cum Auicenna est, repentina aspersio frigidæ super faciem; nam mouet cum labore, seu medio motu. Vnde notetis, frigidam habere vim discutiendi, sed per medium motum. Sin autem singultus fiat e morbis frigidis, siue etiam e calidis: confugiendum ad morbos calidos & frigidos ventriculi. Si singultus fiat a materia: quæcunque sit materia; patet etiam, quibus medicamentis sit vtendum. Si fiat singultus ex excrementis rodentibus & corruptis: probantur medicamenta detergentia, attemperantia, vt quæ ex *hordeo* parantur. Addit Alexander hos non esse purgandos, scilicet soluentibus: nam lenientibus vti licet, vt *manna syr. viol. sol. cassia.*

Victus ratio.

Diæta varia instituenda, pro varietate caussæ, verbi gratia, si singultus fiat e frigiditate, probatur aer calidus. Quoad cibum si singultus fiat ex inanitione; probatur *lac, & carnes bonæ, sed copia exigua.* Si singultus fiat e repletione; cum Auicenna probatur victus attenuans, & ieiunium. Idem de potu dicendũ. Quoad motum & quietem: quies corporis & animi probatur in singultu ex inanitione: contra in singultu a repletione probatur motus, & quidẽ motus cum labore, vt est vociferatio. Alexander probat aurium & oris occlusionem; nam cum Auicenna hinc vnitur & augetur caliditas, vnde impetum acquirit ad excundum versus poros, & quærit attractionem aeris, vn-

de humor mouetur. Et propterea in hoc singultu cũ Auicenna confert ira, timor, gaudium; sed oportet vt repente eueniant: sic enim non sunt contraria, sed conueniunt in motu.

CAPVT XI.

De Vomitu, & Nausea.

Nomen.

SEquitur, vt de Vomitu dicamus; ita tamen vt nausea etiam pateat. Per vomitum autem intelligimus vitium, in quo materia sensibiliter per os a ventriculo intempestiue expellitur.

Generatio.

Generatur vomitus cum Galeno c.4.lib.5.de vsu par.& c.2.lib. 3. de causs. sympt.cap. 3. lib. 2.de cau.sympt. dum ventriculo occurrit caussa, ita eum infestans, vt eius expultrix ad expellendum insurgat, sed intempestiue; quo fit, vt os ventriculi recludatur, & tunicæ prius distentæ contrahantur, & ope fibrarum transuersarum sursum per œsophagum, & demum per os materia sensibiliter expellatur.

Definitio.

Quare vomitus nil aliud est, quam motus prauus ventriculi, dependens ab expultrice, expellente materiam per os sensibiliter.

Forma.

Forma est motus prauus: c.3.l.2.de cau.sym.ad differentiam motus secundum naturam, & proinde vomitus tempestiui; item ad differentiam motus præter naturam, qui est ablatus, vel imminutus. Vomitus ergo formaliter est actio læsa, quæ fit cum motu euidenti; ad differentiam læsæ actionis, quæ fit citra motum euidentem.

Subiectum.

Subiectum est ventriculus: ad differentiam functionum cum motu aliarum partium.

Caussa efficiens.

Ratione caussæ efficientis, diximus: dependens ab expultrice, expellente materiam per os sensibiliter. Diximus, dependens ab expultrice: quoniam actio cum motu ventriculi potest esse attractio, retentio, expulsio: at cum aliquid euomitur; est actio expultricis. Expellitur autem materia per os, seu viam oris; ad differentiam expulsionis per aluum.

Diagnosis affectuũ cognatorum.

Idque fit sensibiliter, ad differentiam nauseæ: nam expultrix in vomitu agit in materiam residentem in cauitate, & præsertim supernatantem, com.aph.39. sect.6. & c.3. lib.2.de cau.sympt. At in nausea expultrix agit in materiam impactam, vnde fit vacuatio insensibilis. Differt autem nausea a subuersione; nam ventriculi subuersio fit, dum appetentia ventriculi læsa est ratione cibi, ideoq; subuersio non fit, nisi cibo assumpto: nausea autem fit sine cibi assumptione; secundum Actiũ.

Vomitus e quo symptomatum genere.

Porro quæritur, cum vomitus sit actio, an possit referri in exiens mutatum? Vbi sciendum, vomitum dupliciter accipi posse; nimirum vt vomitus in aliud refertur, quod sit vel symptoma, vel efficiens. Si capiatur vomitus, vt refertur in aliud symptõma: potest recenseri inter exeuntia; nam est exiens, quod refertur in læsionem expultricis. Quare secundum hãc rationem, vomitus formaliter est exiens mutatum: effectiue, est expulsio læsa: cum enim vomitus sit exiens, sequitur læsam esse expulsionem. Et hoc modo sumitur a Galeno, cap. vlt. libro de differ. sympt. nam ibi Gale. loquitur de symptomatibus, quæ consistunt in exeunte mutato. Si sumatur vomitus vt symptoma, quod non refertur in aliud symptoma; sed in caussam: formaliter est actio læsa; nam actionis læsio immediate refertur non in symptoma, sed in caussam efficientem, quæ est facultas frustrata, vel ob morbum, vel ob errorem externum. Et hoc modo sumit Galenus, capite tertio, libro 2. de causs. sympt. nam ibi loquitur de morbis seu actionibus prauis. Nobis placuit sumere secundo modo: quatenus est symptoma, quod refertur in caussam efficientem: ratio est; quia vomitus secundo hoc modo acceptus, magis genere cõuenit cũ singultu, nausea, & reliquis magis, quæ motum illegitimum pro communi genere habent. Deinde etiam quæritur: cum vomitus sit motus prauus, an possit esse secundum naturam? Dicimus in vomitu perpendendum esse, vel locum per quem excernitur materia, vel agens, quod ad expellendum cõcurrit.

Quo vomitus sit opus naturæ: & quo præter naturam.

Si perpendatur locus per quem materia excernitur; statuendum, vomitum esse a toto genere præter naturam, non quidem absolutè, sed ratione loci, per quem excernitur materia; nam a natura non est creatum os ventriculi, vt per illud materia euacuetur. Et secundum hunc modum Galenus loquitur, c. vlt. lib.de diff.sympt. statuens sanguinis profusiones & vomitiones toto genere esse præter naturam; ad differentiam vacuationis, quæ fit per aluum, vesicam, vterum; quæ membra, ad differentiam ventriculi, destinata sunt ad excretionem; vnde excretio sanguinis per vterũ, non est a toto genere præter naturam.

1. Ratione loci.

Si autem perpendatur in vomitu agens, quod ad excernendum concurrit; capitur vel secundũ speciem, vel secundũ actionem.

2. Ratione speciei agentis.

Si secundum speciem; e c.1.l.2.de cau.sym.est speciei vel vnius, vel duplicis. Vnius est speciei, dum solũ est secundum naturam, vel præter naturam. Duplicis speciei est, dum vnum est secundum naturam, aliud præter naturam. Si ergo agens sit duplicis speciei; motus statuitur mistus, vt sit opus & morbi & facultatis, veluti topor. Sin agens sit vnius speciei; fit motus qui comitatur morbosos affectus, quemadmodum palpitatio & cõuulsio: vnde hic motus statuitur a toto genere præter naturam. Quod si agens vnius sit speciei, & fiat motus solius facultatis; statuitur opus solius naturæ, vt sternutatio, tussis, singultus, vomitus. Gal. quidem vomitum, gratia exempli, non proponit cap.1.lib. 2. de cau. symp. sed tamen cap.3.libro eiusd. proponit, dum ait; vomitũ esse expultricis actionem: vnde uomitus tussi assimilatur, quatenus vterq; motus solus est expultricis. Et ob id, secundum hanc rationem, uomitus statui potest motus, a toto genere secundum naturã.

3. Ratione modi actionis.

Si autem capiatur agens secundum actionem: perpendimus uel modum secundum quem fit actio; uel tempus in quo fit actio. Si perpendamus modum secundum quem fit actio; hic duplex est, e c.1.lib.2. de cau. sympt. prout expultrix impellitur a caussa uel morbosa, uel non morbosa. Vnde sicuti excretio, quæ per aluum fit, potest esse motus solius naturæ, nec irritatæ a caussa morbifica, quoniam hæc est uacuatio, quæ fit per locum uacuationi a natura destinatum, & proinde hic motus non est symptoma, quia actio secundum naturam obitur: ita contra in uomitu fit excretio per locum uacuationi non destinatum, & fit quidẽ expulsio a natura, sed quatenus cã morbosa uiolenter agitatur. Et propterea, quemadmodum singultus est motus solius naturæ, a caussa morbosa uiolenter coactæ, & proinde est motus prauus: ita etiam uomitus est motus prauus, & proinde symptoma, quia est opus naturæ, sed coactæ c.3.l.2.de cau.symp.

4. Ratione tẽporis, quo fit actio.

Si denique perpendamus tempus in quo fit actio: fit uel tempestiue, uel intempestiue: c.ult.li.de diff.symp. Tempestiue fit, cum expellitur quod contristat; intẽpestiue si aliorum fiat euacuatio, non molestantium. Quare si uomitus tempestiue fiat, quamuis sit toto genere præter naturam, quatenus fit per os uentriculi; nondum tamen præter naturam est, quia fit cum prouidentia de animalis salute, & uirtutis robore. Vnde com. aph.2.sect.1.dicitur, in uomitibus spontaneis, si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert, & facile ferunt ægrotantes: uacuãtur enim quæ corpus infestat: ideo si uacuentur non molestantia, grauiter ferunt ægri, quia educitur materia non morbosa, cuius præsentia custodiebatur uirtus. Quare si tempestiue fiat uomitus, est opus naturæ: si intẽpestiue, est symptoma. Verum dum est naturæ opus, nulla actio læditur, ut in sudore, alui deiectione, urina: hæ enim uacuationes, etsi multo ampliores ægris occurrant, quam pro naturæ modo: nõ tamen inter symptomata recensentur, sed inter naturæ opera, dum fiunt, non solum nulla actione læsa, sed etiam cum uirtutis robore,

bore, & prouidentia animalis salutis. Quare cum vomitus tempestiue factus, sit opus naturæ, non læsa aliqua actione: nos hic loquimur tantum de vomitu intempestiuo, qui est prauus motus, & symptoma, & ratione loci toto genere præter naturam.

Caussæ efficientis subdiuisio.

Iam dicendum, quænam caussa expultricem ad vomitum incitet: id autem facit tantum error externus. Hic error quatuor modis considerari potest: secundum speciem, vitium, caussam generãtem, & modum, quo concurrit ad facultatem irritandum. Quoad speciem: materia est caussa Interna, vel Externa. Interna, vel est Vitæ particeps, vt vermis; vel Expers, & aut materia Alimentalis, aut Excrementitia. Si alimentalis: succus vel Chylosus, vel Sanguineus. Si chylosus, vel Coctus, vel Crudus, & hinc particeps vel Pituitæ, vel Succi crudi. Si sanguineus, vel est Syncerus, vel Particeps succi alimentalis, siue pituitosi, siue biliosi, siue melancholici. Materia excrementitia, vel est Non prima, vel Prima. Non prima est, quæ fit ex alia excrementitia: prima, quæ non fit e priori. Non prima, vt vermis defunctus; hic enim generatur e putri materia. Prima attinet ad coctionem vel Primam, vel Sequentes. Si ad primam, est materia Fecalis, vel Serosa. Si ad sequentes coctiones; pertinet vel ad Secundam, vel ad Tertiam. Si ad secundam, excrementum est vel Biliosum, vel Melancholicum. Si ad tertiam, materia excrementitia est vel Sanies, vel Mucus cerebri. Externa caussa, concurrit Necessario, vel Non necessario. Non necessario occurrens, potest esse venenum, medicamentum. Necessario, cibus, potus. Quoad vitium: si attineat ad substantiam, est materia vel Simpliciter toto genere præter naturam, vt vermis viuens, venenum: vel est toto genere præter naturam, non simpliciter, sed ratione Putredinis, vt est vermis mortuus, & quælibet materia putrida. Si vitium ad quantitatem spectet; est quælibet materia copia grauans. Si ad qualitatem, est materia calida, siue sit bilis, siue pituita salsa. Si vitium attineat ad *Vbi*, si ad quietem; vitium in hoc positum est, vt materia residet in cauitate ventriculi, supra fundum, & supernatat. Si ad motum spectet vitium; terminus ad quẽ, est Ventriculus; terminus a quo, vel Totum, vel Pars; vt sæpe diximus. Sed notandum, quomodo in dissectione cerebri, bilis vomitum superuenire dicat Hipp. apho. 50. sect. 6. Galenus ait, id fieri, quoniã cerebrum præcisum, citissime suam passionem ventriculo communicat, id est, qualitatem spiritalem, vi cuius partes proximæ ipsi ventriculo, & proinde iecur, superfluitates, præsertim tenues & biliosas, & serosas, dimittunt in ventriculum: vt hic motus materierum a iecore in ventriculum fiat per modum transmissionis, cum ventriculus imbecillis euaserit, vi qualitatis spiritalis; & ita imbecillis vt vicinas superfluitates admittat, quæ deinde superfluitates dum irritant expultricem, per vomitum educuntur. Caussa generans varia est, pro discrimine materiæ; vt alibi diximus. Postremo, si capiatur materia penes modum, quo irritat expultricem: concurrit vel Propria ratione, vel ex Accidenti. Propria ratione, dum materia morbifica, suapte natura, id est, vi proprij vitij agere potest. Ex accidenti autem dum vitium attinet non ad materiam, sed ad ventriculum: quod vitium positum est, vel in morbis, vel in destructione appetentiæ cibi. Si in morbis est situm, morbus est vel Intemperies, vel Mala compositio, vel Soluta vnitas. In intemperie, verbi gratia, si ventriculus sit frigidior, cibus etiam exiguus euadet copiosus: si ventriculus calidior sit, cibus etiam non mordax irritare poterit. Mala compositio, est, verbi gratia, angustia in orificio inferno ventriculi: vnde materia non potest infra expelli, ideoque irritat expultricem ad superiora. Soluta vnio, est vlcus, vi cuius a cibo etiam probo facultas irritatur. Si vitium sit positum in destructione appetitus cibi; fit vomitus ex imaginatione obiecti iniucundi, vtpote si quis aliquem uomentem intueatur, illico potest euomere cibum etiam probum: nam ita afficitur imaginatricis organum, & dum impellitur animalis appetentia, hæc ita influit in os ventriculi, & hoc ita afficit, vt dissipetur cibi appetentia, & cibi attractio, unde potio expultrix irritatur a cibo bono.

1. A specie.

2. A vitio.

Cerebro vulnerato bilis vomitus superuenit.

3. A caussa generante.

4. A modo irritationis.

Differentiæ.

A forma non sumuntur uomitus differentiæ, nisi secundum magis & minus, prout est Magis aut Minus prauus: & hinc uomitus statuitur Magis aut Minus uehemens. Ob id, ratione differentiarum a forma, non licet dicere, uomitum esse uel criticum, uel symptomaticum: nam uomitus criticus fit tempestiue, & est naturæ opus, non symptoma, de quo hic loquimur: quare non est motus prauus, nisi sit uomitus criticus imminutus. A subiecto non sumuntur differentiæ: nam subiectum est uentriculus. Caussa efficiens est error externus: cuius uariæ sunt differentiæ, secundum speciem, uitium, caussam generantem, & modum, quo concurrit ad irritandum expultricem: de quibus supra. Id notetur, si uomitus fiat ab errore, in ratione caussæ internæ; uocari uomitum spontinum.

Signa.

Vomitus in genere est manifestus. Sed morbificus uomitus, distinguendus est ab eo, qui est naturæ opus. Si igitur conferat, & leuiter ferant patientes: est uomitus secundum naturam: si contra, præter naturam; de quo nos iam loquimur. comm. aphor. 2. sect. 2. Differentiæ a forma patent. Sic etiam differentiæ a caussa efficiente patere possunt ex alibi traditis. In præsentia sufficiant signa materiæ morbificæ irritantis propria ratione, & ex accidenti. Igitur si materia propria ratione lædat; cognoscitur inde, quod materia quæ euomitur, est uitiosa: si ex accidenti; indicatur e materia egrediente inculpata. Vtrum autem uentriculi uitium positum sit, uel in intemperie, uel in mala compositione, uel soluta unitate; suis traditum est locis.

Indicationes.

Quoad præsidia: cum uomitus sit motus prauus, procedens a materia irritante expultricem: præsidia potiss. sunt capienda a materia irritante, quoniam hac superata illico cessat uomitus, interdum tamen etiam a uomitu, quatenus prauus est, præsidia haurire cogimur. Quo igitur ad materiam; cum perpendatur secundum speciem uitium, caussam generantem, modum quo ad irritandum concurrit: quoad speciem; indicantur præsidia determinata. Quoad uitiũ; uaria indicantur præsidia, de quibus alibi. Nunc duo notanda, ratione uitij secundum ubi. Primum est Alexandri, qui c. 11. li. 7. ait: si crudi humores solum redundent in uentriculo, & non e toto corpore confluant, ægrotantes medicamentis sollicitandos non esse: si autem humores e toto corpore confluant in uentriculum; probari interdum sanguinis missionem, interdum purgationem, interdum utrumque. Per crudos humores in toto uentriculo redundantes, intelligit Alexander portiones cibi frigidas & crassas, qui non potuerunt in chylum conuerti: unde hi crudi succi non egent euacuatione, sed potius alteratione, ut concoquantur, & in alimentum mutentur: & ob id Alexander solo uictu hos crudos humores mutat. Cum igitur succi crudi peccare possint copia & necessario sint frigidi, crassique; ob id opus est euacuatione calefactione & attenuatione: quorum præsidiorum materiæ cum Alexandro, attinere debent potius ad uictum, quam ad materiam chirurgicam, aut medicinalem: nam per uictũ tenuem humoris copia minuitur; per uictum calidum, uincitur frigiditas, & ob id succi crudi ita disponuntur, ut a calore naturali coquantur. Quoad humores, qui confluunt e toto corpore in uentriculum, cum peccent copia & motu; sunt minuendi, & retrahendi, & quia uitiũ uehemẽs est, postulatur etiã uehe-

vehemens præsidium; cuius materia caussa sanguinis est venæsectio, caussa reliquorum humorum medicamentum purgans: ideoque iure cum Alexandro maioribus vtendum remedijs. Alterum, quod notandum diximus, spectat ad vomitum criticum imminutum: vbi quæritur, a quo indicetur remedium adiuuans. Hoc vt intelligatur, primo sciendum, differentiam esse inter vomitum symptomaticum & criticũ: ille enim fit intempestiue, ideoque est prauus, & symptoma: hic autem fit tempestiue, & est vel integer, in quo tota materia vacuatur, ideoque ab eo nulla debet sumi indicatio: vel est imminutus, in quo non tota vacuatur materia, quia, licet fiat tempestiue, tamen nec ita vehemens, nec perseuerans est, quemadmodum requirit materia morbosa: proinde vomitus criticus imminutus non est opus naturæ, sed symptoma, nimirum actio læsa imminuta. Caussa huius vomitus est materia, cuius vitium positum est in motu, quia minus vacuatur, quam decet: & proinde hic motus imminutus adiuuandus. Denique, cum interdum contingat, vt antequam materia e toto vincatur, vires patientis collabantur: fit, vt etiam a vomitu, quatenus est symptoma, indicatio hauriatur: quoniam est symptoma habens rationem caussæ, id est, lædens vires. Cum igitur vomitus formaliter acceptus, sit motus prauus, in quo necessario aperitur os supernum ventriculi; propterea indicatur remedium occludens os ventriculi, videlicet astringens. Vnde Galenus, comm. aphor. 37. sect. 7. vomitum sanguinis curat astringentibus & refrigerantibus; astringentia respiciunt apertionem orificij, & in vomitu sanguineo, diapedesin, anastomosin, vel diæresin venarum, a quibus erumpit sanguis: refrigerantia diriguntur ad sanguinis caliditatem, cuius caussa sanguis facile fluit.

Prognost. Quoad vomitum in genere, nihil certi potest statui circa euentum. Quoad differentias ratione formæ: si vomitus sit criticus diminutus; facile adiuuari potest. Si autem vomitus sit symptomaticus: quo est vehementior, eo periculosior. Ratione efficientis: cum caussa efficiens sit multiplex, ex alibi dictis patet quid minetur: verbi gratia, quoad speciem; vomitus est peior, si atra bilis; mitior, si pituita: nam atra bilis magis recedit a naturali statu. Quoad vitium, peior est vomitus, si fiat a pituita putrida, quã si a copiosa: nam materia putrida est magis inimica. Quoad caussam generantem; vomitus est magis periculosus, si fiat a materia genita potius vi morbi, quam erroris externi: verbi gratia, cum Galeno comment. 39. sect. 2. progn. bilis porracea est in caussa vomitus minus periculosi, si generetur in ventriculo ex oleribus, quam si generetur ratione morbi in venis: nam si bilis generetur ob errorem externum, non est ita praua, & vnus tantum est inimicus: at si generetur ob morbos in venis, est peior, & duplex est hostis. Quoad motum, secundum quem caussa concurrit ad irritandum expultricem, periculum est maius, dum pendet a materia propria ratione agente, & præterea ex eo, vi cuius materia etiam proba vomitum efficit: verbi gratia, si vomitus fiat a pituita copiosa; vel cibo copioso, vomitus erit minus periculosus: magis periculosus si fiat a bono cibo, sed vi vlceris: nam vlcus magis recedit a naturali statu, quam vel pituita copiosa, vel cibus copiosus. Sed oportet etiam artem prognosticandi dirigere Hippocratis aphorismum 37. section. 7. vbi inquit: quicunque euomunt sanguinem, si sine febre, salutare; si cũ febre, malum: Hic statuitur sanguinis vomitus cum febre esse magis periculosus. Licet enim non sit discrimen in specie: nam in vtroque vomitu, & sine febre, & cum febre euomitur sanguis: differentia tamen est in sanguinis vitio, & numero rerum præter naturam. Quo enim ad vitium, sanguis est calidior in vomitu cum febre, quare magis recedit a naturali statu, & proinde vehementior est secundum essentiam. Quo vero ad numerum, in vomitu sine febre, naturæ inimicus est sanguis peccans, & venarum vitium, id est, diapedesis, anastomosis, vel diæresis: in vomitu autem cum febre, etiam præter proposita vitia est inflammatio, & febris sequens inflammationem. Ergo sanguinis vomitus cum febre, malum. Redimus etiam ad prognosticum, context. 38. lib. 2. prognost. vbi Hippocrates ait, Vomitus est vtilis, si fiat a pituita, ac bile, si maxime permisceantur, & præsertim si materia non fuerit ualde crassa, neque multa; synceræ enim uomitiones deteriores sunt. Respicit Hippocrates ad uehementiam materiæ penes caussam generantem. Quoad artificium cognoscens Galenus ait in commento: humorem biliosum sincerum multam indicare caliditatem, generantem scilicet bilem, contra, pituitam sinceram, indicare frigiditatem uehementẽ, generantem pituitam. Hoc confirmatur ab Hippocrate, context. 39. ubi ait, uarios colores, id est, porraceum, liuidum, aut nigrum, esse malum: quod uerum est, quatenus hi colores indicant caussas generantes admodum uehementes. Cum ergo Hippocrates respexerit ad uehementiam caussæ generantis; recte statuit, uomitum materiæ mistæ, e bile pituita, esse utilem, id est, minus malum: materiæ autem sinceræ esse deteriorem: ratio est, quia, sicut mista materia generatur ab intemperie remissiore, ita & uomitus mistæ materiæ minus est malus. At uomitus materiæ sinceræ est deterior; nam bilis sincera, id est, summe flaua, & uitellina, indicat insignem caliditatem; pituita sincera, & acida, insignem frigiditatem, scilicet generantem. Cæterum, materia sincera est signum maioris uehementiæ, non tantum ut est sincera, sed etiam ut est crassior: nam cum Galeno sincerus humor crassior existit, pituita quidem propter frigiditatem, astringentem quasi concreta; bilis autem propter caliditatem euaporantem tanquam assata. Vnde colligitur, materiã etiam copiosam esse indicium caussæ generantis uehementioris. Et hinc Hippocrates locis cit. iure statuit, uomitum materiæ uitiosæ, affectæ prauo odore, malo colore, esse malum; quia indicat caussam generantem uehementer peccantem. Materia enim fœtida & putrida indicat agens, in quo calor præter naturam dominatur. Materia prauo colore infecta etiam est mala: quia praui colores significant caussam generantem admodum uehementem, nam porraceus color ui caliditatis morbosæ genitus, indicat insignem caliditatem in uenis: materia liuida & nigra, differunt secundum magis & minus, quare niger color indicat peiorem caussam generantem. Sufficiat iam circa nigrum tantum colorem digredi. Nigra igitur redditur materia, uel ob mistionem nigræ materiæ, uel citra mistionem. Si reddatur nigra ob mistionem materiæ: cum Galen. context. 22. lib. 2. prognost. dum excretio ab atra bile tingitur, oportet ut materia nigra sit copiosa, nec modice mista: nam secus exeuntia essent liuida, non nigra. Materia autem nigra potest esse atra bilis, vel melancholia: peior est excretio atræ bilis, quia magis recedit. Si autem uomitus fiat materiæ nigræ citra mistionem alterius materiæ; hic color indicat caussam generantem, admodum uehementer uel refrigerantem, uel calefacientem. Et hinc Galenus context. 29. lib. 2. prognost. ait, nigredinem fieri ob uehementiam frigiditatis, uel caliditatis. Ob frigus quidem; dum sanguis congestus in globos nigrescit: frigore enim sanguinis partes diaphanæ exprimuntur. Ob calorem, dum sanguis contrahit nigredinem, si ueluti comburatur; calor enim insignis portiones diaphanas dissoluit. Partibus igitur diaphanis dissipatis, dominantur opacæ, & hinc materia nigra euadit. Constitutum igitur sit, materiam quæ euomitur, ratione praui coloris indicare uehementiam essentiæ caussæ generantis; ut hinc periculosus sit uomitus.

Marginal notes: **Explicatur aph. 37. sect. 7. de vomitu cum, & sine febre.** — **Alius Hipp. locus enarratur: de colore materiæ vomitu reiectæ.**

mitus. Ideo Hippocrates text. 40. lib. secundo, prognostic. ait: si homo omnes vomat colores, exitiale. Nam dum plures sunt colores, plures sunt sinceræ materiæ, quæ se inuicem quidem côiungunt, sed non sunt exacte mistæ, quemadmodum requirit vomitus materiæ non sinceræ: plures autem illæ sinceræ materiæ, nil aliud indicant, quam in corpore multas haberi difficiles affectiones; nam cum caussa generans sit vehemens, & propria ratione, & vt numerosior, iure hic vomitus Hippocrati est exitialis.

Curatio Chirurgica.

Alexander in vomitu procedente a toto, probat venæsectionem, si sanguis abundat. Auicennas secat venam, si patiens sit repletus sanguine; & primo secat basilicam: nam sanguis subsistentiam habet in iecinore, estque copiosus, & vires inter initia sunt robustæ. Mox, si reliquiæ sanguinis supersunt, secat venas pedum: quia sanguis non est ita copiosus, nec ita potens, virtus etiam non est ita firma, vt primo tempore. Denique, si adhuc adsint sanguinis reliquiæ, & virtus sectionem venæ non possit perferre; Auicênas cucurbitulas cum scarificatione cruribus applicat. Paullus cucurbitulam cum magna flamma admouet circa vmbilicum; & addit violentas frictiones, vehementes ligaturas secundum crura; ad materiam retrahendum.

Pharmaceia. Vomitoria.

Medicamenta, quibus vomitui occurrendum, respiciunt vomitum vel Imminutum, vel Superfluum. Ad imminutum vomitum probantur medicamenta, quæ sensibiliter per vomitum euacuant. Vnde Auicennas decimaterria, tertij, tract. 5. cap. 12. inquit, vomitum vomitu abscindi: quod in vomitu superfluo locum non habet, in quo timorosum est fluxu fluxum curare, quarta, primi, cap. tertio. Itaque in vomitu imminuto, cum Galeno, cap. 11. lib. 7. metho. si materia sit pituitosa, crassa, viscida, probatur hoc medicamentum: ℞. *succi raphani* ℨ. vj. *oxymelitis simplici* ℥. j. ß. *iuris pulli tepidi* lib. j. *Misce pro vomitorio*. Si materia sit minus crassa minus viscida: Galenus exhibet *mulsam cum aceto in cremore ptisanæ*, *verbi gratia*, ℞. *mulsæ* ℥. ij. *aceti* ℥. ß. *cremoris ptisanæ hordeaceæ* ℥. viij. *Misce pro vomitorio*. Si autem materia sit biliosa; possumus exhibere ℥ x. *aquæ tepidæ, vel simplicis, vel hordeaceæ, cũ* ℥ j. *syrupi acetosi simplicis*. Quod si admodum acris & mordax sit biliosa materia, *loco aquæ tepidæ vti possumus iure pingui*. Si autem materia sit melancholica, dummodo non sit atrabilaria; probatur *mulsa, cum succo raphani in iure*. Si autem vomitus fuerit materiæ sanguineæ, non probatur vomitorium; nisi sanguis sit vel concretus, vel immineat, ne concrescat, tunc enim probatur *mulsa calida* (*non tepida*) *ad* ℥. viij. *cum syrupo acetoso, ad* ℥ j. ß. *cum melle ad* ℥. ß. *& hoc si immineat sanguinis concretio*. Quod si iam concretus sit sanguis probatur *mulsa ad* ℥. vj. *cum decocto vel matricariæ, vel thymi, vel etiam ebuli, vrgente necessitate, ad concretionem dissoluendum, dosis decocti erit ad* ℨ. iiij. His medicamentis si non cedat malum, quia de vita patientis agitur, propinare cogimur *aliquam cineris, seu lixiuium, ad* ℨ. v. *cum lacte ficuum, ad quantitatem* ℨ. j. *cum bdellio, & opoponace, ad dosin* ℈ ij. *Auicennas probat* ℨ. ij. *coaguli leporis, & aquæ menthæ* ℨ. ij. *cum salis contriti* ℨ ij. Improbatur autem vomitorium in vomitu sanguinis, dum menses sunt suppressi: nam non decet sanguinem menstruum per os euacuare: attamen, cum exitiale sit hunc sanguinem menstruum in corpore detineri; occurrendum potius materia chirurgica, de qua suo loco.

Cohibentia vomitum. 1. Reuellentia, sensibiliter, & insensibiliter.

In vomitu superfluo probantur medicamenta Reuellentia, & Adstringentia. Reuellentia sunt vacuantia Sensibiliter, vel Insensibiliter. Sensibiliter vacuantia, sunt medicamenta per clysteres infusa; nam medicamentum per os exhibitum, potius egreditur per vomitum: quare non reuellit, non retrahit, ideoque potius nocet. Auicennas probat clysmos acutos, quos ait, multoties vomitum abscindere. Reuellentia insensibiliter vacuantia, sunt calida medicamenta, et tenuis substantiæ. Quare cum Auicenna mirabile in sedando vomitu calefacere extremitates. Nec sibi contradicit Auicennas, dum decimatertia, tertij, &c. scribit, infrigidationem extremitatum sedare vomitum velocem calidum: respicit enim ad vomitum, qui habet rationem caussæ, vt est vomitus, in quo velociter mouetur materia calida: extremitates namque refrigeratæ, frigiditatem impertiuntur ori ventriculi, quod inde astringitur, & vomitus sedatur. Hic igitur refrigeratio extremorum dirigitur ad vomitum, non ad materiam. Contra, extremorum calefactio non respicit vomitum, sed materiam vomitus, quam ad inferiores partes retrahit: ideoque Auicennas proponit medicamenta vehementer calida, ita vt etiam ad rubrificantia ascẽdat, & ad exulcerantia, quæ sæpius cruribus applicat, reuulsionis gratia.

2. Adstringẽtia, in materia frigida.

Adstringentia vomitum respiciunt, quatenus est symptoma, habens rationem caussæ. Cum autem vomitus fiat a materia frigida, vel calida: Si materia sit frigida; & primum si sit materia melancholica; cum Auicenna quantum fieri potest abstinendum ab astringentibus, hæc enim materiam melancholicam crassiorem reddunt. Vnde & in vomitu a pituitosa materia adstringentibus mitioribus vtendũ; & proinde ijs medicamentis, quæ parum etiam attenuare valent. Quare in vomitu a materia frigida, probatur *diacydonites cum melle: probatur saccharum rosaceum etiam vnius anni, sed cum mastiche, mentha thure: pro singulis vncijs saccari rosacei, sufficit miscere* ℈. j. *propositorum medicamentorum: & hæc vncia in duas doses diuidatur*. Extra autem probatur *oleum de absinthio, de mentha, mastichinum. verbi gratia ad* ℥. ß. *cum puluere mastiches, menthæ, absintij, & gallarum immaturarum ad gr. v. pro singulo medicamento: & addantur* ℨ ij. *ceræ elotæ cum vino astringente, fiat linimentum*. *Probatur etiam panis torrefactus, madefactus vino malatico, cum puluere nucum cupressi*. In vomitu a materia calida, probantur adstringentia valentiora, id est, frigida, crassa: quoniam oportet os ventriculi occludere, & calidã materiam attemperare tenuemque crassefacere. Quare probatur *syrupus de granatis, syr. de ribes, de cydonijs, rosatus e siccis rosis, myrtinus: & hi syrupi exhibendi, vel cum aqua plantaginis, vel cum chalybeata. Probatur etiam saccharum rosaceum vetus, diacydonites sed non cum melle, vt prius, sed cum saccharo*. *Probatur diacornu*, quod est *medicamentum mirabile*. Si vomitus adeo sit vehemens: vt cum Auicenna deficiat curatio: adscendendum *ad semen lactucæ, deinde ad semen papaueris, præterea ad corticem papaueris nigri, &, vrgente necessitate ad corticem radicis mandragoræ, & tãdem ad philonium Rom. & proinde ad recipientia opium: vnde Auic. probat trochiscos Amaricos nuncupatos, qui conficiuntur e seminibus anisorum, apij, ex absinthio, cinamomo, opio, & castorio*. Opium est basis, cuius virtute potissimũ sedatur vomitus: absinthium sua vi astingente opium adiuuat: castorium est alexipharmacũ opij; cuius tum odor, tum sapor corrigitur aniso, cinamomo, & reliquis iucundis, quæ etiam vt calida, opij; frigiditatem corrigunt. Extrinsecus probatur medicamentum *ex oleo rosaceo, melino, myrtino, cum exiguo mastichino, additis pulueribus corralliorum, santalorum, malicortij, cum cera*. Formula patet e supra dictis. *Probatur etiam panis torrefactus, madefactus aqua rosacea, vel vino astringente, additis pulueribus modo dictis*. Addit Auicennas extremorum refrigerationem quemadmodum si manus pedesq; in frigidam immergantur.

Adstringentia in calida materia.

Gal. cap. 3. li. 8. ac. rer.

Victus ratio.

Diæta varia est, pro varia vomitus caussa. Secundum Auicennam igitur in vomitu e cibi corruptione, probantur cibi, suauis odoris & saporis: qui calidi sunt in corruptione acida; frigidi, in nidorosa.

Tandem

Tandem addit Auicennas in vomitu contumaci, in quo vitium lapsus imminet, esse exhibendam *aquam carnis, e pullis, & extremitatibus hædorum & castratorum, quæ aqua sic conficitur. Pulli, & extremitates hædorum atque castratorum in aqua elixantur: deinde aqua illa abijcitur: mox rursus decoquuntur carnes in alia aqua, quousque dissoluantur: deinde carnes teruntur in mortario, & hæc aqua exprimitur: cui deinde sunt miscenda vel semina, vel aromata, modo calida, modo frigida, pro mali conditione.* Hic aquam carnis parandi modus tunc probatur, cum vires collabuntur ob immodicam vacuationem; in qua opus est alimento velociter nutriente, neque ita dissipabili. Hac de caussa Auicennas accipit cum carne pulli etiam animalium extremitates, quæ viscidum & firmum præbent alimentum. Et eandem ob caussam, primum pullos elixat, mox aquam abijcit; quoniam per primam elixationem portiones tenues, & facile dissipabiles euaporant, & dissoluuntur: remanent autem portiones magis firmæ & solidiores, quibus caussa fluxus egemus. Quod si autem vires concidant citra fluxum satius est in aqua carnis paranda, tenues etiam portiones seruare: neque carnibus pullorum, animalium extremitates tunc sunt addendæ, nam potius obsessent. Cæterum, cum aqua carnis ab Auicenna proposita, in vitium lapsu vi vomitus, stabile alimētum præbeat, verum non celeriter nutriat: iccirco prudentissimus Auicennas cum aqua carnis dat *parum vini, quoniam vinum omnium celerrime nutrit.* Auicennas etiam addit, paullatim cibum esse exhibendum, ne motus motui addatur. Vnde cum quies prosit, ita fuit Auicennas curæ radicem esse somnum. Et hæc de Vomitu.

Aqua carnis, vires instaurans.

CAPVT XII.

De Cholera.

PEr choleram, seu Barbarorum choliticam, intelligimus illud vitium, in quo patiens secundum ventriculum ita turbatur, vt materia & per os, et per sedem euacuetur. Vnde sermo noster dirigitur, ad choleram exquisitam & notham; humidam, & aridam. Generatur cholera, dum materia morbifica agit in ventriculum, non secundum vnicam tantum partem, sed e capite secundo, libro tertio, de sympt. caus. secundum totum ventriculum, idest, secundum partem supernam & infernam: hincque expultrix adeo irritatur, vt materia & per os, et per aluum expellatur. Cholera igitur est motus prauus ventriculi, dependens ab expultrice, expellente materiam per vtrumque os. Forma est motus prauus. capite secundo, libro tertio, de symptom. caus. qui motus prauus est expulsio, & hinc functio deprauata, quam Alexander vocat immoderatam perturbationem. Auicennas dicit, choleram esse motum materiæ morbificæ: nam loquitur de fluxu, & accipit hoc vitium in ratione excuntis mutati: Galenus autem in ratione læsæ actionis. Quare non sibi repugnant. Subiectum est ventriculus totus, secundum partem superiorem.

Generatio. Definitio. Forma. Subiectum.

Ratione caussæ efficientis, diximus, dependens ab expultrice, expellente materiam per vtrumque os. Vnde cholera distinguitur ab eo vitio, quod quidam choleram esse credunt, cum tamen non sit; vt monet Galenus tex. 103. libro quarto, de ratione victus: loquens enim de arida cholera inquit: Cum spiritus vitij caussa interdum retineantur, interdum exeant: si spiritus retineantur, non gignitur cholera: probabilius enim est cholerā vocare, dum spiritus, et vapores egrediuntur, non autem dum retinentur. Hactenus ergo patet: choleram pendere ab expultrice, expellente materiam per vtrumque os. Iam inquirendum, quam ob caussam expultrix ad expellendum insurgat. Cum igitur expultrix concurrat vt caussa præter naturam: dicendum in qualibet cholera eam frustrari ob errorem externum, non læsa facultate: nam immediata caussa est materia, ita aduersaria ventriculo, vt expultrix, summa violentia insurgat ad expellendum. Hinc Galenus capite secundo, libro tertio, de caus. symptom. scribit, in cholera ventriculum expellere quod offendit. Id igitur quod offendit, considerandum est, secundum speciem, vitium, & caussam generantem.

Caussa efficiens.

Materia irritans expultricem.

Quoad speciem, est caussa Interna, vel Externa. Interna e con. 103. libro quarto, de ratione victus. potest esse Vapor, vel Minera: vapor est caussa choleræ siccæ: minera potest esse caussa choleræ tum siccæ, tum humidæ: humidæ quidem, si materia morbifica per os & aluum euacuetur, copia effatu digna: siccæ, si caussa sit materia biliosa (secundum Alexandrum) verum materia in parua copia egreditur, vnde, nisi flatus vel vapores egrediantur, vitium dignū non est nomine choleræ. Quantum ad mineram; potest esse Chylus, vel Humor: & humor, vel Pituitosus, seu aquosus, vel Biliosus, non tantum bilis flaua, sed cum Auicenna etiam æruginosa; quare esse potest etiam porracea, & vitellina. Caussa externa, non necessario occurrens, sunt medicamenta acria, venena. Externa caussa, necessario occurrens, attinere potest ad cibum, ad potum: vt est cibus facilis corruptionis: vt lac: item e cap. 4. lib. 2. alimen. pepones, dum probe non concoquuntur: similiter fungi, si non vincantur. ex c. 4. lib. de cibis bon. & mod. succi: item potio putrida vel vini, vel aquæ.

1. Species materiæ.

Quoad vitium speciei: & primum quoad vapores; hi sunt acres: tex. 103. libro 4. de ratio. vict. vt enim acrimoniæ corpora neruosa mordentur. Quoad mineram: esse potest quilibet succus, siue sit chylus, siue humor, dum hic succus est putridus, & proinde toto genere præter naturam. Verum in cholera exacte exquisita, vt vult Galenus loco citato, est materia acris; nam habet modum generationis communem cuilibet choleræ: sicuti enim cholera humida fit ex acri humore, ita cholera sicca fit ex acri vapore. Diximus autem choleram exquisitissimam fieri a minera acri: quoniam cum Aetio fit cholera e cruditate, non modo nidorosa, sed etiam acida: at magis exquisita cholera prodit e corruptione nidorosa. Quoad caussas externas, si fuerit venenum; patet vitium esse secundum substantiam; sed potest annecti acrimonia. Si autem sit medicamentum, est calidum: quare acre. Et idem dicendum est de cibis ac potionibus.

2. Vitium materiæ.

Quoad caussam generantem; & primum quantum attinet ad vaporem, cum sit vapor acris; generatur rationabiliter e minera acri, sed viscida; vt minera hæc nequeat expelli, quia si expelleretur, non esset cholera sicca. Quoad mineram; potissimum generatur tripliciter: nempe, vitio vel eorum quæ ingeruntur, vel ventriculi, vel iecinoris. Generatur minera vitio eorum quę ingeruntur, dum (cum Galeno loco citato) cholera fit ex acri humore, qui e comestorum corruptione prodijt, veluti est cholera, cum Alexandro, quæ fit ob frigida applicata, aut ab aqua frigida, siue admota, siue bibita. Auicennas, dum quasi interpretatur Alexandrum, inquit, choleram fieri e potu frigidæ in ieiunio, sequente cibo crasso: nam dum post ieiunium ingeritur cibus crassus & difficilis coctionis, vi ieiunij iusto citius attrahitur chylus, & proinde crudus, præsertim cum a caussa refrigerante, vel assumpta, vel admota, reddatur ventriculus ad cibum crassum concoquendum imbecillior. At in hac cholera, cum Aetio, vomitus acidus oboritur. Materia etiam gignitur vitio ventriculi: & cum Alexandro propric cholera nuncupatur.

3. Caussa generans.

Cum Auicenna, magis fit æstate & autumno, propter

pter debilitatem digestionis: quia tunc calor imbecillior est: minuatur autem hyeme, & vere; quia tūc firmior est calor. Tandem generatur minera vitio iecinoris & venarum: nā calore hepatis et venarum, succus biliosus generatur: ideoque mirum non est, febricitantes quandoque cholera corripi. Alexander inquit, hanc esse choleram e bile producentem. Et Hippocrates aphorism. 30. sectio. tertia, ait, post iuuenilem ætatem vigere choleram; quæ scilicet fit a bile, tunc temporis collecta; licet enim eadem in iuuentute generetur; non tamen ita colligitur, sed expellitur.

Differentiæ.

In forma, differentia est secundum magis & minus, quatenus motus est Magis vel Minus prauus. A subiecto non sumuntur differentiæ: nisi dicamus, ventriculum magis affici, vel Supra, vel Infra. Ratione efficientis, caussa est Interna, vel Externa.

Signa.

Hic affectus in genere indicatur e nausea, siti, extisti sensatione secundum totum ventriculum & intestina, ex angore, quia vehementer afficitur os ventriculi. Præterea compatiente corde, indicatur e pulsu læso: & compatientibus neruis, cum Actio indicatur e contractione musculorum manuum, & pedum. Tandem indicatur e materia, supra & infra erumpente. Differentias a forma æger patefaciet: num scilicet motus sit magis vel minus prauus.

Quoad differentias a subiecto: si magis afficiatur ventriculus secundum partes supernas, symptomata magis cruciabunt supra: si magis secundum partes inferoas, contra.

Indicationes.

Quoad differentias ratione efficiētis: primum an choleræ caussa sit interna, vel externa, cognoscitur ex ægro & assidentibus; dum externam caussam vel prægressam, vel non prægressam dicunt. Si sit caussa interna: si vapor; dicet æger se percipere vaporem acrem exeuntem. Si sit minera; oculis materia conspicietur: ita vel species materiæ etiam visu deprehendatur. Quæ autem sit caussa generans, patet ex alibi dictis.

Quoad præsidia: cum cholera sit motus prauus ventriculi, dependens ab expultrice materiam expellente & supra, & infra: a motu prauo: vt est symptoma, habens rationem caussæ, cū plus iusto virtute que ventriculi os relaxetur, oritur indicatio astringendi. Deinde, vt hic motus pendet ab expultrice, quæ irritatur a materia, cum hauriēda sint præsidia a specie materiæ, a vitio, & a caussa generante; Quoad speciem; determinata indicantur præsidia; vnde si bilis peccet, medicamenta dirigenda sunt in bilem; si cibus, in cibum, secundum Alexandrum. Pro varietate vitiorum; varia indicantur contraria remedia. Vnde, secundum Alexandrum ratione copiosæ materiæ, opus est vacuare: caussa bilis calidioris, opus est refrigerare, &c. Similiter patet varias caussas generantes, varia postulare præsidia: vnde, secundum Alexandrum in cholera prodeunte ab imbecillitate stomachi, roborandus est ventriculus, eiusque intemperies remouenda.

Prognost.

Cholera in genere est malum periculosissimum; nulla enim deest vehementia. Quatenus enim omnis cholera est motus admodum prauus; adest insignis recessus, & proinde insignis vehementia essentiæ. Et quatenus cholera pendet a materia admodū molesta expultrici; augetur vehementia essentiæ. Præterea quatenus malum attinet ad totum ventriculum; adest vehementia dignitatis. Quatenus autem læditur pulsus, & vel imminet, vel superuenit syncope; vehementia adest facultatis. Hinc, secundum Alexandrum cholera est acutissimus affectus, qui syncopen insignem, & hinc immodicam virium resolutionem inducit. Verum pro varia vi differentiarum, intēditur, & minuitur periculum. Vnde cholera magis est periculosa, si motus sit magis prauus, si magis vigeat secundum os supernum, si caussa magis recedat a naturali statu: verbi gratia deterior est cholera, si fiat a bile æruginosa, quam si a flaua. Idē de ceteris caussis statuendum. Hinc Galenus ca. 4. lib. de cib. b. n. & mod. succi, ait, a boletis deuoratis neminem obiisse; vi autem cæterorum fungorum alios mortuos esse, alios proxime ad mortem accessisse. Quamuis autem cholera periculosissimum sit malum, quod celerem necem minatur: Rhasi tamen non prorsus est desperandum. Et cum Alexandro celerrime est occurrendum: nam etiam leuis mora tabem committit, & periculum affert.

Curatio. Chirurgiæ.

Quoad materias igitur chirurgicas; Rhasis probat artuum ligaturas, tanquam materias remedij reuellentes. Ligandi autem & fricandi sunt artus, modo superni, modo inferni, modo vtrique; prout subsistentia sequitur materiam, quæ impetum ad os vel aluum habet, modo inæqualem, modo æqualem. Si enim æqualis sit impetus; frictiones & ligaturæ probantur secundum omnes artus, idest, manus & pedes: si impetus sit inæqualis; & si vehementior ad os, oportet ligare artus infernos; si ad aluum, supernos. Rhases præterea ad inhibendum vehementiorem impetum, magnam cucurbitam stomacho adhibet, sine scarificatione: quæ tamen in arida cholera non probatur, sed in humida, in qua neque cibus detinetur.

Pharmaceia Vacuantia.

Medicamenta probantur Vacuantia & Adstringentia. Vacuantia probantur in cholera sicca, vt vaporum minera euacuetur. Probantur etiam in humida cholera cum Alexādro, si fiat e cibis corruptis; si etiam fiat a bile, in qua nil mentione dignum erumpit. Vacuantia autem hæc frigida sint oportet: quia feruens est materia morbifica. Quare Alexāder cum reliquis probat *mulsam, sed dilutam; & si æger non libenter mulsam admittat, iubet aquam tepidam liberaliter esse bibendam. Probatur etiam serum lactis caprini, vel vaccini; sed sine seminibus melonum: cum non sit institutum per lotium vacuare, quia corrupta materia non debet per medium iecur permeare. Cum lactis autem sero, gratia vomitus, misceri debet oleum, vel butyrum: gratia deiectionis per aluum, misceri possunt manna, syrup. rosar. solut. tamarindi. Non improbantur aquæ Veronenses, vel B. Virginis. Probantur item clysteres e cremore hordei, e sero lactis. addito sacchara cum oui vitello, sed sine sale*. Quoad vsum, notandum circa exhibitionē aquæ, quatenus est materia remedij vacuantis per vomitum: Rhasin exhibere aquam copiosam, moderate calidam, sæpe, & quamprimum: Ratio est: quoad *quantum agendum*; probat aquam copiosam; quia pauca non potest vacuare: & præterea, quia summa est actio materiæ morbificæ, cum naturam cogat ad expellendum per vtrumque os. Quoad *modum*: probat aquam moderate calidam, idest, tepidam: hac enim acris materia attemperatur, & ventriculi orificia laxantur, vnde materia promptius euacuatur. Quoad *tempus*; propinat aquam quamprimum; nam materia morbifica præsens vincit alia indicantia; vnde Alexander iubet, choleram celerrime esse curandam. Sæpe autem exhibetur aqua; quia perseuerat materia præsens, vincens alia indicantia. Quoad *vbi* aqua vsurpatur per os; quia materia morbifica residet in ventriculo.

Adstringentia.

Adstringentia medicamenta Exhibenda sunt, & Applicanda. Rhasis exhibet *trochiscos de olibano cum aqua, & niue, & rob. seu succo granatorum: exhibetque semel, ac iterum. Componuntur hi trochisci, e mastiche, olibano, cubebis cardamomo, gallia moschata, caryophyllis, & caphura: quæ omnia medicamenta sunt calida excepta caphura*. Rob autem granatorum, sic conficitur; *Succus granatorum acetosorum in vas mittitur, in quo detinetur, donec pars crassior resideat: deinde purior portio accipitur, & decoquitur ad iulepi consistentiam: deinde in eum adhuc calentem imponuntur stipites menthæ viridis, qui eo vsque detinentur, donec succus*

succus refrigeretur. Basis in trochiscis est thus: in rob granatorum basis est succus granatorum. Basis autem medicamenti compositi e trochiscis, rob granatorum aqua, & niue; sunt trochisci: nam institutum est tuto adstringere, & citra detrimentum calidi insiti. Cum igitur adstringentia frigida, nimirum cogant calidum innatum: ob id medicamentum recipit adstringentia calida, vt est thus, & reliqua. Verum pro adiuuante, gratia adstrictionis, additur caphura, quæ sui frigiditate occludit orificium ventriculi. Et ob id etiam additur rob de granatis, cum niue, seu aqua gelida. Quoniam igitur cholera est vitium calidum: iccirco pastilli ex olibano, compositi e plurimis calidis, non exhibeantur syncerі, sed cum succo granatorum, idest, cum medicamento frigido & adstringente. *Vsus hic esse potest: ℞. trochisc. de olib.* ℨ *j. rob. de granatis* ℨ. *vj. aquæ gelidæ* ℨ. *ß. Misce.* Quoad *modum*, exhibeatur hoc medicamétum actu frigidum, quoniam validius adstringit. Quoad *tempus*, exhibet Rhasis hoc medicamentum, dum apertio orificiorum vincit alia indicantia: nimirum dum vomitus, vel ventris deiectio vehementer fiunt, & symptomata ter refacientia superueniunt. His medicamentis astringentibus addere possumus ea, quę in doctrina de vomitu proposuimus: & quæ proponemus in sermone de fluxu alui. Addit Rhases, si in cholera admodum insignis sit vacuatio; pedes & crura madefieri debere aqua gelida: & malo vrgente, pedes, cruraque, in propositam aquam immitti debere: nam artubus refrigeratis, frigiditas ventriculo impertitur, vnde clauduntur orificia, & fluxus sistitur.

Victus ratio. Quoad diætam: probatur aer, reficiens spiritus, qui in cholera dissipantur: quare, cum Rhasi, pulli sunt assandi, & ante nares scindendi. Quoad cibum; si ægritudo quieuerit, & vacuatio non amplius perseueret; secundum Rhasin probantur aliméta leuia, idest, facilis coctionis. *Si autem vacuatio perseueret in cholera, vt syncope vel immineat, vel etiam adsit*: si immineat, exhibet Rhasis *panem, infusum in succo granatorum, cum vino*; & monet idé auctor, ægros esse cogendos ad comedendum; & si euomant, iterum atque iterum dandos cibos; nam virtus vincit alia indicantia: & potissimum ad *vinum* confugiendú, si superueniat syncope. Hinc Alexáder ait: si vomitus perseueret, probari *menthæ decoctum*, quod stomacho gratum est, & naturaliter ad hunc affectú accommodatum, cui tamen vinum misceri debet; notat enim Alexander se multos nouisse, qui e sola vini potione, præter spem mortis periculum euaserint. Ad corpus facilius nutriédum probatur a Rhasi, balneum aquæ dulcis, per horam, nam facile attrahitur alimentum. Et si contingat conuulsionem oboriri; balneo aquę dulcis addi debet aliquod pingue, vt est *butyrum, oleum: iuuat etiam mirifice balneum e solo oleo*. Hæc de ventriculi malis.

CAPVT XIII.

De natura, vsu, vitijsq; Intestinorum, & primum de Dolore intestinorum Colico, atque Iliaco: simul etiam de Aluo præter naturam cohibita.

Transitio. De ventriculi malis hucusque diximus. Quia autem intestina proxima sunt ventriculo, & ab eius orificio oriuntur: de intestinorum malis iam agemus. Primum autem vitiorum numerum indagabimus: quod vt recte fieri queat, de intestinorum natura quædam præmittemus.

De natura et vsu intestinorum. Intestina igitur sunt instrumentum, confectum e tribus tunicis, fibris transuersis & rectis, pinguedine, et organis communibus. Quamuis autem intestinum, vnum sit corpus continuum, ita tamen formatum est, vt secundum partem, attinentem ad ventriculum, sit magis tenue; secundú partem quę ad sedem spectat, minus sit tenue. Vtrumque autem & tenue, & non tenue intestinum, in tria diuiditur. Intestinum igitur, quatenus est vnum corpus, existit causa communis vtilitatis: quatenus autem partes habet, discrimen aliquod est in vsu & functionibus. Hoc vt intelligatur; sciendum. intestina conferre, causa materiæ & alimentalis, & excrementitiæ. Materia alimentalis, est chylus: qui, dum in vétriculo est assecutus suam perfectionem, intestinis eget, vt ductibus, per quos, tanquam per viam, hepar petat. Si contingat, chylum secundum aliquam partem non esse adeptum perfectionem: intestina chylum imperfectum perficiunt.

Chyli distributio, & plenior elaboratio, ope intestinorum.

Hinc Galenus cap. 8. li. 4. de vs. part. ait intestina esse organa distributionis: & cap. 17. lib. 4. de vs. part. in intestinis cibum mutari in chylum: & cap. 12. lib. 5. de vs. part. ait, intestina esse coctionis organa, non tantum distributionis. Cum ergo intestinum, gratia alimenti, sit organum distributionis, & coctionis: quantum attinet ad distributionem, sciendum cum Galeno cap. 17. lib. 4. vsu part. in intestinis chylum perfici, & fieri secum excretioné, vt bona fiat distributio. Conferút autem intestina ad distributionem, e c. 3. lib. 6. loc. aff. quatenus sunt ductus: nam ventriculus chylum in ieiunum intestinum per duodenúm transmittit, & iecur a ventriculo trahit. Vnde intestina nó agunt, non attrahunt a vétriculo. Nec obstat, quod intestina fibras rectas habent: nam hæ tantum sunt ad tutelam transuersarum. cap. 17. l. 4. vs. p. Proinde chyli distributio est actio ratione ventriculi expellentis, & hepatis attrahentis: vsus autem pertinet ad intestina, non actio. Porro, secundum Auicénam, omnia intestina concurrunt ad digestionem, idest, ad chyli distributionem; recipit enim venas hepatis seu ramos mesaraicarum; plures quidem intestinum ieiunum, pauciores reliqua: proinde chyli distributio magis viget in tenuibus intestinis, quam in crassis, cap. 17. & 18. lib. de vsu part. Quoad concoctionem; si perpendamus chyli imperfecti coctionem; cum intestinorum tunica interna similitudinem habeat cum interna ventriculi tunica: recte intestinum statuitur organum coctionis. cap. 12. lib. 5. vsu part. At cum calor magis vigeat in tenuibus intestinis: ob id tenuia intestina potissimum alimentum coquunt. cap. 18. li. 4. de vsu partium. Hæc de materia alimentali. Excrementum, in quod agit intestinum, est excrementum mutationis cibi in chylum, & non est quodlibet excrementum: quoniam in vétriculo, præter chylum triplex generatur excrementum; sicuti etiam in venarum coctione triplex reperitur excrementum, nempe biliosum, melancholicum, & serosum, c. 2. l. 3. de sym. cau. Nec obstat, quod passim Galenus dicit, in qualibet coctione duplex tantú generari excrementum, nimirum tenue, & crassum. Excrementum enim bifariam sumitur. Primum, vt prorsus est inutile, & nullo modo in sanguinem verti potest: sicuti accipit Galen. c. 1. l. 6. de tuen. san. inquiens; excrementum vocari ciború substantiá, quæ in nutrimentum non abit: vt est excrementum serosum, seu humidum; & fecale, seu siccum. Deinde sumitur excrementum, vt secundum aliquam sui partem est vtile, vt in sanguinem mutari possit: sicut sumitur a Philosopho, c. 18. l. 1. de gen. animal. dú ait, pituitam esse vtile excrementum primi alimenti, idest, chyli, quod in sanguinem mutari potest: vnde & Gal. c. 8. l. de atra bile ait; pituitam quæ in vétriculo generatur e cibis pituitosis, in hepate mutari in sanguinem, scilicet secundum portionem alimentalem; nam portio excrementitia, depulsa ad intestina, cum nequeat acquirere formam fecis, alba cum fecibus

egre-

egreditur. His sic positis: verum est, in qualibet coctione duo tantum esse excrementa, sed inutilia. Et propterea non est inconueniens tertium excrementũ generari, quod in sanguinem possit mutari. Quo autem ad Galenum c.2.l.3.de caus.sym. dum proponit tria excrementa, quorum nullum in sanguinem mutari potest: id hoc modo accipiendum. In sanguificatione duplex tantum producitur excrementum; biliosum scilicet & melancholicum: Galenus proponit etiam tertium, nimirum excrementum serosum, & prorsus inutile ad alendum; quod, licet in venis non generetur (est enim tenue chylificationis excrementum in ventriculo genitum,) reperitur tamen in venis, & in generatione sanguinis; quia hoc excremento opus fuit, vt vehiculo chyli. Perpetuum igitur est, in omni coctione duo tantum inutilia generari excreméta. Cum ergo constet triplex excrementum in ventriculo generari; serosum, fecale, & pituitosum; quæ singula vna cum chylo in intestina mittuntur: iam explicandum est, quidnam circa hæc tria excrementa agant intestina. Quoad excrementum serosum; in hoc non agunt intestina, sed concurrunt, vt ductus: fit enim distributio serosi excrementi, vt sic portionis alimentalis vehiculum. Quoad excrementum fecale, & pituitosum; intestina bifariam concurrunt: nimirum quatenus agentia, & quatenus ratione habent loci agentis. Quatenus enim sunt agentia, respiciũt feces: quatenus sunt locus agentis, respiciũt vermes. Declaro magis. Quoad fecale excrementũ; intestina concurrunt ad fecum expulsionem; expulsio est actio. Ideo Galenus c.17.l.4.vs.part. ait, omne intestinum vnam speciem motus habere, hoc est, expulsioné; & propterea intestina obtinere villos trãsuersos: id quod etiam asseritur c.3.& 4.l.3. de sym. caus. Differentia tamen est inter intestina: nã tenuia magis respiciunt chyli distributionem; crassa magis expulsionem fecum: c.18.l.5.vsu part. Hinc Philosophus ait, intestina esse conceptaculũ excreméti sicci, c.penult.l.3.de partib.anim. Nec ad detentionem fecum opus fuit fibris obliquis: quia spiræ, seu circumuolutiones sufficiunt, Et dum Gal.c.7.l.3.fac.natur. inquit, in tenuibus intestinis stercus generari; significauit excrementum chylificationis crassum, separari a chylo, & a sero; quod tamen integre demum fit in crassis intestinis. Principaliter ergo productio fecum, attinet ad tenuia intestina, integra autem creatio ad crassa: quemadmodũ etiam fatetur Hip.l. de carnibus. Quare constitutum sit, intestinum esse organum expulsionis fecum, & hinc pituitosi excrementi. Quoad intestina vt vermes respiciunt: supponendum in præsentia, vermes generari in intestinis, e materia putrida, existente in intestinis: agens autem non esse calorem intestinalem, sed calorem insitũ materiæ putrescentis. Quare intestina concurrũt vt sedes, in qua e putrescente materia vermes generãtur. Ex dictis igitur constat, intestinum esse organũ distributionis, concoctionis, expulsionis, & sedes generationis vermium.

Vsus intestinorum secundum Auicennam.

Auicennas circa singula intestina digreditur, scribens: duodenum genitum esse ad expellendũ feces a stomacho: non enim hæc expulsio de chylo accipi potest, qui expellitur a vẽtriculo, & attrahitur a iecinore. Ieiunum, ait expellere infra, præsertim quia bilis e vesicula fellis prodiẽs, mouet expultricem, cum mordicatione. In ileo autem intestino dicit morari cibũ: vbi chyli portio imperfecta perficitur, & feces segregantur a chylo, & expellũtur. Cęcum statuit recipere a supra, & expellere infra, vt etiam sit fecũ locus, in quo detinentur: & addit, in ruptura inguinis facilius descendere, quia non admodũ coniunctũ est cum mesenterio. In Colo ait, esse aggregationem fecũ, expressionem, & gradationem ad expellendas feces, post complementũ residui e cibo. Denique ad rectũ intestinum refert expulsionem fecum ad extra.

Vitia intestinorum præcipua.

His ita explicatis; constat, intestinum esse instrumentum animæ, ratione nerui, & instrumentum naturæ, ratione reliquarum partium. Quatenus igitur intestinum est animæ instrumentum, est obnoxium Dolori. Quatenus autem est organum naturæ, cum intestinum sit destinatum coctioni chyli, non perfecte elaborati in ventriculo, & distributioni chyli, & expulsioni, tum fecalis excrementi, tum pituitosi: quatenus intestinum est organum destinatum coctioni, & expulsioni, est prompta sedes Vermium; quoniam dum chylus non percipitur, dum excrementa non expelluntur, putrescunt, indeque vermes oriuntur: tandem, quatenus intestinũ accommodatum est distributioni chyli, & excretioni excrementorum, facile corripitur Alui fluxu, & Stipticitate. Cum autem stipticitas cruciet patientes in dolore, præsertim iliaco, & colico: ob id, breuitatis caussa, de hac stipticitate in sermone de dolore intestinorum agemus. Propterea concludendum, intestinorum vitia discutienda esse, Dolorem, Vermes, Fluxum alui.

De Dolore intestinorum.

Nomen. Generatio.

PEr dolorem hic intelligimus omnem intestinorũ dolorem. Generatur, si qualitas tãgibilis ea violentia agat in intestina, vt fiat solutio continui; quæ solutio continui in ratione motus violenti, & proinde obiecti communis improportionati, ea vi agit in intestina, quatenus sunt corpora neruosa, vt corrupta fiat tum affectio, tum receptio; quæ in instanti impertiuntur cerebro, & sensui interno, a quo sensu interno iudicatur iniucundum; vnde sensus interni actio est tristis: & hinc ad differentiam voluptatis mala afficitur vis appetens, hincque fit dolor, idest, affectio voluptati contraria. Dolor igitur intestinorum est sensatio corrupta intestinorum, dependens a solutione vnitatis.

Definitio. Forma.

Forma est sensatio corrupta, quę si capiatur vt eius subiectũ est intestinũ; potius est affectio, quam actio; actio enim ad cerebrum attinet, quatenus iudicat, vt in doctrina de dolore capitis docuimus. Hæc autem affectio, ad intestina attinens, est corrupta, qua fit cum violentia.

Subiectum.

Subiectum huius mali est intestinum: quo hic dolor distinguitur a dolore aliarum partium. Intestinum autem est subiectum doloris, quoniam neruos recipit a sexto pari cerebri: & proinde omne intestinum dolori est obnoxium; potissimum tamen Colum, eo quod longũ est & anfractuosum, & cum Alexandro crassum ac densum; vnde caussa dolorifica moram in eo trahit, ac continuum soluit.

Caussa efficiens.

Ratione efficientis; diximus, dependere a solutione vnitatis, quo hic dolor contrahitur ad sensum tactus; cum in omni sensu dolor fiat, citra solutionem vnitatis, tactu excepto. Et hinc etiã distinguitur hic dolor a grauitate; quæ est sensatio corrupta, prodiẽs a materia ponderosa, sed citra vnitatis solutionem.

Subdiuisio. 4. Species caussæ.

Porro in caussa vnitatem soluente, considerantur species, vitium, caussæ generãtes specierũ, & caussæ easdem detinentes. Quoad speciẽ; caussa est Interna vel Externa. Interna est materia, vitæ vel Particeps, vel Expers. Particeps, vt vermis: vnde Auicennas dicit, colicum dolorem fieri, dum plurimi vermes congregantur. Si caussa sit vitæ expers, est Vapor, vel Minera. Vapor præsertim est Pituitosus, licet etiã Biliosus esse possit. Minera est vel Alimentalis, vel Excreméntitia. Alimentalis, est Sanguis. Excrementitia spectat ad coctionem Primam, vel Secundam, vel Tertiam. Ad primã spectat materia vel Pituitosa, vel Fecalis. Ad secundam idest, iecinoris coctionem spectat materia vel Biliosa, vel Melãcholica. Ad tertiã spectat, Sanies, Calculus. Caussa externa necessario occurrens, est Cibus vel Potus: Non necessario occurrens, medicamenta, venena, ferrum, lapis, ligna, et similia,

quæ

quæ soluẽdo continuũ vel abradunt, vel frangũt, vel contundunt, vel incidunt, quæ potissimum referenda sunt ad Assumenda, & Foris incidentia.

2. Vitium speciei. Communia quædam.

Vitium speciei multiplex esse potest: quælibet tamen caussa concurrit soluendo continuum, vel Copia, vel Qualitate: verbi gratia, lapis, vt toto genere præter naturam, non soluit continuum, sed ratione duritiei, seu ratione qualitatis. Ita virulentia venerea, materia putrida soluit continuũ, ratione qualitatis, vt calida, vt acris. Sed explicanda sunt singula vitia, vt pote a quibus vtiles indicationes sumũtur. Breuiter ergo digrediendũ circa propositas caussas. Et primum supponendum; cõmune esse cuilibet caussę, quantum attinet ad *vbi* materiam præter naturam quiescere in intestinis, siquidem actio fit per contactum. Deinde, quoad motum, seu vitium in motu, sciendum, si caussæ gignantur in intestinis, vitiũ quidem esse secundum motum, sed in ratione caussæ adiuuantis, Et ob id Gal. ca. 5. lib. 2. loc. aff. dicit, materiam quæ mouetur, dolorem parere vehementiorem, quam quiescentem. At principaliter concurrit materia morbifica, vt agit vel Copia, vel Qualitate. Quod si caussæ non gignantur in intestinis; annectitur etiam vitium secundum motum, quatenus materia mouetur, vel Attracta, vel Trãsmissa. His suppositis: quoad vermes, vitium est in substãtia; cum vermes sint toto genere præter naturam. Spectat etiam ad quantitatem; nam cum Auicenna plures congregantur. Pertinet ad qualitatem secundam; dum vermes mordent, instar materiæ acutæ, quæ soluit continuum.

Lumbrici.

Vapor.

Quoad vaporem: vitium est in substantia; dũ vapores prodeunt e putri materia. In quantitate; dũ vapores sunt copiosi. In qualitate, dum sunt calidi, frigidi, vel crassi: vnde dolor colicus præsertim fit a vapore copioso, frigido, crasso.

Minera in genere.

Quoad mineram: primo sciendum, commune esse vitium secundum substantiam, materię et alimentali, & excrementitię, dũ hæ materiæ putrescunt: vnde Auicennas ait, oboriri dolores colicos, iliacos, per ægritudines pestilentes, qui proinde cõtagiosi sunt.

Sanguis.

Cæterum, si seorsum perpendatur minera: & primum, si fuerit alimentalis; si sanguis; sanguinis vitium est toto genere pręter naturam, dum venas egreditur, & decumbit in intestina, & concrescit, vnde postea copia & frigiditate soluit continuum. Sanguis etiam concurrit, quatenus inflammationis intestinorum est auctor. Quare, vt putrescit, est vitium secundum formam: est autem caussa doloris, quatenus copia & caliditate soluit continuum.

Excremẽta.

Quoad materias excrementitias, si sint primę coctionis, vt materia pituitosa, & fecalis: pituitosa esse potest putrida, copiosa, frigida, crassa, lenta, veluti pituita acida, & vitrea: potest esse calida, vt salsa pituita. Materia autem fecalis peccat secundum substãtiam, si putrescat: ac præsertim peccat copia & duritie: quo fit, vt dolor potissimũ fiat e fecibus copiosis, siccis & duris, licet etiam interdum ex acrimonia fecum fiat. Quoad excrementa secundæ coctionis, cum sit materia biliosa & melancholica: Bilis peccare potest, vt putrida, copiosa, calidior: Melancholia autem peccat frigiditate, nisi vel putrescat, vel exuratur: tunc enim caliditate soluit continuum. Quoad excrementa tertiæ coctionis, cum sit hoc excrementum vel sanies, vel calculus: Saniei vitia attinent ad substantiam: pertinere etiam possunt ad copiam: at necessario sanies vi caloris soluit continuum. Calculus toto genere est præter naturam: soluit autem cõtinuum copia, & præsertim duritie. Ex his facile intelliguntur vitia caussæ externæ: quorum tamen vitiorum cognitione non valde est opus, cum a caussa externa non sumatur indicatio.

3. Caussę generantes.

Quoad caussas generãtes propositas species: Vermis generatur e materia putrescente in intestinis, a calido insito materiæ putrescentis. Vapor generatur e minera, potissimum pituitosa, e calido intestinorum imbecillo: vnde minera mutatur in vaporem, quẽ calor imbecillis dissoluere nõ potest. Sanguis est caussa doloris, dum vel grumescit, vel inflammationem excitat: concrescit autem, quoniam deest caussa præseruans sanguinem a cõcretione, nimirum vena quæ concurrit vt locus conseruans locatum, & spiritus vitalis, quæ duo desiderantur, dum sanguis venas egreditur, & in intestinis colligitur. Dũ autẽ sanguis inflãmationis est auctor, dũ peccet copia & caliditate, copiosi sanguinis caussa attinet ad intestina, vt præter naturam vel suscipiunt, vel attrahunt. Calidioris autẽ sanguinis caussa, est caliditas existens in parte inflammata. Pituita generatur e cibis pituitosis, a ventriculi calore debili: Feces generantur a ciborum portione terrestri, a calore ventriculi: & segregantur a portione chyli, et seri, in intestinis: vnde quo copiosior est cibi portio terrestris, eo etiam feces copiosiores generantur: & quo diutius detinentur feces, eo duriores euadunt. Bilis & melancholia generantur e portione excrementitia, non cibi, sed chyli, a calore iecoris: vnde portio tenuior mutatur in bilem, crassior in melãcholiam. Sanies generatur e sanguine simul malo, a calore tum naturali, tum pręter naturam. Calculus raro generatur in intestinis: vnde id Galenus nec vidit, nec audiuit. cap. 2. lib. 6. loc. aff. Ego tamen testor me vidisse calculum ad magnitudinem oui gallinacei, excretum a patiente, obnoxio dolori colico, & qui solum aquam potauerat; fuitque hic Excellentissimus Frisimelica, qui aliquãdo grauissime afflictus, excreuit hunc calculum. Generatur autem calculus e crassa & viscida materia, a calore vel intensiori & celeriter agente, vel remissiori, & longiori tempore operante. Cum igitur in intestinis vigere possit materia, quæ diutius detineatur; ea in hac mora verti potest in lapidem; præsertim, si intestinorum calor intendatur, vel obstructionis, vel inflammationis vi, vel denique medicamenti calidioris. Hæc de caussis generantibus.

Caussæ detinentes.

Quoad caussas detinentes: hæ locum habent in dolore Colico, & Iliaco. In colico enim dolore difficilis fit cum est excretio. In illiaco autem dolore, secundum Galenum, com. aph. 44. sect. 6. nihil exit inferius, neque ex acerrimo clystere, vnde etiam apho. 10. sect. 7. ait, in ileo nihil ad inferiora descendere: hoc autem fit quia expultrix non potest se exonerare propter angustiam partium infernarum: vnde cogitur natura violenter ad superiora materies extrudere. Et ob id e cap. 2. lib. 3. de cauf. symp. dolor iliacus fit e priuatione expultricis. Cum ergo materia detineatur propter angustiam: hæc esse potest Obstructio, Constipatio, Compressio, & Subsidentia. Excipitur autem illa angustia, quam vocant coalescentiam: nam tanta est intestinorum amplitudo, vt, dum in vlcere fit agglutinatio, non possit ea fieri coalescentia, vi cuius materia intus detineatur.

Obstructio.

Obstructio igitur fit a crasso flatu: fieri etiam potest a quolibet humore, a sania copiosa, & proinde potius a sanie abscessus, quam a sanie vlceris: verum proprius fit obstructio e copioso flatu, & crassa tum pituita, tum melancholia vix autem fit a bile, vel grumoso sanguine, vel sanie. Sicut enim flatus, & materia pituitosa ac melancholica, sunt materiæ quæ paullatim colligi possũt, & ea copia cumulari, vt obstruãt; ita sanguis extra venas egressus, bilis, sanies, sunt materiæ adeo infensæ, vt nequaquam ea copia aceruentur, vt coli obstructionem faciant; nisi forte, quod raro fit, hæ materiæ confertim, non paullatim vnica vice ad intestina confluant. Quare notandũ, in dolore intestinorum interdum eãdem materiam, tum angustiam, tum dolorem committere; interdum vero aliam materiam dolorẽ parere, aliam obstructionẽ. Dum enim copiosus est flatus, soluit continuum, & obstruit: dum autem flatus non est copiosus, dolorem efficit flatus occlusus; quod autem obstruit, nõ

est

est flatus, sed est pituita, vel quid aliud a flatu. Constipatio fit ex inflammatione, e vermibus, e calculo, e fecibus. Fit ex inflammatione non qualibet, sed ea quæ occupat propriam intestinorum substantiam, & vsque adeo internam occupat sedem, vt occludatur intestinum: quare insignis est inflammatio, cuius caussæ propositæ sunt in ventriculi inflammatione. E vermibus fit constipatio, dum cum Auicenna plures cõgregantur: de caussis vermium suo loco. E calculo oritur constipatio, si magnus fuerit. Oritur etiam e fecibus copiosis, & aridis: vnde aluus constipatur.

Constipatio.

Hic autem commode proponemus caussas aluum cõstipantes. Feces secundum naturam excernuntur, dũ ex intestinis tempestiue expelluntur ab expultrice. Aluus igitur astricta est, dum feces præter naturam detinentur in intestinis. Et hæc detentio sequitur læsam expulsionem, quoniam expultrix frustratur. Frustratur autem, vel quia ad expellendum non impellitur; vel quamuis impellatur, expellere tamẽ nequit. Quo ad primum, cum expultrix irritetur a sensu tactus; nõ irritatur, dum vitium est in tactu. Vnde tactus læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas sentiens; vel Communis, vel Determinata. Communis; ob morbos cerebri, vel ductuũ, idest, neruorum. Determinata: præsertim secundum receptionem, dum intestinorum nerui densitate afficiuntur; siue densitas fiat a materia, siue a frigiditate, cuius auctor est medicamentum stupefaciẽs. Tactus autem receptio læditur ob errorem externum; dum bilis non fluit a iecinore ad intestina, quemadmodũ cõtingere solet in icteritia citrina; dum etiã homines vtuntur cibo pauco, siquidem generantur feces exiguæ, non irritantes. Sin autem expultrix intestinorum irritetur, & tamen expellere nequeat: tunc expulsio læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas: & primo labefactatur, ob vitiosas intestinorum intemperantias: quæ octo esse possunt, cum Aetio, quatuor simplices, totidem compositæ, quas ad eam magnitudinẽ perduci oportet, vt expultrix imbecilla reddatur. Impeditur autẽ facultas ob intestinorum angustiam, tum eã, de qua diximus, tum de qua dicemus: nam verbi gratia, sicut obstructio flatus detinet, ita etiam potest detinere feces: similiter compressio, sicut flatus detinet, ita etiam feces potest detinere. Hinc Aetius dicit, feces cohiberi, propter inflammationem partium, recto intestino vicinarum; veluti propter inflammationem vesicæ, & vteri. Si autem expultrix non possit expellere ob errorem externum: pendet a caussa Interna, vel Externa. Interna sunt feces, quæ vel Syncerae sunt, vel Mistæ cum alia materia. Si capiantur feces vt syncera; vitium contrahunt penes copiam, qualitatem & motum. Penes copiam; si iusto sint copiosiores; quæ procreantur e cibis copiosioribus. Vitium est in qualitate; dũ feces siccæ & aridæ euadunt: id quod fit ob caussas Internas vel Externas. Internæ caussæ sunt, habitus totius corporis rarus, e calida intemperie; vnde humiditates totum petunt, & feces remanẽt siccæ: adhæc vis immoderata attractricis membrorũ, veluti euenire solet in conualescentibus, in quibus plurima fit distributio humiditatis in corpus: febris etiam ea est vis, vt humiditates absumat: adhæc coniungitur hepatis, mesaraicarum, & vicinarum partiũ immoderata caliditas, vi cuius fecalis humiditas euocatur: præterea huius ordinis est intestinorum siccitas, siccans feces. Externæ caussæ debent sumi ab Assumendis, Foris incidentibus, Faciendis, & Vacuandis. Ab assumendis, dum feces siccantur a medicamẽtis siccis exhibitis, a cibis solidis, siccantibus, assis; a potu exiguo, & siccante. Foris incidentia sunt, medicamenta sicca applicita, aer calidus, vt æstiuus & fornacis. Facienda sunt, immoderatus motus corporis vel animi. Ea quæ vacuantur, sunt copiosæ vacuationes per lotium, per sudorem: vi enim horũ exsiccatur feces. Tandem vitium in fecibus penes motum est, dum præter naturam ascendunt: quod fit, dũ homo ad excernendum feces impellitur, diutius tamen excretionem cohibet, & ob id, dum infra essent depellendæ, sursum præter naturã mouentur: vnde aluus fit stiptica. Mistæ feces, vel cum Pituita, vel cum Flatu sunt mistæ. Si cum pituita; sui lentore sunt in caussa, vt non expellantur: caussæ harum fecum, sunt medicamenta viscida, cibi lenti, vt est caseus. Si cum flatu sint mistæ, vt flatus suspẽdunt feces, vnde deorsum expelli nequeunt: caussa autem sunt cibi flatulenti, vt legumina. Hæc de errore externo, qui pendet a caussa interna. Si error externus (ob quem facultas expultrix non potest feces expellere) capiatur a caussa externa: spectare potest ad Assumenda vel Admouẽda. Assumenda sunt medicamenta astringentia, exhibiti cibi, adstringentes, & præsertim cum Aetio, assumpti ante dulcia & pinguia. Admouenda sunt, veluti dum astringentia abdomini applicantur. Et hæc de constipatione. Compressio fit e vicinorum membrorum tumore, vel inflammatorio vel non inflammatorio, vi cuius comprimuntur intestina: veluti est tumor vel partus siue iecoris, vel lienis, renum, vesicæ, vteri. Vnde notandum, vicinas partes, tumore affectas, bifariam concurrere: primo, quatenus comprimendo sunt in caussa detentionis fecum, a quibus fit constipatio: & de his supra locuti sumus. Deinde quatenus tumor comprimens est caussa detentionis materiæ diuersæ a fecibus, a qua materia soluitur vnitas; & hoc modo in præsentia intelligimus. Subsidentia oritur, dum intestina naturalem mutant sitũ. Fit autem ob flatus intestina contorquentes, vel quia ligamenta disrumpuntur, vel peritonæum soluitur: vnde intestina modo in scrotum, modo inter peritonæum & abdomen, & præsertim in inguina dilabuntur. Ligamentorum autem & peritonæi ruptio fit, vel e flatu impetente, vel casu ablato in ventrem, vel alio ictu, vel vulnere, & similibus, quorum vi propositæ partes dissoluuntur, vnde intestina subsident, & materiæ detinentur. Hæc de caussis cuiuslibet doloris intestinorum.

Caussæ aluũ cõstipantes.

Subsidentia.

Sed priusquam ad differentias accedamus, loca quædam difficilia explicabimus. Galen. igitur c. 5. l. 2. loc. aff. ait, vehementiores dolores esse in tenuibus intestinis. Et ibidem tamen, vt etiam c. 2. li. 5. loc. aff. scribit, vehementiorem esse dolorem in crassis intestinis, ob crassam substantiam; non ita vehementẽ in tenuibus, propter raram substantiam; vel etiã in crassis intestinis leuiorem esse dolorẽ, si caussa sit leuior. Respõsio. Dolor intestinorum penes caussam efficientem bifariam sumi potest: primo, vt fit a materia frigida & crassa, veluti a pituita, vel a flatu crasso: deinde vt fit ab alijs caussis, veluti ab inflammatione, ab aridis fecibus. Si primo modo dolor accipiatur, statuendum dolores colicos, & proinde dolores crassorum intestinorum vehementiores esse doloribus iliacis: vnde Gal. c. 5. l. 2. loc. aff. proponit illos dolores colicos, quos præcedit cruditas, & flatus: & subdit, ex huiusmodi doloribus, scilicet prodeuntibus a pituita & flatu, vehementiores fieri in crassis intestinis, mitiores in tenuibus. Hinc Gal. c. 2. l. 6. loc. aff. ait, probabile esse, frigidos, crassos, & viscidos humores, aut flatus, dolores parere vehementissimos in crassis intestinis, ob substantiam crassam & dẽsam; secus autẽ esse statuendum de tenuibus intestinis, quorũ tunicæ sunt raræ, vnde non tam diu caussas morbificas detinent. Quod si dolores fiãt ab inflammatione, ab aridis fecibus; statuendum, vehementissimos dolores oboriri in tenuibus intestinis; quoniam doloris caussa, siue sit inflammatio, siue stercus, diu moram trahere potest, etiam in tenuibus intestinis; quæ cum sint exquisitioris sensus, quã crassa intestina, hinc acerbius cruciantur. Et ob id Gal. c. 2. l. 6. loc. aff. cum proposuisset dolores prodeũtes e flatibus & pituita; subdit, interdum alios

Nũ in crassis an tenuibus intestinis atrociores sint dolores.

tinet superna, mox infernas inuadit, & circa posteriores potius partes, quam anteriores vergit. Deinde distinguuntur hi dolores, quoniam dolor colicus repente inuadit, quia breui tempore angustatur intestinum: renalis autem dolor non repente, sed longo inuadit tempore, nam lapis non cito creatur. Et si aliquando renalis dolor cito intendatur ac repente, hoc non euenit inter initia, sed post lapidis generationem, dum moueri incipit. Præterea renalis dolor inanitionis tempore magis cruciat, colicus mitescit, ciboq; assumpto intenditur, ratio est, quia repletionis tempore, ventriculus repletus, colon comprimit: dum autem ventriculus est uacuus, compressio desinit: in dolore autē renali, cibus in ventriculo existens, non comprimit renes, sicuti quando descendit, & ab assumpto cibo dolor renalis mitescit, quoniam cibi portio tenuior & aquosior, dum petit renes, vim obtineat anodynam. Indicatur etiā dolor colicus e dolore qui potest esse errans: at renalis indicatur e permanente dolore. Atque dum obseruatur motus, percipitur secundum vreterum progressum, dum per hæc vasa lapis in vesicam prolabitur. Quoad reliqua cōmunia symptomata, sufficiat in ijs vehementiam & tempus perpendere. Quoad vehementiam, in dolore colico, vehementiora sunt, uomitus, nausea, alui stipatio: cōtra in renali dolore, vehementiora sunt dorsi & crurum tremor, & flectendi corporis impotentia: ratio est, quia intestina magis consentiunt cum ventriculo, renes autem cum dorso & cruribus. Quoad tempus: in colico dolore quæ magis affligunt etiā citius inuadūt: atque ad eundem modum in dolore renali. Et propterea in dolore colico citius oritur vomitus, quam in renali dolore: & tardius in dolore colico inuadit dolor dorsi: contra in dolore renali, citius oritur dolor dorsi, quam vomitus. Tandem etiam distinguuntur proprijs indicijs. Dolor renalis indicatur ex excretione arenularum, vel calculi e lotio murato, e stupore femoris: quæ signa si non adsint, indicatur dolor colicus. His addi potest alteratio, quam pariunt iuuantia, vel lædentia: nam si conquiescat patiens per vomitum, vel deiectionem alui; dolor colicus indicatur: Sin quiescat patiens per mistionem calculi, arenularum, vel crassi lotij; indicatur dolor renalis. His igitur signis renalis dolor a colico distinguitur.

Propria signa vtriusq; doloris.

Signa diff. a forma & subiecto.

Differentias a forma patefacit æger, dicens cruciari se dolore extensiuo vel alio. Quoad differentias a subiecto: Si omnia intestina afficiantur; dolor affligit totum abdomen: contra, si non omnia, & quidem, si malum sit in supernis intestinis, e c.2.li.6.loc.aff. magis superatur a potionibus, quam a clysteribus: contra si sit in infernis. Cæterum, cum dolor attinens ad superna præsertim, sit iliacus, ad inferna colicus: quoad Iliacum dolorem, e cap.2.lib.6. loc.affect. & com. 6.sect.2.lib.3. epid. indicatur e dolore aliquantisper ad præcordia ascendente: & cum Aetio, e difficili exspiratione, quæ interdum fœtet; non quod vapores putridi prodeunt e pulmone: sed quoniam putridi vapores prodeuntes a ventriculo, miscentur cū aere qui exspiratur. Indicatur etiam hic dolor e nausea: quia vapor hæret in tunicis ventriculi. Item e vomitu, ita vt ægri neque potum continere queant: nam secundum Aetium, dum malum intenditur, omnia sursum feruntur, ideoque fit vomitus, non tantū cibi, potus, bilis, pituitæ, sed interdum etiā stercoris: qua etiā de caussa ructus sunt fœtidi. Hic autem notandū, omnia indicia ad fœtorem attinentia, esse indicia ilei insalubris: deinde materiam fœtentem esse posse tū vaporem, tum mineram. Indicatur etiam dolor iliacus ex integra alui stipatione: vnde Gale. commen. aphor.44. sect.6.& comm. aphoris.10. sect.7. ait: hoc competere omni & soli exquisito dolori iliaco, ad differentiam doloris colici, & iliaci nō exquisiti: nam in dolore colico exquisito sufficit difficilis excretio:

Iliaci doloris signa.

A in iliaco exquisito, necessaria est integra stipatio. Proinde Auicennas respiciens ad dolorem iliacum exquisitum; dicit in ileo podicem ita astringi, vt neque specilli extremum suscipere possit; quæ integra stipatio locum non habet in dolore iliaco non exquisito. Sed oritur dubium: nam Hippoc. comm.6. sect.2.li.5. epid. proponit, mulierem iliaco dolore affectam, in qua deiectiones erant crudæ & tenues, & tamen dolor iliacus erat exitialis & exquisitus. Sciendum ergo Hippocr. proponere dolorem iliacum, prodeuntem ex inflammatione: vnde quemadmodum in inflammatione oculorum effluit materia tenuis; ita etiam in inflammatione intestinorum: vnde non descendunt feces, non descendunt intestinorum excrementa, sed descendit inflammationis materia tenuis. Cæterum, cum dolor iliacus occupet vel totum intestinum, vel partem: si totum intestinum detineatur, indicatur e dolore cruciante circa vtrumque ileum: præterea circa medium ventrem, circa vmbilicum, vt omnes hæ partes doleant: Si autem dolor cruciet intestinum ileum secundum partem; si intestinum afficiatur secūdum mediam regionem, indicatur e dolore in ileo B sinistro; si secundum principium, indicatur e dolore circa iecur; si secundum finem, indicatur e dolore circa ilium dextrum, propter humiliorem sedem renis dextri. Quoad dolorem Colicum; cum colon afficiatur modo totum, modo secundum partem: si totum affligatur, indicatur e dolore cruciante circa vtrumque ilium, & infra vmbilicum, & supra versus ventriculi fundum: Si afficiatur secundum partem & quidem mediam, indicatur e dolore in ilio sinistro; si secundum principium, in ilio dextro; si secundum finem, indicatur e dolore non ascendente ad vmbilicum, sed prope.

Quomodo crudæ ac tenues deiectiones in ileo.

Quænam intestini pars afficiatur.

Colici doloris signa.

Sequuntur signa indicantia differentias, quæ sumuntur a caussa efficiente. Quoad speciem; an caussa sit interna vel externa: patet ex alibi dictis. Quoad caussas internas: si fuerint vermes; adsint horum signa. Si species sit *Vapor*; indicatur e dolore sine grauitate. e dolore extensiuo, propter copiosos flatus, e C dolore errante, non stabili, e rugitibus copiosis, e fecibus bubulis similibus, quæ ob copiosos flatus aquæ supernatant: indicatur etiam e prægressis caussis, quæ potuerunt generare flatus: præterea ex vtili alteratione, quam æger percipit, dum flatus erumpunt. Quoad *sanguinem si grumescat*, indicatur e dolore cū sensu grauitatis, e dolore extensiuo, ratione copiæ; præterea e refrigeratione totius corporis; item e prægressis caussis violentis, vi quarum sanguis venas egredi potuit: tandem indicatur e commodo & vtilitate, quam sentit patiens, dū fit sanguinis grumosi deiectio. Si *sanguis sit inflammationis auctor*, indicatur e dolore cum sensu grauitatis & caliditatis, e dolore extensiuo, e dolore permanente, e febre, & reliquis inflammationis signis. Quoad *pituitam*, indicatur e dolore cum sensu grauitatis, e dolore extēsiuo, e mordicatiuo, sed cū sensu frigiditatis, nisi salsa sit pi- D tuita: indicatur etiam e dolore permanente, nisi multi sint flatus: tunc enim etiā indicatur e fecibus bubulis similibus: & Auicen. monet, in dolore colico, magis suspensas esse feces, vbi magis dominantur flatus: indicatur etiam e pręgressis caussis generantibus pituitam: & ex vtilitate, dum excernitur pituita. Quoad *feces*, indicatur e dolore grauatiuo, extēsiuo, citra sensum caliditatis, vel frigiditatis: præterea e cupiditate excernendi, e dolore exasperatiuo, propter siccitatē fecum; e dolore compressiuo, propter duritiem, e dolore quiescente, & e deiectione fecis duræ, quibusdā mucilaginibus obuolutæ: nam dum feces diu morantur in intestinis, pituita adhæret: præterea indicatur e prægressis caussis, vel generantibus, vel colligentibus fecis: nec nō e commoditate percepta, dum feces deijciuntur. Quoad *bilem*, indicatur e dolore, cum exiguo sensu grauitatis: bilis enim ob tenuitatē non

Signa diff. a cau. effic. Signa speciei.

ita est ponderosa: indicatur e dolore non admodum extensiuo, quoniam admodum copiosa bilis non colligitur: indicatur e dolore mordicatiuo, cum insigni sensu caliditatis, ita vt interiora, secundum Alexandrum vti videantur, & præterea indicatur e siti inextinguibili, e biliosa deiectione, e febre biliosa, e caussis prægressis generantibus bilem, e iuuaméto vacuationis bilis, & refrigerationis. Quoad *melancholiam*, indicatur e dolore cum exiguo sensu grauitatis, nec admodum extensiuo: nam melancholia non est ita copiosa, vt pituita: indicatur etiam e dolore mordicatiuo, cũ sensu frigiditatis, nisi melancholia sit exusta: indicatur e dolore compressiuo, propter duritiem: e dolore quiescente, e ructibus acidis, e nigris deiectis, e caussis prægressis, quæ possunt producere melancholiam, e communi vacuatione melancholiæ, quæ prodest. Quoad *saniem*: indicatur e dolore, cum sensu grauitatis, e dolore extensiuo, siquidem in abscessibus sanies copia viget: indicatur e dolore mordicatiuo, cum sensu caliditatis, e purulẽtis deiectionibus, e prægressis caussis abscessus, ex emolumento vacuationis saniei. Quoad *calculum*; indicatur e dolore, cum insigni sensu grauitatis, & admodum extensiuo, e dolore experte morsus, & sine sensu vel caliditatis, vel frigiditatis: indicatur e dolore contusiuo, si moueatur calculus; e dolore compressiuo, si quiescat: e prægressis caussis generantibus calculum: postremo e iuuamento deiectionis calculi. Et præterea, si contingat, vt antea quoque patiens liber euaserit a dolore per calculi excretionem; & nunc simili dolore cruciatur: conijciendum, hunc etiam dolorem prodire e calculo. Et hoc consequimur virtute non signi, sed exempli. Hæc de signis specierum. Sequuntur signa, quæ indicant vitia. Vitia principaliter spectant ad quantitatem & qualitatem; & vt adiuuantia, spectant ad substantiam, & vbi. Quoad vitium secundũ formam; cum sit materia venerea, vel quælibet putrida materia: venerea indicatur e proprijs signis: putrida indicatur e dolore mordicatiuo, cum sensu caliditatis, quia putrida materia est calida: indicatur etiã e fœtida excretione, e febre. Quoad vitium in quantitate; indicatur e dolore extensiuo. Vitium in qualitate: si sit secundum caliditatem; indicatur e dolore mordicatiuo, cum sensu caliditatis: si qualitas sit frigida; indicatur e dolore mordicatiuo, cum sensu frigiditatis. Vitium in siccitate, indicatur e dolore exasperatiuo. Vitium in motu, indicatur e dolore errante: in quiete, e dolore stabili. Si vitium sit mistum, sitque indifferens ratione subiecti, vt detineatur pars membranea & crassa; si contingat, vt vitium sit maioris acuitatis, indicatur e dolore perforatiuo: si minoris acuitatis, indicatur e dolore acuali. Quoad cognitionem caussæ generantis; hæc cognitio petenda est e proprijs capitibus. Quoad cognitionẽ caussarum detinentium; cum hæ caussę pertineant ad angustiam, quatenus est vel obstructio, vel constipatio, vel compressio, vel subsidentia: quoad obstructionẽ, patet e signis caussæ obstruentis: & idem de reliquis dicendum. Caussæ autem hæ manifestari debent in proprijs locis.

Signa vitij.

Signa caussæ generantis, & detinẽtis.

Indicationes

Quoad præsidia: cum hoc vitium sit sensatio corrupta intestinorum, dependens a caussa soluente continuum: quantum attinet ad sensationem corruptã; dum habet rationem caussę, indicat anodynum. Quo ad intestina, horum proportio postulat remedium fouens proportionem. Quoad caussam soluentem continuum, in genere indicat remedium non anodynũ, sed sanans. Et cum caussa interna sit multiplex, secundum speciem, vitium, caussam generantem, & detinentem: hæc omnia indicant contraria præsidia: de quibus sæpe diximus.

Præsagia.

Quoad prognosticum: hoc malum in genere non est despiciendum; quia omnis vehementiæ particeps esse potest: & primum vehementiæ essentiæ, nam do-

A lor, quatenus est sensatio corrupta, admodum recedit a naturali statu, nimirum a sensu iucundo. Adest vehementia dignitatis; quoniam afficiuntur intestina, quæ, vt sensum exquisitum habeant, principes partes in consensum trahunt. Facultatis etiam vehementia vel adest, vel imminet; quia cum Gal. c. 14. li. 1. ad Glaucon. omnis dolor vires exsoluit. Cæterũ, suppositis rebus secundum naturam: quoad differentias formales; ratione vehementiæ essentiæ, dolor vehementior est periculosior. Ratione dignitatis; dolor magis periculosus, si afficiantur tenuia intestina; tunc enim malum est acutissimum; & proinde periculosum: com. 6. sect. 2. lib. 3. epid. vnde iliaci vix possunt conualescere: c. v. l. 6. loc. aff. Porro cum præcipui intestinorũ dolores, sint Iliacus, & Colicus; circa hos digrediemur. Iliacus ergo dolor magis est periculo-

Progn. diff. a forma, & subiecto.

B sus, si totum intestinum afficiatur: minus periculosus, si intestinum secundum partem lædatur: & adhuc minus periculosus, si intestinum secundum partem infernam crucietur: quoniam dolor, quo partes occupat vel plures, vel superiores; eo vehementior est ratione dignitatis. Colicus etiã dolor non vacat periculo, propter sensum exquisitum; vnde & homines animi deliquio fatigati obeunt, & manus sibi violentas inferunt, cap. 1. li. 2. κατὰ τόπ. Quod si dolor vrgeat secundum vmbilicum; est minus periculosus: nam ibi est pars inferior, & minoris dignitatis, in quam partem etiam clysteres strenue agũt. Si dolor afficiat partem sinistram, magis est periculosus; nam dignitatis vehementia intenditur. Et adhuc periculosior est dolor, si extra quoque pars afficiatur: maximum enim adest discrimen, si totum intestinum afficiatur. Quoad vehementiam facultatis, quo tristis sensatio erit vehementior, eo dolor erit periculosior. Hinc Galenus comm. 48. li. 2. de rat. vict. ait, ob dolores sæpe pulsus deficere, & oboriri animi deliquium. Prauus igitur

C est dolor iliacus & colicus dũ coniungitur vehementia facultatis, & dũ animi deliquia, & syncope oboriuntur. Vehementia etiam facultatis indicatur a perpetua extremorum frigiditate, vnde Galenus comm. 6. sect. 2. lib. 3. epid. ait iliacum ad perniciem tendere, dum perpetua est extremorum frigiditas. Frigiditas autem est signum vehementiæ, non modo facultatis, (quia vires læduntur) sed etiam essentiæ, quia plurimus est recessus a naturali. Si perpendatur vis differentiarum ratione caussæ efficientis, eadem est ratio & in forma, & in caussa efficiente, merito vehementiæ & dignitatis, & facultatis, vt sufficiat digredi circa vehementiam essentiæ. Itaque cum caussa efficiẽs perpendatur secundum speciem, vitium, caussam generantem & detinentem: cum reliqua pateant, sufficit quædam breuiter admonere. Hippocrates ergo aph. 44. sect. 6. ait: quibus e stillicidio vrinæ ileos su-

Prog. differ. a caussa efficiente.

D peruenerit, in septem diebus pereũt. nisi febre superueniente copiosa vrina fluxerit. Hippocrates, hoc loco prognosticũ capit a vehementia essentiæ, vt pertinet ad vehementiam duplicis caussæ, i. caussæ doloris iliaci, & caussæ stillicidij: vnde si febris superueniat, & vrina fluat, vrinæ fluxus cum febre, est signũ vehementiæ materiæ secundum essentiam, sed non admodum insignis; cum vincatur a febre, & patiens restituatur: nam cũ antea duo essent mala, vnicum tantũ permanet, cum iam superatum sit stillicidium. Galenus addit, in iliaca vomitum stercoris esse exitialem. Hoc prognosticum pendet a vehementia essentię speciei, & a vitio speciei, a specie; quoniam dum per os excernitur materia fecalis, excernitur materia, quæ summe recedit a naturali statu: a vitio speciei etiam pendet prognosticum, nimirum a motu secum: nam feces mouentur ad superiora, & propterea vitium est vehementissimum. Auicennas sequentia symptomata lethalia dicit, dum fœtorem præ se ferunt: ea autem sunt, stercoris vomitus, sudor, anhelitus, ructus, flatus per sedẽ erumpentes: fœtor enim minatur pericu-

periculum, quia indicat insigne vitium secundum A substãtiam. Primum autem præponit stercoris vomitum, quia stercus secundum omnes sui partes petit os; ideoque vapor minus est malus: deinde proponit sudorem, qui indicat copiosos esse vapores, habentes impetum ad omnes corporis partes: reliqua, quæ proponit, sunt signa vaporis minus copiosi, quia vapor vnicam tantum partẽ petit: tertio ergo sequitur anhelitus, qui signum est grauis vitij, præsertim si vapor petat pulmones: quarto est ructus fœtidus, qui minus est periculosus, quia est signum vaporis, qui in os mouetur: quinto sunt flatus per sedem exeuntes, qui potius sunt signum salutare, seu motus salutaris; adest enim materia, quæ mouetur ad infernas partes; attamen malum signum est, quatenus significat materiam esse putridam. Hippo. etiam aph. 10. sect. 7. ait: ab ileo vomitus, singultus, desipientia, vel conuulsio, malum. Sumitur hoc prognosticum a vehementia essentiæ materiæ fecalis, secundum quãtitatem, & motum: quorum vitiorũ signa sunt symptomata ab Hippocr. proposita: nam vt Galen. in com. inquit, hæc symptomata fiunt ab intestinis a se expellere stercus appetentib. Ad copiam quidem attinet vitium, quatenus intestina appetunt expellere feces, diu molestantes, qua temporis diuturnitate stercus copiosum est aggregatum, quod licet non moueatur, ita tamen afficit intestina, vt qualitas spiritalis impertiatur ventriculo, vnde vomitus fit, non fecum, sed materię existentis in ventriculo. Deinde vitium attinet ad motum: nam, cum Galeno, stercus ascẽdit, vnde læditur ventriculus; ideoque fit singultus, & cõpatiente neruorum principio; fieri potest desipientia & conuulsio. Galenus com. 6. sect. 2. lib. 3. epid. cum Hippocrate statuit, in ileo maligno esse extremorum frigiditatem: de qua dictum est supra: Ibidem ait, dolorem esse periculosum, quoties vrinæ sunt prauæ. Praua vrina est signum vehementię caussæ secundum essentiã; nimirum & fecum, & tumoris inflammatorij, cuius vi feces detinentur; idq; duobus modis: primo, quatenus recedunt a naturali statu, vt ducunt in consensum genus venosum, vnde vrina est praua: secundo, quatenus vitium duplicatur, est insignis vehementiæ; intestinorum enim vitium intensum, coniungitur cum vitio venarum: vnde Galenus ait, si vrina sit bona, paruam salutis spem ab ea peti posse; si autem praua sit, non parum facere ad malum; nam quando malum intestinorum habet coniunctam prauam vrinam, non est simplex affectio. Aetius ait; ileon esse malum pueris familiare; at naturalis humiditatis beneficio pueros euadere: senibus non admodum accidere: si tamen corripiantur, fere nunquam euadere. Prognostici huius hæc est sentẽtia, Aetas puerilis est signum virtutis robustæ, præsertim secundum calidum insitum: vnde naturalis humiditatis beneficio pueri euadunt: oppositum de senibus est statuẽdum. D Præterea puerilis ætas est signum vehementiæ essentiæ remissioris caussæ morbificæ; vt materia nec sit ita copiosa, neç arida, vt in senili ætate: si igitur pueri frequenter afficiuntur, id fit ob intestinorum paruitatem, quæ proinde ab exigua materia angustari possunt. Quoad prognosticum, ratione caussæ detinentis: quoad obstructionem; potest expugnari: nam pituita & copiosa, & frigida, & crassa, & lenta, vinci potest. Constipatio ægrius superatur: etenim caussa est insignioris vehementiæ, quam caussa obstructionis: siue constipatio fiat a verme, siue ab arido stercore, siue a calculo: multo deterior est cõstipatio, si fiat ab inflammatione; vnde Paulus dicit, colicam inflammatoriam, inter omnes esse grauissimam; nam minatur ileum, quoniam sanguis magis potest, vt sit vehementia secũdum essentiam, admodum insignis, penes copiam, & potissimum quietem, cum sanguis in inflammatione sit vehementer impactus. Quoad compressionem, huius caussa cum sint tumores partium vicinarum; pro varietate tumorum, vario modo prognosticandum: de quibus in proprijs capitibus. Quoad subsidentiam; pariter pro varia caussa; varie prognosticandum.

De Curatione.

Sequuntur præsidiorum materiæ: & primum chirurgicæ. Auicennas cum Græcis statuit in dolore intestinali secandam esse venam, si sanguis vehementer peccet; in ratione caussæ vel principalis, quemadmodum in dolore prodeunt ab inflammatione: vel in ratione caussæ sine qua non, vt in dolore a flatu, a pituita, sed in corpore sanguine repleto. Propterea cum dolor iliacus frequenter fiat ab inflammatione, & frequentius quam dolor colicus: recte magis frequenter secatur vena in dolore iliaco. Quoad vsum, & primum quoad *Quando*: Rhasis inter initia secat venam: Aetius, antequam topica vsurpentur: Auicennas, si secanda sit basilica & saphena; primum basilicam, mox saphenam aperit. Cum enim quando agendum sumatur ab indicante præsente, vincente alia indicantia; inter initia vena est secanda: quia sanguis ita vincit, vt nihil prohibeat. Et, ante topica vena est secanda: nam sanguis ita vincit, vt dum est præsens, topica prohibeat: quia sanguis, vi localium, flueret in intestina. Tandem, si vena & cubiti & pedis sit secanda; illa primum tundenda: quia magis potest sanguis subsistens supra iecur, quam infra. Quoad *Vbi* agendum: omnes venam cubiti secant: Auicennas basilicam. Alexander tali venam tundit; si dolor fiat ab inflammatione, ita adaucta vt vrinam supprimat, aut si sanguis etiam ad vesicam pertingat. Hæc enim loca ostendit varia sanguinis subsistentia; vnde; cum sanguis subsistat in iecore, & venis intestinorum; secanda basilica: modo dextra, modo sinistra, prout dolor solicitat regionem dextram, vel sinistram: Et, cum sanguis fluat in vesicæ vasa, hincque infra iecur; vena pedis secanda. Cucurbitulæ scarificatæ probantur loco venæsectionis, dum prohibetur venæsectio. Eædem quoque probantur, quatenus propria ratione agunt, & non vicem gerunt venæsectionis, veluti in dolore ab inflammatione: sed hæc cucurbitulæ propria ratione agentes, vsurpantur post totius euacuationem, & applicantur parti inflammatæ; ad differentiam cucurbitularum, quæ vicem gerunt venæsectionis; nam sanguis in parte inflammata subsistit. Cucurbitulæ etiam non scarificatæ probantur: vnde Galenus cap. vlt. lib. 12. meth. probat cucurbitulam maximam: & Paullus administrat cum flamma copiosa, post totius euacuationem: applicat autem abdomini, potissimũ secundum vmbilici regionem. Hic igitur a Galeno & Paullo, proponitur necessitas, & vsus. Quoad necessitatem; cucurbitula est materia remedij vehemẽter discutientis flatus; nam etiam citra excalfactionem partis vehementer trahit, cap. 6. lib. 13. method. ideoque in dolore colico e flatu est veluti incantamentum, cap. vlt. lib. 12. meth. Quoad vsum: probatur cucurbitula quam maxima; nã summa est flatus actio: deinde probatur cum flamma copiosa, id est, vehementer agens: nam flatus copiosus & crassus est difficilis passionis: tertio, probatur post totius euacuationem; nam materia replens prohibet: tandem applicatur abdomini, & potissimum vmbilico, nam flatus subsistentiam habet in abdomine, & præsertim secundum vmbilicum: & quia in his locis non adest ventriculus, lien, aut iecur, ideo hæc viscera non prohibent applicationem cucurbitulæ.

Tandem laudantur etiam chirurgicæ materiæ, quæ sunt materia anodyni, ratione iudicij: ita agentes, vt sensorum indicans afficiatur caussa dolorifica vincente: vincitur autem ab affectione dolorifica intensio-

Curatio. Chirurgia.

Cucurbitulæ.

Frict. ligatura, &c.

tensiori, quia dolor remissus a vehementiori extinguitur. Tales autem sunt frictiones vehementes & dolorificæ, similes ligaturæ, cucurbitulæ cum dolore applicatæ, parte non dolenti. Hæ materiæ chirurgicę, quatenus dolorem excitant, sunt materiæ anodyni, ratione iudicij: quatenus autem retrahunt ab intestinis, sunt materiæ sanantes; quoniam caussam doloris principalem respiciunt.

Pharmaceia.

Materia medicinalis est triplex; scilicet materia Anodyni, materia remedij Sanantis, & materia Proportionis.

I. Anodina.

Quoad materiam anodyni: Anodynum quadruplex est, vt in doctrina de capitis dolore monstrauimus: vnũ ratione iudicij, alterum ratione caussę adiuuantis, tertium & quartum, ratione receptionis.

1. Quoad anodynum ratione iudicij; cum pertineat ad materiam chirurgicam, medicinalem, & diæteticam; de materia chirurgica dictum est; de diætetica dicetur suo loco. Ergo, quoad medicinalem materiam; probatur medicamẽtum, vi cuius excitetur dolor admodum intensus, in parte diuersa ab intestinis: verbi gratia, si patiens gestet vesicantia, vel fonticulos; tunc locis exulceratis applicanda sunt acria medicamenta, vt *helleborus niger & albus, euphorbium, sinapis, &c.*

2. Quoad materiam remedij anodyni, ratione caussæ adiuuantis; cum Gal. c. 18. lib. 5. simp. probatur *oleum anethinum, chamæmelinum; item commune; in quo ebullierint anethum, chamæmelum, & cyminum in parua copia, licet etiam addere vinum album tenue.* Ratio horum medicamentorũ est, quoniã cutim rarefaciunt, & ad circumferentiam trahunt humores ac vapores.

3. Quoad vsum horum medicamentorum sufficiat modum agendi explanare. Proinde hæc medicamenta actu calida admoueantur: ea tamen lege, vt medicamentum actu calidum existens, primum caliditatis gradum non excedat; nam si excedat, est materia remedij, non anodyni, sed sanantis. Quoad anodynum ratione receptionis, hoc duplex est, nempe materia calida instar corporis patientis, & materia lenta, instar suppurantis: nec non materia frigida. Medicamentum calidum, e capite 7. & 8. lib. 5. simpl. est *hydrelæũ, farina, triticea, panis triticeus, sed modice coctus, adeps suillus, butyrum, lac bubulum, lac ouillum, amygdalinum, mucilagines maluæ, & althææ, omenta animalium, aqua dulcis moderate calida.* Alexander anodynis humidis miscet modo frigida, modo calida vt eodem tempore occurrat & dolori, & caussæ doloris. Proinde, si dolor colicus fit e frigido humore; probat *balneum aqua dulcis*, quod dolorem quidem mitigat, sed non curat. Si dolor fiat a caussa calida, vti possumus, vel synceris anodynis, vel miscere possumus frigida; vt sunt *violæ, hordeum, &c.* & hoc medicamentum ita mistum, est tum anodynum, tum sanans. Si dolor fiat a caussa frigida; addi possunt *anethum, melilotus, fœnumgræcum, chamæmelum, oleum amygdalarum, amar.* quod & ipsum est medicamentũ & anodynum, & sanans. Vsus. Quoad *quantum*: medicamenta proposita in summa dosi sunt vsurpanda, si summa sit actio indicantis: vnde quandoque licet exhibere *oleum amygdalinum, vsque ad* lb. j. Quoad *modum*: si difficilima sit passio indicãtis; administrandum est medicamentum vt efficacissime agat: veluti dum vesicæ medicamentis implentur, secundum Aetium. Redditur autem strenuum valde medicamentum, si in modum stillicidij admoueatur: & præsertim, cum Auicenna, si liquore seu decocto cõueniente repleatur vas, in cuius fundo plura sint foramina; deinde vas illud eleuetur a patiente, ad longitudinem staturæ humanæ, & liquor demittatur supra ventrem, sic enim stillæ frequentes destillantes efficacissime operantur: probari autem potest vasculum, quod est in communi vsu, pro irrigandis; hoc medicamentum Auicennas ait esse vehementus iuuamenti. In quolibet autem dolore, siue fiat a caussa frigida, siue a calida, obseruandum, vt anodynum vsurpetur actu calidum, non frigidum: verum in dolore a caussa calida, caliditas erit moderata, idest, tepor potius, quam caliditas, in dolore a caussa frigida, caliditas tempore excedet. Licet enim doloris calidi resistentia ab anodyno actu frigido magis vincatur: id tamẽ prohibet, primum materia doloris, quę indicat vacuans per modũ attractionis: deinde prohibet intestinorũ calor insitus, qui calida indicat. Quare cũ difficilior sit passio materiæ frigidæ, quam calidæ, ob id anodynum actu magis calidum administrandum in dolore a caussa frigida. Quoad *tempus*: hic attendũ, dum dolor vincit materiam replentem: at materia replens vincit, præsertim si anodynum applicetur, secus si exhibeatur: nam dum applicatur anodynum calidum, materia in toto existens fluit in partem dolentem: at si exhibeatur, si anodynum sit destitutum vi vacuãte, potest esse in caussa, vt materia fluat: si vero facultatem habeat euacuandi, si materia replens totũ, sit sanguis, primum sanguis vacuandus; si materia replens sit alia a sanguine, quamprimum vtendum hoc anodyno exhibito: ℞. *ol. amyg. dul.* ℥. vj, *ol. amyg. amar.* ℥ ij. *mellis rof. sol.* ℥. j ß. si modo dolor fiat a materia frigida: nã si fiat a calida materia; exhibeatur *oleũ amygdalinum, cum manna vel syrupo violaceo solutiuo.* Quoad *Vbi* agendum, cum intestina afficiantur, propterea quod receptio subsistentiã habet in intestinis: recte medicamẽta & abdomini possunt applicari, & per os exhiberi; vt puta dum oleũ propinatur, quod in iliacis mirabile esse Galenus ait, in l. de medi. facile parabil. ita vt homo, etiam si fere stranguletur, huius tamen medicamenti beneficio leuari queat. Sed notandum, in quolibet dolore intestinorum, anodynum posse applicari abdomini, & regioni dolenti. At si dolor occupet tenuia intestina, anodynum probatur per os; si crassa, per sedem. Frigida medicamenta, ratione receptionis, sunt *lactuca nymphæa, succus solani, mandragora, hyosciamus, capita papaueris, semina papaueris, opium, philonium Rom. requies Nicolai, pilulæ de cynoglossa, magnæ antidoti recentes.* Locum autem habent opiata, dum vehemens est dolor, maximaq; vrget necessitas, ca. vlt. lib. 12. meth. Vrget autem necessitas, dũ dolor colicus fit, vel a succo calido, vel a frigido & crasso, sed cum vapor est mistus; & præterea dum adest febris: Ratio Galeni est; quia in dolore a succo calido, magis potest dolor, quã caussa doloris; nã dolor pendens a materia calida, vehementissimus est: materia autem calida est tenuis, est etiã calida: vnde, cum stupefacientia sint frigida & sicca; primo sensui torporem inferunt; secũdo, humorum acrium tenuitatem cogunt & crassefaciunt; tertio, materiæ caliditatem extinguunt. In dolore a succo frigido & crasso, cum flatu atque febre, etiam magis potest dolor, quam caussa: quia a flatu fit dolor intensissimus; vnde magis potest, quam materia frigida, præsertim si febris sit annexa. Contra statuendum est de dolore a succo frigido, vel sine flatu, vel cum flatu, sed citra febrem: nam vbi nõ est flatus, ibi nec dolor tam atrox esse potest: si autem sit flatus, & febris absit, cui non corrigatur opiatum a febre, ob id ab opiato desistendum. Et Hæc Galenus de dolore colico prodidit. At, si dolor sit iliacus, a flatu, etiam sine febre; cum Rhasi probatur opiatum, vt philonium, &c. si vehemens sit dolor, vt syncope immineat: plurimum enim potest dolor, quia adest vehemẽtia essentiæ; item dignitatis, quia dolor est non in colo, sed in ileo; præterea additur vehementia facultatis, quia syncope imminet: & potissimum augeri potest dolor, quia flatus summa cum violentia distendunt. Verum non probatur quodlibet opiatum, sed philonium, quod recipit medicamenta calida, & flatus discutientia. Vnde sciendum, etiam in dolore a caussa calida, & in dolore a caussa frigida cum flatu & febre, probari quidẽ opiata, sed non syncera: nam licet magis possit vis doloris,

Stupefacientibus quo in casu possimus vti.

doloris, quam caussæ, & caloris insiti: attamen dolor non potest tantum, vt caussam morbificam, & calidum insitum, prorsus despicere liceat; præsertim, cũ intestinorum temperamentum non sit admodum calidum, nec intestinorum calidum insitum sit admodum robustum. Quare opiatis calida misceri possũt. Rhasis autem opiatis etiam interdum addit soluentia: vt *scammonium*. Vbi notandum, non esse miscenda opiata cum soluentibus, si principale institutũ sit ventrem soluere; opiata enim vim soluentium turbant, & actionem impediunt. Interdum tamen cum opiatis licet miscere soluentia; dum scopus est vehementiam doloris compescere, & materiam in intestinis existentem euacuare: & præterea soluentia efficiunt, vt opiata breuiori tempore retineantur, & minus refrigerent. Rhasis miscet scammoniũ quod acrimonia sua irritat expultricem, vt materia proxima expellatur. Hæc de opiatorũ necessitate. Quoad *vsũ* opiatorum, & primum, quoad *quantum*: si summa sit actio doloris, sũma dosis probatur: vnde philon. datur ad ʒ.j. & Rhasis suum philonium, quod Romano mitius est, exhibet ad ʒ.j.ß. Quoad *modum*: opiata non actu frigida sunt admouenda; nam partis affectæ calor prohibet. Quoad *quando*: opiata sunt vsurpãda, dum dolor vincit alia indicantia, idest, si sit intensissimus cap. 1. & 7. lib. 12. meth. & si assit metus syncopes. Quoad *vbi agendum*: Aetius & Auicennas exhibent per os, & immittunt per sedem: at virtus melius sustinet immissa per sedem, quam exhibita. Sed caussa subsistentiæ indicantis, in dolore iliaco, præstat per os exhibere; in colico per sedem immittere. Hæc de materia medicinali remedij anodyni.

Quando narcotica miscere liceat purgantibus.

II. Sanans remedium. Ad colicam flatulentam. Interna remedia.

Quoad materiam medicinalem remedij sanantis; digrediemur circa dolorem e Vapore, e Pituita, e Bile, ex Inflammatione, & Febribus. Quoad dolorem a vapore prodeuntem, quem Auicennas vocat Colicam ventosam; & primum, quoad ea quæ exhibentur: Auicennas probat *medicamentum confectum e semine carui, rutæ, in decocto anisorum, feniculi, cymini, dauci, &c. Vel decoquantur hæc in vino generoso, aut in mulsa meraciori. Rhasis probat confectionem e baccis lauri, exhibitam cum vino generoso, vel cum aqua alterata aniso, similibusque & hoc medicamentum omnibus anteponit. Mesues, ceu admirabile, laudat oleum de kerua, quod efficacissime flatus discutit. His addi possunt diacyminum, diacalaminthæ, diagalanga, magnæ antidoti, sed antiquæ, sassafras, anthora guaiacum, tus galli repleti cum discutientibus flatus. Admirabilia sunt, quæ potissimum apud Germanos reperiuntur, olea destillata e feniculo, & aromatibus.* Hęc sunt discutientia flatus. Quoad vsum, & primum, quoad *quantum*: Rasis in in dolore vehementiori exhibet confectionem e baccis lauri ʒ.j. Auicennas exhibet olei de Kerua, primum ʒ.iij. deinde singulis diebus addit ℈.ij. et gr.v. et ascendit ad ʒ.x.ß. hincque singulis diebus adimit ℈.ij. & gr.v. donec dosis descendat ad ʒ.iij. Quare in eodem dolore exhibet dosim maximam, infimam, & mediocrem. Ratio autem hæc est. In dolore colico e flatu, summa est actio flatus: quare ascendendũ fuit ad summam dosin. At quia vapor, ob crassitiem, perseuerat, vt necesse sit medicamentum longiori tempore vsurpare; proinde licet a flatu summæ actiuitatis, summa dosis medicamenti indicetur; virtus tamen eam non permittit; ideoq; medicamentũ etiã in mediocri & infima dosi exhibendum. Et quia virtus facilius fert summã dosin, dum sensim assuescit: ob id Auicennas ab infima dosi, ad summam, per mediocrem sensim progreditur: & dum factus est ascensus ad summam dosin, cum imminuta sit actiuitas flatus & vires sint defatigatæ; recte dosis minuitur: & cum subinde magis minuatur vaporis actio, eodẽ etiã modo dosis minui debet, donec superetur vapor vt actio sit infirma, & proinde minima dosis sufficiat. *Modus* autem est cum Rhasi, vt medicamentum exhibeatur

A actu calidum: nam vapor crassus, quatenus ægre discutitur, indicat efficax discutiens, idest, medicamentum actu calidum. Quoad *quando*. Rhasis exhibet discutientia flatus multis vicibus. Auic. exhibet oleũ de Kerua, vsq; ad 22. dies: quoniam indicans perseuerat. Si autem medicamenta per sedem immittantur, probãtur proposita medicamenta: sed licet etiam addere iniucunda, quia virtus intestinorum ea permittit, virtus autem oris non permittit; talia sunt, *oleum, methinum, ol. de castorio, &c.* Auicennas habet clysmum efficacissimum, ad flatus expugnandum: ℞. *succi rutæ* ℔.iij. *& in huius penuria ruta copiosa decoquatur in aqua* ℔.xij. *ad consumptionem trium partium, deinde* ℞. *vel succi rutæ, vel decocti prædicti* ℔.iij. *hysopi, rutæ, origani, anethi, chamameli, calaminthæ montanæ an.* ℞.j. *seminum lini, fænigræci, petroselini, feniculi, dauci, an.* ʒ.ij. *fiat decoctio ad consumptionem duarum partium, Deinde* ℞. *prædicti decocti* ℔.j. *olei chamæmelini com-*

Aluo subijcienda.

B *pleti* ℔.ß. *fiat decocti ad consumptionem decocti, adde castorij* ʒ.j. *opopanacis* ʒ.ij. *adipis anatis* ℥.j. *(ad emolliendum feces) Misc. pro clystere.* Dosis huius clysmi ascendit ad ℥.vij. & ʒ.ijs. non vltra, & aliquando solum immittuntur ℥.v. Nam hic Auicennas respicit ad dolorem vehementiorem, prodeuntem e flatu summæ actiuitatis: ideoq; requiritur medicamentum strenue agens in flatus; vt est clysmus, constans medicamentis vehemẽtibus, copiosis. Summa dosis est ℥.vij. & ʒ.iij. quia hoc est totum medicamentũ. Vnde colligitur contra aliquos practicos, clysteres esse efficacissimos etiam si ad libras non immittantur: modo componantur e medicamentis & copiosis, & vehementibus. Ex his etiam patet, quæ abdomini sint applicanda: ea enim sunt proposita. Circa *modum* tantum notandum; efficacissimum esse medicamẽtum, si proposita semina flatus discutientia, immittantur in vas cinere calente repletum. Et hæc de Colica flatulenta.

Applicanda.

C Si dolor colicus fiat a pituita: inter Vacuantia sensibiliter, probantur Lenientia, & Soluentia. Quoad lenientia; probatur *mel rosatum solutiuum*: *Auicennas probat hieram, sed admonet agaricum non esse miscendum*, ne scilicet excitetur uomitus, qui dolore colico, cum alui suppressione, nõ est tutus; nec licet uti agarico, quia trahit materiam ad locum læsum. Circa usum, & primo circa *quando*, notandum; quamprimum utendum esse leniẽtibus; nam materia morbifica uincit alia indicantia, nisi quandoque materia morbifica uincatur a uehementiori dolore, ubi anodynis utendum; quamuis etiam lenientia anodynis misceri queant, ut si exhibeantur species hieræ, mox oleum amygdalinum. Quoad *vbi agendum*, usurpanda sunt leniẽtia, & per os, & per sedem, pro materiæ subsistẽtia: in iliaca per os, in colica per sedem. Quoad soluentia: probatur *agaricus, & potissimum diaturbith*, quoniam non ita imminet uomitus e diaturbith, sicuti ex agarico. Rhasis probat *medicamentum e turbith, zingibere, & saccharo: & ascendit ad euphorbium, ad colocynthidem. Aetius vtitur colocynthide, per noctẽ infusa in vino generoso: id quod aliqui pro secreto habent. Præterea in dolore iliaco Aetius ascendit ad elaterium, cum terebinthina: hinc verbi gratia vti licet, elaterij gr.iij. cum terebinthina* ʒ.j. *Rhasis probat pilulas, quas vocat* * *iliacas*. Dubitatur autem circa medicamentum Rhasis, quod uocat *medicamentum de gallia*: nam præter aromata recipit scammonium, quod bilẽ attrahit, & recipit succum cydoniorum, qui refrigerat & astringit, in dolore a pituita. Arculanus soluẽs hanc difficultatem, ait, in codice aliquid desiderari, unde addit, turbith. ʒ.xxviij. Hæc solutio nimis est puerilis. Sciendũ igitur Rhasin sermonem habere de ileo, prodeunte a caussa frigida, cum alui stipatione & nausea: unde sermonẽ habet de ileo uehementissimo, in quo ustipationis, & nauseę imminet uomitus fecum. Conficit igitur Rhasis medicamentũ ex aromati-

D

Colico phlegmatica.

1. Lenientia.

2. Purgantia.

* De his vide raras obseruationes Dodonæi ca. 36.

matibus, vt frigida materia attemperetur, attenueturque: & vt aromatum familiaritate, & suaui odore nausea compensatur, Insuper vero, vt materia descendat (nõ ascendat) miscet tum mastichem, tum succũ cydoniorum. Scammonium autem miscet ad gr. vj. vt cum acre sit medicamentum, & bilem alliciat, & sua acrimonia expultricem irritet: quatenus autẽ bilẽ attrahit, est in caussa, vt bilis attracta ipsa quoq; irritet expultricem. Quoad *vsum* soluentium, notandũ circa *quando*; cum capiatur ab indicante vincente alia indicantia: dum dolor ita est vehemens, vt nisi materia expellatur, subsequatur fecis vomitus; soluẽ tib. vtendum: nam talis materia; quæ minatur vomitum fecum, magis pôt, quam materia furiosa, seu vrgens; quæ cum vincat cruditatis vehementiam, multo magis materia minans vomitum fecum, cruditatẽ superabit. Accedit, materiam non esse in venis mistã cum bonis succis, nam reperitur in intestinis. Verum si cacochymia vigeat in toto; non licet ante coctionem soluens exhibere. Quare Auicennas monet, ne illico vtamur clysteribus acutis. Sequitur vt de Alterantibus agamus: quæ etiam insensibiliter vacuare possunt. De his Galenus cap. vlt. lib. 12. method. præcipit, cauendum a vehementer calefacientibus, nisi etiam vehementer digerant: nam frigidos, crassos, & lentos succos liquant, & mutant in flatus; vnde dolor intenditur. Ea autem calefacientia improbantur a Galeno, quæ sunt crassæ substantiæ, non quę tenuis quamuis potissimum ea probentur, quæ sint tenuis substantiæ, & non vehementer calida, quæ incidunt simul & coquunt pituitam, nec vertunt in flatum. Interim tamen etiam, sed minus, probantur quę sunt tenuia & vehementis caliditatis: succos enim liquãt quidem & in flatus mutant; verum quia tenuia sunt, flatus discutiunt: vnde dolor quidem intenditur, sed non perseuerat. Cum ergo prohibentur, quæ valenter calefaciunt, hoc est, quæ ascendunt vltra secundũ caliditatis gradum; & probentur quæ infra subsistũt iure Alexander lib. 10. probat *succum foliorum rhamni, cum vij. vel viij. granis piperis, & duobus cochlearibus mellis.* Quamuis autem e li. 8. simplic. rhamni succus sit frigidus, vel in fine primi, vel in principio secundi; eo tamen Alexander vtitur, quia est attenuãs in secundo gradu: nec frigiditate obest, quoniam ob mel & piper, medicamentum euadit tenue, & moderatæ caliditatis. Aetius probat *radices verbenacæ recta, tenuiter contusas, & decoquit in aqua, ad consumptionem duarum partium.* Auicennas mirabile medicamentum conficit, *ex aquali portione castorij, piperis, anisi, ad ℥.j.ß.* Galenus cap. 4. lib. 9. κ. τόπ. probat *cinerem cornu cerui iunenis, cum pipere albo, & myrrha: pro cornu ℥.j. accipi possunt reliquorum gr. ij.* Notandum autem circa *quando agendum*, dum hoc medicamentum, & similia in modum fomenti vsurpantur; dixisse Alexandrum, nisi dolor ope fomentorum mitescat, non opus esse diu calefacere, neque ad vehementiora esse confugiendum, quoniam materia copiosa prohibet: quare materia prima vacuanda, mox fomentis, quod residuum est, dissoluendum. Quantũ deniq; ad vacuantia & insensibiliter & sensibiliter; probatur *ius galli antiqui, cum calorificis propositis alterati, sed additis soluentibus, vt est turbith, cum carthamo, seu onico. Huius classis est oleum, e seminibus lini, & amygdalarum amararum, addito nitro, & melle ros. sol. Alexander in potu probat aquas sulphureas & bituminosas, & exhibet dolore actu existente. At expedit simul exhibere mel ros. solut.*

3. Discutientia.

4. Discutientia simul & vacuantia.

Si dolor fiat a bile; Galenus cap. 7. lib. 12. method. in quolibet dolore probat Refrigerantia & humectãtia; in aliquo autem dolore (scilicet a bile) probat Vacuantia bilem, videlicet dum bilis retinetur: in aliquo autem dolore probat Adstringentia, scilicet dũ aluus est liquidior. Cognoscenda igitur sunt medicamenta refrigerantia & humectantia; vacuantia bilem; & adstringentia. Quoad refrigerantia & humectantia; probatur *medicamentum compositum e violis, pomis, lactuca, nymphæa; conficiatur autem vel sine sacchoro, vel cũ exiguo sacchoro. Præsertim autem probatur frigidæ potus, nisi aliquid prohibeat;* hoc enim gloriatur Alexãder e toto se dolorem biliosum sanasse, quia vi huius vincitur & materia morbifica, & caussa generans. Quoad vacuantia, c. 7. l. 12. meth. probatur *hiera, qua Alexander tãtum vtitur, si bilis solũ in intestinis vigeat; nam si aliunde fluat, addit scammonium.* Dubitare autem quis posset, cur probatur hiera, medicamentum calidum, præsertim cum vis vacuatoria attineat solum ad aloen? quare tutius videretur vti vel sola aloe, vel simul cum refrigerantibus? Pro resolutione dicendum; si contingat bilem pertinaciter hærere in intestinis, probari hieram: & huc Alexander & Galenus respexerunt: Alexander enim proponit bilem tunicis affixam. Quod si bilis non admodum hæreat, *aloe sine aromatibus probatur, &, secundum Auicennam misceri debet cum prunis. Vnde probantur etiam tamarindi, manna, syr. rosa. quæ in aqua hordei sunt dissoluenda.* Si bilis aliunde confluat, *loco scammonij rhabarbaro vtendum.* Et si eueniat bilem esse affixam, vt hiera sit opus, ne vi calidorum lędatur patiens, *vel hiera est exhibenda cum aliquo refrigerante, vel post hieram exhibendum apozema refrigerans, vt est aqua hordei, vel cichorij.* Deniq; quoad adstringẽtia; hæc probãtur, dum aluus est liquidior, imminet dysenteria. Galenus c. 7. lib. 12. meth. probat *halicam, tostam in aqua, immistis granis mali punici: probatur etiam cremor hordei opsoniorum, probantur austeri fructus.* De alijs adstringentibus in fluxu alui dicendum.

Colica bilis.

1.

2.

3.

Si dolor intestinorum prodeat ab inflammatione probantur medicamenta Vacuantia, et Refrigerantia, præsertim si inflammatio sit feruidior. Quoad euacuantia, probantur & quæ exhibentur, & quæ immittuntur. Quoad exhibenda, Auicennas inter lenientia probat *medicamentum confectum e cassia, sebesten, syrupo violaceo solutum, & tamarindinis, dissolutis cum decocto vel hordei, vel endiuia.* Et si bilis exsuperet; Auicennas ascendit *ad scammonium, sed tempore opportuno, apparentibus signis coctionis: at tutius est rhabarbaro vti, cum cassia.* Per sedem probantur *infusa e cassia, oleo violato, cremore hordei, lacte, & sero:* hæc enim medicamenta & vacuant, & refrigerant. Quantum ad refrigerantia, et primum, quoad ea quę assumuntur, Auicennas probat *citrulos, aquam citrulorum, mucilaginem seminum psyllij,* & quæ in dolore colico, a bile citra inflammationem fuere proposita: excipitur autem frigidæ potio, quoniam internis inflammationibus nocet. Quoad ea quæ admouentur, eadem probantur, quæ dicta sunt in ventriculi inflammatione.

Colica ab inflammatione:

1.

Quoad dolorem a fecibus prodeuntẽ, probantur Emollientia, & calida atque acria expultricem Irritantia. Quoad assumenda, probatur *ius galli decrepiti, & oportet vt decoquatur, secundum Auicennam addito sale, metho. polypodio, & quandoque cum carthamo, Alexander vinum addit, vt medicamentum euadat iucundius. Probat Auicennas ius spinachiorum, prunorum. Alexander ascendit ad pilulas de euphorbio, & de plumbo, nam in plumbo est pondus, vnde descendit, & secum ducit feces.* Et in hoc malo ferme lethali, quia imminet vomitus stercoris, quidam sunt, nec improbandi, qui vtuntur *argento viuo, seu Mercurio per os, quia descendit. Quare in malo hoc contumaci est etiam confugiendum ad elaterium, ad antimonium, ad nucleos pineos purgantes: sunt enim efficacissima soluentia, & liberant homines a morte vicina.* Quoad ea, quæ infunduntur per sedem, probat Auicennas *clysteres confectos e maluis, althæa, fœnugraeco, furfuribus, caricis, & ex his paratur decoctum, cui additur saccharum rubrum, oleum amygdalinum,*

Colica ab alui fecibus retentis.

num, butyrum, pinguedinis, item ad irritandum expultricem sal & colocynthis. Et si feces vehementer resistant, probatur clyster administratus secundum modum ab Alexandro propositum, nisi adsit inflammatio. Quoad ea quæ applicantur circa vmbilicum applicabuntur *butyrum oleum amygdalinum, adipes, fel bouis; elaterium, vnguentum Agrippæ, vnguentum de cyclamino*. Et hæc de materia medicinali sanante.

III. Appropriata.

Quoad materiam remedij, respicientis proportionem intestinorum: e capite quarto libri 9. κ.τόπ. probatur *cochlea cruda, trita cum duabus cyathis, id est, ℥. xxvj. vel vini, vel aquæ. Probantur interanea gallinarum, trita, reposita in vas fictile: Ventriculum quidem gallinarum aliquando parui facit Galenus, non omnia intestina: & adspernari videtur in malis ventriculi, non intestinorum: vnde hoc medicamentum non est contemnendum*. Galenus præterea libro decimo simplicium, capite de stercore, in dolore colico sine inflammatione probat *stercus lupinum, & exhibet cum sale, & pipere, sed in colica frigida: nam in calida debet exhiberi cum aqua, vt puta ad ℨ. j. Auicennas probat intestinum lupinum: quia potest esse aliqua proportio inter intestinum, & intestinum. Dioscorides probat alaudam assam comestam. Auicennas in potu probat cornu cerui vstum, quod etiam medicamentum proponitur capite quarto, lib. 9. κ.τόπ.* Reliqua apud Aetium & Alexandrum videnda.

Diæta. Cibus.

Sequitur materia diætetica. Quoad cibum, de hoc dicendum vt respicit vitium, in Quanto, & in Quali. Primum ergo, vt respicit vitium in quanto, ad minuendum materiam, cum Alexandro abstinendum *carnibus*, si vires permittant: siquidem, vt monet Auicennas, vel ob doloris vehementiam, vel ob vacuationem, virtus quandoque ita languet, vt expediat exhibere *aquam carnis, ouorum vitellos, panem in iure, & vinum*. Secundo, si capiatur victus, vt dirigitur ad vitium in qualitate, cum dolor fiat a caussa modo frigida, modo calida: si a frigida, e capite vltimo, libro duodecimo, method. probatur *allium*, nam flatus discutit, & sitim non infert, vt sit rusticorum theriaca. Dioscorides ait, allium sitim parere: est enim calidum & siccum in quarto, e libro octauo, simplicium. At sciendum, allium ad differentiam ceparum sitim non excitare, quia cepa e libro septimo, simplicium, non modo est calida & sicca in quarto gradu, verum etiam est crassæ substantiæ. Quare cum Galenus loco citato loquatur de dolore colico, prodeunte e crassa & viscida pituita: cepa, dum agit in pituitam ob propriam crassitiem non dissipatur; sed agit in tunicas ventriculi, & sitim excitat. At allium, cum sit tenuis substantiæ, agens in pituitam, ob suæ substantiæ tenuitatem dissipatur: quare non agit in tunicas, & propterea sitim non excitat. Vnde si allium ingeratur in nudum ventriculum, non refertum pituita, sitim promouebit. Et hinc Galenus capite vltimo libro secundo, aliment. probat alium in corporibus non biliosis, sed pituitosis: Quare in colica frigida probatur allium crudum, in robustis corporibus: in reliquis coctum. Alexander probat *vsum porrorum in magna copia: item apium, asparagum, succum amygdalarum cum melle, & pipere: quibus etiam condienda est ptisana*, vt sic vim refrigerandi amittat (hic obiter notandum, ne in febribus ita alteretur ptisana, vt vim refrigerandi amittat.) Auicennas cibos condit aromatibus. Postremo, quoad dolorem a caussa calida; Alexander probat *ptisanam, si citra mistionem porri aut salis exhibeatur, quoniam sine sale refrigerat, & bilem abstergit. Probat etiam ouorum lutea: vnde obiter colligitur, ea refrigerare, & proinde in febribus exhiberi posse, contra aliquos. Probantur olera, vt lactuca, poma. Cucurbita improbatur: nam secundum Alexandrum vi quadam naturali colo aduersatur. Probantur pisces duræ carnis, ostra cochlea marinæ pedes bubuli, ventriculi suum, &c.*

Potus.

Quoad potum: in colica frigida Alexander probat *vinum album, tenue, non astringens, & generosum*: vnde capite vltimo, lib. 12. method. Galenus ait, ægrotum e meraciori vino bene habuisse. Alexander probat *vinum medicatum, siue anisatum, siue apiatum*. Quod si patiens vinum non admittat, Auicennas probat *syrupum de melle, cum speciebus*. Probatur etiam tunc potus a Rhasi propositus: verbi gratia, *si quis capiat mellis lib. j. aquæ lib. vj. & decoquat ad spissitudinem sulepi: deinde cuilibet libræ addat piperis puluerizati ℨ. ij. in panno ligati: post, refrigerato syrupo fiat expressio*. Aetius probat potum exiguum, licet homo sitiat; nam copiosa humiditas fauet pituitæ. Auicennas ad mitigandam sitim, probat *sulepum cum potu mistum*, nam ratione dulcedinis, potus magis penetrat. Et tandem in dolore a caussa calida, Alexander probat *aquam*, etiam extra accessionem. Et præterea abstinẽdum a vino, in colico ex inflammatione.

CAPVT XIIII.

De Vermibus intestinorum.

Nomen.

QVeadmodum Galenus cap. 7. lib. 1. κ.τόπ. a pediculis morbum pedicularem vocat: ita nos a vermibus vermicularem appellabimus. Cum autem vermis attinere possit ad plures corporis partes: nunc intelligimus, quatenus spectat ad intestina.

Generatio.

Generatur hoc malum, dum in intestinis creantur vermes, qui ita intestina afficiunt, vt corripiant morbo in numero aucto. Quare morbus vermicularis intestinorum, est numerus præter naturam auctus, prodiens a verme.

Definitio.

Forma est numerus auctus: nam in hoc morbo est generatio substantiæ, quæ antea non erat. cap. 8. lib. de morb. diff. & cap. penult libro 14. meth. Numerus auctus est morbus, quatenus est constitutio præter naturã, lædens operationes: nam huius suppositum vsque adeo male afficitur, vt facultas ad agendum impotens reddatur: omnis quippe morbus est læsio facultatis, quæ pẽdet e mala suppositi dispositione, & quę dependet a mala constitutione corporis patientis.

Subiectum.

Subiectum in hac finitione, est intestinum, ad differentiam morbi vermicularis aliarum partium. cap. vlt. lib. 14. meth.

Caussa efficiens.

Caussa efficiẽs est vermis: qua caussa numerus auctus præter naturam intestinorum, ab alio eorum numero distinguitur. Porro, cum vermis (e fine lib. 14 meth.) sit substantia, toto genere præter naturam, ea autem quæ præter naturam sunt: possint esse vel caussę, vel morbi, vel symptomata: statuimus, vermes esse caussam, & symptomata. Nam vermis habet rationem caussæ efficientis, sed contentiuæ, & ex vsu, quatenus concurrit ad constitutionem speciei morbi: ideoque est caussa efficiens, quæ gerit vicem formæ. Declaro. Et primum, si vermis capiatur, vt caussa cõtentiua ex vsu, qua posita, ponitur & ipsa constitutio præter naturam, qua remota, remouetur: secundum hanc rationem vermis est semper morbi in numero caussa, quia assiduo adest substantia, quæ ante non fuit: interdum vermis etiam caussa est angustiæ & constipationis, cum copia excedit, & replet. Et secundum hos modos vermis est caussa contentiua ex vsu: nam præsente verme, necessario est numerus auctus; eo absente, imminutus: id quod etiam statuendum est de verme præsenti copioso & replente, vbi tunc adest constipatio; eo autem absente, abest. Si autem capiatur caussa contentiua, vt concurrit ad constituendam speciem morbi; vermis concurrit ad constituendam speciem morbi vermicularis, quemadmodum sanguis concurrit ad cõstituendam inflammationem: sicuti enim hęc sine sanguine esse non potest; ita nec morbus vermicularis sine verme. Cæterum vermis etiam rationẽ habet symptomatis, quatenus est excrementum mutatum; nam si egrediatur

tur, egreditur quod non deberet secundum naturam egredi: si detineatur, detinetur, quod secundum naturę leges non erat detinendum. Iam etiam circa vermium caussas digredimur. Loquemur autem de verme viuente, cuius doctrina explicata, patet etiam de mortuo quid sit statuendum. Generatur autem vermis in intestinis, dum in his colligitur pituita, quæ calido prædita putrescit: vnde, dum calor pituitæ robustus agit in pituitam putrescentem, sole concurrente, procreatur animal vermiculare.

Caussarum vermium plenior consideratio.

Vermis, quid.

Quare vermis est animal vermiculare, toto genere præter naturam, in intestinis genitum, e pituita putrescente, a calido pituitæ robusto. Dicimus esse vermiculare toto genere præter naturam: vt pateat natura vermis; siue referatur ad naturam in communi, siue ad naturam humanam. Nam, vt refertur ad naturam in communi: non est elementum, non mistum, sed animal: & secundum Auicennam, non est animal muscale, sed vermiculare; quod idem potest in hac definitione, ac rationale in definitione hominis; denotat enim formam vermis, quæ quia latet, ita est circumscribenda. Si autem vermis referatur ad naturam humanam: est toto genere præter naturam: nam generatur substantia, quæ non deberet generari. Notandum cum Auicenna, si conferatur vermis cum materia adeo putrida, vt vermis ex ea generari nequeat; vermem minus obesse, quam materiam putridam: ideoque melius esse, vt e materia fiat vermis, quam vt materia remaneat secundum se puta, id est, insigniter putrefacta. Deinde diximus: intestinis genitum: ad differentiam vermium, qui extra intestina generantur, vt in auribus, & alijs partibus. Vermes lati solum in intestinis generantur, e ca. 19. lib. 5. de hist. animal. Cum autem sermo etiam fiat de verme lædente ventriculum, quæritur, an in ventriculo generentur vermes: Respondet Aristoteles cap. 3. lib. 4. metheor. vermes non fieri in cibi coctione, sed in segregata putrefactione in inferiore ventre, qui tamen aliquãdo sursum ascendunt. Galenus comment. aphor. 26. sect. 3. tradit, ascarides generari in extremo recti intestini; latos autem vermes generari in omnibus intestinis; rotundos magis in superioribus generari: nec vllam facit ventriculi mentionem. Ratio autem hæc est: Vermes fiunt concurrente materia humida, & viscida; humida, vt putrescat; viscida, vt obtineat calorem robustum: quæ cum desiderentur in ventriculo, non autem in intestinis; inde vermes non in ventriculo, sed in intestinis procreantur. Desiderari autem hæc in ventriculo, non in intestinis, patet: nam pituita in ventriculo est mista cum cibo, cum chylo, cum excremento & tenui, & crasso, ac residet in loco amplo: vnde, licet pituita putrescat in ventriculo, non tamen est particeps caloris idonei ad generationem vermium, tum quia ob mistionem aliarum materierum, & maxime excrementi serosi, non potest obtinere lentorem, vt calor robustus seruetur; tum etiam, quia ob loci amplitudinem pituitæ calor dissipatur. Contra, in intestinis pituita est secreta ab alia materia, & detinetur in loco minus amplo: vnde, quatenus est separata, non adest materia, quæ eius lentorem refringat; quare calor potens seruatur: maxime quia in intestinis minor est capacitas, & quia etiam spiræ reperiuntur, quæ caloris robori suffragãtur. Materia vermium e qua, est pituita putrescens: vnde Galenus commen. aphorism. 26. sectio. tertia ait, vermes fieri e putredine: & Aristoteles capite tertio, libro quarto metheor. ait, vermes fieri in segregatione putrefacta. Aetius dicit, in principio accessionum generari vermes, respicit enim ad substantiam e subiacente corruptione, id est, ad materiam quæ incipit putrescere; quare in principio morborum non fiunt vermes nisi primum materia incipiat putrescere, deinde addit Aetius, vermes generari in vigore, respiciens ad sub-

Locus generationis vermium; & nũ etiam in ventriculo gignantur.

Materia e qua, lumbricorum.

A stantiam, quæ putrescit ob malitiam morbi, vi cuius, vt calidi alieni, allicitur calor e materia, vt putrescat: tandem subdit, in declinatione vermes accipere substantiam e permutatione omnium in melius, idest, e materia minus putrescente, quam in statu. Vnde recte scribit Auicennas, satius esse, vt materia suscipiat formam vermis, quam vt remaneat vehementer putrida. Verum in putredine est latitudo: vnde secundum Auicẽnam, vel est putredo remissa, & tunc fiunt vermes rotundi; vel est vehemens, & fiunt ascarides, nam calor putredinalis magis viget in infernis intestinis; vel est in medio constituta, & fiunt vermes lati. Porro, materia putrescens a qua vermis generatur, est pituita: quæ ob humiditatem, & viscíditatem ad vermis generationem est idonea. Hic Paulus dicit, vermium omnium originem prodire e cruda & crassa pituita; putredini accommodata, idest, humida. Auicennas ait, vermium materiam esse phlegma, quod in intestinis calefit, &

B putrescit. Notandum autem phlegma, quia est in intestinis collectum, esse vermium materiam dupliciter: primo, vt seruat formam phlegmatis; secundo, vt degenerat in pus pituitosum, veluti in vlceribus: vnde si sanies in vlcere non sit pituitosa, non generatur vermis. E melancholia, bile, sanguine, non fit vermis. Melancholia enim est frigida & sicca: quare longinqua a proportione vitæ: nec adest calor potens in melancholia ad generandum vermem. Bilis autem ita est calida, vt ex ea non gignatur animal humidum; seu vermis humidus, ob contrarias complexiones: cum enim vermis sit moderate calidus, & magis humidus; a vehementi caliditate bilis ita consumitur humiditas, quæ etiam in bile est exigua, vt non possit vermis generari. Sed nec e sanguine generatur vermis: quia sanguini custodia est attributa, cum omnia membra vehementer sanguine egeant:

C præterea sanguis proportione respondet carni, ossi, idest, partibus viuentibus, quibus animal secundum naturam est donatum; non autem vermi: insuper sanguis ad differentiam pituitæ, nõ est materia quæ funditur ad intestina, & in eis remanet. Quibus verbis innuit Auicennas, sanguinem non facile putrescere, cum a natura custodiatur: &, si putrescat, non esse materiã idoneam, ad formam vermis suscipiendam, cum sit materia, mutari idonea in carnem & ossa, quorum natura est admodum diuersa a verme; nam vermis collatus ad naturam humanam, est toto genere præter naturam: adhæc sanguis non mutatur in vermem, quoniam non effunditur ad intestina, & si fundatur, non remanet; & si remaneat, grumescit, vnde ita refrigeratur, vt si subsequatur putredo, non sit particeps caloris, qui vermis opifex esse queat. Nec obstat, quamuis conspiciatur vermis quandoq; rubeus, quandoque flauus, interdum niger: nam id

D euenit, vel quoniam aliqua portio horum succorum cum pituita miscetur, vel quia a verme aliqua fit suctio. Nec obstat, quod Paulus dicit, interdum bilem vna cum lumbricis egredi: nam id fit, quoniam bilis petit vel ventriculum, vel intestina. Tandem in definitione diximus: a calore pituitæ robusto: hæc enim est caussa efficiens proxima; nam remota est Sol. Proxima hæc caussa proponitur ab Aristotele lib. 4. methe. cap. de putredine, vbi statuit, generari bestias, quoniam naturalis calor rei putrescentis, idemque discretus ab ambiente, facultatem habet cogendi ea, quę sunt excreta ab ambiente. Quare vermis fit, dum fit putredo a calore insito rei seu pituitæ putrescentis. Oportet autem calorem esse robustum: nam secus ab alieno calore ita dissiparetur, vt materia tota putresceret, nec in vermem mutari posset. Auicenn. hac de caussa dicit, vermem fieri a factore potenti. Et Galen. com. aphoris. 26. sect. 3. dicit, solam putredinem non sufficere ad vermium generationem: verum calorem plurimum requiri. Hinc cum Hippoc.

Caussa efficiens proxima.

pleuri

pueri adultiores corripiuntur vermibus, nam in valde tenellis, non generatur pituita ita viscida, vt sit particeps caloris ita intensi, vt generet animal. Hæc de definitione.

Differentiæ.

Quoad differentias: cum hoc malum sit numerus auctus præter naturam intestinorum, procedens a verme: Ratione formæ dicendum, numerum auctum esse vel Solum, vel cum Constipatione. Ratione subiecti dicendum, morbo corripi intestina vel Superiora, vel Infima, vel Media. Ratione efficiẽtis, sumendæ sunt differentię a verme. At cum vermis sit animal vermiculare, in intestinis genitum e pituita putrescente, a calore pituitæ robusto: ratione formæ, cum Aristotele cap. 9. lib. 5. de hist. animal. & Galeno commen. aphoris. 16. sectio. 3. tres sunt lumbricorum species: alij enim sunt Teretes, qui sunt longi, rotundi, graciles, & a nonnullis vocantur serpentes: alij sunt Lati; qui cucurbitini vocantur; nam adsimilantur seminibus cucurbitæ; & Galenus hunc vermem c. 77. li. 14. meth. vocat, quia certam fasciam longam & latam præsefert: alij denique sunt Parui, qui ascarides dicuntur, id est, escam rodentes. Auicennas quatuor species videtur recensere, attamen has tres solum proponit: nam per vermes rotundos & longos, intelligit primam speciem: per rotundos & breues, intelligit ascarides: per latos, siue sint longi, siue breues, intelligit secundam speciem, nam vermes lati & longi nil aliud sunt, quam connexus plurium vermium latorum, sed breuium. Ratione loci, in quo vermes generantur, ita sunt sumendæ differentiæ, cum locus ille sit intestinum; secundum Auicennam, longi & rotundi generantur in superioribus intestinis, & quandoque vltra cubiti longitudinem producuntur: vermes lati generantur in superioribus medijs intestinis, id est, in colo, & cæco; quamuis interdum gignantur in omnibus intestinis, vt extendantur ad ventriculum, & sedem; vnde quandoque, vt quidam referunt, longitudine æquant 30. pedes. Ascarides generantur in recto intestino, & magni non euadunt, quia vna cum fecibus excernuntur.

Ratione materiæ e qua; cum sit pituita putrida, a chylo separata; cum Auicenna tripliciter se habet: vnde, si exigua sit tum putredo, tum segregatio, vermes fiunt longi & rotundi; & hæc pituita viget in primis intestinis, in quibus pituita minus secreta est a chylo: & viget calor, vnde non admodum praua euadit pituita. Si autem summa sit putredo materiæ pituitosæ & segregatio, generantur ascarides; & propterea ascarides cum Auicenna generantur e deteriori materia, quæ in recto intestino exuberare solet. Si autem pituita medio modo se habeat, procreantur lati: & ob id dicit Auicennas, latorum esse vehementius putrescentem materiam longorum, hæc autem pituita redundat in medijs intestinis, & vsque adeo adhæret intestinorum tunicis, vt vermis veluti e tunicis enatus videatur. Hinc Paulus & Aetius dicebant, latos lumbricos esse quasi mutationem annatæ membranæ in vermem *quasi*: nam vermis nõ fit e membranis, sed e pituita, & e viscositatibus, secundum Auicennam, fixis in superficie intestinorum, vt membrana in vermem mutari videatur. Tandem ratione caussæ efficientis; cum sit calor potens; ab hoc non sumuntur differentiæ, nisi secundum magis & minus: vnde calor magis potens, generat vermem magis viuidum; minus potentem, minus viuacem.

Signa in genere.

Cum autem morbus vermicularis tanquam a caussa continente prodeat a verme: sufficiet de signis vermium dicere. In genere vermis indicatur ex effectu & caussis. Ex effectu, id est, e læsa functione, excunte mutato, & qualitate mutata. E functione: & primum e rixa, id est, temerario delirio: præterea ex horribilitate locutionis, ex emissione linguæ, e voce aliquando intercepta, ex insigni intestinorum dolore, eoque perforatiuo, e conuulsiuo motu; e scalptu narium, e dentium stridore in somno, e siti, ex ira aduersus expergefacientes, e pulsu imbecillo, e motu cordis prauo, vt cor veluti palpitare videatur. Quoad exiens mutatum, indicatur vermis e saliuæ expulsu in nocte, vnde os est humidum, e vomitu pituitæ non citra fœtorem, præterea e vermibus excretis, vt egestione alui sæpe liquida. Quoad qualitatem mutatam, indicatur vermis e ventris tumore, hydropico simili, e labijs per noctem humidioribus, per diem siccis, ex oris fœtore: (vnde etiam fœminæ agnoscunt vermes:) præterea e mutato oculorum colore. Quoad caussas: indicatur vermis, e prægressis caussis, quæ vermium opifices esse possunt. Horum signorum caussæ facile patent ex Auicenna, præsertim cum omnia signa pendeant a vi vermium putrilaginosa, quæ in consensum ducit cor, cerebrum, & ventriculum.

Signa differentiarum.

Quoad signa differentiarum, ratione formæ, cum sint vermes longi, lati, & ascarides: longi indicantur e dolore prope fundum ventriculi, ac si patiens mordeatur; indicantur etiam e noxa attinente ad ventriculum, verbi gratia, e nausea, siti cibi in appetentia, singultu, & difficultate degluttiendi. Lati indicantur e fame; nam alimentum absumunt, vnde tempore famis, symptomata intenduntur, indicantur etiam e deiectione simili seminum cucurbitę. Ascarides indicantur e pruritu ani, vnde patiens ratione pruritus se vehementer scalpit, & vi pruritus quandoque syncope oboritur. Quoad reliquas differentias; circa has non est laborandum: nam si capiantur a loco, in quo generantur vermes, dum cognoscimus vermes esse rotundos, cognoscimus etiam generari in superioribus intestinis, &c. Ita si differentiæ sumantur a materia e qua: dum patet vermes esse rotundos, constat etiam generari e materia, minus & separata, & putrida, &c. Si capiantur differentiæ ab efficiente, cum differentia sit solum secundum magis & minus: quemadmodum vermis procreatur a calore magis vel minus potente, ita cognoscimus has differentias e verme, vt est vel magis, vel minus viuidus: vnde magis viuax, magis mordet, & si, dum excernitur, magis mouetur, est etiam magis viuax. Medicus ergo vermes excretos inspiciat.

Indicationes.

Quoad præsidia: indicans ex vsu est vermis. Cum autem vermis sit animal genitum e pituita putrescente: ob id indicationes sunt sumendæ a verme, tum quatenus est animal, tum quatenus fit e pituita putrescente. Ideoque perpendenda species, vitium, & caussa generans. Quoad speciem, hæc duplex est: nempe animal & pituita: a quibus prodeunt præsidia determinata, quæ diriguntur vel ad vermem, vel ad pituitam. Quoad vitium ratione vermis, quatenus est animal, vitium spectat ad substantiam, quantitatem, qualitatem & motum. Ad substantiam pertinet, quatenus vermis est substãtia tum animata, tum in toto genere præter naturam. Quatenus est substantia animata & vita prædita, indicat remedium exanimans & mortiferum: vnde, cum vita seruetur ope substantiæ dulcis, & destruatur vi amaritudinis: iure Galenus libro 6. simp. capite de brassica, statuit, enecantia vermes esse amara: vt enim dulcia vertuntur in substantiam vermium, vnde vermes seruantur, ita amara, cum inepta sint pro vermium nutritione, vermes enecant. Nec præter rationem vermis, quatenus substantia animata, indicat mortiferum: nam vermis mortuus facilius expellitur, siquidem viuens, vicinas intestinorum partes apprehendit; mortuus autem cum fecibus vacuatur. Si deinde vermis capiatur, vt substantia toto genere præter naturam indicat, eradicans; Vitium quantitatis hoc loco perpendendum non est; cum remedium eradicans omnem quantitatem dissipet. Quoad vitium in qualitate; cum vermis sit calidus & humidus, indicat refrigerans & siccans. Quoad motum, hic duplex est:

I.

II.

alter

aliter, vt vermis petit ventriculum, & hinc sursum mouetur; vnde indicat retrahens infra, siue retractionis caussa sit, vt vermis fugiat, veluti dum amara supra vsurpantur; siue illa caussa sit, vt vermis non fugiat, sed alliciatur, veluti dum dulcia infra vsurpantur. Alter motus est, dum vermes fugiunt amara, vi quorum expedit, vt vermes interficiantur. Quare, cum vermis moueatur procul ab amaris, indicat attrahens ad amara, hoc autem est dulce. Quantum ad pituitæ vitium; vt putrida, indicat eradicans: &, si eradicari nequeat, vt copiosa, indicat minuens; vt humida, siccans; vt viscida, detergens; vt mouetur ad intestina, retrahens. Ratione caussæ generantis; sufficit perpendere præsidia, caussa pituitæ: nam nisi generetur pituita, vermis non potest generari. Vnde si, verbi gratia, pituita generetur ob ventriculi mala, ob ventriculi, scilicet intemperiem; huic contrarijs occurrendum, vt suo loco docuimus.

III.

Prognostica in genere.

Morbus hic non exigui est momenti, cum vigeat insignis vehementia essentiæ: est enim maximus recessus a naturali statu, tum ratione vermium, qui toto genere sunt præter naturam; tum ratione materiæ e qua, cum sit materia putrida. Quare ob insignem vehementiam essentiæ, non raro præter vehementiam dignitatis, subsequitur vehementia facultatis, vt patientes periclitentur. Vnde Paullus dicit, plerosque, nulla lumbricorum cura habita, a vermibus fuisse exesos, & conuulsos obijsse.

Prognostica differētiarū. 1.

Cæterum hæc mala intenduntur & remittuntur pro varia vehementia differentiarum, & patientis robore, ac imbecillitate. Cum autem huius vitij differentiæ capiantur a vermis forma, & materia pituitosa: expedit perpendere vim speciei, vitij, & caussæ generantis. Vnde quoad vermem; & primum quoad speciem, cum sint tres species; Auicennas statuit minus prauos esse ascarides; deteriores esse teretes; deterrimos esse latos & longos, nam si lati sint & breues his peiores sunt teretes. Ratio Auicennæ est: quia, licet ascaridum materia sit magis putrida, tamen minus periculum imminet, quatenus ascarides & parui sunt, & cum fecibus prompte expelluntur, & præterea a visceribus magis distant: nam, vt sunt parui, significant vitium in genere exiguum; vt cum fecibus facile expelluntur, significant vitium in quiete remissum, vt distant a visceribus, colligere licet, vehementiam dignitatis non esse insignem. Quod si vero contingat, vt ascarides sint magni, & diu detineantur: omnia secundum Auicennam sunt intensissima, succeduntque syncopæ & mortes. Dum enim ascarides vastiores euadunt, insigne est vitium in quantitate; quatenus autem diu detinentur, est vitiū vehemens in quiete: & vt syncopas pariunt, est insignis vehementia facultatis. Lati vermes si etiam sint longi, sunt deteriores longis & rotundis: quamuis enim in rotundis magis possit vehementia dignitatis quatenus generantur in supernis intestinis; tamen in latis & longis materiæ vitium in forma est vehementius: & similiter secundum quantitatem, & viscidita tem: & præterea, vt pertinaciter quiescunt: & tandem adest dignitas vehementiæ, cum lati attinere possint etiam ad superna intestina. Secus statuendum, si lati sint teretes. Et hactenus de prognostico a specie. Quoad vitium speciei; primum, si capiatur secundum substantiam, quatenus vermis est substantia animata; referri potest ad alium vermem, vel animatum, vel defunctum. Si referatur ad animatum, cum Aetio vermes rubri sunt peiores albis, quoniam rubri aluntur sanguine, & hinc probum alimentum consumunt; contra, albi nutriuntur pituita: & ob id in rubris locum habet vehementia insignior essentiæ, cum magis aduersentur naturæ vermes rubri, quam albi. Si autem vermis referatur ad mortuum; cum Aetio viuentes sunt defunctis deteriores: contra, cum Auicenna, defuncti sunt peiores viuentibus. Aetius respexit ad vehementiam essentiæ; ratio resistentiæ, aduersus non virtutem, sed medicamenta euacuantia: nam ægrius excernuntur vermes viuentes, vnde expedit illos interficere; quare vermis viuens, est signum vehementiæ insignioris ratione resistentiæ. At Auicennas respexit ad vehementiam essentiæ, aduersus virtutem, ratione materiæ e qua: nam quo magis putrescit materia; eo breuioris vitæ creantur vermes. Vnde vermis defunctus est signum insignis vehementiæ essentiæ, materiæ putrescentis, in corpore exsuperantis. Quoad vitium secundum quantitatem: patet, vermes maiores, & numerosiores, deteriores esse paruis, paucioribus: etenim, dum vermis est maior, vel numerosior, maior est recessus a naturali statu, & propterea insignior est vehementia essentiæ: quæ referri potest in virtutem, vt, magis lædit; & in medicamenta, vt magis resistit. Quoad vitium secundum qualitatem; vermis calidior est peior; nā est magis viuax, & hinc magis recedens a naturali statu; vnde adest vehementia essentiæ ratione virtutis, vt magis læditur, præsertim vt patiens magis mordetur. Et præterea adest vehementia essentiæ ratione præsidiorum, cum facile non cedant interficientibus medicamentis: quia scilicet vermes sunt magis viuaces. Quoad vitium in quiete; vermis est deterior, quo magis detinetur. Vnde dicit Auicennas, ascarides, si diu detineantur, esse periculosos. Quoad vitium secundum motum; perpendere oportet tempus, & terminum ad quem. Quoad tempus, cum Auicenna & Græcis fatius est, vt vermes generentur circa declinationem morborum, quam circa vel initia, vel vigorem: nam dum vermis inter initia egreditur, significat insignem putredinem, vt cuius natura intempestiue ad expellendum impellitur. Dum vero vermis in vigore egreditur, significat immodicā malitiam, vnde totis viribus natura nititur vermem expellere. At si circa declinationem, significat mutationem in melius. E dictis igitur colligendum, vermem inter initia egredientem, esse signum vehementiæ insignis essentiæ materiæ morbificæ: dum autem egreditur in vigore, esse signum insignis vehementiæ, & essentiæ, & facultatis: dum in declinatione egreditur, esse signum remissæ vehementiæ, tum essentiæ, tum facultatis. Quoad terminum ad quem, cum Galeno com. 18. lib. 2. prognost. melius est, vt vermes deorsum pellantur, quam vt sursum ascendant. Vnde pessimum, si moliantur ad peritonæum vermes: & si, vt Paullus notat, ex inguinibus erumpant. Quoad vitium speciei, vt dirigitur ad materiam e qua, patet malum esse periculosius, ut pituita hæret magis uel putrida, vel copiosa, vel viscida, vel quiescens: siquidem tunc essentiæ vehementia est insignior. Quoad caussam generantem, perpendenda hæc est caussa potissimum pituitæ: unde uario modo prognosticandum, pro uaria uentriculi conditione, ut alibi diximus. Verum addendum: propositas uehementias intendi, si cum uermibus annectatur uel febris, uel alui profluuium. Nam multiplex malum peius est quam simplex. Præterea, quoad febrem, febris primum uermium alimentum absumit, unde uermis magis affligit: secundo, cum calor febrilis uermem infestet, uermis redditur magis infensus. Tertio, febris, ut postulat frigida, prohibet calida, non permittit amara, quare est in caussa ut uermis non pereat, & hinc perseueret uehementia uermium, penes uitium secundum substantiam. Quarto, si febris sit putrida, cum uigeat putredo, exsuperat materia, e qua uermis producitur. Quare febris est signum multiplicis uehementiæ essentiæ insignis, & uermis, & materiæ e qua. Quoad alui profluuium, cum Auicenna fatius est, si uermes una cum fecibus exeant, quam si alui fluxus sit coniunctus: nam feces citra spirituum iacturam excernuntur; alui autem fluxus languorem inducit, præsertim

Ca. 57. li. 4.

2.

3.

sertim si fuerit fluxus alui sanguineus. Quare alui profluuium est signum insignis vehementiæ facultatis. Tandem vehementia quælibet insignis indicatur, & potissimum facultatis, si anhelitus sit frequens frigidus, intumescat corpus: & præsertim si oculi immoti conspiciantur, prorsus desperandum est, quia summa est facultatis vehementia.

Curatio. Chirurgia. Quoad præsidiorum materias: in hoc malo, venæ sectio non probatur; nam per venam sectam nec vermes, nec materia e qua, id est, pituita, euacuantur. At si forte cum hoc malo sit annexum malum sanguineum; probatur venæ sectio. Quod si aliquis obnoxius vermibus sit, propter copiosam pituitam, quæ in ventriculo generatur: probari possunt fonticuli in cruribus, ad præseruandum.

Pharmaceia. Phlegmagoga. Quoad medicamenta, hæc diriguntur vel ad Patientem non lactentem, vel ad Infantem exsugentem lac. Quoad patientem non lactentem; materia medicinalis est duplex: alia respicit Materiam e qua, alia Vermes. Respicientia materiam e qua, diriguntur ad Pituitam; & vel ad Vitia pituitæ, vel ad Caussam generantem: de quibus in sermone de intemperie ventriculi diximus. Nunc sufficiat admonere; si pituita tantum resideat in primis ductibus, præsertim probari *species hieræ*. Si autem etiam in toto abundet, probari *agaricum*; *non rhabarbarum (quod plerique vsurpant) licet enim hoc amaro suo prosit ad enecandos vermes; nocet tamen, vt allicit non pituitam, sed bilem: inde enim relinquitur pituita*, qua dominante, sopores, epilepsiæ, apoplexiæ, & mortes succedunt. Quare pro pituita in toto exsuperante probatur agaricus, nã huius vi educitur pituita, & cum Mesue egreditur etiam vermis: siquidem amaritudine agarici vermes pereunt; & ob vim soluentem, vna cum pituita egrediuntur. De vsu autem agarici in sermone de affectibus ventriculi diximus.

1. Necantia lumbricos. Medicamenta, quæ vermes respiciunt, sunt Interficientia, Allicientia, Eradicantia. Interficientia seu enecantia vermes; enecant vel Citra adstrictionem, vel Cum adstrictione. Si citra adstrictionem: sunt Calida, aut Frigida. Si cum adstrictione, adstringunt vel Leuiter, vel Insigniter. Calidis vtendum, si febris non inhibeat: frigidis autem, si febris vrgeat. Non adstringentia vsurpanda, si aluus non sit lubrica; probantur adstringentia, si aluus fluat; & si moderate fluat, leuiter adstringentia probantur; sin autem larga sit fluxio, adscendendum ad magis adstringentia. Calida interficientia citra adstrictionem, diriguntur vel ad Omnes vermes, vel potius ad vnicam speciem. Quoad priora, quæ respiciunt vermes indifferenter; Auicennas cum reliquis probat *abrotanum*, *costum amarum*, *citri semina & cortices*, *persicariam*, *persici folia*, *persicorum nucleas*, *scordium*, *magnas antidotos*, *sed antiquas*. Teretes vermes magis respiciunt, *absinthium vulgare*, *santonicum*, *cuius semina sacharo condita, sunt in communi vsu; hoc autem medicamentum & interficit vermes, ratione amaritudinis seminũ, & eosdem allicit ratione sacchari. Vti etiam possumus lupinis amaris*, *centaurio minori*, *ruta*, *hyssopo*, *sua*, *nasturtio*, *prassio*, *thymo*, *cymino*, *heliotropio minori*. *Democritus maxime probat stercus muris puluerizatum.* Latos magis iugulant, *anchusa*, *lauri bacca*, *cardamomum*, *nigella trita cum sale*, *filix mas & fœmina*, *quamuis filix fœmina in fœminis sit suspecta, quoniam e sententia Dioscoridis est caussa sterilitatis.* Ascarides ab iisdem necantur, a quibus lati.

Frigida enecantia sunt, *acetum*, *hordeum*, *sed cum cortice*, *cornu cerui*, *lactuca agrestis*, *succus citri*, *limonis*, *arantij medij saporis*, *sed sumantur hi succi e fructibus maturis: nam immaturi astringunt: probatur oxymeli*, *syrupus acetos. simplic. Aetius probat vermes terrenos siccatos*, *numero vij. cum sapa*, *aut cum mulsa*. *Probatur etiam radix graminis*, *quæ in communi est vsu; nam e libro sexto simplicium*, *hæc radix est frigi-* A *da*, *sicca*, *subdulcis*, *subacris*, *subacerba*: quæ frigida & sicca, aduersatur vermi calido & humido; quatenus est subdulcis, allicit vermes, ne fugiant ab interficientibus: quatenus est subacris, vermium humiditatem absumit: quatenus est subacerba, diu moratur; vnde efficaciter agit in vermes; nec aluum reddit stupidam, cum lenis sit astrictionis, præsertim cum sit subdulcis, subacris. *Probatur etiam oleum: unde cibi oleo potius sunt condiendi, quam butyro: contra clysteres parandi*: nam butyrum allicit vermes, ab oleo fugiunt: etenim, sicuti butyrum est acrimoniæ expers, ita oleum, e capite 18. libro 2. simplicium beneficio artis candidum reddatur, non est expers mordacitatis, siquidem mordax est portio olei serosa.

Quoad interficientia, quæ vna adstringunt, & primum quæ leuiter adstringunt, sunt *rosæ*, *cichorium*, *mastiche*, *cortex radicis mori*, *& cum Aetio absinthiũ*, B *portulaca*, *myrtus*, *sumach*, *plantago*, *&c.* Hæc de interficientibus. In quorum vsu notandum, quod vermes necantia non debeant balani forma administrari, nisi in ascaridibus. Præterea, si superiora intestina afficiantur, & vermes ad ventriculum adscendant; clysteres allicientes parari debent: si descendant, & affectio spectet ad intestina crassa; clysmis amaris vtendum, qui vermes attingere possunt: non autem glandibus amaris, quæ non vltra rectum intestinum possunt ascendere: ideoque in vermibus longis & rotundis locum habent balani allicientes: nam interficientes, quia non statim possunt vermes attingere, & in eos agere: faciunt vt sursum repant: quod in enematibus non metuendum, quæ contactu statim necant.

2. Allicientia. Quoad Allicientia: hæc locum habent, dum vermes viuunt: & plerunque interficientibus misceri solent. Accedunt autem ad calidum & humidum; C & sunt pinguia: vt *saccharum*, *mel*, *faui mellis*, *lac*, *butyrum*, *adipes*, *sapa*, *medullæ expertes acrimoniæ*. Porro, quoad vbi agendum: dum vermes in ventriculo subsistunt, allicientia non sunt per os exhibenda, sed per sedem, ne vermes ascendant. Glandes hoc in casu non debent oleo inungi, quod inimicum est vermibus, nec eos prolectare potest. Si vermes in ventriculo subsistentes ad os habeant impetum, & homo facile euomat; allicientia in ore sunt detinenda, non deuoranda, vt *saccharum*, *& os sæpe lacte colluendum*; vt alliciantur.

3. Expellẽtia. Expellentia & eradicantia, vt plurimum sunt amara; vt *aloe*, *eaque non lota*, *si robustus sit patiens*: *vnde maxime probantur species hieræ*, *item pilula Rufi & agaricus*, *carthamus*, *iris*, *decoctũ ebuli*, *epithymi: ascendere etiam licet ad veratrum nigrum & colocynthidẽ. Paullus etiam euphorbium & scammonium exhibet: ideoque nec rhabarbarum improbandum videtur.* Sed D notandum: scammonium & rhabarbarum, vt bilem

Cholagoga quatenus vsurpanda. allicentia, improbari in vermibus, quemadmodum supra diximus: probari autem, quatenus amaro, vermes interficiunt, acrimonia absumunt vermiũ humiditatem, & expultricem irritant. Quare si bilis in toto reperiatur, & vermes subsistant in primis vijs; hæc medicamenta probantur, vel citra minimã dosin, vel ad summum in minima dosi: quoniam enim non vacuare bilem, sed amarorẽ vermes necare est animus; iccirco subsistimus infra minimam dosin, qua non allicitur bilis, sed vermes iugulantur. *His addi possunt filia. Cum Aetio probatur oleum omphacinum*, ad ℥.j. ß. Quoad vsum licet summa sit actio vermium: non tamen simpliciter summa dosis soluentium exhiberi debet, & præsertim bilem ducentium: vnde rhabarbari summa dosis erit ʒ.j. scamonij gr.v. Præterea quoad *vbi iniucunda*, vt fel, possunt vmbilico aptari. Interficientia supra vmbilicum applicari debent, ne ascendant vermes, dum fugiunt medicamenta: at euacuantia ipsi vmbilico sunt imponẽda. Circa ascarides notan-

notãdum quoad vbi agendũ; posse per inferius amara administrari. Vnde Aetius quandoque ascendit ad *pastillos Andronios*, qui vehementer siccant, & materiam vermium, nimirũ pituitam, siccando absumunt.

De Victus ratione.

Diæta.

QVoad Dietam: notandum, an adsit febris, & alui profluuium, necne. Si enim nõ adsit; cum Auicenna probantur cibi calefacientes & siccantes, attenuantes, detergentes, expertes pinguedinis, & dulcedinis, & potius acres, vel acidi: hi enim cibi calefaciendo & siccando prohibent pituitæ generationem: siccanda aduersantur humiditati vermium; attenuando crassam pituitam attenuant; detergent viscidam dissipant, & vermes hærentes mouent: quatenus autem cibus est expers dulcedinis & pinguedinis, admitur vermibus alimentum. Vnde Aetius probat *allium: Auicennas probat ius ciceris, folia caulium, oliuas salitas, nuces siccas, amygdalas persica, feniculum sale & aceto conditum, cappares, carnes salitas, carnes columbi siluestris.* Victus tenuis improbatur: alias enim vermes magis rodunt intestina & ventriculum: ideo parum cibi, at sæpe exhibendum. Potus proportione respondebit. Quod si patiens febricitet; probantur *cibi parati ex hordeo, & cũ Aetio e ptisana, decocta cũ plurimo oleo omphacino.* Cibi condiantur *aceto, acido citri, &c.* Si annexus sit fluor alui; cum Auicenna cibi condiantur *rhoe opsoniorum, seu sumach. succo granatorum, omphacio, aceto ros. & simi bus.* Si aluus sit nimis auara; cum Aetio probatur *betica, cum decocto sebesten, ptisana cum copioso oleo omphacino.* Et his vtendum, si patiens non sit lactens.

De Lumbricis puerorum.

Cura infantum.

SI autem patiens sit infans lactens: diriguntur materiæ ad Nutricem, & infantem. Ratione nutricis conueniunt iam proposita medicamenta. Ratione infantis probatur *fel tauri, vel aliorum animalium, probatur aloe. farina lupinorum, mel:* Et hæc sunt applicãda vmbilico. Expedit enim *allium admouere prope os infantis. Aetius probat salis granum in ore detentum, vt liquefiat, & deglutiatur; nam vt acredi us, vermes statim subsident. Probantur glandes e melle.* Si pruritus vrgeat, cum Aetio ignitis lapidibus anus fouenda, quia pueri non possunt perferre pruritum. Incantamenta omitto; non enim ad rationalem medicum pertinent: & si quis scire cupiat, videat Sauonarolam in sermone de vermibus.

Hæc dicta sint de morbo vermiculari intestinorũ.

CAPVT XV.

De Alui seu intestinorum fluxu, in genere.

Nomen.

INtestina sunt instrumenta, per quæ egrediuntur excrementa crassa primæ coctionis, dum homo secundum naturam est cõstitutus. Quod si materia per hos ductus non secundum naturam egrediatur: oboritur illud vitiũ, quod vocant alui profluuium: quando scilicet per aluum egreditur materia, quæ non deberet egredi. Generatur hoc vitium, dum intestinis occurrit caussa morbifica, cuius vi læditur ipsorum retentio. Profluuium igitur alui, est exiens mutatum materiæ morbificæ; dependens a læsa retentione intestinorum. Forma est exiens: ad differentiam excrementi quod detinetur, vt contingit in alui stipticitate. Exiens mutatum dicitur; ad differentiam excrementi secundum naturam. Materiæ morbificæ; ad differentiam simpliciter fecum, quæ sunt excrementa secundum naturam.

Generatio. Definitio. Forma. Materia morbifica quotuplex.

Hæc materia morbifica, quæ egreditur necessario est minera; ad differentiam vaporis: nam si soli flatus erumpunt, non est alui fluxus. Porro hæc materia morbifica, est cibus, com. 13. lib. 2. prognost. cap. 12 lib. 1. de cris. Cibus autem bifariam perpenditur: primum, vt Non est mutatus; secundo vt est Mutatus in ventriculo. Si egrediatur cibus non mutatus; fit fluxus Leientericus, Cœliacus: vt differentia sit solum secundum magis & minus. Si autem cibus sit mutatus; mutatio consideratur secundum triplices coctiones. Quoad mutationem primæ coctionis: hæc materia est vel Alimentalis, in qua mutatur cibus in prima coctione: vel Excrementitia. Si alimentalis; fit fluxus Chylosus, quia chylus egreditur. Materia excrementitia primæ coctionis, est excrementum stercorosum, crassum: vnde appellant fluxum Stercoralẽ. Si consideremus hanc materiam, scilicet cibum, vt mutationem suscipit in secundã coctione: vel est materia Alimentalis, vel Excrementitia. Si alimentalis; est sanguis, quare fit profluuium sanguinis, quod largiori voce dicitur Dysenteria Si materia fuerit excrementitia; quandoque est Humor, quandoque Ichor. Per humorem intelligimus excrementum Biliosum; Melancholicum: per ichores, quemlibet siccum alimẽtalem: & dicitur hic fluxus Diarrhoea, communi voce profluuium. Si consideretur mutatio in tertia coctione, est materia vel Alimentalis, vel Excrementitia. Per alimentalem intelligimus materiam pinguem, pinguedinem, humiditates alimentales: vnde fit fluxus, qui dicitur Colliquatiuus. Si verò materia sit excrementitia, non potest esse nisi præter naturam: & solet in ea copia generari; vt, si defluat per intestina, excitetur profluuium alui. Hæc materia duplex est: alia pertinet ad solum Cerebrum: alia potest spectare ad Alias etiam partes. Ad cerebrum pertinet; quando excremẽtum tertiæ coctionis ipsius cerebri, quod vocant pituitam seu mucum, demittitur ad intestina: & appellatur profluuiũ Cerebrale, catarrhale. Ad alias partes spectare potest excrementum, sed potius internas, quando in harum partium abscessibus generatur copiosum pus, quod ad intestina fluit: & dicitur fluxus Purulentus. Sed accidit etiam interdum, vt per aluum reijciantur calculi, vermes: quos tamen nos non proposuimus: quia in fluxu alui præcipuas materias attulimus, cum quibus accidit quandoque, vt vermes & calculi sint coniuncti. Hæc de materia morbifica: & quotuplex ea sit. Iam explicandum est, quot modis materia morbifica peccet. Peccat autem in Substantia, Quantitate, Qualitate, & Vbi: cap. 2. & 6. lib. 8. de placitis. In substantia: si exiens corrumpatur, & acquirat formam toto genere præter naturam, quandoque remissæ, quandoque insignis actiuitatis: verbi gratia, si in febri pestilenti fiat fluxus materiæ pestilentialis: hæc enim materia suscipit mutationem secundum substantiam, & formam accepit maximæ actiuitatis: dantur enim gradus: ad quod interdum respiciens Galenus, dicit: febres pestilentes ab alijs differre, secundum excellentiam putredinis. Vitium in quantitate est: quando materia, collata cum ijs, quæ per os assumpta sunt, quantitate excedit. Vitium in qualitate, est in Prima, vel Secunda: in prima: vt si fiat fluxus materiæ calidioris, vel frigidioris: in secunda, vt si fiat fluxus materiæ immutatæ secundũ colorẽ, odorem, vel consistentiã. Tandem si motum perpendimus localem; seu lationem: quoties in fluxu materia præter naturam mouetur, dicitur peccatum in motu: vt sit fluxus Symptomaticus. Addimus in definitione: profluuiũ alui: ad differentiam profluuij aliarum partium.

Vitia materia morbificæ.

Caussa efficiens.

VLtimo dicimus: dependens a læsa retentione. Sermonem enim in præsentia habemus de symptomate secundo: ad differẽtiam primi, id est, læsæ actionis *(primum dicitur symptoma, quod immediate morbum sequitur: secundum, quod sequitur primum; vt hoc loco exiens mutatum. cap. 2. lib. 3. de caus. sympto.)* Retentio autem quia prorsus est in fieri, vt omnis actio, nihil indicat:

indicat; id eoque caussæ læsionis afferendæ. Retentio læditur, quando eius facultas frustratur. Frustratur autem primario facultas retentrix intestinorum, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læsio facultatis fit ob morbum, qui pertinet ad intestina: & vel occupat intestinorũ Tunicas vel Vasa. Si tunicas, est intemperies insigniter humida: vnde potissimum contingere solet cœliaca. Si ad vasa spectat: est morbus vel in Compositione, vel in Soluta vnitate. Si in mala compositione: pertinet ad Poros vasorum, & est diapedesis; sit fiat fluxus sanguinis per aluum, per diapedesin: vel occupat Orificia vasorum; & tunc fit profluuium sanguinolentum, per anastomosin. Si in soluta vnitate; fit fluxus sanguinolentus διαιρέσει. Error externus, est materia immodica, quæ non potest a retentrice detineri. Si facultas intestinorum retentrix secundario frustretur: id accidit, quia frustratur vel Expultrix intestinorum, vel Motrix, destinata a natura propter alui excrementa detinendum. Expultrix quandoque læditur ob Vlcus, vt fit in dysenteria, quandoque ob Inflammationem. Quibus vitijs existentibus, materia irritat expultricem: non quia habet vim mordendi; nec quod sui copia extendat; sed pondere; vt colligitur e cap. 13. lib. 3. facul. natural. vbi Galenus vult expultricem insurgere ad expellendum, non modo ratione morsus, vel copiæ, sed etiam ratione ponderis. Per pondus intelligit materiam, quæ propria ratione ob sui copiam, non deberet quidem aggrauare, sed aggrauat tamen, quia relata ad vires fit ponderosa: vt contingere solet, quando intestina sunt affecta vlcere, vel inflammatione. Præter morbos expultricis potest esse error externus: vt materia copiosa, mordax. Caussa denique lædens est motrix pertinens ad ani musculum; cuius officium est partem occludere, vt non assiduo excrementa reijciantur & expellantur: hic musculus si paralysi afficiatur, oboritur fluxus alui: & hac ratione retentrix intestinorum non propria ratione, sed ex accidenti frustratur.

Frustratio retentricis. 1. primario. 2. ex accidente.

Differentiæ. 1.

Cum sermo fiat de profluuio alui in genere: differentia debet capi a materia quæ fluit, a loco, vnde fluit, & a caussa efficiente. A materia fluente tot sumi possunt differẽtiæ, quot species & vitia materiæ morbificæ supra sunt proposita. Quoad locum, vnde fluit, materia fluit vel a Toto, vel a Parte: si a parte, vel ab Hac, vel ab Illa: & ab intestinis vel Supernis, vel Infernis. Quoad caussas efficientes, profluuium alui fit, quando frustratur retentrix, vel Propria ratione, vel ex Accidenti.

Signa differentiarum a materia.

Vitium hoc in genere patet. Quoad differentias, primo quæ a materia capiuntur: materia quæ egreditur, oculis subijcitur; an sit cibus qualis assumptus est, an chylus, an feces, & quæcunque alia materia. Quoad vitium: peccatum in substantia, id est, corruptio, cognoscitur e fœtore, supra naturalem fœtorem; e morsu: vbi enim corruptio & putredo, ibi calor extraneus, & materia mordax. Vitium in quantitate cognoscitur, si exeuntia sint in maiori quantitate, quam conueniat pro ratione assumptorum. Vitium in qualitate cognoscitur: verbi gratia, si materia peccet secundum caliditatem, ægri testabuntur in exitu se sentire materiam calentem; & præterea indicatur ex acrimonia: si materia peccet secundum frigiditatem, contra. Vitium in qualitate secunda facile patet, mutatio scilicet secundũ consistentiam, colorem, &c. Quoad vitium in motu locali, cognoscitur profluuium non criticum, sed potius symptomaticum, e mala tolerantia patientis, & quia in lotio coctionis indicia desiderantur. Quoad differentias termini a quo: materia fluit a toto, si prægressa sit totius corporis repletio, verbi gratia, si quis consueuerit pati fluxum sanguinis per hæmorrhoides, & hæc excretio post supprimatur, & sequatur profluuium sanguinis, præsertim melancholici: signum est materiã collectam in toto esse, & a toto fluere. Idem de parte statuendum: materiam scilicet potius ab hac parte, quam ab alia prodire, ob dispositionem partis, &c. verbi gratia, si quis copiosissimam habeat euacuationem per os, & per nares excrementi pituitosi cerebri, & cohibita hac euacuatione succedat profluuium alui pituitosæ materiæ, tunc cognoscitur prodire a cerebro. Et sic de reliquis. Caussa efficiens cognoscitur e proprijs vitijs, verbi gratia, si erunt signa humiditatis immodicæ, iudicandum est labefactatam retentricem facultatem. Cognoscitur autem humiditas, quia celerrime & citra morsum euacuantur, quæ ingeruntur. Si morbus pertinens ad retentionem sit diapedesis, vel anastomosis, vel diæresis, egreditur sanguis: de quibus in sermone de sputo sanguinis, cap. 6. lib. 2. Si hoc malum fiat vitio expultricis, aderit inflammatio, vlcus. Signa autem sunt, intestina his vitijs detineri, dolor, febris, &c. de quibus cap. de Dysenteria. Si vitium spectet ad facultatem motricem; aderunt signa paralysis illius musculi: de quibus alias: item inuitis ægrotantibus, & citra morsum egredietur materia.

Signa differentiarum a caussa efficiente.

Indicationes.

Indicationes vtiles, capiuntur ab Exeunte, & Efficiente. Ab exeunte, primo a peccato exeuntis materiæ: vt si vitium in substantia, eradicandum: in qualitate, alterandum contrarijs: in quantitate, minuendum: in motu, retrahendum. Ratione efficientis: si capiantur indicationes a morbis, quorum vi facultas frustratur, retentricis morbus, scilicet immodica humiditas, indicat siccum. Quoad morbum secundum vasa: diapedesis indicat densum; anastomosis, astringens; diæresis, agglutinans. Quoad morbos expultricis: si fuerit vlcus, patet indicatio: si inflammatio, itidem indicatio patet, e doctrina de tumore ventriculi. De paralysi musculi alias.

Prognostica.

In genere de periculo nihil certi potest statui.

Quoad differentias igitur formales; cum proposita sit materia, eius tum species perpendi debet, tum vitium. Quoad speciem: si est fluxus cibi non mutati, est admodum periculosum, quia materia est vehemens ratione dignitatis, scilicet ventriculi: quia læsa est actio principalis, nimirum coctio ventriculi. Adest etiam vehementia essentiæ, quia est insignis recessus ab excremento naturali. Adest vehementia facultatis corpus regentis: quia vbi cibus egreditur, quemadmodum assumitur, virtus ferre non potest. Ideo fluxus cibatis maxime est periculosus, & lethalis, si scilicet vires infirmæ sint, & fluxus diu duret. Fecum fluxus, non est admodum periculosus: quia in hac materia non est triplex illa vehementia. Similiter etiam discurrendum circa materiam exeuntem, quæ generatur in secunda, & tertia coctione. Notandum, cæteris paribus alui profluuium semper magis esse periculosum, quoties egreditur materia alimentalis, quam si excrementitia: vnde fluxus sanguinis periculosus est, maxime autem colliquatiuus. Quoad materiæ vitium, si est in forma, dum scilicet exiẽs est corruptus: profluuium satis est periculosum: præsertim quia adest vehementia facultatis: nam omnis materia corrupta, est maligna, mali moris, quæ duo pertinent ad vehementiam facultatis: cæterum intenditur hoc periculum, prout forma est maioris actiuitatis. Si vitium in quanto: maius periculosus, si in maiori copia egreditur: quia vbi maior copia materiæ, ibi maior recessus a naturali statu, maior vehementia essentiæ, & facultatis. Si vitium in qualitate, fluxus periculosior, ob vehementiam essentiæ, qui magis a naturæ modo recedit: verbi gratia, fluxus atræ bilis pessimus; quia peccatum in qualitate est insigne. Vitium in motu eo periculosius, quo maior impetus: tunc enim maior vehementia essentiæ. Quoad subiectum: profluuiũ est magis periculosum, si intestina superna afficiantur, quam si inferna: quia maior dignitatis vehementia. Quoad efficientes: si perpen-

perpendamus morbos, vt vehementiores sunt, ita fluxus periculosior. Si humida intemperies, non est ita desperandum: licet augeatur periculum, si hæc fuerit in habitu: quia adest vehementia essentiæ. Si in caussa sit diapedesis, vel anastomosis, est leuis vehementia: multo peius est alui profluuium, si sit diæresis. Quoad expultricem, si morbus sit inflammatio, pro vehementiori vel remissiori inflammatione varie prognosticandum. Similiter dicendum de vlcere: quemadmodum diximus de tumore, & vlcere ventriculi. De motrice, seu paralysi alias. (*In prognosticando respicimus ad vehementiam rerum præter naturam, & ad virtutem. Vehementia facultatis, non pertinet ad vires, sed ad res præter naturam. Quando enim consideramus vires, tunc consideramus res secundum naturam, prout scilicet virtus est robusta, vel imbecillis. Declaro: Si materia sit mordax, cuius ratione dolor excitetur, & alui profluuium: hoc non pertinet ad res secundum naturam, sed præter naturam, quia perpendimus materiam: quæ ita est mali moris, vt non regatur. Amplius vero in eodem subiecto proposito, dum ratione materiæ illius mordacis, excitatur animi deliquium, consideramus, an patiens sit iuuenis, vel senex, boni habitus, an mali, carnosus, an emaciatus: & hoc est respicere ad vires.*) In alui profluuio si vires sint imbecilliores, est periculosum. Ideo Hippocrates aphor. 12. sectio. 5. in tabidis fluxum esse lethalem dixit, quia in his virtus debilis. Et Galenus capit. 5. lib. 2. ad Glaucon. qui scirrho hepatis tenentur, si corripiantur alui profluuio, ait esse lethale, quia vires succumbunt. Ita ceteris paribus, magis periculosum est profluuium in senili ætate, & in puerili, quam in florente, quia vires citius collabuntur. Idem iudicium est de temperatura & habitu, quatenus sunt signa virtutis debilis, vel robustæ.

Curatio. Venæsectio.

Quoad venæsectionem; hæc non conuenit, nisi sanguis peccet. Sanguis autem in alui profluuio tantum peccare potest, vt habet rationem caussæ principalis, non vt habet rationem caussæ sine qua nõ; quia si posset sic peccare, esset etiam euacuandus. Declaro: Sanguis habet rationem caussæ principalis in profluuio sanguinis: quare aperienda vena, vt sanguis, qui præter naturam in intestina habet impetũ, retrahatur: nisi enim fiat retractio, periculum est, ne vires omnino collabantur. Ita etiam sanguis habet rationem caussæ principalis, in profluuio alui, quæ fit ob inflammationem intestinorum: quia inflammatio fit a sanguine, tanquam a caussa principali. In reliquis fluxibus, non potest sanguis habere rationem caussæ sine qua non; multo minus caussæ principalis: nam si fluxus sit materiæ biliosæ, vel pituitosæ; possumus his caussis occurrere citra euacuationem sanguinis; hic enim veluti frenum est, moderans succos calidos & frigidos. In nonnullis quidem affectibus vena secatur, gratia sanguinis, qui habet rationem caussæ sine qua non: verbi gratia, in frigida dyscrasia ventriculi hoc facimus, propter sequentem curationem: oportet enim ventriculo applicare medicamenta calida quæ attraherent a toto in ventriculum, si sanguis adesset; ideoque hic haberet rationem caussæ sine qua non. At in profluuio alui non applicamus attrahentia, nec calida, nec relaxantia; sed frigida potius astringentia. Et ob id semper ad fundamenta oportet respicere. Altimarus probat venæsectionem, sed non explicat, num semper, nec ne. Si sanguis peccet ratione qualitatis: sat est refrigerare, non euacuare: si ratione tenuitatis; crassefacere. Quandoque est vitium ratione quantitatis: ideoque minuere licet sanguinem per venæsectionem. Sed semper in quolibet fluxu alui, qui fit a sanguine principaliter concurrente, vitium est in motu; ideoque vtendum venæsectione: cuius beneficio non solum minuimus sanguinem, si copia peccet; sed etiam retrahimus ab intestinis. Quare si vires sint robustæ, vena secanda: sin minus, ad cucurbitulas confugiendum. Venæsectio & cucurbitulæ, sunt materia remedij vacuantis sanguinem; ideoque non indicantur in methodo medendi, sed extra methodum. In profluuio igitur alui, cum sanguis peccet, interdum ratione copiæ; semper autem ratione motus; prout vehementius est peccatũ, prout virtus robustior; ita etiam magis audacter vtemur venæsectione. Si non sit tanta vehementia, si vires dissuadeant, vtemur potius cucurbitulis. *Vsus.* Dum vena est secanda, non fiet euacuatio in magna copia: sed potius reuulsionis gratia pluribus vicibus est quid detrahendum. Quoad *quando*: oportet maxime festinare eadem hora: quia in profluuio alui a sanguine, principaliter indicante, adest præsentia sanguinis peccantis, & virtus non prohibet: sed in progressu facile prohibere potest, quia in fluxu alui, virtus non potest robusta manere. Quare etiam noctu, eadem hora qua cœpit fluxus, secari debet vena superior; quia vtimur venæsectione reuellendi caussa. Sed cum profluuium alui a sanguine duplex sit; vel citra inflammationem intestinorum, vel cum ea: Si citra, satius est pertundere cephalicam, tanquam remotiorem: sin adsit inflammatio, potius basilica scindenda. Probantur etiam cucurbitulæ scarificatæ, & non scarificatæ. Scarificatæ; quando non possumus venam secare: & hæ applicandæ sunt potius superioribus partibus; si non sit coniuncta febris, thoraci, dorso; si febris coniuncta sit, applicabuntur brachijs, & ibi ad libitum extrahi sanguis potest. Non scarificatæ cucurbitulæ diuersas obtinent facultates, pro varijs locis: Si applicentur supernis partibus, vel dorso, vel brachijs; vim habent reuellendi: & his vti licet, non modo in fluxu alui sanguineo, sed in quolibet fluxu, reuulsionis gratia. Si autem cucurbitula non scarificata applicetur abdomini; non permittit materiam fluxam egredi, vt Auicennas notat. Notandum ne sit affectus inflammatorius: neve sit corpus repletum. Quod de cucurbitulis non scarificatis, partibus supernis applicandis diximus, idem quoque de frictionibus & ligaturis statuendum, ad retrahendum, scilicet materiæ impetum.

Cucurbitulæ

Pharmacia

Quoad medicamenta: materia corrupta, eradicanda: copiosa, minuenda: mala qualitate affecta, alteranda, nimirum, tenuis incrassanda, impetum faciens retrahenda, reuellenda, deriuanda. Id quod vim habet eradicandi, potest etiam minuere, reuellere: verbi gratia, dum euacuatio fit sensibiliter per vomitum, per aluum, per lotium, & quandoque per sudorem. Quare in alui profluuio vti possumus *tamarindis, prunis, myrobalanis citrinis, cepulis, emblicis, nigris*; dũ institutum est, humores minuere per aluum: permisceri autẽ debent *rosæ, santala*: quia tamẽ in profluuio alui, cuiuscunque sit materiæ, necessario fit aliqua calidi innati dissolutio; præsertim dum euacuantia adhibemus, Ideo non improbandus *syrupus ros. solutiuus, qui dissoluitur in decoctione endiu. cum santalis. Probatur rheum, cũ santalis, rosis. Probatur aqua B. Virginis.* Et in fluxibus materiæ calidioris, *aquæ B. Virginis Veronenses, sunt optimæ*: quia minuũt materiam morbificam, contemperant succos acres, & (quod maximum est) non permittunt substantiam calidi innati dissipari. Si forte sit profluuium pituitosæ & salsæ materiæ; cum periculum immineat dysenteriæ, cum materia mordicare incipiens hæreat in intestinorum partibus; maxime probo vsum *aquarum Tettutij in agro Pistoriẽsi: si exhibeatur huius aquæ* ℔. ij. *vel* ℔. iij. *per quatuor horas ante prandium.* Nec erit præter rationẽ, si ante cibum exhibeatis aliquid, quod vim habeat corroborandi intestina, nimirum aliqua adstringentia, vt *quæ parantur erosis.* Materiæ propositæ sic possunt præscribi. *Recipe pulpæ tamarind. diaprunis non solut. ana* ℥ ß. *pulu. ros.* ℈. j. *cum succo ros. fiant boli.* Vel, *Recipe rhei mmacati* ʒ. j. *sacchari rosati* ʒ. iij. *fiat bolus.*

I. Vacuãtia per aluum.

In

In fluxu bilioso hoc medicamento vtuntur; sed rheo immaturo, cum sacchuro rosato; ne substantia calidi innati dissoluatur. Administrantur talia in forma consistenti; licet & liquida non improbentur. Quoad *tempus*: debetis quamprimū exhibere: quia adest præsentia indicantis: & in profluuio alui periculum est, ne dissoluantur vires. Quoad *vbi agendum*: interdum per os, interdum per sedem sunt immittenda; ratione diuersæ subsistentiæ: si enim intestina superna sint affecta, non est ita tutum per os exhibere soluentia.

II. Alterantia. Quoad alterantia; oportet varijs vti, prout multiplex esse potest materia. In præsentia notetur, si peccatum sit secundum substantiam; prodesse *salsam parillam, chinam, & antidotos recentes, dū homo correptus est lue Gallica, & adest alui profluuium*: tunc enim non desistendum a salsa, quia malum pendet a virulentia Gallica. Secundo notandum, vt cum medicamentis respicientibus varias materias, misceantur leuiter adstringētia; vt *rosi. cichor. absinth. agimonia, &c.* quia in fluxu alui necessario deperditur substantia calidi innati. Quare, si ratione materiæ morbificæ cogamur vti attenuantibus, laxantibus, hæc maxime nocent, nisi leuiter adstringentia misceantur. Tertio notandum, vt caueatis a dulcibus: hæc enim quia calida & humida, reddunt materiam fluxilem & laxam: potissimum ergo nocent, quando fluxus fit a calida materia, in corpore calido. Quarto notandum; si alui profluuium tussim iunctam habeat, abstinendum esse ab adstringentibus: si tussis non adsit, omnia leuiter adstringentia locum habere. Verumtamen, cum medicamenta adstringant, vel per crassam, vel per viscidā substantiam: dum adest tussis, admittuntur adstringentia, quæ viscidam habent substantiam; vt est *tragacantha, farina amyli, symphytum, plantago*. Quinto notandum, vt vtamur ijs quæ recipiunt *acetum*: & potissimum ab acri & copioso aceto est abstinendum. Formula huiusmodi sit: *Recipe succi sonchi depurati* ℥.ij. *pulueris salsæ* ℥.j. *tragacantha* ℥.ß. *sp. e santalis* ℥.ß. *Misce, & fiant boli.* Hoc medicamentum virulentiam gallicam, seu profluuium inde dependens, alterat; quia autem sonchus, & salsa parilla aperiunt atque laxant; pro corrigenda basi, & potissimum salsa, permisceatis ℥.ß. vel spec. santal. vel tragacāthæ. Quoad *vsum*, monet Auicennas, liquida nocere: potius formam consistentem prodesse.

III. Diuertentia. Vomitoria. Medicamenta, quæ respiciunt vitium materiæ secundum motum, quæ scilicet habent vim retrahendi, sunt medicamenta diuertentia, quæ scilicet per vomitum euacuant: quibus vti licet, si ventriculus non sit debilis. Vomitoria sunt præparanda *cum iuribus pinguibus, cum succo raphani*. Non licet vti valentioribus. Cauendum ab *oleo*: ne nimium relaxetur ventriculus. Sudorifera. Possunt etiam diuertentia esse medicamenta, quæ per sudorem euacuant. Extra licet vti *balneo moderate calido*. Licet inungere ventriculum *cum oleo anethino, chamamelino*. Totum inungere licet, excepto abdomine: propter laxantia enim, intestina plus iusto reciperent superfluitates. Si corpus febre affectum non sit, Auicennas ad sudorem prouocandum etiam probat *vinum aquosum*; non potu, nec pro vehiculo cibi, sed pro medicamento euacuante per sudorem. Differentia. Præterea medicamenta retrahentia possunt etiam esse deriuantia, idest, diuretica: vt sunt *serum, mel cydoniorum, lupuli, asparagi*. Non igitur præter rationem est, cum alterantibus misceri diuretica.

IV. Incrassantia. Oportet etiam vti medicamentis, materiam fluxilem, crassam reddentibus. Hæc sunt adstringentia, modo validiora, modo debiliora, pro tenuitate materiæ, & dissolutione calidi innati. Valentiora sunt, e cap. 5. lib. 5. method. *balaustia, hypocistis, rhus opsoniorum, acacia, malicorium, mespila, gallę*. Debilia; *manna thuris, cortex pini, terra sigillata*. In profluuio alui admodum pertinaci, medicamētum efficacissimum ad incrassandum proponitur ab Auicenna: & est *caseus antiquus salitus; qui sepe lauari & decoqui debet, vt prorsus euadat salis expers. Dosis* ℥.j. *cum succo cydoniorum*. Aetius & alij ad sistendum aluum probant *coagulum equi, & aliorum animalium: quod sane ita administrari oportet, vt e toto sal amoueatur*. Formula sit talis: *Recipe pulu. gallarum immat. rhois opsoniorum, myrtillorum ana* ℈j. *cum succo cydonorum, fiat pilulę & exhibeantur*. Extra hoc modo, *Recipe carnis cydoniorum* ℥.ij. *pulu. rof. spodij, boli Arm. ana* ℈.j. *ol. cydon. myrtini, ana* ℥.vj. *ceræ lotę cum vino austero.* ℥.ij. *Misce, fiat linimentum*. Circa *quando agendum*, Auicēnas ait: si fuerit alui fluor materiæ putris, & vires non sint debiles; non vtendum esse adstringentibus; quia talis materia eradicanda est: cogimur tamē interdū admiscere adstringentia, gratia calidi innati. Quoad opiatum, hoc est materia remedij, indicati a caussa morbifica, vt peccat vel caliditate, vel tenuitate: ea tamen ratione, vt vtrumque vitium secundum essentiam sit vehementissimum: vbi enim talis est materia, infestant longæ vigiliæ, adest dolor. Opiata. Opiata autem sunt, *Philonium Roman. requies Nicol. pilulę de cynoglosso, antidoti recentes, &c.* quæ Auicennas probat, quia materiam tenuem crassefaciunt, vigilias mitigant, sensum obtundunt. Sed hæc solent debiles vires exstinguere: fateturque Auicennas, se quēdam vidisse defunctum e suppositorio opiato. Proinde permittens adesse oportet, nimirum vires robustas: nam si calidum innatum secundum qualitatem fiat debile, exstinguetur ab opiato. *Vsus.* Summa dosis opiatorum erit ℥.j. *Tempus*: cum adest præsentia indicantis, idest, materia iam proposita; & virtus permittit. Quare non expectandum est, vt materia morbifica, quæ est vehemens secundum propriam essentiam, acquirat vehemētiam ratione facultatis, vt fiat animi deliquium: ideo non est differenda administratio opiatorum. Quoad *Vbi*, possunt administrari per os, & per sedem.

Diæta. Diæta medicamentis respondebit. Auicennas improbat dulcia, salsa, acria: & cum cibis miscet moderate adstringentia, magis vel minus, prout necessitas postulare videtur.

CAPVT XVI.

De Leienteria.

Nomen. Qvamuis plures sint species alui fluxus: de duabus tamen solum agam: quibus recte intellectis, iter ad reliquas curandum patebit facillimum. Per leienteriam intelligimus omnem fluxum, in quo id quod assumendo ingreditur, citra mutationem expellitur; siue hic fluxus procedat ex intestinis tātum; siue etiam simul e ventriculo. Generatio. Generatur hoc malū, dum aliquid præter naturam occurrit intestinis, ita vt retentio auferatur: vnde quod ingreditur intestina, affatim, & non mutatum exit. Definitio. Lienteria ergo est fluxus alui esculentorum non mutatorum; dependēs a retentrice abolita intestinorum. Genus est fluxus alui: quod contrahitur per differentiam: proprerea diximus; esculentorum non mutatorum. Per esculenta non mutata, cum Galeno com. aph. 1. sect. 6. intelligimus cibum: vt si quis comedat carnem vitulinam, eandem nondum in chylum mutatam deijciat. Præterea per esculenta non mutata, intelligimus etiam chylum. Si enim non intestina solum lędantur, sed etiam ventriculus; cibus egreditur: at si læduntur sola intestina; egreditur chylus, sed permanens non secretus a fecibus.

Caussa efficiens. Postremo diximus: dependens a retentione abolita intestinorum: quod colligitur e cap. 2. libro 6. loc. affe. com. aph. 22. sect. 3. com. aphor. 12. sect. 4. comm. aphor. 1. sect. 6. & cap. 11 li. 1. de cris. c. 2. l. 3. de symp. caus.

caussæ. In qualibet leienteria frustratur facultas retentrix: & vel Primario, id est propria ratione; vel Secundario, propter vitium expultricis. Retentrix vel Labefactatur, vel Impeditur: Labefactatur ab intemperie frigida & humida, vel sine materia, vel cum materia pituitosa, frigida: & hæc est exquisitissima leienteria. Addit Auicennas interdum præcedere intemperiem calidam, cuius ratione retentrix mortificatur; quando nimir. ob vehementiam caliditatis dissipatur substãtia calidi innati, & hinc succedit frigiditas. Quæ autem sint caussæ intemperiei frigidæ & humidæ, item pituitæ acidæ, diximus cap. de intemperie ventriculi. Impeditur retentrix, secundum Aetium, quando intestina afficiuntur cicatrice, quæ solet succedere dysenteriæ. Et in hoc malo chylus tantum eijcitur; non autem cibus nondum mutatus. Hæc potius notha est leienteria. Galenus comm. aphor. 1. sect. 6. non reprehendit antiquos, qui hanc leienteriam proponebant; sed eos, qui credebant hanc solã esse caussam leienteriæ. Egreditur ergo chylus, cum non possit permeare ob densitatem cicatricis: & talis exit, qualis in intestina ingreditur. Expultrix facultas læditur ab vlcere: dum enim materia petit partem exulceratam, irritat expultricem, quæ insurgens ita agit, vt retentrix secundario lædatur. De caussis vlceris, in vlcere ventriculi diximus. Quoad alteratricem, hæc labefactatur ex accidenti: nam cibus exit incoctus, quia non retinetur, sed cito deijcitur, si enim retineretur, etiam concoqueretur.

Differentiæ

Differentiæ sumuntur potissimum a materia, quæ egreditur, & a caussa efficiente. Materia est Cibus, vel Chylus. Efficiens, est retentrix frustrata, vel Primario, vel Secundario. Si primario; vel læditur ob intemperiem frigidam & humidam; vel impeditur ob cicatricem & densitatem. Secundario, ob vitium expultricis, id est, ob vlcus.

Signa.

Læuor intestinorum in genere facile cognoscitur, ex egressu veloci esculentorum non mutatorum. Oculis etiam conspicitur materia: cum cibus vel chylus egrediatur. Quoad differentias a caussa efficiente. Si retentrix labefactetur, egreditur cibus; si impediatur, chylus; & prægressa est dysenteria, cicatrix. Si vitium sit in expultrice, signa sunt vlceris.

Indicationes

Porro, supponentes indicationes generales, de quibus in alui profluuio diximus, tantum specificas proponemus. Igitur, quoad vitium retentricis, si labefactatur ob intemperiem frigidam & humidam; oritur indicatio calefaciendi & exsiccandi. Si annexa sit pituitosa materia; patet quid indicet. Si retentrix impeditur ob cicatricem, & densitatem, oritur indicatio rarefaciendi, & si coniuncta sit durities, emolliendi. Quoad vitium expultricis; locum habet vlceris indicationes: de quibus ca. de vlcere ventriculi diximus, & infra etiam dicemus.

Hic fluxus in genere admodum est periculosus, ratione dignitatis: præter quam enim quod læditur retentio, etiam concoctio ex accidenti læditur. Est insignis vehementia essentiæ; nam exiens plurimum recedit a naturali statu; cum enim feces egredi deberent, egreditur cibus, vel chylus. Sæpe etiam adest vehementia facultatis: nam vires ferre non possunt egressum cibi vel chyli, vnde mala tolerantia, & leipothymia facile sequuntur. Quoad differentias a materia: Leienteria est periculosior, si egreditur cibus, minus, si chylus: dũ enim cibus egreditur, vehementia dignitatis est intensior, quia læditur ventriculus, non tantum intestina Et est etiam maior vehementia essentiæ: nam ab excretionibus secundum naturam magis recedit cibus non mutatus, quã chylus. Quoad caussam efficientem, leienteria admodum periculosa est, si retentrix propria ratione lædatur. Cum autem retentrix possit labefactari, & impediri si impediatur; malum fere incurabile, quia cicatrix densitas non potest e toto amoueri. Licet vero ratione cicatricis hic fluxus e toto sit incurabilis: nihilominus tamen homo ita affectus, diutius viuere potest; quam si retentrix labefactata sit in caussa mali: nisi enim breui & primo tempore curetur, fieri non potest, vt homo diu viuat; quia dum cibus non mutatus egreditur, succedit atrophia. Si impediatur; chylus non totus egreditur, quia cicatrix non occupat tota intestina: vnde chylus permeare potest per illa loca, quæ cicatrice non sunt obducta.

Curatio. Lenientia.

Vena in hoc malo secanda non est, quia potius defectus est sanguinis. Notandum circa communia medicamenta, ratione retentricis; si verbi gratia; leienteria fiat ab intemperie, sed cũ materia, hæc euacuanda est: non enim semper astringendum est, sed considerandæ caussæ. Exhiberi ergo potes *mel. ros. solutiuum, & potissimum biera. verbi gratia, ℞. sp. hierę ʒ.ij. pul. absinthij ℈. ß. cum melle rosa. solut. fiant boli.* Cum autem leienteria fieri possit, ob vitium vel expultricis: quibus medicamentis potissimum communibus, vtendum sit, dum læditur retentrix; iam docuimus. Si autem fiat vitio expultricis; nimirum ob vlcus: vtendum *syrupo rosa. solutiuo, vel manna cum sera chalybeato.*

Præparantia.

Quoad præparantia; si retentrix lædatur; materiæ exhibendæ sunt *cum saluia, mentha, cum diatrionpipereon;* ratione pituitosæ materiæ. Contra, si oriatur vitio expultricis, dandum *decoctum e soncho, hepatica, hordeo:* ideoque frigidis hic vtendum, sicuti caussa retentricis, calidis. Ob id diligenter oportet cognoscere veras caussas malorum.

Purgantia.

Notandum autem in leienteria, & cœliaca affectione: (tantum enim differunt secundum minus:) non vtendum esse vehementer purgantibus: quare non licet vltra proposita ascendere. Quæ autem medicamenta materias per lotium euacuent, in generali fluxus doctrina proposuimus.

Medicamẽta specialia.

Quoad leienteriam ob vitium retentricis, retentio vel labefactatur, vel impeditur. Labefactatur ob intemperiem frigidam & humidam: quare occurrendum calefacientibus & siccãtibus: de quibus egimus in sermone de ventriculi dyscrasiã frigida & humida. At si impediatur ob cicatricem Aetio vtẽdum

Cicatricem attenuanda.

acribus, valde attenuantibus: verbi gratia ℞. *oxymeli scill. mellis rosa. ana ℥.ß. spec. diatrionpiper ʒ.j. conserue e flor. malu. ʒ.iij. succi cydoniorum ʒ.ij. Misce, pro aliquot vicibus.* Oxymeli hic ponitur, vt cicatricis densitas attenuetur. Mel rosarum idem præstat, sed minus efficaciter: & præterea beneficio rosarum est in caussa, vt non ita fluat medicamentum. Adduntur species diatrionpiperon, ad efficaciorem operationem & rarefactionem. Conserua e floribus maluæ additur, gratia emollitionis. Tandem adiungitur cydoniorum succus, vt medicamentum moram trahat, & ratione moræ fiat actio. Quia autem interdum contingit, vt cicatrice hac existente, corpus ita sit constitutum, vt calida ferre nequeat; propterea hæc corrigenda sunt cum aliquo refrigerante, quod interim attenuandi ac detergendi vim habeat: vt est *hordeatum, cremor hordei.* Vel iam proposita medicamenta propinate; & postea aliquid hordei exhiberet. Si leienteria fiat vitio expultricis: medicamenta peti possunt e c. de vlcere ventriculi: item e c. sequenti de Dysenteria.

Diæta proportione respondeat. Et proinde si labefactata sit retentio; occurrendum cibis calefacientibus & siccantibus. Si autem fiat leienteria ratione cicatricis; oportet vti cibis extenuantibus, rarefacientibus: vnde Aetius probat cibos acres, & cum aromatibus. Si fiat ratione vlceris, ratione expultricis: cum vlcus fiat a materia calida & mordaci; cibis frigidis occurrendum.

CA-

CAPVT XVII.

De Fluxu alui sanguinolento.

Nomen. PEr fluxum alui sanguinolentum, cum Galeno c. 4 lib. 3. de cau. symptom. intelligimus omnem alui fluxum, in quo sanguis egreditur: nimirum, fluxum Hepaticum, Dysenteriam, Tenesmum; dummodo sanguis per aluum egrediatur. Generatio. Generatur, dum aliquid morbificum & præter naturam occurrit venis intestinorum; cuius caussa sanguis ibi non retinetur, sed per aluum egreditur. Definitio. Vitium igitur hoc est fluxus alui sanguineus, dependens a læsa retentione venarum intestinorum. Genus est alui fluxus: quid contrahitur per vocabulum sanguinis; ad differentiam aliorum alui fluxuum. Per sanguinem autem intelligimus & purum, & mistum, etiam cum reliquis succis excrementitijs.

Caussa efficiens. Addimus; dependens a læsa retentione venarum intestinorum; ad differentiam hæmorrhoidum. Læditur autem retentrix ob morbum, vel in Mala compositione, vel in Soluta vnitate. Mala compositio est diapedesis, idest, immodica raritas tunicarum venarum in intestinis: item anastomosis, idest, immodica apertio orificiorum venarum. Soluta vnitas dicitur diæresis, quando vnitas venarũ in intestinis soluitur, c. vlt. lib. 5. loc. aff. cap. vlt. lib. 3. de cau. symptom. cap. 2. lib. 5. meth. Diapedesis. Sanguinis serosi & ichorosi distinctio. In diapedesi egreditur sanguis serosus; qui ob tenuitatem facile egreditur. Per sanguinem autem serosum, non intelligimus ichorosum: sanguis enim serosus est potius frigidus; & est verus sanguis, permistus cum serositate, idest, cum excremento tenui, quod generatur in coctione prima, seu ventriculi. Sanguis autem ichorosus est qui ob caussam aliquam calefacientem vertitur in ichorem: ita vt portio illa ichorosa sit feruens, calida; e qua fiunt erysipelata, febris synochus, vel cum, vel sine putredine. In præsentia igitur per sanguinem serosum, intelligimus frigidum, aquosum, vergentem ad aliquam albedinem, vt similis sit loturæ carnis animalis recens mactati. Et generatura iecore frigidiore: quod sua frigiditate non potest segregare serum a vero sanguine. Anastomosis. In anastomosi egreditur sanguis vel copiosus, vel acris atque mordax: talis enim sanguis orificia venarum resecare potest. Copiosus sanguis generatur a iecore calido & humido, e bonis & copiosis cibis: vel colligitur, suppressa aliqua consueta vacuatione, quemadmodum etiam colligi potest, quoties artuum aliquis est abscessus. Et hunc fluxum vocant cruentam dysenteriam. Acris sanguis generatur a iecore calido vehementer, ita vt in passiuis potius annexa sit siccitas, quam humiditas. Hæc autem caliditas vel est propria, vel ex accidenti. Propria; dum iecur a principio generationis redditum est calidius; vel etiam dum effectum est calidius, sed citra obstructionem. Ex accidenti; quoties iecur calidius redditũ est, propter obstructiones: vnde color iecoris intenditur; generatur sanguis mordax; & impeditur etiam transitus sanguinis per venam cauam, qui propterea truditur ad venas intestinorum, earumque orificia recludit. Diæresis. Quoad diæresin; soluta vnitas potest fieri, ratione vulneris, ruptionis, contusionis. Sed hæc ad chirurgos pertinent. Nos in præsenti diæresin perpendimus, vt fit per modum abrasionis, quemadmodum in exulceratione. Hæc exulceratio vocatur Dysenteria intestinalis: & si occupet rectum intestinum, dicitur Tenesmus, vbi non tantum sanguis egreditur, sed adest etiam fere assidua excernendi cupiditas, eaque sæpe inanis. Caussa est materia mordax: vt capit. de vlcere ventriculi diximus. Hæc autem materia, vt traditur comm. aphor. 26. sect. 4. abradit, primo pinguedinem, deinde superficiem internam intestinorum; tandem veram intestinorum substantiam. Species huius materiæ colligi possunt commentar. aphorism. 12. sectio. 3. & com. apho. 26. sect. 4. Sunt autem bilis, flaua scilicet & atra: ideoque etiam bilis media inter flauam & atram; item pituita salsa; sanguis acris; & sanies. Et, si tenesmus a flatu oriatur; est nothus tenesmus.

Differentiæ. Fluxus sanguinolenti differentiæ sumuntur a Sanguine, a Loco, & ab Efficiente. 1 Sanguis vel est Purus, vel Permistus: vel peccat Copia, vel Qualitate: Si qualitate, est tenuis, vel acris. Quoad locum: prodit a venis intestinorum Supernorum, vel Infernorum. Caussa efficiens est vel Mala compositio, nimirum diapedesis, aut anastomosis, vel Soluta vnitas, seu diæresis.

Signa. Diognosis ab hæmorrhoidibus. In genere hoc malũ facile cognoscitur. Sed oportet distinguere fluxum hunc sanguinolentum, ab hæmorrhoidibus. Si igitur fluxus sit hæmorrhoidalis, egreditur sanguis syncerus: adestque tensio, & tumor aliquis circa venas: quandoque etiam orificia illarum venarum reclusa esse apparent. His absentibus, iudicandum est, sanguinem effluere a proprijs intestinorum venis. Quoad differentias, quæ a sanguine summuntur; 1 Si sanguis copia tantum peccet; egreditur ruber; & illico concrescit: & egreditur sine dolore, quia non est mordax. Si autem fuerit serosus; egreditur satis tenuis, non rubicundus, sed leuiter admodum rubeus, instar loturæ carnium animalium recens mactatorum: non concrescit, ob permistum serum: & egreditur sine dolore, quia nondum est particeps acrimonię; estque potius frigidus, quam calidus. Si egreditur sanguis acris, cognoscitur e flauitie; & quia cum aliquo dolore egreditur, habet enim vim mordicandi. 2. Quoad differentias a loco; e cap. 2. lib. 6. loc. aff. cognoscitur, sanguinem erumpere a partibus superioribus, si mistus appareat cum excrementis; in eo enim transitũ fit mistio: præterea pinguedo vel nulla excernitur, vel admodum exigua; ad hæc clysteres non iuuant. Si horum opposita adsint; dicendum, sanguinem effluere e venis inferiorum intestinorum. 3. Quoad differentias efficientis; Si caussa est diapedesis: sanguis exit serosus, vel aquosus, sine dolore. Si anastomosis: egreditur sanguis copiosus, rubore infectus, aliquando acris, cum mordacitate aliqua. Diæresis cognoscitur e dolore, quia soluitur vnitas; adhæc quia egreditur aliqua sanies, in dysenteria enim sanies generatur. Cæterum, cum diæreseos, & proinde dysenteriæ caussa possit esse multiplex; nimirum bilis flaua, atra, salsa pituita, sanguis acris, & sanies in abscessu genita: hæ materiæ cognoscuntur e fluxibus prægressis: verbi gratia; si fluxus bilis flauæ prægressus sit, & subsecuta dysenteria, facilis tunc est coniectura, hanc dysenteriam originem ducere e flaua bile. Idem de reliquis est iudicium. Potissimum saniem in caussa esse deprehenditur, si prægressus est abscessus.

Indicationes. Præsidia sumuntur a Morbis, a Caussis, & à Virtute. Quoad morbos: diapedesis indicat densans: anastomosis, angustans: diæresis, vniens. Quoad caussas: Diapedesis producitur a sanguine seroso, quare hic inaniendus, deriuandus ad renes: cum per renes portio illa serosa potissimum sit euacuanda. Adhæc, cum hic sanguis generetur a iecore potissimum frigido: oportet iecur calefacere. Anastomoseos caussa est sanguinis, vel copiosus, qui indicat minuens; vel acris, qui indicat attemperans. Et cum gignatur a iecore calidiori, indicatur refrigerans. Diæreseos caussa est succus abradens: qui euacuandus: sanguis fluens arcendus, siue per reuulsionem, siue per deriuationem. Reliquæ diæreseos & vlcerum indicationes accuratius pertractantur cap. de vlcere ventriculi. Quandoque in diæresi, & proinde in dysenteria coniunctus est dolor, qui indicat calidum, vel tenuis substantiæ, vel viscidæ; aut frigidum: de quibus alibi copiose diximus. Virtus indicat alimentum.

Prognoſt. In genere de periculo nihil certi ſtatui poteſt: fluxus enim alui ſanguinolentus interdum rariſſime remouetur: interdum remouetur a ſola natura, ſine medicamentis; vt teſtatur Galenus capit. 2. lib. 2. loc. aff. Quoad ſanguinem, qui egreditur; Si, verbi gratia, ſanguis peccat copia, fluxus eſt minus periculoſus: nam minor adeſt vehementia, & ſecundum eſſentiam, & ſecundum facultatem. 1. Si ſanguis ſeroſus exeat, fluxus magis eſt periculoſus: quia intenſior eſt vehementia eſſentiæ, & facultatis: vehementia quidem eſſentiæ maior, quia ſanguis ſeroſus magis recedit a naturali ſtatu, quam ſanguis ſola copia peccans. Adeſt vehementia ratione facultatis: qui dū ſanguis alimentalis generatur ſeroſus; virtus non ſuſtinet ſanguinis euacuationem, quia eſt exiguus. Intenditur etiam periculum, quia generatur ſanguis ſeroſus ob intemperiem frigidam iecoris. Si acris egrediatur ſanguis: fluxus periculoſior eſt, quam dū egreditur copioſus; Sed minus idem eſt periculoſus, quam dum egreditur ſeroſus; ratio pendet a vehementia eſſentię; non enim debet ſanguis acris eſſe, ideoque magis a natura recedit, quam copioſus, minus quam ſeroſus. Præterea maior eſt receſſus, ſi iecur eſt frigidius, vt dum ſanguis ſeroſus exit; quam ſi calidius, vt dum acris exit. 2. Quoad differentias a loco, reliquis paribus, fluxus eſt magis periculoſus, ſi materia prodeat a venis inteſtinorum ſuperiorum: nam e parte rerum præter naturam, maior eſt vehementia ratione dignitatis, & facultatis: ratione dignitatis, quia ſuperiora inteſtina ſunt digniora, vtpote quæ diſtributioni chyli ſunt deſtinata: ratione facultatis, nam dum fluxus eſt in tenuibus inteſtinis, dolores ſunt vehementiores, quia non ita facile ſuſtinentur; idque præſertim ob conſenſum, quem cum principibus partibus obtinent maiorem, quam craſſa. 3. Quoad differentias ab efficiente, cæteris paribus, facilius tollitur diapedeſis; difficilius anaſtomoſis; adhuc difficilius diæreſis, quia hic eſt vlcus, quod ſi magnum fiat, etiam lethale eſt malum, commēt. aphor. 26. ſect. 4. 4. Notandum autem in vlcere inteſtinorum augeri & minui periculum pro vehementia cauſſæ abradentis, vt diximus de vlcere ventriculi: Si enim fiat ab atra bile, actum eſt; ſi eſt cancroſum, lethale: nam ſumma eſt vehementia eſſentiæ; & ſic de reliquis. Virtus quo debilior, eo malum periculoſius. Vnde ad vires reſpiciens Galenus comment. aph. 43. ſect. 6. ait; ſi lienoſi afficiantur dyſenteria longa, ſubſequi aut hydropem, aut leienteriam, aut mortē; quia virtus eſt debilis. Hinc etiā comm. aphor. 23. ſect. 7. ait: a detectione ſyncera difficultas inteſtinorum, malum: nā & cauſſa praua eſt, & virtus debilis. Item cōmen. aph. 3. ſect. 6. ait: in longis difficultatibus inteſtinorum inediæ e faſtidio, malum; & cum febre, peius: hæc enim ſignificant virtutem debilem.

Curatio. Venæſectio. Quoad materiam chirurgicam; dum ſanguis vehementer peccat, & vires permittunt, vena ſecanda eſt. Hinc Alexander in dyſenteria, ſi ſit inflammatio cū dolore, ſi corpus iuuenile, boni temperamenti, & vires permittant, ſique malum oriatur a primitiua cauſſa; venam brachij ſecat, & ſanguinem euacuat ad ℔ ij. Nam ſi hæ conditiones in vnum non concurrant: cum eodem Alexandro, potius per vices, & copia exigua ſanguis euacuandus. Actius etiam interdum venam ſecat: & quidem plus mittit ſanguinis, ſi maxima inflammatio; & præſertim ſi cohibita ſit conſueta euacuatio. Porro cum fluxus pendeat vel a diapedeſi, vel anaſtomoſi, vel diæreſi: oportet ſcire quid agendum in quolibet vitio, circa vacuationem ſanguinis. In diapedeſi, vena ſecari non debet; quia ſanguis bonus eſt exiguus: adeſt ſanguis ſeroſus, qui potius diureticis vacuandus eſt, non per venæ ſectionem. Præterea, vbi ſanguis generatur ſeroſus, iecur eſt frigidum: non ergo magis debet refrigerari per venæ ſectionem. In anaſtomoſi, ſi ſanguis sit copioſus, venæſectione detrahi debet, & in magna copia: ſin acris ſit ſanguis, poteſt etiam ſecari vena, ſed non in tanta copia; ſic enim primo euacuabitur ſanguis acris, ſecundo ex accidenti refrigerabitur iecur calidius. Quoad diæreſin; ſecanda eſt vena, ſi diæreſis originem ducat a ſanguine mordaci, & prætetea ſi annexa ſit inflammatio, cum hæc propriè fiat a ſanguine. Quoad *tempus*: ſtatim in prima viſitatione vena ſecari debet, quia in fluxu vires cito poſſunt reddi debiles. Quoad *vbi*, probatur potiſſimum, vt cubiti vena ſecetur; quia non modo fit ſanguinis euacuatio, ſed etiam reuulſio: & ſic occurrimus nō tantum ſanguini copioſo, acri, ſed etiam ſanguini, qui præter leges naturæ mouetur. Cucurbitulæ, & alia, alibi dicta ſunt.

Pharmaceia Ad diapedeſin medicamenta. Quoad medicamenta; in Diapedeſi oportet vti diureticis, & calidis: diureticis, propter ſanguinem ſeroſum; calidis, propter frigiditatem hepatis. Quare medicamenta parentur e *ceterach, aſparago, origano, feniculo, cum vere cicerum, hoc modo. ℞. pulu. ceterach, aſparagi, origani, feniculi, ana gr. v ij. urin. cicerum ℥. viij. Miſce.* Cauſſa iecoris refrigerati vtendum *cyphoide, magnis antidotis, trochiſcis de abſinthio, eupatorio: maxime probatur decoctum ſaſſafras*. Cauſſa loci affecti, ad partem denſandum, vti poſſumus *clyſtere confecto e vino auſtero, cum verbaſco, & nucibus cupreſſi.* Quibus etiam extrinſecus fomenti forma vtendum.

Ad anaſtomoſin. In anaſtomoſi vtendum medicamentis, quæ reſpiciunt ſanguinis caliditatem & motum. Quare in hoc caſu (non in omni ſtatu) vtendum *aquis Beatæ Virginis*: quæ ægrum interficerent, ſi fluxus prodiret a ſanguine ſeroſo, per diapedeſin. Vti etiam poſſumus *ſero lactis chalybeato, cum ſemine melonum.* Vel, *℞. ſucci endiuiæ depurati ℥. ß. pul. roſ. ʒ. ij. coral. rub. gr. xv. miſce, pro vna vice.* Gratia inteſtinorum, vtendum *clyſtere compoſito ex aqua Beatæ Virginis, vel e ſero chalybeato, cum vino auſtero, additis roſis, & ſucco plantaginis. Verbi gratia. ℞. puluer. roſat. ʒ. j. ſucci plantaginis ℥. vj. aquæ Beatę Virginis, vini auſteri ana ℥. v. miſce pro clyſmo.* Vino hic vtimur ratione moderatæ alicuius caliditatis, ad conſeruandum calidum innatum: eſt tamen auſterum, quia etiam oportet occurrere anaſtomoſi.

Ad diæreſin. Quoad diæreſim: vtendum medicamentis, quæ reſpiciunt Succum mordacem, exulcerantem: & quæ diriguntur ad Vlcus, & ad Dolorem: nam in dyſenteria quandoque dolor acerbiſſimus patiētes cruciat. I. Vacuantia. Quoad ſuccum igitur mordentem, ſi hic fuerit bilis flaua, oportet hanc vacuare: quare probatur *ſyrupus roſ. ſol. tamarindi, potiſſimum cum caſſia, pruna Damaſcena: (quæ Alexander probat:) ſerum lactis chalybeatum.* His flaua bilis euacuatur, nec augetur mordacitas, nec diæreſis curationi officit. Si fuerit pituita ſalſa, exhibeantur *myrobal. Kebula, cum melle roſato ſoluto*. Sed quia pituita ſalſa eſt mordax: debetis hæc medicamēta diſſoluere, vel *cum ſero, vel cum hordeo*, cum detergentibus, & potiſſimum etiam refrigerantibus. Si materia fuerit atra bilis, probantur *myrobal. nigræ, ſyrup. viola. ſolut. cum ſero, ratione caliditatis*. Si autem vlcus fiat cancroſum, hæc cum prædictione exhibebuntur: eſt enim lethale, & curari non poteſt. Si materia mordax ſit ſanies, vt in abſceſſibus: probatur *mel roſatum ſolutū, mel viol. ſolu. cum ſero lactis.* Quoad *vſum*: hæc euacuantia quamprimum ſunt exhibenda: niſi enim hæ materiæ mordaces euacuentur, prohibent vlceris agglutinationem.

II. Ad vlcus. 1. Mundificātia vlcus. Porro, ratione vlceris, medicamenta eſſe debent Mundificantia, Implentia, Agglutinantia. Mundificantia leuiora ſunt. *furfures, hordeum, lupini, fumaria, mel crudū mel roſatum, mulſa, orobus, parietaria, amygdalæ amaræ, ſerum lactis, aqua Beatæ Virginis*. Vehementiora ſunt, *praſſium, gentiana, aqua oliuarum ſalitarum, aqua piſcium ſalitorum: quidam addunt vrinam.* Vehemētiſſima ſunt quæ proponuntur a Galeno

no c. 5. l. 9. *κατὰ τόπ. charta combusta, calx viua: non extincta: cadmia, sandaracha, squama æris, sulphur, æs vstum: & inter composita, trochisci de charta combusta.* In dysenteria igitur his vti possumus, pro vlcerum discrimine: debilioribus, in minori vlcere; vehementioribus in grauiori. Pastilli modo citati, ita fiunt: *℞. charta combusta ℨ. x. sandarachæ, auripigmenti, squamæ æris, aluminis scissi, calcis viuæ omphacij, ana. ℨ. v. croci, opij ana ℨ. ij. conterenda côterantur, cum vino myrtino, fiant pastilli.* Hic fortia corriguntur: ne vlcus fiat corrosiuum ob acria medicamenta, miscetur omphacium, quod prohibet vlteriorem corrosionem. Præterea Galenus calcem exstinguit, cum succo plantaginis, ob eandem intentionem. Conficit medicamentum cum vino myrtino adstringente, & prohibente corrosiorem. Interdum loco vini, vtitur decocto rosarum. Respiciens ad dolorem, qui in dysenteria esse solet, quia ab acribus medicamentis exacerbari possit, ideo permiscet opium: pro cuius correctione crocum addit. Quoad *vsum*: fortioribus in pauca quantitate vtendum. *Modus & tempus* patent. Quoad *locum*: pro substantia mali in intestinis tenuibus, vel crassis, vti debemus medicamentis; obseruantes, vt fortiora non per os exhibeantur, sed tantum per inferiora. Implentia cauitatem sunt, *sarcocolla, mastiche, bolus Armena, cortex thuris, cum vino styptico.* Quib. supra & infra, vti licet: si infra: addere possumus *consolidam, siue tutiam.* Nec est abs re, hæc medicamenta diluere *cum cremore vel alica, vel cochlearum, vel testudinû*. Agglutinantia proponuntur a Galeno c. 7. l. 4. meth. &c. de vlcere ventriculi. Hæc vim habent siccandi, astringendi: vt, *balaustia, galla, malicorium, rhus opson. rosa, cum decocto cydoniorum, myrtillorum, rubi,* & nisi inflammationis sit suspicio, *cum vino etiam austero. ℞. baccarum myrti ℨ. j. mala cotonea mediocria numero ij. aquæ ℔. v. scobis, seu limaturæ corticis vel loti arboris, vel pini ℨ. ij. ß. fiat decoctio ad tertias.* Cum Aetio licet hoc medicamento vti etiam in potu: exhibet, quantum homo bibere potest. Sed licet etiam infundere per clysterem.

i. implentia.

ij. Agglutinantia.

III. Ad dolorem.

Caussa doloris licet vti anodynis: quæ triplicia sunt, proprijssima, propria, & impropria. In dysenteria proprijssimis vti non possumus, quia & calida sunt in primo, & tenuis substantiæ, ideoque vim habent laxandi: in fluxu autem laxare non licet. Probantur igitur anodyna propria, & impropria: hæc frigida sunt; illa substantiæ viscidæ. Propria sunt *seuum caprinum, quod est magis stypticum, quam hircinum, licet hircinum magis resoluat.* Probatur etiam *adeps suillus*, qui vtrumque seuum superat in mitigando dolore: quia autem non habet vim stipticam, non licet eo syncero vti, sed aliquid adstringens, & magis condensans permiscendum. Ad quod fundamentum respiciens Auicennas, vtitur *butyro, sed cum sanguine draconis,* Gal. c. 1. l. 12. meth. probat *succum tragi, & seuû hircinum: ceratum rosatum, mitigat dolorem, roborat: præterea addi potest cremor hordei,* vt medicamentum aliqua e parte accedat ad improprie anodynum, ratione alicuius, sed exiguæ frigiditatis. Probatur *cremor alicæ, ius arietis, ius castrati.* Ad mitigandum dolorem præstantissimum est, quod conficitur *e iure intestinorum brutorum. Sicut etiam probatur ius confectum e testudinib. ex anguillis, e cochleis. Omentum castratorum animalium optimum est.* Pro clystere ita ordinabitur: *℞. seui hircini ℨ. ij. ouum integrum, iuris intestinalis ℨ. viij. misce pro clysmo.* Sal non imponendus. Non inijciatur clyster admodum calidus. Possumus etiam inunctione vti: *℞. butyri ℨ. ß. seui hircini ℨ. vj. sanguinis dracon. ℨ. j. olei mastichini, cydon. ana ℨ. ß. Misce & fiat inunctio.* Fomentum: *℞. decocti tragi, hordei, alicæ, ana ℨ. ij. olei mastich: ℨ. j. myrtini ℨ. ß. fiat optima conquassatio, & pannis infusus applicetur abdomini.* Quoad improprie anodyna, probatur *mandragora, hyosciamus, papaueris semina, capita, & opium ipsum.* Sed notandum, circa *quando agendum*, nô vtendum esse his medicamentis, potissimû quæ opium recipiunt, nisi dolor sit vehementissimus, & vires possint sustinere; interdum enim ne suppositoria quidem ex opio ferre possunt. Post vsum horum, *vt Philonij, vel similium, intestina abluenda sunt cum vino*, vt corrigatur detrimentum, & frigiditas, quæ ab opiatis induci solet.

Anodyna digerentia.

Anodyna frigida.

Ad dolorem in tenesmo.

Quantum ad dolorem in tenesmo, potissimû probantur suppositoria. In dysenteria autem omnino studendum, vt homines præseruentur a tenesmo: nam in descensu materiæ acris vix fieri potest, vt non subsequatur tenesmus. Ideo fiat *suppositorium e seuo hircino*: Potissimum autem iuuat, si vel paretur insessus vel fiat euaporatio *e decocto florum verbasci, cum butyro, cum caulibus.* Vrgente dolore, addantur etiam *capita papaueris. V. G. ℞. flores caulium, flores verbasci, ana M. j. capita papau. albi. numero viij. butyri ℨ. iij. aquæ ℔. vj. fiat decoctio ad quartam partem, & fiat euaporatio.* Potest etiam administrari fomentum: *℞. chamameli, tapsi barbati ana M. j. flo. calendulæ M. ß. fiat sacculus, qui calefiat ex aqua feruente, vel e vino optimo, si caussa sit frigida, sedique admoueatur.* Præterea in caussa frigida, *lignum nucis aut cupressi bene calydum podici applicetur*: quod sane opê ferre solet haud mediocrem. Si dolor & egerendi conatus vehemens, sit, ac superioribus nihil cedat, *balanis e seuo aut pinguedine, cum cera, miscenda sunt narcotica, vt philon. athanasia, &c.*

Victus ratio.

Diæta varia esse debet, pro discrimine caussarum: respondebitque medicamentis, verbi gratia si fiat fluxus ob diapedesin, *vinum* est exhibendum, si ob diæresin, nequaquam, cum sit dysenteria, feruor & inflammatio in intestinis.

CAPVT XIIX.

De Hepatis affectibus: & primum de Hydrope.

Iecinoris affectus præcipui.

SAnguificatio respicit vitam, non meliorem vitam. Sanguificatricis autem facultatis instrumentum legitimum, est sola iecoris constitutio. Ideoque vitia illa excutiemus, vi quorum male habet iecur secundum constitutionem. Per constitutionem intelligimus temperamentum iecoris, & compositionê. Non loquor de calore innato, seu de spiritu innato: (sunt hæc duo synonyma:) quia hic spiritus non est verum instrumentum huius facultatis; quamuis sæpe Galenus dixerit, spiritum seu calorem innatum esse animam, aut primum animæ instrumentum. Ratione têperaméti iecoris, agemus de Hydrope: ratione compositionis, de obstructione: ex his reliqua vitia facile patebunt.

Nomen.

Hydrops ita nominatur, quia necessario in hoc malo peccat materia serosa, aquosa, in omni hydropis specie.

Generatio.

Generatur hoc malum dum iecori aliquid præter naturam occurrit; vi cuius ita læditur sanguificatio, vt producatur materia, quæ sit opus quoddam præter naturam: quæ, dum propellitur in cauitatem abdominis, sui præsentia ita replet cauitatem, vt abdomen augeatur. Hydrops igitur nihil aliud est, quam tumor inferioris ventris, procedens a serositate.

Definitio. Forma.

Forma est tumor: qui in hydrope quandoque est morbus; quandoque symptoma. Si enim magnitudo hæc aucta, est caussa læsæ operationis; est morbus; sin minus, symptoma, quando scilicet tumor in abdomine partus est, vt non lædatur actio abdominis, sed & musculi abdominis, & reliquæ partes, suo officio fungantur. Quod si tum forte aliqua actio lædatur, est ex alia caussa. Subiectum proprium est venter inferior, ad differentiam partium aliarum, & hydropis capitis, seu ventris supremi, & hydropis thoracis. Per ventrem inferiorem, intelligimus vniuersum abdomen.

Caussa efficiens est materia serosa.

Efficiens caussa, est serosa & aquosa materia: sicut

sicut enim nomen huius vitij indicat, necesse est, vt magnitudo fiat a materia aquosa. Caeterum hæc materia aquosa non semper superat; nec fieri potest vt sit syncera: habet enim materiam flatulentam & pituitosam congenitam. Discrimen autẽ est, quia quandoque materia aquosa prædominatur, quandoq; flatulenta, quandoque pituitosa: prima species vocatur Ascites; secunda Tympanites; tertia Anasarca. Hæc materia, secundum Galenum cap. 2. lib. 3. de sympt. cau. est prauum opus, insequens læsam sanguificationem. Quamuis enim iecur materiam puram gignat; nihilominus sæpe fit, vt ob suum robur & præstantiã opus genitum in se non contineat, sed expellat. Expellit autem in hydrope in abdominis cauitatem, & spatium illud potissimum quod est inter peritonæum & intestina; non ad cauitatem intestinorum, sic enim non fieret tumor, sed materia per aluum egrederetur. Læditur autem iecoris sanguificatio, quia eius facultas frustratur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum; interdum, quia ab obstructione impeditur: potissimum autem quia labefactatur facultas ob intemperiem, quæ est morbus, habens rationem caussæ efficientis tumorem, sed remotę, non proximæ. Labefactatur autem facultas sanguificatrix, quia substantia propria intemperie afficitur. Per propriam substantiam intelligo id, quod passim Galenus vocauit proprietatem substantiæ, capit. octauo, libro tertio, de symptom. causs. quia sanguificatrix pro proprio domicilio habet hanc proprietatem iecoris. Substantiam appello propriam, quia ita est peculiaris iecoris, vt in reliquo corpore nulla sit substantia, quæ similis sit substantię iecoris: quemadmodũ enim domicilium facultatis visiuæ est humor crystallinus: ita facultatis sanguificatricis sedes est propria iecoris substantia. Quod si quis dicat vniuersum iecur esse domicilium sanguificationis; nec is male dicit; quia sanguificatio fit a propria iecoris substantia, & a toto iecore, vt vtrumque ad hanc actionem concurrat: quemadmodum & Philosophus dicit, non pupillam videre, sed oculum totum: actio enim est suppositorum; & ideo dico, vtrumque concurrere, tum propriam substantiam, tum iecur totum; vt *Quod*, concurrit substantia iecoris propria, tanquam quid præcipuum, ad edendum sanguificationem, nõ tamen perfectam: at vero totum iecur concurrit, vt *Quod*, non ad inchoandum, sed ad perficiendum [illegible]. In proposito malo labefactatur facultas, quia redditur intemperata propria iecoris substantia; cum hæc sit illud præcipuum, quod concurrit vt agens, sed per tẽperiem, tanquam proprium instrumentum. Hæc autem intemperies frigida tantum esse potest, non calida: nam flatus, aquositas, & pituita, sunt opera frigida; quæ, ceu effectus, testantur suorum principiorum naturam. Effectus sunt frigidi: ergo etiam calor est imbecillis, & intemperies frigida, cap. 3. lib. 5. de loc. affect. Flatus etiam generari posse ab intemperie calidiore, non negamus: sed hoc non fit læsa facultate, verum ob errorem externum. Hæc intemperies frigida solet esse humida; interdum est sicca, vt in ætate senili. Et hæc intemperies, quandoque habet congenitum iecoris tumorem frigidum, scirrhosum: imo necessario perseuerante hepatis scirrho, hydrops succedit. Porro intemperies frigida, modo intensior est, modo remissior. Semper generatur materia serosa; quia non potest esse hydrops, nisi sit aqua: verum si intensa est iecoris frigida dyscrasia, generatur aquosa materia exsuperans, vnde ascites fit: si remissior fuerit frigiditas, materia pituitosa & flatulenta dominantur. Hæc vero frigiditas interdum primam originem habet in iecore; interdum primo alias partes occupat, moxque iecori postea impertitur: verbi gratia, primo excitatur intemperies frigida in iecore, ob potum frigidiorem, hinc plus iusto refrigeratur iecur. Ob immodicum etiam sanguinis fluxum, iecur refrigeratur. Præterea interdum ob immodicatum iecoris caliditatem hydrops succedit, vt in præseruatione tunc egeamus frigidis: (nam in cura calefaciendum, quia hydropis materia fit a iecoris frigiditate.) Potest autem iecoris frigiditas etiam a caussa calida produci; quia cum violentia dissipatur calidum innatum iecoris, vt frigidum euadat. Insuper frigiditas hæc aliquando in alijs partibus primo oritur: verbi gratia, quando hydrops fiat a scirrhoso liene: tunc enim non fit, quia materia producitur a liene; sed a frigiditate iecoris, quæ caussata fuit a frigiditate lienis. Quod de liene dico, idem de reliquis partibus intelligendum, mesenterio, omento, ventriculo, diaphragmate. Generatur autem materia ob errorem externum, quoties noxia materia sub ministratur hepati; siue ventriculus ob intemperiem hãc materiam gignat; siue error in cibis & potu committatur.

Frustratio sãguificatricis. — *Dyscrasia frigida iecoris.* — *Error externus.*

Differentiæ.

Quoad formam: tumor vel est Morbus, vel Symptoma: item vitium hoc in magnitudine, interdum Annexam habet intemperiem frigidam, interdum Non. A subiecto non sumuntur differentię, quia abdomen vnicum est subiectum. Quoad caussam efficientem, alia Proxima est, alia Remota. Proxima est tumoris materia quæ dominatur, seu exsuperat: estque Vapor, vel Minera. Si vapor, hydrops Tympanias. Si minera, est materia vel pituitosa, & dicitur Anasarca: vel aquosa, & dicitur Ascites. Caussa remota est, ob quam hæ materiæ generantur; cuius differentias proposuimus.

Signa.

Hoc malum in genere facile cognoscitur: quia oculis & manibus ventrem præter naturam tumidiorem: (ad differentiam grauidarum:) cognoscimus. Quoad differentias formales: si tumor sit morbus, læduntur functiones non tantum iecoris; sed etiam musculorum abdominis, & sepi transuersi: contra, si symptoma. Præterea, an cum magnitudine aucta iungatur morbosa intemperies; cognoscitur, quia abdominis partes non nutriuntur ob intemperiem. Quoad caussam efficientem, & primum quoad proximã; e cap. 3. lib. 4. de dignoscen. puls. sic cognoscitur: tangi debet abdomen, pulsari, & commoueri; nam si fuerit anasarca, ad tactum & compressum excitabitur fouea, quæ pituitæ est indicium. Si pulsu exaudiatur sonus, instar tympani, significatur flatus, & tympanites. Si commoueatur æger de latere in latus, & murmur, strepitus, ac veluti fluctuatio quædam aquæ secundum abdomen audiatur; est ascites. Interdum hydropes permisti sunt: verbi gratia, si in compressione obseruetur fouea, cum duritie, & pulsu sonitus non audiatur, erit tympanites: nam quia in hoc hydrope permistus est flatus, item aqua copiosa; hæc aqua prohibet, quo minus sonitus e copioso flatu audiatur: & hoc cognoscitur e duritie, quæ tactu obseruatur, indicat enim flatus copiam. Quod si ascites solus sit; nec sonitus percipitur, nec durities. Quoad caussas remotas; si materia gignatur, læsa facultate ob intemperiem iecoris frigidam, prægressæ sint caussæ, quæ iecur potuerunt refrigerare: vt immodicus frigidæ potus, immoderatum sanguinis profluuiũ, tumor frigidus vicinarum partium, &c. Verbi gratia, siquis patiatur tumorem lienis, & hydropicus euadat, facile caussa cognoscitur. Quod si hæc abfuerint, & vitia potius ad ventriculum pertineant: dicemus, materiam genitam esse ob errorem externum.

Indicationes.

Tumor momentaneam habet permanentiam, & remota caussa cedit: proinde non indicat vtile. Morbus indicat vtile: ideo si adest frigiditas abdominis, indiget calefactione. Vtiles igitur indicationes desumuntur a caussa efficiente. Hæc duplex est: alia proxima, alia remota. Quoad proximam: materia vaporosa, indicat vacuans per insensibiles meatus; sicut etiam minera, quatenus in vaporem conuertitur. Minera autem per se considerata, vapori contradistincta

stincta, indicat vacuans per meatus sensibiles, ideoq; euacuanda, siue sit pituita, siue aqua. Quoad caussam remotam; hæc est vel materia genita: (*nam indicatio sumitur a præsenti, ideoque non a materia generanda:*) vel caussa generans. Genita materia est, quę nondum producit tumorem, & nondum collecta est in cauitate: (alias enim esset proxima materia:) & hæc non tantum indicat euacuans, vt materia, quæ in cauitatem fluxit, & proxima dicitur; sed etiam ratione motus & fluxionis indicat vacuans reuulsorium, deriuatorium. Caussa generans hanc materiam, est iecoris dyscrasia: quæ indicat alterans per contrarium. Quoad caussam caussæ: si morbus sit vel in liene, vel in alijs partibus vicinis, quid indicent harum morbi, e proprijs capitibus est petendum. Vitales indicationes desumuntur a subiecto; non tamen ab abdomine, quia non est pars præcipua, quæ eam obtineat præstantiam, vt ab ea indicationes vitales haurire cogamur: vnde interdum neglecta abdominis virtute, abdomen pertunditur. Per subiectum igitur hoc in loco, non intelligimus subiectum morbi, sed caussæ morbificæ, caussę generantis: quod subiectum est hepar, interdum lien, interdum ventriculus. Sed sufficiat solum versari circa iecur: quod sane, ad similitudinem ventriculi, per suum calidum innatum indicat moderate calefaciens, nutriens: & per proportionem substantiæ suæ propriæ requirit Hepaticum auxilium, quod foueat & roboret propriam iecoris substantiam.

Indicatio a subiecto caussæ generantis.

Prognostica.

Malum hoc ab initio non est incurabile: com. 111. lib. 5. de vict. ac. Augetur periculum pro vi differentiarum, vt interdum spes omnis aboleatur. Quoad formam: deterior est hydrops, si tumor morbus est; si annexa intemperies frigida morbosa. Quoad differentias a subiecto (non morbi, quia hoc subiectum idem semper est) caussarum efficientium primarium; tympanias difficilius curatur, quam ascites. Quoad differentias a caussa efficiente: si caussa proxima sit materia flatulenta, difficulter vacuari potest, quia per meatus insensibiles educenda, vt autem residet in cauitate interna peritonæi, ægerrime euacuatur: quod respiciens Aetius, dicit: tympaniam difficilius curari. Si respicias ad caussam remotam, generantem has materias; cum materia aquosa fiat a iecore frigido magis intense quam flatus & pituita: ob id dixit Auicennas, ascitem difficilius curari. Non ergo pugnat cum Aetio, qui respexit ad proximam caussam. Præterea pro discrimine caussę remotæ, variè etiam prædicendum. Si iecoris frigiditas sit coniuncta scirrho: mors prædicenda. Et si fiat e scirrho lienis, qui sit incurabilis; etiam impossibile est, iecoris frigiditatē, quæ fouetur a scirrho lienis, e toto superare. Sed differentia est: quia si scirrhus in iecore est, citius perimit. Si contingat, verbi gratia, vt fiat per morbum acutum: (nam huic interdum hydrops succedit, com. 2. lib. 2. prognost.) vt plurimum lethalis est hydrops quia in iecore est insignis noxa, & virtus est debilis, ob morbum acutum præcedentem.

Curatio. Venæsectio.

Secanda est vena, dum in corpore hydropico peccat sanguis, & virtus permittit. Virtus potest esse robusta in quacunque hydropis specie, etiam in ascite; vnde Auicennas in ascite abdomen perforat, cū virtus est valde fortis. Sanguis peccat, si fiat hydrops e suppressione sanguinis menstrui, hæmorrhoidum: comm. 111. lib. 4. de vict. acut. & hic hydrops non est tympanias, nō ascites, sed hyposarca: imo si esset ascites, non prohiberetur venæsectio, si sanguis peccaret ob suppressam aliquam euacuationem. Errant igitur qui ad solam auctoritatem respiciunt Galeni, dicentis, non esse secandam venam in hydrope, nisi sit hyposarca, & fiat e sanguinis suppressione. Hinc Auicennas, ad methodum respiciens, dicit in ascite secandam esse venam, dum hydropicus conqueritur de dolore lateris: significans, si hydropicus afficiatur etiam inflammatione, pleuritide, angina, &c. venam esse secandam, cum in his malis peccatum sanguinis sit vehemens. Præterea in hydrope vesicatoria probantur; quæ possunt abdomini & cruribus opportuno tempore applicari. Probantur & fonticuli, nisi aliquid prohibeat, in ascite: prohibet autem quandoq; virtus, pertinens ad crura; quia cruribus sunt administrandi, vt colligitur e com. apho. 8. lect. 6. Si enim in hydrope crura sint tumefacta: virtus crurum prohibet exulcerationem fonticulorum: cum periculum sit, ne vlcera putrilaginosa, & gangrænosa euadant. Si ergo tumida sint crura, locum non habent fonticuli: si nondum sint tumida, optimum est vlcera excitare fonticulis. Præterea in ascite probatur punctio secundum vmbilicum, & scrotum, vbi hæ partes tumidiores apparent, ob aquæ præsentiam. Prodest etiam punctio secundum talum, ca. 3. lib. 9. π. τόπ. Probatur setaceum circa scrotum, si pars illa est aqua repleta. Tandem ad abdominis perforationem confugiendū, dum summa est vis materiæ aquosæ, vt mitioribus euacuari nequeat. Summa vehementia cognoscitur; quando breui tempore copiosa aqua generatur. Euacuatio in hac materia non fiat confertim, quia virtus non potest sustinere. *Tempus*, est præsentia indicantis, si nihil prohibet. Quando ergo copiosa est materia, & virtus fortis; non debemus expectare, vt patientes proximi sint morti. Quoad *Vbi*: perforatio facienda in abdominis parte dextra, si lien est affectus in sinistra, si iecur; per tres digitos sub vmbilico versus latera. Indicatur hoc a subsistētia aquæ. Aqua indifferenter subsistit in qualibet parte ventris inferioris: nec tamen quælibet abdominis pars indifferēter aperitur: quia affectus secundum aliquas partes prohibet, secundum aliquas permittit. Dum enim affectio est in liene, oportet vt æger decumbat in parte sinistra: & hic decubitus est magis commodus, ratione huius ægri: quod si ergo foramen in hac parte fieret, vix posset præcaueri, ne qua assiduo egrederetur. Eadē ratio est de iecore. Cucurbitulis etiam, & alijs chirurgicis materijs vti licet: magna potissimum cucurbitula, cum multa flamma, abdomini in tympaniæ admoueri potest.

Vesicatoria, & fonticuli.

Punctio.

παρακέντησις.

Cucurbitula.

Præsuppositis medicamentis communibus, de appropriatis loquemur: ea sunt Euacuātia, Alterantia, & Corroborantia. Vacuantia vacuant vel per *διαφόρησιν*, vel per Sensibiles meatus. Sēsibiliter vacuantia, alia respiciunt caussam remotam tumoris, alia proximā. Materia remota, est aqua, vel pituita. Aqua euacuari potest per aluum, & per lotium. Per aluum euacuatur materia aquosa *succo iridis succo soldanellę, succo ebuli, & sambuci.* Respicimus hic ad materiam, quæ nondum in abdominis cauitate est collecta: sed colligi potest, ideoque cum adhuc sit in venis & ductibus, non egemus remedijs vehementissimis, nec ad elaterium ascendendum. Pituitosa materia euacuatur *agarico, carthamo:* non licet vti colocynthide. De rhabarbaro nihil dicimus, quia in hydrope est instar pestis: cum non bilis, sed pituita sit euacuāda. Vtendum igitur agarico: non vehemētioribus; quia respicimus ad pituitam, quæ residet circa iecur, & partes vicinas. *Vsus. Quantum*: succi propositi exhiberi possunt a ℥. ij. ad ℥. vj. Et his vtendum, toto ferme morbi processu, non tantum ante vehementiora, sed & post, prout aderit præsentia huius materiæ, quę generatur, & nondum est perducta ad locum, vt tumorem efficiat. Licet etiam gratia huius materiæ vti diureticis proprie dictis. Quoad *modum*: potus administrentur in puluere: quia omnis materia humida, sua humiditate actuali nocet.

Medicamenta. Vacuantia materiam remotam.

Quę caussam proximā tumoris sensibiliter vacuāt, debent esse efficacissima. Ratione aquæ igitur probamus *elaterium, antimonium*: quia hæc materia reperitur in illa cauitate abdominis, quæ est inter peritonæum & intestina, vbi non sunt meatus: vnde ne-

Vacuantia materiā proximam.

cessarium est, vt medicamentum summa violentia attrahat materiam illam aquosam; ideo licet vti *elaterio ad gr. ij. iij. iiij. & vltra, cum pilulis alephanginis, pro correctione elaterij*. Ratione pituitæ, ascendendum, *ad torchiscos albandal, qui conficiuntur e colocynthide: probantur pilulæ fœtidæ, de euphorbio. Vsus quando*: His vtendum post mitiora: primum enim mitioribus vtendum, deinde valentioribus, & rursus validioribus, pro præsentia materiæ vel proximæ, vel remotæ. Quoad euacuantia insensibiliter; probatur *medicamentum e cochleis, e vetij; medicamentum ex artemisia, decocta in vino generoso, & dictamo cretico. Emplastra e baccis lauri maxime probantur. Si mittatur homo in aceruum frumenti, sub radijs solaribus; est mirabile. Sudorifera probantur, & præsertim nouum illud instrumentum ligneum, quod ad exigendos sudores, in morbo potissimum Gallico, iam vsurpari solet. Probatur emplastrum confectum ex albo veratro: vnguentum Agrippæ.*

Alterantia, & roborantia. Roborantia sint calida, vt *decoctum guaiaci, saffafras, item hepar lupi valde commendatur*. In victus ratione, ab omni humido abstinendum.

CAPVT XIX.

Plenior affectuum iecoris explicatio: & primum de vitijs ad hepar, vt membrum similare, spectantibus.

Morbi iecur infestantes. IEcur potest considerari, vt membrum similare & dissimilare: ideoque varijs morbis affici potest, c. 6. lib. 8. κ. τόπ. c. 7. lib. 5. loc. aff. Ratione partium similarium affici potest iecur Intemperie; item Imbecillitate, quam vocant hepaticam affectionem; præterea Cachexia & Hydrope. Ratione partiū dissimilariū affici potest iecur Obstructione. Quod si consideretur iecur simul & vt similare, & vt dissimilare; afficitur Inflammatione, Scirrho, Vlcere. Inflammatio, quatenus est intēperies, pertinet ad partes similares: quatenus, tumor, seu magnitudo aucta, ad dissimilares pertinet. Idem dicendum de tumore scirrhoso. Vlcus est soluta vnitas, quæ in partibus similaribus & dissimilaribus locum habet. Si iecur consideretur ratione suæ proprietatis, vt pars determinata; potest detineri morbo Gallico, de quo nos infra operis huius libro quinto agemus.

De iecoris Intemperie, Imbecillitate, Cachexia, & Hydrope; primo quidem de Definitionibus, & Caussis.

Dyscrasiæ nomen. PEr intemperiē intelligimus morbosam: quia versamur in parte curatrice, non in parte tuendæ sanitatis. Galenus enim cap. 4. lib. 2. temper. aliam facit intemperiem sanitatis, cuius ratione membrum est vel neutrum; vel insalubre, persistit tamen intra latitudinem sanitatis. Alia intemperies est ægritudinis, cuius ratione membrum egreditur limites sanitatis, & non est amplius neutrum, sed ægrum.

Dyscrasia iecoris quid? *Est autem intemperies, temperamentum naturale immutatum, lædens operationes iecoris.* Est crasis naturalis immutata; quia dum fit intemperies, fit morbus, qui procedit ex immutatione naturalis temperamenti. Est autem temperies mutata: & propterea morbus non est in fieri, sed in facto esse: morbus non consistit in mutatione, sed in mutato esse. Quæ autem sint caussæ, ob quas naturale temperamentum immutatur; diximus cap. de intemperie ventriculi, verbi gratia, cibus calidior, medicamentum calidius; hæc enim vt ventriculum calidiorem reddere possunt, ita etiā iecur. Quod de caussa calefaciente dicimus; idem de refrigerante, & reliquis dicendum. Facultas iecoris attratrix & alteratrix potissimum læduntur ob intemperiem frigidam: retentrix ob dyscrasiam humidam: expultrix ob siccam, c. 2. l. 3. de sympt. caus. Hinc colligendum, si iecur afficiatur intemperie frigida; succedere hepatis imbecillitatem, cachexiam, & hydropem: quando enim non est admodum intensa intemperies; fit iecoris imbecillitas; si intensior, fit cachexia; si adhuc magis intendatur, fit hydrops.

Imbecillitas hepatis. Imbecillitas iecoris vocatur affectus hepaticus per quem interdum Galenus videtur intelligere frigidā intemperiem. At lib. 8. κ. τόπ. imbecillitatem iecoris etiam ex alijs intemperantijs oriri statuit; cum dicit, plerasque hepatis affectiones, initium ducere ab illis deiectionibus, in quibus excreta similia sunt loturæ carnis animalis recens mactati. Verum quidem est; quod illæ deiectiones non perseuerant, dum malum progreditur, sed mutatur, pro discrimine intemperiei: vnde optime locutus est Galenus, quando dixit initium capere a deiectionibus. Inter initia sunt illæ deiectiones; mutantur autem malo progrediente, vt infra in signis trademus. Et forsan Altimarus hoc non vidit. Exquisita imbecillitas & proprie dicta, refertur ad intemperiem frigidam; ratione cuius attractrix iecoris non attrahit, vt deberet; & sanguificatrix diminute sanguificat; vnde imminuitur functio attractricis & alteratricis, ratione frigiditatis. De caussis autem intemperiei frigidæ, locuti sumus c. de intemperie ventriculi.

Cachexia. Quod si frigida iecoris intemperies magis confirmetur; introducitur Cachexia, idest, malus habitus totius corporis: quod vitium est via ad hydropem, si cum imbecillitas ad cachexiam. Fit cachexia (quicquid dicat Altimarus) quando non fit bona nutritio, ob tertiam coctionem læsam. Læditur autem coctio hæc tertia, (sicut etiam coctio ventriculi, c. 1. lib. 3. de sympt. cau.) non tantum ob intemperiem partium, vt Altimarus velle videtur; sed etiam ob errorem externum, idest, ob vitium alimenti: maxime cum vitium primæ coctionis, non possit corrigi in secunda; nec secundæ vitium in tertia. Læditur ergo coctio illa tertia, ob noxium alimentum, idest, ob vitiosum & improbum sanguinem, qui generatur ratione intemperiei iecoris frigidæ. Hæc autem est Exquisita Cachexia. Nostra enim secundum Auicennam fieri potest, etiam ob vitium pulmonis: quando aqua in pulmone colligitur. Quare *Cachexia est deformitas totius, præcedens ab intemperie frigida iecoris*. Hinc colligitur, malum hoc esse symptoma, consistens in qualitate mutata: quæ qualitas mutata refertur in frigidam intemperiem iecoris, tanquam in morbum præcipuum.

Hydrops. Si intemperies magis magisque confirmetur, cachexia degenerat in hydropem, seu aquam inter cutem. Hoc malum fieri nequit, nisi iecur afficiatur frigida intemperie. Temperamentum enim iecoris mutatur in frigidius, vt alimentum non conuertatur in probum sanguinem, sed vel in aquositatem, vel in sanguinem pituitosum, vel in flatus. Et hic est hydrops exquisitus, in quo iecur per essentiam afficitur ad differentiam Nothi hydropis. Gal. c. 7. li. 5. de loc. aff. dicit, in hydrope affici iecur, interdum primario, interdum secundario. Quod male quidam interpretantur; interdum per essentiam, interdum per cōsensum. Si enim in omni hydrope iecur afficitur dyscrasia frigida; quomodo potest affici per consensum? Quare statuēdum, iecur semper per essentiam affici: frigidam tamen hanc dyscrasiam aliquando in iecur primo introduci, interdum primo in alias partes; & ab his postea in iecur, verbi gratia, si quis post ieiunium bibat aquam frigidissimam & copiosam: verisimile est, hinc iecur primo refrigerari, ob quam refrigerationem non fiat bona sanguificatio. Interdum autem ab alijs partibus frigiditas iecori impertitur, ca. 5. lib. 2. ad Glauc. vt, si ob scirrhum lienis hydrops oriatur: cum enim ratione tumoris lien reddatur frigidus, hanc suam frigiditatem iecori communicat, vt iecur afficiatur frigido morbo.

Definitio hydropis. *Hydrops ergo est tumor ventris*

ventris productus ab intemperie frigida iecoris. Tumor interdum est morbus, si ad insignem perducatur magnitudinem, vt functionem lædat, interdum est symptoma, cum non lædit functionem, vt explicatur cap. 12. lib. de diff. morb. Quare Galenus ad varia respiciens, varie loquitur: nec ob id sibi contra dicit, vt Argenterius existimat: nam in lib. de tumoribus præter naturam, circa finem, cōnumerat hydropem inter tumores, quatenus est morbus. Ad lib. diff. sym. cap. 4. vult, hydropem esse symptoma, & quidem in genere functionis læsæ. At obijcitur: si tumor est symptōma; non tamē fit læsa actio, sed qualitas mutata? Respondendum Galenum loco citato, hydropem considerare vt symptoma est, non ventris inferioris, sed iecoris: iecoris morbus est frigida dyscrasia; symptoma vero est læsa sanguificatio. Dicitur tumor ventris inferioris, ad differentiam hydropis, qui fit e pulmone, & est tumor in ventre medio. Hic tumor ventris inferioris, producitur a frigida intemperie iecoris, ad differentiam hydropis nothi. Porro frigida iecoris intemperies in hydrope semper adest, secundum Auicēnam; quia calor iecoris imminuitur, tum quia resoluitur, tum quia interdū extinguitur: nam calor iecoris naturalis interdum repente imminuitur, interdum autem longiori temporis spatio tenditur. Et hoc Auicennas desumpsit e Gal. com. 1. li. 2. prognost. & cap. 7. lib. 5. loc. aff. cap. 5. li. 2. ad Glauc. & com. aph. 22. sect. 5. addit Galenus, intemperiem hanc frigidam, esse vel Cum tumore iecoris, vel Citra tumorem. Dum est citra tumorem; hæc fit, vel ratione caussæ Calefacientis, & proinde dissoluentis calorem naturalem: (sicut minor flamma a maiori dissipatur, vt etiam inquit Alexander) vel ratione caussæ Refrigerantis. Quæ autem sit caussa calefaciens, quæ refrigerans; dictum est in ventriculi intemperie, verbi gratia, immodicus vsus medicamentorum calefacientium, vsus frigidorum, copia frigidæ. Admonet Galen. imminui calorem iecoris, quia caussæ calorem imminuentes, agunt in iecur, vel Immediate, vel per Medium. Immediate, dum, verbi gratia, e potione frigidæ iecur refrigeratur (hic in curatione respiciendum ad iecur, non ad aliam partē.) Interdum caussę agunt per medium; quod vel est Totum corpus, vel aliqua corporis Pars. Totum corpus multis de caussis refrigerari potest: interdū propter febres, quæ calorem dissoluunt; interdum ob immodicas euacuationes, quæ corpus refrigerant: idem accidit ob suppressam vacuationem cōsuetam, vel mensium, vel hæmorrhoidum: sic enim totum refrigeratur, & frigiditas iecori impertitur. Pars autem refrigerata iecori impertitur frigiditatem, vel per simam partem, vt refrigeratus ventriculus, refrigerata intestina, mesenterium refrigeratum, lien vitio frigido laborans: vel pars iecori frigiditatem communicat, per vias spectantes ad partem gibbam, vt sunt partes spirituales, nimirum pulmo, item renes & vterus. Hæ sunt caussæ hydropis.

Frigida iecoris intemperies & huius caussæ.

Caussæ triū hydropis specierum.

Sed pro recta hydropis curatione, paullo altius caussas eius rimari oportet. Hydrops omnis fit a iecoris frigiditate: com. aphor. 11. sect. 4. attamen discrimen est: nam, si intensior sit frigiditas; oritur Ascites, quia aqua producitur, seu aquositas, & sanguis serosus; si frigiditas remissior, producitur vel sanguis pituitosus, vnde Hyposarca, uel flatus, vnde Tympanias. Loquemur ergo de caussis materiæ aquosæ, pituitosæ, & flatulentæ.

Ascitis caussæ.

Materia aquosa, secundum Auicennam, est caussa coniuncta ascitis, seu tumoris abdominis (non intemperiei frigidæ, cuius est effectus.) Hæc materia aquosa frigida est & humida, quia producitur ab intemperie, non calida, sed frigida: effectus autem sapiunt naturam suarum caussarum: item oritur e potione frigidæ, ex vsu cucumeris, anguriæ, melonum. Hæc aqua dum egreditur per abdomen, aut per alias vias, fœtor, nec videtur putredinis expers: vnde qui ascite laborant, interdum magna siti afficiuntur; vapores enim ab aquosa materia prodeuntes, calidi, siccique, petunt os ventriculi. Frigida quidem hęc est materia, quia producitur a frigido: sed postquam genita est, cum sit excrementitia, & residat in loco, qui familiaris & naturalis non est aquositati; putrescit, & ratione putredinis calorem acquirit: vnde sitis, & reliqua fiunt. Hæc materia aquosa, est portio cibi & potus: quos dum natura conficere non potest, producit sanguinem aquosum, interdum & lotium ipsum permiscetur; nam ascite laborantes, exiguum reddunt lotium. Residet hæc materia inter Zirbum, & Siphac. id est, inter omentum & intestina, vt pertingat etiam ad diaphragma. Sed dubitatur, cur hęc materia in corpore colligatur? & cur potius in proposito loco, quam in alijs? item per quas vias in hanc abdominis capacitatem deferatur. Secundum Auicennam, colligitur hæc materia in corpore, vel ratione Facultatis, vel ratione Materiæ, vel ratione Viarum. Ratione facultatis, vel Segregantis iecoris, vel Attrahentis renum. Dum enim iecur est robustum, & optima fit sanguificatio, fit etiam segregatio & expulsio excrementorum, & proinde serositatis: quæ omnia fiunt a valido iecore: Sin accidat, vt iecur frigidum euadat; non potest propria munia obire, non recte sanguificat, non segregat: & hic est exquisitissimus hydrops, quia fit vitio iecoris. Si autem renes consideremus, dum sunt robusti, valide attrahunt: dum imbecilles sunt, & præsertim dum frigidi, non attrahunt; & proinde serositas colligitur. Et hic est hydrops spurius: præsertim si cum frigiditate renum non fuerit coniuncta frigiditas iecoris. Vitio autem materiæ hoc fit; quoties materia vel plurima est (vt Auicennas inquit) vel non bene digesta. Plurima est, cum aliqui frigida copiosissima vtuntur. Et animaduertendum; si accidat, vt simpliciter retineatur potio, & venter intumescat, hic est hydrops spurius, qui facile tollitur: Si vero non modo detineatur potio, sed etiam refrigeretur iecur; tunc hydrops est legitimus. Materia autem non bene digesta est, dum non bene concoquitur a iecore: & hic est hydrops exquisitus. Ratione viarum fit hydrops, quoties viæ angustentur, & potissimum viæ ad renes pertingentes. Angustantur autem vel ratione materiæ copiosæ, crassæ, vel viscidæ, interdum ratione calculi, ratione apostematis, inflammationis. Hæ caussæ sunt, per quas materia in corpore retinetur. Sed cur potissimum residet in cauitate abdominis? Auicennas dicit hoc fieri, ob imbecillitatem partiū, ob propinquitatem, & ob minus incommodum. Ob imbecillitatem partis: quia partes debiles facile suscipiunt: illa autem pars laxa est & debilis. Accedit propinquitas: est enim cauitas illa maxime proxima parti affectę. quia iecur in ventre inferiori residet. Denique minus detrimentum est: nam copiosa aqua diu potest in illa cauitate detineri, citra ægri interitum, & citra dolorem.

Quibus de caussis materia aquosa in corpore colligatur.

Cur materia potissimum in abdomine coaceruetur.

Sed per quas vias hæc aquositas defertur? Plures sunt modi propositi ab Auicenna. Primus esse potest, quem proponit Galenus com. 55. sect. 7. vbi vult iecur interdum scatere quibusdam pustulis, seu vesicis, aqua repletis, quæ postea, dum disrumpuntur, sunt in causa, vt necessario illa aquositas in abdominis cauitatem dilabatur. Interdum citra has uesicas materia in iecore residet, & in cauitatem fluit. Interdum fluit per uenas mesaraicas. Interdum per umbilicales uenas, quæ disrumpuntur. Interdum hic fluxus fit, si uas aliquod urinarium disrumpatur: tū enim serosa materia confluit in cauitatem abdominis. Et hic est exquisitus hydrops, in quo materia gignitur a frigiditate iecoris: & nisi ab hac gignatur, non est exquisitus hydrops, per quascunque uias materia fluat.

Quibus vijs materia aquosa in abdomine confluat.

Quod

Hyposarcæ caussæ.

Quod de aqua & ascite iam diximus; idem dicendum de sanguine pituitoso, de hydrope hyposarca: qui, si exquisitus esse debet, necessarium est, vt sanguis pituitosus gignatur a iecoris frigiditate. Hinc Auic. dicit, in hyposarca tertiam coctionem lædi, ita vt materia alimentalibus partibus adhærere nequeat: vnde partes tument, & fit tumor œdemetosus. Hæc coctio læditur, vel vitio Partis, vel vitio Materiæ. Ratione partium corporis; cum refrigeratę sunt vt contingere solet ijs, qui degunt in locis humidis, palustribus, in carceribus humidioribus: ob has enim caussas extimæ partes corporis ita refrigerantur, & languent, vt licet ad partes optimum deferatur alimentum, non tamen mutari possit, nec regi a partibus tumentibus. Et hic hyposarca nothus est, quia non fit vitio iecoris. Vnde hyposarca interdum non admodum difficulter curatur; si scil. non sit exquisitus. Interdum coctio tertia læditur vitio materiæ. Hæc materia, quæ efficere caussat tumorem totius, interdum est materia non pituitosa, sed liquefacta; quemadmodum accidit in febribus. Quando igitur colliquamenta fiunt & angustia est in vijs renum: nō est impossibile materiam liquefactam, protrudi ad externas corporis partes: quæ cum non possit in substantiam partium conuerti, intumescunt partes. Sed hic spurius est hydrops, imo neque hydropis nomen meretur: cum potius fiat ratione caussæ calefacientis. Interdum est materia pituitosa, quæ ad partes defertur: ideoque cum vitiosum alimentum affluat, læditur coctio, non vitio partium, sed vitio ipsius materiæ. Hæc autem materia triplicem habere potest generationis modum. Primum enim hęc materia pituitosa produci potest, ob victum pituitosum: & hic non est hydrops legitimus. Deinde hæc materia fieri potest ob errorem ventriculi, ob dyscrasiam ipsius: & frequenter solet contingere eiusmodi hydrops, sed non est exquisitus, cum non fiat vitio hepatis, sed ventriculi. Tertio fieri potest a frigiditate, & diminuto calore hepatis: & hic est hydrops anasarca exquisitissimus.

Tympaniæ caussa.

Idem prorsus dicendum de materia flatulenta, quæ tympanitis est caussa. Hæc materia flatulenta producitur, vel ratione Materię, vel ratione Agentis, secundum Auic. quod a Galen. desumpsisse videtur, qui c.7. lib. 14. meth. vult, materiam flatulentam generari, interdum a calore diminuto, interdum a calore auctiore reddito; nec enim flatus tantum producuntur a frigida intemperie. Quod si materia flatulenta producatur ab intensiori calore; hoc necessario fit ob materiæ vitium, quę suapte natura est flatulenta, vt sunt legumina. Et hic hydrops non est exquisitus, cum non fiat ob iecoris frigiditatem. Si flatus fiant vitio agentis: in tympania multiplex potest esse agens: nimirum intestina frigida, ventriculus frigidus; interdum contingere potest, vt iecoris intemperis potius calida sit, quā frigida, inter initia, quando fit vitio ventriculi, non iecoris. At si fiat iecoris vitio, est exquisitissimus hydrops. Sed oritur dubitatio: nam com. apho. 11. sect. 4. dicitur, ascitem produci ab intemperie frigidiori; hyposarcam & tympaniam, a remissiori. Hinc ergo sequi videtur, quod, sicut iecur primo remisse, deinde intense frigidum fit, ita etiam patiens primo hyposarca, vel tympania, postmodum ascite, apprehendi debeat? Cui tamen experientia repugnat; cum multi ab initio statim ascite, eoque legitimo corripiatur? Responsio: Caussæ refrigerantes interdum adeo sunt potentes, vt breuissimo temporis spatio inducant dyscrasiam intensi frigidam; vnde quamprimum fit ascites. Præterea notandum, has materias in hydrope plerunque esse permistas, vt interdum tumor abdominis producatur e materia pituitosa, & aquosa, & flatulenta. Frigida enim intemperies, siue intensa sit, siue remissa, has materias potest producere: idque ob diuersitatem materiæ & ciborum, non ratione agentis: sic cibi quædam partes sunt aquosæ; aliæ quæ facile in pituitam vertuntur, nonnullæ quæ in flatum. Idem in sanis quoque conspicimus, iecur enim sanum, vnica constans temperie, per eam e varijs ciborum partibus, non tantum sanguinem generat, sed etiam alios succos alimentales.

Dubium.

De Differentijs.

Differentiæ.

INtemperies, vel est Sine materia, vel Cum materia. Quæ sine materia, est Symplex vel Composita, vt diximus cap. de intemperie ventriculi. Si cum materia: hæc est sanguinea, pituitosa, biliosa, melancholica, flatulenta. Cum autem intemperies frigida occurat: si remissa fuerit, oritur Imbecillitas dicta: si intensior, Cachexia: si adhuc intēsior, Hydrops: Et, si ratione dyscrasiæ frigidæ intensioris, producatur pituita, fit Anasarca; si flatus, Tympanias; si aqua, cum summa est intemperies, fit Adscites.

De Signis.

Dyscrasiæ iecoris signa.

AD iecoris dyscrasias cognoscendum, oportet excrementa inspicere. ca. 7. lib. 5. loc. aff. Si enim hæc vitiosa sint, et nullus error commissus in cibis, ratione vel quantitatis, vel qualitatis, vel ordinis: statuendum, esse vitium aliquod internum, idest, intemperiem alicuius partis, potissimum ventriculi, vel iecoris: id quod e corporis colore internosci potest: si enim nulla in corporis colore apparet mutatio, intēperies est ventriculi; si color mutetur, iecur intemperatum est. Nos ad hoc signum a colore sumptum (cui multum Galenus tribuit, vt etiam Auicennas, cap. proprio) alia addere possumus. Dum enim ventriculus læditur, non modo excrementa sunt mutata, sed etiam aliquid chyli excernitur. Quæ autem sit intemperies, num calida, frigida, humida, sicca; cognosci potest e cap. de intemp. ventriculi: & ijs, quę proponit Galenus cap. 6. lib. 8. κ. τόπ. Verbi gratia, si calidior fuerit intemperies, aderit cibi inappetentia, potionis appetentia, id est, sitis: pulsus frequens, velox: deiectiones biliosæ. Et quia intemperatum est iecur, interdum etiam aliquid sanguinis egreditur, vt quidam dysenteriam esse suspicentur, sicut Galenus dicit, cum tamen non sit: vomitus biliosus, interdum bilis æruginosæ, secundum Alexandrum, lotium flauum: caliditas mordax, præsertim secundum plantas pedum, & volas manuum: scabrities linguæ: corpus emaciatum. His addi possunt caussæ calefacientes prægressæ: item quod ægri calidis læduntur, iuuantur frigidis. Si dyscrasia, frigida erit potius cibi appetentia, nulla sitis, pulsus tardus, rarus; excremēta pituitosa, &c. Si humida intemperies; nulla sitis, pulsus mollis, excrementa humidiora: lotium spissum, crassum, secundum Auicennam, neque corpora gracilia: præcessere caussæ humectantes, iuuantur siccis, læduntur humidis. In sicca intemperie, omnia sunt opposita. Quod de intemperie simplici diximus: idem de composita statuendum, signis coniunctis. Si intemperies annexam habeat materiam: num hæc materia sit sanguis, bilis, pituita, melancholia, flatus: cognosci potest ex ijs, quæ diximus cap. de intemp. ventriculi.

Imbecillitatis hepatis signa.

Hepatica affectio cognoscitur ex excrementis. cap. 7. lib. 5. loc. aff. cap. 8. li. 8. κ. τόπ. Non sufficit, eam indicari e subrubicundis excrementis, quæ similia sunt loturæ carnis, &c. sed cum imbecillitas hepatis multiplex sit distinctè cognoscēdum, quænam facultas potissimū lædatur. Si enim læsa fuerit attractrix: deiectiones erunt liquidæ, chylosæ, quia chylus non attrahitur. Si alteratrix, idest, sanguificatrix; tunc apparebunt deiectiones illæ, similes loturæ carnis. Si retentrix fuerit debilis; non tantum hæ deiectiones apparebunt

parebunt, similes loturæ carnis, sed etiam frequens erit deiectio, quia retentrix læsa, non retinet, vt opus est: hoc non fit dum alteratrix læditur. Si expultrix læditur; potius est alui stipticitas, & exiguæ deiectionis.

Cachexiæ signa.

Malus habitus facillime cognoscitur: totius enim corporis habitus subtumidus veluti est. Sed distinguendum, an vitium productum sit vel ratione partium externarū corporis, vel ratione materiæ. Si vitio partium; præcesserunt caussæ, quæ potuerunt partes labefactare, refrigerare, humectare verbi gratia, si quis decubuerit in carceribus subterraneis, in locis frigidis & humidis. Si nihil tale præcesserit indicandum, cachexiam ortam esse, ratione materiæ, seu praui alimenti ad partes delati. Verum autem alimentum hoc vitiosum sit redditum, vel ob errorem externum in cibis, vel ob vitium ventriculi, vel ob vitium iecoris; e proprijs capitibus cognoscendum: si præcessit praua viuendi ratio; si sunt indicia læsi ventriculi: his non apparentibus, indicatur hepatis intemperies. Cachexia autem triplex est: nam est via ad hydropem, vel ascitem, vel hyposarcam, vel tympaniam. Si via fuerit ad tympaniam; flatus dominantur, sunt querelæ de flatibus: vnde tympanites imminet. Si hyposarca immineat; in toto corpore apparet veluti flauities quædam & extumescentia, initium œdematosi tumoris, qui sane non apparet in chachexia tendente ad ascitem, vel tympaniam. Si ascites immineat; lotium sensibiliter imminui conspicitur.

Hydropis signa.

Hydrops facile cognoscitur e tumore ventris inferioris, qui essatu dignus est, adest sitis, difficultas anhelitus, &c. Præterea e comm. 3. lib. 2. prognost. adest tumor pedum, in omni specie hydropis, magis tamen in vna, quam in altera. Quoad signa differentiarum: num hydrops originem duxerit a caussa vel calefaciente, vel refrigerante, cognoscitur ex ijs quæ fuere prægressa. An hydrops subsistat, vel cum tumore scirrhoso iecoris, vel citra: cognoscitur ex indicijs tumoris scirrhosi; de quibus proprio capite. Præterea oportet distinguere, an caussa hydropem faciens, agat in iecur vel per aliquod medium, vel immediate: Si enim nullum fuerit vitium in toto, si nulla etiam sit noxa in parte corporis, certe hydrops ortus est a caussa, quæ sine medio iecur reddidit intemperatum: verbi gratia, si hydrops frigidæ potum secutus est: cui dubium est, sine medio eum esse caussatum; Quod si, verbi gratia, præcesserit scirrhus lienis: patet quod ex hoc duxerit originem. Si solita vacuatio sit suppressa; facile est concludere, e toto originem duxisse, & a toto iecur fuisse affectum. Quoad species hydropis: e cap. 3. lib. 4. de dignosc. puls. oportet abdomen tangere, percutere, & ad latera conuoluere. Compressio enim abdomine, si fouea inducatur, tanquam in pasta; est anasarca, tumor œdematosus, pituitosus. Si pulsu sonitus audiatur; vel etiam durities percipiatur; est tympanites: percussio enim & collisio flatuum, edit strepitum. Sed præterea etiam duritiem considerare oportet: si enim percusso abdomine hydropici, non audiatur sonitus, interim autem sit durities, etiam tunc est tympanias: nam durities illa non potest fieri a pituita, nec ab aqua, sed a flatu. E duritie ergo infertur tympanites, licet non sit sonitus: sed is non est verus tympanites, sed permistus cum ascite: vnde cum venter sit repletus flatu, & aqua; ratione flatus sit durities; aqua autem impedit, quo minus sonitus possit audiri. Si deuoluto ægro de latere in latus audiatur fluctuatio; cognoscitur aquositas, & ascites. Cognito ascite: quæritur, an aqua genita sit vitio vel virtutis, vel materiæ, vel viarum. Si vitio virtutis; vel iecoris non segregantis, vel renum, non attrahentium. Cognoscitur autem e signis indicantibus intemperiem frigidam iecoris: de quibus diximus: e signis indicantibus intemperiem frigidam renum: de quibus capite proprio. Si fuerit ratione materiæ: vel est copiosa, vel non bene digesta. Si copiosa: præcessit frigidæ potus immodicus. Si non bene digesta: adsunt signa cruditatis, excrementa cruda, vt supra diximus. Si ratione viarum: cognoscitur quia est angustia, vel in renibus, vel in vicinis partibus. Et de obstructione renum, dicendum in proprio cap. Idem dicendum de hyposarca: oportet enim cognoscere, an productus sit, vel vitio partium, vel materiæ: idque a caussis prægressis. Materia sua habet signa indicantia.

De Indicationibus.

Dyscrasia qd indicat.

IN intemperie, oritur indicatio alterandi per contrarium. cap. 3. lib. 2. meth. cap. 3. lib. 7. method. & pro specie dyscrasiæ, diuersa oritur indicatio alterandi, siue simplex fuerit intemperies, siue composita. Si materia sit coniuncta: præter alterationem, oritur indicatio euacuandi: euacuatio autem pro materiæ varietate variat, verbi gratia, si dyscrasia est cum materia sanguinea, oritur indicatio euacuandi sanguinem, &c.

Imbecillitatis indicationes.

Imbecillitas pendet e frigidiore iecoris intemperie: ergo oritur indicatio calefaciendi.

Cachexiæ indicationes.

Quoad cachexiam indicationes haurienda sunt a partibus extimis; a materia quæ decumbit in partes extimas; atque a iecore, hanc materiam producente. Si consideremus extimas partes, quæ veluti subtumidæ apparent: considerare oportet imbecillitatem partium, quæ potest esse natiua, & adscititia. Natiua non indicat, dependet enim e lege naturæ, quia a natura factum est, vt in corpore aliquæ partes essent robustiores, transmittentes aliquę imbecilliores, vt sunt partes externæ: vnde partes extimæ non sunt corroborandæ, quia remearet materia in viscera, in partes principales, quæ a natura redditæ sunt robustiores. Imbecillitas partium ascititia originem ducit ex erroribus, qui committuntur circa habitationem in locis frigidis, & subterraneis humidioribus: vnde hæc imbecillitas consistit in intemperie frigida & humida partium. Ratione ergo huius imbecillitatis ascititiæ oritur indicatio roborandi, partes externas calefaciendi & siccandi, vt beneficio huius roboris possit alimentum a toto regi. Si consideremus materiam, quæ est in caussa cachexiæ; oritur indicatio euacuandi, quæcunque sit illa materia; quia noxia est. Si consideremus partem generantem, est iecur frigidum: quare oritur indicatio roborandi, id est calefaciendi iecur; prius tamen totius habita prouidentia.

Hydropis indicationes.

In curatione autem hydropis, Galenus tres intentiones proponit, circa finem lib. 2. ad Glauc. Primo, vt secemus durum tumorem visceris. Secundo, vt admoueamus, quæ possunt humiditatem exsiccare. Tertio, vt in potu præbeamus præsidia, quæ vrinam ciere possunt. Hæc dicta ad rei naturam reuocanda. Hydrops igitur est tumor ventris infimi, productus a frigida hepatis intemperie. Respiciendum ergo ad tumorem, & ad caussam tumoris. A tumore oritur indicatio euacuandi materiam, e qua tumor producitur, siue sit aqua siue flatus, siue pituita, &c. Et hoc quod Galenus dicit, applicanda esse medicamenta humores dissipantia, id est, quæ eradicant humorem abdominis. Quoad caussam hæc duplex est: materia, quæ nondum fluxit in ventrem, licet genita sit, fluere tamen potest: altera caussa, est frigida iecoris intemperies. Materia genita, quæ nondum fluxit in cauitatem ventris inferioris; indicat [illegible], & potissimum deriuantia materiam per lotium, si materia talis sit, quæ facile possit per illas vias deduci; si alia est, per aluum. Hinc Galenus, ratione aquositatis, in potu offert diuretica, vt fiat deriuatio materiæ ad renes, & vias lotij. Vitium iecoris est caussa, vi cuius

potest

potest noua noxia materia generari: ratione huius vitij oritur indicatio roborandi iecur: si tantum est frigida intemperies, oritur indicatio calefaciendi: At si iecur, non tantum afficitur frigida intemperie, sed etiam tumore scirrhoso, & proinde afficitur mala compositione: oritur indicatio, non tantum calefaciendi; sed etiam, ratione duri tumoris, molliendi & discutiendi: vnde Galenus proponit sanantia durum visceris tumorem, respiciens ad vitium iecoris, ad caussam generantem nouam materiam. Tres igitur præcipuos scopos Galenus proposuit: discussionem tumoris; reuulsionem materiæ, & roborationem iecoris.

De Prognosticis.

Dyscrasia. IEcoris intemperies vitium est non contemnendū: quia viscus læsum est præcipuum, quod natura, quantum potest, tueri conatur: ideo dum intemperatum euadit, vitium non caret periculo. Discrimen variat pro specie dyscrasiæ, vt diximus cap. de intēp. ventriculi. Dyscrasia in actiuis facilius corrigitur, quam quæ in passiuis est, &c.

Imbecillitas. Imbecillitas vitium prius est, quam simplex intemperantia: nam dyscrasia in imbecillitate est intensior; cum sit malum, quod hydropem minatur, nisi celerrime occurramus, cap. 6. libro 8. κ.τόπ. Si tamen diligentia adhibeatur, curari potest.

Cachexia. Maior difficultas est in cachexia, quæ hydropi propior est, quam imbecillitas. Attamen & hæc curari potest; dummodo, vt Auicennas monet, non prodeat ex hydrope pulmonis, quæ notha est cachexia: item si non prodeat e morbis acutis, quia hæc maxime est periculosa.

Hydrops. Galenus comm. 11. lib. 4. de vict. acut. eos errasse monstrat, qui tympaniam solum curari posse crediderant: nam etiam ascites, & hyposarca interdum curantur. Hydrops ergo interdum lethalis est; interdum curatur, modo facilius, modo magis difficulter, pro discrimine caussarum & symptomatum, verbi gratia si hydrops fiat post morbum acutū, est lethalis, com. 1. & 3. lib. 2. prognost. quia vires redditæ sunt imbecilles, & iecur est refrigeratum. Attamen Hippocrates aphoris. 5. sect. 7. ait: a furore hydrops, bonum. Furor autem connumeratur in morbis acutis: & sic hydrops morbis acutis succedens, videtur bonus pronuntiari? Responsio. Hydrops a furore bonus est, non absolute, sed secundum quid: non ratione furoris, qui dum perseuerat, celerrime homines pereunt: Si ergo hydrops succedat, succedit vitio acuto, ideoque malus est, & incurabilis: dicitur autem bonus secundum quid, quia hydropici diutius viuere possunt; nam homines celerius pereunt ratione furoris. Præterea Hippocrates ait, aphoris. 43. sect. 6. si lienosis succedat intestinorum difficultas, & hæc protrahatur in hydropem, moriuntur; quia validissimæ caussæ præcessere: primum enim præcessit tumor lienis, ratione cuius potest refrigerari iecur, & debile reddere totum corpus: succedit dysenteria, quæ, ratione tū euacuationis, tum doloris, vires potest labefactare ac dissoluere: vnde si postea succedit hydrops, necessario homines pereunt. Gal. ca. 5. lib. 2. ad Glauc. ait, tumorem hepatis scirrhosum ab initio sanari posse; antiquum esse incurabilem, vnde patientes hydropici fiunt, & necessario moriuntur, quidam tardius, quidam citius: citissime quidem illi, in quibus alui fluxus coniungitur; vires enim valde dissipantur, dum iecur patitur scirrhum, & hydropem, aluique fluxus accedit. Hippocrates tamen aphor. 29. sect. 7. inquit, ventris fluxum, fortem esse bonum: vbi loquitur de hyposarca (non de hydrope in genere) qui non fit ob tumorem scirrhosum lienis: & prætereea si euacuatur materia, quæ euacuari debet: Nos autem supra loquebamur de alui fluxu, qui coniunctum habet hydropem, scirrhuinque lienis, vnde vires prosternuntur. Addit Auicennas, hydropem e liene procedentem esse minus prauum, quam qui e iecore primario oritur; lien enim non est membrum principale, vt iecur. Hæc sunt prognostica ratione caussarum. Quoad symptomata, Auicennas dicit, pessimum esse hydropem, dum ea quæ excernuntur admodum fœtida sunt: indicant enim corruptionem, & summam virium imbecillitatem. Pessimus etiam hydrops est, dum quasi portiones quædam carneæ aluo reijciuntur: indicant enim iecoris corruptionem, & citā mortem afferunt. Prauus est hydrops, quando in alui deiectionibus aliquid sanguinolentum conspicitur: tunc enim non euacuatur materia, quæ hydropis caussa est, sed sanguis, qui non deberet vacuari. Sumuntur etiam prognostica a lotio: Quanto enim lotium magis est exiguum, tanto deterior hydrops, quia significatur materiam in ventrem decumbere. Eo etiam peior hydrops, quo magis coloratum est lotium: non enim tingitur ob iecoris caliditatem, sed ob partes sanguinis: neque ratione frigiditatis portio serosa a sanguine segregatur. Lotium igitur coloratum est prauum signum: & interdum summe tinctum apparet, frigido interim existente iecore. Pessimum etiam est signum, dum adest anhelitus difficultas, dum tussis molesta est; tales enim morti sunt proximi. Quoad differentias hydropis: secundum Auicennam, ascites maxime periculosus: & quidam dari potest hyposarca, leuior cæteris speciebus, vt in medio tympanias collocatus videatur. Aetius autem dicit, tympaniam esse peiorem ascite, vt etiam Altimarus. Auicennas fundamentum sumpsit, e com. aph. 11. sect. 4. vbi Galen. inquit, aquositatem, quæ viget in ascite, produci ab intemperie frigidiore, quam sit frigiditas, producens flatus & tympaniam. Si ergo in ascite iecur redditur frigidius, quam in tympania: ascites videtur magis lethalis. Et minime periculosus anasarca videtur: quia materia pituitosa fit ab intemperie minus frigida, quam sit frigiditas producens vel aquam, vel flatum. Auicennas igitur respexit ad caussam, quæ producit materiam. At Aetius respexit ad materiam, quæ tumorem producere caussatur, facilius enim remouetur aquositas, quam flatus: nimirum per punctionem abdominis, qua flatus vacuari nequit. *Quænam hydropis species periculosior.*

De Curatione.

Venæ sectio in dyscrasia hepatis. IN dyscrasia iecoris, si sanguis redundat, est euacuandus, & quidem valido auxilio, quia vehemēs affectus. Vnde potissimum venæ sectio conuenit in calida intemperie, in qua sanguis redundare potest. Et sic tum sanguis vacuatur, tum iecur refrigeratur.

Num in iecoris imbecillitate venā secare liceat. In iecoris imbecillitate, generatur improbus sanguis, qui euacuandus est: &, si eum natura euacuat, medicus non debet euacuare: si autem natura non euacuat, arte sanguis educendus. Hinc Galen. cap. 6. lib 8. κ.τόπ. non proponit venæ sectionem: quia (vt ibidem inquit, & cap. 2. lib. 3. de sympt. caus. & c. 7. lib. 5. de loc. aff.) loquitur de iecoris imbecillitate, in qua euacuatur materia similis loturæ carnis recens mactatæ, id est, in qua egreditur sanguis ille crudus, qui gignitur ob imbecillitatem iecoris: cum ergo in hac imbecillitate adsint excrementa cruenta, non egemus euacuatione, quæ fit arte. Quod si materia & sanguis ille in corpore detineatur, ob suppressionem hæmorrhoidum, aut mensium: tum sane, quia sanguis redundat, isque malum fouet, & a natura non vacuatur, artis ope est subtrahendus, & quidem venæsectione, vtpote valido auxilio, quia iecoris imbecillitas est affectus insignis & validus: dummodo ætas, & vires permittant. Aetas potest permittere. Sed etiam vires possint permittere: nam si aliquādo in hydrope virtus ita valida est, vt venæ sectionem permittat;

permittat; multo magis in hepatis imbecillitate: quia in hydrope ob intensiorē intemperiem, vires magis sunt prostratæ; præterea e com.111. lib.4. de rat. vict. in hyposarca licet venam secare: ergo, multo magis in iecoris imbecillitate. Et hoc, est, quod præcepit Auicennas: nō enim in qualibet iecoris imbecillitate venam aperit, sed in ea, cuius caussa est suppressio hæmorrhoidum, vel mensium, vt periculum sit extinctionis caloris, nisi sanguis euacuetur. Altimarus non meminit venæsectionis: forsan quia Gal. cap.6. libr.8. $\mu.\tau\acute{\epsilon}\chi$. non proponit venæsectionem in cura imbecillitatis iecoris. Capite enim nono eiusdem lib. proponit quidem venæsectionem, sed ibi non loquitur de imbecillitate iecoris, sed de alio affectu, nimirum, de tumore. Quomodo autem Galenus non admittat venæsectionem, & quomodo Auicennas eādem admittat, etiam dictis patet. Mensibus autem suppressis, potissimum aperiendæ sunt venæ inferiores. Hirudines hæmorrhoidibus affigendæ. Et, si vires non vsq; adeo constant, loco sectionis venæ crura scarificanda: cucurbitulæ applicandæ sunt cruribus, popliti, & supra malleolos. Quod si iecoris imbecillitas contumax sit, vt iecur non exacte possit corroborari; ad præseruandū potius, ne incidant ægri in cachexiam, vel hydropem, probantur fonticuli & cauteria, quæ cruribus sunt administranda.

Venæsectio in cachexia.

De cachexia idem dicendum, quod de imbecillitate. Auicennas enim venam aperit, dum oritur e retentione sanguinis. Et quia in hydrope aliquando venæsectio conuenit; multo magis in cachexia, in qua vires non sunt ita languidæ. Præsertim autem confugiendum ad emissaria, vt præseruentur homines ab hydrope.

Num in hydrope vena secanda.

Quoad hydropem: Altimarus saltē verba Galeni proponit, & nil aliud. Galenus comm.111.l.4. de vict. ac. ait in hyposarca venam posse aperiri, dummodo oriatur e suppressis mensibus, vel hæmorrhoidibus, vel ex alia caussa, quæ plethorica sit: ascitem autem vel tympanitem, neminem ausum fuisse per venam sectam curare. Ergo e Galeni sententia venæsectio competit tantum in hyposarca, & quidem in illo solo, qui oritur a sanguine retento. Auicennas autem venæsectionem approbare videtur, etiam in ascite & tympanite: nam in cap. de ascite inquit: si hydrops sit ascites, & homo correptus sit pleuritide, quamprimum esse secandam venam: deinde curandum esse hydropem. Et in hyposarca dicit, aperiendam esse venam, & magis in hoc, quam in reliquis. Quare in reliquis etiam admittit venæsectionem. In tympanite ait, venæsectionem locum habere, quamuis raro. Hic ad vera fundamenta confugiendum. Nunquam secanda vena, nisi adsit indicatio euacuandi sanguinē, nisi sit peccatum sanguinis. Peccatum igitur sanguinis hoc in loco duobus modis perpendere oportet. Primo, vt hydropem fouet, vt est origo hydropis. Secundo, vt fouet non hydropē, sed alium morbum, qui cum hydrope coniungitur. Si primo modo consideramus sanguinem, quatenus hydropem fouet: redundat sanguis tantum in hyposarca: dum enim malum diu progreditur, & fit ascites, ac tympanites, magis atque magis refrigeratur iecur, vt non possit esse illa sanguinis copia, quæ tantum redundat in anasarce. Propterea si obruatur calor, sicque iecur refrigeretur ob retentum sanguinem vel mensium, vel hæmorrhoidum, vel alium; tunc sanguis originē & fomentum præbet hydropi anasarcæ: &, nisi occurramus, vsque adeo suffocabitur calor, vt non modo sit anasarca, sed etiam fiat ascites, ac tympanites. Oritur igitur indicatio euacuandi sanguinem: & quidem valido auxilio, quia validum vitium. Et hoc ipsum Galenus proponit, com.111.lib.4. de vict. acut. vbi venam secat in anasarca; respiciens ad sanguinem qui fouet hydropem qualis redundat tantum in anasarca. Si autem consideremus sanguinem, quatenus fouet morbum cum hydrope coniunctum, siue cum anasarca, siue cum ascite, siue cum tympanite: necesse est sanguinem euacuare. Ponatur enim quis ascite correptus, (est enim hic sæuior hydrops) & simul etiam anginam patiatur: si venam aperiamus, iecur magis refrigerabitur, & augebitur hydrops: si non aperiamus venam, illico homo strangulabitur. Quare necessarium est venam aperire, vt imminenti morti occuramus. Et hoc significauit Auicennas: nam cap. de ascite, proponit tales hydropicos, qui conqueruntur de dolore catarrhali ex inflammatione: ideoque ait, propter morbum coniunctum quamprimum venam secandam, postea hydropem curandum esse. Quare Auicennas hoc loco venæsectionem non dirigit ad hydropem: quia præcipit, vt post venæsectionem curetur hydrops. Si ergo aperienda est vena, ratione anasarcæ: secentur venę infernæ, hæmorrhoides aperiantur hirundinib. & secētur, quæ proposita sunt in iecoris imbecillitate. Quod si aperiuntur venæ, non ratione hydropis, sed ob vitium coniunctum cum hydrope, si, verbi gratia, fuerit angina, cephalica tundenda (nec enim respicimus ad sanguinem fomentem hydropem, sed morbos iunctos hydropi) vel aliæ secandæ venæ, pro diuersitate morborum, cum hydrope coniunctorum.

Quæ vena secanda.

Sed præterea in hydrope aliquando confugiendū est ad cucurbitulas, ad vesicatoria, ad cauteria, ad punctiones, ad setaceum, & perforationem abdominis. Cucurbitulæ non scarificatæ, secundum Rhasim, & magnæ, & cum copiosa flamma, abdomini applicantur in tympania, post totius purgationem: flatus enim discutiunt valentissime.

Cucurbitulæ.

Vesicatorijs potissimum in ascite vtendum: quamuis & in anasarca non improbentur, possunt enim serositates educere. Possunt affigi varijs partibus, videlicet cruribus, imo etiam abdomini. Vnde non tantum vno licet vti vesicatorio, vt in febribus pestilentibus, sed pluribus, pro rei necessitate: ideoque in vtroque crure duo fieri possunt, in abdomine 4. est enim affectus rebellis, & omnia tentanda, antequam ad perforationem deueniamus. Vesicatoria fieri possunt *e batrachio, vel flammula Iouis, ex allio, e lepidio, potissimum e cantharidibus*. Nec formidandæ sunt cantharides, quod noxam inferant vesicæ: si enim extrinsecus vsurpentur, leuis est noxa, quæ faci e corrigi potest. Cantharides etiam semper præsto sunt. Ita præscribatur: *℞. puлu. cantharidum præparatum ʒ.ß. (non ordino pro duobus vel tribus vesicatorijs, vt in febribus pestilentibus, sed pro viij. & decem) pulueris sinapis ʒ.ß. fermenti ʒ.vj. (alij solent accipere ʒ.j. & ʒ.j.ß. at sufficiunt ʒ.vj. imo viij.) aceti scillitici parum, fiat pasta*. Acetum scilliticum non est in caussa, vt cantharides non operentur: ego enim sæpius vsus sum: si non imponatur, neque tum erit malum. Aduertendum autem, quia hydrops est morbus diuturnus; & vesicatoria operantur solum per 3.4. aut 6. dies: quid postea sit agendum. Nam dum vesicæ disrumpuntur, aqua egreditur: & dum postea imponimus folia hederæ, vel vitis, cum butyro, purgatio plerumque succedit per 3. vel 4. dies, non vltra: at in hydrope aliquando vacuationem produci oportet per 20. 30. aut plures dies. Et hoc etiam obseruandum est in febre pestilenti. Quidam denuo vesicatoria solent applicare. Sed si admoueantur ijsdem partibus, quibus prima vice applicata fuerunt; excitantur dolores acerbissimi, & vires resoluuntur. Quare vel illis partibus non affigenda: vel (quod melius est) illis partibus applicandum *emplastrum factum, quod diadictamum vocatur*, quoniam ingreditur dictamum creticum: hoc enim medicamentum vim habet euacuandi a centro ad circumferentiam. Et (quod obiter dico) si in ascite applicetur toti ventri: optime facit.

Vesicatoria.

Cauteria in hydrope locum nō habent, si tumida sunt

Cauteria.

sunt crura: vlcera enim in hydropicis difficulter curantur: aphoris. 8. sectio 6. quia exsiccationem postulant, cum interim hydropica corpora humidiora sint. Praeterea calor in hydropicis languet, vt periculum sit, ne vlcera cancrosa euadant. In vesicatorijs autem alia ratio est, quae potius excoriationes sunt, & tantum partes superficiarias corrumpunt; cauteria autem altum subeunt. Ego vidi, tumore pedum praesente, & adscendente, supra genu factum esse cauteriũ, indeque obortam gangraenam, & miserum obijsse. Quod si crura nondum sint tumida, nondum labefactata; possumus cauterijs vti: sic enim homines praeseruantur, & mitior hydrops tollitur, & forsan etiam leuior. Auicennas capite de ascite proponit cauteria: prius tamen abdomen perforat: & sic proculdubio cauterijs vtitur ratione praeseruationis, non ratione curationis. Quare in ascite, si tumidi sunt pedes, locum non habent cauteria. Si non sunt tumidi; possumus ijs vti, & ante perforationem, & post eam. Ante perforationem: cum crura non sunt tumefacta: his enim id interdum efficimus, vt perforatione non sit opus. Post perforationem vtimur cauterijs, vt homines praeseruemus, ne rursus incidant in hydropem. Quod si enim contingat, vt aliquis hydropicus citra perforationem sanetur: si videatur periculum imminere, ne rursus fiat hydrops, (quod periculum in aetate declinãte imminet) optimum etiam est post remotum hydropem cauterijs vti.

Punctiones.

Per punctiones & scarificationes, quae talis applicantur, aqua copiosa effluit, per locos decentes: capite tertio, libro nono κατὰ τόπ. Sed in ascite non tantum expedit perforare partes inferiores; verum etiam secundum Aetium acubus interdum pungere licet scrotum, quia in hydrope aqua in scrotum descendit; & experientia optimum hoc fuisse remedium comprobatur.

Setaceum.

Setaceum fit ferro candente, quo perforatur cutis scroti, dum materia descendit in scrotum. Possumus igitur punctionibus, vel setaceo vti prout aegri magis vnum auxilium, quam aliud admittunt.

Perforatio abdominis. Indicãtia, &

Abdominis perforatio est maximum praesidium: quo vtendum, quando praesentes sunt scopi & indicantes, & permittentes. Indicantes scopi sumuntur e rebus praeter naturam, quae sunt hydrops, & materia aquosa. In solo ascite licet perforare: in reliquis speciebus non. Quod si autem hydrops ascites fuerit lethalis, verbi gratia, si originem duxerit e scirrho; si subsecutus fuerit morbos acutos, &c. aut si alia signa lethalia affuerint: non est ad hoc praesidium confugiendum. Quoad materiam aquosam, in abdominis interstitio collectam: aduertendum, num tumor sit amplus, nec ne: si magnus, indicat perforationem: si paruus, nequaquam. Deinde, si nõ modo sit magnus tumor, sed etiam celerrime ad hanc magnitudinem peruenerit: etiam hoc velox incrementum indicat perforationem. Tertio: si, exhibitis hydragogis, aquositas euacuatur, nec tamen tumor imminuitur, sed vel in eodem consistit, vel etiam augetur (quia maior est portio materiae, quae regeneratur, quam quae euacuatur) ex hoc etiam indicatur perforatio cutis. Ratio autem cur modo dicta indicent perforationem, haec est: dum enim haec conspiciuntur; indicant tantam esse hydropis vehementiam, vt non sit cessurus reliquis praesidijs, sed tantum maximo huic praesidio, nimirum perforationi abdominis.

Permittentia παραιτ τησιν.

Scopi permittentes & prohibentes, sumuntur e rebus secundum naturam, & non naturalibus. Auicennas non perforat abdomen, nisi corpus fuerit valde forte, idest, quod post perforationem possit mediocre perferre exercitium, & minorationem cibi: tale autem corpus est, quod non est gracile, in quo non est macies, praesertim circa femora & vmbilicum. Dum ergo acceditis ad patientes, non expectetis donec fiant debiles: quia frustra postmodum hoc auxilio vtemini. Quare corporis macies prohibet. Requiritur etiam aetas florens, media inter puerilem & senilem. Quoad res non naturales: aer debet esse temperatus, non calidior; nec frigidior: tempore igitur hyemis, aer alterandus. *De tempore.* Dicit Auicennas: non audeas perforare abdomen, quandiu possibilis est alia cura. Hoc Moderni ita explicant; omnia prius esse tentanda, quam ferrum. At maximus hic est error: nam Auicennas etiam post perforationem alijs auxilijs vtitur. Quare id vult docere Auicennas: non esse ascendendum ad perforationem abdominis, nisi praecognoscamus, malum alijs leuioribus praesidijs tolli non posse. Dum ergo videmus tumorem celerrime increscere, & alia proposita; illico est confugiendum ad hoc remedium: Quod si enim omnia prius voluerimus tentare; procul dubio gracilis reddetur patiens, & virtus prohibebit. Si igitur praecognoscamus malum tanti esse vigoris, quod omnibus resistat auxilijs, praeterquam perforationi; audacter ad hanc confugiendum est, non tamen citra praedictionem: necessarijs enim indicandum, malum esse periculosum, & vnicam spem salutis restare, quae in hoc posita sit auxilio. Hora eligenda est, in qua cibus non replet ventriculum. *Quomodo* vero auxilium hoc administrandum sit, Albucasis docet, & chirurgi norunt. *De loco.* Perforatio fieri debet per tres digitos infra vmbilicum, potius versus latera. Ratio est: quoniam ibi non sunt tot partes neruosae, tot tendines, vt media parte. Vt autem sciatur: num perforatio fieri debeat in parte sinistra, vel dextra: aduertendum: num hydrops originem duxerit a tumore lienis, vel iecoris: an vero nullus sit tumor; quia etiam citra tumorem hydrops fieri potest. Si tumor sit lienis, perforanda pars dextra: si iecoris, sinistra. Memini perforatum esse quendam Hebraeum, qui spatio 24. horarum obijt: quia nocte sequenti (in die enim facta est perforatio) effluxit copiosissima aqua, ita vt pauimentum conclauis aquositate illa permadesceret: quod factum est, quia noctu patiens decubuit super latus perforatũ: vnde tota nocte egressa est aqua, & tandem sequenti die ipsa anima. Quare si tumor est in liene, perforandum latus dextrum: tunc enim patientes minori molestia decumbunt in latus sinistrum, quia non ita suspensum est viscus eo decubitu: ideoque si tum etiam latus sinistrum esset perforatũ, facile noctu aqua in maxima copia egrederetur: quod non fit, si latus dextrum est perforatum. Si iecoris sit tumor, pars sinistra perforanda: ob dictam rationem. Si hydrops sit citra tumorẽ iecoris, vel lienis; oportet aegros interrogare, in quo latere melius & frequentius dormire soleant: nam eius oppositum erit perforandum.

Ratio vtẽdi.

Quantũ extrahendum.

Extrahenda porro est per foramen non vniuersa aquositas, sed maxima eius portio: quia quod reliquum erit aquae, caeteris praesidijs poterit eradicari. Id autem non confertim, sed sensim faciendum. Male igitur quidam singulis vicibus ad 3. vel 4. libras aquae educunt: dicentes, nisi in magna copia aqua educatur, tunc maiorem esse portionem eius quae regeneratur, quam que euacuatur. Maximus hic est error: nam singulis diebus aqua educi debet, non ad libras, sed in parua copia: & exhibenda sunt ea, quae iecur corroborant, ne gignat adeo copiosam aquositatem: tunc enim minor erit portio quae regeneratur, quam quae vacuatur. Pauca ergo aqua, & ea sensim vacuanda. Quod etiam Hippocrates affirmat, aphor. 27. sect. 6. dum suppurati, inquit, & hydropici, vruntur vel secantur; si pus, vel aqua vniuersim effluxerit, moriũtur: quia (vt Galenus addit) imminuuntur vires, ob spirituum exitum: & viscera etiã ventris inferioris (quae antea ratione aquositatis tumida erant, nec in deorsum tendebant) post aquam confertim euacuatam collabuntur, & secum ducunt superna viscera, quae laxiora fiunt, vnde vires concidunt. Quare poteritis euacuare ad ℥ v. vj.

aut

aut viij. singulis vicibus, modo magis, modo minus, pro virium tolerantia. Quare suasu Auicennæ tangatis pulsum, & semper manum arteriæ admotam teneatis: & dum incipit virtus vel parum per debilitari, desistendum illico: nec exspectanda euidens imbecillitas.

Medicaméta.

De medicamentis communibus, nimirum de lenientibus, præparantibus, purgantibus, & corroborantibus, sæpe diximus. Auicennas in hydrope vomitorijs vtitur: quia his fit reuulsio ad superiores partes, ne materia decumbat in cauitatem. Priuata medicamenta alia sunt Euacuantia, alia Alterantia: & per alterantia intelligimus non tantum calfacientia, sed etiam refrigerantia, humectantia & exsiccantia: quia loquimur de intemperie iecoris qualibet. Euacuantia respiciunt potissimum hydropem, eiusque materiam, vel Fluxam in cauitatem, vel Fluxuram. Materia fluxura euacuanda est interdum per vomitum, interdum per secessum, interdum (& potissimum) per lotium, interdum per sudorem. De vomitorijs alias diximus; iam tantum particularia præsidia proponemus. Per lotium euacuantia sunt diuretica; quæ (quicquid alij dicant) diriguntur tãtum ad materiam, quæ potest decumbere in cauitatem: non ad materiam, quæ iam est collecta: hæc enim per lotium euacuari nullo modo potest: &, licet hoc fieri posset, non tamen deberet fieri: nam materia in cauitate residens, si per lotium euacuanda esset, oporteret vt rursus ingrederetur iecur, at non est committendum, vt materia noxia membrum nobile ingrediatur. Diuretica igitur non vacuant aquam fluxam, sed eam quæ fluere potest; & sic ne fluat prohibent. Hinc Galenus diuretica in potu addit, libro secundo, ad Glaucon. in fine: quæ multa sunt, & proponuntur a Gal. capite tertio, libro nono. κ. τόπ. item ab Auicenna, Aetio, & alijs. Præstantissima autem sunt, quæ conficiuntur, *e radice filicis, ex asparagis, e spica nardi, e foeniculo, petroselino, dictamo Cretico, calamintha mõtana, pulegio, cinamomo, maci, caryophyllis, nuce moschata, e speciebus dialaca, e speciebus diacurcuma, diacymini, diacalaminthe*. Cum intentioribus autem mitiora sunt permiscenda: nimirum *capillus Veneris, ceterach, & liquiritia, ius cicerum, & alia* quæ possunt calidiora illa attemperare. Sed non dari debent copiosa diluta (qualia propinantur, si non adest hydrops) non igitur excedent liquores ℥. iiij. vel vj. & expedit propositis medicamentis vti in puluere. Poterimus ergo exhibere, verbi gratia, *specierum diacurcuma, vel diacalaminthe* ℈. j. *& cum syrupo de corticibus citri conficere pilulam: post quam deuoratam propinabimus iuris cicerum* ℥. *iiij. vel v.*

Diuretica.

Cantharides diureticũ vehemẽtissimũ in ischuria hydropicorum.

Interdum hydropici patiuntur lotij suppressionem: vnde non tantum augetur aquositas in abdomine, sed etiam imminet mors repentina. Quare in promptu habere oportet remedium aliquod potens, vt est vsus *cantharidum*, quæ maxime in ascite per os exhibendæ. Sed has Dioscorides capit. 1. lib. 6. vesicæ ceu venenum aduersari dicit, eamque exulcerare. Nec est, vt quis dicat, Dioscoridem aliud sensisse, dum libro 2. cantharidibus ad hydropem vtitur: ibi enim e mente aliorum loquitur. Galenus cap. 6. lib. 2. de antidot. aliquo modo videtur improbare vsum cantharidum, cum Asclepiade. Auicennas cap. de hydrope, scribit, quosdam fuisse, qui exhibuerint cantharides, seque eum putare errorem maximum. Hippocrates contra, cantharides in potu probare videtur, com. 124. lib. 4. vict. acut. & Galenus admittit in comment. itemque lib. 11. simplic. & cap. 22. libro 3. simpl. Quare sciendum, exhiberi posse cantharides, quibusdam seruatis conditionibus. Primum, si in hydrope (& etiam in alijs casibus) lotium ita sit suppressum, vt non cedat alijs auxilijs: quia ergo mors imminet, cogimur ad validissima confugere. Et hoc faciendum est, quando lotium est suppressum, non vitio vesicæ, (sic enim possemus occurrere syringa ipsi angustiæ) sed ob virium renum, quod in hydrope solet contingere. Præterea notandum, vt cantharides propinentur integræ, capite sexto, libro secundo, de antidot. Dum enim extrinsecus cantharides applicamus, ad vesicas excitandum, vtimur solo ventre, resectis alis & pedibus: hæc enim in caussa sunt, vt venter non possit ita valide operari: nec periculum est vt partes extimæ lædantur, solo ventre applicato. At si intro exhibentur cantharides, ad duo oportet respicere: primum, vt operentur, & lotium prouocent, cuius gratia ventrem exhibemus: deinde ne inferant insigne detrimentum, cuius gratia permiscemus alas & pedes, quæ partes in caussa sunt, ne venter ita noceat vesicæ. Quinetiam eæ seruandæ sunt conditiones, quas proponit Galenus capit. 23. libro tertio, simplicium, vt exhibeantur in parua copia, & permistæ cũ alijs medicamentis, potissimum cum ijs, quæ in caussa sunt, ne vesica plurimum patiatur. Quare poteritis exhibere *cantharidem 1 nam integram, cum* ℈. j. *vel pulu. rutæ, vel spica, vel cum aliquo consimili. Et superbibendum detur aliquid pingue, vt iuris pulli pinguis* ℥. *iij. vel vj.* vt colligitur e com. 124. lib. 4. vict. Hoc modo vtiliter & tuto dantur cantharides, in hydrope, & alijs lotij suppressionibus. Ego ab omnibus desertos, cantharidum vsu restitutos vidi.

Alia diuretica.

Auicennas *vrinam* in potu exhibet, vt etiam Galenus capite tertio libri noni κ. τόπ. attamen libro decimo simplicium ait, esse auxilium ingratum & abominabile. Conuenit quidem, quia calfacit, detergit, aperit, quæ omnia prosunt hydropi. At si patiens non libenter admittat, non debemus ea vti: quia non desunt alia medicamenta. Quod si sponte quis experat, dari debet. Præterea Aetius monet, in ascite ferme toto curationis tempore exhibenda esse diuretica: quia in ascite assiduo generatur aquositas; ideoque ea assiduo est deriuanda ad vias lotij. Fiat ergo ius superius propositum a Galeno: sic enim frequenti diureticorum vsu, & diminuimus materiam, & calefacimus.

Hydrotica.

Per sudorem etiam euacuandum, quod faciunt eadem proposita diuretica: in rerum autem affectibus declarabimus, quæ magis prouocent lotium, quæ magis sudorem. Quare ijsdem vtendum, quæ fuere proposita, exceptis cantharidibus. Commendatur etiam *guaiaci & sassafrasiç decoctũ*. Præterea excitãdus est sudor medicamentis, quæ extrinsecus admouentur, & potissimum *balneis siccis*, quæ conficiuntur ex herbis calfacientibus, & aqua calida: vix enim homines restitui possunt, nisi sudent.

Hydragoga.

Est etiam aquositas sensibiliter vacuanda per secessum. Medicamenta quæ hoc præstant, vel respiciunt materiam nondum delapsam in cauitatẽ abdominis; (de cuius materiæ euacuatione in præsentia loquimur) vel eam, quæ iam decubuit in cauitatem. Vtrobique medicamenta conueniunt, quæ sunt hydragoga: at ratione aquæ collectæ, exhibenda sunt robustissima; ratione aquæ nõdum delapsæ, mitiora, quia hæc materia est fluxilis, tenuis, ac facile attrahitur, præsertim quia adsunt ductus, per quos facile attrahitur. At materia aquosa, quæ in cauitatẽ abdominis fluxit, non reperitur in iecore, neque in venis, sed extra eas. Vnde, licet tenuis sit, difficilius tamen elicitur, quam materia crassa, viscida, pituitosa & melancholica, eo quod hæc materia crassa, melancholica, quæ euacuatur per secessum, reperitur in venis: at materia aquosa est extra venas, ideoque non sunt ductus commodi, per quos ad intestina deueniat. Quare vtendum est remedijs valentissimis, quæ deleteria sunt, & ad grana tantum exhibentur. Quoad materiam, quæ nondum defluxit, possimus vti *succo iridis, radice iridis, a* ℥. *ij. vsque ad vj.* & proponuntur a Dioscoride, Auicenna, Aetio, & Galeno capite 3. lib. 9.

Ad aquam in venis adhuc hærentem.

libro 9. κ.τόπ. In eadem quantitate prodest *succus qui extrahitur e secundo cortice sambuci: item succus, qui extrahitur e radice ebuli. Possunt hæc medicamenta exhiberi, cum mulsa ℥.iij. vel iiij. Potest exhiberi puluis, cum mulsa. Possunt decoqui folia in iure pulli, vel columbi: & exhiberi folia brassicæ marinæ.*

Ad aquas in cauitatem delapsas.

Materia quæ in cauitatem fluxit, non potest euacuari superioribus medicamentis, nisi exhibeātur in maxima quantitate. Quæ autem vere id præstant, sunt vehementissima: eaque vacuant vel sensibiliter, vel insensibiliter. Sensibiliter vacuant, *succus tithymalorum, grana cataputiæ, antimonium preparatum. Ego elaterio vtor: incipio a gr. j. ß. quia est validissimum medicamentum, & postea exhibeo gr. ij. iij. ad v. sed sensim: nec augenda dosis, nisi materia euacuanda postulet, & vires tolerēt.* Formula: *℞. elaterij gr. ij. pilul. alephang. ℈.j. cum succo iridis, fiant pilulæ.* Quidam hydropici non possunt admittere elaterium, sed in syncopen labunt: ideo his non est dandum. Quidam facile ferunt. Qui elaterium non possunt admittere, ij neque *antimonium* ferunt, quod vehemens est, & admodum periculosum: idem de succo tithymali statuendum. Ego tunc imitor Aetium: *Sumo radicem cucumeris agrestis, & incisam redigo in puluerem, cuius pulueris ℨ.j. immitto in vinum generosum, vt maluaticum, ad ℥.xij. vel xiiij. macero per triduum: & exhibeo vinum hoc cum pulvere, tribus vicibus, per tres dies continuos: postea intermitto per 3. vel 4. dies: & rursus exhibeo per triduum: rursus intermitto, & rursus exhibeo.* Sic enim tumor citra ægri molestiam minuitur: radix enim illa vino corrigitur, quod etiam corroborat ventriculum & iecur. Composita medicamenta huius generis, sunt *pilulæ de sagapeno, fœtida, de euphorbio, de elaterio: est etiam medicamentum illud, quod alkalkangi vocant. & recipit proposita medicamenta.* Ego magis probo elaterium, vel puluerem radicis. Elaterium autem non vna tantum vice exhibendum, sed singulis hebdomadibus semel, per vices v. aut vij. vt pluribus vicibus aqua euacuetur. Prosunt etiam ea quæ extrinsecus applicantur, cap. 3. lib. 9. κ.τόπ. Vnde Mesue laudat *vnguentum factum ex artantia, seu cyclam, vnguentum Agrippæ, & proponit medicamentum, factum ex elaterio.*

CAPVT XX.

De obstructione hepatis.

Generatio.

OBstructio Auicennæ dicitur mater ægritudinum iecoris: & est species angustiæ, capit. 8. libr. de diff. morb. Generatur autē dum humor iecoris meatus ita replet, vt fiat morbosa obstructio, vi cuius necessario lædatur operatio totius hepatis.

Definitio.

Quare iecoris obstructio, est angustia morbosa iecoris, producta ab humore, replente meatus iecoris.

Forma.

Forma est angustia, ad differentiam ampliationis & dilatationis meatuum. Est autem angustia morbosa, ad quam immediate sequitur læsio actionum: non autem illa angustia, quæ intra sanitatis latitudinem consistit. Subiectum, est iecur. Licet enim caussa obstructionis primo agat in meatus iecoris, non tamen hi tantum afficiuntur morbo, sed totum iecur, cap. 6. libro 2. meth. Obstructio potest esse morbus vasorum ex accidente; prout accidit, vasa esse particulas iecoris, ceu membri instrumentalis. Hic autem morbus per se statuitur tantum totius iecoris, quoniam actio quæ læditur, est actio totius hepatis, quam obit iecur, vt est membrum dissimilare. Quare angustiæ morbosæ subiectum est iecur.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens, est humor. Si enim meatus repleantur ab alia materia, vt a calculo, quod interdum in ictero accidit; tunc illa angustia non est obstructio, sed constipatio. Hic autem humor, modo est Syncerus, modo Permistus cum flatu. Dicimus, humorem replere meatus, ad differentiam compressionis, quæ fit a materia extrinsecus detenta, quæ comprimendo angustat: & ad differentiam subsidentiæ, quæ fit citra humorem replentem: & ad differentiam coalescentiæ, cuius caussa est cicatrix. Porro obstructio nō est ex vsu, & permanentiam habet momentaneam; nam remota caussa, sponte euanescit, cap. 1. lib. 1. loc. affect. Ideo natura humoris, a qua vtiles indicationes sumuntur, accurate cognoscenda. Hic ergo humor, quatenus est mistum, & substantia interdum Pura est minera, interdum Permistum habet vaporem, seu flatum. Quoad quantitatem, obstructio fit, non tantum a materia, quæ toto genere est præter naturam, & putrida, vt est sanguis corruptus, sed etiam a materia, sola copia peccante. Est etiam peccatum aliquando in qualitate secunda: si materia est crassa, vt melancholia, pituita, sanguis; aut viscida, vt pituita. Hæ materiæ generantur In iecore, vel Aliunde confluunt. Generantur autem in iecore, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas ob morbos, potissimum ob dyscrasias. Error externus est, dum iecori bene constituto, offertur viribus chylus, siue producatur vitio ventriculi, siue ob errorem externum. Interdum materia non generatur in iecore, sed confluit vel a Toto, vel a Parte, a capite, a ventriculo, a liene, ab vtero. Et hic confluxus fit, vel per modum Attractionis, dum iecur est calidius, aut dolore afficitur: vel per modum Transmissionis, dum iecur imbecillum est redditum, & ad fluxiones suscipiendas maxime idoneum.

Differentiæ.

Ratione formæ differentia tantum est secundum Magis & Minus. Sed notandum cum obstructione aliquando coniungi posse intemperiem, vt duplex sit morbus, & tunc etiam a forma sumi possunt differentiæ. Si ex intemperie ita lædatur actio, vt generetur humor vitiosus, qui est caussa obstructionis: tunc intemperies illa non est recensenda inter morbos, sed inter caussam efficientem, quatenus generat humorem obstruentem. Quod si intemperies illa talem succum non gignat; non tamen ex hoc propriæ differentiæ sunt hauriendæ: nisi dicamus, obstructionem esse coniunctam cum alio morbo, sicut etiam cum obstructione febris esse potest. Quare veræ differentiæ sumuntur a subiecto, & caussa efficiente. Quo ad subiectum, obstructio occupat iecur secundum partem Simam, vel Gibbam. Ratione caussæ efficientis; sumuntur differentiæ, vel ab humore, de quibus supra dictum: vel a meatibus iecoris, id est, a subiecto, non morbi, sed humoris, id est, caussæ efficientis. Hic ergo meatus sunt venæ partis Gibbæ, vel Simæ: Præterea vel pertingunt ad Vesicam felleam, vnde fit icterus citrinus: vel ad Lienem, vnde icterus niger; vel ad Reliquas partes simas iecoris, vnde fit simpliciter obstructio iecoris.

Signa generalia.

Vbi obstructio est morbosa (secundum Auicennam cap. proprio, & Galenum cap. 2. lib. de cib. bon. & mal. succ.) ægri grauitatem quandam persentiunt secundum iecoris regionem. Et quia impedita facultas non exacte sanguificat: cognoscitur e mutatis excrementis, potissimum e lotio exiguo, quia obstructio transitum impedit. Sic etiam cognoscitur ex aliqua mutatione coloris corporis totius, faciei, &c. pallor enim quidam notatur, quia non generatur sanguis ille floridus, quemadmodum antea.

I. Signa differētiarum.

Quoad differentias formales, quæ impropriæ sunt differentiæ: cognoscitur obstructio maior vel minor, e conditione symptomatum: nam quo sunt vehementiora, eo maior obstructio.

II.

Quoad differentias a loco affecto, e capit. 7. libro 5. loc. affect. cognoscuntur: nam si, verbi gratia, in parte gibba fuerit obstructio, fieri potest, vt, dum tanguntur hypochondria, abdomen secundum illam regionem resistat: atque hinc etiam fit, vt partes ad thoracem spectantes, magis lædantur: &, cum septum transuersum comprimatur,

primatur, aliqua oritur respirandi difficultas: & talis patiens maxime conqueritur, se non posse scalas ascendere, vt antea: & ob leuem etiam motum corporis percipit in anhelando difficultatem, quia iecur secundum partem conuexam est affectum, quæ maiorem habet consensum cum partibus thoracis. Si vero secundum simam iecur affectum fuerit; tactu nihil percipitur, quia illa pars est satis remota: nec ita patientes conqueruntur de impotentia ad motum, nec de difficultate anhelitus. Magis autem in consensum ducitur ventriculus: vnde inappetentiæ oboriuntur. Hinc etiam facile sitis excitatur. Et fieri potest, vt alui excrementa non sint vere sanguinolenta: liquida esse possunt, quia chylus non permeat: sed cum chylus in iecur perduci nequeat, quia obstructum est, alui excrementa apparent, vel non sanguinolenta, vel si sanguinolenta conspiciuntur, sunt sanguinolenta non vere & proprie, sed instar loturæ carnis nuper mactatæ, vt nonnihil cruoris in ijs conspiciatur, quia chylus, quamuis non potest e toto in sanguinem mutari, tamen rudem aliquam acquirit mutationem. Quoad differentias a caussa efficiente.

III. Differentiæ erant duplices; vel ratione materiæ humoris, vel ratione subiecti humoris.

IV. Quoad differentias ratione humoris; an id corpus quod obstruit, sit vel sanguis, vel pituita, vel bilis, & qua ratione gignatur; & quo modo confluat; alterius est loci, vbi traduntur signa huius vel illius humoris dominantis, & signa indicantia caussas generantes. Quoad differentias, ratione subiecti, non morbi, sed caussa efficientis: si materia obstruens occupabit meatus, pertinentes ad vesicam felleam; calor aderit citrinus, & aderunt reliqua signa citrinæ ictericiæ. Si vero obstruantur viæ respicientes lienem: cognoscetur e corporis colore nigro, & signis ictericiæ nigræ. Si vero materia occupat reliquas partes; non erunt indicia ictericiæ, sed erunt excrementa mutata sanguinolenta, & non sanguinolenta: vt, si fiat obstructio viæ in gibbo iecoris, erunt sanguinolenta, quia in parte sima non obstructa generatur sanguis, qui tamen non potest distribui, ob vias obstructas, spectantes ad partem gibbam: retrocedit ergo cum excrementis per aluum effluens, & alui excrementa reddit sanguinolenta: quod non apparet, si reliquæ viæ fuerint obstructæ.

Præsidia. Vtiles indicationes sunt Vitales & Præseruatoriæ. Quoad vitalem; hæc indicat conseruans: Indicatio enim vitalis, tantum sumitur a virtute, cuius essentia pertinet ad calorem innatum iecoris, qui nihil aliud indicat, quam calidum moderate, & astringens moderate. Medicamentum autem hepaticum, sumitur etiam a virtute iecoris, sed ab essentia ignota, ideo non indicatur, sed requiritur tantum. Hæc igitur essentia nobis ignota, nihil aliud est, quam sedes & domicilium virtutis; nimirum, proportio quædam determinata & ignota, peculiaris iecori. Proportio hæc requirit remedium simile: quia inter proportiones datur similitudo & dissimilitudo: verbi gratia, inter proportionem magnetis & ferri, datur similitudo. Differentia autem est inter proportiones: quia vna est maioris acuitatis, alia minoris: hinc facultas illa, quæ limitatur a proportione magis efficaci, habet rationem patientis: exempli gratia, maxima dissimilitudo est inter proportionem magnetis & adamantis: sed proportio adamantis est efficacior: & ideo quam primum fricamus magnetem, illico desistit a proprio munere: vnde necesse est reperire medicamenta, quæ viuificant hanc proportionem a proprietate.

Indicationes. Indicationes præseruatoriæ desumuntur a materia, & a caussa generante materiam: verbi gratia, si obstructio fiat a materia copiosa, indicat minuens: si a crassa, attenuans: si viscida, detergens. Et merito caussę generantis, si materia viscida pituitosa generetur a ventriculo frigido; oritur indicatio calefaciendi.

Prognost. Obstructio est vitium magni momenti: quia læditur sanguificatio ad vitam necessaria. comm. penult. lib. 1. de salub. diæta. Et, vbi adest obstructio, est initium & fundamentum omnium morborum. Variat periculum, pro vi differentiarum. Quoad formales differentias, quantumuis improprias; prout obstructio maior vel minor est, ita maius vel minus est periculum. Quoad differentias a subiecto; cæteris paribus, maius est periculum, si iecur afficitur secundum partem gibbam, quam secundum simam: ratio est, nam ea pars magis remota est, & promptius cor trahit in consensum. Quoad differentias a caussis efficientibus; deterior est obstructio, si fiat a minera tantum, quam si a minera & vapore simul seu flatu: facilius enim vacuantur flatus. Satis etiam periculosa est illa obstructio, quæ fit a materia toto genere præter naturam a materia putrida; & tūc cum obstructione plerumque febris iungitur, vnde vires bifariam patiuntur, tum ratione morbi iecoris, tū ratione febris. Minus periculosa est obstructio facta a materia quæ peccat sola quantitate, quam quæ fit a materia crassa & viscida: nā facilius materia copiosa minuitur, quā crassa attenuatur. Intenditur etiam vel minuitur periculum, prout materia fuerit magis vel minus crassa & viscida: vnde, si fiat materia melancholica, quæ est crassissima, vt sæpe durities contrahantur; fieri vix potest, vt homo sanitati restituatur. Quod dictum est de materia, idem intelligendum de caussa generante, prout magis vel minus efficax fuerit.

Curatio. Phlebotomia. Venæ sectio locum habet, si adest indicans, nimirum sanguis, & vis eius vehemens. Hinc Auicennas dicit, in iecoris obstructione esse secandam venam, quando fit antiqua. Quod non superficialiter intelligendum: nam si semper expectare vellemus, donec antiqua fieret obstructio, hæc certe ita augeretur, vt valde esset periculosa. Item si fiat obstructio a materia pituitosa, viscida, crassa; si hæc antiquetur, non est vena secanda, quia nō peccat sanguis: & secundum Galenum capite 14. libro vndecimo, method. per venæ sectionem non remouetur obstructio, quæ producitur a crassa & viscida materia; idque eo minus, quo magis est antiqua. Auicennas ergo per obstructionem antiquam insinuat vehemens in sanguine peccatum. Ideoque si obstructio fiat a sanguine, non cedente leuioribus præsidiorum materijs, vena est secanda. Quoad *vbi agendum*; sanguis habet eam subsistentiam, vt commode euacuetur per venam basilicam. Si autem obstructio oriatur a suppressis mensibus; tunc sanguis eam habet subsistentiam, vt prompte euacuetur per saphenam: præsertim quia sanguis peccat secundum motum, dum impetum habet ab vtero in iecur, ab infra ad supra; vt deorsum reuelli expediat, & proinde venæ infernæ secandæ:

Fonticuli. Probantur etiam fonticuli secundum crura, præsertim in obstructione, quæ non fit a sanguine, sed a crassa viscida materia, quæ aliquando ita est rebellis, potissimum si coniuncta est frigida intemperies iecoris vel ventriculi, vt fonticulis vti cogamur, quo materia noua, quæ regeneratur, non fluat ad venas, sed potius ad crura reuellatur.

Vacuantia. Purgantia. Medicamenta alia communia, alia determinata. Communia sunt, quibus etiam in alijs morbis est locus: & sunt quæ determinatos humores possint euacuare. Vnde, *si pituita peccet, vtendum agarico: si melancholia, epithymo, sena, polypodio; si bilis flaua, rhabarbaro.* Circa hæc medicamenta notandum: a plerisque errores committi, potissimum in vsu *rhabarbari:* opinantur enim nos in qualibet iecoris obstructione tuto vti posse rhabarbaro. Si namque a bile fiat obstructio, probatur rhabarbarum: si a pituita, vel melancholia, nequaquam: præsertim quia pituita est tenuis. Quod si peccet pituita crassa, vel melancholia, nocebit vsus rhabarbari: euacuat enim bilem,

Error quorundam in vsu rhabarbari.

lienis, *ceterach & capparibus*. At interdum in hepatis etiam obstructione, potius vtendum est ceterach & cappari bus, quam absinthio & eupatorio. Ratio sumitur a recta indicantium cognitione: nam hæc medicamenta sunt materia remedij non vitalis, sed præseruatorij, idest, sunt materia remedij, non requisiti, sed indicati: igitur ab essentia nota indicantis. Remedium igitur attenuans, indicatur a materia crassa: hæc si vehemens sit, indicat medicamentum vehemens attenuans: si debilis attenuans debile. Aduertatur autem, dum materia crassa obstruēs statuitur vehemens, non statui vehementem ratione actiuitatis, quia actiuitas nō dependet a crassitie, sed potius a resistentia. In obstructione igitur, materia crassa, prout vel magis vel minus est crassa; ita etiam indicat remedium magis vel minus attenuans, magis vel minus vehemens. Et quia cognouit Galenus, cæteris paribus; obstruentem materiam esse crassiorē in liene, quam in iecore: ideo statuit in lienis obstructione opus esse capparibus, aspleno, quæ vehementer attenuant. At si materia iecur obstruens admodum sit crassa: (nam interdum lapidescit) ob vehementem resistentiam expedit ad vehementissima ascendere, ad ceterach, ad cappares. Si cum obstructione iuncta sit intēperies frigida; possumus addere *hyssopum, feniculum, prassium, quod aliqui pro secreto habent*. Si iuncta sit caliditas cum superius propositis miscenda *cichoracea, hepatica, acetosa*. Si materia aliqua e parte duritiem contraxerit, permiscenda sunt, *malua, althæa, amygdala dulces, liquiritia, passulæ dulces, caricæ, mel, saccharum*. Dulcibus tantum ratione vehiculi vti debemus, idest, in parua copia: alias vertuntur in bilem. Quoad *vsum* propositorum medicamentorum: si iecur obstructū sit a materia satis crassa, quæ non e toto indurauerit, & sit iuncta frigiditas; vtendum hoc medicamēto, quod attenuat, detergit, & remouet obstructionis caussam, & frigiditatem coniunctam. *Recipe pulu. securidacæ ℥ j. trochisc. de eupatorio ʒ. vj. pul. fumariæ ʒ. ß. mithridatij antiqui ʒ. ij. hepatis lupi ʒ. ij. ß. conseruæ e folijs viridibus agrimoniæ ʒ. iij. cum syr. de absinthio fiat electuarium, cuius dosis a ʒ. ij. ad ʒ. j.* Hoc medicamentum constat non tantum ex attenuantibus & detergentibus, verum etiam e vitalibus, quę respiciunt calidum innatum iecoris, et eius proportionem: sed in minori quantitate posita sunt vitalia, in maiori præseruatoria: nam imposuimus ℥. j. securidacæ, quia institutum est potissimum oppugnare materiam obstruentem, non neglecta tamen proportione, & calido innato. Quoad *quando*: prohibere potest vsum huius medicamenti materia replens ventriculum, primas vias, & totum corpus. Prius ergo totum euacuari debet. Sed oportet hoc medicamentum exhibere per plures dies: ideoque in magna quantitate præscripsimus, quæ excedit ʒ. vij. vel viij. dum enim perseuerat indicans, materia frigida, longo tempore perseuerandum est in vsu huius medicamenti, & consimilis. Hoc medicamentum per os exhibendum. Possunt etiam extrinsecus applicari medicamenta, quæ ex oleis & similibus medicamentis conficiuntur.

Vtendi ratio.

Victus respondeat. Si ergo fiat obstructio a materia sola copia peccante; probatur victus tenuis, (non dico attenuans:) vt copiosa materia minuatur. Si fiat obstructio a materia viscida, crassa; ubesset victus tenuis: ideo probatur victus medius inter plenum & tenuem. Hic autem victus mediocris debet esse attenuans. Dulcibus vtendum, non vt cibis, sed vt condimentis, idest, in parua quantitate. Galenus improbat *vina dulcia*. Exhiberi potest *aqua, cum exiguo vel mellis, vel sacchari*. Vbi vinum concedi potest dabitur *vinum tenuis substantiæ, & admiscebitur parua portio vini dulcis, ratione condimenti.*

Diæta.

CAPVT XXI.

De Ictero, seu Aurigine.

PEr icteritiam intelligo flauam & nigram. Generatur, dum bilis excremētitia ita detinetur inter partes corporis cutaneas, vt color a naturali statu mutetur, & euadat præter naturam. Icterus ergo est color præter naturam in cute totius corporis, procedēs a bile excrementitia. Forma, est color præter naturam, idest, symptoma, nim. qualitas mutata visibilis: multiplex autem est hic color, prout huius caussa est multiplex. Subiectum est cutis tota; ad differentiā cutis secundum partem aliquam: vnde v.g. in erysipelate mutatur color cutis, sed in illa tantum parte, in qua est erysipelas.

Generatio.

Definitio.

Efficiens, est bilis excrementitia, ad differentiam alimentalis, & aliorum succorum: nam in anasarca mutatur color totius corporis, vt quandoque color roseus albus euadat, ratione pituitæ. Bilis porro est Flaua, vel Atra; seu melancholica: item, est vel Toto genere præter naturam vel Non: toto genere præter naturam est putrida, qualis in febribus esse solet. (Auicennas negare videtur, icteritiam dari in febribus: sed loquitur de icteritia principali, quæ non fit in febre: at icteritia nō principalis fit ratione febris, quia sequitur eam.) Cum igitur loquamur de qualibet icteritia, iure diximus hanc biliosam materiā posse esse putridam, cuiusmodi residat in putridis febribus. Cæterum, hæc materia non potest esse caussa icteri, nisi cutem occupet, & eius colorem mutet. Biliosa materia bifariam in cute reperitur: primo, quia talis in cute Generatur, deinde, quia Fluit in cutem. Generatur in cute, si sit iusto calidior: tunc enim alimentum etiam probum, in cutem delatum, mutatur in bilem. Fluit autem materia, potius transmissa, quā attracta; quia iecoris partes solent esse calidiores, quam cutis: vt attractio a cute, tanquam minus calido, fieri nequeat. Quod si tamen cutis sit calidior, adiuuatur fluxio. Materia ergo hæc transmittitur ab hepate: quia eius expultrix insurgit ad expellendū vel ratione Copiæ, vel Qualitatis. Copiosa est materia duobus modis: vel quia in magna copia Gignitur, vel quia tantū Colligitur, et nō euacuatur, sicut opus esset. Si primo modo hoc fiat, id contingit, vel Læsa facultate iecoris ob tēperiem calidiorem; vel ob Errorem externum, cibos & potus in magna copia assumptos, qui facile in bilē mutantur. Si altero modo bilis fit copiosa: hoc fit vitio Iecoris, vel Aliarū partium, per quas deberet euacuari. Si vitio iecoris; fit ratione obstructionis, vi cuius non potest ita expelli, vt par erat: vnde collecta materia adeo stimulat & grauat, vt ad partes cutaneas expellatur. Vitio aliarū partiū; vt Lienis, & Vesicę fellec. Lienis vitio, dū non Attrahit, vel nō Suscipit. Non attrahit, ratione frigiditatis. Nō suscipit, quoties afficitur vel obstructione, vel tumore. Ratione fellec vesicę fit; quia vel nō Attrahit, vel nō Suscipit; vel ratione angustię, vel tumoris: & angustia quandoq; in vesica fellea est cōstipatio, producta a lapidibus: nā vidi aliquot ictericos, quorū cadauerib. apertis, in vesica fellis copiosi lapilli sunt inuenti. Postremo, ratione qualitatis insurgit ad expellendum. Et hæc qualitas vel est Venefica, vel Non. Non est, sicut in febribus putridis, in quibus materia eam acquirit acrimoniā, vt expultrix ad expellendum insurgat. Hæc expulsio potest esse, Critica, vel Symptomatica. Qualitas venefica est quādo aliquis mordetur a vipera, secūdū Auic. et Galenum: c. 7. l. 7. loc. aff. viperę enim morsus ita afficit sanguinem, vt vertatur in bilem excrementitiam veneficam, vt expultrix iecoris eam expellat ad cutim. Quomodo autem ab vno morsu viperæ sanguis iecoris mutetur in biliosum hoc excrementum; non ita facile intelligitur. Ego sentio, post morsum

Caussa efficiens.

Quomodo e morsu viperę homo fiat aurigi nosus.

materia veneficam per solutam vnitatem corpus ingredi; non tamen agere in partes cutaneas: quia non est verisimile, veneficam illam materiam vi sua primum petere omnes partes extrinsecas, sed solum illam, quæ mordetur. Non autem vna corporis pars prius, alia posterius colore illo bilis afficitur, sed omnes simul; quia bilis hæc excrementitia procedit a quodã fonte, qui eam per proprios canales transmittit ad oẽs corporis partes, eodem tempore: vnde etiã eodem fere tempore mutatio apparet secundum vniuersam cutim. Hic autẽ fons est iecur: nec enim cor esse potest, alias sæuiora fierẽt symptomata. In morsu ergo viperę magis videtur affici corpus secũdum partes venosas: & hinc vis venefica primum imperti tur iecori et priusquam cordi. Neque hoc aduersatur naturæ veneni, quod est corruptiuum cordis & confertim non est corrumpens, sed corruptiuum: nisi enim occurramus, habet facultatem, qua potest corrumpere cor, & interficere hominem. Non tamen hinc concluditur, venenum ante cor non posse alias partes primum offendere: nam cantharides primum offendunt vesicam, lepus marinus pulmones, & postea cor: sic venenum in morsu viperæ, prius petit hepar, quam cor. Dum autem petit iecur, fit vt sanguis in excrementitiam bilem mutetur, & acquirat prauum colorem, vnde postea mutatur color totius cutis. Hæc autem actio fit a veneno, a proportione maioris inæqualitatis, vt magis possit venenum, quã sanguis, aut iecur in facultate alteratrice. Venenum igitur per suam facultatem quæ est maximæ actiuitatis, ope suæ proportionis, quæ est non organum, sed locus conseruans et domicilium facultatis venæficę, summæ est actiuitatis. Et, cum dissimilitudo sit, inter proportionem veneni & sanguinis, & hepatis; fit vt facultas veneni maioris sit actiuitatis, caussa proportionis, facultas hepatis, minoris; sanguinis, adhuc minoris: & cum non possit sanguis resistere saltem secundum aliquam sui partem; ita vincitur a veneno, vt corrumpatur, & fiat toto genere præter naturam, & color mutetur. Hepatis autem facultas, cum sit minoris actiuitatis, quam veneni; cedit facultati veneni; sed non ita sicut sanguis, quia magis resistit: (nam minoris actiuitatis est sanguis, quam hepar) vnde hepar nõ ita corrumpitur a veneno vt sanguis. Hinc fit, vt licet aliqua e parte patiatur iecur, non tamen corrumpatur: ratione passionis fit, vt adimatur actus facultatis alteratricis, vt nõ possit alterare & vincere, non possit regere sanguinem, sicut opus esset. Hinc igitur sequitur, vt, summa satis sit vis veneni, sanguis per propriam vim non possit resistere, & quodammodo relinquitur a iecore, ac necessario corrumpatur, & ita corruptus ad partes cutaneas transmittatur. Tanta autem est veneni violentia; vt nisi medicus quam celerrime occurrat, venenũ, vt est corruptiuum cordis, ita actu et corrumpat. Hoc verum esse, ostendit curatio; secundum illud Hippocratis. Auicennas enim respiciens ad vim veneni, dicit adiuuandã naturam bezoartico, quod potest superare venenum. Nam venenum eam habet potentiam, vt superet naturã humanam. c. 4. li. 3. de temper. Et hinc Auerrhoes collect. 3. dicit, venenũ per accidens curari a medicamento bezoartico; quia medicamentum non agit in venenum, alias per se fieret curatio, non per accidens, sed agit in corpus humanum, & ita agit, vt cum natura non possit vincere venenum, assequatur eam virtutem beneficio bezoartici, quæ est supra humanam, ratione cuius ita roboratur, vt vincat venenum. Quod cognoscens Auicennas dicit, bezoarticum medicamentum esse in caussa, vt venenum vincatur, quia conseruat et auget sanitatem & virtutem in spiritu. Sanitas consistit in temperie, compositione, & vnitate. Bezoarticum nihil præstat ratione horum trium. Sic etiam venenũ in ictteritia dum agit in hepar, nõ mutat temperiem: nam si mutaretur temperies, ea non ita cito restitueretur sanitati. Per sanitatem autem Auicennas intelligit bonã affectionem facultatis. Declaro. Corpus sanum donatum est facultate, quæ ita afficitur, vt bonas edat operationes: si enim fuerit morbus, si lædatur temperies facultatis; affectio nõ est amplius secũdum naturam, sed præter naturam, vt merito sequãtur actiones læsæ. vt secundum hanc rationem morbus sit læsio, sit affectio præter naturam facultatis, sicuti sanitas est affectio secundum naturam facultatis. Nec secundum hunc modum possumus intelligere sanitatem ab Auicenna propositam: quia, licet hæc sanitas non sit temperies, non compositio, non vnitas; tamen ab his dependet, vt illa habeant rationem caussæ continentis, quia posita intemperie, ponitur mala affectio, & remota, remouetur: similiter, posita temperie, compositione, & vnitate, sequitur sanitas, bona affectio facultatis. Vnde non possumus intelligere secundum hunc modum, quia nec venenum mutat temperiem, nec bezoarticum mutat temperiem. Quod dico de intemperie, idem dicendum de compositione & vnitate. Præter hæc tria igitur necessario requiritur proportio, quæ est domicilium facultatis, vt facultas maioris & minoris actiuitatis reddatur, non modo beneficio constitutionis & spiritus, verum etiam virtute sui domicilij, siue proportionis, in qua est virtus conseruatiua locati. Quare si militudo est inter proportionem bezoartici et corporis viuentis: & proportio bezoartici est in caussa, vt seruetur facultas maioris actiuitatis, beneficio cuius ita roboratur facultas corporis humani, vt acquirat potestatem super humanam, quia secus non possent vinci venena. Acquirit autem superiorem virtutem, & viuificatur atque augetur sanitas; quia facultatis effectio redditur magis robusta ob bezoarticũ, quod habet proportionem similem, cuius beneficio facultas fit robustior. Hinc in ictero venenum non agit in constitutionem, sed in proportionem: sicut etiam adamas agit in magnetem, & sui præsentia caussa est, ob proportionis diuersitatem, vt tollatur actus facultatis, vt facultas non possit agere. Hoc igitur modo agit venenum in iecur, vt facultas eius non possit regere sanguinem. De spiritu eadem est ratio. Si bezoarticum auget sanitatem in parte viuente, & virtutem in spiritu: necesse est, vt venenum aduersetur spiritui: nam morbum ostendit cura. Et cum bezoarticum sit amicum omnibus corporis partibus, et conseruet virtutẽm spiritu innato, necesse est, vt in omnibus partibus reperiatur spiritus. Quare morsu viperæ venenum petit hepar, & sanguis acquirit colorem præter naturam, & transmittitur ad cutem, vnde huius color mutatur.

Differentię.

Quoad differẽtias a forma: ictteritia est Nigra, vel Citrina. Quoad efficientem: icterus prodit a bile Flaua, vel Atra, quæ perpetuo toto genere est pręter naturam. Sciendum autem materiam præter naturam bifariam accipi posse. Primo modo, vt prorsus, & secundum propriam essentiam transgreditur limites naturę; sicut est materia putrida. Deinde ratione loci, in quo reperitur: quando scilicet ille locus non est destinatus huic materiæ a natura; sicut contingit materiæ, a qua caussatur icterus. Præterea ab efficiente sumuntur differentiæ; prout hæc materia Generatur in cute, vel aliunde confluit. Et, si aliunde; bifariam fit, quia transmittitur vel ratione Copię, vel Qualitatis. Si ratione copię; vel quia Generatur, vel Coaceruatur. Qualitas tandem est Euidens; aut Recondita.

Signa.

Icterus in genere facile patet: præsertim si aspiciatur album oculi, quod facile inficitur. Mira naturæ est prouidentia, quod in ictero aliquando cornea tota afficitur colore citrino, præterquam secundum regionem, quæ ante crystallinum locatur. Hinc sæpe icterici inspicientes parietẽ album, album iudicant: inter-

interdum quodlibet obiectum citrinum esse putant. Quoad differentias formales; facile conspicitur, an color sit citrinus, an niger, vel tendens ad nigrum, qualis est viridis. Quoad differentias ab efficiēte; facile cognoscitur e colore, nũ sit flaua, vel atra bilis. Num autem hæc materia sit putrida, vel non; cognoscitur e febre putrida adiuncta. Præterea cognoscendum an fluat, nec ne: nam si non fluat materia a iecore ad cutem; paullatim fit hic morbus, totum corpus tactui se offert calidum, pulsant vehementer arteriæ ob caliditatem, & non mutantur excrementa. Si autem fluat; malum breui tempore ortum est. Sed notandum, tametsi transmittatur materia a centro ad superficiem; non tamen fieri rigorem, vt in febribus: quia in febribus materia transmittitur summo cum impetu, in ictero sensim. Porro materia trāsmittitur quia peccatum est vel in copia, vel qualitate. Copia duobus modis potest contingere; & quia generatur, & quia colligitur. Generatur ob vitium calidius hepatis; seu, ob vitium in cibo. Si e cibo; cognoscitur ex ægro. Si ob vitium iecoris calidioris: tum lotium maxime erit coloratum: et, si immittatur pannus lineus, tingetur colore citrino, vel nigro: alui autem deiectio non erit albicans, sed colorata, quia non adest angustia aliqua, vi cuius colligatur excrementum, & impediatur transitus bilis ad intestina. Vtrum autē vitium hepatis calidum, sit intemperies, vel inflammatio, vel erysipelas: cognoscitur a proprijs capitibus. Si altero modo producatur icterus a bile, nō vt copia peccat, sed quia colligitur; hoc fit, quando bilis in decenti copia generatur, & non euacuatur, sed ob cumulationem ita fit copiosa. Si fiat vitio lienis, vel iecoris, vel vesicæ felleæ; sic distinguendum. Nam si vitio hepatis; erunt signa obstructionis. Si vitio lienis; præter id quod nigra erit icteritia, aderunt signa indicantia vitia lienis: vt, si colligatur excrementum melancholicum, quia non attrahitur a liene, ob eius frigiditatem; cognoscetur e signis proprijs frigidi lienis; & tactu nullus percipietur in liene tumor. Si colligatur excrementum melancholicum, quia lien non suscipit: percipietur tensio, & quandoque tumor, ac durities in liene, pro diuersa mala dispositione lienis. Si colligatur vitio vesicæ fellis; cognoscetur e colore citrino; deinde quia feces non sunt citrinæ, sed albicantes. Si vero fiat ratione qualitatis: præter id quod ægri acrimoniam persentient, aderit etiam febris. Sed aduertendum in febribus hunc materię fluxum aliquando criticum, aliquando symptomaticum esse. Criticus est; quando pręgressa sunt coctionis signa, ęger facile perfert, febris minuitur. Si symptomaticum; opposita fiunt. Si deniq; materia fuerit venefica; cognoscitur e signis veneni, sed potissimũ color ad viridem vergit, mutatur pulsus; nam licet venenum non statim petat cor, breui tamē tempore fertur in cor.

Indicationes.

Præsidia tantum sumuntur ab efficiente: a calore enim non sumitur indicatio: neque icterus niger albo remedio, tanquam contrario curari potest. Bilis ergo excrementitia, vt toto genere præter naturam est, indicat eradicans: verum vt hęc materia eradicetur, ratione cutis indicatur laxans, rarefaciens. Indicationes in hoc malo non sumũtur a subiecto: ideo, dum rarefaciens medicamentum indicatur a densitate cutis, cutis non est subiectum icteri, sed habet rationem efficientis, sine qua non. Non potest euacuari bilis, quia cutis sua densitate prohibet. Præterea, cum hæc materia generetur in cute, vel aliunde confluat: vt generatur in cute, & producitur a cute calidiori; cutis indicat refrigerans. Si autem fluit; si perpendamus motum, si est criticus, est adiuuandus: si autem symptomaticus, quia est ad locos decentes, nimirum ad partes cutaneas & ignobiles, neque tũ est inhibendus. Quare indicatio sumitur a materia, prout vel grauat, vel irritat facultatem, id est, prout peccat vel copia, vel qualitate. Si copia: respiciēdum ad caussam, ratione cuius adest bilis copiosa. Duplex est caussa, alia generās, alia colligens. Generās, cum sit vitium calidum hepatis, indicat remedium refrigerans. Si colligens sit caussa; colligitur vitio obstructionis iecoris, vel lienis, vel vesicæ felleæ: vnde pro discrimine vitiorum variæ sumi debent indicationes: verbi gratia, si colligatur ob frigiditatem lienis, oritur indicatio calefaciendi: si ob tumorem scirrhosum, refrigerandum, attenuandum, emolliēdum. Si vero vitium sit in qualitate; si qualitas est euidens, indicatur attemperans: si venefica, recondita; non indicat, quia non est nota eius essentia in veneno, sed potius requirit bezoarticum.

Prognost.

Vitium hoc non est contemnendum: nam quamuis prima facie ad decorationem pertinere videatur, nihilominus dum protrahitur, pertinet ad artē curandi, quia egreditur latitudinem sanitatis. Distinguitur ergo curatio ratione differentiarum. Quoad formales; cæteris parib. ægrius remouetur icterus niger, quam citrinus. Quoad efficiētem: si ab atra bile procedit, difficilius curetur, quā si a flaua. Præterea periculosior erit, si a materia putrida, si a venefica; et pręsertim nisi illico occurramus. Quoad materiā; hæc sumitur vt fluit, vel non fluit. Si accipiatur vt fluit; possumus salutem polliceri, quia totũ calidius redditum, potest refrigerari. Si vero alia e parte icterus fiat, vt materia quæ fluit, fluat transmissa vel ob copiam; vel malam qualitatē: si ob copiam, vel quia generatur, vel quia colligitur: si generatur copiosa bilis ob errorem externum; possumus audacter salutem polliceri, vt cito etiam remoueatur. Si autem gignatur læsa facultate iecoris; varium erit prognosticum: vt quandoque etiam impossibile sit icterum remouere: verbi gratia si generetur copiosa bilis ob inflammationem, vel erysipelas potissimum hepatis vix fieri potest, vt homo restituatur. Si autem ob simplicem intemperiem calidiorem; non erit curatio difficilis. Sin autem copiosa sit materia, quia colligitur propter obstructionem vel lienis, vel hepatis, vel vesicæ felleæ: prout mala erit dispositio huius vel illius partis, ita prognosticandum: verbi gratia, si fiat ob scirrhum lienis, nemo salutem promittet: si contingat ob constipationem vesicæ felleæ, quæ producatur a calculis generatis in vesica fellis; quis salutē polliceretur? Quoad malam qualitatem; hæc est putrida, vel venefica: si putrida, vt in febribus, si quę hic motus criticus, optime sperandum; cōtra, si symptomaticus: vt colligitur com. aph. 64. sect. 4. Si materia fuerit venefica, cito euanescit, si celerrime occurramus. cap. 7. lib. 5. loc. aff.

Curatio Phlebotomia.

Vena secundum Gręcos, secanda est, si similitudo sit sanguinis, si dolor in iecore vel liene. Arabes probant venæsectionem, vbi venæ sunt repletæ. Non igitur in omni ictere vena secanda, dum sanguis redundat, sed vbi peccatum sanguis est vehemens. Licet autem icterus fiat a bile excremētitia; sanguis tamen in eo duobus modis peccare potest: vel vt habet rationem caussæ sine qua non; quia in ictero non possumus occurrere materiæ fluxæ, neque fluxuræ, neque etiam generanti, nisi prius euacuetur sanguis: vel, vt habet rationem caussæ principalis; quoties imminet, vt ob hepatis caliditatem sanguis conuertatur in bilem excrementitiam. Sanguis autem est vacuandus non cōfertim, sed paulatim, & per vices: nā ob bilem redundantem, & quæ miscetur cum sanguine, fit, vt partes non bene alantur, sed vires euadant debiliores. Illico autem vena secāda, quia inter initia adest indicans, nec adest prohibens. Locus varius eligendus, pro varia sanguinis subsistentia. Galen. c. 1. lib. 9. κατ. τόπ. secabat venam sub lingua, respiciēs ad sanguinem subsistentem in capite. Auicennas cucurbitulam scarificatam applicabat lieni: vt huius beneficio attraheretur excrementum melancholicum

a liene:et propter frigiditatem lienis, applicari potest cum magna flamma, vt fiat valida attractio.

Vacuantia.

Vomitorijs vtendum, quia & euacuatur corpus a materia, & fit reuulsio. Pro vomitorio licet vti *decocto maluæ cum succo raphani, cum agarico etiam non præparato, cum oxymelite.* Licet etiam vti solutionibus aluum: & licet ascendere ad vehementiora, cap. vlt. l. 5. loc. aff. verbi gratia, *dacrydium, helleborum nigrū, item ad colocynthidem*, ratione pituitæ; quia in iecore quandoque fiunt obstructiones copiosæ, & contumaci pituita, vt necessarium sit ad valentiora confugere, vt ad *troch. albandal.* sed virium habeatur ratio.

Ad materiā fluxam.

Quoad peculiaria medicamenta, alia diriguntur ad materiam fluxam alia ad fluxuram. Quoad fluxuram; respiciunt caussam vel generantem, vel colligentem. Quoad generantem; esse potest immodica iecoris caliditas: vnde Rhasis probat *succum endiuiæ, solatri, cum aqua hordei* (aduertēdum, non semper opus esse calidis attenuantibus) *vtebatur etiam trochiscis de caphura, cum succo granatorum:* item frigidis astringentibus, quia iecur ob caliditatem generat bilem. Vtebatur succo granatorū, vt materia remedij vitalis, vt imminueretur caliditas hepatis. Quod de frigidis dictum, de alijs etiam intelligendum. Si materia colligantur, confugiendum ad ea, quæ remouent caussas, ob quas materia colligitur. Caussæ sunt innumeræ; de quibus proprijs capitibus. Sed quia obstructio solet esse frequens caussa, & secundum vesicam felleam, & secundum iecur atque lienem: exempli gratia vnum medicamētum proponemus, cui in obstructione contumaci locus est: ℞. *limatura chalybis* (*in diebus canicularibus optime preparata ex aceto acerrimo, in quo sint decoctæ rad. althææ*) ℔. j. *pul: anchusæ, cornu cerui, agrimon ceterach fumar. parietar. ana* ℥. ij. *cinnamomi* ℥. j. *vini* ℔. xij. *Vinum autem sit modo magis, modo minus acetosum, pro dispositione corporis fiat infusio, commisceatur sub radijs solaribus* 8. *dies. Dosis sit ab* ℥. j. *ad* iv. s.

Infusio limaturæ chalybis.

Euacuantia materiam e cute.

Ratione materiæ fluxæ oportet vbi *balneo aquæ dulcis alterato, maluis, maiorana, anetho, &c.* quorum beneficio cutis laxetur, aperiantur pori, attenuetur materia, itaq; ita in cute existens euacuetur: ad quod apprime conducit sudatorium, quod hoc tempore in vsu est, pro faciliori sudore eorum, qui morbo gallico laborant.

CAPVT XXII.

De Scirrho iecoris.

Nomen.

SCirrhus iecoris, est morbus compositus: & interdum succedit inflammationi. Intelligimus autē hic per scirrhum, tum exquisitum, tum non exquisitum, idest, & sensus expertem, & participem. c. 16. l. 14. meth. Iecoris ergo scirrhus est tumor præter naturam, frigidus, durus, & corpulentus. Dicitur tumor præter naturam, et proinde morbus in magnitudine. Hic autem tumor est frigidus, comm. 21. li. 4. de rat. vict. cap. 4. lib. 2. ad Glauc. cap. 6. li. 4. method. cap. 8. lib. 8 κατὰ τόπ. Nam cum hic tumor fiat a frigida materia, tumor etiā, seu effectus erit frigidus. Hinc colligitur, quod sit morbus, non tantum in aucta magnitudine, sed etiam in intemperie frigida. Et sic scirrhus distinguitur ab omni tumore præter naturam calido, nimirum ab inflammatione, erysipelate, cancro. Dicitur etiam tumor durus, commen. 21. l. 4. vict. ac cap. 8. libro 8. κατὰ τόπ. cap. 4. libro 2. ad Glauc. vbi ad curandum scirrhum probantur emollientia. Et sic distinguitur a tumore œdematoso. Postremo dicitur tumor corpulentus, apud Galenum locis citatis, vbi vult, scirrhum caussari a materia viscida crassa, corpulentas ad differentiam tumoris flatulenti, seu vaporosi.

Definitio.

Caussa efficiens.

Quoad caussas scirrhi internas: fit e materia vel glutinosa vel crassa, vel simul & glutinosa & crassa: nam materia scirrhi peccat vel ratione crassitiei, vel viscididatis, vel ratione vtriusque. Quare scirrhus fieri potest, non tantum e materia melancholica, sed ēt e materia pituitosa: nam melancholia crassa est, non viscida: pituita autem viscida est, & interdum crassa. Nam Galenus capit. 4. libro 2. de different. febr. loquens de febre putrida, pituitosa vult non totam materiam pituitosam exuri, sed ratione viscididatis non nihil relinquitur materia melāncholica in febre quartana instar ossis comburitur, quia sicca est, non viscida. Quare fiat scirrhus e viscida materia; dicendum, non tantum fieri e melancholia, sed etiam e pituita. Sed dubitatur; nam Galenus capit. 4. libro secundo, ad Glaucon. & capite quarto, li. 14. metho. ait, scirrhum succedere inflammationi, & comitari erysipelas: Quomodo igitur fit e melancholia, e pituita? Responsio. Inflammatio degenerat in scirrhum, quando sanguis crassescit, & acquirit naturam melancholiæ. Succedit etiam scirrhus erysipelati, non omni, sed quando Medici præter modum & importune refrigerantibus vtuntur: nam pars adeo redditur debilis, vt non tantum humores collecti crassescant, verum etiam proprium alimentum non possit regi, sed euadat viscidum & crassum; vnde scirrhus. Præterea sunt caussæ externæ, quæ proponuntur cap. vlt. lib. de cib. bon. & mod. suc. et c. 4. libro 2. ad Glauc. vt sunt cibi crassi & viscidi, victus crasse faciens, vinum crassum. Præterea fieri potest caussis non necessario occurrētibus, hoc est, ex errore medicorum, dum nesciunt recte tractare vel inflammationem, vel erysipelas.

Differentiæ.

Quoad differentias a loco affecto: iecur scirrho afficitur secundum partem Simam, vel Gibbam. c. 7. l. 5. loc. aff. A materia, hæc est viscida, vel crassa, idest, Pituitosa, vel Melancholica.

Signa.

Scirrhus iecoris in genere, cognoscitur e sensu grauitatis, etiam si scirrhus exquisitus sit; presso enim dolor sentitur, quia vicinæ partes sensitiuæ ob tumorem iecoris comprimuntur, & earū vnitas soluitur. Aegri melius decumbunt in latere dextro, quam sinistro: nam si in sinistro decumbāt, tūc latus scirrho detentum comprimit ventriculum, vnde fit dolor veluti cōtusiuus, ratione ponderis. Sensus grauitatis ob membranam inuestientem maxime adest, si scirrhus non est exquisitus: si exquisitus, non itē, licet ob compressionem partes vicinæ doleant. Sed non tantum respiciendum ad dolorem, num adsit, nec ne: verum ad diuturnitatē & cōtumaciā affectus. Si enim non cedit remedijs iudicandum, esse exquisitum scirrhum; & hic non est suscipiendus, quia non potest curari: at non exquisitus cedit remedijs. Adest autem sensus grauitatis sine febre, ad differentiā inflammationis: nā scirrhus est tumor frigidus: inflammationem iecoris necessario comitatur febris; scirrhū non necessario, sed contingenter. Insuper scirrhus hepatis cognoscitur e pulsu euidenter duriore, quia tumor hic multo durior est, quam tumor inflammationis. c. 4. l. 1. de præsag. puls. c. 9. lib. 4. de præsag. puls. Secundum Auicennam quoque cognoscitur e lotio diminuto. E qualitate etiam mutata, visibili, & tangibili: e visibili; corpora emaciata cōspiciuntur, quia non recte fit sanguificatio, neque etiam distributio: præterea color corporis mutatur, quod peculiare est in affectibus iecoris & lienis. E tangibili; quia in regione iecoris tumor durus percipitur, præsertim si inflammatio fuerit in parte gibba, c. 7. li. 5. loc. aff. Aduertendum aūt hunc tumorem durū euidentius percipi, quando patiens vel rectus manet, vel etiam decumbit in parte sinistra, quia magis descendit tumor ille infra costas, vnde magis conspicuus apparet. Notat Galenus hoc esse verū, nisi succedat hydrops: tūc enim venter aqua repletur, quæ impedimēto est, quo minus tactu durum tumorem præsentire queamus.

Quoad

Quoad differetias: num fit in parte gibba, vel sima; cognoscitur e c. de inflam. iecoris. De signis etiam materiæ pituitosæ & melancholicæ, suo loco.

Indicationes.

Cum scirrhus fit tumor frigidus præter naturam, vt necessario iecur afficiatur imbecillitate, et morbo in magnitudine aucto: quoad imbecillitatem oritur indicatio corroborandi. Cum vero hæc imbecillitas prodeat e frigida intemperie; corroboratio erit calefactio iecoris. Ratione magnitudinis, ratione materiæ, oritur indicatio remouendi materiam; quæ tamen indicatio non est vtilis, cum non præscribat remedium. Cum vero hæc materia interdum sit viscida, interdum crassa, interdum viscida & crassa, semper autem dura: propterea oritur indicatio interdũ abstergendi, aliquando attenuandi; interdum simul abstergendi & attenuandi, semper autem emolliendi; totius habita ratione, c.8.l.8.κ.τόπ. cap.4.l.2.ad Glauc.c.4.l.14.meth.c.o.l.5.de simp.med.

Prognostica.

Hos scopos interdum absoluere possumus, interdum nequaquam. Scirrhus enim inter initia non exquisitus sanari potest; exquisitus nunquam, c.4.lib.2. ad Glauc. adest enim frigida illa intemperies, & adest durities, quæ nullis mollientibus cedit. In scirrho ergo exquisito, si concurrat fluxus ventris, celeriter moriuntur: si non iungatur ille fluxus, aliquandiu perdurat. Quare scirrhus iecoris ab initio est periculosus, & difficulter curatur: antiquus autem curari nullo modo potest.

Curatio Materię chirurgicæ.

Vena secanda non est, quia imminet hydrops: materia enim non est sanguinea, sed pituitosa, melancholica, crassa, viscida: venęsectio refrigeraret iecur, antea frigidum. Secundum Auicennam & Aetium vti possumus cucurbitulis scarificatis, quæ iecoris regioni applicentur. Licet etiam illis partibus applicare vesicatoria, caustica medicamenta, cum Aetio, de quibus alias; & vlcera diutius sunt aperta detinenda. Prius autem totum expurgandum. Expedit etiã gratia reuulsionis cauteria affigere cruribus, dum crura non sunt tumida.

Vacuãtia totum corpus

Sequuntur medicamenta. Suppositis præparantibus & lenientibus; abstinendum a soluentibus valẽtissimis, propter iecoris infirmitatem. Debilioribus ergo secundum Auicennam vtendum, quæ euacuant pituitam, melancholiam. Si malum non cedit lenioribus; cogimus ad fortiora ascendere. Quare Galenus c.15.l.13.meth. vtitur *clystere acerrimo, e centaurio min. & colocynthide. Auicennas ad helleb. albũ ascendit, qui valentissime per vomitum vacuat*. Extremis morbis, extrema opponenda remedia.

Localia.

Topica sunt emollientia, digerentia, attenuantia, corroborantia: c.4.lib.2.ad Glauc.c.8.l.8.κ.τόπ. Vti ergo possumus *medulla ceruina, medulla vituli, adipe gallina, vituli, anseris, bdellio, ammoniaco, thymiamato; item rad. althaea, maluarum, cucumeris agrestis*. Hęc digerunt & emolliunt. Oportet etiam addere attenuãtia: vt sunt *myrrha, calamintha, origanum, serpillum, aromata*. Corroborantia sunt *absinthium, myrobalani, mastiche*. Quando ergo vti volumus *emplastro, vel melle, misceatur oleum mastichinum, oleum de absinthio*, vt non tantum emolliamus & digeramus, sed etiam corroboremus. Optimum est, si pars affecta oblinatur *luto D. Bartholomai*, quia in eo est maxima vis emolliendi. Præterea permisceatur *lutum D. Bartholomai, cum luto D. Helena, vel D. Petri, quæ in collibus Euganeis extant, prope Patauium*. Sequens remedium, corpore expurgato, mirabiliter emollit, digerit, roborat, quod expertum est sæpe: ℞. *pulpa colocynth. partes iij. radicis cucum. agrestis partem j. & modicum absinthij: includantur sacculo, qui assiduo detineatur in loco læso*.

Interna resoluentia & attenuantia.

Quoad interna: Aetius pro dissoluendo tumore scirrhoso iecoris, maxime probat *anagallidis succum ad ℨ.j., vel ℈.iiij. possumus etiam puluerem anagallidis exhibere. Dat cum mulsa: & febres non erant vehementes, dabat cum oxymelite*. *Probat etiam, tanquam efficacissimum medicamentum, quod componitur e sabinæ puluere, & e fece arida vini, id est e fece, quæ reperitur in fundo dolij præsertim in quo detentum fuit vinum dulce: dataq; ad quantitatem cochlearis, ad quantitatem drachmæ*. Hoc se restituisse dicit, scirrhum, vbi hydrops imminuit. Probat etiam medicamẽtum, quod parari potest *ex æquali portione fœnugraci, costi, petroselini, eupatorij, dat ℨ.j.* Vehementissimum pharmacũ, secundum Aetium, est *ammoniacum, cuius ℨ.j. cum mastiches granis viiij. exhiberi intro poterit*. Sed duo sunt medicamenta, quibus felicissime vti possumus: nimirum, *decoctum sarsæ pariglia, quod parabitur cum medicamentis iecur respicientibus, verbi gratia, cum agrimon. petrosel. rad. althaea, ratione emollitionis*. Alterum auxilium est *vsus chalybis, cuius limatura in substantia exhibetur*: modum autem præparandi & vtendi, paullo post, ca.25.& 26. de lienis scirrho agentes docebimus.

Aetius c.11. l.10. Lud. Mercat. c.6. & 18. l.2. de aff. mulier.

Victu medioctis erit & attenuans: vt dicit Galenus, ab initio lib. de atten. vict. eo enim vitia diuturna eradicantur. Hunc etiam probat Aetius. Potus erit similis. Interdum in cibis possumus concedere *amygdalas, pistacia*, secundum Aetium. Aeger in latere dextro decumbat secundum Auicennam, nam hic decubitus conducit ad dissoluendum tumorem scirrhosum iecoris.

CAPVT XXIII.

De Vlcere iecoris.

Definitio.

HOc vitium Aetius nuncupat colliquamentum: quia emaciatur & veluti liquatur totum corpus. Est autem vlcus iecoris, nil aliud, quam soluta vnitas iecoris, ex erosione producta. Potissimum succedit inflammationi, quæ ad suppurationem producitur. Potest etiam fieri citra inflammationem prægressam, ex acribus succis. Interdum vidi iecur vlceratum, ratione affectus gallici morbi, ratione mordacitatis materiæ.

Differentiæ.

Quoad differentias; affici potest iecur secundum partem Simam, vel Gibbam. Ab effectrice caussa succedit Inflammationi, vel Non.

Signa.

Cognoscitur vitium hoc ex exeunte mutato, dum est purulẽtum: & interdum adest aliquid sanguinis, aliquid materiæ cruentæ. Hinc medici interdum decipiuntur, arbitrantes esse dysenteriam, quando materia saniosa, & sanguinea egreditur; ob cuius acredinem aliquis intestinis persentitur dolor. Sed inde discernitur; quia sensus quidam grauitatis & punctionis etiam persentitur in regione iecoris, ob consensum membranę. Et præsertim hæ deiectiones apparẽt, dum vlcus est in parte sima: nam si gibba pars fuerit exulcerata, indicia vlceris potius petenda sunt e lotio, quod erit purulentum, nec tamen aderunt signa vlceris vesicæ, neque vlceris renum. Quoad differentias ab efficiente: si præcessit inflammatio quæ suppurata fuit; euidens est, hoc vlcus succedere inflammationi, & fieri ratione materiæ purulentæ. Si non præcessit inflammatio; originem duxit e succis acribus, vt dictum fuit in sermone de vlcere ventriculi. Indicationes petendæ ex eodem loco.

Præsagia.

Vitium, secundum Aetium, est periculosissimum: ægri enim emaciantur. Est vitium incurabile; salutem polliceri non possumus: nam est vlcerata pars pręcipua, quæ deperdita non potest regenerari, cum qua consentiunt partes principales; vnde fere omnes moriuntur.

Curatio.

Vena secanda non est, quia vires non possunt perferre, etiam si sanguis redundauerit; Si enim vlcus succedat inflammationi, vires iam per præcedentem inflammationem sunt languidæ. Si autem vlcus non producatur ex inflammatione, sed ortum ducat ex

potest noua noxia materia generari: ratione huius vitij oritur indicatio roborandi iecur: si tantum est frigida intemperies, oritur indicatio calefaciendi: At si iecur, non tantum afficitur frigida intemperie, sed etiam tumore scirrhoso, & proinde afficitur mala compositione: oritur indicatio, non tantum calefaciendi; sed etiam, ratione duri tumoris, molliendi & discutiendi: vnde Galenus proponit sanantia durum visceris tumorem, respiciens ad vitium iecoris, ad caussam generantem nouam materiam. Tres igitur præcipuos scopos Galenus proposuit: discussionem tumoris; reuulsionem materiæ, & roborationem iecoris.

De Prognosticis.

Dyscrasia. IEcoris intemperies vitium est non contemnendū: quia viscus læsum est præcipuum, quod natura, quantum potest, tueri conatur: ideo dum intemperatum euadit, vitium non caret periculo. Discrimen variat pro specie dyscrasiæ, vt diximus cap. de intēp. ventriculi. Dyscrasia in actiuis facilius corrigitur, quam quæ in passiuis est, &c.

Imbecillitas. Imbecillitas vitium prius est, quam simplex intemperantia: nam dyscrasia in imbecillitate est intensior; cum sit malum, quod hydropem minatur, nisi celerrime occurramus, cap. 6. libro 8. κ.τόπ. Si tamen diligentia adhibeatur, curari potest.

Cachexia. Maior difficultas est in cachexia, quæ hydropi propior est, quam imbecillitas. Attamen & hæc curari potest; dummodo, vt Auicennas monet, non prodeat ex hydrope pulmonis, quæ notha est cachexia: item si non prodeat e morbis acutis, quia hæc maxime est periculosa.

Hydrops. Galenus comm. 11. lib. 4. de vict. acut. eos errasse monstrat, qui tympaniam solum curari posse crediderant: nam etiam ascites, & hyposarca interdum curantur. Hydrops ergo interdum lethalis est; interdum curatur, modo facilius, modo magis difficulter, pro discrimine caussarum & symptomatum, verbi gratia si hydrops fiat post morbum acutū, est lethalis, com. 1. & 3. lib. 2. prognost. quia vires redditæ sunt imbecilles, & iecur est refrigeratum. Attamen Hippocrates aphoris. 5. sect. 7. ait: a furore hydrops, bonum. Furor autem connumeratur in morbis acutis: & sic hydrops morbis acutis succedens, videtur bonus pronuntiari? Responsio. Hydrops a furore bonus est, non absolute, sed secundum quid: non ratione furoris, qui dum perseuerat, celerrime homines pereunt: Si ergo hydrops succedat, succedit vitio acuto, ideoque malus est, & incurabilis: dicitur autem bonus secundum quid, quia hydropici diutius viuere possint; nam homines celerius pereunt ratione furoris. Præterea Hippocrates ait, aphoris. 43. sect. 6. si lienosis succedat intestinorum difficultas, & hæc protrahatur in hydropem moriuntur; quia validissimæ caussæ præcessere: primum enim præcessit tumor lienis, ratione cuius potest refrigerari iecur, & debile reddere totum corpus: succedit dysenteria, quæ, ratione tū euacuationis, tum doloris, vires potest labefactare ac dissoluere: vnde si postea succedit hydrops, necessario homines pereunt. Gal. ca. 5. lib. 2. ad Glauc. ait, tumorem hepatis scirrhosum ab initio sanari posse; antiquum esse incurabilem, vnde patientes hydropici fiunt, & necessario moriuntur, quidam tardius, quidam citius: citissime quidem illi, in quibus alui fluxus coniungitur: vires enim valde dissipantur, dum iecur patitur scirrhum, & hydropem, aluique fluxus accedit. Hippocrates tamen aphor. 29. sect. 7. inquit, ventris fluxum, fortem esse bonum: vbi loquitur de hyposarca (non de hydrope in genere) qui non fit ob tumorem scirrhosum lienis: & præterea si euacuatur materia, quæ euacuari debet: Nos autem supra loquebamur de alui fluxu, qui coniunctum habet hy-

A dropem, scirrhumque lienis, vnde vires prosternuntur. Addit Auicennas, hydropem e liene procedentem esse minus prauum, quam qui e iecore primario oritur; lien enim non est membrum principale, vt iecur. Hæc sunt prognostica ratione caussarum. Quoad symptomata, Auicennas dicit, pessimum esse hydropem, dum ea quæ excernuntur admodum fœtida sunt: indicant enim corruptionem, & summam virium imbecillitatem. Pessimus etiam hydrops est, dum quasi portiones quædam carneæ aluo reijciuntur: indicant enim iecoris corruptionem, & citā mortem afferunt. Prauus est hydrops, quando in alui deiectionibus aliquid sanguinolentum conspicitur: tunc enim non euacuatur materia, quæ hydropis caussa est, sed sanguis, qui non deberet vacuari. Sumuntur etiam prognostica a lotio: Quanto enim lotium magis est exiguum, tanto deterior hydrops, quia significatur materiam in ventrem decumbere. Eo etiam

B peior hydrops, quo magis coloratum est lotium: non enim tingitur ob iecoris caliditatem, sed ob partes sanguinis: neque ratione frigiditatis portio serosa a sanguine segregatur. Lotium igitur coloratum est prauum signum: & interdum summe tinctum apparet, frigido interim existente iecore. Pessimum etiam est signum, dum adest anhelitus difficultas, dum tussis molesta est; tales enim morti sunt proximi. Quoad differentias hydropis: secundum Auicennam, ascites maxime periculosus: & quidam dari potest hyposarca, leuior cæteris speciebus, vt in medio tympanias collocatus videatur. Aetius autem dicit, tympaniam esse peiorem ascite, vt etiam Altimarus. Auicennas fundamentum sumpsit, e com. aph. 11. sect. 4. vbi Galen. inquit, aquositatem, quæ viget in ascite, produci ab intemperie frigidiore, quam sit frigiditas, producens flatus & tympaniam. Si ergo in ascite iecur redditur frigidius, quam in tympania: ascites

C videtur magis lethalis. Et minime periculosus anasarca videtur: quia materia pituitosa fit ab intemperie minus frigida, quam sit frigiditas producens vel aquam, vel flatum. Auicennas igitur respexit ad caussam, quæ producit materiam. At Aetius respexit ad materiam, quæ tumorem producere caussatur, facilius enim remouetur aquositas, quam flatus: nimirum per punctionem abdominis, qua flatus vacuari nequit.

Quænam hydropis species periculosior.

De Curatione.

Venæsectio in dyscrasia hepatis.

IN dyscrasia iecoris, si sanguis redundat, est euacuandus, & quidem valido auxilio, quia vehemēs affectus. Vnde potissimum venæ sectio conuenit in calida intemperie, in qua sanguis redundare potest. Et sic tum sanguis vacuatur, tum iecur refrigeratur.

Num in iecoris imbecillitate venā secare liceat.

D In iecoris imbecillitate, generatur improbus sanguis, qui euacuandus est: &, si eum natura euacuat, medicus non debet euacuare: si autem natura non euacuat, arte sanguis educendus. Hinc Galen. cap. 6. lib 8. κ.τόπ. non proponit venæ sectionem: quia (vt ibidem inquit, & cap. 2. lib. 3. de sympt. caus. & c. 7. lib. 5. de loc. aff.) loquitur de iecoris imbecillitate, in qua euacuatur materia similis loturæ carnis recens mactatæ, id est, in qua egreditur sanguis ille crudus, qui gignitur ob imbecillitatem iecoris: cum ergo in hac imbecillitate adsint excrementa cruenta, non egemus euacuatione, quæ fit arte. Quod si materia & sanguis ille in corpore detineatur, ob suppressionem hæmorrhoidum, aut mensium: tum sane, quia sanguis redundat, isque malum fouet, & a natura non vacuatur, artis ope est subtrahendus, & quidem venæsectione, vtpote valido auxilio, quia iecoris imbecillitas est affectus insignis & validus: dummodo ætas, & vires permittant. Aetas potest permittere. Sed etiam vires possint permittere: nam si aliquādo in hydrope virtus ita valida est, vt venæsectionem

permittat;

permittat; multo magis in hepatis imbecillitate: quia in hydrope ob intensiorē intemperiem, vires magis sunt prostratæ: præterea ȩ com. 111. lib. 4. de rat. vict. in hyposarca licet venam secare: ergo, multo magis in iecoris imbecillitate. Et hoc, est, quod præcepit Auicennas: nō enim in qualibet iecoris imbecillitate venam aperit, sed in ea, cuius caussa est suppressio hæmorrhoidum, vel mensium, vt periculum sit extinctionis caloris, nisi sanguis euacuetur. Altimarus non meminit venæsectionis: forsan quia Gal. cap. 6. libr. 8. μ. τέχ. non proponit venæsectionem in cura imbecillitatis iecoris. Capite enim nono eiusdem lib. proponit quidem venæsectionem, sed ibi non loquitur de imbecillitate iecoris, sed de alio affectu, nimirum, de tumore. Quomodo autem Galenus non admittat venæsectionem, & quomodo Auicennas eādem admittat, etiam dictis patet. Mensibus autem suppressis, potissimum aperiendæ sunt venæ inferiores. Hirudines hæmorrhoidibus affigendæ. Et, si vires non vsq; adeo constant, loco sectionis venæ crura scarificanda: cucurbitulæ applicandæ sunt cruribus, popliti, & supra malleolos. Quod si iecoris imbecillitas contumax sit, vt iecur non exacte possit corroborari; ad præseruandū potius, ne incidant ægri in cachexiam, vel hydropem, probantur fonticuli & cauteria, quæ cruribus sunt administranda.

Venæsectio in cachexia.

De cachexia idem dicendum, quod de imbecillitate. Auicennas enim venam aperit, dum oritur e retentione sanguinis. Et quia in hydrope aliquando venæsectio conuenit; multo magis in cachexia, in qua vires non sunt ita languidæ. Præsertim autem confugiendum ad emissaria, vt præseruentur homines ab hydrope.

Num in hydrope vena secanda.

Quoad hydropem: Altimarus saltē verba Galeni proponit, & nil aliud. Galenus comm. 111. l. 4. de vict. ac. ait in hyposarca venam posse aperiri, dummodo oriatur e suppressis mensibus, vel hæmorrhoidibus, vel ex alia caussa, quæ plethorica sit: ascitem autem vel tympanitem, neminem ausum fuisse per venam sectam curare. Ergo e Galeni sententia venæsectio competit tantum in hyposarca, & quidem in illo solo, qui oritur a sanguine retento. Auicennas autem venæsectionem approbare videtur, etiam in ascite & tympanite: nam in cap. de ascite inquit: si hydrops sit ascites, & homo correptus sit pleuritide, quamprimum esse secandam venam: deinde curandum esse hydropem. Et in hyposarca dicit, aperiendam esse venam, & magis in hoc, quam in reliquis. Quare in reliquis etiam admittit venæsectionem. In tympanite ait, venæsectionem locum habere, quamuis raro. Hic ad vera fundamenta confugiendum. Nunquam secanda vena, nisi adsit indicatio euacuandi sanguinē, nisi sit peccatum sanguinis. Peccatum igitur sanguinis hoc in loco duobus modis perpendere oportet. Primo, vt hydropem fouet, vt est origo hydropis. Secundo, vt fouet non hydropē, sed alium morbum, qui cum hydrope coniungitur. Si primo modo consideramus sanguinem, quatenus hydropem fouet: redundat sanguis tantum in hyposarca: dum enim malum diu progreditur, & fit ascites, ac tympanites, magis atque magis refrigeratur iecur, vt non possit esse illa sanguinis copia, quæ tantum redundat in anasarce. Propterea si obruatur calor, sicque iecur refrigeretur ob retentum sanguinem vel mensium, vel hæmorrhoidum, vel alium; tunc sanguis originē & fomentum præbet hydropi anasarcæ: &, nisi occurramus, vsque adeo suffocabitur calor, vt non modo fit anasarca, sed etiam fiat ascites, ac tympanites. Oritur igitur indicatio euacuandi sanguinem: & quidem valido auxilio, quia validum vitium. Et hoc ipsum Galenus proponit, com. 111. lib. 4. de vict. acut. vbi venam secat in anasarca; respiciens ad sanguinem qui fouet hydropem qualis redundat tantum in anasarca. Si autem consideremus sanguinem, quatenus fouet morbum cum hydrope coniunctum, siue cum anasarca, siue cum ascite, siue cum tympanite: necesse est sanguinem euacuare. Ponatur enim quis ascite correptus, (est enim hic sæuior hydrops) & simul etiam anginam patiatur: si venam aperiamus, iecur magis refrigerabitur, & augebitur hydrops: si non aperiamus venam, illico homo strangulabitur. Quare necessarium est venam aperire, vt imminenti morti occuramus. Et hoc significauit Auicennas: nam cap. de ascite, proponit tales hydropicos, qui conqueruntur de dolore catarrhali ex inflammatione: ideoque ait, propter morbum coniunctum quamprimum venam secandam, postea hydropem curandum esse.

Quæ vena secanda.

Quare Auicennas hoc loco venæsectionem non dirigit ad hydropem: quia præcipit, vt post venæsectionem curetur hydrops. Si ergo aperienda est vena, ratione anasarcæ: secentur venę inferne, hæmorrhoides aperiantur hirundinib. & secētur, quæ propositæ sunt in iecoris imbecillitate. Quod si aperiuntur venæ, non ratione hydropis, sed ob vitium coniunctum cum hydrope, si, verbi gratia, fuerit angina, cephalica tundenda (nec enim respicimus ad sanguinem fouentem hydropem, sed morbos iunctos hydropi) vel aliæ secandæ venæ, pro diuersitate morborum, cum hydrope coniunctorum.

Cucurbitulæ.

Sed præterea in hydrope aliquando confugiendū est ad cucurbitulas, ad vesicatoria, ad cauteria, ad punctiones, ad setaceum, & perforationem abdominis. Cucurbitulæ non scarificatæ, secundum Rhasim, & magnæ, & cum copiosa flamma, abdomini applicantur in tympania, post totius purgationem: flatus enim discutiunt valentissime.

Vesicatoria.

Vesicatorijs potissimum in ascite vtendum: quamuis & in anasarca non improbentur, possunt enim serositates educere. Possunt affigi varijs partibus, videlicet cruribus, imo etiam abdomini. Vnde non tantum vno licet vti vesicatorio, vt in febribus pestilentibus, sed pluribus, pro rei necessitate: ideoque in vtroque crure duo fieri possunt, in abdomine 4. est enim affectus rebellis, & omnia tentanda, antequam ad perforationem deueniamus. Vesicatoria fieri possunt *e batrachio, vel flammula Iouis, ex allio, e lepidio, potissimum e cantharidibus*. Nec formidandæ sunt cantharides, quod noxam inferant vesicæ: si enim extrinsecus vsurpentur, leuis est noxa, quæ faci e corrigi potest. Cantharides etiam semper præsto sunt. Ita præscribatur: *℞. pulu. cantharidum præparatum ℥.ß. (non ordino pro duobus vel tribus vesicatorijs, vt in febribus pestilentibus, sed pro viij. & decem) pulueris sinapis ℥.ß. fermenti ℥.vj. (alij solent accipere ℥.j. & ℥.j.ß. at sufficiunt ℥.vj. imo iiij.) aceti scillitici parum, fiat pasta.* Acetum scilliticum non est in caussa, vt cantharides non operentur: ego enim sæpius vsus sum: si non imponatur, neque tum erit malum. Aduertendum autem, quia hydrops est morbus diuturnus; & vesicatoria operantur solum per 3. 4. aut 6. dies: quid postea sit agendum. Nam dum vesicæ disrumpuntur, aqua egreditur: & dum postea imponimus folia hederæ, vel vitis, cum butyro, purgatio plerumque succedit per 3. vel 4. dies, non vltra: at in hydrope aliquando vacuationem produci oportet per 20. 30. aut plures dies. Et hoc etiam obseruandum est in febre pestilenti. Quidam denuo vesicatoria solent applicare. Sed si admoueantur iisdem partibus, quibus prima vice applicata fuerunt; excitantur dolores acerbissimi, & vires resoluuntur. Quare vel illis partibus non affigenda: vel (quod melius est) illis partibus applicandum *emplastrum sacrum, quod diadictamum vocatur*, quoniam ingreditur dictamum creticum: hoc enim medicamentum vim habet euacuandi a centro ad circumferentiam. Et (quod obiter dico) si in ascite applicetur toti ventri: optime facit.

Cauteria.

Cauteria in hydrope locum nō habent, si tumida sunt

sunt crura: vlcera enim in hydropicis difficulter curantur: aphoris. 8. sectio 6. quia exsiccationem postulant, cum interim hydropica corpora humidiora sint. Praeterea calor in hydropicis languet, vt periculum sit, ne vlcera cancrosa euadant. In vesicatorijs autem alia ratio est, quae potius excoriationes sunt, & tantum partes superficiarias corrumpunt; cauteria autem altum subeunt. Ego vidi, tumore pedum praesente, & adscendente, supra genu factum esse cauteriū, indeque obortam gangraenam, & miserum obijsse. Quod si crura nondum sint tumida, nondum labefactata; possumus cauterijs vti: sic enim homines praeseruantur, & mitior hydrops tollitur, & forsan etiam fortior. Auicennas capite de ascite proponit cauteria: prius tamen abdomen perforat: & sic proculdubio cauterijs vtitur ratione praeseruationis, non ratione curationis. Quare in ascite, si tumidi sunt pedes, locum non habent cauteria. Si non sunt tumidi; possumus ijs vti, & ante perforationem, & post eam. Ante perforationem: cum crura non sunt tumefacta: his enim id interdum efficimus, vt perforatione non sit opus. Post perforationem vtimur cauterijs, vt homines praeseruemus, ne rursus incidant in hydropem. Quod si enim contingat, vt aliquis hydropicus citra perforationem sanetur: si videatur periculum imminere, ne rursus fiat hydrops, (quod periculum in aetate declināte imminet) optimum etiam est post remotum hydropem cauterijs vti.

Punctiones.

Per punctiones & scarificationes, quae talis applicantur, aqua copiosa effluit, per locos decentes: capite tertio, libro nono κ.τόπ. Sed in ascite non tantum expedit perforare partes inferiores; verum etiam secundum Aetium acubus interdum pungere licet scrotum, quia in hydrope aqua in scrotum descendit; & experientia optimum hoc fuisse remedium comprobauit.

Setaceum.

Setaceum fit ferro candente, quo perforatur cutis scroti, dum materia descendit in scrotum. Possumus igitur punctionibus, vel setaceo vti prout aegri magis vnum auxilium, quam aliud admittunt.

Perforatio abdominis. Indicātia, &

Abdominis perforatio est maximum praesidium: quo vtendum, quando praesentes sunt scopi & indicantes, & permittentes. Indicantes scopi sumuntur e rebus praeter naturam, quae sunt hydrops, & materia aquosa. In solo ascite licet perforare: in reliquis speciebus non. Quod si autem hydrops ascites fuerit lethalis, verbi gratia, si originem duxerit e scirrho; si subsecutus fuerit morbos acutos, &c. aut si alia signa lethalia affuerint: non est ad hoc praesidium confugiendum. Quoad materiam aquosam, in abdominis interstitio collectam: aduertendum, num tumor sit amplus, nec ne: si magnus, indicat perforationem: si paruus, nequaquam. Deinde, si nō modo sit magnus tumor, sed etiam celerrime ad hanc magnitudinem peruenerit: etiam hoc velox incrementum indicat perforationem. Tertio: si, exhibitis hydragogis, aquositas euacuatur, nec tamen tumor imminuitur, sed vel in eodem consistit, vel etiam augetur (quia maior est portio materiae, quae regeneratur, quam quae euacuatur) ex hoc etiam indicatur perforatio cutis. Ratio autem cur modo dicta indicent perforationem, haec est: dum enim haec conspiciuntur; indicant tantam esse hydropis vehementiam, vt non sit cessurus reliquis praesidijs, sed tantum maximo huic praesidio, nimirum perforationi abdominis.

Permittentia παραιτητικά.

Scopi permittentes & prohibentes, sumuntur e rebus secundum naturam, & non naturalibus. Auicennas non perforat abdomen, nisi corpus fuerit valde forte, idest, quod post perforationem possit mediocre perferre exercitium, & minorationem cibi: tale autem corpus est, quod non est gracile, in quo non est macies, praesertim circa femora & vmbilicum. Dum ergo acceditis ad patientes, non expectetis donec fiant debiles: quia frustra postmodum hoc auxilio vtemini. Quare corporis macies prohibet. Requiritur etiam aetas florens, media inter puerilem & senilem. Quoad res non naturales: aer debet esse temperatus, non calidior; nec frigidior: tempore igitur hyemis, aer alterandus. *De tempore.* Dicit Auicennas: non audeas perforare abdomen, quandiu possibilis est alia cura. Hoc Moderni ita explicant; omnia prius esse tentanda, quam ferrum. At maximus hic est error: nam Auicennas etiam post perforationem alijs auxilijs vtitur. Quare id vult docere Auicennas: non esse ascendendum ad perforationem abdominis, nisi praecognoscamus, malum alijs leuioribus praesidijs tolli non posse. Dum ergo videmus tumorem celerrime increscere, & alia proposita: illico est confugiendum ad hoc remedium: Quod si enim omnia prius voluerimus tentare; procul dubio gracilis reddetur patiens, & virtus prohibebit. Si igitur praecognoscamus malum tanti esse vigoris, quod omnibus resistat auxilijs, praeterquam perforationi; audacter ad hanc confugiendum est, non tamen citra praedictionem: necessarijs enim indicandum, malum esse periculosum, & vnicam spem salutis restare, quae in hoc posita sit auxilio. Hora eligenda est, in qua cibus non replet ventriculum. *Quomodo* vero auxilium hoc administrandum sit, Albucasis docet, & chirurgi norunt. *De loco.* Perforatio fieri debet per tres digitos infra vmbilicum, potius versus latera. Ratio est: quoniam ibi non sunt tot partes neruosae, tot tendines, vt media parte. Vt autem sciatur: num perforatio fieri debeat in parte sinistra, vel dextra: aduertendum: num hydrops originem duxerit a tumore lienis, vel iecoris: an vero nullus sit tumor; quia etiam citra tumorem hydrops fieri potest. Si tumor sit lienis, perforanda pars dextra: si iecoris, sinistra. Memini perforatum esse quendam Hebraeum, qui spatio 24. horarum obijt: quia nocte sequenti (in die enim facta est perforatio) effluxit copiosissima aqua, ita vt pauimentum conclauis aquositate illa sperma[d]esceret: quod factum est, quia noctu patiens decubuit super latus perforatū: vnde tota nocte egressa est aqua, & tandem sequenti die ipsa anima. Quare si tumor est in liene, perforandum latus dextrum: tunc enim patientes minori molestia decumbunt in latus sinistrum, quia non ita suspensum est viscus eo decubitu: ideoque si tum etiam latus sinistrum esset perforatū, facile noctu aqua in maxima copia egrederetur: quod non fit, si latus dextrum est perforatum. Si iecoris sit tumor, pars sinistra perforanda; ob dictam rationem. Si hydrops fit citra tumorē iecoris, vel lienis; oportet aegros interrogare, in quo latere melius & frequentius dormire soleant: nam eius oppositum erit perforandum. Extrahenda porro est per foramen non vniuersa aquositas, sed maxima eius portio: quia quod reliquum erit aquae, caeteris praesidijs poterit eradicari. Id autem non confertim, sed sensim faciendum. Male igitur quidam singulis vicibus ad 3. vel 4. libras aquae educunt: dicentes, nisi in magna copia aqua educatur, tunc maiorem esse portionem eius quae regeneratur, quam quę euacuatur. Maximus hic est error: nam singulis diebus aqua educi debet, non ad libras, sed in parua copia: & exhibenda sunt ea, quae iecur corroborant, ne gignat adeo copiosam aquositatem: tunc enim minor erit portio quae regeneratur, quam quae vacuatur. Pauca ergo aqua, & ea sensim vacuanda. Quod etiam Hippocrates affirmat, aphor. 27. sect. 6. dum suppurati, inquit, & hydropici, vruntur vel secantur; si pus, vel aqua vniuersim effluxerit, moriūtur: quia (vt Galenus addit) imminuuntur vires, ob spirituum exitum: & viscera etiā ventris inferioris (quae antea ratione aquositatis tumida erant, nec in deorsum tendebant) post aquam confertim euacuatam collabuntur, & secum ducunt superna viscera, quae laxiora fiunt, vnde vires concidunt. Quare poteritis euacuare ad ℥ v. vj. aut

Ratio vtēdi.

Quantū extrahendum.

aut viij. singulis vicibus, modo magis, modo minus, pro virium tolerantia. Quare suasu Auicennæ tangatis pulsum, & semper manum arteriæ admotam teneatis: & dum incipit virtus vel parumper debilitari, desistendum illico: nec exspectanda euidens imbecillitas.

Medicaméta.

De medicamentis communibus, nimirum de lenientibus, præparantibus, purgantibus, & corroborantibus, sæpe diximus. Auicennas in hydrope vomitorijs vtitur: quia his fit reuulsio ad superiores partes, ne materia decumbat in cauitatem. Priuata medicamenta alia sunt Euacuantia, alia Alterantia: & per alterantia intelligimus non tantum calfacientia, sed etiam refrigerantia, humectantia & exsiccantia: quia loquimur de intemperie iecoris qualibet. Euacuantia respiciunt potissimum hydropem, eiusque materiam, vel Fluxam in cauitatem, vel Fluxuram. Materia fluxura euacuanda est interdum per vomitum, interdum per secessum, interdum (& potissimum) per lotium, interdum per sudorem. De vomitorijs alias diximus; iam tantum particularia præsidia proponemus. Per lotium euacuantia sunt diuretica; quæ (quicquid alij dicant) diriguntur tãtum ad materiam, quæ potest decumbere in cauitatem: non ad materiam, quæ iam est collecta: hæc enim per lotium euacuari nullo modo potest: &, licet hoc fieri posset, non tamen deberet fieri: nam materia in cauitate residens, si per lotium euacuanda esset, oporteret vt rursus ingrederetur iecur, at non est committendum, vt materia noxia membrum nobile ingrediatur. Diuretica igitur non vacuant aquam fluxam, sed eam quæ fluere potest; & sic ne fluat prohibent. Hinc Galenus diuretica in potu addit, libro secundo, ad Glaucon. in fine: quæ multa sunt, & proponuntur a Gal. capite tertio, libro nono. *x. vir.* item ab Auicenna, Aetio, & alijs. Præstantissima autem sunt, quæ conficiuntur, *e radice filicis, ex asparagi, e spica nardi, e feniculo, petroselino, dictamo Cretico, calamintha mõtana, pulegio, cinamomo, maci, caryophyllis, nuce moschata, e speciebus diolaca, e speciebus diacurcuma, diacymini, diacalamintha*. Cum intentioribus autem mitiora sunt permiscenda: nimirum *capillus Veneris, ceterach, & liquiritia, ius ciceruum, & alia* quæ possunt calidiora illa attemperare. Sed non dari debent copiosa diluta (qualia propinantur, si non adest hydrops) non igitur excedent liquores ℥. iiij. vel vj. & expedit propositis medicamentis vti in puluere. Poterimus ergo exhibere, verbi gratia, *specierum diacurcuma, vel diacalamintha* ℈ j. *& cum syrupo de corticibus citri conficere pilulam: post quam deuoratam propinabimus iuris ciceruum* ℥ *iiij. vel v.*

Cantharides diureticú vehemétissimú in ischuria hydropicorum.

Interdum hydropici patiuntur lotij suppressionem: vnde non tantum augetur aquositas in abdomine, sed etiam imminet mors repentina. Quare in promptu habere oportet remedium aliquod potens, vt est vsus *cantharidum*, quæ maxime in ascite per os exhibendæ. Sed has Dioscorides capit. 1. lib. 6. vesicæ ceu venenum aduersari dicit, eamque exulcerare. Nec est, vt quis dicat, Dioscoridem aliud sensisse, dum libro 2. cantharidibus ad hydropem vtitur: ibi enim e mente aliorum loquitur. Galenus cap. 6. lib. 2. de antidot. aliquo modo videtur improbare vsum cantharidum, cum Asclepiade. Auicennas cap. de hydrope, scribit, quosdam fuisse, qui exhibuerint cantharides, seque eum putare errorem maximum. Hippocrates contra, cantharides in potu probare videtur, com. 124. lib. 4. vict. acut. & Galenus admittit in comment. itemque lib. 11. simplic. & cap. 22. libro 3. simpl. Quare sciendum, exhiberi posse cantharides, quibusdam seruatis conditionibus. Primum, si in hydrope (& etiam in alijs casibus) lotium ita sit suppressum, vt non cedat alijs auxilijs: quia ergo mors imminet, cogimur ad validissima confugere. Et hoc tacendum est, quando lotium est suppressum, non vitio vesicæ, (sic enim possemus occurrere syringa ipsi angustiæ) sed ob vitium renum, quod in hydrope solet contingere. Præterea notandum, vt cantharides propinentur integræ, capite sexto, libro secundo, de antidot. Dum enim extrinsecus cantharides applicamus, ad vesicas excitandum, vtimur solo ventre, reiectis alis & pedibus: hæc enim in caussa sunt, vt venter non possit ita valide operari: nec periculum est vt partes extimæ lædantur, solo ventre applicato. At si intro exhibentur cantharides, ad duo oportet respicere: primum, vt operentur, & lotium prouocent, cuius gratia ventrem exhibemus: deinde ne inferant insigne detrimentum, cuius gratia permiscemus alas & pedes, quæ partes in caussa sunt, ne venter ita noceat vesicæ. Quinetiam eæ seruandæ sunt conditiones, quas proponit Galenus capit. 23. libro terno, simplicium, vt exhibeantur in parua copia, & permistæ cũ alijs medicamentis, potissimum cum ijs, quæ in caussa sunt, ne vesica plurimum patiatur. Quare poteritis exhibere *cantharidem vnam integram, cum* ℈. j. *vel pulu. rutæ. vel spicæ, vel cum aliquo consimili. Et superbibendum detur aliquid pingue, vt iuris pulli pinguis* ℥. *iij. vel vj.* vt colligitur e com. 124. lib. 4. vict. Hoc modo vtiliter & tuto dantur cantharides, in hydrope, & alijs lotij suppressionibus. Ego ab omnibus desertos, cantharidum vsu restitutos vidi.

Alia diuretica.

Auicennas *vrinam* in potu exhibet, vt etiam Galenus capite tertio libri noni *x. vir.* attamen libro decimo simplicium ait, esse auxilium ingratum & abominabile. Conuenit quidem, quia calfacit, detergit, aperit, quæ omnia prosunt hydropi. At si patiens non libenter admittat, non debemus ea vti: quia non desunt alia medicamenta. Quod si sponte quis expetat, dari debet. Præterea Aetius monet, in ascite ferme toto curationis tempore exhibenda esse diuretica: quia in ascite assiduo generatur aquositas; ideoque ea assiduo est deriuanda ad vias lotij. Fiat ergo ius superius propositum a Galeno: sic enim frequenti diureticorum vsu, & diminuimus materiam, & calefacimus.

Hydrotica.

Per sudorem etiam euacuandum, quod faciunt eadem proposita diuretica: in rerum autem affectibus declarabimus, quæ magis prouocent lotium, quæ magis sudorem. Quare ijsdem vtendum, quæ fuere proposita, exceptis cantharidibus. Commendatur etiam *guaiaci & sassafrasiæ decoctũ*. Præterea excitãdus est sudor medicamentis, quæ extrinsecus admouentur, & potissimum *balneis siccis*, quæ conficiuntur ex herbis calfacientibus, & aqua calida: vix enim homines restitui possunt, nisi sudent.

Hydragoga.

Est etiam aquositas sensibiliter vacuanda per secessum. Medicamenta quæ hoc præstant, vel respiciunt materiam nondum delapsam in cauitatẽ abdominis; (de cuius materiæ euacuatione in præsentia loquimur) vel eam, quæ iam decubuit in cauitatem. Vtrobique medicamenta conueniunt, quæ sunt hydragoga: at ratione aquæ collectæ, exhibenda sunt robustissima; ratione aquæ nõdum delapsæ, mitiora, quia hæc materia est fluxilis, tenuis, ac facile attrahitur, præsertim quia adsunt ductus, per quos facile attrahitur. At materia aquosa, quæ in cauitatẽ abdominis fluxit, non reperitur in iecore, neque in venis, sed extra eas. Vnde, licet tenuis sit, difficilius tamen elicitur, quam materia crassa, viscida, pituitosa & melancholica, eo quod hæc materia crassa, melancholica, quæ euacuatur per secessum, reperitur in venis: at materia aquosa est extra venas, ideoque non sunt ductus commodi, per quos ad intestina deueniat. Quare vtendum est remedijs valentissimis, quæ deleteria sunt, & ad grana tantum exhibentur. Quoad materiam, quæ nondum defluxit, possumus vti *succo iridis, radice iridis, e* ℥. *ij. vsque ad* vj. & proponuntur a Dioscoride, Auicenna, Aetio, & Galeno capite 3. lib. 9.

Ad aquam in venis adhuc hærentem.

libro 9. κ. τόπ. In eadem quantitate prodest *succus qui extrahitur e secundo cortice sambuci: item succus, qui extrahitur e radice ebuli. Possunt hæc medicamenta exhiberi, cum mulsa ℥.iij. vel iiij. Potest exhiberi puluis, cum mulsa. Possunt decoqui folia in iure pulli, vel columbi: & exhiberi folia brassicæ marinæ.*

Ad aquas in cauitatem delapsas.

Materia quæ in cauitatem fluxit, non potest euacuari superioribus medicamentis, nisi exhibeatur in maxima quantitate. Quæ autem vere id præstant, sunt vehementissima: eaque vacuant vel sensibiliter, vel insensibiliter. Sensibiliter vacuant, *succus tithymalorum, grana cataputia, antimonium preparatum. Ego elaterio vtor: incipio a gr. j. ß. quia est validissimum medicamentum, & postea exhibeo gr. ij. iij. ad v. sed sensim: nec augenda dosis, nisi materia euacuanda postulet, & vires toleret.* Formula: ℞. *elaterij gr. ij. pilul. alephang. ℈. j. cum succo iridis, fiant pilulæ.* Quidam hydropici non possunt admittere elaterium, sed in syncopen labunt: ideo his non est dandum. Quidam facile ferunt. Qui elaterium non possunt admittere, ij neque *antimonium* ferunt, quod vehemens est, & admodum periculosum: idem de succo tithymali statuendum. Ego tunc imitor Aetium: *Sumo radicem cucumeris agrestis, & incisam redigo in puluerem, cuius pulueris ℥. j. immitto in vinum generosum, vt maluaticum, ad ℥. xij. vel xiij. macero per triduum: & exhibeo vinum hoc cum puluere, tribus vicibus, per tres dies continuos: postea intermitto per 3. vel 4. dies: & rursus exhibeo per triduum: rursus intermitto, & rursus exhibeo.* Sic enim tumor citra ægri molestiam minuitur: radix enim illa vino corrigitur, quod etiam corroborat ventriculum & iecur. Composita medicamenta huius generis, sunt *pilulæ de sagapeno, fœtida, de euphorbio, de elaterio: est etiam medicamentum illud, quod alkalkangi vocant. & recipit proposita medicamenta.* Ego magis probo elaterium, vel puluerem radicis. Elaterium autem non vna tantum vice exhibendum, sed singulis hebdomadibus semel, per vices v. aut vij. vt pluribus vicibus aqua euacuetur. Prosunt etiam ea quæ extrinsecus applicantur, cap. 3. lib. 9. κ. τόπ. Vnde Mesue laudat *vnguentum factum ex artantia, seu cyclam, vnguentum Agrippa, & proponit medicamentum factum ex elaterio.*

CAPVT XX.

De obstructione hepatis.

Generatio.

OBstructio Auicennæ dicitur mater ægritudinum iecoris: & est species angustiæ, capit. 8. libr. de diff. morb. Generatur autẽ dum humor iecoris meatus ita replet, vt fiat morbosa obstructio, vi cuius necessario lædatur operatio totius hepatis.

Definitio.

Quare iecoris obstructio, est angustia morbosa iecoris, producta ab humore, replente meatus iecoris.

Forma.

Forma est angustia, ad differentiam ampliationis & dilatationis meatuum. Est autem angustia morbosa, ad quam immediate sequitur læsio actionum: non autem illa angustia, quæ intra sanitatis latitudinem consistit. Subiectum, est iecur. Licet enim caussa obstructionis primo agat in meatus iecoris, non tamen hi tantum afficiuntur morbo, sed totum iecur, cap. 6. libro 2. meth. Obstructio potest esse morbus vasorum ex accidente; prout accidit, vasa esse particulas iecoris, ceu membri instrumentalis. Hic autem morbus per se statuitur tantum totius iecoris, quoniam actio quæ læditur, est actio totius hepatis, quam obit iecur, vt est membrum dissimilare. Quare angustiæ morbosæ subiectum est iecur.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens, est humor. Si enim meatus repleantur ab alia materia, vt a calculo, quod interdum in ictero accidit; tunc illa angustia non est obstructio, sed constipatio. Hic autem humor, modo est Syncerus, modo Permistus cum flatu. Dicimus, humorem replere meatus, ad differentiam compressionis, quæ fit a materia extrinsecus detenta, quæ comprimendo angustat: & ad differentiam subsidentiæ, quæ fit citra humorem replentem: & ad differentiam coalescentiæ, cuius caussa est cicatrix. Porro obstructio nõ est ex vsu, & permanentiam habet momentaneam; nam remota caussa, sponte euanescit, cap. 1. lib. 1. loc. affect. Ideo natura humoris, a qua vtiles indicationes sumuntur, accurate cognoscenda. Hic ergo humor, quatenus est mistum, & substantia interdum Pura est minera, interdum Permistum habet vaporem, seu flatum. Quoad quantitatem, obstructio fit, non tantum a materia, quæ toto genere est præter naturam, & putrida, vt est sanguis corruptus, sed etiam a materia, sola copia peccante. Est etiam peccatum aliquando in qualitate secunda: si materia est crassa, vt melancholia, pituita, sanguis; aut viscida, vt pituita. Hæ materiæ generantur In iecore, vel Aliunde confluunt. Generantur autem in iecore, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas ob morbos, potissimum ob dyscrasias. Error externus est, dum iecori bene constituto, offertur vitiosus chylus, siue producatur vitio ventriculi, siue ob errorem externum. Interdum materia non generatur in iecore, sed confluit vel a Toto, vel a Parte, a capite, a ventriculo, a liene, ab vtero. Et hic confluxus fit, vel per modum Attractionis, dum iecur est calidius, aut dolore afficitur: vel per modum Transmissionis, dum iecur imbecillum est redditum, & ad fluxiones suscipiendas maxime idoneum.

Differentiæ.

Ratione formæ differentia tantum est secundum Magis & Minus. Sed notandum cum obstructione aliquando coniungi posse intemperiem, vt duplex sit morbus, & tunc etiam a forma sumi possunt differentiæ. Si ex intemperie ita lædatur actio, vt generetur humor vitiosus, qui est caussa obstructionis: tunc intemperies illa non est recensenda inter morbos, sed inter caussam efficientem, quatenus generat humorem obstruentem. Quod si intemperies illa talem succum non gignat; non tamen ex hoc propriæ differentiæ sunt hauriendæ: nisi dicamus, obstructionem esse coniunctam cum alio morbo, sicut etiam cum obstructione febris esse potest. Quare veræ differentiæ sumuntur a subiecto, & caussa efficiente. Quo ad subiectum, obstructio occupat iecur secundum partem Simam, vel Gibbam. Ratione caussæ efficientis; sumuntur differentiæ, vel ab humore, de quibus supra dictum: vel a meatibus iecoris, id est, a subiecto, non morbi, sed humoris, id est, caussæ efficientis. Hic ergo meatus sunt venæ partis Gibbæ, vel Simæ: Præterea vel pertingunt ad Vesicam felleam, vnde fit icterus citrinus: vel ad Lienem, vnde icterus niger; vel ad Reliquas partes simas iecoris, vnde fit simpliciter obstructio iecoris.

Signa generalia.

Vbi obstructio est morbosa (secundum Auicennam cap. proprio, & Galenum cap. 2. lib. de cib. bon. & mal. succ.) ægri grauitatem quandam persentiunt secundum iecoris regionem. Et quia impedita facultas non exacte sanguificat: cognoscitur e mutatis excrementis, potissimum e lotio exiguo, quia obstructio transitum impedit. Sic etiam cognoscitur ex aliqua mutatione coloris corporis totius, faciei, &c. pallor enim quidam notatur, quia non generatur sanguis ille floridus, quemadmodum antea.

I. Signa differentiarum.

Quoad differentias formales, quæ impropriæ sunt differentiæ: cognoscitur obstructio maior vel minor, e conditione symptomatum: nam quo sunt vehementiora, eo maior obstructio.

II.

Quoad differentias a loco affecto, e capit. 7. libro 5. loc. affect. cognoscuntur: nam si, verbi gratia, in parte gibba fuerit obstructio, fieri potest, vt, dum tanguntur hypochondria, abdomen secundum illam regionem resistat: atque hinc etiam fit, vt partes ad thoracem spectantes, magis lædantur: &, cum septum transuersum comprimatur,

primatur, aliqua oritur respirandi difficultas: & talis patiens maxime conqueritur, se non posse scalas ascendere, vt antea: & ob leuem etiam motum corporis percipit in anhelando difficultatem, quia iecur secundum partem conuexam est affectum, quæ maiorem habet consensum cum partibus thoracis. Si vero secundum simam iecur affectum fuerit; tactu nihil percipitur, quia illa pars est satis remota: nec ita patientes conqueruntur de impotentia ad motum, nec de difficultate anhelitus. Magis autem in consensum ducitur ventriculus: vnde inappetentiæ oboriuntur. Hinc etiam facile sitis excitatur. Et fieri potest, vt alui excrementa non sint vere sanguinolenta: liquida esse possunt, quia chylus non permeat: sed cum chylus in iecur perduci nequeat, quia obstructum est, alui excrementa apparent, vel non sanguinolenta, vel si sanguinolenta conspiciuntur, sunt sanguinolenta non vere & proprie, sed instar loturæ carnis nuper mactatæ, vt nonnihil cruoris in ijs conspiciatur, quia chylus, quamuis non potest e toto in sanguinem mutari, tamen rudem aliquam acquirit mutationem.

III. Quoad differentias a caussa efficiente. Differentiæ erant duplices; vel ratione materiæ humoris, vel ratione subiecti humoris.

IV. Quoad differentias ratione humoris; an id corpus quod obstruit, sit vel sanguis, vel pituita, vel bilis, & qua ratione gignatur; & quo modo confluat; alterius est loci, vbi traduntur signa huius vel illius humoris dominantis, & signa indicantia caussas generantes. Quoad differentias, ratione subiecti, non morbi, sed caussæ efficientis: si materia obstruens occupabit meatus, pertinentes ad vesicam felleam; calor aderit citrinus, & aderunt reliqua signa citrinæ icteritiæ. Si vero obstruantur viæ respicientes lienem: cognoscetur e corporis colore nigro, & signis icteritiæ nigræ. Si vero materia occupat reliquas partes; non erunt indicia icteritiæ, sed erunt excrementa mutata sanguinolenta, & non sanguinolenta: vt, si fiat obstructio viæ in gibbo iecoris, erunt sanguinolenta, quia in parte sima non obstructa generatur sanguis, qui tamen non potest distribui, ob vias obstructas, spectantes ad partem gibbam: retrocedit ergo cum excrementis per aluum effluens, & alui excrementa reddit sanguinolenta: quod non apparet, si reliquæ viæ fuerint obstructæ.

Præsidia. Vtiles indicationes sunt Vitales & Præseruatoriæ. Quoad vitalem; hæc indicat conseruans: Indicatio enim vitalis, tantum sumitur a virtute, cuius essentia pertinet ad calorem innatum iecoris, qui nihil aliud indicat, quam calidum moderate, & astringens moderate. Medicamentum autem hepaticum, sumitur etiam a virtute iecoris, sed ab essentia ignota, ideo non indicatur, sed requiritur tantum. Hæc igitur essentia nobis ignota, nihil aliud est, quam sedes & domicilium virtutis; nimirum, proportio quædam determinata & ignota, peculiaris iecori. Proportio hæc requirit remedium simile: quia inter proportiones datur similitudo & dissimilitudo: verbi gratia, inter proportionem magnetis & ferri, datur similitudo. Differentia autem est inter proportiones: quia vna est maioris actiuitatis, alia minoris: hinc facultas illa, quæ limitatur a proportione magis efficaci, habet rationem patientis: exempli gratia, maxima dissimilitudo est inter proportionem magnetis & adamantis: sed proportio adamantis est efficacior: & ideo quam primum fricamus magnetem, illico desistit a proprio munere: vnde necesse est reperire medicamenta, quæ viuificant hanc proportionem a proprietate.

Indicationes. Indicationes præseruatoriæ desumuntur a materia, & a caussa generante materiam: verbi gratia, si obstructio fiat a materia copiosa, indicat minuens: si a crassa, attenuans: si viscida, detergens. Et merito caussę generantis, si materia viscida pituitosa generetur a ventriculo frigido; oritur indicatio calefaciendi.

Prognosti. Obstructio est vitium magni momenti: quia læditur sanguificatio ad vitam necessaria. comm. penult. lib. 1. de salub. diæta. Et, vbi adest obstructio, est initium & fundamentum omnium morborum. Variat periculum, pro vi differentiarum. Quoad formales differentias, quantumuis improprias; prout obstructio maior vel minor est, ita maius vel minus est periculum. Quoad differentias a subiecto; cæteris paribus, maius est periculum, si iecur afficitur secundum partem gibbam, quam secundum simam: ratio est, nam ea pars magis remota est, & promptius cor trahit in consensum. Quoad differentias a caussis efficientibus; deterior est obstructio, si fiat a minera tantum, quam si a minera & vapore simul seu flatu: facilius enim vacuatur flatus. Satis etiam periculosa est illa obstructio, quæ fit a materia toto genere præter naturam a materia putrida; & tūc cum obstructione plerumque febris iungitur, vnde vires bifariam patiuntur, tum ratione morbi iecoris, tū ratione febris. Minus periculosa est obstructio facta a materia quæ peccat sola quantitate, quam quæ fit a materia crassa & viscida: nā facilius materia copiosa minuitur, quā crassa attenuatur. Intenditur etiam vel minuitur periculum, prout materia fuerit magis vel minus crassa & viscida: vnde, si fiat materia melancholica, quæ est crassissima, vt sæpe durities contrahatur; fieri vix potest, vt homo sanitati restituatur. Quod dictum est de materia, idem intelligendum de caussa generante, prout magis vel minus efficax fuerit.

Curatio. Phlebotomia. Venæ sectio locum habet, si adest indicans, nimirum sanguis, & vis eius vehemens. Hinc Auicennas dicit, in iecoris obstructione esse secandam venam, quando fit antiqua. Quod non superficialiter intelligendum: nam si semper expectare vellemus, donec antiqua fieret obstructio, hæc certe ita augeretur, vt valde esset periculosa. Item si fiat obstructio a materia pituitosa, viscida, crassa; si hæc antiquetur, non est vena secanda, quia nō peccat sanguis: & secundum Galenum capite 14. libro vndecimo, method. per venæ sectionem non remouetur obstructio, quæ producitur a crassa & viscida materia; idque eo minus, quo magis est antiqua. Auicennas ergo per obstructionem antiquam insinuat vehemens in sanguine peccatum. Ideoque si obstructio fiat a sanguine, non cedente leuioribus præsidiorum materijs, vena est secanda. Quoad *vbi agendum*; sanguis habet eam subsistentiam, vt commode euacuetur per venam basilicam. Si autem obstructio oriatur a suppressis mensibus; tunc sanguis eam habet subsistentiam, vt prompte euacuetur per saphenam: præsertim quia sanguis peccat secundum motum, dum impetum habet ab vtero in iecur, ab infra ad supra; vt deorsum reuelli expediat, & proinde venæ infernæ secandæ:

Fonticuli. Probantur etiam fonticuli secundum crura, præsertim in obstructione, quæ non fit a sanguine, sed a crassa viscida materia, quæ aliquando imo est rebellis, potissimum si coniuncta est frigida intemperies iecoris vel ventriculi, vt fonticulis vti cogamur, quo materia noua, quæ regeneratur, non fluat ad venas, sed potius ad crura reuellatur.

Vacuantia. φαρμακεία. Medicamenta alia communia, alia determinata. Communia sunt, quibus etiam in alijs morbis est locus: & sunt quæ determinatos humores possunt euacuare. Vnde, *si pituita peccet, vtendum agarico: si melancholia, epithymo, sena, polypodio; si bilis flaua, rhabarbaro.* Circa hæc medicamenta notandum: a plerisque errores committi, potissimum in vsu *rhabarbari*: opinantur enim nos in qualibet iecoris obstructione tuto vti posse rhabarbaro.

Error quorundam in vsu rhabarbari. Si namque a bile fiat obstructio, probatur rhabarbarum: si a pituita, vel melancholia, nequaquam: præsertim quia pituita est tenuis. Quod si peccet pituita crassa, vel melancholia, nocebit vsus rhabarbari: euacuat enim bilem,

lienis, *ceterach & capparibus*. At interdum in hepatis etiam obstructione, potius vtendum est ceterach & cappari bus, quam absinthio & eupatorio. Ratio sumitur a recta indicantium cognitione: nam hæc medicamenta sunt materia remedij non vitalis, sed præseruatorij, idest, sunt materia remedij, non requisiti, sed indicati: igitur ab essentia nota indicantis. Remedium igitur attenuans, indicatur a materia crassa: hæc si vehemens sit, indicat medicamentum vehemens attenuans: si debilis attenuans debile. Ad uertatur autem, dum materia crassa obstruēs statuitur vehemens, non statui vehementem ratione actiuitatis, quia actiuitas nō dependet a crassitie, sed potius a resistentia. In obstructione igitur, materia crassa, prout vel magis vel minus est crassa; ita etiam indicat remedium magis vel minus attenuans, magis vel minus vehemens. Et quia cognouit Galenus, cæteris paribus; obstruentem materiam esse crassiorē in liene, quam in iecore: ideo statuit in lienis obstructione opus esse capparibus, aspleno, quæ vehementer attenuant. At si materia iecur obstruens admo dum sit crassa: (nam interdum lapidescit) ob vehementem resistentiam expedit ad vehementissima ascendere, ad ceterach, ad cappares. Si cum obstructione iuncta sit intēperies frigida; possumus addere *hyssopum, feniculum, prassium, quod aliqui pro secreto habent*. Si iuncta sit caliditas cum superius propositis miscenda *cichoracea, hepatica, acetosa*. Si materia aliqua e parte duritiem contraxerit, permiscenda sunt, *malua, althea, amygdalæ dulces, liquiritia, passulæ dulces, caricæ, mel, saccharum*. Dulcibus tantum ratione vehiculi vti debemus, idest, in parua copia: alias vertuntur in bilem. Quoad *vsum* propositorum medicamentorum: si iecur obstructū sit a materia satis crassa, quæ non e toto indurauerit, & sit iuncta frigiditas; vtendum hoc medicamēto, quod attenuat, detergit, & remouet obstructionis caussam, & frigiditatem coniunctam. *Recipe pulu. securidacæ ℥ j. trochisc. de eupatorio ʒ. vj. pul. fumariæ ℥. ß. mithridatij antiqui ʒ. ij. hepatis lupi ℥. ij. ß. conserua e folijs viridibus agrimoniæ ℥. iij. cum syr. de absinthio fiat electuarium, cuius dosis a ʒ. ij. ad ℥. j.* Hoc medicamentum constat non tantum ex attenuantibus & detergentibus, verum etiam e vitalibus, quę respiciunt calidum innatum iecoris, et eius proportionem: sed in minori quantitate posita sunt vitalia, in maiori præseruatoria: nam imposuimus ℥. j. securidacæ, quia institutum est potissimum oppugnare materiam obstruentem, non neglecta tamen proportione, & calido innato. Quoad *quando*: prohibere potest vsum huius medicamenti materia replens ventriculum, primas vias, & totum corpus. Prius ergo totum euacuari debet. Sed oportet hoc medicamentum exhibere per plures dies: ideoque in magna quantitate præscripsimus, quæ excedit ℥. vij. vel viij. dum enim perseuerat indicans, materia frigida, longo tempore perseuerandum est in vsu huius medicamenti, & consimilis. Hoc medicamentum per os exhibendum. Possunt etiam extrinsecus applicari medicamenta, quæ ex oleis & similibus medicamentis conficiuntur.

Vtendi ratio.

Victus respondeat. Si ergo fiat obstructio a materia sola copia peccante; probatur victus tenuis, (non dico attenuans:) vt copiosa materia minuatur. Si fiat obstructio a materia viscida, crassa; obesset victus tenuis: ideo probatur victus medius inter plenum & tenuem. Hic autem victus mediocris debet esse attenuans. Dulcibus vtendum, non vt cibis, sed vt condimentis, idest, in parua quantitate. Galenus improbat *vina dulcia*. Exhiberi potest *aqua, cum exiguo vel mellis, vel sacchari*. Vbi vinum concedi potest dabitur *vinum tenuis substantiæ, & admiscebitur parua portio vini dulcis, ratione condimenti*.

Diæta.

CAPVT XXI.

De Ictero, seu Aurigine.

Per icteritiam intelligo flauam & nigram. Generatur, dum bilis excremētitia ita detinetur inter partes corporis cutaneas, vt color a naturali statu mutetur, & euadat præter naturam. Icterus ergo est color præter naturam in cute totius corporis, procedēs a bile excrementitia. Forma, est color præter naturam, idest, symptoma, nim. qualitas mutata visibilis: multiplex autem est hic color, prout huius caussa est multiplex. Subiectum est cutis tota; ad differentiā cutis secundum partem aliquam: vnde v.g. in erysipelate mutatur color cutis, sed in illa tantum parte, in qua est erysipelas.

Generatio.

Definitio.

Efficiens, est bilis excrementitia, ad differentiam alimentalis, & aliorum succorum: nam in anasarca mutatur color totius corporis, vt quandoque color roseus albus euadat, ratione pituitæ. Bilis porro est Flaua, vel Atra; seu melancholica: item, est vel Toto genere præter naturam vel Non: toto genere præter naturam est putrida, qualis in febribus esse solet. (Auicennas negare videtur, icteritiam dari in febribus: sed loquitur de icteritia principali, quæ non fit in febre: at icteritia nō principalis fit ratione febris, quia sequitur eam.) Cum igitur loquamur de qualibet icteritia, iure diximus hanc biliosam materiā posse esse putridam, cuiusmodi redundat in putridis febribus. Cæterum, hæc materia non potest esse caussa icteri, nisi cutem occupet, & eius colorem mutet. Biliosa materia bifariam in cute reperitur: primo, quia talis in cute Generatur, deinde, quia Fluit in cutem. Generatur in cute; si sit iusto calidior: tunc enim alimentum etiam probum, in cutem delatum, mutatur in bilem. Fluit autem materia, potius transmissa, quā attracta; quia iecoris partes solent esse calidiores, quam cutis: vt attractio a cute, tanquam minus calido, fieri nequeat. Quod si tamen cutis sit calidior, adiuuatur fluxio. Materia ergo hæc transmittitur ab hepate: quia eius expultrix insurgit ad expellendū vel ratione Copiæ, vel Qualitatis. Copiosa est materia duobus modis: vel quia in magna copia Gignitur, vel quia tantū Colligitur, et nō euacuatur, sicut oportet esset. Si primo modo hoc fiat, id contingit, vel Læsa facultate iecoris ob tēperiem calidiorem; vel ob Errorem externum, cibos & potus in magna copia assumptos, qui facile in bilē mutantur. Si altero modo bilis fit copiosa: hoc fit vitio Iecoris, vel Aliarū partium, per quas deberet euacuari. Si vitio iecoris; fit ratione obstructionis, vi cuius non potest ita expelli, vt par erat: vnde collecta materia adeo stimulat & grauat, vt ad partes cutaneas expellatur. Vitio aliarū partiū; vt Lienis, & Vesicę fellee. Lienis vitio; dū non Attrahit, vel nō Suscipit. Non attrahit, ratione frigiditatis. Nō suscipit, quoties afficitur vel obstructione, vel tumore. Ratione fellee vesicę fit; quia vel nō Attrahit, vel nō Suscipit; vel ratione angustię, vel tumoris: & angustia quandoq; in vesica fellea est cōstipatio, producta a lapidibus: nā vidi aliquot ictericos, quorū cadauerib. apertis, in vesica fellis copiosi lapilli sunt inuenti. Postremo, ratione qualitatis insurgit ad expellendum. Et hæc qualitas vel est Venefica, vel Non. Non est, sicut in febribus putridis, in quibus materia eam acquirit acrimoniā, vt expultrix ad expellendum insurgat. Hæc expulsio potest esse, Critica, vel Symptomatica. Qualitas venefica est quādo aliquis mordetur a vipera, secūdū Auic. et Galenum: c. 7. l. 7. loc. aff. viperę enim morsus ita afficit sanguinem, vt vertatur in bilem excrementitiam veneficam, vt expultrix iecoris eam expellat ad cutim. Quomodo autem ab vno morsu viperæ sanguis iecoris mutetur in biliosum hoc excrementum; non ita facile intelligitur. Ego sentio, post morsum mate-

Caussa efficiens.

Quomodo e morsu viperę homo fiat auriginosus.

materia veneficam per solutam vnitatem corpus ingredi; non tamen agere in partes cutaneas: quia non est verisimile, veneficam illam materiam vi sua primum petere omnes partes extrinsecas, sed solum illam, quæ mordetur. Non autem vna corporis pars prius, alia posterius colore illo bilis afficitur, sed omnes simul; quia bilis hæc excrementitia procedit a quodã fonte, qui eam per proprios canales transmittit ad oẽs corporis partes, eodem tempore: vnde etiã eodem fere tempore mutatio apparet secundum vniuersam cutim. Hic autẽ fons est iecur: nec enim cor esse potest, alias sæuiora fierẽt symptomata. In morsu ergo viperę magis videtur affici corpus secũdum partes venosas: & hinc vis venefica primum imperti tur iecori et priusquam cordi. Neque hoc aduersatur naturæ veneni, quod est corruptiuum cordis & confertim non est corrumpens, sed corruptiuum: nisi enim occurramus, habet facultatem, qua potest corrumpere cor, & interficere hominem. Non tamen hinc concluditur, venenum ante cor non posse alias partes primum offendere: nam cantharides primum offendunt vesicam, lepus marinus pulmones, & postea cor: sic venenum in morsu viperæ, prius petit hepar, quam cor. Dum autem petit iecur, fit vt sanguis in excrementitiam bilem mutetur, & acquirat prauum colorem, vnde postea mutatur color totius cutis. Hæc autem actio fit a veneno, a proportione maioris inæqualitatis, vt magis possit venenum, quã sanguis, aut iecur in facultate alteratrice. Venenum igitur per suam facultatem quæ est maximæ actiuitatis, ope suæ proportionis, quæ est non organum, sed locus conseruans et domicilium facultatis venæficę, summæ est actiuitatis. Et, cum dissimilitudo sit, inter proportionem veneni & sanguinis, & hepatis; fit vt facultas veneni maioris sit actiuitatis, caussa proportionis, facultas hepatis, minoris; sanguinis, adhuc minoris: & cum non possit sanguis resistere saltem secundum aliquam sui partem; ita vincitur a veneno, vt corrumpatur, & fiat toto genere præter naturam, & color mutetur. Hepatis autem facultas, cum sit minoris actiuitatis, quam veneni; cedit facultati veneni; sed non ita sicut sanguis, quia magis resistit: (nam minoris actiuitatis est sanguis, quam hepar) vnde hepar nõ ita corrumpitur a veneno vt sanguis. Hinc fit, vt licet aliqua e parte patiatur iecur, non tamen corrumpatur: ratione passionis fit, vt adimatur actus facultatis alteratricis, vt nõ possit alterare & vincere, non possit regere sanguinem, sicut opus esset. Hinc igitur sequitur, vt, summa satis sit vis veneni, sanguis per propriam vim non possit resistere, & quodammodo relinquatur a iecore, ac necessario corrumpatur, & ita corruptus ad partes cutaneas transmittatur. Tanta autem est veneni violentia; vt nisi medicus quam celerrime occurrat, venenũ, vt est corruptiuum cordis, ita actu et corrumpat. Hoc verum esse, ostendit curatio; secundum illud Hippocratis. Auicennas enim respiciens ad vim veneni, dicit ad quandã naturam bezoartico, quod potest superare venenum. Nam venenum eam habet potentiam, vt superet naturã humanam. c. 4. li. 3. de temper. Et hinc Auerrhoes collect. 3. dicit, venenũ per accidens curari a medicamento bezoartico; quia medicamentum non agit in venenum, alias per se fieret curatio, non per accidens, sed agit in corpus humanum, & ita agit, vt cum natura non possit vincere venenum, assequatur eam virtutem beneficio bezoartici, quæ est supra humanam, ratione cuius ita roboratur, vt vincat venenum. Quod cognoscens Auicennas dicit, bezoarticum medicamentum esse in caussa, vt venenum vincatur, quia conseruat et auget sanitatem & virtutem in spiritu. Sanitas consistit in temperie, compositione, & vnitate. Bezoarticum nihil præstat ratione horum trium. Sic etiam venenũ in ictericia dum agit in hepar, nõ mutat temperiem: nam si mutaretur temperies, ea non ita cito restitueretur sanitati. Per sanitatem autem Auicennas intelligit bonã affectionem facultatis. Declaro. Corpus sanum donatum est facultate, quæ ita afficitur, vt bonas edat operationes: si enim fuerit morbus, si lædatur temperies facultatis; affectio nõ est amplius secũdum naturam, sed præter naturam, vt merito sequãtur actiones læsæ. vt secundum hanc rationem morbus sit læsio, sit affectio præter naturam facultatis, sicuti sanitas est affectio secundum naturam facultatis. Nec secundum hunc modum possumus intelligere sanitatem ab Auicenna propositam: quia, licet hæc sanitas non sit temperies, non compositio, non vnitas; tamen ab his dependet, vt illa habeant rationem caussæ continentis, quia posita intemperie, ponitur mala affectio, & remota, remouetur: similiter, posita temperie, compositione, & vnitate, sequitur sanitas, bona affectio facultatis. Vnde non possumus intelligere secundum hunc modum, quia nec venenum mutat temperiem, nec bezoarticum mutat temperiem. Quod dico de intemperie, idem dicendum de compositione & vnitate. Præter hæc tria igitur necessario requiritur proportio, quæ est domicilium facultatis, vt facultas maioris & minoris actiuitatis reddatur, non modo beneficio constitutionis & spiritus, verum etiam virtute sui domicilij, siue proportionis, in qua est virtus conseruatiua locati. Quare similitudo est inter proportionem bezoartici et corporis viuentis: & proportio bezoartici est in caussa, vt seruetur facultas maioris actiuitatis, beneficio cuius ita roboratur facultas corporis humani, vt acquirat potestatem super humanam, quia secus non possent vinci venena. Acquirit autem superiorem virtutem, & viuificatur atque augetur sanitas; quia facultatis affectio redditur magis robusta ob bezoarticũ, quod habet proportionem similem, cuius beneficio facultas fit robustior. Hinc in ictero venenum non agit in constitutionem, sed in proportionem: sicut etiam adamas agit in magnetem, & sui præsentia caussa est, ob proportionis diuersitatem, vt tollatur actus facultatis, vt facultas non possit agere. Hoc igitur modo agit venenum in iecur, vt facultas eius non possit regere sanguinem. De spiritu eadem est ratio. Si bezoarticum auget sanitatem in parte viuente, & virtutem in spiritu: necesse est, vt venenum aduersetur spiritui: nam morbum ostendit cura. Et cum bezoarticum sit amicum omnibus corporis partibus, et conseruet virtutẽm spiritu innato, necesse est, vt in omnibus partibus reperiatur spiritus. Quare morsu viperæ venenum petit hepar, & sanguis acquirit colorem præter naturam, & transmittitur ad cutem, vnde huius color mutatur.

Differentiæ.

Quoad differẽtias a forma: ictericia est Nigra, vel Citrina. Quoad efficientem: icterus prodit a bile Flaua, vel Atra, quæ perpetuo toto genere est præter naturam. Sciendum autem materiam præter naturam bifariam accipi posse. Primo modo, vt prorsus, & secundum propriam essentiam transgreditur limites naturæ; sicut est materia putrida. Deinde ratione loci, in quo reperitur: quando scilicet ille locus non est destinatus huic materiæ a natura; sicut contingit materiæ, a qua caussatur icterus. Præterea ab efficiente sumuntur differentiæ; prout hæc materia Generatur in cute, vel aliunde confluit. Et, si aliunde; bifariam fit, quia transmittitur vel ratione Copię, vel Qualitatis. Si ratione copię; vel quia Generatur, vel Coaceruatur. Qualitas tandem est Euidens; aut Recondita.

Signa.

Icterus in genere facile patet: præsertim si aspiciatur album oculi, quod facile inficitur. Mira naturæ est prouidentia, quod in ictero aliquando cornea tota afficitur colore citrino, præterquam secundum regionem, quæ ante crystallinum locatur. Hinc sæpe icterici inspicientes parietẽ album, album iudicant: inter-

interdum quodlibet obiectum citrinum esse putant. Quoad differentias formales; facile conspicitur, an color sit citrinus, an niger, vel tendens ad nigrum, qualis est viridis. Quoad differentias ab efficiēte; facile cognoscitur e colore, nū sit flaua, vel atra bilis. Num autem hæc materia sit putrida, vel non; cognoscitur e febre putrida adiuncta. Præterea cognoscendum an fluat, nec ne: nam si non fluat materia a iecore ad cutem; paullatim fit hic morbus, totum corpus tactui se offert calidum, pulsant vehementer arteriæ ob caliditatem, & non mutantur excrementa. Si autem fluat; malum breui tempore ortum est. Sed notandum, tametsi transmittatur materia a centro ad superficiem; non tamen fieri rigorem, vt in febribus: quia in febribus materia transmittitur summo cum impetu, in ictero sensim. Porro materia trāsmittitur quia peccatum est vel in copia, vel qualitate. Copia duobus modis potest contingere; & quia generatur, & quia colligitur. Generatur ob vitium calidius hepatis; seu, ob vitium in cibo. Si e cibo; cognoscitur ex ægro. Si ob vitium iecoris calidioris: tum lotium maxime erit coloratum: et, si immittatur pannus lineus, tingetur colore citrino, vel nigro: alui autem deiectio non erit albicans, sed colorata, quia non adest angustia aliqua, vi cuius colligatur excrementum, & impediatur transitus bilis ad intestina. Vtrum autē vitium hepatis calidum, sit intemperies, vel inflammatio, vel erysipelas: cognoscitur e proprijs capitibus. Si altero modo producatur icterus a bile, nō vt copia peccat, sed quia colligitur; hoc fit, quando bilis in decenti copia generatur, & non euacuatur, sed ob cumulationem ita fit copiosa. Si fiat vitio lienis, vel iecoris, vel vesicæ felleæ; sic distinguendum. Nam si vitio hepatis; erunt signa obstructionis. Si vitio lienis; præter id quod nigra erit icteritia, aderunt signa indicantia vitia lienis: vt, si colligatur excrementum melancholicum, quia non attrahitur a liene, ob eius frigiditatem; cognoscetur e signis proprijs frigidi lienis; & tactu nullus percipietur in liene tumor. Si colligatur excrementum melancholicum, quia lien non suscipit: percipietur tensio, & quandoque tumor, & durities in liene, pro diuersa mala dispositione lienis. Si colligatur vitio vesicæ fellis; cognoscetur e colore citrino; deinde quia feces non sunt citrinæ, sed albicantes. Si vero fiat ratione qualitatis: præter id quod ægri acrimoniam persentient, aderit etiam febris. Sed aduertendum in febribus hunc materię fluxum aliquando criticum, aliquando symptomaticum esse. Criticus est; quando pręgressa sunt coctionis signa, ęger facile perfert, febris minuitur. Si symptomaticum; opposita fiunt. Si deniq; materia fuerit venefica; cognoscitur e signis veneni, sed potissimū color ad viridem vergit, mutatur pulsus; nam licet venenum non statim petat cor, breui tamē tempore fertur in cor.

Indicationes. Præsidia tantum sumuntur ab efficiente: a calore enim non sumitur indicatio: neque icterus niger albo remedio, tanquam contrario curari potest. Bilis ergo excrementitia, vt toto genere præter naturam est, indicat eradicans: verum vt hęc materia eradicetur, ratione cutis indicatur laxans, rarefaciens. Indicationes in hoc malo non sumūtur a subiecto: ideo, dum rarefaciens medicamentum indicatur a densitate cutis, cutis non est subiectum icteri, sed habet rationem efficientis, sine qua non. Non potest euacuari bilis, quia cutis sua densitate prohibet. Præterea, cum hæc materia generetur in cute, vel aliunde confluat: vt generatur in cute, & producitur a cute calidiori; cutis indicat refrigerans. Si autem fluit; si perpendamus motum, si est criticus, est adiuuandus: si autem symptomaticus, quia est ad locos decentes, nimirum ad partes cutaneas & ignobiles, neque tū est inhibendus. Quare indicatio sumitur a materia, prout vel grauat, vel irritat facultatem, id est, prout

A peccat vel copia, vel qualitate. Si copia: respiciēdum ad caussam, ratione cuius adest bilis copiosa. Duplex est caussa, alia generās, alia colligens. Generās, cum sit vitium calidum hepatis, indicat remedium refrigerans. Si colligens sit caussa; colligitur vitio obstructionis iecoris, vel lienis, vel vesicæ felleæ: vnde pro discrimine vitiorum variæ sumi debent indicationes: verbi gratia, si colligatur ob frigiditatem lienis, oritur indicatio calefaciendi: si ob tumorem scirrhosum, refrigerandum, attenuandum, emolliēdum. Si vero vitium sit in qualitate; si qualitas est euidens, indicatur attemperans: si venefica, recondita; non indicat, quia non est nota eius essentia in veneno, sed potius requirit bezoarticum.

Prognost. Vitium hoc non est contemnendum: nam quamuis prima facie ad decorationem pertinere videatur, nihilominus dum protrahitur, pertinet ad artē curandi, quia egreditur latitudinem sanitatis. Distinguitur ergo curatio ratione differentiarum. Quoad formales; cæteris parib. ægrius remouetur icterus niger, quam citrinus. Quoad efficiētem: si ab atra bile procedit, difficilius curetur, quā si a flaua. Præterea periculosior erit, si a materia putrida, si a venefica; et pręsertim nisi illico occurramus. Quoad materiā; hæc sumitur vt fluit, vel non fluit. Si accipiatur vt fluit; possumus salutem polliceri, quia totū calidius redditum, potest refrigerari. Si vero alia e parte icterus fiat, vt materia quæ fluit, fluat transmissa vel ob copiam; vel malam qualitatē: si ob copiam, vel quia generatur, vel quia colligitur: si generatur copiosa bilis ob errorem externum; possumus audacter salutem polliceri, vt cito etiam remoueatur. Si autem gignatur læsa facultate iecoris; varium erit prognosticum: vt quandoque etiam impossibile sit icterum remouere: verbi gratia si generetur copiosa bilis ob inflammationem, vel erysipelas potissimum hepatis C vix fieri potest, vt homo restituatur. Si autem ob simplicem intemperiem calidiorem; non erit curatio difficilis. Sin autem copiosa sit materia, quia colligitur propter obstructionem vel lienis, vel hepatis, vel vesicæ felleæ: prout mala erit dispositio huius vel illius partis, ita prognosticandum: verbi gratia, si fiat ob scirrhum lienis, nemo salutem promittet: si contingat ob constipationem vesicæ felleæ, quæ producatur a calculis generatis in vesica fellis; quis salutē polliceretur? Quoad malam qualitatem; hæc est putrida, vel venefica: si putrida, vt in febribus, sitque hic motus criticus, optime sperandum; cōtra, si symptomaticus: vt colligitur com. aph. 64. lect. 4. Si materia fuerit venefica, cito euanescit, si celerrime occurramus. cap. 7. lib. 5. loc. aff.

Curatio Phlebotomia. Vena secundum Grecos, secanda est, si similitudo sit sanguinis, si dolor in iecore vel liene. Arabes probant venæsectionem, vbi venæ sunt repletæ. Non D igitur in omni ictere vena secanda, dum sanguis redundat, sed vbi peccatum sanguis est vehemens. Licet autem icterus fiat a bile excremētitia; sanguis tamen in eo duobus modis peccare potest: vel vt habet rationem caussæ sine qua non; quia in ictero non possumus occurrere materiæ fluxæ, neque etiam generanti, nisi prius euacuetur sanguis: vel, vt habet rationem caussæ principalis; quoties imminet, vt ob hepatis caliditatem sanguis conuertatur in bilem excrementitiam. Sanguis autem est vacuandus non cōfertum, sed paulatim, & per vices: nā ob bilem redundantem, & quæ miscetur cum sanguine, fit, vt partes non bene alantur, sed vires euadant debiliores. Illico autem vena secāda, quia inter initia adest indicans, nec adest prohibens. Locus varius eligendus, pro varia sanguinis subsistentia. Galen. c. 1. lib. 9. κατὰ τόπ. secabat venam sub lingua, respiciēs ad sanguinem subsistentem in capite. Auicennas cucurbitulam scarificatam applicabat lieni: vt huius beneficio attraheretur excrementum melancholicum

Quoad differẽtias: num fit in parte gibba, vel sima; cognoscitur e c. de inflam. iecoris. De signis etiam materiæ pituitosæ & melancholicæ, suo loco.

Indicationes.

Cum scirrhus sit tumor frigidus præter naturam, vt necessario iecur afficiatur imbecillitate, et morbo in magnitudine aucta: quoad imbecillitatem oritur indicatio corroborandi. Cum vero hæc imbecillitas prodeat e frigida intemperie; corroboratio erit calefactio iecoris. Ratione magnitudinis, ratione materiæ, oritur indicatio remouendi materiam; quæ tamen indicatio non est vtilis, cum non præscribat remedium. Cum vero hæc materia interdum sit viscida, interdum crassa, interdum viscida & crassa, semper autem dura: propterea oritur indicatio interdũ abstergendi, aliquando attenuandi; interdum simul abstergendi & attenuandi, semper autem emolliendi; totius habita ratione, c.8.li.8. κ.τόπ. cap.4.l.2. ad Glauc. c.4.l.14. meth. c.o.l.5. de simp. med.

Prognostica.

Hos scopos interdum absoluere possumus, interdum nequaquam. Scirrhus enim inter initia non exquisitus sanari potest; exquisitus nunquam, c.4. lib.2. ad Glauc. adest enim frigida illa intemperies, & adest durities, quæ nullis mollientibus cedit. In scirrho ergo exquisito, si concurrat fluxus ventris, celeriter moriuntur: si non iungatur ille fluxus, aliquandiu perdurat. Quare scirrhus iecoris ab initio est periculosus, & difficulter curatur: antiquus autem curari nullo modo potest.

Curatio Materię chirurgicæ.

Vena secanda non est, quia imminet hydrops: materia enim non est sanguinea, sed pituitosa, melancholica, crassa, viscida: venęsectio refrigeraret iecur, antea frigidum. Secundum Auicennam & Aetium vti possumus cucurbitulis scarificatis, quæ iecoris regioni applicentur. Licet etiam illis partibus applicare vesicatoria, caustica medicamenta, cum Aetio, de quibus alias; & vlcera diutius sunt aperta detinenda. Prius autem totum expurgandum. Expedit etiã gratia reuulsionis cauteria affigere cruribus, dum crura non sunt tumida.

Vacuãtia totum corpus

Sequuntur medicamenta. Suppositis præparantibus & lenientibus; abstinendum a soluentibus valẽtissimis, propter iecoris infirmitatem. Debilioribus ergo secundum Auicennam vtendum, quæ euacuant pituitam, melancholiam. Si malum non cedit lenioribus; cogimus ad fortiora ascendere. Quare Galenus c.15.l.13. meth. vtitur *clystere acerrimo, e centaurio min. & colocynthide. Auicennas ad helleb. albũ ascendit, qui valentissime per vomitum vacuat*. Extremis morbis, extrema opponenda remedia.

Localia.

Topica sunt emollientia, digerentia, attenuantia, corroborantia: c.4. lib.2. ad Glauc. c.8. l.8. κ.τόπ. Vti ergo possumus *medulla ceruina, medulla vituli, adipe gallinæ, vituli, anseris, bdellio, ammoniaco, thymiamato; item rad. althæa, maluarum, cucumeris agrestis*. Hęc digerunt & emolliunt. Oportet etiam addere attenuãtia: vt sunt *myrrha, calamintha, origanum, serpillum, aromata*. Corroborantia sunt *absinthium, myrobalani, mastiche*. Quando ergo vti volumus *emplastro, vel melle, misceatur oleum mastichinum, oleum de absinthio*, vt non tantum emolliamus & digeramus, sed etiam corroboremus. Optimum est, si pars affecta oblinatur *luto D. Bartholomai*, quia in eo est maxima vis emolliendi. Præterea permisceatur *lutum D. Bartholomai, cum luto D. Helenæ, vel D. Petri, quæ in collibus Euganeis exstant, prope Patauium*. Sequens remedium, corpore expurgato, mirabiliter emollit, digerit, roborat, quod expertum est sæpe: ℞. *pulpæ colocynth. partes iiij. radicis cucum. agrestis partem j. & modicum absinthij: includantur sacchulo, qui assiduo detineatur in loco læso*.

Interna resoluentia & attenuantia.

Quoad interna: Aetius pro dissoluendo tumore scirrhoso iecoris, maxime probat *anagallidis succum ad ℨ.j, vel ℈.iiij. possumus etiam puluerem anagallidis exhibere. Dat cum mulsa: & febres non erant vehementes, dabat cum oxymelite. Probat etiam, tanquam efficacissimum medicamentum, quod componitur e sabinæ puluere, & e fece arida vini, id est e fece, quæ repertur in fundo dolij præsertim in quo detentum fuit vinum dulce: dataq; ad quantitatem cochlearis, ad quantitatem drachmæ*. Hoc se restituisse dicit, scirrhum, vbi hydrops imminuit. Probat etiam medicamẽtum, quod parari potest *ex æquali portione fœnugraci, costi, petroselini, eupatorij, dat ℨ.j.* Vehementissimum pharmacũ, secundum Aetium, est *ammoniacum, cuius ℨ.j. cum mastiches granis viij. exhiberi intro potest*. Sed duo sunt medicamenta, quibus felicissime vti possumus: nimirum, *decoctum sarsæ pariglia, quod parabitur cum medicamentis iecur respicientibus, verbi gratia, cum agrimon. petrosel. rad. althæa, ratione emollitionis*. Alterum auxilium est *vsus chalybis, cuius limatura in substantia exhibetur*: modum autem præparandi & vtendi, paullo post, ca.25. & 26. de lienis scirrho agentes docebimus.

Aetius c.11. l.10. Lud. Mercat. c.6. & 18. l.2. de aff. mulier.

Victu mediocris erit & attenuans: vt dicit Galenus, ab initio lib. de atten. vict. eo enim vitia diuturna eradicantur. Hunc etiam probat Aetius. Potus erit similis. Interdum in cibis possumus concedere *amygdalas, pistacia*, secundum Aetium. Aeger in latere dextro decumbat secundum Auicennam, nam hic decubitus conducit ad dissoluendum tumorem scirrhosum iecoris.

CAPVT XXIII.

De Vlcere iecoris.

Definitio.

HOc vitium Aetius nuncupat colliquamentum: quia emaciatur & veluti liquatur totum corpus. Est autem vlcus iecoris, nil aliud, quam soluta vnitas iecoris, ex erosione producta. Potissimum succedit inflammationi, quæ ad suppurationem producitur. Potest etiam fieri citra inflammationem prægressam, ex acribus succis. Interdum vidi iecur vlceratum, ratione affectus gallici morbi, ratione mordacitatis materiæ.

Differentiæ.

Quoad differentias; affici potest iecur secundum partem Simam, vel Gibbam. Ab effectrice caussa succedit Inflammationi, vel Non.

Signa.

Cognoscitur vitium hoc ex exeunte mutato, dum est purulẽtum: & interdum adest aliquid sanguinis, aliquid materiæ cruentæ. Hinc medici interdum decipiuntur, arbitrantes esse dysenteriam, quando materia saniosa, & sanguinea egreditur; ob cuius acredinem aliquis intestinis persentitur dolor. Sed inde discernitur; quia sensus quidam grauitatis & punctionis etiam persentitur in regione iecoris, ob consensum membranę. Et præsertim hæ detectiones apparẽt, dum vlcus est in parte sima: nam si gibba pars fuerit exulcerata, indicia vlceris potius petenda sunt e lotio, quod erit purulentum, nec tamen aderunt signa vlceris vesicæ, neque vlceris renum. Quoad differentias ab efficiente: si præcessit inflammatio quæ suppurata fuit; euidens est, hoc vlcus succedere inflammationi, & fieri ratione materiæ purulentæ. Si non præcessit inflammatio; originem duxit e succis acribus, vt dictum fuit in sermone de vlcere ventriculi. Indicationes petendæ ex eodem loco.

Præsagia.

Vitium, secundum Aetium, est periculosissimum: ægri enim emaciantur. Est vitium incurabile; salutem polliceri non possumus: nam est vlcerata pars precipua, quæ deperdita non potest regenerari, cum qua consentiunt partes principales; vnde fere omnes moriuntur.

Curatio.

Vena secanda non est, quia vires non possunt perferre, etiam si sanguis redundauerit; Si enim vlcus succedat inflammationi, vires iam per præcedentem inflammationem sunt languidæ. Si autem vlcus non producatur ex inflammatione, sed ortum ducat ex

acri materia; hæc peccat in qualitate: vnde a natura sanguinis recedit, vt potius purgandum sit, quam vena secanda. Medicamenta & Diæta, petenda e c. de vlcere ventriculi. Aetius recurrit ad præsidia, quibus vtimur in vlcere pulmonis, renum, vesicæ. Vnde pro mundificatione vlceris, licet vti *sero lactis caprini, cum mulsa, vel cum saccharo, &c.* Priuatum autem hoc est obseruandum, vt hepatica medicamenta permisceantur. Propterea Aetius permiscet *cyphoos medicamentum*: de quibus supra, c. 17. & 20.

Historia curati vlceris iecoris.

(*Patauii quidam deplorato iecoris vlcere laborauit, homo robustus alias, & nauticis laboribus addictus. Huic Medicus tum temporis Venetus clarissimus, H. S. præter reliquorum Medicorum consilia curauit abdominis partem in regione iecoris nouacula aperiri, vt plurimum puris per vulnus efflueret. Vnde post modum bene curato vulnere homo superstes mansit: & triennio post, saltauit ac laborauit, nihil sentiens incommodi.*)

CAPVT XXIIII.

De Inflammatione iecoris.

Definitio.

VItium hoc est tumor præter naturam sanguineus iecoris. Occupat autem iecur, & quatenus similare, & quatenus dissimilare. Vt similare; quia necessario adest intemperies calida. Vt dissimilare; quia adest tumor, morbus in magnitudine. Subiectū est iecur, c. 7. l. 5. de loc. aff. vbi per iecur intelligimus carnem iecoris: nam materia sanguinea ingreditur porositates iecoris, & ita iecoris substantia tumida euadit. Et quamuis in hoc malo iecur interdum magis affligatur secundum partem simam, interdum vero magis secundum partem gibbam: attamen iecur secundum partem vtramque afficitur: dū enim pars sima inflammatur, etiam gibba fit particeps inflammationis, & contra, ob partium connexum. Materia non tantum est syncerus sanguis, sed etiam pituitosus & melancholicus. Quæ materia sanguinea confluit in porositates iecoris, vel per modum Attractionis, ob dolorem, aut calorem; vel per modum Transmissionis, dum materia ad iecur transmittitur a Toto, vel Parte. Iecur autem suscipit ob imbecillitatem ascititiam (natura enim iecur, vt partem principem, robustam condidit) obortam ob noxas, quas iecur perpessum est.

Subiectum.

Caussa efficiens.

Differentię.

Differentiæ possunt sumi a loco affecto, & materia. Iecur enim afficitur magis, vel secūdum partem Simam, vel Gibbam. Materia est Sanguis, vel Pituita, vel humor Biliosus, vel Melancholicus.

Signa.

Signa triplicia proponemus. Primum indicantia inflammationem iecoris. Deinde, discernentia inflammationem iecoris, ab inflammationibus partiū vicinarum, idest, membranæ succingentis iecur, mesenterij, musculorum abdominis, qui in parte dextra resident, & notharum costarum partis dextræ: vnde multi fuere decepti, credentes esse pleuritidem, cum tamen esset iecoris inflamatio. Tertio afferemus signa differentiarum. *De signis primi generis*. Inflammatio iecoris cognoscitur secundum Galenum cap. 7. lib. 5. loc. aff. c. 8. 4. & 9. l. 2. loc. aff. cap. 7. l. 4. cau. puls. primum e sensu grauitatis in regione iecoris, & dextri hypochondrij: & interdum accidere ait Galenus, vt costæ in cōsensum ducantur: nam in quibusdam iecur annectitur costis per membranas aliquas, in quibus necessarium est, vt grauitatis sensus etiam costis communicetur; nō autem in illis, in quibus membranæ hæ desiderantur: in plerisque tamen reperiūtur illi nerui. Quare Galenus ait, id *interdum* accidere. Sed quia etiam in obstructione & scirrho iecoris est sensus grauitatis, sciendum, in inflammatione, cum sensu grauitatis coniunctam esse febrem, quæ ilico cum sensu grauitatis oboritur: in obstructione aūt & scirrho, licet aliquando accidat febrem

I. Signa inflammationis iecoris, in genere.
1. Sensus grauitatis.
2. Febris.

coniungi; præcessit tamen febrem sensus grauitatis. Et, si accidat (quod non est impossibile) vt eodē tempore in obstructione appareat grauitatis sensus, & febris oriatur; cognosceris per alia signa. Notādum dum Alexander dicit, febrem consequi tantum magnam inflammationem; eum non de omni febre loqui, sed de ardenti: alias in omni inflammatione, etiā exigua, necessario est febris. Præterea cognoscitur hoc vitium, quoniam grauitatis sensus affligit patientem, siue decumbat in latere dextro, siue sinistro: minus autem affligitur, dum supinus decūbit: ratio est, dum enim æger in dextro latere decumbit, opprimitur iecur a pondere ventriculi, & intestinorum: dum decumbit in latere sinistro, tenditur iecur inflammatum, vnde consentit membrana, atque lien, & grauitatis sensus magis augetur. Hæc non fiunt, dum homo supinus iacet. Cognoscitur etiam e pulsu, cap. 7. li. 4. causs. puls. Pulsus enim fit celerior, frequentior, inæqualis, item, durus, serratus, & vibrans. Ratio. Cum enim inflammationis ratione, quatenus est affectus calidus, augeatur necessitas euentandi calorē cordis; hinc fit celerior & frequentior pulsus: cui frequentiæ inæqualitas succedit. Deinde quia non modo est affectus calidus, sed etiam est morbus in magnitudine (tumor enim est) hinc fit durities in pulsu, ratione arteriarum quæ tenduntur. Et, cum non æqualis fiat tensio; hinc arteriæ corpus inæqualiter dilatatur, & pulsus nō tantum est durus, sed etiam serratus. Et cum tendantur arteriæ ratione tumoris; id etiam accidit, vt vis pulsifica agens in arteriam, arteriæ corpus habeat non ita cedens, sed resistens; vnde fit pulsus vibrās. Sed dubitatur, si pulsus serratus indicat inflammationem iecoris; quomodo alias Galenus dixerit, eum esse perpetuum indicium pleuritidis? Responsio. Pulsus inflammationem duobus modis perpendi posse; vel ratione inflammationis, vel ratione loci inflammati. Si cōsideretur pulsus ratione inflammationis; quatenus inflammatio est tumor, cū tendantur arteriæ, est pulsus durus, serratus. Et hoc modo intelligere oportet Galenum, vbi voluit, pulsum esse durum & serrinum in inflamatione iecoris. Si consideretur pulsus ratione partis inflammatæ; si pars fuerit humida, laxa; si conferamus pulsum membri laxi, quando hoc membrum non est inflammatum, ad seipsum quando est inflammatum; pulsus membri laxi non inflammati erit mollis; pulsus autem mēbri laxi inflammati, erit durus, ratione inflammationis. Sed si conferamus pulsum membri laxi inflammati, cum pulsu membri duri inflammati: pulsus membri laxi inflammati in relatione ad pulsum membri duri inflammati, erit mollis. Propterea Galenus, loquens de inflāmatione pulmonis, inquit, esse pulsum mollem, non quod in inflammatione sit pulsus mollis, sed in relatione ad pulsū, qui reperitur in inflammatione membri duri. Quare dū inflammatur membrana succingens costas, cum sit corpus multum membranosum, quod maxime tenditur ratione inflāmationis: hac de caussa Galenus dixit, pulsum serrinum esse proprium pleuritidis; quia est maxime euidens, ratione loci affecti inflammati. Quare Galenus sibi non contradicit. Ideoque, cum Galenus cap. 8. lib. 8. κ. τόπ. dicat, iecur esse mēbrum compagis humidioris; propterea in inflammatione iecoris non potest esse pulsus serrinus, si conferatur iecur ad membrum durum; potest autem esse, si conferatur iecur ad seipsum non inflammatum. E tali igitur pulsu cognoscitur iecoris inflammatio, & præsertim e pulsu febrili & duriori. Præterea secundum Galenum capite 7. libro quinto, loc. affect. cognoscitur, ex inappetentia, e cibi fastidio. E siti, quæ admodum molesta est. Indicatur etiam ex alui excrementis cohibitis, nisi cū iecoris inflammationi sit coniuncta hepatica affectio, quæ debilitas iecoris nuncupatur, in qua deiectiones similes sunt lotioni carnis.

3. Molestia decubitus in latera.

4. Pulsus.

Galeni loca conciliātur.

5. Ἀνορεξία
6. Sitis.
7. Aluus.

carnis. Dubitatur autem quomodo cum inflammatione iecoris possit coniungi hepatica affectio; quæ prodit ex intemperie frigida iecoris. Responsio. Non est impossibile, vt hepatica affectio prodeat ex intemperie calida: sicut enim fit ratione frigiditatis, quando iecur non potest alimentum exactè separare; ita etiam fieri potest ratione intemperiei calidæ, cuius ratione alimentum iusto citius attrahitur a ventriculo ad iecur; & cum chylus crudus attrahatur, non potest e toto vinci: vnde possunt fieri dejectiones illæ. Aluus igitur stiptica est, nisi sit coniuncta hepatica affectio. Indicatur etiam e lotio non copioso, secundum Auicennam, quoniam aquositates absumuntur. Et est lotium coloratum, ratione feruoris sanguinis, vel bilis. Præterea indicari potest, e vomitu bilis flauæ vitellinæ, & interdum æruginosæ: nam non est impossibile, vt in iecoris inflammatione huiusmodi materiæ generentur. Insuper significatur e mordaci calore totius corporis, ratione febris quæ adest: quamuis interdum, dum inflammatio est maligna, extrema refrigerentur. Mutatur etiam color totius. Et, lingua apparet rubicunda, deinde nigra.

8. Lotium.
9. Vomitus
10. Color totius.
11. Color totius.
12. Linguæ color.

Sequuntur signa, distinguentia iecoris inflammationem, ab inflammationibus partium proximarũ; nimirum membranæ iecoris, mesenterij, musculorum abdominis, & pleuræ, prout adhæret nothis costis dextræ partis. Inflammatio membranæ hepar inuestientis, secundum Auicennam, & Aetium non difficulter distinguetur, ob dolorem insignem, qui non est in iecoris inflammatione; cum membrana iecur circundans sit sensitiua, ad differentiam substantiæ iecoris. Præterea pulsus erunt duriores: & febris erit admodum intensa; præsertim quia inflammatio occupans membranam potius producitur a sanguine tenui, bilioso, feruido, quam a sanguine melancholico & crasso. Quod si inflãmatio occuparit mesenterium, e cap. 7. li. 5. loc. affect. cognoscetur; quia præter id quod non erit facta mutatio in colore totius corporis, (non enim mutatur color ob inflammationem mesenterij, vt inflammato iecore) symptomata erunt remissiora; quia non inflammatur pars principalis. Preterea in excrementis alui primum apparebit quædam tenuis sanies; dein procedente inflammatione, cum magis materia concoquetur, cum excrementis exibit materia quædam ad similitudinem puris, magis cócoctæ rationem reddit Galenus loco citato: nã dum inflammata est pars, quæ habet tegumẽtum a substantia aliqua tenui, etiam in initio inflãmationis aliquid resudat; vt in ophthalmia obseruatur; quod tamen crudum est, quia inter initia morbi: at vero quod postea egreditur est magis concoctũ. Si inflammati sint musculi abdominis partis dextræ; ita distinguetur: non enim erit color totius mutatus. Pretera si inflammatio occupauerit partẽ gibbam iecoris, tactu obseruabitur tumor rotũdus, instar figuræ iecoris: contra sensim delitescet, si in musculis fuerit inflammatio. Insuper iecore inflammato, facile distinguetis, pertractantes cutim abdominis, non enim consentit cutis: contra; si inflammẽtur musculi, præcipue externi: imo, interdum apparebit cutis rubicunda, dum externi musculi sunt inflammati. Si pleurã teneat inflammatio, prout spectat ad nothas costas dextri lateris; distinguetur e dolore, tussi, pulsu, colore corporis. c. 9. lib. 2. loc. aff. E dolore; quia grauiter ægri læduntur, siue in latere dextro, siue in sinistro decumbant; faciliusque decumbunt supini inflammato iecore: non ita cruciantur symptomatis, vt grauitate, difficultate anhelitus, &c. Hoc nõ apparet, dum inflãmatio est in pleura: nam prout inflammatio detinet vel internam, vel externam partem, ita etiam exacerbatur dolor, dum decumbit vel in parte dextra, vel in parte sinistra, vt cap. de pleuritide diximus: præterea potius est dolor

II. Signa diagnostica.
Inflammatio tunicæ iecoris.
Mesenterij inflammatio.
Musculorum abdominis Inflammatio.
Pleuritis dextra, ad costas spurias.

A pungitiuus, quam sensus grauitatis. E tussi etiam distinguuntur. In iecoris enim inflammatione tussis semper arida est, sine sputo, quia nulla materia corpulenta defluit ad pulmones: fit tamen tussis, non quod comprimantur pulmones, sed quia caliditas insignis impertitur pulmoni, vnde excitatur tussis, quæ tamen arida est: In pleuritide est cum sputo; si non inter initia, saltem procedente malo. Item, in pleuritide pulsus est durus, serrinus; in iecoris inflammatione mollis, si conferatur cum pulsu inflammationis pleuræ, vt supra diximus. Præterea distinguuntur ratione coloris in toto corpore; qui mutatur in intemperie iecoris; non mutatur in pleura inflammata.

Quoad signa differentiarum: differentiæ sumuntur a loco affecto, & materia inflammationis. Quoad locum affectũ; e capite septimo, libro tertio, loc. affect. si fuerit inflammatio in parte gibba, tumor tactu apparebit, dummodo magna sit inflammatio; & B nisi incumbentes musculi sint impedimento; impediunt autem quando corpus non est gracile, sed carnosum & pingue: & propterea tunc necessarium est ad alia signa confugere. Possumus ergo distinguere e symptomatis: si enim symptomata, pertinentia ad partes thoracis, fuerint grauiora, quam symptomata quæ spectant ad intestina, ad ventriculum; dicendum, inflammationem occupare partem gibbam. Si opposito modo se habeant symptomata, vt grauiora sint, quæ spectant ad ventriculum; statuendum iecur esse inflammatum magis secundum partem simam.

III. Differentiarum signa.

Differentiæ desumptæ a materia, an sit sanguis, an pituita, an bilis, an succus melancholicus; cognoscentur ex alibi propositis. In præsentia hoc admonere liceat; e ca. 7. li. 5. loc. aff. Si verbi gratia inflammatio C oriatur e sanguine bilioso, vt sit erysipelas, vel particeps erysipelatis; sæuissima erũt symptomata, febris ardens: remissior autem erit febris, si fuerit succus pituitosus & melancholicus. Ex accessionibus etiã materia inflammationis deprehendi potest, si diligentia adhibeatur: Licet enim febris sit continua, attamen ægri interdum alternis diebus affliguntur, interdum singulis, interdum de quarto in quartum.

Præsidia petantur e cap. de inflammatione ventriculi. Verumtamen sciendum, e cap. 8. li. 13. metho. indicationes ratione inflammationis vel esse Curatrices, vel Præseruatrices. Curatrices sunt refrigeratio & euacuatio: quia in inflammatione est morbus in intemperie calida, vnde refrigerandum; est in materia & magnitudine, vnde euacuandum. Dyscrasia calida, & magnitudo aucta sunt duo morbi; quia offendunt actiones similarem & dissimilarem. Intentiones autem præseruatrices, virtute quarum prohibere oportet, ne augeatur phlegmone; hæ diriguntur D in materiam vel Fluentem, vel Fluxuram. Ratione fluentis, oritur indicatio reprimendi: ratione fluxuræ in genere oritur indicatio reuellendi; in specie autem, si fluxura sit materia per modum attractionis, oritur indicatio mitigandi dolorem, si id fiat ratione doloris; oritur indicatio refrigerandi, si attractio fiat ratione caloris. Si fluxio fiat per modum transmissionis; roborandum est iecur, ne suscipiat: & mandanti etiam parti occurrendum, ne generet; prius tamen totius habenda ratio.

Indicationes.

Periculosus & lethalis est hic affectus: est enim intemperies magnitudo aucta, detinetur pars præcipua, imminet hydrops, secundum Auicennam, & atrophia, e lib. de puls. ad tyrones: nam in hepatis phlegmone, iecur læditur, & ratione generationis sanguinis & ratione distributionis. Verũ vt periculi diuersitas deprehendatur, oportet considerare differentias, & ea quæ consequuntur inflammationem iecoris. Si consideremus differentias, & primum desumptas a loco affecto; dicit Auicennas deteriorem esse

Prognost.

esse inflammationem, dũ occupat partem gibbam, quam quando detinet partem simam: ratio est, quia partes thoracis,& proinde nobiliores magis patiuntur dum inflammatur iecur secundum partem gibbam,ad differentiam inflammationis detinentis partem simam. Galenus cap.septimo libro quinto, loc. aff.testatur,grauiosa esse symptomata, dum iecur secundum partem simam inflammatur: vbi non aduersatur Auicennæ; non enim loquitur de omnibus symptomatis, sed spectantibus ad ventriculum, vt sunt sitis, inappetentia, nausea, & reliqua ventriculi symptomata,quę magis molesta sunt.Sed non propterea illa inflammatio magis est periculosa: vnde etiam subdit Galenus, inflammata parte connexa,tusses magis molestare.Constitutum igitur sit, deteriorem esse inflammationem partis gibbæ. Quoad differentias a materia: non est ita periculosa inflammatio, quæ fit e sanguine: periculosior est, quæ fit e succo bilioso; quia erysipelas adest, & febris ardens, minaturque tabem, in lib. aduersus Iulian.in aphorismos. Nec periculo vacant illæ inflammationes, quæ fiunt e succo melancholico; facile enim degenerant in scirrhum, vbi res desperata. Si consideremus ea quæ consequuntur:Singultus in iecoris inflammatione,malum: apho.17.sect.7.rationem reddit Galenus tum alibi,tum in com.nisi enim vehemens sit inflammatio,non ita afficitur ventriculus, vt fiat singultus: quare si adest singultus, praua est inflammatio. Similiter dum annectitur febris ardens, minatur tabem. Et, secundum Auicennam, dum coniungitur alui fluxus, homines moriuntur: & per alui fluxum, intelligimus fluxum symptomaticum, qui non fit cum tolerantia virium, vnde cum vires languidæ sint, necessario moriuntur ægri. Galenus enim cap.5.lib.10.metho.ait in inflammatione iecoris vnicam esse spem salutis, nempe virium robur: vnde viribus languentibus ægri succumbunt.

Curatio. Chirurgica.

Vena secanda est;quia affectus sanguineus. Quāprimum autem vena tundenda, secundum Auicennam; & quidem ante reprimentia: nam secus facile fiet scirrhus, & maxime intendetur inflammatio, si discutientia adhibeantur. Aetius ait,secandam esse venam primo die,itemque secundo,& septimo,dum dolor molestat: innuens, primo die venam aperiendam:&,si augeatur inflammatio, si intendatur grauitatis sensus,dummodo sint permittentia, etiam septimo venam secari posse. Vacuandus autem est sanguis non iteratis vicibus, sed confertim:nam in maximis inflāmationibus nullum maius est pręsidium, quam euacuare vsque ad animi defectum. aphor. 25.sect.1.Secanda autem basilica dextri lateris: ca. 11.l.13.metho.quod etiam voluit Aristoteles cap.4. lib.7.de hist. animal. Si hæc vena lateat; aliæ venæ brachij tundantur. Quod si suppressi sint menses; aperiatis venas infernas. Si virtus non esset ita valida, vt ferat venæ sectionem; applicabuntur cucurbitulæ scarificatæ cruribus: reuellunt enim a capite (lib.de hirudine) multo magis a iecore, præsertim inter initia. Secus autem dicendum de cucurbitulis, quæ applicantur parti affectæ, ratione euacuationis materiæ fluxæ & impactæ: suntque præsidium topicum.

Pharmaceia Communia medicamenta. 1.Lenientia.

Medicamenta alia Communia,alia Propria. Cōmunia sunt lenientia,præparantia,purgantia. Circa Lenientia notandum, interdum his vtendum per superius,interdum tantum clysmis vtendum. Si enim inflammatio partem gibbam occupat; licet vti lenientibus per superius: nam quamuis horum vis & potestas producatur,nō tantum ad tenuia intestina, verum etiam ad mesaraicas,& ad portas iecoris;tamen locus inflammationis non irritatur, quia est in parte superiori gibba. Quare poteritis exhibere *mel rosatum solutiuum,mannam: nec spernendi tamarindi*, vt simul educantur superfluitates, & mitigetur feruor inflammationis. At si inflammatio fuerit in parte sima;non debent exhiberi lenientia per superius, quia afficiuntur venæ mesaraicæ, maxime afficitur ventriculus, vitium est in parte proxima, in parte sima, quæ agitatur a lenientibus: propterea clysmi sufficiunt, qui mediocres esse debent; in inflammatione pituitosa,*e maluis & furfuribus*, *vel alia simili*: si inflāmatio fuerit feruidior, fit *ptisana bordeacea colata, decoctum hordei, sint refrigerentia, item oleum violaceum,cui addetur aliquid olei rosati completi*, ad corroborandas partes vicinas,partes iecoris.

2.Præparantia.

In Præparantibus notandum,si inflammatio feruidior; vtendum refrigerantibus, *cichoraceis, hepatica, &c.* si non est ita feruens; vtendum *agrimonia, betonica, &cat.* Potius autem conueniunt decocta, quam syrupi:&, si syrupi exhibeantur, ita temperabuntur, vt mistum non sit dulce: Alexander enim suadet,vt in iecoris inflammatione maxime vitemus dulcia. Aut ergo non exhibeantur syrupi, aut exhibeantur sine dulcibus.

3.Purgantia.

In Purgantibus animaduertendum, quænam iecoris pars sit inflammata. Si enim pars gibba inflāmatur, non sunt exhibenda soluentia, secundũ Auicennam, sed euacuantia per lotium. At, si pars sima est inflammata, vtendum euacuantibus per aluum. Si enim secus fecerimus, reddetur natura imbecillis,irritabitur præter rationem inflammatio. Et hoc sumpsisse potuit Auicennas a Galeno capite decimo quinto, libro decimotertio,method.vbi vult,partem simam esse purgandam per aluum, gibbam per lotium. Quare,si pars gibba est inflammata, debemus exhibere lenientia, de quibus superius locuti sumus, non autem soluentia: quia materia illa euacuanda est per lotium: nisi fortasse natura tentaret euacuationem per aluum, & diminute: vnde, apparentibus signis concoctionis, poteritis naturam adiuuare. Si inflammata fuerit pars sima, probat Gal. cap.decimoquarto,decimoquinto, & decimosexto, libro decimotertio, method. *carthamum seu cnicum, vrticam, radicem polypodij. possumus miscere aliquid epithymi: & vrgente necessitate inquit Galenus se exhibuisse veratrum nigrum, cum ptisana bordeacea colata. Nos exhibere possumus rhabarbarum, si redundarit bilis,agaricum, si inflammatio sit pituitosa. si melancholica,senam,epithymum, polypodium, nigrum veratrum.* Vnde in praxi notandum, ad valentiora ascendendum esse, non in inflammatione biliosa, sed præsertim in melancholica, quia hæc potest degenerare in morbum incurabilem, nimirum in scirrhum. Quod si materia caussans inflammationem resideat in parte gibba: occurrendum,secundum Galenum, *diureticis, apio, petroselino, betonica, dauco, asaro, asparagis, &cat. de quibus in renum affectibus.* Exhibenda autem sunt hæc medicamenta, quando concocta est materia,non ante:nam (libro decimotertio,method.) qui inter initia purgare volunt,inflammationes reddunt pertinacissimas. Quare soluentia exhibeantur concocta materia, siue per superius exhibeantur, siue per inferius infundantur.

Topica,ad inflammationem concauæ iecoris partis. Reprimētia.

Priuata medicamenta sequuntur,dum inflammatio occupat partem simam. Hæc referuntur ad Materiam,& ad Iecur. Et sunt Reprimentia, ac Resoluentia. Reprimentia conueniunt & ratione materię, & ratione loci affecti: capite decimoquinto, & decimosexto,libro decimotertio,method. Materia enim feruens refrigeratur ope reprimētium: fluxa autem, sed nondum impacta, retrocedit, vnde non augetur inflammatio. Conducunt etiam ratione loci affecti: iecur etenim inflammatum & calefactum exigit refrigerantia,qualia sunt reprimentia. Præterea iecur postulat roborantia, quibus tonus ipsius seruetur, qualia sunt astringentia,& reprimentia. Reprimentia autem vel vere talia sunt,idest,frigida, vel calida.

Frigida

Frigida sunt, *oleum rosatum omphacinum, oleum cydon. myrtinum, succus cydon. succus vitis, omphacium, sumach, acetum, santali, di atrionsantal. vnguentum santalinum, vnguentum Mes.* Et quæ reprimunt citra refrigerationem: vt *nuces cupressi, nuces quercus, mastiche, oleum mastichinum, & oleum absinthij acerbũ maxime cõfert in affectibus hepatis.* Hæc ergo reprimunt, tum refrigerando, tum citra refrigerationem: illius vtendum in phlegmone feruente & biliosa; his, in pituitosa & melancholica, ne fiat scirrhus. Quoad *modum:* non debent actu frigida applicari iecori.ca. 12.lib.13.methoc.nisi esset erysipelas, et insignis feruor, vt monet Auicennas: tunc enim inter initia id fieri posset. Quoties tamen non est feruor summus, oportet moderate calida applicare. Neque synceris vtendum reprimentibus, nisi fuerit erysipelas; quia non est periculum, vt fiat scirrhus. Secus autem si inflammatio est pituitosa, vel melancholica. Quare eum reprimentibus miscenda etiam sunt aperientia, & propterea tutius est vti reprimentibus calidis, quam frigidis. Ratio autem quare attenuantia sint miscenda; sumi potest a cap.15.lib.13.methoc. primum ratione materiæ, quæ non tantum fluida est, sed etiam fluxa, vnde & sensus grauitatis adest: egemus ergo non tantum reprimentibus, sed etiam attenuantibus, seu laxantibus. Deinde ratione loci affecti, nimirum iecoris; in quo tum substantia perpendi debet, tum situs. Quoad substantiam; iecur non est donatum substãtia laxa & molli, vt cerebrum & pulmo: quare syncera reprimentia non ita possunt penetrare per crassam iecoris substantiam. Quoad *situm iecoris;* hoc viscus potius interna sede, quam externa est collocatum: ideo medicamenta non ita facile possunt perduci in locum profundiorem, & propterea egemus aperientibus; vnde *absinthium* est optimum præsidium; nam ratione partis amaræ est tenuis substantiæ, estque vehiculum partis crassæ, partis astringentis, ac reprimentis. Hinc Galenus *absinthium in oleo decoquit vase duplici; & carnem cydon. decoquit in aqua, possumus etiam in vino decoquere: facta decoctione absinthij & cydon. accipit oleum, quod iam susceperat vim absinthij, & vinum quod susceperat cydonij facultatem, quandoque etiam addit carnem cydon. omniaque simul mista decoquit: postea accipit puluer. myrobalan. verbi gratia in inflammatione pituitosa pulu. myrobal. chebul. & pulu. rad. ireos, vt non tantum reprimat, sed etiam attenuet, pro singulis vncijs olei & aquæ, sumatur vtriusque pulueris ʒ.ß. Tandem miscet Galenus aliquid ceræ, verbi gratia ʒ.ij.* Quoad *quando:* vtendum reprimentibus, non modo in primo, sed omni tempore, non quia assiduo materia fluat, sed ratione loci affecti iecoris. Quoad *locum;* medicamenta hæc applicanda regioni iecoris: non autem intro danda, qui habent vim astringendi. *Forma* potest esse vnctionis, liniment, emplastri, cerati.

Digerentia.

Resoluentia quoque non erunt syncera, sed permista cum reprimentibus: vnde vti possumus calefacientibus & siccantibus, quæ proposuimus cap. de intemper. ventriculi: vt sunt, *oleum vetus, oleum irinum, decoctum calaminthæ, hyssopi, pulegij, &c.* Notandum autem, & præsertim in inflammatione melancholica, vt permisceantur emollientia, ne fiat scirrhus: vt sunt *adipes, medullæ,* de quibus cap. de scirrho.

Suppuratio plegmones.

Licet vero summo sit studio cauendum, ne phlegmone iecoris in suppurationem terminetur; cum inde vlcus relinquatur fere immedicabile: attamen si ex febris & doloris intensione suppurari materiam cognoscimus; hac quoque in parte natura deserenda non est, sed emollientibus & maturantibus iuuanda: *verbi gratia, ℞ rad. alth. fol. maluæ flo. chamæmeli, an. M. j. farinæ hordei tantũdem, sem. lini. ʒ.ß. bulliant: deinde pistentur: & add. pinguedi. gallinæ quantum sufficit pro cataplasmate.* Addi etiam possunt *caricæ, fœnum græcum, oleum amygdalar. vitelli ouorum, crocus, &c.* itemque ad visceris tonum coma absinthij. Hinc abscessus rumpendus est, vlcusque tergendum & glutinandum: quemadmodum cap.4. & cap.25. huius libri docuimus.

Diæta.

Victus quo tenuior, eo citius remouetur in phlegmone: virium tamen habenda ratio. Improbantur *allium, malum punicum;* nam abstinendum est a cibo viscido astringente, crasso, ne superfluitates in iecore detineantur, dum meatus angustantur a viscidis, vt ab allio; & ab astringentibus, vt est malum punicum. Abstinendum etiam ab aperientibus, quæ acria sunt, quia irritant partem inflammatam. Vitandi etiam aperientia dulcia; vt *manna, syrupi;* quia iecur intumescit, nisi permisceantur amara, vel acida. Quare etiam cauendum ab vsu aromatum, & acrium. Oportet autem vti detergentibus & aperientibus citra acrimoniam, citra dulcedinem: vnde Galenus probat *ptisanam colatam.* Sed quia non omnes possunt perferre ptisanam, præcipit Alexander, vt exhibeamus *panem tritum, vel etiam pisces,* præsertim dum inflammatio est feruidior, biliosa: cibis etiam miscet *amygdalas,* quæ non sunt valde dulces, & habent vim abstergendi quam attenuandi, aperiendi. Cibi condiendi *aceto, acetosa, endiuia,* quia aperiunt & refrigerant: &, si insignis est inflammatio, licet ascendere ad *lactucam.*

Potus.

A *vino* abstinendum. cap. vlt. lib.4. metho. Conuenit *aqua hordei: item aqua alterata cum modico carnis: vbi virtus est debilis; sit ius longum, & alteratum endiuia, hepatica.* *Optima autem est aqua hordei: quia refrigerat, abstergit, & propterea minuit obstructiones.* Auicennas aquam hordei in inflammatione iecoris suspectam esse dicit. Sed puto codicem esse corruptũ, & pro aqua hordei, legendum esse mulsam: quod transcripsisse videtur a Galeno, præsertim cap. 14.l. 13 meth.

Codex Auicennæ restituitur.

Ad hepatis conuexi phlegmonem.

Si autem gibba iecoris pars sit inflammata; statim in prima visitatione, si aluus non fluat, & sit inflammatio e sanguine, conuenit talis clyster. *℞ aqu. hord. mulsæ ana ℔ ß. ol. viol. rosati completi ana ℥. j. cassiæ extractæ ℥ j.ß. oui vitellum, misce pro clysmo.* Et eadem visitatione iubeas, vt aperiatur vena basilica dextri brachij, & sanguis emittatur pro virium tolerantia. Instituatur victus tenuis, vt est *ptisana, aqua hordei.* Ordinetur syrupus, quem bis in die accipiat. Et expedit, vt die sequenti exhibeamus lenitiuum; quia non sufficit clysmus: sermo enim est de inflammatione partis gibbæ. Syrupus sit; *℞ syrupum rosſ. sol. ℥ ij.ß. mannæ el. ℥ j.ß. decocti tamarind. quantum sufficit. fiat potio breuis.* Facta euacuatione per clysmum, per venæsectionem, per lenitiuum: reprimens fiat; *℞ ol. rosſ. completi, cydon. ana. ʒ.vj. de absinth. ʒ. ij. pulu. santal. ℈.ij. ceræ. ʒ.ß. Misce pro linimento, quod applicetur regioni iecoris.*

CAPVT XXV.

De affectibus Lienis, in genere, & speciatim de Duro splenis tumore.

Iecinoris & splenis affectuum discrimen.

1. Differẽtia ratione morborum, & caussarum morbificarum.

Avicennas, Paullus, Aetius, scribunt, curationẽ vitiorum lienis admodum affiné esse curationi vitiorum iecoris. Discrimen tamẽ est in parte Pathologica, Semeiotica, & curatiua. Quoad pathologicã partẽ: lien magis obnoxius est morbis frigidis, quam calidis: & proinde lien nõ ita facile afficitur inflammatione, minus erysipelate, quam hepar; frequentius autem scirrho, quia allicit sanguinem crassum & melancholicum, qui frigidus est: vnde hĩc ob leuem caussam refrigeratur, et tumore scirrhoso afficitur. Lien a natura constitutus est, vt mundificet sanguinem a crasso, & melancholico excremento; vnde lien optime constitutus tũ censetur, cum temperatus est, & liber ab obstructionibus, vt possit attrahere, et concoquere crassum sanguinem, huncque in alimentum

tum conuertere, & quod reliquum est expellere per venas in ventriculum, vt fames excitetur; postea hoc excrementum in naturaliter habentibus per intestina secedit. Quod si autem lien male affectus sit, colligitur succus melancholicus in corpore, qui non expurgatus facit nigrum ictetum.

2. Signorum ratione, differentiæ.

Quoad partem Semeioticam; in hac perpenduntur signa Diagnostica, & Prognostica. Quoad ea quę præsentia indicant, e l.5. de loc.aff. discrimē est: quia, sicut affecto iecore, symptomata potius occupāt partem dextrā, ita affecto liene, sinistrā. Insuper, quemadmodū in malis iecoris color dum mutatur, fit citrinus: ita in malis lienis fit nigricans, quia abūdat sanguis niger. Quoad prognostica; discrimē proponitur ab Aetio: Cæteris paribus malū hepatis est grauius malo lienis: quia iecur est pars præstantior. Vnde si inflammatur vtrumque viscus; inflammatio in hepate est periculosior, quam in liene. Quamuis enim ex Hippocrate magis sint periculosi, qui non sunt proportionati cum parte affecta: præstantia tamen iecoris plus potest, quam dispositio in liene.

Curationis discrimen.

I. Quoad partem curatiuam; & quidem chirurgiā: differentia est penes modum & locum. Quoad modum; in venæsectione amplius erit foramen, dū lien afficitur, quam dum hepar. II. Quoad locum; in malis iecoris funditur basilica dextra: in vitijs lienis aperitur basilica sinistri lateris; aut communis, si hęc nō appareat; aut cephalica; aut, si & hęc lateat, vel etiā, si virtus non sit admodum robusta, saluatella sinistra, inter quartum & quintum digitum; secundum Alexandrum, Paullum, Auicennam & Galenum, cap.2.li.9.κ.τόπ. III. Quoad materiam medicinalem: discrimen est secundum vim medicamentorum: nam e cap.17.lib.13.meth.& cap.5.lib.2.ad Glauc. caussa lienis oportet vti vehementioribus, siue sint alterantia, siue vacuantia. Ratio sumitur e partis dignitate & sede: quia hepar visus est magis excellens; ideo non fert adeo fortia, & sedes iecoris est in loco magis propinquo, lien in remotiore. Vtendum etiam vehementioribus gratia materiæ quæ est frigida, crassa, terrestris, contumax. Cum ergo in malis lienis vti oporteat vehementioribus, quæ vires non ferunt; occurrendum est mitioribus, sed in maiori quantitate. Insuper cum Auicenna misceatis *acetum*, vt sit aliorum vehiculum. IV. Quoad modum euacuandi; e Galeno, differentia est, quia iecur potest euacuari his, quæ euacuāt per aluum, & per lotium; lien per aluum solum, quia non est via, per quam possit expurgari per vesicam. Nec tamen propterea in malis lienis prohibentur diuretica. Galenus enim respicit ad materiam coniunctam, fluxam, & existentem in liene: vnde caussa materiæ antecedētis, ne fluat in lienem, & tumor eius augeatur, optimum est vti diureticis. V. Vltima differētia est ratione præsidij vitalis: in malis hepatis, vtendum hepaticis: in lienis, splenicis, qualia sunt secundum Auicennam, *ammoniacum, allium syluestre, secundum e- aetum quoque lien nociua. Cappares & asplenum non sunt splenica; nec absinthium & agrimonia sunt hepatica: sed differunt, quod alia sunt vehementiora, alia remissiora.*

His igitur obseruatis; cognita iecoris affectuum natura, de splenis etiam vitijs facile statui poterit. Quare & nos hoc loco, breuitati consulentes, solum Splenis scirrhum, quo frequentius corripi solet, tractabimus.

De Scirrho lienis.

Curatio in Chirurgia.

QVoad materiam chirurgicam; Galen. cap.2. libro 9.κ.τόπ. iubet, vt aperiatur vena post aurem sinistram & extrahatur sanguis ad ℥.ij. vel iij. quo oblinatur tumos. Fatetur Galen. hoc esse summum præsidium, agens a proprietate potius contraria, quam simili: ipse vocat naturalem contrarietatem: nam inimicitia est inter sanguinē extra ductum, & materiam tumoris. Circa materiam chirurgicam Aetius ascendit ad vesicatoria, ad cauteria: & vlcera diutius aperta detinet, vt materia egrediente per locos exulceratos tandem desinat tumor. Quare in tumore contumaci ad hæc accedēdum: prius tamen totum expurgari debet, & materia tumoris, quantum fieri potest, remolliri, nā mollior reddita promptius cedit.

Interna attenuantia & emollientia.

Quoad materiam medicinalem: oportet ea vti intus & extra. Intrinsecus cum Aetio & Auicenna vtendum ℨ.ij. *lienis equi puluerizati, & allij syluestris: et bibatur post puluerem oxymelitis* ℔.ß. *vt puluis deducatur ad lienem, materia attenuetur & detergeatur. Allium contundatur, extrahatur succus, & resiccatus in puluerem redigatur: huius pulueris recipe* ℈.j. *ammoniaci dissoluti in aceto* ℨ.ß. *(acetum sit in quo sint maceratæ rad. scillæ; vel sit acetum scilliticum.) pulu. lienis equi, vel asini* ℈.ij. *cum oxymelite scillitico parentur pilulę, vel boli*. Dentur. Et hæc est vnica dosis. Datur per quatuor vel quinque horas ante cibum: & illico propinatur oxymelitis ℔.ß. Si quis non potest perferre oxymel syncerum, detur dilutum: *Verbi gratia, ℞. oxymelitis* ℥.ij *decocti scillæ, tamarisci, seminum securidacę* ℥.iiij. Detur per plures vices. Non improbo *decoctum sarsę parillę: redditur efficacius, si in eo decoquantur scilla, & tamariscus:* caussa emollitionis, potest etiam decoqui *radix altheę*: & vt fiat efficacius, potest in facta decoctione quater & sæpius extingui *chalybs ignitus*. Hoc decoctum salsæ chalybeatum detur mane & sero per quatuor dies: & ante decoctum dentur ℈.ij. vel iij. vel pulueris, & duæ vel tres pilulę superius descriptæ. Idem seruetur in exhibendis his pilulis, quod diximus in lue Venerea. Dabitis ante cibum syrupū. Cibus sit medicinalis, contrarius humori scirrhi. Probatur *vinum chalybeatum*, quod est valde efficax, non tantum ad absumendum tumorem lienis, sed etiam ad eradicandū materiam; quæ caussa est obstructionis in quacunque parte ventris inferioris. Hoc tantum discrimen notari debet: Si materia est in iecore, sunt adhibēda hepatica: si in liene, splenica: si in vtero, vterina. Vnde in tumore scirrhoso lienis sic præscribatur:

Limaturā chalybis.

℞. limaturæ calybis ℔.j. *(in diebus canicularibus sub radijs Solis hæc limatura infundatur per tres aut plures dies in aceto acerrimo, in quo sint maceratæ rad. althææ.) pulu. ceterach, securidacæ, tamarisci, cort. rad. capp. ana* ℨ.ij. *caryophyll.* ℨ.j. *lienis equi, vel asini* ℨ.ij. *vini generosi* ℔.vj. *fiat infusio per dies octo vel decem, & in tempore calido detineatur vas sub radijs solaribus; in frigido, in hypocausto: & vas vitreum sæpe commoueatur in die: & post diem decimum hoc vinum detur. Dosis ab* ℥.ij. *ad* ℥.viij. *seruatis seruandis*, de quibus alias. Dabitur enim per quinque horas ante prandium in lecto, & decumbat æger in latere sinistro; dormiat, si potest; deinde surgat, ambulet, si potest, per stadium, & vltra in illis diebus aluus fluat sponte, vel arte.

Emollientia externa.

Oportet etiam præsidijs extrinsecus emollientibus vti. Fomētū prodest *e maluis, althęa, ra. rad. cucumeris syluestris. Medicamentum etiam e medullis, adipibus, e quibus diachylon conficitur.* Efficaciora quædam proponam. Aetius sumit *lapidem molarem, vel pyritem, redigit in laminam, vel puluerem. Si in laminam redigatur, oportet eam calefacere ope vaporum prodeuntium e feruente aceto scillitico. Præstat etiam applicare puluerem.* Medicamento hoc vti licet, post emollitionem aliquam: *℞. succi fol. helleb. alb.* ℨ.j. *pulu. lapidis pyritid. vel molaris,* ℨ.ß. *succi cucum. agrestis.* ℨ.iij. *ammoniaci dissoluti in aceto (in quo sit macerata medulla colocynth.)* ℨ.iij. *ol. de cappar. amygdal. amar. ana* ℨ.ß. *ceræ lotæ in decocto colocynthidis: vel albi veratri* ℨ.j. *Misc. & applicetur.* Possumus etiam accipere partes æquales *succi allij syluestris, & succi albi veratri, cum oleis amygd. dulc. & amararum.*

Victus

Diæta.

Victus sit compar: nimirum medicinalis, qui materiam tam absumat. Ante pilulas igitur propositas probatur *potus chalybeatus: chalybs in aqua exstinguatur, non in vino, quia amarescit, & dein aqua cum vino miscenda*. Et quia non semper licet dare aquam, sed vinum syncerum: possumus vti *vino medicato e ceterach, tamarisco. Addi potest aqua, fortior facta chalybe ignito & exstincto.*

CAPVT XXVI.

De Scirrho lienis dilucida magis commentatio.

Definitio.

GEneratur hoc malum, dum lien afficitur intemperie frigida, & in tumorem attollitur. ca. 6. & 9. lib. 14. meth. Scirrhus enim lienis est tumor frigidus lienis, productus ab humore indurato. Non recte definitur tumor durus: est enim accidens præter naturam, et potius morbus, quam caussa, aut symptoma. Cum ergo sit morbus, erit in magnitudine aucta, & in frigida intẽperie. Quia vbi est scirrhus, etiam non exquisitus; fieri nõ potest, vt pars affecta non laboret morbo frigido. Euenire autem potest, vt magnitudo sit parum aucta, & habeat potius rationem qualitatis mutatæ, quam morbi. Recte igitur diximus: esse tumorem frigidum: quia in omni scirrho, necessario est tumor, & frigida dyscrasia. Formalis igitur caussa claudit in se duplicem morbũ. Efficiẽs caussa est humor durus; ad differentiam flatus: nã ab hoc etiã duri tumores fiunt, vt in tympanite. Non sufficit, vt humor sit frigidus viscidus; sed etiam oportet, vt sit durus, (*ratione duritiei oritur indicatio emolliendi, quæ non est curatiua, sed præseruatiua; quia respicit caussam efficientem, nimirum humorem durum: quia autem scirrhum definiunt tumorem durum, vt durities habet rationem formæ; coguntur fateri emollitionem esse indicationem curatiuam: & sic omnia confundunt*. Caussa igitur efficiens est humor durus, vt distinguatur ab œdemate, & quocunque tumor nõ scirrhoso. Talis humor potest esse Pituita et Melancholia: libro 8. κ.τόπ. cap. 4. libro 2. ad Glauc. ca. 4. lib. 14. metho. Reliqui humores, vt Sanguis, & potissimum Flaua bilis, licet tenues sint, nihilominus habent partes crassas. Vnde etiam inflammatio, & interdum erysipelas, degenerant in scirrhum, quãdo, scilicet humorum tenuiores portiones ab imperitis medicis dissoluuntur, vnde remanent crassæ, quæ induratæ scirrhum faciunt.

Caussa efficiens.

Differentię

A forma non sumuntur differentię, nisi secundum magis & minus: vt scirrhus maximus possit exquisitus censeri. Nisi forte quis dicat, eum esse morbum frigidum, & sic esse Magis vel Minus frigidum. Ratione tumoris, hic est Morbus, vel Qualitas mutata. Neque a subiecto sumuntur differentiæ: nisi dicamus, lienem affici vel magis, vel minus, secundum partem vnam, quam alteram. Ab efficiente sumuntur differentiæ: humor enim durus plurimum est Melancholicus, interdum etiam Pituitosus, raro Sanguis, & Bilis.

Signa.

Ad tactum sentitur durities: & mutatur color secundum faciem. An sit exquisitus cognoscitur; quia dum digitis premitur, ægri non sentiunt dolorem. Facile etiam cognoscitur efficiẽs verbi gratia, si erysipelas est prægressum, vel inflammatio; rationabile est, vel e sanguine, vel e bile crassiore promotum fuisse scirrhum. Sin minus; sunt signa pituitæ, vel melancholię dominantis, neque prægressum est erysipelas, vel inflammatio.

Præsidia.

Indicatio tantum est calefaciendi: quia a forma sumuntur indicatio curatiua: morbus est frigidus, ergo indicantur calefacientia: A morbo in magnitudine aucta non sumitur indicatio, quia hic morbus est ratione contemplabilis. A subiecto oritur indicatio vitalis; ratione caloris enim oritur indicatio moderate tum calefaciendi, tum astringendi. Ab efficiente sumitur indicatio præseruatoria. & cum hæc materia sit humor durus, emolliendum: &, quia materia dura, potest esse crassa, viscida, ideo detergendum, incidendum. Auferenda autem sunt impedimenta, quæ in caussa sunt, vt non possint scopi propositi impleri: ideo toti prospiciendum.

Prognosis.

Hisce scopis satisfacere arduum est: scirrhus enim est affectus contumax, & ratione loci affecti, & ratione materiæ. Quoad differentias formales; si scirrhus sit frigidus, vt sit exquisitus, non potest homo prorsus liberari. Quoad locum affectum, prout viæ magis vel minus obsidentur, vel secundum superficiem, vel secundum partes profundas; ita etiam maior & minor erit difficultas in cura. Ratione efficiẽtis peior scirrhus est a melancholia, quam a pituita: & quo durior fuerit, eo cura difficilior. Licet autem scirrhus sit exquisitus; is tamen ita quoque imminui potest, vt homo diu possit viuere: dum scilicet ita occurrimus, vt iecur nõ trahatur in consensum; si enim iecur refrigeretur, actum est; nam necessario subsequitur hydrops, deinde mors: vnde scirrhus hepatis citius interficit, quam lienis.

Curatio. Venæ sectio

Vena secanda est, si sanguis redundet: &, si virtus sit robusta. Quare inter initia scirrhi sanguis mittendus; tunc enim duo propositi scopi adesse possunt: non autem quando est progressus, quia hydrops sequeretur. Secanda autem basilica sinistra: &, si virtus non sit admodum constans, saluatella sinistra; vel aperiendæ hæmorrhoides.

Vesicatoria.

Vesicatoria probantur in scirrho contumaci, quatuor, vel quinque, & satis vehementia: hoc modo. ℞. *pulu. canthar.* ʒ. v. *pulu. euphorbij, verat. nigri, veratri albi, ana* ℈. ij. *fermenti* ℥. iij. *aceti scill. parum, fiant pasta pro vesicatorijs: (dum in febribus malignis vtimur vesicatorijs, sufficiunt medicamenta vesicantia; quia postea fit attractio ratione doloris, & caloris, atque receptio, ratione imbecillitatis. At in scirrho lienis miscemus medicamenta, quæ attrahunt non solum qualitate manifesta, sed etiam recondita: nam euphorbium attrahit pituitam, helleborus niger melancholiam, albus melancholiam & pituitam: vnde prout scirrhus est melancholicus, vel pituitosus, vel mistus, diuersa medicamenta imponenda: plerumque tamen fit a succo melancholico, permisto cum pituitoso.*) Applicanda vesicatoria, *quando* adest præsentia indicantis, nimirũ materia scirrhi: & quando nil prohibet, vt est corporis repletio, & immoderata materiæ durities: vnde totum corpus prius purgãdum, et materia emolliẽda; post applicanda vesicatoria. Tamdiu vesicatorijs vtendum, quamdiu adest præsentia indicantis, nisi aliud prohibeat. Virtus non permittit vt diutius seruentur, quam decem, aut quindecim dies: tunc enim claudantur, & post factam considerationem quiescant ægri per quindecim aut viginti dies, & postea rursus applicentur, qua non excitabitur tantus dolor. *Vbi agendum* sumitur a subsistentia materiæ in liene: applicanda igitur abdomini sinistro, circa lienis sedem.

Cauteria.

Sed ob scirrhi contumaciam etiam ad cauteria ascendendum, quæ sunt efficacissimum remedium: alias hydrops sequitur; non enim sufficit *ol. de capparibus, nec diachylon in aceto maceratum*, quibus vulgo vtuntur, citra emolumentum. Aetius et alij in affectibus iecoris ad cauteria ascẽdunt: ergo hæc lien, vt membrum minus præstans, multo magis sustinet. Cauteria autem dupliciter vti possumus: primum, ratione materiæ, quæ nondum caussat, nec fouet scirrhum; & tunc fonticuli excitabuntur in cruribus, potissimum sinistro: Secundo, ratione materiæ, quæ actu caussat scirrhum; de quibus nos potissimum loquimur. Cauteria ergo pro magnitudine tumoris, plura, vel pauciora inurentur. Et hæc propriæ dicuntur cauteria, quorum beneficio fit

eua-

euacuatio, non reuulsio: vnde crurum vlcera, non sunt proprie cauteria. Vtentur autem quando adest præsentia indicantis, id est, quando malum alijs medicamētis & vesicatorijs non cedit. Cauteria autem diutius aperta teneri possunt, quam vesicatoria. Et fiant ferro candenti, vel caustico. Applicentur regioni lienis. In vlcus immittatur pila *ex ambra, cinere, potissimum e radice vel medulla arundinis, aut ebuli, & imponatur frequenter puluis veratri nigri, si æger potest perferre, item veratri albi*. Porro non confugiendum ad vesicatoria & cauteria, propter molestiam, nisi quando aliter fieri non potest.

Medicamenta interna extenuantia splenem.

Sequuntur peculiaria medicamenta, respicientia materiam a qua scirrhus producitur. Vti possumus purgantibus vehementibus: caussa pituitæ *medicamentis è colocynthide confectis*; caussa melancholiæ, *ijs quæ fiunt ex helleb. nigro*. Verum supposita totius purgatione, quoad peculiaria medicamenta, *puluis lienis asini satis efficax est ad absumendum materiam scirrhi, si vitro assumatur a 3.ß. ad 3.ij. & vt perducatur ad lienem, addantur ℥. iij. vel vj. vini albi, tenuis substantiæ, generosi*; nisi febris probibeat; sic enim prius ocurrendum esset febri. lib. 9.κ.τόπ. *Primis diebus macerentur radices althææ, & capparum, cum folijs ceterach*. Eodem modo vti possumus *puluere hepatis lupi, cinere vespertilionum ad 3. ij. cum aceto mulso, vel cum aceto scillitico*. Et, cum liceat per plures dies exhibere; *vel in aceto, vel mulsa*, macerentur medicamenta iam proposita. Obseruetur etiā, sicut in lue Venerea, vt singulis decē diebus aliquod medicamentum electiue ducens, vel pituitam, vel melancholiam, prout in corpore redundabit, exhibeatur. Præstabit etiam, vt alternis diebus administrentur *clysteres ex albo veratro*: horum enim beneficio, materia quæ aliqua parte funditur, attrahitur ad intestina. Dabuntur etiam *pulueres e prassio, tamarisco: magis proderunt, si cum vino chalybeato exhibeantur*. Antiqui hoc propoñūt efficacissimū, quod tamen nunc nō est in vsu. *Recipe semin. erucæ 3.ß. piperis, ammoniaci, spicæ, scolopendr. ana 3. ij. arida cribrentur, ammoniacum autem dissoluatur in aceto scillitico: fiant pilulæ, quarum dosis a 3.ß. ad 3. ij. & exhibeantur cum ℥. v. aceti vel mulsæ*. Aetius probat admirabile; quod nos hoc modo poterimus præscribere. *Recipe rad. capparum, tamarisci, limaturæ chalybis præparat. ana 3. vj. ammoniaci 3. j. semin. fecuridaca 3.ß. stæchad. absinthij ana 3. iij. scolopendr. 3. x. fiant pilulæ dosis a ℈. j. ad ℈. iij.* Est efficax propter chalybē; vt sufficiant. ℈. iij. nec licet ascendere ad 3. ij. *Exhibeatur cum ℔.ß. vel aceti, vel vini fortissimi*. Medicamentum omnium efficacissimum, in scirrho valde contumaci. *Recipe limaturæ chalybis ℔. j. maceretur in aceto acerrimo (in quo maceratæ sint radices althææ asparagi) & ponatur sub radijs solaribus: aceto postea reiecto exsiccetur limatura, & redigatur in puluerem tenuissimum: huius ergo chalybis, ita præparati, ℞. ℔. puln. securidacæ, guaiaci, sarsæ, ceterach, tamarisci, rad. capparum, serpilli, salis theriacalis ana. 3. ij. vini, vel aceti, vel poscæ, ℔. xij. Imponantur hæc omnia in vase vitreo, & vas ponatur ad radios solares, vel in hypocausto, & frequenter in die concutiatur, vt fiat optima commistio, idque per 10. 15. aut 20. dies. Dosis ab ℥. ij. ad ℥. viij.* pro materia & magnitudine scirrhi: virium tamen ratione auspicandum a minima dosi, & sensim per mediocrem ad summam ascendendum. Actu calidum, non frigidum exhibeatur; quia sic indicat passio materiæ resistentis. Bibat autem patiens hoc medicamētum, decumbens in lecto per horam, in latere sinistro: deinde surgat, ambulet, & se exerceat ad sudorem. Post integram corporis purgationem assumat, per quinque horas ante prandium; & per plures dies; donec omne illud vitium absumatur. Tota quantitas sit ℔. xij. vini: quia adest præsentia virium, & nihil prohibet.

Limatura chalybis.

Externa emollientia.

Extrinsecus probantur emollientia, quæ cōficiuntur *ex ammoniaco, bdellio, adipibus, medullis*. *Unde exstat diachylon simplex, cum gummis: emplastrum de meliloto efficacissimum est. Lutum D. Bartholomæi efficacissimum est*. Hinc ascendendum ad extenuantia, vt sunt *stæchas, cappares, tamarisci, nasturtium, myrrha*: item ad fortiora, *vt sunt sinapi, colocynthis, veratrum album & nigrum. Licet vti luto D. Petri, D. Helenæ, quia magis resoluunt, quam emolliunt. Vti etiam possumus sacro cerato. Habemus etiam emplastrum cerine vocatum. Maxime probatur suffumigium e lapide molari, vel pyrite: vel super lapidem ignitum projiciatur acetum, in quo macerata sint prædicta emollientia: & cum resoluere volumus, in aceto maceranda sunt discutientia proposita, potissimum dictamus*. Cœterum cum lien debeat succum melancholicum attrahere, concoquere, expellere; opus est vt eius calor conseruetur; qui ab emollientibus & resoluentibus dissipatur: quare his permiscenda sunt leuiter astringentia, vt *ol. mastichinum. absinthium*. cap. 2. lib. 9.κ.τόπ. Galenus tali vtitur medicamento: ℞. *myrrhæ, mannæ thuris an. 3. iij. sinapi. nasturtij an. 3. ij. aceti scillit. quantum sufficit. Sinapis & nasturtium contundantur & cribentur: manna thuris, & myrrha dissoluantur in aceto, & redigantur ad formam emplastri*. Hoc efficaciter scirrhum lienis dissoluit.

& extenuantia.

Diæta.

Victus debet esse mediocris, & moderato attenuans. Fiat *vinum medicatum* tempore vindemiæ, cum propositis medicamentis, & præsertim cum *ceterach, tamarisco*. Quidam habent pro secreto, *si vinum conseruetur in vase confecto e tamarisco: &, si patiens bibat e cyatho, qui confectus sit e tamarisco*.

CAPVT XXVII.

De Renum affectibus: & primum de Diabete.

Renes quibus reneantur affectibus.

RENES, quia sunt partes instrumentariæ, obnoxij sunt morbis in intemperie, in mala compositione, & soluta vnitate. Nos igitur tractabimus de Diabete, Calculo renali, & Vlcere. Quibus cognitis omnia alia renum vitia, facile curari poterunt. De diabete, quia rarissimus est affectus, breuiter & confuse Galenus loquitur, libro sexto, de loc. affect. capite vltimo, libro de different. symptomat. capite duodecimo, libro primo de crisibus. Per diabetem autem intelligimus illud vitium, quod homines plurimum mingunt: redduntque lotium confertim & copiosum, vt bibe[r]unt: hocque malum dum progreditur: homines contabescunt. Intelligimus autem hic tam exquisitum, de quo Galenus locis citatis, (cuius auctoritate Medici decepti, sæpe ægros interficiunt) quam spurium.

Nomen.

Generatio.

Generatur hoc malum, dum aliquid morbificum occurrit corpori, cuius ratione intus ita læduntur renes, vt sicut lotium confluit in renes, ita etiam egrediatur, & hinc mictio fiat copiosa. Diabetes igitur est exiens serosum renum, dependens a læsa actione renum. Forma est exiens: ergo symptoma secundum. Hoc autem exiens est materia serosa, aquosa; ad differentiam aliorum exeuntium, siue sit pus, siue sanguis, siue aliud quippiam. Quod autem in diabete egreditur est lotium; vnde Auicennas dicit, illos mingere sicut bibunt.

Definitio.

Forma.

Subiectum.

Subiectum sunt renes, ad differentiam vesicæ; quemadmodum optime delarat Galenus locis citatus, potissimum capite tertio, libro sexto de loc. affect. vbi euidenter asserit, quamuis copiosum lotium possit conspici, non modo in diabete, sed etiam alijs affectibus: in diabete tamen necessario vitium esse secundum renes.

Caussa efficiens.

Addimus: dependens a læsa retentione renum: Cum enim exiens mutatum sit symptoma secūdum: necessario in primum refertur, quod est actio læsa. Læsa autem hic est non expulsio, sed retentio. Porro retentio læditur, vel Læsa facultate retentrice renum;

remitti, vel ob errorem externum. Dicimus retentionem lædi, læsa retentrice: propria enim ratione, & immediate, nulla alia facultas læditur. Nec obstat, quod Galenus dicit crudum, & nequaquam coctum lotium emitti: hoc enim primaria ratione non spectat ad coctricem, seu alteratricem; quæ concoqueret sane, si detineretur; quia autem non detinetur, ideo non alteratur, vitium igitur in retentione est. Læditur autem retentrix ob malam compositionem, vt optime proponit Auicennas; inquiens, hoc malum veri, quando meatus, seu orificia nimis sunt aperta, vt morbus immediatus: ratione cuius læditur retentio, fit morbus in mala compositione. Et hinc Alexander dixit opus esse adstringentibus: quia cognouit malum esse in immoderata apertione. Caussa immoderatæ huius reclusionis, est Interna, vel Externa. Interna, est Humor, vel Serum. De humore loquens Aetius, dicit; diabetem fieri ab humoribus imbibitis in renibus; ab humoribus acribus, mordacibus, salsis: qui ob acrimoniam abradere possint, & recludere orificia vasorum. Altera caussa interna est serum, seu lotium, quod aperit orificia, tum quatenus impetu ad renes fluit, tum quatenus est copiosum. Fluit autem lotium, seu serum, vel quia Attrahitur, vel quia Transmittitur. Attractionem Galenus tetigit locis citatis: transmissionis autem non meminit, ne vno quidem verbo: vnde Medici his adducti auctoritatibus crediderunt, nullum diabetem fieri per modum transmissionis: quod tamen est falsissimum. Si lotium fluat, quia attrahitur ab immodica renum caliditate; est diabetes exquisitus, in quo refrigerare oportet. At vero etiam per modum transmissionis serum potest fluere; vbi potius calefacere oportet; & hic Diabetes nothus est. Hanc speciem cognouit Aretæus; qui dixit, diabetem aliquando fieri in morbis acutis, quando cum impetu materia aquosa fluit ad renes. Et hanc fluxionem etiam cognouit Auicennas; dum voluit, quandoque in diabete renes esse frigidiores: quando igitur renes sunt frigidi, tunc impossibile est fluxionem fieri per modum attractionis, sed fit per modum transmissionis, vt pars robusta transmittat ad debilem. Porro lotium etiam aperit orificia, ratione copiæ. Quare videndum, quibus de caussis lotium fiat copiosum. Fit igitur copiosum, quando generatur a iecore calidiore: vbi enim iecur calidius est, facile plus iusto funditur sanguis, quemadmodum fieri solet a diureticis calidis & siccis. Quod si contingat in toto etiam corpore immoderatam caliditatem exsuperare; adhuc copiosius lotium gignitur. Præterea multum fit serum, ob copiã potus: plurimum autem bibunt homines, interdum ob sitim, interdum ob prauam consuetudinem. Caussa externa, quæ potest orificia vasorum relaxare, possunt esse Assumpta, vel Applicata. Assumpta immodicus vsus diureticorum, vt diasatyrionis, quo iam homines vtuntur, vt sint ad Venerem efficaces, sed postea mingunt. Applicata possunt esse, dum renibus applicantur iusto calidiora, & potissimum quæ laxant; vt immodicus vsus balnei aquæ dulcis; & immoderata applicatio relaxantium.

Cap. 2. lib. 2.

Differentiæ.

Quoad formam, & locum affectum; differentia tãtum est secundum Magis & Minus. Quoad caussam efficientem hæc est Interna, vel Externa. Interna, Humor, vel Lotium. Lotium, quatenus vel Impetu fluit, vel Copiosum est. Impetu fluens, vel Attractum, vt in legitimo diabete; vel Trãsmissum, vt in spurio. Copiosum lotium generatur, vel a Caliditate iecoris, aut totius; vel ratione Copiosi potus. Caussa externa, vel Assumpta est, vel Applicata.

Signa in genere.

Malo hoc imminente, secundum Auicennam, & Græcos, exsiccatur os & labia: lotium præter consuetudinem in maiori emittitur. Et quo magis progreditur malum, eo euidentius cognoscitur. Nam patientes emaciantur, & tandem tabidi euadũt: quia dum lotium per corpus non perducitur, sed illico per vesicam excernitur, deficit τὸ τῆς τροφῆς ὄχημα.

Signa differentiarum.

Quoad differentias; Num apertio orificiorum excitata sit a caussa interna, vel Externa; cognoscitur ex ægro & assidentibus: verbi gratia, fatebuntur se vsos esse diureticis, balneo aquæ dulcis, longo tempore, & præsertim secundum renes: tunc enim statuendum, malum a caussa externa esse ortum. Sin minus hæc affuerint; ab interna. Cum autem caussa interna sit humor, vel lotium: si humor imbibitus sit & impactus; patientes circa renes grauitatem percipiunt, & tristem sensum, qui oritur a salsedine & acrimonia humorum. Si caussa fuerit lotium; nulla aderit grauitas: nam sicut lotium fluit, ita egreditur, non retinetur, nec facit grauitatem. Cæterum, cum serum sit in caussa, ratione tum impetus, tum copiæ: Quoad impetum; cognoscendum est, an materia serosa fluat attracta, an potius transmissa. Si fluat per attractionem; ægri sentiunt caliditatem circa renum regionem, conqueruntur de feruore renum: calida applicata nocent, frigida iuuant, & hoc malum potissimũ corripit iuuenes calidi temperamenti, & qui calidos habent renes. Si fluat transmissa; non aderit incendium in renibus: fierique potest, vt post morbos acutos hoc malum fuerit subsecutum, transmissa scilicet ad renes materia: præterea, frigida nocent, calida iuuant: obseruaturque hoc malum, in temperamentis frigidis, in senibus, & ætate decrepitis. Lotium autem copiosum, si generetur a copiosa potione, cognoscitur ex ægro: si ob immodicam sitim bibere cogatur, idem ex ægro intelligitur. Quod si homines copiosa potione non vtantur, & tamen copiosum lotium gignatur: iudicandum est huius caussam esse internam: quæ, si fuerit iecoris immoderata caliditas, cognoscetur hæc e proprijs signis: si autem totius corporis immodica sit caliditas, etiam hæc proprijs indicabitur signis.

Indicationes.

Præsidia in hoc malo tantum sumuntur ab efficiente: possuntque esse tum curatoria, tum præseruatoria: licet alias a caussa efficiente tantum præseruatoriæ sumantur indicationes. Quare sciendum, caussam efficientem diabetis duplicem esse: aliam proximam, aliam remotam. Proxima est immodica apertio orificiorum: quæ, licet statuatur caussa efficiens diabetis, est tamen morbus, quem immediate sequitur læsa retentio: oritur ergo indicatio adstringendi, secundum Alexandrum. Remotior caussa, seu materia, quæ vere est effectrix, est humor vel lotium. Humor indicat sui euacuationem. Lotium fluit vel attractum, vel transmissum. Quatenus ergo impetum habet in renes; indicat sui reuulsionem, deriuationem: quatenus attrahitur; oportet refrigerare, secundum Alexandrum, cum attractio illa fiat ab immodico renum calore. Si lotium fluit transmissum; oportet potius calefacere, quia pars suscipit ob imbecillitatem. Si sumatur lotium, quatenus copiosum est; si gignatur ob caliditatem totius, vel hepatis; oritur indicatio refrigerandi totum & iecur. Sin homo ob sitim plurimum bibere cogatur; siti occurrendum. A caussa externa, non sumitur indicatio.

Prognostica.

Malum hoc periculosum est; nisi enim occurratur, celeriter homines tabe moriuntur. Inter initia leui negotio expugnari potest: in progressu autem, vt plurimum redditur inexpugnabile, quia vires fiunt langui de. Sed pro differentiarum ratione, variat periculum: v.g. si immodica apertio originem traxerit a caussa externa, leuiori negotio tollitur, quam si ab interna: nec enim ita facile humores interni impacti euacuari possunt. Item si lotium profluat attractum, facilius curatur, quam transmissum; præsertim quia hoc malum, transmisso scilicet lotio, senes corripit. Non est impossibilis curatio, si copiosum gignatur lotium ob caliditatem iecoris, aut totius; hæc enim remitti potest: item si fiat ob sitim, confugiendum ad caput de siti.

Auicennas

Curatio.
Venę sectio.

Auicennas & Græci inter initia moderate sanguinem detrahunt: si malum sit inueteratum, nequaquã. Sanguis in hoc malo peccare potest potissimum vt caussa sine qua non: nec enim renibus occurrere possumus, priusquam totum sit euacuatum. Non ergo in omni diabete sanguis mittendus, sed quando sanguis peccat, toto sc. repleto. Monet autem Auicennas, sanguinem moderate esse detrahendum, licet fieri possit, vt in magna copia peccet: nam vires magnam vacuationem non permittunt; quia ob defectum vehiculi alimenti, corpus non nutritur, vt debebat, vnde necessario vires debilitantur, & quamuis ab initio forsan nondum debilitatæ sint: medicus tamen in venæ sectione non modo præsentes, sed etiam futuras vires respicere debet. Si malum inueteratum est, nullo pacto vena secanda: non quod malum inueteratum hoc prohibeat; sed quia vires debilitatæ prohibent, quarum signum est malum inueteratum.

Medicamenta.
1. Lenientia.

Græci adhibent *cassiam cum tamarindis*: *v. g. ℞. fl. cass. recens extr. ʒ. viij. pulpæ tamarind. ʒ. v. misc. fiat bolus.* Notandum non imponi magnam quantitatem tamarindorum: quia institutum est aluum lenire, & mitigare impetum materiæ biliosæ. Quare male nonnulli plurimos pulueres miscent, *liquiritiæ, sem. mel. anisi, &c.* sic enim medicamẽtum fieret diureticum, a quo inter initia cauendum. Auicennas hoc medicamentum quidem proponit: & præterea clysmos moderate refrigerantes, *ex hordeo, lacte, & sero lactis, viol. fol. viol. mal. & similibus*: his tamen non semper vtendum est. Imo probatur interdum maxime vsus huius medicamenti. *℞. mel. ros. sol. ʒ. v. iuris pulli parum, misce, fiat potio.* Si patiens nolit potionem: potestis exhibere *cassiam cum myrobal. chebul. emblic.* vt proxima pituita euacuetur. Quod ea de caussa admoneo: nam si fuerit exquisitus diabetes, in quo lotium fluat attractum; cum iecur sit feruidum; oportet vti lenientibus supra propositis. Sed si fuerit nothus, in quo fluit lotium potiss. transmissum, cum ætati senili plurimum accidat, cauendũ a refrigerantibus. Quod de lenientibus dixi, idem de reliquis intelligi volo.

2. Preparantia.

In diabete ergo exquisito, refrigerantia ita præscribantur: *℞. fol. cich. endiu. hepaticæ, ana P. ß. aquæ hord. ℔. ß. fiat decoctio ad consumpt. quintæ partis: huius decocti: ℞ ℥. iiij. (accipito in magna copia, ratione sitis.) syrupi ros. ℥. ß. misce pro potu.* In diabete autem notho, cum in ventriculo, & reliquis partibus exsuperet pituita, vt in senili ætate, præsertim decrepita: vtendum est *melle, non syrupo rosato; non aqua hordei, sed potius confecta e mentha: verbigratia, ℞. mellis ros. oxymel. simp. ana ʒ. vi. cũ aquis vel decoctis appropriatis. fiat potus.*

3. Vacuatia.

Quoad euacuantia: euacuandum per aluum, vomitum, lotium, sudorem. Per aluum, in exquisito diabete, hoc modo, *℞. pulu. rhei. ℈. iiij. pulp. tamarind. fl. cassiæ ana ʒ. iij. cum sacharo fiat bolus.* In pituitosa materia euacuãda: *℞. agar. trochiscati ℈. iiij. pul. myrob. cheb. embl. ana ℈ ij. cum melle ros. fiant pil. vel bolus.* Quoad euacuantia per vomitum, in exquisito diabete expedit *copiosam frigidam præbere, ad ℔. iiij.* post hanc exhibitam illico excitare expultricem ad vomitum, *penna oleo intincta, vel simili.* Aduertẽdum illico opus esse post exhibitam frigidam incitare expultricem; nam secus aqua descenderet ad renes, & non prouocaretur vomitus: hic autem iuuat, tum gratia reuulsionis, tum quia sitim mitigat. In diabete non exquisito, exhibeantur *oxymelitis simp. ℥ ij. cum iuris pulli tepidi ℥. ix.* Sudor prouocari potest, non his quæ assumuntur, quia materia adduceretur in renes, sed his quæ applicantur: vtpote instrumento quod est in communi vsu, in curatione luis Gallicæ: eo autem tempore, quo hoc instrumento vtimur (de diabete hoc intelligatur, non de alijs affectibus.) renes inungemus, in diabete exquisito, *vnguento rosaceo*: in spurio, *oleo, mastichino, cum puluere nucum cupressi.* Euacuantibus per lotium vtimur in hoc affectu, non propter euacuationem totius, sed & renes repleti euacuentur: non enim his vtimur, si renes non sunt repleti. In diabete exquisito, hoc vtendum: *℞. emuls. semp. melon. cucurb. citruli, anguriæ, ana ʒ. vi. seri lactis optime depurati ℔. iiij. misce.* In diabete notho: *℞. fol. ceterach. rad. asparagi ana P. ß. iuris cicerum rub. ℔. j. ß. fiat decoctio ad consumptionem tertiæ partis post expressionem ℞. huius decocti ℥. x. pulu. ceterach. ℈ j. miscẽ.*

4. Alterãtia.

Quoad alterantia: in diabete exquisito frigida conueniunt. Possumus ergo exhibere *aquas B. Virginis, aquas Veronenses, ad ℔. vj. viij. vel x. item serũ lactis ad ℔. iij. vel v. Licet exhibere saccharum violatum, cũ fl. nymph. &c.* Renibus applicari possunt, *infrigidans Galeni, ol. viol. & expertus sum, mirum in modum prodesse. Applicatio fol. magnorum nymphææ prodest, quæ (vt frigida sint) sæpe renouabuntur; vel folia ipsa refrigeranda sunt cum spongia, in aqua frigida madefacta.* In diabete non exquisito vti possumus *conserua e betonica, vt perducatur ad renes, conserua dianthos, licetque ad magnas antidotos ascendere. Applicare licet oleum mastic. hin. de spica. Foueri possunt renes spongia e vino madefacta.* Vt hinc appareat maximum esse discrimen inter nothum & exquisitum diabetem.

5. Astringentia.

Tandem adstringentia proponenda sunt, quibus in omni diabete locus datur, quatenus sit ab immodica meatuum apertione. In exquisito igitur diabete *℞. troch. de spod. de balaust. ana ℈. j. sacchari ros. antiqui ℥ ij. pulu. ceterach, vt sit vehiculum, ℈ ß. cum omphacio fiat electar. Dosis sit ʒ. ß.* Vrgente necessitate, quia interdum imminet syncope licet ascendere *ad theriacam recentem, ad Philon. Rom.* nam secus obirent. Extrinsecus applicare potestis *ol. ros. non modo completum, sed etiã omphacinum: v. g. ℞. ol. omphacini ros. ℥. j. pulu. balaust. gall. immatur. cort. gran. ana ℈. j. ceræ ʒ. j. misce.* In spurio diabete, adstringentia erunt moderatiora: *℞. pulu. mastich. boli. Arm. ana. ℈. j. sacchari confecti e mentha ℥ j. & gratia vehiculi, conseruæ betonicæ ʒ. ß. cum syrupo de mentha, fiat electar. cuius dosis a ʒ. ij. ad iij. vel iiij.* prout indicantis actio erit vehemens. Extrinsecus applicandum *oleum mastichinum, cum pulu. cupressi.* Et in ingenti necessitate, ascendatis *ad vnguentum Comitissæ, & vnguentum de corticibus castanearum, & dissoluatis cum oleo mastichino.*

CAPVT XXVIII.

De Calculo renum.

Generatio.

Calculus renalis, seu potius vitium calculosum renale dicitur, ad differentiam vitij calculosi vesicę. Generatur hoc vitium, dum calculus in renibus genitus, ita lædit renes, vt non possint amplius recte operari: vnde vi calculi geniti, renes morbo afficiuntur.

Definitio.

Quare hoc vitium calculosum nihil aliud est, quam morbus renum, procedens a calculo, in renibus genito.

Forma.

Forma huius vitij, nimirum calculi est morbus, vbi intelligimus & solutam vnitatem, & malam compositionẽ; & hanc quatenus pertinet ad numerum, & ad malam conformationem; quæ, cum in se claudat superficiem, figuram, meatus, cauitates; præsertum intelligimus vitium in meatibus. Quare hoc vitium calculosum potest esse morbus in soluta vnitate, item in numero, item in via, in angustia.

Subiectum.

Subiectum, sunt renes; non calculus; quia morbi subiectum semper est pars viua.

Caussa efficiens.

Caussa effectrix est calculus. Porro calculum tres illos morbos excitare posse, demonstrandum est. Morbum igitur in via lapis potest producere: si enim sanguis, v. g. ob sui copiam & crassitiem potest in caussa esse obstructionis, certe & calculus renum meatus angustare & constipare potest. Præterea, quatenus calculus adhęret renibus, est morbus in numero, toto genere præter naturam;

sicut

sicut in manu sex digitos habente, est etiam morbus in numero, non tamen toto genere præter naturam (*hic manus est subiectum morbi: morbus est accidens, nimirum numerus: caussa efficiens, est substantia nim. sextus digitus; nec enim quisquam sanus digitum morbum esse dixerit, licet Fernelius & Argenterius Gale. hoc ascribant, quod digitus sit morbus; cum tamen hoc ne somniauerit quidem Gal.*) Quare dum calculus est in renibus, est morbus in numero, quia renes morbo afficiuntur: sicut enim calculus obstruens est in caussa, vt renes afficiantur morbo in via; ita etiam calculus, renes numero præter naturam afficiens, est in caussa, vt renes afficiantur morbo in numero. Sed dicet aliquis: cur sanguis, qui in phlegmone caussa est auctæ magnitudinis, non etiam est in caussa numeri aucti? sicut enim calculus parti adhæret, vt aliquid præter naturam, ac superfluum; ita etiam sanguis parti adhæret inflammatæ: id quod etiam de pituita, & alio humore dici posset? Attamen Galenus in his non statuit morbum in numero: sed tantum ratione sexti digiti, ratione calculi & lumbricorum, ratione membranæ in suffusione? Respondendum: partem viuentem affici morbo in numero, quando parti viuenti adhæret materia, quæ non amplius est humor; veluti est sextus digitus, membrana, calculus, vermes, imo etiam pus: nam existente pure in aliqua parte, pars ista detinetur morbo in numero. Hoc autem non est dicendum de sanguine, & alijs humoribus: qui in caussa quidem esse possunt auctæ magnitudinis, non autem aucti numeri; cum partis rationem subire nequeant. Constitutum igitur sit, calculum in rene existentem, esse caussam efficientem morbi: qui morbus varius est, modo angustia, modo numerus auctus, modo soluta vnitas: prout calculus vario modo renes afficit. Morbus in via, & numero, est ratione contemplabilis: at morbus in soluta vnitate, est ex vsu: in illis saltem calculum respiciendum est: in hoc, non tantum ad calculum, sed etiam ad solutam vnitatem.

Dubium soluitur.

De calculi natura.

Quare cum sibi præcipuum locum vendicet calculus, vt caussa efficiens: diligenter eius natura est attendenda, e Galeno cap. 17. lib. 3. fac. alim c. 2. lib. de cib. bon. & mod. succi c. 4. lib. 14. meth. com. 15. sect. 3. lib. 6. epid. Cum autem calculus sit substantia, dicendum de ipsius materia & caussa generante. Materia lapidis est pituita; quæ sola ob suam humiditatem & viscositatem in caussa esse potest, vt partes vniantur, & vnitæ in calculum degenerent. Hæc pituita vel Sola est, vel cum alia materia Commista: quæ quãdoq; est pus viscidum; licet posset etiam alia materia esset vnde Galenus locis citatis proponit sanguinem melancholicum, flauum, rufum. Caussa hanc materiam generans, (nondum dico de caussa generante lapidem:) multiplex esse potest, & in pluribus corporis partibus residere, in hepate, renibus, ventriculo; modo in pluribus, modo in paucioribus partibus. Declaro. Residet in renibus: cum verbi gratia renum inflammatio degenerat in pus, in abscessum. Quandoque caussa generans residet in iecore; vt dum calculus fit e materia sanguinea, biliosa, melancholica: & potissimum hoc fit in iecore; vel læsa facultate, vel ob errorem externum: læditur facultas, ob intemperiẽ calidam: errores autem externi desumendi sunt e mala victus ratione. In ventriculo residet caussa generans pituitam: quæ & ipsa generatur læsa facultate ob intemperiem frigidam; vel ob errorem externum. Quæ omnes materiæ genitę fluũt in renes; quandoq; Attractæ, ob renum caliditatem; quandoque Transmissæ ob renum frigiditatem. Caussa generans calculum nihil aliud est, quam calor c. 17. lib. 3. de fac. alimentorum, vbi proponitur calor intensus & ardens: sed potest etiam esse calor non admodum ardens, vt proponitur com. aph. vlt. sect. 3. Calor vehemens & ardens præcipuus residet in renibus: non principalis

Materia:

Caussa generans materiã lapidis.

Caussa generans calculũ.

A autem, & quandoque famulans in iecore. Calor iecoris intensus, subministrat & disponit materiam, vt postea in renibus facile mutetur in lapidem: vt calor renum sit principalis, qui vltimam formam dat materiæ. Quare calculus generatur a caliditate reñũ, quãuis hæc caliditas non sit adeo intensa, sicut contingit in senibus, in quib. calor licet non sit adeo vehemens, producit tamen calculum, sed hoc fit lõgo tempore, ad differentiam calculi, quia a calore intenso cito generatur, eo quod summa vi partes tenues absumuntur, vt remaneant crassæ, ac cito materia lapidescat. Fernelius addit calculosam constitutionem: insinuãs præter calorem aliam esse caussam, quod tamen est falsum. Sane reperiuntur quædam indiuidua, admodum obnoxia renali calculo; licet nec ventriculum habeant admodum frigidum, nec renes admodum calidos: vt fatendum sit, renes horum indiuiduorum ita esse constitutos, secũdum proportionem, quæ est B domicilium facultatis alteratricis (hæc enim in loco est) vt facultas alteratrix, mediante calore renum, quo ceu instrumẽto vtitur, calculos gignat, & ad hos gignendum sit efficacissima. Deceptus ergo est Fernelius, credens proportionem esse caussam efficientem: hæc enim proportio, tantum est domicilium facultatis alteratricis, quæ calore, ceu organo lapides gignit. Quare inter caussas instrumentales, præter propositas, nullas alias referre licet.

Contra Fernelium.

Quoad differentias a forma: morbus calculosus vel est in Angustia, vel in Numero, vel in Soluta vnitate. Quoad subiectum: vitium est in Vtroque rene, vel Altero tantum. Ratione efficientis; differentiæ sumuntur a calculo, & a caussis calculi. A calculo; vt est Paruus, vel Magnus, Vnus, vel Multiplex, Leuis, seu æqualis, vel Asper seu inæqualis. Quoad caussam, hæc est Materia vel Generans. Materia vel est Sola Pituita, vel pituita Permista cum alia materia, quę est C vel pus, vel alius humor. Caussa generans hanc materiam; vel est Vẽtriculus frigidus, vel Hepar calidius, vel etiam Renes inflammatione affecti, vt materiam purulentam gignat. Caussa generans calculum, est caussa vel Subministrans, vt immodica iecoris caliditas, vel Principalis, vt renum caliditas, siue intensa, siue remissa, siue organum sit debile, siue robustum.

Differentiæ.

In genere hoc malum cognoscitur, e com. 5. sect. 1. libro 6. epid. e dolore grauatiuo in regione renum. Quod si dolor interdum non tantum grauatiuus sit, sed etiam intensus, ac pungens: non pertinet ad generalia calculi signa, sed est signum certæ alicuius differentiæ. Augetur dolor (secundum Galenum) post cibum, vbi descendit intra ventriculum, quia comprimuntur renes. Imminuitur dolor, post deiectionem alui, quia non fit illa compressio. Præterea stupor sentitur circa femora & crura. Lotium primo redditur crassum, deinde, cũ retinetur materia, redditur aquosum ac tenue, quandoque minguntur arenulæ, quanD doque etiam calculi. Ideoque hoc lotio apparente, facile distinguitur dolor renũ, a dolore colico, c. 2. li. 6. loc. aff. Quoad differentias formales: si adest angustia, non ita copiosum redditur lotium: si morbus in numero, & in soluta vnitate; acerbissimus est dolor, & cum lotio nonnihil sanguinis egreditur. An alter ren, an vterque affectus sit: cognoscitur e sede doloris. Quoad differẽtias ab efficiente, magnus calculus cognoscitur e vehementia doloris, qui in dies intenditur, cum augeatur calculus; dolor acerbissimus est, vixq; potest fieri, quin soluatur vnitas. Nõ egredietur sanguis, si lapis non fuerit asper. Materia e qua, facile cognoscitur: verbi gratia, pituita permista cum pure, cognoscitur; quia est prægressa inflammatio, quæ perducta est ad suppurationẽ. Si permistus fuerit sanguis, cognoscitur e dominio sanguinis, vel huius, vel illius: & præsertim e colore arenularum, si eijciãtur; qui modo cinereus est, modo rubicundus, modo flauus. A qua caussa gignatur hæc materia; cognoscitur

Signa in genere.

Signa differẽtiarum.

e signis indicantibus, vel caliditatem hepatis, vel frigiditatem ventriculi. Facile etiam cognoscitur caussa, a qua generatur calculus, an sit calor renum intensus, vel remissus: aderunt signa caliditatis in regione renum. Verum autem calor renum sit organum facultatis, quæ fouetur a proportione natiua, a domicilio natiuo; cognoscitur inde, quod patientes ob leuissimam caussam generant calculos.

Indicationes in calculo iã genito.

Quoad præsidia Hippoc. inquit: quiescere non conducit, sed exerceri, non repleri. Iuuenes veratro purgare, poplitem incidere: per vrinas vacuare, attenuare, ac mollire. Non facit mentionem refrigerationis renum; nec remotionis caussarum, producẽtium calculos. Quare sciendum, Hippo. his verbis respexisse ad indicationes & remedia, caussa calculi geniti; non autem caussa calculi, vt potest generari. Nos respicere oportet ad calculum, vtroq; modo acceptũ. Quoad calculum genitum; considerauit Hippoc. eum esse toto genere præter naturam, ideoque euacuandũ. Et quia in renibus reperitur, non potest eradicari, nisi per ea, quæ renes euacuant; ideo dicit, vrinaria euacuare. Porro in corpore patiente nonnulla reperiuntur, quæ hanc calculi eradicationem impediunt: quorum alia ad totũ corpus, alia ad renes pertinent. Hippoc. ad hæc ambo respexit. Impedimentum totius est repletio: cui nisi occurramus, calculum euacuare non possumus. Repletio fit, vel a sanguine; vel ab alio succo. Quoad sanguinem; Hip. poplitem incidit. Quoad succum recedentem a natura sanguinis: dicit, iuuenes purgare veratro: & quia hæc materia euacuanda cruda est, dicit esse concoquendum: additq; non oportere repleri, nec quiescere, sed exerceri; vt scil. hoc modo crudi humores (quemadmodũ Galen. in comm. monet) ad maturationem & coctionem perducantur. Impedimentum ad renes pertinens, duplex est: materiæ crassities; & viarum angustia: ideo Hippocrates attenuat, & emollit. Quod si calculus in renibus genitus non sit, sed immineat, ne gignatur: indicationes sumendæ sunt, a materia, a caussa generante tum materiam tum calculum. Ratione materiæ e qua; si verbi gratia fuerit pituita, hæc euacuanda, ac diuertenda, ne fluat in renes: idem quo de omni alia materia statuendum. Caussa generans materiam, si verbi gratia, fuerit iecur calidius, refrigerandum: si ventriculus frigidior, generans pituitam, calefaciendum; & sic de reliquis. Caussa generans calculum, est calor renum: qui vel est organũ simpliciter facultatis, & tunc oritur indicatio refrigerandi; vel est organũ facultatis & summæ actiuitatis, hæc autem summæ est actiuitatis ratione sui domicilij, suæ proportionis, quæ non indicat, sed requirit tantum præsidium renale.

Ind. ad præca[uen]d[um] calculi generationem.

Prognost.

In genere malum hoc est satis infensum, quia doloriticum: postea malum est vehemens saltem ratione resistentiæ. Quod si calculus renalis diu perduret; vitium fit incurabile, & comitatur vsq; ad mortem. Periculum tamen variat, pro vi differentiarũ, & pro vi ac dispositione corporis affecti, verbi gratia, si corpus affectum vires habeat imbecilles; vitium magis est periculosum, sicut in corporibus gracilibus. Quoad differentias formales; si morbus fuerit in angustia, vel numero; prognosticum sumitur ab efficiente caussa, non a morbo, qui non est ex vsu: Quod si fuerit soluta vnitas: morbus curatu est difficilimus. Ratione subiecti; multo peius est, si ambo renes afficiantur. Ratione caussæ efficientis; malum peius, si calculus maior, asperior, oblongus peior, quam rotundus: sic enim & maiorem infert dolorem, & difficilius euacuatur. Ratione materiæ e qua; si hæc fuerit viscidior, copiosior; difficilior est remotio. Quoad caussam, quæ materiam generat, siue sit calor iecoris, siue frigus ventriculi; recurrendum ad propria capita: eo supposito, si intemperies non in habitudine sit, sed in habitu; fieri vix posse, vt homines a calculo præseruentur. Quoad caussam, quæ calculum generat; si simpliciter fuerit caliditas partis; aliquo modo salutem polliceri potestis: at si calor renũ sit in habitu (quod maius est) si sit organum facultatis summæ actiuitatis; vix fieri potest, vt e toto præseruentur; veluti contingit illis ægris, qui a calculosis orti sunt parentibus: id tamen his præstari potest, ne tam frequenter, neque ita vehementer a calculo lædantur.

Curatio. Venæsectio.

Si sanguis sit copiosus; est emittendus, com. 5. sect. 1. lib. 6. epid. Sanguis hic aliquando habet rationem caussæ principalis, aliquando, sine qua non. Caussæ principalis rationem habet, quando verbi gratia calculus vel producitur, vel produci potest, ob inflammationem renum, aut si fiat, vel fieri queat e pituita, vna cum sanguine. Quod si sanguis his modis non concurrat, interim tamen copiosus sit, habet rationẽ caussæ sine qua non: quia nec calculus, nec pituitosa materia euacuari potest, nisi sanguis copiosior existens fuerit eductus. Quia ergo sanguis in hoc malo est vehemens, remedio etiam vehementi opus est, nimirum venæsectione. Verum non oportet sanguinem vacuare in ea copia, in qua peccat, v. g. si peccet ratione copiæ ad lb. j. non debet lb. j. educi, licet sanguis ita indicet: virtus enim hanc quantitatem prohibet, quia dum adest calculus, dolor affligit, & calculus suapte natura est malum diuturnũ. Cur vero Galenus tantum emittit, quantum peccat? Quia nimirum respicit ad calculum, nondum actu genitum: tunc enim potest sanguis vacuari e copia, quæ indicatur, quia virtus non prohibet. De vsu Hippocrates aperit venam poplitis, Galenus vel hanc ipsam, vel eam, quæ ad malleolos decurrit, cap. 11. lib. 3. metho. Sed tamen in praxi etiam cubiti venas aperiri oportet. Vbi agendum enim sumitur a sanguinis subsistentia: & quia sanguis quandoque subsistit in partibus iecoris, necesse est aperire venas cubiti: si autem subsistat circa renes, & infernas partes, vena poplitis, vel malleolorum tundenda. Cucurbitulæ etiam non scarificatæ locum habent, quæ (quatenus tantum ad calculum respicimus) primum applicandæ renibus sensim, postea deorsum; progrediendo ad inguina, vt sic calculus in vesicam descendat: & hoc indicat subsistentia calculi, præsertim, quatenus obtinet prædictam positionem.

Cucurbitulæ.

Pharmacia.

Trallianus probat *myrtum*, gratia euacuationis calculi: dubitatur tamen, qua ratione tuto vti queamus medicamento hoc adstringente, ad expellendum calculum? *Myrtus non legitur in quibusdam Tralliani codicibus. Hic facultatibus constat contrarijs: non solum enim adstringit, sed etiam acrimoniam aliquam habet admistam. cap. 18. lib. 2. de alim. facult. propter partes quasdam tenues & calidas: vt Galenus in fine lib. 7. de simpl. medicam. fac. asserit. Et hinc Dioscorides vrinam cire myrtum prodidit memoriæ, cap. 128. lib. 1. de mat. med. vt etiam Auicennas cap. 446. tract. 2. lib. 2. & Aetius cap. 125. lib. 3. Interim notandum, adstringentia contra calculum & vrinæ difficultates adhiberi, tum coniuncta diureticis, vt hæc in renibus eo diutius detineantur; tum per se aliquando sola, vt renibus debilibus robur addatur: huius generis sunt spongiolæ seu pilulæ, quæ virgis rosæ caninæ adnascuntur, glandes, lentiscus, rubus, &c. qua lotio promouendo apta esse monet Dioscorides.*

1. Ad materiam calculi.

Sed vt methodice progrediamur; materiæ medicinales respicere debent materiam, e qua fit calculus; calculum ipsum: intemperaturas; proportionem. De remedijs, quibus vtendum gratia materiæ, e qua, sæpe dictum est, siue vacuent pituitam, siue alios humores: id tantum notetur, si calculus sit genitus, vehementiora esse adhibenda; si nondum genitus, mediocria. Quare suppositis lenientibus, præparantibus & purgantibus; loquemur de ijs, quibus vtimur gratia calculi iam geniti.

2. Remedia ad calculum iam genitũ.

Post generalia igitur euacuãria, probãtur medicamenta

menta lapidem comminuentia; euacuantia lapidem comminutum: item deferentia has materias remediorũ: remoranti, quæ sunt in caussa, vt medicamẽta frangentia diu in renibus morentur; lapidis enim confractio est motus, seu actio, quæ nõ fit in instanti: probantur etiam oblinentia, vt lapis iam confractus leuiori negotio per vias transire queat: tandem prosunt dissoluentia flatus, quia dum calculus est genitus, sepe oboriuntur flatus, qui nisi dissoluantur, dolor geminatur a lapide, & a flatu. Comminuunt, secundum Græcos manifesta qualitate, *ciceras, extractum e ciceribus viridibus; vel, si desint virides, uti possumus exiccatis, coctis, & postea contusis, vt extrahatur succus, & est efficax ad frangẽdũ calculum renũ (fateor eum me nescire, que calculum in vesica frangere queant) Probantur polytrichum, capillus Veneris, acetũ sc. quod est efficacissimum asparagi radices & semina, in id autem sylvestris asparagi sunt efficaciores; betonica, semen altheæ, cappares: & admirabile est medicamentum, quod cõficitur e gran. 5 ficuum: licet etiam uti semin. graminis, sed sem. ficuum est efficacius. Probatur lapis Iudaicus, cortex lauri cardamo. pulegium. fructus paliuri. saxifragia valde laudatur, sed vereor vt legitima habeatur. Prodest vitrum combustum, ol. amygd. amar. & consulo, vt vrgente necessitate exhibeatur hoc oleum, quia non tantum lapidem frangit, sed etiam oblinit, laxat, & aperit vias. Probatur oleum abietinum. Terebinthina plurimum tribuo, maxime Cyperi. Extremitates poly montani, quibusdam pro secreto sunt fueruntque ex Istria aduecte, quib. ego renales calculos euacuaui interdum integros, interdum confractos. Radicib. ononidis feliciter vsus sum: que nonnullis secrete sunt.* Comminentia lapides tota forma, describuntur ab Aetio, & reliquis. *Probatur ergo lapis qui reperitur in spõgia, lapis etiam vesicæ in puluere exhibitus, cinis scorpionũ, cinis scarabeorum, cinis testarum ouorum, & presertim eorum e quibus sunt exclusi pulli, cinis lumbricorum terrestriũ, & leporis decollati cicadæ aride trite, sang. hirci si optime sit confectus, sang. galli decrepiti, eodem modo confectus, vt hircinus. Aliqui pro secreto habẽt, ossa capitis lucij piscis puluerizata, dentes apri, puluerem e stercore murium.* Inter composita, *est ole. de ciceribus de cicadis, de lepore combusto: licetq; etiam parare magnas antidotos.* Quæ autem possunt euacuare lapidẽ iam confractum, sunt diuretica, vt *apium, petrosel. fenic.* Sequuntur ea, que efficiunt, vt medicamenta diutius persistant in renibus, vt *polypod. nuc. pinee, spongiole, & capitula sylvest. rosmyrtus.* vnde Alex. composuit medicamentum e myrto. Oblinentia sunt *passule amygd. dulces, altee.* Inter dissoluentia flatus, probantur diuretica proposita, quæ cum calida sint, tenuisque substantiæ, possunt flatus discutere: vnde reliquis medicamẽtis permisceri possunt, *semina apii, anethi, dauci, feniculi.*

Frangentia.

Terebinthina insignes habet leniendi, & detergendi partes vrinarias: omnium pene & veterũ & recentiorũ suffragio: maxime G. Fal. lopij Ioã Cratonis & Be. Vallerio-le.

Diuretica.

Detinentia.

Oblinentia.

Carminãtia.

Vtẽdi ratio.

Alexander c. 4. lib. 9. composuit medicamentum, quod vocauit manum Dei, ob prestantiam in lapide frangendo: fit *myrrha, myrto, &c.* Efficax hoc est: *℞. pulu. betonice, sem. ficuum, cinerum scarab. cicadarũ, leporis combusti ana ʒ. j. hec sunt basis: adde. pulueris sanguinis hirci, qui etiam concurrit ad basin; deinde pulueris rosrubr. ana ʒ. j. (rose faciunt, vt basis diutius in renibus moretur.) sem. althea ʒ. j. ß. obliniunt: conseru. de beton. ℥. j. cum aceto scillitico fiat electarium. Dosis a ʒ. ij. ad ℥. ß.* Quoties post huius vsum apozema exhibetur, est efficacissimũ. Si e toto renalem calculũ velis comminuere, & expellere; oportet medicamentum exhibere in portione, & in magna quantitate, cuius beneficio confectum medicamentũ ad renes perducitur, lapidemque euacuat. Hoc autem medicamentum est conficiendum e decocto cicerum: *Recip. decocti cicerum rub. ℔. j. in quo macera per horas 4. & 5. ononidis ʒ. vj. & poly montani P. ß. & post infusionem, oportet fieri decoctionem ad tertiam partem, vt ℔. j. maneat;* exhibeatur illico post exhibitum medicamẽtũ, a nobis modo propositum, detur actu calidum. *Tempus:* quando adest præsentia indicantis, & nihil prohibet: quod prohibet, est materia replens totum: vnde necesse est primum vacuare validis purgantibus, de quibus diximus. Item, quod prohibet, est viarum angustia: quare ante hæc medicamenta extrinsecus vtendum est ijs vnctionibus, quæ vias laxant & molliunt; *e maluis, alth. ol. amygd. scorpion. butyro: optimum etiam est sedere in balneo aque dulcis, alterato cum malua, althea.* Quoniam autẽ non ita cito calculus frangi potest: ideo non sufficit hoc medicamentum vna vice, & die exhibere, sed pluries: spatio enim quinq; sex, aut septem dierum lapis frangitur, & comminutæ partes singulis diebus excernuntur. Quod si medicamentum in promptu non sit; e tempore hoc paretur: *℞. sang. hirci ℥. j. pulu. ceter. ℈. ß. cum syrup. cap. Ven. vel rof. (propter moram & permanentiam) fiant boli, vel pilule.*

Laxantia ductus vrinae.

Quoad caussam generantem materiam, e qua fit lapis; est ventriculi frigiditas, iecoris caliditas; de quibus loco proprio. Quoad caussam generantem calculum: ratione intemperiei calidæ renum, vel iecoris, probatur refrigerans, vt *serum lactis caprini, aque refrigerantes.*

3. Alterantia.

Renum proportionem respiciunt, *magne antidoti: quidam pro secreto habent renes suillos exsiccatos, & in puluerem redactos: licet ergo exhibere ʒ. j. huius pulueris, cum ℈. ß. theriace, & fiat bolus cum syrupo capill. Veneris.*

4. Renũ proportionẽ spectantia.

Abstinendum in victu ab his que conficiuntur *e pasta & lacte.* Quoad inanitionem; saluberrimum est, vt corpus mundum seruetur; & potissimum vt fiat euacuatio per vomitum, vt assuescant ægri ad vomitum; sic enim non aggregatur materia, e qua lapides generantur.

CAPVT XXIX.

De Vlcere renum.

VLcus renale nihil aliud est, quam vnitas soluta, cum deperdita substantia renũ, producta a materia corrodente. Forma est soluta vnitas, cum diminuta substantia; ad differentiam vulneris, in quo sepe tantum est soluta vnitas, lib. 4. meth. ab initio. Subiectum sunt renes. Efficiens est materia abradẽs; ad differentiã vulneris compositi, in quo & vnitas soluta est, & ablata portio substantiæ: sed vulneris caussa incidens est, vlceris abradens: comment. aphor. 75. sect. 4. cap. 2. lib. 6. loc. affe. E quibus locis etiam colligitur, quod hæc materia possit esse sanguis, pituita, bilis vtraque, & materia purulenta. Sanguis esse non potest, nisi habeat vim corrodendi, ideoque non est sanguis quecunque modo acceptus, sed vt reperitur extra venas & arterias: dum enim sanguis vasa egreditur, & retinetur in renibus, ita acris euadit, vt abradat. Exit autem extra vasa sanguis, vel per diapedesin, quod contingit, dum sanguis iusto est tenuior; vel per anastomosin, siue fiat a copia sanguinis, siue ab impetente, idest, a sanguine, qui magno impetu mouetur, siue etiam ab acriori sanguine: vel per diæresin, quæ fit potissimum a calculo: potest quidem fieri ob alias caussas quæ abradũt, sed etiã fieri potest a calculo renali, non sane (vt quidam putant:) quod calculus immediata sit vlceris caussa, nec enim mordax est calculus; sed quia contundit, & ob inequalitatem vnitatem soluit; dum autem soluit vnitatem vasorum, egreditur sanguis, qui postea putrescens, & euadens mordax, vlceris caussa est immediata. Idem dicendũ de pituita salsa, de bile flaua, de atra, sed adusta, que caussa est vlceris cancrosi & atrabilarij, quod raro cõtingit. Fit etiã vlcus a materia purulenta, quæ interdũ generatur in renibus; interdum extra eos, supra renes, non intra. Dico autem supra: nam cum in-

Definitio.

Caussa efficiens.

flammatio alicuius partis degenerat in abscessum; quoties abscessus dirumpitur, ad inducendum vlcus necessarium est, vt abscessus sit in superiori parte, vt per hunc situm materia purulenta in renes descendat; & nisi expurgetur materia purulenta, necessario fit vlcus renum. Et quod dictum est inflammatione partium supernarum, idem dicendum de inflammatione renum.

Differentiæ. Vlcus porro renum a forma dicitur Magnum, vel Paruum. A subiecto, afficitur ren vel Vterque, vel Alteruter: item, vel secundum Superficiem, vel secundum Profundum. Caussa efficiens est Sanguis, Pituita, Bilis flaua, Bilis atra, vel Purulenta materia.

Signa. Vlcus renum, vt in genere sit cognoscendum, docetur cap. 3. li. 6. loc. aff. & comm. 75. 76. sect. 4. aphor. Primum indicatur e pure, quod per plures dies mingitur: nam si per pauciores dies excernatur, fieri potest, vt procedat ab abscessu, citra renũ exulceratione͂. Indicatur e dolore circa lumbos. Item, si cum pure excernantur arenulæ, & portio renum, sed hoc rarissimum est: &, si cum pure egrediantur carunculæ vel luti capilli: præterea indicatur e pure, non admodum fœtente, quia in renibus est calor, qui magis aptus est ad incrassandum succos, quam calor vesicæ: ite͂, pus est satis permistum cum lotio, ob longitudinem viæ, secus autem apparet in vlcere vesicæ: præterea facilis fit mictio, quæ non ita facilis est in vlcere vesicæ. No͂ indicatur a febre: quia febris non necessario comitatur vlcus renum: cum pus no͂ detineatur, sed euacuetur. Quoad differentias formales: an vlcus magnum sit, vel paruum, cognoscitur e copia puris e vehementia & debilitate symptomatum. Num vterque ren affectus sit, vel vnus tantum; facile patiens ostendet. Vtrum autem vlcus sit, vel secu͂dum superficiem, vel secundum profundum, ita cognoscitur: quia si secundum partes profundas: copiosum erit pus, & sanguis cum pure egreditur. Quoad caussas efficientes, an sit sanguis, an pituita, an bilis flaua, vel atra; cognoscitur e proprijs signis. Si autem fuerit pus; cognoscitur e signis indicantibus progressum inflammationem, progressum abscessum.

Indicationes. In vlcere oritur duplex indicatio: vniendi nimiru͂ & regenerandi carnes. Hęc autem præstari nequeu͂t, nisi remoueantur impedimenta; quæ sunt, mala renum constitutio, & externus error. Impedimenta, quæ pertinent ad constitutionem renum, sunt vel intemperies, & oritur indicatio per contrarium alterandi, vel tumor, & oritur indicatio materiam tumoris euacuandi. Quoad errorem externum, vel est Communis, vel Proprius. Communis est, qui communiter impedire potest & vnione͂, & regeneratione͂ carnis: estque nihil aliud quam sanguis peccans; si ergo hic peccet copia, est imminuendus; si motu, reuellendus; si qualitate, alterandus. Error proprius est, qui respicit primatam regenerationem carnis: estque excrementum, quod in generatione carnis prouenit; & hoc cum duplex sit, tenue indicat moderate siccans; crassum detergens. Error proprius in agglutinatione, & vnione, non est sanguis, non excrementum, sed materia alimentalis, & humiditas rorida, quinimo etiam apposita, quæ sui præsentia impedit vnionem; atque ob id no͂ modo indicat siccans remedium, sed magis siccans.

Prognost. Vlcus renum in genere satis est periculosum: com. aph. 6. sect. 6. nam pars vlcere affecta quiescere deberet; renes vero assiduo operantur. Augetur periculu͂; præterquam .n. quod renes assidue trahunt materia͂ serosam, accedit etiam quod illa materia sit acris, vt potius faciat ad vlceris incrementum, quam decrementu͂. Admonet aute͂ Gal. magis periculo su͂ esse vlcus vesicæ; quia ægrius agglutinari pot, propter substantiã membraneam. Quoad differentias formales; quo maius vlcus, eo periculosius. Item magis est periculosum si vterq; ren afficiatur: & quide͂ si secu͂dum partes magis profundas. Quoad caussam efficientem; pro uaria vi caussarum, varie prædicendum. Si est ab atra bile, actu͂ est, quia vlcus est carnosum. Secus statuendum, si minus prauæ fuerint materiæ. Respiciendum etiam ad vires: si infirmæ sint, vt in gracilibus, in senili ætate; spes salutis est exigua.

Curatio. Chirurgica prætermittam: quia de co͂muni euacuatione sæpe dixi. Lenientia, præparantia, & purgantia tum supponenda sunt. Peculiaria autem sunt Euacuantia, & Agglutinantia. In vlcere igitur renu͂, post corporis expurgationem, illico confugiendum ad medicamenta, quæ possunt renes mundare, ab excremento tum tenui, tum crasso. Maxime probatur *aqua saccharata*: & si contingat, vt corpus perferat calida medicamenta, *loco aquæ saccharatæ, vti possumus mulsa terrebinthina*. Si vlcus fiat a pituita salsa ratione visciditatis vti possumus valido medicamento detergente, quia vlcus cito sanandum: nam secus incurabile euadit. *Si saccharu͂ non sufficit; exhibeatis mulsam*: quod si caliditas, vel renum, vel corporis prohibeat; non propterea abstinendum est a mulsa, sed tunc potestis vti *mulsa pro ratione magis diluta: si enim caliditas non prohibeat, imponatis mel in maiori quantitate: si prohibeat, in minori; & addatis semina melonum: hoc modo: Recipe mulsæ aquosę* ℔. j. *emuls. sem. melon.* ℥. ij. *Si caliditas non prohibeat, potestis vti mulsa meraciori: & addatis ceterach, & ascendatis ad feniculum*, & cito expurgetis renes. Ideo etiam probamus *serum lactis: detur ab* ℔ ß ad j. *& vt sit efficacius, addantur emuls. sem. meon.* ℥. ij. *si nonnihil mellis addideritis, erit efficacius. Sic etiam terebinthina liquore conuenienti montes vel decus lauari debet, vt acrimoniã deponat.*

Consolidantia vlcus. Quando vulcus est mundum redditum, festinare oportet ad agglutinantia: quæ conficiuntur *ex amylo, tragacantha, bolo Arm. & in hoc casu maxime probatur terra sigillata: præterea medicamenta sunt co͂ficie͂da ex acatia, e succo barbę hircinę, sanguine draconis.* Sed notandum, quia error in hac cura est caussa mortis: vt illico post mundificationem, hoc, vel simile, conficiatur: ℞. *tragacanthę. bol. Arm. terræ sigill. farinę amyli, ana* ℨ. j. *cum syrupo cap. Ven. seu cu͂ emuls. sem. melon. fiat pasta. Dosis a* ℨ. j. *ad* ℨ ij. & post deuoratum hoc medicamentum illico exhibeatur, *aquę hordei* ℥. vj. *aut* ℥. iij. *cum emuls. sem. melon.* ℨ. j. vt hoc medicamentum sit vehiculum agglutinantis. Et vbi exhibueritis quotidie per vj. aut viij. dies continuos; conficiatis aliud medicamentum, quod sit magis siccans, & magis vniens. ℞. *tragacanth. terrę sig. sang. drac. con. ana* ℨ. j. *acacię* ℈. j. *cum emuls. sem. melon. fiat pasta. dosis* ℨ. j. *cum aliquo diuretico.* Vt autem medicamenta agglutinantia efficacius agant; prodest vt commorentur in renibus: ad quod assequendum præstat, si renibus applicentur, quæ habent vim nonnihil adstringendi & siccãdi, veluti est *emplastrum confectum e rosis e myrto, cydoniis, a lentibus sanguine dracon. bolo Arm. mastich. &c.*

Externa.

Diæta. Cibi erunt detergentes, & mundificantes: vnde parentur *ex hordeo sem. melon. e ciceribus, &c.* Tempore autem agglutinationis condiendi cibi *consolida, oryza: vti possumus pedibus vitulinis, & alijs id genus*, in quibus est vis agglutinandi, & adstringendi.

CAPVT XXX.

De affectibus Vesicę vrinę: ac primum de Mictione Imminuta, & Ablata.

Mictio non fit actio volũtaria. Opus vesicæ est mictio: quæ functio, etsi sit voluntaria, non tamen primum est voluntaria: nam membrum vt agens (non vt afficitur.) non modo est membrum voluntarium, sed etiam naturale. Respiratio est functio e toto voluntaria: etsi enim concurrat pulmo, qui est naturæ instrumentum; pulmo tamen non concurrit vt agens, sed vt passum. Vesica autem

ad mictionem concurrit vt agens, quæ non afficitur, sed operetur. Idem de hac frustratione propria agemus. Mictio fit hoc modo: Lotium primum sensim propellitur a renibus in vasa vrinaria, a quibus vesica trahit lotium fibris rectis. At quando Galenus ait, vesicam non trahere lotium, ita est intelligendus; quod vesica non attrahat a renibus, sed renes propellant in vesicam per vasa vrinaria, & ex his vasis vesica trahat per fibras. Detinetur autem lotium in vesica, ne continuo homines mingere cogantur: detinetur autem tempore decenti, per fibras obliquas, & per musculum, qui ceruicem adstringit: postea naturaliter expellitur, ab expultrice vesicæ, per fibras transuersas; cui expulsioni opem fert musculus ceruicis, dum non constringitur, sed potius laxatur: opē etiam ferunt abdominis musculi simul cum septo transuerso. Porro præter naturam fit mictio, quando recessus est a mictione naturali: qui esse solet, cum mictio Aufertur, Imminuitur, vel Deprauatur. Cum aufertur, fit lotij suppressio, ἰσχουρία: si imminuitur, cum difficultate egreditur in parua copia, δυσουρία: si deprauatur, fit lotij incontinentia, ardor lotij, στραγγουρία, stillicidium cum ardore, dolore: vtræque autē hæ noxæ referuntur ad mictionem vel diminutam, vel deprauatam.

Mictio naturalis vt fiat.

Differentiæ mictionis præter naturam.

De Ischuria.

Caussæ mictionis ablatæ.

ISchuria est functio ablata vesicæ dependens a frustratione expultricis lotij. In præsentia caussas mictionis imminutæ, prætermittam: sunt enim eædem cum caussis ablatæ; sed differunt secundum magis & minus. Caussæ ablatæ mictionis, proponuntur a Galeno c. 1. l. 1. de loc. aff. c. 2. l. 3. de causs. sympt. c. 4. l. 6. loc. aff. sermo autem est, non tantum de actione læsa, de primo symptomate, sed etiam de exeunte, quia detinetur, quod egredi deberet. Aufertur autem mictio, vel Læsa facultate, expultrice, vel ob Errorem externū. Læditur facultas, vel quia labefactatur, vel quia impeditur. Per læsam facultatem intelligimus morbum, vel in vesica, vel in musculis ceruicis ipsius vesicæ: Quoad vesicam: læditur expultrix, vel quia labefactatur, vel quia impeditur. *Intelligimus hic expultricem, quæ lotium expellit: non quæ propellit excrementa tertiæ coctionis, tum tenuia, tum crassa, quæ sunt excrementa nutritionis vesicæ.)* Labefactatur ob quamlibet intemperiem insignem, & potissimum humidiorem, ac frigidiorem; cuius caussæ possunt esse opiata, & olia refrigerantia: nam dum fit mictio secundum naturā, oportet vt vesicæ corpus contrahatur per trāsuersas fibras, alias non fit mictio. Detinetur igitur lotiū, si contingat vt ea sit cōstitutio in vesica, vt nō possit constringi: & hoc interdū fit ob errorem externū, tum ratione lotij copiosi, vti illis accidit, qui cum magnatibus conuersantur; qui licet mingendi appetitus adsit, detinent tamen lotium; & hoc in tanta copia augetur, vt vesica non possit amplius contrahi: Fit etiā hoc interdum ob frigidam intemperiem, coniunctam cum humiditate, siue siccitate; quæ in caussa sunt, vt vesicę corpus constringi nequeat. Expultrix vero nō labefactatur, sed impeditur ob morbum in mala cōpositione, nimirum in magnitudine aucta, & potissimum in angustia ceruicis, seu colli vesicæ. Dum vesisa inflammatur, lotium supprimitur impedita facultate: fit autem in vesica phlegmone, sicut in alijs partibus. Est etiam vitium in angustia: quę varia esse potest, sicut varia esse potest materia, quę angustū reddit meatum ceruicis vesicæ; potest esse sanguis concretus, pus crassum, calculus renū, vel vesicæ, caro, tuberculum carnosum; quod vitium accidit post gonorrhœam, post vlcus: dum enim vlcus perducitur ad cicatricem, solet nutrimentum suscipere, & ita caro aucta, solet foramen obturare: potest caussa esse tuberculum inflammatorium, quod facile perducitur ad suppurationem: potest turbeculum pituitosum, quod non ita facile cedit suppurantibus: fieri etiam potest, vt angustia procedat a materia pituitosa, crassa. His de caussis angustus redditur meatus potissimū ob cōstipationē & obstructionem; & interdum etiam ob compressionē, cum ratione humoris existentis in ceruice, meatus ille internus comprimitur. Insuper læditur etiam facultas musculi ceruicis: & læditur hæc, quando musculus affligitur morbo, vt dum afficitur conuulsione, propter phlegmonem, aut repletionē; item dum afficitur tumore, & proinde morbo aucto in magnitudine; interdum in immodica siccitate; & ratione huius conuulsionis ita constringitur, vt non possit relaxari. Præterea concurrit error externus: qui petendus est de caussis modo Internis, modo Externis. Internæ caussæ possunt esse inflammatio, tumor in partibus vicinis, vt in recto intestino: & huius ratione ita comprimitur ceruix vesicæ, vt non fiat mictio, propter angustiam. Idem fit, si renes laborent morbo in mala compositione, vt non possit transire lotium: & hæc dicitur lotij suppressio non exquisita, sed notha; quia non est morbus in vesica, sed renibus. Sic etiam si vas vrinale rumpatur, vrina non descendit. Internis caussis etiam materia morbi annumeratur, vt dum lotium copiosum est in caussa ablatæ mictionis; quia ita extenditur vesica, vt non possit constringi. Colligitur autem lotium copiosum in vesica, quia patiens non sentit vesicam repleri, eo quod sensus tactus in vesica otiatur: otiatur autem vis sensifica, quia vel non suscipitur, vel non transmittitur. Non suscipitur, dum noxa est in neruis vesicæ, vt nō possit vim animalem suscipere: Non transmittitur, cum est vitium in supernis partibus nerui; vel potius homo alijs negotijs est occupatus. Error e caussa externa sumi potest; dum homo plus iusto bibit, & copiosum generat lotium; quod vbi detinetur, est in caussa vt vesica non contrahatur.

Facultas vesicæ labefactata.

Facultas vesicæ impedita.

Facultas musculi ceruicis labefactata.

Error externus.

Mictio aufertur vel imminuitur: quod patiens facile manifestabit. Num autem auferatur læsa facultate, vel ob errorem externum: distinguitur e signis indicantibus morbos vel vesicæ, vel musculi: nam hisce aliquo morbo correptis; erit mictio ablata læsa facultate. Morbus autem vesicæ & musculi, ita distinguetur. Si est in vesica; potest esse intemperies, & mala compositio. Si fuerit intemperies; est in caussa, vt expultrix non possit contrahere corpus vesicæ: ideoque oportet vt manibus contrahatis vesicam, & cum ex hac compressa redditur lotium, dicendum, esse labefactam expultricem; sin minus, impeditam, vt si fuerit angustia in ceruice, nimirum constipatio, vel compressio, e calculo, vel ex alia materia. Si morbus fuerit in musculis ceruicis: licet comprimatur vesica, non tamen fiet mictio. Præterea etiam cognoscitur læsa facultas, si nō adsint iudicia erroris externi. Porro impeditur facultas vel Vesicæ, vel Musculi. Si musculi; erunt indicia cōuulsionis: si signa hæc nō sunt, dicendum, impeditam esse facultatem uesicæ expultricem. Cum uero a morbis multis possit impediri; e proprijs indicijs morbi cognoscentur: uerbi gratia, si fuerit calculus: sentient ægri molestiam, dolorem circa pubem, & potissimum dum equitāt, dum per loca inæqualia ambulant: ratione, etiam tristis sensus, qui excitatur a calculo, ægri præsertim pueri, frequenter scalpunt pudenda, potissimum in peritonæo, cap. primo, libro primo de loc. affect. præterea sunt signa calculi, & præcessit mictio arenularum. Si vero fuerit inflammatio, præsentiunt ardorem in toto vesicæ corpore, comitatur febris, ita vt hæc inflāmatio sit magni momenti. Si materia fuerit carnosa, prægressa sunt vlceris signa, præcessit gonorrhœa. Si fuerit sanguinis grumus, præcessit sanguinis mictio, huic si lotio suppressio succedat, probabile est angustiā prodire a sanguine grumoso: insuper sunt animi deliquia, & refrigerantur extrema, quæ fiunt, dū

Signa.

esse inflammationem, dũ occupat partem gibbam, quam quando detinet partem simam: ratio est, quia partes thoracis, & proinde nobiliores magis patiuntur dum inflammatur iecur secundum partem gibbam, ad differentiam inflammationis detinentis partem simam. Galenus cap. septimo libro quinto, loc. aff. testatur, grauiora esse symptomata, dum iecur secundum partem simam inflammatur: vbi non aduersatur Auicennæ; non enim loquitur de omnibus symptomatis, sed spectantibus ad ventriculum, vt sunt sitis, inappetentia, nausea, & reliqua ventriculi symptomata, quę magis molesta sunt. Sed non propterea illa inflammatio magis est periculosa: vnde etiam subdit Galenus, inflammata parte connexa, tusses magis molestare. Constitutum igitur sit, deteriorem esse inflammationem partis gibbæ. Quoad differentias a materia: non est ita periculosa inflammatio, quæ fit e sanguine: periculosior est, quæ fit e succo bilioso; quia erysipelas adest, & febris ardens, minaturque tabem, in lib. aduersus Iulian. in aphorismos. Nec periculo vacant illæ inflammationes, quæ fiunt e succo melancholico; facile enim degenerant in scirrhum, vbi res desperata. Si consideremus ea quæ consequuntur: Singultus in iecoris inflammatione, malum: apho. 17. sect. 7. rationem reddit Galenus tum alibi, tum in com. nisi enim vehemens sit inflammatio, non ita afficitur ventriculus, vt fiat singultus: quare si adest singultus, praua est inflammatio. Similiter dum annectitur febris ardens, minatur tabem. Et, secundum Auicennam, dum coniungitur alui fluxus, homines moriuntur: & per alui fluxum, intelligimus fluxum symptomaticum, qui non fit cum tolerantia vitium, vnde cum vires languidæ sint, necessario moriuntur ægri. Galenus enim cap. 5. lib. 10. metho. ait in inflammatione iecoris vnicam esse spem salutis, nempe virium robur: vnde viribus languentibus ægri succumbunt.

Curatio. Chirurgica.

Vena secanda est; quia affectus sanguineus. Quãprimum autem vena tundenda, secundum Auicennam; & quidem ante reprimentia: nam secus facile fiet scirrhus, & maxime intendetur inflammatio, si discutientia adhibeantur. Aetius ait, secandam esse venam primo die, itemque secundo, & septimo, dum dolor molestat: innuens, primo die venam aperiendam: &, si augeatur inflammatio, si intendatur grauitatis sensus, dummodo sint permittentia, etiam septimo venam secari posse. Vacuandus autem est sanguis non iteratis vicibus, sed confertim: nam in maximis inflãmationibus nullum maius est presidium, quam euacuare vsque ad animi defectum. aphor. 23. sect. 1. Secanda autem basilica dextri lateris: ca. 11. l. 13. metho. quod etiam voluit Aristoteles cap. 4. lib. 7. de hist. animal. Si hæc vena lateat; aliæ venæ brachij tundantur. Quod si suppressi sint menses; aperiatis venas infernas. Si virtus non esset ita valida, vt ferat venæ sectionem; applicabuntur cucurbitulæ scarificatæ cruribus: reuellunt enim a capite (lib. de hirudine) multo magis a iecore, præsertim inter initia. Secus autem dicendum de cucurbitulis, quæ applicantur parti affectæ, ratione euacuationis materiæ fluxæ & impactæ: suntque præsidium topicum.

Pharmaceia Communia medicamenta.

Medicamenta alia Communia, alia Propria. Cõmunia sunt lenientia, præparantia, purgantia. Circa Lenientia notandum, interdum his vtendum per superius, interdum tantum clysmis vtendum. Si enim inflammatio partem gibbam occupat; licet vti lenientibus per superius: nam quamuis horum vis & potestas producatur, nõ tantum ad tenuia intestina, verum etiam ad mesaraicas, & ad portas iecoris; tamen locus inflammationis non irritatur, quia est in parte superiori gibba. Quare poteritis exhibere *mel rosatum solutiuum, mannam: nec spernendi tamarindi*, vt simul educantur superfluitates, & mitigetur feruor inflammationis. At si inflammatio fuerit in parte sima; non debent exhiberi lenientia per superius, quia afficiuntur venæ mesaraicæ, maxime afficitur ventriculus, vitium est in parte proxima, in parte sima, quæ agitatur a lenientibus: propterea clysmi sufficiunt, qui mediocres esse debent; in inflammatione pituitosa, *e maluis & furfuribus, vel alia simili*: si inflãmatio fuerit feruidior, sit *ptisana bordeacea colata, decoctum hordei, sint refrigerentia, item oleum violaceum, cui addetur aliquid olei rosati completi*, ad corroborandas partes vicinas, partes iecoris.

1. Lenientia.

2. Præparantia.

In Præparantibus notandum, si inflammatio feruidior; vtendum refrigerantibus, *cichoraceis, hepatica, &c.* si non est ita feruens; vtendum *agrimonia, betonica, &cæt.* Potius autem conueniunt decocta, quam syrupi: &, si syrupi exhibeantur, ita temperabuntur, vt mistum non sit dulce: Alexander enim suadet, vt in iecoris inflammatione maxime vitemus dulcia. Aut ergo non exhibeantur syrupi, aut exhibeantur sine dulcibus.

3. Purgantia.

In Purgantibus animaduertendum, quænam iecoris pars sit inflammata. Si enim pars gibba inflãmatur, non sunt exhibenda soluentia, secundũ Auicennam, sed euacuantia per lotium. At, si pars sima est inflammata, vtendum euacuantibus per aluum. Si enim secus fecerimus, reddetur natura imbecillis, irritabitur præter rationem inflammatio. Et hoc sumpsisse potuit Auicennas a Galeno capite decimo quinto, libro decimotertio, method. vbi vult, partem simam esse purgandam per aluum, gibbam per lotium. Quare, si pars gibba est inflammata, debemus exhibere lenientia, de quibus superius locuti sumus, non autem soluentia: quia materia illa euacuanda est per lotium: nisi fortasse natura tentaret euacuationem per aluum, & diminute: vnde, apparentibus signis concoctionis, poteritis naturam adiuuare. Si inflammata fuerit pars sima, probat Gal. cap. decimoquarto, decimoquinto, & decimosexto, libro decimotertio, method. *carthamum seu cnicum, vrticam, radicem polypodij, possumus miscere aliquid epithymi: & vrgente necessitate inquit Galenus se exhibuisse veratrum nigrum, cum ptisana bordeacea colata. Nos exhibere possumus rhabarbarum, si redundarit bilis, agaricum, si inflammatio sit pituitosa, si melancholica, senam, epithymum, polypodium, nigrum veratrum.* Vnde in praxi notandum, ad valentiora ascendendum esse, non in inflammatione biliosa, sed præsertim in melancholica, quia hæc potest degenerare in morbum incurabilem, nimirum in scirrhum. Quod si materia caussans inflammationem resideat in parte gibba: occurrendum, secundum Galenum, *diureticis, apio, petroselino, betonica, dauco, asaro, asparagis, & cæt. de quibus in renum affectibus.* Exhibenda autem sunt hæc medicamenta, quando concocta est materia, non ante: nam (libro decimotertio, method.) qui inter initia purgare volunt, inflammationes reddunt pertinacissimas. Quare soluentia exhibeantur concocta materia, siue per superius exhibeantur, siue per inferius infundantur.

Topica, ad inflammationem concauæ iecoris partis. Reprimẽtia.

Priuata medicamenta sequuntur, dum inflammatio occupat partem simam. Hæc referuntur ad Materiam, & ad Iecur. Et sunt Reprimentia, ac Resoluentia. Reprimentia conueniunt & ratione materię, & ratione loci affecti: capite decimoquinto, & decimosexto, libro decimotertio, method. Materia enim feruens refrigeratur ope reprimẽtium: fluxa autem, sed nondum impacta, retrocedit, vnde non augetur inflammatio. Conducunt etiam ratione loci affecti: iecur etenim inflammatum & calefactum exigit refrigerantia, qualia sunt reprimentia. Præterea iecur postulat roborantia, quibus tonus ipsius seruetur, qualia sunt astringentia, & reprimentia. Reprimentia autem vel vere talia sunt, idest, frigida, vel calida.

Frigida

Frigida sunt, *oleum rosatum omphacinum, oleum cydon. myrtinum, succus cydon. succus vitis, omphacium, sumach, acetum, santali, diatrionsantal. vnguentum santalinum, vnguentum Mes.* Et quæ reprimunt citra refrigerationem: vt *nuces cupressi, nuces quercus, mastiche, oleum mastichinum, & oleum absinthij acerbū maxime cōfert in affectibus hepatis.* Hæc ergo reprimunt, tum refrigerando, tum citra refrigerationem: illis vtendum in phlegmone feruente & biliosa; his, in pituitosa & melancholica, ne fiat scirrhus. Quoad *modum:* non debent actu frigida applicari iecori, ca. 12. lib. 13. methoc. nisi esset erysipelas, et insignis feruor, vt monet Auicennas: tunc enim inter initia id fieri posset. Quoties tamen non est feruor summus, oportet moderate calida applicare. Neque synceris vtendum reprimentibus, nisi fuerit erysipelas; quia non est periculum, vt fiat scirrhus. Secus autem si inflammatio est pituitosa, vel melancholica. Quare cum reprimentibus miscenda etiam sunt aperientia, & propterea tutius est vti reprimentibus calidis, quam frigidis. Ratio autem quare attenuantia sint miscenda; sumi potest a cap. 15. lib. 13. method. primum ratione materiæ, quæ non tantum fluida est, sed etiam fluxa, vnde & sensus grauitatis adest: egemus ergo non tantum reprimentibus, sed etiam attenuantibus, seu laxantibus. Deinde ratione loci affecti, nimirum iecoris; in quo tum substantia perpendi debet, tum situs. Quoad substantiam; iecur non est donatum substātia laxa & molli, vt cerebrum & pulmo: quare syncera reprimentia non ita possunt penetrare per crassam iecoris substantiam. Quoad situm iecoris; hoc viscus potius interna sede, quam externa est collocatum: ideo medicamenta non ita facile possunt perduci in locum profundiorem, & propterea egemus aperientibus; vnde *absinthium* est optimum præsidium; nam ratione partis amaræ est tenuis substantiæ, estque vehiculum partis crassæ, partis astringentis, ac reprimentis. Hinc Galenus *absinthium in oleo decoquit vase duplici, & carnem cydon. decoquit in aqua, possumus etiam in vino decoquere: facta decoctione absinthij & cydon. accipit oleum quod iam susceperat vim absinthij, & vinum quod susceperat cydonij facultatem, quandoque etiam addit carnem cydon. omniaque simul mista decoquit: postea accipit pulu. myrobalan. verbi gratia in inflammatione pituitosa pulu. myrobal. chebul. & pulu. rad. ireos, vt non tantum reprimat, sed etiam attenuet, pro singulis vncijs olei & aquæ, sumatur vtriusque pulueris 3. ß. Tandem miscet Galenus aliquid ceræ, verbi gratia 3. ij.* Quoad *quando:* vtendum reprimentibus, non modo in primo, sed omni tempore, non quia assiduo materia fluat, sed ratione loci affecti iecoris. Quoad *locum;* medicamenta hæc applicanda regioni iecoris: non autem intro danda, qui habent vim astringendi. *Forma* potest esse vnctionis, linimenti, emplastri, cerati.

Digerentia.

Resoluentia quoque non erunt syncera, sed permista cum reprimentibus: vnde vti possumus calefacientibus & siccantibus, quæ proposuimus cap. de intemper. ventriculi: vt sunt, *oleum vetus, oleum irinum, decoctum calaminthe, hyssopi, pulegij, &c.* Notandum autem, & præsertim in inflammatione melancholica, vt permisceantur emollientia, ne fiat scirrhus: vt sunt *adipes, medullæ,* de quibus cap. de scirrho.

Suppuratio plegmones.

Licet vero summo sit studio cauendum, ne phlegmone iecoris in suppurationem terminetur; cum inde vlcus reliquatur fere immedicabile: attamen si e febris & doloris intensione suppurati materiam cognoscimus; hac quoque in parte natura deserenda non est, sed emollientibus & maturantibus iuuanda: *verbigratia, ℞ rad. alth. fol. maluæ flo. cham. meli. an. M. j farinæ hordei tantūdem, sem. lini 3. ß. bulliant: dein pistentur: & add. pingued. gallinæ quantum sufficit pro cataplasmate.* Addi etiam possunt *caricæ, fenum græcum, oleum amygdalar. vitelli ouorum, crocus, &c. itemque ad visceris tonum coma absinthij.* Hinc abscessus rumpendus est, vlcusque tergendum ac glutinandum: quemadmodum cap. 4. & cap. 23. huius libri documus.

Diæta.

Victus quo tenuior, eo citius remouetur in phlegmone: virium tamen habenda ratio. Improbantur *allium, malum punicum;* nam abstinendum est a cibo viscido astringente, crasso, ne superfluitate in iecore detineantur, dum meatus angustantur a viscidis, vt ab illo; & ab astringentibus, vt est malum punicū. Abstinendum etiam ab aperientibus, quæ acria sunt, qui irritat partem inflammatam. Vitanda etiam aperientia dulcia; vt *manna, syrupi,* quia iecur intumescit, nisi permisceantur amara, vel acida. Quare cauendum ab vsu aromatum, & acrium. Oportet autem vti detergentibus & aperientibus citra acrimoniam, citra dulcedinem: vnde Galenus probat *ptisanam colatam.* Sed quia non omnes possunt perferre ptisanam, præcipit Alexander, vt exhibeamus *panem tritum, vel etiam pisces,* præsertim dum inflammatio est feruidior, biliosa: cibis etiam miscet *amygdalas,* quæ non sunt valde dulces, & habent vim attenuandi, aperiendi. Cibi condiendi *aceto, acetosa, endiuia,* quia aperiunt & refrigerant: &, si insignis est inflammatio, licet ascendere ad *lactucam.*

Potus.

A *vino* abstinendum, cap. vlt. lib. 4. meth. Conuenit *aqua hordei: item aqua alterata cum modico carnis: vbi virtus est debilis; sit ius longum, & alteratum endiuia, hepatica. Optima autem est aqua hordei: quia refrigerat, abstergit, & propterea minuit obstructiones.* Auicennas aquam hordei in inflammatione iecoris suspectam esse dicit. Sed puto codicem esse corruptū, & pro aqua hordei, legendum esse mulsam: quod transcripsisse videtur a Galeno, præsertim cap. 14. l. 13 meth.

Codex Auicennæ restituitur.

Ad hepatis cōuexi phlegmonem.

Si autem gibba iecoris pars sit inflammata; statim in prima visitatione, si aluus non fluat, & sit inflammatio e sanguine, conuenit talis clyster. *℞ aqu. bord. mulsæ ana ℔ ß. ol. viol. rosati completi ana ℥ j. cassiæ extracti ℥ ß. oui vitellum, misce pro clysmo.* Et eadem visitatione iubeas, vt aperiatur vena basilica dextri brachij. & sanguis emittatur pro virium tolerantia. Instituatur victus tenuis, vt est *ptisana, aqua hordei.* Ordinetur syrupus, quem bis in die accipiat. Et expedit vt die sequente exhibeamus lenitiuum; quia non sufficit clysmus: sermo enim est de inflammatione partis gibbæ. Syrupus sit; *℞ syrupum rosa sol. ℥ ij. ß. mannæ el. ℥ j. ß. decocti tamarind. quantum sufficit, fiat potio breuis.* Facta euacuatione per clysmum, per venæsectionem, per lenitiuum: reprimens fiat; *℞ ol. rosa completi, cydon. ana. 3. vj. de absinth. 3. ij. pulu. santal. 3. ij. ceræ 3. ß. Misce pro linimento, quod applicetur regioni iecoris.*

CAPUT XXV.

De affectibus Lienis, in genere, & speciatim de Duro splenis tumore.

Iecinoris & splenis affectuum discrimen.

1. Differētia ratione morborum, & caussarum morbificarū.

Auicennas, Paullus, Aetius, scribunt, curationē vitiorum lienis admodum affinē esse curationi vitiorum iecoris. Discrimen tamē est in parte Pathologica, Semeiotica, & curatiua. Quoad pathologicā partē: lien magis obnoxius est morbis frigidis, quam calidis: & proinde lien nō ita facile afficitur inflammatione, minus erysipelate, quam hepar; frequentius autem scirrho, quia allicit sanguinem crassum & melancholicum, qui frigidus est: vnde hēc ob leuem caussam refrigeratur, et tumore scirrhoso afficitur. Lien a natura constitutus est, vt mundificet sāguinem a crasso, & melancholico excremento, vnde lien optime constitutus tū censetur, cum temperatus est, & liber ab obstructionibus, vt possit attrahere, et concoquere crassum sanguinem, huncque in alimentum

tum conuertere, & quod reliquum est expellere per venas in ventriculum, vt fames excitetur; postea hoc excrementum in naturaliter habentibus per intestina secedit. Quod si autem lien male affectus sit, colligitur succus melancholicus in corpore, qui non expurgatus facit nigrum icterum.

2. Signorum ratione, differentiæ.

Quoad partem Semeioticam; in hac perpenduntur signa Diagnostica, & Prognostica. Quoad ea quę præsentia indicant, e l.5. de loc.aff. discrimē est: quia, sicut affecto iecore, symptomata potius occupāt partem dextrā; ita affecto liene, sinistrā. Insuper, quemadmodū in malis iecoris color dum mutatur, fit citrinus: ita in malis lienis fit nigricans, quia abūdat sanguis niger. Quoad prognostica; discrimē proponitur ab Aetio: Cæteris paribus malū hepatis est grauius malo lienis: quia iecur est pars præstantior. Vnde si inflammatur vtrumque viscus; inflammatio in hepate est periculosior, quam in liene. Quamuis enim ex Hippocrate magis sint periculosi, qui non sunt proportionati cum parte affecta: præstantia tamen iecoris plus potest, quam dispositio in liene.

Curationis discrimen. I.

Quoad partem curatiuam; & quidem chirurgiā: differentia est penes modum & locum. Quoad modum; in venæsectione amplius erit foramen, dū lien afficitur, quam dum hepar. Quoad locum; in malis iecoris tunditur basilica dextra: in vitijs lienis aperitur basilica sinistri lateris; aut communis, si hęc nō appareat; aut cephalica; aut, si & hęc lateat, vel etiā, si virtus non sit admodum robusta, saluatella sinistra, inter quartum & quintum digitum; secundum Alexandrum, Paullum, Auicennam & Galenum, cap.2.li.9.κ.τόπ. Quoad materiam medicinalem: discrimen est secundum vim medicamentorum: nam e cap.17.lib.13.meth. & cap.5.lib.2.ad Glauc. caussa lienis oportet vti vehementioribus, siue sint alterantia, siue vacuantia. Ratio sumitur e partis dignitate & sede: quia hepar visus est magis excellens; ideo non fert adeo fortia, & sedes iecoris est in loco magis propinquo, lien in remotiore. Vtendum etiam vehementioribus gratia materiæ quæ est frigida, crassa, terrestris, contumax. Cum ergo in malis lienis vti oporteat vehementioribus, quæ vires non ferunt; occurrendum est mitioribus, sed in maiori quantitate. Insuper cum Auicenna misceatis *acetum*, vt sit aliorum vehiculum. Quoad modum euacuandi; e Galeno, differentia est, quia iecur potest euacuari his, quæ euacuāt per aluum, & per lotium; lien per aluum solum, quia non est via, per quam possit expurgari per vesicam. Nec tamen propterea in malis lienis prohibentur diuretica. Galenus enim respicit ad materiam coniunctam, fluxam, & existentem in liene: vnde caussa materiæ antecedētis, ne fluat in lienem, & tumor eius augeatur, optimum est vti diureticis. Vltima differētia est ratione præsidij vitalis: in malis hepatis, vtendum hepaticis: in lienis, splenicis, qualia sunt secundum Auicennam, *ammoniacum, allium syluestre, secundum e*[illegible] *quoque lien nociua. Cappares & asplenum non sunt splenica; nec absinthium & agrimonia sunt hepatica: sed differunt, quod alia sunt vehementiora, alia remissiora.*

II. III. IV. V.

His igitur obseruatis; cognita iecoris affectuum natura, de splenis etiam vitijs facile statui poterit. Quare & nos hoc loco, breuitati consulentes, solum Splenis scirrhum, quo frequentius corripi solet, tractabimus.

De Scirrho lienis.

Curatio in Chirurgia.

QVoad materiam chirurgicam; Galen. cap.2. libro 9.κ.τόπ. iubet, vt aperiatur vena post aurem sinistram & extrahatur sanguis ad ℥.ij. vel iij. quo oblinatur tumor. Fatetur Galen. hoc esse summum præsidium, agens a proprietate potius contraria, quam simili: ipse vocat naturalem contrarietatem: nam inimicitia est inter sanguinē extractum, & materiam tumoris. Circa materiam chirurgicam Aetius ascendit ad vesicatoria, ad cauteria: & vlcera diutius aperta detinet, vt materia egrediente per locos exulceratos tandem desinat tumor. Quare in tumore contumaci ad hæc accedēdum: prius tamen totum expurgari debet, & materia tumoris, quantum fieri potest, remolliri, nā mollior reddita promptius cedit.

Interna attenuantia & emollientia.

Quoad materiam medicinalem: oportet ea vti intus & extra. Intrinsecus cum Aetio & Auicenna vtendum ℈.ij. *lienis equi puluerizati, & allij syluestris: et bibatur post puluerem oxymelitis* ℔.ß. *vt puluis deducatur ad lienem, materia attenuetur & detergeatur. Allium contundatur, extrahatur succus, & resiccatus in puluerem redigatur: huius pulueris recipe* ℈.j. *ammoniaci dissoluti in aceto* ℥.ß. *(acetum sit in quo sint macerata rad. scillæ; vel sit acetum scilliticum.) pulu. lienis equi, vel asini* ℈.ij. *cum oxymelite scillitico parentur pilulę, vel boli*. Dentur. Et hæc est vnica dosis. Datur per quatuor vel quinque horas ante cibum: & illico propinatur oxymelitis ℔.ß. Si quis non potest perferre oxymel syncerum, detur dilutum: *Verbi gratia*, ℞. *oxymelitis* ℥.iij *decocti scillæ, tamarisci, seminum securidacę* ℥.iiij. Detur per plures vices. Non improbo *decoctum sarsę parillę redditur efficacius, si in eo decoquantur scilla, & tamariscus*: caussa emollitionis, potest etiam decoqui *radix althęę*: & vt fiat efficacius, potest in facta decoctione quater & sæpius exstingui *chalybs ignitus*. Hoc decoctum salsæ chalybeatum detur mane & sero per quatuor dies: & ante decoctum dentur ℈.ij. vel iij. vel pulueris, & duæ vel tres pilulę superius descriptæ. Idem seruetur in exhibendis his pilulis, quod diximus in lue Venerea. Dabitis ante cibum syrupū. Cibus sit medicinalis, contrarius humori scirrhi. Probatur *vinum chalybeatum*, quod est valde efficax, non tantum ad absumendum tumorem lienis, sed etiam ad eradicandū materiam; quæ caussa est obstructionis in quacunque parte ventris inferioris. Hoc tantum discrimen notari debet: Si materia est in iecore, sunt adhibēda hepatica: si in liene, splenica: si in vtero, vterina. Vnde in tumore scirrhoso lienis sic præscribatur: ℞. *limaturæ calybis* ℔.j. *(in diebus canicularibus sub radijs Solis hæc limatura infundatur per tres aut plures dies in aceto acerrimo, in quo sint maceratæ rad. althaę.) pulu. ceterach, securidacæ, tamarisci, cort. rad. capp. ana* ℥.ij. *caryophyll.* ℥.j. *lienis equi, vel asini* ℥.ij. *vini generosi* ℔.xij. *fiat infusio per dies octo vel decem, & in tempore calido detineatur vas sub radijs solaribus; in frigido, in hypocausto: & vas vitreum sæpe commoueatur in die: & post diem decimum hoc vinum detur. Dosis ab* ℥.ij. *ad* ℥.viij. *seruatis seruandis*, de quibus alias. Datur enim per quinque horas ante prandium in lecto, & decumbat æger in latere sinistro; dormiat, si potest; deinde surgat, ambulet, si potest, per stadium, & vltra in illis diebus aluus fluat sponte, vel arte.

Limaturā chalybis.

Emollientia externa.

Oportet etiam præsidijs extrinsecus emollientibus vti. Fomētū prodest e *maluis, althea, ra, rad. cucumeris syluestris. Medicamentum etiam e medullis, adipibus, e quibus diachylon conficitur*. Efficaciora quædam proponam. Aetius sumit *lapidem molarem, vel pyritem, redigit in laminam, vel puluerem. Si in laminam redigatur, oportet eam calefacere ope vaporum prodeuntium e feruente aceto scillitico. Præstat etiam applicare puluerem*. Medicamento hoc vti licet, post emollitionem aliquam: ℞. *succi fol. halleb. alb.* ℥.j. *pulu. lapidis pyritis vel molaris,* ℥.ß. *succi cucum. agrestis.* ℥.iij. *ammoniaci dissoluti in aceto (in quo sit macerata medulla colocynth.)* ℥.iij. *ol. de cappar. amygdal. amar. ana* ℥.ß. *ceræ lotæ in decocto colocynthidis: vel albi veratri* ℥.j. *Misc. & applicetur*. Possumus etiam accipere partes æquales *succi allij syluestris, & succi albi veratri, cum oleis amygd. dulc. & amararum.*

Victus

Diæta. Victus sit compar: nimirum medicinalis, qui materiam tam absumat. Ante pilulas igitur propositas probatur *potus chalybeatus: chalybs in aqua exstinguatur, non in vino, quia amarescit, & dein aqua cum vino miscenda*. Et quia non semper licet dare aquam, sed vinum syncerum: possumus vti *vino medicato e ceterach, tamarisco. Addi potest aqua, fortior facta chalybe ignito & exstincto.*

CAPVT XXVI.

De Scirrho lienis dilucida magis commentatio.

Definitio. GEneratur hoc malum, dum lien afficitur intemperie frigida, & in tumorem attollitur. ca. 6. & 9. lib. 14. meth. Scirrhus enim lienis est tumor frigidus lienis, productus ab humore indurato. Non recte definitur tumor durus: est enim accidens præter naturam, et potius morbus, quam caussa, aut symptoma. Cum ergo sit morbus, erit in magnitudine aucta, & in frigida intéperie. Quia vbi est scirrhus, etiam non exquisitus; fieri nõ potest, vt pars affecta non laboret morbo frigido. Euenire autem potest, vt magnitudo sit parum aucta, & habeat potius rationem qualitatis mutatæ, quam morbi. Recte igitur diximus: esse tumorem frigidum: quia in omni scirrho, necessario est tu nor, & frigida dyscrasia. Formalis igitur caussa claudit in se duplicem morbũ. Caussa efficiens. Efficiẽs caussa est humor durus; ad differentiam flatus: nã ab hoc etiã duri tumores fiunt, vt in tympanite. Non sufficit, vt humor sit frigidus viscidus; sed etiam oportet, vt sit durus, (*ratione duritiei oritur indicatio e molliendi, quæ non est curatiua, sed præseruatiua; quia respicit caussam efficientem, nimirum humorem durum: quia autem scirrhum definiunt tumorem durum, vt durities habet rationem formæ; coguntur fateri emollitionem esse indicationem curatiuam: & sic omnia confundunt.* Caussa igitur efficiens est humor durus, vt distinguatur ab œdemate, & quocunque tumor nõ scirrhoso. Talis humor potest esse Pituita et Melancholia: libro 8. κατὰ τόπ. cap. 4. libro 2. ad Glauc. ca. 4. lib. 14. metho. Reliqui humores, vt Sanguis, & potissimum Flaua bilis, licet tenues sint, nihilominus habent partes crassas. Vnde etiam inflammatio, & interdum erysipelas, degenerant in scirrhum, quãdo, scilicet humorum tenuiores portiones ab imperitis medicis dissoluuntur, vnde remanent crassæ, quæ induratæ scirrhum faciunt.

Differentiæ. A forma non sumuntur differentiæ, nisi secundum magis & minus: vt scirrhus maximus possit exquisitus censeri. Nisi forte quis dicat, eum esse morbum frigidum, & sic esse Magis vel Minus frigidum. Ratione tumoris, hic est Morbus, vel Qualitas mutata. Neque a subiecto sumuntur differentiæ: nisi dicamus, lienem affici vel magis, vel minus, secundum partem vnam, quam alteram. Ab efficiente sumuntur differentiæ: humor enim durus plurimum est Melancholicus, interdum etiam Pituitosus, raro Sanguis, & Bilis.

Signa. Ad tactum sentitur durities: & mutatur color secundum faciem. An sit exquisitus cognoscitur; quia dum digitis premitur, ægri non sentiunt dolorem. Facile etiam cognoscitur efficiẽs verbi gratia, si erysipelas est præegressum, vel inflammatio; rationabile est, vel e sanguine, vel a bile crassiore promotum fuisse scirrhum. Sin minus; sunt signa pituitæ, vel melancholiæ dominantis; neque pregressum est erysipelas, vel inflammatio.

Præsidia. Indicatio tantum est calefaciendi: quia a forma sumuntur indicatio curatiua: morbus est frigidus, ergo indicantur calefacientia: A morbo in magnitudine aucta non sumitur indicatio, quia hic morbus est ratione contemplabilis. A subiecto oritur indicatio vitalis: ratione caloris enim oritur indicatio moderate tum calefaciendi, tum astringendi. Ab efficiente sumitur indicatio præternaturalis: & cum ... materia sit humor durus, emolliendum: &, cum materia dura, potest esse crassa, viscida, ... detergendum, incidendum. Auferenda autem sunt impedimenta, quæ in caussa sunt, vt non possint scopi proposito impleri: ideo toti prospiciendum.

Prognost. Hisce scopis satisfacere arduum est: scirrhus enim est affectus contumax, & ratione loci affecti, & ratione materiæ. Quoad differentias formales; si scirrhus sit frigidus, vt sit exquisitus, non potest homo prorsus liberari. Quoad locum affectum, prout viæ magis vel minus obsidentur, vel secundum superficiem, vel secundum partes profundas; ita etiam maior & minor erit difficultas in cura. Ratione efficientis peior scirrhus est a melancholia, quam a pituita: & quo durior fuerit, eo cura difficilior. Licet autem scirrhus sit exquisitus; is tamen ita quoque imminui potest, vt homo diu possit viuere: dum scilicet ita occurrimus, vt iecur nõ trahatur in consensum; si enim iecur refrigeretur, actum est; nam necessario subsequitur hydrops, deinde mors: vnde scirrhus hepatis citius interficit, quam lienis.

Curatio. Venæsectio. Vena secanda est, si sanguis redundet: &, si virtus sit robusta. Quare inter initia scirrhi sanguis mittendus; tunc enim duo propositi scopi adesse possunt: non autem quando est progressus, quia hydrops sequeretur. Secanda autem basilica sinistra: &, si virtus non sit admodum constans, saluatella sinistra; vel aperiendæ hæmorrhoides.

Vesicatoria. Vesicatoria probantur in scirrho contumaci, quatuor, vel quinque, & satis vehementia: hoc modo. ℞. *pulu. canthar. ʒ. v. pulu. euphorbij, verat. nigri, veratri albi, ana ℈. ij. fermenti ℥. iij. aceti scill. parum, fiant pasta pro vesicatorijs: (dum in febribus malignis vtimur vesicatorijs, sufficiant medicamenta vesicantia; quia postea fit attractio ratione doloris, & caloris, atque receptio, ratione imbecillitatis. At in scirrho lienis miscemus medicamenta, quæ attrahunt non solum qualitate manifesta, sed etiam recondita: nam euphorbium attrahit pituitam, elleborus niger melancholiam, albus melancholiam & pituitam: vnde prout scirrhus est melancholicus, vel pituitosus, vel mistus, diuersa medicamenta imponenda: plerumque tamen fit a succo melancholico, permisto cum pituitoso.)* Applicanda vesicatoria, *quando* adest præsentia indicantis, nimirũ materia scirrhi: & quando nil prohibet, vt est corporis repletio, & immoderata materiæ durities: vnde totum corpus prius purgãdum, et materia emolliẽda; post applicanda vesicatoria. Tamdiu vesicatorijs vtendum, quamdiu adest præsentia indicantis, nisi aliud prohibeat. Virtus non permiserit vt diutius seruentur, quam decem, aut quindecim dies: tunc enim claudantur, & post factam considerationem quiescant ægri per quindecim aut viginti dies, & postea rursus applicentur, qua non excitabitur tantus dolor. *Vbi agendum* sumitur a subsistentia materiæ in liene: applicanda igitur abdomini sinistro, circa lienis sedem.

Cauteria. Sed ob scirrhi contumaciam etiam ad cauteria ascendendum, quæ sunt efficacissimum remedium: alias hydrops sequitur; non enim sufficit *ol. de capparibus, nec diachylon in aceto maceratum*, quibus vulgo vtuntur, citra emolumentum. Aetius et alij in affectibus iecoris ad cauteria ascẽdunt: ergo hæc lien, vt membrum minus præstans, multo magis sustinet. Cauteria autem dupliciter vti possumus: primum, ratione materiæ, quæ nondum caussat, nec fouet scirrhum; & tunc fonticuli excitabuntur in cruribus, potissimum sinistro: Secundo, ratione materiæ, quæ actu caussat scirrhum; de quibus nos potissimum loquimur. Cauteria ergo pro magnitudine tumoris, plura, vel pauciora inurentur. Et hæc propriæ dicuntur cauteria, quorum beneficio fit eua-

euacuatio, non reuulsio: vnde crurum vlcera, non sunt proprie cauteria. Vtentur autem quando adest præsentia indicantis, id est, quando malum alijs medicamẽtis & vesicatorijs non cedit. Cauteria autem diutius aperta teneri possunt, quam vesicatoria. Et fiant ferro candenti, vel caustico. Applicentur regioni lienis. In vlcus immittatur pila *ex ambra, cinere, potissimum e radice vel medulla arundinis, aut ebuli, & imponatur frequenter puluis veratri nigri, si æger potest perferre, item veratri albi.* Porro non confugiendum ad vesicatoria & cauteria, propter molestiam, nisi quando aliter fieri non potest.

Medicamenta interna extenuantia splenem.

Sequuntur peculiaria medicamenta, respicientia materiam a qua scirrhus producitur. Vti possumus purgantibus vehementibus: caussa pituitæ *medicamentis e colocynthide confectis*; caussa melancholiæ, *ijs quæ fiunt ex helleb. nigro*. Verum supposita totius purgatione, quoad peculiaria medicamenta, *puluis lienis asini satis efficax est ad absumendum materiam scirrhi, si intro assumatur a ʒ.ß. ad ʒ ij. & vt perducatur ad lienem, addantur ℥. iij. vel vj. vini albi, tenuis substantiæ, generosi*; nisi febris prohibeat; sic enim prius ocurrendum esset febri. lib. 9. κ. τόπ. *Primis diebus macerentur radices althææ, & capparum, cum folijs ceterach.* Eodem modo vti possumus *puluere hepatis lupi, cinere vespertilionum ad ʒ. ij. cum aceto mulso, vel cum aceto scillitico.* Et, cum liceat per plures dies exhibere; *vel in aceto, vel mulsa*, macerentur medicamenta iam proposita. Obseruetur etiã, sicut in lue Venerea, vt singulis decẽ diebus aliquod medicamentum electiue ducens, vel pituitam, vel melancholiam, prout in corpore redundabit, exhibeatur. Præstabit etiam, vt alternis diebus administrentur *clysteres ex albo veratro*: horum enim beneficio, materia quæ aliqua e parte funditur, attrahitur ad intestina. Dabuntur etiam *pulueres e prassio, tamarisco: magis proderunt, si cum vino chalybeato exhibeantur*. Antiqui hoc proponũt efficacissimũ, quod tamen nunc nõ est in vsu. *Recipe semin. erucæ ʒ.ß. piperis, ammoniaci, spicæ, scolopendr. ana ʒ. ij. arida cribrentur, ammoniacum autem dissoluatur in aceto scillitico: fiant pilulæ, quarum dosis a ʒ.ß. ad ʒ. ij. & exhibeantur cum ℥. v. aceti vel mulsæ.* Aetius probat admirabile; quod nos hoc modo poterimus præscribere. *Recipe rad. capparum, tamarisci,*

Limatura chalybis.

limaturæ chalybis præparat. ana ʒ. vj. ammoniaci ʒ. j. semin. securidacæ ʒ.ß. stœchad. absinthij ana ʒ. iij. scolopendr. ʒ. x. fiant pilulæ dosis a ℈. j. ad ℈. iiij. Est efficax propter chalybẽ; vt sufficiant ℈. iiij. nec licet ascendere ad ʒ ij. *Exhibeatur cum ℔.ß. vel aceti, vel vini fortissimi.* Medicamentum omnium efficacissimum, in scirrho valde contumaci. *Recipe limaturæ chalybis ℔. j. maceretur in aceto acerrimo (in quo macerata sint radices althææ asparagi) & ponatur sub radijs solaribus: aceto postea retecto exsiccetur limatura, & redigatur in puluerem tenuissimum: huius ergo chalybis, ita præparati, ℞. ℔. pulu. securidacæ, guaiaci, sarsæ, ceterach, tamarisci, rad. capparum, serpilli, salis theriacalis ana. ʒ. ij. vini, vel aceti, vel poscæ, ℔. xij. Imponantur hæc omnia in vase vitreo, & vas ponatur ad radios solares, vel in hypocausto, & frequenter in die concutiatur, vt fiat optima commistio, idque per 10. 15. aut 20. dies. Dosis ab ℥. ij. ad ℥. viij.* pro materia & magnitudine scirrhi: virium tamen ratione auspicandum a minima dosi, & sensim per mediocrem ad summam ascendendum. Actu calidum, non frigidum exhibeatur; quia sic indicat passio materiæ resistentis. Bibat autem patiens hoc medicamẽtum, decumbens in lecto per horam, in latere sinistro: deinde surgat, ambulet, & se exerceat ad sudorem. Post integram corporis purgationem assumat, per quinque horas ante prandium; & per plures dies; donec omne illud vitium absumatur. Tota quantitas sit ℔. xij. vini: quia adest præsentia virium, & nihil prohibet.

Externa emollientia.

Extrinsecus probantur emollientia, quæ cõficiuntur *ex ammoniaco, bdellio, adipibus, medullis*. *Unde extat diachylon simplex, cum gummis: emplastrum de meliloto efficacissimum est. Lutum D. Bartholomæi efficacissimum est.* Hinc ascendendum ad extenuantia, *vt sunt stœchas, cappares, tamarisci, nasturtium, myrrha*: item ad fortiora, *vt sunt sinapi, colocynthis, veratrum album & nigrum. Licet vti luto D. Petri, D. Helenæ, quia magis resoluunt, quam emolliunt. Vti etiam possumus sacro cerato. Habemus etiam emplastrum cerine vocatum. Maxime probatur suffumigium e lapide molari, vel pyrite: vel super lapidem ignitum proijciatur acetum, in quo macerata sint prædicta emollientia: & cum resoluere volumus, in aceto maceranda sunt discutientia proposita, potissimum dictamnus.* Cœterum cum lien debeat succum melancholicum attrahere, concoquere, expellere; opus est vt eius calor conseruetur; qui ab emollientibus & resoluentibus dissipatur: quare his permiscenda sunt leuiter astringentia, *vt ol. mastichinum, absinthium*. cap. 2. lib. 9. κ. τόπ. Galenus tali vtitur medicamento: *℞. myrrhæ, mannæ thuris an. ʒ. iij. sinapi, nasturtij an. ʒ. ij. aceti scillit. quantum sufficit. Sinapis & nasturtium contundantur & cribentur: manna thuris, & myrrha dissoluantur in aceto, & redigantur ad formam emplastri.* Hoc efficaciter scirrhum lienis dissoluit.

& extenuantia.

Diæta.

Victus debet esse mediocris, & moderate attenuans. Fiat *vinum medicatum* tempore vindemiæ, cum propositis medicamentis, & præsertim cum *ceterach, tamarisco*. Quidam habent pro secreto, *si vinum conseruetur in vase confecto e tamarisco: &, si patiens bibat e cyatho, qui confectus sit e tamarisco.*

CAPVT XXVII.

De Renum affectibus: & primum de Diabete.

Renes quibus teneantur affectibus.

RENES, quia sunt partes instrumentariæ, obnoxij sunt morbis in intemperie, in mala compositione, & soluta vnitate. Nos igitur tractabimus de Diabete, Calculo renali, & Vlcere. Quibus cognitis omnia alia renum vitia, facile curari poterunt. De diabete, quia rarissimus est affectus, breuiter & confuse

Nomen.

Galenus loquitur, libro sexto, de loc. affect. capite vltimo, libro de different. symptomat. capite duodecimo, libro primo de crisibus. Per diabetem autem intelligimus illud vitium, quod homines plurimum mingunt: redduntque lotium confertim & copiosum, vt bibe: runt: hocque malum dum progreditur: homines contabescunt. Intelligimus autem hic tam exquisitum, de quo Galenus locis citatis, (cuius auctoritate Medici decepti, sæpe ægros interficiunt)

Generatio.

quam spurium. Generatur hoc malum, dum aliquid morbificum occurit corpori, cuius ratione intus ita læduntur renes, vt sicut lotium confluit in renes, ita etiam egrediatur, & hinc mictio fiat copiosa. Diabe-

Definitio.

tes igitur est exiens serosum renum, dependens a læsa actione renum. Forma est exiens: ergo symptoma

Forma.

secundum. Hoc autem exiens est materia serosa, aquosa; ad differentiam aliorum exeuntium, siue sit pus, siue sanguis, siue aliud quippiam. Quod autem in diabete egreditur est lotium; vnde Auicenna dicit, illos mingere sicut bibunt.

Subiectum.

Subiectum sunt renes, ad differentiam vesicæ; quemadmodum optime delarat Galenus locis citatis, potissimum capite tertio, libro sexto de loc. affect. vbi euidenter asserit, quamuis copiosum lotium possit conspici, non modo in diabete, sed etiam alijs affectibus: in diabete tamen necessario vitium esse secundum renes.

Caussa efficiens.

Addimus: dependens a læsa retentione renum: Cum enim exiens mutatum sit symptoma secũdum: necessario in primum refertur, quod est actio læsa. Læsa autem hic est non expulsio, sed retentio. Porro retentio læditur, vel Læsa facultate retentrice renum;

tenui; vel ob errorem externum. Dicimus retentionem lædi, læsa retentrice: propria enim ratione, & immediate, nulla alia facultas læditur. Nec obstat, quod Galenus dicit crudum, & nequaquam coctum lotium emitti: hoc enim primaria ratione non spectat ad coctricem, seu alteratricem; quæ concoqueret sane, si detineretur; quia autem non detinetur, ideo non alteratur, vitium igitur in retentione est. Læditur autem retentrix ob malam compositionem, vt optime proponit Auicennas; inquiens, hoc malum veni, quando meatus, seu orificia nimis sunt aperta, vt morbus immediatus: ratione cuius læditur retentio, fit morbus in mala compositione. Et hinc Alexander dixit opus esse adstringentibus: quia cognouit malum esse in immoderata apertione. Caussa immoderatæ huius reclusionis, est Interna, vel Externa. Interna, est Humor, vel Serum. De humore loquens Aetius, dicit; diabetem fieri ab humoribus imbibitis in renibus; ab humoribus acribus, mordacibus, salsis: qui ob acrimoniam abradere possunt, & recludere orificia vasorum. Altera caussa interna est serum, seu lotium, quod aperit orificia, tum quatenus impetu ad renes fluit, tum quatenus est copiosum. Fluit autem lotium, seu serum, vel quia Attrahitur, vel quia Transmittitur. Attractionem Galenus tetigit locis citatis: transmissionis autem non meminit, ne vno quidem verbo: vnde Medici his adducti auctoritatibus crediderunt, nullum diabetem fieri per modum transmissionis: quod tamen est falsissimum. Si lotium fluat, quia attrahitur ab immodica renum caliditate; est diabetes exquisitus, in quo refrigerare oportet. At vero etiam per modum transmissionis serum potest fluere; vbi potius calefacere oportet; & hic Diabetes nothus est. Hanc speciem cognouit Aretæus; qui dixit, diabetem aliquando fieri in morbis acutis, quando cum impetu materia aquosa fluit ad renes. Et hanc fluxionem etiam cognouit Auicennas; dum voluit, quandoque in diabete renes esse frigidiores: quando igitur renes sunt frigidi, tunc impossibile est fluxionem fieri per modum attractionis, sed fit per modum transmissionis, vt pars robusta transmittat ad debilem. Porro lotium etiam aperit orificia, ratione copiæ. Quare videndum, quibus de caussis lotium fiat copiosum. Fit igitur copiosum, quando generatur a iecore calidiore: vbi enim iecur calidius est, facile plus iusto funditur sanguis, quemadmodum fieri solet a diureticis calidis & siccis. Quod si contingat in toto etiam corpore immoderatam caliditatem exsuperare; adhuc copiosius lotium gignitur. Præterea multum fit serum, ob copiá potus: plurimum autem bibunt homines, interdum ob sitim, interdum ob prauam consuetudinem. Caussa externa, quæ potest orificia vasorum relaxare, possunt esse Assumpta, vel Applicata. Assumpta immodicus vsus diureticorum, vt diasatyrionis, quo iam homines vtuntur, vt sint ad Venerem efficaces, sed postea min gunt. Applicata possunt esse, dum renibus applicantur iusto calidiora, & potissimum quæ laxant; vt immodicus vsus balnei aquæ dulcis; & immoderata applicatio relaxantium.

Cap. 2. lib. 2.

Differentiæ. Quoad formam, & locum affectum; differentia tãtum est secundum Magis & Minus. Quoad caussam efficientem hæc est Interna, vel Externa. Interna, Humor, vel Lotium. Lotium, quatenus vel Impetu fluit, vel Copiosum est. Impetu fluens, vel Attractum, vt in legitimo diabete; vel Trãsmissum, vt in spurio. Copiosum lotium generatur, vel a Caliditate iecoris, aut totius; vel ratione Copiosi potus. Caussa externa, vel Assumpta est, vel Applicata.

Signa in genere. Malo hoc imminente, secundum Auicennam, & Græcos, exsiccatur os & labia: lotium præter consuetudinem in maiori emittitur. Et quo magis progreditur malum, eo euidentius cognoscitur. Nam patientes emaciantur, & tandem tabidi euadũt: quia dum lotium per corpus non perducitur, sed illico per vesicam excernitur, deficit τὸ τῶν τροφῆς ὄχημα.

Signa differentiarum. Quoad differentias: Num apertio orificiorum excitata sit a caussa interna, vel Externa; cognoscitur ex ægro & assidentibus: verbi gratia, fatebuntur se vsos esse diureticis, balneo aquæ dulcis, longo tempore, & præsertim secundum renes: tunc enim statuendum, malum a caussa externa esse ortum: Sin minus hæc affuerint; ab interna. Cum autem caussa interna sit humor, vel lotium: si humor imbibitus sit & impactus; patientes circa renes grauitatem percipiunt, & tristem sensum, qui oritur a salsedine & acrimonia humorum. Si caussa fuerit lotium; nulla aderit grauitas: nam sicut lotium fluit, ita egreditur, non retinetur, nec facit grauitatem. Cæterum, cum serum sit in caussa, ratione tum impetus, tum copiæ: Quoad impetum; cognoscendum est, an materia serosa fluat attracta, an potius transmissa. Si fluat per attractionem; ægri sentiunt caliditatem circa renum regionem, conqueruntur de feruore renum: calida applicata nocent, frigida iuuant, & hoc malum potissimũ corripit iuuenes calidi temperamenti, & qui calidos habent renes. Si fluat transmissa; non aderit incendium in renibus: fierique potest, vt post morbos acutos hoc malum fuerit subsecutum, transmissa scilicet ad renes materia: præterea, frigida nocent, calida iuuant: obseruaturque hoc malum, in temperamentis frigidis, in senibus, & ætate decrepitis. Lotium autem copiosum, si generetur e copiosa potione, cognoscitur ex ægro: si ob immodicam sitim bibere cogatur, idem ex ægro intelligitur. Quod si homines copiosa potione non vtantur, & tamen copiosum lotium gignatur: iudicandum est huius caussam esse internam: quæ, si fuerit iecoris immoderata caliditas, cognoscetur hæc e proprijs signis: si autem totius corporis immodica sit caliditas, etiam hæc proprijs indicabitur signis.

Indicationes. Præsidia in hoc malo tantum sumuntur ab efficiente: possuntque esse tum curatoria, tum præseruatoria: licet alias a caussa efficiente tantum præseruatoriæ sumantur indicationes. Quare sciendum, caussam efficientem diabetis duplicem esse: aliam proximam, aliam remotam. Proxima est immodica apertio orificiorum: quæ, licet statuatur caussa efficiens diabetis, est tamen morbus, quem immediate sequitur læsa retentio: oritur ergo indicatio adstringendi, secundum Alexandrum. Remotior caussa, seu materia, quæ vere est effectrix, est humor vel lotium. Humor indicat sui euacuationem. Lotium fluit vel attractum, vel transmissum. Quatenus ergo impetum habet in renes; indicat sui reuulsionem, deriuationem: quatenus attrahitur; oportet refrigerare, secundum Alexandrum, cum attractio illa fiat ab immodico renum calore. Si lotium fluit transmissum; oportet potius calefacere, quia pars suscipit ob imbecillitatem. Si sumatur lotium, quatenus copiosum est; si gignatur ob caliditatem totius, vel hepatis; oritur indicatio refrigerandi totum & iecur. Sin homo ob sitim plurimum bibere cogatur; siti occurrendum. A caussa externa, non sumitur indicatio.

Prognostica. Malum hoc periculosum est; nisi enim occurratur, celeriter homines tabe moriuntur. Inter initia leui negotio expugnari potest: in progressu autem, vt plurimum redditur inexpugnabile, quia vires fiunt langui dæ. Sed pro differentiarum ratione, variat periculum: v.g. si immodica apertio originem traxerit a caussa externa, leuiori negotio tollitur, quam si ab interna: nec enim ita facile humores interni impacti euacuari possunt. Item si lotium profluat attractum, facilius curatur, quam transmissum; præsertim quia hoc malum, transmisso sc. lotio, senes corripit. Non est impossibilis curatio, si copiosum gignatur lotium ob caliditatem iecoris, aut totius; hæc enim remitti potest: item si fiat ob sitim, confugiendum ad caput de siti.

Auicennas

Curatio. Venę sectio.

Auicennas & Græci inter initia moderate sanguinem detrahunt: si malum sit inueteratum, nequaquã. Sanguis in hoc malo peccare potest potissimum vt caussa sine qua non: nec enim renibus occurrere possumus, priusquam totum sit euacuatum. Non ergo in omni diabete sanguis mittendus, sed quando sanguis peccat, toto sc. repleto. Monet autem Auicennas, sanguinem moderate esse detrahendum, licet fieri possit, vt in magna copia peccet: nam vires magnam vacuationem non permittunt; quia ob defectum vehiculi alimenti, corpus non nutritur, vt debebat, vnde necessario vires debilitantur, & quamuis ab initio forsan nondum debilitatæ sint: medicus tamen in venæ sectione non modo præsentes, sed etiam futuras vires respicere debet. Si malum inueteratum est, nullo pacto vena secanda: non quod malum inueteratum hoc prohibeat; sed quia vires debilitatæ prohibent, quarum signum est malum inueteratum.

Medicamenta. 1. Lenientia.

Græci adhibent *cassiam cum tamarindis*: *v.g.* ℞. *fl. cass. recens extr.* ℥. *vij. pulpæ tamarind.* ℥. *v. misc. fiat bolus.* Notandum non imponi magnam quantitatem tamarindorum: quia institutum est aluum lenire, & mitigare impetum materiæ biliosæ. Quare male nonnulli plurimos pulueres miscent, *liquiritiæ, sem. mel. anisi, &c.* sic enim medicamẽtum fieret diureticum, a quo inter initia cauendum. Auicennas hoc medicamentum quidem proponit: & præterea clysmos moderate refrigerantes, *ex hordeo, lacte, & sero lactis, viol. fol. viol. mal. & similibus*: his tamen non semper vtendum est. Imo probatur interdum maxime vsus huius medicamenti. ℞. *mel. ros. sol.* ℥. *v. iuris pulli parum, misce, fiat potio.* Si patiens nolit potionem: potestis exhibere *cassiam cum myrobal. chebul. emblic.* vt proxima pituita euacuetur.

2. Preparantia.

Quod ea de caussa admoneo: nam si fuerit exquisitus diabetes, in quo lotium fluat attractum; cum iecur sit feruidum; oportet vti lenientibus supra propositis. Sed si fuerit nothus, in quo fluit lotium potiss. transmissum, cum ætati senili plurimum accidat, cauendũ a refrigerantibus. Quod de lenientibus dixi, idem de reliquis intelligi volo. In diabete ergo exquisito, refrigerantia ita præscribantur: ℞. *fol. cich. endiu. hepaticæ, ana P. ß. aquæ hord.* ℔. *ß. fiat decoctio ad consumpt. quintæ partis: huius decocti:* ℞ ℥. *iiij. (accipio in magna copia, ratione sitis.) syrupi ros.* ℥ *ß. misce pro potu.* In diabete autem notho, cum in ventriculo, & reliquis partibus exsuperet pituita, vt in senili ætate, præsertim decrepita: vtendum est *melle, non syrupo rosato; non aqua hordei, sed potius confecta e mentha: verbi gratia,* ℞. *mellis ros. oxymel. simp. ana* ℥. *vi. cũ aquis vel decoctis appropriatis. fiat potus.*

3. Vacuātia.

Quoad euacuantia: euacuandum per aluum, vomitum, lotium, sudorem. Per aluum, in exquisito diabete, hoc modo, ℞. *pulu. rhab.* ℈. *iiij. pulp. tamarind. fl. cassiæ ana* ℥. *iij. cum sacchar o fiat bolus.* In pituitosa materia euacuãda: ℞. *agar. trochiscati* ℈. *iiij. pul. myrob. cheb. embl. ana* ℈ *ij. cum melle ros. fiant pil. vel bolus.* Quoad euacuantia per vomitum, in exquisito diabete expedit *copiosam frigidam præbere, ad* ℔. *iiij.* post hanc exhibitam illico excitare expultricem ad vomitum, *penna oleo intincta, vel simili.* Aduertẽdum illico opus esse post exhibitam frigidam incitare expultricem; nam secus aqua descenderet ad renes, & non prouocaretur vomitus: hic autem iuuat, tum gratia reuulsionis, tum quia sitim mitigat. In diabete non exquisito, exhibeantur *oxymelitis simp.* ℥ *ij. cum iuris pulli tepidi* ℥. *ix.* Sudor prouocari potest, non his quæ assumuntur, quia materia adduceretur in renes, sed his quæ applicantur: vtpote instrumento quod est in communi vsu, in curatione luis Gallicæ: eo autem tempore, quo hoc instrumento vtimur (de diabete hoc intelligatur, non de alijs affectibus.) renes inungemus, in diabete exquisito, *vnguento rosaceo:* in spurio, *oleo, mastichino, cum puluere nucum cupressi.* Euacuantibus per lotium vtimur in hoc affectu, non propter euacuationem totius, sed & renes repleti euacuentur: non enim his vtimur, si renes non sunt repleti. In diabete exquisito, hoc vtendum: ℞. *emuls. semp. melon. cucurb. citruli, anguriæ, ana* ℥. *vi. seri lactis optime depurati* ℔. *iij. misce.* In diabete notho: ℞. *fol. ceterach. rad. asparagi ana P. ß. iuris cicerum rub.* ℔. *j. ß. fiat decoctio ad consumptionem tertiæ partis post expressionem* ℞. *huius decocti* ℥. *x. pulu. ceterach.* ℈ *j. miscé.*

4. Alterātia.

Quoad alterantia: in diabete exquisito frigida conueniunt. Possumus ergo exhibere *aquas B. Virginis, aquas Veronenses, ad* ℔. *vj. vij. vel x. item seri lactis ad* ℔. *iij. vel v. Licet exhibere saccharum violatum, cũ fl. nymph. &c.* Renibus applicari possunt, *infrigidans Galeni, ol. viol. & expertus sum, mirum in modum prodesse. Applicatio fol. magnorum nymphææ prodest, quæ (vt frigida sint) sæpe renouabuntur; vel folia ipsa refrigeranda sunt cum spongia, in aqua frigida madefacta.* In diabete non exquisito vti possumus *conserua e betonica, vt perducatur ad renes, conserua diantbos, licetque ad magnas antidotos ascendere. Applicare licet oleum masti. hin. de spica. Foueri possunt renes spongia e vino madefacta.* Vt hinc appareat maximum esse discrimen inter nothum & exquisitum diabetem.

5. Astringentia.

Tandem adstringentia proponenda sunt, quibus in omni diabete locus datur, quatenus sit ab immodica meatuum apertione. In exquisito igitur diabete ℞. *troch. de spod. de balaust. ana* ℈. *j. sacchari ros. antiqui* ℥ *ij. pulu. ceterach, vt sit vehiculum,* ℈ *ß. cum omphacio fiat electar. Dosis sit* ℥. *ß.* Vrgente necessitate, quia interdum imminet syncope licet ascendere *ad theriacam recentem, ad Philon. Rom.* nam secus obirent. Extrinsecus applicare potestis *ol. ros. non modo completum, sed etiã omphacinum: v.g.* ℞. *ol. omphacini ros.* ℥. *j. pulu. balaust. gall. immatur. cort. gran. ana* ℈. *j. ceræ* ℥. *j. misce.* In spurio diabete, adstringentia erunt moderatiora: ℞. *pulu. mastich. boli. Arm. ana.* ℈. *j. sacchari confecti e mentha* ℥ *j. & gratia vehiculi, conseruæ betonicæ* ℥. *ß. cum syrupo de mentha, fiat electar. cuius dosis a* ℥. *ij. ad iij. vel iiij.* prout indicantis actio erit vehemens. Extrinsecus applicandum *oleum mastichinum, cum pulu. cupressi.* Et in ingenti necessitate, ascendatis *ad vnguentum Comitissæ, & vnguentum de corticibus castanearum, & dissoluatis cum oleo mastichino.*

CAPVT XXVIII.

De calculo renum.

Generatio.

CAlculus renalis, seu potius vitium calculosum renale dicitur, ad differentiam vitij calculosi vesicę. Generatur hoc vitium, dum calculus in renibus genitus, ita lædit renes, vt non possint amplius recte operari: vnde vi calculi geniti, renes morbo afficiuntur.

Definitio.

Quare hoc vitium calculosum nihil aliud est, quam morbus renum, procedens a calculo, in renibus genito.

Forma.

Forma huius vitij, nimirum calculi est morbus, vbi intelligimus & solutam vnitatem, & malam compositionẽ; & hanc quatenus pertinet ad numerum, & ad malam conformationem; quæ, cum in se claudat superficiem, figuram, meatus, cauitates; præsertim intelligimus vitium in meatibus. Quare hoc vitium calculosum potest esse morbus in soluta vnitate, item in numero, item in via, in angustia.

Subiectum.

Subiectum, sunt renes; non calculus; quia morbi subiectum semper est pars viua.

Caussa efficiens.

Caussa effectrix est calculus. Porro calculum tres illos morbos excitare posse, demonstrandum est. Morbum igitur in via lapis potest producere: si enim sanguis, v. g. ob sui copiam & crassitiem potest in caussa esse obstructionis, certe & calculus renum meatus angustare & constipare potest. Præterea, quatenus calculus adhæret renibus, est morbus in numero, toto genere præter naturam; sicut

sicut in manu sex digitos habente, est etiam morbus in numero, non tamen toto genere præter naturam (*hic manus est subiectum morbi: morbus est accidens, nimirum numerus: caussa efficiens, est substantia nim. sextus digitus; nec enim quisquam sanus digitum morbum esse dixerit, licet Fernelius & Argenterius Gale. hoc ascribant, quod digitus sit morbus; cum tamen hoc ne somniauerit quidem Gal.*) Quare dum calculus est in renibus, est morbus in numero, quia renes morbo afficiuntur: sicut enim calculus obstruens est in caussa, vt renes afficiantur morbo in via; ita etiam calculus, renes numero præter naturam afficiens, est in caussa, vt renes afficiantur morbo in numero. Sed dicet aliquis: cur sanguis, qui in phlegmone caussa est auctæ magnitudinis, non etiam est in caussa numeri aucti? sicut enim calculus parti adhæret, vt aliquid præter naturam, ac superfluum; ita etiam sanguis parti adhæret inflammatæ: id quod etiam de pituita, & alio humore dici posset? Attamen Galenus in his non statuit morbum in numero: sed tantum ratione sexti digiti, ratione calculi & lumbricorum, ratione membranæ in suffusione? Respondendum: partem viuentem affici morbo in numero, quando parti viuenti adhæret materia, quæ non amplius est humor; veluti est sextus digitus, membrana, calculus, vermes, imo etiam pus: nam existente pure in aliqua parte, pars ista detinetur morbo in numero. Hoc autem non est dicendum de sanguine, & alijs humoribus: qui in caussa quidem esse possunt auctæ magnitudinis, non autem aucti numeri; cum partis rationem subire nequeant. Constitutum igitur sit, calculum in rene existentem, esse caussam efficientem morbi: qui morbus varius est, modo angustia, modo numerus auctus, modo soluta vnitas: prout calculus vario modo renes afficit. Morbus in via, & numero, est ratione contemplabilis: at morbus in soluta vnitate, est ex vsu: in illis saltem calculum respiciendum est: in hoc, non tantum ad calculum, sed etiam ad solutam vnitatem.

Dubium soluitur.

Quare cum sibi præcipuum locum vendicet calculus, vt caussa efficiens: diligenter eius natura est attendenda, e Galeno cap. 17. lib. 3. fac. alim. c. 2. lib. de cib. bon. & mod. succi c. 4. lib. 14. meth. com. 15. sect. 3. lib. 6. epid. Cum autem calculus sit substantia, dicendum de ipsius materia & caussa generante. Materia lapidis est pituita; quæ sola ob suam humiditatem & viscositatem in caussa esse potest, vt partes vniantur, & vnitæ in calculum degenerent. Hæc pituita vel Sola est, vel cum alia materia Commista: quæ quádoq; est pus viscidum; licet posset etiam alia materia esse, vnde Galenus locis citatis proponit sanguinem melancholicum, flauum, rufum. Caussa hanc materiam generans, (nondum dico de caussa generante lapidem:) multiplex esse potest, & in pluribus corporis partibus residere, in hepate, renibus, ventriculo; modo in pluribus, modo in paucioribus partibus. Declaro. Residet in renibus: cum verbi gratia renum inflammatio degenerat in pus, in abscessum. Quandoque caussa generans residet in iecore; vt dum calculus fit e materia sanguinea, biliosa, melancholica: & potissimum hoc fit in iecore; vel læsa facultate, vel ob errorem externum: læditur facultas, ob intemperiẽ calidam: errores autem externi desumendi sunt e mala victus ratione. In ventriculo residet caussa generans pituitam: quæ & ipsa generatur læsa facultate ob intemperiem frigidam; vel ob errorem externum. Quæ omnes materiæ genitę fluũt in renes; quandoq; Attractæ, ob renum caliditatem; quandoque Transmissæ ob renum frigiditatem. Caussa generans calculum nihil aliud est, quam calor. c. 17. lib. 3. de fac. alimentorum, vbi proponitur calor intensus & ardens: sed potest etiam esse calor non admodum ardens, vt proponitur com. aph. vlt. sect. 3. Calor vehemens & ardens præcipuus residet in renibus: non principalis autem, & quandoque famulans in iecore. Calor iecoris intensus, subministrat & disponit materiam, vt postea in renibus facile mutetur in lapidem: vt calor renum sit principalis, qui vltimam formam dat materiæ. Quare calculus generatur a caliditate renũ, quãuis hæc caliditas non sit adeo intensa, sicut contingit in senibus, in quib. calor licet non sit adeo vehemens, producit tamen calculum, sed hoc fit lõgo tempore, ad differentiam calculi, quia a calore intenso cito generatur, eo quod summa vi partes tenues absumuntur, vt remaneant crassæ, ac cito materia lapidescat. Fernelius addit calculosam constitutionem: insinuãs præter calorem aliam esse caussam, quod tamen est falsum. Sane reperiuntur quædam indiuidua, admodum obnoxia renali calculo; licet nec ventriculum habeant admodum frigidum, nec renes admodum calidos: vt fatendum sit, renes horum indiuiduorum ita esse constitutos, secũdum proportionem, quæ est domicilium facultatis alteratricis (hæc enim in loco est) vt facultas alteratrix, mediante calore renum, quo ceu instrumẽto vtitur, calculos gignat, & ad hos gignendum sit efficacissima. Deceptus ergo est Fernelius, credens proportionem esse caussam efficientem: hæc enim proportio, tantum est domicilium facultatis alteratricis, quæ calore, ceu organo lapides gignit. Quare inter caussas instrumentales, præter propositas, nullas alias referre licet.

De calculi natura.

Materia:

Caussa generans materiã Lapidis.

Caussa generans calculũ.

Contra Fernelium.

Quoad differentias a forma: morbus calculosus vel est in Angustia, vel in Numero, vel in Soluta vnitate. Quoad subiectum: vitium est in Vtroque rene, vel Altero tantum. Ratione efficientis; differentiæ sumuntur a calculo, & a caussis calculi. A calculo; vt est Paruus, vel Magnus, Vnus, vel Multiplex, Leuis, seu æqualis, vel Asper seu inæqualis. Quoad caussam, hæc est Materia vel Generans. Materia vel est Sola Pituita, vel pituita Permista cum alia materia, quę est vel pus, vel alius humor. Caussa generans hanc materiam; vel est Vẽtriculus frigidus, vel Hepar calidius, vel etiam Renes inflammatione affecti, vt materiam purulentam gignat. Caussa generans calculum, est caussa vel Subministrans, vt immodica iecoris caliditas, vel Principalis, vt renum caliditas, siue intensa, siue remissa, siue organum sit debile, siue robustum.

Differentiæ.

In genere hoc malum cognoscitur, e com. 5. sect. 1. libro 6. epid. e dolore grauatiuo in regione renum. Quod si dolor interdum non tantum grauatiuus sit, sed etiam intensus, ac pungens: non pertinet ad generalia calculi signa, sed est signum certæ alicuius differentiæ. Augetur dolor (secundum Galenum) post cibum, vbi descendit intra ventriculum, quia comprimuntur renes. Imminuitur dolor, post deiectionem alui, quia non fit illa compressio. Præterea stupor sentitur circa femora & crura. Lotium primo redditur crassum, deinde, cũ retinetur materia, redditur aquosum ac tenue, quandoque minguntur arenulæ, quandoque etiam calculi. Ideoque hoc lotio apparente, facile distinguitur dolor renũ, a dolore colico, c. 2. li. 6. loc. aff. Quoad differentias formales: si adest angustia, non ita copiosum redditur lotium: si morbus in numero, & in soluta vnitate; acerbissimus est dolor, & cum lotio nonnihil sanguinis egreditur. An alter ren, an vterque affectus sit: cognoscitur e sede doloris. Quoad differẽtias ab efficiente, magnus calculus cognoscitur e vehementia doloris, qui in dies intenditur, cum augeatur calculus; dolor acerbissimus est, vixq; potest fieri, quin soluatur vnitas. Nõ egredietur sanguis, si lapis non fuerit asper. Materia e qua, facile cognoscitur: verbi gratia, pituita permista cum pure, cognoscitur; quia est prægressa inflammatio, quæ perducta est ad suppuratione. Si permistus fuerit sanguis, cognoscitur e dominio sanguinis, vel huius, vel illius: & præsertim e colore arenularum, si eijciãtur; qui modo cinereus est, modo rubicundus, modo flauus. A qua caussa gignatur hæc materia; cognoscitur

Signa in genere.

Signa differẽtiarum.

e signis indicantibus, vel caliditatem hepatis, vel frigiditatem ventriculi. Facile etiam cognoscitur caussa, a qua generatur calculus, an sit calor renum intensus, vel remissus: aderunt signa caliditatis in regione renum. Vtrum autem calor renum sit organum facultatis, quæ fouetur a proportione natiua, a domicilio natiuo; cognoscitur inde, quod patientes ob leuissimam caussam generant calculos.

Indicationes in calculo iã genito.

Quoad præsidia Hippoc. inquit: quiescere non conducit, sed exerceri, non repleri. Iuuenes veratro purgare, poplitem incidere: per vrinas vacuare, attenuare, ac mollire. Non facit mentionem refrigerationis renum; nec remotionis caussarum, producẽtium calculos. Quare sciendum, Hippo. his verbis respexisse ad indicationes & remedia, caussa calculi geniti; non autem caussa calculi, vt potest generari. Nos respicere oportet ad calculum, vtroq; modo acceptũ. Quoad calculum genitum; considerauit Hippoc. eum esse toto genere præter naturam, ideoque euacuandũ. Et quia in renibus reperitur, non potest eradicari, nisi per ea, quæ renes euacuant; ideo dicit, vrinaria euacuare. Porro in corpore patiente nonnulla reperiuntur, quæ hanc calculi eradicationem impediunt: quorum alia ad totũ corpus, alia ad renes pertinent. Hippoc. ad hæc ambo respexit. Impedimentum totius est repletio: cui nisi occurramus, calculum euacuare non possumus. Repletio fit, vel a sanguine: vel ab alio succo. Quoad sanguinem; Hip. poplitem incidit. Quoad succum recedentem a natura sanguinis: dicit, iuuenes purgare veratro: & quia hæc materia euacuanda cruda est, dicit esse concoquendum: additq; non oportere repleri, nec quiescere, sed exerceri; vt scil. hoc modo crudi humores (quemadmodũ Galen. in comm. monet) ad maturationem & coctionem perducantur. Impedimentum ad renes pertinens, duplex est; materiæ crassities; & viarum angustia: ideo Hippocrates attenuat, & emollit. Quod si calculus in renibus genitus non sit, sed immineat, ne gignatur: indicationes sumendæ sunt, a materia, a caussa generante tum materiam tum calculum. Ratione materiæ e qua; si verbi gratia fuerit pituita, hæc euacuanda ac diuertenda, ne fluat in renes: idemque de omni alia materia statuendum. Caussa generans materiam, si verbi gratia, fuerit iecur calidius, refrigerandum: si ventriculus frigidior, generans pituitam, calefaciendum; & sic de reliquis. Caussa generans calculum, est calor renum: qui vel est organũ simpliciter facultatis, & tunc oritur indicatio refrigerandi; vel est organũ facultatis & summæ actiuitatis, hæc autem summæ est actiuitatis ratione sui domicilij, suæ proportionis, quæ non indicat, sed requirit tantum præsidium renale.

Ind. ad præcauẽdã calculi generationem.

Prognost.

In genere malum hoc est satis infensum, quia doloriticum & postea malum est vehemens saltem ratione resistentiæ. Quod si calculus renalis diu perduret; vitium fit incurabile, & comitatur vsq; ad mortem. Periculum tamen variat, pro vi differentiarũ, & pro vi ac dispositione corporis affecti, verbi gratia, si corpus affectum vires habeat imbecilles; vitium magis est periculosum, sicut in corporibus gracilibus. Quoad differentias formales; si morbus fuerit in angustia, vel numero; prognosticum sumitur ab efficiente caussa, non a morbo, qui non est ex vsu: Quod si fuerit soluta vnitas: morbus curatu est difficillimus. Ratione subiecti; multo peius est, si ambo renes afficiantur. Ratione caussæ efficientis; malum peius, si calculus maior, asperior, oblongus peior, quam rotundus: sic enim & maiorem infert dolorem, & difficilius euacuatur. Ratione materiæ e qua; si hæc fuerit viscidior, copiosior; difficilior est remotio. Quoad caussam, quæ materiam generat, siue sit calor iecoris, siue frigus ventriculi; recurrendum ad propria capita: eo supposito, si intemperies non in habitudine sit, sed in habitu; fieri vix posse, vt homines a calculo præseruentur. Quoad caussam, quæ calculum generat; si simpliciter fuerit caliditas partis; aliquo modo salutem polliceri potestis: at si calor renũ sit in habitu (quod maius est) si sit organum facultatis summæ actiuitatis; vix fieri potest, vt e toto præseruentur; veluti contingit illis ægris, qui a calculosis orti sunt parentibus: id tamen his præstari potest, ne tam frequenter, neque ita vehementer a calculo lædantur.

Curatio. Venæsectio

Si sanguis sit copiosus; est emittendus, com. 5. sect. 1. lib. 6. epid. Sanguis hic aliquando habet rationem caussæ principalis, aliquando, sine qua non. Caussæ principalis rationem habet, quando verbi gratia calculus vel producitur, vel produci potest, ob inflammationem renum, aut si fiat, vel fieri queat e pituita, vna cum sanguine. Quod si sanguis his modis non concurrat, interim tamen copiosus sit, habet rationẽ caussæ sine qua non: quia nec calculus; nec pituitosa materia euacuari potest, nisi sanguis copiosior existens fuerit eductus. Quia ergo sanguis in hoc malo est vehemens, remedio etiam vehementi opus est, nimirum venæ sectione. Verum non oportet sanguinem vacuare in ea copia, in qua peccat, v. g. si peccet ratione copiæ ad ℔.j. non debet ℔.j. educi, licet sanguis ita indicet: virtus enim hanc quantitatem prohibet, quia dum adest calculus, dolor affligit, & calculus suapte natura est malum diuturnũ. Cur vero Galenus tantum emittit, quantum peccat? Quia nimirum respicit ad calculum, nondum actu genitum: tunc enim potest sanguis vacuari e copia, quæ indicatur, quia virtus non prohibet. De vsu Hippocrates aperit venam poplitis, Galenus vel hanc ipsam, vel eam, quæ ad malleolos decurrit. cap. 11. lib. 3. metho. Sed tamen in praxi etiam cubiti venas aperiri oportet. Vbi agendum enim sumitur a sanguinis subsistentia: & quia sanguis quandoque subsistit in partibus iecoris, necesse est aperire venas cubiti: si autem subsistat circa renes, & infernas partes, vena poplitis, vel malleolorum tundenda. Cucurbitulæ etiam non scarificatæ locum habent, quæ (quatenus tantum ad calculum respicimus) primum applicandæ renibus sensim, postea deorsum; progrediendo ad inguina, vt sic calculus in vesicam descendat: & hoc indicat subsistentia calculi, præsertim, quatenus obtinet prædictam positionem.

Cucurbitulæ.

Pharmacia.

Trallianus probat *myrtum*, gratia euacuationis calculi: dubitatur tamen, qua ratione tuto vti queamus medicamento hoc adstringente, ad expellendum calculum? *Myrtus non legitur in quibusdam Tralliani codicibus. Hic facultatibus constat contrarijs: non solum enim adstringit, sed etiam acrimoniam aliquam habet admistam. cap. 18. lib. 2. de alim. facult. propter partes quasdam tenues & calidas: vt Galenus in fine lib. 7. de simpl. medicam. fac. asserit. Et hinc Dioscorides vrinam ciere myrtum prodidit memoriæ, cap. 128. lib. 1. de mat. med. vt etiam Auicennas cap. 446. tractat. 2. lib. 2. & Aetius cap. 125. lib. 3. Interim notandum, adstringentia contra calculum & vrinæ difficultates adhiberi, tum coniuncta diureticis, vt hæc in renibus eo diutius detineantur; tum per se aliquando sola, vt renibus debilibus robur addatur: huius generis sunt spongiolæ seu pilulæ, quę virgis rosæ caninæ adnascuntur, glandes, lentiscus, rubus, &c. quæ lotio promouendo apta esse monet Dioscorides.*

1. Ad materiam calculi.

Sed vt methodice progrediamur; materiæ medicinales respicere debent materiam, e qua fit calculus; calculum ipsum; intemperaturas; proportionem. De remedijs, quibus vtendum gratia materiæ, e qua, sæpe dictum est, siue vacuent pituitam, siue alios humores: id tantum notetur, si calculus sit genitus, vehementiora esse adhibenda; si nondum genitus, mediocria. Quare suppositis lenientibus, præparantibus & purgantibus; loquemur de ijs, quibus vtimur gratia calculi iam geniti.

2. Remedia ad calculum iam genitũ.

Post generalia igitur euacuãtia, probatur medica-

menta lapidem comminuentia; euacuantia lapidem comminutum: item deferentia has materias remediorũ: remoranti, quæ sunt in caussa, vt medicaméta frangentia diu in renibus morentur; lapidis enim confractio est motus, seu actio, quæ nõ fit in instanti: probantur etiam oblinentia, vt lapis iam confractus leuiori negotio per vias transire queat: tandem prosunt dissoluentia flatus, quia dum calculus est genitus, sæpe oboriuntur flatus, qui nisi dissoluantur, dolor geminatur a lapide, & a flatu. Comminuunt, secundum Græcos manifesta qualitate, *ciceras, extractum e ciceribus viridibus; vel, si desint virides, vti possumus exiccatis, coctis, & postea contusis, vt extrahatur succus, & est efficax ad frangẽdũ calculum renũ (fateor enim me nescire, quę calculum in vesica frangere queant) Probantur polytrichum, capillus Veneris, accetũ sc. quod est efficacissimum asparagi radices & semina, in id autem syluestris asparagi sunt efficaciores; betonica, semẽ althęæ, cappares: & admirabile est medicamentum, quod cõficitur e granis ficuum: licet etiam uti semin. graminis, sed sem. ficuum est efficacius. Probatur lapis Iudaicus, cortex lauri cardamo. pulegium. fructus paliuri. saxifragia valde laudatur, sed vereor vt legitima habeatur. Prodest vitrum combustum, ol. amygd. amar. & consulo, vt vrgente necessitate exhibeatur hoc oleum, quia non tantum lapidem frangit, sed etiam oblinit, laxat, & aperit vias. Probatur oleum abietinum. Terebinthina plurimum tribuo, maxime Cyprię. Extremitates polij montani, quibusdam pro secreto sunt fueruntque ex Istria aduectę, quib. ego renales calculos euacuaui interdum integros, interdum confractos. Radicib. ononidis feliciter vsus sum: quę nonnullis secretę sunt.* Comminuentia lapides tota forma, describuntur ab Aetio, & reliquis. *Probatur ergo lapis qui reperitur in spõgia, lapis etiam vesicæ in puluere exhibitus, cinis scorpionũ, cinis scarabęorum, cinis testarum ouorum, & presertim eorum e quibus sunt exclusi pulli, cinis lumbricorum terrestriũ, & leporis decollati cicadæ aridę tritę, sang. hirci si optime sit confectus, sang. galli decrepiti, eodem modo confectus, vt hircinus. Aliqui pro secreto habẽt ossa capitis lucij piscis pulverizata, dentes apri, puluerem e stercore murium.* Inter composita, *est ole. de ciceribus de cicadis, de lepore combusto: licetq; etiam parare magnas antidotos.* Quæ autem possunt euacuare lapidẽ iam confractum, sunt diuretica, vt *apium, petrosel. fenic.* Sequuntur ea, quę efficiunt, vt medicamenta diutius persistant in renibus, vt *polypod. nuc. pineę, spongiolę, & capitula syluest. ros. myrtus.* vnde Alex. composuit medicamentum e myrto. Oblinentia sunt *passulę amygd. dulces, altęę.* Inter dissoluentia flatus, probantur diuretica proposita, quæ cum calida sint, tenuisque substantiæ, possunt flatus discutere: vnde reliquis medicamẽtis permisceri possunt, *semina apij, anethi, dauci, feniculi.*

Frangentia.

Terebinthina insignes habet leniendi, & detergendi partes vrinarias: omnium pene & veterũ & recentiorũ suffragio: maxime G. Fal. lopij Ioã Cratonis & Fr. Vallesiole.

Diuretica.

Detinentia.

Oblinentia.

Carminãtia.

Vtẽdi ratio.

Alexander c. 4. lib. 9. composuit medicamentum, quod vocauit manum Dei, ob prçstantiam in lapide frangendo: fit *myrrha, myrto, &c.* Efficax hoc est: *℞. pulu. betonicę, sem. ficuum, cinerum scarab. cicadarũ, leporis combusti ana ʒ. j. hęc sunt basis: adde, pulueris sanguinis hirci, qui etiam concurrit ad basin; deinde pulueris ros. rubr. ana ʒ. j. (rosę faciunt, vt basis diutius in renibus moretur.) sem. althęæ ʒ. j. ß. oblinunt: conseru. de beton. ℥. j. cum aceto scillitico fiat electarium. Dosis a ʒ. ij. ad ℥. ß.* Quoties post huius vsum apozema exhibetur, est efficacissimũ. Si e toto renalem calculũ velis comminuere, & expellere: oportet medicamentum exhibere in portione, & in magna quantitate, cuius beneficio confectum medicamentũ ad renes perducitur, lapidemque euacuat. Hoc autem medicamentum est conficiendum e decocto cicerum: *Recip. decocti cicerum rub. ℔. j. in quo macera per horas 4. & 5. ononidis ʒ. vj. & polij montani P. ß. & post infusionem, oportet fieri decoctionem ad tertiam partem. vt ℔. j. maneat;* exhibeatur illico post exhibitum medicamẽtũ, a nobis modo propositum, detur actu calidum. *Tempus:* quando adest præsentia indicantis, & nihil prohibet: quod prohibet, est materia replens totum: vnde necesse est primum vacuare validis purgantibus, de quibus diximus. Item, quod prohibet, est viarum angustia: quare ante hæc medicamenta extrinsecus vtendum est ijs vnctionibus, quæ vias laxant & molliunt; *e maluis, alth. ol. amygd. scorpion. butyro: optimum etiam est sedere in balneo aquę dulcis, alterato cum maluæ, althęa.* Quoniam autẽ non ita cito calculus frangi potest: ideo non sufficit hoc medicamentum vna vice, & die exhibere, sed pluries: spatio enim quinq; sex, aut septem dierum lapis frangitur, & comminutæ partes singulis diebus excernuntur. Quod si medicamentum in promptu non sit; e tempore hoc paretur: *℞. sang. hirci ℥. j. pulu. ceter. ℈. ß. cum syrup. cap. Ven. vel ros. (propter moram & permanentiam) fiant boli, vel pilulę.*

Laxantia ductus vrinę.

Quoad caussam generantem materiam, e qua fit lapis; est ventriculi frigiditas, iecoris caliditas; de quibus loco proprio. Quoad caussam generantem calculum: ratione intemperiei calidæ renum, vel iecoris, probatur refrigerans, vt *serum lactis caprini, aquę refrigerantes.*

3. Alterantia.

Renum proportionem respiciunt, *magnę antidoti: quidam pro secreto habent renes suillos exsiccatos, & in puluerem redactos: licet ergo exhibere ʒ. j. huius pulueris, cum ℈. ß. theriacę, & fiat bolus cum syrupo capill. Veneris.*

4. Renũ proportionẽ spectantia.

Abstinendum in victu ab his quę conficiuntur *e pasta & lacte.* Quoad inanitionem; saluberrimum est, vt corpus mundum seruetur; & potissimum vt fiat euacuatio per vomitum, vt assuescant ægri ad vomitum; sic enim non aggregatur materia, e qua lapides generantur.

CAPVT XXIX.

De Vlcere renum.

VLcus renale nihil aliud est, quam vnitas soluta, cum deperdita substantia renũ, producta a materia corrodente. Forma est soluta vnitas, cum diminuta substantia; ad differentiam vulneris, in quo sæpe tantum est soluta vnitas, lib. 4. meth. ab initio. Subiectum sunt renes. Efficiens est materia abradẽs; ad differentiã vulneris compositi, in quo & vnitas soluta est, & ablata portio substantiæ: sed vulneris caussa incidens est, vlceris abradens: comment. aphor. 75. sect. 4. cap. 2. lib. 6. loc. affe. E quibus locis etiam colligitur, quod hæc materia possit esse sanguis, pituita, bilis vtraque, & materia purulenta. Sanguis esse non potest, nisi habeat vim corrodendi, ideoque non est sanguis quocunque modo acceptus, sed vt reperitur extra venas & arterias: dum enim sanguis vasa egreditur, & retinetur in renibus, ita acris euadit, vt abradat. Exit autem extra vasa sanguis, vel per diapedesin, quod contingit, dum sanguis iusto est tenuior; vel per anastomosin, siue fiat a copia sanguinis, siue ab impetente, idest, a sanguine, qui magno impetu mouetur, siue etiam ab acriori sanguine: vel per diæresin, quæ fit potissimum a calculo; potest quidem fieri ob alias caussas quæ abradũt, sed etiã fieri potest a calculo renali, non sane (vt quidam putant:) quod calculus immediata sit vlceris caussa, nec enim mordax est calculus; sed quia contundit, & ob inęqualitatem vnitatem soluit; dum autem soluit vnitatem vasorum, egreditur sanguis, qui postea putrescens, & euadens mordax, vlceris caussa est immediata. Idem dicendũ de pituita salsa, de bile flaua, de atra, sed adusta, quę caussa est vlceris cancrosi & atrabilarij, quod raro cõtingit. Fit etiã vlcus a materia purulenta, quæ interdũ generatur in renibus; interdum extra eos, supra renes, non intra. Dico autem supra: nam cum in-

Definitio.

Caussa efficiens.

ad mictionem concurrit vt agens, quæ non afficitur, sed operetur. Idem de hac frustratione propria agemus. Mictio fit hoc modo: Lotium primum sensim propellitur a renibus in vasa vrinaria, a quibus vesica trahit lotium fibris rectis. At quando Galenus ait, vesicam non trahere lotium, ita est intelligendus; quod vesica non attrahat a renibus, sed renes propellant in vesicam per vasa vrinaria, & ex his vasis vesica trahat per fibras. Detinetur autem lotium in vesica, ne continuo homines mingere cogantur: detinetur autem tempore decenti, per fibras obliquas, & per musculum, qui ceruicem adstringit: postea naturaliter expellitur, ab expultrice vesicæ, per fibras transuersas; cui expulsioni opem fert musculus ceruicis, dum non constringitur, sed potius laxatur: opẽ etiam ferunt abdominis musculi simul cum septo transuerso. Porro præter naturam fit mictio, quando recessus est a mictione naturali: qui esse solet, cum mictio Aufertur, Imminuitur, vel Deprauatur. Cum aufertur, fit lotij suppressio, ἰσχουρία: si imminuitur, cum difficultate egreditur in parua copia, δυσουρία: si deprauatur, fit lotij incontinentia, ardor lotij, στραγγουρία, stillicidium cum ardore, dolore: vtræque autẽ hæ noxæ referuntur ad mictionem vel diminutam, vel deprauatam.

Mictio naturalis vt fiat.

Differentiæ mictionis præter naturam.

De Ischuria.

ISchuria est functio ablata vesicæ dependens a frustratione expultricis lotij. In præsentia caussas mictionis imminutæ, prætermittam: sunt enim eædem cum caussis ablatæ; sed differunt secundum magis & minus. Caussæ ablatæ mictionis, proponuntur a Galeno c.1.l.1. de loc. aff. c.2.l.3. de causs. sympt. c.4.l.6. loc. aff. sermo autem est, non tantum de actione læsa, de primo symptomate, sed etiam de excunte, quia detinetur, quod egredi deberet. Aufertur autem mictio, vel Læsa facultate, expultrice, vel ob Errorem externũ. Læditur facultas, vel quia labefactatur, vel quia impeditur. Per læsam facultatem intelligimus morbum, vel in vesica, vel in musculis ceruicis ipsius vesicæ: Quoad vesicam: læditur expultrix, vel quia labefactatur, vel quia impeditur. *Intelligimus hic expultricem, quæ lotium expellit: non quæ propellit excrementa tertiæ coctionis, tum tenuia, tum crassa, quæ sunt excrementa nutritionis vesicæ.*) Labefactatur ob quamlibet intemperiem insignem, & potissimum humidiorem, ac frigidiorem; cuius caussæ possunt esse opiata, & olia refrigerantia: nam dum fit mictio secundum naturã, oportet vt vesicæ corpus contrahatur per trãsuersas fibras, alias non fit mictio. Detinetur igitur lotiũ, si contingat vt ea sit cõstitutio in vesica, vt nõ possit constringi: & hoc interdũ fit ob errorem externũ, tum ratione lotij copiosi, vti illis accidit, qui cum magnatibus conuersantur; qui licet mingendi appetitus adsit, detinent tamen lotium; & hoc in tanta copia augetur, vt vesica non possit amplius contrahi: Fit etiã hoc interdum ob frigidam intemperiem, coniunctam cum humiditate, siue siccitate; quæ in caussa sunt, vt vesicę corpus constringi nequeat. Expultrix vero nõ labefactatur, sed impeditur ob morbum in mala cõpositione, nimirum in magnitudine aucta, & potissimum in angustia ceruicis, seu colli vesicæ. Dum vesisia inflammatur, lotium supprimitur impedita facultate: fit autem in vesica phlegmone, sicut in alijs partibus. Est etiam vitium in angustia: quę varia esse potest, sicut varia esse potest materia, quę angustũ reddit meatum ceruicis vesicæ; potest esse sanguis concretus, pus crassum, calculus renũ, vel vesicæ, caro, tuberculum carnosum; quod vitium accidit post gonorrhœam, post vlcus: dum enim vlcus perducitur ad cicatricem, solet nutrimentum suscipere, & ita caro aucta, solet foramen obturare: potest caussa esse tuberculum inflammatorium, quod facile perducitur ad suppurationem: potest tuberculum pituitosum, quod non ita facile cedit suppurantibus: fieri etiam potest, vt angustia procedat a materia pituitosa, crassa. His de caussis angustus redditur meatus potissimũ ob cõstipationẽ & obstructionem; & interdum etiam ob compressionẽ, cum ratione humoris existentis in ceruice, meatus ille internus comprimitur. Insuper læditur etiam facultas musculi ceruicis: & læditur hæc, quando musculus affligitur morbo, vt dum afficitur conuulsione, propter phlegmonem, aut repletionẽ; item dum afficitur timore, & proinde morbo aucto in magnitudine; interdum in immodica siccitate; & ratione huius conuulsionis ita constringitur, vt non possit relaxari. Præterea concurrit error externus: qui petendus est de caussis modo Internis, modo Externis. Internæ caussæ possunt esse inflammatio, tumor in partibus vicinis, vt in recto intestino: & huius ratione ita comprimitur ceruix vesicæ, vt non fiat mictio, propter angustiam. Idem fit, si renes laborent morbo in mala compositione, vt non possit transire lotium: & hæc dicitur lotij suppressio non exquisita, sed notha; quia non est morbus in vesica, sed renibus. Sic etiam si vas vrinale rumpatur, vrina non descendit. Internis caussis etiam materia morbi annumeratur, vt dum lotium copiosum est in caussa ablatæ mictionis; quia ita extenditur vesica, vt non possit constringi. Colligitur autem lotium copiosum in vesica, quia patiens non sentit vesicam repleri, eo quod sensus tactus in vesica otiatur: otiatur autem vis sensitiua, quia vel non suscipitur, vel non transmittitur. Non suscipitur, dum noxa est in neruis vesicæ, vt nõ possit vim animalem suscipere: Non transmittitur, cum est vitium in supernis partibus nerui; vel potius homo alijs negotijs est occupatus. Error e caussa externa sumi potest; dum homo plus iusto bibit, & copiosum generat lotium; quod vbi detinetur, est in caussa vt vesica non contrahatur.

Caussæ mictionis ablatæ.

Facultas vesicæ labefactata.

Facultas vesicæ impedita.

Facultas musculi ceruicis labefactata.

Error externus.

Mictio aufertur vel imminuitur: quod patiens facile manifestabit. Num autem auferatur læsa facultate, vel ob errorem externum: distinguitur e signis indicantibus morbos vel vesicæ, vel musculi: nam hisce aliquo morbo correptis; erit mictio ablata læsa facultate. Morbus autem vesicæ & musculi, ita distinguetur. Si est in vesica; potest esse intemperies, & mala compositio. Si fuerit intemperies; est in caussa, vt expultrix non possit contrahere corpus vesicæ: ideoque oportet vt manibus contrahatis vesicam, & cum ex hac compressa redditur lotium, dicendum, esse labefactam expultricem; sin minus, impeditam, vt si fuerit angustia in ceruice, nimirum constipatio, vel compressio, e calculo, vel ex alia materia. Si morbus fuerit in musculis ceruicis: licet comprimatur vesica, non tamen fiet mictio. Præterea etiam cognoscitur læsa facultas, si nõ adsint iudicia erroris externi. Porro impeditur facultas vel Vesicæ, vel Musculi. Si musculi; erunt indicia cõuulsionis: si signa hæc nõ sunt, dicendum, impeditam esse facultatem uesicæ expultricem. Cum uero a morbis multis possit impediri; e proprijs indicijs morbi cognoscentur: uerbi gratia, si fuerit calculus: sentient ægri molestiam, dolorem circa pubem, & potissimum dum equitãt, dum per loca inæqualia ambulant: ratione, etiam tristis sensus, qui excitatur a calculo, ægri præsertim pueri, frequenter scalpunt pudenda, potissimum in peritonæo, cap. primo, libro primo de loc. affect. præterea sunt signa calculi, & præcessit mictio arenularum. Si vero fuerit inflammatio, præsentiunt ardorem in toto vesicæ corpore, comitatur febris, ita vt hæc inflãmatio sit magni momenti. Si materia fuerit carnosa, prægressa sunt vlceris signa, præcessit gonorrhęa. Si fuerit sanguinis grumus, præcessit sanguinis mictio, huic si lotio suppressio succedat, probabile est angustiã prodire a sanguine grumoso: insuper sunt animi deliquia, & refrigerantur extrema, quæ fiunt, dũ

Signa.

sanguis grumosus detinetur. Si obstructio fiat ab alia materia, vt pituitosa, purulenta, sunt propria indicia: a materia purulenta, verbi gratia, si præcessit abscessus circa renes: vnde, si pus cum lotio egrediatur, & postea mictio auferatur, signum est, mictioné auferri a crasso illo pure. Si præcessit externa caussa, cognoscitur ex ægri & astantiũ relatu: sin minus, caussa est interna. Cęterum in suppressione lotij error externus dum sumitur a caussa interna, nimirum a vitio renũ in angustia, ita cognoscitur: loca affecta oportet tangere, num tumor sit circa regionem vesicę, qui adest, dum vesica est repleta: præterea interrogandi ægri, an adsit voluntas minuendi, si enim vitium sit in renibus, vt lotium nõ pertranseat, non adest voluntas mingendi, & ita citra rationem est, vti syringe.

Indicationes

A functione læsa non sumuntur præsidia. Quare si lotium supprimatur labefactata facultate, oportet vesicam calefacere, si ob frigidam intemperiẽ labefactatur. Impeditur facultas, ob morbos vesicæ, & musculi. Morbi vesicæ non sunt ex vsu, ideoq; ad materias respiciendũ est. Si materia est calculus, euacuandus: si caro, tollenda: si pituita, tollenda. Si musculus conuulsione afficitur, si ex inanitione, humectandũ: si e repletione, euacuandũ: Si fiat ab errore externo, siue sumatur a caussa interna, siue externa, quia caussa est ex vsu, dũ modo sit pręsens & perseueret, est remouẽda.

Prognostica.

His scopis interdum facile, quãdoq; difficulter, aliquando etiam nullo modo possumus satisfacere. Si enim ablata sit mictio, labefactata facultate ob intẽperiem frigidã, facile potest vesica cõprimi, vt reddatur lotiũ: & hæc frigida intẽperies potest tolli a calore idq; non difficulter omnino. Facile etiã malum tollitur, si ab errore externo oriatur: si enim verbi gratia collecta sit vrina ob negotiũ, manibus compressa vesica, liberat. At periculosũ est malum, si fiat ratione inflammationis, ratione tumoris carnosi, ratione grumosi sanguinis: prout enim materia est magis rebellis, ita augetur difficultas: vt actũ fere sit in conuulsione ex inanitione, quę febribus ardẽtibus solet succedere: nam isti e lotij suppressione celerrime moriuntur.

Curatio.

In hoc malo confugiẽdum ad venæsectionem, ad syringem. Venæ sectio locũ habet; si sanguis peccet, vt in inflammatione ceruicis vesicæ: hic quidã decepti, dũ putant esse affectũ intestinorum, vtuntur clysmis carminatiuis. Circa syringem notãdũ: Si suppressio lotij fiat renum vitio, vt vrina non descendat, frustra vtimur syringe. Si in vesica lotiũ detinetur; neq; tum semper ea vtendum: & præsertim dum supprimitur ob inflammationem, quia soluitur vnitas; non enim potest syrinx immitti, nisi dilatetur ceruix, quia tumor intus impedit. Si non affuerit inflammatio; optimũ erit ad syringem confugere: & possumus etiã eius loco immittere candelam paruam, oblitam ol. communi, vel amygdalino. Si lædatur mictio ob calculum vesicæ; opus est perforare ceruicem, & lapidẽ extrahere; quod tuto & feliciter fit a medicis prudẽtibus: adest enim præsentia indicantis, & nil prohibet. Hæc perforatio interdum est necessaria, dum lotium supprimitur a concreto sanguine; nõ semper tamen, sed cum sanguis retinetur, & nõ cedit alijs remedijs; prius tamen alia auxilia tentanda.

Medicamenta.

Medicamẽta varia esse possunt, pro varietate caussæ: nos circa præcipuas caussas digrediemur. Si ergo auferatur mictio a calculo; iam diximus de remedijs calculi. Si fuerit grumus sanguinis; necesse est ad valentiora confugere: vnde detur *decoctum nymph. origani, & addatis ℥.ij. oxymelitis scillitici.* Si his non resoluatur sanguinis grumus; confugiendum *ad lixiuiũ, in potu dando ℥.vj. vel vij. & syrupi cap. V e ℥.j. vel ℥.j. emul. sem. melon. & ℥.j. calcis viuæ*, vt vult Aetius. Vrgente necessitate non improbantur *cantharides:* non est abs re, vti extrinsecus, & immittere per syringem: Vel medicamenta parentur *ex aqua maris, & muria, de lixiuio acerrimo, & calce*; satius est ijs vti extrinsecus,

Ad grumos sanguinis.

cus, deinde intrinsecus: vti etiam possumus nonnullis, quæ occulta qualitate iuuant: vt est *vesica danulæ puluerizata, a ℈.j. ad ij. cum aliquo diuretico. Commendatur etiam puluis cancrorum fluuiatilium, & marmorum in eadem quantitate.*

CAPVT XXXI.

Iterum de Suppressione, seu retentione lotij paullo luculentius agitur.

Caussæ. 1. Angustia.

SVppressio vrinæ fit, Læsa facultate expultrice, aut ob Errorem externum. Si læsa facultate; vel Labefactatur, vel Impeditur. Si impeditur; est Cõpressio, Constipatio, Subsidentia, vel Obstructio. Compressio est, dum foramen colli vesicæ ita angustatur, vt expultrix lotium expellere nequeat. Hęc compressio fit a tumore siue calido, siue frigido, vicinarum partium, nimirũ intestini recti, & in mulieribus vteri. Constipatio fit a multis caussis: a tumore, non partium vicinarum, sed qui occupat collum vesicæ, siue sit tumor inflammatorius, siue frigidus: fit etiam constipatio a calculo in renibus, aut vesica genito, qui protrusus ad orificium ceruicis vesicæ, meatum ita occludit, vt lotium supprimatur: præterea fit a tuberculo (*tumor est morbus in magnitudine aucta secundũ propriã substantiam ceruicis vesicæ: tuberculum autem est paruus tumor, qui non obsidet substantiam ceruicis, sed meatum, cuius parietibus adhæret:*) tuberculum autem triplex esse potest, nimirum carnosum, quod fit post vlcus, & præsertim post vlcus, quod sequitur gonorrhœam: item callosum, quod fit sensim e crassa & lenta materia: item phlegmonosum, de quo com. aphor. 82. sect. 4. cuius caussa est materia sanguinea. Subsidentia fit, quãdo aliqua cum violentia subsidet meatus ceruicis: id quod fit ab immodica siccitate, vt aliquando in febribus ardentibus: potest etiam fieri propter conuulsionem, vt Galenus statuit, comment. 17. sect. 3. li. 1. prorh. Obstructio fit ab humore; (angustia enim a pure facta, potius est constipatio, quam obstructio, si exacte loqui volumus.) Humor hic est sanguis, vel Pituita. Sanguis; quoties grumescit; alias enim si fluit, non retinetur, neque obstruit. Est præterea pituita lenta & crassa. Labefactatur facultas ob intemperiem potissimum frigidam, cuius ratione vesica cõstringi nequit. Frustratur etiam facultas expultrix ob errorem externum; qui nihil aliud est, quam lotium copiosum; cum scilicet vesica adeo repletur lotio, vt expultrix nequeat cõtrahere vesicam, quamuis nullum sit vitium in musculis, vel ceruice. Et ideo lotium hoc copiosum, vt caussa immediata frustrationis facultatis, cum non sit morbus, est error externus. Repletur autem vesica lotio copioso, nobis vel Inuitis, vel Volentibus. Inuitis quidẽ nobis; dum vis animalis sensifica, vel non Suscipitur, vel non Transmittitur, vt in vesica non fit sensus præsentis lotij (*Miror Altimarum, & alios, qui putant, facultatem contractricem differre ab expultrice.*) Non suscipitur facultas animalis, dũ in neruis ad vesicam pertinentibus est angustia: cum ergo facultas non sentiat lotiũ, hoc nobis inuitis multiplicatur. Hæc autem potest vocari paralysis vesicæ (*est alia etiam paralysis in vesica, spectans ad ceruicis musculum: cum huius motus ita aufertur, vt non fiat suppressio, sed incontinentia lotij: at de hac paralysi iam nõ loquimur, sed de illa, quæ spectat ad neruos vesicę, quorũ beneficio vesica, naturaliter habens se repleri lotio sentit, & ad expellendũ insurgit.*) Non transmittitur sensus ad vesicam, in delirijs, phrenitide, lethargo. Interdũ lotiũ aggregatur, nobis volentibus: stimulamur enim ad mictionem, sed mingere nolumus, quia negotijs sumus occupati.

2. Intẽperies. 3. Vrina nimis replens vesicam.

Differentiæ.

Differentiæ non sumuntur a forma, neque a materia. Quoad caussam efficientem; lotij suppressio fit, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læsa facul-

facultas, Labefactatur vel Impeditur. Impeditur ob compressionem, constipationem, subsidentiam, vel obstructionem. Error externus, est lotium copiosum quod aceruatur nobis inuitis, vel volentibus.

Signa.

In genere hoc malum facile cognoscitur; quia homines mingere nequeunt. Distinguendum autem est, cum supprimatur lotium, ob læsam vesicam, vel quia malum sit in renibus: altera enim propria suppressio est, altera impropria. Suppressio propria est, quando adest desiderium mingendi: præterea circa vesicæ regionem est dolor ac tensio. Hæc non adsunt si malum pertinet ad renes: tunc enim lotium in vesicam non fluit. Quoad differentias a caussa efficiente. Si labefactatur facultas; signa adsunt frigiditatis, præcessere caussæ refrigerantes, verbi gratia, dum medici ad vesicæ inflammationem curãdum vsi sunt nimis refrigerantibus: cognoscitur etiam, quia hoc symptoma, fit paullatim, & non subito: paullatim enim fit intemperies: præterea cognoscitur, quia, si vesica manibus comprimatur, patiens mingit. Si facultas impediatur ob angustiã: angustia in genere indicatur: inde quod, licet manibus vesica comprimatur, homo tamen non mingit. In specie, compressio noscitur e signis indicantibus tumorem vicinarum partium, nimirum vteri, intestini recti. Constipationis caussa varia est: si, verbi gratia, fuerit lapis, vrina repente supprimitur; & ratio est, quia calculus potest repente impetum habere in ceruicis meatum: præterea, si homo cõmoueatur, si supinus decumbat, mingit; quia fieri potest, vt lapis descendat, & relinquat meatum ceruicis: item in pudendis ægri sentiunt pruritum, vt frequenter scalpant pudenda; fieri etiam potest, vt prægressa sint calculi renalis indicia, & descenderit calculus a renibus per vasa vrinaria in vesicam, neque extra vesicam egressus sit calculus: pathognomonicum & perpetuum signum calculi in vesica est ardor lotij, semper enim mingunt cum dolore. Si interdum contingat, vt sit suspicio vel salsæ pituitæ, vel lotij acrioris, vt ardor vrinæ ex his caussis prodire videatur: possumus distinguere ex arenulis, seu calculis alias excretis; & tandem beneficio syringis. Si constipatio fiat a tumore; tactu sentitur renitentia: &, cum tumor possit esse calidus, vel frigidus calidus tumor & inflãmatio cognoscitur e vehementi dolore, e sensu caliditatis, e febre: frigidus, contra. Tuberculum cognoscitur immissione candelæ: nec enim tactu hoc deprehenditur, cum sit intra meatum; sed candelæ immissione euidens impedimentum sentitur. Tuberculum autem carnosum esse iudicabitur, si præcesserit gonorrhoea, ad quam vlcus sit subsecutum. Callosum cognoscitur e duritie, quæ in candelę immissione sentitur; adsunt signa pituitę; præcessit non suppressio lotij, sed difficultas mingendi. Phlegmonosum cognoscitur e dolore, & calore. Constipatio a pure fieri cognoscitur, quia post abscessum ex aliqua parte egressum est pus: vnde si succedat lotij suppressio, iudicandum e retento pure produci. Subsidentiam fieri e siccitate, cognoscitur, e febri ardente, & siccitate totius. Si fiat e conuulsione, hanc oculis potestis percipere. Obstructio, si fiat a sãguine; cognoscitur, quia sanguis præcessit in lotio; & cum retinetur sanguis, quia grumescit, non modo supprimitur lotium, sed etiam pulsus fit debilis, fit syncope, vt totum corpus refrigeretur, quia sanguis extra proprium locum existens, non modo vertitur in grumum, sed etiam quodammodo materiam veneficam acquirit. Si obstructio fiat a pituita; cognoscitur, quia ante suppressionem egressa est materia pituitosa, quæ postea detinetur, & caussat obstructionem. Error externus cognoscitur, quia malum subito fit &, si vesica manibus cõprimatur, hæc compressio iuuat. Vtrum autem lotium copiosum sit collectum, nobis inuitis, aut volentibus; facile cognoscitur.

Indicationes.

Præsidia sumuntur ab efficiente caussa suppressionis: possuntque esse curatiua, & præseruatiua. Si efficiens est morbus, sunt curatiua; sin minus, præseruatiua, quæ tamen in arte curatrice, ratione finis vniuersalis, possunt nũcupari curatoria. Si ergo facultas labefactatur ob intemperiem frigidam; oritur indicatio calefaciendi. Si impediatur facultas ob angustiam, siue sit compressio, constipatio, &c. nulla sumitur indicatio curatiua ex vsu, sed omnis est præseruatoria, quæ sumitur a caussa angustiæ: verbi gratia, si angustia fiat ob sanguinis grumum, indicatur eradicans, dissoluens. Quoad errorem externum; si fiat nobis inuitis; excitanda est virtus sensifica, quæ sopita est; euacuanda materia, quæ replet neruos; &c.

Prognostica.

Suppressio lotij in genere est vitium periculosum, nisi enim occurramus, fiunt dolores, conuulsiones, tremores, desipientiæ; quia partes principes in consensum trahuntur, & cito etiã ægri moriuntur. Quoad differentias: Si facultas labefactatur; tollitur quidem suppressio lotij, per vesicæ compressionem, sed non tollitur caussa: quia calefacienda est frigida vesica; quod consequi possumus, sed non ita facile, præsertim si intemperies frigida fuerit in habitu. Si impediatur facultas, et primum per compressionẽ; oportet perpendere vim, & vehementiam tumorum vicinarum partium. Quoad constipationem, si fuerit tumor inflammatorius; vitium latus periculosum. Si tumor frigidus; vix adimitur longo temporis spatio. Si fuerit vesicæ lapis, transponitur, sed non potest frangi, sicut calculus renalis, ideoq; ad sectionem confugiendum. Si tuberculum fuerit, siue carnosum, siue callosum, impossibile est, integram curam explere, sed minuere tantum possumus: locus enim est reconditus, medicamenta abluuntur, caussa morbifica resistit. Si tuberculum fuerit phlegmonosum; quandoq; suppuratur, & fit ruptio, vnde homines liberantur. Si pus fuerit; potest euacuari: sed vlcus ægre consolidatur, & pro vario statu vlceris, & pro uario loco. Si fuerit subsidentia, & fiat ratione siccitatis; maxime difficulter malum hoc remoueri potest. Si conuulsio ex inanitione: actum est: si e repletione; difficulter curatur. Si conuulsio non proportionata ad materiam; potestis polliceri salutem, quia materia potest euacuari. Si fuerit obstructio: si a pituita, curari potest: si a sanguinis grumo, maxima est difficultas, vnde Gal. e tali caussa vnum tantum vidit curatum. c. 5. lib. 6. loc. aff. nam sequitur maior putredo, & tandem mors, ideoque in hac suppressione maxime festinandum. Quoad errorem externum: Si lotiũ colligatur copiosum nobis inuitis, in paralysi neruorum, malũ est incurabile, quia locus nimis profundus. Si fiat e phrenitide & lethargo: videantur propria cap. Si nobis volentibus, facile & sponte curatur.

Curatio. Chirurgica.

Quoad materias præsidiorum: probatur venæsectio, si sanguis peccet, vel vt caussa principalis, vt in phlegmone ceruicis vesicæ, vel vt caussa sine qua nõ, habens rationem impedimenti, vt si sit copiosus in toto, impetu commotus, in forma peccans. Notetur circa *quando*: Si sanguis habet rationem caussæ principalis, vena secanda actu existente symptomate, idest, lotij suppresione: nam si voluerimus vti vel synange, vel relaxantibus, vel diureticis, interficiemus ægros. Si sanguis habet rationem caussę sine qua nõ, vacuandus est extra accessionem. Licet etiam confugere ad sectionem in peritonæo. In calculo non improbatur candela, neq; syrinx: hac tamen in phlegmone non vtendum, quia hac præsente non possumus pertransire in vesicam & augemus phlegmonẽ. Manu etiam comprimere licet vesicam: quia, nisi sit angustia, tolletur lotij suppresio.

Medicamenta ad symptoma actu affligens.

Medicamenta totius supponam. Propria, vel respiciunt Caussas, vt vlcus, inflammationem, calculum, &c. de quibus suis locis: vel Symptoma, quorum vsus est actu existente lotij suppresione, de quibus

 paucula

paucula afferimus. Quare nisi sit inflammatio, probatur *medicamentum confectum ex amomo, acoro, ammoniaco, aniso, & asaro, & amygdalis amaris, dauco, costo, myrrha, rubia tinctorum, sabina, virga aurea*, *quam aliqui habent pro secreto*. Si reliqua non conferant, licet adscedere ad *cantharides*, quia agitur de vita: verbi gratia, si aliter non possumus, licet hoc vti medicamento: ℞. *integram cantharidem (quia alæ alexiteria sunt ventris) pulueris vesicæ danulæ, idest, mustelæ, pulueris cancrorum fluuialium & marinorum ana ℈.j. cum syrupo cap. Ven. fiant pilulæ. Post pilulas exhibeatis iuris cicerum rubeorum ℥.iij. vel v. & succi raphani ℥.ij.* Licet etiã vti compositis illis medicamentis; vt *elect. Iustino, de ciceribus*. Denique omnia lapidem frangentia vsu sunt, actu existente suppressione; dum modo non sit inflammatio. Probantur etiam extrinsecus applicita. Nisi ergo sit phlegmone, hoc vtamur: ℞ *bacc. lauri ℥.ß. anethi, fol. maluæ, parietariæ, ana P. j. succi raphani, farinæ cicer. rubrorum, butyri, adipis anatis, ol. de scorpion. ana ℥.ß. ol. lil. alb. ℥.j. Misce*. Hoc, & alia huius generis applicentur super pinæum, & secundum regionem intestini recti. Et his partibus applicetur vesica bubula, bis oleis semiplena. Probatur *insessus in balneo aquæ dulcis, cum malua, althæa, &c. & magis prodest insessus in oleo communi*, vt partes relaxentur, & lotiũ possit permeare. Multum possunt *clysteres*; quibus ego interdum solis lotijs suppressionem curaui, cum alijs non cederet; fiant e laxantibus emollientibus. Potissimum præstat vsus medicamentorum, quæ per os assumuntur, tempore insessionis. Ratione symptomatis, accipere possumus *cimicem viuentem*, et mittere in foramen glandis, vt his sopita excitetur. Si horum copia non sit; imponatis, *aliquid salis*. Et his addatur diligens viuendi ratio: quæ potius caussas respicit, quam symptoma seu præsentem suppressionem.

CAPVT XXXII.

De Mictione deprauata.

Caussæ.

DEpravata mictio dicitur Stranguria, & vrinæ stillicidium. Fit vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas, ob morbum Vesicę vel Musculi. Vesicæ morbus primum est vlcus: tunc enim non detinetur lotium, sed fit mictio cum difficultate, & ardore. Deinde alius vesicæ morbus est, qui inducitur a calculo, non quidem angustante meatum ceruicis, sic enim potius esset constipatio, & mictio ablata, vel imminuta; sed quatenus est morbus in numero: hic enim numerus auctus sui præsentia est in caussa, vt cum difficultate & dolore fiat mictio ac potissimum ęgri torquentur circa finem mictionis. Musculi morbus est paralysis: vnde musculo laxato, prę̨ter voluntatem lotiũ egreditur. Insuper hęc actio læditur ob errorem externum: qui est desumendus e caussis Internis & Externis. Internę, sunt mala non vesicæ, non musculi, sed vicinarum partium: vt si fuerit tumor, inflammatio, non in parte inferiori, sed super vesicam, semper comprimitur vesicæ corpus, vt deprauata fiat mictio: quod vtero gerentibus contingit. Adhæc occurrit materia acris, & lotium acre, permistum cum acri materia, cum salsa pituita, cum sanie, cum materia biliosa: nam dũ iusto acrior redditur vrina, cogitur homo iusto frequentius mingere, et ideo deprauatur mictio. E caussis externis potest error desumi, quatenus redditur lotium acre: nã mordax fit lotium; modo ob feruorem iecoris, renũ; modo ob prauum victum, & potum, vsumq; frequentem ciborum & potum acrium.

Signa.

Num autem mictio deprauata procedat a læsa facultate, & ob errorem externum; sic cognoscitur: Si enim lædatur facultas; adest vel vlcus in vesica, vel paralysis. Si sit vlcus; lotium redditur cum dolore, persentitur acrimonia, mordacitas, et interdum egreditur sanies, quæ ab vlcere procedit. Si fiat a paralysi; fit mictio sine dolore citra voluntatem. Si fiat ob errorem externum: si caussa sit interna; erunt signa caliditatis hepatis & renum, salsæ pituitæ, bilis, neq; in viuendi ratione error est commissus. Quod si post agrumina copiosa, post aromata fiat ardor vrinæ, & mictio corrumpatur; procul dubio corrumpitur ob errorem externum, qui fit a caussa externa.

Caussa efficiens.

Præsidia sumuntur a caussis lædentibus facultatẽ & ab errore externo: verbi gratia, in vlcere sunt indicationes vlceris, de quibus cap. de vlcere ventriculi. Error externus, qui præsens est, remouendus.

Prognostica.

Consideranda autem hic est vis caussarum et morborum: verbi gratia, si ob lotium acre deprauatur mictio, quod sit tale redditum a caussa primitiua; facile tollitur vitium: difficilius autem si a caliditate renum & iecoris: & adhuc difficilius si ex vlcere; nec tamen credendum, vesicæ vlcus omnino nõ posse curari; nam si diligentes eritis, antequam figat radices, nõ erit impossibile. Est etiam magna difficultas, vbi paralysis est in caussa, quia est vitium satis rebelle. l. 3. de locis affect. Et sic discurrendum per morbos & caussas.

Curatio.

Medicamentis varijs vtendum, pro differentia caussarum: verbi gratia, si fiat a paralysi, calorificis vtendum. Si ex vlcere; vtendum ijs, de quibus in vlcere ventriculi est dictum. Differentia tamẽ est, quia in vlcere vesicæ, medicamenta immittere possumus per syringem. Debent autem parari *e sero lactis cum sacharo*, & primo detergentia, deinde siccantia moderate. Medicamentum paretur *e sarcocolla, e thure, e tragacantha*. De agglutinantibus alibi egimus. Gal. lib. 4. meth. proponit medicamenta, quæ competunt parti vlceratę. Porro in mictione deprauata, & potissimum in lotij incontinentia, secundum Auicen. & Paul. vti possumus quibusdam a proprietate iuuantibus; vt est *puluis paratus à gutture gallinæ, puluis e vesica suilla, & quidam hoc pro secreto habent, potissimum in pueris, qui non possunt retinere lotium. Est & puluis testiculi leporis, cerebri eiusdem: quibus vti licet a ℥.j. ad ℥.iij. Et vt hæ materiæ in vesicam perducantur, miscenda sunt diuretica.*

Appropriata.

CAPVT XXXIII.

De partium Genitalium vitijs: & primum de Gonorrhoea.

Definitio.

MEmbra generationi destinata, affici solent gonorrhea. c. vlt. lib. 6. loc. affect. cap. 10. lib. 14. de vsu part. c. 4. lib. 3. de cau. sympt. Est autem hoc vitium in quo fluit semen. Huius ergo seminis fluxus, est exiens mutatum seminis, assiduo per colem egredientis. Est autem exiens mutatum, non toto genere præter naturam, ratione materiæ exeuntis; quia per colem secundum naturę leges solet egredi semen. Est autem præter naturam, quia intempestiue egreditur, nobis inuitis, assiduo. Hoc symptoma secundum, refertur in actionem læsam retentricem, quæ pertinet ad vasa spermatica; nam si intus præter naturam semen detineretur, non fieret gonorrhoea. Hęc autem actio læditur vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas retentrix vasorum seminalium, quia vel Labefactatur, vel Impeditur. Labefactatur ob intemperiem quamlibet insignem, & potissimum humidiorem, vi cuius ita laxantur vasa, vt seminalis materia nõ detineatur. Hæc autem humida intemperies, potest esse vel simplex, vel coniuncta cum calida. Impeditur facultas, ob malam compositionem; ob immodicam apertionem vasorũ; siue fiat ex immodico coitu, siue ab immodico exercitio & motu. Læditur vero ob errorem externum, ob vitiũ seminis; quod sane vitium, vel est in Quantitate, vel

Caussæ.

I.

II.

Qua-

Qualitate. In quanto; cum est copiosum, siue ex intermissa Venere, siue e copiosis cibis. Peccatũ est in qualitate vel Manifesta, vel Recondita. Si in manifesta; vel Prima, vel Secunda. In prima, cum semen est calidius, mordax: siue tale sit a iecore calidiore, siue ab assumptis acribus & calidis. In secunda qualitate est etiam vitium; dum semen est redditum vel tenuius vel putridum. Redditur tenuius; quia non concoquitur, sed crudum permanet, siue e frigiditate vasorum, siue iecoris & ventriculi, siue e frigidis assumptis: nam dum crudum permanet, est etiam fluxile, & liquidum, vt non detineri possit. Peccatum in secunda qualitate, potius comitante formam, quam materiam, est, dum semen putrescit; quod fit, quando concurrente extraneo calore a natura non potest regi. Qualitas recondita est, dum semen afficitur virulenta gallica, quæ expultricem irritat, vt non possit detineri: potest etiam ea virulentia esse, qualis viget in leprosis, & elephanticis.

Differentiæ. Actio hic læditur, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Et, dum semen egreditur, modo exit plene Flaccido existente, modo Extenso. Nec hoc aduersatur Galeno. Dum enim hoc vitiũ syncerum est, semen exit pene flaccido existente: at si gonorrhoea coniunctum habet aliud vitium, vt priapismum, egreditur semen pene extenso.

Signa. Facillime vitiũ hoc in genere cognoscitur, quia assiduo semen egreditur. Quoad differentias. Labefactata facultas cognoscitur e signis superfluæ humiditatis, e prægressis caussis humectantibus, vt sunt, potus frigidæ, balnea aquę dulcis. Et, si coniuncta sit frigiditas; adest sensus frigidi, nulla est mordacitas: secus, si adsit caliditas. Impedita facultas cognoscitur, quia prægressa est immodica Venus & intempestiua; præcessit immodicum exercitium; nec sunt indicia culpata seminis. Si lædatur actio ob errorem externum; opposita erunt signa. Et primo, si semen copiosum sit in caussa, exit semen non infectum, non iusto liquidius, non mali odoris; non vitiosi coloris, siue acrimonię. Si vitium sit in qualitate manifesta; & quidem in prima, dum calidius est; non exit citra dolorem, est citrinum & biliosum, adsunt indicia biliosi ventriculi & iecoris, præcessit vsus calidorum. Si qualitas secunda est tenuitas; exit aquosum, sine sensu caliditatis, adsunt indicia cruditatis in iecore, testibus, & ventriculo. Si sit putridum; cognoscitur e fœtore, ex indicijs putredinis, & cum morsu egreditur. Si est qualitas recondita, sunt signa luis Venereę, lepræ, elephantiaseos.

Indicationes. Si hoc malum fiat labefactata facultate; oportet exsiccare, modo calefacere, modo refrigerare. Si impedita; oportet occurrere reclusis meatibus, & est astringendum. Si ob errorem externum; si semen sit copiosum, oportet minuere: si calidius, refrigerare: si tenuius, crassefacere: si putridum, refrigerare & siccare. Si recondita sit qualitas; dentur alexipharmaca, aduersantia illi virulentiæ.

Prognostica. In genere hoc malum non est cõtemnendum: aduersatur enim indiuiduo, quia æger contabescit; & speciei conseruationi, quia hæc corpora infœcunda euadunt. Quoad differentias: Si malum procedat a labefactata facultate; tolli potest exsiccando, & refrigerando. Si fiat impedita facultate; illa apertio curari potest astringentibus. Si fiat ob errorem externum; facile occurrimus seminis copiæ: & possumus calidius refrigerare: difficilius est malum, si semen tenuius sit & crudum; tunc enim tanta est imbecillitas partium, vt difficulter possimus partem intemperatam ad naturalem crasin reducere. Difficulter etiam putredini, & virulento semini possumus occurrere; præsertim si virulentia gallica sit, vel elephantica.

Curatio. Si sanguis redundat: vena secanda: sed parce demendus sanguis, quia in hoc malo egreditur semen, quod est reliquum vltimi alimenti.

1. Remediorum materiæ variæ sunt, pro caussarum varietate. Dum enim labefactatur facultas ob humiditatem, si coniuncta sit caliditas: oportet vti refrigerantibus & siccantibus & vna astringentibus, tum intus, tum extra: *Verbi gratia, ℞. sacchari antiqui rosſ. ℥.j. coral. alb. ʒ.ß. santal. citrin. ʒ.ß. cydon. ʒ.ß. Detur duabus vicibus.* Regio inter testes & anum inungatur

2. *ol. rosſ. compl. omphacino myrtino: pro singulis olei vncijs, addatis ʒ.ß. pulueris refrigerantis & exsiccantis, vt balausti. malicorij: & pro qualibet vncia olei, addatis ceræ. ʒ.j. vel ʒ.ij. ad consistentiam.* Si cum humiditate sit coniuncta frigiditas; occurrendum est calidis & siccis: parentur igitur medicamenta *e mastiche, nuce cupressi e mentha, thure, vino astringente.* Horum vsus, intus & extra.

3. Si lædatur actio impedita facultate, ob immodicam vasorũ apertionem; propositis vti licet; non ea tamen ratione, qua refrigerant & exsiccant, sed potius vt astringunt.

4. Si vero ob errorem externum lædatur actio: si vitium seminis sit in quanto; oportet ijs vti quæ copioso semini aduersantur: vnde conficiatur medicamentum *e semine cannabis syluestris, e semine filicis, lactucæ, foliorum nymphææ, semin. & fol. calaminthæ, periclymeni,* sed horum seminum

5. sit moderatus vsus, quia non solum imminunt semen, sed etiam reddunt infœcundum. Si vero peccatum sit in qualitate euidenti, vel prima, vel secunda: si in prima, hoc fit dum semen est calidius: vnde vtendum refrigerantibus, intus & extra: paretur ergo medicamentum, non tantum *e rosis, & cichoraceis, sed etiam e lactuca,* e refrigerantibus potissimum hepar & renes: vnde quidam vtuntur *medicamento parato ex aqua rosacea, succo limonis, & albumine oui.* In gonorrhœa calida licet etiam vti *aquis, quæ sunt subsalsæ, vt B. Verginis, & Tettutij, nam refrigerant. Nec improbandus vsus seri lactis caprini.* Extra etiam refrigerantia sunt adhibenda renibus: possumus igitur inungere *vnguento rosſ. Mes. refrigerante Galeni.* Licet applicare folia frigida virida *nymphææ*: & in hac gonorrhœa (non in omni) confert gestare *laminam plumbeam perforatam tamen.*

6. Si vitium sit in qualitate secunda, hæc respicit vel materiam, vel formam: materiam, dum semen est tenue; formã, dum est putridum. Tenue, frigidum & crudum, producitur ob frigiditatem, ratione cuius non potest corrigi: ob id, si dentur refrigerantia, licet crassefaciant, magis tamen lædunt. Si dentur astringentia, interficiunt. Oportet ergo vti calorificis, corroborantibus calorem; vt calor maxime redditus robustus, concoquat semen, quod concoctum redditur crassum. Vnde in hac gonorrhœa calorificis vtendum, intus, &

7. extra: talia sunt *aquæ Aponenses, & alia remedia.* Si semen sit putridum, non est astringendum, quod alij faciunt; non vtendum aqua rosſ. cum albo oui, sed refrigerantibus & exsiccantibus citra astrictionem: vnde medicamentum parabitur *ex aqua acetosa, succo limonis, & succo acidi citri immaturi*: vt siccando, refrigerando, & aperiendo occurratur putredini: conueniunt ea, quæ febribus putridis (putredo per euentationem minuitur, astringentibus augetur.) Si virulentum fuerit semen; oportet alexipharmacis occurrere, tum communibus, quibus vtimur in omni materia virulenta & deleteria, vt sunt *magna antidoti,* tum determinatis, verbi gratia si virulentia sit elephantica, præstat vsus *salis theriacalis, intus; & extra, vsus olei viperini.*

CAPVT XXXIV.

De Impotentia coeundi.

Coitus naturalis. HOc vitium est læsa facultas, quæ pertinet ad membra destinata generationi. Actio hæc varie lædi potest, &, vt læsionis modi intelligantur, oportet

oportet videre; quomodo secundum naturam fiat coitus. Secundum Galenum ad coitum duo sunt necessaria: colis erectio, & seminis eiaculatio. Ad erectionem tria sunt necessaria: spiritus, sanguis, & instrumentum motui voluntario destinatum, musculi scilicet colis. Hæc autem tria ita se habere debent. Spiritus vitalis oportet vt, sit copiosus, non crassus. Quidam obijciunt: in coitu non tantum colis erigitur, sed ita erectus permanet: Ergo hoc fit ob crassum spiritum. Errant: nam hoc fit ob copiam, quia continuo suggeritur copiosus spiritus, & purus. Sanguis & ipse est necessarius, vt huius opera nutriatur & foueatur colis, & non gracilescat, si solum spiritum copiosum & purum suscipiat. Spiritus procedit ex arterijs: sanguis e venis. Oportet etiam vt musculi recte sint constituti: qui vim animalem susceptam, ita foueant ac retineant, vt optima organa animalis facultatis. Ad seminis eiaculationem tria sunt necessaria: primo, vt bonum semen generetur: secundo, vt hoc genitum transmittatur ad penem, in illas vesiculas, & ibi detineatur, tertio oportet vt ingrediatur meatum vrinarium, & per illum expellatur in vterum. Quare, quoad seminis generationem: vt optimum in testibus generetur, oportet vt producatur ex optimo sanguine; & vasa seminalia sint aperta, vt per ea sanguis in testes deferatur, & in his acquiratur optima proportio, & temperatura decens. Vt autem semen genitum deferatur in vesiculas dictas, prope penem, oportet, vt semen genitum, non sit crassius, & viæ sint apertę. Tandem, vt fiat eiaculatio; oportet vt meatus colis sint reclusi, & meatus vrinarius apertus, colis musculi optime constituti, quia hi etiam tum ad erectionem, tum ad eiaculationem concurrunt.

Erectio colis.

Seminis eiaculatio.

Ex his est concludendum: impotentiam coeundi noxam esse, vel secundum Erectionem, vel secundum Eiaculationem. Erectio lædi potest, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externũ. Læditur facultas, quoties morbus est in Cole, vel in Musculis. Morbus in cole est intemperies, & potissimum frigida; item frigida & sicca, vt in senili ætate, & in athletis, in quibus partes istæ afficiuntur intemperie frigida, ob immodicum otium. In musculis vitium est, cum afficiuntur paralysi. Error externus est caussa ablatæ erectionis, dum est defectus vel secundum Spiritum, vel secundum Sanguinem. Spiritus autem varijs modis solent deficere: & potissimum, quia vel generantur, vel non deferuntur. Non generantur, dum corpus est frigidum, potissimum vero cor; vnde qui cor frigidum habent, non sunt apti huic negotio. Si non deferuntur; hoc potest esse, quia aliquis meatus occlusus est; vel quia spiritus in alias partes auocantur, vt accidit illis, qui præ nimio timore afficiuntur, & moriuntur. Vnde etiam si corpus sit refertum spiritu vitali copioso; si afficiantur timore, facile est, vt spiritus non deferatur in colem, sed in alias partes remotas, vt etiam ob immodicam lætitiam fieri solet. Insuper est vitium in sanguine, dum non gignitur, quantum opus est, in frigido corpore, in ætate senili. Ratione etiam imaginationis nimis agitantur & commouentur spiritus, vt in penem non confluant; & ob id impotentia oritur. Eiaculatio etiam læditur vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læditur facultas ob morbum, non solum colis, sed etiam testium, & meatuum prodeuntium e testibus in colem, quia omnes istæ partes conducũt ad eiaculationem, in qua est necessaria generatio seminis, & eius transmissio. Vnde, quoad testes, non generatur semen læsa facultate, idest, otiante proportione, vt in pueris: sed hæc non est impotentia præter naturam, sed e naturę legibus, quia hæc proportio non viget, nisi inflorente ætate. Quare potissima caussa est intemperies; & p test esse qualibet. Eiaculatio igitur seminis lædi potest vel Læsa facultate, vel ob errorem externum. Læditur facultas, cum morbus detinet vel vasa, vel testes; quæ vasa a testibus in colem deferuntur, vel in musculos. Et esse possunt morbi in intemperie & mala compositione, & potissimum in via: sic intemperies frigidior est in caussa, vt semen non emittatur, quia non generatur. Si penis afficiatur angustia, mala compositione; functio læditur, læsa facultate: seu potius impedita. Error externus petendus est ex improbo sanguine, cuius vitio non potest probum semen generari: de cuius sanguinis caussis alias diximus siue simpliciter deficiat, siue sit vitiosus.

Caussa impotentiæ.
τοῦ ἀφροδισιασμοῦ. 1.

2.

Impotentia igitur coeundi, est actio ablata colis, famulantis generationi, non citra violentiã obortę.

Definitio.
Differentiæ.

Coeundi difficultas, seu impotentia oritur, vel læsa Erectione virgæ, vel ablata seminis Eiaculatione. Et vtraque functio lædi potest Læsa facultate, vel ob Errorem externum.

In genere hoc vitium facile cognoscitur e relatu patientis, & facie: vbi barbam albicantem conspicitis, impotentes dixeritis. Quoad differentias: an fiat, quia non erigitur colis; vel quia non fit eiaculatio; patiens dicet. Si contingat hoc vitium, quia non erigitur colis; distinguendum, an hoc fiat læsa facultate, vel ob errorem externum: si enim, verbi gratia, colis satis flaccidus, frigidus, & exanguis conspiciatur; procul dubio hoc fit læsa facultate. Si contra, vitium est in toto, secundum iecur & cor. Eodem modo; si ablata sit eiaculatio seminis, propter facultatem, vel errorem externum: cognoscitur, quia aderunt signa morborum, aderit indicium testium frigidorum, angustiæ: vt, si post gonorrhoeam fiat vlcus in cole, & vlcus deducatur ad cicatricem, deinde impediatur eiaculatio; non fit hoc ob aliam caussam, quam quod propter cicatricem pori colis fuere occlusi: & sic de reliquis. Contra vero si vitium fuerit in errore externo: verbi gratia si patiens fuerit frigidi ventriculi, si emaciatus, vt non gignatur semen: tunc enim impeditur seminis eiaculatio ob errorem externum.

Signa.

Scopi sumuntur a morbis ex vsu, & ab erroribus externis; verbi gratia si malum oriatur ob frigidam intemperiem colis: calefaciendum, &c.

Indicationes.

Prout autem malorum vis magis & minus vehemens fuerit, ita vario modo prædicendum: verbi gratia, si malum sit ob frigiditatem colis, testium: non est desperandum de curatione. Si procedat a cicatrice: actum est. Et sic per caussas discurrendum.

Prognostica.

Adhibenda ea sunt, quæ a proprietate conferunt, idest, quæ spiritus viuificant, & semen producunt copiosum: vt secundum Auicennam *venter & cauda scinci, pudendum aridum cerui, radix orchios, idest, testiculi maioris canis, & alia similia.*

Curatio.

Vena non audacter secetur: quia copia spirituum maxima in coitu egemus, ideoque etiam sanguine copioso. Ratione igitur huius affectus non est secanda vena, licet quandoque ratione alterius affectus secari possit, veluti si fiat coeundi impotentia ab obstructione: occurrendum est de obstruentibus, & calefacientibus, vbi, si totum sanguine refertum sit, sanguis primo est euacuandus valido auxilio, quia morbus magnus imminet: quia ratione medicamentorũ calidorum, quæ deberent exhiberi, imminet inflammatio, aut febris: ideo tunc secanda est vena.

Venæsectio.

Quoad medicamenta, peculiaria tantum proponemus: caussarum seruato ordine. Impotentia coeundi fit, vel quia virga non erigitur, vel quia semen non eiaculatur in vterum. Virga non erigitur, ratione vel spirituum, vel colis, vel musculorum. Quoad spiritus: deficiunt vel simpliciter, vel secundum quid. Si simplex sit defectus, sunt reparandi: vbi vtendum duplicibus remedijs, secundum Galenum cap. vlt. lib. 6. loc. aff. primo restituentibus & reparantibus spiritus, deinde producentibus flatus, ratione quorum

Medicamenta.

rum

tum fieri possit erectio. Generantia spiritus, sunt tum medicamenta corroborantia, & calefacientia cor: de quibus in affectibus cordis. Speciatim vero hic notandum, vt sint odorata, qualia sunt *diamoschu, dianthon*. Extrinsecus etiam præter inunctiones ab alijs propositas ratione coitus, confici potest *sacculus e serico, in quo ponatur gossypium, cui inuolutum sit aliquid moschi, ambræ, zibethi*. Hoc auxilium cor reddit calidum, & respicit spiritus. Flatus producentia proponuntur a Galeno lib. 7. quæ sunt calida & humida: vt *maior radix testiculi canis, minor enim est arida, gracilis, ac destituitur humiditate flatulenta; contra maior, seu inferior plena est illa humiditate. Huius generis sunt faba, ciceres, semina erucæ, vrticæ, rapi, pastinacę, cerebellum passeris, virga cerui arida, radix enulæ, baccæ hederæ; inter composita diasatyrion*. Quidam, vt Macarobus, pro secreto habent *cepas frixas cum butyro*, Sed ab his abstinendum, quantum fieri potest, quia sunt in caussa pessimi odoris, & malæ respirationis. Si sit vitium spirituum secundum quid: hoc erit, vel ratione viarum; vel ratione motus spiritus. Si ratione viarum, vel erunt obstructæ, vel nimis latæ. Si obstructæ; erit occurrendum deobstruentibus: vnde conducit *diasatyrion, & proposita medicamenta, quæ exhibentur cum galanga, & alijs deobstruentibus. Ius cicerum maxime confert*. Si apertæ nimis erunt viæ; vtendum *testiculo canino, cerebello passeris: sed his vtendum cum astringentibus; cum succo ros. cydoniorum*. Extrinsecus foueri debent partes *infrigidante Galeni, aqua rosacea*. Si autem defectus sit spirituum secundum quid ratione motus: Si spiritus dilatentur; præcipiatis, vt ante coitum abluatur os *aqua ros.* & cordis regio madefiat ex *aqua ros.* vt fiat refrigeratio, & concentratio spirituum, ne dilatentur. Si defectus sit spirituum, quia concentrantur, nomine timoris, aut curæ: remoueatur omnis timor, & cura. Si vitium sit ratione sanguinis: hoc erit in substantia, quantitate, vel qualitate. Quoad substantiæ vitium: si sanguis sit putridus, & corpus cacochymum; epicrasi vtendum: & tunc abstinendum a coitu, vt sanguis corrigatur, & semen generetur. Quoad vitium quantitatis: Si defectus sit sanguinis simpliciter; vtendum cibis, de quibus postea. Si fuerit defectus secundum quid; vel est ratione viarum, vel ratione attractricis colis. Si sit ratione viarum obstructarum; vtendum deobstruentibus, valentioribus, quam supra ad arteriarum obstructiones vsi sumus, & quandoque ascendendum *ad castorium, & magnas confectiones*. Si vitium sit ratione attractricis colis, quæ languida est ac debilis, cum Aetio calefaciendum, humectandum: vnde vsus esse potest *olei caryophyllorum, cui addantur oleum recens amygd. adeps suillus recens, ambra pro odore: & inungatur colis*. Si vitium sit in musculis, vtendum medicamentis respicientibus paralysin, vt materia discutiatur. Et hæc medicamenta non solum administranda sunt peni, sed etiam perinæo, & circa os sacrum; quia nerui & viæ ab illis partibus proueniunt. Conueniunt autem *stillicidia aquæ Aponensis* circa illud os sacrum: quia excalfaciunt, & deobstruunt.

Si vitium sit, quia semen non eiaculatur, vt semen emittatur, primum requiritur, vt generetur: ad quod hæc tria sunt necessaria; materia, viæ, agens. Quoad materiam; debet esse sanguis bonus, qui generatur ratione ciborum. Si igitur producatur sanguis frigidior; calefaciendum hepar, & ventriculus. Si in vijs sit vitium, quia obstruuntur; deobstruendum. Quoad vitium agentis; si defectus sit natiuus: aut nil, aut parum effici potest: & tunc est potius calefaciendum. Si vitium sit ascititium: pro diuersitate affectuum in illis partibus, diuersis est vtendum præsidijs. Si sit scirrhus, emollientibus agendum. Si egrediatur semen, sed non deferatur ad penem: calfacientibus opus est. Aetius testatur quendam noctu eiecisse semen, non autem in coitu: ratio; quia semen erat crassum, & e parte frigidum: vnde noctu, cum calor vigeat in interioribus, aperta sunt vasa seminaria, & eiectum semen: tempore autem coitus, cum externæ partes sint calidiores, internæ frigidiores, vasa ratione frigiditatis aperiri non potuerunt, nec semen eiaculari. Hunc se curasse Aetius gloriatur calefacientibus, & cum castorio. Si oriatur vitium, quia semen peruenit ad fistulam, cum hoc fiat ob cicatricem, si dura est cicatrix, & inueterata, nihil agendum: si recens, intromittatur *cādela cerea, oblita cum medulla ceruina, vel bouis, cum adipe, addaturque moschus, ambra, &c.* Si vitium sit in languida expultrice; si obstructi sunt nerui; conueniunt deobstruentia, vt in paralysi. Si autem fiat ratione paralyseos illorum musculorum: conueniunt ea, quæ tollunt paralysin.

Dieta. Cibus & potus medicamentis respondeant. Quare si defectus est sanguinis & spirituum; prosunt ea, quæ gignunt sanguinem copiosum, & spiritus, *vt caro pullorum, caponū, phasianorum, oua sorbilia testes gallorum*. Si flatus sunt gignendi: prodest *cibus cum iure cicerum, cum eruca, cum seminibus pastinacæ, rapæ, cum hormino*. Si opus sit semine magis acri, ad facultatem quasi sopitam irritandum; *sunt pisces ostreacei, legumina*. Cibi etiam aromatibus condiendi. Vnde quidam hoc habent pro secreto: *accipiunt colombos & decoquunt cum macere, sic etiam capones decoquunt, vt cum his sint magis strenui ad coitum. Habetis carduos artischoccos appellatos, quos potestis edere cum modico piperis albi, & modico salis*. Cum semen frigidum est, & expultrix debilis; quærendi sunt cibi varij, pro diuersitate caussarum. Condiantur cibi *modo melle, modo lacte, modo butyro*: vnde conferunt *oua frixa, cum butyro, cepę frixę cum sacharo, & etiam cum vino*. Compositio sequens optima est; eo tamen obseruato, vt fiat varia decoctio, cum varijs, pro diuersitate caussarum: ℞. *pinearum, amygd. dul. pistaccorum an. ℥. j. dactylorum ping. castanearum, auellan. an. ℥. ß. testiculi maioris canini, id est, radicis maioris orchios, cerebri passerum an. ℥. ij. caudę scinci ʒ ij. ß. sem. anisi, feniculi, vrticę, erucę, pastinaca, an. ʒ ß. Decoquantur omnia, vel in lacte, vel in vino dulci, seu antiquo, seu musto, precipue cum flatus multiplicare volumus, vel decoctio fiat cum melle, & sacharo: in fine decoctionis adde piperis albi, zinziberis, galangę, an ʒ. j. moschi. ʒ ß. Misce, & fiat confectio: qua potestis vti tribus, vel quatuor diebus ante coitum ad quantitatem ℥. ß. vel ℥. j. non modo semel, sed vel bis in die.* **Potus.** Potus respondeat. *Vinum* optimum sit, cum est defectus spirituum vel sanguinis. *Mustum* flatus multiplicat. Quoad animi accidentia; fugiantur tristia: adsint spectacula, colloquia, lectiones rerum Venerearum.

CAPVT XXXV.

De Priapismo, vel Satyriasi.

Nomen. PRiapismus est colis affectus, admodum periculosus, & molestus, cap. vlt. lib. 6. loc. affect. capit. 2. lib. 2. meth. ca. 4. lib. 3. de symptom. causs. Per priapismum autem Galenus intelligit affectum, in quo penis præter voluntatem erectus permanet. Paulus ait, in hoc affectu virgam pati tensionem inuitam, citra palpitationem: si autem cum tensione adsit etiam palpitatio, tunc vocat Satyriasin. Sed apud Galenum, siue sit palpitatio, siue non, modo penis tensio sit inuita, dicitur Priapismus, vel Satyriasis. Quidam definiunt, quod sit erectio virgæ inuita: quæ nominis saltem declaratio est, non definitio, ac si diceremus, indumentum esse vestimētum. Priapismus igitur est actio deprauata facultatis motricis inuitæ colis, dependens a tumore permanente vaporoso. **Definitio.** Forma est actio deprauata: quia fit erectio, quæ fieri non deberet: estque inuita, & præter voluntatē. Cum

autem

autem omne symptoma referatur in morbum: hoc refertur in tumorem permanentem colis: per quam particulam distinguitur ab eo tumore penis, qui est affectus in compositione, in magnitudine aucta, quæ fit tempore coitus: talis enim tumor & erectio non permanet, sed perit post coitum.

Caussa efficiens. Arteriarũ vitium.

Hic autem tumor non est inflammatione, nec scirrhosus, sed flatulentus & vaporosus qui pendet a materia vaporosa. Vapor hic duplex esse potest: vel Spiritnosus & viuificus, vel Flatulentus, qui in neruo colis detinetur. Crebrius fit priapismus a spiritu: quam a flatu, cap. vlt. lib. 6. loc. affect. Fit autem tum a spiritu, tum a flatu, ratione horum vel Copiæ, vel Qualitatis. Fit enim Priapismus, quando arteriæ ad colem deuenientes, secundum sua orificia aperiuntur, vnde maxima copia spiritus procumbit in neruum fistularem colis. Ad hanc igitur nimiam apertionem orificiorum, ceu ad vitium principale, respiciens Gal. refert priapismum in morbum arteriarũ. Nos autem ad tumorem eum referimus, respicientes ad vitium proximum. Si ergo copiosiores sunt spiritus & semen, vt plus iusto aperiantur orificia arteriarum; intumescit penis: quod accidit ijs, qui soliti sunt vti Venere, & postea intermiserunt. Ideo in athletis non est periculum de priapismo, licet habeant robustum corpus: nec enim generant semen copiosum, licet abstineant a Venere. Sic igitur Priapismus a spiritibus fit, ratione copiæ. Accidit etiam hoc ratione qualitatis, cum semen redditum est acre: vt ratione acrimoniæ & tenuitatis, aperiantur orificia arteriarum, quibus apertis, spiritus in illa pariter confluunt, & caussant priapismum: quod illis accidit, qui patiuntur gonorrhœam, e semine acriori, & qui vtuntur acri victus ratione. Fit etiam hoc vitium ratione flatuum aperientium orificia arteriarum & venarũ; quibus apertis, erumpunt spiritus, vna cum flatu, vt fiat Priapismus. Et hoc dicit Galenus accidisse illi, qui non consuetus erat se cingere, & deinde se cinxit: in eo enim flatus multiplicati sunt, ob aperta arteriarum orificia. Ob has caussas tumor fit in priapismo ratione spirituum.

Colis vitiũ.

Fit etiam a flatibus, qui generantur in ipso neruo fistulari, & dupliciter generari possunt: primo ratione imbecillitatis colis: secundo ratione materiæ. Ratione imbecillitatis generantur: cum partis illius calor redditur debilior. Ratione materiæ, si ab aucto penis calore attrahatur materia cruda & frigida, quæ neque a fortiori partis calore elaborari possit. Vnde flatus non tantum generantur a calore debili, sed etiam fortiori, quia materia mala resistit calori. Hinc colligit Auicennas hoc vitium fieri in iunioribus, non pueris, nec senibus, quando delinquunt in victus ratione: ob id ratione alimenti non possunt vndequaque boni flatus generari: ratione autem caloris fortis potest fieri tensio ob nimiam laxitatem partis: in senibus autem fieri nequit, ob frigiditatem magnam.

Dubia quædam.

Sed oritur dubitatio: cum priapismus sit erectio penis inuita: quomodo Galenus capite vltimo libri sexti de loc. affect. dixerit priapismum fieri e concepta libidine? Notandum desiderium libidinis posse esse nobis Volentibus, & nobis Inuitis. In priapismo ergo est erectio virgæ, sine desiderio libidinis, vel cum desiderio, nobis tamen inuitis. Dubitatur etiam; quare Galenus dicat priapismum esse symptoma. capit. 4. lib. 3. de causs. symptomat. capite vltimo lib. 6. loc. affect. contra autem, esse tumorem & morbum, capit. 7. & 8. lib. 14. method. Hæc enim contradictio esse videtur? Responsio. Si priapismus consideretur formaliter, est symptoma: si effectiue, est morbus, quatenus hoc symptoma dependet a tumore, vt a caussa efficiente. Galenus ergo cap. 4. lib. 3. de causs. symp. dicit, priapismum esse symptoma, quia loquitur de caussis symptomatum: at lib. 14. metho. considerat priapismum, vt morbum, quia ibi docet indicationes & artem curatiuam, nullæ autem indicationes propriæ sumuntur a symptomate. Alia difficultas est: nam cap. vlt. lib. 6. loc. aff. inquit Galenus, se vnum vidisse, qui sit passus priapismum e flatibus: duos tamen curauit: Responsio. Flatus possunt dupliciter generari, vel vitio agentis, ob debilem calorem colis; vel vitio materiæ flatulentæ. Si considerentur flatus, quatenus producuntur vitio agentis; hic priapismus rarissime fieri potest: quia partes cum sunt frigidæ, non ita facile possunt tendi. Si vero flatus generentur ratione materiæ: priapismus frequenter fieri potest: de quo Galenus loquitur, duos se curasse dicens.

Differentiæ

Priapismus fit vitio vel Arteriarum, vel Colis. Si vitio arteriarum: fit a spiritu, quia orificia vasorum aperiuntur, ob semen vel copiosum, vel acre, vel flatulentum. Si vitio colis fiat; fit ratione flatuum, qui generantur, aut ratione Partis, ob debilem calorem, aut ratione Materiæ. Hinc Paullus dicit, priapismum esse vitium necessario compositum, quia semper inflatio est adiuncta. Præterea est vitium vehemens secundum quid, non simpliciter, ratione partis, habentis consensum cum principibus partibus, est vitium acutum, & diuturnum, vnde Paullus cucurbitulas admouendas esse dicit, non autem est diuturnum e propria natura; sed cum adest inflatio; vnde diuturnitas est ratione inflationis, non ratione priapismi. Præterea est vitium particulare & determinatum, si consideretur ratione symptomatis: est enim actio deprauata colis erectio inuita: at si consideretur ratione morbi, id est, tumoris, non est vitium determinatum, sed indeterminatum, quia etiam potest alias partes occupare.

Signa.

Priapismus in genere facile cognoscitur; quia colis frigidus permanet, citra desiderium libidinis, neque tumor ita delitescit, est enim rubicundior. Differentiæ distinguentur e cap. vlt. lib. 6. de loc. affect. Si nulla sit palpitatio in cole, & maxime læditur a medicamentis calidis; dicendum, esse priapismum e vapore confluente. Contra, si pendeat a materia flatulenta, quæ genita sit in cole; aderit palpitatio, & iuuabitur calidis, flatusque dissoluentibus. Quod si cognoscatur priapismus factus, esse ex affluente materia vaporosa: confluit hæc materia, quia orificia arteriarum aperiuntur, vel ob seminis copiam, vel ob eiusdem acrimoniam, vel ob flatus impetu quodam in illas partes erumpentes. Si fit e copia seminis: præcessit abstinentia a coitu: præcessere caussæ & cibi semen generantes. Si fit e seminis acrimonia: præcessere indicia seminis acrioris, cibi acres, conditi aromatibus, & quibus sanguis fuit redditus acrior, & sic etiã semen: preterea est feruor in renibus. Si fiat e flatibus; cognoscitur, quia homines præter consuetudinem cincti fuerunt, cuius ligaturæ caussa flatus fuerunt detenti; postea soluto ligamento cum impetu prorumpunt in illas partes, e quo impetu aperiuntur orificia arteriarum, vt flatus illi deueniant in partes colis, & tensionem faciant. Si vitium pendeat e materia flatulenta, quæ genita fuit in pene, cognoscitur e palpitatione. Si flatus generatus sit ob partis debilitatem, nimirum ob colis intemperiem, seu calorem debilem, tunc præcessit pigritia ad coitum. Si autem malum fit e vitio materiæ, adest potius caliditas in pene, ita vt ratione insignis caloris facta fuerit attractio materiæ, quæ cruda est & mala e propria natura, vt neque ab insigni calore possit elaborari.

Alij existimant, cinctura comprimẽte lumbos calefieri.

Indicationes

Priapismus dependet a tumore vaporoso, cuius ratione periculum inflammationis imminet; ad quã prohibendam, oritur indicatio refrigerandi colem. Quoad vaporem, non considerata inflammatione: perpendi debet vapor, qui actu est in cole, & qui non est actu in cole. Ratione vaporis, actu existentis in cole, adest indicatio illum absumendi, & dissoluendi,

di. Quoad prohibitionem, ne rursus vapor in cole reperiatur, nullæ sunt indicationes, quia (vt diximus:) hic vapor vel affluit, vel in corde generatur. Affluit ob apertionem orificiorum vasorum: prouidendum igitur, ne orificia magis aperiantur: cum autem apertio procedat a copioso semine; semen copiosum genitum, vacuandum per coitum; & ne amplius gignatur in tanta copia, occurrendum cibis, non generantibus semen copiosum. Si pendeat a semine acri; temporaneum. Si a nimio impetu spirituum & flatuum, ille impetus est tollendus: ideo partes cinctæ & ligatæ sunt dissoluendæ. Si generatur flatus in cole, ratione agentis id fit, caloris debilis: est indicatio calefaciendi. Si ratione materiæ, quia tunc concurrit calor quietior; refrigerandum: ratione autem materiæ crudæ, crassæ, frigidæ, calefaciendum, extenuandum, incidendum.

Prognost. An autem his possimus satisfacere, colligitur e Galeno, cap. vlt. lib. 6. loc. affect. cap. 7. lib. 14. method. Licet enim hoc vitium curationem admittat, non tamē est sine periculo. Hinc Aetius inquit esse malum maxime periculosum; cum procedat e copioso semine, quia quandoque fiunt conuulsiones insignes syncope, refrigerationes partium, tandemque mors.

Curatio. Venæsectio. Ad imminentem phlegmonem arcendum, probatur venæsectio: omnes secant venam cubiti non inferiorem. In hoc enim affectu capimus indicationem venæsectionis potius a repletione totius, quam partis affectæ: quia in priapismo illo, qui est sine inflammatione, oritur hoc vitium a materia vaporosa, quæ non euacuatur per venæsectionem: ideo venæsectio respicit euacuationem totius: vnde eligendus locus, per quem commode totum vacuari potest: hic autē locus est superior, ideoque commode vena cubiti secari potest. Accedit quod etiam fit ratione multitudinis sanguinis, pendentis a iecore: vnde per venas superiores reuellitur sanguis, & inflammatio imminens tollitur. Si esset inflammatio in pudendo; conueniret venæsectio inferior. Interdum conuenit cucurbitula scarificata, coli admota, non ratione priapismi, sed ratione inflammationis, quæ aliquando priapismo est coniuncta. In tali igitur casu, in declinatione, toto expurgato, potest admoueri cucurbitula: sed est remedium admodum molestum: ideo melius erit vti alijs.

Cucurbitula.

Medicamenta. Vacuantia. Quoad medicamenta communia, improbatur vsus soluentium, cum horum ratione fluxiones caussentur, ad partes coli vicinas cap. 9. lib. 9. κ τόπ. cap. 8. lib. 14. meth. Et sic multo magis improbantur diuretica. Vomitoria maxime conueniūt. In ijs autem qui non facile vomunt, vti possumus soluentibus, sed ea sunt leniora: vt *mel: ros. syr. ros. sol. sena, ad melancholiā, rheum, ad bilem, agaricus, ad pituitam*. Quoad peculiaria:

Alterantia. Galen. proponit refrigerantia calefacientia, & attenuantia. Quidam autem dicunt, non ita libere calidis esse vtendum, quod vim habeat aperiendi orificia arteriarum, vt malum augeatur. Nos pro Galeni defensione dicimus; vtendum esse calidis, sed frigidis admistis. Præterea concedo, si priapismus fiat a vapore confluente, quod non conueniant: attamen non improbantur in priapismo, qui fit a vapore, genito in parte, ratione materiæ: quæ tamen medicamenta calida sint moderate. Si igitur priapismus fiat ratione vaporis confluentis; vtendum refrigerantibus, vt est *oleum omphacinum. & ratione penetrationis additur aliquid aceti, vel aliquid succi polygoni*. His refrigerantibus possumus inhibere phlegmonem, & impetum spirituum & claudere orificia arteriarum. Sed præter hæc respiciendum ad caussas seminis copiosi, ad acrimoniam seminis, ad impetum spirituū. Vnde Paullus ait, priapismi curam coincidere cum cura gonorrhoeæ: quia ratione seminis copiosi, vtendum est propositis in gonorrhoea e copioso semine. Idem dicendum de acri semine. Ratione spirituum, impetum facientium, oportet resoluere: & præcipue curare, vt cincturæ laxentur. Ratione vaporis iam influxi in penem, vtendum resoluentibus temperatis, quæ non excedant primum caliditatis gradum: vnde potest *fomentum e chamamelo, sem. lini, folijs maluæ, meliloti*. Flatus proprie dicti, indigerent valentioribus: sed ad spiritus, qui non sunt veri flatus, his propositis vtendum. Si materia genita sit in cole, & quidem vitio agentis; tunc vtendum calefacientibus, excepto principio; occurrēdum temperatis, vt *ol. ros. completo* quo inhibeatur inflammatio. Deinde cum calidis & extenuantibus progrediendum: tunc enim non est periculum, vt aperiantur magis orificia vasorum, quia in hoc priapismo non sunt aperta: vnde vtendum *oleis chamameli, rutæ, lil. alborum, cum aromatibus: & fomentis e chamæmel, e folijs & baccis lauri e feniculo, aniso*. Si autem ratione materiæ flatus oriatur in pene: medicamentis totum respicientibus occurrendum, ne materia gignatur. Ratione materiæ impactæ, vtendum calefacientibus, & extenuantibus. Et quia temperies partis calidior est, ideo vtendum moderate refrigerantibus: & in hoc casu vtendum moderatis, vt *fomento e chamamelo, e malua*. Si maxime vigeat caliditas partium: moderate refrigerantia adhibenda, secundum Galenum, vt *ol. ros. completum*, nec ascendendum ad lactucam. Medicamentis etiam remisse calefacientibus, extenuanda est ac dissoluenda materia, quia tunc non adest periculum inflammationis: temperatis igitur vtendum, & sensim ad validiora ascendendum, vt *ad rutam, anisum, feniculum*. Hæc sunt medicamenta extrinseca. Intrinsecus conueniunt, proposita in gonorrhoea.

cap. 57. lib. 3.

Diæta. Victus sit tenuis, quia morbus acutus. Modo sit calefaciens & extenuans; modo refrigerans & crassefaciens. Refrigerans quidem, si priapismus fit e spiritu confluente, vbi orificia claudenda: item cum pendet a semine acriori. Calefaciens autem, cum pendet a flatu, genito in cole, ob frigiditatem, cum debilitate colis. Tali victu vtendum quamprimum & post purgationem corporis. De potu idem dicendum: qui modo sit refrigerans & crassefaciens, vt *potus vini austeri*: modo calefaciens, & extenuans, vt *vinum dulce*. Hoc accipiatur in declinatione; nam inter initia a vino abstinendum, cum immineat inflammatio.

FINIS TERTII LIBRI.

HIE-

PRACTICAE MEDICINAE LIBER QVARTVS.

DE VTERI AFFECTIBVS, SEV MORBIS Muliebribus.

CAPVT PRIMVM.

Vitiorum matricis enumeratio: & primum de Mensibus præter naturam cohibitis.

Diuisio partium corporis humani.

PARTES corporis humani, aliæ conferunt ad conseruationem Indiuidui, aliæ ad conseruationē Speciei. Quæ ad indiuidui conseruationē conferunt, aliæ conferunt ad Vitam, aliæ ad Bene viuere. Quę ad vitam, sunt cerebrū, Cor & Iecur. Quæ ad bene viuere, sunt Oculi, Aures, Nares. Quæ ad conseruationem speciei conferunt, sunt Testes & Pudenda: in fœminis est Matrix, seu vterus. Galenus ab init. lib. 14. de vsu part.

Vterus quibus affectibus prehendatur.

In præsentia nos de vteri vitijs agemus. Accipitur autem vterus duobus modis: primo, vt est pars viuens, conueniens cum alijs partibus viuentibus: secundo, vt est pars viuēs, sed destinata. Si primo modo accipiatur vterus, capitur vt instrumentum alicuius facultatis: nam secus non potest esse pars viuens. Vt autem vterus est organum facultatis, potest esse organum similare, vel dissimilare. Quare vterus obnoxius est morbo in intemperie, in soluta vnitate, & in mala compositione: quatenus scilicet consideratur, vt pars viuens, sed indifferens. Si autem secundo modo accipiatur vt pars determinata; secundum hanc rationem respicit conseruationem speciei, non autem indiuidui. Et hoc modo vterus destinatus est purgationi menstruæ, conceptioni, atque partui. Quare loquemur de læsa purgatione, de læsa conceptione, & de læsa parturitione. Quod si vteri functiones læduntur, hoc fit Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læsa facultate, propter morbos. Vnde si dixerim de his læsis actionibus, necessarium etiam erit, vt dicam de omnibus morbis vteri. Nā quantum ad læsam vteri purgationem menstruam attinet: hæc purgatio læditur, vel quia Aufertur, vel quia Imminuitur, vel quia Corrumpitur. Si aufertur, huius ratione dicendum est de suppressis mensibus. Si imminuitur; dicendum de imminutis mensibus. Si deprauatur; bifariam hoc contingit: primo, quia sanguis egreditur, secundo, quia alia materia a sanguine egreditur. Si primo modo, corrumpitur purgatio, vel ratione copiæ, vel ratione modi excundi. Si ratione copiæ; huius caussa dicemus de profluuio mensium.

Purgationis menstruæ vitia.

Si peccatum est penes modum: huius gratia loquemur de stillicidio mensium. Si autem corrūpitur purgatio, quia egreditur alia materia a sanguine; agendū erit de coloribus mensium; id est, de profluuio albo vterino. Et hæc vitia sunt læsæ purgationis. Conceptio vero, vel Aufertur, vel Imminuitur, vel Corrumpitur. Caussa ablatæ conceptionis, loquemur de sterilitate. Caussa imminutæ conceptionis, agemus de tarda & rara conceptione. Merito deprauatæ conceptionis, loquemur de fœtu imbecilli, de mola, de monstro. Parturitio potest Auferri, Imminui aut Corrumpi. Gratia ablatæ parturitionis, loquemur de abortu: Caussa imminutæ, loquemur de tarda parturitione: Caussa corruptæ, de difficultate partus, cum fœtus aliquando editur mortuus, dolore acerbissimo, vel secundinæ relinquuntur. Et hi sunt particulares vteri affectus, quatenus matrix speciei conseruationē spectat: Si vero consideretur ratione indiuidui; communia vitia sunt præfocatio, inflammatio, vlcus, &c. De quibus ordine deinceps loquemur.

Cōceptionis vitia.

Parturitionis vitia.

Communia.

De Suppressis mensibus, id est, de Purgatione ablata.

Nomen.

SVppressorum mensium caussa vehementior est, imminutorum minus vehemens. Quare suppressio & imminutio differunt tantum secundum magis & minus. Voco potius menses suppressos quam suppressionem mensium. Suppressio enim est actio lęsa, at menses suppressi, sunt excrementum mutatum. Rectius vitium hoc donatur nomine excrementi, quam actionis: quia excrementum refertur in actionem, & eam sequitur, non contra. Menses ergo præter naturam suppressi nihil aliud sunt, quam excrementum sanguinolentum, cohibitum præter naturam vteri, dependens ab expulsione ablata. Forma est excrementum sanguinolentum præter naturam cohibitum. Dicitur excrementum; quia in præsentia formaliter sermo est de symptomate; quod non est actio læsa, non qualitas mutata. Est autem symptoma secundum, quod sequitur primum, nimirum actionem læsam. Vnde actio læsa habet rationem caussæ efficientis; symptoma habet rationem effectus, seu operis. Hoc autem opus potest esse duplex: Vel enim egreditur, quod non deberet egredi, & est exiens; vel non egreditur; quod deberet egredi, & non est exiens, sed excrementum. Quapropter in definitione dixi esse excrementum, ad differentiam exeuntis. Hoc autem excrementum est sanguinolentum; ad differentiam alterius excrementi, quod non est sanguino-

Definitio.

Excrementū.

Sanguinolentum.

præter naturam.

guinolentum. Dixi præter naturam: ad differentiam excrementi sanguinolenti, quod non egreditur quidem, non est tamen vitiosum, nõ est symptoma, quia præter naturam non detinetur, veluti sanguis menstruus, qui non effluit, tempore gestationis fœtus, tempore etiam, quo mulieres lac exhibent: hic, licet detineatur, nõ est tamen præter naturam, nec est vitium, de quo loquimur. Dixi, præter naturam cohibitum: in hoc enim malo sanguis non semper detinetur in vtero: quandoque in vtero, quandoque in reliquo corpore: quandoque fluit ad vterũ, quandoque non: Et, si fluit, quandoque transmittitur in alias partes. Dum ergo dicimus excrementum cohibitum; hæc vox est generica, cuilibet suppressioni sanguinis præter naturam conueniens, siue reperiatur in venis vteri siue non reperiatur. Vnde ex his facile colligi potest, excrementum sanguinis præter naturam cohibitum, nihil aliud esse, quam corpus quoddam, quod recedit a sanguine menstruo secundum naturam se habente. Tenenda igitur est natura sanguinis menstrui secundum naturam.

Sanguis menstruus secundum naturã quid.

Quare sanguis menstruus est excrementum sanguineum, genitum a calore fœminæ, propter speciei conseruationem. Dicitur excrementum: quia hic sanguis nec quantitate nec qualitate prodest fœminæ: nec enim eo nutritur. l. de atrabile. Est ergo quid superuacaneum: vtile tamen, gratia speciei: quia secundum Auicénam tres sunt partes huius sanguinis, duæ benignæ, vna maligna. Altera benigna conuertitur in alimentum fœtus, altera in lac mutatur: maligna detinetur in vtero, ad tempus vsque partus. Caussa efficiens, est calor fœminæ, remissior quam calor maris. cap. 5. lib. 2. de sem. cap. 6. libro 14. de vs. part. Fœmina enim omnis natura frigidior est mare bene constituto: vnde fœmina non potest esse amphidexia, quod contingit in corpore robusto, calidiore, cuiusmodi non potest esse fœmina. com. aph. 43. sect. 7. Cur autem calor fœminæ, & non maris, aptus esse possit ad generationem sanguinis menstrui, patet e Galeno, loco citato, & cap. 2. libro 3. de caus. pulsinam ad generandũ sanguinem excrementitium superfluum, opus est quidem calore generante, non autem dissipante ac dissoluente: talis est remissior, seu mitior; intensus quippe dissipat. Quare statutum sit generari hunc sanguinem a calore fœminæ, id est, debiliori. Neque obstat, licet Hippocr. lib. de morb. mul. videatur asserere fœminam esse calidiorem mare: vnde & Galen. lib. 3. de caus. puls. dicit, fœminis pulsus esse frequentiores. Dicit Hippocrates, fœminas esse calidiores, quia sanguinem habent calidiorem; & esse calidiores viris, quia habent sanguinem calidiorem viris: ita vt sanguis non pendeat a caliditate fœminæ: sed contra caliditas fœminæ pendeat a caliditate sanguinis: nec enim dicit Hippocrates; fœminam ideo habere sanguinem calidiorem, quia fœmina est calidior: insinuat enim caliditatem non natiuam, sed ascititiam, pendentem a sanguine calidiore excrementitio ac superfluo. Quia igitur sanguis fœminæ est calidior, & hic magis redundat in fœminam, quam in masculo; iccirco, quoad adscititiam caliditatem fœmina est calidior mare: licet hic calidior sit illa, quoad caliditatem natiuam. Et hac etiam de caussa, pulsus fœminis est frequẽtior.

Quomodo fœmina dicatur calidior mare.

Vsus mẽstrui sanguinis.

Caussa finalis generationis sanguinis menstrui, est conseruatio speciei: nam, secundum Auic. aliqua portio sanguinis vertitur in alimentum fœtus, aliqua portio in lac pro conseruatione infantis; vnde sanguis iste aliquando per plures menses detinetur in corpore fœminę, propter conseruationem speciei. Et hoc proposuit Hippocrates, & Gal. apho. 60. sect. 5. cap. 5. lib. 2. de semi. cap. 8. lib. 14. vs. p. nisi enim sanguis hic in corpore detineatur tempore gestationis fœtus, impossibile est, fœtum esse sanum: itemque, nisi detineatur e tempore, quo fœminæ lactant, infantes maximam faciunt iacturam. Sicut autem hic sanguis confert ad speciei conseruationem: ita est in caussa maximi detrimenti indiuidui fœminæ: quæ sæpius periclitatur, nisi debito tempore sanguis hic collectus egrediatur per vterum: ab ætatis anno 14. vsque ad 50. singulis mensibus, excepto tempore impregnationis & suctionis lactis. Cur autem hoc tempore effluat ratio est: quia saluberrimum est, eo tempore hunc sanguinem effluere, quo generatur: non autem generatur ante annum decimumtertium, neque etiam post quinquagesimum: id quod verum est [Greek]. Ante decimum tertium annum non egreditur sãguis, quia venę sunt angustiores, quę procedente ætate dilatantur: vt Hippocrates ait, lib. de genitura. At vero simpliciter ita acceptum, mihi non satisfacit. Si enim hæc venarum angustia est vnica & sola caussa, quod menses non fluunt, & non potius absentia sanguinis superflui ante decimumtertium annum: cur non puellæ tum temporis maxima incommoda patiuntur? Ratio est euidens, eaque eadem in qualibet ætate: dum enim adest aliquid superfluum, si diu detineatur, detrimentum affert. Quare dicendum, in hac ætate sanguinem per vterum non excerni, quia non generatur superfluus, ob immodicam enim huius ætatis humiditatem calor hebescit & non fit vsque adeo aptus ad sanguinem superfluum generandum. Accedit etiam quod fœminæ in hac ætate egent copioso sanguine, non ratione nutritionis, sed ob augmentum. Præterea in hac ætate puellæ in assiduo versantur motu, vt ob vehemens exercitium sanguis genitus dissoluatur. Hæc ergo quia ita se habent, necessario etiam euenit, vt venæ sint angustæ, exiles, & inanitæ, non turgescentes, nec refertæ sanguine, vt postea. Post quinquagesimum annum non fluunt menses: quia tunc calor ita languet, vt cruditates vigeant, & propterea sanguis exsuperare nequeat. lib. 14. vsu part. In medijs ætatib. copiosior generatur sanguis, vnde venæ sunt amplæ: & propterea expedit pro salute fœminæ, vt hoc tempore effluat. Cur autem singulis mensibus effluit hic sanguis? vt Hippoc. ait lib. de septim. & octim. partu. Quia non conueniebat assiduo fluere, sed per interualla mediocria. Licet enim sanguis illud secundum aliquas portiones sit benignus, secundum aliquas tamen est satis noxius: ideoque diu detineri non potest, citra noxam fœminæ. Cum ergo fœminę statui quodammodo possit prauus mundus; non fuit abs re, vt secundum motus Lunæ, & proinde quolibet mense sanguis hic egrederetur. Egreditur autem secundum leges naturæ in debita quantitate, & per aliquot dies. Debita mensura, ex Hippocrate est, quantitas lib. j. ß. dies sunt tres: quamuis fœminæ etiam sanæ, per pauciores interdum dies purgentur: id quod contingit pro copia & qualitate sanguinis: prout enim sanguis est copiosior, ita etiam in maiori quantitate effluit, & per plures dies: sic calidior, tenuior, paucioribus diebus affluit: contra frigidior, crassior.

Cur menses effluãt ab aun. 13. ad 50 c. 1. & 5. lib. 7. hist. anim. c. 10. li. 1 de gen. anim.

Cur singulis mensib. sanguis hic effluat.

Quantum egrediatur sanguinis menstrui & quãdiu.

Ex his colligitur, tunc menses esse præter naturam suppressos, quando in fœmina sanguis non fluit, sed detinetur ab anno decimotertio ad quinquagesimum, dummodo non sit vtero gerens, dummodo non lactet infantem. His non existentibus, si sanguis non effluat, morbificum est & præter naturam. Quare in definitione, ratione caussæ formalis, recte diximus; mensium suppressionem violentam esse excrementum sanguinis cohibitum præter naturam.

Suppressi mẽses præter naturam.

Subiectum est vterus: vnde diximus, esse excrementum vteri; ad differentiam sanguinis, qui per alios ductus effluit, per os, per nares.

Subiectum.

Quoad caussam efficientem, diximus, dependere ab expulsione ablata. Malum hoc, est symptoma, secundum, nimirum excrementum, quod sequitur primum, nimirum actionem læsam, idest, expulsionem ablatam. Dum enim menses secundum naturam se habeant,

Caussa efficiens mensiũ suppressionẽ est ablata expulsio.

Læsio facultatis expultricis, ob vteri morbos.

habent, egreditur hoc excrementum, & proinde ab expultrice expellitur: contra, si præter naturam se habent menses, & cohibeantur, necessarium est, expultricẽ frustrari, ita vt actio auferatur, quia in præsentia loquimur de mensibus e toto suppressis. Porro læditur actio, idest, aufertur expulsio, quia frustratur expultrix. Frustratur expultrix, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Læsio facultatis nil aliud est, quam morbus: de quibus morbis loquitur Galenus com. aph. 28. & 57. sect. 5. cap. 4. lib. 3. de sympt. causs. Morbi vteri, alij proprij sunt, qui pro subiecto per se habent corpus vteri; alij non Proprij, qui occupant ligamenta, ceruicem vteri, venas & vasa, quæ potissimum ad collum vteri pertinent. Notandum autem nos in præsentia loqui de qualibet suppressione mensium violenta, præter naturam. Multis enim modis fieri potest, vt sanguis non erumpat. Primo, si fluit quidem in vteri regionem, sed ob impedimentum in vtero, non egreditur, sed retinetur. Secundo, B sanguis a toto quidem transmittitur in vterum, sed is ab vtero non recipitur, verum transmittitur in alias partes; vnde egreditur non per vterum, sed interdum per nares, interdum per os, interdum per alias vias. Tertio, si non fluit, nec transmittitur in vterum. De his ergo omnibus mensium suppressionibus loquemur in genere, non tantum caussa sanitatis fœminæ, sed etiam caussa conseruationis speciei: dum enim sanguis in vterum fluit, sed non euacuatur, est in caussa vt morbo corripiatur fœmina; dum vero sanguis non egreditur per vterum, sed per os, vel nares, vel etiam si omnino non fluit, licet hoc non afferat fœminæ detrimentum, nocet tamen conseruationi speciei, quia turbatur conceptio. His ita constitutis, morbus, qui caussa est suppressionis mensium interdum est mala compositio, vt excludatur soluta vnitas, & intemperies, interdum est intemperies. Si enim menses supprimantur, quia sanguis recipitur quidem in vtero, sed propter impedimentum non potest effluere: tunc locum habet tantum mala compositio. Si autem menses supprimantur, quia sanguis in alias partes transmittitur, excipitur quidem soluti vnitas, sed non intemperies: nam si menses supprimantur, quia sanguis fluens in vterum propter impedimentum aliquod non egreditur, hoc non potest prouenire a soluta vnitate, quia soluta vnitas est potius in caussa, vt magis effluat sanguis. Neque etiam intemperies est proponenda; nulla enim dyscrasia immediate, idest, citra alium morbum, potest esse in caussa, vt sanguis detineatur. Intemperies autem potest esse caussa alterius morbi, qui morbus nihil aliud est, quam mala compositio, morbus in via qui in genere potest vocari angustia. Hæc angustia, quatenus pertinet ad poros vteri, vocatur densitas; vt pertinet ad orificia vasorum vteri, retinet nomen generis & dicitur angustia. Densitas fit a frigido: cum frigido autem interdum iungitur siccitas, interdum humiditas, aliquando neutrũ. Densus fit vterus, si cum frigido vel neutrum iungatur, vel humiditas: Durus fit, si annectitur siccitas. Densitas est morbus in via: durities non est morbus, sed symptoma, qualitas mutata, producta non ab intemperie proposita tantum, sed etiam a materia frigida pituitosa, a materia melancholica. Præterea producitur densitas a caussa externa maxime a frigidis medicamentis applicatis, a frigidiore aere, dum præsertim vterus frigido aeri occurrit tempore mensium, tempore partus: hoc enim tempore vterus facillime patitur. Angustia, quæ caussa est suppressorum mensium, multiplex esse potest: nimirũ obstructio, coalescentia, constipatio, compressio, & subsidentia. Obstructio producitur a materia crassa, copiosa, viscida. Coalescentia fit post vteri vlcera, quæ, dum ad cicatricem perducuntur, fit vt vasa coalescant. Constipatio fieri solet ob carnem annatam, ob pelliculam ab Aetio pro-

Retentio sanguinis qui in vterum iam influxit.

Densitas vteri.

Angustia.

A positam, quæ vteri os claudit. Compressio fieri potest a tumoribus vicinarum partium, & ab omento pinguiori reddito. Subsidentia euenit, quoties vterus loco mouetur, siue distorqueatur ad latera, siue occultetur sub rectum intestinum. Hi sunt morbi, ob quos supprimuntur menses, eo quod sanguis influxus detinetur in vtero, & non potest expelli. Sequuntur morbi, vi quorum sanguis per vterum non egreditur, non quia detinetur in vtero, sed quia ab vtero in alias regiones expellitur: vnde interdum contingit sputum sanguinis, interdum fluxus narium, interdum quippiam aliud, Proinde e Galeno cap. 4. libro 3. de sympt. causs. & comm. aphor. 57. sect. 5. hic morbus nihil aliud est, quam robur vasorum vteri. Hoc autem robur, est morbus, quia ratione huius læditur expultrix: ergo est noxium robur. Hic autem morbus nil aliud est, quam intemperies calida & sicca: quia dum frigida & humida matrix euadit, redditur impotens ad expellendum; potens autem & robusta euadit pars per caliditatem & siccitatem. Hoc robur, hic morbus calidus & siccus vteri, est naturalis, vel ascititius. Hæc de læsione facultatis. Error externus nihil aliud est quam sanguis. Huius vitium varium. In quantitate enim vel Deficit, vel Exsuperat. Deficit propter febres, & diuturnos morbos, propter inediam, insignes motus, exercitia insignia: vnde, quia menses non erumpunt, fœmina concipere nequit. Exsuperat sanguis ob copiosos cibos, ob otium, & reliquas caussas, quæ possunt plethoram gignere. In qualitate peccat sanguis, dum est frigidior, viscidior, crassior. Secundum motum peccat sanguis, dum impetum habet in vterum, sed in alias partes.

Si sanguis ad alias partes propellatur ab vtero.

Error externus.

Differentiæ sumuntur a Forma, & caussa Efficiente. Idem enim semper est subiectum, seu locus affectus, id est, vterus. In definitione diximus, menses suppressos esse sanguineum excrementum, cohibitum præter naturam. Cohibitum est, vel quia Non C detinetur in vtero, vel quia Detinetur. Quoad caussam efficientem: expultrix frustratur vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Et, si læsa facultate: ob morbum, qui est vel densitas, vel obstructio, vel coalescentia, vel constipatio, vel compressio, vel subsidentia, vel morbus calidus, vel frigidus. Si ob errorem externum; hic est sanguis, qui peccat qualitate, quantitate, vel motu.

Differentiæ.

Vitium hoc in genere facile cognoscitur: dum scilicet intra decimumtertium & quinquagesimum annum, menses non apparent: nec conceptionis adsunt indicia. Quoad differentias a forma: intelligendum, num sanguis cohibeatur, vel quia retinetur, vel quia non retinetur. Si non retinetur, non est dolor in vtero, non sunt symptomata vterum affligentia: sed potius adest vel fluxus sanguinis narium, vel sputum sanguinis: vnde non apparent menses, quia D sanguis cohibetur: ita tamen vt non retineatur in vtero. Si in vtero retineatur, ex Hippoc. de morb. mul. & li. de natura pueri, indicatur e dolore in imo ventre, e dolore in lumbis: ratio est, quia sanguis hic retentus continuum soluit, & proinde dolorem efficit. Vnde ex Hippoc. l. cap. non fit dolor, quamuis tempore gestationis fœtus & impregnationis sanguis detineatur in vtero: quoniam sanguis, qui tempore gestationis fœtus in vtero detinetur, non soluit continuum: dum autem præter naturam supprimuntur menses, sanguis soluit continuum. Ratio est: nam tempore, quo fœtus in vtero detinetur, & tempore quo fœtus labefactatur, sanguis cõfluit in vterũ citra impetum, quia assiduo fluit, singulis horis, sed paullatim, ac sensim, citra violentiam: vnde continuum non soluitur. At, dum supprimuntur menses præter naturam, non influit assiduo, sed in corpore generatur, aceruatur, & tempore mensium a natura confertim & cum impetu in vterum impellitur, vt ob hanc violentiam soluatur

Signa.

Signa differentiarum a forma.

tur

tur vnitas, & tunc oboriatur dolor. Præterea indicatur e febre, ex horrore: dum enim sanguis præter naturam detinetur, excrementitius est, nõ regitur, sed putrescit, com. aphor. 61. sect. 5. vnde oboriuntur febres, & quandoque a natura ad extimas & sensitiuas partes materia protruditur, vt subsequantur horrores: quæ sane non eueniunt, dum sanguis non retinetur, & per os, nares ve effluit. Indicatur etiam e delirio, vt Hippoc. tradit lib. de morb. mul. nam dum sanguis præter naturam detinetur, fiunt euaporationes in caput: vnde deliria, eaque diuersa, pro discrimine sanguinis qui detinetur: talis enim vapor, qualis minera. Indicatur etiam e lacte: si enim mulier, quæ nec peperit, nec vtero gerit, lac habet, indicium est mensium suppressorum: aph. 39. sect. 5. Generatur autem lac in mensium suppressione, quia sanguis fluens in vterum, cum non possit expelli, in vtero detinetur, & secundum aliquã sui partem potest deduci in mammas, per venas mammarias, communes vtero cum mammis. Quod si sanguis etiã fluat ad mammas, per venas proprias mammarum, non per commune: conuertitur in alimentum mammarum, vel, si exsuperet, non mutatur in lac, sed oboritur tumor, inflammatio. Generatur autem lac in mammis a proprietate mammarum, e sanguine aliquantisper elaborato in venis vteri & mammarum communibus: nam in his venis (ad differentiam propriam venarum) est proprietas, beneficio cuius sanguis potest a mammis in lac conuerti. Sicut enim chylus præparatur in venis mesaraicis: & spiritus animalis in plexu retiformi: ita lac in venis mamarijs. Quare si non sint signa gestationis vteri, & mulier non peperit: tunc lactis præsentia indicat mensium suppressionem. Quoad sanguinem, vt detinetur propter morbos; & proinde, quoad cognitionem differentiarum; quæ capiuntur a caussa efficiente: primum cognoscere oportet, an frustretur expultrix læsa facultate, vel ob errorem externum: id quod cognoscitur e præsentia, vel absentia vnius aut alterius, verbi gratia, si fuerint signa erroris externi, non fit a morbo: contra, si non sint erroris externi indicia. Oportet autem scire signa cuiuslibet caussæ efficientis. Densitas cognoscitur; quia prægressæ sunt caussæ refrigerantes, exposita fuit mulier frigidiori aeri. Obstructio cognoscitur e signis indicantibus sanguinem crassum, viscidum. Coalescentia deprehenditur, quia necessario prægressum est vlcus. Compressio cognoscitur, quia vel adsunt tumores vicinarum partium (quorum propria sunt signa) vel omẽtum est redditum pinguius, vt in admodum obesis. Constipationem obstetrices cognoscunt, siue sit caruncula, siue pelliculæ. Subsidentia facile cognoscitur: siue enim ad latera, siue sub intestinum rectũ reuoluatur vterus, præter id quod fœminæ præsentiunt, obstetrices etiam facile obseruant. Quoad robur, idest, morbum calidum & siccum: cognoscitur, quia fęminæ quodammodo sunt viriles, habent vocem grauiorem, sunt calidiores, hirsutæ, caliditas circa vterum præsentitur, pars illa facile excandescit. Errorem etiam externum facile possumus cognoscere; siue sanguis peccet copia, siue qualitate, siue motu. Si enim copia peccet, v.g. si deficiat: mulier est emaciata, prægressi sunt, vel etiam adsunt morbi, vt febris quartana: vi quorum morborum sanguis necessario deficit. Contraria apparent, si sanguis exsuperet. De qualitate, dictum alias. Quoad motum, an confluat in hanc vel illam partem, noscitur e signis proprijs.

Signa differẽtiarũ a caussa efficiente.

Morborum signa.

Præsidia vtilia sumuntur a caussa efficiente, & a loco affecto. Caussa efficiẽs est frustratio expultricis; quæ potest frustrari ob morbum, & ob errorem externum. Morbus multiplex esse potest, nimirum densitas, obstructio, coalescentia, cõstipatio, compressio, subsidentia, & robur. Densitas, cum quodammodo pendeat a caussa refrigerante, ob id indicat præsidiũ calefaciens. Et, si cum densitate coniuncta sit duri-

Indicationes

Morbi quid indicent.

A ties; erit indicatio non modo calefaciendi, sed etiam humectandi, emolliendi. Obstructio non indicat vtile: vtilis autem indicatio sumitur a caussa, idest, a materia, quæ vt copiosa, indicat imminuens; vt crassa, attenuans; vt viscida, detergens. Coalescentia nihil aliud indicat, quam remedium siccans, dissipans illã cicatricem. Constipatio, cũ fiat vel a carne, vel a pellicula; indicat remediũ exstirpans carnem, pelliculam, seu membranã. Compressio si fiat a tumore: quid indicet tumor, patet e doctrina de tumore ventriculi: Si fuerit pinguedo; indicat exsiccans. Subsidentia indicat remedium, quod restituat vterum in propriã sedem. Robur in viragine, indicat humectans & relaxans. Error externus est sanguis: hic copia peccans, si exsuperat, indicat minuens; si deficiat, addens. Si peccat qualitate; sanguis frigidior indicat calefaciẽs: crassior attenuans, &c. Si peccat motu: indicat reuellens, retrahens ad partes inferiores. Quoad locũ affectum: præsidia sumuntur a proportione vteri, a calore vteri, & quandoque a sensu vteri. Proportio seruanda est, pro conseruatione partim indiuidui, scilicet fęminæ: & partim, & potissimum speciei: vnde re B quiritur interdum præsidium, quod a proprietate, & qualitate recondita suffragatur vtero. A calore indicatur remedium calorificum, conseruans calidum. Calor quidem conseruatur a calido, & ab astringente, cuius vi calor non dissoluitur, sed vnitur: ventriculi calor, indicat remedium astringens: at calor vteri, potius calidum indicat, quia purgatio, seu fluxus sanguinis menstrui astringentibus prohiberetur. Sensus vteri interdum exquisitus est, vt non possit perferre medicamenta acria: & sic vterus indicat mitigans. Hoc mitigans remedium, est præseruatorium: vterinum & calorificum, sunt remedia vitalia.

Error externus quid indicet.

Locus affectus quid indicet.

Malum hoc in genere non est despiciendum: nam quamuis interdum non obsit fœminæ, detrimentum tamen affert conseruationi speciei, quia turbatur conceptio. Quoad formam; hæc est excrementum sanguineum præter naturam cohibitum: idque vel quia C non detinetur in vtero, vel quia detinetur. Malignius autem & periculosius est illud excrementum, quod retinetur in puerperio, tempore fetus, vt ait Gal. comm. 73. sect. 3. lib. 3. epid. ratio est: quia tempore gestationis vteri, benignior portio sanguinis vertitur in alimentum fętus, aliqua portio etiam benigna demittitur in mammas, & cõuertitur in lac: pessima illa portio remanet in vtero, & relinquitur, vt tempore partus expurgetur. Si ergo detineatur; pessima est retentio, & pene deleteria; quæ retenta purgatio sæpius fęminas interficit. Menstrua autem purgatio minoris est discriminis, si cohibetur quidẽ, sed non suscipitur. Et hoc proponit Hippoc. aphor. 33. sect. 5. inquiens, in suppressione mensium, fluxum sanguinis narium bonum esse: ratio est, quia sanguis, quamuis non egrediatur per vterum, non retinetur tamen in vtero, sed per nares egreditur: & id nõ simpliciter est bonum, sed ratione fęminæ: non autem D ratione conceptionis; quia nisi recte fluant menses, aboletur conceptio. At si sanguis supprimatur, ita vt in vtero suscipiatur: tunc hæc suppressio est multo peior, quam dum supprimitur, non tamen suscipitur. Si enim sanguis intus retentus supprimitur, peius est; quoniam succedunt vitia, vel secundum vterum, vel secundum totum corpus, vel secundum viscera. Declaro, ex aphor. 57. sect. 5. & cap. 5. lib. 6. loc aff. Dum supprimuntur mẽses, & materia detinetur: progressu temporis materia tumorem efficit, vt & circa illa tumores obseruentur, quia detinetur materia. Totum etiam quandoque afficitur, cum Galen. com. 1. sect. 1. li. 6. Epid. ca. 9. li. 4. de præsag. e puls. nam vi huius suppressionis corpora febre afficiuntur: quandoque etiã hydrope, morbo valde periculoso. Præterea etiam viscera afficiuntur, dum detinetur hic sanguis: si enim petat mammas, succedit furor, & læditur pars

Prognost. differentiarũ a forma.

princeps, nimirum cerebrum, aph.40. sect.5. quod non semper, sed quandoque contingit; imo raro id accidit, secundum Gal. in com. quia sanguis suppressus est admodũ feruens, vt non possit regi a calore mammarum, & non possit in lac conuerti; quo fit, vt sanguis hic feruens euaporet in caput, & furorẽ efficiat. Ex his constat quid præcedendum sit merito differẽtiarum, quæ capiuntur a forma. Considerari etiam debet subiectum, vterus. Si enim fœmina non peperit deterior est mensium suppressio, quam si peperit. lib. 1. de morb. mul. nam vterus in fœmina quæ nondum peperit, non est ita solitus impleri; quare, si repleatur ob sanguinem menstruum, eo magis affligitur. Contra, si mulier peperit, quia solitus est vterus impleri, non ita afficitur. Quare, quod proponitur ab Hippo. de prognostico, referendum est ad vterum, ad locum affectum. Caussa efficiens, est morbus, vel error externus. Cęteris paribus, deterior est affectio, si fiat ratione morbi; sed non semper: nam si v.g. contingat vt supprimantur menses ob defectum sanguinis, qui deficiat ob febrem hecticam, ob phthisin; nulla est spes salutis, quamuis hæc suppressio fiat ob errorem externum. Quoad morbos: hi possunt esse natiui, vel ascititij, c. vit. l. 3. sympt. caus. Cæteris paribus, peior est suppressio, quæ procedit a morbo natiuo. Sed præterea cũ morbus possit esse multiplex: quoad densitatem, non est impossibile hanc remouere, licet enim calefacere: verum difficilius euadit negotium, si cum densitate coniuncta est durities. Quoad obstructionem, facilius remouetur malum, si fiat a materia copiosa, quam si a crassa, aut viscida. Quoad coalescentiam, impossibilis est curatio: non possunt deleri cicatrices. Quoad constipationem; curari potest: nã & caro adiecta, & pellicula potest abscindi. Quoad cõpressionem; si fiat a tumore; pro discrimine tumoris varium est prognosticum, vt diximus in doctrina de tumore ventriculi. Si procedat a pinguedine; potestis præsentem pinguedinem facile absumere. Sed si a principijs generationis ortum habuerit pinguedo, sæpe huiusmodi fœminæ steriles permanent, quia menses supprimuntur. Quoad subsidentiam, potest vterus in pristinam sedem reduci: nisi forte malum originem ducat a fractis vinculis, quia tunc actũ est. Si fuerit robur: curari potest: quia non est impossibile refrigerare & humectare, & imminuere robur illud conceptioni infensum. Hippocrat. lib. 1. de morb. mul. ait, si mensium suppressio perseueret per sex menses, & non remoueatur ante sextum mensem; non esse possibile, vt fœminæ restituantur. Sed repugnatur experientia, & Gal. com. 29. sect. 3. l. 6. epid. Responsio est: Hippocrates loquitur de fœmina, quæ patitur delirium, anxietates, obmutescentiam, aut defectum insignem, sitim, & alia id genus sæua symptomata: fieri enim tunc non potest, vt malum hoc vltra sex menses producatur, quia non possunt adeo sæua symptomata tolerari. Si autem menses supprimantur, neque hæc symptomata fiant, mensium suppressio, perdurans vltra sex menses, potest tamen amoueri. Quod de morbo dictum est, idem de errore externo dicendum, si enim v.g. menses supprimãtur ob copiosum sanguinem, non est difficile: maior est difficultas ob defectum, ob qualitatẽ, ob impetũ.

Prognost. differentiarum ab efficiẽte caussa.

Curatio. Venæsectio.

Galenus loc. citato gloriatur se curasse mulierem illam venæsectione: cui, licet emaciatæ, venæ tamen fuerũt repletæ; ideo Gal. venam secuit, & sanguinem eduxit vltra ℔. ij. nam dum hoc malum non fit e defectu sanguinis, sed ex redundantia, vena est secanda, quia sanguis in hoc casu habet rationẽ vehementis: nam licet quandoque non noceat mulieri, habet tamen rationem vehementis, quia prohibet conceptionem. *Vsus. Quoad quantum agendum*; si redundet sanguis ab ℔. ij. est etiam rationi consentaneum, vt in hac quantitate educatur. Sed Gal. loc. cit. euacuat sanguinem secundum hanc rationem, vt tribus vicib. sanguinem educat: prima vice ℔. j ß. secunda ℔. j. tertia ℥. viij. Hic Gal. insinuat rectam administrationem sectionis venæ, penes quantitatem: vult enim Gal. secandam esse venã non vnica vice, sed plurib. quia sanguis ille in fœmina redundans, non erat summæ actionis, quia actu non efficiebat morbum, sed poterat efficere, & præsertim in fœmina emaciata, in qua vires quidem erant validæ secundum solida, non tamen secundum carnosum genus. Tutius ergo erat vacuationem partiri, & ratione virtutis, & potissimum ratione sanguinis, quia actio non erat summa. *Quomodo*. Foramen non fiat angustum, quia sanguis menstruus est crassus, vt difficulter egrediatur per foramen angustum. Et hoc modo. *Quoad tempus*: in suppressione mensium, Medici fere omnes hoc obseruant, vt venam aperiant prope tempus mensiũ, per 3. aut 4. dies ante tempus mensium. Galenus interdum venam aperit indifferenter quolibet tempore, interdum per 3. aut 4. dies ante menses, c. 11. & 18. l. de cura. per venæsectionem. Medici etiam per 10. aut 15. dies ante tempus mensium secant venam brachij. Quare sciendum, quando agendum sunt a præsentia indicantis, id est, a sanguine. In suppressione mensiũ adest præsentia indicantis, & prope tempus mensiũ, & procul ab eo. Dum menses supprimuntur; sanguis in corpore redundat omni tempore. Cur igitur vena inferior secatur prope tempus mensium; vena superior alio tempore? Resp. Sanguis in hoc malo dupliciter a medicis perpenditur: primo, vt quiescit: secundo, vt mouetur. Quiescit, procul a tempore statuto mensium: mouetur autem prope tempus mensium. Licet igitur semper adsit præsentia sanguinis: tamen sanguinis præsentia, vt consequitur sanguinis essentiam, vt mouetur; hæc præsentia non est semper, sed locum habet prope tempus mensium, quia eo tempore mouetur sanguis: at sanguinis præsentia, vt consequitur essentiam sanguinis quiescentis: hæc præsentia locum habet, non in imminentib. mensibus, sed procul a tempore mensium. Galenus ergo respiciens ad præsentiam motus, id est, ad sanguinem, quatenus mouetur; secat venam per 3. aut 4. dies ante tempus mensium, quia tunc sanguis agitari incipit: &, si negligentia, vel inscitia medici non fuerit vena secta per 3. aut 4. dies ante menses, licet etiam eo tempore, quo menses incipiunt, venam secare: potius tamen secundum Galenum, ante mẽsium tempus vena aperienda. Gal. etiam cap. 5. lib. 9. meth. eo tempore quo menses diminute fluunt, venam aperit: quia tum adest præsentia sanguinis, vt mouetur. Nec propterea improbandi sunt practicantes, dum venas alio etiam tempore aperiunt: quia adest præsentia sanguinis quiescentis. *Quoad vbi agendum*. Gal. cap. 11. lib. 13. meth. & c. 11. ac 18. l. de cur. per venæsectionem probat sectionem venæ infernæ. Aetius secat venam non modo pedis, sed etiam brachij. Vbi agendum, indicatur a subsistentia sanguinis, quæ duplex est in suppressione mensium: alia cons. quitur essentiam sanguinis vt mouetur, alia vt quiescit. Si respiciamus ad subsistentiam sanguinis qui mouetur: venæ infernæ secandæ sunt: & huc auctores illi respexerunt: secant enim venam vel tempore mensium, vel prope menses: vnde patet eos tunc loqui de venæsectione, vt respicit sanguinem qui mouetur. Si vero respiciamus ad sanguinis subsistentiam, vt consequitur sanguinẽ quiescentem, sanguis quiæscit supra iecur in toto corpore, ideoq; ad vacuandum sanguinem superfluum quiescentem, vena brachij secanda, per quam prompte & facile sanguis euacuatur.

Cucurbitulæ: primum scarificatæ.

Quoad Cucurbitulas, & primum scarificatas Galen. c. 18. l. de cur. per venæsectionem, inquit, aduertendum esse, an mulieres sint vel nigræ, & graciles, vel albæ & carnosæ. Si enim nigræ sint & graciles, venam esse secandam, si albæ & carnosæ, cucurbitulas scarificatas esse applicandas. Venæsectio est materia reme-

remedij vehementis, vacuantis sanguinem quemcumque, idest, crassum & tenuem. Cucurbitulæ autem scarificatæ sunt materia remedij debilis, vacuantis sanguinem potissimum tenuem. His ita positis, si fœmina nigra & gracilis patiatur mensium suppressionem, probatur venæsectio, & interdum cucurbitulæ scarificatæ: si autem fœmina alba & carnosa, nō probatur venæsectio, sed solum cucurbitulæ scarificatæ. In nigra enim fœmina redundat sanguis crassus, qui potest per venam sectam euacuari: adest indicatio, nihil est quod prohibet: vnde Galenus rectè probat venæsectionem. Si tamen contingat nigram fœminā esse debilem, vt venæsectio ob virtutis imbecillitatē prohibeatur; licet cucurbitulas scarificatas applicare. Neque hoc aduersatur Galeno: is enim in nigra probat venæsectionem seruatis seruandis, idest, dum non adsunt prohibentia, nimirum virtutis debilitas. Si sanguis supprimitur in fœminis albis, indicat sui vacuationem: virtus etiam potest esse robusta: nec.n. fœmina alba semper est ita debilis, vt prohibeat venę sectionem, præsertim quia fœmina alba, alijs morbis laborans, sustinet venæsectionem brachij, in qua virtus magis robusta requiritur, quam in sectione venę pedum. Quod si ergo virtus potest esse robusta, cur Galen. venæsectionem improbat? Hoc proposuit Galenus, quia cognouit adesse indicās, sed prætereà etiā adesse prohibens, quod est, non quidem virtus totius, quæ robusta esse potest, sed exilitas venarum: in alba enim fœmina, venæ sunt angustæ, latentes & profundæ, præsertim secundum crura: vnde vena aperiri non potest. Sic etiam Gale. loquens de sectione venarum cubiti, in affectibus iecoris, dicit secandam esse basilicam, dummodo appareat, at si nō appareat, secandam esse mediam. Sic etiam cum in fęmina alba & carnosa vena sit angusta & recondita; iure cucurbitulæ potius applicantur. Quoad *modum* administrationis: Si mulier nigra & gracilis, in qua venæ appareant, sit imbecillis, vt prohibeatur venęsectio: huius loco cucurbitæ scarificatæ adhibendæ: & cum in ea fœmina exsuperet sanguis crassus, eius passio est difficilis, & summa resistētia: ab hac difficili passione indicatur modus, beneficio cuius crassus etiā sanguis egrediatur: quod consequi possumus, si ante appositionem cucurbitulæ fomētis per tempus aliquod partem foueamus, spōgia madefacta in aqua calida moderate, & expressa: sic enim funditur sanguis, vt facilius egrediatur. Cucurbitulæ non scarificatæ in suppressione mensium proponuntur a Gal. c.19. lib.13. meth. vbi ait, cucurbitulas non scarificatas, esse applicandas cum magna flamma pubi & inguinibus, post corporis inanitionem. Proponit Galenus rectam administrationem harum cucurbitularum, penes *quantum, quando & vbi*. Ob difficilem enim passionem sanguinis suppressi, applicantur cum copiosa flamma. Et quidem post corporis inanitionem; quia materia replens totum, sui præsentia prohibet administrationem cucurbitularum. Locus indicatur a sanguinis subsistentia: ideoque, siue in alias partes sanguis moueatur, siue in vterum impetum habeat, sed imbecillum: inguinibus ac pubi applicandæ sunt cucurbitulæ, tanquam materia remedij vel adiuuantis, vel reuellentis: adiuuantis, dum sanguis in vterum fluit, sed motus est imbecillius, qui adiuuandus est: reuellentis, cum tempore mensium sanguis non fertur ad vterum, sed in superiores partes mouetur.

Cucurbitulæ siccæ.

Quoad hæmorrhoides: oportet cognoscere, num liceat applicare hirudines hæmorrhoidibus. Hirudines igitur appositæ hæmorrhoidibus, sunt materia remedij deriuatorij, idest, euacuantis sanguinem, qui residet circa vteri regionem: non tamen hic sanguis est impactus, alias materiæ deriuanti non cederet. Hæc ergo cum sit natura hirudinum: dubitatur num earum tutus sit vsus. Galen. enim cap.8. lib. de præcognit. vbi proponit historiam vxoris Boethi, quæ muliebre profluuium patiebatur, probat materias deriuantes, euacuationem per lotium, per sedem, & proponit etiam euacuationem per hæmorrhoides. Hic loquitur Galen. non de profluuio sanguinis mēstrui, sed de profluuio muliebri, idest, humoris non sanguinei. Quare in mensium suppressione non potest probari materia deriuans: magis enim menses supprimerentur: si enim materia deriuans remoratur fluxum mensium, ergo non conuenit in suppressione. At Hippoc. aph.33. sect.5. ait in suppressione mensiū, si sanguis fluat e naribus, bonum: & Galen. in comm. ait, non tantum bonum esse sanguinis euacuationem per nares, sed etiam per aluum, & proinde per hæmorrhoides. Ergo hirudines probari videntur. Ego huius sum sententiæ, dum menses sunt suppressi, & præsertim eo tempore quo menses fluere deberēt, nequaquam hirudinibus dari locum; potius enim per deriuationem prohiberetur fluxus, quam adiuuaretur. Notandum igitur, si respiciamus ad conceptionem & conseruationem speciei, ad quam ordinatus mensium fluxus requiritur: non probari hirudines. Et huc respexit Galenus: volens enim vxorem Boethi fęcundam reddere, vsus est remedijs deriuantibus, ad adimendum illud muliebre profluuium, quod erat in caussa sterilitatis. Si respiciamus salutem fœminæ, non conceptionem: expedit vt applicētur hirudines, vt sanguis euacuetur; sicut enim prodest fęminæ, vt sanguis educatur per nares, ita etiam prodest, vt per hæmorrhoides euacuetur, si per vterum fieri nequeat.

Hæmorrhoides.

Sequitur materia medicinalis: quę respicit Locum affectum, & Caussam efficientem. De medicamentis locum affectum respicientibus, agemus in sermone de læsa conceptione. Caussa efficiens, est Morbus, vel Error externus. Non agemus hic de medicamentis remouentibus morbos: siue enim sit intemperies, siue tumor, &c. medicamenta peti possunt e doctrina affectuum ventriculi. Error autem externus, licet multiplex esse queat, nos tamen loquemur de medicamentis quæ respiciunt sanguinem, vt est crassior, viscidior, immobilis, & sic loquemur de medicamentis prouocantibus menses. Quia autem non tuto licet vti prouocantibus menses, nisi corpus expurgetur; ob id quædam monebimus circa lenientia & purgantia. De præparantibus enim sæpe alias dictum fuit.

Medicamēta.

Quoad lenientia, Gal. c.18. l.6. de euacuatione per venæsectionem, & c.3. li.8. κ.τόπ. potissimum probat *species hieræ simplicis*: quia non modo habent vim leniendi aluum, expurgandi primas superfluitates, ratione aloes, sed etiam prouocandi menses, ratione aromatum. Quare interdum exhibitione specierum hieræ & aluus lubrica redditur, & sanguis etiam per vterum effluit. Quoad *quando agendum*, Galenus exhibet hieram illico post balneum, & eo tempore, quo fęminæ virtute balnei caliditatem percipiunt. Ne tamen fęmina sit repleta; quia tunc vi balnei vteri partes laxæ euadent, vterusque replebitur, & succedet inflammatio. Hieræ igitur species eo tempore probantur, quo adest præsentia indicantis, & nil prohibet: sanguis suppressus, indicat: repletio totius prohibet. Quare totum prius expurgandum. Ergo inter initia ad leniendum aluum detur hiera, prætermisso balneo: corpore autem expurgato, licet vti speciebus hieræ illico post balneum.

I. Lenientia.

Quoad soluentia: practici proponunt *magnas hieras, vt Hermetis, Archigenis, Logadij, Rufi*: quibus tamen non indifferenter vtendum. Si enim in corpore fęminæ exsuperat non tantum pituita, sed etiā bilis flaua, vel atra, licet vti omnibus hieris propositis, excepta hiera Rufi, præsertim sola, quę probatur in succo pituitoso: priores enim hieræ non modo recipiunt, *colocynthidem, sed etiam veratrum nigrum, & scammonium*, & propterea his vtendum, dum omnes

II. Purgantia.

dam fœminæ, quæ non permittunt clysteres, pessaria, admittunt autem suffumigia. Suffumigium etiã magis penetrat. Est ergo hic modus vtilissimus, & nihil est quod prohibeat, præterquam capitis imbecillitas: sunt enim fœminæ, quibus cerebrum facile turbatur ab aromatibus. In administrando autem suffumigio, duo notanda, secundum Galenum: primo, vt cingantur fœminæ: deinde, vt fumus per cannulam ascendat in ceruicem vteri: ita enim suffumigium non facile petit caput. Quoad *quando agendum*, secundum Hippocratem, menses ducentia sunt administranda post corporis purgationem: materia enim totum replens, prohibet; quia euocans menses vel non posset permeare; vel, si posset permeare, secum duceret materiam totum replentem, cum detrimento fœminæ. Et debent hæc medicamenta administrari per plures dies, ante prandium per quinque horas, & illico post balneum. Per plures dies exhibet Hippocrates: quia sanguis suppressus ob crassitiem & viscidatem ita est contumax, vt diu sit præsens: quare, cum per plures dies perseueret præsentia sanguinis, per plures etiam dies medicamenta sunt administranda. Exhibet etiam Hippocrates per quinque horas ante prandiũ, quia cibi præsentia prohibet: mortiferum enim est menses ducentia, & quidem valida, exhibere, nisi ventriculus cibis sit vacuus, vel cibus exacte sit concoctus: alias enim chylus crudus, vi medicamentorum menses ducentium, traheretur in venas, in iecur, in vterum; vnde menses magis supprimerentur. Illico a balneo Galenus administrat, quia illico a balneo non adest præsentia prohibentis (nam suppono balneum administrari post purgationem totius, ieiuno & vacuo ventriculo) & adest permittens, quod coindicat hoc medicamentum, nimirum laxitas vteri; quia laxus vterus facile admittit hæc medicamenta: laxatque cutem vi balnei. Hippocrates autem incipit a leuioribus, & postea fortibus vtitur: deinde rursus leuioribus, & mox fortiorib. &c. quæ vicissitudine quadam continuant. Respicit enim ad sanguinem suppressum vehementem: & proinde ad indicantia & remedia vehementia. Nam si malum esset debile, non liceret vti vehementioribus, sed debilioribus tantum; quia debet esse proportio inter medicamenta & affectus præter naturam. Vtitur autem permutatis vicibus, primum debilibus, deinde fortibus, &c. quia respicit non modo ad præsentiam indicantis, sed etiã ad præsentiam prohibentis, ad virtutem, quæ interdum prohibet, interdum permittit. Dum medicamenta fortia sunt adhibenda, natura, seu virtus ea non facile sustinet, nisi aliquanti sper assuescat: quare primum mitiora sunt exhibenda & progressu temporis fortiora, dum non amplius adest prohibens: tunc enim adest præsentia indicantis vehementissimi, & virtus assueta permittit. Post fortia Hippocr. rursus vtitur debilibus: quod bifariam fieri potest, primo, vt in debilibus istis permaneamus vsque ad remotionem mali: deinde, vt ijs nõ insistamus vsque ad finem mali, sed aliquo tempore leuibus vtamur, postea rursus fortioribus. Et hic vterque modus in praxi obseruandus est: non tamen indifferenter. Si enim contingat, vt post fortia medicamẽta maxime imminuatur vehementia affectus morbifici, & sanguis debilis reddatur: tunc sufficit post fortia vti debilibus, ad finem mali: quia adest præsentia indicantis debilis, non vehementis. At si contingat, vt post fortia sanguis adhuc vehementiam conseruet, necessarium est vicissim vti debilibus & fortibus: debilibus quidem vtendum, quia virtus non permittit assiduum vsum vehementium: potest enim eum aliquandiu perferre, sed non longo tempore. Quare gratia virtutis prohibentis non possumus perseuerare in vehementibus; sed cogimur vti debilibus. Quia autem perseuerat vehemẽtia indicantis: dum natura aliquod robur accepit, rursus, secundum Hippocratem, fortibus vti licet, quia non adest præsentia prohibentis. Quoad *vbi agendum*. Hæc medicamenta possunt per os exhiberi, & extra applicari circa regionem vteri, pro indicantis subsistẽtia. Medicamenta fortissima, vt *euphorbium*, *elaterium*, *squama æris*, *succus tithymali*, non sunt exhibenda, sed applicanda. Licet enim vbi agẽdum indicetur a subsistentia sanguinis, virtus tamen quandoque permittit, quãdoque prohibet. Virtus oris ventriculi, & partium infernarum prohibet, vt nequaquam hæc sint per os exhibenda: virtus autem vteri, & præsertim secundum partes cutaneas, permittit. Odorata vtero applicanda, non naribus, quia hoc indicantis subsistentia requirit: sanguis enim, qui inclinationem habet ad partes infernas, indicat remedium adiuuans, non reuellens: dulcia ergo, quia attrahunt ad inferas partes idcirco partibus inferois applicanda sunt, non naribus.

Victu attenuante Galenus plerosque liberauit. com. aph. 36. sect. 5. quod accipiendum, non de qualibet suppressione mẽsium, sed de illa, quæ fit a crasso & viscido sanguine. Quisnam sit hic victus, alias dictum est. Iam notandum circa condimenta: quamuis in *aceto* vis sit attenuãdi, id tamen vitandum esse, quantum fieri potest, quia infensum est partibus neruosis, & vtero, com. 36. lib. 4. vict. ac. Quare cibi vel non condiendi sunt aceto, vel exiguo, nec admodum potenti. Condiendi autem sunt cibi dulcibus, quorum virtute ciborum facultas facile perducitur ad vterum. Sed dulcibus his tantum vtendum vt condimentis, & vehiculis, non vt cibo, id est in parua copia: nam fœminæ quæ hoc malum patiuntur, frequenter obnoxiæ sunt iecoris, lienis, & viscerum obstructionibus, quæ a dulcibus copiosis magis obstruuntur, & in tumorem attolluntur. Quoad *quando agendum*. Galenus cap. 18. lib. de cur. per venæsectionem, probat victum attenuantem, per 8. vel 9. dies ante tempus statutum mensium. Indicans enim, nimirum sanguis præter naturam cohibitus per 8. vel 9. dies ante statutum tempus mensium, indicat propellendum esse sanguinem ad vterum, vt egrediatur. (*Indicans hoc loco non est virtus, quæ indifferenter præsens est, & his diebus, & alijs, sed sanguis suppressus.*) Vnde hoc tempore sanguis adest, qui impetum habet in vterum, qui impetus naturalis est, sed imminutus, & proinde adiuuandus: quare indicat remedium adiuuans hunc motum, cuius materia est victus attenuans, quo vtendum hoc tempore, quia adest præsentia sanguinis, qui impetum habet in vterum, sed imminutum.

Diæta.

CAPVT II.

De Immoderato sanguinis per vterum profluuio.

AD generationem huius vitij necessarium est, vt aliquod noxium occurrat venis vteri; vt eius vteri venæ non possint sanguinem continere, vnde per vterum effluit in maiori copia, quam decet. Profluuium ergo sanguinis immoderatum, est exiens sanguinolentum immoderatum vteri, dependens a læsa retentione venarum vteri. Forma exiens sanguinolentum immoderatum. Exiens dicitur: ad differentiam excrementi, quod detinetur: sanguinolentum dicitur: ad differentiam exeuntis, quod non est sanguis, vt fit in profluuio vterino & muliebri, vbi egreditur materia a sanguine diuersa. Dicitur immoderatum; quia sanguis egreditur in maiori quãtitate, quam decet: ad differentiã profluuij sanguinis secundum naturam, in quo est exiens sanguinolentum, sed moderatum: item hoc dicitur ad differentiam profluuij præter naturam, ut est stillicidium mensium, stillicidium sanguinis per uterum; egreditur enim exiens sanguinolentum, sed in minima copia.

Generatio. Definitio.

Caussa efficiens.

Caussa efficiens, est læsa retentio vasorum vteri. Quamuis autem per terminos formæ & subiecti, definitum satis limitatum videtur: caussam tamen efficientem etiam apponi necessarium fuit, qua scil. malum hoc distinguitur ab eo fluxu sanguinolento & immoderato per vterum, qui interdũ fit, dũ menses suppressi sunt vel imminuti per duos aut tres menses & postea quarto mense, v.g. præter consuetũ naturæ ordinem sanguis per vterum effluit in maxima quantitate, idest, in maiori, quam deceat pro consuetudine mulieris, vt si v.g. solita sit fœmina singulo mẽse euacuare sanguinem ad ℔.j.ß. euacuet ad ℔.iiij. Hoc sane est exiens sanguinolentum immoderatum vteri, sed aliam habet efficientem caussam, nim. robustã expultricem venarum vteri, cui, secundum naturæ leges, cedit retẽtrix. At nostri mali propositi caussa efficiens, est læsa retentio. Læditur autem retentio necessario ob læsionem facultatis, idest, ob morbos, nõ ob errorem externum. c. vlt. l. de diff. sym. c. 3. li. 3. de cau. sympt. c. 2. li. 5. meth. sicut etiam docuimus in fluxu sanguinis nariũ, & de sputo sang. Morbus est triplex, diapedesis, anastomosis, diæresis; & proinde in via, in meatu, in soluta vnitate. Fiunt aũt hi morbi quandoq; ob noxas præcipuas vteri, quandoq; ob vitiũ, quod principaliter pertinet, vel ad totum corpus, vel ad sanguinem: vnde merito dicit Gal. profluuiũ hoc fieri vel vitio Vteri, vel Sanguinis: com. aph. 57. sect. 5. quia nõ respicit ad vitia communia immediata, sed ad vitia principalia ad vitium in quod medicus consilium dirigere debet. Quoad vitia vteri, potiss. locum habet anastomosis, & diæresis. Anastomosis, idest reclusio orificiorum venarum fit ob immoderatum vsum balnei relaxantis, ob fomentum relaxans vtero adhibitum; quãdoq; etiam ob immoderatum coitum. Diæresis & soluta vnitas, vt monet Hipp. l. 2. de mor. mul. fieri solet in difficultate partus: nam vasa quandoq; disrumpuntur, quãdoq; etiam in partu aliquid noxium relinquitur in vtero, quod putrescẽs, acre & mordicans euadit, vt solutam vnitatem, imo vlcus efficiat: vnde, si venæ abradantur, hoc malum producitur. Quoad vitia totius; vt malorum totius, vterus secundum venas affici potest quolibet morbo e propositis, s. anastomosi, diæresi, diapedesi, idest, immodica laxitate & raritate tunicarum venarum. Nã dum totum afficitur, vt paruo sanguine repleatur (quod potiss. fit, vbi fœmina male habet secundum ventriculum, vbi iecur languet) fieri potest, vt in toto colligatur vitiosus sanguis, qui, cum a toto detineri nequeat, protruditur ad vteri vasa; vnde, si tenuis est, fit diapedesis; si copiosus & impetuosus, fit anastomosis; si acris & mordax, diæresis. Quoad vitium sanguinis, pariter a sanguine vitioso, citra totius languorem, omnes hi morbi oriri possunt. Si enim sanguis fuerit tenuior, per diapedesin effluit: si copiosus, per anastomosin; sin acris, salsus, mordax, per diæresin, quia ab hoc sanguine vnitas soluitur.

Læsio retentricis vteri. 1. 2. 3.

Differentiæ.

Quoad differentias, quæ sumuntur a forma: exiens hoc sanguinis varium esse potest, prout varium est, quod egreditur. Varium autem esse solet, præsertim in ratione misti, & proinde secundum Substantiam, & qualitatem. Secundum Substantiam, seu formam, vel est Putridum, vel Non putridum. Secundum qualitatem; hæc est Recondita, vel Euidens; & secundũ euidentem, exiens hoc vel est calidum, vel frigidum; vel tenuius, vel crassius: vel huius, vel illius odoris, coloris. A subiecto non sumuntur differentiæ; nam idem est locus affectus; nisi quis forte dicat, venas vteri affectas esse, vel dextras, vel sinistras. A caussa efficiente malum hoc fit ob noxam vel Vteri, vel Totius, vel Sanguinis.

Signa in genere.

Malum hoc in genere facile cognoscitur; quia oculis sanguis egrediens conspicitur, & quidem in magna copia. Porro secundum Gale. c. 5. l. 6. loc. aff. profluuium sanguinis copiosi, interdum est noxium, de quo nos hic loquimur: interdum salutare, quod fit a robusta expultrice. Distinguuntur autem mala e tolerantia fœminæ; quæ cognoscitur, tum e Galeno l. c. tum e mutatione coloris fœminæ, qui fœdus est; item e tumore pedum, vnde & hydrops imminet, item e læsione appetitus, e læsa coctione. Hippo. l. 2. de mor. mul. addit, nos hoc malum cognoscere e colore exeũtis rubro: ad differentiam profluuij muliebris, quod non est rubicundum, sed alterius coloris. Et quia in profluuio muliebri interdum materia egreditur colore rubicundo donata; nã sanguis vteri rubicundus est: ideo Hippocr. addit, præter rubrum colorem necessario materiam egredientem grumescere: ichor autem non grumescit. Quoad differentias formales: ex odore sanguis putridus a non putrido distinguitur; aliæ qualitates e colore percipiuntur. Differentias a loco mulier significabit: num scilicet malum sit in parte dextra, vel sinistra. Quoad differẽtias a caussa efficiente: oportet cognoscere, an sit diapedesis, anastomosis, vel diæresis. Diapedesis cognoscitur, quia sanguis fluit citra dolorẽ, & est tenuis, aquosus, vt vix concrescat, præterea in exigua quantitate egreditur, sed per plures dies; vnde hac ratione profluuiũ est immoderatum, quia copiosus sanguis egreditur; cuius signum est, quod fœminæ non perferunt. Anastomosis cognoscitur, quia sanguis egreditur sine dolore, confertim, & sanguis exiens euidenter concrescit. Diæresis cognoscitur, quia sanguis cum dolore effluit, suntq; signa euidentia solutæ vnitatis. Verum cum sanguis effluat propter morbos, propter læsionẽ retentricis; dictumq; sit, hæc mala fieri ob præcipuũ vitium vel vteri, vel totius, vel sanguinis: hæc vitia principalia ita cognoscentur. Si enim præcipuum vitium ad vterum pertineat: id cognoscetur, v.g. ex ictu, e plaga secundum vterum, e fomentis relaxantib. vtero adhibitis, & reliquis caussis prægressis, iam propositis. Si vero princeps malum spectet ad totũ, id cognoscetur e malo colore totius, & innapetentia e læsis coctionibus. Notandum autẽ hæc signa quandoq; indicare hoc profluuium in genere; quandoque vero indicare profluuiũ, vt fit vitio totius. Si primo modo, color fœdus totius, & reliqua proposita vitia non præcesserunt, sed fuerunt subsecuta, v.g. color fœdus totius corporis subsequitur profluuium sanguinis immoderatum, vt hydrops etiam immineat. Sed si hæc signa præcedant profluuium hoc immoderatum: tunc sunt indicia huius profluij non in genere, sed vt fit vitio totius. Si denique malum præcipuum referatur in sanguinem: cognoscetur sanguis vel copiosior, vel tenuior, vel etiã acrior, e proprijs signis; de quibus alias.

Signa differentiarum.

Indicationes.

Præsidia sumuntur a Virtute, & a Caussa efficiente. Quid enim locus affectus, seu vterus indicet, dicemus in læsa conceptione. Quoad virtutem; sermo est in præsentia de profluuio immoderato, quod necessario est contra tolerantiam virtutis, quia calor dissoluitur. Profluuium ergo hoc, vt immoderatum, ratione virtutis, ratione caloris qui dissipatur, indicat remedium cõcentrans, adstringens, cuius beneficio vniatur calor, qui plus iusto dissoluitur. Præsidia etiam haurienda sunt a morbo: idque dupliciter; primo, vt est talis morbus, & vt potiss. fit a tali caussa; vnde diapedesis, indicat condensans; anastomosis, adstringens, obseruans: diæresis, si simplex, agglutinãs; si mista, idest, si cauitatem habet annexam, indicat remedium nutriens. Quatenus aũt hæc mala fiunt vel ab vtero, vel a toto, vel a sanguine; aliæ oriuntur indicationes. Vitiũ vteri variũ, varia indicat, v.g. si morbi hi procedant a materia putrescente, existente in vtero: hæc materia eradicanda. Si fiat vitio totius: oritur indicatio roborandi ventriculum, iecur; horum viscerum intemperiem corrigendo per cõtraria. Si fiat vitio sanguinis: varia est indicatio: si enim tenuis sit sanguis, indicatur crassefaciẽs; si acrior, attemperãs:

Si

Si peccat secundum motum seu impetum; motus simpliciter indicat remedium, beneficio cuius quiescat. Impetus ad vterum indicat reuellens. Nihil dico de sanguine copioso: quia cum profluuium sit superfluum, non adest copia, sed potius penuria sanguinis.

Prognostica.

Malum hoc in genere non est despiciendum: quia noxam affert & speciei, & indiuiduo. Speciei: quia turbat conceptionem, dum eam prohibet, vel, si forte fœmina conceperit, solet esse in caussa abortus. Nocet etiam indiuiduo fœminæ, secundum Hippoc. aph. 57. sect. 5. & Galenum cap. 6. li. 4. de præsag. pul. fœminæ enim cachexia afficiuntur, hydrope, patiuntur animi defectus, conuulsiones. Si animi defectus fiat in profluuio sanguinis immoderato, est symptoma admodum infensum fœminæ. Si autem eueniat fœminis, vt contingere solet, præ timore nimio, non debemus vsque adeo exhorrescere: modo non fiat ob longam euacuationem. Conuulsio etiam pessima est, vt colligitur e com. aphor. 56. sect. 5. vbi ait: dum conuulsiones fiunt, quando pars neruosa afficitur, has conuulsiones non esse vsq; adeo lethales, quia cerebrum facile compatitur: at, si pars affecta non sit neruosa, & vi huius succedat conuulsio, pessima hæc est, quia cerebrum ducitur in consensum cum parte non neruosa, ob vehementiam affectuum. Quia igitur vterus non est membrum neruosum, sed membraneum; fit, vt dum vtero affecto subsequuntur conuulsiones, hæ sint lethales. Quoad differentias formales, vitium est maioris periculi, si quod egreditur est putridum, virulentum, acre. Quoad differentias a loco affecto, maius adest periculum, si vterus secundum omnes partes afficiatur. Ab efficiente; maius est periculum, si fiat ob diæresin: minus, si ob diapedesin. Cum autem hæc mala fiant quandoq; ob vitiū vteri, quandoque totius, quandoque sanguinis: facile est perpendere vim horum vitiorum, de quibus alias diximus.

Ratio Phlebot.

Rhasis venam secat: itemq; Aetius. Rhasis respicit ad profluuium immoderatum, vt sanguis copia non peccet. Et proinde in sermone de indicationib. nihil diximus de imminutione sanguinis. Venæsectio est materia remedij vehementis, sed reuulsorij, indicati a sanguine, peccante non qualitate, sed impetu: & ita impetu, vt vitium hoc sit vehemens, cuius gratia necesse sit cōfugere ad materiam remedij vacuantis reuulsorij vehementis: quod nihil aliud est, quam venæsectio. *Quoad vsum: circa quando* duo sunt obseruanda. Primum, quod Rhasis venam secat non vno die, sed pluribus. Hic nō loquitur de quantitate discreta, quia non respicit ad sanguinem vt copia peccat, sed vt peccat motu. Quatenus ergo peccat secundum motum: eius præsentia (quæ indicat quando agendum) est perpendenda: quæ cum perseueret plures dies, propterea etiam Rhasis per plures dies venam secat. Secundo notandum, quod Rhasis ait, per hebdomadam vtendum esse adstringentibus, & tunc, si profluuium crescat, non esse secandam venam: at, si non crescat, secandam esse venam. Rhasis ergo primum vtitur adstringētib. postea venam secat. Aetius contra, primum secat venam, postea vtitur astringentib. nam si primo adstringentia vsurpētur, noxa creatur fœminæ, vt hydrops & alia mala immineant. Resp. Vterq; auctor respexit ad præsentiam indicantis. Rhasis quidem respexit ad profluuium immoderatum sanguinis, in quo sanguis in maiori copia, quā decet, est egressus, vt in sanguine peccatum sit solum secundum motum, nō autem secundum qualitatem: in quo malo adest præsentia caloris indicantis, qui calor dissoluitur: vt necessarium sit vti adstringentib. beneficio quorum non modo occurrimus calori, sed etiam motui sanguinis, quia adstringentia possunt compescere impetum sanguinis. Quare perseuerante hac præsentia indicantis, licet progredi medicamentis adstringentib. His si non cedat sanguis suo impetu: hic impetus, hoc peccatum in motu est vsq; adeo vehemens, vt indicet remedium reuulsorium vehemens, cuius materia est venæsectio. Rhasis igitur, dū adest hæc præsentia indicantis, & malum non cedit adstringentib. eo tempore probat venæsectionē. Aetius vero respexit ad superfluum sanguinis, quod nō modo immoderatū est, sed immoderatū euadere potest. Quod sane imminet ratione & impetus, & copię sanguinis. Ideoque merito copiæ non esset tutum, imo maxime periculosum, ante venæsectionem adstringere: quia peccatum in copia magis potest ad indicandum euacuationem, quam calor ad adstringendum. In praxi ergo procedendum. Si obseruetur sanguinis egressus in maiori copia, quam decet: imitandus est Rhasis: at, si immineat immoderatum profluuium (quod cognoscitur, quia superiorū simile quippiam contingit) sequendus est Aetius, quia copiosus sanguis non est adstringentibus in corpore detinendus. Quoad *locum*: secandæ sunt venæ cubiti: quia talis est subsistentia, indicantis, & præsertim vt subsequitur motum sanguinis.

Cucurbitulæ

Quoad Cucurbitulas: Hippo. has applicat nō modo spatulis, sed etiam cruribus. Aetius etiam scapulis. Cucurbitulæ scarificatæ, in hoc malo, sunt materia remedij indicati a sanguine, vt peccat, non copia, sed motu potius. Quare sunt materia remedij & reuulsorij, & deriuatorij. Cucurbitulæ, vt reuellentes sunt applicandæ scapulis: sic enim sanguis descendēs sursum trahitur. Cucurbitulæ autē, vt deriuantes applicādæ sunt cruribus: nā caua vena descēdit in lumbos, & in duos ramos diuiditur, qui per crura descendūt, a quibus quædam venæ deducuntur in vterum: ideoque per has fit deriuatio. Auic. hac in parte imitatus est Gal. qui c. 8. l. de præcogn. in profluuio muliebri (non sanguinis) probat euacuationem per lotium, per sedem, & proinde probat remedium deriuatorium. Cucurbitulæ non scarificatæ probātur magnę, & cū flamma copiosa admotæ mammis. l. 2. de mor. mul. aph. 50. sect. 5. c. 19. l. 13. met. quia huiusmodi cucurbitulæ sunt materia remedij reuulsorij, indicati a sanguine, vt impetū habet in vterum. Recte autē modo iam declarato administrantur. Nam cum summa sit actio sanguinis, qui impetum habet in vterum; idcirco magnæ probantur cucurbitulæ. Et, cum sūma sit resistentia; probantur cum magna flamma. Præterea probantur ea ratione, vt modo applicentur vni parti, modo alteri, prout præsentia sanguinis magis impetum habet secundum vnam partem, quam secū dū alterā. Tandem applicantur mammis, vel potius submammis, merito subsistentiæ sanguinis, vt peccat secundum motum: siquidem communes sunt hæ venæ & mammis, & vtero: vnde sanguinem prompte ad superiores partes trahūt, vt ita coerceatur motus sanguinis ad vterum factus. Sed prohibere solet virtus respirationi destinata. Quare, si eueniat, vt dum applicantur hæ cucurbitulæ, lædatur respiratio (vt monet Galenus) nō sunt his partibus applicandę. Sed hoc loco occurrit difficultas, quia superius dictū est, e mente Hippoc. & aliorum, probari in hoc malo cucurbitulas, quæ scarificatę cruribus applicantur. Cur ergo cucurbitulæ non scarificatæ, cruribus, & ipsæ applicantur? Responsio. Quia scarificatæ non modo attrahunt sanguinem per modum deriuationis, sed etiam euacuāt. Cucurbitulæ autē nō scarificatę attrahunt, non euacuant, & propterea non applicantur cruribus. Ligaturæ sunt materia reuulsorij præsidij.

Ligaturæ.

Quoad *vbi*: Gal. c. 14. l. 1. ad Glauc. in hoc malo iubet ligādos artus supernos brachij: faciendasque plures & fortes ligaturas quia summa est resistentia sanguinis. Plures probat, vt significet, quādo, administrātur ligaturæ, nō esse partes ligatas detinendas per horā: alias mortuæ quoq; euaderent: ideo per vices ligare & soluere oportet. Sic ergo Gal. brachiorū, ligaturas

probat. Hipp. vero lib. 2. de morb. quem secuti sunt Auic. Paullus, Aetius pobat ligaturas & secũdũ brachium, & secundum crura supra genus. Cur igitur Gal. tantũ applicat partib. supernis, Hipp. supernis & infernis? Resp. Vbi agendum indicatur a subsistentia principaliter indicantis, idest, sanguis, motu peccãtis. Huius autẽ duplex esse potest subsistentia, altera supra vterũ, quę consequitur sanguinem, vt mouetur a supra ad infra, idest, ad vterum: merito cuius probantur ligaturæ in brachijs, vt sanguis, qui mouetur in vterũ, ad superna retrahatur. Altera subsistentia est infra vterum, quæ consequitur essentiam indicantis sanguinem pariter vt peccat secundum motũ, qui est a partib. infernis, ad partes supernas, idest, a femoribus ad vterum: & tunc ligatura supra genu est administranda, vt retrahatur sanguis ascendens, vt per has ligaturas descendat: sicuti potiss. dum fœminæ sanguinem reperiantur refertæ secundum femur. Concordia a. Gal. & Hipp. facile patebit e quæstione sequenti, de *quando agendum*. Gal. igitur applicat ligaturas brachio, eo tempore quo his solis vtitur ligaturis. Hippoc. eodem tempore & hora vtitur ligaturis & secundum brachia, & secundum coxas. Horũ ratio talis est: Quando agendum sumitur a præsentiã indicantis: dum sanguis mouetur a supra ad infra, habet impetum ad vterum: reuellendum ergo nisi aliquid prohibeat, hoc est, tẽpus opportunum. Hipp. autem & ipse respexit ad indicantia quãdo agendũ. Vnde, dum adest hoc profluuium, adest impetus sanguinis ad vterum, idest, a supra ad infra. Sed dum ligaturæ administrantur, id fieri solet, vt sanguis existens infra vterum, impetum habeat ad vterum, moueatur ab infra ad supra: & propterea Hippocrates non ligat coxas tantum, (nec enim posset defendi) sed ligat coxas eo tempore, quo etiam ligat brachia, vt beneficio duplicis ligaturæ eodem tempore cohibeat vtrumque motum ad vterum, siue fit a supra ad infra, siue ab infra ad supra. In praxi ergo obseruandum, vt dum ligantur coxæ supra genua, primum ligentur partes supernæ, deinde infernæ; & primum etiam dissoluantur ligaturę coxarum, posteriori tempore ligaturæ brachiorum. Oportet autem vt ligaturæ secundum brachia sint fortiores ligaturis partium infernarum. Et e dictis ratio est in promptu: primum enim sunt ligandi artus superni, quia nisi ligentur, non adest pręsentia indicantis ligatura s partium infernarum. Et ob eandem rationem primum etiam dissoluere oportet ligaturas partium infernarum. Et quia efficacior est impetus a supra ad infra, quam ab infra ad supra, ideo ligaturæ partium superiorum debent esse fortiores.

Pharmaceia.

Quoad materias medicinales; nihil dicemus de respicientibus totum. Loquemur tantum de materia medicinali gratia sanguinis, morborum vteri, & virtutis. De his medicamentis breuiter agemus, quia omnia similem vim & facultatem habent. Quantum ad sanguinem; is peccat in hoc malo sui tenuitate, acrimonia, impetu. Vnde in hoc malo vtendum fomentis refrigerantibus crassefacientibus, & proinde adstringentib. Merito aũt morborum vteri, cũ vteri viæ sint plus iusto peruiæ; pariter probantur medicamenta crassefacientia, refrigerantia, & proinde adstringentia. Gratia virtutis, vt dissipatur calor, egemus crassefacientibus & adstringentibus. Quare agendum de medicamentis frigidis et adstringentib.

Medicamenta adstringẽtia.

Hæc autem duplicia sunt: alia quidem crassefaciẽtia citra stupefactionem: alia crassefacientia & simul stupefacientia. Crassefacientia citra stupefactionem, possunt esse materia remedij indicati a sanguine, et a morbo, & a virtute. At crassefacientia cum stupefactione, nequaquam possunt esse materia remedij, indicati a virtute, quoniam virtus potius prohibet, cum debilis est. Crassefacientia citra stupefactionem, crassefaciunt & astringunt, vel sine lentore, vel cum lentore.

1. Adstringẽtia & incrassantia simpliciter.

Quæ crassefaciunt citra lentorem, probantur prȩsertim in anastomosi: quȩ cum lentore, in diȩresi. Quoad priora, Hippoc. lib. 2. de morb. mul. probat *corallium, cornu cerui, santalos, gallas immaturas, rosas, myrtum, mespila, sorba, malicorium, mora immatura, & omnia acerba*. Quæ crassefaciunt vna cum lentore, sunt *symphytum, tragacantha, carabe, trochisci de carabe sine opio, bolus Arm. plantago, albumen oui, pedes vitulini, farina citra fermentum*. Quoad *vsum*, & primo quoad dosin: probatur dosis modo minor, modo maior: pro actione morbi principaliter indicantis. Quoad *modum*: vti licet quandoq; forma linimenti, quandoque forma insessus, pulu. boli, potionis. Quoad *quando*: sunt administranda, dum adest præsentia indicantis, & nihil prohibet: prohibet autem materia obstruens viscera, & præsertim dum hæc medicamẽta per os exhibentur. *Vbi*. Possunt autem hæc medicamenta exhiberi, & applicari. Quoad ea quæ exhibentur. Hipp. li. 2. de morb. mul. exhibet ℥. j. *mororum rubi siccatorum, cum* ℥. j. *pastæ, idest, farina sine fermento*. Et dũ Hippocratis propositum erat adhuc magis crassefacere, adscendebat ad maiorem dosin, respiciens ad maiorem vehementiam actionis sanguinis. Vnde morbo imminente permiscebat ℥. ij. *pastæ, & exhibebat cum vino nigro adstringente, nisi esset febris: quia vbi febris, loco vini aqua vti oportet. Præterea Hippoc. exhibebat malum punicum decoctum cum vino proposito cum non erat febris. Probatur etiam inter alia semen pomi granati contritum, & exhibebat cum polenta, idest, cum farina confecta e viridi hordeo assato*. Vrgente necessitate, idem Hipp. exhibebat ℥. j. *stercoris muli, quod comburebat & conterebat, exhibebatq; cum vino astringente. Sic probabat spongiam, eamque contritam cum vino exhibebat*, (hoc fœminæ habent pro secreto). Licet etiam exhibere *saccharum rosaceum antiquum, diacydonium, diamorum a* ℥. *ij. ad* ℥. ß. Gal. hoc exhibet: ℞. *corall. balaust. an. gr. x. gummi* ℈. ß. *excipiantur albo oui, & exhibeantur cum aqua & vini* ℥. *vj*. Auicen. hoc probat: ℞. *mummiæ, terræ sigillat. boli Arm. orientalis gallarum immaturarum, sang. drac. galliæ moschatæ, aluminis an.* ℈ ß. *caphuræ gr. ij. Soluantur syrupo myrtino*. Gallia vtitur tanquam vehiculo, est enim calida sicca, tenuis substantiæ; nec cohibet mẽses, sed potius prouocat: &, si conferatur cum basi medicamenti, quę constituitur e crassefacientibus & adstringentibus, in ea est proportione, quæ seruanda est in recta medicamentorum compositione. Dubitatur autem cur alumen proponatur? Per alumen igitur nõ intelligitur crudum alumen, sed combustũ, quod sæpe etiam exstinctum fit in lacte chalybeato, vel in sero lactis chalybeato: beneficio enim huius præparationis non est amplius mordax et abradens, sed habet vim adstringendi citra omne detrimẽtũ. Quoad externa: Hipp. l. 2. de morb. mul. potissimum probat *poscam cum folijs rosarum: huius loco etiam vti possumus vino astringente. Practici applicant vnguentum Hippocratis dictum, vnguentum Comitissæ, vnguentum de castaneis*. Possunt autem externa medicamenta administrari forma inunctionis, fomenti. Pectini etiam actu frigida applicari possunt, ea tamẽ frigiditate, vt fœmina horrore non afficiatur: qui modus indicatur a passione indicantis, nimirum sanguinis fluctu: qui cum vehementer resistat, efficacius requirit medicamentum, quale est, si actu frigidum applicetur. Sed præterea probantur adstringentia, quæ habent vim stupefaciendi, quæ conficiuntur ex *opio*: *vnde probantur trochisci de Carabe cum opio, & magis probantur descripti a Rhase, quam a Mesue, quia illi recipiunt opium in minori quantitate. Hæc exhibentur, Hippocrates etiam applicat medicamentum confectum ex hyoscyamo & cicuta*. Hæ materiæ indicantur a sanguine, sed non facile permittantur a virtute vteri: nam calor vteri indicat calidum, vt periculum sit, ne plus iusto hebescat, propter frigidiora medicamenta. Quare

Externa.

2. Adstringẽtia narcotica.

miscen-

miscenda sunt, quæ ob crassitudinem substantiæ astringunt, ob caliditatem autem calorem seruant, ne ita a stupefacientibus lædatur, vt est *mastiche, mentha, bacca cupressi, &c.*

Diæta. Vinum crassefacientem probat Hipp. qui indicantur a sanguine tenuiore, & plus iusto fluxili. Probat autem *cibum assum, & panem assatum sub cineribus.* Hic modus agendi, indicatur a sanguinis passione, vt scil. cibus crassefaciés magis crassefiat. In lue Gallica exhibetur panis assatus, ea ratione, vt virulentia gallica valenter siccetur. Neque obstat, quod habet aliquam vim crassefaciendi. Licet enim in lue non sit vtendum crassefacientibus, sed attenuantibus, & euacuantibus materiam per sudorem, per insensibilem transpirationem: vtimur tamen pane proposito caussa vehementis exsiccationis; & impedimento, scil. crassitiei, occurrimus decocto guaiaci, salsæ parillæ, &c. quibus materia satis attenuatur, euocatur ac dissipatur.

Panis assus in morbo Gallico.

CAPVT III.

De Stillicidio mensium.

Nomen. PER mensium stillicidium intelligimus fluxum sanguinis, dum fit stillatim, & e necessitate cum dolore, vt monet Aetius. Doloris enim caussa peculiare caput huic malo donatur; alias sufficerent ea quæ proposita fuere in sermone de suppressione & profluuio mensium.

Generatio. Generatur hoc malum, dum sanguis cum impetu fluit in vterum, & eo cum impetu, vt soluat continuum, & hinc dolor excitetur; & stillatim egrediatur sanguis: quia sanguis suo impetu ita agit in vterum, vt necessario expultrix proprio munere frustretur.

Definitio. Quare stillicidium mensium est exiens sanguinolentum stillatim vteri, dependens a frustratione expultricis venarum vteri. Dicitur exiens ad differentiam ex retenti, quod detinetur. Sanguinolentum, ad differentiam excuntis, quod non est sanguis. Stillatim ad differentiam excuntis sanguinei, quod non stillatim egreditur, sed in magna copia.

Quod caussam efficientem diximus, dependere a frustratione expultricis vasorum vteri, vt hoc malum distingueretur a profluuio mensium, quod fit per diapedesin: hoc enim fit, dum sanguis stillatim & sensim egreditur, sed sine dolore, ob frustratione retentricis. Inquirenda igitur est caussa, ob quam expultrix frustratur. Aetius cap. proprio inquit, quandoque esse caussas specie diuersas, id est, angustiam multiplicem, virium debilitatem, sanguinis multitudinem, sanguinem pituitosum, & sanguinem feculentum. Huius numeratio talis est. Expultrix frustratur, vel quia Læditur facultas, vel ob Errorem externum. Læsio facultatis est morbus. Facultas autem læditur, si vel Labefactatur, vel Impeditur. Labefactatur ob quamlibet intemperiem immodicã. Nam quoad calidam; secundum Auicen. licet expulsio fiat a calido per se, quemadmodum a frigido per accidens: verũ tamẽ intensior requiritur caliditas in concoctione, quam expulsione, vt immoderata caliditas expultricem possit labefactare. Sed præterea intemperies frigida potest esse in caussa: nam licet frigiditas adiuuet expulsionem, hoc tamen fit secundario & per accidens, vt potius conferat ad reddendum idoneum missum, quã ad vitificandum facultatem: vnde intemperies frigida facultatem labefactare potest. Præterea cum expulsio fiat potior a sicco, quam humido, gratia humiditatis intemperies potest expultricem labefactare. Sicca etiam in caussa potest. nam licet a sicco fiat expulsio: siccitas tamen magis fauet retentrici: vnde siccitas valentior potest facultatem expultricem labefactare. Constat ergo labefactari expultricem ob intemperiem. Ad quæ vitia respiciens Aetius, proposuit debilitatem vitium. Si vero expultrix impediatur; impeditur ob morbum in mala compositione, ob angustiam; quæ esse potest coalescentia, constipatio, compressio, subsidentia, & obstructio: has omnes insinuans Aetius, proponit angustiam multiplicem. Porro frustratur expultrix ob errorem externum: qui nil aliud est, quam sanguis qui peccat Copia, vel Qualitate. Quoad copiam, Aetius proponit sanguinis multitudinem. Sanguis qualitate peccans, potest esse viscidus, vel crassus: ille pituitosus, hic feculentus.

Differentiæ. Sufficit autem differentias sumere ab efficiente caussa. Fit ergo hoc malum, quia vel Læditur facultas, vel aliquis Error committitur. Læditur facultas, vel quia Labefactatur, vel Impeditur. Error adest, quia sanguis peccat Copia vel Qualitate.

Signa. Malum hoc in genere facile cognoscitur: stillatim enim egreditur sanguis, et cum dolore. De signis differentiarum in suppressione mensium diximus.

Indicationes. Quoad præsidia, sufficit hæc haurire a dolore: reliqua enim tradita sunt in mensium suppressione & profluuio. Quare præsidia sunt sumenda a dolore, & a caussis doloris: de quibus alibi diximus.

Prognostica. Idem de prognostico statuendum, quod in mensibus suppressis dictum est: oportet enim perpendere vim morborum & sanguinis.

Curatio. Aetius proponit materias, quæ potissimum respiciunt dolorem. Vnde quoad materiã chirurgicam, hanc proponit ratione caussæ doloris, quia per materiam chirurgicam remouetur dolor, ob remotionem caussæ. Aetius ergo proponit sectionem venæ, cucurbitulas scarificatas, & non scarificatas, hirudines & ligaturas.

Phlebot. Quoad venæsectionem, ait, si dolor perseueret post fomenta, secandam esse cubiti venam, & sanguinem pro virium ratione detrahendum: deinde rursus fomenta esse iteranda. His verbis Aetius proponit, tum necessitatem venæsectionis, tum rectam administrationẽ. Quoad necessitatem venæsectionis, proponit venæsectionem, respiciens, non modo ad remedium genericum, sed etiam specificum. Quoad remedium genericum; id quod indicat remedium vehemens, vt causus sanguinem, nihil aliud est, quam sanguis vehementi affectus; quam vehementiam exprimens Aetius inquit, si post fomenta dolor non mitigatur, venam esse secãdam: hinc enim euidens fit, sanguinem adesse vehementem, qui non cedit fomentis. Remedium specificum innuit, dum ait, sanguinem esse vacuandum, pro virium ratione. Hoc in loco non respicit ad vsum, id est, ad quantum agendum, sed ad remedium specificum: sicut enim sanguis vt vehemens, indicat vehemens remedium, ita sanguis, vt copiosus, indicat remedium vacuãs sanguinem in magna copia. Hoc in loco iubet Aetius, sanguinem esse vacuandum in ea quantitate, quæ requiritur pro virium ratione, hoc enim remedium specificum indicatur a copia sanguinis: consideratur & permittitur a viribus. In aliquibus morbis magis potest sanguinis copia, quam virtus: in quibusdam contra. Prudentissimus Aetius cognoscens in stillicidio mensium circa quantitatem sanguinis euacuãdi, magis ad vires quam ad copiam sanguinis esse respiciendum, quia in hoc malo sanguis stillatim egreditur, ob id dixit, sanguinem esse vacuandum, pro ratione virium. Præterea proponit rectam administrationem, & præsertim quando & vbi agendum; quia reliqua nota sunt. Quando, iubet esse secandam venam post fomenta: vnde præponit fomenta sectioni venæ; & rursus post venam sectam vtitur fomentis. Nam quando agendum, sumitur a præsentia indicantis. Nonne ante fomenta aderat præsentia sanguinis? Si post fomenta adest præsentia sanguinis: multo magis ante fomenta? Imitatus est Aetius Simeon, qui lib. 2. de rat. vict. ac. in pleuritide dolorem fomentis esse sedandum: &, si non cedat fomentis,

mentis, venam esse secandam: vtebatur enim fomentis, vt cognosceret an materia esset copiosa, necne: & proinde, an indicans esset vehemens, necne. Sic Aetius, vt cognoscat, an sãguis, caussa doloris stillicidij, sit vehemens, necne; vtitur fomentis: & vbi per fomenta cognoscit, sanguinem esse vehementem, dum scilicet non cedit fomentis, statim ad venæsectionem confugit: & post venam sectam, cum refracta est vehementia indicantis, fomentis vtitur. Quoad *vbi*; secat venam cubiti: talis enim est sanguinis subsistentia, qui consequitur impetum sanguinis a supra ad infra.

Cucurbitulæ.

Cucurbitulas etiam probat Aetius, si malum non cedit fomentis: quarum tres aut quatuor, circa scarificationem, pectini & inguinibus applicat: &, si dolor perseueret, etiam cum scarificatione, ita vt immoderata sanguinis quantitas euacuetur. His verbis proponit auctor cucurbitularum necessitatem & vsum. Quoad necessitatem; duo proponit: primum, cum dicit, cucurbitulas esse recensendas inter validiora auxilia: cognouit enim cucurbitulas esse materias remedij & discutientis, & deriuantis; & proinde euacuantis tum sensibiliter, tum insensibiliter. Cucurbitulæ enim scarificatæ sensibiliter euacuant. Cum ergo malum non cedit fomentis; patet doloris caussam ita esse vehementem, vt ad validiora sit accedendum; non quidem validiora, ratione venæsectionis, sed ratione fomentorum. Alterum circa necessitatem tangit Aetius, dum ait; immoderatam sanguinis quantitatem esse euacuandã, quia in hoc malo licet non euacuetur sanguis in multa copia, ex aliqua tamen parte euacuatur, vt sufficiat moderata sanguinis euacuatio: & ob id per cucurbitulas sanguis detrahendus non ad libras, sed ad vncias. Quoad *vsum*: & primum *quantum agendum*: applicandæ sunt modo tres, modo quatuor cucurbitulæ: prout enim maior est sanguinis actio; pro eo pluribus vel paucioribus cucurbitulis vtendum. Quoad *modum*: applicandæ sunt interdum cum, interdum sine scarificatione; prout varia est passio sanguinis; si enim sãguis facile cedat, probantur non scarificatæ: si maior sit resistentia sanguinis, probantur scarificatæ. Eo autem tempore probantur quod adest præsentia indicantis, quam præsentiam significant fomenta, dum his sanguis non cedit. In praxi notandum, ante fomenta, quãdoque adesse præsentiam indicantis; cum insignis est dolor. Tutius autem est primum vti fomentis, deinde cucurbitulis. Licet vero ante fomenta adsit præsentia sanguinis: quia tamen per cucurbitulas euacuatur sanguis potius tenuis, quam crassus; dum sanguis crassus est, sua crassitie prohibet vsum cucurbitularum: ad crassum enim sanguinem fundendum & attenuandum, expedit vti fomentis: post quem vsum adest præsentia sanguinis, neque crassities amplius prohibet, quia non adest. Quoad *vbi*: applicat pectini & inguinibus, propter subsistentiam sanguinis, dolorem in vtero excitantis.

Hirudines.

Post cucurbitulas, ait Aetius, hirudines pectini & inguinibus esse applicandas; quia æque iuuant ad attrahendum, atque cucurbitulæ. His verbis Aetius proponit hirudinum necessitatem, & potissimum quando agendum. Necessitatem: cum inquit, æque iuuare ad attrahendum, ac cucurbitulas: dum enim sanguis sui vehementia perseuerat, ad excitandum dolorem, est necessarium etiam confugere ad hirudines, quæ æque trahunt ac cucurbitulæ, non simpliciter, sed dum adhibentur post cucurbitulas scarificatas. Hoc ergo in praxi obseruandum, vt post applicationem cucurbitularum scarificatarum, nõ rursus applicentur cucurbitulæ, ne intensior dolor excitetur. Vt autem sanguis euacuetur, optimum est, vt hirudines applicentur aliquibus foraminibus: ita enim copiosus sanguis egreditur sine dolore, qui metuendus esset, si rursus applicarentur cucurbitulæ.

A Pauci hoc obseruant, quia pauci intelligunt Aetium. Quoad *quando agendum*: applicandæ sunt hirudines post cucurbitulas: quia post eas adest præsentia indicantis; & nihil prohibet.

Ligatura.

Postremo probat Aetius, vt fasciis ligentur extremitates infernæ, & supernæ: nam harum beneficio coercetur impetus sanguinis in vterum, siue motus sit a supra ad infra, siue contra.

Anodyna humectantia.

Medicamenta proponit Aetius, quæ referuntur ad dolorem, tum quatenus symptoma est, tum quatenus a sanguine, tanquam a caussa, excitatur. Quoad priora medicamẽta, a dolore indicatur frigidum & humidum. Sed de materia frigida & stupefaciente nihil meminit Aetius, quia non probatur: in mensium profluuio probatur, quia in stillicidio materia non euacuatur vt opus est: vnde opiatis nõ est vtendum. Satis ergo fuit Aetio, proponere medicamenta humectantia beneficio quorum mitigatur dolor. Vnde

B potissimum probat *lanam succidam, cum vino & oleo rosaceo. Probat vesicam semiplenam medicamentis humectantibus, verbi gratia, oleo sesamino, amygd. dul. lil. alb. decocto maluæ, alth. fœnigræci, meliloti, &c.* Sic *probatur vsus butyri, medullarum, adipis potissimum vitulini, gallinacei, pulli: quorum beneficio hebescit aliqua e parte calor & acuties*. Quæ caussam doloris respiciunt, sunt resoluentia: vnde Aetius propositis medicamentis addit *rutam, artemisiam, matricariam, semen lini, anethi: addit etiam terebinthinam oleo liquatam*. Et vrgente necessitate ascendit ad *encathismata, ad epithemata, ad sinapismos, vt sinapi & euphorbio etiam vtatur, ad caussam doloris eradicandam*. Et hæc applicat partibus propositis. Præterea probat *medicamentum e pyrethro, & staphide agria confectum*, in quibus est vis calefaciendi, attenuandi, exsiccandi & dissoluendi. Sufficiat monere circa modũ. Aetius inquit,

C *balnea naturalia calida esse applicanda, & aquam marinam frigidam esse adhibendam*. Modus indicatur a passione indicantis. Cognouit Aetius tamen esse passionem sanguinis, vt difficulter cedat resoluentibus. Quare balnea sulphurea, vt efficacius agant, actu calida sunt administrãda. Ex altera parte, passio doloris indicat sui resistentia, vt actu frigidum medicamentum administretur. Non igitur mirum est, si Aetius ad vtriusque indicantis passionem respiciens modo actu calida, modo actu frigida administrat.

Resoluentia.

Victus.

Quoad diætam: cauendum est ab acribus & flatulentis: acria enim dolorem exacerbant: & flatulenta, & proinde crassa atque viscida, sunt in caussa vt cum maiori difficultate sanguis egrediatur. Quorum vtrumque cauendum in hoc morbo.

CAPVT IIII.

De Profluuio albo.

Nomen.

D VItium hoc dicitur profluuium album, muliebre, vterinum. Hippoc. aph. 36. sect. 5. appellat menses decolores: quia menses colorati, sunt menses rubri; hi autem fluores non seruant colorem decentem. Et Galen. cap. vlt. lib. 3. de sympt. caus. sub eodem nomine profluuij albi claudit & profluuiũ muliebre, & profluuium vterinum. De omnibus igitur his malis hoc capite dicendum. Generatur hoc malum, quando materia morbifica excrementitia in venis vteri existens, ita irritat expultricem, vt hæc materia per vterum egrediatur. Malum ergo hoc est exiens excrementitium venarum vteri, procedens a frustratione expultricis vteri. Exiens dicitur, ad differentiam excrementi quod non excernitur, sed retinetur. Excrementitium; ad differentiam sanguinis, qui est exiens alimentale, quod dum in corpore retinetur, potest in alimentum cõuerti. Secus autem statuendum est de exeunte in profluuio albo, quod est exiens excrementitium. Hoc exiens cum Gal. c. 5. lib. 6. loc. aff. non modo potest esse humor, sed etiam

Generatio.

Definitio.

ichor. Humor scilicet pituitosus, biliosus, melancholicus, & atrabilarius. Sãguis autem non proponitur, quia in hoc malo primaria ratione non egreditur, licet quandoque per viam consecutionis aliqua portio egredi possit. Quoad ichorem: potest esse quilibet ichor: nam Gal. lib. cit. proponit ichorem aquosum, subpallidum, & rubrum; aquosus est ichor pituitæ; subpallidus, humoris melancholici: ruber, sanguinis & bilis, quia ichor bilis subruber est. Constitutum ergo sit, hoc exiens excrementitium esse & humorem, & ichorem. Subiectum, sunt venę vteri: ad differentiam aliorum vasorum, verbi gratia, ad differentiam vasorum seminalium, vt distinguatur hoc vitium a gonorrhoea. Præterea per venas distinguimus hæc mala a meatu vesicæ, vt hoc malum distinguatur a profluuio lotij, arenularum. Diximus vteri, vt hoc exiens distingueretur ab exeunte per venas, non vteri, sed aliarum partium.

Subiectum:

Quoad caussam efficientem; diximus: procedens a frustratione expultricis. Vt per hanc particulam distingueretur hoc malum a profluuio sanguinis: qui, licet ratione fœtus posset habere rationem alimenti, non excrementi: ratione tamen fœminæ rationem habet excrementi, vt sit exiens excrementitium venarum vteri: sed hoc non procedit a frustratione facultatis expultricis, verum a retentricis frustratione. At exiens in albo profluuio, procedit a frustratione expultricis. Inquirendum ergo, quam ob caussam frustretur facultas expultrix. Dicimus eam frustrari nõ læsa facultate, id est, non ob morbum, vt colligitur ex Hippo. lib. 1. de morb. mul. & e cap. 5. li. 6. loc. aff. vbi inquit profluuium muliebre fieri, vtero nequaquam affecto. Si vterus non afficitur, certe locum nõ habet lęsio facultatis, sed solum error externus. Nec obstat, licet idẽ Gal. loc. citato dicat, in profluuio vterino affici vterum: nam morbus, quo vterus afficitur in profluuio vterino, non est morbus pertinẽs ad expultricem, sed ad alteratricem. Constitutum ergo sit, fieri ob errorem externum: qui nil aliud est, quam materia excrementitia, a nobis proposita. Hæc materia, vt colligitur e cap. quinto lib. 6. loc. affect. & cap. vltim. lib. tertio, de causs. symp. generatur quandoque In vtero, quandoque Extra verum. In vtero, in profluuio vterino, quia frustratur cõcoctrix, quandoque ob morbum, id est, intemperiem frigidam, quæ etiam humiditatem cõiunctam potest habere: quandoque ob errorem externum, id est, ob sanguinem crudum, qui detinetur in acetabulis vteri, id est, in orificijs venarum vteri: vt sanguis sic pituitosus & crudus redditus, sui copia aggrauet expultricem, & ita egrediatur. Extra vterum generatur ad eundem modum, vel Læsa facultate; vel ob errorem externum. Læsa facultate, ob morbum quandoque ipsius capitis; vt interdum fiat profluuium album a capite refrigerato, humectato: quandoque ob morbũ ventriculi frigidum & siccum, & præsertim in profluuio pituitoso: quandoque ob morbum iecoris, cum iecur afficitur morbo calidiore, vt sanguis biliosus, melancholicus, & similes ichores producantur. Sed præterea hi succi, hæc excrementa possunt generari, ob frustrationem alteratricis, propter errorem externum, id est, ob prauam viuendi rationem; quæ, prout varia est, ita solet esse caussa, vt varij succi generentur: v. g. si diæta fuerit pituitosa: mulier vsa fuerit cibis pituitosis, potu aquæ; sanguis iure producitur pituitosus. Sic si vescatur cibis calidioribus, bibat vinũ meracius, generantur succi acriores, biliosi, atrabilarij.

Caussa efficiens.

Quoad differentias formales: Cum hoc malum sit exiens excrementitium, differentiæ sunt penes Essentiam: & penes Vitium. Penes essentiã, vt sit Humor, vel Ichor. Si humor, vel pituita, vel bilis, flaua, vel atra. Peccatum est in qualitate, quantitate, vel motu. In præsentia admonere sufficiat penes motũ, ex aph. 36. sect. 5, hoc excrementum, vt assiduo mouetur, facere profluuium perpetuum; vt per internalla mouetur, facere profluuium per interualla: & hoc est vitium, quod vocant menses decolores, modo anticipantes, modo postponentes. Quoad differentias a subiecto: venæ vteri vel sunt Corporis vteri, vel Ceruicis vteri. Quoad caussam efficientem, ab hac prodeũt differentiæ illæ, quæ dicitur profluuium Muliebre, vel Vterinum. muliebre id dicitur, in quo excrementum generatur extra vterum: vterinum, in quo excrementum generatur in vtero.

Differentiæ.

Distinguitur hoc profluuium, a mensiũ profluuio immoderato, his tribus; nimirum substantia, colore, & motu illius quod egreditur. Quoad substantiam, in profluuio sanguinis excrementum substantiam habet, quæ concrescit: at in malo nostro proposito, id quod effluit, non concrescit. Quoad colorem; is exacte rubicundus est in profluuio, de quo supra diximus: in loco autem malo color non est ruber, vnde profluuium album vocatur. Et, si contingat, cum excrementis egredi aliquam sanguinis portionem, non tamen color erit ruber: vnde Hipp. vocat menses decolores, quia hoc excrementum destituitur illo rubicundo colore. Quoad motum; profluuium sanguinis menstrui nõ est ita perpetuum, quemadmodum profluuiũ muliebre, quod per annos etiam aliquot continuo durat; insuper menses decolores non seruant certas periodos, sed incertas. Ex his malum hoc in genere cognoscitur. Quoad signa differentiarũ formalium; oportet perpendere materiam penes speciem, & vitium. Species est ichor, vel humor, cuius dignouo traditur l. 1. de morb. mul. nã si v. g. sit ichor; cognoscitur materiã egredi tenuem, & veluti aqueã, si substantia spectetur: si humor exiẽs obtinet substãtiam crassiorem, instar mellis. Species ichoris ita deprehenditur. si pituitosus sit, erit excrementum albicans: si melancholicus, subpallidum; si biliosus, subrubrum, flauescens cum materia quæ egreditur apparebit: si sit ichor sanguinis, colorem rubicundum referet, nullus tamen grumus apparebbit, nõ concrescet, quia non est sanguis, sed eius ichor. Si fuerit humor; oculis conspicietis quisnam sit: & signa aderũt huius vel illius prædominantis. Sed notãdum, quod aliquando vna cum humoribus aliqua portio sanguinis egreditur, quæ ita humorum colorem turbat, vt primo intuitu non ita euidenter liceat peccantem humorem cognoscere. Attamen secundum Hipp. li. 1. de mor. mul. & secundum Aetium, hi succi deprehenduntur, si panni infecti seruentur per diem, deinde vero simplici lotione abluantur, postea in vmbra siccentur: nam lotura sanguinis portio abluitur, & humor derelinquitur, qui vario modo pannum tingit, vt modo albicans conspiciatur, ratione pituitæ; modo citrinus, ratione bilis; modo nigricans, ob melancholiam, Quoad differentias a subiecto; num egrediatur materia per venas corporis, vel potius ceruicis, ita distinguetur: um materia egreditur per venas ceruicis, non solet esse admodum copiosa, quemadmodum dum effluit per venas vteri, quia copiosiores sunt: secundo: dum materia egreditur per venas vteri, post conceptum, tẽpore gestationis vteri, profluuiũ cessat; at si materia fluat per venas ceruicis vteri, etiam, post conceptum, tempore gestationis vteri, profluuium illud perseuerat. Quoad differentias caussæ efficientis; oportet cognoscere, an excrementum gignatur vel in vtero, vel extra. i. an profluuium sit muliebre, an potius vterinũ. Distinguentur, primum ratione copiæ, nam dum materia generatur extra vterũ: copiosa est, & copia etiam in profluuio muliebri excernitur: si gignatur in vtero, non est admodum copiosa, licet ex Hippo. sententia assiduo putrida materia descendat. Secundo distingui poterunt e signis indicantibus vitia vel totius, vel alicuius partis non ignobilis, vt iecoris, ventriculi, cerebri: si enim adsint signa indicantia vitia partium extra

Signa in genere.

Signa differentiarum a forma.

Signa differentiarum a subiecto.

Signa diff. a causs. efficiente.

extra

extra vterum, dicendum, materiam generari extra vterum: si contra vterus perpensus sit aliquam contusionem vel corruptionem, statuendum potius materiam generari in vtero, profluuium esse vterinum. Tertio internosci poterunt per colorem: nam si materia gignatur in vtero, color materiæ erit albus: si extra vterum, non erit ita albus: ratio est, quia cum materia confluat in vterum per venas supra vterum, vix fieri potest, ob sanguinis præsentiam, quin illius excrementi color nonnihil mutetur. Quarto distinguentur: nam si profluuium fuerit muliebre, idest, materia gignatur extra vterum, post fluxum mensium secundum naturam, profluuium muliebre minuetur, quia hoc excrementum tempore statuto vna cum sanguine mẽstruo est euacuatum, vt cum cessauerint menses, nõ videatur esse profluuium adeo copiosum, quemadmodum ante menses: oppositum est, si profluuium fuerit vterinum, si materia gignatur in vtero: nam cum hæc materia resideat in orificijs venarum, hæc nihil aliud est, quam succus quidam pituitosus, & proinde viscidus; vnde tempore mensium humores viscidi a sanguine menstruo agitãtur, sed propter viscitatem non ita facile effluunt. Dum vero menses cessant, materia hęc iam commota, & aliqua e parte excersa ab expultrice expellitur, vt merito post menses hoc profluuium augeatur.

Indicationes

Quoad presidia: suppositis vitalibus, ea sumenda sunt ex indicantibus ex vsu, & proinde ab excremento. Galenus cap. 8. lib. de præcognit. loquitur tantum de profluuio muliebri, quo cruciabatur vxor Boethi. Nos ea ad omne profluuium, tum meliebre, tum vterinum, transferre possumus. Sunt ergo desumenda præsidia ab excremento, vt perpendi potest penes qualitatem, copiam, motum, atque vt ab agente morbifico producitur. Penes copiam: indicatur minuens, vacuans: quod præsidium etiam cognouit Hippoc. aph. 36. sect. 5. vbi ait; vbi fœminæ patiuntur menses decolores, purgatione indigent. Merito qualitatis; alterans per contrarium. Caussa motus, indicatur deriuans, reuellens; & proinde indicatur remedium euacuans per sudorem, indicatur vomitorium. Gal. non meminit vomitorij; quia non respicit ad quodlibet profluuium, sed ad indiuiduum, mulierem, quæ habet ventriculum imbecillem, vnde non potest vomitorijs vti. Ea autem ratione, qua excrementum producitur; pro vario generante, varia oriuntur pręsidia: verbi gratia, si producatur excrementum a cerebro frigido & humido, oritur indicatio calefaciendi & siccandi cerebrum: si a calido iecore, refrigerandi.

Prognostica.

Scopi propositi maiori e parte possunt expleri: nec tamen vitium contemnendum est, quia obest conceptioni: & si quandoque concipiat mulier, potest euenire facile vt fiat abortus. Pro discrimine tamen differẽtiarum malum est magis vel minus periculosum. Hippoc. aphor. 36. sect. 5. insinuare videtur, deterius esse hoc malum, si portiones alimentales in excrementa mutentur, & effluant.

Curatio. Venæsectio.

Vena secãda non est in profluuio muliebri: sed potest secari in profluuio vterino: quia in profluuio muliebri extra vterum in toto corpore redundat succus vitiosus, recedens a natura sanguinis; vt locum habeat purgatio. At in profluuio vteri, caussa mali est excrementitia, maxime recedens a natura sanguinis. Sed fieri potest, vt, licet hoc excrementum redundet in vtero, nihilominus in toto corpore redundet sanguis; & cum hic habeat rationem caussæ sine qua non, & proinde sit vehemens, fit, vt venæsectio administrari possit.

Materiæ medicinales.

Medicamenta sunt triplicia: Vacuantia; Alterantia partes, quæ succos improbos producunt; Corroborantia virtutem, quæ sunt astringentia. Vacuantia vacuant materiam existentem Extra vterum, vel Intra. Priora euacuant per aluum, per lotium, per cutim, per vomitum. Quoad vacuantia per aluum, Gal. cap. 8. lib. de præcogn. probat medicamenta, quæ euacuant aquam. Nec tamen conceditur vsus *elaterij*, quod strenue aquositatem educit; nam fœmina mollissimum & laxum habet ventriculum, qui vsum elaterij ferre nequit. Quod si occurrat mulier robustum habens ventriculum, nec tamen huic esset exhibendum elaterium; supposito, quod profluuium procedat ab ichore pituitoso: vti enim possumus medicamento hydragogo, sed non vehementissimo, quale est elaterium, quia hæc materia aquosa non residet in cauitate abdominis, e qua in aluum non sunt manifesti ductus, vt in hydrope, sed in venis; nam per venas affluit, non in cauitatem abdominis, sed in venas vteri, vnde prompte vacuari potest. Præterea quia materia est tenuis & fluxilis, facile potest educi. Vnde laudantur *ebulus, brassica syluestris, soldanella*, quibus materia peccans per lotium & aluum euacuatur.

I. Vacuantia. 1. Vacuantia per aluum.

2. Diuretica.

Probantur etiam quæ per lotium euacuant, deriuando; vt *apium, asarum, aqua incocta, & exhibita*, quibus abluuntur renes, & vesica. Hæc tamen, si alio modo administrentur, menses cient: nimirum si exhibeantur cum dulcibus, *melle & saccharo*, quorum virtute ad vterum deducuntur: qua de caussa Galen. cap. 5. lib. 8. κ.τόπ. ad prouocandos menses probat *hieram, sed cum mulsa*, cuius dulcedine medicamentum pro vehiculo vtitur. Notandum tamen, *apium, & asarum*, non exhibenda esse in quolibet profluuio muliebri decolori: sed etiam alia multum diuersa, pro varia fœminæ constitutione. Si enim malũ oritur ob redundantem succum non aquosum, sed pituitosum: exhibebitur, *agaricus, non succus ireos:* si ob succum biliosum; dabitur *rhabarbarum*. Idem statuendum de diureticis. Galenus enim in vxore Boethi probat *apium & asarum*, vere diuretica, id est, calida, sicca, & tenuis substantiæ; quia illa fœmina habebat ventriculum imbecillum, & totum corpus erat frigidum, ac humidum. At si biliosa sit fœmina, in qua exuperent succi acres; vti possumus diureticis improprie dictis, idest, quæ non ob caliditatem, sed ob substantiæ tenuitatem potius lotium promouent, vt sunt *semina frigida maiora & minora*.

3. Vacuantia per cutem.

Quoad ea quæ per cutem euacuant, Galenus loco citato inquit, se iussisse, vt fœmina quæ patiebatur profluuium muliebre aquosum, primo fricaretur mollissimo linteo, deinde asperrimo. Vtitur ergo primum frictione molli, deinde aspera: post hanc vngit corpus solo melle multum cocto, & frigido actu, ea frigiditate, quam præ se fert aqua fontis æstiuo tẽpore. Hic duo sunt declaranda. Primum necessitas propositarum materierum. Deinde modus; & pręsertim penes id, quod adhibet mel coctum, & actu frigidum. Quoad primum: Frictio mollis, est materia remedij euacuantis per cutim, qua pori aperiuntur: frictio aspera, est materia remedij alterantis, siccantis totum corpus, quod in illa fœmina erat iusto humidius: mollis enim frictio cutim rarefacit, dura, asperaque cogit & siccat, lib. 2. de tuend. valetud. Probat deinde mel syncerum, tanquam materiam remedij alterantis, id est, calefacientis & siccantis totum corpus illius fœminæ, quæ erat frigida & humida: & recte probat citra picem & resinam; hæc enim calidiora noxam inferre possunt, humiditatem prædominantem liquando, quæ postea maiore impetu in vterum fluere posset. Hac ergo de caussa Galen. mel solũ probat. Quoad rectam administrationem mellis; probat Galenus mel multũ coctum, & frigidum actu ea frigiditate, quæ est in aqua fontis æstiuo tempore. Modus indicatur a passione indicantis. Institutum Galeni erat, corpus humidius siccare; ita vt indicabat nimia mollities, nimia humiditas. Quare cum difficulter illa fœmina pateretur, cum summæ esset resistentiæ; medicamentum siccans ita erat ad

mini-

ministrandum, vt vehementer exsiccaret. Mel autem quo magis coquitur, eo magis crassescit, & proinde eo magis cogit, siccat: vt recte probetur mel multum coctum. Probatur autem potius actu frigidū, quam calidū: quia sic indicat passio humiditatis, nimirum prompta liquatio, quam ex vsu arenæ Galenus cognouerat. Si ergo mel administretur actu frigidum, prohibetur liquatio: quæ etiam ob asperas frictiones imminebat. Quare artificiose Galenus est progressus: vt merito dignus fuerit quadringentis aureis.

4. Vomitoria

Quoad euacuantia per vomitum; hęc non proponuntur a Galeno loco citato: quia mulier imbecillum habebat ventriculum & totum corpus: non autem decet per partem imbecillam vacuare. Si fœminæ sint, quæ facile vomant, ita vt ventriculus vomitoria perferat; danda sunt vomitoria, quia euacuant per modum reuulsionis.

Vsus vacuantium.

Quoad rectam administrationem vacuantiū medicamentorum; Galenus loco citato probat, vt primo die exhibeatur medicamentum purgans aquam; secundo die, diureticum; tertio die rursus aquam ducens, sed in minori dosi, quam primo die; deinde a quarto die, ad decimumquintum exhibet diuretica. interdum autem interponit, quæ per aluum euacuāt. Vnde his diebus quotidie per horam ante prandium & ante cœnam fricat corpus primum syndone molli, deinde aspera; & postremo melle vngit. Quare hinc colligitur, Galenum primo euacuare per aluū, secundo per lotium, tertio per cutim, deinde permutatis vicibus modo hoc, modo illo vacuationis genere vti. His verbis insinuat Galenus *quando agendum*. Cognouit in illa fœmina magis posse præsentiam materiæ aquosæ, quæ debebat per aluum euacuari; & proinde primo vtitur medicamentis aquam euacuantibus. Secundo cognouit magis posse præsentiam materiæ, quæ circa iecur residet in venis emulgentibus circa renes: quam potest præsentia materiæ, quæ ad totam cutim spectat: & ob id ante euacuantia per cutim, probat diuretica. Tertio die rursus exhibet medicamētum aquam ducens: quia cum non liceat primo die totam materiam per aluum vacuare, repetenda fuit euacuatio, in minori tamen dosi die tertio, in maiori die primo, ratio est, quia primo die vt maior erat copia materiæ, ita actio erat vehementior, quæ proinde maiorem dosin indicabat. Quarto die Galenus per cutim euacuat, deinde etiam totum roborat, quia magis potest præsentia materiæ, quam præsentia imbecillitatis: quare primum vtitur frictione molli, deinde aspera, postremo inunctione. His autem vtitur ante prandium, & ante cœnam: quia cibus sui præsentia prohibet. A quarto denique vsque ad quintum decimum per vices modo vno, modo altero vtitur medicamento; prout adest præsentia vel huius, vel illius indicantis.

5. Vacuantia in vtero contentam materiam.

Tandem quoad euacuantia, probantur ea, quæ vacuant materiam in vtero existentem. Vnde Hippocrates lib. de morb. mul. in profluuio vteri muliebri, ad euacuādam materiam in vtero, probat vt lauetur vterus *succo ficuum immaturarū et syluestrium. Probat etiam medicamentum paratum e sicca resina, e folijs tamarisci, e semine lini, quæ in vino indebat, & cum adipe anserino per clysterem infundebat: quo medicamento administrato, Hippocrates vterum aceto colluebat. Auicennas probat clysteres confectos e decocto ireos, et brassicæ. Et pessaria etiam parari possunt, e medulla cucumeris syluestris, & alijs*, de quibus in suppressis mensibus egimus, quæ vim habent attenuandi, & detergendi.

III. Medicamenta respicientia caussam generantē succos.

Probantur etiam medicamenta, quæ respiciunt caussam, a qua generantur succi propositi excrementitij: de quibus alibi. Prout enim varium est producens, pro eo varijs vtendum medicamentis: vt, si a ventriculo frigido & humido producatur; probantur calefacientia & exsiccantia, *aqua sulphurea, guaiaci decoctum*, & quæ sunt proposita in malis ventriculi. Si producens sit iecur calidum; probantur frigida, *aquæ refrigerantes, aquæ B. Virginis*.

III. Corroborantia vterum.

Postremo probantur adstringentia, quibus virtus vteri roboratur. Vnde ab Auicenna & Paullo probantur medicamenta, quæ etiam conferunt in profluuio sanguinis immoderato. Hippocrates probat medicamentum confectum *e rosis, myrto, rubo*. Et propter calorem vteri, qui calida indicat, probat medicamentum confectum *e masliche, mentha, thure, folijs cupressi, folijs viridibus oliuæ, & hæc administrat, vel cum cera, vel cum farina lentium, vel etiam cum vino acerbo*. Præterea Hippocrates vrgente necessitate adscendit ad medicamentum, quod fit *vel ex aqua, vel e vino astringente, alterato cum balaustijs, gallis, malicorio, myrto*: & ratione caloris vteri, *iuncum odoratum* addit; quia non est tutum frigidis vti syncoris. Aetius in hoc malo probat medicamentum, quod, ceu medicina delectabilis, Aspasia vulgo dicitur, estque in communi vsu apud meretrices: si enim fœmina sese abluat frequenter hoc medicamento, veluti virgo videtur: *Sumūtur gallæ immaturæ per octiduum in aqua macerantur: deinde in hanc aquam lana immittitur, & ea non exprimitur, sed siccatur, & frequenter applicatur*. Circa *vbi agendum*, notare oportet, medicamentis adstringentibus non vtendum esse per os, ne in visceribus obstructiones excitentur: vel saltem desistendum a vehementer adstringentibus. Hippocrates autem hæc applicat pectini; quia principale indicans in vtero subsistentiam habet. Quoad *quando agendum*; in hoc morbo, siue sit profluuium vteri, siue muliebre, hæc non adhibenda sunt eo tempore, quo secundum naturæ leges menses effluunt: quia sanguis menstruus, vt mouetur & egreditur per vterum, sui præsentia prohibet administrationem horum adstringentium.

Victus.

Diæta medicamentis respondeat. Hipp. libro 2. de morb. mul. probat, *lac bubulum, copiosum, recens emulctum*. Qui tamen cibus non indifferenter est exhibendus. Si enim fœmina ob profluuium reddita sit emaciata, lac probatur, quia non modo aliqua e parte crassefacit, sed etiam vehementer nutrit, & presertim si multa copia exhibetur. Quod si emaciata non sit, & præsertim si obstructiones adsint; ab vsu lactis abstinendum.

CAPVT V.

De vitijs circa Conceptionem: & primum de Sterilitate: ad quam rectius intelligendum fœcunditatis natura prius explicatur.

Transitio.

ABsolutis vitijs, pertinentibus ad Purgationem mensium; dicendum modo de vitijs, quæ pertinere videntur ad Conceptionem. Quæ cum multifariam lædi possit, de quolibet vitio dicendum: & præcipue de Sterilitate, de Monstro, de Mola. Sed quoniam rectum est index sui, & obliqui; necessum est, vt primum digrediamur circa cōceptionem secundum naturam. Vbi tria explicabimus: primo modum secundum quem fit conceptio: deinde essentiam conceptionis; tertio, signa, quibus distinguimus fœminas fœcundas a sterilibus.

Modus conceptionis secundum naturam.

Ad conceptionem celebrandum necessarium est, vt mas cum fœmina, non citra oblectationem, coniungatur, vt ab vtroque fiat eiaculatio seminis fœcundi, partim quidem in vterum, partim in vteri ceruicem: ea tamen ratione, vt, quæ seminis portio conijcitur in ceruicem, ab vteri attractrice in vterum attrahatur, a retentrice ita retineatur, vt os vteri claudatur, & his peractis exacte vtrumque semen misceatur, & beneficio facultatis, seu proprietatis conceptricis vteri, vis illa in semine existens, quodammodo

modo ſopita, excitetur, vt ex porrecta fœtum formet, & efficiat.

Eſſentia conceptionis: & definitione explicatur.

Quoad eſſentiam: Conceptio ſecundum naturam nihil aliud eſt, quam alteratio ſeminis fœcundi, procedens ab alteratione vteri, propter ſpeciei conſeruationem. Quoad formam, dicitur alteratio ſecundum naturam: quatenus enim a facultate prodit, non eſt opus, ſed actio, quæ non eſt animalis, non vitalis, ſed naturalis, quatenus actio naturalis poteſt eſſe attractio, retentio, expulſio. Hac ergo alteratione actio eſt diſtincta a reliquis functionibus. Subiectum eſt ſemen fœcundum, nimirum id quod alteratur: quo hæc alteratio diſtinguitur ab illa quæ eſt ſanguinis alimenti. Cauſſa efficiens eſt alteratio vteri ad differentiam alterationis, quæ fit ab alteratrice aliarum partium, verbi gratia, teſtium. Et quia alteratrix vteri duplex eſt, priuata & communis, vt pateret, hoc in loco concurrere, non priuatam, ſed communem, additum eſt, propter ſpeciei conſeruationem: nam priuata alteratrix, agens in alimentum, ita alterat alimentum, vt nutriatur & conſeruetur vterus, vt conſeruetur fœmina. At alteratrix dum agit propter conſeruationem ſpeciei; illa quidem a Medicis poteſt nuncupari conceptrix, quæ excitat viuificam facultatem, in ſemine ſopitam, beneficio proportionis vteri, quam ſibi præſcribit ac limitat hæc proprietas, facultas hæc conceptrix: ſicut ſanguificatrix ad ſanguificandum concurrit beneficio proportionis iecoris, quam ſibi præſcribit & limitat ſanguificatrix, opem tamen ferente calido.

Semen fœcundum quid & quibus conſtet partibus. Vide ſupra tractatū H. Capiuaccæ, de fœtus formatione.

Sed pro exacta explicatione definitionis, duo a nobis tradenda ſunt: primum, quid ſit ſemen fœcundum: deinde, quæ eius ſit vis, ſeu quomodo fœtus formetur. Semen ergo nihil aliud eſt, quam miſtum ex excremento vtili, & ſpiritu, procedens a mare & fœmina, in vtero permiſtum. Semen fœcundum eſt miſtum; quia eius ſubſtantia non eſt ſimplex, ſed miſta e ſpiritu, & excremento vitali vtili. Spiritum proponit Philoſophus cap. lib. 2. de gen. animal. vbi vult, in ſemine eſſe ſpiritum, qui ſemen fœcundum faciat, & proportione reſpondeat, τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ: eius enim calor non abſumit, ſed potius generat & conſeruat. Hoc etiam fatetur Gal. cap. 4. & 8. lib. 1. de ſemin. & Hippocrates lib. de genitura, quod ſemen fœcundum plenum ſit ſpiritu, & potiſſimum vitali: vnde fit, vt illi qui nimium Veneri indulgent, peius habeant e minima ſeminis emiſſione, quam e copioſo ſanguinis fluxu, ſeu per os, ſeu per nares; non alia de cauſſa, quam quod cum ſeminis emiſſione ſpiritus vitalis diſſipatur. Altera ſeminis portio eſt excrementum vtile: per quod intelligimus cum Philoſopho reliquias vltimi alimenti, id eſt, ſanguinis. Nam primum alimentum eſt cibus, ſecundum chylus, tertium & vltimum ſanguis. Errant igitur, qui per vltimum alimentum intelligunt humiditates alimentales: ſiue enim vltimum alimentum ſtatuatur humiditas rorida, ſiue appoſita ſiue agglutinata, hæ humiditates non poſſunt amplius regredi tempore coitus; id quod multo minus de aſſimilata cogitandum eſt, quia in vaſis ſeminarijs circa principia euidenter conſpicitur ſanguis, qui poſtea in ſemen mutatur, vnde in coitu immoderato etiam ſanguis eiaculatur. Per excrementum ergo vtile intelligimus ſanguinem; qui habet rationem excrementi, id eſt, ſuperuacanei. Cum autem ſemen conſtitutum ſit e ſpiritu & ſanguine; & proinde e materia vaporoſa, & corpulenta humida: neceſſario ſequitur, ſemen eſſe ſpumoſum, vt teſtatur Galenus capite quinto, libro primo, de ſemin. capite nono, libro decimoquarto, vſu partium: adſunt enim cauſſæ ſpumæ, nimirum materia vaporoſa & humida, calor motus.

A ſexu vtroque ſemen emitti.

Procedit ſemen a mare & fœmina, mediate vel immediate: immediate, quando a teſtibus procedit; mediate, quando ab alijs partibus. Neceſſarium autem fuit, ſemen tum a mare, tum a fœmina prodire: ſemen enim fœcundum debet eſſe calidum, quam caliditatem ſemini non poteſt tribuere calor fœminæ, qui debilis eſt, propter conſeruationem & augmentum fœtus, vt ſcilicet fœmina copioſiorem ſanguinem produceret, quem procul dubio calor fœminæ auctior abſumeret. Interim tamen muliebre ſemen, ad calorem illum ſpermatis maris contemperandum, requiritur; vt nimirum copulato & prorſus confuſo vtroque ſemine, κρᾶσιν σύμμετρος, & conueniens generationi moderatio oboriatur.

Semen vnde decidat.

Procedit autem ſemen (teſte Hippocrate libro de genitur. & Galeno capite quarto & quinto, libro ſecundo de ſem.) a toto corpore, & a præcipuis partibus: mutilati enim liberos non mutilatos procreant. Ratione vtilis excrementi, ſemen procedit a toto: ratione ſpiritus a principalibus partibus, maxime a corde. Nam quoad ſanguinem, vt habet rationem vtilis excrementi, ſi procedit ab vna tantum parte, aut a paucioribus; partes illæ ſummum detrimentum percipiunt, quia ſanguine nimis priuantur: at, minus incommodum ſentiūt, dum ſanguis non ab vna tantum parte, ſed a toto procedit. Huc reſpiciens Hippocrates dicit, ſemen prodire a toto, ab omnibus partibus, & ab omni humore, id eſt a ſanguine, in toto corpore contento. Quoad ſpiritum; non erat opus, vt a toto procederet, ſed tantum a principalibus partibus. Nam vim eā accipit ſpiritus in virtute principum partium; vt licet ſanguis procedat a corpore mutilato, nihilominus liberi procreentur integri, quia in ſpiritu, vt procedit a principe parte, eſt vis, qua integre poteſt fœtus produci. Conſtat ergo qua ratione ſemen mediate procedat a mare & fœmina.

Elaboratio ſeminis in teſtibus.

Immediate a teſtibus oritur capite decimoquarto, decimoquinto & penultim. libro primo, de ſemin. capite quarto, libro ſecundo, de ſemin. nam ſemen vltimam perfectionem a teſtibus acquirit: quia in vaſis ſeminarijs aliqua vis eſt generandi ſemen; non tamen fœcundum generatur, niſi vltimam perfectionem acquirat in ſubſtantia teſtium. Vnde Galenus, dicit, ſi quis ſumma cum dexteritate nequaquam lædens vaſa ſeminaria, nec ſuperiorem membranam, retrahat teſtes, gigni ſemen, ſed non fœcundum: nam proprietas ſeminalis non modo in teſtibus reſidet, ſed in omni parte corporis ſpermatica: differentia autem eſt, quia in teſtibus eſt vis ſummæ actiuitatis, in reliquis partibus minoris actiuitatis. In reliquis autem partibus generari ſemen facile a Galeno probatur: ſeminales enim partes e ſemine aluntur, & conſeruantur, quod ſemen non in teſtibus generatur: (alias toti tranſmitteretur ſemen a teſtibus:) ſed in ſingulis corporis partibus, in quibus tamen vis gignendi ſemen remiſſa eſt, vt tantum ſeminis generetur, quantum ſufficit ad conſeruationē illius partis indiuiduæ. Hinc recte Galenus ait, deperditam ſubſtantiam arteriæ non poſſe reparari, at ſubſtantiam deperditæ venæ, (quāuis & hæc ſit pars ſpermatica:) interdum reparari poſſe: ratio eſt, quia arteria tunicas ſextuplo craſſiores habet, ad cuius reſtaurationem copioſo ſemine opus eſt, quod non poteſt generare vis illa ſeminalis arteriæ. Vena autem tunicam habet tenuem, quæ non eget adeo copioſo ſanguine: vnde ſi patiens ſit robuſtus, valido calore donatus, qualis eſt calor natiuus, qui viget in pueris, fieri poteſt, vt portio deperdita reparetur. In teſtibus autem ſumma vis eſt generandi ſeminis; quam cognouit Hippocrates tex. vigeſimoſeptimo, ſectione quarta, libro ſexto, epidem. & Galenus capite penultimo, libro primo, de ſemi. In paraſtatis quidem etiam ſemen gignitur, ſed id fœcundum non eſt, niſi commiſceatur cum ſemine, quod generatur in legitima teſtiū ſubſtantia: ſicuti etiam ſemen fœminæ fœcundum non eſt, niſi cum virili miſceatur. Summa autem vi teſtes donati ſunt, non præter rationem: nam ad conceptionem opus eſt ſemine copioſo, craſſo, lento &

albi-

albicante, vt tota interior vteri superficies oblinatur, capite quarto, libro secundo, de semin. quare ad generandum semen copiosum, crassum, lentum, necessariũ fuit, vt summa vis inesset testibus. Deinde, quia semen fit e sanguine, e materia rubra, quæ necessario alba debet euadere; necesse, est vt strenue sanguis concoquatur, quod fieri non potest, nisi virtus testium sit robustissima. Licet autem summa sit vis in testibus: non est tamen adeo insignis vt semper producat semen æque fœcundum, vt colligitur e capite tertio, libro secundo, de semine, ideo, in secunda eiaculatione & reliquis; minus fęcundum generatur, & semper minus lentum, & magis tenue. Constat ergo semen fœcundum esse mistum e spiritu & excremento vtili, procedens a mare & fęmina.

Commistio seminis vtriusque.

Postremo diximus, semen maris & fęminæ exacte in vtero misceri: quia respiciunt vnum finem, nimirum generationem vel maris, vel fœminæ. capite 11. libro 14. vs. par. commen. 11. lib. 1. de natur. hum. cap. 4. lib. 2.

Generatio, seminis.

Porro ad conceptionem recte celebrandam, requiruntur quædam communia mari & fœminæ, quædã priuata, quæ feminam potissimum respiciunt. Communia sunt, Generatio seminis, Eiaculatio seminis & Volupras, Priuata: quæ tantum fœminæ competunt, sunt seminis Attractio & Retentio. Ad generationem seminis opus est determinata complexione, & ætate vtriusque. Quoad complexionem, cum Gal. apho. 63. sectio. 5. locum habet temperies. vbi viget calor, id est, instrumentum generationis seminis & sanguinis: vnde corpora temperata, vel parum recendentia, vt calida & humida, maxime referta sunt sanguine & semine. At intemperies intensa, & potissimum similis in vtroque sexu, in caussa est vt auferantur actiones. Remissa intemperies potest semen generare, præsertim si sit dissimilis, id est, si fœmina sit frigidior, mas iusto calidior, vel contra: nam in hac commutatione fit seminis mistio ea ratione, vt alterum semen remittat vitium alterius. Quoad ætatem; mulier sit ætatis florentis, cap. 2. lib. 2. de sanituen. cap. 4 lib. 14. de vs. par. quia in priori ætate, vbi corpora maxime augentur, est defectus seminis, alimenti: in postremis ætatibus desideratur agens, calor, qui potest semen fœcundum reddere. Plato in lib. de rep. suadet, vt mas cum fœmina coniungatur ab anno trigesimo ad quadragesimum.

Eiaculatio seminis.

Quoad seminis eiaculationem; sciendum, quomodo fiat, & quo tempore. De primo, Galenus comm. aph. 63. sect. 5. dicit, non eiaculari semen quia a spiritu propellatur, sed potius quia comprimatur tensione vasorum. Non propellitur a spiritu, quia hic ita permistus est cum materia seminali, vt & ipse spiritus egeat propulsione. Spiritus ergo non propellit, sed vna cum excremento propellitur: quia totum illud mistum eliditur, & exprimitur: nam tensione vasorum fit hæc eiaculatio & a mare, & fęmina. A mare, ea ratione & modo, vt compellatur in ceruicem vteri: vnde maris virga esse debet recta, & longitudinis decentis. A fęmina autem eiaculatur semen, non modo in ceruicem, sed etiam in fundum vteri, per apices, id est, per cornua vteri. capit. 13. lib. de sectione vteri. Quo fit, vt tempore imprægnationis semen illud, quod eiaculatur in ceruicem, egrediatur, nisi fiat superfętatio: quod autem eiaculatur per cornua in fundum vteri, residet vsque ad tempus partus, circa tunicam intestinalem, vel allantoidem dictam. Quoad tempus eiaculationis, e Galeno, capite septimo, libro primo, de semin. probatur eiaculatio quæ fit eodem tempore; ita enim fit exacta mistio, & semen vnum ab altero fouetur. Oritur autem difficultas, quia Hippocrates libro de natur. pueri, videtur asserere, tempus eiaculationis esse vel incipientibus vel cessantibus mensibus, non autem tempore mensium: rationem insinuare videtur Galenus capit. vlt. lib. de diss. vuluæ: nam dum menses fluunt, facile fieri potest, vt sanguine menstruo semen contaminetur. At videtur eadem esse ratio, dum menses incipiunt fluere, quia tunc natura insurgit ad expellendum in vterum sanguinem, tempore vnius mensis collectum: quod si tum fiat seminis eiaculatio, obruitur a sanguine. Crediderim ergo Hippocratem ita esse intelligendum, conceptioni fœminam non esse idoneam, nisi menses fluere incipiant: nam cui menses nunquam fluxere, concipere nequit, quia non potest semen adhærere. Quare expectandum, donec in fœmina appareant menses: & si inceperunt, & ea etiam vice rursus cessarunt, vti licet coniunctione, gratia conceptionis: tunc enim ratione inæqualitatis, quæ in orificijs vasorum reperitur, illico post menses; semen facilius adhæret. Quoad voluptatem, ad hanc efficiendum concurrit materia serosa: capite nono, lib. 14. vsu part. & præter hanc concurrit etiam humor, qui est similis spermati; qui generatur in illis locis prope collum ceruicis, quos parastatas vocant, vt hæ partes sensu exquisito donatæ ob summã cognationem, insigni voluptate afficiantur: at, si contingat, has materias, ob caussas morbificas, plus iusto acriores euadere, soluitur vnitas, & dolor sequitur. Aduertendum tamen, talem materiam, quæ est similis spermati, in fœminis fęcundam non esse; vt merito in coitu eiaculetur in ceruicem; & non ingrediatur vterum, quia non attrahitur ab vteri attractione; in viris vero, qui calidiores sunt, hæc materia seminalis, cum reliquis permista, reddit semen fęcundum. Hac ergo de caussa dixit Hippocrates, lib. de genit. voluptatem insigniorem esse in mare; licet fęmina dupliei ratione afficiatur voluptate, quatenus semen tum eiaculatur, tum suscipit. Hæc de communibus mari & fęminæ.

Voluptas in vsu venereo Spermatis attractio & retentio.

Priuata, erant attractio, & retentio seminis. Ratione attractionis; expedit vt os vteri recludatur, & vterus sit bene constitutus. Quoad retentionem, oportet vt semen detineatur in vtero, & hæreat. ca. 3. lib. 14. vs. p. & lib. de superfœt. Quare expedit, vt virtus retentrix sit robusta, vt os vteri claudatur. Et necessarium est, vt sit prægressa euacuatio menstruorum, vt semen adhæreat, & contineatur. Ex his patet, quid sit semen fęcundum.

Potentia seminis.

Quoad vim huius seminis; Galenus capit. 10. lib. 1. de sem. ait: Semen fęcundum esse principium vegetabile, quod beneficio conceptionis deducitur de potentia in actum: quod vegetabile principium e semine, tanquam e materia determinata, venas, arterias, neruos, & reliquas corporis partes efficit. Quare hic cognoscendum, primo quomodo adhæc est efficiendum vt concurrat semen fęcundum. Secundo quomodo formet. Tertio, quomodo fętum conseruet & augeat. Quarto, quæ sit caussa similitudinis & dissimilitudinis inter liberos & parentes. E sententia Hippocratis, ita referente Galeno cap. 1. lib. 1. de semin. concurrit semen, & vt agens, & vt passum, seu materia e qua fit fętus. Spiritus seminis, cui vis est summa, rationem habet agentis. Altera autem seminis pars, nimirum excrementum vtile, habet rationẽ materiæ. Nec aduersatur Galen. dum cap. 2. lib. 1. de sem. ait, sanguinem mẽstruum esse materiam, semen esse agens: ibi enim vult, semen magis obtinere rationem agentis, menstruum materiæ. Præterea semen fęminæ hoc in primis præstat, vt vniuersum vterum madefaciat: non enim potest tanta esse copia seminis maris, vt vndique corpus vteri contingat. ca. 7. lib. 1. de sem. cap. 1. & 4. lib. 2. de sem. cap. 11. lib. 14. vs. part. Semen item fęminæ est id, e quo producitur allantoides tunica. Postremo semen fęminæ est alimentum seminis virilis.

Quomodo semẽ sit caussa conformationis.

Secundo explicandum, quomodo formetur fętus. In semine, vt subiecto, residet principium vegetabile, quod est facultatis naturalis, non vitalis, non

Fœtus formatio.

non animalis.cap.10.libro 1. de sem. Hoc tamen vegetabile principium, non est temperamentum: quia qualitates sunt organa, hoc autem vegetabile principium est quid superius, capit.vlt. lib.2. de temperam. Non voluit Galenus, vt quidam imaginatur, hoc principium esse diuinum: Si enim est vegetabile, est etiã mortale & corruptibile: non ergo diuinum. Statuit tamen esse supra cal. frig. &c. quia hæc sunt organa, illud autem habet rationem agentis principalis, quod sane merito anteponendum est organo, licet vtraque ad effectum producendum concurrant. Statuendum ergo formari fœtum, quia in semine residet hoc principium vegetabile. Vnde sciendum hoc loco, e qua materia hoc vegetale principium, quod semini est tributum, mediantibus spiritibus producat fœtum. Dicendum cum Hippocrate ab initio libri de natura fętus, produci e semine viri & fęminæ, & e puriore portione sanguinis menstrui: ratio est, quia hæ omnes materiæ e spiritu & humore constant, vt beneficio vtriusque fiat, vt principium vegetale ex his formet fętum. Sed aduertendum, non indifferenter ijs materijs vti principium vegetale: primum enim generantur inuolucra, deinde producitur fętus. Inuolucra tria sunt: primum est χορίον, quod generatur e parte impuriore seminis viri & fœminæ, & est illud inuolucrum, in quod pertingunt vasa imbecilliora. Alterum est membrana allantoides, quæ producitur e semine fęminæ, c.6.& 10.lib.1.de sem.c.4. lib.2. de sem. Tertium dicitur ἀμνίον, quod producitur e semine adhuc magis impuro: & cum membrana hęc proxima sit fœtui, dicitur ab aliquibus indusium; & generatur in omnibus: *(nam inter capacitatem amnij & allantoidis colligitur humiditas, vsque ad tempus partus; cuius contactu fœtus læderetur, nisi hæc interueniret membrana:)* non in quibusdam tantum, vt obstetrices statuunt: interdum simul cum chorio egreditur: interdum autem chorion ita adhæret vtero, vt cum fętu tantum egrediatur membrana amnios. Quoad formationem fętus sciendum e Galeno capit.8.lib.1.de sem. iecur generari e sanguine venoso, cor ex arteriali, cerebrum e solo semine. Vbi Galen. ita intelligendus est; cerebrum gigni e solo semine, reliqua autem principalia viscera, non e solo semine, sed etiam e sanguine vel venoso, vel arterioso. Non autem omnes partes fętus simul generantur; sed prius id, quod melius est ratione fętus: vt primum iecur, deinde cor, post cerebrum: fętus enim primo eget nutritione, postremo motu. Eodem tempore viscera præcipua generari incipiunt; sed vnum prius perficitur altero. Vnde quatuor tempora fętus licet concipere, e capit.9.lib.1. de semin. Primum est, dum adhuc apparet semen & genitura dicitur: secundum, dum conspicitur substantia carnea: tertium, quando absoluta sunt tria viscera, nondum tamen perfecti artus, & adhuc dicitur fœtus: quartum, quando artus sunt absoluti, & Hippocrati dicitur infans. Tempus fętus (ex Hippocrate li. de septimestri partu) lõgissimum est dierum quadraginta duorum: potest autem esse minus lõgum, quia mas perficitur spatio triginta dierum, fęmina vt plurimum spatio quadraginta duorum dierum: & hoc probat Hippo.l.de nat. pueri: sumpta ratione e genitura, a purgatione & abortu. A genitura; quia semen fęminæ est minus calidum, & magis humidum; vt ob id non tam cito possit concrescere, & ratione remissioris caloris, non ita cito possit efformari. A purgatione; quia experientia sæpe est comprobatum, dum fęmina parit marem, purgari in triginta diebus; dum autem fęmina nascitur, purgationem durare ad 42. dies. Abortus hoc etiam manifestum facit: quia si est fęminæ abortus, non est fęmina perfecta, nisi post 36 dies, circa diem 42. si autem fiat abortus maris, & fiat post triginta dies, obseruabitur fœtus perfectus. Tempus autem infantis, cum Hippocrate lib.de nat. pueri, tale est: si fuerit mas, mouetur mense tertio; si fęmina, quarto: mas enim fit e sanguine calidiore, & proinde principium est efficacius, & reddit infantem idoneum ad suscipiendum motum in breuiori tempore. Hinc etiam colligi potest, cur fętus quandoque vnicus sit, quandoque multiplex. Si enim semen sit continuum, non diuisum, vnus est fętus; si diuidatur, multiplex esse potest. In brutis autem potiss. diuiditur; quia matrix brutorum, cellulas habet euidenter separatas: in fęmina autem huiusmodi cellulæ non conspiciuntur; apparent solum duo obtusi anguli, vnde interdum separatur semen, vt multipliciter fętus. Multiplices autem fętus interdum ijsdem inuolucris reguntur, interdum separatis: ijsdem, si idem fuerit sexus, quia tunc maxima est similitudo in semine, ratione cuius fit, vt idem inuolucrum sufficiat: contra fit, si dissimilitudo sit in sexu, vt cum mas & fęmina producuntur.

In Ferneliũ.

cap.3 li.2.de facult.nat.

Tertio, propositum est loqui de alimento fętus: quod est sanguis, & lac. Sanguinem proposuit Hippocrates l.de nat.pueri, & Galenus c.6.l.1.de sem. est enim purior & inculpata portio sanguinis menstrui, qui gratia nutritionis fętus confluit in vterum, sed non eo modo, quo sanguis menstruus tempore menstruorum: tunc enim confluit potissimum per modũ transmissionis, vt expultrix insurgat ad expellendum, nec attractrix aliqua e parte concurrat: at dum nutritur fętus, assiduo confluit, & potissimum attractus cõfluit a facultate attractrice fętus. Subiectum huius facultatis attractricis est semen; quod Galenus dicit nutriri, non tamen est vera nutritio. Statutum ergo sit, fętum sanguine nutriri. Sed præterea nutritur lacte, cap.4.lib.14. de vsu part. com.aph.37.sect.5. nam interdum fętus tam copioso eget alimento, vt sanguis non sufficiat, præsertim quia fętus nutritur sanguine dulcissimo & purissimo: vnde cum sanguis deficiat, merito tanquam simili nutritur lacte. Et hoc præcipue fit mẽsibus postremus, quibus fętus est magnus, & copioso eget alimento.

De conseruatione seu alimẽto fętus.

Postremo, proposuimus explicare caussam similitudinis & dissimilitudinis. Similitudo consideratur secundum speciem, sexum, & effigiem: c.2.& 5. lib.2. de sem. Quoad similitudinem speciei; cum fętus fiat e semine maris & fęminæ, & sanguine menstruo; spiritusque concurrat, & spiritus potissimum pendeat e substantia materiæ, & hæc dominetur in fęmina (nã præter semen adest sanguis menstruus) fit rationabiliter, vt fętus sequatur secundum speciem fęminam: vnde ex oue & hirco, nascitur ouis: e capra, & ariete, caper.

Quibus de caussis nati parentibus similes vel dissimiles sint.

1.

2.

Sexus, sequitur semen robustum, secundum Hippocratem lib. de genitura. Si vir non admodum robustus, rem habeat cum fęmina non robusta, generabitur fęmina: si autem cum fęmina robusta, licet maris semen non sit robustum, ita tamen semen fęminæ aget in semen maris, vt ex hoc semine producatur mas. Sic eadem fęmina cum vno viro producit marem, cum alio fęminam: prout mas habet semen magis vel minus robustum. Si ergo semen emittitur robustum & calidum, siue maris, siue fęminæ, generatur mas; si non robustum, fęmina. Hinc mas producitur, dum fit conceptio in dextra matrice, & dum mas est robustior secundum dextrum testem. Et hæc omnia oriuntur ex vnica caussa, quia in parte dextra est maior caliditas, & producitur semen robustius. In dextro enim latere positum est iecur, & propterea in illa parte venæ laxiores & completiores deducuntur. Sic etiam semen maris robustius & calidius, procedit a teste dextro. Hippocrates lib.de superfęt. Galenus cap.5. lib.2. de sem. Hinc secundum Hippocratem, mas concipitur, si testiculus sinister stringatur arcte, quantum citra dolorem fieri potest, vt cum impetu prodeat semen a dextro teste.

Cur autem gemelli modo sint mares, modo fęminæ,

næ, modo mas & fœmina; nulla alia est ratio, quam semen: si enim semen maris & fœminæ sit robustum, vterque fœtus erit masculus: si amborum semen sit imbecillum, vterque erit fœmina. Si autem maris semen sit robustum fœminæ imbecillum; euenire potest, vt semē imbecillum, vincatur a robusto semine maris, & ita vterq; fœtus erit masculus. Si semen maris sit imbecillum, & fœminæ robustum, & semē maris vincatur a semine fœminæ; rursus vterque fœtus erit masculus. Si robustum semen vincatur ab imbecillo alterius, (quia interdum robur est exiguum, imbecillitas autem intensa) tunc vterque fœtus erit fœmina. Quod si maris semen sit varium, vt aliqua portio sit summe robusta, aliqua imbecilla; siquidem semē in prima eiaculatione est robustius; fieri solet, vt merito portionis robustioris generetur mas; merito imbecillioris, fœmina: vnde alter gemellorū est mas, alter fœmina. Aliquando in postrema eiaculatione adeo imbecillum est semen, vt fœmina concipiat fœtum duplicem, quorum alter mas est, alter monstrosus, & quandoque etiam mola: & hinc testatur est experientia, fœminam peperisse simul & fœtum integrum, & monstrum; & quandoque post fœtum integrum, in vtero mansisse molam. Hos ijs euenire solet, qui plus iusto Veneri indulgent.

Quoad similitudinem effigiei; explicandum, primo, cur infans interdum magis sit similis matri, interdum patri. Secundo, cur secundum aliquas partes infans sit similis patri, secundum aliquas matri. Tertio, cur infans quandoque sit maxime dissimilis. Quo ad primum, huius caussa recenseri videtur ab Hippocrate, in li. de aere & aquis; vbi caussam transfert in vim seminis, & vim mēstruorum, quatenus in his est spiritus, qui a toto procedit. Si ergo semen fœminæ sit robustius, fœtus magis similis est matri: si contra, patri. Et licet plerūque semen maris sit efficacius, nihilominus præter semen fœminæ, adest etiam vis in sanguine menstruo: vnde si contingat fœminam esse robustam, & refertam sanguine probo spiritali, fit vt fœtus maxime assimiletur matri. Quoad secundum; cur fœtus secundum aliquas partes magis sit similis patri, secundum aliquas matri: in caussa est vis seminis secundum partem spiritalem. Hippocrates lib. de genitur. c. 1. li. 1. de sem. Cum ergo semen procedat a toto, ab hac vel illa parte, vt a capite, a thorace, &c. si fœmina sit robustior mare, secundum caput, mas autem sit melius cōstitutus secundum thoracem, quam fœmina; infans secundum caput magis assimilatur matri, secundum thoracem magis patri assimilatur: ratio, quia semen a fœmina procedens, procedit a capite robusto, & proinde a portione seminis, in qua est vis efficacior, quam in portione seminis maris. Quoad postremum; sciendum, cur fœtus dissimilis gignatur. Caussa autem refertur in vim seminis, vt procedit a capite forti, & fixæ imaginationi destinato: nam ob vigentem imaginationem tanta vis semini tribuitur, vt concipiatur fœtus, qui præ se ferat figuram illius imaginationis. Est autem duplex imaginatio: altera, concurrit tempore coitus, altera post coitum. Tempore coitus est vis seminis, vt procedit à capite: post coitū, locum habet, non in patre, sed in matre tantum, quoties mater obiectum aliquod concipit, vt caussa illius fortis imaginationis vis tribuatur, non semini, sed sanguini mēstruo, & potissimum primis diebus.

Signa fœcunditatis. 1. In fœmina.

His explicatis, cognoscendum est, num fœmina sit fœcunda, vel sterilis. Secundum Hippocratem lib. de superfœt. & aphor. 59. & 62. sect. 5. primum fœminā lauare oportet, post mēstruas purgationes, & galbanum igne coctum vtero applicare, & fœminæ ventri alligare; deinde post 6. aut 8. horas, oportet experiri, an in vertice fœminę appareat odor galbani, nec ne: si appareat, fœmina est fœcunda. Idem explorabat Hippocrates suffumigijs e myrrha, aromatis; fœminam ita ligabat, vt non posset per infernas partes suffumigium euaporare: & si ad os odor perducebatur, dicebat, fœminam esse fœcundam; sin minus, sterilem: nam dum odor galbani perducitur ad caput, signum est, vterum non esse dyscratum, nec obstructum, nec durum.

2. In mare.

Num mas fœcundus sit; ex vrina & semine cognoscitur. In vrina maris, secundum Auicennam, hordeum est macerandum, deinde hordeum illud sepeliendum; & si germinet, indicium esse fœcunditatis maris. Probat etiam, vt in vrinā immittatur sulfur viuum, & vrina aliquandiu seruetur: si enim putrescente vrina generetur vermis, statuēdum est virum illum esse fœcundum; sin minus, sterilem. Addit etiam Auicennas, præcipiendum esse, vt mas mingat super lactucā, quæ si non exarescat, indicat marem fœcundum. Quoad semen, cum Auicenna & Aristotele ca. 6. l. 3. de gen. anim. si maris semen proijciatur in aquam, et descendat; mas fœcundus est: quia semen crassum & ponderosum, bonum.

Num quis aptus sit ad procreationē maris, vel fœminę.

Num autem aptitudo sit ad procreandum mares, vel fœminas, ita cognoscitur, e com. 1. 27. sect. 4. lib. 6. epid. nam in mare, in ætate adolescentiæ dexter testiculus prius turget, & māma in fœminis: dextra enim pars, vt robustior & calidior, maxime confert ad generandum marem: præterea qui sunt calido temperamento, potius mares procreant.

Factæ conceptionis signa.

Cognoscitur autem fœminam concepisse, e cap. 2. l. 1. de sem. & c. 3. l. 3. facult. nat. quia fœmina in coitu quodammodo persentit vterum conuelli & retrahi; quia fit attractio, & retentio seminis: nec enim fieri potest conceptio, nisi attrahatur & retineatur semē. Mas etiam conceptionem aliqua e parte, sed raro, potest animaduertere: sentit enim mas in coitu, pudendum ab vtero retrahi, ac si a cucurbitula retraheretur. Obstetrices os sentiunt clausum, citra tamen duritiem: vbi enim durities, & occlusio est morbosa. Præterea aph. 41. sect. 5. si post assumptā mulsam, fœmina in ventre tormina sentiat, facta est conceptio: quia ob vterum clausum flatus, qui excitantur a mulsa, non habent liberum exitum. Imprægnatio etiā cognoscitur ex angustia oris vteri (apho. 54. sect. 5.) quę etiam perseuerat; nam si non duret, fit abortus. Præterea indicatur e vertigine, dolore lumborum, e cibi fastidio, e nausea, vomitu, pica, e vitijs noxisque ventriculi, quia hic compatitur in gestatione vteri: deinde e suppressione mensium; vnde adest corporis grauitas, languor, desidia: quæ tamen symptomata apparent citra horrorem & febrem aph. 61. sect. 5. c. 7. l. 1. de sympt. cau. c. 5. l. 6. loc. aff. Interdum tamen & prægnantibus menses fluunt; aliquādo etiam albicantes menses: quia materia hæc egreditur per venas non vteri, sed ceruicis vteri, & maxima cū vtilitate fœtus. Ex Hipp. lib. de nat. pueri, indicatur fœtus in vtero, e motu quem fœminæ in vtero sentiunt, citra dolorem, quia nō fit a flatu. Præterea vbera intumescunt, quia lacte replentur. Item, cum Hipp. lib. de superfœt. indicatur ex oculis albidis; quia dum fœtus est in vtero, sanguis copiosus, & spiritus copiosus cōfluunt in vterum, vt reliquæ partes non ita spiritu abundent. Addit Auicennas, vrinam; quæ in principio decolorata est, in vltimis mensibus coloratiorem fieri, in postremis enim mensibus ob magnitudinem fœtus comprimuntur vasa, viscera, plus iusto vnitur calor, & ita lotium magis coloratum euadit.

Signa sexum indicantia.

Quoad signa sexum indicantia, Hippocrat. ad distinguendum fœtum masculinum a fœminino, libro de superfœt. dicit, masculinū indicari, si mamma dextra magis turgeat, & prius turgescere incipiat, quam sinistra: significatur enim fœtum residere in vteri dextro. Præterea mutatio percipitur in oculis: si enim a statu naturali maior sit facta mutatio in dextro, indicatur masculus. Sic et e colore: e cōmen. aphor. 42. sec. 5. si fœmina gerat masculum, magis est colorata:

quia virtute caliditatis maris, totum fœminæ corpus magis incaleſcit, & bene coloratum euadit: hilarior quoq; eſt mulier, & ad omnia magis prompta: dum progredi incipit, dextrum pedem proponit: pulſus dextræ manus validior; Quod ſi tamen fœmina in victu delinquat; potius decolorata euadit. Indicatur etiam maſculus e motu validiore. Hoc tamẽ ſignum fallax eſt, ſi fœtus maſculus ſit imbecillis, nam tunc cum impetu moueri nõ poteſt: ſigna autem tunc adſunt fœtus imbecilli; de quibus ſuo loco. Potiſſimum autem fœminæ obſeruabunt motum in dextra parte. Indicatur etiam a lacte, ſecundum Hip. lib. de ſteril. ſi enim lac proiectum ſupra folia cõdenſetur, maſculum indicat, quia vegetum calorem ſignificat.

Signa numeri fœtus.

Oportet etiam cognoſcere an in vtero fœtus ſit vnus, vel multiplex. Gemelli adſunt, ſi venter præter conſuetudinem intumuerit. Solet etiam accidere, vt mulier duos fœtus gerens, vnum pariat; &, niſi obſtetrix ſit diligens; alter fœtus relinquatur in vtero: tuncque periculum eſt, ne mulier pereat. Hinc igitur iubet Auicennas, vt inſpiciatur prioris infantis vmbilicus: & ſi appareat ruga, vel nodus, ſtatuendum, adhuc alium fœtũ reſtare in vtero. Si gemelli adſint, qui eodem tempore concepti ſint; eodem etiam tempore pariuntur. Cognoſcuntur eodem tempore eſſe concepti, ſi os vteri prorſus fuerit clauſum, nam in ſuperfœtatione non exacte clauditur. Hoc etiam deprehenditur, quia poſt primam conceptionem, non fuere ſigna nouæ conceptionis.

De Sterilitate.

Generatio.

Ergo quoad conceptionem morboſam; primum agendum de conceptione ablata, quæ Sterilitas dicitur. Generatur, quia aliquid morbificum occurrit vtero, vt cuius ita fruſtratur conceptrix, vt prorſus aboleatur conceptio. Hoc ergo malum nil aliud

Definitio.

eſt, quam functio ablata vteri, dependens a fruſtratione conceptricis. Forma eſt functio ablata; nimirum ſymptoma, quod neque eſt effectus, neq; opus, ſed actio ablata. Cauſſa efficiens, eſt fruſtratio conce

Cauſſa efficiens.

ptricis. Fruſtratur facultas, vel quia læditur, vel ob Errorem externum. Læditur neceſſario ob morbum vteri: quia hæc facultas pro ſubiecto habet partem viuentem, nimirum vterum. Facultas læditur, quia Labefactatur, vel Impeditur, cap. 1. lib. 3. de ſymp. cauſ. Labefactatur ob intemperiem: impeditur ob malam compoſitionem, & ſolutam vnitatem.

Dyſcraſia.

Intemperies poteſt eſſe qualibet, ſi ſit inſignis, aph. 62. ſect. 5. Frigida intemperies bifariam concurrere ſolet, primo immediate, & hinc ſtatui põt morbus: ſecundo mediate, id eſt, per medium morbum in mala compoſitione, vt aliqua ex parte intemperies frigida habeat locum cauſſæ morbificæ. Declaro. Frigida intẽperies eſt cauſſa immediata ſterilitatis, dum ita agit in ſemen, vt, cum in conceptione conceptrix vis in ſemine exſiſtens excolatur, contra frigiditate vis ſeminis ſopiatur, & etiam exſtinguatur. Mediate autem concurrit, dum ob intemperiem frigidam vteri corpus denſum euadit. Calida intemperies ſemen torrefacit & exurit, vt vis in ſemine exſiſtens diſſipetur. Humida intemperies vim ſeminis obruit: vnde ob inſignem humiditatem retentrix læditur, vt ſemen non contineatur. Sicca intemperies abſumit pabulum caloris, qui eſt inſtrumentum conceptricis: vnde, diſſipato pabulo, calor diſſoluitur, & conceptrix otiatur. Hæ intemperantiæ ſunt in cauſſa ſterilitatis, dum ſunt intenſæ: & interdum ſunt Natiuæ; interdum Adſcititiæ.

Mala compoſitio.

1.

Quoad malam compoſitionem, hęc eſt mala conformatio, magnitudo vitioſa, vitioſus ſitus. Mala conformatio, eſt ſuperficies vteri leuis, non aſpera; & hæc vel natiua, vel adſcititia: natiua, quãdo fœminæ tempore etiam ſtatuto non fruuntur menſtrua purgatione; vnde, cum nõ aperiantur orificia vaſorum, vterus ſecundum internam ſuperficiem eſt adeo leuis, vt nõ poſſit ſemen continere, & proinde nõ fieri poſſit cõceptus. Adſcititia fieri ſolet poſt vlcera, quę ad cicatricem perducuntur. Sed hæc leuitas, non ita poteſt cauſſa eſſe ſterilitatis, vt prior; quia non pertinet ad totum vterum, ſed ad vnicam tantum partem exiguam, quia vlcus vteri magnam curationem non admittit. Præterea, quoad conformationem; eſt vitium in meatibus: nimirum vel immodica apertio, nam dum os vteri nimis eſt recluſum, ſemen contineri nequit; ſecundum Hippocratem li. de genit. vel anguſtia, & potiſſimum compreſſio; quandoque etiã conſtipatio. Compreſſio recenſetur ab Hippocrate lib. de ſuperfœt. & lib. de natur. mul. et apho. 46. ſect. 5. & fit ob immodicam pinguedinem omenti. Conſtipatio eſt, quando mẽbrana agnaſcitur ori. Præterea morbus eſt in meatibus, non modo oris vteri, ſed etiã vaſorum vteri, quæ vel ſeminis ſunt, vel alimenti, id eſt, ſanguinis. Si fuerint vaſa ſeminis, quandoq; nimirum recluduntur, vt fieri ſolet in gonorrhœa, vt ab immodico fluxu ſeminis virile ſemen corrumpatur, nec poſſit hærere. Vitium eſt etiam, ſi hæc vaſa nimium occludantur; quia attractrix vteri, non poteſt ſemen muliebre attrahere, ob anguſtiam & conſtrictionem illorum vaſorum. Quoad vaſa alimenti, pariter vel recluduntur, vel anguſtantur. Si recludãtur, conceptio abolerur: quia ob aſſiduum influxum ſanguinis, ſemen hærere non poteſt. Quod ſi nimis anguſtentur, neque tunc poteſt hærere; quia deſiderantur cotyledones.

2.

Quoad magnitudinem; eſt morbus in magnitudine potius aucta, vt eſt tumor quilibet vterum occupans, ſiue ſit inflammatio, ſiue eryſipelas, ſiue carbũculus, cancer, œdema, ſcirrhus, ſiue etiam tumor flatulentus, ſiue aquoſus, vt contingit in hydrope vteri: de quibus in malis ventriculi diximus. Hi tumores vel occupãt Sedem vteri, vel Ceruicem: &, ſi fundus ſit affectus, ſemen non detinetur, ſed effluit: ſi occupetur vterus ſecundum ceruicem, ſemen non attrahitur. Notandum autem circa flatulentum tumorem & aquoſum; falſum eſſe, horum tumorum, vel materierum, a quibus hi tumores producuntur, vnicam eſſe ſedem: nam quandoque materia in vtero colligitur; quandoque in veſicis, quæ pręter naturam in vtero generantur (quia ſi in iecore generantur, multo magis in vtero: vt Aetius non ſit reprehendendus) & quandoque hæ materiæ colliguntur inter vteri tunicas; vt colligere licet ex Hippocrate, in l. de nat. mul. interdum etiam hæ materiæ in vteri capacitate continentur, ore vteri occluſo.

3.

Præterea eſt vitium in vitioſo ſitu, cum Hippocrate in lib. de ſteril. qui ſitus poteſt eſſe vitioſus & Surſum, & Deorſum. Deorſum, quando fit procidentia vteri, ſecundum Dextram vel Siniſtram partem. Cauſſam ſitus vitioſi, & præſertim ſurſum, Galenus cap. 5. lib. 6. loc. affect. dicit, eſſe repletionem, & proinde tenſionem ligamentorum, vt in ſuppreſſione menſium. Fernelius voluit cauſſam eſſe laxitatem ligamentorum, non tenſionem: dum enim ligamenta laxantur, vterus liberum habet motum, & proinde noxia fugit, iucunda perſequitur. Hæc erroris plena ſunt: nam dum fœminæ patiuntur vteri procidentiã, & adſcenſum, ſitus ſtabilis eſt, qui mutari nõ poteſt, ſiue iucunda, ſiue iniucunda adhibeantur, niſi præſidia habeant vim euacuandi. Aduerſatur etiam Hippocrati; qui voluit in adſcenſu vteri conceptionem aboleri, quod vterus non poſſit moueri, ita vt nequeat ſemen attrahere. Id quidem verũ eſt, quandoque fieri poſſe, vt vterus modo in vnam partem, modo in aliã moueatur. Sed hic ſitus nõ eſt ſtabilis, quia non pendet a repletione ligamentorum. Statuẽdum ergo cum Galeno, ſi tendantur ligamenta, ſurſum attolli vterũ: vt, ſi æqualiter repleantur, attollatur ſurſum

sum vterus, nec magis ad dextram, quā sinistram vergatur, si replcantur vincula dextræ partis, vterus situm habet in dextra parte, & in eā mouetur. Et hoc vitium ab Hippocrate vocatur distorsio vteri, quando magis declinat ad alterutrum latus. Vteri situs deorsum vocatur descensus vteri: &, si maxime descendat, vocatur prolapsus, procidentia. Hoc vitium fit laxatis ligamentis, minus in descensu, magis in procidentia, vt euenire solet in difficili partu. Impeditur etiam facultas ratione vlceris, vi cuius semē nequaquam detineri potest, vt proinde aboleatur conceptio.

Vlcus.

Alia vero e parte frustratur conceptrix ob errorem externum: qui potissimum petendus est a semine; quia conceptio secundum naturam celebratur, cum conceptrix agit in semen fœcundum. Quare error externus est desumendus a vitioso semine. In semine oportet perpendere & Generationem, & Eiaculationem.

Error externus.

1\. Quoad generationem seminis; vitium esse ratione caussæ quandoque Internæ, quandoque Externæ. Interna, est mala totius corporis dispositio: vnde hydropicæ vix possunt concipere. Quoad externam caussam; Hippocrates in libro de genitur. proponit sectionem arteriarum post aures; tunc enim cerebrum copioso spiritu priuatur, quo fit vt a cerebro non demittatur semen fœcundum, quod tamen, ratione spiritus agentis, necessario procedere debet a partibus principibus, & proinde a cerebro. Præterea inter externas caussas recensere licet ebrietatem: nam copiosi spiritus petunt potius caput, quam internas partes.

2\. Quoad eiaculationem seminis; vitium est penes caussas Externas, & Internas. Internæ, sunt vitia, quæ pertinent ad testes, & potissimum maris, & ad penem maris, & ad vasa seminaria maris et fœminę. Vitium testium proponit Hippocrates aphorism. 63. sectio. 5. Galenus eum aphorismum Hippocrate indignum arbitratur. Sed non intellexit. Cum enim in aphorismo 62. Hippocrates proposuisset caussas sterilitatis e parte fœminæ, quæ spectabant ad dyscrasias vteri: in 63. inquit, similiter in maribus; innuens, sicut vteri dyscrasia est in caussa sterilitatis, ita dyscrasias testium maris esse caussas sterilitatis: proponit enim quatuor dyscrasias, primo humidam, non totius hominis (in hoc enim fuit deceptus Galenus) sed testium maris. Si enim in 62. aphorismo locutus est de intemperie non totius fœminæ: sed tantum vteri; fuit pariter necessarium, vt in hoc aphorismo loqueretur de intemperie non totius maris, sed tantum testiculorum. Respiciens ad humidam intemperiem, ait, sterilitatem fieri, quoniam propter corporis testium raritatem spiritus extra fertur, vt semen non transmittatur ad os vteri. Quoad siccam intemperiem, aboleri conceptionem, quia propter spissitudinem humoris non exit foras. Ob testium frigidam intemperiem, semen non incalescit, sed torpidum euadit, vnde ad os vteri transmitti nequit, sed colligitur in testibus. Ob caliditatem semen plus iusto torretur, cogitur & crassescit, vt nequeat eiaculari. Quoad vasa seminaria, vitium est in angustia, vi cuius semen non potest eiaculari. Hæc autem angustia, siue sit obstructio, siue compressio, occupat vasa, non prope vterum, non vt inseruntur in vterum: quia angustia in vasis vbi vtero inseruntur, est morbus vteri, de quo diximus antea. Quoad vitia penis; est angustia, vi cuius impeditur seminis eiaculatio: est quandoque longitudo immodica, vi cuius diutius moratur semen, antequam in vterū transmittatur. Hanc eandem noxam patitur semen, propter obliquitatem penis. Ob breuitatem etiam immodicam, non potest semen eiaculari, vt decet. Quoad externas caussas; error est in tempore eiaculationis: nam nisi eiaculatio vtriusque ferme fiat eodem tempore, non fit conceptio. Et hoc obseruant perfidi homines, qui concumbentes nolunt conceptionem fieri. Error etiam potest fieri ab externa caussa, vt ab odio: hoc enim si adest, vix fieri potest conceptio.

Quoad differētias a caussa efficiente. Fit sterilitas & aufertur conceptio, vel Læsa facultate, vel ob Errorem externum. Si læsa facultate; vel Labefactata ob intemperiem vteri, vel Impedita ob malam compositionem, vel ob solutam vnitatem. Si autem ob errorem externum; hic desumendus est e seminis vel Generatione, vel Eiaculatione.

Differentiæ.

Signa morborum vteri, intemperierum, tumoris, peti possunt e malis ventriculi. Malum autem hoc in genere non difficile noscitur, e signis conceptionis, antea traditis. Cum Hippocrate aph. 59. & 61. sect. 5. facile cognoscuntur intemperantiæ vteri, præsertim e suffumigijs aromatum.

Signa.

In præsentia sufficit præsidia proponere, quæ respiciunt vterum, secundum eius proportionem, quæ requirit vterinum remedium. Calor vteri; indicat calorificum, vniens & conseruans calorem vteri. Præseruatoria autem respiciunt non proportionem et calorem vteri, sed sensum vteri exquisitum; hic indicat obtundens sensum; quia non dirigitur ad conseruationē, veluti vitale, sed ad destructionē. De Præsidijs quæ sumuntur a morbo, idest, a dyscrasia, mala compositione, vlcere, item a semine; alias suo loco agitur.

Indicationes.

Vitium hoc non est contemnendum, quia agitur de speciei discrimine. Pro vi morborum & caussarum, quandoque bene sperandum est; aliquando prorsus desperandum. Et hoc loco digrediendum esset circa vim intemperierum, circa vim tumoris & solutæ vnitatis. Quorum prognostica e malis ventriculi petenda.

Prognostica.

Hippocrates in lib. de superfœt. probat in fœminis venæsectionem, bis in anno, & secundum manus & pedes: nam respexit ad principale indicans, ad fœminas quæ non concipiunt, quia sanguis in corpore exsuperat. Cum ergo malum perseueret; expedit bis in anno venam secare. Et cum redundet in toto corpore, nec impetum habeat in vterum; recte probatur sectio venarum brachij, & pedum. Vnde vulgares errant, qui asserunt fœminas steriles euadere, si ijs vena pedis pertundatur. Quod est contra Hippocratem, rationem, & experientiam.

Curatio. Venæsectio.

Vnicum proponam medicamentum, quod ex ijs componitur, quæ proportionem & calorem vteri respiciunt: *℞. rad. maioris testiculi, idest. satyrij. dētis apri, testiculorum vulpis, matricis, fullæ fœcundæ, coaguli leporis, ana ℨ. j. macerentur in lacte mulieris fœcundæ: sileris, hormini, erysimi, erucæ, saluiæ, pastinacæ sylnestris, ana ℨ. ij. (Et hæc basin constituunt.) Adiumentia addantur; bac. iuniperi, xyloal. gallix moschatæ, cyperi, caryophyl. ℨ. ß. succi seu liquoris nucis moschatæ ℨ. ij. (huius ratione medicamentum facile perducitur in vterum.) (conseruæ e floribus citri ℥. iiij. Cum syrupo de corticibus citri, fiat electarium, cuius dosis a ℨ. j. ad ℥. ß. ascendat.*

Roborans vterum.

CAPVT VI.

De Monstro.

Formatrix, dum fetum formare nititur, dupliciter errat: vel enim formatio deprauatur, & fit Monstrum; vel aufertur, & fit Mola. Mōstrum autem hic dicimus, quod raro accidit, & recedit ab affectibus consuetis, non ad bonum, sed ad malum, turpe, deforme. Generatur, quia aliquid noxium vtero occurrit, vi cuius necessarium est, vt actio formatricis deprauetur. Monstrum ergo est animal in vtero genitum, a deprauata formatrice. Animal dicitur; ad differentiam molæ, quæ nō viuit vita animalis. In vtero

 ad

ad differentiam animalium, quæ in alijs partibus generantur. A deprauata formatrice; ad differentiam animalis non monstrosi; ad differentiam fœtus probi & inculpati. Monstrum enim est opus quoddam contra naturam: quare necesse est, vt consequatur aliquam actionem læsam, quę nihil aliud esse potest, quam fortitudo deprauata. Læditur actio, quia facultas læditur. Hoc ergo loco formatrix frustratur. Facultas frustrari potest Læsa facultate, vel ob Errorē externum. De hoc autem diu anceps fui: nam vbi læsio facultatis, ibi necessario morbus: & vbi morbus, ibi necessario subiectum pars viuens, quia morbus et sanitas sunt passiones corporis viuentis. Facultas formatrix, non videtur pro subiecto habere vterum; quia hic est subiectum conceptricis: Si autem formatricis subiectum sit semen, cum sanguine menstruo; hæc, quia contenta sunt, non viuunt, & propterea nō possunt esse subiectum morbi. Quare, si formatrix frustretur, statuendum frustrari tantum ob errorem externum? Pro veritate dicimus, formatricis subiectum inter initia, & potissimum ante sextum diem, non esse viuens: vnde Hippocrates genituram appellat, non fœtum: post hos dies, licet fœtus non sit formatus, qui non perficitur ante triginta dies, imo fęmina non nisi post triginta sex dies formatur: igitur post sextum diem, cum fętus incipiat viuere vita plantæ, est subiectum formatricis, est subiectum viuens.

Caussa efficiens. Controuersia de subiecto formatricis.

Et secundum hanc rationem statuere licet, formatricem lædi vel frustrari ob morbum, qui est morbus fœtus, non vteri; & quidem fœtus, vt viuit vita plantæ, non animalis. Sed cognoscendum est, quod vitiū esse possit in facultate formatrice. Quidam igitur voluerunt, monstrum esse erratum non ratione agētis vniuersalis, sed particularis; vt proinde aliqui dixerint, vitium esse & errorem ratione materiæ, vt refert Philosophus tex. octuagesimosecundo, li. 2. phy. sicæ acroaseos, & c. 4. li. 4. de gen. anim. quidam dixerunt monstrum esse errorem naturæ: quemadmodū enim errores fiunt in arte, ita etiam in natura. Galenus c. 9. l. de cau. morb. c. 2. li. 2. de diebus decret. videtur asserere, monstrum esse errorem naturæ. Ego statuo agens nec vniuersale, nec particulare errare posse: et proinde monstrum non esse errorem naturę siue vniuersalis, siue particularis. Proprium vegetabile, vis formatrix in semine residens, quæ est agens particulare dirigitur ab agente vniuersali, ab intelligentia non errante: & cum hęc vis formatrix agat in materiam, secundum dispositionem materię, necessarium est, vt opus & effectum producat, ita vt nequaquā aberret; imo aberraret, si, agēs in materiam certo modo dispositam, efformaret quid præter dispositionem illius materiæ. Sed hoc efficere non potest: igitur natura nec vniuersalis, nec particularis potest aberrare. Sed cur ab Aristotele & Medicis monstrū statuitur inter errores externos? Per errores, intelligunt affectus noxios.

Formatrix læditur ob intemperiem materiæ [illegible]

Porro monstrositas & praua efformatio potest esse duplex; primo, secundum speciem; deinde secundū compositionem tantum. Secundum speciem; quando fœminæ concipiunt animalia bruta, & serpentes quandoque pariunt. Vnde hæc conformatio diuersa est ab illa, in qua editur fœtus humanus, sed qui caput habet vitulinum; quod caput, vt colligitur e Philosopho, non est caput vituli, sed humanum, licet figuram habeat vituli. Sed quandoque, vt dixi, generantur animalia, quæ prorsus & vere sunt extra speciem humanam. Datur etiam aliud monstrum, in quo non est dissimilitudo secundum speciem; dum scilicet fętus humanus est, sed solum secundum compositionem. Quoad caussas monstri: Monstrum secundum speciem semper fit ob errorem externum, non ob morbum. Cum autē error externus capiatur a semine, a sanguine, & vtero: vitium potissimum petendum est a semine: quod vitium duplex est; primū,

Monstrum duplex.

Monstrum secundum speciem.

quando fęminæ attrahunt semen bestiarū: sed quandoque etiam fieri potest e vi seminis, quæ imprimitur ob fortem imaginationem; interdum enim tantū potest imaginatio, qua parentes bestias concipiunt, vt semini per spiritus tanta fiat impressio, vt bestiæ formentur. In eadem autem specie, quandoq; potest frustrari facultas ob morbum post primos dies, ob intemperiem, & præsertim frigidam; nam cum vis formatrix egeat calore robusto ad formandum fętum si fętus nondum efformatus iusto sit frigidior, facile formatur fœtus monstrosus.

Quoad monstrum secūdum compositionem; fieri solet monstrum, quia error est in compositione, id est, in conformatione, magnitudine, numero, situ. Quoad malam conformationem; quandoque inæquales sunt partes, quia semen est iusto crassius, est intemperatum: quo fit, vt etiam ob intemperiem & inæqualitatem male figuretur fętus. Et hoc testatur Galenus c. 14. 1. art. med. vbi vult rationi consonum esse, figuram ob materiæ vitium, & ob potentiæ imbecillitatem, vitiari: nō quod hoc accidat errore formatricis; sed per potentiæ imbecillitatem insinuauit calorem debilem. Cum Hippocrate etiam in lib. de genit. figura quandoque, sed rarissime vitiari potest, caussa vteri: quando vterus inæqualis est, & potissimum secundum substantiam. Fit etiam error quandoque in magnitudine aucta, quandoque imminuta: aucta, cum materia sanguinis est iusto copiosior, & præsertim, si cum copia est connexa praua materiæ qualitas. Fit error in magnitudine imminuta, e defectu seminis, sanguinis, e parte vteri: sed hoc rarissimū est, quia vterus est extensibilis. Aduertendū autē, vel totū fętum esse narum, si simpliciter deficiat sanguis, vel magis secūdum vnum membrum, prout semen procedit a parte imbecilli: vt reperiantur fœtus, qui exiguas habent partes, veluti parentes. Prætetea est vitium in numero deficiente & excedentē: Deficiēte; dum est error in sanguine; nam vbi hę materiæ deficiunt, fieri potest, vt fętus fiat aliqua parte orbatus. Notandum cum Hippocrate in lib. de semestri partu, nasci pueros aliqua parte orbatos, sed propter abscessum, qui fętum afficit octauo mense: sed non est vitium formationis: vis enim formatrix perdurat ad quadragesimum secūdū diem. Postremum vitium circa monstrum est vitiosus situs. Quādoque enim fit, vt iecur locetur in parte sinistra, lien in dextra. Philosophus caussam reddens, c. 4. lib. 4. de gen. anim. dicit, non aliam esse caussam, nisi quia cum impetu materia ad indecentes locos defertur: vt, si portio sanguinis, e qua confici debet iecur, propellatur in sinistram partem, fit monstrum, in quo est vitium secundum situm.

Monstrum secundū compositionem.

II.

III.

IV.

Differentiæ sumi possunt a forma, & caussa efficiēte. A forma; vt animal hoc monstrosum vitiosum est redditum secundum malam compositionem, idest, secundum conformationem, magnitudinem, numerum, & situm. Quoad caussam efficientem. Formatrix frustratur vel læsa facultate, idest, ob vitium sanguinis, vel seminis, vel quandoque etiam vteri.

Differentiæ.

Monstrum in genere oculis conspicimus: vt & differentiæ a forma. Efficientes caussæ differentiæ, cognoscuntur e signis indicantibus vitia parentum, vel e parte seminis, vel e parte sanguinis menstrui, vel e parte vteri.

Signa.

Quoad præsidia: in monstro genito vitium tollendum est: verbi gratia, sextus digitus. Deinde, prohibendum est, ne monstrum generetur: quod consequimur, adimendo vitia e parte vel seminis, vel sanguinis, vel vteri; verbi gratia, si immineat monstri generatio a frigidiori semine, orietur indicatio, calefaciendi corpus, vt gignatur semen non ita frigidum, &c.

Indicationes.

Vtrumque autem præstare est possibile, & quādoque impossibile. Quantum ad inhibitionem generationis

Prognost.

rationis noui monstri; si immineat ex imaginatione parentum, e mala viuendi ratione, possumus polliceri inhibitionem. Si autem immineat ob intemperies antiquas parentum, ob prauitatem vteri, & inæqualitatem substantiæ vteri; impossibile est, vt aliquid boni polliceamur. Pariter, quoad monstrum iam genitum; si sextus digitus sit, facile potest amputari. Si mala adsit conceptio secundum neruos opticos, secundum meatum auditorium, vt infantes nascantur surdi, cæci; actum est. Ex his facile potestis colligere, quandoque scopos facile posse absolui, quandoque nequaquam.

Curatio. Materiæ sunt variæ: caussa sexti digiti confugiendum ad materiam chirurgicam. Ad inhibitionem generationis noui monstri, si immineat e mala viuendi ratione, bona victus ratio constituenda. Et sic de reliquis.

CAPVT VII.

De Mola.

Nomen. PEr Molam exquisitam intelligimus carnem quandam rudem, informem, quæ est vita prædita, ad differentiam tumoris durioris vteri, quem aliqui medici, sed impropriè, nuncupant molam. Generatio. Definitio. Caussa efficiens: Generatur, quando aliquid morbificum vtero occurrit, vi cuius, quod concipitur, formari nequaquam potest, vt idoneum sit ad formam animalis suscipiendum. Mola igitur est caro præter naturam in vtero g[illegible] procedens a formatione ablata. Est caro pr[æter] naturam, quia officit, licet vita sit prædita, cap. 13. lib. 14. metho. Diximus in vtero; ad differentiam carnis, quæ potest in aliis corporis partibus generari. Tandem diximus, procedere a formatione ablata, ad differentiam molæ nothæ, idest, tumoris duri, quẽ Aetius vocat molam, qui non procedit a formatione ablata. Porro formatio hæc aboletur, secundum Hippocratem lib. de morb. mul. ob crassam geniturам: non enim mola gignitur citra permistionem seminis maris, cap. 7. li. 14. vs. par. Quod si quandoque virgines pariant molam; non est mola exquisita. Quare genitura crassa est in caussa: nam huius ratione ea fit conceptio, vt vis formatrix, principium illud vegetale, quodammodo obruatur, vt non possit formare. Hoc etiam Aristoteles lib. 4. de gener. animal. proponit; vbi vult molæ caussam esse humorẽ concoctu difficilem: qui nihil aliud est, quam crassus succus, vel humor. Auicennas proponit multitudinem materiæ, a qua scilicet vegetale principium obruitur. Præterea addit in caussa molæ esse coitum, in quo matrix comprehendit aquam mulieris, & extendit eam cum nutrimento, & propter defectum virtutis masculi non fit conceptio, vt fœtus formari possit. Per quæ verba voluit significare, defectum non tantum e parte sanguinis menstrui, sed etiam e parte seminis: dixit enim fieri propter defectum virtutis masculi, id est, seminis maris. Mola ergo est morbus in numero aucto, quod vitium fit ratione formatricis ablatæ: frustratur autem formatrix ob errorem externum, id est, ob vitium Seminis, vel Sanguinis.

Differentiæ. Differentiæ sumendæ sunt a Loco, & caussa efficiente. A loco; vt residet in vtero, secundum Vnam, vel Alteram partem. Ab efficiente; vt vitio Seminis vel Sanguinis, maris aut fœminæ.

Signa. 1. Mola in genere indicatur, cum Hippocr. de morb. mul. e tumore ventris interioris, qui minor est, quam in muliere vterum gerente, sed tumor producitur ad eam magnitudinem, ad quam producitur, dum mulier fetum gerit, vsque ad octauum mensem. Licet ergo tumor sit minor, est tamen cum maiore sensu grauitatis, quam quando fœminæ fetum gerunt: quia fetus ratione portionis serosæ, in qua innatat, non est ita ponderosus, vt mola: præsertim, quia mola est substantia satis crassa, dura, & grauis. 2. Præterea indicatur, quia non adest in ventre conspicuus motus: infans enim moueri incipit, mas tertio, fœmella quarto mense; quo exacto, si venter intumescat, & motus nõ persentiatur, conijciendum est, adesse molam. 3. Hoc etiam cognoscitur, si, dum mulieres mouentur de latere in latus, sentiunt, propter descensum, materiam illam moueri; sed citra motum sui corporis nullum animaduertunt motum. 4. Addit Hippocrates, mammas tumidas euadere, sed lac non adesse: dum enim mola adest, ita refrigeratur vterus, vt vbera in consensum trahantur, vt nequaquam possint sanguinem in lac conuertere: & hoc est euidentissimum signũ molæ. 5. Præterea etiam cognoscitur, quia procedente tempore fœminæ sentiunt aliquem dolorem in imo ventre, quem non sentiunt, dum vtero gerunt. Quoad signa differentiarum: num pars vteri dextra vel sinistra sit affecta; indicabit noxa, quæ in vna magis quã altera parte sentietur. Vtrum fiat vitio patris, vel matris; cognoscitur e signis indicantibus vitia partis, vel matris.

Indicationes. Mola, vt substantia toto genere præter naturam, indicat eradicans, cap. 13. li. 14. meth. Sed quia non cedit remedio eradicanti ob duritiem, & crassitiem, indicat molliens, & attenuans. Et quia his tuto vti non possumus, nisi totius rationem habuerimus: iccirco toti prospiciendum.

Prognost. Secundum Philosophum cap. 7. li. 4. gen. animal. & Hippoc. lib. 1. de morb. mul. interdum durat quinque aut plures annos: sæpe autem quatuor menses. Et potissimum bene est sperandum, si non vnica est mola, sed plures: nam, si vnica; magis hæret, & ad maiorem magnitudinem perducitur, ita vt, secundum Paulum, periculum immineat hydropis. Secundum Hippocratem, si mola est antiqua; curatio non nisi cum prædictione suscipienda.

Curatio. Chirurgia. Quoad materias: Auicennas secat venam cubiti & pedis, quia scilicet sanguis redundat in fœmina, & habet vrgentis rationem: nam cum oporteat admodum calidis vti, posset fieri ad vterum attractio a toto, vnde in vtero excitaretur inflammatio. Per venæsectionem etiam adimitur alimentum molæ, quæ sanguine nutritur. Et cum per phlebotomiam moueatur mola, non ita resistit expultrici. Secantur autẽ venæ supernæ & infernæ, propter sanguinis subsistentiam supra & infra vterum. Hippocrates li. 1. de mor. mul. probat cucurbitam scarificatã, applicatam vtero, ad laterum mollitudinem, & probat detractionẽ copiosi sanguinis; quia respicit sanguinem circa vterum existentem, quia assiduo attrahitur mola pro nutritione: quo fit, vt cum copiosus sanguis attrahatur, copiosus sit euacuandus: & præsertim quia medici est institutum, ne mola nutriatur: sed priuetur sanguine. Applicat vtero ad laterum mollitudinem, propter sanguinis subsistentiam circa vterum.

Medicamenta. Mollientia. Præsuppositis medicamentis totum respicientibus, descendemus ad priuata: quibus non vtendum, si adsit prohibens, id est, materia replens totum. Mollientia ergo, verbi gratia, fomenti forma parentur *ex althea, malua, e rad. cucum. agrestis, e pinguedinibus, adipibus.* Hoc tempore expedit etiam detinere *emplastrũ diachylon cum gummis, de meliloto*, quæ pectini, peritonæo, & posteriori etiam parti applicentur. Attenuãtia & expultricem irritantia, i. menses ducentia. Probantur etiam attenuantia: quæ ob caliditatem, & tenuem substantiam, tum materiam crassam attenuant, tum expultricem irritant ad expellendum. Vnde ab Hippocrate lib. 1. de morb. mul. similiter probantur [illegible] assumpta & applicata. Exhibebitur ergo *dictamnus Creticus, & castorium cum vino: Verbi gratia, ℞. castorij ʒ. ß. dictamni Cretici ʒ. ß. cum vino odorato dulci exhibeantur*, vt vis medicamentorum promptius perducatur ad vterum. Aetius etiam probat *odoramentum e ruta & aceto.* Auicennas probat, quæ abortum efficiunt:

cium: vnde licet applicare *fel bouinum, cum filice fœmina*. Hippocrates lib. 1. de mor. mul. probat *clysmum ex acribus*, idest ex ijs quæ possunt menses prouocare. Quare cum Hippocrate lib. 2. de morb. mul. abluere licet vterum, & in eum infundere *murram cum succo gladioli & aceto*. Et, vt vnico verbo dicam, conferunt quæ fuere proposita in suppressione mensium.

CAPVT VIII.

De Abortu: vbi etiam de Partu secundum naturam agitur.

Partus definitio.

SEquuntur vitia quæ pertinent ad læsam parturitionem, vt Abortus, & Partus difficultas. Vt autẽ hæc intelligantur, dicendum de partu secundum naturam. Partus est expulsio infantis in caput, tempestiue procedens ab expulsione vteri, concurrentibus infante & matre, cum vtriusque salute, propter speciei conseruationem.

Forma.

Diximus, esse expulsionem infantis in caput, cum Hippocrate in libro de nat. pueri, & de septimestri partu; siquidem dum infans egreditur secundum caput, nullum patitur detrimentum in reliquis corporis partibus. Non ergo est naturalis partus, si egrediatur non secundum caput, sed secundum brachia, pedes, vel alias partes.

Tempus.

Diximus tempestiue; tempus enim partus est vt plurimum a septimo mense ad vndecimum cap. 7. li. 7. de nat. animal. Sæpe aũt decipiuntur mulieres, sec. Arist. quia fieri potest, vt vterus retineat flatu, & supprimantur menses tantum, nec tamen mulier sit prægnans: & post hoc tẽpus euenire potest, vt erumpant menses, & mulier cũ viro coniungatur, & concipiat: vt tempus conceptionis sit hoc postremũ, non prius. Licet autem opportunum tempus sit a septimo ad vndecimum, sæpius tamen fœminæ pariunt nono mense, minus frequẽter septimo, rarius decimo, rarissime vndecimo. Excluditur octauus mẽsis: quia fœtus octimestris non viuit. Quamuis secundum Aristot. cap. 4. lib. 7. de nat. animal. fœtus octimestris quandoque fit vitalis, præsertim in Aethiopia, & potissimum in fœminis fœcundis.

Fœminæ cur non semper eodem tẽpore pariant.

Explicandum autem cur fœmina diuersis temporibus pariat. Et primum videtur contradictio esse in verbis Aristotelis: nam cap. 10. lib. 4. de gen. anim. ait, equę fœminæ non idem esse tempus pariẽdi, sed interdum citius, interdum serius parere. At lib. 7. de hist. animal. statuit, soli fœminæ humanæ contingere, vt diuerso tempore pariat, non autem brutis. Ita est intelligendus Philosophus: vt, si sermo sit de eadem vnaque fœmina equa, semper eodem mense pariat: at, si de pluribus equabus loquamur, vna equa vno mense parit, alia alio. Cur autem bruta vno mense pariunt, homo diuersis? Statuendum cum Philosopho c. 10. li. 4. de nat. anim. debitam magnitudinem esse in caussa, vt fiat parturitio; quæ debita magnitudo citius producitur in fœtu masculino, quã fœminino, beneficio caloris: quod habetur etiam c. 4. li. 7. de nat. animal. Magnitudinem autem statutam esse caussam parturitionis, inde colligitur; quia dum fœtus est adeptus decentem magnitudinem vt illius beneficio possit propter munia obire, non amplius vtero includi debet: & proinde egreditur. Præterea cum Hippocrate in lib. de natu. pueri, cum fœtus est assecutus debitam magnitudinem, eget copioso alimento, vt conseruetur; at cum deficit alimentum, calcitrat, & disruptis inuolucris egreditur. Quia ergo determinata hæc magnitudo fœtus, in brutis eodem tempore producitur, in homine, non eodem tempore; fit vt sola bruta eodem tempore pariant. Cur autem decens illa magnitudo in brutis solis eodem tempore acquiratur, in caussa est similis viuendi ratio; homo enim maximam in viuendi ratione dissimilitudinem committit: ideo mulieres diuerso tempore pariunt.

Octimestris partus non est vitalis.

Quæritur etiam, cur octimestris fœtus non sit vitalis? Non potest caussa transferri in solum motum, quod fœtus mense octauo moueatur: nam si septimo est parturitio, sexto est motus: si decimo mense, nono est motus. Quare potius cum Hippocrate lib. de septimest. partu statuendum, caussam esse, quia octauus mensis efficit vnum e quadragenarijs. Tria enim sunt quadragenaria, in quibus vitæ periculum subit fœtus. Primum est primo mense, vnde tunc facile fit abortus: Alterum octauo mẽse: Tertium post partum. Cum igitur in octauo mense sit secundum quadragenarium, & proinde sit tempus, quod discrimen fœtui afferre potest, & eo tempore fœtus laboret; si tunc fetus egrediatur, vitalis esse non potest, quia non potest pati periculum secundi quadragenarij, & etiam tertij. Nec Aristoteles medicis repugnat; non enim dicit octimestrem partum simpliciter esse vitalem, sed tantum in fœcundis, quæ cõcipiunt fœtus robustissimos, qui possunt perferre violentiam vtriusque quadragenarij.

Caussa efficiens partus.

Diximus postea in finitione partus; quod fiat ab expultrice vteri. Galenus enim cap. 3. lib. 3. de facult. natural. inquit, os matricis aperiri, vt etiam ait, cap. 9. lib. de diss. vuluæ, & cap. 7. lib. 15. vsu par. Concurrit autem infans, & mater: infans, calcitrãdo, & disrumpendo inuolucra, secundum Hippocratem lib. de nat. puer. & com. 1. sect. 1. li. 6. epid. Quoad matrem: non tantum concurrit vteri expultrix, sed etiam mulier voluntarie concurrit per musculos abdominis, cap. 3. lib. 3. facult. natur. Hinc obstetrices fœminas parturientes hortantur ad expellendum fœtum.

Caussa finalis.

Diximus, cum vtriusque salute: nam secus non esset partus secundum naturam. Et quoad matrem, partus est cum eius salute, si bene purgetur, ea tamen ratione, vt multo copiosior sit purgatio primis diebus: vt, si partus est maris, sufficiat purgatio, a 20. die, vsque ad 30. si ergo eritis apud has fœminas, post 30. diem, si peperit marem, non debetis tentare purgationem, quia iam purgata est. At si partus fuerit fœminæ, purgatio fit a 25. die, ad 42. Quo vero ad salutem pueri; cum Hippoc. lib. de octim. partu, fit partus cum salute pueri, dum partus est facilis; periculum enim imminet ne pereat, si partus sit difficilis, quia infans extra vterum mutat aerem, alimentum, excrementũ, indumentum, vmbilicum: nam intra vterum omnes partes erant occlusæ præter vmbilicum; contra post partum occlusus est tantum vmbilicus.

De Abortu.

Nomen:

PArtus qui non fit secundum naturã, est Abortus, vel Difficilis partus. Per abortum cum Hippocrate lib. 1. de morb. mul. intelligimus illud vitium, in quo perditur fœtus; siue egrediatur, siue in vtero detineatur.

Definitio.

Generatur dum aliquid morbificum occurrit vtero, vt eius expultrix ad expellendum insurgit. Abortus ergo est partus præter naturam fœtus immaturi, procedens ab expulsione vteri læsa. Dicitur, partus præter naturam, quia potest esse hæc actio læsa, & actio præter naturam, vel ablata, vel corrupta. Ablata; dum fœtus perditur, & in vtero detinetur, vt non possit excludi; vnde medici quandoque coguntur deuenire ad ferrum. Corrumpitur autem, quoties excluditur fœtus immaturus: ad differentiam partus difficilis, in quo tempestiue excluditur fœtus maturus & perfectus.

Caussa efficiens

Caussa efficiens est læsa expultrix vteri: nam in abortu expultrix irritatur, cap. 12. lib. 3. facult. natural. Læditur autem expulsio, primum ob molem fœtus, secundo ob pondus, tertio ob morsum. Moles immodica ita grauat expultricem, vt ad expellendum insurgat; sic etiam pondus: licet enim fœtus non sit assecutus insignem molem, potest tamen esse ponderosus ratione virtutis, & ob id aggrauare expultricem. Morsus etiam ob mordacitatem & acrimoniam potest expultricem irritare. Porro caussa abortus est vel in Fœmina, vel in Vtero, vel in Fœtu,

Quoad

Quoad fœminam aliæ caussæ sunt Internæ, aliæ Externæ. Internæ sunt morbi: nam dum fœmina vtero gerens morbis corripitur, facile in consensum trahitur vterus, & expultrix ad expellendum irritatur. com.7.sect.2.lib.3.epid. Hi autem morbi plures esse possunt, secundum Galenum com.aph.55. sect.5. vt febris, pro cuius vi, magis vel minus abortus periculum impendet. Præterea, ex aph.27.sect.7. tenasmus solet esse caussa abortus: nā vi doloris in recto intestino, & vi inanis illius cupiditatis excernendi, maxime compatitur vterus. Sic conuulsio est caussa abortus, quia irritatur & totū corpus, & vterus. com. 30. sect.3.l.1.epid. Quoad caussas externas: est aer hyemis australis pluuiosæ, vel siccum & aquiloniū; tūc enim facile fit abortus: aph.12.sect.3. nam per præcedentem aeris cōstitutionem laxatur & repletur vterus: & si succedat cōstitutio sicca & frigida, vix fieri potest, vt non fiat expressio fœtus, & proinde abortus. Auic. addit aerem balnei. Gal. aph.44.sect.5. proponit cibi parcitatem & prauitatem: dum enim fœtus alimento destituitur, perditur, & ob prauum alimentum, male nutritur, vnde redundant praua excrementa, quorum vi fit morsus. Idem dicendum de motu immodico, de superflua inanitione: nā immoderata euacuatio est caussa abortus. aphor.31. & 34. sect.5. & proinde etiam profluuium sanguinis, menses superflui, immodicus motus, & immoderata animi accidentia, vt ira, timor, tristitia. Tandem sunt caussæ externæ, non necessario occurrentes, venę sectio, medicamenta male administrata. Explicādum etiam, quomodo hoc vitium contingat ratione vteri. Cum Galen. ergo, aphoris.43.sect.5. vteri erysipelas solet esse caussa abortus: nam in consensum ducuntur partes principes, præsertim iecur, vt gignatur vitiosus sanguis, vi cuius perditur fętus. Sic etiam vteri inflammatio & vlcus. Item mucor acetabulorum, aphoris.45.sect.5. & lib.2. de morb.mul. vnde potissimum fit abortus 2. & 3. mense: nam in primo mense non multum ponderat fętus: post tertium vero mensem mucor acetabulorum absumitur, vt tunc non immineat abortus. Caussa etiam abortus esse solet immodica paruitas vteri, cum Hipp. in lib. de superfęt. nam dum vterus est iusto minor, & fœtus ad quādam magnitudinem productus est; cum nequeat amplius augeri, ob vteri paruitatem, necesse est, vt perdatur. Postremo fit etiam abortus ratione fętus, ex Gal.cap.2.3.& 12.libro 3.facult.natural. dum semen patris vel matris vitiosum est.

Differentiæ. Quoad differentias a forma: abortus est partus præter naturam vel ablatus, quando fętus non excluditur; vel Corruptus, quando fętus excluditur, sed immaturus. Quoad efficientem abortus fit, vitio mulieris, Vteri, vel Fœtus.

Signa imminentis abortus? Imminens abortus cognoscitur e gracilitate matris. aph.44.sect.5. cū enim mater emaciata est, eget copioso alimento, vt non sufficiat alimētum pro matre, & fœtu, vnde abortus imminet. Indicatur etiam imminens abortus e gracilitate mammarum, præsertim si gracilitas repente inuadit: aph.37.sect.5. ca.8. lib.14.vs.p. Vnde Hipp. dicit, aph.35.sect.5. quæ corruptura sunt fętus, his mammæ extenuantur: si vero rursus durę fiant, dolor aut mammas, aut coxas, aut oculos, aut genua infestabit, & non corrumpent fœtum. Dum enim gracilescunt mammæ; significāt defectum alimenti, vnde fętus corrumpitur: quod si cōtingat, mammas rursus intumescere; cum materia morbifica deserat vterum, et petat mammas, et alias etiam corporis partes; hinc dolor occupat vel mammas, vel alias partes: materia scilicet morbifica vterum relinquente: vnde fęminæ non abortiunt.

Signa præsentis abortus Præsens abortus cognoscitur, quia prægressa est gracilitas mammarum: & obstetrices oculis abortum conspiciunt; Oportet autem obstetrices esse diligentes: nam interdum contingit, vt fœmina vtero gerens expellat per vterum sanguinem copiosum, & imprudentes obstetrices imaginantur fœminam commisisse abortum, quod tamen falsum est: non enim factus tunc est abortus, sed imminet: & dum imminet, prohibere oportet; quod fit adstringentibus: si autem factus est, laxantibus occurrendum. Quare obstetrices diligenter intueri debent materiam quę egreditur, an sit sanguis, an caro, an genitura, an fętus: quia dum fit ablutio cū aqua; facile conspiciunt, an sit factus abortus, nec ne. Quoad signa differentiarum; & primum a forma: partus corruptus cognoscitur, quia fętus immaturus egreditur: Si autem parturitio sit ablata, idest, fętus mortuus detineatur in vtero, cognoscitur cum Aetio & Hippocrate libro de superfęt. & libro primo de morb. mul. primum e motu, quia fęminæ non percipiunt amplius motum; vel si motus aliquis est, instar lapidis mouetur, vt in mola, quatenus mulier de latere in latus se conuertit. Præterea quæ per vterum egrediuntur, impense corrupta sunt et fętida, subsequitur febris, oculi subfusci, destituti spiritu animali, dolor adest, & in pectore persentitur frigiditas. Quoad differentias a caussa efficiente: siue hoc malum fiat vitio fęminæ, siue vitio vteri, siue fętus; cognoscetur e proprijs signis.

Indicationes. Quoad præsidia; aduertendum, an factus sit abortus, an potius immineat. Si factus est, fętus detinetur, vel excluditur. Si detinetur; expellendus, tanquam aliquid toto genere præter naturam. Si expellatur, indicat remedium adiuuans, vt facile & cito expellatur. Deinde, cum immineat, ob vitium vel fęminæ, vel vteri, vel fętus; his vitijs est occurrendum. De indicationibus horum morborum alibi.

Prognostica. Secundum Hippocratem libro primo de morb. mul. abortus peior est partu, idest, fœmina magis patitur in abortu, quā in partu, vt non raro moriatur. Et hæc fuit sententia Hippocratis comment.7. sect. 2.lib.3.epid. & commen.1.sect.1.li.6.epid. ratio est, quia intempestiue ad expellendum insurgit, coacta a caussa morbifica, & sæpe deleteria. Periculum autem pro vi differentiarum variat. In maiori ergo discrimine versatur fœmina, dum fętus mortuus in vtero detinetur: nisi enim a natura expellatur, vel ope prudentis medici; necessario fęmina moritur. Si excludatur; non est tantum periculum. Sic quoad differentias a caussa efficiente pro varia earum vi, vario modo prognosticandum: verbi gratia, prout febris erit deterior, ita etiam maius periculum portendet. Si fiat ob erysipelas; vix fieri potest, vt non pereat, et necessario etiam succedit abortus & mors. Si fiat ob vteri paruitatem; perditur quidem fœtus, sed mulier propterea non perit. Si fiat ob mucorem acetabulorum; neque tum fœmina perit; & hoc vitium possumus amouere.

Curatio. Phlebot. Quoad materias, venęsectio quandoq; probatur: verbi gratia, si mulier sit correpta febri, merito febris sanguis vacuandus. Quandoq; etiam fieri solet vt fiat abortus, cum fęmina sanguine nimis abūdat, quo fit, vt cū impetu decūbens in vterum sit in caussa, vt fiat abortus, vnde venæsectio probatur. Quandoque fuit secta vena cum maxima vtilitate, vt fuerit fœmina præseruata ab abortu. Expedit potissimū primis mensibus venam secare; quia adest præsentia indicantis, idest sanguinis copiosi: quo etiam tempore fœtus non eget adeo copioso alimento. Neq; primis mensib. adest prohibens, vt postremis: in his enim virtus fœtus non ita permittit, non ita coindicat. Atq, tutum est venas supernas pertundere; quia sanguis supra iecur subsistit; præsentia abortus imminet, si fiat impetus sanguinis a supra ad infra. Præterea quandoq; opus est ferro & manuali operatione ad extrahendum fœtum mortuum, quemadmodum docet Aetius. Ad hæc autem confugiendum; quoties ope medicamentorum non potest egredi fœtus mortuus.

ctus: de quibus medicamentis loquemur in partus difficultate.

Medicamenta.

Ad excludendum fœtum.

Quoad medicamenta; primum animaduertere oportet, an fœtus obierit, Cum Hippocrate igitur li. 1. de morb. mul. oportet fouere vterum *oleo liliorum alborum, malua althæa, radicibus cucumeris agrestis, & addere oportet butyrum, adipes, medullas*, vt e toto quãtum fieri potest, vterus laxetur; quia secundum hunc modum facile excluditur fœtus mortuus. Sed præterea cum Hippoc. acria etiam applicare oportet, proposita in suppressione mensium. Item cum Hippocrate purgationes per os exhibendæ: vnde ascendendum est ad *helleborum nigrum, elaterium cum myrrha: ℞. elaterij gr. ij. aut iij. myrrhæ ℈. ß.* Necesse est etiam confugere ad sternutatoria: vt expediat naribus immittere *Struthium, nigellam, elaterium*: per sternutamenta enim fœtus excludi potest. Sed de medicamentis, quæ possunt fœtum mortuum expellere, dicendũ sequenti capite. Si excludatur fœtus, sed immaturus: cum Hippocrate in lib. de exsectione fœtus, si non secundum caput exeat, oportet retundere fœtum, vt in caput descendat. Si autem fiat exclusio; in primis animaduertere oportet, an actu excludatur, an vero ne intempestiue excutiatur, metus sit: dum enim actu excluditur; cum Auicenna abstinendum ab adstringentibus, & oportet vti laxantibus: ne, quod fieri nõ raro solet, relinquantur in vtero membranæ, vel excrementa praua tempore puerperij: vnde, si adstringentibus vtemur, peribit sine dubio fœmina. Ob id Auicenna improbans adstringentia proponit *suffumigium e bdellio, hyssopo, origano, e sinapi*: vnde & excluditur fœtus, & excrementa expurgantur felicissime. Si fœtus non sit mortuus, neque tamen excludatur, sed immineat abortus, & fœtus regrediatur; tunc est saluberrimum vti adstringentibus: quorum beneficio efficitur, ne mulier abortiat, sed fœtũ conseruet. Et ideo cum Auicenna & reliquis probantur *trochisci de carabe, de spodio, probantur saccharum rosarum antiquum, cum bolo Arm.* & adstringentibus, de quibus in fluxu immoderato diximus. Secretum quoq; inter [illegible] est Italicis ad prohibendũ abortum grauidis, *propinare in ouo sorbili puluerem cocci infectorij, pauco masticbes addito*. Extra etiam obstetrices, dum hoc periculum animaduertunt applicabunt dorso *vnguentum e castaneis, vnguentum Hipp.* Aliqui magi namque (quo [illegible] ego ignoro) *adamantem* gestatum in digito præseruare feminas ab aborto: quemadmodum etiam Dioscor. & Aetius dicunt, *lapidem aetitem* idẽ præstare, si ad sinistrum brachium alligetur. Sed ego magis probo adstringentia.

Ad prohibẽdũ abortum.

Vt tractandæ quæ abortire solent.

Postremo animaduertere oportet, dũ nõ est abortus factus, sed periculum imminet, non tamen ita præsentaneum; num mulier vtero gerat, vel nõ. Si gerit; probantur moderate adstringentia, vt roborentur ligamenta. Si non gerit, & alias grauida abortuit; optimum est præseruare. Vnde prout abortus committitur vel vitio fœminæ, vel vteri, vel fœtus, idest seminis parentum; ita occurrendum varijs medicamentis; prout varia caussa est abortus, de quibus in proprio capite, verbi gratia, si mulier abortiat propter mucorem acetabulorum, oportet, antequã vtero gerat, acetabula siccare, & euacuare mucositates istas, de quarum euacuatione supra diximus. Ideo proprijs capp. hæc medicamenta sunt proponenda.

CAPVT IX.

De Pariendi difficultate.

Nomen.

PEr partus difficultatem intelligimus vitium, in quo fœtus maturus nõ expellitur, vt opus est. Gignitur hoc malum, quia vtero aliquid morbificum occurrit, vt cuius vteri expultrix frustratur. Partus ergo difficilis, est partus præter naturam maturi fœtus, procedens a læsa expulsione vteri. Partus autem præter naturã dicitur tribus modis: primo, quia parturitio aufertur, idest, quando fœtus maturus non excluditur, sed detinetur in vtero: secundo quia minuitur, quoties longiori tempore fit, quam fieri deberet: tertio quia deprauatur; quoties fit cum dolore iusto acerbiore, & vt plurimum cum noxa vteri. Dictũ est maturi; ad differentiam abortus, in quo est fœtus immaturus, Procedit autem a læsa expulsione. Frustratur autem expultrix, vel quia Læditur, vel ob Errorẽ externum. Læditur, ob morbos vteri: Error externus, est vitium Fœminæ, Fœtus, vel Membranarum; Quoad morbos vteri; primũ est immodica siccitas; vt cuius fœtus non potest facile excludi, quemadmodũ opus esset. Præterea est angustia, idest, morbus in via; tumor vteri, idest, morbus in magnitudine auctã, item paruitas vteri, secundum Auicennam. Et idẽ potest esse vlcus solutio vnitas. Ob hos igitur vteri morbos, læditur vteri expultrix, vt partus fiat cum difficultate. Quoad vitia fœminæ; ea pertinent vel ad Totum corpus, vel ad Partem determinatam. Morbus totius, ex aphor. 55. sect. 5. est febris; quæ si adest tempore partus, hũc reddit difficilem. Sed præterea in caussa est habitus fœminæ obesus. Item ætas maturior, ante decimumquartũ annum: siquidem tunc viæ sũt adeo angustæ, vt partus fiat difficilis. Sic etiã seniores, vt post quadragesimum annum difficulter pariunt, ob virium imbecillitatẽ. Præterea cũ Hipp. lib. de nat. pue. mulier partui non assueta, parit cum difficultate: vt etiam mollis ac delicata, quæ noxas & dolores non facile tolerare potest; item quæ nõ facile parturire potest. Partes etiam, quæ vtero vicinæ sunt, laboriosum reddunt partum; verbi gratia, si vesica calculo afficiatur, si hæmorrhoides tumeant, si intestina sint repleta flatibus, si læsi sint musculi abdominis. Quoad vitia fœtus, si moriatur, est caussa difficultatis partus: quia ad sui exitum nil potest conferre, eo quod non viuit. Quoad fœtum viuentem; si perpendamus sexum, in partu fœminæ maior est difficultas, quia mas robustior est fœmina. Quoad vires fœtus, si imbecilles fuerit, siue mas, siue fœmina, est in caussa difficultatis partus. Secundum Hippocratem namque l. 1. de morb. mul. fœtus robustus, et proinde valide calcitrans, facile excluditur. Quoad magnitudinẽ, magnus fœtus est caussa difficultatis partus; quia ægre excluditur. Fœtus etiam iusto minor, qui non habet iustum pondus, potest esse caussa difficultatis partus: licet maior fœtus sit caussa maioris difficultatis, quam minor. Quoad fœtus quantitatem discretam, cæteris paribus, fœtus duplex, idest gemelli, sunt in caussa difficilis partus, præsertim si accidat vt vterque eodem tempore in vteri ceruicẽ decumbat. Quod denique ad figuram, si fœtus fuerit biceps, cum difficultate excluditur. Si mala fuerit figura, vt in caput nõ descendat; necessario est caussa difficilis partus. Quoad membranas inuoluentes fœtum; si crassiores fuerint, difficulter pariunt feminæ: ob crassitiem enim immodicam, non facile possunt expelli. Tenuiores etiã caussa sunt difficultatis partus; quia citius, quam par est, disrumpũtur, vt aquositas iusto citius egrediatur, quæ sui præsentia lubricando est in caussa, vt fœtus cum facilitate egrediatur: vnde hæc postea dum effluxit, partum non potest iuuare. Hi ergo errores desumpti sunt a caussis internis. Quoad caussas externas; est aeris immoderatus excessus, inedia, timor, coitus tempore impræguationis, vt statuit Hippocr. li. de superfœt. Et quoad caussas fortuitas; difficilis est partus, propter imperitas obstetrices, propter adstringentia, quæ vtero applicantur, propter odoramenta, quæ naribus applicantur. Ob has ergo caussas læditur expulsio vteri.

Generatio.

Definitio.

Caussa efficiens.

Differentiæ sumi possunt a forma & caussa efficiente. Quoad formam; actio Aufertur, quando fœtus maturus moritur in vtero; vel Imminuitur, vel De-

Differentiæ.

Deprauatur; idque Læsa facultate, aut ob Errorem externorum.

Signa.

Imminens partus difficultas indicatur, si purgamenta egrediuntur ante partum: secundum Hippo. in lib. de exsectione fœtus. Præsens facile cognoscitur: nam secundum Aristotel. in li. 7. de hist. animal. dolor magis affligit circa posteriora, quam anteriora. Differentiæ e proprijs indicijs facile deprehenduntur. Nam quod attinet ad differentias formales, quibus signis cognoscatur fœtus mortuus in vtero, declarauit. Quoad differentias a caussa efficiente, dicendum esset de signis morborum vteri: fœminæ, & partium vteri: quæ patent. Caussa externa per se manifesta est.

Indicationes.

Præsidia sumuntur a caussis, ob quas frustratur expultrix. Hæ sunt morbi vteri, morbi totius fœminæ, febris, vitia vicinarum partium, calculus vesicæ, tumor hæmorrhoidum, & alii affectus, de quibus suis locis.

Prognost.

Vitium hoc magni est momenti: nam facile accidere potest, vt huius ratione fœmina sputo sanguinis, et phthisi corripiatur, præsertim si difficultas fiat partus, & purgatio prohibeatur, si ob partus difficultatem vterus inflammetur, vt dicit Hippocrates, comm. 8. sect. 3. lib. 3. epid. Bene autem sperādū est, si fœmina sternutauerit. aph. 35. sect. 5. Quoad differentias formales; satis perniciosum est, si fœtus immaturus moriatur. Circa differentias a caussa efficiente facile digredi possumus.

Curatio. Chirurgia.

Quoad materiā chirurgicam; Hippocrates lib. 1. de morb. mul. si mulier erat sanguinea, secabat venam in malleolis, quia institutum erat Hippocratis, sanguini illi copioso impetum dare in vterum vt beneficio eius impetus extruderetur fœtus. Aetius fœtum mortuum ferro iubet extrahi, si fœtus non cedit medicamentis, quæ ibi præscribit.

Medicamenta.

Medicamenta secundum Paullum probantur laxantia, quibus viæ perunguntur; vt facilius egrediatur fœtus: & ideo probat *oleum dulce calidum. oleum lil. alborum. amygd. decoctum malua, altheæ, hydrelæum, vt inde fiat insessus*: eo enim facile excluditur fœtus. Sufficit nunc proponere medicamenta, quibus vtendum, vbi mortuus est fœtus: non enim facile admittendum, vt chirurgi ad ferrum confugiant. Hippoc. ergo lib. 1. de morb. mul. exhibet *elaterium, cum ramunculo verbi gratia, gr. ij. vel iij. exhibet cantarides integras, quia alæ sunt alexiteria ventris, scil.* * *vnam cantharidem cum castorij ℈. j. & cymini Aethiopici. ℈. ß.* Et ad eandem intentionem probat per superius & inferius, quæ menses valide prouocare possunt. Sequenti medicamento sæpe fœtus mortuus exclusus est: *Recipe pul. sabinæ, calaminthæ montanæ cinamom. dictami cretæ. myrrhæ, castorij ana ℈. ß. croci gr. vj. decocti cicerum rub. ℥. vj. syr. de capill. Ven. ℥. ij. Misce, & fiat potio.* Tutius hoc est, quam quod ex elaterio, vel cantharidibus constat. Si fiat partus difficultas vitio membranarum: si crassiores sint, iubet Aetius, vt obstetrix summa cum dexteritate membranas laceret: &, si tenuiores fuerint, iubet Galenus cap. 5. lib. 15. vs. p. vt in vterum aliquid liquidum immittatur, cuius beneficio partes lubricæ euadunt, cum humor egressus sit, ob nimiam membranarum tenuitatem. Idem Aetius probat *albumen oui, cum decocto malua, aut fænugræci, aut cremore ptisanæ aut cum oleo amygdal. dulc.* Secundum Auicennam a proprietate conferunt *lapis magnes* detentus in sinistra manu. Expedit etiam suffire vterum cum *vngula asini vel equi*. Probatur etiam suffumigium paratum *cum aselis piscis salit.* Applicant etiam *corallum* in coxa dextra: & quandoque alligant femori *lapidem aetiten*.

1. 2. * Imo exiguā cantharidis portionem: ait, n. *marbapid es mumor.* 3. 3. 5.

CAPVT X.

De Præfocatione ab vtero.

Transitio.

Hactenus de particularibus vteri affectibus diximus: restant vitia vteri communia, quæ sunt præfocatio, inflammatio, vlcus. Cum autem e doctrina de affectibus ventriculi & iecoris pateat quid agendum sit in vlcere & inflammatione vteri; his omissis, tantum circa vteri præfocationem digrediemur. Galenus capite quinto, lib. sexto loc. affect. mulieres præfocatione detentas, vocat hystericas, idest, secundum vterum affectas. Dicitur autem præfocatio, quia hæ mulieres strangulari & suffocari videntur. Communiter hoc malum definire solent, quod præfocatio vteri sit intemperies frigida vteri, dependens a venenata qualitate. Verum impossibile est, in vteri præfocatione esse intemperiem frigidam e Galeni sententia. Nam cap. 7. li. 3. de loc. affect. dicit, id quod cito fit, & cito desinit, non posse referri in intemperiē: hoc ea ratione dicit, vt probet epilepsiam non posse referri in intemperiem. Et hoc etiam de præfocatione statui potest, quæ cito fit, & cito desinit, deficit enim, & interficit aliquos horarum spatio. Præterea si referretur præfocatio vteri in intemperiem vteri; certe hæc esset insignis intemperies: quia ratione huius præfocationis totum corpus mulieris refrigeratur, ita vt mortis imaginem præbeat: quod fieri non posset, nisi insignis esset illa dyscrasia. Quod si hæc esset insignis dyscrasia, non posset tolli nisi medicamenta calida applicarentur vtero: at Galenus cap. 5. lib. 6. de loc. affect. dicit, curari præfocationem vteri, siue fiat e retento semine, siue e sanguine menstruo, nullo prorsus adhibito auxilio ratione corporis vteri. Ergo non potest esse intemperies vteri. Ego affectum hunc sic definiendum puto, quod præfocatio vteri, sit refrigeratio totius corporis, & vteri, dependens a veneno frigido, propter obstructionem vasorum, ad vterum pertinentium. Dicitur refrigeratio totius corporis; quia ita secundum totum refrigerantur mulieres, vt mori videantur. Dicitur etiam refrigeratio vteri; quoniam frigiditas totius corporis in vteri strangulatu prouenit a frigiditate vteri. Cum refrigerationem dico, nolo intemperiem; refrigeratio enim est symptoma & affectio; intemperies est morbus. Quare ego præfocationē vteri non refero in dyscrasiam frigidam, tanquam in morbum vteri; sed in refrigerationem, idest, qualitatem mutatam tāgibilem, & proinde in symptoma. Dependet autem hæc refrigeratio a veneno frigido. Et hoc symptoma refertur in morbum in mala compositione, in via, nimirum in obstructionem vasorum ad vterum pertingentium. Hæc autē obstructio secundum Galenum, fit e retento semine, vel sanguine menstruo. Nam vidua quædam, vt Galenus refert, quæ a coitu abstinuerat, quamuis menses ipsi fluebant, incidit in vteri strangulatum; a quo postea conualuit, vbi post calorifica admota partibus inferioribus, & per contrectationem illarum partium, excretum fuit copiosum semen. Vnde patet, etiam e retento semine fieri præfocationem. Differentia tamen est inter præfocationem caussatam e semine, & caussatam e sanguine menstruo. Dum enim fit e retento semine, non retrahitur vterus ad latera, vel ad partes superiores: at, dum fit e sanguine menstruo, retrahitur vterus vel sursum, vel ad latera; quia venæ ad vterum delatæ replentur & humectantur, & proinde replentur vincula illa, quibus dorso vterus alligatur: vnde ratione huius humectationis ac repletionis illa vincula retrahentur ac abbreuiātur, & hinc vterus retrahitur. Constitutum ergo sit, præfocationem vteri fieri ex obstructione vasorum deuenientium ad vterum, quæ vasa continent semen & sanguinem menstruum: quibus retentis sequitur refrigeratio

Nomen. Definitio Aliorum & aliorum. Auctoris definitio. Caussa efficiens.

refrigeratio

frigeratio tum vteri, tum totius corporis, & inde hęc præfocatio.

Hippocratis loca explicãtur.

Sed contra sentire videntur Hippocrates & Aetius. Nam Hippocrates libro 1. de morb. mul. dicit, vteri præfocationem fieri, quando venæ inaniuntur, & siccatur vterus. Responsio. Vasa vteri sunt duplicia: alia deferunt materias ad vterum, semen scilicet & sanguinem menstruum: aliæ autem sunt venæ propriæ vteri. Præfocatio vteri fit, quia venenum frigidum generatur, propter obstructioné vasorum, non vteri, sed vasorum ad vterum pertingentium. Dum igitur vasa, materias deferétia ad vterum, obstruuntur; certum est, quod tunc venæ vteri inaniuntur, vnde siccatur vterus, qui antea irrigabatur & humectabatur ratione tum sanguinis menstrui, tum seminis. Inaniuntur autem venæ vteri, quoniã obstruuntur vasa deferentia materias ad vterum. Et sic explicandus est citatus Hippocratis locus. Præterea Hippocrates ibidem ait, fieri vteri præfocationem in prægnantibus e nimio labore, e cibi fastidio: vterum enim ratione laboris incalescere; & fœtum alimento priuari, propter inappetentiam. Hinc videtur vteri præfocatio potius consistere in caliditate, quam in frigiditate. Responsio. Hippocrates vult significare, ratione caloris & laboris vterum incalescere, & calefactum attrahere. Cum autem adsit cibi fastidium, dum mulieres comedunt citra appetentiam; plurimæ superfluitates colliguntur, & alimentum bonum est paucum, iuxta illud, Quod sapit, nutrit: hæ autem superfluitates attrahuntur ab vtero, ratione caliditatis; vnde vasa replentur, quibus repletis fit obstructio, & his obstructis fit præfocatio. Quare præfocatio refertur in obstructionem, non autem in dyscrasiam frigidam.

Aetij locus c. 68. lib. 16.

Aetius etiam nobis contrariari videtur; qui dicit, fieri præfocationem, dum vterus refrigeratur mensibus prodeuntibus. Admodum difficile est intelligere, quid per hæc verba velit Aetius. Nam si statuit, vteri præfocationem fieri e sanguine menstruo prodeunte, eo quod ratione mensium immodice prodeũtium, vterus refrigeratur: quomodo igitur fit præfocatio e menstruo sanguine retento? Responsio. Dum adest præfocatio vteri; coniungitur etiam syncope, vel saltem animi defectus. Aetius ergo respiciens ad syncopen, quæ fieri potest ob affectum vterum; cognouit syncopen non modo fieri posse in suppressione mensium, sed etiam e profluuio mensium: nam si fiat euacuatio sanguinis vel per vterum, vel per aliam quamcunque partem; si sit immodica, potest syncopen producere. Ideo dicendum, quod illa præfocatio, de qua loquitur Aetius, non est vera præfocatio; dum enim est vera præfocatio, & secundum Hippocr. lib. 2. de morb. & secundum omnes medicos naribus odorata admota, maxime nocent; fœtida autem inferioribus partibus admota obsunt. Quare in præfocatione odorata adhibenda sunt partibus inferioribus, fętida naribus. Ad hæc ita fieri nequeunt, in mensium profluuio: dum enim cum hoc est sincope, odorata naribus, fœtida imis partibus sunt admouenda. Quare penitus contraria est ratio curationis. Sermo igitur est de syncope, quæ fit dum mulier afficitur obstructione vasorum, ad vterum pertingentium, quæ pendere potest e retentione vel sanguinis menstrui, vel seminis vel etiã a nimio fluxu sanguinis menstrui. Et ob id Aetius non loquitur de vera præfocatione vteri, sed de coniuncta cum syncope, quę ab vtraque caussa dicta prouenire potest.

Differentiæ.

Præcipuæ differentiæ proponuntur a Galeno c. 5. lib. 6. loc. affect. Fit enim vteri præfocatio ob retentum vel Semen, vel Sanguinem menstruum. Quoad communes differentias: præfocatio est vitium solubile: præterea est vitium vehemens & simpliciter, & secundum quid. Simpliciter quidem, quia est magnus recessus. Secundum quid vero; quoniam est affectio in parte consentiente cum partibus principibus. Præterea est vitium chronicum, instar morbi comitialis; sed ratione totius morbi. Est autem exacte peracutum, ratione accessionis; quoniam breui spatio potest interficere. Est præterea vitium commune, & indeterminatum, quia adest obstructio in illis vasis; quę est morbus indifferens, quoniam alias etiam partes occupare potest.

Signa.

Cognoscitur autem mulier præfocata; quoniam repente & illico affligitur, & insigniter, quandoque obmutescit, quandoque in syncopen labitur, quandoque lipothymia oboritur, quandoque fiunt conuulsiones, quandoque epilepsia. Distinguendum autem, num epilepsia, vel syncope fiat vitio cordis, vel cerebri, vel vteri: & icirco recurrendũ ad signa indicantia malas affectiones harum vel illarum partiũ.

Signa differẽtiarum.

Dum cognouimus vteri præfocationem; oportet videre an ille strangulatus proueniat e retẽto semine, vel menstruo. Galenus dicit, multo deteriorem esse eum, qui fit e retento semine; vnde pulsus deficit, & inspiratio non solum læditur, sed etiã aufertur, quia calor in corpore mulieris exiguus permanet, quia scilicet refrigeratur totum corpus, quia refrigeratur vterus, propter obstructionem vasorum deferentiũ semen ad vterum: semen autem illud in venenum conuertitur: quod (pro more venenorum etiam aliorum, vt scorpij, viperæ, &c.) illico vim suam veneficã toti corpori communicat. Dum igitur fit tanta refrigeratio corporis, vt exiguus calor in eo permaneat: potest etiam respiratio auferri, manente tamen vita: remanet autem trãspiratio, quamuis respiratio auferatur; illa quippe sufficere potest pro vitæ sustẽtatione in hoc casu, quoniam corporis calor exiguus per transpirationẽ satis euentari potest, nec maiori eget ventilatione. Hinc decipiũtur practici illi, qui (vt experiantur, an mulier præfocata sit mortua, nec ne) ori mulieris hystoricæ solent apponere flocculos lanæ, qui si non moueantur, dicunt esse mortuam: sic speculum ori adhibitum, si non inficiatur, dicunt esse mortuam. Et thoraci poculum aqua plenum imponunt: & si aqua non moueatur, mortuam dicant propter ablatam diaphragmatis actionem, quæ ad respirationem necessaria est. Sed hi decipiũtur; quia signa proposita non indicant ablationem vitæ, sed ablatam respirationem, cum qua tamẽ vita stare potest, quoniam permanet transpiratio. Quare si præfocatio fit e retẽto semine, grauiora sunt symptomata, quam vbi fit e retento sanguine menstruo. Aliud signum est apud Galenum & Auicennam: quando enim strangulatus fit ob retentum sanguinem menstruum; vterus cõuertitur vel sursum, vel ad latera, id quod sensibiliter interdum ab obstetricibus obseruatur. Dum autem fit e retento semine, talis conuersio non obseruatur. Præterea si fiat ob semen retentum; indicatur ex intermissa solita Venere. Notandum autem, Galenum reprehendere illos, qui dicunt, strangulatum fieri ob vteri commotionem. Ideoque Hippocrates dum lib. 2. de morb. mul. attestatur, vterum ad pręcordia ascendere, nõ vult, eum vere ascendere, sed vim illam veneficam, & insigniter refrigerantem, communicari præcordijs, & hinc toti corpori: vnde, si communicatur cordi, fit syncope; si cerebro, fit epilepsia. Quod hoc verum sit, inde patet; quia dicit, vterum descendere ad coxas, non secundum proprium corpus, sed secundum vim: Sic etiam dicendum, quod secundum vim ad præcordia ascendat.

Indicationes.

In præsenti vteri strangulatu, oritur indicatio exobstruendi, & prohibendi, ne obstructio magis augeatur: vnde oritur indicatio reuellendi. Ratione vero imminentis præfocationis, oritur indicatio euacuandi, tum sanguinem menstruum, tum semen: & oritur indicatio prohibendi, ne hæc retineantur. Et denique totius ratio habenda.

Affectus

Prognoſt.

Affectus hic vehementiſſimus eſt, qui aliquando paucarum horarum ſpatio interficit. Optimum autem eſt, vt ſi mulier præfocata mortua eſſe videatur, ſeruetur triduum, id eſt, hora 72. & ſi tunc corpus fœteat, mors cognoſcitur: ſi enim inſignis eſt affectio, interdum videntur mortuæ mulieres, & tamen reuiuiſcunt. Sæuior eſt affectio, ſi fiat a retento ſemine, quam ſi a ſanguine menſtruo: tum ob cauſſam antedictam, tum ob anguſtiam temporis. Malum peius eſt, ſi coniuncta eſt ſyncope. Si adſunt ſternutationes, bonum: aphoriſ. 35. ſect. 5. Quare præfocatio eſt vitium admodum periculoſum; quod tamen curationem quandoque admittit, ſi nullus committatur error: alias in principio maximus ſit progreſſus, ſi negligentius tractetur.

Curatio. Chirurgia.

Quoad chirurgiam. In præfocatione actu exiſtente, ſi fuerit e retento ſemine, non conuenit venam ſecare, quia tunc non adeſt indicatio vacuandi ſanguinem, quod etiam ſtatuit Auicennas. Si vero ſtrangulatus pendeat e retento ſanguine menſtruo, ſanguis euacuandus. Et, cum præfocatio ſit morbus vehemens, non ſecundum quid, ſed ſimpliciter; ideo valido auxilio ſanguis debet euacuari, ſcilicet per venæſectionem, dummodo ætas & vires permittant. De viribus dubitatur: quia in ſtrangulatu adeſt ſyncope, nimirum præceps virium lapſus. Videamus igitur, num in hoc vitio ita conſtet vires, vt admittant venæ ſectionem. Galenus cap. 3. lib. 10. meth. & cap. 5. lib. 12. meth. ait, vires conſiſtere in ſpiritibus, carnoſo genere, & ſolidis particulis. In præfocatione vires ſunt languidæ, ratione ſpirituum: poſſunt autem validæ eſſe ratione carnoſi generis, quoniam non omnes hiſtericæ ſunt excarnes: poſſunt etiam eſſe validæ vires in ſolidis particulis. Si obijciat quis, Gal. cap. 5. lib. 12. meth. dicere, vires eſſe validas in ſolidis particulis, quando ſolidæ partes ſunt bene temperatæ: at in præfocatione vteri non poſſunt eſſe bene temperatæ, quia adeſt refrigeratio in toto corpore, & proinde in ſolidis particulis. Huic dubitationi ſatisfacit Gal. cap. 2. lib. 3. de præſag. e pulſ. vbi ait, cor vel incaluiſſe, vel incaleſcere: ſi cor incaluit, languidæ ſunt vires; ſi incaleſcit, poſſunt eſſe validæ. At præfocatio vteri eſt affectio, id eſt refrigeratio; non autem eſt intemperies: & ob id non eſt in facto eſſe, non ergo eſt frigiditas, ſeu frigida dyſcraſia, cuius ratione vires cõſtare nequeãt in ſolidis, ſed eſt refrigeratio. Quare vires conſtant, quoad ſolidas partes, & quandoque etiam, quoad carnoſum genus: quamuis deficiant ratione ſpirituum. Ideo in præfocatione a ſanguine menſtruo, vena ſecari poteſt. Hinc Galenus comm. 23. & 24. lib. 4. de vict. rat. ſecat venam ἐν τῆς τῶν φλεβῶν ἀποκλείσει, vbi patiẽs obmutuit, & eſt carentia pulſus, ac proinde ſyncope: vnde in ſyncope etiam actu exiſtente licet venam ſecare, vt c. 9. lib. 2. docuimus. Auicen. reprobat phlebotomiam: ſed ibi loquitur de præfocatione e retento ſemine: probat autem in eo ſtrangulatu, in quo vterus retrahitur: ſi enim ad dextram retrahatur, ſaphenam dextram ſecat; ſi ad ſiniſtram, aperit ſaphenam ſiniſtram: ſi ſurſum retrahatur, vtramque ſaphenam tundit. Retrahitur autem vterus, ad harum aliquam poſitionem, vbi ſit præfocatio ob retentionem ſanguinis menſtrui: Et, dum adeſt hæc retractio, tum actu adeſt ſyncope, & præfocatio. Quare Auicennas in præfocatione actu exiſtente ſecat venam: Et recte: quia imminet caloris ſuffocatio, cuius præſentaneum remedium eſt venæſectio. Diebus elapſis præfui curationi mulieris, quæ in die octies correpta fuit vteri ſtrangulatu: & noluit admittere venæſectionem alter medicus, qui aderat. Inuito tamen illo medico, ſecta fuit vena: ipſa ſtatim euaſit. Quare audacter in tali caſu ad venæſectionem accedendum: alias mulieribus pereundum eſſet. Quod ſi venæſectioni aliqua de cauſſa non ſit locus, accedendum ad cucurbitulas ſcarificatas. Auicennas capit. prop. docet, quando magis vti poſſimus cucurbitulis, & quando magis venæſectione: quem hac de re conſuletis.

Medicamẽta generalia.

Inter initia præfocationis, optimum eſt vti aliquo euacuante, electiue educente: vt ſi vtamur ſuppoſitorio acri. Et male faciunt illi, qui ſtatim ab initio deueniunt ad frictiones; & odoramenta, ſiue hæc ſint odorata, ſiue fœtida: quoniam oportet prius totum vacuare, & potiſſimum vteri partes. Et, ſi opus ſit venæſectione, ad hanc ſtatim deueniendum, euacuato prius corpore, cum aliquo ſuppoſitorio. Deinde accedendum ad frictiones.

Specialis.

Quoad medicamẽta peculiaria: in paroxyſmo non poſſumus dare *conyzam, caſtorium, ſulphur coctum*, et alia quæ proponuntur ab Hippocrate, lib. 2. de morb. mul. Verum quidem eſt, quod ad præſeruationem vti liceat aperientibus, & prouocantibus menſes: de quibus ſuo loco. Sed vbi eſt acceſſio, non eſt poſſibile ea exhibere: nam mulieres hyſtericæ non poſſunt deglutire, cum veluti mortuæ iaceant. Vi ergo aperietur os, & infundetur *caſtorium*, quod ratione fœtoris conducit. Tempore autem præfocationis, ſi ſit e retento ſemine; obſtetrices ſumant *bombacem, vel lanam, imbutam oleis verum aromaticarum, vt oleo caryophyllorũ, moſcho, ambra, zibetho*, eamque penitus in pudenda ponant. Quinetiam contrectando partes illas agitent, vt ſemen proijciatur: vt Galenus refert ca. 5. lib. 6. loc. aff. Si mulier viro deſponſata fuerit, vir penem inungat *oleis prædictis, vel zibetho, &c.* & cum ea coeat: hac enim ratione, partibus illis commotis, mulier expergefieri poteſt, & ſemen emittere, vnde liberetur. Si præfocatio ſit e retento ſanguine menſtruo; tempore acceſſionis licet vti *radice cyclaminis, & caulibus mercurialis*. In omni cauſſa inungentur pudenda & partes vteri, rebus odoratis; naribus vero adponentur ingrata, vt ſunt *aſa fœtida, galbanum, caſtorium*, & alia fœtida, quæ ſunt in communi vſu.

FINIS QVARTI LIBRI.

PRACTICÆ MEDICINÆ LIBER QVINTVS.

DE ARTHRITIDE, ET LVE VENEREA.

Pars Prior.

De Articulorum Doloribus.

Nomen.

PER arthritidem intelligimus dolorem cuiuslibet articuli, quemlibetque dolorem articularem, secundum comm. aphor. 55. sectio. 6. & dirigitur hæc vox ad chiragram, ad podagram, ad gonagram, ad dolorem coxendicum, & denique ad omnes articulorum dolores. Desumpta est vox, ab actione lesa, quia dolor vocatur; & a loco affecto, quia dicitur articularis: hic autem dolor intelligitur, prout fit a materia, non a simplici qualitate. Verumetiam ita de hoc dolore loquemur, vt etiam pateat quid agendum sit, si dolor a simplici qualitate oritur.

Generatio.

Generatio huius mali, insinuatur a Galeno côm. aphorism. 49. sect. 6. Materia enim fluens ad articulos, necesse est, vt ligamenta repleat; non enim fit dolor articularis, si sola articulorum cauitas repleatur: neque sufficit, vt solum afficiatur περιόστιον necessarium ergo est repleri ligamenta, quæ repleta, dum comprimunt tendines, & reliquas neruosas partes vicinas, soluunt continuũ, comprimendo, vnde dolor oritur.

Definitio.

Proinde dolor articularis, est tristis sensatio partium neruosarum articulorum, dependens a solutione vnitatis, facta a compressione ligamentorum. Caussa formalis est tristis sensatio: quæ in doctrina de dolore capitis explicatur.

Subiectum.

Subiectum, sunt partes neruosæ articulorum, id est, nerui, tendines, periostion; non ligamenta, quæ non sentiunt, quamuis hæc subiectum sint caussæ efficientis. Diximus articulorum; ad differentiam aliarum partium. Per articulum (secundum Galen. c. 5. lib. 12. de vs. par.) intelligimus ossium compositionem, factam propter motum voluntarium: ad quam constitutionem articulorum concurrunt ossa, cartilagines, membranæ, ligamenta, tendines, nerui, caro musculosa, vasa, cutis, ipsaque membrana carnosa. At subiectum huius doloris, sunt solæ partes sentientes, id est nerui, tendines, membranæ.

Caussa efficiens. Ligamenta repleri in arthritide.

Caussa efficiens huius doloris, est solutio vnitatis, dependens a compressione ligamentorum: vt colligitur e cap. 80. art. med. & capite secundo, libro decimo κ. τόπ. vbi communis caussa doloris articularis statuitur tensio. Porro materiæ tendentis subiectum, sunt ligamenta; si enim partes neruosæ, id est nerui, tendines, replerentur, fierent cõuulsiones: vnde Paullus c. 78. lib. 3. ait, non esse inflãmationem inter internodia, sed circa articulos, quia ibi resident ligamenta: hoc autem non est perpetuum, quia interdum replentur ossium cauitates, interdum materia residet inter os & periostium. Vitium ergo hoc ad ligamenta pertinens, potest dici morbus in aucta magnitudine, tumor; item si ossium cauitates replentur, potest statui morbus in cauitate.

Vnde fiat ligamentorũ repletio.

Ad ligamentorum autem repletionem requiruntur tria, humoris Copia, humoris Motus, & articulorum Imbecillitas; comment. aphoris. 28. sectio. 6. Primum ergo de humore copioso duo explicanda: vnum, quisnam sit hic humor: alterum, quæ eius caussa.

1. Humoris replentis species.

Humor occupans articulos, principalis caussa doloris, est Sanguis, vel Pituita, non bilis: hæc enim adeo mordax est, vt potius vlcera excitet, quam tumorem: non melancholia; quæ in magna copia non generatur, & præterea adeo crassa est, vt vix aliquid reperiatur quod eius vehiculum esse queat, vnde a sola melancholia, vel non fit dolor articularis, vel rarissime. Porro sanguis vel Syncerus esse potest, vt Permistus cum bile, cum pituita, cum melancholia: vt bilis, pituita, melancholia habeant rationem humoris principalis, sed non synceri, verum permisti, ita vt sanguis tamen prædominetur. Pituita, potest esse syncera, vel permista sanguini, bili, melancholiæ: ita tamen, vt pituita prædominetur. Hi ergo humores duo rationem habent caussæ principalis, in dolore articulorum.

Ἰχώρ.

Vehiculum autem horum humorum multiplex esse potest: interdum est serum, id est excrementum tenue, primæ concoctionis; interdum ichor, id est materia præter naturam reddita, genita e tenuiore parte humoris; potest quoque esse bilis flaua. Hæ doloris sunt caussæ: plurimum quidem pituita, interdum tamen etiam alij succi, vt sanguis, a quo fit dolor articulorum inflammatorius.

Caussa humoris re.

Caussa huius humoris, qui est arthritidis auctor, Generans est vel Colligens. Generans patet ex antedictis: nam quiuis humor generatur ab aliquo agente ex aliqua materia; verbi gratia, sanguis generatur a iecore calidiore, e bono & copioso chylo: pituita a frigiditate ventriculi, e cibis pituitosis & cæt. Caussa colligens, est suppressa aliqua consueta vacuatio, vnde aphoris. 29. sect. 6. dictum γυνὴ ποδαγριᾷ, ἢν μὴ τὰ καταμήνια ἐκλίπῃ. Hinc etiam sæpe arthritis oritur, dum vacuatio per nares supprimitur. Hactenus de humore copioso. Cæterum caus-

sæ

sæ quæ faciũt vt humor moueatur, sunt, humoris Copia, Qualitas, Expultricis robur, Viarum amplitudo.

2. Caussa motus humorũ

Dũ enim humor iusto est copiosior; aggrauat facultatem, vt ad expellendum insurgat. Qualitas noxia expultricem irritat. Robur etiam expultricis requiritur: nisi enim pars, in qua reperitur materia, robustam obtineat expultricem, non expellit, non transmittit, sed potius suscipit. Viarum etiam angustia, transitum impedit. Viæ autem, per quas hæc materia mouetur, sunt vasa, i. venæ, arteriæ, præterea spatia media inter cutem & carnem, vt statuit Fernelius, sed non hæc sola, vt ipse male arbitratur. Viæ reddũtur laxiores, e balneo aquæ dulcis. cap. vlt. libro 11. meth. Articulorum imbecillitas est Natiua, vel Adscititia. Natiua; quæ a principio generationis adest, & hæc impressa est fetui, vel tempore conceptionis, vel post.

3. Imbecillitas articulorũ.

Tempore conceptionis; cum patiens est ortus e prauo semine parentum, qui articulos habuere imbecillos. Post conceptionem; cum imbecillitas in vtero a matre contrahitur, quæ prauo vtitur alimento, cuius vi ligamenta euadunt laxa, frigida, humida, & proinde admodum apta ad suscipiendum superfluitates. Imbecillitas adscititia oriri potest a caussis, quæ agunt posteaquam patiens in lucem editus est: & hæ sunt Internæ caussæ, vel Externæ. Internæ; vt humores; v. g. si quis copiosam gignat pituita, vt alimentum euadat pituitosum, hoc decumbens in articulos, potest ossa & ligamenta humidiora reddere. Externæ caussę, vel Necessario occurrũt, vel Non necessario. Necessario; vt viuendi ratio; cuius vi partes articulorum laxantur, refrigerantur, humectantur; vt aer frigidus, cibus pituitosus, potus plus iusto frigidior, vinum copiosum (nam dum non regitur a natura, refrigerat, & maxime articulis officit:) somnus immoderatus, meridianus, immoderata repletio, et potissimum immoderata inanitio, vnde Venus arthritide n caussat; similiter & quies immodica, & motus immoderatus intempestiuus, tum corporis, tum animi: hæc omnia in caussa sunt: vt partes articulorum laxæ reddantur. comment. aphoris. 16. 20. 22. & vl. sect. 3. & com. aph. 28. 29. 30. 49. 55. sect. 6. & cap. 5. lib. 1. de alim. fac. li. de cibis bon. & mal. succ. cap. vlt. lib. 11. method. cap. 4. li. 14. method. c. penult. lib. 10. κατ τόπ. Non necessario occurrentes caussæ sunt; vt si quis articulis applicet refrigerantia, versetur in locis frigidis & humidis, illegitime balneo aquę dulcis vtatur.

Differentię.

Differentiæ sumuntur a forma, subiecto, & caussa efficiente. Forma est tristis sensatio; quæ modo Magis, modo Minus est molesta. Subiectum sunt partes articulorum, vel Omnium, et dicitur arthritis, dolor articularis; vel Quorundam: vnde, si occupat articulos manuum; dicitur chiragra: si pedum, podagra; si genu, gonagra, si coxas, ἰσχιὰς dicitur. Caussa effectrix, est humor Copiosus, Mobilis, & Articulorum imbecillitas. Humor, est Sanguis, vel Pituita: sanguis aut solus, aut cum pituita, vel bile, vel rarissime cum melancholia: pituita vel syncera, vel mista cum sanguine, bile, aut rarissime, cum melancholia. Copia huius humoris, vel est Maior, vel Minor. Mobilitas: mouetur humor, vel per Transmissionem, vel per Collectionem quandoque: semper tamen locum habet transmissio, vt e superioribus patet. Articulorum imbecillitas, vel est Natiua, vel Adscititia; natiua; tempore conceptionis, vel post, adscititia, a caussis internis; vel extenis: & his aut necessario, aut non necessario occurrentibus.

Signa generalia.
Specialia.

In genere arthritis patet: nam æger de dolore circa articulos conqueritur. Hic autem dolor distinguitur ab eo, qui non fit a materia, & qui vere articularis non est; quia in arthritide necessario sunt signa humoris redundantis; de quibus suo loco. Differentiæ a forma facile patent: num dolor magis vel minus sit intensus. Differentiæ a subiecto, num afficiãtur articuli omnes, vel saltem aliqui, demonstrabunt ægri. Differẽtiæ a caussa effectrice. Si est sanguis syncerus exsuperans, circa aliorum admistionem; cognoscitur e calore satis miti; non enim ita mordax est, vt calor bilis flauæ, aut pituitæ salsę; est tamen satis copiosus si conferatur cum pituita influente, in qua fere nullus apparet calor; partes etiam tũc sunt rubentes: tumor est satis insignis; corpus est temperamenti calidioris & humidioris: habitus carnosus: ætas florens: tempus veris, patiens vsus est optimis & copiosis cibis: suppressa esse potest consueta vacuatio, vt per nates, &c.

Sanguinis.

Si est pituita; calor est exiguus, color albicans: tumor mollis, præsertim inter initia; temporis cum progressu, pituita in tophos degenerat: tandem pituitæ aderunt signa, quæ alibi tradũtur.

Pituitæ.

Mistorum.

Quoad permistos humores: si sanguis cum pituita fuerit mistus; calor est medioeris, non ita intensus: rubedo moderata, vergens ad albedinem: color subrubeus potius, quam rubeus: tumor mediocris; signa vtriusque humoris dominantis; verbi gratia, si ventriculus sit frigidus, aut simul caput; & calor cum humiditate abundet in iecore, vt gignatur sanguis. Si sanguis sit cum bile mistus, calor erit intensior, mordacior: rubedo cum flauedine quadam: & signa erunt vtriusque humoris redundantis. Si sit mistus cum melancholia: calor erit remissus: rubedo modo vergens ad flauedinem, albedinem, sed habens quandam obscuritatẽ: & signa aderunt vtriusque humoris. Si pituita cum sanguine permista fuerit; calor erit satis remissus: color albicans, cum exigua quadam rubedine, sed magis ad albedinem declinabit, quia prædominatur pituita: aderunt signa vtriusque humoris. Si pituita sit cum bile: calor non erit remissus, quia bilis est acris: color albicans, sed aliqua e parte pallescens, vt est color paleæ: aderunt signa humoris vtriusque. Idem statuendum de melancholia; color enim ad nigredinem & opacitatem verget.

Motus.

Quoad motum: si humor mouetur per solam transmissionem: tum in parte ad articulos pertinente, non præcessit aliquis dolor, vel calor, antequam articularis obortus est dolor. At si prægressus sit dolor vel calor, quorum ratione fit attractio; facile patet, humorem fluere, non tantum per modum transmissionis, sed etiam attractionis.

Imbecil. art.

De imbecillitate articulorum, num sit natiua, an adscititia; et illa e semine, an alimento materiæ, hęc, sitne e caussis internis vel externis: facile referre poterunt ægri & astantes.

Indicationes.

Cum autem hoc malum sit tristis sensatio, quæ dependet a materia replente ligamenta: necessario indicationes vtiles ab his tribus tantum sumuntur: nimirum a tristi sensatione, a materia, & a ligamentorum imbecillitate.

1.
Vide supra c. 8. l. 1. practicæ Capi.

Tristis sensatio, indicat anodynũ quod est triplex: primum frigidum: deinde humidum moderate & viscidum: tertio calidum in primo, & tenuis substantiæ: capite decimonono, libr. 5. simplic. Hoc scilicet indicatur a dolore, quatenus consideratur ratione receptionis: nam si iudicium spectemus, tristis sensatio indicat remedium, quod mentem alia auertat.

2.

Quoad materiam; ratione speciei, si sanguis sit in caussa, scopi diriguntur ad sanguinem; si pituita, ad pituitam, &c. Ratione vitij, in qualibet materia, perpendimus copiã, motum, caussam generantem, & colligentem. Copia indicat minuens. Motus ni quid obstet, indicat auertens: si nimirum sit præter naturam & inutilis: quod si dolor articulorum fiat a materia, quæ per viam crisis mouetur, vt quandoque in febribus putridis malignis accidit; hic motus non est inhibendus.

3.

Caussa generans indicat contrarium: v. g. si caput gignat pituitam, ob intemperiem frigidam & humidam: indicat calfaciens & siccans. Caussa colligens, indicat contrarium: verbi gratia, si menses sint suppressi, ratione materiæ obstruentis, oportet materiei occurrere, si sit crassa, attenuando, si viscida detergendo.

Ligamen-

Ligamenta cum fulciantur, ob frigiditatem, humiditatem, laxitatem; indicant calida, sicca, densantia. De virtute indicante nihil dico: quia communis est omnium morborum.

Prognost.

De Arthritide in genere statui non potest, num sit facilis, vel difficilis curationis: sed differentias lustrare oportet. Alexander ait, podagram cognitam, non difficulter tolli; quod de recenti verum est: nam nodosa cognoscitur; est tamē incurabilis.

A forma.

Forma huius mali est tristis sensatio: ergo vbi dolor seu tristis sensatio intensior, arthritis est magis periculosa: est enim vehementia secundum essentiam, & interdum etiam ratione facultatis, cum dolor concitat animi deliquium.

A subiecto.

Quoad subiectū hinc nulla oriuntur prognostica. Nam quantum ad articulum, vt est magis vel minus præstans; pertinet ad vehementiam dignitatis, ac proinde ad differētias a caussa efficiēte; quatenus ratione articuli affecti, maior vel minor est vehementia; vnde articulus solum ratiōnē habet signi. Quoad articulum, vt est dexter, vel sinister; arthritis in parte sinistra difficilius curatur, secundum Auicēnam: hoc vero non pertinet ad locum affectum, sed ad virtutem, magis in dextro, minus in sinistro robustam. Si perpēdimus subiectum, quatenus nervi sunt subiectum tristis sensationis; nec hoc quidem spectat ad locum affectū, sed ad virtutem robustiorem, vel imbecilliorem, nam *εὐαισθησία* est signum virtutis debilis. Deniq; subiecta materiæ replentis, i. ligamenta, non ad locum affectum spectant, sed ad caussam efficientem, vt infra patebit.

A caussa efficiente.

Porro caussa effectrix, est humor, & articulorum imbecillitas. Humor si copiosior, crassior, viscidior, durior, ita vt tophi generentur; malum primo est difficilius, post incurabile. Humoris motus diuturnior, difficiliorem reddit curationem. Augetur difficultas, si motus non tantum fit per modum transmissionis, sed etiam per modum attractionis. Quoad caussam generātem; curatio est difficilior, si maior est vehemētia essentiæ; verbi gratia, si cerebri intemperies, generans pituitā, aut ventriculi frigiditas, sit in habitu: minus est periculi, si in habitudine. Quoad caussas colligētes; curatio est difficilior, si insignis essentiæ adest vehementia: verbi gratia, si materia obstruens, si admodum copiosa, crassa, viscida, vt vacuari nequeat; sicut interdum fit in suppressis mensibus. Quantum ad imbecillitatem articulorum; difficulter curatur natiuitatem, assentia, si frigus & humor est in habitu.

A virtute.

Quoad virtutē; difficilior est curatio, si patiens afficitur secundū partem sinistram, si ætas senilis, si corpus emaciatum, & exquisiti sensus: in his enim corporibus virtus est debilior. Auicennas ait, difficilem esse curationem in corpore pingui: est enim & hæc materia signum virtutis debilis: sic etiam in emaciato: at in carnoso corpore robusta est virtus.

Curatio. Venæsectio.

Ad curationem progrediamur: & primum ad materiam chirurgicam. Sanguis e lib. 10. *κ. τόπ.* cap. 2. in arthritide vacuandus est, si rationem habet caussæ principalis, vel sine qua non. Circa *quando agendum*: Vena aperienda tempore veris: adest enim indicans & permittens. Aetius inquit statim esse secandam venam: Auicennas, non statim; ne humor commoueatur, vt fluat. Aetius scilicet respexit arthritidem imminentem: cum enim quis quotannis per interualla corripitur arthritide, verbi gratia, in fine veris; non expectabimus finem veris, sed statim, antequam malum accedat, venam aperiemus: adest enim indicēs, sanguinis copia, quæ nisi educeretur, tempore consueto veniēte, flueret, doloremq; efficeret: vnde tum nihil prohibet phlebotomiam. Auicennas autem respexit ad dolorem actu præsentem, cum materia iam est in motu: adest quidem indicans, sed prohibet materia, quæ cœpit moueri: nam per venæsectionem omnes corporis humores commouentur. Interim victus ratione & alijs, de quibus suo loco, id efficiendum (sed moderate tamen) vt ne ita fluat humor; & dum non amplius fluit, vena secanda. *Vbi agendum*: pro varia subsistentia, variæ venæ tundendæ: si ergo sanguis exsuperans existat in toto corpore, verbi gratia, in ischiade, possumus & internas, et supernas venas aperire.

Cucurbitulæ.

Cucurbitulæ possunt administrari, ratione totius & partis. Ratione totius; pro varia subsistētia sanguinis, varijs partibus possunt applicari, vt dorso, cruribus, &c. Ratione partis; cucurbitulæ scarificatæ sunt applicādæ loco affecto: verbi gratia, in dolore coxendicum, coxendici, & cum copiosa flāma, secundum Galen. l. 10. *κ. τόπ.* vt vacuatio fiat sanguinis iam fluxi. Venam possumus secare, & cucurbitulas administrare dorso & cruribus, ratione totius, ante exhibitionem pharmaciæ; at materia in toto existens, prohibet loco affecto cucurbitas applicari.

Cauteria.

Cauteria non sunt locis affectis affigenda, sed robustioribus, vt per hæc loca materia peccans euacuetur. Vtendum est cauterijs corpore euacuato, antequam arthritis sit reddita tophacea; tunc enim frustra adhiberentur. Pluribus locis applicanda: verbi gratia, in coxendicis dolore, non vni parti candens ferrum applicandum, sed 4. 5. 6. aut 7. locis: sic enim extirpari potest dolor arthriticus, et homines a claudicatione præseruantur: aph. 60. sect. 6.

Medicamenta respicientia materiā. Lenientia.

Medicamenta respicere debent Materiam, Partem & Dolorem. Materiam respicientia, sunt Lenientia, Preparantia & Euacuantia. Leniētia variāt, pro ratione superfluitatis. Si enim hæc sit in ventriculo, conuenit leniens vomitorium; vt hoc: ℞. *succi raphani* ℥. ij. *oxymelitis simpl.* ℥. j. ß. *aquæ ping. & non salsi* ℥. viij. *Misc. pro vomitorio.* Notandum, Auicennam in arthritide non probare *acetum & oxymeli*: his tamen in vomitorio vti licet: nec enim tunc penetrat acetum, sed pituitam in ventriculo incidit, & abstergit: at in syrupo & electario prohibetur. Clysteres lenientes, fiant e leuioribus, etiam in dolore coxendicis: nam licet in hoc probentur clysmi acriores, *e centaurio minore, & colocynthide*; non tamen admittendi sunt inter initia, ante venæ sectionem, & leuem euacuationem: nam vi istorum, in dolore coxendico; facile, ad locum affectum materia attrahitur. Per os etiam exhiberi possunt lenientia, quæ aluum subducunt, easque varia.

Preparantia.

Preparantia etiam pro materiæ ratione varia sūt: de quibus alibi. Id notandum; ab aceto abstinendum esse.

Vacuantia. 1. αἰσθητικῶς.

Probantur vacuantia a remotis partibus, tum Sensibiliter, tum Insensibiliter. Quæ sensibiliter vacuāt, sunt varia; prout materia euacuanda, est, vel pituita, vel melancholia, vel bilis. Notandum vero secundum Auicennam, in arthritide phlegmatica, *præter agaricum & colocynthidem, rhabarbarum esse miscendum*: cholera enim facit currere phlegma: vnde probantur *pilulæ cochiæ*: si melancholia peccet, fiant *cochiæ cum helleboro*. Maxime etiam valent *pil. de hermodact. Mesuæ*: quę quędā affectæ sunt malignitate, sed oportet vt castigentur: & non tantum pituitam vacuant, sed vias etiam angustant, vt homines ab alijs paroxysmis præseruentur. Formula talis erit: ℞. *pil. de hermod.* ʒ. j. *cochiarum, mastich. ana* ℈. j. *cum syr. de beton. fiant pil. num.* v. Non improbantur vomitoria; vnde in pertinaci arthritide, & ischiade, *antimonio vti possumus, & clysmis acribus*. Hic tamen circa *quando agendum* obseruetur, vt hæc soluentia non exhibeantur, nisi fluxus materiæ iam cessauerit; quia soluentia humores magis exagitant.

2. ἀδήλως. Interna.

Sunt etiam vsurpanda, quæ insensibiliter euacuāt, tum Intus, tum Extra. Intra corpus varia dari possunt, pro vario humoris dominio: si enim humor exsuperans est calidus; exhibeatur *decoctum salsæ parillæ, guaiaci, chinæ, cum cichoraceis*; quia oportet attenuare, discutere, & rarefacere, sine caliditate. Si humor sit frigidus ac pituitosus, vt plerunque; detur

decoctum

decoctum guaiaci, saßafras, cum iua, stœchade, saluia, betonica: probantur antidoti, aquæ sulphureæ, & similia calefacientia, ac attenuantia, de quibus in lue venerea agemus, & alibi. Alexãder medicus senior, ad materiam pituitosam proponit medicamentum efficacissimum, quod vocat Diacorallium: *℞. corallij, non nostri marini, (habet enim vim adstringendi; at hic aperientibus opus est:) sed anagallidis ʒ.ij. hæc insignem habet vim attenuandi & absumendi humores pituitosos, calidoque innato partium animalis est amica: adde myrrhæ ℥.iiij. quæ valde detergit, & ad remota penetrat menses valide mouet: caryophyl. ℥.ß. rhapontici ℥.j. quod mirabiliter detergit. folij ℥.ß. raro bonum inuenitur, ego bis tantum vidi eius loco imponemus nardi indicæ ʒ.vj. vel ʒ.ij. rad. pæoniæ ʒ.j. aristoloch. rot. longæ, ana ʒ.ij. spicæ nardi ℥.iiij. fiat puluis tenuissimus, exhibeatur ad ℈.j. summo mane, ante cibum per 6. horas, cum tepidæ ʒ.v.*

Avicenna Alex. lib. 11. vtile naturis humidis.

Modicamentũ hoc calefacit, siccat, attenuat, detergit, incidit pituitã, calefacit ligamenta, propter odorata restaurat spiritus. Quia plus iusto est calidum; exhibetur cum tepida, ne nimium corpus exurat. Alexander quotidie exhibet, per centum dies, intermittit dies 30. rursus exhibet 110. dies, deinde intermittit 30. dies; postea rursus exhibet, non quotidie, sed diebus alternis per 160. dies, inde rursus tertio quoque die, per 260. dies; donec trecentæ sexaginta quinque dosse assumptæ fuerint. Hodie hoc medicamentum non est in vsu; vnde mirum non est, arthritidem curari non posse, quia antiquorum præcepta non obseruantur. Exhibetur per centum dies, quia indicans diu perseuerat: 30. diebus intermittitur, propter virtutem: postea virtute roborata, rursus exhibetur: denique ratione indicantis, & virtutis, alternis diebus exhibetur, &c. Locum saltem habet in dolore pituitoso, vetusto, & non tophaceo: vt Alexander statuit. Datur per 6. horas ante cibum; quia natura non potest eodem tempore & cibum regere, & adeo efficax medicamentum: distributio ergo huius medicamenti fit spatio horarum 6. vel 7. aut 8. si ægri ferre tandiu famẽ queant. Datur cum tepida; vt melius penetret. Diacorallium omnibus anteponendum est: ad eundem tamen scopum facit *terebinthina Cypria, & castorium.* Hæc de ijs quæ intro dantur.

Externa. Reprimentia.

Extrinsecus, pro vacuatione applicantur Emollientia, Digerentia, aliquando Reprimentia, sed raro. Reprimentibus non licet vti in ischiade; quia materia non cedit: in reliquis articulis, & præsertim, si fluxio sit materiæ calidæ, vti possumus, secundum Alexandrum, *medicamento e cortice malorum punicorum, e rhoe, e farina hordei, cocta in vino austero: pro singulis vncijs farinæ, imponere possumus pulueris ℈.ß.* Si materia sit frigida; addantur *folia terebinthi, cupressi.*

Emollientia.

Emollientibus potissimum vtendum in dolore antiquo; quia probabile est, materiam aliquo modo duram esse redditam. Loco igitur affecto applicare possumus, secundum Galenum, capite 2. lib. 10. κατὰ τόπ. *ammoniacum, aceto dissolutum, cum cera: sumentur enim hæc in portione æquali, addetur vigesimaquarta croci pars; possunt etiam addi medullæ, adipes, vt patet cui vis.* Emolliens efficacissimum, quo & in arthritide, & in quolibet aff. Quà duriore materia vti licet, proponitur a Gal. cap. 2. li. 9. κατὰ τόπ. Nos sic præscribimus: *℞. bdelij, adipis vituli, ammoniaci thymiamatis, iridis ana ʒ.ij. opopanacis, galbani, thuris, flor. rorismar. styracis ana ℥.j. piperis ℈.j. ol. iuniperini ℥.j. & ʒ.ij. vini quantum sufficit, fiat emplastrum.* Oportet medicamẽta arida contundere et cribrare: ammoniacum autem opopanacem, & thus, dissoluere in vino: huic medicamento miscentur piper, & alia attenuantia, ac digerentia, vt sint emollientium vehiculum. Ad emolliẽdum etiam materias duras, maxime probatur *caseus antiquus; decoctus cum iure carnis suillæ salitæ: vt luta etiam sint imponenda, quale S. Bartholomæi.*

Digerentia.

Digerentia calidiora sunt emollientibus, tenuioris que substantiæ, capite secundo, libro nono κατὰ τόπ. Efficax erit medicamentum, *compositum e cera, lota vino, siue decocto lauri; præterea e pipere, ex oleo antiquo:* (quod efficacissimum est: vt quandoque cognouerim pertinacissimas materias sublatas esse e tali oleo, quod Brixiæ reperitur.) Probantur etiam quæ conficiuntur *ex auripigmento, alumine scissili, calce viua, myrrha, ruta, tartaro, abrotano, resina terebinthina, castoreo, sulphure viuo, iberide: licet ascendere ad sinapi & thapsiam.* Inter digerentia, valida sunt, *euphorbium, succus cucumeris agrestis, vtrumque veratrum, colocynthis, lac tithymalorum.* Veteres etiam ad *ferrum ignitum* ascendebant. His non vtendum, nisi post emollientia, & post exactissimam purgationem. Diu tenantur ad 4. aut 6. horas: ante & post prodest *vsus balneorum sulphureorum*, quia sic materia illa prorsus tollitur. Laudantur etiã suffumigia. Hæc probantur ratione materiæ morbificæ.

II. Roborantia partem et exsiccantia.

Ratione partis, Auicennas probat *ossa humana, redacta in puluerem: nos, si non humana, saltem brutorum ossa, in insigni articulorum dolore puluerisato, exhibebimus cum antidotis*; præsertim si a pituita ortus sit dolor. Probantur etiam ad partes illas roborandum, *oleum mastichinum salitum, vinum austerum, vinacea, quæ modice densant.*

III. Anodyna.

Postremo, medicamenta dolorẽ respicientia, sunt, *oleum anethinum, fœnumgræcum cum melle, vino; ouum integrum cum vino, cum lacte chalybeato, cum furfuribus in lacte decoctis: ouitellus, cum oleo rosaceo: semina psyllij, macerata in aqua, vt exudant viscida, quæ debent misceri cum farina hordei: Licet vti succo hordeaceo, seu cremore ptisanæ.* Vrgente dolore, vbi leipothymia imminet, ascendere licet *ad succum solani, lactucam, semper viuum, & farinam hordaceam.* Tandem etiam exhibere possumus *philonium*, *vel quia proportione respondens, vt sunt magnæ antidoti, sed recentes.* *Opio* extrinsecus interdum vti licet, si dolor est intensissimus, & intemperies calida, & natura calidior, & dolor coxendicis: *sed opium esto exiguum, cum croco: verbi gratia, opij gr. ij. croci gr. iiij. cum posca, vel farina hordeacea.*

Diæta.

Victus ad proportionem respondere debet; alius in pituitosa materia, alius in reliquis: & pro potu, vti licet *melicrato.*

POSTE-

POSTERIOR QVINTI LIBRI PARS.

DE MORBO GALLICO.

CAPVT I.

De Nomine, Definitione, & Caussis Virulentiæ gallicæ, seu Luis venereæ.

Nomen.

PER Luem veneream intelligimus id *quod habet rationem caussæ efficientis; non autem effectus vt febrem, &c.* In humano corpore ea primum generari nequit, sed extrinsecus accedit, & corpus hominis ingrediens, contactu id suam in substantiam mutare potest:

Generatio.

hinc licet ab initio exigua sit; sensim tamen, dum corpus in suam substantiam vertit, augetur.

Definitio.

Lues ergo venerea, *est excrementum præter naturam toto genere, potens multifariam lædere hominum, genitum ex humana substantia, a simili.*

Excrementũ.

Dicitur primo *excrementum*, idest, contentum excrementitium; ad differentiam continentis, & ad differentiam contenti alimentalis: nam etiam si interdum continens, idest, caro, vel os, &c. interdum etiã alimentum, idest, sanguis, materia fiat luis; necesse tamen est, vt tunc & continens, & contentum alimentale in excrementum degeneret.

Præter naturam.

Secundo dicitur, *præter naturam*, idest, excrementum prorsus inutile, & morbificum; ad differentiam excrementi naturalis, seu secundum naturam.

Toto genere.

Tertio dicitur, *toto genere*, ad differentiam excrementi, quod quidem præter naturam est, sed non toto genere, vt bilis excrementitia morbifica: at materia luis venereæ, cum necessario sit putrida, patet, quod toto genere sit præter naturam.

Species excrementi venerei.

Porro hæc luis materia secũdum Speciem potest esse quodlibet excrementum in corpore hominis *nimirum sanguis, pituita, bilis vtraque, ichor, serum, lac, semen, sanies, dum scilicet in hanc virulentiam degenerant*; Hoc autem excrementum in omni lue necessario præter naturam est, secundum hæc 4. vitia, scilicet secundum formam, putredinem, caliditatem, lentorem. Primum enim *forma* luis certa sui proportione aduersaria est humano corpori: vnde non nisi alexipharmacis deleri potest. Hinc tamen non sequitur, quod sit morbus nouus, a proprietate occulta; omnis enim morbus, aut est dyscrasia, aut mala compositio, aut soluta vnitas: interim caussa morbi noua generari potest, quæ tamen non nisi modo dicto morbos inducere potest. Materia luis etiam est *putrida*; nisi enim putredo adesset, non esset malũ contagiosũ, vt passim in problematis Aristot. testatur. Quod si vapores ab hac materia putrida eleuentur, & corpetant (quod tamen fit rarissime:) febris excitatur.

In materia etiam pituitosa virulenta portio calida est.

Tum hæc virulentia est *calida*: vnde in corpore exustiones apparent: & hinc ægri dolores ac feruores sentiunt, si materia sit copiosa. *Hoc tamen notandum non vniuersam luis materiam esse virulentam: dum enim fiunt, verbi gratia, gummata tumoris durioris, vel e crassa pituita vel e melancholica; portio huius materia virulenta, sępenumero beneficio medicamentorum dissipatur, remanet vero frigida, quę non est virulenta, vnde & tumor ille non amplius est Gallicus.* Postremo hæc materia necessario aliquid *lentoris* habet: vt enim vitium fiat contagiosum, oportet validam fieri actionem & impressionem; quæ cum iusto fiat tempore, mora opus est, & lentore.

Effecta luis. Caussa morbifica.

Quarto, in definitione dictũ est: *potens multifariam lędere hominem*: Vbi duo sunt declaranda: primum, quotuplex sit hæc læsio: deinde, quid in homine lædatur; totumne, an pars? Lues igitur venerea, producit caussas morbificas, morbos, et symptomata. Quoad caussas; dum hæc lues agit in corpus producit materias morbificas, primum calefaciendo, deinde putrefaciendo, tandẽ mutando id quod in corpore est, in materiam virulentam. Lues enim hæc summæ est actiuitatis eiusque actiones omnes a forma tanquam præcipuo agente, procedunt; quæ tamen forma agit mediantibus instrumentis: sic per caliditatem, calefacit; si diu actio perseueret, materia non modo redditur calidior, sed etiam corrumpitur, & ita alteratur, vt putrescat: id quod præcipue fit ratione lentoris, cuius gratia diu agens virulentia, tandem caussas morbificas, toto genere præter naturam efficit.

Morbi.

Quoad morbos; lues producit dyscrasias, tum cõis, tum determinatas, communes, vt febres; si enim virulentia hæc agat in spiritus, eosque feruidiores reddat (quod fieri potest:) ephemeræ oriuntur: si fuligines emittat putridas, vt accendantur cordis humores, fiunt putridæ: si caliditas impertiatur solidis, fit hectica. Hinc experientia testatur, interdum homines febre correptos, curari non potuisse, nisi beneficio alexipharmaci. Intemperiem etiam determinatam producit: si enim lues satis est feruida, inque iecore viget, calidam in hoc dyscrasiam excitat. Producit etiam morbos in mala compositione, vt obstructiones, tumores, veluti sunt bubones, gummata, verrucæ, pustulæ, &c. Bubones sunt *tumores inflammati circa partes adenosas inguinum; fiunt e sanguine, sed permisto cum lue venerea.* Gummata, *sunt tumores, qui fiunt a materia crassa, sed semper mista cum lue venerea: & hæc si mordacitatis expers est, gummata fiũt sine vlcere; si vero sit mordax, gummata fiunt cum exesione & exulceratione, itemque ossis corrosione.* Verrucæ *sunt tumores admodum duri; fiunt e materia dura, exigua.* Pustulæ *fiunt e materia tenuiore acri & mordaci: vnde sæpe exulcerationem coniunctam habent.* Sed enim lues non modo hos in aucta magnitudine morbos producit, verum alios etiam in numero diminuto: vnde interdum accidit casus dentium; interdum aliqua pars corporis deperditur, vt nasus, & cæt. Denique luis vi, morbi in soluta vnitate excitantur, idest, vlcera, quæ tamen vna etiam morbi sunt in magnitudine imminuta. Si vlcus occupat penem, vocant [illegible]; si pedes, manus, & partes ani vocant rhagades: in reliquis partibus simpliciter dicuntur vlcera.

Symptomata.

Symptomata a lue plurima producuntur; potissimum dolores, qui varias corporis partes occupant, tinnitus aurium admodum rebellis; gonorrhoea, cum lues agit in vasa seminaria: depilatio, seu glabrities, cum lues petit pilorum radices, idest, quando lues permiscetur fuligini, a qua fouentur & generantur pili.

De sede luis venereæ.

Hęc de effectibus luis. Sequitur vt tradamus, *quid nã in homine a lue Venerea lędetur; totumne an pars?* Dicimus ergo subiectum effectus ipsius virulentiæ, posse esse & Totum, & quamlibet corporis Partem. Nam febris, quæ luis est effectus, totius corporis vitium est, vnde & cordis: hæc enim lues summæ est actiuitatis, & contraria non vni parti, sed omnibus

& toti humanæ naturæ; non solum facultati naturali, vt quidam nugātur. *Subiectum* vero nō effectus luis, sed ipsius virulentiæ, in quo propria luis substantia, ceu in fomite, & principali domicilio reperitur, potest esse pars multiplex: frequētius tamen iecur affici solet, quia hoc malum plerumque oritur ob Veneris vsum, in quo, ratione motus & caloris, pori illius partis recluduntur, vt lues promptū habeat in iecur transitum. Sed hoc non est perpetuum: lues enim etiam aliam corporis partem petere potest (*omne enim agēs, in passum proximum agit*) vnde interdum cerebrum patitur, dum capitis oboriuntur dolores, dum item facultas animalis, & principalis, & non principalis languet: interdum afficitur ventriculus, vel lien: possunt etiam reliquæ corporis partes esse putridæ, præter solum cor, quod ob calorem, densitatem, & robur nequaquam præcipua luis sedes esse potest.

Materia luis e qua.

Quinto, in definitione dictum est: *genitum ex humana substantia*. Materia enim e qua, est substantia hominis: per quam & contenta, & continentia intelliguntur (*spiritus in lue Gallica excluduntur: quia possunt pati & alterari, non autem putrescere: vt c.39.li.6. de febribus, demonstrabimus.*) Contenta sunt succi corporis, tum alimentales, tum excrementitij, vt ichor, serum, lac, semen, &c. Continentia, sunt partes tum sanguineæ, vt carnosæ, pingues, adiposæ: tum spermaticæ, vt ossa, &c.

Caussa efficiens.

Postremo, in definitione dictum est: *genitum a simili*, idest, a lue venerea, quæ in partem vicinam, quā tangit, alterando agit: vt colligitur e c.99. art. med. Hæc ergo lues quæ rationem habet efficientis, extrinsecus accedit: non enim hæc sponte in corpore humano generari potest, vt venenum. (*nil facit ad curationem, si quis immodica diligentia, primum luis auctorem inquirere velit: idem enim esset, ac si quis quærere vellet, ouumne prius sit genitum, an gallina?*) De modis igitur, quibus hæc virulentia homini accidit, plenius disseramus. Homo nondum infectus, luem accipit, vel In vtero, vel Extra vterum. In vtero, dupliciter: vel e Semine parentum infectorum, maxime si laborent gonorrhœa Gallica; hoc enim semen degenerat in calidum innatum pessimum, vnde lues summe maligna: vel ex Alimento, vt si mater lue sit infecta, vel post conceptum inficiatur, sic enim sanguinem, lue infectum, fœtui subministrat. Quod si homo suscipiat virulentiam extra vterum: suscipit Per concubitum, vel Citra. E concubitu accidit vt plurimum: eo enim pori aperiuntur, partes incalescunt, & virulentia illa facile in vaporem vertitur, qui corporis partes ingreditur. Citra concubitum etiam fit; vt si puer lac sugat, e nutrice infecta: item, si puer infectus lac sugat e nutrice non infecta, eo contactu nutricem potest inficere: sic & per osculum hoc potest contingere, vnde fœmina fœminam inficere potest: per linteamina etiam sudore venereo, vel sanie infecta, lues conferri potest, si quis in ijs dormiat; non enim hoc est impossibile.

CAPVT II.

De Differentiis.

Differentiæ.

QValibet lues, homini contraria est secundum formam: alia tamen Magis, alia Minus. Interdū maius est vitium secundum formam, quam secundū caliditatem, interdum contra: præterea, interdum est minus vitium secundum putredinem, quam secūdum caliditatem: interdum est intensius vitium secundum lentorem, quam secundum alias qualitates. Differentiæ ab effectus: lues potest producere, vel Caussas, vel Morbos, vel Symptomata. Caussas producit, vel solum Alterando, vel etiam Corrumpendo. Morbus, est Intemperies, Mala Compositio, vel Soluta vnitas. Symptomata est vel Actio læsa, vel Exiēs A mutatum, vel Qualitas mutata. Ratione subiecti, afficitur vel Totum, vt in febribus; vel Pars, vt in reliquis vitijs, potissimum tamen hepar. Materia e qua, est Contentum, vel Continens. Caussa efficiens consideratur vel penes Substantiam & essentiam, vel penes Originem: quantum ad essentiam, est differentia secundum Magis & Minus; alia efficacior alia, &c. Quoad originem, extrinsecus accidit, idque vel In vtero, vel Extra vterum.

CAPVT III.

De Signis.

Signa generalia, luis iā in corpus agentis.

SIgna luis, alia sunt Generalia, alia Specialia. Generalia, indicat luem vel Manifestam, vel in corpore Latitantem. Si manifeste agat lues; indicatur ex effectis: quæ sunt Symptomata, & Morbi. Symptomata sunt, dolor pruriginosus, ob luis acrimoniam: præterea dolor vlcerosus. *pruriginosus spectat magis ad partes extimas: vlcerosus ad intimas: cum enim materia* B *luis sit viscida & lenta, non ita fluxilis; plurima eius portio in partibus intimis detinetur, & dolorem vlcerosum facit.* Indicatur etiam e dolore, qui potissimum circa vesperam cruciare incipit: hæc enim est hora in qua moueri incipit materia melancholica, quæ sæpe numero in lue Venerea adest, cum sit materia putrida, calida, & exusta: per noctē ergo dolor intenditur, quia humor exustus non ita facile tum difflatur, ob frigus noctis, porosque clausos; ob Lunæ etiam, quæ humoribus dominatur, operationem; tum quod natura quietior materiam tunc digerere nititur, vt Auicennas docet cap.4.tract.1.fen.2.li.4. Potest vero & alius humor cum lue interdum permistus esse, qui de die magis affligat. Sæpe magis cruciantur partes intermediæ: nam lues promptius agit in partes carnosas, in musculos, quam in tendines, in ligamenta, inque partes ad articulos spectantes. Indicatur etiam e gonorrhœa, non tamen qualibet, (*nam quædam yonip-* C *sua citra luem Gallicam oriri potest.*) sed satis fœtente, quia lues est putrida; color ipsius vergit ad liuiditatē, interdum ad nigredinem; nam lues est materia exusta: non est cum tolerantia ægrotantis; materia enim seminalis, quæ partium spermaticarum alimētum esse debebat, ob prauitatem egreditur; contra gonorrhœa e copioso semine orta, fit cum tolerantia, maximeque lues indicatur, si gonorrhęam non præcessit coitus immoderatus, quem alias citra luis suspicionem gonorrhęa sequi potest. Indicatur etiam e casu pilorum, siue congenitorum, siue postgenitorū, siue omnium: lues enim sua malignitate & acrimonia pilorum radices abradit; permistaq; fuliginibus, e quibus pili generātur: facit vt hæ nequaquam idoneum sint pilorum alimentum.

Indicatur præterea e febre, quæ solet circa vesperam exacerbari: caussa e dictis patet. Indicatur e tumoribus, bubonibus, &c. e casu dentium: præsertim D si nō fuerit prægressum venenum, quod potuerit gingiuas abradere. Indicatur e carie, e fissuris in manibus, & pedibus, & circa anum. Præterea e prægressis caussis: verbi gratia, si prægressus sit coitus, siue aliæ caussæ, de quibus supra. Indicatur etiam e iuuantibus; quando vitium, siue sit febris, siue aliud, nō cedit nisi alexipharmacis.

Signa generalia, morbi gallici latentis.

Quod si lues, in corpore latitans: (*annos enim aliquot nonnunquam delitescit:*) ob exiguam copiam non agat; cognosci debet, & Ante curationem, & Post curationem. Ante curationem, prudens medicus obseruabit, num caries illico sit orta post coitum, necne. Quibusdam enim qui mane vtuntur venere, circa vesperā caries erumpit; & tunc conijciendum est, luem adhæsisse peni in coitu, & hunc exulcerasse, non autē penetrasse in corpus: & hi non sunt cruciandi decocto guaiaci. Quidā vero non illico post coitum corri-

Proportio horum viscerum, requirit simile: vt hepar hepaticum, &c. Totum autem corpus humanum, ratione virtutis indicat alimentum. Cæterum, cum non possimus occurrere, vel virulentiæ, vel læsioni, vel homini, siue secundum totum, siue secundum partem, nisi toti sit prospectum: ideo toti occurrimus, idque varie, pro varia totius constitutione: dum enim corpora sunt impura, nec alexipharmacis, nec topicis, nec alimentis occurrendum.

CAPVT V.

De Præsagijs.

Prognostica.

DOctrina prædictionum dependet a vi Rerũ pręter naturam, & a Virtute. Quoad res præter naturam; considerare oportet vehementiam & luis, & symptomatum. Quoad luem, sat est, si digrediamur circa vehementiam luis genitæ, non generantis, lues enim generans, est signum vehementiæ luis genitæ; vt si quis accipiat luem a vehementer infecta; tunc affectio vehemens in fœmina, est signum vehementiæ luis genitæ in homine. Quantum ergo ad vehementiam, ratione dignitatis; hæc desumitur a nobilitate partium: minor enim est vehementia, si lues obsideat lienem, intensior si ventriculum, adhuc intensior si iecur, adhuc magis, si cerebrum: & in fœminis intensior est, si vterum, quam si lienem detineat. Vehementia ratione essentiæ maior est, prout luis forma est maioris actiuitatis: (quod vt cognoscatur, docuimus:) item, prout lues magis est putrida, calida, lenta, crassa, dura: item, si excrementum prodijt a materia melancholica, vel a materia alimentali: in hac enim maior est recessus a naturali statu. Vehementia facultatis locum habet, si lues adeo sit intensa, vt oboriantur conuulsiones, leipothymiæ, pulsuum infirmitas, syncope, & proinde difficilis tolerantia: hoc potissimum fit, si virulentia sit alimẽtalis; & si partes sint exquisiti sensus. Quoad luis effecta; in singulis triplicem hanc vehementiam considerare oportet, siue sint morbi, siue symptomata; vt febris, dyscrasia iecoris calida, obstructio, tumores, casus dentium, vlcera: verbi gratia, si in lue sit vlcus pulmonis, summa est vehementia ratione dignitatis, &c.

Quantum ad virtutem; bene sperandum, si ea est robusta, idest, si corpus est boni temperamenti, boni habitus, in florente ætate, & facile sustinere potest præsidiorum materias: contra, si virtus debilis.

CAPVT VI.

De Parte curationis chirurgica.

τὰ χειρουργικά. Phlebotomia.

IN curatione luis curabilis, primum dicendum de materia chirurgica, ratione totius. Probatur ergo venæ sectio, si sanguis habet rationem, vel caussæ principalis, vel caussæ sine qua non. Caussæ principalis rationem habet: dum lues generatur e sanguine; dum pręterea corpus lue affectum, morbo sanguineo, vt inflammatione roborat. Rationem habet caussæ sine qua non; si hæc & reliqua mala, non sunt orta e sanguine, sed ex alia materia. *Vsus.* Ea autem copia sangninis detrahenda est, quæ peccat: & confestim, sit vires permittant: citissime enim lues exstirpanda, & proinde si sanguis hoc impediat, sane confestim si euacuandus, dummodo vires non prohibeant; vel etiam ipsa lues, inguina petens. Nam experientia comprobatum est, interdum per bubones suppuratos & apertos, luem e toto esse exstirpatam, vt non opus fuerit alia medicatione. Motus ergo luis ad inguina, prohibet venæ sectionem. Hinc medicus prudens, si inguina videt intumescere, nullam euacuationem molietur; sed obseruabit, num tumor ad maturationem deueniat, necne. Si producitur ad maturationem beneficio vel naturæ, vel medicamentorum, de quibus suo loco; permittendum est, vt locus aperiatur. Quod si e loco aperto sanies egrediatur; summa prudẽtia medicus animaduerteret, num hęc vacuatio per inguina, sit futura sufficiens, necne. Sufficientem cognoscet; si malum sit recens, si non coniuncta alia symptomata, si copiosa effluat. Quod si ex oppositis indicetur vacuationem per inguina non sufficere; eodem tempore vena secãda est; nec enim lues tunc prohibet. Ne tamen materiæ impetus tollatur; id animaduertendum, vt variæ secentur venæ, pro varia subsistentia. Si enim subsistentia fuerit in capite; secanda est cephalica, modo dextra, modo sinistra, prout affectio dextram, vel sinistram partem occupare videbitur. Si in ventriculo, aut iecore; basilica dextri lateris aperienda: si in liene; basilica lateris sinistri: si in vtero; saphena tundenda. Quod si bubo sit præsens; si adest spes suppurationis, infimas venas secare oportet; si spes suppurationis nulla restet, respiciendum est ad subsistentiam circa iecur, & basilica dextra secanda.

Cauteria.

Quoad Fonticulos, ratione totius; si lues sit contumax, nec medicamentis cedat; non improbatur vsus fonticulorum, quo lues perpetuo euacuetur. De loco: si fomes fuerit caput; excitẽtur vlcera in brachijs: si iecur, ventriculus, lien, vterus; in cruribus.

CAPVT VII.

De medicamentis Communibus, ratione totius.

τὰ θεραπευτικά: primum respicientia totũ. Lenientia. Præparãtia.

MAteria medicinalis, respicit vel Totũ, vel Luis virulẽtiam vel Effectus, idest, morbos & symptomata. Medicamenta quæ respiciunt totum, sunt Lenientia, Præparantia & Purgantia. Roborantia hic non habent locum: quia hæc respiciunt fomitem, & locum determinatum. Lenientia debent esse varia, prout varia est superfluitas. Si ergo lues est calidior & biliosa; cauendum *ab hiera*: contra si lues sit pituitosa, si ventriculus, & primi ductus pituita repleti, licet vti *speciebus hieræ*.

Præparantia quoque variant, pro varietate materiæ præparandæ: hæc tamen simul respicere debent vitia luis, secundum formam, putredinem, caliditatẽ, lentorem, & interdum etiam duritiem: præstat enim eodem tempore ad exitum præparare materias, & virulentas, & non virulentas. Sic ergo propter formam luis, si materia preparanda sit calida; cum syrupis misceri possunt, *acetosa, vel acidum citri, vel quinque folium, vel capilli Veneris, vel sonchus*: si materia sit frigida; potius miscenda sunt, *melissa, cortex citri, sem. citri*. Propter luis putredinẽ permisceri possunt, *acetosa, acidum citri, acetum, adiantum*: & hæc potissimum, si materia præparanda fuerit calida: quod si non sit insigniter calida; siccis licet occurrere, etiamsi non sint frigida, vt est *acrimonia cæterah*. Propter caliditatem virulentiæ, permiscere oportet *cichoracea*: quod si adhuc sit calidior, permiscere licet *violas*: si adhuc intensior calor, *lactucam, & nymphæam* miscebimus. Ratione lentoris, permiscendum est *hordeum, oxymeli simplex*: si viscidior materia, licet ascendere *ad oxymeli compositum ad hyssopum, prassium*. Hæc cũ vim habeant attenuandi, etiam materiæ crassiori occurrunt. Si materia sit dura; permisceri debent, quæ conficiuntur *e pomis, boragine, buglosso, liquiritia, althæa, malua*. Ex his variæ remediorum formulæ præscribi possunt: verbi gratia, si materia calidior sit præparanda, & annexa sit luis durities. ℞. *syr. de succo acetosæ, acetosi simpl. de liquiritia, ana ℥ ij. aqua hordeacea, alterata cum acetosa, endiuia, boragine, & althæa ℥. iiij. v. vel vj.* Hic decocti quantitas multum superat quãtitatem syruporum; quia materia præparanda est calida: ideoque dulcia, quæ facile bilescunt & calorem concipiunt, parce miscemus.

Pur-

Purgantia.

Purgantia varia esse debent, pro diuersitate succi purgandi. Quoniam ergo in lue venerea, ob caliditatem, & exustionem, potissimum vigent succi atri: maxime probantur medicamenta, confecta *e polypodio, epithymo, helleboro nigro: vnde practici commode pilulas cochias cum helleboro exhibent.* Notandum autẽ in lue opus esse purgatione diligenti & exacta: cũ enim lues hæc per omnes regiones euacuetur; maxime, in vaporem versa, per poros cutis; sane humores in corpore existentes, & hanc luis vacuationem impedientes, diligenter sunt educendi. Bene ergo faciunt illi practici, qui etiam syrupis compositis vtuntur, & repetita purgatione; laudantur etiam illi, qui singulis decem diebus, dum patiens decocto vtitur, purgantia exhibent. Syrupi compositi hæc potest esse formula: *℞. syr. de fumar. compos. de polypodio ana ℥. j ß. decocti boraginis, hordei, endiu. ℥. iij. Misc. pro syrupo.* Si desideretur syr. com. magis efficax; *addantur, decocto. senæ ℥. ij.* Hi autem syrupi compositi, exhibendi sunt post primam purgationem, idest, inter primã & vltimam purgationem, vt sit interuallum 8. aut 10. dierum. Exhibeatur diebus alternis; intermedijs vero diebus, propter caliditatem purgantium & luis, poteritis exhibere decocta e refrigerantibus, *e cichoreis, & similibus.* Si enim corpus ægre ferat medicamenta calida, expedit alternis diebus vti sero lactis. Præterea eo die, quo purgans sumitur, decoctum ligni intermittendum est: ne natura eodem tempore diuersis motibus affligatur.

CAPVT VIII.

De medicamentis gallico morbo Proprijs; tum Alterantibus, tum Vacuantibus: & primo de eorum virtutibus.

Medicamenta respicientia Luem. Alterantia & Vacuãtia.

DIctum hactenus est de medicamentis totum respicientibus: sequuntur ea quæ respiciunt luem: & hæc sunt Alterantia, aut Vacuantia. Alterantia, alterant qualitate Recondita, vel Euidente. Si recondita; respiciunt luis peccatum secũdum formam: si euidenti; aduersantur lui, vt peccat secundum putredinem, caliditatem, lentorem, & quandoque duritiem. Vacuantia, vacuant, vel impellendo expultricem, vel roborando expultricem, vel attrahendo, idque aut ratione caloris, aut ratione similitudinis. Quæ attrahunt ratione similitudinis, inimica sunt homini, & amica lui: ideoque ijs non est vtendum, nisi summa sit necessitas: potius autem reliquis vtendum. Porro materiæ alterantes & vacuantes, sunt: *guaiacum, salsa, china, sassafras, hydrargyrum & antimonium.*

Guaiacum.

Guaiacum secundum formam simile est naturę humanæ: est simile facultati alteratrici, facitque vt hæc melius agat in materias morbificas; simile etiam est facultati expultrici. Calidum & siccum est in gradu secundo: tenue est, ita tamen, vt etiam particeps sit alicuius crassitiei; ad differentiam salsæ: est etiam pingue, acre, & bene odoratum. Ex his facultates guaiaci facile colligi possunt: quia enim formam habet naturæ humanæ similem, sua alteratione ita roborat alteratricem: (non enim luem alterat:) vt alteratrix robusta reddita, adimat luis actum secundum: vt licet non euacuetur lues, operari tamen nequeat; sicut & adamas magneti actum secundum adimit. Præterea guaiacum per formam suam, ita roborat expultricẽ, vt luem expellat: (guaiacum non expellit.) Tum guaiacum propter calorem, habet vim resoluendi, & imminuendi luem: per siccitatem corrigit putredinẽ; per tenuitatem attenuat: per pinguedinem emollit, quin etiam nutrit: per amaritudinem abstergit: per acrimoniam irritat expultricem: per suauem odorẽ, spiritus reficit. Notandum autem corticem esse sicciorem, & magis conferre quam lignum, si lues est vehementioris putredinis: in reliquis lignum est anteponendum cortici.

Salsa parilla.

Salsa parilla secundum formam similis est naturæ humanæ: in qualitatibus actiuis est temperata, nequaquam calida; quia nec salsa est, nec amara, nec odorata, & quod magis, nec dulcis: vt hinc pateat, si a temperie recedat, potius ad frigidum vergere: sicca autem est in fine secundi, idest, in tertia secundi gradus mansione; nam euidẽtissime siccat, vt ad tertium pene gradum accedere videatur. Præterea est medicamentum tenuissimum, & quidem ita tenue, vt nullius astrictionis sit particeps, ad differentiam guaiaci: habet enim omnes partes tenuissimas & vniformes. Caret pinguedine, amaritudine, acrimonia: odoris et expers est. Ex his facultates salsæ colligi possunt. Secundum formam, salsa postponenda est guaiaco; licet enim forma vtriusque similis sit naturę humanę; guaiaci tamen forma maioris est actiuitatis, & facultatẽ naturalem magis roborat. Quoad temperiem: salsa in qualitatibus actiuis magis est efficax, & magis luis caliditatem castigat, quam guaiacum; imo guaiaci calor, potius auget calorem luis. Ratione siccitatis, salsa magis iuuat, quam guaiacum, quia magis corrigit luis putredinem, est enim siccior. Salsa etiam propter tenuitatem guaiaco est anteponenda: citius enim luẽ penetrat, vt sit vehiculum ligni; vnde quidam recte in doloribus Gallicis intensioribus, potius occurrunt salsa, quam guaiaco. Quatenus autem expers est astrictionis; nocet calido ventriculi innato, videlicet dissipato; vnde quidam nugantur salsam inimicam esse ventriculo ratione formæ. Quatenus caret pinguedine; non emollit, nec nutrit. Prout caret amaritudine & acrimonia; nec abstergit, nec irritat expultricẽ; vt & sic guaiaco sit postponenda. Postremo cum sit citra odorem; spiritus non recreat.

China.

China secundum formam similis est naturæ humanæ, quamuis sit postponenda guaiaco. In actiuis qualitatibus est temperata, quia nec salsa, nec amara, nec acris; subobscura tamen dulcedine donata videtur, quę cum salsa careat, fit vt minus ad frigidum vergat china, quam salsa. Sicca est in primo: vnde corpora emaciata eam melius ferunt. Tenuis est; ita tamen, vt etiam alicuius densitatis sit particeps, ad differentiam salsæ. Est pinguis (dum bona est) citra amaritudinem, acrimoniam & odorem. Hinc ratione formę, guaiacum est valẽtius alexipharmacum, quã china: salsa tamen & china, æquales esse videntur. China per temperiem in actiuis qualitatibus, corrigit luis caliditatem, minus tamen quam salsa. Per siccitatem corrigit luis putredinem; sed minus quam guaiacum, minus etiam quam salsa. Propter consistentiam minus penetrat, quam salsa, quæ tenuitate vincit reliqua omnia. Per pinguedinem magis emollit, & magis nutrit; vt hac ratione omnibus reliquis alexipharmacis anteponatur. Quatenus amaritudine, acrimonia & odore caret; postponenda est ligno.

Sassafras.

Sassafras, secundum formam, est medicamentũ simile naturæ humanæ: calidum & siccum in fine secundi, tenue, non pingue, leuiter amarum, acrius ligno, & ligno etiam odoratius. Minus ergo roborat facultatem naturalem, quam guaiacum: quia ratione formæ amicũ quidem est naturæ humanæ; non tamen ita vt guaiacum. Per caliditatem resoluit; sed nocet augendo calorem luis. Per siccitatem strenue corrigit putredinem. Per tenuitatem attenuat, & penetrat. Cum autem pinguedine careat, non alit, nec emollit. Per amaritudinem detergit, sed minus quã guaiacum. Per acrimoniam irritat expultricem. Per odorem spiritus reficit. Ratione ergo siccitatis & odoris, ligno anteponitur.

Hydrargyrũ ad luem contumacissimam.

Hydrargyrum venenum est, & secundum formam humanæ naturæ aduersatur. Secundum temperiem frigidum est, non siccum. Id in primis explicandum, qua ratione luem venereãm euacuet. Non id facit

efficaciùs est ut per modum attractionis: licet enim applicetur & prædictis. Sæpe autem vir-tus non admittit. — Si inungatur cruribus: per os tamen fit euacuatio. Statuendum ergo quod fiat per modum impulsionis: (non enim datur tertium.) Expultricem ergo partium facultatem, hydrargyro, vel roborari, vel irritari necesse est; hydrargyrum autem, quia venenum est, non roborat, sed irritat: similia roborant, vt guaiacum, &c. Sic ergo hydrargyrum & facultati expultrici infensum est, & potissimum neruosis partibus, propter temperamentum frigidum, quo facultas ipsius, ceu instrumẽto, calidum innatum exiguum neruorum, facile oppugnare potest. Hinc practici in malis neruorum, non vtuntur hydrargyro ad luem Veneris expurgandam. Hinc etiam omnes artifices, qui hydrargyrum tractant, licet natura robusti sint, necessario tamen secundùm neruos afficiuntur, & vt plurimum post 3. vel 4. annos, tremoribus, & alijs neruorum noxis corripiuntur. Cum ergo hydrargyrum, expultrici potissimum neruorum maxime sit infensum, neruique a cerebro ducant originem: fit vt hydrargyrum sua forma, mediante frigiditate, ita agat in neruos, vt & cerebrum compatiatur; Vi scilicet frigiditatis hydrargyri, lues ad caput sursum impellitur, per modum repercussionis; & dum sic perducitur in caput, non in substantiam cerebri, cerebrum, ob suum robur, non permittit suscipi frigidum: vnde expultrix cerebri: (quæ sanitatis tempore cerebri excrementa crassa per os euacuat:) valde irritata surgit, & non sensim, sed magno impetu, materiam ad fauces, ad venas linguæ, & ad gingiuas propellit, vt per os excernatur; vnde etiam tumor illarum partium sequitur.

Stibium. — *Antimonium* vehemẽter purgat, per vomitum & secessum: sed quantum ego experientia colligere potui, rarissime luem superat. Vt, mea sententia, ab eius vsu in lue prorsus sit desistendum.

CAPVT IX.

De vsu Guaiaci.

Vsus prædictor. medicamentorum. — Porro edocendum videtur, quomodo & Guaiacum, & Hydrargyrum, vsurpari debeãt. De Guaiaco quinque dicenda: primum, quomodo cum reliquis medicamẽtis miscendum: secundo, quæ debeat esse quantitas: tertio, quis modus: quarto, quando hoc medicamentum sit exhibendum: quinto, vbi administrãdum. Quæ ergo cum ligno *permiscentur*, vel sunt Adiuuantia, quæ faciunt, vt guaiacum citò cito vincat luem: vel Corrigentia, quæ faciunt, vt tuto & cũ iucunditate vincat. Adiuuantia, sunt Alexipharmaca, vel Non sunt: & vtraque respiciunt aut Luem, aut Subiectum luis. In lue, varia sunt vitia. Formæ luis, ita aduersatur ligni forma, vt ad roborandũ simpliciter expultricem, quo luem expellat, cæteris alexipharmacis non habeat opus; nil enim maioris est actiuitatis, quam guaiacum. Sed quatenus euacuatio non fit simpliciter, verum ad loca determinata; varia misceri possunt iuuantia prout expultrix euacuationem tẽtat, eaque diminuta est. Si enim natura tentet vacuationem diminutam per aluum: possunt lenientia, & leuiter soluentia misceri, vt scilicet cum decocto exhibeantur, *mellis rosf. sol. vel syr. de polypod. ℥. ij.* Nec est vt quis dicat, hunc esse motum contrarium: falsissimum enim est, quod nõnulli pro axiomate habent, guaiacum expellere luem per sudorem: roborat quippe expultricem cuiuslibet partis, & proinde etiam expultricem ventriculi, ac intestinorum. Quod si ex aluo conclusa, & sudore, cognoscamus expultricem ad partes cutaneas expellere: non debemus soluentia cum guaiaco miscere, sed sudorifera; *vt carduum benedictum.* Si caussa lotij, sunt miscenda *semmelon. adiantum, capillus Veneris, ceterach, fenic. anisum.* Et hæc de vitio luis secũdum formam. Ratione

I. Quæ cum ligno sint permiscenda. Adiuuantia alexipharmaca. 1. Ratione luis.

A putredinis, cum guaiaco misceri possunt, *ipsius cortex, salsa, sassafras.* Ratione caloris, lentoris, interdum etiam crassitiei, ac duritiei, diligentes nos esse oportet. Ob hunc calorem, miscetur *salsa, & china.* Ob lentorem guaiacum non eget mistione cæterorum; magis enim reliquis est amarum. Ob crassitiem, quæ interdum adest, miscentur *salsa & sassafras*: Ob duritiem miscetur *china*. Hæc de adiuuantibus, luem respicientibus. Quoad subiectum luis: si hoc sit proximum, verbi gratia, ventriculus, aut iecur; guaiacum non eget alijs; sed tenuitate propria, in suis sedẽ permeare potest: at si remotum sit subiectum; miscentur *salsa & sassafras*; vt si lues in capite sedem habeat. Hæc de adiuuantibus alexipharmacis.

2. Ratione subiecti.

Sunt vero & alia adiuuantia, non alexipharmaca, quæ spectant vel Luem, vel Subiectum luis. In lue hic non consideramus formam; quia hanc sola alexipharmaca respiciũt. Propter putredinem igitur, cum B alexipharmacis possunt misceri *quinque folium & adiantum*. Si lues sit calidior; miscebimus *cichorium, endiuiam, cichoracea, sonchum.* Si intensa sit viscididitas; amariora miscẽda, *vt scordium & prassium*: (male fit, quod hæc non sint apud omnes in vsu.) Ob crassitiẽ miscebitur *radix filicis maris*, quę maxime attenuat. Ratione duritiei, cum alexiterijs decoquenda *glycyrrhiza, althæa, malua, &c. licet etiam vti ammoniaco*, quod quidem non miscetur cum decocto, sed permiscetur cum guaiaco, dum in puluere datur.

Adiuuantia non alexipharmaca. 1. 2.

Cæterum iuuantia non alexipharmaca, quæ subiectum luis spectant; pro huius varietate variant. Si enim luis subiectum sit ventriculus; miscebuntur cũ alexipharmacis, *coriãdrum, myrrha, absinthium*: quod ars medendi docet, quamuis apud plerosque non sit in vsu. Si iecur sit sedes; & sit calidius, quod sæpe contingit; miscebimus *cichoracea, hepaticam, aquam communem, nec improbantur aquæ destillatæ organis* C *vitreis*: si autem frigidius sit, vt interdum contingit (imminet enim quandoque hydrops.) miscebimus *agrimoniam, & loco aquæ vinum*. Quidam enim luẽ affecti obiere hydrope, alijsque morbis, ob medicorũ negligentiã. Si lien sit sedes; miscentur *ceterach, phyllitis, cappares*; possumus etiam in lienis tumore, cum decocto guaiaci miscere *vini chalybeati semunciam*. Si cerebrum sit sedes; miscebimus *betonicam, maioranam, stœchadam, saluiam, hyssopum, odorata, vt portionem cinamomi, & nisi quid prohibeat, etiam vinum*: in oculorum dolore, secũdum Hippocratem, vinum meracum prodest, quia producitur ad caput. Si vterus sit sedes; miscebimus *adiantum, matricariam, artemisiam, origanum, pulegium: & nisi quid sit quod calida prohibeat, etiam myrrha vtemur, eo modo, quo supra de ammoniaco.*

2.

Hæc de adiuuantibus. Corrigentia respiciunt noxas, quæ e guaiaco imminent. Forma eius, cum sit similis, non indiget aliquo corrigente. Ratione caloris, si lues sit calidior, vt si sit febris, vel calida iecoris intemperies; miscebimus *salsam, & chinam, item aquam, cichoracea, hordeum, &c.* quę guaiaci calorem attemperant. Siccitas guaiaci prodest ratione putredinis: nocere autem potest in lue melancholica, si patiens sicciorem habet ventriculum, si patiens secundum totum corpus sit exsiccatus, quod nõ semel obseruatur: corrigi ergo debet *permistione buglossi, boraginis, maluæ, potissimum carne pulli, vituli, vel caponis.* Ratione tenuitatis, & pinguedinis, non potest nocere: proinde hac ratione non eget corrigente. Si patiens ipsius amaritudinem perferre nequeat miscebuntur *passulæ, liquiritia.* Acrimonia eget corrigentibus: quæ in caliditate iam proposita sunt. Ratione odoris, non eget corrigente. Et sic patet, quomodo cum guaiaco reliqua medicamenta sint miscenda.

Corrigentia.

D

Porro formulæ medicamentorum contra luem, tripliciter componi possunt: cum Aqua, cum Iure, & cum Vino. Cum aqua limi. *℞. guaiaci, seu scobis*

Formulæ. Guaiaci decoctum cum aqua.

guaiaci ℔. ß. *corticum guaiaci. salsæ, ana* ℥.ij. *chinæ* ℥.j. ß. *aquæ fontis* ℔. xij *fiat infusio per diem naturalem; deinde fiat decoctio, ad consumptionem dimidij pro syrupo.* Deinde ℞. *quod residuum est, e colatura primi decocti, aquæ* ℔. xiij. *fiat infusio per tres vel quatuor horas, & fiat decoctio ad consumptionem tertiæ partis, pro potu.* Reliqua adiuuantia, vel corrigentia, si iucunda sint; simul cũ alexipharmacis decoqui possunt, antequã fiat decoctio pro potione: ita tamen, vt quæ longiorẽ coctionem non ferre possunt, circa decoctionis finẽ imponantur; si contra, a principio. Hinc, cum fit decocti colatura, passulæ imponendæ sunt in petia, vt exprimendo decoctum transeat per passulas.

Curatio de ingratis, decocto permiscendis.

Si vero quæ miscentur sint ingrata; tunc duplex seruari modus potest. Primum enim si illa ingrata sint herbæ potissimum virides, quæ corruptionis syrupi caussa esse possunt, vt *borago, bugl. melissa, endiu.* coqui debent cum portione syrupi, non cum toto decocto.

1\. Guaiaci enim decoctum coquitur ad remanentiam librarum vj. quæ in triduum sufficiunt; quo tempore facile decoctum putrescere, si herbæ virides simul essent incoctæ.

2\. Proinde e sex libris decocti, possumus sumere ℔. j. & dum, verbi gratia, mane hoc decoctum calefit, vt exhibeatur, possunt herbæ imponi. Alter modus hic est: Si ingrata miscende, nõ sint caussa putrefactionis decocti, veluti herbæ exiccatæ; tunc coquatur guaiacum in ℔. xij. aquæ, ad consumptionem ℔. iij. vt videlicet supersint ℔. ix. non vj. postea fiat colatura. Hinc sumatur residuum guaiaci, salsæ, & reliquorum alexipharmacorum: atque cum aqua fiat potio. Denique accipiantur illæ ℔. ix. quæ erant præparatæ pro syrupo: (non pro potu;) illisque imponantur herbæ illæ ingratæ, & fiat decoctio ad consumptionem tertiæ partis: tunc enim remanebunt ℔. vj. quibus vti oportet pro syrupo. Sic ergo, dum potio medicamenta illa ingrata non suscipit iucunda parari potest. Hæc de decocto cum aqua.

Decoctio Guaiaci cum iure.

At vero cum iure sic præscribetur; ℞. *guaiaci, chinæ an.* ℥.j. ß. *salsæ* ℥.j. *aquæ* ℔. vj. *fiat infusio per 24. horas, deinde adde carnis pulli* ℥.j. *fiat decoctio ad consumptionem medietatis.* Potus præscribendus, vt supra: ℞. *quod residuum est: aquæ* ℔. x. *fiat decoctio ad consump.* ℔. ij *pro potu.*

Hic notandum, & alexipharmacorum & aquæ, minorem esse quantitatem in hac recepta, quam in præcedente; quæ facile corrumpitur ratione carnis: ita vt tempore calidiore, ea saltem quantitate sit hoc medicamentum præscribẽdum, quæ vnum in diem sufficiat.

Secundo notandum, cum in carnis vsu, respiciamus ad corporis maciem, salsæ (vtpote plus iusto siccantis) minorem esse dosim: qua de caussa etiam guaiacum non excedit dosin chinæ; quę, vt pinguior, guaiaco hic est anteponenda.

Tertio obseruandum: cum quidam ægri non possint iure pro potu vti; carnem esse post potum demũ incoquendam; vt etiam prius de herbis insuauibus dictum est. Ceterum aduertere etiam oportet, non esse tacendum decoctionem in iure: nam cum opus sit longa decoctione, syrupus, vel decoctum illud, salsum euaderet.

Decoctio Guaiaci cum vino.

Cum vino alexipharmaca ita exhiberi poterunt: ℞. *guaiaci* ℥ *viij. corticis* ℥. *iij. salsæ, sassafras an.* ℥.j. *aquæ* ℔. xij. *post infusionem sufficientem aquæ fiat decoctio ad consumptionẽ duarũ tertiarum, vt scilicet remaneant* ℔. iiij. *Deinde adde vini generosi* ℔. iij. *& fiat leuis decoctio (vinum enim nõ debet diu coqui) deinde colatura exprimendo pro syrupo.* Pro potu: ℞. *quod residuum est, decoquatur in aqua* ℔. xvj. *ad consumptionem dimidij: deinde addantur vini* ℔. iij. *Misceantur pro potu.*

Hæc sufficiant de mistione guaiaci, & cum alexipharmacis, & cum alijs medicamentis. Vnde etiam patet, qua ratione salsa & china, cum reliquis misceri queant: verbi gratia, de salsa ℞. *salsæ* ℔. ß. *coriandri* ℥. ß. *aquæ* ℔. x. *fiat decoctio ad cõsumptionem dimidij, pro syrupo.* Hic coriandrum corrigit salsam; quæ cũ omnis sit expers astrictionis, ventriculo nocet.

Formula salsæ exhibẽdæ.

II. Dosis syrupi.

Alterum, quod supra explicandum proposuimus, est de quantitate. Syrupi ergo dosis est ab ℥. iij. ad ℔. j. Errant, qui mane & sero decocti ℥. vij. exhibent: maior enim dari quantitas debet ante prãdium, quã ante cœnam: si mane dantur ℥. vij. ante cœnam dabuntur ℥. v. Ratio est, quia inter prandium & syrupũ vespertinum est minus interuallum, quam inter cœnam & syrupum matutinum: verbi gratia, syrupum exhibemus hora decima, prandium est hora decimaquarta: secundum syrupum hora vigesimaprima, cœnæ hora vigesimaquarta: vnde spatium est horarum decem. Dosis autem pulueris guaiaci & reliquorum, est a ℈. j. ad ℈ iiij. hoc modo: ℞. *pulueris guaiaci. salsæ an.* ℈. *ij. betonicæ* ℈. j. *cum syrup. de beton. fiant pilulæ quæ duabus vicibus exhiberi possunt.* Betonica hic imponitur: quia supponimus fomitem & subiectũ luis venereæ esse caput.

Dosis pulueris.

III. Modus vtendi.

Tertium explicandum caput, est de modo vtendi. Si luis passio requirat, vt guaiacum efficaciter agat: non modo in forma liquida, sed etiam consistente exhibere oportet: ideo simul pilulæ, vel electaria e guaiaco confecta, exhibeantur cum decocto. Præstat etiam tunc actu calidum exhibere decoctum: sic enim melius prouocat sudorem, melius penetrat, melius venas ingreditur, melius agit in facultatem alteratricem, & expultricem. Circa sudorem notandum, vt prouocetur *vel pannis calidis, vel cucurbitis repletis aqua,* quæ sub axillis applicentur; res certa est: aqua commode decoquitur cum residuo potionis: licet vti *tegulis hypocaustis vulgatis, maxime etiam probatur nouum illud instrumentum ligneum.* Experientia compertum habeo, melius alio modo quosdam sudare, quam alio: propterea varios pono modos. Quod si lues sit melancholica, & corpus aliqua e parte vergat ad siccitatem; præstat sudorem prouocare *aqua dulci,* quæ actu sit calida. In primis autem tenendum; vt non statim post assumptum decoctum, sed per horam post; sudor prouocetur: necesse enim est medicamentum aliquantisper in ventriculo morari, vt deducatur ad actum. Id etiam obseruandum, vt panni, qui inficiuntur sudore, non simpliciter siccentur sub radijs Solis, ignisve beneficio, sed necessarium est lauare, vt lues illa per sudorem extracta, e toto delatur.

IV. Quando agẽdum.

Quarto, quoad Quando agendum; sciendum, decoctum dari debere, dum est præsentia luis, & nihil prohibet. Lues præsens esse potest, per 30. 40. 60. aut plures etiam dies: ad minimum ergo decoctum exhiberi debet per 40. dies: Quod si lues perseueret, nos etiam in decoctis perseuerabimus; sed post dies 40. sufficit semel in die exhibere: post 60. dies, si summe pertinax sit malum, impossibile est tamdiu hominem in cubiculis detineri: vnde singulo mane exhibebimus quoddam electarium, per horas 4. ante prãdium.

Electaria in malo contumaci.

Electarium frigidius.

Si ergo corpus sit calidius, vel iecoris calidioris: ℞. *salsę* ℥ j. ß. *ligni guaiaci* ℥. ß. *puluer. sonchi* ʒ. vj. *hepatis lupi* ℥ j. *conseruæ cichoreæ* ℔. ij. ß. *cum syrupo de fumaria* (?) *fiat electarium: dosis a* ʒ. ij. *ad* ℥. j. Hic salsa & lignum, respiciunt luem: sonchus, cichorium, hepar lupi, respiciunt iecur calidum: hoc enim electarium potissimum probatur in lue venerea, cuius fomes est iecur. Conserua in hoc medicamento imponitur ad ℔. ij. ß. nam pro qualibet pulueris drachma, conseruæ vncia esse debet: sunt autem ʒ. xxx. ergo & vnciæ cõseruæ erunt triginta, idest, ℔. ij. ß. Si corpus sit frigidius: ℞. *guaiaci* ℥. j. ß. *corticum ligni salsæ. ana* ℥. ß. *pulueris agrimonię* ʒ. vj. *hepatis lupi, mithridatij antiqui, zyphios an.* ℥. iij. *conseruę e folijs viridibus agrimonię* ℔. iij. *cum syr. de agrimon. fiat electarium, cuius dosis sit, vt supra.*

Electarium calidius.

Hæc

Quæ decocti vſum prohibeant.

Hæc de luis præſentia. Prohibere autem poſſunt vſum decocti, Materia morbifica, Cibi copia, & Virtus. Materia enim morbifica prius eſt vacuanda, & purgandum corpus, deinde alexipharmaca danda. Quamuis autem corpus mundatum ſit: cum tamen alia ſubinde generentur excrementa; niſi liberaliter natura vacuet, nos eam iuuabimus clyſmis; imo etiã ſoluentibus, exhibendo ſingulis decem diebus aliquod ſoluens, de quo ſuo loco diximus. Deinde cibi copioſi præſentia prohibet: dandum ergo decoctum, per 4. vel ſaltem per 3. horas ante cibum. Virtus prohibet, non ratione qualitatis (: nam calidum innatum potius iuuatur a caliditate alexipharmacorum:) ſed ratione ſuæ ſubſtantiæ, quæ diſſoluitur, ſi iuſto diutius decoctum exhibeatur, ſique in aere calidiori. Falluntur ergo qui optimum exhibendi decocti tempus eſſe putant in media æſtate: virtus enim non poteſt perferre diſſolutionem & aeris calidi, & guaiaci potiſſimum quia decoctum dari non poteſt, niſi patiens ſoluentibus vtatur, quæ & ipſa calidum diſſipant. Aer frigidior, quamuis ſudorem inhibere videatur ratione qualitatis; poteſt tamen calidis corrigi, ne tanta fiat τοῦ ἐμφύτου θερμοῦ diſſolutio, quanta in æſtate: præterea etiam non ſemper ſudor prouocandus in vſu ligni, ſed facultatis expultricis motus attendendus; alexipharmaca quippe omniũ partium expultricem roborant. Temperatus quidem aer, ad ligni vſum, commodiſſimus eſt: minus tamen virtus æſtate, quam alijs temporibus ſuſtinere poteſt.

V. Vbi agendum,

Quinto, Vbi agendum, indicatur a luis ſubſiſtentia. Si enim lues ſit in partibus internis: per os medicamentum exhibendum: ſi in crure, cruri applicandum remedium, &c.

Hæc igitur de guaiaci vſu dicta ſufficiant.

CAPVT V.

De præparatione & vſu Argenti viui ad morbum gallicum, forma inunctionis, & ſuffitus.

Hydrargyri præpoſitio. Adiuuantia.

SI lues iam dictis medicamentis vinci nequit, ſumma vrgente neceſſitate, ad *Hydrargyrum* confugiendum. Hoc eget adiuuante, & corrigente. Ratione formæ hydrargyrum non eget ſimili iuuante; eſt enim forma venefica, quæ non augenda: nec tamen oportet ea addere, quæ formam habent prorſus diſſimilem; hæc enim non adiuuant, ſed impediunt. Iuuantia ergo non a tota forma, ſed manifeſtis qualitatibus hydrargyrum iuuabũt: tales qualitates ſunt, tenuitas, acrimonia, amaritudo. Per tenuitatem admiſtorum, vis hydrargyri penetrat; frigida enim opus habent penetratione. Amara iuuant, vt fiat luis deterſio. Acria irritant expultricem. Huiuſmodi ſunt *caſtorium, bacca lauri, bacca iuniperi, horumque olea.* Datur etiam adiuuans per craſſitiem, nimirum *cera*, quæ ſua conſiſtentia facit, ne hydrargyrum fluat, ſed magis cuti hæreat, & efficacius agat: ne tamen cera lædat, poteſt ablui *decocto bacchorum lauri vel praſſii.*

Corrigentia

Corrigentia non ſolum qualitate manifeſta, ſed etiam tota forma concurrunt: vt *ſaliua hominis ieiuni, qua hydrargyrum extingui ſolet; præterea antidoti, theriaca & mythridatium.* Frigiditatem hydrargyri corrigunt, calida, pinguia, odorata: Hydrargyrum enim frigidum eget calidis, quæ vim reſoluendi habent, vt magis penetret: talia ſunt, *olea e baccis lauri & baccis iuniperi, vinum: theriaca, mithridatium.* Pinguia miſcenda ſunt, ne e violenta hydrargyri actione, & vſu horum medicamentorum, nerui plus iuſto ſiccentur, aut etiam partes motui voluntario deſtinatæ, quæ copioſo egent humore oblinente: hoc præſtat *axungia ſuilla*; prætterquam quod ſua conſiſtentia facit, vt permaneat hydrargyrum. Denique odorata ſunt permiſcenda, *vt aromata, & præſertim crocus:* ſpiritus enim ratione veneni facile læduntur, quos odore grato crocus reficit; petit etiam caput: (vnde cum in capitis dolore fugiendum ſuadet Galenus, cap. 1. lib. 1. κατ. τόπ.) & proinde hydrargyri quoque adiuuans & vehiculum eſt, quod caput petere in curatione volumus. Hæc autem copia mediocri cum hydrargyro miſcenda, ne eius vim extinguant. Notandũ autem medicos vti inunctione & ſuffumigio.

Inunctio magis tuta eſt ſuffumigio.

Suffumigium, quia partes petit ſpiritales, minus eſt tutum: poteſt tamen vſurpari, ſi patiens ſit robuſtus ſecũdum thoracem, ſeu pulmones, & malum ſit pertinaciſſimum: ſuffumigium enim efficacius eſt inunctione: quia vapores per os nareſque inſpirati, cerebrum petunt, vt ad expulſionem inſurgat. Formula inunctionis hæc eſſe poteſt;

Inunctionis formula.

hydrargyri ſaliua ieiuni extincti ℔. ß. *axungiæ ſuillæ* ℥. iij. *miſce ſumma cum diligentia per horam; deinde adde olei laurini, de iunipero, viperini ana* ℥. j: *Miſce per ſemihoram: poſt, adde puluer. caſtorij* ʒ. iij. *bacch arum iuniperi, baccharum lauri, ana* ʒ. ij. *Et hic puluis ſenſim naſcendo aſpergatur: dein adde croci* ℈. ß. *ceræ lotæ vino maluatico* ℥. j. *Miſce per duas horas.*

Suffumigij formula.

Suffumigium erit huiuſmodi: ℞. *hydrargyri, præcipitati. ſublimati, ſandarachę Gręcorum, auripigmenti, ana* ʒ. ß. *baccarum lauri, baccharum iuniperi, ana* ℈ iij. *cum reſina terebinthina, diluta in decocto baccarum lauri; fiat paſta pro ſuffumigio.*

Vſus hydrargyri. Quantum. Quomodo.

Hæc de hydrargyri compoſitione: ſequitur recta eius adminiſtratio: Primum ergo, quoad *Quantum agendum*; e propoſita inunctione ſumenda, modo vncia vna, modo duæ, modo tres, prout actio luis eſt vehementior. *De modo.* Oportet hoc medicamentum actu eſſe calidum: debetque inunctio fieri fricando, ab infernis ad ſuperna: ſic enim per poros vis medicamenti facilius ingreditur; contraria frictione pori potius clauduntur: frictio fiet chirothecis, non manibus nudis. Calidius autem medicamentum erit, frictioq; vehementior, quo luis paſſio eſt difficilior: Vt vero penetret medicamentum, neceſſe eſt, vt actu calidum ſeruetur: quare partibus inunctis applicabuntur petiæ lineæ, & intus immittenda ſtupa, cõfecta e cannabe,

Quando.

Quoad *quando*: ſi præſens eſt lues, & nil prohibeat; inunctio fieri debet ſemel, bis, ter, &c. non tamen vltra ſeptem vices: ſi enim tum nõ exſpuit, nulla ſpes reſtat. Per luem pręſentem intelligimus eam, quæ ſimul cũ præſentia indicat, id eſt, quæ nondum cedit, nec euacuatur: quod ſi enim quis exſpuere incipiat poſt ſecundam inunctionem, ſufficit ter inungere; quia illa lues et ſi præſens ſit, expurgatur tamen, neque noua eget inunctione.

Quid prohibet inunctionem.

Prohibere poteſt inunctionem materia totum replens corpus, quæ facit, vt hydrargyri vis permeare nequeat: vnde in artubus manet, & interdum ad vſque medullam, oſſium ingreditur: prius ergo corpus purgare oportet, & efficere vt quotidie fluat aluus. Prohibet etiam materia replens ventriculum: vnde vnctio fieri debet per quatuor horas ante prandium, priore cibo bene concocto: Hinc recte practici quotidie clyſmis vtuntur, ſi æger nõ excernit. Prohibet denique virtus debilis, & ſecundum partes, & ſecundum totum. Secundum partes; dum, verbi gratia, adeſt vlcus, aut morbus aliquis in partibus oris: quod ſi harum partium affectus aliquis non amplius præſens ſit, ſed prægreſſus, ſi quidem ortum traxit e lue venerea, vt vlcus linguæ, oris, labiorum, non prohibet inunctionem, quia non adeſt imbecillitas, quæ prohibeat: ſi vero quis, non detentus lue venerea, obnoxius ſit anginæ, & poſtea lue corripiatur; nequaquam eſt inungendus, excitaretur enim angina. Neruorum quoque virtus inunctionem prohibet: ſi enim lue affecti, vel laborent, vel ſaltem obnoxij ſint ſtupori, paralyſi, vel doloribus articulorum: (qui tamen non gallici:) prohibetur inunctio: alias enim e toto vis neruorum adimeretur. Virtus totius prohibet, quando adeſt febris, ſiue ſit venerea, ſiue non. Si patiens non febriciter, facta autem inunctio febris ſequatur: non eſt pergendum. Macies prohibet, ceu

signum virtutis debilis secundum totum: item pulsus debilis: item, si patiens est puer, non enim ferre potest inunctionem, adestque neruorum infirmitas: senes etiam eam nō queunt ferre. Quoad *vbi agendum*, oportet inungere artus, citra articulos, inter articulum & articulum.

Vbi

Quid post inunctionē faciendum, si euacuatio sequatur. Artus vt corroborandi.

Facta inunctione: (ne hæc noceat:) videndum, nū euacuatio succedat, nec ne. Si succedat; patiens iubebitur *aurum detinere in ore;* hydrargyrum enim ab expultrice capitis in os protrusum, auro adhæret, ob ... quandam, vnde oris partes non ita inficit. Prӕterea, quia vi huius inunctionis, totus aer cubiculi inficitur; ne hunc prauum aerem æger inspiret, odoratus corrigendus est, vt potius ad calidū vergat; partesque inunctæ tectæ, atque calidæ seruentur, quemadmodum dictum est. Dum vacuatio facta est mediocris, cognoscimus hydrargyrum penetrasse: proinde artubus occurrendum, ne partes neruosæ afficiantur: abluantur artus *vino maluatico*, vel quotidie, vel saltem alternis diebus. At si copiosior facta sit euacuatio, artus fouendi *vino, cum lacte alterato, vngendi etiam artus sunt melle, vna cum castorio, vel oleo de castorio*. Tandem absoluta purgatione, probatur *balneum secundum totum corpus, ex aqua communi, alterata cum saluia, beton. calaminthe mont. ruta, dictamo Cret.* erit balneum ita calidum, vt sudet æger. Si forte corpus sit siccius; vngatur artus *oleo de castorio, confecto in duplici vase, cum vino*. Consulo etiam, *vt oleo addatis magnas antidotos*, imitatione Galeni, qui post opij administrationem calidis vtitur, vt vitium, ab opio excitatum, deleat. Idem quoque de suffumigio est statuendum. Hac inunctione, quæ hydrargyri nocumentum corrigit, non solum vngendi artus, secundum articulos, partesque reliquas, sed etiam spinæ, medulla & vertebræ. Hac de caussa etiam assumendæ sunt *magnæ antidoti, cum confectis capitalibus, & folijs auri. Verbi gratia. ℞. mithrid. ant. qui ʒ. ij. fol. auri. No. vij. conserua e floribus rorismar. beton. ana ℥. j. cum syrupo de corticibus citri, fiat electuarium: cuius dosis ʒ. ij. vel iij.* Quod si oris partes ob vacuationem afficiantur, vt oris sequantur vlcera, tunc *e cornu cerui, scabiosa, quinque folio, virga aurea, & folijs auri, paretur puluis, qui partibus vlceratis applicetur*. Si vlcus ita apertum, vt sanguis copiosus effluat, e cuius effluxu immodico, periculum immineat; sumatur *puluis rosarum, cum puluere myrtillorum & sumach, ad ℈. ß. excipiantur succo plantaginis & intra os immittantur*. Hæc de medicamentis, quæ administranda sunt, cum vacuatio per os succedit.

Electarium roborans. Oris vlcera.

Si non sequatur euacuatio, quomodo argentū viuum e corpore prolectandum. Inūctio præstantissima.

Si autem non fiat euacuatio; vtendum est medicamentis, quæ hydrargyrum e corpore trahant: vnde probatur medicamentū, cuius virtute copiosus erumpat sudor: tale est *hypocaustum, & balneum*, ita actu calidum, vt sudorem prouocet. Vt autem sudor efficaciter magis prolicitatur, aqua balnei alteranda est medicamentis calidis, de quibus supra, potissimum *calamintha mont. carduo sancto, dictam. Cret.* Balneum sæpius est repetendum. Qui balnea non ferunt; ijs artus inūgantur: (quamuis etiam post balneum probetur inunctio artuum, vertebrarum, & omnium articulorum:) *cum oleis de castorio de costo, in duplici vase decoctis, cum vino, & rebus iam propositis calidis & aromatibus, decoquantur ad vini consumptionem: post colaturam, misceatur cera lota vino maluatico generoso, addantur folia auri*: formula erit talis: *℞. oleorum de castorio, costo, ana ℥. iij. vini aromatici lb. ß. dictami Cret. calaminthe montana, cardui sancti guaiaci, ana ʒ. iij. cinnamomi, macis, ana ʒ. j. vrgente necessitate sinapi ℈. ij. contundenda contundantur crasso modo, & fiat infusio per duodecim horas; deinde fiat coctio in vase duplici, ad consumptionem vini: postea cola, & serua hoc oleum in vase vitreo. Deinde recipe huius olei ℥. j. ß. fol. auri. No. vij. ceræ lotæ vino generoso ʒ. iij. Misce ad ignem & sufficiat pro vnica vice.* Inunctio cum hoc oleo, est præstantissima, ideoq; sæpius iteranda: antequam autem fiat, partes inungendæ, potissimum articuli foueantur *vino maluatico* calente, vt roboretur calidum innatum, iam aliqua e parte male affectū, vi hydrargiri: post fotum & siccationem fiat inunctio. Hæc de materia medicinali, respiciente & Totum corpus & Luis virulentiam.

CAPVT XI.

De Curatione symptomaticorum luis gallicæ affectuum.

Medicamenta respicientia Effecta luis.

SVperest, vt dicamus de medicamentis, quæ Morbos, & Symptomata, seu effecta luis veneræ respiciunt. Inter morbos recensuimus febres, casum dentium, bubones, gummata, verrucas, pustulas, cariem, ossium corruptionē, vlcera reliqua, rhagadas. Inter symptomata; dolores, tinnitium, gonorrhœam, depilationem.

Febris.

Febris ergo si non sit Gallica, vt si e guaiaci decocto subsequatur febris; primum febri occurrendum intermisso decocto; vt in febrium doctrina proposuimus. At si febris sit ob luem venerea; lues primū tollenda: tunc enim febris tolli non potest, nisi exhibeantur alexipharmaca. Hic autem cum totius, tum luis habenda est ratio. Non enim tuto lui occurrere, possumus, nisi prius totum sit expurgatum, & febris remota. Ratione totius ergo primum secanda vena, nisi febris sit hectica. Cæterum, febris gratia, omnia quæ adhibentur, erunt mediocria: Verbi gratia, si febris sit putrida, non vtemur *pilulis cocbijs cum helleboro* quibus vteremur, nisi coniuncta esset febris, &c. Ratione luis, alexipharmaca debent esse mitiora, dum adest febris, quæ a lue prodit, prælertim si sit hectica: in qua hectica *non improbo salsam, sed magis probo chinam*, quia non ita siccat & miscere oportet *cichoracea, buglossum, lactucam & præterea carnem; non licet vti cortice, non guaiaco, non sassafras*. Existente etiam hac febre, sudorem prouocare non licet, quia virtus non permittit, sed requiritur *balneum* moderate calidum; licetque totum inungere, *oleis amygd. violaceo, permista aliqua portione decocti, vel salsæ, vel chinæ, imo etiam guaiaci* sed in parua copia. Ratio est: nam beneficio balnei fit attractio alimenti ad partem; beneficio viscitatis fit appositio alimenti & agglutinatio; a moderata caliditate olei amygdalini & frigiditate olei violacei, intemperies febrilis corrigitur vt fiat assimilatio; vi guaiaci, medicamenta penetrant ad ossa, caliditas guaiaci luem euocat, guaiacum roborat expultricem, vt sic eodem tempore & lues & febris amoueantur. Hic occurrit dubium: cū enim alexipharmaca lui sint aduersa; si guaiacū partibus externis applicetur, videri posset, luem ad interiora retrocedere? Responsio: alexipharmaca roborant facultatem expultricem, quæ, si, verbi gratia, in capite vlcerato existat, luem expellit per locos decentes, nō intro, sed foras: vnde practici in vlceribus, & malis externis, recte cum medicamentis reliquis alexipharmaca miscent; sed rōnem forsitan ignorāt.

Dubium.

Casus dentium.

Quoad casum dentium, oportet detergere materiam illam, quæ in caussa est, vt gingiuæ abradantur. Maxime igitur probatur *oleum e sulphure, cum oxymelite scillitico, & puluere guaiaci*: postea etiam roborare & astringere oportet; vnde probatur *medicamentū compositum e mastiche, nucibus cupressi. gallis immaturis, puluere plantag. rosa. hypocistid.* probatur etiam *vinum austerum, cum aqua rosac. & succo plantag. & modico vel guaiaci, vel reliquorum alexipharmacorum.*

Bubones.

Bubones celerrime ad suppurationem sunt producendi: si perduci nequeunt, per illam partem molienda est luis euacuatio, licet bubo non moliatur. Si ergo in inguine apparet tumor; natura iuuanda est, applicata ventosa, cum flamma, citra scarificationem: deinde apertio procuranda *cum althæa, adipe suillo, fari-*

farina hordei seu frumenti, oleis lil. alb. amygdal. dulcium: ex his fiat cataplasma: vel applicetur diachylon magnum. Si materia suppuretur; non expectanda est integra & absoluta suppuratio, sed apostema immaturum est aperiendum, vt quam citissime egrediatur virulentia: & facta apertione, foramen diu (per dies quadraginta, vel etiam sexaginta:) apertum detineatur, turūda, parta *cum melle & alex. pharmacis.* Quod si præsente tumore, materia admodum sit rebellis, nec suppurari incipiat; causticum applicandum: deinde, si eschara virtute *butyri* corrumpatur ac putrescat, ea amota: (vt in fonticulis fieri solet:) imponenda est *pilula, confecta e cicere, vel potius e medulla sambuci: aut conficiatur pilula e cera, non simplici, sed diligenter lota in decocto guaiaci, cui permista sit portio sinapi, colocynthidis, si lues videatur pituitosa: portio scammonij, si biliosa; veratri, si melancholica. Non solum autem hoc decocto ceram lauare licet, sed etiam puluerem e propositis parare possumus, & cum cera hac loca confice re pilulam, quæ sane medicamentum efficacissimum.*

Gummata.

Materia gummatum est dura & crassa: eget mollientibus & attenuantibus: si ergo intro exhibentur medicamenta, cum decocto miscebimus *althæam, & salsam augebimus.* Extra applicabimus *medullas, adipes emollientes, ammoniacum bdellium, radices althææ, radices cucumeris agrestis, sed cum alexipharmacis: probatur etiam diachylon cum gummis: probatur caseus antiquus cum axungia suilla, vt liceat etiam colocynthidem & veratrum imponere.* Vrgente necessitate ad *præcipitatum* oportet confugere, & ad apertionem cum caustico, locusque teneatur apertus.

Verrucæ.

Verrucæ, si ligaturam admittant, ligandæ serico; & cum per ligaturam verruca est exstirpata, radici etiam prospiciendum; vnde radix verrucæ madefacienda est *aqua alterata cum alumine & cortice guaiaci.* Si verruca sit plena, eamque habeat conformationem, vt non possit ligari; imitantes Aetium, primum admouebimus *ammoniacum cum aceto, deinde aquam ardentem, in qua macerata sint althæa,* ad emollitionem, *guaiacum, quin & (vsu exigente:) præcipitatum, squama æris, calx exstincta cum oleo viperino: quidam addunt puluerem verrucæ pro maximo secreto; addi etiam potest sal mineralis.* Quia autem ob horum medicamentorum caliditatem, plegmones imminet periculum; ideo ad arcendum inflammationem, circum circa, & supra proposita medicamenta admoueatur *vnguentum de cerussa.*

Pustulæ in ore.

Pustulæ, si oris partes affligunt, illæ partes soluendæ sunt *decocto guaiaci*, quod patiens assumit: si dolor illis sit iunctus: prodest *serum lactis chalybeatum*, siccat enim, & dolorem mitigat. Si pustulæ serpant: *sero chalybeato addantur plantago, rosæ.* Si fetuor annexus sit; *sero chalybeato addatur hordeum & lactuca.* Si pustulæ sint purrilaginosæ; addantur *sero lactis, scabiosa, cornu cerui, alumen rochæ; vt pro quauis seri vncia, misceantur scabiosæ & reliquorum, a gr. v. ad x.*

In aliis partibus.

Si pustulæ in alijs sint partibus: locus affectus oblinendus est *spuma decocti e guaiaco, possumus etiam addere scabiosam & aristolochiam rotundam:* si contumaces sint pustulæ: ascendendum ad *præcipitatum*: si dolor vrget, addendum *sanum hircinum, serum lactis chalybeatum.* Verum huiusmodi pustulæ sæpe decocti solius virtute exstirpantur.

Caries.

In carie, oportet siccare, *cum puluere tutiæ, cum puluere lythargyri, cum puluere cort. guaiaci supponitur vnguentum e tutia.* Si plurimæ sint sordes, imponatur *Aegyptiacum, oleum e chalcantho, potissimum probatur præcipitatum, superponatur vnguentum de cerussa,* ne oboriatur inflammatio. Post mundificationem, sufficit *petia, madefacta in guaiaco, & vnguentum de tutia.*

Ossis corruptio.

Quoad corruptionem ossium; quamprimum ad fortiora veniendum. Si ergo os corruptum est detectum: vti oportet *oleo e sulphure, chalcantho, ferro candente*, si citra periculum potest administrari: ne autem oboriatur inflammatio, imponatur *vnguentum de cerussa, quod magis probo, quam linimentum simplex* quia recipit *solatrum*, calido inuato maxime aduersum. Vbi exstirpata est lues: oportet replere, agglutinare, cicatrice obducere.

Vlcera.

Quantum reliqua vlcera, pari ratione curantur: id potissimum obseruandum, vt cum reliquis medicamentis iungantur alexipharmaca, quorum beneficio expultrix loci affecti roboratur, vt virulentiam expellat.

Rhagades, seu fissuræ.

Rhagades sæpe adimuntur beneficio *decocti* si nō cedat, fouendæ partes *guaiaco, scabiosa, scordio, quinquefolio*: si durities annexa est, addatur *althæa, malua, calx exstincta cum adipe gallinæ, ammoniaco.* Si admodum vehemens sit lues, vt non cedat; probatur in vnctio *ex hydrargyro*, qualis proposita fuit: potest adhiberi *præcipitatum*: licet suffumigare partes affectas, volas manuum & pedum. Potestis etiam hoc vti, quod admodum est efficax: *℞. hydrargyri saliua exstincti ℥. ij. scabiosæ, scordij ana ℥. j. ceræ lotæ decocto scordij ℥. iij. misce pro linimento.*

Dolores.

Quoad dolorem; ratione Luis, oportet vti alexipharmacis: in internis medicamentis, augenda est dosis *salsæ*; extra, ratione Luis, partes fouendæ *guaiaco*, quod ad roborandum expultricem efficacius est, quam salsa. Ratione Doloris, oportet occurrere dolori, & respicere tum ad caussam, tū ad dolorem, vt habet rationem symptomatis. Quoad interna igitur *chinæ* dosis augenda: magis enim potest ad mitigandum dolorem, quam salsa & guaiacum: permiscenda etiam *althea, malua,* quandoque ascendendum ad *Mithridatium recens, in quo sc. opij viget facultas.* Extra parti dolenti applicatur medicamentum confectum *ex anetho, malua, althea, meliloto, fœnugreco.* Respectu doloris, non luis, probatur medicamētum, paratum *ex adipibus, e lacte cum pane: probatur etiam cmentum vituli vel castrati, quod sit calefactum cum propositis medicamentis: nequaquam autem opium in partibus externis vsurpandum.*

Tinnitus.

In tinnitu aurium, corpore & capite expurgatio, vtendum *oleo destillato e guaiaco, cum adipe anserino: probatur Elixir cum oleo amygd. amar.* Vehementioribus oportet, quia aures sustinent medicamenta fortissima, et quia malum pertinacissimum: his ergo me medicamentis per aliquot menses vtendum.

Gonorrhoea gallica.

Gonorrhoea si non cedit decocto guaiaci post viginti dies; alijs vtendum. Intus, *℞. sem. lactucę, viticis, cannabis, ana ʒ. ij. pulu. salsę ʒ. j. conserue e nymphea ℥. iij. e betonica ℥. j. cum syrupo de capill. Veneris, fiat electarium, cuius dosis a ʒ. j. ad ℥ ß. ante syrupum matutinum:* Hic betonica & capil. Veneris, vsurpantur pro vehiculo reliquorum. Extra oportet peritonæo applicare medicamentum, *confectum ex oleo masticino quod sit decoctum in vase duplici, cum vino austero, addito thure, additis nucibus cupressi, & gallis: facta decoctione, per expressionem fiat olei colatura. Ad singulas huius olei vncias, addatur cerę ʒ. j. ß. lotę vino austero, potissimum alterato cum guaiaco.*

Depilatio & pruritus.

In depilatione, abradantur pili Luna crescente: & nihil prorsus applicatur primis quindecim diebus, quibus decoctum bibitur, licet vrgeant ægri, sæpe enim solius decocti vi resurgent pili. Post dies quindecim potest aliquid applicari; id tamen non sit astringens, ne lues cohibeatur. Vtemur aliquo roborante, crassæ substantiæ, sine astrictione: vnde caput abluatur *lixiuio moderato, confecto cum abrotano, cum furfuribus: potestis ascendere ad radices cannarum, eas in lixiuio decoquendo, potest etiam incoqui scabiosa, fumaria.* Si ægros exerceat pruritus; addatur *hordeum.* Si coniuncta sit ariditas, addatur *malua.* Hæc autem inunctio in depilatione probatur: *℞. olei amygd. dul. ℥ j. decocti guaiaci ℥. ij. abrotani ʒ. j. thapsiæ ʒ. ß. fiat decoctio in duplici vase, ad consumptionem decocti: deinde cola,*

cola, & adde fauι mellis.℥.ß.cui vitellum, olei e caryophyllis non destillati.℥.j ß. Misce. Efficacissimum etiam est *oleum e fauo mellis, oleum e vitellis ouorum.* Semper tamen miscenda sunt alexipharmaca. Hæc de medicamentis.

CAPVT XII.

De Victus ratione in lue venerea.

Aer. Cibus & potus, tempore purgationis.

SEquitur Diæta. Aer probatur calidus, in cubiculo propter sudorē, ac διαπνοὴν ἄδηλον. Errant ergo, qui ægris permittunt, vt cubiculo egrediantur; impeditur enim transpiratio. Victus, tempore purgationis sit mediocris, & potius vergat ad pleniorem: pro statu corporis debet esse medicinalis, vt in corpore bilioso refrigerans, &c. potus *vinum aquosum*. Contra, si corpus sit frigidius, vt in senili ætate, tempore frigido, ante purgationem sit *vini potus*, victus non refrigerans. Tempore autem medicationis, quod decoctum assumitur, & quo hydrargyrum administratur, alia opus est victus ratione.

Victus tēpore quo decoctum assumitur.

Quoad decoctum: cibus circa primos & vltimos dies, minus tenuis esse debet: nec de extremo in extremum est trāseundum sine medio: tempore autem intericcto abstinere oportet a carnibus, vt si æger decoctum sumat per quadraginta dies: decem primis & postremis diebus caro conceditur, per viginti dies medios non conceditur, nisi vires sint debiles, vt in hecticis. Probantur etiam tunc *amygd. dulces, passulæ, pistacea. Panis interdum conuenit mediocriter coctus*: si ventriculus est debilis, si corpus obstructionibus obnoxium, si corpus emaciatum & hecticum, si lues sit melancholica. Aliquando *panis assatus, seu bis coctus* dari potest. Licet hic a Galeno vbi de alimentorum purorum facultatibus agit, cap. 2. lib. 1. exigui nutrimenti, & difficilis coctionis statuatur. Vnde & a nonnullis, sed immerito, damnantur: cum hoc loco non saltem alimenti, sed etiam medicinæ gerat vicem. Proinde si ventriculus sit robustus: si non sit periculum obstructionum: si corpus non sit emaciatum, si lues maiori e parte sit pituitosa, non modo panis bis coctus prodest, seu interdum etiam prodest panem conficere cum aqua, alterata alexipharmacis, item dare pilulas ex alexipharmacis illico ante cibum, vt sic alimentum e toto reddatur medicinale, & aduersarium lui venereæ. Non semper ergo reprehendi debent, qui in lue panem bis coctum, seu assatum exhibent. *Carnibus* etiam modo assis vtendum, modo elixis, his in lue melancholica, illis in pituitosa. Quoad *modum*: Cibis alterantibus, modo calidis, modo frigidis vtendum, pro varia corporis ægri constitutione. Cibus in prandio parcior, quam in cœna: ratio est, quia bis in die syrupum exhibere oportet, vnde propter maius interuallum, inter cœnam & syrupum matutinum, cibus maiori quantitate assumi potest. Potus est *secundum decoctum*, quod modo paratur cum aqua, modo cum carnis iure. Hæc obseruanda, dum exhibetur decoctum.

Victus, tempore vsus hydrargyri.

Cum hydrargyri inunctionem administramus, eo tempore, quo homo potest masticare, dentur *carnes, panis, vinum aquosum*, non forte (vt quidam nebulones) post inunctionem enim imminet oris inflammatio. Dum vero homo masticare non potest detur *contusum, destillatum, vitetur vinū*, quia actu est inflammatio, estque periculum, ne patientes suffocentur: dum incipiunt masticare: possumus exhibere *carnem, vinum*.

Somnus. Euacuatio. Exercitium.

Quoad *somnum*, dormiant ægri per horam post assumptum syrupum, nec illico sudent. *Aluus* fluat quotidie, ne luis impediatur expulsio. *Motus* tum corporis, tum animi, sint potius citra mediocritatē: ὅκου γὰρ λιμὸς, οὐ δεῖ πονεῖν, aphor. 16. sect. 2.

Conclusio.

Et hæc dicta sint de luis venereæ curatione: quæ licet malum sit pertinacissimum: e toto tamen expugnari potest, si quæ attulimus studiose peragantur. Non vos laborum ac diligentiæ pœniteat, in malo hoc frequenti & peræque lucrosissimo: dixerim quippe citra iactantiam, me e gallicæ luis curatione vltra octodecim milia coronatorum lucratum esse.

FINIS QVINTI LIBRI.

PRACTICÆ MEDICINÆ LIBER SEXTVS.

DE FEBRIBVS.

CAPVT PRIMVM.

Prolegomena, ad febrium tractationem, ex Auicenna petitam, aditum patefacientia: quibus canonis Auicennę, potissimum primę partis libri quarti constructio, methodo resolutoria docetur.

FEBRES morbi sunt frequentissime occurrentes, non raro vehemẽtur quouis genere insignes, atque periculosi, præterea interdum etiã cognitu difficiles. Ideo cunctas nostras vigilias ad hanc de febribus doctrinam, sane perarduam, conuertere decreuimus, vt innumera & cognitionis & curationis febrium arcana, quæ apud Galenum extant, singula proprijs locis fideliter explanentur, & doctrina hæc recondita omnibus perspectissima reddatur.

Summa præfationis capita.

Antequam autẽ negotium hoc aggrediamur, tria præcognoscere oportet: primum, quemnam potissimum Auctorẽ, ceu ducem, hac in re sequi velimus; dein, quo ordine noster ille Auctor, febrium doctrinam disposuerit: tandem quid in singulis febribus, & quo artificio proposuerit.

Auctoris delectus in doctrina de febribus.

Non recedentes igitur ab Hippocrate, Aristotele, Galeno, & Auicenna, hunc potissimum Auicennam ducem eligere statuimus: tum ob Græcorum & Auicennæ consensum, tum maxime facilioris doctrinæ gratia: siquidem Auicennas, viri ingenui officio fungens, nunquam Galeni se esse interpretem fateri dedignatus; nec non quæ sparsim Galenus seminauit, vnum in librum, nempe in quartum sui operis medicinalis mirifice congessit.

Quo vero ordine noster Auicennas febrium doctrinam disposuerit, negotium summi est momenti, & hactenus forsan a paucis enodatum, quare non citra diligentiam explicandum erit. Id autem assequemur, si potissimũ docebimus, quis sit quarti libri cum traditis ante, & post, connexus: deinde, quæ sit quarto libro propositorum coniunctionis ratio.

Canonis medici Auicẽnæ ἀνάλυσις.

Quod ad primum spectat, Auicennas totam artẽ medicam quinque libris sub complexus: &, eos legitime disponens, librum Canonis primum inscripsit de iudicijs vniuersalibus in medicina: secundum, de medicinis singularibus, seu simplicibus: tertiũ de ægritudinibus particularibus; appropriatis membris oculis, & manifestis, a capite vsque ad pedes: quartũ; de egritudinibus particularibus, non appropriatis vni membro: quintum ac postremum, de medicina cõposita, qui est antidotarium. Cęterum, vt facile est hos libros hac serie cum Auicẽna disponere: ita perarduum est horum librorum & numeri & connexus rationẽ callere. Itaque vt tanti momenti veritas, & fortasse non omnibus perspecta, luce solari clarior deprehẽdatur, altius exordientes dicimus, Auicennam toto de Medicina opere duo potissimum nobis præbere, nempe medicæ artis tum Habitum, tũ virtute habitus Exercitationem. Nec ab re: siquidem ille solus exactissimus euadit artifex, qui tunc suæ artis habitum acquirit, tum per illum exercitationi se tradit. Verum cum exercitatio duplex sit, alia nimirum, quæ vsque ad speciem specialissimam descendit, reliqua quæ etiã vergit ad Indiuidua: Auicennas, posthabita hac indiuidua exercitatione, (hanc enim coram ægris cõsequimur) summa diligentia per artis habitum etiam exercitationem omnem nos docet, quæ nimirum scriptis consignari potuit, & proinde vsque ad species specialissimas descendit. Cum ergo Auicennas hæc duo profiteatur, nempe artis Habitum & Exercitationẽ, habitum primo libro edocet, exercitationem reliquis quatuor. Hæc huius ordinis ratio est recondita; siquidem, cum exercitatio supponat habitum, & per habitum comparatum in primis generibus, obeatur exercitatio, descendendo ad genera subalterna, speciesque specialissimas: ratio demonstrat habitum præcedere: subsequi autem exercitationem. Non iniuria igitur in primo libro circa habitum, in reliquis circa exercitationem versetur.

Pars canonis habitum spectans, in primo libro.

Verum vt cuiuslibet animus acquiescat, monstrandum est, Auicennam hæc duo summo artificio explere. Primum ergo quod ad habitum attinet, hunc cumulatissime docuit Auicennas primo libro: siquidem cum diuidat eum in quatuor Fen, in prima verba facit de rebus secundum naturam: in secunda de rebus præter naturam primo, deinde autẽ de signis: in tertia de habitu tuendæ sanitatis: in quarta de curatrice. Cuius numeri & ordinis hæc sunt ratio. Cum enim auctore Galeno 9. de placitis, quinto apertum sit, medicum, qua medicus est, corporis sanitati consulere: idcirco in hac arte duo necessario locum sibi vendicant, nempe & Finis, & Media seu instrumenta, quibus finem consequimur. Ad quæ duo respiciens Auicen. in prima primæ, medicinam in Theoricam, & Practicam distribuit: quandoquidem theorica versatur circa finem, practica autem circa instrumenta, quibus finem consequimur: & propterea in arte medicinali hæc media seu instrumenta caussæ vocantur salubres; etenim vel sanitatem præsentem conseruant, vel amissam recuperant. Vnde

quo

ad theoricam spectat, hæc versatur circa res naturales, præter naturam, & omnium earũ cognitionem, vt emergat pars Physiologica, Pathologica, & Semeiotica. Quo autem ad practicam, hæc sane nihil aliud est, quam (vt Hippo. quandoque scripsit) adiectio & ablatio: a quo non recedens Galenus, primo de element. quinto, ait, medicinam esse quasi generationis & interitus ministram, hoc est, adiectionis & ablationis ministram. Nec citra artificium dicit, medicinam esse quasi ministram, propterea quod natura non vtitur ipsamet arte medica, vt ministra, sed materiebus medica arte inuentis. Cæterum medicina, quatenus adiectio & ablatio, ac proinde practica, (vt passim testatur Galenus, & præcipue primo de tuenda sanitate primo, & in arte medicinali 88.) duplex est, alia Conseruatrix sanitatis, alia Curatrix.

His hunc in modum cōstitutis, patet, Auicennam primo libro vniuersum habitum medicinæ tradidisse, & optimo ordine omnes partes disposuisse. Nam quo ad vniuersum habitum; cum proposuerit Physiologicam, Pathologicam, Semeioticam, methodũ Tuendæ sanitatis, & Curatricem, nihil aliud sane desiderari potest. Quo autem ad ordinem, cum primo doceat habitum theoricum, mox practicum: primo versatur circa finem, mox circa media, quibus finem consequimur; & proinde (vt decet in artibus) ordinis resolutiui nunquam fuit oblitus. Hæc de habitu.

Canonis pars, ad exercitationē relata.

Quo autem ad exercitationem, hæc quatuor libris traditur ab Auicenna: dum nimirum secundo loquitur de medicinis simplicibus: tertio de ægritudinibus appropriatis; quarto de non appropriatis: quinto de medicamentis compositis. Etenim dum de iis loquitur, methodum seu habitũ exercet modo physiologicum, modo pathologicũ, modo semeioticum, modo conseruantem, modo curantem: Verum vt hoc est satis euidens, ita contra est admodum obscurum, intelligere, qua ratione & arte Auicennas artis habitum exerceat, primo circa simplicia, secundo circa ægritudines appropriatas, tertio circa ægritudines non appropriatas, quarto circa medicamenta composita? Igitur vt hæc veritas elucescat, supponendum cum Galeno secundo de crisibus 9. duplicem medicis esse materiam, nempe Primam & Secundam. Prima quidem materia est, in qua aduenit finis, hoc est, sanitas, seu sanitatis præsentis conseruatio, & deperditæ reparatio. Hæc autem materia prima est hominis corpus: vtpote circa quod consideramus dispositionem & secundum naturam, & præter naturam: vt dum exempli gratia sermo fit de febribus, quod tria prima sint febrium genera, hoc pertinet ad primam materiam. Secũda autem materia, est materia auxiliorum, a quibus vel ex quibus fit finis, hoc est, sanitas, quæ vel præsens conseruatur, vel deperdita reparatur. Dicit autem, a quibus, respiciens materias medicinales & chirurgicas: ex quibus, oculos dirigens ad materias alimentales: etenim medicamenta agunt, alimenta patiuntur: vnde etiam addit, tractationem de medicamentis ad secundam attinere materiam. Cum ergo medicus versetur circa duplicem materiam, nempe primam & secundam, facile colligere licet, Auic. exercitationem tradere circa materiam secundam, libris secundo, & quinto, circa primam, tertio & quarto. Huius ordinis ratio hæc est. Dum exercitatio traditur in secunda materia simplici, pertinet solum ad priorem medicinæ partẽ, hoc est, ad theoricam: dum vero nos exercet in secunda materia composita, versatur circa vltimam medicinæ partem, nempe practicam; dum autem exercetur obiter in materia prima, hæc exercitatio spectat ad medicinæ partem tum theoricam, tum practicam. Quare secundum hanc rationem Auicennas nos primo exercet circa habitum theoricæ, mox circa habitum theoricæ & practicæ, & tandem circa solius practicæ habitum: nec ab re; cum theorica ordine practicam præcedat.

Liber 1. spectat exercitationē in materia secunda simplici.

Hæc autem dicta nequaquã à veritate dissentire, facile comprobatur. Nam quamuis secundus liber inscribatur de medicinis simplicibus, nihilominus eo libro sermonem etiam habet de materia alimentali: siquidem loquitur de lactuca; de lacte, & aliis id genus, quæ dubio procul sunt materiæ alimentales. Quare in secundo libro Auicen. versatur circa medicamenta, & circa alimenta, proinde circa materias simplices, præditas facultatibus vel medicinalibus, vel alimentalibus vel vtrisque. De his autem ea arte loquitur, vt potissimum respiciat ad partem theoricam: siquidem medicamentorum & alimentorum partes facultate sua proponit & vtiles & noxias: vti etiam passim Galenus, in libris de simplici medicina, & alimentorum facultatibus. Quam sane doctrinam non obscure insinuauit secundo alimentorum 9. siquidem ex eo loco colligere licet tres theoricæ partes: verbi gratia, circa materiam primam, vt puta circa venã, si dicamus eam esse compositam ex quadruplici substantia, nempe ex carne, humore per carnem disperso, ex semine, & membranoso tegumento, vt harum substantiarum varia sit facultas: hæc sane doctrina pertinet ad physiologiam, vt correspondere videatur anatomiæ corporis humani, vt duplex sit anatomia, altera sane circa primam materiam, hoc est, corpus humanum, de qua in libris de vsu partiũ, & aliis plerisque: reliqua circa materiam secundam, hoc est, alimenta, & medicamenta. Si autem dicamus materiam importuno tempore collectam, & loco incommodo repositam, noxiam reddi: hoc pertinet ad pathologicam. Si dicamus materiam cognosci adstringentem ex sapore acerbo: hoc pertinent ad semeioticam. Et idem est dicendum de medicamentis. Vt tandem comprobatum sit, secundum librum Auicennam ita disposuisse, quoniam in eo artis habitum, traditum primo libro, exercet tantum in parte theorica.

Sed hoc loco, antequam vlterius progrediamur, quosdam proponemus Galeni locos, qui aliquam ambiguitatem parere possent. Prima ergo auctoritas est tertio alimentorum 16. vbi cum loquutus esset de lacte, subdit; hæc de lactis facultate nouisse in præsenti opere sufficit: eius namque vtilitates, quas in morbis præstat, proprie ad medendi rationem pertinent. Hæc dicta difficultatem pariunt. Nam his Galenus significare videtur, lactis facultates, in morbis iuuantes, pertinere ad partem practicam; cum tamẽ alimentorum doctrina, in qua perpenduntur alimentorum vires, seu vtilitates, siue in ægris, siue in sanis, pertinere videantur ad partem theoricam; vt quoque de medicamentis statuendum. Pro solutione sciendum, vtrumque, hoc est, alimentum, & medicamentum bifariam capi posse: altero modo, vt horum vires perpenduntur citra relationem ad hoc vel illud corpus, vel sanum, vel ægrum: vt, dum simpliciter perpenditur alimentum, vt magis vel minus nutrit, vt magis vel minus aluum subducit: & secundum hanc rationem pertinet ad partem theoricam. Altero modo capitur, vt respicit hoc vel illud corpus, siue sanũ, siue ægrum; si sanum, verbi gratia, dum perpendo sanitatem conseruandam, vel in puero, vel in sene, vel calido, vel frigido, vel gracili, vel obeso, vel lubrica aluo, velut stipata; & secundum hanc rationem pertinet ad practicam, hoc est, ad methodum tuendæ sanitatis. Si autem respiciat corpus ipsum, quatenus correptum est vel tabe, vel vlcere pulmonis, secundum hanc rationem proprie pertinet ad methodum medendi. Vnde dum inquit Galenus tertio alimentorum 34. se velle proponere aquarium facultatem, quæ pertinent ad vsum medicinæ, & per medicationem ait, se intelligere artem tuendæ sanitatis: ita audiendus est Galenus, quod ibi versetur

Locorum obscurorum explicatio.

quidem

quidem in parte aquatilium theorica, quæ referatur in artem tuendæ sanitatis, verbi gratia, cognoscere oportet, quæ sint alimenta boni succi, caussa nutritionis: quæ lubricantia, caussa excrementorum eijciendorum, quæ mali succi, ne morbi oboriantur, vt pateat, hanc doctrinam esse theoricam, sed quæ referatur in eam practicam, quam methodum tuendæ sanitatis vocat.

Huic auctoritati aliam addere licet, quæ & ipsa suspicionem parit: est autem in lib. de inæquali intemperie, in fine; ibi namque cum esset loquutus de intemperie particularum, quæ tumore præter naturam sunt correptæ, ait, hæc prænouisse debere illos, qui opus de medicamentis sint percepturi, & post id, medendi methodum. Ex quibus colligere liceret, primo esse versandum circa doctrinam intemperiei inæqualis, & proinde circa partem pathologicam; deinde sequi opus de medicinis simplicibus: & postea methodum medendi. At Auicennas primo suo B libro fen, quarta, proponit methodum medendi, deinde in secundo libro versatur circa simplicia medicamenta, vt cum Auicenna doctrinā simplicium præcedat methodus medendi: contra autem statuerit Galenus. Pro solutione sciendum, docentes artem medicam bifariam progredi posse: altero modo, vt seorsum docent tum habitum, tum exercitationem, reliquo modo, vt vna vtrumque tradunt. Primum sane modum est secutus Auicennas: secundum Galenus. Auicennas enim methodum medendi absoluit in vna parte libri, nempe in quarta fen primi: Galenus autem eam libris quatuordecim comprehendit: siquidem paucis solus habitus absoluitur, contra habitus cum exercitatione longiore oratione opus habet. Quare secundum hanc rationem libri de compositione medicamētorum possunt præcedere libros de methodo medendi, vt insinuat Galenus in arte medicinali vltimo. Quibus sic constitutis, cum Auicennas primo libro solum habitum tradidisset, non C opus erat, vt ante methodum de simplici medicina loqueretur, de hac enim erat loquendum in exercitatione, quæ cum sequatur habitum, opus fuit vt prius proponeret rationem habitus, methodum nimirum medendi; deinde caussa exercitationis versaretur circa simplicia. At Galenus, cum vna vtrumque, nempe habitum & exercitationem tradat, & exercitatio in habitu theorico præcedat exercitationem in habitu practico, opus habuit vt libros de simplici medicina præponeret libris de methodo medendi: siquidem, vt possibile est tradere solum habitum practicum citra simplicia medicamenta; ita impossibile est in habitu practico tradere exercitationem sine simplici medicina. Cæterum obiter animaduertendum circa exercitationem in habitu theorico, cum versari possit circa materiam, tum primam, tum secundam: rationabile esse, vt prima exercitatio fiat D circa materiam primam, & proinde circa res naturales, & præter naturam, deinceps circa materiam secundam, hoc est, medicamenta, & alimenta simplicia. Nam præter alia fundamenta id vnum contemnendum non est, plures habitus exerceri in materia secunda, quam in materia prima: in materia enim prima in rebus naturalibus exercitatio fit in habitu physiologico, & semiotico; in rebus præter naturam in habitu pathologico, & semeiotico: in materia autem secunda, hoc est, simplicibus, tum alimentis, tum medicamentis, in habitu physiologico, pathologico, & semeiotico. Mirandum igitur non est, Galenum statuisse, libros de simplic. medic. sequi librum de inæquali intemperie, & proinde exercitationem secundum habitum, tum physiologicum, tum pathologicum materiæ primæ, hoc est, corporis humani, & sani & ægri. vnde merito dicit Galen. tertio, method. nono. præcipue dictum esse in lib. de inæquali intemperie, quæ naturalis sit intemperies, & A quæ præter naturam. Hæc de secundo libro.

Quoad tertium, & quartum librum, patet Auicennam tradere habitus exercitationem in materia prima. Et hoc manifestū est ex vtriusque libri inscriptione: tertius enim liber inscriptus est de egritudinibus particularibus appropriatis; quartus, de ægritudinibus particularibus non appropriatis. Ita autem intelligendus Auicennas, vt per ægritudines particulares intelligat & specificas, & quæ ad specificas accedunt, ad differentiam communicantium, de quibus in primo libro. Nam dum traditur artis habitus, non licet descendere ad specifica: secus autem dum artifex circa exercitationem versatur. Auicennas præterea per ægritudines appropriatas intelligit vitia, ita vni parti dicata, vt non alteri, vt verbi gratia, apoplexia est vitium caput occupans: per ægritudines non appropriatas intelligit eas, quæ determinatum membrum nequaquam sibi adscribunt veluti febris, & inflammatio, quæ statuuntur hic morbi non appropriati; sed communes. Quamuis differentia sit inter morbos communes: alij enim sunt omnibus modis communes. hoc est secundum genus & indiuiduum, vt febris, alij secundum genus tantum, qui communes per indifferentiam dicuntur, sicut inflammatio, hec enim indifferenter quamlibet corporis partem potest corripere: indiuidua autem inflammatio si oculum corripiat, aliam partem non obsidet: vnde si oculus, ac iecur inflammatione afficiantur, non est vnica inflāmatio, sed duæ. Ex his itaque patet Auicenam in 3. & 4. libro exercitationem tradere in materia prima, hoc est in corpore humano, quatenus morbis afficitur, vt propterea opus fuerit versari circa exercitationem omnium partium medicinæ, hoc est, theoricæ, & practicæ. Quod autem primo versatur circa ægritudines appropriatas, mox non appropriatas: alia caussa non fuit, quam vt facilius doceret: siquidem facilius est artis habitū exercere circa morbos, qui vnicam tantum partem affligunt, quam circa illos qui cruciant vel totum corpus, vel indifferenter varias corporis partes.

Quantum denique ad quintum librum perspectissimum est ex inscriptione, Auicennam versari circa materiam secundam compositam: cum inscribatur, de medicinis compositis, in quarum sane doctrina nos tantum in artis parte vltima, nempe practica, exercet.

Hæc ergo dicta sint de ordine & connexu librorum Auicennæ: beneficio cuius doctrinæ etiam patet, quomodo & hic quartus liber, cuius primam fen interpretandam suscepimus, secundum eius principium & finem cum reliquis connectatur. Quinimo ex traditis etiam innotescit, lib. 4. propositum aliud esse non posse, quam nos exercere circa omnes artis partes, & potissimum curatricem in communibus, seu non appropriatis morbis exemplo accepto.

Quarto sequitur, vt modo quæ sit connexio eorum quæ in hoc quarto libro traduntur, explicemus: Ex quo etiam patet huius libri diuisio. Itaque sciendum, Auicennam quartum librum in septem partes, fen vocatas, distribuere: in prima sermo fit de febribus: in secunda de prognostico, & iudicijs crisis: in tertia de apostematibus & pustulis: in quarta de soluta vnitate: in quinta de luxatione: in sexta de venenis: in septima de decoratione. Ratio autem & numeri & ordinis harum fenalis est. Cum Auicennæ institutum esset in hoc libro exercitationem tradere in materia prima, sumpto exemplo a vitijs communibus, hæc autem essent in duplici differentia, quædam, vi quorum homo a sanitatis latitudinem egreditur, quædam autem multominus vehementia, quæ sane potius corpus indecorum quam ægrum efficiunt, satius fuit primo & principaliter versari circa vitia vehementiora, mox circa remissiora, vt merito in septima, & vltima fen de decoratione

Lib. 3. & 4 spectāt exercitationē in materia prima.

Li. 5. spectat exercitationem in mat. 2. cōposita.

Quarti libri canonis diuisio.

ratione pertractet. Hac nunc posthabita; quantum attinet ad ea quæ sunt prioris fen, in quib. exercitationem præbet, capto exemplo a vitijs corpus ægrũ reddentib. cum hæc essent in duplici differentia, alia quidem omnib. modis communia, alia secundum indifferentiam: prius versatur circa vitia secundum omnem modum communia: mox circa reliqua, vt in prima & secunda fen digrediatur circa vitia omnib. modis; in tertia, quarta, quinta, & sexta, circa vitia indifferentia: siquidem non ab re dicimus, omnibus numeris commune præcedere id, quod absolute cõmune non est. Cæterum, cum Auicennas in duplici fen respiciat ad morbos prorsus communes: in quatuor subsequentib. ad vitia communia per indifferentiã, vt etiam magis specialiter ratio & numeri & ordinis innotescat, sciendum, quantum ad priores fen, in prima sermonem esse de febrib. in secũda de prognost. de crisib. nam crisium iudicium pẽdet ex cognita natura febrium. Ad quod etiam accedit, cum sermo de crisi respiciat non modo præsentia, sed etiam futura, quorum sane difficilior est doctrina: idcirco in prima fen dictum esse de febrib. in secunda de iudicijs crisium. Quo autem ad reliquas fen quatuor, in quib. exercitatio respicit vitia morbosa quidem, sed indifferentia: cum hæc vitia essent, vel non venefica, vel venefica: primo respexit ad non venefica, mox ad venefica: propterea quod facilius non veneficorum doctrina comparatur, quam veneficorum: siquidem venena summam complicationem pariunt, quoniam a venenis cuiuslibet generis morbi prodire possunt, neque sola methodus ea ratione sufficit, sed etiam opus est experientia. Verum quo ad tertiam, quartam, & quintam fen: cum in tertia fen loquatur de inflammatione, & reliquis tumorib. in quarta de soluta vnitate, in quinta de luxatione: inflammatio primum locum obtinuit, tum quia est affectus instar febris calidus, tum quoque quia sępenumero est febris auctor, siquidem ob has caussas inflammationis facilior est doctrina, quam reliquorum: mox autem de reliquis tumoribus differit, quia horum doctrina est facilior, & cum inflammatione aliquo modo conueniunt. At cum exponenda esset tum soluta vnitas, tum luxatio, priorem locum sibi vendicat soluta vnitas, quæ est affectus magis communis: nam & hanc & illam corpus partem indifferenter potest obsidere: luxatio autem ad solos articulos pertinet.

Primæ fen libri quarti, de Febribus, partitio.

Quibus sic constitutis, posthabitis reliquis fen, amplectentes solum primam, in qua de febribus agitur; cum iam pateat Auicennæ institutum esse, in hac prima fen versari circa febres: modo explicandum est, quæ sit huius fen diuisio, & hinc quæ diuisionis caussa. Itaque sciendum, Auicẽnam in hac de febrib. doctrina, hæc, & tali serie docere. Primo loquutur de febre in genere, secundo de febrib. ephemeris, tertio de putridis, quarto de hecticis, quinto de pestilentib. sexto de variolis, & morbillis, septimo de febrib. apostematum, octauo de febrib. compositis, nono & postremo de recidiua. Cæterum, quantum attinet ad priorem febrem: quoniam capi potest, vel pro generica, vel pro contenta sub generica: rationabile fuit primo de febre in genere loqui: & ratio est, quia ignorata generis doctrina, circa minus generalia ac specifica versari est impossibile. Febris sub generalissima contenta, cum capi possit, vt vel primo, vel secundo inuadit, hoc est, dum liberatus a priori febre rursus febre corripitur, quam recidiuam vocant: rationabile est, primo dicendum esse de priore febre, deinde de recidiua: iure ergo Auicennas postremo capite est locutus de recidiua. Febris prior seu primo inuadens, cum possit esse vel simplex, vel composita: & febris compositæ doctrina pendeat a doctrina simplicium, merito igitur primo de simplicib. mox autem de cõpositis agit, nim. octauo seu penultimo loco. Quæ vero ad febres simplices, cum possint esse vel principales, vel non principales, h.e. quæ alios sequuntur morbos; dubio procul priorem locum obtinere debuit febris principalis, huius enim doctrina est facilior, cum in hac sat sit versari circa febrem: in non principali autem opus etiam sit, præcipui vitij doctrinam non ignorare: merito ergo septimo loco de febrib. apostematum verba facit. Quantum deinde ad febres simplices principales; cum contineantur in genere febrium subalterno vel vnico, vel multiplici, v.g. febres pestilentes naturæ expertes sunt tantũ vel ephemera, vel putrida, vel hectica: febris autem pestilens esse potest sub pluribus generibus: cum facilior sit doctrina febris, quæ vnicum genus claudit, ideo primo est locutus de febribus non pestilentibus, deinde de pestilentibus: & cum pestilentes quædam essent, quæ comitarentur, cum sint veluti partus febris pestilentis, primo agendum rationabiliter statuit de febre pestilenti, mox de comitantibus: quare quinto loco agit de febribus pestilentibus, sexto de variolis, & morbilis. Quantum ad febres priores simplices principales, & non pestilentes: quanquam omnes ortum nanciscantur a corde, discrimen tamen est, quod quædam oriantur a contentis, quædam a continentibus: cum autem difficilius sit occurrere continentibus quam contentis, ob id primo agendum erat de febribus, vt oriuntur a contentis, mox de prodeuntibus a contentis, quæ cum sint hecticæ febres, ideo de his post reliqua, hoc est, prodeuntes a contentis disseruit, videlicet quarto loco. Quantum denique ad febres ortas vitio contentorum: cum hæ essent spiritus, & humores cordis, & difficilius sit humorum, quam spirituum vitium corrigere; cumque ephemeras pariãt accensi spiritus, putridas humores: propterea ephemeræ erant putridis præponendæ: ideoque iure Auicennas secundum locum tribuit ephemeris, tertium putridis. Neque tamen Auicennas Galeno aduersatur, qui in libris de methodo medendi putridas hecticis postponit: siquidem ad varia respicientes varias sedes febribus tribuere potuerunt; quamuis vterque a facilioribus (vt debet) sit auspicatus. Etenim Galenus respexit ad indicantia, quæ sunt pauciora in hectica, plura autem in putrida, cum præter febrem etiam sit materia: negocium autem est facilius, vbi pauciora sint indicantia: propterea hecticas putridis præposuit. Auicennas autem oculos dirigens ad faciliorem & difficiliorem correctionem, putridis hecticas postposuit. Huius autẽ discriminis caussa fuit, quoniam Galenus in libris de methodo medẽdi vna tradit habitum, & exercitationem: Auicennas autem soli exercitationi est addictus propterea quod habitum in primo libro docuit.

Talis ergo primæ partis libri quarti Canonis Auicennæ, qua de febribus agitur, est διατύπωσις:

Febrium doctrina est vel
- *Generalis: 1. de febris essentia, signis, caussis, & differentijs.*
- *Specialis: nam Febris est*
  - *Primaria*
    - *Simplex*
      - *Principalis*
        - *Non pestilens certe*
          - *Contentis*
            - *tenuioribus, Ephemera: 2.*
            - *crassioribus, Putrida: 3.*
          - *continentibus, Hectica: 4.*
        - *Pestilens, tum*
          - *Ipsa Febris: 5.*
          - *Comitantia febrem: 6.*
      - *Symptomatica: 7.*
    - *Composita. 8.*
  - *Recidiua. 9.*

Generalis febriū doctrinæ capita.

His ita explicatis, cum pateat per caussam, quot sint huius primæ fen partes, febribus destinatæ: primo circa primam partē versabimur, in qua nimium de febre in genere est sermo. Expedit autem, vt nihil circa diuisionem desideretur, primum hanc doctrinam genericam in suas partes seu capita diuidere. Itaque sciendum, Auicennam quatuor capitibus doctrinam hanc genericam docuisse: primo enim agit de essentia, & diuisione febris; secundo de corporibus preparatis ad febres; tertio de horis febrium; quarto de signis horarum, seu temporum febrium. Hæc ita historice patent: vt autem scientifice etiam concipiantur, explicare oportet quæ sit & numeri & ordinis ratio. Itaque sciendum, Auicennam in hoc sermone generico respicere, quantum licuit profitenti doctrinam genericam, tum ad Quid agendum, tum ad remedij Vsum. Et cum Quid agendum præcedat Vsum, quia remediorum Vsus seu recta administratio supponit Quid agendum; ob id Auicennas Quid agendum remediorum Vsui anteponit: & propterea ad Quid agendum respexit in primo & secundo capitibus: ad Vsum autem in tertio & quarto: nec immerito: cum Quid agendum pendeat ab essentia absoluta indicantis: Vsus autem, & potissimum, Quando agendum, essentiæ respectiuæ innitatur: patet enim absolutum prius esse respectiuo. Declaro: & primo, quo ad Quid agendum, cum sit genericum & specificum; hocque vel minus vel magis limitatum ac contractum: rationabiliter indicatur a febris essentia generica, & specifica, hacque vel minus vel magis determinata: & cum genericum præcedat specificum, & specificum minus determinatum antecedat magis determinatum; merito Auicennas primo capite loco priore absoluit essentiam genericam, deinde specificam, sed non prorsus determinatam; secūdo autē capite specificam ad vnguem determinatam. Declaro magis: & primo quo ad primum caput, cum in hoc proponat febris definitionem, & diuisionem; per definitionē patet essentia generica, vt, cum sit vitiū calidum, indicet Quid agendum genericum, nempe refrigerandum; per diuisionem autem innotescit essentia specifica aliquantisper contracta, vt, cum aliqua febris species sit calidior, alia minus calida, indicetur remediū non simpliciter frigidum, sed vel magis vel minus frigidum. Quo autem ad secundum caput; cum in hoc sermo fiat de præparatis ad febres, colligitur febris essentia ad summum contracta ac determinata: si quidem ex huius capitis doctrina, quantum medico humano possibile est, colligere licet & calidiores gradus, & remissiores gradus, sicque Quid agendum maxime limitatum, vt si, verbi gratia, sit febris essentia caliditas in secundo gradu, in secunda mansione, indicabit frigidum in secundo in secunda mansione. Quo autem ad reliqua duo capita, in quibus agit de febrium horis; & primo de essentia, deinde de cognitione: in his respicit ad remediorū Vsum, & præsertim ad Quando agendum, vt pote quod vnicum ad differentiam Quātum; Quomodo, & Vbi, necessario ortum habet ab indicantis essentia respectiua, hoc est, ab indicantibus inuicem collectis, quatenus aliud est, magis aliud minus vehemens; quod sane vehementiæ discrimen febrium tempore significat. Potuit autem Auicennas hanc veritatem accepisse a Galeno: siquidem libro de totius morbi temporibus capit. quarto ait, in singulis morbis generalia tempora sensu æstimata diuersorum auxiliorum vsum significare. Dicit etiam libro de morborum temporibus cap. 8. propositum esse sibi circuitum febris totiusque morbi tempora distinguere, gratia vsus tempestiui auxiliorum: vnde liquet, tempora respicere auxiliorum vsum tempestiuum, & proinde Quando agendum.

At hoc loco occurrit difficultas, quam, antequam ad Auicennæ verba descendamus, diluemus. Cum enim in morbis opus sit perpendere affectus nomen, rem, differentias, signa, indicationes, prognosticum, & præsidiorū materias; quæritur, an Auicennas hæc in his quatuor capitibus expendat, nec ne? &, si quædam omittit, quæ sit ratio? Itaque pro solutione paucis sciendum, hæc sane & tali serie in omni morbo, & proinde in omnibus febribus, esse cognoscenda: quod vt notum supponendum: siquidem supra cap. 1. lib. 1. practicæ, horum omnium numeri, ac ordinis caussam reddidimus. Auicennam autem non quælibet semper proponere, sed quædam tanquam nota supponere, verbi gratia, dum loquitur de febribus ephemeris, putridis, vel hecticis; definitionem omittit, hanc enim patere voluit ex definitione tradita de febribus in genere. Quare & mirum esse non debet, si in sermone de febri in genere omnia non recenseat: nam primo nomen vt notum supponit: quid rei tradit, & differentias, in primo capite. Signa ratione febris in genere patent ex tradita definitione, cum bona definitio præter alia consequentes insinuauerit proprietates, quæ dubio procul definitæ febris sunt signa: Adhæc ea ipsa primo libro in femeiotica sunt proposita, vbi calidi morbi recensentur signa: ratione autem febris subalternæ & specificæ signa patent, proposita videlicet priuatis locis: verbi gratia, in sermone de febribus ephemeris harum signa proponuntur, & sic de alijs: ratione febris specificæ & determinatæ signa hauriuntur ex varijs corporum temperamentis, de quibus in capite de præparatis ad febrem: ratione denique essentiæ febris respectiuæ signa petuntur ex traditis in capitibus de horis febrium. Quod vero ad indicationes pertinet, has supponit,

ponit, vt euidentes ex traditis, in quarta primi, vbi medendi methodum explicat: nam cum ibi statuerit contraria contrarijs amouenda: & febris sit morbus calidus; dubio procul indicat frigidum. Quamuis Galenus in libro de methodo medendi febris indicationes silentio non obuoluit; propterea quod vna artis & habitum & exercitationem profitetur: Auicennas autem vnumquodque seorsum expedit. Quo autem ad prognosticon, febris in genere illud non admittit, cum febris varius possit esse euentus, qui potius spectat ad febres subalternas, & præsertim specificas, quam ad febrem in genere. Quantum denique ad præsidiorum seu iuuantium materias, cum respiciant potius indicatum specificum, quam genericum; rationabiliter ab Auicenna in sermone febris generico omittuntur.

Hæc ergo dicta sint de diuisione prima librorum Auicennæ; denique quarti libri in sua fen, deinde primæ fen in suos tractatus, & tandem primi tractatus in sua capita. Et cum nihil desideretur quod spectare videatur in doctrina Auicennæ de febribus & ad institutum, & ad connexum, & ad diuisionem: reliquũ est febrium definitionem proponere & interpretari: quod sequenti capite præstabimus.

CAPVT II.

De Febris nomine, Essentia, & hanc consequentibus Proprietatibus, seu signis in genere: Vbi quadam ea de re dubia soluuntur.

FEbris est calor extraneus accensus in corde, & procedens ab eo mediantibus spiritu & sanguine per arterias & venas in totum corpus; inflammatur in eo inflammatione, qua nocet operationibus naturalibus, nõ sicut caliditas iræ & laboris, cum non vltimatur, vel cum non peruenit ad hoc vt sit accensa, & noceat operationibus, &c.

Hoc est primum caput doctrinæ de febribus, in quo Auicennæ institutum est, febris proponere tum definitionem, tum diuisionem, proinde præsens caput in duas partes diuiditur: in prima Auicennas febris assignat definitionem; in secunda diuisionem. Secunda incipit ibi; *Et sunt quidam hominum, qui diuidunt febres.*

Tractanda hoc capite.

Quantum ad primam partem attinet, cum febris definitio sit futura omnium dicendorum fundamentum; expedit cumulatissime hanc mente consequi. Quare pro exacta eius intelligentia quatuor a nobis integerrime sunt præstanda. Primum quidem erit, ante oculos offerre modum generationis febris; secundum, singulas definitionis particulas enucleare; tertium, proprietates febris naturam comitantes haurire: quartum, difficultates occurrentes radicitus dissipare; ex quarum dissolutione, tum alia constabunt, tum præsertim febris definitionem ab Auicenna allatam cum Galeno consentire.

Modus generationis febris.

Supponentes igitur ex traditis in facultate anatomica, naturalem statum tum cordis, tum totius corporis ad febrem generandam necessarium esse statuimus, vt caussa aliqua calefaciens, vel externa, vel interna, corpori occurrat, ea lege, vt in cor ita agat, vt cor vsque adeo incendio donetur, vt in calefacto esse constituatur, secundum vel spiritus vitales, vel humores, vel solidam substantiam. Quamquam enim cor a natura productum est, vt instrumentum caussa vitæ aptum ad custodiam caloris naturalis vitalis: hunc tamen cor calidius redditum iusto calidiorem procreat, vnde calidum cordis in naturam abit igneam; & hinc qualitas quædam ignea, ac proinde morbifica, impartita spiritui vitali & sanguini per venas & arterias, ea conditione singuli corporis particulis offertur, vt, cum hæ partes secundum naturam obtineant & calidum natiuum insitum, & temperiem: vi caloris ignei a corde influentis, præter naturæ leges accendatur non modo insitus calor, verum etiam solidorum temperies; quæ sane ita euertitur, ita ignea euadit, vt partium solidarum actiones naturales, & potissimum coctiones, lædantur. Ex hac febrium generatione non est difficile colligere, in omni febre lædi actiones naturales, & præcipuè coctiones, labefactata facultate coctrice, ob morbum calidum partium similarium totius corporis; qui sane morbus calidus, vt a caussa efficiente proxima, producitur a calore igneo, a qualitate calida & ignea, influente in corde. Cæterum, vt cor, dum bene habet, ex lege naturæ assiduo virtute expultricis caliditatem naturalem ad omnes corporis partes transmittit, vt secundum naturam influat: ita contra in febre qualitas hæc seu caliditas, morbosa reddita, vi quadam a cordis expultrice propellitur, vt qualitas hæc ignea, ad corporis partes impulsa, sit effectus, consequens cordis expulsionem deprauatam, ob præsentiam caloris ignei. Hic autem calor ita igneus, & proinde morbosus, gignitur in corde, Læsa vel labefactata cordis alteratrice, vel ob Errorem externum. Labefactatur quidem cordis alteratrix, seu coctrix, & proinde quæ calidum vitale gignit, in hectica, ob calidum morbum solidorum cordis; in reliquis autem febribus, exceptis pestilentibus, ob errorem externum: nempe in ephemeris, ob accensos spiritus: in putridis, ob calefactos humores. Excipiuntur autem febres pestilentes, quia in his, præter contentorum caliditatem morbosam, solidam quoque cordis substantiam morbus calidus corripit. Hæc de febris generatione.

Nomen febris.

Ad secundum propositum explicandum nunc accedamus: singulas definitionis particulas explanantes. Primo itaque sciendum hoc in loco duo proponi: nempe Definitum, & Definitionem. Definitum est *febris*. Circa quam vocem primo, deinde vero circa essentiam digrediemur. Galenus quidem primo methodi quinto statuit, incipiendum a rerum, non autem nominum differentia. Vbi notandum est, nomen perpendi ratione Generis, vel Differentiarum seu specierum: si ratione generis; nomen præcedit essentiam rei generis: & essentia rei præcedit diuisionem, verbi gratia dum morbum in genere consideramus, oportet versari primo circa nomen morbi, secundo circa essentiam eius, tertio circa diuisionem. Si autem perpendamus nomen ratione specierum: dubio procul præcedit doctrina sui generis, & proinde diuisio generis, & ante hanc definitio, & ante hanc explicatio nominis, scilicet ipsius generis; vnde opus est primo generis nomen proponere, deinde definire, tum diuidere, postmodum expendere specierum ex generis diuisione collectarum nomina, & tandem species definire. Ratione igitur eiusdem, nomen semper præcedit essentiam rei, nempe nomen generis præcedit essentiam generis: nomen speciei præcedit essentiam speciei. Non inconuenit autem in diuersis, essentiam præcedere nomen: vtpote essentia generis præcedit nomen specierum. Quare ad rem redeuntes, cum in præsentia sermo fiat de febre in genere, primo vocem breuiter explicabimus. Quia vero teste Galeno in arte medicinali capite primo, definitio notionum constituitur ab ijs, quę accidunt definito, substantialis autem ab essentia; cum febricitantes percipiant quendam feruorem, & hic caliditatis sensus accidat febri; propterea ab hoc feruoris sensu Græci vocant febrem πυρετὸν, hoc est, vitium igneum. Sed hæc sufficiant quoad definitum.

Explicatio definitionis.

Quoad definitionem: Auicennas statuit, *febrem esse calorem extraneum accensum in corde*. Pro quorum verborum intelligentia, primo scire oportet, quid Auicennas intelligat per calorem. Dicimus ergo perspectissimum esse debere apud omnes, Auicennam

Calor febrilis est qualitas substantiæ calidi innati.

Vide supra, pag. 170.

nam intelligere calorem ad cor spectantem. Verum (vt in doctrina anatomica fuit comprobatum) multiplex est hic calor; siquidem pertinere potest ad cordis spiritus vitales, sanguinem, solida, & calidum innatum. Patet autem ex alibi traditis, cordis calidum innatum esse quid aliud a cordis temperatura: nam calidum est substantia, nimirum corpus mixtum, ex semine genitum, a vi generatrice per alteratricem, illico post cōceptionem, (vnde primigenium dicitur) vt huius ope, deinde vniuersus fœtus gignatur, & genitus conseruetur: temperatura autem non est substantia, sed qualitas secunda, prodiens ex primis qualitatibus, inuicem agētibus, & patientibus, vt euadat propria similarium constitutio; ad differentiam scilicet compositionis, quæ est propria constitutio dissimilarium; & vnitatis, quæ vtrisque est communis constitutio. Hinc Galenus, sciens calidum innatum differre a temperatura, dicit decimo methodi decimo, dum in frigidum solum post balneum ingredimur, idem nobis accidere quod ferro, vbi candens iam redditum frigida mergitur: etenim tum refrigerari nos, tum roborari. Quo loco dicit *refrigerari*, respiciens ad frigidam, vt agit in calidam temperiem: dicit deinde *roborari*, oculos dirigens ad frigidam, vt agit in calidum innatum, quod ope frigidæ ita roboratur, vt non dissipetur. Addit libro de sectione venæ aduersus Erasistratum capite quinto, in affectibus frigidis per venam sectam ex calidi sicci vacuatione corpus necessario refrigerari: & innatum calorem, qui per affectum antea quoque refrigeratus erat, extingui. Quare euidenter temperaturam aliam esse a calido innato insinuat. Cum ergo calor ad cor pertinens spectare possit ad spiritus vitales, sanguinem, solida cordis, & calidum innatum: statuimus Auicennam intelligere cordis calorem, vt pertinet ad calidum innatum, nequaquam autem ad reliqua. Hoc autem sic demonstrari potest. Nam quod attinet ad spiritus & humores, hi sunt potius subiectum, per quod calor cordis toti corpori communicatur: Auicennas siquidem ait, hunc calorem procedere a corde, mediantibus spiritu, & sanguine. Quo autem ad solida, horum nequaquam temperies calida audienda: nam cum proponit calorem in corde accensum, proponit quid in facto esse, non in fieri: atque passim Galenus, & præcipue primo de differentijs febrium primo asserit, non in omni febre cordis solida esse excalefacta, sed in aliquibus, vt ephemeris, ac putridis, incalescere. Relinquitur ergo e sufficienti partium enumeratione, hunc calorem ab Auicenna propositum ad vnicum cordis calidum innatum pertinere. Ex hac veritate ita stabilita colligere licet, calorem in definitione propositum, non esse substantiam, sed qualitatem: siquidem calidi innati cordis substantia cor non deserit, febrilis autem calor a corde per totum corpus expanditur. Cæterum, cum calor esse possit & prima qualitas de tertia specie qualitatis, & secunda de prima specie: quia hæc caliditas pertinet ad calidi innati substantiam, sequitur esse secundam qualitatem, hoc est, temperiem. Qua cum caliditas frigiditati dominetur. Si quidem ex Galeno libro de rigore cap. 5. calidum innatum mixtum est ex calido & frigido. Si ergo mixtum est ex calido & frigido, ergo calidum & frigidum inuicem agant & patiantur, in qua tamen pugna, cum vincat calidum, substantia calidi innati, & proinde materia seminalis in vterum eiaculata temperiem calidam adipiscitur. Hactenus ergo constitutum sit, Auicennam per calorem intelligere calidi innati complexionem calidam.

Calor præter naturam.

Cum vero calida complexio & proinde calidi innati calor esse possit vel Secundum naturam, vel Præter naturam: significat Auicennas in febri eum reddi præter naturam, adiungēs *esse calorem extraneum*: nam nisi status naturalis limites excederet, non posset esse caussa febris. At cum calidi innati temperies bifariam sanitatis terminos præterire soleat, nimirum, dum qualitas, seu caliditas vel remittitur, vel intenditur: significans Auicennas hunc a naturali statu recessum esse potius per excessum caliditatis, quam per defectum, dicit esse calorem extraneum, sed accensum, vt si, verbi gratia, calidi innati temperies calida in primo sit reddita, calida in secundo. Et hic calor est quidem extraneus, at non toto genere extraneus: nam nisi præter gradum caloris additum superesset etiam gradus caloris secundum naturam, sane regere non posset natura calidum innatum, quod est animæ & corporis vinculum, quod producitur vsque ad mortem hominis. Vnde dum Galenus prima aphorismorum decimosexto ait, febrem esse mutationem natiuæ caliditatis in igneam; nil aliud significare voluit, quam febrem esse calorem, pertinentem ad substantiam calidi innati, quatenus eius complexio euadit ignea, non ita tamen, vt non supersit gradus aliquis caliditatis naturalis. Hanc veritatem explicans Auerroes, dicit, febrem esse calorem compositum ex calore naturali & extraneo: nec immerito statuit esse compositum: quia non sint duo calores, seu duæ qualitates, vel complexiones, sed vnica, at composita, hoc est, in qua est vis caloris tum naturalis, tum extranei, cum vnica hæc intemperies sit conflata ex gradibus caloris & naturalis & extranei.

Cap. 3. lib. 3 collectum

In corde omnis febris.

Verum cum caloris natiui substantia possit accendi in qualibet corporis parte: addidit Auicennas (*in corde*) ad differentiam scilicet calidi innati reliquarum partium. Quam veritatem ante Auicennam, cum esset intuitus Galenus, primo de differentijs febrium tertio, ait, febrem esse quandam caliditatem præter naturam in corde. Vnde etiam subdit, quamuis ex solis ardore promoueatur in corpore calor præter naturam, nondum tamen febrem esse, nisi cor vna caleat. Atque ob id capite quarto statuit, cor potissimum esse membrum, quod febrilem calorem suscipit. Huius veritatis præcipuum fundamentum est; quoniam, cum in febre calorem febrilem oporteat ab vna parte toti communicari, vt totius actiones naturales lædantur: hæc sane pars nulla alia esse potuit, quam cor: siquidē cor est id vnicum viscus, a quo calor influit in singulas corporis partes; vt huius beneficio singulæ corporis partes, & secundum propriam temperiem, & potissimum temperiem sui calidi insiti, quod innatū vocant, ita viuant, & proinde agant, vt cordis calore priuante, illico suis functionibus & proinde vita destituantur. Constat ergo optima ratione dictum esse ab Auicenna, febrem esse calorem extraneum, accensum in corde.

Neque hoc loco difficile est assequi, quid per cor intelligere oporteat. Nam cum per calorem intelligat, spectantem ad calidi innati substantiam, & calidum innatum, seu substantia hæc seminalis pertineat tantum ad virētes partes: necessario per cor solidam eius substantiam intelligere oportet. Neque propterea inferēndum, omnem febrem esse hecticam: nam quamuis in omni febre accendatur temperies calidi innati, pertinentis ad solidum cordis corpus, non tamen in qualibet febre solida cordis substantia intemperie calida morbosa afficitur.

Calor cordi communicatur toti.

Cæterum cum dicit Auicennas febrem esse calorem extraneum, accēsum in corde: cognoscens, nondum esse absolutam definitionem, subdit: *Et procedent ab eo, mediantibus spiritu & sanguine, per arterias & venas, in totum corpus:* Cuius additamenti hæc fuit necessitas. Nam cum ex Auicenna febris sit vitium non appropriatum, sed commune; & commune, non per indifferentiā instar inflammationis, sed omnibus modis: propterea vt occuparet totum corpus, necessarium fuit: nec enim sat est, calorem extraneum in corde esse accensum, verū etiam requiritur

vt toti corpori communicetur. Iure ergo dicit, calorem febrilem procedere a corde in totum corpus. Quod etiam potuit accepisse a Galeno, dum septimo methodi quarto, & octauo, calorem febrilem a corde ad vniuersum corpus transmitti asserere non dubitauit.

Modus communicationis caloris febrilis.

Hunc autem calorem febrilem a corde in totum corpus voluit Auicennas procedere, mediantibus spiritu & sanguine, per venas & arterias. Neque hunc expansionis modum citra necessitatem addit Auicennas: nam cum dupliciter calor a corde toti possit impartiri; optima ratione factum est, vt præcipuus, & necessarius modus ab Auicenna proponeretur. Vnde pro hac veritate noscenda sciendum, (vt colligere licet ex Galeno, libro de caussis morborum secundo) calorem bifariam ab vno loco in alium diffundi posse: altero modo dum per partem post partem communicatur, verbi gratia, dum in calidis morbis pars proxima principalem caliditatem assumit, & hæc deinceps sibi vicinam calfacit: reliquo autem modo, dum partes incalescunt, & calorem suscipiunt, concurrente cordis calore, igneo reddito, & expanso, non per partem post partem, sed mediantibus cordis spiritibus & humoribus. Discrimen autem est inter hos duos modos: nam si transfundatur per partem post partem, sensim fit; contra, repente, vi caloris a corde influentis. Et propterea dicit Galenus, libro de caussis morborum secundo, dum ad principium insiti caloris, hoc est, ad cor peruenerit intemperies calida, totum corpus principii affectum celeriter sentit. Quia autem febris non sensim, sed confertim inuadit, dum videlicet a corde impertita est caliditas; propterea Auicennas, ad hanc celerem expansionem respiciens, dicit, a corde procedere, spiritibus scilicet vitalibus & humoribus mediantibus, vt scilicet cordis calorem suscipiunt, & motu ac impetu citato deferunt in totum corpus. Hæc autem caloris febrilis substantia, nempe sanguis & spiritus, cum ingenitum ac celerem motum obtineant, potissimum per venas & arterias, vt per ductus celeri itineri accommodatos: hos nequaquam Auicēnas silentio inuoluere voluit. Quos non minus insinuans Galenus primo de crisibus septimo, ait, febrem esse passionem venosi generis, hoc est, venarum & arteriarum.

Hactenus ergo patet, febrem esse calorem igneū, procedentem a corde, mediantibus spiritu & sanguine, per venas & arterias, totum corpus.

Intemperies febrilis lędit operationes.

Deinde addit: *Et inflammatur in eo inflammatione, quæ nocet operationibus naturalibus, non sicut caliditas iræ & laboris, cum non vltimatur, sed ita, vt sit impressa, & noceat operationibus.* Horum dictorum hæc fuit necessitas. Calor igneus a corde procedens, mediantibus spiritu & sanguine, ad totum corpus, potest totum bifariam inflammatione seu intemperie calida afficere: altero modo, si vsque adeo leuis fiat impressio, vt nondum actiones lædantur, sicut euenire solet ex ira & labore, dum vi horum incalescit quidem corpus, non ita tamen, vt actio offendatur, reliquo autem modo diffunditur calor igneus a corde in totum, vt ea fiat in toto offensa, hoc est, intemperies calida, quam inflammationem vocat, vt operationes lædantur. Et secundo hoc modo intelligere Auicennam oportet, itemque Galenum, 8. method. 1. dum igneu calorem a corde in totum corpus aiunt expandi: ratio est, quoniam febris est morbus totius; &, si morbus, necessario læduntur operationes.

Febris nō est cordis morbus, sed totius.

Hinc etiam necessario colligere licet, febrem esse morbum non cordis, sed totius corporis, & proinde morbum communem, seu nō appropriatum, de quo est sermo in quarto libro, quorum vtrumque breuiter demonstrabimus. Primum ergo non omnem febrem esse cordis morbum, lucidissime comprobatur ex Galeno, primo de differentijs feb. primo: ibi enim apertissime asserit, in febre tum ephemera, tum A putrida, cordis corpus incalescere tantum, nondum autem esse calefactum. At non parum refert, si calescere dicamus, aut calefactum esse: morbus enim est in facto esse, non in fieri: ideoq; si cordis corpus incalescat tantum, nondum sit calefactum, nondum est morbus. Neque statuendum, febrem esse morbum cordis, quamuis calefacti sint cordis tum spiritus, tum humores: nam non vincuntur: morbus autem non est leuis dispositio, sed affectus vehemens. Idem potest comprobari testimonijs Galeni: nam libro de inæquali intemperie circa initia statuit, febrem esse intemperiem totius. Addit libro de morborum differentijs cap. quinto, febrem esse caliditatem exuperantem, quæ totum animalis corpus obsidet. Dicit etiam libro de caussis morborum secundo, si caliditas totum animalis corpus occupet, febrem accendi. Vnde etiam ibi subdit, febrem esse totius corporis immoderatam caliditatem. Eadem veritas colligi B potest ex libro curatiuo per venæsectionem, capite quinto: secundo ad Glauconem ab initio: secundo method. vlt. nono meth. 14. decimo meth. 10. vndecimo meth. quarto: & alibi.

Febris lędit actiones naturales.

Postremo in definitione addit Auicennas, *corpus inflammari, vt noceat operationibus naturalibus*. Nam dum morbus aliquis vel partem, vel totum corripit, necessario actionem, vel partis, vel totius lædi: nec indifferenter quaslibet offendit functiones, verum modo animales, modo vitales, modo naturales. Statuit ergo Auicennas lædi actiones naturales: quæ sunt actiones communes omnibus partibus similaribus, nempe attractio, retentio, expulsio, & omnium præcipua concoctio: nec ab re: quia enim intemperies est morbus partium similarium, fit, vt, dum hæ morbo calido opprimuntur, haudquaquam decenter operationes has naturales obire valeant. Neque obstat, quod in febribus præter actiones naturales aliæ C etiam læduntur: nam primum & necessario ob intemperiem naturales offenduntur; ad quartum noxam deinceps reliquarum offensæ subsequi possunt: siquidem temperamentum est præcipuum organum, actionibus naturalibus destinatum, reliquis autem nequaquam inutile, sed maxime commodum.

Hactenus ergo constat, secundum Auicennam febrem esse calorem præter naturam, accensum in corde, ab hoc procedentem ad totum, & totius lædentem primum actiones naturales.

Febrium signa communia.

Explicata febris definitione, proprietates, febris naturam comitantes, paucis patefaciemus. Et primo, cum febris sit calor igneus cordis, per arterias, & venas toti communicatus, hunc calorem sequitur aliqua in respiratione mutatio: siquidem vi caloris fuliginosa excrementa plus iusto exuperant, vt propter necessitatem euentandi caloris cordis, respiratio euadat frequentior; & potissimum, vt ait Gale- D nus libro de marcore capite quinto, eius expiratio reddatur calidior. Adhæc, vt febris est calor igneus cordis, per arterias expansus, pulsus insurgit celerior: vt propterea Galenus loco præcitato, & tertio de præsagio ex pulsibus tertio, testatum reliquerit, plurimos medicos atque præstantissimos iure statuisse, pulsuum celeritatem febricitantibus perpetuam. Præterea, cum febris sit calor per venas distributus; sequitur etiam aliqua in lotio mutatio, vt saltem magis quam antea ad flauitiem vergat: aduertendum autem ne alia ratione mutetur lotium, siquidem euenire potest, vt præsente febre vigeant crudi succi, vel in lotij ductibus sit aliqua noxa, vel etiam ex assumptis lotium mutetur. Tandem cum febris sit calor igneus toti impressus, vt monet Galenus libro de marcore capite quinto: necessario tactui calor mordax offertur. Hæ ergo sunt proprietates seu symptomata, febris essentiam comitantia, quæ pariter signa febris in genere esse possunt.

Obie-

Obiectiones quædam diluuntur.

Contra totã definitionẽ, *ἀπορία* cur Auicennas febrem definiat per caussam efficientem loco generis.

ABsoluto tertio principaliter proposito, iam ad postremum explicandum accedamus; quod erat, occurrentes difficultates de medio tollere, quæ fieri possunt tum aduersus totam definitionem, tum sigillatim aduersus quamlibet definitionis particulam. Quod ergo ad primum attinet, oritur difficultas: nam cum definitio febris, sit definitio accidentis, proinde tradi debet per formam, subiectum, & efficiens: ea tamen lege, vt forma sit loco generis, subiectum loco differentiæ, & similiter efficiens. At in Auicennæ definitione caussa efficiens ponitur loco generis: siquidem calor accensus in calido insito cordis, est causa efficiens; calor autem accensus in toto, hoc est, in partibus similaribus totius, habet rationem formæ, vt cor sit subiectum caussæ efficientis, partes autem similares totius sint subiectum caussæ formalis. Dicendum, Auicennam hoc loco proponere febris definitionem potius caussalem, quam formalẽ: propterea quod versatur potius circa exercitationem habitus, quam circa ipsum habitum. Cum autem in tradenda exercitatione magis expediat respicere ad id, quod magis ex vsu indicat remedium, id autem sit potius calor igneus in corde accensus, quam in similaribus totius corporis particulis: idcirco maluit Auicennas definitionem tradere caussalem, quam formalem. Calorem autem in corde accensum magis ex vsu indicare, quam calorem in similaribus totius impressum: inde colligitur, quoniam in ephemera, refrigerato igneo cordis calore, nil est agendum, caussa caloris totius; cum ad exstirpationem caloris ignei cordis illico euanescat, vt toti non sit occurrendũ: quod etiam quandoque in putridis euenire solet.

Febris definitio formalis.

Cæterum, quamuis febris definitio ab Auicenna tradita sit caussalis, ex hac tamen facile est formalem colligere: nam vt Auicennas est progressus ab efficiente ad formam, ita vice versa facile est a forma ad efficiens adscendere. Vnde cum ex Auicenna febris sit calor igneus cordis, expansus in totum, lædens totius operationes: e contra dicere licet, febrem esse intemperiem calidam totius corporis, lædentem actiones naturales, productã a calore igneo cordis. Hinc Galenus libro de totius morbi temporibus secundo, febrem esse morbum ex intemperie, euidenter statuit.

Contra partes definitionis.

Difficultates nunc tollemus, quæ definitionis particulas turbare possunt: & versantur primo circa calorem igneum: secundo circa cor; tertio circa totum corpus: quarto circa naturales actiones. Primo ergo quantum attinet ad calorem igneum: cum ex traditis & comprobatis fundamentis in explicatione definitionis pateat, omnem febrem esse calorem, qui est vnica qualitas, & ea secunda, nempe intemperies calida calidi innati cordis: vt quælibet argumenta, quæ in contrarium recenseri possent, sponte corruant: satis erit in præsentia in dubium reuocare, an omnis febris sit calor: &, si calor, an vnicus, vel plures? Quoad primum cum superius comprobatum sit, omnem febrẽ esse calorem igneum: sufficiat duas rationes huic veritati infensas sigillatim proponere, & diluere. Primum ergo argumentum est, quod desumitur ex Auicenna: qui capite de febre syncopali, ait in hac pulsus esse raros & tardos: qui vt sunt soboles agentis frigidi, ita testari videntur febrẽ nõ esse calorem igneum. Pro solutione dicendum, in febre syncopali duo esse, nempe febrem, & syncopem: quare pulsus etiam esse tum febris, tum syncopis, & magis syncopis quam febris, quoniam syncope est cordis vitium, febre vehementius: quare cum pulsus rari & tardi syncopem comitentur, tales etiam in febre syncopali esse debent: & proinde cum non fiant ratione febris, ob id ratio proposita est vana. Et pro exactiore quiete dubiæ mẽtis, addimus, si syncope sine febre infestet, pulsus adhuc magis tardos esse ac raros, quam si syncope febrem habeat adnexam: siquidem febris, vt calor igneus, efficit, vt pulsus sint minus tardi & rari, quam syncopes natura postularet. Secunda deinde ratio esse potest: in lethalibus febribus, dum ægri iam morti sunt propinqui, frigida emittitur expiratio: ergo cor frigidum in febre. Scio hoc loco quosdam asserere, febricitantes morti vicinos frigidum expirare, quoniam pulmo refrigeratus sit, qui vaporem expirantis refrigeret. Sed satius est, vt dicamus, tunc non esse febrem, sed intemperiem febrilem, hoc est, calidum in frigidum degenerasse. Quæ solutio colligi potest ex Galeno: nam secundo ad Glauconem, secundo, loquens de inflammatione, & proinde de calido morbo, inquit, non amplius has in numero inflammationum habendas, sicut neque erysipelatum, si quid iam liuidum sit. Quare dum in febre erumpit expiratio frigida, non est amplius febris, sed morbus calidus mutatus est in frigidum. Vnde consentiens Galenus sexto epidem. quarto, penultimo, dicit, cor prope mortem frigida affici intemperie, quamuis ex febre ardentissima moriatur. Quid clarius? Hæc de primo.

Omnis febris in caloris genere subsistit. 1.

Febris est vna calida intẽperies, sed cõflata e pluribus gradibus.

Secundo dubium occurrit pariter circa calorem febrilem, an sit vnicus. Non esse autem vnicum primum quis suadere posset: propterea, quoniam calor febrilis conseruat, & destruit: secundo, medicus in parte practica huius caussa duos habet scopos, nempe conseruare & destruere. Pro solutione dicimus, febrem esse vnicum calorem, vnicam calidi natiui cordis complexionem calidam, quæ conflata est ex pluribus caliditatis gradibus, quam conueniat naturali temperamento, vt aliqui gradus sint secundum naturam, aliqui præter naturam. Vnde ad primam rationem dicimus, calorem naturalem, & præter naturam, diuersas habere operationes: quoniam vnica illa complexio, per gradus naturales est organum concurrens ad functiones obeundas naturales; per gradus autem morbificos ad actiones præter naturam committendas. Ad secundam pariter dicendum, duos esse medici scopos, nempe conseruare gradus naturales, & morbificos dissipare. Hæc quoad calorem.

Num cor sit subiectum caussæ efficientis.

Quo autem ad cor, quæritur, an cor sit subiectum febris, vt habet rationem caussæ efficientis, vel formalis: & (vt puto) aduersus veritatem est argumentum, desumptum ex Galeni auctoritate, decimo methodi octauo, dum ait, aerem præcipue esse vnlem, dum quod primo afficitur est cor, quamuis conferat in reliquis febribus, & non parum: quando quidem in his quoque necesse est, vt cor similem intemperiem recipiat, citra quam nec marasmus, nec reliquarum febrium vlla consistere potest. Pro solutione primo sciendũ, si sermo fiat de calore igneo in corde accenso, & proinde de causa efficiente, ad differentiam caloris per totum diffusi: præcipuum subiectum huius esse cor, vt primo de differentijs feb. quarto testatum reliquit Galenus. At cum hic calor febrilis sit intemperies, pertinens ad calidum innatum cordis, non autem ad solidum cordis corpus: propterea cor statui debet præcipuum febris subiectum, ratione caussæ efficientis, vt si in qualibet febre cordis actiones lædantur, id fiat ob externum errorem, hoc est, ob vitium calidi innati cordis, & proinde ob vitium, quod prorsus sit extra corporis cordis constitutionem. Vnde ad Galeni auctoritatem decimo methodi octauo, dum voluit cor in omni febre simili intemperie affici intemperiei febrili; dicimus, per similem intemperiem opus esse intelligere similẽ in qualitate, non autem in gradu, vt nimirum calida intemperies excedat & in corde & in toto, verum ita, vt in omni febre in toto sit morbosa, non autem in corde. Hæc de corde.

Quantum deinde ad totum corpus, difficultas diluenda proponitur, vtrũ totum corpus sit subiectum

Vtrũ febris subiectũ sit totũ corpus.

febris, vt febris est morbus: deinde an sit totum subiectum febris, vt est morbus vel simplex, hoc est, calidus: vel compositus, hoc est, calidus & siccus? Quod ad primum attinet, cum in explicatione definitionis satis superque explicatum & comprobatum sit, omnem febrem esse morbum totius corporis: sat erit in præsentia sigillatim obiectiones tum proponere, tum dissipare. Prima itaque ratio esse potest; si omnis febris est morbus totius; ergo partes similares totius sunt in calefacto esse, & non in calefieri; proinde omnis febris hectica. Dicimus, in omni febre esse intemperiem calidam in facto esse in solidis totius corporis; at modo in habitu, vt in hectica progressu; modo in habitudine, vt in ephemera, putrida, & hectica etiã incipiente. Propterea Gal. 8. meth. 1. febrium statuit alias esse hecticas, alias schetica.

Alia ratio soluitur.

Secunda ratio desumi potest ex Galeno, libro de inæquali intemperie capite primo: quem locum diligenter proponemus, cum a paucis intelligatur. Inquit, ergo Galenus, in febribus putridis calefieri sanguinem, quandoque vniuersum, qui nimirum concepit calorem præter naturam, ex humoris putredine obortum; non tamen arteriarum, aut venarum tunicas, aut aliud vllum circumiacentium corporum prorsus iam temperamentum suum mutasse, sed adhuc mutari atque alterari incalescendo, siue calefaciendo: quod si longiore tempore hoc duret, arteriarum, venarum, ac circumiacentium corporum temperamentum prorsus mutari, vt non amplius partes calefiant, sed iam sint præter naturam calefactæ. Explicans autem quid intelligat per finem seu terminũ mutationis, ait, esse cuiusque particulæ functionis læsionem: & nõ exiguam esse latitudinem eius quod est prorsus secundum naturam, & eius quod plane est præter naturam, vt in hac via sit quoddam mixtum commune, ac medium, ex contrarijs vtrisque compositum, hoc est, ex affectu prorsus naturali, & prorsus præter naturam; nam, dum nondum læditur functio, sanitatis naturam obtinet: dum autem naturale temperamentum euertitur, particeps fit status præter naturam. Cæterum, si accidat vt omnes solidæ corporis particulæ sint excalefactæ ad absolutionem, hoc est, si ad mutationis terminum peruenerint, tunc ait Galenus, esse hecticam febrem, quæ scilicet febris non est amplius in solis humoribus & spiritibus, sed etiam in solidis particulis. Hæc ergo a Galeno fuere proposita: quæ si in superficie intelligantur, videntur insinuare, solam hecticam esse morbũ, cum in hac functio lædatur. Itaque sciendum, Galeno sermonem esse hoc in capite de inæquali intemperie in vniuerso corpore, de intemperie inæquali febrili, vt appareat in febribus quousque locum habeat intemperies inæqualis, & hinc pateat, quando in febribus adsit intemperies æqualis: Statuit ergo Galenus in febribus spirituum ac humorum, & proinde in febribus ephemeris, & putridis esse intemperiem calidam inæqualem, in hecticis autem æqualẽ: & inquit, quamuis in febribus calefiat sanguis vniuersus, non tamen arterias, venas, & reliquas corporis partes temperamentum suum prorsus mutasse, sed adhuc mutari, & incalescere: ac si longiori tempore patiatur corpus, ita tandem vinci, vt non amplius calefiat, sed vt sit præter naturam calefactum; & tunc esse intemperiem æqualem, hoc est, hecticam febrẽ, & huius mutationis terminum (ait Galenus,) esse læsionem functionis cuiuslibet particulæ. Per hæc verba non intelligit læsionem actionis: nam & in reliquis febribus læduntur actiones, & proinde reliquæ febres sunt morbi: vnde capite septimo eiusdem libri ait, febres omnes præter hecticas esse ex genere morborum, qui inæquales sunt intemperies. Quare dum proponit læsionem actionis, non simpliciter intelligit læsionem actionis, sed læsionem actionis cuiusq; particulæ, hoc est, omnium particularum corporis,

A Differentia ergo est inter reliquas febres, & hecticas: nam in hecticis, cum sit intemperies æqualis, & proinde morbosa, occupans æqualiter omnes corporis partes, propterea læditur actio cuiuslibet partis: at in reliquis febribus, cum adsit intemperies inæqualis, in aliqua parte potest esse morbosa, in aliqua non morbosa, vt propterea lædatur quidem in ijs febribus actio, non tamen omnis actio. Respiciens igitur ad febres in quibus corpus afficitur inæquali intemperie, ait, antequam intemperies euadat æqualis, vniuersam illam alterationis latitudinem esse viam in id, ratione cuius totum corpus, hoc est, secundum omnes partes redditur præter naturam, hoc est, morbo affectum: & in hac via, in qua locum habet inæqualis intemperies, corpus ita se habere, vt sit quoddam mixtum & compositum ex affectu prorsus naturali, & præter naturã. Quod sane non ita intelligendum, quasi corpus sit neutrum: quia corpus correptum febre etiam non hectica, est ægrum: sed statuitur mixtum, hoc est, particeps sanitatis & morbi, eo quod intemperies inæqualis existens, in aliqua parte sit morbosa, in aliqua non

B morbosa: & propterea, ad differentiam intemperiei æqualis, non læduntur actiones omnium partium: nam cũ inæqualis sit intemperies, vna pars patitur ab alia: atque proinde in his febribus non hecticis fit dolor, qua scilicet fit actio a parte magis calida, passio a minus calida. At respiciens deinde Galenus ad febres, in quib. corpus afficitur æquali intemperie, seu intemperie non morbosa secũdum omnes partes, ait, cũ omnes solidæ corporis partes excalefactæ ad absolutionem iam sint, tunc esse febrem hecticam; in qua omnes partes sint æque percalefactæ, ac inter se similes redditæ, vt vnicam habeant consentientem seu æqualem intemperiem, hoc est, omnes sint affectæ caliditate morbosa, qua læduntur, nõ simpliciter functiones, sed functiones omnium partium. Sed cum

C varijs modis accipi possit inæqualis intemperies, quæritur quænam hoc loco a Galeno capiatur? Breuiter ergo secundum inæqualem intemperiem duobus modis accipi posse: altero modo dum corpus plusquam decet vna calidum efficitur, vel calidum, & frigidum, vel humidum & siccum: & hæc dubio procul producitur à caussis viribus contrarijs donatis, vtpote a calidis, & frigidis: pertinetque ad varias partes, vt alia sit affecta intemperie calida, alia frigida; & de hac locutus est Gal. libro de caussis morborum cap. 6. Reliquo autem modo capitur intemperies inæqualis, dũ similis quidem est intemperies, vtpote calida, sed intensior in vna parte, remissior in altera, vt in vna parte etiam possit esse morbosa, in alia non morbosa: & de hac locutus est libro de inæquali intemperie cap. quinto. Quamlibet vero intemperiem insinuans libro de inæquali intemperie octauo, ait, præter hecticas epialam & alias febres fere omnes com-

D poni ex duplici inæquali intemperie, siquidem in epiala adest tum frigus, tum calor, tum vtrumque magis in vna parte, quam in alia: vt etiam in alia sit morbosum, in alia parte non morbosum: in reliquis autem fere omnibus febribus locum habet duplex inæqualitas; siquidem ex necessitate in omnibus est inæqualitas, opposita æqualitati hecticarum, vt plurimum autem in putridis febribus afficere solet tum calor, tum frigus.

Hactenus ergo constitutum sit, totum corpus subiectum esse febris, qua febris est morbus.

Num febris necessario affectus sit siccus.

Quare etiam explicandum, cum totum sit subiectum febris secundum rationem formalem, hoc est, vt est morbus; an ratio hæc formalis sit simplex, vel composita, & proinde an omnis febris sit morbus calidus tantum, vel calidus simul & siccus. Ex vna parte probari potest Galeni testimonio, febrem omnem esse morbum calidum & siccum: nam octauo methodi vltimo, & nono methodi 14. ait, omni febri, qua febris, humectationem & refrigerationem remedia esse.

esse. Adhæc, 1. aph. 16. ait, febrem esse passionem calidam, & siccam. Et, primo de temperamentis tertio asserit, febrem esse morbum calidum & siccum. At pro veritate dicimus, febrem, in genere acceptam, non esse morbum calidum & siccum; sed necessario calidum, quandoque autem siccum. Fundamentum est demóstratiuum: quoniam morbus siccus, cum sit siccitas in facto esse, ad differentiam caliditatis, humido non ita cedit, vt calidum frigido, vt facile ac veluti sponte recedat: veluti patet febrem ephemeram spirituum feruore refracto, illico euanescere. Et propterea hanc veritatem perpendens Galenus lib. de caussis morborum secundo: febrem inter simplices morbos recenset. Ad hæc, nono methodi 14. ait, eorum, quæ in simplices, id est, similares incidunt partes, vnum esse intemperiem eam, quæ in calido consistit: & ibi de febre loquitur, nec siccitatis mentionem facit. Præterea, sexto de locis affectis primo, asserit, in febribus acutis iecur affici intemperie calida, & sæpenumero sicca: si ergo iecur in febribus acutis intéperie sicca sæpenumero afficitur, ergo non semper: & non semper in acutis, ergo rarius in reliquis.

Cæterum vt intelligatur, auctoritates prius allatas huic veritati non aduersari; sciendum, febrem omnem esse vitium calidum & siccum, & secundum vtramque partem in facto esse: nam vt est facta caliditas, ita est genita aliqua siccitas; quia calor igneus, vt calefacit, etiam absumit. Ad hæc febris secundum vtramque partem est pręter naturam, & proinde omnis febris, vt febris, est passio calida & sicca. Verumtamen discrimen est inter caliditatem, & siccitatem. Nam cum multo celerius effectus caliditatis, quam siccitatis introducatur; fit vt caliditas vitiosa sit morbus; siccitas autem quamuis sit excedens, & in facto esse, non tamen ita excedit, vt in qualibet febre sanitatis limites egrediatur, vt sit quidem intemperies, sed sanitatis. Quod cum ita sit, videndum, ne siccitas vitiosa, nondum morbosa, in morbosam abeat, non tantum ob caliditatem, sed etiam ob siccitatem. Propterea febris, vt febris, vt vitium calidum & siccum, indicat refrigerans & humectans; ea tamen lege, vt indicantium refrigerans semper sit curatorium; humectans autem modo præseruatorium, dum siccitas nondum est morbosa; modo curatorium, dum siccitas morbosa euadit. Cum ergo siccitas quandoque morbosa reddatur, fit tunc vt febris sit morbus secundum vtramque qualitatem. Et ob id dictum fuit a Galeno, primo de temperamentis tertio, febrem esse morbum calidum & siccum. Hæc de dubijs, caussa totius.

Quæ totius actiones in febre lædantur.

Quantum denique ad dubia, caussa actionum, quę in febre læduntur, forte quis quærere posset, quænam in febre totius actiones lædantur; nempe, an propriæ, an communes? Pro solutione dicimus, in febre necessario lædi actiones communes; non autem proprias. Per actiones communes intelligimus eas, quæ obeuntur ab omnibus partibus similaribus viuentibus: sunt autem attractio, retentio, expulsio & concoctio. Et merito hæ læduntur: quoniam ad has edendum, vt principale organum, concurrit similarium temperies, quæ in febre reddita est morbosa. At quoad proprias actiones, per has intelligimus eas, quæ pertinent ad determinata instrumenta: dicuntur autem totius operationes, vt totum animal per determinata instrumenta has obit: secundum quem modum accepit Galenus libro de marcore, capite quarto, dum ait illud animal esse perfectum, cui nulla propriarum actionum desit. Et dubio procul hæ in febre necessario non læduntur: quoniam ad has perfecte obeundum, vt organum præcipuum, concurrit corpus. Attamen cum propria actio initium habeat a parte præcipua totius instrumenti, vt per suam concurrit temperiem; contingit, vt in febre nonnihil detrimenti assequantur.

CAPVT III.

De caussis febrium primitiuis.

Dissolutis difficultatib. circa febris definitionem contingentibus; modo ordinis ratio expostularet, vt circa febris diuisionem cum Auicenna in secunda capitis parte versaremur. At propter iuniores libet prius febris caussas proponere; & illas potissimum, quæ cuiuslibet febris auctores esse possunt. Sunt autem primitiuæ, seu externæ, dictæ ita ad differentiam internarum, seu antecedentium, quæ præsertim putridarum caussæ effectrices esse solent. Circa autem has primitiuas caussas ita discurremus, vt appareat, & quę sint, & quomodo ad caloré igneum, & proinde febrilem producendum concurrant: quo hac doctrina (ad Pathologicam partem spectante) mente concepta, ad dignoscendum & depellendum febres promptius sit iter. Itaq; quantum ad primum attinet, sciendum, has proponi a Galeno primo de differentijs febrium secundo. Verum cum plures proponantur, vt memoriæ mandari queant, non erit ab re methodo quadam illas recensere. Dicimus ergo has caussas esse, vel Necessario, vel Non necessario occurrentes. Necessario occurrentes, sunt sex, res non naturales vocatæ, quæ ita euadunt morbificæ, vt oboriatur febris: nempe aer, cibus & potus, somnus & vigilia, inanitio & repletio, motus & quies, atque animi accidentia. Vnde respiciens ad aerem, proponit frigora, solis ardorem, æstum circa canis ortum; aerem pestilentem, & aerem laborantis febre pestilente & phthisi. Quo loco notandum, circa aerem calidum, per hunc opus esse intelligere expositum radijs solaribus; nam secus sui caliditate non potest esse caussa febris; si quidem aer calidissimus citra præsentiam radiorum solarium frigidior est frigidissimo cerebro. Respiciens deinde cibum, proponit ratione copiæ, crapulas; ratione qualitatis, cibos prauos. Respiciens ad potum, proponit ebrietatem. Respiciens ad somnum & vigilias, proponit vigilias. Animum conuertens ad inanitionem & repletioné; caussæ repletionis ventris proponit cruditates, caussas repletionis totius, plethoram. Oculos dirigens ad motum & quietem; caussa motus recenset laborem; caussa quietis consueta exercitia dimissa. Respiciens ad animi accidentia, proponit iram & tristitiá. Tandem respiciens ad caussas primitiuas non necessario occurrentes, inquit esse & medicamenta, & plura huiusmodi alia, quæ scilicet non necessario occurrunt: insinuans, & venena, & materias chirurgicas, instar medicamentorum præter rationem vsurpatas. Hæc de primo.

τὰ αἴτια προκαταρκτικά.

Necessario occurrentes caussæ.

Non necessario occurrentes.

Caussæ quomodo febré pariant.

Secundum explicandum erat, quomodo caussæ febriles ad febrem producendum concurrant? Itaque sciendum cum Galeno, libro de caussis morborum secundo, & primo de differentijs febrium tertio, vnicum non esse modum generationis & augmentationis caloris; sicut nec ipsius ignis: sed quinque modis calorem accendi, nimirum propter moram adhæsum rei calidæ, detentionem calidi influxus, mixtionem calidæ substantiæ, & putredinem. Ne autem hæc videantur historice fuisse proposita, explicare oportet, quæ sit horum modorum necessitas. Primo ergo cum Galeno supponendum, febrem nequaquá fieri posse, nisi in corde quædam præter naturam caliditas gignatur: cuius sane duplex tantum est caussa, nempe vel Motus, vel Calor. Et ob id ait Galenus, si febris oriatur ex tristitia, gigni a solo motu, non a feruore; si auté ab ira, & produci & a motu, & a feruore natiuæ caliditatis. Cum ergo calor in corde accendatur, vel propter motum, vel propter calorem: quantum ad motum esse potest motus vel Animi, vel Corporis: animi vt ira, & tristitia; corporis, vt immoderatus labor. At differentia est inter motum animi, & cor-

& corporis. Nam in motu corporis musculi & articuli motum excipiunt, & hæ partes primo calefient, deinde per partem post partem impertitur caliditas cordi: at in motibus animi, motus primum pertinet ad cor, vnde incalescit, & quandoque vsque adeo incalescit, vt licet cordis motus sedetur, calor tamen permaneat præter naturã, vt hinc modo febricitet. Quo autem ad calorem, hic bifariam excitatur: primo modo, dum aliqua substantia, aliquod mixtum calidum, quod non erat in corpore, corpus ingreditur: secundo modo dum nihil quod sit calidum, corpus ingreditur. Quoad primum: hunc modum proposuit, dum ait, augeri caliditatem propter mixtionem calidæ substantiæ, veluti ex cibis, potionibus alexiterijs, & venenis calidis ingestis, euenire potest. Si autem citra motum augeatur calor, & citra assumptionem substantiæ calidæ, hoc fieri potest bifariam: vno modo, quia corpus ab aliquo calido extrinsecus tangente incalescit; reliquo, citra contactum corporis calidi extrinsecus adhærentis. Si primo modo, fit caloris incrementum propter adhæsum alterius caloris, siue sit sol, siue ignis, siue calidum medicamentum, vt hæc extrinsecus ita occurrant, vt plus iusto calefaciant. Si autem calor augeatur citra motum, citra assumptionem calidę substantiæ, & citra viciniam calidi extrinsecus occurrentis; id fit, quando in corpore reperitur substantia calida. Hæc autem dupliciter concurrere potest: altero modo, vt agit, & proinde calefacit, quoniã principaliter concurrit caussa aliqua detinens; reliquo autem, vt talis materia putrida est. Vnde ad priorem modum respiciens Galenus, ait, augeri calorem propter detentionem calidi effluxus; siue caussa hæc sit densans, siue astringens: dum nimirum constringitur terminus exterior; siue obstruitur, dum partium peniorum meatus angustantur. Respiciens denique ad posteriorem modum, ait, fieri propter putrefactionẽ: veluti accidit in tumoribus calidis, in quibus materia putrescit; vbi, quamuis non occurrat caussa aliqua dẽsans, nihilominus cordi communicatur vel simplex caliditas, vt in ephemeris; vel etiam vapor putridus, vt in putridis febribus. Hæc ergo dicta sint de caussis primitiuis febris in genere.

CAPVT V.

De Diuisione febrium: & primum de Differentijs principalibus.

AD secundam nunc capitis partem explicandum accedamus: in qua febris diuisio traditur: dum ait Auicennas: *Et sunt quidam hominum, qui diuidunt febres in duas diuisiones, primum scilicet in febrem egritudinem, & febrem accidens.* Hic ergo incipit secunda pars principalis primi capitis, in qua duo facit: primo enim febrium tradit diuisionem secundum Aliorum mentẽ; deinde secundum mentem Propriã. Quoad primum, rursus duo absoluit: & primo tradit diuisionem, secundum aliorum mentem, deinde illam reprobat.

Diuisio febris in ægritudinẽ, & accidens: de aliorum sententia.

Inquit ergo fuisse quosdam, qui febrium diuisionem tradentes, hasque in primas differentias diuidentes, diuidebant in frebrem Aegritudinem, & febrem Accidens. Per febrem ægritudinem intelligebant dum febris suam præcipuam habet originem a caussa quæ non est ægritudo: veluti putrida febris citra inflammationem. Per febrem autem accidens, capiebat febrem, procedentẽ ab aliqua præcipua caussa quæ sit morbus: veluti febris pleuritica, quæ oritur, vt a præcipua caussa, a pleuræ inflammatione, quæ morbus est.

Huic opinioni inquit Auicennas, ita posse contradici: si febris apostematis dicitur febris accidens, quoniam sequitur apostema; tunc hoc fit ob apostematis vel dolorem, vel calorem, vel putredinem. Sed horum nullum admitti potest. Nam si in caussa esset vel dolor, vel calor, ephemeræ plurimæ essent febres accidentales; siquidem plurimæ ephemeræ fiunt ex dolore & calore. Si vero hoc esset ratione putredinis; tunc caussa immediata febris non esset apostema, sed apostematis putredo; & proinde apostema esset caussa febris per accidens. Quod si ita diuidẽtes effugium quærant, & dicant, se per febrem accidẽs intelligere febrem apostematas; quia per febrẽ deducamur in cognitionem apostematis: tunc cogeremur asserere, febres putridas esse accidẽtia; propterea quod per febres putridas in cognitionem deducimur putredinis, & putrescentis humoris. Quibus sic resolutis, Auicennas huic contradictioni finem imponit: vna etiam increpans illos, qui assiduo in contradictionibus occupantur; propterea quod huiusmodi contradictiones tantum abest vt medicam artem comparandum conducant, vt plurimum etiam ad eam assequendum sint impedimento.

Iure ergo & nos paucis has differentias explicabimus: quas ea tantum ratione aggrediemur, quoniam hæc febris diuisio in accidens & ægritudinem tum a Galeno, tum ab Auicenna interdũ admitti, interdum improbari videtur: vnde moderni non parum implicit videntur. Nos autẽ sic procedemus: primo proponemus Galeni sententiã: secundo ex eius intellectione explicabimus, quænam fuerit Auicennæ opinio, quã nimirum cum Galeno eandem esse constabit.

Galeni sententia de illa diuisione.

Quoad primum, ex vna parte hæc diuisio admitti videtur a Galeno, multis in locis: & primo in libro de marcore, dum ait, corde excalefacto, febrem per se accendi; alijs autem partibus excalefactis, quæ deinde cordi caliditatem extraneam transmiserint, fieri febrem accidentem. Secundo, 4. sect. aphor. 66. inquit Hipp. febres solere dicere morbos febriles, quando videlicet febres ipsæ sunt passio, & non symptoma partis alicuius, quæ aliquo dictorum affectuum laboret. Tertio, hanc diuisionem admittit, quamuis ex mente aliorum, 7. aph. 42. Quarto, hanc secundũ propriam mentem proponit, primo ad Glaucon. 3. secundum mentem autem antiquorum, primo epid. tertio, quarto. Alia vero ex parte idem Galenus hanc diuisionem improbare videtur, nempe libro de morborum differentijs quinto.

Nos ergo pro solutione dicimus, febres esse, vel Principales, vel Non principales. Principales intelligimus, quando in corpore nullus est morbus, a quo sebris originem trahat: contra per febres non principales accipimus, quando in corpore est aliquis morbus, a quo febris originẽ ducit; veluti in pleuritide, inflammatio est febris origo. Vnde hac constituta distinctione, dicimus, Galenum admittere hanc diuisionem, vt dicatur febris principalis, & non principalis, quæ tamen morbi sint, non symptomata; & hanc admitterem, vt diuisionem accidentalem: nullo autem pacto admitterẽ, dari febres quæ sint symptomata, nõ morbi: siquidem febris siue principalis, siue non principalis, semper est morbus, non autem symptoma. Sicut etiam nullo pacto Galenus concedit, quod hæc diuisio sit essentialis; etenim tum alibi sibi aduersaretur, tum potissimum tertio methodi decimo, vbi habet, in methodo diuisiua opus esse cognoscere, an id quod cum morbo coniungitur, sit vel differentia, vel alter affectus complicatus: nam si sit differentia, esse diuisionem essentialem; non essentialem, si affectus complicatus: & subdit, nos ita posse discernere: nã id quod consistere seorsum & per se potest, nullius vnquam alterius esse differentiã; verbi gratia, magnitudo, paruitas, æquabilitas, inæquabilitas, tempus, & figura, sunt ex numero eorum quæ alijs accidũt; vlcus vero, phlegmone, gangræna, & putredo, singula seorsum & per se consistere possunt, propterea non sunt morbi differentiæ, sed vbi adsunt, sunt affectus coniuncti. Vnde cum in febre pleuritis sit affectus per se consistens,

sistent, propterea hęc diuisio nequaquam est essentialis. Hæc quo ad Galenum.

Quid Auicennas sentiat de dicta diuisione.

Quantum autem ad Auicennam; dico, ab eo hanc improbari diuisionem bifariam: primum quidem, si accipiatur diuisio tanquam in primas differentias; ait enim: *Et sunt quidam hominum, qui diuidunt febres in duas diuisiones primas*: ecce, proponit diuisiones primas. Secundo hanc diuisionem impobat, dum per febrem accidens intelligebāt antiqui symptoma, ad differentiam morbi: nam omnis febris, siue principalis, siue non principalis, est morbus; cum ob has lædantur functiones naturales. Quod si per febrem accidens intelligamus febrem non principalem, quæ cum non sit inuenta per essentialem diuisionem, symptoma non statuitur: secundum hanc rationem ab Auicenna non improbatur: nam ait: *Dicimus ergo, febres apostematum, & oppilationem esse febres accidens, & alias esse febres ægritudinis*. At hic occurrit dubitatio: qua ratione febres oppilationum sint febres accidentales: tunc enim omnis putrida febris esset accidentalis; si quidem ex Galeno vndecimo, meth. 9. putridæ febres ortum habent ab obstructione, quæ (vt ibidem ait Galenus, & in c. 13.) morbus est instrumētalis. Quod argumentum quidam perpendentes dixere, impossibile esse tueri Auicennam. At dicimus nos, obstructionem bifariam accipi posse: vno modo, vt pertinet ad vasa existentia extra viscus; alio modo, ad vasa existentia intra viscus. Si primo modo; sunt febres principales, & hoc modo intelligendus Galenus: si secundo modo; sunt febres accidentales, & secundum hunc sensum audiendus Auicennas; vt si vasa existentia in liene, vel in hepate obstruantur, & sequatur febris, hæc erit accidentalis.

Diuisiones febrium Auicennæ.

Auicennas porro inquit: *Dicimus propterea quod febres apostematum & oppilationum sunt febres accidentales, & alia febres ægritudines; tunc conueniens est vt dicamus, &c*. Auicennas in hac parte tradit febrium diuisionem secundum mentem propriam: & duo præstat: siquidem primo proponit differentias principales; secundo non principales, ibi, (*Et diuiduntur febres alio modo, &c*. Vnde pro intellectione eorum, quæ fuere ab Auicenna proposita, aliquantisper cum Hippocrate & Galeno circa febrium diuisionem digredi licet. Quod sane negotium, vt colligere licet ex Galeno, primo ad Glauconem primo, & primo de differentijs febrium primo, tum necessarium, tum difficile est: necessarium quidem, cum febrium speciebus ignoratis, & proinde per diuisionem non inuentis, haurire indicationes sit impossibile: difficile autem, quoniam opus est vt diuisio sit nec diminuta, nec vitiosa: quod sane assequi non est adeo facile: vt propterea, ita referente Galeno, quidam aberrarint, vel vsque ad finem, hoc est, speciem specialissimam non peruenientes; vel, dum vitiosis vterentur diuisionibus, essentialia cum accidentalibus confundentes. In hoc ergo negotio & pernecessario, & admodum arduo, primo sciendum cum Galeno locis citatis, & libro de venæ sectione capite tertio, vniuersa inueniri per rationalem viam, si primum inueniatur quod genericum est, deinde ex illius sectione in species ad differentias, & vsque ad species vltimas inuestigandas descēdatur. Vocat autem rationalem viam propterea, quod diuidendo singula membra ratione sunt comprobanda, vt diuisioni inseruiat ratio. Ideoque rationalis via satis differt ab experimentali: siquidem (vt ait Galenus) si quæ sunt experientia collecta exponere velimus, sola opus est ad explicationem memoria.

Nos ergo in febrium inuentione rationali diuisioni addicti, primum statuimus cum Galeno (passim, et potissimum primo de differentijs febrium primo) differentias febrium alias esse Principales, alias Nō principales: principales siquidem capiuntur a natura determinata definiti, hoc est, a febre, vt febris: non principales autem a natura communi pluribus definiti, hoc est, a febre, vt morbus. Nam quemadmodum natura (vt ita dicam) febrifica, est natura vni generi febrifico determinata; ita natura morbifica non modo pertinet ad febrem, sed etiam ad alia præter naturam, quatenus cum febre conueniunt, vt sunt morbi instar febrium.

Differentiæ febrium principales.

Quantum ergo attinet ad febriū differentias principales, proprias, seu determinatas, cum Galeno loco præcitato, capiuntur a febris essentia; quæ est calor præter naturam accensus. Vnde differentiæ sunt desumendæ a calore, vt calor est præter naturam. Tribus autem modis hic accipi potest, primo quidem, vt magis vel minus accenditur: secundo vt in hac vel illa materia accenditur: tertio vt accensus vario modo mouetur, seu alteratur, hoc est, facilius, vel ęgrius, & proinde citius vel tardius ab vna materia alteri impertitur.

Quæ dicta vt recte intelligantur, & nullus relinquatur scrupulus in dictis Galeni, primo de differentijs febrium primo, tum secundum propriā, tum Hippocratis sententiam, 6. epid. primo 29. tria explicanda proponimus: primo, quæ differentiæ ex calore tribus modis accepto hauriantur: secundo, quæ sit horum trium modorum necessitas: tertio, quomodo Hippocrates ad hos tres modos respiciens loco citato febrium diuisionem integram sit complexus.

Tria explicāda.

Febris differentię a calore.

Perpendentes igitur calorem secundum magis vel minus accensum, dicimus, febrem esse Magis vel Minus vehementem. Dum autem capiuntur differētiæ a calore, vt in hac vel illa materia accenditur; cū cordis materia, quæ non est semper accensa, ad differētiam calidi innati perpetuo accensi, vel Viuens sit, vel Non viuens; viuens, vt cordis solida, quæ continentia vocantur; nō viuens, vel contentū, vt humor, vel impetens, vt spiritus vitalis: ratione igitur continentium, dicimus febrem esse hecticam; ratione humorum, putridam; ratione spirituum, ephemeram. Cum denique capiuntur differentiæ a calore penes modum motus, vt magis vel minus prompte caloris febrilis fit trāsumptio ab vno subiecto in aliud subiectum; statuimus in hectica transumptione fieri facilius, difficilius in putrida, adhuc difficilius in ephemera: nec ab re: cum tenuis substantia promptius alteretur, quā crassa; tenuior autem sit spirituū substantia, crassior humorum, adhuc crassior solidorum: fit enim hinc vt corpus solidum facilius humorib. & spiritib. calorem impertiatur, quam corpus solidum ab humoribus & spiritibus recipiat. Quo loco aduertendum, quamuis fiat transumptio caloris febrilis de vno subiecto ad aliud: non propterea tamē sequi, dū verbi gratia, fit transumptio caloris a solidis ad humores & spiritus, necessario ratione humorū fieri putridam, & ratione spirituum ephemeram: siquidem sequeretur, febrem hecticā, aliquantisper perdurantem, necessario habere adnexam tum putridam, tum ephemeram: Galenus quippe ait, cum dispositio febrilis oriatur modo ex solidis, modo ex humoribus, modo ex spiritibus; non subsistere in primo genere læsionem, sed duo reliqua genere inuadere, & nisi febris soluatur, progressu tēporis similiter illa affici. At falsum est, hecticam etiam progressam necessario coniunctam habere putridam, & ephemeram. Quare (vt puto) hęc caloris transumptio ita intelligenda, vt in hectica, cum sint primo calefacta solida, natura nequaquam possit regere spiritus & humores, si diu protrahatur hectica; vnde accidat, vt non modo ponantur in calefieri, sed ita incalescāt, vt nequaquam sint vsui cordi. Vnde sciendum, calorem febrilem tribus modis afficere cordis solida, humores, & spiritus: primo modo, vt est caliditas in facto esse, & vi huius caliditas toti corpori impertitur; tuncq; prout vel omnia tria, vel duo, vel vnū sunt affecta, febris fit vel vnius generis, vel duplicis. Secundo modo cor

afficitur a calore febrili, dum partes ob viciniam solam incalescunt, vt in omni febre simplici sit necessarium, vt vnica cordis materia sit calefacta, reliquæ autem incalescant. Tertio autem modo se habet caliditas febrilis; dum vna substantia est in calefacto esse, & reliquæ, quamuis ab his non impertiatur caliditas toti, tamen ita afficiantur, vt perperam cordis facultatibus inseruiant: veluti cum in febre hectica, vel putrida spiritus ita afficiuntur, vt fiat animi deliquium, non tamen producatur febris ephemera: pariter in hectica ita quandoque compatiuntur humores, vt, aucta necessitate euentandi, fiat frequétissima respiratio & insignes pulsus mutationes, non tamen oriatur putrida febris.

Calor febrilis cur trib. bonis distinguatur.

Secundum deinde explicandum erat, cur Galenus capiat caloris febrilis differentias a tribus non a pluribus, nec paucioribus. Dico caussam fuisse, propterea quod cognouit in rebus præter naturam (vt alibi ostendit) triplicem tantum esse vehementiam: nempe ratione propriæ essentiæ, dignitatis, & facultatis corpus regentis. Vnde respiciens ad vehementiam ratione propriæ essentiæ, cum pertineat ad maiorem vel minorem recessum a naturali statu, differentias capit a calore, quatenus magis vel minus intẽsus est. Quæ differentiæ locum habere possunt in febrib. siue inuicem conferantur genera, siue species: nam si inuicem conferamus febrium genera, hectica est debilis ratione propriæ essentiæ, cum vehementior calor persentiatur in ephemeris, & putridis: si autem inuicem conferamus species, datur magis & minus in febrib. vt comparantes hecticam ad hecticam, putridã ad putridam, & ephemeram ad ephemeram. Respiciens deinde ad vehemẽtiam ratione dignitatis, cum hæc subiectum respiciat, dicit, differentias capi ex materia, in qua hic calor præter naturam accenditur. Quæ differentiæ locum habent in febribus, dum inuicem secundum genera conferuntur: nam quamuis, vt ait Gal. 8. meth. vlt. febris, vt febris, sit vehemens ratione dignitatis, si respiciamus ad febrẽ, seu intemperiem calidam, lædentem præcipuum organum facultatis, nihilominus ratione materiæ, in qua primo accenditur calor febrilis, vehementior est hectica, minus vehemens ephemera; adhuc minus vehemens putrida: nã in corde solida, quia viuunt, sunt reliquis digniora; spiritus autem vitalis dubio procul humoribus anteponendus. Neq; in hac differentia licet inuicem conferre febres secundum species; siquidem hectica alia hectica non est vehementior ratione dignitatis: & idem est dicendum de ephemeris, & putridis. Tandem respiciens ad vehementiam ratione facultatis corpus regentis, cum hæc vehementia dirigatur ad facultatem, vt regit cordis subiectum, differentias capit ex modo motus caloris, quatenus scilicet his est impetus, vt natura vel magis vel minus regat & muniat substantias non affectas. Sic licet inuicem conferre febres & secundum genus, & secundum species: secundum genus vehementior est hectica; minus vehemens putrida; adhuc minus ephemera, cum huius substantia tenuis promptius alteretur quam crassa: secundum species autem febris hectica est maioris actiuitatis, vt spiritus, vel humores maioris sunt resistẽtiæ, & sic de reliquis. Patet ergo quemadmodum Galenus proprias febris differentias capiat a calore febrili, vt tantũ tripliciter sumitur; quoniam triplex tantum est vehementia, vt ex his colligere liceat, omnem febrem esse vehementem ratione dignitatis, ratione autem essentiæ, & facultatis corpus regentis aliquam esse vehementem, aliquam debilem, seu mali vel boni moris. Quæ autem sit necessitas triplicis vehementiæ, non est hoc loco explicandum. Hæc de secundo.

Propriæ febrium differentiæ.

Tertio explicanda est febrium diuisio, tradita ab Hippocrate 6. epid. primo, 29. & hoc loco a Galeno relata: dum ait, febrium alias tactu esse mordaces, alias vero mites; alias non mordaces quidem, sed postea insurgentes; aliquas acutas, quæ tactui succumbant, alias statim exardentes; quasdam semper pusillas & siccas; quasdam salsuginosas; quasdã πεμφιγώδεις, aut πεμφιγώδεις, idest, flatibus plenas, quæ scilicet sunt aspectu graues, nonnullas tactu humidas; alias valde rubras, alias valde pallidas, liuidas, & id genus alias. Non recedentes a Galeno, dicimus, Hippocratem proprias proponere febrium differentias, hasque capere a febris substantia, & simul etiam per signa illas patefacere, vt his verbis doctrinam tradat & pathologicam, & Semeioticam: hic enim fuit Hippocratis mos, vt breuibus summa complecteretur.

Hippocraticæ.

a. a subiecto.

Cum itaque a calore differentiæ capiantur, vt differt secundum magis vel minus, vel ratione subiecti, vel modi motus, Hippocratem omnes differentias cum dignotionis modo proponere, declaro. Sciẽdum autem cum Galeno, Hippocratem hoc loco loqui de proprijs differẽtijs febrium, vt capiuntur a calore, sed simul cum dignotione; & signa capere (vt ait Galenus sexto epid. primo, 19.) non ex ijs quæ laborantes referunt, sed ex ijs quæ medici tactu & visu euidenter percipiunt. Itaque quoad differentias quæ capiuntur a calore, vt est magis vel minus accensus, inquit Hippocrates, febrium alias tactui esse mordaces, alias vero mites; quod est febrium alias esse vehementes, alias debiles. Cæterum quia possemus decipi, dum tangendo mordacitatem non percipimus; ne tũc statim existimemus febrem esse debilem, ideo admonet, si tangendo mordacitas non persentiatur, manum diutius detinendam, & tangendum corpus ægri: nam in quibusdam, quamuis ab initio non videantur mordaces, mordacitas tamen postea apparet; quædam autem illico mordacitatem prę se ferũt, sed quæ a manu vincitur. Vnde, si concludenda sit differentia febrium in magnitudine penes essentiam, dicendum alias esse statim peturentes, hoc est, quæ ab initio ad tactum sese offerũt mordaces, & ita mordaces vt statim perurant, & proinde a manu nó vincantur; alias autem in totum debiles, quæ scilicet nec ab initio, nec post, insignem mordacitatem præ se ferant.

Quo autem ad differentias, quæ capiuntur a materia, in qua calor præter naturam accenditur; ad has respiciens Hippocrates, ait, febres esse aridas, vel salsuginosas, vel pemphigodeis, hoc est, flatibus plenas, vel aspectu graues, alias tactu humectas. Dum aridas proponit, insinuat hecticas, quarum calor accenditur in solida cordis substantia, vt ariditas potissimum vigeat in hecticis. Dum autem proponit salsuginosas, & pemphigodeis, proponit putridas, & proinde differentias quæ capiuntur a calore, vt primum accenditur in humoribus: & quia, dum calor accẽditur in humoribus, est febris putrida, quæ esse potest & pestilens in humoribus vehementer putridis, & non pestilens: propterea respiciens ad febres simpliciter putridas, proponit salsuginosas; has enim ad tactum redigit, vt quæ pruritum aliquem ac morsum tangentibus inferant, qualem maris aqua, et reliqua salsa corpora excitare solent; qui sane tactus solum in febre putrida locum habet: respiciens autem ad febres putridas pestilentes, in medium adfert pemphigodeis, hoc est, flatulentas, vt flatus ad tactum appareant, flatus autem non nisi prodeunt ex humore; quare putrida febris significatur: et amplius respiciẽs ad putridam pestilentem, subdit, aspectu graues; nec enim inquit, febrem esse aspectu grauem, vel non grauem, sed esse pemphigodem aspectu grauem; quare pestilentem, si quidem febris putrida pestilens est aspectu grauis: nec inconuenit, vt signo quod capit a tactu, addat signum quod capitur a visu: siquidẽ dictum est tradi differentias, quæ capiuntur a tactu & visu. Dum deinde proponit febres tactu humectas

dubio

dubio procul insinuat calorem accensum in tenui A subiecto, & proinde in spiritibus; vnde prodit ephemerarum genus.

3. a modo motus.

Quantum denique ad differentias quæ capiuntur a modo motus, hoc est, a vehementia ratione facultatis corpus regentis, has Hippocrates proposuit, dum ait, alias valde rubras esse, alias valde pallidas, alias liuidas, & id genus alia. Siqui dem per colorem deducimur in cognitionem febris, an sit vehemens, vel debilis, ratione facultatis corpus regentis, seu, an sit boni, vel mali moris. Quæ sane vehementia, si conferatur cum vehementia essentiæ, vel dignitatis, statui potest vehementia minus propria: vnde sæpe Galenus duplicem tantum proposuit vehementiam, relicta vehementia ratione facultatis corpus regentis, cum pendeat potius a resistentia passi: vt febris biliosa æque vehemens secundum essentiam & dignitatem, in Socrate potest esse vehemens ratione facultatis corpus regentis, in Platone minus B vehemens. Vnde 2. methodi 12. cum proposuit vehementiam ratione dignitatis & essentiæ, addit esse tertiam præter has. Propterea ad hanc veritatem respiciens Galenus 6. epidemiorum. 1. 29. ait Hipp. absolutus maxime proprijs ac principalibus febrium differentijs, deinde transgredi ad eas, quæ a calore sumuntur: & has differentias licet non sint maxime proprię ac principales, non propterea iudicandas esse improprias, vel non principales, sed minus proprias, ac minus principales. Cæterum hic notãdum, dum dicimus differentias capi a calore, differentias accipi in modo signati, vel signi. Si signati; hoc signatum nil aliud est, quam modus motus caloris febrilis, & proinde vehementia ratione facultatis corpus regentis: vt hæ sint propriæ differentiæ: secundum quem modum, hoc loco capit Galenus. Si autem capiantur differentiæ in ratione signi, vt signum in colore; secundum hanc rationẽ (vt ait Galenus 6. epid. C 1. 29. non sunt differentiæ secundũ febris essentiam, sed quæ petuntur ab aliquo accidente, vt a colore, quatenus est signum differentiæ essentialis. Ita dicimus colorem rubicundum esse signum febris boni moris, liuidum pessimi, pallidum medij. Galen. enim 6. epidemiorum primo, 29. febres rubras ait admittere venę sectionem vsque ad animi defectum: ideo his non est summa vehementia ratione facultatis corpus regentis. Liuidæ autem febres significant succum sanguineum, proinde alimentum deficere, & cum sanguine calidum ingenitum: ex quibus nonnulla efficitur syncopas; vt idcirco sint mortiferæ, quare insignem habent vehementiam ratione facultatis corpus regentis. Mediocris autem vehementia indicatur ex pallido colore: siquidem huiusmodi febres, nisi rigore atque sudore iudicentur, tabem inferunt: vnde color pallidus est signum febris vehementioris ratione dignitatis, quam color ruber; & minus ve- D hementis, quam color liuidus. Addit autem Hippo. *& id genus alia:* insinuãs, febrium differentias propositas vt cognoscuntur tactu, & colore, ita posse etiam ex alijs id genus cognosci: de quibus non sit in præsentia dicendum: cum non liceat totam partem semeioticam hoc loco referre, quæ potissimum ad libros de prognosticis pertinere videatur. Vnde Galenus primo de cris. 16. statuit cum Hippocrate in prognosticis, febrium alias esse mitissimas, quæ cum signis mitissimis fiant, & has quarto die deficere, vel prius: alias autem malignissimas, quæ sane cum signis grauissimis accidant, & has quarto die, vel ante occidere. Et Hippocrates mites nominat contrarias malignis: nil aliud insinuans, quam febrium vehementiã ratione facultatis corpus regentis. Hæc ergo dicta sint de principalibus febrium differentijs, vt in generali sermone licuit. Sequitur vt agamus de differentijs minus principalibus: prius generalia quædam de Morbo præmittentes:

CAPVT V.

De Morbi definitione generalia quædam proponuntur, ad sequentem doctrinam scitu necessaria.

Definitio morbi triplex esse potest.

Tres causſæ operationis Tam sanitatem, quam morbum, tribus constare.

QVoniam differentiæ febrium non principales, seu communiores, sumuntur a morbo in genere, locus hic postulat, paucis morbi naturam vt explicemus: cum ferme omnes hactenus multum hac in re sint allucinati. Definitio igitur morbi triplex esse potest, quia ad operationem edendum tria concurrunt. Primum *facultas, qua* corpus operatur: & hoc præcipuum est. Deinde *suppositum, quod* operatur: vnde non pupilla, non vita videt, sed oculus. Tertio *instrumentum, cum quo, seu quo mediante* facultas agit: & hoc licet multiplex esse possit, præcipuum tamen locum obtinet constitutio, idest, intemperies, compositio, & vnitas: reliqua omnia, quæ extra constitutionem sunt, habent rationem erroris externi. Quod si ergo hæc tria, idest, facultas, suppositum & constitutio bene se habeant; tum bona fit actio; si mal , actio læditur, Et sicut ad bonam actionem necesse est, vt omnia tria bene habeant: ita ad malum, omnia tria male habeant necesse est. Differentia tamen est: quia in sanitate requiritur non tantum facultas bona, & suppositum bene dispositum; sed etiam quælibet constitutio bona, idest, tẽperies, compositio & vnitas: at in morbo vt lædatur operatio, est quidem necessarium, vt male habeat facultas, vt male disponatur suppositum, vt non bona sit constitutio; non tamen requiritur, vt quælibet constitutio reddatur mala, sed sufficit ad malam operationem, vel intemperies, vel mala compositio, vel soluta vnitas. Si igitur respicimus ad facultatem; definietur morbus, *læsio facultatis, seu impotentia agendi:* & hac ratione omnis morbus erit in secunda qualitatis specie. Si respiciamus ad offensam suppositi; *morbus est dispositio præter naturam, lædens operationes:* qua ratione omnis morbus est in prima specie qualitatis. Si respicimus ad constitutionem: *morbus est constitutio præter naturam, lædens operationes:* & hoc modo morbus non potest ad certum genus reuocari: quia constitutio non est genus vniuocum, sed analogum, cuius analogata in diuersis reponũtur generibus: vt intemperies ad qualitatem refertur, magnitudo ad quantitatis prædicamentum. Hinc ergo colligitur morbum esse læsionem facultatis: dispositionem præter naturam: & constitutionem præter naturam.

1. definitio.

2.

3.

Morbi forma & materia. Materia est læsio facultatis. forma est mala cõstitutio.

Deinceps morbi materia, & forma inuestiganda. Sicut enim substantiæ compositæ sunt e materia, & forma, idest, ex potentia & actu; ita etiam accidentia e materia cõstant & forma. Et sicut materia & forma substantiæ etiam ipsæ sunt substantiæ: ita materia & forma accidentium, sunt accidentia. E substantia enim & accidente non potest fieri vnum per se. Morbi igitur materia, *(non in qua, idest, subiectum, sed e qua, idest, caussa, quæ est imperfectio: cum prior materia in qua accidentibus tribuat perfectionem:*) seu potentia, est læsio facultatis: *(non enim est caussa formalis:)* Ratio est; quia hæc potentia perficienda est: ac pendet immediate a mala dispositione subiecti: & dispositio suppositi habet rationem potentiæ, respectu constitutionis: vt constitutio mala in morbo sit forma, bona in sanitate. Cõstitutio autem mala est forma: quia perficit, & veluti dat esse dispositioni præter naturam, & læsioni facultatis: vt, quamprimum ponitur constitutio præter naturam, necessario etiam ponatur dispositio præter naturam, & læsio facultatis. Et propterea constitutio est id, quod primo & per se lædit actionem: est enim præcipuum instrumentum, & immediatum: ex hac deinde necessario dependet dispositio præter naturam: ex hac rursus necessario dependet læsio facultatis. Facultas quidem principaliter concurrit ad actionem obeundam: non tamen

men immediate, sed mediante instrumento, nimirum constitutione.

Morb. per constitutionem definiendus.

Licet igitur dictum sit, morbum tribus modis posse definiri, potissimum tamen per constitutionem definiri debet: hæc enim est forma & actus. Et sic etiam Galenus in lib. de diff. morb. definit morbum. *Constitutio ergo morbi genus est*, nimirum actus, seu perfectio, tum dispositionis præter naturam, tum læsionis facultatis. Addit *præter naturam:* ad differentiam constitutionis secundum naturam; non ad differentiam dispositionis præter naturam, aut læsionis facultatis. Alij etiam addunt in morbi finitione; *primo & per se lædens operationes:* Quod ineptissimum.

Præter naturam, Παιταυλο-γία quorundam, in morbi definitione. Obiectio.

Si enim hæ particulæ sunt distinguentes & determinantes genus; oportet esse aliam dispositionem præter naturam, quæ non primo læderet operationes: itemque aliam, quæ nec primo, nec per se læderet actiones: quod tamen falsum est: quia omnis constitutio præter naturam, primum & per se lędit operationem. Neque est quod aliquis dicat: *in hydrope lædi sanguificationem a morbo frigido iecoris, quem, verbi gratia, produxerit frigidus lienis morbus; & propterea sanguificationem non immediate a morbo frigido lienis esse læsam?* Respondemus enim, lienis constitutionem hic nō sumi pro morbo, sed pro caussa alterius morbi: nam si sumatur pro morbo, immediate læditur actio lienis, non hepatis. Galenus nunquam ait, morbum esse constitutionem primo & per se lædentem operationes: licet dicat, esse affectum primo & per se lædentem, &c. Affectus enim vox generalis est, potestque esse error externus, caussa morbifica.

Veræ morbi differentiæ, in finitione vsurpandæ.

Quare ita morbus definiendus est, quod sit constitutio præter naturam, *lædens sensibiliter operationes*. Et hæc differentia est necessaria; Constitutio enim est quædam præter naturam, quæ tamen intra latitudinem sanitatis subsistit: vnde etiam cap. 4. lib. 4. de temp. intemperies datur & sanitatis, & ægritudinis. Adiectione igitur illa constitutio non morbosa, præter tamen naturam, remouetur: vt etiam docet Gal. cap. 8. & cap. 88. art. paru. & cap. vlt. lib. 2. de fac. nat. Præterea explicata definitione morbi formali: quia tamen forma hæc est accidens, quod aliqua perfectione eget, quæ subiectum est: ideo ad hoc addendum in definitione, quod morbus sit constitutio præter naturam sensibiliter lædens operationes *corporis vita præditi*. Tandem etiam, in finitione accidentium requiritur caussa efficiens, ad differentiam formæ substantialis: hæc enim materiæ inest sine vllo medio, nec pendet ab externa aliqua caussa, vt simul sit essentia, & caussa rei in substantia. Accidens vero producitur ab externa caussa, quæ ab essentia accidentis diuersa est: nec igitur animus acquiescit in cognitione quiditatis accidentis, nisi etiam cognoscat caussam quiditatis, quæ est caussa efficiens. Duplex autem morbi caussa efficiens: antecedens, & continens.

1. 2. 3.

Morbi caussa interior efficiens duplex.

Antecedens est, quæ producit constitutionem ex vsu: ita vt caussa remota, constitutio tamen iam producta non statim remoueatur: vt pituita in ventriculo excitans dyscrasiam frigidam: hic licet humor frigidus remoueatur, morbus tamen frigidus manet, & est ex vsu; opus enim est præterea calidis medicamentis. Continens, seu contentiua caussa, est, quæ producit constitutionem non ex vsu: ita vt caussa hac remota, sponte effectum cedat: sic enim inflammatio est morbus, nimirum aucta magnitudo, quæ tamen ita producitur a sanguine, vt hoc euacuato, sponte tumor dissipetur, nec præterea quicquam sit agendum.

Perfecta morbi definitio.

Absolutissima ergo erit morbi definitio: *Morbus est constitutio præter naturam, lædens sensibiliter operationes corporis viuentis, producta a caussa morbifica.*

CAPVT VI.

De Minus principalibus, seu communibus febrium differentiis.

Differentię communes. 1. Constitutio pręter naturam.

In proposita morbi definitione tria continentur, Forma, Subiectum, & caussa efficiens: a quibus communes febris differentiæ sumi possunt. Quantum igitur attinet ad constitutionē præter naturam, lædentem actiones; duo communia locum habent: primū, vt constitutio Est; deinde, vt constitutio Agit. Si perpendimus constitutionem vt Est: tunc vel perpendimus Tempus, in quo est: vel Modum secūdum quem est. Si tempus; Febres alię Nouæ, aliæ Antiquæ. Modum consideramus vel Citra relationem ad alias res pręter naturā vel Cum relatione. Si citra relationem; Febris dicitur esse in Habitu, vel in Habitudine; quæ differentiæ ponuntur cap. 1. lib. 8. method. Si modus essendi cum relatione perpenditur; Febris alia dicitur Simplex, alia Composita: cap. 3. lib. 2. de differen. febr. Compositæ febres rursus, vel ipsę sunt inter se compositę, vel cum alijs rebus pręter naturam: cap. 14. lib. 1. ad Glauc. Si inuicem cōponuntur: tunc vel hecticę sunt cum ephemeris, vel cum alijs putridis: vt in speciali doctrina febrium compositarum dicetur. Alię res pręter naturam, quę cum febribus nonnunquam coniunguntur, sunt vel morbus, vt dyscrasia, mala compositio, soluta vnitas; vel symptoma. (*Galenus cap. 4. lib. 3. de cris. ait, cum acutis morbis necessario contingi vel febres synochos, vel continuas biliosas. Vbi loquitur de morbis acutis secundum propriam naturam, qui habent materiam velocis motus, vel sanguinem, vel bilem: non autem loquitur de acutis ratione loci & partis affectæ, vt est apoplexia, quæ non necessario febrem habet adiunctam, cum tamen sit morbus acutissimus*) Symptoma autem, quod cum febre coniungitur, non est quodlibet, sed vehemens tantum, & quod rationem habet caussę, text. 69. lib. 4. de vict. acut. & vtile indicat: vt si cum febre bis, aut semel appareat singultus, non statim dicendum, hanc febrem esse coniunctam cum singultu: oportet enim vt aliquantisper perseueret. Sic coniungitur febris cum actione lęsa, vt cum paralysi, cum syncope: aut cum excunte mutato, vt cum fluxu alui, cum suppressione mensium: aut cum qualitate mutata, vt cum insigni frigiditate: vnde & Auicennas hoc cap. ait, febres alias esse calidas, alias frigidas. Hæc de constitutione, prout est.

2. Lædens operationes.

Quantum ad constitutionem, quatenus Agit; in hac operatione consideramus vel Tempus, vel Vehementiam. Si tempus; febris est breuis, vel longa. Si vim actionis, febris est Salubris, vel Insalubris.

3. corporis viuentis.

Ratione subiecti, idest, corporis humani viuentis; febris est Proportionata, vt causus in corpore calido & sicco: vel Non proportionata; vt causus in corpore frigido & humido.

4. producta a caussa morbifica.

Quantum ad caussam effectricem, quę secundum propriam naturam agit; sumuntur differentię, vel a propria natura, seu idea caussę, vel a lęsione ipsius caussę. Quantum ad ideam, caussa efficiens, vel est Febris, vel quid Aliud a febre. Vnde etiam illę differentię, quod Febris dicitur Incipiens, vel Non incipiens: verbi gratia, si febris hectica fiat e calidioribus medicamentis, est hectica incipiens: si fiat e putrida, aut ex ephemera, dicitur febris hectica non incipiens. Quoad lęsionem caussę; dicimus caussam antecedentem ita lędere, vt lęsio vel sit Communis, vel Non communis: vnde febres dicuntur Populares, vel Sporadicæ Et communes subdiuiduntur: quia sunt vel Endemię, vel Epidemię: hę quando lęsio communis fit in tota regione; illę quando in certa vrbe: cap. 2. 3. 4. libro 1. de differen. febr. & circa initium lib. 1. epidem.

CAPVT VII.

Soluuntur quædam Dubia, circa diuisionem febrium.

Synochus putredinis expers, ad ephemeras pertinet.

QVæritur, *num præter tria prima febrium genera, detur quartum. Videtur enim primum synochus non putris ad nullam trium primarum specierum referri posse: nam putrida non est; nec etiam ephemera, quia vltra diem durat:* Responsio sumi potest e c. 1. & 2. lib. 9. meth. ephemera enim bifariam accipi potest; primum, vt ephemera est & re & nomine; calefacti enim sunt spiritus, si rem spectes; & diem non excedit, nomen si vrgeas: secundo, vt est ephemera re, non nomine: & huiusmodi est synochus sine putredine, quæ fit ad sanguinis feruorem, quo spiritus cordis inflammantur.

Pestis est putrida.

Istud etiam agitatur pestis quo referenda sit; cum a quibusdam febris a tota substantia dicatur? Responsio; pestis est putrida; differt autem a putrida non pestilenti, ratione caussæ antecedentis, non ratione formæ; quia caussa antecedens in pestilenti febre, est materia venefica, quæ a materia reliquarum putridarum differt per excellentiam putredinis, quæ excellentia facit, vt hæc materia euadat venefica.

Chylus in vêtriculo putrescens, facit febrê putridam.

Quidam etiam aiunt, chylum, in ventriculo putrescentem excitare febrem? Responderi autem potest, febrem illam esse putridam: e chylo enim putrefacto, vapores putres cor petunt; vnde cordis humores ponuntur in calefacto esse: & sic fit putrida.

Vehementia triplex. 1. 2.

Dubitatur, num febris vehemens, maligna, mali moris, & insalubris, concidat, nec ne? Hoc vt soluatur, scire oportet, quidnam sit vitium vehemens malignum, mali moris, insalubre. Vitium igitur vehemens est vitium præter naturam, vehementer agens in virtutem. Vehementia autem est triplex. cap. 16. & 16. lib. de constit. art. & cap. 12. lib. 7. method. Essentiæ, Dignitatis, Facultatis. Ratio numeri est: nam dum vitium vehementer agit in facultatem, facultas vel Resistit, vel Cedit. Si resistit: vitium lædit vel simpliciter, vnde oritur vehementia essentiæ, vel in respectu ad præstantiam actionis: vnde vehementia dignitatis ortum trahit. Et hæc vehementia dignitatis duplex est: aut enim respicimus Præcipuum facultatis instrumentum, quod est temperies; aut Partem, in qua fit actio: priori modo vehemens est dyscrasia; posteriori; vitium partis magis præstantis. Si facultas cedit: oritur vehementia ratione facultatis: vt si tumor paruus sit in ventriculo, cum sincope: hic tumor ratione essentiæ est debilis, magnitudo enim modice elata est: ratione dignitatis est vehemens, quia est in parte, quæ maximum habet consensum cum parte principe: ratione facultatis etiam vehemens est, quia inflammatio ita lædit, vt excitet syncopen. Per facultatem autem intelligimus & eam quæ totum corpus, & eam, quæ partem determinatam regit. Totum corpus regens facultas, ad tria præcipue viscera pertinet, cerebrum nimirum, cor, & hepar: item ad communia organa, neruos scilicet, arterias & venas. Signa autem vehementiæ ratione facultatis, pulcre explicat Galenus cap. 14. lib. 1. ad Glaucon. Vehementia enim facult. animalis, cognoscitur e motu voluntario debilitato, item e delirio, quoties nimirum hæc vitia fiunt ob cerebri intemperiem: si enim motus imminuatur ob angustiam, vt in epilepsia, paralysi, &c. tunc motus ablatus non est signum vehementiæ facultatis. Vehementia facultatis vitalis cognoscitur e pulsu debili. Vehementia facultatis naturalis cognoscitur e reiectione sanguinis, primum tenuioris, deinde etiam crassioris. Alia etiam est vehementia facultatis quæ partem regit determinatam: vnde humorem malignum proponit Galenus, qui erodit, & putrefacit: vt abrasio partis signum sit vehementiæ facultatis regentis partem determinatam. Porro vehementia non tantum pertinet ad morbum, sed

Vehementia etiã in caussis & symptomatis locum habet.

etiam ad caussam morbificam, & ad symptomata: non enim morbus tantũ vehementer lædit, sed etiam caussa & symptoma, vt colligitur e cap. 9. lib. 8. meth. Vehementiam morborum proponit Galenus ca. 12. lib. 7. metho. & ca. 3. lib. 1. de crisibus, vbi morbi magnitudinem, & mores proponit; per magnitudinem morbi, intelligit vehementiam, essentiæ & dignitatis; per mores intelligit vehementiam facultatis. Sic caussa morbi tripliciter vehemens est, capit. 12. lib. 7. meth. & com. aph. 43. sect. 4. nam potest & magis recedere a naturali statu, & esse in parte præstanti, & lædere facultatem. Idem de symptomatis est statuendum: vt si dolor insignis in ore sit ventriculi, excitans syncopen.

Malignitas, & κακοήθεια.

Vitium malignum vocatur a Galeno interdum, quod vehemens est ratione essentiæ; interdum, & magis proprie, quod vehemens est ratione facultatis. Vitium mali moris etiam proprie intelligitur, quod vehemens est ratione facultatis.

Nõ semper hectica alijs febrib. succedit.

Quæritur, *num hectica incipiens actu: cum semper spiritus prius & humores quam solida calefieri queant.* Sciendum ergo, posse interdum hecticam statim ab initio prehendere: nam pro maiori vel minori resistentia passi, quandoque vnum, quandoque alterum afficitur: si enim in corde humor sit frigidi, & solida calida; tum probabile est, solida prius affici a caussa calefaciente; cap. 1. 7. & 8. lib. 1. de differen. febr. ca. 5. lib. 10. method. At hoc raro fit.

CAPVT VIII.

De Corporibus præparatis ad febres.

Apti ad febres.

GAlenus ad febrem putridam disposita esse ait corpora calida & humida; ad ephemeram, calida & sicca. cap. 7. lib. 8. metho. Et his cap. 8. lib. 8. method. addit corpora calida tantum, & sicca tantum; vtpote in quibus spiritus facile inflammantur: demum & corpora temperata, quæ symbolica sunt, contra, quã frigida & humida, frigidaque & sicca: postremo addit, reliqua temperamenta non ita facile vexari tertiarique febribus. Corpora autem frigida & humida, item frigida & sicca: non facile febribus corripiuntur, quia frigidum maxime resistit caussæ calefacienti. *Dubitatur autem, quomodo a phorism. 16. sectio. 3. dici videatur, corpora frigida & humida maxime febribus esse obnoxia;* Responsio. Ibi humida tantum proponuntur: quæ absque dubio satis sunt obnoxia febribus putridis. Videatur commentar. 22. sectio. 3. lib. 3. epidem.

CAPVT IX.

De Horis, seu temporibus febrium.

Tẽpus quid

HActenus de Idea & Magnitudine febris: sequitur de eius Motu; qui cognosci nequit, fine temporum & horarum doctrina: vnde iam de temporibus febrium dicendi locus esse videtur. Proponemus igitur primum essentiam temporum, secundo differentias; tertio rationem tempora cognoscendi, vt appareat, in quibus febribus reperiantur.

Tempus sumitur dupliciter, e cap. 35. lib. ad Thrasybulum: primo pro tempore materiei remedij, id est, pro quando agendum: deinde pro parte ipsius morbi, de quo iam loquimur. Hoc tempus definitur a Galeno cap. 35. 37. lib. ad Thrasyb. quod sit *motio caussarum in corpore febricitante.* Vbi notandum tempus duobus modis accipi posse, nimirum secũdum suum esse vel formale, vel materiale. Secundum esse formale, tempus non est motus, sed numerus motus secundum prius & posterius; numeratur enim ab anima, a qua ita dependet, vt extra eam esse non possit. Secundum esse materiale, dependet a continuitate, & suc-

& successione, & proinde a motu: & sic esse suum nō in anima habet, sed extra animam, fit quippiam reale extra animam. Et hoc postremo modo Galenus definiuit. Per caussas autem in hac definitione Galenus intelligit id omne, quod habet vim agendi & lædendi; vt est non tantum caussa morbifica, sed etiam morbus & symptoma, in quibus omnibus tempus locum habet.

De temporum differentijs, dierumque medicorum computatione.

Temporū febris partitio.

TEmpora sunt 4. vt docetur cap. 2. lib. 1. de totius morbi temporibus, nimirum Principium, Augmentum, Status, Declinatio. Et hæc tempora, vel sunt Vniuersalia, seu communia, quæ perpenduntur ratione totius febris: vel Particularia, seu determinata, quæ perpenduntur in accessionibus seu periodis febrium. Tempora igitur vniuersalia pertinent ad tria, quoniam etiam tria sunt præter naturam; ad febrem, caussam febris, & symptomata, quia hæc tria habent rationem lædentis. Vnde apparet tempora non sumi ratione intensionis & remissionis rerum præter naturam: nam in omni hectica a principio ad finem, febris parua, remissa & æqualis permanet, nec intenditur. Oportet igitur, vt tempora capiantur ab actione febris; vt *principium* febris sit, dum febris agere incipit, & eo tempore actio est ita remissa, & læsio ita exigua, vt natura nondum reagat. *Augmentum* est, dum febris magis lædit, ita vt virtus reagere incipiat. *Status* est, dum summa est actio inter febrem & naturam. *Declinatio* est, dum imminuitur actio & læsio febris, ita vt virtus superet. Dum dicitur febris agere, per febrem intelligitur, vel caussa efficiens, vt calor accensus in corde: vel caussa formalis, vt dyscrasia calida partium similarium viuentium totius corporis. Sic etiam virtus, seu natura seu facultas, in reagendo duplici vtitur instrumento; nimirum ratione cordis & caussæ efficientis, vtitur calido innato: ratione formæ, vtitur temperie partium similarium corporis. Pugna igitur febris & naturæ, est inter gradus caloris secundum naturam, & caloris præter naturam: in declinatione enim, verbi gratia, ita vincit natura, vt prorsus deleantur omnes gradus præter naturam, & caussæ efficientis febris, & caussæ formalis.

Tēpora definiūtur actione febris & natura.

Febris quo instrumento agat.

Natura vt reagat.

Vnde principium numerationis dierum sit petēdum.

Quæritur autem, vnde incipere debeamus numerare dies febris. Respondendum e cap. 5. lib. 5. Aetij, numerandos esse dies, ab illo tempore, quo sensibiliter læduntur operationes, id est, quo patiens eger decubitu, non autem quo decumbit: multi enim licet egeant decubitu, non tamen decumbunt.

Dies medicorum.

Porro de *die medicorum* notandum est, eum esse breuiorem vulgari: nam 20. dies vulgares, constituunt medicos dies 21. Galenus enim cap. 6. lib. 3. de diebus decretorijs, ait, mensem lunarem esse coniungendum cum mense apparitionis: quia corpora febricitantia potissi. afficiuntur secundum mutationem pertinentem ad hos menses. At mensis lunaris habet dies 27. horas 8. mensis apparitionis habet dies 26. horas 12. Ideo si duo hi menses vniantur, fiunt D. 53. H. 20. vt vnus mensis habeat dimidium, nimirum D. 26. H. 22. Septenarius igitur medicorum absoluitur spatio 6. dierum vulgarium, & hor. 17. $\frac{1}{2}$ vt tres septenarij medici, absoluantur diebus 20. vulgaribus, & hor. 4 $\frac{1}{2}$ dies enim medicus constat horis vulgaribus 22 $\frac{6}{7}$ id est scrup. primis 51 $\frac{3}{7}$ ita vt a singulis diebus vulgaribus paullo plus vna hora sit detrahendum.

D. med.		D. vulg.		D. med.		H.
21. ——	sunt	20. ——	Ergo	1.	Continet	22. 51′ 52″.
		24. H.				

1
~~68~~
~~480~~ (H. 22 $\frac{18}{21}$ | $\frac{6}{7}$ — $\frac{60}{1}$ — $\frac{360}{7}$ (51 $\frac{3}{7}$ &c.
~~211~~
~~21~~

Principium.

Principium febris totius (non paroxysmi) tribus modis dicitur, cap. 19. lib. 1. cris. primum pro morbi insultu: secundo pro tribus primis diebus, sicut accipiebat Thessalus: tertio pro quarta morbi parte, sicut nos in præsentia capimus. Hoc principium determinatur per cruditatem: materia enim cruda in virtutem agit, virtus autem seu calor non reagit. Et quidē si cruditas est exacta (cap. 17. lib. 1. cris.), prima principij pars est: si non exacta, id est, si aliqua leuicula sit coctio, est secunda pars principij. *Augmentum* est, quando natura euidenter agit in materiam morbificam, id est, quando coctio euidenter apparet, ita vt humores vel coquantur, vel corrūpantur; tunc enim pugna est euidens inter materiam & calorem. *Status* est, dum summa est pugna inter naturam & materiam, vt tum perfecta sit vel coctio, vel corruptio. *Declinatio* est, quando materia non modo exacte cocta est, sed etiam aliqua ex parte euacuata: ad declinationem enim tantum pertinet materia concocta, nequaquam autem corrupta.

Augmentū.

Status.

Declinatio.

Obiectio.

Obijci autem hic posset, cur Galenus dicat lib. 3. de cris. in declinatione materiam esse coctam: parum tamen materiæ superesse, quæ nondum sit cocta?

Responsio. In statu est necessarium, vt materia sit exacte cocta; non tamen necessarium est, vt semper tota sit exacte cocta: quia non semper est homogenea: alia enim tenuior, alia crassior est: sufficit igitur ad constituendum statum, vt materia perfecte sit cocta secundum maiorem sui partem. Morbus interim non redditur periculosus ratione materiæ, seu portionis nondum coctæ; quia est declinatio: sed potest tamen excitare nouum morbum, a quo periculum immineat; sic enim a reliquis recidiuæ fiunt. Et hæc de temporibus vniuersalibus, quæ pertinent ad totam febrem, & ad materiam totius febris, & ad symptomata, quæ comitantur febrem a principio vsque ad finem, prout symptomata incipiunt, augentur, consistunt, & declinant.

Particularia tempora Periodus.

Particularia tempora non pertinent ad totam febrem, sed ad periodos. *Periodus autem est tempus intensionis & remissionis, cum febris ab eodem ad idem redit*: vt febris incipit, verbi gratia, hora 10. redibit ergo hora 10. Et, febris incipit cum rigore: redibit ergo cum rigore. In periodo autem clauditur *Typus: qui nil aliud est, quam ordo intensionis & remissionis comprehensus a periodo.* Typus autem est Primus, vel Secundus: consistens, vel Mobilis: Simplex, vel Compositus. Primus typus est, quando in periodo breuis est accessio, & longa remissio, secundus cōtra: vt verbi gratia, typus primus sit quartidianus, in quo breuis accessio, longa remissio: typus secundus, sit quotidianus, &c. Typus consistens est, qui seruat eandem horam: Mobilis contra, qui vel anticipat, vel postponit. Simplex est, qui pertinet ad vnicam tantum febris speciem; compositus, contra.

Typus.

Tempora vniuersalia in singulis febribus declarantur.

Tempora febrium intermittentium, in quib. materia de loco ad locū mouetur.

NOn autem eadem temporum ratio est in omnibus febribus. Nam in febribus materia quandoque mouetur a venis extra venas; quandoque non mouetur, sed quiescit. *In febribus igitur intermittentibus, in quibus primum materia mouetur de loco ad locum*, sunt 6. tempora (cap. 4. & 6. lib. de morb. temp.) nimirum

nimirum principium, inæqualitas, incrementum, status, declinatio, & integritas, seu interuallum. Tota enim periodus diuiditur in accessionem, quæ pars est deterior; & remissionem, quæ benignior: ad accessionem pertinent 4. priora tempora; ad remissionem duo posteriora.

1. Principiū. Principium est, quando materia incipit moueri, & natura nondum cœpit agere in materiam. Allucinatus ergo fuit Fernelius, & recte ab Altimaro reprehenditur, quod dixit, rigorem esse principium accessionis: est enim tantū signum principij: quoniam si adest frigus, vel rigor, est principium periodi: cap. 3. & 4. lib. de tot. morb. tempor. Quod si rigor esset principium; tunc in omni principio accessionis necessario esset febris: quod tamen falsum est. Nec tamen Altimarus recte loquitur, qui voluit rigorem non esse principium febris, sed accessionis. Nam Galen. t. 39. lib. 4. acut. vict. inquit: dum frigus est, nō oportet cibare; nam febris imminet: si imminet: nondum igitur eius principium. Et in lib. de inæqual. intemperie ait, rigorem esse, dum materia nondum putruit; quod si materia nondum est putrida, febris etiam nondum est. Sic 2. cap. 10. lib. method. ait, febrem inuadere cum horrore: si principium febris est cum horrore; ergo horror non est principium.

2. Inæqualitas. Inæqualitas, seu ἀνωμαλία est, quando materia incipit putrescere, ita vt putridæ fuligines cor petant, calorque febrilis extra cor diffundatur; & dum expanditur febrilis calor, natura aggrediatur pugnam aduersus materiam.

3. Augmentum. Augmentum est, cum calor æqualiter est expansus per omnes partes, gradus vero intenditur, virtus reagit in materiam morbificam.

4. Status. Status est cum in calore febrili omnibus modis est æqualitas, id est, quando calor & expansus est per omnes partes, & seruat eundem gradum.

5. Declinatio. Declinatio est, quando est inæqualitas in calore secundum gradum, id est, calor minuitur, & natura vincit, & proinde e Galeno penult. text. lib. 1. de ratione vict. ob victoriam naturæ calor febrilis deserit cor, & inuadit extrema, ac pedes: propterea cibandus eo tempore est, calore ad pedes descendente.

6. Integritas. Integritas, seu interuallum est, quando febris non adest. Hæc tamen 6. tempora, ad 4. possunt restringi: nam inæqualitas secundum partem priorem reducitur ad principium; secundum posteriorem, ad augmentum: Integritas vero non est tempus febris, sed periodi, & propterea Galenus cap. 11. libro primo. ad Glaucon. admittebat, vt patientes quartanam febrem in interuallo propria obirent munera, seque exercerent; quod non esset morbus eo tēpore. Et hæc de febre intermittente, in qua materia mouetur de loco ad locum.

Tempora febrium intermittentiū, in quibus materia non mouetur de loco ad locum.

Datur vero etiam febris intermittens, in qua materia non mouetur de loco ad locum, sed retinetur in parte. Galenus enim cap. vlt. lib. 2. de diff. feb. ait, interdum in corporis parte esse imbecillitatem, vt non modo generentur superfluitates, sed etiam vt hæ expelli nequeant, necessario igitur putrescunt: & propterea fit febris putrida; quæ deducitur ad intermissionem, euacuata materia. Quia vero adhuc persistit imbecillitas in parte; necessario adhuc regenerantur superfluitates; quæ cum non possint expelli, putrescunt, & aliam accessionem generant. In his ergo febribus principium est cum superfluitas incipit putrescere, & tum in parte calor accenditur ratione putredinis, cuius caloris vi ad hanc partem fit fluxio a reliquis partibus: & proinde hoc tempore partes reliquæ, priuatæ calore & sanguine, refrigerantur: vt hæc refrigeratio sit priuatiua, non positiua. Augmentum est, cum a materia putrida fuligines putridæ cor petunt, ita vt accensi sint humores cordis, & calidum innatum cordis sit redditum igneum: vnde calor febrilis in totum transmissus est: & hoc tempore natura in febrem agit, & natura partis agit in materiam. Status est, dum ad summū feruoris perducta est materia, & summa est pugna inter calorē & materiam. Declinatio est, si natura superat, & euacuatur materia in hac victoria; & hoc quidem specie sudoris, si materia est tenuior, expultrix robustior, pori cutis rariores: si contra, euacuatio fit forma vaporis. Facta euacuatione non est amplius febris, sed integritas.

Tempora febrium continuarum.

Continuæ febres ad integritatem nunquam deueniunt. Et hæ vel non habent tempora particularia, vel habent: Non habent tempora particularia, in quibus materia nō mouetur, sed putrescit in magnis vasis, citra motum; & hæ absoluuntur vnica tantum accessione, nec habent periodos. Habent autem tempora particularia eæ febres continuæ, in quibus materia mouetur, & motus est in venis. Motus vero hic, vel est ad venas remotissimas, & tunc quinque illa tēpora, princip. inæqualitas, &c. satis sunt euidentia & distincta: vel ad venas non ita remotas, & tunc tempora non ita sunt distincta, sed principium, inæqualitas, & augmentum confunduntur.

Tempora febris hecticæ.

Porro *in febribus hecticis* tempora perpendenda sunt tantum ratione essentiæ febris: non autem ratione symptomatum, quia cum febris hectica suapte natura sit debilis, debilia etiam sunt symptomata, vt horum tempora non sint perpendenda: nec etiam ratione materiæ tempora sunt perpendenda, quia hectica non fouetur a materia propria, vt tertiana: Desumenda igitur tempora ab essentia, non ratione gradus febris, qui semper idem est; sed ratione actionis in humiditatem roridam cordis: cap. 9. lib. 1. de diff. febr. Principium ergo est, dum calor febrilis ita agit in humiditatem roridam cordis, vt eam plus iusto calefaciat, sed nondum incipiat cōsumere. Augmentum est, quando incipit consumere: & hoc tempore natura incipit reagere. In statu est summa pugna, & facta est cōsumptio humiditatis roridæ, quæ fieri potest in hac febre salubri. Declinatio est, quando humiditas rorida incipit restaurari, propterea quod natura vincit. In hac ergo febre virtus seu id quod agit, non est humiditas rorida, (hæc enim patitur, consumitur, restauratur:) sed facultas naturalis residens in corde, quæ calido innato cordis, & temperamento cordis, vtitur pro instrumentis, secundum gradus naturales. Febris autem essentia, per gradus non naturales aduersatur humiditati roridæ, inflammando & consumendo.

Tempora febris ephemeræ exquisitæ.

In febre ephemera, quæ & re & nomine talis est, non possunt sumi tempora a materia, quia nulla est: nec a symptomatibus, quia hæc satis sunt debilia: nec ab essentia seu forma ephemeræ, quæ est morbus calidus in toto, non habens permanentiam ex vsu. Capienda ergo sunt tempora ephemeræ ab eius essentia, quatenus hæc pertinent non ad caussam formalem, sed ad efficientem: caussa autem efficiens, erat spiritus vitalis, primo in corde accensus, qui calidum cordis reddit igneum: tempora ergo capi debent ab hoc calore igneo reddito vt, vel incipit, vel augetur, vt consistit, vel superatur.

Tempora synochi imputris.

In febre, quæ re tantum, non autem nomine est ephemera, id est, in synocho non putri, tempora capiuntur ab essentia, a materia, & a symptomatibus: & ab essentia, tum ratione formæ, tum ratione caussæ efficientis, vt ex superius dictis patet. A materia; quatenus hæc febris producitur ab excrementis ichorosis, a sanguine calidiore non putrefacto. A symptomatis: dum hæc incipiunt, intenduntur, consistunt, & remittunt. Et hæc de temporibus vniuersalibus in febribus salubribus.

Tēpora vniuersalia febrium insalubrium.

In febribus insalubribus & lethalibus non reperiuntur omnia tēpora, non enim in ijs est declinatio, quia in declinatione nemo moritur. Habent ergo interdū tria tempora, interdum duo: quandoque vnum tantum: prout mors fit vel in principio, vel augmento, vel statu. cap. 1. lib. de tot. morb. tempor. In principio quidem fit mors, si febris sit valde vehemens, & virtus maxime imbecilla: si autem non sit tanta vehe-

mentia,

mentia, nec tanta virtutis imbecillitas; æger in augmento moritur: si adhuc minor; in statu: cap. 2. lib. 1. de crisibus.

De temporibus febrium particularibus.

ET hactenus dictum sit, quomodo tempora vniuersalia in febribus reperiantur. Deinceps docendum, quomodo particularia reperiantur, & in salubribus, & in insalubrib. Quoad *salubres*: & primum quoad hecticas; in his nõ reperiuntur tempora particularia. In ephemeris autem aliquibus reperiuntur: etiam si multi non sine maximo errore hoc negent: in quibusdam enim sunt accessiones non duæ tantum, sed etiam vsque ad septem, cap. 3. lib. 10. meth. necesse ergo est, vt in his etiam sint tempora particularia, quæ pertinent ad materiam morbificam. Quoad putridas febres, hæ sunt Intermittentes, vel Continuæ. In intermittentibus reperiuntur 6. tempora. Continuæ vel sunt Continentes, vel Continuæ proportionatæ. Continentes non habent tempora particularia, sed tantum vniuersalia; quia vna tantum accessione absoluuntur. Continuæ proportionatæ, si materia putrescit in venis remotissimis, habent quinque tempora particularia; si in venis non ita remotis, quatuor.

Tẽpora particularia in febribus salubribus.

Quantum ad febres *insalubres*; hæ possunt habere tempora 4. vel 3. vel 2. vel 1. vt docetur capit. 9. lib. 3. de cris. Occidunt enim potiss. in principio, dum materia est vel copiosior, vel crassior: vel coniuncta est magna inflammatio: occidunt etiam in augmento & statu, dum; vehementia rerum præter naturam est mitior: occidunt denique in declinatione, propter virtutis imbecillitatem; quæ quamuis potuerit resistere vehementiæ rerum præter naturam per tria tempora, ob imbecillitatem tamen dissoluitur habitus, id est, substantia calidi innati, vnde mors in declinatione.

Tẽpora particularia in febribus.

Dubia quædam circa febrium tempora discutiuntur.

QVæritur autem de temporibus tum Vniuersalibus, tum Particularibus, num coincidant ea, quæ a materia, symptomatibus, & essentia sumuntur? Hoc ad curationem multum facit. De vniuersalibus. Si conferatur essentia febris cum materia, quæ fuit in caussa febris, & cum symptomatibus pathognomonicis; tum tempora coincidunt: vt eodem tempore sit principium ratione essentiæ, ratione materiæ, & ratione symptomatum. Ratio est: nam quoad materiam; ab hac efficitur & fouetur febris, vt dum vis materiæ est debilis, etiam febris sit debilis. Hic tamen notandum, paritatem esse seruendam ratione copiæ materiæ, & essentiæ ipsius febris: nam in synocho decrescente ratione materiæ non est declinatio, sicuti ratione febris, quæ decrescit: & ratio est, quia non seruatur paritas materiæ, cum hæc euacuetur; non tamẽ est declinatio ratione materiæ, quia materia non est concocta & victa.

Quãdo coincidant tẽpora vniuersalia, ab essentia, caussa, & symptomatibus sumpta.

Quoad symptomata pathognomonica; horum etiam tempora coincidunt cum essentia febris: quia febrem, vt vmbra corpus, sequuntur. *Obiectio. Quomodo igitur ait Galenus com. 29. aph. sect. 2. in statu fortiora esse symptomata: morbum autem siquidem salubris sit, mitiorem?* Responsio: in statu morbus est vehementior, ratione essentiæ: & sic etiam symptomata in statu sunt vehementia, ratione essentiæ: sed ratione facultatis regentis, fieri potest vt symptomata tunc sint mitia. Sic etiam tit. vlt. li. 3. de vict. acut. dicit, affectum esse mitiorem, id est debilem, scilicet ratione facultatis: symptomata autem fortiora, id est, intensiora, scilicet ratione essentiæ.

Quod si vero conferantur febris, cum materia noua, & symptomatibus non pathognomonicis; tempora non coincidunt. Ratio est: nam materia noua agere incipit, dum morbus est in augmento: similiter symptomata non necessario dependent a febre; vt propterea non habeant idem tempus.

Quando nõ coincidant tempora vniuersalia.

Similiter statuendum est de temporibus particularibus, quod ratione essentiæ non coincidant: nam materia in accessione primum facit rigorem, antequam febrem efficiat: proinde aliud est tempus febris, aliud materiæ.

Tẽpora particularia nõ coincidant.

Controuertitur etiam, num in omni febre salubri reperiantur 4. tempora. Responsio. Affirmatur a Galeno cap. 1. lib. de tot. morb. temporibus: & cap. 7. & 17. lib. 1. de cris. ita vt etiam in detruncatione colli reperiantur. *Obijcitur autem quod Galenus cap. 2. l. de tot. morb. temp. ait, quæ in instanti generantur, vt febris, carere principio?* At respondendum, principium essentiæ non capiendum a febre, vt generatur: producitur enim veluti in instanti: sed ab essentia febris, vt est genita febris, ita vt incipiat agere: hoc enim est principium. *Obijcitur etiam e cap. 47. l. ad Thrasyb. acutos morbos, quamprimum inuadunt, ad summum ascendere, & proinde carere augmento?* Respondendum, e cap. 4. lib. de morb. temp. in morbis salubribus 4. reperiri tempora, sed non semper ex vsu, quia interdum celerrime pertranseunt, nec satis semper perdurant: vt contingit in acutis. *Obijcitur denique ex eodem loco proxime citato. num. cap. 47. l. ad Thras. morbos qui iudicantur carere declinatione?* Respondendum: omnes morbos salubres habere 4. tempora, nisi præsidio vel naturæ, vel artis tollantur: vnde Galenus capit. 9. lib. 3. de cris. ait, morbos carere declinatione ob crises repentinas.

Num in omni febre salubri sint 4. tẽpora.

Quæritur, num mors contingere possit in declinatione vniuersali? Negatur cap. 5. & 9. l. de cris. vnde & Hippocrates aph. 45. sect. 2. lib. 1. epid. ait, coctionem polliceri securitatem: & ratio est, quia natura superat, & victrix est. *Obijcitur tamen: homo potest mori in declinatione particulari. Et etiam in vniuersali? Responsio consequentiæ: nam virtus est fortior in principio vniuersali, in quo est declinatio particularis.* Responsio. In declinatione vniuersali, natura iam victrix est, & superauit: non autem agit & superat. Contra vero in particulari declinatione materia morbifica ratione totius nondum est victa. Notandum autem hoc loco, quod si materia sit heterogenea: tum ratione portionis crudæ, mortem posse contingere, etiam in declinatione vniuersali: non tamen fit mors in declinatione huius morbi, sed in alio tempore morbi noui subsequentis, seu recidiuæ. *Obijcitur etiam e text. 67. lib. 3. progn. in peripneumonia non sufficere coctionem, sed etiam exspuitione opus esse: posse enim ægrum mori, etiam facta coctione, id est, in declinatione, nisi exspuatur.* Responsio. Periculum mortis non impendet ratione huius morbi, sed alterius succedentis; materia enim excrementitia, licet cocta sit, nisi expuatur, corrumpitur, nouumque facit morbum, in quo (ante tamen noui huius morbi declinationem) æger moritur. *Obijcitur etiam e cap. 4. l. de temp. tot. morbi; in detruncatione ceruicis reperiri quatuor tempora, & tamen esse mortem?* Respondeo. Ratione detruncantis sunt quatuor tempora: hic enim (quia motus fit successiue) incipit, & desinit: at ratione solutæ vnitatis præter naturam, hæc in principio interficit. *Obijcitur deniq; e cap. 4. lib. 9. meth. in synocho decrescente hominem posse mori?* Responsio. In synocho decrescente est declinatio, sed ratione febris essentiæ, non autem ratione materiæ; hæc potest esse in principio, augmento. Sicut etiam Auic. ait, hominem posse mori in declinatione variolarum; quia est declinatio ratione variolarum, non tamen ratione morbi & febris.

Num quis mori queat in declinatione vniuersali.

Signa temporum vniuersalium.

SIgna temporum vniuersalium potissimum referuntur ab Auicenna ad Statum. Proponuntur autem

1. species morbi.

tem duodecim. I. *Idea, seu species morbi*, quæ potissimum per motum significat statum citò futurum: velox enim motus, significat statum citò futurum; tardus, tardum. Diximus ideam potissimum significare per motum: nam significat etiam per vehementiam: vt febris vehemens secundum essentiam: qualis est ardens, significat citò statum futurum. Sic morbus vehemens ratione dignitatis, vt inflammatio pulmonum, indicat citò statum futurum. Sic morbus vehemens ratione facultatis regentis, vt febris pestilens, significat citò futurum statum. II. *Signum est motus ægritudinis, ratione accessionum:* paroxysmi enim breues, significant statum proximum: longi, longinquũ. Quod si febris prorsus nullos habeat paroxysmos, vt continua; indicatur status omnino proximus. III. *Signum est figura:* Si enim facies, vna cum hypochondrijs citò extenuetur; tum indicatur febris acuta, & velocis motus: si autem corpus non minuitur: secundum comment. aphorism. 28. sectio. 7. signum est longitudinis; quia hoc fit ob cutem densam, aut humorem crassum. Notandum, hoc signum in febre tantum vehementi locum habere: nam in ephemera licet hæc breuis sit, non tamen mutatur figura. IV. *Signum est virtus:* si enim virtus citò fiat debilis; indicatur morbus acutus, & velocis motus. V. *Signum est tempus anni & ætas:* si enim hæc vergant ad caliditatem: indicant materiam calidam, & breuitatem morbi: si ad frigiditatem; contra. *Huc etiam pertinet cœli status, regio, consuetudo, institutum vitæ. Eadem etiam ratio est mensis, ac diei.* Actius enim capite. 162. serm. 3. lib. 1. mensem lunarem diuidit in 4. septimanas: e quibus prima a nouilunio assimilatur veri, & febres quæ in ea incipiunt, non sunt admodum longæ: altera assimilatur æstati, & febres huius sunt breuiores: tertia quæ incipit a plenilunio, assimilatur autumno, & febres parit longiores: quarta assimilatur hyemi, & febres huius adhuc longiores. Sic & dies aphor. 15. sect. 1. lib. 6. epid. diuiditur in 4. partes: in tempus matutinum, quod veri assimilatur; in meridiem, quæ æstati; in vesperam, quæ autumno; in noctem, quæ hyemi. Hinc nocturnæ febres sunt longiores diurnis, quia nox assimilatur hyemi: quod verum est ratione humorum; interdiu enim mouentur humores calidiores, noctu frigidiores. At ratione præsidiorum, diurnæ febres sunt diuturniores nocturnis, secundum aphor. 6. sect. 3. lib. 2. epid. quia materiæ præsidiorum noctu non commode administrari possunt. Vt enim hoc signum valeat, oportet esse paritatem in copia & quantitate materiæ: nam si æstate febris fiat a materia copiosa & frigida: hyeme, a non copiosa & calida: tum certe febris hyemalis erit breuior. Oportet etiam febres esse eiusdem speciei, vt febris biliosa æstiua, breuior est biliosa hyemalis, fieri tamen potest vt biliosa hyemalis, sit breuior quotidiana æstiua. Oportet etiam febrem fieri a materia: nam simplex intẽperies calida, sine materia dubio procul longior est in æstate, quam in hyeme. Postremo oportet materiam esse excrementitiam, non alimentalem: nam materia alimentalis in hyeme citius concoquitur. VI. *Signum, est pulsus frequens, velox, magnus:* indicatur febris acuta & velocis motus. VII. *Signum est rigor:* Si enim febres incipiunt cum rigore, sunt longiores: rigor enim significat materiam esse minus vehementem, ratione facultatis, quia computruerit extra venas. Rigoris autem absentia, significat materiam putrescere in venis, & vehementiorem esse, ratione dignitatis, & ratione facultatis, ideoque breuiorem: ratione dignitatis, quia materia est in venis: ratione facultatis, quia facultas non potest expellere extra venas. Rigor etiam præsens, si sit breuior, febrem indicat breuiorem: est enim a materia pauca. VIII. *Signum est hora accessionis:* Si enim febris incipit eadem hora, significatur longa; Si anticipat; si quidem anticipatio est inæqualis, significatur augmentum, si æqualis, status. Si postponit, indicatur declinatio. Locum autem habet non quælibet anticipatio, sed quæ essatu digna est; cap. 3. lib. 1. de cris. IX. *signum; vehementia symptomatum in accessionibus:* si enim symptomata intenduntur, significat augmentum: si remittuntur, declinatio. symptomatum enim vehementia, indicat vehementiam materiæ morbificæ, & hinc motum velocem. X. *signum, longitudo & breuitas accessionum;* Si enim accessio posterior, longior est priori, indicatur augmentum: si contra, declinatio. XI. *signum, dispositio euacuationis:* Si enim in priori accessione stat euacuatio per sudorem, & succedens accessio sit vel æque longa cum priori: vel etiam longior; indicatur febris longa, & materia copiosa. XII. *signum, coctio & cruditas in vrina.* In lotio ergo sunt signa cruditatis, coctionis, vel corruptionis: eaque debilia, euidentia, vel perfecta. In cruda vrina, substantia est tenuis; color albus; nulla contenta. In coctione debili, lotium tenue; color ab albo ad rufum vergens; contentum aliquod in lotio. In euidenti coctione, lotium aliquam habet crassitiem; color magis accedit ad rufum; in vrina conspicitur nebula. In coctione perfecta, lotium habet mediocrem crassitiem: colorem rufum, vel subflauum; rufum in corporibus temperatis, subflauum in calidioribus & biliosis: hypostasis lotij alba, læuis, æqualis. Debilis corruptio significatur lotio tenui; colore subnigro; contentum nullum adest. Corruptio euidens si sit, lotium e parte euadit crassum: nigredo augetur; nebula conspicitur, non albicans, quemadmodum in coctione, sed liuescens, & subnigricans. Si perfecta est corruptio: tota lotij substantia est nigra, & cum sedimento nigro. Ex his igitur signis coctionis & cruditatis Gal. cap. 16. lib. 1. de cris. pronuntiat: si vrina aquosa permaneat, indicari statum longinquum; significat enim materiam maxima cum difficultate concoqui. Quod si autem post cruditatem appareant signa coctionis, bonum: si corruptionis, lethale. Methodus autem Auicennæ Semeiotica, hæc est.

2. accessiones longæ, breues.
3. figura.
4. virtus.
5. tempus.
6. pulsus.
7. rigor.
8. hora accessionis.
9. vehementia symptomatum.
10. duratio accessionũ.
11. dispositio euacuationis.
12. coctio, & cruditas.

Signa temporum vniuersalium sunt vel
- *pathognomonica, respicientia vel*
  - *motum*
    - *1. totius morbi: vt est morbi species.*
    - *2. accessionum: vt longit. & breuitas accessionum singularum.*
  - *vehementiam*
    - *morbi ratione*
      - *3. essentiæ: vt est figura.*
      - *4. facultatis: vt est virtus.*
    - *materiæ*
      - *totius febris ratione*
        - *essentiæ: vbi possumus perpendere*
          - *5. caussas, vt sunt ætas, ambiens anni tempus: quatenus enim hæc ad calidum vergunt, sunt in caussa vt generetur materia calidior, quæ est vehemens ratione essentiæ.*
          - *6. effecta: pulsus magis vel minus vehemens.*
        - *7. dignitatis: vt est rigor, qui significat materiam extra venas putrescere: & absentia rigoris, significans in venis putrescere.*
      - *accessionum: vbi sumuntur signa ex*
        - *8. hora accessionis.*
        - *9. vehementia symptomatum in accessionibus.*
        - *10. longitudine & breuitate accessionum inuicem collatarum.*
- *superuenientia: quæ respiciunt materiam vel*
  - *11. accessionum: Euacuatio, quæ fit in paroxysmis.*
  - *12. totius febris: coctio & cruditas.*

Sequi-

Sequitur de signis indicantibus tempora particularia.

Principij signa.

PRincipium indicatur e pulsu coarctato, propter materiam suffocantem; vt pulsus ita coarctatus, sit tardus secundum diastolem, rarus, secundum internam quietem, quæ diastolen præcedit: præterea velox secundum systolen, & frequens secundum externam quietem, quæ systolen præcedit. Maior enim necessitas est in expellendo, quam in attrahendo; & propterea velocitas ac frequentia magis pertinet ad systolen. Secundo indicatur principium particulare, e colore plumbeo, subliuido, frigore extremorum, pedum, manuum, narium, &c. calor enim cum spiritu & sanguine, ad partes interiores vocatur. Tertio indicatur e pigritia; nam partes motui voluntario destinatæ, sensuque tactus præditæ, aliqua e parte molestantur a materia morbifica: & eo magis, quo magis mouentur. Quarto indicatur principium ex angustia, id est, tristitia, & dolore: idque propter rigorem horroremque. Quinto, indicatur e somno profundo: inter initia facile dormiunt ægri: dū enim calor ad cor retrahitur, cerebrum aliquantisper refrigeratur. Sexto indicatur, quod ægris vix palpebras alleuare possint: quia, vt in tertio dictum est signo, materia mouetur extra, & partes molestat. Septimo indicatur, quod in ore saliua exuperat: nam in principio accessionis fit concussio, rigor & horror, secundum partes oris: cuius ratione materiæ salitalis exprimitur, quæ residet in glandulis circa linguæ radicem. Octauo tussis molestat plerūque, quia tenuis portio illius humiditatis saliualis ad principium tracheiæ protruditur; vnde tussis sicca. Nono, æger in principio & statu: magis cruciatur, quam in augmento: nam in incremento nec calor est summus, vt in statu; nec ita concentratur, sicuti in principio. Et hæc sunt signa principij particularis *præsentis*. Ad præcognoscendum autem principium particulare *futurum*; obseruare oportet horam præcedentis paroxysmi: vt si secundus paroxysmus anticipet per duas horas, probabile est tertium paroxysmum posse anticipare per duas horas: cap.7. libro 2. de diff. febr.

Augmenti signa. Status signa.

Augmentum indicatur e pulsu magno, frequenti, & calore expanso ad omnes partes. *Status* indicatur e summo calore, eoque consistente, qui nec augeatur, nec minuatur: item, e vehementia symptomatum: & e pulsu maiori, veloci, frequentiori, quàm fuerit antea.

Declinationis signa, tum veræ, tam falsæ.

Declinatio indicatur e remisso calore: pulsus pene ad naturalem accedit: adest sudor, & tandem febris eradicatio: & hæc quidem vera sunt in declinatione salubri. Interdum vero etiam in declinatione mortali, est quædam dispositio, similis dispositioni salubri, hæc tamen à salubri distinguetur e pulsu, cap.9. lib.3. de cris. Si enim calor febrilis remittit; pulsus tamen ad naturalem non accedit (vt in salutari declinatione) sed contra fit debilis, magisque inæqualis, ac inordinatus; cum declinatio est lethalis.

CAPVT X.

De Ephemera febre: & primum de eius Definitione, Caussis, atque Signis.

Nomen.

EPhemeræ sæpe in morbos graues & incurabiles transeunt, si negligatur earum curatio: capit.vlt. lib.8. method. cap.2. lib.1. ad Glauc. Vocantur ephemeræ, quoniam non pertranseunt diem; comm. aph. 55. sectio.4. & capite secundo libri decimi method. quippe cum calor ipsarum in substantia tantum spirituosa subsistat.

Definitio.

Ephemera autem est febris producta a spiritibus vitalibus præter naturam excalfactis.

Modus generationis.

Modus generationis est talis: Caussa calefaciens, primum in calefacto esse constituit spiritus vitales, in corde existentes. Licet enim interdum caussa calefaciens sit primitiua, quæ alia parte prius calefaciat, quam cor; quemadmodum radij Solares primum calefaciunt caput, illa tamen caliditas, a parte excalfacta impertitur cordi, vt spiritus vitales cordis in primis ponantur in calefacto esse: vnde calidum cordis innatum redditur igneum: hincque toti calor communicatur.

De Caussis ephemerarum.

Caussæ Ephemeræ.

DE caussis ephemeræ Galenus diligenter loquitur, c.2. lib.1. ad Glauc. & capite vltimo, lib.2. de cris. & cap.2. atque 5. li.8. meth. Caussa igitur morbifica, vel per Motum, vel per Calorē, vel per Vtrumque agit: vt supra cap.2. diximus. Per calorem agens, agit vel Actu, vel Potentia: item, per Se, vel ex Accidente. Et hæc caussa est Primitiua, vel Antecedens; pertinetque (c.85. art. par.) ad assumenda, facienda, retinenda, extrinsecus occurrentia. Assumenda excedunt copia, vel qualitate. Facienda excedunt, vel deficiunt. Extrinsecus occurrentia hic perpenduntur, quatenus nimis calefaciunt. Quæ retinentur; ea vel euacuantur cum debeant retineri; vel retinentur, cum debeant euacuari. Ad hæc ergo capita respiciens Auicennas: quantum ad facienda; proponit laborem, iram, tristitiam. Quoad assumēda; crapulam, ebrietatem: &c. Quoad extrinsecus occurrentia; dolorem, ap stem externum, id est, bubonem. Quoad retinenda; obstructionem, quæ tamen adeo magna non est, vt in putridis febribus. Notandum autem, quod ait, proprium esse ephemerarum, non fieri a caussa antecedente, sed a primitiua. Id quod Galenus capite septimo, lib.1. de differ. febr. non quidem proprium, sed inseparabile facit ephemeræ. *Hoc tamen videtur dubium esse: nam Galenus cap.4. lib.8. meth. proponit ephemerā ex obstructione, quæ non fit a caussa externa, sed ab antecedente. Et hinc cap.1. lib.9. metho. & ca.2. lib.10. meth. ait, solum vnico die, vt sit & re & nomine ephemera.*

Num ephemere caussā habeat antecedentem.

Responsio. Ephemera, vel re & nomine, talis est, vel re tantum. Re & nomine, quando diem non transcendit, calorque in spiritibus est accensus. Hæc duplex est: altera exacte exquisita, altera non exacte exquisita. Exacte exquisita est, quam Galenus cap.vlt. lib.8. meth. & cap.8. lib.5. meth. ait, non esse in fieri, sed in facto esse, vt hectica, id est, non fieri a caussa interna. Non exacte exquisita est, quæ fit ex obstructione ita exigua, vt diem non pertranseat: & hæc a caussa antecedente fieri potest. Ephemera re tantum, est febris synochus sine putredine: calor enim eius accensus est in spiritibus: sed tamen diē transit: & hæc quoque fieri potest a caussa antecedente. Loquitur ergo Auicennas de exquisita exacte.

De Signis ephemerarum.

I. Caussa.

AVicennas septem proponit signa. I. est, quod ephemera exacte exquisita non fit a caussa antecedente, sed a primitiua.

II. Modus inuadendi.

II. signum est, quod non incipit cum coarctatione pulsus, vt putrida: quia in ephemera non fit concentratio caloris & sanguinis, sicuti in putridis. Præterea, vt plurimum (non tamen semper) inuadit sine rigore, pigritia, somno, &c. quæ in inuasionibus aliarū febrium apparent: Caussa huius est; quod non adest materia, quæ per partes sensitiuas mouetur, vt in putridis.

III. Caliditas.

III. signum est calor mitis, parum mordax. c.7. lib.3. de diff. feb. residet enim in subiecto vaporoso. Et hic in quibusdam ephemeris, primo contactu mitis apparet, vt in ephemera ab ebrietate: in quibusdam, vt in ephemera ex ardore solis, cutis calor primum apparet mordax, deinde fit mitis, quoniam procedit e spiritibus.

IV. Vrina.

IIII. signum est, quod in vrina, primo die apparet concoctio, vrinaque rufa est, seu bene colorata. capit.7. lib.1. diff. febr.

febr. cap. 2. libro primo, ad Glauc. cap. 15. libro 2. de crisibus.

De natura lotij in genere.

Vt autem horū symptomatum ratio reddi possit, lotij natura paucis explicanda. Lotium igitur est excrementum tenue, genitum e portione aquosa eorum, quæ per os sunt assumpta. Est igitur serosum hoc & aquosum excrementum chylificationis: & conficitur in ventriculo: formam autem vrinæ, vt nimirum dicatur excrementum sanguinis, suscipit in venis cauæ vltra simum iecoris, non in venis portæ ad cauum iecoris.

Vrina formā recipit a venis.

Color vrinę.

In venis autem, dum coquunt, duplex segregatur excremētum, alterum tenue, crassum alterum. Tenue, est bilis excrementitia, quæ genita in iecinoris parte sima, non fuit expurgata per vesicam felleam: & propterea in venas perducta, beneficio caloris venarum miscetur cum excremento seroso: vt hoc, licet in ventriculo album fuerit genitum, in venis tamen cauæ, ob mistionem bilis excrementitiæ, reddatur coloratum, subflauum, subrufum. Crassum excrementum venarum, est portio, quæ non exacte miscetur cum excremento seroso; & propterea degenerat in contentum, nebulam, hypostasin.

Hypostasis vrinæ.

Vrina optima.

Quod si ergo nullum sit vitium in assumptis, in ventriculo, in hepate, in venis; generatur lotium optimum: substantia eius mediocriter erit crassa: color vel subrufus in frigidioribus corporibus; vel subflauus in calidioribus: sedimentum album, leue, æquale. Optimum etiam mingitur lotium iam generatum, si nullum sit vitium in partibus per quas transit, vt in renibus, in vesica, in meatu vrinario.

Ratio redditur vrinæ in ephemera.

His ergo sic breuiter explicatis; cum in ephemera vitium sit in spiritibus, non in reliquis partibus: recte dixit Galenus, vrinam in ephemeris similem esse naturali, vt exigua admodum sit mutatio: magis tamen esse coloratam, quam secundum naturam, quia calor febrilis per venas diffunditur. Hoc autem verum est de ephemera, quatenus est ephemera: si enim aliquid connectatur, quod lædat partes prius propositas; mutatio etiam in vrina fiet: vt si ephemera sit e cruditate, lotium euadet crassius.

V. Pulsus.

V. signum est pulsus bonus, sine signis inflammationis, non inæqualis in vna arteriæ compulsione, vel leuiter saltem inæqualis, qui soluta febre statim ad naturalem redeat: id quod proprium & inseparabile est ephemerarum, cap. 2. li. 1. ad Glauc. Addit Galen. cap. 7. libro 3. de presag. e puls. pulsum ephemeræ mutari in magnitudine, celeritate, & crebritate, vt fiat magnus atque vehemens. Præterea ait capite septimo, libro primo, de different. febr. inseparabile & proprium esse ephemeræ, quod pulsus ad magnitudinem & celeritatem effatu dignam accedit, quod frequentia a proportione deficit secundum exteriorem quietem, vt nullo modo systole ad celeritatem tendat, vel (si hoc aliquando contingat) ita leuiter, vt vix percipiatur. Pulsus etiam ephemeræ dicitur æqualis, mollis, ordinatus, capite decimotertio, libro secundo, de crisi.

Digressio ad generalem doctrinā de PVLSIBVS.

Vt autem tum hæc, tum quæ in reliquis febribus de pulsu afferemus, recte intelligi queant; doctrina pulsuum paulo altius repetenda fuerit. Quare docebimus quid pulsus, quot eius differentiæ, quæ differētiarum caussæ, & quomodo cognoscantur.

Pulsus quid?

Pulsus est motus dilatationis & contractionis arteriarum, procedens a vi pulsifica, vt seruetur calor insitus partium. Per partes intelligo omnes, excepto corde: sic enim Galenus, capite duodecimo, lib. 16. de vsu part. ait, arterias propterea inseri partibus, vt seruent caloris symmetriam in omnibus præterquam in corde: id quod arteriæ motu efficiūt; cuius beneficio calidum innatum nec dissoluitur, nec suffocatur, nec ignescit.

Differentiæ pulsus.

1. Forma.

Ex his differentiæ pulsuum facile patent. Pulsus enim vel consideratur Absolute; vel Respectiue, collatione ad alios pulsus facta. Si absolute consideratur, differentiæ sumi possunt a Forma, a Subiecto, & a Caussa efficiente (non a fine, qui semper est vnicus:) Forma pulsus, est motus geminus, scilicet dilatationis, & contractionis, in tempore factus. Quatenus ergo pulsus fit in tempore; pulsus est vel Moderatus, qui fit in tempore moderato: vel Immoderatus, qui fit in tempore nō moderato: & hic est Velox, aut Tardus.

Tempus motus.

Quies.

Quatenus motus est geminus, necesse est intermediam esse quietem: hinc pulsus vel est Moderatus secundum quietem, vel Immoderatus, prout quies vel moderata est, vel immoderata: & Immoderatus secundum quietem, est Rarus, vel Frequens. Rarus est, cum inter quietem & quietem est longum interuallum: frequens, si breue.

2. a subiecto.

Dimensio arteriæ.

Subiectum pulsus sunt arteriæ. Arteria autem duobus modis potest considerari: primo, vt Corpus; secundo, vt Genitum a facultate generatrice. Arteria, vt corpus cōsiderata, tribus constat dimensionibus. Dimensiones autem vel Seorsim considerantur; Longitudo, Latitudo, Profunditas, seu altitudo; vel Coniunctim. Ratione longitudinis, pulsus est Moderatus, vel Immoderatus: & hic Longus, vel Breuis. Ratione latitudinis, pulsus est Moderatus, vel Immoderatus: & hic Latus, vel Angustus. Ratione profunditatis, pulsus est Moderatus, vel Immoderatus: & hic Altus, vel Humilis. Si dimensiones simul sumantur; tum pulsus, vel est Moderatus secūdum corpus & quantitatem arteriæ, vel Immoderatus: & hic Magnus, vel Paruus. Secundo modo arteria consideratur vt corpus genitum a facultate generatrice. Generatrix autem agit per Alteratricem, aut per Formatricem. Si per alteratricem; tunc tribuit arteriæ Temperiem, & Consequentiā temperiem. A temperie non sumuntur pulsus differentiæ: nisi quis velit dicere, pulsum esse Calidum, aut Frigidum.

Arteriæ durities & mollities.

Arteriæ cauitas.

Consequuntur temperiem durities, & mollities: vnde pulsus vel Moderatus dicitur secundum id quod temperiem consequitur, vel Immoderatus: & hic Durus, vel Mollis. Formatrix porro arteriam efficit vel magis, vel minus cauam: vnde pulsus vel Moderatus secundum cauitatem, vel Immoderatus: & hic Plenus, vel Vacuus.

3. a caussa efficiente.

Caussa effectrix pulsus est facultas naturalis: attractrix quidem, in dilatatione arteriarum; expultrix vero in contractione. Et hæ facultates concurrunt, vt influunt a corde, adiuuante tamen calido insito ipsarum arteriarum. Hinc ergo pulsus, vel est Moderatus secūdum facultatem seu caussam efficientem, vel Immoderatus: & hic Vehemens, vel Debilis. Hæc de pulsu absolute considerato.

Pulsus relate considerat.

In pulsu autem respectiue considerato, perpendimus Aequalitatem, Ordinem, & Rhythmum seu proportionē. Hinc pulsus Aequalis, vel Inæqualis: Ordinatus, vel Inordinatus (*notetur, inæqualitatem comprehendi posse, & in vno pulsu, & in pluribus: ordinem autem necessario in pluribus, non in vno tantum.*) Proportionatus, vel Improportionatus.

Sequitur, vt de caussis differentiarum pulsus agamus. E pulsus finitione patet, ad producendum pulsum tria concurrere, nempe facultatem, instrumentum, & vsum: hæc enim tria si eundem seruant statū, pulsus non mutatur: contra autem mutatur pulsus, si hæc tria mutentur. Facultas autē mutatur, quando idem robur non seruat: instrumentum mutatur, si nō sit æque obediens facultati, vsus mutatur, si vel excedat, vel deficiat. Caussæ autem mutantes facultatem, instrumentum, vel vsum, sunt Naturales, vel Non naturales. Naturales mutant iam proposita citra violentiam. Non naturales mutāt cum violentia, & hæ vel Intra sanitatis limites adhuc consistunt, quæ mutāt cum quadā violentia, sed leniore, vel Excedunt latitudinem sanitatis, & morbosæ sunt; quæ magna violentia mutant, vt pulsus fiant naturalibus dissimillimi. Naturales caussæ sunt, ætas, habitus corporis gracilis, vel quadratus, gestatio vteri, &c. Nō naturales caussæ, intra tamen sanitatis latitudinē,

sunt cibus largior, parcior: potus copiosior, magis exiguus, calidior, frigidior: balneum calidius, frigidius, exercitatio cum virtutis tolerantia, &c. Morbificæ caussæ pulsus mutantes, vim vitalem Dissoluunt, aut Grauant. Dissoluunt: inedia, morbi prauitas, syncope, dolor, vacuatio. Grauant; caussa morbifica, & organorum tumor. Ex his differentiarum propositarũ caussas facile reddere possumus. Primum enim quoad differentias a forma: velox pulsus fit, si vsus excedat, id est, si calor intendatur, si augeatur copia vaporis fuliginosi aut fumosi: calor respicit diastolen, vapore systolen. Frequens eandem habet caussam, nẽpe calorem & vaporem: in hoc tamẽ facultas non est ita robusta, vt in veloci: hinc frequentia supplet, quia magnitudine & velocitate non potest. Rarus contra, e lege oppositorum fit, si vsus deficit, & facultas non est vegeta. Quoad differentias a subiecto; in pulsu a dimentionibus sufficit scire caussas pulsus magni & parui. Magnus fit, si arteria est mollis, facultas robusta, vsus excellens: paruus contra. Durus fit, si arteria est durior: mollis, si mollior. Plenus fit, si facultas est robusta, arteria capax, & particeps spiritus sanguinisque copiosi. Quoad differentias a caussa efficiente; Vehemens fit, si facultas sit robusta; debilis contra. Pulsuum relatę sumptorũ caussæ etiam reddi possunt e dictis. Inæqualis enim fit pulsus, si arteria angusta, insignis durities, vel mollities; facultas admodum imbecillis, vel resoluta, vel suffocata. Vsus solus, citra mutationẽ in arteria, & facultate, vix potest pulsum inæqualem reddere; nisi mutatio fiat a contrario, vt dũ adest ira, simul cũ timore. Inordinatus fit a caussis pulsum inæqualẽ producentib. sed ijs maiorib & efficaciorib. Improportionatus pulsus, vel sine rhythmo, fit ab vsu mutato. Rhythmus autẽ nil aliud est, quã proportio quædam inter diastolen & systolen, secũdum motum, ac secundum quietem. Differentia autem magna est, inter pulsum æqualem & proportionatũ: æqualis enim pulsus, necessario requirit ęquale tempus motus & quietis; rhythmus autem modo æquale tempus motus & quietis, modo inæquale admittit. Exempli gratia, in pueritia pulsus est proportionatus, si in systole & diastole sit æqualitas secundum motũ & quietem. At in adolescentia diastole magis viget, multoque magis in iuuentute: hinc in iuuentute pulsus velox secundum diastolen & systolen, est improportionatus; & sic videris, quomodo pulsus æqualis esse possit sine rhythmo. In ætate consistente, diastole minus est velox. In senectute rhythmi proportio requirit, vt systole adhuc velocior sit diastole. Horum autem caussa est: quia in pueritia calor & vapor æqualiter vigent: in adolescentia magis calor: in iuuentute calor est acrior: in ætate consistente fuligines abundant: in senectute calor minuitur. Vt tandem proportionis caussa sit, vsus secundum naturam, secundum ætates: quotiescunq; enim in his fit mutatio, mutatur proportio.

Caussa differentiarũ pulsuum.

Tandem restat, vt quomodo pulsus cognoscendi sint, edoceamus. Quoad differentias formales: pulsus velox cognoscitur, si digitus cũ impetu percuciatur; tardus contra. Frequens est, si aduertimus arteriã cito vel redire, vel fugere, sed citra impetũ, nisi cũ frequentia iuncta sit velocitas: rarus contra. Quoad differentias a subiecto: Magnus est, dũ arteriam trib. digitis tangẽtes, obseruamus motum arteriæ excedere illos digitos: si paruus fuerit, tangentib. videbitur ceu filum tenue. Durus, percutit digitũ, instar corporis duri; mollis cõtra. Plenus est, si digitus percuti videatur a corpore repleto. Quoad differentias a caussa efficiente: in Vehemente pulsu, digitus vehementer percutitur, & si cõprimatur arteria, non cedit: debilis cõtra. Quoad pulsus respectiuos: in ęquali nulla percipitur mutatio, vel in vno pulsu, vel in plurib. at si fuerit inæqualis, mutatio deprehenditur. Ordinatus nullã habet mutationẽ; inordinatus habet mutationẽ in plurib. pulsibus. Nũ aũt pulsus sit cũ rhythmo, necne; non ita facile cõprehendi potest: colligitur tamen, si pulsus præter naturam sit inæqualis, si item inordinatus, eum necessario etiã esse sine rhythmo.

Notæ, signaque pulsuũ.

Et hæc de pulsibus Simplicibus: breuiter iam etiã de Compositis disserendum est. Hecticus pulsus est, qui semper similis manet, estque compositus e frequenti, paruo, & imbecilli. Caussa eius est facultas imbecillis. Differt a reliquis pulsib. compositis: quod neque inæqualis est, neq; inordinatus. Myurus, vel meiurus, i. decurtatus, seu mutilus, est paruus & debilis; & hic duplex est; Reciprocus, & Non reciprocus; Meiurus reciprocus est, dum reuertitur, magnus; & huius caussa est facultas minus debilis. Non reciprocus est, cum paruus existens, manet paruus; & huius caussa est facultas imbecillior: ideoq; hic peior est, quã reciprocus. Deficiens est pulsus, qui prorsus euanescit; vnde minor est & imbecillior meiuro: Et si contingat, vt pulsus deficiens sit non reciprocus; deterrimus est. Serrinus est, in quo digitus videtur a serra secari, cap. 10. lib. 2. de cris. fit per inflammationem loci neruosi. Vndosus est pulsus, in quo arteria in modum vndæ assurgit inæqualiter; vt modo sit altus, modo humilis, non admodum magnus & vehemens: Huius caussa est vitium, quod pertinet ad instrumentum, non ad facultatem. Vermiculans, præter ictum instar vndæ, est admodum creber, paruus, debilis: Huius caussa est virtus imbecillis. Formicans peior est vermiculante: & propterea est crebrior, minor debilior, & annexam habet tarditatem: indicium est virtutis admodum prostratę. Conuulsiuus est inęqualis in sede arteriæ, vt arteria solum ex vtrisque terminis conuelli videatur, veluti quædam corda intensa: vnde est pulsus durus & paruus. Vibratus est inæqualis in sede arteriæ: partes tamen arteriæ quædam sursum, quædam deorsum mouentur, vt hic pulsus magis inæqualis sit, quam conuulsiuus. Intermittens est inæqualis, & potissimum in raritate: huius caussa est facultas, potius oppressa, quam resoluta. Intercurrẽs est inæqualis in crebritate: huius caussa est facultas oppressa, sed minus quam in intermittente pulsu. Caprizans (ita dictus, quod capras imitetur) est, in quo dum motum arteriarum desisse putamus, e tempore velocius quam prius mouentur: vt sit inæqualis potissimum secundum velocitatem & vehemẽtiam: cuius caussa est facultas oppressa.

De compositis pulsib.

Ex his ergo quæ hactenus dicta sunt, facile rationem reddere possumus pulsuum in ephemeris. Primum ergo dictum fuit, pulsum esse naturalem, & inęqualitatis expertẽ: in ephemera enim nõ est putredo, non est materia facultati noxia: vt si aliqua sit inęqualitas in vno pulsu, est quod diastole velocior existit: & hæc tamen inæqualitas omnino est exigua, & soluta febre prorsus euanescit. Dictũ etiam est, pulsum mutari ad magnitudinem, celeritatem, & crebritatem. *At oppositum videtur asserere Galenus cap. vlt. l. 2. de cris. vbi ait, commune esse omnibus ephemeris, pulsum ad paruitatem & frequentiam promoueri, & nonnunquam ad magnitudinem.* Vbi sic legere oportet Galenum; quod commune sit ephemeris, pulsum magnitudinem & celeritatem promoueri: nonnunquã tamen ad frequentiam, sicut etiam scripsit cap. 7. lib. 1. de diff. feb. Nam in ephemeris in solo vsu est excessus, magis ratione caloris, quam vaporis, vt propterea in ephemeris pulsus primũ mutetur ratione magnitudinis, secundo ratione velocitatis, tertio interdum, sed non semper, ratione frequentiæ, quando scilicet in ephemera summus est excessus, & virtus non est admodũ robusta (notetur autem quod velocitas & frequentia pertineant ad diastolen. Cur autem pulsus in ephemera sit ęqualis, mollis, ordinatus; e iam dictis euidens est. Durus tamen interdũ esse potest, non per se, sed ratione annexi; vt si ephemera fiat a caussa vehementer siccante, cap. 7. lib. 1. de diff. feb.

Redditur ratio pulsuum in diarijs febribus.

Hinc

Hinc patet ephemeram indicari e pulsu fere naturali, aliquantisper velociori, frequenti, magno, non duro, vehementi, vix inæquali & ordinato.

VI. Idea febris.

VI. signum ephemeræ, est species seu idea febris: ab initio enim leuiter toleratur diaria: augmentum non pertransit duas horas; in statu non est insignis feruor, nec vehementia symptomata: desinit spatio 24. horarum, cum modico sudore, aut rore, aut vapore. *Dubitatur autem quomodo ephemera terminetur per sudorem; cum in hac febre non sit materia, seu humor?* Responsio: Serosum excremẽtum, tertiæ coctionis, quod vehiculum est sanguinis, in sano corpore insensibiliter transpirat: at in ephemera mutatur in sudorem, rorem, vel vaporem. VI. signum est alteratio (quæ fit ab extrinsecus occurrentibus) modo iuuans, modo lædens: vulgo hæc signa vocant iuuantia & lædentia; attamen proprie a iuuantibus & lædentibus non capiuntur signa, sed ab alteratione. Indicatur ergo ephemera e balneo, si iuuat, ita vt non succedat horror insolitus: ad differentiam putridarum: c. 2. lib. 1. ad Glauc. ratio est, quoniam in ephemera non sunt humores, qui balneo liquentur, & hinc in partes sensitiuas fluant.

VII. Alteratio iuuans, & lædens.

De Transitu diariæ in alias febres.

Ephemeræ in alias febres permutatio: vt in hecticam.

CAeterum oportet etiam cognoscere, quomodo ephemera in alias febres permutetur. Id autem fit ob errorem medici, vel ægri, cap. 2. lib. 1. ad Glauc. maxime ob diætam, eamq; non tã largam, quam tenuiorem. Corpus enim calidum & siccum, laborans ephemera, si vtatur inedia; tũc ephemera, secundum Auic. transit in hecticã incensiuam, idest, quæ vehemens est, non quidem ratione essentiæ (quia hectica est debilis & pusilla, vt supra diximus) sed ratione facultatis, quę in corpore calido & sicco non resistit, sed cedit, vt celerrime fiat marasmus torridus. Hectica autẽ fit ob inediam; quia hæc materiam acriorem, calidiorem, & sicciorem reddit: nam per inediam, cum calidum innatũ, quod nunquã est otiosum, non queat agere in alimentum absens, agit in obiectum præsens, nimirum in sanguinẽ, & excrementum, vt propterea hoc obiectũ reddatur acrius, & bilis pallida vertatur in flauam, flaua in vitellinam: & lotiũ hinc redditur magis coloratum, tempore inediæ ca. 12. lib. 1. de cris. c. 1. l. 14. meth. c. 1. l. de venæsect. ad Erasist.

Mutatio ephemeræ in putridam. Signa permutationis.

In alias etiam febres mutatur ephemera, si non adhibeamus materias aperientes: nam quia prohibetur transpiratio, fit putredo. Facile autem cognoscitur hæc ephemeræ permutatio e modo declinationis: Si enim declinatio fiat circa omnem euacuationem, itẽ si sit longa, difficilis, pulsus perseueret præter naturã, symptomata protrahãtur; indicatur mutatio in alias febres. In quam autem febrem fiat permutatio, e proprijs signis cuiusque speciei apparet.

CAPVT XI.

De Indicationibus ephemerę; deque Prognostico, & Materijs remediorum.

Indicantia.

INdicationes ephemeræ sumuntur a febre, caussa, & virtute: quæ a febre sumuntur, primum habent locum ratione inuentionis: quæ a virtute ratione dignitatis: quæ a caussa ratione executionis. Quod vero Gal. c. vlt. li. 8. meth. ait, *in ephemeris raro indicationes capi a viribus*; id non absolute, sed respectiue est intelligendum, ratione reliquorum indicantium: virtus enim quia plerumque in ephemeris robusta est, despici solet: absolute tamen in omni ephemera est consideranda. Notandum etiam est, ephemeram exacte exquisitam, carere caussa interna; & proinde requirere simplicem sanationem: c. 1. lib. 10. meth. vnde in hac febre indicatio a caussa non sumitur.

1. Febris. Dubium.

Febris igitur indicat refrigerantia & humectãtia, siue actu, siue potestate; siue per se, siue per accidens. *Dubitatur autem num indicatio refrigerandi & humectandi, sit curatiua, an præseruatoria? Febris enim ephemera euanescit, ad remotionem feruoris spirituum: vnde cum refrigeratio indicetur a spiritibus cordis, & non a toto corpore, indicatio videtur esse præseruatiua, non curatiua?* Responsio. Indicatio quæ capitur a spiritu calefacto, est curatiua: alias defendi non posset Galeni fundamentum, ephemerę ideam esse morbum calidum, cum feruore spirituum. Sicut enim in pleuritide, cap. 4. lib. 3. de crisibus, sanguis actu inflammationem producens, idest, caussa cõtentiua, indicationem curatiuam præbet, quia respicit ideam (vnde vt sanguis minuitur, ita magnitudo etiam minuitur) pari ratione in ephemera spiritus accensus præbet indicationem curatiuam. Ab idea enim ephemeræ sumitur indicatio refrigerandi; quæ idea non simplex est, sed composita a morbo & caussa contentiua. Breuiter: ab idea sumitur curatiua indicatio: vt patet in pleuritide, c. 4. li. 3. de crisibus: at spiritus calfacti pertinent ad ephemeræ ideam: his enim refrigeratis, febris euanescit. E spiritib. sumitur indicatio curatiua.

II. Virtus.

Virtus, idest, natura, seu substantia quanta & qualis, indicat alimentum ratione quantitatis & qualitatis. Virtus autem alimentum indicat bifariam: primo vt virtus ab alimento conseruatur, & sic indicat alimentum bonum, secundum quantitatem, & qualitatem: altero modo, vt virtus agit in alimentum, & sic virtus debilis indicat εὐεκτα, quæ facile cedũt. Cum igitur ephemera lædat organum facultatis coctricis, opus est alimento quod cedat.

III. Caussæ.

Caussa in ephemera non exacta, est indicans præseruatorium, & indicat sui ablationem.

Indicatio ephemeræ, quæ in alias febres mutatur.

Indicationes ephemeræ, quatenus hæc mutatur in alias febres, sumuntur a caussa. Hæc autem caussa est materia, vel serosa, vel humorosa, siue sit plenitudo, siue cacochymia; vt opus sit euacuatione: necessarium ergo est aperire poros; ne in alias ephemera transeat febres.

De Præsagio.

Prognosticũ

PRædictos scopos facile implere possumus, quia virtus est robusta, & febris debilis: præterea in ephemera non adest vehementia caussæ & symptomatum; & propterea motus breuis est, facileq; tollitur morbus, nisi committatur error.

De Materijs remediorum in ephemera.

1. Cibi facultates.

IN cibo Auicennas proponit, primum alimenti vires: secundo materiam: tertio vsum. Quantum ad alimenti vires: proponit alimentum & nutriens tantum; deinde & nutriens & simul vacuãs. Cibus enim vim habet nutriendi, quatenus assimilatur: hic enim & roborat corpus, i. partes viuentes, quæ nutriuntur, & auget calorem, seu substantiam calidi innati, c. 2. li. 3. de temperam. Cibus autẽ medicinalis, vel vacuat, vel alterat, præter vim alimentalem. Pro diuersitate autem caussæ cibus variat: nã in ephemera e labore, probatur cibus augens, ratione virtutis; in ephemera ex obstructione, probatur cibus minuens, ratione materiæ morbificæ: Laudat aũt Auicennas *panem infusum in aqua, addito vino*, vt magis penetret: & hunc cibum iubet exhiberi in ephemera, quæ cum horrore inuadit. Multi medici putauerunt hanc esse putridã, indeq; innumeros errores in praxi admiserunt. Ephemera enim cum horrore inuadens, est, quæ corripit corpora biliosa: quoniam in his corporibus, dum patiuntur inediam, calidum innatum intense agens in succum alimentalem, hunc reddit mordacem, vbi in partes extimas transmittitur, in caussa est horroris (& hanc febrem de tertio in tertium accessiones ha-

2. Cibi materiæ.

Ephemera inuadens cũ horrore.

Examen cibi medicinalis Auicennæ.

bere Gal. ait, ca. 4. lib. 10. meth. 7.) Quoniam autem fit horror, cutis stipatur (rigor enim omnis cutem stipat, vt infra c. 14. probabimus) vnde fuligines non egrediuntur, sed cor petunt: & hinc fit febris, quæ est ephemera, quia non habet locum putredo. Sic igitur Gal. ca. 5. li. 10. meth. distinguit febrem putridam, a febre quæ fit propter mordacitatē succi excalfacti & acris redditi, a calido ingenito corporis biliosi. In proposito autem cibo medicinali, e pane, cum vino & aqua; panis est basis, qui non eget correctione. Quoniam enim febris inuadens cum horrore, fit in corpore calido & sicco, quod inediam est passum; necessario deficit succus alimētalis; & propterea opus est alimento boni succi. Deinde, quia calidū innatum in hac febre succos attenuat, opus est alimēto mediocris crassitudinis: cuius materia potissimum est panis, c. 26. li. 3. de fac. alim. Quoniā autē non tantum alimento, sed etiā refrigeratione opus est in hac febre; panis vero non refrigerat: additur adiuuans frigidū, ad basin, cuius materia est aqua. Præterea quia ē cita & veloci opus est refectione, & panis nō ita velociter penetrat: opus est adiuuante, cuius materia est vinum. *Dubitatur autem hic, cur Gal. c. 3. l. 10. meth. in ephemera cum horrore in gracili corpore probet balicam integram, ex aqua calida, cum granis mali punici? hic. n. cibus non est facilis digestionis?* Responsio. Auicennas proposuit panē cum vino, i. cibum facilis digestionis; quia respexit ad nutritionem totius corporis, Gal. autē respicit ad imminentē syncopen, in stomacho bilioso, de quo ibi loquitur: respicit ergo ad ventriculum, & non ad totū corpus, vt Auic. *Controuertitur quoq; de vino: nam Gal. c. 3. l. 10. meth. in ephemera cum horrore vinum exhibet solum die vndecimo, propter syncopē.* Respōsio. Gal. nō exhibet vinum nisi vndecimo, ratione potus: Auic. autem ante exhibet vinum, non ratione potus, sed ratione condimenti, & adiuuantis basin. In putridis autem vinum non debet exhiberi, vt a quibusdam fit, propter hāc Galeni auctoritatem, male intellectam. Quoad *vsum*, Auic. proponit *Quando cibādum*, vt magis necessarium; & ait, cibum in declinatione ephemeræ dandum esse. Excipitur autem ephemera cum horrore in corpore bilioso: nam in hac febre in principio cibus est dādus, ne succedat syncope: vnde Gal. beneficio panis cum vino exhibiti, & horrorem, & febrem prohibuit: c. 3. & 4. li. 10. meth. Quoniam igitur hæc febris cum horrore inuadit de tertio in tertium, prodest ante horrorem cibare; aut etiā, si illud tempus iam sit neglectum, imminente horrore: vel, si & hoc tempus sit neglectum, exhibendus est cib. post horrorem, decrescente paroxysmo: nec expectanda integritas. Ratio est: quia præsentia indicantis vehementioris cibum flagitat, etiam imminente accessione, aut horrore præsente: vel enim syncope sequitur, vel febris fit molestior: fit autem molestior, quia nisi cibus exhibeatur, calidum innatum efficacius agit in succum, eumq; reddit acriorem ac mordaciorem, vnde febris intenditur. Hoc etiam loco in principio non adest aliquod prohibens, quia nec adest materia quæ prohibeat (vt in febribus putridis) nec febris prohibet, quæ tum imminente accessione, tum tēpore horroris nondum adest, & nondum est febris. At post horrorem febris subsequitur, & propterea prohibet cibum in augmento, ac in statu; permittit autem in declinatione: nam in augmento & statu, per febrem organum facultatis coctricis ita est læsum, vt cibum non regat: secus autem in declinatione.

Dubium de cibo coctu difficili.

Aliud dubiū de vino.

3. Quando cibandum, in diaria.

Aqua frigida.

Præterea etiam *aquam frigidam* probat Auicennas: eiusque & vires & vsum proponit. Quantum ad vires: aqua datur vt medicamentum; deinde etiam pro portione. Vt medicamentum datur; quatenus refrigerat spiritus vehementer accensos; in periculo hecticæ, c. 5. lib. 10. metho. potiss. quia virtus permittit, nec est materia quæ prohibeat. Frigida pro potu non copiose sumenda, dum viscera sunt debilia; vnde Galenus cap. tertio, libro decimo. meth. in corpore cal. & sicco, *vinum* exhibet post diem vndecimum, quia ante vndecimum prohibetur vinum a feruore in spiritibus, propter hecticam. *Vinum autem dum exhibetur, aquosum erit* cap. 3. libro 8. methodi. Quoad vsum; Auicennas frigidam non prohibet in principio; nam virtus est fortis.

Balneum, eiusq; partes.

Proponit etiam *balneum aquæ dulcis*; quod vim habet refrigerandi, humectandi, vacuandi, sensibiliter & insensibiliter, porosq; aperiendi: idque præstat balneum, ratione variarum suarum partium, cap. 10. lib. 10. meth. Quatuor autem sunt partes principales, aer calidus, solium calidæ, solium frigidæ, sudatorium; quibus licet etiam inunctionem addere, tanquam partem minus principalem. *Aer* calefacit, laxat, fundit, vacuat. *Solium calidæ moderate*, vim habet moderate calfaciendi & humectandi. *Solium mediocriter frigidæ*, refrigerat mediocriter, densat, prohibet dissolutionem substantiæ calidi insiti. In *sudatorio*, sudor adhærens abluitur. *Inunctio* si fiat tantum in fundendo & leniendo, citra frictionem, stipat: vnde Galen. c. 2. lib. 8. meth. in ephemera e cutis densitate, vtitur oleo cum blandissima frictione. Hinc igitur Gal. c. 3. lib. 1. ad Glauc. balneum secundum aerem probat, in ephemera e cutis densitate, & in ephemera ex inflāmatione inguinum: in reliquis autem quamprimum ab aere recedendum suadet, quia non est opus euacuatione. Solium calidæ probatur in omni ephemera; humectat enim & attemperat calorem febrilem, acresque vapores euocat. Solium frigidæ, non probatur in ephemera e bubone: neque in ephemera e densitate. Sudoris detersio probatur in ephemera, vbi locum habet aer balnei. Postremo inunctio, si fiat cum oleo tenui: verbi gratia, chamæmelino, probatur in ephemera e densitate: contra, in ephemera e labore improbatur, quia non est opus euacuatione. Notandum autem ne aliquid prohibeat: veluti materiæ copia, vt in ephemera e nauseabunda satietate; qualitas, vt in ephemera ex obstructione; in ephemera cum catarrho frigido motus, vt in ephemera cum alui fluore. Debet autem balneum in declinatione administrari.

Frictiones.

Quin etiam in genere Auicennas *frictiones proponit*, quæ vel molles sunt, & habent vim aperiendi; vel duræ & aspræ, & habent vim stipandi. Longa etiam efficacius agit, quam breuis. Probatur autem frictio in ephemera ex obstructione, & e repletione, non in ea quæ est ex inanitione. Galenus tamen c. 3. lib. 1. ad Glauc. in omni ephemera frictiones molles vsurpat; interdum cum panno resiccato, quæ siccant & euacuant; vt in ephemera, quæ eget euacuatione: interdum cū panno madefacto, manibus inunctis iis quæ poros aperiunt, vt humor olei vel aquæ ingrediatur, & humectet, in ephemera e vapore, & ab euacuatione. Conueniunt autem frictiones tempore balnei, & post balneum.

Euacuatio totius.

Postremo *euacuatio totius* probatur in ephæmera ex obstructione, e nauseabunda satietate, & soliditate, i. repletione vel sanguinis, vel alterius succi. Licet igitur in ephemeris, quandoq; secare venam, quandoq; purgante medicamento vti: dum scilicet succus vehementer peccat, putridamque minatur. Vtimur ergo illis remediis vehementibus: non quod ephemera sit vehemens, sed quod humor vehemens sit.

Et hæc de ephemeris generatim dicta sufficiant.

CAPVT XII.

Proponuntur Species febris ephemeræ.

DE *febribus ephemeris sunt quæ omnino comparantur &c.*) Cum Auicennas hactenus docuerit curationem ephemeræ in genere; & nunc eius institutum esset ad curationem specificam descēdere; optimum

nium esse indicauit primo ephemeræ diuisionem tradere, & proinde omnes ephemeræ species ante oculos ponere: quod sane præsenti capite est executus. Caput autem hoc in duas partes diuidi potest: in prima tradit diuisionem, in secunda diuisionis membrũ explicat: & secunda pars secari in tot potest partes, quot sunt diuisionis & subdiuisionis membra, nimirum ratione diuisionis diuidi potest in tres; ratione autem subdiuisionis in quinque. Secunda autem pars principalis incipit ibi, *Et de comparatis ad dispositiones animales est illa*.

Differentiæ ephemerarum a caussis efficientibus.

Cæterum, posthabita breuitatis gratia verborum lectione, vt sensus genuinus verborũ elucescat, sciendum, Auicennam ephemeræ species capere a caussis effectricibus: & merito: quoniam ephemeræ, vt ephemera, eadem conuenit curatio: at vt ephemera varijs ex caussis ortum capit, varia eget curatione. Caussæ autem ephemerarum, vt diuisio sit bimembris, bifariam capi possunt: vno modo vt pertinent ad corpus; alio vero, vt spectant ad ea, quæ foris accidunt. Caussæ ad corpus pertinentes (cum per corpus intelligere oporteat corpus animatum) sunt in duplici differentia: vt magis pertinent, vel ad Animam, vel ad Corpus. Si magis pertinent ad animam, oriuntur ephemeræ, vtpote ex ira, vel timore: ex tristitia, vel gaudio: ex cogitatione, vel tranquillitate: ex somno, vel vigilia. Si autem magis pertineant ad corpus, sunt vel Actiones, vel Opera: si actiones, fit ephemera ex labore, otio, vacuatione, dolore, fame, siti, & syncope: si autem sint opera, erumpit ephemera ex oppilatione, nauseatiua satietate, apostemate, & cutis densitate, sed quæ fit ab interna caussa. Si denique caussæ spectent ad foris occurrentia, fit ephemera ex adustione solis, ex cutis densitate, sed quam excitat vel frigus, vel ablutio in aquis stipticis. Hæ ergo sunt ephemerarum species: de quarum essentia, cognitione, & cura loquitur Auicennas. Nos autem circa quinque tantum versabimur: nempe circa ephemeram ex Labore, Stipatione, Cruditate, Bubone, & Solis vstione; siquidem ex curatione tradita ephemeræ in genere; & tradenda harum quinq; specierum, quilibet citra docentis præsidium reliquarum ephemerarum curationem a Galeno & Auicenna præscriptam facile assequi poterit.

CAPVT XIII.

De ephemera e Labore.

Nomen.

DIcturi de ephemera ex labore; primum circa nomen admonere liceat, hanc febrem magis proprie dici ephemeram ex labore, quam ex lassitudine. Nam quamuis labor sit caussa lassitudinis; non tamẽ quælibet lassitudo prodit a labore: etenim quædam est lassitudo, cuius origo est immodicus corporis motus, & simpliciter lassitudo vocatur; quædam autem est, quam efficit materia in musculorum partes sensitiuas effusa aduersaria, ratione vel copiæ, vel qualitatis, vel vtriusque, quæ spontanea lassitudo vocitatur. Itaque cum ab hac ephemeræ specie seiungatur lassitudo, cuius caussa est interna, non autem corporis labor; ob id vocamus ephemeram potius ex labore, quam ex lassitudine.

Definitio & modus generationis.

Patet autem ex alibi traditis, hanc nil aliud esse, quam ephemeram productam a labore: cum nimirum vel cursus, vel nauigatio, vel quodlibet aliud corporis exercitium ad eam vim fuit prouectum, vt non modo artus sint calefacti, verum etiam cordi ita sit impertita caliditas, vt cordis spiritus sint accensi, hinc igneum sit redditum calidum cordis natiuum, & hinc denique febrilis calor toti communicatus.

Differentiæ.

Quoad differentias: labor est vel Minus, vel Magis violentus. Auicennas minus violentum vocat

A

temperamentum, violentiorem superfluum.

Signa.

Quoad signa: primum esse ephemeram cognoscimus ex signis suo loco propositis, indicantibus ephemeram a reliquis distinctam. Esse autem ephemerã ex labore cognosci potest vel sine arte, vel Arte. Sine arte facta cognitio est etiam communis vulgo, si interrogantes audiamus vel ægrum, vel alios, asserẽtes, in motu commissam esse violentiam, & hinc subsecutam febrem. Arte cognoscitur ex sensu caliditatis secundum iuncturas ex lassitudine, ex ariditate ad tactum. Vnde prudens medicus obseruans corporis siccitatem, & intelligens querelas esse de articulorum calore, & lassitudine; non expectans ab alijs de labore fieri mentionem; summa omnium admiratione dicere poterit, fieri non posse, vt non sit in motu aliquis commissus error. Cæterũ cum differentia esse possit in labore secundum magis, & minus: si labor fuerit minus intensus, indicatur ex sudore in fi-

B

ne apparente, nisi frigus prohibuerit sudorem; nam dum labor non est admodum intensus, nec calor procreatur, qui ita siccet, nec sudor apparet: Adhæc percipitur pulsus ephemeræ proprius, de quo suo loco dictum fuit. Quod si alia ex parte labor summus extiterit, indicatur primum, quia in fine exigua apparet humiditas, & modis sudor: nam labor immoderatus producit calorem siccantem: indicatur præterea ex pulsu paruo, debili, & quandoque duro: quia vbi insignis labor præcessit, facta est spirituum dissolutio, & siccatio partium: fit autem paruus pulsus, & quia facultas non valens, & quia arteria ob siccitatem non est obediens: debilis pulsus, nam virtus ob spirituum resolutionem languet: quandoque autem est etiam durus, dum nimirum calor magis, & magis siccat, vel arteria aliquam contrahit duritiem. Indicatur etiam ex tussi sicca, quæ quandoque euenit, dũ in consensum ducitur pulmo, dum nimirum vehe-

C

mens fit inanitio, & siccatio. Tandem indicatur ex vrina citrina, calida, & tenui: nam per motum superfluum calor gignitur adeo intensus, vt bilis misceatur cum excremento seroso, vt propterea & colorẽ, & calorem seu acrimoniam acquirat: &, cum per calorem fiat resolutio excrementorum, quæ ante febrem commiscebãtur cum lotio, lotium tenuius euadit. Hæc de signis.

Indicationes

Indicationes, preter communes omni ephemeræ, non sunt capiendæ a labore; nam a caussa primitiua, non sumitur indicatio, etiam si sit præsens. Quare in hac ephemera sunt capiendæ ab effectu laboris: effectus autem potissimum sunt calefactio, & siccatio articulorum: quare refrigeratione & humectatione egent. Adhæc cum laboris effectus sit substantiæ virtutis noxa, secundum quantitatem imminutam & qualitatem calore excedentem: ideo opus est & substantificæ humectare, & præterea refrigerare.

D

Prognosticũ

Quos sane scopos assequi licet: & ratio patet ex traditis in sermone generali: Verumtamen si spectemus ad vim insignioris laboris; febris hæc non est paruipendenda: siquidem labor, quando peruenit ad summum, est plurimi nocumenti & grauitatis super spiritum vitalem & animalem: nam per summum laborem spiritus dissipantur. Cum ergo hæc febris non prorsus sit expers vehementiæ, ratione facultatis regentis, vitalis & animalis: si aliquis in curatione committatur error, periculum imminet, ne degeneret in hecticam, quæ prompte etiam marasmum attingat.

Materiæ remediorum.

Quare breuiter quidem, sed citra negligentiam, præsidiorum materiæ proponendæ. Auicennas ergo summa prudentia non facit mentionem materiæ vacuantis vel sanguinem, vel alios succos; cum vi laboris corpus sit potius exinanitum: respicit autem potius ad materiam diæteticam, in medium adferens Cibum, Potum, Balneum, Inunctionem, & Quietem.

Cibus.

Quoad cibum: proponit Vires, & Materiam. Quo ad vires: merito substantiæ deperditæ probat cibum potius augentem, quam minuentem, & qui sit boni chymi. Ratione autem facultatis agentis in alimentum, cum sit debilis, vt nequeat tantum cibi conficere, quantum tempore sanitatis; ob id non debet ea copia exhiberi, vt tempore sanitatis; idcirco ea debet esse cibi facultas, vt in exigua copia plurimum nutriat. Adhæc, cum violentia laboris facta exsiccatio, opus est cibo humectante. In materijs numerat carnes pullorum, hędorum, vitellos ouorum sorbilium, testiculos gallorum, pisces saxatiles, & fructus humidos. Nec præter rationem. Nam carnes sunt copiosi & boni succi: siquidē, vt ait Gal. 1. de facultatib. naturalibus 10. natura nostra totam carnem propemodum vincit, mutatque & alterat, ac sanguinem salubrem ex ea creat. Inter carnes autem proponit carnes pullorum, & hędorū, vt carnes facilis coctionis; nam vires agentes in cibum non sunt admodum robustæ.

Carnes.

Oua.

Proponit etiam vitellos ouorum sorbilium; sunt enim boni & copiosi succi, exigui excrementi, & facilis coctionis. Cæterum, vt colligitur ex Gal. 3. de facultatibus alimentorum 22. eligendi ouorum vitelli, nam album ægre coquitur: & sint oua gallinarū, sint recentia, & ita coquantur, vt sint quidem sorbilia, sed non liquidiora, verum potius tremula: hæc. n. dum per coctionem mediocrem acquirunt consistentiam, ad nutriendum sunt præstantissima, liquidiora autem seu sorbilia minus nutriunt, sed facilius subducuntur: ideo dum aluus fluida desideratur, sorbilia sunt fluidis anteponenda: in ephemera autem ex labore, cum opus sit refectione, tremula sunt exhibenda.

Testiculi gallorum.

Testiculos gallorum iure etiam probat: siquidem ex Galeno 33. alim. 11. gallorum testes sunt succi boni copiosi, & facilis coctionis; debent autem esse gallorum, qui & coitum non sint experti, & qui sint saginati, & altiles, & potissimum nutriti cibo seroso lacte imbuto. Vnde hoc loco admoneantur iuniores in cibis gallorum testes maxime probari, nequaquā aliorum animalium; quādoquidem (vt ait Gal. 3. alim. 7.) suum, boum, caprarū, & ouium testes, ad concoquendum sunt difficiles, & mali succi; quamuis minus mali sint suum testes.

Pisces saxatiles.

Pisces saxatiles, ex Gale. 3. alim. 26. mutantur in sanguinem mediocrem, & proinde laudatissimum: quod dubio procul procurandum est in ephemera ex labore.

Fructus.

Tandem quoad fructus; humidos proponit. Quamuis autem fructus, & præsertim fugaces non sint probi succi, vt colligere licet ex Galeno, 2. alim. 11. nihilominus vt habent vim humectandi, in hac ephemera probantur: quia vi laboris ita siccatum est corpus, vt egeat humectatione. Quare non simpliciter proponit fructus, sed humidos: verbi gratia, inter non fugaces, poma matura; inter fugaces, pruna, cerasa non acerba, melones, & potissimum melopepones, hoc est, quorum caro intima, in qua semen continetur, manditur, vt docet Galenus 2. alim. 5. Hæc de cibo.

Potus.

Pro potu probat Auicennas vinum plurimæ commistionis, hoc est, mixtum copiosa aqua: nam aqua humectat, & citius humectat vino permixta, citiusq; permeat. At pro consuetudine ægrotantis, alia etiam potio potest propinari: vtpote iulepus, vel quidpiam simile.

Balneum.

Balneum vult Auicennas administrandum esse in tina, hoc est, in solio tepidæ: nam corpus siccatū propter laborem, nō eget aere balnei magis siccante, sed refrigeratione & humectatione, quas consequimur virtute solij: Si indigent iteratione balnei, hoc est, si ob superfluum laborem, ea est inducta corporis siccitas, vt balneum vnica vice administratum non sufficiat, balneo rursus vti licet.

Inunctio.

Inunctionem probat confectam cum oleo humectante: cui si aliqua frigiditas sit adnexa, adhuc magis proderit: huiusmodi autem est oleum violaceum. Etenim refrigeratione & humectatione est opus. Modus autem inunctionis sit, vt inunctio fiat frictione molli, quo oleum penetrans magis refrigeret & humectet. Probat etiam inūctionem plurimam, hoc est diu perdurantem: nam & siccitas perdurat a labore excitata. Applicat autem vnctionem toti corpori, & potissimum capiti, collo, spondylibus dorsi, & iuncturis omnibus: propterea quod vi laboris tum totū corpus calet & siccatum est, tum potissimum affectio in partibus propositis subsistit.

Quiet.

Quantum denique ad motum & quietem: cum febris ortum duxit ex motu immodico, iure quietem probat: & vt quies omnibus numeris prosit, probat quietem in stratis, & sedilibus mollibus, quæ aromatus intici præcipit, vtpote aqua rosacea, vel violacea, vt vna cum corporis quiete etiam spiritus vi laboris inaniti beneficio suauis odoris reparentur. Hæc de ephemera ex labore.

CAPVT XIIII.

De ephemera ex constipatione: nimirum ex obstructione venarum, orificiorum conniuentia, vel cutis densitate.

Nomen, & generatio.

EPhemeram ex stipatione vocat Gal. 8. metho. 2. & 9. meth. 1. quam Auicēnas nominat ephemeram ex opilatione. Cuius febris hæc est generatio, cum Galeno locis citatis. Si ob stipationem detineatur in corpore, id quod deberet transpirare, & id non sit halituosum ac mite, sed potius mordax, & acri fumo fuliginive non absimile: hoc, inquam, acre, vi stipationis detentum, petit cor; vnde cordis spiritus accenduntur, & hinc febris oritur ephemera.

Definitio.

Hæc igitur ephemerę species, est febris Ephemera producta ex stipatione.

Vnde, pro intelligentia huius definitionis, & pro curatione huius febris, duo sunt explicanda: primum quid intelligere oporteat per stipationem: deinde, quæ sint stipationis caussæ.

Stipatio quid.

Stipatio igitur pertinet, vel ad Venas, vel ad Cutem. Si ad venas pertinet, ad venarum vel Meatus, vel Orificia. Si ad meatum, dicitur obstructio: si ad orificia, vocatur conniuentia: si autem ad cutem, nuncupatur densitas. Vnde cum cutis pori, & venarum orificia, sint collocata in corporis superficie, venarum autem meatus seu ductus sedem occupent interiorem: propterea dicit Galenus primo de differentijs febrium tertio, stipatos corporis meatus duplices esse, nempe vel cutis, vel partium penitiorum: vbi per partes penitiores intelligit venarum meatus; per cutis autem meatus, intelligit tum cutis poros, tum venarum orificia, quatenus hæc pertingunt ad cutem. Hactenus ergo patet, per stipationem opus esse intelligere ratione ductuum venarum, obstructionem; ratione orificiorum, conniuentiam; ratione pororum cutis, densitatem: Hæc de primo.

Stipationis caussæ.

Obstructio fit a succis, peccantibus vel Copia, vel Qualitate: &, si qualitate, vel Crassitie, vel Viscditate: Orificiorum venarum conniuentia, & cutis pororum densitas, ab iisdem fiunt caussis: si enim remissiores sint, excitant densitatem; si intensiores, etiam conniuentiam: nec ab re; cum densitas pertineat non solum ad cutem, verum etiam ad cuticulam; conniuentia ad sola venarum orificia, nequaquam ad cuticulam. Hæ autem caussæ conniuentiæ & densitatis in hoc conueniunt, quod sint vel Internæ, vel Externæ. Externe, stipant qualitate Prima, vel Secunda: & si prima, est caussa vel Refrigerans, vel Siccans: si secunda, est adstringēs. Verbi gratia, inter caussas refrigerantes recensere licet aerē frigidum, balneum frigidum, medicamētum frigidum: inter caussas autem siccan-

siccantes, solem feruentem, frictionem duram, siccamq; immoderatam exercitationem: tandem inter caussas adstringentes, balneum aluminosum, oleum adstringens. Caussæ deniq; conniuentiæ & densitatis internæ sunt, vt sordities, intermissa lotio, præterea, vt voluit Gal. 10. meth. 2. & 10. met. 4. horror & rigor: quem sane esse stipationis caussam intrinsecã, colligitur ex Gal. cum dicit cap. 2. stipationem fieri, vel ab externa caussa, vel a febre: vbi febrem distinguit ab externa caussa: declarãs autem quomodo febris sit stipationis caussa, subdit, febris principium, vbi cum horrore inuadit, stipationem, hoc est densitatem facere. Hæc de caussis stipationis.

Differentię stipationis.

Quo autem ad differentias; cum capi debeant a stipatione, patet, stipationem diuidi in Densitatem. Cõniuentiam, & Obstructionem. Notandum autem cũ Galeno nono meth. 1. & 10. meth. 2. circa obstructionem, eam esse vel pusillam, vel magnam: et, si pusilla sit, fieri ephemeram, quæ diem non pertranseat: si autem magna, fieri ephemeram, quæ diem necessario pertranseat, vt sit non nomine, sed re solum ephemera, quæ sane modo vnum, modo plures habet paroxysmos, vt testatur Auicen. Nam vi magnæ obstructionis, si corpus sit sãguine refertum, fit ephemera, quæ vnicã habet accessionẽ, & est ephemera, quæ vocatur synochus sine putredine: si autẽ corpus non est refertum sanguine, fit febris habens paroxysmos, qui tamdiu sunt paroxysmi febris ephemeræ, quamdiu vi obstructionis non suboritur putredo: nam hac genita, febris non est amplius ephemera, sed putrida. Hæc de differentijs.

Indicia in genere.

Quoad signa, vt colligere licet ex Auicen. indicatur ex siti, inflammatione caliditatis adhærentia, & vrina media inter igneam & fuscam, hoc est, flauam & pallidam. Quæ sane indicia quamuis Auicennas potius referre videatur in stipationem ex obstructione; nihilominus possũt etiam esse indicia stipationis ex densitate, & conniuentia orificiorum venarum: solum enim est differentia secũdum magis et minus; nam in stipatione propter obstructionem sunt vehementiora. Ratio autem tum communitatis, tum discriminis est: & primo communitatis: nam in ephemera ex stipatione, siue fiat ex densitate, siue conniuentia, siue obstructione, necessario impeditur transpiratio vaporis mordacis, qui in corpore detentus, sua acrimonia quatenus petit cor, excitat febrem; quatenus ventriculum, sitim: vnde & ratione febris, & ratione huius vaporis detenti, calefiunt succi in venis existentes, fitq; inflammatio, hoc est, vehemens incendium persentitur a patiente: dum etiam hi vapores detenti acriores euadunt, nec difflantur, medicus tactus non modo percipit calidatem mordaciorem, quam in reliquis ephemeris soleat persentire, verum etiam obseruat caloris acris perseuerantiam: & tandem cum venæ hac caloris acrimonia turbentur, lotium redditur satis coloratum. Discriminis autem caussa est: quia cum stipatio ex obstructione, ad differentiam stipationis ex densitate, fiat a caussa interna, & humorosa; ob id stipatio ex obstructione est vehemẽtior, vt merito symptomatibus vehementioribus indicetur.

Differentiarum signa.

Quoad cognitionem differentiarum, cum stipatio fiat vel ex densitate seu conniuentia, vel ex obstructione; non erit difficile discernere. Neque obstat, quod in hoc c. dicit Auicen. difficile esse hanc febrem cognoscere: nam hoc dicit propter ephemeram ex stipatione, quæ fit ab obstructione; non tamen ad differentiam stipationis, quæ fit ex densitate, sed ad differentiam putridæ febris: addit enim esse difficilis cognitionis, propter similitudinem cum febre humorali.] Non est ergo difficile inuicem discernere stipationem, an sit vel ex densitate, seu conniuentia, an potius ex obstructione. Nam si fuerit ex densitate, præter id quod omnia symptomata erunt mitiora, prægressę sũt vel caussę primitiuę, vel horror aut rigor: adhæc, sensibiliter remittit, & 24. horis prorsus terminatur. At si alia ex parte stipatio pendeat ab obstructione; præter externam caussam adest etiam interna: nec in declinatione apparet vacuatio effatu digna: & vt ait Galenus octauo method. quarto, similis sibi perdurat remissio, quæ in alijs febribus est satis dissimilis: nam magis & magis imminuitur: tum etiã (vt ait Auicen.) est longa declinatio. Cæterum cũ stipatio pendere possit ex vna parte a densitate; vel conniuentia, ex alia ab obstructione; si nõ fiat ex obstructione, sed ex densitate, seu conniuentia, cum plures possint esse caussæ; quænam fuerit caussa, facile erit cognoscere. Nam si verbi gratia balneum aquæ aluminosæ febris sit subsecuta, facile erit intelligere esse stipationem ex densitate. Vtrum autem sit, vel sola densitas, vel etiam conniuentia, ita dijudicare licebit: si homo diutius in balneo aluminoso sit commoratus, & febris sit satis vehemens, indicium erit conniuentiæ; si cõtra, solius densitatis. Si autem alia ex parte stipationem excitarit obstructio, cum possit esse vel pusilla, vel magna; preterea dependere possit in varijs succis; primum pusillam & magnam suis indicijs ita distinguemus, cum Galeno octauo metho. quarto, & Auicenna: pusilla quippe indicatur ex pulsu, qui non minuitur, magna autem ex pulsu paruo: nam vbi magna est obstructio, neque arteria a facultate oppressa in omnes dimensiones plurimum dilatari. Adhæc pusilla obstructio indicatur ex febris paruitate; contra magna ex magna febre. Præterea, si pusilla fuerit, indicabitur ex vnica accessione. Quod si plures habeat paroxysmos, indicium est vehementis obstructionis; & iam febrem putridarum fores attingere: nam si secunda periodus incipiat cum frigore & horrore, iam permutatur in putridam. Si autẽ capiatur obstructio, vt a varijs pendet succis; erunt huius vel illius humoris indicia; de quibus non est in præsentia dicendum. Hæc de signis.

Stipationis indicatione.

Quoad indicationes: suppositis indicationibus omni ephemeræ communibus, in specie consideranda est stipatio, vt sit vel a densitate, seu conniuentia, vel ab obstructione. Si ergo febris e prioribus illis originem habuerit; indicatio sumitur potius ab effectu caussæ, quam a caussa; cum externa sit caussa: excepta stipatione, quæ fit a sorditie, & ab horrore, vel rigore, inuadente in principio illius ephemeræ, quæ fit in corpore bilioso ex inedia: nam huic febri est occurrẽdum, & sordities eluendæ. Cum ergo, his exceptis, densitas & conniuentia fiant a caussa externa: ob id indicatio capi debet ab effectu caussæ externæ: quia omnis indicatio capi debet & a præsenti, & ab eo quod in corpore reperitur. Vnde admonendi iuniores, quandoque contingere, vt caussa primitiua indicet, dum in corpore reperitur: verbi gratia, pila plumbea in corpus illata indicat sui eradicationem. Sed forte caussa primitiua mutatur in antecedentẽ. Ad rem nostram. Si stipatio fiat ex inũctione olei rosacei omphacini, & hoc inhæreat corpori, indicat sui remotionem: at nisi hæreat, indicatio solum capi debet a caussæ externæ effectu. Hic autem est vel Communis vel Proprius. Communis quidem effectus est vel densitas, vel conniuentia: quoniam quælibet caussa, siue refrigerans, siue siccans, siue adstringens, excitat & densitatem, & conniuentiam: a densitate oritur indicatio aperiendi poros cutis; a conniuentia oritur indicatio aperiendi orificia venarum. Effectus autem proprius est, vt caussa externa, inducendo densitatem aut conniuentiam, vel refrigerat, vel siccat: vnde præter apertionem, opus est vel calefactione, vel humectatione: & propterea 8. meth. 3. ait Gale. si febris fiat ex frigore, calefacientibus esse remittendã. At si alia ex parte stipatio fiat ab obstructione, indicatio vtilis non ab obstructione, sed eius caussa capienda: ideo materia copiosa minuenda, crassa attenuanda,

nuanda, & viscida detergenda: de toto prius habita prouidentia.

Prognosticum.

Quoad prognosticon; supposita vehementia ephemeræ ex stipatione, quatenus febris ephemera est: hoc loco perpendenda est vehementia stipationis, vt multiplex est stipatio. Propterea cum Gal. 9. met. primo, cum stipatio esse possit densitas, conniuentia, & obstructio: siue sit dẽsitas, siue conniuentia, febris si recte tractetur, ita deleri potest, vt nec vltra 24. horas progrediatur, nec alia subsequatur accessio. Ratio autem est: quoniam tum densitas, tum conniuentia, sunt debiles affectus secundum essentiam, dignitatem, & facultatem regentem: & præterea vel non adest caussa, vel si adest, eius vis omnibus modis imbecilla. At si stipatio sit obstructio, tũc obstructio est vel Parua vel Magna. Parua pariter, si error non committatur 24. horarum interuallo, euanescit: siquidem obstructio parua triplici modo est imbecilla vt pendeat a materia quæ similiter est imbecilla. At si obstructio sit magna, necessarium est vt febris diem excedat: & tunc periculum imminet, ne in aliam febrem degeneret, potius putridam, quam hecticam: vnde (vt ait Gal. 8. meth. 4.) si hęc ephemera detineat corpus vitioso succo refertum, degenerabit in putridam: si autem corripiat corpus copioso sanguine repletum, mutabitur in synochum sine putredine. Et ratio est: nam secundum essentiam ea est obstructionis, & potissimum materiæ obstruentis vehementia, vt prius quam tolli queat, vel vitiosus succus putrescat, vel sanguis efferuescat; propterea quod materię vehementia diutius iusto transpiratione prohibetur.

Materiæ auxiliorum.

Circa materias primo monẽdum, fatesse has proponere caussa stipationis ex obstructione: nam si stipatio fiat vel ex dẽsitate, vel conniuentia, curatio patet ex superius traditis, & potissimum in ephemera ex labore; patebit etiam ex dicendis in cura ephemeræ ex solis ardore: siquidem & vi laboris, & ardoris solis, stipatio ex densitate, & conniuentia, induci potest. Cæterum Gal. 8. met. 4. caput integrum absumit in cura ephemeræ ex obstructione, & pariter Auic. cap. 33. qui huius ephemeræ proponunt curationem summa diligentia: neç ab re: nam si quis committatur error, illico in putridam mutatur. Propterea tum a Galeno, tum ab Auicenna proponuntur materiæ Chirurgicæ, Medicinales, & Diæteticæ.

1. Materia chirurgica.

Primum ergo quoad materias chirurgicas proponitur venæ sectio, tum a Galeno, tum ab Auic. Cæterum vterque vsque adeo obscure loquitur, vt arduũ admodum sit ipsorum mentem assequi, conabor tamen, vt potero, hanc doctrinam illustrem reddere. Et quoniam ordo tum discendi, tum docendi facilitati maxime fauet: venæsectionem primo perpendemus, vt respicit Quid agendum, deinde vt refertur in vsum. Quoad primum; Gal. 8. met. 4. dicit, in ephemera ex obstructione, nisi succus vitiosus penitus transpiret, necesse esse vt putrefiat: igitur vt transpiret, maiori auxilio esse opus, nempe sanguinis detractione, etiam si signa plenitudinis non adsint: præstare enim, vitiosi succi maiore parte vacuata, ad detergendum obstructiones accedere: nam si prius detergamus, quam sanguinem vacuemus, metum esse, ne obstructiones augeamus. Adhæc ait Gal. aliam esse vtilitatem sectionis venæ; nim. vt succis imminutis, succorum excrementa fumosa, & fuliginosa pauciora restent, et inde minor reddatur febrilis calor. Hęc verba vt explanant vtilitates sectionis venæ, ita respiciunt Quid agendum; & proinde id, quod Quid agendum indicat. Hoc autem nihil aliud esse potest, quam sanguis vehementer peccans. Cum autem sanguinis peccatum pertinere possit ad Quantitatem, Qualitatem, & Vbi, seu locum: in hac febre spectat ad quantitatem & qualitatem. Declaro: & primo, quoad quantitatem, peccatum est; quia sanguis copia excedit. Hic autem excessus duplex esse potest: nempe ratione vel Totius corporis, vel solum Partium extimatum, ob obstructionem laborantium. Si primo modo; in corpore hac diaria correpto sunt signa plenitudinis, vel quo ad Vasa, vel quo ad Vires: si secundo modo, vtraq; plenitudo desideratur: & hoc insinuauit Gal. dum ait, sanguinem esse detrahendum, etiã si signa plenitudinis non adsint. Vnde & Auic. respiciens ad sanguinis copiam, & ratione totius, & solum partium obstructarum; & primo quo ad copiã ratione totius, cum & caussa est multitudo & humorum, & repletio, properandum est: dicit ad phlebotomiam, & vacuationem; hoc est, ad venæsectionem & pharmacum purgans: nam vtrumq; dirigitur ad copiam; venæ sectio ad copiam sanguinis, pharmacum ad copiam alterius succi. Alia deinde ex parte, respiciens ad copiam ratione partium obstructarũ, subdit; si non adsit multitudo humorum, sed obstructio pendeat a viscid itate, vel crassitie; opus non esse superflua vel phlebotomia, vel purgatione. Ecce ergo quemadmodum Auic. etiam non existente copia in toto, hoc est, plenitudine, vel quoad vasa, vel quo ad vires, probat venęsectionem, sed non superfluam. Nam, dubio procul, existente plenitudine in toto, indicatur remedium vacuans sanguinem in maiori copia, quam ratione plenitudinis, & ratione copiæ, dirigitur solum ad partes obstructas. Hæc quoad vitium ratione copię. Quo autem ad vitium qualitatis, locum habet in hac ephemera, vt sanguis est refertus excrementis fumosis & fuliginosis: nam cum vt obstructionis impedita sit transpiratio, sanguis fumosis ac fuliginosis excrementis inficitur. Quod vitium, cum non esset ignotum Auicennæ, dicit, non modo purgationem, sed etiam phlebotomiam educere superfluitates fumosas, facientes has febres, & sic prohibere, ne permutentur ad putredinem: & proptere hoc obtineri, quãdo fiat vacuatio proxima syncope. Ecce quam euidenter proponit sanguinis vitium secundum qualitatem, vt scilicet sanguis est refertus excremẽtis illis fumosis. Quare si accidat vt sanguis sit copiosus, & ob copiosa excrementa fumosa non parum alteratus; sicut contingit in synocho sine putredine, quæ est ephemera ex stipatione, excitata ab obstructione: tum si fiat vacuatio proxima syncope, prohibet hæc sanguinis vacuatio ephemerę in putridam permutationem. Hactenus ergo patet secundum Gal. & Auicen. venæsectionem probari ob sanguinis vitium, & secundum quantitatem & qualitatem: vnde si vtrumque vitium sit coniunctum, maxime tunc probabitur.

At propter iuniores explicãdum relinquitur, qua ratione vitium sanguinis secundum copiam, & qualitatem sit ita vehemens, vt indicet vehemens auxilium. Itaque sciendum, primo quoad copiam, sanguinis vitium esse vehemens, quia ratione obstructionis habet rationem caussæ semper sine qua non, & quandoque caussæ principalis. Habet quidem rationem caussæ sine qua non: nam impedit, quo minus liceat aperire & mũdificare: quia si negligatur sanguinis vacuatio, aperientibus & mũdificantibus augeatur obstructio, & ephemera mutatur in putridam. Habet autẽ quandoque rationem caussę principalis, dum obstructio fit a copia sanguinis, non a viscid itate vel crassitie. Vnde cum sanguis foueat, & augeat obstructionem, nisi vacuetur, pariter perseuerat & augetur obstructio, vt putrida febris oriatur. Quo autẽ ad vitium secundum qualitatem: habet secundum hoc vitium sanguis rationem caussæ principalis, non ratione obstructionis, sed febris: vnde dicit Auicen. phlebotomiã educere superfluitates fumosas, facientes febres. Huius autem vitij ea est vehementia, vt cũ alterantibus non cedat, nisi vacuentur primum excrementa, putrescunt, & fit synochus putrida, & tandem etiam pestilens: & propterea dicit Auic. phlebotomiam, educta superfluitate fumosa prohibere, ne febres,

febres permutentur ad putredinem. Quare si contingat in sanguine vitium esse & secundum quantitatẽ & qualitatem: opus est vacuatione proxima syncope: ita enim male constitutus sanguis viget in synocho sine putredine, de qua febre suo loco dicendum. Hæc de venæsectione, vt respicit Quid agendum.

Administratio venæ sectione.

Quo autem ad Vsum, sat sit duo monere: alterum circa quantum, reliquum circa Quando agendum. Quoad Quantum: Dum summa est actio sanguinis, expedit vnica vice sanguinem vacuare, & proinde vsque ad animi defectum: semper autem supponuntur permittentia. Summa autem est actio, dum vtroque modo sanguis peccat, hoc est, copia, & qualitate: cuiusmodi erat sanguis illius iuuenis correpti synocho sine putredine, vt propterea 9. method. 5. Galen. venæsectionem probarit vsque ad animi defectum. Quo autem ad Quando agendum, in hoc capit. duo monet Auicen. & vtrumque docet iuniores intelligere. Primum est in ephemera ex obstructione, si post phlebotomiam lateris dextri occurrat dolor in latere sinistro, nõ esse excusationem iterationis phlebotomiæ, præsertim cum sedatur febris, & permanet dolor. Cuius dicti hæc est ratio: nam dum dolor perseuerat, significat sanguinem præsentem, & vehementer peccantem, vt nisi vacuetur, oboriatur inflammatio. Deinde dicit: cum est repletio, oportet præparare ad phlebotomiã, vt futurus sit ante febrem phlebotomari: &, si aduit febris, melius sit desistere a phlebotomia, quia phlebotomia facit humores currere & permisceri. Sed deinde addit: quamuis sit febris, & non fuerit excusatio, non oportet, vt postponatur, & tardetur phlebotomia. Vt pateat Auice. in febre ephemera ex obstructione probare venæ sectionem semper ante febrem; & si non fuerit secta vena ante febrem, tempore febris quandoque esse secandam, quandoque non secandam. Vnde pro huius sententiæ intelligentia confugiendum ad methodi fundamenta. Sumitur autem Quando agendum a præsentia indicantis, cum absentia prohibentis. Vnde ante febrem adest præsentia indicantis: nam adest sanguis vehementer peccans secundum copiã, qui etiam incipit infici secundum qualitatem. Et quamuis per venam sectam agitetur, hic motus non nocet: quoniam nec adest febris, quæ per motum sanguinis intendatur; nec obstructio, quæ per sanguinis cursum possit augeri. At præsente febre si aperiatur vena, sanguis agitatur, vt euadat materia morbifica; vt etiam dicit Auic. in cap. de cura dolorum iuncturarum c. 35. siquidem ait, in principio non fiat phlebotomia, nam commouet humores & facit eos currere in corpus. Dum autem currit sanguis, perducitur in partes obstructas, vnde obstructio augetur, vt sequatur febris putrida. Quare expedit desistere a venæ sectione, & cibi paucitate occurrere copiæ sanguinis, & caliditati refrigerantibus: nisi vehemens sit sanguinis peccatum: dum nimirum & admodum copiosus sanguis, & excrementa fumosa vigent: nam tunc (vt ait Auicennas.) non est excusatio a sectione venæ; quia maius detrimentum expectare oportet a copia & impuritate sanguinis, quam a motu quem inducit venæ sectio: nisi enim sanguis vacuetur, necessario fit putrida febris: si autem vacuetur, tum vacuatione excrementorum fumosorum minuitur febris: Nec ex motu ita periculum impendet, vt augeatur obstructio, præsertim si copiosa fiat euacuatio; quod si accidat, vt nonnihil materiæ influat in locos obstructos, cum amplius sanguinis copia non prohibeat aperientia, & febris iam remissior reddita efficaciam amittat, fieri potest vt expugnetur, antequam ephemera in putridam mutetur. Hæc de venæsectione.

II. Medicamenta totius.

Quoad medicamenta, cũ respicere possunt & Totum, & Partes obstructas. Quoad totum respicientia, hæc octauo meth. 4. supponit Galenus: aliqua autem ex parte tetigit Auicen. siquidem vbi est copia humorum, probat tum sectionem venæ, tum vacuationem: vbi vacuationem cum distinguat a phlebotomia, in aliud intelligit, quam purgationem: nec abre: nam sicut copiosus sanguis sua præsentia prohibet, quominus tuto deobstruere valeamus, idẽ etiam periculum imminet a copioso succo, etiam non sanguineo. Quæ autem esse debeat purgantis materia, dicendum potius in sermone de putridis, quã in præsentia: siquidem, vt in putridis licet vti quandoque, verbi gratia, rhabarbaro caussa bilis; ita etiam in præsenti ephemera. Hoc loco sat sit vnum admonere circa Quando agendum: iubere nimirum Auic. in principio properandum esse ad purgationem, hoc est, ante apertionem, & mundificationem, & proinde ante quam oboriatur putrida. Ita autem præcepit Auicennas, quoniam cognouit adesse indicans, & non esse prohibens: & proinde materiæ cruditatem non inhibere. Nam in ephemeris primo die apparent coctionis signa, quæ etiam in hac febre non desiderantur: Vnde Galenus 8. meth. 4. ait; si fiat ephemera ex obstructione mediocri a succo vitioso, primo die, & aliqua parte secundi, in venis non est signum cruditatis. Hæc de medicamentis ratione materiæ totius.

Quo autem ad medicamenta respicientia materiam, quæ est obstructionum caussa; Auic. non recedens a Gal. proponit medicamenta tum Aperientia, tum Mundificantia: inter quę hoc est discrimẽ, quod aperientia sunt alterantia, mundificantia autem vacuantia: siquidem per aperientia intelligit, quę aduersantur qualitati secũdæ morbificæ materiæ obstruẽtis, nempe crassitiei, & visciditati: per mundificantia autem, quæ materiam detersam & attenuatam e corpore eliciunt.

2. partis obstructæ.

Primo ergo quoad materias aperientes, cum sint attenuantes & detergentes, & eo magis attenuantes ac detergentes quo sunt calidiores; cum medicinas calidas febris prohibeat: propterea iubebat Gal. esse vitanda calidiora, vtpote quę febrem accendũt. Vnde non admittebat calaminthAm, hyssopum, origanum, serpillum, itidem, & apium, incocta in mulsa: sed veluti optimum medicamentum probabat oxymeli, vtpote quod febrem non accendit, strenue deterget, glutinosa & crassa dissoluit, ac meatus obstructos liberat. Vnde a Gal. accipiens Auic. dicit, propterea quod ægritudo est febris, aperientia detergentia, & attenuantia calida vitanda, & accededum ad illa quæ sunt inter syrupum acetosum purum, vsque ad illum, qui est cum seminibus, & aqua endiuiæ, vsque ad aquam feniculi. Ex quibus colligendum, probari medicamẽtum compositum ex calidis vt est feniculum, & frigidis, cuiusmodi endiuia. Cæterum Gal. præter oxymeli probabat tum mulsam, tum sacch. rum, tum apomeli, quod medium esse voluit, inter oxymeli, & mulsam: siquidem apomeli calidius est oxymelite, minus autem calidum mulsa. Hoc autem verum est, si in his conficiendis vera proportio seruetur: nam si, verbi gratia, oxymeli conficiatur ex plurimo melle, & exigua aqua: apomeli autem ex copiosa aqua, & exiguo cremore fauorum mellis, dubio procul oxymeli erit calidius apomellite: quinimo & mulsa si fiat ex copiosa aqua, & exiguo melle, erit frigidior; at si puritas seruetur, oxymeli erit minus calidũ; nam præter aquã & mel recipit acetum, quod vim refrigerandi habet. Sed præterea Gal. adscendebat ad aquam, in qua parum apij esset incoctum. Et Alexander aduersus Gal. ait, si obstructio fit ex viscididate, probari oxymeli: si autem ex crassitie, improbari, & presertim si crassa materia vi caliditatis seu exustionis sit genita: hocque comprobat tum ratione, tum experimento. Ratione: nam oxymeli in corpore calido & sicco, dum siccat materiam caussam, hanc crassiorem reddit; nam quod vi siccitatis crassescit, nequaquam a sicco attenuatur.

Aperientia.

Expe-

Experimento autem: siquidem ait, se quendam obseruasse calidi & sicci temperamenti, cui cum oxymeli ad prouocandum lotium propinaretur, retentionem potius peperisset. Cæterum pro Gal. & veritate dicendum, oxymeli probari ratione materiæ & viscidæ, et crassæ: nam detergit & attenuat citra caliditatem. Verum aduertendum, oxymeli probari caussa materiæ viscidæ; si fiat ex copioso melle, acri aceto, & exigua aqua, & non sit admodum dilutum; itemque probari caussa materiæ crassæ, exustæ, & siccatæ, si conficiatur ex exiguo melle, mitiori aceto, & copiosa aqua, vt sit oxymeli impurius dilutũ, hoc siquidem materiam crassam attenuabit, siccam humectabit, et molliorem reddet. Vnde propter iuniores hæc poterit esse administratio: si materia sit viscida; Recipe oxymelitis simplicis vnc.ij. aquę hordeaceę alteratæ apio vnc.iij.ß. Si autem materia sit crassa ac exusta, Recipe oxymelitis mitioris, vel etiam syrupi acetosi simplicis vnc.j. aquæ hordeaceæ vnc.iiij. Modus sit, vt hæc medicamenta actu calida administrentur; nã oportet, vt ab ore ad extrema corporis permeent. Tempus, post totius vacuationem: vnde dicit Auic. non properandum ad aperientia & mundificantia, ante vacuationem scilicet totius, nam quæ aperiunt, deuehunt materias in venas, & augent obstructiones, & præcipue si meatuum orificia natura fuerint stricta.

Mundificantia.

Quo autem ad mundificantia, hoc est, vacuantia materiam viscidam detersam, & crassam attenuatã; hæc proponebat Gal. tum Leuiora, tum Fortiora. Inter leuiora recensebat farinam hordei, erui, fabarum; & aquosam mulsam: inter vehementiora autẽ mulsam meraciorem cum iride, cum radice panacis etiam cum sapone nigro. Horum vius est, verbi gratia: Recipe farinæ fabarum, erui ana vnc.v. pulueris iridis ℈.ij. mulsæ moderatæ vnc.ij.ß. Modus sit, vt administretur medicamentum actu calidum, & fricando. Tempus sit, post apertiua. Locus sint extimæ partes. Hæc de materia medicinali.

III. Victus ratio. Cibus.

Quoad diætericam, sat sit versari cum Auicen. & Galeno circa cibum, potum, & balneum. Quoad cibum, cum Auicennas in cura generali probarit in ephemera ex obstructione cibum tenuem, vt per accidens vacuetur materia, obstructionis caussa & efficiens, & fouens, & in hac ephemera opus sit detersione, & attenuatione: propterea vtilis est cibus qui attenuat, detergetque; nimirum victus minuens, & attenuans; qui etiam caussa febris vim refrigerandi obtinere debet. Hęc fundamenta pernoscens Galenus, iam proposita aperientia etiam in genere victus collocauit: sed Præterea etiam probat ptisanam. At si febris sit vehementior, magis probat ptisanam scilicet colatam: quæ sane quomodo confici debeat, cumulatissime in sermone de febribus putridis explicabitur. Hoc loco cum Auicenna mouere liceat, ptisanæ cremorem condiri posse saccharo: nam & gratior redditur cibus: & præterea fit nutritiuo, cum saccharum sit propinquum cibo; & apertio, cum facultatis detersoriæ non sit prorsus expers. Vnde nec improbatur panatella liquidior, cum saccharo, vel seminibus melonum. A si febris non ita vrgeat, nec corpora sint calida & sicca, mulsa maxime probatur. Quæ sane vario modo conficienda, pro statu tum virtutis, tum febris: siquidem cum esse possit meracissima, aquosissima, & mediocris, pro maiori indigentia virtutis, meracior probatur: & pro febris intensiori feruore aquosior. Secundum Paullum libro primo, c.96. mulsa meracissima conficitur ex vna parte mellis, et duabus aquæ: aquosa, ex vna parte mellis, & octo aquæ: mediocris, ex vna parte mellis, & quatuor aquæ.

Potus.

Quoad potum, Galenus vini non meminit, sed monet ante horas suspectas futuræ secundæ accessionis, si sit interuallum trium tantum horarum post balneum, nihil esse offerendum præter aquam, cui parum apij sit incoctum: si maius sit interuallũ, vtendum esse tantum ptisanæ cremore. Vnde, & Auicennas dum homo egreditur balneo, & periculum est putridæ febris, non exhibet cibum, nec vinum: si autem virtus mediam non ferat, propinat in potu quod aperit, vt aquam hordei, quæ sit confecta cum aqua substantiali, hoc est, tenui, & copiosa, & pauco hordeo; sed longo tempore fiat decoctio, quæ deinceps aqua hordei ita confecta; apio decoquenda, siquidem hic potus non nihil nutriet, & aperiet citra calefactionem.

Balneum.

Balneum denique Galenus 8.methôd.4. probat, nisi adsit materia putrida prohibens. Materia autem putrida suis signis deprehendetur, vtpote pulsu, & lotio: de quibus in sermone putridarum. Et quia contingere potest, vt medicus in cognitione fallatur: monet Auicennas, si, dum æger est balneum ingressus, horrore afficiatur, vt nullo modo moretur in eo: nã illæ obstructiones ope balnei non aperiuntur. At si nihil prohibeat, cum Galeno balneo vti licet. Hoc autem in balnei administratione seruandum, vt virtute huius fiat apertio meatuum cutis, & hinc transpiret, & egrediatur materia obstructionis effectrix: ob id iubet Galenus, vt in balneo prius corpus inungatur oleo aperiẽte, verbi gratia, anethino, ac moderatissime fricetur, mox extrinsecus detergatur medicamentis, nimirum superius allatis mundificãtibus: & abluatur. Dixit autem extrinsecus, hoc est, extra solium balnei. Tempus autem opportunum erit, si tres aut quatuor horæ æquinoctiales inter balneum & futuram accessionem interponantur. Addebat Auicennas, si paroxysmus non redeat, balneum repetere licere, si æger desideraverit illud. Cæterum præter patientis desiderium, non oberit balneum, tum quia febris non est mutata in putridam, tum etiã vt quæ in cute sunt reliquiæ, inaniantur. Hęc de ephemera e stipatione.

CAPVT XV.

De ephemera e cruditate.

Nomen.

HAnc febrem Galenus 8.method.5. vocat ephemeram e cruditate: quoniam eius caussa est cruditas: & quidem prima cruditas, hoc est, ad ventriculum pertinens. Vocat autem Auicennas ephemeram ex nauseatiua satietate, & repletione: nam vbi in ventriculo cruditas, ibi nauseatiua satietas, & repletio.

Generatio.

Hæc febris gignitur, dum in ventriculo adest succus crudus, a quo mittuntur vapores nidorulẽti, qui petentes cor, sua calidita te cordis spiritus accendunt, & hinc calidum innatum, totumque corpus.

Quare hæc febris est ephemera, producta a cruditate ventris nidorosa.

Definitio. Cruditas ni-

Pro huius definitionis intelligentia (cum pateat quid sit ephemera) sufficiet tria explicare: primum, quidnam sit cruditas nidorosa: deinde, ad quam corporis partem pertineat: tertio, quæ sit huius cruditatis caussa effectrix. Itaque cum Gal. 8.meth. secundo, & 3.de sympt. caussis primo, per cruditatem intelligimus ventris symptoma, quod potius pertinet ad functionem corruptam, quam ablatam: siquidem cibi in ventre mutationem accipiunt, non diminutam, sed corruptam: vt propterea hæc cruditas dici possit corruptio. Cæterum cum intelligere oporteat cruditatem, in qua cibus corrumpitur: scire oportet hanc cruditatem duplicem esse posse. Siquidem vna ex parte est cruditas, in qua cibi ita corrumpuntur, vt vapores acidos emittant. Cum autem acidi vapores sint frigidi, vt spiritus accendere nequeãt, propterea hæc cruditas ephemerę caussa esse nequit; præsertim cum vapores acidi sint effectus frigiditatis, vel ventriculi, vel pituitæ in ventriculo collectæ, vel ciborum

rum. Neq; obstat, quamuis Trallianus aduersus Gal. dicat, acidam qualitaté etiam a calore produci; quia vinum & fermentum non tantum in frigidis, sed etiam in calidis acescant domicilijs: siquidem verissimum est, acidæ qualitatis caussam immediatam esse calorem diminutum; imminui tamen constat calorem modo a calore, modo a frigore: ideoque dum vinum in calidiori aere acescit, id fit, quoniam vini calor propter ambientem calidiorem diminuitur, & hinc postea a diminuto calore prodit aciditas. Constitutum ergo sit, vi huius cruditatis non produci ephemeram: sed, si febris oboriatur, esse putridam, quandoque videlicet materia aciditatis particeps putredinem concipit. Si autem alia ex parte capiatur cruditas, in qua cibi eam assequuntur corruptionem, vt vapores prodeant nidorulenti; hæc illa est quæ febris ephemeræ caussa esse potest. Siquidem nidor est odor insuauis, prodiens a substantia vstionem patiente. Ideo cum vapor nidorulentus, ad differentiam acidi, vim calefaciendi obtineat, rationabiliter febrem accendere potest. Propterea dictum est, hanc ephemeram produci a cruditate nidorulenta.

Vnde vapor nidorosus. Cum ergo pateat quid nam intelligere oporteat per cruditatem nidorosam; modo explicandum ad quam corporis partem pertineat. Itaque sciendum, quamuis vapor nidorulentus eleuetur a materia, quę in ventriculo corruptionem suscipit; nihilominus vaporem nidorosum, febris opificem, prodire a materia quæ adhuc residet in ventriculo; quandoque autem a materia, quæ infra ventriculum delabitur, & cum infra ventriculum sint intestina, fieri potest, vt corrupta materia occupet intestina tenuia, vel crassa.

Generatio materiæ corruptæ in vẽtriculo. Tertio explicanda est huius corruptæ materiæ generatio. Cum ergo sit opus in ventriculo genitum, sed prauum, propterea gignitur vel Læsa ventriculi facultate, vel ob Errorem externum. Gignitur quidem læsa, imo labefactata ventriculi facultate, nempe alteratrice, ob immoderatam ventriculi caliditatem; cui vt plurimum adiungitur siccitas. Generatur autem ob errorem externum, qui esse potest vel cibus aliquis calidior, vel bilis in ventriculo residens. Quæ sane caussæ, vt modo magis, modo minus efficaces sunt, ita cruditatem gignunt, modo magis, modo minus peccantem, & secundum quantitatem, & secundum qualitatem: vt ratione copiæ materia sit, vel in maiori, vel in minori copia, & proinde vapor nidorulentus magis, vel minus copiosus: ratione autem qualitatis, materia sit magis vel minus exusta, & hinc vapor nidorosus vel fuliginosus: siquidem (vt ait Galenus) fuligo est vaspor terrestris, qui proinde prodit ex materia immodice vsta; fumus autem est mistio quædam ex terrestri & aquea substantia, vt prodeat ex materijs semiustis. Hæc de definitione.

Differentiæ. Differentiæ capiendæ sunt a cruditate nidorosa, nimirum a vitio cruditatis caussarum producentium cruditatem, & a loco principaliter a cruditate affecto. Si ergo respiciamus ad vitium ratione quantitatis, vel in maiori, vel minori copia producitur: ratione qualitatis, magis vel minus exusta est. Si respiciamus ad vitium ratione caussarum, vel ventriculi calida intemperies, vel bilis. Denique ratione loci primũ affecti, est vel ventriculus, vel sunt intestina, hæcque vel superna, vel inferna.

Signa in genere. Esse ephemeram, dignoscere oportet ex signis, traditis in sermone de signis ephemerarum in genere: esse autem ephemeram ex cruditate, facile noscere licet ex vaporibus e ventriculo prodeuntibus, quippe qui carnium, siue piscium semiustorum odorem præseferunt. Insuper hæc febris peculiariter obtinet, vt lotium lotij sanorum similitudinem non seruet: quoniam, dum hæc cruditas gignitur, excrementum serosum necessario inficitur. Quo autem ad signa differentiarum: & primo, si capiantur a vitio materiæ corruptæ, ratione vel copiæ, vel qualitatis; quo ad copiam, nũ materia sit vel in maiori, vel minori copia; dignoscemus ex maiori & minori copia ructuum nidorosorum; ad hęc ex symptomatum vehementia & remissione: nam in maiori quanto maior est virtus, tum ex perseuerantia febris, vt si redeat febris per periodos, & quatuor, aut septẽ vicibus. Quoad qualitatem; vehemẽtiorem & remissiorem exustionem deprehendimus ex indicijs intensioris & remissioris caliditatis: verbi gratia, ex intensione sitis, ex febre intensa, ex vehementia caussarum effectricium, intensiorem esse exustionem indicabimus. Si autem capiãtur differentiæ a vitio caussarum effectricium; cum caussa esse possit cibus calidus, succus biliosus, & calida ventriculi intemperies: originem duxisse ex cibis cognoscimus, si ciborum calidorum vsus est pręgressus: sin minus, cum esse possit vel succus biliosus, vel calida intemperies: succus biliosus deprehendetur ex amaritudine, & grauitate; calida autem intemperies ex siti, & feruore, citra amaritudinem & grauitatem. Quoad locum primo affectũ, ad huius cognitionem assequendum præcipiebat Galenus esse diligenter manibus hypochondria & totum ventrem contrectanda, interrogandumque ægrum, qua maxime in parte vel morsum, vel grauitatem habeat: vbi enim hæc obseruabuntur, ibi corruptum cibum esse collectum iudicandum. Hæc de signis.

Differentiarum signa.

Præsidia. Indicationes, posthabitis & notis generalibus, caussa ephemeræ; hoc loco a cruditate nidorulenta sunt hauriendæ. Expedit autem, vt hauriantur tum ab ipsa cruditate, tum ab eius caussis, tum quandoque ab effectibus. Dico, quandoque ab effectibus: nam semper respicere oportet ad cruditatem, & caussas; non semper autem ad effectus, sed solum dum vrgent, dum nimirum sunt symptomata quæ habent locum caussæ. Igitur quantum attinet ad cruditatem, hæc est toto genere præter naturam: præterea vi caliditatis infensa. Ea ratione, qua est toto genere præter naturam, prorsus est vacuanda; vt noxia est vi caliditatis, refrigeranda, ne scilicet ductus, per quos permeat, male afficiantur. Quod autem spectat ad caussas; cum sint cibus calidus, bilis, & intemperies calida ventriculi: a cibo, vt a caussa primitiua nulla sumitur indicatio; vt sufficiat, vel bilem purgare, vel ventriculum refrigerare: nisi cibus caussa sit in ventriculo: nam ratione caussæ antecedentis, est refrigerandus, & vacuandus. Quoad effectus, qui produci solent, veluti dolor, nec non immoderata intestinorum laxitas, quando per aluum fluit materia non modo morbifica & excrementitia, verum etiam alimentalis; ratione doloris indicatur anodynum; caussa laxitatis, condensans seu adstringens. Hæ ergo sunt indicationes, ad quas respexit Gal. 8. met. 5. si recte intelligatur.

Prognost. Quoad prognosticum; hæ indicationes expleri possunt, sed modo minori, modo maiori negocio. Nam cũ indicationes respiciant vel febrem, vel cruditatem; quo ad febrem, cum sit ephemera, & proinde ratione essentiæ & facultatis debilis, superari potest. Quo autem ad cruditatem, cum indicationes dirigantur vel ad ipsam materiã crudam, vel ad caussas, vel ad effectus, materia, vt est toto genere præter naturam, & exusta, vehementiam habet insignem ratione essentiæ; nec lenem ratione dignitatis, cum lædat ventriculum: at ratione facultatis exiguam vehementiam, vt vel sponte naturæ, vel ope medicamenti vacuari possit. Ex quo obiter colligendum, in prognostico vehementiam ratione facultatis primas partes obtinere. Quo autem ad caussas, cum indicationes dirigantur ad bilem in ventriculo existentem, & eius calidiorem intemperiem; in vtraque caussa est quidem vehementia ratione dignitatis: at vtraque caussa debilis est ratione facultatis, nec admodum

vehemens

vehemens ratione essentiæ: nam & bilis vacuari potest & calida intemperies corrigi, præsertim cum, vt ait Gal. septimo metho. quinto, corrigatur a frigido, quod est insignis actiuitatis. Quoad effectus: dolor, & alui laxitas penes essentiam non sunt insignis vehementiæ; cuius indicium est, non proponi stupefacientia: & vt sola intestina afficiantur, vehemẽtia etiã ratione dignitatis desideratur: quod si præterea sincope vel quippiam simile non subsequatur, ratione facultatis debilem esse effectum iudicandum est, vt propterea eius vis expugnari possit. Verum tamen hoc malũ modo facilius, modo ægrius cedit, pro vehementia intensiori & remissiori rerum præter naturam, hoc est cruditatis, caussarum, & effectuum: vnde, si materia corrupta sit copiosior, sit magis exusta; resideat in ventriculo potius quam in intestinis, genita sit vitio potius morbi calidi ventriculi, quam vel bilis, vel ciborum, dolores vehementiores pariat, nec non immoderatum alui fluorem; dubio procul indicationes minori cum facilitate explebuntur. Si ergo cruditas cum suis caussis & affectibus occurrat, multo facilius perfici posse prædicẽdum. Hæc de prognostico.

Curatio. Chirurgica.

Quoad materias, & primo, quo ad materiam chirurgicam, Galen. octauo method. quinto, quamuis accurate huius febris curationem tradat, nihilominus ne verbum quidem facit de venæsectione. Neque præter rationem: siquidem materia hæc corrupta, præter id quod maxime distat a natura sanguinis, & residet in primis ductibus, nequaquam mesaraicas pertranseat, ideoque lenientibus cedat; propterea huius caussa venæ sectione nõ est opus. Amplius, si cruditate præsente secaretur vena, metuendum, ne venæ corporis inanitæ (vt ait Galenus quarto de tuenda san. vltimo) ad se materiam crudam rapiant. Præter id, quod venæsectio etiam facit currere humores. Vnde & totum hac materia inficeretur, & iecur etiam; cum nequeat a ventriculo in totum deduci, nisi per medium iecur: vt propterea recte moneat Auicennas, venam sectã in hac febre posse esse causã fluxus hepatici. Cæterum recte assequi oportet, quid voluerit Auic. dum in hoc cap. ait; & iter quidem ad phlebotomiam est, vt non fiat in ea, donec declinet, tunc enim fiat. Hæc verba ita intelligenda: nimirum venam secari posse, ratione putridæ febris imminentis: nam quandoque euenire potest, vt vi febris ephemeræ sanguis incalesiat, qui nisi inaniatur, febrem putridam excitat, & præsertim cum sanguis ob vapores nidorosos non ita regatur. At secandam venam ait Auicen. cum declinat ephemera, & imminet putrida: nam dum ephemera declinat, & cruditas est victa; non amplius vi sectionis venæ potest per corpus currere.

1. Medicamenta, primũ respicientia vaporem.

Quoad materiam medicinalem: Galenus octauo meth. quinto exactam huius febris curationem docens, proponit medicamenta, quæ respiciunt tum Materiam corruptam, tum eius Caussas, tum Effectus. Respicientia materiam sunt in duplici differentia: nam respiciunt Vaporem, vel Mineram illius vaporis. Respiciunt vaporem, quæ habent vim discutiendi. vt diatrion pipereon illud simplicissimum, quod fit ex triplici pipere, vt cuius vapores nidorosi dissoluuntur, qui caussa sunt vt materia corrupta suspensa permaneat, & ita ventriculum lædat: his ergo dissolutis materia ad intestina descendit. Nec periculum imminet, vt vi diatrion pipereon febris accendatur: nam præter id, quod huius ope dissoluuntur vapores calidi febrem fouentes: huius medicamenti caliditas, in tenui substantia residens, dum vapores dissoluit, & ipsa euanescit, vt eius vis vltra iecur non perducatur. Quare rationabiliter probatur hoc medicamentum, dum cruditas superiores partes occupat. Si autem forte prohibeat calida intemperies ventriculi, vt ait Auicennas, licet vti aliquo de-

A biliori: verbi gratia, aromatico rosato. Cæterum, vt magis atque magis vapores dissoluantur, deinde etiam præcordia, & omnem ventrem perfundere oportet ijs medicamentis, quæ partem vini cum diatrion piperion obtinent. hoc est, quæ vim habent dissoluendi vapores, nimirũ, quæ calida sunt, & tenuis substantiæ, nõ citra tamen aliquam leuem adstrictionem, siquidem ope constrictionis tuemur calidi innati substantiam, ne a calidis & siccis dissoluatur. Quoniam autem quæ miscentur sunt tenuis adstrictionis calidorum & roborantium transitum ad intima non inhibent. Et hoc est quod significauit Gal. dum probat, quæ vim habent tenuiorem adstringendi: vt medicamentorum vis siccando: calefaciendo, & robur inferendo, in corpora, quæ circa ventriculum habentur, alte penetrare possit. Hæc autem medicamenta sunt, oleum, vna cum absinthio, oleum nardinum purpuræ marinæ admixtum, & est materia

B illa instar ceræ lenta, quæ prodit ex mutuo attritu piscis purpuræ. Quo loco notandum, purpuram esse quid admodũ diuersum a grano, quo tinctores vtuntur in pannis tingendis: vterum tamen in penuria purpuræ, non esset ita ab re vti hoc tinctorum grano; siquidem, vt ait Galenus septimo simplic. granum tinctorum amarum est, & adstringit, ac citra morsum siccat, sed cum magis adstringat quam purpura; propterea grano & parciori vtendum, & cum copiosiore nardino. Tandem addebat Galenus, si os ventriculi sit imbecillius, etiam opus esse addere oleum mastichinum: & his addebat etiam vnguenta pretiosa; vtpote quæ conficiuntur ex moscho, & ambra odorata: quo fine superius propositis medicamentis, addentur species galliæ moschatæ.

Hoc loco autem admoneantur iuniores, Galenum quædam proponere, quæ sunt extra methodum medendi; quædam autem quæ pertinent ad methodum

C medendi. Extra methodum sunt, quæ diriguntur ad ipsa medicamenta, quatenus opus habent vel adiuuante, vel corrigente: verbi gratia, cum absinthium possit nidore offendere, feruente aqua tingendum. Pariter, cum vnguenta actu calida sint administranda, si super prunas vel calidum cinerem calefiant, vitiatur eorum facultas; ideo cum Galeno oportet illa calefieri in duplici vase, coniecta in vas maius aqua feruente. Adhæc, est extra methodum compositio cerati ibidem tradita. Potest autem hunc in modum colligi, & describi: ℞. ceræ, olei nardini, ana vnc. j. cera autem liquetur in oleo nardino; quibus refrigeratis addantur aloes ligni ʒ. j. pulueris mollissimi mastiches ℈. iiij. specierum galliæ moschatæ. ℈. ß. & fiat ceratũ. Nota, oleum nardinum esse basim ad reliqua adiuuantia, siue custodiendo, vt cera, siue deducendo, vt xyloalo, siue adstringendo, vt mastiche, siue corrigendo, vt odorata, ne olei odor lædat. Ad-

D hæc etiam extra methodum est præparatio penicilli, qui post fomentum oleo de absinthio debet inungi. Per penicillum autem intelligere oportet mollem aliquam substantiam, quæ ventri est applicanda, & vt detineatur, intingi debet. Vnde penicillus potest parari ex panno lineo, molliter, & quater obuoluto, seu duplicato: ex molli spongia: ex lana optime carpta: ex panno etiam laneo Quæ sane materiæ vt plurimum prosint, non modo siccæ & calidæ applicandæ, verum tingendæ oleo de absinthio, vel oleo nardino, quod præstantius, vel marina purpura, & si addatur mastiche, redditur penicillus efficacior ad os ventriculi firmandum, si sit imbecillum. Hæc ergo & similia sunt extra methodum, quæ tamen scitu sunt necessaria.

Ad methodum medendi pertinet, quæ sunt preter naturam esse depellenda. Verum inuicem miscere medicamenta, attinet ad methodum componendi: carni admouere ceratum, & desuper penicillum, & penicillum ligare, attinent ad methodum materiæ

chirur-

chirurgicæ. Circa ea, quæ pertinent ad methodum medendi, duo potissimum monere videtur, quorum vtrumque ad modum agendi spectat. Alterum, & præcipuum est, dum ait: esto autem abunde calens talium quodque, cum primum imponitur; nam quæ topica sunt omnia ventriculi firmitudinē dissoluunt. Hæc dicta ita intelligenda. Quantum attinet ad passionem vaporum, hæc indicat medicamentum actu calidum: nam dissolutio impeditur actu frigidis. Cæterum hoc esse potest vel abunde calidum, vel moderate calidum, hoc est, tepidum. At tepidum prohibetur a virtute: nam tepida omnia ventriculi firmitudinem dissoluunt, quia dissipant substantiam calidi innati: nam vt calida, dissoluunt; vt moderate calida, non alliciunt nouum alimentum. At vehementer calida, quamuis dissipent, attamen quoque nouū alimentum attrahunt. Adhæc calida cutis poros angustant, tepida aperiunt. Reliquum autem quod pariter spectat ad methodum medēdi, est, dum inquit: si quis morsus, aut doloris sensus, adhuc in ventriculo supersit; post fomentum vel incingendus penicillus, vel si cinctum non patitur, siue ob consuetudinem, siue delicias cingi recuset, cerato idem efficias. Hæc dicta ita intelligenda. Cum medicamenta possint administrari in modum vel fomenti, vel penicilli, vel cerati: si passio vaporum nidorōrosum fuerit facilis, sufficit administratio medicamenti in forma fomenti, seu simplicis inunctionis: at si vapores non cedant, quod ex eo dignoscitur, quoniam morsus aut doloris sensus adhuc perseuerat: tunc opus est vti medicamento eo modo quo efficacius agat, & hinc spiritus nidorosus dissipet: qui modus est vel penicillus, vel ceratum. Et cum medicamentum hoc vtroque modo administratum idem efficiat; si placeat iucunde curare, & patiens tenuat penicillum, medicamento cerati forma vtendum. Hæc de medicamentis, respicientibus materiam secundum vaporem.

Vacuantia materiā nidorulentam. Quo autem ad medicamenta caussa minetæ administranda, quæ nimirum sensibiliter materiam debent inanire, animaduerte oportet, an hæc materia sit In ventriculo, vel Infra; & si infra, an in Supernis, vel Infernis intestinis. Itaque si materia sit in ventriculo, & potissimum, vt ait Auicen. stans desuper; vomitorio est vacuanda: verbi gratia, iure pulli tepido, immixto oxymelite: siue sit, ait Auicen. cibus, id est, non mutatus in chylum; aut feces, seu excrementum crassum chylificationis, quod non in ventriculo, sed in intestinis mutatur in verum stercus; siue grauitas, hoc est, excrementum crudum cibi. At si contingat, vt vomitus sit difficilis, medicamentis vti licet, vt per aluum materia corrupta educatur: ait enim Galen. primo, de aliment. excrementorum alui deiectionem esse vnicum remedium in cruditatibus. Propterea ad hoc commodum respiciens Auicen. probat per aluum vacuantia, tum quæ per os sumuntur, tum quæ per Sedem immittuntur, nempe clysteres, & glandes: siquidem nouit, materiam corruptam quandoque detineri in ventriculo, vel in supernis intestinis, vt clysterijs, & suppositorijs non ita cedat. Galenus autem quæ per os assumuntur proponit: quoniā rarissime accidit, vt materia nidorulenta, cum mordax sit, expulsa ab expultrice non descendat; vnde etiam fit, vt quandoque alui fluor coniungatur. At si contingat, vt ad crassa intestina non descendat, cum Auicenna probantur lenientia. Quæ autem hæc sint, non proponit: sed nos remittit ad doctrinam de vacuantibus. Quare & nos paucis de his loquemur; cum vberior horum doctrina magis ad febres putridas pertinere videatur.

Sciendum igitur, ratione huius cruditatis probari potius lenientia, quam soluentia: nam cum materia sit proxima, non egemus medicamento attrahente, sed lubricante, & moderate expultricem irritante: cuiusmodi est flos cassiæ cum seminibus citri, syrupus rof. sol. manna, quæ dissolui possunt in iure alterato endiuia, si ventriculus sit calidior; sin minus, vti licebit melle rof. sol. dissoluto in iure alterato cichorio, & seminibus citri, si forte flatus vigeant. Quæ autem esse debeat lenientium administratio, alibi explicabitur. Hoc loco duo monere liceat, circa Quando agendum. Primo e Galeno. 6. method. quinto; si confugiendum sit ad vacuantia per glandes & clysteres, post primam remissionem, hoc multo magis esse seruandum in ijs, quæ per os exhibentur. Deinde notandum, e secundo aliment. 31. id omnibus, quæ aluum deijciunt, commune esse, vt ab assumptis non liceat illico prandere, sed opus esse aliquid temporis interponere. Quæ dicta ita intelligenda, vt pertinere videantur potius ad Quando agendum ratione cibi, quam lenientis. Leniens enim exhibendum, quando indicat materia præsens quæ debet vacuari, hoc cibus prohibet, cum videlicet adhuc non est sumptus. At vbi exhibitum est leniens, hoc sua præsentia prohibet cibi exhibitionem: & leniens eius est vehementiæ, vt instar caussæ morbificæ possit lædere: quia si illico exhibeatur cibus, miscebitur cum leniente, vnde cibus deijcietur, & non nutriet. Ex quo colligendum, cum Galen. hanc sententiam protulerit, accepta occasione a prunis, id multo magis esse seruandum in cassia, manna, & similibus, quæ efficacius ventrem mouent, quam pruna: vt saltem cibus non exhibeatur nisi post horam ab assumpto leniente, si leniens descendit ad fundum ventriculi, & iam ad intestina propellitur. Hæc de vacuantibus per aluum, ore adsumptis.

Clysteres. Quoad clysteres, hi vt inaniunt intestina crassa, & hæc laxant, vt prompte admittant materiam residentem in tenuibus, iuuare possunt ad eductionem materiæ etiam in tenuibus intestinis existentis. In his autem vsurpandis admonebat Gal. opus esse leni per inferius infusione, & proinde mitiori clystere: non simpliciter tamen, sed dum materia corrupta notabiliter ad inferiora est mota. Vnde probabat clysterem, confectum ex melle, aqua, & pauxillo oleo: vt si, verbi gratia, capiamus lib. 1. aquæ, decoctæ cum vnc. iij. mellis, & vnciæ ij. olei addantur. At non in omni morbo simili clystere vtendum, sed solum vbi opus est leni infusione: ideo si contingat coniunctam esse materiam viscidam, opus est valentiori clystere, vt etiam cassiam addere liceat. Vnde monebat Galenus, si cum materia corrupta sint flatus, clysterem parandum ex oleo, in quo ruta & semina, quæ flatus discutiant, fuerint incocta; cuiusmodi sunt apij, cumini, marathri, citri, aliaque id genus.

Glandes. Quo ad glandes, ex quibus confici debeant, nihil dicit: supponens, ex traditis de clystere facile esse scire, si non sint flatus, glandem esse parandam cum melle; si autem sint flatus, opus esse addere puluerem cymini, apij, & similium, quæ flatus discutere possunt. Hæc de medicamentis ratione materiæ corruptæ.

II. Medicamenta respicientia caussam. Sequuntur medicamenta ratione caussæ. Et cum caussa postulans medicamentum possit esse vel Bilis, vel Calida ventriculi intemperies: quantum ad bilem, Galen. non proponit medicamenta: nam cognouit, medicamenta vacuantia materiam corruptam vacuare etiam bilem. Quantum autem ad medicamenta caussa intemperiei calidioris ventriculi, si ventriculus ita vratur, vt affectus quidam similis inflammationi adesse videatur; probat ceratum ex melino, hoc est, ex oleo cydoniorum: sicut etiam conducunt medicamenta ex rosaceo, hypocistide, balaustijs, & palmarum carne confecta, vtpote quæ ventriculo tum refrigerando, tum firmando idonea sunt: nam dum ita vritur ventriculus, fit dissipatio substantiæ calidi innati; ideoque refrigeratio respicit immodicam caliditatem; adstrictio autem calidi innati substantiæ dissipationem. Auicennas

nas etiam exhibet trochiscos de caphura, siue rhabarbaro.

Effectuũ respicientia medicamenta.

Quantum denique ad medicamenta ratione effectus; cum effectus pertineat ad Dolorem, & Fluxum alui: quod attinet ad dolorem, dum nimirum vehementior morsus vrget, Galen. probabat clysterem, paratum ex sabino oleo, in quo liquatum sit aliquid sepi anserini, gallinacei, caprini, vel in horum penuria parum ceræ, præsertim lotæ decocto maluarum. Ad alui fluxum, ventri applicabat oleum melinum. Notandum autem, hoc & alia id genus adstringentia vsurpanda, dum alui fluor est immoderatus, qui vacuata cruditate perseuerat: & propterea dicit Auicennas, si aluus fluat, considera, an id quod vacuatur, sit id quod est corruptum; & si fuerit illud, non retineatur, donec totum vacuetur vsque ad postremum eius.

Hæc ergo medicaméta fuere a Galeno proposita, & sane varia, pro discrimine indicantium. Quod si noscere voluisset Trallianus, non ita impudenter Galenum redarguisset. Dicit enim, cum contraria contrarijs curentur; & in corruptione nidorosa materia sit calida: caussæ etiam, siue bilis, siue ventriculi intemperies, ad calorem vergant: inepte Galenum calidis, & intus, & extra, esse vsum; exhibendo diatronpipereon, & applicando oleum nardinum. Sed ex superius propositis facile est tueri Galenum: si quidem his calidis vtitur caussa flatuum, qui quandoque vigent in hac cruditate: cum enim flatus indicet vacuans, quod est discutiens, & proinde calidum: seruatur contrarietas, dum replent flatui opponitur vacuatio. Neque Galenus negligit, vel cruditatem, vel caussas: si quidem materiam crudam vacuat, & ratione caliditatis ventriculi vtitur refrigerantibus. Hæc de medicamentis.

Diæta. Cibus.

Tandem compar probatur viuendi ratio: propterea a Galeno varia proponuntur, vt etiam varia fuere medicamenta. In ephemera omni ex cruditate cibos probat boni succi. Et si non adsit alui fluor, adstringentes dimittit: dum autem aluus fluit, dat polentam: per quem cibum intelligit (vt declarauit primo de aliment. vndecimo) eum, qui fit ex viridi siue recenti hordeo frixo, deinde in farinam redacto: dat etiam panem, quem Græci oxylipe vocant, qui vtriq; minimum habet aceti; ad differentiam illius panis, qui ad vincendum diuturnam diarrhœam & dysenteriam, copiosiore aceto præparari debet. Ex quo obiter colligendum, ad alui fluxum compescendum probari acetum. Neque obstat, quod intestinis sit noxiũ: nam in medicamentis acetum improbatur, in cibis autem admittitur, quoniam ope cibi aceti vis intestinis infensa corrigitur, & ope aceti panis vim alui fluxibus contrariam adsequitur: dicit enim Galenus primo de aliment. acetum aluũ modice sistere. Qua autem ratione hoc præstet, non est ita facile adsequi: præsertim quia ex Galeno, decimo methodi nono, inter ea quæ potestate refrigerant, nihil reperitur quod sit tenuius aceto, quod admistam aliquam habet caliditatem, & corpora quæ tangit, siccat. Cum igitur ad alui fluorem compescendum probẽtur adstringentia, quæ sunt crassarum partium, cuiusmodi, verbi gratia, est succus cotoneorum: merito ambigitur; quomodo acetum tenuissimæ substantiæ inter refrigerantia, & particeps alicuius caliditatis, aluum sistere valeat? Dicerem ego acetum aluũ sistere, quoniam id cui miscetur, celerrime producitur in venas. Nam sicut diuretica aluum cohibent, dum vi horum materia petens vias lotij, ductus alui deserit: ita hoc efficit acetum, dum celerrime materias distribuit in venas. At quia hic modus sistendi aluum satis imbecillis est vt merito dicat acetum modice aluum sistere: propterea octauo methodi quinto, in ephemera ex cruditate cum alui fluore vehementiore, qui proinde mitioribus non cedit, non contentus pane confecto cum aceto, adscendit ad ea, quæ valentius aluum cohibent, & sunt crassarum partium: idcirco iubet, vt polenta cospergatur succo mali punici, vel pirorum, vel malorum, & potissimum cotoneorum: vel, si loco succi magis placeat ægro horum fructuũ decoctum, hoc polenta poterit conspergi. Dum autem venter fluere desinit, exhiberi poterit tum alica integra cum exiguo aceto, tum alicæ sorbitio sine aceto, tum testiculus gallinaceus, tum piscis saxatilis in albo iure, tum aliquis fructus adstringens, vel solus, vel cum pane: quamuis hi fructus magis probentur, dum aluus adhuc fluit. Circa quæ dicta notandum, Galenum, postea quam fluxus immoderatus cessauit, probare alicam: cum autem hæc possit exhiberi vel integra, vel solum secundum cremorem; si integra, miscetur acetum; si solus cremor, exhibetur sine aceto. Quorum (vt puto) hæc fuit caussa: nam cognouit, post fluxum euenire posse, vt virtus esset vel magis, vel minus imbecillis. Vnde si imbecillior erat reddita virtus, vt opus esset cibo magis nutriente, dabat alicã integram; si auté opus non erat cibo ita nutriente, dabat alicæ cremorem. Ceterum quamuis fluxus nõ perseueraret, quia tamen superfluus erat prægressus, & periculum imminebat, ne rursus inualesceret, imminebat autem præsertim ex cibo, qui non facile permearet, cum alica integra ægrius penetret cremore, ob id cum integra miscebat acetum, non autem cum cremore. Cæterum Galenus nulla ex parte negligens, noscens vires imbecilles propter fluxum egere cibo, a quo sæpius in hoc modo homines abhorrent: propterea ad excitandum appetitum, duo cochlearia dabat vel succi cydoniorum simplicis, vel etiam, si succi copia non erat, dabat medicamentum ex carne compositum, hoc est, diacydonium, vt poté ad vnc. 1. Tempus autem cibi, sit in declinatione, & post balneum.

Potus.

De potu Galenus ne verbum quidem facit, supponens, vt notum in hac febre non esse opus vino, cum materia corrupta sit calida, & producatur a caussa calida, & sit febris, quæ possit habere plures periodos, & proinde minetur putridam. Vnde Auicenas etiam vini mentionem non facit; sed inquit, prius dandam in potu esse aquam hordei; &, si æger desideret, dandas etiam aquas fructuum.

Balneum.

Quantum denique attinet ad balneum, Galenus hominem lauabat, dum febris plane desierat. Admonet autem, si forte homo propter alui inanitionẽ virtutem defessam sentiat, satius esse, omissa lotione, hominem cibare; si autem virtus non sit imbecillis, expectandam declinationem paroxysmi, & ingrediendum balneum, & cibandum. Hæc de ephemera ex cruditate.

CAPVT XVI.

De Ephemera ex Bubone.

Nomen.

EPhemera ex bubone vocatur propterea, quod vi bubonis oboritur. Per bubonem autem intelligere oportet tumorem calidum, pertinentem ad partes externas glandulosas, potissimum ad inguina, quæ Græci vocant bubones, ex quorum calidis tumoribus plerumque ephemeræ oriuntur.

Generatio.

Huius febris generatio proponitur a Gal. 1. de differentijs febr. 5. Ex quo loco colligere licet, si fiat bubo seu tumor quidam calidus a caussa externa, eum fieri per modum potius attractionis, quam transmissionis, quando sanguis, qui influxit putredinem in parte quidem concipit, sed in loco bubonis permanet circumscripta putrida fuligo, quę nequaquam ad cor perducitur, sed solũ alteratio ad calidum fit, seu calfactio per continuum, vt vsque ad cor calor perueniat, cuius vi cordis spiritus inflammetur, & hunc calidum cordis insitum, & ab hoc deinde toti corpori

calor

calor impertiatur. Hæc omnia si occurrant, necessario ephemera ex bubone oborietur.

Definitio.

Propterea hæc febris species est ephemera, producta a caliditate bubonis.

Pro huius definitionis intelligentia, sat est breuiter circa bubonem digredi. Itaque sciendum, per bubonem opus esse intelligere tumorem, pertinentem ad glandulas externas, collocatas prope aures, sub axillis, & potissimum in inguinibus. Hic autem tumor oportet, vt sit calidus, & proinde (vt ait Gale. 1. de differentijs febr. 3.) vel phlegmonosus, vel erisypelatosus, vel vtriusque naturæ particeps: vt originem ducit a materia, vel sanguinea, vel biliosa, vel mixta. Cæterum hæc materia calida, quæcunque sit, glandulas addit vel Transmissa, vel Attracta: siquidem differentia est inter tumorem, dum fit per modum vel transmissionis, vel attractionis. Nam si fiat per modum transmissionis, fluxio pendet ab interna caussa, a viscere videlicet vel copia oppresso, vel mala qualitate irritato, vt ad expellendum impellatur, & impressio fiat in partes imbecillas: vnde cum caussa sit interna, & proinde perseuerans, gignitur tumor, ita perdurans, vt cordi etiam putrida fuligo offeratur, & fiat potius putrida febris. At si fluxio fiat per modum attractionis, malum occasionem habere videtur ab externa caussa, vel calorifica, vel doloris effectrice: vt si, verbi gratia, quis vlcus patiatur in crure, vel femore, nec quieti se tradat, sed contra sese exerceat; vi motus, & præcipue non citra dolorem administrati, dabitur occasio materiæ, vt per modum attractionis fluat a supernis partibus ad infernas, fluensque materia suscipiatur in inguinum glandulis, ad suscipiendum admodum idoneis. Hæc veritas comprobatur Galeni auctoritate: primum quidem, dū octauo method. sexto, ait, ephemeram fieri ex bubone, cuius occasio fuit vlcus. Adhæc, dum Hippocrat. quarta sectione aphorism. 55. ait, ex bubonibus omnes febres malas præter diarias: Galenus in commento ait, ephemeras prouenire ex ijs bubonibus, qui ex caussis manifestis oriuntur, ad differentiam bubonū, qui sine caussa manifesta fiunt, ex viscerum inflammationibus, hoc est, visceribus, vel aggrauatis, vel irritatis a materia calida. Vnde & Auicen. ait, ephemeram fieri ab apostemate extrinseco, ad differentiam interni apostematis; & ad differentiam bubonis, seu externi apostematis, vt fit a caussa interna. Cæterum hoc loco admoneantur iuniores, ne eorum mentes Auicennæ verbis turbentur: nam capite præsenti, hoc est, decimo sexto, vbi loquitur de ephemera ex apostemate, ait, apostemata febres, vel præcedere, vel sequi; &, si apostemata præcedant, febres oriri ephemeras sæpenumero: si autem apostemata sequantur febres, has febres esse putridas. Et ratio est: quia febris ephemera non est eius vehementiæ, vt possit esse caussa apostematis: secus autem statuendum de putridis: nam vi putridarum viscera ita affici possunt, vt vel in ipsis fiat inflammatio per modum receptionis, vel extra viscera per modum transmissionis. Deinde dicit Auicennas quandoque contrarium accidere: vt Hippocrat. nominarit has febres malignas, quarum aliquæ sint ephemeræ, aliquæ non ephemeræ. Ex quibus colligendum; quamuis contrarium accidat, hoc est, quamuis apostemata non sequantur, sed potius præcedant; fieri tamen febres malignas, quorum aliquæ sint ephemeræ, aliquæ non ephemeræ. Hæc dicta (vt puto) ita intelligenda; quandoque fieri febres malignas, hoc est, vehementes ratione facultatis regentis, ac proinde fere lethales, dum sequuntur apostemata summa vehementia affecta, cuiusmodi sunt bubones pestilentes: & illas febres posse esse tum ephemeras, tum non ephemeras, hoc est, siue putridas, siue hecticas. Ex hoc loco etiam colligendum; quamuis ephemera, vt ephemera, sit morbus debilis ratione facultatis regentis, & proinde mitis, nequaquam malignus; nihilominus ex accidente, hoc est, vt procreatur vi pestilentis bubonis, magnam euadere. Quomodo autem detur ephemera pestilēs, in doctrina de febre pestilenti docebimus. Hæc de definitione.

Differentiæ.

Quoad differentias, cum sumi debeant ex bubone; in bubone differentiæ locum habent ratione Loci, & Materiæ: ratione loci, vt pertinet ad glandulas post aures, vel axillarum, vel inguinum: ratione materiæ, vt succus calidus vel biliosus, vel sanguineus, vel mixtus.

Indicia.

Quoad signa: hanc ephemeram dignoscimus ex præcedente bubone, quem comitata est febris. Differentiæ etiam facile noscuntur. Nam oculis conspicimus, qui sit bubonis locus; vtrum bubonis caussa sit succus, vel sanguineus, vel biliosus, vel etiam mixtus, cognoscere licet ex signis proprijs huius & illius succi, de quibus in præsentia nihil dicendum: verbi gratia, a calore non admodum acri, & colore rubro, succus sanguineus indicabitur; ex acriori calore, & colore citrino, biliosus.

Indicationes.

Indicationes capiendæ sunt potius a bubone, & a bubonis caussa, quam a febre: & propterea dicit Gal. 8. meth. 6.) ex bubone febricitantes, medicos non consulere; ideoque sat esse, prospicere tum vlceri, quod bubonis caussa fuit, tum postea buboni. Quæ autem eliciendæ sint indicationes, ratione, tum bubonis, tū caussarum; petere oportet ex propria doctrina; vt verbi gratia, ratione caussæ, si sit vlcus, ex traditis in doctrina de vlceribus; si dolor, ex traditis in doctrina de dolore: ratione autem bubonis, ex traditis in doctrina de tumoribus calidis; secus in qualibet doctrina hæc essent miscenda.

Præsagium.

Quoad prognosticum, cum dicit Hipp. 4. aph. 55. ex bubonibus febres omnes malas, exceptis ephemeris; statuendum est, hanc ephemeræ speciem expugnari posse, siquidem sola adest vehementia ratione dignitatis, & virtus est robusta.

Curatio.

Quoad præsidiorum materias; in hac febre potissimum respicere oportet ad materiam in toto existentem, quæ bubones fouere potest, & impedire quo minus bubones curentur; nec non ad materiam a qua actu bubo efficitur. Auicennas igitur quantum ad materiam chirurgicam, proponit venæsectionem: nam huius beneficio minuitur sanguis, vt bubo, si phlegmonosus est, nequaquam incrementum suscipiat.

Venæsectio.

Medicamenta.

Materias medicinales insinuauit ratione materiæ, & totius, & existentis in bubone. Nam quantum attinet ad materiam in toto existentem, cum morbifica sit, peccat vel Copia, vel Motu: si copia, huius caussa proponit fluxum ventris, inferens esse pharmaco purgandum. Notandum hanc copiam esse copiam non sanguinis, sed bilis; quæ, vt peccat qualitate, alteranda; vt copia, vacuanda: sicut enim copioso sanguini occurrimus venæsectione, ita copiosæ bili rhabarbaro. Si autem materia motu peccet, siue sit sanguis, siue bilis; huius caussa ad coercendum hunc motum Auicennas probat extinguentia, & infrigidantia, humectantia, & emplastra infrigidata cum mite: siquidem hæc efficiunt vt succus sanguineus, vel biliosus, per modum attractionis currens ad bubonis locum, ab hoc cursu reuocetur: cuiusmodi, verbi gratia, esse possunt, oleum violaceum, rosaceū, cum succo endiuiæ, & lactucæ. At animaduersione dignum est, vt hæ & similes materiæ recte administrentur; & præcipue quoad Vbi agendum: nequaquam enim applicanda buboni, sed supra bubonem; quod docuit Auicennas dum ait, admouenda esse supra membrum, ita vt non noceat apostemati, neque faciat ipsum crudum; sed infrigidetur via inter apostema & cor, infrigidatione penetrante in profundum; vt huius ope non modo inhibeatur cursus materiæ ad bubonem, verum etiam caloris adscensus

scensus a bubone ad cor. Materias porro medicinales, ratione materiæ bubonis, insinuat, dum ait, curandum apostema ijs, quæ descripta sint proprio capitulo.

Victus ratio. Quantum denique ad materiam diæteticam, ait Auicennas subtiliandum regimen, & non bibendum vinum omnino, & non cibandum, nisi post declinationem completam. Cuius sane victus ratio non aliunde petitur, quam ex natura succi bubonis: nam caussa copiæ, subtiliatur regimen; caussa caliditatis & motus, prorsus abstinendum a vino, quoniam & calefacit, & materias iam currentes ad bubonem deuehere potest; & tandem, cum materiæ morbificæ violentia vigeat ante declinationem, propterea iubet, ægrum non esse cibandum, nisi post declinationem, & completam præsertim, quia in hac febre vires permittunt, cum huius ephemeræ caussa sit potius repletio, quam inanitio. Hæc de ephemera ex bubone.

CAPVT XVII.

De ephemera ex Ardore solis.

Nomen, & generatio. HAec febris species nomen accipit ab efficiente caussa, hoc est, ab ardore solis. Generatur, vt colligitur ex Auicenna, quando cordis spiritus accenduntur, & admittunt caliditatem, impressam ab ardore solis. Solis autem ardor vim suam imprimit, modo in capite, modo in pectore: at plurimum imprimit in capite, raro autem in pectore, dum nimirum caput custoditur a calore; tunc enim vis solis agit in pectus, & inspiratio fit aeris adeo calidi, vt & incalescat thorax, & hinc etiam accendantur cordis spiritus. Quare hæc ephemeræ species est ephemera, producta ab ardore solis.

Definitio.

Differentiæ. Differentiæ hauriri possunt, vt sol suum feruorem primum imprimit vel in caput, vel in pectus.

Signa. Febris hæc citra interrogationẽ de caussa externa, cognosci poterit, si patiens feruorem percipiat secundum caput, vel anhelitum; si eo tempore solis ardor vigeat, vtpote diebus canicularibus. Quod si æger dicat, febrem se percepisse post moram in sole, nihil desiderari poterit. Vtrum autem solis caliditas primo fuerit impressa capiti, vel pectori, cognoscemus ex querelis de capite, vel de pectore, vel de anhelitu.

Indicationes. Indicationes dirigendæ potissimum sunt, tum ad spiritus accensos, tum ad partem, cui primum calor est impressus. Spiritus, cum sint accensi a caussa satis valida, opus habent non leui refrigeratione: & propterea dicit Galen. octauo, method. tertio, qui ex vstione febricitant, ijs intendendam esse curationem, quæ fit refrigerantibus. Quo ad partes vim solis primum suscipientes, cum sint modo caput, modo pectus, propterea oritur indicatio refrigerandi modo caput, modo pectus, vt optime iubet Auicennas.

Præsagium. Facile autem est colligere, scopos posse absolui: nam res præter naturam imbecillæ, præter aliquam vehementiam ratione dignitatis; vis autem robusta.

Curatio. Chirurgia. Quoad materias: a Galeno & Auicenna nulla fit mentio venæ sectionis, propterea quod non est opus venæ sectione, nec ratione febris nec ratione caussæ. At si contingat, ante febrem corpus esse repletum sanguine, ne vi huius caput vel pectus alioqui calfacta a solis ardore, inflammatione corripiantur, venæ sectio minime improbatur.

Quoad materias medicinales, supposita corporis puritate, probantur refrigerantia: & caussa caliditatis spirituum accensorum in corde, & caliditatis impressæ in capite, vel pectore. Vnde merito spirituum accensorum, probatur frigidæ potus: & ratio patet ex traditis in cura generali ephemerarum. Gratia autẽ

A partium, probantur refrigerantia, applicanda modo capiti, modo pectori, vt a sole impressio facta est in capite, vel pectore. Cæterũ, cum vt plurimum caput afficitur, propterea Galenus refrigerantia proponit, ad capitis caliditatem vincendam. Et non modo proponit materias; verum etiam earum vsum: Si quidem ait, respiciens ad materias, refrigerandum esse rosaceo; et omphacino: que etiã ?tihora esse affirmat, si nihil in se salis omnino habeant. Respiciens autem ad modum, hunc proponit ratione & secundæ materiæ, & primæ materiæ. Ratione secundæ materiæ, dum ait, efficit hæc magis frigida, si vas ea continens in puteo suspendatur, vt aquam tangat, & si defluxus frigidæ aquæ vasi se illidat, medicamentum adhuc magis refrigerari: & ad largiorem refrigerationem vas niue circundandũ. Hæc igitur omnia diriguntur ad olea: vt magis vel minus frigida actu reddantur. Ideo cognoscimus ex methodo curatiua, ratione materiæ secundæ, olea reddi ab vno magis, ab

B alio minus frigida; deinde, methodo duce, versantes in prima materia, dum ex difficili passione affectus calidi colligimus esse vtendum materia refrigerante impense actu frigida; nouimus accipere, in virtute methodi spectantis ad secundam materiam, olea detenta in vase niue circundato. Sed præterea Galenus ibidem, respiciens ad modum, caussa primæ materiæ, ait, opus esse infundere oleas incipiti sublata in altum manu, per mediocrem lanæ modum; hecque facit ab initio vsque ad inclinationem. His sane verbis proponit oleorum refrigerantium modum, tempus, & vbi, ratione corporis febricitantis, & proinde ratione primæ materiæ. Declaro: modũ proponit, dum probat administrationem infusionum, sublata in altum manu secundum modum stillicidij: nam ita magis penetrat, & proinde magis refrigerat. Neque obstat, quamuis ex motu fiat calor: nam motus est medio-

C cris, quia fit per lanam, & modum mediocrem, ratione penetrationis. Proponit autem Quando agendum dum statuit, a principio vsque ad declinationem applicanda esse refrigerantia: nam adest præsentia indicantis: in declinatione autem intermittit; nam sufficit eo tempore vti balneo. Et quoniam dum vi solis incalescit caput, vt oboriatur febris, caliditas etiam post balneum potest perseuerare: ideo iubet Gal. etiã post balneum caput inungendum. Proponit etiam Vbi agendum: dum ait, sincipiti esse infundenda refrigerantia, vt sinam vis refrigerans promptius penetrat. Cum autem Vbi agendum indicetur a subsistentia caliditatis impressæ a sole; propterea Auicennas, si primo pectus fuerit affectum, refrigerantia pectori applicanda asserit. Hæc de materia medicinali.

Diæta. Victus erit refrigerans & humectans: vinum etiã aquosum in assuetis. Potissimum autem a Galeno & Auicenna probatur balneum, etiam si grauedo &

D destillatio sint concocta: nam vis vstionis magis potest ad indicandum humectantia, quam grauedinis & destillationis materia ad prohibendum: Balneum quippe vsque adeo prodest, vt parcior esse debeat frictio, vberior autem lauatio, & minime oleum largum: nam ab vstione solis fit stipatio, oleum autem etiam ipsum stipat. Vnde lauacri noscens vtilitatem Auic. ait, non permittas aerem balnei calfacere, sed balneum cum aqua tepida: nec timeas effundere oleum dum supra caput: nam humectat, & resoluit febrem, præsertim si dum egreditur balneo, caput inungatur oleo rosaceo, & de nenufare. Hæc de ephemeris.

CAPVT XVIII.

De Definitione & Caussis febris putridæ: & simul de Putredinis natura in genere.

AVicennas de Putridis loquitur in genere: & in specie. In genere primũ agit de indicationibus, secundo

secundo de signis, tertio de indicatis & materiebus. Hoc autem primum caput secundi tractatus in quatuor partes diuidi potest: primum enim agit de caussis putredinis; secundo de loco, in quo viget caussa putredinis; ibi, *& quandoque putredo communis toti &c.* tertio, de numero humorum putrescentium; ibi, *& humor recipiens putredinem, &c.* postremo, de differétijs putridarum febrium, vt capiuntur a materia, & loco; ibi, *& putredo cholerae facit tertianam, &c.*

Quomodo generetur putrida. c. 5. l. 1. de diff. febr.

Modus, quo generatur febris putrida, hic est. A succo putrescente vapor putridus eleuatus cor petit, et humores cordis accendit, ponitq; in calefacto esse; vnde deinceps calidum cordis innatum redditur igneum, & hinc calor extraneus praeter naturam impertitur toti corpori: & tunc est febris.

Putrida febris quid.

Putrida igitur febris, est febris producta ab humore cordis primum calefacto citra putrefactionem. Dicitur, *ab humore cordis, &c.* propter differentiam ephemerae & hecticae. Dicitur, *citra putrefactionem;* ad differentiam putridae pestilentis: putrescunt enim humores extra cor, non in corde, nisi in febre pestilenti.

De generatione humorum.

Quoniam febris putridae caussa, est humor putridus, & corruptus; de *putredine* erit dicendum: & primum de *generatione humorum*, quae putredini opponitur. Sic enim contraria sese mutuo explicant. Oportet igitur cognoscere, quęnā sit materia, e qua humor generatur: secundo quodnam sit agens: tertio, quodnam sit opus. Materia humorum e qua, est cibus, vt in chylum mutatur. c. 4. l. 8. de plac. Agens est hepar, ad quod totū hęc actio perfecta pertinet, ratione propriae compositionis ipsius: actio autem eadem, quatenus non consideratur vt perfecta, sed vt incipiens; tunc concurrit hepar per propriam carnem, & proinde per temperiem propriae carnis, non per compositionem, & per calidum insitum, quod habet permistum spiritum naturalem. Tertio, humor est opus, particeps sanguinis, & vtriusque bilis: l. 1. de natura humana. Notandum autem Galenum hoc loco excipere pituitam: licet enim hęc in massa humorum etiā contineatur, c. 4. l. 8. de plac. & tex. 23. li. 1. de natura humana; tamen pituitae efficiens nō est hepar, sed vētriculus. Hinc c. 8. lib. 2. de fac. nat. dum proponit hepar, quatenus calore suo producit humores, non meminit pituitae. E tribus his succis, sanguineus est solū alimentalis: reliqui & alimentales, & excrementitij. Quoniam enim e quatuor humoribus constamus, & generamur, ex his etiam nutrimur: c. 8. l. 1. de elementis, c. 2. & 4. li. 2. de elem. Et si autem omnes succi sint alimentales: succus tamen sanguineus primum locū obtinet, c. 4. l. 2. de elemenentis, quia calidum innatū, cum spiritibus, e solo sanguine regeneratur: vnde hic tam naturę est familiaris, vt in ὑπερκαθάρσει ad extremum retineatur: tex. 30. li. 1. de natura humana.

Generatio misti.

Iam etiam misti generationem, quae putredini opponitur, tradere oportet. Aristoteles lib. 4. meteor. ait, mistum generari, quotiescunque elemēta miscentur. Sed quomodo miscentur? Calidum habet rationem agentis, humidum habet rationem passi: vtrumque tamē eget adiuuante; calidum nimirū eget frigido, vt temperetur, ne absumat & dissipet humidum; frigidum igitur ad misti generationem secundario concurrit. Humidum praeterea eget sicco, quo firmetur & stabiliatur, vt actionem calidi retineat. Misti ergo generatio fit a calido, per frigidum temperato, quod calidum agit in humidum, sicci beneficio stabile redditum.

Corruptio corporis misti.

Putredo & corruptio misti, contraria est generationi: & fit dum misti elementa dissoluuntur: vnde elementa in generatione & corruptione contrario se modo habent. Calidum enim nec terminat humidum, nec terminum gradumque suum seruat: frigidum non temperat calidum, sed extinguit: humidū a sicco non seruatur, sed separatur & egreditur, vt corpus putridum foris humidū appareat, tandemque remaneat portio sicca; omnis enim putredo tendit ac degenerat in terrā, vel in fimum, vel in situm: idq; pro diuersitate misti putrescentis: vt in cadauere humano, cum putrescunt primū succi, in circumferētia cadaueris apparet situs: cū putrescunt partes carnosę, apparet fimus: tandē cū ossa putrescunt, fit cinis et terra. Cum aūt putredo fiat, quod calidū a frigido extinguatur, & humidum a sicco separetur: caussa horū reddenda. Ait igitur Aristoteles frigidū in misto extinguere calidū, quoniam calidū misti imminuitur, frigidum autem suum retinet gradum, nec minuitur. Calidū autē misti imminuitur, ab ambiente calidiore: vt quemadmodū magna flamma exigua ad se allicit, ita ambiēs calidius, misti caliditatē ad se trahit, vnde misti calidum minuitur. Deinde vero vt calidū misti, attrahitur ab ambiēte calidiore; ita simul educitur humidum; vnde humidi & sicci fit separatio. Quoniam igitur calidum minuitur a frigido, & educitur etiā ab aliena caliditate, scilicet ambientis: recte dixit Aristoteles, calidū & frigidū esse caussas effectrices putredinis; & putredinē esse cōem passionem, frigiditatis propriae (quae extinguit calorē propriū) & caloris ambientis. Dum autem ait Philosophus, putredinem esse interitum proprij caloris, in quouis humore, ab externo calore factum: respicit ad omnem putredinem, tam secundum totum, quam secundum partem; tam naturalem, quam praeter naturam. Quamuis illa definitio non sit integra: proponit enim tantum modum, quo mistum, antequam putrescit, a proprio statu recedit. Putredinis autem definitio haec esse potest: quod sit corruptio misti secundum totam substantiam, procedēs a frigiditate propria, vna cum calore ambientis. Dicitur *corruptio*, idest, motus ad non esse, in misto iam putrefacto. Galenus autem c. 8. l. 11. meth. ait esse mutationem ad corruptelam; respiciēs videlicet ad mistum semiputridū. Additur, *corruptio misti*: ad discrimen corruptionis elementi, quae non est putredo, sed tantum corruptio: solum. n. mistum est obnoxium putredini: & elementum si putrescit, tantum in ratione misti putrescit, quatenus admittit substantiam vaporosam, e quatuor elementis constantem. Additur *secundum totam substantiam*, vt putredo distinguatur a corruptione animati: cum enim animal moritur, est corruptio misti, sed non secundum totam substantiam; manet enim cadauer; quod deinde putrescit. Corruptio ergo misti, quatenus hoc est animatū, fit, quando dissoluitur substātia calidi primogeniti, quod vinculum est animae cum corpore. Per totam autem substantiā, intelligi oportet partes corporis putrescentis: si enim in Socrate putrescit vna libra sanguinis; non totus putrescit Socrates, sed tota libra sanguinis. Similiter dum aqua putrescit; non tota putrescit, sed tota substantia illius portionis impurae. Hoc modo vinum, cum in acetum mutatur, non totum putrescit, sed pars humidior, seu ichorosa: vnde in locis nonnullis vinum decoqui solet, vt absumatur humor, qui caussa esse posset corruptionis & putredinis. Cum autem finis putredinis sit terra, fimus, vel situs: in aceto situs reperitur. Proinde acetum licet frigidum sit, obtinet tamen etiam quandam caliditatem, c. 19. lib. 1. simp. Frigidum est, quia propria vini caliditas est imminuta; vt acetum dicatur vinum mortuum, c. 17. l. 1. Calidum vero statuitur, quoniam portio ichorosa putrescit, cuius finis est situs, qui cum aceto miscetur: & cum hic sit calidus, fit vt acetū alicuius caloris sit particeps. Acetum ergo propria natura est frigidum: e putredine tamen alienam caliditatem est adeptum, cap. 2. li. 4 simpli. Caeterum, quoniam putredo est corruptio proprij caloris, in vnoquoque humido; ita vt fiat iactura caliditatis, & humiditatis misti, totaque corrumpatur substātia; breuiter iam de Calido, & Humido dicendum. Calidum est quod patitur in putredine: & illud

Caussae efficientes putredinis.

Putredo quid.

1. Motus Corruptio: motus ad corruptionem.

Mobile.

Putredine res corrumpitur secundum totam substantiam.

ἡ ὀξύτης θερμότης.

calidum est in misto, quatenus est mistum: non enim est calidum, quod ingenitum vocatur, et per mortem dissoluitur; cum hoc pertineat ad mistum, non quatenus mistum, sed quatenus animatum est. Calor ergo ab Aristotele proprius dicitur, qui est in misto; ad differentiam eius, qui est extra mistum. Humidum, in quo calor corrumpitur, est cuiuslibet misti; siue hoc reperiatur in elemento, siue in alio misto, eoque aut animato, aut inanimato. Elementa putrescunt, quatenus redduntur impura a misto vaporoso, quod putrescere potest: excipitur ignis, c. 4. l. 5. de gen. animal. Metalla etiam putrescere possunt, quia sunt mista: sed difficulter, propter densitatem. Hæc de subiecto. Quoad caussam efficientem; dictum est, *putredinem produci a frigiditate propria, vna cum calore ambientis*. Et hoc dicitur, ad differentiam combustionis, quæ etiam est corruptio misti, secũdum totam substantiã; sed hic calor naturalis misti, vincitur a calore igneo; in putredine autẽ a frigido & a calore ambiẽtis. Per ἀλλοτρίαν θερμότητα enim Aristoteles intelligit calorem ambientis: vnde addit tẽpore frigido mista minus putrescere: calor enim ambiẽtis tum est exiguus: putredo autem non producitur, nisi ambientis calor sit intensior: alias enim internum calorem euocare nequit. Hinc ignis non putrescit; quia nil reperitur extra ignem, quod sit igne calidius. Mistum etiam quod mouetur, magis seruatur a putredine: propter motũ enim misti calor ambiẽtis fit languidior. Hinc magna Aristoteles ait a putredine vindicari: quia calorem habent validiorem. Hinc etiã prob. 15. sect. 5. ait, quod putrescit, calidius inter initia euadere, ascititio calore: quod & Galenus probat. c. 6. l. 2. de temper. Eadem quoque de caussa in prohibita transpiratione fit putredo: quia calor fit intensior. Hæ ergo duæ putredinis caussæ sunt primæ & necessariæ: frigiditas propria, & calor alienus. Pręter has vero etiã caussæ quædam sunt addiuuãtes: vt si sanguis in parte collectus, a natura non regitur, nec difflatur, putrescit, cap. 9. lib. 2. de febr. Sic etiam immobilitas auget putredinem: quia per quietem corporis putrescentis calor putrefaciẽs efficacius agit, sect. 1. lib. 3. epid. Perpetua autẽ caussa addiuuans putredinis, est calor ascititius impressus in misto putrescente: vnde pro vt caussatum, mistum citius, vel tardius, magis vel minus, putrescit.

In 1ypu

3. Mouens.

Adiuuantes caussæ putredinis.

Putredinis differentię sumuntur a Mobili, et Mouente. A mobili: putredo est vel secundum Totum, vel secundum Partem. Secundum totum; dum totum cadauer putrescit. Secundum partem; cum verbi gratia, pomum, secundum dimidium putrescit. A mouente, mouẽs agit vel e lege naturæ, vt dum cadauer putrescit, & dicitur putredo naturalis: vel citra legẽ naturæ, & dicitur putredo præter naturam. Et hæc in genere de Putredine dicta sunto.

Differentię putredinis.

De Caussis febrium putridarum.

CVm putredo humoris sit corruptio humoris secundũ totam substãtiam, a frigiditate propria, vna cum calore ambientis: caussas putredinis humorũ oportet sumere, ab humore, & ab ambiẽte, idest, a mobili & mouente. Mobile, seu passum, est humor putredini aptus: qui fit e cibis humidis. Humiditas hæc ciborũ est Naturalis, vel Adscititia. Naturalis; est Alimẽtalis, vel Excrementitia: hęc magis, illa minus putredini apta. Alimentalis humiditas est, qualis est in *lacte*. Excremẽtitia, est Naturalis, vel Pręter naturam. Naturalis est serosa, vel Humorosa. Serosa; cũ maior cibi portio mutatur in excrementũ serosũ: vt in *fructibus humidioribus, horarijs, fugacibus*. Humorosa est in fructibus, qui mutantur in succum crudũ; vt sunt *cucumeres*. Humiditas excrementitia præter naturam, non est aquosa, nec cruda, sed praua: vt in cibo malo secundum substantiam, in *brassica scilicet*,

I. Caussa putredinis in cibis.

A *fungis, &c.* Humiditas adscititia consideratur in cibo, vel Ante assumptionem, vel Dum assumitur. Ante assumptionem, est humiditas, quę prodit a malitia artificij: vt Auicennas vocat: Malitia autem artificij multiplex est: per perditur enim ratione cibi Simplicis, vel Compositi. Ratione simplicis; dum frumentum, hordeum, & alia, quæ sua natura bonæ sunt humiditatis, non recte seruantur; sed ob malum artificium vitiantur. Ratione cibi compositi; dum coqui cibos male miscent, vt ratione huius mistionis generẽtur humores, qui facile putrescunt. Humiditas adscititia dum cibus assumitur, prodit ex importuna ciborum exhibitione; vt dum vel cibus ingeritur, priore nondum concocto; quæ malitia horæ ab Auicenna dicitur: vel ὕστερον, cibi prius quam ὕστερον assumuntur, vt caro bouina ante lac; quæ malitia ordinis est Auicennæ. Hæc de vitio ciborũ. De sapore & odore nihil dictum est: quia non sunt caussæ, sed signa cibi putrescibilis. Quod de cibis dictum, de potu etiam B intelligendum; vt de vino corrupto, de aqua feculenta, &c. Caussæ putredinis humorum, quæ sumuntur a mouente, idest, ab aere ambiente, sunt duplices; ambiens enim redditur intensior, propter caussam Internam, vel Externam, vt est aer pestilentiæ, lacunarum. Interna, est obstructio: huius caussa est humor, peccans Copia, vel Qualitate, crassitie nimirum aut siccitate. Humorum autem caussæ sunt Generantes, vel Detinentes. Generantes sunt Internæ, vel Externæ. Internæ generant materiam vel Copiosam, vel Crassam, vel Viscidam. Copiosam, hepar calidum et humidũ. Crassam & viscidam; ventriculus frigidior, maxime si hepatis iũcta sit caliditas: ab hepate enim calidiore iusto citius attrahitur chylus. Externæ quoque vel generant materiam copiosam; vt aer temperatus, copiosus cibus & potus, somnus, quies: vel crassam & viscidã; vt aer frigidus, cibus frigidus similis potio, somnus, quies medicamenta frigida. Detinentes C caussæ sunt habitus densus, temperamentum frigidum, cibi astringentes, vt cydonium, mespila, &c. cibi cõditi astringẽtibus, omphacio, &c. potus astringẽs, aluus astricta, somnus, quies, medicamẽta astringentia. Hæc obstructionis sunt caussæ. Cæterum obstructio interdum sola est, interdum caussam habet adiuuantem. Obstructio sola cõcurrit, dum prohibetur transpiratio, seu euentatio. Caussa adiuuans est vel Materia genita quę agit, vel Cibus crudus. Si materia agit, tunc hæc actio, seu hic motus pendet, vel e faciendis, vt dum fit motus post nauseabũdam satietatem: vel e foris incidentibus, vt e balneo, solis ardore: vel ex assumendis, vt dum assumuntur calida super repletionem. Si cibus sit crudus & incoctus, pendet e dimissione cautelæ: vt si quis solitus sit scuto tegere ventriculum, & dimittat; tunc enim ventriculus non potest cibum concoquere. Hæ sunt caussæ, quæ D possunt humores putrefacere. Notandum vero humores putrescere interdum cum prohibita transpiratione, interdum sine prohibita transpiratione. At in febre putrida semper necesse est prohibitam esse transpirationem: alias enim humoris putrescentis fuligines cor non peterent, sed egrederentur.

II. Caussa putredinis, ab ambiente sumpta.

De Loco, in quo fit putredo.

PVtredo fit vel in Toto, vel in Parte. In toto; cum materia putrescit in omnibus venis. In parte, dũ humoris putrescentis origo pertinet ad membrum determinatum: vnde illud membrum nominatur Focus putredinis, cap. vlt. l. 2. de diff. feb. c. 4. & 20. l. 11. meth. Cæterum membrum determinatum euadit fomes putredinis, quoniam præter naturam repletur. Repletur autem præter naturam, quoniam vel suscipit, vel attrahit, c. vlt. de diff. feb. li. 2. Suscipit propter debilitatem. Attrahit autem propter Caliditatem, aut dolorem. Doloris autem caussa præcipua, vel est Sensus exquisitus, vel Caussa dolorifica.

Putredo vel in omnibus venis, vel in certa parte.

De

De Numero humorum putrescentium.

Humores. 4. possunt putrescere.

DEinceps Auicennas tradit putredinis differentias, desumptas ab humore putrescēte. Cum autem humores quatuor possint putrescere, bilis, pituita, melancholia, sanguis: ob id quatuor sunt differentiæ putredinis. Hoc loco notandum, in succis esse portionem & alimentalem, & excrementitiam. Alimentalem Gal. proponit c. vlt. li. de inæq. intemp. & c. 18. lib. 1. de natura humana. Excrementitia patet in bile, pituita & melancholia. Sanguis autem si se habeat secundum naturam, tunc portionem solum alimentalem obtinet: sin præter naturam sanguis sit affectus, etiam excrementitiam obtinere potest, quæ est ichor, e quo febrem oriri putridam infra demonstrabimus.

Ichorem esse quid distinctum a lotio.

De ichore autē quędam breuiter admonebimus. Esse autem ichorem testatur Galenus cap. 4. libro 1. prorrhet. ait enim serum bilis atræ, misceri cum excremento seroso: vbi serum bilis atræ, idest, ichorem, distinguit ab excrementis serosis, idest, a lotio. Item, c. 9. lib. 1. de tuend. san. ait, sanguinem optimum, nec seroso, nec aquoso liquore esse permistum: vbi serum distinguitur ab aquoso humore, idest, ab ichore. Et aphor. 37. sect. 2. li. 6. epid. sanguinem ichorosum proponit. Sciendum autem ichorem semper esse præter naturam: vnde Galenus loco cit. monet, cum omnis sanguis ichorosus sit malus, ab Hippocrate vocari quandoque bonum, idest, minus malum. Hinc t. 4. li. 1. de nat. hum. ait, ichorem generari in morbis grauibus. Dicit autem Gal. cap. 2. lib. de tum. præter naturam, ichorem esse tenuiorem sanguine, & generari e sanguine, a calore inflammatorio. Vnde & Philosophus cap. 4. lib. 2. de par. an. dicit, saniem esse portionem dilutam, siue aquosam sanguinis: & addit, quod sit pars vel nondū concocta, vel corrupta: quibus significat, saniem seu ichorem, esse partem sanguinis aquosam, frigidam, non concoctam, quæ a calore coquente, vel vincitur, & in sanguinem vertitur, vel non vincitur, & in serum, idest, in ichorem mutatur. Et sic manifeste ichor discernitur a lotio; quod non est materia corrupta, nec in sanguinem potest mutari. Impropriè autem Gal. ichoris voce vtitur, cap. 13. libro 3. de natural. fac. vbi ait, ventriculum in inedia excrementis impleri, quæ sint sanies biliosa, pituitosa, & serosa, idest, ichor bilis, pituitæ, & lotiū seu serum. Quoniam enim semper ventriculus tempore famis hæc excrementa attrahit; necesse est, vt semper in corpore nostro, secundum naturam generentur. At ichor est contra naturam. Ergo non loquitur de veris ichoribus. Quod si quis dicat veros ichores esse secundum naturam: quæso, cur igitur ichor sanguinis & melancholiæ non etiam generatur, & a ventriculo per inedias attrahitur? Licet autem per famem attrahatur serum, & pars tenuior pituitæ, itemque bilis; non tamen a ventriculo attrahitur sanguis: quia excrementa tantum in fame trahuntur ad ventriculum, non autem alimenta: at portio sanguinis tenuior, non est excrementitia. Nec melancholia attrahitur, quæ ob crassitiem non ita trahi potest, vt bilis: & præterea excrementum melancholicum est adhuc alimentale, saltem causa lienis; excrementum autem biliosum nulla e parte est alimentale. Cōstitutum ergo sit, ichorem esse excrementum præter naturam, prodiens e tenui portione cuiuslibet humoris. Sicut autem humor accipitur & pro aggregato quatuor humorum, & pro vnico tantum humore: ita ichor primum est massa ichorosa; quæ potest esse sanguinea, biliosa, &c. deinde est ichor sanguineus, pituitosus, biliosus, melancholicus.

Ichor omnis præter naturam. **Ichoris causa.** **Ichoris vox impropriè vsurpata.** **Ichor quid: & quotuplex.**

CAPVT XIX.

De Differentijs putridarum febrium.

IN hac capitis parte Auicennas febres distinguit: 1. ab idea seu specie humoris: 2. a loco in quo materia putrescit: 3. a materia accessionis: 4. a vehementia dignitatis, essentiæ & facultatis.

1. Differ. ab idea humorum. **Obiectio.**

Quemadmodum igitur quatuor sunt ideæ humorum; ita etiam quatuor sunt species febrium putridarum: scilicet biliosa, sang. pit. melancholica. *Hic vero dubitatur, cur Galen. c. 8. & 9. l. 2. de differ. febr. sanguineam febrem omittat?* Responsio. Si quæritur de numero febrium putridarum; tunc necessario quatuor species putridarum constituuntur; negari enim non potest sanguinem putrescere; quod etiam Gal. fatetur, ca. 5. li. de cur. per venæ sect. At si quæstio est de numero periodorum, tres tantum sunt differentiæ; cum sanguis non obtineat propriam periodum, vt ait Gal. c. 9. lib. 2. de cris. Et huc respicit Galenus, si quando tres species putridæ proponit.

ij. Differ. a loco.

Sequuntur differentiæ a loco. Per locum intelligitur sedes, in qua putrescit humor faciens febrem; non autem focus, seu fomes. Ait ergo Auicennas, materiam putrescere vel In venis, vnde oriuntur febres Continuæ: vel Extra venas, vnde Intermittentes. Sanguis quidem saltem in venis putrescit: contra reliqui succi, & in venis, & extra putrescere possunt. Intermittentium sunt tres species, Pituitosa, Biliosa, Melancholica. Continuæ subdiuiduntur, ratione Venarum, & ratione Materiæ. Ratione venarum; materia putrescit in Omnibus venis, vel saltem Plurimis, seu proximis cordi, & prodeunt febres continuæ, continentes, quæ ab Auicenna conclusæ nuncupantur: aut contra putrescit materia Non in venis omnibus, vel proximis cordis, & oriuntur continuæ proportionales. Ratione materiæ, datur continua sanguinea, pituitosa, biliosa, melancholica. Porro febres continentes sunt in triplici differentia: nam si æqualiter se habent, dicuntur Nomotonæ; si inæqualiter, & quidem si augentur, dicuntur Epacmasticæ; si decrescunt, Paracmasticæ dicuntur. Continuæ etiam proportionatæ sunt triplices: cap. 2. libro 2. de differ. febr. primum genus pertinet ad bilem, & dicitur tertiana continua proportionata. Secundum genus pertinet ad bilem & pituitam, & quotidie inuadit, sed accessiones sunt dissimiles, quia febris simplex non est. Tertium genus pertinet ad melancholiam, & ad quartanas.

Obiectio: humores in venis non putrescere.

Alexander autem cap. 2. lib. 12. aduersus hanc Galeni differentiam affirmat, humores in venis potius comburi, quam putrescere. Si enim putrescerent, aut, generarentur in venis animalia, quę aliquando per vrinas excernerentur? Responsio. Animalia non possunt generari, nisi mistum putrescens paulatim putrescat: at humores in venis repente putrescunt.

Num materia intermittentium extra venas putrescat, an intra?

Dubitatur, num materia, quæ a venis extra mittitur, putrescat in venis, an potius extra? Alexander loco citato inquit; in febribus intermittentibus materiam putrescere in venis: quod inde probat, quia in intermittentibus indicia sumimus a lotio; lotium autem indicat putredinem in venis. Responsio. In intermittentibus materia putrescit extra venas: id quod rigor, quandoque apparens, indicat: dum enim rigor fit, nondum est febris, quia materia nondum est putrida. Ergo extra venas putret. Lotium vero indicat saltem materiæ dispositionem ad putredinem. Hæc de differ. a loco.

iij. Differ. materia accessionis vbi quædam prius explicantur.

Quantum attinet ad differentias a materia accessionis desumptas; quædam prius de accessionibus & periodis dicenda sunt. De accessione dicendum; primo, cur inuadat? secundo, cur inuadat cum rigore, horrore, frigore, vel inæqualitate, vel sine his? Periodus vero perpendēda ratione principij, & ratione fi-

nis. Ratione principij, explicādum; primo, cur febris redeat? secūdo, cur alia velocius, alia tardius reuertatur: tertio cur reuertatur statutis diebus, vt pituitosa quotidie? quarto, cur redeat quandoq; eadem hora, quandoque diuersa? Ratione finis declarandum, cur quædam accessio longiore tempore, quædam breuiore perducatur ad finem.

Caussæ inuasionis: in non periodicis. Caussæ inuasionis in periodicis; ijsque. 1. citra fluxionem.

Primum igitur, *quantum ad caussas inuasionis*; e ca. vlt. lib. 2. de diff. febr. aduertere oportet, an febris habeat periodos, nec ne? Si enim nullos habet reditus, tum vnicam tantum habet accessionem, in qua nulla corporis pars præ alijs determinate læsa est; sed male se habēt humores, in vasis vel omnibus, vel plurimis, vel proximis: vt duret febris, quamdiu perseuerat putredo, vel calor febrilis. In febribus autem quæ periodos habent, offensum est membrum determinatum; idque modo vnicum, modo multiplex. Vnicum: si materia nō fluit de vno loco ad aliū: multiplex, contra. Si ergo febris fiat citra fluxionem; tūc pars determinate læsa dupliciter afficitur: primum enim superfluitates generat, deinde eas non potest expellere, vnde necessario putrescunt. Hinc ergo colligitur aduersus plerosq; in intermittentibus citra fluxionem; non moueri materiam extra venas. Vnde & Gal. c. 7. de trem. ait: in febre ardente, bilem contineri in vasis; in tertiana vero intermittēte, vel per carnes moueri, vel per carnes a natura expurgari, tanquā copiosior humor in ipsis carnibus sit creatus. Generantur autem superfluitates, vel læsa facultate partis ob intemperiem, vel ob errorem externum, idest, ob vitiosum alimentum. Pars non expellit genitas superfluitates, vel expultrice labefactata ob intemperiem, vel impedita ob angustiam, aut ob errorem externum, idest, ob materiæ copiam, crassitiem, aut viscositatem.

2. cum fluxione.

Si multiplex læditur membrum, materia de loco in locum fluit. Fluxio autem fit per motum transmissionis, vel attractionis. Transmittens membrum necessario robustius est suscipiente: vt expultrix insurgat ad expellendum. Insurgit autem excitata vel copia, vel qualitate, vel vtraque. Hoc tamen membrum transmittens, quatenus superfluitates generat, obtinet aliquam imbecillitatem: & in febribus potissimum esse solet, ventriculus, iecur, lien, cerebrum. Suscipiens membrum imbecillius est transmittente: inqu. hoc potissimum viget frigiditas, humiditas, raritas, ignobilitas, cap. 1. lib. 2. ad Glauc. In attractione, aliud membrū est a quo fit attractio, aliud attrahens. Quoad locum a quo fit attractio; pro varia eius dispositione, variæ species materiæ attrahuntur; ut a iecore calido & humido, fit attractio sanguinis: a iecore calido & sicco, fit attractio bilis, &c. Attrahens, ratione caloris, vel doloris attrahit.

2.

Cur autem accessio inuadat cum rigore vel sine rigore (quod secundo loco erat propositum) id Auicenna intra proprio explicat capite. De quo nos cap. 21.

3. Caussa periodi.

Tertio, cur febris redeat; facile explicatur ex aphor. 63. sect. 4. Si enim finita accessione nullum relinquatur vitium in membro: non reuertitur accessio: si relinquitur, contra. Differentia autem est inter primā accessionem & subsequentes, ratione materiæ putrescentis: vt colligitur e c. vlt. li. 2. de diff. feb. In prima enim accessione, materia quæ putrescit est vnica, vt exempli gratia, in tertiana est bilis flaua. At in accessionibus sequentib. materia, quę putrescit, est triplex; vna est præcipua, vt materia biliosa, in tertiana: secūda est superfluitas putrida relicta in præcedente accessione in parte, idest, extra venas: tertia est sanguis, cōfluens a reliquis partibus in partes debiliores, qui etiam putrescit, quoniam & reliquis putridis miscetur, & in partem detrusus non difflatur. Huc igitur respiciens Gal. cap. 15. li. 11. meth. ait saluberrimum esse in omni putrida, tam continua, quam intermittente, sanguinem mittere: cognouit nimirum etiam in intermittentibus peccare sanguinem.

4. Caussa frequentiæ periodorum.

Quarto quæritur, Cur accessiones velocius, aut tardius redeant? Responsio. Si plures febres coniunctæ sint, vt tertiana & quotidiana; frequentior fit accessio. Caussa autem cur plures febres coniungantur, peti potest e ca. vl. l. 2. de diff. feb. Nam si accessio fiat per modum attractionis; tum pars attrahēs imbecillior redditur, vt putrescant & excrementa, & sanguis; vnde febris accēditur a priore diuersa: quare febre simplici perseuerante; & duplices & triplices oriri possunt febres. *In febribus autem simplicibus quæritur, cur pituitosa citius redeat, tardius biliosa & melancholica?*

Cur pituitosa citius redeat, quam biliosa, et melancholica.

Plato in Timæo respiciens motū, ait, febres cōtinuas fieri ex igne: pituitosas ex aere; hic enim celerius mouetur quam aqua: biliosas ex aqua: melancholicas e terra. Sed nos veras caussas inuestigabimus. Accessiones redeunt, quoniā noua materia putrescit: ideo citius redit accessio, si materia adest, quæ citius putrescit. At in febre pituitosa, caussæ putredinis sunt validiores, minus in biliosa, adhuc minus in melancholica. Pituitosa igitur citius redit &c. Caussæ autē facilioris putredinis sunt in copia, & qualitate materiæ: materia vero quædā regeneratur, quędam in priori accessione relinquitur. Quātum ad *materiam pituitosam*, & primum eam quæ regeneratur: hæc citius regeneratur, quam bilis & melancholia, in ea copia, vt nouam possit accessionem caussare: nam pituita fit e portione ciborum frigida, humida & viscida; & producitur a ventriculi calore, qui longe remissior est calore hepatis. Hinc fit vt huius materiæ portio exigua dissoluatur, quia & mobile viscidum est, & mouēs est calor remissus: copiosa igitur relinquitur. *Bilis* generatur & in ventriculo, & in hepate; vt in febre biliosa docebimus: Si in ventriculo; est bilis porracea, c. 6. l. 2. de temper. & fit e cibis calidioribus: agens autem est ventriculi calor, sed iusto intensior. Hinc fit, vt non tam celeriter (vt in pituita) iusta bilis copia queat colligi, quæ febrem excitet: maior enim fit dissolutio, quia & mobile est calidum, & mouens est vehemens. Si bilis in hepate gignatur: materia, e qua, est pars tenuior ipsius chymi; agens est calor hepatis, qui intensior est calore ventriculi, a quo pituita producitur: hinc fit materiæ dissolutio, vt tam cito cumulari nequeat, quemadmodum pituita.

1. Copia materię quę generatur.

Melancholia deniq; fit e chymi portione crassa quæ est admodum exigua; in chylo enim crassa quæ sunt, in feces abeunt: agens est hepatis calor, qui intensior est calore ventriculi. Hinc fit vt melancholia sufficiens ad febrem excitandum, longissimo tempore regeneretur: materia enim e qua fieri debet, est exigua; ratione vero caloris fit aliqua dissolutio. Quātum ad qualitatem materiæ: pituita est frigida, humida, viscida, quandoque crassa: bilis est calida, sicca, tenuis: melancholia, frigida, sicca, crassa. Hinc, licet bilis ratione caloris & tenuitatis magis sit fluxilis quam pituita: quia tamē tardius regeneratur, ideo tardius etiam accessionem facit. Vt melancholia omnibus modis tardius moueatur, quoniā cum exigua est, tum frigida & crassa. Portio autē relicta in priore accessione, vocatur inquinamentum: cap. 7. & 10. lib. 3. de puls. Hoc inquinamentum in febre pituitosa est copiosius, quam in biliosa, & melancholica: ca. 4. lib. 2. de diff. febr. Cum ergo in accessione febris pituitosæ, non parum inquinamenti relinquatur; festinat secunda accessio.

2. Qualitas.

3. Reliquiæ.

V. Caussæ fixarum periodorum.

Quinto quæritur, Cur statutis diebus febres reuertantur: pituitosa quotidie; biliosa die tertio; melancholica quarto? Responsio. Caussa nulla alia adest, quam propria humorum natura. Vnde si humor aliam naturam suscipit; accessio etiam variatur. ca. vlt. lib. 2. de differ. febr. vt dum bilis flaua mutatur in atram; sicut prius accessiones erant die tertio, ita deinde quarto reuertuntur.

VI. Caussa ordinis & inordinationem

Sexto quæritur, cur accessiones modo cum ordine, modo sine ordine reuertantur? Vbi sciendum inordinationem

dinis & inordinationis paroxysmorum.

nationem in paroxysmis dupliciter sumi posse: primum, vt paroxysmi anticipant, vel postponût: secundo, vt paroxysmus primo erat triduanus, post euasit quatriduanus. Si primo modo sumatur inordinatio: caussa est in humoribus, in membris, in materijs auxiliorum. Humor enim, si eadem copia, & qualitate, eodem tempore regeneretur; accessiones seruant ordinem: sin minus, contra: si enim materia citius regeneratur, accessio anticipat; si tardius, postponit. Quo ad membra; si accessio fuerit citra fluxionem, paroxysmus ordinem seruat, si membrum seruat eandem dispositionem: at si euadat imbecillius, paroxysmus anticipat. Si accessio fit cum fluxione materiæ: & fluxio fiat per transmissionē; ordinem seruat paroxysmus, quandiu in membro mandante & suscipiente similis manet dispositio: at si, verbi gratia, in mẽbro mandante sensus exquisitior euadit, accessio anticipat; si contra, postponit. Quod si per attractionem fiat fluxio, nõ mutatur ordo, si pars attrahens seruet eundem statum & caliditatis et doloris: at si calor intẽdatur, accessio anticipat. Materiæ auxiliorum si nõ mutentur, seruatur ordo in paroxysmis: at si febricitans vtatur cibis copiosioribus, vel calidioribus, anticipat accessio. Secundo autem modo si sumatur inordinatio: eius caussa est mutatio humoris, febrem efficientis: mutatio autem illa fit dupliciter, primo cum vnus humor in alium transmittatur, vt bilis flaua in atram; deinde, si alius atque alius humor transmittitur, vt si prius bilis transmissa est, & postea transmittatur pituita. Et vtraque hæc mutatio fieri potest a caussa & interna & externa. Ab interna; verbi gratia, dum iecur calidius redditum, bilem flauam mutat in atram; dum in febre biliosa, ventriculus frigidus gignit pituitam, vt e tertiana fiat quotidiana. Ab externa; verbi gratia, dum e victu calidiore, & medicamentis calidioribus, bilis flaua mutatur in atram; Item, dum e cibo frigido, & medicamentis frigidis, non amplius bilis, sed pituita generatur.

Cur paroxysmi antici pẽt, vel postponant.
1.
2.
3.
Cur paroxysmi mutetur species.

VII.
Caussa breuitatis, & longitudinis accessionum.
Continua per subingressum.

Septimo, & postremo quaritur, cur accessiones modo longiores sint, modo breuiores? Respondetur e cap. 3. 5. & vlt. li. 2. de diff. feb. caussam esse in materia, virtute & habitu corporis. Materia enim est caussa longitudinis, si fit copiosa, frigida, crassa, viscida: breuitatis, si pauca, calida, tenuis; nam citius dissipatur. (*hic Galen. motum & quietem Auicenna comprehendit.*) Virtus si robusta sit, breui tempore materiam expurgare potest, vnde breuis accessio: contra debilis, lõgam accessionem efficit. (*hic Gal. sensum exquisitum Auic. complectitur.*) Habitus corporis densior, est in caussa longitudinis accessionum: rarior breuitatis. Caussis ergo longitudinis concurrentibus; interdum adeo longa est accessio, vt, licet febris sit intermittens, dicatur tamen continua, non quidem simpliciter; sed continua per subingressum.

Num in intermittentibus materia semper mittatur a venis, extra venas.

Verum, antequam progrediamur; explicãdum est *an materia in febribus intermittentibus semper transmittatur a venis extra venas*: quod vt cognoscatur ad curationem est pernecessarium. Communis plerumque est opinio, semper materiam e venis extra ferri. At hi errant: nam c. vl. l. 2. de diff. feb. interdum accessio fit per transmissionem, vt materia in mesaraicis tanquam in foco resideat. Quod si igitur communis illa opinio vera esset: materia transmitteretur primum a mesaraicis, quæ sunt debiliores, ad membra robustiora, nimirum in iecur, & hinc in magna vasa, & hinc in venas, quæ collocatæ sunt in ambitu totius, & tandẽ extra venas. Quod tamẽ fieri nequit: cum in fluxione, quæ fit per transmissionem, necessarium sit, vt pars mittat ad debiliorem, non ad fortiorem. Alia Fernelij est opinio, qui voluit intermittentium originem esse circa præcordia, ventriculũ, diaphragma, cauã hepatis, lienem, pancreas, omentum, & mesenterium. Has partes ait membranas obtinere sensu præditas, & neruos a sexto pari cerebri prodeuntes: vt proinde his partibus, exquisite sentientibus, totum corpus compatiatur, & pro vbertate, acrimonia & impetu materiæ, rigor, horror, vel frigus producatur. Quemadmodum igitur, inquit idẽ, dum pars vlcerata pungitur, fit horror: ita etiam in intermittẽtib. fit, dum partes αἰσθητικαὶ a materia morbifica molestantur. Sed contra Fernelij ratio est demõstratiua: Si enim focus materiæ est in parte, sensu exquisito prædita; tunc in omni intermittente esset dolor, & grauitas circa præcordia: quod falsum. Verũ quidem est in punctione vlceratæ partis, totũ corpus horrore affici; cuius rationẽ suo loco afferemus: sed cum illa punctio in parte vlcerata dolorem excitet acerbum, videtur in intermittentibus etiam, cum materia morbifica pungit præcordia, dolorem in his esse necessariũ, cuius ratione horror totius oboriatur. Veruntamen quoniam Fernelius vir fuit summæ auctoritatis; nõ abs re fuerit, fundamẽta eius præcipua penitus euertere. Primũ ergo fundamẽtum esse põt: *Si materia in intermittentibus a venis extra mittitur: tum in qualibet febre materia peccabit in venis. Consequens falsum: ergo & antecedens.* Responsio. Hoc argumentum pugnat saltem contra communem opinionem, quod in omni intermittente materia transmittatur a venis: quam & nos reiecimus: nam in aliqua intermittente a præcordijs ad totum transmittitur. Alterum Fernelij fundamentum: *Impossibile est, tam cito materiã in venis existentẽ separari a sanguine, & ad extrema depelli.* Responsio. Datur quædam intermittens, in qua materia e venis expellitur: verum illa transmissio non fit ita subito: sed principium durat etiam per horas. Quantum vero ad frigiditatem, quæ subito fit: dicendum, illam non fieri a materia, quæ extra venas transmittitur, non enim est frigiditas positiua, sed priuatiua. De quibus terminis infra. Tertium argumentum Fernelij: *Quartana continua est rarissima: propterea quod materia melancholica raro in venis putrescit. Quoniam autem quartanæ intermittentes sunt frequentissimæ, & diu durant: necesse est earum materiam, quæ sane copiosa sit oportet, non esse in venis, nec e venis extra mitti?* Responsio. Quartana continua raro contingit, quia melancholia raro putrescit in venis: idque ea de caussa, quod melancholia in venis abundans, est excrementum, non alimentum, & quidem excrementum prẹter naturam, etiam bilioso excremento malignius. cap. vlt. lib. 1. de fac. nat. hinc fit vt e venis expellatur, & proinde raro in venis putrescat. Verum quoniam interdum copiosa melancholia & generatur, & colligitur (vt in propr. cap. demonstrabimus) fit vt tunc etiam ad ambitum totius transmittatur, & quartanas intermittentes, diuque durantes faciat.

Communis opinio reijcitur.
Fernelij sententia.
Confutatio.
Pugnatur cõtra Fernelij rationes.
1. Ratio.
2. Ratio.
3. Ratio.

Concludatur igitur, febrem intermittentem esse, vel Sine fluxione, vel Cum fluxione. Sine fluxione, vt cum excitatur a materia in ventriculo genita & putrescente: atque hæc solis lenientibus curatur. Cũ fluxione; si materia e venis extra mittitur, vel interdum per alios fluit ductus: huc Gal. respiciens c. 6. li. 2. de cris. ait, materiam intermittentium deferri vel per venas, vel per totum corpus.

Differentię febrium a materia accessionis.

Sequuntur differentiæ a vehementia. Aliæ febres sunt vehementiores, aliæ debiliores, ratione dignitatis, essentiæ, vel facultatis. Ratione dignitatis; si materia putrescat in venis, vt in continuis: ratione essentiæ; si febris valde accendit, vt in ardente: ratione facultatis; si pulsus sit imbecillis, prẹterquam in principio paroxysmorum.

IV. Differentiæ a vehementia.

CAPVT XX.

De Signis putridarum febrium.

ABsoluta doctrina, de essentia generica et specifica febrium putridarum; de Signis agit Auicennas:

nas: indicationes enim capiuntur ab essentia nota: nota autem fit essentia per signa. De his ergo quatuor tradit. I. agit de signis febrium putridarum in genere, quatenus scilicet hæ ab ephemera & hectica distinguuntur. II. de signis continuæ febris: quatenus hæc ab intermittente distinguitur. III. de signis, quæ indicat quomodo & differant, & conueniant putridæ. IIII. de significationib. accidentiũ febrium.

I. Signum a caussa.

Primum generale signum febris putridæ est, quod non oriatur e caussa primitiua, sed ex antecedẽte. Et hoc signum soli putridæ conuenit, non autem omni; c.7.l.1. de diff. feb. quædam enim putridæ ab externa fiunt caussa. De ephemera ex obstructione, quæ non exacte exquisita est, Auicen. hic non loquitur: hæc enim ex antecedente caussa oritur. Nec sermo ipsi est de hectica, quæ fit ex vlcere pulmonis: confert enim putridam cũ hectica, incipiente ante alios morbos.

ij. Pulsus respiratio.

Alterum signum, a pulsu & respiratione sumitur: putridarum inseparabile indicium est systoles velocitas, cap.7. li.1. de diff. feb. & ratio est, quia adsunt fuligines putridæ, quæ necessario sunt expurgandæ. Hoc autem intelligẽdum est, dum febris perseuerat: nam dum putrida intermittit, & ad integritatẽ perducitur (quod in quibusdam fit) tum diastoles potius adest velocitas, non systoles. Putrida igitur febris indicatur ex inæqualitate pulsus febrilis; nam in hac calidum innatum cordis magis igneum redditũ est, quam in ephemera; vnde in pulsu ephemerarum inæqualitas febrilis prorsus dissoluitur. Pulsui etiã par est respiratio: nam exspiratio est velox.

iij. Calor totius.

Tertium signum a calore totius corporis sumitur: qui mordax est, non suauis, vt in ephemeris. Et hoc signum putridis conuenit inseparabiliter: cap.7. li. 1. de diff. feb. Per mordacem autem calorem intelligit Galenus fumosum & fuliginosum; ad differentiam caloris flammei, qui in ephemeris & hecticis locum habet. Dari autẽ talem calorem triplicem, ostẽdit Gal. c.1.l.3. de præsag. e puls.

Transitio.

Hactenus de signis, quæ putridam respiciunt, quatenus est febris, idest, quatenus inuadit, quatenus est vitiũ cordis, quatenus est morbus totius. Deinceps signa tradit, quæ respiciunt putridam, vt fit a materia.

iiij. Corporis dispositio ad putridam.

Quartum igitur signum, est corporis præcedens dispositio ad febrem putridam, quæ soli, sed non omni conuenit: in quibusdam enim putridis præcedit lassitudo, pandiculatio, oscitatio, anhelitus cõstrictio, venarum hypochondriacarum tensio, capitis dolor & pulsatio, &c. quæ reperiuntur in febribus, in quibus materia mouetur de loco ad locũ.

v. Pulsus inæqualis.

Quintum signum est frequentia pulsus: pulsus coarctatus, idest, submersus & paruus: interdum magnus & vehemens, non admodum velox. Ratio est: quia in putrida facultas a materia opprimitur: præterea dum materia incalescit, pulsus fit frequens: dum facultas insurgit ad expellendum, pulsus fit magnus & vehemens. Cum ergo hinc pateat pulsum esse inæqualem: Galenus cap.7. libro 1. de differ. feb. dixit, pulsus inæqualitatem in principio & augmento, signum esse putridarum proprium quidem, sed non inseparabile, quia soli putridæ, sed non omni cõuenit. Soli putridæ conuenit, scilicet respectu ephemeræ & hecticæ: nam alias etiam vitiosis humoribus in ventriculo collectis, pulsus oritur inæqualitas. Licet vero pulsus inæqualis fiat a materia putrescente, quæ in omni putrida reperitur: in quadam tamen putrida, pulsus non est inæqualis, vt in tertiana exquisita, cuius materia adeo tenuis est, vt facultatem non oneret.

vj. Calor inæqualis in principio & augmento.

Sextum signum, est diuersitas caloris in principio & augmento: calor enim non semper est flammeus. Et hoc soli putridæ conuenit, sed non omni: in tertiana enim propter leuitatem materiæ non euidenter apparet.

vij. Euacuatio in prima periodo.

Septimum signum, est, quod fiat euacuatio in prima periodo, ad differentiam ephemeræ: quia enim putrida febris a materia producitur, hæc per sudorem in copiosum vacuatur. Excipitur tertiana intermittens, propter leuitatem materiæ.

viij. Ab augmento.

Octauũ signum, est augmentum non permistum, non proportionatum, non simile, prolixum: Non permistum est illud augmẽtum, quod dissimile est principio; ad differentiam augmenti ephemerarum: indicat vero materiam, cuius actio in principio diuersa est ab actione in augmento. Non proportionatum est, dum finis augmenti dissimilis est principio augmenti; ad differẽtiam augmenti ephemerarum: & hoc indicat materiam, cuius diuersa est actio in principio et fine augmenti. Non simile est, dum calor in principio est fumosus, in augmento fuliginosus & flammeus; ad differentiam augmenti ephemerarum, in quibus calor semper est flammeus. Longum autem est augmẽtum: ad differentiam ephemerarum, in quibus vltra 2. horas non durat: proinde significat materiam, quę cito & æqualiter non accenditur.

Transitio. ix. Signum.

Sequuntur deinceps signa respicientia materiam ratione loci, in quo putrescit. Febris ergo intermittens distinguitur ab ephemera, quia incipit cum rigore, aut horrore; & vt plurimum terminatur cum sudore, & habet periodos determinatas. Continua distinguitur ab ephemera: quia vel incipit cum tempore, si fuerit proportionata; vel sine tẽpore, si continens. Dissimilitudo etiam continuæ & ephemeræ indicatur ex vrina, e pulsu, e terminatione & quiete symptomatum.

x. Signum, a vehementia morbi.

Sequuntur signa indicantia vehementiam maiorem in putridis, quam in reliquis: vt sunt quæ indicant primum maiorem vehementiam febris; sitis, dolor capitis, nigredo linguæ, impotentia quiescendi: quę proueniunt a summo calore, cuius caussa est materia putrida. Vehementia putridæ febris ratione facultatis indicatur e pulsu modo magno, modo forti, modo paruo, modo debili; quia materia putrida diuersimode agit in cordis humores: & hæc dicuntur ad differentiã ephemeræ, in qua pulsus semper est robustus: atque ad differẽtiam hecticæ, in qua dum pulsus euadit debilis, postea nõ amplius fit robustus.

xj. Signum a vehementia materiæ.

Vehementia materiæ indicatur, ratione facultatis, e pulsu magno, inæquali, in quo systole est velocior: lotium in principio crudum, aut parum coctum.

Continuę signa.

II. Tradũtur signa febris continuæ, quatenus hæc ab intermittente distinguitur. 1. Pulsus continuarum est intensior quam intermittẽtium. 2. Tempus excedit 24. horas: cap.5. & 8. libro 1. ad Glauc. 3. In principio continuæ non apparet rigor, vel horror, qui in intermittentibus est euidens: nam rigor fit, dum materia transmittitur ad venas remotiores. Vnde in cõtinua exquisita non est rigor *sui ratione*, idest, quatenus est continua; huius enim materia in venis est: accidit tamen, vt dum materia a venis magnis ad paruas & remotissimas transmittur, portio quædam extra venas mittatur; at hoc non fit ratione continuæ: in intermittentibus vero rigor fit propria intermittentis ratione. Non tamen semper in intermittentibus fit rigor: quia interdũ materia adeo est benigna & exigua, vt debili suo motu rigorem efficere nequeat. 4. Quod si rigor fit longus & intensus, indicat febrem continuam per subingressum: sin exiguus & breuis, indicat vere continuam proportionatam, cuius materia in venis remotis putrescit. Augmenti symptomata variant in putridis: modo enim intenduntur, modo minuuntur.

Signa differẽtiarum ab humoribus.

III. Pars huius capitis continet signa differentiarum, a 4. speciebus desumptarum. Diuiditur autem in 4. membra. Primum tradũtur signa, quibus discernuntur 4. species febris, biliosa, sanguinea, pituitosa, melancholica. Secundo traduntur signa, quibus conueniunt. Tertio traditur documẽtum caussa tactus. Quarto traditur documentum caussa vehementiæ. *Biliosa* igitur febris indicatur e motu; mouetur enim e tertio in tertium; nisi sit adusta, idest, ardens, vel cõtinens, quæ vnica accessione absoluitur. Deinde in biliosa pura, est caliditas acuta, magna, mordicãs: a-

cuta, id est, quæ cito expanditur, propter materiam tenuem, cum exquisite pura biliosa, non habeat permistam pituitam, vel melancholiam. Tertio biliosa pura indicatur, quod sit salubris, id est, est debilis ratione facultatis. Quarto habet motum breuem: nam biliosa pura intermittens, raro pertransit septimam periodum, continua vero hebdomade finitur. *Sanguinea* indicatur, quia vere est continua, non per subingressum. Calor etiam vehemens est in sanguine, cum lenitate; non mordicans, vt in biliosa. Motus velox est: perducitur enim ad statum in quarto. *Pituitosa* pura intermittens quotidie mouetur: calor est lenis, motus tardus, ob frigidam materiam facultas non parũ læditur, quia integritatis tempus est admodum exiguum. Continua pituitosa potius est debilis, quam vehemens, vt aliquo modo hecticæ sit similis; differt tamen ab ea, quod in pituitosa pulsus est mollis. Pituitosa etiam pura distinguitur a non pura, seu notha: hæc enim minorem habet paroxysmum, & breuiorem, ob bilis permistionem cum pituita: quod si vero pituitæ non bilis, sed melancholia permisceatur, contra iudicandum est. *Melancholica* non est acuta, sed

A longa, propter frigus: virtus etiam tolerat ob longitudinem interualli.

Conuenientia.

Commune porro est quartanæ, tertianæ & continuæ & intermittenti, vt terminentur vomitu, alui solutione, per sudorem, per vrinam: sique febris sit ardens, etiam per hæmorrhagiam narium.

Præceptũ de tarditate & velocitate motus.

Tertio Auicennas proponit documentum ratione motus. Tarditas & velocitas motus referenda est ad totam febrem. Nam ratione partis fieri potest, vt febris breuis habeat principium longum, aut aliam partem longam: vt in tertiana intermittente, longius tempus est principium: in febre conclusa, id est, continente longius tempus est status: in biliosa proportionata, est declinatio, in quotidiana, est status & declinatio: similiterque in quartana.

Præceptum de curatione.

Postremo traditur præceptum caussa vehementię. In curatione non est committendus error: alias febris salubris euadit lethalis. B

Signorum applicatio.

In IIII. capitis parte Auicennas signorum applicationem tradit: & ex signis deducat nos in cognitionem signatorum, pertinentium ad putridas febres. Ea autem hic breuiter ob oculos ponere placuit.

Signa febris alia sunt
- 1. præcedentia,
  - 1. præterita
    - 1. Extra corpus; vt regimen antecedens: sic ars destinata lanarum lotioni indicat putridam.
    - 2. Intra corpus
      - 1. Secundum naturam; Temperamentum, habitus corporis. Si enim præcessit temperamentum calidum & humidum, habitus carnosus; significatur febris sanguinea.
      - 2. Præter naturam; vt morbi & symptomata. Si enim vomitus pituitæ præcessit; indicatur febris pituitosa.
  - 2. præsentia.
    - 1. Extra corpus; vt præsens regio, anni tempus, præsens constitutio: si, verbi gratia, ad calorem vergant; significant febrem biliosam & vehementem.
    - 2. Intra corpus ratione.
      - 1. Continentium; vt ætas, complexio: sic ætas iuuenilis, temperies calidior, significat febrem biliosam seu vehementiorem, quo gradus caloris intemperie est intensior.
      - 2. Contentorum; nimirum excrementorum, quæ copia, aut qualitate expultricem irritant ad expellendum. Hæc autem signa sunt, pulsus, vrina, alui deiectio, hæmorrhagia narium. Verbi gratia, pulsus velocior; vrina flaua, indicant febrem biliosam.
- 2. sequentia.
  - 1.
    - 1. Immediate, vt actio; verbi gratia, sitis, pulsus inæqualis, dolor, &c.
    - 2. Mediate: & hæc pertinent vel ad
      - 1. Contenta: vt sunt exeuntia, verbi gratia, sudor.
      - 2. Continentia: vt sunt, verbi gratia, calor, color, forma, figura, &c.
  - 2.
    - 1. Necessario, idque vel ratione
      - 1. Totius febris: vt est dispositio febris: verbi gratia, si adest calor admodum mordax, inæqualis; putrida indicatur.
      - 2. Paroxysmorum: accessio enim triduana, indicat febrem biliosam.
    - 2. Non necessario.
      - 1. Indifferentia, seu non coniuncta: vt fames, vel inappetentia, &c.
      - 2. Determinata, seu coniuncta: verbi gratia, dolor, sitis, indicant febrem biliosam: delirium & inquietudo, indicant febrem mali moris.

CAPVT XXI.

De Rigore.

De rigore quid tradendum.

ANtequam ad curationem putridarum accedat Auicennas, prius de rigore agit. Nos ergo in hac doctrina ita procedemus, vt exponamus. 1. modum generationis rigoris, 2. definitionem rigoris, 3. discrimen rigoris & cognatorum symptomatum, 4. rigoris differentias. 5. omnia febribus applicabimus.

Caussæ rigoris.

Galenus cap. 6. & 7. lib. de rigore, voluit rigorem fieri a materia frigida, a calida, præterea dum vlcus irritatur, item dum inflammatio mutatur in abscessum, præterea cum occurrit obiectum aliquod horrendum, vel secundum visum, vel secundum auditũ. Videndum ergo quæ sit communis caussa. Idq; vt appareat; modum generationis rigoris ita describemus. Ad rigorem generandum, necesse est vt corpori occurrat aliquod noxium, vi cuius corporis partes, destinatæ motui uolũtario & sensui tactus, refrigerentur; ut refrigerationis iudicium in sensu fiat; & tanta etiam refrigerationis in dictis partibus sit uiolentia,

Modus generationis.

vt frigus ipsarum calido natiuo cordis communicetur; quod deinde cum impetu reconcentretur & expandatur, & hinc rursus concentretur & expandatur: hunc enim caloris cursum & recursum sequitur partium sensitiuarum expulsio, facultate nimirum expultrice a caussa noxia irritata, & a cordis calore adiuta; ea violentia, vt fiat concussio, motus prauus, & rigor totius corporis.

Rigor quid? Forma rigoris.

Hinc rigor nil aliud est, quam vibratio totius corporis, dependens ab expultrice, irritata a frigiditate, mediante cordis calore refrigerato. Forma rigoris est *vibratio*, id est, motus deprauatus, seu numerosus & densus, propter breuitatem quietis, & celer, propter impetum, c.1. & 2. lib. 2. de cau. sympt. Quatenus ergo dicitur vibratio, distinguitur a motu ablato & diminuto; item a motu palpitationis, qui numerosus aut densus non est. Subiectum rigoris est *totum corpus*. Et hinc rigor ab horrore distinguitur, cuius subiectum non est totum corpus, sed solum cutis. Per totum intelligimus partes externas, idest, cutim, partes carnosas, partes musculorum, cum vicinis partibus neruosis: vt viscera excludantur. Hinc Galenus c.5. lib. 2. de cau. sympt. ait, in rigore musculos omnes vibrari, & cum his articulos, vt fiant extensiones & inflexiones præter voluntatem.

Subiectum rigoris.

Caussa efficiēs rigoris.

Efficiens principale, est *facultas expultrix*; ad differentiam conuulsionis legitimæ, quæ non est motus expultricis, cap. 6. & in fine lib. 2. de cau. sympt. Notandum autem in motu prauo concurrere interdum solam caussam morbificam, vt in legitima conuulsione; interdum solam naturam, vt in sternutatione; interdum vtramque in tremore. De rigore vero Gal. c. 2. lib. 2. de cau. sympt. duo dicit; primum, eum instar tremoris, esse motum mistū, & naturæ & caussæ morbificæ: secundo subdit, in rigore motum omnem esse expultricis. Dum igitur inquit, rigorem esse motum solius naturæ: intelligit solam naturam concurrere ad vibrationem efficiendum. At dum ait, rigorem esse motum mistum; intelligit adesse expultricem, & præterea caussam morbificam, quæ expultricem irritat. Expultrix porro irritatur, tum a frigiditate, tum ab alijs caussis: ita tamen vt in omni rigore frigiditas sit necessaria. Frigiditas hæc est, de qua Gal. c.6. lib. de inæq. intemperie loquitur: vbi ait, rigorem produci ab inæquali intemperie, idest, ab extremorum frigiditate, vt agit in cor calidum. Hanc frigiditatem vehementem esse oportet, quæ repellat, & cū violentia atque dolore agat. Hinc enim c.6. lib. de rig. Gal. ait, si homo in aquam frigidam conijciatur, eum non rigere, nisi diu moretur. Præterea hæc frigiditas non solum est positiua, sed potest etiam esse priuatiua: vnde c.7. de rig. Gal. ait, in tertiana esse rigorem, quoniam humor motu vehementi per sentientia corpora deferatur; vnde sanguis & calor in viscera refugiant, vt extrema frigida reddantur. Frigiditatis autem illius caussa est interna, vel Externa, ca.7. lib. de rig. fit enim a frigore externo, & a corporis dispositione, vt in febribus. Caussa interna est materia vitiosa; idque vel propria ratione, vel ratione loci in quo colligitur. Vitium autem triplex est, Copia, Qualitas, Motus. Copia requiritur; quoniam omne agens agit in determinata quantitate: & quo copiosius, eo magis agit. Quoad qualitatem non debet esse materia mitis: vnde Gal. c.5. lib. 2. de cris. proponit materiam mordacem, siue sit calida, siue frigida. Id tamen verum est, materiam frigidam esse caussam frigiditatis positiuæ; calidam priuatiuæ: vt testatur Gal. c.6. li. de rigore. Quoad motum; hunc proponens Galen. c.5. lib. 2. de cau. sympt. inquit, rigorem fieri, a materia cōmota, & agitata: & c.6. lib. de rigor. ait, non fieri rigorem, nisi materia cū impetu feratur. Externæ caussæ variæ sunt. c.3. lib. 2. de cris. & c.6. li. de rigore: nimirum aqua frigida, medicamentum calidum vlceri applicitum, ratione cuius fit dolor, vnde calor refugit ad viscera, vt in partibus extimis fit frigiditas priuatiua. Ad caussas etiam externas pertinet obiectum visus & auditus, quod tamen ita vehemens esse oportet, vt timorem efficiat, cuius ratione calor intro reuocetur, & exteriora calore priuata refrigerentur. Cæterum caussa rigoris instrumentalis, est calidum innatum influens cordis: vnde rigor affectus calidi natiui c.6. li. de rigor. dicitur & c.7. li. eiusd. Galenus ait, calidum innatum in rigore fieri veluti instrumentum facultatis expultricis: ait, *veluti*; nam præcipuum instrumentum cuiuslibet partis est temperamentum, & spiritus insitus; hæc tamen a calore cordis influente iuuantur.

Expultrix irritatur a frigore vehementi.

Frigiditatis caussa.

Instrumentum expultricis, est calidum natiuum.

Calor natiuus 4. modis afficitur.

Cum autem rigor sit affectus calidi natiui refrigerati: inuestigare oportet, quis nam sit hic caloris affectus, Galenus cap. 6. de rig. ait, natiuum calorem, instar flammæ, 4. modis affici posse: primum ob materiæ defectum: secundo, dum in sole, splendor contabescit: tertio, dum a lignorum copia suffocatur: quarto, dum a copiosa aqua extinguitur. Ratio horum 4. modorum inde pendet; quod calidum innatum est substantia per se & semper mobilis: vnde tria locum habent in calido innato, Substantia, Qualitas, & Motus. Ad substantiam pertinet illud vitium, quod dicitur inanitio substantiæ. Ad qualitatem, seu calorem pertinet læsio a frigido. Motus autem calidi natiui duplex est, intra & extra: cuius ratione duplex occurrit vitium; alterum, quotiescunque extra ab immodico calore dissoluitur calidum innatum; alterum, dum intus a materia opprimitur, sicuti flamma a copiosis lignis. In rigore vero calidum innatum læditur tantū secundum qualitatem, non secundum substantiā, aut motum. Si ergo calidum cordis in rigore afficitur secūdum caliditatem; igitur læditur a frigido: nil enim læditur, quam calor influens, & proinde pura qualitas. Notandum autem hunc calorem in rigore reddi vaporosum: quia calor influens illiditur in ea, quæ obsistunt, quæ sane vertuntur in vaporem. Dum ergo calor influens euadit vaporosus, efficacius percutitur, & efficacius percutit: vnde fit, vt rigor ab initio sit remissior, mox autem reddatur intensior.

In rigore calidum natiuum læditur secundū qualitatem.

Rigoris, & cognatorum symptomatum discrimen.

Exposita rigoris definitione: tertio iam loco sequitur, vt rigorem a cognatis symptomatis discernamus: nimirum ab horrore, inæqualitate, & frigore. *Horror* igitur (cap.6. lib. de rigor.) est sensus frigiditatis cum dolore, & cum concussione cutis, reliquo non moto corpore: vnde horror est vibratio solius cutis, non totius corporis; dependens ab eadem caussa, a qua & rigor. Hinc, cum in horrore extrema refrigerentur; Galenus lib. 11. meth. ait, horrorem, ob cutis constipationem, febres & augere si iam factæ sint, & nouas quoque excitare. *Inæqualitas*, quam Auicennas fractionem vocat, est, dum quis in corpore inæqualitatem sentit, quam verbis explicare nescit: est igitur via ad horrorem, nimirum vibratio admodum remissa solius cutis. *Frigus* est sensus frigiditatis citra dolorem: Auicennas vocat frigus purum. Est autem sensus frigiditatis partium extimarum, dependens a qualitate tactili, citra solutionem vnitatis refrigerante. Ab his igitur rigor facile discernitur. Conueniunt enim inæqualitas, horror, & rigor, quatenus fiunt ab excrementis mordacibus, tanquam a caussa interna, vt in putridis febribus: differunt autem & ratione excrementorum, vt agunt; & ratione partium, vt patiuntur ab excrementis. Excrementa differunt copia, morsu, & motu: partes, vt patiuntur, differunt virtute, sensu tactus, & motu. Vnde quoad excrementa, si horum vitia sint debiliora, idest, si sint pauca, parum mordacia, & debilis motus, fit inæqualitas; si validiora, horror: si adhuc validiora, rigor. Quoad partes: si minus sunt dispositæ, fit inæqualitas: si magis ad patiendum dispositæ, fit horror: si maxime, rigor. In maiori enim quanto, magis virtus: mordaciora efficacius stimulant: motus velocior, est caussa symptomatis vehementioris: hinc rigor vehementissimus a bile, quia

Collatio.

quia frigidi succi non possint ita esse tenues, vt vehementissime moueantur. Virtus imbecilla facile patitur; contra corpus robustum, quod bene habet & secundum temperiem & secundum calidum insitum. Sensus acutus, qui est in corpore prædito neruis magnis & mollibus, facile patitur; ratione magnitudinis neruorum, spiritus animalis radij copiosiores distribuuntur; ratione mollitiei, qualitas tactilis efficacius agit: Motus quo maior, eo facilius partes rigent. Quantum ad frigus attinet, si intelligatur illud frigus, quod reliqua symptomata consequitur, fit ab eadem caussa, sed remissiore: vnde primum fit frigus, mox horror, tandem rigor. Si accipiatur frigus purum, hoc est frigus positiuum; fit hoc a materia frigida, quæ citra vnitatis solutionem refrigerat.

Inæqualitas. Restat postremo, vt quæ iam dicta sunt, febribus applicentur. Inæqualitas igitur, si cæteri affectus non subsequantur, reperitur in continuis proportionatis: si vero reliqui succedant, tum reperitur in illis febribus, in quibus reliqui existunt affectus similes. Horror. Horror cap.8.lib.2.de diff.feb.reperitur in quotidiana, nisi materia ad summum attenuetur: item in tertiana notha. Rigor. Rigor, cap.6.lib. de rig. reperitur in quotidiana, tertiana, quartana, intermittentibus, sed in principio accessionis: in febre ardenti reperitur in fine, aphoris. 58.sect.4. Discrimen tamen a Galeno statuitur, cap.7. lib.de rig. quia rigor in quotidiana est longus, non magnus, nisi corpus vehementer agitetur: in tertiana est cum sensu punctionis; in quartana cum sensu frigiditatis, ac si quis per loca admodum frigida iter faciat. Frigus. Frigus priuatiuum reperitur in febribus putridis malimoris: positiuum, in quotidiana intermittente e dulci pituita, cap.4. lib.1. de cris. & cap.8. lib.2. de feb. diff. reperitur etiam in quotidiana continua, capit.8.lib.2. de feb. vbi Galenus vult, in hemitritæo esse frigus, ratione quotidianæ continuæ, quia materia pituitosa exigua extra venas propellitur, cum præsertim in hemitritæo bilis possit pituitæ esse vehiculum. Reperitur etiam frigus in primis quartanarum accessionibus.

CAPVT XXII.

De Curatione putridarum in genere: & primum De Præsidijs.

Transitio. AVicennas ad curationem accedens, materias adiuuantium proponit: respicitque ad materiam morbificam in hoc septimo capite: ad virtutem in octauo & nono: ad febris vehementiam in decimo: ad symptomata in pluribus sequentibus capitibus. Nos autem in explicatione huius capitis tractabimus. I. de Indicationibus. II. de materia chirurgica & medicinali. III. de materia diætetica.

De Indicationibus in putridis.

Indicans vitale. IN putridis triplex est indicatio: Vitalis, Curatoria, & Præseruatoria. Indicans vitale dirigitur ad custodiam animæ, vt operetur; operatur autem per organa, quæ sunt partes viuentes, itemque spiritus insiti & influentes: vnde ab his indicatio vitalis sumitur, non autem ab humidioribus, vel a sanguine; hic enim animæ organum non est, sed opus sanguificæ facultatis. Sanguis tamen vitiosus, quatenus rationem subit caussæ morbificæ, est indicans. Prout autem virtutis custodia multiplex est, pro eo etiam indicata vitalia variant. Alia enim sunt genera, nimirum quantitas & qualitas: alia specifica, certa mensura, & apta qualitas: alia determinata, cibus, potus, spiritus: ca.5.lib.11.meth. materia vero est panis, &c. & proxima sanguis, roridaque humiditas. Indicans curatorium. Indicans curatorium, est caussa continens ex vsu, & quidem caussa vel læsæ facultatis, vel læsæ functionis: vt in morbo læditur, actio ob læsionem facultatis, facultas læditur ob intemperiem: quia tamen læsio facultatis est caussa continens non ex vsu; ab ea non sumitur indicatio, sed a caussa quæ læsionem efficit, si modo hæc alicuius sit momenti: in phlegmone enim magnitudo est læsio facultatis, sed nihil vtile potest indicare; vnde in phlegmone indicatio curatiua sumitur a sanguine influxo, & a morbo calido: hæc enim phlegmonis ideam, a qua indicatio capitur, constituunt. Sic putridæ febris idea constituitur a morbo calido, & a caliditate in humoribus cordis, quæ est caussa continens ex vsu: ab his ergo sumitur indicatio curatoria. Indicans præseruatorium. Indicans præseruatorium, præcipue sunt humores; potest esse dyscrasia, quæ humores generat: item lumbrici, calculi. In putridis igitur ab humoribus sumitur indicatio prophylactica: non quidem a vitijs humorum, in substantia, quantitate, qualitate, & motu locali. Si enim (quoad substantiam) humor prorsus corrumpitur, indicatur totalis euacuatio: vt si sanguis mutatur in bilem excrementitiam, vel putrescit. Quantitas deficiens, vel excedens, indicat additionem, vel imminutionem. Qualitas prima vel secunda mutata, indicat contraria. E motu, si non fit, oritur indicatio mouendi: si motus male fit; & quidem si imminutus est, oritur indicatio adiuuandi: si deprauatus, retrahendi, vel coercendi. Et hæ sunt indicationes genericæ & specificæ: determinatæ autem indicantur a specie materiæ, & a definito gradu vitij materiæ, vt si sanguis abundat ad libram vnam, indicatur minuens sanguinem, & quidem ad libram vnam. Et sic indicatio præseruatoria capitur a materia. Sumitur deinde etiam a symptomatibus, prout hæc rationem habent caussæ.

Indicationes in putridis, vnde oriantur. His ita positis, in febribus putridis indicatio sumitur a viribus, febre, & caussa.capit.8.& 10.lib.11. method. Virtus roborantia indicat; vt superet putredinem, & succos concoquat. A febri oritur indicatio & curatoria, & præseruatoria. Curatoria: vt portio febris facta curetur: præseruatoria; vt portio, quæ est in generatione, prohibeatur. Curatio fit per refrigerantia; & per eradicantia materiã omnino putrefactam. Præseruatio respicit patiens, vel agens. Patiens, est humor qui incipit putrefieri: idque interdum fit, quia humidus est, vnde oritur indicatio siccandi; semper vero dum humor putrescit, calidior euadit, vnde oritur indicatio refrigerandi. Quoad agens, hoc vel est principale & immediatum, vel sine quo non & mediatum. Principale, est calor extraneus, intensior calore naturali humoris putrescentis: hinc indicatio oritur refrigerandi. Agens sine quo non, est quod impedit transpirationem caloris: & hoc est vel densitas, vnde indicatio rarefaciendi; vel constrictio, vnde indicatio fundendi; vel obstructio, quæ vel facta est, vel est in fieri: si facta est, ipsa obstructio nil indicat quod sit ex vsu; materia autem actu obstruens, vtile indicat, quæ si copia peccat, minuenda; si crassitie, attenuanda: si visciditate detergenda: si autem obstructio sit in fieri, indicans in corpore quidem existit, sed extra locum obstructum, in quem tamen potest confluere: vnde huius caussa opus est affluxũ obstruentium succorum compescere: hunc cum succus fluens sit multiplex, indicatio etiam multiplex oritur: verbi gratia, si sit sanguis, euacuandus; si vero sit succus a sanguine diuersus, & quidẽ supra iecur subsistat, indicat purgans; & si succus non sit præparatus, indicat præparans: si infra iecur subsistat succus, leniendà est aluus: Conclusio indicationum. Hinc igitur scopi in putrida febre sunt, *alui lenitio, sanguinis euacuatio, succi non sanguinei præparatio, purgatio, materiæ obstruentis minutio, attenuatio, detersio, caloris putridi refrigeratio, materiæ putrescentis refrigeratio, & exsiccatio, materia putrefactæ eradicatio, febris factæ refrigeratio, virtutis corroboratio*. Et hæc de indicantibus.

Præsagia. De prognosticis in doctrina speciali tradendum.

CA-

CAPVT XXIII.

De materia Chirurgica: & primum de Phlebotomia.

Venæsectio quid?

PRactici tria considerare solent: indicans, indicatum, & materiam indicati. Sic sanguis est indicans; euacuatio sanguinis, est indicatum: venæsectio, est materia indicati. *Venæsectio igitur est materia remedij indicati a vitio vehementi, per se, sensibiliter & confertim sanguinem vacuans, & ex accidente refrigerans.* Venæsectio indicatur a vitio vehementi sanguineo: breui enim tempore vacuat, quod in affectibus vehementibus est necessarium. ca.6.lib.de venæsect. contra Erasistr.cap.10.lib.de curat. per venæsect. Facultates venæsectionis duæ sunt: vacuare, & refrigerare. Vacuat enim sanguinem, per se; ad differentiam victus tenuis, qui per accidens vacuat: sensibiliter; ad differentiam frictionis: confertim; ad differentiam & propositarum materierum, & maxime ad differentiam cucurbitularum, & hirudinum. Dum igitur confertim vacuat venæsectio, simul impetum & cursum largitur humoribus in venis existentibus. Deinde etiam alterat phlebotomia, dum per accidēs corpus refrigerat, detracto sanguine: comm. aph.23. sect.1.

Facultates venæsectionis. 1. 2. 3.

Venæsectionem indicantia.

Deinceps explicandum, quid requirat venæsectio, vt materia remedij; & quid requirat, quatenus vehementer agit; id est, quidnam venæsectionem indicet, & quid eandem vel permittat, vel prohibeat. Sicut igitur omnis materia remedij supponit aliquod indicans: ita etiam *venæsectio indicatur a vitio vehementi, quod vel ad sanguinem pertinet, vel ad morbum calidum.* Sāguis, vt morbificus est, indicat remedium, remouens vitium sanguinis: & hoc est remedium genericum. Vitium autem sanguinis pertinet vel ad substantiam, vel ad quantitatem, vel qualitatem, vel vbi: & de his quatuor vitijs, prædicatur vitium genericum; e quatuor autem vitijs specialibus nullum de altero prædicatur. Indicans ergo genericum, est vehemens vitium sanguinis: non autem plenitudo, vt alibi quidam tradunt. Licet autem vitium sanguinis quadruplex esse possit; excluditur tamen qualitas, in venæsectione: si enim sanguis simpliciter est calidus, indicat refrigerans, cuius materia potius est medicamentum simpliciter refrigerans, quam venæsectio, qua vacuando refrigerat. Tria autem reliqua vitia indicant venæsectionem. Nam ratione substantiæ, si sanguis propriam qualitatem non seruet, vt alere amplius nequeat putrescit: vnde educēdus est (N.B. *qualitas hic sumitur, ceu signum sanguinis corrupti:*) cap.11.lib.9. metho. Secundo, sanguis euadit inutilis in plethora, quoad vasa, & quoad vires: indicat igitur remedium minuens: cuius materia venæsectio. Tertio, sanguinis impetus, indicat remedium retrahens & reuulsorium: cuius materia est venæsectio. cap.11.lib.de venæsect. Quarto, si morbus aliquis sit vehementer calidus, eique non sit annexum aliquod sanguinis vitium, e tribus iam propositis: tutius est refrigerare medicamentis: at si annexum vitium sanguinis, locum habet venæsectio; quæ tunc materia est remedij præseruatorij & curatorij: simul, ratione sanguinis; atque curatorij, ratione morbi calidi. Dum igitur Galenus inter scopos venæsectionis proponit morbi magnitudinem: non de indicante loquitur, sed de signo, quod vitium sanguinis vehemens detegit: sicut enim in sanis, validę tensionis vel grauitatis sensus, significant vitium sanguinis vehemens: nimirum plethoram ad vasa, vel ad vires; ita in ægris morbus vehemens, significat vitium vehemens sanguinis, & sic non est indicans, sed signum. Hactenus quid requirat venæsectio vt materia indicati.

Vitiū sanguinis in substātia, quātitate, & motu, indicat venę sectionem.

Morbus vehementer calidus, cum vitio sanguinis indicat venę sectionem.

Morbi magnitudo, non indicat venę sectionem.

Phlebotomiā permittentia nimirum, Vires.

Porro venæsectio, quatenus vehementer agit; confertim euacuat, spiritusque exhaurit: vnde *necessario virtus robusta requiritur, quæ venæsectionē permittat; oportet autem vires & iam esse præsentes, & tales etiā quæ post venam apertam possint sufficere.* Vires, de quib. hic loquimur, pertinent ad quantitatem & qualitatem partium viuentium & spirituum, maxime tamē ad partes spermaticas & principales (hinc Gale. præcipue ad cor respicit pulsum explorans c.6.& 13. lib.de venæsect.) Vnde, si imbecillitas sit secundum partes seminales, vt in pueris (in quibus substantia partium seminalium, & substantia calida innati facile dissoluitur) etiam si virtus secundum carnem & spiritus, sit robusta; prohibetur tamen venæsectio. At si robur adsit secundum partes seminales, vena est secanda: nam imbecillitas secundum partes carnosas non prohibet venæsectionem, vnde mulieri emaciatæ aperta est vena, aph.29. sect.3. lib.6.epid. Spirituū etiam imbecillitas si fiat ob nimiam concentrationem, non prohibet phlebotomiam: vnde Galen. text. 23.82.& 111.lib.4.de ratione vict. in syncope, e concentratione, venam secat. Si autem imbecillitas sit in spiritibus, quia nimium dissoluuntur; hæc venæsectionem prohibet: vnde Galenus cap.13.lib.5.meth. in muliere affecta sputo sanguinis propter ieiunium, non secat venam: nam in dissolutione, spiritus & secundum motum, & secundum quantitatem patiuntur; in concentratione vero tantum secundum motū.

Ad virtutem autem omnia reliqua prohibentia referri possunt, vt ætas, ambiēs, &c. *Aetas* enim florida solum admittit phlebotomiam, id est, quæ media est inter pueritiam & senectutem, seu annum decimum quartum & septuagesimum: in hac enim ætate virtus bene se habet, secundum omnes species substantiæ, id est, & secundum partes viuentes, & secundum spiritus, secundum copiam & qualitatem: hæc ergo virtus robusta est ante & post venæsectionem. Puerilis ætas prohibet venæsectionem: licet enim ante venæsectionem virtus sit robusta, secundum omnes substantias, ratione quantitatis & qualitatis; tamen post phlebotomiam succumbit & dissoluitur calidum innatum promptissime, propter humiditatem & mollitiem, ac propter temperamenti caliditatem. t.19.lib. 4. de ratione vict. Aetas senilis prohibet venæsectionem, quia in hac etiam ante venæsectionem virtus est debilis: partium enim viuētium & spirituū quantitas est exigua, & qualitas est immoderata frigiditas: vnde & per venæsectionem, quæ & vacuat & refrigerat, virtus necessario concidit. *Succorum crudorum copia*, & ipsa quoque virtutis debilis est signum: indeque venæsectionem impedit, cap.13.lib. de venæsect. Per succum vero crudum non intelligimus biliosum, melancholicum, pituitosum, aquosum (qualis in hydrope: nam his existentibus possunt dari vehementia purgantia, quæ postulant virtutem robustam: sed intelligimus cap. vlt. lib. de plen. succum crassiorem pituitoso, albicante; vnde etiam corpus albicans:) & minus flatulentum, qualis in vrinis subsidet; & hic generatur in voracitate, crapula, otio, vel etiam cum cibus bonus non tandiu detinetur in ventriculo, vt in bonum chylum verti queat, sicut vi balnei contingit. Distinguatur autem succus crudus a pituitoso: nam hic necessario generatur, e chyli portione analoga, potestque mutari in pituitam excrementitiam atque alimentalem, hæc vero in sanguinem pituitosum, qui partes frigidas & exangues nutrit: & sic, pituita dominante, virtus potest esse robusta. Succus crudus non necessario generatur; & generatur e cibi portione non solum pituitosa, sed ex ea quæ in bonum sanguinē mutari deberet: vnde ex eius abundantia, sanguinis defectus arguitur; quo deficiente, virtus, alimento priuata, succumbit, corpusque refrigeratur, & hinc in copia succorum crudorum virtus patitur secundum quantitatem, & qualitatem. Tandem *aer circumfusus, regio, & anni tempus*, ad virtutem, ceu signa, referri possunt: si enim aer admodum calidus aut frigidus est, prohibet venæsectionem,

Omnia reliqua prohibētia ad virtutem referuntur, ceu signa. 1. Aetas.

2. Crudorum succorū copia.

3. Aer ambiens.

cap.14.

cap. 14. lib. 1. ad Glauc. cap. 20. li. de venæsect. In calido ergo aere, significatur virtus imbecillis in futurum; quæ scilicet vacuationem, & sectionis venæ, & aeris calidioris perferre nequeat: in frigidiore autem aere, virtus non potest ferre phlebotomiam; quia non fert refrigerationem, & venæsectionis, & aeris.

Conclusio.

Hactenus igitur patet, venæsectionem esse materiam remedij, indicati a sanguinis vitio secundu substantiam, quantitatem, & motum, atque a vehementi caliditate; permittique a virtute robusta.

Recta administratio phlebotomiæ.

Venæ in omnibus putridis secanda: quia sanguis peccat in omni putrida.

Sequitur *de recta administratione venæsectionis*, *idest*, *quantum, quomodo, quando, & vbi vena secanda*: quæ indicantur ab essentia respectiua, nimirum ab actione, passione, præsentia, & subsistentia: prout hęc essentiam indicantis subsequuntur. Explicandus autem hic est locus Galeni cap. 15. lib. 11. meth. cur saluberrimum esse dicat, in omnibus putridis aperire venam, nisi ætas & vires prohibeant: Ratio autem est, quia primum corpus refrigeratur: deinde vacuatur sanguis: qui in omni putrida rationem habet materiæ morbificæ: hac tamen distinctione, vt habeat rationem caussæ principalis in febribus sanguineis; caussę sine qua non, in febribus non sanguineis; nam in tertiana, verbi gratia, quia bilis non potest vacuari citra corporis calefactionem, oportet sanguinem vacuare, ne incalescat & corrumpatur: vel habet rationem caussæ adiuuantis, quatenus in periodo febrium, ad focum, & partem imbecillam confluit, ca. vlt. lib. 2. de differ. feb.

Quantitas duplex.

Quantitas vel respicit Quid agendum, vel vsum. 1. Primo modo sumitur cap. 9. libro de venæsectio. vbi dicitur, vacuationis quantitatem indicari a morbo vehementi, virtute, ætate, &c. per quantitatem hic intelligitur copia sanguinis, quæ est lb. j. vel lb. ij. &c. vt libra sanguinis indicet quid agendum, idest, 2. remedium vacuans libram sanguinis. Secundo modo sumitur cap. 12. & 21. lib. de venæsect. quando scilicet quæritur, num libra sanguinis vacuanda sit vna vice, an pluribus.

Quantum agendum.

Quantum igitur agendum, indicatur a maiori vel minori actiuitate indicantis: & permittitur a virtute magis vel minus robusta. Hinc in continuis, sanguis paucioribus vicibus est detrahendus: in his enim sanguis peccat in maiori quantitate, & eius maior est actiuitas. Vnde cap. 16. lib. de venæsect. & apho. 23. sect. 1. & cap. 4. lib. 9. meth. in febribus vehementissimis sanguis vacuatur vnica vice, ad leipothymiā vsque. Sed necesse est, vt virtus valida hoc permittat. Secus enim tutius est quantitatem partiri: cap. 7. lib. de venæsect. contra Erasistrat. & hoc potissimu in reliquis putridis seruandum, vnde Galen. cap. 14. lib. 11. method. in putridis non vacuat sanguinem ea quantitate, qua est auctus, ne intempestiue nutrire cogamur. Et hinc in putridis magis ad virtutem est respiciendum, quam in cæteris morbis: præsertim, quia venæsectio, nec obstructionem a materia crassa, viscida, copiosa, perfecte tollit, nec putredinem aufert: cum ergo relinquatur portio materiæ putrescentis, opus est virtute, quæ & concoquendo, & vacuando materiam vincat.

Quomodo agendum.

Modus agendi, indicatur a vehementia resistentiæ, & consistit in foramine ampliore, aut arctiore: per amplius egreditur sanguis crassior, & vitalis spiritus copiosior. Permittitur autem a viribus. In febre igitur melancholica, ratione materiæ foramen amplum indicatur.

Quando agendum.

Quo die vena sit tundenda.

Quando agendum, idest, dies, & hora venæsectionis, indicatur a præsentia indicantis vehementioris; siue hoc sit res præter naturā, idest, caussa, morbus, symptoma; siue virtus: vrgēs enim est vehementius, magisque potest, sicut etiam caussa potior affectu est. Quod igitur ad diem attinet, perpendere oportet vitium sanguinis, vehementiam succi crudi, vehementiam materiæ accessionum, & vehementiam symptomatum (*hic omittitur vis febris & virtutis: febris enim a venæsectione per accidens tollitur: virtus vero si robusta sit, permittit; si debilis, prohibet: dum ergo prohibetur venæsectio, quid opus est de vsu verba facere?*) In putridis igitur quamprimum vena est secada, nisi aliquod etiam propositis prohibeat. Quo autem sanguis est vehementior, eo citius secanda est vena: vnde apho. 3. sect. 1. ob imminens periculum, statim Hippo. venam aperit. Et Gal. cap. 4. lib. 9. meth. in synocho putrida statim venam tundit; ad differentiam synochi sine putredine. Ratio est cap. 2. lib. 10. metho. quia vires in dies fiunt debiliores. At vero præsentia succorum crudorum, & materiæ accessionum, ac vehemētium symptomatum, conferenda est cum sanguinis vehementia. Succus enim crudus vt plurimum magis vrget, quam sanguis: interdum tamen & sanguis magis potest. Si etenim crudus succus, i. cibus nō concoctus, qui residet in primis vijs, infra hepar (ad differentiam crudi succi vltra hepar:) sit copiosus, & sanguis non sit insignis vehementiæ; tum succus crudus magis potest: nam cap. 5. lib. 4. de tuen. san. phlebotomia materiam per iecur in totum corpus distribuit, quæ noxa maior est, quam vtilitas e detracto sanguine. Hinc cap. 14. libro 11. method. ait mittendum sanguinem, si ventris absit cruditas, & ca. 5. lib. 9. metho. itemque ca. 10. lib. de venæsect. ait, si pręcedat cibi cruditas, differendam esse venęsectionem, dum cibus concoquatur. Quod si tamen sanguis vehementer vrgeat, etiam ante coctionem secanda vena. Materia accessionis magis vrget, quam sanguis: vena enim secanda die mitiori, non circa exacerbationem: in die accessionis materia morbifica magis potest ad prohibendum, quam sanguis ad indicandum; cum natura vim & materiæ, & venæsectionis perferre nequeat. Symptomatis vehemētibus occurrendum ante venæsectionem, nisi per ipsam venæsectionem remoueri queant: vnde Auicennas ait, si vacuare vis, prius dolorem seda, nisi hic per venæsectionem ced[illegible]. Hinc etiam Galen. cap. 14. libro primo ad Glauc. primum occurrit ori ventriculi, ante venæsectionem. Constitutum igitur sit, in putridis prima die venam esse secandam: nisi aliquid cogat differre; quod nil est aliud, quam succus crudus, materia accessionis, & symptoma vrgēs, non cedens venæsectioni. Quod si vero necessarium sit venæsectionem bis terue iterare: id in euacuatione eodem die faciendum; in reuulsione diuersis: in euacuatione etiam respicimus ad vitium in quanto; in reuulsione ad vitium in motu: magis autem potest vitium in quanto. Hinc in angina, omnibusque affectibus inflammatorijs, item in febribus putridis sanguineis, eodem die venæsectio iteranda; in non sanguineis febribus diuersis diebus, prout videlicet regeneratur sanguis peccans substantia, vel quantitate.

2. 3. 4.

Num venęsectio eodem die, an diuersis repetēda.

Qua hora vena incidenda.

Postrema, quoad horam: dum insignis est vehementia sanguinis, vena qualibet hora secanda. Vnde Galenus cap. 11. & 21. de venæsectio. in febre acutissima qualibet hora secuit. Quod si obstet cibus, vel chyli excrementum crassum, vel symptomatis vehemētia; tunc cibus prius est concoquendus: feces primum vacuandæ sunt clysmo: symptomatum denique vehementia fugienda; vnde in intermittentibus, hora venæsectionis procul ab accessione erit; in continuis proportionatis, hora erit remissionis; in continentibus, hora mitior.

Quænam vena tundenda c. 16. li. de venæsect.

Vbi. Secanda autem est basilica dextra in putridis, nisi sit febris melancholica, in qua basilica sinistra aperienda cap. 11. lib. 1. ad Glauc. licet enim sanguis in toto astligat, ita vt per quamlibet venam euacuari posse videatur, quædam tamen partes præcipuum locum obtinent: nam in febribus sanguineis, sanguis fomentum habet a iecore; in pituitosa & biliosa febre, sanguis pendet a iecore. Hæ ergo venæ in putridis

dis secandæ sunt, nisi aliquid impediat, nimirum vel virtus vel pars affecta. Virtus quippe in febre diuturna, si non sit valde robusta: tutius est, secare venas remotas & exiles: vt saluatellam, quæ est inter annularem, & minimum digitum: vel eam quæ inter pollicem & indicem est. Nec huius venæsectio prorsus a Galeno improbatur: cap. 14. libro de venæsectio. ibi enim respicit ad largam euacuationem, quæ per saluatellam fieri nequit. Quoad partem affectam; si, verbi gratia, febris putrida foueatur a sanguine menstruo retento: tunc vena pedis secanda, non brachij: Item, si caput sit affectum; humeraria externa aperiẽda, imo vena frontis. Et sic de reliquis.

De Cucurbitulis, cum scarificatione.

Cucurbitula quid?

CVcurbitula scarificata est materia, per se sensibiliter, sed paullatim vacuans sanguinem, & ex accidente refrigerans. Et si vero paullatim vacuet: potest tamen totum corpus vacuare: vnde Gal. cap. 4. lib. 4. de tuen. san. dicit, eam cum venæsectione idem valere, quod etiam affirmat cap. 10. eiusd. lib. cap. 11. l. de venæ sectio. & c. 5. lib. 13. meth. differt igitur tantum a venæ sectione, quod non confertim, sed paullatim euacuet. Hinc venæ sectioni scarificatio proxima esse dicitur, com. apho. 17. sectio. 2. & Auicennas vocat vicariam phlebotomiæ. Porro cucurbitula scarificata, vacuat vel Totum, sit sit numerosa, mediocriter profunda, sique sæpius applicetur: vel Partẽ, si contra. Vt autem etiam crassus effluat sanguis, secũdum Auicennæ præceptum, ca. de ventosis, oportet balneare, & vnam horam morari. Quamobrem in praxi hoc obseruandum, vt spongia madefacta in aqua dulci tepida locus foueatur, quo sanguis attenuetur & fundatur. Addit Auicennas scarificationem venæ sectioni anteponendam esse, & magis conferre ad mundificandam cutim; scarificatio enim primum e venis capillaribus vacuat, quæ deinde a proximis trahunt, vt ab intimis etiam fiat euacuatio: at venæ sectio nisi repetatur, cutem non mundat: vt tradit Galenus cap. penult. lib. 4. de tuend. san. Hæc de facultatibus cucurbitulæ.

Facultates cucurbitulæ.

Quid indicet cucurbitulã.

Cucurbitula scarificata, quatenus vicaria est venę sectionis, *indicatur a vitio vehementi sanguinis*. Licet enim hoc vitium primum indicet vehemens remediũ, & confertim vacuans: quia tamen virtus minus robusta existens, non tolerat, quærenda est materia minori vehementia agens, & longiori tempore vacuans (*ita si propter vires, non licet vti medicamentis; verbi gratia, frigidis in eo gradu, quem indicat ventriculus calidus; tunc moderatis refrigerandus ventriculus, sed longiori tempore, cap. 8. lib. 7. metho.*) Quatenus autem cucurbitula propria ratione vsurpatur, *indicatur a sanguinis vitio non ita vehementi.*

Vsus.

Quantum.

De vsu, seu recta administratione cucurbitularum. Quoad *quantum agendum*: Si sanguis est actiuitatis vehementis, vt pote dum scarificatio est vicaria phlebotomię, licet sanguinem peccantem vna vice educere: si contra, pluribus. *Modus* respicit resistentiam, quæ pendet e copia & crassitie. Ratione crassitiei, partes aqua tepida fouendæ; ratione copiæ, administrandæ sunt cucurbitulæ magnæ, numerosæ, sæpius repetitæ, punctiones etiam erunt numerosæ, & mediocriter profundæ. Sic enim sanguis copiosus & crassus vacuatur. *Quando*, indicatur dum præsens est indicans, nilque prohibet. Primum ergo secanda est vena, si vires permittũt: deinde in putridis febribus, perseuerante sanguinis vitio, dum vires non permittunt, vel sanguinis peccatum minuitur, scarificatione vtendum. *Quoad vbi*: in febribus putridis cucurbitulæ scarificatæ non sunt applicandę dorso: ratio, nam febris producitur a calore igneo cordis; huius autem domicilium est thorax; quem, vt partem affectam, inter initia turbare non licet. Hinc Galenus cap. 19. lib. de venæ sectio. iubet partem affectam ante totius vacuationem non esse vacuandam: ideoque capite affecto, per crura mollienda est euacuatio. Pari consil. cap. 17. lib. 11. method. in inflammatione thoracis et pulmonis, cum non expediat reprimere materiam morbificam, sed foras trahere: non cõcedit Galen. vt cucurbitulæ thoraci applicentur, ante totius vacuationem: quia scilicet materiam e toto ad pulmonem trahunt, hue cum, siue sine scarificatione adhibeantur. Cucurbitulæ igitur in putridis, cum Oribasio, applicandæ sunt partibus ignobilioribus. Vnde Auicennas ca. de ventosis, ait, si cruribus applicentur cucurbitulæ scarificatæ: eas vicarias esse venæ sectionis: at quoniam crurum imbecillitas, interdum non admittit scarificationem, Addit Auicennas, applicatas natibus, & caput, & totũ corpus vacuare. Præterea vero Auicennas ait, ventosas supra alchael, idest, inter duas spatulas positas, vicem gerere sectionis basilicę: cum igitur in putridis basilica sit aperienda, quidam hac ducti auctoritate, male dorso applicant cucurbitulas. Sciendum ergo locum hunc Auicennę verum esse in morbis sanguineis pectoris; in quibus cucurbitula sanguinem vacuat deriuando, vt in pleuritide, non autem valere in morbis, in quibus per basilicam totũ corpus vacuatur. Hinc in febribus, cum non vrgeat sanguis in thorace: tutius est applicare cucurbitulas partibus remotis, nimirum cruribus, secundum Aetium cap. de scarificatione: cui sententiæ accedens Gal. com. aphos. 17. sect. 2. statuit tibiarum scarificationem proximam esse venæ sectioni: & c. 4. ac 10. libro 4. de tuen. san. iubet vel venam incidere, vel malleolos scarificare, non dorsum. Hæc de cucurbitula, vt est vicaria venæ sectionis.

Vbi.

Cap. 1. fen. 4. lib. 1.

Error quorundam.

Quo vero ad *cucurbitulam scarificatam, quæ accipitur propria ratione*, non vt vicaria; hæc probatur dũ sanguinis vitium non est vehemens: & respicit euacuationem vel totius, vel certæ partis. Si primo modo; oportet scarificare partes infernas. Si secundo modo, idest, si scarificatio administretur pro euacuatione partis; toto prius vacuato, cucurbitulæ varijs partibus applicari potest, prout variant partes affectæ, verbi gratia, si exanthemata sint in dorso, dorsum scarificandum. At notandum, in muliere prægnante, cucurbitulas, gratia euacuationis totius, nec partibus infernis, nec dorso, sed brachijs applicandas esse. Et hæc de cucurbitulis.

Vsus cucurbitulæ per se et primario requisitæ.

De Hirudinibus.

Hirudines quid: earumque facultas.

HIrudines sunt materiæ, quæ pungendo aperiunt ora venarum; vnde per se sensibiliter, sed paullatim sanguinem vacuant, instar cucurbitulæ scarificatæ. Differunt a venæ sectione; quod totum vacuant, sed longiori tempore; sicut etiam apertio hæmorrhoidum: cap. 4. lib. 4. de tuen. san. Differũt a cucurbitulis, quod vacuant minori molestia. Interdum ergo cucurbitulis, interdum potius hirudinibus vtendum, caussa alicuius priuati, pertinentis ad ægrum: verbi gratia. Si vires non admittunt phlebotomiam, nec homo assuetus sit sanguinẽ per hæmorrhoides vacuare, vel si circa hęmorrhoides sint vlcera; expedit potius crura scarificare. Contra, si suppressa sit hæmorrhoidum vacuatio, curaque male affecta; hirudinibus potius vtendum. Vacuatur autem per hirudines is potissimũ sanguis, qui in illis existit venis, quib. hirudines applicantur: inde cõsequitur vacuatio sanguinis, contenti in reliquis venis, siue is sit tenuis, siue crassus. Quidam tamen crassum sanguinem egredi, negant, cũ hirudo exiguum faciat foramen. His respondeo, foramen illud a sanguinis impetu dilatari posse: aut, si non amplietur, attamen, si locus spongia foueatur, vt Oribasius iubet c. 16. li. 7. med. collect. crassum sanguinem attenuari, & per foramen exiguum egredi, dico; quod frequentissime experientia comprobaui.

Quinam sanguis per hirudines vacuetur.

Quoad

Vsus. Vbi agendū.

Quoad *vsum*, hic idem est cum cucurbitulis: sufficit quædam proponere circa *vbi agendum*. In putridis ergo febribus, si hirudines applicantur gratia totius; tunc applicabuntur hæmorrhoidibus, cruribus, brachijs, & quidem brachijs potissimum in muliere prægnante: magis enim in his probantur hirudines, quam cucurbitulæ scarificatæ, & sæpe experimur, citra abortum sanguinem fuisse euacuatum. Ratione partis si applicentur; vt variæ sunt partes repletæ, ita varijs partibus applicandæ; verbi gratia, caussa capitis si applicabuntur post aures, item temporibus, naribus, quandoque etiam linguæ.

Hæmorrhoidum apertio

Cæterum *hæmorrhoides* varijs materiebus aperiri possunt: vt frictione cum folijs ficus, cum pannis asperis, item scarificatione crurum, & sectione venarum crurum: cap. vlt. lib. de hirudin. Galeni item. ca. 10. & 19. li. de venæ sectione. Ratio est; dum enim hæmorrhoidum fluxus supprimitur, sanguis, qui deorsum fluere deberet; sursum mouetur: quod si igitur hirudinibus, sectioneq; & scarificatione crurum deorsum moueatur; facile impetum recuperare potest. Verum differentia est inter hæc aperientia: nam hirudo est materia remedij specifici & determinati; trahit enim sanguinem deorsum, & determinate ad hæmorrhoidas: venæ sectio autem & crurum scarificatio, sunt materia remedij solum specifici, non determinati, trahuntur enim tantum deorsum. Vnde, si maior necessitas est aperiendi hæmorrhoidas, vtendum materia remedij & specifici & determinati.

Per hæmorrhoides vacuatur sanguis & melancholicus, & biliosus.

Quæritur autem, num per hæmorrhoidas saltem vacuetur sanguis melancholicus & crassus, an vero etiam biliosus & tenuis? Respondeo, vtrumque vacuari. Primum probo de melancholico: nam Hippocrates aph. vlt. sect. 6. lib. 6. epid. dicit, hæmorrhoidas sanguifluas, prohibere incipientem atram bilem & sanare durum lienem: & aphor. 11. sect. 6. ait, hæmorrhoidas superuenientes melancholicis, esse bonum, quia euacuetur sanguis crassus: quod etiam Galenus asserit com. aphor. 21. sect. 6. Secundo, biliosum etiā sanguinem apertis hæmorrhoidibus vacuari probo: nam per ora venarum quilibet sanguis egreditur, imo crassiore facilius prodit tenuior: vnde errores eos, qui hoc adeo manifestum negant. Hac de caussa Hippoc. tex. 37. sect. 3. lib. 6. epid. ait, hæmorrhoidibus laborantes, non corripi morbo laterali, neque peripneumonia, neque phagedænis, & alijs morbis, quorum quidam producuntur a sanguine bilioso. Per hæmorrhoidas ergo vacuatur sanguis non tantum in frebribus melancholicis, sed etiam in biliosis. Hinc, dum sanguis biliosus impetum habet in caput, vt immineat delirium phreniticum: per hæmorrhoidas licet sanguinem biliosum euacuare. Vt autem componatur pugna, quæ videtur esse inter propositas auctoritates, dicendum: sanguinem per hæmorrhoidas vacuari, vel naturaliter, vel non naturaliter; naturaliter quidem sanguis crassus, non tenuis, & proinde hæmorrhoides suppressæ aperiuntur, vt sanguis crassus vacuetur. Et sic intelligendus est Hippocrates aph. 11. & 21. sect. 6. præsertim cum Galenus apho. 11. sect. 6. dicat, venas hæmorrhoidales aptas esse *natura*, vt euacuent sanguinem crassum. Non naturalis autem vacuatio potest esse sanguinis cuiuslibet, idest, tenuis, & crassi: quo modo Galenus loquitur, apho. 37. sect. 3. lib. 6. epid. Et hæc de materia chirurgica.

CAPVT XXIIII.

De materia Medicinali: & primum, de Lenientibus per os, seu de Vomitorijs blandis.

Quid deinceps agendū.

MAteria medicinalis est Vacuans, & Alterans. Cum autem in febribus putridis respiciēdum sit, & ad Materiam morbificam, & ad Partes virtutes: primo nos loquemur de medicamentis, quæ propter materiam morbificam vsurpantur: secundo de ijs, quæ partem, ipsamque febrem respiciunt: infra cap. 20. Materiam morbificam igitur hic consideramus aliam a sanguine; nam sanguinem potissimum respicimus in doctrina de materia chirurgica, quam iam absoluimus.

Materia in primis vijs indicat Leniens, per os, & aluum.

Materia proinde morbifica, alia a sanguine, et per consequens excrementitia, est Prima, vel Secunda: prima hæret in primis vijs citra iecur; secunda vltra hepar subsistit. Prima superfluitas caussa copiæ indicat vacuans, seu minuens, quod determinate vocatur *Leniens*. Cum autem prima superfluitas triplex sit (in febribus scilicet putridis, non in omnibus morbis:) scilicet pituitosa, biliosa, fecalis: hinc fit, vt leniens etiam triplex indicetur, respiciens nimirum superfluitatem, vel pituitosam, vel biliosam, vel fecalem: & hinc etiam triplex materia remedij, quæ vim habet vacuandi primas superfluitates. Cæterum hoc leniens duplex est: vacuat enim aut per Os, aut per Aluum. Ratio est: quia licet materiæ virium (aph. 21. sect. 1.) pertineat ad corruptionem, auctionem, imminutionem, alterationem, & lationem; in præsentia tamen vitium perpenditur tantum secundum lationem; Primæ ergo superfluitatis latio, vel Non fit, vel Male fit. Si latio non fit, sed superfluitas detinetur, indicatur mouens; idque determinate mouens vel sursum ad os, quod dicitur *Vomitorium*, vel deorsum ad aluum, & dicitur *Leniens aluum*. Hæc autem remedia determinata indicantur a materiæ inclinatione; in genere enim materiæ, quies indicat mouens; sed inclinatione, indicat motum determinatum, ratione termini ad quem. Inclinatio autem seu propensio, nū sursum fit, vel deorsum, cognoscitur a signis præteritis: verbi gratia, si suppressa sit consueta vacuatio per vomitum, cognoscitur inclinatio ad superiora. Et hæc inclinatio, est bona, vel mala: bona verbi gratia, si solitus est homo pituitam per vomitum facile euacuare; contra, mala, si cum difficultate, & prauis symptomatibus, vt cum syncope &c. vnde inclinatio mala per superius, indicat vacuans per inferius; & bona per inferius, indicat vacuans per superius.

Inclinatio materię sine motu.

Inclinatio materię cum motu.

Quod si primæ superfluitatis latio fiat, idest, si prima superfluitas moueatur, & quidem bene; motus hic adiuuandus: sin male, retrahendus. Bene mouetur, si fertur ad loca decentia, sed debiliter, ita vt materia tota non euacuetur. Vnde hic motus non vt omnino bonus, sed vt imbecillis, indicat iuuantia. com. aph. 21. sect. 1. Male mouetur, si ad loca non decentia fertur materia, vt ad partes principes, ad loca quæ effluxu carent, verbi gratia ad cor, pulmones, thoracem. Est vero & alius motus omnibus numeris bonus: cum humor per loca vergit conferentia, vt vniuersa materia per optimam crisin vacuetur: com. aphor. 20. sect. 1. Sunt autem loca conferentia, dum vacuatio confert, & virtus sustinet, verbi gratia, intestina, ventriculus, vesica, vterus, cutis, pori, palatum, nares. Constitutum igitur sit, *leniēs vomitorium indicari a materia, quatenus habet inclinationem ad superiora immutatam*: (ad differentiam lenientis per aluū; quod indicatur a prima superfluitate, quatenus inclinationem habet ad inferiora immutatam.

Vomitoriū, a quo indicetur.

Vomitorij differentię.

Cæterum materia vomitoria licet in genere triplex sit, Vehemens, Debilis, Mediocris: hic tamen, quia verba saltem facimus de vomitorio leniente, non de vomitorio purgante: omissis vehementibus, saltem debilia et mediocria proponemus: quę vtraq; in putridis probantur, pro materiæ copia, qualitate, & inclinatione ad os, nam materia copiosior, frigidior, crassior, viscidior, & inclinationem sine motu obtinens, vomitorium poscit mediocre: quæ contra, debile.

Formulæ, seu quantum.

Debile vomitorium fit *ex aqua hordei, e iure Pulli, aceto, vel syrupo acetoso*. Si mediocre desideratur, aliquid

additur *oxymeli simplex succus raphani*. Exempli gratia debile vomitorium hoc erit: ℞. *iuris pulli* ℥. x. *syr. acetosi simpl.* ℥. ij. *dosis ab* ℥. viij. *ad* ℥. xij. Mediocre sic præscribetur: ℞. *oxym. simpl.* ℥. ij. *succi raphani* ℥. j. ß. *iuris pulli* ℥. xiij. *pulueris cymini, gr.* v. In hoc vomitorio, basis est *ius pulli*, quod copia aggrauat expultricem, vt expellat. Quoniam autem hoc vomitorium debet esse mediocre, ob superfluitatem viscidam & crassam: certe ius pulli sufficere nequit, quod vim detergendi et incidendi non habet: propterea adiuuans additur, nimirum *oxymeli*, quod attenuat ac detergit. Adiuuat etiam basin *succus raphani*, qui ratione alicuius acrimoniæ irritat sopitam expultricem. *Cyminum* & iuuantis & corrigentis habet rationem: iuuantis, quia attenuat, & quia etiam satis ingratum ac iniucundum est (*vomitorijs enim sunt addenda, quæ ingratū habent saporem: si enim iucunda addantur, expultrix non insurgit ad expellendum, sed potius viget attractrix, & retentrix: vnde hoc in loco cinamomum, quia gratum est, non additur, licet attenuandi vim habeat*) corrigentis rationem potest habere, si verbi gratia ventriculus sit frigidior, qui ab oxymelite frigido lædi queat, huic frigiditati occurrimus cymino; quod etiam flatus, qui interdum vigent, discutit. Hæc quoad quantum agendum. *Modum agendi* quod attinet; oportet vomitorium administrari & liquidum, & tepidum: nam ratione tepiditatis euadit iniucundum: vnde humoris inclinatio abolita excitatur, & imminuta intenditur. Quo ad *quando agendum*: vtendum vomitorio, dum superfluitas reperitur in ventriculo, & nihil prohibet. Quare interdum pluribus diebus vtendum vomitorio, si pluribus diebus perseuerat præsentia materiæ. Hora opportuna est, qua ventriculus non est famelicus; nam tunc viget expultrix: præterea hora opportuna debet esse tepidior: nam expultrix ea hora citra dissolutionem callidi innati expellit. *Vbi agendum*, patet.

Quomodo.

Quando.

De Lenientibus aluum.

Leniens aluū quas habeat vires.

MAteria medicinalis aluum leniens, *habet vim per inferiora vacuandi primas superfluitates citra iecur existentes, citra attractionem*: eæ autem superfluitates pertinent ad ventriculum, ad mesaraicas, ad intestina tenuia & crassa. Porro, vt medicamentum aluum moueat, oportet esse humidum, lubricū, acre vel salsum: his enim qualitatibus venter ad excernēdum irritatur, cap. 45. lib. 2. de fac. alim. & cap. 24. l. 1. de fac. alim. Si autem medicamentum simplex tale non sit, quod has omnes qualitates obtineat; miscemus plura: vt pro humiditate, miscemus *aquam vel ius*: pro lubricitate, *oleum, butyrum*: pro acrimonia, *aromata, mel*: pro salsedine, *salem*.

Differentiæ a viribus, & loco administrandi.

Differentia est inter lenientia: quod acriora, et magis salsa, sunt efficaciora: quibus vtendum, si materia est copiosa, frigida, crassa, viscida, si inclinationem sine motu obtineat. Hinc in febribus pituitosis & melancholicis fortiora locum habent; in sanguineis, & biliosis, mitiora. Applicationis etiam ratione differunt materiæ lenientes: pro varia enim materiæ subsistentia, administrantur vel per Os, si materia contineatur in ventriculo, in mesenterio, in intestinis supernis; vel per Inferiora, si in crassis intestinis.

Materię aluū lenientes.

Medicamenta ergo per os exhibenda, quæ aluum leniunt, sunt aut Debiliora, vt *syrupus rosarum solutiuus, syrupus violarum solutiuus, manna, cassia, tamarindi, diaprunum non solutiuum, serum lactis*: aut Efficaciora, vt *mel rosatum solutiuum, mel violatū solutiuum, hiera simplex*. de quorum nonnullis, breuiter quædam admonebimus: nimirum de manna, cassia, tamarindis, sero lactis, hieræque speciebus. *Mannam* Galenus proponit cap. 39. li. 3. de fac. alim. habet autem vim vacuandi superfluitates tenues: sed ob dulcedinem mutatur in bilem, dum ventriculus vel est calidior, vel est repletus succis calidioribus: dulcia enim dum a calido patiuntur, amarescunt, & hinc in bilem conuertuntur. In huiusmodi ergo ventriculo manna est corrigenda *endiuia, soncho, cichorio, acetosa, &c.* *Cassia* excedit vires mannæ: nam vacuat superfluitates & tenues, & mediocriter etiam crassas. Præterea, quia moderate calida est, refrigerat, obtundit acrimoniam, humectat, habetque portiones alimentales, sed facile in flatus vertitur, qui extendendo dolores insignes excitant. Cassia ergo antequam exhibeatur est decoquenda, secundum Rhasim cap. 83. l. 9. ad Almans. coctione enim dissoluitur portio, quæ in flatus mutari posset: quod idem euenit in hordeo, fabis, &c. quæ portionem flatulentam deponunt, si coquantur: coquit autem Rhasis cassiam *cum succo cichorij*. Quod si cassia exhibeatur non cocta, corrigenda est *aniso, feniculo, seminibus, citri, &c.* quæ crasso modo sunt contundenda (*nam ea tantum tenuissime puluerisari debent, quæ ad loca longinqua debent penetrare, cap. 7. lib. 4. de tuen. san. alia vero ruditer sunt contundenda. Hinc species diaspoliticit, nitrum, cyminum, piper, ruta, si in puluerem terantur, prouocabunt lotium; sin ruditer contundātur, mouebunt aluum. Idem testatur Auicennas cap. 5. tract. 1. lib. 2.*) *Tamarindi*, secundum Mesuem, vacuant superfluitates tenues, biliosas, & refrigerant: vnde in febribus biliosis, & valde calidis probantur. Neque astringūt tamarindi: alias eorum vsus in putridis febribus non esset ita tutus. Aluum mouent, non astringendo, vel comprimendo, sed lubricando: quia pingues sunt, participes dulcedinis & aciditatis; expertes acerbitatis & austeritatis, qui sapores sunt astringentes. Hinc Mesues myrobalanos, quæ comprimendo vacuant, corrigit lenientibus, inter quæ etiam tamarindos recenset. *Serum lactis* habet vim attenuandi, & aluum mouendi. Vacuat, ratione humiditatis, quæ caussa principalis est; & quia etiam particeps est qualitas acris, quod seri generatio testatur. Est enim serum excrementum tenue primæ coctionis, genitum in ventriculo, ex assumptorū portione aquosa, excrementitia, frigida & humida: acrimoniam vero acquirit in iecinore, propter admistionem paucæ bilis excrementitiæ. Hoc fere fit ex excremētum deferi sanguinem in mammas: vbi lac fit, constans triplici substantia, cap. 15. li. 3. de fac. alim. Vix autem alit serum, quia pene totum est excrementitium: vnde Galenus, cap. 10. lib. 1. ad Glauc. pro victu tenui, serum lactis proponit. Laudatur serum caprinum, vel vaccinum, permistum cum medicamento aliquo leniente.

Cassia.

Tamarindi.

Serū lactis.

Hiera non excedit mesenterium capit. 11. lib. 7. meth. habet tamē vim calefaciendi, siccandi, vacuandi materias viscidas et crassas. Vis quidem hieræ purgans, non pertransit iecur, vt Gal. ait: attamen experientia comprobatum est, vim eius aperientem iecur transire; hieræ enim species, prouocant menstrua: Hiera igitur probatur solum in intermittentibus pituitosis: & est corrigenda cum frigidis, vt *cassia*, & similibus. Cæterum in praxi notandum, quod tamen pauci obseruant, hieram ab initio ea ratione exhibēdam, vt non transeat vltra iecur: quia non licet inter initia, agitare materias vltra iecur, maxime in febribus putridis: vnde pharmacopœis iniungendum, vt species hieræ conficiant cum medicamentis ruditer contusis, non tenuissime puluerisatis, inter putridarum initia.

Hiera picra.

Sequitur de *Vsu lenientium*: & primum de *Quantum agendum*. Dosis syrupi rosati sol. & syr. viol. sol. potest ascendere ad ℔. ß. Mellis autem rosacei sol. ad ℥. v. mellis viol. sol. ad ℥. v. ß. mannæ ad ℥. iiij. cassię, tamarindorū, diapruni non sol. ad ℥. ij. seri ad ℔. v. vnde Gal. cap. 15. lib. 3. de alim. ait, veteres ad aluū vacuandam, plurimo vsos fuisse sero: secus autem statuēdum de sero, quod gratia alterationis exhibetur, de quo suo loco. Dosis hieræ specierum, nō transcendat

Dosis lenientium: supra c. 84. 1. pract.

dat ʒ.j.ß.in febribus putridis,in quibus,cum sola hiera vti non liceat, non potest ita copiosa exhiberi: in alijs tamen morbis etiam vltra ʒ.iij.dari potest; vnde Aetius cap.68.libro 16.in vteri strangulatu,ad integram alui ductionem spec.hieræ ʒ.ß.exhibet. Tandem circa lenientium dosin obseruetur, vt in lenientibus simus liberaliores, in purgantibus admodum auari. Exigente igitur re,sequentia præscribi possunt.

Formulæ.

Materia tenuis, calida.

Si prima superfluitas sit summæ actiuitatis, itemque tenuis,& biliosa: ℞. *syr.rof.sol.℥.v.decocti endiuiæ,vel acetosæ parũ: fiat potio breuis.* Vel hoc modo: ℞. *syr.rof. sol.℥.iij.seri lactis caprini, optime depurati parum: fiat potio breuis:* cui patiens superbibat, *seri optime depurati* ℔.ij.& hæc caussa est,quod syr. rof. sol. tantum ℥.iij.præscripsimus. Vel.℞.*mannæ elect.ʒ.vij.seri vt supra præparati parum. fiat potio breuis:* Vel: ℞. *florum cassiæ nouiter extractæ ʒ. vij. pulpæ tamarindorum.ʒ.ß. mannæ electæ ʒ.iij. & si contingat, vt patiens sit obnoxius flatibus, addatur seminum citri mundatorum ℈.ß. Misc. & cum saccharo fiant boli.*

Materia tenuis,aquosa.

Si prima superfluitas sit quidem tenuis, sed non calida & biliosa, verum aquosa: & præsertim si ventriculus febricitantis fuerit frigidior; ita præscribendum: ℞. *syr.rof.sol. ℥.v.iuris pulli parum: fiat potio breuis.*

Materia crassa,calida.

Si prima superfluitas sit calida,nõ tenuis ℞.*mellis rof.sol.℥.v.ß.*(non vtimur syr.rof.sol.quia superfluitas est crassa, non tenuis) *deinde, cum materia sit calida, addimus, vel endiuiæ,vel seri parum,fiat potio breuis.* Vel: ℞. *florum cassiæ nouiter extractæ ʒ. x. pulpæ tamarindorum, mannę electę ana ʒ. ij. cum saccharo fiant boli.*

Materia crassa,frigida.

Si superfluitas crassa sit & frigida:℞.*mellis rof.sol.℥.v.ß.iuris pulli parum, fiat potio breuis.* Vel: ℞.*flor. cassię nouiter extractę ʒ.ß. mannę electę ʒ. ij. anisorum ruditer contusorum ℈.j.cum saccharo, fiant boli.*

Materia crassior & pituitosa.

Si superfluitates sint crassiores,quales in febribus pituitosis dominari solent: ℞. *specierum hierę ℈.iij. florum cassiæ nouiter extractę ʒ.j.mannę electæ ʒ ß. cum saccharo fiant boli.* Vel ad eandem materiam:℞.*specierum hierę ʒ.j.*(est basis) *cassię nouiter extractę ʒ.iij.*(quæ corrigit, refrigeratione: & iuuat lubricitate) *Misc. cum saccharo fiant boli.* Quibus febricitans superbibat hoc medicamentum:℞.*mellis rof.sol.℥.iij.ß.iuris pulli parum. Misc. & fiat potio breuis.* Mel basis est; ius adiuuans, & vehiculum. Ob hanc potionem de pondere hieræ & cassiæ aliquid in bolis detraximus.

Quomodo.

Modum agendi, indicat superfluitatis resistentia, nisi aliquid probibeat. Si ergo materia fuerit crassior, & maioris resistentiæ; prodest leniente vti forma boli,qui diutius in ventriculo moratur,& efficacius agit:si contra,forma potionis. Additum est, nisi aliquid probibeat:verbi gratia, si febricitans non potest bolum deuorare, cogimur potionem dare. De hiera notandum, quod boli forma sit exhibenda, ne nimium iniucunda sit assumptio, propter amaritudinem.

Quando.

Tempus agendi, indicat superfluitas præsens citra hepar,et pręsertim supra crassa intestina;nisi aliquid prohibeat. Lenientia igitur & primis diebus danda febricitantibus; & sequentibus, si procedente febre aliæ superfluitates primæ generentur. Quod prohibet,pręter virtutem, est cibus in ventriculo existens, qui prius est concoquendus. Prohibet etiam materia actu caussans paroxysmum: vnde leniens non est exhibendum in die accessionis, vel prope accessionem. Ad hæc prohibet insignis vehementia, tum sanguinis, tum cacochymiæ: dum enim insignis est vehementia sanguinis, leniens non est exhibendum, sed illico vena secanda, præmisso tantum clystere: si autem cacochymia turgeat, & proinde sit insignis vehementiæ,non est leniens dandum, sed statim purgans. Et hæc de medicamentis per os exhibendis, cum materia in primis vijs subsistit supra crassa intestina.

Lenientia per inferiora administranda.

Quod si materia sit in crassis intestinis, nimirum superfluitas fecalis; medicamenta per inferiora sunt administranda:& vel liquida imittenda sunt instrumento aliquo,vt Clysteres:vel solida imponenda,vt Suppositoria. *Clysteres* sunt vehementiores suppositorijs,& virtutem postulant robustiorem. Vacuant primas superfluitates, citra nocumentum ventriculi; ad differentiam lenientium, quæ per os exhibentur. Exonerant autem intestina crassa, & his vacuatis, materia tenuium intestinorum descendit. Non probantur hic vehementes, sed mediocres, & debiles: quia sermo est de materia non purgante, sed leniente.

Clyster,eiusque facultates.

Materiæ clysmi.

Debiles conficiuntur e *malua, violis, beta, hordeo,quę possunt decoqui in aqua, vel iure: probatur etiam succus betę,oleum commune,butyrum,serum,saccharum rubrum, oui vitellus.* Mediocribus clysmis præbent materiam, *furfures, linozostis, huius succus, mel rosatum,electarium lenitiuum,hiera, oleum chamęmelinum, sal.* Dosis vltra puerilem ætatem potest ascendere ad ℔.ij. Debilis ergo clysmi hæc erit formula:℞. *sacchari rubri ʒ. ij.ß.olei communis ʒ.iij.succi betę ℥ j. oui vitellum, salis communis ℈ ß. decocti hordei, maluarum, violarum* ℔.j.

Formulæ.

Clyster mediocris. ℞. *mellis rosati ʒ.iij. electarij lenit.ʒ.j.succi betę ʒ. ij. olei chamęmelin. ʒ. iij. oui vitellum, sal s.ʒ.j.decocti furfurum* ℔.j. *Misc. pro clysmo.* Et hæc de quantitate.

Quomodo.

Modus administrandi, non pertinet ad instrumentum e ligno,vel alia materia,sed ad medicamenta,quæ magis, vel minus calida injciuntur;item,magis vel minus fluida vsurpantur.Si enim materia fuerit frigidior,& viscidior, medicamenta etiam magis minusve calida & fluida erunt.Notandum tamẽ,vt sint calida moderate,quo detineri queant.

Quando.

Quoad *quando agendum* vti oportet clysmis, dum intestina sunt repleta: nisi prohibeat vel cibus iam assumptus,vel accessionis materia:hora ergo paroxysmi non est injciendus clyster: quia virtus non potest sustinere molestiam & accessionis, & clysteris. Notandum tamen, si forte contingat,vt tempore accessionis materia petat os ventriculi; nos cogi etiam in accessione clysteribus vti, quia materia illa magis potest: sed propter virtutem patientes e lecto non surgent, quia in syncopen inciderent. Hora sit ante cibum.

Glandens.

Suppositoria etiam lenitionis gratia fiant e melle & sale.*Usus* patet,e traditis de clysteribus.Notandũ tamen circa *quando agendum*, vsurpanda esse suppositoria etiam post clysteres, dum e clysmo non fit lenitio.

CAPVT XXV.

De Pręparantibus, seu concoquentibus.

Transitio.

HActenus dictum est de medicamentis, quæ respiciunt materiam citra hepar existentem: iam dicendum de medicamentis:quæ respiciunt materiã, vltra hepar. Et hæc medicamenta sunt Pręparantia, ac Purgantia.

Pręparantia.

Pręparantia seu concoquentia diriguntur ad materiam febris putridæ, quæ cruda commode non vacuatur; contra, concocta cedit pharmaco.

De Coctione et cruditate.

De *Coctione* igitur, & *Cruditate* quædã dicenda sunt. Mistum animatum(vt Aristoteles docet libro quarto metheor.)& generatur & conseruatur:generatur generatione; conseruatur coctione. Conseruatio autem duplex,vna secundum speciem,quæ fit ea coctione, quam Aristoteles Maturitatem vocat, & huius opus est semen, cuius virtute fit generatio alterius similis: altera conseruatio est secũdum indiuiduum, quæ fit per Coctionem, vnicam quidem ratione finis, idest, conseruationis indiuidui; at duplicem ratione efficientis; nam, vt fit a calore naturali insito, dicitur Elixatio; vt fit a calore naturali adscititio, vocatur Assatio. Coctioni autem opponitur cruditas: cuius item tres sunt species, Immaturitas, Leuis coctio, Frixio, seu tostio. *Coctio* igitur non artificiosa

Coctio quid.

(de

(de qua Aristoteles agit, gratia facilioris doctrinæ) sed *quæ fit in animali, nil aliud est, quam perfectio misti perfectibilis, profecta a calore naturali, & proprio coquentis, caussa suæ conseruationis*. *Forma* igitur coctionis est perfectio, idest, deductio e potentia ad actum, ex imperfecto ad perfectum. Licet autẽ mistum mutetur secundum substantiam, quantitatem, qualitatem, & vbi: hæc tamen perfectio coctionis pertinet ad substantiam & qualitatem; vt concoctio sit motus mistus e mutatione in substantia, & motu in qualitate. In coctione enim est mutatio secundum substantiam; quia cibus mutatur in substantiam partis vel sanguineæ, vel seminalis. Est etiam motus secundum qualitatem: nam mutationem in substantia præcedit alteratio; vnde Galenus comment. 4. lib. 4. de ratione vict. ait, quæ coquuntur euadere crassiora. Et Galenus capite quarto, libro secundo, de facult. natural. coctionem quæ ad substantiam & qualitatem pertinet, distinguit a chylosi & hæmatosi: ait enim coctionem esse alterationem & mutationem alimenti in propriam qualitatem corporis nutriendi: sanguificationem autem tantum esse alterationem, non perfectam coctionem. Respexit autem Galenus capite quarto, libro secundo, de facul. natural. & aphorism. 44. sectione secunda, libro primo, epidem. ad coctionem specificam: videlicet caussa conseruationis indiuidui, non speciei. *Subiectum* seu mobile, quod afficitur motu & mutatione, est mistum perfectibile, non perfectum, capax tamen perfectionis, si enim non est capax perfectionis, non coquitur; vt in homine ferrum. Hoc mistum Aristoteles vocat oppositum passiuum, idest, aptum admittere motum & mutationem. *Caussa efficiens* est calor naturalis, ad differentiam caloris præter naturam, qui caussa est cruditatis & corruptionis; qui calor proprius est partis concoquentis, idest, temperiem eius complet, ad differentiam non proprij, cuiusmodi est calor balnei, qui etiã ad coctionem concurrit, tanquam adiuuans extrinsecum: proprius tamen calor est caussa præcipua, ideoque in definitione ponitur. Hinc etiam Galenus capite quarto, libro secundo, de natural. facul. ait, coctionem fieri a calore innato, & iuuari a materia mediocriter calida, cuiusmodi est balneum. *Finis* est conseruatio concoquentis, & secundum speciem, & secundum indiuiduum. Et hinc facile colligitur, quod

Cruditas quid?

cruditas sit imperfectio misti perfectibilis, a calore proprio diminuto coquentis. *Forma* cruditatis est mistio secundum qualitatem et substãtiam: mistum enim hoc non est aptum ad conseruationem, vel speciei, vel indiuidui: ita vt perseuerante cruditate, concoquens deducatur ad infœcunditatem, & dissipetur. *Subiectum* est mistum perfectibile, seu oppositum patibile: quod in genere & coctioni & cruditati subijcitur. *Efficiens caussa* est calor proprius diminutus, idest, calor proprius coquentis, qui tamen a naturali recedit, ac fit præter naturam, ratione defectus; vt in senectute, & frigidis corporibus. *Fine* ac bono caret cruditas; tendit enim ad malum.

Coctionis species.

Porro concoctio, vel recipit Speciẽ, & dicitur Maturatio: vel Indiuiduum, & retinet nomen generis, diciturque Concoctio, quæ fit per modum Elixationis, vel Assationis. Vnde colligitur quod

1. Maturitas quid?

maturitas sit concoctio misti seminalis, caussa conseruationis coquentis secundum speciem. Forma est concoctio, idest, perfectio in qualitate & substantia, prodiens a calore naturali & proprio. Subiectum, est mistum perfectibile quidem, sed seminale; ad differentiam alimentalis, quod est subiectum in elixatione & assatione. Quoniam ergo mistum in maturatione mutatur secundum qualitatem et substantiam, vt euadat semen perfectum, quo concoquens secundum speciem conseruatur; patet maturitatem non tantum in fructibus locum habere (vt quidam philophastri imaginantur) sed etiam in animalibus, quæ in testibus semen conficiunt. Vnde Aristoteles exempli saltem gratia maturitatem applicat fructibus, facilioris doctrinę caussa: & subdit, in cæteris etiam rebus, scilicet animatis, simile perfectionis genus comprehẽdi.

Concoctio specialis; cõtra maturitatem distincta, quid?

Elixatio & assatio, sunt concoctio misti alimentalis, propter conseruationem indiuidui: vnde Galenus ad has duas coctionis species respiciens, aph. 44. sect. 2. li. 1. epid. ait, concoctionem esse deductionem coctibilis, idest, misti alimentalis in substantiam coquẽtis. Hęc autem concoctio fit per modum Elixationis, vel Assationis. Elixatio differt ab assatione solum per caussam efficientem. Nam

4. Elixatio quid?

elixatio est concoctio misti alimentalis, a calido humido: & similis est elixationi artificiali, cuius subiectum est substantia humida aquea.

3. Assatio quid?

Assatio est concoctio misti alimentalis, prodiens a calore, tum sicco, tum alieno: & sic distinguitur ab elixatione, quæ fit a calore humido, & natiuo. Quæritur autem cum assatio sit concoctio: quomodo fiat a calore alieno? Respondendum, assationem necessario fieri a calore naturali ad differentiam caloris præter naturam: at hic calor naturalis & proprius corporis concoquentis, vel natiuus est & insitus, vel adscititius: com. aph. 22. sect. 1. natiuus quidem viget in primis ætatibus, quæ participes sunt humiditatis, vnde calor iste naturalis est caussa elixationis: adscititius autem viget ætate progrediente, cum humiditas minuitur, & qualitas caloris intenditur; vnde hic calor naturalis, sed adscititius caussa est assationis; ita Philosopho propter exiguam humiditatem vocatur siccus: quia vero adscititius est, vocatur alienus. Sciendum autem in calore & natiuo & adscititio vim esse absumendi, vt propterea omnia quę coquuntur fiant crassiora. At in elixatione partes internæ sunt sicciores externis: contra in assatione, externæ sunt sicciores internis, quia in assatione meatus contrahuntur, vt humor insitus effluere prohibeatur. Hinc etiam species cruditatis facile cognoscuntur. Nam

Cruditatis species.

1. Immaturitas.

immaturitas est cruditas materiæ seminalis, prodiens a calore imminuto: siue (vt Philosophus ait,) calor propria ratione exiguus fit, siue humor maturandus exsuperet.

2. Leuis coctio.

Leuis coctio, elixationi opposita, est cruditas materiæ alimentalis, prodiens a calore natiuo diminuto, propter frigiditatem & humiditatem. Vnde notandum, si hæc frigiditas & humiditas pertineat ad elixans, fieri leuem coctionem læsa facultate; vt dum ventriculus est affectus morbo frigido & humido: sin vero pertineat ad id quod elixatur, fit hæc cruditas ob errorem externum; verbi gratia, dum cibi frigidiores & humidiores copiosi ingeruntur.

3. Frixio.

Frixio denique seu tostio, quæ opponitur assationi: est cruditas materiæ alimentalis, prodiens a calore adscititio diminuto, qui non potest æqualiter alimentum conficere. Imminuitur autem propria ratione, vel ratione alimenti humidioris: vt apparet in frixione arte facta. Tostio igitur fit, aut propter exterioris ignis tenuitatem: aut propter aquæ vim, qua res assanda abundat.

De coctione materiæ morbificæ.

Ex his ergo nunc statuendum ad quam speciẽ pertineat *coctio humoris morbifici*. Sciendum ergo, quod ad nullam e propositis speciebus redigi possit: materia enim morbifica concoquitur, nec generationis, nec nutritionis gratia, sed vt purgetur: non est igitur legitima coctio, sed concoctio metaphorica, qualis est in tuberculis, pituita, &c. Hanc tamen metaphoricam coctionem Philosophus ob similitudinem maturitatem referre, quam ad elixationem, vel assationem. Sicut enim in maturitate, idest, in coctione materiæ seminalis, minor portio mutatur in substantiam vel testium, vel vasorum seminaliũ; maior vero in semen perfectũ, quo species conseruetur: ita in coctione materiæ morbificæ, minor portio vertitur in alimentum, & substãtiam partis; maior in excrementum purgandum, sed tamen mitius. Contra in elixatione & assatione, idest, in coctione materiæ alimentalis, maior portio vertitur in alimentum.

Matu-

Maturatio humoris morbifici quid.

Maturitas igitur metaphorice accepta, est concoctio innati humoris materia morbifica, prodiens a calore naturali; vt cedat pharmaco attrahenti, & naturæ expellēti. Forma, est perfectio & concoctio: quæ potest tum ad substantiam & qualitatem; tum ad qualitatem tātum pertinere. Ad substantiam & qualitatem, caussa portionis alimentalis, quæ euadit alimentum coquentis. Ad qualitatem tātum, caussa portionis excrementitię: quamuis enim mitior materia excrementitia: tamen remanet adhuc materia excrementitia, vt sit purganda. *Subiectum* huius concoctionis est innatus humor materiæ morbificæ, idest, portio alimentalis: materia enim morbifica in corpore viuente, vix expers esse potest portionis alimentalis. Vnde Galenus aphorism. 44. sectione secunda, libro primo, epid. ait, maturitatem esse concoctionem eorum, quę sunt prę ter naturam: & addit differentiam coctionis materiæ præter naturam, & secundum naturam: si enim materia sit secundum naturam, maxima pars concoquitur, & minima est semicocta: contra si materia sit præter naturam, quod assimilatur exiguum est, plurimum autem semicoctum. Aristoteles igitur respiciens ad vtramque portionem, ait, in maturatione materiæ morbificæ, partem concoquentem alia ad se trahere, nimirum partem alimentalem; alia expellere, nimirum partem excrementitiam: quod etiam de excretione post coctionem scribit Gal. comment. aphor. 22. sect. 1. *Caussa efficiens* maturationis materiæ morbificæ, est calor naturalis. Sic Galenus ait, ca. 4. lib. 2. de fac. nat. concoctionem & alterationem alimenti, & excrementi, fieri a calore innato: & t. 22. libro 2. de ratione vict. ait, coctionem materiæ morbificæ, fieri a calore non sicco, sed humido & vaporoso, qui in animalibus iuuetur a materia mediocriter calida, idest, a balneo, &c. calor enim vt moderatus, adiuuatur a simili.

Concoquentiū facultas.

Notandum autem varia esse, quæ coctionem materiæ morbificæ iuuant: nimirum calidiora, frigidiora, incrassantia, attenuantia. Materia enim morbifica consideratur, vel quatenus concoquitur, vel quatenus est concocta. Primo modo considerata, vt concoquitur, permistam habet portionem alimentalem: & hæc materia, vt cruda, requirit moderate calida, quo crassior euadat: quatenus autem impedimēta habet, coctionem prohibentia, alia eaquæ varia requirit medicamenta. Impedimenta illa pertinent ad qualitates primas vel secundas. Ad primas, materiæ caliditas, aut frigiditas: vnde refrigerātia, vel calefacientia miscenda. Hac ratione pituitā Gal. concoqui dicit a calore febrili, com. aph. 53. sect. 4. Ad secundas qualitates pertinet materiæ crassities & tenuitas: vnde modo incrassantia, modo attenuātia miscēda (omnis quidē coctio fit incrassando: sed ratione impedimentorum, interdum oportet crassefacere, interdum subtiliare.) Altero autem modo considerata materia morbifica, prout concocta est, & separata per maturitatem a portione alimentali: hæc materia nequaquam est incrassanda. Vnde Galenus tex. 23. libro tertio, prognostic. ait, corporis humores tenuiores paratissimos esse ad excretionem: & commen. aphoris. 24. sectione prima, inquit, humorem purgandum fluxioni paratum, idest, tenuem esse debere. Hac distinctione, loca Galeni in specie pugnantia, vere conciliari possunt. Et hæc de coctione materiæ morbificæ.

Materia con cocta nō est incrassanda.

Materia coquentes.

De materijs medicinalibus, quæ materias morbificas concoquunt, in doctrina speciali dicendum. Duo tamen sunt maxime communia medicamenta, quibus in omni fere putrida febri vti licet: nimirum *syrupus acetosus simplex, & oxymeli simplex*. Syrupus cōficitur *ex aqua, sacchar o & aceto*: habetque vim refrigerandi, detergendi, incidendi, attenuandi. Dum refrigerat; remittit calorem putredinalem, & infringit feruorem excrementi calidi. Incidendo, pituitam

Syrupus acetosus simplex.

A viscidam, friabilem reddit. Detergendo, pituitam viscidam remouet a parietibus vasorum. Attenuando, præparat pituitam & melancholiam crassam. Siccitate non nocet, quia ex aqua conficitur: imo siccitate prodest, quia imminuit materiæ humiditatem, quæ in caussa est facilioris putredinis: vbi tamen siccitatis timor est, hic syrupus exhibetur cum diluto humectante. Frigore etiam suo non nocet pituitæ frigidæ: syrupi enim huius frigiditas remissa est; & præterea calidiora in formulis misceri possunt. *Oxymeli compositum est, ex aqua, aceto, & melle*. Strenue deterget, nec febres accendit, cap. 4. libro 8. method. Quod si febris vehementior sit, expedit diluere: vnde secundum Galenum t. 30. lib. 3. de ratione vict. oxymeli parum aceti habens, sitim sedat, mellisque noxam inhibet. Hæc duo medicamenta in eo conueniunt, quod vigilias faciant; vnde in putridis febribus, si vigiliæ sunt pertinaces, his vel non vtendum, vel in exigua copia, admistis alijs. Præterea etiam conueniunt, quod ratione aceti lædunt intestina dysenteriæ obnoxia, t. 32. libro terno, de ratione vict. Differunt autem ratione mellis, quod sacchar o calidius est: vnde in febribus vehementioribus potius syrupo acetoso, quam oxymelite vtendum. *Ius pulli*, calorem habet admodum similem calori naturali: vnde in putridis febribus syrupi diluendi sunt iure pulli; quia hoc materiam morbificam attemperat, caloremque naturalem iuuat. Possunt etiam alij liquores cum syrupis misceri, parati e coquētibus, per Destillationem, Decoctionem & Infusionem. Destillatio fit in vase plumbeo, figulino, vel vitreo: beneficio vel solius ignis, vel ignis cum aqua. Decoctio fit vel simpliciter, vel in vase duplici. Infusio, est leuis, vel insignis. Destillatio in vase plumbeo non probatur; abraditur enim portio plumbea, quæ nocet: probatur in vase figulino, & potissimū in vitreo, maxime in balneo Mariæ. Decoctio institui debet a perito pharmacopœo, vt quæ citius coquuntur, tardius inijciantur: & magis probatur in vase duplici, ore vasis occluso. Infusio maxime omnium probatur: vnde Mesue, capite de myrobalan. ait, medicamenta magis fieri aperientia per infusionem, quam per decoctionem. Insignis autem est infusio, si simplicia infundantur in diluto actu calido; & dilutum, quantum fieri potest, calidum seruetur: secus enim leuis est infusio, & potius madefactio.

Oxymeli.

B

Quibus diluendi syrupi.

C

De *Vsu*. Syruporum dosis est ab ℥. iij. ad ℥. vj. Vt, ℞. *syr. acetosi simpl.* ℥. *ij. iuris pulli* ℥. *iiij. Misc. pro syrupo.* Sciendum autem dosin variari, pro actiuitate materiæ morbificę. Actiuitas autem maior est, primum in maiori copia materiæ: deinde etiam maior est actiuitas, in materia excrementitia, separata a materia alimentali (ad differentiam materiæ morbificæ: permistæ cum materia alimentali) & hæc proinde statim præparanda & euacuanda est; alias peior redditur: qua de caussa recidiuæ etiam peiores solent esse, morbe priore. *Modus* syruporum pertinet ad qualitates primas & secundas. Ad primas: verbi gratia, bilis, vt resistit ratione caliditatis; indicat syrupum actu frigidum exhibendum: pituita contra. Perpetuo tamen requiruntur etiā permittentia: vt, ventriculus interdum prohibet actu frigida. Quoad secundas qualitates; exhibemus syrupos magis vel minus liquidos: itē medicamenta exhibentur forma pulueris, trochiscorum, electarij; scilicet materia præparāda est insignis resistentiæ, vt contingit in febribus diuturnis pituitosis. Notandum autem cum syrupi exhibentur, vel cum diluto, vel sine diluto; item dulces, aut alterius saporis; hoc non pertinere ad methodum medendi, sed ad compositionem medicamentorū: diluta enim miscentur, vt sint vehicula syruporum: sic ius pulli vehit syrupum acetosum: dulcia autē miscentur, propter syrupi iniucundum saporem. Quoad *Quando agendum*. Exhibendi sunt syrupi, dum præsens est ma-

Quantum.

D

Quomodo.

Quando.

teria concoquenda, & præparanda: nisi aliquid prohibeat. Primum ergo exhibendi sunt caussa materiæ morbificæ, mistæ cum alimentali. Deinde exhibendi sunt caussa materiæ morbificæ separatæ ab alimentali. Porro prohibens, est prima superfluitas; plenitudo totius; porro materiæ excrementitiæ separatæ ab alimentali; & quandoque virtus imbecillis. Dum enim prima superfluitas est præsens; timendum, ne per syrupos vltra hepar deferatur, vnde obstructiones augerentur; quare primo lenienda aluus, dein syrupi exhibendi. In plenitudine totius, primum sanguis est euacuandus, ne a syrupis agitetur: neve ab his, si calidi sint, putredo oriatur. Portio materiæ excrementitiæ separata ab alimentali, magis potest ad indicandum purgans: quam materia morbifica mista cum alimentali possit, ad indicandum concoctionem; quare in febribus putridis; in quibus per vices est concoquenda materia; vna die oportet intermittere syrupos, & exhibere purgans, cuius beneficio portio excrementitia secreta ab alimentali euacuetur. Virtus denique nimium debilis, interdum cogit medicum, vt cibum exhibeat singulis quatuor horis; vt non possint dari syrupi: vbi tamen medicus prudens, iura alterata præbet, quibus & nutrit, & simul concoquit. Hora, omnis esse potest, quia præsens est materia coquenda: nisi quid prohibeat; nimirum cibus, materia accessionis: aut virtus. Cibum enim assumptũ prius concoqui oportet: deinde exhibendus est syrupus: vnde Gal. t. 35. lib. 3. de ratione vict. syrupos exhibebat ante cibum. In accessionum principio, syrupi non sunt dandi, sed ante accessionem: vnde Hip. t. 40. li. 3. de ratione vict. nolebat aquam esse exhibẽdam, dum pedes frigent, id est, in principio accessionis, quia virtus nimis defatigatur a materia accessionis. Virtus prohibet, dum est debilis, verbi gratia, propter vigilias; vt non liceat febricitantem excitare a somno, propter materiæ concoctionem.

CAPVT XXVI.

De medicamentis Purgantibus.

Purgans, q. d.

HActenus de medicamentis præparantibus: sequitur de purgantibus. *Medicamentum purgans est illud, quod potest euacuare materiam separatam ab alimentali seu purgans est materia remedij, indicati a cacochymia.* c. 11. li. de plenitud. Breuiter ergo dicendum de cacochymiæ speciebus, vehemẽtia, & latione, seu inclinatione. Species cacochymiæ tres sunt, Pituitosa, Biliosa, & Melancholica: vnde indicatur vomitorium, soluens, diureticum, sudoriferum, vacuans vel pituitam, vel bilem, vel melancholiam. Deinde, cacochymia, quo vehementior, eo & purgans vehementius sit oportet. Inclinatio cacochymiæ quadruplex est, cap. 9. l. 11. meth. nimirum ad Ventriculum, Aluũ, Renes, & Poros cutis: vnde indicatur remedium vomitorium, soluens, diureticum, sudoriferum.

Purgantium differentiæ, a cacochymia.

§. De Vomitorijs.

Quando per vomitum vacuare liceat.

1. Ratione inclinationis materiæ.

CAcochymiæ inclinatio vel abolita est, vel imminuta: si est abolita, reuocanda & excitanda, nisi cacochymiæ vitium sit in substantia, id est; nisi sit putrida; materia enim putrida, non habens inclinationem, per os ventriculi non est deducenda. Si materia habeat inclinationem, sed imminutam; hæc iuuãda; ita vt etiam putrida materia, quæ sponte impetum habet ad os ventriculi, vomitũ prouocandum suadeat: quia enim inclinationem habet ad os ventriculi, non detinetur tamdiu vt lædere queat os ventriculi, sed illico pertransit: quod aperte Gal. c. 9. li. 11. meth. affirmat. Præterea si abolita sit inclinatio; cacochymia existens in locis superioribus, quæ vias habent sursum, per superiora est purganda; in partibus inferioribus, A quæ vias habent deorsum, per inferiora educẽda est. Verbi gratia si pituita est genita in ventriculo, & nullam habet inclinationem, per vomitum est educenda: quod si inclinationẽ habeat ad inferiora, vacuanda est per aluum. Hinc facile conciliari possunt loca quæ pugnare videntur: Hippo. enim aph. 4. sect. 4. æstate per superna, hyeme per inferna esse euacuandum: contrarium vero iubet auctor lib. de salubri diæta, com. 15. Vbi dicendum, Hipp. respexisse ad inclinationem materiæ imminutam: bilis enim per æstatem in iecinore genita, inclinationem habet imminutam ad superiora; ideoque vomitu vacuanda: pituita autem per hyemem in ventriculo genita, inclinationem habet imminutam ad inferiora, ideoque per sedem purganda. Auctor vero l. de salubri diæta, respexit ad inclinationem abolitam: bilis enim æstate genita, in parte inferiore, nimirum in hepate, nullamq; ad os habens inclinationem, per aluum euacuanda: B pituita vero hyeme genita in ventriculo, parte superiori, nullam habens ad aluum inclinationem, per superna est euacuanda.

2. Ratione loci.

Conciliatio Hippocratis, & auctoris l. de sal. diæta.

Semper autem hic permittentia oportet supponere; si enim virtus sit debilis, omne purgans prohibetur: sic e morbo graciles, nullam ferũt purgationem: aph. 35. sect. 2. natura autem graciles, & facile vomentes per superna purgandi sunt.

Permittẽtia vomitorũ.

De vomitoriorũ varietate, in doctrina febrium speciali agetur. Num autem valentioribus, an debilioribus vti debeamus, ita æstimandum. Si materia euacuanda est putrida, validioribus non vtendum: quia putrida non vacuatur per vomitum, nisi habeat inclinationem; quod si ergo inclinationem habet; facile & leni medicamento euacuari potest. Si materia non est putrida; vehementioribus vti licet: præsertim si non adsit inclinatio (quæ in materia nõ putrida non est necessaria) vnde in quartana *album Veratrum* adhi- C betur. De vsu vomitoriorum cap. 17. satis dictum est.

Quando valentioribus opus sit vomitorijs.

§§. De Soluentibus.

MEdicamenta per aluum purgantia, varia sunt, pro cacochymiæ specie: de quibus in doctrina febrium speciali. Hoc in genere obseruandum, e cap. 11. l. 2. de alim. cum soluens acre sit, & calidum, in putridis febribus, a validioribus abstinendum esse; præsertim in continuis, & continentibus. Quoad *quãtum agendum*; a summa dosi recedere tutius est. Purgantium *modus*, est potio, validior bolus; adhuc validior pilulæ: quibus pro materiæ resistentia vtendũ. Respicere tamen oportet ad prohibentia. Si enim febris sit admodum vehemens; cauendũ est a forma boli, & maxime pilularum; quoniam medicamenta purgantia in his formis plus iusto calefaciunt. Quod si ægrotans non possit medicamenta assumere, nisi in forma D pilularum: tum post pilulas deuoratas, aliquod decoctũ refrigerans propinabimus, v. g. ℥. v. vel ℥. vj. *seri lactis, aut aquæ hordeaceæ, vel vrius alterati cum endiuia.* Quoad *quando agendum*: & primum, quo die purgans exhibendum sit; mox in quæstione, de minoratione materiæ explicabitur. Quoad horam: pharmacum interdum exhibetur per quinque aut sex horas ante cibum; interdum per semihoram tantum: semper tamen hora esse debet, qua cibi assumpti sint concocti, & infra ventriculum distributi: ratio petitur e c. 13. l. 2. de ratione vict. pharmacum enim tria requirit: primum, vt e potentia in actũ ducatur ab alteratrice: deinde, vt ab expultrice distribuatur ac deferatur ad materiã purgandam: tertio, vt materia purganda ab expultrice pellatur a circumferentia ad centrũ: quam expultricẽ iuuat pharmacum, & per facultatem acrem irritantem, & per facultatem attrahentem. Quia igitur post assumptum pharmacum ventriculus exercetur, & agitatur, dum medicamentum e potẽtia ad actum deducitur, itemque dum distribuitur;

A vehementibus soluentibus cauendum.

Quantum.

Quomodo.

Quando.

tur: patet, cibum tunc oblatum, duo incurrere incõmoda: primum enim virtus agitatur, quæ eodem tẽpore deberet, & expellere materiam attractam, & retinere cibum: deinde ob cibi præsentiam vis pharmaci exsoluitur, vt non succedat purgatio, quemadmodum deberet. Si ergo virtus permittat, pharmacum detur per 6. horas ante cibum: sin minus, detur saltem per mediam horam ante pastum, quemadmodum Hipp. præbuit, t. 12. l. 2. de ratione vict. (nũquam vna cum cibo) & tunc cibus sit tenuis, vt *cremor ptisanæ*.

Pharmaco superdormire licet.

Pharmacum porro sui præsentia non prorsus prohibet somnum: quia in somno facilius de potentia ad actum deducitur: distributionem autem pharmaci somnus impedit, quam promouent vigiliæ. Quod si pharmacum sit debile, ait Auicenas, quarta, primi, c. 5. æger non indormiat: alias enim natura coquet medicamentum. *Vbi agendum*, patet, ratione subsistentiæ, nimirum per os medicamentum esse offerendũ, nisi id ventriculi aliquod vitium prohibeat: tũc enim per sedem lenientia medicamenta sunt injiciẽda: & si æger non admittat clysmos, licebit vmbilico applicare *vnguentum Agrippæ, aut de cyclamino, seu artanita*, vt sic cacochymia euacuetur.

Vbi agendũ.

III. De Diureticis.

Diuretica calida & sicca.

MEdicamenta quæ per lotium euacuant materiã morbificam, id faciunt qualitatibus primis, vel secundis. Primis; calore, siccitate, humiditate. De calore & siccitate Gal. agit c. 13. l. 5. simp. quibus qualitatibus etiam tenuitas: (qualitas secunda:) iuncta est, qua sanguis attenuatur, funditur, & portio serosa a crassa separatur. Tale ergo medicamentum erit calidũ in tertio, tenuis substantiæ, & acre; vt *semen apij petroselini, feniculi, dauci, ammios, &c.* Quæ per humiditatem agunt, sunt valde aquosa: vt *fructus humidiores, semina melonum*: sic c. 6. li. 4. de alim. Gal. ait, *cucumeres minus humidos esse peponibus, ideoque minus vrinam mouere.* Hæc autem humiditas, tenuis & aquosa vt sit oportet: tali enim humiditate renes gaudent; vnde ad renes fluens, materias morbificas secum defert. Diuretica etiam quædã agunt per qualitates secũdas: vt *hordeum, ceterach*. Semina frigida tum maiora, tũ minora, humiditate & tenuitate lotium prouocant: vt *semina cucurbitæ, cucumeris, melonum*. Ex his igitur varijs diureticis, in febre continente, dum putredo totum corpus occupat, probantur, quæ citra valentẽ calorem & siccitatem lotium prouocare possunt: vt *cremor ptisanæ, mulsa, oxymeli, apomeli, apij radix decocta in aqua potabili*, cap. 9. lib. 11. meth. Sed dubitatur *quare apium proponatur inter ea, quæ non vehementer calefaciunt? cum tamen c. 13. l. 5. simpl. apium dicatur valenter calefacere: & propterea cap. 4. li. 8. meth. in febribus improbatur mulsa cum apio: calefacit enim vt vinum.* Responsio. Apium lib. 11. meth. proponitur in aqua: vbi non ita calefacit, ac in mulsa, li. 8. meth. Deinde lib. 11. meth. radices apij proponuntur, at lib. 8. meth. & lib. 5. simpl. de apij semine instituitur sermo. Dubitatur etiam, *quare in febribus putridis non vtamur diureticis, solum frigidis?* Responsio. Quoniam materia putrefacta quamprimum euacuanda est: at quæ tantum sunt frigida, non sunt ita efficacia, sicuti quæ moderate sunt calida, *vt radix apij, vel petroselini in aqua.* Vnde prout calor febrilis maior, aut minor est; pro eo, magis aut minus calida, eaque in maiori aut minori dosi misceri possunt.

Humida.

Quænam diuretica in febribus locũ habeant.

Apium proponitur inter non vehementer calefacientia.

Cur in febribus diureticis permisceantur.

Quantum.

Quoad *vsum*; & primum ad *Quantum agẽdum*; id in praxi obseruandum, vt diuretica exhibeantur in maiore dosi, quam præparantia; & proinde vsque ad ℥ ß. secundum hanc formulam: ℞. *capillorum Veneris viridium, fol. betonicæ, ceterach, ana P. j. rad. petroselini ℥. ß. aquæ hordeaceæ, alteratæ cum liquiritia ℥. vij. fiat infusio suff. aqu. & facta expressione adde, syrup. acetosi simpl. ℥. j. ß. seminum melonum ℥. ij. Misc. pro diuretico.* Quoad *modum*: diuretica actu calida, non frigida sunt administranda. Efficaciora redduntur, si pulueres propositorum simplicium misceantur in aqua hordeacea. Quoad *quando*. Diureticis vtendum non est primis diebus, dum materia cruda est; alias enim non vacuatur; sed solum agitatur a diureticis: lib. 1. ad Glauc. in cura febris pituitosæ. Hora autem qualibet exhiberi possunt, nisi quid impediat, nimirũ cibus. Hic enim prohibet diuretica medicinalia, non alimentalia, quæ cum cibis misceri possunt. Diuretica siquidem medicinalia, vt *betonica, ceterach*, quia ventriculo non sunt familiaria, tamdiu in ventriculo non detinentur, donec cibus concoquantur, sed cibum crudum secum ducunt. Alimentalia vero, vt, *semina melonum, radices petroselini, asparagi*, ob familiaritatem in ventriculo detinentur, donec cibus assumptus coquatur.

Quomodo.
Quando.

IV. De euacuationibus per Poros cutis.

Impellentia, & attrahentia.

VAcuãtia per meatus cutis sunt, quæ materiam morbificam a centro ad circumferentiam mouent: idque vel Impellendo, vel Attrahendo. Quæ impellendo mouent, habent naturam diureticorum: eadem enim materia & lotium, & sudorem potest ciere: cap. 9. libro 11. meth. Lotium quidem; si renes sint calidiores, cutis densa, si materia residet in connexo hepatis, & inclinationem habet ad renes. Sudorem contra, si renes sunt frigidi, pori cutis rari, si materia resideat in venis cum proximis, & inclinationem habeat ad cutim. Horum igitur materia patet iam dictis. Attrahentia autem sunt, quæ moderate calefaciendo, cutim rarefaciunt, vt *chamæmelum, balneum tepidum*, cap. 9. libro 11. meth. Vnde *oleo chamæmelino* vti licet, quod non constipat, vt quidam dicunt, ratione, quia ratione visciditatis omnia olea stipare existimant: sunt enim quædam olea laxantia, vt *Sabinum*, c. 2. lib. 8. meth. Hinc & Auicennas probat inunctionem cũ *oleo chamæmelino*, & vtitur frictione *cum vino albo, & aqua tepida.*

Balneum in putridis summe vtile esse potest; sed iã in vsu non est, dubio procul cum detrimento ægrotãtium. Galenus cap. 10. lib. 11. meth. balneum in putridis, omnibus materiebus anteponit: quia vacuantia per aluum, vrinam, sudorem, sunt calida; balneum autem minus calidum. Probat item balneum in putridis, cap. 7. lib. de marcore, siue putridæ sint solæ, siue cum hecticis. Præterea cap. 20. lib. 11. meth. ait, balneum in putridis iuuare: quia humor abunde vacuatur, & calor febrilis transpirat; balneum enim excrementa humida & fuliginosa educit. Ad notandum ex eodem cap. 20. lib. 11. meth. balneum materiã morbificam tradere ad articulos, idest, ad partes ignobiles, humores liquando, & vias dilatando: vnde cauendum; ne febricitantes sint obnoxij doloribus articulorum, ita vt sint sensus exquisitioris; virtus enim præ nimio dolore succumberet. Prohibetur autem balneum, secũdum Galenum loco citato, si adest imbecillitas visceris alicuius principalis, vel consentientis cum principali.

Balneum in putridis.

Quoad *modum*. Galenus cap. 10. libro decimo, method. ait, in febribus, quæ oriuntur ex inflammatione, vel putredine, probari balneum caloris moderati; tepidum scilicet non actu frigidum: in hecticis autem febribus probari balneum actu frigidum: ratio est: quia in hectica opus est refrigeratione; in putrida opus est, vt materia per cutim euacuetur, cap. 20. lib. 11. meth.

Quomodo.

Quoad *quando agendum*: Balneo vtendum, dũ materia per cutim vacuanda est præsens, & non adest prohibens. Prohibet febris vehemens: cap. 20. libro 11. meth. tunc enim balneo in declinatione vti licet, nõ in statu. Præterea prohibet materia copiosa, cruda,

Quando.

c.10.l.11.meth.& hinc c.7.li.de marc.vult, balneum esse administrandum post materiæ concoctionem. Sed notandum, quod c.9.lib.11.meth. Galenus ait, si febris sit vehemens, vt est continens, non esse vtendum vino, lauacro, nec inunctione cutim rarefaciente. Ratio est: quia febris vehemens habet rationem vrgentis cum calidum innatum & secundum substantiam consumat, & secundum motum extra moueat, ac dissipet: vnde, si adhiberentur rarefacientia, calidum innatum prorsus euanesceret. Obijcere hic quis posset inunctionem resoluentem Aetij *ex oleo, aqua & nitro*; qua practici in febribus malignis & continentibus vtuntur. Responsio: in febribus malignis, accedentibus ad febrem pestilentem, optimum est, vti inunctione Aetij, quæ materiam morbi veneficam vacuat: licet enim hic & febris vehemens sit ratione essentiæ, quia intensissima; & materia vehemens ratione essentiæ, quia maligna, plurimumq; a naturali statu recedit: magis tamen potest vehementia materiæ quam febris: quia nisi materia hæc vacuetur, imminet etiam vehementia facultatis, nimirum casus virtutis. Cæterum Aetius ita occurrit materiæ, vt interim febrim non omnino negligat: quare propter materiam, vtitur nitro; propter febrem, miscet aqua. Quod si autem materia non sit maligna; tunc febris vehementia magis potest: quo respiciens Gal.c.9.lib.11.meth.prohibet inunctionem. Tempus autẽ inunctionis sit hora ante cibum.

Inunctio Aetij in febribus malignis: infra c.38. huius libri.

De ijs quæ impulsione euacuant, hoc notandum est; vt, cum per os exhibeantur, in maiori *dosi* administrẽtur, quam diuretica, nimirum ad lb.j. *Modus* sit, vt actu dentur calida. *Tempus*, vt dentur post diuretica, deinde, vt prius exhibeantur impellentia, post attrahentia; materia enim in gibbo hepatis existens, primo est vacuanda diureticis; deinde vtendũ impellentibus, quæ materiam attenuãt, & in vaporem mutant: postremo attrahentibus quæ tantum attrahunt.

Recta administratio impellentium.

Appendix: de tempore exhibendorum soluentium.

QVando purgantia exhiberi debeant, breuiter Hipp. proponit aph.22.sect.1.i. quiens: Πέπονα φαρμακεύειν καὶ κινέειν μὴ ὠμὰ, μηδὲ ἐν ἀρχῇσιν, ἢν μὴ ὀργᾷ· τὰ δὲ πλεῖστα οὐκ ὀργᾷ. Quibus verbis statuit materiã morbificam esse purgandã, dum adest indicans ita vehemens, vt nihil prohibeat. Prohibens autẽ est Virtus, & Materia. De virtute Hip. nil dicit: quia communis est in administratione cuiuslibet materiæ. Proponit igitur solum materiam, quę non est sanguis, sed materia excrementitia præter naturam; quę vel concocta est, vel cruda: item, vel turgens, vel nõ turgens. Hæc igitur materia vel Similia indicat, vel Dissimilia. Similia; si per omnia indicat purgãs, vt materia morbifica concocta: hæc enim quatenus est excrementitia, indicat purgans; quatenus concocta, non prohibet, sed potius permittit. Dissimilia; si e parte indicat purgans, e parte prohibet: vbi vires interdum magis prohibent purgans, interdum magis indicant. Primum enim si materia cruda est; vires magis prohibent, quam materia excrementitia indicet purgans. Deinde, si materia est turgens & furiosa; vires magis indicant purgans, quam prohibeant: quia materia turgens magis potest ad indicandum, quam cruda ad prohibendũ. Furiosa enim materia vrget: quoniam ex ea periculum imminet, ne in partem aliquam ruat principem. Postremo addit Hipp. plurimum vero non turget. Vbi medicos monet, vt, licet raro turgeat materia, non tamen raro purgantibus vtantur, sed frequenter. Nam reperiuntur materiæ, quæ magis vrgent, quam materia furiosa, idest, maius periculum portendunt; & per consequens etiam magis indicant purgans. Tales autem materiæ sunt & Venenatæ, & actu ad partem aliquã principem ruentes. Venenata enim materia, celerrime cor occupare, et hominẽ interficere potest: magis ergo potest, quam furiosa, & proinde statim purganda; præsertim si talis sit venefica qualitas, quæ alterantibus non cedat. Hinc Gal.c.4.l.1.de diff. feb. & lib.8. meth. ait in pestilẽtia illos sanitati restitutos esse, qui per vomitum, & alui fluxum sint purgati. Ac aph.57. sect.3.lib.3. epid. inquit, in constitutione pestilenti, cum alui fluxu, neminem esse sanatum. Vbi sciẽdum, non contigisse mortem, e fluxu alui; sed e copia crudorum humorum, cum quibus virtus consistere nequit. Nec etiam obstat, quod aph.22.sect.4. dicitur, bilem atram, morbis incipientibus exeuntem, letalem esse: hæc enim bilis atra non est venefica, nec furiosa; nec impetu petit partem principalẽ; sed cruda est, & permista cum materia alimentali. Quamobrẽ si indicantium est dissensio, e duobus malis, minus est eligendum. Materiam quidem crudam non purgare ab initio, sed expectare coctionem, & declinationem, bonum est: attamen si turgens est, aut venefica; necesse est, vt vel crudam educamus, vel declinatione in expectantes mortem ab illa materia illatam videamus. Minus ergo timenda est noxa cruditatis, quam veneni, καὶ τῆς ὀργασμοῦ. Secundo, materia, quæ euidentem habet impetum in partem præcipuam, id est, quæ actu ad partem principem mouetur; magis vrget, quam furiosa, in qua solum imminet impetus in partem principalem. Hinc Galenus c.8. li.de venæ sectione; ait, incipiente inflammatione, si suspicemur inflammationem fore magnam; curationem auspicãdam esse a vacuatione, idest, phlebotomia, aut purgante (*ecce, purgat inter initia*) ne materia impetum habens ad partem, magnam inflammationem suscitet: nec enim præparantia, si ea ante purgãs dare vellemus, inflammationem prohibere possunt: & facta iam inflammatione, non amplius tutum est purgare; materia enim collecta & impacta, non cedit pharmaco. Cæterum, expedit etiam purgare materiam dum habet impetum ad partem non principem, quę tamẽ cum principali consentit. Hinc c.2.lib.6. meth. Galenus in punctura nerui, succum vitiosum protinus purgat, non expectat coctionem; priusquam enim absolutaur coctio, cerebrum traheretur in consensum, homoque moreretur.

Purgãdum, quãdo adest indicans: & abest prohibens.

Indicans, est materia pręter naturã, cocta.

Prohibẽs est cruditas, ni turgeat materia.

Materia venenata, & partẽ principem petens, magis indicat, quam turgens.

1. Venenata materia.

Obiectio.

Obiectio alia.

2. Materia actu partem principem petens.

3. Materia petens partẽ principi consentientem. Num materia iecur petens, purganda.

Dubitatio autem hic oritur: *nam Galenus dum incipit inflammatio hepatis, non vtitur pharmaco; cum tamen materia impetum habeat in partem principem?* Responsio. Ea materia, quatenus est excrementitia, indicat purgans: quatenus cruda, prohibet: quatenus impetum habet in iecur, indicat purgans, sed tale quod retrahit. Cum autem omne purgans attrahat ad hepar, fit vt in inflãmatione iecoris purgans prohibeatur. Longissime enim materiam a parte affecta retrahere oportet, nõ ad partem attrahere. Vnde quoque in principio inflammationis oculi Gal. purgat: quia sic materia ab oculis retrahitur.

Vt autem breuiter totum comprehendamus negotium, sic statuendum. Materia morbosa alia a sanguine, vel est Cocta, vel Cruda. Si cocta; purganda. Si cruda; vel Non admittit coctionem vel Admittit. Si non admittit; ea cruditas non prohibet purgans: vt in ascite aquam liceat ex abdomine euacuare, etiam non coctam, quia coctionem omnem respuit. Si materia cruda coctionem admittit; vel Venenata est, vel Veneni expers. Si venenata; illico purganda. Si materia cruda est expers veneni; vel Quiescit, vel mouetur. Si quiescit; primo concoquenda est, deinde purgãda. Si mouetur: tunc terminus ad quem vel Latet, vel Patet. Si latet, vt in materia furiosa; illico ante coctionẽ materia hæc purganda. Si patet; tunc impetus fit ad loca vel Cõuenientia, vel Non conuenientia. Si ad conuenientia: tunc iuuandus est, & primum materia coquenda, deinde purganda. Si ad non conuenientia loca fiat impetus, idest, ad partem vel principem, vel consentientem principi: cohibendus est impetus, idest, materia illico purgãda est, neglecta concoctione:

Breuis ἀνακεφαλαίωσις.

coctione:nisi purgantis vi,impetus augeatur, vt dum materia iecur petit, vbi a purgante desistendum.

CAPVT XXVII.

De medicamentis Alterantibus.

Transitio.

MAteriam medicinalem,ca.17.in duo summa diuisimus genera,nimirum in materias Vacuantes, de quibus hactenus: & in Alterantes, de quibus iam pauca. Alterantibus vtimur caussa partium viuentium:de quibus in doctrina speciali febrium agemus accurate: nunc de eorum vsu & applicatione paucula subnectemus.

Topicis non vtendum, toto repleto.

Galenus igitur,cap.3.l.12.meth.ait,non vtendum esse perfusionibus antequam superfluitates magna e parte coctæ sint & euacuatæ:nec sola admouenda esse relaxantia, sed *absinthium* addendum, nisi febris sit magna.E quibus colligimus,topica nō debere vsurpari,toto corpore repleto;nam vel laxant & trahunt a toto corpore, vel astringunt, & cogunt materiam.

Obiter quoque colligitur, in febribus ardentibus nō esse vtendum *absinthio*; sufficit oleum mastichinum; de quo alibi.

Quantum.

Quoad *quantum agendum*: Cum vna vncia conseruæ sufficit permiscere specierum ℈.ß. ad ℈.j. præsertim æstate:nam hyeme ad ʒ.ß.licet ascendere. Exempli gratia,*℞ cōseruæ cichoraceæ, ex acido citri, ana ʒ.ß. specierum diarhod. abb. ℈.ß. Misc. pro duabus vicibus.*

Quomodo.

Modus agendi multiplex esse potest: alterātibus enim vti possumus & liquidis, & consistentibus, vt forma boli,pilularum, &c. item, dum extra applicantur, licet vti inunctionibus, linimentis, vnguentis, emplastris,ceratis,fomentis, sacculis,stillicidio,&c.

Quando.

Tempus applicandi alterantia, est, cum præsens est indicans, & nihil impedit:potissimum autem impedit materię præsentia. Vnde Auicennas probat trochiscos refrigerantes, post coctionem & vacuationem materiæ: id quod Galenus etiam iubet,cap.15.& 16.lib.11.method.item,cap.14.lib.1.ad Glaucon.

Vbi.

Vbi agendum variat, pro variatione partium alterandarum: modo enim medicamenta sunt applicanda ventriculo, modo alteri parti.

CAPVT XXVIII.

De materia Diætetica in febribus.

Res non naturales, seu materiæ diætetticæ, diriguntur ad custodiam virtutis, quę duo postulat, vt sunt:

- 1. obiectum,seu alimentum
  - spirituum, Aer.
  - partium vitalium,cibus,cuius vehiculum Potus.
- 2. facultas ægens in obiectum, id est, vis coctrix: quæ requirit commoderationem omnium functionū, quatenus diriguntur ad coctricem. Functiones autem sunt, vel
  - 1. communes naturæ & animæ, vt
    - Somnus,qui concoquit.
    - Vigilia,quæ digerit: cap.3.lib.12. meth.
  - 2. determinatæ
    - 1. natura,vt
      - expulsio, per quam fit Inanitio.
      - attractio, & retentio, quibus fit Repletio.
    - animæ
      - sine cognitione, vt
        - Quies: per quam calor concentratur, vt detineat, & concoquat.
        - Motus:per quem fit distributio in partes.
      - cum cognitione, vt Animi accidentia: in quorum commoderatione calidum innatum, nec dissipatur, nec omnino concentratur.

Ratio numeri sex rerum non naturalium.

De Aere.

Aer est materia, tum alimenti, tum remedij. Quis aer cōueniat in putridis.

AEr in febre putrida sumitur, vt materia iuuans; & habet rationem vel Alimenti, vel Remedij. Vt materia alimenti indicatur a virtute: vnde Galenus cap.3.lib.11.method.ait,virtutis substantiam spirituosam custodiri respiratione & transpiratione: quod idem affirmat cap.5. li.12.method. Vt materia remedij,indicatur a re præter naturam,cap.14. lib.9. method. Quare cognoscendum, qualis aer in putridis febribus sit vsurpandus. Cum ergo tria sint, quæ in putridis agendorum indicationem præbent, virtus, caussa febris, & febris ipsa: cap.1. lib.10. meth. quantum attinet ad virtutem; aer debet esse purus, non putridus & infectus, cap.5.lib.12.meth. Quoad caussam;si hæc sit materia putrida: quæ calida est & humida(ratione enim humoris fit putredo; & ratione putredinis materia illa euadit calidior)egemus refrigeratione & perspiratione, cap.8.lib.11.met. ideoque inspiratio debet esse aeris frigidi & sicci (hoc accipe de aere, qui respiratione in corpus ingreditur) aer autem,qui extra administratur, debet esse temperatus; calidior enim febrem auget; frigidus poros cutis densat, & transpirationem impedit. Si materia non sit putrida; varius probatur aer, pro discrimine materiæ morbificæ, verbi gratia, si materia sit biliosa; aere opus est frigido & humido: & sic de reliquis. Ratione febris, aer eligi debet frigidus & humidus.

Aer artificiose vt alterandus.

Cum igitur constet, aerem in putridis debere esse purum,frigidum, siccum, temperatum, non adstringentem,nō densantem, frigidum & humidum:si aer præsens talis sit,seruandus:sin minus,arte talis est parandus,cap.8.lib.10.meth.verbi gratia, impurus redditur purus,beneficio *rosarum,aquæ rosaceæ,aquę violaceæ,succo citri, aurantij,&c.* hic enim aer inspiratus, roborat spiritus, & materiam putridam iuuat, maxime si alteretur *aceto.* Non inspiratus,sed extra occurrens aer,erit temperatus: vnde febricitans non debet corpus nudum aeri exponere, non debet brachia, & pedes detegere. Hac ratione virtutis, & caussæ. Ratione febris; si aer sit calidior, eligi debent ædes subterraneæ, ad boream spectantes, hominum frequentia arcenda.nam & hæc aerem calidiorem reddit:solum aspergendum est frigidis, & irrorandum: vnde *folia vitis, nymphææ* probantur, &c. de quibus in febribus hecticis,cap.28.

De Cibo: & primum, vt est alimentum.

Cibus tripliciter considератur. Alimentorū differentiæ.

CIbus est materia primum alimenti, ratione virtutis, & dicitur materia vitalis: deinde remedij, idq; vel ratione materiæ morbificæ, & dicitur materia præseruatoria; vel ratione febris, & dicitur materia curatoria. Materia cibi, quatenus est alimentum, & ad virtutem dirigitur, sumitur e plantis & animalibus, c. 39. l. 3. de alim. e quibus modo materia e plantis, modo ex animalibus magis laudatur. Nā c. 2. l. 8. meth. olera & fructus postponūtur ouis, & carnibus, quia in his plurimum alimētum, exiguum excremen tum; in illis contra. At c. 26. l. 3. de alim quædam animal i. postponuntur quibusdam plantis; vt pisces pani. Probatur etiam caro pullorum, caporum, hœdorum, vitulorum, phasianorum: perdices & francolini omnibus anteponuntur, vt & auiculæ montanæ. Sed quoniam discrimen est, circa *carnes, oua & pisces*, de his breuiter dicendum.

Carnis differentiæ.

Discrimen inter *carnes* sumitur a specie, a partibus a vi testium, ab ætate, ab alimento, a loco, a vitæ instituto, & præparatione, c. 19. & 21 li. de alim. Quoad *speciem*; Suilla caro generat sanguinem optimum & copiosum, nullumque alimentum magis nutrit. Bouina minus est lenta, sed crassior, vt gignat sanguinem melancholicum. Ouilla est succi deterioris. Caprilla etiam mutatur in succum vitiosum. Volucria minus alunt, sed facilioris sunt coctionis, quam gressilia. Et, si inter se comparentur, caro turdorum, merularum, est durior carne perdicum & attagenarum: (sunt francolini:) Adhuc durior est caro turturum, & palumborum, anatum: phasianorum autem caro similis est gallinarum carni, sed suauior. Pauonum caro est durior. Quoad *partes*; Carnosæ vertuntur in sanguinem bonum: neruosæ in pituitosum. Viscera laudatorum animalium, generant sanguinem meliorem. Hepar anserum: (quod optime norunt Hebræi:) est iucundissimum, & boni & copiosi nutrimenti. Alæ etiā anserum sunt facilis coctionis: his tamen alæ gallinarum anteponuntur. His antecellunt gallorum testiculi, qui gignunt succum bonum, copiosum, facile coquuntur. Testes contra suum, boum, capri, sunt mali succi, & difficilis coctionis, cap. 7. lib. 3. alimen. Quoad *vim testium*; prout hæc magis viget, pro ea caro peior redditur: vnde caro castratorum suauior est, & non infecta. Quoad *ætatem*; Carnes animalium augescentium sunt præstantiores, quam eorum quæ florentis sunt ætatis: his adhuc peiores sunt carnes animalium nouellorum & seniorum; hæ enim duræ, siccæ, neruosæ, difficilis coctionis, exigui alimenti; illæ muscosæ, scatentes humiditate excrementitia, sed facile descendunt, ac proinde sua lubricitate ad aluū astrictam prosunt. Quoad *alimentum*; Bonum alimentum in caussa est, vt bonæ sint carnes: praua edulia contra. Quoad *locum*; Quæ in stagnis, & locis palustribus degunt, carnes habent humidiores, excrementitias, difficilis coctionis: contra, quæ in mōtibus degunt. Quoad *vitæ institutum*; animalia domestica sunt humidiora: syluestria contra. Quoad *præparationem*; hæc spectant vel coctionem, vel ea quæ injiciuntur. Coctio est assatio, elixatio, frixio: elixatio vel simplex est, vel in patinis. Carnes assæ & frixæ, habent vim siccandi: elixæ simpliciter, humectant: elixæ in patinis, medio modo se habent. Pro varijs autem mixtis, carnes varias nanciscuntur facultates, vt si aromata injiciantur, carnes habent vim siccandi. Et sic de reliquis.

Ouorum differentiæ.

Quoad *oua*; horum differentiæ sumuntur a specie animalium, a tempore, & coctione, ca. 21. lib. 3. alim. Gallinarum enim & phasianorum oua sunt præstantissima; praua sunt anserum. Ratione *temporis*, recentiora sunt meliora. Ratione *coctionis*; perpenditur vel Gradus, vel Modus coctionis. Gradus; quatenus magis, vel minus coquuntur: hinc sorbilia minus nutriunt: dura difficulter coquuntur: tremula, idest, medio modo se habentia inter sorbilia & dura, optime nutriunt, nec sunt difficilis coctionis. Quoad modum coctionis; oua elixantur, assantur in cineribus, friguntur in sartagine, & suffocātur, quando scilicet coquuntur in vase obturato foramine. Tremula optima sunt, & præcipue suffocata: secundum locum tenent elixa: tertium quæ coquuntur in cineribus: pessima sunt frixa. Notandum autem oua sorbilia esse eligenda, dum volumus vt aluus fluat, & ventriculus non est nauseabundus: vbi autem nausea vexatur ventriculus, maxime a sorbilibus cauendum.

Pisces.

Quoad *Pisces*; saxatiles optimi sunt, cap. 28. & 30. lib. 3. alim. generant enim sanguinem mediocrem: & huiusmodi pisces perpetuo sunt boni: nec enim mutant alimentum, nec locum, nec vtuntur aquis dulcibus. At coctio est quadruplex: nam elixantur, friguntur, assantur in craticulis, & in patinis. Elixatio bona est: frixio & assatio probantur in sanis: coctio in patinis est caussa cruditatis. Febricitantes ergo potissimum vti debent elixis: quia in febribus egemus cibis facilis coctionis, cum in ijs semper coctio lædatur, c. 8 lib. 1. de facult. nat. Et hæc de materijs ciborum, vt respiciunt virtutem.

De Cibo medicinali, vt respicit materiam morbificam.

Qualis cibus conueniat, si materia sit putrida.

CIbus respiciens materiam morbificam, est indicatum non vitale, sed præseruatorium. In putridis autem materia morbifica est Putrida, vel Non est putrida. Si sit putrida; probantur cibi refrigerātes & siccantes, non humectantes: vt *succus aurantij maturi, endiuia, acetosa, acetum, acetositas citri*. Hic autem quædam de aceto, & acetositate citri dicenda sunt.

Acetum.

Acetum est potentia frigidum, tenuissimum: quia tamen iunctam habet aliquam caliditatem & siccitatē, ideo, si refrigerare & humectare volumus, *aquam* miscere debemus, ea copia, vt bibi possit: dum autem exsiccare volumus, non humectare; acetum exhibere debemus, nō cum frigida, sed potius cum acido citri.

Malū medicum cuius exemplo ratio simplicia tractandi docetur.

Quoad *acidum citri*; de toto fructu breuiter disseremus. Galenus c. 27. li. alim. malum citrium perpendit Theorice, & Practice. In theoria habet Physiologiā, Semeioticam, Pathologicam In Physiologica parte, proponit Structuram & Facultates. Quoad structuram; tres partes describit, tegumentum carnem, siccum: semen ibi omittit, quia loquitur de citrio, vt habet rationem alimenti; semen autem nec alimentum est, nec condimentum alimenti. Quoad facultates; tegumentum est aromaticum, suauis odoris & saporis, suauem obtinet acrimoniam, & difficulter coquitur: pars media nec acida est, nec acrissimum est acida. Semeioticam partem insinuat Galenus, cum ait; per duritiem & callositatem nos cognoscere, tegumentum esse difficilis coctionis. Pathologicam supponit, ex alibi dictis: verbi gratia, si malum citrium sit putrefactum, euadit caussa morbifica: & sic pertinet ad παθολογίαν. Quoad practicam partem; addit Galenus, corticem esse vtilem in ratione alimenti, quamuis difficulter coquatur: partem intimam conijci in acetum imbecille, vt reddatur acrius: carnem comedi cum aceto & garo, idest, sale, vt saporis hebetudo imminuatur, & fiat sapor acutus.

Qualis conueniat cibus in materia non putrida.

Si materia non sit putrida, oportet perpendere & vitium huius materiæ & vitij effectum, idest, febrē. Vitium materiæ multiplex esse potest, prout multiplex est materia in febribus; verbi gratia, si materia sit biliosa, probatur cibus refrigerans & humectans. In genere autem cum putrida ab obstructione oriatur, probatur cibus attenuans, detergens; vt *semina melonum, ptisana hordeacea*. Vitari autem debent, *caro agnina, anates, anguillæ, &c.*

1. Ratione vitij materiæ.

Si consideratur materia, vt efficit febrem magis vel minus acutam, opus etiā est cibo magis vel minus nutriente. Victus enim minuen

minuens indicatur a materia, non a virtute: materia enim morbifica, indicat euacuationem; cuius remedij materia est cibus, per accidens vacuans: si namque resolutio, quæ fit a calore, & reparatio quæ fit ab alimento, sint æquales; virtus seruatur, & eundem retinet statum: si autem cibi portio minuatur; calor naturalis agit in materiam morbificam, & illam dissipat. Si victus parum minuit, dicitur Tenuis: si multum, Tenuissimus. Et vterque subdiuiditur. Tenuis enim vel est Simpliciter tenuis; cuius materia est *ptisana hordeacea integra*: vel Exquisite tenuis; cuius materia est *cremor hordei, in moderata copia*. Tenuissimus vel Non in extremo est; cuius materia est *mulsa*. vel In extremo; cuius materia est *oxymeli*. De inedia breuiter dicemus. Inedia est priuatio: sola existens non vacuat, nec per se, nec per accidés, nisi longo tempore: oportet ergo cum ea coniungi, vel acrem calorem, vel corporis motum: & hinc animalia in latebris degentia, non vacuantur, quia sola est inedia, non adest aeris caliditas, neque motus. Inedia igitur neque indicatum est, neque indicati materia; sed sequitur per consecutionem quandam: vt virtus indicat alimentum; materia morbi vehementissima prohibet: quod si ergo virtus robusta sit, materiæ indicatio præualet, idest, alimentum prorsus prohibetur, vnde subsequitur cibi abstinentia: non aliter atque si sanguis vehemens, phlebotomiam indicet, virtus vero debilis eam prohibeat; tum enim per quandam consecutionem emergit abstinentia a venæsectione.

2. Ratione vehementiæ materię: quę indicatur a morbo acuto.

De *Cibo medicinali, quatenus a febre indicatur.*

Cibus, quem febris indicat, Olera.

Cibus a febre indicatur refrigerās & humectans. Materia sumitur ab oleribus, a fructibus, a granis; Quoad olera, probatur *cichorium domesticū (agreste enim recte a Galeno improbatur lib. de cib. boni & mali succi) probatur etiam borago, buglossa, lactuca: cum his carnes coqui possunt: licet etiam hęc aqua incoquere, & condire oleo atq; aceto.*

Fructus.

Fructus omnino sunt vitandi, quia facile corrumpuntur: quidam tamen caussa appetitus probantur, vt *pruna, cerasa, poma, pyra*, sed non astringentia: neq; improbantur in febribus *amygdala dulcia*: nam attenuant & detergunt. cap. 29. l. 2. alim. nec despiciendę *passulę dulces*, quæ stomachum non dissoluunt, nec aluum subducunt, sed cōtemperant, mediocriter abstergunt, & exiguam oris ventriculi mordicationem obtundunt, c. 10. l. 2. alim: vnde passulæ dulces aluum non mouent, sicuti falso quidam credunt, nisi addantur, quæ possunt lubricare. *Cucurbitę* propter succum aqueum, tenuem, refrigerant & humectant, sed parum alunt, facile subsident, nec ægre coquuntur, nisi corrumpantur, id quod fit, ob vitiosam præparationem, aut succum prauum in ventriculo febricitantis concertatum, aut si nimis diu in ventriculo hęreant. *Pepones* sunt illi fructus, quorum caro prope semen est iniucunda. sunt frigidi, & valde humidi, cū vi detersoria, quæ magis viget in seminibus, c. 4. l. 2. alim. *Melopepones* sunt illi fructus, quorū caro, semen continens, est iucūda, & esculenta, vt qui Clodiæ nascuntur. c. 5. li. 2. alim. & huius quoque classis est *anguria*, cuius caro, semen cōtinens, estatur: melopepones minus humidi sunt, quam pepones; nec ita praui succi minus mouent vrinam, tardius descendunt, nec ita celeriter in ventriculo corrumpuntur. Vnde colligitur febricitantibus potius melopepones & angurias, quam pepones concedi posse.

Grana. Triticum.

Quantū ad grana attinet; breuiter de *Tritico, Halica, & Hordeo* agemus. *Triticum* densum, est alimenti copiosioris: rarum, habet copiosius excrementum furfuraceum. Panes varie inde conficiuntur: puri enim fermento egent copioso, & insigni subactione, nec statim post subactionem sunt coquendi; & præterea diu sunt assandi: contra, panes furfuracei, egent fermento pauciori, subactione leuiori, assatione breuiori. Addit Galenus, cum panem facile concoqui, & distribui, qui plurimum fermentatus & subactus est, & moderato igne æqualiter coctus, & assatus: *(ignis enim ardentior, primo occursu partem extra indurat, vt intus crudus permaneat. Vnde obiter colligitur, plurimum errare, qui in lue venerea panem assatum, seu biscoctum exhibent: qui sane in lue non conuenit, nisi ventriculus sit robustus, & corpus nec obstructum, nec emaciatum, cum talis panis exigui sit alimenti, & ægre distribuatur.)* Panis furfuraceus parum nutrit, sed vim habet detergendi & lubricandi: cap. 12. lib. 1. alim. In febribus probatur panis lotus, qui minus alit, & non obstruit, cap. 5. lib. 1. alim. estque in medio calefacientium & refrigerantium, cap. 9. li. 1. alimen. Est autem panis lotus, qui frustra diuiditur, inque frigidam sæpe immergitur. *Halica* est alimenti copiosi & lenti: ideoque nocet in hepatis obstructione, & dum calculi est suspicio, cap. 6. lib. 1. alimen. Potest autem mitigare vehementem ventriculi mordicationem, maxime si coquatur, & coletur, vt cremor hordei. Iuuat etiam in superflua alui deiectione, cap. 3. lib. 12. method. *Hordeum* est frigidum & siccum in primo gradu, li. 7. simplic. Et c. 9. li. 1. alimen. ait; siue ex hordeo fiat panis, siue ptisana, siue polenta, vim habere refrigerandi; pro varia autem præparatione, hordeum modo siccare, modo humectare: habet vim siccandi, si frigatur; humectat, si fiat ptisana; vnde c. 1. l. 1. ali. dicitur, hordeū elixatione humidum, & natura frigidum esse. Quoniam vero *ptisana hordeacea* magni est vsus; eius præparatio enarranda erit. Galenus lib. de ptis. & c. 9. l. 1. alimen. hordeum primo coquit igne valido, vt in tumorem attollatur, & hinc flatus dissipentur: secundo coquit lento igne æqualiter, ne portio alimentalis dissoluatur: tertio, coquit ad consistentiā chyli, seu cremoris: si enim superflua fiat decoctio, hordeum redditur viscidum, quod facile obstruit. Cæterum Galenus c. 9. lib. 1. alimen. hordei decocto quædam admiscet. In principio enim dū incipit concoqui, miscet ea, quæ ad tumefactionem hordei conferunt, vt *oleum, anethum, porrum &c.* Cum intumuit hordeum; addit ea, quæ concoctionem faciunt æquabilem, vt *acetum*, quod incidendo portiones crassas æquale reddit tenuibus. Cum hordeum exacte coctum est; sub tempus edendi, immiscet *salem tenuem*, qui vim habet attenuandi, & detergendi; ne cremor fit crassior aut viscidior. Ex hoc coctionis modo, prodit liquor moderate humidus, sitim arcens, refrigerans & humectans; lentus, leuis, continuus, lubricus, vnde aluum seruat lubricam; abluens, detergés, aperiens, non adstringens, nec tormina gignens. Porro cum hordeo in febribus misceri possunt, & alimenta, & condimenta, c. 18. li. 1. aliment. Alimenta; vt *carnes probæ*, quo ptisana magis nutriat: Condimenta, caussa suauitatis & alterationis: verbi gratia, propter attenuationem & detersionem miscetur *oxymeli*; propter refrigerationem & humectationē, *lactuca*: propter lotij prouocationem, *semina melonum*: propter viscitatem; *sal*: sanis quidem misceri potest, sed in febribus a sale abstinendum. De aqua dubitatur, quādo hordeo sit affundenda? Si a principio affundatur aqua, quæ ad finem vsque sufficiat; periculum est, ne longa decoctione salsa reddatur: quod etiam in optima aqua, diu decocta, fieri solet; c. 32. l. 3. alim. Quod si affundatur ea copia in principio, vt sufficiat pro tumefactione: & hac abiecta, mox noua infundatur, quæ ad finem sufficiat: tum fiet iactura succi alimentalis; quem hordeū in aquam solet deponere: c. 44. l. 2. alim. c. 39. l. 3. ali. Quare a principio aqua est affundenda, quę sufficiat pro tumefactione: deinde relicta portione illa exigua, addenda noua aqua, vt sufficiat ad perfectam concoctionem. Quod si vero ptisanam albicantem quis desideret; is aquam post tumefactionem abijciat; & caussa nutritionis carnem addat.

Halica. Hordeum. Ptisana vt præparanda. Vires ptisanæ. Ptisana magis composita. Aqua, quando assumenda.

De Recta ciborum administratione.

Quantum.

QVoad *quantum agendum*: si cibus sumatur pro alimento: virtute debili existente in febricitantibus, plus cibi dandum: virtus autem robusta, despicienda est. Si cibus sumatur pro materia remedij; tūc pro vehementia materiæ morbificæ & febris, cibi copiosiores exhibendi: verbi gratia, si materia sit calidior, si febris intensior, augeri debet dosis *aceti*, *acetosæ*, *& similium*. Hinc Galenus comm. aphor. 7. sect. j. ait, dum corrupta est materia, cibos copiosiores esse exhibendos, scilicet medicinales, non alimentales: impura enim corpora (aphoris. 10. sect. 2.) quo magis nutriuntur, eo magis læduntur. Cæterum si opus sit cibo medicato copioso; virtute existente robusta, dari debet multum, & raro; si contra, parum & sæpe. *Modus* capitur ab indicante, vt resistit cibo. Hinc cibus alimentalis, si virtus debilis sit, liquidus debet exhiberi, forma contusi, destillati. Cibus autem medicinalis modo actu calidus, modo actu frigidus datur: calidus, si materia sit pituitosa; frigidus, si biliosa.

Quomodo.

Quando. De temporibus vniuersalibus. In declinatione et principio virtus poscit cibū.

Quoad *quando agendum*: Cibus alimentalis indicatur a virtute, prohibetur a materia morbifica: dabitur ergo quando virtus magis potest, nimirum semper in declinatione, vt plurimū vero in principio: (loquimur hic de temporibus vniuersalibus:) contra in augmento & statu, res præter naturam plus possunt. Declaro: in declinatione, res præter naturam superatæ sunt; virtus autem ob pugnam præcedentium temporum debilis, refectione indiget: in principio virtus seruāda est, vt ad statum perdurare queat; & tūc etiam res præter naturam sunt leuiores, ac minus possunt. Dictum est, virtutem *vt plurimum* in principio magis posse, quam materiam: nam interdū materia plus pōt; si nimirū, licet in principio non admodum agat actu, magnam tamen potentiam habeat ad agēdum, ita vt immineat vitium vehemens, & pene incurabile: tunc enim indicat victum minuentem, & tenuem. Vnde Auic. Paulus, Mesues, in principio paralyseos: (morbi longi:) victum probant tenuissimum: nam periculum est, ne materia deducatur ad neruos, & paralysis fiat incurabilis. Eodemque consilio Hippocr. tex. 48. & 49. lib. de fract. in principio luxationis magni articuli, prohibet cibum, quamuis sit morbus diuturnus. In augmento & statu, magis possunt res præter naturam, quam virtus; idque vt plurimum; nam interdū virtus debilis magis potest, dum nimirum virtutis substantia dissoluitur; verbi gratia, in plenitudine, si materia in augmento copiosa per tussim euacuetur, ita dissoluitur virtus, vt magis cibum indicet, quam materia eundem prohibeat, maxime quia materia morbifica euacuatur.

In augmēto & statu res præter naturam prohibent cibum.

Quando cibus medicinalis dādus.

Cibus, vt materia existit remedij; in augmento, & potissimū in statu, maiore dosi exhibendus, isque & vacuans, et alterans: tunc enim res præter naturam sunt vehemētiores. In statu igitur caussa vacuationis, probatur victus tenuissimus: caussa alterationis, maior copia ciborum alterantium, *lactucæ acetosæ, &c.* Hactenus de temporibus vniuersalibus.

De temporibus particularibus.

Quoad particularia tempora; prohibetur cibus, & a materia quæ replet totū corpus, & a materia quæ est caussa accessionis. Vnde Galen. lib. de pul. respiciens ad materiam, replentem totum; cum eadem die sit vena secanda, & cibus exhibendus, iubet primum venam esse secandam. Respiciens vero ad materiam, quæ accessionis caussa est; cum Hipp. aph. 11. sect. 2. in accessionibus a cibo abstinendum esse ait. Hora cibandi ita ediscenda. Si febris sit intermittens, et interuallum lōgum obtineat: possumus exhibere cibum per quatuor; quinque, aut sex horas, ante accessionem; virtus enim adest indicans, & nil prohibet. Si vero intermittens breue habeat interuallum; cibus exhibendus vel in statu, vel imminente accessione: vt modo vna hora, modo alia sit eligenda, prout virtus magis potest: si enim virtus

Hora cibandi.

resoluitur, virtus magis potest, & propterea imminēte accessione dādus cibus: si autem virtus suffocatur, materia morbifica magis potest, & proinde circa statum cibus exhibendus. In febre continua proportionata, eligenda est hora minoris afflictionis; hac enim materia minus potest. In non proportionata, idest, continenti, secundum cap. 5. lib. 11. meth. eligenda est hora, qua æger facilius cibum sustinere potest: hæc autem est hora diei tepidior, & hora consueta tempore sanitatis.

Dubium, de varietate ciborum.

Circa cibos dubitatio oritur. Nam Galenus t. 55. lib. 4. de ratione vict. ait cibos multiplices, & facultate dissimiles, ventris perturbationem facere; vt oxymeli non sit exhibendum, nisi ingestus cremor hordei prius sit vnctus: Attamen practici exhibent ptisanam cum amygdalis, cum contuso: imo eodem prandio exhibent, oua, panatellum, carnes. Responsio. Ea quæ exhibentur, vel omnia habent rationem cibi: vel vnum habet rationem cibi, reliqua condimenti, seu obsonij. Id quod habet rationem condimenti, licet cibis permiscere, nam alimentum seruat vires proprias, & virtute condimenti, redditur iucundius gustui, ac olfactui, & efficacius contra materiam. Hinc Gal. lib. 1. ad Glauc. in tertiana notha, probat *ptisanam, cum pepere*: quare & *oxymeli*, prout habet rōnem condimenti, in parua sc. copia, ad ℥. ß. (nam ratione cibi potest dari ad ℥. iij. & ℥. iiij.) Si vero omnia quæ miscentur rationem habent alimenti, tunc febris vel est breuis, vel longa. Si breuis, præstat cibum simplicem exhibere; vel saltem permiscere cibos facultatis similis (*non cremorem ptisanæ qui est materia victus tenuis, & oxymeli, quod est materia victus tenuissimi.*) Cæterum, si in febre acuta virtus sit debilior: eodem prandio licet exhibere *cremorem ptisanæ, cum destillato*: quia hęc non sunt adeo dissimilia facultatibus, vt ventrem perturbare possint: alimentum enim ex his cibis permistum nutrit ratione destillati, contusi; refrigerat & humectat, ratione *hordei*, præterea lotium potest prouocare, ratione *seminum melonum*; & somnum inducere, si misceantur *amygdalæ*. Si febris sit chronica; optimum est cibos exhibere pauciores: sed tamen quia morbus est longus, ægrique assueti, & nauseabundi; plures cibos offerre cogimur; *vt oua, panatellam, carnes, fructus.*

Aůere.

De Potu.

POtus est cibi vehiculum: & consideratur, ratione virtutis, materiæ & febris. Quoad virtutem; potus probatur purus: cuius materia est *aqua*, quæ interdum nutrit, & *vinum*, quod semper nutrit. Aqua cruda, quoniā crassa, diutius moratur, & in bilioso ventriculo amarescit: t. 40. lib. 3. de ratione vict. proinde coqui debet, vt euadat tenuior, & bonum cibi vehiculum: non nutrit autem aqua, nisi decoquatur cum *carne, vel misceatur saccharum, aut mel.* Vinū probatur purum, non recens, tenuis substantiæ, confectū e bonis & maturis vuis, puri odoris et saporis, album vel rubrum: nam rubrum est crassum, sicut & dulce crassum est; t. 2. lib. 3. de ratione vict. aquosum probatur, quod caput non lædit, et vrinas mouet; ca. 1. 12. met. Ratione materiæ morbificæ, si hæc sit putrida, laudatur potus refrigerans et siccans: vt *aqua cum aceto, cū acido citri.* Si materia non sit putrida, varius conuenit potus, pro discrimine materiæ: v. g. in materia pituitosa, prodest *aqua cum melle, cum cinamomo.* Ratione febris, conuenit *aqua hordei cum iulepo violaceo.*

Vinum igitur & aqua, in ratione potus maxime locum habent: vinum enim potissimum indicatur a virtute, & caussa; aqua potissimum indicatur a febre. Videndum ergo, quinam potus conueniat febricitantibus. Quoad *virtutem*, si hæc sit robusta, vinum non est dandum: quia febris magis potest ad prohibendum. c. 6. lib. 7. met. Hinc, cum febris magis possit in principio, augmento, et statu, virtus autem in declinatione;

Quando vinum conueniat febricitantibus.

matione: vinũ exhibendum est in declinatione: Aqua autem si propinetur, non debet alterari *calamintha, origano, &c.* quia sic nimis calefaceret, vt vinum, cap. 4. lib. 8. metho. Si debilis est virtus: vel debilis est per suffocationem, vel per resolutionem: si per suffocationem; hæc fit ab humore vel tantum copioso, vel copioso & crudo. Si suffocatio fiat a succo tantum copioso; minus potest virtus, vnde cap. 14. libro 1. ad Glauc. a vino prorsus abstinet Galenus in hoc casu. Si virtus sit resoluta, & hæc resolutio pertingat ad solida, non est vinum dandum: vnde in marasmo torrido, vino Galenus interdicit. lib. de marc. cap. vltim. Si resolutio pertineat ad spiritus; vinum est dandum, quia virtus magis potest ad indicandum. Quoad febrem; hæc est vehemens, aut mediocris. Si vehemens est, & acuta, in qua appareant symptomata secundum caput, vel saltem suspicio delirij; penitus a vino vinoso, & a vino aquoso syncero abstinendũ: & danda est vel aqua; vel vinum aquosum, non syncerum, sed aqua permistum, si videlicet virtus debilis sit, vt magis possit, quam materia petens caput: c. 41. lib. 3. de ratione vict. Gale. cap. 3. lib. 8. meth. Et tunc etiam ad prohibendam vini euaporationem, frigida superbibenda. Si mediocris sit febris, moderate vinum exhibendum, nisi aliquid prohibeat: diligenter enim perpendenda sunt, virtus, materia morbifica, febris & symptomata: si ergo virtus non sit robusta, materia concocta, febris moderata, nec symptomata prohibeant, verbi gratia, capitis grauitas, aut delirium, &c. vinum est dandum, sed aquosum, quod febricitantibus minori noxa datur, quam reliqua, cap. 3. libro 8. met. tex. 4. & 7. & 41. lib. 3. de ratione vict. qui posteriour locus, a multis male intellectus, plurimis caussa fuit exitij. Quoad materiam morbificam febris vel est continua, vel intermittens. Si continua: materia cruda prohibet vinum: prohibet item materia concocta, si sit copiosa: non copiosa, permittit vinum aquosum, nisi febris vehementia prohibeat. In intermittente, vinum prohibemus tantum a materia cruda, non a cocta (vt in continua.) Vnde Galenus cap. 9. lib. 1. ad Glauc. ait, a vino esse abstinendum, antequam materia concoquatur; quod verum est, si febris est intermittens, & lõgum habet interuallum, vt est exquisita tertiana & quartana: secus statuendum est in febre tertiana notha, & quotidiana, quia breue est interuallum. Hæc de cibo & potu.

De Reliquis rebus non naturalibus.

Reliqua ad viuendi rationem pertinentia, manifesta sunt. Constat enim somnum probari moderatum, & non in principio accessionum: apho. 1. sect. 2. Aluus erit lubrica seruanda. Quiescant febricitantes in lecto: præterquam in quartana. Spes sit salutis.

CAPVT XXIX.

De febribus putridis in specie; & primum de febribus Biliosis.

Biliosa febris.

Hactenus putridarum febrium doctrina generalis: specialis sequitur. Speciales autem febres quatuor sunt, Biliosa, Sanguinea, Pituitosa, Melancholica. *Biliosa febris, est febris putrida, quæ producitur a bile putrescẽte.* Caussæ bilem generantes sunt, calida intemperies præsertim hepatis, interdũ etiam ventriculi, præterea victus calidior, medicamenta calidius. Differentiæ sumuntur a Materia, & Loco. A materia; vt bilis est vel alimentalis, vel excrementitia: excrementitia potest esse, pallida, flaua, vitellina, porracea, æruginosa, cœrulea: vt testatur Gale. aphor. 14. sect. 5. lib. 6. epid. Porracea bilis generatur in ventriculo, e cibis calidioribus & praui succi: c. 6.

Caussæ.

Differentiæ.

A libro 2. de temperam. Additur a Galeno bilis rubra, c. 4. lib. 1. de natura humana, quæ tamen nihil a illud est, quam ichor sanguinis, quod etiam colligitur a cap. 2. de atrabile. Pallida ergo bilis minus est calida; cœrulea calidissima. Quoad differentias a loco: materia biliosa putrescit vel extra venas, vel in venis: vnde oriuntur febres Intermittentes vel Continuæ. Primum ergo de biliosa intermittente.

De tertiana intermittente exquisita.

Definitio.

Tertiana intermittens exquisita, *est febris putrida, producta, a bile syncera, extra venas putrescente.* Dicitur, *a bile syncera*; ad differẽtiam bilis mistæ cum alijs humoribus, & dicitur *extra vena*, ad differentiã tertianæ continuæ.

Caussa bilem generans, est Error externus, vel Intemperies calida.

Caussæ.

Differentiæ.

B Differentiæ capiuntur a Materia & Loco: vt colligere licet e Galeno, cap. 8. lib. 2. de diff. feb. apho. 5. sect. 3. lib. 1. epid. aph. 13. sect. 2. lib. 6. epid. A materia si capiantur; tum vel a Copia, vel a Qualitate sumuntur. A copia: si bilis est exigua, fit tertiana exquisita exacte, quæ non excedit 12. horas: si copiosa, fit tertiana, quæ simpliciter tertiana vocatur, & hęc ad differentiam prioris excedit horas 12. vt paroxysmus perduret vsque ad horam vigesimam: si maxima bilis sit copia, oritur tertiana extensa vocata, cuius accessio potest produci, vsque ad 40. horas. A qualitate sumuntur differentiæ, vt bilis magis vel minus est calida, minus calida, est pallida; calidior est flaua; dein vitellina, porracea, æruginosa; calidissima cerulea. Hæc autem febris, de qua nos loquimur, a quacunque fiat bile, semper est exquisita, non notha. A loco sumuntur differentiæ, vt materia prodit vel a iecinore, seu venis proximis hepati, vel a vesica fellea, vel a ventriculo: quamuis vt plurimum prodeat ab hepate. Vnde, vt locus est vel vnicus, vel multiplex, ita etiam febris prodit simplex, duplex, vel triplex. Duæ vocantur tertianæ, dum ab vno loco vno die, ab alio, alio die, prodit materia: duplex autem vocatur febris si materia a duplici loco eodem die prodeat.

1. A materia.

A loco.

C

Signa.

Febris hæc cognoscitur, non vt febris, nec vt putrida, quia hæc signa suo loco fuerunt proposita; sed cognoscenda est, vt fit a bile. Signa ergo omnia vergũt ad calidum & siccum: quare & caussæ externæ, vt victus calidior, medicamenta calidiora, & caussæ internæ, vt temperamentum calidum & siccum hepatis: & symptomata, vt rigor cum sensu punctionis & caliditatis: sitis; excrementa omnia biliosa lotium biliosum. Signa differentiarum a materię copia. minor copia indicatur a paroxysmo, qui non pertransit duodecim horas: maior, cum paroxysmus durat ad horam vigesimam: maxima, cum protrahitur ad horas quadragesimas. Differentiæ a materiæ qualitate, cognoscuntur e vehementia symptomatum: vt si bilis sit calidissima, quemadmodum cœrulea, omnia symptomata vehementissima sunt: cognoscuntur etiam ex excuntibus mutatis: verbi gratia, si euomatur bilis porracea, statuendum est; a bile porracea febrem oriri, &c. Differentiæ a loco, sic noscuntur: si vnicus sit locus, febris est simplex: si locus duplex, est febris duplex. Quis vero sit locus, num scilicet ventriculus, an hepar; cognoscitur e signis, quæ illarum partium affectiones indicant: de quibus suo loco.

D

Indicatio-nes.

Indicationes hic non sumuntur a febre, nec a putrida; de his enim alibi dictum; sed a bile. Bilis ergo per contrarium est alteranda, & vacuanda. Virtutis indicatio patet alibi.

Prognost.

Quoad πρόγνωσιν. Tertiana intermittens periculo vacat. aph. 5. sect. 3. lib. 1. epid. & apho. 43. sect. 4. nam febris non est admodum vehemens, ratione essentiæ quia est intermittens; materia morbifica, non est admodum vehemens, ratione dignitatis, nam putrescit

extra

extra venas: nec adest vehementia, ratione facultatis, cum virtus resistat. At differentia est, ratione materiæ, & loci. Quoad materiam copiosior & calidior, est peior: vt si fiat a bile cœrulea. Quoad locum; si iecur est focus, peior: sic, si plures sunt fomites, peius.

Venæsectio. Materiæ remediorum. Primum chirurgica. In hac febre conuenit venæsectio: peccat enim sanguis, vel vt sine quo non, vel saltem vt habet rationem adiuuantis: quemadmodum supra e Galeno cap. vlt. li. 2. de diff. feb. diximus. Virtus autem inexquisita exacte prohibet venæsectionem: vnde Galen. lib. 1. ad Gla. c. proprio de cura tertianæ intermittentis, exquisitæ, non secat venam: hæc enim febris necessario fit, anni tempore calido, regione calida, constitutione calida & sicca; quibus existentibus, virtutem debilem esse, necesse est, vt venæsectionem sustinere nequeat. In reliquis autem febribus exquisitis, sed non exacte, licet venam secare: cum nihil prohibeat. Vsus venæsectionis, patet alibi.

Lenientia. Sequitur materia medicinalis. Primum lenientia: *℞. flor. cass. nou. extract. ℥. j. pulpæ tamarind. ʒ. iij. mannæ electæ ʒ ij. Misc. & cum sacchobaro fiant boli.* (Notandum, hic non proponi calida, quia febris est tertiana exquisita, a bile syncera.) Si patiens cupiat leniens in potu. *℞. syr. ros. solut. viol. sol. mannæ electæ, ana ℥. j. ß. decocti hordei, cum ʒ. iij. pulpæ tamarindorum, q. s. Misc. fiat potio breuis.*

Quoad præparantia: *℞. decocti hordei, alterati endiuia, acetosa & lactuca, ℥. vj. pro syrupo.*

Præparantia. Notandum *saccharum* & dulcia hic non proponi: quia in corpore bilioso dulcia facile bilescunt. Præterea notandum, si in febre proposita bilis sit calidior, cuiusmodi est vitellina, porracea, æruginosa; addendam esse *lactucam* in decocto iam præscripto, maiore copia; ita vt quantitas lactucæ excedat quantitatem endiuiæ: adiungenda etiam tunc est *nymphæa*. Prodest etiam pro præparatione materiæ biliosæ vt ℔. j. *seri caprini, optime depurati, cum succi endiuiæ, vel etiam lactucæ vsque ad ℥. j.* Vsus syruporum e generalibus patet.

Purgantia. Quoad electiue purgantia. *℞. flor. cass. nou. extra. ʒ. vij. rhab. el. puluerizati ℈. iij. mannæ el. ʒ. ij. Misc. cum saccharo fiant boli.* In hoc medicamento ponitur rhab. quod bilem trahit: miscetur cassia, quia alias rhab. nimis calefacit: beneficio mannæ, facilius & citius fit purgatio: Purgans in modum potionis: *Recipe rhab. electi, minutim incisi, non puluerizat. ʒ. j. ß. fiat infusio in decocto hordei: & facta diligenti expressione, adde mannæ el. syr. ros. sol. ana ℥ ij. Mis. & fiat potio breuis*, Obiter hic notandum, non corrigi rhab. hoc in loco spica, schœnantho, vel vino aromatico: quia versamur in curatione tertianæ exquisitæ: vbi a calidis abstinere oportet.

Alterantia. Quoad alterantia, seu refrigerantia: his vti licet Intus. & Extra. Intus. *℞. seri lactis caprini, optime depurati* ℔. j. *emulsionis sem. melonum ℥. ij.* Licet autem loco emulsionis sem. melon. vti ℥. j. *succi endiuiæ.* Et si intensior sit caliditas; licet admiscere ℥. ß. *succi lactucæ*. Notandum hic non proponi *saccharum rosaceum, conseruam cichoraceam, &c.* quia propter saccharum in hac febre exquisita non approbantur. Extra: ℞. *succi endiuiæ, succi lactucæ, ana ℥. j: aceti ʒ. ij. Misc. & applicentur hepat i.* Pro ventriculo. *℞. succi cichorij. ℥. j. ß. aceti ʒ. ij. olei mastich. ℥. ß.* admista hic vides calida; non item in iecore; quia ventriculi calor exiguus.

Diæta. Quoad materiam diæteticam: Si febricitans non sit delicatus, satis est vti *cremore ptisanæ hordeaceæ*. Delicatis autem licet exhibere *lactucam, cucurbitas, anguriam, oua, pisces saxatiles, carnes volucrum pullorum; &c.* Possunt etiam concedi *fructus, vt poma, pyra, pruna*. Alexander etiam in hac febre concedebat *persica, carnes peponum, & maxime melopeponum*, præsertim vbi sitis vrget. Sed fructus parce dandi, saltem ad gustandum. Quoad potum: Galen. lib. 1. ad Glau. delicatis concedit *vinum aquosum tenue*, in exigua quantitate, dum morbus incipit concoqui; in maiori quantitate, dum morbus prope est vt soluatur, nimirum in declinatione: ratio est, quia virtus eo tempore indicat, & materia non prohibet: at ante declinationem tutius est, vti *aqua*.

De Tertiana intermittente notha.

Definitio. *Tertiana intermittens notha, spuria, seu non exquisita* (quia fit e bile non syncera:) *est febris putrida producta a bile mista prædominante, putrescente extra venas*. Proponitur in hac febre *bilis*, vt distinguatur a sanguinea: proponitur *bilis mista*; vt distinguatur ab exquisita, quæ fit a bile syncera. Notandum autem in hac spuria, non modo bilem oportere esse coniunctam cum alio humore, sed mistam. Si enim, verbi gratia, fiat febris e pituita & bile, nõ exacte mistis, erunt duæ febres, vna biliosa, altera pituitosa, vt in hemitritæo: at vbi exacte mistio est facta, febris est simplex, sed spuria. Additur in definitione, *prædominante*: nam si, verbi gratia, bilis cum pituita misceatur, vt pituita prædominetur omnibus modis, id est, & ratione quantitatis, & ratione vigoris, febris erit pituitosa, non tertiana, *Extra venas*: dictum fuit, ad differentiam, biliosæ nothæ continuæ. Porro mistio bilis fit interdum cum humore omnibus modis contrario, nimirum cum pituita, quæ frigida est & humida: vnde cõstituitur tertiana notha exacte, de qua loquitur Galenus lib. 1. ad Glauc. cap. proprio (*non loquitur ibi de qualibet notha quod non cognoscens, Alexander, temere Galenum redarguit*;) interdum vero bilis miscetur cum humore non prorsus contrario, nimirum cum melancholia, quæ frigida est & sicca: vnde producitur tertiana notha, sed non exacte.

Caussæ. Caussæ febris, & putredinis patent e generalibus. Caussæ generantes bilem propositæ fuerunt in febre biliosa exquisita. Caussæ aliorum humorum pituitæ & melancholiæ, proponentur suo loco.

Differentiæ. Bilis mista est cum Pituita, vel cum Melancholia; præterea mista est vel cum Vnica tantum materia, vel cum Veraque.

Signa. Signa indicantia bilem, proposita fuerunt in biliosa exquisita. Signa pituitæ & melancholiæ patebunt suo loco.

Indicationes. Indicationes dirigi debent ad humorem, & intemperiem membrorum affectorum. Quoad humorem, seu materiam, quæ est bilis permista pituitæ, aut melancholicæ; indicatur alterans & purgans. Quoad dyscrasiam; indicatur alterans per contrarium, verbigratia ratione pituitæ, quæ generari potest a ventriculo frigido & humido, oritur indicatio calefaciendi & siccandi: at si ventriculus existat siccus, humectandi. Præterea ratione bilis & melancholiæ, oportet iecur refrigerare, quia iecur calidius generat humorem biliosum, & melancholicum.

Prognost. Vt hæc febris intermittens est, vacat periculo. At ob mistionem bilis cum pituita, vel melancholia, longiori tempore curatur.

Venæsectio. Sanguis si mittendus videtur, ab initio statim secanda vena: cap. 10. lib. 1. ad Glauc. nam virtus ab initio robustior est, & phlebotomiam permittit.

Lenientia. Leniens esse potest huiusmodi. *℞. mellis ros. sol. syr. ros. sol. an. ℥. ij. iuris pulli paruum, fiat potio breuis*. Hic mel. ros. solut. proponitur caussa materiæ pituitosæ; syr. ros. sol. propter bilem: dissoluuntur autem in iure; quia in hac febre ventriculus, pituitæ auctor, non ita sustinet aquam: vnde ius potius probatur. Bolus fiet hoc modo. ℞. flor. cass. nou. ext. ℥. j. mannæ el. ʒ. ij. specierum hieræ simplicis ʒ j. ß. Mis. & cum saccharo fiant boli. Hiera ponitur caussa pituitæ.

Præparantia. Præparans bilem pituitæ permistam. ℞. *syr. de cich. simpl. mellis rosati an. ℥. j. decocti cichorij, betonicæ ℥. iij. Mis. pro syrupo.* Si autem bilis sit permista melancholiæ.

lix: ℞. *syr. de endiu. de boragine, an.* ℥ j. *decocti cichorij, borag.* ℥ iij. ß. Dum autem febris hæc progreditur, adscendere oportet ad syrupos valentiores, id est, magis detergentes & attenuantes: vt, ℞. *syr. de cich. comp. Bizantin. de 2. rad. an.* ℥ ß. *decocti endiuiæ, petroseli ii, feniculi, melissæ* ℥ iij. *Mis. pro syrupo.*

Purgantia.

Purgantia; si bilis mista sit cum pituita, ℞. *rhab. el.* ℈ iij. *agarici trochiscati* ℥ j. *fiat infusio in decocto endiuiæ & betonicæ, sufficiente autem & facta diligēti expressione, adde mannæ elect. mellis ros. sol. an.* ℥ ij. *Misc. & fiat potio breuis.* Et hoc seruandum, si bilis est copiosior pituita. Purgans etiam exhibetur in infusione, hac formula: ℞. *rhab. el.* ʒ j. *agarici* ℥ j. ß. *infundantur in decocto cichorij & betonicæ: deinde facta diligenti expressione, adde mellis ros. sol. mannæ el. an* ℥ j ß. *fiat potio breuis.* Notetur hic dosin agarici maiorem esse, quam rhabar. licet in hac febre bilis prædominetur: nam interdum non ratione quantitatis, sed solum ratione vigoris prædominatur: & propterea dosis agarici debet esse maior. Boli forma est talis: ℞. *flor. cass. recens tracta* ℥ j. *manna el.* ʒ ij. *pulu. rhabar. electi, agarici trochisch. an.* ʒ j. *Misc. & cum saccharo fiant boli.*

II. Si bilis mista sit cum melancholia, ℞. *rhab. el.* ℈ iij. *fiat infusio in decocto fructuum, cum* ʒ ij. *foliorū senæ, &* ʒ j. *passularum: & facta diligenti expressione, adde syr. ros. sol. mannæ el. an.* ℥ ij. *Mis. & fiat potio breuis.* Notetur in hoc medicamento nō esse agaricum, nec mel. ros. quia non peccat pituita. Bolus: ℞ *elect. lenit. flor. cass. nou. ext. an.* ʒ. ß. *confect. Hamech.* ʒ ij. *rhab. electi* ℈ ij. *cum saccharo fiant boli.*

Roborantia.

Medicamenta roborantia respiciunt hepar calidum, vt generat bilem, vel melancholiam; & respiciunt ventriculum frigidum, vt generat pituitam. Quare si intus medicamentum est assumendum: ℞. *conserua e flor. cich. conserua beton. an.* ℥ j. *spec. diarh. abb. aromatici ros. an.* ℈ j. *Misc. & poterimus exhibere a* ʒ ij. *ad* ʒ vj. *pro singulis vicibus.* Alterans extra admouendum, caussa ventriculi: ℞ *ol. mastichini.* ℥ j. *spec. arom. ros.* ℈ j. *ceræ* ʒ j. *Misc. ad ignem.* Caussa hepatis: ℞. *succi cich.* ℥ j. ß. *aceti* ʒ ij. *spec. diarh. abb.* ℈ j. *Mis.* Modus administrandi patet e doctrina generali; verbi gratia, medicamentum caussa ventriculi magis actu calidum esse vsurpandum.

Victus.

Quoad materiam diæteticam; Cibus debet esse mediocris: nam febris non est febris. Debet esse refrigerans, propter bilem; calefaciens propter pituitam: humectans, propter melancholiam. Parabitur ergo e *ptisana, endiuia, acetosa*, ratione bilis: *addetur oxymeli, vel piper rudit er contusum, petroselinum,* propter pituitam: addetur cibis *borago, bugl. melissa*, ratione melancholiæ. Potus erit *aqua cum oxymelite:* probatur etiam *aqua saccharata, aqua cum boragine,* præsertim caussa melancholiæ: nec *ius* improbatur. *Vinum* in declinatione conceditur: nam in hac febre prohibet materia cruda, prohibet etiam febris, quia breue habet interuallum.

CAPVT XXX.

De Tertiana Continua, primum exquisita, deinde notha.

Definitio.

B*Iliosa continua exquisita, est febris putrida, producta a byle syncera, in venis putrescente.* Bilis hæc syncera, & non permista cum alia specie materiæ, est alimentalis, vel excrementitia: excrementitia est humorosa, vel ichorosa: vt colligitur e tex. 1. & 13. lib. 4. de ratione vict. aphoris. 59. sect. 4. cap. 3. & 6. libro 2. de crisibus.

Caussæ.

Caussæ bilem generantes, sunt calefacientes & exsiccantes; vt dictum est in tertiana intermittente exquisita: Differentia est: quia in continua, caussæ & internæ, & externæ sunt vehementiores.

Differentiæ.

Differentiæ sumuntur a Materia & Loco. A materia: vt est alimentalis, vel excrementitia: & excrementitia, vel humorosa, vel ichorosa. Sed notandum tertianam continuam exquisitam exacte, seu exquisitissimam, fieri ē bile flaua excrementitia humorosa; in quam bilem omnes caussas, & internas, & externas conspirare oportet: vnde si febris fit a bile vitellina, æruginosa, vel cœrulea, febres sunt biliosæ continuæ, sed non exacte exquisitæ: hæ autem dicuntur febres *Colliquatiuæ*, ob insignem caliditatem. Differentiæ a loco, seu venis: Venæ sunt vel proximæ cordi, vel remotæ: & remotæ vel admodum sunt remotæ, vel medio modo se habent: vnde, si venæ sint proximæ, vehemens est caliditas, vt calor vniuersus ad interiora confugiat, vt interiora vrantur, exteriora algeant: & hæ febres dicuntur *Leipyriæ*.

Signa.

Signa bilem indicantia, proposita sunt in biliosa intermittente: sed in hac febre sunt intentiora: vt, pulsus est velocior, sitis magis molesta, vigiliæ magis contumaces, &c. Signa indicantia bilem in venis putrescentē, sunt absentia rigoris, non adest sudor, non integritas seu interuallum. Signa differentiarum a materia: si materia biliosa sit alimentalis, cognoscitur e difficili tolerantia, ægri vix se mouere possunt. Si materia sit excrementitia ichorosa; cognoscitur e facili tolerantia; quæ non erit facilis, si materia excrementitia sit humorosa, & præsertim si sit calidior, cuiusmodi est bilis vitellina & reliquæ. Signa differentiarum a loco: Si materia putrescat in venis omnibus: cognoscitur, quia vnica est accessio: & hæc febris dicitur *ardens exquisita*. Si materia putrescat in venis tantum remotioribus: cognoscitur, quia est febris continua proportionata, id est, quæ habet plures accessiones, proportione respondentes tertianæ intermittenti. Si materia putrescat in venis medijs; erit febris continua proportionata, quæ accedit ad continentem, satisque conuenit cum exquisita, & *communiter dicitur febris ardens.* Si materia putrescat in venis circa aliquod viscus, (*N. B. facit etiam ad curam:*) vt circa iecur; in ea parte summa est noxa, ægrotantes circa iecur percipiunt insignem feruorem.

Indicationes.

Indicationes respiciunt bilem: quare oportet alterare & vacuare.

Prognost.

Continua febris periculosa est, aphor. 43. sect. 4. ad est enim vehementia & febris, & materiæ, & symptomatum. Febris est vehemēs ratione essentiæ: quia maxime calida & sicca. Materia est vehemens ratione dignitatis; quia putrescit in venis: materia etiam vehemens est ratione essentiæ: quia valde est calida. Symptomata semper vehementia sunt ratione essentiæ: interdum etiam vehementia sunt ratione dignitatis & facultatis, vt facultas non ferat, sed cedat, & periculum augeatur. Ratione differentiarum a materia; periculosior est febris, si materia sit alimentalis: & si materia sit excrementitia, periculosior est humorosa, minus periculosa ichorosa. Materia etiam, quo calidior (vt si sit æruginosa:) eo magis auget periculum. Ratione differentiarum a loco, periculosior est, si materia putrescat in venis cordi proximis. Intenditur periculum, si vires sint debiliores.

Venæsectio. Ebullitio cholericorū Auic. ca. 20. fen. 4. li. 1. & c. 4. t. 1. fen. 1. lib. 1. Vide enarr. 1. li. 2. Vallerio.

Circa materiam chirurgicam: Cum bilis peccet in venis, necessario sanguis incalescit, vt possit putrescere: quare sanguis vacuandus, nisi per venam sectam immineat periculum *ebullitionis cholericorum:* nam tunc phlebotomia mortis esset caussa. Hoc autem periculum imminet, dum bilis putrescit in venis non totius corporis, sed alicuius partis determinatæ: tunc enim post venam sectam, deducitur in venas communes totius, quarum sanguis iam est imminutus: dum ergo bilis post venæ sectionem petit venas communes, miscetur cum exiguo sanguine, qui restat; & sic post venæ sectionem maior copia bilis reperitur in venis, quam ante venæ sectionem: vnde necessario fit ebullitio cholericorum.

Lenientia.

Leniens: ℞. *flor. cass. nou. ext.* ʒ x. *pulpæ tamarind.* ℥ ß.

℥ ß. mannę el. ℥. ij. Misc. & cum saccharo fiant boli. Vel: ℞. syr. rosi. solutiui, mannę el. an. ℥. iij. aquę hordei, cum ℥. ij. pulpę tamarindorum, parum: fiat potio breuis. Notandum hanc dosin esse magnam; quia summa est actio bilis: vnde Auicennas vult, has febres in principio lenificationem fortiorem, id est, lenientia in magna dosi postulare.

Præparātia. Præparetur hoc modo: ℞. aqua hordeaceę, alteratę sonc ho. lactuca, nymphęa (& papauere interdum) ℥. viij. Hic non imponimus saccharum, quia bilesceret. Ascēdimus ad nymphæam, papauer, quotiescunque fit a bile æruginosa feruente: vt exhibere liceat hos syrupos actu frigidos; & bis in die.

Purgantia. Purgans in continua non debet esse acre: vnde medicamenta non sunt conficienda e scammonio. Si ergo febris fuerit biliosa proportionata, hoc medicamentum præscribetur: ℞. rhab. el. ʒ. iij. infundantur in sero lactis caprini, optime depurato, & alterato lactuca, & facta diligenti expressione, adde syr. rosi. sol. mannę el. succi. ros. an. ℥. j. ß. Misc. & fiat potio breuis. Bolus. ℞. pulueris rhab. electi ʒ j. flor. cass. nou. extracta ʒ. vij. pulpę tamarin. ʒ ij. mannę el. ʒ. j. ß. cum saccharo fiant boli: & iubeatur, patientem post deuoratos bolos, seri ℔. j. superbibere.

Frigidæ potus in febre continenti. Si febris biliosa sit continens, non tantum a scammonio, sed etiam a rhab. abstinendum: vt colligitur e tex. 11. libro 2. de ratione vict. ratio est, quia hæc febris est feruidissima. Quare ℞. manna el. ℥. iij. seri lactis caprini, optime depurati, parum: fiat potio breuis: deinde iubeatur patientē superbibere seri ℔. iiij. Vel etiā loco propositu medicamentis licet exhibere frigidam, cap. 5. lib. 9. method. hæc enim bilis feruorem extinguit, & huius etiam beneficio bilis euacuatur. Sic ergo frigida est materia remedij, indicati & a bile, & a febre, quin & a siti, quæ in hac febre vrget. In febre igitur ardente, de qua nunc loquimur, maxime prodest potus frigidæ, vt admonet Galenus text. 12. lib. 4. de ratione vict. sed oportet, vt virtus permittat, quemadmodum Galenus scribit capit. 5. lib. 9. meth. & cap. 9. lib. 11. method. Prohibetur autem frigida, a virtute debili; deinde ab indicante; quod contrarium frigidæ, idest, calidum & siccum remedium postulat; vt est verbi gratia, materia frigida, materia etiam calida, sed impacta (quæ vacuari nequit, nisi medicamento calefaciente, & attenuante:) vt contingit in inflammatione. Sed notandum, febris vehementiam interdum adeo esse insignem, vt magis possit ad indicandum frigidam, quam materia impacta ad prohibendum. Quod cognoscens Aetius, ad vtrumque indicans respicit, & probat frigidam fractam, verbi gratia, si misceatur aqua calidæ quinta pars, cum frigida: vnde etiam expedit dare aquam decoctam hordei, vel angurię. Quoad vsum, & primum quantum agendum: si frigida exhibeatur caussa totius febris; æger maximam copiam hauriet, quantum potest. cap. 5. libro 9. method. si vero detur non caussa totius febris, sed ratione alicuius symptomatis, vt sitis ratione; debet exhiberi ea copia, quam homo vno haustu haurire potest, tex. 45. lib. 1. de ratione vict. & sic hæ auctoritates facile conciliātur. Quoad modum: aqua exhiberi debet actu frigida, nisi aliquid prohibeat, capit. 5. lib. 9. method. Quoad quando agendum: frigida exhibenda est, dum materia est concocta. capit. 5. lib. 9. meth. Et, si febris sit insignis caliditatis, sufficit coctio mediocris, non integra, c. 16. lib. 9. meth. nam si, existente febre insigni, expectare velimus exactam coctionem, homo corripietur febre hectica.

Alterantia. Quoad medicinas alterantes. Refrigerantia probantur, maxime, si aqua non est exhibita. Medicamentum ergo intro dandum, tale esse potest: ℞. ser. ℔. j. ß. succi lactucæ ℥. j. Misc. Vel. ℞. aquę hordei ℔. j. succi endiuiæ ℥. ß. nymphææ ʒ. iij. Misc. & fiat potio. Vt hinc colligatur, non esse dulcia miscenda: nec semper benedictis illis conseruis esse vtendum. Extra vsurpari potest hoc: ℞. succi endiuiæ, lactucæ, pampinorum vitis, cucurbitæ, an. ℥. ß. acetositatis citri ʒ. ij. Caussa penetrationis:) Misc. Hoc medicamentum applicandum est hepati: sed præterea etiam thoraci, propter hecticam imminentem.

Diæta. Quoad materiam diæteticam. Aer admodum frigidus probatur: quare aqua frigidissima prope os ægri ponenda; vt aerem illum refrigeratum inspiret. Cibus debet esse frigidus & humidus: vt ptisana cum lactuca. Potus sit aqua. Reliqua sunt manifesta.

De Tertiana continua notha.

Definitio. *Biliosa continua notha, est febris putrida, procedens a bile mista prædominante, putrescente in venis.*

Differentia. Differentiæ sumuntur a materia & loco. A materia; vt dictum est de tertiana intermittente notha, eodem prorsus modo. A loco; vt dictum est de continua exquisita.

Signa. Quoad Signa hæc patent quatenus est febris, quatenus putrida, & quatenus continua. Quoad materiam biliosam permistam: & hæc signa patent ex doctrina nothæ intermittentis.

Indicationes. Indicationes etiam manifestæ sunt: siue sumantur a virtute, siue a febre, siue a materia permista: nam de indicatione huius materiæ, locuti sumus in tertiana intermittente notha.

Prognost. Febris hæc periculosa est, quia est continua, in qua materia putrescit in venis.

Venæsectio. Quoad materiam chirurgicam. Cum vena secanda sit in notha intermittente; cap. 10. lib. 1. ad Glauc. multo magis in continua febre vena est secanda.

Pharmacia. Materia medicinalis eadem probatur, quæ proposita fuit in notha intermittente. Differentia est, quod in hac febre probentur & minus calida, & magis frigida; quoniam febris est continua. Et idem de diæta dicendum.

CAPVT XXXI.

De febre Sanguinea.

Definitio. Per febrem sanguineam, intelligimus omnem sanguineam, excepta pestilenti; de qua suo loco. *Febris ergo sanguinea est febris procedens a sanguine peccante in venis, citra venenositatem* (non dico citra malignitatem:) In definitione hac communi, non dicimus, quod sit febris putrida: quia quędam sanguinea non est putrida. Dicimus, *procedens a sanguine*; ad differentiam aliorum humorum: Addimus, *peccante*; scilicet & ratione putredinis, & citra putredinem. Per sanguinem autem hic intelligimus & massam sanguineā & quartum succum: vt colligitur ex aphoris. 3. sect. 1. cap. 9. lib. 2. de diff. feb. & capit. 12. lib. 1. de cris.

Febris sanguineæ, Massa sanguineæ. Massa autem sanguinea, vel Efferuescit tantum; vel Putrescit. Efferuescit Remisse, vel Intense. Si feruor remissius sit; oritur febris sanguinea, quæ *Synochus cum putredine* dicitur. Si intensus sit feruor, necessario generantur ichores, & portiones quædam excrementitiæ, putredini obnoxiæ, quæ putrescunt; vnde fit febris sanguinea, quæ *Synochus cum putredine* dicitur. Si vero massa sanguinea putrescat, fit febris sanguinea: quæ dicitur *Synochus pestilens*: de qua in præsentia non loquimur.

Succus quartus. Porro succus ille quartus, vel Feruet tantum, vel Putrescit. Feruet Remisse, vel Intense. Si feruor est remissus; tum febris imminet. Si intensus; tunc quartus ille succus, degenerat in materias excrementitias, vt aliæ febris species oriantur: verbi gratia, si ob insignem feruorem sanguinis, portio tenuis degeneret in bilem flauam, fit febris biliosa, non sanguinea, &c. At, si quartus putrescat; putredo vel est remissa, vel intensa. Si remissa; sanguis putrescit sub forma sanguinis: & tunc febris fit *sanguinea, quæ tamen vocatur febris quodāmodo biliosa.*

liosa, propter similitudinem, est tamen sanguinea. Si putredo sit intensa; tunc sanguis degenerat in excrementum, vt fiat febris non sanguinea, sed alterius speciei.

Dictum etiam fuit in definitione, sanguinem putrescere *in venis*: vt pateret febrem sanguineam esse febrem continuam: & distingui a febre, quæ fit ex inflammatione. Postremo addidimus, *citra venenositatem*; vt hanc febrem distingueremus a pestilenti.

Caussæ sanguinis. Caussæ sanguinem generantes sunt calefacientes, & humectantes: vt, hepar calidum & humidum; cibi calidi & humidi, itemque boni & copiosi succi; potus vini, otium, &c.

Differentiæ. Differentiæ sumuntur a Materia, & Loco. A materia; Sanguis vel accipitur pro massa, vnde synochus Cum putredine, & Sine putredine: vel pro quarto succo, vnde febris sanguinea, quodammodo vel biliosa, vel melancholica. A loco: Sanguis peccat in venis vel Totius, vel Partis. Si totius, vel in magnis venis, vnde synochus oritur; vel in paruis, vnde oritur febris sanguinea proportionata. Sic in parte est febris, quæ oritur ex inflammatione; de qua alibi.

Signa. Signa febris sanguineæ in genere sunt, quæ indicant sanguinem peccantem: vt sunt, pulsus magnus, plenus, velox: caliditas mitis, non valde mordax. cap. 3. lib. 9. meth. cap. 9. lib. 2. de diff. feb. Præterea signa sunt sanguineæ febris, caussæ generantes sanguinem, vt hepar calidum, & humidum, victus, producens copiosum sanguinem. Signa differentiarum a materia; si materia sit massa sãguinea, cognoscitur inde, quod febris est synochus, seu continens; non habens accessiones, præter vnicam. Hæc est putrida, vel non putrida. Si putrida, lotium a naturali est mutatum, pulsus inæqualis, calor in toto mordax, quemadmodum de putridis in genere dictum est: Si hæc signa non adsint, synochus est sine putredine. Si materia est quartus succus, cognoscitur inde, quod febris est proportionata, plures habens accessiones. Signa differentiarum a loco: Si sanguis putrescat in magnis vasis, cognoscitur inde, quod vnica est accessio: si in partis, cognoscitur e pluribus accessionibus.

Indicationes. Quoad indicationes: sanguis alterandus, id est, refrigerandus, & vacuandus.

Prognostica. Febris sanguinea non est lethalis: quia ratione sanguinis, non est vehementia insignis penes essentiam: vel enim feruor est, vel leuis putredo: dum vero insignis est putredo, febris oritur pestilens, de qua iam non agimus. Ceterum febris sanguinea est minus periculosa, si efferuescat sanguis, & præsertim si feruor non sit insignis, vt in synocho sine putredine. Si ad copiam materiæ respicimus, synochus increscens, minus tuta est, quam decrescens, & homotona: portio enim putrescens excedit portionem, quæ resoluitur. Cæterum, si recte vsurpentur materiæ, febris hæc vincitur; sin minus, interficit.

Venæsectio. Quoad materiam chirurgicam, si phlebotomia omittatur, summum imminet discrimen, cap. 4. lib. 1. metho. nam sanguinis vitium est vehemens. Quare etiam ad leipothymiam (*non ad syncopen:*) confertim sanguis est vacuandus: quia virtus in hac febre admodum est robusta. Reliqua administratio patet e generalibus.

Leniens. Materiæ medicinales probantur, quales in febribus biliosis. Vnde leniens medicamentum fit: ℞. *flor. caß. non. ext.* ℥. j. *pulpæ. tamarind.* ʒ. iij. *mannæ el.* ʒ. ij. *cum sacharo fiant boli.*

Præparans. Præparans esse potest. ℞. *syr. acetosi, syr. de succo acetosæ, ana* ℥. v. *decocti acetosæ hordei, lupulorum*, ℥. iiij. *Misc.*

Purgans. Medicamentum purgans, fit leniens modo propositum: nisi contingat, vt sanguis mutetur vel in bilem, vel in melancholiam: tunc enim addere licet, propter bilem quidem, *rhabarb.* propter melancholiam vero *senam.*

A

Alterans. Medicamentum alterans (secundum Galen. ca. 5. lib. 9. meth.) debet esse *frigida*, si venæsectio est prætermissa. At si secta fuit vena, refrigerantibus vti licet remissioribus, vt *serum lactis, cum succo endiuiæ, & reliquis*, de quibus in febre biliosa.

Diæta. Quoad materiam diæteticam; cum sanguis sit copiosus & calidior: ob id probatur victus minuens & refrigerans: vnde cibi alterandi, quemadmodum in biliosa febre dictum est.

CAPVT XXXII.

De febre Pituitosa.

Definitio. PEr febrem pituitosam, intelligimus omnem febrem pituitosam, excepta pituitosa syncopali: de qua suo loco. *Febris autem pituitosa est febris putrida, procedens a pituita putrescente.*

Pituita alimẽtalis vt putrescat. Pituita est Alimentalis, vel Excrementitia. Alimentalis, est portio chyli frigida & humida, quæ in sanguinis penuria, in sanguinem mutari potest. Et hæc alimentalis pituita putrescere potest, vel vt alimentalis, vel vt excrementitia. Si putrescat, vt alimentalis: oritur febris *pituitosa continua*, e pituita dulci. Quod si pituita alimentalis, antequam putrescit, euadat excrementitia; variæ prodeunt febres, *& continuæ & intermittentes*: prout alimentalis pituita in variam excremẽtitiam mutatur. Mutatur vero a caussa calefaciente, aut refrigerante. Calefaciens, pituitam alimentalem mutat in salsam: siue hoc fiat per putredinem; siue per admistionem salsæ serosæque humiditatis: siue, vt Auicennas ait, ob permistionem amaræ bilis: omnibus enim his modis, vapor calidus & exustus, cũ materia aquea permiscetur, quæ vera salsi saporis caussa est secundum Philosophum. **cap. 6. lib. 2. de diff. feb.** Ob putredinem salsa fit pituita: quoniam calor putredinalis, agens in pituitam nondum salsam, producit vapores exustos, qui cum portione aquea permiscentur. Deinde citra putredinem salsa fit pituita: quando serosa humiditas salsa, pituitæ non salsæ permiscetur: genita autem est illa salsa humiditas a calore, qui in serosam humiditatem agens, produxit vapores exustos; hi deinde misti cum aquosa portione humiditatis, serositatem illam salsam reddiderunt. Ita etiam amara bilis, permista pituitæ, calore suo in pituitam agens, producit vapores exustos, qui cum portione aquosa pituitæ misti, caussa sunt salsedinis. Sic igitur pituita salsa, quæ secundum Alexandrum est calida, & sicca, a caussa calida generatur. Secundo pituita alimentalis a caussa refrigerante mutatur in acidam, imo si intensum sit frigus in acidam vitream. Hæc de pituita alimentali.

Excrementitia pituita vt fit febris caussa. Excrementitia pituita, vel generatur in ventriculo, & proprie pituita dicitur: vel in cerebro, & vocatur mucus pituitosus, vel etiam in neruosis partibus, ca. 4. lib. 13. meth. quæ improprie pituita vocatur. Pituita in ventriculo, vel cerebro genita, febris caussa esse potest: non item, quæ in partibus neruosis gignitur. Cæterum, pituita hæc excrementitia, vel est naturalis, vel præter naturam. Naturalis expers insignis qualitatis, est insipida instar aquę, vel subdulcis (*non dulcis: nam hæc est alimentalis:*) Pituita excrementitia præter naturam, particeps est qualitatis essam dignæ: nimirum caliditatis, vt salsa pituita: vel frigiditatis, vt acida, & vitrea. tex. 31. lib. 1. de natur. hum. cap. 2. lib. de atra bile, ca. vlt. lib. 2. de fac. natural. Gypseam omittimus, quia non est caussa febris. Hinc ergo colligere possumus, pituitam calidam & salsam, produci a calore, qui viget vel in capite, vel in hepate, vel quod rarum est, in ventriculo: pituitam vero frigidam, salsedinis expertem, generari a causa frigida, quæ in capite, aut ventriculo viget, maxime si prægressus sit victus pituitosus, i. frigidus & humidus.

Cur hyeme copiosa pi- *Hoc loco dubium quoddam dissoluendum, de pituita, quam Hippocrates hyeme generari asserit, tex. 32. lib. 1. de*

tuita repetia tur: cum tamen κακίας διφύτατας. c.8.l. de atra bile.

de nat. hum, Contra vero aphorismo 15. sect. 1. hyeme, ventres natura calidissimos esse ait: vt proinde potius sanguis, quam pituita hyeme produci videatur: Responsio. Hyeme quidem calor natiuus ventriculi, copiosus est secundum substantiam, quoniam non dissoluitur, nisi aliquod violentum occurreret: nihilominus pituita admodum copiosa hyeme reperitur, ob tres caussas. Prima, quia hyeme copiosa generatur: nam homines tunc vescuntur cibis pituitosis, & bibunt vinum recens, quæ omnia materia sunt pituitæ generandæ. Secunda caussa est, quia pituita hyeme genita, non mutatur in sanguinem, sicuti alijs anni temporibus: mutatio in sanguinem, fit in hepate & venis; at frigus hyeme penetrat ad iecur, & potissimum ad venas; ac proinde pituita iam genita non potest ita mutari in sanguinem. Tertia caussa est, quia pituita hyeme non potest dissolui, vt æstate; pori enim corporis sunt stipati. Vnde hyeme copia pituita viget.

Differentiæ. Differentiæ sumuntur a Materia, & Loco. Materia est Alimentalis, vel Excrementitia: Alimentalis est dulcis. Excrementitia est Naturalis, vt insipida: vel Præter naturam, quæ aut Calida, vt salsa; aut Frigida, vt acida & vitrea. Febris tamen exquisitissima, fit e pituita naturali excrementitia. Differentiæ a loco. Pituita putrescit Extra venas, vel In venis: & hinc febris pituitosa, est intermittens, vel continua. Quod si continua febris pituitosa producatur a pituita salsa, vocatur *caufus nothus*.

Signa. Pituitosa febris indicatur in genere, in caussis internis & externis, pituitam generantibus: cap. 4. lib. 2. de diff. feb. cap. 5. lib. 1. ad Glauc. de quib. supra. Præterea indicatur ex exeuntibus pituitosis, vt e vomitu pituitoso, similique alui deiectione, &c. Signa differentiarum. Si salsa sit pituita: signa sunt caliditatem indicantia, vt sitis: adest etiam vomitus salsæ pituitæ. Si pituita sit acida; signa sunt frigiditatis, vomitus materiæ acidæ. Si pituita sit vitrea; signa sunt frigoris intensi; verbi gratia, signa admodum frigidi ventriculi, vomitus pituitæ vitreæ, similisque alui deiectio. Quoad differentias a loco. Si pituita putrescat in venis; signa sunt febris continuæ, de quibus suo loco: si extra venas; signa sunt intermittentis, de quibus etiam in doctrina generali egimus. Cæterum febris continua, a pituita subdulci, vel insipida, ab Auicen. *Latica* dicitur, similisque est hecticæ; ne igitur medici decipiantur, has ita ab inuicem distinguere oportet: in latica singulis diebus aliqua intensio obseruatur; & cutis non euadit arida, vt in hectica, sed albicans, & subtumida, ratione pituitæ: præterea etiam signa pituitæ adsunt.

Indicationes. Pituita est alteranda, & vacuanda. Alterantia, sunt calefacientia: exceptis ijs, quæ salsam pituitam alterant refrigerando, quatenus est calida; alterantia dein sunt attenuantia, & detergentia, ratione crassitiei, & viscidıtatis.

Prognost. Pituitosa febris, non est prorsus salubris: & potius diuturna, quam breuis; vnde longo tempore potius expugnatur. At periculum maius est, minusve; ratione materiæ, & loci. Quoad materiam: minus est periculosa, quæ fit a pituita insipida: magis periculosa, quæ a salsa, vel acida. Longiori tempore curatur, quæ fit a pituita acida, maxime si etiam sit vitrea: capit. 6. lib. 2. de differ. feb. in vitrea enim est insignis vehementia essentiæ. Quoad locum magis periculosa est, si materia putrescat in venis, quam si extra: additur enim vehementia dignitatis.

Phlebot. Venæsectionem Galen. ca. 12. lib. 1. ad Glauc. non proponit, quia non conuenit, in quotidiana exacte exquisita (de qua ibi Galenus loquitur:) nam in hac febre necesse est, vt omnes caussæ in vnam pituitam dirigantur: vt nimirum aer sit frigidus, tempus hyemis, constitutio frigida, & regio frigida: quibus existentibus, virtus venæsectionem permittere non potest; vt e doctrina generali patet. Quod si febris non sit exacte exquisita; licet venam secare: Vsus e generalibus patet.

Leniens, si pituita non sit salsa: ℞. *mellis rosf. sol. ℥. v. ß. iuris parum: fiat potio breuis.* Si pituita sit salsa, ℞. *flor. caff. nou. extr. ℥. j. mannæ electæ ℥. ß. anisorum rudıter contusorum gr. vij. Misc. cū sacch aro fiant boli.* Si pituita sit acida, & febris intermittens: ℞. *specierum hieræ ʒ. ß. cum melle rosf. sol. fiant boli.*

Præparātia. Præparans, si pituita sit salsa: ℞. *syr. de cich. simpl. de beton. ana ℥. j. decocti cich. beton. ℥. iij. Misc. pro syrupo.* Si pituita sit frigida: ℞. *oxymelitis simpl. syr. de beton. mellis rosf. ana ℥. ß. iuris alterati cum beton. mentha, & cich. ratione febris ℥. iij. Misce pro syrupo.* Si frigidior sit pituita; vtendum est syrupis compositis, hoc modo: ℞. *syr. de beton. compositi, oxymelitis scillitici, ana ℥. ß. syr. de stæch. ʒ. vj. decocti petroselini, feniculi, hyssopi, cichorij propter febrem, ℥. iij. ß. Misc. pro syrupo.*

Purgantia. Purgans, si pituita sit salsa: ℞. *agar. trochiscati ℈. iij. infundatur in suff. aq. decocti betonicæ & cichorij & facta diligēti expressione, adde, mellis rosf. sol. ℥. iij. ß.* Bolus ad pituitam salsam: ℞. *agar. trochisc. ℈. iij. flor. cassiæ, propter salsam pituitam. ℥. j. mannæ el. ʒ. ij. Misc. & cum saccharo fiant boli.* Si pituita non sit salsa: & primum si fuerit insipida: ℞. *agar. trochisch. ℈. iij. diaphæn. seu electarij de dactylis ʒ. ij propter febrem: flor. cass. nou. ext. ʒ. vij. Misc. cum saccharo fiant boli.* Si pituita fuerit acida: ℞. *agar. trochiscati ℥. j. ß. fiat infusio sufficientis aquæ in decocto stæch. & facta diligenti expressione, adde diaphæn ʒ. ij. ß. mellis rosf. sol. ℥. iij. Misc. & fiat potio breuis.* Poterimus etiam vti hoc medicamento: ℞. *pil. coch. ʒ. j. ß. mastichinarum ʒ. ß. cum melle rosf. sol. formētur pil. vj.* post assumptas has pilulas, patiens superbibet *ius alteratum cichorie, ratione febris.*

Roborantia. Medicamentum roborans respicere debet non tā febrem, quam partes generantes pituitā. Quare caussa salsæ pituitæ, hepar calidius eget refrigerantibus: caussa pituitæ insipidæ & acidæ, ventriculus atque caput postulant calefacientia. Ratione igitur salsæ pituitæ, huiusmodi medicamentum intus vsurpari potest. ℞. *conseruæ cich. ℥. j. conf. betonicæ ℥. ß. specierum diarrhod. abb. ℈. ß. Misce pro tribus vicibus.* Extra hoc applicabitur: ℞. *succi cich. ʒ. vj. succi absinth. ʒ. iij. aceti gratia penetrationis ʒ. j. Misce & applicetur hepati.* Caussa autem pituitæ frigidæ, medicamentum hoc intus exhibeatur: ℞. *conser. beton. dianthos ana ℥. j. specierum diatrionpiper. diacalaminth. ana gr. vij. Misce & fat erit pro quatuor vicibus.* Probantur etiam magnæ antidoti in hac febre, nimirum *theriaca, & mithridatium.* Si medicamentum extra est adhibendum, caussa ventriculi, ℞. *oleorum de spica. de absinth. mastichini, de nuce moschata, ana ℥. ß. pulueris macis, nucis moschatæ, caryophylli ana gr. v. ceræ lotæ vino maluatico ʒ. j. Misce & applicetur ventriculo;* dūmodo ventriculus non modo sit frigidus, sed etiam humidus: nam si siccitas dominetur, ab hoc medicamento abstinendum: sed de his potius dicendum in affectibus vētriculi. Caussa capitis. ℞. *puluerum beton. stæch. hyssopi ana ℈. ß. Applicetur hic puluis suturæ coronali; & superponatur ceratum de betonica, vel etiam ceratū sacrum.* Diæta ad proportionem respondeat.

CAPVT XXXIII.

De febre Syncopali.

Definitio, & caussæ. Febris pituitosa, non modo ea est, de qua iam diximus, sed etiam syncopalis, quæ & pituitosa, & interdum etiam biliosa est. Sic autem vocatur, quia syncope vel adest, vel imminet. *Febris ergo syncopalis, est febris putrida, procedens a materia, vehementer lædente os ventriculi.* Hæc materia est pituitosa & biliosa, cap. 2. 3. 4. 5. lib. 12. meth. Materia pituitosa, est pituita copiosa, crassa, cruda, quæ aliquando coctionem non admittit: est item succus crudus, qui improprie pituita

pituita dicitur; & secundum Auicennam interdum est pituita tenuis, sed raro. Caussæ generantes patent e febre pituitosa. Materia biliosa est bilis flaua, deinde etiam, quæ deterior, vitellina, æruginosa, cœrulea; potestq; materia biliosa, tum crassa esse, tum tenuis. Caussæ generantes patent e febre biliosa. Additur in definitione, materiam illã: *vehementer lædere os ventriculi, vt cor in consensum trahatur*: e vehemẽti enim oris ventriculi læsione spiritus modo dissoluuntur, modo alterantur, modo vtrunque patiuntur; vnde leipothymia, vel syncope oritur.

Differentiæ. Differentiæ sumuntur a materia: quæ est Pituita, vel Bilis, quarum vtraque vel crassa, vel tenuis. Si materia est crassa; dicitur *syncopalis humorosa*: quæ si fiat a pituita crassa, dicitur exquisita exacte. Si materia est tenuis; dicitur *syncopalis minuta*: quæ si fiat a bile tenui, exquisita exacte dicitur: at si fiat a pituita tenui, nequaquam dicitur exquisita exacte.

Signa. Febris syncopalis facile cognoscitur; quia vel imminet, vel adest leipothymia, aut syncope: ægri noxã percipiunt secundum ventriculum. Signa differentiarum, sunt signa indicantia pituitam, vel bilem: de quibus suo loco dictum fuit.

Indicationes. Indicationes sumuntur a materia, vt est alteranda, & vacuanda. Alteratio est multiplex: nam materia cruda est concoquenda: frigida pituita calefacienda; materia bilis refrigeranda: materia crassa humorosa, attenuanda; materia tenuis quæ peccet in febre syncopali minuta, crassefacienda. Et in febre virtus, potissimum secundum spiritus custodienda.

Prognost. Periculosa est hæc febris; nam adest vehementia materiæ, & ratione essentiæ, quia admodum recedit a naturali statu: & ratione dignitatis, quia afficitur os ventriculi; & ratione facultatis, propter deliquium animi. Quoad syncopalem humorosam; periculosior est, quæ fit a pituita admodum copiosa, c.3.l.12. metho. Quod si crudus ea cruditate affectus sit, vt coctionem non admittat: febris hæc est mortalis: quia id quod est præter naturam, est vehementissimum, & virtus debilis. Si non sit tanta copia materiæ; aliqua salutis spes esse potest, quamuis hæc materia cruda non admittat coctionem; ratio est, quia, dum hæc materia summe cruda, est exigua, natura admittit alimentum; non autem, si sit copiosa: & præterea, materia cruda exigua, licet non admittat coctionem caussa nutritionis; attamen præparationem quandam & maturationem admittit, vt possit expelli. Vnde non est e toto desperandum. Syncopalis vero minuta, curationem admittit: capit. vlt. lib. 12. method. quamuis producatur etiam a materia æruginosa; nisi virtus sit admodum imbecillis, vel aliqua sit inflammatio in visceribus: tunc enim mors prædici potest.

Venæsectio. Frictio. Quoad materiam chirurgicam: non conuenit venæsectio, quia adest cacochymia, succus crudus, & virtus est debilis. In syncopali autem humorosa, probatur *frictio*, tanquam materia euacuans. cap.3. li. 12. meth. primum frictio debet esse sicca, linteis mediocriter asperis; postea oleo relaxante, vt *anethino*, fricare oportet. Frictio statim in principio fieri debet: vacuatione enim opus est in hac febre: cuius materia est frictio; aliam enim vacuationis materiam hic vsurpare non licet. Frictio debet administrari superne deorsum; & primo fricanda crura, secundo brachia, tertio spina dorsi; deinde artus, idest brachia, crura, rursus spina, & vltimo artus; a frictione ergo artuum incipiendum, & in ea desinendum. Hæc frictio in febre syncopali minute improbatur; vt testatur Galenus cap. 6. lib. 12. metho. Non ergo in qualibet syncopali fricare licet.

Lenientia. Quoad materiam medicinalem; in syncopali humorosa probantur lenientia, infra administrata; tutiusque est *suppositoriis vti quam clysteribus*: e qua vero materia parentur, dictum est in doctrina generali. Lenientia autem per os exhiberi non possunt,

A quia os ventriculi non permittit.

Præparãtia. Præparantia non seorsum, sed vna cum cibis danda: verbi gratia si velimus *oxymeli* exhibere; cum *cremore hordei* exhibemus.

Purgantia. Purgans nequaquam dandum: permearet enim per os ventriculi, excitaretque syncopen, si non adesset, & mortem inferret.

Roborantia. Roborantia ventriculum, locum habent: quorum materia, in syncopali humorosa, est *oleum de absinthio*. Non tamen illico primo die vt quidam faciunt, ventriculus est inungendus; sed præcedere debent frictiones, & materiam magna e parte concoctam & euacuatam esse oportet. In syncopali minuta, probatur medicamentum adstringens, cap.6. lib. 12. meth. cuiusmodi est *oleum melinum*. Ad inhibendum sudorem, qui in hac febre copiosus esse solet, inspergere oportet puluerem, paratum e *rosis*. Vnde Auicen. inungebat pectus *cum santalis & aqua rosacea*.

B Diæta: in syncopali humorosa. Quoad materiam diæteticam, in syncopali humorosa, probatur aer temperatus, in minuta refrigerans & adstringens, ac proinde alterandus *rosis, cydoniis, foliis cydoniorum, foliis mirti*. cap. 5. & 6. lib. 12. metho. Quod ad cibũ attinet, in syncopali humorosa, probatur *mulsa cum hyssopo*. Quod si æger ab hoc cibo abhorreat, Galenus probat *cremorem hordei, cum oxymelite*. Galenus etiam admonet, si forte pulsus fiat imbecillior, exhibendum esse *panem, e vino diluto, aquoso*, nisi prohibeat inflammatio: hac enim præsente, actum est. NB. *Mulsa* probatur minus cocta, si aluus est stiptica, vel saltem non fluit immoderate: magis autem cocta, dũ aluus immodice fluit, hæc enim magis nutrit, & aluum non subducit. Quod si plus iusto alui fluxus vigeat; loco mulsæ probatur *cremor hordei*, vel potius *cremor halicæ*. Circa *oxymeli* notandum, e capit. 3. lib. 12. metho. illud æstiuo tempore actu frigidum esse exhibendum, licet patiens assuetus sit vti calidis actu; contra hyeme actu calidum, oxymeli dandum est, licet consuetudo sit frigidorũ actu, vbi Gal. aerem magis respicit, quam cõsuetudinem: ratio est; quia in hac febre aer calidior rationem habet caussæ morbificæ, liquat enim materiam, quemadmodum aer frigidus vim habet cogendi: dum vero aer calidior crudum humorem liquat, periculum imminet, ne materia liquata, pulmones & cor petat. Cibus autem in syncopali minuto conuenit, qui non facile dissipatur, vt *sorbitio ex halica: mala punica, pyra, vitelli ouorum, testiculi gallorum, cerebrum, sed diligenter assatum*. Potus sit *vinum aquosum*, actu frigidum. Reliqua patent in doctrina generali.

C (marginal letter) ; mulsa. ; oxymel. ; In syncopali minuta.

CAPVT XXXIV.

De febre Quartana, & cognatis aliis.

D Definitio. Bilis nigra quadruplex. 1. F*Ebris quartana seu melancholica, est febris putrida, procedens a bile nigra putrescente.* Bilis nigra, est Melancholica, Sanguinea, Cholerica, & Pituitosa. Nigra bilis melancholica, est Alimentalis, vel Excrementitia. Alimentalis, est quartus succus massæ sanguineæ, vergens ad frigidum & siccum: vt propterea sit alimentum ossium, partium frigidarum, & siccarum. Excrementitia, est Naturalis, vel Præter naturam. Naturalis, est excrementum crassum hepatis, e quo producitur *quartana exquisita exacte*. Præter naturam nigra bilis, generatur ex alimentali, & ex excrementitia; si vis externa sit remissa, generatur excrementum, quod melancholia dicitur: si intensa, oritur excrementum, quod atra bilis nuncupatur. Bilis nigra sanguinea, fit e sanguine: eius minimum portione vel tenuiore, vel crassiore. Si e portione tenuiore, primum fit bilis flaua, mox atra. Si e portione crassiore, exustio vel remissa est, vel intensa; si remissa, fit melancholia, excrementum: si intensa fit, atra bilis. Bilis nigra cholerica, fit e flaua bile, & vocatur,

catur, atra bilis. Bilis nigra phlegmatica, ab Auicenna proposita, non fit e quolibet phlegmate, sed e falso, hoc enim primum degenerat in flauam bilem, deinde in atram; vt colligitur e cap. 2. lib. 4. simpl. & aph. 42. sect. 7.

Caussæ. Caussæ in hac febre concurrunt calefacientes & siccantes; vt vel generant melancholiam, vel humorem assant; & modo in melancholiam mutant, si sint remissiores: modo in atram bilem, si sint calidiores; siue hæ sint internæ, siue externæ.

Differentiæ. Differentiæ sumuntur a Materia, & Loco. Materia, seu bilis nigra, est melancholica, sanguinea, biliosa, pituitosa. A loco: materia putrescit in venis, aut extra venas: vnde febris continua, vel intermittens.

Signa. Febris hæc in genere facillime cognoscitur. Nam præter periodos quatriduanas, caussæ generantes melancholiam, vel præcesserunt, vel sunt præsentes. Signa differentiarum: si sit materia melancholica, omnia sunt mitiora: si ab atra bile, intensiora. An vero sit melancholica, sanguinea, biliosa, pituitosa; cognoscitur e signis, indicantibus dominium huius vel illius humoris.

Indicationes. Indicationes monstrant alterantia, & vacuantia. Alterantia, modo calefaciunt, & humectant, si materia sit melancholica: modo refrigerant, & humectant, si materia sit bilis atra. Cum autem quælibet materia, siue melancholica, siue bilis atra, sit crassa: semper etiam oportet attenuare.

Prognostica. Prognostica variant pro vi differentiarum. Quoad differentias igitur a materia: salubris est febris, si materia sit melancholica; nam vehementia essentiæ est remissa. t. 4. s. 3. lib. 1. epid. Si materia sit atrabilaria febris est admodum periculosa; quia maxima essentiæ vehementia. Quoniam vero materia melancholica est crassa, in caussa est lōgitudinis; vnde quartana per annos durare potest. Quoad differentias a loco: intermittens non est periculosa ratione dignitatis loci; continua contra (*non loquor hic de vehementia febris, sed caussæ: alias enim ratione febris, quartana etiam intermittens, satis periculosa esse potest.*)

Phlebot. Venæsectio probatur in quartana continua, in intermittente exquisita exacte (secundum Galenum lib. 1. ad Glauc. cap. de cura quartanæ exquisitæ exacte:) in melancholica sanguinea. Non autem ita probatur venæsectio in quartana phlegmatica, & minus in biliosa; nam cacochymia potius viget. Notandum vero (& hoc potiss. in intermittēte exquisita exacte.) tum demum venam aperiendam esse, cum sanguis melancholicus reperitur in venis pertinentibus ad totum corpus: si enim biliosus sanguis, in venis totius corporis resideat, melancholicus vero in venis circa hepar: vena nequaquam tundenda. Hoc vero vt cognoscamus, post venam sectam obseruare debemus, quisnam sanguis effluat: si egrediatur niger & melancholicus, permittamus effluere: si flauus egrediatur, statim supprimere oportet: indicat enim sanguinem melancholicum non residere in venis totius: vnde per venam sectam copia eius non minueretur, sed eius vires potius intenderentur, detracto humore contrario. De administratione venæsectionis, & de apertione venarum hæmorrhoidalium, in generali doctrina dictum.

Lenientia. Medicamentum leniens, in quartana melancholica non atrabilaria: ℞. *elect. lenitiui ℥. x. mannæ el. ℥. ij. cum sacchararo fiant boli.* Si febris melancholica sit sanguinea: ℞. *flor. cass. nou. ext. elect. lenit. ana ℨ v. mannæ el. ℥. ij. cum sacchararo fiant boli.* Notandum in priore formula, cassiam non proponi, quia in quartana non sanguinea, calor tam in signis non est, vt in sanguinea, in qua cassiæ flor. refrigerantes misceri debent. In quartana pituitosa. ℞. *flor. cass. nou. extr. ℥. j. speciesis hieræ ℨ. j. ß. mannæ el. ℥. ij. cum sacchararo fiant boli.* Hic species hieræ respiciunt superfluitatem pituitosam, quæ habent rationem materiæ antecedentis: cassia est corrigens, quia materia pituitosa putrescens, versa est in atram bilem, valde calidam. Potio in eadem ℞. *mellis ros. sol. ℥. iij. mellis viol. sol. ℥. j. ß. turis alterati boragine, parum, fiat potio breuis.* In quartana biliosa. ℞. *flor. cass. nou. ext. ℨ. x. mannæ el. ℥. ij. cum sacchararo fiant boli.* Species hieræ non adduntur neque electarium lenitiuū propter feruorem materiæ biliosæ, & atrabilariæ. Potio in eadem: ℞. *syr. viol. sol. mannæ el. ana. ℥ ij. ß. decocti endiuiæ, boraginis, parum: fiat potio breuis.*

Præparantia. Præparans in quartana melancholica: ℞ *syr. de borag. de liquiritia, de lupulis, ana. ℥. ß. decocti borag. melissæ, ceterach ℥. iij. Mis. pro syrupo.* In quartana pituitosa; ℞. *oxymelitis simplicis syr. de succo buglossæ an. ℥. j. decocti beton. melissæ, borag. ℥. ij. Mis. pro syrupo.* Hic betonica & oxymeli proponuntur propter pituitam: in priori recepta non proponuntur, quia illa respicit febrem quartanam melancholicam. In quartana biliosa. ℞. *syr. violati. s. de pomis simpl. ana ℨ. vj. decocti bord. endiu. lactucæ (nō vtimur betonica.) ℥. iij. Mis. pro syrupo.* Hic violis, hordeo, lactuca vtimur, quia materia est atra bilis humor calidus & siccus.

Vacuantia sensibiliter. Purgans, seu vacuans medicamentum vacuat Sensibiliter, vel Insensibiliter. Vacuans sensibiliter, in quartana melancholica: ℞. *corticum radicum hellebori nigri ℈. iij. feniculi cinamomi (correctionis gratia) ana gr. v. fiat infusio in decocto ceterach, & cichor. cum ℨ. ij. fol. senæ: & ℨ. j. passul. dulcium & facta diligenti expressione, adde mannæ el. syrup. de polypodio ana ℥ j. ß. Misc. & fiat potio breuis.* Bolus in eadem: ℞. *electarij lenitiui ℥. j. conf. Hamech. mannæ el. ana ℨ. ij. Misc. & cū sacchararo fiant boli. Albo veratro* non vtimur, quia nimis est periculosum medicamentum. In quartana pituitosa: *Recipe agar. troch. ℈ iij fiat infusio in decocto beton. cum ℨ. iij. fol. senæ & ℨ. j. passul. & facta diligenti expressione adde mellis ros. sol. ℥. iij. Misc. & fiat potio.* Vel: *Recipe agar. troch. ℨ. j. electarij len. ℨ. vij. mannæ el. ℨ. ij. cum sacchararo fiant boli.* In quartana biliosa: *Recipe rhabarb. electi ℈. iiij. fiat infusio in decoctione endiuiæ, cum ℨ. ij. ß. fol. senæ, & ℨ. j. passul. & facta diligenti expressione, adde mannæ el. syrupi de polyp. ana ℥. j. ß. Misc. & fiat potio breuis: cui patiens superbibat ℔. j. ß. seri lactis caprini, optime depurati:* & hoc ob febrem immensam, cuius materia atrabiliaria, & ob iecur calidius. Bolus in eadem: *Recipe pulu. rhabarb. el. ℨ. j. (ratione bilis.) confectionis Hamech: (ratione atræ bilis.) ℨ ij. flor. cassiæ ℨ. vij. (vt attemperetur medicamētorum propositorum caliditas) mannæ el. ℨ ij. cū sacchararo. fiant boli.* Cum autem febris valde sit calida, non sufficit cassiam adijcere, prodest etiam, vt patiens superbibat ℔. j. ß. *seri.*

Vacuātia insensibiliter. Medicamentum vacuans insensibiliter, est calidum, siccum, tenuis substantiæ, cuiusmodi est *diatrionpipereon. diaspermaton, quod fit e pipere, ruta, cymino & nitro.* Huius classis est medicamentum, quod conficitur *e feniculo, petroselino, & similibus*; quorum forma est exiguæ actiuitatis, ad differentiam magnarum antidotorum, quorum forma est magnæ actiuitatis.

De Theriaca & mithridatio. Notandum autem hæc medicamenta insensibiliter vacuantia, in quartana atrabilaria nequaquam vsurpari debere: Galenus enim ea proponit in melancholica exquisita. Præterea dum medicamenta administrantur, oportet miscere *boraginē, buglossum* &c. Vt: *Recipe diatrionpiperon ℈. ij. deinde patiens superbibat, decocti borag. vel buglossæ, vel cich. ad ℥. iiij.* Quod si febris melancholica (non atrabilaria) sit contumax vt sæpe fit, probatur *radix chinæ cum boragine decocta:* patientes autem dum hoc decoctum assumunt, sudare debent.

Alterantia. At vero hic notandum, medicamenta magnæ actiuitatis secundum formam, vt est *Theriaca, & Mithridatum*, non probari, nisi post concoctionem materiæ, & aliquam etiam materiæ euacuationē, quod de reliquis non est statuendum, verbi gratia, possumus

mus vti diatrion piper. &c. & alijs, quorum forma non est magnæ actiuitatis, ante theriacam & mithridatium: vnde Galenus magnas antidotos tã cito exhiberi prohibet, ne e quartana simplici, fiat duplex, vel triplex; ex intermittente, continua; ne augeantur obstructiones, febresque intendantur; quando scilicet ob summam actiuitatem, materia cum impetu plus iusto agitatur.

Diæta.

Medicamenta alterantia duorum sunt generum. I. Calefacientia, ratione ventriculi generantis pituitam; & ratione lienis, qui frigiditate affectus excrementum melãcholicum exacte nec suscipit, nec regere potest: probantur igitur in quartana melancholica & pituitosa. E. G. ℞. *conserua beton. dianth. sacchari boraginacei ana* ℥ ß. *Mis. pro tribus vicibus.* II. Refrigerantia, caussa iecinoris calidioris, quæ probantur in quartana biliosa & attrabilaria: verbi gratia, ℞. *sacchari violati* ℥ ß. *& æger superbibat* ℔. j. *seris vel* ℔ ß. *aquæ hordeaceę, alteratę endiuia, & quandoque lactuca.*

B

Diæta medicamentis proportione respondere debet. Victus igitur erit mediocris, quia longa est quartana. Cæterum, modo debet esse calefaciens, vt in quartana melancholica, & pituitosa; modo refrigerans, vt in biliosa. *Vinum* probatur in melancholica & pituitosa: non in biliosa & attrabilaria. Reliqua patent.

De Febribus Quintanis, Sextanis, Septimanis, Nonanis.

Quartanis affines.

FEbres quintanæ, sextanæ, septimanæ, & nonanæ, referuntur ad quartanam melancholicam, eandemque admittunt curationem. Notandum autem quintanam fieri ab atra bile; reliquas nõ ab atra, sed a materia melancholica: vnde quintana febris deterior est, & maxime periculosa, quoniam maior est vehementia essentiæ. comm. 2. 7. 9. sect. 3. li. 1. epid.

C

CAPVT XXXV.

De febribus Hecticis.

Nomen.

HActenus de febribus putridis egimus: sequuntur Hecticę. Hectica autem febris, secundum Gal. cap. 7. li. 1. de diff. febr. dicitur; quia habitum corporis ita comprehendit, vt si progrediatur, ad differentiam reliquarum febrium, euadat morbus in habitu.

Definitio. Non omnis hectica est morbus calidus in habitu. Differentia hecticę ephemeræ, & putridæ.

Hectica igitur est febris, producta a primaria accensione solidorum cordis, citra venenositatem. Hæc definitio est explicanda, e cap. 1. & 9. lib. 1. de differ. febr. Quatenus igitur hectica dicitur *febris*; necesse est, vt sit morbus calidus in toto, & in facto esse, qui tamen modo est in habitu, modo in habitudine. Errant igitur vehementer, qui credunt omnem hecticam esse morbum calidum in habitu: nam morbus in habitu, ad differentiam morbi in habitudine, semper est difficilis curatu; at datur hectica, quæ inter initia facile curatur. Ergo etiam datur hectica in habitudine. Additur in finitione: *producta a primaria accensione solidæ substantiæ cordis*: ad differentiam ephemeræ, quæ fit a primaria accensione spirituum; & putridæ, quę producitur a primaria accensione humorum: at in hectica cor afficitur morbo, seu intemperie morbosa: vnde in hectica cordis actiones læduntur, læsa facultate; in ephemera & putrida tantum ob errorem externum. Hic morbus calidus in corde modo est in habitudine, modo in habitu: si est in habitudine; virtus cordis nondum patitur, quia hoc tempore substantia virtutis cordis nondum est imminuta, sed solum calefacta: vnde etiam facilis est curationis. Per *primariam accensionem*, intelligimus principalem, non primam in tempore. Nam cor modo primo afficitur, vt

D

A

si hectica fiat ex ira; modo cor nõ primo afficitur, vt si fiat hectica ex inflammatione ventriculi, pulmonis ve vlcere, c. 8. lib. 10. meth. Quia ergo prima accẽsio non semper ad cor spectat, principalis autem semper; ideo hæc in finitione proposita est.

Caussæ.

Caussæ, quæ efficiunt principalem accensionem, sunt calefacientes, & exsiccantes, sed *citra venenositatem (ad differentiam febris pestilentis, quæ etiam est morbus in corde, sed producitur a caussa venefica.)* Caussa igitur hæc calefaciens, & siccans, citra venenositatem, est Interna, vel Externa. Interna, est soboles seu effectus morbi Communis, vel Determinati. Communis morbi soboles est, nimirum febris siue hæc sit ephemera hecticam producens, siue putrida diuturna, & potissimum febris ardens. Est autem effectus morbi determinati, verbi gratia empyematis, vlceris pulmonis, inflammationis diuturnæ plerarumque partium, vt ventriculi, intestini, coli, renũ &c. Præterea alui fluxus in caussa esse potest, maxime si febrem habeat annexam. Externæ caussæ, sunt medicamenta calefacientia & siccantia: plus iusto vacuantia: viuendi ratio similis: ira etiam non infimum locum obtinet.

Effectus caloris in febre hectica, nimirum absũptio humiditatis roridæ, carnosæ & primigeniæ.

Explicandum iam est, quomodo principalis accensio, idest calor febrilis, agat, tum in cor, tum in partes similares extra cor. Sciendum igitur, e cap. 6. lib. 7. meth. & cap. vlt. lib. 10. meth. humiditates partium similiarum, extra venas existere; ad differentiam quartæ humiditatis, quæ residet in venis capillaribus. Hęc partium similarium humiditas, extra venas existens, in duplici est differentia: nam vel Mutatur, vel Non mutatur. Humiditas quæ mutatur, est humiditas rorida, quæ conuerti & mutari oportet post in alias humiditates. Humiditas, quæ non mutatur, vel est Sanguinea, vel Spermatica. Sanguinea, est humiditas adiposa, seu carnosa. Seminalis, est humiditas radicalis, quæ conseruat vitæ radicem, scilicet calidum primogenitum. In has ergo tres humiditates, quæ & in corde, & extra cor reperiuntur, agit calor febris hecticæ. Quoad cor: calor febrilis primum agit, in humiditatem cordis roridam, eamque feruidam, seu efferuescentem reddit: deinde eandem incipit consumere: postremo eam prorsus absumit cap. 9. lib. 1. de differ. febr. At extra cor (*quoniam vltimum quod siccatur, est cor:*) primum, dum calor febrilis humiditatem roridam cordis feruidam reddit; hoc eodem tempore consumit humiditatem roridam partium similarum extra cor: postea, cum calor febrilis incipit absumere humiditatem roridam cordis; hoc eodem tempore absumit humiditatem carnosam extra cor: postremo dum febrili calore, cordis rorida humiditas consumpta est; iam consumitur radicalis humiditas, non in corde, sed extra cor.

Differentiæ.

Differentiæ capiendæ sunt a Calore cordis, ab Humiditate, & Caussis efficientibus. A calore; vt est in Habitudine, vel Habitu. Ab humiditate: vt cordis humiditas rorida, vel Efferuescit, vel Incipit absumi, vel Consumpta est, vt in marasmo, siue hectica tabida. A caussis: vt caussæ sunt Internæ vel Externæ: itẽ, caussæ sunt Morbi, vel Non morbi: vnde datur hectica incipiens, & non incipiens, vt Galenus testatur, capite 8. lib. 1. de diff. feb.

1. Signa generalia.

Hectica febris *in genere* cognoscitur, e calore mordaci, quia calor febrilis solidas partes afficit; vt hic calor potissimum sentiatur in corpore arteriæ, et tum post balneum; cap. 9. libro 1. de different. febr. Calor etiam debilis est: nam hectica est parua ratione essentiæ, quoniam solida (ad differentiam humorum:) eundem statum seruant, & in corde, & extra, libro tertio, de præsag. e puls. Tum etiam calor est æqualis; quia non adest materia, quæ accendatur; nec spiritus accenduntur, sed solida, quæ æqualiter afficiuntur, licet primo in habitudine, deinde in habitu. Præterea hectica in genere cognoscitur, quod caliditas perti-

2. 3. 4.

 nens

niens ad cor, per vnam vel alteram horam a cibo augetur & intenditur: idque hac ratione: nam propter calorem febrilem in corde, torida humiditas efferuescit, & procedente febre incipit etiam absumi: ob hanc igitur necessitatem, dum cibus est assumptus, portio liquidior & tenuior, antequam totus cibus in iecur distribuatur, perducitur in cor, ad restaurandũ id quod absumitur, vnde calor cordis augetur, vt calor fiat inæqualis, & per consequens fit sensus caliditatis (*vbi enim inæqualitas, ibi sensus caliditatis*) alias autem hectici calorem febrilem non sentiunt, ob caloris æqualitatẽ: capite quinto, libro primo de inæq. intemper. Insuper hæc febris cognoscitur, si caussæ febris hecticæ, vel præcesserunt, vel præsentes sunt: vt si vlcus est in pulmone, &c. Hectica igitur in genere facile cognoscitur, etiam in principio; falsumque illud vulgatum est axioma, hecticam in principio facilis esse curationis, sed difficilis cognitionis: nec enim hæc Galeni est sententia, c.9. li.1. de differ. febr. vbi statuit hecticam, cui putrida annexa est, difficulter cognosci in principio; eam vero, quæ sola est, facilis esse cognitionis. Signa *differentiarum*; & primum *a calore*: Si calor sit in habitudine; præsentia sunt signa ephemerarum, cap.9. lib.1. de diff. febr. quare pulsus non est debilis (*vt male quidam volunt, hecticam indicari ex pulsu debili: hoc non est verum in principio, dum calor est in habitudine;*) quia scilicet virtus nondum aliquid est passa; febrem hectici tunc sentiunt aliquo modo; sed vix. Si autem calor sit in habitu; ægri non sentiunt febrem (secundum Auerr. comment. 33. lib.4. collect.) & pulsum habent debilem, quia scilicet virtus a calore in habitu maxime patitur. Secundo, signa differentiarum *ab humiditate*. Si torida humiditas efferuescat; sunt signa, quæ diximus iam comitari calorem in habitudine: si torida cordis humiditas incipiat absumi; tunc pulsus est debilis, & calor magis mordax, corpus emaciari incipit quia iam extra cor consumitur humiditas sanguinea, idest, adiposa, seu carnosa. Si denique torida cordis humiditas sit consumpta; pulsus non modo debilis est, sed etiam durus, ob siccitatem; & æger nil nisi ossa & cutis esse videtur. Tertio signa differentiarum *a caussis*: num hectica sit incipiens, vel ex alijs morbis orta; cognoscitur e proprijs signis: Exempli gratia; si corpus donatum sit calido & sicco temperamento, febris ardens prægressa fuerit; facile cognoscimus, præsentem febrem esse hecticam, quæ ex ardente febre duxerit originem.

5\. Hectica etiã ab initio facile cognoscitur.

1\. Signa differentiarum.

2\.

3\.

Indicationes per se sumuntur a febre, & virtute: febris indicat refrigerantia & humectantia: virtus indicat alimentum. Ex accidenti autem interdum capiendæ sunt indicationes a materia, quæ impedimento esse potest, quo minus & febri, & virtuti occurrere possimus: hæc autem sunt corporis excrementa, quæ ob id sui euacuationem indicant.

Indicationes.

Prognostica variant ratione differentiarum: scilicet quoad differentias a calore; hectica in habitudine facile curatur, quia non adest vehementia rationis facultatis: in habitu, contra. Quoad differentias ab humiditate cordis torida: si hæc humiditas tãtum efferuescat, febris facile curatur: si incipiat absumi, cum difficultate tollitur: si sit consumpta, e toto curari nequit; cum enim hæc febris sit morbus calidus & siccus, curari potest vt morbus calidus, non autem potest curari siccus; dum enim partium humiditas radicalis seu seminalis consumitur, vsque adeo labefactata est illarũ partium facultas alteratrix, vt nullo pacto semen possit regenerari, quod sufficit ad reparandum humiditatem seminalem deperditam. Quoad differentias a caussis: si hectica fiat ab vlcere pulmonis, est incurabilis, etiam in principio, idest, quando calor est in habitudine, seu quando solum efferuescit humiditas; caussa enim incurabilis est, nimirum vlcus pulmonis.

Prognost.

Quoad materiam chirurgicam; venæ sectio non probatur in hac febre: quia potius defectus est sanguinis.

Venæ sectio.

Medicamenta interdum probantur, dum scilicet excrementa in corpore redundant: cæterum sint lenientia, non purgantia; quæ cum acria sint, calefaciũt & siccant, ideoque faciunt, vt habitudo in habitum transeat. Vti ergo possumus *cassia, manna, syr. ros. species biera* vitandæ sunt. Proposita autem medicamenta, si administrantur in potione, cum iure dissolui debent. Clysteres similiter parentur *ex oleo & iure*. Præparantia hic locum non habent, nec purgantia; quia febris est immaterialis. Si gratia vacuationis medicamentum sit repetendum; id semper leniens erit, nunquam soluens.

Lenientia.

Alterans vsurpatur Intus, & Extra. Intus: si corpus biliosum sit; dulcia sunt fugienda, quia biles cunt. Si corpus non sit biliosum; probatur *saccharum rosaceum*, quia refrigerat & humectat. Cæterum in quolibet corpore hectica laborante, siue biliosum sit, siue non biliosum, probatur *decoctum hordei, lactucæ; probatur ℔.j. seri optime depurati, cum succo lactucæ.* Præterea etiam probatur *frigida ad* ℔.iij. dum febris est in habitudine, vel dum incipit esse in habitu, vt immineat marasmus; nõ ergo differẽda est exhibitio frigidæ; nã quo citius exhibetur, eo magis efficax est, ad expugnandum febrem, & virtus est robustior, & proinde magis permittens. Alterans, quod extra administratur, potest esse *balneum aquæ dulcis*; quod primo tepidum est administrandum, deinde frigidum, ita vt ne sudent ægri: vtimur enim balneo, non vt vacuante, sed vt alterante, idest, refrigerante & humectante. Vt vero alimentum, balnei beneficio attactũ non dissipetur, præter balneum frigidæ, probatur etiã *inunctio*, quæ fiat secundum artus, & secundum thoracem. Secundum artus, licet corpus inungere *oleo amygdalino, violaceo & vino subdulci, vel posca aquosa*, quæ ad penetrationem largitur, & refrigerat atque humectat. Sic ergo possumus præscribere: *℞. ol. amyg. dulc. violacei, ana ℥.ß. poscæ aquosæ ℥.ij. Misc.* Ne autem inunctione ægri lædantur, oportet pharmacopœo iniungere, vt oleũ amygd. sine igne conficiat, si modo humectare debet. Ad thoracem hoc probatur: *℞. ol. violacei, succi lactucæ ana ℥.ß. cerussa penetrationis, poscæ dilutæ, vel acetositatis citri ℥.j. Mis.* Probatur etiam *infrigidans Galeni*, maxime in principio, dum torida humiditas efferuescit. Quare non expectandum, vt progrediatur malum; sed tempestiue occurrendum.

Alterantia interna.

Externa alterantia.

Quantum ad diætam: aer sit frigidus & humidus. Cibus sit augens, non minuens; quia deficit alimentum: præterea sit optimi succi, facilis concoctionis & distributionis: itemque sit refrigerans ac humectans. Optimæ igitur carnes, & reliqua proba cibaria condienda sunt *seminibus melonum, cucurbitæ, lactucæ, boragine*. Probatur *lac optimum, vt est humanum, deinde asininum, & caprilum*; nisi adsit prohibens, nimirum materia febris putridæ. materia catarrhi frigidi, materia catharri copiosi, dolor capitis, materia tendens hypochondria; quibus præsentibus, lac cum maximo detrimẽto datur. Quod si æger frigidum habeat ventriculum, lacti miscere possumus $\frac{1}{10}$ vel $\frac{1}{11}$ *sacchari, vt si exhibeatur lactis ℥.j.ß. permisceatur sacchari ʒ.j.* Quoad lactis *vsum*. Exhiberi potest ab ʒ.j. vsque ad ℥.x. quæ dosis non excedenda; cap.10. lib.10. Quoad *modum*; lac exhibendum actu calidum. *Tempus exhibendi*, est ante somnum, & ante cibum; cibus dari non debet, nisi lac prius sit concoctum. Potus, contra plerosq. practicos, non erit *vinum*; hoc enim habitudinẽ in habitum mutat; vnde & Gal. cap. vlt. l. de marcor. vinum improbat, in hectica tabida. In marasmo quidem syncoposo probat; sed id tantum propter resolutionem spirituum: vinum enim celerrime reficere potest spiritus, qui sane cita egent refectione. Hæc ergo de hecticis.

Diæta.

Lac.

CA-

CAPVT XXXVI.

De febris Pestiferę Definitione, Caussis, Differentijs, Signis.

Nomen.

Per febrem Pestilentem intelligimus febrem, quæ cito potest interficere; & intelligimus febrem cōtagiosam, siue fiat ex aere, siue ex alijs caussis, quomodocunque. Sic ergo accepta, nihil aliud est, quam *febris producta a veneno calido putrefactiuo*. Cum dicimus, quod sit *febris*; febrem pestilentem a peste distinguimus, quæ interdum esse potest sine febre, dum vitium partes exteriores afficit, nec cordi communicatur: vt colligitur e Gal. aph. 25. & 57. sect. 3. li. 3. epid, & l. 9. simpl. c. de bol. Arm. Dicimus, *producta a veneno*: ad differentiam reliquarum febrium, quæ nō sunt pestilentes. Addimus, *a veneno calido*: ad discrimen morbi venefici frigidi. Tandem adiungimus, *putrefactiuo*; ad differentiam morbi venefici calidi, non putrefactiui, vt contingere solet vi arsenici.

Definitio.

In pestilenti febre esse venenum calidum & putrefactiuum.

Iam vero confirmandum ratione & auctoritate, in febre pestilenti, esse venenum calidum & putrefactiuum. Ratio, *Venenum* est, quod, licet copiosum non sit, cito tamen potest interficere; at talis est materia febris pestilentis. Ergo est venenum. *Calidum* autem est hoc venenum, quia habet effectum calidum, scilicet febrem. Est etiam *putrefactiuum*, quia producit febrem putridam & contagiosam. Auctoritate quoque hæc confirmantur. Quod sit *venenum*, testatur Gal. com. 4. l. 2. de nat. hum. vbi dicit, in euaporationibus quandoque affici corpora, potius substantiæ proprietate, quam nuda qualitate; innuens, vehementem formæ actiuitatem. & proinde vim veneficam. Hoc venenum esse *calidum*, idem statuit, aph. 29. sect. 1. li. 1. epid. cum ait, in febre pestilenti interiora exuri. Venenum hoc esse *putrefactiuum*, fatetur Galenus c. 5. li. 1. de diff. feb. vbi ait, omnem febrem pestilentem fieri a putredine.

Quomodo venenum pestilens in cor agat.

Intelligendum autem est *quomodo iam dictum venenum concurrat ad procedendum febrem pestilentem*. Concurrit ergo quatenus vehementer agit in cor: obtinet enim formam magnæ actiuitatis; vt, licet instrumentum, idest, calor non sit vehemens nihilominus vehemens noxa imprimatur. Quoniam autem cor constat spiritibus, humoribus, & solidis: videndū, quidnam hæc tria a pestifero veneno patiantur. *Spiritus* in genere affici possunt, secundum substantiam, vel qualitatem, cap. 5. li. 12. meth. secundum substantiam, dum corrumpuntur, quoniam nimis vel diffunduntur, vel concentrantur: secundum qualitatem, dū alterantur, idest, incalescunt, aut refrigerantur, id quod fit ab alterante, cuius forma est magnæ, vel exiguæ actiuitatis. Cæterum spiritus putrescere nō possunt; nam, vt aliquid putrescat, oportet continens esse calidius; vnde ignis non putrescit, quia igne nihil calidius: deinde requiritur etiam, vt id, quod debet putrescere, euadat impurum; vnde aer, aqua, terra; non putrescunt, nisi secundum partem euadant impura: at spiritus cordis vitales, non admittunt impuritatem, idest, humiditatem putredinis capacē; putrescere igitur nequeunt. Quamobrem statuendum, venenum pestilens ita agere in spiritus vitales, vt eos vehementer calefaciat, vnde calidum cordis innatum redditur igneum, & hoc deinde primum in spiritus agens, ephemeram producit pestilētem, quę putrida etiam est, sed non formaliter, verum ratione caussæ efficientis, quatenus a veneno putrefactiuo producitur. Notandum vero hanc febrem necessario degenerare in putridam vel hecticam; quia venenum; nō solum in spiritus, sed etiam in humores ac solida agit; qua de caussa Galenus nō meminit febris ephemeræ pestilentis. Quoad *humores cordis*; hi vel tantum a veneno calefiunt, dum scilicet humores extra cor putrescunt, & ab his vapores prodeunt, qui cordis humores tantum in calefactos esse ponūt, sed non putrefaciunt: vel simul etiā putrescūt, dum nimirū insignis est vis veneni, & potissimū dum inspiratur: nam illico perducitur in cor, vt humores cordis & calefiant & putrescant. *Solida vero cordis* ab hoc veneno semper afficiuntur intemperie calida morbosa: (*ad differentiā febris putridæ non pestilentis, quæ licet ardens sit, solida tamen nō afficit dyscrasia calida morbosa, vt pestilens:*) quod Gal. docet, c. 3. l. 3. de presag. e puls. ratioq; est; quoniā venenum formā habet magnę actiuitatis, ita vt efficaciter agat, & solidā quoq; cordis substantiā morbo afficiat; qui tamen morbus calidus, non semper est in habitu, sed primo etiam in habitudine esse potest: hinc ergo pestilens hectica oritur. Notandū vero solida cordis calefieri quidē, non autē putrescere: quia sic vita stare non posset, c. 2. l. 5. de loc. aff. Ad hæc tria respiciens Auicennas, ait, aerem pestilentem corrumpere complexionē spiritus cordis, idest, calefacere spiritus; deinde putrefacere, quod circundat spiritum, idest, humores: tertio accendere calorē præter naturam, scilicet in solidis: quarto, hunc calorem diffundi in corpus, idest, excitari febrem.

Spiritus vt afficiātur in febre pestifera.

Humores vt afficiantur a veneno pestil.

Solida, vt afficiantur a veneno pestil.

c. 1. tr. 5. fen. 1. lib. 4.

Porro de *origine veneni pestilentis* agēdum: de qua Gal. c. 3. & 4. l. 1. de diff. febr. & ab initio l. 1. epid. & c. 3. l. 3. de præsag. e pulsu. Venenum ergo pestilens, vel Extrinsecus accedit, vel In corpore generatur. *Extrinsecus* accedit, aer, cibus, potus, seminarium contagij, & venenum putrefactiuū. *Aer pestilens*, est caussa febris pestilentis exquisitæ, non omnis febris pestilentis, vt multi credunt. Aer autem euadit pestilens, dum mutatur, non secundum qualitatem solum, sed secundum substantiam, vt vel suscipiat vaporem veneficum, vel putrescat. Vaporē veneficū quilibet aer suscipere potest; calidus, humidus, frigidus, siccus. Putrescit autem non quiuis aer, sed tantum calidus, ac humidus: vt ait Gal. ab initio l. 1. epid. & ab init. sectio. 3. l. 3. epid. Cęterū inficitur aer, a caussis Infernis, vel Supernis. Ab infernis caussis infectus aer, est Conclusus vel Liber. Cōclusus; vt aer carcerū, sepulcrorū, putei diu occlusi. Si liber sit aer; venti vel Dominantur, vel Non dominantur. Si dominantur venti; hi vel Ferunt venenum pestilens, vel Non ferunt. Deferre possunt venti quilibet, non tantum austrini. Si venti venenum non secum trahunt, sed alio modo excitāt, tantum sunt australes; quia hi aerem calidiorem & humidiorem reddere possunt. Si venti non dominantur, tunc vapor pestilens, quem aer suscipit, prodit a propinquis, nimirum ab Elementis, vel Mistis. Ab elementis; vt cum putrescit aqua proxima, vel terra: omnia enim elementa secundum partem possunt putrescere, excepto igne. A mistis; verbi gratia, a cadaueribus non combustis, a pannis pestilenti veneno infectis. Hæ sunt caussæ infernæ. Supernæ caussæ, aerem inficientes, sunt certi siderum aspectus, quorum caussa certo tempore aer humectatur, & putrescit. Quoad *cibum & potum*; producitur febris pestilens, dum cibi putrescunt, dum aqua est putrida, quæ bibitur, vt contingere solet tempore caritatis annonæ; & in prælijs. *Seminarium pestilens*, est materia quædam pannis inhærens, inuisibilis; sunt autem reliquiæ misti insigniter putrefacti: & est potius situs, quam terra, aut fimus. Tale fuit seminarium, quod viguit Venetijs, locisque proximis, & in hac etiā ciuitate, ante decennium. *Venenum calidum putrefactiuum*, vel inspiratur, agitque per vaporem, ideoque primū in cor agit: vel cum esculentis ingreditur, & primum agit in ventriculum, hepar, venas, deinde in cor. Quodnā autem hoc sit uenenum, impium est docere; ideo non expectabitis. Hactenus de ueneno, quod extrinsecus accedit. Illud autem quod *in corpore gignitur*, nihil aliud est, quam excrementum ueneficum: de cuius generatione in doctrina uenenorum agemus. Notandum uero hoc excrementum non totum esse ueneficum, sed habere etiam portionem aliquam excremen-

Caussæ veneni pestiferi.

I. Externæ.

1.

2.

3. ulaque. Anno Christi 1576.

4.

II. Internæ.

De Recta ciborum administratione.

Quantum.

QVoad *quantum agendum*: si cibus sumatur pro alimento: virtute debili existente in febricitantibus, plus cibi dandum; virtus autem robusta, despicienda est. Si cibus sumatur pro materia remedij; tūc pro vehementia materiæ morbificæ & febris, cibi copiosiores exhibendi: verbi gratia, si materia sit calidior, si febris intensior, augeri debet dosis *aceti, acetosæ, & similium*. Hinc Galenus comm. aphor. 7. sect. j. ait, dum corrupta est materia, cibos copiosiores esse exhibendos, scilicet medicinales, non alimentales: impura enim corpora (aphoris. 10. sect. 2.) quo magis nutriuntur, eo magis læduntur. Cæterum si opus sit cibo medicato copioso; virtute existente robusta, dari debet multum, & raro; si contra, parum & sæpe.

Quomodo.

Modus capitur ab indicante, vt resistit cibo. Hinc cibus alimentalis, si virtus debilis sit, liquidus debet exhiberi, forma contusi, destillati. Cibus autem medicinalis modo actu calidus, modo actu frigidus datur: calidus, si materia sit pituitosa; frigidus, si biliosa.

Quando. De temporibus vniuersalibus. In declinatione et principio virtus poscit cibū.

Quoad *quando agendum*: Cibus alimentalis indicatur a virtute, prohibetur a materia morbifica: dabitur ergo quando virtus magis potest, nimirum semper in declinatione, vt plurimū vero in principio: (loquimur hic de temporibus vniuersalibus:) contra in augmento & statu, res præter naturam plus possunt. Declaro: in declinatione, res præter naturam superatæ sunt; virtus autem ob pugnam præcedentium temporum debilis, refectione indiget: in principio virtus seruāda est, vt ad statum perdurare queat; & tūc etiam res prēter naturam sunt leuiores, ac minus possunt. Dictum est, virtutem *vt plurimum* in principio magis posse, quam materiam: nam interdū materia plus pōt; si nimirū, licet in principio non admodum agat actu, magnam tamen potentiam habeat ad agēdum, ita vt immineat vitium vehemens, & pene incurabile; tunc enim indicat victum minuentem, & tenuem. Vnde Auic. Paulus, Mesues, in principio paralyseos: (morbi longi:) victum probant tenuissimum: nam periculum est, ne materia deducatur ad neruos, & paralysis fiat incurabilis. Eodemque consilio Hippocr. tex. 48. & 49. lib. de fract. in principio luxationis magni articuli, prohibet cibum, quamuis sit morbus diuturnus.

In augmēto & statu res præter naturam prohibent cibum.

In augmento & statu, magis possunt res præter naturam, quam virtus; idque vt plurimum; nam interdū virtus debilis magis potest, dum nimirum virtutis substantia dissoluitur; verbi gratia, in plenitudine, si materia in augmento copiosa per tussim euacuetur, ita dissoluitur virtus, vt magis cibum indicet, quam materia eundem prohibeat, maxime quia materia morbifica euacuatur.

Quando cibus medicinalis dādus.

Cibus, vt materia existit remedij; in augmento, & potissimū in statu, maiore dosi exhibendus, isque & vacuans, et alterans: tunc enim res præter naturam sunt vehemētiores. In statu igitur caussa vacuationis, probatur victus tenuissimus: caussa alterationis, maior copia ciborum alterantium, *lactuca acetosa, &c.* Hactenus de temporibus vniuersalibus.

De temporibus particularibus.

Quoad particularia tempora; prohibetur cibus, & a materia quæ replet totū corpus, & a materia quæ est caussa accessionis. Vnde Galen. lib. de ptis. respiciens ad materiam, replentem totum; cum eadem die sit vena secanda, & cibus exhibendus, iubet primum venam esse secandam. Respiciens vero ad materiam, quæ accessionis caussa est; cum Hipp. aph. 11. sect. 1. in accessionibus a cibo abstinendum esse ait.

Hora cibandi.

Hora cibandi ita ediscenda. Si febris sit intermittens, et interuallum lōgum obtineat: possumus exhibere cibum per quatuor, quinque, aut sex horas, ante accessionem; virtus enim adest indicans, & nil prohibet. Si vero intermittens breue habeat interuallum; cibus exhibendus vel in statu, vel imminente accessione: vt modo vna hora, modo alia sit eligenda, prout virtus magis potest: si enim virtus resoluitur, virtus magis potest, & propterea imminēte accessione dādus cibus: si autem virtus suffocatur, materia morbifica magis potest, & proinde circa statum cibus exhibendus. In febre continua proportionata, eligenda est hora minoris afflictionis; hac enim materia minus potest. In non proportionata, idest, continenti, secundum cap. 5. lib. 11. meth. eligenda est hora, qua æger facilius cibum sustinere potest: hæc autem est hora diei tepidior, & hora consueta tempore sanitatis.

Dubium, de varietate ciborum.

Circa cibos dubitatio oritur. Nam Galenus t. 35. lib. 4. *de ratione vict. ait cibos multiplices, & facultate dissimiles, ventris perturbationem facere; vt oxymeli non sit exhibendum, nisi ingestus cremor hordei prius sit coctus: Attamen practici exhibent ptisanam cum amygdalis, cum contuso: imo eodem prandio exhibent, oua, panatellum, carnes*.

Aues.

Responsio. Ea quæ exhibentur, vel omnia habent rationem cibi: vel vnum habet rationem cibi, reliqua condimenti, seu obsonij. Id quod habet rationem condimenti, licet cibis permiscere, nam alimentum seruat vires proprias, & virtute condimenti redditur iucundius gustui, ac olfactui, & efficacius contra materiam. Hinc Gal. lib. 1. ad Glauc. in tertiana notha, probat *ptisanam, cum pipere*: quare & *oxymeli*, prout habet rōnem condimenti, in parua sc. copia, ad ℥. ß. (nam ratione cibi potest dari ad ℥. iij. & ℥. iiij.) Si vero omnia quæ miscentur rationem habent alimenti; tunc febris vel est breuis, vel longa. Si breuis, prēstat cibum simplicem exhibere; vel saltem permiscere cibos facultatis similis (*non cremorem ptisanæ qui est materia victus tenuis, & oxymeli, quod est materia victus tenuissimi.*) Cæterum, si in febre acuta virtus sit debilior: eodem prandio licet exhibere *cremorem ptisanæ, cum destillato*: quia hęc non sunt adeo dissimilia facultatibus, vt ventrem perturbare possint: alimentum enim ex his cibis permistum nutrit ratione destillati, contusi; refrigerat & humectat, ratione *hordei*, præterea lotium potest prouocare, ratione *seminum melonum*; & somnum inducere, si miscentur *amygdalæ*. Si febris sit chronica; optimum est cibos exhibere pauciores: sed tamen quia morbus est longus, ægrique adueti, ac nauseabundi; plures cibos offerre cogimur; *vt oua, panatellam, carnes, fructus*.

De Potu.

POtus est cibi vehiculum: & consideratur, ratione virtutis, materiæ & febris. Quoad virtutem; potus probatur purus: cuius materia est *aqua*, quæ interdum nutrit, & *vinum*, quod semper nutrit. Aqua cruda, quoniā crassa, diutius moratur, & in bilioso ventriculo amarescit: t. 40. lib. 3. de ratione vict. proinde cocta debet, vt euadat tenuior, & bonum cibi vehiculum: non nutrit autem aqua, nisi decoquatur cum *carne, vel misceatur saccharum, aut mel*. Vinū probatur purum, non recens, tenuis substantiæ, confectū a bonis & maturis vuis, puri odoris et saporis, album vel rubrum: nam rubrum est crassum, sicut & dulce crassum est: t. 2. lib. 3. de ratione vict. aquosum probatur, quod caput non lædit, et vrinas mouet: c. 4. l. 12. met. Ratione materiæ morbificæ, si hæc sit putrida, laudatur potus refrigerans et siccans: vt *aqua cum aceto, cū acido citri*. Si materia non sit putrida, varius conuenit potus, pro discrimine materiæ: v. g. in materia pituitosa, prodest *aqua cum melle, cum cinnamomo*. Ratione febris, conuenit *aqua hordei cum iulepo violaceo*.

Quando vinum conueniat febricitantibus.

Vinum igitur & aqua, in ratione potus maxime locum habent: vinum enim potissimum indicatur a virtute, & caussa; aqua potissimum indicatur a febre. Videndum ergo, quinam potus conueniat febricitantibus. Quoad *virtutem*; si hæc sit robusta, vinum non est dandum: quia febris magis potest ad prohibendum. c. 6. lib. 7. met. Hinc, cum febris magis possit in principio, augmento, et statu, virtus autem in declinatione;

natione: vinũ exhibendum est in declinatione: Aqua autem si propinetur, non debet alterari *calamintha, origano, &c.* quia sic nimis calefaceret, vt vinum, cap. 4. lib. 8. metho. Si debilis est virtus: vel debilis est per suffocationem, vel per resolutionem: si per suffocationem; hæc fit ab humore vel tantum copioso, vel copioso & crudo. Si suffocatio fiat a succo tantum copioso; minus potest virtus, vnde cap. 14. libro 1. ad Glauc. a vino prorsus abstinet Galenus in hoc casu. Si virtus sit resoluta, & hæc resolutio pertingat ad solida, non est vinum dandum: vnde in marasmo torrido, vino Galenus interdicit. lib. de marc. cap. vltim. Si resolutio pertineat ad spiritus; vinum est dandum, quia virtus magis potest ad indicandum. Quoad febrem; hæc est vehemens, aut mediocris. Si vehemens est, & acuta, in qua appareant symptomata secundum caput, vel saltem suspicio delirij; penitus a vino vinoso, & a vino aquoso syncero abstinendũ: & danda est vel aqua; vel vinum aquosum, non syncerum, sed aqua permistum, si videlicet virtus debilis sit, vt magis possit, quam materia petens caput: t. 41. lib. 3. de ratione vict. Gale. cap. 3. lib. 8. meth. Et tunc etiam ad prohibendam vini euaporationem; frigida superbibenda. Si mediocris sit febris, moderate vinum exhibendum, nisi aliquid prohibeat: diligenter enim perpendenda sunt; virtus, materia morbifica, febris & symptomata: si ergo virtus non sit robusta, materia concocta, febris moderata, nec symptomata prohibeant, verbi gratia, capitis grauitas, aut delirium, &c. vinum est dandum, sed aquosum, quod febricitantibus minori noxa datur, quam reliqua, cap. 3. libro 8. met. tex. 4. & 7. & 41. lib. 3. de ratione vict. qui postremus locus, a multis male intellectus, plurimis caussa fuit exitij. Quoad materiam morbificam febris vel est continua, vel intermittens. Si continua: materia cruda prohibet vinum: prohibet item materia concocta, si sit copiosa: non copiosa, permittit vinum aquosum, nisi febris vehementia prohibeat. In intermittente, vinum prohibetur tantum a materia cruda, non a cocta (vt in continua.) Vnde Galenus cap. 9. lib. 1. ad Glauc. ait, a vino esse abstinendum, antequam materia concoquatur; quod verum est, si febris est intermittens, & lõgum habet interuallum, vt est exquisita tertiana & quartana: secus statuendum est in febre tertiana notha, & quotidiana, quia breue est interuallum. Hæc de cibo & potu.

De Reliquis rebus non naturalibus.

Reliqua ad victendi rationem pertinentia, manifesta sunt. Constat enim somnum probari moderatum, & non in principio accessionum: apho. 1. sect. 2. Aluus erit lubrica seruanda. Quiescant febricitantes in lecto: præterquam in quartana. Spes sit salutis.

CAPVT XXIX.

De febribus putridis in specie; & primum de febribus Biliosis.

Biliosa febris.

HActenus putridarum febrium doctrina generalis: specialis sequitur. Speciales autem febres quatuor sunt, Biliosa, Sanguinea, Pituitosa, Melancholica. *Biliosa febris, est febris putrida, quæ producitur a bile putrescente.* Caussæ bilem generantes sunt, calida intemperies præsertim hepatis, interdũ etiam ventriculi, præterea victus calidior, medicamentum calidius. Differentiæ sumuntur a Materia, & Loco. A materia; vt bilis est vel alimentalis, vel excrementitia: excrementitia potest esse, pallida, flaua, vitellina, porracea, æruginosa, cœrulea: vt testatur Gale. aphor. 14. sect. 5. lib. 6. epid. Porracea bilis generatur in ventriculo, e cibis calidioribus & praui succi: c. 6. libro 2. de temperam. Additur a Galeno bilis rubra, t. 4. lib. 1. de natura humana, quæ tamen nihil aliud est, quam ichor sanguinis, quod etiam colligitur a cap. 2. de atrabile. Pallida ergo bilis minus est calida; cœrulea calidissima. Quoad differentias a loco: materia biliosa putrescit vel extra venas, vel in venis: vnde oriuntur febres Intermittentes vel Continuæ. Primum ergo de biliosa intermittente.

Caussæ. Differentiæ.

De tertiana intermittente exquisita.

Definitio.

TErtiana intermittens exquisita, *est febris putrida, producta, a bile syncera, extra venas putrescente.* Dicitur, *a bile syncera*; ad differẽtiam bilis mistæ cum alijs humoribus, & dicitur *extra vena*, ad differentiã tertianæ continuæ.

Caussa bilem generans, est Error externus, vel Intemperies calida.

Caussæ. Differentiæ.

Differentiæ capiuntur a Materia & Loco: vt colligere licet e Galeno, cap. 8. lib. 2. de diff. feb. apho. 5. sect. 3. lib. 1. epid. aph. 23. sect. 2. lib. 6. epid. A materia si capiantur, tum vel a Copia, vel a Qualitate sumuntur. A copia: si bilis est exigua, fit tertiana exquisita exacte, quæ non excedit 12. horas: si copiosa, fit tertiana, quæ simpliciter tertiana vocatur, & hęc ad differentiam prioris excedit horas 12. vt paroxysmus perduret vsque ad horam vigesimam: si maxima bilis sit copia, oritur tertiana extensa vocata, cuius accessio potest produci, vsque ad 40. horas. A qualitate sumuntur differentiæ, vt bilis magis vel minus est calida, minus calida, est pallida; calidior est flaua; dein vitellina, porracea, æruginosa; calidissima cerulea. Hæc autem febris, de qua nos loquimur, a quacunque fiat bile, semper est exquisita, non notha. A loco sumuntur differentiæ, vt materia prodit vel a iecinore, seu venis proximis hepati, vel a vesica fellea, vel a ventriculo: quamuis vt plurimum prodeat ab hepate. Vnde, vt locus est vel vnicus, vel multiplex, ita etiam febris prodit simplex, duplex, vel triplex. Duæ vocantur tertianæ, dum ab vno loco vno die, ab alio, alio die, prodit materia: duplex autem vocatur febris si materia a duplici loco eodem die prodeat.

1. A materia.

A loco.

Signa.

Febris hæc cognoscitur, non vt febris, nec vt putrida, quia hæc signa suo loco fuerunt proposita; sed cognoscenda est, vt fit a bile. Signa ergo omnia vergũt ad calidum & siccum: quare & caussæ externę, vt victus calidior, medicamenta calidiora, & caussæ internæ, vt temperamentum calidum & siccum hepatis: & symptomata, vt rigor cum sensu punctionis & caliditatis; sitis; excrementa omnia biliosa lotium biliosum. Signa differentiarum a materię copia. minor copia indicatur a paroxysmo, qui non pertransit duodecim horas: maior, cum paroxysmus durat ad horam vigesimam: maxima, cum protrahitur ad horas quadragesimas. Differentiæ a materiæ qualitate, cognoscuntur e vehementia symptomatum: vt si bilis sit calidissima, quemadmodum cœrulea, omnia symptomata vehementissima sunt: cognoscuntur etiam ex excuntibus mutatis: verbi gratia, si euomatur bilis porracea, statuendum est; a bile porracea febrem oriri, &c. Differentiæ a loco, sic noscuntur: si vnicus sit locus, febris est simplex: si locus duplex, est febris duplex. Quis vero sit locus, num scilicet ventriculus, an hepar; cognoscitur e signis, quæ illarum partium affectiones indicant: de quibus suo loco.

Indicationes.

Indicationes hic non sumuntur a febre, nec vt putrida; de his enim alibi dictum; sed a bile. Bilis ergo per contrarium est alteranda, & vacuanda. Virtutis indicatio patet alibi.

Prognost.

Quoad πρόγνωσιν. Tertiana intermittens periculo vacat, aph. 5. sect. 3. lib. 1. epid. & apho. 43. sect. 4. nam febris non est admodum vehemens, ratione essentiæ quia est intermittens; materia morbifica, non est admodum vehemens, ratione dignitatis, nam putrescit

extra

extra venas: nec adest vehementia, ratione facultatis, cum virtus resistat. At differentia est, ratione materiæ, & loci. Quoad materiam copiosior & calidior, est peior: vt si fiat a bile cœrulea. Quoad locum; si iecur est focus, peior: sic, si plures sunt fomites, peius.

Venæsectio. Materiæ remediorum. Primum chirurgica. In hac febre conuenit venæsectio: peccat enim sanguis, vel vt sine quo non, vel saltem vt habet rationem adiuuantis: quemadmodum supra e Galeno cap. vlt. ti. 2. de diff. feb. diximus. Virtus autem inexquisita exacte prohibet venæsectionem: vnde Galen. lib. 1. ad Glau. c. proprio de cura tertianæ intermittentis, exquisitæ; non secat venam: hæc enim febris necessario fit, anni tempore calido, regione calida, constitutione calida & sicca; quibus existentibus, virtutem debilem esse, necesse est, vt venæsectionem sustinere nequeat. In reliquis autem febribus exquisitis, sed non exacte, licet venam secare: cum nihil prohibeat. Vsus venæsectionis, patet alibi.

Lenientia. Sequitur materia medicinalis. Primum lenientia: ℞. *flor. cass. nou. extract. ℥. j. pulpæ tamarind. ʒ. ij. mannę elect. ʒ ij. Misc. & cum sacharo fiant boli.* (Notandum, hic non proponi calida, quia febris est tertiana exquisita, a bile syncera.) Si patiens cupiat leniens in potu. ℞. *syr. rof. solut. viol. sol. mannę elect. ę, ana ℥. j. ß. decocti hordei, cum ʒ. ij. pulpę tamarindorum, q. s. Misc. fiat potio breuis.*

Quoad præparantia: ℞. *decocti hordei, alterati endiuia, acetosa & lactuca, ℥. vj. pro syrupo.*

Præparantia. Notandum *saccharum* & dulcia hic non proponi: quia in corpore bilioso dulcia facile bilescunt. Præterea notandum, si in febre proposita bilis sit calidior, cuiusmodi est vitellina, portacea, æruginosa; addendam esse *lactucam* in decoctoiam præscripto, maiore copia; ita vt quantitas lactucæ excedat quantitatem endiuiæ: adiungenda etiam tunc est *nymphæa*. Prodest etiam pro præparatione materiæ biliosæ vt lib. j. *feri caprini, optime depurati, cum succi endiuię, vel etiam lactuca vsque ad ℥. j.* Vsus syruporum e generalibus patet.

Purgantia. Quoad electiue purgantia. ℞. *flor. cass. nou. extra. ʒ. vj. rhab. el. puluerizati ℈. iij. mannę el. ʒ. ij. Misc. cum saccharo fiant boli.* In hoc medicamento ponitur rhab. quod bilem trahit: miscetur cassia, quia alias rhab. nimis calefacit: beneficio mannæ, facilius & citius fit purgatio: Purgans in modum potionis: *Recipe rhab. electi, minutim incisi, non puluerizat. ʒ. j. ß. fiat infusio in decocto hordei: & facta diligenti expressione, adde manna el. syr. rof. sol. ana ℥ ij. Mis. & fiat potio breuis*, Obiter hic notandum, non corrigi rhab. hoc in loco spica, schœnantho, vel vino aromatico: quia versamur in curatione tertianæ exquisitæ: vbi a calidis abstinere oportet.

Alterantia. Quoad alterantia, seu refrigerantia: his vti licet Intus, & Extra. Intus. ℞. *feri lactis caprini, optime depurati lib. j. emulsionis sem. melonum ℥. iv.* Licet autem loco emulsionis sem. melon. vti. ℥. j. *succi endiuia.* Et si intensior sit caliditas, licet admiscere ʒ ß. *succi lactucæ.* Notandum hic non proponi *saccharum rosaceum, conseruam cichoraceam, &c.* quia propter saccharum in hac febre exquisita non approbantur. Extra: ℞. *succi endiuiæ, succi lactucæ, ana ℥. j: aceti ʒ. ij. Misc. & applicentur hepati.* Pro ventriculo. ℞. *succi cichorij. ℥. j. ß. aceti ʒ. ij. olei mastich. ʒ. ß.* admista hic vides calida; non item in iecore; quia ventriculi calor exiguus.

Diæta. Quoad materiam diæteticam: Si febricitans non sit delicatus, satis est vti *cremore ptisanæ hordeaceæ.* Delicatis autem licet exhibere *lactucam, cucurbitas, anguriam, oua, pisces saxatiles, carnes volucrium pullorum; &c.* Possunt etiam concedi *fructus, vt poma, pyra, pruna.* Alexander etiam in hac febre concedebat *persica, carnes peponum, & maxime melopeponum*, præsertim vbi sitis vrget. Sed fructus parce dandi, saltem ad gustandum. Quoad potum: Galen. lib. 1. ad Glau. delicatis concedit *vinum aquosum tenue*, in exigua quantitate, dum morbus incipit concoqui; in maiori quantitate, dum morbus prope est vt soluatur, nimirum in declinatione: ratio est, quia virtus eo tempore indicat, & materia non prohibet: at ante declinationem tutius est, vti *aqua.*

De Tertiana intermittente notha.

Definitio. **T**Ertiana intermittens notha, spuria, seu non exquisita (quia fit e bile non syncera:) est febris putrida producta a bile mista prædominante, putrescente extra venas. Proponitur in hac febre *bilis*, vt distinguatur a sanguinea: proponitur *bilis mista*; vt distinguatur ab exquisita, quæ fit a bile syncera. Notandum autem in hac spuria, non modo bilem oportere esse coniunctam cum alio humore, sed mistam. Si enim, verbi gratia, fiat febris e pituita & bile, nō exacte mistis, erunt duæ febres, vna biliosa, altera pituitosa, vt in hemitritæo: at vbi exacte mistio est facta, febris est simplex, sed spuria. Additur in definitione: *prædominante*: nam si, verbi gratia, bilis cum pituita misceatur, vt pituita prædominetur omnibus modis, id est, & ratione quantitatis, & ratione vigoris, febris erit pituitosa, non tertiana, *Extra venas*: dictum fuit, ad differentiam, biliosæ nothæ continuæ. Porro mistio bilis fit interdum cum humore omnibus modis contrario, nimirum cum pituita, quæ frigida est & humida: vnde cōstituitur tertiana notha exacte, de qua loquitur Galenus lib. 1. ad Glau. cap. proprio (*non loquitur ibi de qualibet notha quod non cognoscens, Alexander, temere Galenum redarguit*;) interdum vero bilis miscetur cum humore non prorsus contrario, nimirum cum melancholia, quæ frigida est & sicca: vnde producitur tertiana notha, sed non exacte.

Caussæ. Caussæ febris, & putredinis patent e generalibus. Caussæ generantes bilem propositæ fuerunt in febre biliosa exquisita. Caussæ aliorum humorum pituitæ & melancholiæ, proponentur suo loco.

Differentię. Bilis mista est cum Pituita, vel cum Melancholia; præterea mista est vel cum Vnica tantum materia, vel cum Vtraque.

Signa. Signa indicantia bilem, proposita fuerunt in biliosa exquisita. Signa pituitæ & melancholiæ patebunt suo loco.

Indicationes. Indicationes dirigi debent ad humorem, & intemperiem membrorum affectorum. Quoad humorem, seu materiam, quæ est bilis permista pituitæ, aut melancholicæ; indicatur alterans & purgans. Quoad dyscrasiam; indicatur alterans per contrarium, verbi gratia ratione pituitæ, quæ generari potest a ventriculo frigido & humido, oritur indicatio calefaciendi & siccandi: aut si ventriculus existat siccus, humectandi. Præterea ratione bilis & melancholiæ, oportet iecur refrigerare, quia iecur calidius generat humorem biliosum, & melancholicum.

Prognost. Vt hæc febris intermittens est, vacat periculo. At ob mistionem bilis cum pituita, vel melancholia, longiori tempore curatur.

Venæsectio. Sanguis si mittendus videtur, ab initio statim secanda vena: cap. 10. lib. 1. ad Glau. nam virtus ab initio robustior est, & phlebotomiam permittit.

Lenientia. Leniens esse potest huiusmodi. ℞. *mellis rof. sol. syr. rof. sol. an. ʒ. ij. iuris pulli parum, fiat potio breuis.* Hic mel. rof. solut. proponitur caussa materiæ pituitosæ; syr. rof. sol. propter bilem: dissoluuntur autem in iure; quia in hac febre ventriculus, pituitæ auctor, non ita sustinet aquam: vnde ius potius probatur. Bolus fiet hoc modo. ℞. flor. cass. nou. ext. ℥. j. mannæ el. ʒ. ij. specierum hieræ simplicis: ʒ j. ß. Mis. & cum saccharo fiant boli. Hiera ponitur caussa pituitæ.

Præparantia. Præparans bilem pituitæ permistam. ℞. *syr. de cich. simpl. mellis rosati an. ℥. j. decocti cichorij, betonicæ ʒ. iij. Mis. pro syrupo.* Si autem bilis sit permista melancholiæ.

liæ: ℞. *syr. de endiu. de boragine, an.* ℥. j. *decocti cichorij, borag.* ℥. iij. ß. Dum autem febris hæc progreditur, adscendere oportet ad syrupos valentiores, id est, magis detergentes & attenuantes: vt, ℞. *syr. de cich. comp. Bizantin. de 2. rad. an.* ℥. ß. *decocti endiuiæ, petroselini, feniculi, melissæ* ℥. iiij. *Misc. pro syrupo.*

Purgantia. Purgantia; si bilis mista sit cum pituita, ℞. *rhab. el.* ℈. *iiij. agarici trochiscati* ℥ j. *fiat infusio in decocto endiuiæ & betonicæ, sufficiente autem & facta diligēti expressione, adde manna elect. mellis rosat. sol. an.* ℥. *ij. Misc. & fiat potio breuis.* Et hoc seruandum, si bilis est copiosior pituita. Purgans etiam exhibetur in infusione, hac formula: ℞. *rhab. el.* ℥. j. *agarici* ℥ j. ß. *infundantur in decocto cichorij & betonicæ: deinde facta diligenti expressione, adde mellis ros. sol. mannæ el. an* ℥ j. ß. *fiat potio breuis.* Notetur hic dosin agarici maiorem esse, quam rhabar. licet in hac febre bilis prædominetur: nam interdum non ratione quantitatis, sed solum ratione vigoris prædominatur: & propterea dosis agarici debet esse maior. Boli forma est talis: ℞. *flor. cass. recens tractæ* ℥ j. *manna el.* ℥. *ij. puluer. rhabar. electi, agarici trochisch. an.* ℥. j. *Misc. & cum saccharo fiant boli.*

II. Si bilis mista sit cum melancholia, ℞. *rhab. el.* ℈. *iiij. fiat infusio in decocto fructuum, cum* ℥. *ij. foliorū senæ, &* ℥. j. *passularum: & facta diligenti expressione, adde syr. ros. sol. mannæ el. an.* ℥ *ij. Mis. & fiat potio breuis.* Notetur in hoc medicamento nō esse agaricum, nec mel. ros. quia non peccat pituita. Bolus: ℞. *elect. lenit. flor. cass. nou. ext. an.* ℥. ß. *confect. Hamech.* ℥. *ij. rhab. electi* ℈. *ij. cum saccharo fiant boli.*

Roborantia. Medicamenta roborantia respiciunt hepar calidum, vt generat bilem, vel melancholiam; & respiciunt ventriculum frigidum, vt generat pituitam. Quare si intus medicamentum est assumendum: ℞. *conserua e flor. cich. conserua beton. an.* ℥. j. *spec. diarh. abb. aromatici ros. an.* ℈. j. *Misc. & poterimus exhibere a* ℥. *ij. ad* ℥. *vj. pro singulis vicibus.* Alterans extra admouendum, caussa ventriculi: ℞ *ol. mastichini.* ℥ j. *spec. arom. ros.* ℈. j. *ceræ* ℥. j. *Misc. ad ignem.* Caussa hepatis: ℞. *succi cich.* ℥. j. ß. *aceti* ℥. *ij. spec. diarh. abb.* ℈. j. *Mis.* Modus administrandi patet e doctrina generali; verbi gratia, medicamentum caussa ventriculi magis actu calidum esse vsurpandum.

Victus. Quoad materiam diæteticam; Cibus debet esse mediocris: nam febris non est febris. Debet esse refrigerans, propter bilem; calefaciens propter pituitam: humectans, propter melancholiam. Parabitur ergo *e ptisana, end. uia, acetosa*, ratione bilis: *addetur oxymeli, vel piper rude et contusum, petroselinum*, propter pituitam: addetur cibis *borago, bugl. melissa*, ratione melancholiæ. Potus erit *aqua cum oxymelite*: probatur etiam *aqua saccharata, aqua cum boragine*, præsertim caussa melancholiæ: nec *ius* improbatur. *Vinum* in declinatione conceditur: nam in hac febre prohibet materia cruda, prohibet etiam febris, quia breue habet interuallum.

CAPVT XXX.

De Tertiana continua, primum exquisita, deinde notha.

Definitio. *Biliosa continua exquisita, est febris putrida, producta a byle syncera, in venis putrescente.* Bilis hæc syncera, & non permista cum alia specie materiæ, est alimentalis, vel excrementitia: excrementitia est humorosa, vel ichorosa: vt colligitur e tex. 1. & 13. lib. 4. de ratione vict. aphoris. 59. sect. 4. cap. 3. & 6 libro 2. de crisibus.

Caussæ. Caussæ bilem generantes, sunt calefacientes & exsiccantes; vt dictum est in tertiana intermittente exquisita: Differentia est: quia in continua, caussæ & internæ, & externæ sunt vehementiores.

Differentiæ. Differentiæ sumuntur a Materia & Loco. A materia: vt est alimentalis, vel excrementitia: & excrementitia, vel humorosa, vel ichorosa. Sed notandum tertianam continuam exquisitam exacte, seu exquisitissimam, fieri ꝑ bile flaua excrementitia humorosa; in quam bilem omnes caussas, & internas, & externas conspirare oportet: vnde si febris fit a bile vitellina, æruginosa, vel cœrulea, febres sunt biliosæ continuæ, sed non exacte exquisitæ: hæ autem dicuntur febres *colliquatiuæ*, ob insignem caliditatem. Differentiæ a loco, seu venis: Venæ sunt vel proximæ cordi, vel remotæ: & remotæ vel admodum sunt remotæ, vel medio modo se habent: vnde, si venæ sint proximæ, vehemens est caliditas, vt calor vniuersus ad interiora confugiat, vt interiora vrantur, exteriora algeant: & hæ febres dicuntur *Leipyriæ*.

Signa. Signa bilem indicantia, proposita sunt in biliosa intermittente: sed in hac febre sunt intentiora: vt, pulsus est velocior, sitis magis molesta, vigiliæ magis contumaces, &c. Signa indicantia bilem in venis putrescentē, sunt absentia rigoris, non adest sudor, non integritas seu interuallum. Signa differentiarum a materia: si materia biliosa sit alimentalis, cognoscitur e difficili tolerantia, ægri vix se mouere possunt. Si materia sit excrementitia ichorosa; cognoscitur e facili tolerantia; quæ non erit facilis, si materia excrementitia sit humorosa, & præsertim si sit calidior; cuiusmodi est bilis vitellina & reliquæ. Signa differentiarum a loco: Si materia putrescat in venis omnibus: cognoscitur, quia vnica est accessio: & hæc febris dicitur *ardens exquisita*. Si materia putrescat in venis tantum remotioribus: cognoscitur, quia est febris continua proportionata, id est, quæ habet plures accessiones, proportione respondentes tertianæ intermittenti. Si materia putrescat in venis medijs; erit febris continua proportionata, quæ accedit ad continentem, satisque conuenit cum exquisita, & *communiter dicitur febris ardens*. Si materia putrescat in venis circa aliquod viscus, (*N. B. facit enim ad curam:*) vt circa iecur; in ea parte summa est noxa, ægrotantes circa iecur percipiunt insignem feruorem.

Indicationes. Indicationes respiciunt bilem: quare oportet alterare & vacuare.

Prognost. Continua febris periculosa est, aphor. 43. sect. 4. ad est enim vehementia & febris, & materiæ, & symptomatum. Febris est vehemēs ratione essentiæ: quia maxime calida & sicca. Materia est vehemens ratione dignitatis; quia putrescit in venis: materia etiam vehemens est ratione essentiæ: quia valde est calida. Symptomata semper vehementia sunt ratione essentiæ: interdum etiam vehementia sunt ratione dignitatis & facultatis, vt facultas non ferat, sed cedat, & periculum augeatur. Ratione differentiarum a materia; periculosior est febris, si materia sit alimentalis: & si materia sit excrementitia, periculosior est humorosa, minus periculosa ichorosa. Materia etiam, quo calidior (vt si sit æruginosa:) eo magis auget periculum. Ratione differentiarum a loco, periculosior est, si materia putrescat in venis cordi proximis. Intenditur periculum, si vires sint debiliores.

Venæsectio. Ebullitio cholericorū Auic. ca. 20. fen. 4. li. 1. & c. 4. t. 2. fen. 1. lib. 1. Vide enarr. 2. li. 2. Vallerio. Circa materiam chirurgicam: Cum bilis peccet in venis, necessario sanguis incalescit, vt possit putrescere: quare sanguis vacuandus, nisi per venam sectam immineat periculum *ebullitionis cholericorum*: nam tunc phlebotomia mortis esset caussa. Hoc autem periculum imminet, dum bilis putrescit in venis non totius corporis, sed alicuius partis determinatæ: tunc enim post venam sectam, deducitur in venas communes totius, quarum sanguis iam est immunitus: dum ergo bilis post venæ sectionem petit venas communes, miscetur cum exiguo sanguine, qui restat; & sic post venæ sectionem maior copia bilis reperitur in venis, quam ante venæ sectionem: vnde necessario fit ebullitio cholericorum.

Lenientia. Leniens: ℞. *flor. cass. nou. ext.* ℥. x. *pulpæ tamarind.* ℥ ß.

℥ ß. *mannę el.* ℥. ij. *Misc. & cum sacchare fiant boli*. Vel: ℞. *syr. rosi solutiui, mannę el. an.* ℥ *iij. aquę hordei, cum* ℥ *ij. pulpę tamarindorum parum: fiat potio breuis*. Notandum hanc dosin esse magnam; quia summa est actio bilis: vnde Auicennas vult, has febres in principio lenificationem fortiorem, id est, lenientia in magna dosi postulare.

Præparātia. Præparetur hoc modo: ℞. *aquæ hordeaceę, alteratę sonch. lactuca, nymphęa (& papauere interdum)* ℥. *viij*: Hic non imponimus *saccharum*, quia bilesceret. Ascédimus ad *nymphæam, papauer*, quotiescunque sit a bile æruginosa feruente: vt exhibere liceat hos syrupos actu frigidos; & bis in die.

Purgantia. Purgans in continua non debet esse acre: vnde medicamenta non sunt conficienda *e scammonio*. Si ergo febris fuerit biliosa proportionata, hoc medicamentum præscribetur: ℞. *rhab. el.* ʒ. *iij. infundantur in sero lactis caprini, optime depurato, & alterato lactuca, & facta diligenti expressione, adde syr. ros. sol. mannę el. succi. ros. an.* ℥. *j.* ß. *Misc. & fiat potio breuis*. Bolus. ℞. *pulueris rhab. electi* ʒ. *j. flor. cass. nou. extractæ* ʒ. *vij. pulpę tamarin.* ℥ *ij. mannę el.* ℥. *j.* ß. *cum saccharo fiant boli: & iubeatur, patientem post deuoratos bolos, seri* ℔. *j. superbibere*.

Frigidæ potus in febre continenti. Si febris biliosa sit continens, non tantum a *scammonio*, sed etiam a *rhab.* abstinendum: vt colligitur e tex. 11. libro 2. de ratione vict. ratio est, quia hæc febris est feruidissima. Quare ℞. *manna el.* ℥. *iij. seri lactis caprini, optime depurati, parum: fiat potio breuis: deinde iubeatur patienté superbibere seri* ℔. *iiij*. Vel etiá loco propositi medicamentis licet exhibere *frigidam*, cap. 5. lib. 9. method. hæc enim bilis feruorem extinguit, & huius etiam beneficio bilis euacuatur. Sic ergo frigida est materia remedij, indicati & a bile, & a febre, quin & a siti, quæ in hac febre vrget. In febre igitur ardente, de qua nunc loquimur, maxime prodest potus frigidæ, vt admonet Galenus text. 12. lib. 4. de ratione vict. sed oportet, vt virtus permittat, quemadmodum Galenus scribit capit. 5. lib. 9. meth. & cap. 9. lib. 11. method. Prohibetur autem frigida, a virtute debili; deinde ab indicante; quod contrarium frigidæ, idest, calidum & siccum remedium postulat; vt est verbi gratia, materia frigida, materia etiam calida, s. d impacta (quæ vacuari nequit, nisi medicamento calefaciente, & attenuante:) vt contingit in inflammatione. Sed notandum, febris vehementiam interdum adeo esse insignem, vt magis possit ad indicandum frigidam, quam materia impacta ad prohibendum. Quod cognoscens Aetius, ad vtrumque indicans respicit, & probat frigidam fractam, verbi gratia, si misceatur *aquæ calidæ quinta pars, cum frigida*: vnde etiam expedit dare *aquam decoctam hordei, vel anguriæ*. Quoad vsum, & primum *quantum agendum*: si frigida exhibeatur caussa totius febris; æger maximam copiam hauriet, quantum potest. cap. 5. libro 9. method. si vero detur non caussa totius febris, sed ratione alicuius symptomatis, vt sitis ratione; debet exhiberi ea copia, quam homo vno haustu haurire potest, tex. 43. lib. 1. de ratione vict. & sic hæ auctoritates facile conciliātur. Quoad *modum*: aqua exhiberi debet actu frigida, nisi aliquid prohibeat, capit. 5. lib. 9. method. Quoad *quando* agendum: frigida exhibenda est, dum materia est concocta. capit. 5. lib. 9. meth. Et, si febris sit insignis caliditatis, sufficit coctio mediocris, non integra, c. 16. lib. 9. meth. nam si, existente febre insigni, expectare velimus exactam coctionem, homo corripietur febre hectica.

Alterantia. Quoad medicinas alterantes. Refrigerantia probantur, maxime, si aqua non est exhibita. Medicamentum ergo intro dandum, tale esse potest: ℞. *ser.* ℔. *j.* ß. *succi lactuca* ℥. *j. Misc*. Vel. ℞. *aquæ hordei* ℔. *j. succi endiuia* ℥. ß. *nymphæa* ℥. *ij. Misc. & fiat potio*. Vt hinc colligatur, non esse dulcia miscenda: nec semper beneductis illis conferius esse vtendum. Extra vsurpari potest hoc: ℞. *succi endiuia, lactuca, pampinorum vitis, cucurbitæ, an.* ℥. ß. *acetositatus citri* ℥. *j. Caussa penetrationis*:) *Misc*. Hoc medicamentum applicandum est hepati: sed præterea etiam thoraci, propter hecticam imminentem.

Diæta. Quoad materiam diæteticam. Aer admodum frigidus probatur: quare aqua frigidissima prope os ægri ponenda; vt aerem illum refrigeratum inspiret. Cibus debet esse frigidus & humidus: vt *ptisana cum lactuca*. Potus sit *aqua*. Reliqua sunt manifesta.

De Tertiana continua notha.

Definitio. *Biliosa continua notha, est febris putrida, procedens a bile mista prædominante, putrescente in venis*.

Differentia. Differentiæ sumuntur a materia & loco. A materia; vt dictum est de tertiana intermittente notha, eodem prorsus modo. A loco; vt dictum est de continua exquisita.

Signa. Quoad Signa hæc patent quatenus est febris, quatenus putrida, & quatenus continua. Quoad materiam biliosam permistam: & hæc signa patent ex doctrina nothæ intermittentis.

Indicationes. Indicationes etiam manifestæ sunt: siue sumantur a virtute, siue a febre, siue a materia permista: nam de indicatione huius materiæ, locuti sumus in tertiana intermittente notha.

Prognost. Febris hæc periculosa est, quia est continua, in qua materia putrescit in venis.

Venæsectio. Quoad materiam chirurgicam. Cum vena secanda sit in notha intermittente; cap. 10. lib. 1. ad Glauc. multo magis in continua febre vena est secanda.

Pharmaceia. Materia medicinalis eadem probatur, quæ proposita fuit in notha intermittente. Differentia est, quod in hac febre probentur & minus calida, & magis frigida; quoniam febris est continua. Et idem de diæta dicendum.

CAPVT XXXI.

De febre Sanguinea.

Definitio. PEr febrem sanguineam, intelligimus omnem sanguineam, excepta pestilenti; de qua suo loco. *Febris ergo sanguinea est febris procedens a sanguine peccante in venis, citra venenositatem* (non dico citra malignitatem:) In definitione hac communi, non dicimus, quod sit febris putrida: quia quędam sanguinea non est putrida. Dicimus, *procedens a sanguine*; ad differentiam aliorum humorum: Addimus, *peccante*; scilicet & ratione putredinis, & citra putredinem. Per sanguinem autem hic intelligimus & massam sanguineā & quartum succum: vt colligitur ex aphoris. 3. sect. 1. cap. 9. lib. 2. de diff. feb. & capit. 12. lib. 2. de cris. Massa autem sanguinea, vel Efferuescit tantum; vel Putrescit. Efferuescit Remisse, vel Intense. Si feruor remissus sit; oritur febris sanguinea, quæ *Synochus cum putredine* dicitur. Si intensus sit feruor, necessario generantur ichores, & portiones quædam excrementitiæ, putredini obnoxiæ, quæ putrescunt; vnde fit febris sanguinea, quæ *Synochus cum putredine* dicitur. Si vero massa sanguinea putrescat, fit febris sanguinea: quæ dicitur *Synochus pestilens*: de qua in præsentia non loquimur.

Febris sanguineæ. Massa sanguineæ.

Succus quartus. Porro succus ille quartus, vel Feruet tantum, vel Putrescit. Feruet Remisse, vel Intense. Si feruor est remissus; tum febris imminet. Si intensus; tunc quartus ille succus, degenerat in materias excrementitias, vt aliæ febris species oriantur: verbi gratia, si ob insignem feruorem sanguinis, portio tenuis degeneret in bilem flauam, fit febris biliosa, non sanguinea, &c. At, si quartus putrescat; putredo vel est remissa, vel intensa. Si remissa; sanguis putrescit sub forma sanguinis: & tunc febris fit *sanguinea, qua tamen vocatur febris quodāmodo biliosa*.

tiosa, propter similitudinem, est tamen sanguinea. Si putredo sit intensa; tunc sanguis degenerat in excrementum, vt fiat febris non sanguinea, sed alterius speciei.

Dictum etiam fuit in definitione, sanguinem putrescere *in venis*: vt pateret febrem sanguineam esse febrem continuam: & distingui a febre, quæ fit ex inflammatione. Postremo addidimus, *citra venenositatem*; vt hanc febrem distingueremus a pestilenti.

Caussæ sanguinis. Caussæ sanguinem generantes sunt calefacientes, & humectantes: vt, hepar calidum & humidum; cibi calidi & humidi, itemque boni & copiosi succi; potus vini, otium, &c.

Differentiæ. Differentiæ sumuntur a Materia, & Loco. A materia; Sanguis vel accipitur pro massa, vnde synochus Cum putredine, & Sine putredine: vel pro quarto succo, vnde febris sanguinea, quodammodo vel biliosa, vel melancholica. A loco: Sanguis peccat in venis vel Totius, vel Partis. Si totius, vel in magnis venis, vnde synochus oritur; vel in paruis, vnde oritur febris sanguinea proportionata. Sic in parte est febris, quæ oritur ex inflammatione; de qua alibi.

Signa. Signa febris sanguineæ in genere sunt, quæ indicant sanguinem peccantem: vt sunt, pulsus magnus, plenus, velox: caliditas mitis, non valde mordax. cap. 3. lib. 9. meth. cap. 9. lib. 2. de diff. feb. Præterea signa sunt sanguineæ febris, caussæ generantes sanguinem, vt hepar calidum, & humidum, victus, producens copiosum sanguinem. Signa differentiarum a materia; si materia sit massa sãguinea, cognoscitur inde, quod febris est synochus, seu continens; non habens accessiones, præter vnicam. Hæc est putrida, vel non putrida. Si putrida, lotium a naturali est mutatum, pulsus inæqualis, calor in toto mordax, quemadmodum de putridis in genere dictum est: Si hæc signa non adsint, synochus est sine putredine. Si materia est quartus succus, cognoscitur inde, quod febris est proportionata, plures habens accessiones. Signa differentiarum a loco: Si sanguis putrescat in magnis vasis, cognoscitur inde, quod vnica est accessio: si in paruis, cognoscitur e pluribus accessionibus.

Indicationes Quoad indicationes: sanguis alterandus, id est, refrigerandus, & vacuandus.

Prognostica. Febris sanguinea non est lethalis: quia ratione sanguinis, non est vehementia insignis penes essentiam: vel enim feruor est, vel leuis putredo: dum vero insignis est putredo, febris oritur pestilens, de qua iam non agimus. Cęterum febris sanguinea est minus periculosa, si efferuescat sanguis, & præsertim si feruor non sit insignis, vt in synocho sine putredine. Si ad copiam materiæ respicimus, synochus increscens, minus tuta est, quam decrescens, & homotona: portio enim putrescens excedit portionem, quæ resoluitur; Cæterum, si recte vsurpentur materiæ, febris hæc vincitur; sin minus, interficit.

Venæsectio. Quoad materiam chirurgicam, si phlebotomia omittatur, summum imminet discrimen, cap 4. lib. 1. metho. nam sanguinis vitium est vehemens. Quare etiam ad leipothymiam (*non ad syncopen:*) confertim sanguis est vacuandus: quia virtus in hac febre admodum est robusta. Reliqua administratio patet e generalibus.

Leniens. Materiæ medicinales probantur, quales in febribus biliosis. Vnde leniens medicamentum fit: ℞. *flor. cass. non. ext.* ℥. j. *pulpæ. tamarind.* ʒ. *iij. manna el.* ʒ. *ij. cum sacharo fiant boli.*

Præparans. Præparans esse potest. ℞. *syr. acetosi, syr. de succo acetosæ, ana* ʒ. *v. decocti acetosæ hordei, lupulorum*, ℥. *iij. Misc.*

Purgans. Medicamentum purgans, fit leniens modo propositum: nisi contingat, vt sanguis mutetur vel in bilem, vel in melancholiam: tunc enim addere licet, propter bilem quidem, *rhabarb.* propter melancholiam vero *sennam.*

Alterans. Medicamentum alterans (secundum Galen. ca. 5. lib. 9. meth.) debet esse *frigida*, si venæsectio est prætermissa. At si secta fuit vena, refrigerantibus vti licet remissioribus, vt *serum lactis, cum succo endiuiæ, & reliquis*, de quibus in febre biliosa.

Diæta. Quoad materiam diæteticam; cum sanguis sit copiosus & calidior: ob id probatur victus minuens. & refrigerans: vnde cibi alterandi, quemadmodum in biliosa febre dictum est.

CAPVT XXXII.

De febre Pituitosa.

Definitio. PEr febrem pituitosam, intelligimus omnem febrem pituitosam, excepta pituitosa syncopali: de qua suo loco. *Febris autem pituitosa est febris putrida, procedens a pituita putrescente.*

Pituita alimẽtalis vt putrescat. Pituita est Alimentalis, vel Excrementitia. Alimentalis, est portio chyli frigida & humida, quæ in sanguinis penuria, in sanguinem mutari potest. Et hæc alimentalis pituita putrescere potest, vel vt alimentalis, vel vt excrementitia. Si putrescat, vt alimentalis: oritur febris *pituitosa continua*, e pituita dulci. Quod si pituita alimentalis, antequam putrescit, euadat excrementitia; variæ prodeunt febres, *& continuæ, & intermittentes*: prout alimentalis pituita in variam excremẽtitiam mutatur. Mutatur vero a caussa calefaciente, aut refrigerante. Calefaciens, pituitam alimentalem mutat in salsam: siue hoc fiat per putredinem; siue per admistionem salsæ serosæque humiditatis: siue, vt Auicennas ait, ob permistionem amaræ bilis: omnibus enim his modis, vapor calidus & exustus, cũ materia aquea permiscetur, quæ vera salsi saporis caussa est secundum Philosophum. (cap. 6. lib. de diff. feb.) Ob putredinem salsa fit pituita: quoniam calor putredinalis, agens in pituitam nondum salsam, producit vapores exustos, qui cum portione aquea permiscentur. Deinde citra putredinem salsa fit pituita: quando serosa humiditas salsa, pituitæ non salsæ permiscetur: genita autem est illa salsa humiditas a calore, qui in serosam humiditatem agens, produxit vapores exustos; hi deinde misti cum aquosa portione humiditatis, serositatem illam salsam reddiderunt. Ita etiam amara bilis, permista pituitæ, calore suo in pituitam agens, producit vapores exustos, qui cum portione aquosa pituitæ misti, caussa sunt salsedinis. Sic igitur pituita salsa, quæ secundum Alexandrum est calida, & sicca, a caussa calida generatur. Secundo pituita alimentalis a caussa refrigerante mutatur in acidam, imo si intensum sit frigus in acidam vitream. Hæc de pituita alimentali.

Excrementitia pituita vt fit febris caussa. Excrementitia pituita, vel generatur in ventriculo, & proprie pituita dicitur: vel in cerebro, & vocatur mucus pituitosus, vel etiam in neruosis partibus, ca. 4. lib. 13. meth. quæ improprie pituita vocatur. Pituita in ventriculo, vel cerebro genita, febris caussa esse potest: non item, quæ in partibus neruosis gignitur. Cæterum, pituita hæc excrementitia, vel est naturalis, vel præter naturam. Naturalis expers insignis qualitatis, est insipida instar aquę, vel subdulcis (*non dulcis: nam hæc est alimentalis:*) Pituita excrementitia præter naturam, particeps est qualitatis effatu dignæ: nimirum caliditatis, vt salsa pituita: vel frigiditatis, vt acida, & vitrea. tex. 31. lib. 1. de natur. hum. cap. 2. lib. de atra bile, ca. vlt. lib. 2. de fac. natural. Gypseam omittimus, quia non est caussa febris. Hinc ergo colligere possumus, pituitam calidam & salsam, produci a calore, qui viget vel in capite, vel in hepate, vel quod rarum est, in ventriculo: pituitam vero frigidam, salsedinis expertem, generari a causa frigida, quæ in capite, aut ventriculo viget, maxime si prægressus sit victus pituitosus, i. frigidus & humidus.

Cur hyeme copiosa pi- *Hoc loco dubium quoddam dissoluendum, de pituita, quam Hippocrates hyeme generari asserit, tex. 32. lib. 1. de*

tuita repetiatur: cum tamen κακίας δυσκρασίας. c. 8. l. de atra bile.

de nat. hum. Contra vero aphorismo 15. sect. 1. hyeme, ventres natura calidissimos esse ait: vt proinde potius sanguis, quam pituita hyeme produci videatur? Responsio. Hyeme quidem calor natiuus ventriculi, copiosius est secundum substantiam, quoniam non dissoluitur, nisi aliquod violentũ occurreret: nihilominus pituita admodum copiosa hyeme reperitur, ob tres caussas. Prima, quia hyeme copiosa generatur: nam homines tunc vescuntur cibis pituitosis, & bibunt vinum recens, quæ omnia materia sunt pituitæ generandæ. Secunda caussa est, quia pituita hyeme genita, non mutatur in sanguinem, sicuti alijs anni temporibus: mutatio in sanguinem, fit in hepate & venis; at frigus hyeme penetrat ad iecur, & potissimum ad venas; ac proinde pituita iam genita non potest ita mutari in sanguinem. Tertia caussa est, quia pituita hyeme non potest dissolui, vt æstate; pori enim corporis sunt stipati. Vnde hyeme copia pituita viget.

Differentiæ.

Differentiæ sumuntur a Materia, & Loco. Materia est Alimentalis, vel Excrementitia: Alimentalis est dulcis. Excrementitia est Naturalis, vt insipida: vel Præter naturam, quæ aut Calida, vt salsa; aut Frigida, vt acida & vitrea. Febris tamen exquisitissima, fit e pituita naturali excrementitia. Differentiæ a loco. Pituita putrescit Extra venas, vel In venis: & hinc febris pituitosa, est intermittens, vel continua. Quod si continua febris pituitosa producatur a pituita salsa, vocatur *causus nothus*.

Signa.

Pituitosa febris indicatur in genere, in caussis internis & externis, pituitam generantibus: cap. 4. lib. 2. de diff. feb. cap. 5. lib. 1. ad Glauc. de quib. supra. Præterea indicatur ex exeuntibus pituitosis, vt e vomitu pituitoso, similique alui deiectione, &c. Signa differentiarum. Si salsa sit pituita: signa sunt caliditatem indicantia, vt sitis: adest etiam vomitus salsæ pituitæ. Si pituita sit acida; signa sunt frigiditatis, vomitus materiæ acidæ. Si pituita sit vitrea; signa sunt frigoris intensi; verbi gratia, signa admodum frigidi ventriculi, vomitus pituitæ vitreæ, similisque alui deiectio. Quoad differentias a loco. Si pituita putrescat in venis; signa sunt febris continuæ, de quibus suo loco: si extra venas; signa sunt intermittentis, de quibus etiam in doctrina generali egimus. Cæterum febris continua, a pituita subdulci, vel insipida, ab Auicen. *Latica* dicitur, similisque est hecticæ; ne igitur medici decipiantur, has ita ab inuicem distinguere oportet: in latica singulis diebus aliqua intensio obseruatur; & cutis non euadit arida, vt in hectica, sed albicans, & subtumida, ratione pituitæ: præterea etiam signa pituitæ adsunt.

Indicationes.

Pituita est alteranda, & vacuanda. Alterantia, sunt calefacientia: exceptis ijs, quæ salsam pituitam alterant refrigerando, quatenus est calida; alterantia dein sunt attenuantia, & detergentia, ratione crassitiei, & viscíditatis.

Prognost.

Pituitosa febris, non est prorsus salubris: & potius diuturna, quam breuis; vnde longo tempore potius expugnatur. At periculum maius est, minusve; ratione materiæ, & loci. Quoad materiam: minus est periculosa, quæ fit a pituita insipida: magis periculosa, quæ a salsa, vel acida. Longiori tempore curatur, quæ fit a pituita acida, maxime si etiam sit vitrea: capit. 6. lib. 2. de differ. feb. in vitrea enim est insignis vehementia essentiæ. Quoad locum magis periculosa est, si materia putrescat in venis, quam si extra: additur enim vehementia dignitatis.

Phlebot.

Venæsectionem Galen. ca. 12. lib. 1. ad Glauc. non proponit, quia non conuenit, in quotidiana exacte exquisita (de qua ibi Galenus loquitur:) nam in hac febre necesse est, vt omnes caussæ in vnam pituitam dirigantur: vt nimirum aer sit frigidus, tempus hyemis, constitutio frigida, & regio frigida: quibus existentibus, virtus venæsectionem permittere non potest; vt e doctrina generali patet. Quod si febris non sit exacte exquisita; licet venam secare: Vsus e generalibus patet.

Leniens, si pituita non sit salsa: ℞. *mellis rosa. sol. ℥. v. ß. iuris parum: fiat potio breuis.* Si pituita sit salsa. ℞. *flor. cass. non. extr. ℥. j. mannę electę ʒ ß. anisorum rudit er contusorum gr. vij. Mis. cũ saccharo fiant boli.* Si pituita sit acida, & febris intermittens: ℞. *specierum bierę ℥. ß. cum melle rosa. sol. fiant boli.*

Præparãtia.

Præparans, si pituita sit salsa: ℞. *syr. de cich. simpl. de beton. ana ℥. j. decocti cich. beton. ℥. iij. Misc. pro syrupo.* Si pituita sit frigida: ℞. *oxymelitis simpl. syr. de beton. mellis ros. ana ℥. ß. iuris alterati cum beton. mentha, & cich. ratione febris. ℥. iij. Misce pro syrupo.* Si frigidior sit pituita; vtendum est syrupis compositis, hoc modo: ℞. *syr. de beton. compositi, oxymelitis scillitici, ana ℥. ß. syr. de stœch. ʒ. vj. decocti petroselini, feniculi, hyssopi, cichorij propter febrem, ℥. iij. ß. Mis. pro syrupo.*

Purgantia.

Purgans, si pituita sit salsa: ℞. *agar. trochiscati ℈. iiij. infundatur in suff. aq. decocti betonicæ & cichorijs & facta diligẽti expressione, adde, mellis ros. sol. ℥. iii. ß.* Bolus ad pituitam salsam: ℞. *agar. trochisc. ℈ iiij. flor. cassiæ, propter salsam pituitam. ℥. j. mannæ el. ʒ ij. Misc. & cum saccharo fiant boli.* Si pituita non sit salsa: & primum si fuerit insipida: ℞. *agar. trochisch. ℈. iiij. diaphæn. seu electarij de dactilis ʒ. ij propter febrem: flor. cass. non. ext. ʒ. vij. Misc. cum saccharo fiant boli.* Si pituita fuerit acida: ℞. *agar. trochiscati ℥. j. ß. fiat infusio sufficientis aquæ in decoctio stœch. & facta diligenti expressione, adde diaphæn. ʒ. ij. ß. mellis ros. sol. ℥. iij. Misc. & fiat potio breuis.* Poterimus etiam vti hoc medicamento: ℞. *pil. coch. ʒ. j. ß. mastichinarum ʒ. ß. cum melle ros. sol. formẽtur pil. vj.* post assumptas has pilulas, patiens superbibet *ius alteratum cichoriæ, ratione febris.*

Roborantia.

Medicamentum roborans respicere debet non tã febrem, quam partes generantes pituitã. Quare caussa salsæ pituitæ, hepar calidius eget refrigerantibus: caussa pituitæ insipidæ & acidæ, ventriculus atque caput postulant calefacientia. Ratione igitur salsæ pituitæ, huiusmodi medicamentum intus vsurpari potest. ℞. *conseruæ cich. ℥. j. conf. betonicæ ℥. ß. specierum diarrhod. abb. ℈. ß. Misce pro tribus vicibus.* Extra hoc applicabitur: ℞. *succi cich. ʒ. vj. succi absinth. ʒ. iij. aceti gratia penetrationis ʒ. j. Misce & applicetur hepati.* Caussa autem pituitæ frigidæ, medicamentum hoc intus exhibeatur: ℞. *conser. beton. dianthos ana ℥. j. specierum diatrionpiper. diacalaminth. ana gr. vij. Misce & sat erit pro quatuor vicibus.* Probantur etiam *magnæ antidoti* in hac febre, nimirum *theriaca, & mithridatium.* Si medicamentum extra est adhibendum, caussa ventriculi, ℞. *oleorum de spica, de absinth. mastichini, de nuce moschata, ana ℥. ß. pulueris macis, nucis moschatæ, caryophyll. ana gr. v. ceræ lotæ vino mol natico ʒ. j. Misce & applicetur ventriculo;* dũmodo ventriculus non modo sit frigidus, sed etiam humidus: nam si siccitas dominetur, ab hoc medicamento abstinendum: sed de his potius dicendum in affectibus vẽtriculi. Caussa capitis. ℞. *pulnerum beton. stœch. hyssopi ana ℈. ß. Applicetur hic puluis suturæ coronali; & superponatur ceratum de betonica, vel etiam ceratũ sacrum.* Diæta ad proportionem respondeat.

CAPVT XXXIII.

De febre Syncopali.

Definitio, & caussæ.

Febris pituitosa, non modo ea est, de qua iam diximus, sed etiam syncopalis, quæ & pituitosa, & interdum etiam biliosa est. Sic autem vocatur, quia syncope vel adest, vel imminet. *Febris ergo syncopalis, est febris putrida, procedens a materia, vehementer lædente os ventriculi.* Hæc materia est pituitosa & biliosa, cap. 2. 3. 4. 5. lib. 12. meth. Materia pituitosa, est pituita copiosa, crassa, cruda, quæ aliquando coctionem non admittit: est item succus crudus, qui improprie pituita

pituita dicitur: & secundum Auicennam interdum est pituita tenuis, sed raro. Caussæ generantes patent e febre pituitosa. Materia biliosa est bilis flaua, dein etiam, quæ deterior, vitellina, æruginosa, cœrulea; potestq: materia biliosa, tum crassa esse, tum tenuis. Caussæ generantes patent e febre biliosa. Additur in definitione, materiam illã: *vehementer lædere os ventriculi, vt cor in consensum trahatur*: e vehemẽti enim oris ventriculi læsione spiritus modo dissoluuntur, modo alterantur, modo vtrunque patiuntur; vnde leipothymia, vel syncope oritur.

Differentiæ. Differentiæ sumuntur a materia: quæ est Pituita, vel Bilis, quarum vtraque vel crassa, vel tenuis. Si materia est crassa; dicitur *syncopalis humorosa*: quæ si fiat a pituita crassa, dicitur exquisita exacte. Si materia est tenuis; dicitur *syncopalis minuta*: quæ si fiat a bile tenui, exquisita exacte dicitur: at si fiat a pituita tenui, nequaquam dicitur exquisita exacte.

Signa. Febris syncopalis facile cognoscitur; quia vel imminet, vel adest leipothymia, aut syncope: ægri noxã percipiunt secundum ventriculum. Signa differentiarum, sunt signa indicantia pituitam, vel bilem: de quibus suo loco dictum fuit.

Indicationes. Indicationes sumuntur a materia, vt est alteranda, & vacuanda. Alteratio est multiplex: nam materia cruda est concoquenda: frigida pituita calefacienda; materia bilis refrigeranda: materia crassa humorosa, attenuanda; materia tenuis quæ peccet in febre syncopali minuta, crassefacienda. Et in febre virtus, potissimum secundum spiritus custodienda.

Prognost. Periculosa est hæc febris; nam adest vehementia materiæ, & ratione essentiæ, quia admodum recedit a naturali statu: & ratione dignitatis, quia afficitur os ventriculi; & ratione facultatis, propter deliquium animi. Quoad syncopalem humorosam; periculosior est, quæ fit a pituita admodum copiosa, c.3.l.12. metho. Quod si crudus ea cruditate affectus sit, vt coctionem non admittat; febris hæc est mortalis: quia id quod est præter naturam, est vehementissimum, & virtus debilis. Si non sit tanta copia materiæ; aliqua salutis spes esse potest, quamuis hæc materia cruda non admittat coctionem; ratio est, quia, dum hæc materia summe cruda, est exigua, natura admittit alimentum; non autem, si sit copiosa: & præterea, materia cruda exigua, licet non admittat coctionem caussa nutritionis; attamen præparationem quandam & maturationem admittit, vt possit expelli. Vnde non est e toto desperandum. Syncopalis vero minuta, curationem admittit: capit. vlt. lib. 12. method. quamuis producatur etiam a materia æruginosa; nisi virtus sit admodum imbecillis, vel aliqua sit inflammatio in visceribus: tunc enim mors prædici potest.

Venæsectio. Frictio. Quoad materiam chirurgicam: non conuenit venæsectio, quia adest cacochymia, succus crudus, & virtus est debilis. In syncopali autem humorosa, probatur *frictio*, tanquam materia euacuans. cap.5. li. 12, meth. primum frictio debet esse sicca, linteis mediocriter asperis; postea oleo relaxante, vt *anethino*, fricare oportet. Frictio statim in principio fieri debet: vacuatione enim opus est in hac febre: cuius materia est frictio; aliam enim vacuationis materiam hic vsurpare non licet. Frictio debet administrari superne deorsum; & primo fricanda crura, secundo brachia, tertio spina dorsi; deinde artus, idest brachia, crura, rursus spina, & vltimo artus; a frictione ergo artuum incipiendum, & in ea desinendum. Hæc frictio in febre syncopali minute improbatur; vt testatur Galenus cap. 6. lib. 12. metho. Non ergo in qualibet syncopali fricare licet.

Lenientia. Quoad materiam medicinalem; in syncopali humorosa probantur lenientia, infra administrata; tutiusque est *suppositorijs vti quam clysteribus*: e qua vero materia parentur, dictum est in doctrina generali. Lenientia autem per os exhiberi non possunt,

A quia os ventriculi non permittit.

Præparãtia. Præparantia non seorsum, sed vna cum cibis danda: verbi gratia si velimus *oxymeli* exhibere; cum *cremore hordei* exhibemus.

Purgantia. Purgans nequaquam dandum: permearet enim per os ventriculi, excitaretque syncopen, si non adesset, & mortem inferret.

Roborantia. Roborantia ventriculum, locum habent: quorum materia, in syncopali humorosa, est *oleum de absinthio*. Non tamen illico primo die vt quidam faciunt, ventriculus est inungendus; sed præcedere debent frictiones, & materiam magna e parte concoctam & euacuatam esse oportet. In syncopali minuta, probatur medicamentum adstringens, cap. 6. lib. 12. meth, cuiusmodi est *oleum melinum*. Ad inhibendum sudorem, qui in hac febre copiosus esse solet, inspergere oportet puluerem, paratum e *rosis*. Vnde Auicen. inungebat pectus *cum santalis & aqua rosacea*.

B Diætæ in syncopali humorosa. Quoad materiam diæteticam, in syncopali humorosa. probatur aer temperatus, in minuta refrigerans & adstringens, ac proinde alterans *rosis, cydonijs, folijs cydoniorum, folijs mirti*. cap. 5. & 6. lib. 12. metho. Quod ad cibũ attinet, in syncopali humorosa, probatur *mulsa cum hyssopo*. Quod si æger ab hoc cibo abhorreat, Galenus probat *cremorem hordei, cum oxymelite*. Gal. etiam admonet, si forte pulsus fiat imbecillior, exhibendum esse *panem, e vino diluto, aquoso*, nisi prohibeat inflammatio: hac enim præsente, actum est. NB. *Mulsa* probatur minus cocta, si aluus est stiptica, vel saltem non fluit immoderate: magis autem cocta, dũ aluus immodice fluit, hæc enim magis nutrit, & aluum non subducit. Quod si plus iusto alui fluxus vigeat; loco mulsæ probatur *cremor hordei*, vel potius *cremor halica*. Circa *oxymeli* notandum, e capit. 5. lib. 12. metho. illud æstiuo tempore actu frigidum esse exhibendum, licet patiens assuetus sit vti

mulsa.

oxymeli.

C calidis actu; contra hyeme actu calidum, oxymeli dandum est, licet consuetudo sit frigidorũ actu, vbi Gal. aerem magis respicit, quam cõsuetudinem: ratio est; quia in hac febre aer calidior rationem habet caussæ morbificæ, liquat enim materiam, quemadmodum aer frigidus vim habet cogendi: dum vero aer calidior crudum humorem liquat, periculum imminet, ne materia liquata, pulmones & cor petat. Cibus autem in syncopali minuto conuenit, qui non facile dissipatur, vt *sorbitio ex halica: mala punica, pyra, vitelli ouorum, testiculi gallorum, cerebrum, sed diligenter assatum*. Potus sit *vinum aquosum*, actu frigidum. Reliqua patent in doctrina generali.

In syncopali minuta.

CAPVT XXXIV.

De febre Quartana, & cognatis alijs.

D Definitio. Bilis nigra quadruplex. 1. F*Ebris quartana seu melancholica, est febris putrida, procedens a bile nigra putrescente*. Bilis nigra, est Melancholica, Sanguinea, Cholerica, & Pituitosa. Nigra bilis melancholica, est Alimentalis, vel Excrementitia. Alimentalis, est quartus succus massæ sanguineæ, vergens ad frigidum & siccum: vt propterea sit alimentum ossium, partium frigidarum, & siccarum. Excrementitia, est Naturalis, vel Præter naturam. Naturalis, est excrementum crassum hepatis, e quo producitur *quartana exquisita exacte*. Præter naturam nigra bilis, generatur ex alimentali, & ex excrementitia: si vis exurens sit remissa, generatur excrementum, quod melancholia dicitur: si intensa, oritur excrementum, quod atra bilis nuncupatur. Bilis nigra sanguinea, fit e sanguine: eius nimirum portione vel tenuiore, vel crassiore. Si e portione tenuiore, primum fit bilis flaua, mox atra. Si e portione crassiore, exustio vel remissa est, vel intensa: si remissa, fit mel-ncholia, excrementum: si intensa fit, atra bilis. Bilis nigra cholerica, fit e flaua bile, & vocatur,

catur, atra bilis. Bilis nigra phlegmatica, ab Auicenna proposita, non fit e quolibet phlegmate, sed e falso, hoc enim primum degenerat in flauam bilem, deinde in atram; vt colligitur e cap. 2. lib. 4. simpl. & aph. 42. sect. 7.

Caussæ.

Caussæ in hac febre concurrunt calefacientes & siccantes; vt vel generant melancholiam, vel humorem assant; & modo in melancholiam mutant, si sint remissiores: modo in atram bilem, si sint calidiores; siue hæ sint internæ, siue externæ.

Differentiæ.

Differentiæ sumuntur a Materia, & Loco. Materia, seu bilis nigra, est melancholica, sanguinea, biliosa, pituitosa. A loco: materia putrescit in venis, aut extra venas: vnde febris continua, vel intermittens.

Signa.

Febris hæc in genere facillime cognoscitur. Nam præter periodos quatriduanas, caussæ generantes melancholiam, vel præcesserunt, vel sunt præsentes. Signa differentiarum: si sit a materia melancholica, omnia sunt mitiora: si ab atra bile, intensiora. An vero sit melancholica, sanguinea, biliosa, pituitosa; cognoscitur e signis, indicantibus dominium huius vel illius humoris.

Indicationes.

Indicationes monstrant alterantia, & vacuantia. Alterantia, modo calefaciunt, & humectant, si materia sit melancholica: modo refrigerant, & humectant, si materia sit bilis atra. Cum autem quælibet materia, siue melancholica, siue bilis atra, sit crassa: semper etiam oportet attenuare.

Prognostica.

Prognostica variant pro vi differentiarum. Quoad differentias igitur a materia: salubris est febris, si materia sit melancholica; nam vehementia essentiæ est remissa. t. 4. s. 3. lib. 1. epid. Si materia sit atrabilaria febris est admodum periculosa; quia maxima essentiæ vehementia. Quoniam vero materia melancholica est crassa, in caussa est lōgitudinis; vnde quartana per annos durare potest. Quoad differentias a loco: intermittens non est periculosa ratione dignitatis loci; continua contra (*non loquor hic de vehementia febris, sed caussæ: alias enim ratione febris, quartana etiam intermittens, satis periculosa esse potest.*)

Phlebot.

Venæsectio probatur in quartana continua, in intermittente exquisita exacte (secundum Galenum lib. 1. ad Glauc. cap. de cura quartanæ exquisitæ exacte:) in melancholica sanguinea. Non autem ita probatur venæsectio in quartana phlegmatica, & minus in biliosa; nam cacochymia potius viget. Notandum vero (& hoc potiss. in intermittēte exquisita exacte.) tum demum venam aperiendam esse, cum sanguis melancholicus reperitur in venis pertinentibus ad totum corpus: si enim biliosus sanguis, in venis totius corporis resideat, melancholicus vero in venis circa hepar: vena nequaquam tundenda. Hoc vero vt cognoscamus, post venam sectam obseruare debemus, quisnam sanguis effluat: si egrediatur niger & melancholicus, permittamus effluere: si flauus egrediatur, statim supprimere oportet: indicat enim sanguinem melancholicum non residere in venis totius: vnde per venamsectam copia eius non minueretur, sed eius vires potius intenderentur, detracto humore contrario. De administratione venæsectionis, & de apertione venarum hæmorrhoidalium, in generali doctrina dictum.

Lenientia.

Medicamentum leniens, in quartana melancholica non atrabilaria: ℞. *elect. lenitiui* ℥. x. *manna el.* ℥. ij. *cum saccharo fiant boli.* Si febris melancholica sit sanguinea: ℞. *flor. caß. nou. ext. elect. lenit. ana* ℥ v. *manna el.* ℥. ij. *cum saccharo fiant boli.* Notandum in priore formula, cassiam non proponi, quia in quartana non sanguinea, calor tam insignis non est, vt in sanguinea, in qua cassiæ flor. refrigerantes misceri debent. In quartana pituitosa. ℞. *flor. caß. nou. extr.* ℥. j. *specierũ hieræ* ℥. j. ß. *mannæ el.* ℥. ij. *cum saccharo fiant boli.* Hic species hieræ respiciunt superfluitatem pituitosam, quæ habent rationem materiæ antecedentis: cassia est corrigens, quia materia pituitosa putrescens, versa est in atram bilem, valde calidam. Potio in eadem ℞. *mellis ros. sol.* ℥. iij. *mellis viol. sol.* ℥. j. ß. *iuris alterati boragine, parum, fiat potio breuis.* In quartana biliosa. ℞. *flor. caßi nou. ext.* ℥. x. *manna el.* ℥. ij. *cum saccharo fiant boli.* Species hieræ non adduntur neque electuarium lenitiuũ propter feruorem materiæ biliosæ, & atrabilariæ. Potio in eadem: ℞. *syr. viol. sol. mannæ el. ana* ℥ ij. ß. *decocti endiuiæ, boraginis, parum: fiat potio breuis.*

Præparātia.

Præparans in quartana melancholica: ℞. *syr. de borag. de liquiritia, de lupulis, ana* ℥. ß. *decocti borag. melissæ, ceterach* ℥. iij. *Misc. pro syrupo.* In quartana pituitosa; ℞. *oxymelitis simplicis syr. de succo buglossæ an.* ℥. j. *decocti beton. melissæ, borag.* ℥. iij. *Misc. pro syrupo.* Hic betonica & oxymeli proponuntur propter pituitam: in priori recepta non proponuntur, quia illa respicit febrem quartanam melancholicam. In quartana biliosa. ℞. *syr. violati s. de pomis simpl. ana* ℥. vj. *decocti hord. endiuiæ lactucæ (nō vtimur betonica.)* ℥. iij. *Misc. pro syrupo.* Hic violis, hordeo, lactuca vtimur, quia materia est atra bilis humor calidus & siccus.

Vacuantia sensibiliter.

Purgans, seu vacuans medicamentum vacuat Sensibiliter, vel Insensibiliter. Vacuans sensibiliter, in quartana melancholica: ℞. *corticum radicum hellebori nigri* ℈. iij. *feniculi cinamomi (correctionis gratia) ana gr. v. fiat infusio in decocto ceterach, & cichor. cum* ℥. ij. *fol. sena: &* ℥. j. *paßul. dulcium & facta diligenti expressione, adde mannæ el. syrup. de polypodio ana* ℥ j. ß. *Misc. & fiat potio breuis.* Bolus in eadem: ℞. *electarij lenitiui* ℥. j. *conf. Hamech. mannæ el. ana* ℥. ij. *Misc. & cũ saccharo fiant boli. Albo veratro* non vtimur, quia nimis est periculosum medicamentum. In quartana pituitosa: *Recipe agar. troch.* ℈ *iij fiat infusio in decocto beton.* ℥. *iij. fol. sena &* ℥. j. *paßul. & facta diligenti expressione adde mellis ros. sol.* ℥. *iij. Misc. & fiat potio.* Vel: *Recipe agar. troch.* ℥. j. *electarij len.* ℥. *vij. mannæ el.* ℥. *ij. cum saccharo fiant boli.* In quartana biliosa: *Recipe rhabarb. electi* ℈. *iiij. fiat infusio in decoctione endiuia, cum* ℥. *ij. ß. fol. sena, &* ℥. j. *paßul. & facta diligenti expressione, adde mannæ el. syrupi de polyp. ana* ℥. j. ß. *Misc. & fiat potio breuis: cui patiens superbibat* ℔. j. ß. *seri lactis caprini, optime depurati*: & hoc ob febrem immensam, cuius materia atrabiliaria, & ob iecur calidius. Bolus in eadem: *Recipe pulu. rhabarb. el.* ℥. j. *ratione bilis.) confectionis Hamech: (ratione atræ bilis.)* ℥ *ij. flor. caßia* ℥. *vij. (vt attemperetur medicamētorum propositorum caliditas) mannæ el.* ℥ *ij. cũ saccharo, fiant boli.* Cum autem febris valde sit calida, non sufficit cassiam adijcere, prodest etiam, vt patiens superbibat ℔. j. ß. *seri.*

Vacuātia insensibiliter.

Medicamentum vacuans insensibiliter, est calidum, siccum, tenuis substantiæ, cuiusmodi est *diatrionpipereon, diaspermaton, quod fit e pipere, ruta, cymino & nitro.* Huius classis est medicamentum, quod conficitur *e feniculo, petroselino, & similibus*; quorum forma est exiguæ actiuitatis, ad differentiam magnarum antidotorum, quorum forma est magnæ actiuitatis.

De Theriaca & mithridatio.

Notandum autem hæc medicamenta insensibiliter vacuantia, in quartana atrabilaria nequaquam vsurpari debere: Galenus enim ea proponit in melancholica exquisita. Præterea dum medicamenta administrantur, oportet miscere *boraginē, buglossum* &c. Vt: *Recipe diatrionpipereon* ℈. *ij. deinde patiens superbibat, decocti borag. vel buglossæ, vel cich. ad* ℥. *iiij.* Quod si febris melancholica (non atrabilaria) sit contumax vt sæpe fit, probatur *radix chinæ cum boragine decocta:* patientes autem dum hoc decoctum assumunt, sudare debent.

Alterantia.

At vero hic notandum, medicamenta magnæ actiuitatis secundum formam, vt est *Theriaca, & Mithridatum*, non probari, nisi post concoctionem materiæ, & aliquam etiam materiæ euacuationē, quod de reliquis non est statuendum, verbi gratia, possumus

mus vti diatrion piper. &c. & alijs, quorum forma non est magnæ actiuitatis, ante theriacam & mithridatium: vnde Galenus magnas antidotos tã cito exhiberi prohibet, ne e quartana simplici, fiat duplex, vel triplex; ex intermittente, continua; ne augeantur obstructiones, febresque intendantur; quando scilicet ob summam actiuitatem, materia cum impetu plus iusto agitatur.

Diæta.

Medicamenta alterantia duorum sunt generum. I. Calefacientia, ratione ventriculi generantis pituitam; & ratione lienis, qui frigiditate affectus excrementum melãcholicum exacte nec suscipit, nec regere potest: probantur igitur in quartana melancholica & pituitosa. E.G. ℞. *conserua beton. ana lib. facchari boraginacei ana ℥ ß. Misc. pro tribus vicibus*. II. Refrigerantia, caussa iecinoris calidioris, quæ probantur in quartana biliosa & atrabilaria: verbi gratia, ℞. *facchari violati ℥. ß. & ager superbibat lib. j. seri vel lib. ß. aqua hordeace, alterata endiuia, & quandoque lactuca.*

Diæta medicamentis proportione respondere debet. Victus igitur erit mediocris, quia longa est quartana. Cæterum, modo debet esse calefaciens, vt in quartana melancholica, & pituitosa; modo refrigerans, vt in biliosa. *Vinum* probatur in melancholica & pituitosa: non in biliosa & attrabilaria. Reliqua patent.

De Febribus Quintanis, Sextanis, Septimanis, Nonanis.

Quartanis affines.

FEbres quintanæ, sextanæ, septimanæ, & nonanæ, referuntur ad quartanam melancholicam, eandemque admittunt curationem. Notandum autem quintanam fieri ab atra bile; reliquas nõ ab atra, sed a materia melancholica: vnde quintana febris deterior est, & maxime periculosa, quoniam maior est vehementia essentiæ. comm. 2. 7. 9. sect. 3. li. 1. epid.

CAPVT XXXV.

De febribus Hecticis.

Nomen.

HActenus de febribus putridis egimus: sequuntur Hecticæ. Hectica autem febris, secundum Gal. cap. 7. li. 1. de diff. febr. dicitur; quia habitum corporis ita comprehendit, vt si progrediatur, ad differentiam reliquarum febrium, euadat morbus in habitu.

Definitio. Non omnis hectica est morbus calidus in habitu. Differentia hecticæ ephemeræ, & putridæ.

Hectica igitur est febris, producta a primaria accensione solidorum cordis, citra venenositatem. Hæc definitio est explicanda, e cap. 1. & 9. lib. 1. de differ. febr. Quatenus igitur hectica dicitur *febris*; necesse est, vt sit morbus calidus in toto, & in facto esse, qui tamen modo est in habitu, modo in habitudine. Errant igitur vehementer, qui credunt omnem hecticam esse morbum calidum in habitu: nam morbus in habitu, ad differentiam morbi in habitudine, semper est difficilis curatu; at datur hectica, quæ inter initia facile curatur. Ergo etiam datur hectica in habitudine. Additur in finitione: *producta a primaria accensione solidæ substantiæ cordis*: ad differentiam ephemeræ, quæ fit a primaria accensione spirituum; & putridæ, quę producitur a primaria accensione humorum: at in hectica cor afficitur morbo, seu intemperie morbosa: vnde in hectica cordis actiones læduntur, læsa facultate; in ephemera & putrida tantum ob errorem externum. Hic morbus calidus in corde modo est in habitudine, modo in habitu: si est in habitudine; virtus cordis nondum patitur, quia hoc tempore substantia virtutis cordis nondum est imminuta, sed solum calefacta: vnde etiam facilis est curationis. Per *primariam accensionem*, intelligimus principalem, non primam in tempore. Nam cor modo primo afficitur, vt si hectica fiat ex ira; modo cor nõ primo afficitur, vt si fiat hectica ex inflammatione ventriculi, pulmonis ve vlcere, c. 8. lib. 10. meth. Quia ergo prima accessio non semper ad cor spectat, principalis autem semper; ideo hæc in finitione proposita est.

Caussæ.

Caussæ, quæ efficiunt principalem accensionem, sunt calefacientes, & exsiccantes, sed *citra venenositatem (ad differentiam febris pestilentis, quæ etiam est morbus in corde, sed producitur a caussa venefica.)* Caussa igitur hæc calefaciens, & siccans, citra venenositatem, est Interna, vel Externa. Interna, est soboles seu effectus morbi Communis, vel Determinati. Communis morbi soboles est, nimirum febris siue hæc sit ephemera hecticam producens, siue putrida diuturna, & potissimum febris ardens. Est autem effectus morbi determinati, verbi gratia empyematis, vlceris pulmonis, inflammationis diuturnæ plerarumque partium, vt ventriculi, intestini, coli, renũ &c. Præterea alui fluxus in caussa esse potest, maxime si febrem habeat annexam. Externæ caussæ, sunt medicamenta calefacientia & siccantia: plus iusto vacuantia: viuendi ratio similis: ira etiam non infimum locum obtinet.

Effectus caloris in febre hectica, nimirum absũptio humiditatis roridæ, carnosæ & primigeniæ.

Explicandum iam est, quomodo principalis accensio, id est calor febrilis, agat, tum in cor, tum in partes similares extra cor. Sciendum igitur, e cap. 6. lib. 7. meth. & cap. vlt. lib. 10. meth. humiditates partium similarium, extra venas existere; ad differentiam quartæ humiditatis, quæ residet in venis capillaribus. Hęc partium similarium humiditas, extra venas existens, in duplici est differentia: nam vel Mutatur, vel Non mutatur. Humiditas quæ mutatur, est humiditas rorida, quæ conuerti & mutari oportet post in alias humiditates. Humiditas, quæ non mutatur, vel est Sanguinea, vel Spermatica. Sanguinea, est humiditas adiposa, seu carnosa. Seminalis, est humiditas radicalis, quæ conseruat vitæ radicem, scilicet calidum primogenitum. In has ergo tres humiditates, quæ & in corde, & extra cor reperiuntur, agit calor febris hecticæ. Quoad cor: calor febrilis primum agit, in humiditatem cordis roridam, eamque feruidam, seu efferuescentem reddit: deinde tandem incipit consumere: postremo eam prorsus absumit cap. 9. lib. 1. de differ. febr. At extra cor (*quoniam vltimum quod siccatur, est cor:*) primum, dum calor febrilis humiditatem roridam cordis feruidam reddit; hoc eodem tempore consumit humiditatem roridam partium similarum extra cor: postea, cum calor febrilis incipit absumere humiditatem roridam cordis; hoc eodem tempore absumit humiditatem carnosam extra cor: postremo dum febrili calore, cordis rorida humiditas consumpta est; iam consumitur radicalis humiditas, non in corde, sed extra cor.

Differentiæ.

Differentiæ capiendæ sunt a Calore cordis, ab Humiditate, & Caussis efficientibus. A calore; vt est in Habitudine, vel Habitu. Ab humiditate: vt cordis humiditas rorida, vel Efferuescit, vel Incipit absumi, vel Consumpta est, vt in marasmo, siue hectica tabida. A caussis: vt caussæ sunt Internæ vel Externæ: item, caussæ sunt Morbi, vel Non morbi: vnde datur hectica incipiens, & non incipiens, vt Galenus testatur, capite 8. lib. 1. de diff. feb.

1. Signa generalia.

Hectica febris *in genere* cognoscitur, e calore mordaci, quia calor febrilis solidas partes afficit; vt hic calor potissimum sentiatur in corpore arteriæ, tum post balneum; cap. 9. libro 1. de different. febr. Calor

2.

etiam debilis est: nam hectica est parua ratione essentiæ, quoniam solida (ad differentiam humorum:) eundem statum seruant, & in corde, & extra, libro

3.

tertio, de præsag. e puls. Tum etiam calor est æqualis; quia non adest materia, quæ accendatur; nec spiritus accenduntur, sed solida, quæ æqualiter afficiuntur, licet primo in habitudine, deinde in habitu. Præterea

4.

hectica in genere cognoscitur, quod caliditas perti-

CAPVT XXXVI.

De febris Pestiferæ Definitione, Caussis, Differentijs, Signis.

Nomen.

PEr febrem Pestilentem intelligimus febrem, quæ cito potest interficere; & intelligimus febrem cōtagiosam, siue fiat ex aere, siue ex alijs caussis, quomodocunque. Sic ergo accepta, nihil aliud est, quam *febris, producta a veneno calido putrefactiuo*. Cum dicimus, quod sit *febris*; febrem pestilentem a peste distinguimus, quæ interdum esse potest sine febre, dum vitium partes exteriores afficit, nec cordi communicatur: vt colligitur e Gal. aph. 25. & 57. sect. 3. li. 3. epid, & l. 9. simpl. c. de bol. Arm. Dicimus, *producta a veneno*: ad differentiam reliquarum febrium, quæ nō sunt pestilentes. Addimus, *a veneno calido*: ad discrimen morbi venefici frigidi. Tandem adiungimus, *putrefactiuo*; ad differentiam morbi venefici calidi, non putrefactiui, vt contingere solet vi arsenici.

Definitio.

In pestilenti febre esse venenum calidum & putrefactiuum.

Iam vero confirmandum ratione & auctoritate, in febre pestilenti, esse venenum calidum & putrefactiuum. Ratio, *Venenum* est, quod, licet copiosum non sit, cito tamen potest interficere; at talis est materia febris pestilentis. Ergo est venenum. *Calidum* autem est hoc venenum, quia habet effectum calidum, scilicet febrem. Est etiam *putrefactiuum*, quia producit febrem putridam & contagiosam. Auctoritate quoque hæc confirmantur. Quod sit *venenum*, testatur Gal. com. 4. l. 2. de nat. hum. vbi dicit, in euaporationibus quandoque affici corpora, potius substantiæ proprietate, quam nuda qualitate; innuens, vehementem formæ actiuitatem. & proinde vim veneficam. Hoc venenum esse *calidum*, idem statuit, aph. 29. sect. 2. li. 1. epid. cum ait, in febre pestilenti interiora exuri. Venenum hoc esse *putrefactiuum*, fatetur Galenus c. 5. li. 1. de diff. feb. vbi ait, omnem febrem pestilentem fieri a putredine.

Quomodo venenum pestilens in cor agat.

Intelligendum autem est *quomodo iam dictum venenum concurrat ad procedendum febrem pestilentem*. Concurrit ergo quatenus vehementer agit in cor: obtinet enim formam magnæ actiuitatis; vt, licet instrumentum, idest, calor non sit vehemens, nihilominus vehemens noxa imprimatur. Quoniam autem cor constat spiritibus, humoribus, & solidis: videndū, quidnam hæc tria a pestifero veneno patiantur. *Spiritus* in genere affici possunt, secundum substantiam, vel qualitatem, cap. 5. li. 12. meth. secundum substantiam, dum corrumpuntur, quoniam nimis vel diffunduntur, vel concentrantur: secundum qualitatem, dū alterantur, idest, incalescunt, aut refrigerantur, id quod fit ab alterante, cuius forma est magnæ, vel exiguæ actiuitatis. Cæterum spiritus putrescere nō possunt; nam, vt aliquid putrescat, oportet continens esse calidius; vnde ignis non putrescit, quia igne nihil calidius: deinde requiritur etiam, vt id, quod debet putrescere, euadat impurum; vnde aer, aqua, terra non putrescunt, nisi secundum partem euadant impura: at spiritus cordis vitales, non admittunt impuritatem, idest, humiditatem putredinis capacē: putrescere igitur nequeunt. Quamobrem statuendum, venenum pestilens ita agere in spiritus vitales, vt eos vehementer calefaciat, vnde calidum cordis innatum redditur igneum, & hoc deinde primum in spiritus agens, ephemeram producit pestilētem, quę putrida etiam est, sed non formaliter, verum ratione caussæ efficientis, quatenus a veneno putrefactiuo producitur. Notandum vero hanc febrem necessario degenerare in putridam vel hecticam; quia venenum; nō solum in spiritus, sed etiam in humores ac solida agit; qua de caussa Galenus nō meminit febris ephemeræ pestilentis. Quoad *humores cordis*; hi vel tantum a veneno calefiunt, dum scilicet humores extra cor putrescunt, & ab his vapores prodeunt, qui cordis humores tantum in calefactos esse ponūt, sed non putrefaciunt: vel simul etiā putrescūt, dum nimirū insignis est vis veneni, & potissimū dum inspiratur; nam illico perducitur in cor, vt humores cordis & calefiant & putrescant.

Spiritus vt afficiātur in febre pestifera.

Humores vt afficiantur a veneno pestil.

Solida vero cordis ab hoc veneno semper afficiuntur intemperie calida morbosa: (*ad differentiā febris putridæ non pestilentis, quæ licet ardens sit, solida tamen nō afficit dyscrasia calida morbosa, vt pestilens:*) quod Gal. docet, c. 3. l. 3. de presag. e puls. ratioq; est; quoniā venenum formā habet magnę actiuitatis, ita vt efficaciter agat, & solidā quoq; cordis substantiā morbo afficiat; qui tamen morbus calidus, non semper est in habitu, sed primo etiam in habitudine esse potest: hinc ergo pestilens hectica oritur. Notandū vero solida cordis calefieri quidē, non autē putrescere: quia sic vita stare non posset, c. 2. l. 5. de loc. aff. Ad hæc tria respiciens Auicennas, ait, aerem pestilentem corrumpere complexionē spiritus cordis, idest; calefacere spiritus; deinde putrefacere, quod circundat spiritum, idest, humores: tertio accendere calorē præter naturam, scilicet in solidis: quarto, hunc calorem diffundi in corpus, idest, excitari febrem.

Solida, vt afficiantur a veneno pestil.

c. 1. tr. 5. fen. 1. lib. 4.

Causſæ veneni pestiferi. I. Externæ.

Porro de *origine veneni pestilentis* agēdum: de qua Gal. c. 3. & 4. l. 1. de diff. febr. & ab initio l. 1. epid. & c. 3. l. 3. de præsag. e pulsu. Venenum ergo pestilens, vel Extrinsecus accedit, vel In corpore generatur. *Extrinsecus* accedit, aer, cibus, potus, seminarium contagij, & venenum putrefactiuū. *Aer pestilens*, est caussa febris pestilentis exquisitæ, non omnis febris pestilentis, vt multi credunt. Aer autem euadit pestilens, dum mutatur, non secundum qualitatem solum, sed secundum substantiam, vt vel suscipiat vaporem veneficum, vel putrescat. Vaporē veneficū quilibet aer suscipere potest; calidus, humidus, frigidus, siccus. Putrescit autem non quiuis aer, sed tantum calidus, ac humidus: vt ait Gal. ab initio l. 1. epid. & ab init. sectio. 3. l. 3. epid. Cęterū inficitur aer, a caussis Infernis, vel Supernis. Ab infernis caussis infectus aer, est Conclusus vel Liber. Cōclusus; vt aer carcerū, sepulcrorū, putei diu occlusi. Si liber sit aer; venti vel Dominantur, vel Non dominantur. Si dominantur venti; hi vel Ferunt venenum pestilens, vel Non ferunt. Deferre possunt venti quilibet, non tantum austrini. Si venti venenum non secum trahunt, sed alio modo excitāt, tantum sunt australes; quia hi aerem calidiorem & humidiorem reddere possunt. Si venti non dominantur, tunc vapor pestilens, quem aer suscipit, prodit a propinquis, nimirum ab Elementis, vel Mistis. Ab elementis; vt cum putrescit aqua proxima, vel terra: omnia enim elementa secundum partem possunt putrescere, excepto igne. A mistis; verbi gratia, a cadaueribus non combustis, a pannis pestilenti veneno infectis. Hæ sunt caussæ infernæ. Supernæ caussæ, aerem inficientes, sunt certi siderum aspectus, quorum caussa certo tempore aer humectatur, & putrescit. Quoad *cibum & potum*; producitur febris pestilens, dum cibi putrescunt, dum aqua est putrida, quæ bibitur, vt contingere solet tempore caritatis annonæ; & in prælijs. *Seminarium pestilens*, est materia quædam pannis inhærens, inuisibilis; sunt autem reliquiæ misti insigniter putrefacti: & est potius situs, quam terra, aut fimus. Tale fuit seminarium, quod viguit Venetijs, locisque proximis, & in hac etiā ciuitate, ante decennium. *Venenum calidum putrefactiuum*, vel inspiratur, agitque per vaporem, ideoque primū in cor agit: vel cum esculentis ingreditur, & primum agit in ventriculum, hepar, venas, deinde in cor. Quodnā autem hoc sit uenenum, impium est docere; ideo non expectabitis. Hactenus de ueneno, quod extrinsecus accedit. Illud autem quod *in corpore gignitur*, nihil aliud est, quam excrementum ueneficum: de cuius generatione in doctrina uenenorum agemus. Notandum uero hoc excrementum non totum esse ueneficum, sed habere etiam portionem aliquam ex-

1.

2.

3.

Anno Christi 1576.

4.

II. Internæ.

crementitiam non veneficam; secundum veneficam tamen portionem agere, calefaciendo & putrefaciendo succos vicinos, tum excrementitios, tum alimentales, modo extra cor, modo in corde; vnde febris oritur pestilens.

Differentiæ. Differentiæ sumuntur a febre, & a Veneno. A febre: pestilens febris est vel Putrida, vel Hectica: ephemera omittitur, quia necessario statim in putridam, vel hecticam degenerat. Differentiæ a veneno, sumuntur tū ab eius Specie; tum a Caussa efficiente. A specie: vt veneni species est, aer, cibus, potus, seminarium, venenum externum, excrementum in corpore. Ab efficiente: vt venenum generatur vel extra corpus, vel in corpore.

Signa imminētis febris. Signa alia sunt febris pestiferæ imminentis, alia præsentis. Signa febris *imminentis*, sumuntur e corporis dispositione, & præsentia caussarum. Si enim corpus sit impurum, aut imbecille ex aliqua euacuatione, facile inficitur tempore pestilentiæ. Quomodo autem cognoscantur præsentes caussæ, infra docebimus.

Signa præsētis febris, in genere. *Præsens* autem febris, in genere indicatur, si caussæ sunt præsentes, & homo febricitat, & virtus robur non seruat; quoniam cor morbo afficitur calido, quo nec in ephemeris, nec in putridis non pestilentialibus afficitur.

Putrida. *Signa differentiarum a febre, Putridę pestilentis* signa proponit Gal. c. 1. li. de cibis boni & mali succi, c. 3. & 4. l. 3. de præs. e pul. c. 8. l. de inæq. intemp. aph. 48. sect. 4. & aph. 57. sect. 3. l. 3. epid. & aph. 29. sect. 1. li. 6. epid. & l. 9. simpl. c. de terra Samia. & c. 4. l. de atra bile. Ea autē sunt: delirium, sitis, sensus insignis feruoris, vt æger intus vri videatur. venenum enim calidum vapores mittit in caput, vnde delirium; in os vētriculi, vnde sitis; in viscera, vnde vri videntur. Indicatur etiā febris putrida, ex anhelitu magno & frequenti: nam sicci vehementer putrescunt. Item ex impotentia quiescendi; vnde loco consistere nō possunt: quia materia pestilens turbat partes musculosas. Indicatur etiam e vigilijs: e pulsu plerunque frequēti & paruo, quia virtus plerumque est debilis: ex excrementis, cū fœtore, & colliquatione; fœtoris caussa est summa putredo; colliquationis caussa est calor intensus, præsertim quatenus instrumentum est formæ magnæ actiuitatis. Non semper autem quæ excernūtur, sunt cum fœtore & colliquatione; sed dum aluus est lubrica. Adest etiam tepiditas extremorum: nam intro calor refugit: adsunt vibices, & maculæ citra tumorē, pustulæ, carbunculi, bubones, parotides, tumores circa axillas, vlcera maligna, & potissimum oris inflammatio, ob euaporationem.

Hecticæ. *Hectica* indicatur ex anhelitu fœtido: nam in hectica pestilenti cordis facultas ita succumbit, vt succos regere nequeat: quare putrescunt. Indicatur etiam e pulsu debili: nam in hectica pestilenti, morbus celerrime, & necessario est in habitu, non in habitudine tantum. Pulsus autem secundum velocitatem & frequentiam non multum mutatur, in hectica pestilenti, quæ fit ab initio; non in omni: in tali enim hectica, cordis contenta sunt frigidiora, & continentia calidiora, vt propterea in pestilentiali constitutione, continentia, tanquam magis disposita, primum accendantur, fiatque potius febris hectica, quam putrida, c. 3. li. 3. de præs. e puls. hinc ratione contentorum cordis, quæ, quod frigidiora sint continentibus, primo non afficiuntur, pulsus deberet esse rarus & tardus; ratione autem continentium, quæ calidiora sunt, deberet esse velox & frequens: proinde medius est inter rarum & frequentem, interq; tardum & velocē, vt hac ratione similis videatur Pulsui sanorum; differt autem quod medius non sit secundum debilitatem & vehementiam, secundū paruitatem & magnitudinem; est enim debilis & paruus, quia maximæ languet facultas. Indicatur etiam hectica, quod æger febrē non sentit: præterea lotium non mutatur, quia vitiū non est in succis: calor etiam in hac febre est acris, sed debilis, & æqualis: vt supra quoq; de febre hectica retulimus.

Signa specierum veneni. *Signa differentiarum a venenitum specie, tum caussa efficiente, sequuntur. Aer* cognoscitur esse pestilens, cum aues nidos relinquunt, & animalia pleraque e putri materia generantur, eaque admodum sunt frequentia: item si panis, caro, aut quippiam simile, aeri expositum, iusto citius putrescat. Cum autem aer sit pestilens propter vapores, aut propter putredinem; cognoscitur pestilens esse propter vapores; quando non apparet humidus, non crassus, non turbulentus; vapor enim pestilens aerem nō crassefacit: cognoscitur autem pestilens propter putredinem; cum aer apparet humidus ac turbulentus, vt Sol exoriens vix deprehendatur. Cum deinde inficiatur aer a caussis supernis, vel infernis: si sit caussa superna; cognoscitur inde, quod prægressa est constitutio calida & humida, constitutio pluuiosa. Si caussa sit inferna; facile apparet, vtrum aer sit conclusus, an apertus: & si est apertus ac liber; facile scire possumus, nū aer infectus sit propter ventos; venti enim seipsos manifestant. Si venti ferant pestilentiam; non sunt necessario australes, spirant vero e loco pestilentiali, & aer non est turbidus. Si autem venti non deferant vapores pestilentiales; id cognoscitur, quia necessario sunt venti australes, & aer apparet humidus, ac turbidus. Quod si venti nulli spirent, vapor veneficus prodit ex elementis, aut mistis. Si ex elementis; & primum si ex aqua; hæc est pinguis, & tactu tepida, virescens, multiplicantur ranæ, & alia animalia e putri materia in aqua orta, pisces etiam quandoque moriuntur. Si e terra procedit vapor; cognoscitur inde, quod terra euadit sterilis præter consuetudinem, vigent terræmotus, animalia cauernas fugiunt. Si vapor e mistis procedat; cognoscitur, quia mista sunt præsentia, siue sint cadauera, siue panni infecti copiosi. Quoad *cibum, & potū* facile possumus intelligere, num febricitans vsus sit cibis aut potionibus corruptis & putrefactis. Quoad *seminarium*; cognoscitur, si febris oborta est propter indumenta. *Venenum externum* non ita facile cognoscitur, quia clam & dolose ab hominibus perfidis administratur: at ex aliarum caussarum absentia coniectari licet, venenum extrinsecus datum esse. *Excrementum* cognoscitur; si signa aliarum specierum non adsint; & potiss. si ante febrem corpus erat cacochymicum, & male dispositum.

Signa caussarum. Quoad *veneni caussas*, an venenum extra, vel intra corpus sit genitum; cognoscitur, si caussæ externæ præcesserunt, vel non præcesserunt: id quod assidentes indicare possunt.

CAPVT XXXVII.

De ratione Præcauendi febrem pestilentem.

Indicationes præseruatoriæ. INdicationes aliæ sunt Præseruatoriæ, aliæ Curatoriæ. Quando ergo febris pestilens imminet: indicantur præsidia, quorum beneficio corpus munitur, ne afficiatur a veneno pestilenti. Cum autem indicatio sumatur ab eo quod est intra corpus, nō extra: hic etiam desumetur a Veneno in corpore existente, & ab ipso Corpore: ita vt & venenum non agat in corpus, & corpus non patiatur a veneno: (*Medici occurrunt quidem aeri, vnde nemora comburuntur de Hipp. sententia: non tamen propterea sumitur indicatio ab aere: nam hoc est extra medendi methodum, vt in doctrina generali de methodo diximus.*) *Venenum* quodlibet, cum toto genere præter naturam sit, indicat eradicans. Quoad corpus; perpendere oportet tum Contenta, tum Continentia. Quoad *contenta*: pro vario vitio contentorum, variæ oriuntur indicationes: si enim contentum peccet secundum substantiam, indicat eradicans: si secundum quantitatem, minuens, &c.

Sic

Sic etiam pro varia specie cōtentorum, oriuntur variæ indicationes, sed determinatæ: verbi gratia, si contentum copia peccans, est sanguis, hic minuendus, &c. Continentis pertinent, vel ad Totum corpus, vel ad Cor. Si continentia *ad totum* pertineant; respicimus vel ad complexionem, vnde si humidius est corpus, oritur indicatio exsiccandi: vel ad conformationem, vnde si densus est corporis habitus, indicatio oritur rarefaciendi. Quantum *cor* attinet, licet in corde multa reperiantur, vt anima, facultas, vtriusq; domicilium, & instrumentum: nullum tamen ex ijs vim habet indicandi, præter domicilium & instrumenta; per domicilium intelligo propriam cordis substantiam, peculiari proportione donatam; per organa vero cordis constitutionem, & potissimū temperamentum cum calido innato, & spiritu vitali. In præsentia autem remedia potissimum respiciunt proportionem substantiæ cordis, & temperiem: si enim hæc bene habent, non est indigentia calidi innati, vel spiritus vitalis. Cordis ergo proportio indicat remedium, cuius propria substantia sit domicilium facultatis, cuiusq; forma adeo insignis sit actiuitatis, vt cordi humano robur addat, viresque largiatur supra facultates humani corporis, & supra venenum; ne cor a veneno opprimatur, sed illud potius expellat. Complexio cordis, si bona, seruanda: si improba, bona efficienda. Hinc Auicennas cap. 4. tract. 1. lib. 2. ait: *theriacæ* proprietatem esse, temperare membri essentiam, idest propriam substantiam, seu proportionem, & complexionem quoque eius membri temperare. In materia ergo remedij, ratione cordis, duo sunt necessaria; primū propria substantia, vt domicilium maioris actiuitatis, deinde complexio.

Prognostici prophylactici.

Prognosticum sumi debet a conditione veneni, & corporis. Si enim summa sit vis veneni, corpus resistere non potest, nisi fugam arripiat. Si contra sperare oportet, posse præseruari. Verbi gratia. Si aer sit vehementer putrefactus, corpus humidius, impurum, densum; præseruari non potest. Si contra; potest præseruari.

Materia chirurgica.

Quoad materiam chirurgicam: in sanguinis abundantia probatur venæsectio, si vireus eam admittat: Sin minus, conueniunt hirudines, cucurbitulæ scarificatæ. Probantur etiam fonticuli in brachijs, vel cruribus, vt assidua fiat euacuatio.

Lenientia.

Materia medicinalis, & in primis leniens, varia est administranda, prout varia est prima superfluitas. Cauendum autem est ab humidioribus, vt a *cassia a syr. rof. sol.* Auicennas probat *pilulas ex aloe, myrrha, & croco*: euacuant enim primas superfluitates, habent vim exsiccandi, & suffragantur proportioni cordis: exhibeatur quotidie ʒ. j. vos frequēter poteritis exhibere.

Præparantia.

Præparantia etiam varianda, pro varietate contentorum. Caussa pituitæ, probantur calida, vt *betonica, myrrhis, ruta, semina citri, &c.* quibus tamen in curatione nequaquam vti licet; febris enim prohibet calida. Cauendum autem ab astringentibus, cuiusmodi est *aqua agresta, & cetera*, licet enim Auicennas probet aquam agrestæ, & astringentia: is tamen ibi non respexit ad materiæ præparationem, sed ad dissolutionem calidi innati.

Purgantia.

Purgantia multiplicia esse possunt, prout materia variat. Notandum autem in præseruatione expectādam esse concoctionem; in curatione nequaquam, cum venenum præsens sit, & tuto purgationem differre non queamus: quamprimum ergo purgandum. Quoniam vero interdum imminente febre pestifera, venenum actu in corpore reperitur: adhiberi potest medicamentum vacuans insensibiliter, quod venenum e corpore attrahat, & a tota forma, & ratione caliditatis. Formula talis esse potest, quam nonnulli pro secreto habent: ℞. *arsenici* ʒ. j. *dictami Cretici, sinapi, cinamomi ana gr. x. ambre odorate, benzoin, ana gr. v. Misc. & fiat sacculus, qui debet applicari subaxillis.*

Hic basis est arsenicum; reliqua sunt adiuuantia: quatenus enim sunt tenuis substantiæ, vehiculum sunt arsenici; quatenus calida, attrahunt extra ad circumferentiam; odorata sunt corrigentia, vt cinamomum, ambra, asa odorata.

Alterantia.

Alterantia, quatenus agunt a tota forma, respiciūt proportionem & substantiam cordis: quatenus autem calida sunt vel frigida, respiciūt complexionem cordis. Si enim corpus, verbi gratia, est frigidius, caussa vel temperamenti, vel ætatis, vel aeris, &c. probantur calida: si contra, frigida. Quæ ergo agunt a tota forma, si sint calida, ijs frigida miscere oportet, quando corpus præseruandum est calidius.

Calida.

Calida autem sunt, tum simplicia, tum composita. Simplicia sunt *angelica, carduus benedictus, cortex citri, semina citri, dictamus Creticus, myrrhis, scorzonaria* (*aliqui enim habent pro secreto*) *melissa, cortex ligni aloes, moschus, ambra odorata, benioinum, trifolium, betonica, pimpinella, sassafras* (*quod admirabile*) *Zedoaria.* Compositum medicamentum hoc esse potest: ℞. *puluf. r. f. l. rutæ* ʒ. *xx. nucum* ʒ. *ij. salis, cancrorum, ana* ʒ. *v. Dosis est a* ʒ. *j. ad* ʒ. *ß.* Inter composita etiam laudantur, *diamoschus, gallia moschata, magna antidoti.*

Frigida.

Quoad frigida; probantur *acidum citri, acetosa, succus quinque folij, aurum, margarita; caphura, corallia, hyacinthus, santali, bolus Arme. terra sigillata.*

Calida temperanda.

Notandum autem in his medicamentis miscendis, calida esse temperanda, frigidis astringentibus permistis, nimirum *margaritis, santalis, corallijs*; quæ astringendo calidi innati dissolutionem impediunt, quam calidiora facere possunt.

Formulæ calidorum.

Quoad *Vsum* horum medicamentorum. Exempli gratia. Calidum intus administrandum: ℞. *cōseruæ e beton. flor. roris m. ana* ℥. *j. ß. Mithridatij antiqui* ʒ. *ij. pulueris myrrhidis, scorzonariæ, sassafras, ligni aloes, fol. rutæ, Zedoariæ, ana* ℈. *j. galliæ moschatæ* ℈. *ß. cum syrupo de corticibus citri, fiat electuarium, cuius dosis sit a* ʒ. *j. ß. ad vj.* Calidum extra administrādum: ℞. *Mithridatij antiqui, theriacæ antiquæ ana* ʒ. *j. pulueris sassafras, dictami Cretici, Zedoariæ, ana* ℈. *ß. galliæ moschatæ gr. v. vini aromatici parum. Misc. & applicetur regioni cordis.* Vel: ℞. *myrrhidis, dictami Cretici, sassafras, cardui benedicti, ligni, aloes, zedoariæ, pimpinellæ, corticis citri ana* ʒ. *ij. croci* ℈. *ß. galliæ moschatæ, moschi odorati, ambræ odoratæ ana gr. v. Misc. & fiat culcitra, vel sacculus, quem continuo ægri gestabunt, applicitum regioni scrobiculi, & cordis.* Intus etiam licebit vti *scorzonaria condita.* Et extra non improbatur *oleum Magni Ducis, quod potissimum fit e magis antidotis, & hyperico.*

Formulæ frigidorum.

Frigida medicamenta intus adhibenda: ℞. *seri lactis caprini, vel vaccini, optime depurati* ℔. *j. succi citri* ℥. *ß. Misc.* quotidie potest exhiberi in præseruatione. Vel: ℞. *aquæ extractæ ex fabis viridibus* ℔. *ß. succi acetosæ* ℥. *ß. Misc.* Vel: ℞. *conf. ex acetosa, ex acido citri ana* ℥. *ij. fol. auri numero vij. margaritarum, trium santalorum ana gr. vij. Misc. dosis a* ʒ. *ij. ad* ℥. *j.* Frigida extra admouenda: ℞. *fol. aurantij, citri, limonis, rosarum, acetosæ, ana P. j. caphuræ* ℈. *j. trium sant.* ʒ. *ß. Misc. fiant culcitra.* Prodest etiam applicare cordi, *succum citri, succum acetosæ, & aquam rof. ad* ℥. *ß. cum aceti* ʒ. *ij. Puluis lapidis bezoar ad gr. v. probatur.*

Victus ratio.

Quoad diætam attinet; *Aer* alterādus est; calidior enim corrigendus frigidis; & frigidus calidis: quæ fuere proposita. Aer autem multis modis potest alterari, potissimum tamen pilulis, seu pomis, quæ pro olfactu manibus versantur: Exempli gratia tempore calidiore: ℞. *flor. siccatorum citri, limonis, aurantij, nymphee, rosarum, santalorum an.* ʒ. *ß. corticis mali citrij* ʒ. *j. ß. ambre odorate gr. v. tragacanthe* ʒ. *ij. cum aqua rof. vel aceto fiat pila, seu pomum.* Tempore autem frigidiore: ℞. *nucis moschate, macis sassafras, caryophyll. ligni aloes, styracis calamite ana* ℈. *j. benzoin* ℈. *ß. moschi gr. vij. ambre gr. iij. ladani* ʒ. *ij. cum aqua cinamomi, vel vino aromatico, fiat pasta, pro pila, seu pomo.* In prima recepta non proponitur moschus; nec benzoin, quæ

Attrahentia foras.

Medicamenta vacuantia per cutim, non debent per os exhiberi: alias enim caliditas σχετικὴ fit ἔκδηλα. Tantum ergo extra sunt administrāda, vt venenum foras trahant. Attrahunt autem vel per Similitudinem, vel per Caliditatem, vel per Vtramque. Ratione similitudinis, seu formæ, quæ magnam habet actiuitatem, attrahit *arsenicum*, de quo in præseruatione. Attrahens ratione caloris; vel attrahit citra excitationem vesicæ, vel excitando vesicam. Citra excitationem vesicæ attrahit *inunctio Aetii* ℞. *olei communis, aquæ communis ana* ℥.iij. *nitri* ℥.iij. *Misc. & fiat inunctio secundum totum corpus*. Quod si extrema sunt frigidiora, loco olei communis vti potestis *oleo anethino ad* ℥.iiij. *& aqua ad* ℥.j. *& nitro ad* ℥.ß. Vesicantia, id est, quæ attrahunt excitādo vesicam, maxime probantur: vnde Galenus cap. 12. lib. 5. meth. omnes fere euasisse scribit, quibus scatebat corpus vlceribus. Hęc autem medicamēta confici possunt e *ranunculo, flammula Iouis, allio, & potissimū e cantharidibus*. *Verbi gratia* ℞. *cantharidum præparatarum* ℥.iij. *sinapi* ℈.j. *fermenti* ℥.j.ß. *cum aceto scillitico fiat pasta pro vesicatorio*. Huic vesicatorio super imponi debet *diachylon simplex, vel cum gummi*; vt nimirū vesicatorium detineri queat: (est enim per 24. horas detinendum:) Postea remota vesica, applicetur *butyrum*: & deinde *ceratum sacrum* per aliquot dies: debetq; artubus applicari. Nec hoc medicamentum nocet calefaciendo vt quidam somniant; nam per accidens refrigerat: neque etiam proprietate nocet: nam cāntharides primū agunt in vesicam, quod nocumentum vt subito apparet, ita subito ei possumus occurrere. Cauteria in curatione non habent locū; quia operantur post 8. dies: probantur autem in præseruatione. Medicamentum denique attrahens, ratione & similitudinis, & caliditatis, *est oleum viperinum, & potissimum oleum Magni Ducis*. Cæterum quę operantur ratione similitudinis, efficaciora euadunt, si addatur *arsenicum*: hoc enim per similitudinem validissime attrahit.

Supra, c. 16. huius libri.

Alterantia.

Quoad medicamentum roborans, seu alterans: hoc alterat vel Qualitate manifesta, vel Tota forma. Si manifesta qualitate; probatur alterans frigidum, quia febris est calida, & venenum etiam pestilens est calidum. Si tota forma agit, habet organum Frigidū aut Calidum. Quod habet organum frigidum, probatur; omnibus enim modis iuuat, quod organū habet calidum, improbatur. Vnde *theriaca* improbatur, quia habet formam magnæ actiuitatis, calefacit vehementer, caloremq; cordis σχετικὸν facit ἔκδηλον: & hoc maxime, quia necessarium est, vt in magna quantitate exhibeatur, exhibeatur & bis in die, ob veneni præsentiam, ca. 1. lib. 1. de antid. Hinc Auicennas in præseruatione probat magnas antidotos, in curatione vero saltem proponit refrigerantia: vnde aerem & cibum frigidis saltem corrigit, & non calidis: metuit etiam calorem sacchari; vnde multo magis theriacæ calor formidandus. Obiectio. *Scribitur cap. 16. l. de ther. ad Pisonem, theriacam etiam peste correptis mederi?* Responsio: primum liber ille non est Galeni: deinde locus ille recte est intelligendus: hoc modo Si theriaca exhibeatur ante febrem pestilentem, eam in caussa esse, vt vel homo non corripiatur, vel saltē correptus non ita lędatur. Porro probatur theriaca in peste actu existente, sed sine febre. Nec improbatur in alijs febribus non pestilentibus, c. 7. & 16. lib. 1. de antid. vnde probatur in quartana intermittente. Auicennas alterantia hæc probat: *aquam frigidam copiosam, trochiscos de caphura, serum lactis cum aceto, & aqua rosacea, item aquam cum aceto: præterea, succos refrigerantes sine saccharo: (metuit enim calorem sacchari:) vt succum cichorij, endiuiæ, sonchi, præsertim acetosæ & citri*. Huius loci etiam sunt, *folia auri, margaritæ, cornu cerui, hyacinthus, succus quinque folij: nā siccant, citra calorem, & sunt bezoartica*. Quamobrem ℞. *fol. auri. nu. 3. cornu cerui* ℈.j. *lapidis bezoar gr. xv. hyacinthi* ℈.ß. *margarit. gr. vij. succi citri quantum sufficit, & redigantur in formam pilularum, vel boli*: distribuatur in portione 4. vel 5. tot vicibus assumendas, bis in die, idq; vel illico ante cibum, vel per horas quatuor post cibum. Extra probantur frigida, sed citra astrictionem: vnde ℞. *aquæ acetosæ* ℥.iij. *acidi citri, aceti ana* ℥.ij. *Misc. & applicetur cordi.*

Theriaca.

Diæta.

Quoad diætam. Aer frigidis est alterandus. Cibus condiatur *aceto, acetosa, acido citri, succo limon. arantiorum, vt cibus euadat refrigerās & siccans*. Potus nequaquam sit *vinum*, nisi syncope vrgeat, sed *aqua, vel ius alteratum propositis*.

F I N I S.

PRACTICÆ MEDICINÆ LIBER SEPTIMVS.

DE VENENIS.

CAPVT PRIMVM.

De Nomine & Definitione Veneni; tum quo modo in corpus agat.

Propositio tractandorũ.

IN Veneni natura explicanda, breuiter ac perspicue ita progrediemur. 1. agemus de nomine seu voce Veneni. 2. de Essentia, 3. de Differentijs & Speciebus, 4. de Signis, quibus deprehendi venena possunt. 5. de Præsidijs seu Indicationibus 6. de Prognostic. 7. de Materijs præsidiorum. 8. His in genere ita tractatis, quasdam etiam Venenorum species explicabimus; nimirum præstantiores; vt sunt, Napellus, Anacardus, Opium, Veratrum album, Canthatides, Canina rabies, &c.

Nomen Venenum vt differt ab alimẽto & medicamento.

Quantum ad Nomen, notanda est differentia, inter alimentum, medicamentum, & venenum; e ca. 4. lib. 3. de temperamen. Alimentum enim est mistum, quod secundum totam substantiam: (*& proinde etiã secundum qualitates: nam vbi forma amittitur, etiam temperies perit:*) vincitur a corpore nostro (*si decenti quantitate sumatur; mistum enim copiosum non vincitur:*) vt in substantiam corporis nostri transeat. Medicamentum est mistum, quod secundum quamlibet qualitatem mutatur & alteratur a corpore nostro. Venenum est mistum, quod nequaquam secundum substantiam mutatur a corpore nostro, sicque corpus nostrum lædit. *Dubitari autem potest, quare medicamentum hic definiatur, quod a corpore alteretur: cum tamen medicamentum potius alteret ipsum corpus, vt lactuca refrigerat, quatenus est medicamentum, c. 1. lib. 1. de alim.* Respondendum, Gal. lib. 1. de alimen. agere de vi medicamenti erga corpus, id est, de facultate eius, qua in corpore agere potest; hac enim actio(ne) vincuntur caussæ morbificæ. At li. 3. de temp. docetur de vi humanæ naturæ erga alimentum, medicamentum, & venenum: vbi alimentum vincitur secundum totam substantiam, medicamentum secundum omnem qualitatem, venenum nec secundum substantiam, nec secundum qualitatem vincitur, sed hoc potius vincit corpus. (*Notandum hic per naturam Galenum intelligere & substantiam, & temperiem, quæ e quatuor qualitatibus elementorum consurgit: substantia autem ista nihil est aliud nisi forma substantialis; nõ materia quæ nihil agit. Hinc functiones manifestæ sunt; quæ a temperamento prodeunt; constat enim num tempe ries [illegible] functiones [illegible] occultæ, quæ a for-*

Quomodo Gale. dicat, medicamentum vinci a corpore.

ma prodeunt;) Vt autem intelligatur, quomodo medicamentum a corpore vincatur, hæc consideranda sunt. Mista, quæ cum natura humana conferuntur, habent formam similem, vel dissimilem: & vtraque habent agẽdi facultatem vel infimam, vel summam, vel mediocrem. Mistum ergo formæ similis, sed minime actiuitatis, vincitur a natura humana secundum formam, quia hæc maioris est actiuitatis: & hoc mistum dicitur alimentum. Si forma similis sit actiuitatis summe: non potest vinci a corpore: & hæc in minima dosi prodest, in maxima obest, id est, rationem habet veneni: huiusmodi sunt omnia Bezoartica, id est, alexipharmaca, & alexiteria. Si forma similis sit facultatis moderatæ; tum interdum vincitur quoad actum secundum, id est, secundum accidens; est enim medicamentum: (*solum autem alimentum secundum actum primum:*) interdum non vincitur, & tunc iuuat, quia forma similis est. Mistum formæ dissimilis nullum secundum actum primum vincitur, sed tantum quoad secundum. Forma ergo illa dissimilis, si sit minimæ facultatis; vincitur a natura humana: sicuti etiam vincitur magnes ab adamante, vt ferrum non tranat. Forma dissimilis, si sit summe actiuitatis; vincit naturam humanam, & est venenum. Si forma dissimilis sit facultatis mediocris; modo vincit, modo vincitur. Dictum ergo est a Galeno, medicamentum vinci secundum omnem qualitatem, id est, remitti & refringi; ad differentiã alimenti, quod secundũ substantiã vincitur; & veneni, quod secundũ nullã qualitatẽ vincitur, sed vincit. (*Distat venenum a medicamento deleterio: Venenum habet formam dissimilem naturæ humanæ, & interficit in dosi summa, minima, mediocri: nec vnquam potest esse medicamentum. Sed medicamenta deleteria formam habent similem, & in minima dosi iuuant, in summa interficiunt, quia sunt summæ actiuitatis: & hæc venena sunt pessima, quia ob similitudinẽ incõda sunt ac interficiunt sine vllo signo.*)

Gradus agendi efficaciæ mistorum.

1. forma similis.

2. forma dissimilis.

Differentia veneni & medicamenti deleteri. In qua significatione vox veneni hic vsurpetur.

Veneni porro vocem hic nõ ita accipimus, vt Dioscorides libro 6 vbi omnia, quæ in copia immodica interficere possunt, venena nominat: vt vinum, mustum, crocum, &c. Nec etiam loquimur de veneno, quod est extra corpus humanum, & sic est res naturalis; sed quod reperitur in corpore, in id agit, præter naturam est, ac caussa morbifica.

Venenum ergo ita acceptũ *est qualitas corruptiua confestim cordis hominis.* Genus est *qualitas*: quia hoc omni veneno competit: & quidem hæc qualitas interdum pura & syncera est, interdũ vero necessario in substantia. Venenum, quod sit pura qualitas, est in basilisco: (vt colligitur e li. de ther. ad Pison.) qui solo intuitu hominum interficit, id est, syncera qualita-

Definitio.

1. Ven. est qualitas.

te, non

to, non substantia. Sic Auicennas ait, esse serpentem, qui, si ab homine hasta percutiatur, hominem interimat, dum scilicet per medium illud lignum, qualitatē veneficam brachio hominis communicat, quæ deinde cor petit. *Obijci autem hic potest, quod Galenus cap. 19 lib. 3. simpl. ait, frigida venena agere quantitate; calida qualitate?* Responsio. Galenus id propterea dicit, quia frigida venena in minima dosi non corrumpunt corpus, sed a corpore vincuntur, & secundum portionem alimentalem in alimentum vertuntur, cap. 4. lib. 3. de temp. atque sic ratione quantitatis debent interficere, quia hæc subiectum est qualitatis copiosioris, & quia in maiore quanto est maior virtus, non quod a quanto procedat actio. Calida autem venena in summa, minima, & mediocri dosi interficiūt: (*non tamen si dentur infra minimam; quia cuiuslibet medicamenti determinata est dosis, sic* $\frac{1}{100}$ *scintilla ignis non calefacit, &c.*) Et licet in calido etiā veneno sint portiones alimentales, non tamen vinci possunt a natura humana, ob summā admisti veneni actiuitatē; quod abradit & putrefacit, antequam in alimentum vertatur: quod in frigido non fit. Hinc calida venena toto genere præter naturam sunt, & quidem simpliciter, id est, in qualibet dosi: frigida toto genere præter naturam sunt, id est, secundum genus, speciem & indiuiduum; sed non simpliciter, verum secundum quid, id est, secundum dosin summā & mediocrem. Venena autem calida, licet toto genere & simpliciter sint præter naturam; interdum tamen corpus humanum non corrumpunt, sed iuuant: primo, quando alias materias permiscemus, nimiam actiuitatem tollentes; vt si cum cantharidibus miscentur ea, quæ acrimoniam auferunt. Secundo, cum exhibentur infra minimam dosin. Sic ergo patet *venenum non agere, nisi per insignem qualitatem:* comm. 75 sect. 3. lib. 3. epid. Gal.

Obiectio. Calida venena maioris sunt actiuitatis, quam frigida.

Toto genere præter naturam dupliciter dicitur.

Venena calida interdum iuuant.

Sequitur, vt explicemus quænam sit illa qualitas. Est ergo Euidens vel Recondita, cap. 4. lib. 3. de temper. Auic. lib. 2. fen. 1. tract. 4. Auer. 5. coll. 22. Euidens; calor, frigus, &cæt. Recondita, vel Dissimilis est corpori humano, vt in venenis toto genere præter naturam & absolute, vt in napello: vel Similis, vt in ijs, quæ toto genere præter naturam sunt, secundum quid, hæc rursus vel est Alterans, vt in bezoarticis, in theriaca; vel Attrahens, vt in purgantibus.

Venefica qualitas differentiæ.

Deinceps de *subiecto* huius qualitatis. Venenum igitur generatur vel Extra corpus, vel In corpore. Extra corpus, ex Elementis, vel Mistis. Ex elementis, ijsque impuris, omnibus, præter ignem, qui calore omne venenum absumit: huius qualitatis subiectum est vapor, ab aqua, aere, vel terra procedens. E mistis ortum venenum, vel ex Inanimatis, vel Animatis oritur. Ex inanimatis, vt mineralibus: cuius subiectū est substantia misti inanimati, eaque vel terrestris, vel aquosa, vel vaporosa: terrestris, quando mista in puluerem minimum rediguntur: aquosa, quando a pestiferis humoribus extrahitur humiditas aquosa, & oleaginosa: vnde hæc substantia humida aquosa in vaporem vertitur. Ex his, puluis tardius interficit, quia non tam facile penetrat; vapor celerius. Venenum e mistis animatis est vel e Plantis, vel Animalibus. Quod e plantis oritur, subiectum triplex habet; pulverem, aquam, vaporem: & hoc, cæteris paribus, magis est horriferum, quam quod ex inanimatis fit. Venenum ex animalibus ortum, subiectum habet interdum brutum, interdum hominem. Sibi brutum subijcitur; interdum pars terrestris, interdum aquosa, modo vaporosa subijcitur: terrestris, vt caro, quæ vel per se, vel ex accidenti est venefica; per se, vt caro Scorpij; ex accidente, vt caro animalis, a venenato animali demorsi: (NB. *nō omnium animalium carnes sunt venenata dicet venenum susceptat: vt, cum feruit & apri vulneratur sagittis venenatis, carnes nō redduntur veneficæ, si excrementum, venenum autem per*

Subiectū qualitatis veneficæ extra corpus humanum.

Carnes animalium non protinus ab alimentis venenatis inficiuntur, aut a venenata eructatione.

A *ablutionem & decoctionem carnium e toto extinguitur, vt carnes tuto comedi possint. Sic etiam gallinæ scorpios comedunt, quia vincunt portionē alimentalem, cum habeant fortiorem ventriculum, quam homo: conficiunt enim fabas, & cibaria quædam cruda, quæ homo vel non, vel difficulter coquit: veneficam autem portionem; tanquam excrementitiam expellunt. Longo tamen vsu carnes etiam ab alimentis inficiuntur, vt docet Galenus lib. 11. simplic. cap. de viperarum carne.*) Hominis denique substantia veneno subijcitur, quoties impertitur sola qualitas, vt a basilisco, & c. lib. de theriac. ad Pison. huius qualitatis subiectum est aer, dum extrinsecus accedit. Et hoc venenum, quod ab animalibus procedit, cæteris paribus deterrimum est.

Venenum etiam interdum in humano corpore generatur, com. 17. sect. 2. lib. 1. prorrh. & commen. 75. sect. 3. lib. 3. epidem. Huius materia potest esse Contentum & Continens. Contentum; & excrementum B & alimentum: vt sanguis menstruus, semen, materia alimentalis, cap. 5. lib. 6. de locis affect. Continens; vt partes solidæ, in quas calor putredinalis & veneficus etiam agere potest, cap. 5. lib. 2 ... method. Caussa efficiens est calor, non simpliciter alterans, sed corrumpens, & nouam formam, humanæ contrariam, introducens. Nisi enim forma sit contraria, non est venenum. Sic in corruptione naturali, si bonus cibus corrumpitur, id est, interit, & in chylum conuertitur; noua quidem inducitur forma: inter hanc tamen & præcedentem, non est contrarietas, sed similitudo; & altera solum maioris, altera minoris est actiuitatis: vt in carne & sanguine patet: caro enim fit e sanguine, non contra: quia maior est actiuitas in forma carnis, quam sanguinis. Sed neque venenum statim est in corruptione præter naturam: vt dum sanguis mutatur in bilem flauam id est, in excrementum simile naturali, licet non possit nutrire, est enim C maioris actiuitatis, quam vt a calore corporis vinci queat: forma tamen nondum est contraria. Præterea in corruptione præter naturam, dum sanguis mutatur in excremētum præter naturam, semper lædit, non semper autem est venenum: vt bilis vitellina, æruginosa, atra, non semper est venenum, quia adhuc cedit medicamentis attrahentibus ob formæ similitudinem. Si vero quæ corrumpuntur, formā acquirunt naturæ humanæ contrariam, tunc demū sunt venena. Si ergo *contentum* euadit veneficum; tunc eius subiectum semper est excrementum. Agens vero modo in contento est; vt si quis mordetur a cane rabido, tunc excrementum veneficum, etiam reliqua excrementa in suam naturam conuertit: modo in continente; vt in febre pestilenti, dum calor partium solidarum redditur igneus præter naturam; modo & in contento, & in continente: vt dum homo rabie corripitur, & ca D lor est igneus in cōtentis partibus solidis: (*N. Venenū canum magis est pestilens, quam simile canino, quod in homine generatur: illud enim contagiosum: hoc autem non.*) Si autem *continens* est veneficum, subiectum veneni est continens, vt in sphacelo, a quo ascendens vapor, & cor petens, homines celerrime interimit. Totum tamen corpus, quamdiu homo viuit, non potest esse veneficum: seu subiectum veneni secundum totum: & proinde falsum est, quod quidam dicunt, puellam illam napello nutritam, secundum totum corpus euasisse veneficam. Puella enim ab initio vsa est napello in exigua copia, & sensim auxit eius vsu; vt progressu ætatis ob consuetudinem, semper minus ab eo passa fuerit (a consuetis enim nō fit passio:) vnde napelli portionem alimentalem, in substantiam partis conuertit, manente adhuc in finibus speciei humanæ, portionem veneficam expulit, tum per alias vias, tum per os, vnde etiam osculo homines interfecit: ipsam tamen puellam illud venenum non læsit, propter proprietatem & consuetudinem. Obiectio: *Simile generat simile, caro ergo carnem gignit non*

Corruptiones in quibus ... non dissoluitur.

1.

2.

3.

Contenti venenati subiectum, & caussa efficiens.

Continentis venenati subiectum.

venenum

venenum. Responsio: hoc verum est, nisi aliquod occurrat impedimentum, vel in obiecto, vel in agente.

Corruptio in qua mistum dissoluitur, id est, putredo.

Hactenus de veneno intra corpus generato, per corruptionem, in qua nulla fit misti dissolutio: sequitur de ea corruptione, in qua mistum dissoluitur in fimum, terram, ac cineres: id quod fit per *putredinem*. Putredo autem duplex est: alia naturalis, alia præter naturam. Naturalis, quando mistum, quod putrescit, non calidius, sed potius frigidius euadit, lib. 4. meteor. Arist. hic enim ambientis calor non est admodum intensus, nec in misto putrescente imprimitur, sed natiuus calor euocatur, vt mistum in fimum abeat: cap. 9. li. 2. de diff. febr. Putredo præter naturam est, quando mistum, quod putrescit, redditur calidius, & fit per exustionem, vel superassationem, a calore intenso, vt mistum in cinerem degeneret. In vtraque autem putredine quidam sunt gradus, ita vt non omnis putredo venefica sit, sed tantum summa putredo. In febre enim pituitosa, verbi gratia, humor adhuc seruat formam pituitæ, seu formam nondum veneficam, quæ agarico potest ob similitudinem euacuari: at si pituita ita putrescat, vt venefica euadat; tunc prorsus corrumpitur, & nouam induit formam; nec agarico educi potest, sed saltem diureticis, sudorem cientibus; vel calidis attrahentibus ad extimas corporis partes. Putredo igitur magis vel minus est praua ratione loci, in quo generatur, ratione materiæ, & ratione caussæ efficientis. Ratione loci, dum putrescens in venis putrescit, peius est, quam extra venas. Ratione materiæ: si materia alimentalis putrescit, deterius est, quam si excrementitia: vnde deterius venenum e semine; quam e sanguine menstruo, cap. 4. lib. 6. de loc. aff. natura enim magis tuetur alimentum, quam excrementum, & proinde si natura amplius tueri nequit, sed deserere cogitur, necesse est, calorem præter naturam esse admodum potentem, ac proinde venenum inde fieri magis deleterium. Ratione agentis; quo hoc potentius, eo peius venenum generatur.

Nô omnis putredo est venefica: alias enim omnis putrida febris esset venenata.

Quænam putredo malignior.

Altera definitionis particula est, *corruptiua*. Venenum enim hominis complexionem corrumpit. Vnde improprie loquuntur, qui vel torpedinem, vel gallicam virulentiam, veneficam esse dicunt; licet enim in his qualitas sit corpori nostro infensa; venefica tamen non est, quia non interficit: qualitas enim torpedinis potissimum infensa est facultati animali; qualitas luis gallicæ facultati naturali: qualitas veneni, facultati vitali atque cordi. Venenum ergo non simpliciter alterat, sed corrumpit; ita vt ij etiam periclitentur, qui tractant cadauera eorum, qui venenum assumpserunt. Vnde Plato in Phædro refert, quod corpora eorum, qui ad supplicium destinati venenû assumebant, ante venenum, non post assumptum, lauari solita: ne scilicet & homines qui lauabant interficerentur.

II. Venenû omne potest interficere hominem.

Modus quo venenum hominem corrumpit, explicatur cap. 18. lib. 3. simp. nimirum quod simili qualitate corpus afficiat; calidum caliditate, frigidum frigiditate, a toto forma agens suo etiam modo, venenum ergo calefaciendo, vel refrigerando corrumpit; idest, calorem natiuum dissoluit, vel extinguit, medicamenta autem simpliciter alterant. Licet vero quædam venena dicantur calida vel frigida: omnia tamen tota forma contraria sunt, & a tota forma agunt, vt corpus simili affectione afficiant: vi enim veneni abolentur actus secundi facultatum, & ita imminuuntur, vt tandem vigeant actus secundi seu operationes veneni.

Veneni passio, seu a potêtia in actû deductio.

Sic igitur venena agunt: modo explicandum est, quid ea ipsa a corporibus patiantur, & quomodo potentia in actum deducantur. Hoc Galenus cap. 3. li. 3. de temper. explicat. Omne mistum, ait, est Alimentale, vel Non. Si est alimentale; vel a corpore Vincitur, vel Non. Si vincitur, ita deducitur e potentia in actum, vt conuertatur in substantiam partis, & augeat substantiam caloris natiui: vnde omnia mista alimentalia calefaciunt, siue sint calida, vt caro columbarum, siue frigida, vt *lactuca*. Si mistum alimentale non vincitur a calore humano; tunc hoc alimentum secundû vnam rationem semper refrigerat corpus: secundum alteram, interdum conseruat calorem natiuum, aliquando minuit, aliquando intendit. Declaro hæc. Secundum primam rationem, dum alimentum non vincitur: non fit nutritio & reparatio substantiæ caloris, minuitur ergo calor, & proinde corpus refrigeratur. Secundum alteram rationem, accipimus calorem, non ratione subiecti & substantiæ, sed ratione qualitatis. Quod si ergo alimentum temperatum est, & non vincitur, sed vincit, ac proinde agit; conseruat caloris natiui qualitatem; nec enim auget, nec imminuit, quia est temperatum. Si alimentum sit frigidum, nec vincatur, imminuit qualitatem caloris, & refrigerans, Si alimentum calidius non vincatur, vt *allium, cepa, &c.* auget calorem. Mistum non alimentale, agit frigiditate, caliditate, vel tota forma. Quod frigiditate agit, idest, quod potentia frigidum est, nil patitur a calore nostro, nec de potentia in actum ducitur, c. 3. & 4. lib. 3. de temper. etiamsi enim actu calidum exhibeatur, caliditas tamen illa sponte dissipatur, non vi caloris natiui. Quod calore agit, id est, quod potestate calidum est, siue simpliciter calefaciat, siue etiam abradat & putrefaciat; dum actu frigidum exhibetur, a calore humano alteratur, ac de potentia in actum ducitur: (*Obiectio: supra dictum fuit medicamentum alterari & vinci a corpore, venenum non: quomodo ergo hic dicitur, quod venenum a corpore alteretur? Responsio: ibi per alterationem intelligitur exacta victoria, & sic venenum alterationes quasdam suscipere quidem potest, vinci autem a corpore nequit.*) In eo quod tota forma agit, similis est ratio: formæ enim organum, modo caliditas est, modo frigiditas. *Obiectio: dictum est, frigidum a corpore non pati. At contra Galenus cap. 20. lib. 3. de simpl. ait, commune esse cuilibet medicamento, vt patiatur a corpore; imo frigidum magis patitur, quam calidum, hoc enim sua sponte, ad partes remotas penetrare potest, illud non, nisi per modum quendam ascititium?* Responsio. Secundum primas qualitates, medicamentum calidum patitur a corpore, frigidum non patitur. Secundum qualitates secundas, tum alteratiuas, tum motiuas, calidum a corpore nil patitur, sed frigidum: (& hoc modo loquitur Galenus lib. 3. de simplic. vbi facultates medicamentorum considerat, quæ non tantum a primis, sed etiam a secundis qualitatibus proficiscuntur.) Quantum ad alteratiuas, vt medicamentû agat, oportet in vaporem abire, quod calidum insito calore præstare potest, nec corporis calore ad id est opus: frigidum autem per se in vaporem verti nequit; resistit enim euaporationi, ac proinde corporis calore opus habet. Quoad motiuas, calidum proprio calore mouetur, & ad corporis partes etiam remotas deducitur: frigidum vero alieno calore opus habet; quia frigus per se quietis est caussa.

1. Alimentû vt alteretur.

2. Venenum vt a corpore alteretur.

Frigidû a corpore patitur, & non patitur.

Tertia definitionis particula est de tempore, quo fit corruptio. Dictum igitur est venenû *confertim & celerrime corrumpere*: spatio diei 1. vel 2. vel ad summum 3. secundum Galenum text 75. sect. 3. lib. 3. epidem. Vnde febris hectica & putrida, licet cor corrumpat, non tamen est venenum, quia non confertim corrumpit. Nec venefica etiam creatura illa frigida, cap. 7. lib. 3. de loc. affect. quæ puero, (antequam remedia adhiberentur:) quotidie epilepsiam concitabat. Confertim autem venenum agere, duæ sunt caussæ: primum vis & actiuitas veneni insignis, quæ celeriter sanguinem, carnem, & cor inficit: secundo, dispositio animalis, quæ talis est, vt facillime vis intensa toti corpori impertiatur, cap. 16. lib. 3. simpl. Si quis enim

3. Venenum côfertim corrumpit.

enim tempore frigidiore, digitum in aquam frigidam immittat, repente tota manus refrigeratur confertim etiam totum brachium, totumque corpus. Venenum ergo, quando in cor cœpit agere, hoc celerrime corrumpit: quando vero nondum cœpit agere, sed in via adhuc est, & ad cor perducitur; modo longius, modo citius interficit, quia modo cito, modo longiore tempore ad cor perducitur, ob copiam, dispositionē viarum, & crassitiem. Copia enim & quantitas, nisi debita sit, venenum cor non petit: sic qui a cane rabido morsi sunt, nō moriuntur, nisi post quatuor aut quinque menses: interim sensim illud venenum se multiplicat, & vbi ad debitam quantitatem redactum est, cor petit, & iugulat. In corporis dispositione, si viæ sint arctæ, non ita facile permeat venenum. Sic quando venenum crassum est, vt opium, vel non interficit, quia non penetrare potest, vel serius interficit, si ope vini attenuetur. Dicēdum vero etiam est qua ratione a veneno cor corrumpatur. Homo moritur, ob insignem cordis intemperiem: c. 8. l. 3. simpl. Cor autem afficitur, quia dissipatur ipsius calor, secundum vnum aliquem ipsius motum: (*cordis enim calor duplici conseruatur motu, quorum vnus deursum, alter deorsum, & quamprimum vnus motus deficit, illico etiam alter deficit, vt homo pereat:*) Venenum calidum, tollit motum deorsum: frigidum, tollit motum sursum, deprimit enim ad inferiora. Si venenum agat tota forma: hæc vel similis, vel dissimilis est. si similis; tollitur motus deorsum, quia hoc venenum agit ad similitudinem magnæ flammæ, quæ in minorem flammam agit. Si dissimilis; tollitur motus sursum, hoc enim venenum, ad similitudinem veneni frigidi, exstinguit calorem naturalem.

Venenum, modo citius, modo tardius ad cor perducitur.

Quomodo a veneno corrumpatur cor.

Quarta finitionis pars est cor; omne enim venenū habet proprietatem cordi aduersam. Afficitur autem cor vel Immediate, si venenum non respicit aliam partem determinatam, præter cor, vt *cicuta, napellus*; vel Mediate, cum venenum partem determinatam respicit, & per mediam istam partem cor afficit; sic *lepus marinus* pulmonem corrumpit, & per hos medios, etiam cor: *cantharides* vesicam, & per hanc cor.

4. Venenum afficit cor, mediate, aut immediate.

Quinta finitionis pars est, quod venenum corrumpat *cor hominis*: multa enim mista homini venenum sunt, alijs animalibus alimentum: vt cicuta sturnis alimentum est; homini venenum. Et hæc de veneni definitione.

5. Cor hominis.

CAPVT II.

De speciebus, & Differentijs venenorum.

Differentias venenorum traditur, tantum de Simplicibus, quæ natura fiunt, loquemur, non de compositis, quæ arte fiunt. Differentiæ autem sumuntur a veneno vt est agens, & a Corpore humano vt est patiens. In veneno autem tria considerantur, primum id quod producit venenum: secundo natura veneni, id est, materia & forma: tertio, id quod est productum. Ab his igitur fontibus sumendæ sunt differentiæ.

Differentiæ venenorum vnde sumendæ.

Quātum igitur ad caussam efficientem; venenum gignitur In corpore, vel Extra. In corpore, vel In venis, vel Extra venas. In venis, Simile est canino, Pestilens, Putrefactum. Extra venas, est sanguis grumescens. Si venenum generatur extra corpus; tunc procedit ex Elementis, vel Mistis. Ex elementis impuris, *aere, aqua, terra*; vt fit in febre pestilente. Si mistis, vel ex imperfecte mistis, vt *e glacie veneno affecta*; vel perfecte mistis, ijsque aut inanimatis, vt *arsenicum*; aut animatis, plantis nimirum vel animalibus: plantis, vt *e napello*: animalibus, vt *e cane rabido, scorpio, &c.*

I. A caussa efficiente.

Differētiæ a materia in qua, id est, a subiecto. Subiectum qualitatis veneficæ, est Indeterminatū, aut Determinatum. Indeterminatum; cuius qualitas spiritalis est, & modo vnum, modo aliud subiectum occupat, vt qualitas quæ procedit *a basilisco, & a serpente per hastam*. Determinatum; cum qualitas materialis proprium habet subiectum, nec alteri subiecto impertitur: vt *venenum caninum* pro subiecto habet contentum excrementum, quod in cane reperitur.

II. A subiecto.

Forma veneni, id est, qualitas, est Euidens, aut Recondita. Euidens, calida, frigida, humida, sicca. Recondita, est Alteratoria, vel Purgatoria. A caliditate igitur procedunt venena calida: de quibus c. 18. 19. 21. l. 3. simp. Calidum autem venenum aliud est simpliciter calefaciens, vt *euphorbium*: aliud etiam attrahens, vt *arsenicum*; aliud corrosiuum, vel putrefaciēs. Discrimen inter hæc est: nam simpliciter calefacientia venena non sunt viscida; atque abradunt, vel putrefaciunt, viscida sunt, et crassioris substantiæ. Difficilius enim soluitur continuū, quā introducatur dyscrasia: & propterea abradentia diutius in corpore manere oportet, quod fit viscidiratis ope, quam calefacientia simpliciter. Corrodentia etiam ac putrefacientia a se inuicem distinguuntur: illa enim agunt in continentia tātum, & crassioris sunt substantiæ; hæc etiam in contenta agunt, & substantiæ sunt tenuioris. Putrefaciens etiam varium existit: nam interdum introducit calidam dyscrasiam: interdum putrefactionem præter naturam, vt si admodum est calidū, quemadmodum venenum caninum & pestilens: interdum introducit putrefactionē similem naturali, in qua quod putrescit refrigeratur, vt si venenum remisse calidum est, quemadmodum *fungus putrefactiuus*: (*Vide lib. 2. sim pl. vbi fungi frig. & hum. statuuntur; in putrefactiuis tamen mista portio calida asseritur.*) Hæc de veneno calido. Frigidum venenum, vt colligitur e cap. 2. Auicennæ, vel interficit refrigerando, & inducendo cordi frigidam intemperiem; vnde cordis actio aufertur; vel interficit per mediam malam compositionem, idest, angustiam viarum. Refrigerando interficit *semen hyoscyami, mandragoræ, succus papaueris*: quoties confertim in cor producuntur: si enim diutius in corpore morantur, cum ita alterari possunt, vt secundum portiones alimentales vertantur in alimentum. Quoniam igitur venenum cito ad cor perduci debet; fit, vt a veneno frigido promptius interficiatur corpus calidius, quam frigidius: vi enim caloris venenum frigidum attenuatur, facilius mouetur, venæ sunt latiores, cor etiam ob calorem attrahit. Hinc Galenus dicebat *opium* potissimum interficere, quoties post ipsius assumptionem bibitur *vinum nec copiosum, nec generosum*: vino enim opium attenuatur, viæ recluduntur: At copiosum & generosum vinum, plus iusto excalfacit, & frigiditatem opij e toto vincit. Hinc *cicuta* alimentum est sturnis, homini venenum: in hoc enim viæ latiores sunt, vt cicuta citius ad cor perducatur; in illis viæ sunt angustæ, vt diutius in corpore hæreat, & secundum portionem alimentalem in substantiam sturni vertatur. Nec hoc repugnat historiæ de vetula Atheniensi, quæ citra noxam cicutam comedit; hoc enim e consuetudine factum est: nam primo in exigua copia comedit, deinde sensim in maiore, ita vt consuetudine aliam quasi naturam contraxerit. Venenum frigidum per mediā angustiam interficiens, est *plumbum vstum*: & hoc quoniam crassioris est substantiæ, & astringens, hominem calidiorem celerius, quam frigidiorem, iugulat. Siccum venenum, interficit vel exsiccando simpliciter, vt *calx viua, venenum caninum*: vel abradendo, vt *realgar*. Et hoc etiam corpus calidius citius interficit; tum quia ob caliditatem citius ad cor ducitur, tū quia cum calidiore temperamento facilius & frequentius sicca, quam humida intemperies coniungitur. Venenum humidum est, quod interficit per mediam intemperiem humidam, non putrefaciendo. Vnde

III. A forma: & IV. A veneno iam producto. Calidum venenum.

Frigidum.

c. 1. l. 3. simp.

Siccum.

Vnde historia illius serpentis, cuius morsu tacta erat cutis & carnes, vsque ad ossa, vt marcor secutus fuerit; huc non pertinet: sunt enim effectus illi putredinis ac putrefacientium venenorum, non humidorū, sed calidorum. Tale ergo venenum reddit corpus humidius, humiditate nō alimētali, vt in athletis: sed excrementitia, quæ obsidet partium & præcipuè corporis porositates, & hinc calorem cordis exstinguit. Hoc autem mistum non tantum venenum esse oportet, sed etiam necesse est, vt talem adeptum sit substātiam, vt facile ducatur ad cor: & tale est *argentum viuum*, quod facile permeat, ita vt in internis ossiū partibus repertum sit, post dissectionem eorum, qui hydrargyro inuncti fuerant.

Recondita & alterans veneni qualitas.

Hæc de manifesta qualitate venenorum. Recondita est Alteratoria, vel Purgatoria. Alteratoria est Similis, vel Dissimilis. Simile mistū est, quod e toto est Bezoarticum, vel ferme e toto, vt *theriaca* quæ in ampliore dosi interficit, ad similitudinem magnæ flammæ. Dissimile mistum, quod tota forma est contrarium, vt *napellus*. Purgatoria seu attrahens qualitas constituit medicamenta purgantia. Purgantia attrahunt sanguinem vel alios succos. Quæ sanguinē trahunt, admodum sunt venefica, nec vili hominum cognita: quidam enim, qui hoc vsus erat veneno, ligatis oculis ad supplicium ducebatur, ne hoc pestiferum alijs patefaceret; vt Galenus prodidit memoriæ. Purgantia reliquos succos, dupliciter redduntur venefica, primo, si nimis intēsa & violenta est eorum actio, vt in *veratro albo*, quod interficere potest, licet non euacuet humores. Secundo, dum immodicam succorum quantitatem alliciunt, insuper purgatione, vnde postremo etiam sanguis vacuatur, & homo perit: hoc vitium non tantum committi potest a vehementi medicamento, *vt a veratro albo, sed etiam a mediocri, vt ab agarico, a rhabarbaro*.

Purgatoria.

Purgantia attrahūt ratione similitudinis.

Porro doctrina purgantium magni est momenti, & diligenter tradenda. Omne purgans attrahit ratione similitudinis, idest, propter similem proprietatem cum proprietate humoris euacuandi: vnde proprietas purgantium, similis est proprietati corporis humani: humor enim qui a purgante attrahitur, non semper est veneficus, sed sæpe excrementitius, vel secundum, vel præter naturam: tale autem excrementū naturale, corpori nostro est simile, & quoque salutare (*nisi in quanto vel quali peccet:*) quare etiam purgans hoc excrementum simile est corpori nostro. Purgantia medicamenta, secundum Gal. c. 24. & 25. lib. 3. simp. alia habent permistas portiones alimentales, nullas veneficas, *vt syrupus rosaceus solut. cassia, & forte etiam rhabarb.* quæ si non purgant, sed a corpore vincuntur, mutantur in humorem familiarem, & in alimētum vt rhabarbarum in sanguinem biliosum: alia permistas habent portiones veneficas: (*hac tamen non attrahunt ratione portionis venefica, quæ dissimilis est corpori nostro, sed ratione admistæ portionis alimentalis*) (*vt scammonium, turbith, colocynthis, vtrumque veratrum*; & hæc si non purgant, corrumpuntur in corpore, & generatur materia venefica; nec enim portio alimentalis, propter portionem veneficam vinci potest.

Purgantia alia benigna, alia maligna.

Num purgātia similia sint corpori humano.

Hic autem dubia quædam soluenda sunt. Primū, *num in purgantibus sit portio similis proprietati corporis humani, seu humorum?* Negatur hoc: primum, quia Galenus in lib. quos purg. &c. ait: si medicamentum detur corpori sano, non fieri euacuationem, sed colliquationes: si non fit euacuatio, & tamen omnis generis humores in corpore sano existunt; medicamentum sane non trahit ob similitudinem: alias enim in corpore sano etiam traheret? Responsio: Purgatio hic nulla sequitur, non quod soluens simile non sit humori, sed quia materia humorem gratum non expellit, sed eum retinet, & medicamento soluenti refragatur: vnde colliquationes fiunt, & difficiles purgationes. Secundo sic negatur: Theriaca inhibet vim purgantium, ob proprietatem suam, quæ dissimilis est proprietati medicamenti, est autem similis proprietati corporis nostri: Quod si theriaca similis est corpori nostro, & dissimilis medicamento; quomodo medicamentum simile erit corpori nostro? Responsio: theriacæ proprietas maximæ est actiuitatis, & agit tam in veneficam, quam in similem medicamenti proprietatem, eiusque actus secundos tollit; sicut magna flamma dissipat minorem: maior enim actiuitas minorem superat.

Dubitatur etiam, *quænam proprietas maioris sit actiuitatis, medicamenti ne, an vero humoris?* Et ratio esse videtur, proprietatem in humore esse efficaciorem, quia humoris maior est quantitas; in maiori autem quanto vis maior. Responsio: medicamenti vis maior est: nam attractio fit ratione alicuius indigentiæ: sicut caro sanguinem attrahit, quia eget sanguine, non contra. Sic magnes est quasi rudimentum ferri, & attrahit ferrum, non attrahitur a ferro. Rhabarb. est, quoddam bilis rudimentum: & propterea bilem attrahit, non attrahitur a bile. Vt autem hæc rectius intelligantur, & vt Galeni sententia defendi queat contra Auicennam, (*qui ait, si attractio fieret propter simile; tunc ferrum attrahi potius a ferro, quam a magnete:*) sciendum, proprietatem esse triplicem, genericam, specificam, & indiuidualem. Generica, vt animalis. Specifica, vt humana, equina, gallinacea, &c. Indiuidualis, vel determinati indiuidui, vt Socratis; vel partis determinatæ, vt iecoris, cordis, &c. Iam proprietas similis in similem debiliorem agit, non eadem in eandem: vt proprietas animalis, non agit in proprietatē animalis, sed plātæ. Proprietas humana, non agit in humanā, sed in bouinam, gallinaceā, &c. Proprietas indiuidualis Socratis, non agit in proprietatem indiuidualem Socratis, sed in proprietatem indiuidualem alterius indiuidui. Proprietas iecoris non agit in proprietatem iecoris, sed in proprietatem lienis, ossis, &c. in eodem indiuiduo: vnde omnium partium conspiratio, & consensus mutuus.

Proprietas medicamenti efficacior, quam humoris.

Idem nō attrahit idem, sed simile trahit simile. c. 4. fen. 4. l. 1.

Quæritur, *num omnia purgantia sint venefica?* quod Galenus asserere videtur com. 12. lib. 2. de vict. ratio. nε. Vt hoc dissolui queat, sciendum, purgantia alia esse vehementia, alia debilia. Vehementia sunt, quæ cum impetu attrahunt, & a partibus remotis, & tollunt impedimēta, quæ purgationem tardare possunt: Si enim impedimentum est in humore crasso & viscido; medicamenta ob calorem & amaritudinem attenuant ac detergunt: Si in vijs est obstructio a crassis & viscidis humoribus; medicamenta hos detergunt: si expulsrix sopita sit, excitatur medicamenti mordacitate & malignitate. Et hæc vehementia purgantia sunt venefica: de quibus etiam Hippocrates & Galenus loco citato loquuntur, *vt de peplo, de veratro, &c.* Debilia purgantia sunt, quæ attrahunt a proximis, nec impedimenta remouere possunt. Et hæc non sunt venefica: nihilominus & hæc corrigenda sunt, propter os ventriculi, quod syncera purgantia ferre nequit, c. vlt. lib. 3. de simp.

Quænā purgātia sint venefica.

Denique cognoscendum, *quomodo pharmaca sint venena:* nimirum dum non castigata, & in maiore dosi exhibentur: tunc enim fit ὑπερκάθαρσις, id est, sanguis euacuatur, & mors sequitur, ob dissipationem caloris vitalis. Cur autem fiat superpurgatio, patet e fine libri secundi, de elementis, vbi dicitur, & in nutritione, & in purgatione fieri attractionem non modo conuenientis, sed etiam noxij. Vt in nutritione, si caro sit temperata, & sanguis frigidior, caro etiam optima attrahit sanguinem frigidiorem. Sic in purgatione, principaliter quidem attrahitur humor familiaris: sed in superpurgatione, cum succus familiaris attractus est, trahitur humor, qui promptius euacuatur, idest, qui magis est fluxilis, & simul magis familiaris humori, qui primo fuit attractus. Vt, si rhabarbaro

Quomodo pharmaca interficiant. Quo ordine humores in ὑπερκαθάρσει educantur.

barbaro bilis educatur, post bilem vacuabitur pituita: (*licet enim sanguis magis sit fluxilis, pituita tamen magis familiaris est succo biliosо, quam sanguis, ac proinde prius educitur:*) mox melancholia, quæ minus est fluxilis quam pituita, & licet crassior sit ac minus fluxilis, quam sanguis, prius tamen euacuatur, quia familiarior est succo bilioso, & pituitoso, quam sanguis; quia illi succi sunt excrementitij: postremo sanguis euacuatur, qui succus est alimentalis. Hic tamen notandum, in superpurgatione a scammonio non omnem prorsus vacuari bilem, antequam sanguis effluat, sed maximam saltem eius partem: vita enim sine 4. succis consistere non potest: commen. 33. libro primo, de natura humana. Præterea, superpurgatio non tantum fit propter pharmaci attractionem, sed potius propter læsam retentionem & expulsionem: cap. 27. & vltim. lib. 3. simplic. Quia enim in superpurgatione succus familiaris eductus est; non restat alius familiaris medicamento succus, ac proin maxima e parte cessat attractio, quia agens non agit, nisi adsit patiens. Fit ergo tunc superpurgatio læsa retentione & expulsione: læditur autem facultas retentrix ob morbum vasorum, qui vel in via est, vel in intemperie. In via vasorum, id est, in nimia apertione orificiorum, propter copiam & impetum materiæ expurgatæ. In intemperie, & præsertim frigida, quia in ὑπερκαθάρσει partes corporis ita fatigantur, vt calor hebescat, & vasa refrigerata langueant, nec succos detinere queant. Læditur ergo expulsio, non læsa facultate, sed ob errorem externum: qui sumitur e praua qualitate, seu acrimonia medicamenti purgantis. Hæc de venenorum differentijs, quæ a caussa efficiente, formali, & materiali desumuntur. Auicennas etiam a corpore patiente sumit differentias, quæ facile e dictis patebunt.

Alia superpurgationis caussa.

CAPVT III.

De Signis venenorum.

Signa veneni in genere.

VEnenum *in genere* modo facile, modo difficulter cognoscitur. Facile, si in corpore agit, vt appareant symptomata venefica, syncope stomachi, anxietas, pallor totius corporis, pulsus imbecillis, &c. Difficulter; si venenum non agit, sed oriatur, quia est in minima copia, & in partibus remotis: & tunc consideranda sunt caussæ prægressæ, ac dispositio patientis. Caussæ prægressæ; si forinsecus accedit venenum, vt si quis a cane rabido sit demorsus, facile suspicamur venenum latitare: Ita si quis cum inimicis, & veneficis versatus est. Dispositio patientis, si intus venenum latitat; quoties corpus est insalubre, vsum est prauis cibis, dum est suppressa consueta euacuatio vel seminis vel sanguinis.

Num genitũ sit in corpore, an extra.

Signa *differentiarum*: & primum num *in corpore venenum sit genitum, an extrinsecus accesserit*? Si igitur homo sanus repente moriatur, cadauer fœteat; liuescat præter consuetudinem cadaueris, foris accessit venenum: si vero corpus insalubre fuit refertum prauis succis, & euacuatio consueta fuit cohibita, venenum intus genitum ipsum iugulauit: vt Galenus docet capit. pen. lib. 6. de loc. affect. In corpore viuente eadem est ratio.

Nũ in venis, an extra venas.

Si in corpore genitum est venenum, vel Extra venas, vel In venis. Si *extra venas*; an a sanguine grumescente, in cauitatibus, vt in ventriculo, vesica; confugiendum ad signa particularia, de quibus in doctrina de sanguine grumescente. *Si in venis*, hæc signa non aderunt, sed potius erunt signa febris pestilentis, prægressa est suppressio seminis, vel sanguinis menstrui.

Num ab elementis, an e mistis.

Si extra corpus generatum est venenum: vel ab elementis procedit, vel a mistis. Si *ab elementis*, signa sunt impuritatis elementorum, de quibus in febre pestilenti. Si *e mistis*; facile cognosci potest, an procedat e mistis animatis: modo clam non sit exhibitum; hoc enim cognoscere fere est impossibile.

Signa subiectorum veneni.

Hactenus de signis differentiarũ a caussa efficiẽte: sequitur de signis differentiarum *a caussa materiali*, *idest, a subiecto veneni*. Ratione igitur subiecti, veneni qualitas est Spiritalis, vel Corporea. *Spiritalis* cognoscitur, si aliquis afficitur post serpentem hasta percussum, item post aspectum basilisci, & quoties præsens fuit animal, quod qualitatem veneficam spiritalem impertiri potest. *Corporea* qualitas est terrestris, aquea, vaporosa. Terrestris; si venenum in puluere est exhibitum: aquea; si in diluto & destillato: vaporosa; si homo solo odore afficitur.

Signa qualitatis manifestæ veneni.

Sequuntur signa differentiarum *a caussa formali*: Venenum calidum, simpliciter calefaciens, indicatur, cum patiens feruorem in capite sentit; afficitur siti, & corpus tactui calidum apparet, venæ turgentes conspiciuntur; a calido enim veneno sanguis funditur, vnde etiam oculi rubent. Venenum calidum corrosiuum, indicatur ex insigni ventriculi dolore. Putrefaciens indicatur e graui & iniucundo corporis odore: ructus enim & anhelitus sunt fœtidi. Putrefactiuum autem modo intense, modo remisse calidum est: si intense, signa erunt intensæ caliditatis. Frigidum simpliciter refrigerans, cognoscitur e somno profundo, stupore, absentia sitis, e frigiditate totius corporis. Frigidum constipans, seu angustans; adiunctam etiam habet difficultatem anhelitus. De sicco & humido, nil Auicennas: nec enim hæc facile dantur, nisi caliditas, vel frigiditas adsit. Siccum tamen a macie & tabe indicatur. Humidum ex insigni corporis imbecillitate, vt statim corpus iusto grauius euadat: ob nimiam enim humiditatem ligamenta laxantur, vt membra quasi onerosa fiant.

Signa qualitatis alterantis.

Hæc de qualitate manifesta. Addita est Alterans, vel Purgans. *Alterans*, est similis corpori, vel dissimilis. Si simile sit quod exhibetur, vt theriaca, tunc (licet alias salutare esset:) pestiferum euadit, quia datur in maiori dosi, quam oportet, & hoc exhibitum est, vel a plebeio, ab empirico, vel a medico indocto. Si autem a docto daretur: cognosci non posset; cordis enim proprietatem dissipat, propter summam actiuitatem: sicut magna flamma minorem extinguit: & minus adhuc cognosci posset, si nec sit amarum, nec ingrati odoris: vt homo pereat, antequam sciamus venenum esse in corpore, & post mortem nulla veneni apparent vestigia. Alterans qualitas dissimilis cognoscitur, quia mutantur pulsus, fit syncope, erumpunt sudores frigidi, præsertim in fronte, maxime si napellus assumatur.

Signa purgatoriæ qualitatis.

Qualitas *purgatoria*. Si purgatur sanguis, facile cognoscitur, huius generis tamen venenum nemini notum hoc seculo. Si purgans materia alios attrahat succos; bifariam nocet: intensiue, idest, actione violenta; & extensiue, id est, actione immodica. Si lædit intensiue; fiunt tormina, conuulsiones, nec corpora euacuantur. Si extensiue; insignis fit euacuatio.

Signa differẽtiarum a corporis dispositione.

A dispositione corporis etiam sumuntur differentiæ, quæ facile cognoscuntur. Si enim venenum agit in totum corpus; nõ est noxa aliqua in membro particulari. Si agit in partem determinatam; noxa in primis in parte illa percipitur: verbi gratia, si cantharides assumantur, patiens noxam sentiet in vesica.

Conclusio signorum.

Hoc igitur modo prima venenorum genera cognoscuntur. De speciebus enim specialissimis, in capitibus proprijs agendum erit. Monet autem Auicennas, indicia e visu, olfactu, & sapore sumi posse: e visu, vt si quis euomat hydrargyrum: ex olfactu, si quis percipiat odorem opij: e sapore, eadem ratione.

CA-

CAPVT IIII.

De Præsidijs venenorum.

Præsidia venenorum, vnde sumenda.

AGentis iam de curatione veneni in genere; specialia suum in locum seruantes. Præsidia igitur ab essentia veneni sumenda sunt. Et quoniam venenum est qualitas corruptiua cordis hominis: necessario indicationes præsidiorum sumuntur a qualitate, a corde, & ab homine.

I. A veneno Alterantia.

Præsidia quæ sumuntur a veneno, seu venenj qualitate, sunt alterantia vel euacuantia, vt colligitur e cap. 7. lib. 3. de loc. aff. & cap. 6. lib. 13. meth. & cap. 18. lib. 5 simpl. Alterantia sunt, modo calida, modo frigida, modo a proprietate occulta iuuant; prout varia est veneni qualitas. Nos potissimum agemus de alterantibus per qualitatem reconditam. Auicennas remedium bezoarticum ita definit. capit. 4. fen. 1. lib. 2. Albezoar est remedium, quod pro sua proprietate conseruat sanitatem & virtutem in spiritu, vt veneni noxam a se expellat. Vnde colligitur bezoarticum habere proprietatem similem proprietati corporis humani. Patet etiam hinc bezoarticum extirpare venenum, non quoad agat in venenum, sed quia agit in corpus humanum, & illud roborat, vt veneno expellendo sufficere queat. Et sic venenum a bezoartico quasi per accidens curatur: bezoarticum enim non agit in venenum, sed per similem proprietatem (quæ tamen maioris est actiuitatis:) corpus immutat, vt huius actus secundus, vi veneni iam deperditus, reuocetur. Hinc Galenus cap. 18. lib. 5. simpl. ait bezoartica obtinere mediam quandam naturam, inter corpus humanum & venenum; vt, quæ est proportio corporis humani ad bezoarticum, eadem sit bezoartici ad venenum. Quo dicto significat ita administrandas esse antidotos, ne, si largiore dosi exhibeantur, maxima sua actiuitate corpus lædant. Sicut enim bezoarticum vinci non debet a veneno: ita etiam corpus a bezoartico vinci non debet: Ait etiam loco cit. bezoarticum esse medium inter medicamentum, & venenum; medicamentum enim iuuat, venenum interficit; bezoarticum iuuat si recte administretur; & interficit, si non recte, sed in maiore dosi exhibeatur.

Bezoarticum quid?

Bezoarticum per accidés, & mediate in venenum agit.

Bezoartica sunt media inter venena & corpus humanum.

Euacuantia manifesta.

Præsidia euacuantia explicantur cap. 18. lib. 5. simpl. & hæc vacuant qualitate vel manifesta, vel recondita; Manifesta qualitas attrahit, vel calefaciendo simpliciter, vel simul abradendo & corrodendo cuticulam, atque excitando vesicas. Simpliciter calefaciens, est remedium calidum, & tenuis substantiæ, quod venenum e profundis, id est, a centro ad circumferentiam attrahit. Corrodens & abradens, est calidum & crassæ substantiæ, cuius ope parti adhæret; vnde abradit, doloremque excitat: Et sic vacuatio fit non tantum per attractionem caloris & doloris, sed etiam per modum receptionis, quia pars redditur imbecillis, & proinde apta ad recipiendum.

Occulta.

Occulta qualitas vacuat non per expulsionem, sed per attractionem, propter proprietatem, similem proprietati veneni: vnde Galenus ait, omne venenum vacuari a medicamentis extrinsecus applicatis. Quod tamen dictum non ita est intelligendum, tanquam venena semper sint applicanda, & nunquam exhibenda: nam & cantharides, & hydrargyrum vtiliter nonnunquam exhibentur: tutius tamen est, venena applicare, quam exhibere. Venena autem applicanda sunt, non aduersissima corpori humano, quæ interficerent; sed quæ mediam quandam naturam habent inter corpus humanum & venenum; vt est *caro viperæ, caro scorpij*: quæ media sunt ratione actiuitatis & similitudinis: non enim sunt summæ actiuitatis, vt *arsenicum*, nec proprietatis vel omnino similis, vel admodum dissimilis.

II. Præsidia a corde indicata.

Hæc de præsidijs quæ a veneno sumuntur. A corde languente indicatur remedium corroborans; & A hoc vel euidens est, vel occultum. Euidens est, quod cordis calorem & complexionem conseruat. Reconditum est, quod cordis proprietatem respicit: & est bezoarticum. Bezoarticum autem requiritur, veneno & præsente, & imminente. Si præsens est venenũ; tum bezoarticum requiritur, ratione & ipsius veneni, & proprietatis cordis. A veneno enim requiritur aliquid, quod proprietatem veneno habeat contrariam, vt virtute huius remedij, ab expultrice cordis venenum expellatur. Cordis autem proprietas postulat remedium simile, quo roboretur, ad resistendum proprietati veneni. Quatenus ergo bezoarticum requiritur a veneno, est præseruatorium; quatenus requiritur a proprietate cordis, est vitale. Si immineat venenum, in aere pestilenti, vel ab hostibus; requiritur bezoarticum, quod cor ita roboret, vt si forte ingruat venenum, homo non pereat. Bezoarticum igitur, sanitatis etiam tempore, requiritur a proprie-B tate cordis (*non a veneno, quod præsens non est; cum tamen indicatio a præsenti sumatur:*) tanquam remediũ vitale.

Dubium et Auerroe.

Allucinatus ergo Auerroes est, qui materiam bezoarticam tempore sanitatis non admittit: nam & experientiam habet repugnantem, & rationem. Si enim bezoarticum exhibitum, præsente veneno, non dissipat cordis proprietatem; multo minus absente veneno destruet: nam cum venenum in cor agat, si in bezoartico facultas est dissipandi cordis proprietatem, adhuc magis destruetur ambabus caussis coniũctis, quam si vna tantum adest. Sed forte excusari potest Auerroes, hoc modo: Bezoarticum duplex est; alterum maximæ actiuitatis, præditum tamen proprietate simili proprietati cordis e toto; vt est *confectio Mithridatica*, quæ sanis etiam dari potest. Alterum non est tantæ actiuitatis, & habet proprietatem mediam inter corpus & venenum, qualis est *caro vi-C peræ, & scorpij*, extracto inde veneno: & hæc tempore sanitatis præter rationem exhibentur: de quibus etiam locutum esse Auerroem, vero est simile.

III. Præsidia a toto sumpta.

Præsidia etiam a toto sumuntur. Nam repletio corporis prohibet, quo minus tuto festinanter liceat venenum expellere, cap. 7. lib. 3. de loc. aff. Quare si corporis repletio est æqualis: indicat remedium euacuans: si inæqualis; purgatorium, seu electiue ducens.

CAPVT V.

De Prognosticis venenorum.

Prognostica differentiarũ a subiecto.

PRimum proponemus prognostica differẽtiarum a caussa formali & materiali; nec enim caussæ efficientes hic perpenduntur. Secundo signa trademus lethalia, e quibus sciamus, num homines sanitati possint restitui, nec ne.

D Quantum ergo ad differentias a subiecto: qualitas spiritalis est efficacissima, præcipue quia non habet determinatum subiectum, & momento per corpus in cor irruit, nihil quod resistat inueniens. Non est tamen omnino desperandum: inueniuntur enim remedium, cor ita roborans, vt qualitas illa spiritalis dissoluatur, sicut tenebræ dissipantur a lumine Solis. Qualitas materialis, si subiectum sit determinatum, minus est periculosa, & præsertim si subiectum sit terrestre: magis periculosa, si subiectum sit aqueum: adhuc magis, si aereum; celerrime enim homines per prauos odores intereunt.

Prognostica differentiarũ a causa formali.

Quantum ad caussam formalem. Venenum agẽs a tota forma est magis periculosum, quam manifesta agens qualitate: in corde enim duo sunt, complexio & proprietas; complexio stante vita mutari potest: proprietas, maxime penes motum, mutari nequit; quamprimum enim admittur actus proprietatis, id est, motus, homo statim moritur; quia mors nihil est aliud, quam quies & immobilitas cordis. Inter

venena

Prognoſtica qualitatis manifeſtæ.

venena autem a tota forma, illud magis eſt peſtiferum, quod eſt maioris actiuitatis. Qualitas manifeſta in genere, prout inſtrumentum eſt maioris, vel minoris actiuitatis, pro eo etiam vehementiores habet operationes. Non ſolum enim numerus graduum; ſed etiam vis & vehementia; (quæ a forma ſubſtantiali procedit:) attēdi debet: opium enim venenū eſt, non aqua; quia frigiditas aquæ eſt organum formæ elementaris minimæ actiuitatis; frigiditas autem opij, eſt organum formæ miſti, quæ forma corpori noſtro eſt contraria. Sic euphorbium eſt venenum, non ſinapi; licet vtrumque in quarto ſit calidum. (: *Vt autem melius hæc intelligantur, paullo erunt altius repetenda. Forma miſti, eſt Similis corpori humano, vel Diſſimilis. Si ſimilis, eſt Actiua, vel Paſſiua. Paſſiua, cum miſtū illud eſt alimentale, nam alimentum patitur a corpore. Quo fit, vt qualitas quæ eſt organū formæ minimæ actiuitatis, parum etiam agat. Hinc theriaca calida in primo, magis calfacit quam piper vel ſinapi, quæ calida sūt in quarto: & pueris piper dare poſſumus, non theriacā: caliditas enim piperis & ſinapi eſt organum formæ alimentalis paſſiuæ: caliditas autem theriacæ, eſt organum formæ quidem ſimilis, ſed ſummæ actiuitatis, cui corpus cedit, non reſiſtit, vt calor in habitum corporis imprimatur. Idem de forma diſſimili ſeu venefica ſtatuendum. Licet enim omne venenum corpori humano a tota forma ſit contrarium: hæc tamen forma interdum eſt ſummę actiuitatis, interdum minimæ, interdum mediocris. Hinc venena, quæ formam habent maximę actiuitatis; homines interficiunt: & ſi in calido, frigido, humido, ſicco non ſit ſummus exceſſus: vt eſt napellus. Venena autem quæ exiguam habent actiuitatem, non dicuntur agere a tota forma, ſed per manifeſtas qualitates intenſas, vt euphorbium, opiū, &c. quæ tamen ipſa non interficerent, niſi organa eſſent formæ contrariæ. Hinc ergo patet, in venenis manifeſta qualitate agentibus, vim & actionem vehementem, ſeu veneficam, depēdere e qualitatibus, quatenus ſunt organa formæ contrariæ.*) Præterea ſiue venena ſint calida, ſiue frigida; celerius nocent corpori calido, quam frigido; in calido enim vis ipſorum citius ad cor perducitur.

Qualitates venenorum agunt pro ratione formæ ſuæ, magis vel minus efficacis.

Aliud prognoſticum.

Calida & frigida venena magis ſunt periculoſa, quam humida & ſicca; quia illa maioris ſunt actiuitatis, ſi venena calida cum frigidis comparemus, ceteris paribus, calida magis ſunt periculoſa; vt cito, & in exigua quantitate homines iugulare poſſint: Frigida vero a natura ſuperari poſſunt; vt alimentales portiones in alimentum vertantur, veneficæ extra corpus protrudantur.

Signa lethalia.

Signa lethalia ſunt ſequentia ſymptomata, quę de ſalute hominis deſperandum eſſe indicant, ſecūdum Auicennam c.4. I. Syncope, quæ cor inſigniter affici oſtendit. II. Si pupilla occultatur, indicet vehementer lædi cerebrum, ob conſenſum cum corde: cor enim ſi læditur, ſpiritus vitalis extinguitur: hic cum materia ſit ſpiritus animalis, animalem etiam languere neceſſe eſt; vnde inſignis in pupilla fit mutatio. III. Oculorum rubor, ob noxam cordis, ita cerebrū lædi arguit, vt ſanguinem continere non valens, in oculos defluere ſinat. IV. Si lingua intra os detineri nequit: quoniam ita languet cerebrum, vt partes relaxentur. V. Si pulſus cadit, & non percipitur, maxima cordis noxa eſt. VI. Sudor frigidus ſignificat maximam imbecillitatem ſecundum omnes corporis partes, ita vt partes alimentum proprium non poſſint cōtinere, vnde humiditas alimentalis erumpit. Quod ſi ergo hæc conſpiciantur ſigna; ſpes ſalutis nulla relinquitur: contra, ſi non appareant.

CAPVT VI.

De Materijs præſidiorum.

PRoponemus materias chirurgicas, medicinales & diæteticas, in genere: in quibus etiam rectam administrationem, quantum licet curatione generica patefaciemus. Commune autem eſt cuilibet materiæ, circa rectam administrationem ſeu *Quando agendum*, vt adhibeatur celerrime, antequam cor a veneno petatur.

Cito agendum.

I. Materiæ chirurgicæ. Phlebotomia.

Materia chirurgica ſunt Venæſectio, Fonticuli, Veſicatoria. Venæſectio locum habet in veneno calido, ſi corpus ſit refertum ſanguine, qui vi veneni neceſſario acrior & feruidior eſt redditus: quinetiam funditur ſic ſanguis, & fuſus ampliorem occupat locū, vnde venæ apparent turgidæ. *Si ergo* hoc indicās principale adeſt, & virtus vel coindicat, vel ſaltem permittit; vena eſt aperienda; quæ & per accidens, totum corporis habitum refrigerando. In veneno autem frigido a tota forma, licet corpus indigeat venæſectione; hæc tamen adminiſtrari non debet: veneno enim frigido adeo repente corpus refrigeratur, vt virtus nequaquam poſſit ſuſtinere venæſectionem; geminaretur enim refrigeratio.

Fonticuli.

Cauteria etiam probantur, quibus corpus ab excrementis mundatur, vt non tantopere a veneno lædatur. Probantur autem potius pro præſeruatione ante venenum, quam poſt, id eſt, in aere peſtilenti; potius ante febrem, quam tempore febris: item potius ante ſumptum venenum, quam poſt: ratio eſt, quia fonticuli non euacuant ſuperfluitates, niſi poſt remotionem cruſtæ, quæ excitatur vel ab igne, vel a cauſtico; at hic cito opus eſt auxilio. Poſt venenum tamen, non omnino negligenda ſunt cauteria, ſi modo venenum non ſit admodum copioſum: vt inter initia morſus canis, dum venenū adhuc eſt exiguum. Notandum etiam, vt quamprimum eſchara remoueatur, primo aut ſecundo die; alias tamen in morbis chronicis ſolent demum remoueri die octauo, aut quintodecimo, aut etiam vigeſimo.

Veſicatoria.

Veſicatoria, ſpatio trium aut quatuor horarum, euocant venenum.

Cum Auicenna etiam licet vti ligaturis, frictionibus, cucurbitulis ſiccis: vt venenum retrahatur a corde, in partes ignobiles.

II. Materiæ, medicinales.

Materiæ medicinales proponuntur à Gal. cap. 18. lib. 5. ſimpl. Sunt autem vel Euacuantes: (quo pertinent Epiſpaſtica, id eſt, attractaria, ratione vel caloris, vel ſimilitudinis:) vel Alterantes. De euacuantibus primum dicendum: quia hæc & ſubſtantiam, & vim veneni tollunt; alterantia vero ſubſtantiam non adimunt: Prius ergo de remedio efficaciori, id eſt, de vacuante. Vacuans, aut ratione Copiæ vacuat, aut ratione Qualitatis.

Vacuantia. Primum expellentia.

I. Ratione copiæ, hydrelæum.

Vacuante ratione copiæ vti poſſumus in quocunque veneno, ſiue cognito, ſiue incognito: cap. 7. lib. 1. de antidot. Eſt autem medicamentum *hydrelæum* dictum: vnde hoc vti poſſumus: *Recipe aquæ ℥. x. olei mituri vel cōmunis, vel amygd. dulc. ℥ iiij. Miſc.* Hoc medicamentum per vomitum euacuat, & qualitate ſua omnem veneni vim attemperat, ſiue calidum ſit, ſiue frigidum; accedit enim ad temperiem. Præterea efficit hoc medicamentum, vt venenum in corpore exiſtens, non ita facile poſſit partibus adhærere, nec abradere queat, licet ſit corroſiuum. Sic etiam ſi corporis pars hoc inungatur, nulla ab adhibitis veſicatorijs (vt a cantharidibus:) fiet corroſio, quia prohibet ſubſtantia oleaginoſa, & pinguis. Oportet autem hoc medicamentum in magna copia dare, ad ℥. iiij. vel xv. ſumma enim cum ſit veneni actio, ſummam etiam exhibere doſin conuenit. Oportet etiam dare quamprimum; quia nihil prohibet, & adeſt præſentia indicantis vrgentis. Pluribus etiam vicibus hydrelæum eſt dandum, bis aut ter, in ſumma doſi, donec venenum ſit vacuatū. Sed quia venenum aliquando in ventriculo reſidet, aliquando in inteſtinis: propterea Auicennas hydrelæo etiam alia admiſcet, quæ per inferiora venenū educunt: nimirum *ſemen lini, mercurialis decoctum cinerem e vitis confecti iis ſarmentis.* Aduertendum etiam,

an

Noxæ a vomitu vt succurrendum.

an aliquid noxij post vomitum succedat, vel propter venenum, vt propter vomitorium. Si vis veneni, seu noxia, post vomitum probat Auicennas *exhibitionem lactis, vel crudi potius butyri.* Si vomitorium lædat, ita vt maximus ipsius impetus, ac violentus motus, inflammationem œsophagi excitet: conuenit exhibere *lac refrigeratum, aquam hordei, imo oleum rosaceum frigidum.* Quod si venenum in infimis subsistat partibus, probatur purgans per inferiora, ne id tamen sit veneficum. Maxime autem laudatur *agaricus*, qui portiones habet bezoarticas, & alexiterias: euacuat autem venenum non per se, sed per accidens; per se enim ob proprietatem similem pituitæ, attrahit succos pituitosos, & sic ex accidente venenum etiam euacuat. Semper tamen obseruandum, vt purgans medicamentum exhibeatur, quod humori in corpore redundanti respondeat. Optimum etiam est secundum Auic. confugere ad clysteres, acres quidem, si in superioribus intestinis venenum hæret (vt sic a partibus longinquis attrahant:) mites vero si in inferioribus. Nunquam tamen, siue in superioribus siue inferioribus intestinis venenum contineatur, a pinguibus oleaginosis desistendum; quæ scilicet veneno transeunti occurrunt, ne intestinis adhæreat, sed facile præterlabatur.

Purgatio per inferiora.

Clysmi.

2. Ratione qualitatis vacuantia, seu trahentia.

Calida attrahentia.

Hæc de ijs, quæ ratione copiæ vacuant. Sunt etiam nonnulla, quæ potius qualitate, quam quantitate euacuant; non expellendo, sed attrahendo. Attractio fit qualitate vel Manifesta, vt caliditate; vel Occulta, sed simili. Quantum ad caliditatem, Gal. cap. 7. lib. 3. de loc. aff. probat *medicamentum e thapsia, sinapi, fimo columbino*: Quæ tamen medicamēta probantur, quoties venenum non est in ventriculo, id est, si non est per os exhibitum, sed potius applicitum aut ingressum per morsum alicuius animalis; tunc enim propter subsistentiam, per partem demorsam venenum educitur. Quod si exhibitum venenum in ventriculum commearit, & hinc in venas; subsistentia non amplius est in parte determinata, sed in toto corpore: vnde calefacientia toti corpori applicamus, quæ venenum a centro ad circumferentiam attrahant: & huius generis est *balneum aquæ dulcis calidioris*; quod vna cum bezoarticis vsurpari potest. Eodem etiam modo confert, *si magna animalia, vt equi, boues, &c. discindantur, & in horum ventres patientes collocentur*, hoc enim in viris principibus experientia comprobatum est. Quantum ad qualitatem occultam, seu ea quæ ratione similitudinis attrahunt; videndum num venenum sit in corpore, nec ne? Interdum etiam licet venenum nondum sit in corpore, vtimur tamen materia vacuante, quæ mediam habet naturam inter corpus & venenum. cap. 18. lib. 5. simpl. & proinde tutius hæc applicantur, quam exhibentur; quale est hoc quod axillis applicatur: ℞. *arsenici ʒ. j. dictami Cretici ℈. j. sinapi, cinamomi ana ℈. ß. moschi. siue ambræ gr. iiij.* Ratio huius medicamenti est talis; Arsenicum admodum efficax est venenum: cum autem opus sit materia, quæ nec a toto sit venefica, nec corpori omnino similis (alias enim non attraheret venenum:) propterea arsenicum corrigimus, ea tamen ratione, ne ipsius operatio, id est, attractio impediatur, miscemus ergo dictamnum, sinapi, cinamom. moschum, quæ proprietates corpori nostro similes habent, & a parte vim arsenici deleteriam summam corrigunt, non tamen omnino adimunt, quia in parua quantitate miscentur, quia etiam calida sunt, id est, tractionem iuuantia. *Obiectio. Indicatio sumitur a præsenti, Si venenum nondum est in corpore, quomodo indicatur arsenicum?* Respon. In aere pestilenti, vbi venenum imminet, vtimur arsenico, tanquam materia remedij requisiti a veneno præsenti, licet nondum sit in corpore: ope enim arsenici, cum venenum in corpus ingreditur, euocatur & attrahitur extra corpus. Quod si venenum actu est in corpore, vel Ignotum est, vel

Ratione similitudinis attrahētia: primum si venenum nondū est præsens.

Prophylactica, vnde indicentur.

Attrahentia venenū, actu in corpore existens.

Notum. Si ignotum: vtimur arsenico, ex aliqua parte tamen castigato, quod ratione similitudinis, & vehementis attractionis, quodlibet venenum potest attrahere. Notum venenum vel agit tota Forma, vel manifesta Qualitate: & in hoc satius est vti determinata materia: vt, si quis morsus esset a scorpio, satius esse scorpium applicare, quam arsenicum: si a vipera, carnem viperæ: si a cane rabido, ventres cantharidum. *Dubitatur autem, qua ratione scorpij morsui proprio vtilitatem præstet?* Respondetur: ante scorpij applicationem, venenum cum impetu in cor ruit: post applicationem vero venenum illud e corpore trahitur; ne amplius ad cor ruat: attrahens enim vis magis est efficax in scorpio, quam in eius veneno; sicut etiam alias caro trahit sanguinem, non contra. Errant igitur, qui negant scorpium suum venenum extrahere; quod simile trahat simile, nō idem, idem, Hic enim non est identitas, sed similitudo, cum duo sint mista. Caro scorpij & Venenum contentum, non continens: caro igitur proprietate simili attrahit venenum. Vnde etiam fit, vt in scorpij morsu, idem scorpius probetur, a quo patiens est morsus, quia per morsum maxima e parte venenum est imminutum; cuius argumentum est etiam hoc, quod si scorpius duo mordeat indiuidua, magis primū afficitur, quam secundum, quia ab initio venenum magis copiosum est ac deleterium. Cum vero scorpius præsens non est, probatur *ol. e scorpijs*, quod similitudinem habet carnis, ac mediā naturam inter corpus & venenum. Quoniam vero secūdum Auic. in carnibus viperæ & scorpij, debilis attrahendi vis est, cum mediam naturam habeant inter corpus & venena: ijs semper addenda sunt calida, attractionem promouentiā, vt *sinapi, euphorbium*. Hæc autem attrahentia, aliquando applicanda sunt parti demorsæ, aliquando axillis, interdum vtrisque; sumpta indicatione a veneni subsistentia. Si enim venenum per os sit exhibitum, tunc quoniam facile fieri potest, vt venenum in corde habeat subsistentiam, medicamenta sunt axillis applicanda. Si homo ab animali venefico morsus fuerit; tunc inter initia parti demorsæ medicamenta applicanda: si morsus recens non sit; tunc medicamenta & parti demorsæ, & axillis applicanda; temporis enim progressu, cor petit venenum: vnde duplex substantia veneni, duplicem etiam applicationis locum indicat. Et hæc de materia medicinali vacuante.

Quomodo scorpij morsui proprio medeatur.

Carni viperæ, & scorpij & calida sit addenda.

Cui parti applicāda sint, quæ attrahūt venenum.

Alterantia medicamenta, vel alterant per qualitates Reconditas, vel per Manifestas. Primum autem agendum de his, quæ agunt per qualitates reconditas: his enim vti licet, non tantum ad venena a tota forma agentia, sed ad ea etiā, quæ qualitate euidenti agunt, vt *opium*, quoniam hæc quoque formam habent contrariam. Agentia igitur a tota forma, si venenum in corpore non adest, sunt materia remedij præseruatorij, & requiruntur a proprietate contraria veneno: si autem in corpore sit venenum, sunt materia remedij vitalis, & requiruntur a proprietate cordis. Hæc autem medicamenta, siue venenum exhibitum sit notum, siue ignotum, sunt materia remedij bezoartici. Præstantissima autem proponuntur alexiteria & alexipharmaca, *Theriaca, & Mithridatium*: cap. 1. lib. 1. de antid. cap. 1. lib. 2. de antid. a Galeno, & cap. 4. ab Auicenna. De horum vsu pauca dicenda, quia multi medici peccant. Theriaca superat Mithridatium in vno veneno viperino: in morsu enim viperæ vtilius theriaca, quam mithridatium exhibetur. In reliquis autem venenis: (præter calida:) mithridatum vtilius quam theriaca datur: vt si venenum est incognitum, non tamen viperinum; si agit a tota forma; si agit frigiditate: In venenis calidis manifesta qualitate agentibus, nec theriaca, nec mithridatio vtendum: illa tamen minus nocet, quam hoc: quia theriaca non excedit primum gradum calidi, mithridatium ad secundum ascendit. Quod autem

Alterātia bezoartica.

De Theriaca & mithridatio.

Theriaca & mithridatio in venenis calidis non est vtendum.

tem theriaca & mithridatium, in venenis impense calidis sint pestifera, ita patet: Venenum manifesta agens caliditate, uehementer corpus calefacit: theriaca autem & mithridatium vehementissime etiam calefaciunt; licet enim theriaca in primo tantum gradu sit calida, magis tamen calorem in corpore imprimere potest, quam cinamomum, quod in tertio est calidum, quia caliditas cinamomi est organum formæ minimæ actiuitatis. Neque admodum prodest theriaca ratione formæ dissimilis: quia sermo hic est de veneno calido, cuius forma est minimæ actiuitatis, & proin opus non habet, vt per formam theriacę maximæ actiuitatis expugnetur. Hinc sequitur maxime eos errare, qui in febribus pestilentibus theriacam exhibent, ac mithridatium: in febre enim pestilenti adest venenum calidum putrefactiuum, interiora exurens, vt frigeant exteriora, cuius etiam vi solida cordis substantia: (ad differentiam aliarum febrium putridarum:) est posita in calefacto esse, sed in habitudine, non in habitu. Dum autem theriaca exhibetur, caliditas illa in habitudine firmatur, habitumq; contrahit: vt necessario febris pestilens degeneret in hecticam, & homines moriantur, etiamsi optima fuerit theriaca. Auicennas etiam cap. 4. alias habet materias, quæ venenis tota forma aduersantur, & eas quidem non ratione, sed experientia inuentas & comprobatas. Ex Galeni igitur sententia cap. 7. libro 2. de antid. probatur *medicamentum confectum e caricis*: si quis enim hoc ieiunio sumat stomacho, is a veneno vix vincitur. Conficitur autem *e caricis, nucibus, ruta, exiguo sale. Dosis a ʒ.ij. ad ʒ.ß.* prout veneni actio magis vel minus est vehemens. *Zedoaria* etiam omnibus modis veneno aduersatur. Prosunt quoque *semina napi syluestris, ad ʒ.ij. cum maluatico exhibita. Semen citrij ad ʒ.ij. cum maluatico datur*: vt vinum sit materia vehiculi, cuius gratia citius corroboratur. *Crocus secundum Auicennam spiritus viuificat, dilatat, solidat: ad dosin tamen ʒ.iij. iugulat*: quia licet proprietatem habeat proprietati cordis similem, tantæ tamen est actiuitatis, vt in nimia copia exhibitus, instar magnæ flammæ spiritus & calorem vitalem dissipet. Postremo Auicennas proponit medicamentum efficax, *e succo & radicibus laserpitij: (conferunt proprietate, & odorata sunt:) e semine absinthij santonici: (est cordiale:) cum melle: (vt consistentiam acquirat, & præterea vt medicamentũ euadat iucundum:) & exhibet cum aqua, cum decocto pomorum: (est enim hæc materia cordialis, & cæterorum etiam caliditatem attemperat.)* Moderni hęc quinque simplicia proponunt, non cõtemnenda: *hypericum, vincet oxicum, belenium, aristolochiam longam, & herbam quam vocant dragoncellum. Valet plurimum cornu cerui, & vnicornu: item lapis qui bezoar dicitur Auicennæ; Smaragdum nonnulli pro secreto habent, & exhibent ad ℈.ij.*

Sequitur, vt agamus de ratione administrandi hæc medicamenta, siue sint euacuantia, siue alterantia. Medicamenta, quæ per spiritalem qualitatem operantur, promptissime iuuant: sed talia inuenta nondũ sunt: dicunt quidam *adamantem orientalem*; sinistro alligatum brachio, omne venenum superare: sed hoc experientiæ non respondet. Potius ergo medicamenta administranda sunt in puluere, in substantia aquosa, maxime autem in aeria, vt quam citissime expellatur venenum. Parãdum igitur *destillatum e magnis antidotis, theriaca & mithridatio, vnde oleum illud magni Ducis non est contemnendum*, præsertim cum experientia testetur, vim illud contra venena habere maximam. Substantia autem illa est oleaginosa, quæ dum applicatur corpori, illico in vaporem vertitur. Medicamẽtum autem hoc efficacissimum redditur, si *ambra & moscus* misceantur, quæ facile in vaporem abeunt: oleis destillatis etiam aliquid *caphuræ* addendum, hæc enim cordialis est & theriacalis media, & promptissime in aerem resoluitur, & sic facit vt etiam oleum facile in vaporem vertatur; præterea quoq; caliditatem olei nimiam frangit. Proin si oleũ illud calidius perferre corpus non queat, miscenda caphura: si vero facile admittat, loco caphuræ, ambra & moscus miscenda, vt vi hac calidissima feliciter expugnentur venena. Obseruandum quoq; est, si venenum actu sit in corpore: antidotis in magna dosi, vt quintupla, vel quadrupla portione esse exhibendas: hoc enim requirit & præsens venenũ, & proprietas cordis: Secus, si nondum sit in corpore, quia tunc proprietas cordis solum indicat. Præterea si actu venenum sit in corpore, exhibemus quotidie, & bis etiam de die; quia summa est veneni actio. Et sane præsentia veneni tãtum apud Auicennam potuit, vt vomitorio antidotos adiunxerit; eodem videlicet tẽpore vacuans & alterans. Notandum tamen vomitorijs quidem theriacam esse addendam, Verbi gratia, *oleo & aqua permistis*: at si *rhabar. agaricus, vel aliud soluens* exhibeatur, theriaca miscenda non erit, quia hæc tractationem soluentium impedit: vt tutius sit prius dare purgantia, quæ non quidem similitudine trahunt venenum, sed hoc tamen per viam consecutionis cum materia excrementitia vacuant: deinde veneno magna e parte educto, licet antidotos exhibere, quarum vi e toto vincatur venenum.

Quoad materiam *diætæticam*, Auic. c. 4. improbat *Aerem* conclusum, probat autem odoratum, & alteratum suauibus odoribus, quibus spiritus reficiuntur.

De victu. Si venenum nondum est in corpore, Auicen. maxime probat victum pleniorem, pro præseruatione a veneno, si timor est, ne venenum exhibeatur: a cibo enim copioso vis veneni frangitur, & facile prouocatur vomitus, quo vna cum cibis venenũ expellitur: cibo etiam pleniore meatus venarum replebitur, vt corpus tam facile veneno non sit peruiũ. Fieri etiam potest, vt e varijs cibis, aliquis donatus sit facultate bezoartica. In victu tenui, omnia sunt contraria. Quantum ad victus qualitatem, ante venenum assumptum, fugienda sunt cibaria & potiones, in quibus est vapor & odor euidens: dum enim vtimur dulcibus, salsis, acribus, odoratis, non facile percipitur venenum admissum. Monendi ergo sunt homines, si suspicio est de veneno, vt antequam cibos deglutiant, prius optime masticent, & degustent. Summa etiam cauendum est diligentia, ne cibi inficiantur: quod multis modis accidere potest: verbi gratia, si inter decoquendum e tecto in lebetem scorpij decidunt, aut si in dolia viperæ: (quæ vino maxime delectantur:) ingrediuntur.

Quod si venenum iam sit exhibitum; vires cito reficiendæ *aqua carnis & vino*. Si tamen venenum per manifestam caliditatem agat; a vino abstinendum, & aqua carnis administranda, correcta tamen refrigerantibus, nimirum, *acetosa acido citri*, in quibus etiam vis inest bezoartica. Homines etiam post venenum nequaquam dormiant, cap. 7. lib. 2. de antid. Gal. Frictionibus & alijs quoque materijs veneno est occurrendum. De quibus hæc sufficiant.

Dubitatio hic de vino viperino dissoluenda est. Dioscorides enim mortiferum esse dicit. At Galenus libro 11. simpl. cap. de vipera, salutare esse ait, quod experientia in pluribus elephantiacis comprobatur. Galeni etiam sententiæ Auicennas cap. de lepra suffragatur: Vt autem dubio huic occurratur, sciendum per vinum viperinum intelligi vinum, in quo exstincta sit uipera. In hoc uino duo reperiuntur: *venenum pessimum, & caro viperæ.* Venenum proprietatem habet cordi hominis aduersam, proprietatem tamen habet similem proprietati alterius misti, nimirum uirulentiæ elephanticæ. Sicut enim similitudo est inter magnetem & ferrum; ita etiam inter uenenum uiperinum & elephantiasin. Fortior tamen est proprietas elephanticæ uirulenticæ, remissior uenení: unde uirulentia elephantica uenenum attrahit, non cõtra.

Marginalia: In febribus pestiferis, nõ sunt danda theriaca & mithrida. — Theriaca rusticorum. — Modus administrandi. — Oleum e theriaca & mithridatio. — Quantum agendum. — Antidoti vomitorijs, nõ purgantibus misceri possunt. — III. Materia diætetica. Victus in prophylaxi. — Victus in veneno actu præsente. — Vinum viperinũ quomodo elephanticis prosit.

Carnes viperinæ vim habent discutiendi, digerendi, dissoluendi, expellendi materias in cute existentes: vnde carnes viperinæ in affectibus cutaneis admodũ sunt vtiles. Venenum igitur viperinum præditum est facultate & veneni viperini, & carnis viperinæ. Dum igitur elephantico exhibetur: venenum trahitur ad partes cutaneas a virulentia illa elephantica. Confluens autem venenum ad partes extimas, *ὄχημα* simul est & vehiculum illius facultatis, quæ in carne est viperina: Carnis ergo qualitas a veneno viperino delata ad exteriores partes, agit in virulentiam illam, digerendo, discutiendo, attenuando, vt e toto expellatur elaphantiasis. Quod si autem hoc vinum exhibeatur corpori non læso, siue venenum in corpore sit, siue non; semper mortiferum est: non enim tunc a partibus cutaneis attrahitur, sed in cor impetu ruens, necem affert.

CAPVT VII.

De veneni quibusdam speciebus & primũ de Napello.

Transitio.

ABsoluta doctrina venenorum in cõmuni; ad specialia accedemus. Venenum ergo procedit a mistis, vel inanimatis, vt *arsenicum*: vel animatis. Animata illa, sunt plantæ, vel animalia. Plantarum venena vel agunt secundum qualitates manifestas, nimirum vel caliditaté, vt *anacardus*, vel frigiditatem, vt *opium*: aut agunt secundum qualitates reconditas, easque vel alterantes, vt *Napellus*, vel purgatorias, vt *veratrum album*. Venenum porro ex animalibus profectũ duplex est: aut enim ipsum animal exhibetur, vt *cãtharides*, aut venenum per morsum communicatur, vt in *rabie canina*. Nobis igitur sufficiat agere de *Napello, Anacardo, Opio, Veratro albo, Cantharidibus, & Veneno canino*.

Natura napelli. Vide animaduersiones Fuchsij, & Matthioli, in hũc Auicennæ locum.

Napellus est planta venefica vtraque qualitate, & recondita & manifesta: a tota enim forma summe homini aduersatur, ita vt exhibitus ad ℥. ß. altero, aut primo etiam die interficiat. In summo etiam calidus est & siccus. Est autem venenum tam dirum, vt sagittis hoc veneno tinctis vulnerata animalia, vi veneni, non vulneris obeant. Auicennas napellum in lepra & morphæa conferre ait: vbi procul dubio, non syncero, sed castigato vtitur: vel etiam fieri potest, vt Auicennas eo in loco per napellum intelligat non venenum, sed plantam illam, quæ prope radicem napelli nascitur, & mus napelli dici potest, quæ simpliciter non est venenum. Vtcunque hæc se habeant, a napello in medicina prorsus abstinendum.

Mus napelli: pro quo muscam legunt Angli Botanici Signa.

Cognoscitur napellum fuisse exhibitum; si tumor inflammatorius labia, os, frontem, oculos corripit, vt oculi præ magnitudine in loco destinato non contineantur. Lingua etiam intumescens, in ore detineri nequit. Totum quin etiam corpus tumore afficitur: nam cum venenum hoc summe calidum sit & siccum, fit vt sanguis fundatur, agiteturque, vt spatio ampliore sit opus, vnde tumores existunt. Oriuntur præterea vertigines & epilepsiæ: ob calidi huius veneni euaporationem in caput. Syncope sequitur, & crura collabuntur: quia venenum est summæ actiuitatis, tota forma cordi inimicum, vt omnes vires frangant.

Præsidia.

Venenum hoc, vt substantia, indicat remedium vacuans: ratione autem qualitatis & proprietatis, requirit bezoarticum: ob euidentem qualitatem, indicat refrigerans, & humectans.

Prognostica.

Huius autem veneni summa est vis; vt, nisi diligenter occurramus, celerrime interficiat. Et si forte festinanter non iugulet, periculum impendet vel febris hecticæ, vel phthisis: ratio, cum enim napellus celerrime interficiat, occurrendum est remedijs: quæ occulta proprietate aduersantur, hæc enim vt plurimũ sunt calida; quibus tollitur quidem vis recondita, nõ

A autem operatio, quæ a manifestis prodit qualitatibus; vnde napellus sua caliditate, in solidis partibus cordis imprimit calorem in habitu, a quo hectica febris. Deinde cum napellus sit calidus, & erodẽs; pulmones erodendo phthisin facit. Cito igitur & summa cum prudentia veneno huic occurrendum.

Materiæ præsidiorum Expellentia remedia.

Materia medicinalis vel Euacuans est, vel Alterans. Euacuans est Expellens, vel Attrahens. *De expellente,* Auicennas proponit vomitoria *e decocto nape, & vino, cum butyro, cum decocto corticum glandium.* In hoc autem vomitorio respicit, non tantum ad napelli substantiam, sed omnes etiam eius qualitates. Substantiam respiciens, proponit vomitorium, id est, euacuans. Cortex glandium vim habet adstringendi, ideoque vomitum non promouet, sed tardat potius: adhibetur vero alia de causa, scilicet, ne venenum adeo repente ad cor transeat; ne enĩ lac & butyrum, vias nimiũ laxent & aperiant. Qualitatem occultam respicit semen napelli, & cortex etiam glandis: in his

B enim est vis bezoartica: misceri etiam vomitorio potest aliquid theriacæ, vt simul vtamur materia vomitorij & intercipientis, & bezoartici. Euidentes qualitates respiciunt lac & butyrum; quæ siccitatem, calorẽ, & insignem acrimoniã huius veneni obtundunt: Decoctio etiam fit seminum & corticũ in aqua, quæ vim habet refrigerandi. Hinc ergo discimus, eodem tempore exhibenda esse medicamenta, omnibus numeris contraria ueneno: maxime ubi potens est.

Attrahentia materiæ.

Attrahens remedium est oleum viperinum, e scorpijs: nec improbo oleum Mathioli e scorpijs destillatum: Prodest etiam oleum Magni Ducis, applicatum arterijs manuum & pedum: axillis etiam, si cor infici incipiat, temporum arterijs, si vertigines & epilepsiæ adsint.

Materia alterantes respiciunt qualitatem Reconditam, uel Manifestam. Quantum ad reconditam: probantur *magna antidoti, theriaca, Zedoaria, lazoar, uel huius loco potest exhiberi ℈. j. diambræ, aut diamoschu.*

C Notandum tamen, siue exhibeatur theriaca, siue Zedoaria, siue diamoschu, aut aliud calorificum, simul semper miscenda esse refrigerantia, quæ tamen sint bezoartica: alias enim hectica uel phthisis metuenda. Probat etiam Auicennas *quendam murem e genere soricis, qui frequenter in agro Tridentino reperitur: datur caro & puluis: efficacius esset destillatum, non amplius ligatum a substantia terrestri*: Sed hic mus vix capi & comprehendi potest.

Muscæ napello victitantes.

Medicamentum bonum est, quod conficitur *e muscis illis magnis, quæ nutriuntur napello. Nec improbatur planta, prope radicem napelli orta, quæ mus dicitur:* radicis huius puluerisatæ dari potest ℈. ß. & ℈. j. est enim alexipharmacum napelli. Dubitatur autem, *qua ratione tuto assumi queant muscæ, quæ napello aluntur, & planta illa*: ratione alimenti enim est similitudo inter muscas & napellum: & quoniam inter hominẽ & napellum est dissimilitudo, inter hominem quoque & muscas erit dissimilitudo? *Responsio.* In napel-

Nõ tuto vtiqueamus muscis napelli.

D lo partes aliæ sunt alimẽtales, aliæ ueneficæ. Secundũ partes igitur quasdam alimẽtales, similis est proprietas muscarum proprietati napelli; in hac tamen similitudine proprietas muscarum fortior est, ut muscæ napellum uincant, & partes alimentales in suam substantiam mutent. Quantum ad portiones ueneficas napelli, hæ muscis sunt contrariæ: uerum quia in muscis est summa uis, partes alimentales uincuntur, & ueneficæ expelluntur, ut muscæ ueneno careant, & proprietate sua efficacissima, dum exhibentur, napelli uenenum expellere & superare queant.

CAPVT VIII.

De Anacardo.

Natura anacardi.

PEr *anacardum* intelligimus non corticem, uel semen, sed liquorem, qui inter corticem & semen residet:

Discrimē caloris in sinapi napello, anacordo.

residet: qui e sententia Auicennæ lib. 2. & 4. est venenum per manifestas qualitates, calorem nimirum & siccitatem in quarto gradu. Cum autem *& sinapi, & napellus, & anacardus*, sint mista in ordine quarto calida: differentia horum notanda est. Caliditas enim in sinapi est organum formæ alimentalis, hoc est, formæ similis humanæ naturæ: caliditas ergo non est venefica. Calor in anacardo & napello, est organum formæ dissimilis, & proinde veneficus est calor: discrimen tamen in eo est, quod forma napelli est summę actiuitatis; vnde napellus est venenum secundum qualitatem manifestam & reconditam: anacardi autem forma est minoris actiuitatis; vnde anacardus venenum statuitur, non vtraque qualitate, sed euidente solum.

Signa.

Indicatur e feruore in ore, gula, ventriculo, e febre acuta. Est enim anacardus in summo calidus, vnde calidos habet effectus.

Præsidia.

Substantia igitur anacardi est euacuanda: oportet etiam refrigerare & humectare bezoarticis, vt forma dissimilis, etiamsi minimæ sit actiuitatis, e toto tamen opprimatur.

Prognostica. Materiæ Medicæ.

Celerrime autem oportet occurrere: alias enim homines obeunt, ratione tum febris acutæ, tum delirij.

Proinde Auicennas vomitorium probat *e lacte, butyro, iuribus pinguibus*: vt simul & euacuetur venenū, & eius immodica caliditas ac siccitas reprimatur: quam ad rem laudat *aquam hordei, aquam lactucæ, oleum violarum, insessionem in frigidam*. Suadet, vt non tantum vtamur potentia, sed actu etiam frigidis: quia hoc venenum non ita prompte cedit, ob insignē caliditatem & siccitatem. Auicennas autem non proponit materias attrahentes ad circumferentiam: immodicus enim huius veneni calor prohibet. A proprietate conferunt bezoartica, vt *nuces*: si quis enim anacardum cum nuce masticet, nō læditur, nisi in maxima copia sit anacardus. Probantur etiam *grana pini*, quæ proprietate sua anacardo aduersantur. Vtile denique est *oleum illud, quod conficitur e semine anacardi*. Naturæ ergo mirum in anacardo est opus: portio enim eius alia venefica est, alia bezoartica.

CAPVT IX.

De Opio, & Meconio.

Opiū & maconiū vt differant.

OPium, secundum Galenum c. 8. li. 2. de antidot, est lacryma & liquor, qui extrahitur e capitibus papaueris syluestris. *Meconium* vero succus est, qui extrahitur nō modo e capite papaueris syluestris, sed etiam e folijs, dum ex vniuersa planta contusa, succus exprimitur. Vtrumque frigidum est in quarto gradu: meconium quidem in principio quarti, opium vltra principium: ita vt differant tantum secundum magis & minus. Natura autem opij mirabilis est: habet enim vim inducendi somnum profundum: præterea etiam excitat pruritum insignem, adeo vt homines excitentur a somno profundo: insuper etiam sensum insignis amaritudinis infert. Qua ergo de caussa hi effectus diuersi ab opio proficiscuntur? an non enim somnus profundus frigidi; pruritus vero & amaritudo calidi sunt effectus? Dicendum ergo opium substantias habere diuersas: sicut etiam lac & sanguis. Opium enim habet partes frigidas, & crassas; habet etiam partes calidas & tenues. Vnde si exhibetur opium, partes illæ calidę, ad tenuitatem, facilius expelluntur, præsertim quia sunt veneficę, & ad similitudinem carnis viperinę sponte feruntur in habitum corporis, vnde pruritus producitur. Partes autem frigidæ, quia sunt crassæ, in centro commorantur; vt nisi adsit vehiculum, non ita facile partes illæ ad cor perducantur. Hinc qui opium exhibent vt interficiant, miscēt vinum, aut aromata: nec enim portiones opij calidæ possunt esse vehiculum frigidarum, quia vt

Opij vt partes, ita etiam effectus diuersi.

Σχῆμα partium opij frigidarum.

veneficæ expelluntur, irritantes expultricem; & sponte etiam instar viperinæ carnis ad circumferentiam mouentur: at vinum & aromata possunt esse vehicula, quia non expelluntur a natura, sed potius a iecore & corde attrahuntur.

Opium non potest calidū dici.

Quæritur autem, cum opium habeat partes et calidas & frigidas: cur frigidum saltem esse dicatur, & non potius calidum: præsertim quia forma partium calidarum est venefica: & quia opium excitat pruritum, insigniter sane erit calidum? Responsio. Frigidæ opij partes & quantitate plures sunt, & qualitate seu gradu intensiores, quam calidæ: frigidæ enim in quarto sunt gradu, calidæ in tertio. Licet autem forma vtraq; sit dissimilis; quia tamen vtraq; etiam non est summæ, sed remissæ actiuitatis, & altera tantum qualitas in summo; sit vt secundum solas partes frigidas opium dicatur venenum. Nec etiam opium potest esse medicamentum calidum: medicamentum enim dicitur, quatenus iuuat: iuuat autem refrigerando, non calefaciendo; itemq; interficit suffocando & exstinguendo calorem natiuum.

Signa.

Signa opij sunt somnus profundus, & pruritus insignis: illo a reliquis venenis calidis, hoc a reliquis frigidis distinguitur. Partes enim calidæ, dum expelluntur ad ambitum corporis, pruritum excitant.

Præsidia.

Substantia opij vacuanda. Qualitas euidens contrarium requirit, occulta vero bezoarticum.

Prognost.

Celerrime agendum: alias ita imprimit suas qualitates, vt non cedat.

Materiæ chirurgicæ.

Materiæ præsidiorū chirurgicę sunt, & medicinales. Chirurgicæ sunt frictiones vehementes institutæ asperis linteis, manibus inunctis oleo de castorio, cum sapone acerrimo. Vtendum etiā ligaturis vehemēter adstringentibus, cucurbitulis cum magna flamma, citra scarificationē, vt fiat euacuatio a superficie cutis.

Materia medicinalis, est Euacuās, & Alterans. *Euacuans*, est Expellens, vel Attrahens. Expellens est vomitorium: secundum Auicennam. Galenus autem c. 7. li. 2. de antid. *ad meconium exhibet olea, oxymeli: ad opium, quod frigidius est, exhibet vinum meracum plurimum*, vt sic simul & alteretur per calorem, & euacuetur vomitu per magnam vini copiam. Quando autē homines vomere nequeunt, aut etiam si ad intestina descendit opium, probantur clysteres fortes quidem secundum Auicennam & Dioscoridem: secundum Galenum autem fortes in meconio, mites in opio. *Quę discrepantia ita solui potest*: mediocribus & fortibus clysmis in meconio vti licet, & in opio; vtriusque enim veneni substantia satis est rebellis: sed in meconio expedit tantum vti acribus; in opio interdum acribus, interdum etiam mitioribus, qui acrimoniam partium opij calidarum attemperare queāt. Attrahens materia est oleum valde calidum, & tenuis substantiæ, vt penetrat, quale est *oleum de castorio, & euphorbio*, quibus corpus inungendum. Aliquādo tamen esset tutius vti *balneo aquę dulcis*, aliqua tamen e parte calido, vt acrimonia partium calidarum temperetur; & propter calorem venenum euocetur.

Conciliatio Dioscor. & Galeni.

Alterantia.

Alterantia per qualitates manifestas: probatur *medicamentum e satureia, origano, cinnamomo*: deinde etiam probantur ob partes calidas, *acetosa, lac caprinum, ius pingue, verbi gratia, cum adipe vituli*. Bezoarticum est *Castoreum, piper, crocus, asa odorata, theriaca, mithridatū*. Et si pruritus plus iusto infestet, expedit *cum magnis antidotis miscere conseruas refrigerantes*.

CAPVT X.

De Albo veratro.

Natura albi hellebori.

IN *albo veratro* vis lethalis duplex est: primum vt nimia uiolentia attrahit: secundo, vt superpurgationem facit. Substantia eius duplex est: altera si-

 milis,

milis, dissimilis altera: vtraque tamen venefica. Similis est, qua determinatus succus scilicet melancholia, ratione similitudinis attrahitur: & hæc venefica est propter immodicam actiuitatem: tanto enim impetu humor attrahitur, vt homines strangulentur. Dissimilis est etiam portio in veratro albo, quia est purgans validissimum: & quia dum non euacuat, nõ in alimentum vertitur, sed in venenum, & caussa est, vt succi corrumpantur. Qualitate calidum & siccum est in secunda mansione tertij gradus.

Signa.

Si exhibitum est album veratrum, nondum tamen purgat, cognoscitur inde, quod patientes asserunt, sensibiliter se percipere, violenter a capite & partibus remotis attrahi materiam; vt conuulsiones succedãt, anhelitus difficiles, & veluti suffocari videãtur. Adeo enim vehementer albus helleborus attrahit, vt quandoque cum impetu tanto confluant succi, vt ob viarum occlusionem non fiat purgatio, sed proposita potius oriantur symptomata. Si vero exhibitum veratrum purget; manifesta est superpurgatio, & copiosa euacuatio, quam difficulter ægri ferunt, vnde animi defectus & syncope oritur.

Præsidia.

Cum autem albus helleborus, violenter succos attrahat per venas, & tantopere viribus noceat, vt interdum mors sequatur: præsidia igitur a tribus sumẽda: primum a veneno: secundo, a vijs, per quas materia fuit attracta: tertio a viribus. Quantum ad venenum; substantia indicat euacuans. Qualitas recondita dissimilis, indicat bezoarticum. Qualitas recondita similis, quæ scilicet succum melancholicum attrahit, quatenus violenter attrahit, requirit medicamentum contrarium; quatenus autem a circumferentia ad centrum attrahit, requirit diureticum, tanquã deriuatorium; & sudoriferum, tanquam reuulsoriũ. Qualitas euidens, indicat refrigerans & humectans. Quantum ad vias; quia mors succedit in superpurgatione, eo quod viæ nimis recludantur; indicatur adstringens, & claudens. Virtus deniq; indicat sui custodiam: & virtus cordis, cordiale requirit.

Prognosticũ.

Hellebori vis summa est: vnde conuulsio oritur. Quod si conuulsio fiat ab inanitione, desperandum. Si autem fiat ob affectum oris ventriculi, & neruorum, ita vt facultas non ob inanitionem lædatur, sed ob errorem externum; tum occurri quidem malo potest, sed difficulter: maxime si sanguis egrediatur, si syncope succedat, si cadat pulsus.

Materiæ chirurgicæ.

Materia chirurgica. Venæ sectionem Diosc. & Auicennas in tractatibus de venenis, non proponunt. At Auicennas quarta, primi cap. 8. ait: si pharmacum soluens exhibeatur, & non succedat euacuatio, sed symptomata sequantur vehementia, præsertim circa superiores partes, tunc necessariam esse venæ sectionem: quia adest principale indicãs, nimirum sanguis vi vehementi affectus; adest etiam virtus permittẽs, alias enim pharmacum dari non potuisset. Dum igitur corpus est robustum, licet non sit pharmacum, sed potius cacochymum; potest tamen affici plenitudine determinata, quæ inflammationem efficiat. Virtus autem interdum adesse potest, vt dum helleborus a medico exhibetur, in dosi maiuscula, & minus correctus, ob ignorantiam: interdum autem virtus non adest, vt dum a carnifice propinatur, hoc fine, vt vires collabantur, vnde tunc venæsectio locum non habet. Cum igitur hic sermo fiat de helleboro albo, vt de veneno, non licet cum Auicenna venam secare: sed vtendum calidis frictionibus, ligaturis vehementibus, cucurbitulis sine scarificatione cum magna flamma.

Materia medicinalis Euacuans.

Materia medicinalis multiplex est. Ratione substantiæ veneni est euacuans, interdum per superius, interdum per inferius: prout veratrum vel in ventriculo, vel in intestinis residet: & hoc potissimum intelligitur, dum in ὑπερκαθάρσει non egreditur sanguis. Vomitoriũ potest esse *oleum cum aqua tepida*. Si educere volumus per inferiora, vti debemus lubricantibus, detersorijs, & comprimentibus. Hinc probatur *aqua hordeacea, oleum amygdal.* Substantiam veratri detergunt *mulsa, decoctum caricarum, saccharum rubrum.* Si detersa est; tum propinanda, quæ vim habet comprimendi, vt *myrobolani, tamarindi.* Clysmi etiam prosunt, maxime si non fit purgatio: (dum enim perfidi homines veratrum exhibent, purgatio fieri nequit, quia corpus non est præparatum.) clyster autem fieri debet ex eclegmate sequenti; ℞. *radicularum hellebori albi.* ℔. j. *aqua fontis* ℔. iij. ß. *fiat infusio per triduum: deinde fiat decoctio ad consistentiam eclegmatis.* Quod si eclegma non adsit, nec etiam tres dies expectare liceat; breuiori temporis spatio fieri poterit infusio, nimirum hora vna *si pro* ℔. j. *veratri accipiamus aquæ* ℔. ß. Et hoc eclegmate in modum clysmi vtemur, cum aqua sufficiente diluto. Possumus etiã hoc eclegma vlterius coquere, vt formam accipiat suppositorij: est enim efficacissimum remedium.

Alterans.

Sequuntur medicamenta, quæ respiciunt hellebori albi qualitatem. Ratione ergo qualitatis occultæ dissimilis, nil præstantius *theriaca* quę, si bona est, actũ secundum cuiuslibet purgantis adimit. Ratione qualitatis occultæ similis, quatenus nimis vehementer attrahit, probatur theriaca, ad hanc violentiam compescendum: theriacę enim proprietas fortior est proprietate veratri. Auicennas etiam & Diosc. laudant *pulverem e floribus nymphęæ*, qui proprietate quadam violentiæ hellebori albi aduersatur. Quatenus autem qualitas occulta similis ad centrum trahit, vtendum diureticis & sudoriferis: vnde Auicennas proponit *capillum veneris, feniculum, petroselinum, semen melonum.* Sudorem cient *balnea sicca calida.* Ratione qualitatis manifestæ, refrigerantia & humectantia ex vsu sunt: *vt nymphæa, lactuca, malua, hordeum, viola &c.* Ob vias proponuntur adstringentia, vt *rhus opsoniorum, rosæ, cydon.* quibus post euacuationẽ materiæ noxiæ seu veneni vtendum; dum scilicet sanguis euacuatur, qui salutaris est materia.

CAPVT XI.

De Cantharidibus.

Cantharidũ partes duæ.

IN *Cantharidibus* partes quædam sunt veneficæ, vt uenter; quædam alexiteriæ, ut pedes, alæ, caput. Quamdiu autem cantharides viuunt, vires vna animalis forma ita ligantur, vt altera pars in detrimentum alterius agere nequeat: nec enim alæ ventri, nec venter alis officit. Dum autem obierunt cantharides, partes illæ destitutæ vinculo, & priuatæ forma illa communi, secundum vires proprias operantur.

De ventre. Forma.

In *ventre* substantia seu forma est venefica, aduersaria proprietati humanæ, & præsertim vesica: licet autem cantharides partibus extimis applicentur, vt occipitio, manibus, pedibus; interdum tamen patientes sanguinem mingunt: cantharides enim sponte vi sua deleteria ad vesicam feruntur. Cantharides sunt calidæ & siccæ in quarto. Et licet ventris forma sit uenefica, quia tamen non est summæ actiuitatis, ut in napello; ideo uentres non annumerantur uenenis a tota forma, sed calidis tantum uenenis. Quoniam autem uenenum calidum, aliud corrodens est, aliud nõ corrodens: hoc uenenum est corrodens: unde uentris substantia potius crassa, quam tenuis arguitur, e c. 22. & 23. lib. 3. simpl.

Qualitas.

Extremitates cantharidarum.

In *partibus alexiterijs* substantia & forma est similis corpori nostro, maxime uesicæ. (*hinc recte medici, qui vtuntur vesicatorijs, non applicant extremitates, sed tantum ventres.*) Proprietas autem horum extremitatum est summæ actiuitatis, alias non possent superare proprietatem uentris; cum omnis actio fiat in proprietate maioris inæqualitatis, præsertim in uenenis: & proinde etiam uehementior est proprietas

in ex-

in extremitatibus, quam in vesica; vnde liquet, vesicam non attrahere proprietate sua extremitates, sed in extremitatibus esse vim, qua sponte in vesicā perducuntur. Calidæ sunt & siccæ extremitates in tertio & substantia sunt tenui.

Signa. Exhibitas esse cantharides, cognoscitur e feruore circa vesicam oborto, ex ardore lotij, e mictu sanguinis, e vertigine, delirio, tandem e syncope.

Præsidia. Substantia euacuanda est. Qualitas euidens, indicat refrigerantia & humectantia. Occulta qualitas requirit alexiteria vesicæ propria.

Prognost. Quoniam vero venenum est corrosiuum, antequā abradat occurrendum: si enim facta est abrasio, difficilis est curatio, cap. 22. & 23. lib. 3. simpl. Galeni.

Materiæ medicinales. Euacuans præsidium potest esse vomitorium, clyster, balneum aquæ calidæ: vt venenum hoc omnibus modis per vomitum, aluum, poros cutis educatur: Præcedat autem vomitorium, quia tutius est, vt venenū euacuetur, antequam descendat. Notandum autem cum venenum sit calidum, a calidis abstinendum esse: & proinde vomitorium atque clysteres conficiantur *e lacte, aqua hordei, & similibus refrigerantibus*. Ratione qualitatis euidentis, vtimur *lacte, sero lactis cum portulaca, feminibusque frigidis maioribus, & minoribus*, vt sic & veneni extinguamus calorem, & vesicæ occurramus. Vtimur etiam diureticis, quorum vi venenum residens in vesica extinguitur, quod fit in sessione in decocto aliquo refrigerante *ex hordeo, lactuca, portulacta*, Expedit etiam *lac & serum in vesicam intromittere*. Postremo probantur alexiteria, vt *oleum liliorum, & quod efficacius, oleum cydon. Dioscorides maxime laudat theriacam & mithridatium*. quia conficiuntur e pluribus simplicibus, vt rationi sit consentaneum, esse aliqvas proprietates, similes proprietati vesicæ: semper tamen refrigerantia miscenda; quia venenum hoc est calidum. Vnde multum probantur *semina alkekengi: & extremitates duarum cantharidum cum lacte tuto exhiberi possunt*.

CAPVT XII.

De Rabie canina.

Natura veneni canini. Venenum caninum Galenus com. 17. sect. 2. lib. 1. prorhet. vocat hydrophobiam, quod tamen nomen veneno canino ab initio non conuenit, sed longe post. Auicen. cap. 7. lib. 4. ait: rabiem canis esse conuersionem suæ complexionis ad melancholiam malignā & venenosam. Vnde nil aliud intelligit per venenum caninum, quam inquinamentum atrabilare. Est inquinamentum; quia affectus est contagiosus: & proinde adest putredo. Est autem hoc inquinamētum non fimosum, sed cineruientum; quia succus putrescens redditur calidior, & producitur ab insigni caliditate, vt in atram vertatur bilem, quæ assata putrescit. Substantia seu forma huius veneni est dissimilis, non tamen summæ actiuitatis: & proinde non est venenum a tota forma, quia nec syncope tam facile oritur, nec sudores frigidi erumpunt, vt in venenis a tota forma fieri solet.

Temperies. Temperamentum est igneum, calidum & siccum. cap. de cancris, lib. 11. simpl. com. 17. sect. 2. lib. 1. prorhet. Et sane venenum hoc ordine quarto esse calidum, testatur experiētia:

Historia rabie interempti. Cū enim dissectum esset monachi cuiusdam cadauer, tria notanda apparuerunt: primo, nulla aderat humiditas aquosa in pericardio, tota erat consumpta ab hoc igneo veneno: secundo, sinus cordis conspiciebantur aridi, & sanguine prorsus destituti: tertio, in pericardio portio quædam fuit obseruata ferme combusta, & in puluerem redacta. In definitione ergo sua Auicennas non proponit naturam & essentiam huius veneni, sed effectus, qui ab hoc veneno in corpore humano & canis producuntur. Per complexionem melancholicam, hic non intelligit temperamentū, quod a contento, id est, a succo melancholico, qui frigidus & siccus est, producitur: (li. 2. de temperam. Gal.) sed eam complexionem melancholicam, quæ generare potest succum melancholicum atrabilarem, calidum & siccum. Complexionem autem hanc Auicen. malignam statuit, id est, contumacem in habitu, quæ maxima cum difficultate moueatur: vnde etiam vlcera cacoethe: ratio; quia caliditas in habitum imprimitur, cum qualitates sint summæ actiuitatis, & organa etiam sint formæ contrariæ.

Venenum caninum agit in contenta, & cōtinētia. Sensit autem Auicennas huiusmodi venena non in continentia solum ægere, sed etiam in contenta: ait enim: accidit creaturæ vt varietur, & accidit eius complexioni vt alteretur. Insinuans igitur actionem huius veneni in contenta, ait, accidere creaturæ vt varietur. Per creaturam intelligit succos: sic enim sanguis cum iecore collatus, creatura est; iecur, creator. Per variationem intelligit, non alterationem solum, sed mutationem formæ & corruptionem. Illa autem corruptio duplex est, primum citra dissolutionem misti; cum sanguis veneno canino corrumpitur, & mutatur in atrabilarem: secundo cum dissolutione misti, quando sanguis veneno canino corrumpitur, vt putrescat, & in cineruientum inquinamentum dissoluatur. Respiciens autem ad complexionem continentium, ait, accidere complexioni vt alteretur.

Generatio veneni canini in cane. Hoc inquinamentum, hoc opus, in cane sequitur actionem læsam, id est, coctionem canis. Hæc autem læditur (cap. 1. li. 3. de symp. causs.) vel læsa facultate, vel ob errorem externum. Læditur & labefactatur facultas ob intemperiem calidam & siccam: & hoc potissimum accidit cani, animali satis calido & sicco, vt facile eius caliditas & siccitas incrementum sumat, & ita hoc venenum producatur. Hoc igitur fieri potest, impedita facultate ob obstructionē, qua plus iusto calor accenditur. Error etiam externus facultatem lædit; quem duplicem Auicennas proponit: nimirum aerem, cibum, & potum. Aere enim tum calido, tum frigido, succi redduntur atrabilarij & venefici; calore enim succi accenduntur; frigore stipantur corpora, vt succi, qui vacuari nequeunt, inflammentur. Huc respicientes Dioscor. Aetius, Paulus, aiunt rabiem hanc potissimum inuadere æstate & hyeme: oculos enim hi dirigunt ad generationem huius veneni, & rabiem incipientem. At Auicennas, non tantum de incipiente, sed etiam de inualescente loquens, addit ver & autumnum, quibus rabies vigere solet: vere enim commouentur succi hyeme geniti: & qui æstate procreati sunt, succedente autumno non possunt difflari, vnde rabies excitatur. Quoad cibum & potum; ait Auicennas, produci hoc venenum, si canis sanguinem putrefactum sorbeat, aut carnes putridas deuoret.

Generatio veneni canini in homine. Idem dicendum de ortu huius veneni in homine. Quoad læsam facultatem; differentia est inter hominem & canem, quod in hoc frequentius generatur, quoniam caliditas canis facilius intenditur. Præterea venenum caninum magis est deleterium, quam quod interdum in homine ob intemperiem calidiorem generatur. Quantum ad errorem externum potissimum in homine gignitur hoc venenum ob præsentiam virulentiæ caninæ, per morsum illatæ, quæ initio exiguæ est copiæ, postea vero agens in sanguinem, cum in suam naturam conuertit: vnde fit, vt a cane rabido demorsi, modo post mensem primum, modo post 6. modo etiam elapso anno, rabidi fiant: quod fit ob variam corporis conditionem. Si enim verbi gratia, canis eiaculet virulentiam copiosam & admodum acrem, per morsum: & homo qui mordetur, corpus habeat biliosum, præditum succis calidis, qui facile atrabilarij euadunt: tunc breui tempore, etiam vno mense, homo rabidus euadit.

Virulentia hæc inter initia, dum adhuc pauca est, &

Signa veneni adhuc in corpore latitantis.

Canis rabidi indicia.

& a corde remota, non agit in cor, & proinde signa rabiei nondum vlla apparent. Cognoscitur tamen venenũ esse in corpore hominis a carne demorsi; primum e signis rabiei in carne, qui momordit, apparentibus c. 16. de ther. ad Pis. Si enim carnis est gracilis, si oculos habet flammeos, toruos & squalidos, si linguã ore continere non potest, si huc & illuc vagatur, auribus pendulis, caput deorsum inclinans, vmbram suam allatrans, spumam ore ostendens, solus currens, alijs canibus fugientibus, indiscriminatim homines mordere tentans: facile apparet canem esse rabidum, & proin hominem etiam demorsum cõtagio esse infectum. Praeterea alia quoque secundum Paullum & Aetium sunt experimenta: Dum enim vulnus adhuc est recens, sumantur nuces, & contusae applicentur vulneri, detineanturque per noctem integram, & exhibeantur gallinis, vt deuorent. Si enim ab harum esu pereunt, venenum latere patebit. Panis etiã secundum Aetium applicandus est vulneri, vt sangui ne inficiatur, & tunc cani exhibendus: quod si canis nec cõmedere, nec olfacere velit, in corpore venenũ esse statuendum.

Signa veneni copiosi, iã manifeste agentis.

Si venenum copiosum est, progressu temporis vehementer agit, & cor occupat; & tunc signa sunt euidentissima, quorum ratio reddi fere nulla potest: timent ergo aquam, & omnem humiditatẽ, licet aqua non sit praesens: interdum intenditur timor, & oritur imaginatio canis; interdum non intenditur, sed patiẽtes euadũt nauseabundi, adeo vt maxima cum difficultate aquam hauriant: & tandem cum aquam bibunt, illico strangulantur, & pereunt. Ratio ergo videtur talis afferri posse, e ca. 16. l. 2. de ther. ad Pis. In rabie canina, ob nimiam siccitatem, est indigentia, & proinde quoque desiderium humidi: sed quia rabidi mente sunt alienati, humiditatem despiciunt, & ob delirium auersantur id, quod iuuare posset. Vt autem haec melius intelligantur, quaedam sunt explicanda.

Cur rabidi aquã timeãt.

I. *Cur homines rabie affecti timeant.* Responsio. Id fit propter abundantiam succi atrabilarij, a quo vapor ater, melancholicus, ad cerebrum fertur, & spiritum animalem tenebricosum reddit, vnde actio laeditur, ob errorem externum, idest, ob spiritum animalem, tenebricosum redditũ. *II. Cur potius aquam timeant, quam aliud obiectum?* Responsio: quia adest indigentia humidi: vt propterea species humida aquae in cerebrum imprimatur. *III. Cur, si aqua affertur, quandoque intendatur timor; & quandoq; nauseabundi euadant?* Responsio. Si aqua praesens non est, timent: praesẽte ergo aqua magis augetur timor, dum oculis obijcitur. Interdum est recordatio morsus, vt imaginentur adesse canem. Nauseabundi autem euadũt, quia os ventriculi a veneno afficitur, vnde in ore ventriculi sensus quidam tristis excitatur, qui impertitur sensui interiori, estque in caussa, vt a cerebro impertiatur vis illa appetens infesta & noxia: vnde quemadmodum si ori ventriculi vis animalis a cerebro recte offertur, bonus fit appetitus, cui famulatur attractrix ventriculi: ita dum vitiata offertur facultas appetens a cerebro, nausea fit, cui expultrix famulatur: inde fit, vt aquam haustam rursus euomant. *IV. Qua ratione Auicennas dicat, rabidos aquam libentes perire. Galenus vero asserat, aquam rabidos iuuare posse, ab ipsis tamen respui?* Responsio. Rabies canina, vel est inter initia, vel in progressu. Si est in initio; aquae potius iuuare potest. Si in progressu, & timor perdurat; tunc e potu aquae homines pereunt, quia spiritus vitalis e toto ferme est dissipatus, vt facile celerrime exstinguatur.

Indicationes.

In praesidijs inueniendis, oportet respicere ad Venenum, & ad Corpus, quod venenum admittit. Veneni substantia est euacuanda. Forma requirit bezoarticum seu alexiteriũ; quod feliciter cum vacuantibus coniungitur: nisi enim operatio venefica adimatur, in corpus agit venenũ, nec ita facile cedit euacuantibus. Manifestae veneni qualitates indicat refrigerans, & humectans. Praeter venenum, oportet perpendere corpus rabie affectum: in quo ratio habenda & Contentorum, & Continentium. Quãtum ad Contenta; oportet toti occurrere: vnde indicatur remedium euacuans, praesertim succum atrabilariũ. Quoad Continentia; intemperies calida siccaque, indicat refrigerans & humectans: proprietas autem cordis, requirit medicamentum Cordiale.

Prognost.

Hoc malum curari potest, si homo nondum rabie est affectus: potest enim venenum exstirpari, & cordis proprietas roborari. Sed si homo rabie afficitur, & adest timor aquae; etiamsi omnia adhibeantur, curari nequit. Mentio fit duorum, qui sint sanitati restituti: sed Aetius inquit, hos non fuisse demorsus a cane, sed ab alio homine: & hi interdum curati possunt, etiam cum incipit aquae timor.

Venaesectio.

Materia chirurgica. In morsu canis rabidi, & cuiuscunque animalis venefici, optimum est venam secare, si corpus sit repletum, & venenũ sit dispersum: neque sit tale venenum, quod ratione similitudinis facile ab alio veneno attrahatur; tunc enim venae sectione non est opus; vt in morsu scorpij, cui sanando applicatur scorpius. Nõ autem oportet secare venam primo die, sed cum iam venenum dispersum est, ob absentiam mediocrium, qui inhibere debebant. Ab initio autem venenum in parte vulnerata haerens, indicat euocationem ad superficiem: quod si tunc secetur vena, introducitur venenum.

Cucurbitulae: scarificatio.

Laudantur etiam cucurbitulae & hirudines. Ampliandum est vulnus. Vicinae partes scarificãdae sunt, vt sanguis egrediatur, & cum eo venenum. Locus ferro inurendus, & eschara celerrime amouenda, vt cito euocetur venenũ: id quod spatio bidui possumus assequi, vt etiam magnam escharam euellamus, dum frequenter applicamus butyrum adeo calefactum, quantum patiens sustinere potest. Apertus autem locus per 40. dies seruandus est. Quod si pars demorsa sit exquisiti sensus, haec adhiberi nequeunt: sed partibus vicinis non demorsis, quae facilius ferre possunt, praedicta sunt adhibenda: parti autem demorsae, alia applicari possunt medicamẽta, de quibus in materia medicinali.

Exsuctio.

Cum demorsus ministrum habere potest, qui ore exsugat venenum, id non est improbandum: est autem pium, vt fiat citra detrimentum ministri: fiet autem citra noxam, si vlcuscula in ore nulla apparent: praeterea os ipsius fouendum est oleo, quod venenum haerere non permittit. Vlcus autem latus diu apertum est detinendum.

Pharmaceia Expellentia.

Materiae medicinales sunt Euacuantes, & Alterantes. Euacuans, est Expellens vel Attrahens. Expellens est, quod proprietate recondita ita roborat proprietatem corporis nostri, calorem & spiritum, vt hoc venenum facile expellatur. Huius farinae est *medicamentum e cancris fluuiatilibus vstis, & puluerizatis.* E cancris, puta, cruda destitutis, qui vulgo, Mollucci dicuntur. Exhibetur hoc ad quantitatẽ magni cochlearis, quotics primis diebus occurrimus: si vero non primis diebus est exhibendum ad duo cochlearia. Probatur quoque *alyssum: item, coagulum catuli adhuc lactentis. Ficus syluestris cortex ad ℥. j. Magna etiam laudantur antidota, praesertim cum aqua acetosae exhibita.* Haec tamen medicamenta non sunt exhibenda, quando homo iam rabie afficitur, sed ante illud tempus, & quamprimum, nisi quid impediat.

Attrahentia.

Attrahens, qualitate Occulta, aut Manifesta attrahit. Occulta qualitas, similis est vel Humoribus, vel Veneno canino. Humores enim dum purgantibus euacuantur, simul etiã venenum educitur: vnde probantur *catapotia ex helleboro, elaterium, veratri albi: item, vehementissima medicamenta, vt antimonium.* Et si corpus non fuerit robustum, vt haec ferre queat, fiant medicamenta *e sena, polypodio, epithymo, helleboro nigro.* Haec autem ab initio vsurpanda non sunt; quia

quia materia est cruda, & venenum tātum est in parte demorsa. Post tres autem dies: (*semper enim præsentia indicantis est respicienda:*) si venenum per corpus sparsum est, pharmacum exhibendum, etiamsi materia nec cocta sit nec turgeat. Attrahunt etiam quædā similitudine cum veneno canino; nimirum *medicamentum e ventre cantharidum, cum æquali portione lentium excorticatarum: quod ad ℈.ß. per plures dies adhibendum*, quia præsentia indicantis per plures dies perseuerat: prodest autem hac ratione: cum enim medicamentum ad vesicam perducitur, attrahit venenum, & id cū sanguine excernit, mictu cruento. Inter initia quoque *cantharides loco demorso applicandæ: & præcipitatum quoque applicari potest: vt etiam hepar canis rabidi*. Quędam denique manifesta qualitate attrahunt. Vnde per initia, dum patientes ratione loci affecti nolunt admittere cantharides, possumus *animalia viua nuper dissecta parti applicare, vt catulos, columbos, gallinas*: hoc enim calore virulenta euocatur, & dolor mitigatur. Vel hoc imponatur: ℞. *cineris cancr. fluuiat. alij, menthę, gentianę, aristolochiæ rotundæ ana ℥.ij. bacc. lauri, boli Armenæ ℥.j. cum succo menthæ fiat emplastrum*. Progressu etiam temporis, cum venenum per corpus dispersum est, probatur *balneum aquę dulcis calentis*, vt aperiantur pori, & venenum euacuetur.

Alterantia. Materiæ alterantes, agunt qualitate Occulta, aut Manifesta: Occulta, quæ modo sunt proposita, quæ vincunt calorem corporis & spiritus, vt venenum expellatur. Talia possunt esse materiæ expellentes & roborantes: *vt serum, aqua fabrorum, aqua acetosæ & lactucæ*. Hæ aquæ facile ægris dari possunt, ante timorem aquæ: at cum timoris iam adest principium, inscijs ægris danda: quare vas aqua repletum sit occlusum; & arte etiam potest confici vas, in cuius parte superiori sit vinum, in posteriori aqua, vt sic decipiantur. Bibere autem poterunt aquam per fistulam longam, vt sic aquam non intueantur.

Victus. De Diæta pauca dicenda. Obest victus tenuis, quia succi redduntur acriores & maligniores: sit igitur mediocris. Cibi interdum acriores, interdum mitiores conueniunt: vnde secundum Aetium inter initia *allium* exhiberi potest, non autem temporis progressu; sic enim venenum redderetur efficacius. A potu *vini* abstinendum. Progrediente malo etiam a *theriaca* desistendum: & potius refrigerantibus vtendum. Inter initia, post triduum, aut quatriduum exhibito pharmaco, & secta vena, probatur *agrimonia*, quæ contra virulentiam caninam plurimum valet.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCÆ,

DE MEDICA CONSVLTANDI RATIONE, SEV DE ARTE COLLEGIANDI, LIBER.

CAPVT I.

De ſummis conſultationum medicarum capitibus.

Vſus, & dignitas huius doctrinæ.

QVAMQVAM multa in arte medica reperiantur, quorum cognitio maxime neceſſaria eſt medico: nihilominus vix quidquam eſſe adeo vtile, neceſſariũ, atq; dignum arbitramur, quam artem conſultandi; quandoquidem hac vna medici docti ab indoctis diſtinguantur. Licet enim mulieres etiam, artis medicæ expertes, ſummo miſerorum ægrotantium diſpendio, morborum aggrediantur curationes: illos tamen eſſe ſolum medicos doctos dicimus, qui campum ingrediuntur conſultandi, & arte officium ſuum exequuntur.

Agenda hoc tractatu.

Cum ergo hoc negotium ſit tantæ neceſſitatis & vtilitatis; optimum fore ſumus arbitrati, ſi quid de huiuſmodi materia diceremus. Ea vero ratione id expediemus, vt facilius reddatur quod propoſitum eſt. Verum quia nihil eſt, quod res abditas reddat faciles & apertas, niſi modus diſtincte procedẽdi; ideo & nos, ordinem obſeruantes, duo abſoluemus: primum enim omnia capita inueſtigabimus, de quibus hac in arte erit diſſerendum: vt, in collegio volentes eſſe, ſcamus, quæ & quot capita ſunt proponenda; atque cur nec plura, nec pauciora. Deinde trademus, quæ in ſingulis capitibus ſint obſeruanda.

Quapropter ſi volumus inuenire, quot capita ſint proponenda, & quod neque plura, neque pauciora conſtituenda ſint; confugiendum ad illam erit methodum, quæ facit ad inuentionem. Et cum duplex hæc ſit, Diuiſiua & Reſolutiua; potiorem locum habet reſolutiua, quæ initium ſumit a notione finis. Vt vero, quod nunc docemus, intelligatur facilius, ſupponendum eſt, conſultandi methodum ſeptem capitibus contineri: quorum primum eſt hiſtoria caſus: alterum, informatio de rebus non naturalibus, & præcipue de aere præſente: tertium, de rebus naturalibus: quartum, de rebus præter naturam: quę omnia ex propoſita hiſtoria deducenda, vt his veluti fundamẽtis reliqua poſtmodum innitatur conſultatio: quintum caput, eſt de indicationibus: ſextum, de prognoſticis: poſtremum, de auxilijs. Omiſſum eſt caput de ſignis. Cum enim ſigna ſint triplicia, alia rememoratiua, alia dignoſcitiua, alia prognoſtica: de poſtremis ſermo haberi debet capite de prognoſtico: de reliquis loquendum eſt, vbi de rebus naturalibus, ac pręter naturã fit ſermo, quatenus ſcilicet hæ latent: namque vbi de re occulta dicendum eſt, quæcunque illa ſit, hanc per ſua ſigna ſtatim manifeſtare oportet, ne mentes audientium dubiæ relinquantur: ſi enim res ignotæ per ſua ſigna manifeſtandæ ſeorſim eſſent, hocque vni loco reſeruandum; id & dicenti, & audienti laborioſum extaret. Quare his de cauſſis locus peculiaris ſignis conſtituendus non eſt.

Consultationum ſeptem capita.

Quomodo capita cõſultationis inueniantur. ἀνάλυσις finis, ac mediorum.

Methodus igitur collegiandi ſeptem his capitibus abſoluitur: quæ, vt ſcientifice, propoſita a nobis methodo, inueniamus: conſtituere primum oportet, ſcopum artis collegiandi eſſe, conſultare de ſanitate, vel præſente conſeruanda, vel amiſſa recuperanda. Hoc autem aſſequi nequimus ſine medicis præſidijs; ideo neceſſarium eſt de his diſcurrere. Verum medicus quilibet conſultare debet non tanquam empiricus, ſed tanquam dogmaticus: ac proinde ita de medicis aget auxilijs, vt pateant ordine conſilij ſui rationes ac fundamenta, ne temere quidpiam vel ſine cauſſa proferre videatur. Primo igitur prognoſtica in medium afferet: deinde remedia: & cum hæc petantur ab indicationibus, de his etiam tractabit. Quia vero prædictionum & indicationum hauriendarum ratio e tribus dependet, nimirum, ex rebus ſecundum naturam, præter naturam, & non naturalibus: iccirco hæc tria capita explicanda occurrunt: primum, de rebus præter naturam; alterum, de rebus ſecundum naturam; tertium, de non naturalibus. Et quia accidit, vt res præter naturam, & ſecundum naturam nos lateant; ideo de ſignis diſſerendum eſt; vt ductu eorum veniamus in cognitionem latentium. Cum vero totum hoc pendeat ex rei hiſtoria; propterea hæc etiam neceſſaria eſt, vt poſſimus deuenire in cognitionem rei abſconditæ.

Vnde hac methodo reſolutiua inuenta erunt capitula omnia, de quibus diſputare debet medicus. Primo igitur proponenda rei hiſtoria: cum enim aliquid inuenimus, & illud quod inuentum eſt aſſequi intendimus, tali ordine a nobis eſt progrediendum, vt illud quod in reſolutione eſt vltimum, efficiatur Primum in executione. Secundo vero aſſignare oportet res non naturales. Tertio, dicendũ de rebus naturalibus. Quarto de rebus præter naturam. Quinto, de indicationibus. Sexto, de prognoſticis. Septimo

mo ac postremo de medicis auxilijs. Propterea cum medica auxilia fuerint postremo loco proposita, atque hoc ordine inuenta, postremo etiam loco sunt pertractanda ab eo, qui consultat.

CAPVT II.

In medicis consultationibus Res secundum naturam proprio capite, ceu reliquorum fundamentum, proponendas esse: indicationes item praecedere prognostica: nec signis in consultandi methodo peculiare caput deberi.

Quaestiones quaedā expediendae.

VErum quia aliqui, de hac arte loquentes, contrario modo negotium disponere videntur: ne vllam relinquamus dubitationem; nonnullae sunt a nobis soluendae difficultates, quae potissimum tres numero sunt; prima, de rebus secundum naturam: altera, an prognosticum praecedere debeat indicationes, vel e contra: tertia, quia signa necessaria existunt, cur signis aliquod non sit constitutum caput.

1. Quaestio. De rebus secundum naturam aduersariorum opinio.

Quod igitur spectat ad primam difficultatem; dicunt isti, praeter rationem tractari in collegijs de rebus secundum naturam: dicunt enim hunc procedendi modum esse tum superfluum, tum confusum. Nam si, verbi gratia, fuerit morbus in mala compositione, vt luxatio; non esse loquendum de rebus secundum naturam. Praeterea si aegritudo sit manifesta, non agendum de temperatura, sed ad morbum statim deueniendum. Addunt praeterea, si qui velint loqui de rebus secundum naturam, incidenter eos debere loqui, non autem constituere proprium caput; exempli caussa, vbi febris non sit manifesta, aliquid dicendum esse de temperatura, vt in febris cognitionem deueniamus: sic & quando aegritudo non admodum a statu distet naturali, tunc etiam loquendum de rebus secundum naturam: pariter, de prognostico, & de remedijs tractantes, etiam de rebus secundum naturam debere loqui, quia virtus permittat vnum, & temperamentum aliud. Inferunt ergo, proprium caput de rebus secundum naturam minime constituendum esse: sed de his nos incidenter loqui debere; nimirum dum de rebus praeter naturam loquimur, atque de prognosticis, & de medicis auxilijs. Dicunt igitur, illos, qui proposito a nobis ordine progrediuntur, obscuros esse, confusos, & superfluos.

Sententia auctoris.

Dicere pro rei veritate possumus, in collegiandi arte necessarium esse, de rebus secundum naturam loqui, antequam de rebus praeter naturam sermo habeatur. Quia si volumus caussam inuenire, necesse profecto est, vt supponamus esse res secundum naturam, quae sunt fundamenta consultationis. Praeterea, si consideretur modus procedendi, opponitur illi viae, quae locum habet in resolutione. Inueniebamus autem remedia, prognostica, indicationes, res praeter naturam, & res secundum naturam. Quare, si vltimum locum habent res secundum naturam in inuentione; ergo in executione debent habere primum locum. Ea propter in collegiando ordine progredi debemus compositiuo; ideoque primum de rebus secundum naturam & postea de rebus praeter naturam dicendum est: & sic erit postremum in executione, quod primum extitit in inuentione. Quod si aliter faceremus; essemus diminuti, & confusi: in quolibet enim collegio necessarium est sermonem habere de rebus secundum naturam. Si namque sermo fiat de morbo tollendo; morbus autē nihil aliud sit, quam recessus a naturali statu; quomodo poterimus id efficere, nisi supponamus naturalem aegri statum. Aduertendum autem, quosdam & in hoc decipi. Quamuis enim in quocunque collegio de rebus secundum naturam loqui opus sit; differenter tamen est loquendum: nam plura interdum, pauciora nonnunquam, & aliquando mediocria proponenda, pro

A casuum diuersitate. Si enim accidat consultatio de iecinoris inflammatione, debemus loqui diligenter de tēperamento naturali potissimum iecinoris: quoniam vitium habemus in parte principali, & in parte recondita. Quod si fuerit erysipelas in crure; loquendum etiam est de rebus secundum naturam, non tamen ita diligenter, sicuti in iecinoris morbo. Quare reprehendendi sunt illi, qui semper in rebus secundum naturam eodem procedunt modo. Cum itaque sermo est de rebus praeter naturam, verbi gratia, si quis correptus sit calida & humida iecoris intemperie; poterimus tunc quidem in illius affectus cognitionem facilius venire, si cognouerimus corpus esse temperaturae calidae & humidae naturaliter; cum temperatura illa sit veluti affectus indicium: ideo accipimus temperaturam loco signi, ad indicandum hunc morbum. Descendentes deinde ad indicationes, quae sane desumuntur a rebus secundum naturam;

B nonne & ibi quoque loquemur de rebus secundum naturam? Pariter in prognostico necessarium est loqui de rebus secundum naturam. Quare vt confusionem vitemus, constituendum est nobis peculiare caput de rebus secundum naturam: vt, cum incidit sermo de his, ea nos supponemus, quae dicta sunt in proprio eorum capitulo; ne cogamur ea saepius repetere. Nam, verbi gratia, constituatur corpus, de quo habetur collegium, calidum esse & humidum: hoc si notum est, supponimus; si ignotum, probamus signis. Cum accedimus ad res praeter naturam, dicimus, corpus febricitare febre a sanguine; indicium esse, quia corpus sit calidum & humidum: & hoc supponimus, non amplius probamus. Vbi descendimus ad indicationes, dicimus, oriri indicationem euacuandi sanguinem: & hoc desumentes simul ex temperamento calido & humido, apto ad sanguinem gignendum, de temperamēto non amplius loquimur. Cum

C descendimus ad prognosticum, si sit synochus; dicimus eam tolli posse, quia non sit maximus a naturali statu recessus, eo quod morbus a sanguine dependeat, in corpore calido & humido. Vnde semper supponimus, hoc esse comprobatum suo loco. Quod si non constituemus hoc caput, semper confuse procedemus. Ideo necessarium est, vt primo loco haec veluti fundamenta ponamus, atque sic res secundum naturam constituamus.

Obiectionū solutio.

Ad rationem autem aduersariorum facile respondemus. Cum dicunt, non esse necessarium de his loqui, si fuerit luxatum aliquod membrum: miramur, certe quomodo in luxatione non debemus considerare res secundum naturam: non enim solum principales partes debemus considerare, sed & organicas, quaslibet, & temperamentum partis quoque luxatae, nam habemus sensum, & exquisitiorem, & minus exquisitum: ex quo elicimus quid agendum, & ratione prognostici, & remediorum. Opus namque est,

D partibus luxatis aliqua admouere medicamenta: & quia morbus in luxatione alio modo est curandus in vna temperatura, alio in alia; ideo medicamentum debet esse in varijs temperaturis varium. Necessarium est ergo in luxatione loqui de rebus secundum naturam.

Quando vero asserunt, quod in febre manifesta, loqui de rebus secundum naturam non liceat, certe sunt in maximo errore: quia haud scientus, an sit maximus lapsus a statu naturali, necne. Oportet profecto scire, quam proportionem habeat febris cum temperatura naturali. In prognosticis quoque, & remedijs id non ignorandum: quia pro diuersitate temperamenti, diuerso quoque modo hunc & illum tertianarium curabimus. Quare necessarium est, vt in febribus loquamur de rebus secundum naturam.

Quando vltimo dicunt, nos esse confusos: respondemus, hoc minime verum esse. Quia in omnibus nō cogimur sermonem facere de rebus secundum naturam,

ram, veluti faciunt ipsi. Ideò necessarium est, vt aliquod de huiusmodi rebus constituatur caput: vt tale caput sit veluti fundamentum omnium dicendorum. Et patet ex iam dictis, si in collegijs modo ab illis proposito procedamus, maxime nos fore confusos. Non erit autē confusio vlla, si de prædictis vnum constituamus caput: atque demum in omnibus ijs, in quibus de his debet fieri sermo, supponamus quæcunque in eorum capitulo dicta sunt; ne pluries indistincte eadem repetamus.

II. Quæstio. Num indicatorū. an prognosticorum prior esse debeat tractatio.

Secunda erat difficultas; an immediate post sermonem de rebus præter naturam, sit loquendum de indicationibus, an vero de prognosticis? Quidam dicunt, primum loquendum esse de prognosticis: initio enim constare debere an sit agendū, deinde quid sit agendum; scire autem an sit agendum, ex prognostico; quid agendum, ex indicatione: quare prognosticum præcedere indicationes. Ex altera parte Gal. lib. de constit. art. med. cap. 17. & 18. prius hauriendas esse indicationes ostendit; demum perpendendum esse, an illis possimus satisfacere, nec ne: ergo indicationes debent præcedere.

Vt autem sciamus, qua ratione in collegiando recte procedere oporteat, vti distinctione opus est. Nā cum sermo est de aliquo morbo; animaduertere est necesse, num euentus morbi sit certus, an dubius Si certus: distinguendum est, an sit certus ad bonum, vel ad malum. Si ad malum: adhuc distinguendum; vel enim iam imminet periculum, vel non, vel cito futurum est. Si cito futura sit mors: primum loquendum de prognostico: nam non est quod hauriamus indicationes, cum cito sit moriturus æger. Quod si nō ita cito sit ad malum: in hoc casu, cum tale prognosticum pendeat ex indicationibus, & coindicationibus, quæ inuicem dissident; prius est agendum de indicationibus. Si vero ad bonum euentus sit futurus; prius quidem loqui debemus de indicationibus, ratione quarum dicemus, cito ne, an tarde expectandus sit bonus euentus. Quod si sit dubius, ea ratione quatenus indicationes dissident; debemus prius loqui similiter de indicationibus. Hinc possumus colligere, quod in vno tantum iam dicto casu liceat prius de prognostico loqui, quam de indicationibus. Et ideo Galen. libro de constitut. artis medend. considerans, vt plurimum pendere prognosticum ex indicationibus, docuit, prius esse indicationes hauriendas.

Ad rationes aduersariorū dicimus, non consistere prognosticum tantum in hoc, vt cognoscamus an sit agendum; sed an cito, vel tarde futurus sit euentus; an possimus scopis satisfacere; quod ex indicationibus dependet. Quare non valet argumentum.

III. Quæstio. Signis non esse constituendum peculiare caput.

Tertia erat difficultas de signis. Nam necessarium est loqui de signis: nec tamen est ijs constitutum aliquod caput peculiare; cum tamen rebus secundum naturam: & rebus præter naturam, sua sint assignata capita.

Dicendum ergo, signa esse in triplici differentia, (vt alibi etiam dictum est;) scilicet rememoratiua, demonstratiua, & prognostica. Rememoratiua pertinent ad præterita: demonstratiua ad præsentia: & prognostica ad futura. De prognosticis loquimur, cū sermo est de præsagijs. De reliquijs duobus loquimur, dum sermo est de rebus secundum naturam, & præter naturam. Sed cur non constituimus caput proprium, ab alijs separatum? Dicimus, si hoc seorsum constitueretur, tunc in hoc capitulo aliud non contineri, quam scientiam de signis, quæ breui tempore haud perfici posset, nam deberet tradi diuisio signorum & similia. Sed res secundum naturam proponuntur illius tantum ægri, de quo habetur consultatio: non vniuersaliter traditur ars de rebus secundum naturam.

CAPVT III.

Casus, de quo instituitur consultatio, vt proponendus.

Transitio.

HVcusque constat, quæ & quot sint constituenda capita in consultando; & qua ratione sint ordinanda: deinceps quidnam vnumquodque requirat caput, sigillatim considerabimus.

Historica propositi casus relatio.

Quantum igitur spectat ad historiam: aduertendum est, alio modo esse ei progrediendum, qui primo loco loquitur; alio vero is, qui secundo, & tertio, & quarto est locuturus. Qui *primo loco* sermonem habet, eum maxime diligentem esse oportet, in declaranda historia; vt quod superfluum est, omittat; non negligat vero, quod ad rem videtur pertinere. Auspicandum vero ab initio, e quo arbitramur malum originem traxisse: atque deinceps ea, quæ egerit, aut passus fuerit æger, quæque ab alijs pro reparanda eius salute fuerint administrata, particulatim commemoranda: tandem status proponēdus, in quo postremo reperitur ægrotans. Ita igitur a prima morbi origine incipientes, sensim per ea, quæ acta sunt, sermonem eo vsque ordinatim deducere debemus, quousque (vt dictum est) ad præsentem, in qua reperitur æger, constitutionem perueniamus.

Qui *posteriori loco* loquuntur, de historia interdum nihil fere dicent; interdum vero aliquid. Nihil quidem dicent, quando qui prius locutus est, historiam exacte recensuit: superfluum enim est narratam historiam repetere: vt quidam faciunt, qui in historia repetenda plus conterunt temporis, quam qui prius eam fuse exposuerunt. Supponenda igitur tunc, quæ a primo dicta sunt, atque sufficit tunc pauca quædā, & principaliora breuissimo compēdio referre. Quod si aliqua etiam ab eo, qui primo loco dixit, ex principalioribus videantur omissa; hæc sane non erunt prætermittenda: vt suppleamus defectum. Prudens ergo medicus secundo loco loquens, per epilogum historiam recenseat, proprijsque locis addat; quæ a priori fuerunt neglecta.

CAPVT IIII.

De rebus non naturalibus quantum & quo pacto consultantes disserere debeant.

Rerum non naturalium explanatio.

SEcundum caput erat de rebus non naturalibus; quidnam scilicet circa huiusmodi res debeat medicus moliri. Non multa quidem hic dicenda sunt, sed pauca, & ex proposita historia potissimum colligenda: quæ nempe ad aerem spectant, in quo præsertim tunc temporis commoratur æger. Quamobrem, etsi res non naturales in sex capitibus potissimū consistant, in aere videlicet, cibo & potu, motu & quiete, somno & vigilia, inanitione & repletione, & animi accidentibus: potissimum tamen supponenda medico est aeris constitutio, in quo (vt diximus) versatur æger, dum curationi se exponit. Quisnam igitur sit aer, considerare debemus: nam alio modo est progrediendum, si æger versabitur in aere frigido; alio, si in calido. Et quod de aere dicimus, idem intelligendum est de aeris constitutione, tempore anni, & regione: nam per aerem omnia hæc simul intelligimus. Non parum autem ad cognitionem rerum tum præter naturam, tum secundum naturam conducit aeris cognitio: namque si supponatur biliosus æger, temperamento calido, in constitutione aeris calida, facile cognoscemus, quid agendum, & quid dicendum. Quod si sit tempus pœnuriæ, aut pestilentiæ; debetis supponere victus rationem, quæ in hoc casu non minus debet considerari.

CA-

CAPVT V.

Rerum naturalium explicatio quatenus in medicas consultationibus, & qua ratione instituenda.

Necessitas capitis de rebus secundū naturam.

AD res naturales tertio accedere oportet. Explicatis enim rebus non naturalibus, necessarium est ad res secundum naturam deuenire. Quoniam, dum quarto loco accedimus ad ponderandum res præter naturam, nihil aliud facimus, nisi quod consideramus recessum patientis a statu suo naturali. Necessarium igitur est, vt prius calleamus, quisnam fuerit eius status secundum naturam: in quo considerare possumus temperamentum, habitum corporis, ætatem, consuetudinem, & huiusmodi.

Vt itaque appareat euidentius, quomodo in consultationibus sit absoluendum hoc caput, tria declarare oportet: primum, quid per res naturales intelligamus: alterum, an de omnibus loquendum, vel de aliquibus; vel pluribus, vel paucioribus: tertium, quo pacto de his disserendum, an scilicet per modum probationis, vel suppositionis.

I. Res Naturales quæ dicantur.

Res naturales sunt, quas modo in statu ægri naturali considerandas proposuimus: temperamentum videlicet tum totius, tum partis, corporis habitus, ætas, consuetudo, sexus, ars cui æger est addictus, & facilis vel difficilis tolerantia tum morborum, tum remediorum.

II. An in collegijs de omnibus vel de aliquibus dicendum.

De his interdum loquendum est omnibus, interdum de aliquibus, modo de pluribus, aliquando de paucioribus. Nunquam enim omni penitus silentio inuoluendæ; vt perperam arbitrantur quidam. Siquidem cum in omni morbo consideremus pugnam inter ipsum & naturam; res naturales consequenter ac necessario considerare debemus. Sunt igitur in errore qui nolunt loqui de rebus secundum naturam. Verum & hi quoque errant, qui in quolibet casu exacte de rebus secundum naturam loquuntur. Non enim in quocunque patiente, & quacunque consultatione id obseruandum est: verum de illis oportet modo sic, modo aliter loqui. Gratia enim exempli, in pestilenti febre non poterimus ita esse diligentes, præsertim circa aerem, quin adhuc maiore diligentia loqui oporteat: at in inflammatione ex ictu, aut simili causa, nequaquam debemus esse ita diligentes. Præterea animaduertendū est, ne, quod quidam faciunt, in omnibus morbis semper solliciti simus de temperamento tum totius, tum singularum partium. Non enim indifferenter debemus de omnibus partibus in quocunque affectu loqui; sed de aliquibus tantum. Quare si sermo fiat de affectu totius corporis, vt puta de febre, quoniam totum corpus occupat, non est præter rationem, diligenter callere, quæ sit totius corporis temperatura. In morbo vero occupante aliquam partem priuatam, expedit quidem scire totius temperamentum, sed non est opus, vt tantam in hoc assequendo adhibeamus diligentiam: verum præcipue laborandum est in cognoscendo statu naturali illius partis, quæ laborat, siue sit pars principalis, siue non. Quare si morbus sit in renibus, de renum temperatura; si in iecinore, de illius statu loquendum est. In catarrho ex capite prodeunte, præsertim diligentes esse debemus in cognoscenda naturali cerebri constitutione. Eodem modo si afficiantur cæteræ, de sic de singulis.

III. Quo pacto de rebus naturalibus disserendum.

Quo autem pacto de rebus naturalibus in collegijs disserendum sit: videlicet an probando, an supponendo sciēdum, res secundum naturam, vel esse Notas, vel Ignotas. Nam primo adspectu quandoque temperatura potest cognosci: sic etiam conformatio partium; vt quando quis fuerit promptus ad actiones. Ideoque non est, quod simus in huiusmodi diligentes, cum sint manifestæ: sed tunc supponendæ potissimum sunt: nec est tempus conterēdum in proponendis signis rerum manifestarum. Cum vero nos latent: cognoscendæ sunt per signa, ac probandæ.

Aduertendum insuper est; quando loquimur de temperamento totius corporis, primo modo loqui nos posse de temperamento totius, progrediendo ad partes: secundo modo, incipiendo a parte principali, deinde pergendo ad reliquas: vel denique vtroque modo progredi nos posse. Si igitur medicus, qui primo loco dixit, a totius temperamento processit ad partes: nos contra procedemus; inchoantes a consuetudine, habitu, colore corporis, & similibus, quæ possunt temperaturam totius indicare: & ab hac demum progredientes ad temperaturam partium, hoc est, iecinoris, & cordis, quandoq; etiam contra, & melius, incipiemus a iecinore, e cerebro, & corde; quoniam temperatura totius pendet a temperatura partium.

Iam vero cum interdum habeamus infirmos absentes, interdum præsentes, si absentes sint, & habeamus scriptam informationem vnius medici tantum, vel plurium: in hac vel de rebus naturalibus fit sermo, vel non. Quod si de ægri temperamento, & reliquis nihil scriptum extiterit, possumus supplere, & per coniecturam quandam ex rebus tum præter naturam, tum ex non naturalibus in aliquam cognitionem naturalium deuenire. Si vero a scribente fiat aliqua mentio, dummodo erronea penitus non scribantur, ei fidendum est atque res naturales e scripto eliciendæ, talesque supponendæ; vel per coniecturam etiam cognoscendum est, an fideliter relatum sit a scribente temperamentum, quod facit tantum optimus medicus: nam sæpe errant, qui huiusmodi scripta conficiunt. Proponatur, gratia exempli, æger quidam, qui consueuerit in epilepsiam incidere, ac soleat exspuere sputum viscidum, & sine sapore; hoc certe cognito, cognoscere poterimus, hunc esse cerebri frigidi, quamuis nō scribatur: ita etiam, si sputum sit acidum, album, & insipidum.

Quod si infirmus præsentem habeamus, res naturales, si patent, supponendæ sunt; si dubiæ, per signa manifestandæ. Quibus propositis, postea circa ægrotantem inquirendum, quænam facta sit dissimilitudo: quæ in hoc consistit: quoniam, cum prius æger non affligeretur a rebus præter naturam, in præsentia dum ægrotat, ab illis patitur atque cruciatur. Huic autem quartum caput assignauimus.

CAPVT VI.

Consideratio rerum præter naturam in medico consilio.

Tractatio rerum præter naturam.

SVccedit igitur quartum caput, in quo de rebus præter naturam agendum est. Inquirendum autem, quid nam de his dicere expediat, & quo ordine: maxima enim diligentia progredi oportet; cum in hoc sine dubio tota vertatur curatio. Primum ergo ex proposita historia elici debent ea, de quibus præcipue conqueritur infirmus: quæ vel sunt symptomata, vel morbi. De caussa enim, vt puta de bile, vel consimili, nemo conqueritur. Verum quoniam prædicta a suis producuntur caussis, vel originem traxerunt: non immerito & has quoque ex prædictis elicere oportet; & de his a medico similiter dicendum est.

Symptomatis propositi genus.

Res ergo præter naturam ternario clauduntur numero: sunt enim vel symptomata, vel morbi, vel horum caussæ. Si fuerit symptoma; primum inuestigare necesse est, qualenam sit, deinde ad quem morbum proxime consequatur. Quoad primum, vt hoc consequi valeamus, callere oportet genera, species, & differentias omnium symptomatum: de quibus alias sæpius dictum est. Cum autem hæc tria primum sint; Actio læsa, Excretum mutatum, & Qualitas mutata, quale igitur ex his sit symptoma propositum, considerandum est. Quod si fuerit actio læsa; num hæc sit animalis, vel vitalis, vel naturalis, cognoscendū est atque

que de hac inquirendum, an sit ablata, vel corrupta seu deprauata, an potius diminuta: & hæc ad propositum symptoma, a cæteris seiunctum, deducenda sunt. Sed forte quæret quis; num in quocunque symptomate, de quo conqueritur æger, hæc omnia a primo vsque ad vltimum inquirere & proponere debeamus. Nequaquam vero, nec enim nisi multo tempore sermonem explere possemus. Ob id, notum supponendo, aut solum proponendo, ignotum vero manifestando, breui oratione, non tamen deficiente perstringemus, ne auditoribus tædio simus. Quare nec est etiam in præsentia, vt de reliquis symptomatibus plura dicamus. Nam qualitas mutata varia esse solet, prout variæ sunt qualitates, quæ sensuum sunt obiecta: præsertim tamen ea medico se offerre solet, quæ pertinet ad sensum visus, vt sunt vitiati colores. Exiens vero, quod est tertium symptoma, varium etiã est, tum ratione loci, vnde exit, tum ratione propriæ substantiæ, & qualitatis.

Reductio symptomatis ad suum morbum.

Hinc (quod secundo loco erat explicandum:) vbi habemus, qualenam sit symptoma, tunc id reducere oportet ad suum morbum, siue primum a morbo dependeat, siue secundario. Quare reliqua duo posteriora symptomata primum ad actionem læsam, & hac mediante ad morbum reduci debent.

Morbi propositi genus.

Si quis vero conqueritur de morbo & de symptomate simul: potestus procedere, & a morbo ad symptoma, & e contra. Inquirendum vero, an morbus sit in intemperie, vel mala compositione, vel soluta vnitate, deinde debemus morbum in suas caussas deducere; & morbi partes, atque differentias dignoscere.

Caussæ morbi.

Tres autem potissimum morbi caussas expendunt medici: Formalem, Materiam in qua, & Efficientem. Omittitur caussa finalis, quia in rebus præter naturam proprie non reperitur: Formalis caussa ipsamet essentia ac morbi natura est, & superius exposita: prout videlicet morbus esse dicitur vel in intemperie, vel soluta vnitate, vel mala compositione. Si itaque morbus in intemperie existat, videndum erit, (vt prius dicebamus) an intemperies sit simplex, vel composita; vtrum cum materia in qua; animaduertere oportet, an morbus occupet corpus vniuersum, an partem. Et si partem; an præcipuam seu principalem, vel ignobilem. Si præcipuam, an magis, vel minus. Si minus præcipuam, an hęc habeat commercium cum præcipua: & vtrum hæc sit vel superior, vel inferior: an interior, vel exterior: dextra, vel sinistra: anterior, vel posterior: profunda, vel in superficie: Præterea quæcunque hæc fuerit, inuestigandum est, an occupetur per essentiam, vel per consensum: & si per consensum, an a toto, vel a parte. Circa caussam efficientem, videndum, an hæc sit interna, vel externa: mediata, vel immediata: proxima, vel remota. Maxime proxima; est caussa continens; remota ac mediata, antecedens; remotissima, dicitur primitiua, procatarctica, externa. Notandum autẽ, quod interdum concurrunt omnes caussæ, interdum quædam tantum: vt si fiat vulnus a gladio, malum hoc antecedente caret caussa, & continente, sed habet primitiuam tantum. Propositis caussis, vt adsunt; si considerentur vt agũt, & concurrunt ad agendum; videndum, an agant per se, vel per accidens, vti opium, vel aqua frigida, quæ per se refrigerant, per accidens calefaciunt, condensando poros; vnde calor concentratur, atque validior efficitur. Videndum præterea, an concurrant ad agendum principaliter seu tanquam caussæ principales, vel tanquam adiuuantes, aut denique vt sine quibus non. In pharmaco, gratia exempli, electiue educente; caussa principalis est forma propria; adiuuans, est caliditas; caussa sine qua non, calor corporis natiuus. Item in morbo caussa principalis, verbi gratia, est fluxio, adiuuans, calor imbecillis; sine qua non, laxitas partium, tenuitas materiæ. Sic si ferro, aut ligno contundatur brachium, ita vt inflãmatio excitetur, caussa principalis est ferrum, necnon plenitudo; caussa adiutrix, humoris tenuitas; caussa sine qua non, loci imbecillitas, & viarum laxitas.

Morbi partes.

Caussis absolutis; partes morbi inuestigandæ sunt: quod quidem molimur, cum inquirimus de morbo, an sit in principio, vel in augmento, vel statu, vel declinatione: addere possumus, an sit in accessione, vel interuallo.

Differentiæ morbi.

Postremo descendere possumus ad morbi differentias, desumptas vel a propria morbi forma, vel ab eius forma & caussa efficiente, vel a loco affecto. Et propterea inquirendum, an morbus sit exquisitus, vel nothus seu spurius: natiuus, vel adscititius: magnus, vel paruus: boni vel mali moris: chronicus, vel breuis: atque, si breuis, vel acutus, vel non acutus: &, si acutus, vel ex decidentia, vel citra hanc: & si absque decidentia, vel exquisite acutus, vel valde acutus, aut peracutus & acutissimus. Item num sit ordinatus, vel inordinatus: simplex vel compositus: &, si compositus, vel complicatus, vel non complicatus: intermittens, vel continuus: communis, vel particularis, atque appropriatus: similis, vel dissimilis cum ægri temperatura, ætate, habitu, & reliquis. Et an postremo vulgaris, vel epidemicus: & hic aut pestilens, aut non pestilens, vel endemus, vel sparsim & priuatim prehendens, seu sparsus, siue sporadicus. Huiusmodi enim & consimiles differentiæ, quæ ex morbi natura ac definitione præsciri a medico debent, expendi possunt.

Quæ postea res præter naturam explicandæ.

In collegijs itaque, cum de aliquo symptomate habitus fuerit sermo, illud ad morbum reducendo, morbique essentia, natura, & caussę efficiẽtes fuerint propositæ, necnon & morbi partes; debent (vt diximus) proponi morbi differentiæ, sed primo, quæ a forma communi sint acceptæ, deinde a loco affecto, vltimo a caussis efficientibus. Nec omnes tamen differentias proponere debemus, sed eas tantum, quæ ad morbi, de quo agitur, cognitionem ducere possint. Nec semper in his inquirendis eodem modo procedere debere. Si enim manifestæ extiterint, (vt sæpius diximus) supponendæ: si occultæ, proprijs signis indagandæ. Et quoniam in rebus proponendis duplex præsertim potest esse ordo; si forte, qui primo loco loquutus est, vno vsus sit ordine, ac distincte & ordinate processerit; debent ij, qui secundo loco loquuntur, ne eadem repetere videantur, alterum sectari ordinem: vt, si primus progressus sit a symptomatibus ad morbos, & a morbis ad caussas, contra alter progrediatur a caussis ad morbos, inde a morbis ad symptomata.

Verum hoc scire non sufficit, sed multo maioris est momenti, ita distincte & docte circa hæc digredi, vt nec superflui videamur, nec diminuti. Oportet igitur, vt cognoscamus circa quodlibet, quæ, quot, & qua ratione sint proponenda. Quãdo itaque ad symptomata accedimus, & etiam ad morbos, non tãtum callere debemus vtrorumque naturam, sęd & sedem affectam, tum symptomatis, tum morbi. Hoc asserimus, quoniam (vt dictum est) duobus modis potest pars affici, per consensum, vel per essentiam. Si per consensum afficitur locus, patet affectum esse symptoma, non morbum: si vero obseruetur pars morbo affecta, tunc necessario fatendum erit, partem illam per essentiam affici. Quare neque semper omne symptoma primum in morbum refertur: nam interdum inter symptoma & morbum, teste Gal. lib. de differ. sym. cap. vlt. tria vel quatuor media interueniunt symptomata. Vt igitur legitimus a naturali statu ostẽdatur recessus, semper quantum fieri potest, referemus symptomata in magis proxima, deinde & in morbum. Quamuis enim læsa functio immediate prodeat a morbo, consequuntur tamen hanc exeuntia mutata, & qualitates mutatæ, quæ vtique non ita primum a morbis fiunt.

In

In morborum vero generibus, ac differentijs explicandis, non est progrediendum, vt aliqui faciunt, qui videntes ægrum de febre conqueri, digrediuntur circa omnia febris genera, & differentias; dicendo, hanc febrem esse vel putridam, vel ephemeram, vel hecticam: deinde dicunt, non esse ephemeram; quia non adsint eius signa: & ita de reliquis: postea ægrum laborare tertiana, verbi gratia, concludunt. Ad immediata igitur recta via est descendendum, manifesta omittendo: &, si forte, qui primo loco est loquutus, optime dixit, id tanquam rationabiliter dictum, atque vti notum, supponendum; quod si ille fuerit deceptus, tunc esse debemus diligentes, vt illius sententiam reprobemus, non tyrannico more, sed placide; proprijsque signis, ac firmissimis rationibus prioris sententiam falsam esse demonstrabimus. Dum vero morbos in suas caussas referimus, inuestigabimus quidem primum caussas internas, deinde externas: & ex internis primum immediatas, deinde remotas; & non modo principales, sed etiam adiuuantes, & sine quibus non, & tandem natiuas, & adscititias. Verum non debemus tunc edocere artem inueniendi caussas, sed omne artificium adhibere debemus his in apte disponendis.

Inuento postmodum morbo, vel in principio, vel augmento, vel statu, vel declinatione, ex proprijs signis: erunt a nobis comparandæ res præter naturam inter se: vt sciamus, quænam ex illis habeant rationem vrgentis, quæ efficientis: caussæ vel conseruantis, vel sine qua affectus nequit remoueri. Quibus adinuentis, illico ad iuuantia inuestiganda descendemus. Atque si voluerimus ab alijs differre circa iuuantium inuentionem, oportet vt in nostra consultatione animaduertamus, an liceat conferentia inuenire per indicationes, vel per obseruationem, vel per analogismum. Quare illi deridendi sunt, qui per solas indicationes semper progrediuntur: nam interdum habet locum indicatio, interdum obseruatio, quandoque analogismus: interdum omnibus vtimur, interdum aliquibus, pro rerum præter naturam diuersitate.

CAPVT VII.

De Indicationibus in consilio perpendendis.

Pars consultationis de indicationibus.

INdicationes quinto loco omni diligentia proponendæ. Atque primum de Indicationibus sermonem habere oportet, secundo de Coindicationibus. Nam ex indicationibus quid agendum cognoscitur ex coindicationibus quid permittat virtus, an scilicet id quod proponitur possit agi, nec ne. Indicantia itaque, Coindicantia, Permittentia, Prohibentia quam diligentissime in collegijs sunt expendeada. Et in his profecto medici artificium, quinimo totius curationis consistit cardo. Non est autem, vt artem tradamus de indicationibus; quoniam in methodo curatiua eam professi sumus.

CAPVT VIII.

Prognosticorum in consultationibus locus.

De presagijs

ACcedamus ad sextum caput, in quo de prognostico agendum est. Vbi igitur de indicationibus loquuti fuerimus, debemus deuenire ad prognosticum; vbi morbus non est lethalis: nam si illico moriturus sit æger, non est de conferentium inuentione loquendum, sed æger solis prognosticis relinquendus. Si autem loquamur de illis, qui non cito sunt morituri, tunc multo conuenientius est, vt (antea etiam diximus,) primo haurire indicationes, deinde prædicere, an possint indicationes absolui, nec ne: quod est loqui de prognostico.

In prognostico autem oportet callere artem prognosticandi: de qua in præsentia illud tantum a nobis dicendum est, quod hæc potissimum in duobus consistat; primum, vt ostendamus quidnam prognosticum præstare possit; deinde vt intelligamus ex quibus prædictiones petendæ.

Quid præscendũ medico.

Quoad primum, sciendum est, nos ante omnia prænoscere debere: an morbus futurus sit salubris, vel insalubris; & an simpliciter, vel secundum quid. Insalubrẽ simpliciter appellamus, qui non aufertur, nisi morte ægrotantis, veluti & morbus hæreditarius. Secundum quid vero is est insalubris, qui in alterum insolubilem morbum desinit. Atqui, sicuti salubris simpliciter cum certa ægrotantis salute terminatur: ita cum non certa soluitur, qui salubris secundum quid est. Si igitur insalubris futurus sit morbus, præuidere oportet, an semper declinet in deterius, & ad malum, an aliquando non ita: similiter si salubris, an ad bonum soluatur simpliciter, an aliquando ad malum, & demum ad bonum. Et quia hoc dependet ex pugna naturæ, & morbi; si videbitur natura morbo superiorem fore, tunc erit ad bonum. Proinde considerare debemus res secundum naturam, & res præter naturam, & earum vires expendere: nam si maior sit vis rerum secundum naturam, bene sperandum est; si contra, male.

Verum, vt hoc clarius intelligatur, ac fusius explicetur, animaduertendum est, vbi proponitur aliquis patiens, num vnico, vel pluribus malis torqueatur. Si vnico, præscire debemus an talis morbus sit terminaturus, necne. Per morbum non terminaturum intelligimus, qui nec occidit, nec tollitur, sed comitatur hominem vsque ad mortem: veluti elephantiasis, quæ (vt dicit Aret. lib. 2. de morb. diutur. cur. cap. 13.) iam in visceribus fixa est, & iam faciem inuasit. Per terminaturum vero, qui vel interficit homines, vel tollitur. De tali ergo morbo prædicendum, quisnam futurus sit terminus; an ad bonum, an ad malum. Amplius etiam præscire oportet, quæ sit futura solutio huius termini: num facilis, vel difficilis; an perfecta, vel imperfecta. Deinde prædicendum, quæ sit futura solutionis caussa, an videlicet malum expellendum sit beneficio naturæ, vel artis, vel vtriusque, vel vi potius materiæ. Præterea modum prænuntiare decet; an solutio paullatim, vel repente sit futura; & si repente, an cum vehementia, an citra. Deinde & solutionis tempus indicandum: nimirum quo die, imo & qua hora terminaturus sit morbus. Tandem corporis locum etiam præscire oportet: an solutio sit futura per sudorem, vel per lotium, vel per vias alui, aut per vomitum, vel per venas narium, aut hæmorrhoidum, vel vteri; vel denique per tumores, aut abscessus huius vel illius partis. Hæc ergo præscire oportet circa ægrotum, vbi vnico morbo affligitur.

Quod si pluribus molestetur; tunc prænoscere decet, qui primum cessaturus sit, & qui deinceps. Hæc sunt quæ in vniuersum prognosticando præstare debemus.

Ex quibus elicienda prognostica euẽtus morbi.

Quo vero ad secundum iam propositum, e signis prognosticis non modo scimus morbi terminum futurum ad bonum, vel malum, sed & distantiam, propinquitatemque futuri status præuidemus: ac proinde cognoscimus, non solum an morbus futurus sit salubris vel insalubris, aut lethalis, sed & an breuis, vel longus, seu chronicus. Hæc autem signa a quinque potissimum fontibus desumuntur: videlicet a rebus præter naturam; a rebus secundum naturam, ab his quæ sunt in simili consuetudine; a viuendi ratione, atque a iuuantibus ac lædentibus. Propterea morbi caussas, & propriam naturam, siue speciem, differentias, & partes eius, atque mores, nec non symptomata, quæ omnia præter naturam sunt: insuper ægri temperaturam, partiumque affectarum constitutionem, habitum, ætatem, consuetudinem, & ægri tolerantiam,

rantiam, quæ naturalia existunt: demum affectuum similitudinem, siue hæc hæreditaria sit, siue propria, vel communis cum alijs: sic & viuendi rationem; tandem iuuantia & lædentia, diligentissime considerare necesse est. Dependet enim ab his, & elicitur tota prognosticandi ars: in qua optime nos esse versatos oportet. Si enim prædicta in bonum concurrunt, atque benigna, facilia, ac moderata sunt: bene prognosticandum & morbum futurum salubrem prædicendum: contra, si maligna, si grauia, difficilia, ac præter modum a naturali statu recedentia.

Status morbi præsagia.

Nec minus cognitionem futuri status consequi similiter possumus ex signis, quæ ex prædictis capiuntur: a rebus nempe præter naturam, a naturalibus, & non naturalibus; & proinde a caussis, a morbi natura; a differentijs, a symptomatibus; ab ægri, tum totius, tum partium temperatura, & constitutione, a corporis habitu, ætate, tolerantia, similitudine, a victus ratione, præsertim ab aere: & denique a iuuantibus ac lædentibus. Morbi enim caussæ, nimirum humores ac materiæ, si fuerint huius vel illius naturæ, scilicet tenuiores, aut crassiores, paucæ, aut multæ, frigidæ, aut calidæ, & huiusmodi: breuiorem, vel longiorem morbum fore denuntiant. Sic & morbi, vbi soli, ac simplices sint, calidi, acuti, similes, ordinati, & huiusmodi, statum proxime futurum significant, contra, vbi frigidi, inordinati, ægri naturæ dissimiles, atque compositi simul cum materia. Symptomata vero, & potissimum excuntia, propria sua natura ac substantia, quantitate, qualitate, modo exeundi, tempore, ac loco, breuem vel longum morbum præmonstrant: vt propterea testatus sit Galenus, primo de crisibus 15. & 16. nos sæpe futuri status verissimam cognitionem consequi posse, si ad signa coctionis & cruditatis confugiamus. Præterea etiam res secundum naturam hoc idem præstare videntur, quod de rebus præter naturam diximus. Vbi enim temperatura est calidior, habitus corporis mollis, rarus, ætas florens, & facilis tolerantia, ægritudines fiunt breuiores: contra, vbi temperies frigidior, habitus densus, ætas senilis. Verum & pars principalis nobilis, pars mollior, laxior, caua, excrementis excipiendis non dicata, citius a morbo soluitur. Similitudo indem, prout hæc facilis, vel difficilis, seu longi, vel breuis affectus extiterit, ita vel breuem, vel longum morbum ostendit. Aer etiam quo fuerit calidior, eo breuiores morbos reddit. Iuuantia denique vbi non parum vtilitatis afferunt, breuem morbum indicant: si vero æger parum vel nihil vtilitatis suscipiat, longior sane indicabitur morbus.

Vbi itaque constat, morbum curationem admittere, ad medica præsidia descendendum est.

CAPVT IX.

Præsidiorum materia quemadmodum in consultationibus proponendis.

Auxilia medica.

RElinquitur ergo septimum caput ac postremum explicandum, in quo agendum est de auxilijs medicis. Et in hoc illud quidem notandum est, atque ad euitandam omnem in dicendo confusionem, seruandum; vt, antequam aliquod remedium proponatur, consideremus mala, de quibus infirmus conqueritur, an vnicus sit morbus, an plures: &, nũ sint morbi soluti symptomatibus, nec ne: item si annexum symptoma fuerit, an sit vnum, vel plura. Quod ea de caussa aduertendum: quia si vnicus fuerit morbus sine symptomate, nulla adhibita distinctione quamprimum licet ad auxiliorum enumerationem accedere. Si autem plures fuerint morbi; tunc considerandum, an eisdem auxilijs tolli possint, an diuersis. Si eisdem, neque hic tempus conterere oportet in repetendis auxilijs, sed admonendo, idem auxiliũ vtrunque morbum profligare, repente ad recensendum auxilia properandum. Quod si morbi varia, ac diuersa auxilia requirant; vt omnis tollatur confusio, distinguere debemus. Agentes enim de auxilijs huius morbi, si morbus fuerit cum symptomate, dummodo symptoma non curetur ad curationem morbi; primo loquemur do auxilijs morbi, deinde symptomatis. Atque pariter si plures fuerint morbi, & plura etiam symptomata; antequã accedamus ad auxilia, indicandum erit, nos primo propositutos auxilia, quæ referuntur ad vnum morbum, deinde quæ ad alium: regulam illam seruantes, vt magis attendamus illi, quod magis vrget, reliquo non neglecto. Secus enim impossibile erit euitare confusionem. Sic loquentes de symptomatibus, quæ ad se curationem trahunt, primo prouidendum esse dicemus vehementioribus. Licet vero dixerimus, loquentes de morbo & symptomate, proponenda prius auxilia quæ diriguntur ad morbum, hoc tamen non est obseruandũ in operatione, sed semper attendendum illi quod magis vrget.

In arte porro consultandi non solum debemus proponere auxilia, quæ conueniunt, sed etiam vsum: videlicet, Quantitatem, Modum administrandi, Locum, & tempus. Et cum de tempore loquimur, possumus loqui de auxilijs, vt vel ad symptomata, vel ad morbum attinent, prout huic vel illis prius attendendum est. Et cum hoc fecerimus, debemus descendere ad auxilia, & ad eorum rectam administrationem.

Non est autem necessarium, vt primo de chirurgia, secundo de pharmaceia, demum de diæta loquamur. Id tamen aduertendum est, si de chirurgia dicere cœperimus, non immiscendum sermonem de pharmaceia, & denuo redeundum ad chirurgiam: sed vnum absoluendum, ac deinde veniendum ad aliud. Verum non est præter rationem, vt primum de chirurgia, secundo de pharmaceia, demum de diæta dicatur.

1. Chirurgica.

In chirurgia primum debemus videre, an sit euacuandus sanguis, an vires permittant, & alia, quæ diximus in lib. de arte curat. cap. de venæ sectione. Vbi autem non videtur conuenire venæ sectio, videndum est, an liceat vti cucurbitulis, vel hirudinibus: vel demum an emissaria conueniant. Dum autem inuenimus conuenire sanguinis missionem: determinanda est recta administratio: in qua scilicet Quantitate, Quomodo, Quando, & Vbi.

2. Pharmaceutica.

Hinc postea accedendum est ad pharmaceiam: & prius differendum de purgante primas superfluitates, seu de leniente: secundo, de præparantibus: tertio, de euacuantibus, & primo totum, deinde etiam alias partes, si necesse videbitur, & maxime caput: postremo de corroborantibus totum, & partes, tum mandantes, tum recipientes. In quibus omnibus semper inuestigare oportet Quæ eligenda sint, in qua Quantitate, Quomodo, Quando, & Vbi. Aduertant autem iuniores, interdum proponi casus vrgentes, veluti est febris cum fluore alui; & tunc de lenientibus non esse dicendum, cum enim natura aluum lenit, arte non est leniendа: de præparantibus tamen & purgantibus sermo habendus est: nisi natura importune quoque euacuet: tunc enim non sunt danda euacuantia, antequã ipsa desinat.

3. Diætetica.

Postremo versabimur circa diætam: circa quam considerandæ sunt res non naturales, discurrendumque de aere, cibo & potu, motu & quiete, somno & vigilia, inanitione & repletione, ac animi accidentibus. Verum non opus est, vt in his omnibus simus multum diligentes, ac prolixi: sed modo in vno, modo in alio: vt res postulat. Vnde obseruandum est, si affectus sit in cerebro, & partibus spiritalibus, summa diligentia considerãdam esse boni aeris administratio-

strationem: si in ventriculo, & membris naturalibus, magis debere nos esse sollicitos circa cibum & potū: si affectio sit circa pedes, magis consideranda exercitia: in quocunque autem morbo diligentiam requiri in motu & quiete. Non tamen licet vti prolixitate. Quare si præcipue illa capita seruabimus, quæ seruāda a nobis proponuntur in sermone de diæta, erimus breues, & ægris satisfaciemus. Circa cibos autem debemus determinare, an victus debeat esse tenuis, mediocris, aut plenus: & vbi habuerimus, hunc vel illum esse eligendum; an hic esse debeat calefaciens, vel refrigerans, vel humectans, vel siccans, attenuans, vel incrassans, declarabitur. Post hæc non debemus proponere carnes, vel pisces, vel olera; quia nunquam possemus negotium absoluere; nisi ita requireret ægrotans, & scriptis consultatio esset tradenda. Possumus quidem addere, esse eligenda cibaria, alterata condimentis, vel quæ possint calefacere, vel refrigerare; vel humectare, vel exsiccare, vel attenuare, vel crassefacere. De potu vnico verbo poterimus nos expedire, cum proportione respondeat cibis. Vbi autem videbimus conuenire vinum: qualis substantiæ hoc esse debeat, erit considerandum.

Hac methodo incedentes, nihil necessarij, nihilue vtilis omittemus; minus aliquid addemus superflui; minimeque in confusionis notam incurremus.

CAPVT X.

Præcepta methodi consultandi exemplo febris pestilentis declarantur.

Historia. Non naturalia.

HActenus omnia medicæ cōsultationis capita expediuimus; quæ vt clariora euadant in iuniorū gratiam proponemus casum, medicæ consultationis forma disceptandum.

Naturalia.

Si ergo Socrates, tempore veris, in regione calida & humida, complexionis sanguineæ, in ætate iuuenili, detineatur febre pestilenti: primum supponendum, hunc patientem ægrotantem tempore anni tēperato: & eam quam diximus, esse regionem, ac statum cœli.

Quantum pertinet ad res secundum naturam, supponendum, quod sit temperamenti calidi & humidi, optimi habitus, & talis ætatis.

Præter naturam.

Quoad res præter naturam, in præsentia non debemus esse admodum diligentes; quia exponitur oculis ægrotans febre pestilenti. Sed quando non haberemus morbum notum, tunc sane conueniret progredi per sua signa symptomatibus ad morbum. Iam supponimus, quod hic habeat febrem pestilentem. Hæc autem consistit in intemperie calida & sicca: quia si debet esse febris, debet etiam esse intemperies calida & sicca; cum materia insigniter putrida, quia pestilēs. Et cum habeamus formam, debemus etiam habere materiam in qua. Duplex autem est subiectū febris; scilicet Principale, & Adæquatum. Natura febris est morbus vniuersalis; putredo autem hæc distenditur per omnes venas: principale itaque subiectum est cor, vbi putrefacti ita sunt cordis humores, vt non solū putreant, sed insigniter putreant: subiectum vero adæquatum est totum corpus. Quod si accedamus ad caussas efficientes; dicendum est, dependere a sanguine obstruente: quia in hoc corpore abundat sanguis, qui peccat quantitate, & qualitate; vnde fit insignis obstructio: ergo sanguis sua copia est caussa antecedens. Quæ possunt sanguinem producere, sunt ætas proportionata, & tale temperamentum. Caussa externa est talis aer: etsi vsus fuerit talibus cibarijs. Accedamus ad morbi partes. Supponamus, nos fuisse accersitos in principio ad hunc ægrū. Quantum ad differentias, simus diligentes, vt sciamus in omnibus morbis ponere differentias. Primum quidem certum est, nos habere febrem putridam pestilentem exquisitam; quia adsunt omnia indicia putredinis, & insignis putredinis. Ita etiam si consideremus, quæ sunt externa; tempore veris viget putredo: si interna; corpora calida & humida apta ad putredines existunt: ideo habemus morbum pestilentem exquisitum. Deinde habemus morbum cum materia: est enim intemperies calida & sicca, cum materia putrescente. Præterea habemus morbum nouum ratione originis, quia nunc primo incipit. Et quo ad alias differentias; ratione actiuitatis habemus morbum vehementem simpliciter. Non est autem, vt hic consideremus differentias ab euentu: de his enim dicendū in prognostico: quæ nimirum sint indicia morbi vehementis, siue consideratio sit de signis, siue de symptomatibus. Habemus insuper morbum, qui cito terminatur: est enim morbus pestilens, mali moris, contagiosus; & est continuus, ac ordinatus; quia febris pestilens, eodem modo procedit, præcipue dum est putredo in magnis venis. Demum dicere debemus hunc esse morbum vniuersalem, totius corporis, adscititium, proportionatum cum temperamēto. Et quo ad differentias status anni; si febris facta sit in anno, peste non grassante, non possumus febrem pestilentem epidemicam vocare; sed morbus ea ratione appellabitur particularis, quia corpus hoc particulare dispositum est hac febre affici, & vsus est æger cibarijs putrefacientibus.

Indicationes.

In curatione huius febris oritur indicatio refrigerandi & humectandi: sed quia magis potest caussa putredinis, ideo minuitur humectandi illa indicatio; & non solum refrigerandi, sed etiam exsiccandi indicatio suboritur. Putredo enim in calido consistit & humido. Et quia non licet deuenire ad alterationem, nisi prius fiant euacuationes, & tollantur obstructiones: cum obstructio ex multitudine emergat, hinc ratione obstructionis attenuandi; & quia hæc ex multa pendet copia, hinc minuendi exoritur indicatio. At qui, cum minuere haud possimus, nisi excrementa euacuentur, oritur postremo indicatio euacuandi.

Præsagia.

Posse autem satisfieri his scopis, & morbum hunc posse solui in bonum, constat ex comparatione, facta inter res præter naturam, & secundum naturam. Licet enim multa sit morbi vis, non tamen multum habemus recessum a naturali statu: nec deest morbi proportio cum ætate, & anni tempore. Si consideremus res secundum naturam; habemus bonum temperamentum, & habitum, ætatem florentissimam, habemus corpus, quod facile resistit. Propositis ideo scopis possumus satisfacere.

Curatio. Chirurgia.

Deueniamus postremo ad auxilia. Possumus sane in hoc morbo (quoad virtutem) accedere ad venæsectionem: peccat enim sanguis, & euacuandus est valido auxilio, quia morbus est magnus, ætas consentit, vires tolerant, & sanguinem in multa copia expedit euacuare. Non proponimus modo, an liceat in febre pestilenti sanguinem mittere ex vena: sumus nāque in morbi principio, & supponimus in hoc casu conuenire: & insuper foramen latius efficiendum: quamprimum etiam euacuandum esse sanguinem. Quod si nō præcesserit alui beneficium, injiciatur clyster: deinde aperiatur iecoraria vena, vel communis. Verum in hac febre illud obseruandum est; an post venæsectionem appareant maculæ, & delitescant: atque tunc apponantur cucurbitulæ. Et pro diuertione possumus hirudines hæmorrhoidibus admouere.

Pharmaceia.

Pro siccæ alui lenitione demus syrupum rosaceum solut. cum decocto tamarindorum. Quantitatem breuitatis caussa non proponimus. Ad humorum præparationem exhibeatur syrupus de acetosa, de acetositate citri, de limonibus, cū decocto acetosæ, & boraginis, & radic. pentaphylli & sem. citri. Quantitas ex his sit vnciarum quinque. Detur autē syrupi immediate post venæsectionem, & post leniens medicamentū. Purgans conueniens est rhabarbarum, ad sanguinem

guinem mundificandum: infundatur in decocto florum, & fructuum, & addatur syrupus rosi.solutiuus. Quantitas non proponitur, breuitatis gratia. Et si loquamur de tempore; dabimus cōcocta materia. Quo ad corroborantia, hæc duplicia sunt; alia intrinseca, extrinseca alia. Intrinseca sint refrigerantia, & humectantia, quibus addatur aliquid de succo acetosæ, aut acetositatis citri, vel de syrupo acetosæ. De quantitate nihil dicimus. De tempore autem; vbi viget morbus, atque post alui lenitionem, & venæ sectionem. Externa vero (hic attendamus oportet) aliqui immediate cordi applicanda præcipiunt, & ad epithemata veniunt: addunt species santalorum, corallia, margaritas, & cum aceto admouent cordis regioni. Interdum hi bene faciunt: interdum male. Male faciunt, cum destillatio est ad pectus, quæ sane familiaris esse solet febre pestilenti laborantibus. Et tunc male faciunt; quia materiam hanc in illis partibus inculcant. Similiter quando apparet sudor circa illas partes; quod nos ter anno vidimus. Apparentibus denique maculis: transitum huius materiæ prohibent. Vt mirum non sit, si sæpius ita curati moriantur, quod etiā hoc anno obseruauimus. Si igitur signa hæc adsint, abstineamus ab his. Et si volumus cordi robur adiicere, accipiamus vnguentum rosatum Mesuæ, non sandalinum. Quod si nullum prædictorum appareat, vtemur epithematibus; sed non iam dictis, verū quæ conficiantur ex aqua acetosæ, melissæ, enduiuæ, boraginis, & aliqua aceti portione: addēdo species cordiales, quæ non recipiunt santalos, nec corallia. Circa tempus: ad hæc non deueniamus, nisi corpore leniente medicamento purgato.

Quoad diætam, aer debet esse refrigerās, & ad siccum tendens. Cibus sit attenuans, refrigerans, & siccans. Potus debet proportione respondere; abstineat a vino, & bibat aquam alteratam acetosa, acido citri, & similibus.

Et hæc in præsenti casu dicta sufficiant.

FINIS.

HIERONYMI CAPIVACCÆ,

CONSILIORVM, CONSVLTATIONVM, & Epiſtolarum Volumen.

In deſtillatione a capite, tuſſi, & febricula: pro Patritio quodam Auguſtino.

CONSILIVM I.

CVM patiens magnificus nunc in patriã ſit reuerſurus; conſentaneum fore arbitramur, patentes medicoſque admonere, qualis fuerit, & qualis nunc ſit ſtatus, in quo magnificus iuuenis reperitur; præterea omni diligentia recentere ea, quæ hucuſque acta ſunt; & ea etiam, quæ in itinere atque patria ſunt peragenda.

Sciendum igitur quod iam agatur tertius menſis, e quo illuſtris patiens capitis deſtillatione, tuſſi, & febricula cœpit affligi. Ideo a diligentiſſimo preceptore ipſius ſtatim fuimus accerſiti, rogatique vt valetudini ipſius conſuleremus. Naturam proinde affectuum contemplati; cognouimus duo pręcipue eſſe, iuuenem magnificum inſigniter vrgentia: deſtillationem nimirum a capite, & febriculam, quæ in hunc vſque diem per durant.

Hiſtoria ex eo aſſertum

Quãtum ad *deſtilationem* ſpectat, clarum eſt, ſymptoma eſſe in excunte mutato. quod ſequitur actionem læſam, videlicet expulſionẽ ipſius cerebri, quod irritatur a copia materiæ pituitoſæ, quę in cerebro (tum labefactata facultate ob intemperiem humidã, tum ob errorem externum) procreatur. Hic autem error externus etiam internus dicendus eſt: nam in ventriculo frigidiore, multa pitultæ copia generatur, quę a calore iecinoris attenuata, facilime in caput eleuatur, in quo condenſata, ſucci crudi & pituitoſi prouentum adauget, qui fluxilis ea ratione ſemper viſus eſt, quia ratione iecoris calidioris magis ac magis attenuatur, & facilius ad infernas partes, ſcilicet ad arteriam aſperam & pulmones, decumbit: quæ partes promptius illum ſuccum ſuſcipiunt, detinentque, tum propter humidam intemperiẽ, a qua laxiores redduntur; tum quia a generationis principijs inſignem obtinent imbecillitatem. Nam, cum diligenter patientem, & aſſidentes interrogaremus, num aliquis e parentibus phthiſi vnquam fuerit correptus: retulerunt nobis (quod ſatis moleſtũ fuit) infelicem illuſtris patientis ſororem eo morbo occubuiſſe. Quod ſignus manifeſtiſſimum, conſanguineos ad fluxiones ſuſcipiendum poſſe habere pulmones propenſos, tenellam, ſcilicet & corruptioni paratam ſubſtantiam pulmonum obtinere: & præcipue hunc iuuenem, cui pectus anguſtum ac depreſſum, collum oblongum, ſpatulæque latæ.

Ab initio igitur in hunc vſque diem ſymptoma illud per durauit: cui annexa fuit *febricula*, quæ tum temporis putrida, mox hectica effecta eſt. Nam cum materia illa pituitoſa non ſolum ad aſperam arteriam præcipitaretur, ſed etiam in ambitum totius corporis per venas deſtillaret: cumque in nutrimentum verti e toto non poſſet, putredinis naturam acquirebat, a qua, eleuatæ in cor putridæ fuligines, febrem putridam excitabant; eo magis, quod in menſenterio non mediocres obſtructiones reperiebantur, quæ, impedientes quo minus calor innatus tranſpirarẹt, calorem adſcititium febremque angebant: vt nimirum non fuerit, ſi procedente tempore calor, cordis ſolida inuadens, febrem hecticam procreauit, quę, continuam toti corpori impertiens caliditatem, ipſum emaciatam reddidit. Hæc igitur ſunt ea, quæ antea paſſus eſt, & de quibus nunc conqueritur illuſtris patiens.

Vbi vero cognoſcebamus, ægrum malis illis vexari: valde verebamur, nos poſſe deſtillationem remouere. Nam quamuis ſcopi faciles eſſe videbantur, videlicet, cerebrum exſiccare, deſtillationem intercipere, pulmones corroborare, & vias aperire, euacuando materias, quæ obſtructiones inducebant: nihilominus, habitum totius inſpicientes, maximam pulmonum imbecillitatem aduertentes, præterea inſignem eſſe vehementiam rerum præter naturam: in difficili valde (vti diximus) ſpes noſtra erat. Verum, quoniam malum fuerat progreſſum, & nobilis patiens iuuenis erat: ſtatim ad ualidiora præſidia deſcendere tunc temporis voluimus: cum magni morbi præſidia magna expoſtulent.

Ideo, quantum ad chirurgiam, ratione iecoris calidioris *curubitula ſcarificata* (cum venam ſecare non liceret) partibus inferioribus applicitę fuere: ſpatulis relictæ; ne ſanguis ad partes thoracis, & per conſequens ad pulmones attraheretur. Præterea *fonticulus* in brachio fuit excitatus. Et adminiſtrata in cruribus & brachijs *veſicatoria*, quæ vim habetent, per modum dermationis & reuulſionis, ma-

teriam pituitosam a cerebro euacuare.

Quo vero ad pharmaceiam: lenita aluo: preparatis humoribus, & purgatis iisdem leuiter, expurgato etiam per erhina capite, ad exsiccandum illam materiã pituitosam, *chinæ decoctum* per aliquot dies potauit: quod, ad remouendam totius corporis maciem, cum *carne* parabatur; additis, pro corroborãdis pulmonibus, & iecinore refrigerando, *pulmonaria*, *farfara*, *endiuia*. Sumebat quin etiam ad materiã pituitosam intercipiendum, expectorandumque, noctu diuque lambitiua, electaria, & confectiones. Præterea etiam ratione maciei *oleo amygdalarum dulcium* pectus, & vniuersum corpus inungebatur. Multa quoque alia administrantur. Quæ licet primis illis diebus non mediocriter profuisse cognosceremus; (melius enim quam antea habebat) quoniam tamen tempore procedente malum, quod intus fouebatur, reuertebatur: cogebamur ea ratione validiora præsidia inuenire, quæ caput exsiccarent. Ideo per multos dies *stillicidia ex aquis D. Petri in agro Patauino* supra coronalem suturam administrabamus; quæquidem non mediocriter proderant.

Sed cum in præsentia e toto liber a tot malis non reperiretur, & videremus, nec assiduas medicationes nostras, nec sedulam incredibilemque præceptoris diligentiam, optatum finem assequi posse: consuluimus, vt *in patriam* reuerteretur: sperantes, fore, vt beneficio aeris natiui ad meliorem statum, & (beneficio Dei) ad pristinam sanitatem sit rediturus.

In itinere quæ agenda

Age igitur ea nunc recenseamus, quæ in itinere, quæ in patria erunt peragenda. In *itinere*, hoc præcipue a præceptore erit obseruandum, ne illustrem patientem aeri pluuioso nebulosoque vnquam exponat. Aduertendum præterea, vt, antequam e cubiculo, in quo dormiuit hactenus, discedat, in eodẽ, postquam e lecto surrexerit, maneat per horam: nec antea vllo pacto aeri sese committat. Cauendum etiam erit, ne aer nocturnus illum inuadat. Cibaria parentur, *quæ salis aromatumque* sint expertia, & *boni succi*. Aluus sit fluida: quemadmodum reperitur. *Turturibus, castratorum carnibus* vescatur: laudantur etiam *aues montanæ; perdices, pulli gallinacei, carnes hœdinæ ac vitulinæ, oua sorbilia*, & alia huiusmodi fercula. Si aluus non sat commode fluat, ex *hordeo*: sin minus, *e farre, & e pastæ* cibi parentur. Bellaria omnia, tanquam perniciosa, vitanda sunt. A prandio concedimus *pyra*, probe cocta, cum *sacchar o* parata (modo aluus non fluat) & in modica quantitate. *Pistaccia* non improbamus. Ab oleribus, & omnibus aliis fructibus declinandum est, *vua* excepta, quæ, si humiditatem sub sole deposuerit, cum *pane* comesta, multũ proderit, modo aluus liquidior non fuerit. *Vinum* paucifertum, dilutum, & tenuis substantiæ sit. Quod si maturæ patriam attigerit, parabitur vinum; in quo *pulmonaria, tussilago, betonica, borago*, sufficiẽti quãtitate ebullierint. Motus nimius fugiendus est: sed tamen vna hora ante cibũ domi vel in curru se exerceat. Somnus, & vigiliæ modum teneant. Quod si interdum a continua destillatione somnus interturbetur: si ea salsa extiterit, *diacodeum*; si autem insipida *diatragacantho, vel sacchar o rosaceo*, cum puluere *boli Armeni* intercipiatur. Aluus quando recte non fluit *clystere*, vel *manna* fouenda erit. Præterea & in itinere, & in patria vitet omnia animi accidentia.

Medicatio in patria qualis instituenda.

Vbi domum peruenerit, præter aerem natiuum medicamenta erunt administranda: tum chirurgica: tum pharmaceutica. Quoad chirurgiam; *fonticulus* non innouandus, sed continuo apertus est seruandus. Quod si malum perseueret: in occipitio, vel in coronali sutura *cauterium* erit inurendum.

Pharmaceutica præsidia pauca erunt administranda. Vt, aluus si subsistat, *clystere*, vel *manna*, vel *cassia* proritanda. Humores præparandi *decocto betonicæ capillorũ Veneris, cichorij, farfaræ, & boraginis*. Educendi leui medicamẽta, vt *melle rosato solutiuo, & manna*. Quibus peractis, deueniendum est ad *decoctum radicis chinæ*: quod (vt prius) parabitur cum *carne farfaræ, pulmonariæ*, &, si calor iecoris vrgebit, cũ *endiuia*: & hoc per plures dies vsurpabitur. Interim expectorantibus vtetur, vt *syrupo de farfara, de glycyrrhiza*. Sed si aluus fluat, desistendum ab iis, quę vim habẽt proritandi: quale est *oxymel, syrupus acetosus*. Habeat præterea in vsu eam *confectionem*: quam Patauii sumebat.

Quoad externa: illinatur thorax *oleo amygd. dulc.* recenti, & sine igne parato, cui etiam modicum *succi acetosæ* admistum sit. Vniuersum corpus inũgatur *oleo amygdalarum dulcium*, cui modicũ *vini albi* permistum sit. Gestet quin etiam supra suturam coronalem *ceratum e betonica*, non solum in itinere, verumetiam in patria, dummodo in ea cauterium infixum non sit. Tandem ea viuendi ratione semper vtatur, quam supra diligenter præscripsimus. Læto vero cum primis sit animo: speramus enim fore, vt ad pristinam sanitatem sit rediturus.

MEDICAMENTA, EIDEM patritio præscripta.

R. florum cassiæ recentis extr. drach. x. mannæ electæ drach. ij. pul. anisi gran. ij. cum sacchar o fiant boli

R. syrupi acetosi simplicis vnc. i.

R. syrupi ros. solutiui vnc. ij. mannæ electæ vnc. seri lactis caprini q. s. fiat potio.

R. cassiæ recenter extractæ drach. vj. sacchari rubri vnc. j. ß. vitellum oui num. j. salis communis scrop. j. butyri vnc. ij. iuris gallinacei alterati vnc. x. fiat clyster.

R. ptisanæ colatæ vnc. vj.

R. mannæ electæ vnc. j. ß. seri caprini q. s. fiat potio breuis.

R. seri caprini lib. ij. superbibat.

R. cantharidum præparat. drach. ij. sinapis scrop. ij. fermenti drach. j. ß. cum aceto scillitico fiat pasta.

R. fol. acetosæ, endiuiæ, glycyrrhizæ, ana parum: iuris gallinacei vnc. viij. bulliant ad tertias adde ptisanæ colatæ vnc. j. ß. misce. quo aliquoties vsus fuit.

R. emulsionis seminum melonum drach. ij. pro singulis vicibus.

Aptisanæ vsu nunquam interim desistat, durante hac cura.

R. seri lactis caprini vnc. x. cassiæ extractæ drach. vj. sacchari rubri vnc. j. butyri recentis vnc. iij. salis communis drach. j. fiat clyster.

R. ol. amygd. dul. sine igne extract. vnc. j. ß. semin. acetosæ drach. j. ß. misce, pro inunctione.

R. diatragacanthi frigidi vnc. j.

R. fl. cassiæ extr. drach. x. mannæ electæ drach. ij. sem. citri mund. scrop. ß. cum sacchar o fiant boli.

R. succi pulmonariæ drach. ij.

R. decocti communis lib. j. cassiæ extr. drach. vj. mellis ros. simpl. vnc. j. sacch. rub. vnc. j. ß. ol. comm. butyri recentis an. vnc. ij. salis comm. drach. fiat clyster.

R. seri lactis caprini lib. ij. emulsion. sem. melon. vnc. ij. misce.

R. radic. chinæ drach. ij. aquæ comm. lib. ij. fiat infusio per 24. horas: deinde adde carnis vituli vnc. j. fiat decoctio ad consumptionem duarum partium: sub finem adde folia V. farfaræ viridis. Vtatur mane, pro syrupo.

R. mannæ electæ. vnc. ij. ß. seri lactis caprini q. s. fiat potio breuis.

R. seri lactis lib. ij. ß. superbibat.

R. iuris alterati vnc. x. cassiæ recens extr. drach. vj. sacchari rubri vnc. j ß. butyri recentis vnc. ij. salis comm. vnc. s. fiat clister.

R. syrupi rosati violarũ. sacchari candi, penidiorum, mannæ electæ, syrupi acetosi simpl. an. vnc. ß. misce pro tinctu.

R. seri

℞. *feri lactis caprini* lib. j. *adianti recentis* P. ij. bulliant: adde *emulsionem sem. melon. onc. ij.* misce.
℞. *ol. amyg. dul.* onc. vj.
℞. *succi betæ* onc. j. *mannæ electæ* drach. j. ß. misce.
℞. *herb. betonicæ, bor. agrim. cichorij* an. M. j.
℞. *cõs. de cichorio* onc. j. *puluis boli Armenæ* Scrop. ij. misce, pro duabus vicibus.

[Mortuus est iuuenis hic phthisicus in itinere, prope patriam, alui fluxu superueniente.]

CONSILIVM II.

In catarrho salso, cum frigida & humida dyscrasia ventriculi, calidaque iecoris & renum.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus praeter naturam.

CVm destillatio fons sit omnium malorum, nec infimas partes obtineat, quia salsedinis est particeps: merito illustris Baro salsa vexatus destilatione, hanc aboleri petit. Cui vt obsequio simus, primum putamus illustrem Baronem a primordijs decenter procreatum, mox uiuendi rationem valetudini suę admodum aduersam instituisse: iam u entriculus frigida humidaque intemperie laboret: unde chylus pituitosus non modo ob errorem externum progignatur, sed etiam alteratrix, ui propositę dyscrasię labefactata, ad eundem suppetias ferat. Hinc dum pituita petit iecur, hoc feruido suo calore salsam reddit pituitam: cuius portio a calidioribus renibus allicitur, inque a renulas, & quandoque in calculos, ob effervescentiam renum, mutatur: portio uero a frigido cerebro suscepta, hinc ad pectus & subiectas partes depellitur, & destillationem producere caussat.

Indicationes.

Hęc mala cũ ita habeant: medici dogmatici officium erit, uentriculũ calefacere siccareque: iecinoris & renum incendium congere: capitis frigiditatẽ delere: tandem materiam morbificam, ac potissimum pituitosam, auertere, deriuare, & prorsus exstirpare.

Praesagia.

Quos scopos maiori e parte perfici posse, confidimus: tum quia affectus malignitatis apicem nondum attingere; tum quia uirtus mediocriter adhuc constat. Ceterum cũ hęc uitia nõ exiguam magnitudinem sint adepta: & uirium robur per ętatẽ uacillare nonnihil uideatur: cito quidem scopos propositos perfici posse minime ambigimus: interim tamen nec celeriter, nec admodum tarde moueri posse pollicemur: sed opus esse iudicamus & temporis diuturnitate aliqua, & ualentioribus prępsidijs, Dominique laborantis obsequio.

Curatio.

Sic ergo salutis spe concepta suademus, ut quamprimum ineunte uere (quod ęgro noxium esse consueuit) curatio inchoetur.

1. Chirurgica.

Primum quoad prępsidia chirurgica: cum destillatio sit salsa & corporis habitus non expers sanguinis: censemus sanguinem esse demendum: ut sic & causę sine qua non, occurramus, & ex accidenti hepatis, renumque feruorem compescamus: Sanguis ergo uacuari postulat per *dextram iecorariam*: nec uirtus dissuadet. Quantitatem uero emittendi sanguinis, pręsens medicus decernet.

Pręterea *fonticuli* probantur: alter in brachio sinistro; alter in crure dextro: ut superuacanea tam cerebri, quam iecoris euacuentur.

2. Pharmaceutica.

Aluus lenienda erit *cassia*, cum exiguo *diacatholici & manna*. Si potionem malit: utatur *manna*, *cum melle rosaceo solutiuo, vel melle violaceo solutiuo*: neq; *syrupum rosaceum, violaceumve solutiuum*, improbamus. Perseuerante alui constipatione, mediocres *clysteres* subijciendi.

Materia deinde purgationi pręparetur, *melle rosato*, cum *syrupo acetoso simplici*, uel etiam *oxymelite simplici*, *syrupo de pomis simplici*, *de boragine*, additis *cichoraceis*; & post primã purgationem etiã *betonica*: cuius usus initio, ob uim calculo aduersa suspectus nobis est.

Purgantibus uero cedens materia, potissimũ *agarico* deijcienda, est, addito *rhabarbaro*: uel *sena folijs in decocto pectorali* infusis, addendo *mel rosatum solutiuum*, *& mannã*, uel *cassiã* miscẽdo. Nũ uero portio, aut siccior forma cõueniat, pręsens Medicus docebit.

Totius curatione instituta: materia cerebro infensa, destillationis caussa, ad nares deriuanda, *succo betonicæ, sampsuchi, & nigella*, additis pro tolerãtia mitiorib. ut pote *manna*, uel maxime *aqua hordeacea*.

Hinc confugiendũ ad ea, quæ materiam morbificam prorsus siccare & absumere ualeant, nec tamen uiscerum intemperantias augeant: quale *decoctum est china, & tertia partis sassafras*: additis *cichoraceis, tussilagine, betonica*.

Potandum hoc XL. erit dies: nã salsę pituitę adeo est efficax actio, ut decocti tanta copia indicetur. Pręterea tempore decocti, & post, antequam aer ambiens incalescat, sumatur electarium *e mithridatico, stœchade, & betonica*, cum *cichorij & rosarum conseruis*: quæ sol ę etiam æstate mirifice proderunt.

Tandem uiscerum intemperantię corrigendę, capitis nimirum uentriculi, iecoris & renum. Capiti sane *Stillicidium* conuenit in futuram coronalem, ex *aquis medicatis* moderate calefacientibus: quales *D. Petri* sunt in agro Patauino. Possent etiam capiti applicari medicamenta, e *stœchade, betonica, hyssopo*, & similibus pata: *ceratum* etiam de *betonica*. Capitis quoque lotio ijsdem instituenda addito *garico*.

Ventriculus fouendus est sequenti oleo: Sumantur *olea de spica, de absinthio, de menta, de nuce myristica & mastichinum*: his addantur *cinamomum, macer, xyloaloe & caryophylli*, prius in *maluatico*, uel *generoso quouis vino* infusa coquantur in uase duplici, ad uini consumptionem. Oleum uero colatum seruetur in usum pręedictum.

Feruorem hepatis remittent *cichoracea*, cum exiguo *aceto* mista, & applicata. Quibus ëtiam renum incendium castigabitur. Cumulatissime uero hoc in utroque uiscere pręstabit (ambiente calido exsistente) potus tum *aquarum Lucensium*, tum *seri lactis caprini* exquisitissime depurati. Nec horum usum inhibebit uentriculi frigiditas: si eodem tempore, tum post & ante, calorificis unice adhibitis foueatur, incalescat uentriculus.

3 Diæta.

His omnibus compar diæta respondebit: hęc quippe inepta, & proportione destituta, caussæ morbificæ vim adipiscitur. Summo igitur studio errata victus omnia cauenda. Aer minime inclemens fit, nec impurus. Cibus moderatus, & moderate attenuans, probi succi, facilis concoctionis ac distributionis. Infensa proinde *lacticinia* erunt, item *pasta, legumina, aromata* caput petentia & iecoris incendium augentia, hisque similia, siue sint carnes, siue pisces, siue fructus, siue olera, & quæuis alia esculentorum genera.

Pro potu, nec *vina* generosiora, nec acerba, nec austera conueniunt. Et dum æger decoctum *sassafras* bibit: vel intermittet vinum; vel exigua quantitate bibet, cum secunda decoctione permistum, pręsertim si uentriculus syncerum decocti secundarij potum non facile ferat.

Somnus diurnus omnino fugiatur: nisi prorsus cogat consuetudo: nec post cœnam, nisi duabus transactis horis, somnum capiat.

Aluus quoudie, vel alternis minimum diebus respondeat: sique hac parte segnior natura sit, mediocriter adiuuabitur, *prunis vel passulis saccharo conditis*, vel *manna* etiam, prima mensa sumus. Vrgente necessitate, mitiora *enemata & glandes* conueniunt.

In motionibus corporis modus seruandus: estque exercitatio ante cibum instituenda: repleto vero ventriculo quiescẽdum. Animi etiam affectus mediocritatem seruabunt, &c.

CONSILIVM III.

In destillatione a capite, memoriæ diminutione, vertigine, spatulæ, ac pectoris dolore, ventriculi debilitate, & vrina sabulosa &c.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Casus. Reuerendus patiens conqueritur de quadam capitis destillatione, memoriæ diminutione, ac dũ cibus concoquitur, præter alia tempora, de vertiginosa affectione, de leui quodam spatulæ & pectoris dolore; tum de ventriculi imbecillitate; & de vrinæ permistis arenulis plurimis. Horum malorum non obscuræ in ægro deprehenduntur notæ. Destillatio enim manifestatur ex eo, quod patiens assidue ferme exspuere cogitur; doloremque, licet leuem, in humero & pectore per interualla experiri solet: Aliquando autem, potissimum dum peragitur concoctio, caput veluti circumagi videtur: neque, vt antea prętèrita facile memoriæ suggeruntur. Ventriculi imbecillitas, e difficili ciborum concoctione; facili cruditatum generatione manifestatur. Vrinę sabulositas oculis conspicua est.

Caussa. Horum affectuum caussæ omni diligentia indagandæ: vt his inuentis, vtiles indicationes hauriãtur, ac remediorum materiæ inueniantur.

Dubium non est, destillationem illam generari, labefactata facultate alteratrice ipsius capitis, ob intemperiem humidam, & aliquo modo frigidam, cuius ratione plurima pituita generatur, a qua cum expultrix cerebri aggreuetur, insurgit ad expellendum, portionemque crassiorem per solita naturalia loca, per os scilicet & nares impellendo, extra protrudit: portionem vero tenuiorem ad spatulas pectusque demandans, facit, vt partes illæ tendantur, e quarum tensione fit solutio quædam vnitatis, vnde leuis ille dolor oboritur.

Memorię detrimentum, ab ijsdem excitatur intẽperantijs, a quibus capitis destillatio.

Ventriculi debilitas genita est, labefactata facultate alteratrice ipsius ventriculi, ob intemperiem frigidam & humidam: vnde fit, vt cum cibus probe concoqui nequeat, cruditates in ventriculo gignantur, a quibus aliquando flatus excitantur, qui ad intestina descendentes, per aluum sensibiliter euacuantur; sursum vero tendentes in caput feruntur, suntq; in caussa, vt spiritus animalis inordinate moueatur, caputque veluti circumagi videatur. Hi vapores in ventriculo generãtur, cum materia & agens in eo exsistant: fiuntque hæc symptomata, dum cruditates in ventriculo detinentur; cum autem ad iecur deuoluuntur, sunt in caussa, ut leues quædam obstructiones in eo oriantur, quarum ratione iecur aliquo modo calefiat; calefactumque, in materiam illã pituitosam agens, arenulas in vrina apparentes producat.

Indicationes. His ita habentibus, caput exsiccandum, & aliquo modo calefaciendum. Ventriculus item calefaciendus & siccandus. Materia, iecoris obstructionem producens, elidenda, iecur leuiter refrigerandum, pituita crassa attenuanda, viscida detergenda, frigida calefacienda, tuens ad pectus & humerum intercipienda, deriuanda, reuellenda & euacuanda. Flatus discutiendi. Virtus vero vniusque harum partium, vna cum virtute totius, conseruanda: habita prius totius prouidentia.

Prognost. Scopos hosce explere, impossibile non est: sed admodum difficile. Vehementia enim dignitatis est insignis: quia caput læditur, membrum principalissimum, cuius actio non saltem melioris vitæ, sed vitæ etiam gratia est necessaria. Ventriculus autem, licet non sit pars principalis; principales tamen æmulatur, cum eius actio nutritioni totius inseruiat: vnde vehementia non spernenda emergit. Vehementia essentiæ; intensissima est: dictorum enim viscerum dyscrasiæ plurimum a naturali statu recedunt, cum in habitum quasi conuersæ esse videantur. Pituita etiam destillans ab hoc statu naturali plurimum diuariat, cum ad locos minus conuenientes moueatur, copiosior gignatur, frigida, crassa, ac viscida exsistat. Hæc omnia, licet difficilem admodum curationem reddant: non tamen omnino desperandum est; cum virtus Domini ægrotantis secundum quantitatem & qualitatem satis robusta sit; iuuenis enim est, & bono satis corporis habitu præditus.

Curatio. Quoad curationem chirurgicam: cum ægro hæmorrhoides fluere consueuerint, suademus, vt per eum locum *sanguis* emittatur, in moderata tamen quantitate. De *fonticulis* nihil in pręsentia dicẽdum existimamus.

Quoad pharmaceiam: leniatur aluus *melle ros. solutiuo cum sure*. Præparentur humores *sirupis alteratis betonica, stæchade, calamintha, &c.* Purgentur deinde *agarico & rhabarbaro*, infusis in *decocto florum & fructuum*, cum *folijs sena*, addito *syrupo de polypodio*.

Caput deinde purgetur *masticatorijs* leuibus, aut *masticha* tantum, si destillatio infestet minus vehemens. Si destillatio intensior, caput euacuetur errhinis, paratis e *succo maiorana, saluia, beta*, &c. posset etiam *manna* his addi.

His peractis, probatur *decoctum china*, cum portione *sassafras*, additis *boragine, stæchade, calamintha, iua*, & similibus. Eodem tempore *stillicidium* conuenit supra suturam coronalem, paratum ex *aquis Aponitanis*; si hic erit patiens: sin minus, parari poterit e *lixiuio*, alterato herbis præscriptis, nec non *aromatibus, vt nuce moscata, mace, cinamomo, caryophyllis*. Post vsum stillicidij caput diligenter exsiccetur. Deinde suturis adspergantur pulueres e *betonica, stæchade*, &c. Et postea *ceratum betonica* imponatur.

Ad ventriculum quoque *stillicidium* probatur, ex *aquis Aponensibus*, vel ex *oleo absinthino, mastichino*, cum *aromatibus* prædictis, & *vino* generoso, decoctis in duplici vase. Probe autem post stillicidium exsiccato ventriculo, imponatur *ceratũ e mastiche* paratum, cum pulueribus *macis, caryophyllorum*, &c.

Dehinc pluribus diebus potandæ *aquæ thermales D. Petri*: & vtendum *conseruis betonica, anthos*, & simul. Tum futura hyeme singulis decem diebus *theriaca* antiqua, vel *mithridatum* antiquum adsumatur.

Victus ratio erit moderata, & moderate attenuans. *Vinum* probatur medicatum, quod parari poterit tẽpore debito, cum portione *ligni, betonica, stæchade, calamintha, maiorana, melissa*.

Verum, quia iam aer æstatis est calidissimus, nihil omnino in præsentia agendũ: quia virtus non posset sustinere vim medicamentorum & æstuum. Et ideo prædicta omnia facienda erunt aduentante autumno.

CONSILIVM IV.

In destillatione a capite, anhelitus difficultate, febre hectica secunda speciei, & atrophia seu macie totius corporis.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus. Conqueritur vir clarissimus de capitis destillatione, anhelitus difficultate, de febre hectica secundę speciei, & de macie totius corporis. Destillatio inde manifestatur, quia patiens semper exspuere cogitur. Materia autem pituitosa, quę sputo reijcitur, non

non est salsa, vel alia sapore predita, nec crassa: quia nullus inter spuendum in ore sapor percipitur, sed insipida, & tenuis: nam oculis patet, eam vndique fluere, partiousque nulla enus cualescere.

Anhelitus difficultas perspicua redditur: quoniam assiduo in respirando defatigatur etiamsi decumbat: si autem sedeat, surgat, vel stare velit, adeo hęc difficultas augetur, vt inuitus decumbere cogatur, quo suffocationis periculum defugiat.

Febrem in habitu esse, inque secunda specie, inde patet, quod pulsus debilis & frequens sentitur, item vacuus & durus: quodque ab ægro hæc febris non percipiatur, tangentibus vero calor mordax appareat, & quidem vniformis, atque cibo intensior: ægro non animaduertente. Corpus prorsus emaciatum & facies Hippocratica, cutis rugosa, conspiciatur: vt non modo roridа cordis humiditas efferbuerit, sed iamiam e toto consumpta sit. Maciei totius corporis signa alia quærenda non sunt, cum oculis manifestissime subijciantur.

Caussa. Horum malorum caussæ accurate sunt indagandæ, vt inueniantur indicationes vtiles, & præsidia ad sanitatem, quoad fieri poterit, restituendum necessaria. Destillationis quidem hęc fuit occasio. Aeger ob quendam affectum a Medicis persuasus est, vt iter susciperet ad aquas Lucenses. Hæ aliquoties potatæ cum non euacuarentur, sed e toto detinerentur: caput inde redditum fuit humidum, & oborta destillatio.

Anhelitus autem difficultas a quadam satis latente caussa dependere videtur. Nec enim hæc spirandi difficultas orthopnœa est: in hac quippe ægri non nisi recta ceruice respirare queunt, cum decumbentibus pulmones & horum bronchia in se subsidant, vt hinc maiore necessitate respirandi surgere ægrotantes cogantur, quo magis dilatentur arteriæ. In nostro autem patiente contrarium accidit. Vnde censendum in diaphragmate tuberculum aliquod, seu tumorem e materia dura concretum existere, cuius ratione septum tendatur: hoc tentum non potest, vt par est, se mouere: atque anhelandi difficultas excitatur: quæ amplius augetur, cum sedere vel stare desiderat: cum tali situ diaphragma magis tendatur quam decumbente ægro. Cum autem magis tendatur, eo minus moueri possit, immo quasi immobile redditur; vt tunc suffocationis periculum immineat. Fouetur etiam hæc spirandi difficultas ab assidua destillatione materiæ pituitosæ a capite in bronchia pulmonum: quæ caussa est, fouens dyspnœam a tuberculo primum exortam.

Porro propter anhelitus difficultatem pulmones præter naturam moueri oportet: vnde plus iusto obhunc motum incalescunt: quæ caliditas cordi communicata, & propter ob inopiam aeris externi, quo cordis calor euentatur, febrem hecticam induxit, quæ aucta est ad secundum vsque gradum, ob caussæ diuturnitatem & perseuerantiam. dyspnœa enim illa semper fuit, & adhuc est: idcirco carnes in dies magis imminuuntur. Hinc quoque factum est, vt ei totum redditum in detentionem ... secum bona sanguinis ... quæ prauo alimento, cum corpus per longum temporis spatium ... per otio scilicet ... nutritum ... maciei intensæ occasionem præbuit.

Præsidia. Hæc de caussis. Studium vero nostrum contendere debet, vt capitis dyscrasiæ corrigantur: tumoris materia, in diaphragmate existens, emolliatur, digeratur, & dissipetur: vt pituita destillans, qua frigida calefiat; qua mouetur ad locos non decentes, intercipiatur, detineatur, reuellatur, & euacuetur; qua pulmonibus inhæret, elidatur: vt febri hecticæ, quia calida & sicca passio, refrigerantia & humectantia opponantur: vt virtus partium præcipuarum, e quarumque tonus conseruetur, habita totius prouidentia.

Quibus intentionibus satisfacere omnino est impossibile: nam caput, cor, pulmo, totumque corpus grauiter & fere extreme læsa sunt vt, propter vehementia n dignitatis non nisi mors sit expectanda. Essentię quoque vehementia in summo est gradu: quia dyscrasiæ capitis, cordis, hepatis, & totius, in habitum sunt conuersæ, ac confirmatæ, augenturque indies. vehementia ratione virtutis extreme vrgentem totum corpus macie confectum est; facultates omnes & naturales, & vitales sunt debilissimæ: facultas etiam corpus gubernans plurimum oblæsa est. quia patiens non facile tolerat prædicta mala, sæpeque suffocationis periculum incurrit. *Prognosis.*

Si quid tamen moliendum, *setaceum* ferro ignito excitandum in sutura coronali: vt destillatio reuellatur, & euacuetur. In occipite seto fieri nequit: quia semper supinus manet laborans. Et quia ante paucos dies satis commode euacuatus fuit bolo *cassiæ* assumpto, vtiliter modo exhiberi poterit ipsi *manna* iure soluta. Præterea per aliquot dies sumit decoctum e pauca *china & altea, malua, & cicoreo*: vt emolliatur septi transuersi tuberculum, resistaturque siccitati totius, & ipsi febri. Totum corpus inungatur largiter *oleo amygdalarum dulcium*, facto sine igne, torculari nimirum expresso: cui permisceatur *aqua acetosę* ad penetrationem & infrigidationem. Ad remolliendum diaphragmatis tumorem, imponatur *adipes* seu *omentum suis*, aut *vituli*, ac regionem septi in vtroque latere, derelinquendo medium spatium, ratione ventriculi: quod spatium, ne ventriculus nimis laxetur, inungatur *oleo mastichino*; vel *puluis masticinus* imponatur. Præterea ad tumorem molliendum vti possumus *dialtheæ vnguento*, & potissimum *ammoniaco aceto dissoluto*: quæ vtrique laterum admoueantur. Victus his correspondeat. *Curatio.*

CONSILIVM V.

In catarrho, a capite delabente ad os sacrum: & inibi dolorem intensum faciente.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Casus. Affectus, de quibus egregius patiens conqueritur, duo potissimum sunt: nimirum, dolor quidam circa os sacrum, ad lumborum fines spectans: tum assidua capitis destillatio, in subiectas partes decumbens. Doloris ad os sacrum hęc occasio fuit, quod e scripto intelleximus: quatuordecim ab hinc annis cum æger quoddam graue pondus e terra eleuare tentaret, in regione dicti ossis strepitum quendam, & illico dolorem non mediocrem persensit, qui ab illo tempore hucusque semper eundem locum occupauit. Destillatio autem inde cognoscitur: quod os semper madet, & assiduo pituita exspuitur.

Caussa. Dolor in osse, a solutione vnitatis oritur: nam cum pondus illud graue e terra subleuare niteretur: partes illæ circa os sacrum, cum magis quam par esset, tenderentur: necessario illarum continuitas soluta fuit, & inde obortus dolor. Postmodum partes hę debiles, redditę fluxionem quandam materiæ pituitosæ insipide suscipere inceperunt, & continuo suscipiunt: vnde partes illę dolorosæ, hac materia pituitosa imbuuntur: imbutæ tenduntur, & ob continui solutionem ... caussatam: dolore propemodum assiduo vexantur. Generatur autem materia hæc pituitosa in capite, læsa ipsius concoctione: læditur vero concoctio, labefactata facultate alteratrice ipsius capitis: quæ facultas debilitatur ob intemperiem cerebri humidam, & forsan aliquo pacto frigidam.

In hoc igitur ægro caput exsiccādū, & aliquo mo- *Indicatio.*

do calefaciendum: materia fluxura prohibenda ne fluat: fluens vero diuertenda, deriuanda, reuellenda, & prorsus exstirpanda; fluxa a loco dolente educenda dolorque e toto delendus. Tum virtus capitis, vna cum virtute & tono partium dolentium, totiusque corporis, est conseruanda: totius prius habita prouidentia.

Præsagiũ. Quibus scopis omnino satisfacere, est impossibile. Nam vehementia dignitatis est insignis, cum caput membrum principalissimum, lædatur; cuius actiones non modo caussa vitæ, & commodioris vitæ, sed etiã caussa melioris vitæ sunt necessariæ. Læduntur etiam partes ad os facium spectantes: quæ, etsi non sint principales, has tamen æmulantur; cum sine ipsis impossibile sit hanc vitam ducere. Vehementia etiam essentiæ intensa est: adest enim dolor non mediocris intẽtiæ periesque diuturna, & longe recedens a naturali statu, cum iam, annis quatuordecim durans, habitum contraxerit. Augetur etiam hæc vehementia, quia materia destillans est copiosa, frigida, crassa, lenta, & fortiter adhærens partibus dolentibus, vt non nisi summa difficultate ab ipsis vacuari, ac discuti possit. Cæterum, quia æger hic in virili est constitutus ętate, in qua virtus secundum quantitatem & qualitatem solet esse robusta: si non omnimoda sanatio, emendatio tamen aliqua non leuis speranda.

Curatio. Salutis ergo spe animo concepta, ad præsidiorum materias descendendum. Et, vt primo chirurgica tractemus, suademus, vt, ratione capitis, sinistro brachio *cauterium* imprimatur. Quod si in dextro etiam brachio *fonticulus* excitetur, non abs re erit.

De venæ sectione vero & totius euacuatione nihil hic dicimus: quoniam cum æger iam medicamenta euacuantia & alterantia ad sumere incœperit; hæc omnia diligentissime facta esse supponimus.

Ligni decoctum, quo vti cœpit, continuandũ, quandiu aderit præsentia indicantis, & nihil prohibuerit. Vt autem in caput penetret hoc decoctum, alterari debet *sua betonica, stœchade*, & similibus. Præterea semper antequam capiat decoctum meracius, quod syrupum indigitat, sumet vnam vel alteram pilulam *e terebinthina Cypria*, cum *sua puluere* formatam: idq; ea de caussa, vt materia e neruosis partibus elidatur, nam *terebinthina* a neruis materiam trahere valet. Sed priusquam sumantur vel pilulæ vel decocti syrupus, mane & vesperi, pro expurgando capite, *masticatorys* vtendum, nisi tussis, vel aliquid aliud prohibeat: tunc enim errhinis id agere sanius erit.

Extrinsecus autem, vt caput exsiccetur & corroboretur, probatur *stillicidiũ aquarũ thermaliũ, in agro Patauino scatu-rientium*. Quia vero ęger hic degere nequit: ad eũdẽ scopũ parabitur *stillicidiũ e lixiuio, alterato betonica, stœchade, agarico*, & id genus aliis. A stillicidio diligenter caput reficcabitur: et coronali suturæ puluis aspergetur ex *sua, betonica & stœchade*.

Tandem dolentium etiam partium est habenda ratio: vnde ad eas roborandum *luta thermarum* imponenda: materia euacuanda, ac digerenda. Sed quoniã hic non moratur æger, ad materiam molliendam imponi potest *emplastrum diachylon*, vel *de meliloto*. Remollita vero aliquo modo materia, mistis præsidiis vtendum erit. vt materiæ emollita portio digeratur & euacuetur; portio autem non emollita molliatur: quod pręstare poterunt *emplastrum de meliloto*. & *ceratum sacrum*, æqualibus partibus mista. Postremo, vt materiæ e toto remollita eradicetur, probatur *ceratũ sacrum*: cui ad maiorem euacuationem admiscebitur *colocynthis, elaterium*, & similia, quæ valent a proprietate occulta materias a centro ad circumferentiam euocare. Quod si adhuc dolor perseueraret: pro eo abolendo, & materia (si fieri omnino possit) penitus tollenda, conducit, ut in loco dolente *vesica* excitetur & aperiatur: ad quam etiam intentionem ibidem *vustio* fieri posset.

CONSILIVM VI.

In catharro, & faucium molestia.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Historia. IVuenis nobilissimus, etsi adspectu sanus videatur: quia tamen in militia galeam, & alia arma gestare fuit coactus, incidit in caliditatem capitis, & post in febrem: hinc caput debilitatum est, vt ab eo destillauerit materia aliquando salsa, aliquando, sed raro, sine sapore: tandem in faucium etiam molestiam incidit, cuius curam nunc flagitat.

Caussa. Dolor hic in faucibus, est materia salsa, continuum soluens: rarissime enim sputum insipidum ægro est. Salsum autem fit aliquid, vel per putredinem, vel per admistionem salsi humoris. Sic pituita fit salsa, quando serum, quod est excrementum primæ coctionis fit salsum, ob iecoris caliditatem. Et cum serum sit vehiculum alimenti, non mirum est, si adscendat in caput, & ibidem salsum reddat phlegma, quod in capite exsistit. Pituita etiam putredine fit salsa: putrescente enim parte subtili pituitæ calorem, gignitur vapor exustus, qui permistus cũ hac materia, est caussa salsedinis pituitæ. Hæc Aristotelis & Galeni est sententia: non quod ad omnem putredinem sequatur salsedo, sed solum ad eam pituitæ putredinem, quæ eo modo fit, quem dixi. Quæritur autem, cur in patiente nostro, aliquando sit salsa pituita, aliquando non? Respondeo, id fieri, quoniam vel non semper misceatur salsum serum; vel quia non continuo putrefiat pituita. Vtrum dicamus, nihil refert.

Nostri ergo muneris est, iecur refrigerare; cerebrũ siccare: de toto esse sollicitos.

Prognost. His autem satisfacere scopis non est difficile: est enim æger iuuenis: & licet sanguinem aliquando exspuit, hoc tamen non diu durauit.

Curatio. Probatur *venæsectio. Fonticuli* etiam excitentur, ad diuersionem materiæ a capite.

Leniatur aluus *syrupo rosarum solutiuo, mãna, & diacatholico*. Præparentur humores *lactuca, acetosa*. Purgentur *rhabarbaro, tamarindis, cum melle rosato*.

Caput per nares purgetur.

His factis, si apud nos maneret æger, probarem *aquas thermales Castrenses*. Ad iecur refrigerandũ, vtatur *sero lactis caprini*, imponanturque iecoris regioni epithemata refrigerantia, *e succo hepaticę & cichorij*.

Caput exsiccetur *stillicidio aquarum Castrensium*.

Probo etiam *balneum aquæ dulcis*: nam destillatio salsa hoc modo poterit mitigari.

Ore detineat medicamentum refrigerans, ac detergens: vt *aquam hordeaceam cum diacodeto*.

Quod si his peractis, nihilominus duret malum: vsurpetur *decoctum chinæ & salsæ, cum cichorio*, ne nimis augeatur hepatis caliditas.

Quoad victum: abstineat *a sale vino generoso, aromatibus, omnibusque calefacientibus*.

CONSILIVM VII.

In somnolentia, memoriæ atque rationis diminutione, vertigine, melancholia, nausea, & vomitu.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus. SYmptomata, quibus vir nobilis iamdudum premitur, intemperantias cerebri, ventriculi, & iecoris indicant. Somnolentia quidem, memoriæ, ac discursus diminutio, arguunt cerebrum frigidum & humidum. Nausea vero & vomitus, doloresque ventriculi, demonstrant, ipsum quoque ventriculum frigida humidaque dyscrasia laborare. Iecur calidius esse, indi-

indicat scabies, quæ circa partes inferiores vexauit, & A melancholia non raro obrepens.

Omnia igitur mala prodeunt e dictorum viscerum intemperantijs: & ex erroribus, qui in viuendi ratione continuo committuntur. Nam memoriæ ac discursus diminutio contingit: quia, cum ratione intemperiei cerebri, non procreetur decens quantitas spirituum animalium: sequitur, has actiones in præsentia minime posse celebrari, quemadmodum antea solebant. Vertigo autem illa, quæ etiam molestat, ortum ducit a vaporibus: qui partim a materia pituitosa, in cerebro contenta, genitaque; partim ab internis partibus, nempe a ventriculo eleuantur: qui permisti cum spiritibus animalibus, ipses agitant, & sic vertiginem excitant. Nec mirum est, dextrum brachium torpore quodam fuisse correptum: nam materia pituitosa in magna copia irritauit expultricem cerebri; quæ expulit eam ad initium spinalis medullæ: hæc deinde pituita, B neruis illis imbibita, qui in brachium porriguntur; fuit caussa, quo minus e toto radij spirituum animalium illas partes potuerint illustrare. Tinnitus aurium, quem continuum esse audimus, a vapore fieri non potest: quia necessarium esset, vt vapor quandoque dissiparetur, & sic remota caussa, sibilus etiam remoueretur. Caussa autem eius est frigida intemperies nerui expansi, ratione cuius, cum non possit aerem regulare, fit continuus tinnitus. Ventriculi accidentia a frigida & humida intemperie, & ab erroribus in victu, procreata sunt: nam labefactata visceris coctrice facultate, insignis copia materiæ pituitosæ genita est, quæ sui copia aliquando visceris expultricem irritans, vomitum & nauseam excitauit. C Præterea cum calor in exigua quantitate reperiatur: fit, vt cum non possit hos succos regulare, extollat ab eis, vapores, qui aliquando distendentes ventriculi tunicas, dolores efficiunt; quandoque petentes caput, & prouenientes ad initium spinalis medullę, impediunt transitum radiorum spirituum animalium; vnde aufertur motus, & fit incubus. Hepar tandem ob caliditatem citius, quam par sit, attrahens succos illos pituitosos; ex his sanguinem generat, qui cum nutritioni idoneus non sit, aliquando scabiem & tumores producit. Ex ijsdem succis pituitosis continue impurum serum educitur: vt mirum non sit, quod vrinæ turbulentę appareant. Quin etiam hepar sua caliditate sanguinem superassando, copiam humoris melancholici gignit: quæ, D transmissa ad os ventriculi famem excitat. Et ab eodem humore eleuantur vapores in caput, qui, permisti cum spiritibus animalibus, hos tenebricosos reddunt, & sic melancholiam inducunt: vnde fit, vt vir illustris de omnibus suis rebus admodum sit sollicitus; & mori potius, quam a studijs discedere, cupiat. Hac eadem calida intemperie renes præditi sunt: ideoque circa regionem renum nonnunquam calor persentitur.

Indicationes. His ita constitutis, clarum est, scopos esse debere, viscera corroborare, intemperiem eorundem remouendo: ideoque caput & ventriculus calefieri & exiccari; iecur atque renes refrigerari debent: prius tamen habita totius corporis prouidentia. E

Quid spei. Quamuis autem mala hæc altas egerint radices, & ad ea remouendum plurima, & quidem sæpius, sint tentata: nihilominus, si ea victus ratione, quam propediem descripturi sumus, vti patiens volet; speramus omnia mitigari posse, vt sex vel septem mensibus elapsis denuo studijs facile possit incumbere. Si vero, præter spem nostram, in viuendi ratione peccabit; medicamentis nihil effici poterit. Hortamur igitur virum nobilem, vt saluti suæ consultat, præmissaque diligenti victus ratione, medicationi se tradat.

Curatio. Quoad chirurgiam: si innatas habet hæmorrhoides, per *hirudines* ab his partibus exsugatur moderata sanguinis quantitas. Et quoniam *fonticulum* gerit in dextro brachio, quod torpore afficitur: suadeo, vt, purgato prius corpore, claudatur; & alius in crure inuratur. Audimus in crure id iam tentatum esse, & defluxionem eo concitatam: caussam vero esse putamus, quod corpus non fuerit probe purgatum.

Leniatur aluus: præparentur & purgentur humores iis medicamentis, quæ patiens iam ante in vsu habuit. Caput etiam vacuetur *masticatorijs* leuissimis. His factis, laudamus vt *aquas Tectuty* sumat. Adhibeatur etiam capiti & ventriculo *stillicidium* ex iisdem aquis. *Balneorum* vsum non suademus, ob ventriculi imbecillitatem, brachiique torporem.

CONSILIVM. VIII.

In vertigine cum ingenti capitis grauedine, dolore ventriculi, a cibo faciei rubore, nephritide cum vrinis calculosis, nec non quandoque dolore podagrico.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectuum narratio. Illustrissimus regni Poloniæ Marescallus sæpe vertigine laborat, coniuncta cum ingenti capitis grauedine: ita vt quoties ipsum vexat vertigo hæc, quamcunque in partem caput ille flexerit, in eam veluti cadere sibi videatur. Caussa esse potest, quod æger olim sæpius vini fortissimi largiore potu est vsus: & nunc quoque, sed rarius, quam ante, vtitur. Insuper fere semper vbi largius bibit, graues experitur orificii ventriculi dolores, cum molestis vomitibus: quorum caussa est, tum largior vini potio, tum quod & in prandio, & in cœna fere semper auidissime, & cum appetitu, cibos, interdum etiam semicoctos ingerit: vinis postmodum vtitur vetustioribus, ante tres annos collectis, vngaricis, fuluo colore, ac sapore austero præditis: hæc etenim ad digerendos cibos deglutitos sibi fore vsui existimat. Licet vero a Medico moneatur, ne plus ingerat, quam possit concoquere, & vt e Galeno discat, vina vinosa imbecilli ventriculo magis oneris, quam vsui esse: frustra tamen hæc omnia fiunt. Præter hæc statim ab adsumpto cibo semper caput vehementer incalescit, faciesque rubet, ad duarum triumve integrarum horarum spatium. His in præsens torquetur symptomatibus. Vexatus antea quoque aliquoties est calculo vesicæ: & nunc etiam aliquando per vrinam arenulæ excernuntur. Quin & nephritici dolores interdum vrgent: qui facile placantur refrigerantibus.

Quandoque dolores podagricos sentit, & rarius: horum caussa potus largior est; & pedum, propter longam in stando moram, defatigatio; cogitur enim aliquando per integrum diem in comitiis coram Regia Maiestate, suum exsequendo munus, stare: vnde pedes fessi, imbecilliores facti, defluxiones a largiore cibo potuque caussatas, excipiunt a membris mandantibus, vnde dolores sequuntur.

Caussæ. Horum omnium symptomatum caussæ procatarcticæ duæ potissimum: vna, quod ante annos nouem duplici quartana laborauit, cum grauibus leipothymiis: altera, quod ante annos quatuor pustulas nigricantes in vniuersum corpus diffusas habuit, maxime molestas: a quibus commoda ligni potione liberatus quidem est, aliquid tamen fortasse relinqui potuit.

Quoad naturalem ægrotantis constitutionem, est hepate calidissimo, corde animoso, animali facultate acuta satis & ingeniosa, ætate 45. circiter annorum. Pulsus languidus, paruus, & creber semper deprehenditur: licet cordis caliditas pulsus magnos, celeres, & vehementes faciat.

RESPONSVM HIERON. CAPIVACCAE.

Caussæ. Caussas dictarum affectionum recte Medicus in victus rationem inordinatã, & vini fortis portionem refert.

refert. Verum, si caussas internas penitus inquirere placet, omnium symptomatum primariam caussam inuenientemus, esse frigidam humidamq; ventriculi intemperiem; adscititiam quidem illam, sed tempore iam satis confirmatam, & satis validam. Quomodo vero eam intemperiem illustrissimus Dominus sibi adsciuerit, & adhuc adsciscat, hic modus est; primo bibit vina fortia, & calidiora, quam ventriculus postulat; nempe eiusmodi, a quorum nimia caliditate ventriculi caliditas resoluitur; maior enim calor (vt Philosophorum est regula) minorem obtundit. Deinde cibos ingessit plurimos, & aliquando non satis coctos: vnde idem ipsi accidit, quod igni, qui strue lignorum, præcipue viridium, imposita, non modo non alitur, sed etiam suffocatur. Tertio, quia auide & celeriter ingessit, plurimum simul aeris intro hausit, qui postmodum ventriculi tunicas distendendo, facit vt calor ipsius imbecillius agat in cibos, ideoque infirmetur concoctio: nam virtus omnis dispersa imbecillior est seipsa vnita. Vehemens etiam appetitus, ventriculi frigidi nota est: ideo cibos adeo celeriter inglutit. Amplius, calido exsistente hepate, fere semper ventriculus est frigidus: at domino laboranti iecur est calidum, quia vastum est; nam & corpus satis magnum, procereque staturæ. Postremo dolores ventriculi, nephritici quoque & podagrici, eandem intemperiem testantur: hi enim non nisi e materia crassa & pituitosa fiunt, quæ in frigido & humido generantur. E quibus concludimus, ventriculi illustris huius viri dyscrasia frigida & humida, seu (vt breuius dicam) vehementi confusione, laborare. Quare, cum, statuente Hippocrate, ventriculi confusio, omnium confusio: plane idem huc quadrat: nam ex ea, quam explicuimus, ventriculi confusione, omnia mala quæ ægrum adfligunt, veluti e fomite quodam ortum, ducunt. Atque vt sigillatim modum explicemus, quo vnumquodque malum ex hoc fonte oriatur: primum dolor venticuli, quem adsumpto cibo persentit, ita fit; quoniam, vt relatum est, ob inordinatam viuendi rationem, ventriculus frigida & humida intemperie adficitur; exsistente vero hac intemperie, copia crassæ pituitæ in eodem generatur, quæ postea in flatus mutatur, qui deinde, & copia & qualitate orificij ventriculi tunicas distendunt, ita vt inde (veluti e solutione continui solet) sequatur dolor.

Alterum symptoma est, quod illustrem Dominum a cibo capitis calor, & faciei rubedo infestat: ob eandem, quam modo attulimus, caussam. Magna quippe copia flatus seu vapores generantur a frigido ventriculo, e pituita crassa: tum quoque vina generosa multos & calidos admodum sursum mittunt vapores: mistus ergo vterque hic vapor, facile per venas, quibus capiti & ventriculo consensus fit, defertur in caput, tum sua ipsius natura, quoniam leuia omnia sursum feruntur, tum attrahentis capitis calore: possibile enim est, illustri huic viro, cui tot publica impendent & ardua negotia, assiduis cogitationibus caput turbatum calere; & hanc capitis caliditatem postmodum caussam esse, vt vapores e ventriculo, & plures, & celerius in caput trahantur, ita vt sequatur postea faciei rubedo, & calor, dispersis scilicet uaporibus per eas partes. Eodem modo tertium symptoma, quod grauissimum est, oritur, capitis nimirum vertigo, cum grauedine. Hoc uno differt tantum à priore symptomate, quod plures in uertigine & crassiores eleuantur uapores, & ultra magis progrediuntur, quam in faciei calore & rubedine: feruntur enim in uentriculos usque cerebri; & inibi spiritibus animalibus commisti, hos in gyrum rapiunt, ut inde praua sequatur imaginatio, ac si obiecta uisibilia circumagerentur.

At, quod huic coniuncta est tam magna, ut scribitur, capitis grauedo, hoc multo est deterius: indicat enim non solum uapores in caput eleuari, uerum etiam humores ipsos crassos pituitosos. Non enim uapores, qui etiam crassissimi exsistentes, leues natura sunt, eam grauedinem facere possunt: sed necessario ex humoribus eodem delatis oritur.

Hactenus ergo ostendimus quomodo uentriculi frigida & humida intemperies peccet in superiora: sequitur modus, quo in inferiora peccat. Quoniam enim sursum leuia, grauia deorsum feruntur, copiosa genita pituita in frigido uentriculo, rapitur a caliditate hepatis propinqui, & ad renes cum cæteris excrementis pellitur, ibique a calore renum in arenulas calculosque concrescit, quæ urinis postmodum excernuntur.

Podagricos tandem dolores eadem materia pituitosa efficit: natura enim (quæ materiam peccantem ad imbecilliora semper pellere consueuit) pituitam ad pedes, statione longa debilitatos demandat: cuius delapsu continuum soluitur, indeque dolor oritur.

Indicationes. Cum igitur omnia symptomata, quę Dominus experitur, ex humida frigidaque uentriculi dyscrasia fiant, nunc indicationes perquirendæ, quæ duæ sunt potissimum. Quoniam enim uentriculus frigidus & humidus, multos generat humores crassos & pituitosos: oportet hos euacuare, & procurare, ut non amplius generentur. Deinde, cum singula fere mala caussas adiuuantes habeant; hæ quoque cohibendę. Primus explebitur scopus, si uentriculus caleflat & exsiccetur: alter, si hepar attemperetur, renes infrigidentur, caput & articuli siccentur ac corroborentur.

Præsagia. Explere has indicationes minime fuerit impossibile: nam corporis uiriumque robur, ferendis medicamentis sufficit. Præterea cum fere omnis mali origo e uini fortis potione exsistat: curationem facilem speramus, si illustris Dominus a vini potu sibi temperabit: ablata quippe caussa hac efficiente prædicta mala, facile quoque ipsi affectus auferentur. Cæterum, si malum ultro sciens uolensque fouebit: non solum omnino non curabitur, uerum alia etiam grauissima symptomata exspectet oportet: scilicet & calculi maiorem magnitudinem, uentriculi dolores intentiores, & demum (nullum sit in omine pondus) grauissimam apoplexiam. Supponentes autem Dominum uitaturum caussas externas, malum fouentes, omnimodam sanitatem sperabimus.

Curatio. Quocirca ducti hac spe, quod ipse patiens e se curationem sit incepturus, nec sibijpsi defuturus: nos quoque ad scopos reuertemur. Primum autem humores euacuandi sunt. Sed quoniam morbi, quos patitur Dominus, magni sunt, una euacuatione tolli non possunt: ideoque per tempora partienda curatio. Autumno igitur ita ineunda curatio. Quoad chirurgica præsidia, probamus *sectionem venæ communis, aut secaratæ* brachij dextri: quam iterare verno tempore proderit, cum corpus sit plethoricum. *Hæmorrhoidum* etiam apertionem laudamus, si alias fluere consueuerint. Cæterum uix esset præsentius ullum præsidium, quam *fonticuli*: quorum alter in brachio sinistro caput respiceret; alter in dextro crure propter hepat & renes. Nec obstat, quod pedes, iam antea debilitati, fonticuli imbecilliores reddi, uideri possent: sicuti enim serpentes caudam periculo exponunt, caput ut seruent; ita etiam nos agentes; culpa uacabimus. Quod si uero omnino metuatur maior ista pedum debilitatio: suaderem, in utroque brachio excitari fonticulum: cum unus non possit satis esse reuulsioni tam copiosæ materiæ. Medicamenta quod attinet: purgabitur corpus temporibus congruis; primum lenientibus, ut *manna, cassia, tamarindis, melle rosato soluto*. Deinde pręparabuntur humores syrupis conuenientibus *de cichorio, betonica, stœchade, borragine, &c.* Purgabuntur postmodum *rhabarbaro, agarico, decocto senæ, &c.* Si uideatur opus esse iterata purgatione; præmittatur præparatio *syrupis compositis;* tum purgatio instituatur *pilulis cocchijs de agarico*, uel alijs quę caput respiciunt.

His

His factis; quoniam corpus vastum est, crudisque refertum humoribus: probamus: vt hoc eodem autumno sumat *decoctum ligni & sarsa parilla, cum cichoraceis*: ita vt simul sudet: optime namque hoc facit ad siccandum ventriculum.

Tum vero ad caput veniendum erit: idque studio omni siccandum. Conueniret hic *stillicidium aquarum Patauinarum*. Sed quia negotia publica ægrum tandiu a patria abesse haud sinunt; idcirco stillicidij istis vicem subibunt lotiones e *lixiuio cinerum quercus*, cui incoxerint *agaricus scabiosa, betonica*, & similia, quæ siccandi vim habeant, quæ præsens medicus facile præscribet. Antequam tamen caput lauetur, bonum erit illud purgare *sternutatorijs errhinis*, & id genus alijs præsidijs.

Tandem etiam ad hepar descendendum, & eius caliditas vsu *caprini seri* inhibenda, ne calculo aliqua maior occasio præbeatur.

Sed nec hyeme a remedijs erit abstinendum. Probamus ergo tum temporis duo inter cætera: vnum, quod ventriculum, alterum quod articulos respiciat. Pro ventriculo faciet, si vtetur *vino vel oligophoro*, vel saltem *medicato, e sarsa parilla, ana cortice, betonica, mentha, absinthio, & alijs*. Pro articulis, optimus nobis videtur vsus *terebinthina Cypria*: sed priusquam æger hanc assumat, corpus exquisite purgabit; vel semper ante illam aliquas pilulas assumet. Quoad partem affectam, seu ipsos articulos, qui ob laxitatem indigent exsiccatione, plurimum prodessent *aquæ nostræ thermales*, vel etiam *Lucenses*: sed quoniam ad nos proficisci ipsi non est integrum, earum loco poterit adhiberi inunctio ex *oleo mastichino*: tum quoque cerata applicari poterunt, ad easdem partes desiccandum, & roborandum, veluti *ceratum sacrum, diachalciteos, & barbarum*: &c. Si possent haberi *vinacea*, omnibus modis adhibita conferrent, maxime vero autumni tempore.

Verum prædicta omnia, nisi optima victus ratio adiungatur, nihil quicquam proderunt. Si enim in vini fortis potione perseuerabit, & diætam hactenus consuetam continuabit: omnino frustra & his & alijs vtetur, imo in dies in deterius verget. Quod Deus optimus maximus malum omen auertat, precamur.

CONSILIVM IX.

In vertigine, epilepsia, melancholico delirio tremore cordis, macie totius corporis, & alijs nonnullis symptomatibus.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Casus historia narratio.

FOemina quædam Styria Germana, annorum 36. satis carnosa & floridi coloris, ante matrimonium: quamprimum viro nupsit, ac victo gerere cœpit, macilentior facta est. Pepetit mares quinque, & femellas totidem. Ante annos autem octo, e febre ardenti maligna abortum fecit. Ab hoc tempore multis ærumnis & aduersitatibus afflicta fuit: e decem enim liberis duos saltem habet reliquos: ita vt in perpetuo quasi luctu fuerit. Cœpit ante abortum vertigine tentari, memoriæ pati detrimentum, carie & dolore dentium affici, horrore & tremore subito interdum concuti, præsertim noctu ante lecti ingressū, dum se exsuebat: aliquando etiam, sed rarius, vniuersum corpus conuelli, ac in terram prolabi, cum principum facultatum læsione, ac stridore dentium: aliquando congelari quasi, ac instar statuæ rigescere, tam inter deambulandum, quam sedendum, aut cubandum, nihil neque audiens, neque videns, neque mouens; semper de cordis tremore, de capitis, vel cerebri frigiditate conqueri. Qui omnes affectus superioribus annis mitiores fuere: duobus autem abhinc annis, post acerbissimum luctum, ob lepidissimæ filiæ obitum, cum paucos menses ante, duos elegantes filios vna hora etiam sepulturæ tradidisset, omnes grauiores, ac magis horrendi redditi sunt. Accessit delirium plane melancholicum: imaginatur enim sibi, quasi potu aquæ fœtui vltimo nocuisset: qui tamen viuus & saluus in lucem fuit editus, ac tres integros menses superuixit. Illud imaginarium facinus dies noctesque deplorat: grauiora sua delicta clamitans, quam vt remitti possint: & metuit, ne sibi ipsi manus violentas afferat, quod nuper etiam ante duos menses duobus cultris tentauit. Delirium autem hoc semper matutino tempore grauius est, quam post meridiem, vel vesperi. Fœtor etiam tum sentitur ex ore cadauerosus: qui absente delirio non sentitur. A cœna autem saltem quatuor horas dormit, non vltra. Vix parum comedit, & bibit. Bibit autem vinum. Et quoties bibit, confestim tota facies rubore denso suffunditur: ac frequenter etiam post rigescit. Interdum in epilepsiam incidit, dum vinum meracius suffiuatur. Interdum vrina subrussa ac densa est, interdum alba, interdum, iumentalis: semper cum sedimento albo, copioso, distracto. Dum delirium durat, cuticam vrina concipit desuper, quæ instar glaciei supernatat, colore quasi iridis. Superiori tempore aluus erat semper constipata: nunc autem beneficio naturæ vtitur quotidiano. Post paroxysmos epilepticos plerunque ad vomitum commouetur, ac de uentriculi dolore conqueritur. Aliquando intolerabili dolore capitis opprimi, aliquando oculorum, aliquando coxæ videtur. In fine paroxysmi, dum ad se se redit, deglutire veluti aliquid conspicitur: & id etiam dum riget. Dum paroxysmi obrepunt, in admirationem quandam commouetur, quasi res aliqua noua & admiranda oculis subijceretur. Conqueritur semper de tremore cordis continuo: sed, si locus tremoris inquiritur, magis ori ventriculi superiori digitos admouere videtur: nec tremor cordis vel e pulsu, vel applicatione manus potest deprehendi a medico. Tempore huius delirij macie pœne consumpta est: ac scabie sicca per totum corpus infecta. Post paroxysmos etiam, & quando delirio hoc grauius afficitur, labra oris exsiccantur, excoriantur, finduntur. Præsentium mox obliuiscitur, prætoritorum autem bene recordatur.

Superiori tempore semper de sensibili cerebri frigiditate conquerebatur, proximo autem vere, dum purgata esset, & stillicidium admisisset, & esset vsa cucupha & roborantibus & calefacientibus; frigiditas illa desijt, vt de illa amplius nihil conqueratur. Remiserunt etiam tum insultus epileptici, remisit delirium, remiserunt omnia alia symptomata, reddita etiam fuit carnosior; bene comedebat, dormiebatque, vt id omnibus fuerit admirationi. Menstrua etiam suppressa erant menses octodecim, quæ iterum, sectis ad crura saphenis, rite ac decenter redire cœperunt. Sed accidit, peregre absente marito, dum oleribus frequenter in magna copia vteretur in cibis, ac in victu reliquo esset liberalior, vt subito in priora mala reciderit, quę omnia iam grauissima sunt reddita, & deploranda. Adhuc tamen generosius medicamentum non est experta.

Responsum Capiuaccae.

Affectus.

MVltis, & grauissimis, ne dicam lethalibus vitijs vexatur magnifica mulier. Quorum quædam ad facultatem animalem, quædam ad vitalem, quædam ad naturalem pertinere videntur. Nec vlla fere corporis pars est præcipua labis omnino expers. Nam si facultatem animalem spectemus, illam quidem vertiginosis affectibus, conuulsione totius corporis, affectu soporoso, epilepsia, memoria præteritorum, obliuione præsentium, melancholico delirio, & te-

re maniacô, dolore capitis, oculorum, coxæ, nec non de glutitione illa symptomatica perturbari videmus. Si autem vitalem facultatem intueamur: tremore cordis illam impediri, est iudicandum: dummodo tremor ille realis, non autem imaginarius existat: præsertim cum sensu tactus motus hic in regione cordis non percipiatur: aut, si quid tale exsistit, ad cardiacam potius sit referendum. Vltimo, si facultatem naturalem spectemus: quis est ille, qui è macie totius corporis, e gingiuarum erosione, seu carie, facultatem naturalem oblædi non videat?

Caussa. Hæc omnia mala videntur esse partus materiæ pituitosæ, sed maiori è parte melancholicæ: qui aliquando ita exuritur, vt periculum sit, ne atræ bilis sapere videatur naturam. Quod autem hi omnes affectus vni fere materiæ melancholicæ sint attribuendi: e sequentibus satis constare arbitror. Quoniam cum hæc materia sit suapte natura frigida & sicca: mirum non est, si sua siccitate vigilias inducit, & frigiditate memoriam imminuit; ita tamen, vt ob siccitatem præsentium simulacra non imprimantur, & præterita succurrant. Eadem materia, si aliquantulum exuratur, delirium melancholicum inducere solet. Dum verò ab ea vapores excitantur, & cum spiritu animali confunduntur, ob eorum obscuritatem, melancholiam; ob inordinatum vero motum, vertiginem inducunt. Quod si eadem materia vaporosa spinalem medullam petat: tum rigorem totius corporis, tum tetanum interdum fieri, est necesse. Si cerebri ventriculorum tunicas vellicet, epilepsiam: si os ventriculi, cardiacam passionem: si meningas, dolorem capitis & oculorum excitat. Humorosa, autem materia si petat ventriculos cerebri, & præsertim posteriorem: affectum soporosum parit. Quod si vapores illi melancholici ad coxas deferantur: coxendicos afferunt dolores. Rursus si materia illa vaporosa, cum pituita salsa commista, ad gingiuas descendat, cariem, dentium dolorem, orisque fœtorem generat: si ad corporis totius ambitum, maciem.

Hanc verò materiam melancholicam in hepate generari, non est dubitandum, ob illius insignem caliditatem: vi cuius etiam fit, vt ventriculus labem aliquam patiatur, cum citius iusto chylus imperfectus attrahatur. Et quoniam continuò vapores melancholici, & eorum minera, capiti subministrantur: fieri non potest ob illorum præsentiam, quin cerebrum sit refrigeratum, & exsiccatum: quemadmodum etiam symptomata proposita significare videntur. Cuius frigiditatis caussa vix fieri potest, quin etiam materia aliqua pituitosa, exigua tamen, generetur: quæ, quamuis suapte natura frigida sit: fieri tamen potest, vt sal sedinem aliquam acquirat, & humor ille melancholicus aliqua e parte aduratur: vt non sit mirandum, si gingiuæ erodantur, si gracilescat corpus, & scabies illa ambitum totius corporis occupet.

Indicationes. Quibus sic propositis, totius curationis ratio in hoc posita esse videtur, vt materia, tum pituitosa, tum melancholica euacuetur, & absumatur; iecur refrigeretur: caput calefiat, & humectetur, ventriculus roboretur: vniuersus totius corporis ambitus attemperetur: ita tamen, vt virtus totius corporis & partium conseruetur.

Prognost. Hoc consequi nos posse vix arbitror: cum hæc mala radices altiores iam egerint. Verum, quia è lenioribus medicamentis insignem vtilitatem percepit: sperandum est, si eam præstabit obedientiam, quam tantorum malorum natura postulat, fore vt in meliorem statum reducatur. Quare non sine remediis est relinquenda.

Curatio. Et quoniam ob maximam vim frigoris medicatio grauis est: ob id hoc tempore non est instituenda, sed proximo vere. Interim tamen, vt vitam commodius traducat: optimum fore iudicamus, vt singulis quindecim diebus assumat *syrupum de polypodio*. Deinde vtatur scrupulo vno *theriacæ* non admodum antiquæ, matutino tēpore: interdum *melle rosato solutiuo*. Et sic modo vno, modo altero medicamento vtetur. Victus etiam rationem instituat, cui vis sit refrigerandi & humectandi: qualem infra breuiter describemus à *vino* autem vel penitus abstineat, vel non nisi paucifero vtatur, & in exigua admodum quantitate non enim dubitandum est, e meri potione omnia fere mala contigisse.

At proximo vere, si Deus dabit, absoluta curatio erit instituenda. Et primum quoad chirurgiam, circa *sanguinis missionem* videndum erit, nunquid menses fluant, nec ne; Nam si fluxerint; vena communis cubiti dextri, procul a mensibus, erit aperienda: sin minus; prope mensium tempus vena pedis erit secanda: dummodo nihil adsit quod impediat. Vacuabitur sanguis ea quantitate, quam virtus sustinebit: cuius robur è temperatura, aere, & his cognatis, non erit difficile iudicare. *Fonticulus* laudatur in brachio sinistro, ad materiam a capite deriuandum: itemque in parte interiore cruris dextri, ad reuellendum a iecinore: dummodo nihil adsit quod impediat. Ad idem conferunt *frictiones* partium inferiorum.

Verum, quia tuto hæc administrari non possunt, nisi corpus vniuersum prius expurgetur: propterea laudamus, vt leniatur prius aluus, *melle rosato solutiuo*, *syrupo de polypodio, vel electuario lenitiuo*. Dein præparetur materia *syrupis de succo boraginis, de soncho, de pomis simplici*, & similibus; qui diluantur *brodio, alterato malua, boragine, & soncho*. Hinc purgabitur corpus *diacatholico, epithymi, foliorum senæ rhabarbari modico, & agarico trochiscato*: quibus addetur *syrupus de polypodio, & mel rosatum solutiuum*, ea quantitate, quæ præsenti medico opportuna videbitur. Si vnica purgatio non sufficiat: iterum materia præparetur propositis alterantibus: sed tertio quoque die cum syrupo simplici misceatur aliquid *syrupi de polypodio, vel epithymo*. Tumque superius dicto purgante, vel simili, corpus prorsus purgetur.

Ita igitur exquisite vacuato corpore, caput *errhinis* purgandum: iis tamen, quæ non habent vim admodum insignem irritandi facultatem expultricem: veluti sunt ea, quæ tantum emolliunt, *vt decoctum maluæ, altheæ, fœnugræci*, in quo aliquid *mannæ* sit dissolutum. Extrinsecus verò nasus *oleo amygdalarum dulcium, vel butyro pluries è malua decocto loto*, erit inungendus.

Interim assumatur *decoctum salsæ, & chinæ*: vt pro singulo syrupo dosis vtriusque medicamēti sint drachmæ duæ: quæ quantitas augeri minuiue poterit, prout res ipsa postulabit. Decoctum autem parabitur, cum *carne vitulina, vel caponum, vel perdicum, vel phasianorum*: carnisque capietur vncia vna pro singulo syrupo. Si virtus feret, quotidie bis assumet syrupum; sin minus, semel tantum: ita tamen, vt inter syrupum & cibum intercedat spatium ad minus trium horarum. Obseruetur quoque, vt parcius sit prandium, quam cœna, si bis de die syrupum accipiat: sin semel, prandium sit liberalius. Victum autem tum temporis, quo decoctum illud vsurpatur, nec plenus sit, nec tenuissimus: sed tenuis, vel saltem mediocris. Cibus quidem sit *panis* non bis coctus, sed optime coctus & fermentatus: *amygdalæ dulces*, & *passulæ cum modico carnis*. Probatur autem *caro elixa*, propter maciem: quamuis tosta etiam aliquando conuenire videatur. Loco vini vtatur, *aqua, e residuo decocti parata*, in quam, gustus gratia, portio aliqua *passularum* exprimatur. Singulis decem diebus purgans aliquod medicamentum assumatur. Et post primum decendium, ante singulos syrupos, deglutiantur duæ vel tres pilulæ, *è puluere chinæ, salsæ, & boraginis*, paratæ: quibus recte aliquid *cranii, visci quercus, & terebinthinæ Cypriæ*, adiungi poterit. Vel interdum patiens *terebinthinæ*, cum modico *theriacæ* non antiquæ,

quæ, vtatur. Et vicibus permutatis hęc medicamenta vsurpabit. Decoctum autem hoc sumendum per triginta, quadraginta, vel plures dies; prout necessitas postulabit.

Decocto vsurpato, si ægra non tentabitur epilepsia; temporibus calidioribus, summopere laudamus *balneum aquæ dulcis; Stillicidium* super suturā coronalem, ex *oleo anetnino, masticbino & amygdalarum dulcium*, vna cum *vino albo* non austero, in quo *folia maluæ & radices altheæ*, per diem fuerint immacerata. Quod si epilepsia tentabitur: abstinendum erit & a balneo, & ab omnibus quæ vim habent laxandi. Præter hæc laudamus *conseruam betonicæ & boraginis*; quibus ad singulas vncias addi poterit *theriacæ* non antiquæ semidrachma, & nonnihil: *conseruæ e floribus maluarum*.

His tamen omnibus diligens ratio victus est addēda. Aer igitur erit intemperatus, qui ad caliditatem potius, quam ad frigiditatem vergat: omnisque aeris inclementia prorsus fugiatur: Odores sint suaues & iucundi, quibus potissimum delectatur, calidi potius, quam frigidi: his enim spiritus animalis maxime oblectatur. Cibi vim habeant attenuandi. Quare carnes optimæ sunt eligendę. Fercula e pane contrito, ex ouis contusis, e carne contrita & similibus, parentur. Si condiantur aromatibus, caute admodum erit agendum, ne iecur incalescat: quod, nostro iudicio, fons est atque origo omnium malorum. Cordi tamen aromata prodesse videntur: quia cor frigiditatem aliquam contraxit, cuius ratione, quod splendidum & luminosum est in spiritibus vitalibus, absumitur; vnde hi veluti opaci redduntur; qui cum animales spiritus instaurare nequeant mirum non est, prauas fieri imaginationes. Si acetario vtatur: non sit admodum acre acetum hoc enim neruis nocet: vel illius acrimonia passulis retundatur. Laudantur cappares, radices cichorii borago, buglossa, & id genus alia. Improbantur legumina, fercula e pasta, lacticinia & quę ex his parantur, salsa, acria, dulcia, nec non fructus omnes: præter pistacia, & amygdalas dulces. A cibo conueniet puluis coriandri, vel diacydonites, cum modico sacchar[illegible] coriandro paratum. Somnus sit consueto longior; qui si haberi nequeat, vespere in coena comedatur panatella, cum multo lacte amygdalarum dulcium. Exercitium sit moderatum, ante cibum: a cibo enim quiescat; & colloquijs familiaribus, quibusque potissimum delectari consueuit, tempus fallat.

CONSILIVM X.

In suffusione oculi sinistri: qua veluti culices ante oculum obuersari videntur.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus. FAcilis cognitu affectus est, quo Vir illustris conflictatur: oculo enim sinistro imagines quædam, formam culicum referentes, se offerunt. Qui affectus est symptoma in genere actionis deprauatæ ipsius visus. Huius symptomatis caussa est morbus in numero: aliquid enim oculo additum est, quod toto genere præter naturam existit, videlicet numerus quorundam corpusculorum, quæ ante pupillam obuersentur, sunt in caussa vt visio deprauetur.

Caussa. Porro corpuscula hæc sunt vapores, qui a capite in oculum decumbunt. Nec aliunde generantur, quam ex intemperie cerebri sicca, & moderate frigida: quæ cum non possit sanguinem in alimentum vertere, est in caussa, vt succus pituitosus generetur. Accedit, quod ratione studiorum multi errores cōmissi sunt, vnde factum est, vt in ventriculo multæ cruditates oriantur: & adiuuante iecoris caliditate, multi vapores eleuati sunt, vnde maior pituitæ copia genita est in cerebro, a qua postea sunt eleuati vapores, qui sinistram partem debiliorem inuaserunt, & hoc symptoma produxerunt.

Scopi. Euacuandi humores pituitosi, qui in cerebro continentur: oculi corroborandi, ne amplius illos vapores suscipiant: habita totius prius prouidentia.

Prognostica. Curatio difficilis, quia affectus est per essentiam, & oculus insignem debilitatem contraxit.

Curatio. Quoad chirurgiam: Tempore veris, quo medicatio erit aggredienda, secatur *vena saluatella*: licet enim sanguis non peccet vt caussa principalis, sine eius tamen vacuatione non possumus administrare medicamenta calida, quæ alioquin oculum inflammare possent. *Hæmorrhoides* si fluant tum temporis, bonum. Post purgationem totius, cerebri, *fonticulus* in brachio sinistro inuratur: vel, quod magis conferre opinamur, in occipitio fiat *setaceum*, &, si e setaceo pristinam sanitatem erit adeptus, quoniam laboriosum est remedium; contenti sumus, vt ipso clauso, ad prohibendam huius mali generationem, in brachio sinistro *cauterium* figatur.

Quoad φαρμακ. Leniatur aluus *melle ros. sol. & māna, vel diacatol.* Præparētur humores *decocto beton. stæch. borag. cich. & melissa*. Expurgentur *pil. cich.* additis *mastichinis*: post quas *iusculum* statim erit propinandum, in quo *cich. ac borago* ebullierint, vt hac ratione facilius ventriculo accipiantur, & detineantur. Post, iterum præparentur humores, *syrupo de pomis simplici, & decoctis* supra scriptis: quib. etiā licet *euphragiam* addere. Expurgentur *pilulis* suprascriptis, quæ tamen in maiori sint dosi. Caput expurgandum, non nasalijs, quæ humores uehementer concuterent & agitarent, sed leuibus masticatorijs, nimirum *cera & mastiche*. His peractis, deueniendum ad generosum aliquod præsidium, quod humores pituitosos, in capite exsistentes, absumat: ut est *decoctum salsæ & guaiaci*; ita tamen uel salsa sit basis, & in maiori copia, quæ tamen augenda, uel minuenda, ut res postulare in dies astanti medico uidebitur. In vltima autem huius medicamenti decoctione bullienda erunt, *borago. cicho. beton. euphrag. fenic.* Et hoc decocto saltem per XL. dies vtendum. Ante quemlibet syrupum *pilulæ e puluere salsæ, euphragiæ, & feniculi, cum syrupo de beton.* concinnatæ, erunt sumendæ.

Quoad medicamenta externa, ipsumque oculum. Purgato corpore & cerebro: discutiendi erunt illi vapores, prius mitioribus, deinde grauioribus, nimirum *aqua panis* primum non saliti, deinde saliti, & postmodum *feniculi euphragia*; quibus postremo succedunt *sal & mel*, quæ cū *decocto rutæ, & euphragia* sint administrata. Quod si aliqua inflammationis suspicio oriatur ex administratione horum medicamentorum; grauiora erunt omittenda, & mitiora amplexanda. Sin affectus hic adeo ferox extiterit, vt medicamentis non cedat, & initium suffusionis sit: exspectandum erit vt e toto suffusio perficiatur, tumque *manu* exercitati chirurgi erit deponēda. Verum, si beneficio medicamentorum internorum & externorum propositorum, vapores discutiantur: statim tentandum erit, vt oculi roborentur, quod fiet, *vino albo generoso*, in quo *euphr. & feniculum* ebullierint: & vas argenteum conficiatur, in quo huiusmodi liquor commode imponi possit, vt in eo oculi immergi possint. Præterea in vsu habeat *conseruam e melissa atque beton.* in quibus *pulueres oculary* sint permisti. Tempore minus calido, ratione affectuum rheumaticorum, non erit præter rationem, addere *theriacam & mithridatium*.

Diæta. Caueat a cibis, quæ succum lentum & crassum gignūt, vt sunt *carnes bouinæ, agninæ, conchylia, pisces*, nisi sint saxatiles, & qui circa scopulos morantur: hos enim laudamus in albo iure decoctos. Caueat etiā a *fructibus, leguminibus, oleaceis omnibus*.

Victus

Victus ratio sit attenuans. Dapes vice aromatum, salisve, cōdiantur *puluere euphr. fenic. ruta, cinnamom.* vna cum copioso *sacchare*. Et dum vtetur decocto, non vtetur ea viuendi ratione, quæ solet præscribi lue venerea affectis: sed moderate comedat carnes, & oua. Loco vini bibat *aquam paratam e residuo illius suprascripta decoctionis*. Hoc autumno, vinum conficiatur, in quo *lignum, salsa, euphra. sa fenicul.* &c. ebullierint. A prādio, hyeme vtatur *sacchare ros.* æstate *coriandris*, quæ vaporum impetum coercent. Laudamus *frictiones* in partibus dextris: nam sinistræ non expoicunt hoc genus remedij, quia sollicitantur affectibus rheumaticis. Aluus lubrica seruetur: & laudamus *pil. e therebinthin.*: tum clysmos quoque. Somnus & vigiliæ moderata sint.

CONSILIVM XI.

In affectu quodam soporoso, qui caro est finitimus.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Casus. QVamuis nobis plurimi casus quotidie se offerunt: nullus tamen vnquam magis contemplatione dignus visus est, quam præsens. Iuuenis enim nobilis, licet olim quibusdam epilepticis symptomatis tentaretur, in præsentia tamen affectus, qui per nonnulla interualla oriuntur, nullo pacto epilepsiæ naturam sapiunt. Nam quo tempore symptomata inuadunt, non repentinum casum, nō oris ac faciei distractionem: non denique artuum conuulsionem astantes conspiciunt: sed clausis oculis stat fere mortuus, quo tempore, si quis ipsum excitet, & interroget, respondet quidem, sed inconcinne ea verba profert, quæ ipsum delirare satis commonstrant: quamuis admonitus, rogatusque vt exspuat in manus, aut si quid aliud ipsi offeratur, statim iubenti morem gerit: & ea ratione (quod auditu mirum est) a symptomate liberatur. Verum quandoque nihil præteriti recordatur. Cum igitur epilepsia non sit; & varia sint mala, quæ ad principales functiones cerebri; & ad motum sensumque pertinent: uidendum est; nu hoc vitium sit apoplexia, catochus, catalepsis, uel carus, aut num his aliqua parte assimiletur: nec enim putandum esse uertiginem. Apoplexiæ quidem mores non imitatur: quia motum & sensum tum temporis e toto non amittit. Nec simile est catocho, uel catalepsi; quia in his malis, etsi ęgri uigilantis retineant figuram, nihilominus, tamen omnis functio animalis cōsopita est quod in præsenti casu non conspicitur. Reliquum ergo est, ut uel carus sit, vel illius formam referat. Carus non est: licet enim motus & sensus e toto non tollantur & tum temporis somniculosus, & clausis oculis conspiciatur: non tamen somnus ita profundus est; vt insigni vociferatione egeat, si quis ipsum excitare velit, blande enim vocatus expergiscitur, & obloquitur. Præterea quandoque delirat; & symptomate superato, præteritorum est immemor. Quare ex his colligitur; quod magis formam referat cari, quam aliorum affectuum: ideoque est quasi via cari, quædam ad carum.

Caussa. Hoc ergo vitium est symptoma in actione deprauata & ablata principalis functionis cerebri: & in diminuta facultate motrice: quæ ambæ impediuntur illa propter errorem externum, hæc propter morbum in via. Error externus est vapor pituitosus, qui perfunditur per spiritus animales, ac substantiam cerebri, a quibus perfecta functio depromitur: ideoque tunc temporis a vitio illorum uaporum cerebri substantia deuicta, insigniter deprauatur. Quæret aliquis, si vapores cum spiritibus animalibus permiscentur, quare non fiat vertigo? Responsio. Vaporum tanta turba tum temporis in cerebrum defertur, vt spiritus quasi copiosis tenebris offundan- A tur, suffocenturque, antequam illis ansa præbeatur, vt huc atque illuc possint peruagari, sicut in vertigine contingit. Vnde mirandum quoque non est, si ad neruos opticos nequaquam peruenientes, visum tamen auferant. Morbus enim in via ille est, qui motum & sensum imminutos reddit: qui nil aliud est, quam semiobstructio meatuum ventriculorum cerebri, quæ in caussa est quo minus spiritus animales a spinali medullæ initium possint penetrare. Caussa obstructionis est vapor, humorque pituitosus frigidus, qui per cerebrum effusus, talia symptomata producit: & proculdubio pareret epilepsiam, si, quemadmodum antea, patientibus ventriculorum cerebri hæreret: tunc enim facultas expultrix insurgeret ad expellendum. Propterea mirum non est, si sola exspui B tione sanatur. Nam cum cerebro materia illa & vapor insigniter non adhæreant; ex agitatione facillime ad infundiculum descendit, & pars post partem deriuata exspuitur. Porro, dum symptoma viget, memoria adeo vitiatur, vt deinde nihil præteriti quandoque recordetur. Hæc ergo aboletur, uel quia ratione imaginationis vitiatæ, ipsi non offeruntur phantasmata; vel quoniam humor ille uaporque pituitosus frigidus, postremam cerebri partem obsidet, cui frigidam impertiens qualitatem, & memoriam lædit, & tunc temporis somnum adauget. Porro, hic humor vaporque pituitosus in cerebro nō generatur; sed facillime ob imbecillitatem, ac humidam frigidamque dyscrasiam suscipitur, ab infernis partibus prodiens. Has autem partes ventriculum, ac pollicem dextri pedis C esse censemus. Ventriculus enim humorem pituitosum procreat, labefactata facultate: propter intemperiem humidam: humiditati enim etiam coniungitur frigiditas, id quod indicat difficilis inediæ tolerantia: ideoque hoc affectu tum temporis præcipue corripitur, quando ieiunum stomachum fames vrget, exsugitque & conturbat, prauosque vapores & humores in cerebrum expellit: & propter errorem externum, videlicet a nimia ventriculi cibi potusque repletione. A dextro autem pede aura quædam per continuatas partes in cerebrum efferri percipitur. Cuius generationis nulla alia est caussa, quam intemperies quædam maligna, & venefica qualitas, ex imbecillitate in pede cōtracta: in ea enim parte erodentia vlceta perpessus est. Hæc igitur mala oriuntur ab hac aura, & ab illis vaporibus & humoribus D pituitosis.

Scopi. Caput & ventriculus, exsiccanda & corroboranda: materiæ pituitosæ euacuandæ: vapores discutiendi, deriuandi, in cruribus intercipiendi: imbecillitas pedis e toto remouenda.

Præsagia. Dignitatis vehementia nos non terret: licet enim cerebrum affectum sit, nihilominus humores & vapores illi, non ita hærent in ea parte, vt epilepsiam, vel alium huiusmodi periculosum affectum, vt antea, procreent. Nec est vehementia facultatis: nam animalis sola afficitur, & leuiter, quia motus non est abolitus, seu diminutus: & delirium illud paullulum perdurat. Vehementia essentiæ non leuis est: aura enim frigidior, humores ac vapores illi insultantes, & intemperies illæ pedis & cerebri, non parum facessent negotij. E

Curatio. Quod chirurgiam. Cum corpus sanguineum sit, & administrandæ remedia calidiora, suademus, vt tempore veris, quo curatio ineunda erit *vena ... ... secetur*. Si malum non cessabit, duo *... in* duobus cruribus erunt inurendi. Quoad Pharm. leniatur aluus *melle ros. solut. & mann...* Præparentur humores *syrup. de ... ...* Purgentur *rhabar. aga. ... polyp. ... sena*. Iterum præparentur *syrup. ... ...* Et purgentur *pil. ... ...* Quibus peractis decocto ... ...: & in vltima ... ...

Leuan. Hoc decocto per XL. dies utatur. Vtatur etiã *conserua beton. cum pulu. crany humani corsandroque*. Hyeme laudantur *magnę antidoti*. *Lexiuium* paretur cum herbis exsiccantibus, *beton. agar*. quo abluatur caput. Paroxysmi tempore conuenient *ligaturę* supra genu administratæ. Victus sit attenuans & siccans, &c.

CONSILIVM XII.

In Epilepsia, & amentia pueri septennis.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus. CAsus infelicis pueri, qui nuper se nobis obtulit, deplorandus est, quia, cum septimum ætatis annum ageret, in epilepsiam incidit: & ex eo tempore in hunc vsque diem fatuum sese ostendit.

Caussa. Hoc malorum fontem esse pituitam, clarum est: quæ in capite reperitur, & generatur, propter cerebri intemperiem frigidam & humidam: huius enim vi multi humores pituitosi sunt procreati, qui nunquam beneficio pustularum, quę pueris solent erumpere, expurgari potuerunt. Quia igitur per illas partes non potuerunt vacuari, sed in capite detenti atque collecti sunt: symptomata supra dicta produxerunt. Id quod hoc modo factum est. Melancholia (teste Hippocrate) in cerebri ventriculos irrepens, epilepsiam efficit: substantiam vero subiens cerebri, producit melancholiam. Sic igitur hic pituita cerebri ventriculos occupans, epilepsiam induxit: in substantiam vero corpusque cerebri demersa, fatuitatem producere caussauit. Et quia pituita continue in ipsa cerebri substantia inhæret; propterea puer semper fatuitatem præ se fert.

Prosthesis. Porro quid agendum sit, non est difficile videre. Nam caput est exsiccandum & calefaciendum; materia etiam in ipso reperta, euacuanda.

Prognost. Quæ omnia, quam difficile sit implere, cuiuis constat: mihi quidem impossibile videtur. Certe hac ætate natura nonnunquam monstruosum quippiam molitur. Et forsan [illegible] fieri poterit, vt horum opotum ipsa non oblita, puerum ab his malis vindicet, beneficio tum ætatis, tum medicamentorum nostrorum.

Curatio. Hoc autem tempore nihil aliud agendum erit, quam vt statim *setaceum* in occipitio paretur.

Tempore vero autumni, leniatur aluus, *melle rosarum solutiuo*: vel, si id sumere nequeat, *suppositorys*: Præparentur humores *decocto betonicę, stæchadis, & paonia, e iusculo*. Deinde exhibeatur lenissimũ medicamentum purgans, id quod erit *agaricus*.

Caput expurgetur nasalibus, *ex aqua sacchari*, vel *e succo betę, cum manna*, cum isto dissoluta.

Postea deueniendum erit ad generosum aliquod præsidium, cuius ratione caput exsiccari possit. Tale erit *decoctum e china, sassafras, & guaiaco*, in quo bullierint *betonica, stæchas, & paonia*: itemque *cichorea*: quæ modo maiori, modo minori copia erunt imponenda, prout medico pręsenti conueniens esse videbitur.

Electuarium etiam conficiendũ erit, *e conserua betonica, cum puluere paonia maris, atque crany humani*: quo vti ante prandium debebit.

His addenda fuerit diligens viuendi ratio. Cauebit a *vino*, quantum fieri poterit, & *aquam* bibet, *in qua anisum & feniculum ebullierint*: presertim hoc æstatis tempore. Autumno paretur *vinum medicatum*, quod constet tribus aquę partibus, & vna vini in quo bullierint *betonica, stæchas, atque paonia*. Vtatur optimis cibis. Caueat *a carne suilla, & bouina: a piscibus, fructibus, lacte*, & ab omnibus quę caput replere possunt. Aluus lubrica seruetur *suppositorys e melle*.

CONSILIVM XIII.

In Melancholia hypochondriaca, cum vertigine, vigilys, & Gallici morbi reliquijs.

I. Hieronymi Fabricij ab Aquapendente.

Historia. PAtiens nobilissimus, licet bene deambulet, bene discurrat, & ratiocinetur, &c. conqueritur tamen de vigilijs, vertigine, stomachi imbellitate, doloribus iuncturarum; præterea valde semperque timet, vt ab his affectibus liberari queat. Agitur iam 13. aut 14. annis, e quo in luem incidit veneream: patiebatur tunc iuncturarum dolores, & gummata in capite oriri videbantur. Vsus ergo decocto est: quo sanitati fere, est restitutus. Fere, dico; quia integre curatus non est, sed semper aliquos percepit dolores. Verum ante biennium, cum gonorrhœa infestaretur, & de consilio Hebræi cuiusdam, ad depellendum seminis effluuium immodicum, cum muliere coiret; ita hac in re modum transgressus est, vt cum semine vna & sanguinem profunderet. Statim tunc symptomata, quæ recensuimus, ipsum inuasere. Grauis inter medicos oriebatur disceptatio, esset ne patiens a lue Gallica integre curatus. Qui virulentiam hanc adesse credebant, decocto vtebantur: cui tamen nullo modo cedebant vigiliæ, ægro permolestę. Alius, immunitatem a Gallico pollicitus, serum exhibuit, quo vigilię sunt ablatæ. At symptomata paullo post omnia rediere: ideoque denuo sumpsit decoctum: nec tamen quicquam proficere his potuit præsidijs. Equidem luem e toto fuisse extirpatam, credere nequeo. Quos enim ita sentit in iuncturis dolores, eosdem quoque ante annos 14. est expertus; præcesserunt etiã luis caussæ, vt coitus cum mulieribus, itemque gonorrhœa, quæ residere quippiam morbi Gallici testantur. Contra tamen nonnulli omnino hunc morbum recessisse opinabantur; eo quod vxor ipsius sana permanserit, liberosque sanos procreari, quod etiam dolores validi non sint & perpetui, sed quasi momentanei. E quibus, vel non adesse luem, vel adesse exiguam, statuendum mihi videtur; idque etiam hac de caussa, quod patiens, magis a refrigerantibus, vt a sero est adiutus, quam a decocto; cum tamẽ contra euenire debuisset, si Gallici morbi affuisset soboles. Iecur credo calidum esse & siccum: quod multum offendit ventriculum, consumens partes adiposas circa ventriculum, huius coctionem iuuantes, & calorem ipsius, alias membranosi & frigidi, custodientes. Hinc excrementa pituitosa in ventriculo generata, mittuntur ad hepar, & obstructiones tum in hoc viscere, tum in mesaræo, efficiunt: hac de caussa dum apparent hypochondria, maxime sinistra, adeo vt pressu etiam doleant, ob materiam in mesenterio cõtentam. Ex his ergo locis uapores ad cerebrum delati, vigilias excitant, & imaginationem deprauant, vt spe patiens omni abiecta, sanitati sese restitui posse diffidat. Iidem vapores vertiginosum producunt affectum, seu potius offuscationem mentis: nec enim vera est vertigo, cum neque cadat, neque in gyrum agi obiecta ipsi videantur. Hos vapores, cerebrum ob debilitatem propellere a se nequit, sed facilius admittit. Vergit autem cerebri temperies ad calidum & siccum: quod declarant modica excrementa e naribus & cerebro defluentia. Potissima ergo affectio hic esse videtur ventriculi frigida & sicca intemperies; frigida quidem, ni flatus gigni: sicca vero, quia patiens humidis iuuabatur, nimirum sero, & quia copia adest vaporum melancholicorum: Præter etiam hæc, adsunt iecoris caliditas & siccitas obstructio omnium viscerum, præcipue mesenterij. Non tamen sit æger vexatur, propter multam pituitam, in ventriculo hærentem.

Quoad indicationes; lues Gallica, poscit alexipharmaca;

maca, iecur est refrigerandum & humectandum: Ventriculus calefaciendus & humectandus: Materia pituitosa, detergenda, incidenda, attenuanda. Tensionem, tumoremque faciens materia, euacuanda: Humores melancholici & pituitosi euacuandi, & maxime diuertendi a capite. Vigiliis etiam obsistendum.

Præsagia. De prognostico. Difficilis admodum est hic casus; non tam ob effectuum magnitudinem, quam quod patiens salutis spem omnem abiecit: tractatus etiam a multis viris doctis, sanari non potuit. Nihilominus habitus corporis is est, qui non omnino desperandum esse animum iubeat.

Curatio. Materiæ præsidiorum ad triplicem referuntur fontem, Chirurgicum, Pharmaceuticum, Diæteticum. De chirurg. *Sanguis* mitti potest, & quidem a vena inferiori, vt reuulsio fiat a capite. Quod si nimis emaciatum corpus non videretur vena secta magis affligendum; per *hæmorrhoides* materia vacuari vtiliter posset. *Fonticulum* habet æger in dextro crure, qui seruandus est: imo & alter in sinistro crure faciendus est, pro materiæ reuulsione.

Pharmaceia. Purgatio non erit vehemens, quoniam corpus emaciatum & extenuatum. Leniri ergo debet aluus *syr. ros. sol. manna, &c.* Materia præparabitur *beton. cich. amo etiam ina*, propter dolores articulorum, & *mentha* propter ventriculum. Purgabitur postmodum, *rhab. agarico, helleboro etiam nigro*: infusis in *decocto cordiali*, additis *manna, & melle solutiuo* Hæc tamen cura non videtur hoc tempore suscipienda, sed in aliud commodius reiicienda. Ideoq; in præsens saltem parabitur *vinum medicatum, e ligno salsa, cortice*, cui etiam imponetur *cichorea, mentha, betonica, ina, &c.* contra luis virulentiam, & intemperiem ventriculi, iecorisque, contra etiam viscerum obstructionem. Tota ergo hyeme potu, in prima die & cœna, hoc *vinum* bibet. Corpora enim medicamentis fatigata, interdum sine medicamentis oportet relinquere: sed tamen quia melancholici semper auxilia & remedia desiderant, vt a morbo liberentur; possumus etiam hoc tempore frigido dare, ea quæ de obstruunt, & tensum tumorem auferunt: vt est *decoctum seu ius columbi, aut pulli*, qui repleatur iis quæ contra obstructiones faciunt, ut sunt *radices filicis, ceterach, beton. radices petrosel.* Ratione stomachi exterius admouebitur *ceratum e mastiche*, & aliqua portione *caryophyllorum cum cera noua, & oleo de mentha*, quod calefacit, nec admodum siccat. Hæc quidem hyeme peragēda. Veris autē tempore, prout patiens vino & decocto adiutus videbitur, pro eo etiam reliqua decerni poterit curatio. Insistemus post in *sero lactis*, quod iecur calidum & siccum maxime iuuare poterit. Eodemque tempore *stillicidijs* prospiciendum ventriculo, aut ex *aqua thermali*, aut (si huius siccitas suspecta sit) ex *ol. mastich. de mentha & absinth.* quibus addetur *ol. amygd. dulcium*, propter siccitatem vētriculi. Ratione articulorum, sumpsit æger *e terebinthinam Cypriam*, quam laudo hyeme: huic tamen misceantur pulueres *betonicæ, salsæ, aut ligni*, & fiat bolus sumendum non quotidie, sed per interualla, &c.

II. N. Nigri.

Affectus. QVoniam vertigine patiens laborat, necesse est caput vel primario, vel per consensum affici; non primario, quia nec tinnitus in auribus percipitur, nec caput dolet; ergo ea fit per consensum a partibus infernis, videlicet ventriculo, vnde neque continua est vertigo, neque valde magna. Ventriculus est frigidus, non bene digerit, vnde rugitus in eo percipitur: parum etiam est siccus. Affectio etiam hypochondriaca adest, quia æger timet, solus manere cupit, &c. Iecur calidum est & siccum, vnde pinguedo circa ventriculum absumitur & resiccatur, frigidusque fit ventriculus. Hac de caussa cruditates generantur, obstructionesque in iecore & mesaraicis, maxime circa lienem. Ex his deinde locis vapores elati caput petunt, vigiliasque excitant. Ab eadem caussa iuncturarum exsistunt dolores. Gallicum morbum sublatum esse penitus, non dixerim: quia e decocti vsu iuuamentum percepit, integre tamen sanatus non est. Quod autem liberos habet sanos, vxoremque sanam, nihil est noui: idem enim & aliis accidisse vidi, in quibus & vlcera & gummata conspiciebantur.

Indicationes. Quoad indicationes, ventriculus est calefaciendus & humectandus: caput humectandum: iecur refrigerandum & humectandum, obstructiones tollendæ; humores denique peccantes euacuandi

Non impossibile esse, vt his scopis satisfaciemus existimo: licet enim sæpius decoctum aliaque assumpserit remedia, ab his tamen perfecte sanari non potuit, quia forsitan minus recte fuere administrata.

Curatio. Quoad præsidiorum materias, non adest indicatio mittendi sanguinis, quia æger non est plethoricus sed extenuatus: attamen cum melancholici humoris adsit copia hæc per *infernas venas* detrahenda. *Fonticulum* dextri cruris retineat, aliumque in crure reliquo adiungat. Curatio autem ad tempus magis opportunum dimittenda: iam roborantibus contentos nō esse oportet. Lenieda aluus *manna, melle ros. solu.* Materia præparanda *syru. de cich. de fumar. de beton. cum decoct. ius.* Purgantia non erunt valida, eo quod ventriculus per medicamenta iam satis debilitatus est: poterit ergo ægre assumere *fol. senæ, in decoct. flor. & fruct. cum melle ros. & manna.* His peractis consulendum cerebro, & maxime vertigini. Probo *ius columbinum, pulli*, in quod ingrediatur herbarum *mal. betonica, &c.* quæ non valde siccant. Laudo etiā inunctiones & fomenta ventriculi: nollem stillicidia e thermalib. aquis parari, quæ nimis siccant, sed ex *oleo mastich. & amygd. dulc.* Placet etiam *Ceratum e mastiche*, & alia. Lotiones humectantes capiti adminiträdæ, & lixiuio in quo *malua, beton.* bullierint. Stillicidium in capite suspectum esset, ob vertiginem; faceret enim vt magis commouerentur spiritus; & præterea vigilias augeret. Victus erit calfa. & hum.

III. Hieronymi Capiuaccæ.

Affectus. PAtiens nobilissimus affectu melancholico detinetur. Ergo necessario afficitur cerebrum tenebricosa affectione, & tenebricoso phantasmate. Cuius caussa interna est spiritus animalis, redditur tenebricosus, non secundū propriam substantiam, sed permistione alicuius materiæ. Huius materiæ species, est vapor melancholicus, non minera. Vitium eius multiplex est; primum, copia, nam patiens fere perpetuo detinetur hoc affectu. Deinde qualitas; est enim vapor frigidus & siccus: vnde vigiliæ ob siccitatem. Tertio, quies, præter naturam enim in capite quiescit, & animali spiritui miscetur, vnde tenebricosa fit affectio; dum enim mouetur ad caput, fit quasi vertigo. Cerebrum, quia imbecille est, suscipit, habetque rationem termini ad quem; terminus autem a quo, est venter inferior, secundum ventriculum & partes inferiores. Agens, est imbecillitas caloris secundum abdomen. Huius materia est melancholicus humor, qui detinetur propter angustias, & obstructionem, potissimum in liene; quæ suo tempore in flatus vertitur. Caussa generās, est caliditas, & siccitas iecoris, propter enim obstructiones, calor non euentatus, intenditur, & exsiccat humidum. Obstructionis vero caussa est materia pituitosa in ventriculo. Huius enim intēperies, quoad pituitam, & partes superficiarias, est humida; quoad vero alimenti penuriā, & partes internas, est sicca dyscrasia; priore ratione, maxima, vt audio, pituitæ

tuitæ copia per intestina reiicitur. Luem Gallicam recessisse, nihil est quod certo euincat. Nam quod alexipharmaca adhibita non prodesse, sed vigilias excitare potius visa sunt; id eo factum existimandum, quod nimis corpus resiccauere. Nec altera quidquam valet ratio, quod sanam vxor, liberique vitam degant, quippe cum gradus quidam sint luis venereæ, vnaq; altera existat vehementior: Semen quoque ipsum non perpetuo est infectum, vt per hoc necessario malum præsens videatur propagari debere: imo, si quid illapsum est vitii, natura id omne per fortem calorem, in ætate infantili superare & debellare potest.

Prognostica. Quoad prognostica; difficile hoc est negotium, eo quod principes detinentur partes. Quod si tamen spes salutis aliqua concipienda, omnis in generosis medicamentis propositis consistit.

Curatio. Quamobrem valentiora, veris potius tempore, quam nunc, videtur esse adhibenda, maxime *decocti* vsus. In præsens euacuatio fiet *sanguinis melancolici* per inferna, non euacuationis quidem, sed reuulsionis tantum gratia. Lenientia & syrupi probantur, cum iuribus animalium, probo etiam *ius pulli, cum boragine*, quæ iecoris feruoré temperat. *Terebinthina* vsus mihi suspectus est: facile enim renes, materia copiosa eo deducta, replere potest. Quoad diætam: placet mihi *vinum propositum medicatum*, quo per hyemem æger noster vti poterit.

CONSILIVM XIV.

In melancholica hypochondriaca: pro viro annorum quadraginta, complexionis melancholicæ.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus. QVamuis multa sint vitia, de quibus conqueritur vir egregius: multum tamen est, de quo magis sollicitus esse debeat, quam de melancholia hypochondriaca: cum in se reliqua mala fere omnia depédere videantur. Hoc symptoma est imaginatio deprauata: quæ deprauatur frustrata facultate imaginatrice, ob permistionem vaporis melancholici, cum spiritibus animalibus: cuius vaporis copia vigilias quoque inuehit. Hic autem vapor non in capite generatur: sed ab hypochondriis sursum in caput attollitur. Generatur vero in hypochondriis, e materia melancholica: quæ, cum sit opus quoddam præter naturam, necessario sequitur sanguificationem, tum labefactata facultate, ob intemperiem calidiorem; tum impedita, propter obstructionem venarum iecoris: quæ obstruuntur a materia pituitosa, crassa, dura, lenta, & viscida: quæ sequitur lesam ventriculi chylificationem, labefactata facultate, ob intemperiem frigidam; nec non frustrata, ob errorem externum, ob prauam scilicet viuendi rationem. Vnde & reliqua symptomata excitantur.

Indicationes. Curationis igitur ratio ita instituenda, vt materia, quæ facit obstructiones, emolliatur, attenuetur, incidatur, ac detergatur: vniuersum corpus purgetur & euacuetur: iecur refrigeretur: ventriculus calefiat: atque vniuersus corporis ambitus attemperetur. Virtus interim minime negligenda.

Præsagia. Quod negotium, quam sit arduum & difficile futurum, norunt illi, qui huiusmodi vitia, & præsertim inueterata, tractarunt. Si huic difficultati etiam inobedientia accedat: nihil certi possumus polliceri. At si optimis præceptis parere voluerit: multa polliceri possumus, & reuera præstabimus.

Curatio. Cum ergo de optima ægri voluntate bene speremus, præsidiorum materias proponemus. Atque vt de re chirurgica primum loquamur: laudamus, vt primo sanguis euacuetur, *Secta vena secoraria*, cubiti dextri. Deinde *hirudines* applicétur, hęmorrhoidibus, & sanguis ea quantitate detrahatur, quam virtus sustinere queat. *Cauteria* etiam duo cruri vtrique inurantur: vt materia, quæ in uentre inferiori generatur per ea euacuetur, & sursum tendens, deorsum reuellatur.

Vt vero hæc tuto administrari possint, leniatur aluus *melle rosarum solutiuo, & manna*; vel *electuario lenitiuo, & manna*. Preparetur materia *brodiis alterantis* cum iis quæ vim habent attenuandi, & emolliendi, ut sunt, *cichorium, borago, quinquefolium, capillus Veneris, malua*. Purgetur corpus *infusione hellebori nigri, addito melle rosarum solutiuo*.

Corpore semel iterumque purgato, *ius galli* non admodum antiqui summopere laudamus, quod paratum sit cum *boragine, quinquefolio, agrimonia, radicibus althææ, & filicis maris*. His nonnihil *chinæ* addi potest, si bona habetur: sin minus, modicum *salsæ parillæ, ac ligni*.

Hinc alternis diebus, vel tertio quoquo die adhibeantur ea, quæ uim habent humorem melancholicũ educendi: cuiusmodi sunt, *epithymus, polypodium, & sena*: vel horum loco detur *syrupus e polypodio*.

Quod si *serum* optime paratum haberi possęt: alternatim nunc ius, nunc serum esset exhibendum: dummodo alternis diebus, vel tertio quoquo die medicamentum aliquod euacuans propinaretur. Prodest quoque *theriaca*, nec noua, nec vetus admodú.

Extrinsecus conuenit *stillicidium ex oleis*, quæ vim habent calefaciendi, si ventriculo admoueantur, ac instillentur. Nec improbamus, vt hepati refrigerãtia admoueantur. Quod si obseruentur obstructiones insignes, laudamus *diachylon cum succo cichorij*, & *ceratum sacrum*: quin & *synapismos*. Inter cætera summopere probatur *balneum aquæ dulcis*, recta ratione administratum.

Diæta congrua his iungi debet. *Aer* itaque in actiuis sit temperatus: in passiuis vero ad humidum potius, quam ad siccum vrgeat. *Panis* sit optime fermentatus, spongiosus, & ex optimo frumento paratus. Probantur *carnes laudabiles: oua recentia*: inter olera, *borago, buglossa, lactuca*, & quæ huius sunt generis. *Acetaria* item sint *e cichorio & boragine*: cocta potius, quam cruda. Inter fructus prosunt *amygdalæ dulces*. Refrigerantibus si velit vti fructibus, parce admodum id fiat. *Vinum* sit medicatum. Quare hoc tempore parari poterit, e multa *boragine, buglossa, melissa, quinquefolio, malua, althæa, agrimonia*, & similibus, itemque *radicibus capparrum, cum ligni atque salsæ modico*. *Somnus* paulo longior sit consuetudo. Ad hunc prouocandum, conuenit *emulsio amygdalarum dulcium; esus lactucæ coctæ* ante cœnam, suffugium e decocto *capitum papaueris & lactucæ*: ablutio etiam capitis, *lacte* ex vberibus recens mulso instituta. Vrgente necessitate, *semina papaueris albi*, *syrupus de papauere, philonium*, & quæ huius sunt farinæ, adhiberi caute poterunt. Exercitium non sit uehemens, & instituatur ante cibum, aluo inanita, conueniunt uero peregrinationes. Aluum mollem & fusam habeat, sin minus, arte id beneficii comparetur. Venere, si uxorem habet, parte utatur. Animi curas tãdem & sollicitudines longe propellat.

CONSILIVM XV.

In melancholia hypochondriaca, anhelitus difficultate, & vrina sabulosa.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Casus. VIr illustrissimus cõqueritur hoc tempore de melanchlia hypochondriaca, de anhelitus difficultate, & urina sabulosa.

Caussæ. Horum affectuum caussa precipua inquirenda est, ut curatio recta ratione institui possit. Atque ut de melancholia primo loquamur, non est dubitandum, quod

quod timor & tristitia sint affectus imaginationis deprauatę: quæ deprauatur frustrata facultate, ob errorem externum; qui nihil aliud est, quam vapor quidam melancholicus, qui cum spiritu animali, suapte natura æthereo, commiscetur, eumque obscura quadam caligine perfundit. Vaporem autem melancholicum in capite generari, non est existimandum: sed gignitur in partibus inferioribus, & excitatur ex humore melancholico, & ab hypochondrijs sursum in caput fertur. Humor vero melancholicus generatur ob insignem iecinoris caliditatem: quæ plurimum augetur, propter obstructionem venarum, quæ alimentum a ventriculo suscipiunt, sanguine in his crassiore facto: quid mirum non est, propter multas cruditates, quæ in ventriculo generantur, ob ineptam, & importunam viuendi rationem. Quare nec mirari quispiam debet, quod ex insigni flatuum coppia tunicæ illæ extendantur: quo motu, tanquam obiecto communi insuaui, sensibilis facultas excitata, dum eiusmodi obiectum percipit, sensationem efficit corruptam: quo fit, vt obiectum hoc, sensui communi oblatum, ad appetitum sensitiuum transferatur; a quo cum refugiat, tanquam a re molesta, dolor excitatur. Quo vero iniucundius est illud obiectum, eo vehementiorem fieri dolorem, consentaneum est. Fit etiam propter illas cruditates, quę in vetnriculo generantur, vt flatus excitentur: vnde eructationes. Et quoniam serositas illa copiosa, quæ in ventriculo generatur, in omentum defertur; murmura & strepitus ibidem oriuntur.

Quod si spectemus materiam pituitosam, quæ a ventriculo ad renes transmittitur: si renum caliditatem pensitemus, non erit difficile vrinę calculosæ caussam reddere.

Feces autem paucæ, & cum difficultate excernuntur, ob intestinorum siccitatem, ac flatuum copiam.

Difficultas anhelandi proficiscitur a materia, quæ vias spiritus angustiores reddit. Hæc materia a capite in pectus præcipitatur: & in eo fortasse generatur, tum labefactata facultate, ob intemperiem humidã; tum frustrata, ob errorem externum. Etenim cum succus crudus & imperfectus in ventriculo generetur copiosus: vix fieri potest, quin maior copia nutrimenti in caput attollatur, quam gubernari possit: vnde materiæ excrementitiæ quam plurimæ generantur, e quibus destillationes.

Præsidia. Hi sunt affectus, & hæ illarum omnium caussę: a quibus indicationes sunt desumendæ. Atque, vt a caussis primum ordiamur: materia, e qua flatus excitantur, & cuius caussa obstructiones fiunt, præparanda, euacuanda, & penitus absumenda: errata victus corrigenda: serositas illa, in omento existens, exsiccanda: renes, pectus, & caput expurganda: deinde, si opus fuerit, caput siccandum; intestina humectanda: omentum calefaciendum & exsiccandum; iecur & renes refrigerandum: virtus & partium, & totius, cõseruanda.

Prognost. Omnia vero hæc præstare, non modo difficile est, sed fere impossibile: nam indicantia & plurima habemus, & inter se pugnantia. Præterea, quis est ille, qui serositatem in omento existentem, euacuare aut exsiccare possit? Sat igitur fecisse videbimur, si ventriculi & hypochondriorum dolores mitigauerimus, ne vehementiores fiant. Neque id quidem consequi poterimus, nisi patiens mandatis medicorum obedieuerit, quod speramus.

Curatio. Quoad chirurgiam igitur, si *sanguis* aliquo modo peccabit, vel habebit rationem caussæ sine qua non, euacuabitur. Quantitatem docebit vis indicantis, & robur permittentis. Locus, per quem euacuandus sit, quantum coniectura consequi possumus, est vena iecoraria cubiti dextri. Modum docebit sanguinis resistentia, quo enim crassior est, eo foramen latius fieri debet. Quando vero agendum sit, cognoscetur e præsentia indicantis, & absentia prohibentis. Vt autem materia, quæ in caput attollitur, & a capite in pectus destillat, ad commodiorem locum auertatur, probamus, vt duo fiant *cauteria*: alterum in crure dextro, alterum in brachio sinistro. Quod si forte iam fuerint excitata: omnino aperta seruabuntur. *Frictiones* partium extremarum, si aliter corpus exercere nequeat, adhibeantur: plurimum enim ad materiam auocandam conferre possunt.

Vt vero hæc tuto administrari queant, corpus erit mundandum. Quare leniatur aluus *melle rosarum solutiuo & manna*, vel *cassia*, *& electario lenitiuo*. Deinde præparetur materia *melle rosarum simplici*, *vel oxymelite*, absque diluto. Tum purgetur corpus, *diluto agarici, foliorum senę, & epithymi*: quibus addatur *mel rosarum solutiuum, & syrupus rosarũ solutiuus*. Si vnica non sufficiat purgatio: iterum præparetur materia, syropis *de betonica, de pomis simplici, de cichorio*, & alternis diebus, vel tertio quoque capiatur syrupus aliquis purgans, veluti *de pomis compositus, de epithymo de polypodio, de cichorio cum rhabarbaro*. His ter. vel quater sumptis; iterum purgetur corpus *diluto agarici & veratri nigri, vel epithymi*, prout hoc, vel illud commodius ferre videbitur: hisque addatur *mel rosarum solutiuum, & syrupus de polypodio*, vel ad *pilulas cochias cum helleboro* fugere licebit: quæ *macchinis* corrigendæ.

Corpore exquisite purgato, caput sternutorijs vacuabitur: primo quidem leuioribus, ut est *succus maiorana, radicis betæ*: deinde valentioribus, vt *decocto cyclaminis, succo hederę, myrrha, cumino*, quib. addere licet duplum *medullę cucumeris asinini*: hæc tuta, & *lacte muliebri vel capillo* macerata & subacta, in collyria redigi, & administrari possunt, præsertim si caput repletum esse videbitur.

Interim vero *decoctum salsæ & china cum boragine* est exhibendum, vt obstructiones penitus auferantur, & materia excrementitia exsiccetur, atque absumatur. Dosis iam non definitur: est enim pro tolerantia patientis præfinienda. In hoc decocto administrando ea semper cautio adhiberi debet, ne iecur incalescat: quod ex vrina & siti facile cognoscetur. Eo tempore, quo decocto vtetur æger. victus fiat mediocris: subtrahatur, p. tertia pars illius cibi, quo alias vti consueuit. Potus sit vinum tenuis substantiæ, & in pauca quantitate. Et singulis decem diebus vtatur aliquo purgante. Quod si sudor, illæso capite, quandoque euocari poterit: non erit pręter rationem: id quod instrumentis appositis, & accommodatis tentabitur. Tempore autem, quo sudabit, muniẽtur iecur *vnguento santalino, vel succo cichorij cũ modico aceti* penetrationis gratia: renes vero *vnguento rosato Mesuæ*, vel *refrigerante Galeni*.

Vt autem serositas illa, quæ murmura facit, si fieri potest elidatur, ac penitus absumatur, partesque illæ roborentur: non improbamus *stillicidium aquarum sulphurearum*; nec *luti administrationem*, si forte aderit. Qua in re illud est cauendum, ne oblædatur iecur. Hoc autem pręcaueri poterit facile, si instrumẽtum paretur accommodatum, quo ceu pariete quodam & vallo regio, vna ab altera distinguatur. Locus administrandi stillicidij, sit paullo infra uentriculi regionem. Post stillicidium vero aut luti administrationem, pars illa foueatur cerato aliquo, quod vim habeat calefaciendi & exsiccandi, veluti est *sacrum* vel e pulueribus & liquoribus calidioribus, & siccioribus cum modico *cera* paratum.

Eodem modo caput erit exsiccandum: ni forte cũ capitis humiditate fuerit coniuncta caliditas: tunc enim exsiccantibus quidem, sed frigidis, aut minus calidis erit agendum: veluti, si paretur lixiuium aliquod cum *folijs rosarum, betonicę, salicis, cum radice filicis maris, cum agarico*, & eiusmodi alijs. Hoc stillicidium, abrasis capilis, fiet in sutura coronali. Post huius

huius administrationem, eodem modo pars illa cerato, quod eandem vim habeat, muniatur. Tempus opportunum stillicidij vsui erit ieiuno ventriculo. Et quia gutta cauat lapidem non vi, sed sæpe cadendo: ob id pluribus diebus hæc alterantia erunt vsurpanda: & quamdiu indicantis præsentia postulabit.

Ne autem materia ita facile a capite ad pectus delabatur: noctu ad eam intercipiendum probamus, vt sub lingua detineatur *saccharum rosatum antiquum bolo Armena* permistum: aut confectio illa, quam *Diacodeion* vocant, aut *diatragacanthum*.

Vt vero materia, quæ in pectore exsistit, educatur: medicamentum aliquod vsurpandum, quod vim habeat incidendi, detergendi, concoquendi: & quod stomachicum simul exsistat: cuiusmodi parari poterit e *melle* optime despumato, cum modico *aceti*: vel ex *oxymelite simplici*, cum *penidys*, vel *sacchar0 violarum*, & *diatragacantho*: ex his facta mistura sub lingua detineatur.

Peracta purgatione, ad caput, partesque inferiores roborandum, frequenter patiens vtatur, tempore æstatis, *conseruis betonicæ, rosarum, boraginis, cichorij*: tempore frigidiore, nonnihil *theriacæ*, vel alicuius magnæ antidoti admiscere proderit.

Verum omnis medicatio vana & irrita est futura, nisi recta & diligens uiuendi ratio adiungatur. Quare *cibaria* habeant vim attenuandi, & flatus discutiendi: sintque facilis concoctionis. Atque inter cibum & potum par semper ratio seruetur. *Carnes laudabiles, & oua sorbilia* probantur: nec non fercula, quæ ex his parantur: quæ condiri possunt speciebus paratis *e coriandro & sacchro*, pro saporis iucunditate. *Acetarys* potius coctis, quam crudis, vtendum & potissimum *boragine, cichorio, & capparibus*. Inter fructus laudantur *amygdala dulces, pistacia*. In secunda mēsa apponatur *diacydonites cum coriandro* præparatū uel puluis *coriandri*, cum modico *sacchar0*; vel aliquid aliud flatus discutiens, & os ventriculi roborans. *Potus* sit vinum maturum, non potens, sed mediocre: non nigrum, sed rubrum, & in pauca quantitate. Somnus sit moderatus. A meridiano careat, nisi forte noctu vigilauerit. Exercitium laudatur: sed ante cibum, aluo inanita. Sedes quotidie procurabit: & si natura hac in parte segnis fuerit, vtendum *iure passulato*, cui *pruna damascena admodum dulcia, vel carica pingues, ac dulces* incoxerint: *passula* quoque, *pruna, & carica* deuorari debent: neque semel id agendum, sed pluries, donec aluus lubrica fiat. In hūc finem laudatur etiam *brodium caulium*, vel *betarum*, vel *mercurialis*, cum *oleo & saccharo*, sæpius administratum. His enim leuioribus aluus erit mollienda, si opus esse videbitur. In reliquis rebus nō naturalibus optime etiam se gerat.

libus, qui in anteriorib. cerebri ventriculis reperiuntur, ac vertiginem efficiunt. Quædam vero portio eorundem vaporum ad oculos aliquando peruenit: vnde muscarum ante oculos volitantium imago exsistit.

Indicationes. Scopi curationis sunt, ventriculum roborare calefaciendo & exsiccando: caussam obstructionum remouere: vapores, caput petentes, reuellere, & intercipere: habita prius totius prouidentia.

Præsagia. Nec desperamus hos scopos impleri posse: quia dyscrasiæ illæ tantæ non sunt, quæ medicamentis nō cedant. Facile quoque erit, obstructionum illarum caussam remouere.

Quod igitur chirurgiam attinet, semper obseruet, vt *hæmorrhoides*, quarum fluxus ægro consuetus iam ante est, fluere permittat: imo hoc autumno (in quod tempus omnis medicatio differenda est) si occlusæ erunt, *hirudinibus* aperientur. Nec alia per venas sanguinis missio erit instituenda. Paretur præterea in crure dextro *cauterium*, ac vapores illos reuellendum.

Curatio. Quod pharmaceiam: leniatur aluus *diacatholico*, & *specierum hiera*. Præparentur humores *syrupo de betonica, & melle rosarum*. Expurgentur, *rhabarbaro, agarico folijs sena, polypodio, infusis in decocto florum & fructuum*. Iterum præparentur *syrupo de fumaria composito*, & *de cichorio simplici*, *cum decocto boraginis, ceterach, agrimonia, melissa, & betonicæ*. Et tum denuo purgentur *agarico, helleboro nigro*, additis *epithymo* & *sena*. Quod si bolus magis arriserit, quam potus: exhibebitur *cōfectio hamech, & electarium lenitiuum*.

Caput, his peractis, euacuandū erit, masticatorijs, confectis *e cera & mastiche*.

Tandem deueniēdum erit ad aliquod generosum præsidium, quo ventriculus calefieri, & exiccari possit. Quare conuenit *ius galli* non admodum decrepiti alteratum *mentha, ceterach, agrimonia, betonica, melissa, fenicul*. & portione ipsius *sassafras*.

Stillicidium etiam parabitur ex *oleo medicato*, vt *ex oleo de spica, & de mastiche, cum aromatibus*, & *cum vino albo generoso*: hocque ipsi ventriculo administrabitur.

Tota sequenti hyeme vtendum erit *conserua betonica, mentha, melissa*. Quibus nonnunquam aliquid *theriaca* permiscebitur.

Omnibus prædictis accurata victus ratio accedat, necesse est. Caueat igitur ab *aere* frigidiore. *Cibi* sint boni succi, & facilis digestionis. Fugiat *lacticinia*, & *pisces*. Fructibus moderate vescatur. *Vinum* paretur tempore autumni, in quo ebullierint *stœchas, betonica, saluia, rosmarinus, borago, guaiacum*, & similia.

CONSILIVM XVI.

In melancholia, vertigine, & muscis ante oculos apparentibus.

HIERONIMI CAPIVACCAE.

Affectus & caussa. NObilissimus hic patiēs diu iam & assiduo studijs inuigilauit: vnde non solum ventriculus, & cerebrum debilitata sunt, verum etiam totius corporis actiones male celebrantur. Hinc factum est, vt cruditates in ventriculo genitæ sint: quæ omnium malorum, de quibus conqueritur, caussæ exsistunt. Dum enim attrahuntur a iecore, obstructiones fiunt, quæ iecur calidius, quam est, reddere valent: vnde fit, vt humor melancholicus producatur; a quo cū vapores eleuentur, & ad cerebrum perueniant, melancholicos affectus producūt. Amplius vero a cruditatibus in ventriculo detentis similiter eleuantur vapores, qui, petentes caput, miscentur cum spiritibus anima-

CONSILIVM XVII.

In melancholia.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Natura affectus. AFfectus huius mulieris melancholicus pertinet ad imaginationem deprauatam. At imaginatione deprauari aliter non potest, si caussam proximam & continentem spectemus, quam ob errorem externum, idest, ob spiritus animales tenebricosos & veluti caligine obductos: quos quidam spiritus duplici ratione tenebris offundi existimandum est; vel quod ex impuriori spiritu vitali reficiantur ac restaurentur; vel quod vapores melancholici a partibus inferioribus, & præsertim ab vtero sursum ad caput delati, cum spiritibus animalib. permisceantur. Spiritus autem vitalis impurus redditur, cum e sanguine melancholio generatur; qui sanguis melancholicus est veluti partus iecoris, calida & sicca intemperie affecti.

fecti. Quo fit etiam, vt ob eiusdem sanguinis crassitiem, interdum aut imminuantur, aut supprimantur menses. Quo tempore, cum plurimos vapores a iecore & vtero in caput exhalare contingat; mirum non est, si tremora symptomata subsequuntur, sique vigiliæ maxime ægram exercent.

Indicationes. Quæ cum ita sint: ratio curationis postulat, vt iecur refrigeretur & caput totumque corpus humectetur, & sic corporis proprietas conseruetur, ac veluti viuificetur. Sed quia hæc tuto administrari non possunt, nisi totius prius ratio habeatur: ideo corpori vniuerso consulendum.

Prognosticon. Hos autem scopos implere est difficile: nam propensio illa naturalis ad melancholiam, iam habitum contraxisse videtur. Quod si tamen obedire voluerit, pollicebitur, eam ad meliorem statum redituram.

Curatio. Purgato igitur corpore, duos *fonticulos* in cruribus excitauimus: & eos quidem in parte interiori, vt essent materia auxilij, reuellentis materiam, quæ a partibus inferioribus ad caput defertur; tum vt matricis purgationibus plurimum conferrent. Reliquũ erat, vt & quæ intus assumuntur, & quæ extrinsecus adhibentur, pro iecore refrigerando, proque capite, vtero, ac toto corpore humectandis, proponeremus. Sed quia curatio hæc longitudinem temporis postulabat: decreuit ægra in patriam abire, vt ibi curatio tota absolueretur. Laudo igitur pro refrigeratione iecoris, vt *serum lactis caprini* his diebus calidioribus per XV. dies bibat: cuius dosis pro singula vice, sit a lib. ij. vsque ad lib. iij ß. Sed aduertendum est, vt serum sit a partibus caseosis maxime perpurgatum, nec sit salsum, alioquin magnopere obesset, non prodesset. Etsi non pertransiret, in primo cyatho ponantur *unc. ij. mannæ*: & post quartum, vel quintum, commisceatur *emulsio sem. melon.* Confert etiam plurimum *aqua B. Virgin.* Laudo *balnea aquæ dulcis.* Item, irrorationes capitis *e lacte caprillo*, dum animalibus recens ex vberibus extrahitur. Vel eius loco uti poterit *decocto aquæ dulcis, tum altheæ, maluæ*, & id genus alijs alterantibus. Præterea laudatur aliquod confectiæ genus, vim habens lætificandi, verbi gratia. *℞. succi condensati extracti e folijs borag. & sonchi, semin. acetos. corall. rub. ana unc. ß. santal. citrin. margarit. glandis vnguentariæ, ana scrup. j. sacch. ros. antiq. syrup. de acetos. citr. ana unc. j. M.* fiat electar. His & similibus utendum, si nihil impediat. Nec erit præter rationem, si pessariũ aliquod pareretur cum his, quæ vim habent vterum roborandi, quæ tamen primum caloris & siccitatis gradum non transcendant, veluti est *manna thuris, aloe crassa, &c.* quæ vino albo tenui & aromatico formari & administrari poterunt.

Diæta uergat ad frigidum & maxime ad humidũ. *Carnes* sint optimi succi & εὐπεπτοι. Inter *olera* probatur *borag. bugloss. meliss. olus um &c. Pisces* nõ omnino improbantur. *Legumina* omnia sunt vitanda. *Oua* probantur, præsertim sorbilia, vtetur eis mane & vesperi. *Acetosa, cichorium, borag. lactuca, endiu. bugloss. &c.* cocta magis quam cruda cõueniunt. *Floribus* crudis etiam vti poterit. Somnus sit consueto longior. Exercitium laudatur opportunum. Nec domi claussa detineatur, alioquin de illius salute actum est, potius curru, & equo, &c. loca circũspiciat. Aluus sit lubrica: & si restiterit, balano vel clysmis prouocetur. Omnium maximum, est animi lætitia, siue qua nullum est remedium, quod prodesse possit. Demantur ergo, quoad fieri potest, omnes curæ, & animi sollicitudines. Et quia nihil est, quo lætari magis videatur, quam diuitijs & opibus, danda est opera, vt aliquo modo decipiatur, ipsi persuadendo, opes ipsius indies magis augeri, & eam breui tempore fore ditissimam. Et si quid aliud erit, quo delectabitur, in eo erit decipienda. Reliqua medicis præsentibus committenda.

CONSILIVM XVIII.

In pustulis, fissuris, & denudationibus labiorum.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus. PVstulæ, rimulæ, & decorticationes labiorum, in viro illustriss. mo, oriuntur ab humore misto, pituitoso scilicet & deurente sanguine, qui descendit a capite: quod præter alia certo demonstrat, calidæ materiæ ad dextrum oculum descensus, quæ in ipso quidem capite partim oritur, & partim aliunde recipitur. Habitus patientis est siccior, & iecur calidius: cuius caussa iam pridem exustus generabatur sanguis, qui in cruribus vlcera curatu difficilia excitabat. Curatio moram non patitur: facile enim illa vlcera, quæ prauitate non carent, fœditatem & contumaciam adipisci possent. Labia sane ad concipiendum fluxiones proua sunt, eisque non ægre, ob consortium & ventriculi; & cerebri vitia, communicari possunt.

Scopi. Primum corpus expurgandum est ab his, quæ exusta iam sunt, & quæ leuiter deuri possunt, & denique serosus salsus humor a sanguine expurgandus. Deinde auertendi sunt humores ad cerebrum irrepentes: cum his quæ iugiter id præstant: tum his quæ per interualla nonnunquam maiora, nonnunquam minora, ipsas reuocant. Deinceps afflictis partibus succurrendum erit repellentibus lenioribus, euacuantibus, detergentibus, siccantibus clementioribus. Tandem rimulæ & decorticationes auferendæ: & labia sanitati pristinæ restituenda. Interim diæta ita instituetur, vt & noxiorum generatio inhibeatur, & viscera roborentur.

Curatio. Primum his absoluendum: *℞. electar. diacathol. & lenit. ana unc. ß. M. ad sacch.* fiant *boli*, capiendi sesquihora ante cibum. Sequenti de cephalica dextra tũdenda, ad *unc.* iiij. aut *unc.* v. Interposito deinde uno aut altero die, basilica sinistra secanda, & eadem quãtitate detrahendus sanguis. Peractis ambabus venarũ sectionibus, serapium hoc prescibatur. *℞. syr. de succo cich. de succo borag. bugloss. viol. ana unc. ß. decocti sem. mel. fol. endiu. capill. Veneris rad. bugloss. & passul. unc. ij. M.* Huius vsu humoribus temperatis, & corpore parato ad purgationẽ, soluens leue dabitur hoc hoc. *℞. syr. ros. sol. de fumo terræ solutiui an. unc. j. ß decocti facti e foliorum senæ unc. ß. florum cordialium p. j. passul. drach. vj. in aqua endiu. & buglossæ s. a. q. s. fiat potio* Absoluta hac purgatione, si humorum contumacia perdurauerit, repeti poterunt serapia, addẽdo *beton.* itemque repetetur, soluens, addendo momentum *rhab. & agarici:* uel purgans erit componendum, *electuario, agar. trochiscato, & confect. hamech*, nec non & tantillo *rhab.* Hæc de primo scopo.

Alter scopus est, retrahere humores repentes in cerebrum, & alias laborantes partes. Quamuis autem & quæ iam in primo scopo egimus, hoc mediocriter faciunt: tentanda tamen sunt, quæ magis idem agunt. in quorũ albo sunt *vlcuscula:* excitata in sinistro crure, & dextro brachio, quibus mirifice, retractio fit a supernis partibus ad infernas. Ad idem faciunt infernarum partiũ *frictiones* superne deorsum validiores: nec non earundem partium *lotiones, e simplici aqua* institutæ: quæ exerceri etiã poterunt in brachijs. Vlcusculum in occipitio summopere esset commendandum, nisi deterreret a vocis raucedine quadam, significante, lingulam caputque tracheiæ arteriæ, aut acquisitio, aut natiuo temperamento imbecilliora esse. Cæterum, si concursus humoris non potest his compesci aut retrahi: generosius quid præscribendum, nimirum decoctum *salsa parill.* diligenter paratum, tũ *rad. cich. bugloss. & fol. beton.* quorum quãtitatem medicis assistentibus relinquimus, monentes, decoctum leuiusculum esse debere: huius enim vsu, non tantum

tam humores auerti poterunt ad externas partes, sed omnis etiam suspicio luis Venereæ tolletur; & commendaremus eius vsum hoc tempore. Hoc præsidio, vna cum mediocri dięta, per XX. dies vtendum, si morbus primo præscriptis non cedat. Deriuantium a capite medicamentorum omnē vsum reprobamus: quia deductio ad consueta emunctoria, per quæ cerebrum mundari solet, potest obesse oculis, & alijs partibus affectis.

Vltimo loco satisfaciendum ipsis partibus affectis. Vbi probamus *unguentum Laurentij Lazari*, medici & chirurgi excellentis, quod omnes propositos scopos perficere potest, & sic habet: *R. lytharg. argenti, ... vsti ana unc. j. myrrhæ, aloes, tutiæ præparatæ ana unc. ij. pingued. vituli unc. j. succi solan. succi plantag. vini granat. ana unc. ß.* Bulliant humida omnia ad consumptionem succorum: deinde colentur: quibus adde *ceræ albæ* q. s. & reliqua omnia in tenuissimum pollinem redacta, atq; per pannum transmissa adde: fiat unguentum in mortario plumbeo reformatum: quo panni linei subtilissimi imbuti parti affectæ applicandi, & bis in die permutandi.

Viuendi ratio hæc esto: *Vinum* sit album, non potens, non adstringens, ne aluus siccior reddatur, sed substantiæ tenuis. *Cibi* elixi potius, quam assi, medicati cum *rad. buglosſ. fol. borag. &c.* Cauēdum ab omnibus acribus, item a sale conditis, nec non a generantibus crassum & pituitosum succum. Fugiendus aer caliginosus, valde frigidus & nocturnus. Prosunt corporis motus mediocres, congruo seruato tempore: quos si adire non poterit, frictiones administrandæ. Labia minime exercenda, quantum fieri potest. Aluus si sponte mollis non sit, iusculis paratis *e passulis & prunis damascenis* mollienda erit; vel clysteris lenientibus.

CONSILIVM XIX.

In paralysi infernarum partium, necnon conuulsione, & dolore.

HIERONIMI CAPIVACCAE.

Affectus.

PRoponitur paralysis partium infernarum a renibus infra; cui motus quidam conuulsiui adiunguntur, nec non dolor quidam grauatiuus circa regionem renum & lumborum. Suppositis igitur intemperijs membrorum principum, iecoris scilicet calidioris & siccioris, ventriculi frigidioris, & aliquantulum humidi, nec non capitis humidi ad calidum vergentis, a medico præsenta optime cognitis & nobis præscriptis. vt recte institui possit curatio, inuenienda est caussa. Cum igitur propter paralysin patiēs non modo nihil inferiora mouere possit, sed secundum illas partes difficulter etiam sentiat: constat duplex esse symptoma in actione animali; quorum alterum in motione ablata, alterū vero in sensu diminuto consistit. Quæ symptomata ratione caussæ minime curationem immutant; sunt tamen signa vehementioris essentię ipsius caussę, & proinde difficilioris curationis, quod ad prognosticū facit. Cum aūt omnis actio animalis, non modo requirat substantiam, siue partem aliquam, cui actio illa credita sit, sed etiā spiritus animalis, pro obeundis actionibus summopere sit necessarius: mirum non est, si deficiente hoc spiritu, nulli etiam fiant motus, in musculis & partibus infernis, quæ sentire possunt, adeoq; actiones motiuæ in his aboleantur, sensibiles autem partium infernarum diminuantur. Cumque cæteræ actiones animales, quæ membris supra renes existentib. sunt concreditæ, optime fiant: signum est, spiritus animales in cerebro generari, & transmitti ad spinalem medullam, ita vt omnes partes supra renes spiritu animali irradientur, & muneribus suis fungantur. Ad partes autem infernas non transmittuntur, impedimento scilicet in via exsistente: quod nullum aliud est, nisi densitas in spinali medulla. Et ratio est: quia cum partes infra renes omnes æqualiter illis vitijs afficiantur: procul dubio necessarium est, noxam statuere in aliquo communi principio, a qua sentiens & mouens facultas illis partibus distribuatur. Hoc aūt principium nullum aliud esse potest, nisi spinalis medulla, a qua (vt notum est) omnes nerui, facultatem animalē deferentes, originem ducunt. Densior autem medulla eo loci, infra renes, est redita: nā ab eo infra, & sensatio imminuitur, & motus aufertur. Hæc autem dēsitas, cum ab aliqua caussa pendeat: hæc nulla alia videtur, quam materia pituitosa, crassa & lenta, quæ ob intemperiem cerebri & ventriculi generatur, e crasso & lento alimento, prauaque victus ratione, vt medicus optime retulit. Hic autē humor frigidus, crassus, & lentus, detrusus ad illas partes, nō modo spinalem medullam densare potest, vt hac ratione caussa sit, quo minus spiritus animalis transire queat, & partes infernas illuminare; sed etiā sua copia partes illas, ad renes & lumbos spectantes, replet: cumque sua qualitate nullam aut exiguam solutionē vnitatis inferre queat, multitudine tamen assiduam grauitatem infert, & proinde leuem & grauatiuum dolorē. Quin imo hæc eadem materia, in ijsdem & proximis locis detenta, & aliqua e parte in vapores versa, (inque vapores forsan satis infarctos) est in caussa, vt vapores illi, ab ipsa eleuati, membrorum ipsorum partes neruosas petentes, expultricem irritent, vnde partes irritatæ in seipsas contrahuntur, vt noxium expellant: & hinc motus illi conuulsiui oriuntur, qui legitimi seu veri non sunt, idest, non pendent a solo morbo: a repletione, seu inanitione; sed illegitimi, pendentes a sola facultate expultrice irritata eo modo, quo diximus. Ex his dictis, non difficulter ratio potest reddi symptomatum quæ & in mictione, & egestione contingunt: & quoniam in celatione, quæ fit a patiente, & quæ fit ab excellente viro, est aliqua diuersitas, vtriusque relationis satis potest reddi ratio. Et primū, si (vt refert patiens) neque se egerere, neque mingere sentiat: dicendum est, quod, sicuti cęteri motus auferuntur, resolutis musculis, propter densitatem spinalis medullę: ita propter eandem densitatem resolutos esse musculos, qui podici & collo vesicæ præficiuntur, vnde sine sensu excrementa illa deijci necesse est. Si vero res se habet, vt refert excellentissimus uir, summa scilicet difficultate in aluum infusa detineri, & desiderio assiduo mingendi vexari, nec tamen ad libitum lotium emittere posse: dicendum est, non vndiquaque resolutos musculos illos, sed cū maior sit noxa in musculo podicis, difficulter iniecta detineri; cum autem in vesicæ musculo minor sit noxa, fieri, vt vrina detineri possit, quæ detenta cum copia aggrauet & irritet facultatem expultricem, desiderium mingendi inferat; debili autem exsistente eadem expultrice, propter vesicæ frigidam intemperiē, non potest ad libitum vrina expulli. At vtcunque res habeat, nil mutatur curatio.

Indicationes.

His ita constitutis, patet quid pro curatione agendum sit: scilicet materiam illam, seu continentem caussam tum densitatis, tum doloris grauantis, omnino esse extirpandam: ita tamen, vt, cum sit viscida, & crassa, & fortassis per moram duritiem aliquam adepta, debeat detergeri, incidi, & emolliri: quæ emollitio ea saltem ratione iniungenda est, ne forte ratione medicamentorum discutientium, tenuiores partes resoluantur, & crassiores remaneant. Partes sunt attemperandæ. Ventriculus calefaciendus & siccandus. Caput exsiccandum. Totius ante omnia est habenda prouidentia.

Prognost.

Quos scopos explere admodum difficile esse indico: præsertim ratione illius materię occupantis spinalem medullam. Nam quod spectat ad intemperātias

illas, non erit fortassis ita difficilis curatio: difficilima tamen erit ratione dictę materiæ; huius enim si consideremus potestatem & vehementiam, habet vehementiam insignem, ratione propriæ essentiæ, propterea quod est copiosa, viscida, crassa, & proinde difficilis extirpatu: cuius copiæ, viscidítatis & crassitiei, illud potest esse indicio, quod maior copia & maior crassities est in materia, quæ caussando densitatem, & sensum, & motum aufert quam quæ motum tantum aufert. Præterea habet vehementiam satis magnam ratione dignitatis; occupat enim materia hæc spinalem medullam, quæ est membrum satis nobile, e substantia cerebrali constans; vt hac ratione etiam difficilis reddatur curatio. Ratione facultatis corpus regentis, nullam videtur caussa hæc habere vehementiam, cum nullas lædat facultates. Proin cum virtutes omnes satis sint robustę, spes optima est aliquid efficiendi.

Curatio. Ergo quoad chirurgiam: *sanguis* non uidetur mittendus; nec enim habet rationem caussæ principalis, quia malum non fit a sanguine; nec caussæ sine qua non; cum enim multos dies in lecto æger permanserit, consonum rationi est potius abundare alios humores, omissis scilicet consuetis exercitijs, corpore refrigerato, caloreque tepido reddito. Quod si forte alias fluxissent *hemorrhoides*, non esset præter rationem aliquid sanguinis ab eo loco detrahere. *Fonticuli* maxime laudantur in ambobus brachijs, præsertim in occipitio infixi. Præterea, postquam omnia & interna, & externa, & toti, & parti affectæ administrata, non profuerint: maxime laudamus si eo loci, vbi suspicio est, densitatem adesse in spinali medulla, fiat *vstio*, vt scilicet materia ibi contenta, hoc præsidio generoso euacuetur.

Leniens medicamentum, sit *mel rof. sol.* Præparantia sint, *syr. de beton. cich. borag.* Et quia refert excellentissimus vir, adesse obstructiones in iecore, & hepatideo ratione illorum conueniunt aperientia, absq; tamē caliditate insigni, vt *pent. pi. ylag. grom. capill. Veneris, tamarisc. radices filicis, &c.* Præparatis humoribus, expurgentur hi, non semel sed bis, *agarico*, seu recipiētibus *agaricum: pilulis de agar. permistis cum cochijs*, & similibus. Toto expurgato, est expurgandum caput: & cum duæ sint viæ, os, & nares: via oris est suspecta propter dyspnœam quam passus est, ne scilicet catarrhus forsan masticatione ad illas partes deuoluatur. Expurgabitur igitur caput per nares sternutatorijs, & succis per nares attractis, vt *succo betæ maioris*. Hoc facto ad generosum aliquod præsidiū deueniendum: qualia sunt, *salsa, china, guaiacum, sassafras*: omnia hæc probantur, ita tamen, ne nimis calidis vtamur his tēporibus, quia virtus ratione aeris calidioris, non profert. Quare paretur decoctum *e salsa & china*, in quo, ratione iecoris, *borag. & cich.* addantur. Frigidioribus vero temporibus, si malum non cessauerit, *guaiaco & sassafras* erit vtēdum: quo tempore erit etiam opportunus vsus *magnarum antidotorum*. Sicuti tempore calido, non erit pertranseundum vltra *conseruam betonicæ*, & similia in primo gradu calida. Multa quoque conueniunt exterius administrata, ratione ventriculi. Potissimum autem quando *salsæ & chinæ* decoctum assumitur, optimum erit, si foueatur *vino generoso*, in quo *betonica, mētha, absinthium, anisum, &c.* sint in cocta: & postea iungatur *decoctum anethi, mastich. de absinth.* Conuenit *stillicidium ex aqua thermali*, & siccante, & calefaciente, si adesset. Capiti similiter conueniunt ea medicamenta exsiccātia & minime calefacientia: vt ablutiones, *elixinio & cinere pauco mixtis*, confectæ, in quo sit incocta *beton. fol. salicis*. Locis affectis, si fieri potest, omnino parentur *insessus in aqua thermali*, quæcunque illa sit, dummodo calefaciat & exsiccet: ita tamen vt omnes partes inferiores, vsque ad iecur, in aqua illa immergantur. Locis illis in regione renum, & præsertim vbi est densitas, optimum erit prius imponere *emplastrum de meliloto*, per 4. aut 6. dies: deinde per 6. alios dies idem emplastrum permiscere æquis portionibus, cum *emplastro sacro*: Vltimo loco ponatur *tetrapharmacum confectum ex oleo antiquo, lithargyro, & aceto*, æquis portionibus, cui adiūgatur *elaterium & colocynthidis*. Ita enim primo loco emolliemus: secundo emolliemus, & pariter resoluemus: tertio emolliemus, resoluemus, & materias illas a proprietate attrahemus. Quod si hæc non profuerint, ad *vstionem* accedendum.

Diæta erit moderata, ne cibi copia augeatur materia, vel paucitate prosternantur vires: sit attenuas & incidens, quia materia viscida, crassa, & difficulter resolubilis. Vinum fugiatur: tum potissimum, quando decoctum sumitur.

CONSILIVM XV.

In læsa visione: in iuuene 25. annorum.

MEDICORVM SVBSCRIPTORVM.

Affectus. Manifestus hic est affectus, sed difficilis curationis. Actio quidem humoris crystallini nequaquam prorsus est adempta, neq; neruus opticus adeo affectus, quin & facultas & spiritus aliquatenus trāsmittatur, quia lumen solis videt: nihilominus facultas illa admodum est impedita. Caussam vero, qua actio crystallini sit impedita, nullam aliam esse dicimus, quam materiam, in parte ante crystallinum, aut albugineum humorem ita concretam & induratam, vt fere callum ibi induxisse videatur. Hęcque cum sæpe varios calores referat: non vnius generis est. Neque vlli mirum sit, si ob importunam tractationem chirurgicam, & ob continua studia, nec non naturalem oculorum imbecillitatem, maxima materię copia confluxerit, & in hac humorum colluuie, cornea aliquid sit perpessa, & huiusmodi humore secundum intrinsecam & extrinsecam partem fuerit imbuta. Hos vero humores inibi generari non credēdū est, sed potius in cerebro eos produci credimus, & inde ad oculos labi, & malū adaugere: vbi enim in corpore pars aliqua læsa est, natura semper ad illam excremēta demittit. Et quamuis corpus nobilissimi iuuenis alioqui sanum sit: attamē in ipso quoque aliquam humorum copiam exsuperare, minime a ratione alienum est.

Præsidia. Cum igitur res ita se habeat: vnicus is medico scopus esse debet, vt materia indurata in parte externæ & internæ tunicæ, emolliatur: deinde medicamentis insensibiliter vacuetur, & erodentibus callus adimatur, quemadmodum veteres faciebant.

Prognosti. His scopis e toto satisfacere, nobis impossibile videtur: quia morbus est vetutiss. a chirurgis non bene tractatus, & quia tandem materia, quę est in parte interna corneæ, indurata & scirrhosa iam facta est, vt e toto emolliri nequeat. Verumtamen quia nibiliss. iuuenis, hoc saltem petit, vt vel parietes ab animantibus discernere queat, deserendus non est, maxime cum ipsi placeat in casu desperato medicinam experiri.

Curatio. Itaque consulimus, vt quam primum curationem aggrediatur. Nam Galeni est sententia, humores crassos & viscidos, semper initio veris purgandos esse. Et primum, quoad materiam chirurgicam: quoniā medicamenta oculis administranda, futura sunt calida & sicca, ne calore suo materiam e capite attrahant, primum *sanguis* per venæsectionem, deinde per cucurbitulas extrahendus: nec improbamus *setaceum* ad diuertendum humores.

De alijs vero remedijs ita statuimus: aluum primo *cassia, & elect. lenitiuo* esse molliendam: mox præparados esse humores, *syr. de cich. de beton. cum decoctis accommodatis cich. beton. euphrag. chelid.* postremo expurgādos *pil. coch. & lucis.* Post hoc caput per masticatoria

ſtrictoria & errhina medicamenta euacuandum.

His factis ad medicamenta localia deueniendum erit; quæ omnia conſolationis gratia erunt potius exploranda, quam quod boni aliquid præſtari poſſe ſperemus, oculis fere nihil deterius contingere poſſit. Hæc vero agenda ſunt, dummodo reliquo corpori non obſimus. De diſſipatione autem ſuffuſionis nihil agendum erit, cum præſens ſtatus oculi minime exigere videatur. Et quamuis chirurgi multa polliceri ſoleant, nihil tamen eos præſtare poſſe certo ſcimus. Dimiſſa igitur *perforatione*, in primis deueniendum erit ad emollientia & detergentia: veluti ſi paretur *aqua*, cui incoquantur *radices althææ, lapates*; atque ita ſenius tepida intra oculos immittatur, ſpongijſque illa imbutis, noctu per aliquot dies oculi foueantur. Poſt ad ea deueniendum quæ diſſoluunt, & callum diſcutiunt, transferendum eſt. Cumque hæc complura eſſe poſſint; prius mitiora ſunt vſurpanda, quemadmodum eſſent *aqua vitis, vel fen.* cui modicum *aquæ euphragiæ* eſſet admixtum ne nimis oculus mordeatur. Aqua etiam deſtillata ex iis quæ habent vim abſumendi a proprietate humorem pituitoſum, nobis probatur; cuiuſmodi eſſet illa quæ fit *e radicibus ... vel colocynthid.* ſic enim exſiccantur & extenuantur huiuſmodi humores. Nam quemadmodum antiqui interdum corpora purgabant inunctionibus: ita nos maiori cum fiducia ſperamus hic propoſitis medicamentis humores attrahi & conſumi poſſe. Quod ſi hæc nil profecerint: adminiſtranda erunt, quæ manifeſtis proprietatibus agunt. Sed quia maxima difficultas eſt in medicamentorum impoſitione, vt diutius in loco affecto conſiſtere poſſint: ideo parari poterit *pixidis peruus*, quæ reſpondeat oculorum orbibus, quæ ora anguſta habeat: in hanc aquæ immittendæ, ea mox oculis apponenda, & in his apertis per aliquod temporis ſpatium retinenda. Compoſitionem quoque illam *elixir* vocitatam non improbamus, eo quod conficitur e multis aromatibus, & ocularibus quæ incidunt, attenuant, & penetrant. Imo, ſi ſub hiſce remedijs oculus non inflammetur, placet nobis, vt gutta vna tantum *olei de ſulphure*, admixta cum *decocto fœnugræci*, infundatur: ſed ne inflammatio oriatur, aliquid *aquæ refrigerantis* addendum. Quod ſi ex horum vſu profectus quidem apparere videatur, tūc vlterius progrediendum potius, quam vt ijs vtamur, quæ in puluere adminiſtrantur, eo quod vim habet magis corrodendi; vt *ammoniacum*, & ſimilia, quæ a Galeno lib. 4. *κατὰ τ.* proponuntur. *Decoctionem etiam ligni* extrinſecus adhiberi poterit, eo quod propter pinguedinem vim habet emolliendi. Haud ſecus alia duo valde probamus, quæ ex aliorum relatione experta eſſe ſæpius audimus. Alterum eſt medicamentum cōfectum *e violis albis, & folijs raphani hortenſ. & e cubebis* in pollinem redactis: quæ addita dimidia parte *ammoniaci, cum opobalſamo*, ſi optimum reperiri poteſt, conficiuntur. Alterum refertur ab Auicen. & Galen. in lib. de facile parab. & paratur *e fructu lauri decorticato, cum portione aliqua gummi*: quamuis Auicen. ipſe cum *felle viperarum domeſtic.* conficiat. Ab eodem quoque laudatus vſus *theriacæ*, applicitæ oculis, ſed prius cum copioſo *melle*, atque *vino* diſſolutæ. Scimus enim in *theriacam* multa ingredi, quæ vim habent digerendi, & detergendi. Paratur etiam medicamentum *e ſucco feniculi & allij*, quod conferre dicunt, ſi cum *vrina pueri impolluti* adminiſtrentur. Hæc varia propoſuimus, quia in tali caſu deterrimo, omnia ſunt experiunda Patauij CX.D.VI.

Bernhardinus Paternus.

Ego Hieronymus Capiuacas, aſſero, eam medicationem prorſus inutilem fore.

Hieronymus Mercurialis.

Hieronymus Fabricius ab Aquapendente.

CONSILIVM XXI.

De Orthopnœa, & Viſione deprauata.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

EX omnibus capitis deſtillationibus nulla grauior eſt ac deterior, quam illa quæ ad pulmones delabitur; atque inter has illa potiſſimum, quæ a pituita ſalſa fieri ſolet: cum periculum ſit, ne pulmones exulcerentur, & phthiſis inde fiat. Qua igitur illuſtris Baro, in florente ætate conſtitutus, per interualla, & præſertim in patria, catarrho illo a capite ad bronchia pulmonum corripitur; (quod malum a Medicis, ob ſuffocationis periculum, orthopnœa vocatur; & eodem laborantes, anhelosi ac ſuſpirioſi dicuntur, cū ob præſentiam illius materiæ vix reſpirare valeant, & corpus penitus erectum tenere cogantur) eidemque etiam viſio aliquantulum imminuta eſſe videatur, quia, quæ procul abſunt, accurate cernere nequit: tum per interualla ſalſam exſpuit materiam: ob id recte a medicis dictorum affectuum quærit remedia. *Querela ægri.*

Primum autem ſciendum, humores qui in capite generantur, & qui a iecore ſurſum in caput feruntur ac deſtillant, ad plures partes ſubiectas præcipitari conſueuiſſe: hi, cum magna ſatis copia ad pulmonis bronchia deſcendant, orthopnœam introducunt, vt patiens non niſi recta ceruice reſpirare poſſit. Imminutam vero illam viſionem fieri aſſirmamus, ob anguſtiam naturalem, cuius ratione ſpiritus non influit, quemadmodum opus eſſet. Sed cum omnia hæc mala ſoboles ſint materiæ pituitoſæ, nimirum humoris cuiuſdam præter naturalis: neceſſario ſequitur, materiam hanc effectum eſſe alicuius actionis deprauatæ: quæ nulla alia eſſe poteſt, quam concoctio cerebri: quæ quidem deprauatur, quia facultas alteratrix labefactatur, ob intemperiem calidam & humidam: & quia e partibus infernis, nempe ex hepate, vapores biliosi, acres, & mordaces ſubminiſtrantur: vnde fit, vt excrementa ista quandoque ſalſa eſſe videantur, & hoc quidem ob intemperiem calidam & ſiccam ipſius iecoris. Propter imbecillitatem vero pulmonum interdum iſta materia ſuſcipitur, vnde ſuffocationis periculum intenditur. *Cauſa.*

Quare tota curationis ratio in eo poſita eſſe videtur, vt materia, quæ in capite & iecore redundat, euacuetur: & horū viſcerum intemperies corrigatur; pulmoneſque corroborentur. Caput itaque calidum & humidum ad priſtinam temperiem eſt reuocandum: iecur refrigerandum & humectandum: &, quia ſanguis calidior fouere videtur hepatis & capitis caliditatem, non abs re erit ſanguinem euacuare. *Indicationes.*

Quibus ſcopis ſatisfacere, difficile ſane erit, non tamen impoſſibile, ſi modo illuſtris Baro parere monitis noſtris velit. *Præſagia.*

Concepta igitur optima curationis ſpe, materias præſidiorum proponemus: leniores quidem, hoc tempore, grauiores vero aduentante vere vſurpandas. Et initio, quoad chirurgiam, & hoc tempore ſanguis euacuabitur *cucurbitulis ſcarificatis*, ea quantitate, quam ſanguinis actio præſcribere, & virtus permittere videbitur. *Fonticuli* non erunt excitandi, quamuis in hoc malo locum habere videantur: quia ſperamus beneficio medicamentorum proponendorum eum e toto ab his affectibus liberatum iri, quod niſi fieret omnino illis vtendum foret. *Curatio.*

Quoad pharmaceiam: aluus leniatur *melle roſarum ſolutiuo & manna*, diſſolutis in *decocto fructuū & betonicæ*. Præparetur materia *ſyrupis de betonica, boragine, cichorio, & tuſſilagine, cum decoctis proportione reſpondentibus*. Præparata materia, purgetur corpus *agarico & rhabarbaro*, cum *decoctione fructuum*, quibus addatur *mel roſarum ſolutiuū & mānna*. Quæ leuis purgatio ſufficiet per totam hyemē: vbi

 etiam

etiam quandoque vsus erit conueniens *mellis scillitici*. Sumendæ *conserua betonicæ, boraginis & buglossa, cum exiguo pulmonis vulpis*.

Aduentante autem vere, sanguis *vena secta* mittatur: leniatur aluus, & preparetur materia, purgeturque corpus iam propositis. Et quia vna purgatio non sufficit, repetatur: præpareturque materia denuo syrupis valentioribus, ut *syrupo de betonica composito, de pomis composito, & de cichorio cum rhabarbaro, & de hyssopo*, cum decoctis appropriatis: purgetur uero *pilulis ex agarico Mesuæ, & mastichinis*.

Corpore exquisite purgato, caput etiam euacuandum erit, non apophlegmatismis, ne materia adhuc magis ad os attrahatur, sed tantum errhinis, ijs tamē leuioribus, ne oculi offendantur: nimirum *e succo betæ & sampsuchi*, addita *manna*, &, si opus fuerit, *cyclamine*.

Capite purgato, probatur *stillicidium ex aquis nostris Diui Petri*, supra suturam coronalem.

Vt autem caput & iecur ad optimam temperaturam deducantur, & pulmones corroborentur: uix erit aliquid uiribus par *decocto ligni, sarsa parilla, & chinæ*, additis *folijs betonicæ, boraginis, cichorij & farfaræ glycyrrhizæ, item ac passulis*: quo decocto uti poterit per triginta & plures dies: singulisque octo aut decem diebus capiat *pilulas de agarico, & mastichinas*. Transactis etiam quatuor aut quinque diebus, mane ac uesperi ante syrupum, sumat *vnam alteramque pilulam e pulueribus ligni, sarsa, chinæ, betonicæ, glycyrrhizæ, boraginis, ac pulmonis vulpis*, paratam: vt beneficio harum pilularum vires medicamenti ad partes etiā remotiores distribuantur, & felicius agāt. Interdum quoque ante cibum per horam uti poterit *melle illico scillitico* proposito.

His omnibus diligens viuendi accedat ratio, necesse est. Quare ab omni aeris importunitate caueat, præsertim vero ab aere calidiore & humidiore; &, ob eandem caussam, ab igne. Reliqua his respondeāt: quæ breuitatis gratia, ceu nota, prætermittimus.

CONSILIVM XXII.

In anhelitus difficultate, pulsu frequētissimo, & inæquali.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus. RESpiratio per os, & inspiratio arteriarum, ad vitam vnice necessaria est, vt calor cordis & arteriarum euentetur, fuliginesque expellantur. Non igitur abs re illustris & reuerendus vir, noxam huius actionis sentiens, eam a nobis emendari cupit. Caussa autem huius actionis læsæ, non est materia pituitosa, viscida & crassa, quæ a capite descendens obstruat vias respirationis: nullum enim vnquā apparuit sputum, nec tussis, nec stertor: etenim si materia descenderet, necessario in somno saltem stertetet. Proinde vera caussa est tuberculum aliquod crudum, occupās carnem, seu substantiam pulmonis: hoc, initio paruū existens, læues arterias comprimendo obstruxit; vnde caussa fuit pulsus frequentis, & inæqualis; nam hæ arteriæ habent consensum & communicantiam cum arterijs totius corporis. Paullatim deinde auctum illud tuberculum, obstruxit etiam comprimendo asperas arterias, seu bronchia pulmonis; vnde caussa fuit difficultatis anhelitus: & cum calor cordis, ob hanc anhelitus difficultaté euentari satis non poterit, leuis quædam, febricula superuenit. Genitum autem est hoc tuberculum crudum, quoniam diebus elapsis cauterium, quod in brachio gestauit, occalluit: vnde materia, quæ illo emissario vacuabatur, deuoluta ad pulmones, in his concreuit, & tumorem excitauit. Potuit etiam hæc materia habuisse originem ab errore externo, & mala viuendi ratione.

Scopi. Vt autem mala hæc auferantur, necesse est, materiam crassam, facientem tumorem, attenuare, calefacere, digerere, & per insensiles meatus euacuare: pulmones corroborare: virtutem totius seruare, totius etiam habita prouidentia.

Prognosis. His scopis satisfacere, meo iudicio, est impossibile: adest enim vehementia dignitatis, quia pulmo, pars præcipua, afficitur, sine qua animal viuere nequit. Ratione propriæ essentiæ etiam adest vehementia: quia materia tumoris est crassa, dura, viscida frigida, & ratione partis quoque copiosa. Ratione tandem facultatis corpus regentis nulla fere est tolerantia: vnde hac de caussa summa est vehementia: quæ etiam adest ratione virtutis, tum in quanto, tum in quali: est quippe patiens in senili ætate constitutus; annumque 63. agit.

Curatio. Quia vero ægrotantes deserere inhumanum est, ad præsidia veniendum. De chirurgicis nihil dicendum: cum diebus elapsis per hæmorrhoidas missus sit sanguis. De fonticulis nihil: nullum enim inde iuuamentum. Quod si melius haberet, & ab hoc malo hac vice liberaretur: præseruationis gratia *duo fonticuli* mihi probarentur: alter in brachio, alter in crure.

De pharmacis nihil dicendum: cum ei lenta sit aluus *melle ros. sol. & manna, electario lenitiuo*: præparati humores *betonica, melissa, farfara, boragine viridi, cichorio*, & similibus: euacuati *agarico, rhabarbaro, &c.* Quod si non uideretur satis uacuatum totū: iterum per tres dies assumat iura alterata, & purgans. Pro alterantibus probatur *decoctum salsæ & chinæ, cum modico sassafras*, pluribus diebus potū: item *decoctum botryos* (quam ad anhelitus difficultatem mire laudat Dioscorides) *melissæ, betonicæ, hyssopi, rad. althææ, farfara viridis, &c.* Ante syrupum sumantur *pilulæ e puluere salsæ, chinæ, sassafras, & herbarum prædictarum*. Probatur etiam vsus *terebinthinæ Cypriæ*. Præstantissimum quoque remedium est *puluis sulphuris, seu flores*, qui discutiūt, incidunt, digerunt: sed cum nimis calidi esse videantur, corrigi possunt *ammoniaco*, & inde formari pilulę, & ante decoctum exhiberi. Licet vero *sulphur* calidum sit recessu tertio, vel quarti initio, simulque febris adsit: hæc tamen leuissima est, & *sulphur* correctum *ammoniaco*. Victus dictis correspondeat, & a vino abstineat.

CONSILIVM XXIII.

In anhelādi difficultate, producta a pituita salsa, occupante bronchia pulmonis, in iuuene 22. annorum.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus. CItra respirationem animal viuere nequit; merito itaque iuuenis nobilissimus, multis abhinc annis anhelandi difficultatem sentiens, huius quærit remedia. Ante plurimos annos sesint dyspnœam; sed spatio annorum sex omnino ab illa fuit immunis: post iterum ea affectus est: deinde per annum intermisit: cœpit postmodum singulo mense corripere: iam vero non semel tantum, sed bis, terque mensis spatio affligit, vt sæpe etiam suffocationis periculum incurrat: liberatur tamen materiæ salsæ excretione per sputum.

Caussa. Hæc anhelandi difficultas oritur a materia pituitosa salsa, occupante, & obstruente bronchia pulmonis. Generatur gæc materia pituitosa in capite, copiosa; adeo, vt cum per naturales solitasque vias excerni nequeat, paullatim ad tracheiam arteriam descendat, & ab hac in pulmonis bronchia fluens, illa maiori e parte obstruat. Pulmones autem suscipiunt hanc materiam, ob suam debilitatem & laxitatem: & quia e diurna mora & fluxione habitum quasi contraxere. Generatur autem materia hæc in capite, labefactata ipsius facultate alteratrice, ob intemperiem humidam:

dam: nam in actiuis nullus apparet recessus a naturali statu: quæ intemperies humida, tum in dies aucta sit, ob prauam viuendi rationem; hinc factum est, vt morbum illum, intensius redditum, non semel tantum in mense, sed sæpius inuadat. Salsedinem autem pituita adquirit, quoniam ob iecoris caliditatem in generatione sanguinis generatur salsa quædam serosa humiditas, quæ ad caput assiduo ascendens, est in caussa, vt inter spuendum leuis illa salsedo appareat: descendens autem pituita, cum illa salsa & serosa humiditate, & permista ad bronchia pulmonis, ibique preter naturam detenta putrescit; & ob putredinem magnam illam salsedinem contrahit, quam exspuendo in paroxysmo persentit.

Scopi. Pro ablatione horum malorum, necesse est, caput humidum exsiccare; iecur quoquo modo refrigerare; pulmones debiles, laxos, qui habitum fere contraxere ob continuam fluxionem, exsiccare, & corroborare; materia, seu salsam pituitam deuertere, deriuare; & e toto exstirpare.

Prognost. Quas indicationes explere, non impossibile quidem, at summe est difficile. Adest enim primum vehementia dignitatis: quia læditur respiratio, actio caussa vitæ omnino necessaria. Læditur etiam caput secundum alteratricem: quod est membrum principalissimum. Deinde si consideremus vehementiam ratione essentiæ: materia generatur copiosa, putrescit, fit salsa, est viscida: crassa intemperies capitis humida, & pulmonum quasi in habitum mutata, vt ita summa sit vehementia penes essentiam tum morbi, tum caussæ, idest, materiæ pituitosæ. Summa etiam vehementia est ratione facultatis corpus regentis: nam dum adest accessio, æger veluti suffocari videtur, vt vires difficillime toleret. Cæterum ratione virtutis nulla adest vehementia: nam æger est iuuenis & robustus, vt omnia remedia, etiam fortissima, ferre possit. Vnde sperare licet, ægrum, si non integre, ex parte tamen conualiturum.

Curatio. Ad curationem ergo accedentes, laudamus, vt sanguis euacuetur, primum *secta vena* iecoraria cubiti dextri: deinde *hirudinibus applicatis* hæmorrhoidibus, si natura prius fluere consueuerint. Instaurentur post *fonticuli*, in brachio dextro alter, ratione capitis: alter in crure dextro, ratione hepatis: totius tamen prouidentia prius habenda.

Primum enim leniatur aluus, *melle rosato solutiuo, & electuario lenitiuo*: vel *melle violato solutiuo & manna*. Præparentur humores *decocto melissæ, hyssopi, cichorij, farfara, &c.* Purgentur vero *agarico*.

Hinc caput erthinis purgetur nimirum *decocto betæ, veratri nigri*, & similibus.

His omnibus expeditis, probatur, vt assumat *salsæ & chinæ decoctum*, per plures dies, alteratum *cichorio*. In quo assumendo alternis diebus, ante decocti syrupum capiat *pilulam e terebinthina Cypria*, cum aliquo puluere exsiccante reformatum. Post huius decocti exhibitionem, quia iecur erit ex calefactum; temporibus calidioribus, per plures dies vtatur *sero lactis caprilis*. A seri vsu, assumere debet *aquas Lucenses*, vt per sex, vel octo dies. Neque timenda est suffocatio, eo quod ventriculus, aqua hac repletus, comprimit diaphragma: nam moderata quantitate est capienda.

Stillicidium præterea non improbatur, vt caput exsiccetur: quod parabitur ex apis, in actiuis temperatis v funt *Lucenses*.

Extrinsecus hepar refrigerandum epithemate *e succo cichorij*, cum *pauco aceto*, ad maiorem penetrationem.

Tandem suademus, vt post horum omnium vsum per plures dies vtatur lambitiuo *e saccharo betonicæ*, *cum puluere quinquefolij*, & aliis exsiccantibus.

Diæta his par fit: & pro potu sit vinum multa aqua dilutum.

CONSILIVM XL.

In interpolata anhelitus difficultate.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus. PRæseruatio in caussarum ablatione omnis posita est ideo: ad curandum dyspnœam, ex interuallis recurrentem, caussas eius rimari decet. Refert vero Patiens, Vir illustris, anhelitus difficultatem desinere, postquam materia, partim tenuis, partim crassa, viscida, & subflaua, per tussim reiecta est. Patet ergo vitium dictum recurrere, dum pituita frigida, partim crassa, partim tenuis, in capite accumulatur eousque, donec, præ copia facultatem expultricem cerebri irritans, ab ea in pectus, ac præsertim brōchia pulmonis, præcipitatur: vbi vias spiritus occludens, tantisper luctam illam cum exeunte & ingrediente aere exercet, subindeque anhelandi difficultatem inducit: donec tota consumpta & eiecta, meatus illos liberos, ac spiritibus peruios relinquat. Ad hunc autem humorem suscipiendum magnopere confert inueterata & insignis pulmonum laxitas, & infirmitas: quod satis docent diuersorum affectuum genera, quibus antea laborauit. Malum autem huiusmodi fit: tum quia pulmones recipiendæ a capite fluxioni maxime accommodati & propensi sunt: tum quia cerebrum excrementorum ferax prompte demittit superuacaneos & copiosos in pectus succos. Porro excrementa ea, cum sine praua vitiatæ cerebri coctionis opera: puto eam vitiati ob frigidam & humidam illius intemperiem, nec non ob varios, quos iuuenilis ætas committit, in victu errores.

Scopi. Quod si itaque ab hac calamitate prorsus liberari cupit: necesse est, victus errata, & præsertim importunas exercitationes & compotationes vitare: mox superfluos quoscunque humores, tam a pectore, quam ab vniuerso corpore amouere: postremo calefacere moderate cerebrum; simulque & ipsum, & pulmones exsiccare.

Prognost. Quanquam vero non admodum facile huiusmodi viscerum dyscrasiæ penitus expugnari possunt, quę ob vetustatem iam quasi habitum contraxerunt: attamen cum in ætate firma & valida, potiusq; proficiente, quam deficiente, sperare omnia bona liceat; eoque maxime, quod mihi compertum sit, eam non fuisse adhibitam medicationem, quæ potuerit vitiū hoc aut finire, aut saltem imminuere: itaq; alacriter curationem, siue præseruationis rationem, aggrediēdum consulo.

Curatio. Et quoniam in omnibus defluxionibus curandis magnam vim diæta commoda habet: hinc inchoādū. Fugiat ergo aerem inclementem. Capite humili, dum libere respicit, dormiat. Ante cibum moderate exerceatur. A cibo, tum animo, tum corpore quiescat. Moderate semper edat & bibat. Nec somno, nisi duabus tribusve horis a cœna sese det. Compotationes, vina generosa, cruditates omnes, tanquam pestem, fugiat. A cibo semper *coriandrum cum saccharo* sumat. Quę omnia rectius præsentes Medici.

Quoad chirurgiam: *cauterium* sinistro brachio imponatur, diuque apertum seruetur: constat enim experientia, anhelitus difficultate vexatos, hinc incredibilem vtilitatē percipere. Quātum ad alia medicamenta attinet: vbi curatio auspicienda videbitur, primum vniuersum corpus expurgetur, lenita aluo *melle rosato solutiuo* mox præparatis humoribus, *decocto pulmonariæ, betonicæ, hyssopi, cum syrupo de betonica, atque oxymelite simplici*, tandem euacuatis *agarico diluto & melle rosato solutiuo*, vel *pilulis de agarico*. Hinc caput errhinis purgandum, vt *succo betæ, cum aqua betonicæ*: aut simili.

Hoc facto, *chinæ optimæ*, vel *salsæ* decocto, ad minus per triginta dies vtatur: ac simul placide sudare conetur.

conetur. Quo tempore magnopere iuuabit, si singulo mane, priusquam syruptum potet, pilulam sumpserit e semiscrupulo *sulphuris viui, aqua maluæ sæpius leuigati, cum drachma vna optimæ terebinthinæ*. Tū etiam probo eam victus rationem tenuissimam, quæ adhiberi solet, sed paullo mitiorem.

Et quia formidandum est, vt etiam diligenti hac adhibita cura mali radices funditus eruncentur: futura hyeme horror, saltem singulo mense *pilulas de agarico* deuoret: sæpeque sequentis confectionis portionem, ad nucis videlicet magnitudinem sumat: ℞. *conseruæ violarum & betonicæ ana unc. j. ß. pulueris glycyrrhizæ drach. j. pulmonis vulpis drach. ij. cū syrupo betonicæ* fiat mixtura. Quod si aduentante vere malum nōdum finitum fuerit: tunc *de potu & stillicidijs aquarum thermalium* diligenter & mature cogitandum erit.

CONSILIVM XXV.

In anhelitus difficultate, capitis destillatione, & raucedine.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Casus. AFfectus, de quibus illustrissima fœmina cōqueritur, tres potissimum esse videntur: nimirum anhelitus difficultas, capitis destillatio, & raucedo. Cum enim loca altiora adscendere, & descendere conatur: statim anhelandi difficultas oboritur. Raucedo autem cum clare auribus percipiatur, alijs nō eget signis. Destillatio inde deprehenditur: quoniam assidue ferme materia pituitosa, insipida, crassa, & lenta, sputo excernitur, quæ, cum male oleat, vt ipsa refert: argumentum est ipsam aliquam contrahere putredinem.

Caussæ. Omni igitur diligentia horum affectuum caussæ sunt indagandæ: vt illis inuentis, indicationes ex vsu hauriantur, materiæque remediorum inueniantur. Dubium non est, anhelitus difficultatem, vocis raucedinem & materiæ illius pituitosæ excretionem, esse partus destillationis. Nam, vt a raucedine exordiamur: materia illa pituitosa, descendens ad instrumenta vocis, glottidem & epiglottidem irrigans, est in caussa, vt vox rauca euadat. Decumbens vero ad pulmonis asperas arterias, ac ibi aliquam moram trahens, a calore cordis & pulmonum, nec non ab illa mora, contrahere videtur quandam crassitiem & putredinem: cuius putredinis signum est, quod illustrissima patiens, dum hanc materiam excernit, insuauem quendam odorem in ore persentit: præterea, quamuis materia illa reiecta, non sit exactum pus, ad puris tamen conditiones & naturam proxime accedere videtur. Hæc itaque materia ob sui copiam bronchia pulmonis aliquo modo obstruens, est in caussa, vt illa respirandi difficultas oboriatur. Generatur autem hæc pituitosa materia in ipso capite, læsa coctione ipsius; quæ quidem actio læditur, labefactata facultate alteratrice, tum ob intemperiem humidam; (*nam in actiuis qualitatibus nullus est recessus a naturali statu: & licet caput aliquo modo calidum esse videatur, hæc tamen caliditas est naturalis, & ipsius capitis natiua temperies.*) tum ob errorem externum, ratione nempe obiecti, idest, praui alimenti. in quod agit capitis alteratrix: quod quidem alimentum inde gignitur prauū, quia (vt nobis relatum est) illustrissima fœmina assiduo fere praua viuēdi ratione vtitur. Cuius ratione etiam aliquando fit, vt aliquæ cruditates in ventriculo generentur: a quibus flatus eleuari, & e ventriculo erumpere vt plurimum solent.

Indicationes. Studium ergo nostrum eo conuertendum est omne, vt caput humidum exsiccetur: vt pituita, quæ præter naturā mouetur, præcepsq; ruit ad fauces & pulmones, intercipiatur, deriuetur, repellatur; bronchia vero occupans, elidatur, dissipetur, ac penitus exstinguatur: virtus denique horum viscerum, & totius, vna cum virtute totius, conseruetur: totius tamen prius habita prouidentia.

Prognostica. Quibus satisfacere, nō quidem impossibile est, sed tamen omnino difficile. Dignitatis etenim vehementia insignis est: quia caput, membrum principalissimum, læditur: læduntur vocis instrumento, offenduntur que pulmones, quorum actio caussa vitę summe est necessaria. Vehementia etiam propriæ essentiæ satis intensa est: nam excernitur materia longa recedens a naturali statu: exspuitur quippe materia pituitosa, insipida, frigida, crassa, viscida, &c, quod peius est, aliquando semiputrida. Quam vehementiam capitis dyscrasia, iamiam in habitum conuersa, augere videtur. Duobus enim abhinc annis sese infestari ab hac capitis destillatione refert: quamuis vnus tantum sit elapsus annus, e quo hæc materia & prauam qualitatem, & crassitiem contrahere inceperit. Cæterum de curatione omnino non est desperandū: quia virtus secundum quantitatem, & qualitatem satis robusta exsistit. Est enim illustrissima fœmina in iuuenili ætate constituta, satisque bono corporis habitu prædita: nec vllum adhuc generosum præsidium est experta. Quare alacri animo, ad præsidiorum materias descendendum.

Curatio. Vocatur autem in dubium, *an sanguis euacuari debeat, necne*; Cum menses in hac matrona illustri, secundum debitam quantitatem, & consuetum ordinē fluant: nullo modo sanguis in hoc corpore exundare videtur: vt, hac ratione, ab omni sanguinis missione sit abstinendum Verumtamen, si consideremus mensis medietatem, quod sane tempus ab hac consueta vacuatione procul abest: facilime vnicuique apparebit, tūc aliquam copiam sanguinis redundare: vnde, cum huius copiæ gratia; tum, quod sanguis tunc habeat rationē caussæ sine qua non, possumus tuto vti calorificis medicamentis, quæ necessario in hoc casu sunt vsurpanda: suademus, vt sanguis euacuetur, secta vena communi dextri cubiti: in moderata tamen quantitate. Quoad *fonticulos*: conueniret quidem nō solum cauteriū in sutura coronali, sed etiam setaceum in occipite: verū quoniam hæc speciem & pulcritudinē defœdare solent, quæ fœminis præter cætera sunt carissima, vt ab hoc remediorum genere valde abhorreant; propterea suademus, vt in vtroque brachio, vel saltem in vno, fonticulus fiat. Nam si vllum est præsidium; cuius ratione hanc dyscrasiam, & capitis destillationem auferri posse speremus: hoc certe vnicū exsistit. Proinde fœminæ huic illustrissimæ omnino persuadēdum est; immo, si fieri aliter nequeat, ipsa cogenda, vti unicum hunc saltem fonticulu admittat.

Quoad pharmaciam: leniatur aluus, *melle rosarum solutiuo, vel cassia.* Præparentur humores, *decocto ex herbis non calefacientibus*, sed potius temperatis: verbi gratia, *decocto betonicę & farfaræ, itemque cichorij*. Purgentur deinde *agarico & rhabarbaro*: quibus addatur *mel rosatum solutiuum, vel syrupus rosarum solutiuus*. Hac peracta purgatione, rursus præparentur humores, ad denuo expurgentur. In hac autem secunda purgatione, ratione capitis probantur *pilulę cochiæ*, cum portione *masticbinarum* permistæ, Ceterum, uia omnia ęstuare incipiunt; poterit excellentissimus medicus diem aliquem obseruare alijs magis temperatum, vel ob pluuiam, uel etiam ob aliam caussam: & tunc prædictas pilulas exhibere. Quarum caliditas ut magis corrigatur, illis assumptis statim poterit aliquod apozema propinari, vt *serum lactis* optime depuratum.

Caput uero, quo melius & exactius mundetur: purgari debet errhinis illis ab excellentissimo uiro propositis.

Quod si capitis destillatio ad pulmones perseuararet; probatur lambitiuum, paratum e *loco de pulmone*

mone vulpis, cum syrupo de glycyrrhiza, de farfara, de betonica: addita etiam *manna.* Vt autem expurgetur materia in pulmonibus exsistēs, probatur *sulphur cum cera ad ignem, donec rubea, preparatum, & cum ouo recenti exhibitum.*

Ratione autem faucium & raucedinis, hortamur, vt sub ligna, & in fauces imponatur *oxymelis*, præparatum cum *puluere e scabiosa, betonica, cornu ceruin, &* vrgente necessitate, cum *puluere boli Armena.* Nec esset præter rationem, ad intercipiendum materiam illam pituitosam, quæ assiduo in pulmones præcipitatur, vt dormitur itura in ore detinere *theriacam recentem*, vel *diacodeion.*

Cæterum ante omnia, vt illa humida capitis temperatura aboleatur, probatur *stillicidium*, per plures dies, quandiu scilicet aderit præsentia indicantis. nihilque prohibebit, supra suturam coronalem, paratum ex *aqua nostra Lurensi*: &, quia capitis temperies est conseruanda, temporibus calidioribus paranda erit embrocha *ex aqua Lurense & aqua Tegulo*, mistis: immo, vrgente æstu, sola *Tegulo aqua.* Statim vero a stillicidio caput exsiccandum, & supra suturam prædictam imponendum *ceratum de betonica*, vel aliud simile.

Verum illustrissima fœmina hac vnica medicatione, (quæ quidem satis longa est futura, ob purgationem, repurgationem, & stillicidium) e toto iam liberari non poterit, quia tempus nimis angustum tantæ curationi absoluendæ restat; & quia æstu iamiam ingruente *decoctum ligni* propinare non licet: (nam virtus tum æstu, tum medicamenti generosi vsu, nimis dissolueretur eodem tempore) propterea aduentante autumno suademus, vt denuo purgetur, repurgetur, & *decoctum chinæ, salsæ, & ligni*, per aliquot dies assumat. Tunc enim, aere temperato exsistente, vires commodius horum alexipharmacorum facultates tolerare poterunt.

Viuendi ratio his erit proportionata: quam, ceu perspectam viro excellentissimo, consulto prætermittimus.

CONSILIVM XXVI.

In voce pæne deperdita, & difficili respiratione.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus & caussa. PRoponitur curandus iuuenis, qui exspirat difficulter & vocem fere amisit; licet enim loqui possit, vix tamen percipitur. Ad inquirendum ergo caussam læsionis vocis, primo sciēdum, varias esse vocis differentias: vox enim sonora est, vel rauca; acuta, vel grauis; magna, vel parua. Læsio vocis hic est vocis diminutio: licet enim adsit, vox, fere tamen nō est intelligibilis. Ad partem affectam quod attinet: columella quidem ad vocem concurrit, non tamen est caussa præcipua, sed minima. Galenus enim non ponit ipsam instrumentum adæquatum vocis, nec præcipuum: sed dicit, concurrere vt melius fiat vox; Puto ergo affici in ægro nostro laryngem, qui constat lingula, & tribus cartilaginib.; quæ partes nimis humidæ sunt redditę. Præterea columella non debet poni pro parte prima huius affectus: nam vox fit a gutture, vt instrumento adæquato: columella vero extra adæquatum instrumentum, cum ad os potius pertineat, quam ad guttur. Alia igitur caussa assignanda & concedenda est, secundū Galenum: & Aristotelem libro quinto, de gener. animal. non enim potest fieri vox magna nisi magna sit & copiosa efflatio. Cum impetu si fiat afflatio, facit acutam vocem: de qua hic non agimus, Paruæ igitur vocis caussa continens, est pœnuria efficientis materiæ: nam cum vua sit deperdita, necessarium est, pulmones refrigerari; hi refrigerati, non egent aere refrigerante: vnde quia non attrahunt aerem refrigerantem, non sequitur etiam excretio materiæ attractæ, quæ est deinde materia vocis. Videtur præter hoc vitium etiam in larynge esse aliqua obstructio; vnde at, vt dum patiens vult respirare, accidat singultus ille paruus, qui sentitur: nam quando attrahit aerem, hic non potest intrare per laryngem obstructum, sed regurgitat, & affectum illum excitat, qui videtur singultus. Caussa huius obstructionis est pituitosa materia, descendens a capite ad pulmones: estque tenuis & insipida, nonnunquam etiam amara, qui iam ad salsedinem tendit. Generatur in capite labefactata facultate ab intemperie humida, quod cognoscitur e somno longo, & memoriæ diminutione. Eadem caussa est difficultatis anhelitus.

Scopi. Quare, quoad columellam, quod deperditum est, implendum & reparandum: humiditas capitis & gutturis exsiccanda: obstructio abolenda: materia auertenda.

Prognost. Hos scopos implere partim difficile est, partim impossibile. Ideo ne res in peius labatur, & respiratio penitus tollatur, in eo potissimum laborandum, vt in hoc statu conseruetur æger.

Curatio. Quoad chirurgiam; quia sanguis peccat ut caussa sine qua non, ideo confert *venæ sectio.* *Fonticulum* in occipite laudo: hic enim partem imbecilem reddit: vnde humores ab alijs partibus ad hanc propelluntur, & inde euacuantur. Quod si quis dicat, caput iam ante læsum esse: ideoque non amplius lædendum: respondeo, caput, seu cerebrum esse læsum: non autem cutim, in qua fiunt fonticuli. Nec prætermittendi sunt fonticuli, quia per hos non solum euacuatur materia, quæ in parte affecta generatur, sed etiam quæ in alijs partibus, id quod sensu percipitur: nam per cauterium, quod patiens hactenus in coronali sutura gestauit, expurgata est materia nigra, quæ in hepate generatur.

Leniatur aluus, *manna, syrupo rosarum laxatiuo.* Præparentur humores *syr. ros. hyssopi:* purgētur *agarico pilulis cedrijs.* Caput errhinis uacuetur: & pectus lambitiuis.

Ad exsiccandum, conuenit *decoctum chinæ, guaiaci, salsæ & sassafras.* Item *puluis sulphuris & cornu ceruini:* qui exsiccant, roborantque pulmones. Instituatur etiam *stilicidium aquarum Aponensium D. Petri.* Capiti quoque raso exsiccans medicamentum imponendum, *e sulphure & colocynthide:* qui materiam pituitosam attrahit.

Victus his proportione respondeat.

CONSILIVM XXVII.

In tumoribus circa faciem, pluresque alias corporis partes quorum alijs meliceridęs, alij scirrhosi apparent.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Historia. IVenis uiginti duorum annorum, etsi ætate & colore uideatur florens, diuersa tamen patitur mala. Affligitur enim tumore in lobo auris sinistræ: tumore item in utroque angulo oculi sinistri; nec non alio tumore in parte suboculari. Quintus iam est annus, e quo malum in aure cœpit, iam magis semper magisque serpit: est tamen affectus indolens, durus, & sine inflammatione, qui neque erysipelas, neque œdema, nec scirrhus: sed abscessus, e genere meliceridum.

Morbi hi sunt in magnitudine aucti: a materia melancholica & pituitosa; sed magis pituitosa: color tamen apparet nigricans, quia nigredo permisto cum albedine, hanc facile obscurat. Et quia materia pituitosa peccat: fit, ut hi tumores in capite oriantur: ubi generatur pituita, Materia melancholica transmittitur

mittitur a iecore:quemadmodum, etiam materia biliosa, genita caliditate iecoris: vnde per interualla adsunt pruritus. Melancholia non est sola, neque exusta, ut purget, aut mordicet. Transmittitur ea ab hepate, ut nutriat illas partes: sed cum regi non possit a caliditate partis, fit vt in tumorem transmutetur.

Indicationes, & Praesagia.

His ita comparatis, caput frigidum, quod generat pituitam, calefacidum: iecur, quod generat melancholia & bilem, & refrigerandum. Et, quia morbi hi potius praeseruationem, quam curationem requirunt: ideo hi scopi sunt praeseruatorii: qui expleri possunt.

Curatio.

Sectionem tumorum non probo; ne peiores fiant, maxime in oculis. Auris vero tumor folliculo seu vesica propria non continetur: vnde sectio neque hic necessaria est.

Fonticuli in brachio sinistro, & dextro crure, differri possunt in sequentem autumnum. *Venae sectionem* probo in vtroque brachio: in sinistro quidem, cum tumor sit in sinistra aure, ideoque rectitudo seruanda; nam vbi agendum indicatur a sede, & subsistentia morbi. Dextri etiam brachii vena secanda, quia sanguis melancholicus generatur, & fouetur in hepate: secta igitur illa vena, instituenda est diuersio. Si consuetae essent haemorroides aegro: probarem *sanguisugarum* applicationem.

Purgandum est corpus: ita tamen ne incalescat iecur: valde probo *serum caprinum, cum sena foliis, epithymo, & polypodio.*

Decoctum salsae non probo: nam in aliquibus hisce tumoribus humor folliculo concluditur, qui talibus decoctis, etiam milles exhibitis, extrahi non posset.

Post totius & capitis purgationem, conueniret *balneum aquae dulcis: stillicidium* in sutura coronali.

Quoad externa non probo vehementia, ne fiant vlcera cancrosa: ideo *aquam vitae*, non probo, nisi correctam, cum admodum sit calida.

Haec omnia si seruentur, vna cum decente victus ratione: ab augmento horum tumorum praeseruatum iri aegrum nostrum speramus.

CONSILIVM XXVIII.

In morbo Gallico.

HIERONIMI CAPIVACCAE.

Casus.

Vir quidam aetatis consistentis laborat morbo veneno, cum vlcere, seu carie in pene, tumoribus circa omoplatas & crura, vlcere quoque in oculi dextri palpebra, scabieque totius corporis. Cum vero non omnes, qui luem Gallicam patiuntur vno modo sint tractandi: modo huius natura est cognoscenda. Dum quis lue Venerea in coitu afficitur, non is morbum aliquem, sed caussam morbi accipit, nimirum virulentiam gallicam, quae materia est calida, quia facit erosiones, tumores, & gummata, contagium quinetiam calorem arguit: nam, vbi contagium, ibi putredo: vbi putredo, ibi caliditas. Virulentia igitur haec calida & putrida exsistens, maximam obtinet actiuitatem in corpore. Agit autem in corpus, & est caussa laesae actionis, vel ob errorem externum, citra morbum: vel ob aliquem morbum. Vario igitur modo lues venerea in corpus agit: aliquando enim excitat gummata, quae sunt morbi in magnitudine aucta; aliquando vlcera, quae sunt in continui solutione; aliquando non interuenientibus his morbis, per se ipsa agit. Si autem agat in aliquod viscus, vt in iecur, si iecur sit calidius, facile iecur adhuc magis incenditur: quia in habentibus symbolum facilis fit transitus. In hoc corpore, quia viget materia satis calida, & iecur quoque natura calidum; ob id facta intemperies in hepate.

Indicationes.

Scopi ergo sunt materiam virolentam propellere: iecur refrigerare: occurrere solutioni vnitatis, & magnitudini auctae.

Praesagia.

Spem sanationis concipimus, quia morbus nondum inueteratus, vtpote ante biennium ortus: et torque a medico commissus.

Curatio.

Singulis quibusque decem diebus expurgandi humores adusti & biliosi, ita tamen, vt iecoris caliditas non augeatur. Exhiberem *infusionem senae in caprino sero, cum confectione Hameco, & cassia.* In decocto obseruandum, ne hoc nimis calidum paretur. Nam aeger prius quoque *decocto guaiaci* vsus est: sed relinquere, illius vsum coactus fuit; quia per totum corpus incaluit, pustulisque ita discruciatus fuit, vt mouere se non potuerit. Decoctum autem illud parauerat medicus *e guaiaci unc. iiij. salsa parilla unc. ij. & aqua cichorij lib. x.* addideratque *coriandrum, anisum, & cinamomum*: haec autem hyberno tempore administrauerat. Ne ergo idem nobis contingat, mitius progredi decet. Nos igitur vtemur *cortice ligni*: & maiorem praestituemus *salsae* dosin, quam *guaiaci*: addemus ad decoctum iustam *endiuiae* quantitatem, propter calidi hepatis calidam dyscrasiam. Quod si nihilominus caliditatem aliquam e decocto percipiet per tres, quatuorue dies *serum* exhibebimus; & decoctum per sexaginta dies. Pilulae vsurpabuntur, non e *guaiaci* puluere, sed e *salsa, cum agrimonia*: & assumentur, non cum dulcibus, quae facile bilescunt, sed cum *cichorio & endiuia*. Sic enim Auicennam imitabimur, qui in febre pestilenti, quae calida erat, non exhibebat *saccharum*, sed *succos refrigerantes*.

Ad oculi vlcus *misy* valet, quod valde exsiccat: extra uero apponetur *linteum, madefactum in syrupo, seu meraciore decocto ligni*: contra inflammationem autem pars *vnguento de cerussa* munietur.

Vlcus penis lauabitur *decocto salsae, & radicum cucumeris asinini*: sic enim materia pituitosa, & melancholica extrahitur: post imponetur *ceratum ex oxeleo.*

Placet etiam *decoctum, & oleum viperinum*. Reliqua non sunt & vulgaria.

CONSILIVM XXXII.

In vigiliis, dolore artuum, pruritu & caliditate immensa vniuersi corporis.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus.

Patiens hic nobilissimus sexagenarius, a natiuitate calidum iecur obtinuit, adeo ut in iuuentute laborarit pustulis, scabie, & febre. Aucta aetate, coepit dolor ingens capitis, qui visus est periodum seruare modo viginti, modo triginta dierum. Aduersus hunc varia tentata fuere, omnia frustra. Sponte tandem cessauit hic dolor: sed alia tunc oborta fuerunt symptomata, suffusiones nimirum, vigiliae, & articulorum dolores, qui nunc molestant, pruritusque & caliditas tãta in corpore vniuerso, vt nec hyeme tegumenta ferre queat.

Caussa.

Omnia haec mala e iecoris incendio prodire, manifestum est. Id vero dubitationem parit, quod in viro hoc nobilissimo caliditas illa, aetate non modo nihil imminuta, sed potius adaucta est. Medicus excellentissimus, caussam huius rei redditurus, ait, ignis calorem quatuor modis augeri; similiterque calorem in summo corpore: primum ob materiae seu pabuli augmentum: deinde, propter calidae materiae vicinitatem, vt si sulphur igni addatur, augetur calor: tertio propter antiperistasin, vt cum fabri aquam igni adspergunt: tandem, ob loci angustiam, vt in fornacibus. Hinc colligit, cum patientis nostri calor non augeatur ob pabulum, quod aetate semper minuitur: nec ob antiperistasin, cum nullibi de frigore conqueratur eger: prodire augmentum caloris, ab obstructione

obstructione viscerum, & præcipue iecoris, qua mediante calor detineatur, bilisque putrescat; vnde augeri necessum sit, tum quia conclusus illis locis cohibeatur, tum quod vicinam habeat materiam calidam. Verum mihi consentaneum non videtur, ex hepatis obstructione hoc incendium augeri: nam hypochondria ægro a natura vix ita mollia esse videntur, vt nunc sunt. Nec dici potest in iecinore detentum auxisse calorem iecoris: potius enim in totum corpus dispersa est bilis, unde genita sunt erysipelata, pruritus, & calor. Accedit his, quod bilis, si in parte aliqua detineatur, non calorem tantum excitet, sed alio multo peiora symptomata. Statuo igitur caussam caliditatis in nostro patiente esse, non substantiam, seu sanguinem, sed qualitatem. Nam, secundum Galenum, calor toti corpori communicatur, a corde, & iecore: magis quidem a corde, per arterias mediante spiritu vitali: a iecore autem per venas, interuentu spiritus animalis, si hic detur. Et de his nihil ambigitur: sed de eo, quomodo in senectute augeatur illa caliditas iecinoris. E Galeni igitur sententia cuiuslibet partis operatio fit, non solum mediante temperie, sed etiam calido innato: hoc autem (vt Galenus ait libro de respirat. & palpitat.) est mistum e sanguine & semine: & a principio generationis producitur. Vnde fit, vt ratione diuersitatis corporum, diuersa etiam fit natura temperiei, & calidi innati, verbi gratia, si temperies, calidumque innatum subsistat in re magis dura & solida, tunc augebuntur: & proinde si sint in sanguine & semine magis duro, erunt calidiora: sic dyscrasia cordis calida, intensior est dyscrasia hepatis calida: nam materia cordis est durior: quare augetur calor, & ratione calidi innati, & ratione intemperiei. Quamobrem ex his patet, in ægro proposito, ingrauescente ætate non imminutam esse caliditatem: quoniam eius temperies in materia densa est; & calidum innatum a principio generationis factū est e semine & sanguine valde sicco ac denso. Ob geminum hunc calorem, facta est caliditas hæc intensior: & ob illas materias duras, in quibus hæret, non cessit medicamentis.

Indicationes. Scopus ergo præcipuus est, refrigerare hunc intensum calorem, non solum calidi innati, sed etiam carnium. Hoc enim calore mitigato, mala illa non fierent. Sed toti corpori prius succurrendum: caput siccandum, non tamen intense, ob vigilias, quibus tenetur.

Prognost. His satisfacere difficile quidem est, sed non impossibile. Licet enim ætate non fit factus calor, deinceps tamen annorum progressu imminuetur.

Quoad chirurgiam: cum sanguis malus, qui continuo generatur, subinde per *hæmorroidas* euacuetur: ideo, si hæ supprimerentur, aperiendæ essent; præsertim cum tantum sanguinis vena secta educere non audeamus, vt iecinoris caliditatem minuamus. *Fonticuli* etiam conseruandi sunt, quos in cruribus gestat.

Curatio. Quoad medicamenta; purgandum corpus. Iecur refrigerandum, secundum calidum innatum, & temperiem. Hoc fine sumat *aquas Lucenses*, per 10. aut 12. dies. Parentur epithemata e refrigerantibus, *cichorio, lactuca, nymphaea*, quæ applicentur hepati. *Seri* darem quotidie libram, per totam æstatem, &, quo minus cito ad renes præcipitaretur, admiscerem non *semina melonum*, nec *syrupum acetos. citri*, sed *syrupum cichorij*, qui hepaticus est, nec refrigerat ventriculum, e lib. 8. τῶν. Prosunt etiam succi refrigerantes; nam conseruæ facile bilescunt. Doloribus conueniret *decoctum salsa, & china, cum cichoraceis*.

CONSILIVM XXX.

In dolore, & inflatione ventriculi.

HIERONIMI CAPIVACCAE.

Aegrum nostrum dolor & inflatio ventriculi sollicitant: tunc temporis præcipue, cum coctio celebratur: præterea in hepate, & in hypochondrio sinistro, non leues obstructiones sentiuntur. Horum affectuum caussæ sunt inuestigandæ. Dolor, qui potissimum in ore ventriculi reperitur, fit a solutione vnitatis: cuius caussam putamus esse non solam intemperiem, sed etiam materiam quandam præter naturam. Quoad intemperiem, hæc est frigida & sicca: vt testantur symptomata, quæ continuo producuntur, & errores in victu antea commissi: iam enim & ante quinquennium valde in victu deliquit, &, quod pessimum, immodica Venere vsus est, qua robur neruorum maxime dissoluitur, & præcipue ventriculi. Accedit, quod aquas D. Petri; bis, diuerso tamen tempore, potauit: e quibus, licet non parum emolumenti perceperit primis diebus, calefacto scilicet ventriculo, & materia attenuata ac dissoluta, ex iisdem tamen postea maximam noxam percepit, resiccato nimirum ventriculo, vnde macies totius corporis subsecuta est, & sitis. Hæc de dyscrasia. Quoad materiam, quæ concurrit ad gignendum dolorem, & fluctuationem: hæc non alia est, quam succus pituitosus crudus, qui in ventriculo ortum ducit, labefactata facultate, ob intemperies iam dictas, ob quas cibus non, vt par est, alteratur & comprehenditur. Cum ergo ventriculus producat chylum crudum & pituitosum: fit vt calor debilis, agens in materiam non optime elaboratam, ab ea eleuet flatus, qui distendendo ventriculi tunicas, inflationem excitant, & dolores, qui ægrum præcipue post cibum inuadunt, quia coctio eo tempore celebrari incipit. Dolor etiam magis occupat os ventriculi, quia hæc pars maxime est sensibilis. Hæc eadem materia pituitosa & cruda cum citius, quam par est, a iecore rapiatur, & non possit in optimum sanguinem mutari: producit obstructiones in ambobus hypochondrijs, præcipue autem in iecore, in cuius regione maior tēsio & durities præsentitur. Quod si durities hæc inualesceret, posset fieri, vt scirrhosi affectus producerentur.

Indicationes. Ventriculus calefaciendus & humectandus: materiæ, in ipso contentæ, crassæ & viscidæ, sunt incidendæ, & abstergendæ: præterea caussæ obstructionum auferendæ: viæque aperiendæ, habita ratione prius uniuersi.

Prognost. Scopis his difficulter satisfieri potest: quia malum altas radices egit, & quia est intemperies ventriculi sicca, omnium intemperiem difficillima. Sed spes adest, quia æger est iuuenis, nondum expertus est medicamentum generosum, obsequium pollicetur.

Curatio. Quoad chirurgiam, cum iam hyems accedat, & corpus exsiccatum sit, nil de venæsectione dicam. Euacuatio per *hirudines*, ex hæmorrhoidibus non parum prodesse. *Fonticulum* habet in crure, quem geret, nec alterum in præsentia alijs in partibus inuri necessarium videtur, cum præsertim passio hæc rheumatica non sit.

Leniatur aluus *melle rosac. solut. & manna*. Humores præparentur, *melle ros. sim. & syrupo de mentha: cum decocto boragin. beton. mentha, orig. & cichorij*: Hæc enim decoctiones in *iurib. vituli, vel pullastri* conficiatur: quia in omnibus medicamentis semper, humectantia sunt ponenda. Purgetur corpus leui purgatione: vnde sufficit *agaricus* solū in parua quantitate, addito ad infusionem *melle ros. col.* Et potius repetenda erit purgatio mitioribus his medicamentis, quam grauioribus vtendum. His peractis, deueniendum ad generosum aliquid præsidium, quo simul

mul & ventriculo & iecoris prospiciatur. Sumet ergo per 15. vel 30. dies, *decoctum e iure call.*, in quo sint cocta ea, quę habent vim calefaciendi, humectandi, obstructiones tollendi, & ventriculum astringendi; vt *origanum, menta, beton. rad. & asp. ir. filicis. agrimon. hyssopus*, & ratione humectationis, *radix malu. cum altea*. Huius decocti quolibet mane sumet vnc. vij. Aliud generosum præsidium est *stillicidium olei meo locum* cui ventriculus per horam subijci debet, oleum autem fiat ex *oleo de mast. ib. de amygdal. dulc. de menthis, cum puluer cinnamom. beton. macis, laudani caryophyll. nucæ myrist. ca*, &c. Et olea puluerisque coquantur cum *vino albo dulcissimo*, ad consumptionem vini, deinde oleum ad instillandum seruetur. Ex isdem oleis ac pulueribus, addita solum *cera noua*, confici debet ceratum. quod supra ventriculum semper gestari debet, præterquam eo tempore, quo stillicidium adhibetur. Cuius administrationis tempus futurum est decem dierum; horis duabus, vel vna, vel dimidia ante cœnam. Et quoniam mala hæc longo tempore contracta: non possunt cito solui: ideo hac hyeme mane sumet *decoctum ligni guaiaci*, relicta *salsa*, &c. sic enim calefiet & roberabitur ventriculus; & fiat decoctio *cum iure vituli vel pulli*, vt ventriculus substantifice humectetur. In vltima autem ebullitione ponetur aliqua portio *menthæ & macis*. dosis est *unc.* viij. Transacta hac hyeme, experietur, quantum remedia sibi contulerint: & tunc præsens status medicos admonebit, num ad maiora præsidia sit veniendum, nec ne.

Oleum stomachale compositum.

Quoad victum. Abstineat ab aere frigido. Ventriculum foueat semper vel *pelle* vel *purpura*. Noctu *catellum* iuniorem, vel *puellam*, qui facile non sudet, apud stomachum manere curet. Cibus euchymus, eupeptus. Caueat a piscibus, a leguminibus, a lacticinijs, a carnibus crassi succi. Vinum sit medicamentosum, *decocta menta, roremar. saluia*, quæ in eo bulliant. Exercitium sit moderatum nec magis exsiccet. Cauendæ vigiliæ immodicæ. Vitet curas. Abstineat a Venere. Aluus seruetur lubrica.

CONSILIVM XXXI.

In dolore renali & coxendicis: itemque in doloribus per totum corpus vagantibus.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus. & caussa.

FOns omnium horum malorum consistit in ventriculo. Licet enim calculi illi renales, a renum iecorisque calore, ceu a caussa efficiente, foueri videantur, vtpote qui materias pituitosas exsiccando in lapillos conuertat: materialis tamen caussa sunt succi pituitosi, qui in ventriculo reperiuntur. Ab his isdem succis oriuntur illi dolores variarum partium vagantes, qui modo scapulas, modo vertebras, modo regionem pectoris obsident, & eam præcipue partem, quæ ante laborauit pleuritide, ideoque debilis reddita est: hi inquam dolores, a materia vaporosa & flatulenta oriuntur, eo quod modo hanc, modo illam partem sollicitent: At dolores coxendicis non a flatu, sed ab humore fiunt: materia scilicet pituitosa & cruda, quæ a ventriculo in illas partes præcipitatur. Hi humores pituitosi & crudi gignuntur in ventriculo, labefactata facultate coctrice, ob ipsius dyscrasiam frigidam, & siccam. Frigida patet. Sicca arguitur: quia iecur a naturæ primordijs calidum, ob viciniatem in longo tempore potuit humiditates ventriculi absumere: accedit Veneris diuturnior vsus, ætas senilis, potus multarum aquarum thermalium, quæ obfuere, præcipue autem Venus robur partium neruosarum & ventriculi euertit. Capacitas interim ventriculi superflua humiditate impletur: quæ enim de siccitate diximus, ad partes solidas, & ad humidum naturale, referenda sunt. Non autem verisimile est, hosce prauos humores in cerebro generari, & ab hoc in prædicta partes decumbere: nam æger secundum cerebri functiones bene habet.

Scopi.

Ventriculus calefaciendus, & substantifice humectandus: iecur & renes aliquo modo refrigeranda: humiditates excrementitiæ coaceruandæ, & prohibendum, quo minus ad renes, & ad partes infernas perducantur; flatus, qui vagos dolores excitant, discutiendi.

Prognost.

Res hæc autem difficilis est, ne dicam impossibilis. Est enim vehementia & essentiæ, quia alias radices affectus egerit; & dignitatis quia ventriculus afficitur, cuius ratione etiam cætera membra languent, sed spes aliqua est, quia patiens est obsequens, & prudens medicus adest.

Curatio.

Quoad materias, quæ omnes solum autumni tempore administrandæ. Primum quoad chirurgiam; si eo tempore non fruitur beneficio hæmorrhoidum, fiat aliqua per *hirudines* euacuatio. *Fonticulum* quē habet, tum geret. Quoad *pharm.* Aluus leniatur *melle rosaceo solutiuo, & manna*. Preparentur humores crudi, non his quæ habent vim ducendi ad renes, & ad partes infernas, vt sunt *beton. petroseli.* &c. Sed contenti simus *melle rosaceo, & syrupo e cichoreis simplicis*: quę cum brodio exhibeantur. Diureticis enim calculus inducitur, & ischias augetur. Idcoque ab his cauendum, ante exactissimam purgationem. Purgetur corpus leuissime, cum *aqua ... polypodio. sena, epithymo*, & cum portione *rhabarb.* quæ omnia sint infusa in brodio. Quod si ipsi magis placeret bolus, post ipsum apozema e brodio dari bolus poterit. Sic autem purgandum corpus, vt excrementitiæ quidem humiditates exurbentur, nulla tamen e siccitate contingat noxa. Si totum corpus leui illa purgatione non perfecte purgatum videretur: rursus humores erunt præparandi, cum *syrupo de cichoreis simplicis, cum boragine, mel. ʒ ſ, menthæ, & bugl. ʒ ſ.* in brodio decoctis: postea erunt purgandi supradictis medicamentis. Quibus peractis, deueniendum erit ad generosum aliquod præsidium, ratione cuius ventriculus calefiat, substantifice humectetur & ipsius excrementitiæ humiditates absumantur. Non ergo probamus *aquas thermales*: nam si sint frigidæ, calorem quidem iecoris renumque remittunt, ventriculo tamen officiunt: si autem sint calidæ siccæque, plus siccitate obsunt, quam caliditate, prosint ventriculi. Cõueniet autem *ius columbi, vel ius galli*, qui sit vnius anni: in quo ebullierint herbæ, quæ vim habent calefaciendi, modice exsiccandi, & etiam humectandi: vt *mentha. cichor. borag. rad. fil. althææ, bugloss. malu. China* etiam prodest, si imponatur iuri, quia calefacit moderate & excrementitiæ humiditates exsiccat, suaque oleositate & pinguedine humectat. *Cichor. & borag.* respiciunt iecur e renes, ne scilicet reliquorum calore lædantur. Hoc medicamento vtetur per multos dies. Si enim in lue gallica *ligni decocto* per quadraginta dies vtimur, quanto magis in hoc affectu contumacissimo remedijs insistendum est. Vtetur etiam patiens *conseruis e flor. rorismar. borag. malæ. & mel. ʒ ſ.* Hyeme. si flatibus infestabitur *theriaca*, admodum conueniet: quę, ne ventriculo siccam inducat qualitatem, permiscenda erit *conserua e malua, aut buglossa. Terebinthina Cypria* & alia, tum temporis solum probantur, quando in renibus materię infarctæ reperiuntur: reliquo vero tempore ab his summopere cauendum, ne affectus, contra quos pugnamus, præter opinionem inducamus. Quoad externa, probo vt ventriculus stillicidio subijciatur, quod sit confectum *ex oleo masstichino, amygd. dulc. cum aromatibus*: quare conueniet, *cinnamomo, mastiche, mixta*, &c. quæ omnia in *vino albo dulcissimo* incoquantur, & ventriculo instillentur. Vel, ut melius qualitas imprimatur, fiat *ceratum e mastiche, cera, & pulu. cinnamom.*

mom. ac e. ryophyll. idque ratione iecoris, potius uersus sinistram, quam dextram regionem imponatur. Nec inutile erit fouere iecur, cum *succis cichor. end.* quibus modicum *aceti*, pro penetratione misceatur. Renes inungantur *vnguento rof. Mes.* eo tempore, quo calculo non infestabitur.

Diæta a medico præscribatur. Id saltem moneo, ut tempore autumni paretur *vinum medicatum*, mediocris facultatis *ex vuis nigris*, in quo bulliant *rasm. salu china etiam*, si in copia repereretur, alia contenti erimus *ligno guaiaco*; cui tamen *cichor. & borag.* addenda. In hoc vino bulliant etiam quæ vim habent humectandi, vt *malua, althea, buglossa* &c. Venus & animi accidentia uitentur.

CONSILIVM XXXII.

In pulsus frequentia, vrinæ ardore cum sabulositate, tumore lienis, iecoris obstructione, & ictero nigro.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus & eius signa. MVlti sunt affectus, de quibus nobilissimus patiens conqueritur: inter quos recensetur pulsus cum immoderata frequentia, vrinæ ardor sabulositate, lienis tumor, virium debilitas & nigricans totius corporis color.

Pulsus frequentia immoderata ipso tactu clara est, quæ a cibo ita augeri solet, vt euidentissima sit. Inter mingendum vero, tum in vesicæ collo, tum in glãdis extremo, ardor non mediocris percipitur. Infundo quin etiam matulę sabulositas conspicua est. Vniuersi corporis nigredo oculis objicitur Lienis tumor tangentibus ac prementibus manifestatur.

Caussa. Horum omnium malorum caussæ sunt indagandæ: vt, si fieri possit, remoueantur mala, & malorum caussæ, ac symptomata omnia. Principio autem minime dubium est, omnia hæc fieri a iecore & liene. A iecore quidem, labefactata facultate eius alteratrice, partim ob intemperiem calidam, partim ob errorem externum, qui nihil aliud est, quam tumor durus & scirrhosus lienis, cuius ratione fit, vt lien non possit suscipere excremẽtum melancholicum, quemadmodum opus esset. Redditum autem hepar est calidius, quod natura etiam calidum exstitit. Nam, ob caliditatem, copiosum gignit sanguinem, in quo excrementum melancholicum copiosum est, vnde sanguis crassus: quod excrementum melancholicum secundum naturæ leges transmissum ad lienem, cum ab eo regni non possit, lienem obstruxit, & tumorem genuit. Lien autem non regit excrementum hoc melancholicum, quia est affectus intemperie frigida. Facto ergo hoc tumore, veluti scirrhoso in liene, prohibetur hac de caussa susceptio excrementi melancholici. Hoc autem ex parte in hepate detentum, gignit obstructionem. Et iecur obstructum magis incaluit: vnde ardor vrinæ, & sabulositas illa gignitur, nec non pulsus frequentia. Pars vero alia melancholici excrementi, cum sanguine mista, ad vniuersum corpus transmittitur; vnde icterus niger. Tandem, cum prauo hoc succo corpus alatur; virium debilitas inde proficiscitur.

Scopi. Pro curatione iecur refrigerandum: materia, obstructionis caussa, attenuanda: incidenda, calefacienda, emollienda, & euacuanda: lien calefaciendus, materia tumoris dura emollienda; crassa attenuanda frigida calefacienda; copiosa euacuanda: virtus tunusq; harum partium, vna cum virtute totius, conseruanda: totius in primis quoque ratio habenda.

Prognost. Hæc omnia explere impossibile est: sed tamen meliorationis spes aliqua restat. Vehementia enim ratione dignitatis est insignis quia iecur afficitur, membrum principalissimum, nutritioni destinatum: quæ actio caussæ vitæ necessaria est. Lien, quoque afficitur: qui, etsi non sit pars principalis, non tamen spernidebet. Ratione propriæ essentiæ vehementia intenditur; quoniam tumor lienis quasi scirrhosus difficilime auferri potest: intemperies etiam frigida lienis, cum sit in habitu, vix emendabilis est: iecoris obstructio, & intemperies calida, quasi confirmata, admodum curatu sunt difficilia. Ratione facultatis corpus regentis, nulla est vehementia: quia neque animi deliquia, neque alia adsunt, quæ hæc facere possunt. At virtutis ratione summa est vehementia: corpus enim totum emaciatum est.

Curatio. Nunc vero meliorationis spe animo concepta, ad prẹsidia descendemus Quoad chirurgica: secanda est *basilica sinistri brachij*, & sanguinis vnciæ quinque detrahendæ. *Fonticulus* ratione lienis in sinistro crure excitandus.

Aluus leniẽda *melle rof. solutiuo, cum electario lenitiuo, manna* & similibus. Præparandi humores, iusculis alteratis *betonica, buglossa, cichorio*, & similibus. Purgandi, *diluto rhabarbari cum syrupo de polypodio, additis folijs sena, & epithymo.*

His peractis ad generosa accedendum præsidia. Quamprimum igitur assumendum *ius galli non admodum antiqui*, cuius venter impletus fuerit *folijs cichory, boraginis, malua, althea, agrimonia, & sassafras*. Ante hoc iusculum singulis vicibus sumenda est pilula vna vel altera, parata ex *ammoniaco, sassafras, & agrimonia.* Possumus etiam, vrgente necessitate, ad *chalybis limaturam* ascẽdere: e qua *vinum chalybeatum* parari solet, quod ad lienis tumorem debellandum mirabile est, & pluribus diebus sumendum.

Dum autem hæc administrantur, simul efficacissimum prẹsidium extrinsecus non negligendum, ad tumorem illum lienis emolliendum, & digerendum, & auferendum: regioni lienis nimirum applicandũ *ammoniacum aceto dissolutum*, additis *oleo amygdalarum dulcium, pulueribus agrimonia, vtriusque veratri*, & similibus: vel imponendum *ceratum sucram*, adiectis *pulueribus agrimonia, & vtriusque veratri:* veratrum enim humorem melancholicum ex alto euocat, & vacuata. Cerata autem illa lienem calefaciunt: materiamque, obstructionis caussam, discutiunt & dissipant. Temporibus calidioribus, vt lien calefiat, ac roboretur, tumorem faciens materia emolliatur & dissipetur: probatur *lutum S. Bartholamęi*, quod hæc omnia egregie prẹstat. Pro iecore refrigerando, applicari ipsi debent epithemata, parata *e succo cichory*, & similibus; cum *aceti* momento ad penetrationem.

Non probantur *aquæ thermales*, nec *serum*. Licet enim conuenire videatur serum ratione caliditatis iecoris, quia refrigerat: attamen cum lien, qui caussa est obstructionis iecoris, sit refrigeratus; periculum esset, ne potius serum noceret, quam prodesset; quia splen facile impletur serosis humoribus. Possumus autem exhibere serum ad refrigerandum iecur; sed tum demum, cum lien a tumore liberatus est, & ab intemperie illa frigida, quam nos amoueri posse non speramus.

Ratione totius probatur *balneum aquæ dulcis*, sæpę repetitum. Sed aqua illa balnei alteranda erit *radicibus & folijs althaa, malua, agrimonia*, & simılıb.

Victus per omnia iam propositis respondebit.

CONSILIVM XXXIII.

In Stranguria, & vrinæ ardore: pro Barone Germano.

HIERONIMI CAPIVACCAE.

Affectus & caussa. ILlustris Baro de læsa vrinæ excretione conqueritur: quæ actio dupliciter vitiatur: dum enim mingit, & materiam sabulosam excernit, ardorem quendam percipit: prẹterea continuo vrina guttatim paullatim-

paullatimque effluit, quod vitium ſtranguriam vocant. Ad curandum hos affectus, eorum cauſſæ indagandę ſunt. Ardor oritur, quia meatus vrinarij tunica interior, ex vrinæ acrimonia, & frequentiore ſabuloſæ materię tranſitu, ſi non excoriationem aliquam perpeſſa eſt, ad eam tamen deuenit tenuitatem, vt e quauis leui occaſione ſoluatur continuum: vnde dolor oboritur. Sabuloſam materiam a renibus præcipitati, ipſius rubedo indicat. Generatur autem renibus, ob illorum imbecillitatem & natiuam, & adſciticiam: nam patiens iure quodam hæreditario renes habet imbecilliores, quia calor innatus infirmus eſt, adſcitius vero intenſior, quam par eſt: vnde fit, vt cum materia pituitoſa tranſmittatur ad renes, in lapillos & ſabuloſam materiam conuertatur: quæ materia pituitoſa in ventriculo generatur, ob illius imbecillitatem, quam errata in victus ratione pepererunt, & præcipue frequens ac copioſus frigidæ potus. Stranguriæ duplex cauſſa eſt: vrinæ ſcilicet acrimonię, facultatem expultricem proritans: tum retentricis facultatis imbecillitas. Vrinæ acrimonia, quamuis omni lotio ſit naturalis; hoc tamen loco plurimum augetur, ob hepatis, renum, & totius corporis caliditatem ac ſiccitatem. Imbecillitatem vero retentricis inde oriri putamus, quod veſicę corpus intemperiem aliquam frigidiorem & humidiorem, ob cauſſas iam dictas, contraxerit, & muſculus colli veſicę, ſphincter dictus, in extractione lapidis aliquid fuerit perpeſſus: qui, etſi primaria ratione ad vrinam retinendam non ſit fabricatus, ſecundaria tamen quadam ratione corpori veſicæ ad hoc monus obeundum fert ſuppetias.

Scopi. Quę cum ita habeant, labor omnibus in poſitus eſſe debet, ut mundato corpore, refrigeretur iecur, expurgentur renes, roboretur ventriculus, corpus & collum veſicæ calefiat & exſiccetur.

Præſagia. Negotium ſane arduum ac difficile. Nam ſi vrinę acrimoniam ſpectemus, cum maxima e parte renum vitio hæreditario obtingat: nemo ſalutem perfectam polliceri auſit: plurimum pręſtare videbimur, ſi, ne lapis in veſica regeneretur, prohibuerimus. Strangurię cauſſa eo loci poſita eſt, quem vis remedij vix contingere potis eſt: vnde curationis difficultas arguitur.

Curatio. Cum vero caſus bene nos ſperare iubeat: age alacri animo curationem ineamus. Quoad chirurgiam igitur: ſanguinis aliquid detrahatur, e cubiti dextri *secoraria*: nam etſi non peccet ſanguis: huius tamen vacuatio vim habet refrigerandi hepar & renes, per accidens. *Cauteria* ad ſcopos noſtros parum, vel nihil faciunt: nec enim materiam, quę ad renes tranſmittitur, nec ſabulum illud, quod in veſicam præcipitatur, euocare ulla ratione poſſunt.

Ante autem venę ſectionem lenienda aluus venit, *melle roſato ſolutiuo, & manna*, vel, pro placito, *electario lenitiuo & manna*. Pręparabitur materia *brodys alteratis cichorio, mentha & induuia:* vel iuncto illis *melle roſato ſimplici*. Purgabitur corpus *diluto agarici, & modico rhabarbari:* quibus addi nonnihil poterit *mellis roſati ſolutiui*.

Corpore exquiſite purgato, nihil aliud hoc tempore fieri poteſt, quam vt extrinſecus & intrinſecus corroboretur ventriculus. Intrinſecus quidem conſeruis, vim calefaciendi inſignem non habentibus, qualis *betonicæ conſerua eſt*, tum ſine *theriaca*, tum huius adiecto modico, temporibus præſertim his frigidioribus. Eodem etiam valet *aromaticum roſatum Gabrielis, mithridatium*, & id genus alia, quæ mitioribus permiſceri debet. Extrinſecus inunctiones conueniunt, *cerata & ſaculi*, ex his quæ rem habẽt moderate calefaciendi & exſiccandi.

Tum partes, ad veſicæ corpus & collum pertinentes, ſunt roborandę. Poſſunt autem hoc tempore adminiſtrari fomentationes, & emplaſtra. Fomenta fieri poterunt cum *ſpongia noua, vino potenti & generoſo imbuta*, atque expreſſa: cuiuſmodi vinũ eſt *malnaticum ſub auſterum*, cui incoxerint *lignum Indicum, ſalſa parilla, ruta, marrubium, roſmarinus, ariſtolochia, radix cucumeris agreſtis, ſaſſafras, alumen ſciſſile*: & alia quęcunque huius generis. Poſt fomentationem emplaſtra ſunt admouẽda, quale eſt *emplaſtrum barbarum, & ſacrum*, quod e *dictamo* paratur: valent etiam alia magiſtralia, quæ parari ſolent. Et hæc pręſenti tempore fieri poſſunt.

Ineunte autem vere, purgato corpore, non erit abs re, ad expurgandum renes & hepar refrigerandum, *ſerum lactis caprini* exhibere: quo tempore ventriculus muniri poterit, nec non partes vrinariæ. Pręter ſerum non improbamus *aquas thermales*, cuiuſmodi ſunt *Patauinæ, Lucenſes*, alięque id genus. E calidioribus vero infelius fieri poſſunt.

Decoctum vero *ſalſæ & ligni* non admodũ probamus: licet enim vim habeat exſiccandi: tamen cum illuſtris æger vigilias patiatur; fortaſſis magis læderet, quam iuuaret, præſertim cum ipſe ſit habitus calidioris & ſiccioris.

His omnibus recta victus ratio eſt adiungenda. Aer itaque in actiuis & paſſiuis ſit temperatus. A cibis calidis, acribus ac ſalſis omnino abſtinendum. Vtendum tamen iis, quæ vim moderate exſiccantem habeant, vt *carnibus vervecinis*. Diætetica vitentur: niſi corpus accurate fuerit purgatum. Lacticinia omnia fugienda, & quę ex his parantur: legumina item, & cibaria e paſta parata. Olera non conueniunt. Acetaria e *capparibus* ſunt opportuna: nec non e carne contrita. Vinum non ſit admodum potens: ſit autem ſubauſterum, & modice ſumptum. Abſtineat a aqua, quantum fieri poteſt. Inter fructus *piſtacia* conueniunt, *pyraque* cocta, reliqui ſunt ſuſpecti. Somnus paullo ſit conſueto longior. Exercitium ſi moderatum ante cibum: a paſtu conquieſcat. Album teneat lubricam: ſi natura officium non faciat, proritetur arte. Animi accidẽtia vitanda ſunt. Venus, ſi quid aliud, eſt inimiciſſima.

CONSILIVM XXXIIII.

In melancholia, capitis dolore, imbecillitate totius Corporis.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus & Cauſſa. VArijs æger noſter ſymptomatis vrgetur. Primum eſt melancholia: nam continuo eſt mœſtus. Deinde, cum aeri ſe exponit, dolore capitis tentatur, circa frontis regionem. Longos & profundos habet ſomnos. Percipit totius corporis imbecillitatem, & manus pedeſque interdum adeo frigidi perſentiuntur, vt calore deſtitui omnino videantur. Adeſt oris ſiccitas & ſitis. Item alui durities. Sentitur calor quidam in iecore. Melancholia eſt actio deprauata imaginatricis, quę læditur ob errorem externum, (non propter intemperiem) ſcilicet ob ſpiritum animalem tenebricoſum, qui redditur tenebricoſus, ob impurum ſpiritum vitalem, qui talis generatur a cordis frigiditate, quæ non tantum natiua eſt in hoc ægro, ſed multis etiam de cauſſis adaucta. Vnde Hippocrates ait, ſi metus & mœſtitia diu perſeuerent, homines melancholicos euadere: non ſane, quod humor melancholicus a frigiditate gignatur cum potiſſimum fiat a calore: ſed quia ob cordis frigiditatem, non regi poteſt ſanguis in corde genitus: vnde ſpiritus vitalis & paucus & impurus, ob cordis intemperiem frigidam, procreatur: qui poſtea vertitur in ſpiritum animalem tenebricoſum; vnde melancholia. Nec obſtat, quod ad iram promptus ſit: nam & fœminę facile ira accenduntur, quæ ſtatim tamen recedit. Hunc affectum medici & philoſophi, omnes

a viſceris

a visceris frigiditate oriri censent. Dolor capitis fit e flatibus, qui eleuantur a materia pituitosa, quæ in capite reperitur, inque eo gignitur propter dyscrasiam humidam; quod patet e longis & profundis somnis. Sollicitatur autem dolore, dum aeri sese exponit: quia tunc agitantur humores illi, e qua agitatione eleuantur flatus, qui distendendo partes illas sensitiuas, soluunt continuum, & dolorem excitant. Non autem sollicitatur dolore quando de tillatione detinetur: quia ea materia, e qua flatus gignuntur, extra cerebrum extruditur. Et quoniam (vt diximus) propter frigidam cordis intemperiem, non tantum impurus spiritus animalis procreatur, sed etiam exiguus: ideo mirum non est, si totius corporis imbecillitas persentiatur, quia facultas animalis, vt patet, ad neruos peruenire nequit. Verumtamen non est credendum, tantam esse imbecillitatem, quantam se se sentire patiens asserit: nam melancholicorum hoc proprium est, vt grauiora dicant esse symptomata, quã sunt. Eadem cordis frigiditas est in caussa, vt flos caloris insiti deperdatur, & aliquando manus pedesque gelidi persententur. Valde autem insignem esse frigidam intemperiem, id ostendit, quod maximus iecoris calor non potest refrenare partium extremarum friditatem. Porro iecoris caliditas varia symptomata producit. Cum enim aluus sicca exsistat, id fieri censendum est, quia calor iecoris feces duras reddit. Eadem de caussa sitim persentit: quia calor & siccitas iecoris communicantur etiam ventriculo. Frequentissime etiam mingit, quia iecoris calor sanguinem fungit, & plus, quam par est, serum a sanguine seiungit.

Cordis intemperies medicamẽtis calidis est remouenda: iecoris feruor castigandus, humores pituitosi in capite redundantes euacuandi. — *Scopi.*

Quoad chirurgiam, iam de venæsectione nil dicemus. Tempore autem veris consulimus ante purgationem, fieri e cruribus euacuationem, vel per *venesectionem*, vel per *cucurbitulas*. Hoc enim tempore simpliciter tantum purgationem laudo. Quare primum leniatur aluus *melle ros. sol. & manna*. Præparãdi humores decoctis *scabior. end. beton. & meliss.* Postea mitissime purgentur, diluto *rhabar. agar.* cum portione *sene & polypody*. Masticationes conficiantur e *pyrethro, mastiche, & cera*. Facta hac purgatione, vtatur *conseruis de cich, meliss, anthos, borag.* simul mistis, cum aliqua potione *theriaca*, fiat electarium. Quoad externa: ratione iecoris calidioris, proderit, si circa eius regionem fomentum applicetur *e succo cichor. cum aceto*. Supra cor gestetur sacculus, qui contineat *flores rorismarini, stœchados, melissæ, summitates ocymi, cortices citri, macem, caryophyllum, cinnamomum, galangam, moschum, lign. aloes, ambram, species diamarg. cal.* Misceantur inuicem decenti proportione, & imponantur in sacculo adiecto gossipio ad retinendum pulueres: sacculus autem fit *e serico purpureo & delicatissimo*. Tempore autem ueris, post venæsectionem, vel scarificationem purgãdum erit erit corpus, iisdem medicamentis, quę iam proposuimus; verum magis iteratis. Nec improbatur *syrupus de polypodio*. Deinde, cum optimo præditus sit stomacho, laudamus *serum lactis*, sumptum modo cum manna, modo cũ *syrupo rosarum solutiuo*, modo cum infusione *sena*, ratione stipticitationis alui. Laudamus etiam vt in vsu habeat *balnea aquarum dul.* in quibus efferbuerit *melissa, borag. viol. &c.* Vtatur etiam dictis cõseruis, temporibus calidis, e quibus tamen *theriaca* dematur, & augeatur dosis *borag. & cich.* vt his his etiam synceris liceat vti tempore æstiuo. Fomentum iecori, sacculus cordi applicetur. — *Curatio.*

Quoad diætam: caueat sibi ab aere nimis frigido: quemadmodum æstate, a nimis calido. Caueat a cibis mistis cum aromatibus: fugiat vinum generosum, & dulce. Moderatum sit exercitium. Solitudo fugiatur. Somni non sint ita longi: sunt enim in caussa, vt pituitæ copia in cerebro coaceruetur: tres horas a cœna vigilet. Ad alui duritiem, proderit, si aliquando sumet *mannam*, cum *melle rosaceo solutiuo*, cum *syrupo de polypodio*, nisi vigeat æstas: habet enim vim lubricandi intestina. Conueniunt etiam clysmi e *pa-ro olei co mmuni*. Sit læto animo, curas omnes cogitationes & studia fugiat, itemque iram. Et in hoc prudentis viri iudicium requiritur. Pila fiat adorata e *moscho, ambra, Zibetto*.

CONSILIVM XXX.

In dolore articulari: & scabie, seu impetigine.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Mala hæc a tribus caussis originem duxere: ab hepate nimis calido: a capite humido, a ventriculo frigido & humido. Iecoris incendium inde facile conijcere possumus, quod vere proximo elapso, quando lue Venerea admodum laborabat, sicut & iam quædam adsunt reliquiæ: decoctum guaiaci per plures dies assumpsit: quod veneno quidem venereo profuit, obfuit tamen iecori, & id impense calidum, & aliquo modo siccum reddidit. Hoc igitur postea maiori feruore correptum, multos humores acres, mordaces & lue affectos genuit; quia partibus præstantioribus & robustioribus, ad ignobiliores & imbecilliores, scilicet ad cutim, quæ excrementorum corporis, quasi sentina est, propulsi sunt; vnde pustulæ exortæ sunt per vniuersum corpus, quæ in vlcus pruriginosum & serpens versæ & expansæ sunt. Humores autem qui suapte natura sunt frigidi & pituitosi, ascititia autem qualitate calidi & salsi, quadam bilis portione permixta, ad articulos delati sunt partim a capite transmissi, partim ab articulis, propter imbecillitatẽ recepti: vnde dolores articulares exorti sunt. Generatio horum humorum pendet e peccatis in victu commissis, maximeque in potione. — *Caussæ assignatæ.*

Victus ratio mutanda. Hepatis feruor exstinguendus. Vniuersum corpus vacuandum. Caput exsiccandum. Ventriculus calefaciendus & exsiccandus. Articuli roborandi & exsiccandi, ne fluxionem facile recipiant. Gallica virulentia extirpanda. Scabies delenda. — *Scopi.*

Cura est difficilis: quia lues Venerea in præcipuo viscere contraxit habitum & dolores articulares ob diuturnitatem sunt veluti confirmati. Non tamen impossibilis cura: cum tota dirigatur potissimum ad euacuandum humores, & exstinguendum iecoris incendium. — *Prognost.*

Ligni indici decoctum non habet locum, cum plus iusto calefaciat hepar: *sed decoctum salsæ & chinæ*, quæ attenuant, moderate exsiccant, citra immodicam caliditatem. Omnia enim quæ valde calefaciunt, in hoc casu sunt uitanda. *Salsæ & chinæ*, dosis sit ab *unc.* iij. ad v. *aqua* ad lib. v. fiat decoctio ad consumpt. medietat. & colatura seruetur pro syrupo. Quod *reliquum* est, decoquatur in lib. x. *aqua*, ad cõsumpt. [illegible] & pro potu retineatur. Decoctum parari etiam potest cum *hordeo cichoreo hepatica*, vel etiam *lactuca*: sic enim magis feruor hepatis compescere-tur: *hordeum* præter frigiditatem, habet etiam vim abstersoriam, sed oportet esse hordeum copiosum, & optime coctum, cum longam patiatur coctionem. Magis potest ad indicandum hepatis intemperies, quam virulentia ad prohibendum. Ideo magis intemperiei, quam virulentiæ damus operam. In maximo vsu habemus pilulas quasdam, e *salsa, china*, & herbis refrigerantibus iam descriptis: hæ semel diebus alteratis per horam ante prandium capiendæ erunt. — *Curatio.*

Quoad sudorem: hic obesset, si spectamus iecoris incen-

incendium: quia tamen ope sudoris facile huiusmodi morbus finiri solet, suademus vtendum esse sudore, desistendum tamen per aliquot dies, dum hepatis incendium aliquo modo sit exstinctum. Dum decoctum administrabitur, caueat *vino*, & vtatur *aqua secundo loco praparata*. Victus sit tenuis, ita tamen vt tolerari possit. Decocto vtetur ad minus quinquaginta aut quadraginta diebus, cum aduersus longam & diuturnam affectionem sit pugnãdum: eoque quamprimum vtatur: nam in hoc præsidio salutis spem positam habemus: ideoque non placet, quod eius vsum patiens in aliud tempus differre vult ob quædam negotia. Quod si tamen iam administrari non possit: interim *serum caprinum* epotet, ad exstinguendum hepatis calorem; ideoque pluribus diebus secum domi detineat tres vel quatuor capras, easque nutriat rebus refrigerantibus, vt *lactuc. endiu. cichor. hord. folijs salicis, rubi*, vt lac magis fiat frigidum: caueat autem summopere, ne capræ *salem* comedant, quia contrarius sequeretur effectus. Sin vsus seri ventriculo officeret, & ipsum labi faceret in διάῤῥοιαν: vt huic obsistamus incommodo, in primo cyatho *syrupum de mentha* imponamus: extrinsecus autem inunctiones *ex oleo mastichino de absint.* in regione ventriculi non improbantur. Si cupimus, vt viam vrinæ petat serum, in primo cyatho misceemus, aut *syrupum de beton.* aut *lac sem. melon.* Laudamus etiam vsum *trochiscorum viperinorum*, qui multum scabiei amouere possunt: & affectibus etiam articularibus prosunt. Sic parentur: *R. salsa. drach.* j. *trochisc. viperin. scrup.* j. Misc. Sint in frequenti vsu: quemadmodum & *terebint. ad drach.* j. hac hyeme vsurpabitur sæpius, cum partium imbecillium roboratio exoptetur. Integram sanitatem pollicemur ægro, quia ætas robusta, & patiens obtemperans.

Quoad chirurgiam igitur, conuenit venæsectio e *basilica dextra*, sanguis enim peccat secundum quãtitatem, formam & motum. Quia autem sanguinis impurus & salsus per vniuersum corpus est dispersus, non sufficit venæsectio, sed alio etiã opus est præsidio, quod hunc humorẽ probe possit euacuare. Proinde multæ *cucurbitula* N. xvj. plus minusve, diuersis corporis partib. applicabuntur, quot videlicet sufficere pro patientis quantitate videbuntur: Et hæ erũt affigendæ post purgationem. *Fonticulum* vnum in crure gerit, qui non est submouendus, licet locum in idoneum non habeat, attamen nec dolorem inducit, aliud symptoma affert: imo, si opus esset, alterum in brachio efficiendum proponeremus. Sed prius optamus, ut remedia proponenda experiatur: quæ si non prodessent e toto, tunc in brachio nouum *cauterium* figere oportet.

Corpore per venæsectionẽ optime inanito, ad φαρμακείαν, veniendum. Leniatur aluus *melle ros. sol.* aut *melle & manna*, aut *cass.* vel *elect. lenit.* Præparentur humores, *syrupo de cich. de borag. de succo rosar. cum melle ros. simp. & decoctis accommodatis*. Purgentur *diluto rhabarb. & agar. & fol. sena*, quibus addatur *mel ros. solut. aut manna*. Et quia tum colluuies non potest vnica vice exhauriri: ideo grauioribus iteranda est purgatio. Præparentur ergo denuo humores *syrupis tum simp. tum comp.* vt est *syrup. de pom. comp. de cich. cum rhabarb. de fumar. &c.* Hic autem ordo in syrupis obseruetur, vt tertio quouis die compositi exhibeantur, interpositis diebus simplices. Euacuentur *pil. cochi del assaieret, de agaric. Mes.* Quandoque vt iecur attemperetur, vice syruporum forte tutius erit, toto eo tempore *serum lactis caprini* ad minimum ad lib. iiij. propinare. Post corporis purgationem, contra luem pugnandum, *decocto* paullo ante descripto.

Externa respiciunt Cutem & Articulos. Cutis nobis videtur nimium exsiccata, ab humorum calidorum & siccorum defluxum; proinde laxanda erit & rarefacienda, vt humor acris, qui pruritum & pustulas facit, insensibiliter possit euacuari. Laudamus igitur vt foueantur partes corporis, procul ab articulis, cum aquis, in quibus *viola, malua & lactuca* sint positæ. Post fomentum ad cutem corroborandam & siccandam, non improbantur *aqua marina*, & *aqua montis Ortoni*. Inunctiones *olei viperini* exsiccant, & si in cute remanserit qualitas mala, prohibent ne rursus possit repullulare. Inunctio huius linimenti prodest: *R. ol. rosac. unc.* ij. *cerussa drach.* j. *sulp. viui drach.* ij. *salis drach.* j. & cum *aqua helleb. nigri*, aut *succo limon.* fiat linimentum. Vel *radicum helleb. nigri decoctum* probatur. Articuli roborandi & exsiccãdi, *vinaceis, oleo salito*. Caput humidum, quod multã pituitam gignere videtur, expurgetur masticatorijs & errhinis. Ventriculi frigiditas & humiditas, cum non sit effatu digna, decocto suprascripto poterit auferri.

Quoad diætam: cauendum a plus iusto calefacientibus & exsiccantibus, vt sunt cibi aridiores, aromata, salita, acria, vina generosa.

CONSILIVM XXXVI.

In Scirrho lienis.

MEDICORVM SVBSCRIPTORVM.

Caussæ. DVas scirrhus iste habet caussas: altera est facultas alteratrix imbecillis redita, quæ imbecillitas est hæreditaria; quia patientis mater, & frater, eodem morbo correpti fuere: altera caussa est nimius hepatis feruor, qui copiosam humoris melancholici copiam gignit, qui a splene attractus, ob expultricis imbecillitatem expelli nequit, ideoque congestus tumorem excitat.

Præsidia. Splen roborandus. Prohibenda humoris melancholici generatio: hepar refrigerando: Humor in liene congestus, vt copiosus, euacuandus, vt crassus; attenuandus; vt viscidus, incidendus. Sed attenuantia non erunt immodice calida & sicca; ne humor crassus, rebellis reddatur.

Curatio. Quoad chirurgiam, aperienda *interna vena* sinistri brachij: conuenit etiam *hæmorrhoidum* apertio. Quoad φαρμακείαν: locum habent interna & externa medicamenta. Leniatur ergo aluus, & quia auersatur potiones, fieri potest bolus: *R. elect. len. drac.* vj. *cõfect. hamech. drach.* ij. M. & cum *sacchiro* fiat bolus. Præparentur humores hoc modo. *R. rad. pilos, apij ana drach.* ß. *fol. ceterach eupatorij, borag. ana. M.* ß. fiat decoctio s.a. Deinde *R. dicta decoctionis unc.* v. *syrup. de duab. rad. oxym. simpl. ana unc.* vj. M. pro vno syrupo, sic & pro aliis. Purgentur h. m. *R. agar. troch. drach.* i. *confectionis hamech drach.* ij. *rhabarb. el scrop.* iij. ß *spica gran.* iij. *manna el florum cass. ana unc.* ß. M. & cum *decoct. fl. & fruct.* fiat breuis potio. Et quia magna est colluuies: ideo hęc purgatio repetenda, addita solum portiuncula *helleb. nigri*. Postea ad ventriculum & lienem corroborandum vtemur *conseruis, e chalybe praparatis*: verbi gratia. *R. chalybis praparati drach.* i. ß. *conseru. borag. conf. cich. ana drach.* i. Misce. Huius conseruæ *drach.* ij. capiatur horis quatuor ante prandium: superbibendo parum *vini albi generosi*, aut *vini maluatici*. *Confectiones magna*, præsertim *theriaca* mirifice conducunt. Inter cætera autem maxime probamus *vinum chalybeatum*, quod paratur sumendo *vinum album, cum limatura chalybis* confectum. Quo ad externa, profutura speramus *luta D. Bartholomai*, quæ moderate calfaciunt & exsiccant, tumoremque istũ tollunt. Priusquam tamen administrentur, probamus fomenta, & cerata, quæ emolliunt, attenuant, & discutiunt. Fomentum sic paretur: *R. aqua lotura lanarum* lib. xx *rad. alth. mal. ana* lib. j. *fol. malu. lapath. viol. ana M.* ij. bulliãt simul ad consumptio. q. t. s. a. In hoc decocto spongia noua madefiat, & expressa locus affectus sæpius singulo mane,

mane, & toties vespeti foueatur. Ceratum hoc erit: R. diachyl. magni, ammoniaci aceto dissoluti, ana lib. ß. Misc. Vel: R. ammoniaci aceto dissol. unc. vi. cerae flauae unc. iiij. resinae abiegnae unc. ij oleo de capparibus q. s. M. fiat ceratum.

Victus ratio a medicis praesentibus praescribi potest. Illud saltem suademus, vt a dulcibus maxime caueat: nam ab his lien maxime intumescere consueuit. Cibi viscidi & crassi sunt fugiendi. Exhibeantur quae obstructiones eximunt, attenuant & detergent. Vina non generosa, sed diluta, atque aqua, in qua *ferrum candens* frequenter exstinctum. Exercitium quotidianum maxime prodest: nam quies potius ad huius morbi incrementum facit. &c.

Paternus, C. pinacca, Mercurialis, & Aquapendens subscripserunt.

CONSILIVM XXXVII.

In Orthopnoea.

HIERONIMI CAPIVACCAE.

Historia. Patiens per quaedã interualla de difficultate anhelandi conqueritur, ideoque interdum non nisi recta ceruice spirare potest. Hoc symptoma pertinet ad laesam actionem, nimirum ad laesum motum thoracis: cuius caussa est morbus in angustia bronchiorum pulmonis. Fit autem haec angustia a materia pituitosa, quae eas partes obstruens, in caussa est, ne illę partes perspirentur. Materia haec a cerebro transmittitur, a pulmonibus imbecillioribus, & intemperie humida laborantibus facillime suscipitur. Generatur hęc materia in cerebro, labefactata facultate coctrice, propter intemperiem humidam, cuius ratione fit, vt sanguis, qui pro nutritione in caput defertur, non e toto in alimentum vertatur, sed in pituitam degeneret.

Scopi. Pulmones roborandi, caput exsiccandum: materia pituitosa euacuanda, & in alias partes diuertenda.

Curatio. Quoad chirurgiam: secetur *secoraria* dextri cubiti, non quod sanguis sit caussa principales, sed ne e medicamentis calidioribus proponendis sanguis incendatur; vnde multa pericula imminerent. Purgato vniuerso corpore, ad deriuandum materiam a cerebro, *fonticulus* in brachio sinistro inurendus erit. Quod pharmaciam, leniatur aluus, *melle ros. sol. & manna.* Praeparentur humores *e melle ros. & syrupo de beton.* addito *decocto beton. & cichory*. Purgentur *agarico & rhabarbaro.* Rursus altera repetenda erit purgatio: vt e toto exturbentur humores, qui in cerebro, & in pulmonibus reperiuntur. Quare praeparantia erunt *syrup. de beton. decoct. stoechad. ina, beton. farfara cich.* Purgãtia erunt *pilulae coch. de agar. Mes.* additis etiã *masticinis.* Hac vniuersali peracta purgatione: expurgetur cerebrum nasalijs, *e succo betae maiorana, & manna cons. ß s.* Masticatoria ad pulmones ducunt: ideo improbantur. Post haec ad praesidium generosum deueniendum, quo & caput exsiccet, & pulmones corroboret: hoc autem facit *decoctum salsa parillae* in cuius vltima ebullitione imponantur *beto. farf. pulmonar. & cich.* Et hoc saltem per 30. dies sumere debet. Et eo tempore ante syrupum singulis tribus quatuorve diebus pilulae exhibendae e puluere *sulphuris, botryosque, cum Cypria terebinthina* cõcinnatae. Vtatur *conseruis e beton. pulmonar.* Sudor non erit arte prouocandus: sed si, sua sponte prorumpat, nullo pacto coerceatur. Tempore autem veris, si e toto liber non exstiterit, *stillicidus ex aquis D. Petri* caput subijciatur. Quo tempore supra suturam coronalem *ceratum e beton.* gestandũ erit. Interim sacculum *pilul. salicis beton.* quandoque supra caput gestet; & abluat interdum caput lixiuio, in quo *agaricus, stoechas, salix, & beton.* bullierint, &c. Victus. Caueat ab aere frigidiore, pluuioso, & nebuloso. Vitet cibos crudos & frigidos, vt olera, lachcinia, pisces, conchylia, &c. Exercitium moderatum sit. Fugiatur nimius somnus, Aluus sit fluida. Laeto sit animo, &c.

CONSILIVM XXXVIII.

In imminuto teste, & hernia intestinali.

MEDICORVM SVBSCRIPTORVM.

Affectus. De duobus illustris Baro conqueritur: de magnitudine diminuta testis sinistri: & de hernia intestinali in sinistra parte scroti. Quoad testis imminutam magnitudinem, auctor quidem libri de sacro morbo ait, vasa partis sinistrę esse minora: sed tamen imminutio nostri patientis est praeter naturam. Quia enim ob herniam illa pars imbecillitatem contraxit, frigidiorque reddita est: non potuit, vt par erat, probum alimentum sibi allicere & apponere: e quo factum est, vt in atrophiam testis ille inciderit. Tumor sinistrę partis scroti, est morbus in magnitudine aucta, vel in situ, si spectemus intestinum prolabi e sede propria. In hanc partem duo tantum intestina decũbere possunt, ileum, & coecum: caussam autem tumoris esse coecum intestinum, ab omnibus vnanimiter est statutum. Flatum in intestino esse, pars manibus contrectata testatur; & solet in eo intestino materia flatuosa subsistere. Lapsum autem est hoc intestinum e propria sede, quia in suo robore non confirmatur: non confirmatur, quia peritonaei foramen amplum ipsi praebet ansam, vt possit in scrotum descendere: praebet autem ansam, vel ob ruptionem, vel relaxationẽ: ruptio hic locum non habet, quia nulla scabrities vel inaequalitas sentitur, & quia nulla caussa praecessit: nec enim tussis, cantus, clamor, equitatio, saltus, immodica commotio in vsu Venereo praecessit. Sed id fecerit negotium, quod praeteritis mensibus in egerendis fecibus valde laborauit; quae posset alicui videri occasio disrupti peritonaei: sed quoniam ex eo tẽpore in hunc vsque diem, non habuit deterius; signum certissimum est, malum hoc talem non habuisse occasionem. Sequitur ergo vaginalem tunicam relaxatam esse; & cum nullus externus error, vt cursus, saltatio, &c. accesserit, dolorque non sentiatur; statuere licet, relaxationẽ hanc esse natiuam: statim enim ac ex infantia excessit, tangens illas partes, cognouit eo affectu se laborare, in qua aetate nec ratione clamoris nec aliorum similium laborum, credẽdum est affectum esse exortum; sed potius hoc tribuendum est innatae humidiori complexioni, victuique humidiori; quae omnia istas partes laxare valent, vnde intestinum in scrotum descendit.

Indicationes. Testis emaciatus, reficiendus & augendus: intestinum in propriam sedem reponendum, repositumque conseruandum: partes relaxatae constringendae & roborandę, illaque humiditas exsiccanda.

Praesagia. His scopis, mitioribus medicamentis vix possumus satisfacere: sed si ferro erit res agenda, speramus e toto patientem euasurum & ad generandum quoque aptissimum, maxime ad mares generãdum, quia dexter testis nulla e parte est culpatus. Veteres medici praecipiunt, vt, si quis mares gignare velit, in coitu sinistrum testiculum liget.

Curatio. Quoniam autem testiculo imminuto calida praesidia sunt adhibenda, ne, si quę sunt in primis vijs cruditates, eo, tanquam ad partem debiliorem deducantur; tutius erit aluum lenire, vel *melle ros. solut. vel syrupo ros solut. & manna.* Lenita aluo, vt testiculus nutrimentum ad se alliciat, & sic augeatur, non erit praeter rationem, spongia eam partem fouere, quae sit imbuta decocto *chamomeli, maluae & rad. althaea.* & fouendę erunt illae partes ad ruborem. Nõ enim licet

hanc rem moliri frictionibus in partibus sensibilibus & debilioribus. Peracto hoc fomento, pars molli cerato erit circumlinenda: quod fieri poterit ex *oleo phil. e.ex oleo amygd. dulc.& pinearum, add. ta cera no. q.s.* Hæc de testis diminutione.

Quoad Herniam: intestinum a quo procreatur, erit *manibus* in propriam sedem reponendum; ibique erit conseruandum *ligaturis*, & *medicamentis adstringentibus*. Et cum ligaturæ variæ esse soleant, nimirũ e ferro, ligno, corio, & plumaceolis e tela paratis; in hac ætate, reliquas omittentes, eas solum laudamus, quæ fiunt e *tela bombacea*. Et hæc ligatura ita accommodetur, vt totum scrotum amplectatur sustineatque. Solent patientes huiusmodi per XL. dies in lecto detineri, sed quoniam hoc admodum esset molestum, & periculum esset, ne ex otio immodico cruditates in toto corpore generarentur, quæ postea (vt in pluribus obseruauimus) febres, variosque affectus producerent: nos idem ligaturæ beneficio assequi conabimur. Medicaméta porro adstringétia, sunt interna, vel externa. Interna sunt confectiones, electaria, & potiones, quæ e *pilosella, herniola, pentaphyllo, &c.* parari solent, quæ omnia possunt exhiberi pauciora numero: suspecta enim nobis visa sunt, quippe quæ solent insignes obstructiones procreare. Consulto igitur hæc omittentes, descendimus ad ea quæ externis partibus applicantur. Multa sunt ad hanc rem apta: quemadmodum est quod *ceratum ad crepatos de pelle arietina* nuncupatur. Exstant & alia quæ tamen omnia, cum patiens sit mollis naturæ debent esse mitiora, ne impediant vnionem. Supra hæc cerata *brachium* gestabit: & hoc modo totam hyemem transiget. Tempore veris non esset præter rationem, illam partem *stillicidio* subijcere, ex *aquis montis agrotorum*, in quibus res quædam adstringentes bullierint. Iam enim agitur sextus mensis, e quo patiens alius, eodem fere affectu laborans, a nobis sanatus est. Ex his possunt etiam insessiones parari. Hæc omnia si non contulerint; consulimus vt ad *extrahendum testiculum* deueniatur: adeo enim dextre a nostris ministris hoc munus obitur, vt omnes incolumes euadunt.

Quoad victum, vitanda sunt flatulenta, vt legumina, poma, & vina valde diluta. Testes gallorum, tota substantia nutriunt hominum testes, qui infrequenti sint vsu. Motus sit moderatus. Cauendum a cursu, equitatione, saltu, clamore, tussi, risu immodico, vociferatione, &c. Audimus *oleum* reperiri apud magnum Hetruriæ ducem, sexagenarios ruptos sanans.

Hieronymus Capiuacca.
Hieronymus Mercurialis.
M. Antonius Mancagnana.
Hieronymus Fabricius ab Aquapendente.

CONSILIVM XXXIX.

In præseruatione & curatione podagræ, pro Nobili viro:

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus. NObilem hunc Virum Salisburgensem intellexi ter singulis annis articulorum doloribus cruciari: quos dolores voluntariæ motionis noxa comitatur, vt eius cogitur sibi consuetis munijs abstinere, quia nec stare, nec ambulare potest, sed a famulis de loco ad locum defertur. Molestant autem ipsum hi dolores, præsertim secundum inferiores artus: qui tamen non adeo vehementes & intensi sunt, vt vitalium indicationum rationem subeant: quandoquidem nec pressu digitorum dolor affectarum partium exacerbatur. Ab his malis corpus præseruari Nobilis optat: atque ita, vt vel in hæc non amplius incurrat, vel vt mitius saltem & longioribus internallis affligant.

Caussa. Sed cum Medicos rationes non deceat affectionis alicuius præseruationem præscribere, nisi prius affectionis caussa inuenta: iccirco de horum morborum caussis primo & breuiter sum acturus. Motionis igitur voluntariæ noxa contingit a natura offensa, labefactata pariter, & impedita. Labefactatur ob malam compositionem, quæ consistit in angustia, repletioneque cauitatum articulorum; & in aucta supra modum magnitudine ligamentorum, tumore scilicet. Impeditur autem ob intemperiem earundem partium frigidiorem & humidiorem. Cæterum malæ compositionis & intemperiei iam dictæ caussa opifex proxima est humoralis materia confluxa, quę corpulentia sua malam structuram efficit, sed qualitate alterata. Solet autem in membris materia præter naturam colligi, vel paulatim, & via quadam congestionis, quando nimirum pars infirma ægre concoquit: ratione cuius offensæ, concoctionis excrementa in parte multiplicantur & aceruantur: vel confertim, & via confluxionis, quando materia aut attrahitur, aut trãsmittitur. In hoc nobili viro materiam humoralem in artus confluere iudico, quia ipsum repente affectus hi arripiunt. Namque cum horum locorum nullus calor immodicus præcesserit, nullus etiam dolor grauiter lancinans antegrediatur: existimo, materiam humoralem in artus excurrere per viam transmissionis non attractionis. Accidit autem in artubus materię fluxionem firmari propter imbecillitatem, quam adscititiam e relatis conijcio, propter malam viuendi rationem in cibo & potu, & ob Veneris vsum. Quas caussas multum posse, tum ad refrigerandum, humectandumque, tum immoderate laxandum artus, omnes norunt. Materia hæc initio mista est e sanguine, bile, & pituita. Dico autem, initio: quia temporis interuallo humores calidiores in tenuitatem resoluuntur, & transpirant: pituita vero frigiditate, crassitie, & lentore, calori resistens, permanet. Atque hinc euenit, dolores principio esse acerbiores: qui postea dissolutis, diminutisque calidioribus humoribus, mitescunt. Propellitur vero materia hæc a toto corpore in artus, per venas. Et hæc materia peccans, cum opus præter naturam sit; læsam aliquam functionem consequitur. Hæc functio est tum chylificatio, tum sanguificatio. Chylificatio quidem, ratione pituitæ: sanguificatio, ratione calidorum humorum. Offensa autem est chylificatio, non læsa facultate coctoria; (quia e casu mihi proposito intelligo, ventriculum & robustum satis, & bene temperatum esse:) sed ob errorem externum, qui oritur a caussa externa, a cibis videlicet crassis, & immodico vini potu. Sanguificatio vitiatur partim læsa facultate & labefactata ob intemperiem calidiorem iecoris, & ob errorem externum, vinum, scilicet meracum & potens: a quo vino potuit etiam iecur accendi. Dum peccantes hi humores copiosi & noxij colliguntur in venis totius corporis: non mirum est, si otio & quiete consumi nequeant, quod sępe aggrauantes & molestantes vim expulsoriam, propellantur ad artus, tanquam ad cloacas quasdam, & præcipue ad artus inferiores: tum, quia naturæ impetu humores crassiores deorsum potius vergunt, quam sursum; tum etiam, quia hi artus magis a fonte caloris distant.

Indicationes. Præseruationis igitur gratia, ad duo potissimum oculi dirigendi: ad materiam scilicet peccanté, & ad partes affectas. Ratione materiæ iam genitæ, oritur indicatio euacuandi: ratione vero confluxionis reuellendi. Et quia non licet materiam peccanté in quali purgare; nisi prius alteretur & præparetur; ideo oritur etiam indicatio præparandi. Cumque non liceat materiam peccantem in quanto euacuare; nisi prius viæ primæ repurgentur ideo oritur indicatio leniendi.

di. Quoad partes affectas; artus omnes, præsertim inferiores, calefaciendi, siccandi, vel leuiter densandi sunt. Iecur moderate refrigerandum.

Scopos hos absolui quidem posse confido, cum in visceribus (tuta dignæ distemperantiæ nō sint: quæ fere semper has ita affectos comitantur) non e toto tamen, nec ita facile successuram hanc præseruationē polliceor, propter antiquam, & inueteratam articulorum imbecillitatem.

Curatio. Quoad materias auxiliorum, e chirurgico fonte elicio *venæsectionem, hirudines, & cauteria*. Nam cū vitia articularia sint magni momenti: quis, exsistente plenitudine, vitia illa efficiente, fouente, aut producere potente, magnum auxilium, sanguinem minuens, differret. Cuius magni auxilij materia est *venæsectio*. Hoc ergo vere futuro proximo, absentibus ipsis malis, audacter vena basilica dextri cubiti, aut communis, aperiatur: & sanguis ea copia educatur, quæ videbitur præsenti medico congrua & idonea pro ratione & plenitudinis indicantis, & virium permittentium. Autumno postea ante malorum inuasionem sanguis adhuc euacuari poterit debili auxilio: nimirum *hirudinibus* hæmorrhoidibus adhibitis, ne bis in anno secta vena, magnum nimis fiat, ratione ætatis & virium, spiritus vitalis dispendium. *Cauteria* etiam probo: non in cruribus quidem, propter maximam harum partium imbecillitatem: sed in brachijs potius: per hęc enim emissaria fiet reuulsio, maxima humorum colluuie a natura extra corpus per hæc depulsa & expurgata.

E fonte pharmaceutico, gratia lenitionis ventris elicio *mel rosatum solutiuū, cum manna*; si excrementa pituitosa, & satis crassa, primos obsidebunt ductus; dissolutum *aqua betonicæ*: sin minus, *syrup. ros. solutiuum*, dissolutum *aqua cichorij*: Ad præparandum materiam in quali peccantem probo *ser apia e betonica, & cichorio*, additis decoctis, vel aquis stillatitijs *cichorij, bethonicæ ivæ*. Pro hac materia purganda in vsu sunt *pilulæ de hermodactylis maiores cocciæ*, addita *mastichin* particula, ne ventriculus labefactetur addatur etiam pulueris *ivæ* aliquid, pro vehiculo, vt pilularum vis ad artus deducatur. Præparatio & purgatio non semel, sed bis instituentur.

Ad articulos roborandum, quam primum vtatur sequenti decocto: *R salsæ parilis unc. iiij. ligni guaiaci unc. iij. corticum guaiaci unc. ij. decoquātur in* lib. *xij. aquæ stillatitiæ. sonchi, endiuiæ, et cichorij*, ne iecur accendatur, ad consumptionem medietatis; vel in *aqua communi*, additis tum in fine *filiorum cichorij, & endiuiæ quatuor manipulis*. Probantur etiam pulueres *betonicæ, salsæ & corticis ligni*: e quibus pilulæ formentur cum *syrupo e cichorio*: & harum tres, ante syrupum decocti superioris semper assumat. Vtendū decocto bis quotidie, per quadraginta, vel plures dies, pro tolerantia.

Autumno futuro & hyeme probatur *terebinthina Cypria, lota ex aqua betonicæ, cum pulueribus chamæpityos & betonicæ*. Cōuenit etiam celebre illud Alexandri Tralliani *Diacorallinum; magnaque antidotꝰ*. Ea tamen lege hæc vsurpanda: ne ratione caliditatis ipsorum iecur accendatur: vnde corrigantur *conserua rosarum, aut cichorij*: ipsaque *terebinthina abluatur aqua cichorij*.

Extrinsecus pro cruribus & pedibus parentur lotiones *ex aqua alterata, mastiche, nucibus cupressi, betonica, iva, & saluia*.

Quoad iecur: a ere calidiore, post vsum ligni, sumēda sunt refrigerantia mitia: ueluti *conserua rosarum cichorij, serum lactis caprini*. Extrinsecus etiam, dum longo temporis interuallo ligni bibet decoctū, regioni iecoris poterunt admoueri epithemata, confecta *e succo cichorij, endiuiæque, modico aceti* addito, Linimenta etiam adhibebūtur: nimirum *rosaceum & santalinum*.

Diligens instituatur viuendi ratio: nec cibis illis crassis vtatur, quibus delectatur: sed tenuibus, & coctu facilibus. A Vino per annum abstineat: & loco vini bibat aquam alteratam *coriandro*: tempore autem frigidiore, *cinnamomum* adijciatur. Vinum postea eligat tenue, & aquosum. Veneris voluptuosæ relinquat vsum: nec nisi rarissime cum uxore coeat. De alijs rebus non naturalibus, nihil adfero: cum certo sciam, Medicos presentes recte omnia instituturos. Patauij, Anno 1575.

CONSILIVM XL.

In arthritide: pro eodem nobili viro.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Num arthritis curabilis. NObilis hic vir, pro corpore a doloribus articularibus præseruando, multa scire desiderat. Atque primum rationem prognostici: *numquid omnino euelli & profligari possint*, vel si hoc fieri nequat, *verum mitiores reddi possint*, ut rarius corpus affligatur. Galenus noster sexto libro de tegenda ualetudine, dolores arthriticos, ait, esse affectiones præter naturam diuturnas, rebelles, remedijsque recta etiā ratione administratis ualde resistentes. Præsertim uero hoc accipiendum est, de doloribus, qui aliquandiu progressi sunt. Cum enim ad horum dolorū generationem, articulorum imbecillitas præter naturam concurrat: rationi consentaneum est, doloribus his longo tempore perseuerantibus, articulos imbecilliores reddi. Quia igitur dolores, Nobilem uirum cruciantes, non sunt unius alteriusque uel mensis, uel anni sed duodecim annorum: concludo, esse impossibile, ut penitus hi dolores remoueantur. Spero tamen, materijs auxiliorum nuper propositis, eos fore mitiores, nec ita frequenter ipsum inuasuros. Nam, si articulorum imbecillitas præcipua caussa est horum dolorum: nonne hac imminuta imbecillitate, dolores minus acerbi, & rarius infestantes, efficientur?

Vires guaiaci & salsæ, ad arthritidem. Dubitatur deinde circa *exhibitionem decocti ligni & salsæ*: quod nimirum ex huius usu plurimi nocumentum senserint. Ego vero sentio, maximam ex vsu huius vtilitatem secuturam. Ratio est: quia omnia remedia conferunt, dum adsunt ea, quæ indicant remediorum exhibitionem. Cum autem in articulis huius nobilis viri, introducta sit imbecillitas, propter intemperiem frigidiorem, & humidiorem: nonne maxime conducent remedia calefacientia, siccantia, & ad longinquas partes penetrantia? Materia autem remedij calefacientis, siccantis, & quoquo versum penetrantis, præstantissima & efficacissima, est *decoctum ligni Indici, & radicis salsæ*. Sed preterea, nonne cerebrum habet frigidius & humidius? nonne ventriculum frigidiorem? Atqui horum membrorum distemperantiis magnopere opitulabitur decoctum ligni Indici, & radicum salsæ.

Sed obijciet quis: iecur calidius esse ægro: ideoque non requiri calefacientia & siccantia, verum refrigerantia. Respondeo: quando adsunt contra indicantia; attendendum iis est quæ magis vrgent: at in nostro ægro magis potest, vrgetque excessus frigiditatis, quam caliditatis: ergo ad frigiditatem pręcipue oculi sunt dirigendi. Nam habemus articulos frigidos, cerebrum frigidum, ventriculum frigidum: iecur autem dumtaxat calidius est. Preterea incipit prima ętas declinans, in qua calor solet diminui. Tandem iecoris caliditati consuletur quoque eo tempore, quo decoctum assumitur: ideoque iecoris regioni tunc adhi-

bebuntur epithemata refrigerantia, & vnguenta refrigerantia, iam ante a me proposita. Post assumptionem quoque, si iecur redditum calidius videbitur; in vsum venire poterunt *conserua illa refrigerantes, & serum lactis caprini*.

Quod autem ad fertur, *multos e decocti vsu nihil iuuamenti percepisse:* facile diluitur. Remedia enim nonnunquam parum prosunt; licet horum asint indicantia: quia videlicet perperam vsurpantur, aut ob insolentiam ægrotorum, aut ob inscitiam medicorũ. Læto igitur animo præparet se ad sacrosancti huius remedij vsum.

Quæritur etiam, *num posthabita huius remedij* (nimirũ decocti) *materia, alio modo æger curari queat?* Vbi constanter asseuero, nullo alio curandi modo nos posse vti, qui tantum iuuamenti sit allaturus, atque iam prædictus: quia, secundum Hippocratem, in magnis & extremis affectibus, magna remedia conueniunt: dolores autem articulares duodecim annorum, sunt affectus magni momenti ideoque postulabunt magna remedia. Et, licet multa reperiri possint, artus frigidiores, cerebrum frigidius, & ventriculum frigidiorem corroborantia, nullum tamen huic indiuiduo magis erit idoneum, quam decoctũ ligni & salsæ.

Vinum pro arthriticis aduersum. Quantum attinet ad *vinum, cuius abstinentia ob consuetudinem grauis ægro videtur*; si eo non poterit carere annum integrum: per mensem saltem vinum abstineat: vel, si nec hoc possit, eo tempore vinum relinquat, quo Medici curationem aggredientur. Nam vinum solet materias ad locos debiles præcipitare.

CONSILIVM XLI.

In arthritide.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

a nonnullis ascriptum

Lenientia aluum. PRocurandum est, vt aluus quotidie faciat officiũ. Id aut cibis lubricãtibus, aut leuibus medicamẽtis fieri potest. Cibi, qui id præstare poterunt, sunt *fercula e beta, spinachia, brassica, oleo & sale* confecta. *Caricæ* item quatuor, aut sex, prima mensa sumptæ. *Pruna* optime matura, ac dulcia, recentia, quatuor, aut plura, si parua sint: quod si recentia non adsint, sicca macerentur *in vino dulci*, ac eidem incoquantur, aut in *iusculo pinguiori*, addito *sacchàro*, aut optimo *melle*. Poterit & hoc præstare *passularum* vsus si sub dio fuerint exposita, quatuor aut quinque noctibus, respersæ *sacchàro Tomasino*, non admodũ albo: de his duo aut tria cochlearia sumenda, & optime masticandi, initio prandij: & simul cum his comedẽda *offa panis, confecta e tenuiore parte furfuris, pauca adiecta farina, & mellis modico*.

Medicamenta lenientia sunt: *cassia* ex arundine sumpta ad quantitatem onc.iij. cum *arundine*. Aut onc.j. *electuarij lenitiui*, vna hora ante prandium vorata. Vtiliter semel in mense (euitando tamen calorem) capiantur drachmæ duæ vel tres sequentis medicamenti, aut ad summum semuncia, mane, horis quatuor ante prandium; hoc enim maxime commendatur, & sæpissime experimento probatum fuit, in morbo articulari; paraturque hoc modo: *R. hermodactylorum alborum a cortice mundatorum, diacrydij ana dra.ij. costi, cymini, zingiberis, caryophyllorum, ana dra.j. terantur omnia, & cum syrupo, facto e melle & optimo vino, fiat electarium*. Hoc soluet aluum, educetque materias, quæ dolorem creare possent.

Caryocostinum P. Bayri.c.1.l.18. a R. Soluãdro in consilijs suis cõmẽdatum.

Somnus. A somno diurno abstineat, nisi noctes duxerit insomnes. Quo casu non statim cibo erit indormiendũ, sed horæ spatium ad minimum interijciendum.

Cibi. *Cibaria* sint, *panis* optimus, fermentatus, mediocriter salsus, bene coctus in furno, non permistus caseo, butyro, aut pingui aliquo, sed sit purus ex optima farina. *Carnes* sint gallinaceæ, vitulinæ, hœdinæ, veruecis castrati, perdicum, phasianorum, & auicularum, quę in montibus aut nemoribus degũt. *Aromatibus* non omnino inter dicendum; sed parce tamen vtendum. *Salsamentorum* vsum non damno in prima mẽsa; verum in exigua quantitate, vt pituitam ventriculo detergeant. Sicut etiam admittuntur aliqui *pisce salsi*, ea de caussa, vt sunt sardæ, haleces, & similia molliter salita. Oua recentia, tenera, & tremula, optima sunt: minime vero indurata, aut frixa admittantur. *Casei* vsus maxime damnatur. *Butyrum* pro cõdimento parce conceditur. *Pisces* raro edentur, & in exigua quantitate, in craticula assati, aut elixi & aromate mediocriter conditi: frixi vero deteriores sunt, & adhuc magis, si in butyro: sint etiã aut maritimis vndis agitati, aut fluuiatiles; non palustres, nec ex aquis stagnantibus: caroque eorum mollis sit, ac friabilis, non viscida, aut lenta. *Cãcri*, & omne genus *testaceorum conchylium*, & *ostrearum* damnantur. *Testudines* tamen concedi possunt. *Acetaria*, quia acetũ nocet neruosis partibus, non sint in frequenti vsu: & parentur ex aceto non admodum forti: misceaturque *saccharũ, mel*, aut *passula*, veluti *cappares* dẽpto sale parantur. Conceduntur etiã *radices & folia cichorij, enduuia, boraginis, buglossa, melissa, comaq; tenera feniculi*. *Radicula esculenta* quoq; admittitur: vt e uentriculo detergeat pituitam. Aliquando *moretum* edi potest pro condimento, siue *salsa viridis*: & *diasinapi*, quod *mostardam* Itali vocant. Leguminum frequens vsus pedes debilitat: lib.6.epid. *Amygdalas* etiam cum iusculo, aceto, & sacchàro mistas, concedimus. *Fructus* etiam permittũtur: *vt pruna, ficus, vuæ bene maturæ, pistacia, pinea, amygdalæ, auellana, nuces*. *Pyra & cydonia* damnantur: quia faciunt dolores arthriticos: neque nisi cocta, & sacchàro cõspersa, melleq; condita, raro ac parum in vsum venient. *Cerasorum* omne genus parcissime comedatur. *Fructus molles* si sumendi, præponantur cibis reliquis omnibus: duri vero fructus postponantur. *Persicis* optime maturis parce etiam vescatur.

Vinum & ceruisia vitanda. De *vino* vnum dixerim. Si æger per biennium ab eo abstinuerit, sperarem a morbo ipsum omnino liberatum iri. Quod si hoc minime velit facere, saltem parcissime bibat, & vinũ non sit dulce, crassum, vel nouum. Si rubrum habere posset, magis probarẽ, quam album. Sit etiam oligophorum, aut aqua cocta lymphatum. Quod si acerbitate aliqua foret præditum, non tamen multa; maxime videretur opportunum. Vina Cretica, & similia potentia, sunt vitanda: nam præter id, quod neruis nocent, caput etiam replent, & sic fluxiones excitant. Vitanda etiam est *ceruisia* potens.

Sanguinis missio. Bis in anno mittatur *sanguis* e dextro brachio, ad onc.vij. vel circiter, prout visum fuerit medico, qui tũ aderit. Et hoc erit agendum in fine Aprilis, & initio Septembris; citius, aut serius, prout regio calidior, vel frigidior fuerit eo tempore. Quod si hæmorrhoides eo tempore fluxerint; sanguis mittendus nõ erit, sed differendum, donec per aliquot dies non fluxerint. Si autem toto anno fluerent, & corpus non admodũ videretur grauatum ob plenitudinem: tum a venæ sectione omnino erit abstinendum.

Purgatio. Facta missione sanguinis, si eam fieri contigerit: etiam expurgandum est corpus a superfluitatibus, tum pituitosis, tum biliosis. Primum ergo aluus leniatur hoc medicamenti, per horam ante prãdium; *R. electuarij lenitiui drag.x. pulueris hermodactylorũ scru.j.* mi. & cũ *sacch.* fiat bolus. Deinde coquatur materia per dies octo, aut decem: *R. syrupi de betonica, mellis ros. simp. syrupi de stœchade, ana onc.ß. decocti beto-*

betonicę & cichorij unc. iij. Misce. Quibus assumptis, expurgabitur corpus, assumendo pilulas sequentes, quinque horis ante prandium; quibus per horam indormire poterit æger: *R. pilularum de hermodactylis unc. j. specierũ Episcopi unc. ß.* misce, & fiãt pilulę quęque deaurandæ. In defectu specierum Episcopi, succedere possunt *pilulę cochiæ*, præparatæ cum *radicibus hellebori nigri*.

Ischiatia. Commendantur etiam *thermæ sulphureæ & aluminosæ*, aut etiam *salsæ*, mense Maio, per dies decem: purgato tamen ante corpore medicamentis supra scriptis.

Hyeme, ter in septimana, mane surgens, accipiat sequens medicamentum: *R. resinæ terebinthinæ, aut abiegnæ, vino albo bis, terve lotæ, drach. ij. spec. hieræ simplicis scr. j. turpethi albi* g. vi. fiant boli: quos cum *placentis azymis vino madidis* capiat.

Semel etiam in septimana, tribus horis ante prandium, sumatur *mithridatij drach. ß.* superbibendo haustum *vini generosi*. Non oberit etiam, si in fine cęnæ concedantur *quinquaginta nuclei pinei, abluti aqua rosarum, ac aqua, in qua aliquid cinnamomi sit incoctum*. Aliquando etiam comendantur *folia saluię*, vel sola, & sine condimẽto, vel cum modico *salis, olei, ac vini* respersa: sumantur ab ituro cubitum.

Pro superfluitatibus expurgandis, ęger semel in mense (modo calor non vrgeat) sumat medicamentum supra scriptum *ex hermodactylis*.

Roborãtia articulos. Doloribus absentibus, bonum erit pro iuncturis roborandis, quæ dolore affici consueuere, eas inungere *oleo salito*, calidiusculo, eo tempore, quo lectum ingredi volet: fitque oleum hoc pacto paratum *R. olei oliuarum omphacini* lib. i. *salis unc. ij.* bulliant in duplici vase, seu balneo, ad consumptionem quartæ partis: ferueturque oleum ad vsum. Caligas infra genu non liget: nam hoc, si quid aliud, facit ad podagram excitandam. Pariter etiam nihil habeat, quod pedes aut comprimat, aut adstringat: si quando abluere volet pedes (quod raro fiat) consulo, vt id fiat vacuo existente ventre, nempe ante cœnam: nec postea ambulet multum, sed quiescat potius; aquæ vero, pro lotione, incoquentur *rosæ, saluia, rosmarinus, betonica, & salis modicum*. Vel hoc fine *aqua marina* (si haberi queat) vtendum: cui eadem incoxerint.

Vomitus. Si facile vomat: laudo, vt semel saltem in mense euomat, a prandio, aut a cœna: & si, ieiunus vomere posset facile, bonum esset, vt mane vomeret: nam in arthritide nulla alia melior est euacuatio & diuersio, quam ea, quæ per vomitum fit. Eo tempore, quo vult euomere (quia vomitus nocet oculis) vt descendantur ab incommodo oculi, conueniet eos ligari fascia aliqua: quæ non statim a vomitu soluenda est sed sinenda ad octauam horæ partem, vel circiter.

Dum dolores infestant, solo *rosaceo* vtatur: & a reliquorum vsu abstineat.

[Ante annos aliquot, Capiuaccæ & . . . quædam consilia, Laurentio Scholtzio, Vratislauiensi medico, piæ memoriæ, transmisi: qui antidoti loco hoc ipsum Capiuaccæ consilium, vna cum aliis quibusdam, mihi communicauit. Ego vero *γνήσιον*, & Capiuacca dignum, pronuntiare minime ausim.]

CONSILIVM XLII.

In ischiade, luxatione imperfecta pedis dextri, & eiusdem stupore.

HIERONIMI CAPIVACCAE.

Affectus & Caussa. Notissimi sunt affectus qui Iuuenem nobilissimũ affligunt: primum videlicet ischiadicus dolor coxæ dextræ, ita vt pars illa imperfecte luxata reperiatur, & propterea claudicare cogatur. Conqueritur etiam de stupore: quodam pedis dextri, qui per interualla quędã ipsum inuadit. Coxę quidem dolor, ab initio adeo mitis fuit, vt medicinam vllam adhibere non cogitauerit: sed is ita nunc inualuit vt medelam quærere cogatur, ne imperfecta luxatio in perfectam abeat. Et quanquam referat Galenus lib. de anatom. administration. ischii articulum non posse imperfecte luxari: hæc tamen sententia non solũ nobis, qui hãc imperfectam esse luxationem statuimus, aduersatur; sed etiam ipsimet Galeno, qui lib. de vsu partium talem luxationem posse fieri censuit. Nos autem hæc loca ita solemus conciliare: fieri nempe posse imperfectam luxationem a caussa internata: at ab externa minime. Quia igitur a caussa interna hoc malum factum est dici potest imperfecta luxatio. Origo hæc fuit. Cum adolescens esset, ludẽs cecidit: e casu pars illa debilitatem contraxit, ob quam postmodum facillime excrementa suscepit, quibus, cum tendines relaxarentur, factum est, vt os non potuerit e toto detineri, sed luxari cœperit. Hi autem humores alii non fuerunt quam pituitosi, qui generantur in capite, quod humidius esse grauitas arguit, quæ in ipso sentiunt. Et cum hi humores satis copiosi sint, expultricem aggrauatam irritant, vt materiam ad partes expellat. Eadem hæc materia caussa est stuporis illius: nam ab ea vapores eleuantur, qui transmissi ad neruos genu dextri, impediunt illustrationem spirituum animalium. Hinc, quia id a vaporibus contingit, stupor ille cito fit, citoque dissoluitur.

Indicationes. Sequitur vt videamus, quid agendum sit, pro malis hisce remouendis. Curandum itaque erit, vt humor emolliatur, incidatur, attenuetur, & euacuetur pars vero corroboretur, ne excrementa illa suscipiat: cerebrum quoque exsiccandum, & expurgandum.

Prognost. Quæ, licet factu facilia esse videantur: tamen, quia morbus inueteratus est, & in partibus, internis reperitur, non videntur facilia. Verum, cum iuuenis sit, & huiusq; nullam expertus medicinam: speramus, si non e toto curari queat, rem tamen in multo meliorem statum reduci, & integram luxationem præcaueri posse.

Curatio. Quoniam vero ęstus præsens ab omni medicatione nos deterret: suademus, vt, quia hoc malum tamdiu pertulit, tote medicatio in autumni tempus differatur. Interim diligens victus ratio tenebitur. Vitabuntur igitur fructus, cibi crassi, vinum, Venus immoderata, cursus, & omnia quæ vel crassos producunt succus, vel membri robur euertunt.

Autumni vero tempore curationem auspicabitur *venæsectio* in dextro cubito: cum corpus & plenum sit, & calidiora medicamenta sint adhibenda. Post brachii venam sectam, pedis affecti vena etiam aperietur: & *cauterium* parabitur in brachio sinistro: sic enim materia pituitosa deriuabitur, & euacuabitur. Purgato exquisite corpore, si malum non cedat, deuenietur ad *caustica & vesicantia* medicamenta: a mitioribus autem incipientes, conficiemus *pastam ex iberide & cantharidibus*: quæ nisi proderit, ad *ferrũ ignitum* accedemus, & vstionem, quatuor, vel sex locis instituemus.

Leniatur aluus *melle rosarũ solutiuo, & electario lenitiuo*. Præparentur humores *decocto betonicę, ana cichorij*. Purgentur, *pilulis cochijs*. Iterum præparẽtur humores etiam syrupis compositis, vt *syrupo de betonica, de stęchade*: purgenturque *pilulis de hermodactylis*.

Caput erit purgandum masticatoriis, confectis *e mastiche ex cera*.

Vt autem absumantur humiditates, quæ in capite & ligamentis reperiuntur: deueniendum erit ad maiora præsidia. Quare conueniet *decoctum guaiaci & salsæ parillę, cũ ina, & portione sassafras*. Tũc etiã tẽporis ea victus ratio præscribetur, qua in lue venerea

vti solemus: a qua immunem esse egregium patientem minime putamus, cum bis iam antea bubones perpessus sit.

Stillicidium paretur supra suturam coronalem, vel ex *aquis Aponensibus*, vel arte factum, *e sulphure, cum betonica, stœchade, & agarico.*

Parti affectæ imponatur *emplastrum ex iberide:* & adhibeatur *suffimigium e lapide molari. Luta etiam D. Bartholomæi* admodum conuenient: vsusque *vinaceorum.*

Hyemis tempore laudamus, vt singulo mane sumat *pilulas e terebinthina, cum sale theriacali & pulnere eius.* His etiam addi possunt *pilulæ arthriticæ.* Quod si magis efficax medicamētum requirit, sumat *Diacorallium*, ab Alexandro adeo laudatum & expertum: quod cæteris anteferendum; plurimum ipsi conferet, si scrupulum vnum per totam hyemem sumpserit, per sex horas ante prandium: exhibeatur autem ea ratione, quam Alexander docet. Magnis etiam antidotis vtatur, vt *theriaca & methridatio.* Vtatur ea victus ratione, quam supra proposuimus: id in memoria habens, vt tempore autumni vinum sibi paret medicatum, in quo ebullierint *lignum, betonica,* & similia.

CONSILIVM XLIII.

In dolore circa os sacrum.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Casus. Conqueritur egregius patiens de dolore intenso circa os sacrum; cuius ratione sæpe ambulare nō possit: & præterea de tumore inguine dextro. Quorum affectuum caussæ ea diligentia sunt indagandæ, vt earum essentia pateat, indeque indicationes ex vsu hauriri possint. Trahit autem hic dolor procul dubio inde originem: quod materia catarrhalis, destillans ad eas partes, illas distendat, vnde solutio vnitatis, & acerbissimi dolores. Generatur vero hæc materia in capite, tum læsa facultate coctrice ipsius cerebri, ob intemperiem frigidam, & humidam; tum etiam frustrata, ob errorem externum. Ventriculus enim debilis redditur, cum non possit optimum chylum generare, prauum demittit ad iecur, qui ibi non potest in bonum sanguinem mutari: talisque defertur in cerebrum: a quo cum non possit regi; facultas expultrix aggrauata, materiam illam detrudit ad prædictas partes sinceritas. Tumor autem inde factus est, quoniam pars plus iusto alimentum suscepit; vnde caro concreuit.

Præsidia. Hæc mala vt auferantur, oportet caput & ventriculum calefacere & exsiccare: materiam morbificam, præsertim pituitosam, auertere, deriuare, & prorsus extirpare; tumorem vero auferre.

Prognost. Quibus scopis satisfacere, meo quidem iudicio non est impossibile. Licet enim materia illa catarrhalis sit vehemens ratione propriæ essentiæ: attamen rationę dignitatis, & facultatis corpus regentis, nulla est vehementia: si quidem pars quæ obsidetur, licet non sit spernenda, nobilis tamen non est: præterea virtus facile tolerat, nam est satis robusta, ratione quantitatis, & qualitatis: patiensque in virili ætate cōstitutus est: vt optime sit sperandum.

Curatio. Hac salutis spe concepta, ad materias deueniendum & primum chirurgicas. Laudamus igitur, vt *secetur vena* communis cubiti dextri; e qua sanguis detrahatur ad quinque vel sex vncias, si consultum præsenti medico videatur. Præterea probantur *duo cauteria*, vniuerso prius corpore expurgato: alterum in crure dextro, vt materia illa reuellatur, & euacuetur: alterum, ratione capitis, in brachio sinistro.

Quoad pharmaciam: leniatur aluus *unc. ij. ß. mellis rosati solutiui, cū decocto florū & fructuum.* Deinde præparentur humores iusculis, alteratis cum *folijs boraginis, betonicæ, cichorij.* Urgētur deinde *rhabarbari & agar. cū trocisc. ei ana dr. j.* infusis in *decocto florum & fructuum:* addendo *mannæ, & mellis rosati solutiui ana unc. ij.* Quod si corpus non videbitur optime euacuatum: iterum sumantur iura illa alterata, per tres dies: & denuo exhibeatur prædictum purgans.

Probatur præterea vt caput expurgetur masticatorijs, paratis *e piperis & pyrethri ana scrup. j. mastiches drach. ij. ceræ quantum sufficit* pro pastillis effingendis. Hoc fine nasalia etiam laudantur, *e drach. j. mannæ, & vnc. j. succi betæ.*

Purgato corpore & capite, prodest *decoctum salsæ, cum modica ligni portione,* per vigintiquinque, vel triginta dies. Paretur autem hoc modo: *R. radicum salsæ parillæ* crasso modo contusarum *unc. ij. ß. rasuræ ligni guaiacini drach. vj. aquæ fontanæ* lib. *viij.* misce, & fiat infusio per vigintiquatuor horas: deinde fiat decoctio, ad consumptionem medietatis: in fine decoctionis addantur *foliorū boraginis, betonicæ, cichorij, ana P. j. ß.* & fiat expressio: quæ seruetur pro syrupo. Deinde *residuū salsæ & ligni,* coquatur ex *aquæ simplicis* lib. *xiiij.* ad consumptionem tertiæ partis: in fine ebullitionis addatur *passularum dulcium libræ semissis:* & facta expressio seruetur pro potu communi. De syrupo assumat mane, ante prandium per horas quinque, *unc. viij.* post prandium per horas sex, assumat *unc. vij.* transactis deinde quatuor horis cœnet. Dum autem decocti syrupum sumit, singulis decem aut duodecim diebus, deglutiat pilulas, paratas *terebinthina Cypria,* ad *drac. ij.* cū puluere *salsæ* formatas.

Pro corroborando capite paretur *lixiuium,* alteratum *agarico, folijs rosarum, & betonica*: quo sæpe caput abluatur.

Tumor autem cū alijs materijs auferri non possit; *caustico* aperiatur: & chirurgo cura tota relinquatur.

Ratio viuendi dictis correspondeat. Aer ad calidum & siccum vergat. Panis sit optime fermentatus. Carnes sint laudabiles: vitentur agnorum & porcorum: itemq; lacticinia & legumina omnia. Vinum sit mediocre: & rubrum potius, quam album. Somnus moderatus. Exercitium moderatum, & ante cibum, aluoque inanita: quæ semper mollis fusaque sit, aut arte talis fiat.

CONSILIVM XLIIII.

In macie cruris dextri, ac læsa deambulatione.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Historia affectuum. Patiens propositus Gallus duas actiones læsas habet: quarum altera pertinet ad cruris dextri nutritionē; altera ad eiusdem deambulationem. Vtraq; manifeste oculis subijcitur; apparet enim cruris magnitudo diminuta; item & læsa deambulatio, cum neq; flectere, neq; ex toto crus illud erigere valeat. Videndum autem a quanam caussa hæc mala dependeant. Cōstat, lædi actiones, vel læsa facultate, vel ob errorem externum. Vtraque actio proposita, non ob errorem externum læditur, sed ob morbum. Nutritio enim læditur, læsa facultatę alteratrice ipsius cruris: cuius ratione alimentum, quemadmodum opus esset, attrahi non potest. Redditū autem est crus intēperatum, idest, frigidum, ob otium, & diuturnam quietem; patiens enim ob morbum, doloremque in genu, non mouet se, quemadmodum facere antea solebat. Præterea hæc cruris frigida intemperies occasionem habuit, ob præsentiam seu vicinam materiæ pituitosæ frigidæ, in genu existentis. Ambulatio autem læsa est ob morbum in magnitudine aucta, ob tumorem scilicet circa genu excitatum, & in ipso etiam genu: non quod materia occupauerit ossium genu cauitatem, sed quia collecta est extra cauitatem, circa dearti-

dearticulationem ipsius genu: ratione cuius tumoris & materiæ collectæ, cum patiens noster crus flectere vult, partes neruosæ a materia illa tumoris comprimuntur, fitque solutio vnitatis, vnde dolor ille excitatur. Hic autem tumor inde ortus est: quoniam cum crus, illud ob ictum violentum fractum fuisset; pars illa secundum genu est debilis reddita, cuius debilitatis ratione materia pituitosa suscepta est, ac in genu, vt diximus, collecta. Hæc autem cruris debilitas indies semper aucta est: quoniam hic nobilis patiens, cum deambulationis modum aliquem non seruaret, factum fuit, vt sæpissime in terram ceciderit, & partem illam percusserit: & ante XV. dies iterum in terram ruere coactus fuit, vt nouissima debilitatis caussa huic parti addita sit.

Indicationes. Pro auferendis his malis, necessarium est prouidere, vt crus illud renutriatur. Quod, vt commode fiat, opus est intemperiem illam frigidam calefaciendo corrigere & auferre. Materia vero, tumoris caussa, vt dura, est emollienda; vt crassa, attenuanda; vt frigida, calefacienda; vt locum indecētem occupat, elidenda. Genu est corroborandum, itemque crus: seruando semper eorum virtutem & tonum, vna cum virtute totius: habita de toto prouidentia.

Præsagia. Quibus scopis satisfacere non est impossibile: quāuis omnino sit difficile. Nam si consideremus vehementiam ratione propriæ essentiæ, ea est satis insignis: quoniam & intemperies cruris, & eius figura multum recedunt a naturali statu: est enim tertius annus, ex quo hic tumor ortus est, & crus macie illa tentari cæpit. Præterea materia tumoris, vt diximus, est frigida, crassa, & dura: vt non nisi summa difficultate, & longo temporis spatio hæc omnia vinci possint. Nec est, quod vehementiam ratione dignitatis contemnamus: quoniam læditur deambulatio, quæ est actio, caussa commodioris vitæ necessaria. Speramus tamen nobilem patientem ad pristinam sanitatem reduci posse; cum virtus ipsius robusta sit, secundum quantitatem, & qualitatem.

Curatio. Et quoniam est iuuenilis ætas: laudamus, vt primo quoquo commodo tempore fiat aliqua *sanguinis missio*, secta uena iecoraria dextri cubiti.

Leniatur aluus *melle rosarum solutiuo, cum manna*, in iure dissolutis: vel similibus. Præparentur humores iusculis alteratis *betonica, farfara, boragine, endiuia*, & similibus. Purgentur, *rhabarbaro & agarico, infusis in decocto florum & fructuum, cum folys sene, addendo mel rosatum solutiuum, & mannam.*

His omnibus diligēter peractis, laudamus ut *thermas Dom. Bartholomæi* adeat, ibique utatur *luto Dom. Bartholomæi*, immergendo in illud vniuersum crus, & totam coxam. In eo enim luto est vis emolliendi, calefaciendi, & aliquo etiam modo digerendi. Hocque luto vti poterit per 8. vel 10. dies. Mundato autem crure & coxa a luto *vino generoso*: tumor ipsius genu inungatur *adipe vituli, anatis, gallinæ, modico croco* adiecto. Transactis diebus octo, suademus ut *luto Dom. Helenæ*, vtatur, modo & forma supradictis: hoc lutum enim magis digerit. A luto parte *vino optimo* diligenter mundata, supra genu imponi poterit *diachylon cum gummi*, cui sit permistus *puluis colocynthidis, & vtriusque veratri.*

His peractis, si e toto non fuerit liberatus, & æstus non vrgeant: per *sudorem* materia e toto discutietur & euacuabitur.

Vt autem crus emaciatum renutriatur, laudamus *inunctionem cum oleo liliorum alborum, & similibus addito uino generoso*, pro vehiculo.

His addatur diligens viuendi ratio: quam, ceu notam, prætermittimus.

CONSILIVM XLV.

In tumore vtriusque cruris, altero nigro, & lienis scirrho.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Conqueritur vir strenuus ac magnificus de tumore vtriusque cruris, de dolore secundū totius corporis partes defœdato, & de quodam lienis scirrhoso tumore, qui non difficulter prementibus manifestatur, nec compressus dolet. Hic tumor scirrhus est confirmatus, & penitus exquisitus: quia indolens. Color autem mutatus, qui ad nigredinem vergit, est symptoma, in genere qualitas mutatæ, & a medicis morbus arquatus niger dicitur. Tumor vero in vtroque crure excitatus, oculis etiam obijcitur: a quo hydrops anasarca non longe abest: cum enim digitis cum comprimimus, euidens in cruribus fouea relinquitur. Hinc ergo manifestum, est, patientem hunc cachexia, seu malo totius corporis habitu laborare: quæ affectio, vt norunt medici, ad introducendum hydropem præuia est dispositio.

Caussa. Horum affectuum caussas quod attinet: dubium non est, splenis tumorem horum omnium malorum originem & fundamentum esse. Nam cum lien, ob huiusmodi tumoris præsentiam: melancholiam a iecore sibi transmissam, suscipere non valeret: fuit in caussa, vt iecur frigidus iusto sit redditum: ob quam frigiditatem, cum chylum in optimum sanguinem permutare non posset, factum est, vt sanguis pituitosus, & proinde frigidus sit genitus: cuius portio ad crura decumbens tumores illos euidētissimos excitauit: portio reliqua, cum melancholia permista, ad reliquum corpus diffusa, tum cachexiæ, tum ictericiæ nigræ occasionem præbuit. Lienis vero scirrhosus tumor ex eo ortum habuit; quoniam, cum elapsis mensibus copiosa sanguinis excretio, & per sedem, & per vomitum, facta fuerit: in frigidam lien dyscrasiam extemplo incidit: cuius ratione, cū melancholiam a iecore transmissā, quemadmodum opus erat, regere non potuisset, eam ibi concrescere necessarium fuit, & cum pituitosa materia, a ventriculo frigidiori eo delata, in tumorem scirrhosum degenerare. Hic vero scirrhus deinde exquisitus euasit: quoniam ob diuturnam moram pituitosæ & melancholicæ materiæ in ea regione, partes tenuiores per resolutionem euanuere: terrestriores vero, crassiores & viscidiores remansere: vt hac ratione adhuc durior materia reddita, in scirrhum exquisitum migrauerit. Ventriculus autē ob promiscuam, qua patiens semper vsus est, uiuendi rationem, aliquam frigiditatem acquisiuit.

Scopi. Omne igitur studium nostrum eo conuertendum est, vt errata in victu corrigamus: deprauatum illum calorem auferamus: materiam, scirrhosi tumoris caussam, emolliamus, digeramus, ac dissipemus: lienem, iecur, & quoque aliquo modo uentriculum, calefaciamus & corroboremus: horum viscerum virtutem & tonum, vna cum virtute totius, conseruemus: habita tamen prius de toto prouidentia, quæ eo tendere debet, vt cachexiam e toto auferamus.

Prognost. Quibus scopis satisfacere omnino est impossibile. Nam si consideremus vehementiam ratione dignitatis; eam satis intensam esse reperiemus: læditur enim ventriculus, itemque iecur, quod est membrum principalissimum: quorum uiscerum actiones a natura pro totius corporis nutritione sunt ordinatæ; cū in altero omnium alimentorum concoctio, in altero vero sanguificatio celebretur: quæ actiones pro vita meliori & commodiori ualde sunt necessariæ. His accedit intensissima uehemētia essentiæ: nam quia splenis scirrhus exquisitus est, indicio est, frigidam lienis intemperiem esse cōfirmatam. Plurimum ergo præstabimus, si hęc mala omnia mitiora reddemus, & pa-

tientem ab imminente hydrope præseruabimus. Hoc autem non valde difficulter futurum esse speramus, licet scirrhus ille sit exquisitus: nam reliqua mala nondum exitij summum apicem attigerunt: virtusque non adeo prostrata est, vt non validissima etiam remedia ferre possit.

Curatio. His ita constitutis, ad præsidiorum materias deueniemus. Et, vt de re chirurgica primum agamus: statuimus, sanguinem moderata quantitate euacuandũ, *hirudinibus* applicitis hæmorrhoidibus, si harum fluxus ægro fuerit consuetus: sin minus, *secta vena* sinistri cubiti: si tunc niger, crassusque exierit sanguis, egredi permittetur: si tenuis & rubicundus, illi co supprimetur. *Fonticulus* etiam in crure sinistro probatur, nisi tumor hunc prohibeat: tunc enim omnino abstinendum. Tandem, ut materia tumoris funditus euacuetur: consulimus, vt, si alia remedia, quemadmodum opus esset, non contulerint, in regione lienis *ferro candenti* fiat inustio.

Quoad pharmaceiam: leniatur aluus *melle rosato solutiuo, cum electario lenitiuo, diaphœnicon*, & similibus. Præparentur deinde humores *melle rosato, cum syrupo de betonica, de buglossa, oxymelite*, & similibus: sine decoctis, vel dilutis. Purgentur *electario lenitiuo, confectione Hamech, & syrupo de polypodio.* Præparentur iterum humores syrupis compositis, vt *de fumaria composito, de pomis composito* & id genus alijs. Expurgentur iterum, vel prędictis medicamentis, vel *pilulis cochijs, cum pilulis de fumaria* mistis.

His diligenter administratis, *vinum chalybeatum* per plures dies assumat: quamdiu scilicet aderit præsentia indicantis, & nihil prohibebit. Paretur vinum illud hoc modo: R. *chalybis in diebus canicularibus & hunc vsum diligenter parati unc. viij.* addatur *frustula radicis althaa, & puluis menthæ, ceterach, betonicæ, ius, stœchadis, melissæ, sassafras, capparum radicum, & tamarisci.* Hęc omnia infundantur in *vini generosi* lib. xij. & in vase vitreo, ad radios solares, maceretur, pro octo dies, sępissime vas agitando.

Probatur præterea, vt materia dura emolliatur & digeratus, vsus *luti Dom. Bartholomæi*, administrati per plures dies supra lienis regionem. Interim tamen ab alijs præsidiorum materijs abstinendum non erit: sed quotidie, ante & post luti administrationem, dum scilicet luto vtitur, gestabit supra eandem splenis regionem, *ammoniacum, aceto dissolutum*: vel *diachylon cum gummis*, cui admistus sit puluis *e sassafras, vtroque veratro, colocynthide, iua, stœchade, ceterach*. & similibus. Poteritque æger modo vno, modo altero remedio vti.

Quibus omnibus diligenter peractis, magnas antidotos in frequenti vsu ęger habebit: vt *theriacam, mithridatium, & trochiscos cypheos*, itemque *trochiscos de capparibus, &c.*

Diæta sit moderata, & moderate attenuet. Carnes sint laudabiles, vt vituli, hœdi, pullorum & pullarũ, auium montanarum. Fugiat aues aquatiles, pisces, & lacticinia. Vinum moderate bibatur. Sit autem medicatum, *e ligno guaiaco, stœchade, buglossa, iua*, & herbis alijs superius relatis.

Omnia autem prędicta institui poterunt autumno aduentante. virtus enim hoc tempore simul & remedia & morbos sustinere non posset.

CONSILIVM XLVI.

In ambulandi difficultate: ob dolorem, tumoremque pedum.

HIERONIMI CAPIVACCAE.

Affectus. Patiens hic ab ineunte ætate iecore est calido, & obstructionibus obnoxia, vnde facile in febres incidit. Cœpit autem conqueri paullulum de dextro crure, cum adhuc recte valere videretur: inde febri correptus est: post febrem, pedes intumuerunt, doluerunique, vnde ambulandi difficultas secuta est. Surgenti de lecto, intumescunt pedes: & cum incipit ambulare per decem passus, dolent pedes: deinde cessat dolor.

Caussa. Huius doloris materia est flatus: quia cito generatur, & cito dissoluitur: dum enim nondum ambulat, habet materiam flatulentam in pedibus: ambulando vero suscitatur calor, qui dissipat flatum. Materia hęc in pedibus gignitur: prius enim laborauit febre, quæ, cum sit morbus totius, illas partes magis debilitauit, quæ a fonte caloris longius fuerunt distitæ: vnde in ijs debilitatis flatus gignitur. Materia tumoris exteriorus, est materia corpulenta: non pituitosa: quia hęc ob tenacitatem non cito soluitur: non melancholica, ob eandem caussam: non biliosa, nam sentiret calore: neque sanguinea, ob caussam eandem. Quare a prædominio hęc materia non est ex vno aliquo istorum humorum. Est autem materia serosa: quę alimenti est vehiculum, & tertiæ coctionis tenue excrementũ. Oritur autem tumor in pedibus: quia partes, quę deberent hoc excrementum tenue ad vesicam transmittere, vel per sudores exigere, transmittunt illud ad pedes. Aristoteles problem. 6. sect. 1. ait, iis, qui media vtuntur, pedes intumescere, propter colliquationem: Nam calidum innatum perpetuo agit, & absumit suũ pabulum: & quando pabulum non adest, colliquat humores & partes: cuius signum est, quod per inediã lotium fit rubrum. Cum autem humores colliquati non possint nutrire calidum innatum: fit vt delabantur ad pedes, ceu partes inferiores, ibique tumorem excitent. Sed hęc pedum tumoris ratio ad nostrum ęgrotum nihil spectat; qui non vsus est inedia: ratio tamen Aristotelis bona est.

Scopi. Pro curatione & præseruatione, roborentur pedes, ne suscipiant: &, quoniam materia trãsmittitur a corpore: succurrendum huic est purgatione.

Prognost. His scopis facile satisfaciemus: nã transmissio materiæ a corpore reliquo ad pedes, progreditur ad salutem: tumoresque pedum febribus malignis succedentes, bona adhibita dięta sponte sanari solent, præsertim accedente æstate.

Curatio. Quoad materias pręsidiorum: cum sanguis non habeat rationem, nec caussæ principalis, nec sine qua non: a venęsectione abstinerem. Prætermitterem quoque fonticulos.

Præparandi humores *melle rosato*: purgandi, *agarico, rhabarbaro, epithymo.* Roborandus ventriculus & iecur *conseruis rosarum & cichorij.*

Quoad penes: administrętur *aquæ thermales salsæ & sulphuræ* nam: euacuant, siccant, & partem roborant. Sed non valde calidę adhibeantur, ne fiat attractio. Quando vadit dormitum, lauet pedes *vino*, in quo bullierit *saluia, absinthium, iua, &c.*

CONSILIVM LXVII.

In crurum vlceribus.

I. HIERONYMI FABRICII AB AQVAPEND.

Affectus & caussa. Vir nobilissimus Germanus podagra & gonagra laborat: sed pręterea vlcusculis quibusdam, modo hanc, modo illam crurum partem occupantibus: oboritur enim vesicula, qua disrupta, exit ichor tenuis potius, quam crassus, & postea fit vlcus, quod deinde sanatur: sic autem hisce vlceribus senescentibus, subinde aliæ pustulæ erumpunt, & in vlcera degenerant. Huiusmodi autem vlcera superuenerunt, post longissimas febres, primo quidem tertianam duplicem, deinde quartanam simplicem, ac postremo quartanam duplicem. Verisimile est, naturã horum morborum reliquias velle depellere ad crura, vtpote ad partes,

partes, præ cæteris maxime imbecilles, propter podagram. Cæterum, missa podagra, de vlcusculis saltem his verba faciemus. Oriuntur ea a pituita: cui tamen pro vehiculo admista est multa bilis, quæ maxime in hoc corpore redundat. Fluxio dependet a capite & iecore. Caput, licet satis robustum videatur, fluxionibus tamen est obnoxium; quod testantur abscessus, qui aliquando genam sinistram infestarunt: id quod factum videtur, non tam ob capitis imbecillitatem, quam ob ingentes errores in victu commissos. Sed iam duo tantum in cruribus vlcera apparent, & ea quidem exigua: crura autem ipsa videntur satis labefactata, & colorem naturalem quasi amiserunt. Hæ pustulæ sunt etiam germina bilis acris, quæ a iecore affluit: hoc enim impense est calidum, imo calidius redditur, ob vsum aromatum, & rerum calidarum. Quare bilis copiam iecur producit, & eam ad partes imbecilles transmittit.

Indicationes.

Porro, quia affectus hi iam sunt exigui potius præseruationem, quam curationem exposcere videntur. Quare prohibenda generatio materiæ pituitosæ & biliosæ: iecur refrigerandum: obstructiones tollendæ. Et quia nec de capite, nec de alijs membris sunt querelæ; potissimum bona victus ratione præseruandus erit æger a generatione humorum pituitosorum. Fluentes humores reuellendi sunt: qui fluxerunt, exsiccandi & digerendi. Crurum laxitas & imbecillitas exsiccanda & roboranda.

Præsagia.

Quoad prognosticum: casus hic non videtur difficilis: quia exiguus est affectus, & ipse patiens quotidie melius habere videtur.

Curatio.

Igitur ad præsidiorum materias descendentes: quoad chirurgiam, in eunte vere, *sanguis*, e iecoraria dextri brachij mittatur; vel quemadmodum ambo crura patiuntur, partite sanguinem ex vtroque latere detrahere possumus, e singulo onc. iiij. vel onc. v. vacuado. Se præ cæteris *fonticuli* probantur, qui in hoc affectu, & in hoc patiente vim habent maximam. Quia enim alijs vlcusculis sanescentibus, subinde alia exoriuntur: optimum erit, vt materiæ redundantia, crura petens, continuo hac ratione educatur. Posset quidem & purgatione tolli, & diæta; (nec enim vir nobilissimus libenter admitet fonticulos.) Sed quia in aulis principum exquisita victus ratio seruari nequit, potius ad fonticulos confugiendum. Administretur ergo vnus in crure dextro, hepar affectum respiciens: & ponatur sub genu, quia nos non potest deterrere affectio in cruribus, quç admodum est exigua. Quoad pharmaceiam. Primum leniatur aluus, *cassia, thamarindis, manna, syrupo rof. solut.* Preparentur humores *syrupo de beton. borag. & cichoraceis.* Purgentur *rhabarb. & agarico,* infusis in *decocto flor. & fruct. cum drach. iij. sena. addita manna, &c.* Facta purgatione, iecur refrigerandum, & ratione doloris podagrici corpus exsiccandum. Probatur ergo mihi *decoctum salsæ,* omisso ligno, quod calefacit, & potissimum quia ne minima quidem luis Venereæ est suspicio: quod si, ad roborãdum, stomachum, quid de *china* miscere velimus, non improbo. Hoc ergo tempore vsurpabit decoctũ plures dies, & sudabit quoque. Victus rationem seruabit, non exquisitam illam, qualem Venereis præscribere solemus, sed mediocrem. Et si per dies 15. aut 20. sumpserit decoctum; postea ad refrigerandum iecur sumat *serum lactis caprini*, per mensem; primum assumat serum per 15. dies, deinde quiescat 15. dies, & postea rursus vtatur sero. Localia debent esse exsiccantia & roborantia. Si hic degeret, posset vti *thermalibus aquis:* sed harum loco ipse sibi domi similes parari curet: *sal, & sulphur* in aqua decoquantur, & infundantur crura quotidie, quando non assumit *salsæ decoctum.* Sed quia crura non sunt admodum affecta; potest his remedijs ita progredi: vt autumni tempore crura infundat in *vinaceis*, primo sub quibus ebullit vinum,

A dein vero in siccis pro maiori roboratione.

Deferat *caligam e pelle canina*, quæ carnem tangat, quæ intercipit humores descendentes, & facit ne vltra fonticulum progrediatur, sed vt per hunc exeat. Quoad victum, abstineat a rebus calidis, aromatibus, vinis potentibus, &c.

V[illegible] est vnguento citrino Aquapendentis, quod describitur ab ipso in doctrina de herpete, sitque e succo [illegible].

II. ALEXANDRI MASSARIAE.

Patiens nobilissimus post febrem diuturnam: variam, inconstantem, quæ multos adhinc annos cœpit, biennium iam laborat vlceribus in vtroque crure, modo hoc, modo illud crus occupantibus: quç interdum euanescunt, mox autem e se reuertuntur.

B Omissa podagra & reliquis affectibus, si qui adsunt: caussæ horum vlcerum, ita frequenter pullulantium, duç sunt: vna externa, vt errores in omni victus genere, motio importuna, cibi calidi, &c. altera est interna, nimirum mala constitutio principum viscerum, & potissimum iecoris. Licet enim querela non sit de ventriculo & capite: verisimile tamen est ventriculum propter errores in victu, excrementa gignere, quæ postea ad crura imbecilia ferantur. Calidi iecoris signa sunt; primum quod in cruribus sentit pruritum; deinde quod iam biennium, in vola manuum & pedum, & in toto corpore sentit calorem. A capite etiam portionem quandam demitti crediderim: quia caput multos iam annos excrementosum est, vt testati sunt abscessus difficiles.

Steph.

Cum ergo hæ duæ sint caussę, duæ etiam oriuntur C indicationes: primum diæta exacta: deinde ablatio intemperiei principalium viscerum, quibus crurum roboratio accedit. Iecur in primis laborat, calida intemperie: vnde bilis & adustus humor generatur.

Curatio.

Quare facta totius euacuatione per *venæ sectionem* dextri brachij; leniatur aluus, potissimum cum *cassia* & modica portiuncula *hieræ*, ratione uentriculi: præparatique humores purgentur maxime *confect. Hamech. syrupo rof. solut. & sena.* Sequitur præcipua indicatio, refrigerandi & humectandi iecoris: id quod fieri potest duobus pręcipue præsidijs, quæ alterant, roborant, obstructiones auferunt, & in summa omnibus scopis satisfaciunt. Primum, est potus *thermarum frigidarum*, ut sunt *Villenses, & B. Virginis*, quç opportuno tempore bibantur: roborant enim & non D nocent ventriculo. Frigidissimç thermç improbantur. Alterum pręsidium est *serum lactis*, quod thermalibus aquis antepono: egemus enim refrigeratione & humectatione; thermç vero exsiccant: pręterea etiam serum magis ad obstructiones ualet. Non improbo *decoctum salsæ* cum portiũcula *chinæ*, si utatur, antequam tempus sit opportunum ad sumendas aquas, circa mensem Maium. Quod si medicamentorum multitudo molesta sit patienti, assumat tantum serum, ad heminas quinque, singulis octo aut decem diebus, *alteratum, sena, epithymo, & quandoque etiã helleboro*, ut pręparentur, & euacuentur humores acres atque adusti. Leuiora medicamenta sunt manifesta: ideoque ea silentio prętereo. Roboratio etiam instituenda est crurum, ne suscipiant excrementa a E partibus superioribus: quare *balnea ex aquis thermalibus, & vinacea*, admodum mihi probantur. Sed propter uiscerum intemperiem maximam, & quia patiens in aula degit, vnum aut alterum *cauterium* inuratur, quod sensim materiam, quæ generatur, expurget. De loco dubitari potest. Si cruribus laborantibus assignatur cauteria, arte id consequi uidemur, quod natura tentat, & perficit; expurgabimus nimirum excrementa per crura, & ita naturæ quasi conatus iuuabimus. Sed altera e parte, cum crura sint debilia, non licebit uacuare per partem laborantem, aut ad eam humores attrahere. Quare figantur in partibus superioribus, ut potius fiat materiæ reuulsio, & maxime in brachio dextro, ut ratio habeatur iecoris,

quod

quod omnium malorum fons est. Quia tamen crura non vehementer laborant, etiam cruribus applicari possunt: sed magis probo in brachio, &c.

III. HIERONYMI CAPIVACCAE.

Caussa. Vlcus in proposito patiente, est soluta vnitas cum amissione cutis & cuticulae in cruribus, originem ducens a materia mordaci. Porro in hac materia considerari debet, species vitium, & caussa generans. Quoad speciem, materia est biliosa, quod cognoscitur e caliditate, mista tamen est pituita salsa, quod pruritus indicat. Adest tumor quidam oedematosus circa imum pedem: quia materia crassior descendit, tenuior vero vlcera excitat. Vitium est, primo secundum substantiam, nam materia est putrida, & maxime pituita salsa: deinde est vitium secundum quantitatem, nam materia est copiosa, quia nunquam ab hoc malo perfecte liberatur, semper enim vlcera illa repullulant; quod non fieret, nisi materia esset copiosa: est vitium secundum qualitatem, quia sentitur calor: secundum quietem est vitium, quia materia in cruribus quiescit: vitium est denique secundum motum, quia materia multos iam menses ad crura mouetur: huius motus terminus ad quem, sunt crura, quae suscipiunt materiam, tum per modum attractionis, quatenus incalescunt, & dolent; tum per modum transmissionis, quatenus sunt imbecilla, propter intemperiem frigidam & laxitatem. Praeter materiam calidam, affluit etiam materia pituitosa, vnde tumor pituitosus: quia assiduo vsus est emplastro quodam frigido, e cuius vsu crura sunt refrigerata. Terminus a quo, est iecur, ratione bilis; & ventriculus, ratione pituitae, quae postea salsa redditur.

Praesidia. Quoad indicationes: vlcus mundificandum ab excramento tam tenui, quam crasso, per exsiccantia & detergentia: deinde agglutinandum, & cicatrix inducenda. Sed antequam hoc fiat, prius remouenda sunt impedimenta, vt sunt & morbi, & alia quaedam praeter morbos: vnde quod materiam fluxam, mordax alteranda: impacta, vacuanda, & discutienda; fluens retrahenda: partes alterandae.

Prognost. Affectus hic non ita facilis curatu mihi videtur: & hoc potissimum propter vitium vehemens in motu, quod non ita facile auerti poterit, quia materia longo iam tempore ita fluere consueuit.

Curatio. Quoad materiã chirurgicam. Sanguis peccat, vt caussa sine qua non: ideo *vena* basilica secanda. *Fonticulus* reuellens in dextro brachio figatur, nam crura infirma sunt, & ἐρυσιπελατώδη; vel inurratur secũdum femur, idest, supra genu: sic enim retrahet materiam, per modum interceptionis. *Aquas B. Virginis*, si esset obstructio, non probo: vsu enim earum mensium suppressionem augeri, testatur experientia. Probo *decoctum e salsa & china*, cui *cichoracea* in maxima copia misceri debent. Ad partes vlceratas, vinum est optimum: calefacit enim partes refrigeratas, densat rarefactas, & calorem natiuum tuetur, &c.

CONSILIVM XLVIII.

In meliceride, tumore quodam intra oculum; item nubecula in iride, infra tamen pupillam.

HIERONYMI FABRICII AB AQVAPEND.

Historia Casus. Proponitur iuuenis 16. annorum, in quo adhuc pueto, vix sextum mensem agente, tumor in fronte apparuit magnitudine pisi, qui tempore ita increuit, vt iam satis sit magnus. In fronte prius erat hic tumor: sed tractatus atque constrictus lamina plumbi, sensim deductus est ad supercilium sinistrum, in quo iam consistit. Est genere abscessuum, qui misceri dicuntur: quamuis e meliceride & atheromate misceri, libenter dixerim, ratio enim, quae me mouet, haec est, quod & alius tumor exiguus consistebat in eodem oculo, sed magis versus angulum maiorem, qui, cum nonnullis medicamẽtis ad suppurationem deueniret, exiuit materia quaedam melli similis: vt fit in meliceride, & praeterea quaedam similia pulticulae, vt fit in atheromate: quare, cum & hic tumor, qui iam affligit, eiusdem cum praecedente naturae esse videatur, mistus sit e meliceride & atheromate necesse est. In orbita etiam oculi, adest tumor, similis naturae, qui exterius non apparet, sed digito immisso in angulum internum, & durities, & resistẽtia deprehenditur: credo igitur hunc esse priorem tumorem, qui iam reuertitur, quoniam ex eo foliculus non est detractus. A primo non laeditur actio, sed a secundo: parum enim videt, & oculus extra protuberat, vergitque ad angulum externum. Praeter haec sciendum, adolescentem hunc per totam vitam habuisse quendam vomitum biliosum, & quidem bilis aeruginosae, itemque pituitosum; singulis mensibus vomuit: sed ab hoc iam liberatus est nonnullis purgantibus. In sinistro oculo habet nubeculam albam, in parte inferiore iridis. Quare, cum tumor duplex sit, internus vel externus: vterque vel meliceris est, vel mistus e meliceride & atheromate. Materia horum tumorum continetur in propria tunica: eaque melli, aut pulticulae similis generatur a partis locique proprietate. Materia influens, sapit naturam aut bilis, aut pituitae salsae: nam abscessus proueniunt ex actioribus humoribus. Sicut autem ibi generantur humores ob loci proprietatem: ita etiam aliunde fluunt. Nam pituita fluit a capite, quod frigidum est ac humidum: indicium, quod somnos habet longos & profundos, capitisque excrementa redundant. Bilis e iecore calido fluit: signum calidi hepatis, quod singulis mensibus biliosa & pituitosa euomuit. Hi ergo humores, e capite & iecore, ad oculum debilẽ fluentes, tumores excitant. Praeterea quia vomuit, ventriculus non omnino robustus fuerit necesse est: Postea tamen robustior factus est, cessante vomitu. Iam etiam ventriculus, ob intemperiem, quadam imbecillitate laborat, quae tamen exigua est.

Indicationes. Vacuanda materia, faciens tumorem, digerentibus, repellentibus, &c. Materia fluens reuellenda, intercipienda, repellenda. Materia genita superabundans vacuanda, nimirum, tum bilis tum pituita. Materiae nondum genitae generatio prohibenda; quod fit, caput siccando & calefaciendo; iecur refrigerãdo: uentriculum calefaciendo & parum siccando.

Prognost. Talis curatio necessaria quidem, sed difficilis? Necessaria est; nisi enim ferantur suppetiae, tumor internus prorsus de loco suo oculum sinistrum deturbabit. Difficilis autem est curatio, quia nonnulli scopi impleri possunt, nonnulli nequeunt. Potest enim obtineri, ne materia biliosa & pituitosa generetur: potest item genita materia reuelli vacuari. Sed vt tumor supercilium occupans, medicamentis tollatur, difficile erit, multoque magis vrget tumor internus, ad quem nec medicamenta, nec manus pertingere queunt. Sed si genita materia uacuetur, generatio materiae prohibeatur, tumor externus auferatur: etiam internus aliquo modo minui poterit. Alacri ergo animo ad materias praesidiorum descendendum.

Curatio. Quoad chirurgiam, cum adolescens sit 16. annorum, delicatus, nec admodum carnosus, non uidetur *venaesectio* conuenire; uel, si uiris clarissimis ea ex usu uideatur, parum sanguinis detrahendum erit, e cephalica eiusdem lateris. Sed tamen, quia affectus nõ prouenit a sanguine, magis probo *cucurbitulas scarificatas* dorso applicitas. Id manifesto patet, *fonticulum* fieri debere: maxime probo *setaceum*, reuellit enim ad loca contraria, scilicet ad partes posteriores, & caput illud idẽ euacuat. Ergo suadeo ut quamprimum illud efficiatur, quia periculum oculo imminet.

net. Postea setaceum laudi potest, pro euentu: & excitari cauterium in brachio sinistro.

Quoad medicamenta. Leniatur aluus, *melle rosaceo solutiuo*. Materia præparetur *syrup. de beton. cich: borag. &c.* purgetur, *rhabarb. agarico*, infusis in *decoct. cordial. cum sena*, addito *mello rosac. solut. & manna.* Probo etiam aliam purgationem, *syrup. de beton. compos. de pomis.* postea *pil. de rhabarb.* His licet caput quoque purgatur, magis tamen particularis purgatio capitis per masticatoria institui potest. Postea deueniendum ad generosum aliquod medicamentum, exsiccans totum corpus & tuberculum. Mihi ergo *salsa* probatur quæ (vt sum expertus) contra tumores duros & tophaceos maximam habet vim, ita vt gummata etiam Gallica dissoluat: sed quia stomacho inimica est: radix *china* simul coquenda. Decoctum ita detur, vt seruet mediocrem victus rationem, non omnino tenuem, quia corporis habitus in iuuene dissolueretur: sudet pro virium tolerantia.

Quoad localia; meliceris admittit curationem per medicamenta in tenera ætate, quæ huiusmodi materiam dissoluũt. Ea autem medicamenta sunt, quæ valenter dissoluunt, incidunt & attenuant; quale est *suffumigium aliquod decocto salsa & china*, cũ modico *aceto, aqua vitæ*. quod sursum per siphonem deferatur: ad locum enim tumoris adsit instrumentum tubæ forma, quod ita tangat locum, ne vlla alia pars a suffumigio calefiat; & hoc dextre administrãdum, ne oculus inflammetur. Quod si oculus inflammari videretur, desisterem ab hoc medicamento: & ad alia deuenirem, quæ tamen eiusdem essent facultatis: vt est *frictio* tumoris, cum digitis, iunctis *aqua vitæ*, permista cum *oleo de sulphure*, quod eximium est & præstantissimum discussorium. Non tacebo medicamentum, quo ego in his felicissime vtor, ad materias discutiendum: *Calcem viuam, in aqua liquefacio; deinde spongia aquam excipio, & stricte sub tumores alligo*; & sic insignes satis tumores dissoluo. Si his medicamentis tumor non dissolueretur, ego deuenirem ad incisionem, & extraherem humorem cum folliculo: quod alias quoque feci in illa parte, & quidem in tumoribus triplo vel quadruplo maioribus.

Quod tumorem internum, hic resolui debet per medicamenta reuulsoria, quale est *setaceum* propopositum, *cucurbitula sicca, frictiones, &c.*

Quoad nubeculam, qui non offendit foramen pupillæ, de ea non essem sollicitus: maius enim negotium facessunt tumores: & medicamenta contra nubeculam administranda, debent esse vehementer detersoria, quæ labefactarent oculum, & impedirent priorem curationem. Exhibita salsa & china, adueniente tempore calidiore, intemperies alteranda est. Caput ergo alterabitur *aquis thermalibus*: aut fiant *stillicidia*. Ventriculus etiam aquis his roborabitur, extra & intra: sed beneficio decocti id fieri poterit commodius. Quoad iecur, quia tempus tunc erit calidum, quando hæc medicamenta administrabuntur, propterea *serum* dabitur, semper vnguendo ventriculum, ne noxam aliquam inde capiat.

II. ALEXANDRI MASSARIAE.

Affectus. Morbi potissimum duo proponuntur, tumor in fronte, qui abscessus est, & tumor in angulo oculi interno, qui tactu manifeste sentitur: itemque nubecula in oculo infra pupillam. Hi tumores sunt abscessus, qui faciunt partem abscedere, siue meliceridres dicantur, siue atheromata, siue steatomata. Eiusdem sunt naturæ: dependent enim à materia crassa pituitosa; cui tamen parum bilis misceri, negandum non est. Et fortasse nubecula eodem humore constat, transmisso non tantum ad frontem, sed etiam ad oculum. Et hæc omnia sensui quoque manifesta sunt. Cœpit tumor in fronte, cum ageret vix sextum mensem, qui iam perseuerat. Humor autem qui tumorem effecit, & etiam num fouet, vel ibi generatur, vel transmittitur: ego puto maxime transmitti ex alijs partibus: in hac ipsa tamen parte facta est dyscrasia, ob quam ibi etiam excrementa generantur. Transmittit primum caput, quod imbecillum est, ob intemperiem frigidam & humidam: ideoque pituitam ad frontem & oculum transmittit. Ventriculus, vt colligitur e vomitu assiduo pituitæ viscidæ, insipidæ, & ex appetitu, est frigidus & humidus: mittit materiam ad caput, quæ hinc ad frontem & oculos fertur. Leuia illa argumenta videntur, valde calidum siccumque iecur arguentia, vt ex habitu corporis, & alijs signis conijcio; Emittit humorem crassum, frigidum, & etiam melancholicum, parum bilis.

Prognost. Tumor, nisi chirurgia, vix potest auferri: quod est difficile.

Indicationes. Auferenda materia contenta in tumore & in oculo. Totius etiam vacuatio instituenda, quia redundant excrementa.

Curatio. *Venæsectio* conuenire non videtur, ob corporis habitum, ætatem, & constitutionem humorum, qui a sanguine multum absunt. Galenus capite quarto, libro quarto tuen. san. vicaria venæsectionis facit, *hæmorrhoidas & scarificationem malleolorũ*, at quia in hoc adolescente hæmorrhoides nec fluxere, nec ob id suppressæ sunt, videtur crurum scarificatio instituenda, eaque profunda, vacuat enim & reuellit a capite, nec vires deijcit. comm. aphorism. 17. sectio. secunda.

Leniatur aluus *hiera*, mista cum *cassia*, vel *elect. lenitiuo*. In potione conuenit *mel rosar.* Postea sanguis mittatur per *cucurbitulas*. Præparetur materia *melle rosaceo, syrup. de beton. oxymelle simpl. decocto beton. fumiterra*. Vacuetur leniter, detrahendo bis vel ter, quod in robusto vna vice educeremus: idque fiat *agarico, rhabarbaro, hiera*. Iam morbi ipsi auferendi. Prohibenda igitur generatio humorum: tollenda intemperies frigida & humida capitis & ventriculi, alterandum iecur calidius. Decoctum *salsæ* probo, si primo sumatur, valenter enim tumores dissoluit: Sed quia salsa obest ventricolo, magis ego probo, si *portio ligni guaiaci vel corticis* misceretur: nam nec *china* videtur amica ventriculo. Ergo statim facta purgatio sumatur decoctum: per quindecim, viginti, aut viginti quinque dies. Post vero accedente tempore commodiore, sumatur exsiccans caput & ventriculum, discutiens tumores, vt *potus aquarum thermalium calidiorum*, quales sunt *S. Petri, vel Aponitane*, administretur etiam extrinsecus post purgationem, vnde æger suscipiat stillicidium, quod tamen non cadat ab alto ne nimius calor lædat iecur calidius. Hic aquarum vsus sit circa. Maium, vel Iunium.

Vtatur etiam *mithridatio*, cuius caliditas *conserua boraginis* temperanda. Dyscrasiæ emendentur inunctionibus, fomẽtis, empiastris, caput & ventriculum respicientibus. Localia sint discutientia, & dissoluentia, vt *oleum e ligno Indico, oleum e vitellis ouorum*. Sed tamen ad manus operationem deueniendum esse arbitror. Quoad tumorem internum facta prouisione totius, cauendum ne is fiat maior. *Cauterijs* sensim materia euacuetur: probo igitur *setaceum* in occipitio, simul etiam *cauterium* in brachio sinistro.

III. HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus. Tumor hic pertinet ad secundum quantitatem quia pendet materia non solum copia, sed etiam qualitate peccante. Non autem in omni abscessu materia est acris; nec enim diu posset contineri, sed faceret vlcus. Galenus quando abscessum materiam acrem esse dicit, loquitur de inflammatione, quæ in pus degenerat. Hi autem abscessus, quia fuerunt

runt diuturni, propterea materia non fuit acris, alias erosio subsecuta fuisset. Materia est pituitosa, quæ degenerauit in substantiam melli similem. Ergo hic tumor est meliceris. Prior tumor cum hoc eiusdem fuit naturæ: apparuit in eo materia pulticulæ similis. Ergo hic tumor cum atheromate mistus. Non autem omnis meliceris habet folliculum: nam lib. 14. meth. datur meliceris, cedens digerentibus; tumor autem folliculum habens, certe digerentibus tolli nequit. Quæritur autem, quare materia degenerauit in materiam similem melli & pulticulæ? Si id fieret ratione proprietatis loci, aut membranæ, vna tantum materiæ species fuisset genita: nam in vna membrana, vna tantum est proprietas, vt si habet proprietatem mutandi materiam in substantiam melli similē, non habet aliam proprietatem. Quare fieri potuit, vt materia pituitosa, diu ibi detenta degenerarit in materiam pituita crassiorem: soluta enim tenui parte portio crassior in pultem, minus crassa in substantiam melleam est conuersa. Generatur materia in capite, labefactata facultate: fouetur a ventriculo. Nubecula non an testat crystallino. Ergo vereor, ne materia demissa fuerit ad humores oculorum, vnde iam spiritus animales non ita queant extramitti.

Scopi. Tumores pendent a materia toto genere præter naturam. Ergo e toto materia vacuanda, non per repercussionem, quia materia non cedit: sed per modum digestionis, discussionis, ac putrefactionis. Materia, quæ humores impuros reddidit, euacuanda. Totius etiam ratio habenda.

Curatio. Impossibilis est curatio: materia etiam in tunica, non potest e toto remoueri: nec folliculus medicamentis tolli potest. Per digestionem materia non euacuatur, quia habet folliculum. Per putrefactionem & discissionem aliquid præstari poterit.

Curatio. Quoad materias. Sanguis habet rationem caussę sine qua non fieri potest curatio: in hac ætate potest quid sanguinis demi, sed vires non sunt robustæ. Ergo ad *cucurbitulas* confugiendum, quæ apponendæ dorso, vel infernis partibus: vtroque enim modo sanguis vacuabitur & deriuabitur. Quoad medicamenta, probo *hieram*, & reliqua mitiora, non fortiora. Decoctum fiat *salsa*, cuius beneficio fiat materiæ pręparatio in capite, & reliquo corpore, & resolutio materiæ in tumoribus: non improbo *chinam*, superioribus enim diebus quidam nobilis, laborans imbecillitate ventriculi, non potuit curari, nisi sumpta *china*. Pro vehiculo potius probarem in decocto *euphrag. fœniculum, stœchadem*, quam *lignum* & præcipue *corticem*, quæ calidiora videntur in hoc iuuenili corporem non esse vsurpanda. Non improbo aquas, exhibitas & admotas: maior tamen vis est in decocto: hoc enim diutius moratur, aqua celeriter transit. Decoctum per quadraginta dies. Assiduo regenerantur excrementa, essem contentus simplici potione. Topica nil prosunt, quia folliculus adest. Vehementiora primum vsurpari non debent, ne materia euadat scirrhosa: quare *malua & althæa* miscenda. Ego *sectionem* suaderem; corpore recte expurgato. Probo etiam *causeria &c.*

CONSILIVM XLIX.

In hernia intestinali.

MEDICORVM SVBSCRIPTORVM.

Affectus, & caussa. CVm N. N. in pueritia laborasset enterocele, artis medicæ beneficio curatus, ab eo tempore annos circiter duodecim bene habuit. At a tribus annis, e diuturnioris equitationis motu, cœpit tumorem persentire in inguine dextro, descendentem testiculotenus, secundum vasorum seminariorum ad testem ductum: qui, cum æger decumbit, euanescit; cum stat, aut sedet, reuertitur. Fit autem hic tumor ob intestina delabentia, quæ descendunt. Nam ea parte, vbi vasa seminaria abdomen in imo destituunt, & per inguen in scrotum descendunt, peritonæum discissum, aut diruptum est: quo fit, vt per cauitatem inuolucri vasorum seminariorum, quod a peritonæo suscipiunt, intestina delabantur. Hanc cauitatem hactenus nondum exierunt: nam si tunicam illam exijssent, maximus tumor appareret, ac in magnam molem attolleretur. Nec dicendum est, foramen in abdomine per peritonæum naturam constituisse, vt vasa seminaria per illud descenderent ad testes. Nam vasa sub ipso peritonæo, a sua origine, per lumbos ac ilia ad inguina deducuntur, nec extra peritonæum conspici possunt: sed cum eo deuenerint, induta, vti diximus, tenui tunica, a peritonæo mutata, ad testes deueniunt, & peritonæum pertundunt.

Quare nunquam fit epiplocele aut enterocele, nisi disrupto peritonæo, e regione foraminis, per quod vasa sub ipso viam sibi acquirunt in scrotum. Quare ruptura semper dici debet: non relaxatio. Quæ ruptura fit ex aliquo vehementi aut concitato motu, aut clamore, aut nixu vel conatu: vt in nostro casu equitationis concussione.

Indicationes. Cum itaque res sic habeat: nullo artis medicæ auxilio egemus, pro tumoris discussione: cum decumbendo facile euanescat: sed quod ad nos spectat, est, vt prohibeamus ne fiat tumor, etiamsi æger exercitia, & alia munia subeat. Hoc autem perficiemus, si solutam vnitatem peritonæi sustulerimus. Id quod fiet, si adglutinantibus, & adstringentibus vtemur: ac prohibuerimus, ne intestina foramini facto sese offerant: quod (vt dictum est) decubitu facile fieri potest.

Prognosticon. Licet vero peritonæi coalitus, constrictio, & adglutinatio difficilis sit: tamen validis appositis instrumentis, quæ adglutinantia, & adstringentia sint, spes bona est, ægrotum conualescere posse.

Curatio. Ad hoc autem commode obtinendum, necessaria est vniuersi corporis expurgatio: ne quid nobis in reliquo sanitatis incommodi contingat: ac materiæ aquosæ ad apertum locum delabantur; & consolidationem, alioquin difficilem, impediant. His accedit, cum adstringentibus & intus & foris sit opus: mundandum esse corpus a superfluitatibus, ne obstructiones inde nascantur, & corpus in febres, aut alia mala incidat.

Corpus igitur purgandum erit mane per horam ante prandium, sequenti bolo: ℞. *electary lenitiui* onc. ß. *spec. hieræ simpl. Galeni* drag. ij. *cum saccharo* fiant boli. Postea per septem dies mane in aurora calidum sumat hunc syrupum: & quiescat per horam, ad minimum, vel dormiendo, vel non: ℞. *mellis rosati colati, syrupi de betonica an. drag. vj. decocti betonicæ, buglossæ & cichory onc. iij.* Misc. Prandium differatur ad horas tres. Hoc peracto, sequenti die in aurora, quinque vel sex horis ante prandium sumatur sequens pharmacū. *R. agarici trochiscati drag. j. rhabarbari electi scrup. ij. electary diaphœnicon drag. ij. diacatholici once ß. misce*: & cum *saccharo* fiant boli.

Toti cum sic prospectum fuerit ad topica erit confugiendum: quæ minime prodesse possunt, nisi obseruata simul recta victus ratione. Vbi præcipue obseruandum, vt quies adhibeatur, & vt ad minimum duobus mensibus in lecto decto decumbat. Præterea in ventre exonerando, semper teneat compressum locum aperturæ in inguine, cum linteolo multiplicato, aut pila e lana, vel gossipio, ne prolabentia intestina rursus aperiant, quod coalitum fuerit.

Comedat cibaria crassa ac viscidæ substantiæ, & adstrictionem promouentia: quales sunt carnes aguinæ, pedes ac partes nerueæ animalium, vt vituli, & auium pedes; alæ quoque anseris, anatis & gallinarum, elixæ magis, quam assæ, oua indurata, fercula ex

oryza,

ordeo,farre,milio,& pasta:minima legumina, olera, & fructus. Pisces conueniunt: & ij maxime, qui sunt carnis viscidæ vt anguillæ, tenchę. Lacticinia item prosunt,& caseus.

Vinum sit adstringens,& austerum,vel saltem medij saporis,minime dulce,nec album.

Herbæ omnes crudæ,præsertim quæ in acetarijs, &,vt aiunt,in salatis adhibentur, debent vitari: præter modicum *lactucæ,capparis & cichorium. Betam, spinaciam,& cucurbitam* rarissime sumat. Prosunt *oua sorbilia*,vitellus magis, quam albumen. *Passulæ nigræ* & pingues bonæ sunt, præsertim in primis ferculis ad leniendum ventrem.

In genere autem vitentur frigida, cruda, nimium humectantia,salsa nimium,pinguia, & flatuosa.

A cibo comedi poterunt aliquando *pyra cocta, coriandri semina,nuclei pinei præparati,pistacia.*

In primis vero ad maturam sanitatis recuperationem facit abstinentia,seu moderatio cibi ac potus.

Opera præterea est danda, vt quotidie laxa sit aluus:ne,dum induratæ feces cum labore excernuntur, conatus ille plurimum obsit. Itaque *cingulum, seu bracherium* ad retinendum intestina loco affecto probe strictéque applicetur.

Quod si aluus strictior fuerit, comedentur *duo aut tria cochlearia passularum nigrarum maturarū, cum saccharo* mistarum,hora vna ante cibū,vel paullo amplius. Vel comedat *quinque aut sex ficus*, decoctas in iure capi uel gallinæ: & post comestionem sitim inhibere ius: in quo ficus decoctæ fuerunt, cum aliqua portione sachari. Vel *cassiam* sumat recens e fistulis extractam:vel *pilulam aloes lota & præparata*,pondere vnius scrupuli,cum *sacchare rosaceo*. Si hæc non satis sint efficacia,subijciatur *clysmus e iure intestinorum, oleo chamæmelino, & saccharo rubro tantum,sine sale*:hic enim aluum lubricam relinquet per plurimos dies. Leniunt etiam aluum *caricæ pingues*,ante reliquos cibos sumptæ:*pruna dulcia emulsa* cocta,aliquando *malua,spinachia*,& similia.

Quoad topica, seu medicamenta quæ foris adhibentur: postquam fuerit expurgatum corpus, fouendus erit inguinis locus,duabus horis mane ante prandium, & vna hora vesperi ante cœnam, sequente decocto calido, spongia excepto: quæ expressa loco affecto apponenda,& subinde innouanda, si calor remiserit. Fomentum hoc continuetur per horæ spatium. Hinc,loco resiccato, emplastrū infra scriptum alutæ molli inductum admoueatur: quod semper maneat,donec amouendum fuerit pro fomento administrando.

Mane in aurora calide sumantur quatuor cochlearia decocti describendi,cum modico *sacchare* & herba *herniola*,si haberi queat, puluerizetur, si exsistat sicca, & pulueris semidrachma sumatur in dicto decocto;aut in vino vel iure gallinaceo, vesperi, duabus ante cœnam horis. Verum si recens haberi possit, succi expressi vncia bibatur in *aqua dulcis* seu communis.*unc.*ii.

Decoctum autem pro inguine fouendo, tale erit: *R. bislingua,plantaginis co rigeola, nucum cupressi, corticum castanearum,germinum hypocistidis,corticum granatorum,gallarum, cupularum glādium ana M.*i.*rad.symphyti maioris M.*ij. *aqua fabrorum in qua ferrum ignitum exstinguitur* lib.xx. Infundatur per diem & noctem. Deinde bulliant lēto igne, donec ad duas tertias redeant:& colentur cum expressione. Verum antequam ab igne remoueantur, addē *aceti nigri optimi* lib.iij. Seruentur postea in vsum iā dictū.

Emplastrum,a fomento applicandum. *R.cerati Paganelli*, quod prostat Patauii in officina Angeli, *unc.* ii. Vel si hoc non possēt haberi, ob loci distantiam, sumatur *ceratū Arnoldi Villanouani, e pelle arietis.*

Decoctum, pro potu medicato matutino: *R. foliorum myrti, rosarum immaturarum nōdum apertarū bislingua, consolidæ ana. M.* ß *plantaginis, althææ, ana drach.*iij.*caryophyllorum drac.*i.ß.bulliāt in aquę pluuialis lib.x.ad consumptionem tertiæ partis: colentur:& vsui adseruentur.

Prædicta vero dum fiunt,locus *inguinis* ligatus seruari debet pluries complicatis,desuper apposito *spleni triangulo e tela,bombace impleta, aut lana molli*: quod arcte ligandum, vt comprimat versus interiora: & talia subligacula conuenientia solent a peritis chirurgis parari. Patauii 20. Nouem. 1567.

Consultantibus, Hieronymo Capiuacca, physico; & Petro Zanono, chirurgo; Aloisius Bellocatus Salē. descripsit.

CONSILIVM L.

In mensium profluuio,ventriculi dolore,siti, & anorexia.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

Affectus,de quibus magnifica mulier conqueritur,multi sunt: pręcipue vero mensium profluuiū,dolor ventriculi,sitis immodica, & appetitus deiectio. Tredecim enim abhinc mensibus,mēsium fluxu petitur:qui menses quotidie fluunt,aliquando rubri tantum; aliquando rubri & pallidi; aliquando etiam,sed raro,rubri & flaui. Præterea siti non mediocri vexatur:vnde plus bibere, quam comedere cogitur. Accedit ventriculi dolor, qui contrectata ventriculi regione sentitur. Appetitus tandem ita prostratus est,vt fere semper sine appetitu cibum capere cogatur.

Inquirenda igitur horum malorum origo. Magnifica hæc mulier ante multos menses,retentione menstruorum laborauit,& medicos excellentissimos consuluit:qui plurimis remedijs calefacientibus, clausa venarum orificia reserare studuerunt. Quod cum assecuti essent: magnifica mulier in contrarium morbum incidit,in hoc scilicet profluuium. Huius caussa alia non est quam ἀναστόμωσις, id est, immoderata orificiorum venarum apertio,ob quam frustratur retentrix, vnde sanguis rubicundus semper fluit. Permiscetur autem cum eo materia illa pallida, quæ est materia pituitosa:quia iecur ob diuturnum sanguinis fluxum,intemperiem frigidam & humidam,contraxit:cui dyscrasiæ uentriculus etiam occasionem præbuit:qui,cum ob prauam viuendi rationem redditus sit frigidus,chylum probe concoquere nequit, talemque demittit ad iecur: a quo cum regi non possit, in pituitam degenerat,quæ vna cum sanguine illo rubro egreditur. Verum aliquando etiam flaua materia cum illo sanguine exit,quæ nihil aliud est, quam bilis: & hæc quoque in iecinore generatur, licet iecur frigidum sit:nam in omni ætate,& omni hora (vt ait Hippocrates) in hepate singuli humores generantur. Sitis autem illa intensa oritur,quia materia continuo euacuatur, & ita resiccatur ventriculus, vnde sitis. Dolor ventriculi inde fit, quia vapores a materia pituitosa eleuantur, ventremque distendunt, & sic, soluendo continuum,dolorem pariunt.

Ad tollendum hæc mala, vterus calefaciendus & siccandus:orificia venarum corroboranda, & leuiter adstringenda: iecur calefaciendum & exsiccandum: ventriculus calefaciendum & substātifice humectandus:materię tandem per contraria alterandæ, diuertendæ,deriuandæ,& exstirpandæ.

Quos scopos explere, omnino est impossibile. Læditur enim vterus: quæ pars etsi non sit principalis, non est tamen contemnenda,cum generationi sit destinata, & ratione eius omnes partes in consensum trahantur. Offenditur etiam ventriculus, cuius actio pro nutritione totius est ordinata. Iecur quoque pars principalissima, intemperie duplici vexatur.

Vt

Vt ratione dignitatis summa sit vehementia Essentię vehementia insignis etiam est: quia morbus antiquus: nam abhinc tredecim mensibus est excitatus, summusque factus est recessus a naturali statu. Porro nec vires facile morbum tolerant: quoniam iam est in principio cachexiæ constituta. Et licet pinguis videntur, caro tamen illa est caro flaccida, & e sanguine pituitoso orta. Vnde ratione facultatis corpus regentis non est exigua vehementia. Virtus etiam ratione insignis est vehementia: nam cum generetur sanguis prauus, & eo nutriantur partes, fieri non potest quin virtus sit debilis. Sed quoniam est iuuenis, neque virtus est adeo prostrata, verum medicamentis etiam fortibus tolerandis sufficiens: speramus, si non e toto sanari queat, in meliorem tamen statum deduci ægrum posse.

Curatio. Quoad chirurgiam igitur: quia sanguis motu peccat, licet non copia: suademus, vt reuulsionis tantum gratia *secetur vena cubiti*, sanguisque extrahatur ad vnam vel duas vncias. Immo sanguinis hæc missio partire institi potest: vt uno die secetur vena vnius cubiti, sanguisque educatur ad vnam vel alteram vnciam: tumque post quatuor aut quinque dies secetur vena alterius cubiti, & tantundem sanguinis euacuetur.

A lenientibus abstinendum est: quia fluidam habet aluum. Quod si lenies aliquod sit exhibendum, detur exigua copia: vt *mel rosatum solutiuum*, iure dissolutum: quod roborat & adstringit: daturque in iure, ratione siccitatis ventriculi. Vel dari potest bolus, ex *electario lenitiuo, & manna*: a cuius assumptione, bibatur apozema *e iure*, ratione siccitatis ventriculi. Species vero *hiera* non dandæ sunt pro leniente, etiamsi respiciant pituitam: calefaciunt enim & siccant: tum vero propter *aloen* clausa venarum ora aperiunt: vt potius in affectu contrario probentur. Pręparentur humores his quæ non adstringunt, sed diuretica sunt: vt *iure alterato folijs menthæ, agrimoniæ, ceterach*, & similibus: quæ herbæ etiamsi menses excitare valeant, nihilominus quoniam cum iure exhibentur, qua aquositate renes delectantur, & proinde illam trahunt; fit, vt materiam ad vterum fluentem, ad renes potius deuoluant. Ad purgandum postea humores; si aluus iam copiose flueret, tunc repetenda essent purgante medicamento lenientia supra proposita: si vero non flueret aluus, dari debent *agaricus & rhabarbarum*, sed in moderata quantitate.

His expeditis, pro alteratione *aquæ thermales* non assumentur, etiamsi calefaciant & siccent: quoniam sæpissime detineri solent: cumque iam principium sit cachexiæ, si detinerentur, facile fieri posset, vt in hydropem incideret. Probatur tamen *decoctum e china, sassafras, & modico ligni*, alteratum *coriandro*, quod vim habet leuiter adstringendi: leuiter enim in hoc casu est adstringendum: nam si strenue stringeremus, periculum esset, ne materia detenta grauiora mala & symptomata pareret.

Præterea eo tempore iecur calefaciendum, & siccandum, *confectione e yphorede*, alterata *puluere coriandri*: vt succedat aliqua moderata adstrictio orificiorum venarum.

Pro dyscrasia vteri frigida & humida remouenda, proque matrice corroboranda probantur *insessiones & fomenta*, quæ parari possunt e *vino austero*, vt fiat aliqua adstrictio: incoquentur autem herbæ supra propositę. Pro insessu conuenirent quidem *aquæ thermales*, calefacientes & siccantes: sed quia etiam aperiunt per vices modo aqua, modo vino est vtendum.

Ad ventriculum roborandum, calefaciendum, & humectandum, probatur *stillicidium* supra ventriculum ex *oleis* proportionatis.

Victus ratione prædictis respondeat.

CONSILIVM LI.

In conceptione intermissa.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

E Literis viri excellentis intelleximus, illustrissimam Dominam de intermissio conceptu conqueri: cum toto triennio liberos non conceperit, vt prius. Huius affectus caussa indaganda, vt remedia commoda inueniantur. Verum, quoniam contraria iuxta se posita magis elucescunt: quædam de naturali conceptione afferenda; vt clariora reddantur, quæ conceptionem impedire solent. Sciendum itaque ad efficiendam conceptionem necessarium esse, vt mas & fœmina cum delectamento comungantur; ita vt ab vtroque fiat seminis fœcundi eiaculatio, partim quidem in uterum, partim vero in vteri ceruicem: ea tamen ratione, vt quę portio seminis in ceruicem conijcitur, a facultate attractrice in uterum attrahatur, & a retentrice, ita retineatur, vt os uteri claudatur: & intus utrumque semen exacta mistione misceatur: ac beneficio facultatis conceptricis, uis illa in semine existens, quodammodo sepulta latitans excitetur, ut ualeat fœtum & formare, & perficere. Hęc omnia eo præsertim tempore contingunt, quando in concubitu seruatur temporis opportunitas. Est autem tempus opportunum, secundum Hippocratem, libro de natura pueri quando menses iam cesserunt: quia eo tempore expurgatus est uterus: nec periculum est, semen ablui a sanguine menstruo.

Caussa affectus.

His ergo sic constitutis: non erit difficile caussas intermissæ conceptionis illustrissimæ Dominæ inuenire. Cum enim ante triennium filium iam pepererit, optima fruatur ualetudine, bonoque corporis habitu, secundum omnes corporis partes, atque etiam secundum uterum, prædita sit: sterilis dici non potest: sed potius utero aliquid contigisse putandum, cuius ui facultas conceptrix impediatur. Caussam uero esse arbitramur, pinguiorem habitum: nam huic Dominæ omentum magis pingue redditum est, quod os uteri comprimens, caussa est, ut semen ingrediatur tantum ceruicem, & nequaquam os uteri, & illico etiam egrediatur. Quod testatur quoque Galenus comm. aphor. 62. sect. 5. Hippocrates lib. 1. de morbis muliebribus: itemque Vir excellentissimus qui cōsilium præscripsit. Totum ergo uitium referendum est ad morbum in mala compositione in ea nimirum specie, quæ consistit in angustia, prout a compositione dependet.

Præsidia. Quare scopi nostri erunt, intermissam conceptionem ad pristinum statum reuocare. Hoc autem præstari non potest, nisi auferantur morbi, quorum ratione proprietas conceptricis impeditur: proinde morbi illi sunt depellendi. At morbus hic, in mala compositione existens, logicus, & nequaquam ex usu artis: quia ad caussæ ablationem aufertur: propterea tota curatio ad caussam erit dirigenda. Caussa hæc est nimia pinguedo, tum totius corporis, tum omenti: & indicat sui immunitionem, totiusque extenuationem. Virtus autem uteri remedia interna requirit: illa scilicet, quæ experimento inuenta fuerunt, potius utero prodesse, quam alijs partibus. Calor etiam uteri indicat calorificum, scilicet uniens: prius tamen habita totius corporis prouidentia.

Quid spei. Licet autem uitium hoc maximi sit momenti, ratione conseruationis speciei: putamus tamen Dominam uoti compotem fieri posse; quia pinguedinem imminuere non omnino difficile est, dummodo obsequens esse uoluerit ijs, quæ a nobis proponentur.

Curatio. Concepta itaque spe curationis, præsidiorum materias age proponamus. Primum, quoad chirurgiam, cum Hippocrate libro de superfœtatione, quia adest principale indicans, probamus *venæsectionem*, non tantum

tantum bis in anno: secundum tamen manus & pedes, sed ter, quaterque. Maxime autem commoda erit sectio venarum superiorum; ad quam confugiendum, quando non aderunt prohibentia. Statim ergo finita menstrua purgatione, secetur basilica dextri lateris, euacueturque sanguis ea copia, quæ præsenti medico congrua iudicabitur: leniente medicamento prius exhibito.

Quoad pharmaceiam, leniatur aluus *manna, vel syrupo rosato sol. semel*. Præparentur humores *syrup. de cichorio, de boragine*, cū decocto *endiuiæ, cichorij, radicis pastinacæ syluestris, et testiculi maioris canis*. Purgetur corpus *rhabar. & folijs senæ*, infusis in decocto *florum & fructuum*, addita *mannæ* potione.

Corroborantia sint intrinseca, & extrinseca. Intrinsecus probatur *decoctum ligni*, cum aliqua *salsæ* portiuncula, eo tamē modo exhibitum, vt eo per 40. dies, semel tantum in die, & matutino tempore vtatur: & postea, transacta hora, sudor copiosius excitetur, non instrumentis illis ligneis, quibus alias vti solemus, sed in lecto: nam decumbentibus in lecto, absque vllo labore sudor promouetur: & sudet nimimum per horam.

Ante prandium multum sese exerceat, siue pedibus, siue curru. Cibum sumat attenuantem: vt præcepit Hippocrates, libro de salubri diæta. Vtatur carnibus assis non elixis; paneque optime cocto, vino tenui, & oligophoro, mediocri copia.

Cum Auicenna etiam probamus, vt Illustrissimus Dominus non statim emittat semen; sed eo tempore, quo vxor emittet. Ipsa vero Domina post vsum Veneris corpore resupino, & eleuatis cruribus aliquādiu maneat. Atque tandem tali vtatur electario. *R. radicum testiculi maioris canis, testiculi vulpis in vmbra exsiccati, testiculi capri mariti [illegible] facti in vmbra resiccati a cogati leporis, limaturæ eboris, seminum erucæ satiuæ, pastinacæ syluestris, & sileris montani, in lacte muliebri [illegible], ana onc. j. conseruæ florum cichorij onc. iij. succi e nuce myristica arag*. Misce, & fiat electarium. Huius dosis a drachma, ad semiunciam.

Extrinsecum roborans, est *balneum aquarum Lucensium*.

Victus ratio propositis correspondeat; quæ cum nota sit viro excellentissimo, propterea silentio a nobis inuoluitur.

HISTORIA, CAVSSAEQVE OBITVS,

NOBILIS CVIVSDAM ADOLESCENTIS;

Aluo fluida, varijsq; symptomatibus alijs confecti:

Ab Hieronymo Capiuacca descripta.

CVm die XXVII. Septembris, anni LXXII. obseruauerim, quod vitæ genus nobilis adolescens N. N. piæ memoriæ, ad XXVI. Iunij, anni LXXIII. hoc est, ad extremum vsque vitæ suæ diem, duxerit: non erit mihi difficile, symptomata, quæ tam extra morbum, quam in ipsa ægritudine, afflixerunt, enarrare. Relicta is Germania, ad diem XXVII. Septembris, Brixiæ in itinere, alui fluore correptus est: qui durans per dies forte quindecim, valde ipsum debilitauit. Hoc fluxu cessante iterum conualuit; nisi quod faciei color omnino cineritius remansit. Porro circa Ianuarij medium aluus strictior iusto reddita est: remansitque deinceps semper ita, vt, nisi suppositorium adhiberetur, raro sedes haberet, nimirum tertio, quinto, vel etiam interdum sexto demum die. Laxari non potuit vsu prunorum, vel passarum vuarum coctarum. Nihilominus tamen comedit multum, & hilariter, nullos sentiens dolores, aut capitis grauedinem vllam. Victus ipsi cum reliquis communis fuit. Vinum ei semper fuit gratissimum, sine aqua. Extra prandium vel cœnam nunquam bibit; nec excessum vllum admisit. Ingruente vero æstate in facie pustulę ipsi oboriebantur rubicundæ. Et ad diem Aprilis vigesimum nonum febri tertiana duplici laborare cœpit: a qua medicorum auxilio mox liberatus, nunquam postea commode habuit; cœnans nihilominus & prandens more solito. Lactis sero subinde vtebatur, vsque ad XVII. Iunij; quo denuo per integros decem dies incipit decumbere, ob febrem putridam, & hecticam; cui obuiam ire medici conati sunt: ipse vero monitis paruit, donec tandem XXVI. die Iunij, statim post solis occasum extremum vitæ diem clauderet.

Cadauer autem hoc, cum post horas decem vehementer intumesceret, nigerque sanguis e naribus erumperet; diuersa suspicatus, vt aperiretur omnino volui.

Aperto igitur corpore, primum pulmones pustulis affecti, & omnino putridi reperti sunt. Lien nigrior & grandior. Iecur ponderosum adeo & plane exsiccatum. Stomachus, cum reliquis partibus, purus & integer, continens (quod medici adstantes viderunt) adhuc aliquātulum brodij hordeacei, quatuor horis ante mortem sumpti. Adapertum corpus fœtidissimum spirauit odorem.

Cum igitur prædictus nobilis nimimum nouem mensibus (quod ego cum cæteris optime testari possum) semper maxime sobrie, immo sine minimo etiā excessu quam temperatissime vixerit; ab excellentissimis medicis caussas auidissime scire desidero: primum, vnde aluus adeo stricta permanserit: deinde, vnde iecur & lien vsque adeo affecta, & pulmones tam valde putridi redditi sint: vndeque mors ipse prouenerit. Nam & in morbo, & extra morbum, nullum commisit errorem: habitaq; eius exquisita est ratio, a medicis, & domesticis omnibus. Victu quoq; vsus semper est optimo. Num forsan aer hic Italicus morbi huius caussa exstiterit: & an credendū eum diutius in Germania viuere potuisse. Postremo, vnde cadauer post mortis horam decimam demum cœperit intumescere: & tandem cum maximo fœtore nigri sanguinis copia per nares sit reiecta. De his, inquam, liberum, syncerum, & constantissimum medicorum requiro iudicium.

Equidem, vt ex arte disseram, de affectibus, quos passus est nobilis iuuenis de illius morte, ac de ijsque mortem sunt subsecuta: hoc vnum ceu manifestum & confessum statuo; iuuenem hunc a primordio generationis suæ, iecur calidissimum habuisse, caput humidius, pulmones satis imbecilles, matremq; non vsque adeo sanam. Hinc igitur factum est, vt hepatis caliditate humor melancholicus in dies magis magisque fuerit auctus; vnde obstructiones, & caloris incrementum. Ex hoc iecinoris incendio omnia mala tandem sunt subsecuta. Galenus enim cap. 3. lib 6. de

de Placitis, Hippoc. & cap 7. libro 1. de locis affectis, aīt affecto hepate sensim animal læsionem in alimento percipere, & colorem alienum contrahere. Quare mirum non est, si e generatione humoris melancholici, & propterea frigidi alimenti, calor ille liuidus & cinericius excitatus sit: sique e multis obstructionibus iecur exarserit, & lien tumidior factus sit. Etenim, cum plurimum sanguinis melancholici generaretur, & ad lienem transmitteretur: neque virtus lienis tanta esset vt humorem illum distribuere, aut absumere posset: proinde lienis tumor insecutus est. Et hanc esse caussam putamus, cur iecur siccius, ac veluti aridum, in cadaueris sectione obseruatum sit; & lien tumidior apparuerit: quod secundo loco quærebatur. Hinc etiam apparet caussa, cur post alui profluuium, aluus adstricta permanserit; Nam sicuti aluus fit humidior, quando cibus in chylum conuersus, parcius distribuatur in hepar, ita siccior & magis adstricta redditur, cum omnis humor chyli e ventriculo & intestinis ad iecur fertur. Præterea, sicuti chylus parcius distribuitur, vel quia plus cibi assumitur, quá hepati opus est, vel, quia citius chylus trajcitur, quá hepar attrahit. idque aut ob multitudinem bilis expultricem facultatem irritantis, aut propter alui retentricem vim debiliorem: ita omnis humor ad hepar fertur, vel quia minus sumitur, quam hepar indiget, vel quia hepar sua caliditate citius attrahit, quam par sit, & omnem chyli humiditatem absumit; immo propter obstructiones venarum hepatis, bilis ad intestina non transmittitur, ideoque facultas expultrix non propriatur, tum propter caliditatem & siccitatem iecoris, intestina quoque fiunt calidiora, & sicciora, & ob id ad retinendum robustiora. Quare in hoc adolescente nobilissimo, præcedente alui profluuio, subsecuta est alui adstrictio: non quod cibus plus iusto fuerit substractus, sed ꝓpter iecinoris caliditatem & siccitatem, quæ omnem fere humiditatem absumpsit. Aucta fortasse alui hæc constipatio fuit propter obstructiones, quibus bilis transitus ad intestina fuit impeditus, & vis intestinorum retentrix facta robustior, fecesque sicciores. Hæc, vti arbitramur, est caussa illius quod primo quærebatur.

Quod vero & humorum exustio, cum quadam prauitate coniuncta, in corpora contracta, fuerit in caussa putredinis pulmonum; ex hoc facile coniectari licet: quoniam fieri potuit, vt vapores & praui succi, in caput delati, cum in optimum nutramentum cōuerti non potuerint, ob capitis humiditatem computruerint; qui ad pulmones transmissi, pustulas in his excitarint: aut, cum pulmones suapta natura imbecilliores exstiterint, ob prauum alimentum pustulæ illæ fuerint excitatæ: aut vtroque modo perpessi fuerint: quibus pustulis excitatis, vti solet, febris maligna & fixa fuerit associata: quemadmodum Galenus docet comment. 1. section. 2. in libro tertio de morb. vulgaribus. Hoc ipsum persuadere quoque videtur raucedo, & catarrhus insignis, qui apparuit. Vnde mirum non est, ob pustulas illas veneficas & malignas, quæ virus & materiam veneficam generarūt, calorem natiuum pulmonum fuisse exstinctum: indeque putredinem illam pulmonem insignem, & tandem e suffocatione mortem esse insecutam. Quod tertio & quarto loco quærebatur.

Quod cum ita sit, cur mirari debemus, cadauer post mortem intumuisse: cum hoc sit opus materiæ veneficæ, in ijs præsertim, qui per suffocationem pereunt: quoniam humores & spiritus a proprio principio in materia deleteriam reuocati, liberi, & soluti, immo ab eadem refugientes quodammodo, ad partes optimas delabuntur, & sic vniuersum corpus attollunt. Hinc etiam orificia venarum aperiuntur, vnde sanguis effluere solet: quemadmodum in hoc præsenti cadauere contigit: e cuius naribus sanguis niger, & melancholicus, & ob insignem putredinem valde fœtidus, effluxit. Et hoc est, quod postremo loco in dubium vocabatur.

Concludendum ergo est, materiam hanc, quæ febrem excitauit, & tandem mortem induxit, veneficam quidem fuisse, sed in corpore genitam: quod aliquando in corporibus male affectis contingere potest. Quare non aeri Italico, non prauæ victus rationi, non ineptis & importunis medicamentis, non alicui caussæ externæ; sed prauæ corporis illius constitutioni mala illa sunt adscribenda.

EPISTOLÆ ALIQVOT HIERONYMI CAPIVACCAE.

Epistola prima ad Tomam Erastum.

EGo sane, Vir excellentissime tuas doctissimas maxima cum voluptate legi literas. Quib. nūquam mihi visum fuit respondere: cum illæ rationes a te contra sententiā meam adductæ parum cōcluderent. Nunc autē quia longa oratione, miro artificio, & omni diligentia meam confutare sententiam laboras, de contagio, & de putredine spiritus, & de alijs: quæ tibi lubenti animo per literas significaui. Breuiter autem meam mētem aperiam: vt, hac aperta, cognoscas, quantum Medici, hac nostra tempestate, in diuinis abditisque artis medicæ mysterijs debeant insudare.

Contagium non est constitutio præter naturam.

Quantum igitur attinet ad morbos contagiosos, hanc pono conclusionem negatiuam: *nullus morbus formaliter est contagiosus.* Fundamentum huius conclusionis colligitur ex Auicenna, fen prima, libro primo, capite de subiecto medicinæ: & a Galeno, lib. de differentijs morborum. Qui auctores vnanimes affirmant, caussam formalem morbi esse malam constitutionem organi animati: hancque distribuunt in intemperiem, in malam compositionem, & insolutam vnitatem. Morbus ergo omnis formaliter non erit, nisi mala constitutio organi animati: ac proinde vel intemperies, vel mala compositio vel soluta vnitas. Contagium autem neque est intemperies, vel mala compositio, vel soluta vnitas: sed vapor quidam fortiter commistus, a tota substantia dissimilis humano corpori. Quamuis autem non sit horum aliquid formaliter: aptum tamen est; habetque facultatem introducendi intemperiem, malam compositionem, & solutam vnitatem. Sed quomodo soleat hanc introducere, nunc explicare nolo: cum nullus morbus sit formaliter contagiosus.

Morbi contagiosi caussaliter.

Pono etiam hanc aliam conclusionem: *multi morbi sunt contagiosi caussaliter, & concomitanter*: illi nimirum, qui fiunt a contagio, quamdiu comitatur contagium: v.g. si quis propter conuersationem factā cū phthisico incidat in vlcus pulmoni; dicimus, vlcus hoc contractum esse vlcus contagiosum, non formaliter quidem, in quantum vlcus, (propterea quod omnia vlcera essent contagiosa) sed caussaliter, & con-

& concomitanter, quia hoc vlcus fuit a contagio productum, quod vlcus comitatur contagium. Veritatẽ hanc magis exemplo naturali declaro. Dixit Aristoteles libro 2. physicorum, priuationem esse formam. At, quis tam ineruditus, vt intelligeret hoc dictum formaliter? Nam priuatio formaliter sumpta est negatio, & non forma: sed dicitur forma concomitanter: quia semper priuationem vnius rei, comitatur forma: vt priuationem formæ hominis in semine humano, comitatur forma seminis: vnde priuatio formę humanæ in semine, non est nisi forma seminis concomitanter. Sic medici dicunt, multos esse morbos contagiosos, non formaliter, sed caussaliter, & concomitanter.

Facultas, quomodo lædi dicatur

Ex his infero, in morbis cõtagiosis functionem lædi dupliciter: vel læsa facultate, vel ob errorem externum. Nam, morbo existente læditur facultas. Sed præsente contagio, a tota substantia dissimili, impeditur actio, non læsa facultate. Tu obijciebas, *facultatem non lædi*: quia, cum (secundum Galenum, libro primo de simpl. med. facult. & lib. de plenitud.) sit effectus, caussa functionum non realiter differt ab anima: vnde, sicut anima nec intenditur, nec remittitur; ita nec facultas. Ego huic friuolæ obiectioni sic respondeo. Anima, cum sit substantia vna & simplex, & e se indiuisibilis, non habet plures facultates, sed vnam tantum, quæ indifferens est ad omnes obeundum operationes. Hęc autem communis facultas, vt determinatæ operationes obiri queant, necesse habet, vt limitetur, contrahatur, & restringatur certo quodammodo. Restringitur autem, limitatur, & contrahitur, in partibus similaribus, a proportione formarum elementorum, & a complexione ipsa: verbi gratia, sanguificatio est functio determinata, quæ fit a facultate communi animæ, sed contracta in iecore, a proportione formarum elementorum constituentium iecur, & ab eiusdem complexione. Vnde facultas sanguificatrix, est facultas animæ, certo modo contracta in iecore, a determinata complexione iecoris, & statuta proportione formarum elementorum, quã solus Deus cognoscit. Quando igitur Galenus & alij auctores aiunt, in morbis lędi facultatem: non intelligunt facultatem illam communem animæ, quæ est indifferens ad omnes operationes; sed determinatam a conditionibus partium, quatenus læsio fit in his conditionibus, quæ lædi possunt. Sic læditur facultas sanguificatrix, quando mutatus complexio iecoris: & tunc fit facultatem communem animæ non bene restringi & limitari ad sanguificationem. Simili rem doceo. In materia prima est potentia vna, simplex, & communis, quæ est indifferens ad suscipiendum omnes formas. Est etiam alia potentia determinata & particularis, quæ tota pendet ab agente extrinseco, diuersimode disponente determinata ad formam hominis. Illa prior potentia sequitur essentiam materiæ: estq; inuariabilis, & incorruptibilis: altera vero accidentalis, cum oriatur ab extrinseco agẽte, & corrumpatur. In morbo igitur, quando affirmaui facultatem lædi: intellexi non communem animæ facultatem, sed determinatam, ratione compatationis corporis subiecti.

Læsio actionis ob errorem externum.

Instabis: quod dixerim, *quandoque lædi actionem, non læsa facultate*. Apud doctos medicos adeo est hoc apertum, vt probatione non egeat. Vnde rogo te, vt magna diligentia; non superficie tenus, & in cortice legas c. 1. l. 3. de sympt. cau. quia hoc capite intellecto omnis prorsus cessabit admiratio. Verum quia te magnopere diligo, rationem vnam afferam, atq; ni fallor, demonstratiuam, probantem, lædi actionem, non læsa facultate. Sæpenumero accidit, lædi partis cuiuspiam functionem, nullo existẽte morbo in parte. Tunc quæro, an lædatur actio læsa facultate, necne? Primum si dicatur, Galenus contra statuit loco iam adducto: vbi euidentissime dicit, tunc lædi actionem læsa facultate, quando morbus est in parte. Si dicatur secundum: obtinetur propositum, lædi nonnunquam actionem non læsa facultate: tuncq; dicitur actio lædi ab externo quopiam, cum non lædatur pars, nec sit morbus in parte: veluti, quando nulla exsistente in cerebro intemperie, vel mala compositione, vel soluta vnitate, delirium oritur, propter præsentiam melancholiæ obtenebrantis spiritum: vel, quando nullo morbo obsidente ventriculum, læsa est coctio, ob nimiam copiam alimenti.

Putredo est corruptio mistorum.

Quantum attinet ad *putredinem*, multa scribis, quę aliena mihi a proposito ita videntur: vt non mihi, sed alteri te illa scripsisse fuerim arbitratus. Assero ego, & docti viri in hoc meam sequuntur sententiam, putredinem esse corruptionem mistorum, in quantum mista sunt, oppositã generationi mistorum, vt mista sunt. Vnde, sicuti in generatione calor, dominans passiuis, congregat & vnit simul humidum & siccum: ita ex opposito, in putredine calor non debet dominari, idest, calor debet diminui. Diminuitur autem calor misti in putredine, ratione quantitatis, & gradus. Ratione quantitatis, a calore ambientis aeris vel aquæ, extrahentis calorem misti a centro ad circumferentiam. Ratione gradus, a frigiditate interna misti. Nam dũ incipit calor misti quantitate igniri, frigiditas interna misti augetur & intenditur, quæ postea, ratione contrarietatis, agens per se in calorem, qui quantitate diminuitur a calor ambientis, ipsum quoad gradum remittit. Hinc Aristoteles concludebat, putredinem esse communem passionem frigiditatis internæ, & caliditatis externæ. Calor autem ambientis dum agit in mistum, hoc calefacit, attenuat, & rarefacit: quo attenuato & rarefacto extrahit postea calorẽ misti a centro ad circumferentiam. Ex hoc sequitur, *spiritum nõ putrescere*: quia e Galeno, capite 5. libro 12. methodi medendi, dum immodice attenuatur & rarefit, corrumpitur & euanescit. Bene dixi, aliam putredinem dari, minus proprie dictam: quam Aristoteles proprie seu peculiariter dixit competere ijs, quæ secundum partem corrumpuntur, vt sunt elementa, igne excepto. Nec aliud est hæc putredo: quam recessus a naturali constitutione, siue dissolutio mistionis in elementis, igne excepto. Est hæc putredo, quando recedunt a naturali constitutione, ob admistionem alienæ substantiæ. Si capiatur putredo hoc modo; potest concedi spiritum putrescere, quando discedit a naturali suo statu, vel ratione alterationis, vel ratione admistionis malorum vaporum. Sed hæc putredo non est illa, ratione cuius fit contagium, quia in hac fit solutio mistionis.

Spiritus nõ putrescit.

Contagium non semper inducere morbum calidum.

Obijciebas tandem, Vir excellentissime, quod *contagium semper lædat operationes, labefactata facultate propter intemperiem calidam, introductam a contagio*: hoc argumento: Res putrida, quatenus putrida, dum agit in aliquam rem, alterat & vitiat temperamentum rei illius: quia putredo per se est intemperies vitiosa; & cum per se putredo sit intemperies calida; ergo res putrida, quatenus putrida; semper calefacit: Atqui contagium est res putrida; nec agit, nisi vt est res putrida: Ergo partes semper calefaciet. in hoc argumento multa sunt ponderanda. Primo illud, quod putredo sit intemperies calida. Id est contra Aristotelem: qui definiens putredinem, dicit, hanc esse corruptionem & diminutionem caloris: Si est diminutio caloris: quomodo dicitur a te intensio caloris? Pręterea, quomodo dicitur contagium res putrida? Aduertas, non dici rem putridam, quia in se habeat actu putredinem: eo quod actu exsistente putredine, dissoluta est mistio illius rei, uel incipit dissolui: sed dicitur res putrida, quia oritur via putredinis, & quia habet vim putrefaciendi. Est enim contagium vapor fortiter commistus. Cum contagium sit vapor: habet vim calefaciendi: quia, ex Aristotele in meteoris, vapor est habitus, seu

exhalatio calida & humida; & ipsius est calefacere. Quod concedo; at nego, quod agens in corpus semper de facto introducat morbum calidum. Idque sic probo. Sit aliquod corpus debile & languens, occurratque inspiratione attractus vapor pestilens, maxime venenosus. Dico, quod vapor hic venenosus citius interficiet hominem illum, ratione venenositatis, quam introductus sit morbus calidus in solido corpore cordis. Ecce, quod in contagio non est necessarium vt lædatur facultas ob intemperiem calidam.

Contagio læduntur actio dupliciter.

Sed concesso, quod contagium introducat semper morbum calidum: dico etiam *quod semper lædatur actio dupliciter*; vno modo labefactata facultate ob intemperiem calidam introductam; alio modo, ob externum erratum, ob præsentiam contagij, quod ratione venenositatis, & a tota forma impedit quo minus pars recte operetur. Sicuti adamas iuxta positum magnetem ratione formalis antipatiæ impedit, quominus ferrum ad se alliciat.

Morbi a tota forma nō dantur.

Quæris de *morbis a tota forma*, numquid dentur? &, si dentur, nunquid methodo possint curari? Ego constanter affirmo *hos non dari*. Quod probo sic: Si datur morbus a tota forma, vel in hoc corrumpitur forma, vel intenditur, vel remittitur. Si dicatur corrumpi: vel corrumpitur secundum partem, vel secundum totum. Primum est absurdum; quia ex se forma est indiuisibilis, & tota simul momento temporis corrumpitur. Si secundum dicatur: ergo omnes morbi a tota forma essent incurabiles: quia alias daretur regressus a priuatione substantiali ad habitum, contra Philosophos: at, qui hos morbos ponunt, negant illos omnes esse incurabiles. Nec possumus dicere formam intendi vel remitti; quia cum consistat in indiuisibili, nec intenditur, nec remittitur, seu diminuitur. Ecce, e rei natura ostendi, hos non dari. Assumo tamen, dari caussam præter naturam, agentem a tota forma, propter dissimilitudinem formalem; sicut pleraque venena mortifera, quæ, cum nobis tota forma sint dissimilia, dum ingrediuntur corpus, agunt in cor, & impediunt, quo minus cor gereret spiritum vitalem: & quatenus impediunt ob formam dissimilem, dicuntur agere a tota forma. Remotio talis caussæ, agentis a tota forma, fit, inuentis auxilijs, & recta ratione administratis. Non inueniuntur hæc auxilia methodo, & indicationibus: quia latet forma illa, ratione cuius oritur illa dissimilitudo. Nam Galenus, libro de optima secta ad Thrasybul. & lib. 2. de methodo medendi ait, indicationem desumi e rei indicantis natura & essentia, intellectui perspecta. Quare pro inueniendis auxilijs, cogimur confugere, vel ad experientiam, vel ad analogismum. Postquam inuenta sunt auxilia, vel hæc, vel illa: concedo, quod recta ratione, & e methodo possint administrari. Sic in contagio Gallico inuenitur illud antipharmacum, quod appellatur lignum Indicum experientia. Guaiaco autem per experientiam inuento: postea methodo instituitur recta administratio, quæ consistit in quanto, quando, quomodo, vbi, &c.

Hæc sunt, quæ mihi visa fuere digna responsione; & quæ, vt tibi morem gererem, volui in medium afferre. Interim rogo te, ne prius respondeas, quam sedulo a te lectum sit caput illud Galeni, & rei natura considerata. Vale Patauij. Anno 1576.

EPISTOLA II.

Ad Petrum Monauium Medicum.

Excellentissime vir, literas tuas libenter legi tum quia ex his amorem erga me tuum facile perspexi, tum quia nonnullas dubitationes proposuisti, doctas sane, quæ te studiosissimum esse ostendunt. Sed, cum solutiones harum cupias a me audire: opinionē meam breuissima oratione tibi scribere non grauabor; cuius breuitatis caussa sunt publicæ lectiones, & ægrotantium hominum frequentes visitationes, quibus toto fere die impedior.

Dubitas primo de caussa contentiua, a me proposita, quid sit, & quid hac seclusa morbus sit? Miraris valde, quod dixerim, intemperiem, malam compositionem, & solutam vnitatem, esse caussas morbi contentiuas; cum omnis morbus sit vel intemperies, vel mala compositio, vel soluta vnitas. Dicis postremo, caussam contentiuam realiter non differre ab antecedente: & eandem esse cum coniuncta.

Caussa contentiua læsionis facultatis, est propria malis, seu essentia morbi.

Morbus, Vir præstantissime, est facultas læsa; vel, vt alia voce vtar, impotentia quædam hominis ad operandum. Hæc impotentia ad operandum cum sit quidam effectus: habet caussam, a qua dependet in esse, & in conseruari. Hæc caussa aliud non est, quam constitutio vitiosa organi animati; quod sane organum est pars similaris, vel dissimilaris. Hæc autem vitiosa constitutio, est vel intemperies, propria organi similaris: vel mala compositio, propria organi dissimilaris: vel soluta vnitas, vtrique communis. Vnde sequitur, quod hoc ordine homo egrediatur extra latitudinem sanitatis. Caussa primo occurrit præter naturam, quæ operatur in organum animatum: hæc vitiat constitutionem; hac vitiata, illico sequitur læsio facultatis, & impotentia ad operandum. Quare *vitiosa constitutio, siue sit intemperies, siue mala compositio, siue soluta vnitas, erit caussa contentiua læsionis facultatis*. Morbus ergo potest sumi bifariam: vel cum caussa contentiua, vel sine ea. Morbus sine caussa contentiua, aliud nihil est, quam impotentia ad operandum. Et hoc modo sumptus, potest vocari morbus logicus: nam ope solius intellectus abstrahitur læsio facultatis a vitiosa constitutione: cum realiter non possit esse sine vitiosa constitutione organi animati. Quando Galenus ait, omnem morbum esse vel intemperiem, vel malam compositionem, vel solutam vnitatem: sumit malum vna cum caussa contentiua, quæ est vitiosa constitutio: & vt sumitur a morbo iuuantis indicatio. Hinc patet, cur Galenus dixerit, libro de optima secta, non sumi indicationem a morbo: & rursus, in libris methodi, sumi indicationem a morbo. Idem hoc Galeni & Auicennæ testimonio amplius ostenditur. Galenus enim libro 2. de natura humana ait, plenitudinem non esse caussam contentiuam morbi: & ita argumentatur: morbus immediate ledit operationes: plenitudo nō lædit operationes immediate; ergo plenitudo non est caussa contentiosa. Ecce, quod confundit caussam contentiuam cum morbo. Auicennas etiam fen. 2. lib. 1. tractat. 1. ait, tria esse genera ægritudinum: vnum dicit sequi intemperiem: aliud, malam compositionem; & tertium, solutam vnitatem. Dicit etiam fen. 1. lib. 1. caussas formales morbi esse intemperiem, malam compositionem, & solutam vnitatem. Hinc colligo, caussam contentiuam esse caussam formalem, esse de essentia morbi; & ideo ab hac sumi indicationes curandi.

Quod contentiua caussa non differat realiter ab antecedente, & quod sit cōiuncta, falsum est; quia caussa antecedens & coniuncta sunt efficientes: & ab his non sumuntur nisi indicationes præseruatoriæ, quæ interdum (communi modo loquendi) dicuntur curatiuæ, quando scilicet corpus actu ægrotat. Caussa autem contentiua est formalis: & ab hac semper sumitur indicatio curatiua. Et quia de nominibus parua est habenda sollicitudo: synonymas puto has voces, contentiuam & continentes. Nec vnquam legi, partes continentes ob id vocari caussas continentes morbi: sed materiales potius, & subiectiuas. Et hæc satis dicta sint de caussa contentiua, &c.

Dubitas

A dolore tã & a symptomate sumantur indicationes.

Dubitas secundo, *cur a me fuerint omissa in curatione doloris capitis indicationes curatiuæ, alias proposita*: cum enim dolor symptoma sit, & symptoma morbum necessario sequatur, atque a morbo sumantur indicationes curatiuæ: concludis, in curatione doloris capitis esse hauriendas indicationes curatiuas. Respõdeo: dolorem posse sumi bifariam: vno modo formaliter, vt dolor est: alio modo caussaliter. Indicationes, quæ sumũtur a dolore, vt dolor est, duæ sunt: sensus tactus obtusio: & eiusdem remotio: & ambæ sunt præseruatoriæ: quia non concurrit dolor ad indicandum, nisi vt habet rationem caussæ vrgentis. Vnde sequitur ex hoc, quod in curatione doloris, vt dolor est, non habeant locum nisi indicationes præseruatoriæ. Si consideretur dolor caussaliter: caussa doloris vel est morbus; vel est caussa solum, & non morbus. A morbo sumitur indicatio curatiua: a caussa præseruatoria. Sed istæ indicationes, quæ præsente dolore sumuntur vel a morbo, vel caussa; non sunt indicationes a dolore, vt dolor est, quatenus scilicet est sensus obiecti contristantis. Quare nullam adhuc video esse in meis dictis discordiam. Moneo te tamen, ne credas hanc propositionem, quæ dicit, symptoma necessario morbum sequi, esse vniuersalem affirmatiuam, vt plærique arbitrantur. Nam est propositio affirmatiua indefinita, quæ particulari æquipollet. Falsum enim est & ridiculum, quod omne symptoma necessario morbum consequatur: quamuis aliquod symptoma morbum necessario sequatur: & hoc symptoma est actio læsa facultate: omnes quippe læsæ actiones, læsionæ facultatis, morbum consequuntur, vt vmbra corpus. Et ergo existimo, dolorem esse actionem læsam, non læsa facultate tactoria sed ob errorem externum: Et, quamuis morbus aliquando sit caussa doloris: non id tamen ille morbus est morbus respectu doloris, sed respectu aliarum operationum.

Putrefactio est vitium formæ, venenatio, pro prietatis occulta.

Quæris, cum dixerim, *putrefactionem materia esse vitium ratione formæ: & venenationem esse vitium merito organi formæ principalis.* Vir præstantissime: mista similaria habeant in se formam, proprietatem, & complexionem: forma est agẽs principale: proprietas & complexio sunt instrumenta: proprietas, respectu complexionis magis principaliter concurrit. Et hoc colligi potest e capite primo, lib. tertio de sympt. caussis. Putredo, auctore Aristotele, est corruptio: corruptio autem est mutatio ab esse simpliciter, ad non esse simpliciter. Esse simpliciter habet materia a forma. Non esse simpliciter, contingit ex absentia & interitu formæ: quæ forma corrumpitur a putredine, per dissolutionem mistionis. Venenatio consistit in occulta quadam proprietate aduersante cordi. Recte igitur putrefactio erit vitium merito formæ: & venenatio, merito organi formæ principalis.

An agendũ a quo indicetur.

Quantum attinet ad indicationem illam, *an sit agendum*, a quo scilicet desumatur: hæc alia non est indicatio, quam agendorum indicatio, inuentionis iuuantium, & quid agendum. Nam, quærere an sanguis vacuandus sit, nec ne: est quærere, quid agendum. Et hæc indicatio sumitur ab essentia indicantis.

Prohibentium cognitio.

Quantum attinet *ad viam cognoscendi prohibentia*: ego tamen puto, nos arte aliqua venire posse in cognitionem prohibentium. Hæc autem est methodus resolutiua, & demonstratio signi: quæ non spectãt ad artem curandi, sed ad partem medicinæ semeioticã. Sit enim vena secanda; virtus vitalis prohibeat: pulsu cognoscitur virtutis vitalis infirmitas.

Hæc sunt quæ pro temporis angustia potui breuiter scribere: vt tibi, Viro doctissimo & mei amantissimo, satisfacerem. Interim fac, vt me diligas: & si quid aliud animum tuum perplexum reddit, protinus me certiorem facias: cum nihil mihi gratius possit in hac vita contingere, quam studiosissimis viris & mei amantissimis morem gerere. Vale.

Datum Pataui: prid. non. Nouemb. Anno 1579.

EPISTOLA III.

Ad eundem Petrum Monauium.

VIr magnifice & carissime: tardius ad te rescripsi, quam statueram occupationibus impeditus. Nunc vero vt tuæ morem geram voluntati, illud inprimis scias velim, nihil mihi molestius futurum, quam vt methodus curatiua, nobis inscientibus, imprimatur: præsertim, cum nondum extrema manus imposita fuerit. Et, si quis adeo esset audax, vt imprimendam curaret: nequaquam permitteremus, vt publice venderetur. Curabimus tamen, si Deus dabit, vt breui publice vel legendo, vel scribendo, in communem vtilitatem prodeat. Atque cum ea fortasse doctrina de Venenis erit coniuncta: in quibus vtrisque multa desiderari possunt.

Caussa continua.

Sed accedamus ad dubitationes: quibus vt ordine respondeamus, illud in primis statuendum est verissimum, *in omnibus morbis caussam contentiuam esse & habere locum*: si tamen morbus capiatur pro vitio proprietatis: tum enim morbus est in fieri. Quod si capiatur pro constitutione præter naturam: procul dubio ab eo seiungitur caussa contentiua, cum sit in facto esse. Et quamuis eiusmodi morbus reuera sit caussa efficiens: habet tamen apud medicos rationem formæ. Cum vero dicimus morbum fieri læsa facultate: non est credendum nos excludere morbos in mala compositione, & soluta vnitate: quandoquidẽ & ipsi fiunt læsa facultate, non labefactata, sed impedita. Nec duo tantum morborum genera constituere debemus, si partes similares a dissimilaribus per simplicitatem & compositionem distinguantur.

Indicatio a dolore est præseruatiua.

A dolore vero, vt dolor est, non curatiuam, sed præseruatiuam indicationem desumi posse existimamus: vt anodyna quandoq; sint frigida, quandoque humida, quandoque calida in primo. Neque symptoma perpetuo consequitur morbum: cum actio lædi possit, non læsa, sed frustrata facultate, ob errorem externum. Et, si Galenus quandoque dicat, partes nostri corporis ab humiditate alterari & corrumpi: non tamen debemus statim inferre; ergo ab humiditate fit dolor. Et, si dicas, sententiam esse Hippocratis, dolorem fieri ex alteratione & corruptione: nos fateri debemus, dolores non fieri sine permutatione. Sed propositio Hippocratis intelligatur secundum subiectam materiam: hoc est, si fiat cum violentia. Quod de humiditate nequaquam est dicendum. Quare, si Galen. videtur quandoq; dolores referre in humiditatem: nõ est, vt existimemus, in solam humiditatem esse referendos: sed quæ coniuncta sit vel cum altera ex actiuis qualitatibus, vel cum materia. At fames fit e priuatione sicci: ergo e redundantia humidi: non valet consequentia.

Proprietas differt a temperie.

Quod autem non agnoscis *discrimen inter proprietatem & temperiem*, mirum non est: quoniã & multi alij non agnoscunt. Nihilominus, si statueris temperaturam in similaribus facere proprietatem; compositionem in dissimilaribus, vt voluit Galenus: non amplius admiraberis, cum sine huiusmodi proprietatibus actio nulla possit fieri.

Semiputredo.

Nec miraris, si non intelligis, *quomodo mistis forma semiputrescat*: quoniam id veritati repugnet. At nos, cum dicimus materiam semiputrescere; imitamur illos, qui appellant homines semiuiuos: & semimortuos: quorum tamen forma incorrupta manet.

Tria permittentium.

De *permittentiũ vero & probibentium natura* q? scribis, & in sententia nostra acquiescere non posse: non

prohibentia, & indicantia.

non est mirandum; si plura permittentia, plura prohibentia, quam tria, quæris. Quod si statueris tria tantum esse permittentia & prohibentia: quemadmodum etiam tria indicantia tantum; cætera tria, hæc circumscribere, & definire. & specifica, immo singularia reddere, proculdubio non amplius dubitabis. Nec opus erit methodo ad inueniendum id, quod permittit vel prohibet: cum semper hæc tria sint spectanda: & ab his declinare nequaquam valeamus.

Catarrhus epidemicus anno 1580.

Postremo, quod quæris *qua natura fuerit illius morbi epidemici*, qui superioribus diebus per vniuersam fere Europam grassatus est: si licet dicere quod sentimus, arbitramur, merito caussæ externæ, originẽ duxisse ab aeris constitutione: ratione autem internæ caussæ, a materia catarrhali, quæ, dum putrescebat, nunc febrem ephemeram, nunc putridam excitabat: quemadmodum in febribus, quæ e bubonibus fiunt. Nec putamus, morbum fuisse contagiosum: præsertim apud nos; quoniam nec fuit perniciosus: imo breui, aut nullo etiam auxilio restituebantur ægrotantes.

Hæc sunt, quæ horis subcisiuis rescribenda duximus. Interim vale: & nos, quod facis, ama.

F I N I S.

HIERONYMI CAPIVACCAE.

OPERVM

Sectio Quinta,

Quae est

EXTRANEA, nimirum LOGICA:

Et complectitur opusculum de Methodis, seu Differentijs doctrinarum.

HIERONYMI CAPIVACCAE,

DE DIFFERENTIIS DOCTRINARVM, ſiue de Methodis, Liber.

CAPVT I.

Operis procœmium: quo de vſu, difficultate, titulo, & methodo huius tractatus diſſeritur.

Neceſſitas & difficultas doctrinæ de methodis.

DE doctrinarum acturus differentijs, temerarii & impudentis hominis munus quibuſdam forſitan ſubire videbor, & ſuſcipere prouinciam ad Logicos potius, quam ad Medicos ſpectantem: atque in ea explicanda ab omnibus recentioribus ita diſſentire, vt nullum concordia locum habere poſſit. Cæterum, qui animi noſtri conditionem, omni depoſita turbulentia, iudicare voluerint, nos nequaquam temeritatis accuſabunt; ſed contra potius nos vniuerſos vtilitati veſtræ deſtinatos eſſe tuebuntur. Siquidem prouinciam ſuſcipimus logicam quidem, at non ita logicam, vt etiam philoſophica, & medica non ſit: vt ob id ſummus ille inter recentiores Philoſophus atq; Medicus Leonicenus, quæſtionem illam prolixam de tribus doctrinis ediderit. Præterea, quamuis Logicam aggrediamur contemplationem: ea tamen a Logicis noſtri (vt opinor) ſeculi non eſt tradita: cum tamen præſens negotium tantæ ſit vtilitatis, imo neceſſitatis, vt ne verbum quidem, vel Hippocratis, vel Platonis aſſequi, poſſibile ſit. Etenim cum auctorem intelligere aliquem nemo poſſit, niſi artificium eius apertum habeat; atque artificium callere non valeat, qui doctrinarum fuerit inſcius: ſequitur neceſſario tantam in doctrinis eſſe neceſſitatem, vt maior vel calamo ſcribi, vel verbis exprimi, vel animo concipi haud poſſit.

Verum, cum in tanto negotio neceſſitas difficultatem minime excedat: iccirco in tam ardua materia illud dicere poſſum, quod (Platone auctore in Gorgia, vel de Rhetorica) Socrates, cum Gorgia diſputans, aſſerebat: nempe me in hac materia, non loqui tanquam ſcientem, ſed vera vobiſcum communiter indagantem. Quapropter ſiquis veſtrum aliquid recte dicere videbitur, qui me reprehenderit, ego libentiſſime aſſentiar; & pro maximo beneficio id adſcribam. Sed iam, Deo Opt. Max. duce, rem ipſam aggrediamur.

A Cum autem difficile negotium, eo minus difficile euadat, quanto maiori cum diſtinctione, & artificio diſponitur: propterea nos præ cæteris ſtudebimus, vt confuſionem euitemus, & diſtincto procedendi modo incumbamus. Quare tria faciemus: primum reddemus cauſſam huius noſtræ inſcriptionis: ſecundo proponemus methodum, qua in hoc opere progredi inſtituimus: tertio opus ipſum aggrediemur.

Titulus huius tractatus.

Quantum ad inſcriptionem (ex cuius notitia ſcopus etiam noſter innoteſcet) ſciendum, nos inſcripſiſſe hoc opuſculum *de differentijs doctrinarum*: nō alia ratione ductos, quam ea, ad quam reſpexit Galenus in libro *de morborum differentijs* inſcripto.

B Cū namque indagare Galenus ſibi propoſuiſſet omnem morborum numerum, hoc eſt, omnes morborum ſpecies; quæ digniori via inueniri nequeunt, quam diuiſiua: hæc autem fit, qua ſpecies inueniuntur per diuiſionem generis, per differentias eſſentiales, proindeque conſtituentes ipſas ſpecies: iccirco librum illum inſcribere voluit, *de morborum differentijs*, hoc eſt, conſtituentibus morborum ſpecies. Vnde quamuis in eo libro proponantur morborum tū differentiæ, tum ſpecies: maluit tamen librum illum inſcribere de differentijs, veluti de conſtituentibus; quam de ſpeciebus, veluti de conſtitutis. Quare inſcriptio ſit de differentijs conſtituentibus ſpecies morborum.

C Neque eſt vt aliquis dicat libellum illum, ſi propria voce vti volumus, eſſe inſcribendum *de ſpeciebus*: propterea quod Galenus agit de mala temperatura, mala compoſitione; & ſoluta vnitate, atque de ſpeciebus ſub his generibus contentis: vt ob id potius de generibus, & ſpeciebus ſermo ſit, quam de differentijs. Nos enim dicimus, quod, qui ita Galenum hac voce abutentem redarguunt, ne corticem quidem logicæ facultatis deguſtarunt. Namque Galenus proponit quidem tum genera, tum ſpecies morborum, ſed quatenus conſtituuntur a differentijs, a morbi definitione de promptis, nimirum a ſubiecto, cui de more accidentium inhæret morbus, nempe a parte tum ſimilari, tum organica quatenus a ſimilari prodit intemperies, ab organica culpata compoſitio, ab vtraque ſoluta vnitas.

D Quare tametſi Galenus ſæpenumero confundat differentias cū ſpeciebus, & e contra: cū tamen talis cōfuſio in librorū inſcriptionibus, ſeu titulis minime admittenda ſit: ob id, propria voce vtens, libellum illum de morborū differentijs

nijs inscripsit, vt a nobiliori, proindeque a constitutione potius, quam a contitutione, inscriptio fieret.

Similiter ergo & nos, vt Galenum imitemus, hoc nostrum opusculum de differentijs doctrinarum inscribere volumus: propterea quod propositum nostrum est, indagare numerum omnium doctrinarum, atque cum Galeno methodo diuisiua, proindeque in virtute differentiarum constituentium, doctrinarum tum omnia genera, tum omnes species specialissimas: vt his postea habitis nihil vel legere vel audire possitis, quod ad aliam doctrinarum speciem, atque ad suum genus referre non valeatis.

Hæc ergo sit inscriptio, *de differentijs doctrinarũ*, hoc est, de differentijs constituentibus omnia genera subalterna vsque ad species specialissimas doctrinarum.

Methodus in hoc libello obseruanda.

Eadem vero progrediemur via, seu methodo, qua & ipse Galenus in suo aureo libello de morborum differentijs progressus est. Itaque sciendum, quemadmodum Galenus, sibi ipsi consentiens primo methodi quinto, cognoscens esse impossibile, vt sciamus differentias, & species alicuius generis, nisi prius sciamus quid sit illud genus: propterea, vti methodo incederet, prius morbi, veluti generis diuidendi, definitionem adduxit, mox per differentias, ex definitione desumptas, morborum genera, & species venatus est: nos itaque eodem modo volẽtes omnium doctrinarum numerum indagare, prius genus diuidendum definiemus, nempe ipsam doctrinam: secundo, doctrinam, genus, per suas differentias diuidemus: tertio, sigillatim agemus de quolibet genere subalterno, quod pariter, vt subdiuidamus, definiemus, vt prius definientes, deinde diuidentes: tandem ad specialissimas doctrinarum species descendemus.

Quare ex hac methodo tria principalia capita a nobis absoluenda proponuntur: primum est definitio generis, hoc est, doctrinæ: secundum, diuisio generis in genera subalterna: tertium de quolibet genere subalterno specialis dissertatio.

CAPVT II.

De Definitione doctrinæ.

Nomen doctrinæ vniuocum.

NOmen doctrinæ desumptum est a docendo, seu a doctore: sicuti disciplina dicitur a discẽdo, seu a discipulo. Volentes igitur doctrinæ definitionem assignare: circa hanc doctrinæ vocem illud perpendere oportet, quod in quacunque re definienda ponderandum est: nimirum vt præsciamus, an doctrina sit nomen quoddam vniuocum, seu analogum, vel contra potius æquiuocum. Quoniam si nomen fuerit vniuocum, seu analogum, doctrinam prius definiemus, mox diuidemus: si autem exstiterit quid æquiuocum, prius doctrinam distinguemus, deinde definiemus. Quod si ad Aristotelem, & Galenum respicere volumus: dicendum potius videbitur esse genus vniuocum seu analogum, quam æquiuocum. Namq; (quantum ad Aristotelem attinet) si doctrina esset quid æquiuocum, lib. primum posterior. non incœpisset a quodam æquiuoco: inquiens, *omnis doctrina, & disciplina fit ex praexistenti cognitione*. Quantũ vero ad Galenum, neque ipse a voce æquiuoca auspicatus esset artem medicinalem, dicens, *tres sunt omnes doctrinæ, &c.* Quare cum non sit rationi consonũ, tantos auctores a quodam æquiuoco suorum librorum initium constituisse, sed potius ab vniuoco, vel saltem anologo: merito doctrinæ nomen potius vniuocum, seu analogum, quam æquiuocum constituendum esse arbitramur.

Vniuoca, & æquiuoca, in genere, quæ sint.

Sed forte dicet aliquis: equidem præter auctoritates, vellem scire, qua ratione constitui debet nomen vniuocum, seu analogum, vt nullo pacto possit censeri æquiuocum? Atque ea de caussa potissimum, vt nõ modo cognoscam quid de doctrina statuendum sit, sed etiam de qualibet alia voce generica, plura sub se continente. Qui huius quæsiti, nec leuis momenti, exactam consequi resolutionem cupit, confugere debet ad Aristotelem, libro secundo poster. vbi, nec difficulter explanat, qua arte æquiuocum ab vniuoco secernatur: atque a magnanimitate exemplum desumit. Si volumus dignoscere an magnanimitas sit quid æquiuocum, vel vniuocum, opus est considerare indiuidua, quæ magnanima ab omnib. iudicantur: atq; si propter eandem rationem dicentur magnanima, magnanimitas erit vniuocum quoddam: si autem propter diuersam, æquiuocum. Vt si accipiamus Vlyssem, Aiacem, Socratem, & Diogenem, dubio procul hi ab omnibus magnanimi censebantur, verum non propter eandem, sed diuersam rationem. Namq; Vlysses, & Aiax magnanimi reputabantur propterea, quod iniuriam pati non poterant. Socrates autem & Diogenes propterea, quod fortunæ bona despiciebant. Dum autem aliud sit, non posse iniuriam perferre, & aliud fortunæ bona despicere: iccirco magnanimitas quid vniuocum, seu analogum esse non potest, sed quid æquiuocum: proindeque non vnica, sed duplex virtus.

Doctrina est quiddã vniuocum.

Quapropter a simili si volumus cognoscere an doctrina sit quoddam vel æquiuocum vel vniuocum, perpendamus indiuidua, vel etiam species, quæ hoc doctrinæ nomine donantur, inquiramusque an tali donentur nomine propter eandem, vel potius diuersam rationem. Vnde, cum hoc nomine doctrinæ insigniantur tum scientiæ, tum prudentia, tum artes, tum ordines, tum methodi, tum locutio, tum scriptura, tum doctrina diexodica, tum compendiosa, tum aphoristica, tum deniq; facilis, & difficilis doctrina: merito inquirendum, an his doctrinæ nomen æquiuoce competat, nec ne? Et, dubio procul, per regulam datam, doctrinæ nomen de his potius vniuoce, quam æquiuoce prædicabitur. Declaro insistens in fundamento Aristotelico, sumpto exemplo a magnanimitate. Si primum consideremus, propter quam caussam vnumquodque doctrinæ nomine legitime insignitur: absque dubio constabit, non aliã ob caussam, quã propterea, quod id docetur a doctore. Cum enim doctrina dicta sit a docente, ob id illud doctrinæ nomen merito sibi vendicabit, quod docebitur a docente. Iam si per proposita discurramus facile apparebit, omnia propter eandem rationem doctrinæ nomẽ sibi arrogare.

Et primum si discurramus per Scientias: Metaphysica, quatenus est habitus in mẽte philosophi diuini, dicitur scientia diuina: at quatenus docetur a doctore, dicitur doctrina diuina. Pariter Philosophia naturalis, quatenus est habitus in mente philosophi naturalis, dicitur scientia naturalis: quatenus autem a doctore docetur, dicitur doctrina naturalis. Idem de Mathematica animo concipiendum.

Quantum vero ad Prudentiam, si consideremus philosophiam moralem, quatenus est habitus actiuus in mente philosophi moralis, dicitur prudentia: quatenus autem docetur a doctore, dicitur doctrina moralis.

Si posteà per Artes discurramus: Medicina, prout est habitus effectiuus in mente artificis, dicitur ars: quatenus autem docetur a doctore, dicitur doctrina medica. Idem de reliquis artibus asserendum.

Si deinde ad Ordines progrediamur: si accipiamus, exempli gratia, compositiuum, quatenus ordinat & disponit quæ in scientia, vel arte tractantur, dicitur ordo: quatenus autem ratio compositionis docetur a doctore doctrina dicitur compositiua. Idem de reliquis ordinibus dicendum.

Si postea per Methodos discurramus: si sumamus verbi caussa, demonstrationem, sub ea ratione, qua

artifex vel sciens demonstratione vtitur ad probandum aliquod naturaliter ignotum, dicitur instrumentum sciendi: quatenus autem demonstratio seu ars demonstrandi, a doctore docetur, dicitur doctrina demonstratiua. Idemque in reliquis methodis facile est dignoscere.

Quantum deinde ad Locutionem, & Scripturam; & primum quo ad locutionem, quatenus doctor aliquam artem vel scientiam actu docet (hoc est, loquẽdo) ipsa locutio est instrumentum docendi, est instrumentum quo docens vtitur: at quatenus modus loquendi docetur a grammatico doctore, dicitur doctrina. Similiter scriptura, quatenus doctor aliquam artem vel scientiam potentia docet (hoc est scribendo) ipsa scriptura est instrumentum docendi: at quatenus modus scribendi docetur a grammatico, dicitur doctrina.

Quantum ad doctrinam Diexodicam, Compendiosam, & Aphoristicam: & primum quantum ad Diexodicam, quatenus doctor docens aliquam artẽ vel scientiam, docet prolixe, dicitur modus docendi; at quatenus doctor docet, in hoc modo docendi opus esse, non solum conclusionem proponere, sed vtramque præmissam; & vtramque quoque tum ratione, tum auctoritate, tum exemplis confirmare; dicitur doctrina diexodica. Quantum vero ad doctrinam Compendiosam, prout docens aliquid docet per compendium, dicitur modus docendi: at ea ratione, qua doctor docet in hoc compendio sat esse solas cõclusiones & rerum capita proponere, dicitur doctrina compendiosa. Quantum ad doctrinam Aphoristicam, quatenus artifex docens aliquam artem, eam aphoristice docet, dicitur modus docendi: at quatenus doctor similitudine a rhetore accepta docet, vt tradatur ars per quasdam enunciationes vniuersales, quæ sint breues, & graues, prægnantes, de rebus tantum effectibilibus, quę proinde non nisi a graui & experto proferantur artifice; dubio procul ad hunc sensum dicetur doctrina aphoristica, quia scilicet a doctore docetur.

Postremo quantum ad Facilem, & Difficilem: doctrinam: si Facilem perpendamus, quatenus doctor docens facile docet, dicetur modus docendi cum facilitate, seu facilis: si autem consideretur hic modus facilis, quatenus docetur a doctore, nimirum quatenus doctor docet in hoc consistere, vt ab altioribus & difficilioribus abstineamus quæstionibus; dicitur doctrina facilis. Pariter quantum ad doctrinam Difficilem, si consideretur quatenus doctor difficilia in docendo inquirit, dicetur modus docendi difficilis, quo auctor vti debet, vbi ad prouectiores respicit; sicuti facili, vbi ad initiatos: at si hic modus docendi difficilis consideretur quatenus a doctore docetur, nempe vt quælibet ardua materia discutiatur, absque dubio doctrina nuncupabitur difficilis.

His ita habentibus, apertissimum relinquitur, doctrinam esse nomen, a quo quæ denominantur, secundum eandem rationem nomen suscipiunt: atque idcirco doctrinam non quid æquiuocum, sed vniuocũ, vel saltem analogum constituendum esse. Quod cum ita sit, nulla præmissa vocis distinctione, immediate ad definitionem properare licet.

Doctrina quid? *Doctrinæ genus.*

Quare doctrinæ talis proponitur definitio: *Doctrina est actio docentis in discipulum.* Declaro hanc definitionem, atque ostendo aliam assignare non posse, quando quidem doctrina neque aliud genus, neque alias differentias admittit. Primum dictum fuit: *doctrina est actio:* actio ergo est genus doctrinæ. Sed qua ratione tale genus inueniri potest? Via seu methodo tum diuisiua, tum resolutiua. At breuitatis gratia sola methodo diuisiua inueniamus: quia postea suo loco declarabimus, qua etiam ratione definitionis partes methodo resolutiua vel compositiua reperiri possint. Indagantes ergo doctrinæ genus methodo diuisiua, dicimus, quod cum doctrina aliquid sit, ideo in aliquod ex decem prædicamentis, &, consequenter, generibus, referri debet. Cum autem prædicamenta sint decem, videre oportet in quod illorũ referatur. Dicimus autem cum Ammonio, cum prædicamentorum quędam sint simplicia, quædam ipsum esse per simplicium combinationem complexumque obtineant: doctrinam in nullum simplicium referri posse. Namque cum simplicia sint in duplici differentia alia quidem, quæ per se subsistunt, vt substantia, alia vero quæ ipsum esse in alijs possident, vt quantitas, qualitas, & ad aliquid: doctrinam nullum horum esse posse asserimus. Non esse quidem substantiam: quoniam doctrina per se non subsistit. Neque esse quantitatem, vel qualitatem, vel ad aliquid: quoniam, quæ ipsum esse in alijs possident, vel partim in respectu considerantur, vel eo respectu carent. In respectu considerantur relatiua: at doctrina, tametsi, quatenus est alicuius doctrina, sit de genere relationis; attamen, vt suo fundamento (veluti in præsentia perpenditur) respectum non denotat: ideo de genere relatiuorum esse non potest. Si autem fuerint simplicia prædicamenta, quæ respectu careant: vel in partes secari possunt, vt quantitas; vel non, vt qualitas. Sed doctrina in partes secari nequit: ideo in quantitatis genus minime referenda. Constat ergo, si referri debeat in aliquod simplex prædicamentum, referendam in prædicamentum qualitatis. Sed neque in hoc referri debet: quoniam doctrina esset in qualitatis specie vel prima, vel secunda, vel tertia, vel quarta. Sed in nulla reperitur: ideo doctrina in genere qualitatis inseri non potest. Quod autem doctrina non sit in aliqua specie qualitatis, probatur. Namque primum non est in prima: quia neque est habitus, neque dispositio: namque habitus, & dispositio quiescunt, & permanent in mẽte, (quamuis magis habitus:) at doctrina est quid fluens a doctore in discipulum. Neque doctrina est in secunda qualitatis specie: quoniam non est potentia vel impotentia naturalis. Neque in tertia: quoniam nec passio vel passibilis qualitas. Nec denique in quarta: quoniam nec figura nec circa aliquod constans forma. Patet ergo doctrinam in aliquod ex illis simplicibus generibus reduci non posse. Relinquid igitur, vt in aliquod referatur prædicamentum, quod suum esse simplicium combinationem consequatur. In quod autem referatur, vt sciatis, supponere oportet cum Ammonio, talem complexum esse inter substantiam, & accidens. Quo fit, vt cum accidentis tria sint genera, nempe quantitas, ad aliquid, & qualitas triplex etiam erit complexus. Cõplicabitur nimirum substantia vel quantitati, vel relationi, vel qualitati. Primum itaque si complicetur substantia quantitati, duo prodeunt prædicamẽta, nempe quando & vbi. Namque si substantia complicetur tempori fit prædicamentum quando. Si autem loco, vbi. quorum nullum (vt patet) est doctrina. Si autem substantia complicetur relationi, fit prædicamentum situs, & habere. Situs quidem fit, vbi relatio simpliciter adhæret substantię. Vbi autem fit complicatio in re quapiam artem cõstructa, est habere. Quorum nullum (vt constat doctrina esse potest. Si vero & postremo substantia complicetur cum qualitate, oritur agere, & pati; nam agere, & pati penes qualitates sunt. At doctrina ad prædicamentum pati, (præcipueque ratione suæ originis) non reducitur: quoniam docere non est pati, sed potius agere. Quare tandem doctrinæ genus necessitate erit actio: quemadmodum nos in definitione constituimus.

Doctrina est actio perfectiua docentis.

Cæterum cum doctrina non sit quælibet actio, sed determinata: ideo hoc genus, nimirum actionem, distinguere & limitare oportet. Dicimus ergo cũ Ammonio, actionem esse vel corruptiuam, vel perfectiuam. Corruptiua quidem est, vt cum ignis agit in lignum: perfectiua vero, quando visibile agit in visum.

Iam

Tum doctrina non est corruptiua, sed perfectiua actio. Praeterea actio perfectiua, quoniam producitur ab agente, quod multiplex esse potest; in doctrina autem non habeat locum quodlibet agens, sed doctor, seu docens: ideo in definitione dictum fuit, quod doctrina sit *actio docentis*. Non diximus autem, quod sit actio perfectiua docentis: quoniam definitiones breuissimæ esse debent. Vnde ponentes actionem docentis: habemus etiam perfectiuam esse actionem. Constat enim docentem non agere ad corruptionem, sed ad perfectionem discipuli: & præcipue quoniam docentem vocamus doctorem, qui legitime & non per abusum sit doctor; nempe qui scientiam pariat, non autem ignorantiam. Dicebat enim Plato in conuiuio, vel de amore, quod per doctrinam in discipulum induci possit tum scientia, tum ignorantia, tum medium inter hæc, nimirum opinio recta. Inducitur quidem scientia, vbi vera, cum ratione docentur: nam scientia nunquam est sine ratione. Inducitur autem ignorantia scilicet prauæ dispositionis, vbi falsa docentur. Imprimitur denique recta opinio, vbi vera quidem, sed citra rationem docentur. Propterea doctor, vt suis auditoribus bene faciat, studere debet, vt in illis scientiam imprimat: proindeque debet tum vera, tum ea per caussam & rationem, quo ad fieri potest, aperta reddere. Quare nos in præsentia excludentes prauam illam doctrinam, ex qua ignorantia prodit, per docentem intelligimus legitimum docentem, qui vel scientiam, vel saltem rectam impertiatur opinionem: proindeque illum intelligimus, cuius actio non corruptiua, sed perfectiua sit. Quare cum dixerimus; doctrina est actio docentis: est idem ac si dictum esset, doctrina est actio perfectiua docentis.

Docens præditus esse debet duplici habitu: peritia, & scientia.

Cæterū quæret, nec ab re, quispiam; quinam erit his docens, qui potissimum vera & cum ratione docebit? Colligimus ex Aristot. 1. de partibus anim. capi. 1. quo homo per habitum, quem in mente obtinet, seu præditus est, in operationem descendere possit: veluti citharœdus per habitum, quem est consecutus, quamprimum voluerit ad actum cithanzandi peruenire valet. Pariter philosophus naturalis per habitum, cuius est dominus, res naturales tum speculari, tum docere potest. Cum itaque docens doceat per habitum, quem in mente habet: sequitur vt doctor, si doctor esse debet, habeat in mente habitum illius, quod docere instituit. Aristoteles autem loco citato talem habitum facit duplicem: inquit enim, in omni contemplandi genere, imo in quacunque nobiliori, tum ignobiliori docendi via & ratione, duos esse habitu oportet, quorum alterum appellare possumus rei scientiam, reliquum autem peritiam quandam. Vnde hic, pro intelligentia multorum Auctorum, hos duos habitus recte assequi oportet: præcipue vero, quia pauci sunt, qui hanc veritatem explicarunt. Dicimus itaque cum Platone in Gorgia, vel de rhetorica, habitum, qui dicitur rei scientia, eum esse, qui per rationem est comparatus: vt proinde homo illum obtinens, caussam eorum, quæ agit, vel efficit, vel speculatur, vel etiam docet, expendat, & illorum rationem reddere possit. Vnde per istum etiam scientificus & artifex appellatur: & facultas quoque ad talem relata habitum, vel ars: vel scientia dicitur. Hoc autem intelligendum in illis, quæ caussam habent: quod dictum est propter principia, quorum ratio esse non potest: horum tamen habitus dicitur potius intellectus, quam peritia, & est habitus principalis, vt voluit Arist. 6. Ethic. 4. Altera ex parte, quantum attinet ad habitum, qui dicitur peritia: sciendum, hunc duplicem esse: alium quidem in docente, qui proprie dicitur peritia: reliquum vero in addiscente, qui potius dicitur peritia quædam, hoc est, veluti peritia, de quo loquemur, cum de discipulo dsseremus. Redeuntes igitur ad habitum, qui in

A docente repetitur, qui proprie dicitur peritia: dicimus, hunc inniti solis vel experimentis, vel regulis, vel etiam dictis seu scriptis sine caussa, hoc est, historice propositis. Vt proinde sit habitus, qui nullius rei caussam afferre potest: atque merito per talem nec facultatem dici, vel artem, vel scientiam, sed peritiam: nec hominem illo præditum habitu dici scientem, vel artificem, sed peritum. Propterea ad hanc veritatem respiciens Plato, loco citato, dicebat, coquinariam non esse dicendam artem, sed peritiam: quia in coquinaria principia non ratione, sed solis experimentis & obseruationibus sunt inuenta. Pariter historici non scientes, non artifices nuncupandi sunt, sed periti: quia tantum habent habitum, qui in peritia consistit: non enim ipsorum doctrina ex caussis pendet.
B Similiter & legibus operam nauantes non dicuntur artifices legales, nec scientes, sed iurisperiti: quia scilicet habent peritiam: non enim sciunt leges ex suis principijs & caussis, sed historice, & per regulas tantum: vt secundum hāc rationem coquinariæ destinatis merito sint comparandi. Rationabiliter tamen legibus incumbentes digni essent vt prudentes & scientes nuncuparentur, si philosophiam actiuam callerent: ab illa enim legum caussę, & fundamenta pendent, cuius legumlatores minime ignari erant: propterea illi quidem erant scientifici & veri philosophi: at tempestate nostra plærique Iurisconsulti periti tantum sunt. Cæterum cum sit hic duplex habitus, sciendum, reperiri vtrumque in scientijs & artibus: proinde etiam in medica facultate. Hi autem
C habitus in eadem facultate inuicem ita se habent, vt prius sit peritia, deinde sequatur scientia, hoc est alter habitus: & hinc Plato in Gorgia, vel de rhetorica inquit, artem sequi peritiam: a quo accipiens Arist. 1. Polit. 7. dicit, quod, vbi aliquid acquirere volumus, hoc est intelligere, opus sit peritiam habere illarum rerum acquirendarum, quæ optimæ sunt. Ecce quomodo peritia præcedit scientiam: ecce quomodo habitus ignobilior præcedit nobiliorem, scilicet tempore. Cuius veritatis ea est ratio, quoniam peritia est ille habitus, qui experimento comparatur: alter autem habitus, qui dicitur scientia, est ille, qui ratione acquiritur: vnde cum experimentuum sit opus sen-
D sus, ratio autem opus intellectus; atque sensus præcedat intellectum; hincque experimentum præcedat rationem: sequitur etiam vt peritia alterū habitum, nempe scientiam, præcedat. Quibus sic dispositis, & enucleatis, non solum liquet quid sit peritia: quid scientificus, & artificialis habitus: verumetiam patet quemadmodum in docente debeat esse vterque habitus: siquidem necessarius est habitus scientificus, vt doctor non simplicem peritiam, sed scientiam in discipulum imprimat: est etiam necessarius alter habitus, nempe peritia, quando habitus scientificus peritiam supponat. Quare cum in definitione dicamus, quod doctrina sit actio docentis: docentem vtroque præditum habitu intelligimus.

Discipulus adferret ad discendum quandā peritiam.

Postremo in definitione dictum fuit, *in discipulum*. Quoniam cum doctrina sit actio, proindeque perfe-
E ctiua, quatenus progreditur a perfecto docente, hæc tamen actio, cum Ammonio, porro subdiuidi potest, quatenus agens agit vel in seipsum, vel in aliud: est seipsum, vt per se laborans, vel cernens, vel sermocinans; in aliud, vt visibile in visum. Vnde, vt constaret doctrinam esse actionem perfectiuam quidem agentis, sed non quatenus in seipsum, sed in aliud agit; ob in definitione dictum fuit, *in discipulum*, qui ita concurrit, vt sicuti ratione agentis, & docentis, dicitur tum actio, tum doctrina, ita ratione discipuli dicitur tum passio, tum disciplina. Aduertatis autem, vt per discipulum non intelligatis discipulum prorsus ignarum, quia tunc doctor in discipulum nihil ageret, cognitionem non gigneret; nam (vt optime ait Arist. primo poster, *omnis doctrina & omnis disciplina*

sciplina intellectiua fit ex praexistenti cognitione) doctrina fit ex præexistenti cognitione, quatenus in docente debet esse vterque habitus, nempe scientia & peritia, disciplina etiam fit ex præexistenti cognitione, quoniam discipulus antequam præceptorem audiat, aliquid præscire debet, non enim omnia discit a doctore, sed aliqua etiam sine doctore, vt optime monet lucidissimus Themistius. Quinimo hæc sententia fuit etiam proposita a Plat. in Alc. primo, vel de natura hominis: inquit enim nos res posse cognoscere bifariam, nempe vel quatenus ab alijs discimus, & talis cognitio fit a docente: vel ex nobis ipsis, & talis cognitio minime supponit doctrinam: & hęc illa est, quæ ab Arist. primo de partibus primo dicitur quasi peritia: inquit enim, hominis prębe periti officium esse, iudicare posse quidnam recte aut non recte ab eo, qui docet, exponitur. Hæc autem peritia, seu quasi peritia, quæ in discipulo requiritur, est ille habitus, qui præcipue in terminorum & primorum axiomatum cognitione consistit.

Ex quo obiter colligatis, quomodo toto, vt aiunt, cœlo logici illi interpretes decipiantur, qui vniuersalem illam propositionem ita legunt, *omnis doctrina & omnis disciplina discursiua*. Facile enim significant se legitimum illius propositionis sensum ignorare. Siquidem cum Philosophus per præexistentem cognitionem intelligat, ratione doctrinæ, vtrumque habitum, nempe scientiam, & peritiam, per præexistentem vero cognitionem, merito disciplinæ, veluti peritiam quandam in discipulo necessariam, ac veluti insitam: apertissimum esse debet, intellectiuam, non autem discursiuam disciplinam legi oportere: atque in ea propositione, quæ merito vniuersalis ab omnibus dicta est, includi non modo doctrinam demonstratiuam sed quamcunque aliam doctrinæ speciem. Sed hæc obiter dicta sint.

Ad rem igitur redeuntes, in definitione per, *discipulum*, intelligimus non prorsus ignarum, sed qui habeat, quandam peritiam: namq; qui talis erit, & addiscet a docente, prædito vtroque habitu, hoc est, scientia, & peritia: hic dubio procul consequetur disciplinam firmam, proindeque illam, quæ a credulitate maxime distinguitur. Namque, ex Platone in Gorg. credulitas a disciplina differt: nam credulitas quædam vera esse potest, quædam falsa: at disciplina semper vera: vnde crudelitas præstat fidem, disciplina autem scientiam.

Quare tandem constituta, explanata, & stabilita sit definitio doctrinæ: nempe quod sit actio docentis in discipulum. Quæ definitio (ni fallor) talis est, vt non modo definiti natura innotescat, sed etiam per eam omnes dirimi possint ambiguitates, immo sponte euanescant.

CAPVT III.

De Diuisione doctrinæ.

Diuisio doctrinæ ab habitu, qui est in mēte docentis.

PRoposita & explanata doctrinæ definitione, deinceps doctrinam, genus hoc, diuidere oportet: ita vt a supremo doctrinæ genere descendamus ad subalterna, vt deinde de his differentibus tandem appareat diuisio doctrinæ vsque ad eius species specialissimas, vltra quas descendere minime licet. Cæterum cum diuisio fieri debeat per differentias non modo oppositas, sed & proprias, & essentiales; ea autem ex ipsa desumantur definitione: ob id, cum doctrina nihil aliud sit, quam actio doctoris in dispulum; differentiæ non aliunde capi possunt, quam ex ipso docētercuius fundamentum, quoniam a docēte magis habet, vt sit doctrina, quam a discipulo; ab hoc enim magis habet, vt sit disciplina. Amplius ex doctrinæ differentijs habentur etiam differentiæ & genera disciplinæ; quoniam subiecto cum doctrina coincidit, ratione autem discrepat. Differentiæ igitur capiuntur a docente. Sed quomodo? Profecto non alia ratione, quam ea, quam definitio nobis dilucidauit: proindeque a docente, quatenus est docens. Cum autem sit docens quatenus in mente habitum possidet illius quod docere debet: propterea differentiæ doctrinæ non simpliciter a docente desumendæ sunt, sed a docente, quatenus est habitu præditus: vnde sequitur pro discrimine habitum diuersa quoque doctrinarum genera haurienda.

Habituum diuisio.

Itaque quemadmodum, Galenus in l. ar. med. c. 9. partium corporis esse principales, statuit, alias non principales: ita nos dicimus, habitus in mente docentis exsistentes esse vel Principales, vel Non principales. Veluti quoque Ammonius in commentarijs in prædicamenta, libros Aristotelicos in principales, & instrumentarios, hoc est non principales, diuidit.

Habitus principales.

Habitus principales sunt illi, de quibus loquitur Arist. 6. Eth. cap. 4. & Ammon. in præfatione prædicamentorum. Atque tametsi quinq; ab Arist. proponātur; nempe, intellectus, qui est habitus principiorum; scientia, quæ est habitus conclusionis: sapientia, quæ est habitus vtriusque: prudentia, quæ est habitus actiuus: ars denique, quæ habitus effectiuus: quamuis (inquam) quinque proponantur habitus, nos tamen, si diuisionem bimembrem efficere volumus, dicere possumus (non recedentes ab eodem Aristot.) principale habitū esse de rebus, quæ vel aliter se se habere non possunt, & est habitus Speculatiuus, seu contemplatiuus; vel de rebus quæ aliter sese habere possunt, & est habitus (vt ita dixerim) Operatiuus. Habitus speculatiuus, vel est de rebus in materia immersis, vel de rebus a materia speratis. Si de rebus materiæ annexis, ab hoc oritur doctrina Naturalis. Si autem de rebus a materia seiunctis; tūc vel est de rebus omnifariam a materia seclusis, & prodit doctrina. Diuina: vel est de rebus non omnifariā a materia separatis, doctrinaque mathematica prorumpit. Quantum autem Habitus operatiuus, cum sit de rebus quæ aliter sese habere possunt, est de rebus quę cadunt vel sub actionem, & est habitus Actiuus, est prudentia, a quo habitu proficiscitur doctrina Actiua doctrina moralis: vel est de rebus, quę cadunt sub effectionem, & est habitus affectiuus, ars: cumq; variæ sint artes, hinc etiam variæ doctrinæ hauriri possunt, veluti doctrina aucupatoria, venatoria, & medica; & similes, quas silentio præterire volumus, propterea quod nostrum propositum est potissimum agere de habitibus non principalibus, non autem de principalibus; siquidem institutum nostrū est de instrumētis, artibus, & scientijs famulantibus disserere, non autem de ipsis artibus vel scientijs. Hic solum admonere liceat hos dici & esse habitus principales, propterea quod sunt illi, qui principaliter nos ducunt ad felicitatem, tum actiuam, tum contemplatiuam; tum quoque; quoniam his, ceu dominis, alij, qui non principales dicuntur, famulantur: ob idque ab Ammon. & alijs Græcis habitus non principales instrumentarij nuncupantur.

Non principales habitus.

Hęc de habitibus principalibus. Altera ex parte in mente docentis sunt habitus non principales, scilicet principalibus famulantes, seu instrumentarij. Atque hi quotnam sint, vt ex his quælibet doctrinarum genera hauriantur, non est ita facile colligere; præsertim cum in hac materia neminem habeamus ducē. Dicemus tamen quod sentimus. Dicimus ergo quod cum hi habitus instrumentales dicantur, & sint, quatenus ad principales, nempe ad scientias & artes referuntur, ijsque ministrant: propterea pro multiplici artium & scientiarum indigentia, multos etiā instrumentales habitus prodire. Neque enim agens instrumento aliquo vtitur, vbi eo non eget; ita enim natura homini non donasset manus, nisi cognouisset homini ijs opus esse, vt apprehenderet: neque pedes, nisi

nisi optimum fuisset homini ambulare Cum itaque instrumentales habitus necessarij sint pro artium & scientiarum indigentia: sequitur, pro multiplici & varia indigentia, multos etiam & varios requiri instrumentales habitus, quibus præditus artifex vel scientificus, tum artes, tum scientias constituat, atque doceat. Sed quę est hæc indigētia? Vt semper per notissima progrediamur, certum est, scientias & artes constitui ex rebus contemplabilibus, & effectibilibus, quæ non modo inuicem dispositę esse debent, sed etiam cognitæ. Si quis enim res effectibiles nec sciat disponere, nec agnoscat; hic dubio procul artifex non erit. Sequitur igitur, in artibus necessariam esse tum Dispositionem, tum Cognitionem: dispositionem quidem rerum dispersarum; cognitionem autem rerum ignotarum. Cum autem artifex vel scientificus, per habitum principalem res ipsas neque disponere neque patefacere possit: propterea necessarij fuere habitus instrumentales, quorum beneficio res tum digererentur, tum patefierent. Igitur ratione dispositionis prodit habitus (vt ita dicam) Dispositiuus, qui logicus est; per quem doctor docet ordines, qui, quatenus docentur per illum habitum, nomine doctrinæ donantur: vnde dicimus doctrinam disponentem, vel ordinantem: communiter autem ordinem appellant: sed nobis, clarioris doctrinę gratia, rebus magis quam vocib. addictis, ita nomina fingere liceat. Si postea consideremus res quatenus patefieri debēt, quoniam videlicet sunt ignotæ; tunc oritur habitus instrumentalis Patefacient; per quem doctrina instrumentalis patefaciens docetur. Cæterum patefaciens habitus est vel Simpliciter, vel secundū quid: prout res ignota occurrit vel simpliciter, vel secundum quid. Res quidem dicitur ignota simpliciter, verbi gratia, cum absolute latet quidnam res sit: secūdum quid autem, cum quidnam res sit, hunc vel illum addiscentem latet. Quare si res fuerit ignota simpliciter, requiritur habitus, per quem docetur doctrina patefaciens rem ignotam simpliciter; seu, per quē docentur instrumenta patefacientia, quibus vel magis deuenimus in rerum ignotarum scientiam, & sunt Methodi, seu doctrina methodica, seu rationalis; vel magis deuenimus in rerum ignotarum peritiam, & sunt Experimentum, ac similia, velut exemplum, vnde dici potest doctrina experimentalis, vel exemplaris. Si autem res secundum quid lateat, exigitur habitus, per quem docetur modus docendi: qui modus docendi, quatenus docetur hæc vel illa doctrina, diuersimode nuncupatur, prout docetur a doctore prædi.o habitu vel grammaticæ, vel rhetoricæ: vt in sermone speciali de modo docendi inferius suo loco patefaciemus.

Doctrina instrumentalis generica.

Licet ergo in præsentia colligere. ex habitu instrumentali, ex differentia hac generica, ad differentiam doctrinæ principalis, oriri doctrinam quandam genericam instrumentalem; quæ deinde prædicetur de doctrina ordinante, proindeque de ordinibus; de doctrina patefaciente, proindeque de methodis, experimento, & modo docendi: ea tamen lege, vt doctrina instrumentalis ad genera hæc subalterna ita se habeat, vt ana logice de his prædicetur; nempe prius de ordine, posterius de methodis, & experimento; atque adhuc posterius de modo docendi.

Doctrina ex habitib instrumentalibus orta nobiles, vel ignobiliores.

Vnde merito sequitur, cum habitus instrumentales, tum doctrinas ex habitibus instrumentalibus prodeuntes, inuicem differre penes nobilitatem, & ignobilitatem. Namque ordines, quamuis ignobiliores sint doctrinis principalibus; tamen respectu aliarum doctrinarum instrumentalium sunt nobiliores, methodi autem & experimentum ignobiliores; modi docendi adhunc ignobiliores. Hunc autem in modum doctrinæ instrumentales constituuntur, propterea quod ordines nobiliores dicuntur, & sunt, quoniam solis principalibus, hoc est, scientijs & artibus inseruiunt; illis nimirum tribuentes ordinem, ac veluti vitam & animam; deinde sunt methodi, & experimentum, quæ doctrinę, seu instrumenta ignobiliora sunt, quoniam famulantur non solum habitibus principalibus, sed etiam instrumentalibus, nempe ordinibus: tandem maxime ignobiles sunt, & propterea absolute ignobiles, modi docendi, propterea quod solum famulantur; si quidem ministrant habitibus principalibus, præterea vero ordinibus ac methodis, imo & experimento: vnde in respectu ad methodos sunt ignobiles absolute, propterea quod res ignotas patefaciunt secundum quid, & rationem solum serui habent, non autem domini, vt methodi, quæ tum patefaciunt res ignotas simpliciter, tum (quamuis habeant conditionem serui ratione ordinum) respectu modi docendi vices domini sibi vendicauerint.

Repetitio diuisionis doctrinæ.

Ex his constat, doctrinam esse genus generalissimum, quod prædicatur de doctrinis principalibus, & instrumentalibus; atque de his tum disponentibus, proindeque nobilioribus, tum patefacientibus, proindeque ignobilioribus: & si de patefacientibus, vel simpliciter, proindeque ignobilioribus secūdū quid; vel patefacientibus secūdum quid, proindeque ignobilioribus absolute.

De instrumentalibus doctrinis hoc in libro agendum.

Ex qua generali doctrinæ diuisione, cum habeamus doctrinarum alias esse principales, alias non principales, seu instrumentales: principalibus post habitis, veluti ad negotium nostrum non attinentibus; de instrumentalibus disseremus: nimirum de Ordinibus primo; secundo de Methodis, & Experimento; tertio de Modo docendi. In quibus ita progrediemus: primum definitionem proponemus; deinde ex definitione differentias hauriemus principales, essentialesque, genera ac species constituentes; a quibus per gradus descendemus, donec ad speciem specialissimā cuiuslibet doctrinæ genericæ perueniamus, atque inde absolutum sit opusculum nostrum, quod est de differentijs doctrinarum, constituentibus scilicet doctrinarum omnia genera, & omnes species specialissimas. Sed iam de ordinibus agamus.

CAPVT IIII.

De Definitionis ordinis doctrinæ.

Ordinis dignitas, ac necessitas.

Cvm propositum nostrum sit de ordine doctrinæ disserere; primo scire oportet, negotium hoc esse summi momenti: quandoquidem Galenus secundo de diebus dec. cap. 2. ex mente tum Hippocrat. tum omnium philosophorum precipuorum, dicit, pulcrum omne, quod hic pulcrum sit, atque etiam ordinatum, & artificiosum, ex supernis & diuinis mōtibus naturæ innasci; inordinatum autem & erraticum, ex materia, quæ hic versatur prouenire. Propterea optimi quique auctores, vt diuinas mentes imitarentur, ac incertis materiæ vestigijs expurgati viderentur, suas scientias & facultates ordine ac artificio digerere omnino studuerunt. Et Aristoteles, ad tantam ordinis dignitatem atque necessitatem respiciens, tertio de part anim. decimo fatetur id quod secundum naturam est, semper ordinem habere. Cum itaque de ordine doctrinæ negotium veluti diuinum videatur: omni studio nitendum, vt huius cognitionem consequamur.

De nomine ordinis doctrinæ.

Quia vero cognitionem optimam & scientificam largitur definitio: ideo ordinem doctrinæ definire statuimus. At, ne ob nominis ignorantiam aliqua contingat deceptio, prius quædam circa nomen admonere oportet. Sciendum itaque ordinem doctrinæ bifariam accipi posse: primo, quidem quatenus artifex hoc vtitur, res in arte disponens; secundum quem sensum est instrumentum artificis ordinantis. Secundo modo accipi potest ordo doctrinæ, quatenus

tenus ars priuandi res in artibus & scientijs docetur a doctore; secundum quam significationem ordo doctrinæ est actio docentis in discipulum. Nos secundo modo accipiemus: quoniam nostrum propositum est agere de differentijs doctrinarum, auspicando a primo genere, deinde sensim descendendo vsque ad species specialissimas. Quare, cum egerimus de doctrinæ genere generalissimo; modo, descendentes ad genera subalterna hæc eodem modo accipere oportet. Vnde sicut doctrinam sumpsimus, quatenus a doctore docetur; ita ordinem doctrinę quatenus docetur accipere oportet: quia secundum hanc rationem capietur vt genus subalternum, sub generalissimo genere contentum.

Error eiusdem recentioris.

Hinc colligatis multiplicem Moderni errorem, qui, dum interpretatur proœmium artis med. de ordine doctrinæ sermonem habens, doctrinam statuit accipi pro habitu, qui per caussam comparatur: & hoc modo accipere Galenum cum ait, *tres sunt doctrinæ*: quasi dicat, *tres sunt habitus acquisiti per cognitionem caussarum, qui habitus ordini inhærent*, idest, acquiruntur aliquo ordine, a quo ordine (vt etiam voluit Leonicenus,) doctrina quælibet denominationem sumit, namque omnis doctrina est aut resolutiua, aut compositiua, aut definitiua. Sed maxime & multifariam decipitur. Primo enim falsum est, doctrinam esse habitum: nam doctrina est actio, prodiens a docente, prædito habitu, secundum quem in actionem prodire potest: & docere. Secundo erroneum est, doctrinam hanc esse habitum, qui aliquo acquiritur, cum tamen velit per doctrinam non artem vel scientiam sed ordinem, secundum quem res in artibus & scientijs disponi possunt. Proponit enim tres ordines nempe resolutiuum, cōpositiuum, & definitiuum, quos tamen doctrinas appellat nomine generis. Doctrina enim prædicatur non solum de scientijs & artibus, sed etiam de ordinibus & methodis; differenter tamen: quia prędicatur doctrina de artibus & scientijs, quatenus docentur a doctore per principalem habitum; de ordinibus autem & methodis, quatenus docentur a doctore per habitum non principalem. Atque hinc etiam colligitur tertius error, quando dicit, quamlibet doctrinam nomen ab ordine sumere: innuens, quemlibet habitum, quālibet scientiam: vel artem nomen desumere ab ordine: verbi gratia, artem medicam, si tradatur ordine definitiuo, dici definitiuam; si resolutiuo, resolutiuam; si compositiuo, compositiuam. Quod falsissimum est: namque ars medica si tradatur ordine definitiuo, non propterea dicitur doctrina definitiua, sed ars medica, tradita doctrina definitiua; vel doctrina medica, tradita doctrina definitiua. Quare falsum est, doctrinam omnem ab ordine denominationem accipere. Sed verum est, sicut est triplex ordo, ita ratione triplicis ordinis triplicem esse doctrinam. Dicuntur autem tres ordines, qui ordinant & digerunt artes, & scientias: qui tres ordines nomen sibi vendicant doctrinæ, quatenus a docente aliquo docentur: quamuis postea ordo doctrinæ seu doctrina, non simpliciter, non quælibet, sed ordinans, pro triplici ordine, dicatur, modo definitiua, modo resolutiua, modo compositiua. At quamlibet doctrinam nomen accipere ab ordine falsum est: ideoque decipitur Modernus.

Definitio ordinis doctrinæ.

Nos igitur omnem euitantes æquiuocationem, a legibus diuisiuæ methodi minime recedentes, ordinem doctrinæ accipiemus, quatenus artificium ordinandi res in scientijs & artibus a doctore docetur. Vnde eidem proponemus definitionem: *Ordo doctrinæ est doctrina instrumentalis, qua facultates dispone re docemur.* Declaro hanc definitionem. Primo dictum fuit, quod *ordo doctrinæ sit doctrina*: cum namque ordo doctrinæ contineatur sub genere doctrinæ, ideo per suum genus definiri debet. Vnde sicut anima per substantiam definitur; ita ordo doctrinæ per suum genus, hoc est, per doctrinam, definiri debet: quod fieri minime posset, nisi acciperetur ordo doctrinæ, quatenus ab artifice docetur. Itaque ordo doctrinæ est doctrina: quod est idem, ac si diceremus, est actio docentis in discipulum. Maluimus autem definire ordinem doctrinæ per doctrinam, quam per actionem; vt fieret definitio per genus magis proximum: namque actio prædicatur e doctrina; doctrina autem prędicatur de ordine doctrinæ. Attamen Galenus dicit secundo de differen. pulsuum, cap. 4. ordinem esse in prædicamento ad aliquid: vbi accipit ordinem, quatenus illius beneficio res ordinantur: unde dicit habitudinem multorum ad vnum, seu respectum: secus autem est, vbi accipitur ordo quatenus docetur, quemadmodum nos in præsentia accipimus, & accipere debemus.

Deinde in definitione dictum est, *instrumentalis*: vt ordo doctrinæ, seu doctrina hæc ordinans, distingueretur a doctrina principali. Namque (vt scitis ex dictis de doctrina in communi.) philosophia, quatenus scientia, est habitus; quatenus autem docetur a doctore, est doctrina, sed principalis, quoniam est actio quæ docetur a doctore, in virtute habitus philosophici, in virtute habitus principalis. At ordo doctrinę docetur a doctore, in virtute habitus potius logici, ipseque ipso in virtute habitus instrumentalis.

Amplius dictum est, *qua facultates disponere docemur*: quæ particula addita fuit, vt hoc definitum a quocunque alio distingueretur; & potissimum ab omni alia doctrina instrumentali, nempe methodo, experimento, & modo docendi. Hæc enim (vt proprio loco noscetis) in hoc communi conueniunt, quod ad doctrinam referunt instrumentalem. Dictum autem fuit, *qua facult. res*, idest, tum sermocinales, tum reales *disponere docemur*: quoniam doctor docet, quæ pertractantur, siue in logica, siue in rhetorica, siue in grāmatica, vel etiam alijs facultatibus sermocinalibus, ea esse aliquo ordine inuicem disponenda, vt scilicet vnum sit post alterum. Docet etiam idem doctor in facultatibus realibus, hoc est, artibus & scientiis, res ipsas perpendendas esse ordine aliquo digerendas: quod, quamuis difficile sit, non tamen impossibile, namque cum Platone in Ciuilis vel de Regno, fieri non potest, vt certus quidam simplex quę ordo sit in his quæ semper varia sunt, nec vnquā vniusmodi. At cum in scientiis sermo sit de rebus, quæ aliter sese habere non possunt; in artibus autem de rebus, quæ vt plurimum eodem modo se habent: ideo possibile est, vt tum in artibus, tum magis scientiis sit ordo. Proinde ordo doctrinæ est, secundum quem res in artibus & scientiis disponi debent.

Hæc de definitione ordinis doctrinæ; modo ad diuisionem accedamus.

CAPVT V.

De Diuisione ordinis doctrinæ.

Ordo essentialis, vel accidentalis.

CVm genera & species constituere debeamus ex essentialibus & constitutiuis differentijs, quæ merito a definitione hauriuntur: propterea ex definitione ordinis doctrinæ facile colligere licet, cum dispositio idipsum sit, quo ordo doctrinę, seu doctrina hæc instrumentalis a quacunque alia seiungitur; merito a varia rerum dispositione in facultatibus, ordinis doctrinę differentias desumendas esse. Dicimus ergo talem rerum dispositionem esse duplicem: nempe Essentialem, atque Accidentalem. Appello essentialem dispositionem, quando in facultatibus res inuicem ita dispositæ sunt, vt vna ita ad aliam determinatam referatur, vt ad aliam referri non possit: verbi gratia, cœlum in philosophia naturali ita ordinatur

Accidentalis ordo.

natur ad primum motorem, vt non ad elementa, vel mixta, vel quodlibet aliud, de quo in philosophia naturali differitur. Ordo autem accidentalis dicitur, qui est ad melius esse; & arbitrarius etiam nuncupatur: sic Aristoteles in sua philosophia naturali, ordine vtens compositiuo, secundo de anima ordinem essentialem aliqua ex parte peruertit; dum de sensibus exterioribus agit: nam prius agit de visu, postremo de tactu; cum tamen secundum leges ordinis compositiui prius agere debuisset de tactu, postea de visu: sed ordinem peruertit essentialem, accidentalemque propter melius intermiscet; sanus namque erat, vt a visu, tanquam a nobiliori & notiori auspicaretur. Pariter Hipp. in lib. de artic. (ita referente Galeno primo de art. 6.) exquisitum ordinem doctrinæ non seruat, quando aliqua res occurrit, quæ maxime vrget: nam vnusquisque nostrum de re, quæ magis vrget, primum omnium differit, veluti si occurrat falsam aliquam in hominibus opinionem esse, illam prius de medio tollere oportet, vt deinde vera scientia in expurgatum animum inducatur: quemadmodum etiam Arist. 1. de anim. prius prauas antiquorum opiniones refellere voluit. Quare tandem colligendum, ordinem accidentalem esse illum, qui est propter melius, in quo incipimus vel a nobiliori, & notiori, vt Arist. 2. de anim. primo agens de visu, & vltimo de tactu: vel a notiori, vt Aristot. in prædicamentis, verba faciens primum de relatione, mox de qualitate; vel ab errorum dissipatione, vt Hipp. primo de arti. atque Philosophus primo de anim.

In Recentiorem.

Cæterum circa hunc ordinem accidentalem, ad maiorem veritatis confirmationem, & dilucidationem, duo animaduertere oportet; primum est, Modernum, dum de ordine accidentali exemplum affert dicere, Galenum tali vsum fuisse in lib. ad Glauc. in in quibus ab ephemeris exorditur, deinde ad putridas pertransit, & demum secundo lib. de tumoribus præter naturam sermonem habet. Caussa autem fuit, (inquit Modernus) quoniam ephemeræ facilioris sunt cognitionis quam putridæ, & putridæ quam tumores. Sed hæc falsissima sunt. Namque Galenus primo ad Glaucon. capit. secundo, inquit, ephemerarum cognitionem maiorem exigere diligentiam, de quibus nemo ante se quantum oportuerit scriptum reliquerit. Præterea cum & inflammationes, & tumores occupent partes non solum internas, sed externas; quis diceret, putridas febres facilius cognosci, quam tumores? Ideo ego dicerem, Galenum secundum leges ordinis compositiui auspicari a simplicioribus, proindeque ab ephemeris: ait enim loco citato, se prius agere velle de ephemeris, quoniam simplicissimę sint: deinde progreditur ad putridas, in quibus præter intemperiem est materia: tandem deuenit ad tumores, in quibus vt plurimum est etiam mala compositio.

Ordo accidentalis diuersimode locū habet in scientijs, & peritia.

Secundum vero animaduersione dignum circa ordinem accidentalem, est, talem ordinem reperiri tum in artibus & scientijs, tum in peritia. At in artibus & scientijs non habet locum a principio ad finem, secundum totam artem vel scientiam, sicut essentialis ordo; sed secundum aliquam partem, quæ scilicet propter melius accidentalem ordinem admittit: in peritia autem hic accidentalis ordo locum habet a principio ad finem peritiæ; quoniam in peritia essentialis ordo locum habere minime potest, veluti videre licet in historia, in qua semper auspicantur ab eo, quod prius tempore contigit, ad id quod posterius. Idem obseruatur in mercatura: nam mercatores res suas per alphabetum, ordine accidentali, disponunt. Sed hæc sufficiant, quantum ad accidentalem & arbitrarium ordinem requirebatur.

Ordo essentialis.

Ordo essentialis, est secundum quem res in scientijs & artibus determinato ac statuto quodam filo digeruntur: estque vel Particularis, vel Vniuersalis. Ordinem particularem voco, secundum quem res in parte aliqua artis vel scientiæ certo quodam ordine disponuntur. Vniuersalem autem, beneficio cuius res in tota arte vel scientia essentialiter ordinantur.

1. particularis.

Ordo essentialis particularis est ille, qui compositiuus, vel etiam compositio, vel methodus compositiua dicitur: namque compositione interdum vtimur in contemplatione alicuius particularis: exempli gratia, acturus de elementis, primum propono quid nominis, secundo quid rei, deinde per diuisionem indago quodlibet elementum, atque cuiuslibet elementi, per definitionem propriam naturam inquiro; vt inde constet, tum cuiuslibet elementi natura, tum omnia pateant accidentia, elementorum naturam comitantia. Qui progressus absque dubio ad ordinem accidentalem referri nequit: namque ex omnium sententia quid rei supponit quid nominis; & accidenti supponunt subiectum, cuius sunt accidentia. Neque hic progressus referri potest in ordinem essentialem vniuersalem; quoniam hoc non vtimur a principio vsque ad finem facultatis, sed particulatim, de hoc vel illo differentes. Sed neque ad methodos reduci potest: quoniam in methodis (vt suo loco cognoscetis) progressus est a noto ad ignotum; at in præsenti progressu, qui est a natura elementorum, ad accidentia comitantia elementa, non est via a noto ad ignotum. Quare erit ordo essentialis particularis, & compositiuus, a priori ad posterius progrediens, resolutiua methodo inuentus, quod in sermone de methodis latius enucleabimus. In præsentia, clarioris doctrinæ gratia, tale exemplum subijcere licet. Differere volens de febre tertiana, primum ago de nomine, secundo de definitione, tertio de differentijs, quarto de signis, quinto de indicationibus, sexto de prognostico, septimo de auxilijs. Hic progressus non est accidentalis, non vniuersalis, non methodus; sed ordo essentialis, particularis, compositiuus; cui methodi famulantur, nempe definitiua, ad definiendum tertianam febrem; diuisiua, ad indagandum species huius febris, si quæ sunt; demonstratiua, ad comprobandum si quid in hoc ordine naturaliter ignotū occurrat; resolutiua, ad inueniendum huiusmodi progressum. Vt inde appareat, vbi definit methodus resolutiua, exordiri licere secundum ordinem compositiuum particularem, atque essentialem. Hæc de ordine essentiali particulari.

2. Vniuersalis.

Ordo essentialis atque vniuersalis, qui veri ordinis potissimas sedes sibi vēdicauit, subdiuisionem admittit. Quomodo autem, & qua arte, non est ita facile scire. Propterea Modernus, vt haberet tres esse ordines, nec plures, nec pauciores, capiens a Montano, inquit ex mente Aristot. 12. metaphysic. ca. 10. seu vltimo, vel secundum Auer. text. commenti 52. ordinem, seu habitudinem esse aut vnius ad vnum, aut multorum ad vnum: si sit vnius ad vnum: necessario esse vel posterioris ad prius: & esse ordinem resolutiuum; vel vnius prioris ad posterius, esseque ordinem compositiuum: uel multorum ad vnum, & esse ordinem definitiuum. Vnde ex sententia Aristotelis tale format argumentum: Tres sunt habitudines nec plures, nec pauciores. Ergo tres ordines, nec plures, nec pauciores. Equidem maxime laboraui, vt tantorum virorum opinionem sequerer, proindeque studui, vt Aristotelis verba in eandem cum illis sensum traherem; sed id impossibile fuit. Mihi namq; videtur, hæc eo in loco non dicere Aristoteles: sed talem fuisse ipsius sententiam, si tum Alexandro, tum maxime Aristotelis fidem præstare debemus: nimirum ibi proponi hanc quæstionem: Cum mundus hic sensibilis bonus & optimus sit; quæ caussa sit talis bonitatis? an ipsa natura consistens? an potius ordo duo mundus iste dispositus atque digestus est? Et soluens Aristoteles inquit, mundum optimum esse propter vtramque caussam: quamuis minus propter

ordinem:

ordinem: quemadmodum etiam in exercitu duplex fit bonum, nempe ordo, & imperator; exercitum tamen magis præstare propter imperatorem, quá propter ordinem, propterea quod in exercitu ordo propter imperatorem consistit, non imperator seu dux propter ordinem. Deinde addit Aristoteles ad vnum vniuersa esse ordinata: quamuis non similiter, namque omnia ad naturam, seu primam caussam referri: veluti enim (vt ait Auerroes) omnia quæ sunt in domo ordinantur dominum domus, differenter tamen; namque magis ordinantur ad dominum domus liberi minus serui adhuc minus feræ in domo degentes: ita etiam dicendum de homine, brutis, plantis, metallibus, & mixtis imperfectis in mundo. Ex quibus verbis nescio quomodo colligant isti triplicem ordinem, nempe prioris ad posterius, posterioris ad prius, & multorum ab vnum: quia enim expresse Aristoteles ait, ad vnum omnia esse ordinata; ideo omnis habitudo erit multorum ad vnum. Præterea vero decipitur Modernus, propterea quod absolute asserit, in ordine essentiali, vbi est habitudo vnius ad vnum, esse vel posterioris ad prius, vel prioris ad posterius. Quamuis enim vbi est ordo, ibi etiam est prius & posterius (quandoquidem ex Aristot. in prædicamento quantitatis, quantitates non habentes positionem habent ordinem, propterea quod habent prius & posterius: vnde etiam dicebat Auer. primo physicor. 41. prius & posterius esse differentias ordinis:) quamuis, inquam, vbi ordo, ibi prius & posterius: nihilominus non sequitur, vt ordo intelligatur tum prioris ad posterius, tum posterioris ad prius: quoniam tum prius, tum posterius, ad vnum referuntur; at quod habet rationem prioris, immediate referuntur ad suũ principium, ad suum, vt ita dixerim, vnum: quod autem habet rationem posterioris, mediate refertur, non est ita proximum, vt prius. Quare prius & posterius dicuntur, non quod prius referatur ad posterius, vel contra; sed prius & posterius dicuntur in relatione ad quoddam tertium: neque enim hoc potest dici prius, illud posterius, nisi respectu tertij, quod etiam Aristotel quinto metaphys. 11. clare patefacit. Quare non valet: ordinis differentię sunt prius & posterius: ergo in ordine est ordo prioris ad posterius, & posterioris ad prius, proindeque vnius ad vnum; sed ordo prioris & posterioris ad vnum tertium: quod tertium si fuerit principium, id quod magis primo principio erit proximum habebit rationem prioris; quod erit minus proximum, habebit rationem posterioris: si autem illud tertium fuerit finis, id quod in priori ordine erat prius, hoc fit posterius; & quod erat posterius, fit prius.

Subdiuisio ordinis essentialis & vniuersalis: ἀναλυτικὸν συνθετικὸν, & ὁριστικόν.

Quid igitur in tanto negotio dicendum; Crederem ego esse confugiendum ad definitionem, veluti ad sacram, vt aiunt, ancoram. Vnde cum ordo essentialis & vniuersalis ille sit, per quem res cunctæ inuicem ita digeruntur ac disponuntur, vt in hac dispositione hoc sit ita primum, vt non possit esse secundũ; hoc sit ita prius, vt non possit esse posterius; (quod esse minime potest, nisi omnia in arte proposita ad vnum referãtur quod etiam Aristot. 12. diui. vltimo constituit, vbi ait; vniuersa ad vnum esse ordinata:) propterea inquirendum, quidnam sit illud vnum: quandoquidem ordines desumuntur ab habitudine, quæ est inter omnia ad hoc vnum, non autem ab habitudine, quæ est inter multa ad inuicem. Vnde prout illud vnum multiplex fuerit; multi quoque ac varij ordines seu doctrinæ prodibunt. At scire non possumus quotuplex in scientijs & artibus sit vnum, nisi prius constet quid intelligamus per illud vnum. Certum itaque esse debet si per vnum accipiamus illud, ad quod vniuersa in arte vel scientia proposita referuntur; illud vnum potentia seu virtute omnia continere debere. vnde non nisi triplex esse potest; nempe principium, finis, & medium seu cẽtrum: principium quidem, quatenus omnia principiata a principijs pendent primis, vltra quæ in ea facultate ascendere haud licet: finis præterea omnia virtute continet, siquidem omnia propter finem illum vltimum, vltra quem descendere inhibemur, fiunt: medium autem, hoc est, centrum, omnia virtute includit, quatenus, exempli gratia, omnes lineæ ad circumferẽtiam prodeuntes ab ipso centro dependent, & in centrum referuntur; quemadmodum etiam sensus omnes exteriores in sensum Communem. Cum itaque ordo doctrinæ exigat, vt vniuersa ad vnum referantur, vtque sit habitudo multorum, imo omnium, ad vnum; atque illud vnum esse non possit nisi finis, principiũ, & medium seu centrum: propterea triplex tantum ordo scaturire potest. Ratione enim finis, quatenus omnia ad finem referuntur, a fine auspicamur, & progredimur ad ea quæ fini proxima sunt; deinde ad ea quæ remotiora; & tandem remotissima, vltra quæ progredi in ea facultate est impossibile; vt sic constituatur ordo resolutiuus, seu doctrina resolutiua. Merito autem principij, quatenus omnia principata ad principium referuntur, a principio exordimur, & descendimus ad ea quæ magis vicina sunt primo principio; deinde descendimus ad remotiora; & demum ad remotissimos infimosque effectus, vltra quos descendere non licet, peruenimus: vt sic ordo germinet compositiuus, seu doctrina compositiua. Tandem caussa medij, seu centri, quatenus omnia in circumferentia existentia ad vnum centrum referuntur, ab eo centro incipimus, deinde instar ducentium lineas a centro ad circumferentiam progredimur, donec nulla relinquatur linea, quæ a centro prodire possit; nec vltra progredimur: vt sic constituatur ordo definitiuus, seu doctrina definitiua: quoniam definitio est centrum, a quo omnia in arte veluti lineæ deducuntur. Constitutum itaque ex dictis sit, doctrinas ordinantes tres tantum esse, nec plures, nec pauciores: atque omnes in hoc conuenire, vt concurrant ad disponendum res, quæ in facultatibus docentur, non aliquas tantum, sed omnes; siquidem cum Aristotele, 12. methaphys. vltimo, non aliqua, sed vniuersa ad vnum referuntur: proindeque fieri, vt, si quis a principio auspicetur, & ad hominem progrediatur, aliqua tamen in via relinquat, imperfectus sit ordo compositiuus: pariter, si exordiatur a fine, & ascendat vsque ad primum principium, atque aliqua in adscensu dimittat, diminutus sit ordo resolutiuus: similiter, si quis initium sumat a definitione, a centro, & deinde progrediatur ad ea, quę ex definitione prodeunt, veluti ex centro lineæ deducuntur, non tamen omnia inquirat, vel saltem principalia, ordo hic definitiuus existat mancus.

Transitio.

Quibus circa diuisionem ordinis doctrinæ enucleatis, modo singillatim de vnoquoque ordine disseremus: primum de resolutiuo, secundo de compositiuo, tertio de definitiuo: quia deinde facillimum erit has doctrinas inuicem conferre, dignoscereque in quo conueniant, in quo discrepent, quę etiam magis, quæue minus nobiles sint.

CAPVT VI.

De ordine Resolutiuo.

Analyticus ordinis definitio.

Ordo resolutiuus est doctrina instrumentalis disponens, qua docemur vniuersa ad vnum finẽ ordinare: Primum loco generis dictum fuit, quod sit doctrina instrumentalis disponens: siquidem hæ differẽtiæ, additæ generi, nẽpe doctrinæ, de ordine in quid prædicantur: atque totum hoc rationem habet generis, quoniam in his communicant omnes ordinis species; sicut omnes brutorum species conueniunt in animali irrationali. Propterea, vt ordo resolutiuus a reliquis, nempe cõpositiuo & definitiuo, seiungeretur,

addita

addita fuit particula, tenens locum differentiæ, dum dictum fuit, *qua docemur vniuersa ad vnum finem ordinare*. Differt enim ordo resolutiuus a reliquis: quoniam in ordine compositiuo omnia relationem habent a principia; in definitiuo ad centrum, ad definitionem: in resolutiuo, ad finem. Namque ordo resolutiuus incipit a notione finis, deinde progreditur ad ea quæ sunt propter finem: quandoquidem, vt dicebat Plato in Gorgia, cætera omnia fiunt propter finem, non autem finis propter reliqua: quod etiam in Philebo, vel de summo bono repetit. Hic autem per finem intelligere oportet non finem alicuius partis artis, sed totius artis, quam constituere intendimus: hic enim est, qui necessitatem imponit his, quæ sunt ad finem. Ad quam veritatem respiciens Galenus, in procemio artis medicin. ait, doctrinam resolutiuam fieri ex notione finis, & propterea maxime ad artium inuentionem, seu constitutionem conferre. Vnde Galenus opus edidit, tum de constitutione artium, tum de constitutione artis medicinalis per solutionem.

Duplex ἀναλύσεως progressus. Hunc resolutiuum ordinem, vt intelligatis, exempla proponere oportet. Prius tamen pro recta huiusmodi ordinis intelligentia, multarumque difficultatum enodatione, inquirendum, an hoc definitum diuisionem aliquam admittat nec ne? Et quamuis nec apud Leonicenum, nec alios, diuisionem aliquam obseruauerimus: necessarium tamen esse arbitramur, ordinem resolutiuum diuidere. Hanc autem necessitatem suo loco cognoscetis. Itaque ex definitione diuisionem haurientes, cum ordo resolutiuus sit doctrina disponens, qua docemur vniuersa ad vnum finem ordinare; cumque in ordine resolutiuo progrediendum sit a fine, ad ea quæ ad finem referuntur; dicimus, talem progressum duplicem esse: vnum, in quo incedimus a fine ad totam artem, deinde a tota arte ad artis partes, partes singulas per resolutionem inuenientes; reliquum vero, in quo progredimur a fine, non ad totam artem, sed ad ea, quæ sunt proxima fini, ad ea quæ remota, & vsque ad remotissima.

Primi ordinis resolutiui exempla, e medicina. Horum ordinum necessitatem declaro exemplis, tum e philosophia, tum e medicina. Et primum e medicina, quoniam tali ordine est vsus Galenus, non autem Aristoteles. Itaque quantum ad resolutiuum ordinem, in quo progredimur a fine ad totam arte, mox vero a tota arte ad partes omnes artis: exempli gratia, cum Galeno, in libro de constit. art. medic cum obseruamus homines aliquos bene habere, aliquos male, nascitur cupiditas, vt bene habentes conseruemus; male autem habentes vt ad sanitatem redigantur: hinc nascitur desiderium constituendi aliquam artem, quæ sanitatem præsentem conseruet; & deperditam reuocet; quæ ars medicina est. Ecce, quemadmodum a sanitate, seu sanitatis fruitione circa corpus humanum, ab hoc fine concepto progredimur in inuentionem medicinæ, in inuentionem totius artis. Postea vero properamus a tota medica arte ad partes artis, nempe ad partem φυσιολογικὴν, αἰτιολογικὴν, seu παθολογικὴν, σημειωτικὴν, ὑγιεινὴν, & θεραπευτικὴν, has assiduo per resolutionem inuenientes. Propterea Galenus cap. 20. illius libelli ait, institutum esse, non fusa explicatione de partibus omnibus medicinæ disserere, verum quo pacto a finis notione, quarumuis artium, sic & huius constitutio fiat. Vnde aduertatis, cum Galenus in fine illius libelli asserat, se progredi ab intentione partium, tum similarium, tum dissimilarium, ad inuentionem affectuum, atque ab his ad scopos curationis; ipsum, progrediendo a tota medicina ad partes, primum inuenire partem φυσιολογικὴν deinde παθολογικὴν, συμπτωματικὴν ab his transire ad θεραπευτικὴν seu ad scopos curationis. Secundū quem progressum falsum est illud, quod instar axiomatis omnes communiter in ore habent, nempe, ordinem compositiuum & resolutiuum inuicem ita disponi, vt, vbi definit resolutiuus, incipiat compositiuus. Hoc (inquam) est falsum. Namque Galenus in libello de constitutione artis medicinalis progreditur ordine resolutiuo, & definit in remedijs: a quibus tamen nemo sanæ mentis diceret ordinem compositiuum incipere; siquidem ordo compositiuus progreditur a principijs ad principiata, a primis ad vltima: quare non potest incipere a remedijs, quæ vltima sunt. Propterea Auicennas totam medicam artem secundum ordinem compositiuum disponens, primum de elementis seu principijs disserit, vltimo vero ad partem curatiuam descendit. Quare inter ordinem resolutiuum & compositiuum nequaquam constituenda illa differentia, quod vbi definit resolutiuus, incipiat compositiuus. Sed ad rem. Constitutum sit, Galenum in medicina vsum esse ordine resolutiuo, a fine, ad totam artem, & a tota arte, ad partes artis: secundum quem ordinem licet non solum inuenire, sed etiam docere artem. Quod in eo libello moliri videtur Galen. nam cap. 20. ait, institutum esse de partibus omnibus medicinæ disserere, sed non fusa explicatione, verum compendiosa; vt proinde Galenus resolutiuo ordine non solum artem disponat, sed etiam doceat. Quod adhuc euidentissime confirmatur, quoniam in procemio art. med. inquit, sicuti alio loco tractarit doctrinam resolutiuam, ita hic secuturum sese doctrinam definitiuam: sed hic artem medicam doctrina definitiua non modo disponit, verum quoque explanat: quare, si veram profitetur similitudinem Galenus, idem dicendum de doctrina resolutiua, de qua in libel. de constit. art. Aduertendum tamen, differentiam esse inter hunc lib. artis medicinalis, & lib. de constit. art. quoniam in libro artis medicinalis, magis respicit ad explicationem compendiosam, quam ad dispositionem, contra in lib. de constit. art. magis oculos dirigit ad dispositionem & ordinem, quam ad explicationem: propterea hunc librum inscripsit de arte medicinali, illum autem de constitutione art. med. quia scilicet quamuis doceat artem, magis tamen affectat artis inuentionē & constitutionem, nempe applicando ea, quæ vniuersaliter proposuit in opere de constitut. artium, ipsi medicinæ. Neque enim in hoc lib. traditur tum scientia, tum modus sciendi: quia modus sciendi desumptus est ex libro de constit. artium; at in hoc traditur scientia quatenus resolutio applicatur medicinæ, ita vt per illam resolutionem medicina tum constituatur, tum doceatur. Quæ ea ratione monere volui vt facile Matthæi Curtij errorem deprehenderetis: quippe qui credidit, Galenum in lib. de constit. artis non tradere artem medicinalem ordine resolutiuo, sed solum proponere modum constituendi artem medicinalem ordine resolutiuo. Sed ad rem. Constat: quomodo detur ordo resolutiuus, progrediens a fine ad totam artem; & a tota arte ad partes, idque liquet exēplo ex arte medica proposito.

Exemplum e philosophia primi ordinis. Ex philosophia naturali, clarioris doctrinæ gratia; modo proponatur exemplum, quod sit huiusmodi. Videntes, verbi caussa, homines in hoc mundo inferiori, in hoc mundo sensibili, varia, & propemodum infinita: allecti fuere desiderio omnia cognoscendi. Vnde ex hoc fine, ex cognitione rerum quæ in hoc mundo sentiūtur, adinuenta fuit philosophia naturalis, beneficio cuius omnia in mundo existentia in communem quandam naturam redigerentur, proindeque dignoscerentur: siquidem indiuidua, quoniā infinita, dignosci nequeunt. Ecce ergo quemadmodum a fine progredimur ad totam scientiam, ad philosophiam naturalem; deinde vero progredimur a tota naturali philosophia ad partes: postremo nempe ad partem de principijs, & de principiatis. Atque quantum de principijs, progredimur ad partem de principijs tum primis: tum non primis: per primo intelligo illa, de quibus in libro physicorum: per non prima.

prima, ad veluti secunda. de quibus in lib. de cœlo: per non prima, ac veluti, tertia, de quibus in lib. ort. & interitu. Quantum autem ad partem de principiatis, intelligimus partem de principiatis tum perfectis, tum imperfectis. Quantum ad imperfecta: ea sunt, de quibus in libro meteor. Quantum ad perfecta sunt vel inanimata, de quibus in lib. de mineralib. vel animata, tuncque vel citra sensum, & motum, de quibus in lib. Plantis: vel cum sensu & motu, de quibus in li. de animalibus. Quæ omnia si hac inueniantur serie, a tota philosophia progrediendo ad partes, vt resolutiuo ordine singulæ constituantur, doceanturque (quemadmodum Galenus in li. de const. art. med. in facultate medica obseruauit.) dubio procul philosophia naturalis erit constituta & tradita ordine resolutiuo: secundum quem tamen Aristoteles non tradidit: tradidit enim solum ordine compositiuo. Hæc de ordine resolutiuo, secundum quem progredimur a fine ad totam artem, deinde a tota arte ad artis partes, artem ipsam integr ntes perficientesque.

Secundus ordo resolutiuus.

Alter ordo resolutiuus est, in quo quidē a finis notione auspicamur, sed protinus ad totam non adscendimus artem, verum ad ea quæ in arte ipsi fini vicina sese offerunt, progredientes ad ea quæ remota, & demum vsque ad remotissima. Hicque ille ordo resolutiuus, qui desinit in illud, e quo secundum ordinem compositiuum auspicari oportet. Cuius discriminis inter ordines resolutiuos fortasse ea caussa esse potest, quoniam iste non est ita idoneus ad docendum, sicuti prior: namque prior erat aptus ad inueniendū, & docendum; quia satis commodum est docere progrediendo a tota arte, ad partes tum similares, tum dissimilares; ab his ad inuentionem & dignotionem affectuum; atque demum ab his ad scopos curationis: nam similiter etiam progreditur compositiuus, qui maxime ad docendum est destinatus: & ideo nō fuit necessariū in illo priore, vt desineret in id, a quo debet compositiuus inchoari: sed in posteriore ordine resolutiuo idest necessarium, quoniam non est ita aptus ad docendum, & proinde eius defectum docēdo supplet compositiuus. Tametsi secundum hunc ordinem resolutiuum (vt aperte hoc anno demonstrauimus) artem docere videatur Hipp. in aphorismis: quamuis non secundum omnes partes, sed solum secūdū partem θεραπευτικὴν & σημειωτικὴν, progrediendo a θεραπευτικῆ ad σημειωτικὴν hoc est, ad psagatoriam. Nemo tamen vnquam docuit artem integram hoc ordine resolutiuo: ad enim progressus difficillimus, addiscentes exigens quam maxime eruditos, quales Hippocratis auditores esse debent.

Exemplum philosophicum.

Sed ad rem. Cum detur hic secundus ordo resolutiuus, in quo progredimur a fine ad prima principia, a quibus ordo compositiuus exorditur: ad lucidiorem doctrinam demus exemplum, tum in philosophia, tum in medicina: vt medicis; atque philosophis morem geramus. Itaque in philosophia sit tale exemplum. Quemadmodum in actiuis, & effectiuis facultatibus finis est bonum, quod tamen in actiuis in actione, in effectiuis in affectione consistit: ita in speculatiuis finis erit veritas, seu veri cognitio. Cæterum veri cognitio multiplex esse potest; prout res, quarum veritatem inquirimus, multiplices sunt. Sunt autem vel omnifariam a materia Separatæ, vel omnifariam Immersæ, vel Medio modo sese habentes. Si primo modo, finis in cognitione rerum diuinarum includitur, & erit finis philosophi diuini: si secundo modo: finis consistit in cognitione rerum naturalium, & erit finis philosophi naturalis: si tertio, modo, finis detinebitur in cognitione & veritate rerum mathematicarum, & erit finis mathematici. Sed accipiamus nos finem philosophi naturalis. Hic ergo cum sit res noscere naturales quatenus immersæ sunt in materia; atque cognitio consistat n n in indiuiduis & singularibus, sed specieb. propterea opus est cognoscere omnes species sensibiles, nempe omnes species mixtorum, tum imperfectorum, tum perfectorum; atque horum tum inanimatorum, tum animatorum; & horum tum non sensitiuorum, tum sensitiuorum; horumque tum irrationalium, tum rationalium. Cæterum, cum species istas sensibiles & materiæ immersas impossibile sit exactè cognoscere, nisi per cognitionem suorum elementorum, caussarum, & principiorū; ideo oportet vt philosophus naturalis cognoscat mixtorum tum caussas proximas, scilicet elementa; tum remotas, quæ sunt caussæ; tum remotissimas, quę sunt prima principia. Vnde philosophus naturalis concepto fine progreditur quamprimum ad species; & primo ad perfectiores, quia scilicet fini maxime proximæ sunt; deinde ad imperfectiores; & tandem ad perfectissimas, de quibus in libris meteororum. Postea vero progreditur a speciebus ad caussas; & primum proximas, de quib. in libris de ortu & interitu; deinde adscēdit ad caussas remotiores, de quibus in libris de cœlo; tandem ad remotissimas pergit, vltra quas naturalis philosophus minime progredi potest, nimirum, ad materiam primam, formā, priuationem, & primum motorem. Vnde cum hic ordo resolutiuus ille sit, qui desinit in id, a quo secundum cōpositiuum ordiri oportet; propterea philosophus naturalis ordine compositiuo progredi debet, non a mixtis ad principia mixti, instar resolutiui; sed contra, a principijs mixti, ad mixta. Proponens autē principia, primum non debet proxima proponere, sed remotissima primo loco sunt firmanda, deinde minus remota, & tandem propinqua: a quibus descendens ad mixta, non primum de perfectis differendum, sicuti in ordine solutiuo, sed contra potius de imperfectis, deinde de perfectis, & tandem de perfectissimis, nempe de specie humana. Quare constat quid sibi velit ordo hic resolutiuus in philosophia naturali.

Medicum exemplum.

Quantum autem ad medicam facultatem, sit tale exemplum. Finis medici est ipsa sanitas, vel sanitatis fruitio, in corpore humano propterea omnia efficere debet, vt homo sanitate fruatur. Cum autem homo sanitate frui nequeat, nisi tum præsentem conseruet, tum deperditam reparet; hinc oritur duplex pars medicinæ, quarum altera sanitas conseruatur, & est ars tuendæ sanitatis; reliqua deperdita reuocatur, & est ars curatiua: virtute quarum partium medicus dogmatice, hoc est, per indicationes, vti sciat auxilijs; quib. sanitatem præsentem conseruet, & deperditam reparet. Cæterum, quoniam nec sanitatem præsentē conseruare licet, nec deperditam reparare, nisi dignoscamus omnes corporis dispositiones tum sanas, tum ægras; nisi etiam illarum dispositionum caussas nouerimus: hinc oritur illa artis pars, quæ dicitur παθολογικὴ, in qua de signis differitur, beneficio quorum dignoscamus varias corporis dispositiones, siue corpus sit salubre, siue insalubre, siue neutrum. Verum, quoniam signū est rei signatæ signum; ideo de signato agendum; quoniam non licet deuenire per signū in signati cognitionem, nisi prius quidnam sit illud signatum animo conceperimus; neq; enim ex signis tertianæ febris poterimus deuenire in cognitionem tertianæ febris, nisi prius tertianæ febris naturam mēti affixerimus; nimirum, quod talis sit, quā talia symptomata consequi debeant. Cum itaque signum supponat signatum; ideo medicus circa signatum speculari debet. Hoc autem signatum cum sit tum præter naturam, tum secundum naturam; ideo ratione signati præter naturam, oritur illa pars, quæ dicitur φυσιολογικὴ: gratia autem signati secundum naturam, prodit illa, quæ dicitur θεραπευτικὴ: quæ cum vltimo loco fuerit adinuenta, ob id secundum compositiuum ordinem prima esse debet: & proinde, sicuti secundum ordinem resolutiuum progressus est a fine ad partem θεραπευτικὴν & ὑγιεινὴν, mox ab his ad σημειωτικὴν, ab hacq; ad & παθολογικὴν φυσιολογικὴν,

ita

ita per eandem viam, secundum ordinem compositiuum descendendo, progressus fieri debeat a parte φυσιολογικῆ ad παθολογικὴν, σημειωτικὴν, ὑγιεινὴν, & θεραπευτικήν.

CAPVT VII.

De ordine Compositiuo.

Syntheticus ordinis definitio.

EX his quæ dicta sunt de ordine resolutiuo, non erit difficile de ordine compositiuo sermonem habere; quandoquidem vbi desinit alter ex resolutiuis, auspicatur compositiuus. Quare huius talis proponitur definitio: *Ordo compositiuus est doctrina instrumentalis disponens, qua docemur vniuersa ad suũ principium ordinare.* Pro declaratione huius definitionis sat sit ponderare illam partem, quæ est loco differentiæ, in qua dicimus, *qua docemur vniuersa ad suum principium ordinare.* Namque per hanc particulam hæc doctrinæ species specialissima a quacunq; alia doctrina distinguitur. Dictũ itaque fuit, *qua docemur vniuersa ad suum principium ordinare:* Quoniam per hanc docemur, progrediẽdum esse a primis principijs ad principiata, & ab his ad alia; ea tamen serie, vt omnia ex primis pendeant principijs, omnia ad illa prima ita referãtur, vt illis demptis nulla principiorum ratio haberi possit. Aduertendum autem, secundum hunc ordinem ita esse progrediendum a primis ad vltima, vt cum Auerr. primo physicor. primo, & secundo physicorum 72. secundum ordinem progrediamur, hoc est, a primis ad vltima, per secunda, tertia, quarta, & quinta, singillatim, vsque ad postrema, vt nihil relinquatur. Vnde cum in hoc ordine talis sit via, nempe descensus, ad differentiam resolutiui: sequitur cum Platone tum in Hippia maiori, vel de Pulcro, tum in Philebo, vel de summo bono, vt secundum hunc ordinem procedentes a prioribus ad posteriora, merito a caussis ad effecta, seu (vt ita dicam) caussata progrediamur: namq; semper natura præcedit quo efficiens est, quod vero factum est, & ab eo genitum, ipsum sequitur. Ad quam veritatem pariter respiciens Galenus, sexto de decretis capite quinto, ordinem hunc compositiuum, quem doctrinæ ordinem nuncupat, ita comparauit naturæ, vt dixerit stultum esse, velle inuenire aliud naturæ, & aliud doctrinæ principium: doctrina enim, quæ secundum rei naturam fit, scilicet compositiua, idem principium cum re ipsa habet: neque potest quispiam qui recte exponere velit alicuius generationem, aliud initium quam id quod verum est, conuenientius inuenire; veluti domus initium sunt fundamenta, nauis autem carina.

Non omnis ordo a notioribus natura progreditur.

Sed hic vos monitos esse velim, ne decipiamini more aliquorum, qui dixerunt vniuersaliter loquentes, discrimen esse inter ordinem, & viam doctrinæ: quia via doctrinæ a nobis notioribus procedat; ordo vero a notioribus & prioribus naturæ. Nam in his dictis partim vera, partim falsa cõtinentur. Vera quidem, cum asserunt in via doctrinæ progressum institui a nobis notis; siue hæc nota naturæ sint ignota, siue etiam nota; vt infra, cum de methodo disseremus promulgabimus. Vera etiam dicunt, quantum ad ordinẽ doctrinæ, si sermo sit de compositiuo, de quo Auerroes locis allegatis mentionem habet: loquitur enim Auerr. de eo ordine, quo philosophus totam suam naturalem philosophiam disposuit: verũ enim est, secundum eum ordinem philosophum procedere a prioribus & notioribus naturæ. Sed falsa proferunt, propositionem illam vniuersalem, quemlibet includentem ordinem, proponentes. Namque falsum est de ordine resolutiuo: hic namque est ordo doctrinæ, & tamen a posterioribus & nobis notioribus ad notiora naturæ progreditur.

Cæterum, vt ad amussim huius ordinis compositiui naturam assequi valeatis; exempla assignabo, tum e philosophia, tunc e medicina. In philosophia itaque, secundum leges propositi ordinis, exordiamur a prima materia, & primo motore, de quibus in lib. physicorum: deinde ab his progredimur ad secundã materiam, hoc est, ad elementa, vt sunt partes vniuersi; & ad secundum motorem, nempe cœlum, de quibus in libris de cœlo: postea ab his descendimus ad tertiam materiam, hoc est, ad elementa, vt ad mixtionem concurrunt; & ad tertium motorem, hoc est, ad solem, qui in zodiaco circulo per accessum ad nos caussa est generationis principaliter, per recessum, (secundario tamen) caussa corruptionis, de quibus in libris de ortu & interitu. Postea ab his nouissimis principijs progredimur ad principiata, & primum ad simpliciora, imperfectioraque, de quibus in meteoris mox ad minus imperfecta, hoc est, ad inanimata, ad mineralia: deinde ad perfectiora, non tamen vndequaque perfectissima, veluti ad plantas: tandem descendimus ad maxime composita, & perfectissima, veluti ad animalia, & non solum ad bruta, sed etiam ad hominem, veluti ad speciem omnium perfectissimam, absolutissimamque.

Exemplum philosophicum.

Exemplum vero in medicina facile est intueri: siquidem in hac arte secundum hunc ordinem progrediens, auspicatur a parte φυσιολογικῆ, a qua progreditur ad παθολογικὴν, ad σημειωτικὴν ad ὑγιεινὴν, & tandem ad θεραπευτικήν.

Medicum exemplum.

Cæterum hic animaduertere oportet, ne fortasse decipiamini, credentes, vbi desinit resolutiuus ordo, ibi incipere compositiuum; arbitraremini propterea ordinem compositiuum ita supponere resolutiuum, vt non sit possibile tradere & docere scientiam aliquam ordine compositiuo, nisi prius inuenta esset ordine resolutiuo. Hoc enim falsissimum est: namque Aristoteles tradit philosophiam naturalem ordine compositiuo, eam tamen non inuenit ordine resolutiuo. Præterea dicit Galenus neminem ante se artem tradidisse doctrina resolutiua, cum tamen ante Galenum fuerit inuenta medicina. Et quamuis loquatur Galenus de arte medica, & proinde de medicis: attamen si Aristoteles vsus esset doctrina resolutiua, non subticuisset Galenus. Sed statim dicet quis: si ordo compositiuus non supponit resolutiuum, qua ratione tradi poterit aliqua facultas, quæ prius non inueniatur; quoniam compositiuus conducit, tum ad dispositionem, tum ad docendum, non autem ad inueniendum, imo exigit rem inuentam. Fatemur & nos, esse impossibile artem aliquam vel scientiam tradere ordine compositiuo, nisi prius præcesserit inuentio: non propterea tamen dicere cogimur tres ordines seu doctrinas inuicem ita esse connexas, se consequentes, vt prima sit resolutiua, secunda compositiua, tertia definitiua: sed contra potius tres esse doctrinas, quæ ordini inhærent, ita, vt nulla alia animo concipi possit doctrina ordini inhærens, hoc est, res ipsas in artibus & scientijs ordinans, quam triplex doctrina a Galeno proposita. Verum pro integra intellectus vestri quiete aduertendum, artium & scientiarum inuentionem non necessario fieri ordine resolutiuo, de quo loquuti fuimus; sed interdum etiam methodo resolutiua, de qua suo loco; atque talis inuentio sufficit ad hoc, vt possit ars vel scientia methodo resolutiua inuenta, cõpositiuo ordine disponi & doceri: quemadmodum est videre apud Aristotelem, quippe qui primo physicorum in proœmio, antequam auspicaretur suã philosophiam naturalem ordine seu filo compositiuo, vsus est tali resolutione, hoc est, methodo resolutiua; non autem ordine, vt quidem male crediderunt: inquit enim, cum scopus sit; rerum naturalium cognitionem tradere; atque res naturales, veluti habentes principia, caussas, & elementa, cognosci nequeant, absque cognitione principiorum, caussarum & elementorum; ob id necessarium esse, prius sermonem

Ordo compositiuus nõ præsupponit analyticũ.

monem habere de rerum naturalium principijs, caussis, & elementis. Ecce igitur, quemadmodum per ipsam resolutionem inuenit philosophiam, consecutusq; est viam progrediendi in docendo hanc scientiam, progrediendo nimirum a principijs, caussis, & elementis, ad principiata, caussata, &, vt ita dixerim elementata; proindeque ordine compositiuo. Sed iam ad definitiuum properemus.

CAPVT VIII.

De ordine Definitiuo.

Definitiuus ordo quid.

DEfinitiuus itaque ordo *est doctrina instrumentalis disponens, qua docemur vniuersa ad vnum centrum ordinare.* In qua definitione breuitati studentes, quemadmodum in explicatione definitionis ordinis compositiui, postremam tantum particulam explanabimus; per quam institutus ordo a reliquis distinguitur, nimirum quando dictum fuit, *qua docemur vniuersa ad vnum centrum ordinare.* Namque sicuti in ordine resolutiuo omnia ordinantur ad vnũ finem, in compositiuo ad vnum in quolibet genere primũ: similiter in ordine definitiuo referuntur omnia ad vnum medium, ad vnum centrum, hoc est, ad vnam definitionem. Proinde in hoc ordine via est, non a fine ad priora, non a prioribus ad posteriora; sed a centro, a definitione, ad ea quæ ex definitione prodeunt, veluti lineas, quæ a centro ad circumferentiam deducuntur. Secundum hũc igitur ordinem ita artes & scientiæ disponuntur, vt primum proponatur definitio, deinde ipsa definitio in suas partes dissoluatur & particulas, singulas, partes explanando. Hinc factum est, vt, quemadmodum ait Galenus in procemio artis medicinalis, hanc doctrinam aliqui appellent dissolutionem, alij resolutionem, alij diuisionem, alij explicationem, alij expositionem, vel explanationem. Nominant quidem dissolutionem & resolutionem, quia definitionẽ in tot partes resoluunt, seu dissoluunt: diuisionem vero, quatenus partes definitionis diuidunt, explicationem autem vel expositionem, vel explanationem, quatenus definitionis partes explicant, vel exponunt, vel explanat. Sed de nominibus non sit cura: satis sit scire, secundum hunc ordinem viam esse a definitione tota ad eius partes, ita vt partes in definitionem vnam referantur, quemadmodum lineæ in centrum vnum, & exteriores sensus in communem sensum.

In Recentiorem.

Cæterum hic vos monitos esse velim, ne in eum labamini errorem, quo obrutus est Modernus. Voluit enim, in ordine definitiuo esse habitudinẽ multorum ad vnum, sed ad vnum definitum. Quod est falsum. Quoniam verum quidem est, in definitiuo ordine esse habitudinem multorum ad vnum; siquidem in quocunq; ordine vniuersa ad vnum ordinantur: sed in definitiuo ordine illud vnum, quod centrum vocamus, non est definitum (vt putat Modernus) sed ipsa definitio. Neque enim dicendum est, quæ tractantur in libro art. med. referri ad vnum definitum, hoc est, ad medicinam, seu potius ad totam definitionem, de medica arte traditam, quatenus in se definitio continet tot capita, vt in arte medica nil tractari possit, quod ad definitionem non referatur. Propterea, vbi in dissolutione vel explicatione talis definitionis vtimur methodo diuisiua, vel resolutiua, vel demonstratiua, vel definitiua; hisce methodis non vtimur ratione definiti, sed ratione totius definitionis, ratione partium definitionis. Quare in ordine definitiuo, est habitudo multorum ad vnum, hoc est, ad vnam definitionem. Et in hoc potissimum distinguitur ordo definitiuus a methodo definitiua: nam in ordine definitiuo præter habitudinem partium definientium ad definitum, adest etiam habitudo, quæ in hoc ordine potissima est, nempe habitudo omnium quæ in arte tractantur ad ipsam definitionem: at in methodo definitiua est quidem habitudo partium definitionis ad definitum, non tamen omnia, quæ in arte tractantur, ad illam definitionem vt ad principem, seu imperatorem, referuntur. Quod non vidit Modernus.

In Leonicenum.

Hincque (pace tanti viri dictum sit) non parũ allucinatus est Leonicenus, qui voluit, Aristotelem vti ordine definitiuo in secundo physicorum, vbi definit naturam; in tertio, vbi definit motum, in quarto, vbi definit locum, & tempus. Sed cõstat hoc esse falsum; quoniam Aristoteles vtitur ordine compositiuo, in naturali philosophia tradenda, docendaque. Quod si definiat aliquando; non propterea ordine vtitur definitiuo, sed methodo definitiua: idque maxime confirmatur, propterea quod non omnia, quæ in philosophia dicuntur, ad vnam ex illis definitionibus, imo neque ad illas definitiones referuntur; cum tamen expostulet definitiuus ordo, vt omnia in arte contenta ad vnam referantur definitionem.

Exemplum medicum.

Verum ad huius veritatis faciliorem intelligentiam exemplum tum e philosophia, tum e medicina, de more afferre liceat. In medicina quidem euidens a Galeno habetis exemplum, cum inquit, medicinam esse scientiam salubrium, insalubrium, & neutrorum. Qua constituta definitione postea diuidit definitionis partes in corpora, signa, caussas: atque de omnibus per compendium disserit; ea tamen ratione, quia omnia ex definitione, tanquam ex centro constituto, proficiscuntur.

Philosophicum exemplum.

Exemplum deinde in philosophia naturali sit: Cũ ex sententia Platonis philosophia sit diuinarum & humanarum rerum cognitio: propterea naturalis philosophia rerum erit naturalium cognitio. Quam deinde definitionẽ diuisiua methodo diuidere oportet, dicentes, res naturales vel esse principia, vel principiata. Si principia; vel remotissima, de quibus in libro physicorum; vel propinqua, veluti illa de quibus in libro de gen. & interitu; vel media de quibus in libris de cœlo. Si autem principiata; hęc esse vel imperfecta, de quibus in libris meteor. vel perfecta; tuncque vel inanimata, de quibus in lib. de mineralibus; vel animata, quę sint vel sensus expertia, de quibus in lib. de Plantis; vel sensitiua; tuncq; vel irrationalia, vt bruta; vel rationalia, vt homines, de quib. in lib. de animalibus. Ecce igitur quemadmodum ex dissolutione definitionis propositæ, omnia in scientia tum disponuntur, tum etiam secundum hanc dispositionem per capita doceri possunt. Quo fit, vt hæc doctrina satis ad compositiuam accedere videatur, atque tum ad dispositionem, tum ad conciliandum memoriam conducat.

Definitiui & compositiui ordinis affinitas.

Hinc obiter colligatis, Galenum in art. medic. doctrina definitiua res in arte medica ita disponere, vt quam maxime ad doctrinam compositiuam accedere videatur. Namq; cũ definitionem medicinæ veluti centrum fixisset, in quam definitionem partes pertractandæ referuntur: cum hæ partes essent corpora, signa, & caussæ: primo corporum speculationem aggredi voluit, mox vero signorum, & tandem caussarum ponderationem adire voluit: eo nimirum fretus fundamento: quoniam, agens de corporibus medicæ facultatis, partem φυσιολογικὴν, atq; αἰτιολογικὴν aggredi videtur: dum vero de signis disserit, σημειωτικὴν partem profitetur: dum tandem ad caussas descendit, partem tum ὑγιεινὴν tum θεραπευτικὴν perficere nititur. Quæ medicæ facultatis partes, cum tali serie, beneficio etiam compositiui ordinis, disponantur, & connectantur: non ab re doctrinam hanc definitiuam ad compositiuam quam maxime accedere constitutum esse debet. Sed de his fusius alias.

Cur Galenus ordine definitiuo sit vsus, non Aristoteles.

Aduertendum autẽ, doctrina hac definitiua vsum esse Galenum, non autem Aristotelem: quoniam Aristoteles tractans philosophiam naturalem, ordine composi-

compositiuo concise eam tradidit, vt ad memoriam doctrina definitiua non ita opus fuerit: at Galenus, cum tradiderit medicam artem non concise, sed prolixe admodum, ideo optimum fuit ad memoriam conciliandum & confirmandum, totam artem doctrina definitiua disponere, & concludere. Hæc de doctrina definitiua.

CAPVT IX.

De Conuenientia, atque Discrepantia ordinum.

Transitio.

PRoposito atque explanato triplici ordine: modo, vt polliciti sumus, de horum ordinum tum vtilitate, tum præstantia agere oportet, vt scilicet dignoscamus quis vtilior, quive præstantior sit. Cæterum, cum neutrum horum consequi possimus, nisi prius supponamus, in quibus conueniant, & in quibus discrepent: propterea primum de ordinum conuenientia inuicem disseremus; secundo de discrepantia. Ex his de vtilitate pertractabimus, & vltimo de præstantia.

In quo conueniant doctrinæ ordines.

Quantum ad primum, hoc ex definitione, veluti consentissimo fundamento, desumentes, dicimus; cum omnis ordo sit doctrina instrumentalis disponens, qua facultates disponere docemur: ordines meritò penes tria conuenire: primum quidem est, quod quilibet ordo vim habet disponendi res, quæ in scientia vel arte tractantur; secundum, quod in quocunq; ordine semper vniuersa ad vnum referuntur: tertium quod quicunque ordo in sua dispositione potest res ipsas docere.

Quibus discrepent.

1. Discrepantia quoque ordinum, ex illis tribus potissimum desumitur, quibus ordines conueniunt. Declaro. Cum ordines conueniant, quatenus disponunt, quatenus in his omnia ad vnum ordinantur, & quatenus docere possunt: primo est discrimen in dispositione: namque resolutiuus ordo disponit, exordiendo a fine, & adscendendo ad remotissima, eminentissimaque principia. Contra, compositiuus disponit, a remotissimis incipiendo a principiis, ad inferiora, imo vsque ad infima descendendo. Ordo denique definitiuus disponit, auspicando a definitione, & proficiscendo ad partes, & particulas definitionis.

2. Secundo, discrimen est penes id, quod vniuersa ad vnum ordinantur: namque in ordine resolutiuo ordinantur omnia ad vnum finem: in compositiuo ad vnum in quolibet genere primum: in definitiuo denique ad vnum medium, seu centrum.

3. Tertio, discrimen est, quatenus docent: namque resolutiuus docet tum inueniendo, tum declarando; inueniendo quidem, vel in relatione ad ordinem compositiuum, vel citra relationem; in relatione quidem, quando inueniendo progreditur a fine ad ea quę sunt proxima fini, & remota, vsque ad remotissima: citra relationem vero, quando inueniendo procedit a fine ad totam artem, & a tota arte ad partes. Ordo etiam resolutiuus docet declarando, idque potius concise, quam fusius: licet etiam fusius id efficere possit. Ordo compositiuus docet, sed ad differentiam resolutiui, citra inuentionẽ: requirit enim artem inuentam vel methodo resolutiua, vel ordine illo resolutiuo, qui a fine artis ad ea, quæ proxima sunt fini ad remota, & vsque ad remotissima progreditur: docet autem potius fuse, seu per διέξοδον, tametsi etiam concise docere possit. Postremo definitiuus docet pariter citra inuentionem, ad differentiã resolutiui; atque magis per compendium, ad differentiam compositiui.

Quibus sic iactis fundamentis ad ordinum vtilitatem explanandam facilius est deuenire.

CAPVT X.

De Vtilitate ordinum.

Ordo commodius docens, vtilior.

DE ordinũ vtilitate, si recte loqui volumus, prius videre oportet, quomodo alter alterum penes aliquem vsum excedat: quia deinde inquiremus facilius, quis absolute vtilior sit. Quantum ad primum, a propositis fundamentis minime recedentes; vtilitas capitur non ex eo, quod ordines disponunt, vel in his vniuersa ad vnum ordinantur; ex his enim potius pręstantiam desumere oportet: sed vtilitas inde præcipue petitur, quatenus docent. Vnde sequitur, ordinẽ, qui maiori vtilitate docet esse vtiliorem.

Ordo analyticus vtilior, ratione inuentionis.

Discurrendo igitur per ordines; patet e dictis, resolutiuum habere vim docendi, quatenus res ipsas tum inuenit, tum exponit; vt ex Galeno constare potest, qui in libro de const. art. med. medicam artem resolutiuo ordine inuenit, atque docet. Accedit etiam hunc ordinem ad memoriam conducere: tum quia ordo, vt ordo, ad memoriam conducit, sicuti eadem memoria ex confusione dissipatur: tum quia concise, proindeque in virtute paucorum phantasmatum, quę facile memoriæ mandari possunt, docet.

Syntheticus ordo vtilior ratione scientiæ addiscendæ.

Ordo vero compositiuus docet, sed citra inuentionem, ac per diexodum res exactissime explicat, vt proinde nullus ad docendum ordo aptior esse videatur ordine compositiuo. Quod etiam colligere licet ex Plat. in Theæteto vel de scientia: dicit namque ad singulas disciplinas exacte percipiendum, elementa, hoc est, prima principia, clariorem principalioremq; intelligentiam constituere, quam syllabam, hoc est, principia non ita prima. Cum itaque in ordine compositiuo progrediamur a primis ad posteriora, a caussis ad effecta: ob id ad res explicandum maxime vtilis erit. Confert etiam ad memoriam: quia (vt dictũ est) vbi ordo, ibi memoria.

Definitiuus ordo vtilior gratia memoriæ.

Ordo definitiuus docet citra inuentionem; & proinde docet res inuentas: neq; has tamen ita explicat, vt compositiuus; quandoquidẽ in ordine definitiuo res per compendium potius tractantur, vt ob id exacte explicari nequeant, sicuti in compositiuo ordine. At maxime ad memoriam confirmandum vtilis est definitiuus: siquidem res tum inuentas beneficio ordinis resolutiui, vel methodi resolutiuæ, tum explanatas in virtute ordinis compositiui, per compẽdium docet.

Aduertendum tamen: quia forte quis diceret: cum resolutiuus etiam per compendium docere possit; igitur resolutiuus ordo, quoad memoriam, si non erit vtilior ordine definitiuo, saltem erit æque vtilis? Huic quæsito satisfaciens Leonicenus, ait, definitiuum vtiliorem esse ad memoriam cõciliandum; propterea quod magis sint ordinatæ partes in definitione, quam in resolutiuo ordine. Sed hæc solutio satis suspecta mihi videtur: si enim consideremus res ea ratione, qua in ordine definitiuo & resolutiuo connectuntur: sine dubio magis connectuntur secundum resolutiuum, quam definitiuum, vt suo loco clarius demonstrabimus. Sed in præsentia hoc etiam facile est demonstrare; nam maior est connexus rerum ad finem, quam ad definitionem: non enim potest quis maiorem imaginari connexum, quam inter ea, quæ sunt ante finem, quia omnia ob finem considerantur, omnia citra discordiam in finem currunt. Vnde arctissimus est in ordine resolutiuo connexus, qui in definitiuo maxime desideratur: namque in definitiuo non attenditur habitudo, quæ est inter definitionis partes ad definitum; sed inter res, quæ in arte pertractantur ad definitionem; quæ dubio procul non eo vinculo cum definitione connectuntur, quale in resolutiuo obseruatur. Quare dicerem ego, ad memoriam vtiliorem esse definitiuum: resolutiuo: nã ad memoriam efficiendum & firmandum non modo requi-

runtur pauca phantasmata, sed ea etiam firma atque constantia. Vnde cum in ordine definitiuo, sint pauca phantasmata, eaque firmiora, quam in resolutiuo; conducet merito magis ad memoriam, quam resolutiuus. Quod autem sint firmiora phantasmata in definitiuo, constat: quia in definitiuo pertractantur ea, quæ fusius tractata sunt ordine compositiuo. In resolutiuo autem, quamuis locū habeant pauca phantasmata, ea tamen tanta stabilitate prædita esse non possunt, quoniam adhuc per ordinem compositiuum enucleata non sunt. Quare tandem concludimus, cum in ordine tum resolutiuo, tum definitiuo locum habere possint pauca phantasmata, hæc tamen firmiora sint in ordine definitiuo; propterea, quoad memoriam, resolutiuum ordinem a definitiuo superari.

Ordo resolutiuus absolute utilior.

Quibus ita constitutis vt principale propositum absoluamus, cum ordo resolutiuus vtilior sit ratione inuentionis; compositiuus, gratia scientiæ addiscendæ; definitiuus, merito memoriæ: facile sequitur, si absolute hi ordines perpendantur, magis vtilem, imo necessarium esse ordinem resolutiuum; minus, compositiuum; adhuc minus, definitiuum. Et fundamentum est; quoniam magis vtile est, imo necessarium, tum inuenire, tum docere, tum memoriæ mandare, quæ resolutiui ordinis sunt munia; quam docere, vel memoriæ commendare, citra inuentionem. Rursus magis vtile est docere, quod pertinet ad compositiuum, quam in memoriam reuocare, quod spectat ad definitiuum. Proinde etiam fit, vt ordo resolutiuus nullo egeat ordine; compositiuus vero resolutiuo, vel saltem resolutione; definitiuus vtroque. Resolutiuus quidem nullo eget ordine; propterea quod artem tum inuenire, tum docere tum memoriæ cōmendare potest. Compositiuus autem eget resolutiuo, vel saltem resolutione, ratione inuentionis; at postea absolute docet, atque memoriæ ordinate progrediendo committit. Definitiuus denique vtroque eget; resolutiuo quidem, merito inuentionis; compositiuo vero, ratione fusæ explicationis.

Constitutum itaque sit, magis vtilem, & necessarium esse ordinem resolutiuum; minus compositiuum; adhuc minus definitiuum. Sed iam de nobilitate loquamur.

CAPVT XI.

De præstantia ordinum.

Analyticus ordo ratione dispositionis est præstantior.

ORdinum nobilitatem pariter venari oportet, respicientes ad illa, quibus conueniunt & dissident; nimirum quatenus disponunt, in his vniuersa ad vnum ordinantur, ac docent.

Quantum ad primum attinet dispositio in ordine resolutiuo erat a fine ad principium: in compositiuo, a principio ad finem; in definitiuo, a definitione ad partes facultatis. Vnde in ordinibus viam considerantes, quoniam in ordine resolutiuo est adscensus, in compositiuo descensus, in definitiuo via est ad latera, quatenus partes de ratione deducuntur, vt lineæ a centro ad circumferentiam; cum igitur præstantius sit adscendere, quam descendere, vel ad latera declinare: propterea resolutiuus ordo ratione dispositionis & viæ reliquos præcedet. Et hoc est, quod innuauit Galenus in procemio art. medic. quando dixit, resolutiuū præstare definitiuo, docendi methodo, seu via, quia, non tum adscendit: in quo adscensu maiori artificio vti oportet, quam in descensu, vel progressu ad latera. Si deinde comparemus inuicem compositiuum & definitiuum; compositiuus præstantior erit definitiuo: quoniam compositiuus eandem habet viam & methodum cum resolutiuo, & solum ratione discrepant: ob id sicut adscensus est nobilior progressu ad latera; ita & descensus erit præstantior. Ad quod etiam accedit, hanc viam a supra ad infra, speciebus demonstrationis potioribus esse quam maxime accommodatam.

Ordo analyticus ratione finis præstantior est definitiuo.

Secundo vero si considerantur ordines, quatenus in vnoquoque vniuersa ad vnum referuntur; cum in resolutiuo omnia ordinentur ad vnum finem, in compositiuo ad vnum principium, in definitiuo ad vnam definitionem; propterea ordo resolutiuus præstantior erit tum compositiuo, tum definitiuo. Fundamentum: quoniam in resolutiuo omnia referuntur ad vnum, quod nobilius est cæteris, nimirum principijs, & definitione. Docuit hanc veritatem Arist. tum alibi, tum primo de partibus cap. 1. vbi ait, cum plures sint caussæ generationis naturalis, nempe finalis, cuius gratia res gignuntur; & efficiens, vnde mouendi initium; principatum illam obtinere, quam sub hoc verbo, cuius gratia, significamus, quæ nimirum est caussa finalis; hæc enim est ratio & principium in rebus, tam arte, quam natura constituendis. Proinde, teste Aristotele, vbi medicus vel per intellectum, vel per sensum sanitatem definierit, finemque nunc sibi proposuerit; rationes & caussas rei quam facile reddere solet; nempe omnia ad sanitatem seu finem redigendo. Itaque cum tanta sit finis dignitas, & a fine ordo resolutiuus exordium sumat; dubio procul resolutiuus ordo reliquos nobilitate & principatu superabit. Vnde & Gal. ad hoc respiciens in procemio artis medicinalis, inquit, doctrinam resolutiuam definitiua digniorem esse.

Compositiuus ordo pariter præcedit definitiuum: propterea quod prima principia, in quæ reliqua referuntur, firmissima sunt, & stabilia, quæ semper manere oportet, atq; reipsa permanent; vt, in philosophia naturali, materia prima, & primus motor: definitio autem non est ita constans, tum quia plures possunt assignari definitiones; difficillimum enim est optimā ac firmam venari definitionem; tum magis quia definitio consistit per intellectum: est enim opus intellectus: principia autem scientiarum & artium sunt entia realia; vt materia prima, primus motor: digniora igitur & firmiora sunt.

In recentiores.

At hic vos monitos esse velim, quod Modernus capiens a Montano voluerit, ordinem resolutiuum esse præstantiorem definitiuo, non dignitate, sed potius celebritate, scilicet honore & auctoritate: propterea quod priscis illis temporibus, scil. Platonis, Arist. Eudemi, Theophrasti, & vsq; ad tempora Galeni; celeberrimus omnium ordinum esset resolutiuus, non tamen dignior: & ideo in textu græco est, ἀξιώματι, hoc est, celebritate, fama, non aūt ἀξίᾳ hoc est, dignitate; quia dignitate ordo definitiuus resolutiuum præcedit. Hocq; tali ratione probare cum Montano nititur: ille ordo, qui propinquior est vero & bono, præstat dignitate; talis est definitiuus, non resolutiuus; ergo &c. Maior est euidens, & a nobis etiam supra ex mente Arist. confirmata minorem probat: quoniam in resolutione quæritur bonum & verum; in definitione autem supponitur. Cæterum dicimus nos, possibile esse vt ordo resolutiuus priscis illis tēporib. maioris esset auctoritatis; quia nimirum difficilior, artificiosior, vtiliorque erat. Sed addimus, etiam fuisse digniorē: propterea dixisse Gal. resolutiuū excedere definitiuū ἀξιώματι, hoc est celebritate & dignitate; per ἀξίωμα vtrumque intelligendo: neque enim Gal. est ita addictus vocabulis (vt millies ipse testatur) sicuti isti, & alij Grammatizantes sæpius obstrepunt. Ad argumentum autem, quod ille ordo, qui propinquior est vero & bono, seu fini, sit dignior; hoc cōcedimus; quando postea addebatur minor: talem esse definitiuum, non resolutiuum: hanc minorem esse falsam dicimus. Ad probationem enim, quando dicebant, in resolutione quæri finem, in definitione supponi; respondemus ordinem resolutiuum non respicere finem, vt quærat finem, & definitionem, vt finem sup-

supponat: sed in hoc consistere, vt in resolutiuo omnia ordinentur ad finem, inquantum finis, in definitiuo autem ad definitionem, inquantum definitio est quod continens tum finem, tum cætera, quæ sunt propter finem. Cum autem finis nobilior sit definitione; etiam ordo resolutiuus erit nobilior definitiuo; quoniam & talis ordo est maxime vicinus fini, quia scil. omnia ordinantur ad vnum finem, inquantum finis est: at in definitiuo omnia ordinantur ad finem, non inquantum finis, sed quatenus continetur in definitione, namque omnia ordinantur ad vnam definitionem. Quare argumentum nullum, imo (vt cõstat) aduersus aduersarios retorqueri potest.

Analyticus præstat reliquis gratia doctrinæ.

Tertio & vltimo consideratur nobilitas in ordinibus quatenus docent. Vbi asserimus, resolutiuum reliquis esse præstantiorem: propterea quod docet quatenus inuenit, & constituit, atque explicat artem, & memoriæ mandat. A tanta nobilitate cadit compositiuus: propterea quod non inuenit, sed tantum explicat, & fuse. A cuius perfectione magis recedit definitiuus, quoniam eius doctrina potius ad memoriam, quam ad quid aliud conducit.

Vnde cum inuenire & explicare sit quid nobilius; quam exacte tantum explicare, quod inuentum est; atque deinde exacte explicare sit dignius, quam memoriæ mandare: proprie nobilissimus erit ordo resolutiuus, minus nobilis compositiuus, adhuc minus definitiuus.

In Leonicenum.

Sed est dubitatio propter Leonicenum: qui voluit, ordinem compositiuum resolutiuo nobiliorem esse: propterea quod resolutiuus ad hũc inuenit finem, vt compositiuus, quod inuentum est, digerat, & copiosius edisserat. Vnde sicut finis est nobilior ijs quę sunt ad finem: ita ordo compositiuus resolutiuo perfectior esse debet. At dicimus nos falsa esse dicta Leoniceni si de quocunque ordine resolutiuo intelligantur. Primum enim si accipiamus eum resolutiuum ordinem, in quo a fine ad totam progredimur artem, deinde ab arte tota ad partes; hunc constat ad compositiuum nõ referri: non enim definit in illud, a quo incipit compositiuus, vt patet ex lib. de cõst. art. Quare hic ordo non inuenit propter compositiuum, sed propter se ipsum: vnde quæ inuenit etiam explicat. Si autem alterum accipiamus resolutiuum ordinem, in quo a fine progredimur ad ea, quę sunt proxima fini, deinde adscendimus ad remota, & demum ad remotissima, a quibus exorditur compositiuus: quamuis hic ordo referri videatur ad compositiuum, tamẽ hæc inuentio non est principaliter propter compositiuum; quoniam & secundum hanc ipsam ars doceri potest. Hinc sequitur; cum referatur ad compositiuũ, hanc non esse relationem serui ad dominum, sed domini ad seruum. Atque secũdum hanc rationem differt resolutio ab ordine resolutiuo: quia resolutio, hoc est methodus resolutiua, refertur quidẽ ad compositiuum ordinem, vt seruus ad dominum, quoniam tantum inuenit, & non explanat; at resolutiuus ordo, quoniam non solum inuenit, sed etiam explicare artem, & scientiam potest, ideo refertur ad compositiuum, vt dominus ad seruum, quatenus compositiuus ipso eget. Quemadmodum etiam diuina philosophia, quatenus tribuit alijs scientijs principia, scil. a priori, habet relationem domini ad seruum; quatenus autem philosophia naturalis largitur principia, videlicet a posteriori, primæ philosophiæ, ad primam philosophiam refertur, vt seruus ad dominum. Quare cum resolutiuus ordo referatur ad compositiuum, vt dominus ad seruum, ideo ordo resolutiuus nobilior erit.

Tandem concludentes dicimus, siue loquamur de ordinum vtilitate, siue de præstantia, semper potiorem locum obtinere resolutiuum ordinem; secundum, compositiuum; tertium definitiuum. Et ob id mirum videri non debet, si resolutiuus ordo a Gal. in procemio artis med. adeo celebretur, extollaturque. Hæc de ordinibus, seu doctrina disponente, dicta sufficiant. Quare ad methodos transeamus.

CAPVT XII.

De Methodis: & primum De Definitione methodi.

Transitio ad methodos.

DOctrina genus quoddam generalissimũ a nobis constitutum est, sub se continens doctrinas tum Principales, tum Non principales, seu instrumẽtales: & hæ sub se continent doctrinam Disponentem, atque Patefacientem. Doctrina igitur disponente absoluta; ratio ordinis exigit, vt de doctrina patefaciente disseramus. Verum cum hæc (vt ex generali doctrinæ diuisione didicistis) duplex sit, alia quidem patefaciens simpliciter, alia vero patefaciens secundum quid: primum de doctrina patefaciente simpliciter, veluti de nobiliori, disseremus. Rursus, cum hęc subdiuidatur, & alia sit patefaciens, per quam rei scientiam potissimũ consequimur, nimirum doctrina Methodica; alia vero, per quam solam rei peritiam adipiscitur, videlicet doctrina Experimentalis: ordinate procedentes, primum de perfectiore loquemur, de doctrina methodica. Quod negotium cum non modo vtile, sed etiam necessarium sit, ad artes omnes & scientias capessendum, atq; suapte natura difficillimum: ob id omni diligentia de hac doctrina methodica pertractare conabimur. Atque ne ob confusionem aliquis contingat error, hac serie progrediemur: primum quidem proponemus definitionem methodi in communi; secundo, ex definitione hauriemus omnes methodi species; tertio, singillatim de qualibet specie methodi verba faciemus.

Nomen methodi.

Quantum ad primum, antequam definitio proponatur, libet nõnulla circa nomen præfari. Itaq; sciendum, quod μέθοδος nihil aliud significet, quam viam quandam artificiosam. Hæc in suo communi significato accepta, quoniam locum habere potest, tum in scientijs, tum in ordinib. scientias & artes disponentibus, tum denique instrumentis res ignotas sciẽtifice patefacientibus: hinc sequitur, tum scientias & artes, tum ordines, tum denique patefacientia instrumenta, vocem hãc interdum sibi arrogare, vt ab auctoribus methodi nuncupentur. Quæ omnia ostendo: non vt in hac voce immorer, sed vt ex tali ponderatione aliorum errores dignoscatis, & euitare sciatis. Primo, quantum ad scientias: quoniam in his via quædã, & progressus quidã ordinatus requiritur; ideo scientiæ interdum methodi nominantur: quemadmodum appellauit Aristot. 1. physi. a principio, vbi ait, cognoscere ac scire contingere circa omnes methodos. Ex quo eliciatis, Altimarum satis imperite redarguere Simpliciũ, propterea quod primo physi. 1. dixerit, tum ex propria, tum Alex. sententia, methodum esse habitum speculatiuum, seu contemplatiuum eorum, quæ ad ipsum attinent, cum ratione, id est, cũ caussa. Namque rationes Altimari nullæ sunt: quoniam Simplicius ibi non intendit methodum pro instrumento patefaciente, sed pro scientiali notitia: interpretatur enim Arist. dicentem; cognoscere ac scire contingere circa omnes methodos, quarum sint principia. Hinc ergo accipit methodos, (vt explicuit Simpl.) pro notitia scientiali, quæ fit ex principijs & caussis rerum cognoscendarum, quarum sunt principia, vel caussæ, vel elementa, quales sunt res naturales. Ecce igitur, quomodo per methodos intelligat scientialem notitiam, quæ ex principijs est: quæ notitia scientialis dubio procul nihil aliud est, quam sciẽtia, & consequenter habitus spectatiuus, seu contemplatiuus. Et ob id in tex. Arist. vbi Simplicius legit methodos, alij legunt scientias. Quare quam maxime deceptus fuit Altim. Constat igitur quemadmodum optimi auctores scientiam interdum methodũ

nuncupant. Secundo, quantum pertinet ad ordines; quoniam & in his talis est via, propterea auctores interdum ordines methodos nuncuparunt. Nam Galenus in lib. de const. art. medic. passim, & præsertim cap. 16. ordinem resolutiuum methodum appellat. Tertio & vltimo, quantum ad instrumenta res ignotas patefacientia, veluti sunt demonstratio, diuisio, definitio, & resolutio; hæc instrumenta nomine methodi donari ab omnibus auctoribus, est adeo clarũ, vt nulla egeat probatione.

Methodi nunc quid hic intelligitur.

Itaque cum methodus sed via tot applicari possit; nos in præsentia proprie methodum intelligimus, hoc est, vt ad logica instrumenta refertur, quæ proinde non solum dicuntur methodi, sed etiam methodi dialecticæ, instrumẽta quinetiam artium, & scientiarum. Imo methodus ita accepta etiam ars nuncupatur, quomodo appellabat Galenus 9. de Plac. 5. vbi diuisionem & compositionem modo methodum modo artem vocabat. Aduertendum autem methodum dici artem, non quod sit habitus cum ratione effectiuus; namque methodus est ars necessaria ad cõstituendum artes & scientias; sed dicitur ars, quatenus methodus docet viam, non fortuitam, non casualem, nõ incertum, sed indubiam, & artificiosam. Quo etiam factum est, vt ad artificium respiciens Galen. artem curatiuam, medendi artem, ac medendi methodum nuncuparit; & hinc inscripserit libros XIV. de methodo medendi, quod idem est, ac si dixisset, de arte medendi, seu curandi; nam c. 100. artis medicinalis, libros de methodo medendi etiam de arte curandi vocat. Sed ad rem. Quamuis methodus dici possit ars; nos tamen, clarioris doctrinæ gratia, assiduo methodi voce vtemur; intelligentes semper per methodos, methodos logicas, quæ deinde methodi, vt varijs applicantur artibus & scientijs, diuersis nuncupantur nominibus; veluti cum vocat resolutionem mathematicam, resolutionem naturalem, & sic de reliquis. Et ideo vanum est, præter logicas methodos alias inquirere: quod in progressu euidentissime deprehendetis. Cæterum quoniam methodus, ita accepta bifariam considerari potest, nempe quatenus est instrumentum quo a noto ad ignotum progredimur; & quatenus a doctore docetur: cum sermo noster sit de doctrinis, propterea accipiemus methodum sub ea ratione, qua docetur. Secundum quam rationem tamen methodum ita contemplabimur, & definiemus, vt etiam appareat, quomodo sit instrumentum & quale.

Definitio methodi.

Itaque methodi inquantum docetur acceptæ talis proponitur definitio. *Methodus est doctrina instrumentalis, qua docemur progredi a noto ad ignotum, vt problematum scientiam consequamur.* Quid velimus per *doctrinam instrumentalem*, ex dictis satis cõstare debet: nimirum methodum, quatenus docetur, esse actionem doctoris, quatenus doctor præditus est habitu logico, proindeque instrumentali. Ad quam veritatem respiciens Galen. 6. de tuend. valet. ca. 8. dicebat, compendiariam esse, & facile recordabilem illam doctrinam, hoc est, scientiam, vel artem, quæ methodo traditur. Si igitur methodus est, qua traditur scientia; ergo methodus non est scientia, sed instrumentum. Quare si consideretur quatenus instrumentum hoc docetur; nihil aliud esse potest, quam doctrina instrumentalis: ad differentiam doctrinæ principalis. Propterea nescit quid dicat Altimarus, probans methodum non esse habitum, quia non sit aliquis ex quinq; habitibus, propositis ab Arist. 6. ethic. cap. 4. namque ibi Arist. sermonem habet de habitibus principalibus; ad quos methodus minime referri potest: refertur enim ad habitum instrumentalem, quatenus (vt dictum est) docetur a doctore, in virtute habitus instrumentalis.

In Altimarum.

Cæterum quoniam methodus, inquantum doctrina instrumentalis, ab ordinibus non discrepat: propterea in definitione quædam assignare opus fuit, per quæ methodus, seu doctrina methodica, a doctrina ordinante seiungeretur: additum igitur fuit, *aqua docemur progredi a noto ad ignotum.* Vnde, sicuti in doctrina ordinante docemur scientias disponere: ita in methodo docemur, progredi a noto ad ignotum: nec immerito; quoniam methodi munus est patefacere; nec licet aliquid manifestare, vt ex logica patet, nisi ignotum per notum.

Tandem dictum est; *vt problematum scientiam cõsequamur.* Et primum posita fuit particula illa, *problematum*: quoniam etsi non omnis ordo in sua via progrediatur a noto ad ignotum, vt ordo compositiuus; tamen aliquis ordo, vt resolutiuus, progreditur a noto ad ignotum: idcirco vt omnifariam methodus ab ordinibus distingueretur, dictum fuit, *vt problematum scientiam consequamur*: per quam particulam methodus ab ordine seiungitur; propterea quod ordo locum habet in vniuersitate arte, methodus autem in parte artis, nimirum in problematibus. Ob id dicebat Galen. 1 metho. 5. in omni methodo seruandum, vt prius in leuioribus problematibus exerceamur, quam in maioribus. Ecce quomodo methodus ad problemata refertur. Ad eandem veritatem respiciens, affirmat 9. meth. 6. haberi methodum, ad differentiam exercitationis, per vniuersalia quædam theoremata.

Sed aduertendum, ne decipiamini instar quorundam, credentium methodum esse collectionem plurium vniuersalium theorematum. Hoc enim est falsum. Nam quamuis methodus consistat in vniuersalibus theorematibus: ita intelligere tamen oportet, quod methodus sit via, per quam a noto ad theorema ignotum progredimur. Quo fit, vt cognitio illorum theorematum minime sit methodus: quod satis lucide declarauit Galen. quarto metho. quarto; inquit enim aduersus Thessalum, ex mente Plat. & Aristot. eum, qui methodo aliquid molitur, oportere notitiam habere tum similis, tum dissimilis: non tamen similis & dissimilis notitia est methodus. Quare quãuis methodus consistat in theorematibus, quia est via progrediens, per illa theoremata: non tamen methodus est theorema, seu theorematum collectio; quemadmodum etiam exercitatio, quamuis consistat in singularibus, non propterea exercitatio est collectio singularium. Sed ad rem. Methodus ad theoremata, seu problemata refertur: non tamen (& hoc ad ordinum differentiam) ad totam artem. Dictum autem fuit nõ simpliciter, vt problemata dignoscamus; sed, *vt problematum scientiam consequamur*; propterea quod experimentum quoque est doctrina instrumentalis, qua progredimur a noto ad ignotum, & ad problemata refertur: attamen per experimentum consequimur tantum peritiam, non autem cognitionem scientialem, quam ex methodo adipiscimur. Cuius discriminis ratio inde colligitur: quoniam experimentum est opus sensus; methodus autem opus intellectus. Vnde, vt methodus ab experimento distingueretur, iure merito diximus; *vt problematum scientiam consequamur.* Sed iam ex proposita definitione methodi diuisionem aggrediamur.

CAPVT XIII.

De Diuisione methodi.

Diuisio Recentioris.

NEgotium de methodi diuisione, vt opinor, difficillimum aggrediens Modernus, quatuor tantum esse methodos, nempe Definitiuam, Demonstratiuam, Diuisiuam, & Resolutiuam, probare nititur: idq; tum auctoritate, tum ratione. Auctoritate quidẽ duplici, nempe Ammonij, in præf. prædicabil. atque Aristot. 1. de anima. Ratione autem; quoniam omnis

artifex

artifex considerat aut Accidens, & prodit methodus demonstratiua: aut Substantiam, & oritur methodus definitiua: quæ postea definitio, cum constet ex Genere, & Differentia, genus vel est Infimum, vel Supremum; si infimum, inuenitur sola methodo diuisiua, quæ descendendo procedit; si supremum, inquiritur methodo resolutiua, quæ adscendendo progreditur. Postea addit, inter has methodos nullum ordinem esse: num his vtimur pro varietate rerum, quæ nobis occurrunt: cum enim quæritur quid res sit, ad definitiuam confugimus methodum; cũ passio de subiecto, ad demonstratiuam; quando aliquod confusum, aut vnire, aut dissoluere volumus, aliquando diuisione, aliquando resolutione vtimur. Hæc in summa de methodis habuit addens, se longiorem sermonem de his habere nolle, tum propter alias caussas, tum præsertim, quia conscripserit quatuor libros de his methodis: qui vtinam in lucem editi essent; nos etenim in præsentia fortasse non laboremus, nec ad eos refellendum multum temporis contereremus.

Confutatio. Cæterum hęc opinio de methodorum numero seu diuisione, maxima ex parte ex Leoniceno desumpta, quot verbis proposita est, tot etiam falsitatib. & confusionibus inuoluta est. Primo autem ostendo Modernum in auctoritate vtraque fuisse deceptum. Ammonius enim absque dubio proponit methodum diuisiuam, definitiuam, demonstratiuam, & resolutiuam: at non proponit illam methodum resolutiuam, quam hic sibi fingit Modernus: namq; Modernus accipit resolutiuam methodum, ex qua inueniamus genus, vt definitio constituatur: Ammonius autem ait, definitionem fieri ex sola diuisione. Quare loquitur de alia resolutione, quam de illa, quæ conducit ad definitionem: ideoque Modernus verborum Ammonii sensum intelligere noluit. Quantum deinde ad Aristotelem; is citato loco proponit methodos non absolute, sed vt ad definitionem referuntur. Facillimum insuper est videre ex Aristo. dictis, nos non posse numerum methodorum determinatum inde haurire. Namque primo ille de an. 5. habet formalia uerba si autem manifestum sit, vtrum demonstratio aliqua sit, aut, diuisio aut etiam aliqua alia methodus. Ecce cum dicat, aut aliqua alia methodus; determinatum methodorum numerum minime proponit. Quare auctoritates a Moderno adductæ non sunt ad propositum.

Quantum autem ad rationem: quod merito accidentis sit demonstratio; caussa substantiæ definitio; gratia generis infimi, diuisio; ratione supremi, resolutio: in hac ratione tres tantum committuntur errores. Primus error est, quando inquit, merito substantię oriri methodum definitiuam. Namque methodo definitiua vtimur non solum in contemplatione substantiæ, sed etiam accidentis: neq; enim per methodum definitiuam, accipere debemus definitionem quidditatiuam tantum, sed quamlibet. Ob id, quando Aristot. secundo de an. definit colorem, vtitur methodo definitiua: quando 4. physicorum definit locũ, & tempus, vtitur eadem methodo. Pariter Galenus, definiens morbum, definiẽs accidens, nõ alia methodo quam definitiua progreditur. Et ratio est: quoniam, quamuis definitio principaliter sit substantiarum; secundario tamen etiam est accidentium: vt passim Affirmat Auerr. præcipueque vero 7. meth. 14. 15. & 33. Quod si quis pro salute Moderni, vel potius Leoniceni, asserat, demonstrationem dirigi ad accidentia, definitionem autem ad substantias, hoc est, ad rerum essentias, siue essentiæ sint accidentium, siue substantiarum; non propterea tamen concludere determinatum methodorum numerum poterit. Si quidem methodorum necessitatem non ex substantia & accidente, sed potius ex aliquo alio (vt suo loco explicabitur) petere oportet. Secundus deinde error fuit: quoniam, cum habuit, diuisionem & resolutionem desumi ex genere inueniendo, ratione definitionis; error in hoc consistit, quoniam sibi non constat; nam infra dicit, inter methodos non esse aliquem ordinem, & tamen vult diuisionem ac resolutionem ad definitionem ordinari: quare methodi inuicem modo habent, modo non habent ordinem. Tertius error: quoniam ait, infimum genus, scilicet proximum, inueniri sola methodo diuisiua. Quod si esset; ex sola resolutione inueniri non posset definitio: quod est contra Aristot. secundo post. ob idque Auer. primo de an. circa principium inquit, quod Plato definitionem per diuisionem venatus fuerit, Aristoteles per compositionem, hoc est, per resolutionem. Constat ergo, quantum attinet ad methodorum numerum, Modernus delirasse, & in auctoritatibus, & in ratione.

Quando postea addit, inter methodos nullum ordinem esse: nam his nos vti pro rerum discrimine, ita vt quando quęrimus quid res sit, vtamur definitiua; cum passionem de subiecto, demonstratiua; quando aliquod confusum aut vnire, aut dissoluere volumus, aliquando diuisione, aliquando resolutione: in his dictis est duplex error. Primus: quoniam falsum est, absolute asserere, methodos inuicem relationem non habere: namque diuisio & resolutio interdum referuntur ad definitionem, nempe quatenus definitionis partes inquiruntur; modo descendendo, tuncque per diuisionem; modo adscendendo; tuncque per resolutionem. Quinimo interdum & ipsa definitio refertur modo ad diuisionem, modo ad resolutionem. Ad diuisionem quidem, vt euidenter colligere licet ex Gal. tum alibi, tum primo methodi 5. tum secundo method. 6. quibus in locis habet, esse impossibile, vt sciamus differentias & species per diuisionem, nisi prius per definitionem sciamus quidnam sit genus diuidendum: propterea in lib. de morb. diff. sibi proponens diuisiua methodo venari omnes morborum species, prius quid morbus edocet. Refertur etiam definitio ad resolutionem; vt ex Arist. primo post facile est haurire: ibi namq; definit scire, vbi tamen principaliter respicit ad methodum resolutiuam, vt in huius virtute de arte demonstrandi differat: vnde inscriptionem a methodo nobiliori desumens, libros illos resolutorios nuncupauit. Quare diuisio & resolutio non ita referentur ad definitionem, vt etiam ad has definitio relationem non habeant. Secundus error est: quoniam asserit, quod quando aliquod confusum aut vnire, aut dissoluere volumus, vtamur aliquando diuisione, aliquando resolutione. In quibus verbis Modernus se tum confusum, tum mendacem patefacit. Mendacem quidem, cum dicat confusum esse vniendum: quando potius quæ inuicem sunt confusa, non magis vnienda, & confundenda, sed contra potius dissoluenda sunt. Confusum autem se declarauit, cum dixit, quando aliquod confusum aut vnire, aut dissoluere volumus, vtamur aliquando diuisione, aliquando resolutione; quasi tum diuisio, tum resolutio conducant tum ad vniendum, tum ad dissoluendum. Quare Modernus sese satis inuolutum significauit.

Differentia methodi secundum Auctorem. Quid igitur dicendum? Oculi perpetuo dirigendi ad optimum fundamentum, nempe ad definitionem, a qua differentiæ omnes, definiti tum genera, tum species constituentes, prodeunt. Cum ergo methodus nihil aliud sit, quam doctrina instrumentalis, qua a noto ad ignotum progredi docemur: propterea pro discrimine rei ignotæ diuersæ sunt constituendę methodi. Vnde Plato in Theæteto, vel de scientia, ait: si geometra in disputationib. geometricis vtatur non demonstratione, sed verisimili tactum ratione, hoc est, probabili, nullius prorsus fore æstimationis. A qua veritate neq; recedens Arist. dicebat secundo de gen. an. c. 4. principiorum non esse demonstrationem, sed aliam cognitionem. Quam veritatem aliqua

etiam ex parte colligere licet ex Arist. tertio rhet. c. 1. Itaque cum ex rerum discrimine variæ methodi hauriri possint; nos merito ex rebus diuisionem nostram conficiemus. Verumtamen, ne extra propositum egrediamur, diuisionem ex rebus potissimum hauriemus, quatenus vario modo ignotæ sunt: siquidem methodus est ea doctrina, quæ ad rem ignotam per res notas proficiscitur. Propterea, cum rerum omnium quæ sunt in mundo aliquæ sint Notæ, aliquæ Ignotæ: notæ methodis minime egent; quia methodus propter res ignotas, non autem notas esse potest. Res ignotæ sunt in duplici differentia; vel enim ignotæ sunt Naturaliter, uel Non. Res ignotæ naturaliter sunt, quæ e diametro opponuntur notis: quæ vero nō sunt ignotæ naturaliter, sunt mediæ inter res notas, & naturaliter ignotas. Primum itaq; si sint res naturaliter ignotæ, gratia harum methodus pullulat Demonstratiua: quę ab Auer. primo physicorum a principio via doctrinæ appellatur, quippe quæ methodus (vt quam primum noscetis) refertur ad quæsitum si est, quia est, & propter quid est. Si autem res medio modo fuerint ignotæ, oriuntur methodi, quæ ab Auer. loco præcitato disciplinæ nuncupantur. Cæterum hæc disciplina, hæc methodus, adhuc subdiuiditur, prout res medio modo ignota subdiuidi potest; nam circa rem medio modo latentem, vel latet quid, & oritur methodus Definitiua; vel latet quotuplex sit res, hoc est, an vna, vel plures; &, si plures, quot sint: quemadmodum etiam apud Arist. primo physicorū non constabat, an vnum, vel plura essent rerum naturalium principia & si plura, an infinita, an finita; & si finita, quotnam essent. Ad rem: vel latet quotuplex res sit, atque ad hanc patefaciendum progredimur, vel descendendo, & est methodus Diuisiua; vel adscendendo, & nascitur methodus Resolutiua. Quo postea fit, vt cum res ignota aliam subdiuisionem genericam non patiatur, propterea neq; posse aliquod aliud genus methodi subalternum scaturire. Quod si quis forte proponat methodum compositiuam; sciat hanc referri modo ad diuisiuam, modo ad resolutiuam, quinimo etiam ad definitiuam; vt proprijs locis enucleabimus. Quare prima methodorum genera partiri non licet in plura, quam in quatuor proposita, nempe in methodum Demonstratiuam, Definitiuam, Diuisiuam, & Resolutiuam. Dico autem prima methodorum genera; quia deinde (vt singillatim declarabimus) vnaquæque methodus generica in suas species specialissimas subdiuiditur. Hæc de generali methodi diuisione.

CAPVT XIIII.

De Definitione demonstrationis.

Transitio.

Doctrinæ methodicæ generica diuisione proposita, atque firmata, modo vnumquodque subalternum genus priuatim adire oportet, atque de illo disserere. Primum autem de methodo Demonstratiua verba faciemus, vtpote de illa, quæ quæsitum naturaliter ignotum respicit. De qua tamen pauca dicemus: propterea quod in hac nihil a doctissimis Logicis intactum relinquitur: vtinam autem in reliquis, si non ita accurate, saltem mediocriter laborassent.

Nota.

Antequam autem demonstrationis definitionem proponamus primum vos monitos esse velim, per demonstrationem nos intelligere etiā syllogisticam rationem, quatenus est alterum inuentionis instrumentum, vt distinguitur contra experimentum. Vnde instrumentum dicitur, tum demonstratio, tum ratio: demonstratio quidem, ad differentiam aliarum methodorum; ratio autem ad differentiam experimenti. Quare agentes de demonstratione, agemus vna de ratione.

Demonstrationis itaq; (sed de more acceptæ, quatenus a doctore docetur) talis proponitur definitio: *demonstratio est methodus, qua docemur progredi a noto ad naturaliter ignotum.*

Definitio demonstrationis.

Primum, quando dicitur, demonstratio est *methodus*, idem est, ac si diceremus, quod demonstratio sit doctrina instrumentalis, qua progredimur a noto ad ignotum, vt problematum scientiam consequamur. Hæc enim fuit methodi definitio. Vnde cum methodus sit genus proximum demonstrationis, ideo dictū est, quod sit methodus.

Cæterum cum methodus sit commune genus, tum demonstrationi, tum alijs methodis; propterea vt demonstratio distingueretur a cæteris methodis, additum fuit, *qua docemur progredi a noto ad naturaliter ignotum*: namque demonstratio refertur ad naturaliter ignotum, ad differentiam reliquarum methodorum. Verum pro clariori intelligentia propositæ definitionis, atque consequenter naturæ ipsius, indicare oportet quid velimus, tum per notum, tum per naturaliter ignotum. Per notum intelligimus interdum præmissas, interdum conclusionem: vt propterea in aliqua demonstratione progrediamur a præmissis notis ad conclusionem ignotam; interdum autem a conclusione nota ad præmissas ignotas. Progredimur quidem a præmissis notis ad conclusionem ignotam in demonstratione ostensiua nuncupata: cōtra autem procedimus a conclusione nota ad præmissas ignotas, cum Aristot. primo post. 41. in demonstratione ad impossibile ducente, in qua progredimur a falsitate consequentis ad falsitatem antecedentis; vbi cum consequentis falsitas exsistat notior præmissarum, seu antecedentis falsitate, ob id progressus a noto ad ignotum perpetuus est. Quantum deinde ad naturaliter ignotum; per hoc intelligimus An res sit, Quia est, Propter quid est. Vt denuo ex his haurire liceat in demonstratiua methodo, seu in hac via a noto ad ignotum, notas esse vt plurimum præmissas, interdum autem notam esse conclusionem; ignotum autem esse, an res sit, quia est, & propter quid: viam vero in hac methodo esse, vt plurimum a præmissis ad conclusionem, interdum autem a conclusione ad præmissas, nempe in demonstratione ducente ad impossibile. Sed ad diuisionem accedamus.

CAPVT XV.

De Diuisione demonstratiuæ methodi.

Differentiæ si demonstrationis species constituere debent, desumendæ sunt ex ipsius demonstrationis definitione, proindeque ex particulis, per quas demonstratio a reliquis seiungitur methodis: atq; ob id, tum a Noto quidem, tum potissimum ab Ignoto.

A noto quidem, quatenus id includit vel Præmissas, vel Conclusionem: Si præmissas, est demonstratio ostensiua; si conclusionem, est demonstratio ducens ad impossibile.

Diff. a noto.

Quantum autem ad naturaliter ignotum, cum hoc sit vel Simplex, vel Compositum: si simplex, est Si est, seu esse rei; si compositum, est Quia est, & Propter quid.

Vnde si ignotū fuerit, vel *Si est*, vel *Quia est*, quod per demonstrationem notum fiet; erit demonstratio Quia; quę progreditur a principijs manifestis ad si est: sed a principijs non essendi, verum inferendi tantum: atque propterea procedit tum a priore ad posterius, tum a posteriori ad prius. A priore quidē ad posterius, hoc est, a caussa remotissima ad esse rei, vel inhærentiæ affectionis de subiecto: non aūt proficiscitur a caussa vel propinqua, vel media, quæ sit caussa tum essendi, tum inferendi; quia tunc non esset cognitio a posteriori; est enim cognitio a posteriori in demonstratione Quia, quatenus fit per principia inferendi tantum. Progreditur etiam a posteriori ad

Differentiæ ab ignoto.

ad prius, hoc est, ab effectu ad caussam: veluti cum ex transmutatione adscendimus in cognitionem subiecti materiæ primæ: vnde & talis demonstratio. Quia dicitur resolutio; non tamen ratione rei ignotæ, sed potius ratione viæ, quoniam talis demonstratio procedit a posteriori ad prius, sicut resolutio.

Si postea ignotum, quod demonstratio largitur, fuerit *Propter quid* tantum: tunc oritur demonstratio Propter quid, quippe quæ a priore progreditur, proceditque ex principijs tum essendi, tum inferédi. Hæc vero principia sunt vel formalia & conuertibilia, vel potius efficientia & non conuertibilia, non tamen remotiora, vt in demonstratione Quia. Si fuerint formalia conuertibiliaque; nascitur demonstratio Propter quid, quæ per accidens differt a demonstratione potissima, quatenus accidit, vt in demõstratione Propter quid, notum sit Si est: vnde legitur solum Propter quid: at in potissima demonstratione vtrumque latet. Si vero principia fuerint effectiua, non conuertibilia, oritur demõstratio Propter quid, quæ a potissima demonstratione essentialiter discrepat.

Si denique ignotum, in quod demonstratio refertur fuerit *Si est*, & *Propter quid est*, tunc cum Themistio oritur demonstratio potissima: quippe quæ fit per principia, quæ non solum sint principia essendi, & inferendi, verum quoque intrinseca, immediata, & conuertibilia, vt propterea in tali demonstratione medium sit definitio, quæ conuertibilis est. Verum autem talis definitio, sit definitio vel minoris extremi, seu subiecti, vel maioris extremi, hoc est, passionis; non est vt in dubium reuocetur quandoquidem nostrum propositum est, magis insistere in cæteris methodis, parum autem in demonstratione. Liceat solum propter iuniores per viam resolutionis dicere, medium in demonstratione potissima esse definitionem tum subiecti: tum passionis: quoniam, cum demonstratio hæc per internam fiat caussam; ideo definitio debet esse interna, qualis non potest esse passionis definitio: namque passio caussaliter, non intrinsece, nõ formaliter definitur. Quare medium debet esse definitio subiecti, quia huic merito definitio formalis adscribitur. Definitio etiam debet esse medium passionis namque opus est illud pro medio accipere, quod est caussa illius quod debet sciri, non autem eius quod debet præsupponi: Quo fit, cum præsupponatur subiectum, quæratur autem passio de subiecto: idcirco opus esse, vt medium sit definitio passionis. Quare in potissima demonstratione mediũ erit definitio, tum subiecti, tum passionis. Verum eadem definitio erit definitio formalis subiecti, caussalis autem passionis; veluti, animal rationale mortale, quod erit medium in demonstratione, est definitio formalis hominis, proindeque subiecti: definitio autem caussalis risibilitatis, ideoq; ipsius passionis. Sed de his fusius verba facere non est nostrũ institutum.

Colligatis igitur ex his, demonstratiuæ methodi has esse species, nec plures, nec pauciores. In quibus assequendis cum nõ sit exigua difficultas, propterea dicebat Gal. 2. de placitis 3. non sat esse demonstrandi viam aliquam discere, sed opus quoque esse exercitationem adhibere, vt tantæ methodi beneficio deuenire possimus in cognitionem rerum naturaliter ignotarum, quæcunque illæ sint; hoc est, siue partes definitionis, seorsum tamen a definitione acceptæ, vnde demonstratio famulatur definitioni; siue membra in quæ definit diuisio, quæ cum nil probet, ob id demonstratio probans concurrit, atque secundum hanc rationem, demonstratio famulatur diuisioni; Siue etiam membra, in quę adscendit resolutio, quorum etiam cognitio syllogismo demonstratiuo acquiri potest, vt ob id demonstratio quoque resolutioni inseruiat. Demonstratio tandem principaliter refertur in simpliciter naturaliter ignotum; secundario autẽ in naturaliter ignotum, quod est vel ex quo definitio constitui debet, vel in quod desinere potest tum resolutio, tum magis diuisio. Et hæc de demonstratione. Alia vero circa rationem syllogisticam, ac triuialia, consulto omittimus.

CONSILIVM XVI.

De Definitione definitiua methodi.

Necessitas & vtilitas definitionis.

AGgredimur in præsentia definitionem, seu definitiuam methodum: proindeque methodum cæteris præstantiorem atque necessariam. Vnde Plato in Phędro vel de Pulchro, ait in omnibus vnicum principium esse ijs, qui bene consulere volunt, intelligere quid illud sit, de quo consulatur. Quid autem sit, intelligi non potest nisi methodo definitiua. Vnde addebat etiam, quod qui singula definit manifestum semper reddit id de quo agitur. Valeant igitur qui reprobant & derident definitiones: & præcipue, quoniam ibidem addit Plato, e definitione disputationem claritatem habere, constantemque sibiipsi concordiam: neq; immerito, namque constat de quo habetur sermo, seu disputatio. Propterea etiam Galen. 2. de decret. cap. 2. præcipit, vbi quæstio est de aliqua re, vt auspicemur a quæsita rei substantia, a definitione: qua deinde, tanquam formula & scopo rerum omnium, quę singillatim erunt dicẽdæ, vtamur. Exempli gratia; vbi proponitur difficultas de principatu membrorum, quod nimirum membrum principatum obtineat; prius scire oportet quid sit principatus; cuius deinde definitioni, tanquam optimo fundamento, innitentes, ad quæsitum enucleandum tuto progrediamur. Quemadmodum etiam progressus est Galenus in libello, an ars tuend. sanit. pertineat ad med. vel ad gymnasticum; Preterea vero definitio non solum est optimum initium & fundamẽtum diluendarum quæstionum; verum quoque ad diuisionem quam maxime confert. Dicebat enim Gal. tum primo meth. 5. tum secundo meth. 6. impossibile esse, vt per diuisionem sciamus differentias ac species alicuius generis, nisi prænoscamus quid sit illud genus; quod præscire nequaquam valemus, nisi per definitionem, seu descriptionem.

Difficultas definitionis.

Cæterum quemadmodum hæc methodus, tũ pręstantissima est, tum summe necessaria; pari quoque ratione hanc assequi est difficillimum: quandoquidem conficitur (vt suo loco patebit) per genus & differentiam, arduumque est inuenire: tum proximum genus, tum maxime differentiam propinquam. Vnde mirum esse non debet, in hac methodo ex sententia Galeni, secundo de differentijs pulsuum: tertio, multos committi errores: ibi namque Galenus proponit quinque errores in definitione contingentes, in quos præcipue labebantur Sophistæ tempore Galeni: quales præcipue erant, qui ne olus quidem citra definitionem emere videbantur, quamuis nec per transennam dialecticam viderant. Primus itaque error erat, quoniam imperabant, vt definirentur nomina quædam noua, petita ex Syria, vel Cilicia, quæ nullus homo Græcus audiuerat. Secundus error, quemadmodum accipiebant aliquod nomen græcum quidem, quod tamen non erat rei cuipiam assignatum; nihilominus ita assumebant miseri sophistæ, & definitionem poscebant. Tertius error, non in nomine, sed in re: quomodo definitiones proponebant, quæ a peritis dialecticis iudicabantur vel non plenæ, vel superfluæ, vel indictinctæ, vel obscuræ, vel prolixæ, vel falsæ, vel omnino etiam non definitiones. Quartus error: quomodo nescientes non omnium esse definitiones, cuncta definire studebant. Quintus error, qui inter cæteros est singularis: quomodo, antequam æquiuocum distinguerent, illius vnam faciebant definitionem, quasi definitiones essent nominum, non autem rerum: cum tamen non nominum, sed rerum defi-

definitiones: vnde si ab vno nomine res multæ significantur; quot res significabuntur, tot etiam erunt definitiones; veluti, cum canis significet cœlestem, marinum, & terrestrem; canis tres erunt definitiones: sic, cum vna res pluribus nominibus significatur, illius nominis vnica erit definitio; veluti, ensis, gladius, mucro; tria sunt nomina: tamen est vna definitio. Hi ergo sunt errores in definitiua methodo occurrentes.

Ordo dicendorum.

Itaque respicientes nos ad huius methodi tum præstantiam, tum difficultatem, decreuimus de hac omni diligentia disserere; præcipue vero, cum a iunioribus logicis fortasse omnia non habueritis. Cæterum vt negotium hoc difficile, quantum fieri potest assequi valeatis; confusionem euitantes, hac serie procedemus: primum proponemus definitionis naturam per definitionem, seu descriptionem: secundo, loquemur de diuisione definitionis; tertio, cum plures sint definitionum species, quem ordinem inuicem habere debeant, inuestigabimus: quarto, de modo conficiendarum definitionum disseremus; vbi declarabimus, qua arte fieri debeat definitio in communi; deinde quomodo conficienda sit definitio generis, & quomodo speciei.

Definitio methodi definitiuæ.

Quantum ad primum spectat: primo sciendum, nos per definitionem intelligere tum definitionem, cum descriptionem; atque sub ea ratione, qua a doctore docetur, quatenus ad genus doctrinæ refertur. Dicimus itaque quod definitio sit *methodus, qua docemur a noto deuenire in cognitionem quid ignoti ipsius definiti.* Quæ definitio est satis clara. Namque cũ definitio, (vt ait Boetius,) sit oratio, explicans quid incertum, vt proinde sit instrumentum declarans ipsum quid; merito, si consideratur hoc instrumentum, quatenus a doctore docetur, erit *doctrina*, & ea *methodica*; qua docemur per notum deuenire in cognitionem quid ignoti, ipsius definiti. Hic autem per *notum* nihil aliud intelligimus, quam definitionem, vt definitum respicit: namque si definitio debet explicare quid ipsius definiti; necessario definitio debet esse nota, hoc est, partes, ex quibus constituitur definitio, debent esse notæ, siue sint genus, & differentia, siue aliquid his proportione correspondens. Quid autem definiti debet esse ignotum: propterea Gal. 4. de caus. puls. 1. ait, definitionum nullum esse vsum, vbi res ante apertæ sint. Verum per *quid ignotum* intelligimus tum quid nominis, tum potissimum quid rei. Hinc sequitur, in methodo definitiua, notum, esse ipsam definitionem; ignotum, quid definiti: viam autem a definito ad definitionem, atque deinde in essentiali definitione (vt videbitis) a genere ad differentias. Vnde satis errauit Moder. quod dixerit in definitiua methodo progressum esse a toto definito noto, ad partes definitionis, distinctas magis, sed nobis ignotiores. Namque in qualibet methodo necessarium est, vt progressus sit a noto ad ignotum: quo fit, vt, si quid rei notum fuerit, otiosa sit illius definitio.

Obiectio diluitur.

Quid si dixerit Aristoteles primo physico in proœmio, circulum, seu definitum esse quiddam notius, quam definitionem circuli; hoc sano est modo intelligendum. Nam vel est sermo de cognitione Confusa, vel Distincta; si de confusa; certum est, si progredi velimus ad definitum per cognitionem, nempe confusam, progrediendum esse descriptione, quæ notior erit descripto. Si autem loquamur de cognitione distincta; non est dubium, quod procedendum sit per nota naturæ & nobis, quia aliter non possemus progredi ad quid rei distinctum. Vnde aliud est, comparare doctrinam confusam cum confusa, distinctam cum distincta, & confusam cum distincta. Nã si comparamus doctrinam confusam cum confusa, veluti est, quæ per descriptionem acquiritur, descriptio erit notior descripto. Si autem comparemus doctrinam, seu cognitionem distinctam cum distincta; adhuc definitio notior esse debet definito. At si comparemus doctrinam confusam cum distincta quoniam definitum habet cognitionem confusam, definitio autem cognitionem distinctam; confusa autem cognitio distinctam præcedit; secundum hanc rationem Aristoteles, comparans cognitionem confusam cum distincta, dicere potuit, circulum, nimirum definitum esse quiddam notius, cognitione, scilicet confusa, quam definitionem circuli, alludens ad cognitionem distinctam. Sed his posthabitis ad diuisionem definitiuæ methodi properemus.

CAPVT XVII.

De Diuisione definitiuæ methodi.

Differentia definitionum.

Quoniam in definitione, ad differentiam aliarum methodorum, ignotum est quid definiti: propterea differentiæ rationabiliter ab hoc ignoto desumentur. Dicimus ergo cum Gal. 4. de puls. differentijs secundo, definitum per definitionem explicari, vel ratione quid Nominis, vel ratione quid Rei, vel ratione vtriusque. Definitio, quæ definitum explicat quo ad nomen tantum, dicitur definitio notionalis: atque hanc (inquit Galenus) Aristoteles vocabat definitionem nominis, ac si diceremus, definitionem interpretantem. Hæc autem omnibus nota esse debet qui eadem vtuntur lingua: exempli gratia, cum dicimus, febris est feruor; constat enim apud omnes lingua latina vtentes feruorem significare caliditatem excedentem. Deinde vero definitio quæ essentiam explicat tantum, est illa, quæ quid rei explanat; nec tamen dissidet ab ea, quæ nomen exprimit: vt cum dicimus, febris est intemperies calida & sicca cordis. Tum est media definitio; quæ definitum explicat quo ad vtrumque, hoc est, quo ad nomen, & quo ad essentiam: hæcque est duplex: vel enim aliquantum recedit a notione, atque nonnihil ad essentiam accedit; vel amplius tum de notione, tum de essentia aperit. Prima quidem definitio est: vt, si dicam, febris est calor accensus in corde: secunda, vt, cum dicimus, febris est efferuescentia caloris naturalis in partibus similaribus cordis: nam cum dicimus, esse efferuescentiam, definitio ad notionem accedit; cum vero additur, quod sit in partibus similaribus cordis, constat definitionem febris quoque essentiam patefacere.

Modi definiendi, horumque delectus.

Quibus ita constitutis, merito cum Galeno colliguntur quatuor vnius rei definitiones, vel potius modi definiendi: qui tamen se inuicem consequuntur, vt quarta definitio referatur ad tertiam, tertia ad secundam, secunda ad primam. Aduertendum autem cum Galeno has quatuor definitiones inuicem ita se habere, vt modo duę, modo plures, modo pauciores sint assignandæ; prout res definienda erit magis vel minus difficilis, prout etiam auditores erunt magis vel minus eruditi. Vnde tyronibus priores sunt proponendæ definitiones, veluti faciliores: prouectis autem illa postrema, quæ rei essentiam exprimit, & per quam, secundum Aristotelem lib. quarto phys. circa principia, omnes etiam proprietates definiti essentiam comitantes innotescunt, singulæque occurrentes diluuntur ambiguitates. Ad quam veritatem respiciens Auer. primo de an. circa initia, dicit, omnem definitionem, per quam non cognoscuntur accidentia, non dici definitionem, nisi æquiuoce: aut quia in ea collocatur aliquod falsum, aut quia componitur ex caussis remotis, aut accidentalibus. Quare definitio non solum debet explicare naturam definiti, & quascunque exstirpare difficultates; verum quoque reddere caussam proprietatum omnium, definitum comitantium. Vnde definitio optime assimilari potest naturali agenti: namque sicuti, hoc, quantum de forma, tantum dat de consequentibus formam: ita definitio, quantum naturam definiti explicat, tantum

tum etiam propria patefacit accidentia. Quare præstantissima est definitiua methodus, præcipue vero penes definitionem essentialem.

Subdiuisio. Rursus definitio essentialis, quatenus definitum explicat vel Formaliter, vel Effectiue; si formaliter, proprie, quid rei declarat; si effectiue, potius propter quid rei insinuat, & dicitur definitio caussalis. Rursus definitio formalis vel traditur Citra additamentum, & dicitur definitio formalis quidditatiua: vel traditur Per additamentum, & dicitur definitio formalis per additamentum, quæ etiam quietatiua nuncupatur. Hæc de diuisione definitionis. Iam de ordine inter definitiones disseramus.

CAPVT XVIII.

De Ordine definitionum.

Quādo singulæ definitiones locū habeant. CVm plures eiusdem definiti esse possint definitiones, nempe Notionalis, Essentialis, & Media, inquirendum, an omnes semper in medium adducendæ nec ne? &, si adducendæ, quæ prius, quæve posterius proponendæ? Huic itaque quæsito satisfaciens Galenus, primumque an omnes sint in medium afferendæ; & primum, quo ad definitionem notionalem, ait, quarto de puls. diff. 17. notionis definitionem esse ponendam, vel vbi omnes propositam rem non assequuntur, vel vbi quis nominis significationem commutauit; quod si nullum horum fuerit, definitionem non esse assignandam: nam velle quidque definire, ad sophisticam disciplinam potius pertinere.

Quantum autem ad definitionem essentialem, asserit idem Gal. quarto de diff. puls. cap. 2. circa calcem, omnino apud tyrones cuiusuis disciplinæ essentiales definitiones proferendas non esse: quoniam quicunque medici ac philosophi alicuius disciplinæ initiatis a definitione exordiuntur essentiali, licet eloquentissimi sint, atque clare interpretentur, obscuri tamen euadunt; propterea quod auditores ea, quæ amplam explanationem requirūt, & per definitiones strictas tradita, assequi haudquaquam possunt.

Ideo inquit Gal. ita progrediendum esse, vt prius longa oratione essentia rei, de qua agitur; aperiatur; & deinde aperta longa oratione veritas ipsa breuibus verbis memoriæ gratia concipiatur; hoc est, vt post prolixum sermonem, gratia memorię tandem definitio proponatur. Ex quibus colligatis, definitionem essentialem a Gal. reprobari; primum si sit sermo ad tyrones, nam si fuerit sermo ad prouectos, licet definitionibus res explanare. Deinde si proponatur definitio, qua res breuiter explicetur, nec postea proposita definitio declaretur: at siquis definitionem proposuerit, mox vero propositam explanauerit, hic minime redarguendus; namq; & post explicationem per prolixa verba habitam, definitionem rursus in memoriæ gratiam repetere poterit.

Quo ordine definitiones proponenda. Quod si proponenda sit definitio tum notionalis, tum essentialis; teste Galeno 4. de diff. puls. 2. peccant illi, qui solum proponunt definitionem, quam vocent essentialem: nam opus est prius definitionem afferre notionalem, mox essentialem: quoniam, vt ait idem Gal. 4. de caus. puls. 9. omnis disciplina initium ducit ab aliqua definitione notionis. Porro a notionali progrediendum est vel paullatim, vel repente, ad essentialem, hoc est, ad eam quæ ad amussim explicet rei propositæ essentiam. Quod intelligendum, pro auditorum discrimine. Si namque iuniores fuerint; paullatim progrediendum: vt primum proponatur definitio notionis; deinde definitio aperiens simul notionem & essentiam; tandem deueniendum ad definitionem essentialem tantum. Si autem fuerint prouectiores; protinus a definitione notionis ad essentialem definitionem properandum.

A Ex quibus colligendum, in methodo definitiua non solum esse ordinem ratione definiti definitionis: quia prius proponitur definitum, deinde definitio; atque in definitione prius genus, deinde differentia, sed etiam esse ordinem inter vnam & alteram definitionem, nempe notionalem & essentialem. Verum iam de modo conficiendarum definitionum verba faciamus. *Ordo partium, & totarum definitionum.*

CAPVT XIX.

De conficienda definitione formali Quidditatiua.

QVoniam auctori quam maxime necessarium est rectas proponere definitiones: atque addiscenti B dignoscere, an recte vel contra propositæ sint: quorum nullum fieri potest ab auctore, vel addiscente, nisi vterque conficiendarum definitionum modum calleat: propterea talem modum, seu artem in medium afferre decreuimus: præsertimque illam, secundum quam definitio essentialis confici potest & debet. Verū cum definitio essentialis duplex sit, nempe Formalis, & Caussalis, primum agemus de arte conficiendi definitionem formalem. Cum autem formalis definitio alia sit Quidditatiua, quæ nimirum proprie est solius substantiæ, alia per Additamentum, quæ est tum substantiæ, tum potissimum accidentium: primum de modo definitionis formalis C quidditatiuæ conficiendæ mentionem habebimus. Itaque sciendum, ad constituendum definitionem formalem & quidditatiuam, ex omnium optimorum philosophorum sententia, operæpretium esse, eam tradere per genus, & differentiam. Et hoc est, quod significauit Auer. 7. meta. 43. namque ait, definitiones constare ex genere & differentijs; siue sint multæ siue non multæ differentiæ, etenim illa, quæ sunt inter primum genus & vltimam differentiam, sunt quasi genus. Ex quo eliciendum, vnicam tantum particulam differentiæ locum sibi vendicare, reliquas autem generis. *Transitio.*

Cæterum cum definitio constet ex genere, & differentia: ob id quædam admonere oportet, tum circa genus, tum circa differentias. Quantum ad genus: dicebat Galenus 4. de diff. puls. 7. definitionem constare ex genere, & differentijs: verum ex genere D continuo, seu proximo: inquit enim, non parum quæsitum fuisse, an in definitione constituendum esset genus proximum, an remotissimum, an medium, vtroque notius; additque merito quosdam contentos fuisse, continuum ac proximum genus in definitione collocasse. Definitio igitur per proximum genus constituatur. *Genus proximum in definitione ponendum.*

Quantum autem ad differentias; sciendum, non esse quamcunque differentiam assumendam, sed propriam. Ad quod respiciens Plato dicebat in Theæteto, vel de scientia eum definire, quia accipit cuiusque differentiam, qua ab alijs est distincta: neque enim aliter possibile est tradere definitionem, per E quam proprietates quoque definitum comitantes innotescāt: siquidem, vt dicebat Auer. 2. coll. 80. & 3. coll. 77. differentiæ non solum sunt caussæ specierum, sed etiam sunt caussæ accidentium in speciebus illis inuentorum. *Differentia propria ad definitionē assumēda.*

Aduertendum autem, has differentias, cum postremæ sint, & nos vt plurimum lateant, secūdum Auer. 7. coll. 40. & 8. metaphys. 5. per accidentia propria circumscribi posse: quemadmodum humanam formam per risibilitatem circumscribimus. Sunt autem accidentia illa eligenda, quæ formam potius quam materiam consequuntur: quemadmodum & differentiæ potius a forma, quam a materia peti debent: namque, vt ait Auer. 1. de an. 53. & 10. metaphys. 25. quæ differunt secundum speciem, non differunt propter diuersitatem suarum materierum, sed quia in suis *Differentia propriis accidentibus describēda:*

suis formis est contrarietas. Nec tamen materia vndequaque est negligenda; sed in definitionibus interdum est collocanda, interdum autem non: nempe, prout res definienda modo citra materiam, modo materiæ immersa perpenditur. Proinde fit, vt res naturales, quia materiæ immersæ sunt, cum Auer. 1. de an. 16. & 8. metaphys. 6. non sint definiendæ per materiam tantum, neque per formam tantum. Non per materiam tantum: quia tunc definitio sit rei, quæ est tantum in potentia: vt cum dicimus, quod domus sit composita ex lignis & lapidibus. Neque definitio tradi debet per solam formam; quoniam est imperfecta definitio, siquidem formæ non sunt sine materijs; vt, si dicam, domus est id quod tegit corpora.

Differentia non debent diuidere definitum.

Illud præterea in assignandis in definitione differentijs monere oportet, vt sint differentiæ, per quas definitum a quocunque alio definito seiungatur: non autem sint differentiæ, per quas diuidatur ipsum definitum, vel in genera inferiora, vel in species. Et hoc fuit documentum, constitutum a Gal. 4. de diff. puls. cap. 8. vbi inquit, in definitione non esse partiendam, seu diuidendam rem definiendam: talem enim inartificiosam esse definitionem: veluti, si dicamus, aphorismus est enũtiatio vniuersalis rerum effectibilium, aut sine ratione, aut cum ratione: illa particula, aut sine ratione, aut cum ratione, est inutilis, superuacaneaque; propterea quod diuidit rem definiendam, ipsum scilicet aphorismum. Ob id, inquit Gal. exacte cõpleta est definitio, vbi abunde definiti essentiam declarat: & inutile est, quicquid deinde additur, maxime si addatur ex diuisione illius rei, quæ definitur. Propterea non admodum probari potest gloriæ definitio, a Cicerone tradita, cum ait: gloria est illustris & peruulgata fama recte factorum, & præmagnorum, vel in suos ciues, vel in rempublicã, vel in omne genus hominum fama meritorum. Namque vnã definitionem proponit, & definitum diuidit: vnde confundit definitionem, & diuisionem. Sed fortasse hoc grauioribus auctoribus permittendum est; qui pote qui vna definientes atque diuidentes, non confundunt definitionem & diuisionem; sed potius paucioribus verbis, breuitati studentes, rei tũ definitionem, tum diuisionem concludere, & sigillare intendunt.

Non omnia definiri possunt.

Quibus ita constitutis; duo per modum corollarij haurire licet: alterum est, cum Boetio, illa tantum definiri posse, quæ generibus subijciuntur, & per specificas differentias distinguuntur. Propterea cum in prædicamentis quædam sint suprema, nempe genus generalissimum; quædam intima, nimirum indiuidua; quædam media, veluti genera subalterna, & species specialissimæ: definitiones non erunt generis supremi, quia hoc non habet genus superius; non indiuiduorum, quia specificis destituuntur differentijs. Quare solum mediorum, hoc est, generum quæ subalterna sunt, & specierum, quæ specialissimæ constituuntur.

Species, totum est: genus & differentia, partes.

Alterum quod elicitur pariter cum Boetio, est; quod in definitione genus habeat rationem partis, pariter & differentiã, species autem quæ definitur, habeat rationem totius. Et hoc est, quod dixit Philosophus in proœmio primi physicorum, circulum, hoc est definitum, totum quoddam esse. Exempli gratia animal rationale mortale; hæc tria hominem componunt: vnde homo, definitum hoc, instar circuli, est veluti quoddam totum, ex genere & differentijs, veluti ex partibus compositum. Et propterea dicitur, in definitione esse habitudinem multorum ad vnum, hoc est, multarum partium ad vnum constituendum. Quare definitum est quoddam totum: & species definita est totum; genus autem definitionem ingrediens est pars.

Definitio, quomodo sit compositio.

Vnde ad hunc sensum definitio appellari potest compositio, quia scilicet definitum ex definitione componi videtur. Hoc autem ea ratione monere volui; vt, si fortasse ab auctoribus definitio compositio nuncupetur, intelligatis, quo sensu compositionem cum definitione commisceant: ne methodos multiplicare vestrum aliquis cogatur.

Transitio & vtilitas dicendorum c. 20. & 21.

Cæterum cum ex propositis constet, posse definiri tum genera subalterna, tum species specialissimas; non ab re fore opinamur, si tradatur ars, secundum quam venari liceat definitionem tum generis, tum speciei. Quoniam ex hoc etiam sciemus methodum indagandi tum genus, tum differentiam cuiuslibet rei, quã definire voluerimus (& in hoc consistit præcipua pars methodi definitiuæ.) Quinimo ex his patebit aditus facilis, ad aliarum methodorũ naturam indagandum: namque methodi adeo inuicem connectuntur, vt explanatione vnius, reliquæ etiam: si non vndequaque, saltem non leui ex parte, dilucidantur. Præterea ex dicendis quoq; constabit, cum definitio constituatur ex genere & differentijs, qua arte tum genus, tum differentias, seorsum a definitione inuestigare oporteat.

CAPVT XX.

De Definitione Speciei.

Speciei definitio per compositionem, seu resolutionem.

CVM definitio inuestigari possit per modum tum compositionis, seu resolutionis, tum etiam diuisionis: primum a facilioribus auspicantes, speciei definitionem cõpositiua methodo, lucidissimo Themistio comite secundo post inuestigabimus. Itaque Themistius, proponens methodum definiendi speciem, noscensque definitionem constare ex genere & differentijs; ideo quantum ad genus, statuit beneficio singularium species specialissimas referendas esse in aliquod commune, in aliquod genus; quod deinde per differentias limitari, seu contrahi debeat, ad naturam definiti: veluti si voluero definire numerum ternarium, considerabo multas species, quatenus in aliquo communi conueniunt. Aduertendum autem hoc commune esse in duplici differẽtia: nempe vel quia extenditur vltra genus naturæ illius, qđ definire volumus: vel quia citra consistit. Vltra genus extenditur: vt cum considero ternarium numerum quatenus aliquid est; tunc hoc aliquid esse, est supra genus ternarij numeri, idest, supra numerum: nam & alia dicuntur esse quæ non sunt numeri: & tale commune non ingreditur definitionem: daretur enim definitio per nimis remota. Commune autem quod est citra genus, citra numerum, est impariter: quia tantum ad naturam numeri pertinet. Est autem quid commune, nam competit non solum ternario, sed quinario, septenario, &c. Vnde omnes hi numeri, omnes hæ species, reducuntur in vnã communem naturam, nempe in numerũ imparem: quod nihil aliud est, quam hanc naturam communem, dispersam in plures species, colligere in vnam communem naturam, nempe in numerum imparem. Propterea definitio indagatur per viam compositionis, seu resolutionis. adscendendo a speciebus ad genera, ad communia, non tamen ad communissima. Quæ etiam resolutio dici potest, quatenus ternarium numerum resoluimus, in sua principia: est enim quoddam cõpositum ex numero, & impari: & ideo resoluitur in numerum, & imparem, in hæc duo communia. Quare dicitur compositio, quatenus natura dispersa in vnum colligitur: dicitur autem resolutio; quatenus res composita in sua principia communia resoluitur.

1. Generis inuentio.

2. Differentiæ inuentio.

Cæterum, quia definitio datur nõ solum per communia, sed etiam per propria: ideo opus est considerare, quidnam sit peculiare ternario numero: quia inquantum numerus, inquantum impar, propterea non distinguitur a quinario, & alijs speciebus. Itaque cũ animaduertimus, quod primus sit impariũ, atque

atque primus bifariam, nempe quod cum alius numerus non metiatur, & quod in numeros alios resolui non possit, statim habemus talem definitionem, quod ternarius sit numerus impar, primus, incompositus usque dupliciter.

Exemplum de homine.

Sed clarioris doctrinæ gratia demus exemplum in homine. Si perpendo hominem vna cum equo, asino, boue, & alijs speciebus: si volo hominem definire; opus est, vt inquiram, in qua cōmuni natura conueniant, & quamuis consentiant in natura substantiæ, corporis, & animalis, quia tamen magis est proxima animalitas, ideo has species in animal refero; ob idque homo erit animal. Verum adhuc a brutis non distinguitur. Qua igitur ratione distinguetur? Per rationale. Qua arte hanc venabimur differentiam? Proposita methodo, nempe resolutiua, seu compositiua. Nec enim possumus dicere, hanc differentiam hac serie esse indagandam; quia animal vel rationale sit, vel irrationale, namque diuisiua progrederemur methodo. Quare hanc differentiam indagabimus, humanæ speciei indiuidua considerantes. Vnde quēadmodum indiuidua humana, cum brutorum indiuiduis in animalitate concurrunt, vt in quodam communi ratione cuius habemus genus; ita si differentiam indagare volumus, opus est considerare quidnam sit in indiuiduis humanis, quod non sit in indiuiduis brutorum. Vnde cum obseruemus humanis indiuiduis communiter inesse rationem, quæ in brutorum indiuiduis nullum locum habet, ob id illi generi addimus hoc commune indiuiduis humanis, quod tamen brutis non competit, & ideo per hoc distinguitur a brutis; atq; ita dicimus, homo est animal rationale. Deinde vero, quoniam obseruamus indiuidua cœlestia, seu corpora cœlestia esse animalia, & esse rationalia, vt ab his seiungatur homo, opus est vlterius inquirere aliquod aliud, commune quidem indiuiduis humanis, quod tamen indiuiduis supernis non competat. Quare cum obseruemus, indiuidua humana interitui esse obnoxia, non autem suprema illa indiuidua: ideo addimus mortale; & dicimus, homo est animal rationale mortale. Atque secundum hanc rationē inuenta est hominis definitio per viam resolutiuam, seu compositiuam.

Compositio diuisione est facilior.

Vnde cum hæc compositiua methodus originem habeat a singularibus; sicut contra diuisio ab vniuersalibus: mirum non est si dixerit Auer. 2. post. 82. ex mente quoque Arist. modum compositionis diuisionis modo faciliorem esse; quia nomen æquiuocum non fallit in rebus particularibus, in vniuersalibus autē decipit. Hinc etiam sequitur cum dixerit Auer. primo de an. 5. inuestigandum esse, an animæ definitio indaganda sit, vel demonstratione, vt fecit Hippocrates; vel diuisione, vt Plato; vel compositione, vt Arist. in posterioribus. Vnde quo ad Hipp. non est credendum, ita absolute vsum fuisse demonstratione; definitio enim demonstrari non potest, vt definitio. Sed causa est, quoniam fuit primus, qui de rebus disseruit: vnde potius considerauit partes, seorsum a definitione, quam in definitione: partes autem seorsum a definitione, demonstratione probari possunt; vt deinde demonstratæ ipsam ingrediantur definitionem, costantissimaque fiat definitio. Plato autem & Aristo. potius considerant partes definitionis in definitione. At Plato methodo vsus est diuisiua, quoniam altius est philosophatus, non fuit ita sensibus immersus, sicut Aristoteles: ob idque maluit vti methodo illa, quę ab vniuersalibus exorditur, & ad minus vniuersalia progreditur, proindeque diuisione. Aristoteles autem magis sensatus vtitur compositione, quæ a sensibus ortum trahit, quæ via facilior est. Cæterum circa compositionem aduertendum: quamuis opponatur diuisioni; quoniam diuisio incipit a supremo genere, & gradatim per genera subalterna descendit ad speciem specialissimam, seu genus proximum: contra autem compositio procedit incipiendo a specialissimis, adscendendo ad generalissima; non propterea tamen semper adscendere oportere vsque ad genus generalissimum: namque vbi habemus genus proximum, sat est. Vnde, vbi habeo hominem esse animal; non est vt laborem, & inquiram, esse in genere vel substantiæ, vel corporis: quia, si est animal, est etiam corpus, est etiam substantia. Et ex hoc colligitur quoque minor difficultas in cōpositione, quam in diuisione: nam in diuisione auspicamur a generalissimo, in quo minime insistendum; in compositione autem primum referimus indiuidua in speciem, & speciem in proximum genus, in quo quiescere licet, quoniam definitio per proximum genus tradi debet. Hęc de constitutione definitionis speciei, per viam compositionis, seu resolutionis.

Speciei definitio per diuisionem.

Quantum vero ad cōstitutionem definitionis speciei, per viam seu methodum diuisiuam; sciendum, hunc in modum constitui. Atque vt eidem exemplo insistamus; hominem exempli gratia, si definire voluero, tunc ita progrediar. Homo cum sit in genere entis, vel est substantia, vel accidens; sed homo est substantia. Porro, substantia vel incorporea, vel corporea: homo substania est corporea. Vltra, corporeum, vel animatum, vel inanimatum: homo est animatum: ergo substantia corporea animata. Amplius, substantia animata vel sensitiua, vel insensitiua: homo sentit, quare homo substant a animata sensitiua; quare homo animal. Insuper animal vel rationale, vel irrationale: homo habet rationem; quare homo est animal rationale. Tandem, animal rationale vel mortale, vel immortale: homo moritur: quare tandem homo nihil aliud est, quam animal rationale mortale. Hæc de constitutione definitionis speciei per methodum tum compositiuam, seu resolutiuam, tum diuisiuam.

CAPVT XVII.

De definitione Generis.

Definitio generis per compositionem.

QVantum autem ad artem constituendæ definitionis generis, & primum per viam compositionis; Themistius hanc artem proponens duo obseruanda præcipit: primum, vt accipiamus species proximas illius generis, & resoluamus in vnum commune proximum: secundum, vt genus definiendum resoluatur in genus superius: atque ita in definitione genus sit illud superius, differentia autem sit illud commune, in quo species conueniebant. Vnde hic est resolutio specierum definiti, & resolutio ipsius definiti. Exempli gratia, volo definire lineam. Species lineæ sunt, recta, obliqua, & circularis; quæ omnes in hoc conueniunt, quod sint lineę longę citra latitudinem, seu quod in his sit longitudo citra latitudinem. Si postea genus definiendum resoluamus; dubio procul huius genus erit quantitas. Quare lineæ definitio erit; linea est quantitas longa citra latitudinem. Declaro etiam, sumpto exemplo ab animali. Volo animal definire. accipio species specialissimas, veluti hominem, bouem, leonē, & similia: certum est, quod conueniunt, quatenus in his est animalitas, proindeque sensus, & motus. Quantum ad genus, dubio procul est in genere substantiæ: quare hoc genus animal, erit substantia animata sensitiua.

Declaro adhuc, sumpto exemplo a febre, propter medicos. In febre obseruamus tertianam febrē, quotidianam, & quartanam, has species conuenire, quatenus in qualibet specie est calor coniunctus cum siccitate, qui calor potissimū viget in corde; quod a posteriori ex pulsu, & respiratione habemus: ideo colligimus, has species conuenire in caliditate & siccitate cordis. Si deinde genus definiendū, nempe febrem, in suum referamus genus; nemini dubium, quod genus

remotum

remotum sit morbus, proximum autem intemperies: nam morbus prædicatur de intemperie, non econtra. Quare accipiamus genus proximum, & dicamus, quod febris sit intemperies. Deinde communitatem in speciebus addamus, loco differentiæ; & dicamus, calida & sicca cordis.

Generis definitio per diuisionem.

Si autem genus definire volumus, definitionem nempe illius indagantes methodo diuisiua, vt optime explanabat Eustratius; primum in definitione (exempli gratia) animalis, supremum accipimus, genus, quod est substantia. Postea diuidimus; dicentes, omnis substantia aut corporea, aut incorporea: animal autem substantia est corporea. Vltra, omnis substantia corporea aut animata, aut inanimata: est autem animal animata. Porro substantia animata aut sensitiua, aut insensitiua; sed est sensitiua. Quare tandem animali, generis huius, definitio est, quod animal sit substantia animata sensitiua.

Si autem medici desiderent exemplum febris, ita est progrediendum: nempe a supremo genere, vsque ad proximum, per differentias oppositas hunc in modum. Cõstat febrem esse quid præter naturam: quod autem est præter naturam, vel est morbus, vel caussa, vel symptoma: cum autem morbus sit a quo immediate operationum læsio procedit, ideo febris erit morbus. Tunc rursus morbus diuidendus: vnde, cum morbus sit affectus præter naturam, seu contra naturam partium corporis; cum sit accidens, & accidentalis inesse subiecto; ideo per subiectum tradi debent differentiæ. Vnde cum partes sint vel similares, vel dissimilares; merito similarium, erit morbus in intemperie, caussa organicarum, in mala compositione ratione omnium, morbus communis, nempe in soluta vnitate: modo cum in febre partes lędantur similares, ideo erit morbus in intemperie. Tunc rursus si intemperies diuidatur; intemperies est vel calida, vel frigida, vel humida, vel sicca: ideo cum hæ sint differentiæ definiti, febris non potest habere genus magis proximum, quam ipsam intemperiem. Quare febris est intemperies: quæ intemperies cum possit esse vel simplex, vel composita; in febre locum habet intemperies composita, & ea calida ac sicca. Quare febris erit intemperies calida & sicca. Omittamus autem nunc cor: quia sermo noster est de definitione formali quidditatiua potius, quam quietatiua nuncupata, & per additamentum: de arte cuius definitionis conficiendæ iam disseramus.

CAPVT XXII.

De conficienda definitione formali Quietatiua, seu per additamentum.

Quietatiua definitio.

ITaque iam agemus de modo conficiendi definitionem etiam formalem, sed quietatiuam, seu per additamentum: quæ nimirum competit tum substãtijs, tum potissimum accidentibus. Competit autem substantijs potius simplicibus, quam compositis: vt cum dicimus, anima est actus corporis: vnde definitur per corpus, proindeque per additamentum.

Discrimen quidditatiuę & quietatiuæ definitionis.

Circa quam definitionem constituendam primo sciendum cum Auerroe 7. meta. 17. & 8. method. 6. quamuis vtraque definitio, hoc est, quidditatiua & quietatiua constituatur ex genere & differentia; discrimen tamen esse, quia in definitione quidditatiua genus est quasi materia, differentia autem quasi forma: vel etiam, cum eodem Auer. 7. metaph. 33. in definitione formali genus habet rationem formæ vniuersalis, differentia autem formæ propriæ. At in definitione quietatiua nuncupata, genus est quasi forma, differentia autem quasi materia; & præcipue in definitione accidentium: nam differentia est ipsum subiectum, quod est substantia; genus autem accidens, sicut & definitum accidens est. Ob id Auer. 5. metaphys. 34. & 7 eiusdem operis a 17. ad. 19. ait, accidere habere definitionem secundum quid; quoniã accidentium definitiones componuntur ex pluribus vna natura: nimirum ex accidente, & substãtia, scilicet ipso subiecto.

Discrimen quietatiuæ definitionis substantię & accidentium.

Vnde secundum hanc rationem definitio substantiæ per additamentum, distinguitur a definitione accidentium per additamentum: namque si definiatur substantia, tam genus quam suum additamentum est in eodem genere: verbi gratia, cum dicimus, anima est actus corporis; tam genus, quam differentia; sunt in genere substantiæ; sicuti & anima in eodem genere collocatur. Quo fit, vt ex substantia & suo additamento fiat vnum per se, in definitione scilicet quietatiuæ substantiæ; ex accidente autem & suo additamento, scilicet in definitione quietatiua accidentis, fiat vnum per accidens: quia vt constat, accidentium definitiones componuntur ex pluribus vna natura, hoc est, substantia & accidente. Exempli gratia, cum dico, febris est intemperies calida & sicca cordis: intemperies, quę est genus, est accidens: cor autẽ, quod est loco differentiæ, est substantia: & ideo dicitur quasi materia: est enim materia circa quam, per quam intemperies febrilis a reliquis intemperantijs seiungitur. Vnde in definitione essentiali seu formali accidentium, vt vndequaque quiescat intellectus definitionem per omnia caussarum genera tradere oportet. Hinc Gal. 4. de differen. puls. 2. inquit, definitionem essentialem esse orationem, quæ rei essentiam doceat. Hæc autem est explicatiua genus, differentias, vsum generationis, hoc est, caussam finalem: quoniam modo res præter naturam non definiatur: nam in rebus præter naturam, in rebus malis, finis locum non habet. Definitio præterea cum Galeno explicatiua est caussam efficientem: præcipue vero, vt confirmat idem Gal. cap. 9. vbi res definienda de genere extiterit illarum, quæ sunt in fieri. Definitio quinetiam cum Gal. ex sua natura est caussam materialem, hoc est, instrumentalem, quę tamen aliquo modo ad efficientem refertur: veluti est definitio pulsus, tradita a Gal. in qua habet, quod pulsus sit actio peculiaris, & præcipue cordis, deinde arteriarum, quæ distentione & contractione mouentur a facultate vitali, quo caloris natiui mediocritas retineatur & generetur in cerebro spiritus animalis. Quam definitionem proposui, tum loco exempli, tum vt animaduerteretis quam irrationabiliter quidam reprehendant definitiones longas: hi namq; optimos viros redarguẽtes, facile ostendunt definitiuæ methodi artificium se neque in cortice assequi potuisse. Namque interdum longas definitiones cauere non est possibile, & præcipue vbi definiũtur accidentia, quæ per omnia caussarum genera definiũtur. Vnde & illa est optima absolutissimaque formalis & quietatiua febris definitio, qua dicimus: febris est intemperies calida & sicca cordis, dependens a calore influente in igneum mutato, a caussis calefactiuis producibili. Hæc de definitione formali: modo ad caussalem deueniamus.

Prolixę quidam a. portionis.

CAPVT XXIII.

De definitione Caussali.

Caussalis definitio quibus competit, & quomodo constituatur.

QVantum itaque ad definitionem caussalem; paucis sciendum, hanc potissimum locum habere in accidentibus, vtpote in illis, in quibus ita formales & exquisitæ definitiones inueniri nequeunt. Hæc vero caussalis definitio non traditur per genus, vt formalis, sed vel per caussam efficiẽtem; vel per caussam formalem substantiæ, quæ est caussa mediata accidentis, immediata autem substãtiæ: est enim ipsius substantię forma: traditur quin etiam per operationes definitio, quæ tamen caussalis, & effectiua dici potest,

potest, quatenus traditur per operationes ab efficiente prodeuntes.

Quam veritatem vt apertam habeatis, do exemplum in singulis. Primum traditur definitio per caussam efficientem: vt cum dicimus; febris est calor natiuus in igneum mutatus: namque idem est, ac si diceremus, febris fit a calore natiuo in igneum mutato. Deinde vero traditur definitio per caussam formalem quidem, sed potius substantiæ, quam definiti, quod accidens est: veluti si dicimus, risibile est animal rationale mortale: quod idem est, ac si diceremus, risibile inest homini, propter animal rationale mortale. Tandem assignatur definitio per operationes: veluti cum dicebat Hipp. medicina est appositio & ablatio; quod idem est, ac diceremus, medicina est ars, in qua a natura & artefice superflua auferuntur, & deficientia apponuntur.

Propositæ definitio. num sit formalis, vel caussalis.

Sed dicet aliquis: qua ratione possibile est dignoscere, vbi definitio aliqua proponitur, hanc esse caussalem definitionem, non autem formalem? Hunc in modum quilibet hanc veritatem intueri poterit. Si namque definitio fuerit formalis, nempe per proximum tradita genus; tunc redigendo proximum genus in remotum, & vsque in remotissimum; perpetuo quodcunque genus, hoc est, tum remotum, tum remotius, tum remotissimum, in quid de definito prædicabitur. Namque per regulam ante prædicamentalem, in essentialiter & formaliter digestis, quicquid prædicatur de prædicato, prædicatur etiam de subiecto. Exempli gratia, cum dico, homo est animal rationale mortale; hæc est definitio formalis, tradita per genus: quia, siue animal referatur in corpus, siue in substantiam, semper quodlibet horum in quid de homine prædicabitur: verum enim est asserere, homo est corpus, homo est substantia. At si dixerimus, risibile est animal rationale mortale; constabit hanc definitionem non esse formalem, sed potius caussalem: quia si animal referatur in corpus, atque in substantiam; tamen neque corpus, neque substantia de definito nimirum de risibili prædicatur. Atque ideo cum dicimus, risibile est animal rationale mortale; hæc est definitio caussalis, quæ traditur per formam hominis, quæ est caussa media passionis, scilicet risibilitatis. Ob idque huiusmodi definitio locum habere solet in accidentibus quidem, sed proprijs, a subiecti essentia fluentibus: quemadmodum risibile fluit ab essentia hominis, beneficio nimirum naturalis agentis, quippe quod quantum dat de forma, tantum dat de consequentibus formam.

Sed propter medicos libet exempli gratia febris definitionem in medium afferre. Si itaque dixerimus: febris est intemperies calida & sicca cordis: hæc erit definitio formalis, tradita per genus: quia, siue intemperies reducatur in dispositionem, in primam qualitatis speciem, siue in qualitatem; semper qualitas, & prima qualitatis species, in quid prædicabitur de febre: & verum erit dicere, febris est mala dispositio, febris est morbus, febris est qualitas: Ecce; quemadmodum semper quodlibet genus, hoc est, tum remotum tum remotissimum, in quid de febre, seu definito prædicatur: & propterea dignoscimus, hanc definitionem esse formalem. At si dixero: febris est calor natiuus mutatus in igneum; hæc non est definitio formalis, quoniam calor naturalis in igneum mutatus, non potest esse genus febris; etenim calor natiuus est substantia; falsum autem est, febrem esse substantiam. Ecce quemadmodum prędicatio in quid locum non habet; & propterea non est formalis definitio, sed caussalis, hoc est, tradita per caussam efficientem.

Nil febris corpus.

Quam veritatem si cognouissent Seniores quidam, non ita laborassent in confirmanda illa de febre sententia, dum nimirum concedunt, febrem esse corpus. Quæ opinio tametsi ab aliquibus noua reputetur, fuit tamen promota etiam tum ab alijs, tum a Taddæo Florentino prima particula aphor. 16. Dicimus etenim nos ex mente Galeni, tum prima aphor. 16. tum etiam 14. febrem esse passionem, seu intemperiem calidã & siccam, febrem esse de genere qualitatis; proindeque magis & minus suscipere, quotiescunque febrem formaliter consideramus: namque, tum intemperies, tum quodlibet genus supra intemperiem, vt constat, in quid de febre prædicatur. Dicimus etiam cum eodem Galeno, prima aphoris. 14. febrem esse calorem naturalem in igneum mutatum: qui quidem calor est substantia, est corpus: vt propterea attendendum etiam sit, febrem esse corpus. Non propterea tamen fateri cogimur, sicuti doctissimi Seniores forsitan propter ætatem dormitantes fateri coacti fuere, febrem quidem esse corpus, sed non propterea esse morbum in numero; quoniam in febre calor naturalis secundum substantiam minime augetur, sed solum mutatur. Quod dictum tametsi falsissimum sit, in præsentia tamen a nobis reprobandum non est; tum propterea quod institutum nostrũ non est de febribus disserere; tum magis, quia in commentarijs nostris in interpretatione aphor. 14. hanc difficultatem ad amussim aperuimus; tum maxime, quia alios redarguere minime volumus, sed simplicem veritatem in medium afferre. Ob id in præsentia, regulæ ante prædicamentali ac optimo fundamento innitentes, dicimus, cum febris sit calor naturalis in igneum mutatus, sit substantia, sit corpus, verum secundum definitionem non formalem, sed caussalem, quia scilicet nec substantia, nec corpus in quid de febre prædicantur; ob id nec aduersarios concludere posse, si febris sit substantia, igitur esse morbum in numero: ratio enim hæc valeret; si febris esset calor pro substantia formaliter; cum autem sit caussaliter, seu effectiue, nihil illorum ratio concludere potest. Sed hæc per transennam sint dicta.

Transitio.

Quare definitiuę methodo extremam manum imponamus; atque ad alteram accedamus, nempe ad diuisionem.

CAPVT XXIIII.

De definitione diuisiuæ methodi.

Methodi diuisiuæ, dignitas & vtilitas.

CVm propositum nostrum sit, sermonem habere de diuisiua methodo: necessarium erit omni diligentia de hac methodo disserere, vtpote quæ summam in se includit dignitatem, vtilitatem, atq; difficultatem. Quæ tria facile ostendo. Primum enim huius methodi præstantiam Plato maxime extollebat, quando in Ciuili, vel de Regno illum honorabat processum, quo secundum differentias distinguere velemus: vnde etiam diuinitus ortum sæpius testatum reliquit. Hinc factum est, vt sicuti, dignissima est methodus, ita fœcundissima existens vberrimos pariat fructus. Vtilitas quippe eius non est vnica, sed multiplex. Dicebat enim Auer. primo phys. 1. secũdo phys. 3. quarto, cæl. 22. & alibi, nos diuisione vti ad declarandum aliquod, quod neque vndequaque est notũ, neque vndequaque, hoc est naturaliter, ignotum, sed medio modo. Diuisione etiam vtimur cũ eodem Auer. 7. meth. 43. & secundo poster. ad largiendum definitiones, Vnde Galen. 4. de differentijs puls. 7. dicebat tum ex propria, tum ex Pla. sen. in Soph. & Ciuil. diuisiuam methodum ad conficiendum definitiones concurrere: etenim inuenimus per diuisionem tum genera, tum differentias, ex quibus definitiones conflantur. Accedit præterea alia, & maioris momẽti, vtilitas; nempe, impossibile esse sine hac methodo diuisiua morbum aliquem dogmatice curare. Quam veritatem cognouit, imo patefecit, Galen. 2. meth. 6. a principio; cum dicat illum maxime in medendi methodi limine impingere, qui omnem morborum

horum numerum methodo diuisiua non inuenerit. Sed quomodo sequitur hoc? Quia nimirum sine hac methodo non poterimus a communissima indicatione ad distinctissimam descendere. Exempli gratia; quomodo in febre descendam a communissima indicatione curatiua ad refrigerationem & humectationem; nisi prius sciuero, qua arte morbus diuidatur in intemperiem, malam compositionem, & solutam vnitatem: mox vero, quomodo intemperies diuidatur in simplicem & compositam; composita, in frigidam & humidam, frigidam & siccam, calidam & humidam, calidam & siccam. Hæc dubio procul citra diuisiuam methodum assequi est impossibile. Vtilis ergo est, & necessaria.

Eiusdem difficultas. Sed insignis adnectitur difficultas. Ideo dicebat Plat. in Sophista, vel de ente, caussam diuisionis generis in species superioribus ignotam fuisse, adeo vt nemo pariter contenderit. Vnde non immerito illos vocabat dialecticos, qui bene pro rerum natura diuidere scirent non autem male imperiti coqui ritu, qui membra potius confringit & dilacerat, quam diuidit. Cuius insignis difficultatis minime ignarus Gal. 1. meth. 3. ait. Arist. & Platonem admodum difficile censuisse, genera in proprias differentias exacte diuidere; atque post hos Theophrastum, & alios philosophos rationem absoluere tentauisse, vtpote ne apud illos satis adhuc constantem. Quæ diuisiua methodus difficillima est. Sed dicet quis; cur tanta est in diuisiua methodo difficultas? Solutio huius quæ sit, colligi potest ex eodem Gal. 3. de resp. diff. c. 3. vbi inquit: an quis recte diuidat, & an nulla relicta sit difficilis respirationis species, hoc non omnibus inuenire facile est; sed qui de his iudicaturus est, eum & diuidendi methodi expertum esse oportet, & circa Hipp. dogmata non inexercitatum. Ex quibus facile colligendum, difficultatem in hoc consistere; quoniam ille, qui recte diuidere exoptat, non solum methodum diuisiuam callere debet, sed etiam cognosce naturam & essentiam rei, quam diuidere intendit in species, per oppositas & essentiales differentias: quod assequi est admodum arduum. Vnde mirum esse non debet, si doctiores etiam viri in diuidendo allucinati fuerint. Et ob id Gal. 2. de tuend. 3. asserit, plærosque in diuidendo errare, dum numerosas proponunt differentias, quas numero comprehendere facile non est, propterea quod logicæ contemplationis plane expertes, cum proprijs differentijs externa & aliena imprudentes confundunt. Accedit etiam quod Galenus nono de plac. 6. inquit, ex Hipp. mente duplex in diuisionibus esse peccatum; nimirum, quia alij deficiunt, omittendo necessaria; alij excedunt, qui rem, de qua agitur, secant in multitudinem non propriam, scilicet diuidentes per differentias, quæ speciem non constituunt. Quinimo ex propria sententia, primo de diff. febr. a principio, proponit tres errores contingentes in methodo diuisiua. Primus error est, quia prætereunt primum genus, quod desumitur a rei diuisæ substantia. In quem errorem in opusculo de latitudine sanitatis lapsus est Alimatus: atque ob hoc insalubre vt nunc. id genus primum, commune omnibus corporibus, referre ignorauit. Secundus error: quia deficiunt, inquit Galenus, in diuisione; vtiles scilicet differentias omittendo, hoc est proprias. Tertius error; quia excedunt; proponendo inutiles & accidentales, hac cum vtilibus & essentialibus permiscentes.

Ordo dicendorum. Cum itaque hactenus constet, diuisiuam methodum sibi adscribere insignem dignitatem, vtilitatem, necessitatem, ac difficultatem: merito summa diligentia de hac methodo differendum: & potissimum citra confusionem: quando quidem sicut confusio res claras obscurat, ita distinctio res alioqui tenebris inuolutas satis faciles efficit. Quare tali serie progredimur. Primum quidem proponemus definitionem diuisionis, eamque enucleabimus: secundo, de differentijs huius methodi loquemur: tertio de arte conficiendi hanc methodum, disseremus.

Nomen diuisionis. Quantum ad primum: inquirendum initio an diuisio sit vox vniuoca, vel æquiuoca seu analoga: quia si æquiuoca, prius est distinguenda, inde eam definire opus erit: Sed neminem latere debet, diuisionem esse vocem æquiuocam, quatenus significare potest primum capitulorum diuisionem, quæ ab auctoribus fieri solet, quando nimirum diuidunt tractatus in libros & capita, de qua diuisione in præsentia minime agere decreuimus: namque, vt ait Auer. 1. collect. tales diuisiones non sunt necessariæ in scientia, ex natura scientiæ, sed inducuntur ab auctoribus propter debilitatẽ discretiuæ discentiũ. Diuisio præterea significare potest, cum Alcinoo Patonico, & Ammonio, in primum περὶ ἑρμην. imo Galen. 9. de placi. vltimo, multiplicem diuisionem; quarum tamen (vt cito noscens) vnica tantum ad methodum diuisiuam proprie referri potest, & in ea includi. Primum enim diuisio fit vocis in sua significata; atque hæc diuisio; vt optime explanat Boetius, est duplex, nimirum vel vnius Nominis, vel unius Orationis. Vnius nominis: vt cum canis diuiditur in marinum, terrestrem, & cælestem; & dicitur diuisio vocis æquiuocæ in sua significata. Vnius autem orationis: vt est; aio te Aeacidam Romanos vincere posse: diciturque discretio ambiguitatis, quatenus significare potest, quod vincere debeant vel Romani, vel victorem fore Aeacidam. Atque huic diuisioni minime innititur methodus diuisiua, quoniam versatur circa res non autem circa voces. Præterea diuisio est totius, quæ duplex est; nimirum vel totius in partes Eiusdem prædicamenti, vel Diuersorum prędicamentorũ. Diuisio autem totius in partes eiusdem prædicamẽti, est adhuc duplex: est enim totius in partes vel Integrales, vel Essentiales. Diuisio quidem totius in partes integrales; veluti si corpus humanum diuiditur in caput, thoracem, ventrem inferiorem, manus, & pedes: quæ diuisio, quamuis maxime & proprie diuisio sit, quia est continui; attamen nequaquam se habet secundum leges methodi diuisiuæ, sed potius secundũ leges resolutiuæ: nam secundum hanc diuisionem non fit compositio. sed contra potius resolutio totius in suas partes. Diuisio autem totius in partes essentiales est veluti cum cõpositum diuiditur in corpus, & animam, vel materiam: & formam: quæ diuisio pariter methodo diuisiuæ non inhæret, sed potius resolutiuæ; quia pariter resoluitur compositum in materiã, & formam. Diuisio vero fit in partes diuersorum prædicamentorum; veluti cum compositum diuiditur in substantiam, & accidens: quæ diuisio nec ipsa efficit methodum diuisiuam, sed potius resolutiuam; quoniam compositum resoluitur in ea, ex quibus est conflatum, in substantiam & accidens: & ob ait Galenus, hanc nonnullos philosophos appellare diuisionem perinde ac resolutionem. Amplius alia diuisio est, quæ (vt ait Boetius) secundũ accidens fieri dicitur. Atque huius est triplex modus diuidendi. Primus modus, est diuisio subiecti in accidentia; ut cum dicimus, hominum alij sunt nigri, alij candidi, alij medij. Secundus, est diuisio accidẽtis in subiecta, vt est, omnium quæ expetuntur, alia sunt in anima, alia in corpore. Tertius modus, est accidentium in accidentia: vt, candidorum alia sunt dura, vt margaritæ, alia liquida, vt lac. Atq; hæc triplex diuisio a Boet. merito secundum accidens fieri dicitur, quoniã non nisi improprie ad diuisiuam methodum refertur. Postremo fit diuisio generis in species per oppositas differẽtias: quæ diuisio, secundum Gal. dicitur diuisio per translationem, ab illa, quæ est totius continui in partes integrales: & hæc illa est, circa quam versatur qui methodo vtitur diuisiua: proindeq; talem diuisionem, talem methodum diuisiuam definire intendimus.

Quare

Methodus diuisiua quid. Quare diuisionis ita acceptæ, talis proponitur definitio: *diuisio est methodus, qua docemur per notas differentias deuenire in cognitionem rei quotuplex sit*. Quæ definitio satis facile explicari potest. Constat enim quid per methodum velimus: nempe instrumentalem doctrinam, qua a noto ad ignotum progredi docemur. Verum cũ in qualibet methodo tria sint, nempe notum, ignotũ, & via: vt methodus hæc diuisiua a reliquis seiungeretur, dictum fuit; *per notas differentias*: namque in diuisiua methodum *notum* non alium locum tenet, quam differentiarum; quatenus notiores existentes constituunt tum genera, tum species omnes, vsque ad specialissimas. Quantum autem ad ignotum, dictum fuit, *in cognitionem rei, quotuplex sit*: namque in diuisiua methodo *ignotum* nihil aliud est, quam rerum numerus, & præcipue generum ac speciei; verbi gratia: vbi proponitur sermo de febribus, nos latet, quotnam sint genera & species febris; & ob id numerum tum generum, tum specierum, per ipsas differentias constitutiuas, beneficio diuisiuæ methodi, inquirimus. Quemadmodum progressus est Galenus in libr. de differ. morborũ, necnon in lib. de febrium differen. ad ignotum morborum numerum, nempe genericum & specificum indagandum. Hinc merito sequitur, quantũ ad tertium pertinet, nimirum ad *viam*, non aliam esse, in hac methodo, quam a supra ad infra. Quam veritatem optime declarauit Galenus, tum alibi, tum nono de placitis cap. 5. vbi ait, ex mente etiam Plat. in Philebo, & Phædro, diuisiuam methodum, ad differentiam compositiuæ, seu resolutiuæ, auspicari a primo, & maxime generali, atque desinere ad ea, quæ nullam amplius sectionem admittunt. Hæc de definitione. Diuisionem modo aggrediamur eiusdem.

CAPVT XXV.

De Diuisione methodi diuisiua.

Differunt 3 diuisionis. Repetio hanc methodum nullam proprie admittere diuisionem: nisi dicamus, hanc duplicem esse, quatenus & huius duplex est finis. Namque huius methodi vel finis simpliciter est rerum numerum indagare. Et talis est præstantissima methodus diuisiua, cui definitio famulatur. Vnde de tali methodo loquens Galenus, primo methodi quinto, ait, impossibile esse, vt sciamus differentias & species alicuius generis, sciamus quid sit illud genus: quare methodo diuisiuæ famulatur definitio. Vel huius finis est, inuenire genus, & differentias, ex quibus definitiones constituuntur. Et de hac Galen. nono de placit. 6. ex mente Platonis in Philebo dicit, diuidendi methodo inueniri differentias. Atque hæc, ad differentiam prioris, in relatione ad definitiuam habet rationem serui, sicut prior habet rationem domini: namque sicuti priori famulatur definitio; ita hæc famulatur definitioni; nempe definitionis inueniendo tum genus tum differentiam. Imo dicebat Auer. primo de an. quinto: & sexto metaphys. primo, regulas dantes definitionem pre cæteris esse diuisionem. Sed iam ad magis vtilia, magisque necessaria progrediamur; nempe ad explicationem artis, cui innititur diuisiua methodus.

CAPVT XXVI.

De Arte diuidendi.

Diuisionis præcepta. Tametsi alij, de hac materia differentes, plurimas proposuerint conditiones, quæ in diuidendo seruandæ sunt; nos tamen satius fore arbitrati sumus, si ad pauciores, imo paucissimas has reduxerimus: nempe ad duas tantum: quæ, vt opinor, tanti sunt roboris, vt vltra has quælibet superuacanea censenda sit.

A Hæ autem non sine arte hauriuntur, nimirum ex dictis Hippoc. ita referente Galeno, 9. de plac. c. 6. etenim cum ibi asserat, in diuisionibus duplex esse peccatum, nimirũ excessum, ac defectum: ob id in recta diuisione duo principaliter obseruanda: alterum, vt non fiat excessus; reliquum, vt non cõmittatur defectus. Proinde inquirendum relinquitur, quid requiratur ad euitandum tum Excessum, tum Defectum.

Ad excessum fugiendum, duo seruanda: primum, vt diuisio per differentias celebretur oppositas; secundo, vt vltra specialissimam speciem non fiat progressus.

Diuisio instituenda per differentias oppositas. Quantum ad primum, cum Them. diuisio fieri debet per differentias non omnes, sed oppositas. Quod optime Galen. in lib. ad Thras. 40. dilucidauit: vbi inquit, nos ex methodis diuidendi didicisse, res eiusdem generis partiendas esse per differentias, seu per B membra opposita: veluti, cum dicimus animal est vel rationale, vel irrationale; nam rationale, & irrationale opponuntur. Vnde in diuisione ille est error, quando fit diuisio per membra, quæ non sunt opposita: sic enim extremæ esset dementiæ dicere, animalium alia immortalia esse, alia pedestria; quia mortale, & pedestre non opponuntur. Præterea vero non *Et proprias.* solum diuisio fieri debet per oppositas, sed etiam proprias differentias, quæ scilicet species constituere possint: quia secundum hanc rationem impropriæ omittentur, & vitium in excessu minime committetur. Et hoc est quod voluit Galenus 1. meth. 3. vbi ait, non omnem differentiam generi additam, ad speciei C constitutionem aliquid conducere, sed quæ ex propria generis diuisione nascitur: nam illæ differentiæ sunt, quæ species constituunt, reliquæ omnes alienæ. Etenim animalis propriæ differentię sunt mortale, & immortale; rationale, & irrationale; mansuetum, & ferum; & alia id genus. Molle vero, ac durum; graue & leue; rarum, & densum; magnum & paruũ; animalis differentiæ non sunt, sed substantiæ. Itaque, etiamsi cum animali vel molle, vel durum, vel densum, vel rarum, vel magnum, vel paruum componas, ad speciem conficiendum nihil contuleris: at si rationale & immortale adijcias, efficitur deus; si rationale & mortale, efficitur homo, & veluti componitur.

Σύνθεσις aliquando coincidit cũ διαιρέσει. Ex quo colligatis, diuidentem quodammodo componere: ac proinde diuisiuam methodum etiam com- D positiuam dici posse. Nam Galenus 1. metho. 3. ait, si magnum, vel paruum compones, nihil efficies; si autem compones rationale, & immortale, vel rationale & mortale, speciem efficies. Ecce igitur, quomodo cõpositiua methodus secundum hanc rationem cum diuisiua coincidit. Hocque ea de caussa monere volui, ne forte quis vestrum decipiatur, methodosque citra necessitatem multiplicare cogatur.

Differentia cum genere sumpta in quid prædicatur de definitio. Cæterum circa prædicta monere libet, vbi diuisio fit per differentias, tum oppositas, tum proprias, proindeque constituentes; talia membra ex diuisione accepta, cum Aristot. 2. de definito in quid prædicari. Aduertẽdum autem cum Philopono, Eustrat. & omnibus, differentias, prædicari in quid, quoniam sunt acceptæ cum genere, & non sunt amplius differentię: E & ideo non prædicantur in quale quid, sed, vt genera innominata, in quid: vt, animal rationale prædicatur in quid de homine; similiter, animal mortale, & sic de reliquis.

Diuidens speciẽ specialissimam nõ excedat. Secundum vero, ad euitandum excessum seruandum est, vt vltra speciem specialissimam non fiat progressus. Propterea in methodo diuisiua scire expedit, quousq; diuidere liceat. Hoc autem diuinissime (difficillimis tamen verbis) explicabat Pla. in Ciuili, vel de Regno: siquidem ibi docens quo vsq; diuidere oportet, inquit, quod vel percipiatur multorum communio, vel percipiantur dissimilitudines plurimæ in multitudine. Si percipiatur multorum communio, veluti lapis, planta, bos, homo, quæ multa in vno cõ

mimi conueniunt, veluti in substantia, tunc, cum Platone non desistendum, nisi prius differentias omnes, quæ speciebus clauduntur, inspexerimus: veluti diuidentes substantiam in animatam, & inanimatã; vel irrationalem, & rationalem; per quam differentiam, quæ specie clauditur, nempe humana, fit perfecta cognitio: & vltra hanc descendere non licet. Propterea dicebat Gal. 2. meth. 6. neq; opus esse, vt simus intenti priuatis morborum proprietatibus, vt inde infinitos statuamus; nec in primis statim generibus quiescendum: sed eo vsque progrediendum, quousque ad morborum ideas omnes, hoc est, species specialissimas, descenderimus: quoniam quot sunt morborum ideæ, tot sunt curationes. Quare cum Platone infra speciem specialissimam descendere non licet. Si autem, ait Plato, alia ex parte percipiantur dissimilitudines plurimę in multitudine; veluti si percipias hominem, colorem, figuram, numerum, dominum, & seruum; quæ dissimilia sunt in multitudine, nempe in ente, quod multa continet; tunc præcipit Plato, non prius desistendum, quam cuncta, quæ cognata sunt intra cognitionem vnam & proprietatẽ concludantur, vniusque generis essentia vestiantur: hoc est, ex dictis accipiens dominum, & seruum, per proprietatem illam, quod simul sunt natura, habemus esse ad aliquid: attamen, quia hæc ceu accidentia distincta a substantia, in alio insunt, atque sic per proprietates quodlibet vnius generis essentia vestitur; ideo prius, verbi gratia, ita diuidendum; quod est, aut est per se, aut alteri inest: dominus & seruus alteri insunt; ergo accidens: tunc vltra; accidens, aut absolutum, aut respectiuum; dominus est quid respectiuũ; respectiuum autem est ad aliquid; ideo dominus & seruus sunt in prædicamento ad aliquid. Ecce, quod per diuisionem reperimus genus, in quo reperitur vnumquodque diuidendo scilicet per illa, per quæ vnum genus ab alio discrepat; vt tandem deueniamus ad id, vltra quod progredi non licet. Hæc de regulis seruandis, vt euitetur excessus.

Quantum autem ad fugiendum in diuisione defectum, nimirum vt in diuisione nihil desit hoc assequi non est ita leue: & præcipue vbi cum Galen. 2. de diff. ren. puls. 8. tale fuerit genus, quod maiorem, minorem, & minorem defectum, & maiorem excessum, maiorem defectum: namque tale genus necessario infinitas habet differentias, quamuis ad sensum res ita non habeat; exempli gratia, pro meliori & peiori exercitatione percipimus interdum minutulas pulsuum differentias, interdum solum insignes. Cæterum, vt tantam methodum (quantum potiori est) assequamur, confugiendum ad præceptum, traditum a Themistio 2. post. vbi præcipit, non esse statim deueniendum ad vltimam speciem: vt si quis statim diuidat substantiã in animatam & inanimatam; quia prior diuisio habebat esse in corpoream & in incorpoream. Atq; proinde opus est progredi a supremo genere ad infimũ genus, gradatim, per subalterna, per opposita differentias; veluti a substantia ad corpus, a corpore ad animal. Vnde, cum vniuersaliores differentiæ primo loco sint constituendæ, secundo loco minus vniuersales; non ita difficulter colligi potest, ordinem reperiri non solum in ordinibus, sed etiam in methodis. Hinc in definitione animalis non dicimus, quod animal sit substantia sensitiua animata; sed potius, quod sit substantia animata sensitiua: quoniam scilicet substantia corporea prius diuiditur in animatam & inanimatam, quam in sensitiuam & non sensitiuam. Hęc igitur seruanda sunt, vt in diuisione diminuti non simus.

Quare vt dignoscamus diuisionem, & potissimum quatenus definitioni famulatur, absolutam fuisse, ita vt ad vltimam deuenerimus differentiam, quæ speciem constituit specialissimam, obseruare oportet, quodnam ex tali diuisione pronuntiatur. Namq; si ex omnibus in diuisione propositis exeat quoddam proprium, quod alteri rei applicari nequit, optima atque exacta fuit diuisio; siquidem ea orjuntur ita genera, & differentiæ, vt inde egrediatur definitio cum definito conuertibilis; proindeq; optime vi absolutissimæ methodi diuisiuæ acquisita.

Defectus in diuisione vt fugiendus.

Probe diuisionis nota

Cæterum circa dicta duæ occurrunt difficultates: ex quarum dissolutione magis atq; magis ars methodi diuidendi elucescet. Difficultates autem inde scaturiunt. Cum ad euitandum excessum necesse sit diuisionem moliri per differentias non disparatas, sed potius oppositas; oppositio autem quadruplex sit, nẽpe affirmationis & negationis, habitus & priuationis, contrarietatis, & relationis: prima, inquã, difficultas est, an eandem ratione & arte fiat diuisio per has oppositas differentias? secunda autẽ, quæ diuisio ad definitionem conducat? Quantum ad primum: si accipiamus diuisionem, quæ est inter affirmationẽ & negationem, dicimus cum Boet. hanc oppositionẽ, quæ etiam contradictionis oppositio dicitur, ea ratione & seriæ fieri debere, vt in diuisione primum ponatur affirmatio, deinde negatio. Vt, cum dicimus, imparium numerorum alij sunt primi, vt 3. 5. 7. alij non primi, vt 9. Neque dicendum imparium numerorum alij sunt non primi, alij primi. Fundamentum autem est: quoniam affirmatio est prior negatione: quod autem primum est, in diuisione prius collocari debet. Aduertendum autem cum Boet. tunc potissimum fieri hanc diuisionem, quando vnum nomen speciebus impositum nõ est: tunc enim necesse est speciem negatione componere; vt cum dicimus, imparium numerorum alij primi, alij non primi. Aliter negatione vti non licet, quoniam negatio per se nullam speciem facit, nã cum dico, homo, vel equus, species sunt: quicquid autem negatione profertur, speciem non declarat: namque non esse hominem, species non est; omnis enim species constituit esse; negatio vero quicquid proponit, ab esse distinguit: vt, cum dico homo, quasi sit aliquid, locutus sum: cum autem dico, non homo, substantiam hominis negatione destruo. Itaque per negationem diuisionẽ moliri nõ licet, nisi (vt diximus) quando nomen speciebus impositum non est. Ob id Arist. 1. phys. t. 1. vt hanc vitaret diuisionem, dixit: necesse est, principia aut vnum esse, aut plura: poterat autem dicere, aut vnum, aut non vnum. Vnde dicit Philoponus idẽ esse, dicere, necesse est principia aut vnum esse, aut plura: ac si dicamus, aut vnum esse, aut non vnum: sed maluit dicere Arist. aut vnum, aut plura: vt desisteret ab eo, quod nihil in esse reponit.

Diuisio per affirmationem & negationem.

Quantum vero ad oppositionem, quę est habitus & priuationis: in hac pariter seruandũ, vt prius proponatur habitus, deinde priuatio: veluti, homo est vel vidẽs, vel cæcus: entia sunt vel finita, vel infinita: æqualia, vel inæqualia. Vnde aduertendum, hoc in qualibet diuisione pro viribus esse seruandũ, vt proponatur prius illud membrũ, quod natura prius est, vel saltem dignitate; præcipue vero cum fiunt diuisiones, quarum ratione rerum numerum inuestigare intendimus: quod dico, ad differentiam diuisionis, quæ merito definitionis conficitur: nam (vt dictum fuit) diuisio primum ad rerum numerum, secũdo ad definitionẽ dirigitur. Itaque in diuisione, quæ ad rerum numerum dirigitur, prior esse debet habitus priuatione: dummodo habitus sit præstantior priuatione: nam vbi priuatione negat imperfectionem, hæc perfectior est habitu: dicant alij quicquid velint. Exempli gratia, si dixerimus, entiũ alia mortalia, alia immortalia: rursus, quædam mobilia, quædam immobilia: cui dubium, quod immortalia, & immobilia sint perfectiora? Et ideo, accipiendo priuationem largo modo, priuatio negans imperfectionem ad differentiam legitimæ priuationis negãtis perfectionem, habitu excellentior est: ob idque in diuisione primo ponenda sunt immortalia, & immobilia. Quibus diui-

Per habitũ & priuationẽ diuisio.

diuinissimis legibus assiduo addictus Philosophus, 1. physico. vbi per diuisiuam methodum principiorum numerum inuestigare instituit, habet formalia verba: necesse est principia vel esse vnum, vel plura Ecce, primo ponit vnum, quia vnitas perfectionē, multitudo & pluralitas imperfectionem arguit. Postea subdit: si autem vnum, vel immobile, vel mobile. Ecce præponit immobile; nam immobile perfectius est mobili. Deinde ait: & si plura, vel finita, vel infinita: præponit finita; quia finitum perfectius; imo infinitum cognosci non potest. Quare methodo diuisiua progrediendum semper a nobiliori.

Diuisio per contraria. Tertia oppositio est contrariorum, qua etiam frequenter vtimur in generum diuisione. Propterea dicebat Auer. 7. metaphys. 42. diuisionem fieri debere per contrarias differentias; ita vt primum ponatur contrarium ex parte boni, deinde ex parte mali: veluti si dicamus; colorum alij albi, alij nigri. Aduertendum autem circa hanc diuisionem; contrariorum alia esse immediata, alia habere media: si non habent media, diuisio est bimembris: si autem habent media, nō necessario est bimembris, vt si dicamus; colorum alij albi, alij nigri, alij medij. Verum studendum semper, vt etiam hæc ad bimembrem reducatur; veluti si dicamus: colorum alij extremi, alij medij; extremorum alij albi, alij nigri.

Relatio non diuidit genus. Oppositio relationis nullam habet substantialem differentiam, qua hæc relatiua a se inuicem discrepent; imo habent cognationem, qua ad se inuicem referuntur, vt alterum sine reliquo esse non possit. Propterea non est facienda diuisio generis in relatiuas species: neque enim hominis species est seruus, aut dominus; pater, aut filius. Quare tota huiusmodi sectio a genere separanda est. Hæc de prima difficultate.

Quæ diuisio ad definitionē cōducat. Ex his oppositionibus ad definitionem conducit ea oppositio, quæ ad diuisionem generis confert. Vnde semper reijcienda est relationis diuisio; quia dominus & seruus non constituunt hominem. Sumenda autem quandoque diuisio contradictionis, quæ est inter affirmationem & negationem. Dico autem, quandoque; hoc est, quum cogit necessitas, nimirum quando nomen speciebus impositum non est. Sumendæ etiam sunt diuisiones habitus & priuationis; nec non contrariorum: hæ enim quam maxime ad definitionem conferunt. Propterea concludebat Boet. ad definitionem illam conferre diuisionem, quæ est generis in species; non per omnes tamen differentias, sed per illas, præter quas species esse non possent, imo per eas solas sint species: vt, cum ad definiendum hominem accipimus rationale & mortale; sine quibus homo esse nequit; imo per has solas est homo.

Fundamentum diuisionis. Atque hi diuidendi modi ea potissimum ratione admittuntur, quoniam validis, constantissimisque innituntur fundamentis: veluti est; non contingit simul affirmare, vel negare; item de quolibet affirmatio aut negatio vera est, vel falsa. Declaro. Cum dico, principia esse vel vnum, vel plura: horum alterum necessarium est confiteri, propter illud principium, non contingit simul affirmare vel negare: non enim contingit idem esse plura, & vnum, secundum idem; nam si est plura, non est vnum; & si est vnum, non est plura. Pariter, cum dicimus; animal est vel rationale, vel irrationale; vel immortale, vel mortale; horum alterum confiteri est necessarium, propter illud principium, de quolibet affirmatio aut negatio vera est, vel falsa: namque si vnum verum est de homine, reliquum falsum erit; quare necessario homo si est rationalis, non potest esse irrationalis; si mortalis, non potest esse immortalis. In his ergo consistit vniuersa, atque absoluta ars diuisiuæ methodi. Vnde ad postremam methodum, nempe resolutiuam, vt deueniamus, ratio ordinis postulat.

CAPVT XXVII.

De Definitione resolutiuæ.

Tractanda deinceps. PRoponitur postremo loco resolutiua methodus dilucidanda: quæ non exigui momēti methodus est: præstat namque tum ad definitiones indagandū, tum præcipue ad compositorum structuram dignoscendum; nempe vt calleamus, ex tot constitui, nec ex pluribus, nec ex paucioribus constitui posse. Iccirco pro more de huius methodi natura & essentia disseremus: secundo de diuisione. Quæ duo ea ratione perficiemus, vt, in quo ars resoluendi consistat, inde etiam elucescat.

Analytici methodus quid. Itaque primum resolutiuæ methodi hæc proponitur definitio: *Resolutio est methodus, qua docemur a posteriori deuenire in cognitionem prioris, quotuplex sit.* Declaro hanc definitionem: paucis tamen, quādoquidem plura ex dictis constare debent. Dicimus igitur quod resolutio sit *methodus*, hoc est, doctrina instrumentalis, qua a noto ad ignotum progredi docemur. Verum cum in qualibet methodo locum habeat res nota, res ignota, & via, per quam a re nota ad ignotam progredimur: ob id inquirere oportet, quomodo in resolutione hæc sese habeant, vt appareat, qua ratione hæc methodus a reliquis separetur. Quoniam vero definitio debet esse illa, beneficio cuius vnum ab alio dissidens deprehenditur; ideo videamus quomodo hæc præstet proposita definitio. Dictum ergo est, *qua docemur a posteriori.* Nam sicut in diuisione res nota erat differentia, quæ prior est definitio, seu prior est res ignota: ita contra in resolutione *res nota* est posterior ignota. Sed quid est posterius? Dicimus esse duplex: nempe notionem finis, & ea quæ sensibus subijciuntur, siue sint indiuidua, siue operationes.

Analysis a finis notione. Declaro: & primo quantum ad notionem finis: veluti cum resoluitur ab Ammonio in prædicab. homo in membra, hæc in humores, hi in elementa, hæc denique in materiam & formam: exempli gratia, ita dicendo: cum homo ob vniuersi perfectionem productus sit, atque hac ratione tum ad agendum, tum ad contemplandum; quæ munia obire non possit, nisi membra habeat tum similaria, tum dissimilaria: ideo talia membra fuerunt necessaria. Rursus: membra cum diu durare nequeant, nisi assiduo alimento fouentur, ob id necessarij fuere humores. Rursus: cum nutritio hæc simplici elemento fieri nequeat, ideo humores fuerunt compositi ex elementis: quæ elementa & ipsa cum corruptibilia sint, saltem secundū partem, ideo necessum fuit vt resoluerentur in quædam principia, quæ omnifariā simplicia & incorruptibilia sint, nempe in materiam & formam. Quare tādem a finis notione inueniemus, hominem resolui in membra tum similaria, tum dissimilaria, in humores, in elementa, & tandem in materiam & formā. Si exemplum apud Galen. desideratis, tale ab ipso desumi potest, 11. meth. 10. vbi ait: si proponatur febris putrida curanda, tunc ex hoc fine concepto, merito febris oritur indicatio refrigerandi: sed quoniam talis febris a putredine pendet, ideo tolli non pōt, nisi inhibeatur putredo: vnde, ratione putredinis, quod factum est, est tollendum: quod est in generatione, sistendum: non possumus autem talem putredinem sistere, nisi dematur prohibita transpiratio, merito cuius quod retentum est, est vacuandum; quod autem retinendum, est inhibendū ne putrescat, inhibebitur vero si obstructioni occurremus: vnde, ratione factæ obstructionis exobstruendum: ratione autem futuræ, cum immineat ex affluxu obstruentium succorum, hos compescere oportet. Atque ab hac postrema indicatione in curatione exordiri oportet: ob idque Gal. subdit, quod vltimum in ipsa resolutiua methodo est, id primum omnium in curatione esse peragendum.

dum. Ex quo colligatis, quomodo methodus resolutiua ad auxiliorum conducat inuentionem, non simplicem, sed quatenus tempore opportuno, decentique serie administrari debent. Resolutione hac quoque vsus est Arist. in principio physic. namque fine concepto, qui erat rerum naturalium cognitionem tradere; quoniam haud erat possibile rerum naturalium cognitionem largiri, nisi per sua principia, caussas, & elementa; ideo opus fuit, vt in philosophica sua contemplatione de principijs, caussis, & elementis rerum naturalium sermonem haberet. Ecce quomodo a notione finis numerum venatur rerum de quibus agere debet. Hæc de methodo resolutiua, quæ a finis notione auspicatur.

Analysis a notione simplicium, vel individuorum vel operationum.

Quantum autem ad eandem methodum quatenus pariter auspicatur a noto, quod tamen notum consistit in illis, quæ nostris subijciuntur sensibus, nempe in indiuiduis, vel horum operationibus; talis resolutio hunc in modum progreditur, verbi gratia (vt colligi potest ex Ammon. in præludijs prædicab.) particularia in vniuersalia referendo. Veluti, cum a particularibus hominibus adscendimus in hominis naturam, quæ est animal rationale mortale; propterea quod indiuidua humana, tum ratiocinari, tum interitui obnoxia esse oculis conspicimus: pariter, cum a particularibus indiuiduis deuenimus in vniuersalem equi naturam, quæ est animal quadrupes hinnibile, propterea quod quælibet equorum indiuidua quadrupedia esse, atque hinnibilia obseruamus: pariter, ex varijs, & prope innumeris animalium speciebus, deuenimus in communem omnibus communitatem, veluti in animal, quod est commune homini, equo, & alijs animalibus. Rursus volo animalis naturam in superiorem naturam redigere; tunc considero indiuidua, veluti hanc ficum, hanc vitem, & in specificam refero naturam; deinde in genericam, nempe in plantam; deinde vtramque sumo naturam genericam, nempe planam & animal, ac refero in animans; animans enim est communis natura animalibus, atque plantis. Rursus volo animantis naturam in superiorem referre naturam; vnde considero indiuidua, quæ veluti in oppositam referuntur naturam; veluti hoc lignum, hunc lapidem; atque hæc indiuidua reduco in naturam specificam, & genericam, videlicet in inanimatum, atque deinde animãs; & nõ animans refero in communem naturam, nempe in corpus, quod commune est & animatis, & inanimatis. Rursus volo corpus adhuc in communiorem naturam referre; tuncque confugio ad indiuidua, quæ ad naturam corpoream reduci nequeunt, veluti sunt dæmones, & animæ, quæ corporibus vacant; vnde referuntur in communem naturam, quæ est incorporeum: atque deinde corporeum, & incorporeum refero in communiorem, imo communissimam naturam, nempe in substantiam. Ecce ergo quemadmodum inuenimus inferiora, superiora, & suprema genera, per viam resolutionis, hoc est, per ipsa sensibilia, seu per ipsa indiuidua. Quo fit, vt talis resolutio quam maxime conducat ad indagandum definitionem, quatenus scilicet definitio per genera constituitur. Atque tali resolutione vsus est Aristot. secundo, post. ibi enim definitiuam methodum per resolutionem indagat; nempe progrediendo ab indiuiduis ad communiorem indiuiduorum naturam: sicuti euidenter in methodo definitiua explanauimus.

Analysis semper a posteriori ad prius.

Hucusque igitur constat, quod in methodo resolutiua res nota sit vel notio finis, vel ea quæ sensibus subijciuntur, nimirum indiuidua, & eorum operationes; atque proinde resolutiuam methodum assidue progredi a posteriori ad prius; sicuti diuisiua a priori ad posterius progrediebatur. Propterea dicebat Phil. 2. post. resolutionem esse regressum posteriorum in priora ac superiora, ex quibus constant. Atque videtur vocabulum sumptum per translationem ab his, qui post peregrinationem in patriam referuntur: nam ad priores lares ab exteris regionibus reditus, resolutio vocatur.

In Zimarã.

Auertendum autem ne decipiamini; quemadmodum deceptus fuit Zimara, aliequin optimus Auerrois assecla. Nam in theor. 60. ait Auer. asserere, secundo metaph. 11. dissolutionem, seu resolutionem fieri a prioribus ad posteriora. Sed male intellexit Auerroem; nam Auerroes per dissolutionem non intelligit resolutiuam methodum, sed diuisiuam. Nec hoc mirum videatur: quoniam Galenus quoque in procemio art. med. de ordine definitiuo, inquit: liceat huiusmodi doctrinam appellare nõ tantum definitionis dissolutionem, sed etiam vel explicationẽ, vel resolutionem, vel diuisionem. Ecce, quomodo per dissolutionem intelligit etiam resolutionem. Sed quorsum Auerroem per Galenum interpretamur? cum ipsemet Auerroes 1. de an. 5. dicat Hippocratem venari definitionem per demonstrationem; Platonem per diuisionem, Aristotelem per compositionẽ, vt in posterioribus. Sed Arist. in posterioribus per compositionem (vt interpretatur idem Auerr.) intelligit resolutionem. Quare si Auerr. per compositionem vbique intelligit resolutionem; igitur & loco citato, nempe 1. metaph. 11. per compositionem intelligere debet resolutionem. Quod si ita est, cum postea compositionem opponit dissolutioni; igitur per dissolutionem non potest intelligere resolutionem, sed quid contrarium compositioni, seu resolutioni, atque iure ipso diuisionem. Manifestum igitur, Auerroem hoc in loco intelligere per dissolutionem, diuisionem; quia per compositionem resolutionem intelligit. Sed hoc adhuc clarius ostendo: præcipue vero, vt Auerrois verba difficilima intelligere valeatis. Dicit Auerroes; cum posuerimus postremum non esse, & primum esse, destruitur scientia definitionum, quæ fit secũdum dissolutionem: sicut destruitur scientia definitionum, quæ fit per compositionem, cum posuerimus postremum esse, & primum non esse. Quæ verba ita intelligenda. Primum, si posuerimus primum esse, & non postremum, destruetur scientia definitionum; destruetur definitio, quæ fit per dissolutionem, hoc est, per diuisionem; hæc enim progreditur a primo genere vsque ad postremum genus, hoc est, proximum, quod in definitione collocari debet. Scientia enim non fit (inquit Auer.) nisi per diuisionem deuenerimus ad speciem postremam. Quare si differentiæ erunt infinitæ, vt non possimus per diuisionem deuenire ad cognoscendum naturã illius speciei; tunc eius speciei scientiam, & definitionem consequi non poterimus. Ergo si fuerit primum & non postremum, destruitur definitio, quæ fit per dissolutionem, hoc est diuisionem, quæ progreditur a primo ad postremum, hoc est, a supremo ad infimum genus. Quando vero posuerimus postremum, & non primum; destruitur definitio, quæ fit per compositionem: quoniam definitio, quæ fit per compositionem, hoc est, resolutionem, fit, quando incipimus a postremo, a sensibilibus, & adscendimus in prius, quod ponitur in definitione. Quare si dabitur tantum postremum, non prius; non dabitur genus definitionis: proindeque destruetur definitio, quæ fit per compositionem, seu resolutionem.

Constitutum itaque sit, resolutiuam methodum semper a posteriori progredi ad prius; atque in hac methodo rem notam esse quid posterius, hoc est, vel notionem finis, vel indiuidua, vel eorum operationes.

Res ignota in methodo analytica.

Quantum autem ad *rem ignotam*, iam cõstare debet esse quid prius, in quo inquirimus quotuplex sit; namque vbi resoluitur compositum, tunc per resolutionem deuenimus in cognitionem partium simplicium ex quibus constituitur compositum; ita vt

sciamus ex tot constitui partibus, vt nec ex pluribus, nec ex paucioribus constare possit. Pariter, vbi resoluitur indiuiduum in species & genera; per resolutionem adscendimus in cognitionem omnium specierum ac generum, vt inde pateat, indiuiduum nec in alias species, nec in alia genera, vel subalterna, nec generalissima referri posse. Vnde si postea contingat, vt ea, quæ inueniuntur, sint vel genera, vel differentiæ, ex quibus conflantur definitiones; hac ratione resolutio definitioni famulatur: sed non omnibus modis.

Via methodi analyticę

Quantum denique ad *viam:* dubio procul est e diametro opposita viæ, quæ in diuisione reperitur: namque sicut in diuisione via est a supra ad infra, ita in resolutione via est ab infra ad supra: etenim in diuisione est progressus ab vniuersalibus ad minus vniuersalia; in resolutione contra a singularibus ad vniuersalia.

CAPVT XXVIII.

De Diuisione resolutiuæ methodi.

Differentia analyseos a re nota.

QVantum ad resolutionis diuisionem attinet, dicimus differentias capi, tū a re nota, a qua hæc methodus in rem ignotam progreditur; tum aliqua ex parte a materia circa quam versatur. Res nota vel est finis, vel non est finis: Si est finis; tunc est perfectissima resolutio, inchoans a finis notione, beneficio cuius inquirimus dignoscimusque rerum numerum determinatum; vt, verbi gratia, huius compositi tot esse partes, & principia, vt nec plura, nec pauciora cōstituere seu imaginari possibile sit, siue resoluamus totum in partes, siue compositum in simplicia. Si autem notum non habuerit rationem finis; tunc vel est sensatum, vel non sensatum. Si sensatum; tunc cum Alcinoo Platonico fit illa resolutio, in qua est adscensus à sensibilib. ad intelligibilia, vel ab indiuiduis in species, & ab his in genera, vsq; ad generalissima: Si autem notum non fuerit sensatum; tunc vel est notū quatenus demonstratum, vel notum ex suppositione. Si fuerit notum quatenus demonstratum; adhuc Cum Alcinoo ea fit resolutio, in qua progressus est a demonstratis ad indemonstrabiles & immediatas propositiones; quæ a Io. Damasceno in li. de arte, seu logica, resolutio quoque logica nuncupatur; ea potissimum ratione, quoniam hac resolutionem in logica vtimur: veluti, cum Themistio, primo poster. cap. 26. quando vera cōclusione posita, propositiones, ex quibus confecta est, exquirimus. Ex quo colligatis aduersus Zimaram, hunc esse processum a posteriori ad prius, hoc est, a conclusione ad præmissas; non autem a priori, vt imaginatur Zimara in suo theor. 60. Quod monere volui, vt sciatis resolutionē a posteriori semper progredi. Si autem fuerit notum ex suppositione: tunc cum Alcinoo fit resolutio, quæ exorditur a suppositione, & adscendit ad principia, quæ suppositione non egent: quæ a Io. Damasc. vocatur, a modo progrediendi mathematico, resolutio methematica: namque hæc resolutio exorditur a concesso, quemadmodum mathematici in suis demonstrationibus petere solent, vt aliqua sibi concedantur, suasque suppositiones faciunt. Exempli gratia, volo probare animam esse immortalem; tunc hoc, quod quæritur, accipio tanquam concessum; atque ab eodem progredior, donec ad aliquod omnium opinione confessum perueniam: atque sic ratiocinor: si anima est immortalis, sunt pro malis & bonis actionibus præmia repensa: si sunt pro bonis & malis operationibus præmia repensa, ideo est quod iudicatur, & indicat: si est quod iudicat; est quod prouidet; Quare ex hac resolutione ad prouidentiam, quam omnes concedunt, adscendimus: quo vbi peruenerimus, deinde via cōpositiua descendendo ita progredimur: est prouidentia, ideo iudicium: est iudicium, ideo est quod iudicat, & iudicatur, &, si hoc, igitur anima est immortalis. Hæc igitur est resolutio, progrediens a noto ex suppositione, quæ etiam mathematica dicitur.

Differentia a materia circa quam

Quantum autem ad materiam circa quam; prout resolutio in diuersa versabitur materia, ita resolutio diuersis potius donabitur nominibus, quam quod diuersa & alia sit. Exempli gratia: resolutio naturalis dicetur, vbi mixtum naturale resoluitur in elementa, & hæc in materiam primam. Dicetur autem resolutio medica, vbi corpus humanum resoluitur in humores, & hi in elementa. Logica quinetiam dicetur, vbi conclusio in præmissas resoluitur, vbi syllogismus in proprias reducitur figuras.

Libri analytici priores & posteriores.

Quo factum est, vt tum libri priorum, tum libri poster. resolutorij nuncupati sint: non propterea tamen, sicuti imaginatur Leonicenus, quoniam Arist. in logica ordine vtatur resolutiuo, constat enim Aristotelem ordine vti compositiuo, a simplicibus ad composita, hoc est, a terminis ad propositiones a propositionibus ad syllogismos: sed dicti potius sunt resolutorij, quoniam in his Aristot. vtitur non ordine, sed methodo resolutiua, seu resolutione. Aduertendum autem obiter, cum Philopono, & Ammon, alios dici priores resolutorios, alios posteriores; quoniam in prioribus fit resolutiuo syllogysmi in genere; in posterioribus autē fit resolutio syllogismi in specie, hoc est, demonstratiui. Vnde, quemadmodum si fiat resolutio tum animalis, tum hominis; animalis resolutio dicetur prior, hominis autem posterior: simili ratione resolutio syllogismi in genere, dicetur prior; syllogismi autem demonstratiui, posterior. Hæc de diuisione resolutionis.

CAPVT XXIX.

De conuenientia & Discrepantia methodorum.

Transitio ad sequentia.

HIs ita in genere & specie de methodo propositis; modo quæ supersunt facilius erit absoluere. Hæc autem sunt quatuor capita. Primum est, in quo methodi conueniant. Secundum, in quo dissideant. Tertium, quæ methodus nobilior, præstantiorue sit. Quartum, qua methodo vsus sit Galenus; & prçcipue in quatuordecim libris de methodo medendi.

Quibus conueniant methodi.

In quo ergo inuicem conueniant methodi, hoc ex declaratis facile est haurire: nam cum quælibet methodus sit doctrina instrumētalis, qua a noto ad ignotum progredimur; sequitur, omnes methodos in hoc concurrere, quod quælibet a notho ad ignotum proficiscatur; proindeque omnis methodus habeat rem notam, rem ignotam, & viam, per quam a re nota ad ignotam progrediamur.

Quibus dissideant.

1\. Discrepantia vero ex ijsdem tribus præcipue desumitur: nempe a noto, ignoto, & via. Namq; quantum ad rem notam; in methodo demonstratiua vt plurimum res nota est præmissa. Dico autem, vt plurimū, propter demonstrationem ducentem ad impossibile, in qua progredimur ac consequenti ad antecedens: in definitiua, definitio: in diuisiua, differentia: in resolutiua vero notio finis, atque res sensata, vel demonstrata, vel ex suppositione nota.

2\. Quantum autem ad rem ignotam: in demonstratiua est quid naturaliter ignotum, seu est conclusio naturaliter ignota; atque esse potest Si est, Quia est, & Propter quid est. In definitiua, est quid definiti, nempe quid nominis, & potissimum quid rei. In diuisiua, numerus rerum, & potissimum inferiorum, hoc est, specierum specialissimarum. Denique in resolutiua, numerus rerum, sed supremarum, hoc est, generum, & principiorum, ex quibus res composita constituitur.

3\. Postremo quantum ad viam: in demonstratiua est a præmissis ad conclusiones; interdum etiam a conclu-

definitiones: vnde si ab vno nomine res multæ significantur; quot res significabuntur, tot etiam erunt definitiones; veluti, cum canis significet cœlestem, marinum, & terrestrem; canis tres erunt definitiones: sic, cum vna res pluribus nominibus significatur, illius nominis vnica erit definitio; veluti, ensis, gladius, mucro; tria sunt nomina: tamen est vna definitio. Hi ergo sunt errores in definitiua methodo occurrentes.

Vnde dicendorum. Itaque respicientes nos ad huius methodi tum præstantiam, tum difficultatem, decreuimus de hac omni diligentia disserere; præcipue vero, cum a iunioribus logicis fortasse omnia non habueritis. Cæterum vt negotium hoc difficile, quantum fieri potest assequi valeatis; confusionem euitantes, hac serie procedemus: primum proponemus definitionis naturam per definitionem, seu descriptionem: secundo, loquemur de diuisione definitionis; tertio, cum plures sint definitionum species, quem ordinem inuicem habere debeant, inuestigabimus: quarto, de modo conficiendarum definitionum disseremus; vbi declarabimus, qua arte fieri debeat definitio in communi; deinde quomodo conficienda sit definitio generis, & quomodo speciei.

Definitio methodi definitiuæ. Quantum ad primum spectat: primo sciendum, nos per definitionem intelligere tum definitionem, tum descriptionem; atque sub ea ratione, qua a doctore docetur, quatenus ad genus doctrinæ refertur. Dicimus itaque quod definitio sit *methodus, qua docemur a noto deuenire in cognitionem quid ignoti ipsius definiti.* Quæ definitio est satis clara. Namque cũ definitio, (vt ait Boetius,) sit oratio, explicans quid incertum, vt proinde sit instrumentum declarans ipsum quid; merito, si considerabitur hoc instrumentum, quatenus a doctore docetur, erit *doctrina*, & ea *methodica*; qua docemur per notum deuenire in cognitionem quid ignoti, ipsius definiti. Hic autem per *notum* nihil aliud intelligimus, quam definitionem, vt definitum respicit: namque si definitio debet explicare quid ipsius definiti; necessario definitio debet esse nota, hoc est, partes, ex quibus constituitur definitio, debent esse notæ, siue sint genus, & differentia, siue aliquid his proportione correspondens. Quid autem definiti debet esse ignotum: propterea Gal. 4. de caus. puls. 1. ait, definitionum nullum esse vsum, vbi res ante apertæ sint. Verum per *quid ignotum* intelligimus tum quid nominis, tum potissimum quid rei. Hinc sequitur, in methodo definitiua, notum, esse ipsam definitionem; ignotum, quid definiti: viam autem a definito ad definitionem, atque deinde in essentiali definitione (vt videbitis) a genere ad differentias. Vnde satis errauit Moder. quod dixerit in definitiua methodo progressum esse a toto definito noto, ad partes definitionis, distinctas magis, sed nobis ignotiores. Namque in quaibet methodo necessarium est, vt progressus sit a noto ad ignotum: quo fit, vt, si quid rei notum fuerit, otiosa sit illius definitio.

Obiectio soluitur. Quid si dixerit Aristoteles primo physico in proœmio, circulum, seu definitum, esse quiddam notius, quam definitionem circuli; hoc sano est modo intelligendum. Nam vel est sermo de cognitione Confusa, vel Distincta; si de confusa; certum est, si progredi velimus ad definitum per cognitionem, nempe confusam, progrediendum esse descriptione, quæ notior erit descripto. Si autem loquamur de cognitione distincta; non est dubium, quod procedendum sit per nota naturæ & nobis, quia aliter non possemus progredi ad quid rei distinctum. Vnde aliud est, comparare doctrinam confusam cum confusa, distinctam cum distincta, & confusam cum distincta. Nã si comparamus doctrinam confusam cum confusa, veluti est, quæ per descriptionem acquiritur, descriptio erit notior descripto. Si autem comparemus doctrinam, seu cognitionem distinctam cum distincta; adhuc definitio notior esse debet definito. At si comparemus doctrinam confusam cum distincta quoniam definitum habet cognitionem confusam, definitio autem cognitionem distinctam; confusa autem cognitio distinctam præcedit; secundum hanc rationem Aristoteles, comparans cognitionem confusam cum distincta, dicere potuit, circulum, nimirum definitum esse quiddam notius, cognitione, scilicet confusa, quam definitionem circuli, alludens ad cognitionem distinctam. Sed his posthabitis ad diuisionem definitiuæ methodi properemus.

CAPVT XVII.

De Diuisione definitiuæ methodi.

Differentia definitionum. QVoniam in definitione, ad differentiam aliarum methodorum, ignotum est quid definiti: propterea differentiæ rationabiliter ab hoc ignoto desumentur. Dicimus ergo cum Gal. 4. de puls. differentijs secundo, definitum per definitionem explicari, vel ratione quid Nominis, vel ratione quid Rei, vel ratione vtriusque. Definitio, quæ definitum explicat quo ad nomen tantum, dicitur definitio notionalis: atque hanc (inquit Galenus) Aristoteles vocabat definitionem nominis, ac si diceremus, definitionem interpretantem. Hæc autem omnibus nota esse debet qui eadem vtuntur lingua: exempli gratia, cum dicimus, febris est feruor; constat enim apud omnes lingua latina vtentes feruorem significare caliditatem excedentem. Deinde vero definitio quæ essentiam explicat tantum, est illa, quæ quid rei explanat; nec tamen dissidet ab ea, quæ nomen exprimit: vt cum dicimus, febris est intemperies calida & sicca cordis. Tum est media definitio; quæ definitum explicat quo ad vtrumque, hoc est, quo ad nomen, & quo ad essentiam: hæcque est duplex: vel enim aliquantum recedit a notione, atque nonnihil ad essentiam accedit; vel amplius tum de notione, tum de essentia aperit. Prima quidem definitio est: vt, si dicam, febris est calor accensus in corde: secunda, vt, cum dicimus, febris est efferuescentia caloris naturalis in partibus similaribus cordis: nam cum dicimus, esse efferuescentiam, definitio ad notionem accedit; cum vero additur, quod sit in partibus similaribus cordis, constat definitionem febris quoque essentiam patefacere.

Modi definiendi, horumque delectus. Quibus ita constitutis, merito cum Galeno colliguntur quatuor vnius rei definitiones, vel potius modi definiendi: qui tamen se inuicem consequuntur, vt quarta definitio referatur ad tertiam, tertia ad secundam, secunda ad primam. Aduertendum autem cum Galeno has quatuor definitiones inuicem ita se habere, vt modo duę, modo plures, modo pauciores sint assignandæ; prout res definienda erit magis vel minus difficilis, prout etiam auditores erunt magis vel minus eruditi. Vnde tyronibus priores sunt proponendæ definitiones, veluti faciliores: prouectis autem illa postrema, quæ rei essentiam exprimit, & per quam, secundum Aristotelem lib. quarto phys. circa principia, omnes etiam proprietates definiti essentiam comitantes innotescunt, singulæque occurrentes diluuntur ambiguitates. Ad quam veritatem respiciens Auer. primo de an. circa initia, dicit, omnem definitionem, per quam non cognoscuntur accidentia, non dici definitionem, nisi æquiuoce: aut quia in ea collocatur aliquod falsum, aut quia componitur ex caussis remotis, aut accidentalibus. Quare definitio non solum debet explicare naturam definiti, & quascunque exstirpare difficultates; verum quoque reddere caussam proprietatum omnium, definitum comitantium. Vnde definitio optime assimilari potest naturali agenti: namque sicuti, hoc, quantum de forma, tantum dat de consequentibus formam: ita definitio, quantum naturam definiti explicat, tantum

tum

tum etiam propria patefacit accidentia. Quare præstantissima est definitiua methodus, præcipue vero penes definitionem essentialem.

Subdiuisio

Rursus definitio essentialis, quatenus definitum explicat vel Formaliter, vel Effectiue; si formaliter, proprie, quid rei declarat; si effectiue, potius propter quid rei insinuat, & dicitur definitio caussalis. Rursus definitio formalis vel traditur Citra additamentum, & dicitur definitio formalis quidditatiua: vel traditur Per additamentum, & dicitur definitio formalis per additamentum, quæ etiam quietatiua nuncupatur. Hæc de diuisione definitionis. Iam de ordine inter definitiones disseramus.

CAPVT XVIII.

De Ordine definitionum.

Quando singulæ definitiones locū habeant.

CVm plures eiusdem definiti esse possint definitiones, nempe Notionalis, Essentialis, & Media, inquirendum, an omnes semper in medium adducendæ nec ne?&, si adducendæ; quæ prius, quæve posterius proponendæ? Huic itaque quæsito satisfaciens Galenus, primumque an omnes sint in medium afferendæ; & primum, quo ad definitionem notionalem, ait, quarto de puls. diff. 17. notionis definitionem esse ponendam, vel vbi omnes propositam rem non assequuntur, vel ubi quis nominis significationem commutauit; quod si nullum horum fuerit, definitionem non esse assignandam: nam velle quidque definire, ad sophisticam disciplinam potius pertinere.

Quantum autem ad definitionem essentialem, asserit idem Gal. quarto de diff. puls. cap. 2. circa calcem, omnino apud tyrones cuiusuis disciplinæ essentiales definitiones proferendas non esse: quoniam quicunque medici ac philosophi alicuius disciplinæ initiatis a definitione exordiuntur essentiali, licet eloquentissimi sint, atque clare interpretentur, obscuri tamen euadunt; propterea quod auditores ea, quæ amplam explanationem requirūt, & per definitiones strictas tradita, assequi haudquaquam possunt.

Ideo inquit Gal. ita progrediendum esse, vt prius longa oratione essentia rei, de qua agitur; aperiatur; & deinde aperta longa oratione veritas ipsa breuibus verbis memoriæ gratia concipiatur; hoc est, vt post prolixum sermonem, gratia memoriæ tandem definitio proponatur. Ex quibus colligatis, definitionem essentialem a Gal. reprobari; primum si fit sermo ad tyrones, nam si fuerit sermo ad prouectos, licet definitionibus res explanare. Deinde si proponatur definitio, qua res breuiter explicetur, nec postea proposita definitio declaretur: at siquis definitionem proposuerit, mox vero propositam explanauerit, hic minime redarguendus; namq; & post explicationem per prolixa verba habitam, definitionem rursus in memoriæ gratiam repetere poterit.

Quo ordine definitiones proponenda.

Quod si proponenda sit definitio tum notionalis, tum essentialis; teste Galeno 4. de diff. puls. 2. peccant illi, qui solum proponunt definitionem, quam vocent essentialem: nam opus est prius definitionem afferre notionalem, mox essentialem: quoniam, vt ait idem Gal. 4. de caus. puls. 9. omnis disciplina initium ducit ab aliqua definitione notionis. Porro a notionali progrediendum est vel paullatim, vel repente, ad essentialem, hoc est, ad eam quæ ad amussim explicet rei propositæ essentiam. Quod intelligendum, pro auditorum discrimine. Si namque iuniores fuerint; paullatim progrediendum: vt primum proponatur definitio notionis; deinde definitio aperiens simul notionem & essentiam; tandem deueniendum ad definitionem essentialem tantum. Si autem fuerint prouectiores; protinus a definitione notionis ad essentialem definitionem properandum.

A Ex quibus colligendum, in methodo definitiua non solum esse ordinem ratione definiti & definitionis: quia prius proponitur definitum, deinde definitio; atque in definitione prius genus, deinde differentia, sed etiam esse ordinem inter vnam & alteram definitionem, nempe notionalem & essentialem. Verum iam de modo conficiendarum definitionum verba faciamus.

Ordo partium, & terminorum definitionum.

CAPVT XIX.

De conficienda definitione formali Quidditatiua.

QVoniam auctori quam maxime necessarium est rectas proponere definitiones: atque addiscenti B dignoscere, an recte vel contra propositæ sint: quorum nullum fieri potest ab auctore, vel addiscente, nisi vterque conficiendarum definitionum modum calleat: propterea talem modum, seu artem in medium afferre decreuimus: præsertimque illam, secundum quam definitio essentialis confici potest & debet. Verū cum definitio essentialis duplex sit, nempe Formalis, & Causalis, primum agemus de arte conficiendi definitionem formalem. Cum autem formalis definitio alia sit Quidditatiua, quæ nimirum proprie est solius substantiæ, alia per Additamentum, quæ est tum substantiæ, tum potissimum accidentium: primum de modo definitionis formalis C quidditatiuæ conficiendæ mentionem habebimus. Itaque sciendum, ad constituendum definitionem formalem & quidditatiuam, ex omnium optimorum philosophorum sententia, operæpretium esse, eam tradere per genus, & differentiam. Et hoc est, quod significauit Auer. 7. meta. 43. namque ait, definitiones constare ex genere & differentijs; siue sint multæ siue non multæ differentiæ, etenim illa, quæ sunt inter primum genus & vltimam differentiam, sunt quasi genus. Ex quo eliciendum, vnicam tantum particulam differentiæ locum sibi vendicare, reliquas autem generis.

Transitio.

Genus proximum in definitione ponendum.

Cæterum cum definitio constet ex genere, & differentia: ob id quædam admonere oportet, tum circa genus, tum circa differentias. Quantum ad genus: dicebat Galenus 4. de diff. puls. 7. definitionem constare ex genere, & differentijs: verum ex genere continuo, seu proximo: inquit enim, non parum quæsitum D fuisse, an in definitione constituendum esset genus proximum, an remotissimum, an medium, vtroque notius; additque merito quosdam contentos fuisse, continuum ac proximum genus in definitione collocasse. Definitio igitur per proximum genus constituatur.

Differentia propria ad definitionē adsumēda.

Quantum autem ad differentias; sciendum, non esse quamcunque differentiam assumendam, sed propriam. Ad quod respiciens Plato dicebat in Theeteto, vel de scientia eum definire, quia accipit cuiusque differentiam, qua ab alijs est distincta: neque enim aliter possibile est tradere definitionem, per quam proprietates quoque definitum comitantes E innotescāt: siquidem, vt dicebat Auer. 2. coll. 80. & 3. coll. 77. differentiæ non solum sunt caussæ specierum, sed etiam sunt caussæ accidentium in speciebus illis inuentorum.

Differentia propriis accidentibus describēda.

Aduertendum autem, has differentias, cum postremæ sint, & nos vt plurimum lateant, secūdum Auer. 7. coll. 40. & 8. metaphys. 5. per accidentia propria circumscribi posse: quemadmodum humanam formam per risibilitatem circumscribimus. Sunt autem accidentia illa eligenda, quæ formam potius quam materiam consequuntur: quemadmodum & differentiæ potius a forma, quam a materia peti debent: namque, vt ait Auer. 1. de an. 53. & 10. metaphys. 25. quæ differunt secundum speciem, non differunt propter diuersitatem suarum materierum, sed quia in suis

suis formis est contrarietas. Nec tamen materia vndequaque est negligenda; sed in definitionibus interdum est collocanda, interdum autem non: nempe, prout res definienda modo citra materiam, modo materiæ immersa perpenditur. Proinde fit, vt res naturales, quia materiæ immersæ sunt, cum Auer. 1. de an. 16. & 8. metaphys. 6. non sint definiendæ per materiam tantum, neque per formam tantum. Non per materiam tantum: quia tunc definitio sit rei, quæ est tantum in potentia: vt cum dicimus, quod domus sit composita ex lignis & lapidibus. Neque definitio tradi debet per solam formam; quoniam est imperfecta definitio, siquidem formæ non sunt sine materijs; vt, si dicam, domus est id quod tegit corpora.

Differentia non debent diuidere definitum.

Illud præterea in assignandis in definitione differentijs monere oportet, vt sint differentiæ, per quas definitum a quocunque alio definito seiungatur: non autem sint differentiæ, per quas diuidatur ipsum definitum, vel in genera inferiora, vel in species. Et hoc fuit documentum, constitutum a Gal. 4. de diff. pulsi. cap. 8. vbi inquit, in definitione non esse partiendam, seu diuidendam rem definiendam: talem enim inartificiosam esse definitionem: veluti, si dicamus, aphorismus est enũtiatio vniuersalis rerum effectibilium, aut sine ratione, aut cum ratione: illa particula, aut sine ratione, aut cum ratione, est inutilis, superuacaneaque; propterea quod diuidit rem definiendam, ipsum scilicet aphorismum. Ob id, inquit Gal. exacte cõpleta est definitio, vbi abunde definiti essentiam declarat: & inutile est, quicquid deinde additur, maxime si addatur ex diuisione illius rei, quæ definitur. Propterea non admodum probari potest gloriæ definitio, a Cicerone tradita, cum ait: gloria est illustris & peruulgata fama recte factorum, & præmagnorum, vel in suos ciues, vel in rempublicã, vel in omne genus hominum fama meritorum. Namque vnã definitionem proponit, & definitum diuidit: vnde confundit definitionem, & diuisionem. Sed fortasse hoc grauioribus auctoribus permittendum est; vt pote qui vna definientes atque diuidentes, non confundunt definitionem & diuisionem; sed potius paucioribus verbis, breuitati studentes, rei tũ definitionem, tum diuisionem concludere, & sigillare intendunt.

Non omnia definiri possunt.

Quibus ita constitutis; duo per modum corollarij haurire licet: alterum est, cum Boetio, illa tantum definiri posse, quæ generibus subijciuntur, & per specificas differentias distinguuntur. Propterea cum in prædicamentis quædam sint suprema, nempe genus generalissimum; quædam intima, nimirum indiuidua; quædam media, veluti genera subalterna, & species specialissimæ: definitiones non erunt generis supremi, quia hoc non habet genus superius; non indiuiduorum, quia specificis destituuntur differentijs. Quare solum mediorum, hoc est, generum quæ subalterna sunt, & specierum, quæ specialissimæ constituuntur.

Species, totum est: genus & differentia, partes.

Alterum quod elicitur pariter cum Boetio, est; quod in definitione genus habeat rationem partis, pariter & differentiã, species autem quæ definitur, habeat rationem totius. Et hoc est, quod dixit Philosophus in proœmio primi physicorum, circulum, hoc est definitum, totum quoddam esse. Exempli gratia: animal rationale mortale; hæc tria hominem componunt: vnde homo, definitum hoc, instar circuli, est veluti quoddam totum, ex genere & differentijs, veluti ex partibus compositum. Et propterea dicitur, in definitione esse habitudinem multorum ad vnum, hoc est, multarum partium ad vnum constituendum. Quare definitum est quoddam totum: & species definita est totum; genus autem definitionem ingrediens est pars.

Definitio, quomodo sit compositio.

Vnde ad hunc sensum definitio appellari potest compositio, quia scilicet definitum ex definitione componi videtur. Hoc autem ea ratione monere volui; vt, si fortasse ab auctoribus definitio compositio nuncupetur, intelligatis, quo sensu compositionem cum definitione commisceant: ne methodos multiplicare vestrum aliquis cogatur.

Transitus & vtilitas dicendorum c. 20. & 21.

Cæterum cum ex propositis constet, posse definiri tum genera subalterna, tum species specialissimas; non ab re fore opinamur, si tradatur ars, secundum quam venari liceat definitionem tum generis, tum speciei. Quoniam ex hoc etiam sciemus methodum indagandi tum genus, tum differentiam cuiuslibet rei, quã definire voluerimus (& in hoc consistit præcipua pars methodi definitiuæ.) Quinimo ex his patebit aditus facilis, ad aliarum methodorũ naturam indagandum: namque methodi adeo inuicem connectuntur, vt explanatione vnius, reliquæ etiam; si non vndequaque, saltem non leui ex parte, dilucidantur. Præterea ex dicendis quoq; constabit, cum definitio constituatur ex genere & differentijs, qua arte tum genus, tum differentias, seorsum a definitione inuestigare oporteat.

CAPVT XX.

De Definitione Speciei.

Speciei definitio per compositionem, seu resolutionem.

CVM definitio inuestigari possit per modum tum compositionis, seu resolutionis, tum etiam diuisionis: primum a facilioribus auspicantes, speciei definitionem cõpositiua methodo, lucidissimo Themistio comite secundo post inuestigabimus. Itaque Themistius, proponens methodum definiendi speciem, noscensque definitionem constare ex genere & differentia; ideo quantum ad genus, statuit beneficio singularium species specialissimas referendas esse in aliquod commune, in aliquod genus; quod deinde per differentias limitari, seu contrahi debeat, ad naturam definiti: veluti si voluero definire numerum ternarium, considerabo multas species, quatenus in aliquo communi conueniunt. Aduertendum autem hoc commune esse in duplici differẽtia: nempe vel quia extenditur vltra genus naturæ illius, quã definire volumus: vel quia citra consistit. Vltra genus extenditur: vt cum considero ternarium numerum quatenus aliquid est; tunc hoc aliquid esse, est supra genus ternarij numeri. idest, supra numerum: nam & alia dicuntur esse quæ non sunt numeri: & tale commune non ingreditur definitionem: daretur enim definitio per nimis remota. Commune autem quod est citra genus, citra numerum, est impariter: quia tantum ad naturam numeri pertinet.

1. Generis inuentio.

Est autem quid commune, nam competit non solum ternario, sed quinario, septenario, &c. Vnde omnes hi numeri, omnes hæ species, reducuntur in vnã communem naturam, nempe in numerũ imparem: quod nihil aliud est, quam hanc naturam communem, dispersam in plures species, colligere in vnam communem naturam, nempe in numerum imparem. Propterea definitio indagatur per viam compositionis, seu resolutionis, adscendendo a speciebus ad genera, ad communia, non tamen ad communissima. Quæ etiam resolutio dici potest, quatenus ternarium numerum resoluimus, in sua principia: est enim quoddam cõpositum ex numero, & impari: & ideo resoluitur in numerum, & imparem, in hæc duo communia. Quare dicitur compositio, quatenus natura dispersa in vnum colligitur: dicitur autem resolutio; quatenus res composita in sua principia communia resoluitur.

2. Differentia inuentio.

Cæterum, quia definitio datur nõ solum per communia, sed etiam per propria: ideo opus est considerare, quidnam sit peculiare ternario numero: quia inquantum numerus, inquantum impar, propterea non distinguitur a quinario, & alijs speciebus. Itaque cũ animaduertimus, quod primus sit imparium, atque

atque primus bifariam, nempe quod cum alius numeros non metiatur, & quod in numeros alios resolui non possit, statim habemus talem definitionem, quod ternarius sit numerus impar, primus, incompositus utroque duplicitet.

Exemplum de homine.

Sed clarioris doctrinæ gratia demus exemplum in homine. Si perpendo hominem vna cum equo, asino, boue, & alijs speciebus: si volo hominem definire, opus est, vt inquiram, in qua cōmuni natura conueniant, & quamuis consentiant in natura substantiæ, corporis, & animalis, quia tamen magis est proxima animalitas, ideo has species in animal refero; ob idque homo erit animal. Verum adhuc a brutis non distinguitur. Qua igitur ratione distinguetur? Per rationale. Qua arte hanc venabimur differentiam? Proposita methodo, nempe resolutiua, seu compositiua. Nec enim possumus dicere, hanc differentiam hac serie esse indagandam; quia animal vel rationale sit, vel irrationale, namque diuisiua progrederemur methodo. Quare hanc differentiam indagabimus, humanæ speciei indiuidua considerantes. Vnde quēadmodum indiuidua humana, cum brutorum indiuiduis in animalitate concurrunt, vt in quodam communi ratione cuius habemus genus; ita si differentiam indagare volumus, opus est considerare quidnam sit in indiuiduis humanis, quod non sit in indiuiduis brutorum. Vnde cum obseruemus humanis indiuiduis communiter inesse rationem, quæ in brutorum indiuiduis nunime locum habet, ob id illi generi addimus hoc commune indiuiduis humanis, quod tamen brutis non competit, & ideo per hoc distinguitur a brutis; atque ita dicimus, homo est animal rationale. Deinde vero, quoniam obseruamus indiuidua cœlestia, seu corpora cœlestia esse animalia, & esse rationalia, vt ab his seiungatur homo, opus est vlterius inquirere aliquod aliud, commune quidem indiuiduis humanis, quod tamen indiuiduis supernis non competat. Quare cum obseruemus, indiuidua humana interitui esse obnoxia, non autem suprema illa indiuidua: ideo addimus mortale; & dicimus, homo est animal rationale mortale. Atque secundum hanc rationē inuenta est hominis definitio per viam resolutiuam, seu compositiuam.

Compositio diuisione est facilior.

Vnde cum hæc compositiua methodus originem habeat a singularibus; sicut contra diuisio ab vniuersalibus: mirum non est si dixerit Auer. 2. post. 82. ex mente quoque Arist. modum compositionis diuisionis modo faciliorem esse; quia nomen æquiuocum non fallit in rebus particularibus, in vniuersalibus autē decipit. Hinc etiam sequitur cum dixerit Auer. primo de an. 5. inuestigandum esse, an animæ definitio indaganda sit, vel demonstratione, vt fecit Hippocrates; vel diuisione, vt Plato; vel compositione, vt Arist. in posterioribus. Vnde quo ad Hipp. non est credendum, ita absolute vsum fuisse demonstratione; definitio enim demonstrari non potest, vt definitio. Sed caussa est, quoniam fuit primus, qui de rebus disseruit: vnde potius considerauit partes, seorsum a definitione, quam in definitione: partes autem seorsum a definitione, demonstratione probari possunt; vt deinde demonstratæ ipsam ingrediantur definitionem, constantissimaque fiat definitio. Plato autem & Aristo. potius considerant partes definitionis in definitione. At Plato methodo vsus est diuisiua, quoniam altius est philosophatus, non fuit ita sensibus immersus, sicut Aristoteles: ob idque maluit vti methodo illa, quę ab vniuersalibus exorditur, & ad minus vniuersalia progreditur, proindeque diuisione. Aristoteles autem magis sensatus vtitur compositione, quæ a sensibus ortum trahit, quæ via facilior est. Cæterum circa compositionem aduertendum: quamuis opponatur diuisioni; quoniam diuisio incipit a supremo genere, & gradatim per genera subalterna descendit ad speciem specialissimam, seu genus proximum: contra autem compositio procedit incipiendo a specialissimis, adscendendo ad generalissima; non propterea tamen semper adscendere oportere vsque ad genus generalissimum: namque vbi habemus genus proximum, sat est. Vnde, vbi habeo hominem esse animal; non est vt laborem, & inquiram, esse in genere vel substantiæ, vel corporis: quia, si est animal, est etiam corpus, est etiam substantia. Et ex hoc colligitur quoque minor difficultas in cōpositione, quam in diuisione: nam in diuisione auspicamur a generalissimo, in quo minime insistendum; in compositione autem primum referimus indiuidua in speciem, & speciem in proximum genus, in quo quiescere licet, quoniam definitio per proximum genus tradi debet. Hęc de constitutione definitionis speciei, per viam compositionis, seu resolutionis.

Speciei definitio per diuisionem.

Quantum vero ad cōstitutionem definitionis speciei, per viam seu methodum diuisiuam; sciendum hunc in modum constitui. Atque vt eidem exemplo insistamus; hominem exempli gratia, si definire voluero, tunc ita progrediar. Homo cum sit in genere entis, vel est substantia, vel accidens; sed homo est substantia. Porro, substantia vel incorporea, vel corporea; homo substania est corporea. Vltra, corporeum, vel animatum, vel inanimatum: homo est animatum: ergo substantia corporea animata. Amplius, substantia animata vel sensitiua, vel insensitiua: homo sentit, quare homo substant a animata sensitiua; quare homo animal. Insuper animal vel rationale, vel irrationale: homo habet rationem; quare homo est animal rationale. Tandem, animal rationale vel mortale, vel immortale: homo moritur: quare tandem homo nihil aliud est, quam animal rationale mortale. Hæc de constitutione definitionis speciei per methodum tum compositiuam, seu resolutiuam, tum diuisiuam.

CAPVT XVII.

De definitione Generis.

Definitio generis per compositionem.

QVantum autem ad artem constituendæ definitionis generis, & primum per viam compositionis; Themistius hanc artem proponens duo obseruanda præcipit: primum, vt accipiamus species proximas illius generis, & resoluamus in vnum commune proximum: secundum, vt genus definiendum resoluatur in genus superius: atque ita in definitione genus sit illud superius, differentia autem sit illud commune, in quo species conueniebant. Vnde hic est resolutio specierum definiti, & resolutio ipsius definiti. Exempli gratia, volo definire lineam. Species lineæ sunt, recta, obliqua, & circularis; quæ omnes in hoc conueniunt, quod sint lineę longę citra latitudinem, seu quod in his sit longitudo citra latitudinem. Si postea genus definiendum resoluamus; dubio procul huius genus erit quantitas. Quare lineæ definitio erit; linea est quantitas longa citra latitudinem. Declaro etiam, sumpto exemplo ab animali. Volo animal definire. accipio species specialissimas, veluti hominem, bouem, leonē, & similia: certum est, quod conueniunt, quatenus in his est animalitas, proindeque sensus, & motus. Quantum ad genus, dubio procul est in genere substantiæ: quare hoc genus animal, erit substantia animata sensitiua.

Declaro adhuc, sumpto exemplo a febre, propter medicos. In febre obseruamus tertianam febrē, quotidianam, & quartanam, has species conuenire, quatenus in qualibet specie est calor coniunctus cum siccitate, qui calor potissimū viget in corde; quod a posteriori ex pulsu, & respiratione habemus: ideo colligimus, has species conuenire in caliditate & siccitate cordis. Si deinde genus definiendū, nempe febrem, in suum referamus genus; nemini dubium, quod genus

remotum

remotum sit morbus, proximum autem intemperies: nam morbus prædicatur de intemperie, non econtra. Quare accipiamus genus proximum, & dicamus, quod febris sit intemperies. Deinde communitatem in speciebus addamus, loco differentiæ; & dicamus, calida & sicca cordis.

Generis definitio per diuisionem. Si autem genus definire volumus, definitionem nempe illius indagantes methodo diuisiua, vt optime explanabat Eustratius; primum in definitione (exempli gratia) animalis, supremum accipimus, genus, quod est substantia. Postea diuidimus; dicentes, omnis substantia aut corporea, aut incorporea: animal autem substantia est corporea. Vltra, omnis substantia corporea aut animata, aut inanimata: est autem animal animata. Porro substantia animata aut sensitiua, aut insensitiua; sed est sensitiua. Quare tandem animali, generis huius, definitio est, quod animal sit substantia animata sensitiua.

Si autem medici desiderent exemplum febris, ita est progrediendum: nempe a supremo genere, vsque ad proximum, per differentias oppositas hunc in modum. Côstat febrem esse quid præter naturam: quod autem est præter naturam, vel est morbus, vel caussa, vel symptoma: cum autem morbus sit a quo immediate operationum læsio procedit, ideo febris erit morbus. Tunc rursus morbus diuidendus: vnde, cum morbus sit affectus præter naturam, seu contra naturam partium corporis; cum sit accidens, & accidentalis inesse subiecto; ideo per subiectum tradi debent differentiæ. Vnde cum partes sint vel similares, vel dissimilares; merito similarium, erit morbus in intemperie, caussa organicarum, in mala compositione ratione omnium, morbus communis, nempe in soluta vnitate: modo cum in febre partes lędantur similares, ideo erit morbus in intemperie. Tunc rursus si intemperies diuidatur; intemperies est vel calida, vel frigida, vel humida, vel sicca: ideo cum hæ sint differentiæ definiti, febris non potest habere genus magis proximum, quam ipsam intemperiem. Quare febris est intemperies: quæ intemperies cum possit esse vel simplex, vel composita; in febre locum habet intemperies composita, & ea calida ac sicca. Quare febris erit intemperies calida & sicca. Omittamus autem nunc con: quia sermo noster est de definitione formali quidditatiua potius, quam quietatiua nuncupata, & per additamentum: de arte cuius definitionis conficiendæ iam disseramus.

CAPVT XXII.

De conficiendæ definitione formali Quietatiua, seu per additamentum.

Quietatiua definitio. ITaque iam agemus de modo conficiendi definitionem etiam formalem, sed quietatiuam, seu per additamentum: quæ nimirum competit tum substâtijs, tum potissimum accidentibus. Competit autem substantijs potius simplicibus, quam compositis: vt cum dicimus, anima est actus corporis: vnde definitur per corpus, proindeque per additamentum.

Discrimen quidditatiuę & quietatiuæ definitionis. Circa quam definitionem constituendam primo sciendum cum Auerroe 7. meta. 17. & 8. method. 6. quamuis vtraque definitio, hoc est, quidditatiua & quietatiua constituatur ex genere & differentia; discrimen tamen esse, quia in definitione quiditatiua genus est quasi materia, differentia autem quasi forma: vel etiam, cum eodem Auer. 7. metaph. 33. in definitione formali genus habet rationem formæ vniuersalis, differentia autem formæ propriæ. At in definitione quietatiua nuncupata, genus est quasi forma, differentia autem quasi materia; & præcipue in definitione accidentium: nam differentia est ipsum subiectum, quod est substantia; genus autem accidens, sicut & definitum accidens est. Ob id Auer. 5. metaphys. 14. & 7 eiusdem operis a 17. ad. 19. ait, accidere habere definitionem secundum quid; quoniã accidentium definitiones componuntur ex pluribus vna natura: nimirum ex accidente, & substãtia, scilicet ipso subiecto.

Discrimen quietatiuæ definitionis substantię & accidentium. Vnde secundum hanc rationem definitio substantiæ per additamentum, distinguitur a definitione accidentium per additamentum: namque si definiatur substantia, tam genus quam suum additamentum est in eodem genere: verbi gratia, cum dicimus, anima est actus corporis; tam genus, quam differentia, sunt in genere substantiæ; sicuti & anima in eodem genere collocatur. Quo fit, vt ex substantia & suo additamento fiat vnum per se, in definitione scilicet quietatiuæ substantiæ; ex accidente autem & suo additamento, scilicet in definitione quietatiua accidentis, fiat vnum per accidens: quia vt constat, accidentium definitiones componuntur ex pluribus vna natura, hoc est, substantia & accidente. Exempli gratia, cum dico, febris est intemperies calida & sicca cordis: intemperies, quę est genus, est accidens: cor autẽ, quod est loco differentiæ, est substantia: & ideo dicitur quasi materia: est enim materia circa quam per quam intemperies febrilis a reliquis intemperantijs distinguitur. Vnde in definitione essentiali seu formali accidentium, vt vndequaque quiescat intellectus definitionem per omnia caussarum genera tradere oportet. Hinc Gal. 4. de diff. ten. puls. 2 inquit, definitionem essentialem esse orationem, quæ rei essentiam doceat. Hæc autem est explicatiua genus, differentias, vtrum generationis, hoc est, caussam finalem: dummodo res pręter naturam non definiatur: nam in rebus præter naturam, in rebus malis, finis locum non [illegible]. Definitio præterea cum Galeno explicatiua est caussam efficientem: præcipue vero, vt confirmat idem Gal. cap. 9. vbi res definienda de genere extiterit illarum, quæ sunt in fieri. Definitio quinetiam cum Gal. ex sua natura est caussam materialem, hoc est, instrumentalem, quę tamen aliquo modo ad efficientem refertur: veluti est definitio pulsus, tradita a Gal. in qua habet, quod pulsus sit actio peculiaris, & præcipue cordis, deinde arteriarum, quæ dilatatione & contractione mouentur a facultate vitali, quo caloris natiui mediocritas retineatur & generetur in cerebro spiritus animalis. Quam definitionem proposui, tum loco exempli, tum vt animaduerteretis quam irrationabiliter quidam reprehendant definitiones longas:

Prolixę quandam definitiones. hi namq; optimos viros redarguẽtes, facile ostendunt definitiuæ methodi artificium se nequaquam cortice assequi potuisse. Namque interdum longas definitiones euitare non est possibile, & præcipue vbi definiũtur accidentia, quæ per omnia caussarum genera definiũtur. Vnde & illa est optima absolutissimaque formalis & quietatiua febris definitio, qua dicimus: febris est intemperies calida & sicca cordis, dependens a calore influente in igneum mutato, a caussis calefactiuis productibili. Hæc de definitione formali: modo ad caussalem deueniamus.

CAPVT XXIII.

De definitione Caussali.

Caussalis definitio quibus competit, & quomodo constituatur. QVantum itaque ad definitionem caussalem; paucis sciendum, hanc potissimum locum habere in accidentibus, vtpote in illis, in quibus ita formales & exquisitæ definitiones inueniri nequeunt. Hæc vero caussalis definitio non traditur per genus, vt formalis, sed vel per caussam efficiẽtem, vel per caussam formalem substantiæ; quæ est caussa mediata accidentis, immediata autem substãtiæ: est enim ipsius substantię forma: traditur quin etiam per operationes definitio, quæ tamen caussalis, & effectiua dici potest,

potest, quatenus traditur per operationes ab efficiente prodeuntes.

Quam veritatem vt apertam habeatis, do exemplum in singulis. Primum traditur definitio per caussam efficientem: vt cum dicimus; febris est calor natiuus in igneum mutatus: namque idem est, ac si diceremus, febris fit a calore natiuo in igneum mutato. Deinde vero traditur definitio per caussam formalem quidem, sed potius substantiæ, quam definiti, quod accidens est: veluti si dicimus, risibile est animal rationale mortale: quod idem est, ac si diceremus, risibile inest homini, propter animal rationale mortale. Tandem assignatur definitio per operationes: veluti cum dicebat Hipp. medicina est appositio & ablatio; quod idem est, ac diceremus, medicina est ars, in qua a natura & artefice superflua auferuntur, & deficientia apponuntur.

Proposita definitio, num sit formalis, vel caussalis.

Sed dicet aliquis: qua ratione possibile est dignoscere, vbi definitio aliqua proponitur, hanc esse caussalem definitionem, non autem formalem? Hunc in modum quilibet hanc veritatem intueri poterit. Si namque definitio fuerit formalis, nempe per proximum tradita genus; tunc redigendo proximum genus in remotum, & vsque in remotissimum; perpetuo quodcunque genus, hoc est, tum remotum, tum remotius, tum remotissimum, in quid de definito prædicabitur. Namque per regulam ante prædicamentalem, in essentialiter & formaliter digestis, quicquid prædicatur de prædicato, prædicatur etiam de subiecto. Exempli gratia, cum dico, homo est animal rationale mortale; hæc est definitio formalis, tradita per genus: quia, siue animal referatur in corpus, siue in substantiam, semper quodlibet horum in quid de homine prædicabitur: verum enim est asserere, homo est corpus, homo est substantia. At si dixerimus, risibile est animal rationale mortale; constabit hanc definitionem non esse formalem, sed potius caussalem: quia si animal referatur in corpus, atque in substantiam; tamen neque corpus, neque substantia de definito nimirum de risibili prædicatur. Atque ideo cum dicimus, risibile est animal rationale mortale; hæc est definitio caussalis, quæ traditur per formam hominis, quæ est caussa mediata passionis, scilicet risibilitatis. Ob idque huiusmodi definitio locum habere solet in accidentibus quidem, sed proprijs, a subiecti essentia fluentibus: quemadmodum risibile fluit ab essentia hominis, beneficio nimirum naturalis agentis, quippe quod quantum dat de forma, tantum dat de consequentibus formam.

Sed propter medicos libet exempli gratia febris definitionem in medium afferre. Si itaque diximus: febris est intemperies calida & sicca cordis: hæc erit definitio formalis, tradita per genus: quia, siue intemperies reducatur in dispositionem, in primam qualitatis speciem, siue in qualitatem; semper qualitas, & prima qualitatis species, in quid prædicabitur de febre: & verum erit dicere, febris est mala dispositio, febris est morbus, febris est qualitas: Ecce: quemadmodum semper quodlibet genus, hoc est, tum remotum tum remotissimum, in quid de febre, seu definito prædicatur: & propterea dignoscimus, hanc definitionem esse formalem. At si dixero: febris est calor natiuus mutatus in igneum; hæc non est definitio formalis, quoniam calor naturalis in igneum mutatus, non potest esse genus febris; etenim calor natiuus est substantia; falsum autem est, febrem esse substantiam. Ecce: quemadmodum prædicatio in quid locum non habet; & propterea non est formalis definitio, sed caussalis, hoc est, tradita per caussam efficientem.

Nū febris corpus.

Quam veritatem si cognouissent Seniores quidam, non ita laborassent in confirmanda illa de febre sententia, dum nimirum contendunt, febrem esse corpus. Quæ opinio tametsi ab aliquibus noua reputetur, fuit tamen promota etiam tum ab alijs, tum a Taddæo Florentino prima particula aphor. 16. Dicimus etenim nos ex mente Galeni, tum prima aphor. 16. tum etiam 14. febrem esse passionem, seu intemperiem calidā & siccam, febrem esse de genere qualitatis; proindeque magis & minus suscipere, quotiescunque febrem formaliter consideramus: namque, tum intemperies, tum quodlibet genus supra intemperiem, vt constat, in quid de febre prædicatur. Dicimus etiam cum eodem Galeno, prima aphoris. 14. febrem esse calorem naturalem in igneum mutatum: qui quidem calor est substantia, est corpus: vt propterea itaque dicendum etiam sit, febrem esse corpus. Non propterea tamen fateri cogimur, sicuti doctissimi Seniores forsitan propter ætatem dormitantes fateri coacti fuere, febrem quidem esse corpus, sed non propterea esse morbum in numero; quoniam in febre calor naturalis secundum substantiam minime augetur, sed solum minuitur. Quod dictum tametsi falsissimum sit, in præsentia tamen a nobis reprobandum non est; tum propterea quod institutum nostrū non est de febribus disserere; tum magis, quia in commentarijs nostris in interpretatione aphor. 14. hanc difficultatem ad amussim aperuimus; tum maxime, quia alios redarguere minime volumus, sed simplicem veritatem in medium afferre. Ob id in præsentia, regulæ ante prædicamentali ac optimo fundamento innitentes, dicimus, cum febris sit calor naturalis in igneum mutatus, sit substantia, sit corpus, verum secundum definitionem non formalem, sed caussalem, quia scilicet nec substantia, nec corpus in quid de febre prædicantur; ob id nec aduersarios concludere posse; si febris sit substantia, igitur esse morbum in numero: ratio enim hæc valeret; si febris esset calor pro substantia formaliter; cum autem sit caussaliter, seu effectiue, nihil illorum ratio concludere potest. Sed hæc per transennam sint dicta.

Transitio.

Quare definitiuæ methodo extremam manum imponamus; atque ad alteram accedamus, nempe ad diuisionem.

CAPVT XXIIII.

De definitione diuisiua methodi.

Methodi diuisiua dignitas & vtilitas.

CVm propositum nostrum sit, sermonem habere de diuisiua methodo: necessarium erit omni diligentia de hac methodo disserere, vtpote quæ summam in se includit dignitatem, vtilitatem, atq; difficultatem. Quæ tria facile ostendo. Primum enim huius methodi præstantiam Plato maxime extollebat, quando in Ciuili, vel de Regno illum honorabat processum, quo secundum differentias distinguere volemus: vnde etiam diuinitus ortum sæpius testatum reliquit. Hinc factum est, vt sicuti, dignissima est methodus, ita fæcundissima existens vbertimos pariat fructus. Vtilitas quippe eius non est vnica, sed multiplex. Dicebat enim Auer. primo phys. 1. secūdo phys. 3. quarto, cæl. 22. & alibi, nos diuisione vti ad declarandum aliquod, quod neque vndequaque est notū, neque vndequaque, hoc est naturaliter, ignotum, sed medio modo. Diuisione etiam vtimur cū eodem Auer. 7. meth. 43. & secundo poster. ad largiendum definitiones. Vnde Galen. 4. de differentijs puls. 7. dicebat tum ex propria, tum ex Pla. sen. in Soph. & Ciuil. diuisiuam methodum ad conficiendum definitiones concurrere: etenim inuenimus per diuisionem tum genera, tum differentias, ex quibus definitiones constantur. Accedit præterea alia, & maioris momēti, vtilitas; nempe, impossibile esse sine hac methodo diuisiua morbum aliquem dogmatice curare. Quam veritatem cognouit, imo patefecit, Galen. 2. meth. 6. a principio; cum dicat illum maxime in medendi methodi limine impingere, qui omnem morborum

borum numerum methodo diuisiua non inuenerit. Sed quomodo sequitur hoc? Quia nimirum sine hac methodo non poterimus a communissima indicatione ad distinctissimam descendere. Exempli gratia; quomodo in febre descendam a communissima indicatione curatiua ad refrigerationem & humectationem; nisi prius sciuero, qua arte morbus diuidatur in intemperiem, malam compositionem, & solutam vnitatem: mox vero, quomodo intemperies diuidatur in simplicem & compositam; composita, in frigidam & humidam, frigidam & siccam, calidam & humidam, calidam & siccam. Hæc dubio procul citra diuisiuam methodum assequi est impossibile. Vtilis ergo est, & necessaria.

Eiusdem difficultas. Sed insignis adnectitur difficultas. Ideo dicebat Plat. in Sophista, vel de ente, caussam diuisionis generis in species superioribus ignotam fuisse, adeo vt nemo partiri contenderit. Vnde non immerito illos vocabat dialecticos, qui bene pro rerum natura diuidere scirent non autem male imperiti coqui ritu, qui membra potius confringit & dilacerat, quam diuidit. Cuius insignis difficultatis minime ignarus Gal. 1. meth. 1. ait. Arist. & Platonem admodum difficile censuisse, genera in proprias differentias exacte diuidere; atque post hos Theophrastum, & alios philosophos rationem absoluere tentauisse, vtpote ne apud illos satis adhuc constantem. Quæ diuisiua methodus difficillima est, Sed dicet quis; cur tanta est in diuisiua methodo difficultas? Solutio huius quæ sit, colligi potest ex eodem Gal. 3. de resp. diff. c. 3. vbi inquit: an quis recte diuidat, & an nulla relicta sit difficilis respirationis species, hoc non omnibus inuenire facile est; sed qui de his indicaturus est, eum & diuidendi methodi expertum esse oportet, & circa Hipp. dogmata non inexercitatum. Ex quibus facile colligendum, difficultatem in hoc consistere; quoniam ille, qui recte diuidere exoptat, non solum methodum diuisiuam callere debet, sed etiam cognosce naturam & essentiam rei, quam diuidere intendit in species, per oppositas & essentiales differentias: quod assequi est admodum arduum. Vnde mirum esse non debet, si doctiores etiam viri in diuidendo allucinati fuerint. Et ob id Gal. 2. de tuend. 3. asserit, plærosque in diuidendo errare, dum numerosas proponunt differentias, quas numero comprehendere facile non est, propterea quod logicæ contemplationis plane expertes, cum proprijs differentijs externa & aliena imprudentes confundunt. Accedit etiam quod Galenus nono de plac. 6. inquit, ex Hipp. mente duplex in diuisionibus esse peccatum; nimirum, quia alij deficiunt, omittendo necessaria; alij excedunt, qui rem, de qua agitur, secant in multitudinem non propriam, scilicet diuidentes per differentias, quæ speciem non constituunt. Quinimo ex propria sententia, primo de diff. febr. a principio, proponit tres errores contingentes in methodo diuisiua. Primus error est, quia prætereunt primum genus, quod desumitur a rei diuisæ substantia. In quem errorem in opusculo de latitudine sanitatis lapsus est Altimatus: atque ob hoc insalubre vt nunc. id genus primum, commune omnibus corporibus, referre ignorauit. Secundus error: quia deficiunt, inquit Galenus, in diuisione; vtiles scilicet differentias omittendo, hoc est proprias. Tertius error: quia excedunt; proponendo inutiles & accidentales, hac cum vtilibus & essentialibus permiscentes.

Ordo dicendorum. Cum itaque hactenus constet, diuisiuam methodum sibi adscribere insignem dignitatem, vtilitatem, necessitatem, ac difficultatem; merito summa diligentia de hac methodo disserendum: & potissimum citra confusionem: quando quidem sicut confusio res claras obscurat, ita distinctio res alioqui tenebris inuolutas satis faciles efficit. Quare tali serie progredimur. Primum quidem proponemus definitionem diuisionis, eamque enucleabimus: secundo, de differentijs huius methodi loquemur: tertio de arte conficiendi hanc methodum, disseremus.

Nomen diuisionis. Quantum ad primum: inquirendum initio an diuisio sit vox vniuoca, vel æquiuoca seu analoga: quia, si æquiuoca, prius est distinguenda, inde eam definire opus erit: Sed neminem latere debet, diuisionem esse vocem æquiuocam, quatenus significare potest primum capitulorum diuisionem, quæ ab auctoribus fieri solet, quando nimirum diuidunt tractatus in libros & capita, de qua diuisione in præsentia minime agere decreuimus; namque, vt ait Auer. 1. collect. tales diuisiones non sunt necessariæ in scientia, ex natura scientiæ, sed inducuntur ab auctoribus propter debilitatẽ discretiuæ discentiũ. Diuisio præterea significare potest, cum Alcinoo Patonico, & Ammonio, in primum περὶ ἑρμην. imo Galen. 9. de placi. vltimo, multiplicem diuisionem; quarum tamen (vt cito nosces) vnica tantum ad methodum diuisiuam proprie referri potest, & in ea includi. Primum enim diuisio fit vocis in sua significata; atque hæc diuisio; vt optime explanat Boetius, est duplex, nimirum vel vnius Nominis, vel vnius Orationis. Vnius nominis: vt cum canis diuiditur in marinum, terrestrem, & cœlestem; & dicitur diuisio vocis æquiuocæ in sua significata. Vnius autem orationis: vt est; aio te Aeacidam Romanos vincere posse: diciturque diserentio ambiguitatis, quatenus significare potest, quod vincere debeant vel Romani, vel victorem fore Aeacidam. Atque huic diuisioni minime innititur methodus diuisiua, quoniam versatur circa res non autem circa voces. Præterea diuisio est totius, quæ duplex est; nimirum vel totius in partes Eiusdem prædicamenti, vel Diuersorum prædicamentorũ. Diuisio autem totius in partes eiusdem prædicamẽti, est adhuc duplex: est enim totius in partes vel Integrales, vel Essentiales. Diuisio quidem totius in partes integrales; veluti si corpus humanum diuiditur in caput, thoracem, ventrem inferiorem, manus, & pedes: quæ diuisio, quamuis maxime & proprie diuisio sit, quia est continui; attamen nequaquam se habet secundum leges methodi diuisiuæ, sed potius secundũ leges resolutiuæ: nam secundum hanc diuisionem non fit compositio. sed contra potius resolutio totius in suas partes. Diuisio autem totius in partes essentiales est veluti cum cõpositum diuiditur in corpus, & animam, vel materiam: & formam: quæ diuisio pariter methodo diuisiuæ non inhæret, sed potius resolutiuæ; quia pariter resoluitur compositum in materiã, & formam. Diuisio vero fit in partes diuersorum prædicamentorum; veluti cum compositum diuiditur in substantiam, & accidens: quæ diuisio nec ipsa efficit methodum diuisiuam, sed potius resolutiuam; quoniam compositum resoluitur in ea, ex quibus est conflatum, in substantiam & accidens: & ob ait Galenus, hanc nonnullos philosophos appellare diuisionem perinde ac resolutionem. Amplius alia diuisio est, quæ (vt ait Boetius) secundũ accidens fieri dicitur. Atque huius est triplex modus diuidendi. Primus modus, est diuisio subiecti in accidentia: ut cum dicimus, hominum alij sunt nigri, alij candidi, alij medij. Secundus, est diuisio accidẽtis in subiecta, vt est, omnium quæ expetuntur, alia sunt in anima, alia in corpore. Tertius modus, est accidentium in accidentia: vt, candidorum alia sunt dura, vt margaritæ, alia liquida, vt lac. Atq; hæc triplex diuisio a Boet. merito secundum accidens fieri dicitur, quoniã non nisi improprie ad diuisiuam methodum refertur. Postremo fit diuisio generis in species per oppositas differẽtias: quæ diuisio, secundum Gal. dicitur diuisio per translationem, ab illa, quæ est totius continui in partes integrales: & hæc illa est, circa quam versatur qui methodo vtitur diuisiua: proindeq; talem diuisionem, talem methodum diuisiuam definire intendimus.

Quare

Methodus diuisiua quid. Quare diuisionis ita acceptæ, talis proponitur definitio: *diuisio est methodus, qua docemur per notas differentias deuenire in cognitionem rei quotuplex sit.* Quæ definitio satis facile explicari potest. Constat enim quid per methodum velimus: nempe instrumentalem doctrinam, qua a noto ad ignotum progredi docemur. Verum cũ in qualibet methodo tria sint, nempe notum, ignotũ, & via: vt methodus hæc diuisiua a reliquis seiungeretur, dictum fuit; *per notas differentias*: namque in diuisiua methodum *notum* non alium locum tenet, quam differentiarum; quatenus notiores exsistentes constituunt tum genera, tum species omnes, vsque ad specialissimas. Quantum autem ad ignotum, dictum fuit, *in cognitionem rei, quotuplex sit*: namque in diuisiua methodo *ignotum* nihil aliud est, quam rerum numerus, & præcipue generum ac speciei; verbi gratia: vbi proponitur sermo de febribus, nos latet, quotnam sint genera & species febris; & ob id numerum tum generum, tum specierum, per ipsas differentias constitutiuas, beneficio diuisiuæ methodi, inquirimus. Quẽadmodum progressus est Galenus in libr. de differ. morborũ, necnon in lib. de februm differen. ad ignotum morborum numerum, nempe genericum & specificum indagandum. Hinc merito sequitur, quantũ ad tertium pertinet, nimirum ad *viam*, non aliam esse, in hac methodo, quam a supra ad infra. Quam veritatem optime declarauit Galenus, tum alibi, tum nono de placitis cap. 5. vbi ait, ex mente etiam Plat. in Philebo, & Phædro, diuisiuam methodum, ad differentiam compositiuæ, seu resolutiuæ, auspicari a primo, & maxime generali, atque desinere ad ea, quæ nullam amplius sectionem admittunt. Hæc de definitione. Diuisionem modo aggrediamur eiusdem.

CAPVT XXV.

De Diuisione methodi diuisiuæ.

Differentiæ diuisionis. Reperio hanc methodum nullam proprie admittere diuisionem: nisi dicamus, hanc duplicem esse, quatenus & huius duplex est finis. Namque huius methodi vel finis simpliciter est rerum numerum indagare. Et talis est præstantissima methodus diuisiua, cui definitio famulatur. Vnde de tali methodo loquens Galenus, primo methodi quinto, ait, impossibile esse, vt sciamus differentias & species alicuius generis, sciamus quid sit illud genus: quare methodo diuisiuæ famulatur definitio. Vel huius finis est, inuenire genus, & differentias, ex quibus definitiones constituantur. Et de hac Galen. nono de placit. 6. ex mente Platonis in Philebo dicit, diuidendi methodo inueniri differentias, Atque hæc, ad differentiam prioris, in relatione ad definitiuam habet rationem serui, sicut prior habet rationem domini: namque sicuti priori famulatur definitio; ita hæc famulatur definitioni; nempe definitionis inueniendo tum genus tum differentiam. Imo dicebat Auer. primo de an. quinto: & sexto metaphys. primo, regulas dantes definitionem pre cæteris esse diuisionem. Sed iam ad magis vtilia, magisque necessaria progrediamur; nempe ad explicationem artis, cui innititur diuisiua methodus.

CAPVT XXVI.

De Arte diuidendi.

Diuisionis præcepta. Tametsi alij, de hac materia differentes, plurimas proposuerint conditiones, quæ in diuidendo seruandæ sunt; nos tamen satius fore arbitrati fuimus, si ad pauciores, imo paucissimas has reduxerimus: nempe ad duas tantum: quæ, vt opinor, tanti sunt roboris, vt vltra has quælibet superuacanea censenda sit. Hæc autem non sine arte hauriuntur, nimirum ex dictis Hippoc. ita referente Galeno, 9. de plac. c. 6. etenim cum ibi asserat, in diuisionibus duplex esse peccatum, nimirũ excessum, ac defectum; ob id in recta diuisione duo principaliter obseruanda: alterum, vt non fiat excessus; reliquum, vt non cõmittatur defectus. Proinde inquirendum relinquitur, quid requiratur ad euitandum tum Excessum, tum Defectum.

Ad excessum fugiendum, duo seruanda: primum, vt diuisio per differentias celebretur oppositas; secundo, vt vltra specialissimam speciem non fiat progressus.

Diuisio instituenda per differentias oppositas. Quantum ad primum, cum Them. diuisio fieri debet per differentias non omnes, sed oppositas. Quod optime Galen. in lib ad Thras. 40. dilucidauit: vbi inquit, nos ex methodis diuidendi didicisse, res eiusdem generis partiendas esse per differentias, seu per membra opposita: veluti, cum dicimus animal est vel rationale, vel irrationale; nam rationale, & irrationale opponuntur. Vnde in diuisione ille est error, quando fit diuisio per membra, quæ non sunt opposita: sic enim extremæ esset dementiæ dicere, animalium alia immortalia esse, alia pedestria; quia mortale, & pedestre non opponuntur. *Et proprias.* Præterea vero non solum diuisio fieri debet per oppositas, sed etiam proprias differentias, quæ scilicet species constituere possint: quia secundum hanc rationem impropriæ omittentur, & vitium in excessu minime committetur. Et hoc est quod voluit Galenus 1. meth. 3. vbi ait, non omnem differentiam generi additam, ad speciei constitutionem aliquid conducere, sed quæ ex propria generis diuisione nascitur: nam illæ differentiæ sunt, quæ species constituunt, reliquæ omnes alienæ. Etenim animalis propriæ differentiæ sunt mortale, & immortale; rationale, & irrationale; mansuetum, & ferum; & alia id genus. Molle vero, ac durum; graue & leue; rarum, & densum; magnum & paruũ; animalis differentiæ non sunt, sed substantiæ. Itaque, etiamsi cum animali vel molle, vel durum, vel densum, vel rarum, vel magnum, vel paruum componas, ad speciem conficiendum nihil contulerit: at si rationale & immortale adijcias, efficitur deus; si rationale & mortale, efficitur homo, & veluti componitur.

Σύνθεσις aliquando coincidit cũ διαιρέσει. Ex quo colligatis, diuidentem quodammodo componere: ac proinde diuisiuam methodum etiam compositiuam dici posse. Nam Galenus 1. metho. 3. ait, si magnum, vel paruum compones, nihil efficies; si autem compones rationale, & immortale, vel rationale & mortale, speciem efficies. Ecce igitur, quomodo cõpositiua methodus secundum hanc rationem cum diuisiua coincidit. Hocque ea de caussa monere volui, ne forte quis vestrum decipiatur, methodosque citra necessitatem multiplicare cogatur.

Differentia cum genere sumpta in quid prædicatur de definitio. Cæterum circa prædicta monere libet, vbi diuisio fit per differentias, tum oppositas, tum proprias, proindeque constituentes; talia membra ex diuisione accepta, cum Aristot. 2. de definito in quid prædicari. Aduertẽdum autem cum Philopono, Eustrat. & omnibus, differentias, prædicari in quid, quoniam sunt acceptæ cum genere, & non sunt amplius differentiæ; & ideo non prædicantur in quale quid, sed, vt genera innominata, in quid: vt, animal rationale prædicatur in quid de homine; similiter, animal mortale, & sic de reliquis.

Diuidens speciẽ specialissimam nõ excedat. Secundum vero, ad euitandum excessum seruandum est, vt vltra speciem specialissimam non fiat progressus. Propterea in methodo diuisiua scire expedit, quousq; diuidere liceat. Hoc autem diuinissime (difficillimis tamen verbis) explicabat Pla. in Ciuili, vel de Regno: siquidem ibi docens quo vsq; diuidere oportet, inquit, quod vel percipiatur multorum communio, vel percipiantur dissimilitudines plurimæ in multitudine. Si percipiatur multorum communio, veluti lapis, planta, bos, homo, quæ multa in vno cõ-

m ini conueniunt, veluti in substantia, tunc, cum Platone non desistendum, nisi prius differentias omnes, quæ speciebus clauduntur, inspexerimus: veluti diuidentes substantiam in animatam, & inanimatã; vel irrationalem, & rationalem; per quam differentiam, quæ specie clauditur, nempe humana, fit perfecta cognitio: & vltra hanc descendere non licet. Propterea dicebat Gal. 2. meth. 6. neq; opus esse, vt simus intenti priuatis morborum proprietatibus, vt inde infinitos statuamus; nec in primis statim generibus quiescendum: sed eo vsque progrediendum, quousque ad morborum ideas omnes, hoc est, species specialissimas, descenderimus: quoniam quot sunt morborum ideæ, tot sunt curationes. Quare cum Platone infra speciem specialissimam descendere non licet. Si autem, ait Plato, alia ex parte percipiantur dissimilitudines plurimę in multitudine; veluti si percipias hominem, colorem, figuram, numerum, dominum, & seruum; quæ dissimilia sunt in multitudine, nempe in ente, quod multa continet; tunc præcipit Plato, non prius desistendum, quam cuncta, quæ cognata sunt intra cognitionem vnam & proprietatē concludantur, vniusque generis essentia vestiantur: hoc est, ex dictis accipiens dominum, & seruum, per proprietatem illam, quod simul sunt natura, habemus esse ad aliquid: attamen, quia hæc ceu accidentia distincta a substantia, in alio insunt, atque sic per proprietates quodlibet vnius generis essentia vestitur; ideo prius, verbi gratia, ita diuidendum; quod est, aut est per se, aut alteri inest: dominus & seruus alteri insunt; ergo accidens: tunc vltra; accidens, aut absolutum, aut respectiuum; dominus est quid respectiuū; respectiuum autem est ad aliquid; ideo dominus & seruus sunt in prædicamento ad aliquid. Ecce, quod per diuisionem reperimus genus, in quo reperitur vnumquodque diuidendo scilicet per illa, per quæ vnum genus ab alio discrepat: vt tandem deueniamus ad id, vltra quod progredi non licet. Hæc de regulis seruandis, vt euitetur excessus.

Defectus in diuisione vt fugiendus. Quantum autem ad fugiendum in diuisione defectum, nimirum vt in diuisione nihil desit hoc assequi non est ita leue: & præcipue vbi cum Galen. 2. de diff. ren. puls. 8. tale fuerit genus, quod habeat maiorem, & minorem excessum, maiorem & minorem defectum: namque tale genus necessario infinitas habet differentias, quamuis ad sensum res ita non habeat; exempli gratia, pro meliori & peiori exercitatione percipimus interdum minutulas pulsuum differentias, interdum solum insignes. Cæterum, vt tantam methodum (quantum possibile est) assequamur, confugiendum ad præceptum, traditum a Themistio 2. post. vbi præcipit, non esse statim deueniendum ad vltimam speciem: vt si quis statim diuidat substantiā in animatam & inanimatam; quia prior diuisio habebat esse in corpoream & in incorpoream. Atq; proinde opus est progredi a supremo genere ad infimū genus, gradatim, per subalterna, per oppositas differentias; veluti a substantia ad corpus, a corpore ad animal. Vnde, cum vniuersaliores differentiæ primo loco sint constituendæ, secundo loco minus vniuersales; non ita difficulter colligi potest, ordinem reperiri non solum in ordinibus, sed etiam in methodis. Hinc in definitione animalis non dicimus, quod animal sit substantia sensitiua animata; sed potius, quod sit substantia animata sensitiua: quoniam scilicet substantia corporea prius diuiditur in animatam & inanimatam, quam in sensitiuam & non sensitiuam. Hęc igitur seruanda sunt, vt in diuisione diminuti non simus.

Probe diuisionis nota. Quare vt dignoscamus diuisionem, & potissimum quatenus definitioni famulatur, absolutam fuisse, ita vt ad vltimam deuenerimus differentiam, quæ speciem constituit specialissimam, obseruare oportet, quodnam ex tali diuisione pronascatur. Namq; si ex omnibus in diuisione propositis exeat quoddam proprium, quod alteri rei applicari nequit, optima atque exacta fuit diuisio; siquidem ea oriuntur ita genera, & differentiæ, vt inde egrediatur definitio cum definito conuertibilis; proindeq; optimæ vi absolutissimæ methodi diuisiuæ acquisita.

Cæterum circa dicta duæ occurrunt difficultates: ex quarum dissolutione magis atq; magis ars methodi diuidendi elucescet. Difficultates autem inde scaturiunt. Cum ad euitandum excessum necesse sit diuisionem moliri per differentias non disparatas, sed potius oppositas; oppositio autem quadruplex sit, nepe affirmationis & negationis, habitus & priuationis, contrarietatis, & relationis: prima, inquã, difficultas est an eandem ratione & arte fiat diuisio per has oppositas differentias? secunda autē, quæ diuisio ad definitionem conducat? Quantum ad primum: si accipiamus diuisionem, quæ est inter affirmationē & negationem, dicimus cum Boet. hanc oppositionē, quæ etiam contradictionis oppositio dicitur, ea ratione & seriæ fieri debere, vt in diuisione primum ponatur affirmatio, deinde negatio. Vt, cum dicimus, impariū numerorum alij sunt primi, vt 3. 5. 7. alij non primi, vt 9. Neque dicendum imparium numerorum alij sunt non primi, alij primi. Fundamentum autem est: quoniam affirmatio est prior negatione: quod autem primum est, in diuisione prius collocari debet. Aduertendum autem cum Boet. tunc potissimum fieri hanc diuisionem, quando vnum nomen speciebus impositum nō est: tunc enim necesse est speciem negatione componere: vt cum dicimus, imparium numerorum alij primi, alij non primi. Aliter negatione vti non licet, quoniam negatio per se nullam speciem facit, nã cum dico, homo, vel equus, species sunt: quicquid autem negatione profertur, speciem non declarat: namque non esse hominem, species non est; omnis enim species constituit esse; negatio vero quicquid proponit, ab esse disiungit: vt, cum dico homo, quasi sit aliquid, locutus sum: cum autem dico, non homo, substantiam hominis negatione destruo. Itaque per negationem diuisionē moliri nō licet, nisi (vt diximus) quando nomen speciebus impositum non est. Ob id Arist. 1. phys. t. 1. vt hanc vitaret diuisionem, dixit: necesse est, principia aut vnum esse, aut plura: poterat autem dicere, aut vnum, aut non vnum. Vnde dicit Philoponus: idē esse, dicere, necesse est principia aut vnum esse, aut plura: ac si dicamus, aut vnum esse, aut non vnum: sed maluit dicere Arist. aut vnum, aut plura: vt desisteret ab eo, quod nihil in esse reperitur.

Diuisio per affirmationem & negationem.

Per habitũ & priuationem diuisio. Quantum vero ad oppositionem, quę est habitus & priuationis: in hac pariter seruandū, vt prius proponatur habitus, deinde priuatio: veluti, homo est vel vidēs, vel cæcus: entia sunt vel finita, vel infinita: æqualia, vel inæqualia. Vnde aduertendum, hoc in qualibet diuisione pro viribus esse seruandū, vt proponatur prius illud membrū, quod natura prius est, vel saltem dignitate: præcipue vero cum fiunt diuisiones, quarum ratione rerum numerum inuestigare intendimus: quod dico, ad differentiam diuisionis, quæ merito definitionis conficitur: nam (vt dictum fuit) diuisio primum ad rerum numerum, secūdo ad definitionē dirigitur. Itaque in diuisione, quæ ad rerum numerum dirigitur, prior esse debet habitus priuatione; dummodo habitus sit præstantior priuatione: nam vbi priuatione negat imperfectionem, hæc perfectior est habitu: dicant alij quicquid velint. Exempli gratia, si dixerimus, entiū alia mortalia, alia immortalia: rursus, quædam mobilia, quædam immobilia: cui dubium, quod immortalia, & immobilia sint perfectiora? Et ideo, accipiendo priuationem largo modo, priuatio negans imperfectionem ad differentiam legitimæ priuationis negātis perfectionem, habitu excellentior est: ob idque in diuisione primo ponenda sunt immortalia, & immobilia. Quibus diui-

diuinissimis legibus assiduo addictus Philosophus, 1. physico. vbi per diuisiuam methodum principiorum numerum inuestigare instituit, habet formalia verba: necesse est principia vel esse vnum, vel plura Ecce, primo ponit vnum, quia vnitas perfectioné, multitudo & pluralitas imperfectionem arguit. Postea subdit: si autem vnum, vel immobile, vel mobile. Ecce præponit immobile; nam immobile perfectius est mobili. Deinde ait: & si plura, vel finita, vel infinita: præponit finita; quia finitum perfectius, imo infinitum cognosci non potest. Quare methodo diuisiua progrediendum semper a nobiliori.

Diuisio per contraria. Tertia oppositio est contrariorum, qua etiam frequenter vtimur in generum diuisione. Propterea dicebat Auer. 7. metaphys. 42. diuisionem fieri debere per contrarias differentias; ita vt primum ponatur contrarium ex parte boni, deinde ex parte mali: veluti si dicamus; colorum alij albi, alij nigri. Aduertendum autem circa hanc diuisionem; contrariorum alia esse immediata, alia habere media: si non habent media, diuisio est bimembris: si autem habent media, nó necessario est bimembris, vt si dicamus; colorum alij albi, alij nigri, alij medij. Verum studendum semper, vt etiam hæc ad bimembrem reducatur; veluti si dicamus; colorum alij extremi, alij medij; extremorum alij albi, alij nigri.

Relatio non diuidit genus. Oppositio relationis nullam habet substantialem differentiam, qua hæc relatiua a se inuicem discrepent; imo habent cognationem, qua ad se inuicem referuntur, vt alterum sine reliquo esse non possit. Propterea non est facienda diuisio generis in relatiuas species: neque enim hominis species est seruus, aut dominus; pater, aut filius. Quare tota huiusmodi sectio a genere separanda est. Hæc de prima difficultate.

Qua diuisio ad definitionem conducat. Ex his oppositionibus ad definitionem conducit ea oppositio, quæ ad diuisionem generis confert. Vnde semper reijcienda est relationis diuisio; quia dominus & seruus non constituunt hominem. Sumenda autem quandoque diuisio contradictionis, quæ est inter affirmationem & negationem. Dico autem, quandoque; hoc est, quum cogit necessitas, nimirum quando nomen speciebus impositum non est. Sumendæ etiam sunt diuisiones habitus & priuationis; nec non contrariorum: hæ enim quam maxime ad definitionem conferunt. Propterea concludebat Boet. ad definitionem illam conferre diuisionem, quæ est generis in species; non per omnes tamen differentias, sed per illas, præter quas species esse non possent, imo per eas solas sint species: vt, cum ad definiendum hominem accipimus rationale & mortale; sine quibus homo esse nequit; imo per has solas est homo.

Fundamentum diuisionis. Atque hi diuidendi modi ea potissimum ratione admittuntur, quoniam validis, constantissimisque innituntur fundamentis: veluti est; non contingit simul affirmare, vel negare; item de quolibet affirmatio aut negatio vera est, vel falsa. Declaro. Cum dico, principia esse vel vnum, vel plura: horum alterum necessarium est confiteri, propter illud principium, non contingit simul affirmare vel negare: non enim contingit idem esse plura, & vnum, secúdum idem; nam si est plura, non est vnum; & si est vnum, non est plura. Pariter, cum dicimus; animal est vel rationale, vel irrationale; vel immortale, vel mortale; horum alterum confiteri est necessarium, propter illud principium, de quolibet affirmatio aut negatio vera est, vel falsa: namque si vnum verum est de homine, reliquum falsum erit; quare necessario homo si est rationalis, non potest esse irrationalis; si mortalis, non potest esse immortalis. In his ergo consistit vniuersa, atque absoluta ars diuisiuæ methodi. Vnde ad postremam methodum, nempe resolutiuam, vt deueniamus, ratio ordinis postulat.

CAPVT XXVII.

De Definitione resolutionis.

Tractanda deinceps. PReponitur postremo loco resolutiua methodus dilucidanda: quæ non exigui momēti methodus est: præstat namque tum ad definitiones indagandū, tum præcipue ad compositorum structuram dignoscendum; nempe vt calleamus, ex tot constitui, nec ex pluribus, nec ex paucioribus constitui posse. Iccirco pro more de huius methodi natura & essentia disseremus: secundo de diuisione. Quæ duo ea ratione perficiemus, vt, in quo ars resoluendi consistat, inde etiam elucescat.

Analytici methodus quid. Itaque primum resolutiuæ methodi hæc proponitur definitio: *Resolutio est methodus, qua docemur a posteriori deuenire in cognitionem prioris, quorumplex sit.* Declaro hanc definitionem: paucis tamen, quãdoquidem plura ex dictis constare debent. Dicimus igitur quod resolutio sit *methodus*, hoc est, doctrina instrumentalis, qua a noto ad ignotum progredi docemur. Verum cum in qualibet methodo locum habeat res nota, res ignota, & via, per quam a re nota ad ignotam progredimur: ob id inquirere oportet, quomodo in resolutione hæc sese habeant, vt appareat, qua ratione hæc methodus a reliquis separetur. Quoniam vero definitio debet esse illa, beneficio cuius vnum ab alio dissidens deprehenditur; ideo videamus quomodo hæc præstet proposita definitio. Dictum ergo est, *qua docemur a posteriori.* Nam sicut in diuisione res nota erat differentia, quæ prior est definitio, seu prior est re ignota: ita contra in resolutione *res nota* est posterior ignota. Sed quid est posterius? Dicimus esse duplex: nempe notionem finis, & ea quæ sensibus subijciuntur, siue sint indiuidua, siue operationes.

Analysis a finis notione. Declaro: & primo quantum ad notionem finis: veluti cum resoluitur ab Ammonio in prædicab. homo in membra, hæc in humores, hi in elementa, hæc denique in materiam & formam: exempli gratia, ita dicendo: cum homo ob vniuersi perfectionem productus sit, atque hac ratione tum ad agendum, tum ad contemplandum; quæ munia obire non possit, nisi membra habeat tum similaria, tum dissimilaria: ideo talia membra fuerunt necessaria. Rursus; membra cum diu durare nequeant, nisi assiduo alimento seruentur, ob id necessarij fuere humores. Rursus: cum nutritio hæc simplici elemento fieri nequeat, ideo humores fuerunt compositi ex elementis: quæ elementa & ipsa cum corruptibilia sint, saltem secundū partem, ideo necessum fuit vt resoluerentur in quædam principia, quæ omnifariā simplicia & incorruptibilia sint, nempe in materiam & formam. Quare tãdem a finis notione inueniemus, hominem resolui in membra tum similaria, tum dissimilaria, in humores, in elementa, & tandem in materiam & formā. Si exemplum apud Galen. desideratis, tale ab ipso desumi potest, 11. meth. 10. vbi ait: si proponatur febris putrida curanda, tunc ex hoc fine concepto, merito febris oritur indicatio refrigerandi: sed quoniam talis febris a putredine pendet, ideo tolli non põt, nisi inhibeatur putredo: vnde, ratione putredinis, quod factum est, est tollendum: quod est in generatione, sistendum: non possumus autem talem putredinem sistere, nisi dematur prohibita transpiratio, merito cuius quod retentum est, est vacuandum; quod autem retinendum, est inhibendū ne putrescat, inhibebitur vero si obstructioni occurremus: vnde, ratione factæ obstructionis exobstruendum: ratione autem futuræ, cum immineat ex affluxu obstruentium succorum, hos compescere oportet. Atque ab hac postrema indicatione in curatione exordiri oportet: ob idque Gal. subdit, quod vltimum in ipsa resolutiua methodo est, id primum omnium in curatione esse peragen-

sciamus ex tot constitui partibus, vt nec ex pluribus, nec ex paucioribus constare possit. Pariter, vbi resoluitur indiuiduum in species & genera; per resolutionem adscendimus in cognitionem omnium specierum ac generum, vt inde pateat, indiuiduum nec in alias species, nec in alia genera, vel subalterna, nec generalissima referri posse. Vnde si postea contingat, vt ea, quæ inueniuntur, sint vel genera, vel differentiæ, ex quibus conflantur definitiones; hac ratione resolutio definitioni famulatur: sed non omnibus modis.

Via methodi analyticæ

Quantum denique ad *viam:* dubio procul est e diametro opposita viæ, quæ in diuisione reperitur: namque sicut in diuisione via est a supra ad infra, ita in resolutione via est ab infra ad supra: etenim in diuisione est progressus ab vniuersalibus ad minus vniuersalia; in resolutione contra a singularibus ad vniuersalia.

CAPVT XXVIII.

De Diuisione resolutiuæ methodi.

Differentia analyseos a re nota.

QVantum ad resolutionis diuisionem attinet, dicimus differentias capi, tū a re nota, a qua hæc methodus in rem ignotam progreditur; tum aliqua ex parte a materia circa quam versatur. Res nota vel est finis, vel non est finis: Si est finis; tunc est perfectissima resolutio, inchoans a finis notione, beneficio cuius inquirimus dignoscimusque rerum numerum determinatum; vt, verbi gratia, huius compositi tot esse partes, & principia, vt nec plura, nec pauciora cōstituere seu imaginari possibile sit, siue resoluamus totum in partes, siue compositum in simplicia. Si autem notum non habuerit rationem finis; tunc vel est sensatum, vel non sensatum. Si sensatum; tunc cum Alcinoo Platonico fit illa resolutio, in qua est adscensus à sensibilib. ad intelligibilia, vel ab indiuiduis in species, & ab his in genera, vsq; ad generalissima: Si autem notum non fuerit sensatum; tunc vel est notū quatenus demonstratum, vel notum ex suppositione. Si fuerit notum quatenus demonstratum; adhuc Cum Alcinoo ea fit resolutio, in qua progressus est a demonstratis ad indemonstrabiles & immediatas propositiones; quæ a Io. Damasceno in li. de arte, seu logica, resolutio quoque logica nuncupatur; ea potissimum ratione, quoniam hac resolutionem in logica vtimur: veluti, cum Themistio, primo poster. cap. 26. quando vera cōclusione posita, propositiones, ex quibus confecta est, exquirimus. Ex quo colligatis aduersus Zimaram, hunc esse processum a posteriori ad prius, hoc est, a conclusione ad præmissas; non autem a priori, vt imaginatur Zimara in suo theor. 60. Quod monere volui, vt sciatis resolutionē a posteriori semper progredi. Si autem fuerit notum ex suppositione: tunc cum Alcinoo fit resolutio, quæ exorditur a suppositione, & adscendit ad principia, quæ suppositione non egent: quæ a Io. Damasc. vocatur, a modo progrediendi mathematicō, resolutio methematica: namque hæc resolutio exorditur a concesso, quemadmodum mathematici in suis demonstrationibus petere solent, vt aliqua sibi concedantur, suasque suppositiones faciunt. Exempli gratia, volo probare animam esse immortalem; tunc hoc, quod quæritur, accipio tanquam concessum; atque ab eodem progredior, donec ad aliquod omnium opinione concessum perueniam: atque sic ratiocinor: si anima est immortalis, sunt pro malis & bonis actionibus præmia repensa: si sunt pro bonis & malis operationibus præmia repensa, ideo est quod iudicatur, & indicat: si est quod iudicat, est quod prouidet; Quare ex hac resolutione ad prouidentiam, quam omnes concedunt, adscendimus: quo vbi peruenerimus, deinde via cōpositiua descendendo ita progredimur: est prouidentia, ideo iudicium: est iudicium, ideo est quod indicat, & iudicatur, &, si hoc, igitur anima est immortalis. Hæc igitur est resolutio, progrediens a noto ex suppositione, quæ etiam mathematica dicitur.

Differentia a materia circa quam

Quantum autem ad materiam circa quam; prout resolutio in diuersa versabitur materia, ita resolutio diuersis potius donabitur nominibus, quam quod diuersa & alia sit. Exempli gratia: resolutio naturalis dicetur, vbi mixtum naturale resoluitur in elementa, & hæc in materiam primam. Dicetur autem resolutio medica, vbi corpus humanum resoluitur in humores, & hi in elementa. Logica quinetiam dicetur, vbi conclusio in præmissas resoluitur, vbi syllogismus in proprias reducitur figuras.

Libri analytici priores & posteriores.

Quo factum est, vt tum libri priorum, tum libri poster. resolutorij nuncupati sint: non propterea tamen, sicuti imaginatur Leonicenus, quoniam Arist. in logica ordine vtatur resolutiuo, constat enim Aristotelem ordine vti compositiuo, a simplicibus ad composita, hoc est, a terminis ad propositiones a propositionibus ad syllogismos: sed dicti potius sunt resolutorij, quoniam in his Aristot. vtitur non ordine, sed methodo resolutiua, seu resolutione. Aduertendum autem obiter, cum Philopono, & Ammon. alios dici priores resolutorios, alios posteriores; quoniam in prioribus fit resolutiuo syllogysmi in genere; in posterioribus autē fit resolutio syllogismi in specie, hoc est, demonstratiui. Vnde, quemadmodum si fiat resolutio tum animalis, tum hominis; animalis resolutio dicetur prior, hominis autem posterior: simili ratione resolutio syllogismi in genere, dicetur prior; syllogismi autem demonstratiui, posterior. Hæc de diuisione resolutionis.

CAPVT XXIX.

De conuenientia & Discrepantia methodorum.

Transitio ad sequentia.

HIs ita in genere & specie de methodo propositis; modo quæ supersunt facilius erit absoluere. Hæc autem sunt quatuor capita. Primum est, in quo methodi conueniant. Secundum, in quo dissideant. Tertium, quæ methodus nobilior, præstantiorue sit. Quartum, qua methodo vsus sit Galenus; & præcipue in quatuordecim libris de methodo medendi.

Quibus conueniant methodi.

In quo ergo inuicem conueniant methodi, hoc ex declaratis facile est haurire: nam cum qualibet methodus sit doctrina instrumētalis, qua a noto ad ignotum progredimur; sequitur, omnes methodos in hoc concurrere, quod qualibet a notho ad ignotum proficiscatur; proindeque omnis methodus habeat rem notam, rem ignotam, & viam, per quam a re nota ad ignotam progrediamur.

Quibus dissideant.

Discrepantia vero ex ijsdem tribus præcipue desumitur: nempe a noto, ignoto, & via. Namq; quantum ad rem notam; in methodo demonstratiua vt plurimum res nota est præmissa. Dico autem, vt plurimū, propter demonstrationem ducentem ad impossibile, in qua progredimur ac consequenti ad antecedens: in definitiua, definitio: in diuisiua, differentia: in resolutiua vero notio finis, atque res sensata, vel demonstrata, vel ex suppositione nota.

1.

Quantum autem ad rem ignotam: in demonstratiua est quid naturaliter ignotum, seu est conclusio naturaliter ignota; atque esse potest Si est, Quia est, & Propter quid est. In definitiua, est quid definiti, nempe quid nominis, & potissimum quid rei. In diuisiua, numerus rerum, & potissimum inferiorum, hoc est, specierum specialissimarum. Denique in resolutiua, numerus rerum, sed supremarum, hoc est, generum, & principiorum, ex quibus res composita constituitur.

2.

Postremo quantum ad viam: in demonstratiua est a præmissis ad conclusiones; interdum etiam a

3.

conclusione ad præmissas, nimirum in demonstratione ad impossibile ducente. In definitiua, a definito ad definitionem. In diuisiua, a supra ad infra. In resolutiua, ab infra ad supra. Vnde hoc discrimen inter diuisiuam & resolutiuam methodum dignoscens Galenus dicebat secundo de differen. pulf. cap. 6. nos methodo diuisiua indagare numerum differentiarum cuiusque generis, scilicet descendendo: methodo autem compositiua, hoc est resolutiua, prima genera inuenire, nempe incipiendo ab indiuisis, & numero infinitis, hoc est, indiuiduis; & adscendendo per media vsque ad genus generalissimum. Dixit etiã idem Galen. 9. de Placit. 5. ex mente Plat. in Philebo, ac Phædro, diuidendi & componendi artem vel methodum esse ad artes quam maxime necessariam. atque has methodos inuicem discrepare: namque methodum diuisiuam a primo & maxime generali auspicari, atque desinere ad ea quæ nullam amplius sectionem admittunt: resolutiuam vero vel compositiuam methodum contra progredi, nempe a specialissimis ad primum genus adscẽdendo, nimirum naturas dispersas in aliquod commune genericum colligendo, ac veluti componendo. Hinc merito sequitur, resolutiuam a diuisiua distingui, quatenus diuisio progreditur a simplicioribus ad composita, hoc est, a substantia ad corpus, ad animal, & hominem: contra resolutio, a compositis ad simplicia, ab hominis indiuiduis ad hominem, animal, corpus, & substantiam. Et fundamentum est: quoniam resolutio a posterioribus a priora semper progreditur. Sed aduertatis, vbi resolutiuam methodum reliquis opponitis, ne vos ipsos confundatis: sicut seipsum confundebat Leonicenus; qui ait, ex sententia Ammonij in prioribus, resolutiuam reliquis opponi methodis: namque resolutionem opponi diuisioni, quoniam diuisiua genera secet in species, resolutiua species in genera cogat. Quod est verum non de qualibet resolutione, sed de ea tantum, quæ incipit a sensu, ab indiuiduis. Propterea nos resolutionem cæteris methodis opponentes dicimus, resolutiuam reliquis opponi, eo quod a posteriori ad prius progrediatur: vnde differt a diuisiua, quia (vt patet) in hac via est a priori ad posterius. Resolutio etiam opponitur demõstrationi: quoniam demonstratio progreditur interdum a priori, interdum a posteriori, verum semper a præmissis ad conclusionem: (sermo fit de demonstratione ostensiua.) resolutio autem, siue in demonstratione Propter quid, siue in demonstratione Quia, progreditur a conclusione ad præmissas. Ex quo colligendum, demonstrationem Quia a resolutione distingui; quoniam, tametsi demonstratio Quia a posteriori progrediatur; in demonstratiua tamen methodo potius residet, quam in resolutiua; quoniam eius progressus est non a conclusione ad præmissas, sed a præmissis ad conclusionem. Præterea resolutio opponitur demonstrationi; quoniam demonstratio ex caussis effecta demonstrat: resolutiua autem ab effectis ad caussas adscendit: quod etiam verum est de resolutiua, quæ incipit a notione finis. Insuper resolutio opponitur definitioni; quoniam definitio ex notis partib. totum aliquod constituit; resolutio autem a toto ad partes adscendit; quod verum est de resolutione, quæ incipit a notione finis. Sed hæc omnia ex superius propositis facillimum est assequi. Sicut etiam facile est cognoscere, vbi in praxi seu effectione per resolutionem inuenimus quid agendum; & postea quod est vltimum in inuentione debet esse primum in exsequutione: dum fit exsequutio contraria resolutioni, illam non dici compositiuam methodum, sed esse potius operationem seu effectionem; quia tunc operatur artifex, exempli gratia, incipiendo expurgari superfluitates, mox præparando, deinde purgando, atque demum corroborãdo: quemadmodum etiam fabricator primo fodit terram, deinde facit fundamenta, deinde conficit parietem. Hæc compositio dubio procul nõ methodus compositiua, sed affectio potius dicitur, & est. Hæc ergo de methodorum conuenientia & discrepantia.

CAPVT XXX.

De nobilitate Methodorum.

Leonicenus sententia.

QVantum ad nobilitatem seu præstantiam methodorum: Leonicenus statuit, methodum definitiuam & demonstratiuam esse perfectiores; diuisiuam autem & resolutiuam imperfectiores: quoniã methodus resolutiua & diuisiua ministræ sunt atque famulæ methodi definitiuæ, ac demonstratiuæ; immediate tamen definitiuæ, mediate autem demonstratiuæ. Namque ministræ sunt, quatenus conducunt ad inueniendum genus & differentias, ex quibus constituitur definitio; quæ postea medium & caussam subministrat demonstrationi, sine qua demonstratio esse non posset. Ad inueniendum autem genera & differentias inuicem discrepant diuisio & resolutio: nam diuisio incipit a supremis generibus, resolutio autem ab indiuiduis. Atque tandem ad hunc vsum Leonicenus has methodos referre voluit, vt dixerit, si quis diuisiuæ ac resolutiuæ eum auferat vsum, quem definitionibus præstant, atque ab illarum respectu seiungat, imperfectas esse, & nihil aut parum vtilitatis afferre. Comparans deinde demonstratiuam cum definitiua, inquit, definitiuam esse præstantiorem demonstratiua; quoniam definitiua rerum substantias explicat, demonstratiua autem res ipsas sequentia demonstrat: vnde sicuti substantia accidente est præstantior, ita definitio demonstratione.

Confutatio.

Quæ dicta, quamuis prima facie nonnihil veritatis in se continere videantur; multiplicem tamen in se falsitatem includunt. Namque primum falsum est, definitiuam & demonstratiuam methodos esse perfectiores resolutiua & diuisiua, propterea quod hæ sint ministræ, & quod in his non sit alius vsus. Totus autem error originem traxit, quoniam opinatus est Leonicenus, nullum esse vsum resolutiuæ, & diuisiuæ, quam ad definitiones: quod falsum est. Quamuis enim ex sent. tum aliorum, potissimum Auerr. 4. phys. 2. 1. de an. 5. & 6. metaph. primo ad definitionem indagandum, tum diuisio, tum resolutio referantur: non propterea tamen credendum, harum methodorum non esse alium & præstantiorem vsum. Quod ostendo in vtraque methodo.

Diuisio famulatur definitioni.

Primum etenim diuisiua conducit ad indagãdum definitionem, nempe ad inueniendum genus & differentias. Quod optime declarabat Them. secundo poster. inquiens, definitionem fieri citra probationem vllam, atque ex concessis, per interrogationem, & responsionem: ita vt nihil veluti necessarium, sed solum vt concessum accipiatur. Exempli gratia: volo definire hominem; tunc interrogo, sit ne animal, vel non animal: Respondens ait, esse animal. Tunc rursus quæro num animal aut gressile, aut aquatile; Cõcedit respondẽs esse gressilem hominem. Vnde definiens hoc sumit, nec syllogismo probat. Tunc vltra interrogat; num gressile vel bipes, vel multipes? Concedit esse bipedem, Vnde tunc definitio texit; homo est animal gressile bipes. Ecce ergo, quemadmodum methodus diuisiua famulatur definitiuæ. Quod etiã exacte Boetius in l. diui. declarat.

Definitio inseruit diuisioni.

Sed ex eodem Boetio habemus, diuisionem non tantum famulari definitioni, sed etiam definitionem famulari diuisioni: quoniam (inquit) cum alia sint æquiuoca, alia vniuoca, atque conueniat æquiuocis significationis diuisio, vniuocis autem diuisio generis in species: propterea videndum est prius quid sit æquiuocum, & vniuocũ; quæ sine definitione haberi non possunt. Quare etiam definitio famulatur diuisioni.

sioni. Hoc autem intelligendum est de ea diuisione, A cuius vsus non est indagare genus & differentias, vt ex his definitio constituatur; sed potius numerum rerum. Exempli gratia, volo indagare numerum pulsuum, species omnes respirationum, febrium, & similium. Inueniam methodo diuisiua: & a primo incipiam genere: quod cum diuidi nequeat, cum Gale. locis citatis, nisi prius videamus quid sit res diuidenda, quid sit, verbi gratia, febris, quid respiratio, quid pulsus: propterea ipsa definitio diuisioni famulatur. Quo tandem fit, vt diuisio non solum alium habeat vsum, ab eo quem proposuit Leonicenus; verumetiã diuisioni inseruire definitionem, quatenus rem diuidendam constituere debet.

Demonstratio ministrat diuisioni.

Quinimo aduersus eundem Leonicenum addi- B mus, diuisioni non modo famulari definitionem, sed etiam demonstrationem: nimirum vbi in diuisione aliqua occurrit difficultas, seu aliquod occurrit naturaliter ignotum, illud demõstrati ne probari potest. Quæ veritas colligitur ex Galeno, primo metho. 5. inquit enim, esse constituendas non nominum, sed rerum differentias; atq; vbi, verbi gratia, habuerimus quatuor esse partes, nimirum per diuisionem; deinde demonstratione confirmandum, nec plures, nec pauciores esse. Eandem sententiam habuit quoque Them. dicebat enim secundo poster. 6. nos posse certis rationibus probare ea, quæ in sermonem incidunt illum, qui vltro citroque, hoc est, per interrogationem & responsionem habitus est: verbi gratia animatum hominem esse, quia non inanimatum; & ra- C tionalem, quia non irrationalem. Cæterum monet Them. ne propterea credamus hominis definitionẽ probari, sed probari conclusionem, quæ ex diuisionum membris coalita est. Ex quo colligendum, diuisioni famulari tum definitionem, tum demonstrationem: ac definitionem immediate, mediate autem demonstrationem, quatenus per demonstrationem probantur conclusiones, quæ ex diuisis colliguntur membris. Quare constat, diuisionem non esse ita definitionis seruam, vt etiam definitionis domina non sit.

Analysis seu ad definitio & demonstratio.

Quantum vero ad resolutionem: huius pariter nõ solum est vsus ad definitionem, vt Leonicenus pro- D posuit, sed etiam ad inuentionem aliarum rerũ, quæ tamen non sunt definitionis partes. Atque talis est resolutio, quæ a finis incipit notione. Vt si proponantur a Gal. plures partes, veluti quatuor principales corporis humani, volo inuenire has nec esse plures, nec pauciores. Inueniam resolutione, incipiendo a notione finis. Et hæc minime famulatur definitioni: quinimo, si in hac via resolutiua aliquid ignotum occurrit, vel definitione declarabitur, vel demonstratione probabitur, vt merito talis resolutionis famulæ sint definitio, & demonstratio. Quæ veritas confirmari etiam potest cum Aristot. primo post. vbi volens omnes demonstrationis conditiones methodo resolutiua indagare, (vnde libros etiam illos gratia resolutionis, resolutorios nuncupauit) cum hæc reso- E lutio, (vt toties dictum fuit) a finis notione exordiatur; iure ipso Arist. a notione finis, hoc est a scire exordiri voluit: atque scire, quod finis erat, primum definiuit. Quod cum ita sit, dubio procul definitionem ipsius scire, gratia resolutionis constituit.

Auctoris sententia.

Quantum postea ad id, quod dicebat Leonicenus, definitiuam esse præstantiorem demonstratiua, quoniam versatur definitio circa substãtiam, demonstratio autem circa accidentia: neque hoc sine suspicione esse potest: siquidem definitio & circa substantiam, & circa accidentia versari solet. Namq; in scientijs etiã accidentia indagamus methodo definitiua.

Methodorũ collocatio ratione ordinis & naturæ.

Cum itaque in errore fuerit Leonicenus, alioquin vir grauissimus; quid dicendum? Dicerem ergo methodos inuicem constitui posse dupliciter: nempe ratione Ordinis, & Dignitatis. Ratione quidem ordinis ab Ammon. in prædicab. ita collocantur, vt prima sit diuisiua, secunda definitiua, tertia demonstratiua, quarta resolutiua. Secundum hunc ordinem hæ methodi ab Ammon. qua ratione digerantur, non esset fortasse præter rationem, si a legitis explicaretur. Sed cum hoc ab ipsis (quod sciam) non sit declaratum; explanare conabor; neque enim res tanti momenti silentio prętereunda. Dicimus ergo Ammoniũ nihil aliud insinuasse, nisi quod prima sit diuisiua, vtpote quæ constituit genus & differentias: secunda sit definitiua, quę genus & differentias accipit a diuisiua; tertia sit demonstratiua, quæ ex definitione constat, quarta sit resolutiua, sed non quælibet, verum illa quæ incipit a notione finis, quæ tum demonstrationem, tum alia cõposita in suas partes, seu in suas præmissas & principia resoluere potest. Vnde aduertatis Ammonium resolutionem illam secludere, quæ definitioni famulatur; propterea quod secundũ dogma Platonicum voluit (vt ipsum interpretatur) definitionem omnem fieri ex diuisione. Quare resolutionem excludit: resolutionem, inquam, quæ definitioni famulatur. Et propterea resolutionem postremo loco collocauit. Quod si resolutionem definitioni inseruientem intellexisset; necessarium fuisset, vt quemadmodum definitioni diuisionem præposuit, ita etiam famulantem resolutionem præposuisset. Quare methodos inuicem ita dirigere poteritis: pertendentes, an progressus fiat a priori, more Platonico; vel a posteriori, more Aristotelico. Si a priori; primum est diuisio quæ indagat genus & differentiam, ex quibus fit definitio; quæ postea secundo loco collocatur, veluti medium demonstrationis: tertio est demonstratio: resolutio autem, quę definitioni famulatur nullum locum habere potest, quando definitio non nisi ex diuisione (vt ait Ammonius ex Plat. sententia) fieri possit. Si autem progrediamur a posteriori: prima est resolutiua, secunda diuisiua, tertia definitiua, quarta demonstratiua. Primo quidem est resolutiua, quæ nimirum definitioni famulatur; nam in hac ab inferioribus, & indiuiduis, & operationibus adscendimus in species, genera, & differentias. Secundo fit progressus a priori per diuisionem, vt habeamus genus & differentias, primo a posteriori per resolutionem, secundo a priori per diuisionem. Ex quibus tertio loco fit definitio. Quæ tandem medium tribuit demonstrationi. Notandum vero, resolutionem definitioni famulantem vel non habere locum, vel ante definitionem esse collocandam: resolutionẽ autem non inseruientem definitioni, post alias methodos esse collocandam, quemadmodum Ammon. loco citato collocauit.

Methodorũ collocatio ratione quæsiti ignoti.

Si methodi inuicem constituantur ratione dignitatis: opus est aliqua distinctione: nãq; methodi considerantur vel ratione Quæsiti ignoti, vel ratione Viæ, per quam methodi progrediuntur a noto ad quæsitum ignotum. Primo, si consideramus methodos ratione quæsiti ignoti, quoniam id in diuisione & resolutione est rerum numerus: in demonstratione, caussa inhærentiæ passionis in subiecto: in definitione, quid rei, tum accidentis, tum quoq; substantiæ: dubio procul, cum quid rei nobilitate excedat reliqua quæsita, definitio dignitate cæteras methodos superabit. Neque aliquid facit, etiamsi demonstratio irrigantur ad quæsitum naturaliter ignotum: definitio autem non: vt propterea demonstratio dicatur via doctrinæ, definitio autem disciplina: namque magis honorificum est, parum scire de magis honorabilibus, quam multum de minus honorabilibus. Quare, cum quæsitum definitionis, nempe quid rei, tum accidentis, tum præcipue substantiæ, sit nobilissimũ: ob id & hæc methodus nobilissima erit.

Meth. collocatio ratione viæ.

At si perpendantur methodi merito viæ, per quam progredimur a re nota ad ignotam; cum talis via prę ferendum locum habeat in methodo resolutiua & diui-

 siua,

siua, quatenus in hisce methodis locũ habet adscensus & descensus: ideo hæ methodi nobiliores sunt: vt propterea a Galeno passim nomine methodi, hoc est, viæ, potissimum nominentur resolutio & diuisio, non autem demonstratio & definitio. Quod colligere licet ex Galeno, tum alibi, tum tertio methodi primo; vbi inquit; eum qui procedit ratione & methodo, logicum dici, methodicum, & dogmaticum, non autem empiricum: vbi per methodum intelligit diuisiuam & resolutiuam; per rationem autem methodum demonstratiuam, diuisiuæ & reso utiuæ famulantem. Quapropter cum Galenus primo methodi quarto ait, methodum ratione inueniri; nemo inde arguat, quod ratio non sit methodus: nam ratio seu demonstratio est methodus; sed dicit methodum ratione inueniri, hoc est methodum diuisiuam & resolutiuam ratione acquiri, hoc est non empirice. Quare methodos considerantes ratione viæ, asserimus & concludimus, a diuisiua & resolutiua reliquas nobilitate superari. Quod si denuo comparabimus inuicem diuisiuam & resolutiuam, vt constet quę harum sit nobilior; dicimus, has methodos bifariam considerari posse: nempe vel quatenus conducunt ad indagandum definitionem, vel potius ad rerum numerum determinatum inquirendum. Si primo modo; diuisio, sicut est methodus difficilior resolutione, ita etiam nobilior; nec ab re: nam diuisio auspicatur ab intelligibilibus, resolutio autem a sensibilibus. Propterea Plato eminentissimus philosophus diuisiuæ methodo addictus fuit contra autem Aristoteles sensibus magis immersus definitionem per resolutionẽ inquirebat. At si hæ methodi considerentur, vt ad rerum numerum indagandum conducunt; dubio procul resolutio diuisione est excellentior: namque resolutio incipit a notione finis, supremarumque rerum numerum, nempe principiorum, inquirit; diuisio autem descendendo progrediens, rerum infimarum numerum indagat. Hæc de methodorum nobilitate. Vnde nihil aliud superest, nisi vt videamus quidnam sit methodus apud Galenum: quod iam aggrediamur.

CAPVT XXXI.

Quid Methodus apud Galenum.

Dicendorũ necessitas et vsus.

Difficultas i sermone de doctrina methodica, quæ absoluenda relinquitur altissima, atque maxime necessaria, in hoc consistit, vt sciamus quidnam Galenus per medendi methodum intellexerit. Hanc autem quæstionem altissimam appello, propterea quod Altimarus gloriabundus satis, neminem hanc difficultatem cognouisse asserit; seque tantæ veritatis vnicum fuisse inuentorem gloriatur. Deinde vero maxime necessariam hanc quæstionem intelligo: propterea quod ex huius resolutione, non modo quid Galenus per methodum medendi voluerit percipietis, verum etiam ad intelligendum omnes 14. libros Galeni de methodo medendi inscriptos additum satis apertum atque amplum consequemini. In qua materia tametsi Altimarus methodi definitionẽ venari contendat; ea tamen quam assignat, licet ex verbis Galeni depromi videatur, veruntamen satisfacere minime potest. Siquidem non constat apud ipsum, an talis methodus sit vel diuisiua, vel resolutiua, vel definitiua, vel demonstratiua. Vt inde quispiam suspicari queat, præter quatuor methodos fortasse quintam, eamque inusitatam, & Galenicam reperiri: cum tamen hoc falsissimum sit: siquidem Galenus non alias methodos, quam logicas vbique profitetur. Propterea nos in hac materia breuiter ita procedamus. Primum proponemus verba Galeni; deinde, quomodo intelligenda sint, enucleabimus: vt cum veritatem acquiratis, tum nouissimos Altimari discursus vanos esse dignoscatis.

Galeni verba de methodo medendi.

Quantum itaque ad primum: Galenus inquit primo methodi, capite quarto: *methodo quidpiam inquirere & inuenire, ex aduerso opponitur ei, quod fortuito & temere reperiatur: est autem id cum via quadam, & ordine; vt in disquisitione aliquid primũ sit, aliquid secundum, tertium, et quartum; quoad demũ sit peruentum ad ipsum, quod ab initio est propositũ.* Dicebat etiam idem Galenus quarto methodi quarto, *methodum esse v nam quandam vniuersalem viã, qua omnium particularium sit communis: quæ quidẽ via nos ducat a principio vsque ad finẽ, atque in omnibus particularib. similis sit*: Atque addit, *in singulis, morbis priuatam quandam esse methodũ sanandi, in omnibus tamen commune genus esse: nãque perpetuo auspicandum ab indicatione, quæ sumitur ab affectu cui mederi volumus; ad discernẽdũ an caussa affectus deserit, necne: si deserit, confugiendũ ad eã methodũ quæ traditur in tertio libro; si autem adsit, veniendum ad eam methodum, quæ in quarto libro docetur.* Quibus verbis (vt opinor) difficillimis videtur velle Galenus, methodum esse vel Vniuersalem, vel Particularem: præterea methodum aliam esse, de qua in tertio aliam de qua in quarto libro; quasi non sit vna via curandi morbos, sed duplex. Quę igitur erunt hæ viæ, seu methodi? Quid voluit Galenus?

Expositio verborũ de medẽdi methodo; remediorũ inuentio rationalis.

Dicam ego in hac materia difficillima illud, quod sentio meliori iudicio semper me submittens. Atque vt nostra sententia tum firma, tum euidens, quãtum fieri potest, reddatur; altius aliquantisper exordiri nobis liceat, atque primo statuere, quodnam sit munus methodi medendi, quam Galenus in illis libris profitetur? Itaque cum ipso Galeno primo methodi quinto, dicimus, in methodo medendi illud propositum esse, vt ægrota corpora in sanitatem vendicentur: id vero esse, vt naturales partium actiones (si quæ vitiatæ sunt) corrigantur. Ob idque dicebat Galenus nono methodi capite decimo, primum propositum in methodo medendi correspondere primo proposito in arte de tuenda sanitate; quandoquidem, sicut in arte tuendæ sanitatis est sanitatis tuitio, ita in methodo medendi est morbi sublatio. Cæterum cum methodi medendi propositum sit corpora ægra in sanitatem redigere, id autem fieri nequeat absque remedijs medicis; ideo talia remedia inuenire oportet. Quare etiam aliud erit huius methodi propositum, nempe præsidia reperire: ad quem scopũ respexit Galenus primo methodi quarto. Cum autem remediorum inuentio fiat tum methodo, quæ rationi innititur; tum experientia, quæ sensibus addicta est, ratione que non vtitur; in præsentia Galenus sermonem habere vult non de omni remediorum inuentione, sed de ea quæ methodo acquiritur. Quare methodi medendi munus esse debet, vt vi huius remedia inueniantur, atque ita inueniantur, vt non fortuito seu temere reperta esse videantur, sed methodo, hoc est, via quadam, & ordine, ac ratione. Vnde etiam sæpenumero Plato fortunam ab arte excludebat.

Obiter de fortuna medendi.

Sed hic obiter aduertatis, Hippocratem in lib. de arte videri fortunam in medicina collocare: inquit enim; ego vero non priuabo fortunam, tanquam nihil operæpretij faciat: puto enim morbis, qui male curantur, vt plurimum infortunium accidere; qui vero bene, eos bonam fortunam nancisci. Sed credo ego cum Platone, fortunam non habere locum in medica arte, quatenus videlicet ars constituitur, & secundum artem operatur medicus; quoniam siue sequatur mors, siue salus, semper optimus artifex recta ratione procedit. Quod si fortuna cum Hippocrate locum habet; id intelligendum est tum ex parte infirmi, tum ex parte medici, secundum hanc rationem. Ex parte quidem infirmi: quatenus se subijcit malo vel bono artifici: propterea dicebat interdum

Gale-

Galenus eos ægros esse fortunatos, qui optimum medicum nanciscuntur; infortunatos, qui malum. Ex parte vero medici eum fortunatum asserere possumus, cui infirmi morbis correpti salubribus curandi occurrunt; infortunatum, vbi insalubribus, & pœne lethalibus.

Inuentio alia auxiliorũ, alia administrationis.

Sed ad rem. In libris de methodo medendi propositum est remedia inuenire; non temere & fortuito, sed methodo, hoc est, via quadam, ratione, & ordine. Cæterum cum duplex sit remediorum inuentio, duplex etiam methodus erit. Namque alia simplex est remediorum inuentio, alia vero recta inuentorum administratio. Ad quem duplicem præsidiorum inuentionem respiciens Galen. 6. method. secundo, inquit, medendi methodum non solum posse inuenire meliora medicamenta, quam a medicis fuerint inuenta; sed etiam posse inuenire vniuersum curationis modum, hoc est rectam administrationem illorum inuentorum remediorum. Itaque cum duplex sit remediorum inuentio, duplex etiam quodammodo methodus oritur; altera quidem est, qua inueniuntur auxilia: reliqua, qua inuenitur recta administratio inuentorum auxiliorum. Propterea Galenus 4. method. 4 dicit. esse deueniendum modo ad methodum, quæ in tertio libro traditur; modo ad methodum, quæ proponitur in quarto lib. hoc est, modo ad methodum diuisiuam, beneficio cuius inueniuntur auxilia; modo ad resolutiuam, virtute cuius reperitur recta auxiliorum administratio. Declaro magis. Per simplicem remediorum inuentionem, intelligo inuentionem auxilij vel calefacientis, vel refrigerantis, vel humectantis, vel siccantis; præterea vel vacuantis, vel replentis: per inuentionem autem rectæ auxiliorum administrationis, intelligo, an primo vti oporteat hoc vel illo inuento auxilio.

Prima methodus, inuentionis remediorum.

Vnde si primum consideremus inuentionem simplicem auxilij, progredi oportet methodo diuisiua, quæ a summo exorditur genere: cui famulatur demonstratio, vbi aliquod naturaliter ignotum in hac via occurrit: subministrat quin etiam definitio, vbi aliquod ignotum quoad quid est offertur. Quomodo autem hæc sit methodus diuisiua, atque qua ratione hanc proposuerit Galenus, declaro. Exempli gratia, proponatur febris putrida: in qua cũ duo sint, nempe febris, & caussa; propositum esse debet remedia inuenire tum febris, tum caussæ. Qua procedendum via? Primum quo ad febrem, incipiendo a generalissimis, cum sit quid præter naturam, oritur indicatio

1 remouendi. Cum autem sit præter naturam, vel est morbus, vel caussa, vel symptoma. Ecce, vtor diuisione. Sed non est caussa, non symptoma, sed morbus: nam morbus est, a quo immediate læsio prodit operationum; talis est febris; ergo &c. Ecce, vtor definitione, & ratione, merito diuisionis. Itaque cum febris sit morbus, nascitur indicatio auferendi morbum. Tunc vltra in hac via progrediendo dicẽdum; morbus cum sit vel in mala compositione, vel in soluta vnitate, vel in intemperie; febrisque sit morbus in intemperie: nascitur indicatio alterandi. Tunc vltra: cum morbus in intemperie sit vel in simplici, vel in composita; & febris sit morbus in intemperie composita: prodit etiam indicatio composita, hæc autem cum consistat vel in calido & sicco, vel in calido & humido, vel in frigido & humido, vel in frigido & sicco; febrisque sit morbus in intemperie calida & sicca; ideo oritur indicatio refrigerandi & humectandi. Atque cum vlterius descendere non sit possibile, ideo hæc postrema & distinctissima indicatio est illa, quæ remedium distinctum inuenit, nempe auxilium refrigerans & humectans.

2 Præterea vero quantum ad materiam febrilem eodem progrediendum modo: nempe a materia, quatenus est quid præter naturam; deinde ad materiam, quatenus est replens; vnde habet locum vacuatio. Deinde ad materiam, vt est talis materia, determinatum efficiens repletionem: vbi oritur indicatio vacuandi, vt puta sanguinem: vnde inuentum est auxilium quod sanguinem vacuat.

Methodus inuentionis remediorũ est diuisiua.

Ecce ergo quemadmodum hic progressus est a supra ad infra, a supremis generibus ad subalterna, ad speciem specialissimam, proindeque est methodus diuisiua: de qua Gal. 3. meth. passim, vbi sermonem habuit de inuentione medicamentorum vlceris; quamuis etiam nonnulla de recta illorum administratione intermiscuerit. Sed potissimum talem methodum explicauit 1. meth. 4. vbi ait: methodo quippiã inuenire, ex aduerso opponitur ei, quod fortuito & temere reperitur, est autem id cum via quadam, & ordine, vt in disquisitione aliquid primum sit, aliquid secundum, tertium, & quartum, quoad demum sit peruentum ad ipsum quod ab initio est propositum. Quæ Galeni verba dubio procul ita intelligere oportet: vt per propositum finem remedij inuentionem intelligamus: nam munus methodi medendi est, ipsa inuenire remedia. Quando autem dicit; vt disquisitione aliquid primum sit, deinde secundum, tertium, & quartum; opus est intelligere progressum a generibus ad species, a supra ad infra, non autem ab infra ad supra. Et proinde hæc erit via potius diuisiua quam resolutiua; quando nimirum initium sumit a generica & suprema indicatione: nam Galenus inquit illos qui hac methodo procedunt, a primo aliquo auspicari, de quo inter omnes homines sit conuenientia; deinde ad reliqua transire. Exordiri ergo oportet a communissima intentione, quæ est, res præter naturam indicare sui ablationem, scilicet per contraria; res autem secundum naturam conseruationem, videlicet per similia. Ablatio autem capitur a morbo: deinde est ablatio morbi; tertio alteratio; quarto & vltimo refrigeratio & humectatio. Ecce, quomodo hic progressus est ab vniuersalibus ad minus vniuersalia, a supra ad infra: ideoque hæc est methodus diuisiua. Neque hic possumus auspicari a symptomatibus, adscendendo ad morbum: quoniam dicebat Galenus auspicandum esse perpetuo ab indicatione, quæ ab affectu sumitur. Vnde Galenus semper sibi ipsi consentiens primo method. 7. ait, principium, & radicem & elementum methodi medendi esse corporis affectum præter naturam: quando nil aliud sit quod curetur a medicis, quam corporum affectus. Cum autem initium sit a morbo communissime considerato, ideo erit via hæc methodus diuisiua. Ad eandem veritatem respiciens quoque Galen. 8. de decretis cap. 6. ex mente Hippo. ait, contrariorum contrarias esse curationes, elementa esse methodi medendi. Si igitur hæc communissima indicatio est elementum, est principium a quo auspicari oportet; igitur methodus hæc medendi erit via diuisiua, progrediens a generalissima indicatione ad minus generalem, donec ad specificam & distinctam deuentum sit. Et hæc de medendi methodo, qua remedia inueniuntur.

Altera methodus qua inuenitur vsus auxiliorum: quæ est analytica.

Quantum autem ad alteram methodum, qua inuenitur recta administratio inuentorum remediorum, nempe an hoc vel illo auxilio prius vti oporteat, ad hanc inuentionem conducit methodus resolutiuam, quæ nimirum incipit a notione finis, atque exordium sumit ab indicatione, quæ ab affectu sumitur. Veluti, si ita in biliosa febre dicamus: ratione morbi calidi & sicci, oritur indicatio refrigerandi & humectandi; sed quoniam morbus pendet a bile copiosa & crassa; ideo ratione copiæ oritur indicatio vacuandi: ratione crassitiei, attenuandi. At quoniam hæc bilis crassa nõ potest vacuari, nisi prius attenuetur; ob id oritur indicatio attenuãdi, prius quam vacuandi: quoniam vero ita attenuari nequit nequit, nisi

nisi prius superfluitates primæ educantur; ideo primum purgandæ superfluitates illæ primæ. Ex quo progressu discimus, hæc auxilia ita esse administranda, vt primum vtēdum sit lenientibus, secundo præparantibus, tertio purgantibus, quarto corroborantibus, nempe illud quod est vltimum in inuentione per methodum resolutiuam, in exsequutione priorem sibi vendicat locum. Ecce ergo, qua ratione recta hæc præsidiorum administratio methodo reperitur resolutiua. Porro hæc ipsa orditur etiam ab indicatione, quæ ab affectu sumitur perinde ac diuisiua; sed discrimen est, quoniam diuisiua exorditur ab affectu generico; resolutio autem ab affectu specifico. Et de hac loquitur Gal. 4. meth. 4. dicens; si morbi caussa adhuc persistat, & augeat morbum, deueniendum ad hanc methodum, quæ traditur in quarto, scilicet ad methodum resolutiuam, quippe quæ rectam auxiliorum administrationem declarat; nimirum prius esse caussæ occurrendum, deinde morbo. Quare hactenus cōstat, quid voluerit Gal. quando dixit, aliam esse methodum, quæ traditur in tertio lib. aliam quæ traditur in quarto.

Methodus vniuersalis, et particularis.

Quantum autem ad aliud dictum, quod methodus sit vel vniuersalis, vel particularis; 4. meth. cap. 4. dicimus per methodum vniuersalem, intelligi methodum medendi in generali, quatenus non applicatur huic vel illi morbo; per particularem autem methodum, quatenus applicatur huic vel illi morbo: frustra enim traderetur cognitio methodi generalis, nisi morbis particulatim applicaretur. Vnde 1. meth. 5. Gal. dicebat, id tenaciter in omni methodo seruandum, vt in ea prius multis leuioribus problematis sæpe exerceamur, quam maioribus manum admoueamus. Eandem veritatem colligimus ex Gal. 4. methód. 1. nempe duplicem esse methodum: aliam generalem, aliam minus vniuersalem, hoc est specificā; & opus esse vtramque callere: inquit enim, non sat esse dedisse tantum generalitatem methodi, sed etiam in singulis eius partibus opus esse vt exerceamur, propterea quod cuique morbum speciei sua sit methodus. Eadem sententia colligitur ex 9. meth. 4. dicit enim, ad exactam cognitionem non satisfacere methodos vniuersales, sed in exemplis exercitari quiduis discentes maxime expedire.

Verum aduertatis, ne interdum auctoritates malę acceptæ vos confundant: namque dicebat Gale. 9. de placit. 2. vniuersalem methodum sine exercitatione multa in singularibus artificem bonum efficere non posse; ideoque eam assidue per totum vitæ curriculum exercendam: demonstratiuam autem methodum non tanta indigere exercitatione, quamuis non pauca. Ex quibus dictis facile aliquis iunior colligere posset, aliam esse methodum vniuersalem, aliam demonstratiuam: & methodum demonstratiuam non posse esse tum vniuersalem, tum particularem. Quod falsum est. Nam quælibet methodus, nempe diuisiua, resolutiua, definitiua, & demonstratiua, est vniuersalis, & particularis, hoc est, priuatis problematis applicabilis. Quare Galenus, dum distinxit vniuersalem methodum a demonstratiua methodo; per vniuersalem methodum intelligit methodum excellentiorem ratione viæ; quæ via est vel a supra ad infra, vt in diuisiua; vel ab infra ad supra, vt in resolutiua, in qua viæ resoluendo & adscendendo inuenimus; descendendo autem exsequimur. Vnde cum in artibus præualeat via diuisiua & resolutiua; proinde hanc viam vniuersalem methodum vocat, ideoque magis necessariam, & in qua magis sit exercendum in methodo medendi, seu arte curandi, quam in methodo demonstratiua. Propterea ratione talis viæ supra ca. 30. de methodorum præstantia methodum diuisiuam & resolutiuam cæteris præstantiores esse statuimus. Itaque hunc in modum dicta Galeni intelligere oportet: neque nouas methodos somniare licet.

Et hæc tandem dicta sint de doctrina methodica: nunc ad doctrinam progrediamur experimentalem.

CAPVT XXXII.

De doctrina Experimentali.

Transitio.

CVm hactenus egerimus de doctrina methodica, proindeque de doctrina patefaciente simpliciter res ignotas; sed quatenus in tali cognitione quæsitorum scientiam consequimur: reliquum est vt agamus de doctrina pariter ignotas res simpliciter patefaciente, sed quatenus in tali cognitione quæsitorum potius peritiam adipiscimur. Et hæc doctrina dicitur experimentum; alterum scilicet instrumentum, quod conducit tum ad inueniendum artes, tum ad harum vsum: atque contra distinguitur ipsi rationi, proindeque demonstrationi.

Experimentum quid sit.

Experimenti autem talis proponitur definitio: *Experimentum est doctrina instrumentalis, qua docemur progredi a noto ad ignotū, vt problematū peritiam consequamur.* Primum itaque dictum fuit: esse *doctrinam instrumentalem*: namque in præsentia cōsideramus experimentum, sicut & methodos, & ordines considerauerimus: nempe sub ea ratione, qua experimentum docetur a doctore, in virtute habitus non principalis, nempe logici. Vnde doctor, docens artem conficiendi experimentum, doctrinam præbet experimentalem.

Generatio experimenti.

Deinde in definitione dictum fuit: *qua docemur progredi a noto ad ignotum.* Pro intelligentia huius particulæ scire expedit, qua arte fiat experimentum. Itaq; sciendū cū Arist. primo metaph. a principio, & secundo post. circa finem, ad procreandum experimentum tali via esse procedendum: nimirum vt primū præcedat sensus multiplicatus, hoc est, vt multæ fiant sensationes, eodem modo, circa eiusdē speciei indiuidua. Exempli gratia, video hoc rhabarbarum purgare bilem in hoc homine: video etiam aliud indiuiduum rhabarbari similiter purgare bilem: & recordor primi indiuidui: tunc ex duplici hac sensatione fit memoria. Quod si tertia vice, quarta, & quinta videam rhabarbarum indiuiduū hoc efficere; tuncq; recordatus fuero primæ, & secundæ, & præcedentium sensationū: tunc fient plures memoriæ. Et hinc, cum memoria necessario requirat sensum, post mortem non recordamur: atque hinc etiam memoria primo & per se est in sensu, non sic autem in mente. Ad rem: Ergo ex pluribus memorijs, seu ex hac memoria multiplicata, resultabit in facultate rememoratrice spectrum, seu simulacrum fixum & stabile: quod nil aliud est, quam opus animæ sensitiuę; ad differētiam rationis, quæ est opus intellectus. Atque hoc sensu opus stabile & fixum vocatur experimentum, ex multis collectum memorijs: quo deinde opere seu simulacro excitatus intellectus, facit vniuersale, quod est, omne rhabarbarum purgare bilem. Quod quidem vniuersale est artis principium; non ratione, sed experimento inuentum, atque hoc principium stabile fixum est in intellectu; quoniam occasionem habuit ab illo simulacro pariter fixo & stabili in facultate memoratrice; vt proinde prodeat etiam artis principium stabile & fixum. Quibus sic positis, constat, cur in definitione dictum sit, in doctrina experimentali progressum fieri a noto ad ignotum: nempe notum esse sensationes ipsas: rem autem ignotam esse principium, & problema in arte, vel scientia: viam autem a sensationibus ad memorias, ab his ad experimētum, ab hoc ad vniuersale in arte, ad problemata.

Discrimen experimenti et methodi.

Tandē dictum fuit; *vt problematū peritiam consequamur.* Quæ particula addita est, vt aptissime experimentalis

rimentalis doctrina a methodica distingueretur; & potissimum, vt experimentum a ratione & demonstratione seiungeretur. Namque sicut demonstratio est opus intellectus, ita experimentum est opus sensus. Vnde quamuis vtraque doctrina referatur ad problemata potius singularia in arte, quam ad totam artem, ad differentiam ordinis doctrinæ: differentia tamen est inter rationem & experimentum; nam per rationem consequimur scientiam de problemate; per experimentum autem peritiam.

Exempla.

Exempli gratia sit hoc vniuersale: omnis lactuca conuenit febricitantibus. Huius propositionis possum habere scientiam, & peritiam. Scientiam habeo per rationem, hunc in modum: omne quod habet vim refrigerandi & humectandi, conuenit febricitantibus: sed lactuca habet vim refrigerandi & humectandi: ergo. Maior manifesta esse potest per illud axioma, contraria contrarijs curantur. Minor autem hunc in modum probari potest: omne quod constat ex aqueo elemento, habet vim refrigerandi & humectandi; lactuca huiusmodi: ergo. Quare probatum est hoc vniuersale, nempe quod omnis lactuca omnibus conueniat febricitantibus. Peritiam autem habeo hunc modum: video hoc indiuiduum lactucæ conuenire huic & illi febricitanti; tunc ex multiplici sensatione & obseruatione fit memoria: ex memoria multiplicata fit simulacrum quoddam in memoria; ex hoc excitatur intellectus, & conijcit hanc vniuersalem propositionem, nimirum quod omnis lactuca conueniat febricitantibus. At huius vniuersalis habemus non scientiam, sed solum peritiam. Ideo in definitione ad hanc veritatem respicientes, vt euidenter doctrinam experimentalem a methodica seiungeremus, diximus, *vt problematum peritiam consequamur*. Hæc de definitione experimentalis doctrinæ.

Differentia experimenti.

Quantum ad diuisionem, nihil habetur notatu dignum: nisi ratione finis dicamus, experimentum conducere tum ad inuentionem principiorum in scientijs & artibus, tum etiam ad vsum artium. Quare iam ad postremum propositum in sermone de doctrinis deueniamus, nempe ad Modum docendi.

CAPVT X.

De definitione ordine docendi.

Transitio.

CVm hucusque egerimus de doctrina tum principali, tum maxima ex parte etiam de instrumentali, siquidem egimus de doctrina disponente, atque methodica: modo nil aliud superest, nisi vt de ea doctrina instrumentali disseramus, quæ res potius secundum quid, quam absolute patefacit; atque dicitur modus docendi.

[illegible] errorem.

In hac doctrina ne decipiamini, sicut deceptus fuit Modernus; primo eius errorem, qui veritatem turbare posset, eradicare oportet. Inquit igitur doctrinam capi pro modo docendi; qui modus docendi sit ratio quædam accommodandi se ad naturam, aut Auditoris, aut Rerum. Auditoris quidem: namque aliqui sunt, qui exemplis doceri appetunt, alij demonstratione. Sed hic statis se confundit: quoniam distinguit prius modum docendi a methodo; & tamen declarans quomodo modus docendi sit varius pro varia natura auditoris, inter reliqua accepit demonstrationem, quæ sine dubio est methodus, vt etiam ipse fatetur. Quare modo seiungit modum docendi a methodo, modo confundit; proindeque seipsum confundit. Quando etiam addit docendi modum se accommodare ad naturam rerum, vt propterea res mathematicas doceamus per formam, diuinas per efficientem, naturales per materiam, morales & artificiales per finem: hoc quidem admittere possumus, & ex Ammon. in præfatione prædic. facile colligi potest. Sed propterea non tollitur, quin a Moderno confundatur modus docendi cum methodis: nam vtentibus methodo definitiua in mathematica, definitio tradetur per formam, in philosophia naturali per materiam, vel per formam in materia. Amplius methodos quoque dirigi ad rerum naturam patet: quoniam, si res est ignota, quo ad Quid est, vtimur methodo definitiua: si quoad Si est, vel Quia est, vel Propter quid est, demonstratiua; si quo ad Numerum, diuisiua & resolutiua. Quare cum methodi dirigantur ad varias rerum naturas, sicut etiam modus docendi; propterea Modernus modum docendi cum methodis maxime confundit.

[illegible] modi docendi.

Nos itaque hanc & quamcunque aliam euitantes confusionem, accipientes modum docendi, vt euidenter a methodo & quacunque alia doctrina distinguatur, modi docendi talem definitionem proponimus: *Modus docendi est doctrina instrumentalis, qua docemur facultates diuersimode docere.*

Doctrina.

Dictum in definitione primum fuit, modum docendi esse *doctrinam*; quoniam accipimus modum docendi sub ea ratione, qua etiam sumpsimus experimentum, methodum, & ordinem; nempe sub ea ratione, qua modus docendi a doctore docetur, exempli gratia, modus docendi aphoristicus dicitur doctrina, quatenus a doctore quis docetur, quomodo conijci debeat aphorismus. Pariter, locutio seu modus loquendi, dicitur doctrina, quatenus modus loquendi docetur a doctore. Merito igitur dictum fuit, modum docendi esse *doctrinam*.

Instrumentalis.

Postea dictum est; *instrumentalis*: vt haberetis modum docendi prodire a doctore, prædito habitu instrumentali, non autem principali. Atque hucusque est conuenientia inter ordines, methodos, & modum docendi: nam quodlibet horum est doctrina instrumentalis; quoniam ita ordines, ac methodi prodeunt a doctore in virtute habitus instrumentalis, sicut etiam modus docendi.

Discrimen modi docendi à reliquis doctrinis.

Vnde necessum erat, vt per definitionem seiungeretur modus docendi a reliquis doctrinis: & ob id in definitione dictum fuit; *qua docemur facultates diuersimode docere*. Per quam particulam dubio procul modus docendi distinguitur tum ab ordinibus, tum a methodis. Namq; ordo est doctrina instrumentalis, sed qua docemur facultates disponere: vnde cum aliud sit disponere, & aliud docere, propterea & modus docendi differet ab ordine. Distinguitur præterea modus docendi a methodo: namque methodus est quidem doctrina instrumentalis, sed qua docemur progredi a noto ad ignotum: vnde aliud est docere quomodo sit progrediendum a noto ad ignotum, & aliud est simpliciter res ipsas docere, ac explanare: & ob id modus docendi quid diuersum erit a methodo, quia est doctrina, in qua doctor nos docet facultates diuersimode docere: per facultates autem intelligo facultates tum reales, tum sermocinales, namque in omnibus docendi modus locum habet. Verum vt discrimen inter modum docendi & methodos, immo etiam ordines, a priori dignoscatis: in memoriam reuocare oportet, quemadmodum doctor aliquis docens doceat per habitum, quem in mente obtinet, neque etiam alia ratione docere potest. Hic autem habitus est vel Principalis, vel Non principalis. Si principalis, tunc doctor artes & scientias docet. Si autem fuerit non principalis; tunc vel docet rationem Disponendi facultates, & sunt ipsi ordines, hosq; docet in virtute potissimum habitus logici: vel docet rationem Progrediendi a noto ad ignotum, suntque methodi, & experimentum; quæ pariter in virtute habitus logicæ disciplinæ docet: vel denique docet modum & artem Declarandi, seu explanandi, & docendi res ipsas, suntque docendi modi; quod pariter docet in virtute habitus non principalis, sed potius habitus gram-

gram-

grammaticæ atque rhetoricæ: namque sicut a logica prodeunt ordines, methodi: & experimentum; ita a grammatica & rhetorica progrediuntur modi docendi, & diuersi; exempli gratia, a grammatica modus docendi viua voce, in scriptis, facile, difficulter, concise, prolisse; a rhetorica, per quandam similitudinem, modus docendi aphoristice: dico autem, per quandam similitudinem; quoniam sicuti a rhetore habemus modum docendi per sententias circa res, quæ in actione consistunt, ita per quandam similitudinem modus docendi aphoristice est per sententias seu per enunciationes, quæ sunt de rebus effectibilibus. Itaque ad hanc veritatem respicientes, & modum docendi a reliquis doctrinis vndequaque seiungentes, diximus in definitione, qua docemur facultates, hoc est, tum reales, tum sermocinales, diuersimode docere. Docet enim doctor grammaticus, & rhetoricus, qua arte quis docere & explanare possit facultates quaslibet diuersimode, hoc est, tum per locutionem, tum per scripturam, tum facile, tum difficulter, tum prolixe, tum per compendium, tum denique aphoristice. Sed vt hæc clariora reddantur, ad diuisionem accedamus.

CAPVT XXXIIII.

De Diuisione modi docendi.

Differentia vnde sumenda.

VT arte aliqua modi docendi species haurire videamur, propterea non aliunde quam ex proposita definitione depromendæ. Itaq; cũ modus docendi nihil aliud sit, quam doctrina instrumentalis, qua docemur ipsas facultates diuersimode docere, seu explanare: sequitur pro diuersitate talis doctrinæ instrumentalis, diuersos etiam modos docendi hauriendos. Cum autem diuersitas hæc pendeat ex vario doctoris in discipulum respectu; ob id ex hoc multæ etiam ac variæ modi docendi species prodibunt. Itaque modus docendi respicit magis vel Docentem, vel Addiscentem, vel indifferenter Vtrumque.

Differentia a docente.

Si magis docentem; tunc consideramus an doctor docere velit Actu, vel Potestate. Si actu; tunc oritur modus docendi, qui dicitur locutio: cuius beneficio comparatur doctrina, quæ dicitur doctrina viua voce tradita: quã Galenus, primo de facultatibus alim. cap. 1. optimam esse voluit. Vnde aduertatis, ne contingat aliqua deceptio; cum dicimus, verbi gratia, medicinam esse doctrinam viua voce traditam; nemo credat, medicinam esse modum docendi, propterea quod sit doctrina viua voce tradita; namque medicina est ars, inquantum est habitus effectiuus; est doctrina, quatenus a doctore docetur, est autem doctrina viua voce tradita, inquantum traditur per modum docendi, qui dicitur locutio: quæ locutio dicitur doctrina, non inquantum medicina viua voce docetur, sed in quantum locutio modus docendi seu loquendi, a doctore, vtpote grammatico, docetur: vnde est tum doctrina, tum doctrinæ instrumentum. Sed ad rem. Doctor docere vult scientias & artes vel Actu, vel Potestate. Si actu; oritur modus docendi, qui dicitur locutio. Si potestate; prodit docendi modus, qui dicitur scriptura: nã sicut qui loquitur, actu docet, ita qui scribit, potentia docet.

Differ. ab addiscente.

Si autẽ modus docendi magis respiciat Addiscentem: consideratur modus docendi ratione, vel Temporis, vel Cognitionis. Si ratione temporis; tunc oritur modus docendi vel Prolixus per διέξοδον, per fusam enarrationem: vel Concisus & per compendium. Si primo modo; tunc est doctrina per διέξοδον tradita, quæ maxime conducit ad conficiendum artifices & scientes: dicebat enim Gale. 1. de facul. al. primo, doctrinam quæ traditur per diffusam ennarrationem artifices reddere: conducit enim hic modus docendi ad addiscendum, ad primam disciplinam. Si autem modus docendi sit per compendium, & breui tempore absoluatur: tunc hic modus conducere quidem potest ad auditores iam edocẽdum, veluti colligi potest ex Galen. libro de puls. ad tyrones: sed conducit potissimum ad artifices, seu auditores, iam per modum docendi διεξοδικὸν edoctos confirmandum. Et hoc est, quod in procemio art. med. insinuare voluit Galenus, cum ait: quæ alibi latius per διέξοδον sunt demonstrata, nunc a nobis per capita, & per compendium dicentur. Et ob id, sicuti prior docendi modus, conducit ad docendum auditores, ita secundus confert ad confirmandum iam edocta in mente auditorum. Proinde, cum in ordine compositiuo ars doceatur, in definitiuo memoriæ mandetur; merito modus docendi per διέξοδον præsertim locum habet in ordine compositiuo: modus autem docendi per compendium in ordine definitiuo: & ob id in arte medicinali, cum ordine Galenus vtatur definitiuo, rationabiliter modo docendi per compendium innititur.

Si autem modus docendi consideretur ratione cognitionis, consideratur quatenus modus docendi est vel Facilis, vel Difficilis. Facilis quidem respicit auditores iuniores, in arte & scientia initiatos; difficilis autem seniores & prouectos. Vnde admodum facilem aliqua ex parte respiciens Plato in Sophista dicebat, faciliora prægustanda, antequam ad difficiliora deueniamus. Vnde etiam Porphyrius, Platonis præceptis addictus cum in prædicabilibus iuuenes vellet introducere ad prædicamẽta Aristotelis, & ad methodos quoque ab Aristotele in logica traditas, quamprimum modum docendi facilem pollicetur; siquidem ait, se velle ab altioribus quæstionibus abstinere. Quo modo docendi vsus etiam est Galenus in libris suis isagogicis. Modus docendi difficilis, prouectos respiciens auditores, est, in quo doctor altissimas omnes atque arduas difficultates pertractat. Quo docendi modo vsus est Arist. tum alibi, tum potissimum in libris de physico auditu: vt propterea ad Alexan. Regem scribens hos libros editos esse, atque non editos asserat: nimirum, quia ob prouectiores editi essent; non autem propter imperitos. Vnde hic aduertatis, sicuti modus docendi per compendium potest esse tum facilis, tum difficilis; simili quoque ratione modum docendi per διέξοδον, esse posse tum Facilem, tum Difficilem. Propterea si ad Galeni libros respiciamus, non difficulter obseruare possumus, aliquos esse, in quibus Galenus vtitur modo docendi breui & facili: quosdam vero in quibus breui & difficili: quosdam præterea in quibus longo & facili: quosdam denique in quibus longo & difficili. Vtitur quidẽ modo docendi breui atque facili, in lib. de puls. ad tyron. in quo (vt patet) breuiter docet, a diligentiori rerum inquisitione abstinens, citra difficultatẽ. Vtitur vero breui, sed difficili docendi modo, in lib. de const. art. med. atq; in art. med. Vtitur præterea modo docendi longo & facili, in libris de vsu partium, & potissimum de anatomicis administrationibus, & alijs plerisque in libris. Vtitur denique docendi modo longo & difficili, in lib. de placitis Hippoc. & Platonis: ibi enim de altissimis quæstionibus pertractat.

Diff. a docente, & discente.

Quod si postremo loco consideretur modus docendi penes doctorem & addiscentem simul: oritur modus docendi aphoristicus: quippe qui necessario exigit doctorem grauem, atque addiscentem eruditũ: quandoquidem qui per Aphoristicum modum docet, docet per sententiam, quæ est enuntiatio tum vniuersalis, tum breuis, tum de rebus agibilibus, vel etiam per aliquam similitudinem effectibilibus: quæ quidem enuntiatio non nisi a graui & prudenti viro proferri potest; atque apprehendi non nisi ab addiscente

ſcente in arte verſato. Et hoc docendi modo vſus eſt Hippoc. auctor grauiſſimus in aphoriſmis.

In recentiorem.

Ex quo euidentem Moderni errorem colligatis: namque inquit, doctrinam aphoriſticam ordinem eſſe particularem, non vniuerſalem; ad differentiam ſcilicet doctrinæ reſolutiuæ, compoſitiuæ, & definitiuæ: quoniam per doctrinam aphoriſticam ſint aliqui aphoriſmi, qui ordine pendeant, vt annuli in catena. Quæ dicta falſiſſima ſunt. Nam doctrina aphoriſtica nil aliud eſt, quam actio docentis grauiſſimi; proindeque mira grauitate & breuitate, & veluti ænigmatice propoſita. Nã doctrina aphoriſtica non eſt illa, quæ inuicem ordinat aphoriſmos: etenim aphoriſmi cõnectuntur in genere, ordine reſolutiuo; cum Hippoc. in aphoriſmis tradat artem medicam curatricem, & præſagatricem, has partes diſponendo ordine reſolutiuo; atque potiſſimum innititur methodo reſolutiua, nempe a notione finis progrediens a poſteriori ad prius, a re videlicet indicata ad ſua indicantia, & coindicantia: atque vtitur modo docendi perfectiſſimo, & de grauiſſimo, nempe aphoriſtico: quippe qui modus docendi (vt ſcitis) dicitur doctrina, quatenus docetur a doctore, & præcipue a rhetore; dicitur autem inſtrumentum, & modus docendi, quatenus artifex hoc vtitur; artifex tamen non quilibet, ſed grauiſſimus, eruditos docens auditores, qualis fuit Hippo. quiuſque eius auditores eſſe debent. Et hæc de modo docendi.

CAPVT XXXV.

Epilogus dictorum.

Anacephalæoſis.

ITa igitur opuſculum noſtrum de doctrinarum differentijs abſolutum & elaboratum eſt. Vnde conſtat, doctrinalis tali, nec alia ſerie apud ſapientes diſponi poſſe. Primum enim ſunt doctrinæ principales, hoc eſt, ſcientiæ, & artes. Secundo vero ſunt doctrinæ non principales, nempe principalium miniſtræ, & famulæ: ſunt autem ordines, methodi experimentum, & modum docendi. Ordines quidem, veluti diſponentes tum artes, tum ſcientias; atque ſunt reſolutiuus, compoſitiuus & definitiuus. Methodi autem, & experimentum, veluti ea inſtrumenta, quæ per nota nos in ignotorum notitiam manducunt: quippe quæ notitia, vel eſt ſcientia, vel peritia. Si ſcientia; ſunt diuiſio, reſolutio, definitio, & demonſtratio: ſi peritia: doctrina ipſa experimentalis. Tandem modi docendi ſunt res ipſas declarantes potius ſecundum quid, quam ſimpliciter: nimirum ratione habita, vel ad docentem, vel ad addiſcentem, vel ad vtrumque. Si ad docentem, eſt locutio, & ſcriptura: ſi addiſcentem, eſt doctrina diexodica, compendioſa, facilis, & difficilis: ſi ad vtrumque, aphoriſtica.

Interpretes omnia ad genus al. quod doctrinæ re noscere debent.

Merito igitur liquet, nullum eſſe in lucem editum opus a digno aliquo auctore, in quo cuiuslibet generis doctrinæ aliquod membrum non reperiatur. Proinde indignus eſt & imperitus ille interpres, qui in ſui auctoris explanatione tale artificium, & adeo neceſſarium diſſimulat. Vnde mea quidem ſententia ſatis deficiet logicus ille interpres, qui (gratia exempli) aggrediens explicationem librorum poſteriorum, non dicat, ſermonem eſſe de facultate ſermocinali, nempe de arte tum demonſtrandi, tum definiẽdi; ordinem eſſe compoſitiuum; methodum præcipuam eſſe reſolutiuam, ſecundariam definitiuam; modum docendi, tum per compendium, tum difficilem. Nec parum etiam a legitimi interpretis legibus aberrabit ille philoſophus, qui aggrediens, verbi gratia, interpretationem librorum de phyſico auditu, non moneat, primum ſermonem eſſe de rerum naturalium ſcientia; ordinem eſſe compoſitiuum: methodum vero eſſe diuiſiuam, definitiuam, atque demonſtratiuam; tandem docendi modum eſſe breuem, & difficilem.

Phyſica acroaſeos methodus.

Vnde Ariſtoteles cognoſcens hæc eſſe maximi momenti, imo vndequaque impoſſibile eſſe, aliquẽ philoſophiam naturalem adire, niſi hæc cognouerit; ideo omni diligentia hæc ab ipſo in ſuo proœmio proponuntur. Nam expreſſe patet, quod proponat Philoſophus id, de quo eſt agendum; proponit enim ſe velle de cognitione principiorum verba facere: imo non modo in primo text. proponit doctrinam principalem, de qua eſt verba facturus, ſed proponit etiam doctrinam diſponentem, id eſt, ordinem compoſitiuum: pollicetur enim ſe primum de principijs locuturum. Methodos vero manifeſtat, ſed difficulter, & more Ariſtotelico, in cæteris cũ textibus proœmij, vſque ad principium tractatus. Sed quot methodos proponit? Tres (vt opinor:) diuiſiuam, demonſtratiuam, & definitiuam. Sed quare has tres methodos adducit? Dicerem ego, quod cum dixerit in primo contextu, ſe velle agere de rerum naturalium principijs, cum hæc ignota ſint, debemus ita de ipſis agere, vt ignota principia dignoſcantur: & ob id in contextu ſecundo ſtatim ſubdit; *innata eſt nobis via a notiorib.* Debemus ergo aliqua methodo progredi, per qua deuenire poſſimus in cognitionem principiorum, quæ occulta ſunt. Et propterea videndum eſt, penes quid principia ſint occulta: an penes plura an penes pauciora? Quo hoc cognito, cognoſcemus etiam quot methodi ad principiorum cognitionem neceſſariæ ſint. Atque certum eſt, latere circa principia eorum numerum, nimirum an ſint plura, an pauciora: deinde vero, vbi habemus tot eſſe principia, adhuc latet, quænam ſint hæc: Vbi poſtea habemus quænam ſint, adhuc non conſtat quidnam ſint. Quo fit, vt tria ſint quæſita ignota de principijs; nempe principiorũ numerus, quæ ſint; & quid ſint. Cum ergo hæc tria ſint ignota de principijs; haud difficile eſt videre, quænam ſit neceſſaria methodus. Nam vbi de methodis loquebamur, diximus methodum vnam ad vnum referri quæſitum, alteram ad aliud. Et ad numerum quidem rerum, tũ diuiſiua ſpectat, tum reſolutiua; ad Si eſt, demonſtratiua; ad Quid eſt, definitiua. Et ideo facile patere poteſt, quot methodi referri debeant in hæc principia, ſi hæc tria quæſita ſint ignota. Ariſtoteles autem in proœmio non de alia mentionem habuit methodo, præterquam de diuiſiua: dixit enim *manifeſtum eſt, diuidentib. hæc.* Non proponit autem demonſtratiuam, nec definitiuam methodos: quia breuiſſimus, & præcipue in his libris, fuit Ariſtoteles: cumque breuitati ſtuduerit, cognoueritque ad quæſitum. Si eſt nihil aliud dirigi, quam methodum demonſtratiuam; ad Quid eſt ſolum definitiuam; ad Numerum vero tum diuiſiuã, tum reſolutiuam, quia poſſet dubitari, Ariſtoteles ad principiorum numerum indagandum vti velit methodo reſolutiua, an diuiſiua: ob id Ariſtoteles in proœmio methodum diuiſiuam aperte proponere voluit, quia de hac erat dubitatio; & ideo dicit Philoſophus, *manifeſtum eſt diuidentibus*; & non dicit, *reſoluentibus*, quaſi dicat; nolo vti reſolutione. Et ob id immediate aggrediens tractum, dicit, *neceſſe eſt, aut vnum eſſe principium, aut plura*. Ecce, vtitur diuitiua methodo. Atq; in fine primi libri dicit; *manifeſtum eſt ex his, quæ diximus, quot ſint principia, & quæ ſint*: nã probauit materiã eſſe principium, a poſteriori, videlicet per tranſmutationem, quia innata eſt nobis via a notioribus nobis; neque vtitur demonſtratione a priori, quia non potuit principia niſi a poſteriori probare: probatio enim a priori munus eſt philoſophi primi. Pariter quantum ad Quid, non vtitur vera definitione, ſed deſcriptione, quæ nobis notior eſt; per fundamentum propoſitum, nimirum *quoniam innata eſt nobis via, &c.* Ideoq; definit materiam

tor am per subiectum, quod notius est cognitione A confusa. Et ideo in fine primi libri habetur *rursus aliud principium*, id est naturam & formam, *aggrediamur*. De natura autem proponit, Quid est, non autem Si est, quia est notum. Postea etiam in secundo libro caussarum numerum inquirens, per methodum progreditur diuisiuam. Quare Aristoteles ad rerum numerum inueniendum non resolutiua, sed diuisiua methodo procedit.

Sed forte quis ambiget, inquiens, hanc expositionem esse voluntariam: nam Aristotelem primum quærere quæsitum compositum, id est, numerũ principiorum, quot sint principia; deinde quæsitum simplex, quid sit: cum tamen e secundo poster. quæsita simplicia precedant composita: ideoque primo de B Si est, & Quid est loqui debere Philosophum, deinde de numero. Sed facile potest huic difficultati satisfieri; si dixerimus uerum esse, quod quæsita simplicia præcedant composita eiusdem rei, non diuersæ. Declaro. Volo de materia agere, post de forma. Et de materia primo Si est inquiro: deinde Quid; tertio Propter quid est. Vbi hæc tria de materia prima quæsiuero; post hæc de forma etiam inquiro eadem. Nonne apparet, quod Propter quid materiæ, præcedat Si est formæ? Vnde non inconuenit, vt Quid & Propter quid vnius precedat. Si est alterius: sed inconuenit, vt in eadem re primo de Quid rei, deinde de Si est loquamur. Cum igitur Aristoteles inuestigarit numerum principiorum methodo diuisiua; sermo est de principijs in genere, non de hoc vel illo, C id est, non de materiali vel formali, non de per se, vel per accidens. Sed cum loquitur de principijs, quænam sint, qui sint: proponit determinatũ principium, materiam, Quid materiæ. Quare quæsitum Quia est, seu quęsitum circa numerum, est de principijs in genere; quæsitum autem Si est, & Quid est; de materia. Vnde non erat vt naturalis de Si est, & Quid est principium in genere, differere: contra enim negantes principia in genere non est disputandum: sed tamen contra eum qui negaret materiam esse principium. Pariter non erat vt definiret principium in genere: nam hoc spectat ad metaphysicum. De numero autem principiorum in genere bene poterat naturalis (supponens Si est, & Quid est) differere, beneficio methodi diuisiuæ. Sed hæc obiter dicta sint.

Ad rem ergo redeuntes dicimus, interpretes illos acriter reprehendendos, qui lib. phys. exponentes, negligentia, vel fortasse inscitia ducti, non monent, Aristot. vti methodo diuisiua, definitiua, ac demonstratiua; necnon docendi modo difficili, tum breui. Similiter & ille medicus delinquet; qui, verbi gratia, Hippocrat. aphorismos expositurus, non dicat, sermonem esse de rebus effectibilibus ad medicum spectantibus, præsertim penes partem curatricem, & præsagatricem: ordinem esse resolutiuum, methodum præcipue resolutiuam: & modum docendi aphoristicum. Ita maxime deficiunt librum artis medic. Galeni exponentes (cuius gratia potissimum hunc tractatum constituere voluimus: nimirum vt sequenti anno citius libellum propositũ percurramus) qui haud monent, sermonem esse de rebus effectibilibus ad medicum spectantibus, quinimo de omnibus artis medicæ partibus? ordinem esse definitiuum: methodum quamlibet, sed potissimum definitiuã, & diuisiuam; modum docendi per scriptuam, per compendium, atque cum difficultate. Absque harum igitur doctrinarum cognitione, vel auctoris, vel interpretis, vel auditoris vices quempiam obtinere, impossibile esse, luce meridiana clarius constat.

FINIS.